LHeb
M6297
1878
vol. 1.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

Midrash raba.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/muidrashraba01vars

L Heb
M6297
1878
[Midrash Raba]
Vol. 1.

מדרש רבות

על התורה וחמש מגילות

עם הפירושים המפורסמים

עץ יוסף. ענף יוסף. ויד יוסף.

ועתה הוספנו עליהם אבי וראש לכל המפרשים הוא הפירוש

מתנות כהונה בשלימות.

הכל כמבואר בשער השני

ווארשא

בדפוס האחים והשותפים בני הגביר

ר' שמואל ב"ר חיים ארגעלבראנד ז"ל

שנת תרל"ח לפ"ק

387911
10.1.41

МЫДРАШЪ РАБА.

ЧАСТЬ I

ВАРШАВА.

1878.

Дозволено Цензурою.

Варшава, 5 Іюля 1878 года

Варшава. — Въ Типографіи С. Оргельбранда Сыновей, Беднарская N. 20.

מדרש רבות

עם הני תלתא באורים, אהובים וברורים

עץ יוסף. ענף יוסף. ויד יוסף

מאת הרב המנוח הצדיק מו"ה חנוך זונדל ז"ל, המפורסם לשם ולתהלה בכל קצוי ארץ, בבאוריו שיצאו מכבר לאור על התנחומא ומדרש חמש מגילות:

העץ ישא פרי הפשט והפתרון, לבאר כל מקומות הסתומים ע"ד הפשט הנכון, ונכללו בו כל הפירושים הקרובים לפשט האמתי, כמו פי' היפ"ת ונזה"ק, ושארי מפרשים חדשים וגם ישנים:

הענף ישלה פארותיו על פלגי הכמת מפרשי המדרש, מהמבארים המפורסמים, ושכנו תחתיו דרושים קצרים ומאמרים יפים, כלמו מחמדים, יתענגו בם הנבונים והישרים:

היד יוסף הניף המחבר ידו להציג על הגליון כל המראה מקומות אשר נמצאים דברי המדרש במקומות אחרים, אם בבבלי, או בירושלמי, ומדרש רבה, ותנחומא, וזהר חדש, ותיקוני זהר, ותנא דבי אליהו, ושוחר טוב, ומדרש משלי, ואגדת שמואל, ואבות דרבי נתן, וילקוט, ואותיות דר"ע, ותרגום, ושארי מדרשים, והציב לו יד להורות מקומם:

ועתה הוספנו עליהם אבי והראש לכל המפרשים הוא הפירוש

מתנות כהונה

יאף שרובו ככולו הביא בהעין לא חסנו על ההוצאה להדפיסו בשלימותו, והמקומות שהעין והענף מביאים פי' המ"כ אף שהוא כולו לפני המעיין לא שלחנו בו יד והנחנו אותו כמו שהוא.

חלק ראשון

בהוצאות השותפים

ה"ה הרב המופלג וכו' מוה' **יעקב יוסף** קאלינבערג נ"י מווארשא | ושותפו הרבני הנגיד וכו' מוה' **שמואל אייזיק** פעשעס נ"י מביאליסטאק

ווארשא

שנת תרל"ח לפ"ק

הקדמה

אליכם אישים אקרא שוחרי טוב. דורשי אמת ומבקשי אמונה. שמו אזניכם ושמעו אלי וישמע אליכם ה'. כן ביום לדת ה' לקנות לו עם סגולה. ונגלה עלינו הופיע. מהר גדול היוצא מעדן להשקות עם בחירו לשאת ענף ולעשות פרי ולמלאות פני תבל תנובה · ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים **פרד"ם** פשט רמז דרוש סוד. והשלשה חלקים פשט רמז סוד מיום אל יום יביעו חדשות. ומדור לדור יחוו דעת. כל איש אשר נתן ה' חכמה בלבו ימלא בו דברי חפצו איש כפי חקר תבונתו ימלא ירצה ועליהם יוסיף. אף ישתה ירוה יפקח עיניו ויראה אור ולבו שמח מכל עמלו. לא כן דרך **המדרש** הקדוש הלזה שהוא כולו חידות אין הבין. והכם בלעיף ותתעלף. כנודע לכל רואי שמש. אשר מימיו נאמנים. ממקום קדוש יהלכו. מהלכים לו בין העומדים ברומו של עולם. חז"ל בעלי המשנה והתלמודים. כלילת יופי ביד התנאים והאמוראים הקדושים. המה כללו יופי אמריו פאר דבריו. מגדל עוז בנוי לתלפיות. יפה כתרצה נאוה כירושלים. מקראי קודש יסודותיו. מדרשי חכמי תעודה כותליו. יראת ה' ואהבתו שמשותיו. דת ודין תומיו ואוריו. דרכי האל ומדותיו עליותיו. ממפתן פתחיו יצאו מעיני ישועה לנחם אבלינו. מבין שורותיו יאהירו בשורות ונחמות. לרפא ולחתל שברי לבבינו. וכל חכמי לב יודעים כי חכמת חז"ל גאה מעין אנוש. וגם ליור הפשט לופה בשמלה לפני כל לומדיו. ובפרט שפלטו בו מעתיקים טועים ונטו עליו קו תוהו. ואח"ז נפל ביד דפוסים מפסידים ורגמו בו אבני בוהו. החסירו הותירו החליפו עירבו השחיתו דיש. מטו יסודותיו. נטו כותליו. חשכו שמשותיו. כהו אוריו. ומי יאמר זכיתי לבי לבוא בחדרי משכיותיו בדרך סלולה ואין מכשול. ואיה שוקל ואיה סופר להעביר תחת קו החכמה. ולברור אחת לאחת. צדקות מבלתי צדקות. ואף שיצא הכהן שדעתו יפה הוא הרב בעל מת"כ לפרש ברוב בקיאותו ויגיעו במדרש כפי הנראה מספרו. עדיין לא יצא ידי חובת ביאור כראוי. וק"ו בעל ידי משה וזרע אברהם וכהונה שלא שמו לבם אל פשטות המאמר. כי אם אל הדרוש עיניהם. להראות חריפות ובקיאות ללא צורך. עלי זאת תורת **מדרש רבה** סתום וחתום בעשר עזקין. לא פורש. והנה נתן ה' בלב יתום כמוני לחזק יסודותיו. ולתמוך כותליו. ולהבהיק שמשותיו. והכינותי את לבי להבין כל מאמר במקומו. ואיך מרומז הדרש בהפסוק שמביא. ולהקים הנוסחאות על מכונה. וכל פסוק שיבא כדינו כפי הכתוב במקרא. ויגעתי הרבה לחפש בספרים המביאים מאמרי המדרש ומה ידברו בו. ות"ל יגעתי ומצאתי לקבץ מכולם פירושים נחמדים ונעימים לאזן שומעת. מיוסדים בתבונה ובדעת. מעשה חרשים כלם. לא נראו ולא נשמעו מעולם. אמרתם צרופה. מנופה בשלש עשרה נפה. כסולת יפה. גם ימצאו עונג לנוות למאון נפשם להבין דברי המדרש על נכון. ויבינו על מה הטבעו אדניו. על מה נתיסדו יסודותיו. בשמחה ידפקו דלתיו. ברנה יבואו פתחיו. ישתעשעו עיני רואים מזיו שמשותיו ואוריו:

וחלקתי ביאורי על ארבע פעמותיו כדי לברר וללבן ולהקל על המעיין. הראשונה **באור המלות** לדעת כל מלה עיקר משמעותה. אשר לקטתי מספר הערוך ומוסף הערוך ומעריך ומעריך המערכות ומשארי ספרים המדברים בענין זה. השנית **ביאור הענינים** לבאר כוונת בעל המאמר מה רצה לאמר. ומה היה קשה לו בלתי מדרשו זה. וקראתיו **עץ יוסף**. השלישית ביאור העמקים במאמר עמוק שצריך בו ביאור רחב בהקדמות והצעות. העמדתיו אצל וקראתיו **ענף יוסף** וגם זה בקיצור מופלג רק הנצרך מאד. ושלא לבלבל דעת הקורא. ועוד הוספתי ענין הרביעי וקראתיו בשם **יד יוסף** להראות באצבע כל המאמרים מקום איו בש"ס בבלי וירושלמי תנחומא וילקוט ושוח"ט ואגדת בראשית ופסיקתא רבתי ומכילתא ומדרש משלי ופדר"א ואגדת שמואל רבתי ובתרגום אונקלוס ויונתן וירושלמי וספר היש"ר ובזוהר ובזוהר חדש ותקוני זוהר. וגם באיזה מקומות נזכרו עוד במדרש רבה. והוא תועלת גדול לכל מבין כי התורה ענייה במקום זה ועשירה במ"א וילמד סתום מן המפורש. הן כל אלה פעלתי בכל כחי ובזיעת אפי במיעוט שינה ובמיעוט תענוג עד שמצאתי את אשר חפצתי. וברוך ה' אשר הביאני עד הלום להשלים ולבצע מעשה העבודה הגדולה הזה. וברוך הנותן ליעף כח כי המלאכה לא ליומים ולא לשנתים. ואני מבקש ממורי ורבותי. קוראים ומשכילים. אם שגיתי הבינו לי. אם טעיתי תקנו. אם קצרתי וחסרתי השלימו. כי לטובה נתכוונתי לזכות את הרבים. ולא להתיהר ח"ו. ולא לגדולים ממני היתה מחשבתי. כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי. ואיך אפתח פי נגד מלכי רבנן. וביותר במקום שנתקלקלו הדרכים. ומה ידעתי ולא ידעו הם. רק להועיל לבני גילי היתה כוונתי. למען לא יהיה לפניהם דברי אבותינו הקדושים חז"ל התמוהים מכל וכל. ובטוח אני שאף שיצא מדפוס בשנים הללו ביאורים על המדרש המה גופם יודו על האמת כי ביאורי זה עולה על כולנה. ובטוח אני באנשי אמת. כי יקבלו התגלגלותי באמת כפי אשר יצא מלבי באמת. ואני תפלתי לאל העונה אותי ביום צרתי. ואליו אשים דברתי. יחנני ויזכני להביא לדפוס המדרש רבה הלזה עם הביאורים. והעין יעקב בבלי וירושלמי עם ביאוריו. ומדרש שוח"ט. ופסיקתא רבתי ואגדת שמואל רבתי ומדרש אגדת בראשית וילקוט שמעוני. וביאורים על רבינו הרא"ש מסכת ברכות ושבת. וסדר התפלות. יוספן ה' בידי יצליח. וישלח לנו מבשר טוב לבשרנו. ואז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה. כי יבנה בית מקדשנו ותפארתנו במהרה בימינו א"ס:

כה דברי השפל. **חנוך זונדל בהמנוח מו"ה יוסף זל**

הערה

הרוצה להשכיל ולהבין התועלת של חבורי זאת. אז יעלה ויבא באלה רוס שמונה מעלות:

(א) **בגוף** המדרש עצמו נפל טעיות רבות. ובכל דפוס נמצאו טעיות אחרות. וכל לבב דורש מייגע עצמו למצוא דבר שורש. יתחמץ לבבו וכליותיו ישתונן. ולא יפיק רצונו · לכן אספתי מדרשים מדפוסים הרבה. ואם מצאתי בדפוס אחד מתוקן, אחזתיו והעתקתיו ולא כתבתי עליו מאומה. כדי להקל על המעיין. רק אם הטעות נמצא בכל הדפוסים אז יראתי לגשת אל הקדש ולסמוך על דל שכלי דעת מכרעת. כי ידעתי מך ערכי עלי יותר מאשר יודעים זולתי. ומה אני לשנות ולהעמיד נוסחא בדברי התנאים והאמוראים. לכן הנחתי הנוסחא ישנה כמו שהיא. וכתבתי הגה"ה בתוך הפירוש בלשון כצ"ל. ואם המעיין בדעתו הרחבה יקיים גירסא הישנה. הנני מבטל דעתי מפני דעתו. ויקבל שכר מן השמים אשר טרח לקיים גירסת הספר. ואני על שכמי אשאנו. עטרות לראשי אענדנו. כמו אשכר אקרבנו. אך אקוה לאל שייטב בעיני המעיין. מחמת שכל דברי המה לקוחים מספרים יקרים. ומעט הם אשר ממני יצאו הדברים:

(ב) **גם** זאת הטבתי לפני המעיינים שציינתי כל מראה מקומות פסוקי תנ"ך אשר הובאו במדרש הלזה. וידוע כמה טעיות נפלו בזה. כי הרבה לא נרשמו לגמרי. והרבה נרשמו לאין נכון לו. ומדלג מנביא לנביא. ומראשו לסופו. ואני רשמתי כל אחד על מקומו כראוי:

(ג) **גם** בהעתקות הפסוקים עצמם קלקלו המדפיסים הרבה ושגו ברואה וגרעו והוסיפו ושינו והחליפו. ועל כל אלה שמתי עיני להעמידם על מכונם כנתינתן ליד הנביא. ולא יהיה המעיין נבוך ברבוי הטעיות:

(ד) **חלקתי** כל פרשה ופרשה לחלקים. כל ענין בפ"ע. והצגתי לו ציונים באותיות הא"ב. והוא טוב מאד למצוא מהרה הענין אשר הוא מבקש. וכאשר אשלח המעיין לעיין מענין לענין לומר לך אל פרשה פלוני ואל סימן פלוני שם תמצאנו. כל מבקשיה לא ייעפו. במקומה ימצאונה. גם למען הרגיע את האדם הלומד בו. כי יעמוד על הסימן ומצא לו מנוח כי בו שבת וינפש. ודבר זה למדנו מתוה"ק שבכתב ושבע"פ. ואם אלפי עולם נהג כן עם אדון הנביאים ליתן לו ריוח והפרש שיתבונן בין פרשה לפרשה. ובין פרק לפרק. כדאיתא ברים תורת כהנים. ובילקוט ריש ויקרא. ובמדבר רבה סוף פרשה י"ד. ק"ו לנו. ודע קורא נעים שבספר בראשית שמות ויקרא חלקתי לפרקים כל פרשה כמו שמצאתי במדרש שעם היפ"ת ונזה"ק. אבל בספר במדבר ודברים חלקתי בעצמי לפי הבנתי. שלא היו לפני מדרשים עם היפ"ת על שני ספרים אלו. ואיני יודע אם יצאו לאור. ואני מבקש ומחלה שמי שיש לו או ראה שני ספרים אלו עם היפ"ת יודיע לי:

(ה) **גם** בתוך הפרק הבדלתי לחלקים. לנתחיה לעצמיה בנקודות קטנות בין ענין קטן לענין קטן. למען ירוץ כל הקורא בו והקטן כגדול ישמעון:

(ו) **המדרש** ברוב המקומות. הוא כספר החתום. ומאמר סתום. כי לא פורש. וצריכין ביאור ופירוש. אשר לזאת רבים נמנעים ומושכים ידיהם מללמוד מדרש הנ"ל ומונח בקרן זוית אין דורש ואין מבקש. וביותר כי שלטו בו מעתיקים טועים. ודפוסים מקולקלים. והכניסו בו טעיות ושיבושים. ולפעמים יחסר כמה תיבות או יתר כמה תיבות. וגם יש בו חילופים תיבות ושורות ומאמרים. וכס"ד יגעתי והפכתי להעמיד הגרסאות על מכונם. והנוסחאות על מעמדם. וגם לקטתי באמרים אחת אל אחת פירוש יפה אף נעים בלשון קצר נקרא בשם **עץ יוסף** והוא ביאור ופירוש מספיק ומלא על גדותיו לבאר כל דברי המדרש בדרך קצרה להאיר עין ולשמח לב זקנים עם נערים. עיניהם תראנה בה יחדיו ישמחו. עוד לא בא כבושם ההוא להבין דבר דבור על אופניו על פשוטו. ובכלל זה ביאורי המלות על פי הערוך והמוסף הערוך והמעריך ומעריך המערכות ומת"כ ויפ"ת ונזה"ק ושארי ספרי':

(ז) **תוספת** נקרא בשם **ענף יוסף** כלול הוא בהדרו. נמצא בו כמה חידושי תורה. שם יפרחו פרחים ושושנים מלא חכמה וכליל יופי לבא בארוכה להראות תפארת יקר גדולת המדרש לפני זקני עמי והכמיה על מה אדניו הטבעו. ולפתוח מכמניו ומנעוליו ולהוציא מצפוניו החוצה לעיני השמש:

(ח) **ציוני** המאמרים מקומם איו. בתלמוד בבלי. בירושלמי. במדרש רבה. בתנחומא. בילקוט. בשוח"ט. בפדר"א. באגדת בראשית. באגדת שמואל רבתי. במדרש כונן. במדרש ספר היש"ר. בתרגום אונקלוס ויונתן וירושלמי. ותד"א. ומכילתא. מדרש משלי. פסיקתא רבתי. אותיות דר"ע. זוהר. וזוהר חדש. ותקוני זוהר. נקרא בשם **יד יוסף** שמראה כיד מקומם איו:

וקראתי החיבורים בשם עץ יוסף וענף יוסף יען כי בן יכבד אב. ויהם זכרו בקרבו לעולם לא ימחו. ויקם את זרעו אחריו לקראם בשמותם שמות אבי אדמות. וכמאמרם ז"ל מכבדו בחייו ומכבדו במותו. כן אנכי קראתי שם ספרי בשם אבי נ"ע. לעשות בזה זכרון לנשמתו. ובשמו אכנהו. עץ יוסף מטע ה' להתפאר כי שרשיו תחתיו יהיו ויעש בדים וישא פרי. ומזון לכולא ביה לבאר כל דבר איש איש על בארו לא תחסר כל בה. עוד ישלח פארות ענף יוסף יוצא ממעות בדיה אל מים רבים בשלחו להשקות לה מים קרים נוזלים מבטן הארץ יקירנה לה. והנעלמה יהיו לה לעינים עינות מים להיות לגן רוה ואחרי בלותה היתה לה עדנה כל עובר עליה ירוה ישבע. והיה עלהו לתרופה ופריו לממתקים מתוק לחיך וטוב לעינים:

אזהרה

ידוע תדעו כי אנחנו קנינו בקניה גמורה וחלוטה את הביאורים. עץ יוסף. ענף יוסף. ויד יוסף. על המדרש רבה וחמש מגילות. כאשר יש תחת ידינו שטר מכירה מהמחבר על זה. וכן יש תחת ידינו הסכמות ואיסורים מגאוני הזמן לבל ירים איש את ידו לחזור ולהדפיסם הן במדינה זו והן במדינה אחרת

המביאים לבית הדפוס.

בראשית רבה

(א) רבי הושעיא [א] רבה פתח (משלי ח') ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו'. אמון פדגוג. אמון מכוסה. אמון מוצנע. ואית דאמרי אמון רבתא. אמון פדגוג. היך מה דאת אמר (במדבר י"א) כאשר ישא האומן את היונק. אמון מכוסה. המד"א (איכה ד') האמונים עלי תולע וגו'. אמון מוצנע. המד"א (אסתר ב') ויהי אומן את הדסה. אמון רבתא. כמה דתימא (נחום ג') התיטבי מנא אמון. ומתרגמי' האת טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא בין נהרתא: (ב) ד"א אמון. אומן. [ב] התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטין אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן. והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו. אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו. לדעת היאך הוא עושה חדרים. היאך הוא עושה פשפשין. כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם. והתורה אמרה בראשית ברא אלהים. ואין ראשית אלא תורה. המד"א (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו: (ג) רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי [ג] פתח (תהלים קי"א) כח מעשיו הגיד לעמו וגו'. מה טעם גלה הקב"ה לישראל מה שנברא ביום הראשון ומה שנברא ביום השני מפני או"ה שלא יהו מונין את ישראל. ואומרין להם הלא אומה של בוזזים אתם וישראל משיבין אותן ואומרין להם ואתם הלא בוזה היא בידכם. הלא (דברים ב') הכפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם. העולם ומלואו של הקב"ה כשרצה נתנה לכם. וכשרצה נטלה מכם ונתנה לנו. הה"ד (תהלים קי"א) לתת להם נחלת גוים וגו' הגיד להם את כל הדורות: (ד) בראשית ברא אלהים. ר' תנחומא פתח (שם פ"ו) כי גדול אתה ועושה נפלאות. [ד] א"ר תנחום הנוד הזה אם יהיה בו נקב כחודה של מחט כל רוחו יוצאה ממנו. והאדם עשוי מחילים מחילים. נקבים נקבים. ואין רוחו יוצאה ממנו. מי יעשה כן אתה אלהים לבדך. [ה] אימתי נבראו המלאכים. ר' יוחנן אמר בב' נבראו המלאכים הה"ד (שם ק"ד) המקרה במים עליותיו וגו'. וכתיב (שם) עושה מלאכיו רוחות. ר' חנינא אמר בה' נבראו המלאכים הה"ד ועוף יעופף על הארץ וגו'. וכתיב (ישעיה ו') ובשתים יעופף. ר' לוליאני בר טברין אמר בשם ר' יצחק בין על דעתיה דר' חנינא בין על דעתיה דר' יוחנן הכל מודים שלא נברא ביום א' כלום. שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע. וגבריאל בצפונו. והקב"ה ממדד באמצעו. אלא (שם מ"ד) אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי וגו' מאתי. מי אתי כתיב מי היה שותף עמי בברייתו של עולם. [ו] ד"א (תהלים פ"ו) כי גדול אתה ועושה נפלאות. בנוהג שבעולם מלך ב"ו מתקלס במדינה. וגדולי המדינה מתקלסין עמו שנושאין עמו במשאו. אבל הקב"ה אינו כן. אלא הוא לבדו ברא את העולם. הוא לבדו מתקלס בעולמו הוא לבדו מתהדר בעולמו. א"ר תנחומא כי גדול אתה ועושה נפלאות. למה כי אתה אלהים לבדך. אתה לבדך בראת את העולם:

בראשית

יד יוסף א ילקוט משלי רמז תתקמ"ב : ב זוהר תולדות דף קכ"ד · תנחומא · זוהר חדש · מדרש כונן פ"א · פדר"א פ"ג · תנד"א ח"א פ' כ"א · זוהר סדר שמיני · ובהקדמת ספר הזוהר · וזוהר תרומה דף קס"ט · ילקוט סדר זו וילקוט משלי רמז תתקמ"ב : ג ילקוט תהלים רמז תת"ט : ד ילקוט תהלים רמז תתל"ה · עיין תוס' ברכות דף ה' ע"ב ד"ה מפליא : ה ש"ר פרשה ג' י"א ושוח"ט מזמור ל"ד · ופ"ד · וק"ד · וילקוט ישעיה רמז שכ"ב : ו שוח"ט מזמור פ"ו :

מתנות כהונה

פדגוג אומן המגדל תינוקות: **רבתא** · גדול והשוב לשון שררה: **האמונים** · פי' המלובשים והמכוסים בבגדי משי : **אומן את הדסה** · פי' מרדכי היה מצניע אותה מפני שלוחי אחשורוש כדאיתא במסכת מגילה : **מאלכסנדריא רבתא** · גדולה והשובה דמרבי בה מלכי כמו שפירש"י שם : **דיפתראות כו'** · פי' יריעה של קלף דלא קמיט ומצויירים עליו צורות שונות של בניינים : **פשפשים** · חדרים קטנים : **והתורה אמרה בראשית** · עם ראשית : **הה"ד לתת כו'** · פי' כדי לתת להם הארץ בלי ערעור הגיד להם כל הדורות והקורות להם : **מחילים** מחילים · חלולים חלולים : **המקרה במים** · וזה היתה מלאכתו ביום ב' וסיפא דקרא עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט : **שלא נברא ביום א' כלום** · פי' מן המלאכים : **ממדד** · פי' מיישר ומותח באמצע עד כדי שיעור שמותחים מיכאל וגבריאל בצפון ודרום והוא לשון מדידה : כענבים

ענף יוסף

פרשה א (א) [ואהיה כו'] כל מחבר דרכו לרמוז שמו בתחלת הספר · ע"כ התחיל בפסוקים אלו · שב' תיבות ואהיה שעשועים בגימטריא זה רבי הושעיא רבה · וגם אותיות הושעיא הם נמצא (נחמד למראה בשם הקדמונים) : (ג) [מה טעם גלה הקב"ה מה שנברא ביום א' כו'] אין שאלתו על הודעת כלל החידוש כי זה ודאי צורך גדול · שהרי החידוש הוא יסוד כל התורה · אלא על פרטי הבריאה קשה ליה · שמה טעם גילה הקב"ה מה שנברא ביום א' וביום ב' וביום ג' וכל פרטי הבריאה · ומתרץ שהאריכה התורה לבאר כל פרטי הבריאה דבר יום ביומו כדי שלא יהו מונין לישראל וכו' · כי אילו לא נאמר אלא דרך כלל כי ברא ה' את השמים ואת הארץ וכל אשר בם היה מקום לטעות ולומר שלא נקרא הכל על שמו אלא מצד בריאות הסיוולי הראשון · אבל ממה שהזכיר גם פרטי הבריאה על שמו יתברך בדבר יום ביומו · מזה נתברר היטיב שגם כל בריאת הפרטים היה מאתו יתברך · וי"מ מזה לסתום פי המונים את ישראל לומר לסטים אתם וכאמור : (וגם) מזה שהזכירה בתורה את כל הדורות היינו מה שצם הקב"ה הכל תחת רגלי אדם הראשון · והכניסו לג"ע · וגרשו בחטאו · וענש דור המבול בחטאם · ולא נמלט רק נח ובניו · וגם זרעם נתפזרו בארצות בחטאם · ותפשו להם המקומות שנזדמנו להם · הוא ג"כ כדי לבטל טענת לסטים אתם · שמכל הסיפור נראה שמן הראוי כשיחטאו יגורשו ויבואו תחתם גוי צדיק · וכ"ש שזרע כנען המקולל ראוי שיגורש ממקום הנבחר ויבא תחתיו גוי צדיק נבחר · וכן כיוצא בזה נתפרסם השגחת ה' בארץ גם בסיפור האבות אשר עשה עמם נפלאות בקרב הארץ ולא הניח לאיש לעשקם (נזה"ק) : (ד) [שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו כו'] נקט דרום וצפון ולא מזרח ומערב · אמינא דס"ע דידוע דמיכאל הוא

עץ יוסף

פרשה א (א) **ואהיה אצלו אמון** בתורה כתיב : **יום יום** היינו ב' ימים של הקב"ה שאלפים שנה קדמה לבריאת עולם : **אמון פדגוג** שגדל ע"י פדגוג (הוא המגדל תינוקות) כסדר בני מלכים (שאומן הוא הפועל · ואמון הוא הפעול) · כלומר שהתורה היתה אומנת ומגודלת בחיקו יתב' מאז עוד קודם הבריאה (נזה"ק) · והוא נגד הפשט שהוא מגולה כאשר ישא האומן את היונק בגלוי : **אמון מכוסה** הוא נגד רמז ודרוש שהם מכוסי' אלא שבקל נוכל להסיר הכיסוי : **המד"א האמונים** פי' המכוסים תמיד עם תולע דהיינו בגדי לבעונים של משי עתה חבקו אשפתות בלא כיסוי · אלמא אמון הוא לשון מכוסה (נזה"ק) : **אמון מוצנע** היינו החלק הנסתר שמוצנע הוא דבר טמון ונעלם ביותר : **המד"א ויהי אומן** פי' שהיה מרדכי מצניעה ומטמינה מפני שלוחי אחשורוש · והיינו אמון מוצנע שהוא נעלם ביותר ולא נמצא אלא אחר החיפוש היטב · כמו שהיה באסתר · וכדאיתא בילקוט ובתרגום שני שבאמת לא נמצאה כלל אלא שהוכרח מרדכי שוב לגלותה ע"ש (נזה"ק) : **אמון רבתא** הוא מעשה מרכבה ע"ד שאמרו ז"ל על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה כו' · דבר קטן ודבר גדול · דבר גדול מעשה מרכבה כו' : **כמד"א התיטבי מנוא אמון** גדולה והשובה דמרבי בה מלכי כמו שפירש"י : (ב) **ד"א אמון אומן כו'** כי הקשה להם שמהראוי יאמר אמונה בחט"ף האל"ף שהיתה מגודלת אצלו יתב' · על כן אמר כי אמון הוא כאומרו אומן · ומפני שהרגים שהו"ל למימר אומן בפירוש · לזה אמר התורה אומרת כו' · כלומר גם כי יש בחינה שהתורה תקרא אומן · עם כל זה למה שהתורה עצמה היא המדברת · אינה אומרת על עצמה הבחינה הגדולה היא כי אם הקטנה הימנה (ללמד דעת ענותנותה על לומדיה) · היינו היותה רק כלי אומנות · אבל באמת שניהם היו בה : **דיפתראות** פי' יריעה של קלף דלא קמיח · ומציירין עליו צורות שונות של בניינים (מת"כ) · אבל בשבת פרק המוציא יין דע"ט אמרו דפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ : **פשפשין** חדרים קטנים : **והתורה אמרה בראשית ברא אלהים** דלפי משמעו קשה דהו"ל למימר בראשונ' מפני שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו · כמו ראשית דגנך וכפרש"י בחומש · ולכך דרש בראשית עם התורה שנקראת ראשית דרכו ברא אלהים את השמים ואת הארץ (נזה"ק) · ובילקוט גרס והתורה אמרה בראשית בי ראשית ברא אלהים · שנא' בראשית ברא אלהים ואין ראשית אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו : (ג) **מונין** מחרפין : **אומה של בוזזי' אתם** · שכבשתם ארצות של שבעה עממין : **ואתם הלא בוזזה** פי' תרתי קאמר חדא שהרי גם הם בוזזים · ולא נטלו משלהם · ומשום שאפשר לומר בתר גנבא גנוב וטעמא טעים · לכן אמר שנית שהעולם ומלואו של הקב"ה וכו' (יפ"ת) : **הכפתורים כו'** י"ל דנקטיה לדוגמא בעלמא שמזה נלמד שכן היה דרכם לגזול ארצות : **הה"ד לתת להם** הוא ס"פ של כח מעשיו וה"קי קרא כח מעשיו הגיד לעמו היינו סיפור הבריאה בפרטות של כל יום ויום וסיפורי שאר הדורות שנתפרסם בהם כח תוקף השגחתו בעולם · כדי לתת להם נחלת גוים ולא יאמרו עליהם לסטים אתם · ועיין בענף באורך · וברמב"ן ובמזרחי הובא הגירסא הה"ד לתת להם נחלת גוים וגו' הגיד להם מעשה בראשית : (ד) **כי גדול אתה כו' אתה אלהים לבדך** אר"ת שהוקשה לו יתור מלת אתה פעם ב' · ומדייק שאין הכוונה לומר בתיבת אתה שאתה עושה נפלאות · רק הכוונה שתעשה נפלאות שאתה לבד תוכל לעשותם · ומקושר למלת לבד (אור עולם) : **מחילים מחילים** פי' חלולים : **מי עשה כן אתה אלהים** אבל בהשגחת השרים והמזלות אי אפשר להיות זה · כי כלל זה מסור בידינו שכל פעולת השרים והמזלות לא יתיסד אלא בהנהגת הטבע טבע המציאות ולא במה שהוא חוץ לטבע · ואין בידם לשנות סדר הטבע אלא שהקב"ה לבדו אשר ברא הנהגת הטבע · וממילא עיקר הוייתם בתיקון הגוף מעשה הנוף שהוא כנוד המלא נקבים אינו אלא ע"י השגחתו יתברך המפליא לעשות דכך גם חוץ לטבע (מה"ק) : **אימתי נבראו המלאכים** גירסא שלפנינו קשה להולמה והעיקר כנוסחת השוח"ט והילקוט שגירסתם הפוכה · וה"ג הכא ד"א כי גדול אתה ועושה נפלאות בנוהג שבעולם מלך ב"ו מתקלס במדינה וכו' עד אתה לבדך בראת העולם · ועל זה אמר אימתי נבראו המלאכים וכו' עד והכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום (מה"ק) : **המקרה במים** וזו היתה מלאכתו ביום ב' · וסיפא דקרא עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט : **וכתיב ובשתים יעופף** במלאכים כתיב : **שלא נברא ביום א'** פי' מן המלאכים : **מותח** פי' מושך והולך בדרומה : **ממדד** פירוש מיישר ומותח באמצע עד כדי שיעור שמותחים מיכאל וגבריאל מצפון ודרום · והוא לשון מדידה (מת"כ) : **מאתי מי אתי כתיב** דהא דקרינן רוקע הארץ מאתי · ר"ל מאתי בלי עזר וסיוע משום נברא · וכדי להכריח זה כתיב מי אתי כלומר וכי מי היה אתי באותו הפרק לסייע לי · שאף המלאכים עדיין לא נבראו ביום א' (מה"ק) : **ד"א כי גדול כו'** כבר כתבתי לעיל כי אין כאן מקומו והוא שייך לעיל בתר פירושא קמא דהאי קרא : **מלך ב"ו מתקלס** מתקלס בבנין המדינה שבנה על מתכונתה · וגדולי המדינה מתקלסים ג"כ עמו שנושאים במשאו בהנהגת המדינה · אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא לבדו ברא את העולם · ולכן הוא לבדו מתקלס בעולמו מצד הבריאה · וכן הוא לבדו מתהדר בעולמו מצד הנהגתו והשגחתו בעולם · ולא כאותן שאומרים כי עזב ה' השגחתו מעולם השפל · ואע"כ כל גוים אשר עשית דייקא כלומר מצד מציאת מעשה גופם הנמשך מבריאת עולם יבואו וישתחוו לפניך · ולא עוד אלא גם ויכבדו לשמך · ר"ל אף גם מצד הנהגת העולם · ועל זה אמר לראיה על השגחתו בעולם כי גדול אתה ועושה נפלאות חוץ לטבע משום שאתה אלהים לבדך · אתה לבדך בראת את העולם כלומר אתה לבדך שבראת טבע העולם ג"כ

(ה) בראשית ברא אלהים. ז ששה דברים קדמו לבריית העולם. יש מהן שנבראו. ויש מהן שעלו במחשבה להבראות. התורה והכסא כבוד נבראו. תורה מנין שנא' (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו. כסא הכבוד מנין דכתיב (תהלים צג) נכון כסאך מאז וגו'. האבות וישראל ובהמ"ק ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות. האבות מנין שנא' (הושע ט) כענבים במדבר וגו'. ישראל מנין שנא' (תהלים עד) זכור עדתך קנית קדם. בהמ"ק מנין שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון וגו'. שמו של משיח מנין שנאמר (תהלים עב) יהי שמו לעולם וגו'. ר' אהבה בר' זעירא אמר ח אף התשובה שנא' (שם צ) בטרם הרים יולדו מאותה השעה תשב אנוש עד דכא וגו'. אבל איני יודע איזה מהם קודם אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קודם לתורה. א"ר אבא ב"כ התורה קדמה לכסא הכבוד. שנאמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו וגו'. קודם לאותו שכתוב בו (תהלים צג) נכון כסאך מאז. ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר ר' יצחק ט אמרו מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר. משל למלך שהיה נשוי למטרונה אחת ולא היה לו ממנה בן. פעם אחת נמצא המלך עובר בשוק. אמר טלו מילנין וקלמין זו לבני. והיו הכל אומרין בן אין לו והוא אומר טלו מילנין וקלמין זו לבני. חזרו ואמרו המלך אסטרולגס גדול הוא. אילולא שצפה המלך שהוא עתיד להעמיד ממנה בן לא היה אומר טלו מילנין וקלמין לבני. כך אילולא שצפה הקב"ה שאחר כ"ו דורות ישראל עתידין לקבל את התורה. לא היה כותב בתורה צו את בני ישראל. דבר אל בני ישראל: (ו) א"ר בניה י העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה שנא' (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ וגו'. יא רבי ברכיה אמר בזכות משה שנאמר (דברים לג) וירא ראשית לו. ר' הונא בשם ר' מתנה אמר. בזכות ג' דברים נברא העולם. בזכות חלה ובזכות מעשרות ובזכות בכורים. ומה טעם בראשית ברא אלהים. ואין ראשית אלא חלה. שנאמר (במדבר טו) ראשית עריסותיכם. ואין ראשית אלא מעשרות. המד"א (דברים יח) ראשית דגנך. ואין ראשית אלא בכורים שנאמר (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך וגו': (ז) ר' הונא בשם בר קפרא יב פתח (תהלים לא) תאלמנה שפתי שקר וגו'. אתפרכן אתחרשן אשתתקן. אתפרכן אתחרשן המד"א (שמות ד) או מי ישים אלם או חרש או פקח או עור וגו'. ואומר (בראשית לז) והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה והנה קמה אלומתי. אשתתקן כמשמעו. הדוברות על צדיק. חי העולמים. עתק. שהעתיק בבריותיו. בגאוה. אתמהא בשביל להתגאות ולומר אני דורש במעשה בראשית. ובוז. אתמהא מבזה על כבודי. דא"ר יוסי בר חנינא כל המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעה"ב בכבודו של מקום עאכ"ו. ומה כתיב אחריו (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ליראיך ולא לבוזים את מוראך הרב. אל יהיו במה רב טובך. יג בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטין במקום הביבים ובמקום האשפה ובמקום הסריות. כל מי שהוא בא לומר פלטין זו בנויה במקום הביבים ובמקום האשפה ובמקום הסריות אינו פוגם. כך כל מי שהוא בא לומר העוה"ז נברא מתוך תהו ובהו אינו פוגם אתמהא. ר' הונא בשם בר קפרא אמר אילולא שהדבר כתוב א"א לאמרו. בראשית ברא אלהים. מנין הן. והארץ היתה תהו ובהו: (ח) ר"י בר סימון יד פתח (דניאל ב) הוא גלא עמיקתא ומסתרתא. הוא גלא עמיקתא. טו זו גיהנם שנא' (משלי ט) ולא ידע כי רפאים שם. ואומר (ישעיה ל) העמיק הרחיב. ומסתרתא. זו גן עדן. שנא' (שם ד) ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר. ואומר (תהלים לא) תסתירם בסתר פניך. ד"א הוא גלא עמיקתא ומסתרתא. עמיקתא אלו מעשיהם של רשעים. שנא' (ישעיה כט) הוי המעמיקים מה'. ומסתרתא אלו מעשיהם של רשעים שנא' (שם) לסתיר עצה. טז ידע מה בחשוכא. אלו מעשיהם של רשעים שנא' (שם) והיה במחשך מעשיהם. ונהורא עמיה שרא. אלו מעשיהם של צדיקים דכתיב (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה. ואומר (תהלים צז) אור זרוע לצדיק וגו'. א"ר יז אבא סרונגיא. ונהורא עמיה שרא. זה מלך המשיח שנאמר (ישעיה ס) קומי אורי וגו': (ט) בפסיקתא יח א"ר יהודה בר סימון מתחלת

ברייתו

יד יוסף ז פסחים פרק מקום שנהגו. תנחומא סדר נשא. ושוח"ט מזמור צ"ג. נדרים פרק ד'. ילקוט רמז תתקמ"ב. שוח"ט מזמור ע"ד. תדב"א ח"א פ' ל"א. ועיין בספרי ח"ב פיסקא ל"ו. מדרש משלי ס'. ומדרש בשלום בזוטא סדר וירא דף ק"ג. חוסר מדס ד' ז'. ופדר"א פ"ג. וע' זוהר סדר זו דף ל"ד. ילקוט ירמיה רמז שקצ"ה: ח שוח"ט מזמור צ': ט ילקוט סדר זו. במדבר רבה פרשה י"ד סי' כ"ג: י ילקוט תורה רמז ב': יא ויקרא רבה פ' ל"ו: יב ילקוט תהלים רמז תשס"ו. ירושלמי פ"ב דחגיגה. ועיין חגיגה בבלי דף כ' תוספות ד"ה ממדבר: יג ירושלמי שם. ובבלי חגיגה דף ט"ו: יד ילקוט דניאל: טו עיין עירובין י"ט: טז שם ע"ר פ"ל. ועיין תד"א ח"א פרשה י"ז: יז איכה רבתי פסוק כי רחק ממני מנחם: יח ילקוט סדר זו. וילקוט דניאל. וילקוט תהלים רמז תתכ"ב. וילקוט ישעיה רמז ש"ו:

ענף יוסף

הוא של החסד ומשמרתו בדרום · וגבריאל הוא של הגבורה ומשמרתו בצפון · פי' כן נקט צפון ודרום כל אחד לפי משמרתו שנתמנה עליו מפי הגבורה יפ"ת (ספר נפתלי בבא רגון): (ה) [ושמו של משיח] אין לסקמות אין שייך ג"כ זה בלשון בריאה דהא בשם לא שייך בריאה אלא קריאה. שכיון דברובא שייך בריאה לא חש לכוונית זה מן הכלל (יפ"ת) · והמעריך פירש כי שמו של משיח זהו נשמתו כמו והקראתם לו השכנות שם · ובם עונש אמן לו · וזהו שמו של משיח הנזכר במדרשים הנ"ל. ויש שפירשו דלשון בריאה שייך על הפעולה שיעשה על ידיו שיינון ויקיץ ישני עפר: (ז) [בנוהג בעולם כו' בונה פלטין כו'] הוה ל"ל קודם למ"ש ומה כתיב אחריו כו' · אלא משום דבעי למימר סמוך למאמר זה מ"ש האלמנה מקרא כתוב כו' (יפ"ת): [האלמנה מקרא כתוב כו'] אביפא דפיסקא מידרש דהיינו כדוברות על צדיק עתק · וכן נפי' רש"י ז"ל כדוברות על צדיק עתק מקרא שבתהלים בו דורשו וסולך את כולו (יפ"ת): (ח) [אמר רבי אבא סרונגיא] במדבר רבה פט"ד משום דא' אמר רבי אבא מרומניא כל הרים כו' ופי' ידי משה ז"ל מרומניא פירוש של הרים לשון רוממות

מתנות כהונה

כענבים במדבר. סיפיה דקרא בראשית ראיתי אבותיכם: שנא' ה' קנני וכו' · סיפיה דקרא קדם מפעליו מאז: מילנין דיו: וקלמין · קסת הסופר: אסטרולוגס · חוזה בכוכבים: אלולי · אלו לא: בחכמה · בזכות החכמה: וירא ראשית · וכתיב בראשית בשביל ראשית: אתפרכין · ענין שבירה וכן מאלמים פי' מקשרין האלומות: שהעתיק · הסיר והסתיר מהם: א"ר יוסי · גרסי' ולא דאמר: ליריאך · המסתירים מעשה מרכבה מפני מורא הש"י וכבודו ה"נ · רש"י ז"ל מוהלך רבנן אמרי אל יהא לו וכו' והריפא האלמנה יתפרש כדלעיל כלומר יהיו מקופרים ומסולקים ממה רב טובך ורש"י ז"ל פי' דדייק מדסמיך ליה תאמלנה וכו': הביבים פי' הערוך ניגורות שמקלחים שופכין דרך של כל השופכין: הסריות · הסירחון: אינו פוגם · בתמיה: א"א לאומרו · ופירש"י אפילו היה יכול להבינו מדעתו לא היה רשאי לגלותו: מניין הן · מסיק נבראו ומפרש והולך מן תוהו ובוהו: רפאים שם · וגו' גרסיק וסיפיה דקרא ועמקי שאול קרואיה: העמיק הרחיב וגו' · גרסינן וסיפיה דקרא מדורה אש ועצים וגו': ולמסתור · וסיפיה דקרא [illegible]: סרונגיא שם מקום: מתחלת ברייתו וכו' ·

פי'

עץ יוסף

ג"כ יכולת בידך לשנות הטבע · אבל האומנים אין בידם לשנות הטבע · וממילא מן הנפלאות הנעשים הון לטבע ניכר השגחתו בעולם · (מה"ק): (ה) **ששה דברים קדמו כו'** דרש מלת בראשית בב' מלות · וכאילו אמר ברא שית · ברא ו' דברים אלא מהם בריאה ממש ומהם בריאה מחשבה (יפ"ת): **ה' קנני ראשית** וע"כ בפועל מיירי · שהרי הייתה כלי אומנתו של הקב"ה כדאיתא לעיל סימן ב': **נכון כסאך מאז** וע"כ בפועל ממש · דנכון הוא לשון תיקון ושכלול כתרגומו · ולא שייך תיקון ושכלול אלא בסופו כשר נגמר בפועל (מה"ק): **כענבים במדבר** וסיפא דקרא כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם · וראיתי הוא כמו רואה אני את דברי פלוני · כלומר עלו במחשבתי להבראות (רש"י): **קנית קדם** קודם עד שלא נברא העולם: **כסא כבוד כו'** פי' כסא כבוד · מרום מראשון ומקדם לעולם · והיינו מקום מקדשנו · שבית המקדש נמי כסא כבוד איקרי כדכתיב יקראו לירושלים כסא ה' (יפ"ת): **יהי שמו לעולם וגו'** לפני שמש ינון שמו · והאי מזמור בשביה מדבר שעליו ילדה יפה וירד מים עד ים וגו' לפניו יכרעו וגו' מלכי תרשיש וגו' · ושמש הם מושאל על כל סדרי בראשית · וקאמר קרא מלפני היות שמש היינו כל סדרי בראשית · ינון שמו ר"ל נקרא שמו ינון · ונקרא ינון על שם שעתיד לינון פי' להקים ישני עפר כדאיתא בסוה"ס ובפדר"א · חכר שם זה בכאן לומר שמעם קדימתו לעולם מפני הפיטוהו שיקיץ ישני עפר (יפ"ת): **בטרם הרים וגו'** היינו קודם שנברא העולם · שבא אנוש עד דכא היינו אותן התקע"ד דורות שהיו ראוים להבראות וראה הקב"ה שרשעים הם ולא הועיל להם התשובה וקומטו בלא עת כדאמרינן בחגיגה והיינו תשב אנוש עד שנדכאו מן הבריאה · ומבריאת אדם והלך ואמר שובו בני אדם (רש"י): ה' קנני וגו' קדם מפעליו מאז: **אמר טלו מילנין** כו' הערוך גרס אמר טלו מילנין קלמין וקודילין · וכתב פי' מילנין דיו · קלמין קסת · קודילין בלשון רומי מכעת לחתום: **אסטרולוגס** חוזה בכוכבים · והיא מלה מורכבת מן אסטר שהוא בלשון יוני כוכבים · ומן לוגס שפירושו דבור (מעריך): (ו) **א"ר בניה העולם ומלואו כו'** בא ג"כ לפרש מלת בראשית ואמר העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה שנקראת ראשית דרכו · וב' בראשית הוא ב' הסיבה כלומר בשביל התורה שנקראת ראשית · ויליף לה מדכתיב ה' בחכמה יסד ארץ וגו' · ופרשינן בשביל התורה והיא החכמה · יסד ארץ: **וירא ראשית לו** וכתיב בראשית בשביל ראשית: (ז) **תאלמנה שפתי** שקר וגו' אתחרשון אתפרכון אשתתקון · אתחרשון הוא כמד"א (שמות ד') ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש וגומר · אתפרכון כמד"א (בראשית ל"ז) והנה אנחנו מאלמין אלומים · אשתתקן כמשמעו כנ"ל · וכן הוא בירושלמי ובשוח"ט (ואת אמת יפ"ת מה"ק) ופירושו כמד"א ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש דמדלא קאמר נמי או מי ישום אזן או חרש להיות ג"כ דבר והפיכו כלפי החרש שיהא האזן אלא ודאי החרש הוא ג"כ הפוכו של מי שם פה לאדם וה"ק מי שם פה לאדם או מי ישום נעדר כח הפה הוא מפני פגים או אלם במכשו שאין לו כח הדבור · או חרש · כלומר שהוא אלם מחמת חרשות כי אם אינו שומע לא למד לדבר. יתפרכון כמד"א והנה אנחנו מאלמים אלומים · פי' הערוך לשון קשירה · ורש"י פי' לשון כריתה ופריכה · שהאוגד עומרים נפרכים · וכן אלומים בלשון ארמי פרכין ודרש כל זה מתיבת תאלמנה מדשני קרא בדיבוריה ולא אמר ידמו כדלעיל: **ישתתקון** כמשמעו שאינו מדבר: **עתק שהעתיק מברייתו** כנ"ל · עתק לשון הסרה כמו ויעתק משם כך דברים אלו שהתן הקב"ה בתורתו שלא יבינו בהם רבים לפיכך אסור לגלותן: **בגאוה אתמהא** פי' שקרא אתמוהי קא מתמה איך ידבר על כבודו של הקב"ה בשביל להתגאות ולומר אני דורש במעשה בראשית וכי"ת בגאוה כדי"ת ויעבוד יעקב ברחל שפירושו בשביל רחל (יפ"ת): **ובוז אתמהא** הקרא אתמוהי קגנוס שהיה מבזה על כבודו יתברך: **דאמר ר' יוסי** שמת"כ כתב דל"ל אמר רבי יוסי ולא דאמר עכ"ל · וכן הוא בירושלמי: **בכבודו של מקום** אמר כבודו דרך כבוד של מעלה (יפ"ת ומה"ק): **ומה כתיב אחריו מה רב טובך** משום דקאי לדרבי יוסי דקאמר דאין לו חלק לעוה"ב ולא הסכון דענשיה קרא אלא בהאי עלמא דתאלמנה שפתי שקר · לז"א דמדויקא דבתריה נפקא דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך · הפך הראשונים הבוזים את מוראי · שלהם לא יהיה חלק במה רב טובך אשר צפנת ליראים: **בנוהג שבעולם כו'** זה ביאור הדבור המגנה שעליו נאמר בגאוה ובוז · ועיין בעקף: **הביבים** צינורות שמושין לקלח שם שופכים: **הסריות** הסרחון: **אינו פוגם** בתמיה · דאין רצונו של מלך להזכיר שם האשפה שהיה שם · כך כל מי שהוא בא לומר העולם הזה נברא מתוך תהו ובהו אינו פוגם בתמיה (יפ"ת): **א"א לאומרו** אפי' היה יכול להבינו מדעתו לא היה רשאי לגלותו (רש"י): (ח) **הוא גלי עמיקתא כו'** פי' הוא גלי הגיהנם וג"ע בתחלת ברייתו של עולם · והוסך זה גיהנם כדלקמן פ"ב ופי"ד ופל"ב · יהי אור ויהי אור היינו ג"ע הוא אור הגנוז לצדיקים כדאי' בפ"ב דחגיגה (מה"ק): **כי רפאים שם** סד"ק בעמקי שאול קרואיה: **העמיק הרחיב** קאי אגיהנם כדכתיב בריפא כי ערוך מאתמול תפתה · וכדלקמן פ"ד: **למחסה ולמסתור** לעיל מהאי קרא כתיב וברא ה' על כל מכון הר ציון וגו' כי על כל כבוד חופה ודרשינן ליה פ' השפינה לז' חופות שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים בג"ע · ועז"א אמר שבג"ע יהיה להם למחסה ולמסתור מפלות דינין שאין להם רשות לנגוע אל הקודש פנימה · וכה"א תסתירם בסתר פניך · מריב לשונות של המקטרגים: **ד"א הוא גלי עמיקתא כו'** גלי מעשיהם של רשעים ומעשיהם של צדיקים בתחלת ברייתו של עולם · והאיתא כמ"ד לקמן פ"ב והחשך אלו מעשיהם של רשעים כדור אנוש סי' · יהי אור אלו צדיקים כאברהם וחרש: **המעמיקים מה' לסתיר עצה** בדבר מרמה בלב · כאילו אין ה' חוקר לב וחז' · והיה במחשך מעשיהם כלפי הטועים דבר עבירה בבסתר כאילו אין ה' רואה: **ונהורא עמא שרא** כו' כי הם מתורם האור שהבדיל לעצמו וכדלקמן פ"ג סי' י': **סרונגיא** שם מקום · (ועיין בעקף): **זה מלך המשיח שנא' קומי אורי וגו'** תהו ובהו והחשך קאי ארמז הגליות והאור רמז לב"ד וכדאי' לקמן פ"ב סימן ה' יהי אור ויהי אור הוא אורו של ב"ד באור הגאולה · וא"כ הא דדרשינן גלה עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא כלפי מעשיהם פ"ד היינו לרמוז הגליות · ונקט ג' ליסני כלפי ג' גליות הבאות אחר נבוכדנצר שנתגלו לו · ועז"א אמר ונהורא עמיה שרא זה ב"ד שבימיו יהיה לה' המלוכה · ועל זה הדרש הביאו המדרש בפסיקתא · ור"ל שכן נדרש בפסיקתא רבתי ריש פרשה ל"ז על פסוק קומי אורי וגו' · איזה אור שמכנסת ישראל מצפה · זה אורו של משיח שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב · שהרי בהדיא שם פסוק קומי אורי ופסוק וירא אלהים את האור וגו' על משיח ב"ד: **עמיה שרא זה מלך המשיח** שכיום שנחרב בהמ"ק נולד · והוסב אצל הקב"ה שמור ומוכן כדאי' בירושלמי דברכות פרק היה קורא ובאיכה רבתי: **קומי אורי וגו' בפסיקתא** שכם בפסיקתא קאי למעלה כמו שכתבתי לעיל · אבל דרש דר' יהודה בר סימון ליתא שם · אבל במדרש שמם היפ"ת נ"כ סי' ס' בפסיקתא אמר ר' יהודה סי' לכן העתקתי כאן ג"כ: (ט) **מתחילת ברייתו של עולם**

ט'

בריתו של עולם הוא גלה עמיקתא ומסתרתא · בראשית ברא אלהים וגו' · ולא פירש · והיכן פירש להלן (שם ס) הנוטה כדוק שמים. ואת הארץ. ולא פירש. והיכן פירש להלן (איוב לז) כי לשלג יאמר הוא ארץ (שם לח) בצקת עפר למוצק וגו'. ויאמר אלהים יהי אור. ולא פירש. והיכן פירש (תהלים קד) עוטה אור כשלמה: (י) יט ר' יצחק פתח (שם קיט) ראש דברך אמת וגו'. א"ר יצחק מתחלת ברייתו של עולם ראש דברך אמת. בראשית ברא אלהים. (ירמיה י) וה' אלהים אמת. ולעולם כל משפט צדקך. שכל גזרה וגזרת שאתה גוזר על בריותיך. הן מצדיקין עליהם את הדין ומקבלין אותו באמונה. ואין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות בראו העולם. וידברו אלהים אכ"ב אלא וידבר אלהים. ויאמרו אלהים אכ"כ. אלא ויאמר אלהים. בראשית בראו אלהים אכ"כ. אלא ברא אלהים: (יא) ריב"ל בשם ר' לוי אמר זה שהוא בונה צריך ששה דברים. מים. ועפר ועצים. ואבנים. וקנים. וברזל. וא"ת עשיר הוא ואינו צריך לקנים הרי הוא צריך לקנה המדה שנא' (יחזקאל מ) ופתיל פשתים בידו וקנה המדה. כך התורה קדמה אותן שש קדימות. קדם. ומאז. ומעולם. ומראש. ומקדמי תרין. (בפר' ה' קנני): (יב) פילוסופוס אחד שאל את רבן גמליאל א"ל צייר גדול הוא אלהיכם. אלא שמצא סממנים טובים שסייעו אותו. תהו. ובהו. וחשך. ורוח. ומים. ותהומות. א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא כולהון כתיב בהן בריאה. תהו ובהו. שנא' (ישעיה מה) עושה שלום ובורא רע. חושך. יוצר אור וגו'. מים (תהלים קמח) הללוהו שמי השמים והמים למה שצוה ונבראו. רוח (עמוס ד) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. תהומות (משלי ח) באין תהומות חוללתי: (יג) כ ר' יונה בשם ר"ל אמר למה נברא העולם בב'. אלא מה ב' זה סתום מכל צדדיו ופתוח מלפניו. כך אין לך רשות לומר מה למטה. מה למעלה. מהלפנים. מה לאחור. אלא מיום שנברא העולם ולהבא. בר קפרא אמר (דברים ד) כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום שנבראו אתה דורש ואי אתה דורש לפנים מכאן (שם) ולמקצה השמים ועד קצה השמים אתה דורש וחוקר ואי אתה חוקר לפנים מכאן דרש ר' יהודה בן פזי במעשה בראשית בהדיה דבר קפרא: (יד) כא למה נברא העולם בב' להודיעך שהן ב' עולמים העוה"ז והעוה"ב. ד"א למה בב' שהוא לשון ברכה. ולמה לא באל"ף שהוא לשון ארירה. ד"א למה לא באל"ף שלא ליתן פ"פ למינין · לומר היאך העולם יכול לעמוד שהוא נברא בלשון ארירה · אלא אמר הקב"ה הרי אני בורא אותו בלשון ברכה והלואי יעמוד. ד"א למה בב'. אלא מה ב' זה יש לו שני עוקצין. אחד מלמעלה ואחד מלמטה מאחוריו. אומרים לב' מי בראך. והוא מראה בעוקצו מלמעלה ואומר זה שלמעלה בראני. ומה שמו. והוא מראה להן בעוקצו של אחריו ואומר ה' שמו. א"ר אלעזר בר חנינא בשם ר' אחא כב כ"ו דורות היתה האל"ף קורא תגר לפני כסאו של הקב"ה. אמר לפניו רבש"ע אני ראשון של אותיות ולא בראת עולמך בי. א"ל הקב"ה העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה. שנא' (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ וגו'. למחר אני בא ליתן תורה בסיני. ואיני פותח תחלה אלא בך. שנא' (שמות כ) אנכי ה' אלהיך. ר' הושעיא אומר למה נקרא שמו אל"ף שהוא מסכים מאלף. שנא' (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור: (טו) כג א"ר סימון בשם ריב"ל מנצפ"ך צופים אמרום הלכה למשה מסיני · רבי ירמיה בשם רבי חייא בר אבא אמר

מה

יד יוסף יט ילקוט סדר זו. ועיין ירושלמי פ"א דסנהדרין: כ ירושלמי פ"ב דחגיגה פסיקתא רבתי פ' כ"א. תוספתא פרק אין דורשין. בבלי חגיגה דף י"א ווכר ואגדת דף כ"ג: כא ירושלמי שם ופסיקתא שם. וילקוט סדר זו. תנחומא סדר זו. הוא פסוק דאבו כאן פו. קהלת רבה פסוק מעוות לא יוכל לתקן. זוה"ש מזמור ק"ב. סד"א ח"א פ' כ"א. ועיין בכפר כנסיות דף ס': כב פסיקתא רבתי פ' כ"א. ילקוט סדר זו: כג ירושלמי מגילה ובבלי פ"ק. שבת פרק הבונה. במדבר רבה פ' י"א:

מתנות כהונה

פי' גלה להלן על ידי הנביאים מה שהיה מתחלת ברייתו של עולם ומתחיל נברא שמים וארץ: עוטה אור כשלמה · ובמדליק מיתה לקמן ריש פרשה ג': בראשית כו' · וה' אלהים אמת כו' בראש התורה הודיע שה' אלהים אמת שהוא יחיד ואין שני שאלו זה נקרא אל אמת שאלו יצוייר ח"ו שיש שתי רשויות אין אחד מהם אמת · ובמה הודיע בראש דבריו שהוא אל אמת מדלא כתיב בראשית בראו כו' ולכן נחתם אותיות אמת בג' תיבות הראשונות בראשית ברא אלהים · ס"ת אמת: קדם ומאז כו' · כל אלו לשונות כתובים בפ' ה' קנני האמורה על התורה: מקדמי תרין · הרי שתים: כתיב בהן ל' בריאה · שהן עצמן נבראו: באין תהומות · עד שלא היו ולא נבראו עדיין התהומות הרי שנבראו אח"כ: אחד · מלמעלה כו' · כזה ב': ה' שמו · האל"ף ההוא אותיות של אדני ושל אהי"ה ושם של ד' קריאתו אדני וכן אל אלהים או י"ל ה' שמו האל"ף כותבין ב' יודין וי"ו באמצע כזה א גימטריא שלו כ"ו שם של ד': הה"נ שהוא מסכים מאלף · פי' הקב"ה הסכים לתת התורה אחר אלף דורות וכמו שדרשו לקמן תתקע"ד דורות עלו במחשבה להבראות ולא נבראו וכ"ו דורות עד משה רבינו ע"ה הרי אלף ובמ"ת התחיל באל"ף אנכי וע"כ נקראת אלף: צופים אמרום · פי' רש"י בפ"ק דמגילה

ענף יוסף

רומאות כדמסיק שאין אדם מתרומם מן דברים אלו עכ"ל · ובנה פירש מרומניא הוא רומאות ולדעתי יצא מן הפסוק כי רבי אבא היה ממקום שנקרא רומניא ועד נאמן כי בילקוט פ' משפטים ובתהלים סי' פ"ב אין שם סיבת מרומניא וכן בפרוק פרק כו' · וכן בתרבים כל הרים עורים תון מוס · כי כם כנינו שהיא שם מקום של כן לא תבו לשעתיק תיבת מרומניא. ובתרגם סדר נצא איתא ר' אבא בדרומיא ופי' מת"כ שם מקום וכמ"ה קהלת איתא כניסתא עתיקא דרומיא ובנ"ר פ' מ' איתא ר' אבא דרומיא ובכל אחד הוא ילין בני אך בית כינוי בשם דרומיא ובשם מרומניא דעמית כזה בכיה הרבה בפרש בשמות אנשים ומקומות עוד ראיה בתנחומא סדר משות גרס כנגוריא ובירושלמי פרק נוגב ובגרס איתא הדב רבי בר נא מרינגיא כרי עינך רואות בבעל ידי שבה יצא תן ספבים · (סדר כהונית): [יג] [דרש רבי יהודה בן פזי במ"נ] דבק עם מה שאמר לעיל דמבריאתם בעולם רשאין לדרוש מיחוד ואמר דבר בן פובדא בדרש רבי יהודה בן פזי במעשה בראשית וכו' · ומ"ב לנמה נברא העולם בבי"ת מילתא באנפי נפשיה היא (יפ"ת):

[יד] [שהוא לשון ברכה] בקשו המפרשים את מגינו בבי"ם לשון קללה (ועיין מ"כ בשם ייפף) · ואגודהים כפירושו

עץ יוסף

כו' ר"ל שעמיקתא ומסתרתא היו בתחלת ברייתו של עולם שלא נתפרשו וגלא אותם אח"כ לעבדיו הנביאים אך היתה ברייתם · ודמסיק בראשית ברא כו' ולא פי' והיכן פי' כו'. (רש"י ומה"ק): הנוטה כדוק שמים וס"ד וימתחם כאוהל לשבת · שדמיון שמים על הארץ כדמיון האוהל על הקרקע: והיכן פירש להלן כי לשלג יאמר הוא ארץ בצקת עפר למוצק וגו' כנ"ל · ור"ל ותליא בפלוגתא ביומא דף נ"ד אם מהשלג אם מן הגדים נברא העולם. ע"ש: עוטה אור כו' עי' רש"ם פ"ג: (י) ר"י פתח ראש דברך אמת בראש דברך דהיינו בראשית ברא אלהים הודעתנו שאתה היות ה' הוא אלהים ואין זולתו · והכוונה שאע"פ שלכאורה נראה היות פתחון פה למינים מהאי קרא דקאמר אלהים לשון רבים ולא קאמר שם אל או אלוה · מ"מ דברו יתב' בהאי קרא דהוי תחלת ברייתו של עולם הנה הוא אמת וניכר בתשובתו בצדו וכדאמרו בראשית בראו אין כתיב כאן כו' · ולכן נחתם אותיות אמת בג' תיבות הראשונות בראשית ברא אלהים ס"ת אמת לרמוז שהוא יחיד ואין שני · שאלו יצוייר ח"ו שיש שתי רשויות אין אחד מהם אמת (מת"כ ויפ"ת): ולעולם כל משפט צדקך שכל גזירה כו' סיומא דקרא קדריש: ומקבלין אותו עליהם באמונה: וידברו אלהים אכ"ב דלך שמדרש לתפוס לשון זה אע"ג דלא בקרא דשמא איירי · והכי פי' אין כתיב בפסוק זה (יפ"ת): (יא) זה שהוא בונה בהם בנין של אבנים (יפ"ת) · ובא לדרוש נ"כ למה פתח בבראשית ולא בראשונה · ע"כ דורש שמדיקק ברא שית לרמוז על ששה דברים שקדמו לבריאת העולם כו': ועצים לקרוי ולדלתות והלוחות: ואינו צריך לקנים בהשמים הם בנין בקנים לא העשירים (יפ"ת): הרי הוא צריך לקנה המדה שבעל הבית עני הוא קנין אינו צריך לקנה המדה. ובתי עשירים שבתיהם גדולים צריכין לקנה המדה · והאבנים והעפר צריכים ליסודות. והמים לעבי הטיט. והברזל לחזק: כך התור' קדמה כלומר שהתורה סיבת כל חלקי העולם שעל ידה נעשה הכל כדאמר לעיל בסי' ב' שהיה הקב"ה מביט בתורה ובורא העולם. והנגד כתב שלמה שש קדימות. והסמכתא בעלמא הוא · כלומר ששה חלקים קודמין לבנין · כך נרמז בתורה שש קדימות · ובזה מתיישב מלת בראשית כאלו אמר ברא שית (יפ"ת): קדם ומאז כו' אבל ראשית דרכו לא חשיב דלגופיה אצטריך להשמיע' שהתורה קדמה לעולם (יפ"ת): מקדמי תרין דמדלא כתיב מקדם ש"מ רבים ומיעוט רבים שנים: בפרשת ה' קנני כלומר כל הני שש קדימות המוכרות כתובות בפרשת ה' קנני הנאמרת על התורה: (יב) צייר גדול כו' כלומר האמת שהוא צייר גדול שהוא בורא בריאות רבות וצורות מתחלפות. אבל אין יכול להוציא החמרים מן האין · אלא שמצא סממנים וצייר מהם · כדרך האומן המצייר צורים נאים כרצונו בסממנים הנמצאים · אבל אין בו יכולת להמציא הסממנים. והסממנים הם. תהו. ובהו. והחשך. ורוח. ומים ותהומות. דמדלא כתיב בהו בריאה בריש התורה (וכוונת הפילוסוף על מה שכתב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ · ואח"כ כתיב והארץ היתה תוהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים הרי זכר כאן ששה דברים שלא הזכיר בהם בריאה) משמע ליה דה"ק והארץ כבר היתה תהו ובהו שכל אלו קדמו ומהם ברא ה' בריותיו (יפ"ת): בכולם כתיב בהו בריאה שאן עלמן נבראו · ומה שלא הזכיר בהן בריאה במעשה בראשית · היינו לפי שהם בכלל בריאת הארץ הנזכרת תחלה שהם מחלקי הארץ ודבוקים בה ונבראו עמה (מה"ק): שנא' עושה שלום ובורא רע · ואין רע אלא תהו ובהו שהם רע המונע הסדר הטוב (יפ"ת): יוצר אור וס"ד ובורא חושך עושה שלום ובורא רע: שמי השמים והמים וס"ד כי הוא צוה ונבראו · הרי שגם המים נבראו ואע"ג דהתם במים שעל השמים מיירי · כיון דבתחלה קודם שהבדיל הרקיע ביניהם מים העליוני' ומים התחתונים היו לאחדים · וכיון דאשכחן בריאה בעליונים ע"כ גם התחתונים נבראו (יפ"ת): באין תהומות חוללתי פי' שהתורה אומרת עד שלא היו ולא נבראו עדיין התהומות אני נבראתי · אלמא דתהום נברא שהרי התורה נמצאת קודם להם · ואח"כ הו"ל כאילו כתיב בהו בריאה: (יג) למה העולם בבי"ת פי' למה מתחיל סיפור בריאת העולם בבי"ת · וכן הוא בתנחומא למה פתח בברייתו של עולם בבי"ת · ור"ל שהיה לו להתחיל בא' שהוא ראשון של האותיות לאמר אלהים ברא בראשית · ועיין בתד"א פרק ל"א: מה בית זה סתום כו' דכתב זה שבידע הוא הכתב שנכתבה בו התורה בתחלה והוא הכתב המקודש. ולכן נתן טעם להתחלתה בבי"ת מטעם צורתה (יפ"ת): ופתוח מלפניו ובירושלמי ובפסיקתא הגירסא פתוח מצד אחד: אין לך רשות כו' שאין לך לחקור אלא מה שלפניך וכמ"ש בין תבין את אשר לפניך · אבל המכוסה כמו שלשאול מה למעלה מרקיע שעל ראשי החיות · ומה למטה מכן הרי אמר ומתחת זרועות עולם ואם שאל מי סובלן לא חס על כבוד קונו (רש"י בגמרא): מה לפנים תוך למחיצת הרקיע למזרח · ומה לאחור למערב (רש"י שם) · פי' אחר מה לפנים קודם הבריאה · מה לאחור לאחר שיחזור העולם לתהו ובהו שיכן שכנו של מקום (רש"י כאן): כי שאל נא למן היום שנבראו אתה דורש ואי אתה דורש לפנים מכאן · ר"ל קודם שנבראו מעשה בראשית. במה"ק כתב שה"נ לא היום שנברא אדם אתה דורש וגו' וכדכתיב למן היום אשר ברא אלהים אדם · והמדקדק בירושל' יראה להדיא דבר קפרא ס"ל התם דמיום שנברא העולם עד בריאת אדם לא פרי אלא בלגפא ביחידי · ומבריאת האדם והולך פרי בפרהסיא · ופליג את"ק דהתם דפרי בפרהסיא מיד מבריאת העולם והולך ע"ש: ואי אתה דורש לפנים · לפי גירסת מה הקודם הנ"ל פי' ואי אתה דורש לפנים מכאן היינו קודם שנברא אדם · ומכ"ש מה שיהיה אחר העולם: ואי אתה חוקר לפנים · פי' תוך למחיצת הרקיע למזרח · וה"ה לשאר הרוחות · וה"ה למעלה ולמטה מהשמים דכולהו תוך ממקצה השמים ועד קצה השמים הוו (יפ"ת): בהדיה דבר קפרא כו' עם בר קפרא היה דורש במעשה בראשית זה בעניני וזה בעמיו (רש"י) דאיעו שניהם יחד ודאי אסור לבק"פ · ואפשר שנ"ל כמ"ש בירושלמי ובפסיקתא דרש ר"י בן פזי (כדורו מפסוק למן היום) כהדא דב"ק (פירוש כאופן שדרש בר קפרא שסובר כמוהו (ועיין בענף): (יד) למה נברא העולם בבי"ת · כמו ד"א למה נברא בב': להודיעך שהם ב' עולמים · להוציא מדעת הכופרים שאומרים שאין עולם אלא אחד · וכדאי' בפ' הרואה (מה"ק): שהוא לשון ברכה ויש להתחיל בדבר משום פתח דבריך יאיר כדאמרינן בריש פסחים · ועוד שיהיה סי' טוב לעולם. ואע"ג דאיכא ב' בל' קללה · בוקק הארץ · ואפיתגו בתה · והגה רעות. י"ל דלא קפדינן אלא על מה שנמצא בתורה לא בנ"ך: ולמה לא באל"ף שגם האל"ף יש לה מעלה שהיא ראשונה לאותיות · ונרמז בה שם המיוחד כדקאמר בסמוך שהבי"ת מראה בעוקצו שלאחריו על האל"ף לומר ה' שמו · אבל הכתא דאיכא תרתי דהבי"ת לשון ברכה והאל"ף לשון ארירה והוי בבי"ת עדיפא (מה"ק): ד"א למה לא באל"ף · דמשום סימנא בעלמא לא קדחה · וקאמר כדי שלא יהיה פתחון פה להאומרים אין להעה"ב תקן בעוה"ז וליתא הסברה לנפש שהרי ברא בלשון ארירה. והבתא הוה נפיק מינה חורבא · נברא בב' להורות שאמר הקב"ה הריני בורא אותו בלשון ברכה והלואי יעמוד. כלומר מי יתן שיעמוד · כי כן רצוני שיזכו בני העולם לקיימו ולהעמידו בברכה (יפ"ת): שני עוקצין כזה ב: ה' שמו פי' שרומזת אל האל"ף שבאחורי הבי"ת · ופי' המת"כ ח"ל האל"ף תחלת אותיות של אדני ושל אהיה ושם של הוי"ה קריאתו אדני · וכן אל אלהים · או יש לומר ה' שמו האל"ף כותבין שני יודי"ן וי"ו באמצע כזה א גימטריא שלו כ"ו שם של הוי"ה · ואם נכתב לעיין בזה עיין בפ"ג מחלק היחוד בספר עבודת הקודש · ובספר יצירה בפי' הרמ"ב: היה האל"ף קורא תגר כי האותיות למעלה רוחניות כדמפורש בזוהר: למחר אני בא כו' כלומר לעתיד. ובאמר לא היה זמן קטן לדבר לא נתפייסה האל"ף עד שהגיעה עת פקודתה במתן תורה בימי משה רבינו (מה"ק): בחכמה יסד ארץ כלומר בשביל חכמת התורה וזכותה יסד ארץ: שהוא מסכים מאלף. פי' אלף דור עלו במחשבה להבראות ונמחו מהם תתקע"ד דורות · וכ"ו דורות עד מרע"ה הרי אלף · ובמ"ת התחיל באל"ף אנכי · וע"כ נקרא אל"ף: (טו) מנצפ"ך בפרק הבונה משמע דמנצפ"ך היינו הפתוחות · ובפ"ק דמגילה משמע איפכא · וכבר נתעוררו בזה רש"י ותוס' ז"ל: צופים אמרום הנביאים שנקראו צופים · דמתחלה לא היו אלא מ"ם אחד וצ"ן אחד · ובגמרא

פריך

מה שהתקינו הצופים. מעשה היה ביום סגריר ולא נכנסו חכמים לבית הועד. והיו שם תינוקות. ואמרו בואו ונעשה בית הועד. אמרו מה טעם כתיב מ"ם מ"ם. נו"ן נו"ן · צד"י צד"י. פ"א פ"א. כ"ף כ"ף. אלא ממאמר למאמר. ומנאמן לנאמן · ומצדיק לצדיק. מפה לפה. מכף לכף. ממאמר למאמר. ממאמר של הקב"ה למאמר של משה. מנאמן לנאמן. מהקב"ה כד שנקרא אל מלך נאמן למשה שנקרא נאמן. דכתיב (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא. מצדיק לצדיק. מהקב"ה שנקרא צדיק דכתיב (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו. למשה שנקרא צדיק דכתיב (דברים לג) צדקת ה' עשה. מפה אל פה. מפיו של הקב"ה לפיו של משה · מכף לכף. מכף ידו של הקב"ה לכף ידו של משה. וכ[ס]מו אותן. ועמדו חכמים גדולים בישראל. וי"א *ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא היו. וקראו עליהן (משלי כ) גם במעלליו יתנכר נער וגו' (באנכי דר' מאיר וכו') : (טז) ר' יודן בשם עקילום כה אמר לזה נאה לקראו אלוה. בנוהג שבעולם מלך ב"ו מתקלס במדינה · ועדיין לא בנה לה דמוסיות. ועדיין לא בנה לה פריבטאות. בתחילה מזכיר שמו ולבסוף קטיזמה שלו · ברם יחידו של עולם בתחילה פעל ולבסוף נתקלס. שמעון בן עזאי אומר (ש"ב כב) וענותך תרבני. ב"ו מזכיר שמו ואח"כ שבחו פלן אגוסטלי. פלן פראטאטא · אבל הקב"ה אינו כן אלא משבר' צורכי עולמו. אח"כ מזכיר שמו. בראשית ברא ואח"כ אלהים : (יז) תנא רשב"י כו מנין שלא יאמר אדם לה' עולה. לה' מנחה. לה' שלמים. אלא עולה לה'. מנחה לה'. שלמים לה' · ת"ל קרבן לה'. והרי דברים ק"ו ומה אם מי שהוא עתיד להקדיש אמרה תורה לא יחול שם שמים להקריב. המחרפים והמגדפים והעובדים ע"ז עאכ"ו שימחו מן העולם : (יח) כז רבנן אמרין ב"ו בונה בנין בשעה שהבנין עולה בידו הוא מרחיב ועולה ואם לאו מרחיב מלמטה ומיצר מלמעלה. אבל הקב"ה אינו כן אלא את השמים שמים שעלו במחשבה ואת הארץ ארץ שעלתה במחשבה. ר' הונא בשם ר' אליעזר בנו של ריה"ג אמר אפי' אותן שכתוב בהן (ישעיה סה) כי הנני בורא שמים חדשים. כבר הן ברואין מששת ימי בראשית. כח הה"ד (שם סו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה · ארץ חדשה אכ"כ אלא החדשה : (יט) כט ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא א"ל בשביל ששמשת את נחום איש גם זו כ"ב שנה. אכין ורקין מיעוטין. אתין וגמין רבויין. הדין את דכתיב הכא מה הוא. א"ל אילו נאמר בראשית ברא אלהים שמים וארץ. ל היינו אומרים השמים והארץ אלוהות הן. א"ל (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם. לא ואם רק הוא מכם למה שאין אתם יודעים לדרוש. בשעה שאי אתם יגיעין בו. (שם) כי הוא חייכם. אימתי הוא חייכם בשעה שאתה יגיעין בו. אלא את השמים. לרבות חמה ולבנה ומזלות. ואת הארץ לרבות אילנות ודשאין וג"ע : (כ) לב ר' תנחומא משום ר' הונא אמר (שמות לח) ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את אשר צוה אותו משה לא נאמר. אלא את כל אשר צוה ה' את משה. אפי' דברים שלא שמע מפי רבו. הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני. ר' חונייא בשם ר' אמר (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו. אלו דברים ששמע מפי רבו. ורבנן אמרי (משלי ג) כי ה' יהיה בכסלך · אפי'

יד יוסף כד שבת דף קי"ט ע"ב. סנהדרין דף קי"א ע"א · *(וי"א ר"א ור"י ור"ע). והא דאמר בפדר"א שלא למד רבי אליעזר עד שהיה גדול היינו שלא עסק עד שנעשה גדול (סד"ע). אבל קשה שלא ר"ע היה ע"ה עד מ' שנה כדאי' לקמן פ"ק. ואפשר שס"ל המדרש דכאן כדעת הספרי והילקוט סדר ברכה שהיה ת"ח מנעוריו : כה שוח"ט מזמור י"ח. ילקוט סדר זו. וילקוט שמואל ב' רמז קס"ב : כו תורת כהנים סדר ויקרא פ"ב. ספרי האזינו פ' כי שם ה' אקרא. ילקוט סדר זו. נדרים פ"ק : כז ילקוט סדר זו : כח ילקוט כאן. וישעיה פסוק זה : כט לקמן פרשה כ"ב ופרשה נ"ג. חגיגה ד' י"ב · ילקוט סדר זו : ל ספר הבהיר דף ד': לא זוהר סדר ויגש דף קס"ג ע"א. זוהר סדר ויקרא סוף דף ו'. ירושלמי פ"ק דפאה ופ"ק דשבת. ופרק לולב וערבה. ופרק האשה שנפלו. ספרי סדר עקב : לב ירושלמי שם :

ענף יוסף

פירושו על הכל יודוך תירץ שכוונת המדרש שארור וברוך הוא דבר וחלופו · ולכן מתחיל בבי"ת שהוא לשון ברכה והוא חלוף הארור · ולא תמצא באל"ף ובי"ת דבר שיהיה האחד הופך חברו ומתחיל באלו השתי אותיות כי אם ארור וברוך עכ"ל · ע"ש באורך : (טו) [אמר רבי סימון כו' מנצפ"ך כו'] עד סוף הסימן אין ענין לכאן · ונראה שמקומו הראוי לקמן ריש פ"ב דפתח בהאי קרא גם במעלליו יתנכר. בתחלה דרשו לענין מנצפ"ך עד סיומו וקראו עליהן גם במעלליו יתנכר נער · ואח"כ דרשו על והארץ היתה תהו ובהו כו' כדלקמן · וכן דרך המדרש להביא קרא ולדרשו תחלה לענין אחר ואח"כ לענין שפתח בו (מהרב מוה' יעקב

מתנות כהונה

דמגילה נביאי הדורות לפיכך קורין מנצפ"ך ולא כמנפץ כסדר שכתובים באל"ף בי"ת לדורשו נוטריקון מן צופים הוא או מה שהתקינו הצופים ומצאתי בשם הריטב"א ז"ל והאי צופים לאחר יאשיה המלך דאילו קודם לכן הרי היה שם הארון והלוחות והיכא אסיקן שמכתב אלא לאחר שנגנז הארון בימי יאשיה : סגריר · יום חושך ומטר : ממאמר למאמר · שמיד שהדבור נמסר למשה היה אומר לישראל כמו שדרשו חז"ל והאלהים יעננו בקול בקולו של משה שקולו היה הולך וחזק להשמיע הדבור לכל ישראל : וסיימו אותן · החכמים שהיו באותו הדור היו מסמנים ומציינים אותם מי ומי הם : באנכי דר"מ כו' · נראה שהוא ס"ס ובדוחק יש לפרשו שהיה כ"כ בס"ת שלו על הגליון ובירושלמי דתענית גרס בספרו של ר"מ כתוב היה כתנות אור בא' אור בעד עור בחילוף אהה"ע כי האל"ף והעי"ן מתחלף וכן גבי י' הדברות היה כתוב תיבה או אות משונה ומה שכתוב בס"ת שלנו שמתוכו היה נלמד בהדיא דרש של ר' יודן דבסמוך : ר' יודן כו'. שאחר שספר בריאת העולם ועניין נפלאות דור המבול ודור הפלגה וכו'. עד משפט מצרים וירידת המן באר נתקלס לבסוף ואמר אנכי ה' אלהיך ומלת וכו'. מגומגם קצת : דימוסאות פריבטאות. מיני מרחצאות ותענוגות בני אדם : קטיזמא. שבחו : מתחילה פעל כו' · מוסב על ראשון ראשון לאמר שמדת הקב"ה נשתנה לעילוי ממדת מלך ב"ו שבתחילה מתקלס ואח"כ עושה צרכי המדינות ואח"כ מפרש שגם בהזכרת השם הוא הפוך ממדתו ומפיק ליה מקרא דוענותך תרבני : אגוסטלי פראטאטא · מיני שררות הן : משברא צרכי עולמו. משהזכיר שברא צורכי עולמות שזהו שבחו וגדולתו וענותנותו ית' שמו : יהיל. פי' כמו יתהיל שלא יתחיל בהזכרת השם שמא יתחרט בתוך כדי דיבור הקרבן או ישתתק ונמצא שהוציא ש"ש לבטלה ק"ו וכו' : ואם לאו · שרואה שאם ירחיב כך ויעלה לא יוכל עמוד חוזר בו מרחיב למטה ומיצר למעלה : שעלו במחשבה. ולא חזר בו מהתחלתו הראשונה : אלא החדשה. עם ה"א הידועה משמע הארץ הנבראת כבר וכן השמים : כי לא דבר רק. אין דבר רק בתורה : מכם. מצדכם ובשבילכם : אילנות ודשאים כו'

עץ יוסף

פריך והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה · ומשני שכחום וחזרו צופים ויסדום ונראה דר"ס נמי ס"ל כן · והא גופא קמ"ל רבי סימון דלא הדפוס מעלמא משום דאין נביא רשאי לחדש דבר : מה שהתקינו הצופים למה נקרא מנצפ"ך ולא כמנפ"ץ כסדרן · ע"ש שהתקינום הצופים · וזהו מן צפך פי' מאן התקינם צופיך · וכן בירושלמי פ"ק דמגילה מהו מנצפ"ך כו' מה שהתקינו לך הצופים · מאן אינון אילין צופים : ביום סגריר יום גשם שהכל נסגרים בבתיהם כמ"ש (משלי כ"ז) דלף טורד ביום סגריר : לבית הועד לבית המדרש : מ"מ מ"ם נו"ן נו"ן כו' ממאמר של הקב"ה כו'. שעל שמצאו כל חמש מעלות אלו במשה בלבד ולא באחר · בהכרח שבאו להורות על שלימות התורה שניתנה על ידו למאמר של משה תורה שבע"פ שנתנה הל"מ והוא יגידנה לישראל · ולא נתמצע מלאך ושרף בין מאמר הקב"ה לשל משה : למשה שנקרא נאמן שהיה נאמן בית שנתעלה משאר נביאי' בידיעת סודות החכמה שחמשי' שערי בינה כולם נמסרו למשה חוץ מאחד · וכן אמר בספרי בכל ביתי נאמן הוא שהראה לו מה למעלה מה למטה כו' (יפ"ת) : לפיו של משה רמז למ"ש לקמן בפ"ר פ' מ"א משל למי שבא בנו מבית הספר ונתן לו חתיכה שבתוך פיו כו' · והכוונה על גילוי סודותיו הכמוסים לו : לכף ידו של משה תורה שבכתב · שהלוחות מעשה אלהים המה ומסרם מידו ליד משה ולא נתמצע מלאך ביניהם : וסיימו אותן החכמים שהיו באותו הדור היו מסמנים ומציינים אותם מי ומי הם : ר"א ור"י ור"ע תיבת ור"ע ליתא בירושלמי דמגילה פ"ק · וכן הנכון כי ע"ה היה בילדותו כדאי' באדר"נ פ"ו · ולקמן פ"ק סי' י"א : גם במעלליו יתנכר נער וס"ד אם זך ואם ישר פעלו · כמ"ש כי יצר לב האדם רע מנעוריו · ואם רואים תינוק בנערותו שזך וישר פעלו · אז ניכר שיהיה בגדלותו אדם גדול בתורה ובמע"ט : באנכי דרבי מאיר כו' נראה שהוא מיותר (מת"כ) : או אפשר מדרש אחד היה ידוע להם שהיה נקרא בשם אנכי דר' מאיר שבשם איתא הך דרשא · וכמו שהביאו לעיל סי' ט' בשם הפסיקתא : (טז) לזה נאה לקראו אלוה. דק"ל דה"ל למימר אלהים ברא בראשית. לכן אמר רבי יודן שבזה בא להורות שלזה נאה לקראו אלוה כו'. ברם יחידו של עולם בתחלה פעל בתיקון העולם ואח"כ נתקלס מן הדין בקבלת אלהותו · לכן אמר בראשית ברא ואח"כ אמר אלהים להורות שקבלת אלהותו ועול מלכותו על כל באי עולם הוא מן הראוי מצד פעולת הבריא' שקדם לפני קילוסו · לא כב"ו שמתקלס קודם הפעולה (נזה"ק) : דימוסיאות מרחצאות של מים חמים היוצאין מן הקרקע : פריבטאות בתי כסאות (מעריך) · והמת"כ פי' מרחצאות ותענוגות ב"א : בתחילה מזכיר שמו ולבסוף קטיזמא שלו. הני שם תיבות מיותרים ולא גרסינן ליה דהיינו דברי בן עזאי ממש · דקטיזמא פירושו שבחו · ואי רבי יודן נמי קאמר מה הוסיף לה בן עזאי · ועוד דאין ענין זה אצל דברי רבי יודן שמהלת דבריו וסופם אינם אלא בקילוס ופעולה לא בענין הזכרת השם קודם הקילוס או אחר הקילוס (יפ"ת) : בן עזאי אומר כו' בא לפרש טעם אחר על קדימת בראשית ברא לאלהים · שהוא מדרכי הענוה שדרך ב"ו להזכיר שמו ואח"כ שבחו פירוש שבח שררתו וכדמסיק פלן אגוסטלן פלן פראטאטא שהם מיני שררות ידועים · והוא מקדים שמו בעשותו שמו עיקר כאילו שמו מפורסם מצד עצמותו ויחוסו · ושבח השררה טפל אליו · אבל הקב"ה אינו כן משהזכיר שברא צרכי עולמו שממנו נמשך שבח שררתו על בריותיו אח"כ מזכיר שמו שם אלהים · בראשית ברא ואח"כ אלהים כאילו שמו טפל לשבח שררתו · אף כי גדול ה' ומהולל גם מצד עצמו · ולפ"ז סברת בן עזאי הפוכה מדרבי יודן דלרבי יודן תואר אלהים הוא שם שררה · ולבן עזאי הוא שם עצמותו ובהא מילתא גופא פליגי (נזה"ק) : אגוסטלא הרומיים קראו לשלטון שלהם קיסר על שם המושל הראשון כי כן שמו · ולמושל שני קראו אגוסטוס · ומעם המלה מוסיף ומגדל · ועל שמו קראו כן לבאים אחריו · ולאשת הקיסר קראו אוגוסטא (מוסף הערוך) : פראטאטא פי' שלטון (ערוך) :

(יז) תנא רבי שמעון בן יוחאי כו'. גם רשב"י בא לפרש טעם אחר על קדימת בראשית ברא לאלהים · לפי שאין ראוי להזכיר השם בתחלת הדבור כדאזהר לן גבי קרבנות שלא יאמר לה' עולה אלא עולה לה' · ויליף לה בת"כ מדכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן לה' · והענין מבואר ע"פ מ"ש בזוהר יתרו שהמוציא שם שמים לבטלה על דברי חול פוגם בקדושת השם ובכלל זה הוא אף המזכיר ש"ש על דבר מצוה שפוגם בהזכרת ש"ש תחילה · אלא אחר איזה דבור תחלה · ויליף לה מדכתיב בראשית ברא אלהים · ולא כתיב אלהים ברא בראשית · ומפרש שם הטעם לפי שאין ראוי להזכיר ש"ש על דבר ריקן · ולכן אפילו בהזכרת ש"ש על דבר מצוה אין ראוי להיות מתחלה קודם שום דבור כיון שעכ"פ באותו רגע תכ"ד מתעורר קדושת שם שמים על דבר ריקן אע"פ שמסיים דבורו לשם מצוה · וזהו שאמר והרי דברים ק"ו מה אם מי שהוא עתיד להקדיש אמרה תורה לא יחול ש"ש להקריב · ר"ל שלא יתחלל שם שמים להזכירו לבטלה בתחלת הדבור אע"פ שסופו לדבר מצוה · ק"ו למחרפים ולמגדפים בשם עאכ"ו שפוגמים בקדושת השם · ולכך ראוי שימחו מן העולם לגמרי (נזה"ק) : (יח) ב"ו בונה בנין כו' דק"ל דאת שמים ואת ארץ מיבעי ליה · דהא אכתי לא היו מקודמת דנא לרמוז עליהן בה' הידיעה · לכן אמרו את השמים שעלו במחשבה כבר · נבראו בלא שנוי (נזה"ק) : בשעה שהבנין אם מדמנו לו חלקי הבנין והמקום בטוב · אז יוכל להגביה הבנין כרצונו · ואם לאו יקצר מלמעלה · אבל הקב"ה ביכולתו המוחלט כאשר שיער במחשבתו הקדומה כביכול כן החל וכן גמרו : כבר הם ברואים והיינו בכח מחשבה · ולא בפועל · וגמר בריאתו יהיה לעתיד (נזה"ק) : הה"ד כי כאשר השמים חדשים אכ"כ אלא החדשים · הארץ חדשה אכ"כ אלא החדשה כנ"ל (יפ"ת) : וכן הוא בילקוט כאן · ועיין בילקוט ישעיה פסוק זה : (יט) נחום איש גם זו שכל הבא עליו היה מקבל בשמחה ואומר גם זו לטובה : אכין ורקין מיעוטין שנחום איש גם זו היה דורש כל אכין ורקין למעוטין · וכל אתין וגמין לרבויים : השמים וארץ אלהות הן ומפרש ואזיל כי האלהים הוא שמים וארץ · שהיו טועים לומר שהם שמותיו · וזה הוא כדעת הטועים שאומרים שאין הסבה הראשונה משגיח בהנהגת עולם השפל לשפלותו אלא השמים והארץ הן הם עלם אלהות ועל ידם נגמר כל פרטי תולדותיהם · אבל השתא דכתיב את השמים נעשה הפסק בין אלהים לשמים וארץ להורות שאלהים הוא הפועל והמה פעולים (נזה"ק) : ואם רק הוא מכם וכאילו קאמר לא דבר רק הוא מצד עצמו ואם רק הוא היינו מכם · כלומר מסיבתכם שאינכם יגעים בו · וכן כאן אין אתה יודע לדרוש דמ"מ קשה ואת הארץ למה לי · אלא את השמים לרבות חמה ולבנה כו' ואת הארץ לרבות אילנות ודשאים וג"ע · וג"ע ר"ל ג"ע שבארץ · שכל צבא השמים נבראו בכח עם השמים שמהם נבראו · וכן הארץ · וכל אחד יצא לפועל דבר יום ביומו · וזהו כוונת הכתוב בראשית ברא אלהים · לא בלבד שמים וארץ · רק את השמים שמרבה האת כל תולדות השמים היינו חמה כו' · ואת הארץ כל תולדות הארץ היינו אילנות כו' · שהכל נתהוה בראשון שבהבראת השמים והארץ היו כל תולדותיהם נכללו בהם בכח מציאות הויה דקה · וכל מה שנברא בימים שאחר יום א' לא היו רק כיוצאים ומתפרדים מן הכח אל הפועל · אלו מן השמים ואלו מן הארץ (יפ"ת ונזה"ק) : (כ) רבי תנחום בשם כו' איידי דמייתי כי לא דבר רק בתורה בשעה שיגעים בה . מייתי כל הני לסייע שע"י טוב העיון והיגיעה מסכימים לדעתו יתברך אע"פ שלא נתפרש להם (יפ"ת) : תורת אמת היתה כו' אגל אהרן כתיב כמ"ש שם בס"ד כי שפתי כהן ישמרו דעת כו'. כמ"ש בשם אדר"נ : תורת אמת היתה בפיהו אלו דברים ששמע מפי רבו . ועולה לא נמצא בשפתיו אלו דברים שלא שמע מפי רבו כנ"ל · וכן הוא בירושלמי · ודרש ועולה לא נמצא בשפתיו

אפי' דברים שאתה כסיל בהן . ושמר רגלך מלכד . ר' דוסאי אמר מן ההוריה . ר' אבהו אמר מן העבירה . ר' לוי אמר מן המזיקין . אמר ר' אבדימוס אם נתת מכיסך צדקה . הקב"ה הוא משמרך מן הפיסין ומן הזמיונות מן הגולגלאות ומן הארנונות : (כא) לג ב"ש וב"ה . ב"ש אומרים השמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ . וב"ה אומרים הארץ נבראת תחלה ואח"כ השמים . אלו מביאין טעם לדבריהם . ואלו מביאין טעם לדבריהם . על דעתיהון דב"ש דאינון אמרין השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ . משל למלך שעשה לו כסא ומשעשאו עשה איפיפורין שלו . כך אמר הקב"ה (ישעיה סו) השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' . ועל דעתיהון דב"ה דאינון אמרין הארץ נבראת תחלה ואח"כ השמים . משל למלך שבנה פלטין משבנה את התחתונים . אח"כ בנה את העליונים . כך ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים . א"ר יהודה בר אלעאי אף דין קרא מסייע לב"ה (תהלים קב) לפנים הארץ יסדת . ואח"כ ומעשה ידיך שמים . א"ר חנין ממקום שהמקרא מסייע לב"ש . משם ב"ה מסלקין אותו . והארץ היתה . כבר היתה . ר' יוחנן בשם חכמים אמר לבריאה שמים קדמו ולשכלול הארץ קדמה . א"ר תנחומא אנא אמרי טעמא . לבריאה השמים קדמו שנא' בראשית ברא אלהים . ולשכלול הארץ קדמה שנא' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים . ארשב"י לד תמיה אני היאך נחלקו אבות העולם . ב"ש וב"ה על בריית שמים וארץ . אלא שאני אומר שניהם לא נבראו אלא כאלפס וכסויה שנא' (ישעיה מח) קורא אני אליהם יעמדו יחדיו . א"ר אלעזר ב"ר שמעון אם כדעת אבא . למה פעמים לה שהוא מקדים ארץ לשמים . ופעמים שהוא מקדים שמים לארץ . אלא מלמד ששניהן שקולין זה כזה . בכ"מ הוא מקדים אברהם ליצחק ויעקב . ובמ"א הוא אומר (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקב וגו' . מלמד ששלשתן שקולין זה כזה . בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן . ובמקום אחד הוא אומר (שמות ו) הוא אהרן ומשה . מלמד ששניהן שקולין זה כזה . בכ"מ הוא מקדים יהושע לכלב . ובמקום אחד ה"א (במדבר יח) כי אם כלב בן יפונה הקניזי ויהושע בן נון . מגיד ששניהם שקולין זה כזה . בכ"מ הוא מקדים תורין לבני יונה . ובמקום אחד הוא אומר (ויקרא יב) ובן יונה או תור לחטאת . מגיד ששניהם שקולין זה כזה . בכ"מ לו הוא מקדים כיבוד אב לאם . ובמקום אחד הוא אומר (שם יט) איש אמו ואביו תיראו . מגיד ששניהם שקולין זה כזה . אבל אמרו חכמים האב קודם לאם . לז מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו . בכ"מ הוא מקדים בריית שמים לארץ . ובמקום אחד הוא אומר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים . מגיד ששניהם שקולין זה כזה :

פרשה ב

(א) א והארץ היתה תהו ובהו . ר' ברכיה פתח (משלי כ) גם במעלליו יתנכר נער . אמר ר' ברכיה עד דהיא פגה אפיקת כובייא . הוא מה שהנביא עתיד להנבאות עליה בסוף (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו : (ב) ב ר' אבהו ור' יהודה בר סימון . ר' אבהו אמר משל למלך שקנה לו שני עבדים שניהם באוני אחת . ובטימי אחת . על אחד גזר שיהא ניזון מטמיון . ועל א' גזר שיהא יגע ואוכל . ישב לו אותו תוהא ובוהא . אמר שנינו באוני אחת ובטימי אחת . זה ניזון מטמיון ואני אם איני יגע איני אוכל . כך ישבה הארץ תוהא ובוהא . אמרה העליונים והתחתונים נבראו כבת אחת . העליונים ניזונים מזיו השכינה . והתחתונים אם אינם יגעים אינם אוכלים . ור' יהודה ב"ר סימון אמר משל למלך שקנה לו שתי שפחות שתיהן באוני אחת . ובטימי אחת . על אחת גזר שלא תזוז מפלטין . ועל אחת גזר טירודין . ישבה לה אותה השפחה תוהא ובוהא . אמרה שנינו באוני אחת ובטימי אחת . זו אינה יוצאה וזזה מפלטין . ועלי גזר טירודין . כך ישבה לה הארץ תוהא ובוהא . אמרה העליונים והתחתונים נבראו בבת אחת העליונים חיים . והתחתונים מתים . לפיכך והארץ היתה תהו ובהו : (ג) ג א"ר תנחומא לבן מלך שהיה ישן על גבי עריסה . והיתה מניקתו תוהא ובוהא . למה שהיתה יודעת שהיא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו . כך צפתה הארץ שהיא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו של אדם שנא' ארורה האדמה בעבורך . לפיכך והארץ היתה תהו ובהו : (ד) ד ר' יהודה בר סימון פתח קריא בדורות . והארץ היתה תהו . זה אדה"ר שהיה ללמה ולא כלום . ובהו . זה קין שבקש להחזיר
את

יד יוסף לג חגיגה דף י"ב . ירושלמי חגיגה פרק ב' . ויק"ר ריש פרשה ל"ו . פדר"א ריש פרק י"ח · ילקוט סדר זו . אגדת שמואל פ"ה . וכריש מכילתא · וכסוף כריתות ופ"ק דקידושין · וילקוט ישעיה רמז ס"ע ועיין תמיד פרק ד' : לד ילקוט ישעיה רמז סע"ג . לקמן פ' י"ב סי' י"ד . ועיין כהכ"ד עדיות פ"ב משנה ב' : לה ברייתא מסכת אצילות . ריש מכילתא . תנחומא סדר בא . זוהר קדושים דף פ"א : לו זוהר קדושים דף פ"א : לז קידושין דף ל"א : פ"ב א ילקוט סדר זו ובמשלי ובירמיה : ב עיין ילקוט בשם מדרש אבכיר . תד"א פ' ל"א : ג ילקוט סדר זו : ד ילקוט סדר זו :

מתנות כהונה

כו' . שכולם נבראו ביום ראשון ואח"כ כל א' וא' יצא בזמנו : **שאתה כסיל בהם** . ויהיה הקב"ה בעזרך ויאיר עיניך בהם ולא יכשל : **ההוריה** . שלא יורה הוראות עד שהגיע לכלל זה : **מן העבירה** . על דרך הבא לטהר מסייעין אותו : **אם נתת מכיסך כו'** . קרי ביה כי ה' יהיה בכיסך אם תתן צדקה מכיסך לשם ה' וכו' : **הפיסין וכו'** . מיני מסים הן מן הקרקעות ומטלטלין וגלגולת ואגב דמייתי דברי רבי תנחומא כו' להורות שאם רק הוא מכש הוא מסיים ביה כולה מלתא ככתוב בירושלמי : **ה"ג** · ואח"כ הארץ שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ : **איפיפורין** . שרפרף כסא שמשימין תחת רגלי המלכים בשעה שיושבין על הכסא : **מסלקין** אותו . דוחין דברי ב"ש : **אנא** אמרי טעמא · לדברי ר' יוחנן : **ביום עשות וגו'** . דייק מלכתיב קודם לזה ויכולו השמים וגו' וסמיך ליה אלה תולדות השמים והארץ ביום עשות ה' וגו' · פי' ויכלו נשתכלל הוי שהארץ נשתכללה תחלה : **באלפס וכסויה** . שהאומן עושה אותם בבת אחת : **ה"ג** . בירושלמי אם כדעת שאמר אבא פעמים כו' פירושו הגיאה מה שפעמים מקדים זה לזה להגיד ששניהן שקולין כאחד ושניהם כאחד נבראו : **עד דהיא פגה כו'** · משל הוא על האטד בעוד שהיה עדיין רכה שלא הגדילה כל צרכה הוציאה קוצים כך בתחולת בריית הארץ גילה הכתוב מה יהא בסופה : **אוני** . שטר מכירה : **ובטימי** · באוצר כלומר דמי שווין : **מטמיון** . מתוך אוצר המלך : **ישב לו** . אותו שנגזר עליו שייגע ויתפרנס מעמלו : **טירודין** . להיות נע ונע ונטרד : **ליטול את שלה** . עונש וגזר דין : **ללמה** . להבל ולתוהו כי תוהו המה
ת"י

ענף יוסף

יעקב נגד הגר"א מפלאניס) : **[כא]** [אם כדעת אבא] דיחדיו דקרא למימר דנבראו כאחד אתא לא הוה ליה לאקדומי פעמים לזה ופעמים לזה · דהא לא אתינן למטעי לומר דמשום קדימה נזכרו כן · דהא מיחדיו שמעינן דנבראו כאחד · והנא אמינא דהא דאקדים להאי משום דאי אפשר למכתבינהו כאחד · אבל השתא דפעמים מקדים לזה ופעמים לזה בא ללמד ששניהם שקולים (יפ"ת) הרי בר"א בן ר"ש פליג על אביו ר"ש וכן בברייתא דמס' אצילות הראה דר"א בר"ש פליג על אביו ר"ש : (בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן כו') בקרא כתיב (שם) אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן · ובמדרש אמר לומר ששקולים הם · אך עדיין צריכין למודעי דמ"מ ה"ל לומר הוא משה ואהרן בריסא ואח"כ לימא הוא אהרן ומשה דכנס
דלענין

עץ יוסף

בשפתיו שאפילו אמר דבר שלא שמע מפי רבו אלא מעצמו . ג"כ לא נמצא בו עולה ושלא טעה . כי יגע והשיג האמת בעזר אלקי : **אפילו דברים** שאתה כסיל בהם . שהם למעלה מן השכל . שתיבת בכסלך . מלשון כסיל וסכלות · והכוונה שה' יתמוך יד היגע לעיין שיגלה מה שהיה רחוקה מושכל ממנו (יפ"ת) : **מן ההוריה** לבל יהיה נלכד בשגגת הוראה : **מן העבירה** כמד"א עונותיו ילכדנו את הרשע . וקאמר כאן שה' ישמרנו מלכד זו . ע"ד רגלי חסידיו ישמור : **מן המזיקין** שזה צריך נטירותא טפי שלא יזיקוהו . שאין ביד האדם להשמר מהם כלל : **אם נתת מכיסך** . דריש בכסלך ב' מלות בכיס לך פי' בכיס אשר לך . וכן פתרון הכתוב כי ה' יהיה אכר ומצותו שהיה נעשית בכיסך שתתן צדקה לשמו מממונך אז ושמר רגלך מלכד שתגלגל וכו' · שנתינת הצדקה מצלת מהם · דמראש השנה נגזר על האדם כל מה שיחסר מממונו · ואם יוציאנו בצדקה ינצל מזה כדאיתא בויק"ר פ' ל"ד בעובדא דרשב"י (יפ"ת) : **(כא) ב"ש וב"ה כו'** שאנו מוצאים בתורה פסוקים שמקדימים בריאת שמים לארץ ופסוקים אחרים מקדימים ארץ לשמים · ופליגי בהכרעה : **שמים נבראו תחלה** היינו ביום ראשון · ואח"כ הארץ ביום שלישי · כמ"ש ותראה היבשה · וב"ה סבר ארץ בראשון ושמים בשני יהי רקיע . וכן הוא בירושלמי : **דאינון אמרין** השמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ · משל כצ"ל (מת"כ) : **איפיפורין** פי' שרפרף הוא הכסא שמשימין תחת רגלי הגדולים בשעה שיושבין על הכסא · ור"ל שלהיו' השרפרף לצורך הכסא . ושפל לו אין ראוי להקדימו לכסא · דדמי למאן דלית ליה ביתא ותרעא לביתא עביד (יפ"ת) · ורש"י פי' כסא עשוי תחלה ולפי גובה הכסא מתקן השרפרף : **כך אמר הקב"ה** השמים כסאי וגו' . וכיון דקרא קרי להו כסא והדום משמע שנהג בהם כדרך האומנים : **אח"כ בנה את העליונים** וכיון דמצינו דקרא קרי להארץ יסוד כדכתיב לפנים הארץ יסדת · וקרי לשמים עלייה כדכתיב הבונה בשמים מעליותיו · משמע שנהג בהם כמעשה אומנים תחלה היסוד ואח"כ העלייה : **מסלקין אותו** דוחין דברי ב"ש : **והארץ** היתה · כבר היתה דמדהוה סגי ליה כשיאמר והארץ תהו ובהו . וקאמר היתה משמע דה"ק והארץ הלזו כבר היתה נבראת קודם לשמים האמור (יפ"ת) : **ולשכלול** (ויכולו ת"א ואשתכללו) היינו הוצאת תולדותיהם שזהו גמר מלאכתן · הארץ קדמה דביום ג' כתיב תדשא הארץ . ואילו מאורות שהן תולדות שמים לא היו עד יום ד' : **אנא אמרי טעמא** לדברי רבי יוחנן : **ביום עשות** עשות הוא לשון תיקון ועשיה ושכלול : **אבות העולם** . ב"ש וב"ה קראן אבות העולם משום שבתחלת הבריאה אמר הקב"ה נעשה אדם בצלמנו · תיבת נעשה נוטריקון נמלך עם שמאי הלל שהם כלל כל נשמות הצדיקים והן הן ממש אבות העולם · שמאי בשמאל המרכבה · הלל בימין המרכבה (מגלה עמוקות אופן ע"ד) : **אלא כאלפס וכסויה** ששניהם נבראו בזמן אחד · ולא קדם זה לזה · אלא כאלפס וכסויה היצוקים בדפוס כאחד בעת עשייתן · ואחר עשייתן נהתכין במגרה (הרא"ב"ד פ"ב דעדיות משנה ה') : **אם כדעת אבא** ניחא מה שפעמים מקדים זה לזה · להגיד ששניהם שקולין כאחד ושניהם כאחד נבראו (מת"כ) · משמע דר"א בא לפרש ולסייע למ"ש אביו ר"ש · ועיין מ"ש בענף שבא להלוק : **שמים לארץ אלא מלמד כו'** ששניהם עיקרים והכרחיים בקיום הדבר · וכל אחד שלם בענינו ולא יתכן בלעדו · ואח"כ אינגו טפל : **וזכרתי את** בריתי וגו' ואף את בריתי יצחק ואף את את בריתי אברהם אזכור : **מלמד ששלשתם כו'** שבמהותם לפני הש"ת שקולים · והיינו בצדקות וחסידות · אבל בידיעה ונבואה פשוט שכל אחד גדול מאביו : **הוא אהרן ומשה כו'** היינו ג"כ בצדקות וחסידות · אבל משה גדול יותר מאד בנבואה : **ויהושע ב"נ** מגיד כו' היינו ג"כ בצדקות וחסידות · אבל יהושע מלך ונביא מה שאין כן כלב : **תיראו מגיד ששניהם** שמצות כבוד שניהם שוים על הבן · ואם מזדמנה לו מצות שניהם כאחד מקדים איזה שירצה · אבל אמרו חכמים שמצוה להקדים לאב שהוא ואמו חייבים בכבודו . אבל אם נתגרשה פשיטא שחזר הדין לאמהו ויקדים למי שירצה :

פרשה ב (א) ר' ברכיה פתח גם כו' משום דק"ל מדוע היה מתחלה הארץ תהו ובהו · היד ה' תקצר מלבראה מיד מתוקנת כראוי · לזה אמר שהיה הכל לסימן על העתיד (מה"ק ע"ש) : **עד דהיא פגה** בעוד שהגפיעה רכה הוציאה קוצים · ואף שאז אינה מוציאה פירות ואין הקוצים מזיקים כלל אך מוכיח על סופו שכשיבא לכלל הוצאת הפירו' שלא יהיו הפירות מצליחים · וכן הנמשל שכשיבאו ישראל לארץ ישראל מקום ההצלחה אז יענשו בהטאם שיחזור העולם לתהו ובהו : **(ב) ר' אבהו אמר משל כו'** מפרש תהו ובהו לשון תמהון והשתוממות שהיתה הארץ תמהה על רוע חלקה דאשתנה לגריעותא מעליונים לכל חד כדאית ליה (יפ"ת) : **באוני** שטר מכירה וכן הוא בילקוט ירמיה (מת"כ) : **בטימא** פי' בדמים · (ערוך) תרגום אין שוה להמיהם לית טימי מנהון בלשון יוני מחיר ושווי : **מטמיון** בערוך ערך טמיון שלא המלך גבאי טמיון לגבותה · פי' גבאי ממונה על אוצר המלך ע"כ · ובמוסף פי' בל"י אוצר הן של מלכים הן של מזון עכ"ל : **וישב לו אותו** שנגזר עליו שיגע ויתפרנס מעמלו : **תוהא ובוהא** הוא ענין תמהון והשתוממות · ותהו מלשון אדין נבוכדנצר תוה · והכי איתא בפרקין שהיה רסב"ז יושב ותוהא : **כך ישבה הארץ תהו ובהו** הכוונה שר הארץ · או ע"ד ההפלגה כלומר ראוי לה שתאמר כן (יפ"ת) : **בבת אחת** כרסב"י לעיל פרשה א' : **אם אינם יגיעים** שאף העופות והחיות צריכין לשוט ולחפש מזונותיהם . ולדידיה עיקר השממון על המזונות : **ור"י בר"ס אמר משל כו'** לדידיה עיקר השממון על המות . דמה שאוכלין ע"י יגיעה הוא מעלה שאינן אוכלים נהמא דכסיפא : **והתחתונים מתים** אף שהצדיקים בג"ע · על כל זה סוף חי הוא יודך ולא המתים יהללו יה : **(ג) שהיה ישן** אף שעתה ישן הוא . מצטערת ודואגת איך תוכל לצאת ידי חובתה . וכן בנמשל אף שעדיין לא נברא האדם . מאחר שעיקר בריאת הארץ בשביל האדם . והנהגת האדם סיבה קרובה לקלקול הארץ ע"כ שממה הארץ על קלקול האדם . ומלאת ליטול את שלה בלשון המדרש הונח על עונש : **ע"ג עריסה** מטה קטנה שמגענעים בהם הילדים : **(ד) ר"י בר סימון פתר כו'** שהיה בארץ בתחלת הבריאה תהו ובהו והכל ע"פ התום לסימן ופועל דמיון על הדורות ההוטאים מימות אדה"ר והולך שנתקללה האדמה בעבורם . כי אין דבר מתהוה בעולם אלא מה שהיה לו שורש ויסוד במעשה בראשית כדלעיל סי' א' ומשום דכתיב הכא ד' לשונות דריש להו כלפי ד' חטאים שגרמו ד' אלו בעולם (מה"ק) : **שהיה ללמה** תרגום תהו למה . ויהבלו תרגום והוו ללמה . וכלומר שנאבד אדה"ר באפס זמן שלא לן כבודו עמו שביום שנברא חטא וגורש כג"ע כדאית לקמן פי"ח : **ובהו זה קין שבקש כו'** שעל ידו היה
הוזר

את העולם לתהו ובהו. וחשך. זה דורו של אנוש על שם (ישעיה כט) והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי וגו'. על פני תהום. זה דור המבול שנאמר (בראשית ז) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום. ורוח אלהים מרחפת על פני המים. על שם ויעבר אלהים רוח על הארץ. אמר הקב"ה עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה. תבוא האורה. ויאמר אלהים יהי אור. זה אברהם. הה"ד (ישעיה מא) מי העיר ממזרח צדק וגו'. אל תקרא העיר אלא האיר. ויקרא אלהים לאור יום. זה יעקב. ולחשך קרא לילה. זה עשו. ויהי ערב. זה עשו ויהי בקר. זה יעקב. ויהי ערב. ערבו של עשו. ויהי בוקר. בקרו של יעקב. יום אחד. שנא' (זכריה יד) והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה וגו'. ד"א יום אחד. שנתן לו הקב"ה. ואי זה זה יום הכפורים: (ה) ה ר"ש ב"ל פתר קריא במלכיות. והארץ היתה תהו. זו מלכות בבל. שנא' (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו. ובהו. זו מלכות מדי. שנאמ' (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן. וחשך זו מלכות יון. שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן. שהיתה אומרת ילהם. כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. על פני תהום. זו מלכות הרשעה. שאין לה חקר כמו התהום. מה ו התהום הזה אין לו חקר. אף הרשעים כן. ורוח אלהים מרחפת. זה רוחו של מלך המשיח. היאך מד"א (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ה'. באיזו זכות ממשמשת ובאה. המרחפת על פני המים. בזכות התשובה. שנמשלה כמים. שנא' (איכה ב) שפכי כמים לבך: (ו) ז ר' חגי בשם ר' פדת אמר ברית כרותה למים שאפי' בשעת שרב רוחה שייפה. וכבר היה ר"ש בן זומא יושב ותוהא. עבר ר' יהושע ושאל בשלומו פעם ושתים ולא השיבו. בשלישית השיבו בבהילות. א"ל בן זומא מאין הרגלים. א"ל מעיין הייתי. א"ל מעיד אני עלי שמים וארץ שאיני זז מכאן עד שתודיעני מאין הרגלים. א"ל מסתכל הייתי במעשה בראשית. ולא היה בין מים העליונים למים התחתונים אלא ח כשתים ושלש אצבעות. ורוח אלהים מנשבת אכ"כ אלא מרחפת. כעוף הזה שהוא מרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואינן נוגעות. נהפך ר' יהושע ואמר לתלמידיו. הלך לו בן זומא. ולא שהו ימים מועטים ובן זומא בעולם: (ז) ר' אבהו ור' חייא רבה. ר' אבהו אמר מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ובמעשיהן של רשעים. הה"ד (תהלים א) כי יודע ה' דרך צדיקים וגו'. ט והארץ היתה תהו ובהו. אלו מעשיהן של רשעים. ויאמר אלהים יהי אור. אלו מעשיהן של צדיקים. אבל איני יודע באי זה מהם חפץ. אם במעשה אלו. ואם במעשה אלו. כיון דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב. הוי במעשיהן של צדיקים חפץ. ואינו חפץ במעשיהן של רשעים. י א"ר חייא רבה מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בהמ"ק בנוי. וחרב. ובנוי. בראשית ברא אלהים. הרי בנוי. היך מד"א (ישעיה נא) לנטוע שמים וליסוד ארץ וגו'. והארץ היתה תהו ובהו. הרי חרב. היך מד"א (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו. ויאמר אלהים יהי אור. הרי בנוי ומשוכלל לע"ל. היך מד"א (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך. וכתיב (שם) כי הנה החשך יכסה ארץ וגו':

פרשה ג

(א) ויאמר אלהים יהי אור. ר' יצחק פתח (תהלים קיט) פתח דבריך יאיר מבין וגו'. א ר"י ור' נחמיה. ר' יהודה אומר האורה נבראת תחלה. משל למלך שבקש לבנות פלטין והיה אותו מקום אפל. מה עשה הדליק נרות ופנסין לידע היך הוא קובע תימליוסים. כך האורה נבראת תחלה. ור"נ אמר העולם נברא תחלה. משל למלך שבנה פלטין ועטרה בנרות ופנסין. עד כאן דרש ר' יודן. אתא ר' פנחס ור' יהודה בר ר' סימון ור' חנין בשם ר' שמואל בר רב יצחק פתח. פתח דבריך יאיר מבין פתיים. מפתח פומך לן הוה נהורא. ויאמר אלהים יהי אור וגו': (ב) ב ר' ברכיה בשם ר' יהודה ב"ר סימון פתח (שם לג) בדבר ה' שמים נעשו וגו'. ר' יהודה ב"ר סימון אמר לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו. אלא בדבר ה' וכבר שמים נעשו. אף הכא והיה אור אכ"כ אלא ויהי אור כבר היה: (ג) ג רשב"י פתח (משלי טו) שמחה לאיש במענה פיו

יד יוסף ה ספרי סדר האזינו. ילקוט סדר זו. פסיקתא רבתי פרשה כ"ג: ו לקמן פ' כ"ז. ולקמן פ' ע"ד· תנחומא סדר תזריע סי' ו'. ויק"ר פ' ט"ו. ירושלמי חגיגה פ"ב: ז תוספתא וירושלמי חגיגה פ' ב'. ילקוט סדר זו: ח עיין בר"מ פ"פ דף רכ"ג ע"ב. ויונתן ב"ע פסוק ויעש אלהים את הרקיע: ט ב"ר פרשה ג' סי' ו'. ילקוט סדר זו: י ילקוט סדר זו. וילקוט משלי רמז תתקנ"ט. וילקוט ישעיה רמז ש"ב: א ש"ר ריש פ"נ. ותנחומא סדר ויקהל. ילקוט סדר זו· וילקוט תהלים. ועיין תמיד ל"ב: ב ב"ר פ"י סי' י"ב. ופרשה י"ב. ולקמן פ' כ"ז. קהלת רבה פ"ס סי' כ"ד· שוח"ט מזמור ס"ב. ילקוט סדר זו: ג ילקוט סדר זו:

מתנות כהונה

ת"י למה וכן הבל ת"א למה: **זה יעקב**. כמו שדרשו והנה השמש והירח וגו' אמר יעקב מי גילה לזה ששמי שמש שנא' כי בא השמש מלאכי השרת אומרים אתא שמשא: **ערבו** · לעתיד לבא: **יוה"כ**. יום סליחה לישראל: **ויבהילו**. בהו ובהלה אחת היא: **אף הרשעים**. דכך כינוי כלפי מלכות הגעלה שאין חקר לגדולתה שמגברת והולכת יותר מדאי: **משמשת**. כלו' מקרבת ורוחשת ובא' הגאולה: **רוחה שייפה**. אפי' כשהחום גדול בעולם הרוחי נושבת ע"ג המים שיפה מלשון נשפת: **מאין הרגלים**. בפ' אין דורשין (יד) גרס מאין לאין ופירש"י מאין תבא והיכן לבך טרוד: **רגלים** · כלומר פעמי מחשבותיך: **הלך לו**. מעולם שהעמיק מאוד להסתכל במעשה מרכבה: **בעולם**. בעה"ב שכבר מת והכי איתא בירושלמי (פ"ב דחגיגה) ומצאתי בפי' רש"י בעולם כלומר אינו בעולם אלא שמדבר דרך כינוי לכבוד הצדיק: **ופנסין**. לנטערנ"א: **תלמיוסים**. יסודות ובפ"ר פ"כ גרס דימוסים נדבכין של אבנים: **מפתח פומך** וכו'. רק במה שפתחת פיך היה לנו אורה: **ויהי**. משמע לשון עבר כמשפט פת"ח תחת וי"ו ברא"ש התיבה והיה משמע ג"כ להבא כמו והיה אם שמוע והיה עקב אע"פ שמשמש ג"כ לשעבר כמו והיה בכל יחם הצאן והיה העטופים

עץ יוסף

חוזר העולם לבהו שהרג את אחיו וחוייב כליה הוא וזרעו. ולולי שנולד שת שממנו הושתת העולם היה המין האנושי בטל (יפ"ת): **והיה במחשך מעשיהם** פסוק זה מדבר בעובדי אלילים. וכן דור אנוש עבדו אלילים: **ויעבר אלהים רוח כו'** אך אע"פ שהעביר ה' רוח רחמים להשקיע מי המבול. מ"מ עדיין לא נתקן העולם כראוי. כי בזמן מעט כבר שבו לאולתם בדור הפלגה. והיה משמש באפילה עד כי הזריח ה' את אברהם שפרסם אמונת ה' בעולם. ונמשך ממנו שלשלת יוחסין הוא יעקב ובניו שהיתה מיטתו שלימה. והיינו דמסיק אמר הקב"ה עד מתי יהיה העולם מתנהג באפילה תבא האורה כו' זה אברהם (מה"ק): **א"ת העיר אלא האיר** שאותיות אהע"ה מתחלפות. והאור בא מן המזרח. וזהו מי האיר ממזרח: **לאור יום זה יעקב** שיעקב נקרא שמש. והיום ע"י השמש. שאברהם לא היה רק תחלת התיקון. באשר עדיין יצא ממנו פסולת. וכן יצחק. ולא נשלם התיקון כי אם ביעקב. והוא היה אור האמת ונקרא שמש: **לאור יום זה יעקב כו'** פי' שנגזר על יעקב שימשול ביום היינו בעוה"ב שכולו יום. ועל עשו שימשול בלילה בעוה"ז שדומה ללילה. וסוף מעשה במחשבה תחילה. וע"כ בגזירה הקדים יום ללילה. אך במעשה היה בהיפך שהלילה והערב קדמו לפני האור. ועל כן אמר ויהי ערב ויהי בקר: **ויהי ערב ערבו ש"ע** השתא דרש בענין אחר ויהי ערב ערבו ממש. ר"ל כשיהיה סוף מלכותו. אז יהיה בוקרו של יעקב. כי כשזה נופל זה קם: **בוקרו של יעקב יום אחד כו'** פי' הוית בוקר זה כלומר התחלתו יהיה ביום אחד העתיד שידוע להשי"ת: **ד"א יום אחד שנתן לו כו'** וה"ק עיקר אור הבקר דהיינו יעקב הוא ביום הכפורים שהוא קדוש ושלם כמלאכי השרת ואין לו מקטריגים למעלה וחידש הד"א לומר שאף בעוה"ז ניתן ליעקב יום אחד של אורה: (ה) **רשב"ל פתר קריא בגליות כו'** שתהו ובהו וחשך על פני תהום שהיה בתחלת הבריאה לא היו אלא לסימן על העתיד. ולכן אמר שד' דברים הללו יצאו לפועל אח"כ (מה"ק): וז"ל רבי' בחיי ביאור המדרש הוא כי השי"ת בפרש' זו מגיד מראשית אחרית והכתוב כללן לרמוז סוף הזמן בתחילת הזמן להורות כי תכלית כוונת הבריאה' הוא לימות המשיח· וזהו תכלית המחשב' סוף המעשה עכ"ל: **ויבהילו** דבהו הוא לשון בהלה: **על קרן השור** כדי שיפרסמו לכל כפירתם בה' עד שיהיה הדבר רשום במקנה קניניהם. עוד יתכן שרצתה לרמוז שבמעשה העגל הורחקו מה' ושוב אין להם חלק בו (יפ"ת): **שאין לה חקר** לזמנה ולהצלחתה יותר מכולם: **אף הרשעים כן** אין לחקרם ולעמוד על דעתם שפיהם דבר שוא כדאמר לקמן יודע ליד לד את הבריות בפיו לא נגבת מאן גנב עמך: **זה רוחו של מלך המשיח** שבימיו יקויים ומלאה הארץ דעה את ה'. ולכך אף שצפה רשעת הדורות לא נמנע מבריאת עולם: **ממשמשת ובאה** פי' מתקרבת ובאה קודם זמנה. בזכות התשובה. שאם אין תשובה לא תבא אלא בעונה הקבועה. וח"ש מרחפת ר"ל מעופפת מגזרת על גוזליו ירחף: **שנמשלה כמים** שצריך לשפוך שיחה ותחנונים בלב נשבר בתשובתו כמים הנשפכים (יפ"ת): (ו) **ברית כרותה** כלומר חק ולא יעבור שהטביע הקב"ה במים. ודורש כפי הפשט שאמר והארץ היתה תהו ובהו בלשון עבר. ואח"כ אמר ורוח אלהים מרחפת בלשון הוה. משום שתמיד מרחף הרוח מאלהים על המים. שברית כרותה כו'. שכרת אלהים למים שהרוח ירחף תמיד עליהן כדי שלא יתקלקלו הנהרות והימים ע"י השרב. וע"י הרוח יתקררו ולא יתקלקלו: **רוח שייפה** מלשון נשפת ברוחך: **יושב ותוהה** פי' מעמיק בחקירתו והשגתו ומשתומם ואינו מרגיש בדברי העולם: **מאין הרגלים** פעמי מחשבותיך מאין באים. ולשון רגלים שייכים במחשבות. כמ"ש חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. כלומר במה אתה מעיין והיכן לבך טרוד: **א"ל מעיין הייתי** טרוד הייתי בעיון עד ששכחתי ענייני עולם. ולא הרגשתי בשאלתך בשלומי. ולא רצה לגלות לו במה היה העיון: **מנשבת אין כתיב כאן** ר"ל שאם אתא לדרשה דרבי חגי. מנשבת מיבעי ליה כלשון הכ' ישב רוחו יזלו מים. לכן פי' על המים העליונים התלוים באויר במאמר ה' כדאי' לקמן בפ"ד. ולכן אמר מרחפת לשון שכתוב אצל עופות על גוזליו ירחף שנוגעות ואין נוגעות (יפ"ת). וכדאי' בירושלמי. ור"ל שמלת מרחפת מורה על תנועה קלה. אבל מנשבת מורה על שמנשב בכח: **כעוף הזה כו'** שס"ל שגם ביום ראשון היה הבדל קטן ביניהם. וביום שני אמר יהי רקיע בתוך המים. ונעשה הרחק מן מים העליונים לרקיע כמו ההרחק שבין מים התחתונים לרקיע. ועיין לקמן פ"ד: **הלך לו בן זומא** שמאחר שטעה בחקירתו זה ראיה שאין עזר ה' אתו. וסופו שימות. וענין הטעות אפשר כדאמרו לקמן שגלדה טיפה האמצעית כו'. ואח"כ ע"כ לא היה הבדל כלל ביניהם מקודם: **לא שהו ימים מועטים** שלא שהה ועבר זמן מועט ובן זומא לא היה בעולם. אלא שכנה המדרש (רש"י). וכשיטת הירושלמי חגיגה פ"ב בן זומא הציץ ומת: (ז) **הה"ד כי יודע ה'** כו' כדמפרש לקמן פ"ח גבי בריאת אדם הראשון. שראה הקב"ה צדיקים ורשעים יוצאים ממנו מה עשה הקב"ה הפליג דרכן של רשעים מכנגד פניו ושתף בו מדת הרחמים וברא. הה"ד כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד אבדה מכנגד פניו: **תהו ובהו אלו מעשיהם של רשעים** שמגבירים שורש הרע בעולם הגורם חרבה ושממון הנקרא תהו ובהו: **יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים** שמגבירין בעולם שורש הטוב זה האור. ובזה יזכו לרב טוב הצפון לעוה"ב הוא אור הגנוז: **באיזה מהם חפץ** משום שכתוב כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה. שנראה שגם ברשע חפץ והוא להוכיח אנשים. לזה אמר שאינו חפץ מצד עצמם אלא בצדיקים. שהרשעים נמאסים מצד עצמם. אלא שה' עושה לפעמים מעשה על ידם כמו שעושה ע"י צפרדעים ועקרבים: **בהמ"ק בנוי וחרב ובנוי** בית ראשון והרבנו ובית שלישי שיבנה במהרה בימינו. ולא הזכיר בית שני. לפי שלא היה בנינו שלם שחסרו חמשה דברים כו' כדאי' ביומא פ"ק (יפ"ת): **לנטוע שמים וליסוד ארץ** ולאמר לציון עמי אתה. שזה עיקר נטיעת שמים והארץ שיאמר לציון עמי אתה. פי' שיבנה ציון ויכוננה. ויכנים את עמו לשם. ובנין ציון הוא בנין בית המקדש (מה"ק): **וכתיב כי הנה החשך** פי' שיהיה חושך על מכחישי השם ואור לישראל כדכתיב שם ועליך יזרח ה'. הולך ע"כ דאיירי האי קרא בבנין העתיד. דאילו בבית שני היו יותר מוגלים מישראל (יפ"ת):

פרשה ג (א) **ר' יצחק פתח פתח דברך כו'** ר' יצחק ס"ל כר"י האורה נבראת תחלה· ולהכי פתח בהאי קרא דמשמע בתחלת פתיחת פי ה' היה מאמר האורה· והיינו דקאמר בסמוך ע"כ דרש רבי יודן (ואפשר דצ"ל דרש ר' יצחק) אתא רבי פנחס וכו' דהך אתו לסייע לרבי יהודה במה שאמר רבי שמואל בר רב יצחק מפתח פומך וכו' כלומר בפתיחת הפה שהיא תחלת המאמרות הוה לן נהורא (יפ"ת): **רבי יהודה אומר האורה** נבראת תחלה לכל מעשה בראשית. ופירוש הפסוק בראשית בריאת שמים וארץ וגו' ויאמר אלהים יהי אור· כלו' קודם בריאת שמים וארץ וקודם שהיתה הארץ תהו ובהו אמר ה' יהי אור (יפ"ת): **האיך הוא קובע תימליוסים** פי' יסודות דכיון דאיכא צורך אל בריאת האור שא"כ לצורך העולם. טוב לפני האלהים לבראותו מקודם עשות מעשהו. כמנהג העולם. ורבי נחמיה סובר דכיון דאין האורה לצורך בנין העולם אין ראוי להקדימו שנראה פועל בטל באותה שעה (יפ"ת)· ור' נחמיה ע"כ לא ס"ל דבראשית נמי מאמר הוא אלא המאמרים מתחילים מן ויאמר אלהים יהי אור. ומפרש ליה לקרא פתח דבריך יאיר במאמר של ויהי אור הוא מאמר הראשון יאיר: **ופנסין** לאנטערנ"א: (ב) **לא בעמל כו'** שבדברו תכף נעשו שמים וארץ וכל המציאות כולם בכל יום ויום. ועיין באלשיך: **והיה אור** שפירושו בעתיד. שאחר שאמר יהיה אור. הותחל האור להבראות. ובהמשך הזמן נברא אלא אמר ויהי אור בעבר שלא היה המשך הזמן בין הדבור והמעשה. וכמ"ש בדבר ה' שמים נעשו. משמע כבר נעשו מאליהן בלא עמל ובלא יגיעה: (ג) **רשב"י פתח שמחה כו'** בבא להת סיבה לקדימת האור. ופתח בהאי קרא ודרש שמחה לאיש זה הקב"ה. במענה פיו של מאמר הראשון ויאמר אלהים יהי אור. וכמ"ש אור לצדיקים זרוע

פיו ודבר בעתו מה טוב. שמחה לאיש זה הקב"ה. שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה ה' שמו. במענה פיו. ויאמר אלהים יהי אור. ודבר בעתו מה טוב. וירא אלהים את האור כי טוב: (ד) ד ר' שמעון בן יהוצדק שאל לר' שמואל בר נחמן. א"ל מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה. מהיכן נבראת האורה. א"ל מלמד שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו. אמרה לו בלחישה. א"ל מקרא מלא הוא (תהלים קד) עוטה אור כשלמה ואת אמרת לי בלחישה אתמהא. א"ל כשם ששמעתיה בלחישה כך אמרתיה לך בלחישה. א"ר ברכיה אילולא שדרשה ר' יצחק ברבים לא היה אפשר לאומרה. מקמי כן מה הוו אמרין. ר' ברכיה בשם ר' יצחק אמר ממקום בהמ"ק נבראת האורה. הה"ד (יחזקאל מג) והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים. ואין כבודו אלא בהמ"ק. המד"א (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וגו': (ה) ה א"ר סימון ה' פעמים כתיב כאן אורה. כנגד חמשה חומשי תורה. ויאמר אלהים יהי אור. כנגד ספר בראשית. שבו נתעסק הקב"ה וברא את עולמו. ויהי אור. כנגד ספר ואלה שמות. שבו יצאו ישראל מאפילה לאורה. וירא אלהים את האור כי טוב. כנגד ספר ויקרא. שהוא מלא הלכות רבות. ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. כנגד ספר במדבר. שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ. ויקרא אלהים לאור יום. כנגד ספר משנה תורה. שהוא מלא הלכות רבות. מתיבין חברייא לר' סימון והלא ספר ויקרא מלא הלכות רבות. אמר להן אף הוא שנה בו דבר. ויקרא אלהים לאור יום. לא הוא אור ולא הוא יום אתמהא: (ו) ו תני אורה שנבראת בששת ימי בראשית להאיר ביום אינה יכולה שהיא מכהה גלגל החמה. ובלילה אינה יכולה. שלא נבראת להאיר אלא ביום. והיכן היא ז נגנזה. והיא מתוקנת לצדיקים לע"ל. שנא' (ישעיה ל) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים. אתמהא. שבעה. ולא שלשה הן. והלא ברביעי נבראו המאורות אלא כאיניש דאמר כן וכן אנא מפקד לשבעת יומיא דמישתותי. ר' נחמיה ח אמר אלו ז' ימי אבלו של מתושלח הצדיק. שהשפיע להן הקב"ה אורה: (ז) ט וירא אלהים את האור כי טוב. ר' זעירא בריה דר' אבהו דרש בקסרין. מנין שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. מן הכא וירא ויבדל. ר' יהודה בר' סימון אמר הבדילו לו. רבנן אמר הבדילו לצדיקים לע"ל. משל למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו. א"ר ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם ר' יוחנן ורשב"ל. ויבדל הבדלה ממש. משל למלך שהיה לו ב' איסטרטיגין א' שליט ביום וא' שליט בלילה. והיו שניהם מדיינין זה עם זה. זה אומר ביום אני שולט. וזה אומר ביום אני שולט. קרא המלך לראשון וא"ל פלוני יום יהא תחומך. וכן לשני א"ל פלוני לילה יהא תחומך. כך ויקרא אלהים לאור יום. א"ל יום יהא תחומך. ולחשך קרא לילה. א"ל לילה יהא תחומך. א"ר יוחנן הוא שהקב"ה אומר לאיוב (איוב לח) המימיך צוית בקר ידעת שחר מקומו. הידעת מקומו איזה הוא אתמהא. א"ר תנחומא אנא אמרי טעמא. יוצר אור ובורא חושך עושה שלום. משנבראו עושה שלום: (ח) י ויקרא אלהים לאור יום. א"ר אלעזר לעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה ויקרא אלהים לאור יום. ולחושך קרא אלהים לילה אכ"כ. אלא ולחושך קרא לילה. אמר ר' יהודה ב"ר סימון יהי ערב אכ"כ. אלא ויהי ערב. מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן: (ט) יא א"ר אבהו מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו. אמר

דין

יד יוסף ד שוח"ט מזמור ק"ד · ילקוט תהלים רמז תתס"ג . שמות רבה פ' נ' . ויק"ר פ' ל"א . תנחומא סדר ויקהל . ילקוט סדר זו . ועיין בשוח"ט מזמור כ"ז · ושמות רבה פרשה ט"ו סי' כ"ב : ה ילקוט סדר זו : ו ילקוט סדר זו : ז חגיגה דף י"ב . ח לקמן פ' ל"ב . ופרק חלק . וסדר עולם רבה . והדר"נ : ט ילקוט סדר זו . ירושלמי ברכות פ"ח . שוח"ט · ורים זוהר חדש : י תנחומא סדר תזריע . איכה רבתי פסוק בלע . ילקוט סדר זו . ועיין תוספות תענית ג' ד"ה ואלו : יא קהלת רבה פסוק את הכל עשה יפה . ולקמן פרשה ט' . שוח"ט מזמור לד . ילקוט סדר זו . זוהר סדר זו דף ס"ד . זוהר סדר אחרי . זוהר חדש דף ג' ע"א . ובמסכת אצילות :

מתנות כהונה

העטופים ללבן וכהנה רבות: **הלכות** רבות. מאירות עיניו של אדם ולפיכך נכפלו ב' תוארים אור וכי טוב: **והלא** ספר ויקרא כו'. ולפיכך נכפלו בו אור וכי טוב. ובספר דברים יש בו ג"כ הלכות רבות למה לא נכפלו בו דברים ומשני אף הלא אותו פסוק הנאמר נגד ס' דברים נכפלו אור ויום וכי לא היא היא אלא כפלו להורות היתרון שיש בו הלכות רבות: **והיכן** היא. דרך שאלה והשיב נגנזה כו': **והלא** ברביעי כו' · ואז נגנז האור הראשון: **כן וכן** אנא וכו'. כשמזדמן לו מנה יפה אמר הגמיעה אותה לז' ימי משתה ואותה דבר אינו מספיק לו רק יום א' ושנים מפני שאותו יום או יומים הוא מכלל ז' הימים אמר לז' הימים אף כאן כיון שימי הבריאה היו ז' קורא גם לאור שלא נשתמש בו אלא ג' ימים אור של ז' הימים: **משותלח** כו'. כמו שפירש"י ז"ל בפסוק כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר וגו' · שעכב הקב"ה מי המבול כדי שיהא נספד כהלכה ובשכר זאת השפיע להן הקב"ה אורו כן פירש"י וזהו וירא אלהים את האור כי טוב הוא הצדיק מתושלח כדכתיב אמרו לצדיק כי טוב: **הבדילו לו**. פירש"י להאיר סביביו ומצאתי כד"א ונהורא עמיה שרי: ר"י ורשב"ל הבדלה ממש. כלומר הבדילם זה מזה מן המחלוקת שהיה ביניהם כדיין זה המבדיל בין שני בעלי דינין: **איסטרטיגון**. פקידים ונציבים: **מדיינים** · מריבים כך ויקרא כו' ופי' הכתוב ויקרא לאור לאמר לו יום כלומר יום יהא תחומך: **ידעתו** כתיב. פי' וכי הודעתו לשחר מקומו וזמנו איזהו משמע שהקב"ה הודיע לו מקומו וזמנו איזהו: **עושה** שלום. מכלל שהיו מריבים שכל אחד היה רוצה לשלוט ביום: **ויהי**. משמע לשעבר כמשפט וי"ו פתוחה בראש התיבה: **סדר** זמנים כו'. אף קודם שנתלו המאורות היה קצוב לפניו יתברך שיעור מדת

יום

ענף יוסף

ולענין יציאת מצרים שקולים הם · מ"מ גדלה מעלת משה מאד שא"ל הקב"ה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך · וי"ל דנקט קרא הוא אהרן ומשה משום דסמיך לאלו דכתיב הם המדברים דלענין הדבור אהרן עיקר ומש"ה הקדים ואמר הוא אהרן ומשה ובסוף הוא אומר הוא משה ואהרן לומר ששניהם שוים (נחל קדומים · ע"ש באורך):

פרשה ג [ו] (להאיר ביום כו') מדרש זה אינו פליג אהא שנגנזה מפני הרשעים · אך הקושיא מפני מה נגנזה ביום ד' הו"ל להמתין עד שיתחילו הדורות של רשעים · לזה אמר שהיא מכהה גלגל חמה ולא יהיה אור החמה ניכר בעולם · וא"כ אח"כ כשיבואו הדורות · ויצטרך לגנוז האור הראשון ויתגלה אז לאור החמה בפועל יהיה שייך ביה אין כל חדש תחת השמש מגד תידום האור הארת אור החמה. לכן נגנז אור הראשון מיד מיום ד' ואילך (נזה"ק): (שלא נבראת להאיר אלא ביום) תימא דתיפוק ליה משום דמכהה גלגל הירח טפי ממה שמכהה חמה · וי"ל דעדיפא מינה קאמר (יפ"ת): (והיכן הוא נגנזה כו') והא דברא הקב"ה אותה האור משום שמשמש אותה האור ד' פעמים בעס"ז כמו שכתוב במדרש · (זרע אברהם): [ח] [אין הקב"ה מייחד שמו] קשה הרי הזכיר שמו על כנחש · כבר הקשה לה בתנחומא ופירשו כך שנו רבותינו על ג' דברים הזכיר הקב"ה שמו אע"פ שהם לרעה על המסית זה הנחש · ועל העובר על דברי חכמים · ועל העושה בטהוונו כנ"ו: [ט] מכאן שהיה סדר זמנים כו' מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן] עיין לקמן פ"ט · הענין הזה הוא ע"ד משל למלך שבונה פלטרין מתחילה הוא מחשב לו

כמה

עץ יוסף

ישמח: **ודבר בעתו מה טוב** בעת הראוי לו שיהיה ראשון לבריאה. היה שמחה לאיש במענה פיו של יהי אור. וזהו וירא אלהים את האור כי טוב. שהיה דבר בעתו והיה טוב: **לאיש זה** הקב"ה מדכתיב לאיש הלמ"ד קמוצה שמורה על הידוע דקדק דהקב"ה מדבר (יפ"ת): (ד) **מהיכן נבראת האורה** האור הזה אינו אור המאורות הנזכר ברביעי. אלא אור הנבראת תחלה לכל הדברים כדלעיל סי' א'. והוא אור הגנוז לצדיקים כדאי' לקמן פי"א. על כן שאל מהיכן נבראת האורה. דליכא למימר דהיא מאור העליון. איך יאמר יהי אור. שיורה על הויה חדשה: **א"ל מלמד** פי' מאמרו יהי אור מלמד שנתעטף כו'. וכן צריך להיות מלמד שנתעטף הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו. וכן גרס העקידה. והכי גרסינן בשוח"ט כיצד ברא הקב"ה את האורה. א"ל נתעטף בטלית לבנה והבהיק את העולם באורו. ור"ל שהשיבו שאורה זו אינה נתפסת בחומר. אלא מושפעת מאתו יתב'. ועל ידי שלא היה אותה האורה בעצמיות אור העליון. כי אם כדבר מתהוה מהדם כתיב יהי אור. בזה יתייהם בגד מה להויה: **בלחישה** שאין לדבר במעשה בראשית בפרסום. ועוד לפי שזה המאמר יראה כגשמיות ח"ו. לכן אמרה בלחישה כדי שלא ישמעו ההמונים ויבינו הדברים כפשוטן: **מקרא מלא הוא** ולא הפש הכתוב שלא יטעה שום אדם להשוב דברים כפשוטן. כמו שהוא דרך הכתובים בתוארים ושאר הענינים: **מקרא מלא הוא** ומתהלה לא ס"ד דהאי קרא אתא לאשמועינן הך מילתא. אבל כשידע הענין הבין שזה ענין הכתוב בבאור: **אילולא שדרשה רבי יצחק ברבים** האי דרשא דרבי שמואל בר נחמן. לא היה אפשר לאומרה. אלא בלחישה. אלא שכבר הורה רבי יצחק. והשתא בעי מקודם שבאו ר"י ורשב"נ שהדשו ענין זה מה היו אומרים בדרוש הלז. ואמר ר"ב בשם ר"י שהיו אומרים שממקום כו'. והוו סברי שהעולם נברא תחלה כדעת רבי נחמיה לעיל. ולא ס"ד דעוטה אור כשלמה בבריאת האור קמיירי. אלא שפירושו שהשי"ת מעוטף באור כמו שמעוטף בשלמה ע"ד ונהורא עמיה שרא (יפ"ת ועיין באלשיך): **מדרך הקדים** וסיפא דקרא והארץ האירה מכבודו. וע"ז קאמר ואין כבודו אלא בית המקדש. אבל כבוד אלהי ישראל בא ע"כ בשכינה מיירי (יפ"ת): (ה) **ה' פעמים כתיב** כו' דלא ה"ל למימר אלא ויאמר אלהים יהי אור ויהי כן וירא אלהים כי טוב ויבדל בינו ובין החשך ויקראהו יום. אלא שרמז לתורה שנקראת אור כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור. ואע"ג דאור קמא לגופא איצטריך. כיון דקראן אור תורה מינהו ה"נ כולהו (יפ"ת): **שבו נתעסק הקב"ה** שבו מוכר שנתעסק הקב"ה וברא את עולמו. ופי' יהי אור שילא מהעדר להאור המציאות: **שבו יצאו ישראל** פי' שבו סיפר יציאת מצרים מאפלה לאורה. והיינו ויהי אור שהיה אור לישראל (יפ"ת): **שהוא מלא הלכות רבות** שכל הספר מתחילה ועד סוף הלכות ודינים. שהן מאירות עיניו של אדם. ולפיכך נכפלו בו ב' תוארים. אור. וכי טוב. לומר שאור זה טוב מאד מהראשונים. שבהראשונים יש בהם ספורים רבים שלא מענין המצות. וכן בספר במדבר יש ספורים רבים שלא מענין המצות (יפ"ת): **שהוא מבדיל** פי' שבו נזכר ענין המרגלים וגזירת ה' עליהם שלא יכנסו לארץ. והיינו להבדיל בין האור ובין החשך. שהבדיל בין באי הארץ לאור באור החיים. ובין יוצאי מצרים להושיבם במחשכים (יפ"ת): **מלא הלכות רבות** שהוא כולו אזהרות ומצות וביאור הראשונות: **והלא ספר ויקרא** כו' ולפיכך נכפלו בו תוארים. אור וכי טוב. ובספר דברים יש בו ג"כ הלכות רבות למה לא נכפלו בו ב' תוארים. ומשני אף הוא. אותו פסוק הנאמר נגד ספר דברים נכפלו אור ויום. וכי לא היא היא. אלא כפלו להורות היתרון שיש בו הלכות רבות. וכלומר שאור זה בהיר מאד כאור יום (מת"כ): (ו) **והלא ברביעי נבראו המאורות** ואז נגנז האור הראשון: **אלא כאינש דאמר** כו' כלומר כאדם האומר זה אני מכין לשבעת ימי המשתה אע"פ שאינו מספיק לכל ז' ימי המשתה כי אם ליום או יומים בהיותם מכלל השבעה ימים. וכן מה שכתיב כאור שבעת הימים היינו מקצת משבעה. ומ"ד זה פליג על המ"ד לקמן פרשה י"א שמשמש האורה כל ז' ימי בראשית. ולא יהוש לכיהוי גלגל חמה: **ימי אבלו של מתושלח** ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ. ומפרש בסדר עולם שבעת ימים אלו מה טיבן. אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק שעכבו את הפורענות. ובשכר שנתאבלו עליו כראוי השפיע עליהן הקב"ה אורה ע"כ. וזהו שאמר הכתוב כאור שבעת הימים אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק (רש"י): (ז) **מנין שאין מברכין** כו' דק"ל לשון ויבדל דלא שייך הבדלה אלא בדברי התערובות אבל האור פשיטא שיקיף החשך ובמקום החשך לא יהיה אור. לכן אמר רב זעירא שרמז להבדלה של מוצאי שבת שמבדילין בין אור לחשך. ולה"ק כי טוב שאין מברכין להבדיל בין אור לחשך אלא עד שיהנו לאורו וטובו. ומקודם זה אין לו שייכות ברכה (יפ"ת): **שיאותו** פי' שיהנו: **מן הכא וירא ויבדל** כשראה את האור כי טוב שנהנה ממנו. אז ויבדל. ומזה אנו למדים על הבדלה. (ועיין ירושלמי סוף פרק ח' דברכות): **ר"י בר"ס אמר הבדילו לו** שההבדלה אינה כפשוטה שהוא הבדל המעורב אלא התיחדות לו יתברך. ונרמז באומרו ויבדל אלהים. ולה"ק וירא אלהים כי טוב שאינה ראויה שישתמש בה אלא הוא כמש"כ ונהורא עמיה שרא והיה החשך לעולם (יפ"ת): **ורבנן אמרי הבדילו** כו' שמה צורך לו יתברך לאור הנברא. לכן אמרו שהבדילה לצדיקים. ולה"ק וירא אלהים את האור כי טוב שאינה ראויה לעולם. ולכן הבדילו לצדיקים. ועוד לצדיקים נרמז ג"כ בכי טוב. כי אין טוב אלא צדיק כדאי' בפרק הממונה: **הבדלה ממש** שהבדילה זה מזה כפשטות לשון של הבדלה. והוא שהבדילם ממה שהיו אדוקים במחלוקת. ולפ"ז הכי פירושו וירא אלהים את האור כי טוב הוא וראוי שהוא ישמש ביום ולא יכנס החשך בתחומו. ולכן הבדיל ביניהם וקבע תחומיהם זה ביום וזה בלילה (יפ"ת): **אסטרטוגין** נציבי פלשתים ת"י אסטרטיגי פלישתאי: **מדיינין** מריבין: **כך ויקרא אלהים** כו' כי הו"ל למימר ויקרא אלהים את האור יום ואת החשך קרא לילה. ע"כ דורש מ"ש ויקרא היינו שקרא אותו ואמר לו אתה אור יום. ביום אתה שולט ויום יהיה תחומך. ולחשך קרא ואמר לו לילה פי' בלילה תהא שולט ולילה יהא תחומך. ומדהוצרך לומר להם כן. ראיה שהיו מדיינין זה עם זה: **המימיך צוית בקר** פי' המימיך צוית לבוקר לשחר הוא הלילה איזה מקומו כמו שצויתי אני: **אנא אמרי טעמא** פי' אני מביא ראיה על דברי ר"י ור"ל מדכתיב עושה שלום בתר יוצר אור וב"ה דמשמע דבהם קא מיירי שכשבראם עשה שלום ביניהם שלא יתקוטטו. ואפשר דרבי תנחום פליג אר"י וקאמר אנא מהך קרא ילפינא (יפ"ת): (ח) **אין הקב"ה מייחד** כו' הענין מבואר בעצמו שלמה שהוא יתברך הטוב והמטיב אינו שמח ברעת שום נברא ואפילו רשע. שאינו חפץ אלא לזכות את הבריות. ואם תהיה רעה לאיש אינו אלא מצד המקבלים ולהכרת הדין. ולכן לא ייחד שמו על החשך שהוא סימן רע והפסד: (ט) **יהי ערב אין כתיב** פי' דה"ל למימר יהי ערב והיינו גזירת ה' יהיה מדת יום ומדת לילה בעולם. ואח"כ יאמר שכן היה. כמו שנא' בכל הדברים אלא דהיינו טעמא לפי שכבר היה סדר זמנים קודם לכן ואינו דבר מחודש מעכשיו: **סדר זמנים** היינו האלפים שנה שנבראת התורה קודם העולם ובאלפים שנה

דין הניין לי יתהון לא הניין לי. א"ר פנחס טעמיה דר' אבהו. וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. די הניין לי יתהון לא הניין לי: (י) יב א"ר ינאי מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה מעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים. והארץ היתה תהו. אלו מעשיהן של רשעים. ויאמר אלהים יהי אור. אלו מעשיהן של צדיקים. ויבדל אלהים בין האור ובין החושך. בין מעשיהן של צדיקים למעשיהן של רשעים. ויקרא אלהים לאור יום. אלו מעשיהן של צדיקים. ולחושך קרא לילה. אלו מעשיהן של רשעים. ויהי ערב. אלו מעשיהן של רשעים. ויהי בקר. אלו מעשיהן של צדיקים. יום אחד. שנתן להם הקב"ה יום אחד. ואי זה זה יום הכפורים: (יא) א"ר תנחום בר ירמיה שבו נבראו ד' דברים. הרים. שמים. וארץ. ואורה. א"ר יודן שבו היה הקב"ה יחידי בעולמו. שלא היה בעולמו אלא הוא. אתיא כר' יוחנן ולא אתיא כר' חנינא. יג ר' יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים. הה"ד (תהלים קד) המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח. וכתיב (שם) עושה מלאכיו רוחות. ר' חנינא אמר בחמישי נבראו מלאכים. שנאמר ועוף יעופף על הארץ וכתיב בשתים יעופף. ר' לוליאני בר טבראי בשם ר' יצחק אמר בין על דעתיה דר' חנינא בין על דעתיה דר' יוחנן. הכל מודים שלא נברא ביום הראשון כלום. שלא תאמר מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע. וגבריאל בצפונו. והקב"ה ממדד באמצעו. אלא (ישעיה מד) אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי. מי אתי כתיב. מי היה שותף עמי בברייתו של עולם: (יב) יד א"ר שמואל בר אמי מתחילת ברייתו של עולם. נתאוה הקב"ה לעשות שותפות בתחתונים. מה נפשך אם לענין החשבון. לא היה צריך למימר אלא אחד. שנים. שלשה. או ראשון. שני. ושלישי. שמא אחד שני שלישי אתמהא. אימתי פרע להם הקב"ה להלן בהקמת המשכן. שנא' (במדבר ז) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו. ראשון לברייתו של עולם. אמר הקב"ה כאילו באותו יום בראתי את עולמי. טו תני עשר עטרות נטל אותו היום. ראשון למעשה בראשית. ראשון למלכים. טז ראשון לנשיאים. ראשון לכהונה. ראשון לשכינה. שנא' (שמות כה) ועשו לי מקדש וגו'. ראשון לברכה. ראשון לעבודה. ראשון לאיסור הבמה. ראשון לשחיטה בצפון. ראשון לירידת האש שנא' (ויקרא י) ותצא אש מלפני ה' וגו':

פרשה ד

(א) א ויאמר אלהים יהי רקיע. כתיב (תהלים קד) המקרה במים עליותיו. בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטין ומקרה באבנים ובעצים ובעפר. ב אבל הקב"ה לא קרה את עולמו אלא במים. שנאמר המקרה במים עליותיו. ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים. רבנין אמרין לה בשם ר' חנינא ור' פנחס ור' יעקב ב"ר אבין בשם ר' שמואל בר נחמן בשעה שאמר הקב"ה יהי רקיע בתוך המים גלדה טיפה האמצעית. ונעשו השמים התחתונים ושמי שמים העליונים. ב רב אמר לחים היו מעשיהם ביום הראשון. ובשני קרשו. יהי רקיע יחזק הרקיע. ר"י ב"ר סימון אמר יעשה מטלית לרקיע. המד"א (שמות לט) וירקעו את פחי הזהב. א"ר חנינא ג יצאה האש מלמעלה וליחכה את פני הרקיע. ר' יוחנן כשהיה מגיע לפסוק זה (איוב כו) ברוחו שמים שפרה. היה אומר יפה לימדני ר' חנינא. א"ר יודן ב"ר שמעון יצאה האש מלמעלה וליהטה פני הרקיע. ר' ברכיה בשם ר' אבא ב"כ אמר ד בא מעשה בראשית ללמד על מתן תורה ונמצא למד ממנה. (ישעיה סד) כקדוח אש המסים. אימתי חצה האש בין העליונים לתחתונים

יד יוסף יב ילקוט סדר זו ולעיל פרשה ב' סי' ז' : יג ב"ר פ"א סי' ד' . ילקוט ישעיה רמז שכ"ב . וילקוט סדר זו . ושוח"ט מזמור כ"ד פ"ו וק"ד . ספר הבהיר דף ג' . ופדר"א ריש פרק ד' . יונתן בן עוזיאל בראשית פסוק כ"ו : יד במדבר רבה פרשה י"ג . פסיקתא רבתי כ"ז . ולקמן פ' י"ט : טו תנחומא סוף סדר פקודי . במדבר רבה פ' י"ג . סדר עולם רבה פ' ז' . ת"כ סדר שמיני . שבת פ"ז ע"ב ותוס' שם : טז עיין יונתן ויקרא פסוק ט"ז : פ"ד א עיין ב"ר פ' ט"ו באריכות ילקוט סדר זו ובתהלים : ב מכילתא פ' שירה : ג ירושלמי ברכות פ"ק : ד ל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג :

ענף יוסף

כמה צורות ותמונות · ומשיכים על היפה הוא מסיח דעתו מן השאר · ור"ל כי ממה שאמר הכתוב והנה טוב מאד למד רבי אבהו שפרטי העולם הם בתכלית השלימות · וכי עלו לו במחשבה כביכול כמה צורות ותמונות אחרות והסיחן · וכאילו בנה אותן ומחריבן · ועשה את אלו ורצה בהן והעמידן ואמר דין הניין לי כו' · וכן מה שאמר שהיה סדר זמנים קודם לכן · קאי ג"כ על המחשבה כביכול ואפשר שזהו פי' המאמר לפי האמת · ולא כמו שחשב עליו בספר יסוד עולם לתלמידו של רבינו הרא"ש ז"ל : [י] [ויהי ערב] ויש גורסין בלשון זה והיה ערב אין כתיב כאן אלא ויהי ערב ולפ"ז יש לומר דנפקא ליה מדלא כתיב והיה שמורא על הויה הנמשכת בזמן וכתב ויהי שמורה שכבר היה כמשפט וי"ו פתוחה ברא"ם תיבה ומשום דק"ל מאחר שהזמן מקרה דבק לתנועה איך יתכן המשך זמן קודם לבריאה לכך מסיק עלה רבי אבהו מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו וכו' · וממילא כבר היה סדר זמנים קודם לכן בעולמות שנחרבו (יפ"ת) :

פרשה ד [א] [לא קרה עולמו אלא במים] היינו כדאמרינן בסמוך גלדה טפה האמצעית וכו' · ואפי' לרב דאמר לקמן מאש ומים נבראו · מ"מ מתחלה ביום א' היו ממים לבד · ומה"ע קאמר

מתנות כהונה

יום ומדת לילה : דין הניין כו' . אלו נאותים לי וטובים הם בעיני : ויתהון . ואותם הראשונים לא היו נאותים לי ודייק ויהי ערב רמז לאותם שלא היו נאותים לפניו והעבירן ויהי בוקר רמז לאותן שנשארו והיו טובים ומבוקרים בעיניו : א"ר פנחס כו' . מפיק עוד טעם לדברי ר' אבהו מדכתיב מאד משמע שכבר היו נעשה ג"כ אבל לא היו טובים כאלו : ד' דברים . ולפיכך כתיב יום א' שהיה מיוחד בבריאות הללו שהם כלל העולם שאין עוד מלבדו כן פירש"י : הרים . כתב בא"א אף ע"פ שהן בכלל ארץ אולי כוונתו על ההרים שתחת המים כד"א על הרים יעמדו מים : אלא הוא . ולא נבראו עדיין אפילו המלאכים : אתיא כר' יוחנן . דאמר מיד בשני נבראו המלאכים ובראשון נשגב שמו לבדו אבל לר' חנינא שלא נבראו המלאכים עד יום חמישי היה לו לכתוב יום אחד גם בשני ושלישי ורביעי : המקרה במים וגו' . וזה היה מלאכת יום שני : כלום . מן המלאכים : ממדד . ל' מדידה : לענין החשבון . האמור בכתוב שני ושלישי וכו' הל"ל גם בראשון יום ראשון ומאחר שאמר יום אחד הל"ל שוב שנים שלשה וארבע וכו' : פרע להם . לאותן הימים שכתוב בהן שני ושלישי כו' . שלא אמר בראשון יום ראשון : הראשון . שהיה ל"ל ראשון וכתב הראשון עם ה"א הידוע רומז ליום ראשון של בריאת עולם : ראשון למלכים . כתב רש"י ז"ל דל"ג ליה שמה שמונין למלכים מר"ה ניסן הוא תקנת חכמים ז"ל וכן לשחיטת צפון לא גרס ליה דמאי שנא למנות עבודה זו משאר העבודות עכ"ל וע"פ התלמוד במסכת שבת (פ"ז) גר' דבמקום ראשון למלכים גרס ראשון להדיוס ובמקום לשחיטת צפון גרס לאכילת קדשים : גלדה טיפה . פי' הוקרשה והוגלדה : מטלית . מכסה ויריעה : וליכחה כו' . שהיו עדיין לחים ובזה נעשים קשים : בקדוח את המסים פסוק זה מדבר במ"ת : חצה כו' . פירש"י המסים פי' חגויים כד"א הרמונים משימשו פי' משיתהלקו ולכן קורין הסס שנותנין בחלב להעמיד ולהפרים מי החלב ממנו מסו

עץ יוסף

אלו היה בונה עולמות ומחריבן . (ועיין בענף) : דין הניין לי כו' אלו נאותין לי וטובים הם בעיני . ויתהון ואותן הראשונות לא היו נאותין לי : טעמא דר' אבהו שאמר . שאמר הקב"ה דין הניין לי כו' היכן מרומז זה הלשון . מהכא וירא אלהים וגו' והנה טוב מאד . שפירושו מה שהוא הנה עכשיו הוא הטוב מאד ולא החילופים : (י) אלו מעשיהם של רשעים . רמז למעשיהם של רשעים שהמה תהו : אלו מעשיהם של צדיקים . ומ"ש וירא אלהים את האור כי טוב . להכריע שחפץ במעשה הצדיקים כדלעיל סוף פ"ב : בין האור ובין החשך בין מעשיהן כו' . שהחשך הוא אחד מתארי מעשה הרשעים : בין מעשיהן של צדיקים כו' . שהבדיל מעשיהן של צדיקים ויחדם לעצמו . והרחיק ממנו מעשי הרשעים שאין חפצו בהם ע"ד לא יגורך רע או פי' שהבדיל בין מעשיהן של צדיקים כו' היינו מה שהודיע לנו גמול הצדיקים ועונש הרשעים . או פי' שהבדיל ביניהם צדיקים לג"ע והרשעים לגיהנם . אלה לחיי עולם . ואלה לחרפות עולם : לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים שיתאחד במציאות האור וחמניו העונש של רשעים . שמשם שוקע והשכה להם . וחשך של צדיקים שנהפך לבקר : יום אחד שהיה לו לומר יום ראשון כדלקמן על כן דרש על יום הכפורים שבו נעשים ישראל גוי אחד כמלאכי השרת אגודה אחת ושלום ביניהם . והרשעים ע"י תשובה נעשים צדיקים . יום רצון יום חסד יום סליחה וכפרה . וכן אז מתאחד הרע בטוב להיות הכל כלו טוב כמו שאחז"ל דהשטן גימטריא שס"ד למימר דבכולא שתא אית ליה רשות לאסטוני וביום כפור לית ליה רשות לאסטוני . דהשנה הוא שס"ה ימים (נזה"ק) : (יא) שבו נבראו ד' דברים מה שלא היה כן בשאר הימים שלא נברא בהם אלא ג' כדלקמן . וירמז לזה אות ד' דאחד (יפ"ת) : הרים סובר המדרש דהרים בריה בפני עצמה ואינו בכלל ארץ . וכמ"ש (תהלים נ') בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל . וכן במשלי ח' בטרם הרים הטבעו ולפני גבעות חוללתי עד לא עשה ארץ וחוצות . ועיין לקמן סוף פ' י"א שחשב רק ג' דברים שנבראו ביום א' שמים וארץ ואורה . וא"כ יש לפרש שמים וארץ החדשה כמפו' בקרא כי כאשר השמים החדשים וארץ החדשה . והאור היינו אור הגנוזה לעתיד . וע"כ נקרא יום אחד שהוא מיוחד בדברים אלו שנבראו על העתיד : היה הקב"ה אחד בעולמו שלא נברא עדיין אפילו המלאכים : אתיא כר' יוחנן דאמר מיד בשני נבראו המלאכים . ובראשון נשגב שמו לבדו . אבל לרבי חנינא שלא נבראו המלאכים עד יום חמישי היה לו לכתוב יום אחד בשני ובשלישי וברביעי (מת"כ) : הה"ד המקרה במים . וזה היתה מלאכתו ביום ב' . וכתיב בסיפא דקרא עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט : ועוף יעופף וזו היתה מלאכתו ביום ה' : שלא נברא ביום א' כלום . פי' מן המלאכים : מותח פושט : ממדד פי' מישר ומותח עד כדי שיעור שמותחים מיכאל וגבריאל בצפון ובדרום (מת"כ) ועיין מ"ש ע"ז בפרשה א' : (יב) מתחלת ברייתו שיום ראשון של בריאה עדיין לא היה ראשון להכלית כוונתו ולזה לא נתקיימה עד שבנה המשכן ואז היה כיום ראשון לתכלית כוונת בריאת העולם ופרע אל המשכן שנאמר ביום הראשון בה' הידיעה לרמוז על יום ראשון של בריאת עולם : לעשות שותפות בתחתונים להצטרף ולהתחבר ולשכון ביניהם ולא עשה כן מפני הרשעים שגרמו לו לסלק שכינתו מרקיע לרקיע עד שבאו הצדיקים והורידוה זה אחר זה עד שהביאוה למשכן כדלקמן פ' י"ט . (יפ"ת) : מה נפשך אם לחשוב ימים של ז' ימי הבריאה . היה לו להשוות שמות החשבון שהתחיל באחד שהוא מספר יסודי אך מספר ראשון שני שלישי כולם נערכים ורופים זה לזה ונקרא מספר סדורי : אימתי פרע להם לאותן הימים של בריאה שכתב בהן שני שלישי כו' ולא אמר בראשון יום ראשון אלא אמר יום אחד (מת"כ) : עשר עטרות כו' שבשביל חשיבותו כיום הבריאה נטל י' עטרות כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם (יפ"ת) : ראשון למעשה בראשית שיום אחד בשבת היה : ראשון למלכים כדאיתא בריש מסכת ר"ה . או פירושו ר"ח ניסן נקרא מלך · והיה אז ר"ח ניסן (אסיפת אמרים) : ראשון לנשיאים לקרבן נשיאים בחנוכת המזבח : ראשון לכהונה שעד שלא הוקם המשכן הותרו הבמות והעבודה בבכורות · משהוקם המשכן נאסרו הבמות והעבודה בכהנים : ראשון לשכינה שאז שרתה שכינה ביניהם בקביעות : ראשון לברכה ברכת כהנים כדכתיב התם וישא אהרן את ידיו על העם ויברכם : ראשון לעבודה עבודת צבור כגון תמידין ושאר קרבנות הבאים מתרומת הלשכה (רש"י) : לשחיטה בצפון רש"י לא גריס ליה דמ"ש לשנות עבודה זו משאר העבודות . ועוד שהרי לדברי הכל עולות הקריבו בני נח כמ"ש לקמן פ' כ"ב · וצריך להיות במקומו ראשון לאכילת קדשים · ועיין בפרק ר"ע ובסדר עולם : לירידת האש על המזבח כדכתיב התם ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח :

פרשה ד (א) מקרה באבנים אם בית חומה ועושה תקרה של כיפת אבנים · ולפעמים מקרה בקורות . ועושה מעזיבה על גביו . וכאן לא פי' היאך היה התקרה היינו הרקיע ממה היה . ופירש שם בתהלים שעשה ממים כמ"ש לקמן גלדה טיפה האמצעית . ובתהלים בא לפרש מה שסתום בתורה : שנא' המקרה במים הם השמים שנקראו עליות כדכתיב הבונה בשמים מעלותיו : בשעה שאמר יהי רקיע כדעת בית הלל לקמן פ' י"ב שהשמים נבראו בשני : גלדה טיפה האמצעית פי' הקפיאה . כמו הוגלדה פי המכה : הטיפה האמצעית כדי שישארו המים של צד מעלה והמים שלצד מטה בשוה ודכתיב בתוך המים כאלו כתיב בתווך : רב אמר לחים כו' סובר כב"ש שהשמים נבראו בראשון · א"כ מ"ש בשני יהי רקיע שנתן חיזוק לרקיע שיתקיים · כי לחים היו בראשון : מטלית לרקיע עשה מתיחה לרקיע . ולפי שהמטלית מתוח יקרא המתיחה מטלית ובירושלמי הלשון יותר מתוקן דגרים יעשה כמין מטלית הרקיע והכוונה לומר שהשמים הנזכר בראשון הוא הרקיע הזה . בראשון נברא כמין פקעיות כדאמר בפרק אין דורשין . ובשני גזר שיהיה נמתח כאהל . מלשון וירקעו את פחי הזהב (יפ"ת) : יצאה האש מלמעלה בא לפרש דברי רב שאמר לחים היו בראשון ובשני נתחזקו אמר שזה היה ע"י שיצא האש מלמעלה כו' : יפה לימדני ר' חנינא דלעיל מהאי קרא כתיב עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו וזה יורה שהשמים היו מרופפים בראשון ובשני קרשו ונתחזקו ובתריה כתיב ברוחו שמים שפרה . ורוחו הוא האש כדכתיב (ישעי' ל') נשמת ה' כנחל גפרית · ואע"פ שמגערתו עמדו . מ"מ הוצרך ג"כ לאש להשלמת החזקם : וליהטה פני הרקיע מלשון להט החרב לומר שלהלהה ומירקה פני הרקיע שלא היו מצוחצחות עד שבא האש מלמעלה וליהטה פני רקיע והיינו ברוחו שמים שפרה דמשמע לשון יפוי והדר (יפ"ת) : בקדוח אש המסים כו' דודאי עיקר קרא התם מיירי במ"ת כמבואר שם . אלא מדכתיב כקדוח אש המסים בכ"ף הדמיון . וכן המסים בה' הידוע . משמע דמדמה ליה למקום אחר . והיינו מעשה בראשית · ולכן אמר המסים שהוא לשון חצה כתרגומו · והיינו שחצה האש בין העליונים לתחתונים במעשה בראשית · ולפי שלא נתפרש כן במקום אחר במעשה בראשית לכן אמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד . ומה שדימה מ"ת למעשה בראשית בזה · היינו לפי שבשעת מ"ת נתבסס כל העולם על מכונו ונגמר חזוק מעשה בראשית כראוי כמבואר בכמה דוכתי (מה"ק) : חצה פרש"י המסים-פי' חגויים כד"א הרימונים משימשו

לתחתונים לא במתן תורת אתמהא. כך היתה בברייתו של עולם : (ב) הר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר כחלל שבין הארץ לרקיע. כך יש בין הרקיע למים העליונים. יהי רקיע בתוך המים. ביניים ובנתיים. א"ר תנחומא אנא אמרי טעמא. אילו נאמר ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר על הרקיע. הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים. וכשהוא אומר ובין המים אשר מעל לרקיע. ו הוי המים העליונים תלויים במאמר. א"ר אחא כהדין קנדילא. ופירותיהם אלו מי גשמים : (ג) ז כותי אחד שאל את ר' מאיר אמר לו אפשר המים העליונים תלויים במאמר. א"ל הן. א"ל הבא לי אפרכס הביא לו אפרכס. נתן עליה טס של זהב ולא עמדו מים. טס של כסף ולא עמדו מים. כיון שנתן אצבעו עמדו מים. א"ל אצבעך אתה נותן. א"ל מה אני שאני בשר ודם אצבעי מעמדת מים. אצבעו של הקב"ה עאכ"ו. הוי המים העליונים תלויים במאמר. א"ל אפשר אותו שכתוב בו (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. היה מדבר עם משה מבין שני בדי הארון. א"ל הבא לי מראות גדולות א"ל ראה בבואה שלך בהן. ראה אותה גדולה. א"ל הבא לי מראות קטנות. הביא לו מראות קטנות. א"ל ראה בבואה שלך בהן. ראה אותה קטנה. א"ל מה אם אתה שאתה ב"ו. אתה משנה עצמך בכל מה שתרצה. מי שאמר והיה העולם ברוך הוא עאכ"ו ח הוי כשהוא רוצה הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. וכשהוא רוצה היה מדבר עם משה מבין שני בדי הארון. א"ר חנינא ב"ר איסי פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקים כבוד אלהותו. פעמים שהוא מדבר עם האדם מבין שערות ראשו. הה"ד (איוב לח) ויען ה' את איוב מן השערה וגו'. מבין שערות ראשו. ועוד שאלו א"ל אפשר (תהלים סה) פלג אלהים מלא מים. מששת ימי בראשית ולא חסר כלום אתמהא. א"ל הכנס ורחוץ ושקול עצמך עד שלא תכנס ומאחר שתכנס. הלך כיון שיצא ושקל עצמו לא חסר כלום. א"ל כל אותה הזיעה שיצאת לא ממך יצאת. א"ל הן. א"ל ומה אתה שאתה ב"ו לא חסר מעיינך כלום. מעיינו של הקב"ה עאכ"ו. הוי פלג אלהים מלא מים מששת ימי בראשית ולא חסר כלום : (ד) ט א"ר יוחנן נטל הקב"ה כל מימי בראשית ונתנם חציים ברקיע וחציים באוקיינוס. הה"ד פלג אלהים מלא מים. פלגא. הרקיע דומה לבריכה ולמעלה מן הבריכה כיפה. ומחמת הבריכה (הכיפה) מזעת טיפים עבות והן יורדין לתוך מים המלוחים ואינן מתערבין. א"ר יונה אל תתמה י הדין ירדנא עבר בימא דטבריא ולא מתערב ביה. מעשה נסים יש בדבר. יא אדם כובר חטים או תבן בכברה. עד שלא ירדו שתים ושלש אצבעות הן מתערבין. ואלו מהלכין מהלך כמה שנים ואין מתערבין. יב ר' יודן בר שמעון אומר שהוא מורידן במדה. שנא' (איוב לו) כי יגרע נטפי מים. המד"א (ויקרא כז) ונגרע מערכך : (ה) יג כעוביה של ארץ כך עוביה של רקיע. שנא' (ישעיה מ) היושב על חוג הארץ וגו'. (איוב כב) וחוג שמים יתהלך. וחוג חוג לגזרה שוה. א"ר אחא בשם ר' חנינא כטס הזה. ר' יהושע ב"ר נחמיה אמר כשתים יד ושלש אצבעות : (ו) טו ר' שמעון בן פזי אמר המים העליונים יתירין על התחתונים כשלשים כסוסטאות. בין מים למים. למ"ד תלתין. רבנין אמרין מחצה על מחצה : (ז) טז ויעש אלהים את הרקיע זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם. ויעש אתמהא והלא במאמר הן. הוי (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם : (ח) יז למה אין כתיב בשני כי טוב. ר' יוחנן תני לה בשם ר"י ב"ר חלפתא שבו נברא גיהנם. שנא' (ישעיה ל) כי ערוך מאתמול תפתה. יום שיש בו
אתמול

יד יוסף ד ילקוט ישעיה רמז שס"ח : ה ילקוט סדר זו . שוח"ט מזמור י"ט : ו תענית דף י' ע"א : ז ילקוט סדר זו : ח ש"ר פרשה ג' סי' ז' : ט ילקוט סדר זו : י עיין ב"ב דף ע"ד ע"ב בכורות דף נ"ה ע"א : יא לקמן פ' י"ג סי' ט' : יב לקמן פ' י"ג סי' ב' : יג ירושלמי פ"ק דברכות . ילקוט סדר זו : יד יונתן בראשית פ' ז' : טו ר ילקוט סדר זו : טז ילקוט סדר זו : יז ש"ר פרשה ט"ו ילקוט סדר זו . פסחים דף נ"ד . זוהר סדר זו דף מ"ז . זוהר חדש דף כ' ודף י"ד . זוהר סדר בראשית דף י"ח :

מתנות כהונה

משו : יהי רקיע. ר"ל כד"א יהי רקיע וגו' : ביניים ובנתיים · כלומר מכוון באמצע : קנדילא . פירש"י נר הקבוע באמצע עששית ואינו נוגע בארבע דפנותיה : ופירותיהם מי גשמים . פירש"י ז"ל בשם פרקי ר"א המים העליונים מזיעים מחמת הרקיע שהוא של אש והטיפות יורדות : אפרכס · פירש"י כלי מלא נקבים סביביו ולמעלה נקב כשיעור אצבע וממלאין אותו מים וסותמין פי הנקב באצבע בכיון והמים נעצרין ואינם מקלחים וכשמסיר האצבע הנקבים כלם מקלחים : טס של כסף אינו סותמו בכיון כמו בשר האצבע : עמדו . המים ורמז לו כשם שמים אלו עומדים ואינם מקלחים דרך הנקבים כך אין לתמוה על המים העליונים ואמר לו הכותי אצבעך כו' ואינו ראייה על המים העליונים : בבואה . כל פרצוף פנים הנראה במראה : ומאחר שתכנס . אחר שנכנסת ויצאת משם תשקול עצמך : הלך ושקל את עצמו ונכנס למרחץ : לא חסר מעייניך . ומיד שיצאת הזיעה ממך חזרת למשקל הראשון : המלוחים · המים העליונים מתוקים והתחתונים מלוחים . כדאיתא פ"ק דתענית : ואינן מתערבין . נכרין הן בתוכן : כמה שנים . מהלך כמה שנים : ואין מתערבין . טיפה זו בטיפה זו ובפ' כי תבא שעל כל טיפה וטיפה ממנה הקב"ה מלאך להפרידה זו מזו · והכי גרסינן בירושלמי כל טיפה וטיפה שהקב"ה מוריד לנו מגרע זו מזו כמה דאת אמר כי יגרע נטפי מים וכתיב ונגרע וגו' ר"י בר"ש וכו' : כטס הזה . כן הוא עוביו של הרקיע ולשון רקיע קדרים כד"א וירקעו פחי הזהב וכן פירש"י : כסוסטאות . פי' הערוך גזוזטראות דהיא שיעור מדה מה שמודד אדם בשתי זרועותיו אחת הנה ואחת הנה שקורין קלפטי"ר : למ"ד תלתין . פי' רש"י שהל"ל בין מים ומים : שהרעיש כו' . מפני שכתוב בהדיא בדבר ה' שמים נעשו וכאן כתיב ויעש והרמב"ן ז"ל כתב שמקום התימה היה שמיד אחר האמירה דכתיב ויאמר אלהים יהי רקיע כתיב אחריו ויעש וגו' משא"כ בשאר הימים שמיד אחר האמירה כתיב ויהי כן ואולי היה לו פירו' נסתר ולא רצה לגלותו וזהו ענין הרעש עכ"ל ורש"י פי' שהרעיש נפטר מן העולם כדאמרינן לעיל לא היו ימים קלים כו' : ה"ג בילקוט במאמר הן דכתיב בדבר ה' : ערוך מאתמול . מדבר בגיהנם דכתיב בסיפיה מדורתה אש ועצים :
מחלוקת

ענף יוסף

קאמר רב לאיש היו מעשיהם ביום ראשון וביום שני קרשו · דהיינו ע"י שאש · וכדקאמר ר"ח יצא מלמעלה וליהכה פני הרקיע · ולכ"כ המקרה במים עליותיו שהם השמים שנקראו עליות כדכתיב הבונה בשמים עליותיו וממילא האי דהכא אתי ככ"ע (נזה"ק) : [ג] [ועוד שאלו א"ל אפשר פלג אלהים כו'] לכאורה נראה שהאי שאלה קאי על דרשת רבי יוחנן לקמן סי' ד' הה"ד פלג אלהים כו' ומחמת הבריכה כיפה מזעת טיפים כו' על זה שאל לו ולא חסר כלום · ומשני הכנס ורחוץ כו' (מהרב מוה"ר יעקב מסלאנים נכד הגר"א) :
[ה] [שבו נברא גיהנם] והא דאיתא לקמן פ"ט והנה טוב מאד זה גיהנם פי' שע"י הגיהנם הבריות פורשי' מדרכי עבירה · וצ"ל דמ"מ בב' לא נאמר בו כי טוב בהיותו מ"מ רע מצד עצמו (יפ"ת ונזה"ק) :
(שבו נברא גיהנם) בפרק מקום שנהגו אסיקנא אלה קודם שנברא העולם · ואור דידה בשני ע"ש :
וכן

עץ יוסף

משימשו פי' משיתחלקו · ולכן קורין הסם שנותנים בחלב להעמיד ולהפריש מי החלב ממנו משו (מת"כ) : (ב) כחלל שבין הארץ לרקיע כו'. כלומר כחלל שבין מים התחתונים לרקיע : כחלל שבין כו' ובשוח"ט י"ט ז"ל שם וכי רבי הושעי' עלה לרקיע . אלא לפי שיגע בחכמה של תורה למד ממנה מה שיש ברקיע : אנא אמרי טעמא אני אומר ראיה וסייעתא לדברי רבי פנחס : הוי המים העליוני' תלוים במאמר. וכיון דידעינן שתלויות במאמר פשיטא שיהי' הבדלם מהרקיע כהבדל מים התחתונים מהרקיע (יפ"ת) : כהדין קנדילא כמ"ש במ"ר פרשה י"ב כהדין אשתא דקנדילא דמיא ומשחא מעורבים בהדא . ופירושו לענין הצריך כאן שהדמיון הוא שהקנדילא השמן והפתילה אינם מונחים על תחתיתו של קנדילא אלא תחלה נותן מים והשמן והפתילה על המים. ונראה השמן והאור כאילו תלוים באויר . וכן כאן שהמים אינם מונחים על תחתיתו של רקיע אלא באויר ובמאמר : אלו מי גשמים ולשון השוח"ט י"ט ומזיעת המים העליונים הגשמים יורדים . ור"ל שהמים העליונים אינם חסרים כלום רק זיעה בעלמא יוצא מהם לכך נקראו הגשמים פירות מן המים העליונים . שהקרן היינו המים העליונים קיימים לעולם ואינם חסרים : (ג) אפרכס פרש"י כלי שנקוב מתחתיו נקבים קטנים רבים ולמעלה יש לו נקב אחד יותר גדול מהתחתונים שממלאים אותו מים משם . וכשהוא פתוח המים מקלחים למטה דרך הנקבים הקטנים . וכשנסתם הנקב העליון יפה המים עומדים ואינם מקלחים מלמטה כלל : טס של זהב אינו מהדק יפה בנקב שהוא קשה . אך האצבע שהוא רך סותם פי הנקב יפה : אצבעו של הקב"ה כמ"ש מי מדד בשעלו מים . וכתב היפ"ת והאלשיך אצבעו של הקב"ה פי' מאמרו . ומפני שהוא פועל במאמרו כמו ב"ו באצבעו . לכך קורין מאמרו אצבעו : מראות גדולות יש מראות בולטות מגדלים הראות . מראות קטנות מראות שקועות מקטינים הראות . הרי שע"י המראות אדם משנה תבניתו . אך הוא עצמו אינו משתנה . ק"ו השי"ת שאין בו שינוי חלילה אלא לפי כח המראות שרואים בו הנביאים : פלג אלהים מלא מים כו' הכוונה למה שאמרו בפ"ק דתענית מאי פלג אלהים מלא מים כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יורדים . וזהו שאמר אפשר שהגשמים יבואו משם . ויהיה מלא (יפ"ת) : הלך ושקל את עצמו ונכנס למרחץ : לא חסר מעיינך ומיד שיצאת הזיעה ממך חזרת למשקל הראשון : מעיינו של הקב"ה שמיוחד אליו יתברך שהוא בשמים ועומד בנס הנה הגשמים היוצאים מהם ע"י זיעה הן כדאיתא בפדר"א שהמים העליונים מזיעים מחמת הרקיע שהוא של אש והטפות יורדות עאכ"ו שלא יחסרו (יפ"ת) : (ד) הה"ד פלג אלהים מלא מים פלגא דפלג אלהים היינו מים העליונים כמ"ש בסימן הקודם ומהאי טעמא דרש פלג פלגא דמדקרייה פלג ולא בשם אחר היינו לפי שהוא מחצית (יפ"ת) : הרקיע דומה לבריכה שכשם שהבריכה נושאת המים . כן הרקיע שהמים עליו דומה לבריכה שאע"פ שהם תלויים באויר ואינן על הרקיע . אחר שהם סובבים עליו קרי הרקיע בריכה (יפ"ת) : ולמעלה מן הברכה כיפה כדאמרינן פ"ק דתענית כמין קובה יש לרקיע שממנה גשמים יורדין · פי' שהמים עומדים כאהל שיש בו חלל (יפ"ת) : ומחמת הבריכה (הכיפה) מזעת שע"י אשו של רקיע מתחממים המים . והם יורדים לתוך מים המלוחים . פי' שהטיפות האלו נופלות מאחורי כיפת הרקיע בתוך ים אוקיינוס לצורך הגשמים והעבים שואבים מהים בעת המטר מאותן טיפות המתוקות . לא ממי הים שהן מלוחות . שאותן הטיפות אינן מתערבות עם מי הים . שמעשה נסים יש בדבר : ירדנא עבר ביומא דטבריא ולא כו' שמי הירדן מתוקים ומי ים טבריא מלוחים ועובר בתוכן ואינו מתערב וניכר בתוכן ששואבים ממנו המתוקים (יפ"ת) : מעשה נסים יש בדבר איידי דקאמר שאינן מתערבים עם המלוחים ויראה קשה הגיור. לזה אמר דלא יפלא שהרי מעשה נסים יש בדבר המטיר שלא יתערבו הטיפות זו עם זו . וא"כ ה"נ במלוחים (יפ"ת) . ועוד מעשה נסים יש בדבר אדם כובר חטים כו' : אדם כובר חטים בשוח"ט מזמור י"ח הלשון נוטל כברה והושר שתים ושלש אצבעות כו' וכלשון הסרת מים וכדלקמן פי"ג . וכן הגשמים יורדים כמו מן הכברה והושרין אותה כמין כברה : מהלך כמה שנים שמן הארץ עד לרקיע ת"ק שנה : ואין מתערבין שנא' (איוב ל"ו) כי יגרע נטפי מים . מהו יגרע שהוא ממניען אלו מאלו כמה שנא' (ויקרא כ"ז) ונגרע מערכך . רבי יודן בר' שמעון אומר שהוא מורידן במדה שנא' (איוב כ"ח) ומים תכן במדה . כעוביה של ארץ כנ"ל . (א"א) וכן הוא בירושלמי פרק הרואה . ופי' שהוא ממניען אלו מאלו שמפריד הטיפות אלו מאלו שלא יתערבו . ורבי יודן אמר שהוא מורידן במדה הא נמי מכי יגרע דריש לה . אלא שמביא ראיה מפורשת שהן יורדין במדה ממים תכן במדה. דמהשתא אמרינן דכי יגרע נטפי מים רמיז נמי אהא (יפ"ת) : (ה) כעוביה של ארץ כו' שהקב"ה השוה העליונים לתחתונים להיות שניהם במדה ושיעור אחד מבלי תהיה שאת לא' מהן בשיעורן אבל רב אחא שאמר כטס ורבי יהושע שאמר כשתים ושלש אצבעות ס"ל שאין שיעורן שוה : כטס הזה שעוביה של רקיע כטס הזה . וכמ"ש לעיל מפסוק וירקעו את פחי הזהב (רש"י) : כשתים ושלש אצבעות ל"ע מנין לו . וז"ל הירושלמי ריש ברכות תני בשם ר' יהושע עוביה של רקיע כשתי אצבעיים . מילתא דרבי חנינא פליגא דאמר ר' אחא בשם רבי חנינא תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק מלמד שהם עשויים כמין תרקיע . פי' כמין דבר של רקיע . וכמ"ש כאן כטס הזה והטס חזק ודק : (ו) ר' שמעון בן פזי כו' גם הוא סובר דשמים וארץ אין שוין בשיעורן . וממילא אפשר לומר דגם המימות אין שיעורן שוה . ולכך דריש דהמים העליונים יתירים על התחתונים שלשים כסוסטאות (נזה"ק) : כסוסטאות בלשון יון מדה מחזקת הין (מוסף הערוך) ועיין בערוך ערך קס"ט . ופסחים דף ק"ט (ורש"י פי' שהוא מדת קלאפט"ר בלעז) : בין מים למים כו' דה"ל למימר ביניהם . וקאמר בין מים למים למ"ד בין מים למים . שלשים מידות . וממילא הוא שהעליונים יתירים (יפ"ת) : מחצה על מחצה דס"ל דהקב"ה משוה שיעור העליון לתחתון . והיינו כמ"ד דכעוביה של ארץ כך עוביה של רקיע (נזה"ק) : מחצה על מחצה וזהו בין מים למים שהם שוים כעליונים כך תחתונים . ואינם יתירים כלל . ודעת רבנן כדעת רבנן דלעיל : (ז) ויעש אתמהא דלשון מעשה מורה על פעולה ממש ביגיעה כפועל בידים . מה שאין כן לשון בריאה שמורה על הוויית הדברים במאמר לבד . וה"ה דקשה למה במאורות וכו' דכתיב בהו עשיה . אלא דנקט ויעש דכתיב ברישא : שהרעיש בהן בן זומא . פי' ששאל לגדולי עולם ואין משיב . והיה שואל תמיד וחוקר ודורש לעמוד על בוריו של דבר . והמדרש מתרץ קושייתו ואמר הוי בדבר ה' שמים נעשו . כי מלת נעשו הוא הדיבור פי' שהדבור הוא העשיה (ידי משה) : (ח) שבו נברא גיהנם ואין לומר טוב ביום שנברא בו דבר רע : שנא' כי ערוך מאתמול דמדכתי' בסיפה דקרא העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה נשמת ה' כנחל גפרית בוערה בה. יראה מזה שבגיהנם מדבר . ועליו ידקדק יפה לשון כי ערוך מא תמול שהוא מזומן מיום ב' כדמפרש ואזיל . וטעם קריאתו תפתה לפי שכל המתפתה ביצרו נופל שם כדאיתא בפ"ב דעירובין (יפ"ת) : יום שיש בו אתמול דאל"כ מאי אתמול . אע"כ להורות
שנברא

אתמול ואין בו שלשום. ר' חנינא אומר שבו נבראת מחלוקת שנא' ויהי מבדיל בין מים למים. א"ר טביומי אם מחלוקת שהיא לתקונו של עולם ולישובו אין בה כי טוב. מחלוקת שהיא לערבובו עאכ"ו. א"ר שמואל לפי שלא נגמרה מלאכת המים. לפיכך כתיב בשלישי כי טוב ב' פעמים. אחד למלאכת המים. ואחד למלאכתו של יום. שאלה מטרונה אחת את ר' יוסי אמרה לו למה אין כתיב בשני כי טוב. אמר לה אעפ"כ חזר וכללם כולן בסוף. שנא' וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. אמרה לו משל ששה בני אדם באין אצלך. ואתה נותן לכל אחד ואחד מנה. ולאחד אין אתה נותן מנה. ואתה חוזר ונותן לכולם מנה אחד. לא נמצא ביד כל אחד מנה ושתות. וביד אחד שתות אתמהא. חזר ואמר לה כההיא דאמר ר' שמואל בר נחמן. לפי שלא נגמרה מלאכת המים. לפיכך כתיב בשלישי ב' פעמים כי טוב. אחת למלאכת המים ואחת למלאכת היום. ר' לוי בשם ר' תנחום בר חנילאי אמר כתיב (שם מו) מגיד מראשית אחרית. מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה משה קרוי טוב. ועתיד ליטול את שלו מתחת ידיהם. לפיכך לא כתיב בהם כי טוב. ר' סימון בשם ר"י בן לוי אמר. משל למלך שהיה לו לגיון קשה. אמר המלך הואיל ולגיון זה קשה אל יכתב שמי עליו. כך אמר הקב"ה הואיל והמים הללו לקו בהם דור המבול. ודור אנוש. יח ודור הפלגה. לפיכך אל יכתב בהן כי טוב: (ט) ויקרא אלהים לרקיע שמים. רב אמר אש ומים. יט ר' אבא ב"כ אמר משום רב נטל הקב"ה אש ומים ופתכן זה בזה ומהן נעשו שמים. ד"א שמים כתיב. שהן שמים מעשיהן של בריות. אם זכו (תהלים נ) הגידו השמים צדקו. ואם לאו (איוב כ) יגלו שמים עונו. ד"א שמים שהבריות משתוממים עליהן. לאמור של מה הן. של אש הן. של מים הן. אתמהא. ר' פנחס בשם ר' לוי אמר הוא אתא וקם עליו (תהלים קד) המקרה במים עליותיו. כ הוי של מים הן. סמים מה סמים הללו מהן ירוקין ומהן אדומים. מהם שחורים ומהם לבנים. כך שמים פעמים ירוקין ופעמים כו'. ר' יצחק אמר שמים שא מים. טעון מים. משל לחלב שהיה נתון בקערה עד שלא תרד לתוכו טיפה אחת של מסו. הוא מרפף. כיון שירד לתוכו טיפה אחת של מסו. מיד הוא קופה ועומד. כך עמודי שמים ירופפו. עמדו שמים ניתן בהם את המסו. ויהי ערב ויהי בקר יום שני. אתיא כדאמר רב לחים היו בראשון ובשני קרשו:

פרשה ה

(א) א ויאמר אלהים יקוו המים. כתיב (תהלים קד) מן גערתך ינוסון מקול וגו'. ר' ברכיה בשם ר' אבא בר אמי אמר יעשה מדה למים. היך מה דאת אמר (זכריה א) וקו ינטה על ירושלם. ר' אבא ב"כ בשם ר' לוי אמר. אמר הקב"ה יקוו לי המים. מה שאני עתיד לעשות בהם. משל למלך שבנה פלטין והושיב בתוכה אלמים. והיו משכימים ושואלים בשלומו של מלך ברמיזה ובאצבע ובמנולין. אמר המלך אילו היו פקחין עאכ"ו אתמהא. הושיב בה המלך דיורין פקחין. עמדו והחזיקו בפלטין. אמרו אין פלטין זו של מלך שלנו היא. אמר המלך תחזור פלטין לכמו שהיתה. כך מתחילת ברייתו של עולם לא היה קילוסו של הקב"ה עולה אלא מן המים. הה"ד (תהלים צג) מקולות מים רבים אדירים משברי ים. ומה היו אומרין אדיר במרום ה'. אמר הקב"ה מה אם אלו שאין להם לא פה ולא אמירה ולא דיבור הרי הן מקלסין אותי. כשנברא אדם עאכ"ו. עמד דור המבול ומרד בו. עמד דור אנוש ומרד בו. דור הפלגה ומרד בו. אמר הקב"ה יפנו אלו. ויעמדו ויבואו אותן. הה"ד ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה: (ב) ב אל מקום אחד. ר' יודן בשם ר' לוי ור' ברכיה בשם ר' יודן ב"ר שמעון אמר כל העולם כולו מים במים. ואתה אומר אל מקום אחד אתמהא. משל לעשר נודות נפוחות מונחות בטרקלין. נצרך המלך למקומן. מה הוא עושה להן. מתירם ומוציא את רוחן ומסלקן בזוית אחת. כך דרך הקב"ה על מי בראשית וסילקן בים אוקיינוס. הה"ד (איוב יב) הן יעצור במים ויבשו וגו'. (שם ט) ודורך על במתי ים · א"ר לוי המים היו אומרים אלו לאלו. נלך ונעשה קילוסין להקב"ה. הה"ד (תהלים צג) נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם וגו'. ר' לוי אמר דרך הים דרך הים. ר'
אבא

יד יוסף יח ב"ר פרשה ל"ט עיין מנחות נ"ג : יט חגיגה דף י"ב. במדבר רבה פ' י"ב · זוהר סדר לך לך דף ע"ו. ספר הבהיר דף ז' : כ במדבר רבה פרשה י"ב סי' ו'. ירושלמי פ"ב דר"ה : פ"ה א ילקוט סדר זו. ולקמן פרשה כ"ח. ואיכה רבתי פסוק פרשה ציון. ש"ר פרשה ט"ו. פדר"א פ"ג. ושוח"ט מזמור צ"ג : ב ש"ר פרשה טו. במ"ר פרשה י"ח · שוח"ט מזמור צ"ג. ילקוט סדר זו :

ענף יוסף

וכן איתא בפדר"א פ"ד שאמרו של גיהנם בשני נברא : (אחד למלאכת המים) אבל מראות היבשה אינה מלאכה בשני עצמה רק נמשכת מן הקוות המים (רדא"מ) : ומה שלא נאמר כי טוב במלאכת האדם · לפי שלא נזכרת שם חוה . והאדם בלא אשה אינו אדם כדלקמן פ' י"ז סי' ב' וכן לא אמר כי טוב · ובפירוש נאמר לא טוב היות האדם לבדו · ואחר זכירת חוה לא אמר כי טוב שהיתה לו לפוקה ולמכשול (יפ"ת) :
תנאים

מתנות כהונה

מחלוקת. חלוקה : אתמהא וכן כאן ההי' טוב מאוד שב על כל מלאכת ששת ימים ולא הגיע ליום שני רק ששות מהאי טוב : את שלו . גזר דין של עונש : מתחת ידיהן . ע"י המים המה מי מריבה : לגיון פי' הערוך חיל של אנשי מלחמה : אל יכתב בהן כי טוב . שמו של הקב"ה טוב ה' לכל : דור הפלגה . לקמן בפ' נח פ' ל"ח דרש ויפץ אל תקרי ויפץ אלא ויצף שהציף עליהם הים : שא מים אש ומים נוטריקון של שמים : ופתכן . פי' הערוך ערבן ובללן : ד"א שמים כתיב ע"ש ימים והשי"ן ימנית : שהם שמים . לשון שוממת ב"ד כד"א כל השם אורחותיו : ד"א שמים שהבריות וכו' · דרים ביה ל' שממה : הוא אתא כו' . לפיכך בא הכתוב הזה העומד על הספק והשתוממות והורה לנו שנברא ממי' שנא' המקרה וגו' : מסו . דבר שמעמידין בו החלב להקפיא אותה נקרא מסו ע"ש שמהלך ומפרים מי החלב מן החלב והגבינה : מרפף רופף ומנענע תמיד : קופא עומד קפוי כד"א וכגבינה תקפיאני : עמודי שמים · קרי ביה עמדו שמים מרופפים ונתן בהם הקיום והעמידה במאי דכתיב ויהי כו' . שביום שני נקרשו : יקוו כו' . דרש מדכתיב יקוו בל' כבד ולא כתיב יקוו ל' קל פירושו יהו נקווים לצרכי לעתיד לדור אנוש ודור הפלגה כו' : במנולין פירש"י והערוך בסודרים שעל ראשם שמסירין אותו מראשם מפני כבוד המלך כמנהג ארץ יון ואדום : אלא מן המים . שלא היה אז בעולם רק מים : דור הפלגה . שגם הם נדונו במים כדלקמן בפ' כ"ג : הגשם פירש"י הגשם משמע מששת ימי בראשית מדלא כתיב גשם : מתירם . התיר הקשר שנקשר פיהם לעצור בהם הרוח : ה"ג ויבשו וגו' וכתיב ודורך על במתי ים וכן הוא בשוחר טוב : ונעשה קילוסין כו' . שקבלו עליהם בשמחה גזירת המקום ב"ה ואמרו שירה וקילוס או י"ל שמה שקבלו עליהם גזירת המקום ב"ה הוא עצמו הקילוס והערוך ורש"י ז"ל גרס קלווסי' פי' לקיים גזירת המלך : דרך ים וכו' דכים . דרש נוטריקון דרך הים כלומר נלך דרך הים עד ים אוקיינוס ורש"י ז"ל גרס אומרים אלו לאלו לאן ניזל פירושו שאמרו אלו לאלו להיכן נלך שהקב"ה אמר לנו יקוו המים אל מקום א' היכן הוא המקום אמר להם הקב"ה ישאו נהרות דכים דרך ים אוקיינוס :
לדוכתא

עץ יוסף

שנברא ביום שהעומד בו יכול לומר אתמול ולא יכול לומר תמול שלשום . והיינו יום ב'. דיום א' לא יכול לומר אתמול וכ"ש שלשום . דמקמי ראשון לא הוה עולם . וביום ג' היה יכול לומר שלשום (יפ"ת) : מחלוקת פי' חלוקה ופרישה בין מים העליונים למים התחתונים : לתקנתו של עולם שיהיה מים למעלה ולמטה . מלמעלה ירד הגשם כמ"ש לקמן פ' י"ג ע"ש הטובה בזה . ומלמטה יהיה התהום להשקות הארץ . לא כתוב בה טוב . שאר מחלוקות שהוא רק לאבד העולם על אחת כמה וכמה : שלא נגמרה מלאכת המים . שאע"פ שמלאכת הרקיע והבדלת המים נגמרו בשני . כיון שהקוייה לא נעשה עד יום שלישי לא נגמרה מלאכת המים . ודבר שלא נגמר אינו במלואו וטובו . וכלהו חד מלאכה היכא . לכך לא נאמר בו כי טוב : לא נמצא ביד כ"א וכן בנמשל אבל מעשה כל יום כתיב טוב בפני עצמו . וגם כלול במה שאמר בסוף והנה טוב מאד . אבל במעשה יום ב' אין בו אלא מה שנכלל בסוף : ואחת למלאכת היום דשאים ואילנות : מגיד מראשית אחרית בזה שלא כתב בשני כי טוב רמז בו דבר עתיד : משה קרוי טוב כדכתיב ותרא אותו כי טוב הוא ותני ר"מ אומר טוב שמו כדלקמן ספר שמות פ"א : את שלו פי' עונש שלו : מתחת ידיהם שע"י מי מריבה נגזר עליו שלא יכנס לא"י : לפיכך לא כתיב בהם כי טוב ומה שאמר בשלישי כי טוב על הקויית המים יש לומר דהיינו בשביל הראות היבשה שנמשכה מהם לא על מלאכת המים עצמה (יפ"ת) : לקו בהם דור המבול כו' בילקוט הגירס' ילקו בהן דור כו' כי בשעת הבריאה עדיין לא לקו . וגירסת לקו צריך לומר שבשעת כתיבת התורה כבר לקו דור אנוש ומבול והפלגה : דור המבול לפי שזה מפורש בתורה הקדימו לדור אנוש : ודור אנוש ופליגי אדר"א דלקמן בפרש' ה' סי' ה' ע"ש : ודור הפלגה לקמן בסדר נח פ' ל"ה דרש ויפץ אל תיקרי ויפץ אלא ויצף שהציף עליהם הים למ"ד משפחות : לפיכך אל יכתוב בהן כי טוב · לפי שטוב הוא כינוי על שמו יתברך כדכתיב טוב ה' לכל אינו ראוי שיקרא כינוי שלו על הרעה (יפ"ת) : (ט) ויקרא אלהים כו' שמשום שמשמע שעל כן קרא לרקיע שמים שנדע מה שלא היינו יודעים משם רקיע . על כן דרש שהשם שמים בא לפרש ממה נעשה הרקיע . והיינו נוטריקון של אש ומים . וכן שאר הדרשות : אש ומים כי השי"ן הקמוצה של מלת שמים מושכת אחריה אל"ף נחה . ובהיפוך האותיות יהיה אש מים (בעל הפליאה) : ופתכן כו' ערבן זה בזה ועשה שלום ביניהם ע"י כח המחזיק שלא יתפרדו : שמים כתיב בחיר"ק המ"ם . דיש אם למסורת : שהן שמים מלשון שומא : שמים מעשיהם שעל ידם נתן גמול לצדיקים ולרשעים כמעשיהם כדלקמן בשמות רבה פ' כ"ה : משתוממים דרש שמים מלשון שממה כמ"ש שומו שמים . כשאדם מתמיה על דבר הוא משתומם . וכן כאן אי אפשר לבריות לעמוד על חקירה זו . אם הם של אש או של מים . שהרי אנו רואים שכל אש נמשך למעלה . וכן המים אנו רואים שיורד למטה : הוא אתא וקם עליו הכתוב בא והעיד שהם של מים (נזה"ק) או פי' הוא אתא דוד בא ועמד על חקירה זו : המקרה במים עליותיו משמע שע"י מים קרה שלמו . ועשה השמים : סמים שהשי"ן והסמ"ך מתחלפין : סמים מה סמים כו' כמו דבר אחר סמים מה סמים כו' ופי' סמים של צבע : שמים שא מים שהאל"ף שבמלת שא הוא הנח שאחרי הקמ"ץ של שי"ן שמים : שא מים נושא מים . וזהו שאמר המדרש טעון מים . ור"ל המים העליונים : מסו דבר שמעמידים בו החלב להקפיא אותה נקרא מסו (מת"כ) : מרפף רופף ומנענע תמיד : קופה עומד קפוי כד"א וכגבינה תקפיאני : עמודי שמים כו' דרש עמודי שמים מענין העמדה והקפאה ומפרש המדרש דה"ק קרא עמודי שמים כשנותן בהם את המסו . שהיו מרופפים ביום ראשון . ואז כשנותן בהם את המסו היה יום ב' כי בשני נתחזק הרקיע . וזה שסיים המדרש ויהי ערב ויהי בקר יום שני . ואע"פ שאין כאן ענין מסו כמו בחלב . אלא גזירת ה' שגזר עליהם שיתחזקו . קרי ליה ע"ד משל עמידה כמו מסו . וא"ש ויתמהו מגערתו שמגערת ה' קרשו . כאדם המשתומם ועומד מגערת המאיים עליו : אתיא כדאמר בר כו' פי' הא דאמר משל לחלב אתיא כדאמר רב כו' . דאילו לרשב"ל דפליג עלה בריש פירקין מעולם לא היו מרופפים . כי ברגע הראשון נעשו השמים מהמים בנביונם וחוזקם (יפ"ת) :

פרשה ה (א) כתיב מן גערתך וגו' · וכתיב בתריה גבול שמת בל יעבורון וגו' כלו' שיהיה להם גבול ומדה קצובה · והא דרים הכא יקוו המים יעשה מדה למים מדלא כתיב לשון אסיפה בהדיא (מה"כ) : יעשה מדה למים שבמאמר זה נתן להם מדה . שמתחלה היו ממלאים כל העולם בלי מדה (יפ"ת) : והיך מד"א וקו ינטה . שהוא מלשון מדה: יקוו לי המים דורש לשון תקוה · כמו לי אני יקוו · ור"ל שבשרם שיסובו לכסו' הארץ כשיחטאו דור המבול : במנולין פי' בסודרין שעל ראשם שמסירין אותו מראשם מפני כבוד · כמו שנוהגין בני אדם שואלים שלום ע"י רמיזה · יש מקומות שמניחין האצבע אצל הכובע לסימן נתינת כבוד או שמסירים הכובע (רש"י) : אלא מן המים שלא היה אז בעולם רק מים : היו אומרים אדיר במרום ה' משברי ים שהם אדירים מתמן הודיה שאדיר במרום ה' וכאין נחשבו לנגדו (יפ"ת) : שאין להם אמירה ודבור בפירוש אלא ברמיזה ועמידתם נגלים לפניו יתברך כדכתיב יום ליום יביע אומר וגו' אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם · כלומר שדבורם אינו אלא ברמיזה (מה"כ) : עמד דור המבול לפי שענשן מפורש בתורה הקדימו לדור אנוש שהיה קודם המבול (יפ"ת) : עמד דור אנוש ומרד בו כדכתיב אז הוחל לקרא בשם ה' והוא ל' מרד כדלקמן בפרשה כ"ג סי' ב' : יפנו אלו דס"ל שבדור אנוש ובדור הפלגה ג"כ לקה העולם במים כדלקמן פ' פ"ג סי' י"ג · ודלא כר"א דבפרקין (יפ"ת) : הה"ד ויהי הגשם מייתי ראיה שמים אלו היו מתוקנים מתחילה לזה כמ"ש יקוו לי המים מדקאמר הגשם בה"א הידיעה משמע המוכנות וכן כתב רש"י ז"ל הה"ד ויהי הגשם הוא הגשם שהיה מששת ימי בראשית : (ב) מים במים שמלא כל העולם היה מים ולא היה בו מקום פנוי : כך דרך הקב"ה ובשוח"ט מזמור צ"ג מפורש שכבש עליהן ויצא הרוח מהן · ור"ל שהמים היו ספוגיים ולכך היו ממלאים העולם ע"י הרוח שהיה מעורב בהן . ועתה עצרן ה' והוציא הרוח לחוץ ונמצאו המים כבושים ונתמעט שיעורן ונכנסו באוקיינוס (יפ"ת) : הן יעצור במים כלומר שעוצרן וכובשן . ויבשו . ר"ל שמצטמקות : על במתי ים שדרך גבהות הים עד שנתמעט שיעורו : קילוסין להקב"ה נעשה לו קילוס ושבח בקיום גזירתו ללכת דרך הים · וגירסת הערוך נלך ונעשה קילווסין של הקב"ה . בערך קלון · וקלוון בלשון יון פירושו מגוה אני : נשאו נהרות ה' דקרא קאי אאף תכון תבל בל תמוט דלעיל מיניה · וה"ק כשבא להכין תבל ונגלות היבשה נשאו נהרות וגו' (יפ"ת) : דרך הים דרך הים . סיפא דקרא דרים דהיינו ישאו נהרות דכים ודרים ליה רבי לוי נוטריקון דרך הים כשבע הנהרות שכולם הולכי'
אל

אבא ב"כ אמר לדוכתא פלונית ולזוית פלונית גלגל פלניתא. ר"ה אמר להדך ימא להדך ימא. ר' יהושע בר חנינא אמר לדיכסאים לדיכסאים. ר' אלעזר אמר קלטן הים. המד"א (איוב לח) הבאת עד נבכי ים. עד קלוטין דימא. רבנן אמרי דוכים קבלונו מדוכנים אנו קבלונו. א"ר יהושע ב"ר נחמיה המים היו עולין הרים ויורדין תהומות. עד שהגיעו לאוקיינוס. הה"ד (תלים קד) יעלו הרים ירדו וגו'. אי זה מקום יסדת להם. זה אוקיינוס. ג דרש ר' אבהו אוקיינוס גבוה מכל העולם כולו. וכל העולם כולו מימיו הם שותים. א"ר לוי יש מן הדרשנים שהן דורשין. כגון בן עזאי ובן זומא. נעשה קולו של הקב"ה מיטטרון למשה. בשעה שא"ל (דברים לב) עלה אל הר העברים וגו'. נעשה קולו של הקב"ה מיטטרון על המים. הה"ד (תלים כט) קול ה' על המים: (ג) ד א"ר ברכיה לא פירשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכיה. הה"ד (איוב כח) מבכי נהרות חבש. ר' תנחום מייתי לה מן הכא (ירמיה י) עושה ארץ בכחו וגו'. לקול תתו המון מים וגו'. ואין לקול אלא בכי. היך מה דאת אמר (שם לא) קול ברמה נשמע: (ד) ה א"ר יוחנן תנאין התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל. הה"ד (שמות יד) וישב הים לאיתנו. לתנאין שהתנה עמו. א"ר ירמיה בן אלעזר לא עם הים בלבד התנה הקב"ה. אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית. הה"ד (ישעיה מה) אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. מידי נטו שמים כל צבאם צויתי. צויתי את הים שיהא נקרע לפני ישראל. צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה שנא' (דברים לב) האזינו השמים. צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע. שנא' (יהושע י) שמש בגבעון דום. צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו. שנא' (מלכים א יז) והעורבים מביאים לו וגו'. צויתי את האור שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה. צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל. צויתי את השמים שיפתחו ו לקול יחזקאל. שנא' (יחזקאל א) נפתחו השמים. צויתי את הדג שיקא את יונה. שנאמר (יונה ב) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה: (ה) אמר ר"א מתחלת ברייתו של עולם. גזר הקב"ה ואמר יקוו המים. למה (עמוס ה) ז הקורא למי הים (שם ט) הקורא למי הים שני פעמים. אחת בדור המבול ואחת בדור אנוש. בשביל (קהלת ג) והאלהים עשה שייראו מלפניו. משל למדינה שמרדה במלך. שלח המלך לגיון קשה והקיפה כ"י שיראו אותו בני המדינה ויתייראו מלפניו. כך למה (תלים לג) כונס כנד מי הים. בשביל וייראו מה' כל הארץ וגו': (ו) ח בנוהג שבעולם אדם מפנה כלי מלא בתוך כלי ריקן. שמא כלי מלא בתוך כלי מלא. כל העולם כולו מים במים. ואת אומר אל מקום א'. אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה. (וכולהו נמי איתנהו במדרש קהלת ובאגדת ויקרא רבה) ט ודכוותה (במדבר כ) ויקהילו משה ואהרן. א"ר חנינא כמלוא פי כברה קטנה היתה בה וכל ישראל עומדין בה. אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה י ודכוותה (שמות ט) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם וגו'. א"ר חנינא וכי חפנו של משה היתה מחזקת שמונה קמצים אתמהא לא דמי ההוא דחפן לההוא דקמץ. ההוא דחפן תרי מההוא דקמץ. וכתיב וזרקו משה. נמצאת חופנו של משה היתה מחזקת שמנה קמצים. אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה. ודכוותה אר"י ב"ר חלפתא (שם כז) אורך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים. וכל ישראל עומדים שם אתמהא. אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה. יא ודכוותה (יהושע ג) ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה וגו'. ר' הונא אמר זקפן בין שני בדי הארון. א"ר אחא בר חנינא צמדן (סמכן) בין שני בדי הארון. רבנן אמרין צמצמן בין שני בדי הארון. אמר להן יהושע ממה שהחזיקו שני בדי הארון אתכם. אתם יודעים ששכינתו של הקב"ה היא ביניכם. הה"ד (שם) ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם יב אף בירושלים דתנן עומדים צפופים ומשתחוים רווחים. ר' שמואל ב"ר חנא בשם ר' אחא אמר ארבע אמות לכל אחד. ואמה מכל צד. כדי שלא יהא אדם שומע תפלתו של חבירו

יד יוסף ג לקמן סוף פ' כ"ג. עיין תענית דף ט': ד ילקוט איוב: ה עיין ש"ר פ' כ"א. מדרש כונן. ילקוט סדר בשלח. זוהר בשלח דף מ"ט ודף נ"ו. זוהר תרומה דף ק"ע: ו ובילקוט סדר בשלח סי' רל"ז ד"ה א"ר ירמיה ב"א לא גרס שהם שני תיבות לקול יחזקאל: ז לקמן סוף פ' כ"ג. קהלת רבה פסוק ידעתי את כל מעשה האלהים. ולקמן סדר האזינו · ועיין ירושלמי דשקלים פ"ו. ועיין ספרי ס"כ פיסקא מ"ג. ש"ר פרשה ל"ג סי' ה' · מכילתא סדר יתרו: ח ש"ר פרשה י"א. ויק"ר סוף פרשה י'. ילקוט סדר צו: ט במדבר רבה כ' י"ט: י ש"ר פ' י"א. תנחומא סדר וארא: יא במדבר רבה פ' י"ט. עיין בהג"ב פרק י"ז: יב יומא פ"א. אבות פ"ה מ"ה:

מתנות כהונה

לדוכתא כו' · דהיא נוטריקון דוכתא פי' למקום ולזוית פלונית תרד גלגל זו של מים וכן לכל גלגל וגלגל שבאה היה מראה לה הקב"ה מקום מיוחד שתרד שמה: **להדך** לזאת כמו להדא. וכולם נוטריק' של דהיא קדרשי: **לדוכסאים** ה"ג בילקוט תלים ופי' בשביל הים וע"ע דכסמן ורש"י ז"ל גרס דוכום ים ופי' בו לממשלת הים לצד הים הסמוך במלכות פלן: **נבכי ים**. נוטריק' של דהיא: **קלוטין** דימא. מסגרת הים כמו נבוכים הם בארץ סגורים הם במדבר כן פי' בב"ר ובאיוב: **קבלונו** כו'. כך היו המים אומרים לים אוקיינוס קבלו נא אותנו שאנו מדוכים ונשברים מגזירתו של מקום: **מיטטרון** פירש"י והערוך מנהיג ומקדם לפניו והב"א בשם ר"מ ערמ"א פירשו השתדל לפניו להוליכו לאוקיינוס: **מייתי** לה מביא ראיה מכאן שפירשו בבכיה: **ברמה** נשמע. סיפיה דקרא רחל מבכה על בניה: **מידי** נטו שמים. משעה שידי נטו שמים כו': **מתחלת** ברייתו כו'. שגזר הקב"ה שיהיו נקוים במקום אחד וא"כ למה חזר וגזר וישפכם על פני הארץ: **כמלוא** פי כברה קטנה. היה פני הסלע: **קחו** לכם. מלא חפניכם פיח וגו': **ההוא** דחפן. מי שנוטל בחפניו בפעם אחת אינו דומה לזה שנוטל בשני פעמים בכל פעם מלא יד שנקרא קומץ: **ההוא** דחפן כו'. שנוטל בחפנו הוא מחזיק ארבע קומצין כפל משאם היה נוטל יד על יד קומץ אחר קומץ: **וכתיב** וזרקו משה כו'. הרי שחפנו של משה החזיק שמי חפנים שלו ושל אהרן דכתיב מלא חפניכם ודייק מדכתיב וזרקו שכל דבר הנזרק בכח אינו אלא ביד אחת: **אף** בירושלים. היה אחד מן המקומות שהמועט החזיק את המרובה: **צפופים** דחוקי'

עד

ענף יוסף

פרשה ה [א] (תנאים התנה הקב"ה כו') שאין הקב"ה משנה הטבע אלא לצורך גדול · ובמקום שאינו צורך כ"כ לא ניחא להקב"ה לשנות הטבע · לפי שכל הנבראים כל עיקר כחם ותוקפם הוא בהיותם עומדים בטבעם המוטבע בהם · והקב"ה הקנה בכל הנבראים טבעם המוטבע בהם מששת ימי בראשית כפי רצונו ודעתו וכדאיתא בפ"ק דר"ה · לכן התנה עמהם כך מתחלה לשנות טבעם לעת הצורך (נזה"ק): (לתנאים שהתנה עמו) בש"ר פ' כ"ב אמר רבי יוחנן כיון שעלה אחרון שבישראל מן הים ירד לתוכו אחרון של מצרים · כי זה היה עיקר הנס לעשות ברגע אחד רחמים ודין · רחמים לישראל ודין למצרים · וזהו שאמר לתנאים שהתנה עמו: (מידי נטו שמים כל צבאם צויתי) אע"ג דנבראו השמים והארץ עדיין לא נבראו בעת נטייתם אלא שנבראו כל אחד ביומו. הא אמרינן לקמן פ' י"ב כל מה שיש בשמים ברייתו מן השמים וכל מה שבארץ ברייתו מן הארץ. וממילא כלם כבר היו בכח השמים והארץ ובעוד היותם עמם בכח התנה עמהם · (יפ"ת ונזה"ק): [ו] (שלא יהא אדם שומע תפילתו של חבירו) והאחרונים

עץ יוסף

אל הים: **לדוכתא פלונית** כלו' הוקבע לכל נהר מקום מסויים ללכת דרכו אל הים. ומפ' דהיא דוך הים מקום הים: **ולזוית פלוניתא** גלגלא פלניתא. ולזוית פלונית תרד גלגל זו של מים: **רב הונא** אמר להדך ימא דרש דהיא כמו להדך ים. ר"ל לזה הים אנו הולכים והיינו אוקיינוס (יפ"ת): **לדוכסאים** ר"ל לדוכסא ים לשביל הים. ועיין בערוך · ובמעריך ערך דכסין: **קלטן הים** היא קלטן ומשכן אליהן · כמו נבכי ים שפי' עד קליטן דימא ובמוסף דערוך ערך קלוטין פי' בלשון יווני מים רבים נגרים למקום מדרון: **דוכים קבלונו** שהיו אומרים למי הים אתם השרים קבלונו וג"כ מדוכנים אנו וקבלונו. ולפי שנאמר דכים לשון רבים דרש לדוכים ודוכנים (יפ"ת): **מדוכנים אנו** פי' נכנעים אנו שדרך ה' עלינו וכבשנו: **המים היו עולים** כו'. פי' שבדרך הכרח באו לאוקיינוס שעלו הרים וירדו תהומות ולא מצאו מנוחה עד שהגיעו באוקיינוס: **יעלו הרים** כו' דקראי בהקוות המים שבבראשית מיירי: **זה אוקיינוס** הוא הים הגדול שבכל הימים ושם הוא שנקוו מימי בראשית: **גבוה מכל העולם**. דכתיב הקורא למי הים וישפכם: **מימיו הם שותים** שכל מעיינות ונהרות הנובעים מן הארץ באים מסילונות הים. וא"כ ממילא הכל שותים ממימיו: (מה"ק): **בן עזאי וב"ז** כו' פי' קול מנהיג ומדריך על המים כדי שיכירו המקו' אשר בו יקוו · וכן במשה לפי שהקב"ה העלהו שם לראות כל הארץ היה קולו ית' מנהיגו ומדריכו להכיר כל המקומות · עד היכן תחומו של זה · ועד היכן תחומו של זה וכדאי' בספרי (יפ"ת) כלומר שהקול נתפשט כלפי אותו התחום: **מיטטרון** בלשון יון שליח (תשב"י) ועיין ברבינו בחיי סדר משפטים · העושה גבול למקום נקרא בל' יון מיטטר: (ג) **אלא בבכיה** שלא זכו להיות כעליונים קרובים אל הקב"ה: **מבכי נהרות חבש** כו' ענין זה בהרחבת לשון באגדה שהביא אב"ן ש"ט בדרשותיו בפרשה ויקרא וז"ל מים התחתונים נקראו מים הבוכים. לפי שבשעה שחלק הקב"ה את המים נתן אלו למעלה ואלו למטה · התחילו מים התחתונים בוכים כו'. אמרו אוי לנו שלא זכינו להיות למעלה להיות קרובים ליוצרנו. מה עשו העיזו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות עד שגער בהם הקב"ה שנא' גוער בים ויבשהו. אמר הקב"ה הואיל ולכבודי עשיתם כל כך אין להם רשות למים עליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם שנאמ' מקולות מים רבים אדירים משברי ים. ומה הם אומרים אדיר במרום ה'. ולא עוד אלא שעתידים אתם ליקרב ע"ג המזבח · בנסוך המים ע"כ: **קול ברמה נשמע** וגו' נהי בכי תמרורים: (ד) **תנאים התנה הקב"ה** כו' שאף אחר שיקוו המים למקום אחד לפעמים תראה בו היבשה שיהיה נבקע לפני ב"י · ולכך כתיב ויעברו ב"י בתוך הים ביבשה בפ"ת תחת הבי"ת · ביבשה הידוע זו שאמר הקב"ה ותראה היבשה (במ"ח): **מידי נטו שמים** הכוונה שכשנגמרו כל מעשה בראשית ביום הששי · מכאן ואילך אין כל חדש תחת השמש · אלא הדברים שנעשו ע"י מופת ואעפ"כ בבריאת הדברים בששת ימי בראשית שם האל בטבעם להניח טבעם אז וזה שאמר מידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. כלומר מעת שידי נטו שמים צויתי כל צבאם לעשות נסים העתידים. כדמפרש ואזיל: **צויתי את הים** אע"ג דצויתי דקרא לא קאי אלא אצבא השמים. צבא הארץ אתו מבכ"ש שנוה לכל אחד ביום בריאתו (יפ"ת): **והעורבים מביאים** היה צריך להביא קרא ואת העורבים צויתי לכלכלך · אלא דניחא ליה לאתויי קרא דקיום התנאי: **שיפתחו** לפני יחזקאל. וכן הוא גירסת הילקוט · וס"ל דפתיחה זו לאו במראה נבואה היא. דא"כ אמאי האי ליתנא ביחזקאל שפי מבשאר נביאים. אלא ודאי פתיחת השמים ממש הוי.

והטעם מבואר בזוהר שמות ע"ש (מה"ק): **שיקה את יונה** אבל בליעתו אע"ג שבצווי היה כדכתיב וימן ה' דג גדול לבלוע וגו' לא חשביה שכן מנהג הדגים תמיד (יפ"ת): (ה) **א"ר אליעזר** מתחלת ברייתן של עולם כאן חסר ותשלומו בד"ר פרשה יו"ד ובקהלת רבה פסוק וידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם כו' להוסיף ולגרוע. והוא מתקיים כך תמיד. ושמא תאמר א"כ הרי מתחלת ברייתו של עולם גזר ואמר יקוו המים אל מקום אחד ולמה הציף הים את העולם ב"פ אחד בדור אנוש ואחד בדור המבול. וע"ז אמר והאלהים עשה שיראו מלפניו. והיינו דמסיק משל למדינה שמורדת במלך שלח המלך לגיון קשה והקיפה כו' (נזה"ק): **אחד בדור המבול** שגם מי הים הציפו העולם כדכתיב נבקעו כל מעיינות תהום (יפ"ת). ובירושלמי שקלים פ"ג הלכה ב' גרס אחת בדור אנוש ואחת בדור הפלגה: **בשביל והאלהים עשה** כמ"ש כונס כנד מי הים וגו' ויראו מה' כל הארץ · ולכך עשה מי אוקיינוס גבוה מכל העולם כמ"ש לעיל: (ו) **בנוהג שבעולם** כו' נסמך מימרא זו לכאן לומר שגם בזה היה נס שהחזיק כלי מלא בתוך כלי מלא · ופליג אמ"ד לעיל שהוציא רוחן (נזה"ק): **כמלא פי כברה** קטנה היה. פני הסלע. כמ"ש בשבת דף ל"ה שהבאר של מרים היה דומה לכברה. וכתיב ויקהילו משה ואהרן את כל הקהל אל פני הסלע: **וכל ישראל עומדין** כו' דייק מדכתיב ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע משמע שכולם עמדו אל פני הסלע · וצורך הנס הזה שלא יחשבו שמחק הסלע להוציא מים וכדלקמן ס"ד פי"ט (נזה"ק): **לא דמי ההוא דחפן להאי**. דהחופן פי שנים בקומץ דהקומץ הוא ממלא ידו. והקומץ אינו אלא חופה ג' אצבעות עד שמגיע לכף ידו כדאיתא מנחות פ"ק · נמצאת חפנו של משה מחזקת ח' קומצים · דמלא חפנים אמר רחמנא למשה ואהרן הרי ד' חפנים שהם שמנה קומצין · ונכנס כל השמנה קומצים בחפנו של משה כדכתיב וזרקו משה השמימה. וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחד כמו שכתב רש"י בחומש (יפ"ת): **אורך החצר** כו' וכל ישראל סמך אהא דכתיב (ויקרא ח' פסוק ג' ד) ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד כו' ותקהל העדה אל פתח אהל מועד: **ויאמר** כו' **גשו הנה** ואמר להם יהושע שיבואו כולם אל ארון הברית. ומן הסתם שמעו לו. ויבואו כולם לפני הארון · וזהו גשו הנה משמע אל מקום מיוחד שיפול עליו הוראת הנה: **זקפן** כו' **צמדן** כו' פרש"י זקפן שהעמידן נמדן הושיבן כל אחד אצל בן גילו זקן אצל זקן ובחור אצל בחור · ולפ"ז בא ר' אחא להגדיל הנס שנמצא מקום מוכן לכל אחד במדרגתו ולא היו בערבוביא · ולפי הנוסחא סמכן פי' שהעמידן מסומכים · וזה יכיל מקום יותר מעמידה בזקיפה · כי הנסמך עומד קצת באלכסון · ורבנן אמרי צמצמם פי' שהיה המקום מחזיקן בצמצום לא פחות ולא יותר וזה כדי שלא יהיו דחוקים וגם לא מרווחים כדי שיכירו ויתנו לב בנס שהיה המקום כמדתן ממש (יפ"ת): **הה"ד ויאמר יהושע** כו' דבזאת משמע בנס העומד לפניהם · דכל זה מורה באצבע (יפ"ת): **ואף בירושלים כן** כלומר בבהמ"ק שבירושלים היה כן תמיד דהתם הוי קדושה טפי דקדושתו קדושת עולם (נזה"ק): **עומדים צפופים** רש"י פי' מלשון ויצף הברזל. שמרוב הקהל היו נדחקים אלו באלו עד שהיו רגליהם נטולות מהארץ ועומדים באויר · והערוך פירש צפופים דחוקים: **ד"א לכל אחד** משום דהשתחויה בפשוט ידים ורגלים היה צריך ד' אמות לקומת האדם: **ואמה מכל צד** כו'. ובויק"ר פ"י הגי' ד"א לכל אחד אמה מכל צד:

דעת

חביות. ואף לע"ל כן. שנא' (ירמיה ג) בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' וגו'. ר' יוחנן סליק למשאל שלמיה דר' חנינא. אשכחיה דיתיב ודריש בהדין פסוקא (שם) בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'. א"ל רבי וכי יג מחזקת היא ירושלים כסא ה'. א"ל הקב"ה אומר לה האריכי. הרחיבי. קבלי אוכלוסיך. הה"ד (ישעיה נד) הרחיבי מקום אהלך למה כי ימין ושמאל תפרוצי וגו': (ז) יד ויקרא אלהים ליבשה ארץ. למה נקרא שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה. ר' נתן בשם ר' אחא ור' ברכיה בשם ר' יצחק אמר אני אל שדי טו אני שאמרתי לשמים ולארץ די. שאלמלא כן היו מותחים והולכים עד עכשיו: (ח) טז ולמקוה המים קרא ימים אר"י ב"ר חלפתא והלא ים אחד הוא. ומה ת"ל ימים. אלא אינו דומה טעם דג העולה מעכו לעולה מצידון ולעולה מאספמיא: (ט) יז ויאמר אלהים תדשא הארץ. תני בשם ר' נתן ג' נכנסו לדין. וד' יצאו מחויבין. ואלו הן. אדם וחוה ונחש נכנסו לדין. ונתקללה הארץ עמהן. שנא' (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך. שתהא מעלה לך דברים ארורים. כגון יתושים וזבובין ופרעושין. א"ר יצחק מגדלאה אף הן יש בהן הנאה. ולמה נתקללה. ר' יהודה ב"ר שלום ור' פנחס. ר' יהודה ב"ר שלום אמר שעברה על הצווי. שכך אמר לה הקב"ה תדשא הארץ דשא וגו'. מה הפרי נאכל. אף העץ נאכל. והיא לא עשתה כן. אלא ותוצא הארץ דשא וגו'. הפרי נאכל והעץ אינו נאכל. ר' פנחס אמר הוסיפה על הצווי. סמכה לעשות רצון בוראה. עץ עושה פרי אפי' אילני סרק עשו פירות. על דעתיה דר' יהודה ב"ר שלום ניחא אלא על דעתיה דר"פ למה נתקללה. אלא כאינש דאמר יהון ליטון ביזיא דהדין מניק: (י) ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי. יום שנבראו בו גבורים. היך מה דאת אמר (יחזקאל כג) שלישים וקרואים רוכבי סוסים כולם. יח כיון שנברא הברזל התחילו האילנות מרתתים אמר להן מה לכם מרתתים. עץ מכם אל יכנס בי. ואין אחד מכם ניזוק:

פרשה ו

(א) א ויאמר אלהים יהי מאורות. ר' יוחנן פתח (תהלים קד) עשה ירח למועדים. א"ר יוחנן לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד. א"כ למה נבראת לבנה. למועדים. כדי לקדש בחשבונה ראשי חדשים ושנים. ר' שילה דכפר תמרתא בשם ר' יוחנן אמר אע"פ שעשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. אין מונין אלא משתשקע החמה. יוסטי חברא בשם ר' ברכיה אמר זה"א (במדבר לג) ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש. ואם ללבנה אתה מונה עד כדון לית לה אלא י"ד מטמועין. הוי אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה. ר' עזריה בשם ר' חנינא אמר לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד. א"כ למה נבראת לבנה. אלא מלמד שצפה הקב"ה שעתידין או"ה לעשותן אלוהות. אמר הקב"ה מה אם משהן שנים. מכחישין זה את זה. או"ה עושין אותן אלוהות. אילו היה אחד עאכו"כ. ר' ברכיה בשם ר' סימון אמר שניהם נבראו להאיר. שנאמר והיו למאורות. ויתן אותם אלהים ברקיע השמים: (ב) ב והיו לאותות. אלו שבתות. ולמועדים. אלו שלש רגלים. ולימים. אלו ר"ח. ולשנים. זה קדוש שנים: (ג) ג לך יום אף לך לילה (תהלים עד) לך היום מקלס ולך הלילה מקלס. מה היום ברשותך. אף הלילה ברשותך. בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום לך יום. ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה. אף לך לילה. בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום. ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה. אנו אומרים לפניך שירה בלילה. עשית לנו נסים ביום ואמרנו לפניך שירה ביום. (שופטים ה) ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום וגו'. עשית לנו נסים בלילה ואמרנו לפניך שירה בלילה. (ישעיה ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. לך נאה לומר שירה ביום. לך נאה לומר שירה בלילה. למה שאתה הכינות מאור ושמש. ואתה עשית את שני המאורות שנא' ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וגו': (ד) ד ר' יודן בשם ר' תנחום ב"ר חייא ור'

פנחס

יד יוסף יג פסיקתא רבתי פרשה כ"א. ויק"ר פרשה ו': יד ילקוט סדר זו: טו לקמן פרשה מ"ו תד"א חגיגה י"ב. פדר"א פ"ג: טז ילקוט סדר זו. ספרי ת"ב פיסקא ל"ט. ועיין נדה דף ס"ח משנה ה' בכרא"ש: יז ירושלמי כלאים פרק א': יח ילקוט סדר זו. מדרש כונן: פ"ו א ירושלמי ר"ה סוף פרק ב'. פסיקתא רבתי ריש פרשה ט"ו. שוח"ט מזמור ק"ד. ילקוט סדר זו. וילקוט תהלים רמז תתס"ב. זוהר סדר ויחי דף ר"ל ע"ב: ב ילקוט סדר זו. יונתן פסוק זה. עירובין דף נ"ו: ג שוח"ט מזמור י"ח: ד ילקוט סדר זו:

ענף יוסף

והאחרונים תקנום בלחש לגמרי רק בכדי שישמיע לאזנו (יפ"ת): (האריכי הרחיבי) ומה שא"כ כי עתה תצרי מיושב. וכן עוד יאמרו באזניך וגו' צר לי המקום אמר כן ע"ד ההפלגה (יפ"ת): [י] (כיון שנברא הברזל כו') מצאתי במדרש כונן וז"ל יום שלישי ברא כל עצים ואילנות בג"ע ובעוה"ז ברא כל מיני סרק ומאכל. כיון שראו ארזי הלבנון ואילני סרק וכל אילנות הגבוהים כי נבראו תחלה בארץ גבהו למעלה וגאו בעצמן. אמר הקב"ה אני שונא גאון וגבה כו'. מיד ברא הר הברזל. וכיון שראו אילנות כן שברא הר הברזל בכו. לכן נקראו האילנות בכאים ומתרגם מקבל אילניא ע"ש באורך:

מאחר

מתנות כהונה

עד שקאתם עומדים באויר ורגליהם לא הגיעו לארץ כזה שלף ע"ג המים: **כסא ה'**. וסיפא דקרא ונקוו אליה כל הגוים ועיין זה במדרש חזית (ז"ד): ה"ג בילקוט וכי מחזקת היא אותם: **ארץ** לשון רצון הוא: **מעכו** מן הים בעיר עכו: **שעברה על הצווי כו'**. עיין בפרש"י ז"ל בסדר זה: ה"ג ותוצא הארץ דשא וגו' עץ עושה פרי הפרי נאכל: **סמכה כו'**. כמה שהוסיפה סמכה דעתה שיפה היא עושה כדמפרש ואזיל: **ניחא**. שנתקללה שהרי שינתה: ה"ג לייטין ביזייא דהדין מינק. פי' הערוך ארורים הדדים שמניקים זה ועל אדם רשע אומרים כן כדאיתא בפ"ד מיתות כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא אפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כהאי תנא וכן כאן האדם חטא וניזון מן האדמה ובעונו נתקללה: **מרתתים**. מפחדים לשון רתת וזיעה: **אמר להם כו'**. הברזל אמר לאילנות עץ מכם אל כו'. אם לא תכנסו אתם באזן הגרזן לעשות בית יד בגרזן לא יוכלו להטוב בו ולא תהיו ניזוקים: **אלא גלגל חמה**. דייק מדכתיב יהי מארת חסר דמשמע מאור אחד כן הוא בפסיקתא: **משתשקע החמה**. אע"פ שהלבנה נראית גם ביום מ"מ אין מונין אלא משתשקע החמה: **יוסטי חברא** שם חכם: **מטמועין** שיקועין כי בא השמש ת"י מטמע שמשא כלומר י"ד ימים שהרי אותו מולד היה ביום ד' אחר חצות ור"ח היה ביום ה' כדאיתא בסדר עולם ובמס' ר"ה וגמירי דכל מולד הנולד לאחר חצות אינו נראה באותו יום א"כ אותו מולד לא היה נראה עד מוצאי יום ה' בתחילת ליל ו' ואפ"ה היו מונין משקיעת החמה של יום ד' מתחלת ליל ה' וכן אע"פ שהיא נולדה ביום ד' אין מונין לה אלא משקיעת החמה וזה דקאמר אלא משקיעת החמה: **אם משהן שנים מכחישין**. פעולת חמה ולבנה מכחישין זו את זה: **והיו למאורות**. מלא בוי"ו הרי שניהם למאור: **שבתות** דכתיב בהם אות היא לעולם: **לך יום וגו'**. פסוק הוא בתלים ע"ד: **בשעה** שאתה עושה לנו ניסים ביום לך יום וכו'. וכדמפרש ואזיל שאומרים לך שירה ביום: **מאור** ושמש. הלבנה בלילה והחמה ביום וכדמפרש ואזיל אתה עשית וכו':

ופוגם

עץ יוסף

בעת ההיא יקראו אסיפא דקרא ונקוו אליה כל הגוים (יפ"ת): **א"ל רבי וכי מחזקת היא** אותם. א"ל כו' כצ"ל: **האריכי הרחיבי** משום דאריכות טפי מהרחבה אקדמיה בריש': (ז) **שרצתה** לעשות רצון קונה. מלשון רצה שהיתה רצה ומתרהבת לעשות רצון קונה או מלשון רצון שהיתה רוצה לעשות רצון קונה. שהפכה ברצונו שתרחיב ותלך: (ח) **והלא ים אחד הוא**. שכל הימים מחוברים או למעלה או בתחתיות מתחת לארץ. א"כ למה אמר ימים לשון רבים. ע"כ פי' שהוא מתחלק בטבע. לפי אוירי המדינות כאלו מתחלק לכמה ימים: **העולה מעכו** אף אותן הדגים שהם בעכו אם יורדין בגבולת הנהר מעכו לאספמיא משתנה טעמם: (ט) **דברים ארורים** שמצערים הנולדים מאליהם מעיפוש האויר והם לא נתחדשו אלא מחטא האדם ואילך בקללות ארורה האדמה בעבורך (מה"ק): ומיקרי קללה נמי לארץ שתתעפש להוליד דברים אלו (יפ"ת): **יתושים** בהרד"ק גרס יתבושים: **אף הן יש בהן הנאה** כדאמרינן לקמן פ"י אפי' זבובים פרעושים ויתושים אף הן בכלל בריתו של עולם הן. והיינו לרפואה וכדמפרש בשבת בפ' המוציא. דאף קללתו של הקב"ה יש בה ברכה. וקודם החטא היה האדם בריא אולם ולא הוצרך לרפואה. ובקללת האדמה שנתחדש החולי ע"י עיפוש אויר הארץ נעשה לו ג"כ תיקון ע"י דברים הארורים הנולדים מעיפוש אויר הארץ (מה"ק): **שעברה על הצווי** ונתקללה כדי שלא יהיה נזק לאדם לא פקד עונה עליה. ועכשיו שגם הוא חטא נפקדה (יפ"ת): **תדשא הארץ דשא** עץ פרי עושה פרי. מה פרי נאכל כו'. דאל"כ לימא עץ עושה פרי לחוד: **אלא ותוצא** הארץ דשא. עץ עושה פרי. הפרי נאכל ולא העץ: **אף הוסיפה** שלא עברה אלא אף הוסיפה. שסמכה דעתה לומר שזה רצונו יתברך שפי. ואע"פ שלא נוה באילני סרק (יפ"ת) וכ"ש שלא חסרה מן הצווי. שהוציאה עץ פרי. כמו אתרוג ופלפלים שהכל עץ פרי: **לייטין ביזיא** המעריך והערוך פי' דדים שדים. ודרך העולם לומר על הרשע ארורים השדים שהניקו את זה. ולכן נתקלקלה הארץ בשביל האדם שלוקח ממנה: (י) **יום שלישי** יום שנבראו בו גבורים בא לפרש טעמא מדוע נקראו הגבורים בשם שלישים. לפי שנבראת שורש הגבורים ביום ג' שבו נבראת היבשה וברזל מעפר יוקח ומאהו האילנות ומשניהם כלי זיין נעשו. וכלי זיין הוא שורש הגבורה. ועוד לפי שכוכב מאדים שולט ביום ג' והוא שורש הגבורה (מה"ק): **כיון שנברא הברזל** שלא נברא הברזל אלא במשך זמן מהוס הארץ: עץ מכם אל יכנס בי. שאין הגרזן חובב אלא על ידי שים בו בית יד של עץ:

פרשה ו (א) **רבי יוחנן** פתח כו' אלא ג"ח בלבד. לפי ששמושו ביום. אבל הלבנה שמושה בלילה לא נבראת אלא למועדים וכדכתיב עשה ירח למועדים וסמיך ליה תשת חשך ויהי לילה. ובפסיקתא דייק לה מדכתיב יהי מארת חסר וי"ו. ומ"מ גם הלבנה נבראת באותו מאמר דשתם מארת לשון רבים משמע (מה"ק). גם י"ל דדייק מדכתיב יהי ולא כתיב יהיו: **אין מונין ללבנה**. אלא לאחר שתשקע החמה אז ירח עשה למועדים. ואפי' נראה חדש בכ"ע אין מונין החדש עד שקיעת החמה: **יוסטא חברא כו'**. ואם ללבנה אתה מונה עד כדון לית בה אלא י"ד מטמועין (פי' י"ד שקיעות ימים) השמש באה מתרגמינן בת"י שמשא מיטעמא ומשום דקים לן ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים יום ה' היה. והמולד היה ביום ד' אחר חצות בתחלת שש אחרונות וגם בס"ע מפורש שאותן ט"ו יום שנסעו מרעמסס יום ה' היה. ואתמול ביום רביעי שחטו פסחיהם ותנינן כל חדש שנולד משש שעות ולמעלה אין כח בעין לראותו. ואמרינן בתנחומא אותו חדש שאמר לו הקב"ה למשה קדם אותו משש שעות ולמעלה היה. ולא היה כח העין לראותו אלולי שהקב"ה הראה לו למשה באצבעו. אמר לו החדש הזה כזה ראה וקדש ואמרינן נמי בראש השנה נולד קודם חצות בידוע שהיא נראית היום סמוך לשקיעת החמה. ואותו מולד ניסן כיון שנולד לאחר חצות ביום ד' לא נראה בעליל עד ליל ששי. לפי שביום היה נראית בעליל עד הליל'. לפיכך אם אתה מונה ללבנה מה שנראית ביום ו' לא תמצא מר"ח ניסן עד יום ה' שבו יצאו ישראל ממצרים אלא י"ד שקיעות. וכתיב בט"ו יום. ואם למולד אתה מונה א"כ כבר נכנס יום ט"ז ביום ראשון של פסח שנסעו מרעמסס. וכיון דכתיב בט"ו יום למדנו כאין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה שאין אתה עושה יום ד' מן החשבון עד שקיעתו בליל ה'. ומליל ה' ואילך אתה מונה ותמצא ט"ו יום (רש"י): **יוכטא חברא** שם חכם: **מכחישין** זא"ז כעולת חמה ולבנה מכחישין זה את זה. ואפשר נ"ל מהשיכין זא"ז. והכוונה על ליקוי חמה ולבנה שבא מסבת זה. וע' פ' אמור ס"פ ל"א: **והיו למאורות**. והיו לשון רבים. ועוד דכתיב למאורות מלא וחסרון וי"ו דיהי מארת דרים ליה על האסכרה. ומביא עוד ראיה מדכתיב ויתן אותם אלהים כו' להאיר על הארץ. שניהם להאיר: (ב) **והיו לאותות אלו שבתות** כמ"ש ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם: **ולמועדים** אלו שלש רגלים כמ"ש אלה מועדי ה': **ולימים אלו** ראשי חדשים. כמ"ש עד חודש ימים: **ולשנים זה** קידוש שנים. הכוונה עיבור שנים. שלא היה קידוש מיוחד לשנים ובפסיקתא ולשנים אלו ראשי שנים: (ג) **אף לך לילה** וס"ד אתה הכינות מאור ושמש וכמ"ש בסוף הסימן. ואגב בא לפרש רישא דקרא מאי אף לך לילה דקאמר לכן אמר מה היום ברשותך. והענין ע"פ הנודע שהקב"ה ברא טוב ורע בעולם עבור בחירת האדם. ממשלת הטוב הוא ביום שבו האור. וממשלת הרע בלילה שבו החשך. והקב"ה שנקרא טוב אינו מייחד שמו על הרעה כי אם על הטובה. ואמנם אף גם חלק הרע נכנע לעבודתו יתברך. שהכל ברא לכבודו להפרע מעוברי רצונו יתברך. כי הוא יתברך ברא שניהם טוב ורע. וכן מדת יום ומדת לילה. ולא כאותם שאומרים מי שברא טוב לא ברא רע. ומי שברא יום לא ברא לילה. שהוא ממשלת הטוב המיוחד להקב"ה הנקרא טוב אף הלילה שהוא בממשלת הרע גם הוא ברשותך כי הוא יתברך ברא שניהם. ולפ"ז לך היום היינו כמו שלך היום וכן אף שלך הלילה. ומשום דכתיב לעיל מיניה ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ מפרש נמי לענין הנסים שהקב"ה עושה. בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום לך יום כי מאז נתברר שהיום ברשותך לפעול בו ברצונך. ולא תחת השרים והמזלות מנהיגי החמה. ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה מתברר שאף לך לילה לפעול בו כרצונך ולא תחת שרים מנהיגי לבנה. ולפי שאין זה כ"כ חדוש. לכן פי' לענין השירה בעת הנס. שמיד אנו מודים לו. ומשום שאינו מקושר אל דבתריה אתה הכינות מאור ושמש. מפרש לך נאה לומר שירה ביום כו' פירוש לך נאה לומר שירה בכל יום ולילה למה שהסיבות לעולם בהכיך בהם מאור ושמש דהיינו שמש וירח. כי ענין האורה כולל לדברים רבים אם להאיר ואם לבשל הפירות כדכתיב וממגד גרש ירחים. והוא חוזר בכל כ"ד שעות. ונמצא מתחדש בכל יום מעשה בראשית על ידם (ועיין ביפ"ת ובמה"ק): **השיר יהיה לכם** בתפלת סנחריב מיירי. בליל פסח היתה מפלתו.

ומינה

פנחס בשם ר' סימון אמרי מאחר שהוא קורא אותן גדולים. הוא חוזר ופוגם אותם . את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה אתמהא . אלא ע"י שנכנס בתחומו של חבירו . ה א"ר פנחס בכל הקרבנות כתיב שעיר עזים אחד חטאת. ובר"ח כתיב שעיר עזים אחד חטאת לה' · אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח . שאני הוא שגרמתי לו להכנס בתחומו של חבירו . ומה אם זה שנכנס ברשות כך פגמו הכתוב הנכנס שלא ברשות עאכ"ו : (ה) ו ר' לוי בש"ר יוסי בר אלעאי אמר דרך ארץ הוא שיהא הגדול מונה לגדול . והקטן מונה לקטן. עשו מונה לחמה שהיא גדולה . ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה . אר"נ והוא סימן טב. עשו מונה לחמה שהיא גדולה. מה חמה הזאת שולטת ביום ואינה שולטת בלילה . כך עשו יש לו חלק בעה"ז ואין לו חלק בעה"ב . יעקב מונה ללבנה שהיא קטנה . מה הלבנה הזו שולטת בלילה וביום . כך יעקב יש לו חלק בעה"ז ובעה"ב . רב נחמן אמר כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם . שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן . כך כל זמן שאורו של עשו קיים . אין אורו של יעקב מתפרסם . שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב . הה"ד (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך · כי הנה החשך יכסה ארץ וגומר : (ו) ז ואת הכוכבים . אמר ר' אחא משל למלך שהיו לו שני אפוטרופים . אחד שולט בעיר ואחד שולט במדינה. אמר המלך הואיל ומיעט עצמו זה להיות שולט בעיר . גוזר אני עליו בשעה שהוא יוצא תהא כל אוכלוסא יוצאה עמו . ובשעה שיהא נכנס תהא ח בולי ודימוס נכנסת עמו . כך אמר הקב"ה הואיל והלבנה הזו מיעטה עצמה להיות שולטת בלילה . גוזר אני עליה . בשעה שהיא יוצאת שיהיו הכוכבים יוצאין עמה. ובשעה שהיא נכנסת יהיו הכוכבים נכנסים עמה . ודכוותה (בראשית י) ט ושם אחיו יקטן . א"ר אחא למה נקרא שמו יקטן שהיה מקטין את עסקיו . מה זכה. זכה להעמיד י"ג משפחות גדולות . ומה אם יקטן על ידי שהיה מקטין את עסקיו כך . גדול שהוא מקטין את עסקיו עאכו"כ . י ודכוותה (שם מח) וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר . אמר ר' חוניא וכי מן התולדות אין אנו יודעים שהוא הצעיר. אלא מה הוא הצעיר. שהיה מצעיר את עסקיו . מה זכה . זכה לבכורה . ומה אם הצעיר ע"י שהיה מצעיר את עסקיו זכה לבכורה . הגדול שהוא מצעיר את עסקיו . עאכ"ו אתמהא : (ז) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים . יא א"ר יוחנן ג' דברים נתנו מתנה לעולם ואלו הן . התורה . והמאורות . והגשמים . התורה מנין . שנא' (שמות לא) ויתן אל משה וגו' · המאורות מנין . שנא' (בראשית א) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים . גשמים מנין . שנא' (ויקרא כו) ונתתי גשמיכם בעתם . ר' עזריה בשם ר' יהודה ב"ר סימון אומר אף השלום. שנא' (שם) ונתתי שלום בארץ . ר' יהושע ב"ר נחמי' אמר אף הישועה . שנא' (תהלים יח) ותתן לי מגן ישעך . ר' תנחומא אמר אף ארץ ישראל . שנא' (שם קה) ויתן להם ארצות גוים וגו' . וי"א אף הנקמה באדום . שנא' (יחזקאל כה) ונתתי נקמתי באדום וגו'. רבנן אמרי אף הרחמים . שנא' (תהלים קו) ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם . יב ר' יצחק בר מריון אומר אף הפרשת הים הגדול שנא' (ישעיה מג) כה אמר ה' הנותן בים דרך וגו' : ח יג רבנן אמרי הנותן בים דרך מעצרת ועד החג . ובמים עזים נתיבה . מן החג ועד החנוכה. ר' נתן כהן אחוה דר' חייא בר אבא הוה מפרש בימא . א"ל לאחוי צלי עלי . א"ל מה נצלי עלך מן דאת קטר לולבך קטור רגלך . אין עיילת לכנישתא ושמעתן מצליין על מטרא לא תסמוך על צלותי . ר' יהושע בריה דר' תנחומא ב"ר חייא דכפר חנון הוה באסיא בעא דיפרוש . אמרה ליה מטרונא באילן יומיא פרשי אתמהא. אתחזי ליה אבוי בחלמא א"ל ברי בלא קבורה . שנא' (קהלת ו) גם קבורה לא היתה לו . ולא שמע לא למילי דדין ולא למילי דדין וכן הות ליה: (ט) יד היכן גלגל החמה ולבנה נתונים . ברקיע השני . שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. ר' פנחס בשם ר' אבהו אמר מקרא מלא הוא . ואנשי כנסת הגדול' פירשו אותו (נחמיה ט) אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם וגו' . היכן הוא כל צבאם נתונים . ברקיע שהוא למעלה מן השמים. טו ומן הארץ ועד הרקיע מהלך ה' מאות שנה. ועוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה. ומרקיע עד רקיע מהלך ת"ק שנה . ראה כמה

הוא

יד יוסף ה שבועות דף ט' ע"א . חולין ד' ס' · פדר"א פ' כ"א : ו ילקוט סדר זו . פסיקתא רבתי פ' ט"ו . זוהר חדש סדר בראשית . ילקוט ישעיה רמז ש"ס : ז ילקוט סדר זו : ח עיין ס"ר פ' ס"ו : ט לקמן פרשה ל"ז : י פסיקתא רבתי פרשה ג' : יא שמ"ר פ' מ"א . ויק"ר פרשה ל"ה . שוח"ט מזמור י"ח . ילקוט ס"ז . ילקוט שמואל ב' רמז קס"ב . וילקוט ישעיה רמז ש"ז : יב ירושלמי שבת פ"ב הלכה ג' . ילקוט ישעיה מ"ג : יג ירושלמי שבת פרק ה' . קהלת רבה פ"ב : יד ילקוט סדר זו . וילקוט מלאכי רמז תקל"ג : טו ירושלמי ריש ברכות . חגיגה דף ע"ו :

מתנות כהונה

ופוגם אותה . במה שכתוב את המאור הקטן כדמפרש ואזיל : בתחומו וכו' . שהלבנה נראית קודם שקיעת החמה וכל המוסיף גורע : הביאו כפרה עלי . בפ' אלו טריפות דף ס' : כי הנה החשך וגו' . מאחר שהחשך יכסה ארץ העמים הגיע שעתך שכבוד ה' עליך יזרח : בולי ודימוס . פי' הערוך חיילות : מקטין עסקיו . כלומר עניו ושפל : ומה אם הקטן . ופי' שהרי באמת היה הקטן שהרי פלג היה גדול ממנו : אתמהא כלומר בא ותמה על עצמך כמה גדול כח הענוה : מעצרת עד החג . אין רוח מצוי כ"כ : במים עזים כו' . פרש"י אלו הנהרות ולא הים ולפיכך כתיב בהם נתיבה שצריך לבקש מקום עמוק שהספינה יכולה לילך שם אבל בים לכל צד שהוא פונה הרי דרך נכון לפניו : מן חג כו' . אזי א"א לפרוש בים אבל בנהרות אפשר אבל מחנוכה ואילך אפי' בנהרות א"א : לאחוי לאחיו ר' חייא : צלי עלי . התפלל עלי שאצליח ולא אסתכן : מה נצלי עליך . מה אתפלל עליך כלומר שמור עצמך מלפרש בזמן הסכנה ואל תסמוך על הנס וכדמפרש ואזיל : הן דאת כו' . היכן שאתה קושר לולבך כלומר כשיגיעו ימי החג ושם תקשור רגלך כלומר עמוד ואל תפרוש שוב על הים מפני הסכנה : אין עיילת כו' . ואם תכנס לבה"כ ותשמע הצבור מתפללים על המטר לא תסמוך על תפילתי אפילו אם הוא קודם החג שתפילת צבור לא תשוב ריקם . ותפילתי בטלה כנגדם : בעי דיפרוש . רצה לפרוש בים בין החג להנוכה : באילן יומיא כו' . בתמיה וכי באלו ימים פורשין בים : ולא שמע למילתא ואתחזי כו' . פי' ולא שמע לדבריה ונראה לו אביו בחלום ואמר ליה ברי כו' רמז לו שאם יפרוש קבורה לא יהיה לו שיטבע בים ולא שמע לדבריהם של זה ושל זאת וכן היה לו שטבע בים : ברקיע השני . מלמטה למעלה : שהוא למעלה כו' . והו שמי השמים : ומרקיע עד הרקיע השני . שבו המאורות

תלויים

ענף יוסף

פרשה ו [ד] [מאחר שהוא קורא כו'] וכמ"ש בפדר"א פ"ו ברביעי ברא שני מאורות הגדולים לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה כו' · נכנס תחרות ביניהם · מה עשה הקב"ה הגדיל את האחד והקטין את האחד שנא' את המאור הגדול ואת המאור הקטן : (פגמו הכתוב) ולא אמר שנעשה הקב"ה · משום שבאמת אין זה עונש לה רק פגם שקראה קטן שקלקלתה הקנתה שע"י שנתמעטה . הדבי הלבנה ניכרין · וע"י כן קובעין ישראל המועדות ומקריבין שעיר חטאת בכל ר"ח לכפר עליהם · וזהו שאמר המדרש אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה שמיעטתי את הירח · ויודעים אתם אימת ר"ח · שאלמלא לא נתמעטה לא היו ניכרין ראשי חדשים להקריב בהם קרבן · לפי שפגמו הכתוב ע"י זה וקראו קטן · לפיכך כתיב חטאת לה' · ועיין חולין דף ס' שהשב שם כמה פיוסים ללבנה : (שנכנס ברשות) ואע"ג דאמר לעיל קרא ה' לאור וא"ל יום שהוא תחומך וקרא ה' לחשך וא"ל לילה יהא תחומך · לא דמי דבאור והשך ברא שונים איכא קפידא שלא יכנס זה לגבול זה · אבל בירח שהוא ג"כ מאור לא קפיד רחמנא (יפ"ת) : [ח] [ר' נתן בר אחוה דר"ח בר אבא] נ"ל למחוק תיבת בר כי מצינו בבינה ל"ב רבי נתן בר אבא א"כ היה הוא ור"ח אחים בני אב אחד · וכ"מ במת"כ ד"ה לאחוי (הרש"ש) :

אי

עץ יוסף

ומינה ילפינן שבליל פסח אמרו שירה וכדאיתא בשוח"ט : (ד) מאחר שהוא קורא אותם גדולים הוא חוזר ופוגם את האחד . כנ"ל דמרישא משמע ששניהם גדולים · והדר קאמר שהאחד קטן (יפ"ת) : לתחומו של חבירו שהלבנה נראית לפעמים גם ביום : ובר"ח כתיב חטאת לה' שלא נמצא כן בכל התורה שיאמר חטאת לה' · רק אצל ר"ח : הביאו עלי כפרה ע' בהאלפסי פרק אלו טרפות ובספר תורת העולה כוונת אומרו הביאו עלי כפרה כאומרו סלחו לי בני וכפרו · לא אוכל לגלות לכם טעמו של דבר . מדוע היתה כזאת מאתי למנוע אורה מהלבנה . לא תשאלו כי גבול שמתי לרוח בינתכם . לומר עד פה תבוא . לא תעפילו לעלות במזימות מחקרותיהם על ההרי הבריאה . ולגשת אל מקדש הטבע פנימה . במופלא מכם לא תדרשו . לא תתחכמו יותר לבלתי תשתוממו . כך עלה במחשבה לפני . שתוקו . החשו . אמרו בלבבכם ודומו סלה עכ"ל . ועיין בספר באר הגולה דף י"ט ע"א שהאריך בזה · ועיין במה"ק : שנכנס ברשות . דכתיב ולמשול ביום ובלילה וקאי על הירח וכוכבים (ועי' יפ"ת) : (ה) דרך ארץ כו' כן הוא דרך העולם שהאב שנותן ב' חלקים אחד גדול ואחד קטן . לשני בניו אחד גדול ואחד קטן . מן הסתם הוא נותן חלק הגדול לבן הגדול וחלק הקטן לבן הקטן . וזה פיוס ללבנה על מיעוטה במה שישראל מונין לה (מה"ק) : רב נחמן אמר אורי כל זמן שאורה . כנ"ל וכן הוא בפסיקתא : הה"ד קומי אורי וגו' דכי הנה החשך יכסה ארץ סבה אל קומי אורי שעל ידי החשך יתפרסם אורך (יפ"ת) : יכסה ארץ וס"ד ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה : (ו) ואחד שולט במדינה שהיא ממשלת גדולה : תהא אוכלסי יוצא עמו יהי מכובד לפי שנתמעט . כי בגאתו ובבואו יהיו כל חיל המלך יוצאים ומלוים אותו · הערוך פי' בולי ודימוס חיילות הם . והמוסף כתב בולי בלשון יוני אנשי העצה וקרואי העדה . ודימוס פי' המון העם : הואיל והלבנה הזו כו' דמתחילה גם הלבנה היתה שולטת ביום . והיה אז אורה שוה לאור החמה · ואח"כ מיעטה עצמה לקבוע משמרתה בלילה ומתוך כך נתמעט אורה בהיות אז תהום החשך . ומ"ש ומיעטה עצמה להיות שולטת בלילה כולל ב' דברים שהקטינה עצמה וגם שולטת בלילה : מיעטה עצמה ואע"ג דגזרת עלאה הוא . מ"מ הדין יתחייב כיון שהשפיל זה מזה בהיות שניהם ראויים לכבוד שוה. שיתן בעד זה כבוד לשפל בדבר אחר (יפ"ת) : גוזר אני עליה לנורכה ולטובת' (יפ"ת) : יוצאים עמה כלומר נראים עמה : ודכוותה שם אחיו יקטן כו' . דריש שם זה טפי מאחריני מדכתיב בסוף כל אלה בני יקטן דיתורא הוא : מקטין את עסקיו שהיה שפל בעיניו : זכה להעמיד כו' תחת הקטינו א"ע הגדיל ה' זרעו וגם שמו מתגדל על ידם : וכי מן התולדות כו' פי' ממה שכתב תולדותיו דבהדי' כתיב התם ויקרא את שם הבכור מנשה : מצעיר עסקיו בפסיקתא סוף פ"ג ולמה זכה אפרים לפי שמיעט עצמו . שהקב"ה אוהב למי שמשפיל עצמו . אבל מנשה היה יוצא ונזקק עם אביו לעסקים . וכמ"ש לקמן בפ' צ"ג מגבורת מנשה ע"ש : (ז) נתנו מתנה לעולם שהעולם בלתי כדאי לעניינים אלו לולי שהן ה' לעולם כנותן מתנה (יפ"ת) : ויתן אל משה דה"ל למימר ויקח משה את הלוחות או ויפס לפני משה : ויתן אותם דה"ל למימר ויפס אותם : ויתן להם ארצות גוים ואע"ג דכתיב בעבור ישמרו חקיו . מ"מ מתנה מיקרי שאין מעשיהם מספיקים לשכר זה (יפ"ת) : ויתן אותם לרחמים אע"ג דויתן אאותם קאי . ה"ל כאילו קאמר ויתן עליהם רחמים שהכל עולה לענין אחד (יפ"ת) : הפרשת הים הגדול שאלמלא הקב"ה היה הרוח בא ומטבע לכל הפורש בים (רש"י) : (ח) הנותן בים דרך משמע הים הידוע דהיינו הים הגדול : מעצרת ועד החג של סוכות . שבזמן הגון . ואין רוח מצוי כל כך . וכתיב בים דרך לפי שבים כל פינות שאתה פונה לתוכו . שם אתה מוצא דרך (רש"י) : ובמים עזים נתיבה אלו הנהרות . בהם יכול ספינה לילך אפילו מן החג עד הטבה שאינו כל כך מסוכן כמו בים . אבל מחנוכה ואילך אפי' בנהרות סכנה . לפי שהרוחות נתקפות והא דכתיב בנהרות נתיבה . משום דבנהרות צריך לבקש שם נתיבה כדי להגהיג (רש"י) וי"ל דבמים עזים נתיבה ג"כ על הים קאי . ודרך הוא רחב ונתיב הוא קצר . ע"כ דורש הנותן בים דרך מעצרת עד החג . שאז הוא עיקר ימות החמה ואין הרוח שולט אז כל כך ומוב לילך בים . אך מן החג ועד חנוכה מתחילין ימות הגשמים . והרוחות מתגברים . וקשה לילך על הים רק בדוחק . ולא המים נקראו עזים . ע"כ אין לקרותו עוד בשם דרך רק נתיבה קצרה ומסוכן . אך מהנוכה והלאה אי אפשר לילך כלל : לאחוי לאחיו רב חייא : צלי עלי התפלל עלי שאצליח ולא אסתכן . שרצה לפרוש בים אחר החג : מה נצלי עלך מה בצע בתפלתי כי מהראוי לך שמחג הסוכות שאתה קושר לולבך תקשור רגלך מלפרוש בים בזמן הסכנה ולא תסמוך על תפלתי שאם תכנס לבית הכנסת ותשמע הצבור מתפללים על המטר לא תסמוך על תפלתי . דודאי תפלת הצבור נשמעת יותר . וכיון שמאז הצבור מזכירין משיב הרוח ומוריד הגשם לכן אל תלך על הים מאז : רבי יהושע כו' בעא דיפרוש כו' . כאן משמע שרבי יהושע בעצמו עשה כן . וקשה הרי אסור לעמוד עצמו במקום סכנה אך בירושלמי שבת פרק ב' הלכה ג' אי' שהמעשה היה באדם בעלמא : בעא דיפרוש רצה לפרוש בים בין החג להנוכה (מת"כ) : גם קבורה לא היתה לו רישא דקרא אם יוליד איש מאה וגו' ונפשו לא תשבע מן הטובה וגו' שפירושו על מי שאינו שמח בחלקו ומסכן עצמו על הממון כי לפעמים נהרג או נטבע בים ואינו זוכה אפילו לקבורה הפך מהשבתו שיגיע לעושר . וכן זה היה מסכן עצמו ללכת בסחורה לכן קרא עליו מקרא זה (יפ"ת) : ולא שמע כו' דהוה ס"ל דדברי הלומות לא מורידין ולא מעלין כד"א לקמן פ' פ"ט . אי נמי לפי שהוחזר מהמטרונא בהקיץ השב שהחלום היה מבוס הרהור (יפ"ת) : וכן הות ליה שטבע בים : (ט) ויתן אותם אלהים דלשון רקיע השמים משמע ב' רקיעים : מקרא מלא הוא אנשי כנסת הגדולה פירשו יותר בהדיא השמים ושמי השמים וכל צבאם . שצבא השמים נתונים בשמי השמים : ועוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה . פליג על מ"ש לעיל פ"ד סוף סימן ה' : ומרקיע עד הרקיע השני שבו המאורות הטיים :

אין

הוא גבוה . ותנן באחד בתקופת תמוז אין צל לכל בריה. דכתיב (תהלים י"ט) ואין נסתר מחמתו. טז גלגל חמה יש לו נרתיק . שנא' (שם) לשמש שם אהל בהם . ובריכה של מים לפניו. בשעה שהוא יוצא. הקב"ה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם. אבל לע"ל הקב"ה מערטלו מנרתיקו ומלהט בו את הרשעים שנא' (מלאכי ג) ולהט אותם היום הבא : (י) יז ר' ינאי ור"ש תרווייהו אמרין אין גיהנם אלא יום שהוא מלהט את הרשעים. מה טעם (שם) הנה יום בא בוער כתנור וגו'. רבנן אמרי יש גיהנם. שנאמר (ישעיה ל"א) נאם ה' אשר אור לו בציון וגו'. ר' יהודה בר אלעי אומר לא יום. ולא גיהנם. אלא אש שהיא יוצאה מגופן של רשעים ומלהטת אותן. מ"ט דכתיב (ישעיה לג) תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם : (יא) יח ר' יהושע בר אבין אמר (תהלים נ) ויגידו שמים צדקו לע"ל שמים מתנים צדקה שעשה הקב"ה עם עולמו שלא נתנם ברקיע הראשון. שאילו נתנם ברקיע הראשון לא היתה בריה יכולה לעמוד מאשו של יום : (יב) יט א"ר לוי ג' דברים קולן הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות בנתיים ואינם מרגישים. ואלו הן. היום. והגשמים. והנפש בשעה שהיא יוצאת מן הגוף. היום מנין א"ר יהודה את סבור שהוא שף ברקיע. ואינו אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ. הגשמים מנין א"ר לוי (תהלים מ"ב) תהום אל תהום קורא לקול וגו' כ והנפש בשעה שהיא יוצאת מן הגוף מנין. דר' שמואל אחוי דר' פנחס ב"ר חמא הוה דמיך בצפורי. והוון חברוי יתיבין גביה. אתת מלתא ושרין נחכין. אמר להון כמה נפשיה דאחוה דההוא גברא. מקצצא ארזין ומקצצא אילנות. ואתון יתבין נחכין ולא ידעין : (יג) כא ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. כיצד גלגל חמה ולבנה שקועים ברקיע. ר' יהודה בר אלעאי ורבנן. רבנן אמרין מאחורי הכיפה ולמטה. ור"י בר אלעאי אמר מאחורי הכיפה ולמעלה. א"ר יוחנן נראין דברי ר"י בר אלעאי דהוא אמר מאחורי הכיפה ולמעלן. בימות החמה. שכל העולם כולו רותח ומעיינות צוננין. ומלהון דרבנן דאמרין מאחורי הכיפה ולמטה. בימות הגשמים. שכל העולם כולו צונן ומעיינות פושרין. אמר רשב"י אין אנו יודעין כב אם פורחין הן באויר ואם שפין ברקיע ואם מהלכין הן כדרכן. הדבר קשה מאוד. וא"א לבריות לעמוד עליו : (יד) כג ולמשול ביום ובלילה וגו'. א"ר אילפא אם לענין המאורות הלא כבר נאמר את המאור הגדול לממשלת היום וגו' ומה ת"ל ולמשול ביום ובלילה. אלא אלו הצדיקים שהן שולטין במה שנברא להאיר ביום. ובמה שנברא להאיר בלילה. הה"ד (יהושע י) וידם השמש וירח עמד עד יקם גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר. כד מאי ספר הישר. ספר אברהם יצחק ויעקב ואמאי קרי ליה ספר הישר. דכתיב (במדבר כג) תמות נפשי מות ישרים. ר' חלפתא מייתי לה מן הכא ולמשול ביום ובלילה. ר' חנין בשם ר' שמואל מייתי לה מסיפא דספרא (בראשית מח) ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. ואפשר כן. אלא זה יהושע שהוא עומד ממנו שהוא מעמיד גלגל חמה ולבנה שהן שולטין מסוף העולם ועד סופו. ר' חנין בשם ר' שמואל בר רב יצחק מייתי לה מסיפא דאורייתא (דברים לג) בכור שורו הדר לו. אפשר כן אלא זה כה יהושע. שהוא עומד ממנו שהוא מעמיד גלגל חמה ולבנה. שהם שולטין מסוף העולם ועד סופו. דאמר רשב"י ספר משנה תורה היה סיגנון ליהושע. בשעה שנגלה עליו הקב"ה מצאו יושב וספר משנה תורה בידו אמר לו (יהושע א) חזק יהושע אמץ יהושע לא ימוש ספר התורה הזה וגו'. נטלו והראה אותו לגלגל חמה א"ל כשם שלא דוממתי מזה אף אתה דום מלפני. מיד (יהושע י) וידם השמש וירח עמד. א"ר יצחק כו א"ל עבדא בישא לאו זביניה דאבא

יד יוסף טז שוח"ט מזמור י"ט . קהלת רבה פסוק וזרח השמש ועיין תוס' ישנים יומא מ"ד ד"ה בכל . זוהר סדר ויקרא דף י"ז . מסכת ע"א דף ג' נדרים דף ח' : יז ילקוט סדר זו . וילקוט מלאכי . נדרים דף ח' . ולקמן פ' כ"ו סי' י"א . קהלת רבה פסוק וזרח . ובשוח"ט מזמור י"ח . וילקוט ישעיה רמז ס"ב . ועיין סנהדרין דף ע"א ברש"י ד"ה ונשמתן : יח ילקוט מלאכי . וילקוט סדר זו : יט עיין ס"ר פרשה ס' · פדר"א פרק ל"ד . יומא דף כ"א . אגדת שמואל פ"ט : כ פדר"א פ' ל"ד . זוהר סדר שלח דף קס"ח : כא פסחים דף נ"א . ועיין ביאור על זה בספר תורת העולה פ"ב : כב עיין זוהר ויקרא דף י' : כג ילקוט סדר זו : כד ע"א דף כ"ה : כה לקמן פ' נ"ז : כו לקמן פ' פ"ד :

מתנות כהונה

תלויים : **מתיש כחו**. מפני שחומו גדול מאד וכן הוא במדרש קהלת (ט"ו) : **מערטלו** מפשיטו ערום מן אותו נרתק : **ה"ג** אין גיהנם לעתיד לבא : **מתנים**. משפרים : **ברקיע הראשון** · מלמטה למעלה : **ואינם מרגישים**. אינם שומעין ופירש"י שהוא הולך דרך שביל ואין נשמע לבריות כאדם שמדבר עם חבירו דרך קנה וחבירו שומע ואין אחרים שומעין כך אותו הקול הקב"ה מכניסו דרך שביל שלא ישמע לבריות : **שף** הולך לאט ונוסף כד"א שייף ועייל : **שהוא שף**. גלגל היומי וה"ג בש"ר פ"ה הכוכב הוא שף ובמדרש שמואל גרס שהיום הזה שף כו' : **במסר** כמו מגיר' שמנסרים בו העץ ובילקוט תלים גרס כנסר פירושו אדם המנסר את העץ קרוי נסר : **תהום אל תהום**. פי' תהום התחתון ר"ל המים התחתונים קורין אל מים העליונים כדאיתא בפ"ק דתענית וזהו מסוף העולם ועד סופו ובש"ר פ"ה מפרש היטב עיין שם : **דמיך** מת ודרך כבוד דבר כאילו הוא ישן : **יתבין** גביה. יושבים אצל ר' פנחס : **אתת מלתא** כו' · פי' הערוך בא להם דבר של שחוק : **ושרין** נחכין. והתחילו משחקים : **אמר לון** ר' פנחס. ה"ג בילקוט תלים ובמדרש שמואל פ"ט כמה נפשיה דאחוה דההוא גברא פרש"י ר' פנחס הרגיש שר' שמואל אחיו נשמתו יוצאת ואע"פ שאחרים אינם מרגישים אותם שאני מפני הקירוב שביניהם ואת בשרו עליו יכאב ואמר להם כמה נשמת אחיו של אותו איש כלומר נשמת אחי מקצצת ארזים כלומר מצטערות הרבה וצועקת ושוברת באילנות לקולה המר ואתם יושבים ומשחקים ואין אתם מבינים כלום הרי למדנו מדברי ר' פנחס שקולו הולך ואין אדם מרגיש : **הלא היא כתובה** כו'. כתוב בתורה שהחמה והלבנה צריכים להיות נשמעים ומשועבדים לגזירת הצדיקים שנאמר ולמשול ביום ובלילה : **ואמאי** קרי לספר אברהם ויצחק ויעקב ספר הישר ספרן של הישרים דכתיב מות ישרים ובאבות מדבר קרא : **מסיפא דספרא**. מסוף ס' בראשית : **אפשר כן**. פרש"י שזרעו יהיה מלא הגוים והלא לא העמיד בניס כל כך : **סיגנון** פי' הערוך דגל וגרס סגנה ורש"י פירש חותם וכן פירשו בעל עבודת הקודש פרק כ"ג מהלק הייחוד : **נטלו** יהושע. נטל ספר משנה התורה : **כשם שלא** כו' · שעסקתי בו יומם ולילה שנאמר ומשרתו יהושע וגו' לא ימיש מתוך האהל : **אמר עבדא** בישא

עץ יוסף

אין צל לכל בריה פי' אין צל מגיע כי אף הצל חם . וכוונתו ליתן טעם למה נתן אותן ברקיע השני ולא בראשון . לזה אמר שלא היה העולם מתקיים (יפ"ת) : **ואין נסתר מחמתו** דבתקופת תמוז אין הנאה בצל : **גלגל חמה יש לו נרתק** כו' כל זה לרבותא דעם כל זה אין נסתר מחמתו : **יש לו נרתק** ומתוך התיק האור יוצא שהוא אויר ספירי ועוד צריך להתיש חומו בבריכת מים שלולי זה עדיין שורף . ולפי מ"ש כאן משמע שהבריכה הוא ים אוקיינוס שהשמש פוגע בו בצאתו מן הרקיע . אך בשוח"ט י"ט פסוק מקצה השמים מוצאו . את מוצא שהוא נתון בנרתק . והוא נתון בגלגל . ובריכה של מים שעל גבי הרקיע עוברת תחתיו כו' . ואעפ"כ אין נסתר מחמתו : **לע"ל הקב"ה מערטלו** תרגום ערומים ערטילאין לע"ל ביום הדין הקב"ה מפשיטו מן אותו נרתק כדי ללהט הרשעים . ולא יצטרך להורידן לגיהנם כדאמר בסמוך (יפ"ת) : **ומלהט בו את הרשעים** והצדיקים יהנו בו כדאי' בנדרים שיכין ה' טבע לצדיקים ליהנות בחום ההוא (יפ"ת) : **ולהט אותם היום הבא** ריפא דקרא הנה היום בא בוער כתנור והיה כל זדים וכל עושי רשעה קש וליהט אותם היום הבא . ויום הוא השמש : (י) **אין גיהנם** לעתיד לבא קאמר : **בוער כתנור** ותנור הוא גיהנם · כמ"ש ותנור לו בירושלים : **אשר אור לו בציון** ולעתיד איירי . דלעיל מיניה כתיב ירד ה' צבאות לצבא על הר ציון וגו' כצפרים עפות וגו' . דלעתיד יגן על הצדיקים ואז יהיה אור לו בציון ותנור לו בירושלים . ועיין עירובין דף י"ט : **אש שהוא יוצא** שהרוח אשר בו יהפך לאש וכדמייתי מרוחכם (יפ"ת) : **תהרו חשש** וגו' רוחכם אש תאכלכם . משמע שרוחכם תהפך לאש שתאכל אתכם והכתובים דשם מורים דבעתיד מדברים (יפ"ת) : (יא) **ויגידו** שמים צדקו . של הקב"ה . ולעתיד איירי כדכתיב התם יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו · ויש גורסין כאן פסוק הגידו שמים צדקו דתהלים צ"ז דקאי על הקב"ה : **ברקיע ראשון** מלמטה למעלה : **מתנים** מספרים ע"ש שם יתנו צדקת ה' (יפ"ת) : **שמים מתנים** על שלעתיד מערטלו · אז יתנו צדקות ה' שנגלו משרפתו עד עתה . ויגידו משמע לעתיד : **מאשו של יום** מפורש בשוח"ט מאשו של יום שנא' ואין נסתר מחמתו · אבל לעתיד לבא מי נסתר מחמתו מי שהוא עוסק בתורה · שכתיב אחריו תורת ה' תמימה משיבת נפש · ומאמר זה שייך לדברי רבי ינאי ור"ל : (יב) **א"ר לוי** ג' דברים כו'. עד סוף סימן זה ראוי להיות לקמן סוף סימן י"ג שמסיים שם ואם שפין ברקיע ואם מהלכין הם כדרכן ואי אפשר לבריות לעמוד עליו . ומביא דברי רבי לוי הלז דאין בו את סבור שף ברקיע ואינו אלא כמסר כו' (פירוש הרב מוה' יעקב נכד הגר"א) : **ואינם מרגישין** אינן שומעים . ופרש"י שהוא הולך דרך שביל ואין נשמע לבריות כאדם שמדבר עם חבירו דרך קנה והבירו שומע ואין אחרים שומעין . כך אותו הקול הקב"ה מכניסו דרך שביל שלא ישמע לבריות : **היום** הוא גלגל החמה . ולפי שבאורו מניאות היום קרי ליה יום (יפ"ת) : **את סבור** שהוא שף כו' . ר"ל את סבור שהוא מתגלגל על שטח הרקיע . ואינו אלא שנכנס בגוף הרקיע וחותך אותו בהלוכו בתוכו כמסר פי' כמגירה שמנסרין בו העץ : **תהום אל תהום** והוא כדאי' בש"ר פ"ה שתהום העליון קורא לתחתון להשקות האילנות ששרשיהם עמוקים מאד והבריות בנתיים ואין מרגישים : **דמיך** מת : **אתת מילתא** כו' פרש"י בא להם שחוק והתחילו משחקים : **אמר להון** ר' פנחס אמר לחבריה כמה נשמת אחיו של אותו איש . כלומר נשמת אחי מקצץ ארזים כלומר מצטערת הרבה וצועקת ושוברת האילנות לקולה המר . ואתם יושבין ומשחקין ואין אתם מבינים כלום · ודרך נהי אמר כן כמצטער על צער המת . והם אינם יודעים בצערו . ורבי פנחס הרגיש דרבי שמואל אחיו מת ואעפ"י שאחרי' אינם מרגישים . אחים שאני מפני הקירוב שביניהם . ואף בשרו עליו יכאב . הרי למדנו מדברי רבי פנחס שקולו הולך ואין אדם מרגיש : **מקצצא ארזים** והא דאמר בפ"ק דיומא ובעו רבנן רחמי אנשמה ובטלוה . בתר הך עובדא הוה (יפ"ת) : (יג) **מאחורי הכיפה** דעת רבים מהקדמונים היתה שביום החמה מהלכת בתוך הכיפה לצד הארץ . וכן הלבנה בעת שמושה בעולם . אבל בשקיעה נכנסים בתוך עובי הרקיע . ויוצאים לאחורי הכיפה . וכן בעת הזריחה נכנסים מאחורי הכיפה בעובי הרקיע עד בואם לשטח הרקיע אשר לצד הארץ . וכדאיתא בפ' מי שהיה טמא . ומיהו בהא קמיפלגי רבי יהודה בר אלעי ורבנן . דרבנן ס"ל כי בצאתם לאחורי הכיפה במערב הולכים ומסבבים מתחת לארץ עד בואם למזרח ושם חוזרים ונכנסים בתוך הכיפה בעת הזריחה וסובבים על שטח הארץ . וריב"א סבר דבשקיעה חוזרין ומסבבין ממערב למזרח מאחורי הכיפה ולמעלה בגבנונית הרקיע . ומה שאינו נראה בעולם . הוא להפסק עובי הרקיע . משא"כ בלכתן ממזרח למערב שהולכים בפנים לכיפה בשטח הפונה לארץ (יפ"ת) : **מאחורי כיפה ולמעל'**. פי' מאחורי כיפת הרקיע השני ולמעלה . שחמה ולבנה ברקיע שני נתונים כדלעיל . וס"ל לריב"א דבזריחה מהלכים על פני שטח הרקיע השני הפונה למטה והולכים באויר כהגג ההולך בשפת הגג מלמטה הפונה לבית . ובשקיעה חוזרים ומהלכים על שטח גבנונית הרקיע השני . אי נמי שבזריחה מהלכים בתוך עובי הרקיע כמסר הנוסר בעץ כדלעיל בסימן הקודם . ולזה נראים בעולם . אבל בשקיעה הולכים על גבנוניתו ממש (יפ"ת) : **שכל העולם כולו רותח** בלילה העולם רותח ומעיינות צוננות . נראה מזה שהשמש מלמעלה . ולכן העולם שהוא קרוב לשמש רותח . והמעיינות הנובעות מהתהום שמתחת לארץ צוננות שאין חום השמש מגיע שם . ואלו היה השמש שוקע מלמטה כיון שהעולם רותח מכ"ש שהיה ראוי שמעיינות יהיו המות . ובחורף שכל העולם צונן בלילה והמעיינות פושרות יראה מזה שהשמש שוקע מלמטה ולכן המים שבתהום הקרובות לשמש מתחממות . והעולם שרחוק ממנו צונן . ואילו היה השמש מלמעלה היה ראוי להיות בהיפך (יפ"ת) עי' שם : **אם פורחים** הם באויר . אבל אי מנסרין ברקיע לא מספקא ליה דלא ס"ל כלל (יפ"ת) : **וא"א לבריות לעמוד** עליו בשכל אנושי · ואין לנו אלא מה שקבלו החכמים מהנביאים בדברים אלו : (יד) **אם לענין המאורות** כו' דדריש ולמשול שהוא כמו תנאי בסידור חמה ולבנה . שיתן ממשלה לצדיקים שנא' בהם צדיק מושל יראת אלהים · לשנות מהנהגת חמה ולבנה ביום ובלילה · ואע"ג דאין מקרא יוצא מידי פשוטו . מ"מ רמוז גם זה . ונרמז זה כאן ע"ד מ"ש לעיל פ"ה תנאין התנה הקב"ה עם כל מעשה בראשית כו' (יפ"ת) : **וידום השמש** ע"פ דברי יהושע שמש בגבעון דום : **ספר אברהם יצחק** ויעקב . ספר בראשית שכתוב שם תולדותיהם ומעשיהם של האבות שנקראו ישרים והיכן רמיזא דממת השמש בספר בראשית מהכא דכתיב ולמשול ביום ובלילה : **מסיפא דספרא** מסוף ספר בראשית : **יגדל ממנו** וזרעו יהיה מלא הגוים : **ואפשר כן** והלא לא העמיד בנים כל כך (רש"י): **זה יהושע** דאתי מאפרים שאמרו בפרק שני דע"א וזרעו יהיה מלא הגוים בשעה שעמדה חמה ליהושע . ופרש"י כל הגוים נתמלאו מיראת אימת זרעו של אפרים · הרי אם אחה נולה כאן במלחמה אין בני אספמיא יודעין בה . אבל בשעה שעמדה השמש ליהושע · נראה לכל העולם ויראו מלפניו : **בכור שורו** וגו' בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ . וזהו דקא קשיא לו אפשר כן לנגח ביחד כל העולם . אלא ע"כ במאורות מיירי דיחד ברגע אחד השתיקם שניהם . וזהו שאמר אלא זה יהושע דאתי מאפרים . שעל אפרים נאמר בכור שורו כי לו נתנה הבכורה . ונקרא ספר דברים ספר הישר שכתוב בו ועשית הטוב והישר : **ספר משנה תורה היה סיגנון** . כי דין מלך ישראל שיכתוב לו משנה התורה כמ"ש (דברים יז) ויהושע היה מלך והיה אתו ספר משנה תורה · והיא היתה סיגנון שלו : **סיגנון** פי' שהיה שגור בפיו ועוסק בו תמיד משום דכייל לכל דיני התורה בקצרה ובו כתובים משפטי המלך והמלחמות . ורש"י ז"ל פי' סגנון חותם . ובילקוט פי' דגל . והכל עולין לענין אחד (יפ"ת) : **נטלו** יהושע לספר משנה תורה והראה אותו לגלגל חמה כתוב בתוכו רמז שיעמיד המה ולבנה כמ"ש רבי חנן : **דוממתי מזה** כלומר בשכר שאני לא דוממתי מזה ראוי שתדום מלפני . ועיין בתנחומא סדר אחרי סי' מ"ו : **עבדא בישא** דייק מדכתיב אז ידבר יהושע . דלשון דבור קשות הוא . ועל כי היה השמש מסרב הוצרך יהושע לגעור בה : **לא זבינא** דאבא את דמהשתחויא דאיה

דאבא את . לא כך ראה אותך אבא בחלום (בראשית לז) והנה השמש והירח וגו' . מיד וידם השמש וירח וגו' :

פרשה ז

(א) א ויאמר אלהים ישרצו המים . כתיב (תהלים פו) אין כמוך באלהים וגו' . הנוהג שבעולם מלך ב"ו צר צורה ביבשה . אבל הקב"ה צר צורה במים . שנא' ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה : (ב) ב יעקב איש כפר נבוראי הורה בצור . דגים טעונין שחיטה . שמע ר' חגי שלח ליה תא לקי . א"ל בר אינש דאמר מילתא מן אורייתא לקי . א"ל מנין היא דאורייתא . א"ל מן ה"ד ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ חיה ועוף יעופף על הארץ . מה עוף טעון שחיטה אף דגים טעונין שחיטה . א"ל לא הורית טב . א"ל מנין אתה מודע לי . א"ל רביע ואנא מודע לך . דכתיב (במדבר יא) הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם . ישחט אכ"כ אלא יאסף . אמר חבוט חבטך רצוף רצפך . דהיא טבא לאולפנא : (ג) ג יעקב איש כפר נבוראי הורה בצור . מותר למול בנה של נכרית בשבת . שמע ר' חגי שלח ליה תא לקי . אמר ב"נ דאמר מילתא דאורייתא לקי . א"ל ומן הוא דאורייתא . א"ל (במדבר א) ויתילדו על משפחותם לבית אבותם . ד משפחת אב קרויה משפחה . משפחת אם אינה קרויה משפחה . אמר לא הורית טב . א"ל ומנין אתה מודע לי . א"ל רביע ואנא מודע לך . אמר אם אתי בר עממיא לגבך ויאמר לך אנא בעי מתעבדא יהודאי על מנת למגזריה ביומא דשבתא או ביומא דכיפורייא . מחללין אותו עליו . והלא אין מחללין שבת ויהכ"פ אלא על בנה של בת ישראלית בלבד . א"ל ומנין לך . מן הדא . דכתיב (עזרא י) ועתה נכרת ברית לאלהינו להוציא כל נשים והנולד מהם בעצת ה' וגו' . א"ל רבי ומן הקבלה אתה מלקני . א"ל והכתיב תמן וכתורה יעשה . א"ל מאיזו תורה . א"ל מן ההיא ה דא"ר יוחנן בשם רשב"י (דברים ז) ולא תתחתן וגו' . מפני מה . כי יסיר את בנך מאחרי . בנך הבא מישראלית קרוי בנך · ואין בנך הבא מן הכותית קרוי בנך אלא בנה . א"ל חבוט חבטך דהיא טבא בקולטא . ורצוף רצפך דהיא טבא באולפנא : (ד) ו ועוף יעופף כנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטין . ומשרה דיורין בעליונים ובתחתונים . שמא בחלל . אבל הקב"ה משרה דיורין בחלל כדכתיב ועוף יעופף על הארץ וגו' : (ה) ז ויברא אלקים את התנינים . ר' פנחס בשם אחא אמר תנינם כתיב . זה בהמות ולויתן שאין להם בן זוגות . ארשב"ל בהמות יש לו בן זוג ואין לו תאוה . שנא' (איוב מ) גידי פחדיו ישורגו . ר"ה בשם רב מתנא אמר הצבוע הזה מטפה של לובן הוא . ויש לו שס"ה מיני צבעונים . כמנין ימות השנה של חמה : (ו) ח ר' ירמיה כהנא שאל לרשב"ל המרביע מחית הים מהו · א"ל אף הן כתיב בהן למיניהם . בהדא פרס בן לקיש מצדתיה לכהנא . איתיב כהנא והלא אף הדגים כתיב בהן למיניהם . בהא פרס כהנא מצדתיה על רשב"ל . והיך עבידא . א"ר יונה יכול אני מקיים לה משום מנהיג . מביא ב' דגים חד טיירן וחד אספרון וקושרן בגמי וממשיכן בנהר או בים . ואסור לעשות כן משום כלאים . ט דתנן כלאים שאמרו הנוהג בהן אסורין לחרוש ולמשוך ולנהוג יחדיו . שנא' ואת כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למיניהם . ואת כל עוף כנף . זה הטווס : (ז) י ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו' . א"ר אלעזר נפש חיה זה רוחו של האדה"ר . ויעש

אלהים

יד יוסף פ"ז א ילקוט סדר זו . בוה"ט מזמור פ"ו . אגדת שמואל פ"כ . מכילתא פרשה בירה : ב קהלת רבה פסוק כל זה נסיתי בחכמה . ובמ"ר פ' י"ט . פסיקתא רבתי פ' י"ד . ירושלמי קדושין פ"ג . ירושלמי יבמות פ"ב · תנחומא סדר חקת · ילקוט סדר זו . חולין פרק השוחט דף כ"ז : ג ירושלמי קדושין סוף פ"ג ויבמות פרק ב' · פסיקתא רבתי פ' י"ד . במ"ר פ' י"ט . תנחומא סדר חוקת . קהלת רבה פסוק כל זו נסיתי : ד ב"ב דף ק"ט ע"ב ושם דף ק"י ע"ב . יבמות דף נ"ד ע"ב : ה קידושין סוף פרק האומר . יבמות סוף פ"ק : ו ילקוט סדר זו : ז ילקוט סדר זו . ועיין ב"כ דף ע"ד . וזוהר סדר זו דף ל"ז . וזוהר סדר בא דף ל"ד . ופרשה תרומה דף קע"ו . יונתן פסוק זה : ח ירושלמי ריש כלאים . ילקוט סדר זו . ב"ק דף נ"ה וע"ש בתוספת ד"ה המרביע : ט פרק ח' דכלאים משנה ב' : י ילקוט סדר זו . וזוהר סדר אחרי דף פ' :

מתנות כהונה

בישא. יהושע אמר כן אל החמה עבד רע ומורד וכי אין אתה עבד נמכר לאבי יוסף: הורה בצור כו' . בירושלמי פ' כילד אשת אחיו : בצור בעיר צור : שלח ליה תא לקי . פי' בא וקבל מלקות על שהורה שלא כהלכה : א"ל בן אדם שאומר דבר תורה יהא לוקה בתמיה : מנין היא כו' · היכן הוא מוכח בתורה שהדגים טעונין שחיטה : לא הורת טב . לא פסקת יפה : רביע הרבן לקבל המלקות : א"ל חבוט כו' . פי' ר' יעקב אמר כן לר' חגי קך מכותך שראוי ונכון לקבלם ובערוך משמע שר' חגי אמר כן : רצוף רצפך . פירש רש"י דבר דבוק וכנס הלכותיך שהם טובים ללמוד אותם ועוד י"ל מלשון ובידו רצפה שפי' ל' הכאה . לפי מדרש חז"ל שדרשו רצפה רצוץ פה : ה"ג בנה של נכרית הנולד מישראל בשבת פי' שהורה להתיר למול בשבת בן וכו' : אם אתי כו'.

ענף יוסף

פרשה ז [ג] (אי אתי בר כותית לגבך כו') קשה מה ענין זה לכאן דהא יעקב הנ"ל יהיב טעמיה דחשיב ליה לאתי בן ישראל · אבל בכותי הבא להתגייר משמע דמודה · ועוד קשה ל"ל למימר ע"מ למגזריה בשבת לא הו"ל למימר אלא אי אתי כותי לגבך להתגייר בשבתא או ביוה"כ מי מחללין כו' · ושמא דלהג זיה קאמר ליה כלומר דכשם דבכותי פשוט דאין מחללין ה"נ י"ל בבן כזה · שאף שאביו ישראל · הוא כותי גמור · אך כדי שלא יאמר יעקב דלא דמי לכותי גמור דכותי גמור מאי רוותא למגזריה בשבת דמאי פסידא איכא דנשהייה חד יומא כדי שלא יחלל כו' אבל בקטן זה ראוי למולו בשבת כדי שימול לשמונה כדין שנולדים מישראל · לזה אמר דאפי' בזה שבא ע"מ כן דאיכא פסידא אי לא מהליק ליה בשבת · לא דחינן שבת (יפ"ת) :

לשעבר

אם בא אלך בן נכר ויאמר לך אני רוצה לעשות יהודי : למגזריה למול : ומן הקבלה . פסוק שהוא כדברי קבלה : ובתורה פירושו כמו שכתוב בתורה פ"מ דמדאורייתא הוא: מאיזה תורה. כלומר והיכן כתוב בתורה שנולד נכרית הרי הוא כמותה ואימא וכתורה יעשו פירושו כנכון וכהוגן ולא שהוא כן מדאורייתא : בנך הבא מישראל כו' ודייק מדלא כתיב תסיר בנך דהוה משמע הנכרית תסיר בנך שיהיה לך ממנה אלא יסיר את בנך פי' בתך לא תתן לבנו כי התך וכו' הרי שהכל נמשך אחר האם ובן בתך קרוי בנך שבני בנים הרי הן כבנים : טבא בקולמא · טוב לקולמיה ולקבלה : בחלל באויר הלל הפלטין : בהמות בהמות בהררי אלף : הצבוע פירש"י בירמיה עוף לנבוע בגוונים הרבה : כתיב בהם למיניהם . פירושו שלא במינה אסור להרביע : ה"ג מלדתי' על כהנא . ר"ל פרש לו מצודה על כהנא ותפסו במה שהשיבו שאסור להרביע : והלא אף הדגים כו' · איך שייך אצלם הרבעה שהרי אין תולדותם דרך הרבעה שהנקיבה מטלת זרעה על פני הארץ ואח"כ מטיל הזכר זרעו על זרעה : ה"ג יכול אני מקיים להו למינהו הכתוב בדגים מדבר להנהיג אותם אסור בשאינו מינו ואינו מדבר בהרבעה ופריך והיאך עבידא פירוש היאך שייך להנהיג שני דגים ומשני מביא שני כו' וכן מצאתי שוב בתוספת בבבא קמא (דף נה) : טיירין בל' יון לבן : אספרון שחור וממילא הן שני מינין : הנוהג בהן . באיזה מין שאמרו שכלאים נוהגן בהן אסור לחרוש וכו' : הטווס פפו"י : רוחו של אדם · פירש"י דכתיב ביה ויהי האדם לנפש חיה

עץ יוסף

ראיה שהוא משועבד אליו לשרתו . וכאילו היה קנין כספו : לא כך ראה אותך . משום דהוה חלום נבואיי שהוא אמיתי ע"כ גם הנמשל אמת . ועוד דהא השתחויית אביו ואמו לא נתקיימה בפועל · ע"כ היה זה הוראה על השמש וסדרת עולם שהשתחוו לו להיות נכנעים לעבודתו בהיותו צדיק יסוד עולם . ונתקיים זה בזרעו יהושע הממלא מקום אבותיו דכתיב ביה וידום השמש וירח עמד וגו' (מה"ק) :

פרשה ז (א) אין כמוך באלהים וגו' בנוהג כו' . סיפא דקרא ואין כמעשיך . שאפי' ע"פ הדמיון אי אפשר לעשות כמוהו . ועל זה אמר בנוהג שבעולם כו' (מה"ק) ר"ל כי ב"ו אין יכולתו לעשות אלא יש מיש . ובמקום שרואה ובמקום אויר . אבל הקב"ה כו' : (ב) מה עוף טעון שחיטה כדכתיב ליד היה או עוף ושפך את דמו וכדתניא בתורת כהנים מלמד שספיכת דם העוף כשפיכת דם חיה . והכא איתקים דגים לעוף (מה"ק) : תא לקי בא וקבל מלקות על שהורית שלא כהלכה : א"ל אינש כו' בן אדם שאומר דבר תורה יהא לוקה בתמיה : מנין הוא דאורייתא היכן הוא מוכח בתורה שהדגים טעונים שחיטה : לא הורית טב לא פסקת יפה : רביע הרבן לקבל המלקות : א"ל חבוט כו' פי' האיש אמר כן לר' חגי קך מכותך שראוי ונכון לקבלם : רצוף רצפך מלשון ובידו רצפה שפירושו לשון הכאה . לפי דרש חז"ל שדרשו רצפה רצוץ פה (מת"כ) . ובערוך פי' רצפה היא קרקע הבית וע"ש שהניח אותו על הארץ להלקותו אמר בדרך צחות הניחני על הקרקע כי טוב להדבק בקרקעיתך למען אוסיף לקח ממנה : דהיא טבא לאולפנא דזה טוב ללמוד : (ג) בנה של כתית מישראל הבא עליה והולידה לו בן : לבית אבותם וזה אביו ישראל לכן ישראל מקרי . ובקהלת רבה איתא הגירסא ויתילדו על משפחותם לבית אבותם וכתיב המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך . ויליף יליד מויתילדו . דגם במילה הולכים אחר האב : לא הורית טב דקרא דויתילדו באביו ואמו ישראל שהולד נחשב ממשפחות האב ליוחסין ולחלוקת הארץ : אם אתי בר כותית · פי' אם בנה קטן עמה לגיירו . דאילו גדול אפילו ישראל גמור אין מילה שלא בזמנה דוחה שבת : למגזריה למולו : מן הקבלה נביאים וכתובים : וכתורה יעשה דמשמע שזה כדין תורה : מאיזה תורה היכא רמיזא בתורה : בנך הבא מישראלית כו' . פרש"י בקדושין סוף פרק האומר וה"ל כי יסיר את בנך לעיל מיניה כתיב בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך וסמיך ליה כי יסיר את בנך . מדלא כתיב כי יסיר את בתך . משמע דבן הנולד לכותי מבתך קאמר שיסירנו הכותי מאחרי . ושמעינן דבן בתך אפילו מן כותי קרוי בנך . ואין בנך הבא מן הכותית קרוי בנך . מדלא כתיב נמי כי תסיר את בנך דנשמע מיניה דקפיד נמי קרא בבתו . מבתו לא תקח לבנך משום כי תסיר את הבן הנולד לך מבנך . אלמא בן כותית אינו קרוי בנך אלא בנה . ועיין שם בתוספות . וביפ"ת וקהלת רבה בענין : חבוט חבטך פי' האיש אמר כן לרבי חגי קך מכותך שראוי ונכון לקבלם . וקלסא מלשון קליסה וקבלה : (ד) בנוהג שבעולם כו' על דרך מ"ש לעיל אין כמעשיך . שכן בהשראת דיורין שהאדם לא תשיג ידו להשרות בחלל : בחלל באויר הפלטין : אבל הקב"ה שברא בריות שיוכלו לדור מסך זמן באויר ע"י עפיפת הכנפים המחזיקות האויר . וכל זה הוא ציור התפעלות מלב הדורש על רוממות ה' ומעשיו הנפלאים : ועוף יעופף וגו' על פני רקיע השמים . היינו בחלל העולם : (ה) זה בהמות ולויתן לא שבהמות נרמז כאן במלת תנינם . אלא שמחבר הדרשות שדרש גם (איוב מ' פ"ו) הנה נא בהמות אשר עשיתי . חסר . לרמוז שאין להם בן זוגות . ור"ש בן לקיש סבר שבהמות מלא : זה בהמות לשון יחיד הוא וכך שמו בהמות בהררי אלף : שאין להם בן זוגות כמאמרם ז"ל שהרג לנ"ז ומלחה לצדיקים לע"ל . ע"כ נקרא בלשון יחידי . ודעת השני שאין לו תאוה ולכן אינו מתואר בלשון הרבוי אחר כי אין קיום המין יוצא מהם : גידי פחדו ישורגו . אלא בהמות כתב . ופחדיו הם ביצים תרגום מרוח אשך מרים פחדין ודרש גידי פחדיו ישורגו כאילו נסתרגו יחד . וכתוב שם הנה כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו שאין לו תאוה ונעצר זרעו במתניו ובשרירי בטנו : הצבוע הזה פירש"י כאן ב' פירושים אחד שהוא מין חיה . ודורש מ"ש כל חיה הרומשת זה הצבוע מין נחש רע ידוע בדברי חז"ל . וע' ב"ק ד' פ"א . והב' שהוא מין עוף כמ"ש ירמיה העיט צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה . ושייך למ"ש כל עוף כנף . ופרש"י בירמיה עוף צבוע בגוונים הרבה . ובתנחומא סדר תזריע אי' הטווס הזה שס"ה צבעונים יש בו . ומהיכן הוא נוצר מתוך טיפה של לבנות . וכתב היפ"ת דהכתוב בטווס איירי וכדאמר בסמוך ואת כל עוף כנף זה הטווס . ולהכי קרי ליה צבוע : מטפה של לובן היא הטפה הזרעית : כמנין ימות השנה סימנא בעלמא הוא (יפ"ת) : (ו) ר' ירמיה כהנא כו' . ובירוש' כלאים הגירסא ר"י אמר כהנא שאל : המרביע מחית הים דכל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה : מחית הים אבל בחית היבשה פשיטא ליה שאסור : כתיב בהן למיניהם כי היכי דכתיב בחית היבשה למיניהם ואסורין בהרבעה : בהדא פרס בן לקיש כו' . פרס לו מצודה ותפסו במה שהשיבו שאסור להרביע . ובירושלמי ליתא . כי איך שייך שפרש לו מצודה במה שהשיבו על שאלתו : והלא אף הדגים כו' . פי' והא למיניהם אף על הדגים קאי דכתיב אשר שרצו המים למיניהם . דכייל דגים וכל בריות המים והא ודאי לא לאסור הרבעה אתמר כהו דאיך מצי דגים לארבעינהו . וא"כ כי היכי דלמיניהם דהתם לאו לאסור כלאים דהרבעה אתא ה"נ באיך (יפ"ת) : והיאך עבידא כלומר ואיך תתיישב קושיא זו לרשב"ל דהיכי שייך כלאים בדגים . ומתרץ ר' יונה דלמינהו בדגים איכא לאוקמיה לאסור כלאים בהנהגה דמאי מייתי ב' מיני דגים וקושרן ומנהיגן ביחד , ולהכי אצטריך למיניהם לאסור (יפ"ת) : חד טיירן וחד אספרון . בילקוט הגירסא חד אוכם וחד חיוור . ובערוך כ' אספרון בל' יוני לבן אמורן בל' יוני שחור . ובמ"ע כ' שהם שני מיני דגים חד רע ושפל · נקרא אספרון . וחד טוב נקרא בלשון יוני ורומיי מורין : הנוהג בהם באיזה מין שאמרו שכלאים נוהג בהן אסור לחרוש כו' (מת"כ) והוא משנה בכלאים פ"ח מ"ב . אך אינו בזה הלשון : ואת כל עוף כנף זה הטווס . דכנף למה לי . דכיון דעוף הוא ודאי דבכנפים מעופף ולזה אמר שרמז אל הטווס שמיוחד בכנפיו כדכתיב כנף רננים נעלסה שממת בהדרת כנפיו . ולחשיבותו רמז אליו ביחוד (יפ"ת) : (ז) זה רוחו של אדם הראשון . דכתיב תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה . לכן מפרש נפש חיה זה רוחו של אדם הראשון . ולכך כתיב נפש חיה למינה כי הוא מין מיוחד בפני עצמו . וזהו מ"ש אח"כ נעשה אדם . ואח"כ מתחיל בד' וחשב ד' (מה"ק) : זה רוחו של אדה"ר . פי' הרמב"ן ז"ל דרוח זה הוא נפש החיונית . כי כל נפשות התנועה נבראו יחד . ואח"כ ברא להן גופות . וברא תחלה גופות הבעלי חי . ואח"כ גוף האדם . ונתן בו הנפש הזו . ואח"כ נפש

נו

אלהים את חית הארץ למינה . ר' הושעיא רבה אמר זה יא הנחש . א"ר חמא בר הושעיא בנפשות אומר ד' . כשנבראו הוא אומר חית הארץ למינ'. ואת הבהמה ואת כל רמש האדמה אתמהא . ר' אומר אלו השדים שברא הקב"ה את נשמתן ובא לבראות את גופן וקדש השבת ולא בראן . ללמדך ד"א מן השדים . שאם יהיה ביד אדם חפץ טוב . או מרגלית . ע"ש עם חשיכה . אומרין לו השלך ממך . שמי שאמר והיה העולם היה עסוק בברייתו של עולם . וברא את נשמתן . ובא לבראות את גופן . וקדש שבת ולא בראן :

פרשה ח

(א) א ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו . ר' יוחנן פתח (תהלים קלט) אחור וקדם צרתני וגו' . א"ר יוחנן אם זכה אדם אוכל ב' עולמות . שנא' אחור וקדם צרתני . ואם לאו הוא בא ליתן דין וחשבון . שנא' (שם) ותשת עלי כפכה . א"ר ירמיה בן אלעזר בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר אנדרוגינוס בראו . הה"ד זכר ונקבה בראם . אמר רשב"נ בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר ב דיו פרצופין בראו . ונסרו ועשאו גביים גב לכאן וגב לכאן . איתיבון ליה והכתיב ויקח אחת מצלעותיו . א"ל מתרין סטרוהי . המד"א (שמות כו) ולצלע המשכן דמתרגמינן ולסטר משכנא וגו'. ר' תנחומא בשם ר' בנייה ור' ברכיה בשם ר' אלעזר אמר בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר גולם בראו . והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו . הה"ד (תהלים קלט) גלמי ראו עיניך וגו' . ר' יהושע בר נחמיה ור"י בר"ס בשם ר"א אמר . מלא כל העולם בראו . מן המזרח למערב מנין . שנא' (שם) אחור וקדם צרתני וגו' . מצפון לדרום מנין . שנא' (דברים ד') ולמקצה השמים ועד קצה השמים . ומנין אף בחללו של עולם . שנא' (תהלים שם) ותשת עלי כפכה . כד"א (איוב י"ג) כפך מעלי הרחק . אר"א אחור למעשה יום הראשון וקדם למעשה יום האחרון . הוא דעתיה דר"א . דאמר ר"א תוצא הארץ נפש חיה למינה זו רוחו של אדה"ר . אמר רשב"ל אחור למעשה יום האחרון . וקדם למעשה יום הראשון . הוא דעתיה דרשב"ל . דאמר רשב"ל . ורוח אלהים מרחפת על פני המים . ג זו רוחו של מלך המשיח . המד"א (ישעיה י"א) ונחה עליו רוח ה' ד אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למה"ש . ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך . יתוש קדמך . שלשול זה קדמך . א"ר נחמן ה אחור לכל המעשים . וקדם לכל עונשין . א"ר שמואל אף בקילוס אינו בא אלא באחרונ'. הה"ד (תהלים קמ"ח) הללו את ה' מן השמים וגו' . ואומר כל הפרשה . ואח"כ הללו את ה' מן הארץ וגו' . ואומר כל הפרשה . ואח"כ אומר מלכי ארץ וכל לאמים . בחורים וגם בתולות . ו אמר ר' שמלאי כשם שקילוסו אינו אלא אחר בהמה חיה ועוף . כך ברייתו אינו אלא אחר בהמה חיה ועוף . מ"ט . שנא' ויאמר אלהים ישרצו המים . ואח"כ ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו' . ואח"כ ויאמר אלהים נעשה אדם וגו' : (ב) ז ר' חמא בר חנינא פתח (איוב כ) הזאת ידעת מני וגו' . א"ר חמא בר"ח משל למדינה שהיתה מסתפקת מן החמרין והיו שואלין אלו לאלו מה שברון נעשה במדינה היום . של ששי היו שואלין של חמישי . ושל חמישי של רביעי . ושל רביעי של שלישי . ושל שלישי של שני . ושל שני של ראשון . ושל ראשון למי היה להם לשאול לא לבני המדינה . שהיו עסוקין בדימוסה של מדינה . אף כאן כל מעשה של כל יום ויום . היו שואלין אלו לאלו מה בריות ברא הקב"ה בכם . היום של ששי שואל של חמישי וכו' . עד לראשון למי היה שואל לא לתורה שקדמה לברייתו של עולם . דאמר רשב"ל ב' אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם . הה"ד (משלי ח) ואהיה אצלו אמון וגו' . ח ויומו של הקב"ה אלף שנים . דכתיב (תהלים צ) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול . הוי הזאת ידעת מני עד וגו' . התורה יודעת מה קודם לברייתו של עולם . אבל אתה אין לך עסק לדרוש . אלא (איוב כ) מני שים אדם עלי ארץ . ר"א בשם בן סירא אמר בגדול ממך אל תדרוש . בחזק ממך בל תחקור . ט במופלא ממך

בל

יד יוסף יא עיין תוספ' סנהדרין י"ז ד"ה שיודע . ועיין נדה פרק ב' תוס' ד"ה לתני . ועיין סוטה י"א כי חיות שנה דן יסי דן נתש . והכן . זוהר סדר שלח דף קע"ד . שוח"ט מזמור קל"ט . זוהר בראשית דף מ"ז : פ"ה א ויקרא ריש פ' י"ד . תנחומא שם . ושוח"ט מזמור קל"ט : ב ברכות פרק הרואה . עירובין דף י"ח . לקמן פרשה י"ז סי' ח' . זוהר בהקדמה . וזוהר סדר בראשית כ"ד ע"ב . זוהר סדר תזריע . וזוהר ריש סדר במדבר . שוח"ט מזמור קל"ט . ועי' חגיגה דף י"ח . ב"ר פ' כא ופ' כ"ד . שוח"ט מזמור קלט . חגיגה דף יא . סנהדרין פ' אחד דיני ממונות : ג זוהר סדר ויחי דף קנ"ב ע"ב . ועיין תוספות ע"א דף ס' ד"ה כי רוח : ד סנהדרין דף ל"ח : ה ברכות דף כ"א : ו שוח"ט מזמור קל"ט . ויק"ר פ' י"ד . ילקוט ריש תזריע . וילקוט תהלים קל"ט . תנחומא סדר תזריע : ז ירושלמי פ"ב דחגיגה : ח שה"ש רבה פ"ה סי' ז' . לקמן פרשה י"ט . זוהר תרומה דף קמ"ה . במדבר רבה פרש' י"ד . אגדת שמואל פ"ה · זוהר חדש דף כ"ד . תד"א חלק א' פ"ב . חגיגה דף י"ג . וריש ספר הבהיר . ויקרא רבה ריש פ' י"ט . תנחומא סדר וילך סי' ב' : ט מדרש כונן . ירושלמי חגיגה פ"ב :

מתנות כהונה

חיה : **ארבע** . דכתיב נפש חיה . בהמה . ורמש . וחיתו ארץ : **אתמהא** בתמיה למה לא כתיב וחיתו ארץ : **נשמתן** ופסוק תוצא הארץ מדבר בנשמות דכתיב נפש חיה : **שני עולמות** . אחור זה עה"ב לבסוף וקדם זה העה"ז הקודם לו : **גביים** שני גבות גב לזה לזכר וגב לכאן לנקיבה : **מן תרין סטרוהי** . אחד משני צדדיו כלומר חלקיו : **אחור** זה מערב מדמזרח קרוי קדם מכלל דמערב הוא אחור : **ולמקצה השמים וגו'** . דרום וצפון נקראו קצוות בפי החוכמי' : **אף בחללו** של עולם . היה גולמו מוטל בלי חיתוך אברים : **ותשת עלי כפכה** . וזהו עד השמים כד"א וימיני טפחה שמים . או נוכל לומר דכתיב השמים כסאי וכתיב יד על כס יה ויד היינו כף : **אחור למעשה יום ראשון** . ה"ג ריש פרשה תזריע וילקוט תלים וצ"ל ליום היותר מאוחר מיום ראשון והו ביום הששי ונפשו נבראת בראשונה ביום ו' כד"א תוצא הארץ נפש חיה וגו'. וה"ג רש"י ז"ל אחור למעשה יום אחרון וקדם למעשה יום אחרון ופירושו קדם למעשה יום אחרון שנפשו נבראת ראשונה כד"א תוצא הארץ וכו' וגופו באחרו' ובמדרש תלים גרס ע"פ המים זה רוחו של אדה"ר אם זכה כו' ויש לייסבו על פי הקבלה : **אתה קדמת** . הנפש שנבראת בראשון והמלאכים או בשני או בחמישי כדלעיל מר כדאית ליה ומר כדאית ליה : **וקודם לכל עונשין** . מפני שנתנה בו דיעה ובינה וכמו שדרשו הז"ל בסנהדרין דכתיב מאדם ועד בהמה גבי מבול : **מה טעמיה דר'** שמלאי . שאמר ברייתו היתה אחרונה : **נעשה אדם וכו'** . וס"ל שמה שאמר נעשה אדם ר"ל בגוף ונפש לא נבראת הנפש ביום ראשון או ביום החמישי ויאמר אדם על הגוף לבדו שהגוף בלא נשמה אינו אדם וגדל האדם חי מדבר ע"ש רוח ממללא אשר נפח באפיו ובפסוק ורוח אלהי' ס"ל כמ"ד זה רוחו של משיח ועיין בילקוט ריש פר' בראשית ותוצא הארץ נפש חיה פירושו שיש בו חיות כמו שפירש"י בפי' החומש לפיכך אף הקילוס שבא מצד הנפש כ"ש כל הנשמה תהלל יה והמגנא לבא בעי הוא בא בהאחרונה ג"כ ואילו היה נבראת הנשמה קודם להם ראוי היה להקדים קילוסה ולפי' שואל השואל מה טעמיה כלומר מ"ש בא קילוסה באחרונה מפני שיצירתו היתה אחרונה הלא בין למ"ד ורוח אלהים זהו רוחו של אדם הראשון בין למ"ד תוצא הארץ וגו' זהו רוחו של אדם הראשון היה ראוי להקדים הקילוס שבא מצד הנשמה והשיב דלא ס"ל כאחד מהם וכדפרישנ : **החמרין** מוליכין להם על החמורים תבואה וכל צרכיהם ומוכרין להם : **והיו שואלין כו'** החמרין הנכנסין שמהן שואלין לאלו היוצאים ממנה מה שברון כלומר מקח ושער התבואה במדינה כמד"א לשבר אוכל שבו שברו לנו וגו' ורש"י ז"ל גרס מה שכרן פי' שכר החמרין : **של ששי** . החמרין הבאין שמה ביום ששי שואלין לאלו אשר היו שמה ביום חמישי : **בדימוסה** פרש"י והערוך בסדר המדינה ומנהגה לקבוע שער התבואה על נכון : ה"ג עד של ראשון וכו' : **ואהיה** פי' הייתי מאז כמשפט וי"ו קמוצה המהפכת העתיד לעבר : **הזאת ידעת** . התורה שנקראת זאת שנא' וזאת התורה היא יודעת מה היה מאז מקדם : **הזאת ידעת** קרי ביה הזאת ידעתו (יודעת) או יהיה תמיה קיימת : **מני שים** . מעת שהושם ונוצר אדם על הארץ ולא מקודם לכן : **בגדול וכו'** . פרש"י ד' מדות יש כאן לומר שלא תחקור מה לפנים ומה לאחור מה למעלה ומה למטה גדול וחזק

זה

עץ יוסף

בו נשמה העליונה : **זה הנחש** . והקדימו להשיבותו בהיותו ערום מכל . ומשום דלבסוף אחר החטא נעשה ארור מכל . לפיכך במאמר ה' נזכר באחרונה כי ה' נופה ומביע מראשית אחרית (נזה"ק) : **בנפשות אומר כו'** . דרש שמ"ש תוצא הארץ הוא על הנפשות . ומ"ש נפש חיה נמשך על כולם . כאילו אמר נפש חיה . נפש בהמה . נפש רמש . נפש חיתו ארץ . וז"ש בנפשות . ופסוק הא' כולו על הנפשות . ואח"כ ויעש הוא על הגופות שבהם שייך לשון עשיה . וא"כ קשה שהתחיל בד' נפשות ואח"כ אמר ג' גופות . ומי הוא הד' נפש בלא גוף . ע"כ דרש אמרים שנבראו נפשם . וגופן לא נשלם (נזה"ק) : **אלו השדים** והא דמסיק הכא שלא ברא גופן . היינו גופן בשלימות (נזה"ק) . אבל גוף ודאי יש להם : **וקידש השבת** אין הכוונה שלא היה ביכולת ה' לבראן ח"ו ברגע · רק שהיה בכוונה לדעת גודל כח השבת במעלות עד שנבדל בריאה שלימה למענו :

פרשה ח (א) **פתח אחור כו'** . מפרש סבת אחור מעשהו . וכוונתו לדרשב"ל דבסמוך . והגב דרשו ג"כ לדרשא אחריתי (יפ"ת) : **א"ר יוחנן אם זכה כו'** . אחור וקדם צרתני משמע ברווחה . אחור וקדם . ותשת עלי כפך משמע לרעה כמ"ש כפך מעלי הרחק . והכריע . כאן כשזוכה . כאן כשלא זכה : **שני עולמות** אחור זה העוה"ב שבא לבסוף . וקדם זה העוה"ז הקודם לו (מת"כ) : **בא ליתן** דין והשבון . שנענש על חטאיו . והנאתו בעה"ז נהפך לו לרועץ שנענש עליו (יפ"ת) : **דין וחשבון** נתינת דין הוא ההעמדה בדין לתת חשבון : **ותשת עלי כפך** לשון יסורים דומיא דכפך מעלי הרחק : **אנדרוגינוס** פי' במ"ע בלשון יוני ורומיי מי שיש לו זכרות ונקבות . ובערוך ערך אנדרופי . אנדרי בלי"י זכר גינוס נקבה . והכא פירושו דו פרצופין . ורשב"נ בא לפרש דבריו (יפ"ת) : **זכר ונקבה בראם** וגו' ויקרא את שמם אדם ביום הבראם . הרי כשקרא שמו אדם היו זכר ונקבה יחד . והיינו בתחלת בריאתו כמ"ש נעשה אדם (רש"י) : **דו פרצופין** דו בלשון יוני שנים : **גב לכאן** וגב לכאן . שהיו מחוברים במקום הגבים . ולא היו הגבים נכרים . וכשנסרן ניכרו הגבים : **והא כתיב כו' מצלעותיו** דמשמע דצלע ממש הוא שלקח מגוף האדם . ולא פרצוף : **מן תרין סטרוהי** אחד משני צדדיו כלומר חלקיו : **ולסטר משכנא** דופן המשכן צד אחד . וכן כאן אחת משני צדדים . ועי' לקמן פ' י"ג : **גולם בראו** כל דבר שלא נגמר מלאכתו מיקרי גולם : **גלמי ראו עיניך** כלומר גלמי היה מוטל בכל מראה עיניך דהיינו כל העולם : **מלא כל העולם** כולו בראו . שגופו מלא העולם מכל צדדיו ממזרח למערב ומצפון לדרום . וכן קומתו ממלא החלל מהארץ עד לרקיע (יפ"ת) : **אחור וקדם צרתני** דקדים רוח מזרחית כדכתיב קדמה מזרחה . ומדמזרח קרי קדם מכלל דמערב קלוי אחור : **ולמקצה שמים** דרום וצפון נקראו קצוות בפי החוכמים (מת"כ) : **ותשת עלי כפיך** מלשון כיפה . היינו כיפת השמים . וכמ"ש לעיל פ"ד הרקיע דומה לבריכה ולמעלה מן הבריכה כיפה : **כמד"א כפך מעלי הרחק** לא גרסינן ליה הכא ושייך לעיל ריש הפרשה כמ"ש שם (יפ"ת) : **אחור למעשה יום ראשון** צריך להיות למעשה יום אחרון . והיינו הגוף שנברא אחר מעשה יום אחרון . וכן הוא בתנחומא סדר תזריע . וכן גרס רש"י : **הוא דעתיה דרבי אלעזר** הכא דפירש הכי אזדא לטעמיה דתוצא הארץ נפש חיה ס"ל שזה רוחו של אדם הראשון . ולהכי מפרש שהנשמה נבראת קודם מעשה יום אחרון : **אחור למעשה יום אחרון** שגופו מאוחר לכל ורוחו קודם לכל . דאזדא לטעמיה דרוח אלהים מרחפת זו רוחו של מלך המשיח : **זה רוחו של מלך המשיח** זהו הנוסחא האמתי מדמייתי עלה קרא ונחה עליו רוח ה' דאיירי במשיח . וכבר כתב הזוהר והכמי האמת בכמה דוכתי דבן דוד הוא עצמו נשמת אדה"ר . ואדם נוטריקון אדם דוד משיח. הרי דרוחו של אדה"ר היינו רוחו של משיח (יפ"ת נזה"ק מת"כ) : **אתה קדמת למה"ש** שעיקר שלימותו בנפש : **למה"ש** שנבראו בשני או בחמישי כדלעיל פ' א' סימן ד' : **ואם לאו** שלא זכה שהפסיד נפשו ולא נשאר לו כי אם שלמות הגוף שבו דומה לב"ח א"כ הוא פחות מהם שהרי הם קדמו בבריאה : **זבוב קדמך יתוש קדמך** עיין מ"ש פ"ה ריש סי' ט' : **אחור לכל המעשים** דס"ל דנפשו וגופו נבראו אחרי הכל כפשטיה דקרא (יפ"ת) : **וקדם לעונשין** כדכתיב במבול וימח את כל היקום מאדם עד בהמה · בריש' אדם והדר בהמה : **מאי טעמיה** שברייתו היתה באחרונה . ואתא לאפוקי מדר' אלעזר דאמר דותוצא הארץ היתה בריאת נשמתו : (ב) **ר"ח בר חנינא פתח כו'** · משום דבנעשה אדם קיימינן פתח בהאי קרא דמסיק ביה שאין לדרוש מני שים אדם על הארץ (יפ"ת) : **משל למדינה** כו' עיר גדולה שבני הפרזות מספקים להם מים ומזון . ור"ל כי להתבונן על סדר הבריאה למה זה נברא קודם . ולמה זה נתאחר . ומאיזה סבה נתאחר . נוכל להבין מעט סדר התקשרותם ע"ד השתלשלות ואיך שייכים סדורי הבריאה זה אחר זה דוקא כאילו ע"ד משל שהיום האחור שואל לשלפניו מה שנברא בו . ואם אחר סידור שלפניו סדר הדבר האחרון ביום שלאחריו . אכן היום הראשון זהו התחלת הבריאה מאין גמור . וזה אין לו התלות מאומה ליום שלפניו אחר שנברא מן האין · רק באמת תחלת הבריאה וכללותיה נמשכת מהתורה העליונה שקדמה להם . והיא העיקר בבריאה כדלעיל פ"א סימן ב' . והיא אשר הודעתנו מה שהיה קודם שנברא העולם : **מן החמרין** מוליכי תבואה על החמורים : **והיו שואלין** כו' החמרין הנכנסין למדינה שואלין לאלו היוצאין ממנה מה שברון כלומר מקח ושער התבואה במדינה . ע"ד לשבור אוכל . שבו שברו לנו : **של ששי** שואלין לאלו אשר היו שמה ביום חמישי : **בדמוסה** פרש"י בסדר המדינה לקבוע שער התבואה על נכון : **ואהיה אצלו אמון** וגו' יום יום · הרי כאן ב' ימים שקדמה : **ידעת מני עד** וגו' התורה יודעת כו' התורה נקראת עד כמו העדות והחוקים · ומתקיים לעולמי עד . והכי דריש אם תוכל לידע מן התורה מה שהיה קודם . בתמיה . אף אם התורה יודעת . אין לך רשות לדרוש כי אם מני שים אדם על הארץ : **בגדול ממך** כו' ד' מדות יש כאן גדול וחזק שלא תחקור מה לפנים ומה לאחור . במופלא ובמכוסה שלא תדרוש מה למעלה

ומה

בל תדע . במכוסה ממך אל תשאל . במה שהורשית התבונן . ואין לך עסק בנסתרות : (ג) י ויאמר אלהים נעשה אדם . במי נמלך . ר' יהושע בשם ר' לוי אמר במלאכת השמים והארץ נמלך . משל למלך שהיה לו ב' סנקליטים . ולא היה עושה דבר חוץ מדעתן . ר' שמואל ב"נ אמר במעשה כל יום ויום נמלך . משל למלך שהיה לו סנקתדרון ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו . ר' אמי אמר בלבו נמלך . יא משל למלך שבנה פלטין ע"י ארדכל . ראה אותה ולא ערבה לו . על מי יש לו להתרעם לא על ארדכל . אתמהא . הוי ויתעצב אל לבו . א"ר אסי משל למלך שעשה לו סחורה ע"י סרסור והפסיד . על מי יש לו להתרעם לא על הסרסור . אתמהא . הוי ויתעצב אל לבו : (ד) יב א"ר ברכיה בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדה"ר ראה צדיקים ורשעים יוצאים ממנו . אמר אם אני בורא אותו · רשעים יוצאים ממנו . ואם לא אברא אותו . היאך צדיקים יוצאים ממנו . מה עשה הקב"ה הפליג דרכן של רשעים מכנגד פניו . ושיתף בו מדת רחמים ובראו . הה"ד (תהלים א) כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד . איבדה מכנגד פניו ושיתף בו מדר"ח ובראו . ר' חנינא לא אמר כן . יג אלא בשעה שבא לבראות את אדה"ר . נמלך במה"ש . א"ל נעשה אדם בצלמנו כדמותנו · א"ל אדם זה מה טיבו . א"ל צדיקים עומדים ממנו . הה"ד (שם) כי יודע ה' דרך צדיקים . כי הודיע ה' דרך הצדיקים למה"ש . ודרך רשעים תאבד . איבדה מהם . גילה להם שהצדיקים עומדים ממנו . ולא גילה להם שהרשעים עומדים הימנו . שאילו גילה להם שהרשעים עומדים הימנו לא היתה מדה"ד נותנת שיברא : (ה) יד א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדה"ר . נעשו מה"ש כיתים כיתים . וחבורות חבורות . טו מהם אומרים אל יברא . ומהם אומרים יברא . הה"ד (שם פה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו . חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים . ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים . צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות . שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה . מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ . הה"ד (דניאל ח) ותשלך אמת ארצה . אמרו מה"ש לפני הקב"ה . רבון העולמים מה אתה מבזה תכסים אלטיכסייה שלך . תעלה אמת מן הארץ . הה"ד (תהלים פה) אמת מארץ תצמח . רבנן אמרי לה בשם ר"ח בר אידי ור' פנחס ור' חלקיה בשם ר"ס אומר . טז מאד . הוא אדם . הה"ד וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד . והנה טוב אדם . רב הונא רבה של צפורין אמר עד שמה"ש מדיינין אלו עם אלו ומתעסקין אלו עם אלו בראו הקב"ה . אמר להן מה אתם מדיינין כבר נעשה אדם . ר"ה בשם ר' איבו אמר יז בדעת בראו . שברא צורכי מזונותיו ואח"כ יח בראו . אמרו מה"ש לפני הקב"ה . רבון העולם מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו . הדא עקתא להן מברי' . א"ל אם כן (תהלים ח) צונה ואלפים כלם וגו' למה נבראו . צפור שמים ודגי הים למה נבראו . משל למלך שהיה לו מגדל מלא כל טוב . ואין לו אורחים . מה הנייה יש למלך שמלאו . אמרו לפניו רבש"ע (שם) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ . עביד מה דהני לך : (ו) ר' יהושע דסכנין בשם ר' שמואל אמר יט בנפשותן של צדיקים נמלך . הה"ד (ד"ה א ד) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שמה . המה היוצרים . על שם וייצר ה' אלהי' את האדם עפר מן האדמ' . יושבי נטעים . על שם ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם . וגדרה . על שם (ירמיה ה) אשר שמתי חול גבול לים . עם המלך במלאכתו ישבו . עם המלך ממ"ה הקב"ה ישבו נפשות של צדיקים . שבהן נמלך הקב"ה וברא את העולם : (ז) ר' שמואל ב"נ בשם ר' יונתן אמר כ בשעה שהיה משה כותב את התורה היה כותב מעשה כל יום ויום . כיון שהגיע לפסוק הזה שנא' ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו . אמר רבון העולם מה אתה נותן פ"פ למינים אתמהא . א"ל כתוב והרוצה לטעות יטעה . א"ל הקב"ה משה האדם הזה שבראתי . לא גדולים וקטנים אני מעמיד ממנו . שאם יבא הגדול ליטול רשות מן הקטן ממנו . והוא אומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן ממני . כא והן אומרים לו למוד מבוראך שהוא ברא את העליונים ואת התחתונים וכיון שבא לבראות את האדם נמלך במה"ש . אר"ל לית הכא מלכו . אלא משל למלך שהיה מטייל בפתח פלטין שלו . וראה בלורין א' מושלכת . אמר מה נעשה בה . מהן אומרי' דימוסיות . ומהן אומרים פריבטאות . אמר המלך אינדרטין אני עושה אותה . מי מעכב : (ח) שאלו המינים את ר' שמלאי כב כמה אלהות בראו את העולם . א"ל אני ואתם נשאל לימים הראשונים . הה"ד (דברים ד) כי שאל נא לימים ראשונים למן היום אשר ברא אלהים אדם ; אשר

יד יוסף י ילקוט סדר זו : יא ב"ר פרשה כ"ז סי' ו' : יב שוח"ט סוף מזמור א'. ילקוט סדר זו. וילקוט תהלים רמז תרי"ט : יג סנהדרין דף ל"ח : יד ילקוט סדר זו : טו זוהר סדר פנחס דף רל"ח ע"ב : טז בראשית רבה פ"ט : יז עיין תוס' ברכות ס' ד"ה אשר : יח עיין סנהדרין ל"ח ע"א : יט עיין מדרש רות ריש פ"ב . ילקוט סדר זו : כ ילקוט סדר זו : כא תקוני זוהר דף קנ"ב : כב ש"ר ריש פ' כ"ט . ירושלמי ברכות ריש פרק הרואה . דברים רבה פ"ב . ילקוט סדר זו :

מתנות כהונה

זה הקב"ה שופלא ומכוסה מעלה ומטה ואין לך עסק בנסתרות מעשה מרכבה שהסתיר וכיסה אותו עתיק יומין ב"ה : סנקלוטין יועצים : סנקתדרין שר יועץ המלך יושב שני על כסא של כבוד : ארדכל ראש בנאים וחורשי עצים ואבנים : הפליג הרחיק מכנגד פניו . ושיתף מ"ר שנאמר וייצר ה' אלהים וגו' ה' זו מדת הרחמים : יודע קרי ביה הודיע ה' וגומר : אלטיכסייה חותם שהותמו של הקב"ה אמת : מאד הוא אדם . אותיותיהן שוים : רבה של ציפורין. הרב והאדון של עיר : כבר נעשה . קרי ביה נעשה השי"ן קמוצה : הדא עקתא כו' . הצרה הזאת להיכן ולמה תהא נבראת שכל ימיו מכאובים וכעס ענייניו ובילקוט גרס למה מברי : עביד מה וכו' . עשה מה שטוב ונאה בעיניך : המה היוצרים . הצדיקים היו עם הקב"ה ביצירה ונטיעת גן עדן ובמאמר התחייה להרמב"ם מצאתי הגיר' שבהם נמלך הקב"ה וברא את העולם : ועליהם נאמרה נעשה אדם וגו' : חול לים . וזהו גדרו שאין לים רשות לצאת אפי' כמלא נימא : פתחון פה למינים . לאמור שתי רשויות הן : לית הכא מלכו . אין כאן משמעות המלכות ושאלה ונטילת רשות אלא כו' : בלירין אבן גזית נכונה לבניין : דימוסאות מרחצאות . ורש"י פי' בניינים : פריבטאות מושבות נאות בחצר המלך : אינדרטין צורת ותמונת המלך והערוך גרס אנדריונטוס ופי' בו היכל נאה : לימים הראשונים . בירושל' דפרק הרואה גרים ולי אתם שואלים

עץ יוסף

ומה למטה (רש"י ויפ"ת) : במה שהורשית התבונן לרבי חמא בר חנינא פי' במה שהורשית היינו מן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ · ולא"ק דבר קפרא בירושלמי דשרי מיד מבריאת העולם אפילו בפרהסיא (עיין לעיל פ' א' סימן י"ג) פי' במה שהורשית מיום ראשון לבריאה : ואין לך עסק בנסתרות לרבי חמא בר חנינא פי' בנסתרות היינו במעשה בראשית ומעשה מרכבה . ולא"ק דבר קפרא הנ"ל דס"ל דביחיד מותר יש לעסוק בכל מעשה בראשית ומעשה מרכבה צריך לומר דנסתרות היינו מה למעלה וכו' : (ג) במי נמלך דנעשה אדם משמע לשון המלכה (מהר"ק) : סנקליטין (פי' שרי המדינה · והערוך פי' ב"ד · והמוסף כתב פי' בל"י סנקליטיס ב"ד) ולא היה עושה דבר חוץ מדעתם · כי אע"פ שאינו צריך ליקח מהם רשות מ"מ הוא נמלך בהם מדרך מוסר וענוה וכן הוא המדה בהקב"ה : במלאכת שמים וארץ נמלך כי להם יאות ההמלכה שהם ראשי הגייסות שהנבראים רובם מהם : במעשה כל יום ויום ס"ל שההמלכה תאות למעשה הימים · ר"ל המעשים הפרטיים של כל אחד ואחד ולא למלאכת השמים והארץ בכלל לבד (יפ"ת) : סנקתדרון הערוך פי' שרים שיושבים עמו תדיר בקתדריות ומייעצין אותו · והמוסף כתב בל"י יועץ למלך יושב למשפט : בלבו נמלך שכמו שהלב הוא מקור החיות אשר ממנו יתפשט החיות לכל האברים . כן כביכול נקרא ה' לב העולם . ויש בדברים ההם סודות תהומים : ארדכל ז"ל המעריך . נ"ל שהוא האומן להשוב מחשבות לעשות ולסדר הבתים והחצרות והאכסדרות והעליות ונותן שיעור לגובהן ולרחבן לרומן ולעומקן ואין הבנאין עושין דבר אלא על פיו : ע"י סרסור חילוף המשלים שבין רבי אמי ובין רבי אסי אכתוב לקמן בפרשה כ"ז סימן ו' : (ד) מכנגד פניו שהסתיר פניו מהם כאילו אינן כלום למנוע הבריאה בעבורן : ושתף בו מדת רחמים מתחלה כתוב שם אלהים לבד . ובבריאת אדם כתוב וייצר ה' אלהים ששיתף בו מדת רחמי' ובראו (מת"כ) : כי יודע ה' דרך צדיקים . שהם הנחשבים וקיימים וראוי שיברא האדם אבל דרך רשעים תאבד שהעבירם כו' שלא למנוע בעבורם בריאת האדם (יפ"ת) : לא אמר כן אלא דרש יודע הודיע . שדרך צדיקי' הודיע למלאכים ודרך רשעים איבד מהם : נמלך ובהם יצדק יפה בצלמנו כדמותנו שהם שכלים נבדלי' שזהו ענין הצלם (יפ"ת) : הודיע ה' דרך צדיקי' למה"ש . פרש"י פסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' · וזהו כי יודע ה' כלומר שמחבב דרך הצדיקים · להודיעה למה"ש להכריע דעתם להסכים לבריאה ובהיפך דרך רשעים תאבד שאיבדה מהם ולא גילה להם מעשיהם (מהר"ק) : לא היתה מדת הדין · שהיו מקטרגין : (ה) חסד אמר יברא כו' משום שע"י מעשה האדם בא תיקון ופגם בעולמות העליוני' לכן חסד אמר יברא לפי שהוא גומל חסדים ומחזיק מדתו . ואמת אמר אל יברא שכלו שקרים ופוגם במדתו . וכן הוא בצדק ושלום (מהר"ק) : שכלו שקרים קרוב לכולו : שהוא עושה צדקות צדקה לאו היינו ג"ח . דצדקה הוא נתינת ממון לעניים וג"ח הוא ההטבה עם חבירו בגוף ובממון ולא במתנ' : דכוליה קטטה פי' קרוב לכולהו . כי א' מאלף לא ימצא בלתי מקפיד כהלל (יפ"ת) : נטל אמת כו' לא שמע לעצתו אלא הכריחו לצד המלינים · והא דלא השליך לשלום · רש"י ז"ל תי' דשלום לא היה כל כך חשוב כאמת לעכב : תכסים אלטיכסייה פרש"י חותם דחותמו של הקב"ה אמת . דאיכא בזיון לחותמו של הקב"ה . והערוך גרס אלטכסייא שלך כו' ולא גרס מלת תכסים . וכתב המוסף אליטיטכסיא בל"י אמת נדגלת עכ"ל : תעלה אמת גם זה מדברי המלאכים שביקשו מה' שתעלה אמת מן הארץ . ולא מכרה תשובת הקב"ה דפשוט שמשמע להם שלא נשאר אמת בארץ . אבל בילקוט גרס אמר להם תעלה אמת פי' שהיא תשובת השי"ת . כלו' שה' יתברך שמע בטענתם שאין ראוי לבזות לאמת (יפ"ת) : אמת מארץ תצמח הוא ס"פ של חסד ואמת נפגשו : מאד הוא אדם כי האדם הוא תכלית הכל ודיוקנו של מקום וציור פעולותיו ואותיות מאד הן אותיו' אדם (כ"ח) הה"ד וירא אלהים כו' ראה דעת כל מה"ש והכריח שטוב האדם : רבה של צפורין האדון של עיר ציפורי : כבר נעשה קרי ביה נעשה השי"ן קמוצה והכתוב לא זכר אלא המאמר שאמר להם אחר שבראו שהודיעם בו סיבת בריאתו שהוא לפי שעשוי בצלם ודומה בשפלים כדכתיב בצלמנו וגו' (יפ"ת) : בדעת בראו באופן שתהיה לו תשובה נגד המלאכים המקטריגים : הדא עקתא לשון מבריא בתנחומא סדר תרומה מסיים כיון ששמעו המלאכים כן התחילו אומרים רבש"ע כו' כן הוא שבחך שתהא בשמים ע"ש . דבתחילת הבריאה חקרו המלאכים שבריאת האדם הוא רק לתכלית התורה . לכן צווחו הדא עקתא כו' פי' הצרה הזאת להיכן ולמה תהא נבראת . ובילקוט גרס למה מברי : צונה ואלפים כלם כו' ודייק לה מדכתיב וירדו בדגת הים וגו' : למה נבראו שכל הנמצאות השפלות לתכלית האדם נבראו : מלא כל טוב זה העולם בראותו על מלואתו · אם לא אברא אדם לריק פעלתי באלו הששת ימים : מה אדיר שמך ראוי שתראה גבורתך בארץ בבריאת האדם . ועביד מה דהני לך פי' עשה מה שטוב ונאה בעיניך : (ו) בנפשותן של צדיקים אדלעיל קאי דקאמר במי נמלך ודריש עם נפשותיהם של צדיקים · דהטיבי טפי מהמלאכים מצד נפשם שהיא למעלה מהמלאכים (יפ"ת) . וכדי שלא יהיה להם תרעומות על מלחמת היצה"ר נמלך בהם : המה היוצרים ע"ש וייצר כו' . קרי להו יוצרים כיון דבעצתם היתה היצירה של האדם : יושבי נטעים שבעצתם נברא הג"ע דכתיב ביה ויטע גן בעדן מקדם : גדרה שבעצתם נעשה גדרת הים דכתיב אשר שמתי חול גבול לים וגו' : שבהן נמלך הקב"ה דייק לה מדכתיב במלאכתו ישבו שמה דמלאכתו שהם כל העולם הוא . ומ"מ פרט ראשונה למיזת יצירת האדם וג"ע וגבול הים . לחשיבותן . ומ"מ לא כתב נעשה אלא במלאכת האדם דהשיב טפי ושייכא טפי לענין [illegible] (יפ"ת) : (ז) היה כותב מעשה כו' . ר"ל לפי שראה משה שבמעשה כל יום ויום לא כתיב בהו נעשה . אמר שזה יהיה פ"פ לאפיקורסים לומר שביצירת האדם הוצרך ח"ו סיוע ממה"ש · אבל אילו היה כתיב נעשה ג"כ בכל הנבראים לא היה קשה כלל . משום די"ל דברה תורה כלשון בנ"א . והוא דרך מעלה וכבוד כמו לבן היה יחיד ואמר ונתנה לך גם את זאת (יפ"ת) : מה אתה נותן פ"פ באמת דנעשה אדם פירושו אני והארץ המוכרת שתוציא הארץ הגוף מיסודותיה כאשר עשתה בבהמה וחיה . ונפח בו הקב"ה הנשמה העליונה . וכמו שכתב הרמב"ן ע"ש . אלא דקשה ליה מה בצע בכתיבתו בהיות מזה פ"פ לטועים : א"ל כתוב שהרי תשובתו מפורש בצדו ויברא אלהים את האדם . ולא נאמר ויבראו . ואם עדיין ירצה להתעקש להחזיק בטעותו יטעה ומה דקשה לך מ"מ מה בצע בכתיבתו . אני אומר לך דמ"מ טובא . דאדם הזה שבראתי לכך נכתב ביצירתו נעשה אדם שהוא לשון המלכה וענוה עבור ענוה כדי שהאדם יתפוש ג"כ דרכי ענוה (מהר"ק) : לית הכא מלכו אין נעשה אדם המלכה וענוה שנועץ עם אחרים . אלא כמדבר עם עבדיו לראות מה בדעתם ועד איזה מלאכה יוכלו להעלותה . אבל הוא יעשה הנראה בעינו . להראות להם יכלתו שיכול להעלות עניני יותר ממה שעלה בדעתם : בבלורין אבן גזית והעבדים חשבו שמדבר פחות כזה לא יעשה המלך כי אם דבר פחות כדימוסאות פי' מרחצאות בתי זיעה (מעריך) . אבל המלך אמר אני עושה נימנו אנדרטין צורת המלך וכן אמר למלאכים נעשה אדם לראות מה בדעתם לעשות ממנו . וכל אחד השיב לפי דעתו שלא חשבו שיתעלה יותר מאשר ב"ת . והקב"ה השיב אעשנו בצלמנו כדמותנו . והכא לא חש להזכיר תשובת המלאכים (יפ"ת) : (ח) נשאל לימים ראשונים ששת ימי בראשית . כי הם ידעו כהוגן כמה בראו העולם . ובירושלמי גרס נשאל לאדם

אשר בראו אכ"כ . אלא אשר ברא . חזרו ושאלו אותו . א"ל מה הוא דין דכתיב בראשית ברא אלהים . א"ל בראו אלהים אכ"כ . אלא ברא אלהים . כג א"ר שמלאי בכל מקום שאתה מוצא פ"פ למינין . אתה מוצא תשובתם בצדו . חזרו ושאלו אותו . א"ל מה הוא דין דכתיב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו . א"ל קראון מה דבתריה ויבראו אלהים את האדם בצלמיהם לא נאמר . אלא ויברא אלהים את האדם בצלמו . כיון שיצאו א"ל תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה . לנו מה אתה משיב . א"ל כד לשעבר אדם נברא מן האדמה חוה נבראת מאדם . מכאן ואילך בצלמנו כדמותנו . לא איש בלא אשה . ולא אשה בלא איש . ולא שניהם בלא שכינה . חזרו ושאלו אותו . א"ל מה דין דכתיב (יהושע כב) אל אלהים ה' וגו' . א"ל הם יודעים אכ"כ אלא הוא יודע . א"ל תלמידיו לאלו דחית בקנה . לנו מה אתה משיב . א"ל שלשתן שם אלהים הן . כאיניש דאמר בסילוגוס קיסר . אגוסטוס קיסר . חזרו ושאלו לו . א"ל מה הוא דין דכתיב (יהושע כג) כי אלהים קדושים הוא . א"ל קדושים המה אכ"כ . אלא קדושים הוא : (ט) א"ר הושעיא כה בשעה שברא הקב"ה אדה"ר טעו בו מה"ש ובקשו לומר לפניו קדוש . משל למלך ואיפרכוס שהיו בקרונין . והיו בני המדינה מבקשין לומר למלך דומינו . ולא היו יודעין איזהו . מה עשה המלך . דחפו והוציאו חוץ לקרונין . וידעו הכל שהוא איפרכוס . כך בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר . טעו בו מה"ש ובקשו לומר לפניו קדוש . מה עשה הקב"ה . הפיל עליו תרדמה וידעו הכל שהוא אדם . הה"ד (ישעיה ב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא : (י) זכר ונקבה בראם כו זה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך זכר ונקוביו בראם : (יא) ר' יהושע בר נחמיה בשם ר' חנינא בר יצחק ורבנן בשם ר"א אמרי . כז ברא בו ארבע בריות מלמעלה וארבעה מלמטן . אוכל ושותה כבהמה . פרה ורבה כבהמה . ומטיל גללים כבהמה . ומת כבהמה . מלמעלן . עומד כמלאכי השרת . מדבר כמה"ש . יש בו דעת כמה"ש . ורואה כמה"ש . ובהמה אינה רואה . אתמהא . אלא זה מצדד . ר' תפדאי בשם ר' אחא . העליונים נבראו בצלם ובדמות ואינם פרים ורבים . והתחתונים פרים ורבים . ולא נבראו בצלם ובדמות . אמר הקב"ה הריני בורא אותו בצלם ובדמות מן העליונים . פרה ורבה מן התחתונים . ר' תפדאי בשם ר' אחא אמר . אמר הקב"ה אם בורא אני אותו מן העליונים . הוא חי ואינו מת . מן התחתונים . הוא מת ואינו חי . כח אלא הרי אני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים . אם יחטא ימות . ואם לא יחטא יחיה : (יב) וירדו בדגת הים . א"ר חנינא אם זכה רדו ואם לאו ירדו . א"ר יעקב דכפר חנין . את שהוא בצלמנו כדמותנו ורדו . את שאינו בצלמנו כדמותנו ירדו . ר' יעקב דמן כפר חנין אמר יבא צלמנו ודמותנו . וירדו לשאינו דומה לצלמנו כדמותנו : (יג) ויברך אותם אלהים . כט תמן תנינן בתולה נשאת ליום רביעי . ואלמנה ליום חמישי . למה שכתוב בהן ברכה . והלא אין כתיב ברכה אלא בחמישי ובששי . בר קפרא אמר רביעי אור להמישי וחמישי אור לששי : (יד) ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא וכבשוה וכבשה כתיב . ל האיש מצוה על פריה ורביה . אבל לא האשה . ריב"ב אומר אחד האיש וא' האשה . על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלהים וגו' . וכבשוה וכבשה כתיב . האיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק . שכל אשה שיוצאה לשוק סופה להכשל . מנא לן מדינה . שנא' (בראשית לד) ותצא דינה . ולבסוף נכשלה . הה"ד (שם) וירא אותה שכם וגו' . ר' ירמיה ור' אבהו ור' יצחק בר מריון בשם ר' חנינא הלכה כר"י : (טו) א"ר אבהו לא נטל הקב"ה כוס של ברכה וברכן . אמר ר"י בר"ס מיכאל וגבריאל הם היו שושבינין של אדה"ר . א"ר שמלאי מצינו שהקב"ה מברך חתנים . ומקשט כלות . ומבקר חולים . וקובר מתים . מברך חתנים מנין . (בראשית א) ויברך אותם אלהים . ומקשט כלות מנין . (שם ב) ויבן ה' אלהים את הצלע . מבקר חולים מנין . שנא' (שם יח) וירא אליו ה' באלוני ממרא . קובר מתים מנין . שנא' (דברים לד) ויקבר אותו

יד יוסף כג סנהדרין דף ל"ח ע"ב : כד לקמן פ' כ"ב סי' ד': כה קהלת רבה פסוק ונודע אשר הוא . תנחומא סדר פקודי . פדר"א פרק י"א: כו ילקוט סדר בראשית . תנחומא סדר שמות . בבלי וירושלמי פ"ק דמגילה . מסכת סופרים פרק א'. מכילתא דהחדש הזה לכם פ' י"ד: כז עיין בהדר"נ פ' כ"ז . לקמן פרשה י"ד . חגיגה דף ט"ז : כח ספרי ח"ב פיסקא ש"ו: כט כתובות דף ז'. ירושלמי שם . וילקוט סדר זו : ל יבמות דף ס"ה . תנחומא סדר נח . ילקוט סדר זו . ירושלמי מגילה פ"א הלכה ד' . ותענית פ"ד הלכה ו' . יבמות סוף פ"ו . תנחומא סדר וישלח : לא ילקוט סדר זו . קהלת רבה פסוק טוב ללכת . ושוח"ט . ועיין סוטה דף י"ד :

ענף יוסף

פרשה ח [ח] (לשעבר אדם נברא מן האדמה כו') פי' דנעשה אדם לא מיירי בתחלת בריאתו אלא בהויות הנמשכות אחר בריאת אדם וחוה · מכאן ואילך נעשה אדם בצלמינו שלשתינו בשותפות כי אין איש בלא אשה וכו' ופסוק ויברא פירושו וכבר נבראו מתחלה וכו' (יפ"ת ועי' נזה"ק) : [טו] (א"ר שמלאי מצינו שהקב"ה מברך חתנים כו') שהם שלש מעלות זו ע"ג זו · א' שמחת חתן וכלה יש לאום אולי הוא עושה לתשלום גמול · שהוא ישמח ג"כ אותו או בנו · ביקור חולים הוא מעלה יותר שכל חולה עומד בספק אם יחיה אם ימות . ואם ימות אז לא ישלם גמול · ועכ"ז הוא גומל חסד עמו מספק · הג' הוא מעלה עליונה והוא חסד של אמת · קבורת מתים שאינו מצפה לתשלום גמול (של"ה הביאו דף קמ"ד ע"א) :

מתנות כהונה

שואלים לכו ושאלו לאדם הראשון שנאמר כי שאל נא וגו' עד האדם על הארץ : **בראו** האל"ף במלאפו"ם : **אלהים** משמעותו לשון רבים : **אלא** ברא אלהים . ולשון אלהים בכל מקום לשון רבים כמו אדוני יוסף בעליו אין עמו : **בצלמו** סבירא ליה דכינוי הוי"ו של בצלמו מוסב על הקב"ה ולא כמו שפרש"י ז"ל בחותם שחוזר על האדם : **דחית** בקנה . שמ"מ למה לו לומר לשון רבים נעשה בצלמינו וגו' ויאמר אעשה בצלמי ודמותי : **מכאן** ואילך בצלמינו וכו' . דרך משפיע ומקבל כי כל הנבראים מקבלים זה מזה עד המשפיע העליון ברוך הוא : **ולא** שניהם בלא הקב"ה שזורק בו הנשמה וזהו נעשה לשון רבים בצירוף האב והאם : **לאלו** דחית כו' . שמ"מ למה לו לומר ג' שמות יאמר אחד מהם ולא יתן מכשול לפני העור בדבר : **בסילוגום** אגוסטוס . שמות בני אדם הן : **אלהים** קדושים כו' . מה שלא אמרו התלמידים לאלו דחית בקנה לנו מה אתה אומר . לפי שי"ל אלהים של קדושים הוא המתקדשים ומוסרים עצמם עליו : **איפרכום** שר חשוב : **בקרונין** עגלה חשובה : **דומינו** שבח וברכה כגון יחי אדוני המלך וע"ע דומינו ורש"י פי' שירה וכן כאן טעו וסברו כי היא השכינה מפני שנברא בצלם כן פרש"י : **זכר** ונקבה בראם . אלו ד' דלמטן : **ד'** בריות כו' . יש בו ד' מדות כמלאך וד' כבהמה כדמפרש ואזיל : **ד'** מלמעלן . לזה כתב בצלמינו כדמותינו כדמות מלאכי מעלה : **מדבר** לשון הקודש : **מצדד** לא מצדד ממש ראשו לכל צדדיו שאפילו בהמה עושה כן אלא האדם אע"פ שמביט לפניו רואה לצדדין אפי' מה שאינו רואה לראות משא"כ בבהמה שאינה רואה מצדדיה אא"כ נוטה ומנענע ראשה לצדדין כן פירש"י : **אם** זכו רדו . וימשלו כד"א והוא היה רודה : **את** שהוא בצלמינו . חסיד ושלם כאלהים ורדו ימשלו על הכל : **לשאינו** דומה . כבהמות וחיות ובני אדם הדומים להם : **ברכה** לאדם ולדגים : **אור** לחמישי . ערב ליום ה' של מחר יהיה יום ה' לפיכך נשאת בד' ונבעלת מיד בליל ה' שב' בו ברכה : **וחמישי** אור ערב לששי לפיכך נשאת האלמנה בה' ונבעלת מיד ליל ו' : **וכבשה** כתיב חסר וי"ו משמעותיה לשון מיעוט : **ומקשט** כלות ויבן וגו' . ודרשו חז"ל בפ' המגניע מלמד שקשטה ככלה שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בנייתא : **וירא** אליו . לבקר החולה : **ויקבור** אותו

עץ יוסף

לאדם הראשון שנא' כי שאל נא וגו' . אשר ברא אלהים אדם על הארץ : **בראו** האל"ף במלאפו"ם : **אלא אשר ברא** ומ"ש אלהים . הוא דרך כבוד כמ"ש אדוני הארץ : **מהו דין** דכתיב בראשית ברא אלהים ולא אל או אלוה . הו"ל פתחון פה לומר דהוא לשון רבים : **בצלמו** ס"ל דכינוי הוי"ו של בצלמו מוסב על הקב"ה ולא על האדם (מת"כ) : **דחית בקנה** ה"ל למימר ויאמר אעשה בצלמי ודמותי (מת"כ) : **חוה נבראת מאדם** כדכתיב ויקח אחת מצלעותיו · וכמ"ד עלעא · ולא כמ"ד דו פרצופים : **אין איש בלא אשה** שלא ינא תולדתו מהאיש בלא אשה ולא מאשה בלא איש . ולא משניהם בלא שתוף שכינה . אלא הולד נעשה ע"י שלשתן : **מהו דין** דכתיב אל אלהים ה' . מדכפל אל אלהים ה' הוי ליה פ"פ שהם ח"ו ג' רשויות כל אחד בשמו : **לאלו דחית** כו' שמ"מ יאמר רק אחד מהם ולא יתן מכשול לפני העור בדבר (מת"כ) : **א"ל שלשתן** כו' שהוא על הוראת גדולה כאומר . השר . האדון . הדוכוס . שכל תארי גדולה באחד (יפ"ת) ור"ל שכל תואר גדולה מורה על מדרגת ממשלה מיוחדת במדינה זו כך . ובמדינה זו כך · וכן הוא בשמותיו יתברך וכדמפורש בזוהר דשם אל חסד . ואלהים גבורה . וי"י רחמים . ובהם מנהיג הקב"ה עולמו כל אחד כפי שעתו וזמנו (נזה"ק) : **בסילוגום** כו' שם המושל הראשון אשר כבש הרומיים תחת ידו . ואחריו נקראו כן מושלי הרומיים · ואווגוסטינים בן אחותו היה ומשל תחתיו . ועל שמו נקראים המושלים אחריו . וזה ענין קיסר אווגוסטוס (מוסף הערוך) : **אלהים קדושים הוא** מה שלא אמרו התלמידים לאלו דחית כו' . לפי שיש לומר דה"פ אלהים של קדושים דהיינו מה"ש והצדיקים הנקראים קדושים (נזה"ק) . אבל בירושלמי אי' שאמרו התלמידים כך גם כאן : (ט) **בקשו לומר לפניו** כי האדם קודם החטא היה זיהרא עילאה שהוא שורש הנשמה העליונה חלק אלוה ממעל · וכן גופו היה כתנות אור וסברו שיהיה חי לעולם . לכך רצו לומר לפניו קדוש · לכך הפיל עליו תרדמה וישן וידעו שימות שהשינה אחד מששים ממיתה (ד"מ) : **איפרכום** שר חשוב . בלשון ישמעאל בא"ס והוא מושל על עיירות רבות . וכלן נקראות אפרכיא שלו (מעריך) : **בקרונין** עגלה חשובה : **דומינו** שבח וברכה כגון יחי המלך . ורש"י פי' שירה : **ולא היו יודעים** ענין המשל שטעו וחשבו היותו נלחי . ולכן בקשו לקלסו בקלוסו של הקב"ה ולומר לפניו קדוש . שהקדושה והנלחיות אחים הם (ועיין ביפ"ת) : **הה"ד חדלו** כו' מן האדם בה' הידיעה . דרש על אדם הראשון . ועל שטעו בו הוצרך לומר להם חדלו לכם מן האדם · אשר נצריך לישן ואין ניכר בו שחי הוא כי אם על ידי הנשימה . וזהו אשר נשמה באפו . ועל כן אמר בלשון ויפל · שאפילו שלא יטעו בו : (י) **זכר ונקבה בראם** זה הפ' כתיב בפרשה ה' · אבל כאן כתיב ברא אותם . ואין חילוק · אלא השינוי היה מנקבה לנקוביו משום דלא יקשה ליה לתלמי המלך דכאן כתיב זכר ונקבה בראם ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו . לכן כתבו לו זכר ונקוביו בראם . ע"ש שעשה נקוביו בחכמה שלא יתבזה . עשה המדים במקום בינה כדאי' בפ"ק דברכות (יפ"ת) . וה"ה דשינו לו קרא דבראשית א' זכר ונקוביו ברא אותם : (יא) **ד' בריות** כו' יש בו ד' מדות כמלאך וד' כבהמה כדמפרש ואזיל : **ד' מלמעלן** לזה כתב בצלמנו כדמותנו כדמות מלאכי מעלה . זכר ונקבה בראם אלו ד' דלמטן (רש"י) : **אוכל ושותה כבהמה** שהעליונים אין ביניהם אכילה : **עומד כמה"ש** שהאדם נצב בקומה . וכן מלאכי השרת זקופים כדכתיב שרפים עומדים ממעל לו : **מדבר כמה"ש** בלשון הקודש (גמרא פרק אין דורשין) : **דעה כמה"ש** שהיא שכלית אמתית בהכרת קונו מעניני העולם . אבל בהמה לית לה דעת אלא ערמה דמיונית לצרכיהם : **אלא זה מצדד** שאפי' כשהוא מביט לפניו יכול להסתכל לצדדיו . אבל הבהמה אינה רואה לצדדיה אם אינה הופכת פניה (רש"י) : **ואינו מת** ואין הרשעים נענשים · ואם מת ואינו חי מה יעשו הצדיקים . על כן ברא אותם באופן שאם יחטא ויהיה רשע גמור ימות מיתת עולם . ואם יזכה בהחלט ויהיה צדיק גמור יחיה בעוה"ב חיי עולם . והבינונים רב חסד מטה כלפי חסד : (יב) **וירדו בדגת הים** א"ר חנינא אם זכה ירדו ואם לאו ירדו כו' . את שהוא בצלמנו כדמותנו ירדו כו' כצ"ל וקאי אוירדו דפסוק ראשון (יפ"ת) · שלכך אמר וירדו ולא אמר וימשלו לרמוז בו זה הדרש (רד"ק) . והיינו כפרש"י בחומש וירדו בדגת הים יש בלשון הזה לשון רדוי ולשון ירידה . זכה רודה בבהמות וחיות · לא זכה נעשה ירוד לפניהם . והיה מושלת בו . ופירש הרא"מ דיש אם למקרא היו"ד בחיר"ק ויש אם למסורת היו"ד בצר"י : **את שהוא** בצלמנו כדמותנו ירדו . כלומר אם זכה שהוא בצלם ודמות והיא נשמה העליונה ירדו בב"ח . ואם אינו בצלם ודמות שבהטאו מסתלק ממנו צלם אלהים כנודע . אז אדרבא ירדו לפני הב"ח . וביאר הטעם כי מה שהאדם רודה בב"ח הוא לפי שהוא בצלם ודמות . כי יבא צלמנו ודמותנו הוא האדם וירדה לשאינו דומה לצלמנו כדמותנו הם הב"ח ולפיכך דוקא אם זכה שהוא בצלם ודמות ירדו בב"ח . ואם לא זכה שמסתלק ממנו הצלם ודמות ונמשל כבהמות נדמה אדרבא החיה שולטת בו . כחיה המושלת בבהמה להזיקה (נזה"ק) : (יג) **תמן תנינן** ברים כתובות : **אלא בחמישי וששי** בחמישי בעופות ודגים . ובששי באדם . אבל בד' ליכא ברכה ומ"ע בתולה בד' . ומשני בר קפרא ד' אור לה' דאיכא ברכה אזמן בעילה . וכן בחמישי תהא הביאה אור לששי : (יד) **וכבשה כתי'** בסוף פרק הבא על יבמתו ע"ש : **וכבשה כתיב** פי' מדכתיב וכבשה חסר ו' לא מיירי אלא בחד . והיינו אדם שדרכו לכבוש ארצות במלחמה לא האשה . ועליו דוקא נוה על פ"ו דכנוי וכבשה הארץ קאי כפשטיה דקרא : **הלכה** כר"י ובירושלמי יבמות כל הסוגיא ופוסק כריב"ב . וידוע דהב"ר הוא אגדת ירושלמי . ואנן נקטינן כש"ס דידן . שהלכה כת"ק ולא כריב"ב . ודע דבמקום שנאמרו הדברים במדרש ובירושלמי דרך הלכה כדהכא . ודאי במקום שאין הבבלי חולק למדין ג"כ מן הב"ר ושארי אגדות : (טו) **נטל הקב"ה כוס** מכאן מוכח שברכת חתנים טעונה כוס . ודלא כחלקת מחוקק בר"ס ס"ב ע"ש : **וברכן** ברכת חתנים . והיינו דכתיב ויברך אותם אלהים . דאין ברכה זו מ"ש אח"כ פרו ורבו בענין עופות ודגים דפרו ורבו מילתא באנפי נפשה ולחיוב מצוה אתא : **וברכן** הכוונה שבירכהו ה' בענינים שאנו משבחים ומתפללים עליהם בברכת חתנים . שיצירתם ותיקון בנין יתקיים ושיהיו שמחים אדם וחוה ושיבורכו בפרי הגפן ובמזונם וכל צרכיהם (יפ"ת) : **מיכאל וגבריאל** כו' עיי' פדר"א סוף פ' י"ב ביתר ביאור . ובש"ר פ' י"ח : **מצינו שהקב"ה** סוטה י"ד . ועיין כל זה בפדר"א פרק ט"ז וי"ז באריכות . עיין קהלת רבה פסוק טוב ללכת : **ומקשט כלות** ודרשו חז"ל בפרק המגניע מלמד שקשטה ככלה שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא : **וירא אליו ה'** כו' דיוס

אותו בניא. אמר רשב"נ בשם ר' יונתן. אף מראה פנים לאבל. תה"ד (בראשית לה) וירא אלהים אל יעקב עוד וגו'. מה ברכה ברכו ר' יונתן אמר ברכת אבלים:

פרשה ט

(א) וירא אלהים את כל אשר עשה וגו'. א ר' לוי פתח (משלי כה) כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אמר מתחלת הספר ועד כאן. כבוד אלהים הוא הסתר דבר. מכאן ואילך כבוד מלכים חקור דבר. כבוד דברי תורה שנמשלו כמלכים שנא' (משלי ח) בי מלכים ימלכו. לחקור דבר: (ב) ד"א וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ר' תנחומא פתח (קהלת ג) את הכל עשה יפה בעתו. א"ר תנחומא ב בעונתו נברא העולם. לא היה העולם ראוי לבראות קודם לכן. א"ר אבהו מכאן שהקב"ה היה בורא עולמות ומחריבן. ובורא עולמות ומחריבן · עד שברא את אלו. אמר דין הניין לי יתהון לא הניין לי. א"ר פנחס טעמיה דר' אבהו. וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. דין הניין לי. יתהון לא הניין לי: (ג) ג ד"א וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ר' יוחנן אמר מלך ב"ו בונה פלטין מביט בעליונים ראייה אחת. ובתחתונים ראייה אחת. אבל הקב"ה מביט בעליונים ובתחתונים ראייה אחת אמר רשב"ל הנה טוב מאד זה העה"ז. והנה טוב מאד זה העה"ב. העה"ז והעה"ב הביט בהן הקב"ה ראייה אחת. רשב"ל בשם ראב"ע אמר (ירמיה לב) אהה ה' אלהים הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרועך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר. מאותה שעה לא יפלא ממך כל דבר ר' חגי בשם ר' יצחק אמר (ד"ה א כח) ד ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד. קודם עד שלא נוצרה מחשבה בלבו של אדם כבר היא גלויה לפניך · ר' יודן בשם ר' יצחק קודם עד שלא נוצר יצור. כבר מחשבתו גלויה לפניך. אמר ר' יודא לגרמיה (תהלים קלט) כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כולה קודם עד שלא יארש לשוני דיבור כבר הן ה' ידעתי כולה: (ד) ר' חמא בר חנינא ור' יונתן רחב"ח אמר. משל למלך שבנה פלטין ראה אותה וערבה לו. אמר פלטין פלטין הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. כך אמר הקב"ה לעולמו. עולמי עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. ר' יונתן אמר. למלך שהיה משיא את בתו. ועשה לה חופה ובית. וסיידה. וכיירה. וציירה. וראה אותה וערבה לו. אמר לה בתי בתי הלואי תהא החופה הזאת מעלת חן לפני בכל עת. כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו. כך אמר הקב"ה לעולמו. עולמי עולמי. הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת. כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו: (ה) בתורתו של ר"מ מצאו כתוב. והנה טוב מאד. ה והנה טוב מות. אמר רשב"נ רכוב הייתי על כתפו של זקני. ועולה מעירו לכפר חנן דרך בית שאן. ושמעתי את רשב"א יושב ודורש בשם ר"מ. הנה טוב מאד. הנה טוב מות: (ו) ר' חמא בר חנינא ור' יונתן. ו ר' חב"ח אמר ראוי היה אדה"ר שלא לטעום טעם מיתה. ולמה נקנסה בו מיתה. אלא ז צפה הקב"ה. שנבוכדנצר וחירם מלך צור עתידין לעשות עצמן אלהות. לפיכך נקנסה בו מיתה. הה"ד (יחזקאל כח) בעדן גן אלהים היית. וכי בגן עדן היה חירם אתמהא. אלא א"ל ח אתה הוא שגרמת לאותו שבעדן שימות. ר' חייא בר ברתיה דר' ברכיה משום ר' ברכיה (שם) את כרוב ממשח. אתה הוא שגרמת לאותו כרוב שימות. א"ל ר' יונתן א"כ יגזור מיתה על הרשעים ואל יגזור מיתה על הצדיקים. אלא שלא יהו הרשעים עושים תשובה של רמיות ושלא יהו הרשעים אומרים כלום הצדיקים חיים. אלא שהן מסגלין מצות ומעש"ט. אף אנו נסגל מצות ומעש"ט. נמצאת עשייה שלא לשמה: (ז) ר' יוחנן ורשב"ל. ר"י אמר מפני מה נגזרה מיתה על הרשעים. אלא כל זמן שהרשעים חיים הם מכעיסים להקב"ה. הה"ד (מלאכי ב) הוגעתם ה' בדבריכם. כיון שהן מתים. הן פוסקים מלהכעיס להקב"ה. שנא' (איוב ג) שם רשעים חדלו רוגז. שם חדלו מלהכעיס להקב"ה. מפני מה נגזרה מיתה על הצדיקים אלא כל זמן שהצדיקים חיים הם נלחמים עם יצרן. כיון שהם מתים הן נחין. הה"ד (שם) ושם ינוחו יגיעי כח. דיינו מה שיגענו. ורשב"ל אמר ליתן שכר לאלו בכפלים ולהפרע מאלו בכפלים. ליתן שכר לצדיקים. שלא היו ראוים לטעום טעם מיתה וקבלו עליהם טעם מיתה לפיכך (ישעיה סא) לכן בארצם משנה יירשו. ולהפרע מן הרשעים. שלא היו הצדיקים ראויים לטעום טעם מיתה. ובשבילן קיבלו עליהן מיתה. לפיכך (ירמיה יז) ומשנה שברון ירשו

יד יוסף פ"ט א ילקוט סדר זו: ב לעיל פ"ג סי' ע' ופ"נ: ג ילקוט סדר זו: ד ש"ח פ' כ"ח. ואגדת שמואל פ"ס. ילקוט ד"ה א' רמז אלף פ'. אגדת בראשית פ"ב: ה ילקוט סדר זו. זוהר סדר זו דף מ"ו ועיין זוהר פ' תרומה קמ"ט קכ"ג. ופ' פקודי רכ"ט. ופ' אחרי מות ס"ג ברעיא מהימנא: ו ילקוט סדר זו: ז ב"ב ע"ס: ח ב"ב ע"ה:

מתנות כהונה

אותו. דרשו חז"ל הקב"ה קבר אותו: ועד כאן · עד ויכלו כבוד אלהים הסתר. שהוא עיקר מעשה בראשית וסתרי תורה לחקור דבר לדורשה: טוב מאד וגו'. וסמיך ליה ויכלו השמים: קודם לכן. וזה בעתו: מכאן שהיה כו'. מדכתיב יפה בעתו משמע שקודם עתו לא היה יפה וכן גם כן מדכתיב וירא אלהים את כל וגו' שמשמעותו כן כדמפרש ר"פ ואזיל: דין הניין לי וכו'. אלו טובים ונאים בעיני ואלו הקודמים להם אינם טובים בעיני: ראייה אחת כדמפ' ר"ל ואזיל: והנה וי"ו יתירה לרבויי אתא לעוה"ב וכתיב וירא ראייה אחת לשניהם: אהה וגו'. סיפיה דקרא לא יפלא ממך כל דבר משמע הכל בידיעה אחת גלוי וידוע לפניו דבר והפכו וכן לקמן כי כל לבבות הוא דורש בדרישה אחת. עד שלא נוצרה. דייק מדכתיב יצר מחשבות ודרש יצר לשון יצירה יצירה של המחשבה הוא מבין: עד שלא נוצר יצור. דרש יצר כמו יצור וכל יצור מבין מחשבתו בעוד שהוא לא נוצר: לגרמיה. מחמת עצמו והראשון אמר בשם רבי יצחק: יארש לשון דבור כד"א וארשת שפתיו: עולמי עולמי כו'. פרש"י מדכתיב וירא אלהים וגו' והנה טוב מאוד הרי שהעלתה חן לפניו וכתיב וירא שנתן עיניו בו שיהיה כן לעד: סייד' כו'. מלבנה בסיד: כיירה. פי' הערוך מעשה ציור בשמי קורה או בכותל כד"א בית ארזים בכיור דארזא וציירה על פני כולה: בתורתו של ר"מ. בספר תורה שלו כתב כן על הגליון: זה מות. שמפרידו מזה העולם הכלה ומביאו לעולם העומד וגם שם אינו בא שוב לידי חטא: אתה הוא שגרמת כו'. והנה הוא היה שם שהרי בשבילו נקנסה עליו מיתה: לאותו כרוב. אדם הראשון שמעלתו היתה יותר מהמלאכים וכרובים: דיינו כו'. כן אומרים הצדיקים לאחר מיתה די לנו צער ויגיעה עד כאן מה שנלחמו עם היצר: ובשבילו קבלו כו'. כדברי ר' יונתן לעיל: זה

עץ יוסף

דיום ג' למילתו היה ולא בא הקב"ה אלא לבקר אותו כדאי' בפרק הפועלים: מראה פנים לאבל לנוד לו ולנחמו כדכתיב וירא אלהים אל יעקב עוד וגו' שאף שאין השכינה שורה מתוך עצבות. לנחם שאני: הה"ד וירא אלהים אל יעקב עוד כך כתיב שם (בראשית ל"ה) ותמת דבורה וגו' ויקרא שמו אלון בכות וירא אלהים וגו' ויברך אותו. ובמדרש פרשה פ"א רשב"נ אומר אלון תרי עד שהוא מצטער אבלו של דבורה באה לו בשורה שמתה אמו הה"ד וירא וגו' ויברך וגו'. ובגמרא ספ"ק דסוטה מביא מן המוקדם ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו (בראשית כ"ה) אולם המדרש לשיטתו לקמן פ' פ"א דמפרש ברכת יצחק לענינא אחרינא. ורש"י בפי' החומש הביא שם שתיהם:

פרשה ט (א) ר' חמא כו' מתחלת הספר כו'. אזיל לשיטתו דלעיל פ"א דדריש הזאת ידעת מני עד התורה יודעת מה קודמת לברייתו ש"ע אבל אתה אין לך עסק לדרוש אלא מני שים אדם על הארץ (יפ"ת) ועיין בירושלמי חגיגה פ"ב הגירסא עד שלא נברא העולם הסתר דבר. משנברא העולם חקור דבר: כבוד דברי תורה פי' שהחקירה תהיה ע"פ התורה: בי מלכים ימלוכו וממילא יצדק תואר המלכות בד"ת שהם הסיבה (יפ"ת): (ב) בעונתו נברא העולם והיינו את הכל עשה יפה בעתו. כלומר שנעשה יפה לפי שנעשה בעונתו היא דאילו עשה קודם או אחר כך לא היה יפה (יפ"ת): אמר ר' אבהו מכאן כו' אלא רבי אבהו מילתא הוא דקאמר. ולא ידעינן אהי קאי. ומפרש רבי פנחס דאקרא דוירא אלהים קאי. ומשום דקאמרינן שהוא יפה לפי שבעונתו נברא. להכי מייתי הא דאמר שהיה בונה עולמות ומחריבן שלא היו יפים (יפ"ת): בורא עולמות ומחריבן עיין מ"ש לעיל פ"ד: דין הניין לי אלו נאותין לי וטובים הם בעיני. ויתהון ואותן הראשונות לא היו נאותין לי: אשר עשה והנה טוב מאד מה שעשה עכשיו הוא טוב מאד לא המחולפים: (ג) ר"י אמר מלך ב"ו כו' ר"י דרש שראה בראיה אחת עליונים ותחתונים. וזהו וירא בראי' אחת. את כל. היינו העליונים ותחתונים. ור"ל בא להוסיף ודרש וי"ו דוהנה לרבות אף עולם הבא (מסדר"א): ראיה אחת בהבטה אחת: העוה"ז והעוה"ב הביט בהן הקב"ה דלאו דוקא עליונים ותחתונים שניהם מכונים העוה"ז. אלא אפילו העוה"ב שאינו ממדרגת עולם הזה כלל רואה עם העוה"ז בבת אחת: לא יפלא כו' שמעת שבראת אותם לא נחדלת מהם ולא שכחת דבר מבריותיך אלא הכל גלוי לפניך תמיד. וברש"י אי' באותה שעה לא יפלא ממך כל דבר שהכל הבטת בראיה אחת ע"כ: כבר היא גלויה לפניו כצ"ל וכן הוא בילקוט ירמיה. ודייק זה מדכתיב וכל יצר מחשבות היינו עד שלא נוצרה מחשבה בלבו של אדם כבר היא גלויה לפניו: עד שלא נוצר יצור דרש יצר מלשון יצור. קודם היותו נוצר מחשבתו גלויה לפניו. והוא חדוש טפי. וכן כאן צ"ל גלויה לפניו: א"ר יודא לגרמי' רבי יודא הוא רבי יודן. ומשום דמלתא קמייתא אמרה בשם רבי יצחק. אמר דהך מילתא מדידיה: יארש לשון דבור כד"א וארשת שפתיו: (ד) רחב"ח ור' יונתן תרווייהו דייקו מלת מאד ופי' שהפסוק ידבר להווה ולעתיד. כלומר שראה אותו כי טוב הוא ונאות עכשיו. ורצה שיהיה כן טוב בעיניו תמיד. ומלת מאד נאמר על רבוי המשך הזמן העתיד. אלא דמה מדמה לה לפלטין העשוי למשכן המלך. שכן בנין העולם תכליתו שתשרה בו שכינתו ית'. ורבי יונתן דמהו למעשה החופה לפי שאין ביד הפלטין בחירה להרע או להטיב. ע"כ דמהו לחופה. ואף החופה תלוי במעשה הבת: סיידה מלבנה בסיד: וכיירה פי' הערוך מעשה ציור בשמי קורה או בכותל: (ה) בתורתו של ר"מ כלומר בספר דרשותיו על התורה (יפ"ת): והנה טוב מות משמע דנפקי ליה מיתורא דוי"ו דוהנה. והכוונה שהמות הוא חיים לנפש הצדיק: רכוב הייתי כו' אפשר דמילתא אגב אורחיה קמ"ל כי יש לגדולים ליסא על שכמם לקטנים להביאם לשמוע דברי תורה. שלפעמים ילמד הקטן שום דבר שידרשו וכמו שכן היה לזה (יפ"ת): (ו) רבי חמא בר חנינא ורבי יונתן שקלי וטרי בהך מילתא (יפ"ת): ראוי היה אדם הראשון כו' מפני שהיה יציר כפיו יתברך. ואע"ג דבחטאו מת. אך כיון דאדה"ר שב בתשובה א"כ למה נקנסה בו מיתה שלא לקבל תשובתו: שנ"נ וחירם נבוכדנצר כתיב בו אעלה על במתי עב אדמה לעליון. ובחירם כתיב בו ביחזקאל ריש כ"ח ותאמר אל אני מושב אלהים ישבתי. והא דאיתא באדר"נ דחירם מלך צור נכנס חי לג"ע הוא ט"ס וצ"ל חירם מצור שבנה המקדש לשלמה: לאותו שבעדן שימות והנה הוא היה שם שבשבילו נקנס עליו מיתה (מת"כ): את כרוב ממשח את גרמת לכרוב ר"ל לאדם הראשון שהיה בגן במקום מלאכים וכרובים. ממשה מגזירת כי שחה לעפר נפשינו. ר"ל שימות: ולא יגזור מיתה על הצדיקים שאין יתכן שבעבור שני רשעים ויחידים הדומים להם ימותו כל בני אדם: אלא שלא יהא כו' תירוצא דרבי חמא למילתיה הוא. שמה שהוצרך לגזור מיתה לצדיקים בשביל הרשעים. מפני שאי אפשר שתהיה המיתה לרשעים לבד. שלא יהיו הרשעים כו'. ושיהיו כולם אין נכון · מפני נבוכדנצר וחירם: תשובה של רמיות שאינם שבים בלב. ואם חוקר כליות ימיתם. נפקא מינה חורבה שהאנשי' יטעו בהם ויהרהרו אחרי ה'. ותו שאפי' עושי' תשובה גמור'. או שלא יחטאו. מ"מ במעשה המצות רבים מעמי הארץ תהיה עשייתם שלא לשמה (יפ"ת): (ז) רבי יוחנן ורשב"ל באו לפרש טעמים למה המות טוב. לזה הביא דברי ר' חמא לעיל. ודברי ר' יוחנן ור"ש ב"ל דהכא דמינייהו תשתיים שבח טובת המות: מפני מה נגזרה מיתה על הרשעים כו'. רבי יוחנן ורשב"ל חולקים על ר"ח ור"י וס"ל שהמיתה נגזרה בשביל טובת כל אחד ואחד. רשעים שלא יוסיפו לחטוא. וצדיקים שינוחו מיגיעת יצרם הרע הנלחם עמהם תמיד: מכעיסים להקב"ה ר"ל לפי שהרשעים מכעיסים תמיד להקב"ה שבועטים מתוך היסורים ואין להם תקנה אלא בקבורה: שם רשעים חדלו רגז שם חדלו מלהכעיס כו'. שאם כפשוטו יקשה הלא במותם יחדלו מהכל. ע"כ דרש שפירושו שיחדלו מלהרגיז להקב"ה ולהכעיסו וליגעו: דיינו מה שיגענו הצדיקים אומרים כן. ודורש ינוחו. שיפיקו נחת רוח בג"ע. ואע"ג דבעוה"ז מסרבים למות. בחשבם שעדיין לא קנו שלימות כראוי. מ"מ אחר מיתתם בראותם שכרם אתם ופעולתם לפניהם מתנחמים בזה: שכר לצדיקים בכפלים הוא מה דאי' בפ"ב דחגיגה שהצדיקים נוטלים חלקם וחלק חבריהם בג"ע. ובהיפך הרשעים נוטלים חלקם וחלק חבריהם בגיהנם. והיינו לפי שקיבלו מיתה עבור רשעים (נזה"ק): בארצם משנה יירשו היינו בארץ החיים משנה יירשו. וכמ"ש לעולם ירשו ארץ: ולהפרע מהרשעים כו' ואע"פ שטובתם הוא שזכו לשכר כפלים. מ"מ ראוים לעונש שהם לא עשו אלא רע. וה' הטוב הוא שהפך את הדבר לטוב (יפ"ת): לפיכך משנה שברון יירשו ט"ס הוא וצריך להיות לפיכך משנה שברון שברם

ירשו : (ח) אמר רשב"א והנה טוב מאד . והנה טוב השינה . וכי שינה טובה מאד . אתמהא . ט לא כן תנינן יין ושינה לרשעים נאה להם ונאה לעולם . אלא מתוך שאדם ישן קימעא . הוא עומד ויגע בתורה הרבה : (ט) ר' נחמן בר שמואל בר נחמן בשם רב שמואל בר נחמן אמר י הנה טוב מאד . זה יצ"ט . והנה טוב מאד זה יצ"ר . וכי יצ"ה טוב מאד . אתמהא . אלא שאילולי יצ"ה לא בנה אדם בית ולא נשא אשה . ולא הוליד . ולא נשא ונתן . וכן שלמה אומר (קהלת ד) כי היא קנאת איש מרעהו : (י) א"ר הונא הנה טוב מאד . זו מדת הטוב . והנה טוב מאד . זו מדת יסורין . וכי מדת יסורין טוב מאד . אתמהא . אלא שעל ידיה הבריות באים לחיי העה"ב וכן שלמה אומר (משלי ו) יא ודרך חיים תוכחות מוסר . אמרת צא וראה איזהו דרך מביאה את האדם לחיי העה"ב . הוי אומר זו מדת יסורין : (יא) א"ר זעירא הנה טוב מאד . זו גן עדן . יב והנה טוב מאד . זו גיהנם וכי גיהנם טוב מאד . אתמהא . משל למלך שהיה לו פרדס והכניס לתוכו פועלים . ובנה אוצר על פתחו . אמר כל מי שהוא מתכשר במלאכת הפרדס יכנס לאוצרו . וכל מי שאינו מתכשר במלאכת הפרדס אל יכנס לאוצרו . כך כל מי שהוא מסגל מצות ומע"ט הרי ג"ע . וכל מי שאינו מסגל מצות ומע"ט הרי גיהנם : (יב) א"ר שמואל בר יצחק יג הנה טוב מאד . זה מלאך חיים . והנה טוב מאד . זה מלאך המות . וכי מ"ה טוב מאד . אתמהא . אלא למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים והכנים לפניהם תמחוי מלא כל טוב . אמר כל מי שהוא אוכל ומברך את המלך יאכל ויערב לו . וכל מי שהוא אוכל ואינו מברך את המלך יותז ראשו בסייף . כך כל מי שהוא מסגל מצות ומע"ט הרי מלאך חיים . וכל מי שאינו מסגל מצות ומע"ט הרי מ"ה : (יג) אמר ר"ש בר אבא הנה טוב מאד . זו מדת הטוב . והנה טוב מאד . זו מדת הפורענות . וכי מדת פורענות טובה היא מאד . אלא שוקד על הפורענות היאך להביאה . א"ר סימון בשם ר"ש בר אבא יד כל המדות בטלו מדה כנגד מדה לא בטלה . ר' הונא בשם ר' יוסי מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו . לפיכך אמרו חכמים והנה טוב מאד . זו מדה טובה : (יד) רבנן אמרי לה בשם ר' חנינא בר אידי ור' פנחס ור' חלקיה . טו הוא מאד הוא אדם . הינון אותיות דדין הינון אותיות דדין . הה"ד (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד . זה אדם : (טו) אמר רשב"ל הנה טוב מאד . זו מלכות שמים . והנה טוב מאד . זו מלכות הארץ . וכי מלכות הארץ טוב מאד . אתמהא . אלא שהיא תובעת דקיון של בריות . שנא' (ישעיה מה) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי : (טז) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי . א"ר יודן טז זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קדש . ובה נגמרה מלאכת העולם . ע"כ כתיב הששי . א"ר סימון בר מרתא ע"כ מונין למנינו של עולם . מיכן ואילך מונין למנין אחר :

פרשה י (א) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם א כתיב (תהלים קיט) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד . לכל יש סיקוסים . שמים וארץ יש להן סיקוסים . חוץ מד"א שאין לו סיקוסים . ואיזו זו התורה שנא' (איוב יא) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים . ד"א לכל תכלה ראיתי קץ זו מלאכת שמים וארץ . שנא' ויכלו השמים והארץ : (ב) ר' חמא פתח (משלי כה) ב הגו סיגים מכסף וגו' . א"ר אליעזר בשם ר' יעקב משל לאמבטי שהתה מליאה מים . והיו בה שני דיוסקוסים נאים . כל זמן שהיתה מליאה מים . לא היתה מלאכת דיוסקוסים נראית . כיון שפסקה וניער המים שבתוכה נראית מלאכת דיוסקוסים . כך כל זמן שהיה העולם תהו ובהו לא נראית מלאכת שמים וארץ . כיון שנעקר תהו ובהו מן העולם נראית מלאכת שמים וארץ . (שם) ויצא לצורף כלי . נעשו כלים . הה"ד ויכלו השמים והארץ וכל צבאם : (ג) כיצד ברא הקב"ה את עולמו . א"ר יוחנן נטל הקב"ה שתי פקיעות . אחת של אש ואחת של שלג . ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם ר' חנינא אמר ד' . ג לד' רוחות השמים . ר' חמא בר חנינא אמר שש . ד' לד' רוחות ואחת מלמעלן ואחת מלמטן : אדריינוס שחיק עצמות שאליה לר' יהושע בר חנניא . א"ל כיצד ברא הקב"ה את עולמו . א"ל כהוא דאמר ר' חמא בר חנינא . א"ל אפשר כן . אתמהא .

הכניסו

יד יוסף ט סנהדרין ע"ב : י קהלת רבה פ"ג . שוח"ט מזמור ע' . ילקוט בראשית רמז ט"ז : יא ברכות דף ס' : יב תד"א ת"א פ' ל"א : יג בהקדמת הזוהר וזוהר סדר יתרו דף ס"ח . וזוהר סדר פקודי רפ"ש ור"מ בזוהר סדר אחרי : יד סוטה דף ח' : טו לעיל פ"ח סי' ס' : טז פסיקתא רבתי פ' כ"ג . ר"ה דף ע' : פ"י א ילקוט סדר זו : ב ילקוט תהלים : ג עיין יומא נ"ד :

מתנות כהונה

זה יצה"ר וי"ו של והנה דריש : מדת הטוב . שהשעה משחקת לו בעה"ז ומבלה שנותיו בטוב ונעימה : מתכשר . עושה מלאכתו באמונה וטוב וכשר : הרי גיהנם . ומפני מוראה בני אדם הולכים דרך טובה : היאך להביאה . כדכתיב וישקד על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' ודרשו חז"ל שזאת הצדקה שהגלה אותם ב' שנים קודם למניין ונושנתם כדי שלא יתקיים אבד תאבדון ועוד נראה עיקר שהקב"ה שוקד על הרעה היאך להביאה שתהא מדה כנגד מדה וכדמפרש והולך בשם ר"ש בר אבא ורש"י פי' שאם הגלם בימות החורף לא יוכלו עמוד : כל המדות . פירש"י מ"ט מדות שבהן נברא העולם : מדה כנגד מדה מאוד דרש ל' מדה כמו שדרשו חז"ל בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך : זו מדה טובה . כלו' המדה שמודדין מדה כנגד מדה טוב הוא : הינון . היינו אותיות של זה : דקיון . עלבון ודין מי שעובר על דת : שעה יתירה . פירש"י ס"א לרבות שעה אחרונה לששי היא להוסיף לשבת : למניינו של עולם . מתחילת ברייתו יום א' מתחילת ברייתו וכן כולם : מכאן ואילך מונין למנין אחר . יום א' בשבת יום ב' בשבת או חדשים ושנים או שמיטות ויובלות . או ירמז שעד אלף הששי ימנו למניינו של עולם מכאן ואילך יתבטל סדר זמנים : סיקוסים מדה וקץ וחמן בל' יון : דיסקוסים . שלהבות מצויירים : שפסקה קילוח אמת המים שמקלחת לתוך האמבטי : נעשו כלים . הכף קמוצה ודריש כלי ל' תכלה : פקעיות פי' של שתי וערב נקראו כן : ופתכן וערכן : שחיק עצמות . ישחקו וימחו וימחו עצמותיו :

בהודיוכין

עץ יוסף

שנים . והוא פסוק בירמיה י"ז י"ח ועיין חגיגה דף מ"ו : (ח) וכי שינה טובה מאד כי השינה בעצמה רעה כי הנפש אינה פועלת בעת הזאת בהשכלתה מאומה ואין רע למעלה מזו : אלא מתוך כו' בהצטרפו לשביתת הגפש ומנוחתה במה שהחליף כח לעבודת ה' הוא טוב מאד שמתוך שאדם ישן קימעא מחליף כח להתיגע בתורה . אבל אם לא ברא ה' הטבע הזאת היה יגע לעולם (יפ"ת) : (ט) זה יצר טוב כשמתנהגים ע"י יצר הטוב העולם מתכונן וזה טוב מאד . והוי"ו מרבה אפילו יצר הרע שגורם הריסות העולם יש בו ג"כ טובה : וכי יצ"ה טוב מאד הא היצה"ר בעצם הוא רע : אלא כו' ר"ל בצירוף לדבר קיום העולם הוא טוב . שמבלעדיו לא בנה אדם בית וכו' והיה א"כ העולם חרב : וכן שלמה אמר וראיתי את כל עמל ואת כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו . כלומר כל עמל וכשרון מעשה בעוה"ז אינו אלא מצד קנאת איש מרעהו לעשות כמותו . והקנאה והתאוה בא מפאת היצה"ר : (י) זו מדת הטוב כשאדם זוכה שימודו לו מן השמים במדה טובה והוי"ו מורה שמרבה גם מדת יסורים שגם היא בכלל טוב העולם : באים לחיי עוה"ב שיסורין ממרקין עונותיו של אדם וע"י זה מקבל שכרו לעוה"ב . וכמ"ש בברכות דף ה' מה מלח ממתיק את הבשר אף יסורין ממרקים עונותיו של אדם : (יא) זו גן עדן שזהו רצון הצדיק וטוב מאד . והוי"ו מרבה גיהנם שגם הוא טוב . וקאמר וכי גיהנם טוב מאד הא הוא רע בעצם אלא משל למלך כו' וה"ג בספרים המדוייקים ובנה על פתחו אוצר ובית האסורים . אמר כל מי שהוא מתכשר במלאכת הפרדס יכנס לאוצר . וכל מי שאינו מתכשר במלאכת הפרדס יכנס לבית האסורים . כך כל מי שהוא מסגל כו' . וכה"ג נמי אי' לקמן ס"ר פ"ב (יפ"ת ומה"ק) : מתכשר עושה מלאכתו באמונה וטוב וכשר : הרי גיהנם ומפני מוראה בני אדם הולכים בדרך טובה : (יב) זה מלאך חיים שומר את האדם בחייו כפי רצון מנהיג העולם וטבע בני אדם . והוי"ו מרבה גם מלאך המות . וכתב הגר"א כונתם לא שהמות הוא טוב מהחיים . אפס כוונתם בעבור שכתוב מאד משמע שהמות הוא ג"כ טוב . שאין דבר מהנמצאים שיהיה בלא טוב ויוצא מן הגדר : (יג) זו מדת הטוב כפי רצון מנהיג העולם . והוי"ו מרבה מדת פורעניות . ולא היינו מדת יסורים דלעיל סי' י' דמדת יסורים היינו לצדיקים למרק מיעוט עונם בעה"ז לזכותם בעה"ב . וזה ודאי טוב מצד עצמו . אבל ר' שמואל בר אבא נקט מדת פורעניות הנוהג ברשעים אם לא ישובו . ולכן קאמר דמ"מ הוא טוב מצד שיכיר מזה השגחתו . וכן הנשארים ישמעו ויראו ולא יזידון עוד (מה"ק) : שוקד על הפורעניות פי' שפוקד ומעיין על הפורעניות היאך יביאנה להיות העונש כנגד העבירה שיבין האדם איך נענש על חטאו מדה כנגד מדה . ויבין שהוא בהשגחה וישוב בתשובה . וכלשון הכתוב וישקוד ה' על הרעה מלשון דקדוק ותקנה . וכלשון חז"ל שקדו חכמים על תקנות בנות ישראל . ור"ס לפרש אתא ואמר כל המדות בטלו כלומר מדת העונש של ד' מיתות ב"ד בטלו . ומדה כנגד מדה להיות מין העונש כמין החטא לא בטלה . ומסיק מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה היינו מ"ש וירא אלהים כו' מאד . ומאד הוא מדה כמ"ש בברכות נ"ד במשנה ובכל מאדך בכל מדה שמודד לך . כי זה היה תכלית הבריאה להכיר השגחתו יתברך בארץ . והשגחתו מתפרסם ע"י בחינת דין מדה כנגד מדה (מה"ק) : לפיכך אמרו חכמים הנה טוב זה מדת הטוב . והנה טוב זה מדת פורענות . כצ"ל : (יד) רבנן אמרי לה כו' הך מימרא צ"ל אחר מימרא דאמר רשב"ל כו' דבסימן ט"ו . רבנן אמרי לה בשם כו' דטוב מאד זה אדם . ור"ל דרבנן דרשי לה מתיבת מאד דמיותר כדאכתוב לקמן : מאוד הוא אדם לפי שהאדם הוא היה תכלית כל הברואים והוא היה גמר מלאכתו של עולם כדלקמן פ' י"ד . ומתחלה נברא העולם בדין . ובבריאת אדם שיתף מדה"ר . ונתקן העולם בטוב . לכן אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זה אדם שעל ידי האדם נתקן הכל בטוב ונעשה טוב מאד (מה"ק) : והנה טוב מאד זה אדם שנאמר (ישעיה מ"ה) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי כצ"ל . ולקמן בסימן ט"ו הוא מיותר ור"ל שמביא ראיה מזה הפסוק דמשמע מיניה שהאדם הוא גמר מלאכת ארץ כדלקמן פ' י"ב בהיותו תכלית הכל . ולכן אמר והנה טוב מאד זה אדם בהיותו תכלית הכל (מה"ק) : (טו) זו מלכות הארץ מיתורא דוי"ו קא דריש : וכי כו' טובה מאד ממלכות שמים ומשני דבישוב עולם הזה קמיירי . דבהא מלכות הארץ טובה טפי ממלכות שמים שנוקמת עלבון הנעלבים ומפחדה לא יוסיפו בני עולה . ויתקיים הישוב . אבל ממלכות שמים לא יתיראו הרשעים אשר לא נעשה פתגם הרעה מהרה . והכי תנן הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו (יפ"ת) : אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי . נ"ל דשייך לסוף מימרא דסימן י"ד וכמ"ש שם (מה"ק) . אבל היפ"ת מקיים הגירסא . וה"פ אנכי עשיתי ארץ ובראתי עליה אדם שינהיגה במשפט והוא המלך . והמעיין יבחר : דקיון פי' עלבון ודין מי שעובר על דתו : (טז) זו שעה יתירה פרש"י ס"א לרבות שעה אחרונה לששי היא להוספה לשבת : שעה יתירה לאו דוקא שעה ממש אלא זמן מה (יפ"ת) : מלאכת העולם כדקאמר בפרשה הסמוכה ב"ו כו' הוא מוסיף מחול על הקודש . אבל הקב"ה נכנס בו כחוט השערה (יפ"ת) : ע"כ כתיב הששי ה' יתירה : למנינו של עולם יום א' יום ב' לבריאה אבל משם ואילך מונין למנין אחר דהיינו ליום השבת . יום אחד יום שני בשבת וכן כולם . השבת בה' יום המיוחד שבו התחיל מנין אחר ליום השבת קודש (יפ"ת ומה"ק) :

פרשה י (א) ויכלו השמים כו' דהו"ל למימר וישלמו . או ויגמרו . ע"כ דרש שבא ללמדנו שיש להם תכלה שעתידין לכלות . כמ"ש כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה על כן יש להם קץ . אך התורה אין לה קץ כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ובתורה משתעי קרא : סקוסים פי' גבול וקץ : ד"א לכל תכלה כו' מפרש ויכלו לשון תכלית והשלמ' . ואיירי בענין המלאכה . דתכלה הוא לשון השלמה . וה"פ לכל תכלה דהיינו השלמת מלאכה בששת ימי בראשית ראיתי קץ שלעולם אין בו תוספת עוד . ואין כל חדש תחת השמש . אבל התורה שהיא החכמה העליונה מתרחבת ומתגלית בכל יום מה שלא נודע עד עתה וזה רחבה מצותך מאד (יפ"ת) : (ב) לאמבטי בלע"ז כלי גדול מיוחד לרחיצה : דיוסקוסים צורות (מעריך) והמוסף הערוך כתוב כלי עגול וקערה . וכן שמים וארץ עגולים הם . והמת"כ פירש שלהבות מצויירים : שפסקה קילוח המים שמקלחת לתוך האמבטי . ובילקוט משלי הגי' שפתקה . מלשון פותקין ביבותיהם . וכן הנכון : כיון שנעקר תהו ובהו כשנגמר צבא השמים והארץ נעקר תהו ובהו ומדמה תהו ובהו לסיגים בכסף . ודורש ויכלו לשון כלי : (ג) כיצד ברא כמו ד"א על מה כתיב ויכולו : כיצד ברא הקב"ה את עולמו . היינו השמים והארץ . כלומר אם נברא הכל ברגע אחד בשלימות . או מתחלה לא נברא בשלימות אלא אח"כ היה מותח והולך (מה"ק) : א"ר יוחנן נטל כו' ס"ל דמאמצע נברא העולם ומשם מותח והולך לצדדין : פקעיות חוטין של שתי וערב (מת"כ) : אחת של אש כו' להיות מתפשט למעלה בכח האש העולה למעלה . ולמטה בכח המים הנגררים למטה (מה"ק) : ופתכן זה בזה שצרפן ועירבן ונעשו אחד שמתחלה נתן בהם שיהיו מותחין והולכין . וכשיגיעו לגבול שיעור . יעמדו ולא ימתחו עוד : רבי חנינא אמר ד' כלומר דודאי לא נברא הכל ברגע אחת . אלא דמ"מ לא נברא מאמצע אלא מצדדין . שהניחם לד' רוחות העולם ומשם היו נמתחים לצד פנים עד שנתדבקו זה בזה (יפ"ת) : רבי חב"ח אמר שש דאל"כ אפשר שימתחו לצד מעלה ומטה (יפ"ת) אבל לר' חנינא לא הוצרך לנקודה למעלה ולמטה דמסתמא נמשך למעלה ולמטה ג"כ כפי שיעור המרחק הקבוע לו מן הצדדים ולא יותר (מה"ק) : אפשר כן ואיך יהיו מותחין והולכין . ואמר לו המשל של בית קטן שיכול האדם

לעשות

הכניסו לבית קטן . א"ל פשוט ידך למזרח ולמערב לצפון ולדרום . א"ל כך היה מעשה לפני הקב"ה : (ד) א"ר הושעיא ד דרש רבי אפס באנטוכיא . אין לשון ויכלו . אלא לשון מכה. ולשון כלייה. משל למלך שנכנס במדינה וקילסו אותו בני המדינה . וערב לו קילוסן . הרבה להן בדיצה . הרבה להן בהדיוכין. לאחר זמן הכעיסו אותו . ומיעט להן בדיצה ומיעט להן בהדיוכין . כך עד שלא חטא אדם הראשון היו המזלות מהלכין דרך קצרה ובמהירות . משחטא סיבבן דרך ארוכה ובמתינות · יש מזל שגומר הלוכו לי"ב חדש כגון כוכב חמה . ויש מזל שהוא גומר הלוכו לשלשים יום והיא לבנה . ויש מזל שגומר הלוכו לי"ב שנה והוא צדק . ויש מזל שהוא גומר הלוכו לשלשים שנה והוא שבתי . חוץ מן כוכב נוגה ומאדים . שאין גומרין הלוכן אלא לד' מאות ופ' שנה . (ובעי שאלה שנוגה מהלכת י"ב מזלות לעשרה חדשים . כל מזל כ"ה יום . ומאדים חדש וחצי כל מזל . מהלך י"ב בשנה ומחצה . והיאך אומר כן נוגה ומאדים אין גומרין הלוכן אלא לד' מאות ופ' שנה. חזינא תמיהא . לפיכך בעי שאלה) : ר' פנחס בשם ר' חנין דציפורין ה תני בנות שוח בשנה שנייה של שמטה נוהג קדושת שביעית שלהן . לפי שעושות פירות לשלש שנים. ואותו היום עשו פירות בן יומן. אבל לע"ל הקב"ה מרפא אותה מכה שנאמר (ישעיה ל) ומחץ מכתו ירפא . מחץ מכתו של עולם ירפא : (ה) אריב"ל ו נשתכללו שמים בחמה ולבנה ובמזלות ונשתכללה הארץ באילנות ובדשאים וג"ע . ר' סימון בשם ריב"ל מכוללים היו המעשים והיו מותחין והולכין : (ו) וכל צבאם . א"ר אלעזר ז ג' צבאים הן . צבא לשמים ולארץ . וצבא לתלמידים . וצבא ליסורין . צבא לשמים ולארץ. שנא' ויכלו השמים והארץ וכל צבאם . צבא לתלמידים מנין שנא' (איוב יד) כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי . עד יקום חלופי . וצבא ליסורין מנין . שנ' (שם ז) הלא צבא לאנוש עלי ארץ . וכל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ . ומה הנייה לו וכימי שכיר ימיו . נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן אמר אם זכה צבא לו ואם לאו צבא עליו . בנה בנין עלה בידו צבא לו . נפל ממנו ומת צבא עליו . אכל פתו והנייתו צבא לו עמדה בתוך גרונו ותנקתו צבא עליו . הרבה צבאים מינה הקב"ה לאדם הזה . לתבוע דקיון שלו . הרבה דובים . הרבה אריות. הרבה נחשים . הרבה שרפים . הרבה עקרבים . ולא עוד אלא כימי שכיר ימיו . בר סירא אמר אלוה העלה סמים מן הארץ . בהם הרופא מרפא את המכה . ובהם הרוקח מרקח את המרקחת : (ז) א"ר סימון ח אין כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל . הה"ד (שם לח) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ וגו' . לשון שוטר . (שם) התקשר מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתח · ר' חנינא בר פפא ור' סימון אמרי ט כימה מעדנת את הפירות וכסיל מושך בין קשר לקשר . הה"ד (שם) התוציא מזרות בעתו ועיש על בניה תנחם . ר' תנחום בר חייא ור' סימון אמרי מזל הוא שהוא ממזר את הפירות : (ח) רבנן אמרי י אפי' דברים שאתה רואה אותן שהן יתירים בעולם . כגון זבובין . ופרעושין . ויתושין . אף הן בכלל ברייתו של עולם הן . ובכל הקב"ה עושה שליחותו . אפי' ע"י נחש · אפילו ע"י יתוש . אפי' ע"י צפרדע . ר' תנחומא א"ל בשם ר' נחמיה ר' ברכיה בשם ר' חלבו · ר' אחא הוה משתעי הדין עובדא . יא חד ב"נ הוה קאים על פיף נהרא . חמא חד עוורדען טענה חדא עקרב ומגיזה יתיה נהרא · כיון דעביד שליחותיה אחזרתיה לאתריה . ר' פנחס בשם ר' חנין דציפורין אמר עובדא הוה בחד גבר . דהוה קאים למיחצד בהדא בקעתא בי טרפא · חמא חד עשב ולקט יתיה ועבדיה כליליה לראשיה . אזלא חד חויא ומחא יתיה וקטיל יתיה . אתא חד גבר וקם למסכך בההוא חויא . אמר תמה אני על מן דקטל הדין חויא. אמר ההוא גברא אנא קטלית יתיה . תלה אפוי וחמא לההוא עושבא עבידא כלילא לראשיה . אמר מן קושטא את קטלית יתיה א"ל אין · א"ל יכול את מרים הדין עשבא מן ראשיך א"ל אין כיון דארים יתי'. א"ל את יכיל קריב הכא ומרים הדין חויא בהדין חוטרא . א"ל אין . כיון דקריב לההוא חויא מיד נשרו אבריו . ר' ינאי היה יושב ודורש בפתח עירו . ראה נחש מרתיע ובא. והוה מרדף ליה מן הדין סיטרא. והוה חזר מן דין סיטרא. ועוד הוה רדיף ליה מן הדין סיטרא. והוה חזר מן הדין סיטרא. אמר זה הולך לעשות שליחותו . מיד נפלה הברה בעיר. פלוני בן פלוני נשכו נחש ומת. יב ר' אלעזר הוה יתיב מטייל בבה"כ . אתא חד רומאי ותרכיה וקדים יתיה ויתיב ליה. אמר לית דין על מגן. מיד נפק חד חויא ומחא יתיה וקטל יתיה .

וקרא

יד יוסף ד ילקוט סדר זו : ה שביעית פ"ה מ"א : ו ילקוט סדר זו : ז ילקוט ס"ז : ח זוהר סוף סדר בראשית בהשמטות . ועיין זוהר תרומה דף קנ"א ע"ב . וזוהר קדושים דף פ"ו ע"א . ועיין בספר נפש החיים שער ג' דף ז' ע"ג : ט במדבר רבה פ"י סי' כ"א : י ש"ר פ"י . ויקרא פ' כ"ב . במ"ר פ' י"ח . קהלת רבה פסוק ויתרון ארץ . תנחומא סדר חקת . זוהר סדר שמיני . פדר"א פ' מ"ע : תוספת זוהר סי' ו' סוף ח"ג דף ס"ד ע"ב . ועיין שבת דף ע"ז ע"ב : יא עיין נדרים ע"א : יב ירושלמי שבת פ"ו . בבלי פרק במה אשה . ברכות דף ס"ג ע"ב :

מתנות כהונה

בהדיוכין פי' הערוך טובות : ה"ג הערוך הרבה בדיצה והרבה בהדיוכין וכו' כך המזלות קצר להם הדרך כדי שלא יארכו הרבה ואח"כ הרבה להם הדרך ונתמעט שמחתם : **ובעית שאלה** כו'. הילקוט לא גריס ליה וכתב האב"א שהיא הג"ה על הגליון : ה"ג אלא לת"פ שנה : **בנות שוח** כו' : **לשלש שנים** . ונשתרש בשנת השמטה : **ואותו יום** . בשעת הבריאה : **נשתכללו** . ויכלו דרש לשון שכלול : **מכוללים היו** כו' . בשעת בריאתן נבראו דרך כלל מקושר ומעורב בלי חיתוך ופירוד והיו מותחין והולכין כל ו' ימים על שיעורם עד שאמר הקב"ה די ופי' הכתוב כך ויכלו כבר היו מכוללים והיו מותחין והולכין עד יום ו' ואז אמר הקב"ה די ובדיבור זה ויכל אלהים כו' : **ג' צבאם הן** . פירש"י ל' חפץ ורצון ותאוה : **כל ימי צבאי** . מדבר בתלמידים כדאיתא ביומא : **ובימי שכיר** . כמו שכיר יום שבא השמש מועד לאתו : **צבא לו** . יחיל וצבאות ורש"י פי' באות השמים והארץ נעשו בשבילו . ואם לאו צבא וחיל יבא עליו וימיתוהו והספר עצמו מפרש והולך בנה בנין כו' : **דקיון** עלבון ופרעון חובו : **העלה סמים** . הצמיח ודרש צבא מלשון חפץ ורצון והנייה : **כימה** . כוכב ברקיע . **מעדנת** . נותן בהם טעם לעדן אותן : **בין קשר לקשר** . פרש"י כשיגלו הפירות באילן כמין קשרים קטנים ובין קשרי השבולין מושכן ומגדלן : **ממזר** . עושה אותם כך מלשון ביצה מוזרת ורש"י פירש מפזר אותם ומפרים אותם כמו הנה זורה הגורן : **בכלל בריתו** . יש בהם צורך וגם המה עיקר הבריאה : **הוי משתעי** . היה מספר המעשה הזה כל מקום שאינו מדבר רק בסיפור דברים הוא אומר משתעי . **הוה קאים** כו' . הוה עומד על שפת הנהר : **חמא** כו' ראה צפרדע אחת שהיה טוען ונושא עליו עקרב א' ומעבירה על הנהר : **מגיזה** מעבירה כד"א וכן נגוזו ועבר : **כיון** שעשה העקרב שליחות שנשתלח לו מן השמים הצפרדע החזירתה למקומה ועיין בויקרא רבה ובקהלת (ה ו) שהמיתה שם בן אדם : **דהוה קאים למחצד** כו' . שהיה עומד לקצור הקמה בשדה : **בהדא בקעת** . בבקעה זו של ב' טרפא שם מקום : **חמא** כו' . ראה עשב א' ולקח אותו ועשה ממנו עטרה לראשו : **אזלא** כו' . הלך שם נחש א' והכה הוא את הנחש והמית אותו : **אתא** כו' . בא שם איש א' ועמד לראות ולהסתכל ומתמה באותו נחש מפני שהיה חבר ומכיר כחו של אותו נחש ואמר תמה אני על מי שהמית את הנחש היה אומר אותו האיש הקוצר אני הרגתיה : **תלה** כו' . היה תולה עיניו והרים פניו למעלה ותמה כו' ראה לאותו עשב נעשה עטרה לראשו והכיר העשב שהוא מגין ומציל בפני ארס הנחש . אמר לאותו קוצר מן קושטא את קטלית יתיה ומצאתי בשם רש"י ז"ל מן קושטא וכו' בדין הרגת אותו מאחר שיש עמך אותו עשב וקשה לי א"כ למה שמע אליו שוב להסירו מראשו אטו בשופטנא עסקינן : **יכול** אתה להרים ולהסיר אותו עשב מעל ראשך א"ל אין וכן עשה וכיון שהרימו והסירו א"ל יכול אתה לקרב לכאן ולהרים ולנגוע זה הנחש בזה המטה שהיה בידו : **נשרו** נפלו מפני חוזק ארס הנחש : **מרתיע** ל' נענוע ונדנוד כד"א נרתע לאחוריו בפ' קרח גרס מרתיח ל' רתחא וכעס עיניו : ה"ג והוה מרדף ליה מן דין כו' פי' ר' ינאי היה רודף הנחש מצד זה והיה חוזר ובא מצד אחר : **הברה** קול הברה : **הוה יתיב** מטייל פירש"י לעשות צרכיו ול' נקי דבר ובירוש' פ' במה אשה תמצא מעשה זה בל' אחרת : **רומי** גוי א' מן רומאי : **ותרביה** וגרשו : **וקדם** שהקדימו וישב לו : **לית דין** כו' . אין זה בחנם בא לידי שנצערני כ"כ מיד יצא נחש א'

עץ יוסף

לעשות בידיו בכל קצות הבית . שהרי ידיו מגיעים לכותלים . וכן הקב"ה פועל מקצה השמים ועד קצה השמים כביכול בידיו . כמ"ש ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים . וכמ"ש ומעשה ידיך שמים : (ד) **אין לשון ויכלו** כו' מפרש דרמיז בויכלו לשון מכה וכליון במהלך הכוכבים בחטא אדם הראשון . ועל זה אמר משל כו' הרבה להם בדיצה פי' בחדוה . והרבה להם בהדיוכין למהר תיקון בנייני המדינה . ומשהכעיסוהו כו' . כך עד שלא חטא אדה"ר הלכו המזלות דרך קצרה ובמהירות למהר תמיד האביב . ומשחטא אדה"ר סבבן דרך ארוכה ובמתינות כדי לאחר האביב כבנות שוח שעושות לשלש שנים . ובאותו יום עשו פירות בני יומן . ולכך נאמר ויכלו שנעשה מכה וכליה בשמים וארץ ובכל צבאם לאחר החטא (נזה"ק) : **בהדיוכין** המוסיף הערוך פי' בל"י הצלחה ורצון להטיב : **כגון כוכב חמה** שסבת החמה שס"ה יום שהוא מסבב הארץ בשס"ה יום : **והיא לבנה** שהלבנה תנועתה מהירה שבכל חדש סובבת הארץ : **חוץ מן כוכב** נוגה ומאדים . שהם הם מאוחרים מאד : **ובעי שאלה** כו' היא הגהת איזה חכם אחרון על הגליון ונכתב בפנים : **ומאדים חודש** וחצי כל מזל הוא מהלך . נמצא **מהלך** י"ב מזלות **בשנה ומחצה** : **בנות שוח** שביעית ריש פ"ה במשנה . ופי' במוסף הערוך בנות שוח מין תאנים לבנים מדבריים ומתבשלים באילן אחר ג' שנים . וכתבו התוס' (פרק אין מעמידין) שבנות שוח ובנות שבע מין אחד והראיה דאמרינן בב"ר תאנים שאכל אדה"ר איכא דקרי להו בנות שוח ואיכא דקרי להו בנות שבע ע"כ : **עשו פירות בן יומן** ביום שנבראו . שכל הדברים בצביונם ובקומתן נבראו כדאיתא במס' ר"ה : **לע"ל** לימות המשיח : **ומחץ מכתו ירפא** לשון הכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה כו' . כאור שבעת הימים ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא . ועל ישראל כבר נאמר ביום חבש ה' את שבר עמו . אלא ודאי מחץ מכה של עולם מחטא אדה"ר ירפא לעתיד למהר שוב ברכת הפירות . וכדכתיב לעיל מיניה ונתן מטר זרעך וגו' והיה דשן ושמן וגו' (נזה"ק) . ודעת חז"ל שחטא אדם וקללתו ועונשו היה הכל בששי . ואז כבר נתקללו גם המאורות ופרשת ויכלו נאמר אחר כן : (ה) **נשתכללו** שמים בחמה כו' מפרש ויכלו לשון יופי ושכלול (כדמתרגמי' כלילת יופי משתכללא בשופרא) שעל ידי תולדותיהם נשתכללו השמים והארץ ונתייפו יותר (יפ"ת) : **רבי סימון** כו' ר"ל בשעת בריאתם נבראו דרך כלל מקושר ומעורב בלי חיתוך ופירוד . והיו מותחין והולכין כל ששה ימים על שיעורם עד סמוך לחשיכה . ואז אמר להם די . ומיד ויכלו השמים והארץ : (ו) **שלשה צבאים הם** כו' ולכולם רמז וכל צבאם מלת צבא מורה על רבוי פרטים מיוחסים לאב המנהיג . וכן התלמידים מיוחסים לרבם . והיסורין משתלשלים מהאדם כי הוא יולדם בחטאו והוא סבתם . והחלוקה היא אם תולדה טבעית . וזה אם לתועלת אם לנזק . או תולדה רצונית . או נפרש באופן אחר כי מיום שנברא העולם נרשמו בשמים הסבות העוזרות לאדם על השלימות ושיצא לזמן פלוני אדם רשום כאמרם הראה לו דור ודורשיו וכן ג"כ הסבות המנגדות ומונעות לו משלמותו שהם היסורים שיש כמה צבאות וחיילים של מקרים שנאמר הלא צבא וחיל ויסורין לאנוש ולסוף כימי שכיר ימיו . או הוא לשון זמן וגבול . העולם יש לו גבול ו' אלפי שני והיסורין יש להם קץ קצוב חליים רעים ונאמנים בשליחותם . גם תלמידים בהגיע נקודת שררתם לא יתעכב רגע . ד"א מלשון צביון ורצון הלא רצונו של אדם וחפצו להיות עלי ארץ : **אם זכה צבא לך** . ולעזרו לא זכה צבא עליו וכנגדו ורמז שמדבר א' בעינו יצא או תועלת או נזק : (ז) **אין לך כל עשב** כו' . כלו' שמגדל מכה השפעתו למעלה . והוא כמושל ושוטר עליו (נזה"ק) : **כימה** כוכב ברקיע : **מעדנת** נותנת בהם טעם לעדן אותן : **מזל הוא** היינו כימה : **שממזר את הפירות** שעושה אותם כך . מלשון ביצה מוזרת : (ח) **אפילו דברים** דרים וכל צבאם לשון רצון : **בכלל ברייתו של עולם** לרפואה כדאיתא בשבת פרק המוציא כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה כו' . ואמר עוד **ובבכל הקב"ה עושה שליחותו** כו' שיש בהן עוד תועלת לעשות בהן שליחותו ברשעים (יפ"ת ונזה"ק) ! **אפי' ע"י יתוש** שנשיכתו קלה ואפי' ע"י צפרדע שלפעמים מסייע בשליחות : **משתעי** מספר : **קאים** כו' עומד : **חמא** כו' ראה צפרדע אחת שהיה טוען ונושא עליו עקרב אחד ומעבירו על הנהר : **וכיון דעביד שליחותיה** כיון שעשה העקרב שליחותו שהמית אדם בעבר הנהר כדאיתא בויק"ר פ' כ"ב . הצפרדע החזירתו למקומו : **דהוה קאים למחצד** כו' שהיה עומד לקצור : **בהדא בקעתא** בבקעה של בי טרפא : **חמא** כו' ראה עשב אחד ולקט אותו ועשה ממנו עטרה לראשו . והאות עשב היה מסוגל לדחות ארס הנחש כסגולת התריאק"ה : **אזלא** כו' הלך שם נחש והכה את הנחש והמית אותו : **אתא** כו' בא שם איש אחד ועמד להסתכל ומתמה באותו נחש . מפני שהיה חובר חבר ומכיר כחו של אותו נחש . ואמר תמה אני על מי שהמית הנחש . היה אומר אותו האיש הקוצר . אני הרגתיו : **תלה** כו' שהרים פניו למעלה וראה לאותו עשב . אמר לאותו קוצר באמת אתה הרגת אותו . א"ל הן : **יכול את** כו' יכול אתה להסיר העשב מעל ראשך : **א"ל הן** . וכן עשה וכיון שהרימו והסירו אמר ליה יכול אתה להרים ולנגוע זה הנחש : **נשרו** נפלו ממנו אבריו מפני חוזק ארס הנחש : **מרתיע** לשון נענוע ונדנוד . ובסדר קרח גרס מרתיח לשון רתחא וכעס : **והוה מרדף ליה מן** כו' ר"י היה רודף הנחש מצד זה . והיה חוזר ובא מצד אחר : **הברה** קול : **ומטייל בבית הכסא** פירש"י לעשות צרכיו ולשון נקיה דבר · ובירושלמי פ' במה אשה המעשה בלשון אחרת (מת"כ) : **ותרביה** וגרשו : **וקדם** והקדימו וישב לו : **לית דין על מגן**

אין

וקרא עליו (ישעיה מג) ואתן אדם תחתיך · יג ר' יצחק בר אלעזר הוה קאים ומטייל על משוניתא דימא דקיסרין . ראה שם קולית אחת והוה מצנע לה והות מתגלגלא . מצנע לה והות מתגלגלא . אמר זאת מוכנת לעשות שליחותה . עבר חד בלדר נכשל בה ונפל ומת . אזל פשפשוניה ואשכחוניה טעין כתבין בישין על יהודאי דקיסרין . יד טיטוס הרשע נכנס לבית קדש הקדשים וחרבו שלופה בידו וגידר את שתי הפרוכות ונטל ב' זונות ובעלן על גבי המזבח . ויצאת חרבו מלאה דם . אית דאמרי מדם הקדשים . וא"ד מדם שעיר של י"ה . והירף וגידף ונטל כל כלי בהמ"ק . ועשאן כמין גורגותני אחת . והתחיל מחרף ומגדף כלפי מעלה . ואמר לא דמי ההוא דעביד קרבא עם מלכא במדברא ונצח ליה . לההוא דעביד קרבא עם מלכא בגו פלטין דידיה ונצח ליה . ירד לספינה כיון שירד מהאיה נחשלא בימא אמר דומה זה שאין כחו של אלוה של אומה זו אלא במים . דור אנוש לא פרע מהן אלא במים · דור המבול לא פרע מהן אלא במים . פרעה וכל חילו לא פרע מהן אלא במים . אף אני כשהייתי בתוך ביתו וברשותו לא היה יכול לעמוד בי . ועכשיו לכאן קדמני . סבור הוא שיהרגני במים א"ל הקב"ה רשע הייך מבריה שהיא פחותה מכל הבריות שבראתי מששת ימי בראשית . בה אני נפרע מאותו רשע . מיד רמז הקב"ה לשר של ים ועמד מזעפו . כיון שהגיע לרומי יצאו כל גדולי רומי לקראתו וקילסו אותו . כיון שעלה לרומי נכנס למרחץ . כיון שיצא הביאו פיילי פוטירון של יין לשתותו ונכנס יתוש בתוך חוטמו והיה נוקר את מוחו טו והולך · עד שנעשה גדול כמו גוזל של ב' ליטראות . והיה מצווח ואומר פצעו מוחו של אותו האיש ודעו במה אלהיהם של יהודים נפרע מאותו האיש . מיד קראו לרופאים ופצעו מוחו . והוציאו כגוזל של שתי ליטראות . א"ר אלעזר בר ר' יוסי אנא חמיתיה ברומי תרתין ליטרא מהכא וגוזלא מהכא ותקיל חד לקביל חד . ונטלו אותו ונתנו אותו בתוך קערה אחת . כל מה דהוה הדין שני · הוה הדין שני . פרח יתושא פרחה נפשיה דטיטוס הרשע : (ט) ויכל אלהים ביום השביעי וגו' . טז א"ר חנינא משכני רבי ישמעאל ב"ר יוסי אצל פונדק אחד וא"ל כאן התפלל אבא של שבת בע"ש . ר' ירמיה ור' אחא אמרי ר' יוחנן מקשי · כאן התפלל אבא של שבת בע"ש . אתמהא . ולא צריך מקשי . דהא חמריא הוו סלקין מן ערב לצפורין · והוו אמרין כבר שבת ר"ח בן דוסא בעירו . ואי בעית מקשיא . על הדא קשיא . דאמר ר' חנינא משכני רבי ישמעאל בר' יוסי אצל פונדק אחד . וא"ל כאן התפלל אבא של אחר שבת בשבת . א"ר אסא אף על דא לא הוי צריך למקשיא . דהא ר' הוה יתיב ודרש והוה אמר לאבא יודן אמוריה אכרוז קומי דצבורא יצלון דהולא עד יומא קאים : (י) ר' שאליה לר' ישמעאל ב"ר יוסי א"ל שמעת מאביך יז מהו ויכל אלהים ביום השביעי . אתמהא . אלא כזה שהוא מכה בקורנס ע"ג הסדן הגביהה מבעוד יום והורידה משתחשך . אמר רשב"י ב"ו שאינו יודע לא עתיו . ולא רגעיו . ולא שעותיו . הוא מוסיף מחול על הקדש . אבל הקב"ה שהוא יודע רגעיו ועתיו ושעותיו . נכנס בו כחוט השערה . גניבא ורבנן . גניבא אמר משל למלך שעשה לו חופה וציירה וכיירה . ומה היתה חסרה . כלה שתכנס לתוכה . כך מה היה העולם חסר . שבת . רבנן אמרי משל למלך שעשו לו טבעת מה היתה חסירה . חותם . כך מה היה העולם חסר שבת . יח וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך . ויכל אלהים ביום הששי וישבות בשביעי : (יא) תלמי המלך שאל את הזקנים יט ברומי בכמ' ימים ברא הקב"ה עולמו . א"ל לששה ימים . א"ל ומאותה שעה גיהנם ניסוקת לרשעים אוי לעולם מדיניו : (יב) מלאכתו לא כן א"ר ברכיה בשם ר' סימון כ לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו . ואת אומר מכל מלאכתו . אתמהא . אלא להפרע מן הרשעים שהן מאבדים את העולם שנברא כולו בעמל וביגיעה . וליתן שכר טוב לצדיקים שהן מקיימין את העולם שנברא כולו בעמל וביגיעה . ומה נברא בו לאחר ששבת . שאנן . ונחת . שלוה . והשקט . ר' לוי בשם ר' יוסי ב"ר נהוראי כ"ז שהיו ידי קוניהם ממשמשין בהם היו מותחים והולכין . כיון שנחו ידי קוניהם מהן . ניתן להם נחה . וינח לעולמו ביום השביעי : (יג) א"ר אבא ב"ו בשעה שהוא עושה אסטאטיבה אינו נותן דונטיבה . ובשעה שהוא נותן דונטיבה . אינו עושה אסטאטיבה . אבל הקב"ה עשה אסטאטיבה ונתן דונטיבה וישבות ויברך :

פרשה יא

(א) ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו . א כתיב (משלי י) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה . ברכת ה' היא תעשיר זו השבת . שנא' ויברך אלהים את יום השביעי . ולא יוסיף

יד יוסף יג זוהר סוף חלק ג' דף ש"ד סי' ו' : יד עיין פרק הנזקין דף נ"ו : טו פדר"א פ' מ"ט : טז ברכות דף כ"ז . ירושלמי פרק תפלת השחר . ופ"ד דתענית . פסיקתא רבתי ס"א : יז ילקוט סדר זו : יח מגילה דף ט' . ילקוט ריש בראשית : יט אף שתלמי היה מלך מצרים אפשר שהיה אז ברומי : כ ילקוט סדר זו . לעיל פ"ג סי' ב' . ולקמן פ' י"ב ופ' כ"ו . שוח"ט מזמור ס"ב . קהלת רבה פרשה ה' סי' כ"ד : פ' יא א ירושלמי פ' אלו מגלחים ופרק היה קורא . ולקמן פ"ק . וילקוט סדר זו . ועיין מ"ק כ"ג ע"ב ובתוס' שם :

ענף יוסף

פרשה י [ח] (הביאו פיילי פוטירון של יין לשתותו) כתב המעריך שפי' האמיתי בזה ידוע כי אחר המרחץ אדם צמא מאד ואז אין מספיק לו כוס דעלמא . אבל הוא צריך כוס גדול וזהו פיילי פוטירון · בלשון יוני פיילי מזרק ככתוב השותים במזרקי יין · תרגום דשתיין בפיילי חמר · פוטירון פי' כוס וכלומר כוס מזרקיי : חזר

מתנות כהונה

א' והכה אותו והמיתו : ומטייל כמשמעו : משוניתא חוף הים ועיין בערוך : קולית עצם של רגל מן המת : והוה מתגלגלא . כל עוד שהיה מצניע אותה היתה חוזרת ומתגלגלת באמצע הדרך : בלדר . פי' הערוך שר השוט מחצר המלך : פשפשוניה כו' חפשוהו בבגדיו וכלי תשמישו ומצאו אגרות שהיה נושא כתבים רעים על היהודים מעיר קסרין : טיטוס . הרשע כל זה מבואר בפ' הניזקין (נ"ו) : שתי פרוכות . שהיו באמה שהיה ספק אצלם אם היה מן קדש או מן קדשי קדשים וקראו חז"ל אמה טרקסין : על גבי מזבח . ובילקוט קהלת גרס על ספר תורה ושמא הא והא איתא : מדם הקדשים נתלכלך הפרוכת ונגע בחרבו : גרגותני סל : כלפי מעלה · שאמר שהרג את עצמו : לא דמי כו' . היינו דומה מי שעושה מלחמה עם המלך במדבר ומנצח אותו כו' : ה"ג מהאיה נחשלא בימא . פי' הכהו נחשול בים : דומה זה כלפי מעלה אמר כן נדמה בעיני שאין כו' : לכן קדמני לכאן · קדם אותי : פיילי פוטירון כוס של משקין ששותין אחר המרחץ ורש"י פי' כוס קיסר . ונראה שהוא מזרק יין שכן קערה ת"י פיילי : אנא המיתיה כו' . אני ראיתי לאותו גוזל ברומי והיו מניחין שני ליטרות בכף מאזנים מזה והגוזל בכף מאזנים מזה והיו שוקלין בשוה זה כזה : שני הי ור"ל שונה ומחליף בה . והערוך גרס שיח ופי' בו ממלא ומגדל ושוב גרס הערוך עד שעמד על עיקרו ופרח : לא צריך מקשי . לא היה צריך להקשות כי היינו קושיא דהא מוליכי החמורים היו עולים מעיר ערב לעיר צפורי . או ר"ל מן ערב כלומר בע"ש קודם הכנסת שבת : כבר שבת . קבל שבת והתפלל א"כ ש"מ דר' חנינא ג"כ עשה כן ואין לתמוה על רבי יוסי : ואי בעית כו' . ואם תרצה להקשות על דבר זה יש להקשות וכו' : של אחר שבת . תפלת מוצאי שבת : אמורא שהיה עומד עליו להכריז הדרשה לרבים : אכרוז כו' . הכריז לפני הצבור שיתפללו בעוד שהיום עומד טרם בא השמש . ושבת היה שבשבת היו דורשין בב"ה לרבים : אתמהא ויכל כו' . וכי בשבת היה עושה מלאכה והכתיב וישבות ביום השביעי : הורידו כו' . אבל רש"י ז"ל גרס והדרה משתחשך . פי' החזיר ידו מן המלאכה משתחשך : וציירה ציורים בקורה ובכותלים : מה היה העולם חסר שבת פירש"י יום : הקילוס כשברא הקב"ה שמים וארץ עשה ממונים לכל מה שברא למזלות ולדשאים ולאילנות ולימים כשבאת יום השבת נתקבצו כל הממונים וקלסו להקב"ה ואמרו מזמור שיר ליום השבת ע"כ אבל בפירש"י בחומש משמע שהעולם היה חסר מנוחה וכאשר בא שבת הרי בא גם כן מנוחה ונגמרה המלאכה בלי חסרון ופירושו ויכל אלהים יום השביעי מלאכתו : בעמל כו' . כלומר שהכתיב על עצמו לשון מלאכה על דרך שאמרו בעשרה מאמרות נברא העולם כו' : ומה נברא בו . בשבת מאחר ששבת מכל מלאכתו : שאנן כו' . כ"ש חז"ל מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה : אסטאטיבא גוזר מנוחה על עבדיו : דונטיבא מתנה ויברך פרושו לשון מתנה כד"א קח את ברכתי

עץ יוסף

אין זה בחנם שיצערני כ"כ . מיד יצא נחש א' והכה אותו והמיתו : ואתן אדם תחתיך דלאו כל יומא מתרחש ניסא הילכי דמכיה הזיקא (מה"ק) : משוניתא חוף הים : קולית עצם ירך של מת . והיה מצניעה שלא יכשל בה אדם : והות מגלגלה היתה חוזרת ומתגלגלת באמצע הדרך : בלדר כן : פשפשוניה כו' חפשוהו בבגדיו ומצאו אגרות שהיה נושא כתבים רעים על היהודים מעיר קסרין : שתי פרוכות המבדילות בין הקודש ובין קודש הקדשים שכן הוצרכו לעשות במקדש שני כדאיתא בפרק הוציאו לו : על גבי מזבח ובילקוט קהלת גרס על ס"ת (יפ"ת) : מדם הקדשים פר העלם דבר של צבור ושעירי עכו"ם שפעמים היו נוגעים בפרוכת : ואית דאמרי מדם פר ושעיר של יום הכפורים . כצ"ל הנעשות בהיכל נגד הפרוכת שלפעמים נגעו בפרוכת : גרגותני אפרוכת קאי שעשאן כמין סל ושם בתוכן כל כלי בהמ"ק : כלפי מעלה שאמר שהרג את עצמו (מה"כ) : לא דמי כו' אינו דומה מי שעושה מלחמה עם המלך במדבר ומנצח אותו כו' : מהאיה כו' הכה נחשול בים : דומה זה כלפי מעלה אמר כן . נדמה בעיני שאין כו' : מבריה שהוא פחותה שלפי שרשע זה תלה הגדולה בעצמו לומר שכח ידו עשתה כל אלה . ולזה הראה לו דינו בבריה פחותה : פיילי פוטירון פי' כוס של משקין ששותין אחר המרחץ : מיד קראו לרופאים בגיטין אמרו שלא הוציאוהו אלא כשמת : אנא חמיתיה כו' אני ראיתי לאותו גוזל ברומי והיו מניחין שני ליטרות בכף מאזנים מזה והגוזל בכף מאזנים מזה והיו שוקלין בשוה : כל מה דהוה שני ענין כמיסות . וכמו זרעים שלמהו ושנו דסדר תעניות ופירושו מיד כשהוציאוהו היה כגוזל . ואח"כ היה הולך ומקטין עד שעמד כיתוש דעלמא ואז פרח כדרכו . ואז גם טיטוס מת : (ט) א"ר חנינא כו' דהיינו בזמן תוספת חול על הקודש דהשיב כשבת . וממילא ה"נ דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי קאי אזמן תוספת שבת דמיקרי ביום השביעי . ובאותה שעה נגמרה מלאכת העולם כדלעיל בפ"ט (נזה"ק) : ר' יוחנן מקשה כאן התפלל כו' דהא עכ"פ מצוה להתפלל בשעה שהצבור מתפללים (וכמו שס"ל לרבי יוחנן כן בפ"ק דברכות) ותירצו דרבי חנינא בן דוסא נהג כן תמיד בעירו . וא"כ סמך רבי יוסי אציבורו של רבי חנינא בן דוסא (מה"ק) : ולא צריך מקשי פי' לא היה צריך להקשות כי אינו קושיא : המריא כו' מוליכי החמורים היו עולים מעיר ערב לעיר צפורי . או ר"ל מן ערב כלומר בע"ש קודם הכנסת שבת : כבר שבת כבר קיבל שבת והתפלל . ובוודאי רחב"ד הוא ובני עירו עשו כך לקבל עליהם שבת מבעוד יום גדול בעוד שהיה שהות לילך לצפורי . הילכך רבי יוסי סמך על ציבורו של רחב"ד כנ"ל : ואי בעית כו' ואם תרצה להקשות על דבר זה יש להקשות שאיך התפלל של אחר שבת היינו תפלת מוצאי שבת בשבת ולא התפלל בשעה שהצבור מתפללים : אמורא שהיה עומד עליו להכריז הדרשה לרבים : אכרוז כו' הכרז לפני הצבור שיתפללו בעוד שהיום עומד טרם בא השמש ושבת היה שבשבת היו דורשים בבה"מ לרבים . וממילא סמך רבי יוסי אציבורא דרבי (מה"ק) : (י) מהו ויכל אלהים ביום השביעי דהו"ל למימר ויכל אלהים ביום הששי דיום השביעי משמע שביעי ממש . לא זמן תוספת שבת (יפ"ת) : אלא כזה שהוא מכה כו' דלא עביד ביה מלאכה ממש אלא כזה שהוא מכה על הסדן והגביהה מבעוד יום . וגמר הורדתה משתחשך בתחלת רגע שבת דלא חשיבא מלאכה בהנחה בלא עקירה ועכ"ז נגמר בשבת . אף כאן השמים והארץ היו מותחין והולכים עד יום השבת . וברגע נקודת שבת אמר די . דצריך להוסיף מחול על הקודש . ועז"א אמר רשב"י ב"ו שאינו יודע עתיו ורגעיו כו' : גניבא אמר כו' דרש ויכל לשון כלה עשה את יום השביעי כלה : ורבנן אמרי כו' העולם נמשל לטבעת והשבת נחותם שבו נשלם יופי תקונו כראוי והכל הולך אחר החיתום . ולכן כתיב ויכל אלהים ביום השביעי שעם מציאות יום השביעי כילה מלאכתו (יפ"ת מה"ק) : ששינו לתלמי המלך שהוא לא יקבל פי' חז"ל . ועיין לעיל פ"א סי' י' : (יא) לכמה ימים ברא כו' ומאותו שעה הגיהנם ניסוקת כלו' מששת ימי בראשית גיהנם ניסוק ועומד זמן רב כל כך לפיכך אוי לעולם מדיניו (יפ"ת) : (יב) מלאכתו לא כן כו' דמשמע שהכל נעשה במלאכה ויגיעה : להפרע מן הרשעים כו' שהכתיב על עצמו לשון מלאכה להפרע מן הרשעים כאילו אבדו עולם שנברא ביגיעה . ע"ד דאי' באבות פ"ה : ומה נברא בו לאחר ששבת שאמר כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות שמשמע שלאחר ששבת ברא לעשות ואמר שנברא דברים של מנוחה השייכים לשבת . והיא קורת רוח ומנוחה יתירה שנמצאת בשבת (יפ"ת) : רבי לוי כו' דורש שמעשה כל יום היה נמתח והולך עד השבת . ובשבת נח מכולם יחד : ידי קוניהם כמ"ש אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים : וינח לעולמו כוונתו על מ"ש (שמות כ) וינח ביום השביעי משמע שהניח אחרים . וזהו שאמר וינח לעולמו : (יג) אסטאטיבה מוסיף הערוך פי' בל"י בימים מוכנים לאנשי המלחמה בזמן שהם שוקטים ודונטיבא מתנות שמחלק שר הצבא לחילות בעת נצחם נגד אויביהם :

פרשה יא (א) ויברך אלהים ומה היה הברכה מפרש והולך : זו השבת שיום זה מבורך בכמה דברים . וברכת יום הקדוש תעביר למכבדיה כדאי' לקמן סי'

יוסיף עצב עמה זה האבל . המד"א (שמואל ב יט) נעצב המלך על בנו : (ב) ויברך אלהים את יום השביעי וגו' . ב ר' ישמעאל אומר ברכו במן וקדשו במן . ברכו במן שכל ימות השבת היה יורד עומר ובע"ש שני עומרים . וקדשו במן שלא ירד בו כל עיקר . ר' נתן אומר ברכו במן . וקדשו בברכה . ר' יצחק אמר ברכו במן . קדשו במקושש · וברכו ג בעטיפה . רב הונא אמר צריך ד להחליף . ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר צריך לערב . אבין בר חסדאי אמר צריך לשלשל . ר' ירמיה ור' זעירא הוון מהלכין כחדא . ואסתלקת גולתיה דר"י ושילשלה ר' זעירא . הדא אמרה צריך לשלשל . ר' אלעזר אומר ברכו בנר . ובי היה המעשה פעם אחת הדלקתי את הנר בלילי שבת ובאתי ומצאתי אותו במ"ש דלוק ולא חסר כלום . ברכו באור פניו של אדם . קדשו באור פניו של אדם . לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת . כמו שהוא דומה בשבת . ברכו במאורות . ר"ש בר"י איש כפר עכו אומר משום ר"ש אע"פ שנתקללו המאורות מע"ש . אבל לא לקו עד מ"ש . אתיא כרבנן ולא אתיא כר' אמי . דא"ר אמי אדה"ר ה לא לן כבודו עמו . מה טעם (תהלים מט) ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו . ורבנן אמרי לן כבודו עמו . ובמ"ש ניטל ממנו זיוו וטרדו מגן עדן . הה"ד (איוב יד) משנה פניו ותשלחהו . כיון ששקע החמה בלילי שבת . בקש הקב"ה לגנוז את האורה . וחלק כבוד לשבת . הה"ד ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו . ו ברכו באורה . כיון ששקעה החמה בלילי שבת התחילה האורה והיתה משמשת . התחילו הכל מקלסין . הה"ד (שם לז) תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ . מפני מה . ואורו על כנפות הארץ . א"ר יהודה ב"ר סימון ז אור שברא הקב"ה ביום הראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו . כיון שהסתכל הקב"ה באנשי דור המבול ובאנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין עמד וגנזה והתקינה הצדיקים לע"ל . ומנין שגנזה . שנא' (שם לח) וימנע מרשעים אורם וגו' . ומנין שהתקינה לצדיקים לע"ל . שנא' (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום . ח ר' לוי בשם ר' זעירא אמר ל"ו שעות שימשה אותה האורה . י"ב של ע"ש . וי"ב של לילי שבת . וי"ב של שבת . כיון ששקעה החמה במצ"ש . התחיל החשך ממשמש ובא ט ונתיירא אדה"ר . שנא' (תהלים קלט) ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני . אותו שכתוב בו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב בא להזדווג לי . מה עשה הקב"ה י זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור ובירך עליה . הה"ד (שם) ולילה אור בעדני . מה בירך עליה יא בורא מאורי האש . אתיא כשמואל דאמר שמואל יב מפני מה מברכין על האור במ"ש . מפני שהיא תחלת ברייתה . רב הונא בשם רב ור' אבהו בשם ר' יוחנן אמרי יג אף מוצאי יוה"כ מברכין עליו . מפני ששבת האור כל אותו היום . ברכו ביציאה . ר' לוי בשם ריב"ח אמר כל יום שיש בו חסרון כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום . בחמישי נבראו עופות ודגים . וב"א שוחטין עופות ואוכלים . וצדים דגים ואוכלים . כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום . בששי נברא אדם ובהמה . ובני אדם שוחטין בהמה ואוכלין . וב"א מתים . כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום . בז' מאי אית לך למימר . ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אמר מפני היציאה . ר' אלעזר בשם ר' יוסי אמר מפני איסטניסים . ברכו במטעמים . רבינו עשה סעודה לאנטונינוס בשבת . הביא לפניו תבשילין של צונן אכל מהם וערב לו . עשה לו סעודה בחול הביא לפניו תבשילין רותחין . א"ל אותן ערבו לי יותר מאלו . א"ל תבלין אחד הן חסירין . א"ל וכי יש קלרין של מלך חסר כלום . יד א"ל שבת הן חסירין . אית לך שבת : (ג) ר' ישמעאל ב"ר יוסי טו שייליה לרבי א"ל בני בבל בזכות מה הן חיים . א"ל בזכות התורה . ובני א"י בזכות מה . א"ל בזכות מעשרות . ואנשי ח"ל בזכות מה . א"ל בזכות שהן מכבדין את השבתות וי"ט : (ד) אמר ר"ח בר אבא טז פעם אחת

זמנני

יד יוסף ב פסיקתא רבתי פ' כ"ג . ילקוט סדר זו ועיין תוס' עירובין לח ד"ה ואין : ג שבת כ"ה : ד תנחומא בראשית סימן ב' י רות רבה פ"ז . ועיין בשאלתות דרב אחאי גאון : ה סנהדרין דף ל"ח ע"ב : ו לקמן פ' י"ב סי' ס' : ז לקמן פ' י"ב . ופ' מ"ב . וש"ר פ' ל"ה . במדבר רבה פ' י"ג . רות רבה פ"ב . אסתר רבה פתיחתא י"א . תנחומא סדר שמיני . ילקוט איוב רמז תתקנ"ד . זוהר סדר בראשית דף ל"א . זוהר סדר מקץ דף כ"ג . זוהר סדר אמור . וזוהר חדש · וזוהר חדש רות דף ק"ג . חגיגה דף י"ב . תד"א ה"ב פרשה כ"א . זוהר ריש סדר בא דף ל"ה ודף מ"ה . זוהר תרומה דף קמ"ה : ח ירושלמי ברכות פ"ח . בבלי פרק כל כתבי דף קי"ט : ט פדר"א פ"ב . ועיין ע"ז דף ח' ע"א : י עיין פסחים נ"ד ע"א : יא ברכות נ"ח ע"ב : יב פסחים נ"ד : יג פסחים נ"ו : יד שבת קי"ט : טו פסיקתא רבתי פ' כ"ג . ילקוט סדר זו . שבת קי"ט : טז פסיקתא כ"ג . ילקוט ס"ז . שבת קי"ט :

מתנות כהונה

ברכתי וכן אגל בת כלב : **זה האבל** . שאין אבילות של פרסום נוהג בו : **בברכה** שצריך לברך עליה ברוך אתה ה' מקדש השבת : **ה"ג** בילקוט אמר רבי יצחק ברכו בעטיפה וקדשו במקושש : **במקושש** שנתקדש שם שמים ע"י שנסקל על שחללו : **להחליף** כל בגדיו מבגדי חול לבגדי שבת : **לערב** בגד אחד של שבת עם בגדי חול ודי בזה או רצה לומר אם אין לו להחליף כולם אז די לו כשיערב אחד וכן אמר טוב גבי שלשול שאם אין לו להחליף כלל די לו שיתיר הגורו שמשלשלים דרך מטה שלא כדרך החול שחוגר אותם למעלה כדי להקל פעמיו : **מהלכין כחדא** . הולכין כאחד כלומר ביחד : **ואסתלקת** היה מקושר ומסולק למעלה בהגורתו והתיר רבי זעירא ההגורה כדי שיפלו וישלשלו למטה ובע"ש סמוך לחשיכה היה או בשבת עצמה : **גולתיה** טליתו : **שנתקלקלו** ומצאתי הגיר' שנתקלקלו המאורות אור הראשון הבדיל הקב"ה לעתיד מפני שלא היו כדאי הרשעים וגזירה זו נגזרה בע"ש כשחטא אדם ואע"פ שנאלו המאורות ביום ה' לא נגנז אור הראשון עד מוצאי שבת וכדמפרש ואזיל : **ל"ו שעות כו'** . שלא חשב אלא מיום שנברא בו אדם הראשון שמשמש בו לפניו מן השורה : **ה"ג** אך חושך ישופני . אותו שכתוב בו כו' ואתה תשופנו זה הנחש יצר הרע שמאל שמהפיך שיניהם של הבריות : **שני רעפים וכו'** . בשוחר טוב איתא שני אבנים אחד של אופל ואחד של צלמות שנא' קץ שם לחושך אבן אופל וצלמות : **ביציאה** ההוצאה לשבת רבה על האדם לפיכך ברכו וכמו שאחז"ל לוו עלי ואני פורע : **בז' מאי אית לך למימר** . לשון שאלה הוא : **איסטניסים** אנשים מפונקים האסטנים טעם טוב ברכו בטעם טוב וכדמפ ואזיל : **אותן ערבו לי** . אותם שאכלתים בשבת והיו נותן ערבים עלי : **תבל** תבלין : **קלרין** אוצר : **אית לך שבת** . בתמיה : **בזכות** מה הם חיים . כלו' חיי העושר מעמי התוב כמת ובפ' כל כתבי גרס מעשרין : **בזכות התורה** . שנא' בה כי היא חייך וכתיב בשמאלה עושר וכבוד : **בזכות מעשר** . דכתיב עשר תעשר ודרשו חז"ל עשר בשביל שתתעשר : **שהן מכבדין ט'** . וכמו שדרש למעלה

עץ יוסף

סי' ד'. וכן לא יוסיף עצב עמה דאין אבילות של פרסום נוהג בשבת : (ב) **ברכו במן** שבשביל ענג השבת היתה ברכת המן . והקרא כתוב על העתיד (יפ"ת) : **וע"ש שני עומרים** ודעת היפ"ת דשני עומרים דקאמר היינו ב' לצורך שבת מבלעדי האחד שהיה ליום השני . וכדאי' במכילתא : **שלא ירד בו כל עיקר** דקדושת שבת ניכר במופת מן המן שבשבת לא ירד : **שלא ירד כו'** בפסיקתא פ' כ"ג אי' קדשו במן . לא הבאים ורמה לא היתה בו . וקדשו בברכה היינו בקידוש על הכוס : **וקדשו במקושש** שכשנסקל נתפרסם קדושת שבת מיד בו ביום : **וברכו בעטיפה** שתמה דמדרש קאמר לה ולא ר"י : **בעטיפה** בהיות יום זה מכובד מכל ימים בעטיפות בגדים . והוא כיוצא לקראת מלך ולקראת חתן וכלה בבגדים נאים (יפ"ת) : **להחליף** מבגדי חול לבגדי שבת : **לערב** אם אין לו להחליף כולם אז די לו כשמערב אחד : **לשלשל** שאם אין לו להחליף ולא לערב . די לו שיתיר חגורו שמשלשלן דרך מטה שלא כדרך חול שחוגר אותם למעלה כדי להקל פעמיו [כל בו] ושלשול הוא מלשון המשלשל דפנות : **מהלכין בחדא** הולכין ביחד : **גולתא** טליתו : **ואסתלקת** היתה מקושר ומסולק למעלה בהגורתו . והתיר רבי זעירא כדי שיפלו וישלשלו למטה . ובע"ש סמוך לחשיכה היה : **ברכו בנר** שמצינו לפעמים אצל גדולי בני אדם שנעשה נס בנר של שבת : **ברכו באור פניו** רמז נפלא לזה . יפה תואר גימטריא שבת . וקדשו באור פניו . שבאור הפנים אשר באדם קדוש יאמר לו (יפ"ת) : **ברכו במאורות** שלא נגנזו עד מוצאי שבת אע"פ שנתקלקלו בערב שבת וכדמסיק : **ואדם ביקר בל ילין** כו' אדם הידוע הוא אדה"ר ביקר בל ילין שלא לן כבודו עמו . ומכ"ש לשאר הנביאים שלא יתמיד בידם כבוד . ולפי זה תיבת ילין כמשמעו לינת לילה אחת . שאדם לא לן לילה אחת בכבודו הראשון . שביום היה בכבוד עליון כמלאך אלהים . ואח"כ לעת ערב נתקלקל ולקח כבודו ממנו ולא לן : **ורבנן אמרי לן כבודו עמו** שמ"ש בל ילין פי' שכן היה ראוי להיות לפי חטאו שלא החזיק בכבודו וחטא מיד . והיה ראוי שיענש מיד . אלא שהשבת הגין עליו : **ובמ"ש ניטל ממנו זיוו** כו' כי בתחילה היה גופו ספירי והיה מקומו בג"ע התחתון ששם היה יכול לשכון עם גופו הספירי . ואחר שנתגשם אז טרדו מג"ע . וזה משנה פניו ותשלחהו כי לא היה יכול עוד להיות שם אחרי שנתגשם כך : **הה"ד משנה פניו** דרש נוטריקון מוצאי שבת ניטל הוד פניו . ותשלחהו (יפ"ת) : **כיון ששקעה** חמה בלילי שבת כו'. הוא פ"ס ושייך לקמן במילתא דרבי לוי דאמר ל"ו שעות שמשה וכו' וכדלקמן פ' י"ב (מה"ק) : **כיון ששקעת חמה** כו' אע"פ שאדם בעשירי סרח ובי"א נידון . אפשר דשעה י"א קרי שקיעת החמה . כיון דהוא קרוב לשקיעת החמה (יפ"ת) : **לגנוז את האורה** שכבר נגנז האור בגן עדן ביום ד' כדלעיל פ"ג ואדם היה בג"ע ושם האירה לו . וכשחטא רצה לגנזו ממנו גם בג"ע : **התחילה האורה** בפסיקתא הגי' המתינה אותה האורה : **והיתה משמשת** בכל העולם כמו ביום א'. התחילו הכל מקלסין להקב"ה על הטוב הזה שהאורה משמש בלילה (יפ"ת) : **ישרהו** שירה : **מסוף העולם** כו' כתב בס' נפש החיים שפי' מסוף העולם ועד סופו הוא כל המציאות מרים העולמות עד סוף עולם המעשה : **אדם צופה** לקמן פ' י"ב הגירסא אדם הראשון : **כיון שהסתכל** כו' דאיתא עון דור המבול והפלגה אע"פ שחטא אדם לא ימנע ה' טוב זה מן הבריות . ולולי חטא אדם לא היה גונזה עד דור המבול . אלא כיון שהיה צריך לגונזה אח"כ . גנזה מעכשיו (יפ"ת) : **כיון שהסתכל כו' דור הפלגה** לא הוצרך להזכיר אלא דור המבול והפלגה דכתיבי בהדיא . אבל בפרשה י"ב מייתי נמי דור אנוש : **ומנין שגנזה** ולא אבדה ובטלה לגמרי . שנאמר וימנע מרשעים אורם דמשמע דוקא מהם נמנעה ולא מן העולם (יפ"ת) : **וימנע מרשעים אורם** אור הראשון שנמנע מרשעים ונתן חלקם לצדיקים . כי גם רשעים יש להם חלק בג"ע . ובאורה . והצדיקים נוטלים באור זה גם חלק רשעים (יפ"ת) : **ואורח צדיקים** שכרם הצפון הוא מעותד ואינו נגלה עכשיו . כאור נוגה . שגם הוא צפון לעתיד : **ל"ו שעות** רצופים שמשה האורה וכדאמר בשוח"ט מזמור צ"ב דלהכי לא כתיב בשבת ויהי ערב ויהי בקר . וכל הני דס"ל דעד השבת מיהת לא נגנזה פליגי אהסיא דלעיל דאמר שנגנז האור בד' (יפ"ת) . ולפי מ"ש לעיל אינו מוכרח : **ואומר אך חשך** והמזמור זה אדה"ר אמרו : **אותו שכתוב בו כו'** כלומר שע"י החשך יבא הנחש וישפט במסתרים (יפ"ת) · או כך פירושו אך חשך זה הנחש יצה"ר שמאל שמחשיך להבריות עיניהם (מת"כ) והכי איתא בשוח"ט בהדיא : **רעפים** לבנים : **ולילה אור בעדני** שעם היות לילה ממש . היה אור בעדני ובפדר"א פ"כ אי' נתמלא ט עמוד של אש להאיר לו : **שהיא תחלת בריתה** שהאש שהיתה גנוזה בלבנים שהם מורכבים מד' יסודות . ויכול האדם להוציאו . לאו אדם מקרי אלא תולדה (יפ"ת) : **אף במוצאי יוה"כ מברכין** ודוקא באור ששבת פי' שדלק בהיתר כגון שהודלק לחיה ולחולה . או שדולק מערב יוה"כ . אבל באור היוצא מאבנים ומעצים במוצאי יוה"כ לא . משום דעכשיו נברא : **ברכו ביציאה** הוא דבר אחר על מ"ש ויברך : **ואינו חסר כלום** מאותו מין בעבור חסרון הפרטי . ובעבור הברכה המין פרה ורבה ומשלים הברכה את החסרון התמידי : **ב"א שוחטים כו'** וכתיב בו ברכה כיון דנאמר ברכה בששי . מתברכים בו גם שאר הנבראים שנבראו באותו היום (יפ"ת) : **ובני אדם מתים** הב"ח שפרים ורבים הרבה מאד לא הוה לגבייהו חסרון מיתת עצמן אלא מה שהאנשים אוכלים מהם הרבה (יפ"ת) : **מה אית לך למימר** הלא ביום ז' לא נבראו מינים שמחסרים אותם . אלא **מפני היציאה** . שאין הוצאה שעל השבת מחסר ממון האדם שהברכה משלמת כדאמרינן בריש"ב דביצה לוו עלי ואני פורע . וכל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה חוץ מהוצאות שבת וי"ט שאם מוסיף מוסיפין לו . וע"ש בסוס' : **מפני איסטניסים** שאינם יכולים לאכול אלא מעט . וגם מפונקים הם ואינם יכולים לאכול מאכל של אתמול ונפשו קצה בזה וברך השבת שיוכל לאכול שלש סעודות ויוכל לאכול מאכלים של אתמול ואין נפשו קצה . וזהו ענין הנשמה יתירה כמ"ש (בביצה דף ט"ז) ופרש"י שם נשמה יתירה רוחב לב למנוחה ושמחה ולהיות פתוח לרוחה . ואוכל ושותה ואין נפשו קצה : **במטעמים** שטעם המטעמים הנעשים לשבת ערב משל חול : **צוננים** לפי שעשוים מאתמול : **תבל** תבלינה : **קלרין** פי' אוצר : **אית לך שבת** בתמיה . ששפע קדושת שבת מקנה טעם טוב במאכלים . ובפסיקתא הגירסא אית לך ויברך ויקדש : (ג) **בזכות מה הם חיים** בילקוט גרס בזכות מה הם מתעשרים . וגירסא זו עיקר דהכי אי' בפרק כל כתבי . ואפילו לגירסתינו נמי ה"פ בזכות מה הם חיים חיי העושר דחיי לצער לא מיקרי חיים (מה"כ) : **בזכות התורה** שנאמר כי הוא חייך וכתיב בשמאלה עושר וכבוד : **בזכות המעשר** דכתיב עשר תעשר ודרשו חז"ל עשר בשביל שתתעשר : **שהן מכבדין כו'**

ודעו

זמנני אדם אחד בלודקיא והביאו לפנינו דיוסקוס אחד טעון בי"ו מוטות . ובו מכל מה שנברא בששת ימי בראשית. ותינוק אחד היה יושב באמצעיתו והיה מכריז ואומר (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה . כ"כ למה . כדי שלא תזוח דעתו של בע"ה עליו . א"ל בני מהיכן זכית לכל הכבוד הזה . א"ל טבח הייתי וכל בהמה יפה שהייתי רואה כל ימות השבת. הייתי מפרישה לשבת . ואמרתי לו לא על מגן זכית : (ה) א"ר תנחומא יז עובד' הווה ברומי בערובת צומא רבה. והוה תמן חד חייט ואזל דיזדבן ליה חד נון . אשתכח הוא וטלייא דאיפרכוס קיימין עילויה . הוה הדין מסיק ליה בטימי . והדין מסיק ליה בטימי . עד דמטיא לי"ב דנרין. ונסבה ההוא חייטא . בענתא דאריסטון . אמר איפרכוס לטלייא למה לא אייתית לי נון . א"ל מרי מה לכפור מינך . אזלית ולא הוה תמן אלא חד נון . ואשתכחת אנא וחד יהודאי קיימין עילויה .והוה הוא מסיק ליה בטימי ואנא מסיק ליה בטימי . עד דמטא לי"ב דנרין . מה הוית בעי דאייתי לך נון ב"יב דנרין . אתמהא . א"ל מן הוא . א"ל ב"נ פלן . שלח בתריה ואתא לגביה . א"ל מאי חמיית חייט יהודאי דאכלת נון בי"ב דנרין. א"ל מרי. אית לן חד יום . דכל חובין דאנן עבדין כל יומי שתא . הוא מכפר עלינן . וכד היא אתא לית אנן צריכין ליקוריה יתיה. אמר כיון שהבאת ראיה לדבריך הרי אתה פטור . מה פרע לו הקב"ה . הלך וקרע אותה וזימן לו בתובה מרגלית טובה והיה מתפרנס הימנה כל ימיו : (ו) טורנוסרופוס הרשע יח שאל את ר"ע א"ל מה יום מיומי' . א"ל ומה גבר מן גוברין. אמר מה אמרית לך . ומה אמרת לי . א"ל אמרת לי מה יום מיומים . מ"ש יומא דשבתא מכל יומא . ואמרית לך ומה גבר מגוברין . מ"ש טורנוסרופוס מכל גוברין . א"ל שרצה המלך לכבדני . א"ל אף זו שרצה הקב"ה לכבדה . א"ל מנאן את מודע לי . א"ל יט הרי נהר סמבטיון יוכיח. שמושך אבנים כל ימות השבת . ובשבת הוא נח . א"ל לנגדא את נגיד לי . אתמהא . א"ל והרי המעלה את המת בזכורו יוכיח . כ שהוא עולה כל ימות השבת . ובשבת אינו עולה . וההוא גברא ליהוי בדק באבוהו . חד זמן צריך ובדק באבוהו . וסלק כל יומא דשבתא ובשבתא לא סלק . בתר שבתא אסקיה. א"ל אבא מן דמיתת איתעבידית יהודי . אתמהא . מפני מה עלית כל ימות השבת ובשבת לא עלית . א"ל כל מי שאינו משמר את השבת אצלכם ברצונו . כאן הוא משמר אותו בעל כרחו . א"ל וכי עמל יש לכם שאתם עמלים כל ימות השבת . ובשבת אתם נוחין · א"ל כל ימות השבת אנו נידונין. כא ובשבת אנו נוחין . חזר אצל ר"ע א"ל אם כדבריך שהקב"ה מכבד את השבת . אל ישיב בה רוחות . אל ירד בה גשמים . אל יצמיח בה עשב · א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא . אמשול לך משל . לשנים שהיו דרין בחצר אחת . אם אין זה נותן עירוב · וזה נותן עירוב . שמא מותרין לטלטל בחצר . אבל אם היה אחד דר בחצר . הרי הוא מותר בכל החצר כולה. אף כאן הקב"ה לפי שאין רשות אחרת עמו . וכל העולם כולו שלו מותר בכל העולם כולו. ולא עוד . אלא שהרי אוכלי המן מעידין עליו שכל ימות השבת היה יורד . ובשבת לא היה יורד : (ז) פילוסופוס אחד שאל את ר' הושעיא . א"ל אם חביבה היא המילה . כב מפני מה לא נתנה לאדה"ר . א"ל מפני מה אותו האיש מגלח פאת ראשו ומניח את פאת זקנו . א"ל מפני שגדל עמו בשטות . א"ל אם כן יסמא את עיניו . ויקטע את ידיו . וישבר את רגליו . ע"י שגדלו עמו בשטות · א"ל ולאילן מיליא אתינן . אתמהא. א"ל להוציאך חלא א"א . אלא כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשייה . כגון החרדל צריך למתוק . התורמוסים צריכין למתוק . החיטין צריכין להטחן . אפילו אדם צריך תיקון : (ח) ר' יוחנן בשם ר"י בר חלפתא אמר כג אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת . ירש את העולם במדה . שנאמר (בראשית יג) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגומר . אבל יעקב

שכתוב

יד יוסף יז פסיקתא רבתי כ"ג ילקוט סדר זו . טוא"ח תר"ס . בב"ח שם . וע' תוס' כתובות ה' ע"א ד"ה ולדברי : יח תנחומא כי תשא פ' כ"ג . סנהדרין ס"ס . ילקוט ס"ז : יט שאלתות בראשית : כ שוח"ט מזמור י"ט : כא זוהר ואדר"א דף ל"א : כב פסיקתא רבתי פ' כ"ג לקמן פ' מ"ו סי' ב' : כג פסיקתא רבתי פ' כ"ג . ולקמן פ' ע"ט :

ענף יוסף

פרשה יא [ו] (חזר אצל ר"ע א"ל אם כדבריך שהקב"ה כו') וא"ת מאי קאמר ליה בלשון מסופק הרי כבר נתברר לו במופת קדושת שבת מהעלת האוב וי"ל שהוא בא לתופסו על דבורו הקודם שטעם שבת הוא לפי שרצה הקב"ה לכבדו · דע"כ לאו מהאי טעמא הוא אלא מטעם אחר · שאם כדבריך

מתנות כהונה

למעלה ברכת ה' היא תעשיר: **דיוסקוס** פי' הערוך שלחן : **כ"כ למה**. היה התינוק מכריז כך: **שלא תזוח**. תתגאה ויזכור כי מאת ה' היתה זאת: **לא על מגן** לא על חנם באה לך שיש לך זכות גדול לתלות בו : **עובדא הוה כו'**. מעשה היה בעיר רומי בערב י"כ שנקרא צומא רבה הג דול והחמור והיה שם חייט אחד אומן תופר בגדים במחט והלך לקנות דג אחד ונמצא שלא נשאר אצל הדג מי שחפץ לקנותו אלא הוא ונער אחד עבד לאיפרכוס הוא שר העיר והיה זה מעלה אותו בדמים והא' העלה יותר עד שהגיעו דמיו לשנים עשר דינרים ולקחו אותו החייט: ה"ג **בענתא דאריסטון** אמר איפרכס לטיילא כו'. בעת של סעודת הצהרים אמר השר לנערו למה לא הבאת לי דג כאשר צויתיך אמר לו אדוני מה אכפור מפניך הלכתי לקנות דג ולא היה שם אלא דג אחד ומצאתי אני ויהודי אחד העומדים עליו לקנותו והוה הוא מסיק פי' והיה היהודי מעלה אותו בדמים וכן אנכי העליתיו בדמים עד שהגיע לי"ב דינרים מה היית רוצה שאביא לך דג בעד שנים עשר דינרים בתמיה : **מן הוא**. מי הוא אותו יהודי אמר ליה בן אדם פלוני : **שלח בתריה** גרסי'. שלח אחריו ובא אצלו אמר לו מה ראית אתה יהודי חייט שאכלת דגים בי"ב דנרין אמר לו אדוני יש לנו יום אחד כל עונות שאנו עושין כל ימות השנה היא מכפר עלינו וכשבא אותו יום אין אנו צריכין לכבדו בתמיה : **מה יום מיומיא**. מה מעלת יום אחד משאר הימים והשיב מה מעלת איש אחד משאר אנשים שלפעמים נמצא איש אחד נעלה משאר בני אדם אמר לו טורנוסרופוס אמור ומפרש לי איך הבנת מה שאמרתי לך ומה עניתני: **מנאן כו'**. מהיכן אתה מודיעני במופת שרצה הקב"ה לכבד את השבת: **לנגדא** את נגיד לי. למשוך את משכני כלומר ממשיך ודוחה אותי בדחייה בעלמא מי יאמר שהוא כן והרוצה לשקר מרחיק עדותו וכן פירש"י ז"ל : **וההוא** גברא. על טורנוסרופוס אמר כן אם תרצה לבחון הדבר בדוק באביך : **חד זמן**. לזמן אחד היה צריך לשאול באוב: **ובדק הדבר** באביו להעלותו מקברו ועלה לו כל ימות השבוע ובשבת רצה להעלותו ג"כ ולא עלה לו : אחר שבת העלוהו ואמר לו אבי אחר מיתתך נעשית יהודי : **אצלכם** בעולם שאתם החיים שרוים בו : **למה לא נתנה לאדה"ר**. שהוא היה יציר כפיו וחביב לפניו ורצוי הוא ושלם בכל יצירותיו אלא ודאי ה' לא צוה ומלבכם אתם עושים וכל הנברא בששת ימי הבריאה עליו אין להוסיף ולגרוע דאל"כ היה נברא ככה השיב לו אם הוא כדעתך שכל הנברא עם אדם הטיב הוא להיות כן לעולם הלא שער הראש שנברא עמך למה אתה מגלהו ומניח שער הזקן שלא נברא עמך המאוחר והשיב ששער הראש אחר שנולד נתרבה ונתגדל עמו בשטות בימי נערותו ושער הזקן אינו בא לו עד ימי החכמה והבינה וא"כ אין ראייה מכאן ואמר לו א"כ שכל הגדל בימי נערותו ראוי להסיר יסמא העינים כו' ובפירש"י ז"ל מצאתי בשם ס"א שפי' למה לא נולד כן אדה"ר כו' : **חלק** בלי טעם ואומר לך למה צוני הש"י לחסר בברייתו ולמה לא בראוהו נולד מהול לפי שכל הנברא מששת ימי בראשית הכל צריך תיקון ורש"י פי' מדכתיב אשר ברא אלהים לעשות אפילו מה שכבר נברא צריך לעשות עוד בתיקונו ואשר לא נתנה לאדם לפי שקודם שהגיע לשמנה ימים נתקלקל וטעמו לא עמד במצוה קלה שנצטווה וטוב כל הדורות לא הועיל להם התיקון כי לא הכירו את ה' עד שהאיר מאורו של אברהם אבינו והוא היה כמו יצירה ראשונה ואז נתנה לו וכדלקמן ריש פרשה מ"ו זמן היה לו לאברהם אימתי שנתנה לו המילה : **צריכין** עשייה. תיקון :

ויתן

עץ יוסף

וכמו שדרש למעלה ברכת ה' היא תעשיר : (ד) **בלודקיא** עיר הוא בא"ל . ומייתי הך עובדא לראי' שבא"ל זוכים העשירים לעושר מפני כבוד השבת . וכן עובדא דחייט דבסמוך : **דיוסקוס** פי' הערוך שולחן והמוסיף כתב מין כלי וקערה עגולה . וכן הגירסא בפסיקתא הביאו לפניו תמחוי של כסף וטבעותיו ומטותיו של כסף : **מכל מה שנברא** כו' הכוונה מכל מה שהוא דרך לאכול: **שלא תזוח** שלא יתגאה הבע"ה כי הכל שלו יתברך . ולא כחו של הבעל הבית עשה את החיל: **לא על מגן** לא על חנם באה לך שיש לך זכות גדול לתלות בו : (ה) **עובדא הוה** כו' מעשה היה בעיר רומי בערב יום הכפורים : **והוה תמן** כו' והיה שם חייט אחד אומן תופר בגדים במחט . והלך לקנות דג ונמצא שלא נשאר אצל הדג מי שחפץ לקנותו אלא הוא ונער אחד עבד לאיפרכוס הוא שר העיר . והיה זה מעלה אותו בדמים והעבד העלה יותר עד שהגיעו דמיו לשנים עשר דינרים . ולקח אותו החייט : **בענתא דאריסטון** בעת של סעודת הצהרים אמר השר לנערו למה לא הבאת לי דג כאשר צויתיך . אמר לו אדוני מה אכפור ממך הלכתי לקנות דג ולא היה שם אלא דג אחד ומצאתי אני ויהודי אחד העומדים עליו לקנותו : **והוה הוא מסיק** פי' והיה היהודי מעלה אותו בדמים . וכן אנכי העליתיו בדמים עד שהגיע לי"ב דינרין . מה הייתי רוצה שאביא לך דג בעד י"ב דינרין בתמיה : **מן הוא** מי הוא אותו היהודי : **בר נש פלן** בן אדם פלוני : **שלח אחריו** ובא אצלו : **מאי חמית** כו' מה ראית אתה יהודי חייט שאכלת דג בשנים עשר דינרין . שאינו מדרך ההסתפקות שבעל מלאכה יבזבז מנכסיו כן (יפ"ת) : **א"ל מרי** כו' אדוני יש לנו יום אחד שכל עונות שאנו עושין כל ימות השנה הוא מכפר עלינו . וכשבא אותו יום אין אנו צריכין לכבדו בתמיה . אבל לא במרד עשיתי : (ו) **מה יום מיומים** מה מעלת יום השבת משאר הימים . למה שבת דוקא ביום השביעי : **ומה גבר בגוברין** מה גבר טורנוסרופוס מכל גוברין לעלות לגדולה : **מה אמרית לך** כו' מה הבנת בדברי שעל זה התשובות כן (יפ"ת) : **שרצה המלך לכבדני** באמת לא נודע לי הטעם אלא שכך רצה המלך . ומגירסא זו נראה שלא היה טורנוסרופוס קיסר אלא שר ממונה מהקיסר . ועיין מ"ש בתנחומא סדר כי תשא : **שרצה הקב"ה לכבדה** אף כי לא נודע לנו הטעם . ואע"ג דבאמת טעמו נודע ליודעי חן . לא רצה לגלות לו סודו : **מנאן את מודע לי** מהיכן אתה מודיעני במופת שרצה הקב"ה לכבד את יום השבת (מת"כ) או מהיכן אתה מודיעני דהאידנא שבתא שיום זה שאתם שובתים הוא יום השביעי האמור בתורה . שמא יום אחר הוא ונשכח זכרו ברבות הימים . ובירר לו הדבר במופת : **נהר סמבטיון** הוא נהר שמושך אבנים בימי החול ובשבת נח . וקורין אותו סמבטיון מפני שביתתו בשבת (רמב"ן) ויש גורסין שבתיון : **לנגדא את נגיד לי** למשוך את משכי . כלומר ממשיך ודוחה אותי בדחייה בעלמא מי יאמר שהוא כן והרוצה לשקר יתקן עדותו (רש"י) : **בזכורו** בבעל אוב שמעלין המת לשאול לו מה שרוצים . כענין שהעלתה האשה לשאול המלך ועיין בפרק ד"מ ברש"י ובתוספת : **וההוא גברא** על טורנוסרופוס אמר כן אם תרצה לבחון הדבר בדוק באביך : **חד זמן** לזמן אחד היה צריך לשאול באוב : **ובדק הדבר באביו** להעלותו מקברו . ועלה לו כל ימות השבת . בשבת רצה להעלותו ג"כ ולא עלה לו : **בתר שבתא** העלוהו ואמר לו אבי אחר מיתתך נעשית יהודי : **אצלכם** בעולם שאתם החיים שרויים בו : **משמרה בע"כ** הלשון בעל כרחו קשה להבין דמי עדיפא להו להיות נידונין בו . אבל בזוהר אדם אי' שדנין אותו בכפל ביום השני . לכן עדיפא ליה לקבל העונש בפרוטרוט מלהכביד עליו בשני : **שאין רשות אחרת** שכולם עבדיו ובני ביתו שאינן אוסרים : **מותר בכל העולם** ואף שאל אותו על המלאכה . מאחר שהכל נעשין בדברו אין מלאכה לפניו . רק הכל בדמיון טלטול : **אוכלי המן** שהמן לא ירד בשבת כדי שלא יהללו אוכלי המן שבת בלקיטתן (מסדר"א) : (ז) **פילוסופים** כו' צ"ע מה שייך זה כאן . ורש"י פירש ממ"ש אשר ברא אלהים לעשות . היינו שכל מה שנברא צריך תיקון : **מפני מה לא נתנה** כו' מאחר שהבריאה משלימות היצירה א"כ אחר שאדם יציר כפיו יתברך היה ראוי שתהיה יצירתו שלימה . כמו שכל הדברים נבראו בצביונם וקומתן (יפ"ת) ובתנחומא סדר נח סי' ה'. ובאדר"נ פרק ב' . ובילקוט ראובני אי' שאדה"ר נולד מהול . וה"נ משמע בסנהדרין פאד"מ (אבל מ"מ למה לא נצטווה למול בניו) : **מגלח פאת ראשו** הנברא עמו ומנח פאת זקנו שנתגדל לו אח"כ . אלא ודאי לפעמים הנוסף אחר היצירה חביב יותר . ועל זה ענה כי אין ראיה דהתם טעמא מפני ששער הראש נתרבה ונתגדל הרבה בשטות דהיינו בימי הנערות · אבל שער הזקן לא נתגדל אלא בגדלותו זמן החכמה והבינה לפיכך הוא חביב יותר (נזה"ק) : **א"כ יסמא עינו** לפי שנתגדל בשטות ויקטע רגליו וידיו : **ולאילין מיליא אתינן** שאין זו אלא דברי שחוק כי העין והיד והרגל הם בעצמות הגוף ואין גזעם מחליף. אבל השערות הם מותריים מבחוץ וגזעם מחליף : **להוציאך חלק א"א** ואשיבך קנא תשובה מספקת כי פקח עיניך וראה שכל מה שנברא בששת ימי בראשית כולם צריכין תיקון ועשיה כגון החרדל צריך למתוק כו' . אף אתה אל תתמה באדם שלא נברא בשלימות והוא צריך תיקון מילה. כי עמקו דרכי ה' ומחשבותיו (נזה"ק) : **צריכין עשיה** תיקון . והיינו דכתיב אשר ברא אלהים לעשות לומר שהכל צריך תיקון : **החרדל צריך למתוק** בשביל שאינו נאכל מגד חריפותו : **התורמוסים צריך למתוק** מפני שאינם נאכלין מפני מרירותם : (ח) **אברהם שאין כתוב בו** ר"ל שבודאי קיים א"א כל המצות ושבת כהלכתו אלא שלא מדרז לקבוע תחומים מבע"י. ולהכי לא אתשבה קרא למכתבה בהדיא . אבל יעקב שמדרז לקבוע תחומים מבע"י ולכן פירש הכתוב. לפיכך לא זכה אברהם לירש כיעקב שאין שכר זה אלא למחמיר בו (יפ"ת) ועיין מ"ש בתנחומא סדר לך לך סי' א' בענף וצ"ע : **ירש את העולם במדה** כלומר בזכות אברהם ירשו ישראל הארץ במדה . אבל בזכות יעקב ירשו ישראל בלא מדה . וזה יהיה לעתיד (יפ"ת) ומה"ק) הוא

דכתיב

שכתוב בו שמירות שבת. שנ' (שם נג) ויחן את פני העיר . נכנס עם דמדומי חמה . וקבע תחומין מבעוד יום . ירש את העולם שלא במדה . שנ' (שם כח) והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת וגו' : (ט) ד"א למה ברכו [כד] ר' ברכיה ור' דוסתאי ור' שמואל בר נחמן . ר' ברכי' ור' דוסתאי אומרים שאין לו בן זוג . חד בשבתא תרי בשבתא . תלתא ארבעתא . חמשתא ערובתא · שבתא לית לה בן זוג · ר"ש בר נחמן אמר שאינו נדחה · י"ט נדחה . יה"כ נדחה . שבת אינה נדחית . תני רשב"י אמרה שבת לפני הקב"ה רבש"ע . לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג [כה] א"ל הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך . וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני . אמר להם הקב"ה זכרו הדבר שאמרתי לשבת . כנסת ישראל היא בן זוגך . היינו דבור (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו : (י) ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אמר . [כו] שלשה בריות היה הקב"ה בורא בכל יום ויום . בא' ברא שמים וארץ ואורה . בב' רקיע וגיהנם ומלאכים . בג' אילנות ודשאין וג"ע . בד' חמה ולבנה ומזלות . בה' עופות ודגים ולויתן . בו' אדם וחוה ורמשים · א"ר פנחס בו' ברא ששה . אדם . וחוה . ורמש . ובהמה . וחיה . ומריאים . א"ר בנייה אשר ברא אלהים ועשה אין כתיב כאן . אלא אשר ברא אלהים לעשות . כל מה שהיה הקב"ה עתיד לבראות בז' . הקדים וברא אותו בו' : (יא) ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר . [כז] אע"ג דאת אמר כי בו שבת מכל מלאכתו . ממלאכת עולמו שבת . ולא שבת לא ממלאכת הרשעים · ולא ממלאכת הצדיקים . אלא פועל עם אלו ועם אלו . מראה לאלו ולאלו מעין דוגמא גטורין שלהן . מנין שפורענותן של רשעים קרויה מלאכה . שנאמר (ירמיה נ) פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כי מלאכה היא . ומנין ששכרן של צדיקים קרויה מלאכה . שנא' (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם :

פרשה יב

(א) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. כתיב (איוב כו) הן אלה קצות דרכיו וגו' . א"ר הונא כל מה שאת רואה קצות דרכיו של הקב"ה הן . הן אלה קצות דרכיו (שם) ומה שמץ דבר נשמע בו ורעם גבורותיו מי יתבונן . א"ר הונא הרעם הזה בשעה שהוא יוצא כתיקונו . אין כל בריה יכולה לעמוד עליו . נתבונן אכ"כ אלא מי יתבונן . הפקחים יודעין רמוזו ותגיונו . א"ר הונא אם על סדורו של רעם אין אתה יכול לעמוד . על סדורו של עולם עאכ"ו . אתמהא. [א] ואם יאמר לך אדם יכול אני לעמוד על סדורו של עולם . אמור לו אחרי מלך ב"ו אי אתה יכול לעמוד . אחרי ממ"ה הקב"ה אתה יכול לעמוד . אתמהא . א"ר נחמן משל לחרישת קנים . שלא היה יכול אדם להכנס בתוכה. שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה טועה . מה עשה פקח אחד כסח ונכנס כסח ונכנס . נכנס דרך הכסוח ויצא דרך הכסוח . התחילו הכל מתכנסין ויוצאין דרך הכסוח . רב נחמן אמר חורי . משל לפלטין גדולה שהיו לה פתחין הרבה . שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה טועה. מה עשה פקח אחד . נטל פקעת של גמי וקשרה כנגד הפתח. ונכנס דרך הפקעת ויצא דרך הפקעת. התחילו הכל נכנסין ויוצאין דרך הפקעת. ארשב"י מלב"ו שבנה פלטין . והבריות נכנסין לתוכה ואומרים . אילו היו העמודים גבוהין היתה נאה . אילו היו הכתלים גבוהין היתה נאה. שמא יבוא אדם ויאמר אילו היו לי שלש עינים . אילו היו לי שלש רגלים היה יפה לי . אתמהא . (קהלת ב) את אשר כבר עשהו לא נאמר כאן. אלא את אשר כבר עשוהו . כביכול ממ"ה הקב"ה ובית דינו נמנין על [ב] כל אבר ואבר משלך ומעמידך על מכונך . שנא' (דברים לב) הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך . א"ר לוי בר חיתא מלך ב"ו בונה פלטין . ואם נתן ביבה על פתחה אינה נאה . ממ"ה הקב"ה ברא האדם הזה . ונתן ביבו על פתחו . והוא נאה והוא שבחו : א"ר יצחק בר מריון כתיב (בראשית ב) וייצר ה' אלהים את האדם. מה ת"ל אשר יצר. כביכול הקב"ה מתגאה בעולמו ואומר ראו בריה שבראתי וצורה שצרתי. א"ר יצחק בר מריון [ג] כתיב (שם) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם . בוראם משבחן ומי מגנן . בוראן מקלסן ומי נותן בהן דופי . אלא נאין הן ומשובחין הן. שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים : ר'

יד יוסף כד פסיקתא רבתי פ' כ"ג : כה זוהר בשלח דף ס"ג . יתרו דף פ"ט : כו ילקוט סדר זו . פסיקתא רבתי פ' מ"ו : כז ילקוט סדר זו . תנחומא כי תשא . ילקוט ישעיה רמז של"ה : **פי"ב** א קהלת רבה פ"ב . וחזית פ"א : ב ובמדרש קהלת גרס ומעמידך על מכונך וא"ת שני רשויות יש . והלא כבר נאמר הוא עשך ויכוננך : ג ילקוט סדר זו . קהלת רבה ס"ב סי' י"ד :

מתנות כהונה

ויחן משמע לשון שבת ומנוחה ומדכתיב את פני העיר משמע שהולך לחנות ולשבות לפני העיר שלא היה לו פנאי לכנוס לתוכה: **ערובתה** יום ששי נקרא כן על שם שהוא ע"ש והרי הם ששה ימים והם שלשה זוגות ונשאר השבת לבד בלי זוג לפיכך ברכו: **שאינו** נדחה . וזו היא הברכה : **יום כפור** נדחה . מפני ירקא ומפני מתיא כדאי' סוף פ"ק דמס' ר"ה : **כנסת ישראל וכו'** . שמזווגין בך : **ברא** ששה . השלשה שהיו ראוים ליבראות בשבת נבראו בע"ש כדמפרש ואזיל : **מריאים** פי' הערוך שדים: **לעשות** משמע מה שהיה ראוי לעשות : **מכל מלאכתו כו'**. דייק מדלא כתיב מכל מלאכה: **דוגמא** גטורין. הערוך גרס דוגמטרין ופירושו דוגמת שמירתן אבל לא פורענות ממש שהרי אור גיהנם שובת בשבת: **יתבונן** משמע להבא אף אם בא איש הכם להתבונן אינו יכול ובילקוט איוב מסיים בו הפקחים יודעים רמז של דבר והגיונו כי מתבוננים בו ועל עיקרן אין יכולין לעמוד . נתבונן משמע אין כאן מי שׂשם לב להתבונן ובערוך ערך רעם גרס מתבונן אין כתיב אלא מי יתבונן והוא הוא : **משל** לחורשת קנים פי' חורשה יער של קנים : **כסח** כורת הקנים במגל ומגירה : **חורי** משל אחר : **פקעת** כרך ואגודה מן גמי: **קשרה כו'** . וקצה האחרון אחז בידו: **עשוהו** כינוי לפועלים רבים. פועלים רבים עשו אותו : **משלך** מהאיברים אשר לך : **ביבה** צינור המקלח לחוץ ובו שופכין כל השופכין המזוהמין : **ביבו** על פתחו. זה החוטם נתונה למעלה מפתחי פיו והיא שבחו בעיקר היותו תולה בחוטמו וכמו שאחז"ל אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם : **בוראן** משבחן . מדכתיב אלה תולדות השמים קדייק : **ביום** עשות וכו' . ר' פנחס אמר אע"ג דכתיב ביום עשות לא היה בו עמל ויגיעה שנברא בה"א אות הקל

ענף יוסף

כדכתיב שהקב"ה מכבד את השבת ראוי שיכבדנו גם הוא בעצמו · ואל ישיב בה רוחות ונשמים · ואם הוא אינו מכבדו בביתה ומחלל כבוד שביתתו איך יכבדוהו אחרים בשביתה · ושיב לו שאין הקב"ה מחלל כבודו בהורדת גשמים לפי שכל העולם שלו וכדמסיק (נזה"ק) : [י] (בשני רקיע) וה"נ אמר לקמן בפרשה י"ט שמים בא' רקיע בב' ואתיא כמ"ד בפדר"א שהרקיע הנברא בב' הוא רקיע שעל ראשי החיות . או כשיטת המורה דהרקיע הוא רקיע האוירי (יפ"ת) : (בד' חמה ולבנה) אתיא כמ"ד דאור שנברא בראשון הוא אור הגנוז · לא כמ"ד הן הן המאורות שנבראו בא' אלא שלא נתלו עד ד' דתליה לא נקרא בריאה (יפ"ת): רבי

עץ יוסף

דכתיב באברהם הארץ אשר אתה רואה . והוא א"י לבד . אבל ליעקב הבטיח כל הארץ בכלל שכן כתיב ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה : **ויחן** משמע לשון שבת ומנוחה . ומדכתיב את פני העיר משמע שהולך לחנות ולשבות לפני העיר שלא היה לו פנאי לכנוס לתוכה . אלא נכנס לשדי העיר עם דמדומי חמה היינו סמוך לשקיעת החמה שאז השמש אדומה וקבע תחומין (מת"כ) : **ירש שלא במדה** כלומר שלא נתן לו במדה אלא שירש כל העולם : **כעפר הארץ** וגו' ופרצת ימה וקדמה וגו'. ודרשינן לה מלשון פריצת גדר שירש נחלה בלי מצרים : (ט) **ד"א למה ברכו** למה הוצרך לברכה מיוחדת : **שאין לו בן זוג** כי ימות החול הם ג' זוגות . א"ב . ג"ד . ה"ו . אבל לא כן השבת שאין לו התחברות עם ימות החול כי קודש הוא . ובהיות הזיווג גורם ברכה כהא דאמרינן כל שאין לו בן זוג שרוי בלא טובה וברכה . ולכך השבת שאין לו בן זוג . הוצרך הקב"ה לברכו (עיין נזה"ק שהאריך בזה) : **יו"ט נדחה** לפעמים ליום א' . שלא יבא יום א' של ר"ה באד"ו או פסח בבד"ו ועצרת בגה"ז לפי החשבון נדחים ליום שלאחריהם . ואפילו יוה"כ שהוא דומה לשבת בכל האיסורים אילו בא בא"ו נדחה . אבל שבת קודש תמיד ביומוו אינו נדחה ליום אחרון בשום צד . והו שברכו להתקיים תמיד לבל יהי' נדחה : **כ"י יהי' בן זוגך** שהם שומרים אותו ונחים בו : **היינו דבור** זכור את יום השבת . דאל"כ זכירה למה . קדש יום השבת מיבעי ליה או נמי שמור את יום כדאמר בדברות אחרונות (יפ"ת) : (י) **שלשה בריות** כו' עיין לעיל פ"ג סי' י"א: **רקיע וגיהנם ומלאכים** רקיע מפורש בתורה . וגיהנם כדיליף ר' יוחנן לעיל פ"ד סי' ח' . ומלאכים כרבי יוחנן לעיל פ"א סי' ד' : **וגן עדן** ולא ס"ל כמ"ד שהג"ע נברא קודם בריאת עולם . וכן לעיל פ"א סי' ה' לא חשיב לה בהדברים שקדמו לעולם : **אדם וחוה ורמשים** ובהמה וחיה לא חשיב להו בריות בפני עצמם דכלהו בכלל רמשים הוו . כדמשמע מדכתיב ורדו בדגת הים ובכל חיה הרומשת . ומריאים [פי' בערוך שדים] דבריאתם בששי היתה כדלעיל ס"פ ז' לא חשיב שלא נשלמה בריאתן שלא נברא להם גוף (יפ"ת) אבל קרוב לומר שהגירסא אדם וחיה ורמשים . וחשיב אדם וחוה לחדא כיון דהם מין אחד . וחשיב בהמה וחיה לחדא דבהמה בכלל חיה בכל מקום (יפ"ת) : **אשר ברא אלהים ועשה** אכ"כ דהוה מפרשינן הכפל ברא ועשה חד לבריאה וחד לתיקון . כמו ויעש אלהים את הרקיע (יפ"ת) : **הקדים וברא** כו' וה"ק בשבת שבת מכל מלאכתו שברא בששה . מה שהיתה ראויה לעשות בו : (יא) **אע"ג דאת** אמר כי בו שבת מכל מלאכתו . מ"מ רק ממלאכת עולמו שבת אבל לא שבת ממלאכת השגחת ה' בהנהגת העולם שהיא מלאכת הרשעים והצדיקים . שעבור הרשעים והצדיקים ה' בעצמו פועל בהשגחה בהנהגת העולם לבל יהיה מקרה אחד לצדיק ולרשע כפי סדר המערכה אלא לפעמים מפדד כח המערכה לתת לכל אחד כפרי מעלליו ולגמול לאיש חסיד כמפעלו ולרשע כרשעתו . ועל זה אמר מראה לאלו מעין דוגמגטרין שלהם וכו' כלומר שמראה לשניהם גמול כפי ענין מעשיהם מדה כנגד מדה שממנו ניכר השגחת ה' בעולם. וכדלעיל פ"ט סימן י"ג (נזה"ק) : **גטורין** פי' תבנית סימן ודמיון (מוסף הערוך) : **פעלת** לשון פעולה ומעשה :

פרשה יב (א) כתיב הן אלה קצות דרכיו וס"ד ומה שמץ דבר נשמע בו ורעם גבורותיו מי יתבונן . וקמפרש הכי שמים והארץ דכתיב בהן אלה תולדות השמים וגו' הם רק קצות דרכיו . בהיות עוד עולם העליון המכוון נגד עולם התחתון . ולפיכך מי יוכל להטיל בו שמץ דופי בהיות שורשו הרוחני נעלם ממנו . כי אפי' על סידורו של רעם שפעמים בא בחוזק ופעמים בנחת א"א לעמוד . כי הוא עמוק מי ימצאנו ואין בכח שכל האנושי להשיגו על בוריו כראוי . ואמר נתבונן אין כתיב כאן . כרישא דכתיב ומה שמץ דבר נמצא בו לשון רבים · וכתיב מי יתבונן לשון יחיד משמע דאף יחידי הדור היודעים רמזי והגיונו על דרך כלל . מ"מ אין יכולים לעמוד על סדורו דרך פרט . והיינו דקאמר הפקחים יודעים רמוזו והגיונו כלו' רק דרך כלל ולא דרך פרט . ועז"א אם על סדורו של רעם אין אתה יכול לעמוד . על סדורו של עולם שהוא יותר נפלא עאכ"ו (נזה"ק) ובילקוט איוב הגירסא יתבונן אין כתיב כאן אלא מי יתבונן . וכן גרס רש"י : **כתיקונו** פי' בחוזק כחו כבריאותו : **ואם יאמר לך** כו' אמור לו טענה אחרת . כי אחרי מלך ב"ו אי אתה יכול לעמוד כדכתיב לב מלכים אין חקר . אחר מלך מה"מ הקב"ה אתה יכול לעמוד בתמיה שהוא אדוני האדונים . ולשון האגדה פה חסרה וראוי לגרוס הה"ד כי מה האדם שיבא אחר המלך אשר כבר עשהו . וכמבואר במדרש קהלת (נזה"ק) : **משל לחרישת** קנים כו' משל לפלטין גדולה כו' פתחים הרבה . משל הראשון ענינו שהפקח צריך להסיר דרכי הטעיות שהם כמו קוצים ומכשולות לרבים בעניני החכמה . ומשל השני שאף כשהסירו הקוצים והגיעו לפלטין יש בו פתחים הרבה . וצריך הפקח לסדר הדברים כראוי פתח אחר פתח שלא יתבלבלו הנכנסים לתוכו : **לחרישת קנים** פי' חורשה יער של קנים . ועיין בשה"ש רבה הביא משלים אלו ג"כ לענין דשם : **כסח** כורת הקנים במגל ומגירה : **חורי** משל אחר : **פקעת** כרך ואגודה מן גמי : **קשרה** וקצה האחרון אחוז בידו (מת"כ) : **משל** כו' שבנה פלטין דמה שנאמר אלה תולדות השמים לומר שהם נאים ומשובחים בתכלית הנוי שאינו כפלטין של ב"ו שעם היותו נאה יש מקום לאדם לאמר אילו היו עמודים גבוהים היה יותר נאה כו' . אלא בתכלית הנוי שאין למצוא להם צד יותר נאות ממה שהם (יפ"ת) : **עשוהו** כינוי לפועלים רבים . רבים עשו אותו : **כביכול** כו' לפי שהאדם עולם קטן וכולל מכל העולמות . הוצרך להמלך עמהם (נזה"ק) : **נמנין על כל אבר** כו' פי' שמעשה האברים עצמם בתיקון נאה . וגם העמדתם במכונם בתכונתם . נפלאה היא . ולפי שהאדם עולם קטן שהוא דפוס כל הנמצאים . מביא שבח האדם הנראה לעינינו . שממנו נקח ראיה לכל העולם בכלל (יפ"ת) : **על כל אבר ואבר משלך** מהאי בריה אשר לך : **רבי לוי** כו' בא להוסיף בשבח מלאכת האדם שאין צריך לומר שהוא מתוקן בתכלית . אלא שמתקונו שאפילו הדברים המגונים במלאכת ב"ו עשאן הש"י באדם באופן שהם שבחו (יפ"ת) : **ואם נתן ביבה** צנור המקלח שופכים לחוץ . אם נתן על מבוא הפתח הוא מגונה שהוא נראה ומסריח לנכנסים בפתח וליוצאים . ולכן נתן במקום טמון . אבל הקב"ה נתן ביב שהוא החוטם שיוצאו בו מים סרוחים בפניו ועל הפה . והוא נראה תמיד . ועל כל זה עשה בחכמה שהוא הדרתו של אדם . שעיקר הכרת הפרצוף פנים עם החוטם . ואין גנותו נראה (יפ"ת) : **ויצר ה' אלהים** ובפסוק הסמוך כתיב וישם שם את האדם אשר יצר · והוא מיותר שכבר אמר וייצר . ואין לטעות באדם אחר (יפ"ת) ורבי יצחק בא להוסיף בזה שמלאכתו משובחת עד שהש"י מתגאה בו . אע"פ שאין הדבר קשה בחקו : **משבחן** משום דאלה תולדות השמים יתירה היא . ולא אתא אלא לשבחן ראו אלה התולדות כמה חשובים הם (יפ"ת) : **מקלסן** קלוס עדיף משבח . ודופי בציר מגנות . ור"ל שמצד שה' משבחן אי אפשר לומר שהם מגונים . ומצד שהוא מקלסן ביותר

(ב) ר' פנחס בשם ר' לוי אמר ד בהבראם בה"א בראם (ישעיה סו) ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח והרד על דברי. א"ר יהודה בשם ר' סימון ה לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו. שנא' ואת כל אלה ידי עשתה. ר' יודן אמר בזכות התורה שנא' (ויקרא כו) אלה החוקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה. ר' יהושע בר נחמיה אומר ו בזכות השבטים. שנא' (שמות א) ואלה שמות. וכתי' ויהיו כל אלה נאם ה'. אלה תולדות השמים וגו'. א"ר אבהו ז כ"מ שנא' אלה פסל את הראשוני'. ואלה מוסיף על הראשוני' כאן שנא' אלה פסל את הראשונים. מה פסל תהו ובהו וחשך: (ג) ר' יהודה ור' נחמיה ח ר"י אומר ויכולו השמים והארץ בזמנן וכל צבאם בזמנן. א"ל ר"נ והא כתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. מלמד שבו ביום נבראו בו ביום הוציאו תולדות. א"ל והכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום א'. יום שני. יום שלישי. יום רביעי. יום ה'. יום ו'. א"ל ר' נחמיה כמלקטי תאנים הן. כל אחד ואחד הופיע בזמנו. ר' ברכיה על הדא דר' נחמיה אמר. ותוצא הארץ דבר שהיה פקוד בידה: (ד) דרש ר' נחמיה איש כפר סיחין ט כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וגו'. ג' דברים הללו הן הן עיקר בריותו של עולם. ושהו ג' ימים והוציאו שלשה תולדות י הארץ בראשון כב"ה. ושהתה ג' ימים ראשון ושני ושלישי. והוציאה ג' תולדות. אילנות ודשאים וג"ע. רקיע בשני. ושהה ג' ימים שני שלישי ורביעי. והוציא ג' תולדות. חמה ולבנה ומזלות. ומים בשלישי. ושהו ג' ימים שלישי רביעי המישי. והוציאו ג' תולדות. עופות ודגים ולויתן. ר' עזריה לא אמר כן. אלא ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. שני דברים הן הן עיקר בריותו של עולם ושהו שלשה ימים. ונגמרה מלאכתן ברביעי. שמים בראשון יא כב"ש. ושהו ג' ימים ראשון ושני ושלישי. ונגמרה מלאכתן ברביעי. ומהו גמר מלאכתן מאורות. הארץ בג' ותוצא הארץ עיקר ברייתה. ושהתה ג' ימים שלישי רביעי חמישי. ונגמרה מלאכתה בששי. ומהו גמר מלאכתה אדם. שנא' (ישעיה מה) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי: (ה) תולדות א"ר שמואל ב"ר נחמן יב כל תולדות שנאמרו בתורה הסרין בר מן תרין. אלה תולדות פרץ וגו'. והדין. ומפני מה אינון הסרין. ר' יודן בשם ר' אבין אמר כנגד ו' דברים שנטלו מאדה"ר. ואלו הן. זיוו. חייו. וקומתו. ופרי הארץ. ופירות האילן. ומאורות. זיוו מנין שנא' (איוב יד) משנה פניו ותשלחהו. חייו מנין. כי עפר אתה וגו'. קומתו מנין שנא' ויתחבא האדם ואשתו. יג א"ר אבהו באותה השעה

גזעה קומתו של אדה"ר ונעשית של מאה אמה. פרי האילן ופרי הארץ מנין. שנא' ארורה האדמה בעבורך. מאורות. ר' שמעון ב"ר יהודה איש כפר עכו אמר משום ר"מ. אע"פ שנתקללו המאורות מע"ש. לא לקו עד מ"ש. אתיא כרבנן ולא אתיא כר' יוסי. יד דאמר ר"י אדה"ר טו לא לן כבודו עמו. מ"ט (תהלים מט) ואדם ביקר בל ילין וגו'. ורבנן אמרי במ"ש ניטל זיוו ממנו. וטרדו מג"ע הה"ד ויגרש את האדם. וכתיב (איוב יד) משנה פניו ותשלחהו. א"ר יהודה ב"ר סימון טז אותה האורה שנברא בה העולם. אדה"ר עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופו. כיון שראה הקב"ה מעשה דור אנוש. ומעשה דור המבול. ומעשה דור הפלגה שהן מקולקלים. עמד וגנזו מהם. שנא' (איוב לח) וימנע מרשעי' אורם. ולמה גנזו. אלא גנזו לצדיקים לע"ל. שנא' וירא אלהים את האור כי טוב. ואין טוב אלא צדיקים. שנא' (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב. ומנין שגנזו לצדיקים. שנא' (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה. יז וכיון שראה אור שהוא גנוז לצדיקים שמח. שנא' (שם יג) ואור צדיקי' ישמח. ר' לוי בשם ר' נזירא אמר. יח ל"ו שעות שמשה אותה האורה י"ב של ע"ש. וי"ב של ליל שבת. וי"ב של שבת. כיון שחטא אדה"ר בקש לגנזה. חלק כבוד לשבת. שנא' ויברך אלהים את יום השביעי. ובמה ברכו באור. כיון ששקעה החמה בליל שבת שמשה האורה. התחילו מקלסין להקב"ה. הה"ד (איוב לז) תחת כל השמים ישרהו. מפני מה. ואורו על כנפות הארץ. האירה אותה האורה כל היום וכל הלילה. כיון ששקעה חמה במ"ש. התחיל החושך ממשמש ובא. יט באותה שעה נתירא אדה"ר. אמר שמא אותו שכתוב בו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב בא להזדווג לי. (תהלים קלט) ואומר אך חשך ישופני. אתמהא. מה עשה לו הקב"ה. כ זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה. ויצאת האור ובירך עליה. הה"ד (שם) ולילה אור בעדני. אתיא כההיא דתני דבי ר' ישמעאל. כא מפני מה מברכין על האור במ"ש כב בורא מאורי האש. מפני שהוא תחלת ברייתו. רב הונא בשם ר' איבי בשם ר' יוחנן אמר אף במוצאי יה"כ מברכין עליו. מפני ששבת באותו היום. ר' ברכיה בשם ר' שמואל אמר. אע"פ שנבראו הדברים על מליאתן. כיון שחטא אדה"ר נתקלקלו. ועוד אינן חוזרין לתקונן עד שיבא בן פרץ. שנא' (רות ד) אלה תולדות פרץ מלא. בשביל ו' דברים שיחזרו. ואלו הן. זיוו. חייו. קומתו. פירות הארץ. ופירות האילן. ומאורות. זיוו מנין. שנא' (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו

יד יוסף ד פרקי היכלות ילקוט תהלים רמז תש"ט. וילקוט ישעיה רמז רנ"ו. וילקוט סדר זו. מנחות כ"ט זוהר בראשית דף מ"ו. לך דף ל"ג נו דף כ"ט ל"ד. וירושלמי חגיגה. שוח"ט מזמור כ"ב. ולקמן סי' י'. זוהר חדש דף ב' ודף ס': ה לעיל פ"ג סי' ב'. ולעיל פ"י סי' י"ב: ו פסיקתא רבתי פ"ל: ז לקמן פ"ד. תנחומא שמות משפטים. זוהר בראשית. וריש נח. ש"ר פ"א. ילקוט ס"ז. וסדר משפטים וסוף רות רבה: ח ילקוט סדר זו: ט ילקוט ס"ז. ירושלמי חגיגה: י חגיגה י"ב: יא חגיגה י"ב: יב תנחומא בראשית. במ"ר פ' י"ג. ילקוט ס"ז. ולקמן פ' י"ט. וחזית פסוק הנה מטתו. וש"ר ל': יג לקמן פ' י"ט. במ"ר פ' י"ג. זוהר תולדות דף קמ"ב. באותיות דרע"ק איתא שנעשה קומתו אלף אמה: יד אדר"נ פ' א': טו סנהדרין ל"ח: טז זוהר אמור. וריש ז"ח. וזוהר בראשית דף מ"ה. מקץ דף ר"ג שמות. וז"ח רות דף ק"ג. ש"ר פ' ל"ה. רות רבה פ"א. אסתר רבה פתיחה י"א. תנחומא שמיני. במ"ר פ' י"ג: יז תד"א ח"ב פ' כ"א: יח שבת קיט ירוש' ברכות פ"ק. ולקמן סוף פ' פ"ב. שוח"ט מזמור צ"ב: יט פדר"א פ"כ. פסיקתא רבתי פ' כ"ג. ע"ז ח': כ פסחים נ"ד: כא פסחים נ"ג: כב ברכות נ"ח:

ענף יוסף

פרשה יב [ג] (רבי יהודה ורבי נחמיה כו') שניהם מודים שביום א' היה הכל בכח (כמו שכתבתי לעיל פ"א סימן ג' בענף) אלא שהולקים בפי"על. שרבי יהודה ס"ל כפשט הכתובים שבכל הימים חודשה בריאתם הפעליות. ורבי נחמיה ס"ל שכולם נבראו ביום א' בפועל. שכן ראתה הכנתו יתברך שיהיו האבות והתולדות נבראים ביום א'. אבל לא יצאו ויגלו ר"ל להקבע במקומן אלא כל אחד ביומו (יפ"ת): [ד] (הארץ כו' והוציאה ג' תולדות) קשה דהא אדם ובהמה שנולדו בששי נמי מהתולדות הארץ נינהו. ושמא לא קפיד אלא למשכח ג' תולדות ליום ג'. ואם יוסיפו אח"כ לא איכפת לה (יפ"ת): [ה] (באותה שעה גזעה קומתו) וא"ת למה קדם לו הסרון זה לקללה. י"ל בעשה ה' כן כדי שיכיר הטאו וישוב

מתנות כהונה

הקל בכל האותיות ולכן הביא את כל אלה ידי עשתה והלא בלא עמל ויגיעה נברא ורש"י ז"ל גרס דכוותה ואת כל אלה וגו': אלה החוקים כו'. דרש ואת כל אלה יהיה כל אלה: וכל צבאם בזמנן. שנברא צבא של שמים וארץ אחר שמים וארץ: כמלקטי תאנים כו'. התאני' אין מתבשלין כולן כאחד והוא לוקט כל אחד וא' בזמנו זה אחר זה כך כל צבא השמים וארץ נבראו עם שמים וארץ ואח"כ הופיע כל אחד ואחד בזמנו וכדמפרש ר' ברכיה ואזיל: ותוצא משמע שלא היה צריך רק יציאה שכבר היה נברא ונפקד בידה: בראשון נבראת בראשון: ותוצא הארץ עיקר ברייתה. כלומר זהו עיקר ברייתה בירוש' פ"ב דחגיגה גרס בדברי ב"ש גם בשני ושהה ב' ג' ד' ובחמישי ישרצו המים ולפ"ז צריך לומר גם בדברי ר' עזריה ג' דברים הן הן עיקרו של עולם:

ששה דברים כו'. ועתידין לחזור ע"י משיח בן דוד הבא מפרץ: גזעה נגדעה ונתקצרה שנאמר ויתחבא והלא קומתו היה מלא כל העולם והיאך נתחבא אלא שנגדעה קומתו: של מאה אמה. דכתיב ותשת עלי כפיך כ"ף גימט' מאה הוא: כבודו האור הטוב לעיל פי"א גרס: אדם עמד והביט. פירושו כל אדם היה יכול להביט בו מסוף העולם כו' ובכמה מקומות גרס כמו כאן: ולמה נגנז. היה לו לומר והעבירה: מפני שהוא מוצאי שבת תחלת בריית האור: ה"ג אף ע"פ שנבראו הדברים על מלואתן. פי' ולפיכך כתיב תולדות מלא שנבראו במלואן בחלק העבודה גרס שתחזור
שנאמרו: זיון מניין.

עץ יוסף

ביותר אי אפשר לתת בהן שום דופי אפילו על קצת דברים שמחשב לכאורה בענין היצירה בלתי מתוקנים (יפ"ת): (ב) בהבראם בה' בראם כדילפינן בפירקין מדכתיב כי ביה ה' צור עולמים. דעוה"ב נברא ביו"ד. ועוה"ז נברא בה"א: ואת כל אלה ידי כו' משום דרבי פנחס אמר בה"א בראם. והיינו לרמוז שנברא בלא יגיעה כדאמר בפרקין להכי מייתי גביה האי קרא. דיליף מיניה לא בעמל כו'. והדר מייתי דרבי יודן ור' יהושע לענין פירוש דאלה דעליה קיימינן (יפ"ת): ואת כל אלה ידי עשתה מסיפא יליף דכתיב ויהיו כל אלה נאם ה'. שבנאום ה' ר"ל בדבורו נעשו. ולא בידים. ומ"ש ידי עשתה הוא בלשון ב"א (יפ"ת): אלה החקים וכתיב הכא אלה תולדות השמים: ויהיו כל אלה נאם ה' דאלה מופנה מדה"ל למימר ויהיו כולם נאם ה'. אבל אלה תולדות השמים יש בו דרשות אחרות (יפ"ת) אלה פסל את הראשונים דמשמע אלה הם החשובים לא הראשונים: ואלה מוסיף כו' להשוות אלה לאלה: מה פסל תהו ובהו וחשך עולמות הראשונים שנחרבו מצד התהו ובהו והחשך כדלעיל פ"ד סי' ט' (מה"ק) ועיין בו שהאריך בזה והגר"א כתב פסל תהו ובהו ביאורו שפסל את תהו ובהו מהיותם תולדות הארץ אפס הם עיקרי וחומרי הארץ כאשר ביארנו במקומו עכ"ל: (ג) ויכלו השמים והארץ בזמנן כו' המיוחד. כל אחד ואחד ביום וכל יום קרוי זמן: בו ביום הוציאו תולדות מהאי לישנא משמע שבו ביום הוציאו תולדות בפועל ולא בכח לבד ומקשה ליה רבי יודא מדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום א' יום ב' וכו' דמפורש בכל אחד הוצאת תולדות בפועל ביומו. ומשני רבי נחמיה כמלקטי תאנים הם כל אחד ואחד הופיע בזמנו. כמו התאנים שתחלת נימוקם באילן הוא כאחד אלא שגמר בישולם הוא זה אחר זה. אף כך השמים והארץ הוציאו עיקר תולדותם ביום א' אלא שלא נתגלו ונקבעו במקומן אלא כל אחד ביומו. והיינו דמסייע ליה רבי ברכיה מדכתיב ותוצא הארץ דבר שהיה פקוד בידה ולא היה מחוסר אלא הוצאה (יפ"ת ומה"ק) ועיין בענף: דבר שהיה פקוד בידה מדה"ל למימר ותצמח. וקאמר ותוצא משמע שהיה פקוד בידה ולא היה מחוסר אלא הוצאה (יפ"ת): (ד) ג' דברים הללו מדלא כתיב בהדיא אלא ג' אלו ושארא כיילינהו בהא כל אשר בם (יפ"ת): הארץ בראשון כב"ה לעיל פ"א סי' כ"א: ב' דברים הם עיקר מדלא נקט הכא גבי תולדות אלא ארץ ושמים. משמע דלא הוי עיקר ברייתו של עולם אלא ב' אלו. ורבי נחמיה ס"ל דכיון דהתם מדכר ג'. ג' הן עקר ברייתו. וביום עשות ארץ ושמים מקרא קצר הוא (יפ"ת): ומהו גמר מלאכתן מאורות כי זולתם אינה ניכרת פעולת השמים: ותוצא הארץ עקר ברייתה כי הארץ בעצמה גוף דומם ועיקר הויתה וצורתה הוא כח הצמיחה שלה. ואח"כ אהי כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה ואח"כ המדבר: ומהו גמר מלאכתה אדם שהוא הלתו של עולם והוא גמר תיקונה ואין הארץ מתקיימת אלא בזכות האדם הצדיק (מה"ק): שנא' אנכי עשיתי כו' דמדלא נקט אלא אדם כדנקט בשמים כל צבאם. משמע שהאדם לבדו הוא העיקר (יפ"ת): (ה) כנגד ו' דברים ולכן תולדות השמים מלא שקודם החטא היו על מליאותן. וכן תולדות פרץ מלא לפי שכולן חוזרים לתיקונן בביאת בן פרץ משיח צדקנו. והטעם ע"פ מ"ש דורשי רשומות דאדם נוטריקון אדם דוד משיח. ובהיות משיח תיקונו של אדם לפיכך בימיו ישוב הכל לאיתנו כמו קודם החטא ויהיה נפלם בששה דברים הללו (מה"ק): וקומתו של אדה"ר מן הארץ עד לרקיע היה כדלעיל בריש פ"ח: ופרי הארץ שנתמעטו הפירות. שאפילו אילני סרק עשו פירות כשנבראו. כדלעיל פ"ה. ופשיטא שכל זה מקללת ארורה האדמה: משנה פניו ותשלחהו באדם הראשון קמיירי. ופירושו כששלחו אז שינה פניו. ושינוי הפנים הוא בזיוו והדרו (יפ"ת): שנאמר ויתחבא האדם ולולא שנגרעה קומתו לא היה יכול להתחבאות: ארורה האדמה בעבורך ותבואה נקרא עבור כמ"ש ויאכלו מעבור הארץ. ועבור כולל פירות הארץ. הדגן. ותבואת הכרם: מאורות דאר"ש כו' שנתקללו המאורות מע"ש וזה בחטאת אדה"ר. ועיין לעיל פ"ז סי' ב': ולמה גנזו ה"ל לאבדו לגמרי: וירא אלהים את האור לפרושי טעמא דגניזה. דמה שלא נגנז אלא לצדיקים היינו משום דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב. ולפיכך הוא ראוי לגנזו לצדיקים בהם מפורש האור כי טוב. ושוב אמר ומנין שגנזו לצדיקים. שנאמר ואורח צדיקים כאור נוגה דהיינו לעתיד לבא: וכיון שראה אור כו' ר"ל בהיותו רואה בעתיד שיהיו צדיקים בעולם להיות מוכנים לאותו אור הגנוז שמח במעשה בראשית: כיון שחטא אדה"ר כו' כל זה הוא דברי רבי לוי. מן הראוי היה שמיד כשחטא אדם היה ראוי לגנזו אך מפני כבוד שבת שמשה ל"ו שעות (י"מ): ישרהו לשון שירה: האירה אותה האורה כל היום של ערב שבת. וכל הלילה של שבת: שיבא בן פרץ משיח שהוא מבית דוד: כצאת השמש

בגבורתו. חייו מנין. שנא׳ (ישעיה סה) כימי העץ ימי עמי וגו׳. כג תני רשב״י אומר. אין עץ אלא תורה. המד״א (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה. קומתו מנין שנא׳ (ויקרא כו) ואולך אתכם קוממיות. תני ר׳ חייא בקומה זקופה. ולא יראים מכל בריה. ר׳ יודן אמר מאה אמה כאדה״ר. ר״ש אמר. ר׳ אמה. ר״א בר ר״ש אמר כד ג׳ מאות קומה מאה מיות מאתים. ר׳ אבהו אמר ט׳ מאות אמה. ר׳ בריה בשם ר׳ דוסא אמר. טעמיה דר׳ אבהו מהכא. כי כימי העץ ימי עמי. כה כשקמה הזו שהיא עושה בארץ ת״ר שנה. והוולד יוצא ממעי אמו באמה גרומה. צא וחשוב אמה ומחצה בכל שנה. הרי תשע מאות אמה. פירות הארץ ופירות האילן מנין שנא׳ (זכריה ח) כי זרע השלום הגפן תתן פריה וגו׳. מאורות מנין שנא׳ (ישעיה ל) והיה אור הלבנה כאור החמה וגו׳: (ו) לכל יש תולדות. שמים וארץ יש להן תולדות. שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. הרים יש להן תולדות. שנאמר (תהלים צ) בטרם הרים יולדו וגו׳. מטר יש לו תולדות. שנא׳ (איוב לח) היש למטר אב. טל יש לו תולדות. שנא׳ (שם) או מי הוליד אגלי טל. רשב״ל אמר אלו מרגליות של טל: (ז) תני כל מי שיש לו תולדות. כו מת ובלה. ונברא ואינו בורא. וכל מי שאין לו תולדות. אינו לא מת ולא בלה. ובורא ואינו נברא. ר׳ עזריה בשם רבי אמר כלפי מעלה הדבר אמור. כל מה שאתה רואה תולדות שמים וארץ הן. שנא׳ בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. בשני ברא מן העליונים. שנא׳ ויאמר אלהים יהי רקיע. בשלישי ברא מן התחתונים. ויאמר אלהים תדשא הארץ. ברביעי ברא מן העליונים. ויאמר אלהים יהי מאורות. בחמישי ברא מן התחתונים. ויאמר אלהים ישרצו המים. בששי בא לבראות את האדם.

אמר אם אני בורא אותו מן העליונים. עכשיו העליונים רבים על התחתוני׳ בריה אחת. ואין שלום בעולם. ואם אני בורא אותו מן התחתונים. עכשיו התחתונים רבים על העליונים בריה אחת ואין שלום בעולם. אלא הרי אני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים בשביל שלום. הה״ד וייצר ה׳ אלהים את האדם (וגו׳). עפר מן האדמה מן התחתונים: ויפח באפיו נשמת חיים. מן העליונים. דאמר רשב״ל (איוב כה) כז המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. המשל זה גבריאל. ופחד זה מיכאל: (ח) כח אמר ריב״ק בהבראם. באברהם. בזכותו של אברהם. ר׳ עזריה אמר על הדא דריב״ק (נחמיה ט) אתה הוא ה׳ לבדך אתה עשית וגו׳ וכל אשר בהם. כל האונקים הזה בשביל מה. בשביל אתה הוא ה׳ האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם. א״ר יודן בהרים הגבוהים היעלים אכ״כ. אלא (תהלים קד) הרים הגבוהים ליעלים. הרים הגבוהים למה נבראו בשביל היעלים. כט מה יעלה זו תיישה היא מתיראת מן החיה ובשעה שהיא מבקשת לשתות. הקב״ה מכנים בה רוח של חזזית והיא מקרקשת בקרניה. והיא שומעת קולה ובורחת. (שם) סלעים מחסה לשפנים. הדין טפזא מיגין תחות שקפא מפני העוף בשעה שהוא פורח שלא יאכלנו. ומה בשביל דבר טמא ברא הקב״ה את עולמו. בשביל זכותו של אברהם עאכ״ו. אתמהא: (ט) בהבראם. ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן אמר ל בהבראם בה״א בראם. ומה ה״א זה כל האותיות תופסין את הלשון. וזה אינו תופס את הלשון. לא כך לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב״ה את עולמו. אלא (שם לג) בדבר ה׳ וכבר שמים נעשו. ר׳ יהודה נשיאה שאליה לרשב״נ אמר מפני ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה. מ״ד

שם

יד יוסף כג קהלת רבה פסוק והארץ לעולם עומדת. תענית ז׳. תד״א ח״א פ״א: כד ב״ב ע״ה: כה פסיקתא רבתי פ״א: כו ויקרא רבה פ״ט: כז תרגום איוב כ״ה. דברים רבה פ״ה: כח ילקוט ס״ז. שוח״ט מזמור ק״ד. זוהר שמיני ובהקדמת ספר הזוהר. חיי שרה דף קל״ה. ויגש דף קנ״ד. לך דף פ״ו ודף נ״ג. יתרו דף ע״ט. פקודי דף כ״ב. שמיני דף ל״ח. וזוהר חדש דף ו׳ ודף כ״ב. זוהר ויחי דף כ״ל. ואחר דף ל״א: כט אגדת שמואל פ״ט: ל אותיות דר״ע אות ב׳. ילקוט תהלים רמז תשנ״ד. מנחות כ״ט. זוהר בראשית דף מ״ו לך דף נ״ג. לו דף ל״ד. ירוש׳ חגיגה. ז״ח. ולעיל פ׳ ו׳ סי׳ ב׳. ילקוט ס״ז. שוח״ט מזמור ס״ב. זוהר תזריע. ובהאזינו: לא לעיל פ״ג סי׳ ב׳. ולקמן פ׳ כ״ז. שוח״ט מזמור ס״ב. קהלת רבה פ״ה. ילקוט ס״ז:

מתנות כהונה

שתחזור למקומה הראשון: אין עץ אלא תורה. שהיא קיימת לעד כך יהיו קיימים לעד כ״ש בלע המות לנצח: באמה גדומה. לפי הענין הוא שיעור אמה ומחצה ובערוך גרס גרומה ופי׳ רש״י באמה דידיה ולכל היותר הוא שוהא במעי אמו י״ב חדשי שנה וכן לכל שנה הרי ט׳ מאות אמה ופסוק לא נאמר על אורך הימים שהרי כתיב בלע המות לנצח אלא על הגובה נאמר: מרגליות טיפין שעל הטל כמרגליות ורש״י פי׳ ולועזין ניברא: כלפי מעלה כו׳. זה שאמר מי שאין לו תולדות כו׳ ר״ל הקב״ה וכן פירש״י. ולפ״ז נ״ל כל מה וכו׳ אכן יש לפרשו דה״ק פסוק של אלה תולדות מוסב אדלעיל לומר שכל מה שנברא וכל אשר אתה רואה תולדות שמים וארץ כמו שדרשו את השמים לרבות כל צבא מעלה ואת הארץ לרבות כל צבא מטה וזוב שאחר והולך האיך כולם צבא מעלה ומטה: ה״ג בילקוט תולדות שמים וארץ הן בראשון ברא שמים וארץ. בשני כו׳. וכא לומר שבראשון נברא מן העליונים ומן התחתונים: המשל זה גבריאל וכו׳. לפי מה שנמצא ברוב הספרים (ובמ״ר יב) ולפי מה שבא לפי הקבלה המפורסמת נ״ל בהיפוך: באברהם אותיותיו שוין: האונקים המשא: בהרים הגבוהי׳ היעלים אין כתיב. שהיה משמע היעלים נמצאים בהרים: ה״ג בשביל היעלים. יעלה זו השייה. כלומר השה כתה ולפיכך היא עולה על ההרים הרמים כדי שלא יעלו החיות אחריה ושהיא נמאה ומוכרחה לירד למים ומתיירא מן החיות: חזזית רוח של שטות ושגעון. והיא היתה שומעת קול הקרקוש ומתיירא ובורחת: טפזא השפן הזה מוכב לישן תחת הסלע שמתיירא מן העופות שלא יעופו עליו ויאכלנו ועיין ערך שקף: מגין ישן כד״א דגני אפרקדן: אינו תופס את הלשון. אינו צריך לתפוס הלשון להוצאות הה״א ה״ג ממונה על בית שלו ופי׳ הרמב״ן בפ׳ מקן בי אדני ביה אתה מעביר עלינו ופי׳ בו הרמב״ן ז״ל

ענף יוסף

ויבוא מאליו. והשאלה שב קאלו (יפ״ת): [ח] (בהבראם באברהם בזכותו של אברהם) וזהו דכתיב אתה הוא ה׳ האלהים אשר בחרת באברם וגו׳. ענין הבחירה מורה על דבר הנבחר מבין כולם לבראות שזהו הנבחר לתכלית העיקרי. ולמענו באו כולם. כמו שהפרי הוא הנבחר ולמענו נבראו האילן והעלים. וזהו הרמז אלה תולדות השמים והארץ בזכות מה. בהבראם זהו אברהם שהוא העיקר בבריאת האדם שממנו הושתלו שבטי יה עבדי ה׳: [ט] (בהבראם בה׳ בראם) פליג אדר״ל בפרשה א׳ סימן י״ג דקאמר שנברא העולם

עץ יוסף

השמש בגבורתו כמו שאמרו תפוח עקיבו של אדה״ר היה מכהה גלגל חמה. וכן יהיה לע״ל לצדיקים תוספי ה׳: ואין עץ אלא תורה. ולכן נכתב העץ בה׳ הידיעה. היינו התורה דאיקרי עץ חיים והכוונה שכמו שהתורה נצחית כן יהיו הם. ורמז בכלל דבריו שעיקר נצחיותם על ידה שממנה יקחו הנצחיות להמשכם אל צד השכלי שהוא נצחי: ואולך אתכם קוממיות דהאי קרא משתעי בשכר העתיד וכמבואר בספרי ע״ש: בקומה זקופה שלא ילכו שחוח לפני אויביהם. כי הירא קומתו כפופה ואינו יכול להרים ראשו: מאה אמה כו׳ מה שהכריחם לדרוש ל׳ קומה הוא ממה שלא נאמר זקופות או חפשים ע״כ פי׳ לשון קומה או של מאה או של מאות (אלשיך): לאדה״ר לאחר החטא. אבל לקומתו קודם החטא לא היה ראוי אלא אדה״ר מחמת שהוא יציר כפיו של הקב״ה (נזה״ק): מאתים אמה דרש קוממיות קומה מאות. ומיעוט מאות מאתים. אי נמי ב׳ ממין דרש למאתים כדפירש רשב״ם בפרק הספינה: שלש מאות דורש קוממיות קומה מיות. קומה כאדה״ר והיינו מאה אמה. מיות ב׳ מאות. הרי ג׳ מאות: כי כימי העץ ימי עמי כו׳ מדלא פירש איזה עץ. ולא בא לסתום אלא לפרש דוודאי הכוונה על עץ שמאריך יותר מכל עץ. והיינו שקמה. וכדאי׳ בשוח״ט גמירא דהאי שקמה עביד בארעא ת״ר שנין: באמה גרומה פי׳ בערוך באמה ותוספת. וכמ״ש (ב״ב פ״ט) היה שוקל עין בעין נותן לו את גרומיו. הכרעותיו. היינו מעט יותר. וכתבו המפרשים דאמה הגרומה יתירה כשמינית אמה על שאר האמות. וכיון שבתשעה חדשים שישב במעי אמו גדל אמה גרומה שהיא תשעה שמיניות. נמצא מגיע הגידול לכל חודש שמינית אמה. ולשנה שהוא שנים עשר חדש. שנים עשר שמיניות אמה. שהם אמה ומחצה. ופירש רש״י באמה דידיה. נמצא מגיע לשש מאות שנה ט׳ מאות אמה. ופסוק כי כימי העץ וגו׳ לא נאמר על אורך ימים שהרי כתיב בלע המות לנצח. אלא על הגובה קאמר: הגפן תתן פריה מכנוי פריה קדייק. מדלא קאמר תתן פרי ויבול. משמע הפרי והיבול המיוחדים להם דהיינו מה שהיה דרכם בבריאה (יפ״ת) וכמ״ש בתורת כהנים על פסוק ועץ השדה יתן פריו לא כדרך שעושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם כו׳: והיה וגו׳ שבעתים כאור שבעת הימים. פי׳ כאור שבעת ימי בראשית: כאור שבעת הימים ביום חבוש ה׳ שבר עמו ומחץ מכתו ירפא. וע״כ כתיב תולדות מלא שעתיד לחזור כל הששה דברים שהסרו: (ו) לכל יש תולדות הכוונה שהכתוב אלה תולדות השמים וגו׳ בא לבטל דעת האומרים שהעולם קדמון ח״ו שהרי לכל יש תולדות. וכל מי שיש לו תולדות נברא ואינו בורא. וממילא ע״כ הכל מחודש בבריאה (נזה״ק): שנא׳ בראשית ברא אלהים כו׳ כוונתו שלא ידומה ח״ו כי הבריאה נמשך מעצמות הבורא ית׳ כמו התולדה מאביה. כמו שהיה דעת הקדמונים הטועים. ולכן כתב בשמים ובארץ בריאה להורות שנבראו שמים וארץ מאין ממש: בטרם הרים יולדו ילדו כתיב ויש אם למסורת: היש למטר אב כו׳ או מי הוליד אגלי טל הכוונה שהתולדות הטל ומטר היינו הטל ומטר עצמם שמתרבה מעצמו בשרשו דרך התולדה: אלו מרגליות של טל כלומר טיפי הטל היורדים כעין מרגליות והם נמשכים ובאים משרש של העליון כאמור (נזה״ק): (ז) מת ובלה הם ב׳ דברים. האחד ההפסד. והשני הבליה בעודן קיימין ור״ל שכל הנמצאים תמיד חסרים והולכין בטבען. אלא שהקב״ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית להוסיף להם שפע חדש לקיימם (מה״ק): וכל מי שאין לו תולדות אע״ג דליכא אלא הקב״ה קאמר כל איידי דתני רישא כל (יפ״ת): וכל מה שאתה רואה מתולדות השמים והארץ והיינו כהדרשינן לעיל פ״א את לרבות תולדותיהן: בשני ברא מן העליונים נ״ל בראשון ברא מן העליונים ומן התחתונים שנא׳ בראשית ברא וגו׳ בשני ברא מן העליונים כו׳ ומביא זה לראיה שהכל תולדות שמים וארץ הוא: יהי רקיע אבל השמים לכ״ע נברא ביום א׳. ואפילו למ״ד לעיל פ״ג נגלדה טיפה האמצעי ונעשו ממנה השמים כו׳. מ״מ כח הגלוי שמים כבר נכלל ביום א׳ בשמים. והטיפה האמצעית שנעשה ממנה השמים הוא ממוצע בין מים העליונים הרוחנים לתחתונים הגשמיים (נזה״ק): תדשא הארץ ויקוו המים בכלל תדשא הארץ. שהראות היבשה להוציא דשאים היא. דהא״כ נמצאו התחתונים יתירים (יפ״ת): עכשיו העליונים כו׳ ואין שלום. הענין בקצרה כי העולם השפל הוא מכוון ממש למול עולם העליון. שכל מה שיש בעולם העליון יש כדוגמתו בעולם השפל. רק שהם בעליונים הם ברוחניות ופה הוא בגשמיות. מכוון אלה כנגד אלה. וזה עיקר קשר המציאות המחבר עולם העליון שהוא המשפיע לעולם התחתון שהוא מקבל השפע. ולכן לא יתכן שימצא דבר אחד בעולם השפל שלא יהיה כדוגמתו בעולם העליון אחר שהתחתון מושפע מהעליון ואין דבר נשפע בלא משפיע. וכן לא יתכן להיות משפיע בלי מקבל השפע. ולכן עשה ה׳ בריאה חדשה שיהיה קצת מהעליונים שזהו הנפש. וקצת מן התחתונים שזהו הגוף. והוא הקשר העיקרי המקשר העליון עם התחתון. כי ע״י מעשיו שהוא מכוון לכולם ימצא השפע מהעליון לתחתון: מן האדמה כלומר מן התחתונים: אמר רשב״ל המשל כו׳ מביא ראיה שאפי׳ העליונים צריכין שלום: המשל זה גבריאל כו׳ המתרגם כתב מיכאל מן ימינא והוא דאשא. וגבריאל משמאליה והוא דמיא. והפסר דריב״ל ס״ל הכי ולכן אמר המשל זה גבריאל שנוטריקון משל שלג. ולשון פחד יפול יפה על אש אוכלה. אבל במדבר רבה ובחזית פסוק נאוה ורחינה גרס המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל וגירסא זו עיקר כי כן מבואר גם בזוהר בכמה דוכתי דמיכאל מצד החסד וגבריאל מצד הגבורה והפחד (נזה״ק) ובאדר״נ פ׳ י״ב איתא כקול מים רבים זה גבריאל המלאך. ובתנחומא סדר ויגש איתא המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל. ועכ״פ זה היפך זה ומתנגדים זה לזה והקב״ה עושה שלום ביניהם. וזהו נקרא מיתוק הדינין ושיתוף רחמים עם הדין: (ח) בהבראם באברהם בהבראם משמע כאילו חלילה מעצמם נבראו. גם הוא מיותר. ע״כ דרש אל תיקרי בהבראם אלא באברהם. שאותיותיהם שוין. ולשון השוח״ט מזמור ק״ד הן הן אותיות של אברהם: באברהם שנתיחד לה׳ וזרעו אחריו. והעולם נברא בזכותו שהיה ראשון להקריא שמו ית׳ בעולם כדלקמן בס״פ ל״ט (יפ״ת): על הדא דריב״ק כלומר על הנהה זו דריב״ק מפרש איהו קרא דאתה הוא ה׳. אי נמי דמייתי סייעתא לריב״ק מהתם (יפ״ת): כל האונקים כו׳ כל המון הנבראים הנזכר שם השמים ושמי השמים כו׳ כולם בזכות אברהם שבחר בו והוציאו מאור כשדים. והמוסיף הערוך כתב אונקים פי׳ בל״י כוכב גדול יעלים: אר״י בהרים הגבוהים כו׳ פי׳ אל תתמה שבעבור אברהם נברא כל העולם ראה מה כתיב הרים הגבוהים ליעלים כו׳. וכן הוא בשוח״ט: בהרים הגבוהים היעלים א״כ שהיה משמע היעלים נמצאים בהרים (מת״כ): אלא הרים הגבוהים ליעלים. משמע שהרים הגבוהים נבראו לצורך יעלים: מה יעלה זו תישה לפי שהזכיר מה שברא ה׳ חלק מהעולם לצורך היעלים. הזכיר ג״כ ענין חדוש ה׳ בטבעה לצרכה. והוא שלהיותה חלושה היא יראה לצאת ממקומה ללכת לשתות מפני החיה. והקב״ה נתן בה טבע שמקשקש בקרניה והברח החיה לקולה (יפ״ת): רוח של חזזית רוח רעה של שטות ושגעון: והיא שומעת קולה בערוך הגירסא והחיה שומעת קולה: הדין טפזא תרגום הארמי את השפן טפזא: מיגין תחות שקפא ישן תחת הסלע (שקפא הוא תרגום מלת צור) שמתיירא מן העופות שלא יעופו עליו ויאכלנו. ועושה הסלע למגן לו ומה בשביל דבר טמא כו׳ השפן דבר טמא כמ״ש את השפן ואת הארנבת. וכלום אל התמה איך הספיק זכות אברהם לבריאת כל העולם. כי אם נברא קצת מהעולם עבור דבר טמא. כ״ש שראוי לברוא כולו עבור אברהם (מה״ק): (ט) כל האותיות תופסין את הלשון. הבא לבטא ה״א

אין

(שם ס"ח) סולו לרוכב בערבות ביה שמו וגו'. א"ל אין לב כל מקום ומקום שאין לו איש ממונה על בית שלו. אנדיקוס במדינה ממונה על בית שלו ; אנוסטוס במדינה ממונה על בית שלו. כך מי ממונה על בית של עולם. הקב"ה ביה שמו על בית של עולמו. א"ל לג אוי דמובדין ולא משתכחין שאלית לר"א ולא אמר כן. אלא (ישעיה כו) לד כי ביה ה' צור עולמים. בשתי אותיות ברא הקב"ה את עולמו. אין אנו יודעין. אם העה"ז נברא בה"א. והעה"ב ביו"ד. או אם העה"ז נברא ביו"ד. והעה"ב בה"א. וממה דאמר ר' אבהו בשם ר"י. לה בהבראם בה"א בראם ; הוי העה"ז נברא בה"א ; ומה ה"א זה סתום מכל צדדיו ופתוח מלמטה. רמז שכל המתים יורדים לשאול. והעוקץ שלו מלמעלה ; רמז שעתידים לעלות ; והחלון הזה שמן הצד רמז לבעלי תשובה. והעה"ב נברא ביו"ד. מה יו"ד זה קומתו כפופה. כך הן הרשעים קומתן כפופה. ופניהם מקדירות לע"ל הה"ד (ישעיה ב) ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. ואומר (שם) והאלילים כליל יחלוף : (י) בהבראם. ר' ברכיה בשם ר' יהודה ב"ר סימון אמר. לו בלא עמל ובלא יגיעה ברא הקב"ה את עולמו. אלא בדבר ה' וכבר שמים נעשו. משל למלך שנזף בעבדו ועמד לו תמיה. כך (איוב כ"ו) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו : (יא) ר' אלעזר ור' יהושע. ר"א אומר לז כל מה שיש בשמים ברייתו מן השמים. כל מה שיש בארץ ברייתו מן הארץ. ומייתי ליה מן הכא (תהלים קמ"ח) הללו את ה' מן השמים וגו'. הללו את ה' מן הארץ וגו'. ר"י אומר כל מה שיש בשמים ובארץ. אין ברייתו אלא מן השמים. ומייתי לה מהכא (איוב ל"ז) כי לשלג יאמר הוא ארץ ; מה שלג אע"פ שהוייתו בארץ. אין ברייתו אלא בשמים. כך כל מה שיש בשמים ובארץ. אין ברייתו אלא מן השמים. ר' הונא בשם ר' יוסף אמר. כל מה שיש בשמים ובארץ. אין ברייתן אלא מן הארץ. הה"ד (ישעיה נ"ה) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וגו'. מה הגשם אע"פ שירידתו מן השמים אין ברייתו אלא מן הארץ. כך כל מה שיש בשמים ובארץ אין ברייתו אלא מן הארץ. ר' יודן מייתי ליה מהכא (קהלת ג) הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב על העפר. רב נחמן אמר לח אפי' גלגל חמה ; שנא' (איוב ט) האומר לחרס ולא יזרח : (יב) ר' יוחנן ור"ש ב"ל. ר' יוחנן אמר מלך ב"ו לט בונה פלטין. משהוא בונה את התחתונים. אח"כ הוא בונה את העליונים. אבל הקב"ה ברא את העליונים ואת התחתונים בריאה אחת. רשב"ל אומר. מלך ב"ו עושה ספינה. בתחלה הוא מביא קורות. ואח"כ הוא מביא ארזים. ואח"כ הוא מביא הוגנים. ואח"כ הוא מעמיד עליה נווטים. אבל הקב"ה ברא הן ומנהיגיהם. הה"ד (ישעיה מב) כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם. ונווטיהם כתיב : (יג) ר' יצחק ורשב"ל. ר' יצחק אמר מ מלך ב"ו. בונה אהל ומותח אהל אננקי. ע"י שהות הוא רפי קימעא. ברם הכא (איוב ל"ז) תרקיע עמו לשחקים. וא"ת שהן רפים. ת"ל (שם) חזקים כראי מוצק. רשב"ל אמר. ב"ו מוצק כלים אננקי. ע"י שהות היא מעלה חלודה. ברם הכא חזקים כראי מוצק. נראים כמין תרקיא. ר' עזריה אמר על הדא דרשב"ל. כי בו שבת מכל מלאכתו. אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. אלא יום יוצא יום נכנס. שבת יוצאת שבת נכנסת. חדש יוצא חדש נכנס. שנה יוצאת שנה נכנסת : (יד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. מא ב"ש וב"ה. בש"א מחשבה בלילה ומעשה ביום. וב"ה אומרים מחשבה ומעשה ביום. אמר רשב"י מב תמיה אני ; איך נחלקו אבות העולם ב"ש וב"ה על בריית שמים וארץ. אלא מחשבה בין ביום בין בלילה. ומעשה עם דמדומי חמה : (טו) ה' אלהים. למלך שהיו לו כוסות רקים. אמר המלך אם אני נותן לתוכן חמין הם מתבקעים. צונן הם מקריסין. מה עשה המלך ערב חמין בצונן ונתן בהן ועמדו. מג כך אמר הקב"ה אם בורא אני את העולם במדת הרחמים הוי חטייה סגיאין. במדת הדין היאך העולם יכול לעמוד. אלא הרי אני בורא אותו במדת הדין ובמדת הרחמים. והלואי יעמוד : (טז) ארץ ושמים. מד משל ללגיון שהמליך את המלך

תהלה

יד יוסף לב שוח"ט מזמור קי"ד ירוש' חגיגה : לג סנהדרין פי"א : לד זוטר והרא דף כ"ב . ילקוט ישעיה רמז רל"ו . מנחות כ"ט : לה זוטר שהזינו דף רכ"ח : לו ב"ר פ' ג' . ילקוט ס"ז : לז קהלת רבה פסוק הכל היה מן העפר . יומא נ"ד : לח זוטר נו דף ל"ד . נשא קכ"ה : לט ילקוט ישעיה רמז ט"ד : מ ירושלמי פ"ק דברכות . ילקוט כ"ז : מא ילקוט ס"ז : מב לעיל פ"א סי' כ"א . ויק"ר פ' ל"ז . ילקוט ישעיה רמז שע"א : מג ב"ר פ' מ' : מד שוח"ט מזמור ל"ג :

ענף יוסף

בעולם בכ"ה (יפ"ת) : (והעוה"ב נברא ביו"ד) כלומר עוה"ב של אחר מ"ה שיתחדשו בעולם כמה נוראות ונפלאות המפורסמים בכתוב · דהו"ל כבריאה חדשה וזה נברא ביו"ד (נוס"ק) :

לפת

מתנות כהונה

ז"ל שבכל מקום ומקום יש ממונה על צעקת בני מדינה והעוות שנעשה בקרבה והקב"ה ממונה על עוותו של העולם כו' ובפירש"י מצאתי דרך אחרת : אנדיקים בערוך גרס אנדיקות. והוא שם מין שררה : אגוסטוס בערוך גרס אגבסטס והוא ג"כ שם מין שררה : ה"ג ביה שמו ממונה על ביה של עולמו ודייק מדכתיב ביה שמו והלא שמו אינו אלא יה וכן הוא בהדיא במדרש תהלים וכן אמר כאן בהבראם בה' בראם כלומר בורא ממונה על ביה שלו : אוי דמובדין כו' אוי ואבוי יש לצעוק על שנאבדו ממנו חכמים הראשונים. כגון ר"א כי שאלתיו ולא אמר כן : לבעלי תשובה. כלומר פתח פתוח לפניהם שיכנסו והקב"ה יקבלם ועיין בפ' הקומץ רבה מה טעם לא שני בפתח של מטה : מקדירות משחירות כי כן היו"ד כולו גולם א' שחור : תמיה מתמיה ומבהיל : מטר מן הארץ. שהעבים שואבים מים אוקיינוס : חרס ברייתו מן האדמה והוא קורא לשמש חרס הרי שברייתו מן הארץ : הוגנים פי' הערוך מאזנים או שפה ומסגרת : נווטים שפנים מוליכי הספינה : ה"ג בירוש' (פ"ק דברכות) בשר ודם מותח בולס אנקי ופי' הערוך בולס מראה של זכוכית כדאי' במכילתין קשה היה משני חלקים ועבה כמין בולוס של זכוכית : אנגקי בעת צרה ובעת הדחק : ע"י שהות. כששוהה ועומד מעט הוא נעשה רפוי מעט : תרקיא. מראה של זכוכית : כי בו שבת וגו'. שיפא דקרא אשר ברא אלהים לעשות. אלה תולדות שמים וגו' דמשמע לעשות מכאן והילך תולדות שמים וארץ וזהו במה שמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית כדמפרש ואזל וזה כרים לקים שעומדין בחזקתן ומראיהם ותמונתם כמו בעת החדוש : מחשבה בלילה כו' דייק מדכתיב שני שמות ה' אלהים ובכל הבריאות כתיב ויעש אלהים ויברא אלהים בראשית ברא אלהים. ויאמר אלהים יהי כן הרי שמם אלהים מיוחד אל המעשה וכאן כתב עוד שם של הויה והיא מורה על המחשבה כד"א וינחם ה' ויאמר ה' אל לבו וכן כל ויאמר ה' וידבר ה' ומדכתיב ביום עשות הרי שהעשייה היה ביום וממילא שהמחשבה היה בלילה וב"ה סברי שמלת ביום קאי אל הוראת שני השמות על המחשבה והמעשה שניהם היו ביום ורשב"י סבר שאין ראוי לייחד יום או לילה למעשה כי לא היו פעולותיו צריכין להמשיך בזמן אך בדבר ה' וכבר נעשו והמחשבה היה בין ביום בין בלילה וזה אין ראוי לפה להאמרו כי כן מחשבתו יתברך בהיה והוה ויהיה ולכן כתיב עשות מקור המורה רק ענין העשייה ולא אמר עשה המורה על פעולה הנמשכת אחר הזמן : מתבקעים נשברים לשברים : נקרסים מתבקעים בלי חסרון : חטייה החטא או התוספות יהיו רבים כי לא יפחדו מן העונש : ללגיון חיל של מלך :

פרוקופי

עץ יוסף

אין צריך לנענע הלשון שתפסא אותה בדרך התגשמות לבד (יפ"ת) : לרוכב בערבות ביה שמו יה שמו מיבעי ליה. א"ל אין לך כל מקום שאין לו איש ממונה על בייה שלו. כן הוא גירסת הרמב"ן ז"ל בפרשה מקץ. וכן הוא גירסת הירושלמי. וכן עיקר ופי' בייא לשון צעקה ותרשומות על דבר עוות. שבכל מקום יש איש ממונה על צעקת העשוקים הצועקים בייא והיה השי"ת ממונה על בייה של עולמו. והוא ע"ד מ"ש אבי יתומים ודיין אלמנות וגו'. ועיין ברבה סדר מקץ בי אדוני בייה את מעביר עלינו : אדיקום בערוך גרס אנדיקוס. פי' פרזי ואיש שדה בלשון יוני (מוסף הערוך) והוא לפי הגירסא על בית שלו. אבל לפי הגירסא על בייה. פירושו מין שולטנות : אגוסטום בערוך גרס אגבאסטס. והוא ג"כ מין שררה : כך מי ממונה על בייה של עולם הקב"ה ביה שמו ממונה על בייה של עולם. כצ"ל : אוי דמובדין אוי ואבוי יש לזעוק על שנאבדו ממנו חכמים הראשונים. כגון ר"א כי שאלתיו ולא אמר כן : אלא כי ביה ה' כו' וזהו סולו לרוכב בערבות ביה שמו והיינו שישבחוהו בשם יה דוקא על שם בריאת העולם שנברא בשם יה · עולם הבא ביו"ד. והעוה"ז בה' כדמסיק (מה"ק) וכך נ"ל בשתי אותיות ברא הקב"ה את שני עולמים : ומה ה"א זה שהוא רמז לעוה"ז : סתום מכל צדדיו ומה שבין רגל הה"א וגגו לא מקרי פתיחה דמעט הוא (יפ"ת) : יורדים לשאול פי' לקבר שהוא למטה (יפ"ת ומה"ק) : שעתידין לעלות פי' לתחיית המתים : לבעלי תשובה שצריכין לדחוק עצמן ולכנוס בפתח הקטן מתוך צער ויסורין כמ"ש בצר לך וגו' ושבת עד ה' אלהיך : מה יו"ד זה קטן בקומתו וכפופה כן יהא בעוה"ב : מקדירות משחירות כי כן היו"ד כולו גולם אחד שחור (מת"כ) : (י) בלא עמל כו' דורש בהבראם כאילו נבראו מעצמם בלא עמל ובלא יגיעה דתחילת בריאת שמי' היה במחשבה רק גמר השמים בגערה בעלמא שנתחזק בגערתו כדדרש לעיל פ"ג סימן ב'. עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו שנתחזקו ביום ב' בגערה בעלמא (מה"ק) : (יא) הללו את ה' מן השמים כו'. ולא קאמר בשמים ובארץ. שברייתם משם ממש. שחמה ולבנה ומזלות בריאתן מן השמים. וכל בריות שבארץ בריאתן מן הארץ (מה"ק) : אלא מן הארץ הכוונה על הדברי' היורדין משמים למטה. אחר שאנו רואין שחנותן למטה לארץ אות הוא שמטבען ארציות : כי לשלג יאמר הוא ארץ. שאומר לשלג שיהיה בארץ. מה שלג אע"פ שהוא שיהיה בארץ אין ברייתו אלא מן השמים כמ"ש כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים. כן הוא בקהלת רבה. וכאן חסר זה : מה הגשם כו' אין ברייתו אלא מן הארץ. כאן חסר וצריך להיות מה טעם. ואדם יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. והיינו הגשם שבאד. שהרי הגשם מן האד שבארץ : הכל היה מן העפר אפי' דברים שבשמים : האומר לחרס חרס בריאתו מן האדמה. והוא קרא לשמש חרס שברייתו מן הארץ (מת"כ). הכוונה שיש בו ג"כ יסוד דומה ליסוד העפר אבל הוא יותר דק וספירי מהחומר העפר שלמטה : (יב) מלך ב"ו כו' אבהבראם דקרא קיימא ואמר דאתא למימר שנבראו בריה אחת (יפ"ת) : בריה אחת בבריאה אחת : הוגנים הם הברזלים הגדולים שממשיכי' בים בחבלים וכן פרש"י. והם נקראים בלע"ז אנקערס שמעמידים את הספינה : נווטים פי' המוסף הערוך בלשון רומי מלח וספן : ונווטיהם כתיב פי' שכתוב ונוטיהם מלא בוי"ו. ואנו דורשים בלשון יוני ורומי ונוטיהם שאפי' הנווטים שדרכן באחרונה נבראו עם השמים כאחת ור"ל שנבראו מלאכים מנהיגי השמים : (יג) בונה אהל כו' שיש של ירישת פרושים. כמו האה"מ והמשכן. והב' כמו שאנו עושים. דרך האהל שמותחין אותו בדוחק שיהיה מתוח היטיב שלא יהיה בו קמטים. וזהו אננק ופירושו בדוחק. ואעפ"כ ע"י שהיית זמן הוא רפה מעצמו. ברם הכא כתיב תרקיע עמו לשחקים. בתימה. כי הוא רקעם יפה יפה (יפ"ת) ובירושלמי הגירסא ברם הכא וימתחם כאהל לשבת. וכתיב חזקים כראי מוצקים : אהל אננקי בתרגום ירושלמי היא מונאה. אתה הוא ה' אלהים דעמיקיא לעייקייא בשעת עקתהון עני יתי בהדא שעתא דהיא שעה אנגקי : חזקים כראי מוצק פי' כמראה של ברזל שהוא חזק : מוצק כלים אננקי פי' כשמוצק כלים הוא דוחק אותם ושופם היטיב שיהיו יפים ובהירים ומאירים. מ"מ כששוהה מעט הוא מעלה חלודה וההבדל שבין ב' הלשונות. כי הרפיון בא משבת עצמן. והחלודה בא מסיבת האויר החיצוני. נכלל שניהם בכתוב. חזקים שאינם מתרפים מהרכבתן. והמה כראי. מוצק שהוא נחושת קלל שאינו מעלה חלודה : כמין תרקיא כמראה של זכוכית (ערוך) : על הדא דרשב"ל כי בו שבת כו'. והארץ וכל צבאם מדוע שוב חזר לומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. אף לאחר שכלה מלאכת השמים והארץ וכל צבאם בז' ימי בראשית מ"מ תמיד אלה תולדות השמים והארץ יעמדו בקיומן כולם כיום הבראם ולא ישנו תפקידם : יום יוצא כו' שנה יוצאת. בירושלמי מסיים כתיב אלה תולדות השמים. כלומר אע"פ שיום יוצא ויום נכנס אפ"ה תולדות שמים והארץ במקומם עומדים ולא ישנו תפקידם (י"מ) : (יד) מחשבה בלילה כו' בששת ימי בראשית היה המחשבה בלילה והמעשה ביום. ודייק מדכתיב ביום עשות וגו' דהמעשה היה ביום. אבל המחשבה בלילה (מה"ק): וב"ה אומרים מחשבה ומעשה ביום. דכיון דמעשה ביום הוה הכי נמי המחשבה. או אפשר שדורש עשות מלשון יתעשת האלהים שמרומז בו המחשבה ג"כ : אמר רשב"י כו' שאין ראוי לייחד יום או לילה למעשה. כי לא היו פעולותיו צריכין להמשיך בזמן אך בדבר ה' וכבר נעשו. והמחשבה היתה בין ביום ובין בלילה. אבל המעשה נעשה כרגע בסוף היום (יפ"ת) : (טו) ה' אלהים למלך כו' שם ה' מדת רחמים ואלהים מדה"ד כדלקמן בפרשה ע"ג : כוסות רקים נ"ל כלים דקים בדל"ת. וכן הוא בילקוט : מתבקעים נשברי' לשברי' : מקריסין מתבקעין בלי חסרון (מת"כ) או מקריסין הוא כמו מקריסין בשי"ן שהוא קריסת הקרח. ועיין בפרש"י חולין (מ"ז ע"ב) בקרירי לא דמתרפי כו' : ערב חמין בצונן והכונה כי לולא העונש הנוקמת מהחוטא יהיו מתרבים החטאים בארץ מאד. ולולא הרחמים היה ח"ו כליה בעולם תיכף בעת החטא ולכן נברא בשניה'. כלו' שהעולם מתנהג ממוזג משניה'. שמאחר להענים והינו מוותר לגמרי : אם בורא אני את העולם במדה"ר. שבעה"ז ינהיגם ברחמים והחוטאי' יענשו בעוה"ב לא הי' אפשר כי הרוב לא יתוטו לעוה"ב ואם יתמידו תמיד בטובה ולא יענשו על החטא יפליגו בחטא : חטייה סגיאין פי'

ויהו

תחלה. אמר המלך הואיל ולגיון זה המליכני תחלה. הרי אני נותן לו פרוקופי שלא תזוז ממנו לעולם. כך אמר הקב"ה הואיל והארץ היא עשתה צביוני תחלה. הרי אני נותן לה פרוקופי שלא תזוז ממנה לעולם. הה"ד (תהלים ק"ד) יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד:

פרשה יג

(א) א וכל שיח השדה טרם וגו'. הכא את אומר כל שיח השדה וגו'. ולהלן את אומר ויצמח ה' אלהים מן האדמה. א"ר חנינא להלן לג"ע. וכאן לישובו של עולם. תני ר"ח אלו ואלו לא צמחו. עד שירדו עליהם גשמים: (ב) וכל שיח השדה ב כל האילנות כאילו משיחין אלו עם אלו. כל האילנות כאילו משיחין עם הבריות. כל האילנות להנאתן של בריות נבראו. מעשה בא' שבצר את כרמו ולן בתוכו ובאת הרוח ופגעתו. וכל שיחתן של בריות אינה אלא על הארץ. עבדת ארעא. לא עבדת. וכל תפלתן של בריות אינה אלא על הארץ. מרי תעביד ארעא. מרי תצליח ארעא. כל תפלתן של ישראל אינה אלא על ביהמ"ק. מרי יתבני בית מקדשא מרי מתי יתבני בית מקדשא: (ג) כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ. מזכיר ג שם מלא על עולם מלא. א"ר חלפאי כשם שהוא מזכיר שם מלא על עולם מלא. כך הוא מזכיר שם מלא בירידת גשמים. אמר רשב"י ג' דברים שקולין זה כזה. ואלו הן. ארץ. אדם. ומטר. א"ר לוי בר חייא ושלשתן מג' אותיות. ללמדך שאם אין ארץ אין מטר. ואם אין מטר אין ארץ. ואם אין שניהם אין אדם: (ד) א"ר הושעיא ד קשה היא גבורות גשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית. מ"ט (איוב ה) עושה גדולות ואין חקר וגו'. במה (שם) הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. ר' אחא מייתי לה מהכא. (ירמיה י) עושה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו. מה כתיב בתריה (שם) לקול תתו המון מים בשמים. ואין קול אלא גשמים. שנא' (תהלים מ"ב) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך. א"ר יצחק שהיא מרצה כקרבנות. שנאמר (שם פ"ה) רצית ה' ארצך. ולהלן הוא אומר (ישעיה נ"ו) לרצון על מזבחי ר' סימון אמר אף מכנסת את הגליות. שנא'. (תהלים פה) שבת שבות יעקב. רבי יוחנן בר מריה אומר. ה שהיא אוספת את העברה. שנא' (שם) אספת כל עברתך. ר' תנחום בר חנילאי אמר. אף מכפרת על החטאים. שנא' (שם) נשאת עון עמך. רחב"א אמר. ו ושקולה כנגד תחה"מ ר' אבא ור' חייא בשם ר' (חייא בר) אבא אמרו. אף חכמים קבעו אותה בתה"מ. בזו יד ובזו יד. בזו פתיחה ובזו פתיחה. בזו יד שנא' (יחזקאל לז) היתה עלי יד וגו'. ובזו יד. (תהלים קמה) פותח את ידיך. בזו פתיחה (דברים כח) יפתח ה' לך. ובזו פתיחה (יחזקאל לז) הנה אני פותח את קברותיכם וגו'. ר' יודן בשם ר"א בר אבינא אמר בזו שירה ובזו שירה. בזו שירה (ישעיה מב) ירונו יושבי סלע. ובזו שירה (תהלים סה) יתרועעו אף ישירו. רחב"א אמר וגדולה מתחיית המתים. שתחיית המתים לאדם. וזו לאדם ולבהמה. תחיית המתים לישראל. וזו לישראל ולאומות העולם. ז גוי א' שאל את ריב"ק. א"ל אתם יש לכם מועדות. ואנו יש לנו מועדות. בשעה שאתם שמחים אין אנו שמחים. ובשעה שאנו שמחים אין אתם שמחים. ואימתי אנו ואתם שמחים. בירידת גשמים. מ"ט (שם) לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו. מה כתיב אחריו הריעו לאלהים. כהנים לוים וישראלים אין כתיב. אלא הריעו לאלהים כל הארץ. אמר ריב"ל בשעה שהמטר יורד בהמה מבקשת תפקידה. מ"ט לבשו כרים הצאן לבשו דכרייא ענא ל' נקי: (ה) ואדם אין לעבוד את האדמה. ח ואדם אין להעביד את הבריות להקב"ה כאליהו. וכחוני המעגל. ואדם אין לעבוד את האדמה. לא נברא אדם אלא לעמל. אם זכה הוא עמל בתורה. ואם לא זכה הוא עמל בארץ. אשריו לאדם שהוא עמל בתורה. כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין וגו'. אלמלא אדם אין ברית כרותה לארץ להמטיר עליה. שנא' (איוב לח) להמטיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו: (ו) כל הנחלים הולכים אל הים וגו' (קהלת א) ט מעשה בר"א ור' יהושע שהיו מפרישין לים הגדול ונכנסה ספינתן לים למקום שאין מים מהלכין. א"ל ר"א לר"י לא באנו לכאן אלא לנסיון. מלאו משם חבית
מלא

יד יוסף פי"ג א ילקוט ס"ז: ב ילקוט ס"ז: ג ילקוט ס"ז ר"ל שבכל מע"ב לא נזכר אלא אלהים: ד קהלת רבה פ"א. ילקוט איוב. תענית ט': ה תענית ח': ו ירוש' ברכות כ"ה. תענית פ"א. ד"ר פ"ז. בבלי ברכות כ"ג: ז שוח"ט מזמור קי"ז. ד"ר פ"ז סי' ח': ח ילקוט ס"ז. תענית י"ט · סנהדרין נ"ע: ט קהלת רבה פ"א. ילקוט שם:

מתנות כהונה

פרוקופו כבוד בלשון גירמסקי ורש"י פי' מתנה והיא היא: צביוני פירש"י דכתיב ותוצא הארץ דשא מיד אחר הצוואה: ויצמח ה' אלהים הרי שהיו אילנות וכן אמר וכל שיח לא היה עדיין ואע"ג דכתיב ג"כ ותוצא הארץ דשא וגו' כבר תירץ רש"י בשם הז"ל שעמדו רק על פתח קרקע אבל לא יצאו עד שהמטיר על הארץ לצורך האדם אבל כאן אמר ויצמח ה' וגו' · כל עץ וגו': ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם ודרשו חכמים ז"ל מקודם שנברא האדם כדי שימצא הכל מתוקן: כאילו משיחין אלו עם אלו. כאילו הם מבינים דבר ומדברים זה עם זה: עם הבריות. פירש"י ז"ל שהבריות זורעין ונוטעין מעט על מנת להוציא הרבה. וכשהארץ מוציאה פירות הרי היא משלמת הרבה תחת מעט כענין משא ומתן של הבריות וכן אמר הכתוב בפירוש אענה את השמים והשמים את הארץ והארץ יענה את יזרעאל: להנאתן של בריות סיפיה דקרא דייק ואדם אין הרי שהכל בשביל האדם ואעפ"כ לפעמים נכשל בהם כההוא מעשה ט'. כן פירש"י ז"ל. ועוד נוכל לומר שזהו נקרא להנאתם שמקבלים עבור הטאתם מעט ה' יתברך על דרך שדרשו חז"ל והנה טוב אלו יסורין וכדלעיל: עבדת ארעא וכו'. שתמיד שואלין זה לזה עשתה הארץ פירות או לא עשתה ולכן כתיב שיח ודברי בני אדם עדיין לא היה כי לא המטיר וגו': וכל תפלתן כו'. דרש שיח מלשון תפלה כד"א ויצא יצחק לשוח וגו': מרי תעביד כו'. כך היא תפלתן להקב"ה רבון העולם תעשה הארץ ותצליח הארץ: מרי יתבני. אדון רבון העולם י"ר שיבנה ב"ה ודרש השדה זה ב"ה כד"א ציון שדה תחרש וכן מצאתי שוב בפרש"י: מזכיר שם מלא. כמו שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וכשם שהזכיר שם מלא על עולם מלא כך וכו'. וכן מוכח בילקוט. ומצאתי שראוי להגיה כך ואם אין שניהם אין אדם ואם אין אדם אין שניהם שנאמר כי לא המטיר וגו' ואדם אין: מכפרת על החטאים. מטעם שאחז"ל קשה יומא דמטר' כיומא דדינא: תפקידה רוצה נוהה ומתאוה ליזקק לבת זוגה: דכרייא זכרים כרים כן אול הגאון ואמר שהכרים לובשים צאן נקבות ולשון נקי דבר: כאליהו וכו'. שעל פי רצונם ירד המטר ובזה היו משעבדים לב הבריות להקב"ה: אלמלא אדם כו'. שאם לא היה נברא האדם לא היה הברית כרותה שירד המטר בשביל החיות והבהמות וכו' כי אם על צד החסד והרחמים וכן משמע כי לא המטיר מפני שאדם עדיין איננו וכמו שפרש"י ז"ל בפי' החומש וכן הזכיר הכתוב חסדי השם שהמטיר על הארץ אע"פ שאין אדם דר שם וכן במדבר לתועלת החיות והבהמות וזהו בחסד ורחמים וכן מזכיר בכל פרשה ההיא חסדי המקום על ברואיו וכן מצאתי שוב בפירוש האב"ב אבל רש"י ז"ל פי' שאפי' אם לא היה שם אדם היה ברית כרותה שירד המטר כמו שנאמר להמטיר על הארץ אע"פ שאין אדם שם ודברי הספר כך תפרש אלמלא אדם אין ר"ל אע"פ שלא היה אדם בעולם מ"מ ברית כרותה וכו' ופסוק כי לא המטיר קשה ליישבו:
בהיק

עץ יוסף

ויהיו עונות מרובים (יפ"ת): עשתה צביוני תחלה (פי' רצוני להתפשט ולהשתכלל בעולם לפני השמים ועל ידה נקרא הקב"ה מלך. ובשכר זה נתן לה הקב"ה פרוקופי. מוסיף הערוך כתב בל"י כבוד וגדולה:

פרשה יג (א) הכא את אמר וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ. דמשמע שעדיין לא צמח שום דבר קודם בריאת האדם. היינו שעמדו על פתח הקרקע. ולא יצאו עד יום הששי וכדפרש"י בחומש: ולהלן את אמרת ויצמח ה' אלהים מן האדמה. דמשמע אף קודם בריאת האדם. וכדאיתא לעיל פי"א סי' י' שבשלישי נבראו אילנות ודשאים וג"ע: אר"ח להלן לג"ע צמח מקדם לבריאתו של עולם בלא גשמים: לישובו של עולם לא צמח עד אחר בריאתו של אדם כשהתפלל על הגשמים: אלו ואלו לא צמחו כו'. והא דכתיב ויצמח אין מקומו שם אלא כאן: (ב) כל האילנות כו' מדכתיב וכל עשב השדה ע"כ שמ"ש וכל שיח השדה אינו עשב אלא אילנות. משום שכל האילנות כאילו משיחים לכן איקרי שיח. ועיין לקמן בסמוך: להנאתן של בריות נבראו שלכך האילנות מלאים עלים ופירות להגין על הבריות מפני הרוח שלא יזיקו ב"א. וכמעשה שהביא: כל שיחתן של כו' ומפרש קרא וכל שיח הבריות על השדה. כי חייהם תלוי בזה: וכל תפלתן כו' שיח מלשון תפלה: מרי תעביד ארעא כו' רבון העולם תעשה הארץ ותצליח הארץ: אינו אלא על ביהמ"ק דרמיז נמי לתפלת ישראל על ביהמ"ק הנקרא שדה כד"א ציון שדה תחרש. ופי' הקרא וכל שיח ישראל על בית המקדש שנקרא שדה: מתי יתבני אדון מתי יבנה בית המקדש: (ג) מזכיר שם מלא כו' ה' אלהים. שעד שלא נשלם העולם לא יאות להזכיר עליו שם מלא כיון דהוה חסר. שם הויה ושם אלהים המה שני שמות כוללים. שם ההויה שם הכולל על עצמותו יתברך. ושם אלהים הוא שם הכולל על פעולותיו כולם (יפ"ת ונזה"ק): שם מלא בירידת גשמים כי גם הגשמים ענין כולל מעמיד את כל העולם ושקולה ככל מעשה בראשי' כדלקמן: ג' דברים שקולים דמה"ט הזכיר שלשתן יחד מטר ארץ ואדם. ללמדך ששקולים הם זה כזה (נזה"ק) והכוונה ששקולים בענין הכללי שלא יתכן להיות האחד מבלי רעהו כי לולא הארץ והמטר לא היה האדם יכול להתקיים. וכן אם אין האדם אין שניהם כדלקמן סי' ה': אמר רבי לוי כו' ר"ל שרבי לוי הוסיף עוד סמך וראיה לדבר ממה שלשתן מג' אותיות להורות כי כל אחד מהם משותף משלש. ששלשתם צריכין זה לזה. ולכך הם שקולים: (ד) קשה היא גבורות גשמים כו' ר"ל מעשה נסים שיראה כדבר קשה (יפ"ת): גבורות גשמים בגמ' א"ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה: עושה גדולות ואין חקר וכתיב בס"ד הנותן מטר דדבר זה של גבורות הגשמים שקול כנגד כל הגדולות של מע"ב שאין חקר: עושה ארץ בכחו כו' בתתו המון מים הוא ליה כעושה ארץ ושמים (יפ"ת): ואין קול אלא גשמים אבל מהמון מים לא יליף דאפשר דמים העליונים מיירי ע"כ יליף מקול צנוריך שמקלחים משמים לארץ והיינו גשמים: מרצה כקרבנות כי בירידת גשמים מתחברים העליונים לתחתונים וזולא מקור שפע הברכה ממקור רצון העליון ממילא הם מרצים כקרבנות (נזה"ק): רצית ה' ארצך וריצוי הארץ ע"י גשמים. וע"ז מורה שם הרחמים שצריך לגשמים כמ"ש רצית ה' ארצך: מכנסת את הגליות דומה בטובתה לקבוץ גליות. ויתכן עוד מפני שע"י הרעב בני אדם מוכרחים לכתת רגלם בארצות אחרים רחוקות לשבור רעבונם. ולכן פקידת הארץ בגשמים נהפכת כמעט לקיבוץ גליות: שהיא אוספת את העברה כי בהתעורר מקור רצון העליון נמתקו כל הדינים ונאסף כל העברה מעולם. ועברה הוא הכעס הגדול ורבי תנחום הוסיף שאף מכפרת על החטאים. היינו ע"י שפע רחמים הבא ממקור רצון העליון (נזה"ק): ושקולה כנגד תחה"מ בירושלמי פ' א"ע כשם שתה"מ חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם: בזו יד ובזו יד כו' יד מורה על פעולה כללית. והאצבע על פעולה פרטית. ופעולת הפתיחה מורה שפע בריבוי באין כילות מאומה: בזו פתיחה יפתח ה' לך. לתת מטר ארצך בעתו: ירונו יושבי סלע בתחה"מ מיירי (יפ"ת): יתרועעו כו' יתרועעו מורה על הזרעים עצמם כאילו הם יתרועעו יחדיו בהאהבה. ואף ישירו מורה על בני אדם שהם ישירו מטוב לב: רחב"א אמר גדולה מת"ה גירסא זו לא יתכן שהרי סובר לעיל ששקולה כת"ה. ע"כ בהכרח במ"א צריך לשנות שם האמורא. ופירושו גדולה תועלתה. או גדול החסד שהקב"ה עושה בירידת גשמים יותר מת"ה: שאל את ריב"ק בד"ר פ"ז איתא את רבי יוחנן בן זכאי: ואימתי כו' בירידת גשמים שזה ענין טובה כללית מקפת כל הנמצאים: מ"ט לבשו כרים דהיינו בירידת גשמים כדכתיב לעיל מיניה פקדת הארץ ותשוקקיה. ופירושו שאז מתלבשות הנקבות מן הזכרים (יפ"ת): הריעו לאלהים כל הארץ. דרש סמוכים: בהמה מבקשת תפקידה להזדווג זכר ונקבה שאז כחן מתגבר (יפ"ת): מ"ט לבשו כרים הצאן ובשוח"ט קי"ז יליף מפסוק הקודם פקדת הארץ ותשוקקה. תן לה תשוקתה. כמ"ש ואל אישך תשוקתך: לבשו דכרייא כו' בנדה ס"פ המפלת בא זכר בא שלום שנאמר שלחו כר כו' זה כר. וקאמר כן אילי הצאן לובשים צאן נקבות. ולשון נקי דבר: (ה) ואדם אין להעביד את הבריות כו' להעביד את יושבי האדמה להקב"ה כאליהו וכחוני המעגל שהתפללו על הגשמים ונענו ונתקדש שם שמים על ידם. ודריש הו ע"ז הפסוק דרש אחר (יפ"ת ומזה"ק): לא נברא אדם כו' ולפ"ז ה"פ ואדם אין בריאתו בעולם כי אם לעבוד את עבודת ה' בתורה. ומסיק הו ואדם אין וגו' אלמלא אדם אין ברית כרותה לארץ להמטיר עליה. אלא בזכות האדם המטר יורד ע"י תפלתו. בהיותו עמל בתורה תמיד כענין שנאמר אם בחקתי תלכו. ומפרש בתורת כהנים שתהיו עמלים בתורה. וכתיב בתריה ונתתי גשמיכם בעתם (חה"ק): להמטיר על ארץ לא איש מי הוא שנתן דרך לגשמים להמטיר על ארץ לא איש. כלומר שמעולם לא היה כן. כי עיקר הגשמים במקום אדם: (ו) כל הנחלים הולכים העתיקו לכאן כל המאמר ממדרש קהלת בשביל שדרש שם רבי אלעזר האי קרא דואד יעלה מן הארץ. וכאן נהפכו סדר המאמרים. וראוי לסדר כאן כפי מה שכתוב שם. וכן שם בקהלת הסרו כמה תיבות וראוי למלאותן כמו דאי' כאן (מהרי"ס): למקום שאין המים מהלכים ששם היו המים הבולעים מים ואותן המים משונים שאין הספינה מהלכת בהן: אלא לנסיון מחסידותם שלא ניחם מאורעותיהם אל הקרי והזדמן אלא בהשגחה. לנסיון ולברר דבר מה. ואז בדקו במים וראו כי מים בולעים מים הן. ומלאו מהן חבית אחת להוליך ולהראות. וכשעלו לרומי אירע שנמלאו על מי אוקינוס·
והשיבו

מלא מים . כיון שעלו לרומי אמר להם אנדריאנוס שחיק עצמות . מי אוקינוס מה הינון . יא"ל מים בולעין מים . אמר להן הבו לי מנהון . יהבון ליה מלא לקינייאתא . והוו יהבין בגווה מים והיא בלעה להון . על דעתיה דר"א משם הם שואבים . על דעתיה דר"י לשם הם שבים ללכת : (ז) כיצד היתה הארץ שותה . ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן יא ר"י אמר כהדין נילוס . דמשקה והדר משקה . ור"נ אמר כמין תוכייה דהדין קבריא דמרבה וקבר . ורבנן אמרי כמין תווי (נהר בבבל ושמו תווי) ולמה קורין אותו תווי . שהוא חוזר ומשקה אחת למ' שנה . וכך היתה הארץ שותה מתחלה . דכתיב ואד יעלה מן הארץ וגו' וחזר בו הקב"ה . שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן : (ח) רבי חנן דצפורי בשם ר' שמואל ב"נ אמר . יב מפני ד' דברים חזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן . מפני בעלי זרוע . ובשביל להדיח טללים הרעים . ושיהא הגבוה שותה כנמוך . ועוד שיהיו הכל תולין עיניהם כלפי מעלה . הה"ד (איוב ה) לשום שפלים למרום וגו' : (ט) ומהיכן הארץ שותה יג ר"א אומר ממימי אוקינוס . דכתיב ואד יעלה מן הארץ . א"ל ר' יהושע . וכי מימי אוקינוס לא מים מלוחים הן . א"ל מתמתקים הן בעבים . דכתיב (איוב לו) אשר יזלו שחקים . היכן הם נוזלים בשחקים . ר"י אומר מן העליונים . שנא' (דברים יא) למטר השמים תשתה מים . והעננים מתגברים מן הארץ ועד הרקיע ומקבלין אותן כמפי הנוד . דכתיב (איוב לו) יזוקו מטר לאדו . יד וחושרים אותן כמין כברה . ואין טיפה נוגעת בחברתה . דכתיב (שמואל ב כב) חשרת מים עבי שחקים . למה הוא קורא אותן שחקים . רשב"ל אמר שהן שוחקין את המים . ר' אבא ב"כ אמר כהדין מסוסא . ר' שמואל ב"נ אמר כדקין הללו של בהמה : (י) ר' יוחנן ורשב"ל . טו ר"י אמר אין עננים אלא מלמעלה . שנא' (דניאל ז) וארו עם ענני שמיא . רשב"ל אמר אין עננים אלא מלמטה . שנא' (תהלים קלה) מעלה נשיאים מקצה הארץ . על דעתיה דר"י . לאחד שכבד את חבירו חבית של יין וקנקנה . ר"ש אומר לא' שאמר לחבירו הלוני סאה של חטים . א"ל הבא קופתך ובא מדוד . כך הקב"ה אומר לארץ אייתי ענניך וקבל מטר : (יא) ה' שמות נקראו לו . טז עב . אד . ענן . נשיאים . חזיז . עב . שהוא מעבב את פני הרקיע . אד . שהוא שובר אידן של בעלי שערים . ענן . שהוא עושה הבריות ענוים אלו לאלו . נשיאים . שהוא עושה הבריות נשיאים אלו על אלו . חזיז . שהוא עושה חזיונות ברקיע ומשרה רוה"ק על הבריות . כד"א (ישעיה א) חזון ישעיהו בן אמוץ : (יב) אמר רשב"נ יז ד' שמות נקראו לארץ . כנגד ד' תקופותיה . ארץ . תבל . אדמה . ארקא . ארץ . כנגד תקופת ניסן . שהיא מריצה את פירותיה . תבל . כנגד תקופת תמוז . שהיא מתבלת את פירותיה . אדמה . כנגד תקופת תשרי . שהארץ עשויה בולין של אדמה . ארקא . כנגד תקופת טבת . שהיא מורקת את פירותיה :

כמה

יד יוסף י בכורות ט' ברש"י ותוספות . יא קהלת רבה פסוק כל הנחלים : יב ירושלמי תענית פ"ג . קהלת רבה שם : יג ילקוט קהלת . וכאן . תענית ט' . שוח"ט מזמור ל"ה . קהלת רבה שם תנחומא מקץ : יד לעיל פ"ד סי' ד' : טו ירוש' סוכה פ"ק . ילקוט ס"ז . שוח"ט מזמור קל"ה תוס' סוכה י"ב : טז ירוש' תענית פ"ג . ילקוט ס"ז . שוח"ט מזמור קל"ה : יז ילקוט ס"ז . ויקרא פ' כ"ט סי' ע' נ"ע . שוח"ט וילקוט תהלים קל"ה :

מתנות כהונה

שחיק עצמות ישחקו ויטחנו וימחו עצמותיו וימח זכרו : מה הם ומה טבעם הטעם מפני שכתוב כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא והיך אפשר זה : בולעין מים . לפיכך איננו מלא : הבו לי מנהון . לכו והביאו לי מהם ממימי אוקינוס כי איני מאמין לכם : יהבון ליה . נתנו לו מאותן מים שהביאו משם : לקינואתה פ' הערוך ספל : והוו יהבין כו' . היו נותנין בתוכו מים והיו מי אוקינוס בולען לאותן מים : על דעתיה כו' . עיקר מאמר זה ריש מדרש קהלת ושם איתא פלוגתא דר"א ורבי יהושע ר"א סבר הארץ שותה מים אוקינוס ור' יהושע סבר ממים עליונים ור"א דרש הם שבים משם הם שואבים ע"י העננים וזהו המטר היורד ורבי יהושע דרש כמשמעו מגיד זה זוחלין וכנגד אחר הם זוחלין לתוכו : כיצד היתה כו' . קודם שהמטיר מלמעלה : נילוס נהר מצרים הוא עולה בכל יום ומשקה הארץ : כמין תוכייה כו' הערוך הביאו בערך תווי ולא פירשו ורש"י גרס קבריאל וכן הוא במדרש הזית (ו ח) והוא נהר שעולה ומרבה מים ונקבר ונבלע באדמה : תווי הספר מפרש והולך נהר בבבל ושמו תווי : למ' שנה . ולפיכך נקרא תווי ל' תמיה ותוהו שלארבעים שנה אינו עולה רק פעם אחת והוא מספיק : בעלי זרוע . שלא יגרשו השפלים מן הבורות והבארות : להדיח מן הזרעים והאילנות : כלפי מעלה ויתפלל על המטר : ומהיכן הארץ שותה . כל זה נתבאר בפ"ק דתענית (ט) וגם הוא במדרש קהלת (א' ה') : יזלו מנאתי בפירש"י יזלו ימתקו נוזלים מתוקים : יזוקו כזיקים היינו נודות : והושרין פירש"י פ"ק דתעני' כלו' מתירין המים לארץ : שוחקים טוחנים ומחלקים אותם טיפות : מסוסא כמו ההמסם ששוחק וטוחן את המאכל : כדקין פירש"י הדקין שוחקין המאכל היטב מפני שמקומן צר ואם אין המאכל הדק היטב אינו יכול לכנס דרך שם : וקנקנה שלו . של הגותן : מעבב וכו' . פני הרקיע זהירים הם וכשהם מתכסי' בעבים הם משחירים ועבים : ה"ג בערוך ובילקוט שהיא שובר לבעלי שערים שיש להם תבואה ומייקרין השער : ענוים שאינם מקפידים זה על זה שהזול מצוי : נשיאים פירש"י מפני ששדה אחת מתברכת' ושל חבירו אינה מתברכת ובירוש' פ"ג דתענית גורם שעושה בעלי בתים כנשיאים : חזיונות מראות ירוקין והדומים כד"א בהיר הוא בשחקים : ארץ ל' רינה שמוציאה ומריצה פירותיה : מתבלת ותקופת תמוז החמה מאוד והחמה מבשלת וממתקת הפירות : בולין . חתיכות של אדמה כי אז עת האסיף ומטר יורד על תלמי השדה ומחבר אותם חמרים ועיין ערוך ערך בול : מורקת פניהם מוריקות ולא נשחירו באיביהן מפני חוזק הקור :

כדי

עץ יוסף

והשיבו ובילרו דבריהם בנסיון (יפ"ת) : **מי אוקינוס מה אינון** מה הם ומה טבעם . שלמה כל הנחלים הולכים אל הים ואינו מלא וכדאי' במדרש קהלת בהדיא כן : **א"ל מים בולעים מים** כלומר שמסגולתם להפסיד המים ולבטלן . ולהפסיד יסוד המימי אל יסוד האויר . כענין האש שיתיך המים שבקדרה ויכלו לאין . וזה שע"י האש כלו בעשן וישובו לאויר (יפ"ת) : **הבו לי מנהון** תנו לי מהם . שלא האמין להם כי זה רחוק מההקש : **יהבון ליה** נתנו לו מאותן מים : **לקינייאתה** פי' הערוך ספל : **והוו יהבין** כו' היו נותנין בתוכו מים והיו מי אוקינוס בולעין אותן המים : **על דעתיה דר"א** כו' בא לפרש סוף הפסוק אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת . דהא פליגי רבי אלעזר ור' יהושע דלר"א דס"ל דכל העולם ממימי אוקינוס הוא שותה כדלקמן סי' ט' ע"כ מה שנאמר שם הם שבים ר"ל משם הם שאובים שהנחלים שאובים מהים שמהגשמים מתברכים הנחלים . אבל על דעתיה דרבי יהושע לית ליה שמאוקינוס שותה אלא ממים העליונים . לא מצי מפרש משם שאובים . ולכן אמר לשם הם שבים . ויהיה פירוש הכתוב אל מקום שהנחלים הולכים פעם אחד דהיינו לים שם הם שבים ללכת תמיד ושלא ישנו את תפקידם (יפ"ת) : **(ז) כיצד היתה הארץ** שותה משום דכתי' כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וגו' ופרש"י ואד יעלה לענין ברייתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כו' וע"ז אמר כיצד היתה הארץ שותה מלמטה תחלה קודם בריאת אדם . כלומר באיזה אופן היתה אז השקאת הארץ מלמטה (מזה"ק) : **כהדין נילוס** הוא נהר מצרים דמשקה ארץ מצרים . וכן הדר משקה . כלומר שכן דרכו להשקות פעם אחר פעם בכל שנה . כן אז היה האד עולה מהים או מאיזה נהר ומשקה הארץ (יפ"ת) : **כמין תוכייה** כו' פי' כמו המגולה והתוך והחלל של נהר קבריא . שהמגולה שהמים בתוכה נקרא תוליה והוא נהר שעולה ומרבה מים ונקבר ונבלע באדמה (מת"כ) רצה לומר בימי האביב . וזורעין על קרקעיתו ואחר עבור ימי הקציר יתבקע קרקעיתו וכו' לנהל שוטף וכן כל שנה ושנה . כך היתה הארץ שותה שהיו המים עולים מתוכו ומשקין וחוזרין ושבין למקומם בתוכה : **ורבנן אמרי כמין תווי** נהר בבבל שבזמן שהוא עולה אין המים נבלעים . ונקראו תווי מלשון תמהון בהיותו עולה רק פעם אחת לארבעים שנה והוא מספיק : **וכך היתה הארץ שותה** מתחיל' היינו קוד' בריאת אדם : **וחזר בו הקב"ה** אחר בריאת אדם שינה הקב"ה מעשהו שלא ישקה אותה עוד מלמטה אלא מלמעלה . מהני טעמי דמפרש בסמוך (מזה"ק) : **(ח) מפני ד' דברים** כו' ומה שנהר נילוס וקברייה ותווי נשארו כמשפט הראשון . אפשר שטבע אויר המקומות ההן לבל יעלו בו אדים להמטיר כארץ מצרים אשר לא תמטיר (יפ"ת) : **בעלי זרוע** מפני התקיפים שהיו מושכים רוב הנהרות לשדותיהם . או למכרן בכסף ומחיר והחלשים העניים ימותו : **להדיח טללים רעים** מלשון הדחה . שיש טללים רעים המזיקים לזרעים ולפירות . והמטר מדיח אותם . ומטהר האויר ג"כ : **הגבוה שותה כנמוך** שאילו בא המטר מלמטה לא יוכל להשקות למעלה כמו למטה : **ועוד שיהיו הכל תולין עיניהם** כו' שלא יבטחו במי הנהר והיאור כענין פרעה שאמר לי יאורי . אלא יהיו עיניהם תלוים לה' לשאול ממנו גשמים ויכשירו מעשיהם (יפ"ת) : **לשום שפלים למרום** בקרא עושה גדולות עד אין חקר וגו' . הנותן מטר על פני ארץ וגו' . לשום שפלים למרום וגו' . ומפרש הכי עושה גדולות ואין חקר וגו' במה הנותן מטר מלמעלה . ומדוע אינו משקה את הארץ מלמטה . לשום שפלים למרום שמשים את הבריות שפלים לשוכן מרום . בהיות הכל תולים עיניהם כלפי מעלה . וקודרים הם העניים שגבו ישע שאין ביד בעלי הזרוע לדחותן מהשקאת שדותיהם . וגם כן פירושו לשום שפלים למרום שתהיה שתיית שניהם בשוה לא יעדיף הנמוך ולא יחסר הגבוה משתיה . וקודרים שגבו ישע דהיינו דחיית הטללים הרעים וישעו המזיקים בהם (מזה"ק) : **(ט) ממימי אוקינוס** שהענן העולה מן הים שואב ממי הים ועולה וזורק על הארץ (יפ"ת) : **ואד יעלה מן הארץ** ואע"ג דהאי קרא משתעי קודם יצירת אדה"ר שהיתה הארץ שותה מלמטה . מ"מ מדלא כתיב ואד הארץ עלה רמז נמי אלעתיד (מזה"ק) : **לאומים מלוחים הן** והחוש מעיד שהגשמים מתוקים לחיך : **מתמתקין הם בעבים** דאילו נשארו כך במליחותם לא היה תבואה גדילה מהם . אלא שע"י תנועות העבים יזדככו ויפרד מהם חלק המליחה שבתוכן . ויהיו גשמים מהלך הזך והמיתוק (יפ"ת) : **אשר יזלו שחקים** פי' היכן הם נוזלים בעבים שנקראו שחקים לפי ששוחקים את המים כדלקמן . שם בעבים הם נעשים נוזלים פירוש מתוקים כדאי' במכילתא אין נוזלים אלא מתוקים (יפ"ת) : **מן העליונים** פי' ממים העליונים . והיא דלעיל בפ"ד סימן ב' דאמר ופירותיהם אלו מי גשמים אתיא כרבי יהושע (יפ"ת) : **והעננים מתגברין** כלומר והא דכתיב ואד יעלה מן הארץ היינו שהעננים מתגברין לעלות לשאוב מלמעלה : **ומקבלין אותן כמפי הנוד** בגמרא אמר ופותחין פיהם כנאד . וזו הא גירסא הנכונה שענן המקבל ראוי לדמותו לנאד שמתקשר בו הגשם ואינו נתך . ואפשר דגם כאן צ"ל כמו פי הנאד . וכן הוא במדרש קהלת (יפ"ת) : **יזוקו מטר לאדו** מלשון זיקים היינו נאדות . שהנוד יקרא כן בלשון הגמרא : **והושרין אותן** כו' פי' העבים מתירין המים לארץ כל טפה וטפה בפני עצמה ככברה שכוברין בה החטים שכל אחד יוצא מנקב מיוחד : **כמין כברה** דמיונו לכברה לפי שירידת הגשמים על ידי תנועות העבים ככברה ועם כל זה אין הטפות מתערבות (יפ"ת) **ואין טפה נוגעת בחברתה** דאל"כ לא יצליח שמשחת הארץ בגשמים כדאמר בפ"ק דב"ב על פסוק מי פלג לשטף תעלה ע"ש : **למה הוא קורא** פי' למה קורא להעבים שחקים : **שוחקין את המים** לטיפות דקות : **כהדין מסוסא** לומר שהוא כמו ההמסם ששוחק וטוחן את המאכל : **כדקין הללו** פרש"י הדקין ששוחקין המאכל שמטיב מפני שמקומן צר ואם אין המאכל הדק היטב אין יכול ליכנס דרך שם . ועיין בשוח"ט מזמור י"ח : **(י) רבי יוחנן ורשב"ל** רי"א אין עננים אלא מלמעלה . לא מלמעלה ממש אלא באויר השמים . דכל למעלה מעשרה . מן השמים מיקרי . וכיון דמ"מ העבים סמוכים לארץ שפיר קאמר על שעת הגשם ואד יעלה מן הארץ (מזה"ק) : **לאחד שכבד את חבירו** כו' דמדמה לה ליין עם הקנקן שדרך ליתנה לו עם הקנקן שלו שהיין מפיג טעמו כשמורק מכלי אל כלי : **הלוני סאה** כו' רשב"ל מדמה ליה להלוואת חטין במדה . שאין דרך לקחת עם הכלי מדה . רק להריקו לתוך קופה : **(יא) שהוא מעבב** פי' שהוא מחשיך את פני הרקיע : **אד שהוא שובר לבעלי שערים** כצ"ל וכן הוא בשוח"ט . אד הוא לשון שבר . שהוא שובר לבעלי שערים שיש להם תבואה ומייקרים השער . וע"ז נאמר שבור זרוע רשע . ואית ספרים דגרסי שהוא אידן של בעלי שערים . והיא היא (מזה"ק) : **ענוים אלו לאלו** שבימי השובע הבריות עיניהם יפים זה לזה ושלום בעולם : **נשיאים אלו לאלו** מפני שמדה אחת מתברכת ושל חבירו אינה מתברכת . או נמי בימי השובע שהעשירים מפרנסים העניים הם נעשים כנשיאים על העניים שהם שרים למשמעתם עבור ריוח הפרנסה . ובירושלמי פ"ק דתענית גרס שעושה בעלי בתים כנשיאים : **חזיז שהוא עושה חזיונות ברקיע** מראות ירוקים ואדומים : **משרה רוח הקודש** מלשון חזון נבואה . והטעם אי' בזוהר שעם המטר יורד שפע העליון למטה . ובאור שפע עליון גם רוח הקודש מתרבה למטה (מזה"ק) : **(יב) ד' שמות נקראו לארץ** משום דדריש שמות הענן דריש נמי שמות הארץ : **ארץ תבל** . כמ"ש לה' הארץ ומלואה . תבל ויושבי בה : **אדמה** והשקה את כל פני האדמה : **ארקא** בירמיה י' אלהא דשמיא וארקא לא עבדו : **מריצה את פירותיה** דארץ הוא לשון ריצה . וכמ"ש בר"ה דף י"א איזה חודש שהארץ מלאה דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן . היינו בארץ ישראל ובמדינות הסמוכים לה : **תקופת תמוז** שהיא חמה מאד . והחמה מתבל וממתקת את פירותיה . וגם בארץ ישראל יש כמה מיני פירות שנמצאים בשדה עדיין בתקופת תמוז . אבל במדינתינו עיקר הגידול בתקופת תמוז : **בולין בולין** פי' חתיכות חתיכות אדמה . כי אז עת האסיף ומטר יורד על תלמי שדה ומחברים אותם חמרים . ואדמה יתכן אף בחלק הנפרד ממנה כמו מזבח אדמה (יפ"ת ונזה"ק) : **שהיא מורקת את פירותיה** כלומר שפניהם מ ריקות וכמושים מפני תוקף הקור (מת"כ) . אבל הרד"ל כתב פירוש שעדיין אין הפירות ניכרים רק מתחלת להוציא עלים ולהציץ ציץ שהם ירוקים (גרי"ן) . ודלא כמת"כ דהכא ודאי בא"י איירי שטבת זמן צמיחת אילנות .

ובט"ו

(יג) כמה גשמים יורדין ויהיה בה כדי רביעה . כמלא כלי מחרישה של ג"ט דברי ר"מ . ר"י אומר יח בקשה טפח . ובבינונית טפחיים . ובשבעה ג' טפחים . ארשב"א יט אין לך טפח יורד מלמעלה . שאין הארץ עולה כנגדו טפחיים . מה טעם (תהלים מב) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך וגו' : (יד) א"ר לוי כ המים העליונים זכרים . והתחתונים נקבות . והן אומרים אלו לאלו קבלו אותנו . אתם בריותיו של הקב"ה . ואנו שלוחיו . מיד הם מקבלים אותן . הה"ד (ישעיה מה) תפתח ארץ . כנקבה זו שהיא פותחת לזכר . (שם) ויפרו ישע . שהן פרין ורבין . (שם) וצדקה תצמיח יחד . זו ירידת גשמי' . (שם) אני ה' בראתיו . לכך בראתיו לתקונו של עולם ולישובו : (טו) א"ר ברכיה כא עלה שבר מן הארץ . מיד והשקה את כל פני האדמה . היא דעתיה דר' ברכיה . דאר"ב (דברים לב) יערוף כמטר לקחי וגו' . שברו בריות את ערפן . מיד מטר יורד : (טז) כמה גשמים יורדין כב ויהא אדם צריך לברך . ר' יוסי בשם ר' יהודה ור' יונה בשם ר' שמואל אמרין . מתחלה כדי רביעה . ובסוף אפי' כל שהן . ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר בתחלה כדי רביעה . ולבסוף עד שידחו פני הקרמיד . ר' ינאי ב"ר ישמעאל בשם רשב"ל אמר . בתחלה כדי רביעה . ולבסוף כדי שתשרה פי המגופה . והלא כמה גשמים יורדין ואין פי מגופה נשרת . אלא תהא נראית כאילו שרויה : (יז) כיצד הוא צריך לברך . כג כהדא דתנינן . על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר . ברוך הטוב והמטיב . ר' ברכיה בשם ר' לוי מייתי לה מהכא (משלי כה) מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה וגו' . מה שמועה טובה . ברוך הטוב והמטיב . אף מים קרים הטוב והמטיב . ר' יהודה אומר כדין מברך יחזקאל אבא . יתברך יתרומם יתגדל שמך . על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו . שממנו אתה זן אלו מאלו . ר' יהודה ב"ר שמעון אומר כד שהוא מורידן במדה . שנא' (איוב לו) כי יגרע נטפי מים . המד"א (ויקרא כז) ונגרע מערכך . ר' יוסי בר יעקב סלק למבקרי לר' יהודה מגדלאה . שמע קליה מברך . אלף אלפים ורבי רבבות ברכות והודאות אנו צריכין לתודות לשמך . על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו . שאתה משלם גמולים טובים לחייבים . א"ל כן הוה ר' סימון מברך . א"ר זירא תמן אמרין . על הזול שהוא בא לעולם . ועל השבע שהוא בא לעולם . ועל הנהר שמספח למדינה . אומר ברוך הטוב והמטיב : (יח) והשקה את כל . ר' אליעזר בשם ר' יוסי בר זמרא אמר . הכל מתברך כה משא ומתן מתברך והפרגמטוטין מרויחין . ר' יוחנן בר לוי אמר . אף מוכי שחין מרויחין . ר' חייא בר אבא אמר . אף החולין מרויחין . ואבריהן רפין עליהם . כו אבימי מן חבריא הוה מבקר בישיא . כד הוות רביעתא נחתא הוה א"ל רחב"א מה אינון עבידין . הוה א"ל נינוחו . ר' אבא אומר אף אבן טובה מרגשת . רבנן אמרי אף הדגים מרגישים . א"ר פנחס עובדא הוה בהדה עכו וצדו חד נון . ושמו יתיה ש' לטרין . ותקלו יתיה ר' לטרין . הוה תמן חד סב צייד . א"ל דלא נחת רביעתא . וכיון דנחת צדו חד נון . ושמו יתיה מאתן לטרין . ותקלו יתיה ואשכחוניה ש' לטרין : (יט) אמר ר"א בר"ש כז אין הארץ שותה אלא לפי חסומה . א"כ מה יעשו שרשי חרוב . ושרשי שקמה . ששרשיהם עד תהום . אלא כל אחד ואחד לפי צרכו . ר' חנינא ב"ר עיזקה ור' ברכיה בשם ר' יהודה אמרי . שרשי חטה בוקעין בארץ נ' אמה . שרשי תאנה בוקעים בצור . א"ר לוי כך הוא כדקא אמרת לפי חסומה . וחרוב ושקמה אחד לשלשים יום תהום עולה ומשקה אותה . מ"ט (ישעיה כז) אני ה' נוצרה לרגעים

אשקנה

יד יוסף יח ירוש' ברכות פ"ט . ופ"ק דתעניות . ובבלי פ"ג דתענית : יט אין לך טפח יורד מלמעלה שאין הארץ עולה כנגדו טפחיים כצ"ל : כ ע' פרד"א ס"ס ובילקוט תהלים רמז תשמ"ג ילקוט ישעיה רמז שכ"ד . וזהר פנחס דף רכ"ח . ירושלמי ברכות פ"ט . פדר"א פ' כ"ג : כא ירוש' פ"ב דתענית : כב ברכות נ"ט . ירוש' פרק הרואה ופ"ק דתענית : כג ברכות פ' הרואה . ולקמן פ' נ"ז . ירוש' ברכות פ"ט ופ"ק דתעניות . ילקוט וירא ומשלי : כד ב"ר פ' ד' כה ילקוט ס"ז ד"ר פ"ז : כו תוס' חולין י"ב ד"ה . דמן חבריא : כז ירוש' ברכות פ"ט . ילקוט ס"ז . ירוש' פ"ק דתעניות · ופרק הנלמים . שמ"ר פרשה ס' :

מתנות כהונה

כדי רביעה. לענין דפרי להפסיק התענית אפילו בהאי היום אם ירדו כדי רביעה או לברך עליו ברכת גשמים כדלקמן ושני הטעמים הם בירושלמי פ' הרואה : **רביעה** שיעור מטר שיש בו כדי נורך הקרקע ונקרא כן על שם שרובע את הקרקע להוליד ולהוציא זרע : **של ג' טפחים** . כן הוא שיעור שנכנס המחרישה בעומק הקרקע : **בקשה** בקרקע קשה שיעור שנכנס המטר טפח בעומק . ובירושלמי לא גרס מחרישה : **בינונית** קרקע בינונית . טפחיי' גרסינן פי' שני טפחים : **ובשביעה** קרקע שביעה שבעצמה היא רכה ולחה : **ה"ג** בפ"ג דתענית (כה) אין לך טפח יורד מלמעלה כו' שאין התהום עולה כו' . **תהום** עליון קורא לתהום התחתון : **צינוריך** לשון רבים משמע שנים : והן אומרים כו' העליונים אומרים כן לתחתונים : **עלה שבר כו'** . אד לשון שבר כשהבריות משברי את לבם בתשובה מיד וישמע ה' ומשקה וכו' : **שברו בריות כו'** . בתשובה כדא"א וערפכם לא תקשו עוד ודרש יערוף לשון עורף : **ולבסוף** פירש רש"י בזמן רביעה שנייה : **הקרמיד** שידיה ויסמוף פני הלבנה שקורין קרמוד ועיין בערוך : **ואין פי מגופה כו'** . פירש"י שהרי אין משקין את החביות אלא באוצר : **נראית** כאילו שרוייה כשהגשמים יורדין כלי האדמה וכלי אבנים מתלהלחין מפני שטבען לה : **כיצד הוא וכו'** . כשהגשמים יורדין : **מייתי לה הכא** . מביא ראיה מכאן שמברכין הטוב והמטיב : ר' יהודה בר יחזקאל גרסינן בירוש' גרס שאתה מוריד לנו שאתה ממיען זו מזו . ועיין מזה בפ' כי תבא שממנה הקב"ה מלאכי' להפרידם זו מזו : **במדה** פירש"י שמודד במדה כמה צריך לכל קרקע וקרקע ומוריד לה כפי צרכה ולפיכך צריך לברך על כל טפה וטפה כפני עצמה ועי"ל שמודד ומשער שלא ירדו ב' טיפין מנקב אחד כדאמרי' פ"ק דתענית שאלמלא כן לא יוכל העולם לעמוד וכך מצאתי בהדיא בירושלמי דברכות פרק הרואה : **סליק** למבקריה . עלה לבקר ולדרוש בשלומו : **ה"ג** א"ל הדא מנא לך א"ל כך כו' : **תמן אמרין** . שם בא"י אומרים על כל אלו ברכה אחת בשוה : **הכל** מתברך בשעת ירידת גשמים : **משא ומתן** פירש"י כשנושא ונותן איש עם חבירו ובשעת הסחורות יורדות גשמים מסורת הוא ביד התגרים שיש בו סימן ברכה : **והפרגמטוטין** הסוחרים : **ואיברים** פירש"י אפי' אותן שאין להם חולי אלא באבר אחד : **רפין** נוחין והבשר נתרכך לקבל תרופה : **חבריא** שם מקום כך פי' תוספות בפ"ק דחולין : **מבקר** בישיא . מבקר חולים : **כד הות כו'** . כשהיה יורד הרביע' : **מה** אינון עבדין . מה עושין אלו חולים : **נינוחו** מצאו להם מנוח מחליין : **מרגש'** ומקבלת כח ומעלה : **עובדא כו'** . מעשה היה בזאת העיר עכו שצדו דג אחד והיה שמין שיהיה לו שלש מאות ליטרין ושקלו אותו ולא מצאו בו רק מאתים ליטרין והיה שם זקן אחד שהיה צייד דגים ואמר להם זה שלא שקל ג' מאות מפני שלא ירדה עדיין הרביעה : **וכיון דנחת כו'** . וכיון שירדה הרביעה צדו עוד דג אחר והיה שמין אותו על מאתי' ליטרין והיו שוקלין אותו ומצאו בו שלש מאות : **חיסומה** קשיותה שבמקום קשה אינה שותה כ"כ בעומק כמו במקום הרך : **ה"ג** בירושלמי דברכות ופ"ק דתענית תאנה רכים בוקעין בצור הסלע הקשה · בירושלמי גרס דברי ר' חנינא קודם דברי (רא"כ"ש) ר"מ בר חנינא וכך נתיישב יותר ודוק : **כך הוא כו'** . לעולם כדקאמרת דאינה שותה אלא כפי חיסומה ודקא קשיא לך אהרוב ושקמה אחת וכו' :

פנים

עץ יוסף

ובע"ו בשבט ר"ה לאילנות עכ"ל : **(יג) כמה גשמים יורדין** איידי דמיירי בירידת גשמים מייתי נמי הא . והך מימרא איתמר לענין הפסקת תעניות על הגשמים כמבואר בפ"ג דתענית (יפ"ת) : **כדי רביעה** שיהיה כדי ספוק לארץ להצמיחה שיפסיקו התעניות : **כלי מחרישה של ג"ט** שכלי המחרישה יורד בעומק הארץ ג' טפחים . וכשנכנסה גשמים בארץ כשיעור זה אז מועיל לתבואה הנזרעת : **בקשה** בקרקע קשה . שיעור שנכנס המטר טפח בעומק : **ובינונית** בקרקע בינונית שני טפחים : **ובשבעה** היא הארץ שיש בה לחות מעצמה שאינה צריכה כל כך גשמים אם לא ירדו ג' טפחים לא כלום הוא : **אין לך טפח** אין לך מים יורד מלמעלה שיעור שירדו טפח בקרקע שאין הארץ שואבת מלחלוחית התהום טפחיים ופולטות אגל הטפח הכל (יפ"ת) . ובירושלמי סוף ברכות הגירסא אין לך כל טיפה יורדת שאין הארץ עולה כנגדה שני טפחים . אבל בירושלמי תענית הגירסא כמו כאן : **תהום אל תהום קורא** כלו' תהום עליון קורא לתהום תחתון . לקול צנוריך צנורי שפע הגשמים (מה"ק) וכתיב צנוריך לשון רבים משמע שנים (מת"כ) : **(יד) המים העליונים זכרים** כו' לפי שהעליונים משפיעים והתחתונים מקבלים שפע כנקבה המקבלת שפע מזכר . המשילם לזכר ולנקבה : **אלו לאלו** העליונים לתחתונים : **אתם בריותיו** העומדות בארץ · ואנו שלוחיו כדכתיב ושולח מים על פני חוצות שע"י שלחנו להוליד את הארץ . ולכן ראוי לכם שתקבלו פני שלוחי בוראכם : **תפתח ארץ** ר"ד הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ וגו' . הרעיפו המים מימיהם ויפתחו המים התחתונים לקבלן . והארץ שם כולל למים ג"כ : **שהן פרין** מדכתיב ויפרו משמע כדלך פו"ר ע"י זכר ונקבה : **זו ירדת גשמים** שהיא צדקה בצדק על הבריות . וקאמר יחד היינו הגשמים והמים התחתונים : **לתיקונו של עולם** לתיקון יושבי העולם וצורך הייהם . ותיקונו וישובו לשונות נרדפים הם (יפ"ת) : **(טו) א"ר ברכיה עלה שבר** כו' אד לשון שבר . כשהבריות נכנעים מלמטה בתפלה ותענית שנשברו יצרו ולבם . אז גשמים יורדים (יפ"ת) : **דעתיה דרבי ברכיה** דאזיל לטעמיה דדרש נמי כה"ג בעלמא שאין הגשמים יורדים אלא בהכנעה ותפלה : **דאר"ב יערוף** כו' דרש ליה מלשון וערפו שם את העגלה . שפירושו ישברו ויחתכו העורף . לרמז לשבירת קשה עורף בתשובה ומע"ט ולפי שגם התורה אינה באה כי אם לאחר שבירת עורף בתשובה ומע"ט . לכן אמר יערוף כמטר לקחי זו התורה שמניהם באים מהתעוררת התחתונים בתשובה ומע"ט : **(טז) ויהא אדם צריך לברך** דתנן על הגשמים אומר הטוב והמטיב : **בתחילה כדי רביעה** פי' אם עדיין לא ירדו גשמים בזמן זה . צריך שירדו כדי רביעה כדי שיהיה בו ספוק לארץ להצמיחה . ואז כשירדו כל כך מברך עליהן : **רביעה** בפ"ק דתענית איתא מאי לשון רביעה א"ר אבהו דבר שרובע כו' . שנא' כאשר ירד הגשם וגו' . ופרש"י כאדם שמוליד : **בסוף אפי' כל שהן** אם כבר ירדו גשמים בזמן זה . ועכשיו יורדים שנית בגשמים מועטים מספיק . שהארץ כבר היא שבעה מהפעם הראשון : **שידחו פני הקרמיד** . פי' במוסף הערוך הם רעפים שמכסים בהם הגגות : **שתשרה פני המגופה** פי' כדי שתהיה המגופה נשרית שהיא יותר גדולה וצריך מים טפי מהקרמיד (יפ"ת) : **ואין פי המגופה נשרית** דכדי שתהא נשרית משמע שהיא נמחית וצריך שבכמה גשמים אינה נמחית שהיא חזקה . ומשני דלאו נמחית ממש אלא שירדו עליה כל כך גשמים שנראית כנמחית (יפ"ת) : **(יז) כיצד הוא צריך לברך** כשגשמים יורדים : **מייתי לה מהכא** מביא ראיה מכאן שמברכין הטוב והמטיב . וע' בירושל' סוף ברכות : **אף מים קרים** דהיינו ירידת גשמים הטוב והמטיב : **כדין מברך יחזקאל אבא** . דהטוב והמטיב מברכין בדאית ליה אריא וברכה שבירך יחזקאל הוא בדלית ליה אריא : **על כל טפה וטפה** שאתה ממיטן אלו מאלו שנ' (איוב ל"ו) כי יגרע נטפו מים . כצ"ל וכן הוא בירוש' . ופירוש ממיטן שמפריד הטפות אלו מאלו שלא יתערבו ומביא ראיה שנא' כי יגרע נטפי מים שמשמעותה גרעון ומניעות נטפי מים זה מזה · והיך מה דאת אמר (ויקרא כ) ונגרע מערכך שפירושו מניעת הסכון זה מהסכון זה : **ר"י בר' שמעון** אמר שהוא מורידן במדה שנ' ומים תיכן במדה . כצ"ל וכן הוא בירושלמי . ופי' שמודד במדה כמה צריך לכל קרקע וקרקע ומוריד לה כפי צרכה (רש"י) : **סליק למבקרי** עלה לבקר ולדרוש בשלומו : **גמולים טובים להייבים** לפי שהגשמים טובה לצדיקים ולרשעים כדלעיל בסימן ד' : **לחייבים** . א"ל הדא מנא לך . א"ל כך הוה . כצ"ל (מת"כ ויפ"ת) וכן הוא בירושלמי : **תמן אמרין** שם בארץ ישראל אומרים על כל אלה ברכה אחת בשוה : **שמספח למדינה** מלשון נספחה שדהו פי' נשטף שדך . וכן כאן פירושו נהר ששוטף ומשקה מדינה כולה במקומות שצריכין לזה שאין הגשמים יורדים כמו נילוס למצרים . ונהר תווית שבבבל כמ"ש לעיל . ובירושלמי גרסינן שמספיק למדינה (יפ"ת) : **(יח) והשקה את כל פני האדמה** . תיבת כל מרבה כל מה שיש באדמה משא ומתן הכל מרויחים בעת הגשם . ופני האדמה פירושו העשירים הסוחרים . משום שעם הגשמים היורדים מלמעלה גם השפע העליון יורד עמו למטה וע"י זה הכל מתברך (מה"ק) : **משא ומתן** פרש"י כשנושא ונותן איש עם חבירו ובשעת הסחורות יורדת גשמים מסורת הוא ביד התגרים שיש בו סימן ברכה : **והפרגמטוטין** פי' הסוחרים : **ואבריהן** פרש"י אפי' אותן שאין להם חולי אלא באבר אחד : **רפין** פי' נוחין והבשר נתרכך לקבל תרופה : **חבריא** שם מקום (תוס' פ"ק דחולין) : **מבקר בישיא** מבקר חולים : **כד הוית** כו' כשהיה יורד הרביעה : **מה אינון עבידין** מה עושין אלו חולין : **נינוחו** מצאו להם מנוח מחליין : **אף אבן טובה** דורש תיבת פני . פנינים רמז שמשקה אפילו פנינים , פי' שמקבלת כח ומעלה בירידת גשמים : **אף הדגים** עם היותם תמיד במים מרגישים בטובת הגשמים . שאז מתעדנים במים יותר : **עובדא הוה** כו' מעשה היה בעיר עכו שצדו דג אחד והיו שמין אותו באומד הדעת שישקול לפי גדלו ש' ליטרין . ושקלו אותו ולא מצאו בו רק מאתים ליטרין . והיה שם זקן אחד שהיה צד דגים ואמר להם זה שלא שקל ג' מאות מפני שלא ירדה עדיין הרביעה : **וכיון דנחת** כו' וכיון שירדה הרביעה צדו עוד דג אחד והיו שמין אותו על מאתים ליטרין והיו שוקלין אותו ומצאו בו ג' מאות : **(יט) חסומה** פי' קשיותה . שבמקום קשה אינה שותה כל כך בעומק כמו במקום הרך (מת"כ) . שאינה משקה אלא פניה לצד חוץ לא בתוך תוכה (יפ"ת) : **א"כ מה יעשו** כו' דברי המדרש הן . ופליגי אדרבי אלעזר . ורבי אלעזר אמר לך כדרבי לוי בסמוך (יפ"ת) : **ששרשיהם עד התהום** לאו דוקא . אלא ר"ל שיורדין בעומק יותר משאר אילנות : **אלא כל אחד** ופני האדמה דריש ליה לדרשב"ל דבסמוך (יפ"ת) : **שרשי חטין בוקעין** כו' וז"ל הירושלמי (פ"ט דברכות) רבי חנינא ברוקי בשם ר"י שרשי חטה בוקעין בארץ נ' אמה . שרשי תאנה רכים בוקעים בצור · תני ר' ישמעאל בן אלעזר אומר אין הארץ שותה אלא לפי חסומה . א"כ מה יעשו שרשי שקמה שרשי הרוב א"ר חנינא א' לשלשים יום תהום עולה ומשק' אותו . ומ"ט אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה עכ"ל : **תהום עולה ומשקה** שהמים עולים ממש בעומקי הארץ עד שרשיהם : **אני ה' נוצרה** כו' לעיל מיניה כתיב ביום ההוא כרם חמר ענו לה שמעת מיניה שיש השקאה לכרם לזמנים ידועים כפי צרכו . וזה על ידי התהום . כי הגשמים אין

להם

אשקנה. א"ר יהושע בן לוי בשעה שהמטר יורד הוא עושה פנים לאדמה:

פרשה יד

(א) [א] וייצר ה' אלהים. כתיב (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ וגו'. מלך. זה ממ"ה הקב"ה. במשפט יעמיד ארץ. שברא את העולם בדין. שנא' בראשית ברא אלהים (שם) ואיש תרומות יהרסנה. זה אדה"ר. שהיה גמר חלתו של עולם. [ב] ונקראת חלה תרומה. שנא' (במדבר טו) ראשית עריסותיכם וגו' [ג] אמר ר' יוסי בן קצרתה. כאשה הזאת שהיא משקשקת עיסתה במים. ומגבהת חלתה מבנתיים. כך בתחלה ואד יעלה מן הארץ וגו'. ואח"כ וייצר ה' אלהים וגו': (ב) וייצר שני יצירות. [ד] יצירה לאדם. ויצירה לחוה. יצירה לז'. ויצירה לט'. רב הונא אמר נוצר לז' ונולד לח' או לט' חי. נוצר לט' ונולד לח' אינו חי. ק"ו לז'. בעון קמיה דר' אבהו. מנין שהנוצר לז' חי. אמר להון מדידכון אנא ממטי לכון. זיט"א אפטא. איט"א אוכט"א: (ג) וייצר שתי יצירות. יצירה מן התחתונים. ויצירה מן העליונים. הר' יהושע בר נחמיה בשם ר' חנינא בר יצחק ורבנן בשם ר' אליעזר. ברא בו ד' בריות מלמעלן וד' מלמטן. אוכל ושותה כבהמה. פרה ורבה כבהמה. מטיל גללים כבהמה. ומת כבהמה. מלמעלה. עומד כמה"ש מדבר. ומבין ורואה כמה"ש. ובהמה אינה רואה. אתמהא. אלא זה מצדד. ר' תפדיי אמר בשם ר' אחא. העליונים נבראו בצלם ובדמות. ואינן פרין ורבין. והתחתונים פרין ורבין ולא נבראו בצלם ודמות. אמר הקב"ה הרי אני בורא אותו בצלם ובדמות מן העליונים. פרה ורבה מן התחתונים. אמר ר' תפדיי בשם ר' אחא. אמר הקב"ה אם אני בוראו מן העליונים. הוא חי ואינו מת. מן התחתונים. הוא מת ואינו חי. [ו] אלא הריני בוראו מאלו ומאלו. אם יחטא ימות. ואם לאו יחיה: (ד) וייצר ב' יצרים. [ז] יצר טוב ויצר רע. שאילו היה לבהמה ב' יצרים. כיון שהיתה רואה סכין ביד אדם לשחטה. היתה מפחדת ומתה. והרי אדם יש לו ב' יצרים. א"ר חנינא בר אידא. (זכריה יב) ויוצר רוח אדם בקרבו. מלמד [ח] שנפשו של אדם צרורה בקרבו. אלמלא כן. כיון שהיתה הצרה באה עליו. היה שומטה ומשליכה: (ה) וייצר ב' יצירות. [ט] יצירה בעה"ז. ויצירה לעה"ב. ב"ש וב"ה. בש"א לא כשם שיצירתו בעה"ז. כך יצירתו לעה"ב. בעה"ז מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ובעצמות. אבל לע"ל מתחיל בגידים ובעצמות. וגומר בעור ובבשר. שכך הו"א במתי יחזקאל. (יחזקאל לז) וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה. א"ר יונתן אין למדין ממתי יחזקאל. ולמה היו מתי יחזקאל דומים. לזה שהוא נכנס למרחץ. מה שהוא פושט ראשון הוא לובש אחרון. בה"א כשם שיצירתו בעה"ז. כך יצירתו בעה"ב. בעה"ז מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ובעצמות. כך אף לע"ל מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ובעצמות. שכן איוב אומר (איוב י) הלא כחלב תתיכני. התכתני אכ"כ. אלא תתיכני. וכגבינה הקפתני אכ"כ. אלא תקפיאני. עור ובשר הלבשתני אכ"כ. אלא תלבישני. ובעצמות וגידים סוככתני אכ"כ. אלא תסוככני. לקערה שהיא מלאה חלב. עד שלא נתן מסו בתוכו החלב רופף. משנתן לתוכה מסו. הרי החלב קפוי ועומד. הוא שאיוב אמר (שם) הלא כחלב תתיכני וגו'. עור ובשר וגו'. חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי: (ו) את האדם. [יא] בזכותו של אברהם. א"ר לוי כתיב (יהושע יד) האדם הגדול בענקים זה אברהם. ולמה קורא אותו גדול. שהיה ראוי להבראות קודם לאדה"ר. אלא אמר הקב"ה. שמא יקלקל ואין מי שיבא לתקן תחתיו. אלא הרי אני בורא את האדם תחלה. שאם יקלקל יבא אברהם ויתקן תחתיו. אמר ר' אבא ב"כ. בנוהג שבעולם אדם יש לו קורה שופעת היכן הוא נותנה. לא באמצע טרקלין. כדי שתסבול קורות שלפניה. וקורות שלאחריה. כך למה ברא הקב"ה את אברהם באמצע הדורות. כדי שיסבול דורות שלפניו. ודורות של אחריו. א"ר לוי מכניסין את המתוקנת לביתה של מקולקלת. ואין מכניסין את המקולקלת לביתה של מתוקנת: (ז) עפר ר' יהודה ב"ס אומר. [יב] עופר עולם על מליאתו נברא. א"ר אלעזר בר"ש אף חוה על מליאתה נבראת. א"ר יוחנן אדם וחוה [יג] כבני עשרים שנה נבראו. ר' הונא אמר עפר זכר. אדמה נקבה. היוצר הזה מביא עפר זכר. ואדמה נקבה. כדי שיהו כליו בריאין: (ח) מעשה בא' בציפורי שמת בנו. [יד] אית דאמר
מינאי

יד יוסף פ' יד א ש"ר פ' ל'. ילקוט משלי וכאן: ב ש"ר פ"ל: ג תנחומא נח. ולקמן סוף פ' י"ז · ירוש' שבת פ"ב סוף הלכה ח: ד אותיות דר"ע. ירושלמי יבמות פ"ד. ב"ר פ' כ'. ילקוט סדר זו. במדבר רבה פ"ד. תנחומא במדבר: ה לעיל פ' ח'. חגיגה ט"ז. ועיין אדר"נ פ' נ"ז: ו סנה' ח"ב פיסקא ס"ו: ז זוהר תזריע. קהלת רבה פסוק אין אדם שליט. אותיות דר"ע. יונתן ב"ע. ברכות ס"א: ח דברים רבה פ' ט': ט ויקרא פ' י"ד. תנחומא תזריע. ילקוט יחזקאל. זוהר פנחס רל"ב: י תוס' נדה כ"ה ד"ה עור: יא קהלת רבה פ"ז. ילקוט כאן. תוס' ב"ב י"ח ד"ה מאין: יב ילקוט סדר זו: יג במדבר רבה פ' י"ב · שה"ש רבה פסוק נאוה ונאוה: יד שוח"ט מזמור כ' וילקוט שם רמז תרכ"א:

מתנות כהונה

פנים לאדמה שגדלין צמחים ומיני עשבים חדשים וקודם זה היתה חרבה ודרש מדכתיב והשקה את פני האדמה: **גמר חלתו**. כדמפרש ואזיל ומגלגה רמז שאדם לנפש היה ר"ת למפרע חלה: **יצירה לשבעה**. שאם נולד הולד בחדש השביעי מההריון יוכל להיות חי וכן בחדש הט': **בעון קומי**. א' מאנשי יון שאל ליה: **מדידכון כו'**. מכתב ולשון שלכם אני מביא הכח הטובה וראייה: ה"ג בערוך זיט"א אפט"א אוט"א אוכט"א ופי' הערוך זיטא פירוש בלשון יון יחי' אפטא שבעה. ובאותיות שלהן קורין אל הז' זיטא כלומר בן ז' יחיה: **איטא** הוא בל' יון ימות ואוכטין הוא הט' ובאותיות שלהן הט' היא במקום ח' שלנו כלומר בן ח' ימות ובירוש' דפרק החולץ גרס ח' אוכטין. פ' איפטא: **זה מצדד**. פירש"י האדם אף כשהוא מביט לפניו ממש רואה מה שנעשה מן הצדדין והבהמה אינה רואה אלא כשהיא מצדדת ראשה לא' מן הצדדין: **בצלם ודמות**. צלם אלהים. אם יחטא ימות גרסי' וכן הוא לעיל פ"ח: **מפחדת כו'**. רש"י ז"ל ובילקוט גרס מבהרת פי' מקדמת עצמה כד"א ואוהבו שהרגו מוסר ומתוך שאין בה יצה"ר דרכיה תמימות: **והרי אדם יש לו כו'**. ואפ"ה אינו מת מפני הפחד: **א"ר חנינא** כו' ויוצר כתיב פי' קושר וצורר שאלמלא כן ודאי היה שומט' ומשליכ' מפני הפחד ומ"מ צריך הוא ליצ"ר דאם לא כן מותרו מן הבהמה אין וכמו שדרשו למעל' טוב מאד זה יצ"ר: **מתחיל** בעור ובשר כמו שנ' באיוב עור ובשר תלבישני וגידים ועצמות תסוככני: **אין למדין כו'** פירש"י לפי שעדיין היה בהם עצמות ולא חסרו כ"א גידים ועור ובשר אבל לעתיד שהכל עפר הקב"ה יתחיל כענין יצירת העה"ז: **לובש אחרון**. וכן העור הנרקבת תחלה מפני שמונחת ע"ג קרקע עלה עליהם באחרונ' וגידין תחלה על העצמות שנשארו עדיין ועל הגידים הבשר, והעור באחרונה אבל לעתיד שהכל נרקב יתחיל בעור שהוא עליון ויגמור בעצמות: **התכתני** הוא לשון עבר ומורה על היצירה הראשונה ולא אמר כן אלא תתיכני שהוא ל' עתיד כמשפט אית"ן: **מסו** שם או עשב שנותנין בחלב להעמיד ולהפריד מי החלב מן הגבינה: **מסו** ל' הלוקה כד"א הרמונים משימסו וכן אם של אשה היא מלאה דם וטיפה של לבנות יורד לתוכה ומיד נקפה: **רופף** מנענע נע ונד: **שופעת** ישרה והלקה ומושפעת: **המתוקנת** אשה חכמה נטועה ומעשיה טובים ומי שיש לו רעה מכניס הטובה בביתו כדי שתהפך על האשה הרעה ותלמוד אותה אבל איפכא לא פן תלמוד הטובה ממעשי הרעה וכן הכניס הקב"ה אברהם אבינו בתוך בית הרשעים והיה מהפך עליהם ולימד דעת את העם להכיר אביהם שבשמים: **עופר** עפר דרש לשון עופר בחור וחזק עומד על מעמדו ותקפו כד"א עופר האילים: **עולם** נער בחור לשון עלם: **כבני עשרים שנה נבראו**. שנא' בן אדם היה הי"ה בני' עשרים: **עפר** ל' זכר אדמה ל' נקבה ופירש"י ז"ל מיני עפרות הן חול הגס עפר זכר חול הדק עפר נקבה וזה חזק מאוד ושניהם כאחד טובים: ה"ג רש"י: **מינאי** היה ואית דאמרי מין הוה
יתיב

עץ יוסף

להם עת קבוע. וממילא ה"ה בכל האמהים כהרוב ושקמה (מה"ק): **עושה פנים לאדמה** שמיפה אותה ומצלחה ומבוה פניה. אבל בזמן היובש היא בקועה וכאילו אין לה פנים. ואפשר פנים קרי למוגא דשם כי עמקים יעטפו בר על ידי הגשמים (יפ"ת):

פרשה יד (א) מלך זה ממה"מ כו' דהו"ל למימר דבר והשכו מלך במשפט ואיש של (יפ"ת): **שברא את העולם בדין** כמ"ש בראשית ברא אלהים ה' לא נאמר אלא אלהים: **זה אדה"ר** לפי שברא העולם בדין היה אדה"ר סיבת חורבנו שנענש בדין (מה"ק): **שהיה גמר חלתו של עולם**. מחלק טוהר מטובה מהארץ כדמפרש ואזיל. ח"ל גמר חלתו ר"ל השלמה בשלימות. והחלה מטובה בשם שנקרא ראשית ונבדל לה' (יפ"ת): **שנ' ראשית עריסותיכם** וגו' חלה תרימו תרומה: **כאשה הזו** כו' **המשקשקת** (פי' ממרפת ומערבת) כמ"ש ואד יעלה וכו' ואח"כ וייצר וכו': (ב) **וייצר ב' יצירות** בשני יודי"ן לרמוז על ב' יצירות: **יצירה לאדם ויצירה לחוה** שנבראו שניהם כאחד כדלעיל פ"א: **יצירה לז' ויצירה לט'** היפ"ת פי' שהולד נוצר לפעמים לז' ימים. ופעמים לט'. והע"ג דנקלט לג' ימים לפקידה מ"מ אין הצורה מצטייר עד יום ז' או ט' לקליטה ע"כ. ובעל קה"ע בפירושו על הירושלמי פרק החולץ כתב יצירה לז' חדשים ויצירה לט' חדשים: **נוצר לשבעה** פי' אם היתה התחלת יצירתו של הולד בענין שיולד לשבעה. ופעמים משהא לבא בשמונה חי: **נוצר לתשעה** פי' בענין שיולד בחודש הט' אם נולד בשמיני וכ"ש בשביעי אינו יכול להיות שעדיין לא נגמרה יצירתו עכ"ל: **בעון קומי** אחד מאנשי יון שאל ליה: **מדידכון** מכתב ולשון שלכם אני מביא לכם תשובה וראיה: **זיטא** יחיה: **אפטא** לשבעה: **איטא** ימות. **אוכטא** תשעה. פי' כשנולד שיולד לז' אין בו שום לידה שימות. וכשנולד לט' אפשר שימות אם לא כשנולד ג"כ לתשעה (יפ"ת): (ג) **יצירה מן התחתונים** גופו מן התחתונים ונשמתו מן העליונים. וקרא מפרש ואזיל ב' יצירות עפר מן האדמה. ויפח באפיו נשמת חיים (יפ"ת): **ארבע בריות** מלמעלה וד' מלמטה. כל של מטה כאחד חשיב. וכן כל הד' של מעלה (יפ"ת). ופי' כל המאמר לעיל פ"ח סי' י"א ע"ש: **מן העליונים הוא חי** נפש לבדה לא החטא והוא חי לעולם. ואם אברא רק בגוף ובנפש החיוני לא במשכלת. אז ימות כאחד הבעלי חיים. ואחר שהפך ה' שיהיה האדם בעל בחירה ברצו משניהם. וכאשר יהיה את תאוותיו הגשמיות ויחטא ימית שכלו ונפשו. ואם ימית תאוותיו הוא את נפשו יחיה: (ד) **וייצר שני יצרים** דכתיב באדם משום דאית ביה ב' יצרים ובבהמה וייצר בחד יו"ד. שאין בה ב' יצרים. והע"ג דכשנברא לא היה יודע בין טו"ר. מ"מ היה בו ב' יצרים אלא שקודם החטא לא היה נוטה רק אל הטוב והמושכלות (יפ"ת): **הרי אדם יש לו ב' יצרים**. ואפ"ה אינו מת מפני הפחד. ומשני דשאני אדם דכתיב ביה ויוצר רוח אדם בקרבו. שנפשו של אדם צרורה וקשורה בקרבו בקשר אמיץ וחזק בגוף שאלמלא כן כיון שהיתה הצרה באה עליו היה שומטה ומשליכה. כי הנפש בטבעה אינה יכולה לסבול מכאובי הגוף ומקריו: (ה) **ויצירה לעוה"ב** לאה"מ כלומר בתחילת מעשה בראשית שם בו כח ב' יצירות לעוה"ז ולעוה"ב. וכמ"ש בשוח"ט מזמור קל"ט ומייתי נמי פלוגתא דב"ש וב"ה דמיירי מהאי ענינא: **מתחיל בעור ובשר** כמו שנא' באיוב עור ובשר תלבישני וגידים ועצמות תסוככני: **במתי יחזקאל** שהוא אות ומופת על תחיית המתים: **אין למדין ממתי יחזקאל** על התחיה לעתיד: **ולמה היו מתי יחזקאל** כו' לפי שעצמותיהם היו בעולם ראוי שיבא עליהם המחובר להם תחילה. ואחר כך המחובר לדבר ההוא כדרך הנכנס למרחץ כו'. אבל בתחיה לעתיד שרוב המתים עצמותיהם שבו אל העפר. הרי הם כיצירה חדשה ויתחיל בעור: **התכתני** הוא לשון עבר ומורה על היצירה הראשונה · תתיכני הוא לשון עתיד כמשפט אית"ן (מת"כ): **לקערה שהיא מלאה** כו' שפלוספי יון אומרים שכל גוף העובר מדם הנקבה ואין לאיש חלק בו אלא נתינת הצורה שהיא ע"י זרע האיש כמסו בחלב. וזהו דעת מאמר זה (יפ"ת): **מסו** שם או עשב שנותנין בחלב להעמיד ולהפריד מי החלב מן הגבינה. מסו לשון הלוקה כד"א הרמונים משימסו. וכן האם של אשה היא מלאה דם וטיפה של לבנות יורד לתוכה ומיד נקפה (מת"כ): **רופף** מנענע ונע ונד: (ו) **את האדם** בזכותו של אברהם. כדר' לוי. ודייק זה מדכתיב האדם בה"א הידיעה דרמז לאברהם שבזכותו היתה היצירה (יפ"ת): **בזכותו של אברהם** שבזכותו נברא העולם. ואדם הראשון ביחוד שאע"פ שיקלקל הוא יתקן. ואי לאו אברהם לא היה נברא אדם כיון שעתיד לקלקל ואין מתקן (יפ"ת): **ולמה הוא קורא אותו** שהיה ראוי להבראות קודם לאדה"ר. והו"ל כאילו נברא ראשון וקרי ליה גדול (יפ"ת): **קודם אדה"ר** לפי שהיה גדול ממנו במעלה בכח שרשו. לפיכך אליו היה ראוי להיות יציר כפיו ית' (מה"ק): **שמא יקלקל** נקט בלשון מסופק. משום דלדיק ורשע לא קאמר בפירוש. ואין זה מדברי רבי לוי. אלא בעל המדרש מסיים זה. ובק"ר א"ר טון האדם הגדול זה אברהם כו': **קורה שופעת** מלשון שפע פי' קורה ארוכה ועבה: **קורות שלפניה** כו' שהקורות מסודרין מן כותל של הפתח עד כותל שכנגדה. ונותן הקורה הגדולה באמצע התקרה שתסבול עליה משאוי המעזיבה יותר מכל הקורות. ואברהם היה בדור עשרים של עולם ערך ב' אלפים שנה: **את המתוקנת** כשיש לאיש אשה רעה. נושא עליה אחרת טובה ונעשית גם היא טובה. אך כשלוקח רעה על הטובה מתהפך הכל לרעה: (ז) **עופר עולם** דריש עפר לשון עופר עולם הוא נער בחור (כמו עופר האילים שהוא איל בחור העומד על מליאות כחו ותקפו ויופיו) כבן עשרים שנה נשלם בדעתו ובחכמתו. והלכך נעשה בן יומו (יפ"ת): **אף חוה** על מליאתה נבראת. דרש את לרבות חוה. ולכך גם היא נעשית בת יומה בהיותה שלימה בדעת כבת עשרים (מה"ק): **כבני עשרים שנה נבראו** שגידול האדם אינו כי אם עד עשרים שנה. ואז הוא תכלית גידולו: **רב הונא אמר עפר זכר** כו' עפר זכר שהוא קשה. ואדמה נקבה שהיא רכה כדמיון היוצר שעושה כלי חרס מעפר זכר ואדמה נקבה שע"י כח נצרפים יחד הכלים נעשים בריאים (יפ"ת): (ח) **מעשה באחד** כו' מייתי הך עובדא דמיירי מענין תקון האדם ככלי יוצר (יפ"ת): **באחד בציפורי** בשוח"ט ב' הגירסא בא' מגדולי ציפורי. ועל שהיה מגדולי ציפורי הוכרח ר"י לילך אצלו לנחמו. וניחום אבלים נקרא מראה פנים לאבל: **א"ד אפיקורס**
היה

מינאי הוה יתיב גביה. סלק ר"י בר חלפתא למחמי ליה אפין. חמתיה יתיב ושחיק. א"ל למה אתה שחיק. א"ל אנן רחיצן במרי שמיא דאתחמוי לאפוי לעלמא דאתי. א"ל לא מסתייה להחוא גברא עקתיה. אלא דאתית מעקא ליה. אית חספין מתדבקין. לא כך כתיב (תהלים ב) ככלי יוצר תנפצם. אתמהא. א"ל כלי חרש בריתו מן המים והכשירו באור. כלי זכוכית בריתו מן האור והכשירו באור. זה נשבר ויש לו תקנה. וזה נשבר ואין לו תקנה. אתמהא. א"ל על ידי שהוא עשוי בנפיחה. א"ל ישמעו אזנך מה שפיך אומר. טו ומה אם זה שעשוי בנפיחתו של ב"ו יש לו תקנה. בנפיחתו של הקב"ה עאכו"כ. אמר ר' יצחק ככלי חרש תנפצם אכ"כ. אלא ככלי יוצר תנפצם. כלי יוצר שלא הוסקו יכולין הן לחזור: (ט) מן האדמה. טז ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל ב"נ אמרו ממקום כפרתו נברא. המד"א (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי. אמר הקב"ה הרי אני בורא אותו ממקום כפרתו והלואי יעמוד: (י) ויפח באפיו. יז מלמד שהעמידו גולם מן הארץ ועד הרקיע. וזרק בו את הנשמה. לפי שבעה"ז בנפיחה לפיכך מת. אבל לעתיד בנתינה. שנא' (יחזקאל לז) ונתתי רוחי בכם וחייתם. (יא) חמשה שמות נקראו לה. יח נפש. רוח. נשמה. יחידה. חיה. נפש. זה הדם. שנא' (דברים יב) כי הדם הוא הנפש. רוח. שהיא עולה ויורדת שנא' (קהלת ג) מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה. נשמה זו האופיא. דברייתא אמרין האופיתא טבא. חיה. שכל האברים מתים והיא חיה בגוף. יחידה. שכל האברים משנים שנים. והיא יחידה בגוף. הה"ד (איוב לד) אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף. ר' יהושע ב"נ ורבנן. ריב"נ אמר אם ישים אלהים לבו על האדם הזה. רוחו כבר היה בידו. (שנא') ונשמתו אליו יאסוף בגופו כבר יגוע כל האדם. אלא בשעה שאדם ישן. נשמה מחממת את הגוף. שלא יצטנן וימות. רבנן אומרים אם ישים אלהים לבו אל האדם הזה רוחו כבר הוא בידו. ונשמתו אליו יאסוף למעלה. כבר יגוע כל אדם יחד. אלא בשעה שאדם ישן נשמה מחממת הגוף שלא יצטנן וימות. הה"ד (משלי כ) נר ה' נשמת אדם. ר' ביסני ור' אחא ור' יוחנן בשם ר"מ אומרים. יט הנשמה הזו ממלאת את כל הגוף. ובשעה שאדם ישן. היא עולה ושואבת לו חיים מלמעלן. כ ר' לוי בשם ר' חנינא אמר. על כל נשימה ונשימה שאדם נושם. צריך לקלס לבוראו. מ"ט (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה. כל הנשימה תהלל יה: (יב) ויהי האדם לנפש חיה. ר' יהודה אומר כא מלמד שעשה לו עוקץ כחיה. וחזר ולקחו ממנו מפני כבודו רב הונא אמר. עשאו עבד מכודן בפני עצמו. דאי לא לעי לא נגים. הוא דעתיה דר' חנינא. דאמר (איכה א) נתנני ה' בידי לא אוכל קום. לעי באורייתא' בלילא ובימכא לא מטי: (יג) ר' שמואל חתניה כב דר' חנינא חברהון דרבנן אמר. כאן הוא עושה נשמה נפש. ולהלן הוא עושה נשמה רוח. מניין ליתן את האמור כאן. להלן. ואת האמור להלן. כאן. ת"ל חיים חיים לגזירה שוה:

ויטע

יד יוסף טו סנהדרין לא: טז פדר"א פ' י"ב ופ"כ. ירוש' נזיר פ' כ"ג. זוהר תיי טרס דף קל. ואדרא דף כ"ג. ודף כ"ד. ויגש דף ר"ס. ילקוט סדר זו: יז תד"א ח"ב פ"ב. יונתן ב"ע: יח בדברים רבה פ"ב סוף בקיצור. ילקוט סדר זו: יט ברכות י: כ דברים רבה פ"ב: כא ילקוט סדר זו. ואיכה רבתי פסוק נתנני ה'. קהלת רבה פסוק ושבחתי את החיים: כב לקמן פ' ל"ב סי' י"ח;

מתנות כהונה

יתיב גביה וכן נכון: **למחמי** כו'. להראות לו פניו ולנחמו: **חמתיה** כו'. אבי הבן או המין אשר ישב שם רואה ר' יוסי יושב ושוחק: **רחיצין** כו'. מובטחים אנו בה' יתברך שאתה תשוב ותראה פניו לעוה"ב: **דאתית** א"ל האבל או המין היושב שמה וכי אינו די לו לאותו האיש האבל בצרתו אלא שבאת לצער אותו בדברי הבאי וכי יש חרסין נשברין שישובו ויתדבקו לא' כו': **בריתו** מן המים כו'. ולכן אין תקנה לשבירתו מפני שתחלתו וסופו שני הפכים אבל הזכוכית תחלתו וסופו שוה לפיכך יש לו תקנה לשבירתו וכן אנחנו נוצרים בדרך אחד שוה לפיכך יש לנו תקנה: **בנפיחה** הזכוכית נעשה על ידי נפיחה לפיכך יש לו תקנה בנפיחה ככחו אז לתקנו בנפיחה כן כחו עתה: **א"ר יצחק** כו'. בא לתרץ שאלת המין איכא כלום דלא כתיב נוצר דמשמע שנוצר כבר אלא כלי יוצר שעדיין לא נוצרו: **כלי יוצר שלא הוסקו**. שלא נצרפו עדיין בכבשן וכן הוא בילקוט עדיין הם טיט וחמר ויש תקנה לשבירתן: **מקום מזבח** כו'. דייק מדכתי' האדמה והל"ל מן אדמה משמע ממקום המיוחד שבאדמה וזהו המזבח שבמקום ב"ה ומכפר על ישראל וכתיב גבי' מזבח אדמה תעשה: **מלמד שהעמידו** כו'. פירש"י דייק מדלא כתיב וזרק דהוה משמע למקום רחוק ואמר ויפח כאדם הנופח לתוך פיו של חבירו העומד אצלו: **לפי שבעולם הזה בנפיחה**. הנשמה ניתן בו ע"י נפיחה ומצאתי הגירסא בהרמב"ן בעה"ז בנפיחה ומי שנפח דעתו לחזור רוחו אליו לכך כתיב הרוח תשוב אל אלהים אבל לעתיד לבא במתנה שנא' ונתתי רוחי בכם וחייתם מי שנותן אין דעתו לחזור: **שהיא עולה ויורדת**. פירש"י בשעת שינה היא עולה מן הגוף ומשוטט בעולם ואח"כ שב לתוך הגוף ועי"ז חולם חלומותיו ממה שהרוח שומע בעולם: **האופי'** פירש"י וערוך עיקר דעתו: **דברייתא** אמרי'. זו שהבריות אומרי': **האופית'** טבא. הדעת הוא טוב ע"ד שאחז"ל תמן אמרין דעה קנית מה חסרת דעה חסרת מה קנית דלא בי' כולא ביה: **והוא חיה בגוף**. פירש"י פעמים שהיא מגומגמת בגד א' של הגוף וגד אחד של הגוף כולו מת. ואינו יכול לקיים מאותו גד שאין החיים שולט בו: **משנים** שנים. שני עינים שני אזנים וכן כולם: **רוחו כבר היה** כו'. בעת השינה הרוח כבר יצא ממנו: **אם ישים אלהים לבו**. כלומר שיתן דעתו עליו להמיתו: ה"ג **כבר היה בידו** ונשמתו כו'. פי' ואם יאסוף נשמתו אליו ר"ל על האדם שתהיה קשורה במקום אחד ולא תהא נפזרת בכל הגוף כבר יגוע אלא וכו': **למעלן** אם אף הנשמה יאסוף אליו למעלה כבר יגוע: **לקלס** פירש"י שאלמלא שהיה החורת אליו מיד היה מת ל"א פן תפרח נשמתו ממנו באותן נשימות שמכניס בעת השינה: **עוקץ** זנב ודייק מדכתיב היה דמשמע כמו חיה ממש וזהו זנב שאיטו צורתו וקומתו כבר כתיב בצלמנו כדמותינו: ה"ג בפי' רש"י ז"ל עשאו עבד מכודן בפני עצמו. ופי' הערוך משועבד לעצמו שיעבוד ויעמול לפרנס את עצמו וכדמפרש והזיל: **דאי לא לעי** כו'. אם לא יעמול ויעשה מלאכה לא יהיה לו מה לאכול: **נגים** אוכל והנה הוא כבהמה המשועבדת לאדוניה לכל מלאכה וזהו לנפש

עץ יוסף

היה וא"ד אפיקורס הוה יתיב גביה. כצ"ל. וכן הוא בשוח"ט (מת"כ): **חמתיה** כו' האבל או האפיקורוס אשר ישב שם ראה את ר' יוסי שיושב בפנים שוחקות: **רחיצין** מובטחים אנו בה' ית' שאתה תשוב ותראה פניו לעוה"ב: **לא מסתייה** כו' האפיקורוס או אבי הבן אמר זה. אינו די לאותו האבל בצרתו אלא שבאת לצער אותו בדברי הבאי לא כך כתיב ככלי יוצר תנפצם ומדמדמי להו לכלי יוצר המנופצים ש"מ שאין עוד להם חבור: **א"ל כלי חרס** בריתו מן המים כו'. מדוע כלי חרס שתחלת בריתו מן המים ודרכו להתפשט כראוי. עכ"ז כיון דהכשירו באור אין לו תקנה לפי שע"י האור נתקשה חומרו. וכלי זכוכית שאף תחילת בריתו מאור וכן הכשירו באור עכ"ז יש לו תקנה להתפשט שוב כבראשונה. ואין זה אלא תמיה (יפ"ת): **א"ל ע"י שהוא עשוי בנפיח'** שנעשה בנפיחה ברוח האדם שהוא רוחני יש לו תקנה. משא"כ כלי חרס שנעשה בכח הידים שהיא פעולה גשמית: **ישמעו אזנך** כו' כלומר אם בנפיחת אדם שאחר השתלם הכלי כבר נפסק השייכות אשר לרוח האדם עם הכלי. מספיק לתת בו קיום. נפיחתו של הקב"ה המחיה את הכלי. ואינו נפסק ונעתק עאכ"ו (אלשיך). והאדם בתקונו אינו דומה לכלי יוצר אלא לכלי זכוכית: **א"ר יצחק** כו' דפסיר נמשל לכלי יוצר. שלא נמשל לכלי חרס אחר תיקונו בכבשן אלא לכלי יוצר בתחילתו לפני צירוף בכבשן. וכלי יוצר שלא הוסקו יכולין הם לחזור (מה"ק):

(ט) **ממקום כפרתו נברא** הוא המזבח כד"א מזבח אדמה תעשה לי. ויליף מן אדמה דהכא בג"ש. וכדאיתא להדיא בירושלמי נזיר פ"ז הלכה ב' ע"ש. ועיין בפדר"א פרק י"א. ועי' בסנהדרין ל"ח ראשו מא"י גופו מבבל וכו': (י) **שהעמידו גולם** שתחילה עשאו גולם עד הרקיע כמ"ש לעיל פ"ח. ואח"כ זרק בו נשמה. וזהו ויפח באפיו שכבר קודם שנפח בו. היה לו אפים. וכן הוא בפדר"א פרק י"א: **בעוה"ז בנפיחה** מצאתי הגי' במאמר התחיה להרמב"ם ז"ל פ"ט ומי שנפח דעתו לחזור רוחו אליו לכך כתיב והרוח תשוב אל האלהים אבל לעתיד לבוא במתנה שנא' וכו' מי שנותן אין דעתו לחזור (מת"כ): (יא) **חמשה שמות נקראו לה**. וכ' היפ"ת דודאי נפש האדם אחת רבת הכחות. אלא שכל כח וכח יש לו כינוי מיוחד בפני עצמו. ונכללו כולם כאחד. והא רוח החיים שבאדם הכולל הכל. ועז"א חמשה שמות נקראו לה. וכן אחד מן השמות הוא יחידה. באשר כולם נובעים ממקור אחד. ורוח חיים הכולל הכל נקרא יחידה. ומ"מ לפי שמתחלקת לכמה מינות יש לכל אחד שם מיוחד בפני עצמו. זה נפש וזה רוח וזה נשמה כל אחד כפי בחינתו. ומ"מ מקור אחד לכולם עכ"ל: **נפש זה הדם** הוא חום הטבעי המתפשט בעורקי הדם אשר בו תלוי כח הצומח והגידול. ולכן נקרא נפש מלשון גידול והרחבה: **רוח שהיא עולה ויורדת** היא נפש המשכלת שהיא עולה ויורדת בעת השינה לתת דין וחשבון כמבואר בסמוך. וכענין שנאמר מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה. ועל שם העליה והירידה נקרא רוח שהיא כרוח ההולך ושב (מה"ק): **נשמה זו האופיא** כלומר הוא רוח החיוני הכולל שורש מדת המזג והטבע של האדם. ולכך נקרא אופיא שהוא לשון מנהג ומדה בלשון ארמי. והיינו דברייתא אמרין האופיתא טבא. שאומרים על איש שמזגו טוב אופיתא דיליה טבא. ונקרא נשמה לפי שבה תלוי כח הנשימה: **חיה שבל האברים מתים והיא חיה בגוף**. כלומר היא משפעת כח החיים לכל אברי הגוף שהיא ממלאת כל הגוף כמ"ש בסמוך (מה"ק). ומהרי"מ פירש אפי' לאחר שכל האברים מתים עוד נשאר איזה נצוץ חיות בגוף: **יחידה שבל האברים משנים שנים**. שכל אבר נמצא לו חבר בדוגמת פעולתו כמ"ש הטבעיים. אבל הנשמה היא יחידה בגוף שאין דומה לה ומשום דאמר דהרוח עולה ויורדת דהיינו בעת השינה. מסיק הה"ד אם ישים אליו לבו רוחו וכו' דדריש נמי אשעת השינה שהרוח עולה למעלה והנשמה מחממת הגוף כדבסמוך (מה"ק): **ר' יהושע** בר נחמיה אמר אם ישים כו'. הכוונה דבשעת היקיצה הרוח המשכלת ממלא כל הגוף ומחיה אותו וכן הנשמה הוא רוח החיוני במקום אחד בלב האדם כנודע אבל בשעת השינה הרוח מתפשט מאברי הגוף אל מקום הלב. ומשם מתפשט אל העולם העליון לתת דין וחשבון כדמיון ההבל שקצהו האחד קשור למעלה וקצהו השני למטה. כן הרוח העולה למעלה עוד קצתו תקוע למטה בלב מקום הנשמה רוח החיוני. ובאשר אז נתפשט הרוח מאיברי הגוף לעלות למעלה שוב כח הנשמה שבלב יוצאת להתפשט לכל איברי הגוף לחמם את איברי הגוף לבל יצטנן וימות וזהו בחסד עליון לקיים בריותיו ועל זה אמר ריב"נ אם ישים ה' לבו על האדם הזה להפרע ממנו. בנקל היה נפסד. אם רוחו ונשמתו אליו יאסוף ויהיו שניהם אסופים במקום אחד בתוך הגוף הוא הלב אשר שם קצת הרוח תקוע בעת השינה. וכן הנשמה אם לא תשנה מדתה בעת השינה להתפשט אז בכל הגוף לחמם את כל הגוף. אז כבר יגוע האדם שהיו האברים מצטננים ומתים. ולפ"ז מלת אליו קאי על גוף האדם כמו אליו קמא (מה"ק): **שנא' ונשמתו** תיבת שנא' מיותר (מת"כ ויפ"ת): **רבנן אומרים אם ישים** כו' מפרשי דאליו מוסב על ה' שיאספם אליו למעלה. דס"ל דבעת השינה הרוח מסתלק למעלה לגמרי. והנשמה שהיא רוח החיוני הוא רק בלב. ומשם מחמם ג"כ את כל הגוף. ולכן אומרים אם ישים אלהים לבו לאדם הזה רוחו כבר הוא בידו בעת השינה. וגם נשמתו אליו יאסוף למעלה. בהיותם שניהם ממקור אחד. ובטבע היתה נמשכת הנשמה למעלה אחר הרוח. ואז כבר יגוע כל האדם יחד. רק בחסד אל נעשה פירוד בין הדבקים שלא תהא נמשכת הנשמה למעלה. אלא היא למטה מחממת הגוף לבל יצטנן וימות. ועל זה אמר הה"ד נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. כלומר שמחמם כח כל איברי הגוף (מה"ק): **רבי ביסני** כו' בשם רבי מאיר כו' ס"ל שגם הנשמה ממלאה תמיד כל הגוף. וכן היא עולה למעלה בעת השינה לשאוב לו חיים. וס"ל דבעת השינה מספיק הנפש שבדם לבד לחמם הגוף. וממילא אתי קרא כפשטא דקאמר רוחו ונשמתו אליו יאסוף ששניהם עולים למעלה בעת השינה. ואם ירצה לא יחזירם אליו (מה"ק): **שואבת לו חיים מלמעלה** כמ"ש בפדר"א פרק י"ב ברא שינה ואדם שוכב וישן והוא מזונו ורפואתו והיים לו כו': **ועל כל נשימה ונשימה** כו' דהו"ל למימר כל הנשמות תהללנה יה · לכך דריש כל הנשמה תהלל יה שעל כל נשימה שאדם נושם צריך לקלס לבוראו כי הנשימה הוא קיום כח האדם והוא מחסד עליון דרך נס. כי האדם נקבים נקבים והרוח בתוכו דרך נס כדלעיל פ"א סי' ד'. וכן בכל נשימה תכסוף הנפש לצאת. וה' מעמידה בגוף. וכדאיתא בילקוט סוף תהלים: (יב) **מלמד שעשה לו** כו' כחיה. כי אע"פ שנברא בצלם ובדמות והלך בקומה זקופה יותר מכל הב"ח מצד נפש המשכלת · מ"מ היה לו תהלה ג"כ עוקץ זנב לכסות בו ערותו. ואח"כ נטל ממנו מפני כבודו: **עשאו עבד** מכודן בפני עצמו. עבד משועבד לעצמו בעמל הפרנסה: **דאי לא לעי** אם לא יעמול ויעשה מלאכה לא יהיה לו מה לאכול: **נגים** פי' אוכל והנה הוא כבהמה המשועבדת לאדוניה לכל מלאכה וזהו לנפש חיה. ובהמה בכלל חיה (מת"כ): **נתנני ה' בידי** כו' ר"ל דריש לקרא נתנני ה' בידי כלו' בידי עצמי. וקרינן בידי היו"ד קמוצ"ה והדל"ת בחירי"ק. שהוא משועבד לעצמו בעל המזונות. ועבור זה אם לא לעי ביממא למטי ולהשיג מזונותיו. ואין לו מה לאכול בסעודת הערב לא יכול לקום לאשמורת הבקר לעסוק בתורה מחמת עייפות הרעב (יפ"ת) והגזה"ק כתב דה"ג לעי ביממא ובלילה לא אוכל קום באורייתא. כלומר ביום הוא יגע הרבה בטורח מזונותיו. ועבור גודל היגיעה הוא עיף ע"כ בלילה הוא נרדם ויישן כל הלילה עד כי לא יוכל קום לאשמורת הבקר לעסוק בתורה. והוא כמתאונן ומקונן על ביטול התורה: (יג) **כאן הוא** עושה נשמה נפש. כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים. ויהי האדם לנפש חיה: **ולהלן הוא** עושה לנשמה רוח. כמ"ש כל אשר נשמת רוח חיים באפיו: **מנין ליתן** כו' מנין שנקראת בשני השמות: **ת"ל חיים לג"ש**. לומר דאיקרי נפש ואיקרי רוח וכולם בנשמה כדלעיל סימן י"א. והכוונה כמו שהאריך הרמב"ם בח' פרקיו. שהנפש אף שיש לה כחות הרבה עכ"ז בעצמותה איננה רק אחת וממנה יוצאים פעולות נבדלות ולכן הכתוב מחליף לפעמים השמות להראות שמכח אחד הם כולם:

למה

פרשה טו (א) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. דבי ר' ינאי אמרין למה הוא מזכיר א שם מלא בנטיעת הגן. שמתחלת ברייתה היא צריכה כוון. קודם עד שלא נוצרה ממעי אמה. אדם צריך לכוון את רוהותיה. הה"ד (תהלים קד) ב ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע. א"ר חנינא כקרני חגבים היו. ועקרן הקב"ה ושתלן בתוך ג"ע: ישבעו עצי ה' וגו'. א"ר חנינא ישבעו חייהם. ישבעו מימיהם. ישבעו מטעתן: (ב) א"ר יוחנן ג לא היה העולם ראוי להשתמש בארזים. שלא נבראו אלא לצורך בה"מ. הה"ד ישבעו עצי ה' ארזי לבנון ד ואין לבנון אלא בה"מ. המד"א (דברים ג) ההר הטוב הזה והלבנון: ה ר' שמואל ב"נ בשם ר' יונתן אמר. כ"ד מיני ארזים הם. ואין לך משובחים מכולם אלא ז'. הה"ד (ישעיה מא) אתן במדבר ארז שטה וגו'. ר' אחא אמר ג'. ברוש ברתא. תדהר אדרא. תאשור ו פסקינון. ולמה קורא אותו תאשור. שהוא מאושר מכולן. הוסיפו עליהם עוד ג'. אלונים. ארמונים. אלמוגים. אלונים בלוטין. ארמונים דילבון. אלמוגים אלום: (ג) גן בעדן ז ר' יהודה ור' יוסי. ר' יהודה אומר. גן גדול מעדן. שנא' (יחזקאל לא) ויקנאוהו כל עצי עדן אשר בגן אלהים. ור' יוסי אומר עדן גדולה מגן. שנא' ויטע ה' אלהים גן בעדן. והכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות. ע"ד דר' יוסי. ח מתמצית בית כור תרקב שותה. על דעתיה דר"י. כפיגי שהיא נתונה בגינה. ומשקה את כל הגינה. והא ר' יהודה יש לו שני מקראות. ור"י אין לו אלא מקרא אחד. א"ר חנין דציפורי האיר הקב"ה עיניו של ר' יוסי. ומצא לו מקרא אחד מכריע על גביו. ואיזה זה (ישעיה נא) וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה': (ד) מקדם. א"ר שמואל ב"נ. ט את סבור קודם לברייתו של עולם. ואינו אלא קודם לאדה"ר. אדם נברא בששי. ג"ע בשלישי. הה"ד (תהלים עד) ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ. ראו פועלא טבא שהתקין הקב"ה שכרי עד שלא עמדתי לפעול: (ה) וישם שם. י ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר עילה אותו. המד"א (דברים יז) שום תשים עליך מלך. ר' נחמיה אמר פיתה אותו. למלך שעשה סעודה והזמין אורח. כך הזמין הקב"ה את אדם בזכותו של אברהם. הה"ד (תהלים קלט) אתה ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק. יא שבתי. בתוך ג"ע. וקומי. טירופי מתוכה. בנתה לרעי מרחוק. באיזה זכות יעצת לבראני. בזכות אותו שהוא בא מרחוק. הה"ד (ישעיה מו) קורא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתו: (ו) וישם שם. המד"א (דה"ב ה) ויהי שם עד היום הזה. א"ר לוי ובלבד ביצירה זו. א"ר יצחק בר מריון כתיב אלה תולדות השמים וגו'. יב בוראן משבחן ומי מגנן. בוראן מקלסן ומי יתן בהן דופי. אלא נאים ומשובחין הם. אלה תולדות השמים: (ז) ויצמח ה' אלהים מן האדמה. יג תני עץ שהוא פוסה על פני כל החיים. א"ר יהודה

בר

יד יוסף פ' טו א ילקוט ס"ז. זוהר נשא: ב שוח"ט ק"ד. זוהר ס"ז דף ל"ס: ג שמ"ר פ' ל"ס. שוח"ט מזמור ק"ד: ד שוח"ט מזמור ק"ד. גיטין נ"ו: ה ירוש' כתובות פ"ז. ר"ס כ"ג: ו פי' בלשון יוני מין עץ ארז אשר עלמו לא יכול. ויש לו צורת הדס. ואולי הוא הנקרא אשכרוע בלשון משנה (ערוך): ז ילקוט ס"ז. וירושלמי פ"ק דברכות: ח תענית י': ט פסחים נ"ד ילקוט ס"ז. נדרים ל"ט: י לקמן ע"ז סי' ה' תנחומא בחוקותי סי' ג'. ילקוט חדש בראשית. זוהר חדש איכה דף ק"י. אסתר רבה פ"ו סי' ו': יא שוח"ט מזמור קל"ט: יב לעיל פ' י"ב סי' א' קה"ר פ"ב סי' י"ד: יג ילקוט ס"ז. הזית פסוק אחת היא:

מתנות כהונה

לנפש חיה ובהמה בכלל: **שם מלא.** ה' אלהים כמו שאמרנו ביום עשות ה' אלהים שם מלא על עולם מלא: **עד שלא נוצרה ממעי אמה כו'.** דרך הנטיעות הוא שנוטעי' מתחלה הגרעין עד שצומחות ואח"כ עוקרין את הזמורה ושותלין אותה במקום אחר ולכן אמר עד שלא תצא הזמורה ממעי אמה שהוא הגרעין כי היא אמו צריך האדם לכוון רוחותיה שיהיה אותו מקום מוכן לקבל אותו הנטיעה כמו שאמרו חז"ל על שלמה שהיה מכיר גידי הארץ איזה מהם הולך לכוש ונטע בו פלפלין כו' וכן כתוב כאן ויטע ה' אלהים גן בעדן וגו' ויצר ויברא לא כתיב אלא ויטע משמע שגדלו כבר אחר כך נטעם וכן ארזי הלבנון אשר נטע משמע מאחר שהם ארזים אחר כך נטעם כך מצאתי ברקנטי וכיון שדרך הנטיעות כך הכתיב הקב"ה על עצמו כך: **ישבעו חייהם.** הקב"ה נתן בהם כח וקיום שיעמדו חי ובריא אולם ועד שלא ישלטו בהם רקבון כד"א שפע ימים יינקו וגם נתן להם שבע מים ולא יכזבו מימיהם כד"א ארץ לא שבעה מים וגם נתן בהם תוספות ברכה שכל הנטיעות שנוטעין מהם יעלו ויצליחו כמוהם וזהו אשר נטע ה' ולא הוצרכו לא השקאה ולא עבודה ולא זמורה דאם לא כן מיום שגורש אדם ממנו מי התעסק בו: **ה"ג כל עצי עדן אשר בגן אלהים** ואומר בעדן גן אלהים הרי שעדן בתוך הגן: **והכתיב ונהר וכו'.** לר' יוסי פריך דאמר עדן גדול הכתיב ונהר וגו' הרי שהעדן משקיתו של גן: **מתמצית בית כור.** דבר מועט מה שנותר ונתמצה ממה שמשקין בית כור יכול לשתות תרקב פי' שדה שזורעין עליו תרי וקב שהן ג' קבין ועיין במד' חזית בפסוק אחת היא יונתי וכן כאן מתמצית העדן הגדול שותה הגן: **תרקב** פרש"י תרי וקב שהן ג' קבין שהרי בית כור ל' סאין שהן ס' תרקבין שהרי סאה ששה קבין הרי תרקב שהוא ג' קבין חלק ששים הבית כור וכן מתמצית עדן שותה הגן שהוא חלק ששים מן העדן ועיין בפ"ק דתענית: **כפיגי כו'.** מעיין ת"י פיגי: **מכריע על גביו.** נוטה לצד פירושו ודעתו: **וישם מדברה כו'.** הרי שהמדבר הגדולה מן הערבה קרא אותו עדן והערבה קורא הגן: **ראו פועלא טבא.** אדם הראשון אמר כן בואו וראו פועל הטוב הוא הקב"ה שהתקין לי הקב"ה שכרי כו': **עילה העלה** והגביה אותו שנא' ומורא"כם יהיה כו': **פיתה אותו.** סידר לפניו דברי רצוי כד"א אשר תשים לפניה' ודרשו חז"ל תסדר לפניהם כשלחן ערוך ורש"י פי' כד"א שים נא ידך לשון בקשה כו' ודייק מדלא כתיב ויולך שם וכו' ועיין לקמן וענין הפיתוי שלא ישער בדעתו מקום יותר טוב מזה ובא"כא כתב שלא היה אלא דרך כבוד כמו שמזמינין אותו לסעודה שמפצירין בו דרך כבוד: **טירופי** שנטרף ונגרש מג"ע: **קורא ממזרח כו'.** וזה מדבר באברהם כמו שפירש"י שם: **איש עצתו.** עצתי קרינן: **ויהיו שם עד** היום הזה והארון שם נגנז במקומו וכן כאן היה ראוי ליאחר בג"ע לעולם ויליף שם שם לג"ש: **ביצירה זו.** אם היה נשאר בצלם אלהים הראשונה שלא היה חוטא היה נשאר בג"ע לעולם אבל משחטא ונשתנה צלמו כדלקמן פרשה י"ז אז שלחו הקב"ה חוזה כד"א משנה פניו ותשלחהו: **ויצמח וגו'.** שיפיה דקרא עץ החיים וגו': **פוסה** הולך ומתגדל על כל החיים כד"א פשה יפשה כן פירש הערוך

ערך

עץ יוסף

פרשה טו (א) **למה הוא מזכיר שם מלא כו'** ה' אלהים: **בנטיעת הגן** דהנטיעה הוא דבר שאינו נגמר. ולא ה"ל להזכיר עליו שם מלא (נזה"ק). ומתרץ שמתחלת ברייתה שקודם שנטעה צריכה כוונה גמורה שיהיה אותו מקום מוכן לקבל אותה הנטיעה ולכן הזכיר שם מלא. כביכול כאילו היתה כוונה גדולה לפניו בנטיעתה: **קודם עד שלא נוצרה** ממעי אמה כו' דרך הנטיעות הוא שנוטעים מתחלה הגרעין עד שצומחת ואח"כ עוקרין את הזמורה ושותלין אותה במקום אחר (וכן הוא אומר כעץ שתול. ודרשו רז"ל ולא כעץ נטוע) ולכן אמר עד שלא תצא הזמורה ממעי אמה שהוא הגרעין כי הוא אמה. צריך האדם לכוון רוחותיה שיהיה אותו מקום מוכן לקבל אותו הנטיעה שתוכל לשרש שרשיה ותתפשט וכן כתיב כאן ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וגו'. ויצר ויברא לא כתיב אלא ויטע. משמע שגדלה כבר ואח"כ נטעה. וז"ש הה"ד ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע. שמשמע כשנטע כבר היו ארזים. שלקה ארזים מארזי העולם ונטעם בג"ע (מת"כ בשם רקנטי ורש"י) ולאו דוקא ארזים אלא ה"ה כל האילנות שבג"ע: **ישבעו חייהם** כו' דמאי שביעה שייך בעצי האילן. וכי אכילה צריכין. לכן אמר דשייך בהו תלת מיני שביעה. דכיון דסתם קרא כולהו במשמע (נזה"ק): **ישבעו חייהם** שיתקיימו חיים וקיימים נצחיים בלי רקבון כשאר אילנות. ובחיים שייך לשון שביעה שכה"א אורך ימים אשביעהו: **ישבעו מימיהם** שיהיו שביעים מים המשקים אותם. ואשכחן ביה נמי לשון שביעה ארץ לא שבעה מים: **ישבעו מטעתן** פי' ישבעו בנטיעתן שיצמחו ויגדלו הרבה מאד וישבעו הרבה בתולדות פירות נאים. והוא שביעה כמשמעו וכבר כתבו התוס' ב"ב דף פ' דים מין ארז העושה פירות (נזה"ק): (ב) **לא היה העולם ראוי להשתמש בארזים** מצד חשיבותו. ולא נבראו אלא לצורך ביהמ"ק ומשכן. ואחר שכבר נבראו בעולם מצוי לכל: **הה"ד ישבעו עצי ה'** של משכן ושל מקדש ששם שוכן השי"ת: **ואין לבנון אלא ביהמ"ק** ומפרש בגמרא ע"ש שמלבין עונותיהם של ישראל. ולקמן בס' ויקרא פ"א אמר ר"ט ע"ש שכל הלבבות שמחים בו ע"ש: **כ"ד מיני ארזים הם** ואין לך משובחים מכולם אלא שבעה כיון דלא כתב קרא אלא שבעה משמע דהנך דוקא משובחים: **ארז שטה והדס ועץ** שמן ברוש תדהר ותאשור יחדיו הרי שבעה: **רבי אחא אומר ג'** שכל השבעה אינם משובחים כמוה אלא השלשה יותר משובחים. מדלא ערבינהו קרא לכל השבעה. אלא כתב ראשונה הד' במדבר והדר ג' בערבה. ובקרא אחרינא כתיב כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדיו. ולא זכר הנשאר. ש"מ שאלו השלשה יותר משובחים. ותאשור עדיף מכלהו כדדריש מלשון תאשור. ומה שלא עשו המשכן אלא מעצי שיטים. פי' בתנחומא לכפר על מעשה שיטים (יפ"ת): **אלום** בלשון יוני מין עץ שיש לו ריח טוב לחזק הראיה והלב והאסטומכא (מוסף הערוך): (ג) **גן גדול מעדן** שהגן הוא מקום גדול. ומקום אחד ממנו נקרא עדן שנאמר ויקנאוהו כל עצי עדן אשר בגן אלהים דמשמע שהעדן הוא בתוך הגן. ואומר בעדן גן אלהים היית משמע שאדם היה בעדן של גן. והא דכתיב ויטע אלהים גן בעדן היינו שנטע גן במקום עדן שמתחלה היה הכל עדן אף מקום הגן. ואח"כ נטע על מקום העדן גן שהוא המוב יותר. ונשאר גם מקום עדן בלא גן. וממנו יוצא נהר להשקות את הגן. ועדן זה נשאר בתוך הגן והגן מקיפו (יפ"ת ונזה"ק): **ורבי יוסי אומר** עדן גדולה מגן שנאמר ויטע ה' אלהים גן בעדן מפרש קרא כמשמעו שנטע גן בתוך העדן. והעדן מקיפו. והא דכתיב ויקנאוהו כל עצי עדן אשר בגן אלהים. לאו למימרא דהעדן הוא בתוך הגן אלא ה"ק עצי העדן של הגן. כי עצי הגן נקראו גם עצי עדן לפי שהגן נטוע בעדן והא דכתיב בעדן גן אלהים היית פירושו בעדן של הגן כי הוא נטוע בעדן (נזה"ק): **וכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות** כנ"ל (יפ"ת ונזה"ק) כלומר דהני תנאי דלעיל פליגי נמי בהאי קרא וכדמסיק ואמר על דעתיה כו': **מתמצית בית כור** תרקב שותה תרקב הוא שלשה. תרי וקב. והכור שלשים סאה והסאה ששה קב. נמצא תרקב אחד מששים בכור. ועז"א מתמצית בית כור כלומר מים הבוצאים מגשמים של בית כור יש בהם כדי שתיה לתרקב שהוא אחד מששים ממנו. והיינו דאשמועינן קרא למימר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. שנהר היוצא מתמצית העדן יש בו כדי השקאה לגן שהוא אחד מששים מעדן (יפ"ת): **על דעתיה דר' יהודה** דגן גדול. ודרך השקאה הוא שמעין שבאמצע הגינה משקה הגינה. ועדן עומד באמצע הגן כפיגי (פירש במוסף הערוך בלשון יון מעין. עינות מים ת"י פיגין דמיין) ומשקה את כל הגינה מכל עבריו (מה"ק): **והא ר' יהודה** יש לו שני מקראות. ויקנאוהו כל עצי עדן. ובעדן גן אלהים היית. ואע"ג דר' יוסי מני דחי ליה כדלעיל. מ"מ פשטא דקראי משמע טפי כר' יהודה: **ור' יוסי** אין לו אלא מקרא אחד. אע"ג דר' יהודה מני דחי לה. מ"מ פשטא דהאי קרא משמע טפי כר' יוסי. עכ"פ הא דר' יהודה עדיפא שיש לו שני מקראות: **מכריע על גביו** שהוא נוטה יותר לסברתו: **וישם מדברה כעדן** מדבר שהוא גדול יפה כעדן. וערבתה שהוא קטן כגן ה'. אלמא עדן גדול מגן. ומכל מקום ר' יהודה מני דהי כשיטת המפרשים שם דמדבר וערבה הכל אחד (נזה"ק): (ד) **את סבור** קודם לברייתו של עולם. כמ"ש לעיל פ"א קדם קודם לברייתו של עולם. וכן הוא דעת הפדר"א פ"ג שנברא קודם העולם. ומדרשנו חולק על זה. וקאמר ואינו אלא קודם אדם הראשון כדמסיק הה"ד ואלהים מלכי מקדם: **גן עדן בשלישי** לעיל פ' י"א: **הה"ד ואלהים מלכי מקדם כו'.** פי' דמייתי סייעתא דמקדם אינו קודם בריאת העולם אלא קודם בריאת אדם מדכתיב פועל ישועות בקרב הארץ דייקא. דאילו קודם הבריאה הוא קודם לארץ (נזה"ק): **ראו פעלא טבא** אדם הראשון אמר כן בואו וראו פועל הטוב הוא הקב"ה שהתקין לו הקב"ה שכרו כו': (ה) **וישם שם ר"י ור"נ** שאין לשון שימה מקומית נופל באדם. אלא במשים דבר קבוע במקום שאינו זז משם מעצמו. לכן אמר רבי יהודה שעילה אותו. שכן אמר לשון שימה במלך. ועינו לשון מנוי. ור"נ אמר ששם לו דברים עד שפיתהו (יפ"ת): **עילה אותו** שעשאו מלך על כל הנבראים. כי כל הבעלי חי נמצאו גם שמה וכמבואר בספור הגהם. וכן משמע לקמן פ' י"ט: **פתה אותו** כמזמין אורח לסעודה דרך פיוס והפצר כדי לקבלו בסבר פנים יפות לכבודו (נזה"ק): **כך הזמין** הקב"ה את האדם בזכותו של אברהם כנ"ל (נזה"ק): **בזכותו של אברהם** דרש את האדם דרמיז לזכותו של אברה' שנקרא האדם הגדול בענקים וכדלעיל כי כאשר צפה ה' בעתיד שעתיד לקלקל בגן היה ראוי שלא יביאו שמה. אלא שעמד לו זכותו של אברהם שעתיד לתקן קלקולו וכדלעיל: **אתה ידעת כו'** המזמור נאמר על אדה"ר כדמוכחי קראי כדלעיל ריש פ"ח: **שבתי בתוך ג"ע כו'** ידעת מתחלה שלא הייתי ראוי לשבת שם רק מעט. וידעת קומי שבודאי אחטא ואהיה מוכרח לצאת ממנה. ורק עשית חסד עמדי להושיבני שמה מתחלה. כי בנת לרעי מרחוק לדעת אשר יבא אדם גדול בעולם ויתקן פגמי: **באיזה זכות יעצת לבראני** שבריאת אדם היה בעצה והמלכה וכדלעיל פ"ח. והכרעת עצת הבריאה היתה בזכות אברהם שעמד בנסיון לצאת מארץ רחוקה מאור כשדים. ועזב ארצו ומולדתו והלך דמנות ה' אל ארץ לא ידע הוא ארץ כנען: **קורא ממזרח עיט כו'** ה' קרא לאברהם שבא ממזרח שיעוף כעיט מארץ מרחק והוא איש עצתו שעל ידו נועץ ה' לברא את העולם. וזה שאמר בנת לרעי מרחוק פי' הסתכלת בעצה (לרעי מגזירת רעיון ועצה) היעוצה עלי בבריאתי לאותו שבא מרחוק ובזכותו יעצת לברא אותי: (ו) **המד"א ויהי שם** עד היום הזה דריש ג"ש שם שם מארון דכתיב ביה (בד"ה ב' ה') ויהי שם עד היום הזה (ובמלכים א' ח' כתיב ויהיו שם וגו') דמשמע לעולם כמ"ד ארון במקומו נגנז. ובא לרמוז שאלמלא חטא אדם היה נשאר בג"ע לעולם (יפ"ת): **ובלבד היצירה** זו אשר יצר דקרא יתירא הוא. ולזה אמר דאתי למימר ובלבד ביצירה זו שיתקיים ביצירה זו הראשונה בהיות לו צלם אלהים על שלמותו. וגם הומר זך ובהיר. אבל משחטא נשתנה צלמו כדכתיב משנה פניו ותשלחהו (מת"כ ונזה"ק): **א"ר יצחק בר מריון כו'.** ס"ל דאשר יצר אתי למימר שהקב"ה משבחו כמתפאר ביצירתו ראו בריה נאה שיצרתי כדלעיל פרשה י"ב (יפ"ת): (ז) **ויצמח ה' אלהים**

וגו'

בר אלעאי [יד] עץ חיים מהלך חמש מאות שנה וכל מי בראשית מתפלגין מתחתיו . ר' יודן בשם ר' יהודה בר אלעאי. לא סוף דבר נופו מהלך ת"ק שנה. אלא אפי' קורתו מהלך ת"ק שנה: (ח) מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם וחוה; ר"מ אומר [טו] חטים היה. כד לא הוה כב"נ דעה . אינון אמרין לא אכל ההוא אינשא פיתא דחיטי מן יומוי. ר' שמואל ב"ר יצחק בעי קמי ר' זעירא. א"ל אפשר חטים היה א"ל הין. א"ל והכתיב עץ. א"ל מתמרות היו כארזי לבנון . [טז] א"ר יעקב בר אחא איתפלגון ר' נחמיה ורבנן ר"נ אמר המוציא לחם מן הארץ. שכבר הוציא לחם מן הארץ. ורבנן אמרי מוציא לחם מן הארץ. שהוא [יז] עתיד להוציא לחם מן הארץ. (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ. לפת . תרין אמוראין פליגי . ר' חנינא בר יצחק ור' שמואל בר אמי. חד אמר לפת לא פת היתה. והורנא אמר. לפת לא פת היא עתידה להיות. ר' ירמיה בריך קמיה דר' זירא המוציא לחם מן הארץ. וקלסיה. כר' נחמיה. אתמהא. אלא שלא לערב את האותיות: ר' יהודה בר אלעאי אמר [יח] ענבים היה שנא' (דברים לב) ענבימו ענבי ראש אשכלות מרורות למו . אותן האשכלות הביאו מרורות לעולם. ר' אבא דעכו אמר אתרוג היה. הה"ד (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ וגו' . אמרת צא וראה [יט] איזהו אילן שעצו נאכל כפריו . ואין אתה מוצא אלא אתרוג. ר' יוסי אומר [כ] תאנים היה . דבר למד מענינו . משל לבן מלכים שקלקל עם א' מן השפחות. כיון ששמע המלך טרדו והוציאו חוץ לפלטין. והיה מחזר על פתחיהן של שפחות. ולא היו מקבלות אותו . אבל אותה שקלקלה עמו פתחה דלתיה וקבלתו . כך בשעה שאכל אדה"ר מאותו האילן. טרדו הקב"ה והוציאו חוץ לג"ע והיה מחזר על כל אילנות ולא היו מקבלין אותו ומה היו אומרים לו. א"ר ברכיה [כא] הא גנב. דגנב דעתיה דברייה. הה"ד (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה. רגל שנתגאה על בוראו . (שם) ויד רשעים אל תנידני. לא תיסב מני עלה ; אבל תאנה שאכל מפירותיה. פתחה דלתיה וקבלתו. הה"ד ויתפרו עלה תאנה . מה היתה אותה התאנה . ר' אבין אמר ברת שבע. דאמטיית ז' ימי אבלא לעלמא. ר"י דסכנין בשם ר"א אמר. ברת אליתא. [כב] דאמטיית אליתא לעלמא. ר' עזריה ור' יהודה ב"ס בשם ריב"ל אמר [כג] ח"ו. לא גלה הקב"ה אותו אילן לאדם. ולא עתיד לגלותו. ראה מה כתיב (ויקרא כ) ואשה אשר תקרב אל כל בהמה וגו'. אם אדם חטא בהמה מה חטאת . [כד] אלא שלא תהא בהמה עוברת בשוק . ויאמרו זו היא הבהמה שנסקל פלוני על ידה . ואם על כבוד תולדותיו הס המקום. על כבודו עאכו"כ אתמהא :

פרשה טז (א) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. [א] ר' סימון פתח (איוב יד) תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו ותשלחהו . תוקף שנתן הקב"ה לאדה"ר . לנצח. לעולם היה. ויהלך . כיון שהניח דעתו של הקב"ה . והלך אחר דעתו של נחש. משנה פניו ותשלחהו. ר' סימון אמר (שם יג) עמו חכמה וגבורה. בשעה שהיה מושלם לבוראו. ד' ראשי נהרות היה פותק במגרופית אחת. ואלו הן ד' ראשי נהרות. ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו' : (ב) שם האחד פישון . שהוא מגדל פשתן . ומימיו מהלכין בשופי . הוא הסובב את כל ארץ החוילה . עדיין לא היתה חוילה ואת אומר הוא הסובב . אתמהא. אלא (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית : (ג) אשר שם הזהב . זהב ודאי . וזהב הארץ ההיא טוב . א"ר יצחק טובוי דהוא בביתיה . [ב] טובוי דהוא בלוויתיה . א"ר אבהו טובה גדולה חלק הקב"ה לעולמו . אדם פורט זהוב אחד . והוא מוציא ממנו כמה יציאות . אר"ל [ג] לא היה העולם ראוי להשתמש בזהב . ולמה נברא בשביל בהמ"ק . שנא'

יד יוסף יד ירוש' ברכות . טוח"ע מזמור א' . תד"א ה"א פ"ב . ברכות מ' . סנהדרין ע' : טו ילקוט ס"ז . פסיקתא רבתי פ' מ"ב סנהדרין פרק בן סורר . ברכות ס"ג . ושם איתא לסיפך : טז טוח"ע מזמור ק"ד . ירוש' ברכות פ"ו . ובבלי ברכות ל"ח . ויק"ר פי"ב : יז ילקוט תהלים . שבת ל' . כתובות קי"א : יח זוהר נשא קכ"ז . לקמן פ' י"ט . ויק"ר פ' י"ב . סנהדרין פרק סורר : יט ברכות ל"ו : כ סנהדרין ע' ובתוספות ד"ה כה : כא בהגהות היא מכיתו לעשות שלא מדעתו של הקב"ה ולכן קראו לו גנבא (יפ"ת) : כב בתוס' פ"ג דר"ה (יד) הכיאו הגירסא בנות שוח דאמטיאו . טוח"ע כז : כב עיין תוספת זוהר ח"ג סוף סי' י"א דף ש"י ע"ב : כד במד"ר פ"ב סנהדרין נ"ד : פ' טז א לקמן פ' כ"א סי' ד' . וילקוט איוב . וילקוט ס"ז : ב במ"ר פ' י"ב וירוש' יומא . ש"ר פ"ס . ילקוט ס"ז : ג טוח"ע מזמור ק"ד :

מתנות כהונה

ערך פס השביעי : ה' מאות שנה . וחהו על כל החיים כי מן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק וכן יש מקלה העולם ועד קלהו : לא סוף דבר . כמו לאו דוקא : נופו נוף האמלעי אלא אפי' הקורות היולאין מן הגלדין הם מהלך ת"ק : כד לא הוה כו' . כשאין דעה בבן אדם הבריות הם אומרים לא אכל איש הזה פת חיטין מימיו וכמו שאחז"ל אין התינוק מדבר אבא עד שאכל כזית דגן הרי שהדעת תולה בפת חטין וזה היה עץ הדעת : מתמרות עלה למעלה כתמר זו : איתפלגון חולקין בדבר זה : המוציא פירש"י שכבר הוליא הלחם מן הארץ ממש בהוייתו ומשחטא ונגזר עליו בזיעת אפך כו' נהפך לתבואה : יהי פסת בר וגו' . ודרשו חז"ל עתיד הקב"ה להוליא גלוסקאות וכו' : לפת מיני זרעונים נקראו לפת כל זמן שלא נעשה ממנו פת וכן החטים : לא פת היתה . קודם שחטא אדם כדדרש ר' נחמני : לא פת היא וכו' . בתמיה וכרבנן : וקלסי' ושבח אותו : ופריך כר' נחמי' עשה ושבק רבנן בתמיה . ומשני להכי קלסו שבזה כשאומרין המוציא לא יוכלו להתערב שני הממי"ן העולם ומוציא ולפיכך קלסי' הוא בשביל שסבר כדר' נחמיה וכירושל' מסיים שלדעתו י"ל ג"כ להם המן הארץ : מרורות מר ממות : מענייננו כדמפ' והזיל : הא גנבה כו'. זהו הגנב שגנב דעת בוראו שסבר שהי"ת לא ידע ממנו שחטא : אל תנידני . פי' לא תנוד ותנוע אותי : לא תיסב כו' . לא תקח ממני עלה : מה היתה כו' . שהרבה מיני תאנים הם : ברת שבע . שם מין תאנה נקראת בת שבע על שהביאו לעולם ז' ימי אבילות : ברת אליתא . גם היא מין תאנה : אליתא פי' יללה וקינה : לעולם היה . היה ראוי להיות כן לעולם באותו תוקף : מושלם שלם ולדיק עם הקב"ה : פותק פותח להן פתח שיזובו מימיהן כד"א פ"ק דשבת פותקין מים לגינה . או י"ל שבמגריפה אחת סתם כל ד' ראשי נהרות כדאמר בקל קלא פתק ביה : במגרופית פא"א בלע"ז ודייק מדכתיב גנורה : פשתן ושופי שהולך בלט ובנחת : מגיד מראשית כו' . כלומר הפסוק מדבר על העתיד : זהב ודאי . מבורר ומזוקק ודייק מדכתיב הזהב ועיין עוד בש"ר פל"ו : טובים כו' . פירש"י טובתו הוא בבית שיכול לקנות בו מה שירלה וטובתו בלכתו בדרך היא לוייתו שלו שבכ"מ יכול למכרו ועיין עוד מזה בפ"ר פל"ה :

ענף יוסף

פרשה טו [ח] (לפת תרין אמוראין כו') עיין מ"ש בעץ • ובתנחומא פרשת עקב סי' ז' אמר רבי חייא בר יעקב יש מקום שקורין לפת לפתותא פסתא • שנא' יהי פסת בר בארץ עכ"ל • ואפשר שזהו כוונת המדרש כאן לפת ר"ל שקורין לפת לפתותא • חד אמר לפת לא פת היתה • ר"ל שהלפת היה פת בתחלה ונתקלקל ונעשה לפת ור"ל שכמו שהארץ מוציאה תאנים וענבים תמר ותפוח שנאכלים כאשר המה • ככה היה הפת בתחלה בלא טון וקש וסובין כי אם כסולת נקיה שהיה ערב לפי אוכל כנאתו מן הארץ כיתר הפירות מבלי טחינה לישה ואפיה והוה טעמו כטעם גלוסקא יפיפיה ותורנא אמר שהברכה היא על העתיד לפת לא פת היא עתידה להיות בתוצאת הארץ לחם בלא טון וקש וסובין אם כסלת נקיה וערב מבלי טחינה לישה ואפיה ויהיה טעמו כטעם גלוסקא יפיפיה (אלשיך תהלים ע"ג) :

עץ יוסף

וגו' ועץ החיים בתוך הגן שפוסה על כל החיים . כלומר עץ שהוא הולך ומתגדל ומתפשט על כל החיים (כמד"א כי פשה יפשה) והכוונה שהוא מתפשט על כל יושבי תבל להשפיע להם שפע חיים באשר כל הנבראים נאללו משרשו וכולם יונקים ממנו כח החיוני : מהלך ת"ק שנה שהעולם מתחשב ת"ק שנה ועץ החיים מתפשט בכל העולם כדי להשפיע ממנו כח החיוני על כל יושבי תבל שפיעורו מהלך ת"ק שנה : מתפלגים מתחתיו ומתפרדים כל אחד למקומו כדכתיב ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים : לא סוף דבר נופו שהגוף דרכו להתפשט . אלא אפי' קורתו ר"ל הגזע שהוא קורתו הוא מהלך ת"ק שנה . וכן פי' הרמב"ם במורה ח"ב פ"ל . וכן פירש הקלורי בשלוק יוס א' של סוכות ד"ה כי אקח מועד . והרד"ק על ספר בראשית גרס לא סוף דבר גופו : (ח) מה היה אותו אילן כו' לא שאלו מה היה עץ הדעת . ע"כ אפשר לפרש שדעת חז"ל שעץ הדעת הוא שם כולל ע"ד שכתוב ועץ פרי שהכוונה כל מיני עצים . וכן עץ הדעת כולל הרבה מיני עצים . רק ששואל על אותו עץ שאכלו אדם מה היה . והביא ראיה ממנהג העולם שמאכל חטים נותן דעת באדם : כד לא הוה כו' כשאין דעה בבן אדם הבריות אומרים לא אכל איש הזה פת חטים מימיו . לכך נקרא עץ הדעת לפי שמקנה דעת לאדם : א"ל אפשר חטים היו דהא כתיב עץ כדמפ' אח"כ : מתמרות עלה למעלה כתמר זו . ולכך אז נקראו פרי עץ . ולאחר החטא נתמעט קומתו עד שנעשה כפרי האדמה : רבי נחמיה אמר המוציא לחם מן הארץ שהוא עתיד להוציא לחם מן הארץ שנא' יהי פסת בר בארץ . ורבנן אמרי מוציא לחם מן הארץ שכבר הוציא לחם מן הארץ . כצ"ל (יפ"ת ומזה"ק) . ופירושו דרבי נחמיה ס"ל דהברכה על להבא היא לכן צריך לומר המוציא דמשמע להבא כדכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים . ובאותה שעה עדיין לא הוציאם . וה"נ הרמז שעתיד להיות מוציא לחם ממש מן הארץ כדדרים לקמיה מיהו פסת בר בארץ שעתידה ארץ שתוציא גלוסקאות . ורבנן ס"ל דהברכה על שעבר היא . לכן ס"ל דאומרים בהברכה מוציא דמשמע לשעבר כדכתיב הא מוציאם ממצרים . וכבר הוציאם : לא פת היתה כל מיני ירקות נקראים לפת . ודרים דעל שם זה נקראו לפת לא פת היתה כלומר וכי לא פת היתה ג"כ יוצאת מן הארץ כמו שהוא . כדרך הירק הזה שיוצא מן הארץ כמו שהוא . וזה כמ"ד דעל שעבר היא ברכת הפת שכך היתה יוצאת מן הארץ קודם החטא : והרנא אמר והאחר אמר : לא פת היא עתידה להיות בתמיה . ותצא כמו הירק הזה . וכמ"ד שהברכה היא על העתיד . וכמו שנאמר יהי פסת בר בארץ : וקלסיה ושבח אותו על שאמר המוציא . ומתמה המדרש כרבי נחמיה עשה ושבק רבנן בתמיה : אלא שלא לערב כו' שפוסק כרבי נחמיה אלא שלא לערב ראשי אותיות מ"ם דהמוציא עם המ"ם דהעולם . אע"ג דבלחם מן הארץ נמי מערב מ"ם דמן . שאני התם דלא אפשר (אבודרה"ם) : אותן האשכלות הביאו מרורות לעולם . כלומר המות נקרא מר כדכתיב מר ממות . ולכן אמר ענבימו ענבי ראש זה אדה"ר שהיה ראש לכל הדורות (מזה"ק) : איזה אילן שעצו נאכל כפריו כו' . דכתיב כי טוב העץ ולא כי טוב הפרי משמע שהעץ בעצמו נאכל ג"כ . ואיזה אילן שעצו נאכל כפריו כו' אלא אתרוג : תאנים היה וקרי לה עץ הדעת . משום דכל מיני מתיקה מרגלת לשון לתורה כדאי' בר"כ . ובק"ר פ' ברכות המובה אמר בהדיא שהתאנים מוסיפין חכמה (יפ"ת) : מענייננו כדמפרש ואזיל : טרדו הקב"ה והוציאו חוץ לג"ע והיה מחזר כו' . הכוונה שמיד אחר אכילתו מעץ הדעת וידע טוב ורע והרגיש שהוא ערום . הבין שהוא נטרד מהקב"ה ומג"ע . והיה מחזר על כל אילנות ליטול מהם עלים לכסות ערותן : על כל האילנות ולא היו מקבלות אותו . הכוונה שאדם הבין בהטאו והבין ברוע מעשהו שהיה ראוי שכל האילנות יתרחקו ממנו כי אינו ראוי ליהנות מהם כמו שהורשה מקודם . אבל התאינה אחר שמקרב דעתו אליה ונהנה ממנה לא היה זר אצלו לחזור ולהשתמש ממנה (יפ"ת) : הא גנבא כו' זהו הגנב שגנב דעת בוראו שסבר שהי"ת לא ידע ממנו שהטא . ולקמן בפרשה י"ט מבואר שם הלימוד : לא תיסב מני עלה לא תקח ממני עלה : הה"ד ויתפרו עלה תאינה ומינה שמעינן דשאר האילנות לא קבלוהו (יפ"ת) : מה היתה שהרבה מיני תאנים הם : ברת שבע הם בנות שבע . ונקרא מין זה של תאנים כך על שהביאה לעולם שבעה ימי אבילות . שאלולי החטא היה כל העולם חיים וקיימים : ברת אילתא גם היא מין תאנה שנקראת כן על שהביאה יללה ובכיה לעולם . מלשון אלי כבתולה : לא גילה כו' שאין זה כבודו של אדה"ר יליר כפיו ואם על כבוד תולדותיו של אדה"ר חס המקום על כבודו עאכ"ו כו' :

פרשה טז (א) ונהר יוצא מעדן כו' פי' מאחר שכתב להשקות את הגן . פשיטא אחת מעבודות הגן . וכתיב ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה . הרי בעל האדם היה מוטל להשקות הגן . וכן האדם קודם החטא היה סותם מוצא הנהרות ופותחן להשקות הגן והיה בו גבורה גדולה כזו כמ"ש בסמוך . ולכן פתח בהאי קרא דאיירי בתקפו וגבורתו . ואותו תוקף ראוי היה להיות כן לעולם באדה"ר : ויהלך שהלך בעצת הנחש משנה פניו . שניטל זיוו ממנו . ותשלחהו שנטרד מג"ע וכדלעיל פ' י"ה : רבי סימון אמר עמו חכמה כו' . דהכא כתיב גבורה בהדיא : עמו חכמה וגבורה בשעה כו' . אדם הראשון כשהיה עמו ית' . שהי' מושלם לבוראו היה לו חכמה וגבורה . דהיינו קודם החטא . ומפרש הך יעצור במים שתחילה היה פותק במגרופית אחת הוא כמו עץ מתוקן לסתום אמת המים שבגינה שיתקבלו המים וימלאו את הגינה ובזה משקה כל הגינה ואח"כ פותח : ופותק הוא מלשון פותקין מים לגינה שבת י"ח : ואלו הן ד' ראשי נהרות כו' . כמפורש פישון וגיחון והידקל ופרת : (ב) פישון שהוא מגדל פשתן במשקה השדות שנזרע בהם פשתן . וכ' רש"י שהוא מצרים כמו שכתוב ובשו עובדי פשתן . לפי שהפשתנות הזרעים בא מהשתנות המים : בשופי בלט ובנחת מלשון וילך שפי . או פירושו בשופי ברבוי מלא וגדיש לפי שלפשתן צריך ריבוי מים ולכן נקרא שמו פשתן ע"ש פשוי שהוא הרבוי : מגיד מראשית אחרית הפסוק מדבר על העתיד . כי הוא אחד מבני עבר בן יקטן ונקרא שם מקומו על שמו . וכן כוש ואשור . ואין פסק שבימי משה היו מדינות מפורסמות נקראות כן על שמות האנשים אשר בנאום אך לפי שהתורה היתה כתובה כבר כמ"ש בש"ר סוף פ"ה שאמר משה נטלתי ספר בראשית . ולפי שהיה עוד אחד שנקרא שמו חוילה והוא בן כוש בן חם וגם הוא בנה עיר וקרא על שמו החוילה נתן סימן על שם הזהב לבאר שהוא מבני עבר בן יקטן ששם היה הזהב : (ג) זהב ודאי וזהב הארץ ההיא טוב . שמה שנתן הקב"ה זהב לארץ . הוא טובה גדולה הן בבית שאין צריך מקום גדול ויוכל לשמרו . וגם בלוויתא בדרך הוא טוב שיכול ליקח אותו עמו וכשפורט ה' מיתפק ממנו הרבה : אמר ר"ל לא היה כו' לא היה כדאי שיברא דבר זך ויקר כמוהו . אם

שנא' (בראשית ג) וזהב הארץ ההיא טוב. המד"א (דברים יג) ההר הטוב הזה והלבנון: (ד) שם הבדלח ואבן השהם. [ד] א"ר איבו את סבור כבדלח הזה של פטמים. יגיד עליו ריעו (במדבר יח) ועינו כעין הבדלח מה זה אבן טובה אף זה אבן טובה. ושם הנהר השני גיחון וגו'. עדיין לא עמד כוש. והוא אומר את כל ארץ כוש. אתמהא. אלא מגיד מראשית אחרית. ושם הנהר השלישי חדקל. שהוא חד בקולו. [ה] הוא החולך קדמת אשור. ועדיין לא עמד אשור אלא מגיד מראשית אחרית: (ה) והנהר הרביעי הוא פרת. [ו] רב אמר פרת אוותינטין של נהרות. ר' חנינא בר אמי בשם ר"י דסכנין בשם ר' לוי אמר. אובל אוותינטין של נהרות. והכתיב (דניאל ו) ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל. אלא לפי שדניאל ראה ב' חלומות. אחד בחדקל ואחד באובל. וחדקל גדול מאובל. לפיכך הוא קורא אותו גדול. והלא הוא בברייתו של עולם אינו קורא אותו גדול. אלא שעלה והקיף את כל א"י. דכתיב ביה (דברים ד) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים. [ז] משל הדיוט אומר עבדא דמלכא מלכא. הדבק לשחון וישחון לך. רב אמר לחייא בריה. בנה לי בית בא"י. א"ל להיכן. א"ל אעברת נהרא בנה [ח] שמואל אמר עד מקום שהנהר מהלך שם היא א"י. ואי זו זו תרבקנה: (ו) ר' יהודה ור' הונא [ח] ר"י אמר הוא פרת והוא נהר כבר. פרת שפרה ורבה עד שעוברין אותו בספינות. פרת [ט] שמימיו פרין ורבין. פרת שמפרה והולך עד שכלה במגריפה. כבר שמימיו כלין. כבר שפירותיו גסין ואינן יורדין בבברה. ר"ה אמר כבר בפני עצמו. פרת בפני עצמו. [י] ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר. אומרים לפרת למה אין קולך הולך. א"ל איני צריך. מעשי מודיעים אותי. אדם נוטע בי נטיעה והיא עושה לשלשים יום. זורע בי ירק והיא עומדת לג' ימים. אומרים לחדקל. למה קולך הולך. א"ל הלואי נשמע קולי ונראה. אומרים לאילני מאכל. למה אין קולכם הולך. א"ל אין אנו צריכים. פירותינו מעידין עלינו. אומרים לאילני סרק למה קולכם הולך. א"ל הלואי נשמע קולינו ונראה. א"ר הונא לא משום הטעם הזה. אלא אילני מאכל ע"י שהן כבדים בפירותיהם לפיכך אין קולן הולך. אבל אילני סרק ע"י שהן קלים בפירותיהם קולן הולך. הה"ד (ישעיה ז) וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח: (ז) א"ר תנחום בשם ריב"ל [יא] עתיד הקב"ה להשקות כוס תרעלה לעכו"ם ממקום שהדין יוצא. מ"ט ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד. והיה לד' נהרים אכ"כ אלא לד' ראשים. אלו ד' מלכיות כנגד ד' ראשים. שם האחד פישון [יב] זו בבל. ע"ש (חבקוק א) ופשו פרשיו. הוא הסובב את כל ארץ החוילה. שעלה והקיף את כל א"י. דכתיב ביה (תהלים מג) הוחילי לאלהים כי עוד אודנו. אשר שם הזהב. אלו ד"ת. שהן נחמדים מזהב ומפז רב. וזהב הארץ ההיא טוב. [יג] מלמד שאין תורה כתורת א"י. ולא חכמה כחכמת א"י. שם הבדלח ואבן השהם וגו'. מקרא משנה ותלמוד ותוספתא ואגדה. ושם הנהר השני גיחון. זה מדי [יד] שהיה המן שף עמא כנחש. ע"ש (בראשית ג) על גחונך תלך. חדקל זו יון. שהיתה קלה וחדה בגזירותיה. שהיתה אומרת לישראל. [טו] כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. א"ר הונא בג' דברים קדמה מלכות יון למלכות הרשעה. בנימוסין ובפנקיסין. ובלשון. ר' הונא בשם ר' אחא אמר. כל המלכיות נקראו ע"ש אשור. ע"ש שהיו מתעשרות מישראל. א"ר יוסי ב"ח כל המלכיות נקראו

על

יד יוסף ד ילקוט ס"ז: ה ברכות י"ט: ו ילקוט ס"ז: ז ספרי ח"ב פיסקא ו' שבועות מ"ז: ח ילקוט ס"ז. קהלת רבה פסוק אם יבך. ספרי ח"ב פיסקא ו: ט ברכות נט: י קהלת רבה פסוק אם יבך. תוס' בכורות נ"ס. ד"ס הוא: יא ויק"ר פ' י"ג. וילקוט ס"ז: יב זוהר בא ל"ד: יג ב"ב דף קנ"ח אוירא דא"י מחכים: יד אסתר רבה פ"א: טו לעיל פ' ב'. תנחומא תזריע· ויק"ר פ' י"ג ופ' ט"ו:

מתנות כהונה

של פטמין. מפטמי קטרת מיני סמים לרפואה ושוחקין בו דבר הנקרא בדולח ואינו אבן טובה וה"ג בילקוט יגיד עליו ריעו מה זה וכו': ריעו הוא אבן השוהם מה זה אבן טובה כו': חדקל נוטריקון חד בקולו שהוא הולך ורעש בקול וע"ש כך נקרא גיחון שהוא הולך ומנגח כמו כי יגח כן פי' רש"י בחומש וגרס שהוא חד וקל: אוותינטיא עיקר ומבחר שבכל הנהרות ודייק מדכתיב הוא פרת: אובל הוא יובל. ופירש"י בפ' מעשר בהמה ובען החיי' משתעי קרא ועץ חיים בג"ע הוא ור"ל קרא דועל יובל ישלח שרשיו: הוא חדקל. פירש"י וקשי' בין למ"ד אובל גדול בין למ"ד פרת גדול ומשני לפי שחדקל גדול מאובל קרא אותו גדול אבל לעולם פרת גדול משניהם ע"כ וקשיא לי מאי משני ביה למ"ד אובל גדול ולפיכך נראה ישרה גירסת הילקוט בפ' זו וכס' דניאל שגרס וחדקל נראה גדול מאובל כו'. ופירושו מראה החזון שהיה על הדקל היתה גדולה מהמראה שהיתה על נהר אובל לפיכך קראוהו גדול אבל לעולם אובל גדול משניהם למ"ד אובל אויתינטיאה של הנהרות. ועוד נוכל לומר שר' חנינא סבר שנהר פרת נקרא יובל כמו שסבר ר"מ בפרק מעשר בהמה ואז עולה הכל א'. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי אבל מה אעשה ורש"י לא פי' כן: והלא היה כו'. למ"ד פרת גדול ה"ל לקרותו גדול בברייתו של עולם כשחשב הנהרות כולן והשיב כיון שעלה והקיף כו'. ולפי כשהגביל הקב"ה א"י לאברהם בברית בין הבתרים קרא אותו גדול: הדבק לשיחן כו'. פי' הערוך הדבק עצמך לאיש הם ויחם לך גם אתה מל' גשומה אם שחונה וכב"מ מביא רש"י לשחור כו' ופירש"י הדבק לשר וקצין שקורין שחור וישתחוון לך ישתחוו לפניך הבריות כמד"א שחי ונעבורה: אעברת נהרא בנה. מיד כשתעבור הנהר בנה שמה שהוא א"י ובערוך גרס ואני: תרבקנה שם מקום: נהר כבר. שם נהר ביחזקאל: שמימיו פרין ורבין. הזרעים כדלקמן: ה"ג רש"י ז"ל פרת שמפריד והולך כו'. פי' שכלה רחבו עד שסותמין אותו במגריפה אחת של עפר ונראה שבראשו כך היה קצר כמו שאמר למעלה ומשם מרחיב והולך: שמימיו כלין. ואומר אדם כבר היו המים ועכשיו עברו והלכו להם: שאינם יורדין בכברה. וע"כ נקרא כבר על שנאמר בכברה: אין קולך הולך. והומה וסוער: ה"ג בילקוט הלואי אשמיע קולי ואראה. פי' ואהיה נראה: שקלין בפירותיהן. אפי' אותן אילני סרק שיש להן פירות מה קלין וקטנים הם: ממקום שהדין כו'. מעדן נוטריקון ממקום הדין דכתיב בהו גרסי': שף עמא. עם אומתו היה שף ומסתיר סודות על ישראל כנחש ומלת גיחון דייק כד"א על גחונך תלך: קדמה מלכות יון. לפני מלכות אדום: בנימוסין כחוקות הגוים ולי היה נראה על דרך שאמרו בפ"ק דע"ז שאין מעמידין מלך בן מלך וזהו בלי חוק ונימוס ישר שהרי התורה נותנה שאם בן כהן גדול ראוי להיות כהן גדול הוא קודם לכל אדם וכן בן המלכות נופל לו בירושה ועוד דהתם אמרינן על ידי שאלה מוקמינן מלך בן מלך הרי שאין להם נימוס קבוע: ובפנקסון ר"ל שאין להם כתב וכן לשון פירש"י בע"ז כתב ולשון של רומיים מן אומה אחרת בא להם אחרים תקנו להם ספריהם וע"ש בתוספות: על שם אשור. כת' רש"י ז"ל וז"ל הגי' שלפנינו מוטעת וה"ג כל מלכיות שנקראו ע"ש אשור ופירוש כל מקום שתמצא מלכות הנקרא

עץ יוסף

אם לא שמשתמש לענינים אלהיים לבהמ"ק. והיינו טוב דקאמר: (ד) אמר ר' איבו את סבור כו'. לכאורה נראה דנ"ל ועינו כעין הבדולח (במדבר יא) א"ר איבו את סבור כו' יגיד עליו רעי שם הבדולח ואבן השוהם מה זה אבן טובה אף זו אבן טובה. ופירושו שאכל המן היינו יכולים לטעות שפירושו כבדולח הזה של פטמין (פי' בדליו מין שרף הנוטף מעץ וידוע בארץ מזרח. והשרף הזה כמראה לפורן אים ותועלתו ספרו הרופאים). ומתרגמי המקרא בלשון יוני ורומיי תרגמו בדליון (מוסף הערוך) ואמר רבי איבו שהוא טעות. והביא ראיה מכאן שם הבדולח ואבן השוהם מה שוהם אבן טובה אף בדולח אבן טובה. ומה בדולח זה אבן טובה. אף בדולת דשם אבן טובה. אבל המת"כ והמה"ק הסכימו לגירסת הילקוט יגיד עליו רעו ואבן השוהם מה זה אבן טוב כו' ולפי דבריהם ה"ק המד' שם הבדולח ואבן השוהם א"ר איבו את סבור כבדולח הזה של פטמים. ע"ז השיב יגיד עליו רעו מ"ש ואבן השוהם. מה שוהם כו': שהוא חד בקולו שקולו נשמע למרחוק כדאמר בסמוך: (ה) פרת אוותנטין בלשון יוני מלכות ושררה מוסף הערוך ור"ל עיקר ומבחר שבכל נהרות. ודייק מדכתיב הוא פרת. הוא הגדול הידוע כדכתיב עד הנהר הגדול נהר פרת: אובל אוותנטין דמה שכתוב דניאל ח' ג' ואני הייתי על אובל אולי. אובל שם הנהר. ואולי שם המקום. ודייק דאובל גדול שבנהרות מדלא קאמר נהר אובל. ומדכתיב אובל בלי זכירת נהר משמע שהוא נודע והשוב (יפ"ת): והכתיב ואני הייתי על יד הנהר. כו' וקשה בין לרב ובין לרבי חנינא. ומשני אלא לפי שדניאל ראה ב' חלומות אחד בחדקל ואחד באובל (כדכתיב (דניאל ח) ואראה בחזון ואני הייתי על אובל אולי): והחדקל (נראה) גדול מאובל. פי' מראה החזון שהיה על חדקל היתה גדולה מהמראה שהיתה על נהר אובל. לפיכך קראוהו גדול נגד המראה של אובל. אבל לעולם יכולין לומר פרת גדול. וגם יכולין לומר אובל גדול: והלא הוא בברייתו של עולם כו'. לרב פריך דאי פרת גדול היה ראוי שיקראהו גדול כאן כמו שנקרא בפ' דברים ויהושע. דהכא עיקר ענייהם. ומשני דלעולם פרת הוא הגדול ומה שנקרא שם גדול בפירוש. הוא על שם שמקיף את א"י. דשם מיירי בירושת הארץ. ולאורויי לן בזה מעלת א"י. דבס' בראשית לא כתב רק ברמז מעלת פרת מצד עצמו. אבל בפרש' דברים ויהושע שאמשיכין מעלת פרת מצד שדבוק לא"י ע"ד עבד מלך מלך. נכתב בפירוש שם נהר הגדול נהר פרת: הדבק לשחון פי' הערוך לשון חום. כלומר תקרב להום ויחם לך. ובריש ספרי הגירסא הדבק לשחור. ופי' הדבק לשר וקצין שקורין שחור. וישחון לך ישתחוו לפניך הבריות. מלשון שחי ונעבורה. כן נ"ל לפרש המאמר כמו שהוא לפנינו (וע' במה"ק ובילקוט): אעברת נהרא בנה מיד כשעברת הנהר בנה שמה שהוא א"י וכוונת רב על רוחב הנהר וכוונת שמואל על אורך הנהר. וע' בערוך ערך ואני: תרבקנה. שם מקום: (ו) הוא פרת הוא נהר כבר שהרי פרת נקרא נהרות בבל וכמ"ש בשוה"ט מזמור קל"ז דמצד האחד פונה לבבל וכתיב בריש יחזקאל בארץ כשדים על נהר כבר. וכשדים הוא בבל וכבר הוא פרת והכל א': שפרה ורבה כלומר אע"פ שתחלתו קטן מאד. שוב פרה ורבה עד שעוברים אותו בספינות: שמימיו פרים ורבין הזרעים כדלקמן (מת"כ): פרת שמפרה והולך כו' כך הוא הגירס' בהרבה מדרשים ומפרה פי' שמחסר. כמו ופרא מן מה דאת לבים דלקמן סוף פ' כ'. ור"ל שמצד רחבו למעלה מתמעט והולך עד שכלה במקום צר כמגריפה (מה"ק) והא"א ומת"כ גרסו פרת שמפריד והולך עד שכלה ופותקין אותו במגריפה. פי' שבראשו הוא קצר עד שסותמין אותו במגריפה אחת על עפר. ויש גורסין פרת שמפרש והולך עד כו'. ופי' שמתפרש לנהרות קטנות לגדדים עד שנשאר הנהר עצמו קצר עד שכלה במגריפה: כבר שמימיו כלין מצד רחבו למעלה. והאדם אומר כבר היו המים ועכשיו עברו והלכו להם: שפירותיו גסין גרעיני התבואה הנזמחת בו: ואינן יורדים בכברה ולפי שחשיבותו ניכר ע"י הכברה שאין הפירות יורדין בו נקרא כבר (יפ"ת): כבר בפני עצמו כו' כבר הוא אחר ופרת הוא אחר: אין קולך הולך והומה וסוער: א"ל כו' מעשי מודיעים אותי כו'. ואף שהוא דרך מליצה לבד. עכ"ז גם ענין טבעי יש בה אשר באמת תלוי זה בזה. המים ההולכים לאט לאט המה מתעכבים מתחת הארץ. וע"כ הוא משקה את הארץ בשפע רב. ולכן הנטיעות גדלות מהר. ולא כן המים ההולכים במרוצה רבה. אשר ע"כ הקול נשמע בהם מסבת המרוצה ולכן אינם משקים את הארץ וכן במשל אילנות עושים פירות מצד שיש בהם לחלוחית רב והם רכות ולחות ע"כ אין נשמע קולם: ע"י שהם כבדים כו' לפיכך אין הרוח המנשב בהם מנענעם הרבה. אבל אילני סרק ע"י שהם קלים. ואפילו אותן אילני סרק שיש להן פירות מה קלים וקטנים הם לכן הרוח מנענעם תמיד וקולן נשמע הה"ד כנוע עצי יער מפני רוח. דמשמע שהתנועעם הוא מפני הרוח. ואמר עצי יער דווקא אילני סרק: (ז) עתיד הקב"ה להשקות כו' ודרש מעדן כמו מהדין (דאותיות אהח"ע מתחלפות יפ"ת) ואינו מוציא הענין מפשוטו אלא שדורש ראשים על ראשים שמשלו בעולם דורש כל הענין שהעדן יפרד לארבעה ראשים: כוס תרעלה כו' שהדין יוצאת שם כוס הונח על ההשפעה בריבוי היוצאה מאתו ית'. השפעה טובה נקראת כוס ישועות ובהפכה נקראת כוס התרעלה: ע"ש ופשו פרשיו דבבבל כתיב הגוי מקים את הכשדים וגו' ופשו פרשיו פי' שרבו פרשיו: שעלה והקיף שעלה על א"י ובנה עליה מצור מסביב כדכתיב בסוף ירמיה ויבנו עליה דיק מסביב (יפ"ת): דכתיב ביה הוחילי לאלהים ולפי שא"י תוחלת ישראל היא נקראת ארץ החוילה כלומר ארץ התוחלת (יפ"ת): אלו דברי תורה שהתורה גלה לבבל עם החרש והמסגר עם יכניה המלך: כתורת א"י דאוירא דא"י מחכים כדאיתא בפרק מי שמת. וכמ"ש מלכה ושריה וגו': ולא חכמה כו' תורה היינו אוקמי גירסא. וחכמה היינו סברא ופלפול (יפ"ת): מקרא משנה כו' דבדולח ואבן השוהם מיני מרגליות הם ויש בהם מינים ממינים שונים. וכן יש בתורה מקרא משנה כו' (יפ"ת): שהיה המן שף עמא מענין תשופנו עקב. שהיה מכה את עם ישראל בלשונו כנחש. ולפי שהיה בימי מדי קרי למדי גיחון על שמו של נחש שנא' בו על גחון תלך: ע"ש על גחונך תלך ובילקוט מסיים הוא הסובב את כל ארץ כוש על שמלך מהודו ועד כוש: קלה וחדה כלומר במהירות בלי שום התבוננות שתיכף הסכימו להפר דת ישראל: כתבו על קרן השור כו' פירשתי לעיל בפ' ב' סי' ה': בג' דברים קדמה כו' והיינו דכתיב הוא ההולך קדמת אשור וקראו אשור מפני שהיתה מתעשרת מממונם של ישראל יותר מאחרים כדכתיב אמלאה החרבה. ולכך מייחד לה הפס הזה בפרט (יפ"ת): בנימוסין כו' שלקחו מהם הנימוסים הם החקים והמנהגים אשר בה יתנהגו (מה"ק): בפנקסים הוא כתיבת הספרים והאותיות (מה"ק): ובלשון כמו שכתב רש"י בע"ז כתב ולשון של רומיים מן אומה אחרת בא להם. אחרים תקנו להם. אבל גירסת הערוך בנוסין ובפניקסין ובלשון. וכתב המוסף הערוך שגירסתו היא עיקר. ובנוסין פי' בלשון יוני חכמת הנהגת הספינות. ובפניקסין פי' חכמת בנייני היכלות: נקראים ע"ש אשור נפקא ליה מדכתיב בישעיה לשבור אשור בארצי וגו' וסמיך ליה זאת העצה היעוצה על כל הארץ וגו': ע"ש שהיו מתעשרות וא' מתחלף בע' מאותיות אהח"ע. או מפרש אשור מלשון חוזק. שהם מתחזקים

על שם נינוה. ע"ש שהיו מתנאות מישראל. א"ר יוסי בר ר' חלפתא כל המלכיות נקראו ע"ש מצרים. ע"ש שהיו מצירות לישראל. והנהר הרביעי הוא פרת. זו אדום. פרת שהפירה והצירה לבניו (נ"א לפניו). פרת שפרת ורבת מברכתו של זקן. פרת שאני עתיד להפרע לה. פרת על שם סופה (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי וגו': (ח) ויקח ה' אלהים את האדם וגו'. ר' יהודה ור' נחמיה. טו ר"י אומר עילה אותו. המד"א (ישעיה יד) ולקחום עמים והביאום וגו'. ר"נ אמר פיתה אותו. המד"א (הושע יד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וגו'. ויניחהו. ר' יודן ור' ברכיה. רי"א הניח לו. והגין עליו. ועדנו מכל אילני ג"ע. ר' ברכיה אמר להניחו. ולהגן עליו. ולעדנו מכל אילני ג"ע. ויניחהו. נתן לו מצות שבת. כד"א (שמות כ) וינח ביום השביעי לעבדה (שם) ששת ימים תעבוד. ולשמרה (דברים ה) שמור את יום השבת לקדשו. ד"א יז לעבדה ולשמרה. אלו הקרבנות. שנא' (שמות ג) תעבדון את האלהים. וכתיב (במדבר כח) תשמרו להקריב לי במועדו: (ט) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל. ר' לוי אמר צוהו יח על שש מצות ויצו. על ע"ז. המד"א (הושע ה) כי הואיל הלך אחרי צו. ה'. על ברכת השם. כד"א (ויקרא כד) ונוקב שם ה'. אלהים. אלו הדיינין. שנא' (שמות כב) אלהים לא תקלל. על האדם. זו ש"ד. שנא' (בראשית ט) שופך דם האדם. לאמר. זה ג"ע. שנא' (ירמיה ג) לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו'. מכל עץ הגן אכל. צוהו על הגזל. רבנן פתרין ליה כל ענינא. ויצו ה' אלהים. רחמן אני דיין אני להפרע. אלהים על האדם. אמר לו אלהים אני. נהוג בי כאלוה שלא תקללני. כמה דכתיב אלהים לא תקלל. ג"ע מניין. ודבק באשתו ולא באשת חבירו. ולא בזכור. ולא בבהמה. אכל תאכל. א"ר יעקב דכפר חנין מתי יתכשר לאכילה. משתשחט. רמז לו על אבר מן החי: (י) מות תמות. יט מיתה לאדם. מיתה לחוה. מיתה לו. מיתה לתולדותיו:

פרשה יז

(א) ויאמר ה' אלהים לא טוב היות. תנינן א בעשרה מאמרות נברא העולם ואלו הן. בראשית. ורוח אלהים מרחפת. ויאמר אלהים יהי אור. ויאמר אלהים יהי רקיע. ויאמר אלהים יקוו המים. ויאמר אלהים תדשא הארץ. ויאמר אלהים יהי מאורות. ויאמר אלהים ישרצו המים. ויאמר אלהים תוצא הארץ. ויאמר אלהים נעשה אדם. מנחם בר יוסי מוציא ורוח אלהים מרחפת. ומביא ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם. א"ר יעקב בן קורשאי מאמר ניתן לרוח בפני עצמה: (ב) לא טוב וגו'. תני ר' יעקב ב כל שאין לו אשה. שרוי בלא טובה. בלא עזר. בלא שמחה. בלא ברכה. בלא כפרה. בלא טובה. לא טוב היות האדם לבדו. בלא עזר. אעשה לו עזר כנגדו. בלא שמחה. שנא' (דברים יד) ושמחת אתה וביתך. בלא כפרה. (ויקרא טז) וכפר בעדו ובעד ביתו. בלא ברכה. (יחזקאל מד) להניח ברכה אל ביתך. ר' סימון בשם ריב"ל אמר. אף בלא שלום. שנא' (שמואל א כ"ה) ואתה שלום וביתך שלום. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר. אף בלא חיים. שנא' (קהלת ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת. ר' הייא בר גמדא אמר. ג אף אינו אדם שלם. שנא' ויברך אותם ויקרא את שמם אדם. שניהם כאחד קרוים אדם. וי"א אף ממעט את הדמות. שנא' (בראשית ט) כי בצלם אלהים עשה את האדם. מה כתיב אחריו ואתם פרו ורבו: (ג) אעשה לו עזר כנגדו. ד אם זכה עזר. ואם לאו כנגדו. א"ר יהושע בר נחמיה אם זכה. כאשתו של ר' חנינא בר חכינאי. ואם לאו כאשתו של ר' יוסי הגלילי. ה ר' יוסי הוה ליה אנתתא בישא. והות ברתא דאחתיה. והות בזית ליה קדם תלמידוי. אמרין תלמידוי. שבקא להדא אנתתא בישא דליתא מיקרך. אמר להון פורנא רב עלי. לית בידי מה אשבוק לה. חד זמן הוון יתבין פשטין. הוא וראב"ע. מן דחסלין. א"ל משנת רבי ואנן סלקין בביתא. א"ל אין. סליק. כי סליק אמכת לאפה ונפקת לה. צפה בההיא קדרה. א"ל אית בההיא קדירה כלום. א"ל אית פרפריין. אזל גליתה ואשכח פרגיין. ידע ראב"ע מה הוא שמע. יתבון להון

יד יוסף טז לעיל ע"ו. ילקוט ס"ז. זוהר ־ם איכה ק"י: יז זוהר תולדות קמ"א ע"ב. ובר"מ פ' ואתחנן רס"ג: יח פרק ד"מ. תוות פסוק יסקני. דב"ר פ"ב. ילקוט יתרו ושה"ש וכאן. תנחומא יתרו. במ"ר פ' י"ד. שוח"ט מזמור א'. ש"ר ל'. מדרש משלי ל"א. זוהר בראשית ל"ו. ובתוספתא שם ל"ז. זוהר בהר: יט ילקוט ס"ז: פ' יז א אבות פ"ה. פדר"א פ"ג. ופ"כ דר"ס. ופרק סקורא עומד. וילקוט ס"ז: ב פרק הבע"י. שוח"ט מזמור נ"ט. קהלת רבה סוף פסוק ראה חיים. ילקוט ס"ז. זוהר ויקרא ס': ג זוהר ס"ג נ"ה: ד יבמות ס"ג. ילקוט ס"ז. פדר"א פ' י"ב: ה ויק"ר פ' ל"ד. ירושל' כתובות:

מתנות כהונה

הנקרא בשם אשור הטעם ע"ש שמתעשרות מישראל וכן ע"ש נינוה כו': והצירה לבניו. של הקב"ה: של זקן. יצחק שבירך לעשו משמני הארץ וגו' והיה כאשר תריד ופרקת עלו: שאני עתיד. הקב"ה כתב בתורתו: פרת ע"ש שיפרע ממנה ודרש בו לשון פרעות אויב: פורה פרת לשון פורה וגומר ומדבר באדום: עילה אותו כו'. הגביה אותו במעלה וכבוד על הכל ולעיל דרש ויסם וכאן דרש ויקח: ה"ג ולקחום עמים והביאום ועיין מזה בתנחומא בפ' נו שהרבה בראיות: פיתה אותו. ריצה אותו כדי שיכנס לתוכו וכדלעיל: הניח לו. לשון הנאה וקורת רוח: והגין עליו וכו'. שיפיה דקרא קדריש ויניחהו בגן עדן בגן דריש להגנה עדן לשון עידון כמשמעו: להניחו כו'. ע"מ כן הניחו שם כדי שינוח שם ויקבל הנאה ועידון אבל לא עלתה לו והדם ביקר בל ילין ובילקוט לא גרס דר' ברכיה: על שש מצות. כל זה בסנהדרין פ' ד' מיתות ולקמן בפ' ואתחנן ולא חשב ז' דאתיא כמ"ד אדם הראשון לא נצטווה על אבר מן החי כדאיתא בירושלמי דע"ז פרק השוכר ר' יוסי בר בון בשם רב אדם הראשון שלא הותר לו בשר תאוה לא נצטווה על אבר מן החי בני נח שהותר להם בשר תאוה נצטווה על אבר מן החי וכן הוא בפ' ד' מיתות ואע"פ שר' לוי גופיה אית ליה התם שבע על הגזל ובסדר עולם מסיים שנא' או מכל אשר ישבע עליו לשקר וגו' על הגזל: מכל עץ אכל תאכל לא הורשת לאכול אלא במה שהתרתי לך: רבנן פתרין כל ענייה כו' פרש"י כל ענינים דאמרי' לעיל: מתי יתכשר כו'. דרש כפל לשון אכל תאכל משמע משהוא אוכל אז תאכלנו לאפוקי אבר מן החי: מיתה לחוה. כלומר שלא יאמר האומר למה מתה חוה או הבנים הבאים אחריהם ומפיק ליה מייתורא: מאמר ניתן לרוח כו'. כלומר בא וראה שגדול כח הרוח שנכתב עליו מאמר בפני עצמו וסבר כת"ק דמתני': כל השרוי כו'. כ"ז ביבמות פ' הבא על יבמתו: אתה וביתך. ודרשו חז"ל אין בית אלא אשתו וכן להניח ברכה אל ביתך וכו': ממעט הדמות. שאינו מוליד בנים שנבראים בדמותו וצלמו שנאמר בצלמנו כדמותינו: כנגדו מנגדתו ומכעסת אותו על פניו תמיד: כאשתו של ר' חנינא בן חכינאי כדאיתא בפ' אע"פ שהמתינה על בעלה ר' חנינא י"ב שנה ולא עכבה על ידו: אנתתא בישא כו'. אשה רעה והיתה בת אחותו והיתה מבזה אותו לפני תלמידיו אמרו לו תלמידיו עזוב אותה בגט כריתות לזאת אשה רעה שאינה לפי כבודך אמר להם הכתובה רבה: פורנא היא כתובה: פשטין היו חוזרין תלמודן ועיין סוף פרשת כי תשא: מן דחסלין גרסינן פי' משסיימו א"ל ר' יוסי לר"א השגח נא לדברי ואנחנו נלך לבית לאכול כי סליק כו' כשעלה ר' יוסי לביתו היתה אשתו משפלת פניה למטה בפנים זועפים ויצאה לה לחוץ וכמו שאחז"ל מקפצא ליה פומא ומהדרה לאפה נפה ר' יוסי והסתכל בקדירה. אמר לה דרך שאלה יש בזאת הקדירה כלום לאכול: א"ל אית פרפריין. מיני לפתן ועיין בערוך: פרגיין פי' הערוך תרנגולים פטומות או עופות קטנים: ידע ר"א וכו'. ידע והבין מה ששמע כלומר הבין שהיו שונאים זה עם זה ושתק והיו

עץ יוסף

מתחזקים מישראל כלו' שמקבלים שפע העושר ע"י ישראל שגלו ביניהם בהיות שכינה עמהם בגלות (מה"ק): ע"ש נינוה נפקא ליה מדכתיב בנחום משא נינוה וגו' ושם התנבא על הישועה מכל העכו"ם אלא ודאי כי כולם נקראו ע"ש נינוה (יפ"ת): ע"ש מצרים דכתיב ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים. דקשה מ"ש דנקט אשור ומצרים. אלא שהם רמז לכולם (יפ"ת): שהפירה חקי ה' ותורתו. והצירה לבניו: שפרה ורבה מברכתו של זקן. שפרת ורבת והתמיד מלכותו. ואגב אורחיה אשמעינן שסבת קיומה כל כך הוא מברכת יצחק (יפ"ת): (ח) ויקח ה' אלהים מפני שלא יאות לשון לקיחה על האדם. לכן דרשו לשון עילוי או לשון פיתוי (יפ"ת): עילה אותו כבר פירשתי לעיל פ' ט"ו סי' ה': ולקחום עמים והביאום פרשו למעלתם שיקחום בגדולה ובכבוד והביאום: קחו עמכם דברים. ונקט קיחה בדברים ע"ש שעל ידם לוקחים ומושכים לב האדם: ויניחהו כו' משום דלא יפול הנחה במקום על אדם לכן דרש הניח לו כו' לשון מנוחה ולשון הגנה מהמזקין. וגם הניח לו והרשהו ליהנות מכל עצי הגן באכילה ושאר עידונין. ואפילו בעץ הדעת לא נמנע העידון בגל ומראה וריח (יפ"ת): ר' ברכיה אמר להניחו כו'. כלומר דויניחהו לאו דרך החלטה שהניחו והגין ממש דהא לפי האמת לא הו"ל מנוחה כי מיד חטא וגורש אלא שהכניסו לג"ע אדעתא שיניחהו ויגין עליו ולעדנו. אבל לא עלתה לו (יפ"ת): נתן לו מצות שבת דריש ויניחהו שישבות וינוח בלי מלאכת עבודה ומ"ש לעבדה ששת ימים תעבוד. ולא בשבת. ומ"ש לשמרה שבשבת ישמור שלא יעשה בו מלאכה: אלו הקרבנות קרבנות עולות העשוים לענין התעלות הנפש במעלותיה: תעבדון את האלהים. דלא אפשר שעשו מצות מעשיות על הר סיני רק עבודת הקרבנות כדכתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות (יפ"ת): (ט) ויצו ה' אלהים כו' והיה די שיאמר ויאמר לו מכל עץ הגן כו'. שהרי כבר כתיב ויקח ה' אלהים את האדם על כן דורש תיבות המיותרות: צוהו על שש מצות וכן איתא בש"ר פ"ל. ובילקוט סדר יתרו בשם פסיקתא. אבל עוד איתא שם בילקוט אדם נתתי לו ז' מצות. וכן הוא בילקוט שה"ש. ועי' בפ' ד"מ. ובדברים רבה פ"ב. ובתנחומא פ' יתרו: כי הואיל הלך אחרי צו. אחרי צווי של נביאי הבעל (רש"י): ונוקב שם ה' במגדף כתיב: אלו הדיינים פי' שנצטוה על העתיד להושיב דיינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. ובגמרא גרס אלו הדינים: צוהו על הגזל מדאצטריך למשרי עצי הגן שהם הפקר. ש"מ דמה שאינו הפקר אסור (רש"י): פתרי ליה כל ענינא דקרא בענין אחר. ולדידהו לא נרמז פה אלא ברכת ה' וג"ע. ואידך מצות דב"נ ילפינן מקרא אחרינא: רחמן אני דיין אני להפרע. אע"פ שאני רחמן. בדבר זה אני דיין להיות קנוא ונוקם שהוא זלזול כבודו (יפ"ת): אלהים על האדם א"ל אלהים אני נהוג. כצ"ל פירוש קבל אלהותי עליך האדם: אלהים לא תקלל וכדאיתא במ"ס אלהים לא תקלל משמש קדש וחול. ועי' במכילתא דאיתא שם פלוגתא דר"ע ס"ל קדש. ור' ישמעאל ס"ל בדיינים הכתוב מדבר: מתי יתכשר כו' ולכך כפל לומר אכל תאכל כלומר משהוא עומד לאכילה דהיינו לאחר שהוטה אז תאכלנו. ואע"ג דלאדם לא הותר לשהוט ולאכול. במתה מאליה מותר היה. ולפ"ז אפשר שתכשר בשחיטה אם שחטה בשוגג (יפ"ת) או י"ל דס"ל דהותר בשר לאדה"ר לאכילה (מה"ק): (י) מיתה לאדם כו' מרבוי דמות תמות יליף לה: מיתה לחוה דאף היא היתה בכלל אזהרה. ותולדותיו באו מכחו והוטבעו בחותמו (מה"ק):

פרשה יז (א) ואלו הן בראשית כלו' שזה שנזכר בראשית דהיינו שמים וארץ נחשב מאמר אחד כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו: ורוח אלהים מרחפת וכדמפ' ר' יעקב: מאמר ניתן לרוח בפ"ע דמה"ט כתיב ורוח אלהים. ור"י ס"ל כת"ק ור' מנחם בר"י ס"ל דהיינו רוחו של אדה"ר ומלך המשיח. וכבר נאמר מאמר מיוחד על בריאת אדם (מה"ק): (ב) בלא שמחה דשמחת לבב אשה: בלא ברכה שבשבילה הבית מתברך כי איש והאשה שכינה ביניהם. וגם זה לפי הטבע שהיא משתדלת בצרכי הבית: בלא כפרה בפרק הבא על יבמתו אמר ר' חמא ב"ח כיון שנשא אשה עונותיו מתפקקים: בלא עזר אעשה לו עזר כנגדו. כדאיתא בגמרא במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חטים חטים כוסס. פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו: אתה וביתך ומשמע ליה דבית זו אשה שהיא עקרו של בית: וכפר בעדו ובעד ביתו ולא הוה מצי הכהן גדול להתכפר ביום הכפורים כשאין לו אשה ומדתלה רחמנא כפרתו באשה סמך גדול לכל אדם שהעדר האשה מעכבת הכפרה: להניח ברכה אל ביתך כשיש לך בית זו אשה יש ברכה: בלא שלום שנעדר ממנו שלום: וביתך שלום דהיינו אשתו: בלא חיים דעל ידה מאריך ימים וחיים יותר: אינו אדם שלם כדאיתא בזוהר ויקרא דדכר בלא נוקבא פלג גופא איקרי ואינו נקרא אדם (מה"ק): ממעט הדמות כמ"ש בצלמנו כדמותינו וכשהוא בלא אשה ממעט בפריה ורביה ואינו מרבה בנים: (ג) אעשה לו עזר כנגדו. כנגדו משמע חלוקה עליו וסותרת את דבריו: אם זכה פי' אם יזכה תהיה לו לעזר. ואם לא יזכה כנגדו. ועי' יבמות ד' ס"ח: כאשתו של ר"ח בר חכינאי. שנשאת לו והמתינה לו י"ב שנה כדי שילך ויעסוק בתורה כדאיתא בפ' אע"פ: אנתתא בישא כו' אשה רעה: והות ברתא דאחתיה והיתה בת אחותו ועם היותה בת אחותו היתה מבזהו ובלתי אהבתו (יפ"ת): והוית בזית כו' והיתה מבזה אותו לפני תלמידיו: אמרו לו תלמידיו. עזוב אותה בגט כריתות לאשה רעה זאת שאינה לפי כבודך: אמר להו הכתובה רבה. ופורנא היא כתובה. (ותלמידיו אלו לא היו עשירים ולא היו יכולים לעזרו בפרעון כתובתה. עד שבא ראב"ע שהיה עשיר וסיפק בידו. והוא שאמר לו להלן אנן יהבינן לה כו'): פשטין היו חוזרין תלמודן: מן דחסלין פי' משסיימו: א"ל משנת רבי כו' א"ל רבי לא אמרת שהיו שניהם גדולי הדור והיו לומדים ביחד. והיה זה קורא לזה רבי וזה קורא לזה רבי: א"ל משנת כו' א"ל ר"י לר"א השגחנא לדברי והנחנו נלך לבית לאכול: כי סליק כו' כשעלה ר"י לביתו היתה משפלת פניה למטה בפנים זועפים ויצאה לה לחוץ: צפה ר"י והסתכל בקדירה. א"ל דרך שאלה היש בזאת הקדרה כלום לאכול: פרפריין מיני לפתן: פרגין תרנגולין קטנים או פי' צפורים קטנים: ידע ר"א כו' ידע והבין מה ששמע. כלומר הבין שהיו שונאים זה את זה ושתק והיו יושבין

להון אכלין. א"ל רבי לא אמרת אלא פרפריין. והא אשכחנן בגוה פרגיין. א"ל מעשה נסים הן. מן דהסלין א"ל ר' שבוקא ההיא אנתתא מינך. דלית היא עבדא ליקרתך. א"ל פורנא רב עלי ולית בי מה אשבוק לה. א"ל אנן יהבינן לה פורנא ושבקית מינך. עבדון ליה כן. פסק לה פורנא. ושבקיתה מיניה. ואסבון יתיה איתתא אחרא טבא מינה. גרמון חובין דההיא איתתא. ואזלת ואתנסבת לסנטרין דקרתא. לבתר יומין אתון יסורין עליה ואיתעוור. והוות ציירת בידיה ומחזרא ליה על שקקיא דקרתא. כיון דהות מטיא בשקקיה דריה"ג. הות קיימא לה וחזרה לאחורה. מן דהוה ההוא גברא חכים קרתא. א"ל למה את לא מובלת לי לשכונתיה דריה"ג. דאנא שמע דהוא עביד מצוה. אמרה ליה משבקתיה אנא. ולית בי דליהמי סבר אפוהי. חד זמן אתון קרון בשכונתיה דר' יוסי ארגיש בה יום קדמוי ויום תניין ושרי מחי לה. ואזיל קלהון והוון מתבזין בכל קרתא. אודיק ר"י לקלהון והמהון מתבזין בגו שוקא. א"ל למה את מחי לה. א"ל כל יום היא מובדה פרנסתיה דהדין שקקיה מיני. כיון דשמע ר"י כן נסבהון ויהב יתהון בחדא ביתא מן דידיה. והוה מפרנס יתהון כל יומי הייהון. ו על שם (ישעיה נח) ומבשרך לא תתעלם: (ד) ויצר ה' אלהים מן האדמה. ז בעון קומי ריב"ז. כתיב ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה. ומה ת"ל ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה. אמר להן להלן לבריאה. וכאן לכבוש. המד"א (דברים כ) כי תצור אל עיר ימים רבים: (ה) אמר ר' אחא בשעה ח שבא הקב"ה לבראות את האדם נמלך במה"ש. א"ל נעשה אדם. א"ל אדם זה מה טיבו. א"ל חכמתו מרובה משלכם. הביא לפניהם את הבהמה. ואת החיה ואת העוף. א"ל זה מה שמו. ולא היו יודעין. העבירן לפני אדם. א"ל זה מה שמו. אמר זה שור זה חמור זה סוס וזה גמל ואתה מה שמך. א"ל אני נאה להקרא אדם. שנבראתי מן האדמה. ואני מה שמי. א"ל לך נאה להקראות אדני. שאתה אדון לכל בריותיך. א"ר אחא (ישעיה מב) אני ה' הוא שמי. ט הוא שמי שקרא לי אדה"ר. חזר והעבירן לפניו זוגות. אמר לכל יש בן זוג. ולי אין בן זוג. ולאדם לא מצא עזר כנגדו. אתמהא. ולמה לא בראה לו תחלה. אלא צפה הקב"ה שהוא עתיד לקרות עליה תגר. לפיכך לא בראה לו עד שתבעה בפיו. כיון שתבעה מיד ויפל ה' אלהים תרדמה וגו': (ו) ויפל ה' אלהים תרדמה. י ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר. תחלת מפלה שינה. דמך ליה ולא לעי באורייתא. ולא עביד עבידתא: רב אמר יא שלש תרדמות הן. תרדמת שינה. ותרדמת נבואה. ותרדמת יב מרמיטה. תרדמת שינה. (בראשית ג) ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן. תרדמת נבואה. (שם טו) ויהי השמש לבא ותרדמה נפלה על אברם. תרדמת מרמיטה. (ש"א כ"ו) אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישנים כי תרדמת ה' נפלה עליהם. רבנן אמרי אף תרדמה של שטות. דכתיב (ישעיה כט) כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה: (ז) ר' חנינא בר יצחק אמר. יג ג' נובלות הן. נובלת מיתה שינה. נובלת נבואה חלום. נובלת העוה"ב שבת. ר' אבין מוסיף עוד תרתין. נובלת אורה של מעלה גלגל חמה. נובלת חכמה של מעלה תורה: (ח) ויקח אחת מצלעותיו יד רשב"נ אמר מן סטרוהי. המד"א (שמות כו) ולצלע המשכן. ושמואל אמר טו עילעא הדא מבין ב' צלעותיו נטל. תחתיה אכ"כ. אלא תחתנה: (ט) א"ר חנינא ברי' דר' אידי. מתחלת הספר ועד כאן טז אין כתיב סמ"ך כיון שנבראת נברא שטן עמה. ואם יאמר לך אדם הוא הסובב. תאמר לו בנהרות הכתוב מדבר: (י) אמר ר' חנינא בר יצחק יז עשה הקב"ה נוי לתחתיתו. כדי שלא יהא מתבזה כבהמה. ר' אמי ור' ינאי. חד אמר עשה לו מנעל ואפיפורין כבוש עליו. כדי

יד יוסף ו הד"א ח"א פ' כ"ו: ז ילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור ח': ח במד"ר פ' י"ט. קהל"ר פ' כל זו נסיתי. תנחומא סדר במיני. שוח"ט מזמור ח'. פסיקתא רבתי פי"ד ופי"ז. ילקוט כ"ז. ילקוט ד"ס רמז אלף ע"ב. פדר"א פ' י"ג. ועיין סנהדרין דף ל"ח ע"ב: ט עיין תוס' חולין דף ס"ו ע"ב ד"ה כל: י ילקוט ס"ז: יא לקמן פ' מ"ד סי' י"ט: יב עיין זוהר ויגש דף ר"ז: יג ברכות ריש פרק כיצד מברכין. ילקוט כ"ז. זוהר סדר פנחס דף ר' כ"ג ע"ב: יד עירובין דף י"ח. ילקוט ס"ז. זוהר בשלח דף נ"ס. וסדר ויקרא דף י"ט: טו תרגום אונקלס: טז ילקוט ס"ז: יז קהלת רבה פ"ג. ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

פרשה יז (ה) [אני נאה להקרא אדם שנבראתי מן האדמה] קשה הלא גם כל בע"ח נבראו מן האדמה כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה וגו'. וי"ל דשאר בע"ח שכל בריאתם מן האדמה אין רבותא בשמם אם יקראו אדם. רק מין האדם אשר רובו מן העליונים. בכל זאת נאה לקראו אדם. לבל יתגאה ויזכור כי אך עפר הוא. ויתאמץ במע"ט ותורה לזכך גם חומרו. ועוד נוכל לומר כמו שכתבו המחברים ששם אדמה הוא על עפר הזך והדק יותר מאשר העפר שנבראו ממנו גופי הבע"ח וע"כ זכו ההבדל בינו לבין בהמה: (ו) [תרדמת מרמיטה] הוא מין המורמ"ל טרי"ר שכן נקרא בלשון רומי מארמאט"א. ודרך הבע"ח הזה לנרדם בתרדמה עמוקה כל ימי החורף. וכן בשאול המלך אשר כולם נרדמו משך זמן רב עד אשר בא דוד אליהם מרחוק ולקח את החנית וגו'. והנך לו שנית הרחק מאד

מתנות כהונה

והיו יושבין ואוכלין: א"ל ר"א לר' יוסי לא אמרת שיש בקדירה אלא פרפריין והא מצינו שיש בתוכו פרגיין: מעשה נסים הם. דחה אותו בדברים מפני כבודו: מן דהסלין. שסיימו לאכול א"ל ר"א לר' יוסי עזוב אשה זאת פטור אותה שאינה עושה לפי כבודך: אנן גרסי' וה"ג בערוך ערך פס כלומר אנחנו תלמידך ניתן לה הכתובה ועזוב אותה ממך ועשו לו כן: פסיק לה פורנא גרסי' היה פוסק לה כתובה ועזב אותה השמו והיו משיאין אותו אשה אחרת טובה ממנה: גרמון חובין גרסי' גרמו לה עונותיה של אותה אשה והלכה ונשאת לשומר העיר לאחר ימים באו יסורין עליו ונעשה עור. ה"ג בילקוט והוות ציירה בידיה ופי' אוחזת בידו ועיין בערוך ערך צר השני: ומחזרא כו'. והיתה מחזרת אותו על כל השווקים והרחובות שבעיר וכיון שהגיע לרחוב של ר' יוסי היה דר בו היתה עומדת וחזרה לאחוריה: מן דהוה כו'. מפני שהיה אותו האיש מכיר ובקי ברחובות העיר אמר למה אין אתה מולכת אותי לרחוב של ר' יוסי אני שמעתי עליו שהוא בעל צדקות הרבה. ובירושלמי פרק אלמנה ניזונית היתה באותו היום שהיה חוזרת בכל העיר ולא נתנו לה כלום ולכן באה אותה אם אין רחוב אחרת והאמרה לו יש רחוב של ר' יוסי וכו': מצוה שמיה בלשון ירושלמי צדקה: משבקתיה גרושתו אנכי ואין בי כח מפני הבושה לראות הסברת פניו: ה"ג חד זמן אתון קרון. זמן אחד באו וקראו על הפתחים ברחוב של ר' יוסי: ארגיש הרגיש והיה מתקוטט עמה יום ראשון ושני ובסוף התחיל להכותה והלך הקול בתוך הרחוב והיו מתבזים בכל העיר: אודיק ר' יוסי גרסי' פי' הביט והשקיף בשביל קולם: והמהון כו'. וראה אותם מתבזים בתוך העיר: היא מובדה כו'. בכל יום היא מאבדת ממני פרנסת רחוב זה שאינה רוצה להוליכני בה: נסבהון כו'. לקח אותם והיה נותן אותם בבית אחד שהיה שלו והיה מפרנסם כו': ומבשרך זו אשתו כד"א והיו לבשר אחד: לכבוש שיהיו כבושים ומשועבדין תחת ידי בני אדם כמו שפירש"י בחומש: תחלת מפלה שינה. דייק מדכתיב ויפל אצל השינה ופירש רש"י תחלת מפלתו של אדם לא באה עליו אלא ע"י שינה ועצלות שמתעצל מלהרויח: דמך ליה כו'. מתוך שהוא ישן אינו עוסק בתורה ואינו עוסק במלאכתו: מרמיטה פירש"י לשון בהלה ובערוך פי' דומם כמו אבן מרמיטה: נובלות דוגמא והמיון מעין אותו דבר שנדמה לו מל' עלה נובלת: נובלת מיתה שינה. כמו שאחז"ל שינה אחת מס' במיתה: סטרוהי צדדיו וזהו כמ"ד דו פרצופין נבראו פנים לפנים ופנים לאחוריו ואח"כ נסרו לשנים: עילעא צלע יחידה לקח מבין שני צלעותיו. מצלעותיו פירושו מבין צלעותיו וזהו תחתנה ולשון רבים מורה תחת שני הצלעות מעלה ומטה. שלקח מבנתיים הצלע התחת והכי מוכח בילקוט שגרס מבין שני עילעיה אבל למ"ד ב' פרצופין היו ונסר האחד מחבירו הל"ל תחתיה כלומר תחת הצד שלקח: כיון שנבראת. הוה: שטן אע"פ ששטן הוא בשי"ן מ"מ בסמ"ך ה"א למעות ולקרות באופן אחר משא"כ בשי"ן שאם יקרא בשי"ן ימנית אין שטן ופגע רע: בנהרות הכתוב מדבר. מספר איך הוא מהלך הנהרות אבל בענין הבריאה והשבייה אין ס': נוי לתחתיתו. שבר התחתנה קדרים וכדמפרש ר' אמי וכו': שלא יהא מתבזה כו'. שיהא נקב בית הריעי נראה לעין כל הרפה היה לו: מנעול שפה התחתון סגור כאילו אין שם נקב משא"כ הבהמה: ועוד כבוש עליו אפיפורין. פי' הערוך ורש"י ז"ל כמין כסא ור"ל שבר העגבות גבוה מכל צד שלא יהא מגמער כיושב על עצמות העגבות כך משמע מתוך פירש"י וא"כ אהרינא דאמר כסהות צריך לפרש כסהות וכמו

עץ יוסף

יושבין ואוכלין: א"ל רבי כו' א"ל ר"א לר"י לא אמרת שיש בקדרה אלא פרפיין והא מצינו שיש בתוכו פרגיון: מעשה נסים הם בוש לומר שאשתו הטעתו והתלה בו: מן דהסלין כו' משסיימו לאכול א"ל ר"א לר"י פטור אותה שאינה עושה לפי כבודך. שכבר נודע לו הענין שאשתו רעה ומצוה לגרשה (יפ"ת): פסק לה פורנא פסק לה הכתובה וגירש אותה. והיו משיאים אותו אשה אחרת טובה ממנה: גרמין חובין כו' גרמו לה עונותיה והלכה ונשאת לשומר העיר. לאחר ימים באו יסורים עליו ונעשה סומא: והוות ציירת בידיה כו' והיתה אוחזת בידו ומחזרת אותו על כל השווקים והרחובות שבעיר. וכיון שהגיע לרחוב של ר"י היתה עומדת וחוזרת לאחוריה: מן דהוה כו' מפני שהיה אותו האיש מכיר ובקי ברחובות העיר. אמר לה למה אין אתה מוליכני לרחוב של ר"י. ואני שמעתי עליו שהוא עושה צדקה הרבה. מצוה פי' צדקה: משבקתיה גרושתו אנכי ואין בי כח מפני הבושה לראות הסברת פניו: חד זמן אתון קרון. זמן אחד באו וקראו על הפתחים ברחוב של ר"י: ארגיש רגיז ומתקוטט עמה יום ראשון ושני בסוף התחיל להכותה והלך הקול בתוך הרחוב והיו מתרגזים בכל העיר: אודיק ר"י הביט ר"י בשביל קולם וראה אותם מתבזים בתוך העיר: היא מובדא כו' בכל יום ויום היא מאבדת ממני פרנסת רחוב זו שאינה רוצה להוליכני בה: נסבהון כו' לקח אותם והיה נותן אותם בבית אחד משלו: ע"ש ומבשרך לא תתעלם שמצוה לזון את גרושתו. וכ"ה בהד"א פ' כ"ז. וכדדרשינן לקמן מבשרך לא תתעלם זו גרושתו דהות בשרו ושארו. פי' שהיה מתחלה עמה כבשר אחד: (ד) כתיב ויאמר אלהים כו' וס"ד ויעש אלהים את חית הארץ וכאן כתיב עוד הפעם ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה: וכאן לכיבוש הביאם לאדם מתחלת יצירתם לקבל כיבוש האדם ההכנעה והמורא והפחד הטבעי. והורה ויצר מלשון מצור וכיבוש. ובשוח"ט הגירסא וכאן לכינוס כד"א כי תצור אל עיר. ופי' שכנסם והביאם אל האדם לקרא להן שמות (והוא לשון מצור שנאספין על העיר מסביב) ובשוח"ט גרסינן לה להא בתר דר' אחא דבסמוך דקריאת שמות: (ה) חכמתו מרובה משלכם במבעות לפי שהם ממינו. ואחר שיש לו מעלה יתירה עליהם בדבר אחד. ראוי שיברא כדי שלא יהיה זה השלימות נעדר מהמציאות (יפ"ת): הביא לפניהם כו' בא להראות להם חכמתו עליהם. בהביאו לפניהם את הבהמה וגו' ולא ידעו. ואז העבירן לפני האדם כו' (יפ"ת): זה שור כו' שמות אלו ודאי אינן שמות הסכמיים. כי זה אין בו חכמה. אלא מורים על טבעם וטבעם. וע' ביפ"ת ומה"ק באריכות: ואתה מה שמך כו' אפשר שזה מרומז במ"ש מה יקרא לו קאי על האדם מה שיקרא לעצמו: ואני מה שמי הראה להם עוד חכמתו כי לו ית' נ"כ יקרא שם כמותם ונמצא שחכמתו שלימה בקריאת שמות כולם: אדני שאתה אדון כו' שגם הויה מורה על היותו מהוה וממציא כל המציאות. והיה הוה ויהיה. וכ"ז אנו יודעין מצד אדנותו. ולכן כאשר הכירו שהוא אדון על כל העולם קראו בשם הויה: שקרא לי אדה"ר במדרש קהלת ובתנחומא ובפסיקתא הוסיפו לומר הוא שמי שהתניתי ביני לבין עצמי. הוא שמי שהתניתי ביני ובין בריותי ובין מלאכי השרת: חזר והעבירן לפניו זוגות אחלה העבירן לפניו לענין קריאת שמות. ואח"כ חזר והעבירן לענין העזר כדי שיתבונן שגם הוא צריך עזר ויבקש כדמפרש והולך: ולי אין בן זוג ואפי' למ"ד דו פרצופין נבראו ביקש שיהי' לו בן זוג עומד לנגדו. כי זה יותר נאות לענינו: ולמה לא ברא לו תחלה. קודם שתבע' מפיו: לקרות עליה תגר שאמר האשה אשר נתת עמדי: עד שתבעה מפיו שהתעוק על העדרה כי רע הוא. והבין שאף שמסובב מזה לפעמים פרט אחד לרע. אכן בכלל היא טובה ומוכרחת לאדם ועכ"ז התרעם: (ו) תחלת מפלה כו' מאמר מוסרי להתבונן כי השינה הרבה היא השחתה כללית לכל ההצלחות האדם הן בגופו הן בנפשו. והא דאמרינן לעיל והנה טוב מאד זו שינה. בשינה מועטת (יפ"ת): (ז) שלשה נובלות הן. כשמגלגלים דברים קטנים וקלים מדברים גדולים וכבדים נקראים נובלות. וכמ"ש כנבול עלה מגפן. שהשינה חלק קטן מן המיתה וכו': נובלות מיתה שינה. כמו שאמרו חז"ל שינה אחת מששים ממיתה: נובלות נבואה חלום חלום האמיתי שהוא ע"י מלאך הוא קצת מעין נבואה דעלה כתיב בחלום אדבר בו (נזה"ק): נובלות עה"ב שהוא עולם שכולו שבת הוא שבת התחתון שהוא קצת מעין דוגמתו בתענוג הנפש יתירה לצדיקים גמורים (מה"ק) וכדאיתא באותיות דר"ע שבת הוא אחד מששים של עוה"ב שכולו שבת: אורה של מעלה אשר סביב כסא הכבוד כדכתיב ונהורא עמיה שרא (יפ"ת): חכמה של מעלה חכמת העליונים והשכלותיהם: תורה כי התורה שלמטה נאצלת מהכמה של מעלה (יפ"ת): (ח) מן סטרוהי כמ"ד דו פרצופין נבראו ונסרו לשנים: עילעא חדא כו' צלע אחת יתירה לקח מבין שתי צלעותיו: אלא תחתנה לשון רבים דמשמע תחת שני הצלעות מעלה ומטה שלקח מבנתים הצלע האחת. אבל למ"ד ב' פרצופים היו ונסר האחד מחברו הול"ל תחתיה כלו' תחת הצד שלקח (מת"כ): (ט) מתחלת הספר ועד כאן ט' דנקט לשון זה לרמוז לשטן המחודש עכשיו (יפ"ת): כיון שנבראת (חוה) נברא שטן. שע"י האשה בא שטן להשטין לעולם (יפ"ת): שטן ואע"ג דשטן בשי"ן נכתב רמז אליו בסמ"ך דה"א למעות ולקרות באופן אחר. אבל בשי"ן אם יקרא בשי"ן ימנית אין שטן ופגע רע (מת"כ): ואם יאמר לך אדם הוא הסובב. שיש בו סמ"ך: בנהרות הכתוב מדבר דהתם ודאי אין שייכות לשטן (יפ"ת): (י) עשה הקב"ה נוי לתחתיתו. שהוא נעלם בלתי נראה כדבר הסתר: עשה לו מנעול לשון נקיה כלומר שבית נקובתו סגור כמנעל: ואפיפורין כבוש עליו הוא שבר העגבות שסביב תחתיתו כמין שרפרף (יפ"ת): ואפיפורין כבוש עליו כדי שלא יתבזה כבהמה. והאחרינא אמר עשה

כדי שלא יצטער כשהוא יושב. ואחרינא אמר עשה לו כסתות. ר׳ לוי ור׳ אמי. חד אמר עשה לו קבורה. וחד אמר עשה לו תכריכין: (יא) מטרונה אחת שאלה את ר׳ יוסי. יח אמרה לו למה בגניבה. א״ל משל אם הפקיד אדם לידך אונקיא של כסף בחשאי. וחזרת לו ליטרא של זהב בפרהסיא זו גניבה. א״ל למה במטמוניות. א״ל בתחלה בראה לו. וראה אותה מלאה רירין ודם. והפליגה ממנו. חזר ובראה לו פעם ב׳. א״ל מוספת אני על דבריך. אמורה הייתי להנשא לאחי אמי. וע״י שגדלתי עמו בבית התכערתי בעיניו והלך ונשא לו אשה אחרת ואינה נאה כמוני: (יב) מעשה בחסיד יט אחד שהיה נשוי לחסידה אחת. ולא העמידו בנים זה מזה. אמרו אין אנו מועילים להקב״ה כלום. עמדו וגרשו זה את זה. הלך זה ונשא רשעה אחת ועשתה אותו רשע. הלכה זאת ונשאת לרשע אחד ועשתה אותו צדיק. הוי שהכל מן האשה: (יג) שאלו את ר׳ יהושע כ מפני מה האיש יוצא פניו למטה. והאשה יוצאת פניה למעלה. א״ל האיש מביט למקום בריותו. והאשה מבטת למקום ברייתה. ומפני מה האשה צריכה להתבסם. ואין האיש צריך להתבסם. א״ל אדם נברא מאדמה. ואדמה אינה מסרחת לעולם. וחוה נבראת מעצם כא משל אם תניח בשר ג׳ ימים בלא מלח מיד הוא מסריח. ומפני מה האשה קולה הולך ולא האיש. א״ל משל אם תמלא קדרה בשר אין קולה הולך. כיון שתתן לתוכה עצם מיד קולה הולך. מפני מה האיש נוח להתפתות. ואין האשה נוחה להתפתות א״ל אדם נברא מאדמה. וכיון שאתה נותן עליה טפה של מים מיד היא נשרית. וחוה נבראת מעצם ואפי׳ אתה שורה אותו כמה ימים במים אינו נשרה. כב ומפני מה האיש תובע באשה. ואין האשה תובעת באיש. א״ל משל לה״ד. לאחד שאבד אבידה. הוא מבקש אבידתו ואבידתו אינה מבקשתו. ומפני מה האיש מפקיד זרע באשה. ואין האשה מפקדת זרע באיש. א״ל לאחד שהיה בידו פקדון. ומבקש אדם נאמן שיפקדנו אצלו. ומפני מה האיש יוצא ראשו מגולה. והאשה ראשה מכוסה. א״ל לאחד שעבר עבירה. והוא מתבייש מבני אדם. לפיכך יוצאה וראשה מכוסה. כג ומפני מה הן מהלכות אצל המת תחלה. א״ל ע״י שגרמו מיתה לעולם. לפיכך הן מהלכות אצל המת תחלה. הה״ד (איוב כא) ואחריו כל אדם ימשוך וגו׳. כד ומפני מה ניתן לה מצות נדה. ע״י ששפכה דמו של אדה״ר. לפיכך ניתן לה מצות נדה. ומפני מה ניתן לה מצות חלה. ע״י שקלקלה את אדה״ר. כה שהיה גמר חלתו של עולם. לפיכך ניתן לה מצות חלה. ומפני מה ניתן לה מצות נר שבת. א״ל ע״י שכבתה נשמתו של אדה״ר. לפיכך ניתן לה מצות נר שבת:

פרשה יח

(א) ויבן ה׳ אלהים את הצלע. ר״א בשם ר׳ יוסי בן זמרא אמר. ניתן בה בינה יותר מן האיש. א דתנינן בת י״א שנה ויום א׳ נדריה נבדקין. בת י״ב שנה ויום א׳ נדריה קיימין ובודקין כל י״ב. אבל לזכר בן י״ב שנה ויום אחד נדריו נבדקין. בן י״ג נדריו קיימין. ובודקין כל י״ג: ר׳ ירמיה בשם ר׳ שמואל בר ר״י אמר אית דמהלפין. דרכה של אשה להיות יושבת בתוך ביתה. ודרכו של איש להיות יוצא לשוק. ולומד בינה מבני אדם: (ב) ר׳ איבו ואמרי לה בשם ר׳ בנייה והוא תני לה בשם רשב״י ב קישטה ככלה. ואח״כ הביאה לו. אית אתרין דקריין לקלעתא בנייתא. אמר ר׳ חמא ב״ח את סבור שמתחת חרוב אחד. או שקטה א׳ הביאה לו. אלא משקשטה בכ״ד מיני תכשיטין אח״כ הביאה לו. הה״ד

יד יוסף יח סנהדרין ל״ט. ילקוט ס״ז: יט ילקוט ס״ז: כ ב״ר פרשה י״ט. ופרק המפלת דף ל״ח ע״ב. סוטה דף י״א ע״ב. ועיין ש״ר פ״א סי׳ י״א: כא סנהדרין ל״א ע״ב: כב פרק קמא דקידושין: כג ירושלמי סנהדרין פ״ב. ובבלי סנהדרין כ׳ ע״א: כד שבת ל״ב. תנחומא סדר נח וסדר מצורע. וירושלמי שבת פ״ב: כה ב״ר פרשה י״ד: פ׳ יח א נדה פרק יוצא דופן. נדרים. וילקוט ס״ז: ב ברכות דף כ״א. לעיל פ״ח. קהל״ר פסוק טוב ללכת. ילקוט ס״ז. אדר״נ פרשה ד׳. זוהר תזריע דף מ״ד. אותיות דר״ע:

מתנות כהונה

וכמו שכתוב בס״א בפירש״י והוא קנה דחוק והערוך והתוס׳ פרק אלו מומין כתבו דהאי כסתות הוא בשר העגבות שהוא תחתיו כמו כר וכסת וה״כ מר אמר הדא ומר אמר הדא ולא פליגי ולכן נראה דהאי אפיפורין ר״ל עצמות העגבות שעולין מזה ומזה ע״ג הנקב כדי שלא יצטער כשיושב ע״ג הנקב וק״ל וכך משמע הלשון דקאמר כשום עליו משמע שהעיקר האפיפורין בשביל לכסות הנקב ולא להיות לכר תהתיו והארינא מפרשים על בשר העגבות שמונח תחתיו כמו כר וכסת: קבורה ופי׳ הכתו׳ (פי׳ לפי שע״י האשה נגרם לאדה״ר מיתה וקבורה) ויסגור הבשר בנחתית הארץ או ויסגור בעדו בתכריכין: למה בגניבה. בראה לו שלקח ממנו הצלע: אונקיא משקל קטן: זו גניבה בתמי׳ וכך עשה הקב״ה נטל ממנו צלע אחת והחזיר לו אשה שלמה: במטמוניות בעת השינה בהחבא ולמה לא בהקיץ: והפליגה והרחיקה ממנו מפני שהיתה מאוסה בעיניו ולקמן סוף ע״ב דריש ליה מזאת הפעם: אני כו׳. מוסיף אני להביא ראייה לדבריך שיפה אמרת: אמור הייתי. אמרתי אני בלבי להנשא כו׳: אין אנו מועילים וכו׳. שברא אותנו לקיום העולם שנאמר לשבת יצרה: יוצא לאויר העולם כשנולד פניו למטה: ממקום ברייתו הראשונה מן העפר לוקח: והאשה כו׳. מבטת למעלה כי מאיש לוקחה והוא עליון עליה בשעת הרגל דבר או רצה לומר ע״ד מה שאמרו חז״ל איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. וכלשון הראשון פירש״י ז״ל במסכת נדה בפרק המפלת: להתבסם במיני בשמים וסממנים מפני שהזוהמות מצוי בהן יותר מן האיש: וקולה הולך. הולך והומה ועושה גלגל: כיון שתתן לתוכה. לתוך הקדרה: להתפתות פירש״י לדרך ארץ אחר שכנסה ובס״א להתפייס מכעסו: טפה של מים. רמז לרצוי דברים ודברים נוחים והלוקי׳ כמו מים: תובע באשה. לדרך ארץ להנשא לו: אדם נאמן כו׳. פירש״י וכן האשה רחבה לקבל הולד משא״כ באיש שגופו צר ואינו יכול לקבל הולד: עבר עבירה כו׳. וכן האשה היא אכלה מן העץ ונתנה לאדם: גמר חלתו כו׳. כמו העיסה כשנוטל חלתה ממנה היא נגמרת ומתוקן על הווייתו כך היה העולם נגמר ונעשה בבריאות אדם: נשמתו כו׳. והנשמה קרויה נר כמו שנא׳ נר ה׳ נשמת אדם: בינה ויבן דרש לשון בינה מדלא כתיב ויבנה: אית דמהלפין. יש שמחלפין את האמור בתינוק יהא נאמר בתינוקת והנאמר בתינוקת בתינוק והוא ר״ש דסבר הכי בפרק יוצא דופן ודרש לכדר׳ חיבו: ולמד בינה. ולפיכך לענין נדרים הוא השוב גדול בנה אחת קודם לאשה: אית אתרין כו׳. יש מקום שקורין לקליעות שער האשה בנייתא לשון ויבן: חרוב כו׳. כלומר בלי קישוט ופירכוס: בכ״ד כו׳. ויבאה גימטריא כ״ד הכי איתא בספר הזוהר בשם ר״ש בספר ישעיה נזכרים כ״ד מיני תכשיטים העכסים והשביסים וגו׳ בסימן

ענף יוסף

מאד כו׳. וגם אחד לא הקין בכל מאכל זמן הזה. וע״ז אמרו שזו היא תרדמה היא מארמוט״א:

(יב) [עמדו וגרשו זא״ז] אע״ג דהיתהא לא מיפקדא אפריה ורביה. ולדידיה שוה אפשר לישא אחרת עליה ולא יצטרך לגרשה. מ״מ אשה נמי מגוה קעבדא כשתחדל כפו״ר כדכתב הר״ן ז״ל:

(יג) [אשה מבטת למקום ברייתה] וכתב היפ״ת שלמ״ד פרצוף לא שייך זה דלדידיה שניהם בשוה נבראו מן אדמה וצ״ל דגם למ״ד פרצוף נבראה תחלה פרצוף הזכר ואח״כ נאצל ממנו גם פרצוף הנקבה. ולכן אמר זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי שהיא נאצלת מעצמו ומבשרו ומאיש לוקחה זאת. ולכן כתיב מעיקרא ויברא אלהים את האדם בצלמו שנבראה רק אחד הוא הזכר. ואח״כ נאצל ממנו הנקבה וע״ז אמר זכר ונקבה ברא אותם: (חוה שנבראת מעצם) שכל דבר דומה לשורשו אשר ממנו הואצל בטבעו. והאדם שהוצב מאדמה נשאר בו טבע האדמה. והוה שנבראת מעצם נשאר בה טבע העצם כמו שהיה בעת היותה בנפרד מן אדם. ושאר הנשים ג״כ אע״פ שהן נוצרים מזו״נ בשוה. טבע כל נקבה נמשך לנקבה הראשונה. וטבע כל זכר נמשך לזכר הראשון שזה תמורת זה (יפ״ת): (מפני מה האיש מפקיד וכו׳) ע׳ ביפ״ת ומת״כ. ולפי נירצה זו יקשה מאד כי כל השאלות האלו כמה רק מפני מה משונה האשה מהאיש בדברים אלו. ולמה לא יהיו שוים כאחד. משא״כ בשאלה הזאת לפי פי׳ המפרשים השאלה הוא שיהיה להיפוך. אפוכי מטרתא ל״ל. ועוד הלא כן טבע כל בע״ח שהנקבה הרה ויולדת. ויען שמצאתי נוסחאות שאין בהם מלת זרע. לכך נ״ל שט״ס יש כאן ונ״ל מפני מה האיש מקפיד באשה ואין האשה מקפדת באיש והוא על פי מאמר הגמרא שהאיש מבקש ובורר איזה אשה שיקח ואשה אינה מקפדת כלל. כי טב למיתב טן דו כו׳. וע״ז באה התשובה במשל לבעל פקדון. כי האיש מפקיד כל טובו היינו גידול בניו הקטנים וכל צרכי ביתו ביד האשה. ע״כ הוא מחפש ודורש אחרים הגונה לו. ומפני שבא כמשל מפקדון. ע״כ נשתבשו הספרים להפוך בשאלה ג״כ מלת מקפיד במפקיד. וכבאים אחריהם הוסיפו ג״כ מלת זרע לתוספת ביאור שאין לו שחר (המגיה):

ויבן

עץ יוסף

עשה לו כסתות כדי שלא יצטער כשהוא יושב. כצ״ל (יפ״ת) ומ״ד מנעול ואפיפורין היינו כמ״ד נוי לתחתיתו דהיינו לכבודו. אלא דמ״ד נוי לתחתיתו לא אמר אלא שבית נקובתו מלמטה. וזה הוסיף היות לו מנעול ואפיפורין. ומ״ד כסתות בלבד הוא דאמר על צער הישיבה: עשה לו כסתות פירוש בשר העגבות שהוא מרובה וכך שישב עליהם שלא יצטער בישיבתו: עשה לו קבורה, ויסגור שהסגיר את הגוף בקבר. ומלת תחתנה מרמז על הקבורה מתחת לארץ (יפ״ת): עשה לו קבורה שנתן בלב אנשים לעשות כן. ואוה בתורה. על הקבורה: תכריכין לכבוד המת ויסגור שהבשר מוסגר בתכריכין מתחת לארץ (יפ״ת): (יא) למה בגנבה נראה לי שלקח ממנו הצלע: אונקיא משקל קטן: זו גנבה בתמיה. וכך עשה הקב״ה נטל ממנו צלע אחת והחזיר לו אשה שלימה: למה במטמוניות הכי קאמינא למה עשה כן במטמוניות דרך גנבה ולא בפרהסיא: בתחלה בראה וזהו זאת הפעם כו׳ לזאת יקרא אשה משמע בפעם זה ולא בפעם הראשונה. ולזו יקרא אשה ולא לאחרת והיינו הראשונה: מוספת אני על דבריך ראיה שיפה אמרת: אמורה הייתי אמרתי אני בלבי להנשא כו׳. או פי׳ אמורה כמו ה׳ האמרת. וברש״י איתא אמודה הייתי. פי׳ מלשון אומדנא: (יב) מעשה בחסיד אחד כו׳ לפרושי הא דכתיב עזר כנגדו וכדדרשינן זכה עזר לא זכה כנגדו שאם זכה זוכה לאשה כשרה להיות לו לעזר להדריכו למוטב. ואם לא זכה היא כנגדו להכשילו ברע (נזה״ק): אין אנו מועילים להקב״ה כלום. לקיים מצות הקב״ה ורצונו. כי העמדת בנים הוא קיום העולם וזהו חפצו ית׳. כי לא לתהו בראה לשבת יצרה. שהקב״ה חפץ בקיום העולם. וזה מכונה בשם תועלת: עמדו וגרשו זא״ז לפי שהגירושין היה מרצון שניהם נקט האי לישנא: שהכל מן האשה פי׳ ברובא קאמר. אבל מתרחש ג״כ שצדיקים נושאים נשים רעות ועומדים בצדקתם. ורשעים נושאים נשים כשרות ואינן מחזירים אותם למוטב (יפ״ת): (יג) מפני מה האיש כשיוצא מרחם אמו פניו למעלה ובדורות הראשונים היה הטבע כן. אבל בדורות האחרונים נשתנה טבע זו. וגם שניהם נולדים פעם למעלה ופעם למטה פניהם. ופעם מן הצד: האיש מביט למקום ברייתו. למטה מן האדמה. והאשה מבטת למקום ברייתה למעלה לגוף שממנו נבראת. ועיין בענף: להתבסם במיני בשמים וסממנים מפני שהזוהמות מצוי בהן יותר מן האיש: אם תניח בשר ג׳ ימים ואע״פ שמעצם ממש נבראת וכמ״ש בסמוך שמקשקש ועצם אינו מסריח לעולם. מ״מ היה בשר ג״כ בצלע ההוא וכדאמרו לעיל שהיתה מליאה רירין ודם (יפ״ת): האשה קולה הולך שקולה דק ונשמע למרחוק. וקול האיש עבה ואינו נשמע: כיון שנתן לתוכה לתוך הקדרה: עצם קולה הולך. שהעצם קשה ומקשקש בקדרה כפעמון ונשמע קולו. וכן קול האשה נשמע לפי שנבראת מעצם. אבל אדם נברא מאדמה ואפי׳ יקשקשו בה כמה פעמים אין הקול נשמע. ולפי שאין דרך ליתן עפר בקדרה אלא בשר. לא אמר במשל כפי הנמשל (יפ״ת): להתפתות פרש״י ז״ל לדרך ארץ אחר שכנסה ובס״א הגי׳ להתפייס מכעסו: אינו נשרה וכן אין בכל דברי ריצוי כדי להתיש כעסה והוזק לבה: תובע באשה. לישא אותה לאשה. ואין האשה תובעת באיש להנשא לו: והוא מבקש אבדתו. ולכן האיש מבקש האשה שהיא אבדתו ועצם מעצמיו וצריך אליה לשמושו ועניניו כבעלים לאבדה: מפני מה האיש כו׳ שהאשה הרה ולא האיש: יוצא ראשו מגולה. לפעמים ואינו מקפיד בדבר: לאחד שעבר עברה. וכן האשה שהכשילה לאדם בעץ הדעת והמיתתו. מתביישת: אצל המת תחלה כשמוליכין את המת הנשים הולכות לפני המטה. ואחריהם האנשים: שגרמו מיתה לכן קודמות לגמול חסד למתים לתקן קצת המעוות: ואחריו כל אדם ימשוך אותם ההולכים אחריו כולם ימשכו אחרי המת: ולפניו נשים הולכות לפניו. אין מספר. והא דאמר בנשים לשון אין מספר אפשר דג״ש יליף מעלמות אין מספר (יפ״ת): מפני מה ניתן לה מצות נדה. מצות שמירת דם נדה להיותו מטמא. ומפרש שהוא לכפר על החטא ואילולא כן לא היה מטמא כשין דם טוהר של אשה (מה״ק): ומפני מה ניתן לה חלה. פי׳ למה נתייחדו מצות אלו לאשה יותר מלאיש. שנשים מתות בשעת לידתן עליהן. והאיש אינו מת עליהן אע״פ שגם הוא מצווה על חלה והדלקת הנר (יפ״ת): גמר חלתו של עולם כדלעיל ברים פ׳ י״ד ושם פירשתי: שכבתה נשמתו של אדם ונשמה קרויה נר כדכתיב נר ה׳ נשמת אדם. לכן נתן מצות נר שבת שתהא מצות נר ותכפר על כבוי נר. ועוד דבשבת איכא נשמה יתירה (יפ״ת):

פרשה יח (א) ניתן בה בינה כו׳ וכאילו כתיב ויבן היו״ד בקמץ והכונה שבינתה נתגדל קודם בזמן מבאיש. אך כל אחד כפי בינתו: נדריה נבדקים אם ידעה לשם מי נדרה נדרה נדר: אית דמהלפי יש שמחליפין את האמור בתינוק יהא נאמר בתינוקת והנאמר בתינוקת בתינוק. והוא ר״ש דסבר הכי בפ׳ יוצא דופן ודרש ויבן לכדרב ביבי (מת״כ): (ב) קישטה ככלה כו׳ בפ׳ המגניע נדלת ופוקסת חייב בשבת משום בונה וכי דרך בנין בכך אין כדדרש ר״ש בן מנסיא מ״ד ויבן ה׳ אלהים את הצלע מלמד שקלעה וכו׳: אית אתרין כו׳ יש מקומות שקוראין לקליעת שער האשה בנייתא לשון ויבן וכן בתרגום נקרא שער בניתא. ועיין בערוך ערך טוניתא: שמתחת חרוב אחד כו׳ כלומר בלי קישוט ופירכוס. אינו כן אלא ויביאה אל האדם משקשטה כו׳. דריש מדכתיב ויבאה חסר יו״ד נק ב׳ לאל״ף בגי׳ כ״ד (הכי איתא בס׳ הזוהר) היינו לומר שקשטה בכ״ד מיני קישוטין שהתכשיטין הם כ״ד במספר כמ״ש

ג הה"ד (יחזקאל כח) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה וגו'. רבנן ורשב"ל. רבנן ד אמרי עשר. ור"ש אמר י"א. ר' חמא בר חנינא ורשב"ל תרוויהון אמרין כלל ופרט. עשה את הכלל מוספת לפרט והכל בכלל. כל אבן יקרה מסכתך כלל. אודם פטדה ויהלום תרשיש וגו' פרט. הכל בכלל כל אבן יקרה מסכתך. ר' לוי ור' סימון. ה חד אמר ט' וחד אמר י'. מ"ד עשר כרבנן. ומ"ד ט' הדין דהב דהכא לית הוא חופה. ר' אחא ב"ח אמר עשה כתלים של זהב. ובתי קריות של אבנים טובות ומרגליות ר' אלעזר בר ביסנא בשם ר' אחא אמר אפי' קורקוסים של זהב עשה לו: (ג) ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר ויבן כתיב. ו התבונן מאין לבראתה אמר לא אברא אותה מן הראש. שלא תהא מיקרת ראשה. לא מן העין. שלא תהא סקרנית. ולא מן האוזן. שלא תהא צייתנית. ולא מן הפה. שלא תהא דברנית. ולא מן הלב. שלא תהא קנתנית. ולא מן היד. שלא תהא ממשמשנית. ולא מן הרגל. שלא תהא פרסנית. אלא ממקום שהוא צנוע באדם. ז אפי' בשעה שאדם עומד ערום. אותו המקום מכוסה. וע"ל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר לה. תהא אשה צנועה. אשה צנועה. אעפ"כ (משלי א) ותפרעו כל עצתי. לא בראתי אותה מן הראש. והרי היא מיקרת ראשה. שנא' (ישעיה ג) ותלכנה נטויות גרון. ולא מן העין. והרי היא סקרנית. שנא' (שם) ומסקרות עינים. ולא מן האוזן. והרי היא צייתנית. שנא' (בראשית יח) ושרה שומעת פתח האהל. ולא מן הלב. והרי היא קנתנית. שנא' (שם ל) ותקנא רחל באחותה. ולא מן היד. והרי היא ממשמשנית. שנא' (שם לא) ותגנוב רחל את התרפים. ולא מן הרגל. והרי היא פרסנית. שנא' (שם לד) ותצא דינה. ח רב חסדא אמר בנה בה מגורות יותר מן האיש. רחבה מלמטה וצרה מלמעלה. כדי שתהא מקבלת עוברים: (ד) ויביאה אל האדם. ט אמר ר' אבין טבוי לקריה דמלכא שושביניה: (ה) ויאמר האדם זאת הפעם. ר' יהודה בר ר' אמר. י בתחלה בראה לו וראה אותה מלאה רירין ודם והפליגה ממנו. וחזר ובראה לו פעם שנייה. הה"ד זאת הפעם זאת היא של אותו הפעם. זאת היא שעתידה להקיש עלי כזוג. המד"א (שמות כח) פעמן זהב ורמון. זו היא שהיתה מפעמתני כל הלילה כולה: בעון קומי רשב"ל. מפני מה אין כל החלומות מיגעין את האדם. וזו מיגעת את האדם. אמר ליה שמתחלת ברייתה אינה אלא בחלום שנאמר (בראשית ב) עצם מעצמי ובשר מבשרי: אמר ר' תנחומא. נשא אדם אשה מקרובותיו. עליו הוא אומר עצם מעצמי: (ו) לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. יא מכאן שניתנה תורה בלה"ק. ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון אמרי כשם שניתנה תורה בלה"ק. כך נברא העולם בלה"ק. שמעת מימיך אומר גיני גינייא. אנתרופי אנתרופיא. גברא גברתא. אלא איש ואשה. למה שהלשון הזה נופל על הלשון הזה: (ז) על כן יעזב איש. יב תניא גר שנתגייר והיה נשוי לאחותו בין מן האב בין מן האם יוציא. דברי ר"מ. וחכ"א מן האם יוציא. מן האב יקיים. שאין אב לעכו"ם. אתיבון ליה והא כתיב (בראשית כ) וגם אמנה אחותי בת אבי היא וגו'. א"ל יג בשיטתן השיבן. אתיב להון ר"מ (שם ב) ע"כ יעזב איש את אביו ואת אמו. א"ר יוחנן ופשטו ליה על כן יעזב איש את אביו ואת אמו הסמוך לאביו הסמוך לאמו. אתיב ר' אבהו והכתיב (שמות ו) ויקח עמרם את יוכבד דודתו. א"ר שמעון בריה דר' אבהו. מעתה אפי' כבני נח לא היו ישראל נוהגים קודם מתן תורה אתמהא. א"ר לוי ופשטו ליה ע"כ יעזב איש וגו'. הסמוך לו מאביו. הסמוך לו מאמו: (ח) ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר. יד בני נח על הנשואות חייבין. ועל הארוסות פטורין. ר' יונה בשם ר'

יד יוסף ג עיין בל"ב מדות של ריה"ג מדה י"ז : ד פדר"א פרשה י"ב. ב"ב דף ע"ה. ועיין זוהר סדר פקודי דף רמ"ב. פסיקתא רבתי פ' י"ד. ילקוט יחזקאל. ובאותיות דר"ע אות י"ב חופות עשה לו : ה ויק"ר פ"כ. קהל"ר פ' מי כהחכם : ו דברים רבה פ"ו. תנחומא סדר וישב. ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה רמז רס"ה : ז (אפי' בשעה שאדם עומד ערום אותו המקום מכוסה). כ"ז הוא מיותר ולא גרסינן לה. ועיין פרשה כי תצא (מעריך) : ח ברכות ס"א. עירובין י"ח. שבת דף ל"ג. נדה דף מ"ה : ט עירובין דף י"ח. ברכות דף ס"א : י לעיל פרשה י"ז : יא לקמן פ' ל"א. וילקוט סדר זו : יב סנהדרין דף נ"ח. ירושלמי פרק נושאין. וילקוט ס"ז. יג לקמן פרשה נ"ב סי' י' : יד ירושלמי פ"ק דקידושין. ועיין סנהדרין דף נ"ז :

ענף יוסף

פרשה יח (ג) [ויבן התבונן כו'] שהענין הוא על דרך הטבע כי אף שהכח הוא בכל הגוף עכ"ז התגלות הכחות המה מיוחדות בכל אבר פרטי בטבעו. כראש להתגאות ולילך בקומה זקופה וטבע העין לחקור להזולת שיתמוד יופיה. והאוזן תאב לשמוע. והפה לדבר. והלב לקנאה על טוב הזולת כי הוא המתפעל הראשון. והרגל טבעה להלוך. ואם היתה נוצרת מאיברים פרטים כאלה יהיו בה התגברות הכחות האלה מהאבר המכוון לה. וע"כ בראה ממקום אשר בטבעו להיות צנוע כי האדם בוש להראותו בגלוי. וע"כ ימצא בה מדת הצניעות בטבע. והוסיף עוד שעל כל אבר ואבר היה אומר לה תהיה צנועה. כלו' שנתן בה טבע מיוחדת יותר מאיש (שאין מטבעו להתבייש כאשה) שתתבייש בכל איבריה מעשות דבר שאינו הגון ומסיים המדרש אפילו הכי כתיב ותפרעו כל עצתי כו'. ומביא ראיה איך שאף הנשים הכשרות והצנועות עכ"ז נמצא בהם שמץ מן המדות המגונות האלה :
אינן

מתנות כהונה

בסימן ג' ונראה דהא דכתיב התם טופס לא קחשיב דאינו תכשיט אלא מתכשמות בריה טוב ואין לו עיקר : הה"ד כו'. סיפיה דקרא ביום הבראך כוננו ומייתי ליה לראייה על רוב כבוד שעשה לו הקב"ה : רבנן אמרי י"ד חופות עשה לו ור"ש אמר י"א וכל זה מבואר בב"ב (ע"ה) קצת בענין אחר : הכל בכלל כו'. והאי כל נוסף על הכלל ולרבות חופה אחת והכי סבר מר זוטרא בפרק הספינה והכמים סברי כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט ובפרטן הם עשרה מינים טובות : הדין דהב כו'. הזהב הזה הכתוב כאן אינו חופה מדקחשיב לבסוף והכי סבר ר' יוחנן בפרק הספינה : ובתי קריות. לשון תקרה אכסדרה מלא חלונות כדי שיהיה קר מן הרוח : קורקסים הקרסים : ויבן כתיב ולא כתיב ויבנה שיהיה לשון בניין עכ"פ : מיקרת ראשה. לשון גבהות וגאוה ועילוי קומה ומתוך גירסת הילקוט נראה שצריך להיות שלא תהא מקול' את ראשה ולקמן בפ' כי תצא לא גרס ליה כלל : סקרנית מבטת ומבקשת לראות את הכל : צייתנית מבקשת לשמוע כל דבר : שלא תהא קנתנית גרסינן לשון קנאה : ממשמשנית לנגוע ולמשמש כל דבר : פרסנית לשון מפרסת פרסה כלומר יצאנית : ממקום שהוא צנוע כו'. איתא כמ"ד עילעא חד נטל וכו' והוא מכוסה מן הירך והכרס : מגורות דיוריס דרך מדור ובניין וזהו ויבן ל' בניין : מקבלת עוברים. הוולדות : טבוי לקריה כו'. טוב ואפרי לבן עיר שהמלך נעשה שושבינו. לקרי' לשון קרי' וכפר ועיין ערך קרייה : והפליגה והרחיקה : זאת היא של אותו הפעם. זאת היא של הפעם הראשון : להקיש עלי כזוג. כלומר שתתרעם עלי וכן היה לבסוף שהיתה מיללת עליו בקולה : מפעמתני מקשקשת ומפעמת את רוחי כל הלילה ע"י הרהור וכדמפרש ואזיל וזו מייגעת כו'. שהאדם רואה קרי בחלומו נתייגע כאילו שמש מטתו בהקיץ : מכאן שנתנה כו'. המדרש הזה גם הוא לקמן בפ' ל"א ודייק שנתנה תורה בלשון הקודש ממה שנאמר עשה לך שרף שעשאה מנחשת מפני שלשון נופל על הלשון ודברי הקב"ה הוו עשה לך שרף דהיינו נחש בלשון קדש ולכן עשאה מנחשת ולכן נראה שהמדרש הועתק הנה ומה שאמר מכאן שנתנה התורה כו' אחר על עשה לך שרף : גיני אנתרופי גברא כו'. כולם היו בלשונות מחולפות ואין נופל על הלשון לומר גינייא אנתריפו גברתא אלא איש ואשה שמענו כו' וכן פי' בערוך ערך אנתרופי : בשיטתן לפי דבריהם שהם אין חוששין לזרע האב לכך אמר כן כדי שלא יקחוהו ממנו ולפי האמת לא היתה אפי' בת אביו אלא בת אחיו אלא בת הרן ובני בנים הרי הם כבנים : על כן יעזב וכו'. פירש"י דמשמע אחותו מן האב או מן האם יעזוב ודבק באשתו שאינו קרובתו ומפני הסמוך לו מן האם או מן האב כגון אחות אביו מאמו או אחות אמו מאמו אבל אחות אביו ואמו או אחותו מן האב לית לן בה : ויקח עמרם כו'. פירש"י מאי להו שהיתה דודתו מאם וקשה לתרווייהו דאסרי אחות האם ומשני : אפילו כבני נח כו'. בתמיה אלא פשטו ליה : על כן יעזב כו'. אי היתה אחות אביו מן האב ולא קשיא א"כ תקשי לר"מ י"ל דר"מ דרש את אביו ואת אמו אחותו ממש או מן האב או מן האם אבל אחות אב ואם לא נאסר עליהם וכ"מ בהב"ה וכתב שמלא כן בתוספות : על הנשואות כו'. פירש"י דדייק ודבק באשתו שנהג עמה דרך אישות :
וכי

עץ יוסף

כמ"ש בשה"ש רבה ואח"כ הביאה והעמידה לפניו. והכ"ד תכשיטין הם אותם המנויים בישעיה העכסים והשביסים וגו' : הה"ד בעדן גן אלהים היית דמיניה ילפינן שעשה הקב"ה חופות לאדם בגן עדן דכמו שקישט את חוה ככלה כך עשה חופה לאדם כחופת חתנים : מסוכתך היינו חופה שמסכך על האדם כמו סוכה : רבנן ור"ש מייתי מילי דרבנן ור"ש דמיירי בפי' החופות (יפ"ת) : רבנן אמרי עשר חופות עשה לו הקב"ה דהיינו אודם פטדה וגו' עד וזהב. אבל כל אבן יקרה לא חשיב דהוא כלל ואח"כ פרט. מאי כל אבן יקרה דהיינו אודם פטדה וגומר. וס"ל דאין בכלל אלא מה שבפרט : ור"ש אמר י"א דחשיב כל אבן יקרה חופה באנפה נפשה דס"ל דכלל ופרט בא הכלל להוסיף על הפרט כדמפרש ואזיל : הדין דהבא דהכא לית הוא חופה. דכל אבן מסוכתך כתיב אבל זהב מלאכה אחריתא שנתן לו ג"כ זהב לצורך שמושו לא שעשה לו חופה ממנו (יפ"ת) : ובתי קריות לשון תקרה אכסדרה מלאה חלונות כדי שיהא קר מן הרוח : קורקוסי' הקרסים : (ג) ויבן כתיב וקרינן היו"ד בקמץ והוא לשון בינה דיש אם למסורת : מיקרת ראשה לשון גבהות וגאוה שהולך דרך קומה זקופה בראש (מה"ק) : סקרנית ענין ראייה : צייתנית מבקשת לשמוע כל דבר. ודרך העומד לשמוע לילך רכיל ולגלות מדנים : שלא תהא דברנית. הרבה ותבא לדבר לה"ר : קנתנית פי' קנאית. שהקנאה בלב : משמשנית לנגוע ולמשמש כל דבר : פרסנית מלשון מפרסת פרס' כלו' יצאנית (מת"כ) : ממקום שהוא צנוע באדם. היינו מן הירך כדאיתא לקמן סדר כי תצא שהוא מקום צנוע ומכוסה : שומעת פתח האהל. דמשמע שפתחה אזנה לשמוע דברי המלאכים : ולא מן הפה והרי היא דברנית שנאמר ותדבר מרים. כצ"ל וכן הוא בפ' כי תצא : ותקנא רחל אע"ג דדרים לקמן שקנאה במעשיה הטובים מ"מ לא אית בה מדת קנאה אף שהיה. וכן ותגנוב רחל את התרפים שלשם שמים נתכוונה (יפ"ת) : בנה בה מגורות שבנאה כבנין אוצרות. מגורות אוצרות. שדרך לבנותן קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי שיהא כובד המשא על הקרקע ולא על הכתלים. וכן עשה באשה שהאם של האשה רחב מלמטה וקצר מלמעלה : (ד) טבוי לקריה כו' אפרי וטוב לבן כפר שהמלך נעשה שושבינו כי הוא לו לכבוד ולתפארת. ונישואת הזווג מצורך : (ה) בתחלה בראה לו כו' נתבאר לעיל פ' י"ז סי' י"א : של אותה הפעם של עכשיו ישרה בעיני ונושאת חן בעיני : שעתידה להקיש עלי כזוג. הוא דרש אחר שדורש הפעם מלשון פעמון. ור"ל זאת היא שתתרעם עלי. וכן היה לבסוף שהיתה מיללת עליו בקולה (מת"כ) : כד"א פעמון כו' כלומר כפעמון המקשקש : זו היא שהיתה מפעמתני כל הלילה כולה. כצ"ל ר"ל שעתידה לפעמתני. שע"י ההרהור ביום יהיה כל הלילה בחלום בענין זה שההרהור זה קשה מכל הרהור : וזו מיגעת את האדם. שהרואה בחלום שהוא נזקק לאשה הוא מתפעל ומתיגע ורואה קרי בפועל. וע"ז אמר הטעם לפי שתחלת ברייתה של האשה אינה אלא בחלום בשעת השינה. ולכן גם דמיונה פועל בחלום. וה"נ שתחלת ברייתה אינה אלא בחלום שנא' ויבן ויקח וגו'. ומה שנאמר עצם מעצמי הוא שייך למימרא הסמוכה (יפ"ת) : עליו הוא אומר כו' כלומר בו נתקיים עצם מעצמי. שקרובתו היא עצמו ובשרו ובהיותה עצם מעצמיו חביבה עליו ודעתו עליה תמיד ומחבבה ביותר : (ו) שנתנה תורה בלה"ק כתבו היפ"ת והמה"ק דיותר שייך לומר מכאן שנברא העולם בלה"ק. ופירושו שכך היה לשון האדם מתחלת הבריאה. ולגירסתנו פירושו כאלו נתנה בלשון אחר לא יתכן שיפרש הכתוב על לשון שלא נתנה בו התורה : כך נברא העולם בלה"ק. ר"ל ע"כ צריך לומר שביום בריאת העולם לא היתה השפה האחת זולתי עברית להיות כי נקראת אשה כי מאיש לוקחה זאת. ר"ל שם אשה נגזר מגזרת איש. אבל בלשונות אחרות לא נמצא כן שנא' על שם האשה בלשון יוני אנתריפי (לפירוש הערוך) מגזרת אנתרו שם האיש (כי בלשון יונית אנתרו שם האיש. וגיני שם האשה ולא נגזרו זה מזה). וכן בלשון ארמי שם האיש גברא ושם האשה איתתא. ולא היה מן הצורך להביא ראיה על שאר הלשונות כי אם מלשונות הללו שהם קדמות ומשובחות : (ז) יוציא דברי ר"מ ס"ל לר"מ דמקודם היה אסור באחותו בין מן האב בין מן האם. והילכך הבאה נמי אע"פ שהוא כקטן שנולד דמי. מ"מ יוציא. שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה : וחכמים אומרים כו' שהם סברי דמקודם אינו אסור אלא באחותו מן האם. הילכך מן האב יקיים דהכא ליכא למיחש שמא יאמרו כו' : והא כתיב וגם אמנה אחותי בת אבי היא וגו' אך לא בת אמי ותהי לי לאשה. הרי שעיקר האיסור אם היתה בת אמו. אך בת אביו אין איסור : בשיטתן השיבן פי' שבאמת לא היתה לא בת אביו ולא בת אמו. כי אם בת אחיו בת הרן כמ"ש לקמן סוף פ' ל"ח בהדיא. אך כאן אמר להם לפי מה שאמרו הם ולמה אמרת אחותי וסברו אחותו באמת. ולא"כ אמר שקר לגמרי. ע"ז השיבן שלא היה שקר גמור שמצד האב יש לו קרבות עמה שהרן היה אחיו מצד האב ולא מצד האם. שמ"ש אחותי פירושו קרובתי : אתיב להון ר"מ כו' דמשמע ליה אחותו מאביו ואחותו מאמו. והשיבו לו דאביו ואמו היינו הסמוך לאביו כו' ר"ל אחות אביו ואחות אמו : אתיב ר' אבהו כו' דאי אחות האב ואחות האם אסר רחמנא היכי נסיב עמרם ליוכבד דודתו שהיתה אחות קהת אביו. ומפרש דבריו בנו ר"ש ואמר וכי אפילו כבנ"נ לא היו ישראל נוהגים קודם מ"ת. ומשני ר' לוי אליבא דרבנן דאביו ואמו הסמוך לו מאביו כו' כלומר אחות האב מן האם. וכן אחות האם מן האם דהכי סמוכות לו. ויוכבד אחות קהת מצד אב הואי לא מצד האם (יפ"ת) ור"מ דרש את אביו ואת אמו אחותו ממש אבל אחות אב ואם לא נאסר עליהם (מת"כ) : (ח) על הנשואות
היינו

ר' שמואל אמר. זונה שהיא עומדת בשוק ובאו עליה שנים. הראשון פטור והשני חייב משום בעולת בעל. וכי נתכוון הראשון לקנותה בבעילה. הדא אמר בעילה בבני נח קונה שלא כדת. ומניין שאין להם גירושין. ר"י בר' סימון ור' חנין בשם ר' יוחנן אמר שאין להם גירושין. או ששניהם מגרשין זה את זה. א"ר יוחנן אשתו מגרשתו ונותנת לו דופרין: תני ר' חייא. עכו"ם שגירש את אשתו. והלכה ונישאת לאחר. והלכו שניהם ונתגיירו. איני קורא עליו (דברים כד) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה וגו'. ר' אחא בשם ר' חנינא בר פפא אמר בכל ספר מלאכי כתיב ה' צבאות. ובכאן כתי' אלהי ישראל. שנא' (מלאכי ב) כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל כביכול לא יחול שמו אלא על ישראל בלבד: א"ר חגי בשעה שעלו ישראל מן הגולה. נתפחמו פני הנשים מן השמש והניחו אותן. והלכו להם ונשאו נשים נכריות. והיו מקיפות את המזבח ובוכות. הוא שמלאכי אומר (שם) וזאת שנית תעשו. שנייה לשטים. כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה. אמר הקב"ה מאן קביל מהם בכי ואנקה. משגזלת וחמסת ונטלת יפיה ומנה אתה משלחה. אתמהא. ומניין שהן מוזהרין על גילוי עריות כישראל. שנאמר ודבק באשתו טו ולא באשת חבירו. ולא בזכור. ולא בבהמה. ר' שמואל ור' אבהו ור' אלעזר בשם ר' חנינא אמרו. בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה. א"ר אסי כל איסור שכתוב בבני נח לא בעשה ולא בלא תעשה אלא במיתה. והיך עבידא (בראשית ב) ודבק באשתו טז והיו לבשר אחד. למקום ששניהם עושים בשר אחד: (ט) ויהיו שניהם ערומים יז א"ר אליעזר שלשה הן שלא המתינו בשלותן שש שעות. ואלו הן. אדם. וישראל. וסיסרא. אדם שנא' (שם) ולא יתבששו. יח לא באו שש שעות והוא בשלותו. וישראל שנא' (שמות לב) וירא העם כי בשש משה. יט כי באו שש שעות ולא בא משה. סיסרא שנא' (שופטים ה) מדוע בשש רכבו לבא. בכל יום היה למוד לבא בג' בד' שעות. ועכשיו באו שש שעות ולא בא. הוי ולא יתבששו: (י) והנחש היה ערום. כ לא היה צריך קרא לומר. אלא ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו וגו'. א"ר יהושע ב"ק להודיעך מאיזו חטייה קפץ עליהם אותו הרשע. מתוך שראה אותן מתעסקין בד"א נתאוה לה. כא א"ר יעקב דכפר חנין שלא להפסיק בפרשתו של נחש:

פרשה יט

(א) והנחש היה ערום. א כתיב (קהלת א) כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב. ע"י שאדם מרבה עליו חכמה. הוא מרבה עליו כעס. וע"י שהוא מוסיף דעת. הוא מוסיף עליו מכאוב. אמר שלמה ע"י שהרבתי עלי חכמה. הרבתי עלי כעס. ועל ידי שהוספתי עלי דעת. הוספתי עלי מכאוב. שמעת מימך אומר. ב חמור זה יוצא צינה עליו. כמה חכבים באה עליו. והיכן הן יסורין מצויין. על ב"א. רב אמר אין ת"ח ג צריך התראה. א"ר יוחנן ככלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן. אם מתפחמין קימעא הן אבודין. אבל ד כלי פשתן הארבליין. כמה הן. וכמה דמיהם. תני ר' ישמעאל ה לפום גמלא שיחנא. בנוהג שבעולם שני ב"א נכנסין לקפילין. ח"א אייתי קופר צלי. ופיתא נקייה. וחמר טב. וח"א אייתי פיתא ותרדין. דין אכל ומתנזק. ודין אכל ולא מתנזק. הוי על דין היא רבה. ועל אותרן לית היא רבה: תנא בשם ר"מ לפי גדולתו של נחש היה מפלתו. ערום מכל. ארור מכל. ר' הושעיא רבה אמר. דקרטים היה עומד כקנה ורגלים היו לו

יד יוסף טו עיין סנהדרין נ"ח ע"ב: טז עיין זוהר סדר פקודי דף רנ"ט: יז ילקוט ס"ז: יח יונתן פסוק י"ב: יט ש"ר פרשה מ"א. תנחומא כי תשא סי' י"ט: כ לקמן פרשה פ"ס. וילקוט ס"ז: כא לקמן פ"כ סי' י"א: פי"ט א ילקוט ס"ז. אגדת שמואל פ"ו. קה"ר ובשוח"ט: ב עיין שבת נ"ג. מ"ק י"ב: ג סנהדרין מ': ד כמ"ש (הושע י') כשוד שלמון בית ארבאל: ה כתובות ס"ז. סוטה דף י"ג. כתובות ק"ד:

מתנות כהונה

וכי נתכוין כו'. בתמיה א"כ אינה אשת איש עדיין: שלא כדת. כלומר אפי' לא נתכוין לשם קידושין וזהו שלא כדת תורה ודייק מדכתיב ודבק באשתו ע"י דיבוק כבר היא אשתו כך פירש"י: מניין שאין להם כו'. בירושלמי גרס מניין שיהא להם: בשם ר' יוחנן. פירש"י ודבק באשתו מלמדנו שיהיו שוים ויהיו שניהם בשוה לבשר אחד ואין אחד מהם יכול לגרש חבירו אלא זו את זה וזה את זו: א"ר יוחנן משמיה דנפשיה. עמד על בירורו של דבר שהוא אינו יכול לגרשה שעליו כתיב ודבק וגו' אבל היא יכולה לגרשו: דופרון פרש"י כתובה כפולה כיון שהוא אינו רוצה: דו. שנים: פורנא. כתובה והאי לבשר אחד דרש ליה כדלקמן: אלא על ישראל. מפרשים בירושלמי במסכ' ע"ז פ' השוכר גירושי ישראל נקראו גירושין ולא של עכו"ם וא"כ מה שנשאה השני הוי בעילת זנות: נתפחמו נעשו שחורות ל' פחמין: שנייה לשטים. כראשונה דבקו בנכריות בשטים בערבות מואב וזאת היה פעם שני: ואנקה וגו' גרסי'. מתוך פירש"י למדתי דה"ג מאן יקבל מהן מבכי ואנקה כו'. פי' מי יוכל לקבל מהם זבח ומנחה מפני בכי ואנקה שגורמים לנשותיהם: משגזלת וכו'. סיפי' דקרא קדרים וכסה חמס על לבושו: והאיך עבידא. מצאתי בפירש"י והיאך יבא עליה מאחר שאסור שלא כדרכו ומשני ודבק וכו' ועי"ל היאך נעשה ומאין נלמד וכן הוא בירושלמי בן נח שבא על אשתו שלא כדרכו נהרג מה טעם ודבק כו' נלמד שיהא אסור שלא כדרכו: ולא יתבוששו. נוטריקון ולא באו שש שעות: אלא ויעש. עיין בפירש"י ז"ל בחומש: מאי זו חטייה. וזהו נחשב להם עון אשר חטאו שעסקו בתשמיש לעין כל: שלא להפסיק. כדי להפסיק ולסיים בדבר טוב ולא בפרשתו של נחש שיש בו קללת העולם כולו וסיים בכתנות עור שהוא גמילות חסד ורחמים ואף כי לפי תורתו של ר"מ שהיה כתוב בו כתנות אור מאורו של מעלה וכן משמע שוב בפירוש רש"י לקמן פ"כ: מרבה עליו כעס. כמו שמצינו גבי שלמה שסמך על רוב חכמתו ואמר אני אל ואוכל לעמוד וארבה כסף וסוסים ונשים ולא אסור מדבר ה' ולבסוף נכשל בשלשתן והכעיס להקב"ה או י"ל כי כל אדם נתפש לפי רוב חכמתו כמש"ה וסביביו נשערה מאוד שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה והחבר א"צ התראה וכדלקמן וע"י שהוא מוסיף דעת ר"ל מאחר שנבראת אדם בן דעת ולפיכך הכרח הטבע נותן שיהיה האומר המקבל התורה יותר זך ונקי כמו שהאריך בזה בעל העקידה בפרשה זו ולפיכך לפי רוב זכותו הוא מעותד יותר לכל נזק וכל חולי יותר מן הבהמות וחיות השדה והאב"א פי' אדם בן דעת יכול לשמור עצמו מכל צער ונזק לפיכך טבעו רך וחלש ויכהו צינה כו'. משא"כ בהמה שמתוך שאינ' בת דעת טבעה חזק ושומר פתאים ה' ולקמן במדרש קהלת (א' י"ח) משמע דקאי נמי על זה שהקב"ה מדקדק אחריו לפקוד עליו עונותיו וכן משמע במדרש שמואל שגרס הרביתי עלי יסורין: חכבים מיני שאין צריך לחכך בשבילם ובערוך גרס אכבים ופי' בו קור ועיין בפ' כ"ה ובקהלת: אין ת"ח כו'. וכדפירשתי לעיל והמשל מבואר: מתפחמין ל' שחרות ופחמין: הארבליין הבאים ממקום הנקרא ארבל וע"ל במדרש קהלת והערוך גרס ארבל: כמה הם וכו'. כלומר אין דמי שווין כלום ואף נתפחמו מה בכך וכן הוא במדרש שמואל: לפום גמלא שיחנא. לפי גודל וחוזק הגמל כן הוא המשא שמניחין עליו: לקיפילין לחנות שמוכרים בו מיני מאכל והמוכר נקרא קפילא: קופר כו'. בשר צלוי ופת נקייה ויין טוב: פתא פי' פת קיבר ותרדין מין עשב: דין אכל פת נקייה וכו'. המאכל מזיקו אע"פ שאוכל מאכלים דקים וטובים מפני שאין נפשו יפה עליו וטבעו רך והשמי' וזה שאכל המאכל הגס אינו ניזוק מפני שכחו גדול וטבעו חזק ונפשו יפה עליו והנמשל מבואר: רבה גדול ולא יוכל לסובלו ולעכלו: דקרטים ראשו זקוף ואדון על כל החיות עיין בערוך קרטים וכן מצאתי בפירש"י

עץ יוסף

חייבין. כדכתיב הנך מת וגו' והיא בעולת בעל. על הבעולות חייבין ולא על הארוסות: משום בעולת בעל שאינו תלוי רק בבעל הראשון: וכי נתכוון זה. כו' הא בעילת זנות הוה: קונה שלא כדת. דהכא בביאה תליא רחמנא דכתיב והיא בעולת בעל משמע דבעולה אסורה אף שלא כוונת קנין: שאין לה גירושין פי' כדיננו שמגרשה בגט. אלא שתשב עם בעלה או כשיצאתה מביתו ויפרדו זה מזה הוו להו גירושין. וז"ש או שאין להם גירושין או ששניהם מגרשים זה את זה דהיינו שכל אחד נפרד מהשני וביד איזה משניהם הדבר מסור להתפרד כיון דלא בעו גט. ומה שאמר אח"כ ר' יוחנן אשתו מגרשתו כו' ה"ה דהוא נמי מגרשה ומוציאה מביתו אם ירצה (יפ"ת): דופרין פירש"י כתובה כפולה. דושנים פורין כתובה: תני ר' חייא ב"נ שגירש כו'. שאין בדין גירושין כישראל אלא כדאמרן. וע"כ לא שייך בהו קרא דלא יוכל בעלה הראשון (יפ"ת): כביכול לא יחול שמו כו' ובירושלמי גרס ללמדך שלא ייחד הקב"ה שמו בגירושין אלא בישראל בלבד: נתפחמו נעשו שחורות לשון פחמין: והיו מקיפות את המזבח. והיו הנשים מקיפות את המזבח: שנייה לשטים כי שם נכשלו בבנות מואב: את מזבח ה' בכי ואנקה. מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם. אמר הקב"ה מאן קביל מהם מבכי ואנקה כנ"ל. ופי' דקמפרש מאי דכתיב בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה. שאמר הקב"ה מי יקבל מהם מנחתם אחר שעשקו את נשותיהם וגרמו להם בכי ואנקה (יפ"ת): משגזלת וחמסת כו' סיפא דקרא קדרים וכסה חמס על לבושו שגזלו מנשותיהם בגדיהם וכלי המדתם ונטלו יפים שהוליכום כל הדרך מבבל לא"י בחמה ונתפחמו פניהם: לא בעשה ולא בל"ת. אין איסוריהן הלוקין בדין עשה ול"ת כמו בישראל אלא כל איסוריהן במיתה: והיאך עבידא פי' איך אתה דורש כך. ולשון הירושלמי מ"ט. ומשני דכתיב והיו לבשר אחד למקום ששניהם עושים בשר אחד שהם מולידים. בפרט לשלא כדרכה: (ט) שלא המתינו בשלותן כו'. שלא נמשך שלותם ששה שעות ביום: ואלו הן אדם לפי הפדר"א פ' י"א שבשעה שביעית נזדווגה לו חוה. שמינית נצטווה. תשיעית עלו למטה שנים וירדו ארבעה. עשירית הכניסו לג"ע ועבר על הצווי. י"א נידון. י"ב נתגרש. הרי שלא היו בשלותן ו' שעות שתחלת שלותן היה כשנזדווגה לו חוה בז'. ובי"א נידון ואבדו שלותן. וע' בויק"ר ריש פ' כ"ט חשבון אחר. וכאדר"נ חשבון אחר. וע' ש"ר ריש פ' ל"ב. וע' ילקוט כאן וילקוט שופטים ה': וישראל לא עמדו בשלותן ששה שעות ביום הארבעים שקלקלו בו בשעה ששית כדלקמן: ולא יתבוששו דרמיז נמי בו לשון שש. ויהיה לפ"ז פי' הכתוב ויהיו שניהם ערומים. מחמת כי לא היה תאוה עודנה בקרבם מאומה. אך שלותם לא נתבוששו אפי' שש שעות: כי בשש משה מדלא כתיב בפירוש לשון איחור דשייך ביה נמי לשון שש: ולא בא משה היינו שלא בא בזמן הקבוע לו לפי חשבונם כדאיתא בש"ר פ' מ"א ובתנחומא סדר תשא: היה למוד לבא כו' היה רגיל לבא מגילות המלחמה בג' וד' שעות. ורמז הכתוב שהגיע מפלתו בשעה ששית. וע' בזה"ק הנ"מ בענין שש שעות: (י) לא היה צריך קרא לומר אלא ויעש כו'. לקמן פ' פ"ה. שלאיזה ענין אמר בהם ערומים. לומר שלכך עשה להם בגדים וכמ"ש ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וא"כ היה צריך להסמיך כאן מיד פ' ויעש. שהלבים הערומים. ולמה כתב כאן פ' והנחש היה ערום: להודיעך כו' שלכך סמך פה הכתוב והנחש היה ערום להודיעך כו'. מתוך שראה אותם מתעסקים בתשמיש כי אז לא התבוששו ונתעסקו בזה לעין כל. כי עדיין לא הכירו דרך הצניעות באשר לא היה בהם יצה"ר. ומאז נתאוה הנחש להוה ונטל עצה בלבו להכשילם וכדלקמן פ"ך (נזה"ק): א"ר יעקב כו' שלא להפסיק בפרשתו של נחש שנזכר בו קללת העולם כולו. אלא סיים בתיקון מלבושי כבוד שהוא טוב:

פרשה יט (א) כתיב כי ברב חכמה רב כעס כו'. הורה בזה שכמו שמאמר שברוב חכמה הוא מה שהאדם מרבה עליו חכמה. כן הכעס והמכאוב הם עליו ממש (יפ"ת): הוא מרבה עליו כעס מלמעלה שנענש כפי שיעור חכמתו כדמסיק רב ת"ח אין צריך התראה. וסביביו נשערה מאד: וע"י שהוא מוסיף דעת כו' כי כל מי שיש לו יותר דעת לשמור עצמו מכל נזק. מוסיף עליו מכאוב בהעדר השמירה. אם לא במקום זכות או מע"ט. וכן אמרו אין שוטה נפגע שאינו מרגיש בחסרונו ובקורות הזמן: ע"י שהרבתי עלי חכמה כדכתיב ויחכם מכל האדם: הרבתי עלי כעס כי הוא נענש לפי רוב חכמתו שנתקיים בו וסביביו נשערה מאד: וע"י שהוספתי עלי דעת כו' שהרגיש שלמה בנפשו שכפי ערך תו' דעתו הוסיף מכאוב בעניני עולם הזה: והיכן יסורין מצויין בב"א. כי לפי שהאדם טבעו רך וחלש הוא מעותד לפגעים רק שבידו לשמור א"ע מהם. אבל בהמה אינה בת דעת וטבעה חזק. ועל כיוצא בזה נאמר שומר פתאים ה' שאין בידם להשמר: חכבים מיני שאין צריך להכך בשבילם (מת"כ): אין ת"ח צריך התראה. שהוא נתפש אף בשוגג הקרוב למזיד. דשגגת תלמוד עולה זדון. והטעם האמיתי הוא שכל אדם נענש כפי מעלתו וסביביו נשערה מאד. והת"ח לפי מעלת נשמתו ומדרגתו אף פגם מעט עושה בו רושם. וכדאמר ר' יוחנן משל נמרץ לזה. וכן רבי ישמעאל: כלי פשתן הדקים כי נגד לבן הכתם ניכר בו ביותר ומתקלקל. שלפי מעלתם פגם מועט עושה בהם רושם. משא"כ בכלי פשתן הגסים. והמשל מבואר: הארבליין הבאים ממקום הנקרא ארבל. והערוך גרס ארבל. כי היתה נקראת העיר ארבל ע"ש מלך ארבלאום: כמה הם כו' כלומר אין דמי שווין כלום ואף אם נתפחמו מה בכך: לפום גמלא שיחנא. לפי גודל וחוזק הגמל כן הוא המשא שמניחין עליו: לקפילין לחנות שמוכרים בו מיני מאכל. והמוכר נקרא קפילא: קופר כו' בשר צלוי ופת נקיה ויין טוב: פתא כו' פת קיבר: ותרדין מין עשב: דין אכל פת נקיה כו' כלומר זה אכל פת נקי ויפה וניזק. וזה אכל מאכל קיבר ולא ניזק שזה מזגו חלש וזה מזגו חזק. וע"ז אמר: על דין הוא רבה כלו' כלפי זה נקרא מאכל קשה שאין יכול לעכלו לפי טבעו. ועל האחר לית הוא רבה וגדול וקשה. וכן הנמשל דע"ה אף זדונות נעשים לו כשגגות ות"ח בהיפוך לפי מעלתו: לפי גדולתו של נחש כו'. לפי שהיה ערום מכל נעשה אח"כ בחטאו ארור מכל שנענש לפי גדולתו ומדרגתו שהיה קרוב למדרגת האדם: היה עומד בקנה מפני שהנחש דק וארוך המשילו לקנה. ובילקוט הגי' בקומה: דקרטים פי' בלשון יוני בעל שתי רגלים. ובל"ר דלקטוס זקוף ישר עומד (מוסף הערוך) שהיה אדון על כל הבריות: מין היה שהאמין בקדמות העולם וכמו שכתוב והייתם כאלהים שאמר מן האילן הזה אכל וברא את העולם כדלקמן

לו. ר׳ ירמיה בן אלעזר אמר אפיקורס היה. רשב״א אמר ו כגמל היה. טובה גדולה חסר העולם. שאלמלא כן היה אדם משלח פרגמטיא בידו. והיה הולך ובא: (ב) ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים. ז א״ר חנינא בן סנסן ד׳ הן שפתחו באף ונאבדו באף. ואלו הן. נחש. ושר האופים. ועדת קרח. והמן. ח נחש (בראשית ג) ויאמר אל האשה אף. שר האופים (שם מ) אף אני בחלומי. עדת קרח (במדבר טז) אף לא אל ארץ. המן (אסתר ה) אף לא הביאה אסתר: (ג) ותאמר האשה אל הנחש. ט והיכן היה אדם באותה שעה. אבא בר קורייה אמר נתעסק בדרך ארץ ויישן לו. רבנן אמרי נטלו הקב״ה והחזירו בכל העולם כולו. א״ל כאן בית נטע. כאן בית זרע הה״ד (ירמיה ב) י בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם לא ישב אדה״ר שם: (ד) יא ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו׳ ולא תגעו בו. הה״ד (משלי ל) אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת. תני ר׳ חייא שלא תעשה את הגדר יותר על העיקר. שלא יפול ויקציץ הנטיעות. כך אמר הקב״ה כי ביום אכלך ממנו וגו׳. והיא לא אמרה כן. אלא אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון. כיון שראה אותה עוברת לפני העץ נטלה ודחפה עליו. יב א״ל הא לא מיתת. כמה דלא מיתת במקרביה כך לא מיתת במיכליה. אלא כי יודע אלהים כי ביום וגו׳: (ה) א״ר תנחומא יג השאלה הזו שאלוני באנטוכיא. אמרתי להם כי יודעים אלהים אב״כ. אלא כי יודע אלהים: (ו) ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי אמר. יד התחיל אומר דלטוריא על בוראו. אמר מאילן הזה אכל וברא העולם. והוא אומר לכם לא תאכלו ממנו. שלא תבראו עולמות אחרים. דכל אינש ואינש סני בר אומנתיה: ר׳ יהודה בר׳ סימון אומר. כל שנברא אחר חבירו שליט בחבירו שמים בראשון. ורקיע בשני. אינו סובלן. אתמהא. רקיע בשני. ודשאים בשלישי. אינן מספקין את מימיו. דשאים בשלישי. ומאורות ברביעי. אינן מבשלין פירותיו. מאורות ברביעי. ועופות בחמישי. א״ר יהודה בר סימון טו זיז עוף טהור הוא. ובשעה שהוא פורח מכסה גלגל חמה. ואתם נבראתם אחר הכל לשלוט בכל. קדמו ואכלו עד שלא יברא עולמות אחרים והן שולטין בכם. הה״ד ותרא האשה כי טוב וגו׳. ראתה דבריו של נחש: (ז) טז ר׳ יוסי בר זמרא אמר ג׳ דברים נאמרו באותו אילן. טוב למאכל. יפה לעינים. ומוסיף חכמה. ושלשתן נאמרו בפסוק אחד. ותרא האשה כי טוב. מכאן שהוא טוב. וכי תאוה הוא לעינים. מכאן שהוא יז יפה לעינים. ונחמד העץ להשכיל. מכאן שמוסיף חכמה. המד״א (תהלים פט) משכיל לאיתן האזרחי: (ח) ותקח מפריו ותאכל. א״ר איבו יח סחטה ענבים ונתנה לו. ר׳ שמלאי אמר יט בישוב הדעת באת עליו. א״ל מה אתה סבור שאני מתה וחוה אחרת נבראת לך. (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש. או שמא אני מתה ואת יושב לך הטלים. (ישעיה מה) לא תוהו בראה לשבת יצרה. רבנן אמרי כ התחילה מיללת עליו בקולה: (ט) וגם רבוי. כא האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות. הכל שמעו לה. חוץ מעוף אחד ושמו חול. הה״ד (איוב כט) וכחול ארבה ימים. דבי רבי ינאי אמרי אלף שנה הוא חי. ובסוף אלף שנה אש יוצאה מקינו ושורפתו. ומשייר

יד יוסף ו סנהדרין כ״ט. אדר״נ פ״א. פדר״א פ׳ י״ג: ז אסתר רבה פ״ט. ב״ר פ׳ פ״ח. ילקוט ס״ז ואסתר: ח כדכתב ר׳ אברהם בן עזרא שהנחש היה מדבר. ועיין ברד״ק על התורה: ט ילקוט ס״ז: י פרק אין עומדין: יא ילקוט ס״ז. אדר״נ פרק א׳. סנהדרין דף כ״ט: יב אדר״נ פ״א. שוח״ט מזמור א׳. וסוף ספר הבהיר: יג שוח״ט מזמור א׳. ילקוט ס״ז: יד לקמן פ״כ. דב״ר פ״ה. פדר״א פרק י״ג. זוהר ס״ז דף ל״ו. תנחומא סדר בראשית וסדר תזריע וסדר מצורע. וילקוט ס״ז. ושוח״ט מזמור א׳. ויונתן בן עוזיאל: טו ויק״ר פרשה כ״ב. ועיין ב״ב ע״ג: טז ב״ר פרשה כ״ה. קה״ר פסוק ברכות הטובה. ילקוט ס״ז: יז יונתן בן עוזיאל: יח במ״ר פ״י. ילקוט ס״ז. זוהר פקודי דף רס״ז: יט לקמן פרשה כ׳ סי׳ י״ט: כ לקמן פ׳ כ׳. דב״ר פ״ד. ילקוט ס״ז: כא ילקוט ס״ז. אגדת שמואל פ׳ י״ב:

ענף יוסף

פרשה יט (ו) [אינן מספיקין את מימיו] קשה דא״כ נמצא דרקיע שליט בדשאים שמצמיחן כמו שהמאורות שולטין בדשאים לפי שמבשלים פירותיהם · ויש לומר דהדשאים שולטים ברקיע שהם מחייבים לרקיע להוריד גשמים לארץ בעתם משא״כ המאורות שתמיד הם מאירים מאורם · אלא שממילא מתבשלים הפירות באורן · ולכן המאורות הם השולטים שהדשאים תלוים בהם בבשולן (יפ״ת): (ח) [אין כל חדש] קשה דהא כל זה היה ביום הששי משבריאה ואכתי ה״מ לברוא אחרת כמו שאז נברא עשרה דברים בין השמשות. ושמא יש לומר דבריאת אשה אחרת כיון שכבר נבראת פעם אחת אפילו

מתנות כהונה

בפירש״י: **אפיקורס** מין והדם ערום כי רשע ערום היה כ״ש והייתם כאלהים כו׳: **מן האילן** אכל וברא העולם. הרי שהאמין בקדמות העולם ורש״י פי׳ עז פנים מפקיר עצמו בפני בוראו בפרהסיא: **כגמל היה**. אותו הנחש ועיין בפ׳ ד׳ מיתות: **שאלמלא כן**. שחטא ונתקלל: **שפתחו באף כו׳**. ברית כרותה לשפתים שאף הוא לשון חרון וכעס וכן נאבדו בחרון אף: **ונאבדו באף** גרסי׳. **בדרך ארץ**. עם אשתו ונתייגע: **בית נטע**. ראוי לנטוע אילנות: **הגדר יותר**. גובה יותר שלא יפול הגדר ויקצץ וישבור הנטיעות: **במקרבי׳** בנגיעתו: **כן לא תמות במיכליה**. וא״ת מכל מקום היא היתה יודעת שהאכילה אסורה לבדה באמת ולמה עשתה שקר בנפשה כבר כתבו באבות דר׳ נתן בפ״ק שאדה״ר עשה גדר וסייג והוסיף לו לעצמו הנגיעה וכך אמר לה שהאכילה והנגיעה אסורה והיא לא ידעה שהנגיעה היא סייג וכשראתה שאין מיתה בנגיעה סברה ששקר אמר לה אדם וה׳ לא צוה לא על הנגיעה ולא על האכילה ולפי׳ אכלה ומ״מ חטאה לנפשה שהיה לה לשאול את פיו ולא להבדו בדובר שקרים בשם ה׳: **השאלה הזו כו׳**. פירש״י דכתיב כאלהים יודעי טוב ורע לשון רבים והשיב להם ראש המקרא יוכיח דלא כתיב יודעים אלהים אלא יודע לשון יחיד וסיפיה דקרא יודעי קאי על והייתם כאילו אמר והייתם יודעי טוב ורע כאלהים: **התחיל** הנחש לדבר דילטוריא. חנף ורכילות: **דכל אוינש כו׳**. כל איש ואיש שונא בן אומנותו: **שליט בחבירו**. הקודם לו: **אינו סובלן**. בתמיה וכי הרקיע אינו סובל השמים ותומך אותו והרי הוא תחת כולם: **אינן מספקן**. הרקיע מספיק מים לדשאים: **פירותיו** של יום ג׳ הרי שהוא שולט עליו שאם אינו מבשל פירותיו לא יצמחו ולא יגדלו פירותיו: **בישוב הדעת**. בדברים של טעם וכדמפרש ואזיל ודרש ותקח מפריו ותקח ראייה והטעם מגד הפרי כמו ויקח מגדו ביהושע וזהו ותתן לו דברים של טעם נתנה בפיו דאילו הפרי היה יכול ליקח בעצמו והאב״ה פי׳ דדייק מדכתיב עמה: **אין כל חדש כו׳**. לפיכך לא אמות וא״ת שאתה לבדך תשאר יחידי בלא אשה לא תהו בראה ולפיכך אם תאכל גם אתה לא תמות משום הני תרי טעמא: **הטלים** פנוי ובטל: **מייללת** צעקה עליו בדברי נרגן ודייק מדכתיב

עץ יוסף

כדלקמן בפירקין. והיה רשע ערום מן המצות כדדרש לקמן גבי וידעו כי ערומים הם ע״ש (מה״ק): **כגמל היה** מתוקן לכל מלאכות כבידות להיות שמש גדול לאדם כדמסיק. ולכך קרי ליה ערום שהיה ארוך ומשכיל לשמש האנשים (מה״ק): (ב) **שפתחו באף** ר״ל שהאף לא פגע בהם מעצמו. אלא הם פתחו באף שהתחילו לעורר כחו בדבורם לפי שהם התחילו בו לעורר כחו לסוף פגע בהם ונאבדו: **באף** שהיו יכולים לומר גם ואמרו אף: **ונאבדו באף** שברית כרותה לשפתים כדאיתא בפרק חלק: **ושר האופים** שדבר עם יוסף בלה״ק או בלשון תרגום שהוא לשון עבר הנהר. ובמלת אף אין חילוק בין לשון הקדש ללשון תרגום כדחזינן גבי אף אני בחלומי דמתרגמינן אף אנא בחלמי. ודרשו גבי נער עבד עברי אפי׳ לשוננו אינו מכיר. לכך דיבר עמו או בלה״ק או בלשון תרגום (מה״ק): **והמן** שסיפר בלשון ארמי. כי הוא היה בפרס ומדי שדברו שם אז באותו לשון כמבואר בספר עזרא: (ג) **נתעסק בד״א כו׳** כדאמר לעיל שראה אותן מתעסקין בד״א כו׳ ותשמיש מביא לידי שינה. ובאשר התאוה נפשה לאכול מפרי עץ הדעת לא רצתה להמתין עד שישור משינתו. או לרבן עד כי ישוב לביתו: **והחזירו בכל העולם**. ברכות דף ל״א בארץ לא עבר בה איש כו׳ כל ארץ שגזר עליה אדה״ר נתיישבה. וכל שלא גזר עליה אדה״ר לא נתיישבה עכ״ל. ודורש שמדבר מאדה״ר. ומ״ש ישב פירושו גזר להיות ישוב. וזהו שאמרו רבנן כאן נטלו הקב״ה כו׳ הה״ד בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם ללמדך שהקב״ה העביר לאדה״ר בכל מקום נטע ובית זרע שהוא ראוי ליישוב. אבל במדבר השמם ארץ אשר לא עבר בה איש לא ישב שם אדם הוא אדה״ר (יפ״ת): (ד) **שלא** תעשה את הגדר כו׳. ר״ל שלא תעשה את הגדר גבוה מאד ומכביד על העיקר · שלא יפול הגדר ויקצץ הנטיעות בהיותו מכביד עליהם כ״כ וכן הוא בנמשל. כי אע״פ שאנו מוזהרים לעשות גדר וסייג לתורה כדכתיב ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. מ״מ אין לעשות הגדר תוספת על העיקר שלא יכלול אזהרת הגדר עם משמרת התורה כי היה נראה להמון עם שהכל משמרת ד״ת מפי הגבורה. וע״ז אמר אל תוסף על דבריו שלך לכלול אותו בדבורו פן יוכיח בך ונכזבת כלו׳ פן החולק ימצא בתוספות שלך איזה דבר כזב ושגיאה. ומזה יכזיב ויכחיש גם העיקר לומר כי הכל אין בו ממש. כאשר אירע לחוה: **א״ל** הא לא מיתת כו׳. שהנחש ידע שלא צוה אלא על האכילה לבד כמפורש בשאלתו אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן. אבל חוה לא ידעה האמת. שאדה״ר עשה סייג וגדר והוסיף לעצמו הנגיעה. וכך אמר לה שהאכילה והנגיעה אסורה. והיא לא ידעה שהנגיעה הוא סייג. וכשראתה שאין מיתה בנגיעה סברה ששקר אמר לה אדם והקב״ה לא צוה לא על הנגיעה ולא על האכילה. ולפיכך אכלה. ומ״מ חטאה שהיה לה לשאול את פיו (מה״ק): **ודחפה עליו** בפדר״א אי׳ שהנחש עצמו נגע והראה לה שלא מת בנגיעה והרי גם הוא נגמוס: **במה דלא מיתת כו׳**. דורש כן ממ״ש לא מות תמותון והיה די שיאמר לה לא כי יודע כו׳ ע״כ דרשו שעל הנגיעה כבר ניסה הנחש שלא מתה וא״ל לא מות ולא תמותון. לא מות על הנגיעה ולא תמותון על האכילה: **אלא כי יודע אלהים כו׳**. לכך צוה ה׳ לכם כי יודע וכו׳ והוא אינו חפץ בכך: (ה) **השאלה** הזו שאלוני באנטוכיא. השאלה מבוארת ולא רצה לפרשה בהיותה שאלה של אפיקורסות מדכתיב יודעי טוב ורע לשון רבים דמשמע ב׳ רשויות יש ח״ו. והיו רוצים להביא מזה שמי שברא טוב לא ברא רע. ואמר להם ראש המקרא יוכיח דלא כתיב יודעים אלהים אלא יודע לשון יחיד. וכדאמרינן כ״מ שיש פ״פ למינים תשובתן בצדן. ומ״ש יודעי טוב ורע קאי אאדם וחוה כאילו אמר והייתם יודעי טוב ורע כאלהים: (ו) **התחיל** אומר דלטוריא כו׳. פי׳ הערוך חנף ורכילות: **כל שנברא אחר חבירו כו׳** שנראה שהקב״ה מחבב יותר האחרון. והחוש מעיד ע״ז. שזה משמש לזה כדמפרש ואזיל: **ורקיע** בשני אינו סובלן בתמיה. וכו׳ הרקיע אינו סובל המים ותומך אותם והרי הוא תחת כולן (מת״כ): **אינן מספקין את מימיו** הרקיע מספיק מים לדשאים נמצא הדשאים משובחים: **אין מבשלין** פירותיו. של יום ג׳ הרי שהוא שולט על בריאת יום ג׳ שאם לא יבשלו המאורות שנבראו בד׳ את הפירות שנבראו בג׳ לא יצמחו ולא יגדלו: **זיז עוף טהור הוא** דכתיב ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי. ודעת חז״ל שהוא עוף דגבי כל עוף הרים מייתי ליה. ומ״ש שהוא טהור מדכתיב שהם אם ארעב לא אומר לך. ולא שייך לומר אכילה בטמאים (יפ״ת) וע׳ ויק״ר פ׳ כ״ב. ובערוך ערך זיז ג׳ גרס עוף גדול: **מכסה גלגל חמה**. הרי ששולט במאורות. הרי מין אחד מהעופות מיהא שליט במאורות (יפ״ת): **לשלוט בכל** כדכתיב ורדו בדגת הים וגו׳: **קדמו ואכלו כו׳** ואם תאכלו ותהיו שלמים כאלהים יודעי טוב ורע א״א לברא עוד אחרים יותר שלמים מכם וכ״ז דברי נרגן כזב ולה״ר: **ותרא** האשה כו׳ ראתה דבריו של נחש. דרש מה ראתה. ראתה דברי הנחש: (ז) ג׳ דברים נאמרו באותו אילן. בק״ר הגי׳ בגואי תאנה. דסובר עץ הדעת תאנה היתה כמ״ש לעיל פ׳ ט״ו: **יפה לעינים** שמאיר העינים. וגם הוא יפה ונחמד למראות העינים: **וכי תאוה** הוא לעינים כו׳. שהוא יפה ונחמד למראות העינים. שהאדם נהנה במאכל בהיותו יפה במראה כדאי׳ בב״ר פ׳ ס״ה: **משכיל לאיתן** לשון השכלת חכמה. או פי׳ שמוסיף חכמה היינו דה״ק כד״א משכיל לאיתן שהשכיל עליו רוה״ק: (ח) **סחטה ענבים** דמפריו משמע שלא מהפרי וכ״כ כמ״ד לעיל בסוף פ׳ ט״ו ענבים היו (יפ״ת): **סחטה ענבים** כדי שלא ירגיש. שאם תתן לו פריו ממש לא יאכלנו שהוא לא נפתה מהנחש. ומ״מ נענש דהו״ל לאסוקי אדעתיה דאדם מועד לעולם. ונענש לפי ששמע לקולה לאכול מה שנתנה לו בלי שבדק אחריה: **ר׳ שמלאי** כו׳ בא לדרוש איך נתפתה האדם בנתינה לבד. ובפרט שאיש קשה להתפתות. לכן אמר שהאשה פיתתה אותו בדברי ישוב הדעת. ומרומז במ״ש לאישה עמה ויאכל. פי׳ השתדלה שיהיה שוה עמה בדעה אחת ולא יתפרד ממנה (יפ״ת): **שאני מתה כו׳** בפדר״א איתא שמיד ראתה מלאך המות בא כנגדה. וה״נ משמע מהא דאמרינן בסמוך שהאכילה לכל בע״ח. שנראה שראתה בימותו כמותה (יפ״ת): **אין כל** חדש תחת השמש. לפיכך לא אמות. וא״ת שאתה לבדך תשאר יחידי בלא אשה. לא תהו בראה ולפיכך אם תאכל גם אתה לא תמות משום הני תרי טעמי (מת״כ). והו דברי ישוב הדעת כלומר בטענה שכלית באת להאכילו: **הטלים** יחידי (ערוך) וכתב המוסף הערוך וכן פי׳ מלה זו בל״י בדד · וממילת עמה קדריש ליה שטענתה היתה שאשה ראוי שיהיה עמה למות וחיים ולא אפשר לו להיות בלעדה כמ״ש בסמוך (יפ״ת): **לשבת יצרה** שיפרו וירבו ויתיישב העולם. ועדיין לא הולידו כדאיתא לקמן פ׳ כ״א שלא הוליד בנים אלא לאחר החטא וע׳ מ״ש שם: **התחילה מיללת** שצעקה כנגדו עד שע״כ נשמע אליה כי שמעת לקול אשתך דייק לה. נמצא שג׳ מחלוקות בדבר שר׳ אבהו אמר שהיה שוגג. ור׳ שמלאי אמר מזיד. ורבנן אמרי שהיה אנוס (יפ״ת): (ט) **גם** ריבוי דאתין וגמין לרבוי. והכא לרבויי בהמה חיה ועוף: **וכחול ארבה ימים** ורישא דקרא ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים. וכי מה ענין החול אצל הקן. ע״כ דרשו שמ״ש וכחול על חול הים אלא על עוף ששמו חול ואמר איוב שגם הוא יקרנו כעוף חול שירבה ימים עם הקן הזה מקנו: **אלף** שנה הוא חי. דכיון דאדם נענש שלא יגיע עד האלף א שלא חטא ראוי שיגיע לאלף. וע׳ לקמן: **אש יוצאה מקינו** והיינו דכתיב עם קני אגוע דמ שהקן סיבת הגויעה. ומ״מ אינו גויעה ממש אלא שאפס לחו וקרוב למות. ושוב מגדל אבריו ומה

ומשייר בו כביצה. וחוזר ומגדל אברים וחי. ר' יודן בר"ש אומר. אלף שנים חי. ולסוף אלף שנים גופו כלה. וכנפיו מתמרטין. ומשתייר בו כביצה. וחוזר ומגדל אברים: (י) כב ותפקחנה עיני שניהם. וכי סומים היו. ר' יודן בשם ריב"ז ור' ברכיה בשם ר"ע אמר. משל לעירוני שהיה עובר לפני חנותו של זגג. והיה לפניו קופה מלאה כוסות ודייטרוטין. והפשיט במקלו ושיברן. עמד ותפשו. א"ל ידע אנא דלית אנא מהני ממך כלום. אלא בא ואראה לך כמה טובות איבדת. כך הראה להן כמה דורות איבדו: (יא) כג וידעו כי ערומים הם. אפילו מצוה אחת שהיתה בידן נתערטלו הימנה: ויתפרו עלה תאנה. ארשב"י עלה שהביאה תואנה לעולם. ואר"י קלקלת עובדך סב חוט וחייט: ויעשו להם חגורות. א"ר אבא בר כהנא. חגורה אכ"כ. אלא חגורות. חגורי חגורות. אסטכיוין. גליון. סדינים. כשם שעושים לאיש. כך עושין לאשה. צילצלין. קולסין. סבנין: (יב) כד וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום. א"ר חלפון. שמענו שיש הילוך לקול. שנא' וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן. והילוך לאש. שנא' (שמות ט) ותהלך אש ארצה: (יג) א"ר אבא בר כהנא. כה מהלך אכ"כ. אלא מתהלך מקפץ ועולה: עיקר שכינה בתחתונים היתה. כיון שחטא אדה"ר נסתלקה שכינה לרקיע הראשון. חטא קין נסתלקה לרקיע השני. דור אנוש לג'. דור המבול לד'. דור הפלגה לה'. סדומיים לו'. ומצרים בימי אברהם לז'. וכנגדן עמדו ז' צדיקים. ואלו הן. אברהם. יצחק. ויעקב. לוי. קהת עמרם. משה. עמד אברהם הורידה לו'. עמד יצחק והורידה מן הו' לה'. עמד יעקב והורידה מן הה' לד'. עמד לוי והורידה מן הד' לג'. עמד קהת והורידה מן הג' לב'. עמד עמרם והורידה מן הב' לא'. עמד משה והורידה מלמעלה למטה: א"ר יצחק כתיב (תהלים לז) צדיקים ירשו ארץ וגו'. ורשעים מה יעשו וכי פורחים באויר. אלא הרשעים לא השכינו שכינה בארץ: (יד) כו וישמעו אל תקרי וישמעו אלא וישמיעו ׳ שמעו קולן של אילנות שהיו אומרים הא גנבא דגנב דעתיה דברייה: ד"א שמעו קולן של מלאכים אומרים ה' אלהים הולך לאותו שבגן. ר' לוי ור' יצחק. ר' לוי אמר מת אותו שבגן. ר' יצחק אמר מת הלך לו. אתמהא. א"ל הקב"ה לרוח היום לריוח היום. הריני מחיה לו את היום. כך כז אמרתי לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות. אין אתם יודעים אם יום א' משלי. אם יום א' משלכם אלא הרי אני ניתן לו יום א' משלי שהוא אלף שנים והוא חי ט' מאות ול' שנה ומניח ע' לבניו הה"ד (תהלים צ) ימי שנותינו [illegible] בהם שבעים שנה: (טו) לרוח היום. רב אמר כח לרוח מזרחית דנו. ל[illegible] שהוא עולה עם היום זבדי בן לוי אמר לרוח מערבית דנו. לרוח שהוא [illegible] עם היום. על דעתיה דרב הקשה עליו. כל שהיום עולה הוא מרת[illegible]. ועל דעתיה דזבדי בן לוי ריתה עליו. כל שהיום שוקע הוא צונן: (טז) כט ויתחבא האדם ואשתו. א"ר איבו גרעה קומתו ונעשה של ק' אמה: בתוך עץ הגן. אמר ר' לוי רמז לתולדותיו שיהיו ניתנין בארונות של עץ: (יז) ל ויקרא ה' אלהים אל האדם

איך

יד יוסף כב ילקוט ס"ז: כג ילקוט ס"ז: כד ילקוט ס"ז: כה במדבר פ' י"ג. תנחומא סדר פקודי סדר נשא. ילקוט ס"ז. שה"ש פרשה ב'. פסיקתא רבתי פ"ה. זוהר סדר בראשית דף נ"ב: כו ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פרשה מ': כז עיין סנהדרין ל"ח. זוהר חדש דף כ"ד. במדבר רבה פ"ה סי' ה'. ופרשה י"ד סי' כ"ד. ותד"א ת"א כ"ג. זוהר תרומה קמ"ה. אגדת שמואל פ' ה'. תנחומא וילך. לעיל פרשה ח' ספר הכסיר דף כ': כח ילקוט ס"ז: כט ילקוט ס"ז. ולעיל פרשה י"ב. במדבר רבה פ' י"ג. זוהר סדר תולדות דף קמ"ב. חגיגה דף י"ב: ל ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

מדכתיב לקמן לקול אשתך: **וחוזר** ומגדל אברים. פי' השכ"א אע"פ שלא אכל מהפרי כיון שאכל אדם שהוא עיקר הבריאה ונקנסה עליו מיתה נקנסה גם על כל הנבראים שלא יהא כח העבד יפה מכח רבו וחי אלף שנה כי יומו של הקב"ה הוא אלף שנים ומ"מ חוזר וחי כיון שלא אכל ועי"ל שכן היתה כוונת המלוה יתברך שמו שאם לא יאכל יחיה על זה האופן אלף שנים יאסף לעפרו ויתחדש כבשר נעוריו: **לעירוני** אדם הדר בעיר ולא בכרך: זגג אומן עושה כלי זכוכית: **דייטריטין** כלי זכוכית השוב: **א"ל** הזגג יודע אני שאין יכול להנות ממך לבלם לי הכלים שאין בידך כלום אלא: בא כו': **כך הראה** כו'. וזהו פקחות עינים: **נתערטלו** כו'. דאל"כ גם הסומא יודע שהוא ערום: **הביאה** תואנה. יללה ובכי שמאותו עץ שאכל לקה עלים להגורה: **קלקלת** כו'. קלקלת מעשיך קח חוט ותפור שקודם זה לא היו צריכים לזה כי ערומים היו בלי בושה: **אסטכון** כו'. מיני מלבושים הם וכולם של זכר ופירש"י דדייק מדכתיב הגורות לשון רבים: **כשם** וכו'. פירש"י כשם שאתה דורש שעשה אדם הגורות הרבה כך אתה יכול לדרוש על חוה שהרי כתיב להם בשוה: **מקפץ** וכו'. דרש מדכתיב מתהלך לשון מתפעל משמע שאינו הליכה ממש כד"א מתרופם מתעבר שאינו רש ועשיר באמת אך מדמה עצמו כן: **עמד** משה כו'. דכתיב וירד ה' על הר סיני: **פורחים** באויר בתמיה: **לא השכינו** שכינה כו'. אלא גרשוהו מן הארץ משא"כ הצדיקים שהשכינו השכינה בארץ קרי ביה וישכינו: **אל** תקרי כו'. נראה דדרש ביה הכי לפי שעל קול ה' אין נוכל לומר וישמעו כי לא נרעש ה': **דברייה** של בוראו: **מת** אותו כו'. קרי ביה מתהלך כלומר אותו שבגן הלך לו למיתה: **מתהלך** לו כו'. הלך ובחר לו דרך לעצמו: **הקשה** כו'. החמיר בדינו כמו שהוא היום הולך ומתגבר ופירש"י בתחלה א"ל איכה ואח"כ המן העץ ואח"כ ארור: **ריתה** הניח ודנו במדת רחמים שבתחלה אמ' כי ביום אכלך ממנו וגו' ואח"כ הרויח לו היום לאלף שנה כמו שרוח מערבית הולך ומצטנן: **גרעה** קומתו כו'. דאל"כ היאך התחבא הלא מלא כל העולם היה כדלעיל פ"ב ומאה אמה נפקא ליה מדכתיב ותשת עלי כפיך כ"ף גימטריא מאה הוה: **בארונות** כו'. מדכתיב בתוך העץ והל"ל בין העצים:

איך

ענף יוסף

אפילו בתוך ימי הבריאה קרי ביה אין כל חדש (יפ"ת): **(יא)** [אפילו מצוה א' כו'] ואע"ג דשל שש מצות נצטווה כדלעיל פ' ט"ז. מ"מ המצוה המיוחדת עפי היתה זו לבד שעל זה נצטוה ונכתבה בסדיה (יפ"ת): (כך עושים לאשה) כוונת הרמז הזה לומר שהבדל המלבושים בין איש לאשה שהסכימו כל העולם הוא לקוח מאדם וחוה שמשם התחיל ענין זה כי כשידעו טוב ורע בקשו אלו ההבדלים כדי שיהיה

כל

עץ יוסף

ומה שמשייר בו כביצה היינו לפי שתחלת ברייתו מביצה (יפ"ת): **אלף** כו' **גופו כלה** מעצמו בטבע ככלות לחות השרשי. ואח"כ מתחדש כבשר נעוריו ׳ ומה שמתחדש דוקא לאחר אלף שנים היינו לפי שהוא [illegible] הקב"ה. ואפשר שגם האדם אילו לא היה מת. גם הוא במקרה הלז יקרנו לסוף [illegible] בכל אלף שנה (יפ"ת) ובפ' חלק משמע שזה בא לו לעוף החול מברכת נח: (י) **וכי** [illegible]ו' דהכא כתיב ותפקחנה עיני שניהם ולא כתיב בתריה לדעת טוב ורע אלא [illegible]ומים הם. א"כ משמע ותפקחנה כמשמעו. לכן קשה ליה וכי סומים היו. לכן דריש [illegible]יהם לראות בעתיד כמה דורות איבדו. והיינו נמי ראיה כמשמעו. כי אם ראו לפניהם [illegible]הרוחות והנשמות העתידים לצאת מהם אשר כולם נפגמו בחטאן להיות מעותדים למות [illegible]: **משל לערוני** כו' להראות לו כל מה שהפסיד (אע"פ שהוא דל ויודע כי אין יכולת [illegible]פרוע מה שהזיק) כדי להאדיב נפשו ויבקש מחילה. כן עשה ה' לאדם להיות מהרהר בתשוב' [illegible]ל פגמו במעשות אשר לא יוכל לתקן במה שאבדו כמה דורות שנגזר עליהם מיתה בחטא עץ [illegible]ת (יפ"ת): **עירוני** אדם הדר בעיר ולא בכרך: זגג אומן העושה כלי זכוכית: **דייטרוטין** [illegible] זכוכית השובין עשוי באומנות ובפסורי גלים (מוסף הערוך): **א"ל** הזגג יודע אני שאין לך [illegible]ם לו בעד הכלים שאין בידך כלום אלא בא כו': (יא) **נתערטלו הימנה** כי אף הסומא [illegible]דע כשהוא ערום. אלא שלא היה להם בושה בעירומם. ואחר האכילה השיגו בושה. וא"כ הו"ל למימר ויתבוששו כי ערומים הם. לכך דרשו שהשיגו וידעו כי נתערטלו מן המצוה שבידם (מה"ק): **עלה** שהביאה תאנה. פי' יללה ובכיה לעולם. דרש תאנה מלשון תאניה ואניה ואבילות. וס"ל כמ"ד דעץ הדעת תאנה היתה. ולכן לעיל גבי הגווי קראו סתם עץ הדעת. אבל לאחר החטא פרט בו שם תאנה על שהביאה תואנה לעולם מחמת החטא (מה"ק): **קלקלת עובדך** כו' קלקלת מעשיך קח חוט ותפור. שקודם זה לא היו צריכים לזה כי ערומים היו בלי בושת (מת"כ). ומרמז בזה שקלקול המעשים דומה לקריעה ופירוד. שמפריד עצמו מהשי"ת כמ"ש ונרגן מפריד אלוף. וע"י תיקון התשובה מחבר מה שמפריד. וכמ"ש לקמן פ' ל"ג סי' ג' אחות נו שאיחה כל באי עולם להקב"ה כו' כזה שהיא מאחה את הקרע: **חגורה אכ"ב** כו' וא"ל דנקט חגורות לשון רבים אאדם וחוה. דהו"ל למימר ויעשו להם הגורה דמשמע נמי הגורה לכל אחד. לכך דריש חגורות הרבה לכל אחד ואחד (מה"ק): **אסטביון גליון סדינים** דרש ג' מילי. דחגורות מרבה ג' דאילו כתיב חגור הו"ל חד. חגורה ב'. חגורות ג' כדרכיה תמיד לדרוש המלה עם התוספת (יפ"ת): **אסטביון** כו' מיני מלבושים הם. וכולם של זכר: **כך** עושים לאשה. דחגורות לאשה בתגפי נפשה נמי קאי כדפי'. וע' גירסת הערוך: (יב) **שיש** הילוך לקול. דהלוך זה מוסב אקול. ואע"ג דלא יתכן בו הליכה ממש. מ"מ נקט ביה לשון הליכה דרך השאלה. וכן כיוצא בזה באש. לפי שהקול אינו נשמע מיד בגאתו אל גבול רחוק אלא הולך ממקורו עד שבא למקום השומע. וכן האש (היינו ראיית האש) ביצא ממקומו והולך מרחוק. אינו בא מיד אלא הולך זמן מה עד שבא אל עין הרואה. והאש ממהר בלכתו מהקול. והדמיון מהרעם והברק שמיהם נולדים ברגע אחד ׳ והברק נראה זמן מה קודם הרעם: (יג) **מהלך אכ"ב** כו' דריש מדכתיב מתהלך בלשון מתפעל משמע כמו מתרופם ומתעשר שעושה עצמו כרש וכעשיר אע"ג שאינו כן. ה"נ לאו הליכה ממש הוא אלא מקפץ והולך שהיה משמש ועולה בחטא אדה"ר (מת"כ). ויתכן לפרש דדרש לשון התפעל כמו בלשון נפעל. כמו בגלל כנטותו נהלכתי (תהלים ק"ט) שהלוך והלך ואיננו. וכן מצינו כמה פעמים שבא ההתפעל במקום הנפעל: **מקפץ ועולה** שלא עלה בבת אחת אלא היה מתהלך מעט מעט מהארץ עד לרקיע ומרקיע לרקיע: **עיקר** שכינה בתחתונים היתה. שמתחלה היה עיקרה בתחתונים ונתפשטו משם גילוי אורה למעלה. ואח"כ בחטא אדה"ר נהפך השיטה (מה"ק): **כיון שחטא אדה"ר** כו' ואע"פ שחזר בתשובה שלימה כדאיתא בפ"ב דעירובין. דיה לתשובה שתכפר על העון. לא שתספיק להשיב שכינה למקומה. וכ"ש תשובת קין שלא היתה אלא כנגד דעת כדלקמן בסוף פ' כ"ב (יפ"ת): **סדומים** כו' **ומצרים** כו' בפסיקתא הגי' באו פלשתים והטאו ושלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה ונסתלקה לשביעי. וזהו כסדר שכתוב בתורה. ועיין בסמוך: **ומצרים בימי אברהם** דשפוטי זמה היו שהעמדו את שרה ולקחה פרעה. ולא דמי לאבימלך שלקחה בהשבו שהיא פנויה וכשידע חטאו שב בתשובה אבל פרעה אף שידע שהיא אשת איש לא היה פורש כדלקמן בפ' מ"א (יפ"ת): **בימי אברהם** דאברהם לא נפלם להיות כדאי לעכב השכינה נגד החוטאים עד זקנתו שנסה בעשרה נסיונות (יפ"ת): **עמד משה והורידה** כדכתיב וירד ה' על הר סיני. ונאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אבל האבות אע"פ שהיה עליהם גילוי שכינה. לא היה שכינת קבע (יפ"ת): **צדיקים ירשו ארץ וגו'** וישכנו לעד עליה. ולפי הפשט קשה ודומה כאילו כתיב ורשעים לא ישכנו ארץ. והיכן הם שוכנין לכן דורש א"ת וישכנו אלא וישכינו. ואת מי ישכינו לעד עליה פי' לשכינת ה' הנקראה שוכן עד. והוא כאילו כתיב צדיקים ירשו ארץ וישכינו שוכן עליה (יפ"ת) ושמעתי שכך צ"ל לא השכינו שכינה בארץ. אל תקרי וישכנו אלא וישכינו. ומה דאיתא בסמוך וישמעו א"ת וישמעו אלא וישמיעו הוא מיותר. ועל המעיין לבחור: (יד) **אל תקרי** וישמעו. כו' דרשו אל תקרי וישמעו אלא וישמיעו דהאילנות השמיעו קול שאמרו ה' אלהים מתהלך בגן והיו אומרים הא גנבא דגניב דעתיה דברייה שחשב לגנוב דעתו של מקום שלא ידע בחטאו כאילו אינו רואה ח"ו. לפיכך ה' אלהים מתהלך בגן להודיע לאדם שהוא רואה במעשיו: **ד"א שמע קולן** כו' המלאכים השמיעו קול מבשר שה' אלהים בא ומתהלך לאותו שבגן לדונו על חטאו. ומה שדברו הם בזה. היינו מפני שמלאכי השרת קטרגו על בריאתו ואמרו מה אנוש כי תזכרנו. לכן עתה אמרו זה לזה בקול מבשר ה' אלהים הולך לאותו שבגן להפרע ממנו (מה"ק): **מת אותו שבגן** כאילו אמר מת הולך בגן. כי המלאכים השמיעו ג"כ קול לפני ה' אלהים דרך שאלה אם כבר מת זה ההולך בגן. לקיים מש"כ כי ביום אכלך ממנו מות תמות. או לא: **מת הלך לו אתמהא** כלו' כאשר ראו שאין ה' עושה דין באדם הבינו וידעו כי ה' רוצה להאריך אף. וע"ז אמרו מת הלך לו אתמהא. וכי הלך לו גזרת מות אשר גזרת ואמרת ביום אכלך ממנו מות תמות. וכי דבורך בטל ח"ו. ואמרו כן דרך קטרוג באשר נתקנאו בו כאמור (מה"ק): **א"ל הקב"ה לרוח היום** כו'. תשובה זו הוא בין לר' לוי ובין לר' יצחק. שהשיב להם הקב"ה למלאכים לרוח היום. ודרשינן לריוח היום. שאמר הקב"ה הריני רוצה להרויח לו היום להיות זה מתקיים ביום אחד משלי שהוא אלף שנים. ובכך אין דברי בטל אלא הוא אמת וקיים לעד: **ומניח לבניו שבעים** אפשר שהכוונה על דוד המלך כמ"ש במדבר רבה פ' י"ד. ועי' זוהר ויצלח דף קס"ח ע"א: (טו) **רב** אמר כו' זבדי בן לוי כו'. פליגי באיזה צד בא הקב"ה לג"ע לדונו. דרב ס"ל לרוח העולה עם היום דהיינו לרוח מזרחית. וזבדי בן לוי ס"ל דלרוח היום היינו רוח מערבית שהוא שוקע עם היום. ומפרש ע"ז דרב הקשה עליו לדונו במדת הדין כפי טבע רוח מזרחית העולה עם היום והוא חם כי כל שהיום עולה הוא מרתיח. וע"כ זבדי בן לוי שהקיל בדינו לדונו ברחמים כפי טבע רוח מערבית השוקע עם היום והוא קר כי כל שהיום שוקע הוא צונן (מה"ק): (טז) **גרעה קומתו** כו' דאדה"ר היה גבהו עד לשמים כמ"ש לעיל ריש פ' ח'. וא"כ איך יכול להתחבא. אע"כ שנקטן. ומ"ש ונעשה של ק' אמה כבר למדו זה בפ' י"ב סי' ה' ע"ש: **נרעה קומתו** הכוונה הן בקומה גופנית והן במעלת מקומו בהשגה: **בארונות של עץ** (לא בארונות של אבנים בכדי שיתעכלו) ומאת ה' היתה זאת להיות זה סימן בחטאו שיבוא לידי מיתה וקבורה בארון עץ. ויש לומר מפני שאותו היום נפלו ממדרגתם העליונה ואין לך מיתה גדולה מזו. וע"כ התחבאו זהו רמז על מיתה גופנית ג"כ שצריך להחביא את הגוף בארונות של עץ: (יז) **איך הוית** כו' מלת איכה קמפרש שאינה שאלת מקומו. כי לא נעלם מאתו ית' מקום מחבואו אלא פי' תוכחה על עונו איך נהפך מטוב לרע והרי הוא כמלת איכה (בכף רפוי) שהוא שאלת איכות ענינו. וגם לפי המקרא יתפרש

באיזו

איך הוית. אתמול לדעתי. ועכשיו לדעתו של נחש. אתמול מסוף העולם ועד סופו. ועכשיו בתוך עץ הגן: (יח) לא אמר ר' אבהו בשם ר' חנינא. כתיב (הושע ו) והמה כאדם עברו ברית. המה כאדה"ר. מה אדה"ר הכנסתיו לתוך ג"ע וצויתיו ועבר על ציוויי. ודנתי אותו בשלוחין. ובגרושין. וקוננתי עליו איכה. הכנסתיו לתוך ג"ע. שנא' ויניחהו בג"ע. וצויתיו שנא' ויצו ה' אלהים על האדם. ועבר על הציווי. שנא' המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת. ודנתי אותו בשלוחין. שנא' וישלחהו ה' אלהים מג"ע. ודנתי אותו בגרושין. דכתיב ויגרש את האדם. קוננתי עליו איכה. שנא' ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. איכה כתיב. אף בניו הכנסתים לא"י. וצויתים ועברו על הציווי. דנתי אותם בשלוחין ובגרושין. וקוננתי עליהם איכה. הכנסתים לא"י. שנא' (ירמיה ב) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. צויתים. שנא' (שמות כז) ואתה תצוה את בני ישראל. עברו על ציוויי. שנא' (דניאל ט) וכל ישראל עברו תורתך. דנתי אותם בשלוחין. שנא' (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו. דנתי אותם בגרושין. שנא' (הושע ט) מביתי אגרשם קוננתי עליהם איכה. שנא' (איכה א) איכה ישבה: (יט) לב ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה המן העץ. א"ר לוי לשואלת הומץ שנכנסה אצל אשתו של חבר. אמר לה מה בעלך עושה עמך. אמרה לה כל טוב הוא עושה עמי. חוץ מחבית זו שהיא מלאה נחשים ועקרבים שאינו משליטני עליה. אמרה לה כל קוזמיקון שלו שם הוא ומבקש לישא אשה אחרת וליתן אותה לה. מה עשתה הושיטה ידה לתוכה. התחילו מנשכות אותה. כיון שבא בעלה שמע קולה מצווחת. אמר לה שמא באותה חבית נגעת. כך אמר הקב"ה לאדה"ר (בראשית ג) המן העץ אשר צויתיך וגו': (כ) לג ויאמר האדם וגו'. ד' הן שהקיש הקב"ה על קנקנן ומצאן קנקנין של מימי רגלים. ואלו הן. אדם. וקין. ובלעם. וחזקיהו. אדם שנאמר ויאמר האדם האשה. קין. (בראשית ד) ויאמר ה' לקין אי הבל וגו' ויאמר לא ידעתי. בלעם הרשע. שנא' (במדבר כב) מי האנשים האלה עמך ויאמר בלעם אל האלהים וגו'. חזקיהו. (ישעיה לט) מה אמרו האנשים האלה וגו'. אבל יחזקאל מצאו בקי מכולם שנאמר (יחזקאל לז) בן אדם התחיינה העצמות האלה. ויאמר ה' אלהים אתה ידעת. א"ר חנינא בר פפא. לציפור שהיתה נתונה ביד צייד: פגע באחד. א"ל זו שבידי מה היא. היה מתה. א"ל אי בעית חיה. אי בעית מתה: כך בן אדם התחיינה העצמות האלה. ויאמר ה' אלהים אתה ידעת: (כא) לד ויאמר האדם האשה אשר נתתה וגו'. הה"ד (איוב ט) אדברה ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי. אמר איני כאותו שאמר האשה אשר נתת עמדי וגו'. הוא שמע לדברי אשתו אבל אני לא שמעתי לדברי אשתי. א"ר אבא ב"כ לה דינה אשתו של איוב היתה. ע"כ אמר לה (איוב ב) כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאת האלהים וגו'. אקבל אב"כ אלא נקבל. נאים בטובה. ולא נאים בפורענות. אתמהא. (שם) בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו. בשפתיו לא חטא. אבל בלבו חטא: (כב) אמר ר' אבא ב"כ ואכלתי אב"כ אלא ואוכל. אכלתי ואוכל. אמר רשב"ל אדה"ר לא נטרד מג"ע עד לו שתרף וגדף. הה"ד (ישעיה ה) ויקו לעשות ענבים ויעש באושים: (כג) ותאמר האשה הנחש השיאני ואוכל. לז גירני. חייבני. והטעני. גירני המד"א (תהלים פט) לא ישיא אויב בו. חייבני המד"א (דברים כד) כי תשה ברעך. הטעני כד"א (דה"ב ל"ב) אל ישיא אתכם חזקיהו:

פרשה כ

(א) א ויאמר ה' אלהים אל הנחש וגו'. (תהלים קמ) איש לשון בל יכון בארץ וגו'. א"ר לוי לע"ל הקב"ה נוטל את העכו"ם ומורידן לגיהנם. ואמר להם למה הייתם קונסין את בני. והן אומרים לו מהם ובהם היו באים ואומרים לה"ר איש על חבירו והקב"ה נוטל אלו ואלו ומורידן לגיהנם. ד"א איש לשון זה ב הנחש. שאמר לה"ר על בוראו. בל יכון בארץ. על גחונך. איש חמס רע יצודנו למדחפות. למדחפה אב"כ אלא למדחפות. אדם נתקלל וחוה נתקללה. ונחש נתקלל: (ב) ויאמר ה' אל הנחש ג כי עשית זאת וגו'. (משלי ט) איש תהפוכות ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף. איש תהפוכות. זה הנחש שהיפך דברים על בוראו. ונרגן שריגן דברים על בוראו ואמר לא מות תמותון. מפריד אלוף. שהפריד אלופו

יד יוסף לא איכה רבתי פתיחתא ד'. ילקוט ס"ז: לב פדר"א פרק י"ג. אדר"נ פרק א'. ילקוט כ"ז: לג במדבר רבה פ"ט. ובס לא הבא אדה"ר. ועיין בזוהר סדר בלק דף ר'. ילקוט ס"ז: לד ילקוט איוב. אגד"ב פ' י"א: לה ב"ב ע"ו. ירושלמי סוטה פרק כהס: לו במדבר פ' י"ב ע"ש. ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ"ז: לז ילקוט ס"ז: פ"כ א ילקוט ס"ז. ילקוט תהלים ק"מ: ב לעיל פ' י"ט סימן ו' וס"ג: ג ילקוט משלי י"ט:

ענף יוסף

כל אחד נבדל וניכר (יפ"ת): (כב) [אכלתי ואוכל] י"ל ע"פ דאי' בזוהר מכל עץ הגן אכול תאכל כלהו ביחודא שרי' דהיינו אם היה אוכל גם מפרי אילנות לא היה נחשב לו לחטא. וזה שא"ל אכלתי ואוכל עוד גם מפרי אילנות ואתקן מה שפגמתי (ברס שלמה): מפני

מתנות כהונה

איך הוית. איך נהיית ונשתנת דעתך: ועכשיו בתוך עץ הגן. כלומר שנגרע קומתך ויכולת להחבא בין עצי הגן: וקוננתי עליו איכה. איכה קרי ביה איכה: לשואלת הומץ כו'. שם המשל בתבשיל שהיא בהלכלוכות לבונה כעשן לעינים וכהומץ לשינים: של חבר. פירש"י חובר חבר נחשים ועקרבים ולפיכך הם בחבית: קוזמיקין פי' הערוך מיני תכשיטין: שהקיש פי' כזה שמכה על הקנקן לנסות אם יעמדו או יפברו כך נסה אותם אם יענו כהוגן ולא ענו: ויאמר האשה כו'. שהיה לו להתודות לומר חטאתי והוא היה כופה בטובה שנתן לו הקב"ה: בקי ומכיר להשיב התשובה שלימה: אי בעית כו'. אם תאמר שהיא חיה ואם תאמר הרי היא מתה שבידך להמיתה: באותו כאדם הראשון: דינה בת יעקב: באחת הנבלות. וכתיב גבי דינה כי נבלה עשה: נאים בטובה. נקבל אמרי' נאים לקבל ומלתא בתפיה נפשיה היא: ואבלתי היא ל' עבר והוי: ואוכל הוי"ו קמוצה מהפך א' האותן לעבר ומלא כתיב ואכלתי דרש ביה לשון עתיד כמשמעו אותן שהוי"ו בשבא או י"ל שם הכתוב: שתרף וגידף. במה שאמר ואוכל עוד: אלו ואלו המלשינים והעכו"ם: על בוראו. שאמר מן העץ אכל ובורא את העולם: בל יכון כו'. שלא יהיה לו כן ובסים ורגלים כמו שהיה בראשונה: למדחפות דחיפות הרבה משמע וכדמפרש ואזיל: שריגן לשון תלונה כד"א וירגנו באהליהם שאמר לא מות תמותון: שהפריד אלופו כו' אדה"ר שהיה אדון כל העולם כולו:

עץ יוסף

באחו מדרגה את (יפ"ת): אתמול לדעתי שהטוב איך נפלת ממדרגתך. כי בתחלה לא היה בך כח הרע מאומה ונמשכת לדעתי ורצוני. ועכשיו לדעתו והפלו של נחש לכח הרע והאתמול הכוונה כמו קודם והלאה: אתמול מסוף כו' שמתחלה היה שיעורו מלא כל הארץ: ועכשיו בתוך עץ. כלומר שנגרע קומתך ויכולת להחבא בין עצי הגן: (יח) והמה כאדם עברו ברית. הוקשה לו מ"ש כאדם. וכי כמלאך או כבהמה אלא פירושו כאדה"ר מה אדה"ר הכנסתיו לג"ע כו'. והענין כי אינו דומה עבד המורד ברבו כאשר לא הקדים לו טובה. לעבד המורד ברבו אחר שהקדים לו טובה. וע"ז אמר אדה"ר הכנסתיו לג"ע כלו' אני הקדמתי לו טובה להכניסו אל הג"ע מקום קדוש. והיה לו שם טובת הגוף וטובת הנפש. והוא שילם רעה תחת טובה למרוד בו ית' שם במקום הטובה ובמקום הקדוש. וגם אינו דומה העושה לנגד אדונו בלא אזהרה וצווי. למי שעושה אחר אזהרה וצווי. וכלפי זה אמר וצויתיו כו' והוא עבר על הצווי שנאמר המן העץ אשר צויתיך וגו' דלכך דייק למימר אשר צויתיך להורות כי גדול עונו מגנות שאשר המלא אחר הצווי. ודנתי אותו ע"ז בגירושין ובשלוחים שנאמר וישלחהו ה' מג"ע. כי בזה נידון כראוי מכ"מ. וקוננתי עליו איכה כלו' איכה ירד פלאים. וע"ז אמר אף כך בניו שישראל היו להם ג"כ בדוגמא זו שהקדמתי להם טובה והכנסתים לא"י המעולה מכל הארצות ויש בה שלימות הגוף ושלימות הנפש בתורה שאין תורה כתורת א"י. והם שלמו רעה תחת טובה וחטאו במקום הטובה ופגמו במקום הקדוש וגם אחר הצווי. לכן נידונו בגירושין שהינו גירושי הנפש ממקור הקדושה. ובשילוחים היינו שלוחי הגוף אל ארץ נכריה אשר שם נדונו בכמה גזרות. ומאז קוננתי עליהם איכה ישבה בדד וגו'. (נזה"ק) ע"פ שהאריך: וא"ל איכה איכה כתיב. ויש אם למסורת: ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. ותרגמו לארעא דישראל דהיא מגובא ככרמלא. כלו' נמועה בכל טוב כי היא מעולה מכל הארצות: ואתה תצוה את ב"י הדא מינייהו נקט דבכמה דוכתי כתיב לשון צווי בתורה: ועברו על ציוויי כו' עברו את תורתך וכ"ד וסור לבלתי שמוע בקולך שלא שמעו לקול אזהרתו (מה"ק): (יט) לשואלת הומץ כו' אשה מרשעת שהפלה להרהר ריב בין אשה לבעלה אשר היא כהומץ לשנים. ותכלית המשל הוא כי היא אמרה לאשה שלרעתה מנעה בעלה מחבית זו. והאשה שמעה לקולה ופתחה החבית ונכשלה. ומאז בא בעלה וא"ל שמא באותה חבית נגעת. וא"ל כן כדי להוכיחה על פניה כי הבדתו ברע. שנתכוין לרעתה במניעת החבית. והוא לא נתכוין אלא לטובתה. אף הנחש א"ל כי יודע אלהים וגו' כלו' שלא מנע מכם אלא לרעתכם לבל תהיו כאלהים וכדלעיל סי' ד'. ובאמת נתכוין ה' לטובתם במניעת עץ הדעת באשר בו היה כלל שורש הרע (מה"ק): חבר חובר חבר נחשים ועקרבים (רש"י): קוזמיקון נ"ל קוזמין והוא שם תכשיט בלשון יוני: אשה אחרת כמ"ש לעיל עד שלא יברא שלמות אחרים: התחילו מנשכות ענין המשל שמע מצווחת במ"ש ואירא כי עירום אנכי הוא דרך קובלנא וצעקת צרה. והקב"ה השיב לו שנגרם לעצמו המן העץ וגו': (כ) ד' הן שהקיש כו'. במ"ר פ"כ הגירסא ג' הן שהקישו ולא הביא אדם: שהקיש פי' כזה שמכה על הקנקן לנסות אם יעמוד או ישבר. כך נסה אותם בשאלות אם יכחישו ידיעתו ברואותם שהקב"ה שואלם כמי שאינו יודע עניניהם הי' . לא יענו כהוגן. ומצאן מימי רגלים שהמשו שיש ספק לשאול: ויאמר האדם האשה שהשי"ת נסהו באומר המן העץ כשואל והוא השיב שהשי"ת היה מסופק. ולזה אמר לו האשה אשר נתת עמדי והו"ל לומר ה' אתה ידעת והמאתי לפניך: ויאמר בלעם כו' וכדאיתא בתנחומא שאמר יש עתים שאינו יודע: מה אמרו האנשים האלה וגו'. ו מהרך כהוקש באו. ולא הו"ל למימר אלא מה דבר ה' בפיך (מה"ק): בן אדם שבהל את פיו. והוא השיב כי הוא ית' יודע: לציפור כו' בא משל להסביר למה השאלה הלא אתה ידעת ולא אני כי בידך הם: אי בעית כו' אם תרצה היה הרצה הרי היא מתה שבידך להמיתה (מת"כ): (כא) איני כאותו שאמר כו' דרים לי למימר שאינו כאדה"ר שהתגלל לומר האשה אשר נתת עמדי כו'. והדבר מפורש בתנ"ב ח"ל א"ל חבריו לאיוב כו' אמרת אדברה ולא איראנו. אדה"ר יציר כפיו כיון ששמע קולו לא יכול לעמוד בו כו'. א"ל מפני ששמע לאשתו נעשה לו כך שהתחיל אומר האשה אשר נתת עמדי אבל אני כשראתה אשתי להמר ברך אלהים ומות. אמרתי לה כדבר אחת הנבלות תדברי. הדברה ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי אני כאדם כו': דינה אשתו של איוב. איידי דאיירי באשת איוב מפרש מי היתה. ומפרש לכוליה קרא (יפ"ת): אשתו של איוב היתה ואף שהיתה בת גדולים לא סמך על דבריה (נזה"ק): כדבר אחת הנבלות תדברי. כמ"ש אצל דינה כי נבלה עשה בישראל. והוא נז"ם: אקבל אב"כ דרים נוטריקון כאילו אמר נאים לקבל במובה ולא בפורענות. כלומר וכי ראוי להיות נאים בסבר פנים יפות בקבלת הטובה ולא ברעה בתמה הא חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה (מה"ק): אבל בלבו חטא שהרהר אחר מדותיו ית': (כב) אכלתי אב"כ אלא ואוכל שהוא מעתם להבא. ואף שהוא מהפך העבר לעתיד מ"מ כפי הו"ל למימר בהדיא ואכלתי שהוא לשון עבר ודאי. לכך דרש אכלתי כבר ואוכל עוד: עד שהורף וגידף. כי לא נתן אל לבו לעשות תשובה אלא הוסיף לחטא ואמר ואוכל עוד (מת"כ): ויעש באושים פי' שהורף וגידף כמו שפירש"י שם כל הענין אדה"ר ועי' מ"ש במדבר פ' י"ג סי' ה': (כג) גירני כו' ממלת השיאני דרים תלתא לישני דכולהו משתמעי מיניה. ומ"ש גירני ר"ל פיתני וגירני למרוד בך באומרו כי יודע אלהים וגו' וגם הטעני בזה שדחפני ליגע בעץ לומר כשם שאין מיתה בנגיעה כו'. חייבני שגרם לי חוב מיתה ואחר שונשים (מה"ק). או פי' גירני שכמו שמגרים חיה על האדם להזיקו כך גירה את הנחש להזיק העולם. וחייב אותו אשר לא יוכל לשלם מה שהפסיד והזיק. והטעה אותו שנפל בשחת והמיון כוזב לשלם:

פרשה כ (א) איש לשון וגו' איש חמס וגו'. מפרש איש לשון על המלשין. כי המס רע מן המלשינים יצודנו גם לאיש לשון למדחפות של גיהנם (מה"ק): זה הנחש שרמז גם לנחש לפי שהם תופסים אומנתו וכדכתיב התם שננו לשונם כמו נחש: איש המס רע כו' איש המס מרמז על סולה"ר התומס ונוחל נפשו של אדם. והוא היה חמס על הנחש כדי לגרום על ידו הקללה לאדם וחוה: יצודנו למדחפות. יצודנו לנחש לגרום ע"י מדחפות וקללות הרבה בשלום לאדם וחוה ונחש (מה"ק): (ב) שהיפך דברים על בוראו כי הפי"ת הזהירם על עץ הדעת להנאתם ולטובתם מפני שהוא שורש המות. והוא אמר בהיפך הזהירם לרעתם לבל יהיו כאלהים. ובזה שלח מדון בין האדם לבוראו. למרום פיו ית' (מה"ק): שריגן לשון תלונה כד"א וירגנו באהליהם. שאמר לא מות תמותון (מת"כ): שהפריד אלופו כו' הוא הבי"ת אדונו של עולם. הפרידו מן העולם. שבחטא זה נסתלקה שכינה מן העולם כדלעיל פ' י"ט סי' י"ג ומיד נתקלל (וכמ"ש בסוף סי' ג' קפץ עליו ופסק את דינו) ומזה יצא תוכחת

אלופו של עולם. ומיד נתקלל: (ג) ויאמר ה' אלהים אל הנחש וגו'. ד עם אדם נשא ונתן. עם חוה נשא ונתן. ועם נחש לא נשא ונתן. אלא אמר הקב"ה נחש זה רשע בעל תשובות. ואם אומר אני לו. ה עכשיו הוא אומר לי אתה צוית אותם ואני צויתי אותם. מפני מה הניחו צוויך. והלכו להם אחרי צוויי. אלא קפץ עליו ופסק לו את דינו: (ד) ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת. תני ר' חייא ו בגדולה מתחילים מן הגדול. ובקללה מתחילים מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול שנא' (ויקרא י) ויאמר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר. בקללה מתחילין מן הקטן. שנא' ויאמר ה' אלהים אל הנחש. ואל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך. ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך מלמד שמתחלה נתקלל נחש. ואח"כ נתקללה חוה. ואח"כ נתקלל אדם: (ה) ז הכל משמשין פנים כנגד עורף. חוץ מב' שמשמשין אחור כנגד אחור גמל. וכלב. וחוץ מג' שמשמשין פנים כנגד פנים. מפני שהשכינה דברה עמהם. ואלו הן. אדם. נחש. ודג. אדם שנא' ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך. נחש ויאמר ה' אלהים אל הנחש. דג (יונה ב) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה: (ו) כי עשית זאת. א"ר הושעיא ח בשביל זו. כל פעולה שלך לא בשביל זו. א"ר יהודה בר סימון בשם ר' הושעיא מתחלת הספר ועד כאן ע"א אזכרות. מגיד שנידון בסנהדרין שלימה. ר' הושעיא דסכנין בשם ר' לוי. ט אררו בצרעת. הלין סלעיא דביה. צרעין אינון: (ז) א"ר אלעזר ראית מימיך מאחר שאדם מכה את חבירו במקל. הוא חוזר ומכה אותו ברצועה. כך ארור אתה מכל הבהמה. כ"ש מכל חית השדה. תני י בהמה גסה טהורה יולדת לט' חדשים. בהמה גסה טמאה יולדת לשנים עשר חדשים. בהמה דקה טהורה יולדת לחמשה חדשים. והכלב לחמשים יום. והחתול לנ"ב. והחזיר לס' יום. והנמייה לע' יום. והצבי והשועל לו' חדשים. ושאר כל השרצים לו' חדשים. הארי והדוב והנמר והפיל והקוף והקיפוד לג' שנים. והנחש לשבע שנים. והאפעה לע' שנה. פילוסופוס אחד בקש לידע לכמה הנחש מוליד. כיון שראה אותם מתעסקין זה עם זה. נטלן ונתנן בחבית. והיה מספיק להם מזונות עד שילדו. כיון שעלו הזקנים לרומי. שאלו את ר"ג א"ל לכמה הנחש מוליד. ולא יכול להשיבן ונתכרכמו פניו. פגע בו ר' יהושע ופניו חולנית. א"ל למה פניך חולנית. א"ל שאלה אחת נשאלתי ולא יכולתי להשיבה. א"ל מה היא. א"ל לכמה נחש מוליד א"ל לשבעה שנים. א"ל מנא לך. א"ל הכלב חיה טמאה ומוליד לנ' יום. ובהמה טמאה יולדת לי"ב חודש. וכתיב ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה. וכשם שהבהמה ארורה מן החיה שבעה. כך נחש ארור מן הבהמה שבעה. כמפני רמשא סלק ואמר ליה. התחיל מטיח ראשו לכותל. אמר כל מה שעמלתי שבע שנים. בא זה והושיטה לי בקנה אחד: (ח) על גחונך תלך. יא בשעה שאמר לו הקב"ה על גחונך תלך. ירדו מה"ש וקצצו ידיו ורגליו. והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. בא נחש ללמד על מפלתה של מצרים ונמצא למד ממנה. שנא' (ירמיה מו) קולה כנחש ילך. ר' יודן ור' הונא. חד מנהון אמר אתה גרמת לבריות. שיהיו מהלכי גחונים על מתיהם. אף אתה על גחונך תלך. א"ר אלעזר אף קללתו של הקב"ה יש בה ברכה. אמר אילולא שאמר לו הקב"ה על גחונך תלך. היאך היה בורח לכותל ונכנס לחור וניצל: (ט) יב ועפר תאכל כל ימי חייך א"ר חילפאי לא עפר מכל צד אלא בוקע ויורד עד שהוא מגיע לסלע ושומט גידין של אדמה ואוכל: (י) יג א"ר לוי לע"ל הכל מתרפאין. חוץ מנחש וגבעונים. נחש. שנא' (ישעיה סה) ונחש עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו וגו'. גבעונים (יחזקאל מח) והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל: (יא) ר' אסי ור' הושעיא בשם ר' אחא יד א"ל הקב"ה. אני עשיתיך מלך על הבהמה ועל החיה. ואתה לא בקשת. אני עשיתיך שתהא מהלך קוממיות כאדם ואתה לא בקשת. על גחונך תלך. אני עשיתיך שתהא אוכל מאכלות כאדם. ואתה לא בקשת. ועפר תאכל כל ימי חייך. אתה בקשת להרוג את אדם טו ולישא את חוה. ואיבה אשית בינך ובין האשה הוי מה שביקש לא ניתן לו. ומה שבידו ניטל ממנו. וכן מצינו בקין. וקרה

יד יוסף ד תנחומא סדר תזריע: ה עיין סנהדרין כ"ט. רבה ותנחומא סדר חקת: ו ברכות ס"א. תורת כהנים שמיני. ערובין י"ח. סדר תעניות. ילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור קל"ט: ז בכורות ח'. ילקוט ס"ז: ח ילקוט ס"ז: ט תנחומא סדר מצורע. ש"ר פרשה ג': י בכורות ז'. ילקוט ס"ז: יא קהל"ר י'. ילקוט ס"ז. ל"ב מדות דריב"ג: יב ילקוט ס"ז. ועיין תוספת יבמות יומא דף ס"ה ד"ה עולה: יג לקמן פ' נ"ט. במד"ר פ"ח. ירושלמי פרק ו' יוחסין. תנחומא סדר ויגש. אג"ב פ' ע"ח. אגדת שמואל פ' כ"ה: יד שוח"ט מזמור א' ילקוט ס"ז וישעיה. עיין יונתן כ"ע: טו סוטה פ"ק ואדר"נ פ"א. תוספתא פ"ד דסוטה:

מתנות כהונה

ופסק את דינו. מפני שאין מהפכין בזכות של מסית שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידו הגיסת בגיהנם ועיין בפ' ד' מיתות: ודג. עיין בסוף פ' אין מעמידין: כי עשית זאת א"ר בשביל זו פירש"י דהל"ל יען כי עשית ואמר כי עשית זאת כלו' כל מה שעשית מן הפתוי לא עשית אלא בשביל זאת בשביל חוה שימות אדם ואתה תקחנה: שנידון הנחש בסנהדרין שלימה: הלין סלעיא כו'. השברבורות כמו סלעים של הנחש נראה הם: במקל כלו' מכה גדולה: ברצועה מכה קטנה כך בתחלה ארר מכל הבהמה שנעשר עיבורה י"ב חדש ואח"כ מן החיה שיולדת לו' הדשים: ומשני תני בהמה כו'. עד לג' שנים והנה בתחלה ארר מן הבהמה שנעשר עיבורה רק י"ב הדש ואח"כ מן החיה שנעשר עיבורה ג' שנים ועיין פ"ק דבכורות: מתעסקין כו'. בדרך ארץ: נתכרכמו פניו. נשתנו לירקון מפני הבושה: שבעה. שבעה פעמים נ' יום הם ימות הכלב: כמפני רמשא. לפנות הערב עלה ר"ג לאותו פילוסוף ואמר לו שימי עיבורו ז' שנים: מטיח הכה ראשו לכותל: קולה כנחש כו'. ש"מ שקולו של הנחש הולך ועדיין לא ידענא עד היכן הולך ולא בא לכתוס אלא לפרש מסוף העולם ועד סופו וקצץ ידים ורגלים נמי ילפי מסיפיה דהאי קרא דכתיב בקרדומות באו לה כרתו יערה וגומ' ולא מצינו שחסר הנחש רק ידים ורגלים: גחונים כפופים דרך אבילו': והעובד העיר. אלו הגבעונים שהיו שואבי מים וחוטבי עצים לבית ה' אשר בעיר בירושלים

ענף יוסף

פרשה כ (ה) [מפני שהשכינה דברה עמהם] כוונתו שלכולם לא היתה אמירה ברמז לנוכח אלא עם שלשה אלו. שלכן נאמר אצל הדגים פרו ורבו לשון נוכח. והשוף ירב באהרן לשון נסתר. וענין הנוכח הוא בהשגחה יתירה שלכן קללת הנחש היתה גדולה. וכן ברכת הדגים היתה גדולה מאד שלכן נאמר וידגו. וכן ויאמר ה' לדג (הגר"א): (ח) [רבי יודן ורבי הונא חד מנהון אמר] אחד משני אלה אמר זה ולא מסיימי מי מהם. ע"כ הזכיר המדרש שניהם: (יא) [אתה בקשת להרוג

עץ יוסף

תוכחת מוסר לדורות לכל בעלי לשון הרע כי לא ינקה ה' את עונם ולא יאריך להם אף. אלא מיד מתקללים מפי ה'. כי הם גורמים להפריד אלוף לסלק השכינה מן העולם בעונם שע"ז נאמר רומה על השמים אלהים (מה"ק): (ג) עם אדם נשא ונתן. היינו מ"ש מי הגיד לך המן העץ וגו': עם חוה נשא ונתן כי שאל אותה מה זאת עשית: ועם נחש לא נשא ונתן. לומר מדוע עשית כך: מפני מה הניחו צווך כו'. דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים: (ד) מן הגדול אחר שהוא דבר טוב לכן לו ראוי משפט הקדימה. והקללה ראוי להיות מתחלה להפחות: ויאמר משה אל אהרן כו'. והתם גדולה הוי דכתיב ראשיכם אל תפרעו וזו מדרך גדולה והשיבות אבל בכל הספרים בגמרא ובמדרש גרסו שנא' וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים. ואמירה זו לגדולה היתה לפי שנצטוו שם קחו את המנחה וגו'. ועוד כי שם נאמר שניתן להם מתנות חזה ושוק וזהו גדולה וכהא דאמרינן בפ' הזרוע שהמתנות נאכלין בגלי ובחרדל דרך גדולה כדרך שהמלכים אוכלים (מה"ק): ואח"כ אדם זהו ג"כ מטעם הנ"ל כי הוה קטנה מאדם במעלה: (ה) גמל וכלב הגמל לפי שמשמ' בתשמישו כדלקמן פ' ע"ו לכן היה בוש מהביט בנקיבתו. והכלב נענש מפני ששימש בתיבה כמו שע"ז נענש להיות נקשר כדאיתא בפרק חלק: מפני שהשכינה כו' לכך ראוי שיהיו נכבדים בשמוש מזולתם (יפ"ת): ויאמר ה' לדג אע"פ שאין הדבור אליו דבור ממש אלא שלוה הרצון כמ"ש הרב בסוף ה"ב. כיון שנתייחד בענין זה מהשאר כאמירה חשובה גביה (יפ"ת): (ו) וכל מה שעשית כו' ר"ל שכל הפיתוי לא עשית אלא בשביל הוה שימות אדם ואתה תקחנה כדלקמן בפירקין. ואמר כל הפעולה שלך לא בשביל זאת כלו' העשייה דהכא לאו עשייה ממש אלא פעולה. דמעשה נאמר על מלאכה גופנית ופעולה על הרעיון והעיון השכלי. וכן הפתוי נקרא פעולה (מה"ק): בסנהדרין שלימה בסנהדרין גדולה שהם עם המופלא ב"ד ע"א. שסיתף בדינו ב"ד של מעלה: ארור בצרעת כמד"א נרעת ממארת. אפשר שמלת זאת קדרים שרמז לזאת תורת הצרעת (יפ"ת): הלין סלעין דביה. אלו הנקודות אשר בו כמין סלעים: צרעין אינון נגע צרעת הן. שהמדבר לשון הרע נענש בצרעת כדלקמן בויק"ר פ' ל"ז ובש"ר פ"ג: (ז) במקל מכה גדולה: ברצועה מכה קטנה. כך בתחלה ארור מכל הבהמה שנעבר עיבורה י"ב חודש. ואח"כ מן החיה שיולדת לששה חדשים: תני בהמה ומשני תני בהמה כו' עד לז' שנים. ומשום שבכתוב קשה דהו"ל למימר מכל החיה והבהמה. אע"כ שה"ק ליה ארור אתה מכל הבהמה והבהמה יהיה ארור מכל החיה. והוקשו הארורים זה לזה. כמו שבהמה ארורה ז' פעמים כך הנחש ז' פעמים. ולאי אתה מוצא אלא הכלב ובהמה טמאה. וע' בכורות דף ח': והאפעה לע' שנים פי' שמתעבר אחר ע' שנה שנולד וימי עבורו ג' שנים כדאיתא בברייתא דבכורות (יפ"ת): לכמה נחש מוליד. כלומר כמה שוהה בעיבורו: מתעסקים זה עם זה בד"א: נטלן ונתנן בחבית אנקבות רבות קאי שראה נחשים רבים מתעסקים בד"א ונטל הנקבות ונתנן בחבית (יפ"ת): ונתכרכמו פניו נשתנו פניו לירקון מפני הבושה. קבלו פאר תרגומו אתהפיאו לכרום אוכמין כקידרא: וכשם שהבהמה ארורה כו'. דהיינו בהמה גסה טמאה מהכלב שהכלב יולדת לנ' יום ובהמה גסה טמאה לי"ב חדש. ובי"ב חדש איכא שבעה פעמים המשים (ולא קפיד לתוספת הימים) כך נתקלל נחש מבהמה ג"כ שבעה שהוא יוליד לשבעה שנים (יפ"ת): כמפני רמשא לפנות ערב נכנס ר"ג לאותו פילוסוף ואמר לו שימי עבורו ז' שנים: מטיח הכה ראשו לכותל: והושיטה לי בקנה השיבה בנקל כמושיט קנה בלא טורח: (ח) וירדו מה"ש כו' דלא ניחא שיגיע רע במאמר הקב"ה לבד שאין רע יורד מלמעלה (יפ"ת): קולה כנחש ילך בתנחומא וכי קול יש לנחש. כלו' קול גדול. ולמה המשיל אליו קול חיל מצרים. אלא זו נחש הקדמוני שהלך קולו מסוף העולם ועד סופו בקצילות רגליו הרי שהכתוב הזה בא ללמד על מצרים ונמצא למד הימנה. במצרים כתיב שם ונותך מלאה האכן פ"מ דגם קול הנחש הלך מסוף העולם וע"ס בקצילות ידיו ורגליו. וממילא ילפינן מדכתיב התם כי בחיל ילכו לה ובקרדומות כחטבי עצים משמא גם על הנחש באו היל בקרדומות לכרות ידיו ורגליו. לקיים מה שנא' על גחונך תלך. והיל זה המה מלאכי השרת (מה"ק): אתה גרמת שדנו שילך על גחונו שהוא המכוון לשגם האלו. לפי שגרם לבריות שילכו גחונים על מתיהם (יפ"ת): יש בה ברכה שאף שנשאר בלא רגלים עכ"ז ניתן בטבעו שממהר הוא לילך על גחונו חוץ מטבע כל הבעלי חי. והרי זה פקידת ההשגחה לטובה: יש בה ברכה אילולא שאמר לו הקב"ה כנ"ל. ותיבת אמר מיותרת. וכן בילקוט ליתא: אילולא שאמר כו' שאם היה הולך על רגליו לא היה יכול לעלות בכותל בחורין ובסדקין: (ט) לא עפר מכל צד. כלומר עפר ממש רק הגידים מתמציות האדמה שיש בה טעם. ופרש"י שיש בקרקע מיני אדמה כעין גידין שקורין מו"ש בלע"ז. והוא קים ליה מסברא מדחזין שהוא בוקע ויורד תמיד בעומק לתוך הקרקע וכ"כ למה אלא כדי לשמוט גידי אדמה השקועים בפנים ולאכול. וכתב הרד"ק ולפי דבריהם גם העפר אינו אוכל כי אם ביגיעה רבה: (י) הכל מתרפאין כל העולם כולו יחזור כמקדם. ומהן מכתו של עולם ירפא: חוץ מנחש והיינו דכתיב ועפר תאכל כל ימי חייך. ומ"מ הוצרך להביא ראיה מנחש עפר לחמו דבריר טפי (יפ"ת): חוץ מנחש כמו שדרשו בברכות פ"א כל ימי חייך להביא לימות המשיח. שהכל יתרפאו חוץ מן הנחש והגבעונים. ולפי שהטאם חמור. שהנחש הסית והחטיא וגרם מיתה לכמה דורות. וגבעונים שלא חמלו ולא מחלו ע"ד שאול ותלו את בניו (יפ"ת): ונחש עפר לחמו שהנחש ישאר בקללתו: והעובד העיר ביחזקאל כתיב גבי ישיבת ירושלים לעתיד. ומשמע ליה דבגבעונים מיירי שהם העובדים. וכוונת הכתוב שהגבעוני יהיה עובד שם לפקח על צרכי העיר ולכן יעבדוהו מכל שבטי ישראל. ר"ל שיפרנסוהו. ומינה ילפינן שעבודתם תדירה עליהם ולא ימלטו ממנה (יפ"ת). וע' במ"ר פ' ח'. ב"ב דף קכ"ב וילקוט כאן וישעיה ס"ה ויחזקאל מ"ח: (יא) אני עשיתיך מלך על הבהמה ועל החיה ואתה לא בקשת ארור אתה מכל הבהמה וגו' אני עשיתיך שתהא מהלך כנ"ל. (מת"כ בשם הילקוט). וכן הוא בסוטה דף ט' ע"ב ובאדר"נ פ"א ע"ש. וכל אלו אנו למדים מתוך קללתו. ארור אתה מכל הבהמה משמע שהיה מושל על כולם. על גחונך תלך משמע שהלך קוממיות כאדם. ועפר תאכל משמע שהיה אוכל מאכלים כאדם. ואיבה אשית נראה שהיה אוהב אותה. ולפי שהיה מבקש להרגו נאמר לו הוא ישופך ראש וגו': אני עשיתיך מלך כו' לפי שהיה ערום מכל. ואתה לא נסתפקת בזה ובקשת גדולות ממך. כן תפסיד גם את זה שתהיה ארור מכל הבהמה (יפ"ת): קוממיות כאדם כמ"ש ר' הושעיא לעיל פי"ט סי' א': ועפר תאכל בפרק בתרא דיומא ונחש עפר לחמו ר' אבין ור' אסי ח"א אפי' אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מתקררת עד שיאכל עפר. וח"א אפי' אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר: אתה בקשת להרוג. כו' להמיתו בחטאו כדי לישא את חוה כדלעיל סוף פי"ח (מה"ק): הוי מה שבקש כו' מכ"מ. שכיון שבקש מה שאינו שלו ניטל אשר לו. וכן כל אלה: וכן בקין בסופה פרש"י קין נתן עיניו בתאומ' יתירה

וקרח. ובלעם. ודואג. טז ואחיתופל. יז וגחזי. ואבשלום. ואדוניהו. ועוזיהו והמן. מה שבקשו לא ניתן להם. ומה שבידם ניטל מהם : (יב) יח אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך. ר' יהודה בר' סימון ור' יוחנן בשם ר' אלעזר בר' סימון. מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה. אלא עם אותה הצדקת. ואף היא ע"י עילה. ר' אבא ב"כ בשם ר' יצחק אמר. כמה כרכורין כרכר בשביל להשיח עמה. ויאמר לא כי צחקת. והכתיב (בראשית טז) ותקרא שם ה' הדובר אליה ר' יהושע בר ר' נחמיה בשם ר' אידי אמר. ע"י מלאך. והכתיב (שם כה) ויאמר ה' לה. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אמר. ע"י מלאך. ר' אלעזר בשם ר' יוסי בר זימרא אמר ע"י שם בן נח : (יג) יט הרבה ארבה עצבונך והרונך. ר' אבא ב"כ בשם ר' שמואל אומר כל שהוא הרבה ארבה כל שהוא במאתים וי"ב יום חי. ר' הונא אמר נוצר לט' ונולד לז' אינו חי לח' אינו חי. נוצר לז' ונולד לשמונה חי. ק"ו לט'. בעון קמיה דר' אבהו מניין שהנולד לשבעה חי. א"ל מן דידכון אנא ממטי לכון זיט"א אפט"א איט"א אוכט"א : (יד) כ ר' ברכיה בשם ר"ש אמר. לעולם אין האשה יולדת אלא או לרע"א או לרע"ב או לרע"ג. לתשעה הן ועיבוריהן. חייא בר אבא הוה יתיב קמיה דרב הוה מסבר ליה ולא סבר. א"ל למה לית את סבר. א"ל דהא חמרתי בעי למילד. ואני מתירא שמא תיצון ותמות. א"ל ומה איכפת לך. א"ל פעמים שהיא פוחתת. ופעמים שהיא מוספת. פותחת אינה פוחתת מימות הלבנה. מוספת אינה מוספת על ימות החמה. א"ל והכתיב (איוב לט) הידעת עת לדת יעלי סלע תספור ירחים תמלאנה. א"ל להלן בדקה. וכאן בגסה. א"ל והא בקרות של אנטונינוס היתה רובעת. והרביעו ממנה בקרות של רבי. יש מהם שילדו עכשיו. ויש מהם שילדו לאחר זמן. א"ל להלן בטהורה. וכאן בטמאה : (טו) כא עצבונך זה צער העבור. והרונך זה צער העדוי. בעצב זה צער הנפלים. תלדי זה צער הלידה. בנים זה צער גידול בנים. אמר ראב"ש נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד משל זיתים בגליל. ולא לגדל תינוק אחד בא"י : (טז) כב ואל אישך תשוקתך. ארבע תשוקות הן. אין תשוקתה של אשה אלא לאישה. שנא' ואל אישך תשוקתך. אין תשוקתו של יצה"ר אלא על קין וחביריו. שנא' ואליך תשוקתו. אין תשוקתן של גשמים אלא על הארץ. שנא' (תהלים סה) פקדת הארץ ותשוקקה. ואין תשוקתו של הקב"ה אלא על ישראל. שנא' (שיר ז) ועלי תשוקתו. ד"א תשוקתו. תשים אנו. ואפי' שאנו תשים אנו מקוים לישועתו של הקב"ה. ומיחדים שמו בכל יום : (יז) כג ד"א ואל אישך תשוקתך. בשעה שהאשה יושבת על המשבר. היא אומרת עוד איני נזקקת לבעלי מעתה. והקב"ה אומר לה תשובי לתשוקתך. תשובי לתשוקת אישך. ר' ברכיה ור' סימון בשם רשב"י אמרו. לפי שרפרפה בלבה. לפיכך תביא קרבן מרופרף. ב' תורים ב' בני יונה : (יח) כד והוא ימשול בך. אמר ריה"ג יכול ממשלה מכל צד. ת"ל (דברים כד) לא יחבול ריחים ורכב. מעשה באשה אחת משל בית טברינוס שהיתה נשואה ללסטים אחד והיה בעלה מצערה. שמעו הכמים ובאו אצלה להוכיחו. כיון שבאת לפני חכמים. הוציאה לפניהם מנורה של זהב ונר של חרס על גבה. לקיים מה שנאמר ואל אישך תשוקתך : (יט) כה ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך. ר' שמלאי אומר בישוב הדעת

יד יוסף טז לעיל סוף פ' י"ח. זוהר ר"פ סדר קרח : יז וכן סדרן בגמרא דסוטה ט' ע"ב וצריך טעמא מדוע הקדימו לגחזי המאוחר בזמן לאבשלום ואדוניהו הקודמים לו : יח ירושלמי ר"פ פ' אלו נאמרין. שוח"ט מזמור ט'. ולקמן פ' מ"ה ומ"ח וס"ג. וילקוט סדר לך וסדר וירא : יט ב"ר פ' ד' וס"נ. ילקוט ס"ז : כ נדה ל"ח ע"א. ירושלמי יבמות. וירושלמי נדה. ועיין בכורות כ"א ע"א. תוס' ד"ה ותנא קמא : כא ערובין ק'. אדר"נ פ"א. פדר"א פ' י"ד. ילקוט ס"ז : כב שה"ר פ"ז. וילקוט שם. וילקוט ס"ז : כג פרק המפלת. ילקוט ס"ז : כד ילקוט ס"ז : כה לעיל פ' י"ט סי' ח'. דברים רבה פ"ד. ילקוט ס"ז.

מתנות כהונה

ירושלמי : **יעבדוהו** ינהגו בו מנהג עבדות : **לא נזקק כו'**. וזה שדבר עם חוה אין זה קרוי שיחה אלא תוכחת מגולה ושיחה היינו שמדב' עמה סיפור דברים או דבר צורך לה : **ע"י עילה**. סיבה ועלילה מפני שאמרה לא צחקתי כי יראה היה צריך להשיב לה לא כי צחקת כך פירש"י : **כרכר כו'**. פירש"י כמה גלגולים גלגל. כרכר הוא קנה חלול שכורכין עליו הערב ואורגין אותו עם השתי : **ע"י שם**. בן נח : **כל שהוא הרבה**. שהוא במעי אמו כמנין הרבה כמו שמפרש והולך דהיינו ז' חדשים שלמים דהיינו ר"י ימים ואע"ג שהרבה הוא רי"ב פי' רבינו בחיי ביום הג' של התשמיש נקלט הזרע ואז מתחיל ההריון : ה"ג **זיט"א** אפט"א איט"א אוכט"א ועיין לעיל פי"ד : **הן ועבוריהן**. כמניין ימים שיש בט' חדשים ועיבוריהן ימי קליטתן ג' ימים היינו רע"ג ולפעמים נקלט ביום ב' ואז הוא רע"ב ולפעמים ביום ראשון ואז הוא רע"א : **הוה מסברא ליה כו'**. להבינו טעם הדבר ולא הבין כו' : **בעית למילד כו'**. היא רוצה לילד שכבר הגיע זמנה : **תיצון** תלטון : **מאי איכפת כו'**. הרי לא הגיע עדיין זמן לידתה שלא נשלמו לה עדיין י"ב חדש מיום שעלה עליה הזכר וכן הוא בהדיא ירוש' פ' החולץ ובמס' נדה פ"ק : **א"ל פעמים כו'**. ומאי דביני וביני איכא למיחש כל שעה שמא תלד השתא : **ימות הלבנה**. שנ"ד. ימות החמה. שס"ה : **ירחים תמלאנה**. משמע דפחות מי"ב חדשים אינה יולדת : **בדקה** אינה פוחתת משיעורה והיינו ה' חדשים כדלעיל ופ"ק דבכורות : **בקרות** פי' הערוך עדרים ומאי לאו דאף בהמה דקה הוו וש"מ דבהמה דקה פוחתת ומוספת והאי קרא דתספור ירחים ע"כ איירי בגסה וא"ל לא הוא דבית ר' הוי גסות והא דפחתו והותירו יותר משיעור שבין שנות לבנה לשנות החמה התם הוו טהורות והנה אמינא בשמאות כל זה פירשתי לפי גירסת הספר : **העדוי** בערוך משמע שהוא ווסת האשה ומייתורא דקרא קדייק ואולי הוא מל' אחרי בלותי היתה לי עדנה : ה"ג בילקוט **לגיון** אח' משל זתים ופירש"י טוב לו לאדם לפרנס חיל א' בגליל שהם גדלים זתים הרבה : **בא"י** דוחק פרנסה וקשה לפרנס אפילו תינוק : **תשוקתך** נוטריקון תשים וקוים : **שרפרפה בלבה**. פירש"י הרהרה הנדר בלבה ולא הוציאתו בפיה : **קרבן מרופרף**. קל וקטן בבני יונה : **ממשלה מכל צד**. מצאתי בשם רש"י אפי' למשכנה : **לא יחבול**. וכתיב בקרא שלפני זה כי יקח איש אשה חדשה וגו' ומסיים הפסוק ושמח את אשתו אשר לקח לא יחבול רחים ורכב לומר שאפילו באשתו לא יחבול כו' וקרוב לשמוע פה פי' אבן עזרא שפיר' שהוא רמז ואזהרה שלא ימנע ממנה העונה והעד כי נפש הוא חובל ע"ד שדרשו חז"ל בפסו' טוב מראה עינים מהלך נפש : **מנורה כו'**. רמז רמזה אע"פ שאני חשוב כמו הזהב והוא כחרס מ"מ הוא עליון עלי ואהבתו עלי : **לקיים וכו'**. כאן הוא מקויים : **בישוב הדעת**

עץ יוסף

יתירה שנולדה עם הבל. שאמי תאומות נולדו עמו : **ובקרח** שנתן עיניו בכהונת אהרן ונבלע : **ובלעם** שנתן עיניו לקלל את ישראל להתכבד מבלק וליטול ממון. ונהרג במדין כשהלך ליטול שכר כ"ד אלף שנפלו מישראל בעצתו כדאיתא בסנהדרין : **ובדואג** אביר הרועים היה ונתקנא בדוד שראהו נבון לחש ומראה פנים בהלכה. ומת בהכרת ונשתכח תלמודו ממנו קודם מותו : **ואחיתופל** שנתן עיניו במלוכה כדאמרו בפ' חלק. ומת בהכרת : **וגחזי** שנתן עיניו בממונו של נעמן ונצטרע ומצורע חשוב כמת. ומה בלע לו בכל הממון : **ואבשלום** נתן עיניו במלכות אביו בחייו ונהרג : **ואדוניה** פרש"י באבישג השונמית ונהרג : **ובעוזיהו** שבקש לשמש בכהונה. ונצטרע שלא יכול אף לנהוג המלוכה ומלך יותם בנו תחתיו בחייו : **ובהמן** שבקש שגם מרדכי ישתחוה לו מה שלא היה ראוי לו. ונתלה (יפ"ת) : (יב) **מעולם** לא נזקק כו' ה"ג בירושלמי סוטה ר"פ ז' ר"י בשם ר"א לא מצינו שדיבר הקב"ה עם האשה אלא עם שרה לבד. והא כתיב ואל האשה אמר ר' יעקב דכפר חנן ע"י תורגמן וכו' וע"ש. והיינו ע"י אדם. שלא היה תורגמן אחר בעולם : **להשיח עם אשה** הנה מצאנו שהיו כמה נשים נביאות שדיבר ה' עמהן. אמהות נביאות היו. וכן חנה ודבורה שאמרה הלא צוה ה' אלהי ישראל. אך הענין בזה שהנביאים הם שדיבר ה' עמהם ונראה להם בשביל ישראל. אבל שיהיה עסוק עמהם בשביל עסקי עצמם זה לא מצאנו אלא באבות שדבר עמהם בעסקי עצמם ג"כ. אך לא הנשים האמהות שלא דיבר עמהם על צרכי עצמם. רק עם שרה לבד שדבר עמה בצרכי עצמה כמ"ש ויאמר לא כי צחקת : **ואף היא ע"י עילה** ע"י סבה. שהיא הכחישתו לאברהם לא צחקתי וחשבה דאברהם מדעתיה קא"ל שהרגיש בדבר. לפיכך נתייחד עליה הדיבור לברר דברי אברהם (נזה"ק) : **כמה כרכורים כרכר** ע' הגי' בירושלמי פ"ז דסוטה ה"א ונראה דר' אבא ב"כ חולק על דברי רבי יהודה בר"ס. וכרכר הוא מלשון מפזז ומכרכר והוא לשון שמחה. וע' בתרגום שם. ורש"י פי' דכרכר הוא קנה חלול שכורכין עליו הערב דרך גלגולו. ואף ה' גלגל גלגולי הסבות כדי לדבר עם שרה : **לא כי צחקת** שמפרש דאויאמר ה' דכתיב לעיל מינה קאי והיה אמירה זו מפי הקב"ה : **כי צחקת** והא כתיב אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך וגו'. א"ל ע"י תורגמן. והכתיב שם ה' הדובר אליה. וכן הוא בירושלמי כמ"ש לעיל: **ה' הדובר אליך** משמע שה' דיבר עמה. ומ"ש הכתוב שהמלאך דיבר עמה. היינו שדבר ה' מלאך קרי ליה. ודחי לה דלא הוי אלא ע"י מלאך ממש. שהמלאך דיבר אליה בשם ה' : **ע"י שם** בן נח. שהיה נביא ה' : (יג) **כל** שהוא הרבה ארבה. כשיהיה הרוך כמנין הרבה. אז ארבה את זרעיך. והיינו שבעה חדשים שלמים. ופי' רבינו בחיי שבעה חדשים הם מאתים ועשר. וג' ימים של קליטה. ויום קליטה מן המנין עכ"ל: **נוצר לשבעה** כו' בכל המדרשים הנוסחא כאן רב הונא אמר נוצר לתשעה ונולד לשבעה אינו חי. לשמונה אינו חי. נוצר לשבעה ונולד לשמונה חי ק"ו לתשעה. ועיין ביאורו לעיל פ' י"ד : **מנין שהנולד** פי' היכא רמיז. ומשני מדידכון אנא מטטי לכון. כלו' משלכם אביא לכם ראיה. דזיטא אפטא פי' בערוך זיטא יחיה אפטא שבעה כלו' בן ז' יחיה. איטא ימות אוכטא שמונה כלו' בן שמנה ימות (יפ"ת) : (יד) **אין** אשה יולדת אלא כו' לאפוקי ממ"ד יולדת לט' יולדת למקוטעין. אלא לתשעה חדשים שלימים הן ועבוריהן. כלומר שהם נמנים חדשים מעוברים של שלשים יום. וי"מ הן ועיבוריהן ימי קליטתן ולפעמים נקלט ביום א' ואז הוא רע"א. ולפעמים ביום ב' הוא רע"ב. ולפעמים ביום ג' והוא רע"ג. אבל אם לא קלט בג' שוב אינו קולט כדאיתא בשבת פ' ר"ע : **הוה מסביר ליה** היה מסביר ליה להבינו טעם הלכה ולא הבין : **בעית למילד** שכבר הגיע זמנה : **תיצון ותמות** כי החמור בטבעו קר לו תמיד. ובעת הלידה הקרירות סכנה וצריך פעולה לחממה מקרירתה. וע"ז לבי טרוד ואיני סובר: **ומה איכפת לך** דהיה יודע שעדיין לא הגיעה עת לידתה : **פעמים** שהוא פוחתת כו' כלומר כך שנו בברייתא פעמים שהיא פוחתת ופעמים שהיא מוספת פוחתת אינה פוחתת מימות הלבנה שהם שנ"ד. מוספת אינה מוספת על ימות החמה שהם שס"ה יום. ובהאי חמרתא כבר נשלמו ימי הלבנה ועדיין לא הגיעו שנות החמה. וממילא כל הי"א יום עומדת בספק לידה : **תספור ירחים תמלאנה** משמע שהם ירחים מלאים ואין פוחתין ואין מוסיפין כלל אף מה שבין חדשי הלבנה להחמה : **להלן בדקה** שזמנה חמשה חדשים כדלעיל סי' ז' בזה מספר ירחים תמלאנה שהם חדשים מלאים. וכאן בגסה פוחתת ומוספת : **והא בקרות** כו' הקושיא קאי על הא דקאמר פוחתת אינה כו' והא בקרות כו' דהיינו שורים ובהמה גסה. יש מהן כו' והוא יותר משיעור שבין שנות לבנה לשנות חמה : **להלן בטהורה** אין שיעור ידוע. ובטמאה גסה יש שיעור ידוע י"א יום דוקא. ובירושלמי הגירסא נשתנה : (טו) **זה צער העדוי** פי' ווסת נידות וכמו שהביא הערוך בערך עד ז'. מל' היתה לי עדנה ופי' ווסת נידות. ונראה דגרסי' עצבונך זה צער העדוי והרונך זה צער העיבור (נזה"ק) וכן הוא בהדיא עירובין דף ק'. אדר"נ פ"א. פדר"א סוף פ' י"ד : **זה צער הנפלים** הוא צער שאחר העיבור. שהו"ל למימר תלדי בעצב : **בנים** זה צער גידול בנים כי תיבת בנים מיותר ואתא לצער גידול בנים (מה"ק) : **נוח לאדם לגדל** כו' דבגליל טורח לגדל זיתים. ועכ"ז נוח לגדל לגיון של זיתים במקום הקשה ולא לגדל תינוק אפי' במקום היפה (יפ"ת): (טז) **תשוקות הן** כי לא נמצא תיבת תשוקה בכל התנ"ך רק ד' אלו שמנה. וד' אלו על שאין להם קיום בעולם כי אם ע"י התחברות לאלו שמקיימים אותם. נתן בהם כח התשוקה שיתשקו להדבק בהם ויתקיימו. ובלא תשוקה זו היו מתפרדים וכלים והולכים. כי האשה עיקר קיומה ע"י בעלה. וכן היצה"ר אין קיומו כ"א ע"י רשעים. וכן הגשמים לארץ שאם אין ארץ אין מטר. וכן הקב"ה לישראל. וכפי הגירסא בשיר רבה פסוק ועלי תשוקתו בהיפך אין תשוקת ישראל אלא להקב"ה. וכפי שדרש אצל הג' הנ"ל שהתשוקה לצורך קיומו למי שמקיים אותו ומושל בו. כמ"ש אצל האשה והוא ימשל בך והיא תשה ומקוה לו. ואצל היצה"ר כתיב ואתה תמשל בו. וכן הקב"ה עם הצדיקים. וכן הארץ עם הגשמים : **תשוקתה של אשה** כו' אע"פ שהאשה משתוקקת לתכשיטין ושאר דברים. מ"מ עיקר תשוקתה לבעלה (נזה"ק): **אלא על קין** ר"ל שתשוקת היצה"ר על הרשעים : **אלא על הארץ** שתשוקת הגשמים לירד למטה : **אלא** על ישראל שבודאי תשוקת הקב"ה להיות שכינתו למטה ולהיות לכל העמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה'. אבל מ"מ ביחוד הוא על ישראל. וכה"א רק באבותיך חשק וגומר : **ד"א** תשוקתו תשים כו' דריש ביה לשון נוטריקון תשים וקוים. אע"פ שאנו תשים מן אלו שאמרו שובי שובי השולמית אעפ"כ אין אנו מניחים אותו ומיחדים שמו בכל יום תמיד : (יז) **בשעה** שהאשה יושבת כו'. דאע"פ שבעצב תלדי בנים מ"מ אל אישך תשוקתך (יפ"ת) : **לפי שרפרפה בלבה** מלשון הן ולאו ורפיא בידיה. כלומר אע"פ שנשבעה שלא תזקק לבעלה. מ"מ לא היתה השבועה בלב שלם אלא מיד יודעת שקרוב הדבר שלא תוכל לקיים. והיה הדבר מרופרף בלבה. ולא החליטה הדבר לגמרי בלב שלם לפיכך תביא קרבן מרופרף דהיינו תורים ובני יונה שאינו קרבן גמור. ואע"ג דעשירה מביאה קרבנה כבש ובן יונה. מכל מקום מה שבא על החטא הוא בן יונה שהיא לחטאת (נזה"ק) : (יח) **יכול ממשלה** מכל צד. שיוכל למשול בה לעשות כל מה שירצה ת"ל לא יחבול רחים ורכב. שבפסוק הקודם כתיב ושמח את אשתו אשר לקח ואח"כ כתיב לא יחבול רחים ורכב. ודרשינן סמוכים ודרים לא יחבול מלשון חבלה שלא ימשול לחבל בה להכותה כשפחה (יפ"ת). או פירושו יכול ממשלה מכל צד שלא כדרך כל הארץ. וע' בירושלמי ר"פ הבע"י והמשל רחים ורכב דקאמר הוא כלשון (איוב ל"א) תטחן לאחר אשתי : **הוציאה** לפניהם מנורה כו'. לרמוז להם שאע"פ שהיא חשובה כמנורת זהב. והוא פחות כנר של חרס. אוהבת אותו ואינה רוצה לצאת מתחתיו. ומייתי הא הכא משום דדריש סמיכות ואל אישך תשוקתך עם והוא ימשול בך. וכעובדא דהאי איתתא (יפ"ת) : (יט) **בישוב הדעת** בדברים של טעם וע"ל פ' י"ט סי' ח'

הדעת באת עליו. א"ל מה את סבור שאני מתה וחוה אחרת נבראת לך (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש. מה את סבור שאני מתה ואתה יושב לך הטלים (ישעיה מה) לא תוהו בראה לשבת יצרה. רבנן אמרין כו התחילה מיללת עליו בקולה. הה"ד ולאדם אמר כי שמעת וגו' לדברי אשתך אכ"כ. אלא לקול אשתך: (כ) כז ותאכל מן העץ. הדא מסייעא לההיא דא"ר אבא דעכו אתרוג היה: אשר צויתיך לאמר. מהו לאמר להזהיר את הבהמה ואת החיה ואת העופות. לא דייך שלא הזהרת אותן אלא שנתת להן ואכלו: (כא) כח ארורה האדמה בעבורך. שתהא מעלה לך דברים ארורים כגון יתושין. ופרעושין. וזבובין. ותעלה לך גמל. א"ר יצחק אף הוא יש לו בו הנאה שהוא מוכרו ונהנה מדמיו: (כב) כט בעצבון תאכלנה. א"ר אמי קשה היא הפרנסה כפלים כלידה. בלידה כתיב בעצב תלדי בנים. ובפרנסה כתיב בעצבון תאכלנה. ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמן. ר' אלעזר אמר הקיש גאולה לפרנסה. ופרנסה לגאולה שנא' (תהלים קלו) ויפרקנו מצרינו וסמיך ליה (שם) נותן לחם לכל בשר. מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים. מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום. רשב"נ אמר ל וגדולה מן הגאולה שהגאולה ע"י מלאך. והפרנסה על ידי הקב"ה. גאולה ע"י מלאך מניין שנא' (בראשית מח) המלאך הגואל אותי מכל רע. פרנסה ע"י הקב"ה שנא' (תהלים קמה) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ריב"ל אמר גדולה מקריעת י"ס שנא' (שם קלו) לגוזר ים סוף לגזרים. ואומר (שם) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו וגו': (כג) לא וקוץ ודרדר תצמיח לך. קוץ זה קנדים. דרדר אלו עכביות. ויש מחליפין קוץ אלו עכביות. דרדר זה קנדים שהיא עשויה דרין דרין: (כד) ואכלת את עשב השדה. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר לב אילו זכית היתה מעלת לך מכל אילני ג"ע. עכשיו שלא זכית. וקוץ ודרדר תצמיח לך. א"ר נחמיה אילו זכית היית נוטל עשבים מתוך ג"ע וטועם בהם כל מעדנים שבעולם. עכשיו שלא זכית. ואכלת את עשב השדה. א"ר יצחק על הדורות הללו הוא אומר ואכלת את עשב השדה. שאדם משליף שדהו ואוכלה עד שהוא עשב. לג כיון ששמע אדה"ר כן הזיעו פניו. אמר מה אני נקשר לאבוס כבהמה. א"ל הקב"ה הואיל והזיעו פניך תאכל לחם. א"ר לוי נוח היה לו אם היה עומד בקללתו הראשונה: (כה) בזעת אפיך תאכל לחם (בראשית ג) לד א"ר אבהו זה אחד מחמשה דברים שהן סימן יפה לחולה. ואלו הן עיטוש. זיעה. ושינה. וחלום. וקרי. עיטוש מנין שנאמר (איוב מא) עטישותיו תהל אור. לה וזיעה מנין שנאמר בזעת אפיך תאכל לחם. שינה מנין שנאמר (שם ג) ישנתי אז ינוח. חלום מנין שנאמר (ישעיה לח) ותחלימני ותחייני. קרי מנין שנאמר (שם נג) יראה זרע יאריך ימים. רבנן דקסרי אמרין אף הלוך מעים כדרך הארץ. מ"ט (שם נא) מהר צועה להפתח וגו'. ר' חגי בשם ר' יצחק אמר ובלבד בל יחסר לחמו: (כו) עד שובך אל האדמה כי ממנה וגו'. א"ל קומץ עפר של אדמה שנבראת ממנו לא גזולה בידך. כי עפר אתה ואל עפר תשוב. אמר רשב"י לו מכאן רמז לתתה"מ מן התורה. כי עפר אתה ואל עפר תלך לא נאמר אלא תשוב: (כז) ויקרא האדם שם אשתו חוה. לז ניתנה לו לחיותו ומיעצתו כחויא. ד"א חוה חיוה לה אדה"ר כמה דורות אבדה. ור' אחא אמר חויא חויך. ואת חויא דאדם: (כח) כי היא היתה אם כל חי. רשב"א אמר עם כל חי. לח תני העשיר עולה עמו העני אינה יורדת עמו. ר' סימון אמר אם כל חי אמן של כל החיים. דא"ר סימון לט כל ק"ל שנה שפירשה חוה מאדם. היו רוחות הזכרים מתחממין ממנה והיא יולדת מהם. ורוחות נקבות מתחממות מאדם ומולידות ממנו הה"ד (ש"ב ז) אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. בנוי דאדם

יד יוסף כו דברים רבה פ"ד: כז לעיל פ' ט"ו. ילקוט ס"ז: כח עיין לעיל פ"ס. ילקוט ס"ז: כט פסחים קי"ח. ולקמן פ' נ"ז. סוח"ט מזמור פ"ט ומזמור קל"ד. פסיקתא רבתי פ' ל"ד. ילקוט סדר זו: פסיקתא פ' ל"ג. ילקוט ישעיה רמז של"ו. תענית ב'. ילקוט תהלים רמז תתפ"ד: לא ילקוט ס"ז: לב ילקוט ס"ז: לג אדר"נ פ"א. תד"א ח"א פ' ל"א. פסחים קי"ח. יונתן ותרגום ירושלמי: לד ברכות נ"ז. ילקוט בראשית וילקוט ישעיה רמז ס"ז: לה אדר"נ פ' מ"א: לו תד"א ח"א פ' נ"א. ועיין ביונתן: לז ילקוט ס"ז: לח ילקוט ס"ז. כתובות ס"א: לט עירובין י"ח. ילקוט ס"ז. זוהר ס"ז דף י"ט ודף מ"ס ודף נ"ד ע"ב ודף נ"ה ע"א. וזוהר סדר אחרי:

מתנות כהונה

הדעת. בדברים של טעם ולא ברעת כרבנן דלקמן: **אין כל חדש** וכו'. שלא יהא שום בריאה כבריאת ו' ימי בראשית רק ע"י אב ואם: **הטלים** פי' הערוך יחיד ופנוי וק"ו שלא נמות שנינו משום אין כל חדש ולא תוהו בראה: **אתרוג** היה שטעם עצו כטעם פריו וזהו ותאכל מן העץ עצמו: **ותעלה לך גמל**. נראה מפני שהגמל מזיק בריר היוצא מפיו כל הנוגע בו ועוד שהורג את כל בריה כשבא לעסוק בדרך ארץ: **בעצבון** לשון רבים משמע: **גאולה פלאים**. שנאמר לעושה נפלאות כו' וסמיך ליה ויפרקנו וכן בגאולת מצרים כתיב נורא תהלות עושה פלא: **גאולה בכל יום**. שהשם יתברך מפר מחשבות ערומים הקמים עלינו בכל יום חדשים לבקרים והקב"ה מצילנו מידם: **לגוזר** וגו'. סיפיה דקרא והעביר ישראל בתוכו ואילו פרנסה לכל העולם כולו והכי איתא בהדיא בפ' ערבי פסחים: **עכביות** וקונדים. מיני צמחים הם וצריך למתקן ע"י האור ברותחין וגו': **דרין דרין**. כך הקונדס צומח מדורין מדורין כמו האגוזים וע"ש כך נקרא דרדר לשון דירה: **היתה** האדמה מעלת כו': **משליף** שולף ותולש: **הזיעו** נרתת ברתת ומורא מהדר גאון עוז ה' יתי' שהזיעה יוצאת מפניו מפני הפחד: **הואיל** והזיעו כו'. בזעת אפיך וגו' קדרים: **בקללתו** הראשונה. לאכול עשב השדה לבהמה שהיה מתפרנס בלי דאגה ופרנסתו מצוייה בכל מקום: **זיעה** מניין כו'. בזיעת אפך וגו' משמע כשהוא מזיע יאכל לחם ולא ימות: **הילוך** מעיים כדרך ארץ עשיית צרכיו. כי כן דרכן של בני אדם וכפ' הרואה גרס בהדיא שלשול ובשם רש"י מצאתי גרס כדרך הארץ. ופי' בו שלא ישלשל יותר מדאי: **מיהר** צועה כו'. סיפיה דקרא לא ימות: **בל יחסר לחמו**. סיפיה דקרא של מיהר הוא ור"ל שלא ישלשל יותר מדאי ויצטרך לאכול הרבה ואם יחסר לחמו ימות כן פירש"י בישעיה: **לא** גזולה כו'. דכתיב אשר לקחת: **תשוב** משמע תחזור לעפר חי כמו שאתה עכשיו ובשם רש"י מצאתי תשוב משמע אע"פ שהלך אל עפר תשוב: **נתנו לו לחיותו**. כי לא טוב האדם להיות לבדו על זה אמר כי היא היתה וגומר כלומר נתנה לו להחיות נפשו ועכשיו היא נהפכת לו. כחיויא ל' חוה: **בחיויא** כנחש: **חיוה** הגיד כד"א כתר לי זעיר ואחוך: **חויא** חויך כו'. הנחש הוא היה נחש ומסית שלך ואתה היית נחש ומסית לאדם: **עם כל חי**. כלומר קרי ביה עם כל חיים טובים היא. וכדמפ' ואזיל: **תני העשיר** כו'. לענין הא דאיתא פרק אע"פ בכתובות אם העשיר וקנה שפחות היא פטורה מהמלאכות שהאשה חייבת לעשות לבעלה וכן אם הכניסה לו היא ז' שפחות פטורה מכל המלאכות אף אם העני שוב ומכר כל השפחות הרי אע"פ שהעני השוב כמת היא נשארת היה וקיימת כבראשונה וכן לענין המזונות כדאיתא התם: **והיא** יולדת כו'. הרי שהיתה אפי' אמן של השדים וזהו כל חי: **ומולידות** ממנו. והיא היתה הגורם לו שפירש ממנה וע"כ נקראו על שמה אם כל חי: **בנגעי** בני אדם. איתא במדרש הזוהר שכל אלו הנולדים ממנו נקראו נגעי בני אדם וזהו שמפ' והולך

עץ יוסף

א': **אין כל חדש** כו' שלא יהא שום בריאה כבריאת ששת ימי בראשית. רק ע"י אב ואם: **הטלים** יחידי ופנוי. ערוך: **מיללת עליו בקולה** כי שמעת לקול אשתך כמ"ש לעיל פ"ה אין קול אלא בכי שנאמר קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים וגו' (אלשיך): (כ) **אתרוג היה** שטעם עצו ופריו שוה· וזהו ותאכל מן העץ עצמו (מת"כ): **מהו לאמר** דלאמר הוא לומר לאחרים והכא לא היו אחרים בעולם כשנצטוה שעדיין לא היתה חוה בעולם (יפ"ת): **להזהיר את הבהמה** שבימי הבריאה היו גם הבעלי חי בעלי תבונה (יפ"ת): **שנתתי להם** ואכלו. לעיל פי י"ט סימן פ' אמרינן שחוה האכילה לב"ח: (כא) **דברים ארורים** כי אחר שנשתנה האדמה נתחדש בה קיטורים ואדים רעים ומעופשים. אשר מזה נולדו מיני רמש כאלה: **ותעלה לך גמל** נ"ל נמלה כדאיתא ברש"י בפי' התורה (בשם הגאון מ' שאול מווילנא ז"ל) וז"ש ר"י אף הן יש בהם הנאה. מפני שמיני זבובים יש בהם לרפואה. וכן הלבונה נמצאת בקיני נמלים. והכלל בזה כי אין דבר רע מוחלט בבריאה כי אם הכל לתועלת מה. רק שיש שהתועלת מרובה מהנזק ויש להיפוך: (כב) **קשה היא הפרנסה** כפלים כלידה. לפי שהלידה יש בה ג"כ שמחה ואיננה תמידית. אבל קושי הפרנסה הוא רק מטריד הלב תמיד באין שמחה מאומה. ולכן בזה נאמר עצב ובזה עצבון לכפל הצער. וכפל הקב"ה הצער לאדם מלאשה משום דאדם איהו גופיה הוזהר (יפ"ת): **מה גאולה פלאים** דכתיב נפלאות בארץ חם. אף פרנסה פלאים דכתיב באותו מזמור נותן לחם לכל בשר (יפ"ת): **פלאים** שאינו דבר טבעי אלא בדרך נס: **אף גאולה בכל יום**. היינו בנס נסתר כדאמרינן אין בעל הנס מכיר בניסו. וכמ"ש בהגדת פסח בכל דור ודור כו': **וגדולה מן הגאולה** וגם בקרא דויפרקנו מצרינו ברישא מזכיר גאולה והדר לפרנסה שגדולה ממנה. ור"א לא חייש לה ואע"ג דזו ע"י מלאך י"ל דגאולת יעקב שהיא פרטית היתה ע"י מלאך. אבל גאולה כוללת היא ע"י הקב"ה ופרנסה ג"כ לכל בשר (יפ"ת): **גדולה מקי"ס** וכו' שזו לישראל לבד ופרנסה לכל בשר וגדולה בחשיבות (רש"י). ועוד דברישא מזכיר קריעת ים סוף והדר פרנסה שגדולה ממנה. אבל לקמן פ' נ"ז גרסינן קשים מזונותיו של אדם כקי"ס. וכן הוא בפ' ע"פ: (כג) **קוץ** זה קנדים שיש בהם קוצים ויש צער לתקנם למאכל. והדרדר הם עכביות שגם הם מאכל אדם ויש בהם קוצים. ויש מחליפים שדרדר הוא קנדים שעשוים דירות ח"נ שורות שורות וכן העלין שזו בתוך זו ועכביות הן קוץ שיש בהם קוצים רבים (יפ"ת): (כד) **ר' יהודה אומר** כו' ר"י מפרש רישא דקרא וקוץ ודרדר תצמיח לך שהיה טבע הארץ טוב ומתוקן. עכשיו שלא זכית נתקלקל טבע הארץ עד כי קוץ ודרדר תצמיח לך (נזה"ק): **א"ר נחמיה** כו' לא פליג על ר"י דאם הוא פליג הו"ל למימר ור"נ אמר. אלא דר"י מפ' רישא דקרא ור"נ מפרש סיפא דקרא ואכלת את עשב השדה אילו זכית היית נוטל עשבים מתוך ג"ע שהם עשבים משובחים שטועם בהם כל מעדנים שבעולם. ועכשיו שלא זכית ונתגרשת מג"ע ואכלת את עשב השדה הנזכר בעה"ז שם עשבים גרועים: **שאדם משליף** שדהו. כצ"ל פי' ממהר לעקור ולתלוש תבואת שדהו ואוכלה קודם גמר בישולה עד שהוא עשב. לפי שהיה אז שני בצורת שלא היה בידם כלום מן הישן והוצרכו למהר לתלוש מן השדה תבואה חדשה קודם גמר בישולה: **משליף** שולף ותולש: **כיון** ששמע אדה"ר כן שעכשיו יאכל עשבים גרועים או שבלים רכים שהוא כמאכל הבהמות. הזיעו פניו שזלגו עיניו דמעות מצער קללתו (יפ"ת) וע' ברכות דף נ"א פסחים דף קי"ח: **נקשר לאבוס כבהמה**. שאין כבודו להיות שוה כבהמה. ומה שאמר לו מתחלה הנה נתתי לכם את כל עשב לא הו"ל צער. דההוא בעשבי ג"ע כדלעיל לר"נ (יפ"ת): **הואיל והזיעו פניך** כו'. דרש בזעת אפך כיון שהזיעו פניך ונצטערו תאכל לחם מדגן המיוחד למאכל אדם: **נוח היה לו** כו' כלומר הלואי שלא הותרה לו בלחם. ואז היתה פרנסתו בלי דאגה ועמל מאכול לחמו ע"י עמל ודאגה: (כה) **סימן יפה להולה**. שעל ידם יקל החולה מחליו. ואיידי דבעי למימר זיעה קאמר הכא לכולהו (יפ"ת): **עיטוש** כי בעת החולי לא הו"ל כח והנאה לעיטוש. ובזיעה יצאו האדים העפושים מהגוף. ובשינה וחלום סימן שקיטת החולי. דאל"כ לא יתנו פוגת ליסן ולהלום. והקרי הוא כמו הרקה תרופית להוציא המותר (יפ"ת): **עטישותיו תהל אור** אגל הלויתן כתיב ואמר עטישותיו תהל אור שע"י העיטוש הוא נח ושקט. וזה ענין אור על נחת רוח שלו. וכן אצל האדם. וזה סימן טוב להחולה שמתקרב אל הבריאות ע"כ מקבל נחת רוח מתנועשת גופו: **בזעת אפך** כו' כשהוא מזיע יאכל לחם ולא ימות: **אף הילוך** מעים כדרך הארץ. אף עשית צרכיו כפי המנהג. לאפוקי השלשול המרובה: **מיהר צועה** כו' סיפא דקרא לא ימות: **ובלבד בל יחסר לחמו**. פי' ודוקא שאוכל מעט אז הוא סימן יפה כי שוב ישוב לטבע הבריאות. אבל אם אוכל תתעב נפשו אדרבה זה יקרב קיצו (יפ"ת): (כו) **לא גזולה בידך**. כי דבר הנלקח מיסודו ישוב ליסודו הראשון בסוף. ובאדה"ר לקח תרווד עפר ממקום המזבח וברא בו אדה"ר ואחרי שחטא אמר הלא גזולה היא בידך והיינך כדאי שתוגזל עבורך ולא תחזור ליסודה. וכמ"ש בתד"א פ' ל"א: **אלא תשוב** כי עפר אתה היום ואל עפר תשוב. ואח"ז בת"ה תשוב להבנות מהעפר. וכמו שכתוב בתהלים ק"ד תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה: (כז) **נתנה לו לחיותו** כו'. והיה ראוי לקרותה חיה כי היתה אם כל חי. אבל עכשיו שיעצתו עצת נחש הויא בישא נקראת חוה לשון חויא בלשון ארמי (יפ"ת): **חיוא לה** הראה לה כמה דורות איבדה מן כל חי העתידים לצאת ממנה: **חויא חויך** כו' כלומר הנחש הזיק לאשה. והאשה היתה כנחש לאדם שפתהו והזיקתו: (כח) **רא"א עם כל חי**. דריש דרמיז נמי בהא עם כל חי (דאותיות אהח"ע מתחלפים להורות שהיא עם הטובה והחיות). לא עם הירידה והעוני כדתנן האשה עולה עמו כו' והפשט והדרש עולים בקנה אחד דלפי שהיא אם כל חי להיות זרע על פני הארץ. לפיכך גם היא לחיים נתנה ולא לצער (נזה"ק): **העשיר עולה עמו** דאם העשיר וקנה שפחות היא פטורה ממלאכות שהאשה חייבת לעשות לבעלה: **העני אינה יורדת עמו**. דאם הכניסה היא לו ז' שפחות פטורה מכל המלאכות אף אם העני שוב ומכר כל השפחות: **אומן של כל החיים**. שבא לרבות גם השדים דמיקרו חי ולפי שהיא היתה הגורמת לו לפרוש ממנה ע"כ נקראו על שמה אם כל חי: **ק"ל שנה** משנתקלל עד שנולד שת כדכתיב ביה ויולד בדמותו בצלמו משמע דעד השתא אוליד דלאו בדמותו בצלמו. והיינו שדים ורוחות (יפ"ת): **שפירשה חוה** ומה שפי' מן האשה דרך תשובה עשה כדאיתא בפ"ב דעירובין: **בנוי דאדם קדמאה**. וכן קרה לו בסוף דאשמדאי

דאדם קדמאה. מ"ד רוחי דביתא טבין דרבין עמיה. מ"ד אינון בישין דחכמין יצריה. רוחין דחקלא. מ"ד דאינון טבין דלא חכמין יצריה. ומ"ד דאינון בישין דלא רבין עמיה: (כט) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. [מ] בתורתו של ר"מ מצאו כתוב כתנות אור. אלו בגדי אדה"ר שהם דומים לפנס. רחבים מלמטה וצרים מלמעלה. יצחק רביא אומר חלקים היו כצפורן ונאים כמרגליות. א"ר יצחק ככלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן. כתנות עור. שהן דבוקים לעור. ר"א אמר איגיאה. ר' איבו אמר אגנייה. ריב"ל אמר לגאי. ריב"ח אמר סיסרטון רשב"ל אמר [מא] גלי קסינון. ובהם היו בכורות משתמשין. רשב"נ אמר צמר גמלים וצמר ארנבים היו. כתנות עור. [מב] כתנות שהן באין מעור: (ל) [מג] אמר ר' לוי למדתך תורה דרך ארץ לפום חילך אכול. ופרא מן מה דאת לביש [מד] ויתיר ממה דאת שרי. לפום חילך אכול. מכל עץ הגן אכול תאכל. ופרא מן מה דאת לביש. ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו וגו'. ויתיר ממה דאת שרי. שהרי שנים היו שרוין בכל העולם כולו:

פרשה כא

(א) [א] ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו וגו'. כתיב (דניאל ח) ואשמעה אחד קדוש מדבר ויאמר אחד קדוש לפלמוני המדבר עד מתי החזון התמיד והפשע שומם תת וקדש וצבא מרמס וגו' ואשמע אחד זה הקב"ה שנא' (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. קדוש. כי הכל אומרים לפניו קדוש. מדבר. גזר גזרות קשות על בריותיו. וקוץ ודרדר תצמיח לך. ויאמר אחד קדוש לפלמוני המדבר. ר"ה אמר לפלנייה. תירגם אקילס לפנימי. זה אדה"ר שהיתה מחיצתו לפנים ממה"ש. עד מתי החזון התמיד. גזרה שנגזרה על אדה"ר לעולם היתה. אתמהא. (שם) והפשע שומם. כך יהיה פשעו שומם עליו בקבר. תת וקדש וצבא מרמס. כך יהיה הוא ותולדותיו עשויים מרמס לפני מלאך המות. (שם) ויאמר אלי עד ערב בקר אלפים וג' מאות וגו'. ר' עזריה ור' יונתן בשם ר' יצחק בכ"מ שיש ערב אין בקר. וכ"מ שיש בקר אין ערב. אלא לכשיעשה בקרן של עכו"ם ערב. וערבן של ישראל בקר. באותה שעה ונצדק קדש. באותה שעה אני מצדיקו מאותה גזרה. הה"ד ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו: (ב) [ב] על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב (משלי כד) א"ר הונא הרי שקנה שדה וקנה כרם קרוי איש. וקרוי אדם. ונקרא עצל. מה הנייה לו. אלא על שדה איש עצל עברתי. זה אדה"ר. ועל כרם אדם חסר לב זו חוה. א"ר הונא היכן מצינו שנקראת חוה אדם (ישעיה מד) כתפארת אדם לשבת בית. (משלי כד) והנה עלה כלו קמשונים. וקוץ ודרדר תצמיח לך. (שם) כסו פניו חרולים בזעת אפיך תאכל לחם. (שם) וגדר אבניו נהרסה. וישלחהו ה' מג"ע. כיון ששלחו התחיל מקונן עליו. ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו. הוה כחד ממנו: (ג) [ג] אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע (איוב כ) אם יעלה לשמים שיאו. רומיה. וראשו לעב יגיע. עד מטי ענניא. אמר ריב"ח ור' יהודה בר סימון בשם ר' אלעזר [ד] מלא כל העולם כלו בראו. מן המזרח למערב שנא' (תהלים קלט) אחור וקדם צרתני. מן הצפון לדרום מנין (דברים ד) ולמקצה השמים ועד קצה השמים. ומנין אף כחללו של עולם. ת"ל (תהלים קלט) ותשת עלי כפכה (איוב כ) כגללו לנצח יאבד. על שגלל מצוה

קלה

יד יוסף מ ילקוט ס"ז: מא במדבר רבה פ"ד: מב סוטה י"ד: מג ילקוט ס"ז. חולין כ"ד: מד עיין פסחים קי"ד: **פכ"א** א ילקוט סדר זו: ב ילקוט משלי: ג ילקוט איוב: ד לעיל פרשה ח'. חגיגה י"ח. סנהדרין ל"ב:

ענף יוסף

להרוג את האדם כו'] רבים תמהו כי הלא תחלת הפתוי של הנחש היה לחוה ואם ימות אדם כאוכלו ודאי תמות חוה קודם. ומפרשי רש"י פי' כי דרך הנשים לכבד את בעליהם ותתן לו תחלה וכיון שימות לא תאכל היא. ולא נא לדבר ולפתות לחוה תחילה אלא לפי שהנשים דעתן קלות ויודעות לפתות את בעליהן: (כח) [מ"ד רוחין רוחי דביתא טבין כו'] הדבר בכללו מבואר להגאון אלקי מהר"י סרוג בספרו בית אלהים ע"פ דעת הקדמונים ודעת חכמי הקבלה האחרונים שיש רוחות אוירות בלתי נראים לחוש. והמה מתהלכים סביב האדם ומעבירים רצונו ורעיונו בנגיעה קלה בפנימיות הלב הן לטוב והן לרע. כי נמצאו בהם שני חלקים טובים ורעים. ויש בייתים נמצאים בחברת בני אדם. ויש בודדים בשדות ובמדברות. ונחלק בהם מי הם הטובים שבהם. ע"ש בארוכות במאמר שהביא שם מדעות אפלטון איך שהוא חקר בזה הרבה והעלה ממש כפי דעת חז"ל: (ל) [ופרא מן דאת לביש] והא דאמר בפרק הזהב עשיק לגבך ושוי לכרסיך. ופרש"י לצורך גופך קנה ביותר לכסות גופך. ושוי לכריסך למאכלך לא תקנה אלא בשוויים י"ל דהתם מיירי בלבוש הראוי לו כפי ערך יכלתו וכבודו כרבי יוחנן דקרי למאני מכבדותיה וגדול כבוד הבריות. לפיכך אין ללכת קרוע ובלוע עד שיזדמן לו דוקא בשוויו. אלא יפזר מעט מפני כבוד הבריות. אבל במאכל אפשר להסתפק במזונות קלים לפי שעה (נזה"ק):

קין

מתנות כהונה

והולך בנוי דאדם קדמאה בנוי של אדה"ר: מאן דאמר רוחין כו'. יש מי שאומר שהרוחות המצויות בבית טובים הם ואינם מזיקים אותו מפני שמתגדלים עמו ונהנין ממנו ויש מי שאומר שהם רעים לו מפני שמכירים רוע לבו ומחשבתו הרעה ומזיקין אותו: דלא רבין עימי'. ולא נהנין ממנו ולפיכך מזיקין אותו: בתורתו של ר"מ כו'. פי' הרמב"ם ז"ל שר"מ היה הופך בכתנות אור שהיה לאדם תחלה ועתה נהפכו לעור ולאומרו בחשבו ר"מ כזה כתב אור עכ"ל: לפיגם בערוך משמע עשב שקורין רוטא ורש"י גרס פנס ופי' מאירות כמו נר דולק: רחבים מלמטה כדרך בני אדם בבגדיהם: שהם דבוקים לעור. פירש"י בשם תנחומא שמתוך דקותן היו דביקים לעור ולא היה מרגיש בהן: איגיאה כו'. מיני בגדים משובחים: בכורות משמשים. בעבודתן: לפום חילך כו'. פירש"י לפי כחך ויכלתך אכול שנאמר מכל עץ הגן אכל תאכל: ופרא כמו פחות ממה שיש לך לבוש שהרי הקב"ה עשה לו כתנות עור וממעיל היה יכול לעשות ולא עשה: ויותר ממה דאת שרי. ויותר ממה שיש לך עשה לך בית דירה: פרא פחות ונמצא ביאי לפעמי בקשו ת"י מפרתין. תבקע אפעה ת"י מפרתין וכן משמע בערוך ערך פרא הראשון וא"כ נ"ל דפליג אתלמודא דידן בפרק הזהב דאמר עשוק לגביך ושוי לכרסי' פירש אם תקנה מלבוש תקנה ביותר מכדי שוין ומאכל לא תקנה יותר מכדי שויו ויש לפרש פרא ל' גודל ומפרייא ומרבה ועיין בערוך פרא השני והרביעי. ופירושו אכול לפי יכולת ולא תוסיף לפזר עוד והוי מרבה לפזר במלבושיך ויותר עוד בדירתך ולפ"ז הוא שוה להסיא דפרק הזהב שהתיר לאכול מן הגומא והלבישו מן החי ודירתו בכל העולם כולו: מדבר לשון חזק וקשה כד"א דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות: על בריותיו כו'. כדרך שגזר על אד"הר וכמו שדרשו למעלה בפסוק איכה וכל הענין תפרשו על ישראל כמו שמפרש והולך על אדה"ר לפי פי' תרגום אונקלוס: לפלנייהו לפלוני והרמז על ישראל המדברים ושואלים עד מתי לא נזכה להיגאל ישיב להם אחד קדוש עד ערב בקר כו'. ובתנחומא מפ' עד מתי החזון התמיד עד מתי הנבואה מסתלקת מישראל והפשע שומם זה ב"ה ששמם בעונותינו תת וקדש אין קדש אלא ישראל שנא' קודש ישראל לה' וצבא מרמס עד מתי הן מרמס לא"ה עד שיעשה ערבן של ישראל בקר וכו': לפנימי לפלמוני דרש נוטריקון לפנימי: בקרן של עכו"ם כו'. שמצליחין ועולין בעה"ז כאור בקר המאיר ומזהיר והולך והעה"ז הוא לישראל כערב החשך והאפלה: מה הנייה יש לו. ולא היה לו לקרותו אדם ואיש כך פי' האב"א: זה אד"הר. שנתעצל מלעשות תשובה עד שראה קין חוזר בתשובה כדאית' במד' תלים במזמור שיר ליום השבת: כתפארת אדם כו'. מתרגמינן כתושבחתא איתתא דיתבא בביתא: הוה לשון שבר כד"א הוה על הוה: רומיה שיאו. פי' רומיה עד מטי כו' עד שהגיע לעננים. או ר"ל עתה הוא כאחד ונמנע וסר ממנו והיה כמו הוה ולקמן ע"ג דרש הן כמו הוי לשון צעקה וקינה: שגלל העביר

ודחה

עץ יוסף

דאשמדאי טרדו ממלכותו כדאיתא בפרק מי שאחזו: מ"ד רוחין כו' יש מי שאומר שהרוחות המצויות בבית טובים הם ואינן מזיקין אותו מפני שמתגדלים עמו. ויש מי שאומר שהם רעים לו מפני שמכירין רוע לבו ומחשבתו הרעה ומזיקין אותו: דלא רבין עמיה ולא נהנין ממנו ולפיכך מזיקין אותו: (כט) בתורתו של ר"מ פי' בספר חידושיו שלו על התורה כדלעיל פ"ט: כתנות אור דמאי כתנות עור דהא אכתי לא נשחטה בהמה שיעשה כתנות מעורה. לזה פירש עור אור דאותיות אחה"ע מתחלפות (יפ"ת): שהם דומים לפינס כרש"י ובילקוט הגירסא לפנס. הוא הכלי שנותנים בו הנר שלא תכבה הרוח והוא רחב מלמטה וכן היו אלו הבגדים. וקרי הכלי אור ע"ש שמושו (יפ"ת): חלקים היו כצפורן. וכן העור חלק מצד הבשר. ונאים כמרגליות דקרי בהו אור כר"מ. ונראה שבספרו של ר"מ לא היה כתוב אלא כתנות אור והמדרש פירש שהוא ביאר שדומה לפנס. ור' יצחק מפרש שהן חלקים כציפורן (יפ"ת) וע' פדר"א פ' י"ד: ככלי פשתן הדקין. הבוא דמיון לדר' יצחק רביא מכלי פשתן דבית שאן שהן חלקים ונאים (יפ"ת): שהם דבוקין לעור קראם כתנות עור ע"ש שהם דבוקים לעור האדם אע"פ שהם נעשים מצמר או מדבר אחר. והם ממין החלוקים הלבושים תחת כל הבגדים וסמוכים לעור (יפ"ת): איגיאה בל"י עור עזים (מוסף הערוך): אגנייה המוסף הערוך גורס אגנינה ופי' בל"ר עור כבש בעוד צמרו עליו: לגאי בל"י ארנבת (מוסף הערוך): סיסרטין הערוך גורס סיסרינן. ופי' המוסף הערוך בל"י עור בעוד הצמר עליו: גלי קסינין פי' בל"י עור בעוד שערו עליו של מין חולדה יקרה והשובה הנגדלת במדינות צפון. ואולי הוא חולדת הסנאים הנזכר במשנה דכלאים. פי' גלא חולדא. קסנאי דבר נחמד בא מארץ אחרת בל"י. ירושלמי שבת פ' במה מדליקין עורות תחשים ר"נ אומר גלא קסינון עכ"ל: בכורות משתמשין כי עד המשכן היו בכורות מקריבין קרבנות כמ"ש לקמן פ' כ"ג: צמר גמלים כו' דכתנות עור היינו של צמר. וקראן של עור שהצמר בא מן העור. וקאמר דהיו צמר גמלים וארנבים לפי שצמר זה חם ורך: (ל) לפום חילך אכול. כלומר לפי שיעור ממוצע אכול. לא תפחות ולא תוסיף (יפ"ת): ופרא מן דאת לביש פי' בפחות מיכולתך לבוש דבמלבושים ליכא צערא דגופא וטוב לצמצם בו שלא יראה עשיר לבריות ויתקנאו בו. ועוד שהתורה חסה על ממונם של ישראל שלא לצורך. ואין ראוי לאדם לאבד מעותיו בחנם: פרא לשון פחות כמו בירושלמי כתובות פ"ה ה"ו תרין חולקין פרא ליבחר (פי' פחות מעט): ויתיר ממה דאת שרי. יותר מהראוי לך בקש להוסיף בדירתך שדירה נאה מארכת ימיו של אדם לפי שמרחבת הנפש: מכל עץ הגן אכל תאכל כפול להורות שיאכל כל צרכו ולא יצמצם. ואע"ג דלעיל ספט"ו ילפינן מיניה אזהרת גזל מקרא אחד יוצא לכמה טעמים (נזה"ק): ויעש ה' אלהים לאדם כו' שעשה לו פחות ממה שהיה ראוי לו שאחר שכל העולם שלו היה לו ללבוש שש ורקמה ולא עשה לו אלא כתנות עור ללמדו ד"א. ונכתב בתורה שנלמוד גם אנחנו. וס"ל דכתנות עור היינו צמר גמלים כדרשב"נ דלעיל (יפ"ת): שנים היו שרוים בכל העולם. דג"ע גדול מכל העולם (יפ"ת):

פרשה כא

(א) האדם היה כאחד ממנו הוקשה לו איך היה אחר החטא כאחד ממנו ע"כ דורש שהאדם יהיה כאחד ממנו לעתיד כשילדק מהגזירה. ודורש פסוק אחד קדוש כו': ואשמעה אחד זה הקב"ה כו'. ר"ל מדכתיב ואשמע גבי אחד מסתמא איירי בהקב"ה שכן כתיב גם שמע ואחד שמע ישראל וגו' ה' אחד (יפ"ת): קדוש כי הכל אומרים לפניו קדוש. אחד קדוש אחד המיוחד שבקדושים אלו המלאכים. כי כולם אומרים לפניו ית' קדוש: מדבר ולא פי' מה מדבר ע"כ דורש מדבר גזירות קשות. דלשון דיבור מורה וקשות כדכתיב דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות: גזירות קשות על בריותיו וקוץ וגו'. שבשלמא המיתה נמשכת בטבע מאדה"ר לדורותיו. אבל קוץ ודרדר הקב"ה בתחלת גזרתו גזר על כל הבריות (יפ"ת): ויאמר אחד קדוש לפלמוני כו'. כמו פלוני אלמוני דמתרגמינן כסוי וטמיר שלא נתפרש שמו. והיה זה גבריאל או מיכאל לדעת מ"ת. או מטטרון לפי דעת חכמי האמת ור"ל דמלאך אחד המליץ טוב בעד אדה"ר אמר עד מתי החזון התמיד וכדלקמן: לפנימי זה אדה"ר שעליו נגזרה הגזירה ואמר עד מתי החזון להיות גזרתי תמיד קימת: לעולם היה אתמהא כלומר ה"א התמיד הוא ה"א התימה. כלומר וכי יתמיד גזירתו. כי לא לנצח יקצוף ואמר ג"כ והפשע שומם וכי כך תמיד פשעו ישים עליו שממה ולא יקים ח"ו לתחיה (מה"ק): תת וקדש וצבא מרמס כו' וא"ו דקדש מיותר כפרש"י שם ודרש קדוש על אדה"ר שקודם שחטא בקשו מלאכי השרת לומר לפניו קדוש כמו שאמרו לעיל פ"ח. וצבא הם תולדותיו. ועז"א כך יהיה הוא ותולדותיו מרמס וכו'. כלומר אם הוא חטא תולדותיו מה חטאו: אלפים וג' מאות וגו' ע' י"מ. ונעלם ממנו רש"י ע"א דף פ': לכשיעשה בקרן כו' כדכתיב כי הנה החשך יכסה ארץ וגו' וה"פ עד ערב בקר היינו שיהיה ערב ובקר יחד: באותו שעה אני מצדיקו אני משיבו למעלתו הראשונה להיות שוב קדוש. תיבת הה"ד הוא מיותר. ומתיבת ויאמר ה' אלהים הן האדם וגו' הוא התחלת המאמר בפני עצמו לדרש דסי' ב': (ב) על שדה איש עצל כו'. דורש דבר אחר על הפסוק הן האדם היה וגו': וקנה כרם קרוי איש כו'. כלומר בתחלת הפסוק מכנהו בשם איש ואדם ואעפ"כ קורא אותו עצל והסר לב. ע"כ דורש באדה"ר והוה: זה אדה"ר וקראו עצל לפי שנתעצל מלעשות תשובה בזמנו קודם שנטרד מג"ע. כי אז היתה קדושת הג"ע מגינה עליו לבל תשלוט בו הקללה: חסר לב זו חוה שהיתה חסר לב ונתפתית לדברי הנחש: קמשונים וקוץ כו' פי' מה שנתקללו בקוץ ודרדר תצמיח לך: כסו פנים חרולים בזעת כו'. נדרש ע"פ האדם עצמו כדכתיב בזעת אפך תאכל להם והרי הוא כאילו כסו פניו חרולים מרוב העמל: גדר אבניו נהרסה הוא הג"ע דכתיב וישלחהו ה' מג"ע. כי קדושת הג"ע היתה מגינה עליו כגדר וכחומה ובשילוחו מג"ע נהרס גדר אבניו: הוה כחד ממנו שאמר דרך קינה איך היה מתחלה כאחד ממנו בהשגחה העליונה ועתה שב לדעת טוב ורע ונטרד ממעלתו: (ג) שיאו רומיה גבהו. והכוונה על השגת הנפש שהיתה מקפת ידיעתו בכל קצות הארץ: אחור וקדם עיין מ"ש לעיל פ"ח: שגלל מצוה קלה. שהעבירה ודחאה ממנו נטרד מג"ע: הן הוא שכן

הוא

קלה נפרד מג"ע (שם) רואיו יאמרו איו. הוא האדם כיון שטרדו התחיל מקונן עליו. ואומר הן האדם וגו': (ד) [ה] תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו ותשלחהו (איוב יד) תוקף שנתן הקב"ה באדה"ר לנצח לעולם היה. כיון שהניח דעתו של הקב"ה והלך אחר דעתו של נחש. משנה פניו ותשלחהו כיון ששלחו התחיל מקונן עליו. ואומר הן האדם היה כאחד ממנו: (ה) [י] דרש ר' פפוס הן האדם היה כאחד ממנו. כאחד ממה"ש א"ל ר"ע דייך פפוס. א"ל מה אתה מקיים הן האדם היה כאחד ממנו. א"ל שנתן המקום לפניו שני דרכים. דרך החיים. ודרך המות. ובירר לו דרך אחרת. ר"י בר סימון אמר כיחידו של עולם שנא' (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. רבנן אמרי כגבריאל שנא' (דניאל י) והנה איש אחד לבוש בדים. כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה. ר"ל אמר כיונה. מה זה בורח משליחותו של מקום שנא' (יונה א) ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'. אף זה בורח מלקיים צווי המקום. מה זה לא לן בכבודו אף זה לא לן כבודו עמו. ר' ברכיה בשם ר' חנינא אמר כאליהו מה זה לא טעם טעם מיתה. אף זה לא היה ראוי לטעום טעם מיתה. היא דעתיה דר' ברכיה בשם ר' חנין דאמר כ"ז שהיה אדם לבדו היה כאחד. כיון שנטלה ממנו צלעתו שב לדעת טוב ורע: (ו) ועתה פן ישלח ידו. א"ר אבא ב"כ [ז] מלמד שפתח לו הקב"ה פתח של תשובה. ועתה. אין ועתה אלא תשובה שנא' (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלהיך וגו'. והוא אומר פן ואין [ח] פן אלא לאו. אמר הקב"ה ישלח ידו ואכל גם מעץ החיים. אתמהא. ואם הוא אוכל הוא חי לעולם. לפיכך וישלחהו ה' אלהים מג"ע. כיון ששלחו התחיל מקונן עליו ואמר הן האדם היה כאחד ממנו: (ז) [ט] וישלחהו ה' אלהים מגן עדן. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר שלחו מג"ע בעולם הזה. ושלחו מג"ע לעוה"ב ר"נ אמר שלחו מג"ע בעוה"ז ולא לעוה"ב. על דעתיה דר"י הקשה עליו. ועל דעתיה דר"נ ריתה עליו. א"ר הונא איתפלגון ר' אדא בר אהבה ורב המנונא. חד אמר כר"י וחד אמר כר"נ. והא מסייע לר"נ (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. לכשיקיץ אותו שנברא בדמותך באותה שעה אני בצדק אחזה פניך. באותה שעה אני מצדיקו מאותה גזרה. באותו שעה הן האדם היה כאחד ממנו: (ח) [י] א"ר יהושע בן לוי כשבראו בראו במה"ד ובמדת הרחמים. וכשטרדו טרדו במדת הדין ובמדת הרחמים: (ט) הן האדם. הא אדם לא יכולת לעמוד בצוויך. אפי' שעה אחת. אתמהא. [יא] דרש ר' יהודה בן פדייה מי יגלה עפר מעיניך אדה"ר שלא יכולת לעמוד בצוויך אפי' שעה אחת. והרי בניך ממתינין לערלה ג' שנים שנא' (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. אמר רב הונא כד שמע בר קפרא כן. אמר יפה דרשת בן אחותי: (י) [יב] ויגרש את האדם. ר' יוחנן ורשב"ל. ר"י אמר כבת כהן שנתגרשה ואינה יכולה לחזור. רשב"ל אמר כבת ישראל שנתגרשה והיא יכולה לחזור. על דעתיה דר"י הקשה עליו. על דעתיה דר"ש ריתה עליו: (יא) [יג] ד"א ויגרש. הראה לו חורבן בהמ"ק. המד"א (איכה ג) ויגרס בחצץ שני. ר' לוליאני בר טברי בשם ר' יצחק אמר למגרשה של עדן גרשו. והושיב עליו שומרים שישמרו אותו הה"ד (ישעיה ה) ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר: (יב) [יד] מקדם. רב אמר בכל מקום רוח מזרחית קולטת. אדה"ר. ויגרש את האדם וישכן מקדם לג"ע. קין. ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן. הרוצח (דברים ד) אז יבדיל משה ג' ערים בעבר הירדן מזרחה שמש: (יג) [טו] ד"א מקדם. קדם לג"ע נבראו המלאכים הה"ד (יחזקאל י) היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה. ואת להט. ע"ש (תהלים קד) משרתיו אש לוהט. [טז] המתהפכת שהם מתהפכי' פעמים אנשים פעמים נשים פעמים רוחות פעמים מלאכים: (יד) ד"א מקדם. [יז] מקודם לג"ע נבראת גיהנם. גיהנם בשני. וג"ע בשלישי. ואת להט החרב המתהפכת. ע"ש (מלאכי ג) ולהט אותם היום הבא. המתהפכת. שהיא מתהפכת על האדם ומלהטתו מראשו ועד רגליו. ומרגליו ועד ראשו אמר אדם מי מציל את בני מאש לוהטת זו. ר' הונא בשם ר' אבא אמר חרב מילה. שנא' (יהושע ה) עשה לך חרבות צורים. רבנין אמרי חרב תורה שנא'

יד יוסף ה לעיל פ' ט"ז. ילקוט איוב: ו חזית פסוק לסוסתי. ילקוט ס"ז: ז במד"ר פי"ג. שוח"ט מזמור ק'. ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ"ח: ח עירובין דף נ"ו מכות י"ג. שבועות ז' ל"ו. סוטה ה' כ"ח. זבחים מ"ג. מנחות כ"ט: ט ילקוט ס"ז: י ילקוט ס"ז: יא ויקרא רבה פרשה כ"ס. ובתנחומא: יב תד"א פ"א: יג ילקוט ס"ז: יד ב"ב פ"ד. תוספ' ד"ה נגמרא. ותוספ' בכורות כה ד"ה מערא: טו זוהר. ויקרא י"ט. ב"ר פ' כ"ה: טז זוהר ויקרא דף רפ"ב. ילקוט ס"ז. תוספתא זוהר וארא דף כ"ז: יז ילקוט ס"ז. פסחים נ"ד:

מתנות כהונה

ודחה ממנו כד"א ויגל את האבן: **הן** הוא. היכן הוא: **לעולם** היה. ראוי היה להיות כן לעולם כך עלה במחשבה בתחלת בריאתו: **מקונן** כו'. כדלעיל במלת הן ומלת היה: **היה** כאחד. נפרד ממנו. או דרש כאחד כאחר: **כיחידו** של עולם. יחיד בתחתונים כמו הש"י בעליונים: **כהדין** קמצא. מין שרץ וע"ל בפ' שמיני וממה שנא' ונהי בעיניהם כחגבים. ות"א כקמצין משמע שהוא מין חגב בין כך ובין כך הוא בריה שלבושו גדל עמו וכן אדה"ר היה מכוסה בלבושו כצפורן הזה: **כיונה** דרש ממנו כאותו אחד שריחק עצמו וברח ממנו ועיין במדר' חזית פסוק לסוסתי ומצאתי כתוב בספר אות אמת וז"ל נ"ל כיונה שנאמר ויהי האחד מפיל הקורה עכ"ל ובקשתי ולא מצאתי בשום מדרש גם בפירושי המפרשים לא מצאתי שאותו האחד היה יונה ואם קבלה נקבל: **בשם** רבי חנין. היינו ר' חנינא וה"ק הוא דעתיה כו' כלומר הכי מפרש המקרא כשכבר כשהיה אדם שלם היה ראוי להיות נשאר חי כאחד שלא מת כמו אליהו ומשנטלה ממנו צלעותו ונחלק מאחדותו לדעת הטוב והרע נגזר עליו המיתה והכי מוכח בילקוט דכולא חדא מילתא היא ואח"כ מצאתי און לי בפי' האב"א: **פתח** של תשובה. שישוב בתשובה ויקבלנו ולא יגזור עליו מיתה: **ואין** פן אלא לאו. הלא ידוע שכל מקום שנא' השמר פן ואל אינו אלא לאו: **מקונן** עליו כדלעיל: **לעוה"ב** כלומר שאין לו חלק לעה"ב ודייק מדכתיב ה' אלהים לומר שהקש' עליו באחרונה מבראשונ' ורבי נחמיה סבר הניח לו וריחם עליו ופי' ה' אלהים להוס בדין וכן משמע קצת בא"בא: **ריתה** פירש הערוך הניח וריחם עליו: **באותה** שעה הן האדם היה. קרי ביה הויה פי' יהיה: **כשבראו** כו'. שנאמר וייצר ה' אלהים: **הן** אדם כו'. דרש הן לשון צעקה וקינה כמו הוי: **מי** יגלה וכו'. מי יגלה עיניך ותסתכן במעלת יוצאי חלציך הטובים ממך. ובפירש"י מצאתי אמר הקב"ה מי הוא זך וישר שיתגן בעדך לעתיד כדי לגלות העפר מעל עיניך קסבר רבי יודא שאין לו לאדה"ר חלק עה"ב: **ויגרש** דרש לשון אשה גרושה מאישה: ה"ג רש"י ז"ל ר' יוחנן אמר כאשת כהן. רשב"ל אומר כאשת ישראל: **ואינה** יכולה לחזור. כך אדה"ר אין לו חלק לעה"ב וגם גיר' הספר יש לקיים כבת כהן שנישאת לישראל ויש לה בנים ממנו שאינה חוזרת לבית אביה לאכול בתרומה ובת ישראל שנישאת אף לכהן ונתגרשה חוזרת לכל חזקת אביה שהרי אין בו תוספת קדושה ואדרבה אם יש לה בנים מבעלה הכהן היא אוכלת בתרומ' בשביל הבנים: **הקשה** עליו כו'. טעמא כדלעיל בסמוך ובפ' י"ט: **ויגרש** דרש ויגרם הסי"ן בשיבולת: **למגרשה** ויגרם דרש לשון מגרשי הערים: **ועל** העבים כו'. כל הפרשה מדבר איך שנטעת הכרם ויקוו לעשות ענבים ויעש באושים כן אדם הראשון לא עמד טעמו בו ולכן הושיב עליו שומרים שלא ישוב לילך שמה: **המלאכים** הם כרובים וכתיב כי כרובים המה פירש"י המה שהיו קודם בריאת עולם: לא

עץ יוסף

הוא. כלומר להיכן בא: **ואומר הן האדם** כו' מבואר בסימן ב': (ד) **ותוקף** שנתן כו' לעיל ריש פ' ט"ז ע"ש: **כיון** ששלחו התחיל כו' דקודם השילוח היה לו עוד תקוה בתשובה. אבל אחר השילוח כבר שלטה בו הקללה. ועיין לעיל סימן ב': (ה) **כאחד ממה"ש** שעם המלאכים מדבר: **דייך פפוס** דא"כ כאחד מכם מ"ל. וע' הגי' בשי"ר שר"פ דריש על הקב"ה וע"ז א"ל ר"ע דייך כו': **דרך אחרת** דרך המות. וה"פ היה כאחד שנמשך לאחד מהדרכים אשר היו לפניו. וממנו שב אל האדם. והדרך שבחר שהוא למיתתו הוא לדעת טוב ורע (יפ"ת): **רבי יהודה בר"ס** לא ס"ל כר"ע שהכ"ף הוראתה על דמיון האדם לאחר לא על המשכו לענין אחד. לזה מפרש כיחידו ש"ע. דהיינו הקב"ה. וע' ברבינו בחיי שמבאר מאמר זה: **ורבנן אמרי כגבריאל**. דלא מסתבר שידמהו לו. לכן אמרו כגבריאל שכתוב בו והנה איש אחד ותיבת ממנו חוזר לאדם כלומר כמלאך גבריאל שהוא היותר קרוב למדרגת האישים (יפ"ת): **כהדין קמצא** כו' הבדים משמע הידועים שקבועים בו תמיד כהדין קמצא מין שרץ שלבושו גדל עמו. ואייתי לפירושו אמאי מדמה ליה לגבריאל. ללמדך מה גבריאל יש לו לבוש רוחני הגדל עמו תמיד. אף זה קודם החטא היה לו לבוש רוחני הגדל עמו תמיד כדלעיל סוף פ"כ (נזה"ק): **כיונה** ולפ"ז כאחד ממנו פי' כאחד מהיוצאים ממנו. והיינו יונה שעם היותו שלוח מאת ה' היה בורח משליחותו וכן היה ענין אדם שצווה מפי ה' ועכ"ז עבר עליו. ולזה נידונו שניהם בדין אחד ולא האריך אפו להם אלא מיד לא לנו בכבודם (יפ"ת): **לא לן בכבודו**. כדר' אמי בפרשה י"א: **לא לן כבודו** עמו כי ביום בריאתו הטיל רוח סערה והושלך לים: **כאליהו** לאפוקי מדעת האומרים שאפי' לא חטא אדה"ר היה מת. ובא להורות מופת מאליהו שלא טעם טעם מיתה וכדאיתא בויק"ר פ' כ"ט (יפ"ת): **היא דעתיה דר"ב** כלו' אזיל לטעמיה דמפרש הן האדם כשהיה נקרא אדם היינו קודם החטא. והיה כאחד המיוחד שבאדם היינו אליהו שעלה חי לשמים. וכן האדם נברא שיהיה לעולם. אבל אח"כ כשנלקחה צלעתו ממנו ונקרא איש והיא אשה. שב לדעת טוב ורע וחייבה לו המות (יפ"ת): **כיון שנטלה** כו' שהיא גרמה לו מיתה: (ו) **אין** ועתה אלא תשובה דרמיז בועתה שפתח לו פתח של תשובה. וכמבואר בבמ"ר פרשה י"ג דאמר לו אפי' עתה חוזר בך התקבל ברצון: **אלא תשובה** דילפינן גז"ש מה ועתה האמור להלן תשובה הכא נמי תשובה: **התחיל** מקונן עליו. וכן אמר לעיל פרשה י"ט ודנתי אותו בגירושין כו' וקוננתי עליו כו': (ז) **שלחו מג"ע בעוה"ז** כו' דמכפל שלוחין וגירושין חד לעוה"ז וחד לעוה"ב (יפ"ת): **הקשה עליו** ולפ"ז מ"ש וישלחהו ה' אלהים פי' שמדה"ר היתה לו למדה"ד: **ריתה עליו** פי' הערוך הניח וריחם עליו. ופי' וישלחהו ה' אלהים שבבחינת העוה"ז נידון בדין. ולגבי עוה"ב ברחמים (יפ"ת): **לכשיקיץ אותו שנברא** כשיקום אדה"ר לתחיה. וה"ק אני בצדק כשיצדיק לאדה"ר. אחזה פניך ואז אשבעה בהקיץ אדה"ר שהוא נברא בתמונתך (יפ"ת): **באותה שעה** ה' מצדיקו כו'. כצ"ל (יפ"ת): **באותה שעה** הן האדם כו'. פי' בעת התחיה. ותיבת היה עבר במקום עתיד (יפ"ת): (ח) **כשבראו בראו במדה"ר** כו' כי היכי דבבריאתו כתיב וייצר ה' אלהים משמע שמדה"ד נמתק ברחמים. דאל"כ לא הו"ל תקומה ומצד הדין לא היה נברא וכדלעיל פ"ב סימן ז'. הכי נמי ה' אלהים דכתיב גבי הטירוד ראוי לפרש כן שהדין נמתק ברחמים להיות לו תיקון לעוה"ב. דמסתמא שניהם באופן אחד נאמרו (נזה"ק): (ט) **הא אדם** דרש הן כמו הא. והוא לשון תמיהא. איך אדם שכמותך לא יכול לעמוד בצווי אפי' שעה אחת: **מי יגלה עפר** כו' מי יפקח עיניך ותראה בניך ותכסף כלימתך שלא יכולת כו': (י) **ר"י אמר** כאשת כהן שנתגרשה ואינה יכולה לחזור. רשב"ל אמר כאשת ישראל כנ"ל. (רש"י ונזה"ק) ופליגי בפלוגתא דר"י ורבי נחמיה דלעיל סימן ז'. ואתי לפרושי פלוגתייהו במשמעות לשון ויגרש. ר' יוחנן מפרש לה אליבא דר"י דרמיז לגירושי אשת כהן. ורשב"ל מפרש אליבא דר' נחמיה דרמיז לגירושי אשת ישראל (נזה"ק): **באשת כהן** שנתגרשה. דכהן אסור בגרושתו: **באשת** ישראל שנתגרשה. שיש לה עוד תקנה לחזור לבעלה: (יא) **הראה** לו חורבן ביהמ"ק. כו' דריש כמו ויגרס שהראה לו חורבן בהמ"ק. שעל שאכל מה שאסר לו ע"כ גרשו שיגרס בחצץ שיניו: **למגרשה של עדן** שמאחר שכתוב ויגרש את האדם ולא כתב להיכן גרשו משמע שלא גרשו אלא לחוץ למגרשו של ג"ע. והכוונה לא ניטל ממנו הרוח האלהי לגמרי. שהרי מצינו שאף אחרי החטא היה אליו התגלות אלהי רק שלא היה כבראשונה. כמ"ש קודם שחטא היה שומע קול אגריון כו' ומשחטא כו': **שישמרו אותו** שלא יכנס לג"ע ואתם שומרים ישמרו ג"כ אותו שלא יגע בו רעה כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. והביא ראיה מפסוק ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר. וכל הענין שם מדבר באדה"ר. וקאמר ועל העבים אצוה וגו'. ר"ל שלא ימטירו עליו וינטער (יפ"ת) (יב) **רוח מזרחית** קולטת. אפשר שהטעם מפני שהשכינה במערב והחוטאים אין ראוי שישכנו במחיצת הקב"ה אלא מפאת הפכיות. ולפי דעת י"א בב"ב שהשכינה במזרח. יתכן לומר שכל זה לטובת תיקונם בכדי שיתעוררו לתשובה מקדושת המקום (יפ"ת): **ויגרש** את האדם וישכן מקדם לג"ע. דורש וישכן על האדם ועשה לו שם מקלט שאינו יכול לצאת משם ושמירה שלא יזיקו אותו: (יג) **מקדם** לג"ע נבראו המלאכים. וה"פ וישכן אותם שנבראו מקדם לג"ע הם המלאכים כדעת ר' יוחנן לעיל פ"א שהמלאכים נבראו בשני וג"ע בשלישי. ומפרש ואזיל איזו מלאכים. את הכרובים דכתיב בהן כי כרובים המה דפירושו המה שהיו קודם לג"ע. ואת להט כמ"ש משרתיו אש לוהט. ומ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו שהשכינה לפני הג"ע לשמור. וכרובים הם מלאכים וחיות הקדש: **פעמים אנשים** (בראשית י"ח) והנה שלשה אנשים. **נשים** (זכריה ה') והנה שתים נשים יוצאות. **רוחות** (תהלים ק"ד) עושה מלאכיו רוחות. ופעמים מלאכים. ובש"ר פ' כ"ה סימן ב' הגיר' פעמים אש שנאמר (שם) משרתיו אש לוהט ועי' בנזה"ק: (יד) **מקודם** לג"ע נבראת גיהנם ומרומז כאן גיהנם בתיבת להט ע"פ גז"ש בסוף מלאכי וליהט אותם היום הבא. ולפ"ז קרי כרובים למלאכי חבלה הממונים על הגיהנם ודנין את הרשעים (הנ"א): **גיהנם בשני** כו' כדר' לוי בפרשה י"א: **קודם לג"ע** כו' דגיהנם עדיף טפי כדאמרינן לעיל פ"ט והנה טוב מאד זה גיהנם (יפ"ת): **וליהט** אותם היום הבא. גיהנם שיהיה לעתיד כדלעיל בפרשה ו': **מתהפכת על האדם** שמתהפכת עליו ומלהטתו מכף רגל כו' באופן שלא יהיה בו מקום: **חרב מילה** וא"ל כאילו כתיב ואת להט המתהפכת החרב. שזכות חרב מילה תצילם מגיהנם (יפ"ת): **חרב תורה** שזכות

שנא' (תהלים קמט) וחרב פיפיות בידם. כיון שראה אדם שבניו עתידים לירד לגיהנם. מיעט עצמו מפריה ורביה וכיון שראה שאחר כ"ו דורות עתידין ישראל לקבל ו התורה. נזקק להעמיד תולדות שנא' והאדם ידע את חוה אשתו :

פרשה כב

(א) א והאדם ידע את חוה אשתו וגו' (תהלים כה) זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. לא מן דכרון אלא כי מעולם המה. א"ר יהושע בר נחמיה שבם ב נהגת עם אדה"ר. שכך אמרת לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ואילו לא שנתת לו יום אחד משלך ג שהוא אלף שנה. היאך נזקק להעמיד תולדות : (ב) והאדם ידע וגו'. ר"ה ור' יעקב בר' אבין בשם ר' אבא ב"כ אמר ד לא שמשה בריה קודם לאדה"ר. וידע אכ"כ. אלא והאדם ידע את חוה אשתו. הודיע דרך ארץ לכל. ד"א והאדם ידע. ידע מאיזו שלוה נשלה ידע מה עבדת ליה חוה. אמר ר' אחא חויא חויך ואת חויא דאדם : (ג) ותהר ותלד את קין. א"ר אלעזר בן עזריה ג' פלאים נעשו באותו היום. בו ביום נבראו. בו ביום שמשו. בו ביום הוציאו תולדות. אמר ריב"ק ה עלו למטה שנים וירדו שבעה. קין ותאומתו. והבל ושתי תאומותיו : (ד) ותאמר קניתי איש את ה'. חמת לה הא איתתא בנין. אמרה הא קנין בעלי בידי. ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא א"ל בשביל ו ששימשת את נחום איש גם זו כ"ב שנה. אכין ורקין מיעוטים. אתין וגמין רבוים. האי את דכתיב הכא מהו. אמר אילו נאמר קניתי איש ה' היה הדבר קשה. אלא את ה'. א"ל (דברים לב) ז כי לא דבר רק הוא מכם. ואם רק הוא מכם. שאין אתם יודעים לדרוש. אלא את ה'. ח לשעבר אדם נברא מאדמה וחוה נבראת מאדם. מכאן ואילך בצלמנו כדמותנו. לא איש בלא אשה. ולא אשה בלא איש ולא שניהם בלא שכינה : (ה) ותוסף ללדת את אחיו את הבל· הדא מסייעא לריב"ק דאמר עלו למטה ב' וירדו שבעה ותוסף ללדת תוספות ללידה ולא תוספת לעיבור : (ו) ט ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה. ג' הן שהיו להוטים אחר האדמה. ולא נמצא בם תועלת. ואלו הן קין עובד אדמה. נח (בראשית ט) ויחל נח איש האדמה. עוזיהו (דה"ב כו) אכרים וכורמים בהרים ובכרמל כי אוהב אדמה היה : (ז) י ויהי מקץ ימים. ר' אליעזר ור' יהושע. ר"א אמר בתשרי נברא העולם. ר"י אמר בניסן נברא העולם. מאן דאמר בתשרי נברא העולם עשה הבל קיים מן החג ועד החנוכה. מאן דאמר בניסן נברא העולם עשה הבל קיים מן הפסח ועד העצרת. בין לדברי אלו בין לדברי אלו הכל מודים שלא עשה הבל בעולם יותר מחמשים יום : (ח) יא ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. מן הפסולת לארים רע שהיה אוכל את הבכורות ומכבד למלך את הסייפות : (ט) יב והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן. ר' אליעזר ור' יוסי בר חנינא. ר"א אמר הקריבו בני נח שלמים. ור"י אמר עולות הקריבו. אתיב ר"א לר"י ב"ח והכתיב והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן דבר שחלבו קרב. מה עביד ליה ר' יוסי ב"ח. עביד ליה מן שמניהון. אתיב ר' אליעזר לר' יוסי ב"ח והא כתיב (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים. מה עביד ליה ריב"ח שלמים בלא הפשט וניתוח. אתיב ר"א לר"י ב"ח והא כתיב (שם יח) ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לאלהים. מה עביד ליה ר"י ב"ח· כמאן דאמר לאחר מ"ת בא יתרו. א"ר הונא איתפלגון ר' ינאי ור' חייא רבה. ר' ינאי אמר קודם מ"ת בא יתרו. ור' חייא רבה אמר אחר מ"ת בא. א"ר חנינא ולא פליגי מ"ד קודם מ"ת בא. הקריבו בני נח שלמים. ומ"ד אחר מ"ת בא· עולות הקריבו· ודא מסייעא ליה לר"י ב"ח (שה"ש ד) עורי צפון. יג זו העולה שהיתה נשחטת בצפון. מהו עורי. דבר שהיה ישן ומתעורר· ובואי תימן. אלו שלמים שהיו נשחטים בדרום. ומהו ובואי דבר של חידוש. א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי קרא מסייעא ליה לר"י ב"ח דכתיב (ויקרא ו) זאת תורת העולה היא העולה· שהיו בני נח מקריבין. כד אתי לשלמים (שם) וזאת תורת זבח השלמים אשר הקריבו אכ"כ. אלא אשר יקריבו מכאן ולהבא : (י) יד וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. נתפיים ממנו. ואל קין ואל מנחתו לא שעה. לא נתפיים ממנו : (יא) טו ויחר לקין מאד ויפלו

יד יוסף פכ"ב א שוח"ט מזמור כ"ה. וילקוט שם : ב זוהר תולדות ק"מ : ג פסיקתא רבתי פ' א' ולעיל פ"ה כנסדרין כ"ד : ד ילקוט סדר זו : ה ילקוט סדר זו. תיקוני זוהר קי"א. ולקמן פ' זו סי' ט"ז ופ' ס"א : ו לעיל פ"א. ולקמן פ' כ"ג. חגיגה י"ב : ז זוהר וילק' קס"ג : ח לעיל פ' א' : ט ילקוט סדר זו : י ילקוט סדר זו : יא ילקוט ס"ז : יב לקמן פ' ל"ד. ויק"ר פ' ח. במד"ר פ' י"ג. תוית פסוק עורי צפון. זבחים קט"ז. וירוש' רפ"ק דמגילה. וילקוט ס"ו וילקוט שה"ש. פסיקתא רבתי פ"ה : יג זוהר ויקרא דף י"א : יד ילקוט ס"ז : טו ילקוט ס"ז :

ענף יוסף

פרשה כב (ו) [קין נע ועוזיהו כו'] הנכון בכוונת המאמר הוא · כי המחברים חלקו האנשים הלהוטים ורודפין אחר קנין עושר ונכסים לשלשה מחלוקות. האחד אנשים ניקנים שיש להם עושר רב ובטנם לא ימלאו ממנו. והלאה אשר הוא אוכל בעצבון יאכלנו שמיצר ודואג על מה שנחסר בו ממונו. ועם כל זה הוא רודף לקנות כל פעם עושר יותר. לפי שהוא אוהב ביותר את הכסף בעצמותו לצבור כסף. השנית אנשים הרודפים לקנות עושר לבעבור יהיו יכולים למלאות נפשם ובטנם מכל אשר ישאלו עיניהם. השלישי אנשים בעלי הגאוה שלפי שהם רואים שהממון מכבדין את העשיר.
משתדלים

מתנות כהונה

לא מן דכרון. חסדך אינם מתחילין מעתה ומעכשיו : **שבם** ברחמים ובחסד נוהגת כו' : **הודיע דרך ארץ** כו'. קרי ביה ידע חירק תחת היו"ד : **נשלה** נגרש ונפרד כד"א כי ישל : **חוויא** כו'. **חוה** דרש מלשון חויא שהוא נחש וכך אמר הנחש היה נחש ומסית שלך ואת היית נחש ומסית שלי : **ותאומתו** דרש את לרבות ואצל הבל כתיבי שני את את אחיו את הבל : **חמת לה** כו'. כשהאשה רואה שיולדת בנים אומרת הרי קנין בעלי שמעתה אל יעזבני כ"מ בפי' רש"י : **אלא את ה'.** פי' עם ה' וכדמפרש והולך א"ל כי לא כו' גם אלה דברי ר' עקיבא הם : **מכם** קדייק שמלמד עצמו אינו רק אלא מצדכם כו' : **אדם נברא מאדמה** כו'. וזהו נעשה אדם שבבריאות אדם נבראת חוה גם היא שאח"כ לוקח' ממנו ומכאן ואילך בנים יולדו להם דרך משפיע ומקבל בצלם ודמות השפעת כל הנבדלים עד הש"י וכן הוא לעיל פר"ח : **ולא שניהם** כו'. שהקב"ה נותן בו הנשמה וזהו את ה' עם ה' ובעזרתו שזרק בו נשמה ואיש נאמר על קין כמו שפרש"י בסדר זה וזהו שנא' איש הרגתי לפצעי : **ולא תוספות לעיבור** מדלא כתיב ותהר עוד ש"מ שמהריון הראשון והבל הביא גם הוא : **להוטים** מהורים ורדופים ולא נמצא בם כו' קין הרג את הבל. נח נשתכר ובא לידי קלון : **עוזי'** נצטרע : **עשה הבל** כו'. היה שוהה בעולם חי וקיים : **עד החנוכה.** פירש"י מדכתיב ימים משמע ימי מספר ולא בא לפרש אלא לפ' זמן מועד הראשון כגון עצרת או חנוכה המשים יום. ואע"ג דמר"ה תשרי עד חנוכה הוא טפי מחמשים יום פירש"י דלאו דוקא נקט נ' יום : **הבכורות** מתבשלות ראשונה שהם הטובים : **הסייפות** האפילות המתבשלות לבסוף ודייק מדלא קאמר פרי האדמה ואמר מפרי משמע מן המובחר מהפרי כ"מ בשם רש"י. ורבי' בחיי פי' דאל"כ הל"ל מראשית פרי. ובקטן כלה ת"י ספ : **דבר שחלבו קרב.** וזהו שלמים שלא קרב מהן אלא החלבים : **מה עביד ליה.** מה עושה ממנו והיאך מקיימו : **מן שמניהון.** האי מחלביהן מעמידו ומפרשו מן שמניהון פי' השמנים והטובים שבהם כד"א חלב הארץ אבל לעולם עולות היו לא שלמים : **ויעלו עולות** וגו'. הרי שהקריבו גם שלמים : **שלמים בלא הפשט** כו' · קרי ביה שלמם כד"א ויבא יעקב שלם ולעולם עולות היו : **וזבחים** היינו שלמים כד"א ולזבח השלמים : **ולא פליגי** כו'. לא פליגי בביאת יתרו מתי היתה כי אין לאחד מהן הכרע מן הכתובים מתי בא אלא מ"ד קודם מ"ת סבר בני נח הקריבו שלמים ויכול להיות שבא קודם מ"ת : **ומ"ד** עולות דוקא הקריבו ולא שלמים סבר דודאי בא אחר מ"ת דאל"כ היאך הקריב שלמים : **שהיה ישן** כו'. שכבר הקריבוהו בני נח ואח"כ כל ימי היותם במצרי' לא הקריבוהו ובהקמת המשכן חזר וניעור מחדש שלא הקריבוהו בני נח אך עתה חדשים מקרוב באו : **היא** העולה משמע היא הנקרבת מימות עולם :
כאור

עץ יוסף

שזכות תורה ג"כ מציל מאור של גיהנם. ומר אמר חדא ומר אמר חדא : **וחרב פיפיות בידם** והיינו תורה כדכתיב בריש' רוממות אל בגרונם : **כיון שראה** כו' ולכך סמך לזה והאדם ידע וכ"ו דורות מרומזים בר"ת והאדם ידע את חוה אשתו הרי כ"ו. שכיון שראה שאחר כ"ו דורות כו' נזקק להעמיד תולדות שיהיו צדיקים ויקבלו את התורה. והם שת ותולדותיו :

פרשה כב (א) **והאדם** ידע כו' זכור רחמיך כו'. מייתי הך דרשא הכא לומר דבחסד היה זה (יפ"ת) : **לא מן דכרון** שאם היית מבקש דבר חדש מעתה. הייתי נדון אם לקיים בקשתי ואם לאו. אך מאחר שאני מבקש דבר שנהגת בו כל הדורות טובים ורעים ראוי שתעשה בקשתי : **שהוא אלף שנה** כדלעיל פ"ח סימן ב' : **שבם ברחמים** ובחסד : **איך** נזקק להעמיד תולדות שלא נתיישב העולם אלא מן שת שנולד אח"כ : (ב) **וידע אב"ב** דהל"ל וידע אדם. ע"כ פירושו שהאדם הודיע ד"א לכל. וקרינן ביה ידע בחיר"ק שהודיע לאחרים (מה"ק) : **מאיזה שלוה נשלה** ודרש למעלה ויגרש את האדם והאדם ידע. ודרש למטה והאדם ידע את חוה אשתו : **נשלה** נגרש ונפרד כמד"א כי ישל (מת"כ) : **ידע מה עבדת** ליה חוה. ידע את רעת חוה אשתו. כי כשנטרד הכיר ברעתה (יפ"ת) : **חויא חויך** כו' כבר נאמר לעיל גבי קריאת שם חוה : **חויא חויך** הנחש היה נחש ומסית שלך. ואת היית נחש ומסית שלי : (ג) **וירדו שבעה** אדם וחוה קין ותאומתו והבל ושני תאומותיו דכתיב את קין את אחיו את הבל. ג' אתים רבויים הם מלמד שתאומה יתירה נולדה עם הבל שעם קין נולדה תאומה אחת ועם הבל שתים וכדפרש"י בחומש. וכולם בעיבור אחד היו כדדריש בסמוך : (ד) **חמת לה** כו' כשאשה רואה שיש לה בנים אומרת הרי בעלי קנוי בידי כי עתה יאהבני בשביל הבנים ויפיק רצוני. וז"ש קניתי איש (תואר לבעלה) ר"ל קניתי אישי : **נחום איש** גם זו עיין לעיל פ' א' סי' י"ט : **אילו** נאמר קניתי כו'. ס"ל דקניתי איש את היינו כתרגומו מן קדם ה' ופתרונו מן. כמו והנני משחיתם את הארץ שפירושו מן הארץ. אבל ר' ישמעאל ס"ל דמדלא כתיב בהדיא מן. בא לרבות דבר : **לשעבר** האדם נברא כו'. עתה נתחדש דבר שקניתי איש את ה' כלומר עם ה' בשותפתו. ומפיק לה בלשון את לרבות גם האיש שגם הוא משותף עמה בולד וכדאמרינן ג' שותפין באדם כו' (מה"ק) : **אדם נברא מאדמה** בריאה חדשה. וכן חוה מאדם בריאה חדשה ומכאן ואילך בריאה טבעית ע"י חיבור איש ואשה וע"י עזר הש"י. ופי' הפסוק קניתי בן ע"י איש. את ה' בצירוף עזר הש"י : (ה) **הדא מסייעא** כו' דלא קאמר ותוסף ותהר. משמע שהריון אחד היה לקין והבל וכדקאמר ריב"ק שעלו למטה שנים וירדו שבעה (יפ"ת) : (ו) **ולא** נמצא בם תועלת. שקין גלה ונתקלל להיות נע ונד. נח נתבזה ונתקלל. ועוזיהו נצטרע ונסגר בבית החפשית. ולא נהנו מן האדמה שהיו להוטים אחריה ביותר (יפ"ת) : **קין עובד אדמה** ביותר שהיה להוט אחריה ולא שהיה עובדה לצורך פרנסתו : **נח איש האדמה** שהיה שקוע בה. שכל נגדל לדבר יקרא כן (יפ"ת) : (ז) **ר"א ור"י** כו' עיין בפ"ק דר"ה : **מ"ד בתשרי** כו' מן החג ועד החנוכה. ומקץ ימים משמע בסוף זמן והיינו חנוכה שאז הזמן משתנה ונכנס עיקר הסתיו : **מ"ד בניסן** כו' שבעצרת סוף האביב ומאז משתנה הזמן ומתחיל הכנסת הקיץ (יפ"ת) : **שלא עשה הבל** קיים בעולם אלא נ' יום. לאו דוקא דלמ"ד בתשרי נברא העולם עשה הבל קיים עד חנוכה הרי קרוב לשבעים יום (רש"י) : (ח) **מן הפסולת** מפרי ולא פרי (רש"י) : **לארים רע** כאריס רע שהושיבו המלך. שהוא מוכרח לכבדו כדי שלא יעבירנו משם ולפי שהוא רע המזג פוטר את עצמו בסייפות (האפילות המתבשלות לבסוף) וכן קין חשב להפטר בסייפות (יפ"ת) : **הבכורות** המתבשלות ראשונה שהם הטובים : (ט) **שלמים** שהקריבו שלמים ג"כ : **עולות הקריבו** עולות לבד : **דבר שחלבו קרב** שלמים שחלבו קרב לגבוה והבשר נאכל לבעלים. אבל עולות כולו כליל לאישים : **מה עביד ליה** איך מקיימו : **מן שמניהון** שהקריב היותר שמנות מלשון חלב יצהר שר"ל החשוב והנבחר (יפ"ת) : **וישלח את נערי** וגו' שאע"ג דפסוק זה נאמר בסוף משפטים. קודם מ"ת היה. שכל הפרשה ואל משה אמר עלה אל ה'. היה בד' בסיון כפרש"י שם. ומ"ש וישלח את נערי כו'. בה' בסיון. ומ"ת בששי או בשביעי היה כדאי' בשבת פפ"ט. וכיון דוישלח את נערי וגו' קודם מ"ת היה הרי שהקריבו ב"נ שלמים דקודם מ"ת כולהו ב"נ הוו : **שלמים** בלי הפשט ונתוח. עולות הוו ושלמים דקאמר לשון שלימות בלא הפשט ונתוח. דדין הפשט ונתוח בסיני נאמר : **עולה וזבחים** וזבחים היינו שלמים : **כמ"ד לאחר** מ"ת בא יתרו. ואין מוקדם ומאוחר בתורה : **ולא פליגי** פי' שאין פלוגתתם בענין זה עצמו אלא תלוי במחלוקת זו מה שהקריבו בני נח : **שהיתה נשחטת בצפון** כדכתיב בה צפונה לפני ה' : **שהיה ישן ונתעורר** שמתחלה היו ב"נ נוהגים בה. ואח"כ נעזבו ממנה. ואזהר רחמנא שיחזרו ישראל לנהוג אותו : **שהיו נשחטים בדרום** פי' אף בדרום. וכדתנן שלמים קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה : **א"ר יהושע דסכנין** כו' בכל המקומות שציינתי ביד יוסף הגירסא אף הדין קרא מסייע. שכבר אמר קרא מסייע : **היא העולה** כו' דהיא משמע הידוע : **אשר יקריבו** ל"ל אשר יקריב : (י) **נתפיים ממנו** הבל שהיה כוונתו רצויה ושלימה לשמים להקריב בשמחה ובטוב לב בעין יפה נתפיים ממנו לפנות אליו לקבל מנחתו ברצון. ולכן אמר נתפיים ממנו שאין ענין הפיוס בא מצד המנחה אלא מצד כוונת המקריב. אבל קין שהקריב בעין רעה ולא היה כוונתו רצויה ושלימה לשמים לא נתפיים ממנו לפנות אליו לקבל
מנחתו

ויפלו פניו · נעשו כאורי · ויאמר ה׳ לקין למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלא אם תטיב שאת. ברכה · כד״א (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם · ואם לא תטיב שאת. קללה דכתיב (שם כב) והשיאו אותם עון אשמה. ד״א אם טז תטיב אני מוחל לך על עונותיך. ואם לאו חטאו של אותו האיש גדוש ומגודש. ר׳ ברכיה בשם ר׳ שמעון בר אמי אמר (תהלים לב) לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה · אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעו ולא פשעו גבוה ממנו · שנא׳ (בראשית ד) לפתח חטאת רובץ · חטאת רובצת אין כתיב כאן אלא חטאת רובץ. יז בתחלה הוא תש כנקבה ואח״כ הוא מתגבר כזכר. א״ר עקיבא בתחלה דומה לחוט של עכביש ולבסוף נעשה כקלע הזו של ספינה. הה״ד (ישעיה ה) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה · א״ר יצחק יח בתחלה הוא נעשה אורח ואחר כך הוא נעשה בעל הבית. הה״ד (שמואל ב יב) ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח הבא לו. הרי אורח · ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו · הרי בעל הבית: (יב) א״ר תנחום בר מריון יט אית כלבין ברומי דידעין למשתדלא. אזיל ויתיב קמי פלטירא ועביד גרמיה מתנמנם. ומרי פלטירא מתנמנם. והוא שמיט עיגולא אארעא. עד דהויא מצמית לון הוא משתכר עיגולא ומהלך ביה. א״ר אבא היצר הזה דומה ללסטים שפוף שהיה יושב בפרשת דרכים. כל מאן דעבר הוה אמר הב מה דעלך. עבר פקח אחד וראה שאין בו תוחלת לגזול לו כלום התחיל מכתתו. כך כמה דורות אבד יצה״ר. דור אנוש. ודור המבול. ודור הפלגה. כיון שעמד אברהם אבינו וראה שאין בו תוחלת התחיל מכתתו הה״ד (תהלים פט) וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף: (יג) כ א״ר אין יצה״ר מהלך לצדדים אלא באמצע פלטיא. כא ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו מתקן בשערו מתלא בעקיבו. הוא אומר הדין דידי. מ״ט (משלי כו) ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו: (יד) כב א״ר אבין כל מי שמפנק את יצרו בנערותו. סופו להיות מנון עליו בזקנותו. מ״ט (משלי כט) מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון: (טו) כג ר׳ חנינא בר פפא אמר אם בא יצרך להשחיקך דחהו בד״ת. (אם עשית כן מעלה אני עליך כאילו בראת את השלום) שנאמר (ישעיה כו) יצר סמוך תצור שלום. ואם עשית כן מעלה אני עליך כאילו בראת את השלום. שלום אכ״כ אלא שלום שלום. וא״ת שאינו ברשותך ת״ל כי בך בטוח. וכבר הכתבתי לך בתורה ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו. ר׳ סימון אמר אם בא יצרך להשחיקך שמחהו בד״ת שנא׳ יצר סמוך תצור שלום. ואם עשית כן מעלה אני עליך כאילו בראת את ב׳ העולמות. תצור שלום אכ״כ. אלא שלום שלום. וא״ת שאינו ברשותך כבר הכתבתי בתורה ואליך תשוקתו וגו׳: (טז) כד ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם וגומר. על מה היו מדיינים. אמרו בואו ונחלוק את העולם. אחד נטל את הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין. דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי. ודין אמר מה דאת לביש דידי. דין אמר חלוץ. ודין אמר פרח. מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי אמר

יד יוסף טז תרגום ירושלמי: יז סוכה נ״ב: יח זוהר ואתחנן רס״ח. סוכה נ״ב: יט ילקוט ס״ז: כ ילקוט משלי: כא זוהר וישלח קכ״ז: כב ילקוט משלי. סוכה נ״ב: כג ילקוט ישעיה כ״ו. קידושין ל׳: כד ילקוט ס״ז · תנחומא ס״ז ופ׳ משפטים:

מתנות כהונה

באור כלומ׳ אדומי׳ ובוער כאש כדרך השור׳ בכעס וחרון ודרים ויחר כד״א ועצמותי כמוקד נחרו וכן בפרש״י ז״ל ובילקוט גרס כיעו׳ והולך אחריו האב״א ופי׳ בו מה שפי׳: **ויפלו** י״ל שנפלו ונשתנו מראות פניו שלא שב והאא על חרון אפו או י״ל ויפלו כד״א על פני כל אחיו נפל. יפול מצדך אלף ופי׳ פניו נחו שקטו מחרון אפו שלא נתחרט עליו ופניו הראשונים לא היו לו עוד: **ברכה שאת**. פי׳ תשא ברכה מאת י״י כד״א וישא כו׳: **שאת קללה**. מכלל הן אתה שומע לאו וידיעת ההפכים א׳: **מוחל לך**. דרש שאת מלשון נושא עון ועובר על פשע: **גדוש ומגודש** גרס וה״ג הערוך ורש״י דרש שאת מלשון שאה כלומר יתמלא שאתך על כל גדותיו כ״מ בפרש״י או י״ל דדרש שאת מלשון התנשאות שיתנשא עונו למעלה ראש: **גבוה מפשעו**. ולכן אמר אם תטיב שאת תהיה נשא וגבוה למעלה מחטאתך ואם לא יתגבר ויעלה עליך וכדמפרש והולך: **שנא׳** כלו׳ יש בידו להתנשא עליו על עונו ואם לא יש בידו העון להתגבר עליו שנאמר וכו׳: **רובצת** החטאת היא ל׳ נקבה והל״ל רובצת או הטא רובץ: **בקלעי** כהבל מל׳ קליעה: **בחבלי השוא**. שאינו חזק רק כחוט עכבים ואח״כ כעבותות העגלה: **בתחלה** הוא הם כוהו. לפתח פירושו בתחלה כאשר פותח בעבירה החטאת הוא רובץ ואח״כ מתגבר והולך: **הוא** נעשה אורח. יה״ר: **איש** פירושו בעל והאדון כד״א איש האדמה איש מלחמה: **כלבים** כו׳. יש כלבים בעיר רומי שיודעין להשתדל להם פרנסתם בחכמה הולך ויושב לפני הנחתום שיושב על השוק למכור פת האפוי ועושה את עצמו כאילו הוא מנמנם כדי שהפלטר לא ישמור עצמו ממנו ולכן גם הפלטר מנמנם שהוא בטוח מן הכלב והכלב קם לו ושומט הפת כולו על הקרקע ובעוד שהם מקבצים ומאספים אותם נמצא הוא אוכל כבר ככר אחד והולך לו ובילקוט גרס משתכח טפי כו׳ ועיין מזה בערוך ערך נמה פירוש נמצא שהוא אוכל וכו׳ ורש״י ז״ל גרס משתכר ופי׳ אוכל הראשון במהרה ונוסף עוד ותופס אחר בין שיניו והולך לו. ובערוך ערך פרט גרס ויתיב קמיה פורטירא ופירש שוער בלע״ז פורטייר״א וכן בלשון אשכנז וכן יש לפרש פלטיר״א שיושב לפני הפלטרין ופירוש היכל ובית המלך ובעוד שמנמנם מרי פלטירא פי׳ אדון הבית השומרו כול׳ ולפי זה נתיישב יותר לשון מרי פלטירא וה״ג בילקוט תלים ומשל מבואר כי כן נופה יה״ר הולך בערמימותו אחר בן אדם וירא כי לא יכול לו עד שנתפס במצודתו: **שפוף** שפל וכפוף ותם כחו: **אמר** הב מה וכו׳. תן לי מה שעליך והירא והרך הלבב מתיירא ממנו פן יהרגנו ונותן לו כל מה שעליו: **תוחלת** תועלת וכח לגזול ממנו כלו׳ כי חלש ותש כח הוא התחיל להכות ולכתת את הלסטים: **פלטיא** רחוב גדול שרבים מצויים שם: **מתלא** כו׳. תולה עקבו למעלה דרך גאוה לילך עקב בצד אגודל: **הדין** דידי. זה שלי: **תקוה** לכסיל. יה״ר נקרא כסיל ויש לו תקוה ממי שהוא חכם בעיניו ומתגאה בדרכיו: **מנון** אדון ומושל כד״א ינון שמו: **להשחיקך** לשחוק ולהשתולל בך: **דחהו** בילקוט ישעיה גרס שמכהו ופי׳ יצה״ר כמוך ותמוך אותו לבל יקרב אליך ובמה שתגמור והשמור התורה הנקראת שלום ואז מעלה אני עליך כאילו יצרת השלום שכבר בעולם. ורש״י פי׳ יצר סמוך כשהוא סמוך וקדים לקרוב אליך תצור התורה שנקראת שלום וזהו לפי הגירסא שגרס דחהו: **תצור** דרש בו ג״כ לשון יצירה: **שלום** משמע אותו שלום שכבר ישנו בעולם מעלה אני עליך כאילו אתה בראת אותו: **שמחהו** דרש סמוך כמו שמח בחילוף סמך בשי״ן בלשון א״ש ב״ה וכשהוא עוסק בתורה גם יצה״ר נהנה ממנו כד״א ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו דוגמ׳ מה שאמרו שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו: **שני** עולמות. שלום שלום רמז שלום לעליונים שלום לתחתונים: **ארעא** דאת קאים כו׳. האדמה שאתה עומד עליה שלי היא וזה אמר פרח וברח לך כי המקום אשר אתה עומד עליה שלי

ענף יוסף

משתדלים לקנות כל פעם יותר. שיהיה כל פעם יותר מכובד על הבריות. ולעומת השלשה אלו היו אלו השלשה. קין נראה מענינו שהיה איש כילי שהרי הביא מן הגרוע מנחה לה׳. ונח נראה שהיה בעל תאוה שהרי נטע כרם תחלה כדי למלאות גרונו יין. ועוזיהו ידוע שהיה רודף אחר הכבוד שגבה לבו ליטול גם כתר כהונה כאמור בדברי הימים. והביאם המדרש שכל אחד מאלו הג׳ כתות יש להם לקחת מוסר מאלו השלשה שעלתה להם לרעה (על אורות): (**יב**) [דור אנוש כו׳] סדרם כן לפי תוספת אבודם. שדור אנוש לא היה אבודו כולל אלא מקצתו שעלה אוקינוס והציף שליש של עולם. ודור הפלגה נענשו כולם בפירוד ובלבול השפה · ודור המבול כלו ספו תמו זולת נח ובניו (יפ״ת). ובילקוט הגירסא נכונה שחשב שם דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה: ולא

עץ יוסף

מנחתו ברצון (מה״ק): (יא) **ויפלו פניו נעשו כאור** כמו כעור בעי״ן וכמ״ש ב״ק דף ק״ח נבעו כאור. וכאן פירושו שנשתנה אור פניו וזהו נפילת הפנים: **שאת ברכה** ושאת הוא מהמקראות שאין להם הכרע כדלקמן בפרשה פ׳. וראוי לדורשו למעלה ולמטה. ולמעלה יהיה לשון ברכה שאם ייטיב מבורך. ולמטה לשון קללה שאם לא ייטיב יקולל (יפ״ת): **שאת ברכה** תשא ברכה מאת ה׳ כד״א וישא וגו׳: **והשיאו אותם עון אשמה** ר״ל שיענשו על אשמותיהם (יפ״ת): **מוחל לך** דרש שאת מלשון נושא עון (מה״כ): **גדוש ומגודש** ר״ל שחטאו גבוה ונגדש על המדה. ודרש שאת מלשון התנשאות שיתנשא עונו למעלה ראש. והיינו מה דמפרש ר״ב אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעו: **אשרי נשוי פשע** כו׳ פי׳ נשוי מלשון נשיאות והרמה: **ולא** פשעו גבוה ממנו. שאין חטאו גדול עד שעולה על גביו: **חטאת רובצת אכ״כ** דחטאת לשון נקבה: **אלא חטאת** רובץ בתחלה כו׳. בתחלה כאשר פותח בעבירה החטאת הוא. תש כנקבה. אח״כ הוא רובץ מתגבר כזכר. שרובץ מורה על גבורה כדכתיב ורבצת ואין מחריד. ועיין לקמן פ׳ צ״ח סי׳ י״ב. וה״ק קרא שאת אם לא תטיב. שיתנשא למעלה ראש אם לא תטיב. ומי הוא המתנשא. היצה״ר וכדמסיק. ובא לאשמועינן שיזהר האדם בו מאד מאד שלא יתן לו מקום כלל. שמהקל יבא אל החמור עד לאין מרפא: **בתחילה** דומה לחוט כו׳. הכל כוונה אחת שהיצה״ר מתגבר והולך. ודורשים הכתובים על זה הענין: **עכביש** שפי״ן וועב: **בקלע הזו של ספינה** דרך הספנים להשליך לים הברזל שנקרא אנקירה קשור בחבל עב מאד כדי שיתקע הברזל בקרקע הים ולא תתנדנד הספינה אנה ואנה: **של ספינה הה״ד** וכו׳ ונקראת הספינה עגלה על שמתגלגלת ומתנודדת במים (יפ״ת): **בחבלי השוא** שאינו חזק כחוט עכבים: **הוא נעשה אורח** היצה״ר: **הרי בעל הבית** איש פירוש בעל ואדון כד״א איש האדמה. איש מלחמה: (יב) **אית כלבין ברומי** אקרא לפתח חטאת רובץ קאי. והביא המשל להוכיח לאדם שיהיו עיניו פקוחות ליזהר ממנו שאין בטחון בו לעולם: **כלבין** כו׳ יש כלבים בעיר רומי שיודעים להשיג פרנסתם בחכמה. הולך ויושב לפני האופה שיושב על השוק למכר פת האפוי (בערוך גרס פרטיר״א ופירושו שוער. ובמוסף הערוך כתב ובנוסחאות כתוב פלטיר״א ופירושו בל״י חנות שמוכרים בו פת) ועושה את עצמו כאילו מנמנם כדי שהפלטר לא ישמור עצמו ממנו. לכן גם הפלטר מנמנם שהוא בטוח מן הכלב. והכלב קם לו ושומט הפת כולו על הקרקע. ובעוד שהם מתקבצים ומאספים אותם נמצא הוא אוכל ככר אחד והולך לו. והנמשל כנגד יצה״ר שתחלה נראה לאדם באופן חלש וקל ועי״כ אינו נשמר ממנו ואח״כ מתחזק עליו ובעוד שירצה לינצל ממנו. בין כך וכך מרויח היצר הרע ומחטיאו מעט: **ללסטים שפוף** לליסטים חלוש שהיה מרמה הבריות ומגזלם בהשבם שאילו לא היה לו כח לא היה מסתכן בפרהסיא. וכן יצה״ר הוא שפוף שביד האדם להכניעו. ואיבד כמה דורות שלא נתנו לב להלחם בו. ומפרש רובץ שפוף. והכוונה שהוא נכנס למקום שיוכל ללכדו (יפ״ת): **הב מה דעלך** תן לי מה שעליך. והירא והרך הלבב מתיירא ממנו ונותן לו כל מה שעליו: **תוחלת** תועלת וכח לגזול ממנו כלום. והתחיל הוא להכות ולכתת את הלסטים. וזהו ואתה תמשל בו אם תרצה: **וכתותי מפניו צריו** המזמור מיירי באברהם דכתיב משכיל לאיתן האזרחי והוא אברהם וכמו שאמרו חז״ל שהשונא הגדול של האדם הוא היצה״ר ונקרא צריו בלשון רבים על רוב תחבולותיו: (יג) **אין יצה״ר מהלך** כו׳ כדי להביט יפה בכל עוברים ושבים. מי ממשמש בעיניו כו׳ כי בו ידבק שידע שנקל לו להביאו בכפל רשתו. וקרא דלפתח חטאת רובץ ה״פ שעומד בפתח עינים על אם הדרך ללכוד האנשים (יפ״ת): **פלטיא** רחוב גדול שרבים מצויים שם: **ממשמש בעיניו** שלא יהיה עליהם לכלוך ומתקן בשערו מסלסל בשערו. מתלה בעקיבו תולה עקבו למעלה דרך גאוה לילך עקב בצד גודל: **הדין דידי** זה שלי ומתגרה היצה״ר עליו: **איש חכם בעיניו** מתחכם בעיניו למשמש בהם וליפותם. תקוה ליצה״ר שנקרא כסיל ממנו שאומר הדין מן דידי (יפ״ת): (יד) **כל מי שמפנק** כו׳ שמתחילה יש לאל ידו להכניעו. וכשמפנקו מרגילו עד ששולט עליו כבעל הבית ואין בידו לשוב מאחריו: **מפנק** כו׳ היצה״ר שהוא מסור ביד האדם להעבירו ולהחליפו כדכתיב ואתה תמשל בו. ומנון הוא אדון ושליט כד״א ינון שמו: (טו) **אם בא** יצרך להשחיקך דחהו בד״ת שנא׳ יצר סמוך תצור שלום ואם עשית כו׳. כצ״ל מה״ק ועיין ביפ״ת ופי׳ אם בא יצרך להכשילך ולהשתולל בך דחהו בד״ת שע״י ד״ת תתגבר עליו שנא׳ יצר סמוך כלו׳ אם היצר הוא סמוך וקרוב להכשילך תצור שלום תשמור ת״ת הנקראת שלום. שע״י התורה תתגבר עליו וכמרז״ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש כו׳: **אלא שלום שלום** כ״פ דרוש מיניה שמעלה עליו כאילו ברא את השלום. ולשון תצור דריש נמי לשון יצירה. תצור שלום פי׳ תשמור התורה. ואני מעלה עליך כאילו תצור ותברא את השלום: **וא״ת שאינו ברשותך** היצה״ר להכניעו כרצונך. לאחר שכבר נתגבר יצרו עליו א״א לדחותו שוב ממנו (מה״ק): **ת״ל כי בך** בטוח. בך ובידך הוא. ואתה בטוח שתמשל בו. שכבר כתבתי בתורה ואתה תמשל בו. כי אף לאחר שכבר נתגבר יצרך עליך אם תרצה אתה שוב תמשול בו (מה״ק): **אם בא יצרך** להשחיקך שמחהו בד״ת. כצ״ל (יפ״ת ומה״ק) וכלו׳ יצר סמוך ליצה״ר עשה סמיכה וקיום להשיבו ג״כ למוטב כדאי׳ בירושלמי אברהם עשה יצה״ר טוב. וזה ע״י התורה שתאכילהו ותשקהו מלחם ומים של תורה. וכ״ב וה׳ ישלם לך ישלימנו לך ופרש״י שיהא יצרך שלם עמך ולא ישיאך להכיא: **באילו בראת ב׳ עולמות** כו׳. שאינם מתקיימים אלא במידת השלום. וזה תצור שלום שלום לשון יצירה (יפ״ת ומה״ק): **וא״ת שאינו ברשותך** כו׳. כדלעיל: (טז) **ע״מ היו מדיינין** כו׳ מבואר דכתיב ויאמר קין אל הבל אחיו ולא פירש על מה היו מדיינין: **בואו ונחלוק העולם** כו׳ וזה נרמז במה בהיותם בשדה דהיינו על עסקי שדה: **בואו ונחלק העולם** לפי שאדם אביהם פירש עצמו מעבודת העולם חשבוהו כמת ובטל מן העולם (יפ״ת ומה״ק): **אחד נטל את הקרקעות** כו׳ בס״ר פ׳ ל״א הגירסא מבוררת יותר ע״ש: **ארעא דאת קאים** האדמה שאתה עומד עליה שלי הוא וזה אמר המלבושים שאתה לבוש שלי הם. זה אמר פשוט מעליך המלבושים

אמר שניהם נטלו את הקרקעות. ושניהן נטלו את המטלטלין. ועל מה היו מדיינין. אלא זה אומר בתחומי בהמ"ק יבנה. וזה אומר בתחומי בהמ"ק יבנה. שנא' ויהי בהיותם בשדה. ואין שדה אלא בהמ"ק. היך מד"א (מיכה ג) ציון שדה תחרש. ומתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו וגו'. יהודה ב"ר אמי אמר על חוה הראשונה היו מדיינין. א"ר איבו חוה הראשונה חזרה לעפרה. ועל מה היו מדיינין. א"ר הונא כה תאומה יתירה נולדה עם הבל. זה אומר אני נוטלה שאני בכור. וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי. ומתוך כך ויקם קין: (יז) כו א"ר יוחנן הבל היה גבור מקין. שאין ת"ל ויקם אלא מלמד שהיה נתון תחתיו. א"ל שנינו בעולם מה את הולך ואומר לאבא. נתמלא עליו רחמים. מיד עמד עליו והרגו. כז מן תמן אינון אמרין טב לביש לא תעביד וביש לא ימטי לך: (יח) כח ויהרגהו במה הרגו. רשב"ג אמר בקנה הרגו שנא' וילד לחבורתי. דבר שעושה חבורה. ורבנן אמרי באבן הרגו. שנא' כי איש הרגתי לפצעי. דבר שהוא עושה פצעים. ר' עזריה ור' יונתן בר חגי בשם ר' יצחק אמר התבונן קין מהיכן שחט אביו אותו הפר. שנא' (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר. ומשם הרגו. ממקום הצואר מקום הסימנין. ומי קברו א"ר אלעזר בן פדת עופות השמים וחיות טהורות קברוהו. ונתן להן הקב"ה שכרן ב' ברכות שמברכים עליהן. א' לשחיטה וא' לכיסוי הדם: (יט) כט ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר כתיב (שם לז) חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם וגו'. חרב פתחו רשעים זה קין. להפיל עני ואביון לטבוח ישרי דרך. זה הבל. (שם) חרבם תבא בלבם וגו'. נע ונד תהיה בארץ: (כ) ל ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך וגו'. משל לאיפרכוס שהיה מהלך באמצע פלטיא. מצא הרוג ואחד עומד על גביו. א"ל מי הרגו. א"ל אנא בעי ליה גבך ואת בעי ליה גבי. א"ל לא אמרת כלום. משל לא' שנכנס לגינה ולקט תותין ואכל. והיה בעל הגינה רץ אחריו א"ל מה בידך. א"ל אין בידי כלום. א"ל והרי ידיך מלוכלכות. כך א"ל קין להקב"ה השומר אחי אנכי. א"ל הקב"ה הא רשע קול דמי אחיך צועקים אלי וגו'. משל לאחר שנכנס למרעה וחטף גדי אחד והפשילו לאחוריו. והיה בעל המרעה רץ אחריו א"ל מה בידך א"ל אין בידי כלום. א"ל והרי הוא מפעה אחריך. כך אמר הקב"ה לקין קול דמי אחיך וגו': (כא) לא ר' יודן ור' הונא ורבנן. ר' יודן אומר דם אחיך אכ"כ אלא דמי אחיך. דמו ודם זרעיותיו. ר' הונא אמר (מלכים ב ט) את דמי נבות וכו' דם נבות ודם בניו אכ"כ. אלא את דמי נבות ואת דמי בניו. דמו ודם זרעיותיו. רבנן אמרין וימת בדם יהוידע אכ"כ. אלא (ד"ה ב כד) בדמי יהוידע. דמו ודם זרעיותיו: (כב) לב אמר רשב"י קשה הדבר לאומרו וא"א לפה לפרשו. לב' אתליטין שהיו עומדין ומתגוששים לפני המלך אילו רצה המלך פירשן ולא רצה המלך לפרשן. נתחזק אחד על חבירו והרגו. והיה מצווה ואומר מאן יבעי דיני קדם מלכא. כך קול דמי אחיך צועקים אלי: מן האדמה. לעלות למעלה לא היתה יכולה שעדיין לא עלתה לשם נשמה למטה לא היתה יכולה לעמוד שעדיין לא נקבר שם אדם. לג והיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים: (כג) לד ועתה ארור אתה. אמר רשב"ג בג' מקומות דברו הכתובים בלשון מועט. ועתה ארור אתה. (במדבר טז) ואם בריאה יברא ה'. (שופטים יא) ואנכי פציתי פי לה': (כד) לה כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה. ר"א ור' יוסי ב"ח. ר"א אמר לך אינה נותנת לאחר נותנת. ריב"ח אמר לא לך ולא לאחר. ודכוותה (דברים כח) זרע רב תוציא השדה וגו'. ר' יהודה ור' נחמי'. ר"י אומר זורע סאה ומכניס סאה. א"ר נחמיה א"כ פרנסה מנין אלא הראויה לעשות כ' עושה ט"ז. והראויה לעשות י' עושה חמש. ד"א כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך. כחה אינה נותנת לך. כחך נותנת לך כל כחך אינה נותנת לך. נותנת היא לך
מקצת

יד יוסף כה לעיל סי' ג'. ולקמן פ' ס"א. זוהר בראשית נ"ד. ת"ז דף קי"ח: כו ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: כז ויק"ר פ' כ"ב. תנחומא חוקת: כח ילקוט ס"ז. כט תנחומא פ' נך. ילקוט ס"ז ותהלים: ל ילקוט ס"ז: לא פרק אד"מ. ילקוט ס"ז. אדר"נ פ' ל"א. תרגום ירושלמי: לב ילקוט ס"ז: לג סנהדרין ל"ד: לד ילקוט ס"ז: לה ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

שלי היא: שניהם נטלו כו'. שניהם חלקו הכל בשוה: בהיותם פירושו בהיותם מדברים ומדיינים על השדה זה ב"ה: חוה הראשונה כו'. המדרש הזה סבר שחוה הראשונה מיום שאכל אדם מן העץ נלקחה ממנו ולא חזרה עוד והקב"ה ברא לו חוה אחרת: שנינו בעולם. ואין לאבינו בן אחר מה תאמר לאבא אם תהרגני: מן תמן כו'. משם ממעשה ההוא אומרים הבריות טוב לא תעשה לאיש רע ולא יגיע רעה לידך: בקנה של עץ: אותו הפר שהקריב אדה"ר שנא' ותיטב לה' משור פר שהקריב שור פר לקרבן לה' כדאיתא בפ"ק דע"ז: ישרי דרך. זה הבל שנהג דרך ישר עם קין שלא הרגו כשהיה נופל תחתיו: איפרכוס שר צבא המלך: פלטיא רחוב גדולה רשות הרבים כדאמרינן בעירובין סרטיא ופלטיא: אנא בעי לי' גרסי'. אני מבקשו מעמך ואומר שאתה הרגתו ואתה אומר שאני הרגתיו כי אין עד מוכיח בינינו: אמר ליה לא אמרת כו'. נ"ל ששני חכמים היו נושאים ונותנים בדבר זה ואמר איש אל אחיו לא אמרת כלום במשל זה שאין הנדון דומה לראיה ה"ג בילקוט אלא משל כו': תותין פירש מורש בלע"ז ובלשונינו מו"ל בע"ר: מפעה צועק כדאמרי' כיולדה אפעה: רבי יודן ור' הונא כו'. מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי: אתליטין כו' פי' הערוך שרים ומצאתי פי' שבלשון לטי"ן קורין כן לשנים המתאבקים זה את זה: מתגוששין מתאבקין להפיל איש את רעהו: והיה מצווח כו'. האיש המוכה מצעק מי יתן לי מי שיתבע דימי ודמי מיד המלך כי דמי בראשו שאם היה רוצה היה מוחה ביד המכה: אלי כמו עלי: לא היתה יכולה. נשמת הבל שעדיין כו'. מפני שלא מת שום אדם עדיין שתעלה נשמתו לשם: לעמוד ולרחף על הגוף: שלא נקבר. הנשמה אין לה מנוחה עד שנקבר הגוף כדאיתא סוף מדרש קהלת: שלא נקבר וכו' אפי' הבל: על העצים. נראה דדייק מדכתיב מן האדמה דמשמע למעלה מעל פני האדמה ודם הוא הנפש: בלשון מועט. שדיבר בל' קללה ועתה ארור וכו'. פירש"י שלא פי' במה נתקלל: בריאה יברא הל"ל פה לארץ. וכן ופציתי פי לנדור: לאחר נותנ'. אם יעבדנה אחר תוציא זרע' ואף אם יהיה קין נהנה ממנו: ורבי יוסי סבר שלזה לא צריך שהכבר כתיב כי תעבוד כו'. לא תוסף תת כחה כו' הא אם יעבדה אחר תתן כחה כו' אלא בא לומר שאף לאחר לא תתן פן יהנה הוא ממנה: ודכוותה כו'. הרי שלר' יהודה לא תוציא תוספות כלל כדעת ר' יוסי אגל קללת קין ור' נחמיה סבר שתוצי' מעט ממה שראויה ורגילה וכן דעת ר"א אגל קללת קין שלא תוציא כדרכה אלא לאחר ולא לו: כחה אינה נותנת כו'. פירש"י כפי הראוי לגדל כפי כח האדמה אבל כפי כחך וטרחך בעמלת תתן לך: כל כחך כו'. לך קדייק ומלא לא תוסיף
מוסף

עץ יוסף

השלבושים. ואה אמר פלא וברא לך כי המקום אשר אתה עומד עליו שלי הוא: שניהם נטלו כו' והא דכתיב בשדה רמיז על בהמ"ק שנקרא שדה. שחלקו ביניהם והגיעו למקום בהמ"ק שהוא המעולה מכל המקומות נפל מריבה ביניהם שאין דבר שוה לו שיטול השני כנגדו (יפ"ת): בתחומי יבנה בהמ"ק שידעו מקום בהמ"ק שאדם הקריב על המזבח כדברי חז"ל (יפ"ת): על חוה הראשונה היו מדיינין. ולעיל פר' י"ז ופ' י"ח אית' מתחלה בראה לו כו' חזר ובראה פעם ב'. וגם הראשונה נשארה בחיים ועליה היו מדיינין: תאומה יתירה כו' כדריב"ק לעיל סימן ג'. ואע"ג דכולם נולדו בכרס אחד. אפשר שקין ותאומתו היו בשליא אחת. והבל ושני תאומותיו לעצמם. או ששהה בין אלו לאלו (יפ"ת): שאני בכור כו' כי בהיות לו ב' בנים יוליד בנים פי שנים וכן יורש פי שנים כפי הראוי לבכור: (יז) שאין ת"ל ויקם כו' ללמדנו רשעת קין וללמד דטב לביש לא תעביד. ומדלא כתיב על הבל אלא אל דרים בשביל הבל שריחם עליו (יפ"ת): שהיה נתון תחתיו שכשהרגים הבל שקין קם עליו. קם הוא עליו והפילו תחתיו. ומ"מ ריחם עליו אח"כ: שנינו בעולם לבד. ובודאי ידע אבינו שאתה הרגתני דטריפא דחיה מינכרא: עמד עליו והרגו שאע"פ שהבל היה גבור מ"מ לפי שלא נשמר ממנו הרגו פתאום: מן תמן אמרין כו' מן המעשה ההוא אומרים הבריות טוב לא תעשה לאיש רע ולא יגיע בך רעה. ועיין במ"ר פ' י"ח: (יח) במה הרגו שאחר שהבל היה גבור מקין לא יתכן שהיה יכול להרגו בידים: וילד לחבורתי בלמך כתיב ומפרש לקמן פ' מ"ג דכנגד קין דיבר. חבורה הוא הדם שנצרר ואינו יוצא לחוץ. ופצע הוא המכה פתוחה שהדם יוצא. ודורש שהרגו בקנה שאינו עושה אלא חבורה ועכ"ז עשה בו פצעים עד שהרגו (יפ"ת): באבן הרגו דבר שעושה פצע ועל כן מקדים הפצע. שאם בחבורה הרגו היה לו להקדים חבורה: מהיכן שחט אביו את הפר. שאדה"ר הקריב שור כדאי' בפ' א"ט. ועיין שבת דף כ"ח: ומשם הרגו והיינו לפצעי שהוא מכת חרב ממש: מקום הסימנים ולא כגלדי הצואר: ומי קברו דמדכתיב אשר פצתה האדמה משמע קבורת כל הגוף (יפ"ת): וחיות טהורות קברוהו בפר"א סוף פכ"א איתא שאדם קברו ע"י שראה כן מעורב ע"ש. ואפשר שזה הכוונה גם כאן מי קברו. ממי למד שגוף המת אין ליהנות ממנו רק לקברו. ע"ז אמר עופות וחיות הטהורות קברוהו. והכוונה שמהם למד כן שהם מטבעם אינם אוכלים ולא שותים דם בשר ובורחים מריח המת. וע"כ התירה התורה המינים האלה לאכילת האדם ע"י שחיטה וכיסוי הדם. וזה זכות גדול להם שמתעלים לגדר חי מדבר (ועי' ביפ"ת ומזה"ק): שתי ברכות ברכה אחת נוספת על ברכת השחיטה של בהמה. דבעופות וחיות מברך גם על הכיסוי: (יט) חרב פתחו רשעים כמ"ד לעיל בחרב הרגו שהתבונן מהיכן שחט אביו את הפר: זה קין שפתח בהריגת אחיו קודם שנהרג אדם בעולם: ישרי דרך זה הבל. כי ישר הולך הוא במנחתו עם ה' ועם אחיו שלא הרגו כשהיה נופל תחתיו: נע ונד תהיה מדה כ"מ. הוא רצה שישאר לבדו בעולם שיהיה לו מנוחה שלימה ע"כ נענש שלא יהיה לו שום מנוחה: (כ) משל לאיפרכוס כו' שר הממונה לשמור את בני המדינה שלא יזיק איש לרעהו. שהיה הולך באמצע פלטיא והוא רחוב גדול. ומצא הרוג ואחד עומד על גביו. וא"ל מי הרגו. וחשב הוא ששואלו כמסתפק מחסרון ידיעה. ואמר לו אנא בעי ליה גבך כו' פי' אני שואלו ממך ואתה שואלו ממני. כלומר כאשר אתה שמירתו עליך אינך יודע. גם אני שאין שמירתו עלי איני יודע. וא"ל לא אמרת כלום כלו' לא השבתני כלום שאני לא אמרתי לך דרך שאלה. אלא דרך טענה וכי מי הרגו לזה לא אתה באשר אתה עומד סמוך לו וקרוב. ולא נמצא שם אחר. ובזה לא השבתני כלום. אף כך ה' אמר לקין אי הבל אחיך וחשב קין ששאלו ח"ו כמסתפק ועז"א לא ידעתי השומר אחי אנכי הלא אין שמירתו עלי. ענה ה' ואמר לו מה עשית וגו' כמו במשל. בא עמו בטענה לברר לו הדבר לבל יהיה לו פתחון פה כלל להשיב. ואמר עוד משל לאחד שנכנס לגינה כו' וכן משל לאחד שנכנס למרעה כו' כי אע"פ שהבעל הגינה והרועה ראוי שגנב. מ"מ לפי שהיה מכחישם הוכרחו לברר הדבר בטענה בכלכול ידיו ובקול הגדי. שלא יהיה לו פ"פ כלל להשיב (מזה"ק): וליקט תותין הוא פרי רך ושמן וידי הלוקט מתלכלכים בלקיטתו. כך בנמשל שא"ל הקב"ה הרי ידיך מלוכלכות מן הדם וז"ש דמי אחיך מידך. שידיך מלוכלכים: מפעה צועק כד"א כיולדה אפעה. וז"ש קול דמי אחיך צועקים: (כא) דמו ודם זרעיותיו. כמה דורות שהיה מוליד אילו היה חי: ר"ה אמר כו' דרש זה מקרא את דמי נבות וגו' דס"ל דאילו מקרא דקין אין ראיה דמצי מימר דלהכי כתיב דמי לשון רבים שהיה דמו מושלך על עצים ואבנים רבים. אי נמי שעשה בו פציעות הרבה: דמי נבות כו' ודם זרעיותיו. והא דכתיב ודמי בניו. היינו בנים הנולדים כבר (יפ"ת): רבנן אמרין כו' רבנן מוכחי דרש זה מיהוידע דע"כ איירי בדם זרעיותיו שהרי לא המית יואש רק את זכריה בן יהוידע והפסוק הוא משובש וכן נ"ל התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע הכהן ומאי קאמר בדמי בני יהוידע בדמי בן יהוידע מ"ל. אלא שאמר על כל הבנים שהיו יוצאים מזכריה שכולם זרע יהוידע וקראם דמי יהוידע. וכנ"ל בדמי בן יהוידע אכ"כ אלא בדמי בני יהוידע (יפ"ת): (כב) אמר רשב"י כו' בא לפרש מ"ש צועקים אלי מן האדמה. וכן הוא בילקוט כאן צועקים אלי אמר רשב"י: קשה הדבר לאומרו אנמלא מקרא כתוב היה הדבר קשה לאומרו. והוא כי למ"ד לב' אתליטין הערוך פי' שרים. והמוסף פי' אנשים פוחזים ורקים אשר אומנותם להתאבק ערומים לשמח העם: עומדים ומתגוששים פי' מתאבקין להפיל איש רעהו. ונלחמים יחד לפני המלך. ואילו רצה המלך פורשן. ונתחזק אחד על חבירו והרגו. והיה האיש המוכה מצווח ואומר מאן יבעי דיני קדם מלכא. כלומר מי הוא שיתבע דיני ודמי מיד המלך. שהרי היה בידו להצילני ולא הצילני. הכוונה שלכאורה יש ח"ו לצעוק ולהתרעם כלפי מעלה על מה שלא הצילו להבל מיד קין אבל באמת זה מסודות הפשיית הבחירה אשר נתנה ביד האדם שאין כח האדם להשיגו. והיינו דקאמר קשה הדבר לאומרו. כי זה נראה כחסרון בהקו יתברך מה שהניח מקום תרעומות על הפשיית הבחירה ואי אפשר לפה לפרשו כי זה נסתר במחשבה העליונה והוא עמוק עמוק מי ימצאנו: מן האדמה לעלות למעלה לא היתה יכולה כו'. מילתא באפי נפשיה הוא ודריש סיפא דקרא דכתיב מן האדמה דקמ"ל שלא יכלה נפשו לעלות למעלה כי הדם הוא הנפש: ולמטה לא היתה כו' אבל הגוף מתחת לארץ כנפש הבהמה היורדת למטה לארץ. שנשמת הבל היתה ראשונה שרצתה לירד עם הגוף לארץ. לכן לא היתה הארץ קולטתה (יפ"ת): (כג) בלשון מועט שקללו ולא ביארו כל צורך הגזירה: ארור אתה ולא פי' מה הארירה (ועיין ביפ"ת): ואם בריאה כו' שפי' אם ברא פה לארץ הרי יפה. ואם לאו יברא. כדלקמן במדבר רבה פי"ח: ואנכי פציתי פי' דהו"ל לפרש למה פצה פיו. ולומר פציתי פי ונדרתי להעלותך עולה (ועיין ביפ"ת): (כד) לך אינה נותנת לאחר נותנת דהא"כ לך למה לי: לא לך ולא לאחר ופי' לך בעבורך שבעבורו היתה נסבה שנתקללה לפי שפצתה את פיה (יפ"ת): ריב"ח אמר לא לך ולא לאחר. ר' אליעזר אומר כחה אינה נותנת לך כחך נותנת לך. ריב"ח אמר כל כחה אינה נותנת לך. נותנת היא לך מקצת כחה. ודכוותיה זרע רב תוציא השדה רבי יהודה אומר זורע
סאה

מקצת כחך: (כה) [לו]ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשא. לעליונים ולתחתונים אתה סובל ולפשעי אין אתה סובל. ד"א גדול עוני משל אבא אבא על מצוה קלה עבר ונטרד מתוך ג"ע׳ זו שהיא עבירה חמורה שפיכת דמים עאכו"כ גדול עוני. הן גרשת. אתמול גרשת את אבא. ועכשיו אתה מגרשני. הן גרשת אותי היום שמא מפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ וגו': (כו) [לז]ויאמר לו ה' לכן כל הורג קין. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר נתכנסו בהמה חיה ועוף לתבוע דמו של הבל. אמר להן לכן אני אומר כל הורג קין והרג. א"ר לוי בא נחש הקדמוני לתבוע דינו של הבל. א"ל הקב"ה לכן אני אומר כל הורג קין יהרג. ר' נחמיה אמר לא כדינן של רוצחנין דינו של קין׳ קין הרג ולא היה לו ממי ללמוד. מכאן ואילך כל הורג קין יהרג: (כז) וישם ה' לקין אות. ר' יהודה ור' נחמיה ר"י אמר [לח]הזריח לו גלגל חמה. א"ר נחמיה לאותו רשע היה מזריח לו הקב"ה גלגל חמה. אלא מלמד שהזריח לו הצרעת המד"א (שמות ד) והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות וגו'. רב אמר כלב מסר לו׳ אבא יוסי בן קסרי אמר [לט]קרן הצמיח לו. רב אמר עשאו אות לרוצחנים. ר' חנין אמר עשאו אות לבעלי תשובה. [מ]ר' לוי בשם רשב"ל אמר תלאו ברפיון ובא מבול ושטפו שנא' (בראשית ז) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה. כד"א ויקם קין וגו': (כח) ויצא קין מלפני ה'. [מא]מהיכן יצא ר' יודן בשם ר' איבו אמר הפשיל דברים לאחוריו ויצא כגונב דעת העליונה ר' ברכיה בשם ר"א בר' שמעון אמר יצא כמפרים וכמרמה בבוראו. ר' חמא בשם ר' חנינא בר ר' יצחק אמר [מב]יצא שמח. המד"א (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך וגומר. [מג]פגע בו אדם הראשון אמר ליה מה נעשה בדינך. אמר ליה עשיתי תשובה ונתפשרתי. התחיל אדה"ר מטפח על פניו. אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע. מיד עמד אדה"ר ואמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת וגו'. [מד]א"ר לוי המזמור הזה אדה"ר אמרו ונשתכח מדורו ובא משה וחדשו על שמו׳ מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו':

פרשה כג

(א) וידע קין את אשתו וגו'. (תהלים מט) קרבם בתימו לעולם. ר' יודן ור' פנחס [א]ר' יודן אמר מה סבורין הרשעי' שקרבם בתימו לעולם וגו'. (שם) קראו בשמותם עלי אדמות. טבריה ע"ש טיבירואים. אלכסנדריאה ע"ש אלכסנדרוס. אנטוכיאה ע"ש אנטיוכס. ור"פ אמר קרבם בתימו לעולם. למחר בתיהם נעשים קבריהם. (שם) משכנותם לדור ודור. [ב]שאינן לא חיים ולא נידונין. ולא עוד אלא שקראו בשמותם עלי אדמות. ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך: (ב) ויולד לחנוך את עירד וגו'. [ג]אמר ריב"ל כולן לשון מרדות הן׳ עירד עורדן אני מן העולם. מחויאל. מוחן אני מן העולם. מתושאל. מתישן אני מן העולם. למך. מה לי ללמך ולתולדותיו: (ג) ויקח לו למך ב' נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה. [ד]א"ר עזריה בשם ר' יהודה בר סימון כך היו אנשי דור המבול עושין. היה א' מהן לוקח לו שתים אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש. זו שהיתה לפריה ורביה היתה יושבת כאילו אלמנה בחייה (נ"א בחיי בעלה). וזו שהיתה לתשמיש היה משקה כוס של עקרים שלא תלד. והיתה יושבת אצלו מקושטת כזונה. הה"ד (איוב כד) רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב. תדע לך שכן. שהרי הברור שבהן היה למך ולקח ב' נשים. הה"ד ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה דעדת מיניה. ושם השנית צלה שהיתה יושבת בצלו: (ד) ותלד עדה

יד יוסף לו דב"ר פ"ח. ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: לז ילקוט ס"ז: לח לקמן ס"ז. עיין תוספת ע"א דף כ ד"ה למשה: לט תנחומא בראשית סי' ז': מ לקמן פ' נ"ב. פ"ר פ' נ"א. קה"ר פסוק אם יוליד איש מאה. תנחומא משפטים: מא ילקוט ס"ז: מב בוה"ט מזמור ק'. ויק"ר פ' י': מג תוספתא בזוהר בראשית נ"ד: מד קה"ר פסוק הבל הבלים. זוהר תרומה קל"ח. פסיקתא רבתי פ' מ"ו. פדר"א פ' י"ז. אותיות דר"ע: **פכ"ג** א ילקוט ס"ז: ב סנהדרין נ"ז: ג ילקוט ס"ז: ד ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

מוסף את עצמו ואחר עמו ונמשך על מלת לך וטעמו אל תוסף תת לפי כחה גם לא לפי כחך: **מנשוא** פירושו מלסבול עליך כאילו היא משא כבד כד"א ונשאו אתך: **משל הבא**. בניהותא: **אתמול כו'**. גרשת משמע לשעבר כבר גרשת כו': **שמא מפניך**. והלא מלא כל הארץ כבודך ואם כן אנה אלך מרוחך. ר' נחמיה אמר כך אמר הקב"ה לא כדינך כו': **ממי ללמוד**. שכן לא יעשה: **גלגל חמה**. פירש"י בשבילו כדי שידעו הכל שתלה הקב"ה את דינו ולא רצה להרגו: **הצרעת** פי' האות בזה ידעו הכל שקבל את דינו שהמצורע חשוב כמת: **כלב** מצאתי בפירש"י לשומרו מן הרוצחים: **קרן** י"ל פי' שהקב"ה ריחם עליו והצמיח לו קרן ישועה ורחמים: **אות לרוצחים**. שממנו יראו עונש הרוצח שכבר יהיה להם ממי ללמוד: **אות לבעלי תשובה**. שאם ישובו יקבלם הקב"ה שהרי קבל לקין כששב והודה: **ברפיון** פירש"י ז"ל מרופרף להלך ביסורי' ללכת נד כדכתיב ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד ולא רצה ליפרע ממנו עד שבא שעתו שבא המבול ושטפו ובערוך פיר' באויר אויר בלע"ז ריפ"א: **הפשיל** השליך דברי הש"י לאחוריו ולא השגיח בהן: **ויצא כגונב כו'**. שאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי: **במפרים** כן הוא ג"כ גי' הערוך וי"ל לשון פרוסה וחלוקה שיצא בלב חלוק שלא היה פיו ולבו שוין ובילקוט גרס יצא כמעריס וכמרמה שאמר דרך תשובה גדול עוני מנשוא ובקרבו ישים ארבו ודייק מדכתיב מלפני כאילו יצא מלפניו ולא ידע טוב מה בדעתו: ה"ג במדרש תלים עשיתי תשובה ונתפשרתי. וכן בילקוט ובויקרא רבה פ' יו"ד בגליון גרס עשיתי תשובה ונתפשרתי פי' נתקרר ונח ממני רתיחת מ"ה: **ליום השבת וגו'**. גרסי' וסיפיה טוב להודות לי"י: **מזמור** שיר ליום השבת. נוטריקון משה והטיל למ"ד ביניהם מפני ענוה יתירה ואות למ"ד רמז על מי שלמד תורה לישראל: **שקרבם** בתימו. שיאמרו בקרב בתיהם לעולם או י"ל שבתיהם יהיה בקרבם ובמעמדם לעולם שיהיו לעולם ועד ויהיו משכנות' לדור דורים: **עלי** אדמות. על הערים אשר המה בונים קוראים שמותם וכדמפ' ואזיל: **קבריהם** קרי ביה קברים בתיהם או כמו שמפרש התרגום בבית קבורתהון ישרון לעלם: **לא** חיים כו'. פירש"י שאין לדינם גמר שכל שעה הם קיימים ונידונין בדין גיהנם: **מרדות** מכות ושממון ע"ש שמרדו בהקב"ה ונהייבו כלייה: **עורדין** פירש"י כערוד הזה שהוא דר במדבר ואין אדם יודע בו כך מאבדן אני מעולם: **מוחן** לשון וימח את היקום: **למך** מה לי וכו'. למך נוטריקון מה לי ללמך או מה לי ולך: **שתים** שתי נשים: **עיקרים** שעל ידו נעקר האשה שלא כדי שלא תלד: **הברור** הטוב והמובחר ובערוך גרס המריד: **דעדה** מיניה. שהוסר' ממנו עדה לשון

עץ יוסף

שאה ומכנים שאה. אמר רבי נחמיה א"כ פרנסה מנין אלא הראוי לעשות עשרים עושה עשרה כו'. כצ"ל (מה"ק) וכן מצאתי נוסחת ספרים ישנים. והיא גירסא ישרה ונכונה ופירש"י כחה אינה נותנת כו' כפי הראוי לגדל כפי כח האדמה. אבל כפי כחך ומרחך שעמלת תתן לך וכל כחה אינה נותנת לך. אלא היא נותנת לך מקצת כחה. שהראוי לעשות קודם החטא עשרים עושה עשרה וכו'. והא מסיק שפיר ודכוותיה זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף וא"כ קשה ליה פרנסה מנין. אלא הראוי לעשות עשרים עושה עשרה. וממילא כי היכי דפליגי תנאי התם ה"נ פליגי הכא גבי קללת קין אי זורע סאה ומכניס סאה דהיינו הבא רק מכחו. או הראוי לעשות עשרים עושה עשרה. דהיינו מקצת כחה של השדה: **(כה) לעליונים ולתחתוני'** אתה סובל. מפר' מנשוא לשון סבלנותא וה"ק לעליוני' ולתחתוני' אתה סובל ולפשעי אי אתה סובל כאילו הוא משא כבד: **גדול עוני** מנשוא משל הבא. שאמר כן דרך ודוי גדול עוני מנשוא שאינו ראוי לכפרה כי נשא ק"ו בעצמו מאביו: **על מצוה קלה עבר** פליג אמ"ד לעיל פ' י"ט שלא נטרד אדה"ר עד שחירף וגידף (מה"ק): **אתמול גרשת כו'**. גרשת לשון עבר וקין עדיין לא גורש. דרש רמז למה שגירש לאביו אתמול: **שמא מפניך אסתר** וכי אע"פ שאני מגורש אני נסתר מפניך. אלא ודאי בעיקך בי תמיד ולא אפשר לי להנצל מזעמך: **(כו) ר"י** ורנח"מ מה שהפסיק בדרשי לוי בין דברי התנאים. מפני שמסכים עם ר' יהודה במקצת סמכו לו (יפ"ת): **נתכנסו בהמה כו'** שעדיין לא היה אדם אחר בעולם. ואביו ואמו לא יהרגו אותו. ולמי אמר לכן כל הורג קין. לכן אמר נתכנסו בהמה חיה ועוף לתבוע דמו של הבל. להיות כגואלי הדם של הבל (לפי שמתחילה היו החיות והבהמות המדבריות ביחד עם בני אדם שנתברך האדם מעל לטבע שמוראו יהיה עליהם. אבל קין בעת שחטא אז נסתלקה ממנו ההשגחה. ונשאר ע"פ טבע) וא"ל הקב"ה לכן אני אומר להזהיר אתכם שכל ההורג קין יהרג מדה כ"מ. ומ"ש ויאמר לו ה' פירושו בעבורו. כמו אמרי לי אחי הוא (יפ"ת): **כל הורג קין יהרג**. מדה כנגד מדה על שהרג יהרג: **אמר ר' לוי** כו' ידוע מאמרם ז"ל הנחש הוא השטן והאר שהחטיא את קין בא לתבוע דינו ממנו: **רבי נחמיה** כו' מפרש לכן ב' מלות. כמו לא כן. ופירושו לא כן יהיה קין כשאר רוצחים הידועים שאתם באים לגאול הדם לפי שקין לא הו"ל ממי ללמוד. ולכן כל הורג קין מכאן ואילך יהרג (יפ"ת): **לא היה לו ממי ללמוד**. בתנחומא א"ל קין רבש"ע לא ראיתי הרוג מימי וכי הייתי יודע שאני מכהו באבן והוא מת וזהו מ"ש ולא היה לו ממי ללמוד. וסובר כמ"ד באבן הרגו (מה"ק): **(כז) הזריח לו גלגל חמה**. דהמאורות מיקרו אותות כדכתיב והיו לאותות והזריח לו הקב"ה החמה. ומזה ידעו הכל שה' נתרצה לו (יפ"ת): **שהזריח לו הצרעת** כלשון הפסוק דה"ב כ"ו והצרעת זרחה במצחה. והצרעת נקראת אות ולפי שהמצורע חשוב כמת היה זה לאות שכבר קיבל עונשו מאת ה' (מה"ק): **כלב מסר לו** שישמור אותו מחיות הטורפות. וקראו אות לפי שאות הוא לבל יהרגהו (יפ"ת): **קרן הצמיח לו** כשה"כ שם אצמיח קרן לדוד. וע"י הקרן ילחם עם הבאים נגדו (יפ"ת): **עשאו** אות לרצחנין. לעיל גרסינן רבי אבא אמר כלב מסר לו וכן גרס הרמב"ן (יפ"ת): **אות לרצחנין**. והו"ל כאילו כתיב וישם ה' קין לאות. כי יהיה אות לרצחנים שיראו בעונשו שהולך נע ונד ויזהרו גם הם מהרציחה (יפ"ת ומת"כ): **אות לבעלי תשובה** שידעו שיש מקום לתשוב': **תלאו ברפיון** פי' שלא גמר דינו. והיה דינו תלוי עד המבול שהיה קץ כל בשר. ופי' וישם ה' לקין אות שקבע לו זמן שבו ינקם ממנו והוא המבול (יפ"ת) ורש"י פי' מרופרף להלוך ביסורים כלומר לא חי ולא מת. כי חיי הבעל יסורים אינם חיים: **וימח את כל היקום** רמז לקין שנאמר בו קימה: **(כח) מהיכן** יצא ומאי ויצא קין מלפני ה' הלא כל הארץ כבודו: **הפשיל** דברים לאחוריו. כל שדבר לו ה' השליך אחרי גוו ויצא כגונב דעת העליונה. שחשב שהטעה את ה' וה' אינו יודע תעלומות לב. והוא עצמו מ"ש רא"ב"ש יצא כמפרים כו' אלא דמר אמר בהאי ליפנא ומר אמר בהאי ליפנא (יפ"ת): **כמפרים** שמראה עצמו עניו והסיד בזיוף מלשון כי מפרים פרסה שמראה ואומר ראו שאני טהור והילקוט גרס כמעריס: **פגע בו אדה"ר** שקין גלה לקדמת עדן בארץ נוד מקום שהיה אדם שם כדלעיל פרק כ"א סי' ט': **עשיתי תשובה ונתפשרתי**. דבתחילה כתיב נע ונד תהיה בארץ. ואח"כ וישב בארץ נוד. והוא כעין פשרה (מה"ק): **לא הייתי יודע** לא הכיר בכחה של תשובה שהתשובה תועיל לתקן החטא שכבר נעשה. וכשראה שהקיל ה' לקין וישם לו אות. הכיר כי מעוות יוכל לתקן בווידוי ותשובה מיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' כלומר טוב לשבחא ולאתבא ולאהוודות קמי קב"ה: **לא הייתי יודע** והא דאיתא בפ"ב דעירובין שישב ק"ל שנה בתשובה כו'. אחר שידע כח התשובה מקין היה (יפ"ת): **אדה"ר אמרו כו'** בפ"ק דב"ב אמרו שמתפלה למשה י"א מזמורים משה אמרן. ולכן אמרו כאן שאדה"ר אמרו ונשכח מדורו והדשו משה רבינו ע"ה ומזכר שמו נוטריקון מזמור שיר ליום השבת נוטריקון שלו משה והטיל למ"ד ביניהם מפני ענוה יתירה. ואות למ"ד רמז מי שלמד תורה לישראל:

פרשה כג (א) וידע קין וס"ד ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך וכמ"ש בסוף הסימן: **קרבם בתימו כו'** לעיל מיניה כתיב ועזבו לאחרים חילם וכתיב בתריה קרבם בתימו לעולם משכנותם לדור ודור קראו בשמותם עלי אדמות. ואמר קרבם בתימו לעולם בתמיה. וכי מה סבורים הרשעים שיאמר בידם וביד זרעיהם בתימו לעולם לדורי דורות ולא תבוא נחלתם ליד זרים וכי סוברים שיתקיים משכנותם לדור ודור ולא יחרב לעולם עד שקראו בשמותם עלי אדמות כי באמת תבא נחלתם ליד זרים ותהיה קריאת שמותם עלי אדמות לשמץ וקלון להם (מה"ק): **ורבי פנחס אמר כו'** בפ"ק דמ"ק אל תקרי קרבם אלא קברם. וה"ק קרא קברם יהיו בתיהם לעולם כמו בדור המבול ששטפו המים אותם ואת בתיהם יחד והיו להם הבתים לקברים. ולא זו בעה"ז אלא אף בעולם התחיה תהיה שם משכנותם לדור ודור שאינן לא חיין ולא נדונין ולא זו שלא שמו אל לבם כי תהיה כליונם לנצח אלא אף זו שקראו בשמותם עלי אדמות ויהי בונה עיר וכו' ולבסוף נאבד שמם וזכרם לנצח במבול (מה"ק): **(ב) מרדות** מכות ושממון על שם שמרדו בהקב"ה. ובכל דור ודור נגזר עליהם יותר מפני שהרשיעו יותר. בימי עירד נגזר עליהם רק שירדו: **עורדן** אני מן העולם. לשון ערוד (רש"י) ור"ל כמו שערוד דר במדבר במקום שאין אנשים כך הם מפני שפלותם יהיו במקום שאין אנשים: **מוחן אני מן העולם**. ופי' מחויאל שימחם האל: **ללמך ולתולדותיו** שלפי שאין בתיבת למך משמעות לרעה. דורש התיבה נוטריקון למ"ך מה לי ללמך. המ"ם על תיבת מה. והלמ"ד על תיבת לי. והכ"ף על תיבת ללמך. ומ"ש ולתולדותיו כי כתוב שם למך קודם לקיחת נשיו ואחר לקיחת נשיו והוליד מהם תולדות ובתנחומא איתא שנבלעו ד' משפחות הנוך עירד מהויאל מתושאל כשהרג למך את קין: **(ג) שתים נשים: כאילו אלמנה בחיים** כצ"ל פי' כאלמנה בחיי בעלה. שלא היה מקק אליה אלא בהולדה לבד ושוב היתה נזופה. אבל העקרה היתה מקושטת ושמחה תמיד: **הה"ד רועה עקרה כו'** וה"פ דקרא רועה עקרה משקה אותה כוס עקרין שלא תלד גם רועה אותה בתענוגים על שאינה יולדת. ולב אלמנה לא ייטיב היינו אשתו היולדת שיושבת בביתו אבילה כאלמנה שאינו רועה אותה בתענוגים ואינו משגיח עליה להטיב לה: **הברור** הטוב והמובחר: **דעדה** מיניה עדה לשון הסרה על שם שהיה מסירה מאצלו: **שהיתה יושבת בצלו** ומה שנא' וצלה

עדה את יובל וגו'. ה לשעבר היו מקנין להקב"ה במטמוניות. חזרו להיות מקנין אותו בפרהסיא׳ הה"ד (יחזקאל ח) אשר שם מושב סמל הקנאה המקנה. ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב. אדרבולין ובורבלין. וצלה גם היא ילדה את תובל קין. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר זה תבל עבירתו של קין. קין הרג ולא היה לו במה להרוג. אבל זה לוטש כל חורש נחושת וברזל. ואחות תובל קין נעמה. א"ר אבא ב"כ נעמה אשתו של נח היתה׳ למה היו קורין אותה נעמה. ו שהיו מעשיה נעימים. ורבנן אמרי נעמה אחרת היתה. ולמה היו קורין אותה נעמה. שהיתה ז מנעמת בתוף לעבודה זרה: (ה) ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי. ח ר"י ב"ח אמר תבען לתשמיש. א"ל למחר המבול בא נשמע לך ונהיה פרות ורבות למארה. ט א"ל וכי איש הרגתי לפצעי. שיבואו עלי פצעים בשבילו. וילד לחבורתי. שיבואו עלי חבורות בשבילו. אתמהא קין הרג ונתלה לו ז' דורות. ואני שלא הרגתי אינו דין שיתלה לי שבעים ושבעה. ר' אמר הרי זה ק"ו של חשך. א"כ מהיכן גובה הקב"ה שטר חובו. ר' יעקב בר אידי בעא קמיה דר' יוחנן. אם איש למה ילד ואם ילד למה איש. א"ל איש לאברים וילד לשנים. י א"ל איתא ניזיל גבי אדם אזלון לגבי אדם. א"ל עשו אתם שלכם והקב"ה עושה את שלו. א"ל אסיא אסי חיגרתך. כלום פרשת מחוה יא הני ק"ל שנה אלא כדי שלא תעמיד ממנה בן. אתמהא. כיון ששמע כן נזקק להעמיד תולדות: (ו) וידע אדם עוד את אשתו. יב נתוסף לו תאוה על תאותו. לשעבר אם לא היה רואה לא היה מתאוה. עכשיו בין רואה בין שאינו רואה הוא מתאוה. ר' אבא בר יודן בשם ר' אחא. רמז למפרשי ימים שיהו נזכרים את בתיהם ובאים מיד: (ז) ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר וגו'. יג ר' תנחומא בשם ר' שמואל אמר. נסתכלה אותו זרע שהוא בא ממקום אחר. ואי זה זה מלך המשיח: (ח) תחת הבל כי הרגו קין. יד מחטייה של הבל נהרג קין. לשני אילנות שהיו סמוכין זה לזה. פכרה רוח את אחד מהן ונפל על חבירו ופכרו. כך תחת הבל כי הרגו קין. מחטייה של הבל נהרג קין: (ט) ולשת גם הוא יולד בן ויקרא את שמו אנוש. טו בעון קומי אבא כהן ברדלא. אדם שת אנוש ושתק. א"ל. ע"כ בצלם ובדמות. מכאן ואילך נתקלקלו הדורות ונבראו קינטורין. ד' דברים נשתנו בימי אנוש בן שת. ההרים נעשו טרשים. והתחיל המת מרחיש ונעשו פניהן כקופות. ונעשו חולין למזיקין. א"ר יצחק. הן הן שגרמו לעצמן להיות חולין למזיקין. מה בין דגחין לצלמא. למאן דגחין לבר נש: (י) אז הוחל (בראשית ד) טז א"ר סימון בג' מקומות נאמר בלשון הזה לשון מרד אז הוחל לקרא בשם ה'. (שם ו) ויהי כי החל האדם. הוא החל להיות גבור בארץ. איתיבון. והכתיב וזה החלם לעשות. א"ל קיפח על ראשו של נמרוד ואמר זה המרידן עלי. א"ר לוי לאשה שאמרה לבעלה ראיתי בחלום שאת מגרשני. א"ל ולמה בחלום הא לך בעלילות. יז א"ר אחא אתם עשיתם עצמיכם ע"ז וקראתם לשמכם. אף אני אקרא למי הים לשמי ואכלה אותן האנשים מן העולם: (יא) דרש ר' אבהו. יח אוקינוס גבוה מכל העולם. א"ר אלעזר בן מנחם והלא מקרא מלא הוא (עמוס ה) הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו. אתמהא. כזה שהוא שופך מלמעלה למטה. שתי יט פעמים כתיב הקורא למי הים. כנגד שתי פעמים שעלה הים והציף את העולם. ועד היכן עלה בראשונה ועד היכן עלה בשניה. ר'

יודן

יד יוסף ה ילקוט ס"ז: ו ז"ח דף כ"ס: ז עיין יונתן: ח ילקוט ס"ז: ט יונתן כ"ע: י תנחומא כ"ז: יא זוהר בראשית נ"ס. ויונתן כ"ע. עירובין י"ח: יב ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ' ט"ו: יג ילקוט ס"ז. ולקמן פ' נ"א. רות רבה פ"ו: יד ילקוט ס"ז: טו ילקוט ס"ז. ולקמן פ' כ"ד. וילקוט רים ד"ס א: טז ילקוט ס"ז. ולקמן פ' כ"ו: יז מכילתא יתרו. וספרי סדר עקב פיסקא מ"ג: יח לעיל פ"ס. וילקוט ס"ז. ובזה"ע: יט ירושלמי שקלים פ"ו. ספרי ה"כ פיסקא מ"ג. וש"ר פ' ל"ג סי' ס'. מכילתא יתרו:

מתנות כהונה

לשון הסרה כד"א ויסר ואעדי: **מקנין** לשון כעס וקנאה להקב"ה וכדמפרש ואזיל ודרש לשון אהל ומקנה שיושבין בסתר האהלים ומקנים בעבודות זרות שלהן ואח"כ בפרהסיא בכנור ועוגב: **סמל** הקנאה. ל' מקנה והאי קרא מיירי בקנאה של ע"ג: **אדרבילין** ובורבלין. מיני כלי זמר הן: **תבל** עבירתו כו'. תקן אותה כזה שנותן תבלין בקדרה ומתקנה: **נעימים** בכשרות: **נשמע לך**. אם נשמע לך: **למארה** לקללה ולהסרון כד"א את המארה: **כי איש הרגתי כו'**. פירש"י בחומש וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד בשנים כדלקמן: **השך** שאין לו שחר וטעם: **א"כ כו'**. שגם במיו יאמרו כן מק"ו שלא חטאו גם המה ומהיכן יגבה הקב"ה את חובו מדור המבול: **לאיברים** גדול בקומה: **איתא** ניזיל. גרסי' פי' בואו: **אסיא** אסי כו'. רופא רפא את חיגרתך כלומר מכתך והוא דרך משל שהוא עצמו לא היה עוסק בפריה ורביה: **נתוסף** כו'. עוד קדרים לשון רבוי: **אם** לא היה רואה. את הוה: **למפרשי** ימים כו'. פירש"י יפקדו נשותיהם בתשמיש סמוך לפרישתן ויבאו מיד לספינה כי כן עשה אדם אע"פ שהמבול בא מיד לא מנע מלהעמיד תולדות עכ"ל. ועי"ל רמז למפרשי ימים אע"פ שרחוקים מביתם יעוררו תאותם וימהרו ביאתם לביתם לקיים עונתן אחת לששה חדשים כי כן מצינו גבי אדם באף על פי שלא היה רואה את אשתו היה מתעורר תאותו ולשון הספר מוכיח כן ודוק: **נסתכלה** אותה זרע כו'. דייק מדלא כתיב בו אלא זרע ודרש זרע ל' זרות והוא מלך המשיח שבא מזרע מואב האסורים לבא בקהל: **תחת** הבל כו'. משמע שהבל הרג לקין ודרים יהודה דקרא: **מחטייה** מפני החטא שנעשה בהבל: **פברה** שברה: **ברדלא** בן דלא. דלא שם איש: **אדם** שת אנוש. בריש דברי הימים ושתק ולא ספר טוב הדורו' מכאן ואילך: **קונטורין** מכעיסין לפני המקום ואיתא בספר הזוהר פי' כשהאדם מכעיס להקב"ה במעשיו הרעים באז נסתלק ממנו צלם אלהים וכדמפ' והולך ונעשו פניהם כקופין: **טרשים** פירש"י הזקים כסלע ולא היו ראוים לחרוש ולזרוע פי' א' שמתחלה היו גבוהים ורחבים ביותר והיא ברכה וטובה וכן נשתבחה א"י כמו שנאמר ארץ הרים ובקעות וע"ש בפירש"י ז"ל: **מרחיש** רוחש ברמה ותולעה ובראשונה לא הסריח המת: **חולין** הוחל דרש לשון חולין כלומר נעשו הפקר וחולין למזיקים ששלטו בהם ובראשונה היו נבראים בצלם אלהים והיו המזיקין בדילין ובורחין מפני צלם הקודש ועכשיו משנבראו כקופין וסר צלם אלהים מעליהם המזיקין יכלו להם: **מה** בין כו'. כך היו אומרים מה בין המשתחוה לצלם עשוי בדמות או בין המשתחו' לאדם החשוב ממנו א' הקב"ה אין צלם אלהי' חשוב בעיניכ' יסיר הצלם מעליכם והמזיקים ימצאו מקום לשלוט בכם: **וזה** החלם והרי הם ד': **קפח** הקב"ה הכה על ראשו של נמרוד ואמר לפמליא של מעלה זה החילם והדריכם למרוד במקום ונמרוד כבר השיב ליה הוא החל והאי קרא לאו להכי כתיב: **קיפח** לשון הכאה כדאת אמר לקפח את שוקו וערפתו ת"י ותקפיה: **מגרשני** והיא היתה סוברת שיאמר חס לי לעשות כזאת: **בחלום** החלם קדרש לשון חלום כלו' הקב"ה כבש מרדן כאילו לא ידע אולי ישובו והם פרסמוה בחזקה שנא' הוחל לקרוא בקריאה מפורסמות כך אמר הקב"ה וזה החלם והם פרסמוה שנאמר לקרוא וגו': **בעלילות** בגלוי ובפרהסיא כד"א בעליל לארץ (כ"מ): **לשמכם** דכתיב אז הוחל לקרוא בשם ה' שקראו שמות האדם בשם ה' לעשות ע"ז: **שני** פעמי' בעמוס סי' ה' וסי' ט': ה"ג בילקוט **והציף** את העולם בדור אנוש ובדור הפלגה. ובהקדמה

לספר

עץ יוסף

וגלה גם היא ילדה שנתנה ולא הועיל ומפני זה כתוב גם היא לומר שאף שהיתה מיוחדת לו לתשמיש והשקה אותה כוס של עקרים ילדה. שלא עלתה לו כוונתו (מזרחי): (ד) **לשעבר היו מקנאין** כו' קרא דיושב אהל ומקנה קדרים שבתחלה היו יושבים עם העכו"ם באהל במטמוניות ואח"כ חזרו להיות מקנה בלא אהל בפרהסיא דרש ומקנה מלשון קנאה ודורש ג"ש מפסוק סמל הקנאה המקנה: **אדרבולין וברבולין** כן הוא הנוסחא האמתית. וכן הוא לקמן פ"כ אדרבולין ובכרבולין במדינה ופרש"י והערוך מיני זמר: **זה תבל כו'** שתיקן שון רציחתה של קין שהמתיק והתביל כתבלין הממתקין את המאכל: **נעמה אשתו של נח** מדלא קיצר לכתוב ואחותו נעמה. לאשמועינן אע"ג שהיתה אחותו של תובל קין הרשע היתה היא מעשיה נעימים: **אשתו של נח** כי בכח מעשיה הטובים יצאה מכלל ארור לכלל ברוך (ועיין ברמב"ן): **נעמה אחרת היתה** שלא נשאר לקין שום שם ושארית כלל לדורות: (ה) **תבען לתשמיש** דורש סמוכים שכתוב מיד אחריו וידע אדם עוד את אשתו וילמוד כתוס מן המפורש: **למחר המבול בא** שידעו שיכלה ה' את זרע קין לשבעה דורות והוא היה הדור הז': **א"ל וכי איש** הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי להבל שנקרא איש וילד כדבסמוך. לא פצעי ולא חבורתי היא אלא של קין. ואם לקין נתלה ז' דורות. ק"ו למך שבעים ושבעה: **קין הרג** שחטא ואעפ"כ נתלה לו ז' דורות. היינו קין חנוך עירד מחויאל מתושאל למך ותובל קין. ונהרג ע"י למך ותובל קין ואני לא חטאתי ק"ו שיתלה לי ע"ז דורות: **ק"ו של חשך** שאין לו שחר וטעם דא"כ לעולם לא תתקיים גזירת ה' שכל שיוסיפו הדורות תתחזק טענה זו: **אם איש** דמשמע שהיה גדול למה קראו ילד: **איש לאברים** שהיה גדול וחזק באיבריו כאיש גדול בשנים: **גבי אדם** לדון לפניו: **אסיא אסי חיגרתך** משל הוא רופא רפא צלעתך תחילה. כלומר קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים. תרגום וירפא ואסי: **כלום פרשת** מחוה אלא שלא להעמיד בן. לפי שנגזרה מיתה עליך ועל זרעיך. וכ"ש אנו ראוי שנפרוש שלא יאבד זרענו במבול: **כיון ששמע** אדם כן דנפיק מיניה הוראה חזר להתדבק בה שלא להחריב העולם. והיינו דכתיב וידע אדם וגו': (ו) **נתוסף** כו' עוד קדרים לשון רבוי. ולפי שכל הק"ל שנה שפירשו זה מזה היה כל אחד במקום מיוחד. לכן אמר שאחר הק"ל שנה נתוסף לו תאוה להיות נזכר בה אף בהיותה במקום אחר לשום-אלא. והיה זה כפועל דמיון וסימן על העתיד לזכרון למפרשי ימים כו' (מה"ק): **אם לא היה רואה** את הוה: **למפרשי ימים כו'**. אע"פ שרחוקים מביתם יעוררו תאותם וימהרו ביאתם לביתם לקיים עונתם אחת לששה חדשים: (ז) **נסתכלה אותו זרע** כו' מלך המשיח שעתיד לעמוד מבת שממנו הושתת העולם והוא בא ממקום אחר פי' מרות המואביה שהיא משפחה מובדלת מזרע ישראל (יפ"ת): (ח) **מחטייה של הבל** כו' מחמאתו אחר חטא בהבל בו נענש ונהרג וכאילו כתיב הרגו לקין. ואף ע"פ שקין עדיין לא מת כל העומד ליסקל כו' אי נמי ס"ל שלמך הרגו: **לשני אילנות** כך קין הרג את הבל ועל ידי כן נהרג קין ואם לא הרגו להבל לא נהרג קין: **פכרה** שברה עם לשון תרגום עידן לשבורא בנינא: **מחטייה של הבל** מפני החטא שנעשה בהבל: (ט) **אדם שת אנוש ושתק** כו' פי' למה הפסיק כאן בתורה דכתיב וידע אדם עוד וגו' ותקרא את שמו שת וגו' ולשת גם הוא יולד בן ויקרא את שמו אנוש וגו' ושוב הפסיקה התורה מלחשוב סדר התולדות והתחילה פרשה אחרת זה ספר וגו' וע"ז בעון מ"ש שתיק מאנוש ואילך ולא סיפר עוד מעשה קין מהללאל ירד וכו'. ותירץ שעד כאן נבראו בצלם ובדמות שמפורש אצל אדם ואצל שת. אבל אנוש כתיב ולשת גם הוא יולד בן גם הוא לרבות שהוליד את אנוש ג"כ בצלם ובדמות ואח"כ אז הוחל לקרא בשם ה' ונעשו חולין ולא יכלו עוד להוליד בצלם ובדמות (יפ"ת): **קונטורין** צורתם נבראו מהופכים ומתנגדים לצורות אדם שנעשו כקופים והמעריך פירש פגומין: **טרשים** פי' צונמא קשים וחזקים כסלע שלא היו יכולים לחרשן (רש"י) וזה לעונש על שעבדו עכו"ם על ההרים וכדכתיב אלהיהם על ההרים וגו' (מה"ק): **מרחיש** מסריח שמתחילה היתה מיתתן כענין מיתת נשיקה ולא שלטה בהם רמה ואח"כ שלט בהם מלאך המות והמת מבאיש ומסריח: **פניהם בקופות** שנשתנו פניהם כצורת הקוף שדומה לאדם במקצת: **חולין למזיקים** הפקר כמו החולין ביד כל בו. ובתחלה בהיות עליהם צלם אלהים היו המזיקים בדלים מהם. ודרש הוחל מלשון חולין. שאז הוחל הדור ויצאו לחולין למזיקין (יפ"ת מה"ק): **הן הן שגרמו** לעצמן להיות חולין למזיקין דהוי אמרי מה בין דגחין. כצ"ל (מה"ק): **מה בין** כו' כך היה אומר מה בין המשתחוה לדמות או בין המשתחוה לאדם החשוב ממנו. אמר הקב"ה אין צלם אלהים חשוב בעיניכם יסור הצלם מעליכם וישלטו בכם המזיקין: (י) **בג' מקומות נאמר** כו' פשטא דקרא לשון התחלה הוא. ודרש מיניה נמי לשון מרד וחלול: **אז הוחל לקרוא בשם ה'** ופי' אז נתחלל ה' בהיותם קוראים את שמות העצבים בשמות של הקב"ה והרי הוא כאילו כתיב אז הוחל בקרוא בשם ה' (מה"ק). וזה המרד בע"ז. והב' בדור המבול כי החל האדם לרוב על פני האדמה וכו' וזה בג"ע. והג' בדור הפלגה באצל נמרוד שהיה בדור הפלגה כתיב הוא החל להיות גבור בארץ וזה בשפיכות דמים: **כי החל האדם** פי' שמרד האדם לרוב כלומר אנשים רבים (יפ"ת): **הוא החל** להיות גבור בארץ. פי' הוא מרד להיות גבור בארץ להמריד העולם על הקב"ה ולשפוך דמים כצ"ל: **והכתיב וזה החילם לעשות** וא"כ ד' מקומות מב"ל ומשני דלכך אמר לשון זה כמורה באצבע על דבר מיוחד ור"ל שפרסם אותו לרעה והראה עליו לאמר זה החילם והמרידן עלי לבנות העיר והמגדל כי על פיו עשה. וא"כ הוא החל וזה החילם שניהם נחשבו לאחד (יפ"ת): **שאמרה לבעלה** כו' דריש החילם לשון חלום. כי מה שחלמו ועבר במחשבתם שיפוצו כמ"ש פן נפוץ. אמר ה' כי יהיה להם כך בפועל ויפץ ה' אותם. וזה ממש כענין האשה שלפי שהסכה בדעתה שבעלה שונאה ורוצה לגרשה והלא לה כן עד שמרדה בו. וגרמה שבעלה גרש אותה. וכן בנמשל שאם לא היו חושבים שה' רחוק מהם לא היו חולמים ולא היו מורדים ולא היו נענשים: **בעלילות** בגלוי ובפרהסיא כד"א בעליל לארץ: **עשיתם עצמכם** כו'. והיו קוראים עצמם בשם אלהות. כמ"ש אז הוחל לקרא בשם ה' שפי' כנ"ל: **אקרא למי הים לשמי** דרש הקורא למי הים כו' להודיע שה' שמו משלם גמול לרשעים ושוכה בכלא שידעו כי שמו ה'. וכמפורש כמה פעמים וידעו כי אני ה': (יא) **שהוא שופך** כו' דלשון שפיכה לא יפול אלא מלמעלה למטה. ואם הם שוים לעולם לא יפול אלא לשון הולכה או שלוח (יפ"ת): **ב"פ כתיב** כו' בעמוס ז' פסוק ח' ושם ט' פסוק ו'. אחד בדור אנוש וא' בדור הפלגה כדאיתא בשקלים: **שעלה הים** כו' ואע"ג דים גבוה מהעולם אמר לשון עליה לפי

הגרסא

יודן ור' אבהו ור' אלעזר בשם ר' חנינא. בראשונה עלה עד עכו ועד יפו. ובשניה עלה עד כפי ברבריאה. ר' חנינא ור' אחא בשם ר' חנינא. בראשונה עד כפי ברבריאה. ובשניה עד עכו ועד יפו. הה"ד (איוב לח) ואומר עד פה תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך. עד פה תבא ולא תוסיף. עד עכו תבא ולא תוסיף. ופה ישית בגאון גליך. ביפו ישית בגאון גליך. ר"א בשם ר' חנינא אמר בראשונה עלה עד קלבריאה ובשניה עד כפי ברבריאה:

פרשה כד

(א) זה ספר תולדות אדם. [א] ר' הושעיא רבה פתח (ישעיה כט) הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו. לארכיטקטוס שבנה את המדינה חדרים וביבים ומערות לאחר ימים נעשה גבאי. והיו בני המדינה מטמינין מפניו בתוך החדרים ובתוך המערות. א"ל אני הוא שבניתי את המערות. ומפני מה אתם מטמינין עצמיכם בהן. כך הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם. (שם) הפככם אם כחומר היוצר יחשב. מדמין צורה ליוצרה נטיעה לנוטעה. כי יאמר מעשה לעושהו לא עשני. ויצר אמר ליוצרו לא הבין. הלא עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל. לבית מלכות. והכרמל ליער יחשב. לחורשי דבני אינש. (שם) ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר. זה ספר תולדות אדם: (ב) ד"א זה ספר תולדות אדם [ב] כתיב (תהלים קלט) גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם. ר' יהושע בר נחמיה ור' יהודה בר סימון בשם ר"א. בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר. [ג] מלא כל העולם כולו בראו. ממזרח למערב מנין. שנא' (שם) אחור וקדם צרתני. ומצפון לדרום מנין. שנא' (דברים ד) ולמקצה השמים ועד קצה השמים. ומנין אף בחללו של עולם. ת"ל (תהלים קלט) ותשת עלי כפיך. [ד] ר' תנחומא בשם ר' בנייה ור' ברכיה בשם ר' אלעזר אמר. גולם בראו. והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו. הה"ד (שם) גלמי ראו עיניך: א"ר יהודה בר סימון עד שאדה"ר מוטל גולם לפני מי שאמר והיה העולם הראה לו דור דור ודורשיו. דור דור וחכמיו. דור דור וסופריו. דור דור ומנהיגיו. שנא' (שם) גלמי ראו עיניך. גולם שראו עיניך כבר הם כתובים על ספרו של אדה"ר. הוי זה ספר תולדות אדם: (ג) בר קפרא פתח (שם סט) [ה] ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו. ימחו מספר חיים. מספר תולדות של מטה. ועם צדיקים אל יכתבו. מספר תולדות של מעלה: תני בר קפרא בכל מקום שנא' חי. [ו] צדיק. ארפכשד חי. שלח חי. ד"א ימחו מספר חיים. מספר תולדות של אדם: (ד) ד"א זה ספר תולדות אדם. [ז] כתיב (ישעיה נז) כי לא לעולם אריב. עם אדה"ר. ולא לנצח אקצוף. עם תולדותיו כי רוח מלפני יעטוף. א"ר הונא [ח] הרוח הזה בשעה שהוא יוצא לעולם הוא מבקש להחריב את העולם והקב"ה מרשלו בהרים ומשברו בגבעות וא"ל הזהר שלא תזיק בריותי. מ"ט כי רוח מלפני יעטוף. מה הוא יעטוף משלהי ליה המד"א (יונה ב) בהתעטף עלי נפשי את ה' זכרתי. א"ר הונא [ט] ג' רוחות ע"י שיצאו שלא במשקל היה העולם חרב בהם. ואלו הן אחד בימי יונה. ואחד בימי איוב. ואחד בימי אליהו. א"ר יודן בר' ישמעאל של יונה [י] על אותה הספינה היה שנא' (שם א) וה' הטיל רוח גדולה אל הים של איוב על אותה הבית היה שנא' (איוב א) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר. ואין לך קוזמיקון אלא של אליהו שנא' (מלכים א יט) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים. ר' תנחום בר חייא וא"ל בשם רבנן. [יא] לעולם אין מלך המשיח בא עד שיבראו כל הנשמות שעלו במחשבה להבראות. ואלו הן הנשמות האמורות בספרו של אדה"ר: (ה) ד"א זה ספר תולדות. [יב] כתיב (איוב כח) אז ראה ויספרה. רבנן ור' אחא. רבנן אמרין כל דבור ודבור שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומרו שני פעמים בלבו ואח"כ היה אומר למשה. ומ"ט אז ראה ויספרה חד. הכינה וגם חקרה חד. ואח"כ ויאמר לאדם. זה משה. ור' אחא אמר ד'. אז ראה חד ויספרה חד. הכינה חד. וגם חקרה חד. ואח"כ ויאמר לאדם זה משה: א"ר יהודה ב"ר סימון ראוי היה אדה"ר שתנתן תורה על ידו. מ"ט זה ספר תולדות אדם. אמר הקב"ה יציר כפי ואיני נותנה לו. חזר הקב"ה ואמר ומה עכשיו [יג] שש מצות נתתי לו ולא היה יכול לעמוד בהן. והיאך אני נותן לו [יד] תרי"ג מצות. רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה. (שם) ויאמר לאדם. לא לאדם אני נותנן כי אם לבניו שנא' זה ספר תולדות אדם א"ר יעקב דכפר חנין ראוי היה אדה"ר שיעמדו ממנו י"ב שבטים. מ"ט ז"ה ספר תולדות אדם. אמר הקב"ה ב' בנים נתתי לו ועמד אחד והרג את חבירו. והיאך אני נותן לו י"ב שבטים. ויאמר לאדם. לא לאדם אני נותנן אלא

יד יוסף פכ"ד א ילקוט ישעיה. במ"ר פ' ט' סי' א'. שוח"ט מזמור י"ד: ב חגיגה י"א. לעיל פ"ח ופ כ"א: ג לעיל פ"ח. שוח"ט מזמור קל"ט: ד סנהדרין ל"ח. תנחומא תשא סי' י"ב. זוהר ס"ז דף נ"ה. פסיקתא רבתי פכ"ח. ילקוט ריש ד"ה. וילקוט תהלים וסע"ר פ"ל. זוהר סדר לך ד"ל. זוהר יתרו דף ע'. שוח"ט מזמור קל"ט: ה ר"ה דף ט"ז. ירוש' ר"ה פ"א ה' ג': ו ברכות פרק א'. ובניסו בן יהוידע בן איש חי: ז ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה: ח ירוש' פ"ט דברכות: ט ויק"ר פ' ט"ו. קה"ר פסוק הולך אל דרום: י פדר"א פ"י: יא יבמות ס"ב ע"ז ה': יב ש"ר פ' מ'. ילקוט איוב. תנחומא יתרו. ויקהל. במד"ר פ' י"ב. הקדמת הזוהר דף ה': יג לעיל פ' ט"ז: יד מכות כ"ג:

מתנות כהונה

לספר יוחסין מוכיח שאותן שני פעמים אחד בימי קין ואחד בימי אנוש: **עד פה**. פירושו כמו עד כה נוטריקון עד עכו ופה כמו יפו: **כפי** שפת וגבול כד"א נהרא מכיפיה מיברך: **ארכיטיקטוס** פי' שר וגדול האומנים העושה קיטונות וחדרים: **ביבים** צינורות ששופכין בה השופכין וחוזלין לחוץ: **גבאי** גובה מס המלך מגלגולת האנשים: **מדמין** כו'. פירש"י עין של מטה לעין של מעלה כיוצר הזה או אומן אחד שעושה צורה בדמות צורת האומן עצמו: **ויצר** אומר. גרסי' ופי' הרד"ק הוא שם לכלי הנוצר ע"י היוצר: **לא הבין**. מטמונותיו והלא הוא אשר עשאם: **לבנון** יער גדול מארזים גבוהים: **כרמל** מקום שדה תבואה וכרם ודרשו לבית מלכות על דרך מלך לשדה נעבד: **לחורשים** דבני נשא. פירש"י בס' ישעיה ימלא העולם מבני אדם כצוף ומלא כיער הזה שהוא מלא עצים. ועי"ל כיער הנטוע ע"י בני אדם שהוא נטוע כסדר ומתוקן וטוב ויפה ולא כיער צומח עצים מעצמו ע"י מקרה בלי סדר והנהגה: **זה** ספר תולדות כו'. ספר היה לו לאדה"ר שניתן לו מן השמים כדאיתא במסכת ב"ב פ"ק ובס' הזוהר והבטיחהו הגביא שיתגלה להן לעתיד: **קדם** זה מזרח כד"א קדמה מזרחה וממילא מערב נקרא אחור ומדקדם ואחור מזרח ומערב ש"מ ולמקצה וגו' קאי על צפון ודרום וגם כפי התוכניים נקראו צפון ודרום קצוות: **כפיך** כתיב וימיני טפחה שמים: **ראו** עיניך. וכתיב עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ: **גולם** שראו וכו'. ודוד על עצמו אמר כן ואמר שהיה כתוב על ספר של אדה"ר: **של מטה**. הנכתבים לחיי עוה"ז: **של מעלה**. עם צדיקים לעוה"ב ועליהן אמר צדיקים שכל זמן שהן בעוה"ז יש לחוש שלא יעמדו בצדקתן: **כל** מקום שנאמר חי כו'. ולכן זה שכתוב מספר חיים דרש מספר הצדיקים וכדלעיל: **מס'** תולדות כו'. שבו נרשמים כל הנבראים כדלעיל: **משלהי** ל' עייפות וחולשה ואתה עייף ויגע ת"א ואת משלהי ולעי וכן בהתעטף ת"י באשתלהית: **על** אותה הספינה. ומצאתי בפרש"י דכתיב והאני' חשבה להשבר מכלל דעל אותה ספינה לבדה באה מדלא כתיב והאניות כו'. וכן ויגע בד' פינות הבית: **קוזמיקון** הזק: **עד** שיבראו כו'. שנאמר כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי וסיפיה דקרא דכי לא לעולם אריב הוא: ה"ג **ויספרה** חד הכינה כו': **רבי** אחא אמר ד'. ד' פעמים היה אומרו בלבו: **ראוי** היה כו'. ספר היה דריש על ס"ת: **יציר** כפי. הוא אדה"ר ואני נותנה בתמיה: **ועל** זה אמר אז ראה וגו'. מאז מבריאת עולם ראה ליתנה לאדם ויאמר לאדם נוטריקון לא לאדם אני נותנה: **זה** ספר תולדות אדם. משמע לתולדותיו ולא לו ודייק מדכתיב אדם דהל"ל זה ספר תולדות ואנא ידענא דתולדות אדם הוא למידק אתא זה ספר תולדותיו ולא לו מכלל דבריש' בעי ליתן לו: **מאי** טעמא. ז"ה גמטריא י"ב. ודרש זה ספר זה סיפור

עץ יוסף

הגראה לעין שעולה על הארץ כשמכסנה (יפ"ת): **עד עכו ועד יפו** כו' שאז נשטף שלישו של עולם עד שהגיע הים עד עכו ויפו ונעשה עכו ויפו חוף הים: **כיפי** שפת וגבול כד"א נהרא מכיפיה מיברך: **עד פה** פירושו כמו עד כה נוטריקון עד עכו. ופה כמו יפו (מת"כ): **רבי אליעזר בשם ר"ח** כו' מפרש הכפל עד פה תבא ופה ישית וגו' כלפי השני פעמים שהשטיף הים את העולם (נזה"ק):

פרשה כד (א) **פתח הוי המעמיקים** כו' משום דבעי למידרש סיפא דקרא ושמעו החרשים דברי ספר זה ספר תולדות אדם דריש לכולא קרא: **לסתיר עצה** בהסתר מחשבת הלב: **במחשך מעשיהם** בחדרי חדרים בהסתר מעשה הגוף: **לארכיטיקטום** חכם ממונה להעמיד בניני העיר וכן פי' הערוך גדול האומנים שעושה קיטונות וחדרים: **וביבים** צינורות ששופכין בהן השופכים: **גבאי** גובה מס המלך: **ומפני מה אתם מטמינין כו'**. הוי המעמיקים לסתיר עצה מה' לסלק ידיעתו באומרם כי אם יש בחירה אין ידיעה הפככם אם כחומר היוצר יחשב כלומר מה שחשבתם שהם שני הפכים אין זה אלא אם כחומר היוצר יחשב לדמות ידיעתו כידיעתינו. אכן אין לדמות צורה ליוצרה. ולגבי היוצר ית' יש לקיים שניהם ואינם הפכים (נזה"ק): **מדמין הצורה ליוצרה** כלפי הסתר מחשבת הלב שהוא מצד הצורה דהיינו הנפש. אמר מדמין הצורה ליוצרה. וכלפי הסתר מעשה הגוף אמר מדמין הנטיעה לנוטעה (נזה"ק): **ושב לבנון** ביהמ"ק שהוא עתה כיער שאינו עושה פרי. ישוב לכרמל הנושא פרי ותבואה. כלו' שישוב לבית מלכות כבראשונה כי בהמ"ק נקרא כסא ה': **לחורשי דבני אינש** פי' יתמלא בני אדם כיער מלא עצים: **ושמעו ביום ההוא** באותו הפרק תמלא הארץ דעה את ה' ויפתח פי המדברים סרה כי ח"ו אינו יודע נסתרות (נזה"ק): **ספר תולדות אדם** ספר היה לו לאדה"ר שניתן לו מן השמים כדאי' במס' ב"ב פ"ק ובספר הזוהר: (ב) **כתיב גלמי** כו' עי' לעיל פ"ח: **אחור וקדם** קדם זה מזרח ומערב נקרא אחור ולמקצה וגו' קאי על צפון ודרום. וגם כפי התוכנים נקראו צפון ודרום קצוות (מת"כ): **כפיך** וכתיב וימיני טפחה שמים: **דור ודורשיו** כו' וז"ש ועל ספרך כלם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם וגו'. כל שיוצרו בימים העתידים לא יחסר אחד שלא הראהו והיה נכתב כל אחד על הספר כדאמרי' לדידי חזי ספרא דאדה"ר כו': **דור וחכמיו** חכמת אלקות והטבעות הצריכים מאד לידיעת דיני התורה. וסופרים המה חכמי התורה שהם מסבירים התורה שבע"פ שנקראת דברי סופרים ומנהיגים הם הנגידים בעלה בהנהגת האומה: **גולם שראו עיניך** כו' כלומר כל הנפשות הכלולים באותו גולם שראו עיניך כבר הם כתובים על ספרו של אדה"ר: **ספר תולדות אדם** הוא ספר של אדה"ר שנכתבו בו כל הדורות מיום ברא אלהים אדם וגו': (ג) **מספר תולדות של מטה** מספר החיים המיוחד לתולדות של מטה חיי הצדיקים בעוה"ז: **מספר תולדות של מעלה**. דהיינו ספר הזכרון המיוחד לצדיקים של מעלה בשכר עוה"ב: **בב"מ שנא' חי** כו' ואף רישא דקרא ימחו מספר חיים איירי בצדיקים בחיי עוה"ז: **ד"א ימחו מספר** כו' והכוונה על סתם חיי עוה"ז. וז"ש מספר תולדות אדם כי בו נרשמו כל יצורי עולם. והנמחק משם נאבד מן העולם (מזה"ק): (ד) **עם אדם** פי' בעבור חטא האדם עשה ריב עם כל הבריות והריב הוא כל הקללות המפורש בתורה על האדם: **עם תולדותיו** אלו ישראל שהיו תלוים באיפתו: **כי רוח** סערה הבא להחריב העולם: **מלפני יעטוף** כו' משלהי ליה בשביל ונשמות אני עשיתי בשביל נשמות ישראל. כ"ש שאתנהג עם הם עצמם ברחמים להוציאם מאפילה לאורה. והאורך הגלות הוא למובתם: **אמר רב הונא** עיין ויק"ר ריש פ' ט"ו וקה"ר פסוק הולך אל דרום וירושלמי פ' הרואה. הגירסא א"ר יהושע בר חנינא. ור' הונא הוא בעל המאמר דלקמן בשלשה רוחות: **משלהי ליה** לשון עייפות וחולשה. ואתה עיף ויגע ת"א ואת משלהי ולעי: **על אותה הספינה** מדלא כתיב והאניות (רש"י): **על אותה הבית היה** ולכן היה קרוב להפיח דברים מאחר שמאת ה' היתה לו (יפ"ת): **קוזמיקון** כולל העולם כולו. כי קוזמי הוא עולם בל' יון: **אלא של אליהו** היה כל העולם כמ"ש מפרק הרים ומשבר סלעים מבמע הרים וסלעים של העולם: **אין מלך המשיח בא** כו' ע' יבמות ס"ב שנאמר כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי וסיפא דקרא דכי לא לעולם אריב הוא (מת"כ): **בספרו של אדה"ר** שנרשמו כולם בספרו ברמז: (ה) **ראה ויספרה חד** שהוי"ו של ויספרה מחבר תיבת ראה לתיבת ויספרה. וכן תיבות הכינה וגם חקרה מחוברים יחד. ועל ענין האותיות והתיבות והפסוקים והפרשיות שייך לומר ראה ויספרה. והכינה וגם חקרה שייך על תוכן הענינים ופנימותם. ורבי אחא סובר שד' תיבות אלו מורים על ד' ענינים. ולמדנו שממנו נראה וכן נעשה בענין קריאת התורה. שלרבנן די בשני פעמים שישנה בתורה. ולרבי אחא צריך ד' פעמים. וזהו שאמר ויאמר לאדם כו' היינו התורה בנתנה למשה: **ראוי היה אדה"ר** כו' לפי שהיה יציר כפיו: **מ"ט זה ספר תולדות אדם** הוא הספר תורה שניתן עתה לתולדות אדם היה ראוי לינתן מיד ביום ברא אלהים אדם וגו' אלא בגרם החטא (נזה"ק): **שש מצות** עיין לעיל סוף פרשה ט"ז: **לא לאדם אני נותנן** ולפיכך הלמ"ד של לאדם קמוצה דכמה פעמים בא הקמץ תמורת חולם: **שיעמדו ממנו** י"ב שבטים מ"ט זה כפר כו'. ר"ל מספר זה כלומר מנין י"ב היה ראוי לו ונתן לתולדותיו דהיינו ליעקב (יפ"ת): **ואיך אני** נותן לו י"ב אמר לא לאדם אני נותנן אלא לבניו בנה'. (נזה"ק) דככא

אלא לבניו שנא' ז"ה ספר תולדות אדם מנין ז"ה ז' שבעה ה' חמשה הרי י"ב: (ו) ד"א זה ספר תולדות אדם. [טו] אלין תולדות ואין הראשונים תולדות. ומה הן אלהות. בעון קומי אבא כהן ברדלא אדם שת אנוש ושתק. א"ל ע"כ בצלם אלהים וכו' (כדכתיב לעיל). ד"א אלו תולדות ואין הראשונים תולדות. ומה הן רוחות דא"ר סימון כל [טז] ק"ל שנה שפרשה חוה מאדם. היו רוחות הזכרים מתחממים ממנה והיא יולדת מהם. ורוחות נקבות מתחממות מאדם ויולדות ממנו. הה"ד (שמואל ב ז) אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. בנוי דאדם קדמאה. מ"ד דרוחי דביתא טבין דרבו עמיה. ומ"ד דאינון בישין דחכמין יצריה. מ"ד דרוחי דחקלא בישין דלא רבין עמיה. ומ"ד דאינון טבין דלא חכמין יצריה. ד"א אלו תולדות. ואין הראשונים תולדות. למה שהן כלין במים. דאמר ריב"ל כל השמות הללו לשון מרדות הן. עירד. עורדן אני מן העולם וכו' עד מה לי ללמך ולתולדותיו (כדכתיב לעיל פי' כג): (ז) ר' תנחומא בשם ר"א ור' מנחם בשם רב אמר. [יז] כל האומניות אדה"ר למדם מ"ט (ישעיה מד) וחרשים המה מאדם. מאדה"ר. רבנן אמרין אפילו סירגולו של ספר אדה"ר למדו שנא' זה ספר הוא וסירגולו: (ח) ביום ברא אלהים אדם. [יח] הדא מסייעא לההיא דאמר ר"א ב"ע שלשה פלאים נעשו באותו היום. בו ביום נבראו. בו ביום שמשו. בו ביום הוציאו תולדות. בן [יט] עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול בתורה. [כ] ר' עקיבא אומר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתבזה חבירי עמי. הואיל ונתקללתי יתקלל חבירי עמי. א"ר תנחומא אם עשית כן. דע למי אתה מבזה. בדמות אלהים עשה אותו:

פרשה כה (א) ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותו אלהים. [א] א"ר חמא בר הושעיה אינו נכתב בתוך טימוסן של צדיקים אלא בתוך טימוסן של רשעים. א"ר איבו חנוך חנף היה. פעמים צדיק. פעמים רשע. אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו. א"ר איבו בר"ה דנו. בשעה שהוא דן כל באי עולם. המינים שאלו לר' אבהו א"ל אין אנו מוצאין מיתה לחנוך. א"ל למה. א"ל נאמר כאן לקיחה ונאמר להלן (מלכים ב ב) כי היום ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך. א"ל אם ללקיחה אתם דורשים נאמר כאן לקיחה ונאמר להלן (יחזקאל כד) הנני לקח ממך את מחמד עיניך. א"ר תנחומא יפה השיבן ר' אבהו. מטרונה שאל את רבי יוסי. א"ל אין אנו מוצאין מיתה בחנוך. א"ל אילו נאמר (בראשית ה) ויתהלך חנוך את האלהים ושתק הייתי אומר כדבריך. כשהוא אומר ואיננו כי לקח אותו אלהים. ואיננו בעוה"ז כי לקח אותו אלהים: (ב) ויקרא את שמו נח לאמר וגו'. [ב] ר' יוחנן ורשב"ל. ר"י אמר לא המדרש הוא השם. ולא השם הוא המדרש לא הוה צריך קרא למימר אלא נח זה יניחנו. או נחמן זה ינחמנו. אלא בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר השליטו על הכל. הפרה היתה נשמעת לחורש. והתלם נשמע לחורש. כיון שחטא אדם מרדו עליו. הפרה לא היתה נשמעת לחורש והתלם לא היה נשמע להורש. כיון שעמד נח נחו. ומנא לן. נאמר כאן נייחה ונאמר להלן נייחה (שמות כג) למען ינוח שורך וחמורך. מה נייחה שנא' להלן נייחת שור. אף נייחה שנא' כאן נייחת שור. רשב"ל אמר לא השם הוא המדרש. ולא המדרש הוא השם. ולא היה צריך קרא למימר. אלא או נח זה יניחנו או נחמן זה ינחמנו. אלא עד שלא עמד נח היו המים עולים ומציפים אותם בתוך קבריהם. ב' פעמים כתיב (עמוס ה) הקורא למי הים. כנגד ב"פ שהיו המים עולים ומציפין אותן בתוך קבריהם. א' בשחרית וא' בערבית. הה"ד (תהלים פח) כמו חללים שוכבי קבר. שוכבים שלהם חללים היו. כיון שעמד נח נחו. נאמר כאן נייחה ונאמר להלן נייחה (ישעיה נז) יבא שלום ינוחו על משכבותם. מה נייחה האמורה להלן נייחת קבר. אף נייחה האמורה כאן נייחת קבר. [ג] ר' אלעזר אמר לשם קרבנו נקרא שנא' (בראשית ח) וירח ה' את ריח הניחח. ר' יוסי בר ר' חנינא אמר לשם נחת התיבה נקרא דכתיב (שם) ותנח התיבה: א"ר יוחנן לא [ד] שמשו המזלות כל אותן י"ב חדש א"ל ר' יונתן שמשו אלא שלא היה רישומן ניכר: לא ישבותו. ר' אלעזר ור' יהושע. ר"א אומר לא ישבותו מכאן שלא שבתו. ר"י אומר לא ישבותו מכאן ששבתו: (ג) מן האדמה אשר אררה ה'. [ה] עשרה שני רעבון באו לעולם. אחד בימי אדה"ר שנא' (שם ג) ארורה האדמה בעבורך. ואחד בימי למך שנא'

יד יוסף טו לעיל פ' כ"ג: טז עירובין י"ח. ולעיל פ' כ': יז ילקוט ס"ז: יח סנהדרין ל"ח: יט ת"כ קדושים. וירו' נדרים פ"ט: כ שבת ל"א: **פכ"ה** א ילקוט ס"ז. וילקוט ד"ה א'. מסכת ד"א זוטא. וזוהר בראשית דף כ"ז. שמות דף י'. זוהר חדש דף נ"ה. וביונתן ובספר הישר איתא שעלה למרום חי והוא מט"ט. ועיין זוהר שמות דף רע"ח. ועיין תוספת יבמות ע"ז ד"ה פסוק: ב ילקוט ס"ז. וילקוט ריש ד"ה: ג לקמן פ' ל"ג: ד לקמן פ' ל"ג. ירוש' פסחים: ה רות רבה פ"א. וילקוט ס"ז. ולקמן פ' כ"ו ופ' ס"ד. ואג"ס פ' כ"ח:

מתנות כהונה

סיפור תולדות של אדם ולא לו וכדלעיל: **אלהות** בניחותא ולא בלשון תימה שנשארו בצלם אלהים משא"כ מאנוש ואילך וכדמפרש אבא כהן וכדלעיל פ' כ"ג ויגד עליו ריעו דבסמוך שדרשו ג"כ בלשון ניחותא. ובשם רש"י מצאתי שהוא לשון תימה: **ק"ל** שנה ע"ל פ"כ: **דאינון** טבין דלא חכמין כו' ע"ל פ"כ ויתבאר לך: **שהן** כלין במים. פירש"י אותן שמכאן והלאה נשאר מהן נח ובניו ומהראשונים לא נשאר פרסה: **סירגולו** שירטוטו בלשון יון: **זה** ספר. משמע הספר כולו בכל סדר תיקוניו והלכותיו: **הוציאו** תולדות. דכתיב ביום ברוא וסמיך ליה תולדות אדם: **בן** עזאי אומר זה ספר תולדות וגו' זה כלל גדול בתורה שלא תאמר כו' ובירו' דנדרים גרס זה כלל גדול יותר מזה. ומצאתי בביאורי הרקנ"טי כמו"ך בגימטרי' אלהי' וזהו ואהבת לרעך כמוך: **כלל** גדול וכו' דדייק סיפיה דקר' בצלם אלהים וגו' ודוק: **טימוסין** פי' הערוך מין קלף שעושין מקליפת עץ: **של** רשעים. דייק מדכתיב ואיננו כי הרשעים היו כלא היו בחייהם קרויים מתים וכד"א והתבוננת על מקומו ואיננו גם אמר התעיף עיניך בו ואיננו ומצאתי טוב בפירש"י ז"ל שגרס מהו ואיננו א"ר חמא כו': **אסלקנו** דייק מדכתיב כי לקח משמע פתאום בלא זמנו כמו שדרשו בפסוק כי בא השמש: **בראש** השנה. דייק אלהים ל' דין וכן מצאתי בפירש"י גם אמר הכתוב ויהי היום ויבואו בני האלהים ויתיצבו וגו' ודרשו חז"ל ראש השנה היה: **אין** אנו מוצאין מיתה כו' ואע"ג שהיה חנף או בטימוסין של רשעים כדלעיל: **נאמר** כאן לקיחה כו' הרי למדנו שלא מת: ה"ג **מחמד** עיניך במגפה הרי שמת במגפה: **המדר'** הנדרש שדרש זה ינחמנו אינו יכול להוציאו מתוך שם נח: **נחו** ממרדן וינחמנו פירוש יצא ממנו כמו שפירש רש"י בפירוש החומש או כיון שנחו ממרדן נתנחמו מעצבון הזה: **נייחת** קבר. ובמנוחה זאת הניח מהם עצבון רוח על מתיהם או קבלו תנחומין על מתיהם: **לשם** קרבנו. על שנתקבל ברצון ובזה הניח מהם עצבונם או נתנחמו על דאגת לבם פן ישוב ה' למבול עוד והובטחו בברית מלך עולם אשר נשבע על מי נח לבל ישיב עוד וג"כ שלא ישבותו ששה עתים קור וחום וגו' ואז חזר מנהג העולם על סדרו ומשפטו וזהו ינחמנו כן פירש רש"י שנחו מיגונם וקבלו תנחומין: **לא** שמשו כו' שנא' יום ולילה לא ישבותו מכלל שכל ימי המבול שבתו וא"כ מהו בחדש השביעי א"ר יונתן שמשו אלא שלא היו רישומן ניכר פירש"י לא שמשו כהלכתן ומשפטן וי"ל דפליגי בטעמא דהני תנאי ר"א ור"י דלקמן: **שלא** שבתו. דרש עוד
עדיין

עץ יוסף

דהכא לא שייך כלל קרא ויאמר לאדם. ועיין ביפ"ת ובהאב"א שנדחקו ליישב גירסתינו: (ו) **אלו תולדות** כלומר בסיפור זה מזכיר אותן הנקראים תולדות דהיינו הנזכרים מאנוש ואילך. ואין הראשונים תולדות: **ומה הן אלהות** (בניחותא) כלומר שנבראו בצלם ובדמות. דבאדם ושת כתיב בהדיא שנבראו בצלם ודמות. וכיון שבכלל עמם מתחלה גם לאנוש משמע שגם הוא נדמה להם בצלם ודמות. ועי' לעיל פ' כ"ג סי' ט': **שכל ק"ל שנה** כו' עיין לעיל פ"ך: **מ"ד דרוחי דביתא טבין** כלומר לכן קלל את שלמה בהם מפני שהם טובים והקב"ה ריחם עליו: **דאינון בישין** והקב"ה כעס עליו: **שהן כלים במים** במבול אבל את אנוש נשאר להם פליטה נח ובניו: (ז) **כל האומניות** האומניות שהם הכרח תקון העולם שאי אפשר להיות זולתם: **וחרשים המה מאדם** שחיבת האדם מיותר. לכן פי' מאדם הראשון: **סירגולו של ספר** שאין בו מלאכה גמורה שנא' זה ספר דהיינו תיקונו וסרגולו הוא תולדות אדם כלו' למוד אדם: **סירגולו** שירטוטו: (ח) **הדא מסייעא** כו' דביום ברוא דבוק עם זה ספר תולדות אדם. ר"ל שביום בריאתו הוליד. וזה ספר תולדות קאי אקין והבל הכ"ל לא על שת והדורות דמפרש ואזיל בתר הכי. ומאמר ויולד בדמותו וגו' דבתריה מילתא באנפי נפשיה הוא: **ג' פלאים** לעיל פרשה כ"ב מבואר: **בן עזאי** ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד ושם מקדים דברי רבי עקיבא לדברי בן עזאי. כי ר"ע הרב ובן עזאי התלמיד: **זה כלל** כו' שלא תאמר הואיל ונתבזיתי וכו' כנ"ל והוא מדברי ב"ע: **זה כלל גדול בתורה** פי' עיקר גדול לקיום התורה למה שרוב מה שיחטא האדם הוא במו"מ עם חבירו ובכלל זה הקנאה והכבוד. וע"י יתגלגלו עבירה אחר עבירה. אמנם בהזהר האדם בשל חבירו יקיים רוב המצות: **שלא תאמר הואיל** כו' שכך מנהג בני אדם כי בבוא עליהם קלון וחרפה נפשם חפצה גם בבזיון וקלון אחרים ויתנחמו גם הם מבזיונם עז"א דע למי אתה מבזה כו' ואף אם חברך עשה לך רעה אל תשיב לו רעה. ובירוש' שם מביא משל על זה שאם היה חותך בשר בידו אחת וחתך את ידו השנית. האם יאמר שינקום מידו האחרת על שחתכה ויחתוך אותה. כך לא יאמר אדם הנה חברי עשה לי רעה אנקום ממנו. הרי בשרך הוא. ולא יתכן לעשות כן: **בדמות אלהים** וכאילו מבזה ח"ו דיוקן של מעלה:

פרשה כה (א) **בתוך טימוסן** טימוס הוא ספר ופנקס שכתובים בו שמות אנשי העיר והמדינה ודורש שמ"ש ואיננו פירושו איננו כמו שהתחיל להתהלך עם אלהים ולא נשאר במדרגה זו וע"כ לקח אותו אלהים מדה"ד שדן אותו ולקחו מן העולם. ובתחילה היה נכתב בטימוסן של צדיקים ואיננו שם שלקח אותו משם וכתבו בטימוסן של רשעים. ודעת רבי איבו שהיה חנף פעם צדיק ופעם רשע. בתחלה כתיב ויתהלך חנוך את האלהים. ואח"כ ואיננו במדרגה זו שלא התהלך אתו. ואח"כ כי לקח אותו האלהים. ולקיחת אלהים הוא לשבח ולטובה כי נשתנה עוד הפעם לטובה. על כן לקחו בעודו במעמד טוב ולטובתו שלא ישוב לכסלה: **אסלקנו** לקח משמע פתאום בלא זמנו: **בר"ה דנו** אלהים לשון דין (רש"י): **אין אני מוצאין** מיתה לחנוך. שמ"ש כי לקח אותו אלהים אינו על המיתה אלא כמ"ש באליהו שנכנס חי בסערה השמים. כי היום לוקח גו': **לוקח ממך** את מחמד עיניך במגפה שמתה פתאום בלא זמנה. וכן חנוך מת פתאום. ויתכן שאלה השואלים היתה כוונתם לרעה שראוי לעשות אותן אלהות. על כן השתדלו חכמים לדחותם. אך דעת הזוהר והמקובלים שחנוך לא מת ונעשה גופו אש לוהט וכאמרם ז"ל חנוך הוא מט"ט וכן הוא בספר הישר באריכות שלוקח לשמים: **ואיננו כי לקח** אותו אלהים. דיתורא הוא אתי לאורויי שמת: (ב) **לא** המדרש הוא השם. כלומר מדרש הטעם אינו מענין השם. וכן לא השם הוא מענין הטעם. דלא ה"ל למימר אלא נח זה יניחנו או נחמן זה ינחמנו. אלא בשעה שברא כו': **השליטו על הכל** כדכתיב ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים וגו': **נשמעת לחורש** לחרוש טוב ולא מרדה בו. וכן התלם היה נשמע פי' מצליח מה שנזרע בו. וגירסת הילקוט התלם היה נשמע ליחרש. וכן לקמן לא היה נשמע ליחרש ופי' שיחרש: **מרדו עליו** כהא דאמרינן לעיל פ' י"ט סי' ב' גבי וירדו בדגת הים וגו' אם זכה רדו ואם לאו ירדו: **לא** היתה נשמעת לחורש כו'. אלא בטורח גדול ועמל מרובה בחרישת התלם שהיה קשה כלהיה סלע. וכן בבהמות החורשים שהוכרחו לרדותם תמיד בהכאה רבה וברחו תמיד מרשות האדם והאדם היה תמיד רודף אחריהם: **כיון שעמד נח נחו** ושקטו כי מאז היו כפופים לבני אדם ברצון טוב. ועל זה נקרא נח. ונרמז הדבר ג"כ בגז"ש. וממוחה זו נמשך ג"כ נחמה לאדם שעל זה אמר לאמר זה ינחמנו ממעשינו. ובתנחומא אי' זה ינחמנו וכי נביא היה כו' כשנא' לו ארורה האדמה בעבורך אמר לפניו רבש"ע עד מתי. א"ל עד שיולד אדם מהול ממעי אמו. כיון שנולד נח אמר למך זה ינחמנו עכ"ל וכן הוא בילקוט בשם מדרש אבכיר: **ב' פעמים כתיב** עיין לעיל סוף פרשה כ"ג: **ב' פעמים שהיו המים** כו' פי' שעלו המים הזדונים ממעמקי התהום לעשות דין בגופן ב"פ ביום אחת בשחרית ואחת בערבית כלפי מה שפגמו במדת יום ובמדת לילה (נזה"ק): **כמו חללים** שוכבי קבר. רמז לבני דור אנוש שקדמו לנח שאף שוכבים שלהם בקבר היו חללים. שנדונו גם בקבר במי תהום העולים עליהם בכל יום ב"פ. ודי בזה חרפה ובוז לנפש שאין לה מנוחה ע"י בזיון הגוף: **ואף נייחא** האמור כאן נייחת קבר. ועל שם זה נקרא נח. דבודאי שנקרא נח מן הטעם המפורש בכתוב זה ינחמנו וגו' שגם נחמה נקרא מנוחה כדלעיל. אלא דמפיק לה בלשון מנוחה לרמוז בו אגב גם כן ענין נייחת קבר. וכן נ"ל למ"ד שנקרא נח ע"ש קרבנו. וכן למ"ד ע"ש נחת התיבה (מה"ק): **ע"ש קרבנו** שנתקבל ברצון: **את ריח הניחח** וכן נח הוא מלשון ריח ניחוח: **לשם נחת התיבה** נקרא נח. כדכתיב ותנח התיבה ובו היה תחלת התשועה במעוט מי המבול לצאת מן התיבה: **לא** שימשו המזלות. לקמן פ' ל"ד. ולפיכך נקרא נח לפי שנחו המזלות בימיו. ואע"ג דרבי יוחנן כבר דריש לה לעיל מקרא אחד יוצא לכמה טעמים: **לא** שמשו המזלות כו'. ס"ל כמ"ד נהר מרגלית כדלקמן פ' ל"א. ובירוש' פסחים איתא להדיא דמ"ד נהר זה מרגלית אתי כמ"ד לא שמשו המזלות בימות המבול: **שלא שבתו** דרש עוד לא ישבותו כמו שלא שבתו עד עתה:
וא'

שנא' (שם ה) מן האדמה אשר אררה ה'. וא' בימי אברהם שנ' (שם יב) ויהי רעב בארץ. וא' בימי יצחק שנא' (שם כו) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון. וא' בימי יעקב שנא' (שם מה) כי זה שנתים הרעב. וא' בימי שפוט השופטים שנא' (רות א) ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ. ואחד בימי דוד שנא' (ש"ב כא) ויהי רעב בימי דוד ג' שנים. וא' בימי אליהו שנא' (מ"א יז) חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. וא' בימי אלישע שנא' (מ"ב ו) ויהי רעב גדול בשומרון. וא' שהוא מתגלגל ובא לעולם. וא' לע"ל שנא' (עמוס ח) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'· ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק. עיקר אוותנטיא שלו לא היה ראוי להיות בימי דוד אלא בימי שאול. אלא ע"י שהיה שאול גרופית של שקמה. נלגלו הקב"ה והביאו בימי דוד. מתלא אמרין שילא חטא ויוחנא משתלמא. אתמהא. א"ר חייא רבה משל לזגג שהיה בידו קופה מליאה כוסות ודייטרוטין. בשעה שהיה מבקש לתלות את קופתו. היה מביא יתד ותקעה ונתלה בה. ואח"כ היה תולה את קופתו. לפיכך לא באו בימי בני אדם שפופים. אלא בימי בני אדם גבורים שהן יכולין לעמוד בהן. ר' ברכיה הוה קרי עליהון נותן ליעף כח. ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר שנים באו בימי אברהם. ר' הונא בשם ר' אחא אמר א' בימי למך וא' בימי אברהם. רעב שבא בימי אליהו רעב של בצורת היה. שנה עבדה שנה לא עבדה. רעב שבא בימי אלישע רעב של מהומה היה. שנא' (מ"ב ו) עד היות ראש חמור בשמנים כסף. רעב שהיה בימי שפוט השופטים ר' הונא בשם ר' דוסא אמר מ"ב סאין היו ונעשו מ"א. והא תני ו לא יצא אדם לחו"ל אא"כ היו סאתים של חטים הולכות בסלע. א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח. אבל אם היה מוצא ליקח אפילו סאה בסלע לא יצא לחו"ל. ואילו אלימלך יצא לפיכך נענש :

פרשה כו (א) ויהי נח בן חמש מאות שנה. א כתיב (תהלים א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו'. אשרי האיש זה נח. אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד וגו'. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר בג' דורות בדור אנוש. בדור המבול. ובדור הפלגה ר"נ אומר בדור המבול ובדור הפלגה. אבל בדור אנוש היה קטן. על דעתיה דר"י דאמר אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה דור אנוש. ובדרך חטאים לא עמד. זה דור המבול. ובמושב לצים לא ישב. זה דור הפלגה (שם א) כי אם בתורת ה' חפצו ב אלו שבע מצות שנצטווה. ובתורתו יהגה יומם ולילה. שהגה דבר מתוך דבר. ג אמר מה טעם ריבה הקב"ה בטהורים יותר מטמאים. לא שהוא רוצה להקריב מהן קרבן. מיד ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו'. (שם) והיה כעץ שתול על פלגי מים. ששתלו הקב"ה בתיבה (שם) אשר פריו יתן בעתו זה שם. ועלהו לא יבול זה חם. וכל אשר יעשה יצליח זה יפת. ויולד נח ג' בנים את שם את חם ואת יפת : (ב) כתיב (שם צב) שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו. ד שתולים בבית ה'. זה נח ששתלו הקב"ה בתיבה. בחצרות אלהינו יפריחו. ויולד נח את שם את חם ואת יפת. (שם) עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. עוד ינובון זה נח. דשנים ורעננים יהיו ויולד נח· ה א"ר יודן מ"ט כל דורות הולידו ו למאה שנה ולמאתים שנה. וזה הוליד לת"ק שנה. אלא אמר הקב"ה אם רשעים הם אין רצוני שיאבדו במים. ואם צדיקים הם אטריח עליו ויעשה להם תיבות הרבה. וכבש הקב"ה מעיינו והוליד לת"ק שנה. ר' נחמיה בשם ר' אלעזר בנו של ר"י הגלילי אמר ז אפי' יפת שהוא הגדול לכשיבא המבול אינו בן מאה שנה שראוי לעונשים: (ג) א"ר חנינא ח אין מיתה לע"ל אלא בעכו"ם בלבד. ר' יהושע בן לוי אמר לא בישראל ולא בעכו"ם. שנא' (ישעיה כה) ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים. מה עביד ליה ר' חנינא מעל כל פנים. מעל פניהם של ישראל. והכתיב (שם סה) כי הנער בן מאה שנה ימות. ודא מסייע ליה לר' חנינא. מה עביד ליה ריב"ל. ראוי לכלל עונשים. והא כתיב (תהלים מט) כצאן לשאול שתו מות ירעם וירדו בם ישרים. ודא מסייע ליה לר"ח. מה עביד ליה ריב"ל. לפי שבעולם הזה פרעה בשעתו. סיסרא בשעתו. סנחריב בשעתו. אבל

יד יוסף ו ב"ב צ"א : פכ"ו א שוח"ט מזמור א'. ילקוט שם : ב סנהדרין ל"ו : ג לקמן פ' ל"ד : ד ילקוט תהלים : ה ילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור א' : ו נאו, דוקא לק' ולר' שנה אלא קרוב לזה : ז סנהדרין ס"ט : ח ילקוט ישעיה רמז רנ"ה. סנהדרין צ"א :

מתנות כהונה

עדיין לא ישבתו כמו שלא שבתו עד עתה : ה"ג ובא לעולם לעתיד : אוותנטיא פירש רש"י והערוך ממשלה וחוזק : בימי שאול. פירש"י שנא' אל שאול ואל בית הדמים : גרופית פי' נטיעה : שקמה אילן סרק והוא דרך משל וק"ל : מתלא אמר כו'. משל הדיוט בפי הבריות שילא הוא שחטא ויוחנא נשתלם ונגבה עונשו ממנו על דרך טוביה חטא וזיגוד מנגיד : שילא ויוחנא. שמות של בני אדם ואירע להם מעשה שזה חטא וחבירו לקה כדאת אמר שכם נשא מנגבאי גזר טוביה כו' : זגג. אומן עושה כלי זכוכית : דייטרוטין פי' הערוך כלי זכוכית חשובים ונאים : שפופים שפלים וחלשים בכח לדקתם : שנים באו כו'. פירש"י דכתיב ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון מכלל דקמאי ה"נ הוי רעב וה"ג ג"כ בפ' לך לך ופרשה תולדות והא דכתיב אשר אררה פירושו אשר אררה כבר בימי אדם ולא נחה עד שנולד נח : עבודה עשתה פירות : והתניא בניחותא : אפי' סאה בסלע כו'. ולכך נענש אלימלך שלא היה השער הסר כל כך וכן הוא לקמן פ' תולדות ובילקוט ובסוף פרק המוכר את הספינה והכי מסיים רש"י ז"ל ואילו אלימלך יצא ולפיכך נענש וה"ג לא יצא לח"ל ואילו אלימלך יצא ולפיכך נענש : זה נח. שנקרא איש שנא' איש צדיק תמים : בג' דורות. וכן הזכיר ג' פעמים בכתוב אנשי רשע רשעים וחטאים ולצים וכדמפרש ואזיל ור' נחמיה סבר שלשה אלה תוארים כולם מדברים בדור המבול וכן דרשו על אדה"ר וכן שלשה תוארים איירי בנח ועיין בילקוט תלים : שהגה הבין ודקדק כדאת אמר והגיון לבי : ריבה הקב"ה כו' שאמר ומן הבהמה הטהורה תקח שבעה שבעה : לא שהוא רוצה. בתמיה : להקריב להיות מקריב : אין רצוני כו'. לא יצטער נח באבדם : מעיינו של הולדה : אינו בן מאה שנה. וקודם מתן תורה לא היה מענים עד ק' שנה : ודא מסייע לר' חנינא. וקרא איירי בעכו"ם : פרעה נפרע הקב"ה ממנו ומסרו ליד מלאך המות : בשעתן וכו'. ולא כולם יחד בילקוט ישעי' גרס בשעתו : ה"ג רש"י שטטיונרי פירש"י וערוך שליט ומנהיג ודרש מות ירעם מלאך המות יהיה רועה ומנהיג שלהם ופירש"י שידונו כולם בבוא לעולם ומלאך המות יהיה ממונה על אותם שמתו כבר

ענף יוסף

פרשה כה (ג) [ולא צמא למים כו' כי אם לשמוע דבר ה'] נראה שבודאי יהיה רעב ממש · אמנם להיות שבזמן ההוא ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו. לכן עשה הנביא עיקר מזה. האמנם גם רעב יהיה כמשמעו. לכן מנה אותו בכלל עשר של רעבון. כי ביטול תורה יגרום ג"כ לרעב ממש (אלון בכות) : (שהיה שאול גרופית של שקמה) ששאול ודורו היו אלופי כח ויימותו בו ברעב. וגם יבעטו ביסורים. שאע"פ שהיה שאול חסיד גדול בכל ענייניו. מ"מ לא היה סבלן. לזה גלגל הקב"ה והביאו בימי דוד שהיו גרופית של זית חזקים וסבלנים שלא יהרהרו אחר מדותיו ית' (יפ"ת) : (שנים באו בימי אברהם) אבל בימי למך לא היה רעבון. והא דכתיב בלמך מן האדמה אשר אררה ה'. מפרש שלא היה הברכה והעולם נשמע לחורש (נזה"ק) :

עץ יוסף

(ג) וא' שהוא מתגלגל ובא לעולם לעתיד. כצ"ל מת"כ וכן הוא בהג"ה פ' כ"ח : לשמוע את דבר ה' והיינו שכחת התורה שהתורה מתמעטת דור אחר דור ולעת קץ ח"ו מתמעטים ביותר וכמעט תורה משתכחת מלומדיה לגמרי וכמבואר בפרק חלק (נזה"ק) ועיין בענף : אוותנטיא פרש"י והערוך ממשלה וחוזק. ועיין מ"ש בר"ר : בימי שאול שהרי בעבור חטאו בא הרעב על שהמית את הגבעונים : גרופית של שקמה ענף אילן שקמה. ועיין ירושלמי פ"ב דע"ז שנתמעט זכותו על שהפא בעמלק ע"ש ושקמה הוא אילן סרק. והוא דרך משל : שילא חטא ויוחנא משתלמא ע"ד טוביה חטא וזיגוד מיגגד והוא משל לכל לוקה בשביל אחר (יפ"ת): לזגג פי' אומן העושה כלי זכוכית. ועיין מ"ש בר"ר : בני אדם שפופים נמוכים ושפלים בכח לדקתם : ב' באו בימי אברהם מדכתיב מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם מכלל דהוו שנים בימי אברהם וקרי לזה השני רעב הראשון לגבי יצחק (יפ"ת) : ואחד בימי אברהם והא דכתיב הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם דייקינן דראשון אחר היה שלא בימי אברהם. והיינו בימי למך אג"ש : בצירות גשמים מועטים: שנה עבדה עשתה פירו': רעב של מהומה פרש"י נפלה מיתה בבהמות ונתייקר הבשר עד שהיו מוכרחים ליתן בעד ראש חמור שמונים כסף. ובב"ר פ' ס"ד פרש"י מהומה אוכלים ואינם שבעים. ועיין עוד מ"ש בר"ר : מ"ב סאין היו ונעשו מ"א כתב הזי"א בריש רות רבה שהיה כתוב מב' סאין היו ונעשו מא'. וסבר המדפיס מ"ב סאין ר"ל מארבעים ושתים סאים היו בסלע ונעשו מ"א ר"ל מארבעים ואחת. והדפיס כן. אבל באמת פירושו מב' סאין ר"ל משני סאין היו בסלע ונעשה מא' ר"ל מאחת. שנתייקר השער ונעשה סאה אחד בסלע וכ"כ בנזה"ק : והא תני כו' עד אפילו סאה בסלע לא יצא לח"ל. רש"י ז"ל מסיים בגירסתינו ואילו אלימלך יצא לפיכך נענש. ולפ"ז הא דקאמר והא תני לא יצא כו' בניחותא הוא. כלומר דלכך נענש מן הדין. וכן פירש במת"כ. ויש גורסין ותניא לא יצא כו' וכן עיקר (נזה"ק) : סאתים של חטים הולכות בסלע הוא כפול משער הנהוג דהוא ד' סאין בסלע כדתנן פיאה (פ"ח מ"ז) עירובין (פ"ח מ"ב) כלים (פרק י"ז מי"א) :

פרשה כו (א) כתיב אשרי האיש כו' מפרש דמיירי בנח האיש הידוע דכתיב ביה איש צדיק תמים. ולכך נקט ג' כתות כלפי שלשה כתות הרשעים שהיו בימיו ומכולם נתרחק : בדור אנוש קטן היה שהרי כל ימי אנוש התק"ה שנה היו. וכשנולד נח כבר היה אנוש בן תתכ"א שנה. וא"כ השיג נח להיות בדור אנוש בן פ"ד שנה. ועדיין כקטן היה לפי השנים הנוהגים אז. כי לא היה בן עונשים עד בן מאה כדבסמוך. ורבי יהודה ס"ל דאדרבה בזה ישובח יותר : על דעתיה דרבי יהודה דאמר בג' דורות אשרי כו' כצ"ל : בעצת רשעים זה דור אנוש כדאי' לעיל פרשה כ"ג סימן ט' שעבדו עכו"ם ולכן קראם רשעים. ובדרך חטאים זה דור המבול שהיו שטופים בזימה שנא' כן דרך אשה מנאפת. וקראם חטאים ע"ד ובחטא יחמתני אמי ובמושב לצים זה דור הפלגה שנא' וישבו שם. והיו לצים כדאי' לקמן פ' ל"ח : שבע מצות שנצטוה אדה"ר ולנח הוסיף אבר מן החי : שהגה דבר מתוך דבר דלשון הגיון הוא העיון ומחשבת הלב ע"ד והגות לבי תבונות. ור"ל שנח היה מעיי' בהשבע מצות בטעמיהם ובסודותיהם העיונים ומוציא דבר מתוך דבר : ששתלו הקב"ה בתוכה שקיימו הקב"ה בתיבה על המים. והיינו על פלגי מים : זה שם שהוא העיקר שממנו יצא אברהם וזרעו קודש. ולכן הוא הפרי. ועלהו זה חם שהוא הטפל לפרי כמו העלה שאינו אלא לשמירת הפרי דאלמלא עלייהו לא קיימין אתכלייא. כך חם אינו אלא להיות עבד לאחיו ולהכין צרכיו. וכל אשר יעשה יצליח זה יפת שאע"פ שאינו עיקר הפרי מ"מ גם לעצמו יש הצלחה בעוה"ז ואינו משועבד לאחיו כדכתיב יפת אלהים ליפת : (ב) שתולים בבית ה' זה נח כו' רמיז נמי לנח ששתלו הקב"ה בתיבה הנקראת בית ה' וכמפורש בזוהר פ' נח ע"ש (נזה"ק) וזה היה בזכות בניו. וזהו שמסיים ויולד נח כו' : עוד ינובון זה נח כו' שנתחדש כנשר נעוריו להעמיד תולדות לעת זקנתו. ומייתי מימרא דר"י כי למוצאו כבש ה' מעיינו בבחרותו (נזה"ק) : אם רשעים הם כו' כלו' לא הוי ניחא ליה להקב"ה באבודן וכליונם מפני צער הצדיק : אם רשעים הם כו' אע"ג דליכא ספיקא קמי שמיא. מ"מ נקט לשון מסופק לדידן דלא ידעינן מפני מה נמנע בריאתן אי מה"ט אי מה"ט : מעיינו של הולדה : אפי' יפת שהוא הגדול כדלקמן פ' ל"ז : אינו בן ק' שנה דתחלת הולדת נח בשנת תק"א היה. והמבול היה בשנת ת"ר לחיי נח וא"כ לא היה ק' שלמים : שראוי לעונשים שכן היה השיעור קודם מ"ת (רש"י בת"מ ועי' בנזה"ק) ואע"ג דבמבול מתו גם הקטנים. בעון אביהם מתו : (ג) א"ר חנינא אין מיתה כו' בסנהדרין צ"א כתיב בלע המות לנצח וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות. כאן בצדיקים כו' : מעל כל פנים וכל אתי לרבויי אף מכחישי השם : מעל פניהם של ישראל ולשון כל בא לרבות כל המאמינים בה' אע"פ שאינו הגון : ודא מסייע לר"ח כדאיתא בפ"ז דפסחים דף פ"ה ע"ש : ראוי לכלל עונשים ר"ל מיתת ב"ד אבל מיתה בידי שמים ליכא ושפיר קאמר ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים. דבהרוגי ב"ד ליכא אלא אנינות בלב ולא בפרהסיא (נזה"ק) : והא כתיב כצאן לשאול כו' והאי קרא לעתיד מיירי דכתיב שם וירדו בם ישרים לבקר וזהו לימות המשיח כדכתיב ועסותם רשעים וגו' (יפ"ת) : מסייע ליה לר"ח ועל הרשעים נאמר כצאן לשאול וגו' שהם מוכנים למיתה ולא יאריכו ימים ומשני דהאי קרא לא קאי כלל אגזירת מות (נזה"ק) : פרעה בשעתו כו' לא נפרע מהם בגוף ונפש אלא לפי שעה ושוב פסק במותם בהיות גופם שב לעפר ואפר. ולא נידונו בעולם הנשמות אלא בנפש. אבל לעתיד שוב יחיו שנית לרעתם שהקב"ה עושה למלאך המות שטיונר שלהם (כלומר מנהיגם ושופטם) לדונם תמיד בגוף ונפש ביסורים מרים וקשים. ולפ"ז הא דכתיב מות ירעם לא קאי על מיתה ממש אלא ה"ק שמלאך המות ירעם תמיד בהיותו ממונה עליהם לרעה לדונם תמיד ביסורים קשים בגוף ונפש ; וירדו

אבל לע"ל הקב"ה עושה מלאך המות סטטיונר שלהם הה"ד (שם) וירדו בם ישרים לבקר וצורם לבלות שאול מזבול לו. ט מלמד ששאול כלה וגופן אינו כלה. וכל כך למה על שפשטו ידיהם בזבול הה"ד (מלכים א׳ ח) בנה בניתי בית זבול לך: (ד) י ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת והלא יפת הוא הגדול. אלא בתחלה אתה דורש שהיה צדיק. ונולד כשהוא מהול. ושייחד הקב"ה שמו עליו. ושאברהם עתיד לצאת ממנו. וששמש בכהונה גדולה. ושנבנה ב"ה בתחומו. שמעון בר חוטה אמר. שמנין אותיותיו תלה הקב"ה לדורות מן המבול ועד הפלגה. ש"מ שנה: (ה) ויהי כי החל האדם. יא א"ר סימון בג' מקומות נאמר בלשון הזה לשון מרד. אז הוחל. ויהי כי החל. הוא החל להיות גבור בארץ. אתיבון ליה והכתיב (בראשית יא) וזה החלם לעשות. א"ל קיפח על ראשו של נמרוד וא"ל זה המרידן עלי: (ו) יב לרוב על פני האדמה. שהיו שופכים את זרעם על העצים ועל האבנים. ולפי שהיו שטופים בזנות. יג לפיכך הרבה להם בנקבות. הה"ד (שם ו) ויהי כי החל האדם וגו' ובנות יולדו להם: (ז) יד ר"ש בר' אמי ילדה אשתו נקבה. חמתיה ר' חייא רבה. א"ל התחיל הקב"ה לברכך. א"ל מנא לך הא. א"ל דכתיב ויהי כי החל האדם לרוב וגו'. עלה אצל אביו. א"ל שמחך הבבלי. א"ל כן וכן אמר לי. א"ל אעפ"כ צורך ליין וצורך לחומץ. צורך ליין יותר מן החומץ. צורך לחטין וצורך לשעורים צורך לחטין יותר מן השעורים. משהאדם משיא את בתו ומוציא יציאותיו הוא אומר לה לא יהי ליך מחזוריך להכא. ר"ג אסיב ברתיה. א"ל אבא צלי עלי. א"ל טו לא יהי ליך מחזוריך להכא. ילדה בן זכר א"ל אבא צלי עלי א"ל לא ישלה ווי מפומך. א"ל אבא שתי שמחות שבאו לי אתה מקללני. א"ל תרתיהון צלוון. מן גו דאת הוויא שלם בביתך. לא יהי ליך מחזוריך להכא. ומן גו דהוה בריך קיים. לא ישלה ווי מפומיך׳ ווי דלא שתי ברי ווי דלא אכיל ברי. ווי דלא אזיל ברי לבי כנשתא: (ח) ויראו בני האלהים. טז רשב"י קרא להון בני דייניא. רשב"י מקלל לכל מאן דקרי להון בני אלהיא. תני רשב"י כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה. כומרייא גנבו אלהיא מאן מומי ביה או מאן מקרב. ולמה קורא אותן בני האלהים. ר' חנינא ורשב"ל תרויהון אמרין שהרבו ימים בלא צער ובלא יסורין. ר' תנא בשם ר' יוסי אמר כדי לעמוד על התקופות ועל החשבונות. רבנן אמרין כדי שיטלו שלהם ושל דורות הבאים אחריהם: (ט) כי טובות הנה. א"ר יודן טבת כתי' יז משהיו מטיבין אשה לבעלה היה גדול נכנס ובועלה תחלה. הה"ד כי טבת הנה אלו הבתולו'. ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו אלו נשי אנשים מכל אשר בחרו זה זכר ובהמה. ר' הונא בשם רב יוסף אמר דור המבול לא נימוחו מן העולם עד שכתבו גמומסיות לזכר ולבהמה: (י) א"ר שמלאי יח בכ"מ שאתה מוצא זנות אנדרלומוסיאה באה לעולם והורגת טובים ורעים. ר' עזריה ור' יהודה ב"ר סימון בשם ריב"ל אמר על הכל הקב"ה מאריך אפו חוץ מן הזנות. מ"ט ויראו בני האלהים וגו' ומה כתיב בתריה (שם ו) ויאמר ה' אמחה את האדם. ריב"ל בשם ר' פדייה אמר יט כל אותה הלילה היה לוט מבקש רחמים על הסדומיים והיו מקבלין מידו. כיון שאמרו ליה הוציאם אלינו ונדעה אותם לתשמיש. אמרו ליה (שם יט) עוד מי לך פה. (ע"כ היה לך) ללמד סניגוריא עליהם. מכאן ואילך אין לך ללמד עליהם סניגוריא: (יא) ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם. א"ר ישמעאל בר' יוסי כ איני נותן רוחי בהם בשעה שאני נותן מתן שכרן של צדיקים לע"ל שנא' (יחזקאל לו) ואת רוחי אתן בקרבכם׳ ר' ינאי ורשב"ל תרוידון אמרין כא אין גיהנם לע"ל אלא יום הוא שמלהט את הרשעים. מ"ט (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא. ורבנן אמרי יש גיהנם שנא' (ישעיה לא) נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים. ר' יהודה בר' אלעאי אמר לא יום ולא גיהנם. אלא אש היא שתהיה יוצאת מגופו של רשע ומלהטתו שנא' (שם לג) תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם. א"ר יהודה בר אלעאי מהו לא ידון רוחי. עוד כב אין הרוחות הללו נידונות לפני לעולם. ר' הונא בשם ר' אחא אמר
בשעה

יד יוסף ט ר"ס י"ז: י ילקוט ס"ז. וילקוט ד"ס א'. רמז אלף ע"ו. תנחומא סדר נח. סנהדרין ס"ט: יא לעיל פ' כ"ג: יב ילקוט ס"ז: יג זוהר נח ס"ב: יד ילקוט ס"ז ב"ב ע"ו: טו מ"ק ט': טז ילקוט ס"ז. וס"ל לרשב"י דהאלהים זה הוא חול. ור"ח ורש"ל ס"ל שהאלהים זה קודש. שהרבו ימים שלוים ושקטים ע"פ האדמה כאלהים (מנחתי): יז ילקוט ס"ז: יח ילקוט ס"ז. ויק"ר פ' כ"ג. במדבר רבה פ"ט. ירוש' פ"ק דסוטה. תנחומא ס"ז וסדר וירא: יט לקמן פ"נ ורבה ותנחומא בלק: כ ילקוט ס"ז. ירושלמי פרק חלק: כא לעיל פ"ו סי' י'. נדרים ח'. ע"ז ג': כב סנהדרין ק"ח:

מתנות כהונה

ככר אבל החיים לא ימותו שאין מיתה לעתיד כלל: ה"ג הה"ד מות ירעם וירדו כו' וכ"מ באב"א ובילקוט ישעיה גרס כמו הכא: בלה לשון כלייה והפסד ובילקוט גרס כלה והיא היא: יפת הגדול. עיין בפרש"י בחומש: אתה דורש. כלומר דורש ומקדים עליו להזכירו ראשונה ורש"י פי' בתחלה תדרוש ותאמר הטעם שלכך הקדימו לפי שהיה צדיק והשוב על כולם ואח"כ אתה דורש טעמים אחרים: ושנולד מהול. פירש"י שלכך נקרא שלם והוא ע"ד שאחז"ל כל מי שנא' בו תמים נולד כשהוא מהול: ושייחד כו'. שנאמר אלהי שם: ושמש בכהונה גדולה. שנאמר והוא כהן לאל עליון: ושנבנה וכו'. שנאמר ויהי בשלם סכו: על העצים כו'. פירש"י דדייק מדכתיב על האדמה: חמתיה ראה אותו: מנא לך הא. שנקבה היא ברכה: הבבלי ר' חייא רבה מבבל היה: שמחך כלומר כלום בירך אותך לסימן טוב בלידת הולד ע"ד שאחז"ל בית תינוק ואשה אע"פ שאין ניחש יש סימן: צורך ליין כו'. כלומר מ"מ טוב ממנה היה בן זכר: לא יהי כו'. יהי רצון שלא תצטרך לחזור אלי ונותן הודאה להש"י על שפטרה מביתו משא"כ לבן זכר: אסיב ברתיה. השיא את בתו לאיש: צלי עלי. התפלל עלי וברכני נא אבי: לא ישלה כו'. לא יפסוק ויסור אוי מפיך: תרתיהון צלוון. שניהם תפלות הן עליך: מן גו וכו'. מתוך שאת תהיה שלמה וטובה בביתך לא יהיה לך חזרה לכאן: ומתוך שיהיה בנך קיים בשלום וטובה לא תסור מלת אוי מפיך שבכל עת תאמר אוי שעדיין לא אכל בני אוי שעדיין לא שתה אוי שעדיין לא הלך לבית הכנסת: בני דייניא. בני האלהים פירושו בני הדיינים כד"א עד האלהים יבא דבר שניהם: אינה פרצה. פירושו שמתוך שהגדולים פורצים הגדר כולם עושים אחריהם ככה ומביא משל מהכומרים שהם כהני ע"ג גונבים ע"ג ומראים שאין בה ממש מי ישבע טוב בה או מי יקריב אליה קרבן: ה"ג בילקוט ולא יסורין כל כך למה א"ר תנא כו' לעמוד על התקופות כו'. פירש"י מתוך שהאריכו ימים עמדו על גמר מהלך המזלות שאין מהלכן שוה יגידו לבניהם אחריהם: כדי שיטלו כו'. שמתוך אריכות ימיהם יתמלא שלהם ויקבלו פורענותיהן ויקחו מוסר הדורות הבאים אחריהם: גמומסיות כתובה בלשון יון וכדי שיהיה פנים של היתר לדבר עשו זאת: אנדרלומסיא דבר כבד מאד: ה"ג מי לך פה ללמוד כו'. וקרי ביה פה הפ"ה פתוח בפתח קטן: אני נותן רוח כו'. כלומר שלא יחיו לעתיד לבא: ולא ידונו. ודרש לא ידון רוחי לא דין ולא רוח שאין עומדין
בדין

עץ יוסף

וירדו וימשלו בם ברשעים הללו: ישרים הצדיקים: לבקר לעת קץ הימין הנמשל לבקר: וצורתם של רשעים תבלה את השאול שניהגם כלה והם אינם כלים. והאמר שכל זה יהיה להם מזבול לו על ידי שפשטו ידיהם בזבולו ית' הוא בהמ"ק: (ד) והלא יפת הוא הגדול כדנפקא לן לקמן מאחי יפת הגדול: מתחלה אתה דורש כו' כלומר שראוי להקדים הטוב תמיד: שהיה צדיק כמ"ש ברוך ה' אלהי שם. שאין הקב"ה מייחד שמו אלא על הצדיק. ואחר שהוצרך להקדים את שם לחשיבותו סדר אחריו את חם שנולד אחריו (יפ"ת) והמזה"ק כתב דיפת הוא הבכור ואחריו חם ואחריו שם ומפני השיבות שם הזכיר הכתוב סדר התולדות למפרע: כשהוא מהול וזהו מעלה גדולה שלכן נקרא שלם וכן הוא בשוח"ט מזמור ט' מלך שלם שהיה שלם בגופו שנולד שלם: ושייחד הקב"ה שמו עליו כדכתיב ברוך ה' אלהי שם: ושאברהם שהיה ראש המאמינים עתיד לצאת ממנו: וששימש בכהונה גדולה כדכתיב במלכי צדק והוא כהן וגו' והיינו שם. ועיין בשוח"ט ע"ו ובפדר"א פ"ח: ושנבנה בהמ"ק בתחומו שנקרא שלם ע"ש בהמ"ק וירושלים שנפלה בחלקו: שמנין אותיותיו כו' ולכן השבו מתחילה אחר שזכות שמו עיכב הפורעניות זמן רב ככה: ש"מ שנה ארפכשד נולד שנתיים אחר המבול. ומלידת ארפכשד עד מות פלג של"ה שנה. והפלגה בסוף ימי פלג היה כמ"ש בס"ע וכדלקמן פ' ל"ז באותיות שם להורות שתלה ה' בזכותו. שהתחילו בעצת דור הפלגה מיד אחר מעשה המבול כדלקמן פ' ל"ח (מזה"ק): (ה) בג' מקומות כו' כבר נתבאר לעיל סוף פ' כ"ג ע"ש: (ו) לרוב על פני האדמה כו' שע"י חטא האדם נתרבה תאוותם והיה הזרע רב בגופם והיו משחיתים ע"פ האדמה על העצים ועל האבנים ולתקן זה נתן להם הקב"ה בנות רבות. אבל הם הטאו גם בבנות שגזלו הנשים זה מזה: (ז) ר"ש ברבי אמי תיבת אמי ט"ס וצ"ל ר"ש ברבי ורבי חייא היה תלמיד רבי. וכן הוא בב"ב דף ס"ז ר"ש ברבי: חמתיה ראהו מצטער ובא לנחמו ובפ"ק דב"ב שאביו היה מנחמו וב"ק א"ל תנחומין של הבל הן: לברכך בברכת רבים: מנא לך שנקבה היא ברכה: ויהי כי החל האדם לרוב. ובנות יולדו להם שברכת הרביה היה ע"י לידת בנות הרבה: שמחך הבבלי כלומר כלום בירך אותך רבי חייא רבה שמבבל: צורך ליין כו' כלו' מ"מ טוב ממנה היה בן זכר. שצורך לעולם בזכרים יותר מהנקבות בענין המלאכות והמסחר וביחוד בלימוד החכמה והתורה ומעשה המצות: משאדם מוציא כו' ראיה שהבת אינה הטובה כבן שהרי מוכרח להתפלל על הבנות שלא יחזרו לביתו אחר טרחו הגדול בהם כאילו מגרשם שלא יחזרו לעולם: לא יהי כו' יהי רצון שלא תצטרך לחזור אלי: אסיב ברתיה השיא את בתו: צלי עלי התפלל עלי וברכני: לא ישלה כו' לא יפסיק ויסיר אוי אוי מפיך: שתי שמחות כו' ובפעם ראשון לא חשבה שאמרה ודאי ברכה היא אלא שאינה מובנת אצלה: תרתיהון צלוון ברכות שהברכה תפלה היא. ועיין מ"ש בתנחומא סוף בראשית: ומן גו דהוי בריך קיים כו' מתוך שיהיה בנך קיים בשלום וטובה לא תסור מלת אוי מפיך שבכל עת תאמר אוי שעדיין לא אכל אוי שעדיין לא שתה אוי שעדיין לא הלך לבית הכנסת: (ח) בני דייניא בני הדיינים כד"א עד האלהים יבא דבר שניהם מלשון מרות הוא. ולכך רשב"י מקלל לכל מאן דקרי להון בלשון תרגום בני אלהייא שבלשון תרגום אלהייא לשון אלהות ממש. וכוונת הכ' להגדיל עונש שהם התחילו רבים וכדמפרש כל פרצה כו' (יפ"ת): פרצה שאינה מן הגדולים כו' שכשהגדולים עצמם פרצו בעבירה אין להם תקנה וכמשל המורגל בימיהם: כהניא כלומר הכהנים בהם כהני עכו"ם גונבים האלילים ומראים שאין בהם ממש מי ישבע טוב בה או מי יקריב אליה קרבן (יפ"ת): ולמה קורא אותן בני האלהים כמו ד"א למה קורא כו': שהרבו ימים בלא צער ובלא יסורין כל כך למה רבי תני. כצ"ל וכן הוא בילקוט (א"א) ור"ל לפי שהרבו ימים בלא צער לכן נקראו בני האלהים לשון חשיבות ומרות. והואיל וזכר שהרבו ימים בקש הסיבה למה האריכו ימים: כדי לעמוד על התקופות שצריך אורך ימים לעיין בחלופי מצבי כוכבי שמים ומקריהם ונסיונות רבות להביא מופתי הדברים שרוב החכמה זו לקוחה מן החוש. והיה זה כדי שבשיבאו הדורות תהיה החכמה נודעת להם: כדי שיטלו שלהם כו' שיקבלו בעה"ז שכר קצת מצות שקיימו באורך ימיהם וגם כן שכר הרשעים שיטלו אחריהם ר"ל שלא ישאר זכותם לבניהם הרשעים (יפ"ת): (ט) טבת כתיב חסר וי"ו הוא לשון הטבה על ידי תכשיטין. והיינו בכלה הנכנסת לחופה שדרכה להתקשט: אלו הבתולות כמ"ש בנות האדם שהיו עדיין תחת יד אביהן והן הבתולות: ויקחו להם נשים אלו נשי אנשים מכל אשר בחרו אלו זכר ובהמה כן הוא בילקוט. ור"ל מדכתיב ויקחו להם נשים ולא לנשים משמע נשים של אחרים לקחו בחמס וגזל. ומכל אשר בחרו משמע לבד בתולות ונשים לקחו עוד אחרים היינו זכר ובהמה ותיבת מכל משמע לרבות שאר מינים: גמומסיות פי' הערוך כתובה בלשון יון וכדי שיהיה פנים של היתר עשו זאת (מת"כ) אבל בחולין צ"ב פרש"י שהוא לגנאי שהפקירו עצמן לעריות בפרהסיא ודייק זה מדכתיב כאן ויקחו להם: (י) בכ"מ שאתה מוצא זנות כו' דכתיב הכא ויראו כו' את בנות האדם וגו' והיינו זנות ויאמר ה' אמחה את האדם וגו' שהיא מכה כללית והיינו כרבי יהושע ב"ל בסמוך ודאמרינן בפרק חלק שלא נחתם גז"ד אלא על הגזל. כבר האריך בזה המזרחי והיפ"ת והנזה"ק: שאתה מוצא כו' ואף שבכאן לא היו טובים כלל חוץ מנח ובניו. אפשר לקטנים קרי טובים. ובשוח"ט מזמור ה' איתא שקטנים מתו בבטן אמותם: אנדרלומוסיא מורכב מן אנדרי (פי' איש) ולמוסיא (פי' הכריתת האנשים) כלומר מגפה כולל רעים וטובים (מעריך) כמ"ש כיון שניתן רשות למשחית אין מבחין כו' חזו כי בא השוטף בסער גדול ובחימה שפוכה. עד שלזה צריך זכות גדול מאד להנצל מהשוטף הכללי היוצא ע"פ תבל כולו: א"ל עוד מי לך פה קרי ביה פה בסגו"ל וכוונתו כלום יש לך עוד פה להשיב ללמוד סניגוריא על רשעים אלו: אין לך ללמד כו' בשעון זנות אין אריכת אפים. ואע"פ שגם מקודם זה היו נוהגים במעשים אלו מ"מ לא מנעוהו מסניגוריא עד שיראה בעיניו שכולם רודפי זמה (יפ"ת): (יא) ויאמר ה' לא ידון כו' כי בסילוק רוחם מגופם בעוה"ז שוב לא ישוב עוד רוחם בקרבם לעולם שלא יקומו עוד דור המבול לתה"ק. בשעה שאני נותן מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. ביום הדין הגדול: אין גיהנם לע"ל כו' נתבאר לעיל פ"ו סי' ו'. ומייתי ליה הכא משום מילתא דר"י בר"א למדרש לא יהון רוחי באדם לעולם כדמסיק בפרק חלק אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים. נשמתן קשה ליה כניהגם שנאמר רוחכם אש תאכלכם (מה"ק): עוד אין הרוחות הללו נדונות כי כשעומדים בדין הוא מוכחם לכלות פשע ולהתם חטאת והם לא יקומו כלל בדין ת"ה ויאבדו לנצח: רב הונא בשם כו' מפרש לא ידון לשון נדן ונרתק שהגוף הוא נדן ונרתק הנשמה. כלו' שאינו מחזיר עוד רוחן לנדיכן בת"ה ומוסיף רבי חייא
נר

בשעה שאני מחזיר הרוח לנדנה איני מחזיר רוחן לנדניהן. א"ר חייא בר אבא איני ממלא רוחי בהן בשעה שאני ממלא רוחי באדם. לפי שבעה"ז הרוח היא נבזקת באחד מאיבריו. אבל לע"ל היא נבזקת בכל הגוף. הה"ד (יחזקאל לו) ואת רוחי אתן בקרבכם: (יב) א"ר יודן בן בתירא כג עוד איני דן את הדין הזה לעולם. ר' הונא בשם ר' יוסף אמר לא אוסיף לא אוסיף. ליסגי ליסגי. רבנן אמרי לא אוסיף לבני נח לא אוסיף לדורות. כד אני אמרתי שתהא רוחי דנה בהן והן לא בקשו הרי אני משגמן ביסורין. אני אמרתי שתהא רוחי דנה בהן והן לא בקשו הריני משגמן אלו באלו. דאמר ר' אלעזר אין לך שהוא מתחייב באדם הזה אלא אדם כיוצא בו. ר' נתן אומר כה אפילו זאב וכלב. ר' הונא בר גוריון אמר אפילו מקל אפילו רצועה. הה"ד (ישעיה ט) כי את עול סובלו ואת מטה שכמו שבט הנוגש בו החתות כיום מדין. כיום הדין. א"ר אחא אף אילני סרק עתידין ליתן דין וחשבון. רבנן אמרי מן הכא (דברים כ) כי האדם עץ השדה. מה האדם נותן דין וחשבון אף עצים נותנין דין וחשבון: (יג) א"ר יהושע בר נחמיה כו איני דן רוחן בעצמן שב"ו הן אלא הרי אני מביא עליהם מיעוט שנים שקצבתי עליהם בעוה"ז. ואח"כ אני משגמן ביסורין. א"ר איבו מי גרם להם שימרדו בי לא ע"י שלא שיגמתי אותם ביסורין. הדלת הזו מי מעמידה שגמיה: (יד) כז א"ר אליעזר בכ"מ שאין דין יש דין. רב ביבי בריה דר' אמי בשיטת ר' אליעזר (בראשית ו) לא ידון רוחי. א"ר מאיר הן לא עשו מדת הדין למטה. אף אני איני עושה מדת הדין למעלה הה"ד (איוב ד) הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה. בלא חכמת התורה. (שם) מבקר לערב יוכתו מבלי משים לנצח יאבדו. ואין משים אלא דין. המד"א (שמות כא) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. אמר ריה"ג עוד איני דן מדה"ד כנגד מדת הרחמים. כח ר' אומר ויאמר דור המבול לה' לא ידון. א"ר עקיבא (תהלים י) על מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרוש. לית דין ולית דיין. אבל אית דין ואית דיין: (טו) א"ר חנינא בר פפא כט אפי' נח שנשתייר מהם לא שהיה כדאי. אלא שצפה הקב"ה שמשה עתיד לעמוד ממנו שנאמר ל בשגם זה מש"ה. דחושבניה דדין הוא חושבניה דדין. רבנן מייתי לה מהכא והיו ימיו מאה ועשרים שנה. ומשה היה ק"כ שנה: (טז) הנפלים היו בארץ בימים ההם. לא ז' שמות נקראו להם אמים. רפאים. גבורים. זמזומים. ענקים. עוים. נפילים. אמים שכל מי שראה אותן היתה אימתן נופלת עליו. רפאים שכל מי שראה אותן היה לבו רפה כשעוה. גבורים ר' אבא ב"כ בשם ר' יוחנן אמר מוח קוליתו של אחד מהם היה נמדד י"ח אמה. זמזומים א"ר יוסי בר חנינא מנתרומין מגיסטי מלחמה. ענקים רבנן ור' אחא. רבנן אמרי שהיו מרבים ענקים על גבי ענקים (פי' תכשיטין). ר' אחא אמר שהיו לב עונקים גלגל חמה. ואומרים הורד לנו גשמים. עוים שצדו את העולם. ושהוצדו מן העולם. ושגרמו לעולם שיצוד המד"א (יחזקאל כא) עוה עוה אשימנה. אמר ראב"ש שהיו בקיאים בעפרות כנחשים. בגלילא צוחין לחויא אויא. נפילים. שהפילו את העולם ושנפלו מן העולם ושמלאו את העולם נפילים

בזנות

יד יוסף כג לקמן פ' ל"ד. וילקוט ס"ז: כד קס"ר פסוק עת אשר שלט. תנד"א ח"א פ' כ"ד. ועיין בספר חסידים סי' תת"ב: כה עיין בספר מלאכת מחשבת להחכם הכולל ר' משה חפץ בספרו על התורה שם שהזיק במעוז זאת הדעת והראה אמיתתם ע"פ הסברא הנכונה וע"פ חקירה עלומה: כו ילקוט ס"ז. אדר"נ פ' ל"ב: כז דב"ר פ"ס. תנחומא משפטים. שוח"ט מזמור ע"ב · ולקמן ל"א. וילקוט ס"ז: כח אדר"נ פ' ל"ב: כט ילקוט ס"ז: ל חולין קל"ט · זוהר פקודי דף רל"ח וסדר קדושים: לא ילקוט ס"ז: לב יומא י'. סוטה ל"ד:

מתנות כהונה

בדין ואין להם רוח להחיות עם הצדיקים: **נדונית** לפי שלא יחיו לעתיד לבא: **נדנה** הגוף הוא נרתק ותיק אל הנשמה כמו לנדן ברק השנון: **נבזקת** נפזרת שהנשמה קשורה בכל איברי הגוף מה שאין כן עתה שהיא קשורה באבר אחד ודייק בקרבכם בקרב כל הגוף ואולי דרש לא ידון לא יותן בחילוף ד' בתי"ו או לשון נדן וכדלעיל שלא ימלא נדן שהוא הגוף מן הרוח: **הדין הזה.** המבול על כל העולם כולו: **לא תוסיף.** כתיב ב' פעמים: **ליסגי כו'.** לא סגי ולא יסגה כלום כן לא היה מלפני זה וכן לא יוסיף אחר כך: **ליסגי** קיצור ל' כמו לא סגי או לא יסגה. ומצאתי בפי' רש"י לא אוסיף עוד לעשות כן להרבה בני אדם לאבד עולמי בכך אלא א"כ ליחיד או לשנים: **שתהא** רוחי דנה בהם. כלומר אני אמרתי רוחי יהא דן אותם ונוהג בם שיהיו קיימים כראוי מולך בלי יסורים וצרה: **משגמן** ל' קיצור והיבור ולשון בשגם בשר קדרים ל' נוטריקון משגמן ביסורין. ויש גורסין משגסן והוא ל' מהומה ויהומם ת"א ויסגשון: **משגמן** אלו באלו. מקשרם זה בזה ויתקוטטו זה עם זה באופן שיתחייבו זה עם זה ויאבדו כולם וכדלקמן: **אין לך כו'.** פירש"י אין תובעין דין שמים עליו אלא פגע באדם כיוצא בו שלא כדין ויתחייב עליו ולכן אחר שישגמן ויסכסכם זה עם זה באופן שיתחייבו זה מזה וזה מזה: **אפילו** זאב וכלב. אם פגעו באדם שלא כדין שמים סופן ליתן השבון: ה"ג **איני** דן רוחן. וכן משמע בילקוט ומצאתי בפירש"י איני דן הרוח לבד שבשר ודם הן וגם הבשר חטא לפי' הריני משגמן ביסורין. ולא ידון רוחי. פירושו רוחי שנתתי דהם איני דן אותו לבד וע"ל איני דן אותם לפי הרוח שנתתי בם כי הם ב"ו ולכן אלך עמהם במדת הרחמים וממלא להם מדת ימיהם אולי ישובו ואף אח"כ משגמן ביסורין ואם ישובו הריני מקבל אותם: **א"ר** איבו כו'. דרש לא ידון כדדרש לעיל אני אמרתי שתהא רוחי דנה בהם כדלעיל: **שגמיה** צירי הדלת וצירי הדלת המה משוברים ומקוחכים וסובבים על צירם תמיד ואעפ"כ הם מעמידין הדלת כך שברון היסורי' מעמידין האדם: **בכל** מקום שאין דין. ופירושו אם אין דין ומשפט נעשה למטה נעשה דין שמים למעלה: **בשיטת** ר"א. קס ליה בשיטתו ודרש כמוהו בשם ר"מ וכדמפ' והולך ולא ידון פירושו כמו לא ידין כלומר בשביל שלא עשו דין את רוחי בהם לדון אותם כמ"ש בפירש"י: **אף** אני איני עושה עמהם כו'. כלומר הם עשו שלא כשורה אף אני אעשה עמהם שלא כשורה וה"ג בילקוט איוב בהדיא וי"ל שלא כשורת הדין ומנהג של הקב"ה שנוהג חסדו ומדת טובו עם הכל לאלו איני עושה כן ולא ידון פי' לא אנהיג בדין ושורה ורש"י ז"ל גרס לא עשו מדת הדין למטה אני עושה דין למעלה וכן הוא בילקוט פרשה זו ופירושו אני עושה דין גמור בלי רחמים והיא היא רק שלא ידון פירושו לפ"ז בשביל שלא עשו דין: **בלא** חכמת התורה. בשביל שלא עסקו בחכמת התורה: ה"ג **עוד** איני דן. כלומר שלא ידון ויכבוש מדת הדין לפני מדת הרחמים אלא יקוב הדין את ההר: **ר'** אומר. פי' הכתוב כך הוא ויאמר דור המבול כלפי מעלה לא ידון וכדמפ' ואזל לית דין וכו': **אבל** אית דין וכו'. סיפיה דקרא כי אתה עמל וכעס תביט וכו': **מוח** קוליתו המוח שבעצם הירך החלול: **מגיסטו** פירש"י מלומדי מלחמה ולסטים מזויינים: **עונקים** מעמידין זוהר חמה ואמרו אין אנו הפנים בזוהרך אלא תן לנו מטר ואז נתקדרו השמים בעבים וחשך ולא אור. ומצאתי בפירש"י שהיו עושים תכשיטין דמות חמה והיו משתחוים להם ואומרים לשמים ראו מה עשינו לכבודכן לפיכך הורידו לנו גשמים: **שצדו** החריבו העולם בזמנם וגרמו שיחרב לעתיד במבול: **עוה** שממה: **בקיאים** כו'. בקיאים היו בגידי הארץ איזה ארץ מגדלת פרי זו ואיזו פרי זו: **צווחין** כו'. קורין לנחש

אווייא

עץ יוסף

בר אבא שהוא לשון מילוי כדבר הניתן בנרתק שממלא את כולו להורות שלעתיד לבא הרוח ממלא כל הגוף (נזה"ק): **הרוח נבזקת** (פי' נפזרת) רק באחד מאיבריו. והיינו רוח השכלי שאינו אלא בראש ובלב כנודע אבל לעתיד יתפשט בכל הגוף כדכתיב ואת רוחי אתן בקרבכם בכם לא נאמר אלא בקרבכם ללמד שיתפשט בקרב כל הגוף: **אבל לע"ל היא נבזקת בכל** איברי הגוף. ולכן כל איברי הגוף יהיו נשמעים לעבודתו ית': (יב) **עוד איני דן** כו' ופי' לא ידון רוחי רצוני לא ידון באדם לעולם בדין היה דהיינו מבול. אלא אייסר הוטאין בשאר עונשין. בשגם הוא בשר ע"ד ויזכור כי בשר המה. ומ"מ עכשיו הביא מבול לפי שהטאו יותר מדאי. אבל מכאן ואילך יכנע לבבם מהמבול: **לא אוסיף ולא אוסיף** שני פעמים לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם ולא אוסיף עוד להכות כל חי כאשר עשיתי. ומפרש ר"ה שפירושו ליסגי ליסגי ר"ל די די. כלומר שדי בגזרה זו ולא יוסיף עוד. ודרך הלשון לכפול בזה. או שפירושו לרבוי. כלומר שהכפל הוא לרבוי וחוזק הענין בשבועה כדאיתא שבועות דף ל"ו ע"ב: **לא אוסיף** לב"נ כו' לכן כפל הקב"ה לא הוסיף להשמועינן שאפילו לבני בניו יעמוד זכותו (יפ"ת): **אני אמרתי** כו' פי' שרצוני תהיה מתנהגת בהם כלו' שיקיימו רצוני ומאמרי. והם לא רצו שאמרו לאל סור ממנו. לכן אני משגמן ביסורין. דדריש בשגם מלשון שגימה והוא לשון מהומה. וגם הוא מלשון קשירה. ור"ל שהתמורת מה שהם בקשו להיות בני חורין משלטנותי אני אעבידם ואקשרם ביסורין: **משגמן אלו באלו** היינו איש אחד חוטא וחבירו הורגו ונענש על הטאו וגם חברו נענש על שהרג ונהרג ג"כ וזהו בשגם הוא בשר משמע שגם הוא בשר כמו חבירו והשגם אלו באלו דעת ר"נ שאפי' זאב וכלב שגם זה נכלל בכלל בשר כמ"ש כל בשר אשר הוא חי. וכמ"ש שנים מכל בשר. ועיין קהלת רבה פסוק את כל זה: **כי את עול** סבלו כו' שבט וכו' כיום מדין כיום הדין · ר"ל שכמו שנדון סנחריב ביום דינו כן יהיה נדון אפילו המקל והרצועה ביום הדין והכוונה ללמד לאדם שיקח מוסר שיטפל עצמו לעושה טוב וחסד ולא לדבר רע שלא להזיק לשום אדם כי יענש ביום הדין ק"ו משבט ועול: **אפילו אילני** סרק עתידים ליתן דין והשבון. להאבידן מן העולם כשנכשל והוזק אדם בהם (נזה"ק): (יג) **אינן** דנים רוחם בעצמן בב"ו הן. כן הוא הנוסחא ביפ"ת ונזה"ק. ופי' אינם חושבים בפחיתותם שהם ב"ו שסופם למות. על שהיו שנים רבות בלא יסורים חשבו שיהיו לעולם. ועל כן והיו ימיו ק"ך שנה ולא יותר. ורוחי פירושו הנפש ורוח שנתתי בהם לא ידונו בעצמם באדם בשגם הוא בשר שהוא ב"ו וכו': **מי גרם** כו' דריש נמי בשגם על היסורים. הלא דס"ל דקאי אדורות של אחר המבול להדם בהם יסורים כדי להחזירן למוטב. ועל זה אמר הדלת הזו מי מעמידה שגמיה. הם הצירים אשר הדלת תסוב עליהם והיא נבקעת ונפגמת על ידם. ומ"מ הם עיקר העמדתה בכותל. אף כך שברון היסורין מעמידין האדם (נזה"ק): (יד) **בכ"מ שאין דין** כו' פי' במקום שאין דין למטה יש דין למעלה כלומר שמתעורר קטרוג דין וכעס למעלה. ע"ז אמר ר"ב בשיטת ר"א לא ידון רוחי באדם לעולם שהכתוב מוסף עצמו ואחר עמו. כאילו כתוב לא ידון רוחי באדם ידון רוחי באדם ופירושו לפי שרוחם שהוא נפש האדם לא דן למטה לכן ידון רוחי ומאמרי באדם ואעשה הדין למעלה (יפ"ת): **הן לא עשו** כו' הבעל א"ח כתב שצריך להיות הן לא עשו מדת הדין למטה אני עושה מדת הדין למעלה. וכן גרס רש"י וכן הוא גירסת הילקוט פרשה זו. ולפי גירסא זו כולה רב ביבי קאמר לה. וה"ק בשיטת רבי אליעזר פירש רבי מאיר לא ידון רוחי וזה במה שאמר הן לא עשו מדת הדין כו' ועי' ביפ"ת שמפרש לקיים גרסתנו: **בלא חכמת התורה** פי' לפי שלא נהגו כמשפט התורה הגמור: **ואין משים אלא דין** כו' מפני שלא שמו הדין הגמור לכן לנצח יאבדו: **עוד** איני דן כו' פי' שלא ידון ויכבוש עוד מדת הדין מפני מדת הרחמים. אלא אדונם במדת הדין (מת"כ): **ויאמר דור המבול** כו' ויהיה ה' דבק עם מלת לא ידון ופי' שאמר דור המבול הנזכר לעיל ה' לא ידון שכפרו במציאת ה' או בהשגחתו בעולם ואף דסיפיה דקרא רוחי באדם וגו' ע"כ דברי ה' הן. אין מסיבין על הדרש: **אבל אית דין** כו' סיפיה דקרא כי אתה עמל וכעס תביט וגו' שבור זרוע רשע וגו' (מת"כ): (טו) **לא שהיה כדאי** וכדילפינן בפרשה כ"ט מהסמיכות נחמתי כי עשיתם ונח. ומ"ש ונח מצא חן. כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. לא קשה דהא והא גרמו דודאי לולי שהיה הגון בדורו לא תועילנו זכות משה לבדו (יפ"ת): **שמשה עתיד** כו' יתכן לפי שמשה עתיד להגלל מן המים בזכותו ניצל גם אביו נח מן המבול (יפ"ת): **שנא' בשגם** דל"ל בשגם לימא שהוא בשר אלא דרמיז למשה לא ידון רוחי באדם לאבדו לגמרי בשביל משה שיקבל התורה וכמ"ש ה' למבול ישב כו' ה' עוז לעמו יתן שבזכות התורה ניצול העולם על ידי נח מהמבול: **היה ק"ך שנה** כמ"ש ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו: (טז) **שבע** שמות נקראו להם המורים על גבורתם. דכתיב בפרשה דברים האמים לפנים ישבו בה עם גדול ורב ורם כענקים רפאים יחשבו אף הם כענקים והמואבים יקראו להם אמים. וכתיב תו התם רפאים ישבו בה לפנים והעמונים יקראו להם זמזומים עם גדול ורב ורם כענקים. ובפרשה שלח לך כתיב ושם ראינו את הנפילים בני ענק. והכא כתיב הנפילים היו בארץ וגו' ועוד כתיב (דברים ב') והעוים. ודעת המדרש שמ"ש והעוים פירושו שהם עם גדול כענקים ועל כן ישבו בחצרים (ועיין ביפ"ת ובנזה"ק): **גבורים** כו' **מוח קליתו** כו' פי' שנקראו גבורים בשיעור הגוף שמוח קוליתו (פי' המוח שבעצם הירך החלול) של אחד מהם היה נמדד י"ח אמה. ועיקר גבורת האדם ע"י העצמות והמוח. ומיהו אית ספרים דלא גרסי הכא כלל מלת גבורים וקאי ארפאים דבסמוך שנראו גבורים בשיעור הגוף שמוח קוליתו כו' והכרת פניהם ענתה בם על גבורתם (נזה"ק): **מנתרומין** פי' במוסף הערוך מחרידים ומטילים אימה: **מגיסטי מלחמה** בלי' גדולים וראשי העם (מוסף הערוך) האחשדרפנים תרגום מגיסטרים: **ענקים** תכשיטין כמ"ש משלי א' וענקים לגרגרותיך: **ענקים ע"ג ענקים** שלפי שהיו רמים וגבוהים היו בעלי צואר גדול שיכולין לתת כמה ענקים לגרגרותם. או נמי שהיו עשירים מאד כי איש זרוע לו הארץ (יפ"ת): **עונקים גלגל חמה** פי' שהיו מרימים צוארם בגאוה נגד גלגל החמה ואמרו אין אנו צריכים והפנים בזוהרך אלא תן לנו מטר ובפירש"י שהיו עושים חמנים ואלילים להוריד ע"ז את המטר כמעשה בעלי האצ"ה: **שצדו את העולם** כו' שעשאוהו שממה במבול ע"י הגזל והחמס והזימה ושאר חטאים שעשו: **ושהוצדו מן העולם** שנעשו שממה מן העולם במבול. ואע"פ שהראשונים כבר ספו תמו במבול. מ"מ גם אלו היו כדוגמת הראשונים: **המד"א עוה עוה** כו' שפירושו מלשון הרבה מגזירת עי השדה כדפרש"י שם. וענינו שם שתהיה עטרת המלוכה הרבה ושממה: **שהיו בקיאים בעפרות** הכיר כל אחד לאיזה זריעה הגון או אם אינו הגון לזריעה כנחש שמאכלו עפר ומכיר בחלוף העפרות: **לחויא אויא** שאין קפידא בחילוף אותיות: **שהפילו את העולם** בחטאם שחמסו וגזלו ועשו כל רע: **ונפלו מן העולם** שנכרתו ואבדו: **ושמלאו** את העולם כו'. כדרך הזונות המפילים נפלים להסתיר קלונם:

אחרתי

בזנות שלהם: (יז) וגם אחרי כן. יהודה בר ר' אמי אמר לג אחראי לא ילפון מן קדמאי. דור המבול לא לקחו מוסר מדור אנוש. ודור הפלגה מדור המבול. (בראשית ו) וגם אחרי כן אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם. א"ר ברכיה היתה אשה יוצאת בשוק והיתה רואה בחור ומתאוה לו והיתה הולכת ומשמשת מטתה והיתה מעמדת בחור כיוצא בו: (יח) אנשי השם. א"ר אחא לד (איוב ל) בני נבל גם בני בלי שם. ואת אמרת אנשי השם· אלא שהשימו את העולם. ושהושמו מן העולם. ושגרמו לעולם שישום. ר' לוי בשם רשב"נ אמר לה אנשים שנתפרשו שמותן למעלה· דאמר ר"י בן לוי כל השמות הללו לשון מרדות הן. עירד. עורדן אני מן העולם. מחויאל. מוחן אני מן העולם. מתושאל. מתישן אני מן העולם. למך. מה לי ללמך ולתולדותיו. א"ר יוחנן המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. ומי פירש מעשיהן. אליפז התימני. ובלדד השוחי. וצופר הנעמתי. ר' אומר אילו לא בא איוב לעולם אלא לפרש לנו מעשה דור המבול דיו. א"ר חנין אילו לא בא אליהוא אלא לפרש לנו מעשה ירידת הגשמים דיו. דא"ר יוחנן כל אורה שנא' באליהוא אינה אלא בירידת גשמים. ר' הושעיה רבה אמר אינה אלא במ"ת. כד"א (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור. ר' אחא בשם ריב"ל אמר קשה היא המחלוקת כדור המבול. נאמר כאן אנשי השם ונאמר להלן (במדבר טז) קראי מועד אנשי שם. מ"ה אנשי שם שנאמר להלן מחלוקת. אף אנשי השם שנאמר כאן מחלוקת:

פרשה כז

(א) וירא ה' כי רבה רעת האדם. א כתיב (קהלת ב) כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון. א"ר יודן גדול כחן של נביאים שמדמים צורה ליוצרה שנא' (דניאל ח) ואשמע קול אדם בין אולי. א"ר יהודה ב"ר סימון אית לן קריה אוחרן דמחוור יתר מן דין שנא' (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה. שעמלו בחכמה. שנא' (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ. ובדעת. שנאמר (שם) בדעתו תהומות נבקעו. ובכשרון. ר' ברכיה בשם ר"י בר סימון ב לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו. אלא (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו. בדבר ה' וכבר שמים נעשו (קהלת ב) ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו. זה דור המבול. גם זה הבל ורעה רבה. וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ: (ב) ד"א וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. ג כתיב (שם) כי כל ימיו מכאובים וכעס ענינו גם בלילה לא שכב לבו גם זה הבל הוא. כי כל ימיו מכאובים. זה דור אנוש ודור המבול. שהיו מכאיבים להקב"ה במעשיהן הרעים. וכעס ענינו. שהיו מכעיסים להקב"ה במעשיהן הרעים. גם בלילה לא שכב לבו. מן העבירות. ומנין אף ביום ת"ל (בראשית ו) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. ד"א גם בלילה לא שכב לבו. זה הקב"ה מלהביא עליהם פורענות ביום ופורענות בלילה. דכתיב (שם ז) וימח את כל היקום. ד"א כי כל ימיו מכאובים. אלו סדומיים. שהיו מכאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים. וכעס ענינו. שהיו מכעיסין להקב"ה במעשיהם הרעים. גם בלילה לא שכב לבו. זה הקב"ה. מלהביא עליהם פורענות ביום ופורענות בלילה הה"ד (שם יט) וה' המטיר על סדום. ד"א כל ימיו מכאובים. אלו המצריים שהיו מכאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים. וכעס ענינו. שהיו מכעיסים להקב"ה במעשיהם הרעים. גם בלילה לא שכב לבו. ד מאחר שהיה בן ישראל גומר את מלאכתו. היה אומר לו עדור לי שתי עדריות בקע לי שתי בקעיות. ד"א גם בלילה לא שכב לבו. זה הקב"ה. מלהביא עליהם פורענות ביום ופורענות בלילה. הה"ד ויהי בחצי הלילה. גם זה הבל הוא: (ג) וירא ה' כי רבה וגו'. ה ר' חנינא אמר רבה והולכת. ר' ברכיה בשם ר' יוחנן אמר שמענו בדור המבול שנדונו במים. והסדומיים שנדונו באש. ומנין ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן כאן. ת"ל רבה רבה לגזירה שוה: (ד) ו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. משהיתה חמה זורחת ועד שהיתה שוקעת· לא היתה בהם תוחלת. הה"ד (איוב כד) לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון ובלילה יהי כגנב. והא כתיב (שם) חתר בחושך בתים. למה שיומם חתמו למו. ז מה היו עושים היו מביאים אפופוליסימון ושף באבן ובאים בלילה ומריחים וחותרים. כך דרשה ר' חנינא בציפורין. אתעביד ההוא ליליא תלת מאה חותרין. הוה להון אפופוליסימון מה הוה ציפוראי עבדין בתמי': (ה) וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ (בראשית ו). ח ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר תווהות היתה לפני. שבראתי אותו מלמטה שאילו בראתי אותו מלמעלה לא היה מורד בי. ר"נ אמר מתנחם אני שבראתי אותו מלמטה שאילו בראתי אותו מלמעלה. כשם שהמריד בי את התחתונים. כך היה ממריד בי את העליונים. א"ר איבו תווהות היתה לפני שבראתי בו יצ"ה שאילולי לא בראתי בו יצ"ה לא היה מורד בי. ט א"ר לוי מתנחם אני שעשיתי אותו וניתן בארץ: (ו) ויתעצב אל לבו. י א"ר ברכיה משל למלך שבנה פלטין

יד יוסף לג ילקוט ס"ז: לד ילקוט ס"ז ובאיוב: לה לעיל פ' כ"ג: פכ"ז א במ"ר פ' י"ט. שוח"ט מזמור א'. קס"ר פסוק זה. ופסוק מי כסחכם: ב לעיל פ"ג סי' ב'. פ' י' סי' י"ב ופ' י"ב. שוח"ט מזמור ס"ג. קס"ר פ"ס סי' כ"ד. ילקוט בראשית: ג ילקוט ס"ז: ד תנחומא וירא סי' ט': ה ילקוט ס"ז. לקמן פ' מ"ט. וילקוט וירא: ו ילקוט ס"ז. ירושלמי פ"ס דמעשר שני: ז סנהדרין ק"ט: ח ילקוט ס"ז: ט סנהדרין ק"ח: י ילקוט ס"ז. ולעיל פ' ח' סי' ג':

מתנות כהונה

איוויא: **אחראי** כו'. האחרונים לא לקחו מוסר מן הקדמונים ודור הפלגה לא לקחו מוסר מדור המבול: **כיוצא** בו. פירש"י בשם תנחומא דדייק מדכתיב וילדו להן ולא כתיב מהם: **בני נבל** כו'. היו דור המבול: **שהשימו** ל' שממה וכן שם ל' שממה: **מה לי ללמך** כו'. עיין לעיל פ' כ"ג: **אליהו** בן ברכאל הבוזי: **בירידת** גשמים. כמה דאת אמר יפיץ ענן אורו: **דמחוור** יתיר כו'. שהוא מחוור ומבורר בו שהש"י נקרא אדם: **וכבר** שמים נעשו. פירש"י שמעשים היו מתכפרין מעצמן בלי טורח: **וימח** כו'. וכתיב ויהי הגשם על הארץ מ' יום ומ' לילה: **וה'** המטיר. וזה היה ביום ובלילה דכתיב וכמו השחר עלה וכו' וכתיב השמש יצא על הארץ וגו': **עדור** חפור תחת הגפן: **בקע** עצים: **ויהי** בחצי וגו'. וכתיב בעצם היום הזה יצאו צבאות ה': **רבה** והולכת. שלא חזרו בהם וכמו שפירש"י בפ' וירא בפסוק זעקת סדום ועמורה כי רבה: **רבה** רבה. וכתיב זעקת סדום ועמורה כי רבה: **והא כתיב** כו'. ולא אמרת יהי כגנב ולא גנב ממש ומשני שפיל לסיפיה דקרא יומם חתמו כו' שזהו עיקר הגניבה ובלילה הוא כגנב וכ"מ שוב בפירש"י ועיין בפ' חלק שהוא שם קצת בענין אחר: **אפיפולסימון** שמן ערב פלסם: **כך** דרשה גרסי' ואולי צ"ל כדדרש' שדרשה ברבים בדור המבול היו עושים כך נעשו באותו לילה ג' מאות חתירות שהתרו הגנבים הבאים בהמלאכה זו: וה"ג ג' מאות חתרין הוה להון כו' פירוש ר' חנינא היה מתמה עליהם בא וראה כמה אפלסמון היה גדול ועושה בציפורין שעל ידו נחתרו שלשה מאות בתים: **תווהות** חרטה כד"א כדו תהית ודרש וינחם לשון היפך מחשבה כביכול לשבר את האון: מתנחם

עץ יוסף

(יז) **אחראי** לא ילפון מן קדמאי כו' דורש שהכתוב מתמיה שאחר שנענשו דור אנוש היה להם לדור המבול ללמוד ולא למדו. ומ"ש שדור הפלגה לא למדו מדור המבול דורש מפסוק שלהלן בסוף נח ויולדו להם בנים אחר המבול כמפורש לקמן פ' ל"ח בהדיא: **מעמדת בחור כיוצא בו** כלו' כמו הנואף. ודייק מדלא כתיב ויולדו מהן וכתיב ויולדו להן ללמד שילדו כמותן (נזה"ק): (יח) **גם בני בלי שם** וס"ד נכאו מן הארץ והיינו דור המבול שנאבדו מן העולם. וכאן קורא אותם אנשי השם: **אלא שהשימו** לשון שממה. וכן שם לשון שממה: **אנשים** שנתפרשו שמותם. כלו' אלו דומים להאנשים הנקובים בשמותם במ"א: **ומי פירש מעשיהם** כו' וכאילו אמר המה הגבורים כו'. ומי פירש מעשיהם אנשי השם כו': **אילו לא בא איוב** פי' ספר איוב שנמצא בו סיפור הגלחת הרשעים של דור המבול שנאבדו מן העולם (נזה"ק): **אליהוא בן ברכאל הבוזי** בס' איוב: **כל אורה שנא' באליהוא** הן פורש עליו אורו. על כפים כסה אור. והורו על כנפות הארץ. יפיץ ענן אורו. ועתה לא ראו אור. מדבר בירידת גשמים. והוא מלשון כי טל אורות טליך שהוא מטר: **קשה היא המחלוקת** שמ"ש אנשי השם ללמד על דור המבול שהיו בעלי מחלוקת נוסף על רשעתם והלך לכם ונאבמו:

פרשה כז (א) כתיב כי יש אדם וסיפא דקרא ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו גם זה הבל ורעה רבה: **גדול כחן של נביאים** כו' שהירשן לדמות את השי"ת לצורת האדם ובבמדבר רבה פ' י"ט איתא שמדמים דמות גבורה של מעלה לצורת אדם וכאן דברו דרך כבוד וכינוי כלפי מעלה. ועיין ביפ"ת: **ואשמע קול אדם** ויקרא ויאמר גבריאל הבן להלז את המראה ואין זה אלא השי"ת: **דמחוור יתיר** מוחוור ומבורר בו שהשי"ת נקרא אדם: **לא בעמל** כו' שלא ידומה שבראו בעמל ממש. וזה מרומז בתיבת וכשרון פירוש שהפעולה של הבריאה נעשה בכשרון ובטוב שלא ביגיעה. אלא בדבר ה' שמים נעשו פרש"י שהמעשים היו מתכפרים מעצמן בלי טורח: **זה דור המבול** שהיו זורעים אחד לארבעים שנה כמ"ש בתנחומא כאן. ומ"ש יתננו חלקו שע"י טובה שנתן להם בעוה"ז קבלו כל חלקם של עוה"ב וגרם להם שרבה רעתם בארץ: (ב) **זה דור אנוש** בקהלת רבה ליתא זה: **שהיו מכאיבים** להקב"ה. שכביכול השכינה מצטערת מהרשעי' המכעיסי' ע"ד נור ילדך תשי: **גם בלילה לא שכב** כי און יחשוב על משכבו אע"פ שלא יעשוס בפועל אלא ביום. ואמר זה להודיענו הפלגת השחתת דרכם כי יום ולילה לבבם למרע: **ומנין אף ביום** שאפי' ביום היה לבבם חושב מחשבות און: **ת"ל כל יצר** שאפילו ביום היה לבם חושב רעה (יפ"ת) ובחזית הגי' מנין אף בלילה. ובאמת שני הגי' נכונים. ביום יתכן יותר לחטוא מפני ראותו התאוות בעיניו. ובלילה מפני מנוחתו מעסקיו וכלל הדברים שתמיד היו הרהורי לבם רק לרע: **ד"א גם** כו' **זה הקב"ה** בק"ר הגי' ואף הקב"ה הביא עליהם פורענות ביום ובלילה שנאמר ויהי הגשם על הארץ מ' יום ומ' לילה. וכן צ"ל כאן. ומרומז במ"ש לא שכב לבו כלומר שלא נח רוגזו מהם: **וימח את כל היקום** וכתיב ויהי הגשם על הארץ מ' יום ומ' לילה (מת"כ): **שהיו מכעיסין** כו' כפל הכעס על המכאוב לומר שהיו מוסיפין להכעיס (יפ"ת): **וה' המטיר על סדום** שנדונו בשעה שהחמה ולבנה עומדים ברקיע כדלקמן סוף פרשה נ': **גומר מלאכתו** ממלאכת היום בשיא ולבניס היה עובד בו בביתו גם בלילה. ולא שכב לבו קאי אמצרים שלא שבע לבם ונח מאשר היו משתעבדים בהם ביום (יפ"ת): **עדור** חפור תחת הגפן: **בקע** עצים: **פורענות ביום** דהיינו כל המכות ביום ומכת בכורות בלילה: **גם זה הבל היא** ס"ד דכל ימיו מכאובים היא והכוונה שכל הרשעים אשר מלאו תאוותם לסוף נאבדו והיה גם הוא להבל: (ג) **רבה והולכת** להוסיף תמיד חטא על פשע וכ"ש שלא יתנו לב לשוב. לפיכך נחתם גזר דינם (יפ"ת): **שמענו בדור המבול** כו' למימר שנידונו בב' דינים אלו וכמ"ש לקמן סוף פרשה כ"ח בחומו נדעכו ממקומם. וכמ"ש שם ויתרם אכלה אש. שהיה אצל המבול אש בצירוף מים. ואצל סדום כתיב וה' המטיר על סדום וסתם המטיר פירושו מטר מים: (ד) **משהיתה חמה** כו' מדכתיב כל היום ולא כל הימים (יפ"ת). ור"ל שלא נמצא בשום פעם הרהור טוב בלבם להתנחם ממעשיהם. היפך כל הרשעים שנא' עליהם שמלאים חרטה: **לאור יקום רוצח** והאי קרא בדור המבול מיירי דכולא פרשתא התם נדרשת בענין המבול כמבואר לעיל פרשה כ"ג ולקמן פרשה ל"א: **חתר בחשך בתים**. בספרים מדויקים גרסי וכתיב חתר בחשך בתים למה שיומם חתמו למו. וסייעתא היא לדלעיל דאף שלא עשו עבירה ממש ביום. היה לבם חורש מחשבת און לעשות הכנה לעבירה של לילה: **שיומם חתמו למו** מפרש חתמו מלשון סימן וכלו' שהיו מציינין הבתים תחלה ביום כדי לידע בלילה מקום מבוקשתם ע"י אפרסמון: **אפופלסימון** כו' פי' היו שפים וסכין באבנים שמן ערב ביום כדי שיכירו בלילה בהסך המקום המבוקש. אבל בפרק חלק אמרו בענין אחר ע"ש: **אפופלסימון** בערוך שמן אפרסמון הוא צרי ואילן שלו קטף שמו כדכתיב נכאת וצרי ותרגומו שעף וקטף. והמריקן צרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף: **כד דרשה ר' חנינא**. כצ"ל (יפ"ת): **ההוא ליליא ש' חותרין** פי' כשדרש ברבים שכך היו עושין דור המבול נעשו באותו לילה ש' החירות שלמדו לציין מקום הגנבה וחתרו בו בלילה. ולבני ציפוראי לא היה שמן אפופלסימון. והיו עושים סימן בדברים אחרים בלא ריח ועל כל זה חתרו ג' מאות: **הוה להון אפופלסימון** מה כו'. פי' ואם היה להם אפופלסימון היו מחתירין הרבה יותר ומה היו בני ציפוראי עושים שלא היו יכולים לעמוד מפני הגנבים: (ה) **ר' יהודה ור' נחמיה** ר"י מפרש וינחם לשון חרטה ור"נ מפרש לשון נחמה: **תווהות** לשון תימה וחרטה. כד"א כדו תהית (מת"כ). ודברה תורה כלשון בני אדם: **מתנחם** אני שבראתי כו'. גם לדידיה צ"ל שדברה תורה כלשון ב"א: **כשם שהמריד בי** כו' כדגרס בפ' חלק כי השחית כל בשר א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה כו': **א"ר איבו תווהות** כו' מפרש בארץ שבראו בו יצה"ר שעמינו מצד החומר הארציי (יפ"ת): **וניתן בארץ** פי' שמת ונקבר לבסוף בארץ. וזו היא נחמה שבמיתתן פוסקים מלהכעיס: (ו) **משל למלך** כו' דק"ל מאי ויתעצב אל לבו דהו"ל למימר ויתעצב בלבו. לזה אמר משל כי לפי שהלב הוא האומן הממציא המלאכה סיבת העצבות יאתה ללב שהמציאה. או לפי שהוא הסרסור שעל ידו נקנה מציאות העולם. ומה שהוסיף רבי אסי במשל הסרסור. לפי שהיה במשל האדריכל מקום לטעות בשתי רשויות כי יאמר האדם אע"פ שהמלך מלך. האדריכל חכם ממנו באומה

פלטין ע"י אדרכל . ראה אותה ולא ערבה לו . על מי יש לו להתכעס לא על אדרכל . כך ויתעצב אל לבו . א"ר אסי משל למלך שעשה סחורה ע"י סרסור והפסיד . על מי יש לו להתרעם לא על הסרסור . כך ויתעצב אל לבו : (ז) יא עכו"ם אחד שאל את ריב"ק . א"ל אין אתם אומרים שהקב"ה רואה את הנולד . א"ל הין . והא כתיב ויתעצב אל לבו . א"ל נולד לך בן זכר מימיך . א"ל הין . א"ל מה עשית . א"ל שמחתי ושמחתי את הכל . א"ל ולא היית יודע שסופו למות . א"ל בשעת חדוותא חדוותא . בשעת אבלא אבלא . א"ל כך מעשה לפני הקב"ה . דאמר ריב"ל יב ז' ימים נתאבל הקב"ה על עולמו קודם שלא יבא מבול לעולם . מ"ט ויתעצב אל לבו ואין עציבה אלא אבילות . המד"א (שמואל ב יט) נעצב המלך על בנו :

פרשה כח

(א) ויאמר ה' אמחה את האדם . א (איוב לד) לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה וידכאו . ר' חנינא שאליה לר' יונתן א"ל מ"ד לכן יכיר מעבדיהם וגו' . א"ל אין הקב"ה נפרע מן הרשעים עד שהוא קורא אגאליגין שלהן מלמעלה ואח"כ הוא נפרע מהן . שהקב"ה הופך את יום ללילה והקשיטן לפורענות . ואח"כ הוא נפרע מהם . כך בתחלה וירא ה' כי רבה רעת האדם . ואח"כ וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ . ואח"כ ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי : (ב) ב ר' ברכיה בשם רב ביבי . יקוו המים . יעשה מדה למים . כמו שנא' (זכריה א) וקו ינטה על ירושלים . ר' אבא ב"כ בשם ר' לוי אמר יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בם . משל למלך שבנה פלטין והושיב בה דיורים אלמים . והיו משכימים ושואלים בשלומו של מלך ברמיזה ובאצבע ובמנולים . אמר המלך מה אם אלו שהם אלמים . משכימים ושואלים בשלומי ברמיזה ובאצבע . אילו היו פקחים עאכו"כ . הושיב המלך בתוכה דיורים פקחים . עמדו והחזיקו בפלטין . אמרו אין פלטין זו של מלך . שלנו היא . אמר המלך תחזור הפלטין לכמו שהיתה . כך מתחלה לא היה קילוסו של הקב"ה עולה אלא מן המים . הה"ד (תהלים צג) מקולות מים רבים וגו' . ומה הן אומרים אדיר במרום ה' . אמר הקב"ה מה אלו שאין להם לא אמירה ולא דיבור הרי הן מקלסין אותי . לכשנברא אדם עאכ"ו . עמד דור אנוש ומרד בו . דור המבול ומרד בו . דור הפלגה ומרד בו . אמר הקב"ה יפנה אלו ויבואו אותן שישבו בהן מקודם . הה"ד (בראשית ו) ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי . ג מה הם סבורים אריות גסטריות אני צריך . הלא בדבור בראתי את העולם . דבור אני מוציא ומכלה אותן מן העולם . א"ר ברכיה כלום בראתי אותו אלא מן העפר . מי ממחה את העפר מים : (ג) ויאמר ה' אמחה את האדם . ד ר' לוי בשם רבי יוחנן אמר אפילו אצטרובולין של רחים נמחה . ר' יהודה בר סימון בשם ר' יוחנן אמר אפי' עפרו של אדה"ר נמחה . כך דרשה ר' יהודה בציפורי בצבורא לא קבילו מיניה . ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוצדק אמר אפי' לוז של שדרה שממנו הקב"ה מציין את האדם לע"ל נמחה . ה אדריאנוס שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנניא א"ל מהיכן הקב"ה מציין את האדם לע"ל . א"ל מלוז של שדרה . א"ל מנין אתה יודע א"ל איתיתיה לידי ואנא מודע לך . טחנו ברחים ולא נטחן . שרפו באש ולא נשרף . נתנו במים ולא נמחה . נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש . נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום : (ד) ו אמחה אני ממחה על בריותי . ואין בריותי ממחים ע"י . א"ר אלעזר משל למלך שהיו לו אוצרות בלוסים . והיו בני המדינה מליזין אחרי המלך . לאמר מזגו של מלך רעה . מה עשה המלך פתח להם המאושרי' שבהם . ומלאו את כל המדינה סריות . התחילו גורפים ומשליכים ליאור . כך אלו החשובים שבהם כך עשו . הגרועים שבהם עאכו"כ . (קהלת ז) אדם אחד מאלף מצאתי . ז כהדא דתנן אלפא ליין (ג"א לשמן) . אמחה את האדם אשר בראתי . ח אלף דור עלו במחשבה להבראות . וכמה נימוחו מהם . ר' הונא בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר ט' מאות וע"ד דורות מ"ט (תהלים קה) דבר צוה לאלף דור . זו התורה . ר' לוי משום ר' שמואל בר נחמן אמר ט' מאות ושמונים . מ"ט דבר צוה לאלף דור זו המילה : (ה) ט א"ר אבא ב"כ נעשה בעשרת השבטים מה שלא נעשה בדור המבול כתיב בדור המבול (בראשית ו) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום . ובי' השבטים כתיב (מיכה ב) הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם . הרי זה בלילה . ומנין אף ביום ת"ל (שם) באור הבוקר יעשוה . אותן לא נשתייר מהם פליטה . ואלו נשתייר מהם . אלא בזכות הצדיקים והצדיקות שהן עתידין לעמוד מהן . הה"ד (יחזקאל יד) והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות . י הנה מוצאים בנים ובנות אכ"כ . אלא המוצאים בנים ובנות בזכות הצדיקים והצדיקות העתידים לעמוד מהן . א"ר ברכיה נ' שה בשבט

יד יוסף יא ילקוט ס"ז : יב לקמן פ' ל"ב . וירוש' פרק אלו מגלחים : פכ"ח א אג"ש פ' י"ח . וילקוט איוב : ב לעיל ריש פ"ה : ג ילקוט ס"ז : ד ילקוט כ"ז : ה ויק"ר פ' י"ח . קה"ר פסוק וינן השקד . זוהר ואדרא דף כ"ח : ו ילקוט ס"ז : ז מנחות פ"ו : ח חגיגה י"ד . שוח"ט מזמור ק"ה . תנחומא לך . ויתרו . קה"ר פסוק מעות ופסוק ועוד מצאתים : ט ילקוט יחזקאל רמז שנ"ב . חזית פסוק משכני : י איכה רבה פ"ד :

מתנות כהונה

מתנחם דרשו לשון הנחה וקורת רוח : אדרכל פי' יועץ בנאי : חדותא בשעת שמחה יש לשמוח ובשעת האבל יתאבל : קודם שלא יבא . עד שלא בא : אלא אבילות . ושהה אבל ז' ימים . ובשעת הבריאה היתה לפניו שמחה שנא' וירא אלהים כי טוב וכתיב וראך ושמח בלבו וכתיב נמי שמחה לאיש במענה פיו וגו' ודרשו חז"ל שמחה היה לפני הקב"ה שנקרא איש מלחמה במענה פיו ויאמר אלהים יהי אור וגו' : אנאליגן סטר טוב ודין : רש"י ז"ל גרס והקשיטן לשון קישוט והכנה ובילקוט גרסי' והתקין והיא היא : וירא י"י וגו' . זהו רמז לקריאת האנליגין שרואה מעשיהם הבלתי הגונים : וינחם ה' . זהו קישוט לפורעניות : אמחה זהו הדין : יעשה מדה . כד"א וכן לא יעשה : אותן שהיו פה מקודם והלו הן המים ולכן אמר אמחה במים : גסטריות שלטנות : הלא בדבר כו' . פירש"י דדייק מלת בראשית דמשמע בלא עמל ויגיעה כד"א בדבר ה' שמים נעשו : איסטרובולין רחיים התחתונה ודייק את האדם שהוא קיומו של אדם וזהו הרחיים כד"א לא יחבול רחיים ורכב כי נפש הוא חובל : עפרו של אדם הראשון . דייק ה"א הידוע של האדם : לוז פירש"י עצם קטן הוא קושר גידולו כמו לוז ועומד בסוף השדרה : מניין לשון ויצץ ציץ : איתיתיה הביאו לידי ואני מודיע לך כי כן הוא וכן עשה אנדריאנוס הביא לו ה' : טחנו ר' יהושע את הלוז : ממחה מצטער עליהם ומוחה בידם את אשר אינו ישר בעיניו : בלוסים כתבו התוספות במס' גיטין סוף פרק האומר ח"ל בלוסים התומים ומעורבים : מזגו יש לו מזג רע שאינו רוצה לפתוח אוצרותיו ובערוך גרס עינו של מלך רעה והיא היא : המאושרים הטובים והמשובחים שבאוצרותיו : סריות סרחון : אלפא ליין . פי' הערוך ורש"י אלפא פירושו הראש והמובחר כמו האל"ף שהיא בראש לכל האותיות ובמס' מנחות אמרו תקוע אלפא ליין פי' שם מקום שהיה שם יין טוב וכן פי' הכתוב אדם אחד מובחר מצאתי וזהו נח שנאמר כי אותך ראיתי וגו' : ט' מאות כו' . דכתיב דבר צוה וגו' שצוה התורה שהיה נתונה אחר אלף דור והוא נתנה לעשרים וששה דורות עשרה דורות מאדם ועד נח וכן מנח עד אברהם ומאברהם עד משה שהם דורות הרי חסרים תתקע"ד דורות : המילה נתנה לעשרים דורות הרי שחסרו תת"ק דור : אלא המוצאים . ודייק המוצאים לשון מצא טוב מצא חן וכה"א מצאתי דוד עבדי ומצאת את לבבו נאמן

ענף יוסף

פרשה כח [ג] (א"ל מהיכן הקב"ה מציץ את האדם לע"ל) כי אין לומר שיהיה בריאה חדשה ממש כי אין כל חדש תחת השמש . דתאמרם כל הענינים הנבראים אף לעתיד כיה רק יש

עץ יוסף

בחותה מלאכה . ואין הדבר כן ח"ו כי הכל אחד מיוחד בלי פירוד . ע"כ הביא משל הסרסור שאין להסרסור שום כח בסחורה ואין לו חלק בה כלל : אדריכל הוא האומן להשוב מחשבות לעשות ולסדר הבתים וליתן שיעור לגבהם ולרחבם : (ז) והא כתיב ויתעצב אל לבו . וכיון שהקב"ה רואה את הנולד ממילא ע"כ כבר ידע זה מתחילת הבריאה שסופו לאבדם במבול . וא"כ מדוע לא נתחדש אבילות זה אלא עכשיו בזמן המבול . על זה השיב לו ואמר לו נולד לך בן זכר וכו' אמר לו ולא ידעת שסופו למות והשיב לו דמ"מ בשעת חדוה חדוה וכו' דדי לצרה בשעתה . וממילא כך היה כביכול ג"כ לפני הקב"ה דאע"פ שראה את הנולד מ"מ לא התעצב אלא עד שעת המעשה (נזה"ק) : דאמר ריב"ל כו' וכמ"ש בירושלמי פא"מ ב"ו שאינו יודע מה עתיד להיות אינו מתאבל עד שימות המת . אבל הקב"ה שיודע העתיד שמר על עולמו ז' ימי אבילות תחלה : קודם שלא יבא המבול . כדאמרינן לקמן פ' ל"ב אוי לשבעת הימים ומי המבול היה :

פרשה כח (א) מהו דכתיב לכן יכיר כו' . ובדור המבול משתעי כמ"ש לעיל סוף פרשה כ"ו שאיוב בא לפרש מעשה דור המבול : אין הקב"ה כו' ויכיר מעבדיהם פירושו יכירנו לאחרים שכשהקב"ה רוצה להפרע מהם יכיר מעבדיהם בתחילה לב"ד של מעלה . והפך לילה ע"ד והבאתי את השמש בצהרים . שהשי"ת מקדיר המאורות אצל הנענשים . והוא ההפוך שמהפך את יום ללילה : אגלוגין כתב המוסף הערוך של"ל אלוגין ופירושו בל"ר ספר זכרון אשר בו ישובח אדם או יגונה . ובערוך הביא אלוגלוגון ופי' סטר טוב ודין : והקשיטן לשון קישוט והכנה (מת"כ) : כך מתחלה וירא כו' ולשון וירא הוא ג"כ פועל יוצא לאחרים . כלומר שהקב"ה הראה למלאכים כי רבה רעת האדם בארץ שקרא אנליגון שלהם : ואח"כ וינחם ה' וגו' פי' שנהפכה מדת הרחמים למדת הדין ומשנהפך גם הרחמים לדין מאז ויאמר ה' אמחה את האדם שנגזר עליהם כליון גמור . ואח"כ בא עליהם הפורענות : (ב) יעשה מדה למים לעיל ריש פ"ה ע"ש : ויאמר ה' אמחה את האדם וס"ד אשר בראתי מעל פני האדמה . וה"ק אמחה את האדם כדי להעבירו מעל פני האדמה כי בעבורו נדחו המים מעל פני האדמה : אריות גסטריות ובילקוט גרס הילות וגיסטריות . ועיקר הגירסא אהליות . והן כלי מזור : לא בדבור כו' . ולכן כמו שבראתיו בדבור כן נאבדו בדבור בקוראי למי הים כדכתיב הקורא למי הים ודרשינן לה לעיל פ"ה במבול : א"ר ברכיה כו' אשר בראתי דבק עם מעל פני האדמה כלומר אמחה במים את האדם אשר בראתי כו' שנברא מעפר האדמה כי המים ממחה העפר (נזה"ק) : (ג) אפי' אסטרובלין וז"ל המעריך אסטרובלין י"מ רחים התחתונה . ולא נהירא דא"כ היינו רחים ונ"ל שהוא הציר של ברזל שהוא מסבב את הרחים עכ"ל ולקמן פ"ל מביא ע"ז קרא דאיוב אבנים שחקו מים ופשט הכתוב שהמים שחקו את האבנים : עפרו של אדה"ר האדם אשר בראתי פי' אדם יציר כפי : לא קבילו מיניה כדאיתא בפרק חזקת הבתים א"ר בנאה נסתכלתי בשני עקביו של אדה"ר כו' הרי דעדיין קיים : אפילו לוז כו' ולמד משיפא דקרא ותקות אנוש האבדת זהו לוז של שדרה שהוא התקוה של כל האדם שממנו יהיה לעתיד : לוז פי' עצם קטן כאגוז ועומד בסוף השדרה : מציץ מלשון ויצץ ציץ . צורך קיום לוז זה להראות אמתות התחייה לאנשים . שלפי הטבע היה ראוי שיפסד . אלא שה' עשה כן להורות שהגוף עדנו קיים לפני ה' ויעמוד לקץ הימין (יפ"ת) : טחנו רבי יהושע את הלוז : הסדין היוכת ברזל גדולה שמרדדין עליו מתכות וקורין לו קוואדלא בלע"ז : (ד) אמחה אני ממחה כו' פי' לשון מוחה וממחה בלשון חכמים . והוא על ביטול והשבתת רצון אחרים . ופי' אני מבטל רצון בריותי ואין בריותי מבטלים רצוני : ד"א אמחה את האדם אמר רבי אלעזר כצ"ל . (א"א) ור' אלעזר מפרש אמחה מחייה כפשטיה . על הדורות שנמחו לעולם . ואומרו אשר בראתי אשר עלה במחשבתי לבראתם . דמחשבה דקב"ה כמעשה חשוב (יפ"ת) : אוצרות בלוסים פי' הערוך מגולגלים ובני המדינה היו סבורים שהיו האוצרות מלאים כל טוב . אלא שבעל האוצר צר עין מלפתוח ומלהנות אותם מהם : המאושרים שבהם פי' הטובים והמשובחים שבאוצרותיו . והרי"ש אשר בראתי מאושרים . והנמשל הביא הנבחרים מהתתקע"ד דורות וראו הכל רעתם . וזה אמר הקב"ה מעתה אמחה את האדם אשר בראתי (יפ"ת) : זו התורה והתורה ניתנה בדורו של משה שהוא דור כ"ו שעשרה דורות מאדם עד נח ועשרה דורות מנח עד אברהם . וששה דורות מאברהם עד משה נמצא שנימוחו תתקע"ד דורות ונקראת התורה דבר כדכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה . כדמייתי בשוח"ט מזמור ק"ה : זו המילה שניתנה לאברהם שהוא דור עשרים נמצא שנימוחו תתק"פ דורות . ונקראת המילה דבר דכתיב וזה הדבר אשר מל יהושע (שוח"ט) : זו המילה לאלוף שבדור למעולה שבדור כדתנן אלפא לשמן כצ"ל . ור"ל שבמסכת מנחות איתא תקועה אלפא לשמן . פי' עיר ששמה תקועה אלפא לשמן השמן שלה ראשון ומובחר לשמנים וז"ש לאלוף והמובחר שבדור וזהו אברהם : (ה) רק רע כל היום משמע דוקא ביום ולא בלילה . ולא ס"ל מה דדרש לעיל פ' כ"ו גם בלילה לא שכב לבו : הוי חושבי כו' מדבר על עשרת השבטים : אותן לא נשתייר כו' מ"ע אותן שנמוהו במבול נמוהו הם וזרעם . אבל בעשרת השבטים נשאר להם שארית ומי משוא פנים יש בדבר : אלא בזכות כו' אבל בדור המבול לפה הקב"ה שאין תוחלת בזרעם לעולם : הה"ד והנה נותרה כו' האי קרא בירושלים איירי מ"מ מייתי ראיה כי מה שיציל ה' האבות הוא בזכות הצדיקים שעתידים לצאת מהם (יפ"ת) : מוצאים בנים ובנות אב"כ דקרא כתיב והנה נותרה בה פליטה המוצאים בנים ובנות הנה יוצאים אליכם . ודריש דהו"ל הנם מוצאים בנים ובנות אליכם . והיה משמע שמוצאים להגלות מירושלים

בשבט יהודה ובנימין מה שלא נעשה בסדומיים. בסדומיים כתיב (בראשית יח) וחטאתם כי כבדה מאד. ובשבט יהודה כתיב (יחזקאל ט) עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד. ואותן לא נשתייר מהם פליטה. ואלו נשתייר מהם פליטה. אלא אותה (איכה ד) ההפוכה כמו רגע. לא פשטו ידיהם במצות. (שם) ולא חלו בה ידים. א"ר תנחום יא לא הלת יד ליד. אלו פשטו ידיהם במצות (שם) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן. כל כך למה. היו לברות למו על שבר בת עמי. א"ר חנין נעשה בברכי הים מה שלא נעשה בדור המבול. (צפניה ב) הוי יושבי חבל הים גוי כרתים. גוי שהוא ראוי כרת. ובאי זה זכות הן עומדין. בזכות *גוי אחד. בזכות ירא שמים אחד. שהן מעמידין בכל שנה. ר' לוי פתר לו לשבח. גוי שכרת ברית. המד"א וכרות עמו הברית: (ו) ר' יודן ור' פנחס. ר"י אמר יב משל למלך שמסר את בנו לפדגוג והוציאו לתרבות רעה. כעס המלך על בנו והרגו. אמר המלך כלום הוציא את בני לתרבות רעה אלא זה. בני אבד הוא וזה קיים. לפיכך מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים. ר' פנחס אמר יג משל למלך שהיה משיא את בנו. ועשה לו חופה סיידה וכיירה וציירה. כעס המלך על בנו והרגו. מה עשה נכנס לתוך החופה התחיל לשבר את יד הקנקנים מפקיע בחיצאות. טו מקרע בביליות. אמר המלך כלום עשיתי זו אלא בשביל בני. בני אבד וזו קיימת. לפיכך מאדם ועד בהמה ועד עוף השמים הה"ד (צפניה א) אסף אסף כל מעל פני האדמה נאם ה'. אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים והמכשלות את הרשעים. הם הכשילו את הרשעים. כד הוה צייד עופא וא"ל זיל ואשתמן ואתי. והוא אזל ומשתמן ואתי: (ז) א"ר אלעזר (איוב כב) אם לא נכחד קימנו. בתחלה אבד הקב"ה את ממונן שלא יהיו אומרים לממונינו חוא צריך. ויתרם אכלה אש. שהיו רואים בלריות של זהב טז נתכות באש. א"ר עקיבא הכל קראו תגר על הכסף ועל הזהב שיצא עמהם ממצרים. שנא' (ישעיה א) כספך היה לסגים (הושע ב) וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל. (שם ח) כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת. ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק. יז למען יכרתו אכ"ב. אלא למען יכרת. כאיניש דאמר יתמחק שמיה דפלן. דאפקיה לברי לתרבות בישא: (ח) יח ר' עזריה בשם ר' יהודה בר סימון אמר הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול. הכלב היה הולך אצל הזאב; והתרנגול היה מהלך אצל הטווס. הה"ד כי השחית כל בשר את דרכו. השחית כל אדם אין כתיב אלא כי השחית כל בשר. ר' לוליאני בר טברין בשם ר' יצחק אמר אף הארץ זינתה. הוו זרעין לה חיטין והיא מפקא זונין. אילין זונייא דבה. מן דרא דמבולא אינון: (ט) א"ר יוחנן משפט דור המבול י"ב חדש. נטלו דינם ויהיה להם חלק לעוה"ב. דאמר ר"י כל טיפה וטיפה שהקב"ה מוריד עליהם כ היה מרתיחה בגיהנם ומוציאה ומורידה עליהם. הה"ד (איוב ו) בעת יזרבו נצמתו. זריבתם לחלטנית היתה. (קהלת ט) כא גם אהבתם. שהיו אוהבים לע"ז שלהם. גם שנאתם. שהיו שונאים להקב"ה. גם קנאתם. שהיו מקנאים להקב"ה בע"ז שלהם. כבר אבדו וחלק אין להם עוד לעולם. על דברת (שם) בכל אשר נעשה תחת השמש. כב א"ר אבא ב"כ כי נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן. אתמהא. אלא אפי' נח שנשתייר מהם. לא שהיה כדאי אלא שמצא חן:

פרשה כט

(א) ונח מצא חן בעיני ה'. א כתיב (איוב כב) ימלט אי נקי ונמלט בבור כפיך. א"ר חנינא אינוניתא אונקיא אחת

יד יוסף יא סנהדרין ק"ד: יב ילקוט ס"ז: ועל הפדגוג לזונו ולפרנסו ולהדריכו בדרך טובה: יג סנהדרין ק"ח: יד בערוך גרס סקנים: טו בילקוט גרס בוולאות: טז פי' נפרכות ונפזרות עד שנאבדו ולא יגלה לכל. כמ"ש לנהר בהס על הארץ. ועיין מ"ש כעין: יז ירוש' פרק ד' מיתות: יח ילקוט ס"ז. תנחומא נח. זוכר נח ס"ה. סנהדרין ק"ה: יט לקמן פ' ל"ג: כ זוכר נח ס"ה ס"ה. ויק"ר פ"ז. ירושלמי חגק. תנחומא פ' נח: כא קה"ר פ"ט: כב ילקוט ס"ז. ולקמן פ' כ"ט. וילקוט יחזקאל רמז שמ"ה. סנהדרין ק"ח. ולקמן ל"ח: פכ"ט א ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

יש מיש לא מאין גמור. ועיין רמב"ם בפרקי אבות פ"ה. ובעל העקידה בשעריו: (ח) [הכלב אצל הזאב] נראה דעת המדרש שהשחתה בעלי חיים לא היה אלא כי אם במינים קרובים זה לזה במראיהם כמ"ש כדי שיכיר בין זאב לכלב. הרי שיש לטעות וצריך הכרה. וכן התרנגול והטווס מראיהם קרובים. אך בסנהדרין ק"ח אי' מלמד שהרכיבו חיה על בהמה כו'. ואפשר דס"ל שהברואים בעצמם לא נזדקקו אלא במינים דומים. אך בני אדם עשו עמהם כמבואר בגמרא:

מפני

מתנות כהונה

במאוד מאד. תרי זימני · ובאיכה רבה ובמדרש חזית מסיים א"ר תנחומא אית ליה חורי ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום · בכל המדרשים גרס נעשה וי"ל נעשה בקרבם עבירות המורות עד שנאמר עליהם כך וכך: אלא אותה ההפוכה כו'. עיקר מדרש זה מקומו במדרש רבה ולכן מסיים ונקט לישנא דקרא ומפרשו והולך שהכתוב עצמו מספר והולך דרך שאלה ותשובה ואמר סדום ההפוכה כמו רגע ולא נשאר בה פליטה והוא משום שלא חלו בה ידים למצות אבל אלו יושבי יהודה וירושלים ידי נשים רחמניות וכדמפרש והולך: לא חלתה. מצאתי בפירש"י לשון שיכון כד"א על ראש רשעים יחול כלומר לא שכנה יד העשיר ביד העני לעזרו ולתומכו במתנותיו: ידי נשים וכו' במדרש איכה ראיתי שהאשה לקחה גלוסקא מפי בעלה ומפי בניה והלכה ומברה בו את שכינותיה ומנחמת אותם ומעלה הכתוב עליהם כאילו בשלו ילדיהן למצות וכן פירש"י כאן: לברות. לקיים מצות הבראה: שחייב כרת. בלי פליטה ובדור המבול היה פליטה נח וביתו ויבא הפליט גם הוא: ה"ג רש"י בזכות גוי אחד וירא שמים כו'. ובדור המבול לא כן היה ולפיכך נאבדו: וזה קיים. בתמיה: ועד בהמה כו'. שמפני רוב טובה מבהמות ועופות והיתה ארץ בעטו במקום לפיכך יאבדו גם המה: סיידה בסיד: כיירה כו' ציורים בכותלים ובקורות: מפקיע לשון שבירה כמו דאמרינן במסכת ביצה מתיר מפקיע והותך: בהוצאות במחילאות מחולות יריעות מרוקמים: ביליות כילת החנים: זיל ואשתמן כו'. הצייד הזר והניח אותו ואמר ליה לך והשמן עצמך ואחר כך חזור ובא אלי והעוף הזה הלך ועשה כן ומפני זה שמנו עבו ובעטו בהקדוש ברוך הוא: בלריות פירש הערוך התיכות: הכל קראו תגר הקדוש ברוך הוא והנביאים כמו שמפרש והולך: אלא למען יכרת. הכסף והזהב: באינש כו' כאדם האומר ימח שמו של פלו' שהוציא בני לתרבות רעה · כך יכרת הכסף שהוציא בני לתרבות רעה: הטווס פפא"ו בלע"ז: זונין פי' הערוך גרעינין שחורות הנמצאים בין החטים ובפירש"י משמע שהוא הרומי"ן שעושין ממנו פת בארץ הקכל"ז והוא מין המין ולכך נקרא זונין על שם והזנה הארץ: אלין זונייא כו'. אלו זונין הגדלין בין התבואה מן דור המבול ואילך נתגדלו ונאמרו כך: זריבתם כמו צריבתם כלומר שריפתם וכן פירש"י בספר איוב: להלטנית להלוטין כד"א לצמיתות ותרגם אונקלס להלוטין ורצה לומר ששריפתם היה שריפה גמורה מן אש של גיהנם שאש שלנו אינו אלא חלק ממנו ובו קבלו עונשן ויש להן חלק לעוה"ב גם יש לומר מלשון הלוט ורותחין ועיין זה בירושלמי בפ' חלק: גם אהבתם. מלתא באפי נפשה היא וע"ל במדרש קהלת סוף סדר תניינא וחלק אין להם גרסי' וסיומא דהאי קרא דגם אהבתם הוא על דברת כו'. אין זה לשון הכתוב אלא כעין פירוש הוא וככתוב כתיב בכל אשר נעשה: והלק אין להם וכו'. נ"ל בעוה"ז אבל בעוה"ב יש להם כמו ר' יוחנן דעליה קאי: אתמהא אם נח מצא חן לפניו בצדקתו אשר עשה איך אמר נחמתי כי עשיתי' על כלם ובפרש"י מצאתי דדרש סמיכות וי"ו של ונח כלומר נחמתי גם של נח: אלא שמצא חן. משמע לפנים משורת הדין דוגמת שאחז"ל חן אשה על בעלה חן מקום על יושביה אעפ"י שאינו כדאי: אינוניתא מצאתי בפירש"י מיעוט אחן זכות. ור"ל מדה קטנה של זכות כדאת אמר משה אודנא והוצרא אכתרא ובערוך ערך תתי' גרס אין תתי' אונקי' וכו' ופירושו פחות מאונקיא אחת של זכיות היו בידו תתי' תחת הח' מובלעת ור' משה כלפו ז"ל היה אומר אין תניא אונקיא

עץ יוסף

מירושלים לבבל ולא היה צריך קרא להאריך. אלא דביציאת הצדיקים העתידים היא. וה"ק והנה נותרה בה פליטה בשביל המוצאים בנים ובנות. שהם הבנים והבנות הצדיקים שעתידים לצאת מהם (יפ"ת): עון בית ישראל כו' ביושבי ירושלים מדבר והם שבט יהודה ובנימן. וקראם בית ישראל שגם הם בני ישראל (יפ"ת): במאד מאד תרי זימני וה"ג במאד מאד א"ר תנחומא אית לן הורי (פי' פסוק אחר) ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע ואותן לא נשתייר מהם פלטה וכו'. אלא אותה ההפוכה כמו רגע לא פשטו ידיהם במצות שנאמר לא חלו בה ידים ואמר רבי תנחום לא הלת יד ליד שלא פשטו ידיהם במצות. ברם אלו פשטו ידיהם במצות שנאמר (שם) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן כצ"ל (א"א) וכן הוא באיכה רבתי: אלא אותה ההפוכה כמו רגע כו'. ר"ל שהכתוב עצמו מספר והולך דרך שאלה ותשובה ואמר סדום ההפוכה כמו רגע ולא נשאר בה פליטה הוא משום שלא הלו בה ידים למצות. אבל אנו יושבי יהודה וירושלים ידי נשים רחמניות כו' כדמפרש והולך: לא חלת יד ליד מפרש לא הלו לא שכנו כד"א על ראש רשעים יחול. כלומר לא שכנה יד העשיר ביד העני לעוזרו ולתומכו במתנותיו כמ"ש יד עני ואביון לא החזיקה וגו': ברם אלו כו' אבל אנו יהודה וירושלים פשטו ידיהם במצות שנאמר ידי נשים כו' בשביל שהיו לברות למו ר"ל בעשו הבראה לאבל ולא היה להם מה ליתן לבניהם. נחשב להם כאילו בשלו ילדיהן. ועיין מ"ש באיכה רבתי: בזכות גוי אחד וירא שמים אחד כצ"ל: גוי שברת ברית שמעמידים ג"ל הכורתים ברית בברית קדש ואמר אעפ"כ לא יעמוד להם זכות זה אלא לפי שעה. אבל לעתיד והאבדתיך מאין יושב (מה"ק): (ו) משל כו' דכתיב מאדם וגו' מאדם עד בהמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה. לכך אמר משל כו' שגרמו להוציא את האדם לתרבות רעה. שמפני רוב טובה מבהמות ועופות והיתה הארץ השמנים שמנו עבו ובעטו בהקב"ה: וזה קיים בתמיה: רבי פנחס אמר כו' טעם אבוד הב"ח עם האדם הוא לפי שלא נבראו אלא בשביל האדם. וע"ז אמר משל כו': סיידה בסיד: כיירה כו' ציורים בכתלים ובקורות: ומפקיע לשון שבירה: בהיצאות במחילאות: בכליות פי' כילת חתנים: הם הכשילו כו' פי' הב"ח הכשילו את הרשעים. ומפרש כיצד הכשילום כד הוי צייד עופא כו': זיל ואשתמן כו' פי' הצייד אוחז והניחו ואמר לך השמן עצמך ואח"כ חזור ובא אלי. והעוף היה הולך ועושה כן ומפני זה שמנו עבו ובעטו בהקב"ה. וזה מייתי לראיה לרבי יודן דקאמר משל לפדגוג: (ז) אם לא נכחד קימנו בדור המבול משתעי. ומפ' קימנו מל' היקום אשר ברגליהם שהממון הוא היקום ומעמיד האדם על רגליו: שהיו רואים כו' שהממון נקרא יתר כמו והניחו יתרם לעולליהם: בלריות של זהב פי' במוסף הערוך בל"י לבנה קטנה והמעריך כתב בלריות פירושו כדורים: נתכות באש כצ"ל שגם אש המטיר עליה' כדלעיל בפ' כ"ז: אמר ר"ע הכל קראו תגר על הכסף כלומר כל הנביאים כולם צווחו שעיקר הסבה הגורמת להחטיא הוא רוב הטובה המושפעת להם: על הכסף והזהב שיצא כו' כמ"ש ז"ל שבירוד שבישראל הוציא הפעים חמורים טעונים כלי כסף וזהב ושמלות: אלא למען יכרת דקאי על כספם וזהבם שהכשילום: באינש כו' כאדם האומר ימח שמו של פלוני שהוציא את בני לתרבות רעה. כך יכרת הכסף שהוציא את בני לתרבות רעה: (ח) הכל קלקלו כו' דבהמאם מתו לפי שגם הם נזקקו לשאינם מינם. ואע"פ שאין להם דעת מ"מ יש להם יצה"ר והנהגה לרעה: הטווס פפא"ו בלע"ז: אף הארץ זנתה נראה דיליף לה מדכתיב ותשחת הארץ והכוונה שבהשגחת ה' בעונם היה הארץ ג"כ מזנה ומקלקלת פירותיה (יפ"ת): והיא מפקה זונין זרעונים שחורים שנמצאים בין החטים. ואפשר שנקראו זונין ע"ש והזנה הארץ (מת"כ): אילין זוניא כו' אלו זונין הגדלין בין התבואה מן דור המבול הם. כי מאז התחילו להמצא בעולם שאז זנתה הארץ ונשאר כך טבע הארץ להוציא זונין מהחטים תמיד (יפ"ת): (ט) משפט דור המבול כו' דבחדש השני בי"ז לחדש נבקעו כל מעיינות תהום רבה. ולשנה הבאה בחדש השני בכ"ז יום לחדש יבשה הארץ. התוספת הן י"א יום שימות החמה יתרים על ימות הלבנה: נטלו דינם שכן משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש כדתנן בפ"ד דעדיות: ואין להם חלק לעוה"ב. כצ"ל וכן הוא בספרים המדוייקים (יפ"ת ומה"ק) וכן הוא בפ' חלק: דאמר ר"י בעל המדרש קאמר לה. כלומר דהא דקאמר שנטלו דינם היינו משום מ"מ כל טיפה כו' (יפ"ת): בעת יזורבו נצמתו בדור המבול מדבר: זריבתם לחלטנית היתה ופי' כפ' בעת יזורבו שזב עליהם המטר כמו מן המרזב. נצמתו שנחלטו לאבדון עולם (לפי שהיה זב המטר עליהם בהליטה וברותחין) כמ"ד לצמיתות להלוטין ועיקר הלימוד של החמימות מסיפא דקרא בחומו נדעכו ממקומם בחומו בחמימות: גם אהבתם כו' מייתי האי קרא לראיה דבני המבול אין להם חלק לעוה"ב. והאי קרא בדור המבול מתפרש. דלעיל מיניה כתיב והמתים אינם יודעים מאומה ואין להם שכר עוד כי נשכח זכרם. והיינו דור המבול שנמחו מן הארץ בלי זכרון (יפ"ת): על דברת בבל כו' לזה העתיק על דברת לומר שבי"ת בכל בי"ת הסבה. ועמנו שבעל סיבת העבירות שעשו בעוה"ז אין להם חלק לעוה"ב (יפ"ת): ונח מצא חן אתמהא כי נחמתי כי עשיתם משמע דיצירת האדם בכלל שלא לצורך והיכי קאמר תו ונח מצא חן על כן דורש שגם נח בכלל כי נחמתי ורק נח מצא חן בתורת חסד לקרבו אצלו. והיינו בזכות תולדותיו הצדיקים העתידים כדלקמן סוף פרשה כ"ט (מה"ק):

פרשה כט (א) ימלט אי נקי שמאחר שמפורש בתורה שלא נמלט כי אם נח ועליו מפורש שהיה צדיק. ואיך אמר שאינו נקי על כן דורש אי נקי אינוניתא אונקיא כו': אינוניתא אונקיא אחת כו' ז"ל המעריך א"ר חנינא נ"א עינתניא. וכן המצא בירושלמי דברכות דף י"ג. וכן בפאה דף פ"ז. ובערלה. ובשבת דף י'. וכן עיקר. ונ"ל שהוא

תואר

אחת היתה ביד נח. א"כ למה נמלט אלא בבור כפיך. אתיא ב כההיא דא"ר אבא ב"כ כי נחמתי כי עשיתים ונח אפילו נח שנשתייר מהן לא היה כדאי. אלא שמצא חן בעיני ה'. שנא' ונח מצא חן בעיני ה': (ב) ר' סימון פתח (ישעיה סה) כה אמר ה' כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו. מעשה בחסיד אחד שיצא לכרמו בשבת. וראה עוללה אחת וברך עליה. אמר כדאי היא העוללה הזו שנברך עליה. כך כה אמר ה' כאשר ימצא התירוש באשכול וגו': (ג) א"ר סימון ג שלש מציאות מצא הקב"ה. אברהם דכתיב (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. דוד דכתיב (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי. ישראל דכתיב (הושע ט) כענבים במדבר מצאתי ישראל. אתיבון חבריא לר' סימון והא כתיב ונח מצא חן. א"ל הוא מצא הקב"ה לא מצא. והא כתיב (ירמיה לא) מצא חן במדבר. בזכות דור המדבר. ומצאת את לבבו נאמן לפניך: (ד) ד ר' הונא ור' חנין ור' הושעיה לא מפרשין. ר' יוחנן ורשב"ל ורבנן מפרשין. ר"י אמר לאחד שהיה מהלך בדרך וראה אחד ודיבקו. עד היכן עד שקשר עמו אהבה. כך נאמר כאן חן. ונאמר להלן (בראשית לט) וימצא יוסף חן בעיניו. רשב"ל אמר לאחד שהיה מהלך וראה אחד ודיבקו. עד היכן עד שהשליטו. כך נאמר כאן חן. ונאמר להלן (אסתר ב) ותהי אסתר נשאת חן רבנן אמרי לאחד שהיה מהלך בדרך וראה אחד ודיבקו. עד היכן עד שנתן לו את בתו. כך נאמר כאן חן. ונאמר להלן (זכריה יב) ושפכתי על בית דויד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים. עד היכן עד שהיה יודע להבחין איזו בהמה ניזונת בשתי שעות ביום. ואיזו ניזונת ה בג' שעות בלילה: (ה) א"ר סימון י מצינו שהקב"ה עושה חסד עם האחרונים בזכות הראשונים. ומניין שהקב"ה עושה עם הראשונים בזכות האחרונים. שנא' ונח מצא חן בעיני ה' באיזו זכות בזכות תולדותיו:

סדר נח

פרשה ל א אלה

תולדות נח נח איש צדיק תמים. א הה"ד (משלי י) כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם. כעבור סופה ואין רשע זה דור המבול. וצדיק יסוד עולם זה נח. (שם יב) הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד. הפוך רשעים ואינם ב זה דור המבול. ובית צדיקים יעמוד זה נח. הה"ד אלה תולדות נח. ד"א אלה תולדות נח כתיב (שם יד) בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח. ג בית רשעים ישמד זה דור המבול. ואהל ישרים יפריח זה נח: (ב) ד"א אלה תולדות נח. ד כתיב (איוב כד) קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ לא יפנה דרך כרמים. קל הוא על פני מים. נזרה שנגזרה עליהם שיאבדו במים. תקולל חלקתם בארץ ה מי שפרע מדור המבול. כל כך למה לא יפנה דרך כרמים ו שלא היתה כוונתן אלא למטעת כרמים. אבל נח לא היתה כוונתו אלא להפרות ולהרבות בעולם ולהעמיד בנים. שנא' אלה תולדות נח: (ג) אלה תולדות. ז א"ר אבהו בכ"מ שנא' אלה פסל את הראשונים. ואלה מוסיף על הראשונים. כאן שנא' אלה פסל את הראשונים דור המבול: (ד) אלה תולדות נח נח. ח א"ר אבא ב"כ כל מי שנכפל שמו. יש לו בעוה"ז ויש לו בעוה"ב. אתיבון ליה והכתיב תרח תרח. א"כ יש לו חלק בעוה"ז ולעוה"ב א"ל אף היא לא תברא. דאמר ר' יודן בשם ר' אבא ב"כ (בראשית טו) ואתה תבוא אל אבותיך בשלום ט בשרו שיש לאביו חלק בעוה"ב (שם) תקבר בשיבה טובה בשרו שישמעאל עושה תשובה: (ה) אלה תולדות נח נח אתמהא. לא הוה צריך קרא למימר אלא אלה תולדות נח שם. אלא נייחה לו נייחה לעולם. נייחה לאבות נייחה לבנים. נייחה לעליונים נייחה לתחתונים נייחה בעוה"ז נייחה בעוה"ב: (ו) אלה תולדות נח. הה"ד (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים. י מה

הן

יד יוסף ב לעיל סוף פ' כ"ח : ג ילקוט ס"ז : ד וילקוט ס"ז : ה בילקוט אי' בג' שעות ביום . ועיין סנהדרין ק"ח : ו תנחומא נח . וילקוט ס"ז : **פ"ל** א ילקוט משלי רמז תתקמ"ז : ב ילקוט משלי רמז תתקמ"ח : ג ילקוט משלי רמז תתק"נ : ד ילקוט איוב : ה ב"מ פ"ד : ו סנהדרין ק"ח : ז ילקוט ס"ז . זוהר ריש פ' זו . ולעיל פ' י"ב . ותוספת שבת י"ג ד"ה רש"י גרס : ח לקמן פ' ל"ח . ש"ר פ' ב'. תנחומא שמות . ילקוט ס"ז . תוספתא זוהר ריש ס"ז . ילקוט ריש ד"ה : ט ילקוט תורה רמז ע"ז . רות רבה פ' ח' . ב"ב ע"ז : י תנחומא ס"ז . ילקוט משלי רמז תתקמ"ח . וילקוט ס"ז :

מתנות כהונה

אונקיא פי' שתי אונקיות של און היה ביד נח עכ"ל . תניא שניס . מלשון תניין און כד"א עמל ואון ובילקוט לא גרס ליה כלל . אונקיא אי נקי דרש נוטריקון אונקיא והוא משקל קטן שבמשקולות: **למה** נמלט . ממי המבול : **אלא** בבור כפיך . נקיון כפים של הקב"ה שנטה עליו חן וחסד וכדמפרש ואזיל : **אתי'** הא . זה שאמר שנח ניצול רק בחסדי הש"י : **כה** אמר י"י וכו' . ופסוק זה מדבר בנח כמו שתרגם המתרגם כמה דאשתכח נח זכאה בדרא דטופנא ואמרית דלא להבלותי' בדיל לקיומא עלמא מיניה וכו' ופי' שם רש"י התירוש זה נח שהיה מתוק כאשכול בדור המבול . ומצאתי בפירש"י ברכה הוא לא כתב אלא בזכות הצדיקים שיעמדו ממנו וכך הם דברי ר' סימון בסוף הפרשה : **לא** מפרשין . אין חולקין על דברי ר' סימון האומר שנח לא ניצול בזכות עצמו ור' יוחנן כו' פליגי וכדמפרש ואזיל וכן תמצא לקמן פר' ל"א ונראה דה"ג ר' יוחנן ורשב"ל ורבנן מפרשי' דלקמן מביא ג"כ דברי רבנן : **ודיבקו** מדבקו אליו ומתחבר עמו : **וימצא** יוסף וכו' . וזה היה חן ואהבה התלוי בחכמתו וכשרון מעשיו וכן היה חנו של נח : **עד** היכן . הגיע נטיי' חנו של נח : **עם** האחרונים כו' . שנאמר וזכרתי להם ברית ראשונים וגו' : **בזכות** תולדותיו . סמיכות פרשיות קדרים ונח מצא חן בזכות אלה תולדות : **מי** שפרע כו' . כך מקללין למי שאינו עומד בדיבורו הרי שנותנם ה' לקללה בארץ : **אלא** למטעות כו' . ונח לא כן עשה לפיכך קל הוא וגומר שניצל בתיבתו ושוב מפרש אלא מה היתה כוונתו להעמיד תולדות במצות ה' יתברך : **פסל** את הראשונים . שלא היו אלו כיוצא בהם : **לא** תברא . פי' הערוך אינו סבר וקושיא לדברי : ה"ג **אלה** תולדות נח נח אתמהא . דמשמע נח הוא עצמו תולדות נח ומשני נח האחרון פירושו לשון מנוחה וכדפירש ואזיל : **נייחה** לאבות . כדלעיל פר' כ"ה שהמים היו עולים פעמים בכל יום ומציפין אותם מתוך הקבר וכשנולד נח מצאו מנוחה וכן פירש"י ז"ל : **נייחא** לבנים . שנהו מתורה המחרישה כדלעיל פ' כ"ה : **לעליונים** שקטרגו מה אנוש כי תזכרנו ובצדקת נח נתנחמו אז על שם

עץ יוסף

תואר ע"ש מקומו כמו ענתותי . ונראין דברי רש"י ז"ל שכתב אונקיא אחת של זכות היה לנח כלו' זכות מועט . ודע כי אי נקי קא דריש כמו אנקיא עכ"ל ערך תתיא . ובילקוט אינו גורס תיבת אינוניתא : **אתיא** הא שאמר שנח לא ניצול רק בחסד ה' : **דאמר רבי אבא** לעיל סוף פרק כ"ח : (ב) **התירוש באשכול** הוא ד"א ע"ל ונח מצא חן ופי' שבאשכול שלם לא מצא אלא ענב ותירוש אחד . וכרם כזה כדאי להשחיתו . אך בעבור שהיה בו ברכה בענב ותירוש האחד . אמר אל תשחיתהו . וכמעשה של החסיד . ומגודל חסידותו חשב אותה העוללה לטובה רבה . ונתן להקב"ה הודאה עליה . ולא בירך לאכלה בשבת שהרי היתה מחוברת . אלא נתן הודאה ושבח . אי נמי לאו שבת בראשית אלא בשביעית (שהשמיטה נקראת שבת) שאז האילנות הרבים ביד הכל ממשמשים בם . ולכן גם העוללות הקטנים חביבים אז . וכן כאן נח אף שלא היה צדיק גמור על כל זה בדור כזה היה חביב ומצא חן וכמו שתרגם המתרגם כמה דאשתכח נח זכאה בדרא דטופנא ואמרית דלא לחבלותיה בדיל לקיימא עלמא מיניה וכו' . ופירש שם רש"י התירוש זה נח שהיה מתוק כאשכול בדור המבול . ומצאתי בפרש"י ברכה הוא לא כתיב אלא בו בזכות הצדיקים שיעמדו ממנו . וכך הם דברי רבי סימון בסוף הפרשה : (ג) **ג' מציאות** כו' ד"א על ונח מצא : **ג' מציאות** לטוב מצא . אבל לרע מצא עוד (בראשית מ"ד ט"ז . ירמיה כ"ג י"א) . ומ"ש מצאתי (איוב ל"ג כ"ד) קאי על המלאך המליץ : **מציאות מצא** שהיו הטובים מאד ושמח בזה כמוצא מציאה . שמצאם כלבבו שאברהם נתנסה ונמצא נאמן . וכן דוד אמר עליו מצאתי שמצאו שלם בענין מלכותו וכמ"ש בקש ה' איש כלבבו . וכן ישראל כשיצאו ממצרים שקבלו מצות ותורתו בתחלה בלב שלם והאמינו בו ללכת בארץ לא זרועה . וכמ"ש בש"ר פ' כ"ג גדולה האמונה וכו' (יפ"ת) : **והא כתיב ונח מצא חן** קס"ד דכיון דמצא חן היה הטוב ונאהב לה' מאד : **אבל** הקב"ה לא מצא הענין הוא אף שהיה צדיק תמים בדורותיו . אבל כל צדקו לא היה אלא בדרך טבע העולם לא למעלה מן הטבע לשבור ולהכניע כל כוחות גופו ולמסור נפשו על קדושת בוראו כמו אברהם : **מצא חן במדבר** והא ישראל מג' מציאות . ואעפ"כ כתוב עליהם מצא חן . ותירץ מצא דורו של ירמיה חן בזכות דור המדבר . שדורו של ירמיה לא היו טובים ומצאו חן ולא הקב"ה מצא אותם : **ומצאת את לבבו** כו' ר"ל גם מצאו חן בזכות אברהם שכתוב אצלו ומצאת . וא"כ הסר ב' תיבות ובזכות אברהם . והיפ"ת והנזה"ק כתבו שצריכין למחוק הני תיבות ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכן בילקוט לא גרס לה : (ד) **לא מפרשים** שסוברים שמ"ש מצא חן כפשוטו וכנ"ל : **שהיה מהלך בדרך** על שהלך בדרך לבדו והיה מצטער שאין לו צוותא ופגע באדם אחד לצוותא וקשר עמו אהבה אף שלא היה כדאי לזה . כך נח מצאו הקב"ה בדור של תהו וקשר עמו אהבה אף שלא היה ראוי : **וימצא** יוסף חן בעיניו וגו' . וישרת אותו . ור"ל אף שמצא חן לא ויתר לו כלום כי שרתו . אף כאן אף שמצא חן הסגירו בתיבה לשרת להחיות והעופות : **עד שהשליטו** אף כאן ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו' : **ותהי** אסתר נשאת חן . וע"י שנשאה חן בעיניו שלטה במלכות (יפ"ת) : **שנתן לו את בתו** החכמה נקראת בתו של מקום . וכן אמר לקמן בש"ר פ' ל"ג . והכוונה היותו מתדבק בשכלו בהשי"ת (יפ"ת) : **ונאמר להלן ושפכתי** כו' שפירושו שה' יתן בלבם חכמה שיתעוררו להתבונן לה' ויהיו לחן בעיניו (יפ"ת) : **עד היכן** הגיע מעלת חכמתו . עד שהיה יודע ומשיג בכח התורה והחכמה טבעי כל יצור . וכמ"ש בסוח"ט י"ט על פסוק מי יספר שחקים בחכמה בחכמת התורה : (ה) **מצינו** שהקב"ה עושה חסד כו' כדכתיב וזכרתי להם ברית ראשונים . אבל שעושה חסד עם הראשונים בזכות האחרונים לא מצינו אלא בכאן : **בזכות תולדותיו** לכך סמך ונח מצא חן לפסוק אלה תולדות נח שבזכות תולדות נח מצא חן ונמלט :

סדר נח

פרשה ל (א) הה"ד

כעבור סופה כו' זה דור המבול שנכרתו בסופות ובסערת המבול . וצדיק יסוד עולם זה נח שלא נתקיים העולם אלא בזכותו . ולפיכך נקראו הכל על שמו (נזה"ק) : **הפוך רשעים ואינם** כו' כמ"ש בתנחומא סדר נצבים כ"ז שהקב"ה מתהפך במעשה הרשעים לדקדק בהם אין להם תקומה . דור המבול וימח את כל היקום כו' . ובית צדיקים יעמוד זה נח . כלומר ביתו של נח וזרעו שהוא מיהום שלשלת הצדיקים הוא מתקיים (נזה"ק) : **בית רשעים** כו' כי דור המבול אף בהיותם בית משפחה רבה לא נשאר מהם שארית . ואהל ישרים זה נח שאף שלא היה נח וזרעו המעוטים אלא כאהל ארעי . מ"מ הפריחו מאד בתולדות של קיימא למלאות פני תבל (נזה"ק) : (ב) **כתיב קל הוא** דדרשינן מיניה שלא היה מכוון לפריה ורביה רק נח . אלה תולדות נח שהיה איש צדיק ומכוין לתולדות . משא"כ בני דורו . ואם היה להם ולד היה במקרה (יפ"ת) : **גזרה שנגזרה** כו' דריש קל לשון גזירה ע"ד קל מן שמיא נפל . ופירושו בת קול וגזירה . ואמר על פני המים כמ"ש בחלק דף ק"ח שהקפן ע"פ המים כזיקים . וכן הוא בהדיא באד"א ברים פ' ל"א : **תקולל חלקתם** בגמרא שם ולא עוד אלא שלוקה מהם קללה לכל באי עולם וכמו שתקנו חז"ל להשביע מי שפרע מדור המבול הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו : : **ב"ב למה** למה נידונו כן : **לא יפנה דרך כרמים** לפי שהשחיתו זרעם לכן נדונו שימותו במים מכ"מ וכדאמר לקמן פ' ל"ב סי' י"א הם לא חטאו אלא בגלגל העין כו' ע"ש . ובפרק חלק אי' ברותחין קלקלו וברותחין נדונו ע"ש (יפ"ת) : **שלא היתה** כוונתן למטעת כרמים . כצ"ל (יפ"ת ונזה"ק) וכן הוא בירושלמי פ"ו דיבמות . ור"ל שכינה הכתוב העמדת הבנים במטע כרמים שהכל ענין פריה ורביה . ולא יפנה דרך כרמים הוא משל . והנמשל על בעילתם שלא היה לשם בנים : (ג) **אלה פסל** כו' כלומר רק אלה ולא האמור למעלה . וזה דור המבול שלא נקראו תולדות של קיימא . אבל נח בצדקתו זכה להעמיד תולדות של קיימא לדורי דורות . ועיין לעיל סי' ה' : (ד) **כל מי שנכפל שמו** כו' . ונכפל שם נח לאשמועינן דיש לו חלק טוב בשני עולמות : **לא תברא** פירוש אינו סבר וקושיא לדברי : **שיש לאביו חלק לעה"ב** שעשה תרח תשובה בימיו : **שישמעאל** עשה תשובה . לכשיולד וירשיע ידע אברהם שנתבשר כאן שיעשה תשובה : **עושה תשובה** דאל"כ מאי בשיבה טובה שירד אל בנו אבל שאולה בעשו לא מרד עד מות אברהם : (ה) **אלה תולדות נח שם** פי' לא היה צריך להפסיק בשבחיו בין סיפור התולדות . ולהכי סמך נח איש צדיק לאלה תולדות נח כדי שתהיה נח כפול לרמוז לכפל הנייחא (יפ"ת) : **נייחא לו** שניצול מן הפורענויות : **נייחא** לעולם . שנתקיים בשבילו : **נייחא לאבות** לדורות הראשונים שהיו המים שולין ומציפין אותם בתוך קבריהם . וכיון שעמד נח נחו : **נייחא לבנים** שהפרה לא היתה נשמעת להורם ותלם להורם עד שבא נח : **נייחא לעליונים** כמ"ש אם לא בריתי כו' חקות שמים וארץ לא שמתי : **נייחא לתחתונים** שכל אשר נשמת רוח חיים באפו ניצול בזכותו : **בעה"ז ובעה"ב** שזכה בשני עולמות כדלעיל : (ו) **הה"ד פרי צדיק** כו' והיינו דכתיב איש צדיק כו' אתולדות משום דצדקתו

הן פירותיו של צדיק מצות ומעש"ט. (שם) ולוקח נפשות חכם. שזן ופרנס כל י"ב חדש בתיבה. אחר כל השבח הזה (שם) הן צדיק בארץ ישולם. בא לצאת ונשתלם אתמהא. דא"ר הונא משום ר' אליעזר בנו של ריה"ג נח כשהוא יצא מן התיבה הכישו ארי ושברו. ולא היה כשר להקריב והקריב שם בנו תחתיו. ק"ו (שם) אף כי רשע וחוטא. זה דור המבול: (ז) איש יא כ"ם שנא' איש צדיק ומוטחה. שכל ק"ך שנה היה נח נוטע ארזים וקוצצן אמרו למה כדין. א"ל כך אמר מארי דעלמא דהוא מייתי מבולא על עלמא. א"ל אין איתי מבולא לא אתי אלא על ביתיה דההוא גברא. כיון שמת מתושלח א"ל הא לא אתי מבולא אלא על ביתיה דההוא גברא. הה"ד (איוב יב) לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל. א"ר אבא ב"כ יב כרוז אחד עמד לי בדור המבול זה נח. תמן אמרין כריז ליה לפיד ליה. בוז שהיו מבזים עליו וקרו ליה ביזיא סבא. לעשתות שאנן. שהיו קשים כעשתות. נכון למועדי רגל. שהיו מוכנים לשני שברים. לשבר מלמעלה ולשבר מלמטה: (ח) תמים היה בדורותיו. יג בר חטייא אמר כל מי שנא' בו תמים השלים שניו למדת שבוע. היה. א"ר יוחנן כל מי שנא' בו היה יד מתחלתו ועד סופו הוא צדיק. התיבון ליה והכתיב (יחזקאל לג) אחד היה אברהם ויירש את הארץ. מעתה הוא תחלתו והוא סופו. א"ל אף היא לא תברא דהא ר' לוי בשם ר"ל אמר טו בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו וכו'. ר' חנינא ור' יוחנן תרוויהון אמרין בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו. ומה אני מקיים היה. שהיה מתוקן להדריך כל העולם כולו בתשובה. הן האדם היה. מתוקן למיתה. נחש היה מתוקן לפורענות. קין היה מתוקן לגלות. איוב היה מתוקן ליסורין. נח היה מתוקן לנס. משה היה מתוקן לגואל. מרדכי היה מתוקן לגאולה: (ט) ר' לוי ורבנן. ר' לוי אמר טז כל מי שנא' בו היה ראה עולם חדש. א"ר שמואל חמשה הן. נח אתמול (איוב יד) אבנים שחקו מים. דא"ר לוי בשם ר' יוחנן יז אפי' איצטרובלין של רחים נמחה במים. והכא את אמר ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה. אתמהא. אלא ראה עולם חדש. יוסף אתמול (תהלים קה) ענו בכבל רגלו וגו'. ועכשיו (בראשית מב) ויוסף הוא השליט. אלא שראה עולם חדש. משה אתמול בורח מפני פרעה. ועכשיו הוא משקעו בים. אלא שראה עולם חדש. איוב אתמול (איוב טז) ישפוך לארץ מררתי. ועכשיו (שם מב) ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה. אלא שראה עולם חדש. מרדכי אתמול היה מתוקן לצליבה. ועכשיו הוא צולב את צולביו. אלא שראה עולם חדש. רבנן אמרין כל מי שנא' בו היה. זן ומפרנס. נח זן ופירנס. כל י"ב חדש שנא' ואתה קח לך וגו'. יוסף (בראשית מז) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. משה זן ופירנס את ישראל ארבעים שנה במדבר. איוב (איוב לא) ואוכל פתי לבדי. שמא לא אכל יתום ממנה. אתמהא. מרדכי זן ופירנס. א"ר יודן פעם אחת חזר על כל המניקות יח ולא מצא לאסתר לאלתר מניקה והיה מניקה הוא. ר' ברכיה ור' אבהו בשם ר' אליעזר. בא לו חלב והיה מניקה. כד דרשה ר' אבהו בציבורא נחיך ציבורא לקליה. א"ל ולא יט מתניתין היא. ר' שמעון בן אלעזר אומר חלב הזכר טהור: (י) בדורותיו כ ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר בדורותיו היה צדיק. הא אילו היה בדורו של משה או בדורו של שמואל לא היה צדיק. בשוק סמיא צווחין לעווריא סגיא נהור. משל לאחד שהיה לו מרתף אחד של יין. פתח חבית אחת ומצאה של חומץ. שנייה כן. שלישית ומצאה קוסס. א"ל קוסס הוא. א"ל ואית הכא טב מיניה. א"ל לא. כך בדורותיו היה צדיק. הא אילו היה בדורו של משה. או בדורו של שמואל לא היה צדיק. ר"נ אמר ומה אם בדורותיו היה צדיק. אילו היה בדורו של משה או בדורו של שמואל עאכו"כ. משל לצלוחית של אפרסמון מוקפת צמיד פתיל

יד יוסף יא ילקוט ס"ז. קה"ר פ"ט : יב ילקוט איוב רמז תתק"ו : יג ילקוט ס"ז : יד אסתר רבה פ"ו. תנחומא שמות. ש"ר פ' ב'. ילקוט ס"ז : טו ז"ח דף ל"ד. ולקמן פ' ס"ד. ופ' נ"ס. במדב"ר פ' י"ח. תנחומא סדר נח. וכתר. חזית פסוק תכך. פ"ג דנדרים. וילקוט תולדות. פסיקתא רבתי פ' כ"ח. זוהר סוף חלק ג' דף ש"ב סי' ס': טז תנחומא שמות. ש"ר פ"ב. אסתר רבה פ"ו. ילקוט ס"ז : יז חזית פסוק סנך יפה : יח ילקוט אסתר. עיין תוס' יבמות שבת נ"ג ד"ה כמה : יט מכילתין פ"ז משנה י"ב : כ ילקוט ס"ז. תוספתא זוהר ריש ס"ז. זוהר ס"ז דף ס"ו. תנחומא ס"ז. סנהדרין ק"ח :

מתנות כהונה

שם שעשה נחת רוח ליוצרו : **מצות** ומעשים טובים. וכן אמר כאן אלה תולדותיו של נח שהיה איש צדיק : ה"ג בילקוט **ומפרנס** כל הבריות כל י"ב חדש : **ונשתלם** נפרע ממנו הקב"ה כדמפרש ואזיל : ק"ו שהיה לו להקב"ה ליפרע מדור המבול שאין בהם רוח טוב לגמרי : **מומחה** נקי וחריז לקיים מצות בוראו : ק"ך שנה. שתלה להם הקב"ה שמא יחזרו בתשובה כמו שנאמר והיו ימיו ק"ך שנה : ה"ג **אמרי** ליה למה כו'. דור המבול אמרו לו לנח למה לך כל זאת : **אין** אתי כו'. דרך קללה תאמר להם אם יבא מבול לא יבוא אלא על ביתו של אותו איש : **הא** לא אתי כו'. כלומר נראה ויגון בא על ביתו של נח לפי שמתושלח היה זקנו ועיין זה במדרש קהלת בפ' עיר קטנה כו' : ה"ג בילקוט איוב **כרוז** אחד עמד לי בדור המבול וה"ג האב"ח : **תמן** אמרין כו'. פי' הערוך שם אומרים מקום אחד יש שאומרים לפיד ליה כשרוצים לומר כרוז לו כלומר קרא אותו ונח גם כן היה מקדש שם שמים ואמר בפרהסיא כך אמר מאריה דעלמא כו' : **ביזיא** סבא. זקן מבוזה : **קשים** כעשתות. לשון עשת שן. קשים לקבל תוכחה או ר"ל קשה וחזק בטבע ובבריאות והכי מוכח בילקוט שגרס שקשים כעשתות : **לשני** שברים. דרש למועדי לשון רגים : **מלמעלן** וכו'. שהמים יורדין עליהם מלמעלה והתהום עולה להם מלמטה : **למדת** שבוע. מצאתי כתוב בפרש"י שנותיו היו אחר המבול ש' שנה וכולם יוצאין בז"ז וכן אברהם הי' אחר המילה ע"ז שנה וכולם יוצאים בז"ז והם רמז לז' ארצות ולכל השביעיות כולם שהם יסוד עולם ע"כ ונ"ל שהשלים שנותיו מיום ליום עד גמירא כמו תשלום השבוע משבת לשבת ובשום מקום לא מצינו שמקצת שבוע ככולו כמו שמצינו מקצת יום ככולו ומקצת שנה ככולו גבי מתי מדבר שמקצת שנת הארבעים נחשב להם ככולו ולשון ילקוט תלים מוכח הכי קצת שגרס השלים שניו אפילו למדת שבוע וע"ש טוב במזמור אל תתחר במרעים אבן בפירש"י מצאתי טוב בקובץ ישן נושן וז"ל מעת שנאמר לו תמים נח מן המבול ואברהם מן המילה והביא הגי' שנאמר היה תמים כלו לדורות שביעיות ואחר כך גרס וכל מי שנאמר בו תמים השלים את שנותיו ולא גר' אפי' : **הוא** תחילתו כו'. פירש רש"י בתמיה הרי בתחלתו היה עובד גלולים לע"ז בבית אביו : **לא** תברא. אינו קושיא ושבירה : **בן** ג' שנים כו'. והיינו מתחילתו משהתינוק מתחיל לדבר : **איוב** נאמר בו איש היה בארץ עוץ. ומרדכי נאמר בו איש יהודי היה ועיין מאמר זה במדרש אסתר בפסוק איש יהודי : **אבנים** שחקו מים. פירוש המים שחקו והמחו את אבנים : **אצטרובלין** פי' הערוך מסבב רחים הקבוע בקרקע : ה"ג יוסף אתמול ענו כו' : **צולביו** המבקשים לצולבו : **ופירנס** פרנסה הוא כל מיני צרכים לבד ממזונות כדאמרינן במסכת כתובות נותנין לנערה י"ב חדש לפרנס את עצמה : **י"ב** חדש. כך היה המבול על הארץ כדלעיל סוף פ' כ"ח : **פעם** אחת. הביא ראיה על שזן במזון : **גחוך** צבורא כו'. צחקו כי היה כמצחק בעיניהם שיהיה לזכר חלב להניק : **לקליה** בשביל קול דברו. ויהי כמצחק ת"י כמגחך כן פי' הערוך : ה"ג בילקוט בשוק סמיא צווחין לעוירא סגי נהור. פי' בשוק שכולם סומין לגמרי קורין לעור שאינו סומא לגמרי ורואה ומעט סגי נהור כלומר רואה הטוב וזה לפי שהם סומים לגמרים ואין רואה טוב ממנו כך לפי דורו שהיו כלם רשעים הולכי הפך נקרא הוא צדיק תמים ופירש"י הגיר' קרובה לזו : **קוסס** קיוהא וקרובה להחמיץ עיין בערוך : **ומה** אם כו'. שלא היה לו ממי ללמוד היה צדיק אילו היה כו' : **אפרסמון** גרס. פי' שמן אפרסמון

עץ יוסף

דצדקתו ותמימותו מכלל תולדותיו. ומדאקדמינהו שמעינן דהן עיקר הפרי והתכלית : **מצות** **ומע"ט** דייק מדכתיב פרי צדיק ולא כתיב זרע או תולדות או בני צדיק : **הכם שזן ופרנס** כו' איידי דמייתי רישא דקרא מייתי נמי סיפא דקרא. ודריש ליה נמי בנח שהיה לוקח נפשות בעלי חי לזונם ולפרנסם כל י"ב חודש כ"א בשעתו וזמנו וע"ז אמר ולוקח נפשות חכם שזה היה ע"י החכמה לידע שעת מזון כהו"א : **בא לצאת ונשתלם** פי' בטרם צאתו מן התיבה נשלם [לשון תשלומים] בהכשת ארי על מקצת השה שבידו : **הכישו ארי** כדאיתא בתנחומא שהכישו הארי ויצא צולע שנאמר וישאר אך נח אך שלא היה שלם ולא היה כשר להקריב כו' וע"ש מ"ש : **והקריב שם בנו** כי היה כהן כמ"ש והוא כהן לאל עליון וזה נאמר על שם : **זה דור המבול** שאין בידם זכות כלל שהיה ראוי להפרע מהם בעונם : (ז) **כ"ם שנא' איש** כו' היה צדיק ומומחה. פי' מובהק וניכר לכל. ומנא ילפינן דהכי נמי לכל מקום שנאמר איש (יפ"ת). שם מומחה הונח על איש חכם ובקי ומנוסה בעניניו כמה פעמים. ודייק משם איש שהוא נה על גדול המעלה בהנהגת הצדק והאמונה. וענין קציצת ארזים לרמוז על חורבן העולם שיקצצם מהעולם אם לא ישובו : **שכל ק"ך שנה** כו' בזה בא לפרש מה היה הכרתו למומחה שכל ק"ך שנה היה נוטע כו' והם היו מבזים אותו. והוא עמד בצדקו : **ק"ך שנה** שתלה להם הקב"ה שמא יחזרו בתשובה כמש"כ והיו ימיו מאה ועשרים שנה : **היה נוטע ארזים** לעשות התיבה והם העצי גופר. ועיין בחלק דף ק"ח ע"ב. ובר"ה דף כ"ג ע"א : **אמרי ליה למה כדין**. אמרו לו לנח למה לך כל זאת : **אין אתי** כו' דרך קללה אמרו כן אם יבא מבול לא יבוא אלא על ביתו של אותו האיש : **כיון שמת מתושלח** כו' שמת בשנת ת"ר לנח. וכמ"ש בריש סדר עולם מתושלח מילא ימיו עד המבול : **הא לא אתי** כו' כלומר נראה ויגון בא על ביתו של נח לפי שמתושלח היה זקנו : **הה"ד לפיד** בח כו' דלעיל מיניה כתיב שחוק צדיק תמים. וה"פ דקרא לפיד בוז היינו נח שהיה מכריז ומוכיח לדורו [דלכרוז קורין לפיד] בוז פי' היה לבוז ולקללה ולקלס לעשתות שאנן כדמפרש : **כרוז ליה** פי' כורז ומכריז היה לו להקב"ה בדור המבול : **תמן אמרין** פי' יש שכשרוצים לומר כרוז לו אומרים לפיד ליה (יפ"ת) : **ביזיא סביא** זקן מבוזה : **שהיו** קשים כעשתות פי' כהתיכות ברזל כמו עשת ברזל : **לשני שברים** כדכתיב נבקעו מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו. ודרים למועדי לשון רגים : (ח) **שנא' בו תמים** נח שנאמר בו צדיק תמים. אברהם והיה תמים. דוד ואהיה תמים עמו. והחשבון כמ"ש המת"כ בשם רש"י. נח מעת המבול עד שמת ש"נ שנה. השבים פעמים ז' הרי כולם שביעיות. אברהם כשנצטוה על המילה היה בן צ"ט והיה קע"ה הרי ע"ז עם שנת הצ"ט י"א שביעיות. וכן דוד היה ע' שנה עשרה שביעיות. ודורש בגז"ש שבע שבתות תמימות תהיינה. וח' ז' כנגד ז' ארצות ז' רקיעים ז' מזלות שהן יסוד עולם. כן שנות הצדיקים הן הן יסוד עולם עכ"ל. והענין כי נשלמו במדרגת שבע ימי הבנין הידועים ליודעי חן (מזה"ק) : **א"ר יוחנן כל מי** כו' ל"ג ר' יוחנן אלא אמורא אחר הוא. דהיכי מצי ר"י למימר לא תברא דהא ר' לוי כו' כיון דר"י אמר בן מ"ח הכיר (יפ"ת) : **היה מתחלתו** כו' נח איש צדיק תמים היה משמע תמיד. וכן אצל כולם : **מתחלתו ועד סופו** מקטנותו עד מותו היה צדיק : **הוא צדיק** ר"ל כל צדיק שנאמר בו היה הוא צדיק כו'. וה"ה כל רשע שנאמר בו היה. הוא רשע מתחלתו ועד סופו : **מעתה הוא מתחלתו** בתמיה הרי אביו עובד אלילים היה ומסתמא למדו אביו ג"כ לרע ולא הכיר בוראו עד שבא לכלל דעת : **לא תברא** אינה קושיא דבן ג' שנים הכיר את בוראו. והיינו מתחלתו משהתינוק מתחיל לדבר : **ומה** אני מקיים היה. למ"ד בן מ"ח הרי שלא היה תחלתו צדיק : **היה מתוקן למיתה** ולא שאוכלא שהמת היה חי. אלא מתחלת הבריאה היה מתוקן למיתה כדלקמן ומה שנגזרה בחטא אדם עילה היתה : **נחש היה ערום**. ולא קאמר ויהי הנחש ערום להורות שהיה מתוקן לפורענות : **קין היה** עובד אדמה. הוא מיותר דויהי דכתיב בהבל שני אתרוייהו : **מתוקן לגלות** שישפוך דם אחיו : **איוב היה** איש היה בארץ עוץ ולא קאמר ויהי איש בארץ עוץ : **מתוקן ליסורין** כי ה' חפץ דכאו להראות כי ה' צדיק יבחן : **מתוקן לנס** שמתחלת בריאתו היה עומד לכך. ולא שהצלתו היה להשאיר לעולם שארית : **משה היה** רועה. ולא קאמר ויהי משה רועה : **מתוקן לגואל** ולא לצורך השעה שלא נמצא טוב ממנו : **מתוקן לגואל** לישראל ולא לעצמו שלא היה משועבד. אבל במרדכי נקט מתוקן לגאולה שישראל נגאלו על ידו ונגאלה היתה לו ג"כ : **מרדכי היה** דכתיב איש יהודי היה ולא קאמר ויהי איש יהודי : (ט) **ראה עולם חדש** היה מורה שנהיה הויה מחודשת. שנהפך ממה שראה בתחילה : **אבנים שחקו מים** אבני רחיים ששוחקים התבואה אותם שחקו מים : **אצטרובולין** לעיל פ' כ"ח : **יוסף אתמול ענו** כצ"ל (ה"א ומת"כ וכן הוא באס"ר) : **ועכשיו** ויוסף הוא השליט. ואע"ג דלא היה שינוי בכל העולם אלא בנח. מ"מ קרי ליה עולם חדש בכל הני. כי כשאדם בגלגלה יראה לו שכל העולם בהגלתה. ונהפך עולם חשך בעדו בהא שמשו : **צולביו** המבקשים לצולבו : **זן ופרנס** דעתו שטוב יותר לדרוש בענין השוה אצל כולם : **זן ופרנס** פרנסה הוא כל מיני צרכים לבד ממזונות כדאמרינן במסכת כתובות נותנים לבתולה י"ב חדש לפרנס א"ע : **ופרנס כל י"ב חדש** שהיה המבול על הארץ וכדלעיל סימן ה' : **יוסף** ויכלכל יוסף את אחיו. וממה שכלכל כל העולם לא מייתי. שבממונם כלכלם : **משה** זן ופרנס שבזכותו היה המן יורד : **מרדכי זן ופרנס** כמ"ש ויהי אומן את הדסה שזן ופרנס אותה : **והיה מניקה הוא** דייק מדכתיב לקחה לו לבת משמע כבת עם אמה (יפ"ת) : **ובא לו הלב** כו' דאילו ר"י לא קאמר רק שהיה מניקה וי"ל שהיה משקה אותה חלב פרה. ובאו ר"ב ור"א להוסיף שהניקה ממש : **נחיך ציבורא** צחקו עליו. דכיון דאין דרך איש בכך גריעותא היא שנפחתו עליו סדרי בראשית. והבינן דאין זה שטוי מ"ב חמתן דזכר אית ליה הלב כדתנן במתני' (יפ"ת) : **לקליה** בשביל קול דברו : (י) **בדורותיו** כו' מיותר דפשיטא דבדורו הוי : **בשוק סמיא** כו' נגבי הסומים קורין לעויר והוא מי שעיניו כהות סגי נהור פי' רואה היטב. וזה לפי שהם סומים לגמרי. כך לפי דורו שהיה כולם רשעים נקרא הוא צדיק תמים : **קוסס** קוהא וקרובא להחמיץ : **ומה אם** כו' שלא היה לו ממי ללמוד היה צדיק אילו היה כו'. ודעת ר' נחמיה שאדרבה מכאן ראיה שכחו גדול מאד במובהק אחר שלא חטא בדור

פתיל ומונחת בין הקברות והיה ריחה נודף. ואילו היה חוץ לקברות עאכו"כ. משל לבתולה שהיתה שרויה בשוק של זונות ולא יצא עליה שם רע. אילו היתה בשוק של כשרות עאכו"כ. כך ומה אם בדורותיו היה צדיק אילו היה בדורו של משה או בדורו של שמואל עאכו"כ: (יא) את האלהים התהלך נח. כא ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר משל למלך שהיו לו שני בנים. א' גדול וא' קטן. אמר לקטן הלך עמי. ואמר לגדול בא והלך לפני. כך אברהם שהיה כחו יפה (בראשית יז) התהלך לפני והיה תמים. אבל נח שהיה כחו רע את האלהים התהלך נח. ר' נחמיה אמר כב משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה. הציץ המלך וראה אותו. א"ל עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי. הה"ד את האלהים התהלך נח. ולמה אברהם דומה. לאוהבו של מלך שראה את המלך מהלך במבואות האפלים. הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון. הציץ המלך וראה אותו. א"ל עד שאתה מאיר לי דרך החלון. בא והאיר לפני. כך אמר הקב"ה לאברהם. עד שאתה מאיר לי מאספוטמיא (שלי) ומחברותיה. בא והאיר לפני בא"י. כד הה"ד (בראשית מח) ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו וגו'. ר' יוחנן ור"ל. רי"א אמר לרועה שהוא עומד ומביט בצאנו. ר"ל אמר לנשיא שהוא מהלך וזקנים לפניו. על דעתיה דר"י אנו צריכים לכבודו. ועל דעתיה דר"ל הוא צריך לכבודנו:

פרשה לא

(א) ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר וגו'. א (יחזקאל ז) החמס קם למטה רשע. החמס קם אתמהא. ח"ו אינו קם ואם קם למטה רשע. לחיובו של רשע (שם) לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם. לא מינהון ולא מממונם ולא מן תמהתהון. למה לא נח בהם לא נח בהם. לא היה לשום בריה נחת רוח מהם. ולא היה להקב"ה נחת רוח מהם. לא נח בהם ב כההיא דא"ר אבא ב"כ כי נחמתי כי עשיתם ונח. אפילו נח שנשתייר מהם אינו כדי. אלא שמצא חן. ונח מצא חן. ולפי שהיו שטופים בזימה נימוחו מן העולם: (ב) ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני ג (איוב כד) בין שורתם יצהירו יקבי' דרכו ויצמאו. בין שורותם יצהירו שהיו עושים להם בדריות קטנות. יקבים דרכו ויצמאו אפילו יקבים דרכו ויצמאו. א"ר איבו למה יקבים דרכו ויצמאו לפי שהיתה מארה מצויה בעמלו של רשע. ולפי שהיו שטופים בזימה וגזל נימוחו מן העולם: (ג) ויאמר אלהים. ד (עמוס ה) שנאו בשער מוכיח ודובר תמים יתעבו. דהוה אמר להון רקים. אתם מניחין מי שקולו שובר ארזים ומשתחוי' לעין יבש ה ולפי שהיו שטופים בגזל נימוחו מן העולם שנא' ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא וגו': (ד) ר"א קץ כל בשר. כתיב ו (איוב לה) מרוב עשוקים יזעיקו ישועו מזרוע רבים. מרוב עשוקים יזעיקו. אלו הנעשקים. ישועו מזרוע רבים. אלו העושקים. אלו רבים על אלו ואלו רבים על אלו. אלו רבים על אלו בחימוס ממון: ואלו רבים על אלו בחימוס דברים. עד שנחתם גזר דינם. ולפי שהיו שטופים בגזל נימוחו מן העולם: (ה) קץ כל בשר בא לפני. ז הגיע זמנן להקצץ. הגיע זמנן לעשות בתה. הגיע קטיגוריא שלהן לפני. כ"כ למה. כי מלאה הארץ חמס מפניהם. איזה חמס ואיזה גזל. א"ר חנינא חמס שאינו שוה פרוטה. וגזל ששוה פרוטה. ח וכך היו אנשי המבול עושים. היה א' מהם מוציא קופתו מלאה תורמוסים. והיה זה בא ונוטל פחות משוה פרוטה. וזה בא ונוטל פחות משוה פרוטה. עד מקום שאינו יכול להוציאן ממנו בדין. ט א"ל הקב"ה אתם עשיתם שלא כשורה. אף אני אעשה עמכם שלא כשורה. הה"ד (איוב ד) הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה. בלא חכמת התורה. (שם) מבקר לערב יוכתו מבלי משים לנצח יאבדו. אין משים אלא דין. המד"א (שמות כא) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: (ו) ד"א כי מלאה הארץ חמס. י א"ר לוי חמס זה ע"ז. חמס זה ג"ע. חמס זה שפיכות דמים. חמס זה ע"ז שנא' כי מלאה הארץ חמס. חמס זה ג"ע שנא' (ירמיה נא) חמסי ושארי על בבל. חמס זה שפיכות דמים שנא' (יואל ד) מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי: חמס כמשמעו: (ז) הנני משחיתם את הארץ. יא ר' הונא ור' ירמיה בשם רב כהנא בר מלכיה. אפי' ג'

יד יוסף כא ילקוט ס"ז: כב תנחומא ס"ז ולקמן פ' ל"ו: כג ילקוט ס"ז. ולקמן פ' נ"ו: **פל"א** א ילקוט יחזקאל רמז שמ"ה. ותנחומא ס"ז. סנהדרין ק"ח: ב לעיל פ' כ"ח וס' כ"ט. סנהדרין ק"ח: ג ילקוט איוב: ד ילקוט עמוס: ה זוהר חדש כ"ז. זוהר ס"ז דף פ"ז. סנהדרין ק"ח: ו ילקוט איוב: ז ילקוט ס"ז: ח ירושלמי מציעא פ"ד. ילקוט איוב רמז תתנ"ח: ט לעיל פ' כ"ו: י ילקוט ס"ז: יא ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

אפרסמון. ה"ג עאכ"ו כך ומה אם: **כחו רע** וכו'. והיה צריך סעד וסייעתא דשמיא כמו שפי' רש"י בפ' זו: **ולמה** לדבר מה הוא דומה ה"ג בילקוט ורש"י: **מאספוטמיא** ומחברותיה. ומצאתי פירושו שם עיר בארם נהרים: **ומביט** בצאנו. להשגיח עליהם בהשגחה גמורה כך היה השגחת השם יתברך על האבות בשביל מעשיהם הטובים: **לכבודינו** שאין נשיא בלא זקנים והוא ק"ל: **לחיובא** להיות לו שבט מכה: **תמהתהון** פי' הערוך מן השממה שיגיע להם שמה ס"י תמה ע"ע תמה השני: **כי** עשיתים ונח. וי"ו העטוף קדרים: **אינו** כדי. להינצל: **בדריות** בילקוט גרס בריכות ובערוך ערך בדר גרס בדירות ופי' בו ג"כ בריכות שתחת הגפנים חופרין כעין בריכות כדי שיתקבצו שם המים: **קטנות** מצאתי דדייק יצהירו כמו יצעירו בחילוף אותיות אחה"ע: **אפילו** יקבים דרכו. פי' הפועלים שדרכו להם הענבים לא הניחום לאכול ממנו שגוזלים מהם כן פרשו התרגום ורש"י ולב"ג ור' איבו סבר שלא מפני זה יצמאו אלא שהיתה מארה מצויה במלאכתם: **אמר** להן. נח אמר כן לבני דורו קץ כל בשר בא וגו' גרסי': **בחימום** ממון. שהרי העושקים היו חומסין ממונם וכזה רשעתם רבה מהנעשקים: **בחימום** דברים. הנעשקים רשעתם רבה בזה שהיו מדברים תוהו כלפי מעלה לאמר כי יעשה אדם כדני הוא שהביטו בוגדים גוזלים לדיקים מהם: ה"ג קץ כל בשר בא לפני. ה"ג בילקוט להקצן הגיע זמנן ליעשות בוסר הגיע זמנן ליעשות בתה: **להקציץ** לשון קץ קדרים בוסר בשר קדרים וכן תמצא לק' פ' ל"ה: **בתה** לשון בא קדרים: **בתה** חורבה ושממה כדאת אמר ויסיתהו בתה ושוב דרש לפני שהגיע קטיגוריא שלהן לפני: **שלא** כשורה. לא כשורת דין של מעלה שמחלק מחסדו לכל אלא דין גמור אני נוהג בהם וע"ל פר' כ"ו: **בלא** חכמה. שלא הלכו בדרך חכמת התורה: **זה** ע"ג. דדייק מלת חמס חימוס דברים כדלעיל. או י"ל שדרשוהו כמו שדרשו במגילת איכה בפתיחה הוי מגיעי בית בבית שהעמידו דמות של ע"א על כל תלם ותלם וה"נ כתיב כי מלאה הארץ: **ושארי** ל' זנות כד"א אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה וכה"ג דרשו בפ' נערה שנתפתתה שארה כסותה ועונתה שארה זו עונה האמורה בתורה וכן הוא אומר איש איש אל כל שאר בשר ולא תקרבו וגו': ג' טפחים

עץ יוסף

הרע ההוא ולא למד ממעשיהם. והמ"ח ב' משלים א' לגלוחית שלא פרסמון פי' שמן אפרסמון המונח' בבית הקברות שאף שריח הקברות נודף ריח רע עכ"ז ריחה הטוב נודף. וזה ראיה שכחה חזק. ושמא תאמר שריח הרע פגם קצת את ריחה הטוב לזה הביא משל השני שאף שהיתה בשוק של זונות עכ"ז לא חטאה: (יא) **ר' יהודה ור"נ** הולכים לשיטתם בריש סי' ט': **משל למלך** כו' שהקטן שאין כחו יפה ילך לימין אביו שימינו תסעדנו והגדול שכחו יפה ילך לפניו שאינו צריך סיועו. וכן נח שלא היה כחו גדול בעבודת ה' היה צריך להתבודדות עם ה' פן יפתהו הטאים. וכ"ש שלא יוכל להוכיחם. אבל אברהם מתחזק בכל מקום ומוכיח הדור ולא ידע רע (יפ"ת): **משל לאוהב** כו' המשיל לנח למשתקע בטיט כי לא ידע ללכת בארח סלולה. והמלך הקריבו שילך עמו בדרכו הסלולה. וכן נח כי לא ידע דרכי ה' קראו שידבק בו: **ולמה אברהם דומה** כו' שהקב"ה רצה להתקרב אל העולם שכבר עברו שני האלפים של תהו. והיה החשך בעולם ואברהם בהכרתו הברורה בחכמת אלהות האיר לו האמת כשמש בצהרים. ואמר שהאיר דרך הלון שהיא אורה מעטה. מפני שאין המקום יכול לסבול האור הגדול והקדוש. ואמר לו הקב"ה כו' בא והאיר לפני בא"י. שהיא מעולם מוכנת להשגחה הנסיית. וכמ"ש ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה כו': **מאספוטמיא** ארם נהרים נקרא כן בלשון יוני. והיא מלה מורכבת מן מוסו שפי' תוך ופוטמיא פי' נהרות. והם פרת וחדקל שארם יושבת ביניהם: **הה"ד התהלכו אבותי** כו' מייתי להא לפרש התהלך לפני כדפי' התם התהלכו אבותי לפניו ר"י כדאית ליה ור"ל כדאית ליה (יפ"ת): **ומביט בצאנו** לראות ולהשגיח עליהם. כך היה השגחת השי"ת על האבות בשביל מעשיהם הטובים: **לנשיא** כו' כנשיא זה שהזקנים הולכים לפניו להודיע שהוא נשיא. כך האבות הודיעו ופרסמו אדנותו של השי"ת בעול': **אנו צריכין לכבודו** פי' להשגחתו: **לכבודנו** ר"ל שנהיה מפרסמים אדנותו:

פרשה לא (א) **קץ כל בשר** וגו' כי מלאה הארץ חמס: **החמס קם אתמהא** דקס"ד דקם הוא לשון תקומה. ועי"ז קמתמה כי אין הרשע מצליח בחמס אלא לפי שעה ולאחר זמן הוא וממונו אבד. ולכן אמר דודאי אינו קם. ואם הוא קם למטה רשע לחיובו של רשע: **לא מהם** ולא מהמונם ולא מהמהם. סיפא דקרא. ומפרש לא מינהון החמס קם. ואמר לא מהם ר"ל לא מנהון עצמם וזהו בין אדם למקום. ולא מהמונם ר"ל שיש אנשים רשעים שהם זכאים בין אדם לחברו. ויש בהם תועלת לקיום המדינה אף שאינם כשרים בעבודת ה'. לזה אמר ולא מהמונם זהו בין אדם לחברו. וכדמפרש ולא ממונם. שלא עשו חסד זה עם זה בממונם. ולא מהמהם ולא מן תמהתהון. פי' פרי ועלין. ע"ד נפלה המהמה דפ' אלו טרפות. וכלומר לאצאיהם וזרעיהם הנמשך מהם. והכוונה שהחמס קטרג לומר שחטאו בכלם לה' בין אדם למקום והיינו בגופם. ובין אדם לחברו היינו בממונם. ובמעשיהם שלא היה להם זרע כשר. ולכן ראוי לאבד כולם גופם וממונם וזרעם: **לא נה** בהם לא נח בהם. דורש לה בחילוף ה' בח' מלשון נחת. וכמ"ש לא היה לשום בריה נחת רוח מהם ולא היה להקב"ה נחת רוח מהם. כלומר שהיו רע לבריות ורע לשמים: **לא נח** בהם כההיא דאמר כו'. הוא ד"א ולא נה בהם לא נח מהם. דרמיז ביה על נח שגם הוא לא היה ראוי בהם. וכהא דאמר ר"א ב"כ נחמתי כי עשיתים ונח אפילו נח שנשתייר מהם אינו כדאי אלא שמצא חן. ומשום דקאמר החמס קם למטה רשע דמשמע שהחמס קם לקטרג עליו. ועי"ז נפרע ממנו גם על שאר עונות. לכך מסיק ואמר ולפי שהיו שטופים בזימה נמחו מן העולם. אבל על הגזל לא נתחייבו כליה אלא שע"י קטרוג הגזל נתקרב קיצם (מה"ק): (ב) **בין שורותם** יצהירו כו' עד ולפי שהיו שטופים בגזל ובזימה נמחו מן העולם. כתב היפ"ת שבס' כ"י לא גרס הכא אלא ולפי שהיו שטופים בגזל. ולא זימה. וכן נראה לי עיקר. וביאור מאמר זה בין שורתם שורת הגפנים של ענבים של אחרים דרכו יין ביקבים קטנים לשתות היין ההמוסים כפי נרכם לרוות צמאם. ואמר עוד אף אם יקבים גדולים דרכו משלהם עצמם אעפ"כ ויצמאו. לפי שהיתה מארה מצויה בעמלו של רשע. וזה היה סמוך למבול. אבל מקודם לכן מילא בתיהם כל טוב. עכ"פ ממילא שמעינן מהאי קרא שהיו שטופים הרבה בגזל (מה"ק): (ג) **שנאו** בשער מוכיח. לעיל מיניה כתיב הקורא למי הים וישפכם דהיינו מבול. דרים להאי קרא דשנאו בשער מוכיח ג"כ במבול ר"ל בנח שהוכיחם. והזכיר להם חטא דור המבול ושונן לומר שגם הם שחטאו כמותם יענשו (יפ"ת): **דהוה אמר להון** נח אמר כן לבני דורו: **מי שקולו** שובר ארזים כו'. מדכתיב שם המבליג שוד על עז דייק שהיה מוכיחם איך ימיהו ה' התקיף. ובזה אמר להם תוכחת מוסר נפלא על מה שמורדים בו יתברך להשתחוות לעץ יבש: **ולפי שהיו** שטופים בגזל כו'. דכתיב התם יען בושסכם על דל וגו' דמשמע שע"י הגזל נתמלא סאתם לקרב פורענותם כדלעיל: (ד) **מרוב עשוקים** כו' כי חמס הוא לשון צער ומריבה כמו חמסי עליך. וממילא גם באונאת דברים יפול לשון חימוס. ולכן אמר כי מלאה חמס שקאתם נכשלו בזה וקאתם נכשלו בזה. וכדי לבאר זה מייתי הא דכתיב מרוב עשוקים וגו': **אלו הנעשקים** שהעושקים יזעיקו את הנעשקים. שהם זועקים על דבר חמוס ממון אשר עשו להם: **אלו העושקים** שהם זועקים ג"כ על הנעשקים על דבר חמוס דברים אשר עשו להם אף מה שלא היה נוגע לענין הגזל והחמס. והיינו דקאמר אלו רבים על אלו וכו' כלומר אלו מריבים על אלו עבור חמוס ממון. ואלו מריבים על אלו מפני חמוס דברים (נזה"ק): **עד שנחתם ג**ז"ד כי אין העולם מתקיים אלא בשלום. והמחלוקת גורם חורבן העולם. ועל זה אמר ולפי שהיו שטופים בגזל כו' כי החמוס ממון גורם ג"כ חמוס דברים עד כי מלאה הארץ חמס ומריבה וכאמור: (ה) **הגיע זמנן** ליקציץ דרש קץ מלשון קיצה. וכן קוצים דהיינו בתה. ודריש הגיע קטיגוריא שלהם לפני. ומסיק כל כך למה כי מלאה הארץ חמס מפניהם שע"י חמס נתעורר הקטיגוריא עליהם לקרב פורענותם מיד: **חמס שאינו ש"פ** בכלל חמס גם פחות מש"פ אבל גזל אינו אלא ש"פ והכא דכתי' ותמלא הארץ חמס משמע פחות מש"פ: **וכך היו** אנשי דור המבול כו'. פי' בפרהסיא כהסכם כולם: **שא"י להוציא** ממנו בדין. שהקילה תורה לפי שנתן למחילה כדאי' בפד"מ: **עשיתם שלא כשורה** ממדת הדין היסרה לגמרי שלא יקח אחד מחבירו אפילו פחות מש"פ. לכן אף אני אעשה עמכם שלא כשורת מידתי שדרכי לרחם בדין. אבל אתכם לא אתן לרחמים כלל: **הלא נסע יתרם** בם. פי' שיאבד יתרון ממונם במותם (הרא"ב"ע): **בלא חכמת התורה** שדרך התורה להיות הכל בשיעור ומדה. אך עמכם יתנהג בלא שיעור ומדה רק בכליון חרוץ: (ו) **חמס זו עבו"ם** דכי מלאה הארץ חמס משמע שהגזירה היתה על הגזל ומדכתיב כי השחית כל בשר משמע עכו"ם וג"ע דמיקרי השחתה כדאי' בפרק ד' מיתות. לכן אמר דהחמס ד' אנשי משמע (יפ"ת): **חמס זה עבו"ם שנא'** (יחזקאל ח') כי מלאו את הארץ חמס. כצ"ל (יפ"ת) ושם מיירי בעכו"ם דכתיב קודם זה והמה משתחויתם קדמה לשמש וגו': **חמסי ושארי על בבל**. שארי הוא עריות שאר בשר. ופי' החמס שעשה לי בבל. ועריות שעשה לי בבלי. וכמ"ש נפיס כגיון ענו וגו' ומה שם חמס שיש בו שאר אף כאן חמס שיש בו שאר (יפ"ת): (ז) **אפילו ג' טפחים** כו'

ג' טפחים שהמחרישה שולטת בארץ נימוחו. משל לבן מלכים שהיה לו פדגוג. כ"ז שהיה סורח היה פדגוג שלו נרדה. ולבן מלכים שהיה לו מניקה כ"ז שהיה סורח היתה מניקתו נרדת. כך אמר הקב"ה הנני משחיתם את הארץ. הא אנא מחבל להון. ומחבל לארעא עמהון: (ח) עשה לך תיבת עצי גפר. יב א"ר אסי בד' מקומות נאמר בלשון הזה עשה לך. בג' נתפרש ובא' לא נתפרש. עשה לך תיבת וגו'. א"ר נתן תיבותא יג דאעין דקדרינון (יהושע ה) עשה לך חרבות צורים. נתפרש גלבין דטינורי. (במדבר י) עשה לך שתי חצוצרות כסף. נתפרש. (במדבר כא) עשה לך שרף. לא נתפרש. ר' יודן בשם ר' איסי אמר (משלי א) יד ישמע חכם ויוסף לקח זה משה. כיון שאמר לו הקב"ה למשה עשה לך שרף ולא פירש. אמר אם אני עושה של זהב אין הלשון הזה נופל על לשון זה. של כסף אין הלשון הזה נופל על לשון זה. אלא הרי אני עושה אותו של נחושת לשון נופל על לשון. שנאמר (במדבר כא) ויעש משה נחש נחשת. טו מכאן שניתנה תורה בלה"ק. ר' פנחס ור' חזקיה בשם ר' סימון כשם שניתנה תורה בלה"ק כך העולם נברא בלה"ק שמעת מימיך אומרים גיני גיניא אנתרופי אנתרופיא גברא גברתא אלא איש ואשה. למה שהלשון הזה נופל על הלשון הזה: (ט) קנים תעשה את התיבה. טז קילין ומדורין. א"ר יצחק מה הקן הזה מטהר את המצורע אף תיבתך מטהרתך: (י) וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר. יז הכא את אמר וכפרת אותה וגו' ולהלן את אמר (שמות ב) ותחמרה בחמר ובזפת. אלא להלן ע"י שהיו המים תשים ותחמרה בחמר ובזפת. יח בחמר מפני הריח. ובזפת מפני המים: (יא) וזה אשר תעשה אותה. יט א"ר יודן זה וזה עתיד אחד למוד באמתך. הה"ד (ד"ה ב ג) האורך אמות במדה הראשונה אמות ששים ורוחב אמות עשרים. ולמה הוא קורא אותה אמה תביקין. ר' הונא אמר שהיו מתביאות בה. ורבנן אמרין על שם תיבתו של נח. שלש מאות אמה אורך התיבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה. בר חטיא אמר (תהלים קיט) בפקודיך אשיחה (שם) בחוקותיך אשתעשע. לימדתך תורה ד"א. כ שאם יעשה אדם ספינה שתהא עומדת בלמין יעשה רחבה אחד מששה בארכה. וגבהה אחד מעשרה בארכה: (יב) צהר תעשה לתיבה. ר' הוניה ור' פנחס ר' חנין ור' הושעיא לא מפרשין. ר' אבא ב"כ ור' לוי מפרשין. כא ר"א ב"כ אמר חלון. ר' לוי אמר מרגלית. ר' פנחס משום ר' לוי אמר כל י"ב חדש שהיה נח בתיבה. לא היה צריך לא לאור החמה ביום. ולא לאור הלבנה בלילה. אלא מרגלית היתה לו והיה תולה אותה. ובשעה שהיא כהה היה יודע שהוא יום. ובשעה שהיתה מבהקת היה יודע שהוא לילה. א"ר הונא עריקין הוינן מן קומי גונדא בהדא בוטיטא דטבריא. והיה בידינו נרות. בשעה שהיו כהים היינו יודעים שהוא יום. ובשעה שהיו מבהיקים היינו יודעים שהוא לילה: (יג) ואל אמה תכלנה מלמעלה. ר' יהודה ור' נחמיה. כב ר"י אומר ש"ס קילין היו בה. עשר אמות על עשר אמות. ושתי פלטיות של ד' אמות. קילין מיכן וקילין מיכן. קילין מיכן וקילין מיכן. וב' אמות לצדדים. ר"נ אמר ט' מאות קילין היו בה. וקיל ו' אמות על ו' אמות. וג' פלטיות של ד' ד'. וקיל מיכן וקיל מיכן וב' אמות לצדדים. על דעתיה דר"י לא ניחא ועל דעתיה דר"נ לא ניחא. ר"י ור' נחמיה. ר"י אומר כאמתא מלמטה כך אמתא מלמעלה. ואל

אמה

יד יוסף יב ילקוט ס"ז. ירושלמי ר"ה פ"ג ילקוט יהושע: יג תרגום אונקלס ויונתן: יד ילקוט משלי רמז תתקכ"ט: טו לעיל פ' י"ח. ילקוט בראשית. סנהדרין כ"א: טז ילקוט ס"ז: יז ילקוט ס"ז: יח סוטה י"ב: יט ילקוט ס"ז: כ ילקוט תהלים רמז תתע"ו: כא ירושלמי פ"ג דפסחים. ילקוט ס"ז. סנהדרין ק"ח. יונתן בן עוזיאל פדר"א פ' כ"ג: כב ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

טפחים כו'. את הארץ פירושו עם הארץ: **פדגוג** אומן המגדל בני המלך: **נרדה** לשון רדוי ויסורין: פדגוג ומניקה המשל על האדמה שלקתה על עון דריה: **מחבל** משחית. תיבת גרסי': **דאעין דקדרינון**. פי' הערוך מין עץ הנקרא קדרינן: **גלבין דטינורי**. כך התרגום של חרבות צורים ופירש"י גלבין אזמל וכן הוא אומר תער הגלבים: טונרי. סלע קשה: **לא נתפרש** מאיזה יעשה הנחש: **שנתנה תורה כו'**. ודבר הסי"ת היה שרף דהיינו נחש ונופל עליו לשון נחשת דאם לא כן למה עשאו משה מנחשת: **גיני גינייא כו'**. עיין לעיל פ' י"ח: **קילין ומדורין**. חדרים ועיין לקמן: **הקן הזה**. קנים דרש מלשון קן צפור: ה"ג **בחמר** מפני הריח ובזפת מפני המים: **בחמר** מפני הריח. משמע כדי להגן מפני הריח הבא מן החוץ: **זה וזה**. היה יכול לכתוב זה וכתב וזה לרבויי אתא לעתיד כו': **קורא** אותה אמה גרסי': **תביקין** מתביאות. הערוך הביאו ולא פירשו ובשם הר"ן מצאתי בספר אות אמת פי' שאמה בית המקדש קורא תביקין על שם שהיו מתביאות פירוש שוות לאמה של נח והאריך בראיות: **ורבנן כו'**. דרשו תביקין לשון תיבת נח נוטריקון: **בלמין** בחוף הים: **לא מפרשין**. לא היו מחולקין מה היה זה הצוהר מרגלית המאירה לו: **לא הי' צריך** גרסי': **בשעה שהיא כהה**. כמו שאמרו חז"ל מרגלית בטיברא מאי אהני כל זה הוא בירושלמי ריש פ"ק דפסחים ומסיים שם למה יש היה אוכלת ביום היה אוכלת בלילה והכתיב זכר תעשה וגומר כמ"ד לא שמשו המזלות בשנת המבול: **ערוקין** כו'. בורחים היינו מפני חיל במערה זו של טבריה: **גונדא** חיל: **בוטיטא** פי' הערוך מערה: **ש"ס קילין**. ה"ג ברש"י ובערוך גרס ש"ל קילין ובמדור העליון היה מקצר עד שלא היה בה רק ג' שורות וראיתי כי טוב הוא לצייר פה לפי פי' הערוך ולגירסת רש"י: **והרי לפניך** הציור לדעת ר' יודא במדור התחתון. ובציור הזה היה ג"כ במדור האמצעי ובמדור העליון הרי סך כל הקילין ג' מאות וששים ולפי גירס' הערוך המדור העליון היה מקצר ועולה עד שלא היו בה כי אם שלש שורות של קילין סך הכל ג' מאות ושלשים קילין: **לא ניחא**. דכתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה דמשמע שהיתה התיבה מתקצרת מלמעלה עד רוחב אמה ח"ל הערוך והקשינו לר' יודא שהיה פותח שורה מן הפליטיים מהא דכתיב ואל אמה וגו' עכ"ל: **ר' יודן** ור' נחמיה כל חד וחד מתרץ לטעמיה כדמפ' ואזיל: **באמתא** מלמטה כו': **ואלאמה** תכלנה. פירושו שבאותו אמה שהיה

מודד

עץ יוסף

כו' ואת הארץ פי' עם הארץ: **פדגוג** אומן המגדל: **ירדה** לשון רידוי ויסורים: **ומחבל לארעא עמהון** וזהו הנני משחיתם עיקר ההשחתה בהם והארץ עמהם: **(ח) בג' נתפרש** עיקר הדרשה על מקומות שלא נתפרש שמאמר שבאיזה מקומות פירש א"כ אף במקומות שלא פירש בהכרח לומר שלא בא לסתום אלא לפרש וכמו שיתבאר: **דאעין דקדרינון** בלשון יוני ורומיי עץ שטים. וכן תרגום עצי גופר דאעין דקדרום (מוסף הערוך) והיפ"ת כתב דקדרינון שם מקום. והוא הכי אדרעא טורי קדרום והעצים הנמצאים במקום הזה נקרא גופר: **גלבין דטינרי** כך התרגום של חרבות צורים. ופי' גלבין אזמל. טינרי סלע קשה (מת"כ). והטעם שצוה בצורים משום שהיו בדרך מקום סכנה. וברזל אינו מרפא מהרה (יפ"ת): **שרף ולא נתפרש** ממה יעשה השרף: **זה משה** כלומר שזה יצדק בו: **על הלשון** בירושלמי ספ"ב דר"ה אמר משה עיקרו לא נחש הוא. כלומר אף השרף עיקר שם המין הכללי הוא נחש דשרפים תואר לנחשים: **בלה"ק** דכיון דשם נחשת נופל על לשון נחש ועשה כן ע"פ מה שאמר לו ה' עשה לך שרף ע"כ שדבר ה' למשה בלה"ק היה. כי אין נופל שם נחש על שם נחשת אלא בלה"ק: **העולם נברא בלה"ק** כלו' לשון האדם בתחלת הבריאה. ומדור הפלגה נמשכו יתר הלשונות כי שם בלל הקב"ה שפתם: **גיני אנתרופי גברא** כולם איש בלשונות מחולפות. ואין קורין בלשונות אלו הנקבה. גיניא. אנתרופי. גברתא. אבל בלה"ק נמצא שהזכר והנקבה נקובים בלשון אחד איש ואשה. למה שהלשון נופל על הלשון שאשה אשה נגזרה מלשון איש. מזה נראה שבלה"ק היה מדבר (יפ"ת): **(ט) קילין ומדורין** פשפשין וחדרים לכל בעלי חיי' שכל המדורות איקרו קנים כמו שהקן מדור לעוף. ומ"מ דריש מה הקן הזה מטהר כו' מדאפקיה בלשון קנים (יפ"ת): **מה הקן הזה** מטהר כדכתיב ב' צפרים חיות טהורות: **מטהר את המצורע** לא נקט זבה ויולדת. דאין טהרתן על חטא כשל מצורע דנגעים באים על עון. וטהרת נח נמי מחטא היה: **תיבתך מטהרתך** מאיזה עון שהיה בידו דאין צדיק בארץ וגו' וכ"ש למ"ד שהיה מקטני אמנה. וטהרתו בתיבה היינו בעמלו שטרח במעשיה ובפרנסת הכ"ח בה י"ב חדש והיותו אסור וחבוש בה י"ב חדש (יפ"ת): **(י) וכפרת אותה** וגו' מבית ומחוץ בכופר. וכופר היינו זפת דזפתה לתיבה בזפת מבית ומחוץ והתם לא זיפתה אלא מצד אחד ומצד אחד בחמר: **ע"י שהיו המים** תשים. כלו' רפים שלא היו רק מי היאור היה די בזפת מצד אחד לעכב המים. והמרה מבפנים שלא יריח ריח זפת וחפתה מבחוץ לעכב המים. אבל נח הוכרח לזפותה מבית ומחוץ לחוזק המים ואע"פ שהיה ריח זפת (יפ"ת): **(יא) זה וזה** שהיה יכול לכתוב זה וכתב וזה וי"ו יתירא לרבויי שעתיד אחר למוד במדה זו הה"ד האורך אמות במדה הראשונה אמות ס' ורוחב אמות כ' כנ"ל ולא מפרש מאי היא. אלא דהיינו מדת התיבה שהיא מדה הראשונה של האמות הנזכר בתורה. ולפי שאמה מדתה משונה פעמים בת ו' טפחים ופעמים בת ה' ופעמים בת ו' ואצבע. לכן אמר כמדת אמת נח (יפ"ת): **ולמה הוא** קורא אותה אמה תביקין. בערוך הגירסא ולמה היא תביקין. ופירש המוסף ולמה אמר הראשונה. ותירץ היא תביקין כלומר אמות של בנין בית שלישי תהיה באמות תיבת נח. ותביקין פירושו דבר של תיבה עכ"ל. ולפי גירסת הספר תביקין הוא נוטריקון תיבת קינין נח. וקאמר שהיו מתביאות בה פי' משוויות. שמשוה אמות בית המקדש לאמות הראשונות. ולפי גירסתנו למה הוא קורא אותה אמה תביקין. כל המאמר קושיא היא. שהיו קורין לאמה שמדדו בה הבית תביקין (רש"י). ומתרץ רב הונא על שהיתה מובאת כנ"ל ומובאת פירוש בינונית כדתנן בפ"ז דנגעים כעדשה מובאת פי' בינונית. ועל שם כך נקרא תביקין לפי שהיא בינונית שהיתה מששה טפחים: **למדתך תורה** כו' כלומר שלכן נכתבה מדה זו ללמד דרך ארץ (יפ"ת): **בפקודך אשיחה** שאשיחה במילי דעלמא ע"י תורה ואשתעשע במילי דעלמא ע"י דברי תורה. והיינו דרך ארץ: **בלמין** בחוף הים: **אחד מששה בארכה** כמו בתיבה שהאורך ג' מאות אמה והרוחב חמשים אמה אחד מששה בארכה. והגובה שלשים אמה אחד מעשרה בארכה: **(יב) לא מפרשים** מלשון הפרשה וחילוק שאלו החכמים לא הפרישו דעותיהם ולא חילקו. רק ר"א ור"ל מחלקין: **חלון** וצהר מלשון צהרים על האור. או שהגדי"י מתחלף בז' מלשון זהר והיינו על החלון שמביא אורה לבית: **מרגליות** היא אבן טוב המאיר כמ"ד שלא שמשו המזלות כל י"ב חדש של המבול. או ס"ל שלא היה צדיק גמור ולא היה ראוי לראות. דרך החלון במפלתן: **לא היה** צריך לא לאור החמה. להכיר שהוא יום. וללבנה להכיר שהוא לילה. ואיידי דנקט אור חמה ביום נקט לבנה בלילה (יפ"ת): **ובשעה שהוא שוקע** כי אור החמה גדול מכל אור על כן כל מאורות כהים בעוד אור החמה בעולם וסובר שלא שבתו המאורות במבול: **היה יודע שהוא יום** שהוצרך להבחין בין יום ובין לילה לדעת לפרנס הבעלי חי שיש שאוכל בב' שעות ביום ויש בב' שעות בלילה כדאי' בירושלמי פ"ק דפסחים ובתנחומא (יפ"ת): **עריקין** כו' רצים ובורחים היינו מפני חיל במערה: **גונדא** חיל: **בוטיטה** מערה (ערוך): **(יג) ש"ס קילין היו בה כו'**. קילין פירש במוסף הערוך בל"ר שם כללי להדר קטן ובפרט מיוחד החדר לדבר מאכל ומשתה. וכתב היפ"ת שהעיקר כפי גירסת הערוך. והכי גרסינן ר' יהודה אומר שלש מאות ושלשים קילין היו בה. הקיל עשר אמות על עשר אמות וכו'. ר' נחמיה אומר תשעה מאות קילין היו בה וקיל שש אמות על שש אמות וכו'. על דעתיה דר"י ניחא. על דעתיה דר"נ לא ניחא. א"ר נחמיה כאמתא מלמטה כך אמתא מלמעלה ר"י אמר כמין קומרטין היתה והיה משקיף בה ועולה כו' עד שהעמידה על אמתא שנא' ואל אמה תכלנה וגו'. וכן מוגה בספר ישן. ובזה יבא הכל על נכון. והוא דר"י ור"נ פליגי בתרתי. חדא דר"י ס"ל קיל היה עשר על עשר. ור"נ ס"ל שכל קיל היה שש על שש. ותו דר"י ס"ל שבמדור העליון היה מקצר ועולה עד שלא היה בה כי אם ג' שורות של קילין וממילא לפי חשבונו סך הכל הוא ש"ל קילין. ורבי נחמיה ס"ל שגם במדור העליון היה שוה לתחתון והיה לפי חשבונו תשע מאות קילין והא קאמר ע"ד דר"י ניחא משום דכתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה. אבל לר"נ דאמר שהמדור העליון היה שוה לתחתון מאי ואל אמה תכלנה מלמעלה. ומשני דר"נ אמר כאמתא מלמטה כך אמתא מלמעלה. כלומר הא דכתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה הכי פירושו באותה אמה שהיה משער ומודד למטה בה עצמה היה מודד ומשער גם למעלה שהיו כל המדורים שוים במדה. ור"י אמר כמין קומרופין היתה והיה מקיף בה ועולה וכו' כלו' מדור העליון היה משופע ועולה כמין כיפה עד שלמעלה היה רחבו אמה. ולא התחיל השפוע אלא במדור השלישי מלמעלה כדרך הבנינים (מה"ק): **ועתה** אבאר לך בשם הערוך פירוש הדברים שרבי יהודה ס"ל שרוחב התיבה שהיתה חמשים אמה ד' קילין היו בה ברוחב. והן מ' אמות. ב' קילין שהיו באמצע אחורי הקילין היו מדובקים. ולפניהם היו ב' פלטיות אחת מכאן ואחת מכאן כל אחת רחבה ד' אמות. ומצד אחד של פלטיא קיל אחד. וכן קיל אחד מצד פלטיא האחרת. ועלו בין הקילין לפלטיות מ"ח אמות. וב' אמות לצדדים עולין נ' אמה. פירנסתה רוחב התיבה. אורך התיבה ש' אמות תעלה שורה אחת של שלש מאות אמה שלשים קילין. שהרצועה של קיטונות באורך התיבה מראשה לסופה זו בצד זו ואין ביניהם הפרש כלום. וכבר פירשנו ד' קילין היו ברחבה וכל שורה היתה שלשים קילין וד' פעמים שלשים יעלו מאה ועשרים קילין תחתיים. וק"ך קילין השניים יעלו ר"מ. שלישים העליונים לא היו אלא שלש שורות שהיה מיצר ועולה ולא היה רוחב התיבה אלא מ' אמות. ושלשה שורות עולין תשעים. ור"מ. הגה ש' מאות ושלשים קילין לדברי ר"י ר"נ אומר תת"ק קילין היו בה. קיל ו' אמות על ו' אמות. ושש פלטיות של ארבע ארבע. קיל מכאן וקיל מכאן ושתי אמות לצדדין. פי' רוחב התיבה נ' אמות. ושש שורות של קילין היו שם וכל קיל שש אמות ועולין ל"ו אמות. וג' פלטיות של ד' ד'. וב' אמות לצדדים. עולין חמשים. וכיצד נעשין אלו ששה קילין ברוחב התיבה. ד' חדרים באמצע התיבה. שנים לצד דבוקים מאחוריהם ושנים לצד דבוקים מאחוריהם. וביניהם פלטיא של ד' אמות וחדר מכאן מצד הב' וביניהם פלטיא של ד' אמות. וחדר מצד ב' האחרון וביניהם ד' אמות רוחב הפלטיא. וב' אמות מצידי קילין היחידים. פירנסתה רוחב התיבה. אורך

התיבה

והנה אציגה לפניך הציור לדעת רבי יהודה

אורך התיבה שלש מאות אמה :

מהלך זה היה רחב אמה :

שורה זו רחבה עשר אמות . ובה ל' קילין כל אחת ואחת עשר אמות ארכה ועשר אמות רחבה :

פלטיא זו רחבה ארבע אמות . וממנה היו הולכין אל תוך הקילין שמן שני צדדיה :

שורה זו רחבה עשר אמות . ובה שלשים קילין כנ"ל :

שורה זו רחבה עשר אמות . ובה שלשים קילין כנ"ל :

פלטיא זו רחבה ארבע אמות . וממנה היו הולכין אל תוך הקילין שמן שני צדדיה :

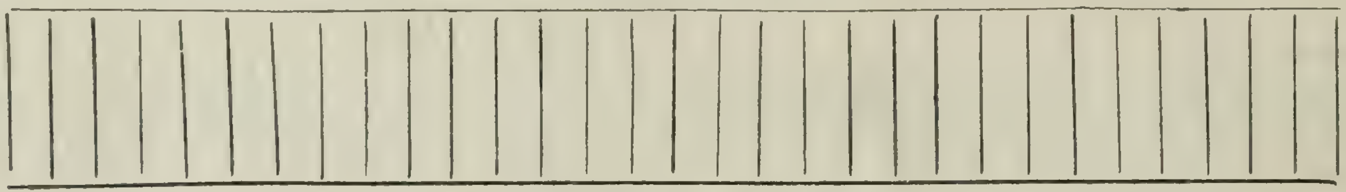

שורה זו רחבה עשר אמות . ובה שלשים קילין כנ"ל :

מהלך זה היה רחב אמה :

כן היה במדור התחתון . וכציור הזה היה במדור האמצעי ובמדור העליון . הרי סך כל הקילין ג' מאות וששים . ולפי גירסת הערוך המדור העליון היה מקצר ועולה עד שלא היו בו רק שלשה שורות של קילין הרי סך הכל שלש מאות ושלשים קילין :

רוחב התיבה נ' אמה

והרי לפניך הציור על דעת רבי נחמיה

אורך התיבה שלש מאות אמה :

מהלך זה היה רחב אמה :

שורה זו רחבה ששה אמות . ובה חמשים קילין כל אחת ואחת שש אמות ארכה ושש אמות רחבה :

פלטיא זו רחבה ארבע אמות . וממנה היו הולכין אל הקילין שמן שני צדדיה :

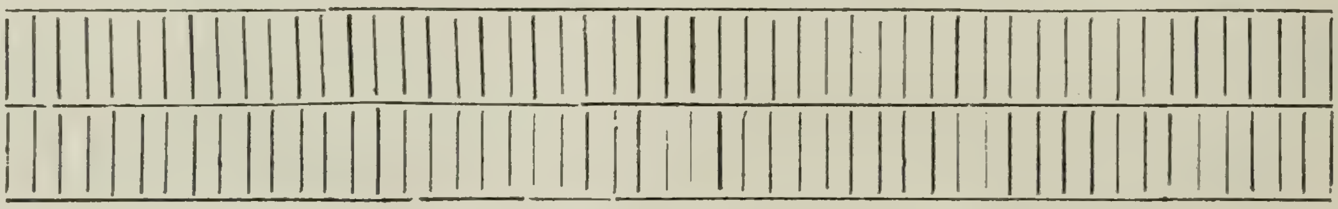

שורה זו רחבה שש אמות . ובה חמשים קילין כנ"ל :

שורה זו רחבה שש אמות . ובה חמשים קילין כנ"ל :

פלטיא זו רחבה ארבע אמות . וממנה היו הולכין אל הקילין שמן שני צדדיה :

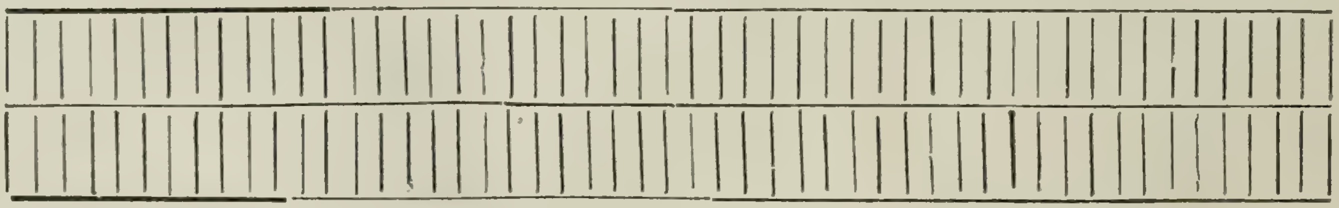

שורה זו רחבה שש אמות . ובה חמשים קילין כנ"ל :

שורה זו רחבה שש אמות . ובה חמשים קילין כנ"ל :

פלטיא זו רחבה ארבע אמות . וממנה היו הולכין אל הקילין שמן שני צדדיה :

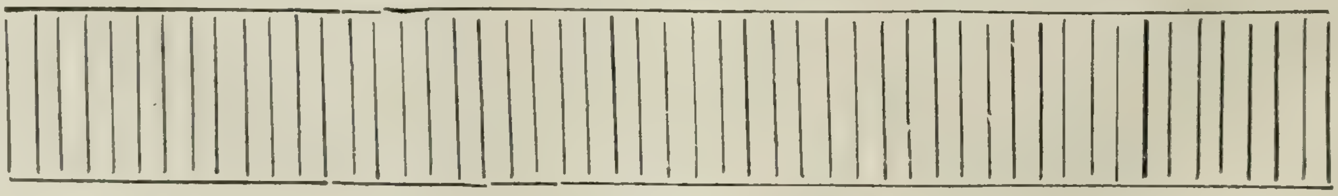

שורה זו רחבה שש אמות . ובה חמשים קילין כנ"ל :

מהלך זה היה רחב אמה :

כן היה במדור התחתון . וכציור היה ג"כ במדור האמצעי . וכן היה במדור העליון .
הרי סך כל הקילין תשע מאות :

אמה תכלנה מלמעלה. ר"נ אמר כמין קומרוטין היתה והיה משקיף בה ועולה. ומשקיף בה ועולה. עד שהעמידה על אמתה. שנא' ואל אמה וגו': (יד) ופתח התיבה בצדה תשים. כג א"ר יצחק לימדתך תורה ד"א. שאם עושה אדם טרקלין עשר על עשר יהא עושה פתחו מן הצד. כד תחתיים שניים ושלשים תעשה. תחתיים לזבלים. שניים לו ולבניו ולטהורים. והעליונים לטמאים. ויש מהליפים. תחתיים לטמאים. שניים לו ולבניו ולטהורים. והעליונים לזבלים. כיצד היה עושה. אלא כמין קטרקטין היה לו והיה פוססן מן הצד. תעשה. אף היא היתה מסייעת את עצמה: (טו) ואני הנני. הנני מסכים לדברי מלאכים כה שהיו אומרים (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו. את המבול מים. מים היו וכיון שהיו יורדין היו נעשים מבול. לשחת כל בשר כל אשר בארץ יגוע. יצמוק: (טז) והקמותי את בריתי אתך. כה ברית אתה צריך מפני הפירות שאתה כונס שלא ירקבו ושלא יתעפשו ושלא ישתנו. ברית אתה צריך הגבורים היה אחד מהם נותן רגלו על התהום וסותמו. נותן ידו על החלון וסותמה. היה בא ליכנס לתיבה והיו רגליו מתערכלות. הה"ד (איוב כו) הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם. ארי היה בא ליכנס לתיבה והיו שיניו קהות. הה"ד (שם ד) שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו. א"ר חייא בר אבא נגר היית ואילולא בריתי שהיתה אתך לא היית יכול ליכנס לתיבה. הה"ד והקימותי את בריתי אתך. אימתי לכשתכנס אל התיבה: (יז) אתה ובניך. כו ר' יהודה בר סימון ור' חנין בשם רב שמואל בר ר' יצחק אמר

נח כשנכנס לתיבה נאסר לו פריה ורביה. הה"ד ובאת אל התיבה אתה ובניך לעצמך. ואשתך ונשי בניך לעצמן. כיון שיצא התיר לו. הה"ד צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך. א"ר אבין כתיב (איוב ל) בחסר ובכפן גלמוד. אם כז ראית חסרון בא לעולם וכפן בא לעולם. גלמוד הוי רואה את אשתך כאילו היא גלמודה. שכן בכרכי הים כח קורין לנדה גלמודה. א"ר מונא כתיב (בראשית מא) וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב: (יח) ומכל החי מכל בשר שנים מכל וגו'. כט א"ר הושעיא אפי' רוחות נכנסו עם נח אל התיבה. שנא' מכל החי. מאותן שנבראו להם נפשות ולא נבראו להם גופים. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר ל ראם לא נכנס עמו אבל גוריו נכנסו. ר"נ אומר לא הוא ולא גוריו. אלא קשרו נח בתיבה. והיה מתלים תלמיות כמן טבריה לסועיתא הה"ד (איוב לט) התקשר ראם בתלם עבותו אם ישדד עמקים אחריך. בימי ר"ח בר אבא עלה גורא אחד לא"י. ולא הניח אילן עד שעקרו. ועשו תענית והתפלל ר' חייא. וגעת אמו מן המדבר וירד לקולה: זכר ונקבה יהיו. אם ראית זכר רץ אחר נקבה קבלם. נקבה רצה אחר זכר אל תקבלה: (יט) ואתה קח לך וגו'. לא ר' אבא ב"כ אמר הכנים עמו דבילה. תני משום ר' נחמיה רוב מכנסו דבילה. ר' אבא ב"כ אמר הכנים עמו זמורות לפילים. חצובות לצבאים. זכוכית לנעמיות. ר' לוי אמר הכנים עמו זמורות לנטיעות. יחורים לתאנים. גרופית לזיתים. על דעתיה דר' אבא ב"כ. והיה לך ולהם. דבר שהוא לך ולהם. ועל דעתיה דר' לוי והיה לך ולהם. לב אתה

עיקר

יד יוסף כג ילקוט ס"ז: כד עיין פדר"א פ' כ"ג. סנהדרין ק"ח: כה ילקוט ס"ז: כו ילקוט איוב וס"ז. ירושלמי פ"ק דתענית. לקמן פ' ל"ד. תנחומא ס"ז. פדר"א פ' כ"ג. סנהדרין ק"ח: כז תענית י"א. זוהר ויחי ר"ד: כח ר"ה כ"ו: כט ילקוט ס"ז: ל ילקוט איוב רמז תתקכ"ז. זבחים קי"ג: לא ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: לב עיין תוס' ע"א ד"ה והשתא:

מתנות כהונה

מודד ומשער מלמטה בה אמה היה מודד ומשער גם למעלה: קמרוטין פירש"י והערוך קפוע שפוע ועגול ופירושו שמדור העליון היה משופע ועולה כמין כיפה עד שלמעלה היה רחבו אמה. ובילקוט גרס על דעתיה דר' יהודה ניחא ועל דעתיה דר' נחמיה לא ניחא: רבי יודא אומר כאמתא כו' ולפי גירסא זו אינו חוזר למעלה וקאי אדלמטה שלדברי ר"י יתיישב היטב ואל אמה וגומר שלמעלה תקרת התיבה של מדור העליון היתה רחבה כמו תחתיתו של המדור. ולדברי ר' נחמיה דמפרש שהיתה קמרוטין צריך לפרש שהגג היה משופע ומתקצר עד שהיה רחב אמה ורש"י ז"ל גרס להיפוך ע"ד דר"י לא ניחא וע"ד דרבי נחמיה ניחא ופירש דמשמעות ואל אמה תכלנה נוטה יותר לפי' דר' נחמיה מדר' יודא: משקיף לשון שיפוע כדאמר שקופים אטומות אצל הלונות ב"ה וכן פרש"י: מן הצד · פירש"י בקרן זווית שאם יעשה הפתח באמצע יהזיק יותר מאויר הבית שבפנים עכ"ל אבל אם למטה משיעור זה אין התועלת בקרן זווית יותר משאם היה באמצע: קטרקטון הוא מגריפה או מרה שבו היה גורף הזבל לצדדין: פוססן פרש"י נמלמן ומאספן מן הצד ובילקוט איתא גי' אחרת: אף היא כו'. תעשה מיותר שהרי בתחילת הענין כתיב עשה לך לפיכך דרש התי"ו כינוי לנקיבה נסתרת: מסייעת כו'. כלומר נעשה מאיליה ועולה ומגלחת בידו. דבר דיבור על אופניו וכמו שדרשו אצל מלאכת המשכן ומקדש ומנורה: הנני מסכים. מלת הנני משמעותיה בכל מקום הריני מוכן ומזומן למלאות דבריך וכן פירש"י בכל מקום אבן כאן פירש"י דדייק וי"ו של ואני: היו נעשים מבול. משהיתים ומחבלים ומכלים העולם: יצמוק לשון מצטמק ויפה לו בפרק כירה וללמדנו בא שמלת יגוע אין פירושו כמו ויגוע ויאסף אל עמיו שהיא מיתת נשיקה ולא נאמרה אלא אצל הצדיקים: ושלא ישתנו. צורות הפירות: הגבורים הענקים: על החלון. ארובות השמים שנפתחו להוריד גשמים וסותמו ולא היה מזיק אותם וכשבאו ליכנס לתיבה היו רגליהם נכוות וזה היתה אות הברית שהוא המים לא היה מזיק אותם וכדלקמן: מתערכלות נכוית: יחוללו נפלו חללים ורש"י פירש לשון חיל ורעדה:

שיניו קיהות. כלומר שנפל לבו וגבורתו ולא היה יכול ליכנס לתיבה ובאריות בעלמא משתעי ולא משתעי באותו אריה שהכניסו נח לתיבה וכן פירש"י: נגר היית. פי' כך אמר הקב"ה לנח אתה בעצמך היית הנגר והאומן בבנין התיבה ואילולי בריתי לא היה מועיל לך כלומר מפני הום המים ואומת הבריות: אימתי כו'. סיפיה דקרא קדייק ובאת אל התיבה כלומר בשעה שתבא אל תוך התיבה תצטרך לקיים בריתי שלא יזיק אתכם חום המים ואימת הבריות: חסרון בא לעולם דבר וכפן רעב בלשון ארמית ומצאתי ברקנטי הטעם כיון שהקב"ה מתעסק בחורבן העולם לא יתעסק האדם בייסוד: גלמודה פי' הערוך נוטריקון גלמוד דא מבעלה פי' מעותקת ונדחת מבעלה: בטרם תבא כו'. לומר שאלו בשנות הרעב לא היו ראוין להוליד מפני שנאסר בתשמיש: נפשות נפש רוח חיות: ולא נברא להם כו'. כדלעיל בפ' בראשית שבע"ש בין השמשות נבראו ולא הספיקו ליבראות בגופן: ראם לא נכנס. מפני גובה קומתו וגודלו כדאיתא בב"ב ובפ' דם הטאת: גוריו בני ראם הקטנים: אלא קשרו כו'. אע"פ שמי המבול היו רותחין הא אמרינן בפרק פרת הטאת שסביבות התיבה נתקררו המים: מתלם תלמיות. לשון תלמי מהריסה: כמין טבירא לסוסיתא. פי' כל כך היו התלמים גדולים כמו ממקום טבריא למקום סוסיתא: וגעת אמו. אמו של אותו ראם נעקה ממדבר וירד הראם אל המדבר אחר הברת קולה: אל תקבלהו. שהוא עזות והשחתה דרך ודרים זכר ונקבה זכר אחר נקבה: רוב מכניסו. רוב מה שהכניס היה דבילה והטעם כדלקמן שהיה ראוי לו ולהם ונראה דר' נחמיה שב לפרש דברי רבי אבא ולא פליג עליה: זמורות של גפן. להאכילם לפילים וכן חצובות להאכיל לצבאים וכן כולם. חצובות מין עשב כדאמרינן בפרק אין צדין חצובה מקטע רגליהון דרשיעיא והוא מאכל צבאים כדאיתא בפרק מפנין: זמורות לנטיעות. לכשיצא מן התיבה ויטע מהם כרמים וכן יחורים לנטיעות תאנים וכו': יחורים הענפים מן התאנים נקראו יחורים ומן הזתים גרופים ומן הגפנים זמורות: שהוא לך ולהם כו'. וכל אלו משמש ר"א בר כהנא ראוים לו ולהם: אתה עיקר.

שלא

עץ יוסף

התיבה ש' אמות וכל קיל שש אמות ששה פעמים חמשים עולין ג' מאות כמלאת השורה של קילין חמשים קילין זה בצד זה מדובקים ואין ביניהם הפרש והיו שש שורות בתיבה כל אחת חמשים עולין שלש מאות. וכן שניים וכן שלישים עולין תת"ק עכ"ל. אבל קשה למ"ד בסמוך סי' י"ד תחתיים לזבלים למה לי קינים ומדורים למטה. וכן בהיפך למ"ד זבלים מלמעלה אין צריך קינים ומדורים למעלה. ושמא יש לומר דלאו דוקא קינים ומדורים ממש קאמר בכולהו. אלא הכי קאמר שהיה שיעור מספיק לעשות מהם קינים ומדורים בשיעור הנזכר לכל הד כדאית ליה (נזה"ק): קמרוטין פרש"י והערוך שפוע ועגול כמין כיפה: משקיף לשון שפוע: (יד) טרקלין אבל ספינה לא מצי מימר. דמשפט פתחיהן מלמעלה (יפ"ת): עשר על עשר דפחות מעשרה על עשרה לא חשיב טרקלין ואין להקפיד עליו (יפ"ת): מן הצד דנוי הטרקלין שלא יהיה הכותל פגום באמצעו (יפ"ת). ורש"י ז"ל פי' שהפתח באמצע יהזיק יותר מאויר הבית שבפנים: תחתיים לזבלים בפרק הלק גרס עליונים לאדם. אמצעיים לבהמה וחיה. תחתונים לזבל ע"כ. ועיין נזה"ק: כיצד היה עושה היינו מהליפין בעי היאך ישים הזבלים בעליונים שלא יפלו על השניים דרך הארובה שהעלם. ומשני שמן הצד דהיינו אצל דופן התיבה או בקרן זוית עשה כמין קטרקטין והוא מחיצת קרשים בהקף פי הארובה והיה פתוח מצד אחד כבית שער. ומשם היה מעלה הזבלים ודוחה אותם כלפי פני אחורי המחיצה. וע"י שלא היתה הארובה באמצע היתה המחיצה מעכבת שלא יפולו (יפ"ת). ומעמיה של המד"א עליונים לזבלים ולא בתחתון. שלא יעלה הריח רע: פוססן בל"ד פועל החופר (מוסף הערוך): תעשה אף היא כו' דייק מדה"ל למימר תעשיה ביו"ד וכתיב חסר קרי ביה תעשה בניר"י שנעשית מעצמה כדדרש בתנחומא גבי מנורה דכתיב בה תעשה את המנורה (יפ"ת): היתה מסייעת א"ע דלך גם. כי נח לבדו לא יוכל לכוין כל המלאכה: (טו) הנני מסכים יתורא דאני דריש שר"ל גם אני מסכים עם אותן המלאכים הראשונים שהיו אומרים מה אנוש (רא"מ): מים היו משום דאי אפשר לפרש המבול מים. המבול של מים. שלא תבא ה"א הידיעה במלה הסמוכה. לכן פי' המבול אחר שכבר היה מים: יצמוק ביהוס כהו וינום ליהו מלשון שדים צומקים. וללמדנו בא שמלת יגוע אין פירושו כמו ויגוע ויאסף אל עמיו שלא נאמרה אלא אצל הצדיקים: (טז) מפני הפירות שהברית בכ"מ הבטחה על מה שאין בידו לעשות. לכן אמר שהבטחה היה על הפירות שלא ירקבו ולא עוד אלא שלא יתעפשו. ולא עוד אלא שלא יכמושו כנמחים שטינו (יפ"ת): אחד מהם נותן כו' שהיו כל כך גבורים שאחד נותן רגלו על התהום וסותמו וידו על החלון מלמעלה בחלוני רקיע שנבקעו לירידת מי המבול וסותמה. ועל כל זה כשהיו באים ליכנס לתיבה להשהיתה רגליו מתערטלות פי' מתבטלות (יפ"ת). ורש"י פי' נכוות מחמימות המים. והמעריך פי' משתמטות ומחליקות: יחוללו מתחת מים ושוכניהם. הם גבורי דור המבול כדלעיל פ' כ"ז. ואחזתם חיל מתחת מים שהתגברו המים מתחת לדחות רגליהם מן התהומות: הה"ד שאגת אריה לעיל מיניה כתיב זכר נא מי הוא נקי אבד. דנח שהיה נקי נמלט ודורו נאבדו והאריות שהיו שואגים על נח נתקהו שיניהם ואפשר הכוונה על רשעי הדור: שיניו קהות כלומר שנפל לבו וגבורתו: נגר היית אל תחשוב אחר

שבניתי לך תיבה אם תכנס לתוכה תנצל בטבע. שאיך אלא אומן לבנות אך ליכנס לתוכה אילולא בריתי שהיתה אתך לא היית יכול ליכנס לתיבה כפי הטבע. שהיו בני הדור משברים את התיבה כרגע באפס: לכשתכנס אל התיבה שהולך לברית בכניסתו לתיבה שאלמלא הברית לא היה יכול ליכנס לתיבה (נזה"ק): (יז) נאסר לו כו' כדאיתא בתנחומא סדר זו שלא יהא הקב"ה עוסק בחורבן עולם והוא בונה ועוד מפני שהעולם שרוי בצער. ובפרט צער המיתה. ולכן אף שבני נח היו אסורים בזה מ"מ היו אסורים (יפ"ת): צא מן התיבה אתה ואשתך לקמן פל"ד סי' ד' וריש פל"ה ע"ש: אם ראית חוסר כגרות חרב ודבר או הסרון כיס שהוא המעות שזה קשה מרעב כדאיתא בפרק הספינה. וכן בכפן דהיינו רעב ראוי להצטער ולהיות גלמוד: בא לעולם שאפילו לא יהיה כך יש להצטער עם הרבים: כאילו היא גלמודה כלו' נהוג עם אשתך כאילו היא בנדות. ובמס' ר"ה דף כ"ו אמרו נוטריקון גמולה דא מבעלה: בטרם תבוא שנת הרעב כלומר אבל אח"כ לא שמש: (יח) אפי' רוחות מכל החי לרבות רוחות ושדים שאין להם בשר אלא החיות לבד שבאו ג"כ לתיבה שגם הם מתים כבני אדם כדאי' בפ"ב דחגיגה: ולא נברא להם גופים כלומר שגופם אינם ניכר לחוש: ראם לא נכנס שהוא גדול ולא תכילנו כל התיבה. אבל גוריו דקטנים הם נכנסו: לא הוא ולא גוריו שגם הם לא תכילם התיבה. וכמבואר בזבחים פרק פרת חטאת: אלא קשרו בתיבה כדי שיהיה שט והולך על פני המים עם התיבה ולא יכסוהו המים במגולה. ועוד כדי שיושיט לו נח מזונו בעתו (יפ"ת): והיה מתלים תלמיות שע"י שהיה מתנועע עם התיבה על כרחו. היה תלמים תלמים בארץ מרוב כחו. ואמר כמן טבריא לסוסיא. כי טבריא יושבת בעמק וסוסיא רחוקה מטבריא מיל והוא עמק גדול: התקשר ראם בתלם כו' התקשור אהה בכחך ראם כמו שקשרו נח במצות ה' אם ישדד עמקים אחריך כמו ששדד עמקים אחרי נח: וגעת אמו אמו של אותו ראם נעקה ממדבר וידם הראם אל המדבר: אל תקבלה שהוא עזות והשחתת דרך ודרש זכר ונקבה זכר אחר נקבה: (יט) רוב מכנסו דבילה. בא לפרש דברי ר' אב"כ שרוב מכניסו דבילה לפי שהוא מאכל אדם ומאכל רוב הב"ח: רוב מכניסו דבילה. ר"ל אמר הכנים עמו זמורים לפילים הצובות לצבאים זכוכית לנעמיות. ראב"כ אמר הכנים עמו זמורות לנטיעות. כצ"ל וכן הוא לקמן פ' ל"ז סי' ד'. ור"ל שרבי לוי פליג ואמר הכנים כו' כלו' שהכנים מזון מיוחד לכל מין ואפילו לפילין ולצבאים ונעמיות דלא שכיחי בישוב לכל אחד הצריך לו. והיינו דכתיב מכל מאכל אשר יאכל: זמורות לפילים זמורות של גפן להאכילם לפילים. וכן הצובות להאכיל לצבאים. וכן כולם. הצובות מין עשבים שנקרא אדרא ובו תוחם יהושע ארץ ישראל: זמורות לנטיעות כו' למר כל מאכל דקרא דוקא לצורך זרעים. ולמר לצורך מאכל בתיבה נמי (יפ"ת): לנטיעות לכשיצא מן התיבה יטע מהם כרמים וכן יחורים הם הענפים מן התאנים ליטע מהם תאנים. וכן גרופית הם הענפים מן הזיתים לנטוע מהם זיתים: דבר שהוא לך ולהם דהיינו דבילה שהוא מין אחד שהוא מאכל לו ולהם. ועל דעתיה דר' לוי שלכל אחד מין מיוחד פי' לך ולהם אתה עיקר כו' שמתחלה תשתדל בכנוס מאכלך. ואח"כ מאכל

הב"ח

עיקר והם טפלים לך. ואספת אליך. אין אדם כונס דבר שאינו צריך לו. ויעש נח ככל אשר צוה אותו אלהים כן עשה. זה שיכון לעשיית התיבה:

פרשה לב

(א) ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה.

א כתיב (תהלים ה) תאבד דוברי כזב איש דמים ומרמה יתעב ה'. מדבר בדואג ואחיתופל. דוברי כזב. הן ודיבורן. ר' פנחס אמר הן ומדברותיהן. איש דמים ומרמה. זה התיר ג"ע ושפיכות דמים. וזה התיר גילוי עריות ושפיכות דמים. שנאמר באחיתופל (ש"ב ט"ז) בא אל פילגשי אביך. וש"ד דכתיב (שם יז) ואבא עליו והוא יגע ורפה ידים. וכתיב (שם) והכיתי את המלך לבדו. וזה התיר ג"ע וש"ד. נחמן בריה דר' שמואל בר נחמני. אמר לשאול וכי יש אישות לדוד הלא מורד במלכות הוא וחשוב כמת. ועכשיו התיר קונעתו ועשה אותו זיטויטוס. וכאילו הוא מת ודמו מותר ואשתו מותרת. עמד שאול ונתן מיכל אשת דוד על פיו לפלטי בן ליש. וש"ד דכתיב (ש"א כב) ולא אבו עבדי שאול המלך לשלח יד בכהני ה'. אבל דואג הרגן. שנא' (שם) ויסב דואג האדומי ויפגע בכהני ה'. יתעב ה'. שאינם לא חיים ולא נדונים. ואני כאשר עשו כן עשיתי. ומה ביני לבינם. אלא שגמלת עלי ואמרת לי (ש"ב יב) גם ה' העביר חטאתך וגו'. ד"א תאבד דוברי כזב. מדבר בדור המבול. הן ודיבורן כזב. ר' פנחס אמר הן ומדברותיהן. איש דמים שנא' (איוב כד) לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון ובלילה יהי כגנב. ומרמה שנא' כי מלאה הארץ חמס מפניהם. יתעב ה' ב שאינן לא חיים ולא נידונין. ואני כאשר עשו כן עשיתי. ומה ביני לבינם. אלא שגמלתני טובה ואמרת לי בא אתה וכל ביתך אל התיבה: (ב) ד"א בא אתה וגו'. ג כתיב (תהלים יא) כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו. ר' תנחומא בשם ר"י בר סימון מנחמא בשם ר' אליעזר בר יוסי אמרו אין לך אדם אוהב בן אומנותו. אבל החכם אוהב בן אומנותו. כגון ר' חייא דר' הושעיא. ור' הושעיא דר' חייא. והקב"ה אוהב את בן אומנותו שנא' כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו. זה נח. שנא' ויאמר ה' אל נח בא אתה וגו': (ג) כתיב (שם) ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו. א"ר יונתן ד היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק לקוש עליהם אחת עד שהוא שוברם. ובמי הוא בודק בקנקנים יפים. שאפי' מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים. שנאמר ה' צדיק יבחן. וכתיב (בראשית כב) והאלהים נסה את אברהם. א"ר יוסי בן חנינא הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה. כל שהוא כותשה היא משתבחת וכ"ז שהוא מקיש עליה היא משתמנת. ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה. אינו מספיק לקוש עליה אחת עד שהיא פוקעת. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים. שנא' ה' צדיק יבחן. אר"א משל לבעל הבית שהיו לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע. על מי הוא נותן את העול. לא על זאת שכחה יפה. כך הקב"ה מנסה את הצדיקים שנא' ה' צדיק יבחן. זה נח שנא' ויאמר ה' לנח כי אותך ראיתי צדיק לפני: (ד) כי אותך ראיתי צדיק. אמר ראב"ע ה מצינו שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו. שכן הוא אומר בנח איש צדיק תמים היה שלא בפניו. וכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בפניו. ר"א בנו של ריה"ג אמר מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו. שנא' (תהלים סו) אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. שלא בפניו אומר (שם קלו) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו: (ה) מכל הבהמה הטהורה וגו'. ר' יודן בשם ר' יוחנן ור' ברכיה בשם ר"א ור' יעקב

יד יוסף פל"ב א לקמן פ' ל"ח. וילקוט תהלים: ב סנהדרין ק"ז: ג שוח"ט מזמור י"א. ילקוט שם: ד לקמן פ' ל"ד ופ' נ"ה. ש"ר פ' ב'. במ"ר פ' ט"ו. ש"ר סוף פסוק דודי לי ואני לו. שוח"ט מזמור י"א. תנחומא ס"ז. ילקוט תהלים י"א. וילקוט ישעיה רמז ש"נ: ה ערובין י"ח. ילקוט ס"ז. וספרי ח"א פיסקא ק"ב: ו ויק"ר ריש פ' כ"ו. במ"ר פ' י"ט. תנחומא סדר וישלח. פסחים ג'. שוח"ט מזמור א' ומזמור י"ב. פסיקתא רבתי פ' י"ד. תנחומא חוקת:

מתנות כהונה

שלא הכניסם רק בשביל עצמו ויטע מהם אח"כ נטיעות רק הפסולות היה נותן לבהמות וחיות אבל לא הכניסם בשבילם: **אין אדם כונס** כו' כלומר למדתך התורה דרך ארץ שלא יכניס אדם דבר אא"כ צריך לו ולרבי אבא כי טעמיה ולרבי נחמיה כי טעמיה: **זה שיכון לעשיית התיבה**. פירש"י ז"ל פסוק זה שכינו כאן לעשיית התיבה כלומר מוסב ושייך על עשיית התיבה כמו שפירש"י בפירוש החומש ולקמן בפ' נשא דף קע"ב ע"ג איתא כה"ג ממש וכן לקמן ע"ג גרס זה שיכין לכנוס בהמה וכו' (וכן בשה"ר ז ג) ולקמן פל"ד זה שיכון בזכות הקרבנות כלומר פסוק זה נכתב כאן ומוסב על הקרבת הקרבנות: **הן ודיבורן** כלומר הן בעצמם מקולקלים כד"א אשר לא יכזבו מימיו הרי מוצא מים שמימיו נפסקים הוא כזב וגם דיבורן כזב והקר דייק מדכתיב דברי חסר וי"ו הרי שהדברים גם הם כזב והקרי דוברי הרי המדברים כזב: **מדברותיהם** פירש"י מנהיגם ודבר שלהן מסייען לעשות רעה: **זה התיר**. דייק מדכתיב איש שניהם שוין במעשיהם כאיש אחד: **אמר לשאול**. דואג אמר לשאול כו': **קונעתו** פי' הערוך אשתו: **זיטויטום** פירש"י חי כמו זומא איפטא דלעיל פ"ב ור"ל משולל והוסר מן החיים כד"א לדשנו שפירושו הסרת הדשן וכן רבים הביאם רש"י ז"ל סוף פר' תרומה או י"ל עשה אותו כחיה בעלמא הפקר כחיות השדה וה"ג בהדיא בשוחר טוב סימן נ"ב דמו מותר ואשתו מותרת לינשא לאחר: **ולא נידונים**. אוי דן אותם שיזכו אח"כ לעוה"ב: **ואני ברוב חסדך**. כתיב מיד אחר יתעב ה' ודריש וי"ו העטוף של ואני על של מעלה ממנו כלומר גם אני כל אלה עשיתי רק ברוב חסדך גמלת עלי שאמרת גם ה' וגו' על שחזרתי בתשובה ובאתי אל תוך ביתך להתפלל ולהתוודות על עונותי וכ"מ שוב בפירש"י: **כי מלאה הארץ חמס**. חמס הוא פחות משוה פרוטה כדלעיל פ' ל"א ולא ניתן להישפט וזהו מרמה: **ואני כאשר** כו'. מדבר בנח: ה"ג וכן הוא בילקוט תלים כגון ר' חייא דר' הושעיא ור' הושעיא דר' חייא פי' שניהם אלו היו בדור אחד ושניהם סדרו ברייתות של כל התלמוד ואין אלו היו מקנאין באלו: **היוצר** אומן כלי חרס: **לקוש** להקיש ולהכות: **אחת** פעם אחת: **יפים** הטובים והחזקים מקיש עליהם להראות אל הקונים כי טובים המה: **הפשתני** אומן עושה ומתקן הפשתן: **משתמנת** לשון שמן וטוב כלומר משתבח מאוד: **פוקעת** כמו בוקעת בחילוף אותיות בומ"ף כד"א במסכת מעשרות הבקר לעניים כמו הפקר ובמסכ' ביצה מתיר ומפקיע וחותך: **כחה יפה**. בריאה וחזקה: **לא על זאת**. בתמיה: ה"ג לנח וגו' כי אותך. ומצאתי רמז יבחן גימטריא ז"ה

עץ יוסף

הב"ח. שאתה עיקר להם: **אין אדם כונס** כו' כלו' למדתך התורה דרך ארץ שלא יכניס אדם דבר אא"כ צריך לו: **זה שיכוין לעשיית התיבה**. פי' זה שיכוון ושייך על עשיית התיבה. דהא אה"נ נאמר ויאמר ה' אל נח בא אתה ואשתך וגו' ש"מ דעדיין לא בא אל התיבה. אע"כ זה בנין התיבה:

פרשה לב (א) **מדבר** בדואג ואחיתופל. שדברו עליו כזב ולשון הרע: **הן ודיבורן** משום דכתיב דברי כזב חסר וי"ו כאילו אמר דוברי כזב ודברי כזב כלומר שיתבטלו עמם גם דבריהם הכזב ותופר עלמן (מת"כ): **הן ומדברותיהן** דמפרש דברי לשון הנהגה כמו מדברנא דאומתיה. כלו' שיתבטל מנהגם והוראתם לדורות ולא יוספו עוד בני עולה לעשותו: **זה התיר** כו' דייק מדכתיב איש שניהם שוין במעשיהם כאיש אחד: **ג"ע וש"ד** ש"ד מרומז באיש דמים. וג"ע אפשר ג"כ מרומז באיש דמים שסקולה כש"ד וכמ"ש כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וגו'. או מרומז במרמה כי מה שיעץ אחיתופל לאבשלום לשכב עם פלגשי אביו עשה כן במרמה לבל יתרצה עוד הבן אלא אביו וכן דואג יעצו ליקח ממנו בתו. ונמצא שהתיר ג"ע בשניהם בעבור מרמה כדי להנקם מדוד להרגו (נזה"ק): **בא** אל פלגשי אביך. וס"ל להך אגדתא דפלגשים בקדושין ואיכא ג"ע: **ואבא** אליו והוא יגע כו'. כי טענתו מפני שהוא יגע ורפה מסיוע ידים של מעלה כמ"ש אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל. באומרו שדוד חייב מיתה בחטאו בב"ש וגברא קטילא קטל: **וכי יש** אישות לדוד כו'. דקל"כ איך הותר לשאול לתת את מיכל לפלטי בן ליש. אלא שסמך על הוראה זו. והוא הוראה של שקר דאשה לא מיתסרא אלא במיתה ממש: **ולא אבו** כו' לומר שכרצונו עשה ולא מחמת גזירת המלך שהרי שאר עבדי המלך נשמטו מהגזרה והיה גם הוא יכול להשמט: **התיר קונעתו** פי' הערוך קונעתו אשתו: **זיטויטום** פי' במוסף הערוך דל נחסר דבר מה וכאן פירושו שחסר חיים: **יתעב** ה' שאינו כו' דיתעב אתא לעוה"ב שאינן לא חיים ולא נידונים כרוב הרשעים שחיים ונדונים ויש להם חלק לעוה"ב אבל אלו אין להם חלק לעוה"ב כדאיתא בפרק חלק (יפ"ת) שמלת התעב מורה שנמאס בעיניו עד שאינו מביט עליו מאומה: **ואני כאשר עשו** כו' מפרש וי"ו העטוף של ואני אל הקודם כלומר וגם אני כל אלה עשיתי שנכשלתי בג"ע בבת שבע ובש"ד באוריה (וכ"ז אמר דוד מרוב הכנעתו והכרת חטאו בלבו מרוב צדקתו). עכ"ז ברוב חסדך גמלת עלי ואמרת גם ה' העביר חטאתך וגו' אבוא ביתך וגו': **ומה ביני לבינם** ואע"פ שדוד התודה בתשובה שלימה לא כן דואג ואחיתופל. מ"מ אין דרך החוטא לסמוך בתשובתו ולחשוב שתעלה ארוכה למכתו. אבל יהיה חטאתו נגדו תמיד (יפ"ת): **ואמרת לי גם ה'** כו' העביר חטאתך בעוה"ז לא תמות בעוה"ב. הפך מה שאמר באלו תאבד דוברי כזב בעוה"ז יתעב ה' בעוה"ב. וא"ש ברוב חסדך אבוא ביתך בעוה"ז. אשתחוה אל היכל קדשך לעוה"ב (יפ"ת): **מדבר בדור המבול** ותאבד ויתעב עתיד במקום עבר. ואף שהכתוב מדבר רק בדוד. דורש אותו גם בדור המבול: **הן ודבורם כזב** תיבת כזב מיותר ופירושו שכבר נאבדו הן ודבוריהם הרעים שהיו מרמים לעולם בשקריהם (יפ"ת): **לאור** יקום רוצח. ובדור המבול מיירי כדלעיל בפרשה כ"ז: **כי מלאה** הארץ חמס וחמס הוא פחות מש"פ כדלעיל פרק ל"א ולא ניתן להשבון. וזהו מרמה. שעשו כן במרמה שלא להוציא מהם בדיינים: **לא חיים ולא נדונים** כדלעיל פ' כ"ו: **כאשר עשו** כו' דריש ואני ברוב חסדך וגו' בנח שדוד אמרן על שמו כמש"ל: **כן עשיתי** יש לומר על שלא מיחה בבני דורו מעה"כ כעושה כמותם (יפ"ת): **בא אתה וכל ביתך** אל התיבה. וזהו ברוב חסדך אבא ביתך שהתיבה הוא הבית אשר צוה ה' שימלט בו נח וביתו. וזהו רק טובה וחסד: (ב) **כתיב** כי צדיק ה' כו' דק"ל מאי כי אותך ראיתי צדיק לפני דראיה מאן דכר שמיה ולז"א דאתי למימר שהקב"ה יאהבנו ויראה לפניו מראהו תמיד (יפ"ת): **ישר יחזו פנימו זה נח** שהתיבה הוא בדמיון בהמ"ק ושם היתה השכינה שרויה: **אין לך אדם אוהב** כו' הסיבה בזה כי כל המלאכות והאומנויות אינם נאהבים בעבור עצמן כי אם בעבור התועלת היוצא מהם הפרנסה וכבוד וכדומה. וא"כ הוא לו לגרעון במה שחבירו יכול לקפחו. אבל האוהב חכמה מצד עצמה (כי זה גדר החכם) ואז מבין כי ראוי לכל אדם לבקש חכמה ואוהב מאד לכל בעלי החכמה שהחכמה מתרבה בריבוי חכמים. וז"ה ביאור הכתוב כי צדיק ה' מפני שהוא מקור הצדק לא מסבה אחרת. ע"כ צדקות אהב ישר יחזו פנימו: **ר"ה דרבי הושעיא** כו' פי' שניהם אלו היו בדור אחד ושניהם סדרו הברייתות של כל התלמוד. ואין אלו היו מקנאין באלו (מת"כ): **זה נח** שהיה אוהב הצדק ורואה אותם באהבה: (ג) **כתיב** ה' צדיק יבחן כו'. דה' צדיק יאהב ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו מיבעי ליה שהם דברים נגדיים. ולהכי מפרש שהצדיק יבחן והרשע ישנא מלנסותו (יפ"ת): **היוצר** אומן כלי חרס. דעת ר"י שהנסיון הוא להודיע שהוא צדיק וכמשל של נקישת הקנקנים להודיע שהם טובים וכן הצדיקים מנסה אותם שידעו הבריות מעשיהם וידעו למה הקב"ה מטיב להם (אלשיך): **לקוש** להקיש ולהכות: **אחת** אפי' פעם אחת: **יפים** הטובים והחזקים מקיש עליהם להראות כי טובים המה: **אפילו כמה פעמים** שהצדיקים מתנסים בכמה נסיונות. והרשעים אפילו אחת לא יתנסו: **הפשתני** כו' דעתו שהנסיון הוא לתועלת המנוסה שיטהר ויכביר עצמו בעבודת קונו. וזהו משל הפשתן כי כאשר מהכות את הפשתן הטוב הוא משתבח כן הוא בנסיון הצדיק כדמסיים בפרשה נ"ה: **הפשתני** אומן מתקן הפשתן: **שהפשתן שלו** יפה הוא מקיש עליו ביותר. למה שכל שהוא כותשה כו'. ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה אינו מקיש עליה ביותר למה שאינו מספיק לקוש עליה כנ"ל. (יפ"ת פ' נ"ה): **משתמנת** לשון שמן וטוב כלומר משובח מאד. או פי' שוה בשומא כלשון משמנין ביניהם שבש"ס: **לקוש עליה אחת** יותר מצרכו. אבל לא ההקשות הראשונות הצריכו' לו דוגמת היסורים הקלים שאינן נסיון שגם אלו יקרו ברשעים (יפ"ת): **פוקעת** כמו בוקעת בחילוף אותיות בומ"ף (מת"כ): **משל לבעלי הבית** כו' דעתו שטעם הבחנת הצדיק לטובת העולם שיגין בזכותו עליהם כמשל הפרות שלתועלת העולם להוציא תנובת השדה נותן העול על היותר חזקה. כן לתועלת הדור נותן הוא ית' עול השמים על אשר כח בו לסבול ולא יבעט: **כחה יפה** בריאה וחזקה: **לא על זאת** בתמיה: **כי אותך** מצאתי רמז יבחן בגימטריא זה נח (מת"כ): (ד) **מקצת שבחו** כו' דרך ארץ הוא אע"פ שמשבח אדם את חבירו הרבה שלא בפניו. אין מרבה בפניו שנראה כמחניף (רש"י בפ"ב דעירובין): **של מי שאמר** כו' אפילו בהקב"ה דלא שייך לומר כן כי לא לפניו חנף יבא עכ"ז דרך נאות שלא להרבות בשבחיו בפניו ר"ל כשמדברים עמו לנוכחי כיון דגבי ב"ו עבדינן הכי. שלא בפניו כלומר כשאין מדברים עמו בלשון נוכח (יפ"ת): **אמר הודו לה'** כו' בכל המדרשים נדפס המ"מ תהלים קל"ו. וכוונתו בפניו ה"א אמרו לאלהים מה נורא מעשיך שהוא מדה"ד הנורא שהוא עושה בעולמו בגמול ופורענות הרשעים. אבל שלא בפניו אומר הודו לה' וגו' הוא פעולת חסדו וטובו אשר פועל בעולמו

יעקב דכפר חנין בשם ריב"ל. מצינו שעיקם הקב"ה שתים ושלש תיבות בתורה. כדי שלא להוציא דבר טומאה מתוך פיו. הה"ד מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו. ומן הבהמה הטמאה אכ"כ. אלא אשר לא טהורה היא. א"ר יודן בר מנשה אף כשבא לומר להם סימני בהמה טמאה. לא פתח להם אלא בסימני בהמה טהורה (ויקרא יא) את הגמל כי לא מפריס פרסה אכ"כ אלא כי מעלה גרה. (שם) ואת השפן כי איננו מפריס פרסה אכ"כ. אלא כי מעלה גרה. (שם) ואת החזיר כי איננו מעלה גרה אכ"כ. אלא כי מפריס פרסה הוא: (ו) גם מעוף השמים שבעה שבעה. זא"ת ז' מכל מין נמצא אחד מהן שאין לו בן זוג. אלא שבעה זכרים ושבע נקבות. לא שאני צריך להם אלא להחיות זרע על פני כל הארץ: (ז) כי לימים עוד שבעה וגו'. אמר רשב"י [ח] הן עברו על התורה שניתנה למ' יום. לפיכך מ' יום ומ' לילה. אמר ריב"ז הם קלקלו את הצורה שניתנה למ' יום. לפיכך מ' יום ומ' לילה: (ח) ומחיתי את כל היקום. [ט] ר' ברכיה אמר קיומיה. ר' אבין אמר יקימוני. ר' לוי בשם ר"ל אמר זה קין שהיה תלוי ברפיון ובא מבול ושטפו. שנא' וימח את כל היקום: (ט) ויעש נח ככל אשר צוהו ה'. [י] זה שיכון לכנוס בהמה חיה ועוף. ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים וגו'. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר שנת המבול אינה עולה מן המנין. א"ל ר"נ אע"פ שאינה עולה מן המנין עולה היא בתקופות ובחשבונות: ויבא נח ובניו ואשתו וגו'. א"ר יוחנן נח [יא] מחוסר אמנה היה. אילולא שהגיעו המים עד קרסוליו לא נכנס לתיבה: (י) ויהי לשבעת הימים ומי המבול. [יב] מלמד שתלה להם הקב"ה ז' ימי אבילות של מתושלח הצדיק. כדי שיעשו תשובה ולא עשו. ד"א ויהי לשבעת הימים. אמר ריב"ל ז' ימים נתאבל הקב"ה על עולמו קודם שיבא מבול לעולם. מ"ט ויתעצב אל לבו. ואין עציבה אלא אבילות. שנא' (ש"ב יט) נעצב המלך על בנו: (יא) א"ר יוסי בן דורמסקית [יג] הם חטאו בגלגל העין שהוא דומה למים. אף הקב"ה לא פרע מהם אלא במים. א"ר לוי הם קלקלו סילונות שלהם. אף המקום שינה להם סידורו של עולם. דרך הארץ המטר יורד והתהום עולה. דכתיב (תהלים מב) תהום אל תהום קורא לקול צינוריך. ברם הכא נבקעו כל מעינות תהום רבה. ואח"כ וארובות השמים נפתחו: (יב) בעצם היום הזה בא נח. [יד] א"ר יוחנן אמר הקב"ה אם נכנס נח לתיבה בלילה. עכשיו יהיו כל דורו אומרים כך לא היינו יודעים בו. ואילו היינו יודעים בו לא היינו מניחין אותו ליכנס. אלא בעצם היום הזה בא נח. דרגיש ליה ימלל: המה וכל החיה. המה עיקר. והכל טפילה להם: כל צפור כל כנף. א"ר אלעזר בשם ר' אסי [טו] לחבריה פרט למורטיא ולקטעיא שהן פסולין לקרבנות בני נח: והבאים זכר ונקבה. א"ר אסי פרט לסרוחין [טז] ולמחוסרי אברים שפסולים לקרבן בני נח: (יג) והבאים זכר ונקבה. [יז] א"ל נח וכי קניגי אנא. א"ל מה איכפת לך. מובאים א"כ אלא הבאים [יח] מאיליהן היו באים. ר' יוחנן אמר כתיב (ישעיה לד) דרשו מעל ספר ה' וקראו. ומה אם להסגר בתיבה י"ב חדש היו באים מאיליהן. להפטם מבשר גבורים עאכו"כ. הה"ד (יחזקאל לט) בן אדם כה אמר ה' אלהים אמור לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו ובאו האספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם זבח גדול על הרי ישראל ואכלתם בשר ושתיתם דם בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו אילים כרים ועתודים פרים מריאי בשן כולם: (יד) ויסגור ה' בעדו. [יט] א"ר לוי משל למלך שקבע דרולומוסיא שלו במדינה. ונטל אוהבו וחבשו בבית האסורין ונתן ספרגוס שלו עליו. כך ויסגור ה' בעדו. [כ] בקשו להפוך התיבה והקיפה

יד יוסף ז ילקוט ס"ז: ח ילקוט ס"ז: ט קה"ר פסוק אם יוליד איש. וילקוט ס"ז ולעיל פ' כ"ב. סיקוס מספר קין עם סמלה: י ילקוט ס"ז. קה"ר פסוק אם יוליד איש: יא ז"ח כ"ח: יב שוח"ט מזמור כ"ו. ירושלמי פרק אלו מגלחים. ותוספתא פ"י דסוטה. חלק ק"ז. אדר"נ פרק ל"ב. וילקוט ס"ז. ולעיל פ' כ"ז. ב"ב ל"ב: יג ילקוט ס"ז. סנהדרין ק"ט: יד ילקוט ס"ז וע' בספרי ה"ב פיסקא של"ז: טו תיבת לחבריה ליתא בילקוט: טז ע"א ס': יז ילקוט ס"ז: יח זבחים קי"ט קט"ז. פדר"א פרק כ"ג. ז"ח ס"ח: יט פדר"א פ' כ"ג: כ תנחומא ס"ז. אגדת בראשית פ"ד:

מתנות כהונה

ז"ה נ"א: **על התורה**. על דברים שאפי' לא היו כתובים ראויים הם להכתב כגון כל מצות המושכלות או י"ל שהיו בהם אנשים מביני דעת לדעת את כל הכתוב בספר התורה הזה ולא עשו אותה: **קלקלו** הצורה. פירש"י בפירוש החומש כביכול הטריחו להקב"ה לצור צורת ממזרות ואין לך קילקול צורה גדול מזה או ר"ל שצורת הולד נתקלקל בחמה כגון שהיתה מזנה סוף מ' יום ועיין פרשת אחרי מות: **קיומיה** הם כל החי אשר ע"פ האדמה המקיים ומעמיד העולם: **יקומיניה** אלו בני אדם המקיימים ומעמידים אותו: **זה קין** ונקרא יקומיניה ע"ש שקם על הבל אחיו: **ברפיון** פירש הערוך באויר ועיין בזה בילקוט סוף בראשית בענין שמחזאי ורש"י פירש ביסורין ומלקות וגרס דפיון כד"א (יבמות דף פ"ח) וקדשתו לא רצה דופנו: **זה** שיכון גרסי'. ועיין פירושו לעיל סוף פ' ל"א: **אינו עולה** מן המנין. לא וחשוב שקודם מי המבול היו ו' מאות שנה ואחר המבול שלש מאות והמשים שנה ועם שנת המבול תתקנ"א שנה וכתיב כל ימי נח אשר הי תתק"ן שנה הרי שנת המבול אינו נמנה לו בימיו והטעם לפי שהיה שנת צרה וכאילו מת ועבר מן העולם בשנה ההיא: **לתקופת** וכו'. לענין תקופות ועיבורים שמחשבין מבריאת עולם: **ויבא** נח ובניו ואשתו וגו' גרסי'. ודייק מסיפיה דקרא מפני מי המבול כמו שפירש"י בפי' החומש: **כדי** שיעשו תשובה. באבות דר' נתן פ' ל"א גרס דבר אחר קבע להם זמן זה בשביל תשובה: **בגלגל** העין. שעינם המדו שאינו שלהם כ"ש כי מלאה הארץ חמס גם שהיתו דרכם בגשי חבריהם: **סילונית** צינורות ונתיבות דרך העולם: **תהום** וגו'. תהום התחתון קורא לתהום העליון לקול צינוריך שירדו מלמעלה: **דרגיש** ליה כו' פי' שמרגיש בו וכותב לו ידבר ויתנהו ודוגמתו לקמן ס"פ מ"ז כו'. וכ"מ בערוך ובפסיקתא דפר' בשלח גרס ודגייסא ליה ימלל ובערוך בערך גם תמלא סמך גם לגי' זו: **המה עיקר**. נח ובניו שבשבילם ניצולו כולם: **למורטים** כו'. שנמרטו נוצותיהם או נקטעו אחד מאבריהם דכתיב כל צפור משמע הצפור כולו בלא חסרון וגם הכנף כולו והטעם כדי שיהיו ראויים לקרבן: **לסרוחין** נראה פי' שנסרחו בזכרות או בנקבות. ורש"י פי' מיותרי אבר כד"א וסרח העודף: **א"ל** נח. להקב"ה: **קניגי** צייד עופות ומכיר את כלם אם זכר אם נקבה: **מובאים** משמע על ידי אדם: **דרולומוסיא** ענין הרג ומהומה ואבדון: **ספרגום** פי' הערוך חותם: **בקשו** אנשי דור המבול להפוך התיבה והקיפה גרם

עץ יוסף

בעולמו ע"י שם הוי"ה ב"ה שהוא רחמים. ובשם זה יתנו לו תודה על גודל טובו וגמילות חסדו: (ה) **שעיקם** כמו המהלך בדרך עקומה שמאריך הדרך לו. כן התורה הוסיפה תיבות ללמוד מינה דלא יוציא אדם דבר מגונה מפיו: **שתים ושלש תיבות** שנים בקרא דאשר איננה טהורה דיכול לומר הטמאה. ושלש בקרא אשר לא טהורה היא דיכול לכתוב הטמאה: **שלא** להוציא דבר טומאה ובכמה דוכתי דכתיב טמא היינו במקום דבא לאוסרם באכילה. אבל בנח לא בא לאוסרם רק לסמנם לכן לא רצה לספר בגנותן: **אף כשבא לומר להם** כו' אפילו בסימנים מזדהר שלא לפתוח בהם. ומכאן ילפינן דהיכא דבעינן לומר ב' מילי ואיכא גנאי בחד מינייהו פותחין בהידך משום פתח דבריך יאיר (יפ"ת): (ו) **ז' מכל מין** שהיה אחד בלא זוג ובהכרח שיהיו ז' זכרים וז' נקבות ואינו דומה למ"ש שנים שנים: **לא שאני צריך** כו' אלא לצורך העולם כדי שיהיה מין הטהור יותר ברבוי שהם צריכים לאכלו ולקרבנות לזכות אנשים. כי גם בקרבן אין צורך לו יתברך ה"ז האוכל בשר אבירים וגו' (יפ"ת): (ז) **כי לימים עוד שבעה** אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום. ורמז במ"ש אנכי והלוחות פותחין באנכי על התורה שניתנה למ' יום דה"נו מ' יום שעמד משה בהר לקבל הלוחות. שבארבעים ימים אלו למדו הקב"ה כל התורה. והם עברו על התורה על דברים שאפילו לא נתנו ראויים הם להכתב כגון כל מצות המושכלות ובפרט במה שבין אדם לחבירו (מת"כ): **אמר ריב"ז** כו' שאין ליהם מדת עונשם לזמן נתינת התורה דאכתי לא ניתנה (יפ"ת): **קלקלו את הצורה** כמ"ש ויק"ר סוף פ' כ"ג כל מ' יום עוסק הקב"ה בצורת הולד. ולסוף מ' יום היא הולכת ומתקלקלת עם אחר וכו' מי מפסיד הקב"ה שמאבד שממניו עכ"ל. וזהו קלקול הצורה. ואפשר לפרש שעל שהטאו וגרמו להביא עליהם המבול למחות צורתם (יפ"ת): **לפיכך מ' יום ומ' לילה** ואע"פ שנידונו כל י"ב חדש כדאמרינן לעיל פ' כ"ח סי' ט'. מ"מ עיקר צערם היה בארבעים יום של ירידת המבול. וכן מפורש בזוהר פ' זו (נזה"ק): (ח) **קיומיה** פי' זה הספר שלהם (א"א). או פירושו הברואים שהם מקימים את הארץ וכמ"ש דור הולך וגו' וכבן והארץ לעולם עומדת: **יקומינה** הממון שמעמידים האדם על רגליו (א"א) והמוסף הערוך כתב בל"י ארץ נוסבת: **זה קין** דכתיב ויקם קין. ובודאי דקרא אכולהו קאי. אלא מדנקט לה בלשון יקום דרים דרמיז אקין או על השר או על הממון (נזה"ק): **שהיה תלוי ברפיון** פירש הערוך באויר. ואולי הכוונה שהגזרה היתה רפויה ותלויה עד המבול. וכדאיתא בק"ר פ' אם יוליד שקין חי עד המבול: **וימח את כל היקום** אשר על פני האדמה. דמשמע שהיה תלוי ברפיון ע"פ האדמה. אבל מקרא דהכא ליכא למידרש דמוסב על ומחיתי לומר שנמחו מעל פני האדמה (נזה"ק): (ט) **זה** שיכון לכינוס בהמה כו'. פי' זה שיכון ושייך לכינוס בהמה כו' שטרח לקבלם ולכנסם מן ההרים והגאיות והמדברות אל ביתו שבעה זוגות בטהורים בכל אלו השבעה ימים קודם המבול. וכן כתב הרמב"ן בשנים לקיום המין באו מאליהן כדכתיב שנים שנים באו אל נח. אבל הז' טהורים שלקה לקרבן כתיב בהו תקח לך דמשמע שיתעסק הוא בלקיחתם לטרוח במצוה (יפ"ת): **שנת המבול** אינו עולה מן המנין. פרש"י למנין שנותיו של נח על שהיתה שנה ארורה וכמ"ש איוב ג' אל יחד בימי שנה שאתה מוצא שחי נח תתקנ"א שנה עם שנת המבול כד"א ונח בן שש מאות שנה והמבול היה משמע שהמבול היה לאחר שש מאות שנה וכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה חרבו המים. וכתיב ויחי נח אחר המבול שלש מאות והמשים שנה וכתיב ויהי כל ימי נח אשר חי תתק"ן שנה והו"ל למימר תתקנ"א. אלמא שאין שנת המבול עולה למנין: **לתקופות** כו' לענין תקופות ועיבורים שמחשבי' מבריאת עולם, ומה שבכל שנה מוסף על שלפניה בכל הודש א"ב תשל"ג. גם השנה ההיא עולה: **מחוסר אמנה היה** שלא בא אל התיבה אלא אחר שהתחילו מי המבול והגיעו המים עד קרסוליו. ומה שטרח בתיבה כמה שנים. לפי שמ"מ היה מסופק בדבר שחשב שהקב"ה ירחם על עולמו. ובזה נחשב למחוסר אמנה כי לא ישיב ה' דברו אחור בלתי ע"י תשובה ותפלה וזכות (נזה"ק): **עד שהגיעו המים** כו' כי ה' לא קבע לו זמן: (י) **מלמד שתלה** כו' שבעת הימים בה"א הידיעה. דהיינו ז' ימי האבלו של מתושלח או ז' ימי אבלות שהתאבל הקב"ה על עולמו (רש"א): **של מתושלח** שכשתחשוב שנותיו של מתושלח תמצאם כלים בשנת ת"ר לנח: **כדי שיעשו תשובה** כי אולי יבינו במיתת מתושלח כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ובפרק חלק ובאדר"נ פרשה ל"ב גרסו ד"א שקבע להם זמן זה בשביל תשובה. וע' בשוח"ט כ"ו: **ז' ימים נתאבל** כו' בירושלמי פריך וכי מתאבלים על המת קודם שימות. ומשני ב"ו שאינו יודע מה עתיד להיות אינו מתאבל עד שימות המת אבל הקב"ה כו'. והאבילות הוא כינוי על העדר השפע בעולם אבל הם לומר כפשוטו כי עוז וחדוה במקומו: (יא) **הם** חטאו בגלגל העין. שעינם המדה מה שאינו שלהם כמ"ש כי מלאה הארץ חמס. גם שהיתו דרכם בנשי חבריהם: **שהוא דומה למים** שהעין הוא מקור נובע דמעה: **אלא במים** בפרק חלק איתא לפיכך לא אותם במים שדומה לגלגל העין. ופרש"י מעיינות שנובעים ממקור קטן כמו עין: **סילונות שלהם** היינו בחטא הזנות כי לא נהגו בסילונותם כראוי אלא שינו סדריהם בא"א ובזכר ובבהמה. וכן שי"ה ה' סדורו של עולם בענין צינורות דהיינו התהומות (יפ"ת): **ד"א המטר יורד** כו' שבתחלה יורד המטר מלמעלה להשקות הארץ ואחריו עולה התהום מלמטה. שאין טפה יורד מלמעלה שאין התהום יורד לקראתו טפחיים: **תהום אל תהום קורא** שתהום עליון קורא לתהום התחתון כדלעיל בפרשה י"ג: **ברם הכא נבקעו** כו' אע"פ שנבקעו מתחלה לא עלו המים ממש אלא אחר ירידת הגשם אולי ישובו ואז יחזור ויסתום הפתוח (יפ"ת): (יב) **בעצם היום הזה** בעצומו של יום דהיינו באמצע היום. ומ"מ אין מוחה כי ה' סגר פי כולם (נזה"ק): **דרגיש ליה ימלל** המרגיש ומערער כדבר יבא ויערער: **המה עיקר** שבשבילם נצלו כולם. שאילו יצוייר אבוד האדם ח"ו. לא היה חושש לאבוד הב"ח שאין אלא לתכליתו כדלעיל פ' כ"ח סימן ו' (מת"כ ויפ"ת): **כל צפור כל כנף** מיותר שבכבר אמר וכל העוף למינהו. על כן דרש לענין קרבן כל צפור שיהיה הכל של צפור שלא יהיה חסר אלא שלם. פרט למורטיא ולקטעיא. מורטין היינו שיבש גפה דהוה ליה מחוסר אבר. ולפי שבהתיבש הגף ימרט וירא הגוף ממורט קרי ליה מורטין. ומורטין וקטעין היינו הך אלא שזה בכנף וזה ברגל. וכדמייתי בפ"ק דקידושין אין תמות וזכרות בעופות. יכול אפילו יבש גפה נקטעה רגלה ת"ל מן העוף. וכן מכל בשר בא ג"כ מיותר לדרשה: **לסרוחין** (פי' מלשון וסרח העודף) שיש להם אבר יתר או אבר גדול מחבירו. ולמחוסרי איברים משום דכל יתר כנטול דמי (מת"כ יפ"ת): (יג) **קניגי אנא** וכי צייד של חיה ועוף אני להיות בקי בכל מינים אלו ולהביאם כל אחד ממקומו: **מה איכפת לך** דמאליהן יבואו. והכן דייקינן לה מדלא כתיב מובאים דהיה משמע על ידי אדם. אלא כתיב הבאים מאליהן היו באים. ומ"ש תביא שכאשר יבואו הקבלם: **דרשו מעל ספר ה'** כו' דלעיל מיניה כתיב כי זבח לה' בבצרה וגו' ויירשוה קאת וקיפוד וגו' ופגשו ציים וגו' שמה קננה קפוז וגומר דרשו מעל ספר ה' וקראו. ומפרש דספר ה' היינו התורה שכתוב הבאין מאליהן. שלא יפלא בעיניהם כנוס החיות והעופות למשתה הזבח הנזכר. כי ידרשו מספר ה' כי לא נפקדה אחת לבא לתיבה כי פי ה' קבצם לבא מאליהן. ודרשא זו הוה סייעתא לא"ש הבאים מאליהן (מה"ק): (יד) **דרולומוסיא** הרג של כליה. וענין המשל שנותן אוהבו בבית האסורים להצילו מההרג הכולל

והקיפה אריות שלא יגעו בה: (טו) ויהי המבול ארבעים יום על הארץ. כא ר' פנחס בשם ר"ל אמר כך היתה תיבתו של נח משוקעת במים כספינה הזו שהיא משוקעת ועומדת בלמין: ויגברו המים וגו'. א"ר פנחס משום ר"ל כך היתה תיבתו של נח שטה על פני המים כעל ב' קורות. כמן טבריא לסוסיתא: (טז) והמים גברו מאד מאד על הארץ וגו'. כב ר' יונתן סלק למצלי בירושלים עבר בהדין פלטאנים וחמתיה חד שמריי. א"ל להיכן את אזיל. א"ל למיסק למצלי בירושלים. א"ל לא טב לך למצלי בהדין טורא בריכא. ולא בההוא ביתא קלקלתא. א"ל למה הוא בריך. א"ל דלא טף במוי דמבולא. נתעלמה מעיני ר' יונתן ולא השיבו. לשעה א"ל חמריה ר' הרשיני ואני משיבו. א"ל הין. א"ל אין מן טוריא רמיא הוא. הא כתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים. ואין מן מכייא הוא לא אשגח ביה קרייא ולא אחשביה כלום. מיד ירד לו ר' יונתן מעל החמור והרכיבו ג' מילין. וקרא עליו ג' מקראות (דברים ז) לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך. אפילו בבהמות שבכם. (שיר ו) כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך אפילו הריקין שבכם רצוף תשובות כרמון. (הה"ד) (ישעיה נד) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי ה' וגו': (יז) חמש עשרה אמה וגו'. כג רבי יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר ט"ו אמה בהר. וט"ו בבקעה. ר"נ אמר ט"ו אמה בהר. אבל בבקעה כל שהן: (יח) ויגוע כל בשר הרומש וגו'. כד כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו'. ר' שמואל חתניה דר' חנינא חברהון דרבנן אומר כאן הוא עושה נשמה רוח ולהלן הוא עושה נשמה נפש. מנין ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן כאן. ת"ל חיים חיים לגזירה שוה: (יט) מכל אשר בחרבה מתו. כה פרט לדגים. וי"א אף הן היו בכלל מאוספין. אלא שברחו לים הגדול לאוקיינוס: (כ) וימח את כל היקום וישאר אך נח. ר' הונא בשם כו ר' יוסי אך מיעוט שאף הוא היה גונח דם מפני הצנה:

פרשה לג

(א) ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה וגו' א כתיב (תהלים לו) צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'. ר' ישמעאל ור"ע. ר"י אומר בזכות הצדיקים שקיבלו את התורה שניתנה מהררי אל את עושה עמהם צדקה עד כהררי אל. אבל רשעים שלא קיבלו את התורה שניתנה מהררי אל. את מדקדק עמהם עד תהום רבה. ר"ע אומר אלו ואלו מדקדק עמהם עד תהום רבה. מדקדק עם הצדיקים וגובה מהם מיעוט מעשים רעים שעשו בעוה"ז כדי להשפיע להם שלוה וליתן להם שכר טוב לעוה"ב. משפיע שלוה לרשעים ונותן להם שכר מצות קלות שעשו בעוה"ז כדי להפרע מהם לע"ל. א"ר לוי משל את הצדיקים בדירתן ואת הרשעים בדירתן. את הצדיקים בדירתן שנא' (יחזקאל לד) במרעה טוב ארעה אותם ובהרי מרום ישראל יהיה נויהם. ואת הרשעים בדירתן (שם לא) כה אמר ה' אלהים ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את התהום. ר"י בר ר' אמר הובלתי כתיב. אין עושין כסוי לגיגית לא של כסף ולא של זהב ולא של נחושת. אלא חרס לאותה שהם ממינה. כך רשעים חשך וגיהנם חשך תהום חשך. הובלתי רשעים לגיהנם וכסיתי עליהם את התהום. חושך יכסה חושך ב ר' יונתן בשם ר' יאשיה מסרס קרא צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה. מה הרים הללו אין להם סוף. אף הצדיקים אין להם סוף למתן שכרן. מה הרים הללו נכבשים לתהום שלא יעלה ויציף את העולם. כך הם הצדיקים נכבשים על הפורענות שלא יצאו וישרפו את העולם. ומה הרים הללו נזרעים ועושים פירות. ג כך מעשיהם של צדיקים עושים פירות. הה"ד (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב וגו'. ומה תהום זה אין לו חקר. כך אין לפורענותן של רשעים חקר. הה"ד (שם) אוי לרשע רע וגו'. ומה התהום הזה לא נזרע ולא עושה פירות כך אין מעשיהן של רשעים עושין פירות. שאילו היו עושין פירות היו מחריבין את העולם. ד ריב"ל סליק לרומי חמא תמן עמודים מכוסים בטפיסין. בצנה שלא יקרשו ובשרב שלא יתבקעו. וכי הוה מהלך בשוקא חמא חד מסכן מכריך בחדא מהצלא. וא"ד פלגא מרדעת דחמרא. על אותן העמודים קרא צדקתך כהררי אל. על אותו העני קרא משפטיך תהום רבה הן דיהבת אשפע'. הן דמחיית גיית. אלכסנדרוס מוקדן אזל לגבי ה מלכא קציא לאחורי הרי חשך ושלח ליה. נפק ליה והוא טעין גידומי דדהב בגו דסקוס דדהב. א"ל לממונך אנא צריך

יד יוסף כא ילקוט ס"ז. ותנחומא: כב דב"ר פ"ג. הזית פסוק כפלה. וילקוט ס"ז. ועיין לקמן פ' פ"א. ועיין תוס' זבחים קי"ג ד"ה לא: כג יומא ע"ד. ילקוט ס"ז: כד ילקוט ס"ז: כה הלק דף ק"ח. זבחים י"ג. ילקוט ס"ז. קידושין י"ג: כו תנחומא ס"ז. וילקוט ס"ז. ובל"ב מדות: פל"ג א ויק"ר פ' כ"ז. תנחומא סדר אמור. ילקוט תהלים רמז תתכ"ו. וריש במד"ר: ב ויק"ר ס' כ"ז. אג"כ פרק ד' וע"ש. סוח"ע מזמור ל"ו: ג כמאמר חז"ל בקידושין הזכות יש לה קרן ויש לה פירות. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות. וע' קידושין מ': ד לקמן פ' ע"ה אי' ג"כ ריב"ל סליק לרומא: ה פי' מלך קצות הארץ. וכליפנא דקרא (תהלים ס"ה) ויראו יושבי קצות:

מתנות כהונה

גרס: **משוקעת** במים כו'. נתבאר היטב בפי' רש"י ז"ל בפי' החומש: **בלמין** פי' הערוך נמל ומחוז: **כמין** טבריא לסוסיתא. שמות של ב' מקומות הן ופי' כמו שיש ממקום טבריא למקום סוסיתא וכן פירש"י: **סלק** למצליה כו'. עלה להתפלל בירושלים: **עבר** בהדין פלטאנום. פי' הערוך הר וכן הוא בפרשת עקב שהוא הר גריזים. ורש"י פי' פלטון ופאלוס בלע"ז: **וחמתיה** כו'. וראה אדם א' מאומה שנקראת שמריי: **א"ל** לרבי יונתן להיכן את הולך א"ל לעלות לירושלים להתפלל א"ל וכי אין יותר טוב לך להתפלל בהר הזה המבורך ולא באותו בית של אשפה ועל ב"ה אמר כן אותו רשע א"ל ר"י למה הר הזה מבורך א"ל שלא הוצף במי המבול ונתעלמה התשובה מעיני ר"י לאחר שעה א"ל חמריה הוא אדם שמנהיג החמורו רבי תן לי רשות ואני אשיב לו תשובה א"ל הן א"ל החמר לאותו רשע אם הר הזה אחד מן ההרים הרמים והגבוהים שבעולם הא כתיב כו'. הרי שהוצף במי המבול ואם מהרים הנמוכים הכתוב לא השגיח עליו ולא החשיבו לכתוב בפירוש שהוצף גם הוא והוא בקל וחומר מהרים הגבוהים: **אפילו** בבהמות. מנהיגי הבהמות אינם עקרים מדברי תורה: **רצוף** מחובר ומהודק מלא תשובה להשיב אל המבהילים: ה"ג כרימון והדין כל כלי יוצר וגו': **ט"ו** אמה כו'. וזהו דרך נס ודייק מדכתיב ברישא ט"ו אמה גברו המים מלמעלה ואח"כ ויכסו ההרים דמשמע מלמעלה לארץ גברו ט"ו אמה וגם ט"ו על ההרים וק"ל: **כל שהן**. מה שהיה הוא שהיה לפי עומק הבקעה הן רב הן מעט: **נשמה** רוח. דכתיב נשמת רוח: **נשמה** נפש. כד"א ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה וע"ל סוף פר' י"ד: **מאוספין** פירש"י דכתיב אסף עוף השמים ודגי הים: **אך** מיעוט. שאף נח לא נשאר בשלימתו: **בדירתן** איך ידורו לעתיד: **הובלתי** הבאתיו לרשע כדי לכסות עליו את התהום כדמפרש והזיל מפני שראי זה כראוי זה: **לאות** לסימן: **עמודים** מכוסין גרסי': **חמא** תמן כו'. ראה שם עמודים שהיו מכוסים בטפוסין פי' הערוך כסוי של כרמים המצויירים: **יקרשו** היו נקרשים מחוזק הקור: **מסכן** עני: **מכריך** היה כורך את עצמו במחצלת של קנים וי"א בחצי מרדעת שמכסין על החמור בו היה מכסה את עצמו: **הן דיהבת** כו'. היכן שאתה נותן טובה אתה נותן בשפע ובמלוי: **הן דמחיית** כו'. היכן שאתה מכה אתה מכה בכה ובגאות: **גיית** פירושו ל' גודל וגיאות ובפירש"י מצאתי גורס גזית ופי' בו מבלה: **ושלח ליה**. אלכסנדרוס שלח למלך קציא שיבא אליו: **נפיק** ליה כו'. יצא והיה טוען ונושא לו מנחה חתיכות זהב עשוי דמות לחם על

עץ יוסף

הכולל. ועוד נותן חותמו עליו שלא יכנסו ההורגים שם ועי"כ ניצל אוהבו. וכן נח שכתוב בו ויסגור בעדו והיה לשתי הכוונות יחד. והזכיר שמו על הסגירה ויסגור ה' וזהו ההותם: **והקיפה אריות** במדרש תנחומא יליף מג"ש דאלוה שגר פוס אריותא ולא חבלוני: (טו) **משוקעת במים כספינה** וגו' **בלמין**. פרש"י כספינה העומדת בשפת הנהר. דמתחלה מפני כובדה היתה משוקעת במים ולא יכלו להגביהה כספינה שמשוקעת בנמל ונוגעת בארץ לפי שגבה המים שם מעט: **כעל ב' קורות** כספינה קטנה השטה במרוצה על ב' קורות שאינה משוקעת במים. כמן טבריא לסוסיתא שעומדת על שפת ים כנרת קרובות זו לזו והולכות מזו לזו בקלות ובמרוצה (ועיין לעיל פ' ל"א). וזה היה דרך נס ופלא שהיתה נושאת עצמה לילך בקלות עם כובד המשא שבה: **כמין טבריא לסוסיתא** שמות של מקומות הן: (טז) **סלק למצלי** כו' עלה להתפלל בירושלים: **בהדין פלטנום** הוא הר גריזים שהכותים והשמרונים היו מחזיקים אותו לקדוש: **וחמתיה** כו' וראה אדם אחד מהשמרונים: **א"ל להיכן את אזיל** א"ל לר"י להיכן אתה הולך. א"ל לעלות לירושלים להתפלל: **א"ל לא טב** כו' וכי אין יותר טוב להתפלל בהר הזה המבורך ולא באותו בית של אשפה (או קללתא מלשון קללה. שהוא נגד בריכא דאמר על טורא) ועל בית המקדש אמר כן אותו רשע (מת"כ): **דלא טף** שלא הוצף במי המבול. וע' לקמן פ' ל"ג סי' י"א: **נתעלמה** כו' נתעלמה התשובה מעיני ר"י: **לאחר** שעה א"ל חמריה. (הוא אדם שהנהיג חמורו) ר' תן לי רשות ואני משיב לו תשובה. א"ל החמר לאותו רשע אם הר זה אחד מן ההרים הרמי' והגבוהים שבעולם. הא כתיב כו' הרי שהוצף במי המבול. ואם מהרים הנמוכים הכתוב לא השגיח עליו ולא החשיבו לכתוב שהוצף: **לא יהיה** בך עקר מן התשובה (כן הוא בד"א פ"ג) לשואל דבר נגד התורה: **אפי'** בבהמות שלכם. כלומר אפילו העוסקים בענייני החמריות להנהיג את הבהמות. עכ"ז לא ימצא בו עקר לגמרי מהחכמה. ובד"ר הגירסא בבהמין שבכם והם החמרין מנהיגי הבהמות: **רצוף תשובות כרמון** ל' הכ' רצוף אהבה. והמת"כ פי' מחובר ומהודק כגרעינים ברמון עד שאפילו הטפי הארץ ימצאו מטבע נפשם לפעמים להשיב תשובה נצחת. וזהו זאת נחלת עבדי ה' כי זאת חלק נפשם האצולה ממעל: **ברמון** הה"א גרס כרמון והדין כל כלי יוצר כו'. והוא פסוק הג' שאמר שקרא עליו ג' מקראות: (יז) **ט"ו** אמה בבקעה. ס"ל דגם התיבה הלכה דרך השפוע מהר לבקעה ומבקעה להר דרך נס. ור' נחמיה ס"ל שהמים גברו עד שכסו כל ההרים ואח"כ ט"ו אמה מלמעלה מהרים היותר גברו המים: (יח) **נשמה רוח** דכתיב נשמת רוח: **נשמה נפש** כד"א ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה: **ליתן את האמור** כו' אף שבאמת המה כחות נבדלות. הנפש היא כח החיוני. והנשמה היא המשכלת. עכ"ז באמת הם מתאחדים ונובעים ממקור אחד כמו שהאריך הרמב"ם בשמונה פרקיו ע"ש: (יט) **פרט לדגים** שהייתם במים לא מתו. ואע"ג דמי המבול רותחין הוו ונתחממו הנהרות. אפשר שלא נתחממו אלא עליוני המים והדגים שבמצולות נמלטו (יפ"ת):

בכלל המאספים פרש"י בכלל אסוף עוף השמים ודגי הים וגו' דדרשי ליה לעיל פכ"ח בדור המבול כלומר שגם עליהם נגזר אסיפה ומיתה במקום שירד המבול ולפיכך ברחו לים אוקיינוס שהוא חוץ מן הישוב ושם לא ירד המבול וכמ"ש הרמב"ן ז"ל: **שברחו כולם לים אוקיינוס**. אף כי אין להם דעת מ"מ כשהתחילו המים להתחמם ביותר ברחו מטבעם: (כ) **היה גונח דם** ומיעוט אך בא למעט לנח שהיה ממועט מהויתו ובריאתו שהיה גונח וצועק מכאב לב והחזה ורוקק דם מפני הצינה:

פרשה לג (א) **ר' ישמעאל** אומר הצדיקים כו'. כצ"ל והיבת בזכות מיותרת וכן בויק"ר פ' כ"ז ליתא: **ר"ע אומר אלו ואלו** מדקדק עמהם מדקדק עם הצדיקים כו'. כצ"ל ול"ג עד תהום רבה. וכן הוא בויק"ר פ' כ"ז. ור"ל שדרש צדקתך כהררי אל לשלם שכר מצוות קלות בין לצדיקים בין לרשעים לאלו בעוה"ז ולאלו בעוה"ב. וכן משפטיך תהום רבה לאלו בעוה"ז ולאלו בעוה"ב (הרד"ל): **וגובה** מהם מיעוט מעשים. ומה שנמצא קצת צדיקי' טוב להם בעוה"ז אע"פ שאין ספק שקצת הטא בידם. וקצת רשעים בלי שום השפעת טובה בעוה"ז אע"פ שיש בידם קצת מצות. זו משאלת מפני מה צדיק ורע לו צדיק וטוב לו כו' והדברים עתיקים (יפ"ת): **א"ר לוי** כו' בויק"ר פ' כ"ז ובמ"ר הגירסא ר"מ. כי רבי לוי הוא אמורא: **משל את** הצדיקים בדירתן כו' המשיל ודימה את שכר הצדיקים לדירתן. כמ"ש ובהרי מרום ישראל יהיה נויהם. כי בהרים הוא אויר טוב ויפה. כן רמז הפלגת הצדקה הנעשית להם כהררי אל: **ואת הרשעים בדירתן** והמשיל הפלגת עונש הרשעים לעומק התהום כדמיון דירתם בגיהנם בתהום רבה: **הובלתי כתיב** כלו' הרי הוא כאילו כתיב (הובלתי שאותיות אהו"י מתחלפים) והוא לשון הולכה שמוליכן לגיהנם וכדמסיק הכא הובלתי רשעים לגיהנם. ועיין שיר רבה פ' י"ד: **מסרס קרא** צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה. מה הרים הללו נכבשים לתהום שלא יעלה ויציף את העולם. כך הצדיקים נכבשים על הפורענות שלא תצא ותשרוף העולם. מה הרים הללו אין להם סוף אף הצדיקים אין להם סוף למתן שכרן. ומה הרים הללו מרעים. כצ"ל (יפ"ת) וכן איתא בויק"ר פ' כ"ז: **מה הרים** הללו אין להם סוף. כלומר שגבוהים הרבה: **מעשיהם של** צדיקים עושים פירות כו'. עי' בויק"ר דלשון המדרש מבורר יותר ושם נתבאר: **וחמא תמן** כו' ראה שם עמודים שהיו מכוסים בטפיסין נ"ל בטפיטין בלע"ז. וח"ל מוסף הערוך פי' בל"י ורומיי תכסה מרוקם עשוי לכסות הכתלים או למכסה סוסים: **יקרשו** שלא יהיו נקרשים מחוזק הקור: **מסכן** עני: **מכריך** היה כורך א"ע במחצלת של קנים. וי"א בחצי מרדעת שמכסין את החמור: **הן דיהבת** כו' היכן שאתה נותן טובה אתה נותן בשפע ובמלוי: **הן דמחיית** כו' היכן שאתה מכה אתה מכה בכה ובגאות. גיית לשון גודל וגיאות: **ושלח ליה** אלכסנדרוס שלח למלך קציא שיבא אליו: **נפק ליה** כו' יצא והיה טוען ונושא לו מנחה חתיכות של זהב העשוי בדמות לחם בתוך

צריך. א"ל ולא היה לך מה מיכול בארעך דאתיית לך להדין. א"ל לא אתית אלא בעיא למידע היך אתון דיינין. יתיב גביה. יומא חדא אתי חד ב"נ קביל על חבריה. אמר הדין גברא זבן לי חדא קילקלתא ואשכחית בגוה סימתא. ההוא דזבין אמר קילקלתא זבנית סימתא לא זבנית. וההוא דזבן אמר קילקלתא ומה דבגוה זבנית. אמר לחד מנייהו אית לך בר דכר א"ל הין. ואמר לאוחרנא אית לך ברתא נוקבא א"ל הין. א"ל זיל אסיב דין לדין והוי ממונא לתרויהון. חמתיה יתיב תמה. א"ל מה לא דיינית טב. א"ל אין. א"ל אילו הוה גבכון היך הויתון דיינין. א"ל קטלין דין ודין ומלכותא נסבא ממונא דתרויהון. א"ל אית גבכון מטר נחית. א"ל הין. א"ל אית גבכון שמשא דנח. א"ל הין. א"ל אית גבכון בעיר דקיק. א"ל הין. א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא לא בזכותכון נחית מטר ולא בזכותכון שמשא דנהא עליכון אלא בזכותיה דבעירא דכתיב (תהלים לו) אדם ובהמה תושיע ה'. אדם בזכות בהמה תושיע ה'. ור' יהודה בר סימון פתר קרייא בנח. אמר הקב"ה צדקה שעשיתי עם נח בתיבה לא עשיתי עמו אלא עם הררי אל שנא' (בראשית ח) ותנח התיבה בחדש השביעי וגו'. (תהלים לו) משפטיך תהום רבה יסורין שהבאתי על דורו לא הבאתי עליהן אלא מתהום רבה שנא' נבקעו וגו'. וכשזכרתי לו לא לו לבדו הזכרתי אלא לו ולכל שיש עמו בתיבה הה"ד ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה וגו': (ב) זד"א הה"ד (קהלת ט) עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וגו'. עיר קטנה זה העולם. ואנשים בה מעט זה דור המבול. ובא אליה מלך גדול וסבב אותה. זה הקב"ה. ובנה עליה מצודים גדולים. עקמן וכמנן. ומצא בה איש מסכן והכם זה נח. ומלט הוא את העיר בחכמתו. ויעל עולות במזבח. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא. אמר הקב"ה אתון לית אתון מנהרין ליה. אנא מנהר ליה שנא' ויזכור אלהים את נח: (ג) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמה) ה א"ר לוי טוב ה' לכל על הכל שהוא מעשיו. א"ר שמואל טוב ה' לכל ורחמיו על הכל שהן מדותיו הוא מרחם. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר טוב ה' לכל ומרחמיו הוא נותן לבריותיו. ר' תנחומא ור' אבא בר אבין בשם רב אחא למחר שנת בצורת באה והבריות מרחמין אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליהן רחמים. ט ביומוי דר' תנחומא היו צריכין ישראל לתענית. אתון לגביה א"ל ר' גזור תעניתא גזר תעניתא יום קדמאי יום ב' יום ג' ולא נחת מטרא. עאל דרש להון א"ל בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליכם רחמים. עד שהן מחלקין צדקה לענייהם ראו אדם א' נותן מעות לגרושתו. אתון לגביה וא"ל ר' מה אנן יתבין הכא ועבירתא הכא. א"ל מה ראיתם. א"ל ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו. שלח בתריהון ואייתינון לגו ציבורא א"ל מה היא לך זו. א"ל י גרושתי היא. א"ל מפני מה נתת לה מעות. א"ל ר' ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים. באותה שעה הגביה ר' תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר רבון כל העולמים מה אם זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה נתמלא עליה רחמים. אתה שכתוב בך חנון ורחום ואנו בני ידידיך בני אברהם יצחק ויעקב עאכו"כ שתתמלא עלינו רחמים. מיד ירדו גשמים ונתרוה העולם. יא רבינו הוה יתיב לעי באורייתא קמי כנישתא דבבלאי בצפורין עבר חד עגל קודמוי אזל למתנכסה ושרי געי יב כמימר שיזבני. א"ל ומה אני יכול למעבד לך לכך נוצרת. והחשש ר' את שיניו י"ג שנה. א"ר יוסי בר אבין כל אותן י"ג שנה שהיה חושש ר' את שיניו לא הפילה עוברה בא"י ולא נצטערו היולדות. בתר יומין עבר חד שרץ קמי ברתיה. ובעה למיקטליה. א"ל ברתי שבקי' דכתיב

ורחמיו

יד יוסף ו ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תתכ"ז: ז קס"ר. וילקוט קהלת: ח ילקוט תהלים: ט ויק"ר פ' ל"ד. וילקוט תהלים רמז תתפ"ח. י עיין תד"א ח"א פ' כ"ז: יא לקמן פ' נ"ו. ירוש' כלאים פ"ט: יב כתב התורת חיים לא שהבהמה יש לה דעת. אלא שנתן הקב"ה בלבה שתתחיל לצעוק לנכות את רבי אם ירחם עליה. וכיון שלא ריחם עליה נענש. וכתב הסל"ה בדף ר"ט הא דנענש רבי אף שהאמת כן שלכך נוצרה משום שהבעל חיים של אותה העגל היה ע"ה שאסור לאכול בשר. ורבי לא הרגיש בזה עכ"ל:

מתנות כהונה

על שולחן של זהב: גידומי להם: דסקוס פלחן. א"ל אלכסנדרוס וכי לממונך אני צריך בתמיה: א"ל וכי לא היה לך מה לאכול בארצך שבאת לך למקום הזה א"ל לא באתי רק שאני רוצה לידע היאך אתם דנין דין היה יושב אצלו יום א' כו': קבל היה קובל על חבירו לפני המלך אומר זה האיש מכר לי אשפה כלומר חורבה: ואשכחית כו'. ומצאתי בתוכה אוצר טמון: ההוא דזבין. זה שקנה החורבה אמר החורבה והאשפה קניתי והאוצר לא קניתי ואיני חפץ בו מפני עונש גזל וזה שמכר האשפה אמר האשפה ומה שבתוכה מכרתי לו ואינני חפץ האוצר מפני עונש גזל ובירושלמי דפ' אלו מציאות משמע שכל אחד היה חפץ ליקח האוצר אמר מלכא קניא לאחד מבעלי הדין יש לך בן זכר א"ל אין וחזר ואמר לבעל הדין האחר יש לך בת א"ל אין: א"ל זילו כו'. לכו ויקחו זה את זו הבן להבת ויהיה הממון הנמצא לשניהם: חמתיה כו'. מלך קציא ראה את אלכסנדרוס יושב ומתמה והכי איתא בפ' אמור בהדיא: א"ל מה כו'. כלומר מה אתה יושב ומתמה וכי לא דנתי יפה: אילו הוה כו'. אילו היה דין זה בא לפני הדיין אצלכם בארצכם היאך הייתם דנין אותו: א"ל קטלין כו'. היו הורגין זה וזה כלומר שני בעלי הדין וממון של שניהם היה נוטל המלך גם כן לקנס כי כל האוצר טמון הוא למלך והיה להם להביאו למלך: אית גבכון מטר נחית גרסי'. פי' יש אצלכם מטר היורד מן השמים: שמשא דנח גרסי'. פי' השמש זורח: בעיר דקיק. גרס בירושל' ופי' בהמות קטנות: פתר קרייא. פסוק לצדקתך כהררי אל היה פותרו ודורשו על נח: עם הררי אל. על ידי הררי אל: אלא לו ולכל כו'. וזהו אדם ובהמה תושיע ה' שהשועת הש"י היה בשביל כולם: עקמון וכמנון. ארב שאורבין שם האויבים ובניינים עקומים לבא עליהם בעקיפין: ויעל עולות. וע"י זה נשבע הקב"ה שלא יוסיף עוד להביא מי המבול להציף העולם: מנהרין מזכירין כד"א בכמה מקומות בתלמוד נהירנא בפ"ק דשבת נהיר והכים פי' זכרן וחכם: על הכל. הוא מרחם למי שהוא עושה כמעשיו: ה"ג והכי מוכח בילקוט תלים א"ר שמואל טוב י"י לכל ורחמיו על כל מעשיו על הכל שהן מדותיו הוא מרחם. מר אמר הדא ומר אמר הדא ולא פליגי וכן ר' יהושע דסכנין כו' ורבי תנחומא ור' אבא מפרשים הענין על מכונו: ומרחמין מי שיש בו מדת הרחמנות שהוא מדותיו של הקב"ה וכדמפרש רבי תנחומא וחזיל ופירש הכתוב ממדת הרחמנות הוא נותן רחמים על מעשי ידיו: ביומוי כו'. בימיו של רבי תנחומא היו צריכין ישראל למטר בשביל עצירת הגשמים: אתון כו'. אזל רבי תנחומא וא"ל ר' גזור תענית גזר תענית ביום א' ויום ב' ויום ג' ולא ירד מטר: עאל כו'. נכנס לבית המדרש ודרש להם כו': עד שהן כו'. בעוד שהיו מחלקין צדקה לעניים: אתון לגביה כו'. באו אצל ר' תנחומא ואמרו ליה רבי מה אנו יושבין פה ועבירה כאן כמו שאחז"ל שאם יש משא ומתן ביניהן מנדין אותן: שלח בתריהון. אחרי האיש וגרושתו והביאם לתוך הצבור: מה היא לך זו. כלומר איזה קורבה יש לך בזו: שאין לה עליו כו'. כלומר ושנואה היא לו שהרי גרשה: ונתרווה לשון שובע כד"א למען ספות הרוה: רבינו הוא רבי יודא הנשיא: הוה יתיב כו'. היה יושב ועוסק בתורה לפני ב"ה להבבליים בעיר ציפורי: לעי יגע כלומר עמל: עבר כו'. היה עובר לפניו עגל אחד שהיו מוליכין אותו לשחטו והתחיל לצעוק לפניו כמו שאמר הצילני נא: וחשש היה חושש וכואב בשיניו: לא הפילה פו'. שיסורי הצדיקים מכפרים על הדור: בתר יומים כו'. לאחר ימים אלו כלומר י"ג שנים אירע מעשה שפרץ א' היה עובר לפני בתו של רבי והיתה רוצה להמיתו אמר לה רבי בתי הנח אותו: ענותן שני.

עמיו

עץ יוסף

בתוך קערות של זהב. ורמז לו בזה כי הוא נבהל להון בבואו עד אחורי הרי חושך לצבור כל כסף וזהב שבעולם כלהם הנהכל (מז"ק): ולא היה לך מה מיכול. וכי לא היה לך מה לאכול בארצך שבאת למקום הזה. א"ל לא באתי רק שאני רוצה לידע היאך אתם דנין. באמר שמעתי שאתם מחזיקים בעמוד הדין והצדק באתי הנה לשמוע יותר דיניכם ולידוק משפטכם: יתיב גביה כו' היה יושב אצלו יום אחד בא אדם אחד והיה קובל על חבירו לפני המלך. ואמר זה האיש מכר לי אשפה כלומר חורבה. ומצאתי בתוכה אוצר ממון: ההוא דזבין אמר כו' זה שקנה החורבה אמר החורבה והאשפה קניתי והאוצר לא קניתי ואיני חפץ לקבלו מפני עונש הגזל: וההוא דזבן אמר כו' וזה שמכר האשפה אמר האשפה ומה שבתוכה מכרתי לו ואינני חפץ האוצר מפני עונש גזל: אמר לחד מינייהו כו' אמר מלכא קציא לאחד מבעלי הדין יש לך בן זכר א"ל הין. ואח"כ אמר לבעל דין האחר יש לך בת אמר ליה הן: א"ל זילו כו' לכו ויקחו זה את זה הבן לבת ויהיה הממון הנמצא לשניהם: המיתי כו' מלך קציא ראה את אלכסנדרוס יושב ומתמה: מה אתה יושב ומתמיה וכי לא דנתי יפה: אילו היה כו' אילו היה דין זה לפני הדיין בארצכם היאך הייתם דנין אותו: א"ל קטלין כו' היו הורגין זה וזה כלומר את שני בעלי הדין וממון של שניהם היה נוטל המלך ג"כ לקנס. כי כל אוצר טמון הוא למלך. והיה להם להביאו למלך: אית גבכון מטר נחית. יש אצלכם מטר היורד מן השמים: שמשא דנח השמש זורח: בעיר דקיק פי' בהמות קטנות: אלא בזכותא דבעירא להקהות שיניו א"ל בשביל הבהמה הם חיים: הה"ד אדם ובהמה תושיע ה'. כצ"ל כדלקמן בויק"ר. והמדרש קאמר לה (יפ"ת): אדם בזכות בהמה דאל"כ לא הו"ל למנקט אדם ובהמה בהדא מחתא (יפ"ת): ר"י ב"ס פתר כו' כל דרשא זו בשביל מאמר זה בלבד שייך כאן. על שבפסוק זה יש צדקה ומשפט הרים ותהום אדם ובהמה וכל דברים אלו כתובים אצל נח: צדקה שעשיתי. כו' הגירסא מגומגמת. והעיקר כדאיתא בויק"ר פ' כ"ז. צדקה שעשית עם נח בתיבה כהררי אל שנא' ותנח התיבה בחדש השביעי על הרי אררט. ומשפטיך שעשיתי עם דורו דקדקת עמהם עד תהום רבה שנאמר ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה וכשזכרתו לא לו לבדו זכרת אלא ויזכור אלהים את כל החיה וגו' ע"ש. כלומר בצירוף זכות הב"ח כדמסיים אדם ובהמה תושיע ה': (ב) זה העולם השפל שהוא קטן ופחות במדרגה נגד עולם העליון: זה דור המבול שהיו מועטים במעלה ופחותים במדרגה: זה הקב"ה שהוא מלכו של עולם: עקמן וכמנן בניינים רמים ומיני מארב שהם כמצודים גדולים לכבוש המדינה. וכן ה' הקיף את העולם בים אוקיינוס שהוא כמצודה ומארב על העולם לשוטפו אם לא יעשו רצונו ית' כדלעיל פ"ה סי' ה' כמנן פירושו צדיה ואריבה. ואפשר לא צדה ת"א ודלא כמן ליה: זה נח ונקרא מסכן כלפי בני דורו שביזו אותו. כחכמת המסכן הבזויה וכדמפורש בק"ר ע"ש. וכן נח נקרא חכם שעסק בחכמת התורה כדלעיל פ' כ"ו ובתורתו יהגה יומם ולילה שהגה דבר מתוך דבר כו'. ועז"א ומלט את העיר בחכמתו ויעל עולות במזבח כי בקרבנו נתרצה לו ה' ונשבע לו לבל ישוב למבול עוד: ואדם לא זכר כו' דור המבול לא השיבוהו כלום לשמוע בקולו. ואדרבא היו ללעג ולקלס ביניהם כמבואר שם ואחר כך נתפרסם מדרגת חכמתו כי ה' זכרו לטובה במבול: אמר הקב"ה כו' שאין אתם מזכירין אותו לשבח: מנהירין פי' מזכירין. ובגמרא נהירנא כד הוינא: אנא מנהר ליה להזכירו לשבח ולטובה שהקב"ה מפרסם בעולמו שבח מעשי הצדיקים לגדלם ולרוממם (מז"ק): (ג) טוב ה' לכל נמשך לסוף הדרשא ורחמיו על כל מעשיו על הב"ח כשובדא דרבי ואמר שזהו שנזכר לנח את כל החיה ואת כל הבהמה שזן: על הכל שהוא מעשיו וה"ק טוב ה' לכל לפי שרחמיו על כל מעשיו. שכל אומן מרחם על מעשה ידיו לבל יהיה עמלו לריק ולבהלה: א"ר שמואל כו' דה"ק ורחמיו על הכל שהן מידותיו שהוא מרחם. כלומר מדת רחמיו שהם מצד עצמו ית'. לפי שמדות הטוב והרחמנות הן הן מדותיו ית': ר"י דסכנין כו' דה"ק טוב ה' לכל ומרחמיו הוא נותן לבריותיו. כלו' שמשפיע ממדת רחמיו על בריותיו שגם הם ירחמו זה על זה מפני תיקון העולם: ר"ת ור' אבא כו' וה"פ טוב ה' לכל בשעה שמדת רחמיו הוא על כל מעשיו שהם מרחמים כמותו. שכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים וכדמפרשי' למחר שנת בצורת באה שהיא מכה כללית לכל אז טוב ה' מרחם על עולמו בשעה שהם מרחמים אלו על אלו (יפ"ת): ביומו כו' בימיו של ר"ת היו צריכין למטר: אתון כו' באו אצל ר"ת וא"ל רבי גזור תענית גזר תענית ביום א' ויום ב' ויום ג' ולא ירד מטר: עאל כו' נכנס לבית המדרש ודרש להם כו': עד שהן כו' בעוד שהיו מחלקין צדקה לעניים: אתון לגביה כו' באו אצלו א"ל רבי מה אנחנו יושבין פה ועבירה הכא כמו שאמרו הז"ל בכתובות כ"ח שאם יש מו"מ ביניהם מנדין אותן: נותן מעות לגרושתו. וחששו לזנות: שלח בתריהון להביא האיש וגרושתו והביאום לפני הצבור: מה היא לך זו כדי שיטיב גרושתו היא לחפשו על נתינתו: באותה שעה הגביה כו' והאמין לדבריו דנכרים דברי אמת: אם זה שאין עליו מזונות כלו' ושנואה היא לו שהרי גירשה. ואע"ג שיש לו להשגיח עליה משום ומבשרך לא תתעלם מ"מ חיוב גמור ליתא. וא"כ ק"ו להקב"ה שאנו בני ידידיו שנשבע להם לרחם על זרעם: עאכ"ו שאתה בעל הרחמים מצד עצמך יותר מהאדם: רבינו היא רבינו הקדוש והוא רבי יהודה הנשיא שנקרא רבי סתם: הוה יתיב כו' היה יושב ועוסק בתורה לפני בית הכנסת להבבליים בעיר צפורי. לעי פי' יגע: עבר כו' היה עובר לפניו עגל אחד שהיו מוליכין אותו להבהם. והתחיל לצעוק כמו שאומר הצילני נא. בירושלמי כלאים פ"ט מביא מעשה זאת בעגל שלא ריחם על העגל באו עליו יסורים. ועל שריחם על השרץ נסתלקו ממנו היסורין ועי' בגמ' ב"מ פ"ה. ולפרש שמ"ש ורחמיו על כל מעשיו כפשוטו שמרחם על כל בריותיו שברא ועשה. גם על שקצים ורמשים: וחשש רבי את שיניו י"ג שנה שאמרו ברקיע הואיל ולא קא מרחם ליתו עליו יסורין. ומה שהיה הכאב בשיניו היינו לפי שאין זה הולי אלא צער מכאיב (יפ"ת): לא הפילה כו' לפי שיסורי הצדיקים מגינים על הדור. וכמ"ש ישעיה נ"ג והוא מחולל מפשעינו וגו'. כי חטא הרבים הן סובלין אותו ביסורים (יפ"ת): בתר יומין כו' לאחר י"ג שנים (שכן מפורש שם בירושלמי בסוף י"ג שנה)

אירע

(תהלים קמה) ורחמיו על כל מעשיו. רבינו הוה ענותן סגי והוה אמר כל מה דיאמר לי ב"נ אנא עביד. חוץ ממה שעשו בני בתירא לזקני יג שירדו מגדולתן והעלו אותו. ואין סליק רב הונא ריש גלותא להכא אני קאים לי מן קודמוהי. למה דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין והוא מן דכריא דיהודה ואנא מן נוקבתא. א"ל ר"ח רבה והרי הוא עומד בחוץ. נתכרכמו פניו של ר'. וכיון שראה שנתכרכמו פניו. א"ל ארונו הוא. א"ל פוק חזי מאן בעי לך לברא. נפק ולא אשכח ב"נ. וידע דהוא נזוף. יד ואין נזיפה פחותה מל' יום. א"ר יוסי ב"ר אבין כל אותן ל' יום שהיה ר' חייא רבה נזוף מרבינו. אליף לרב בר אחתיה כל כללי דאורייתא ואלין אינון כלליא דאורייתא טו הלכתא דבבלאי. לסוף תלתין יומין אתא אליהו זכור לטוב בדמותיה דר"ח רבה לגבי רבינו ויהב ידיה על שיניה ואתסי. כיון דאתי ר"ה רבה לגבי רבינו א"ל מה עבדת בשיניך. א"ל מן עונתא דיהבת ידך עילוהי איתנשמית. א"ל לית אנא ידע מה הוא. כיון דשמע כן שרי נהיג ביה יקרא וקרב תלמידים ומעייל ליה מלגאו. א"ר ישמעאל בר' יוסי ולפנים ממני. א"ל ח"ו לא יעשה כן בישראל. רבינו הוה מתני שבחיה דר"ח רבה קמיה דר"י בר' יוסי א"ל אדם גדול אדם קדוש. טז חד זמן חמתיה בי בני ולא איתכנע מיניה. א"ל ההוא תלמידך דהוית משתבח ביה חמיתיה בי בני ולא איתכנע מינאי. א"ל ולמה לא איתכנעת מיניה. א"ל רבי הייא מסתכל הייתי באגדת תהלים. כיון דשמע כן מסר ליה תרין תלמידוי והוון עיילין עמיה לאשונה דלא ישהי ותזער נפשיה: (ד) ד"א טוב ה' לכל וגו'. ויזכור אלהים את נח וגו'. א"ר שמואל בר נחמני יז אוי להם לרשעים שהם הופכים מדת רחמים למה"ד. בכ"מ שנא' ה' מדת רחמים (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנון. וכתיב (בראשית ו) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. (שם) וינחם ה' כי עשה את האדם. ויאמר ה' אמחה וגו'. אשריהם הצדיקים שהן הופכים מדה"ד למדת רחמים. בכ"מ שנא' אלהים הוא מדה"ד (שמות כב) אלהים לא תקלל. עד האלהים יבא דבר שניהם. וכתיב (שם ב) וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו'. (בראשית ל) ויזכור אלהים את רחל וגו'. ויזכור אלהים את נח. מה זכירה נזכר לו שזן ופירנס אותם כל י"ב חדש בתיבה. ויזכור אלהים את נח והדין נותן בזכות הטהורים שהכנים עמו בתיבה. יח ר' אליעזר אומר לשם קרבנו נקרא שנא' וירח ה' את ריח הניחוח. ריב"ח אמר לשם נחת התיבה נקרא שנא' ותנח התיבה בחדש השביעי וגו'. יט ר' יהושע אומר לא ישבותו מכלל ששבתו. א"ר יוחנן לא שמשו מזלות כל י"ב חדש. א"ל ר' יונתן שמשו אלא שלא היה רשומן ניכר: (ה) ויסכרו מעינות תהום. כ א"ר אלעזר לרעה (בראשית ז) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וגו'. אבל לטובה ויסכרו מעינות תהום. אבל לא כל מעינות חוץ ממעין טבריה ואבלונים ומערת פמיים. ותנח התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר וגו'. כא על טורי קרדונייא. ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח. הדא מסייעא להויא כב דא"ר אבא ב"כ חלון: (ו) וישלח את העורב. הה"ד (תהלים קה) שלח חושך ויחשיך. ויצא יצא ושוב: ר' יודן בשם ר' יהודה בר"ס כג התחיל משיבו תשובות. א"ל מכל בהמה חיה ועוף שיש כאן אין אתה משלח אלא לי. א"ל מה צורך לעולם בך לא לאכילה ולא לקרבן. ר' ברכיה בשם ר' אבא ב"כ אמר. א"ל הקב"ה קבלו שעתיד העולם להצטרך לו. א"ל אימתי. כג א"ל עד יבושת המים מעל הארץ. עתיד צדיק אחד לעמוד וליבש את העולם ואני מצריכו להם. הה"ד (מלכים א יז) והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר עיר היא בתחום בית שאן ושמה ערבי. ר"נ

יד יוסף יג ירושלמי דכלאים פ"ט. וס' כתובות: יד מ"ק ט"ו: טו פרש"י תלמוד בבלי: טז קדושין ל"ג: יז לקמן פ' ע"ג סי' ב'. ילקוט נח רמז נ"ז. זוהר נשא. במד"ר פ"ט: יח לעיל פ' כ"ט. וילקוט רי"ש ד"ס: יט ירושלמי פסחים. ולעיל פ' כ"ט: כ סנהדרין ק"ח. וילקוט ס"ז: כא תרגום אונקלס וירושלמי: כב ילקוט ס"ז · סנהדרין ק"ח: כג ז"ח כ"ט:

מתנות כהונה

עניו גדול והיה אומר כל מה שיאמר לי אדם לעשות דבר הכנעה ושפלות רוח אני עושה כו': שירדו הורידו את עצמן מגדולתן: ואין סליק כו'. ואם היה עולה לכאן רב הונא הייתי עומד מפניו לכבודו מפני שהוא בא משבט יהודה: נתכרכמו נהפכו לירקון שחרד והלכו דמיו. ה"ג נתכרכמו פניו א"ל ארונו הוא א"ל רבי לרבי חייא צא וראה מי חפץ בך חוצה: וידע ר' חייא שהוא נזוף ורבי אמר כן שיצא מלפניו ולא יראה פניו: אליף כו'. למד רבי עם רב בן אחותו כל כללות של כל התורה כולה: ויהב ידיה כו'. היה נותן ידו על אותו שן שהיה חש בו ונתרפא כיון שבא ר' חייא לאחר ל' יום אמר לו רבי א"ל מה אתה עושה בשינך הנתרפא: מן עונתא כו'. מן העת שנתת ידך עליה נתרפאת: א"ל ר' חייא אין אני יודע מה הוא זה שאתה אומר כי לא הנחתי ידי עליה כיון ששמע רבי כן והרגיש שאליהו עשה כן לכבוד רבי חייא התחיל לנהוג כבוד בר' חייא: וקרב תלמידיו. הרחיק התלמידים לאחוריהם והכנים והקריב ר' חייא ליסב לפניו וקרב כלומר הרחיק כד"א גשה לי והלאה: א"ר ישמעאל כו'. דרך שאלה אמר לר' אם יכנס רבי חייא גם לפנים ממני: מתני שבחיה. היה מספר שבחו אדם גדול הוא רבי חייא וה"ג רש"י ז"ל גדול הוא אדם קדוש הוא: חד זמן כו'. פעם אחת ראה רבי ישמעאל לרבי חייא בבית המרחץ: ולא איתכנע כו'. ר' חייא לא היה נכנע מלפני ר' ישמעאל כלומר לא עמד בפניו: א"ל ההוא כו'. ר' ישמעאל אמר לרבי אותו תלמיד שהיית משבח אותו ראיתיו בבית המרחץ ולא קם מלפני: א"ל ר' לר' חייא למה לא עמדת מלפניו: מסתכל כו'. הרהרתי באגדות תלים ומפני העיון הייתי טרוד ולא ראיתיו והא דאמר בפ"ק דקידושין שבבית המרחץ פטורין לקום לפני זקן בפ"ק דקדושין מתרץ ליה שמעשה זה היתה בבתי בראי שהוא מקום הידור אדע דאל"כ הא בבתי גואי אסור להרהר בדברי תורה: כיון דשמע רבינו כן היה מוסר לו שני תלמידים שיכנסו עמו לאשונה פירש הערוך לכל מקום חשך וסתר של בית המרחץ כדי שלא יבא לידי סכנה. ובפרש"י מצאתי אשונה עת בעת לידתה ת"י באשונה דמולדא: שלא ישהו. שלא ישתומם: ותזער נפשיה. תהא נעדרת: ה"ג ומפרנס אותם כל י"ב: והדין נותן כו'. סיפיה דקרא קדייק ואת כל וגומר אשר אתו בתיבה לומר שזכרו בזכות בהמות הטהורים שהכנים ז' ז' כדי להקריב מהן קרבן ואותו זכות זכר לו: נקרא שמו נח על שם ניחוח: ה"ג בחודש השביעי וגומר ר"א אומר לא ישבתו מכלל שלא שבתו: טבריה כו'. שמות מקומות הן שיש שמה מים חמין: טורא דקרדונא. תרגום של הרי אררט: מסייע להוא גרסי' פי' פסוק זה סיוע להוא דא"ר אבא מה שכתוב צהר תעשה לתיבה היינו חלון: שלח חשך ויחשך. מי ששולח חשך עושה מעשה השוכים כמו כאן שנה שלח עורב שהוא שחור מתארו והוא עוף טמא ומעל בשליחותו ותשובתו נשאר מעל ומצאתי בפרש"י דדייק מסיפיה דקרא ולא מרו את דברו וזה המיר את דברו: משיבו תשובות. ושוב דרשו לשון תשובה: קבלו בתוך התיבה: וליבש את העולם. וסוף שהחביא עצמו מפני איזבל אשת אחאב והעורבים מביאים לו כו': ושמה ערבו. ובני אותה העיר הביאו לו לחם וגומר וזהו

עץ יוסף

אירע מעשה שברך היה עובר לפני בתו של רבי והיתה רוצה להמיתו. אמר לה רבי בתי הנח אותו דכתיב ורחמיו על כל מעשיו ובעגל לא אמר הכי. כיון דלכך נוצר (יפ"ת): ענותן סגי עניו גדול היה. ומייתי זה לכאן איידי דמייתי השם שיניו הביא תבלוס ספור תרופתו שהיתה ע"י רבי חייא. ואיידי דמייתי שבחו של ר"ח מייתי עובדא דרבי ישמעאל (יפ"ת): כל מה כו' כל מה שיאמר לי אדם לעשות דבר הכנעה ושפלות רוח אני עושה. חוץ ממה שעשו בני בתירא כי זה ענוה גדולה מאד להוריד עצמו מהנשיאות לתתו להאחרים: לזקנו הלל הוא זקנו של רבי. ובני בתירא היו נוהגים נשיאות. וסלקו עצמן ממנה ונתנוה לו כדאיתא בפסחים פרק א"ד: ואין מסיק כו' ואם היה עולה לכאן רב הונא הייתי עומד מפניו (ובירושל' הנ"ל הגירסא אנא מותיב ליה לעיל מיני) לכבודו מפני שהוא בא משבט יהודה (מת"כ): והוא מן דכריא כו' בירושלמי גרס דהוא מן דכריא דקא מפרש להא דאמר דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין דלאו לגמרי מבנימין. דרבי נמי מבני יהודה הוה אלא דהיה מהנקבות (יפ"ת): והרי הוא עומד בחוץ שכבר שמע ר"ח שמת ומביאים אותו. ורבי לא ידע בדבר ואירע שאמר רבי הדברים הללו ואז אמר ליה ביאתו של רב הונא. אבל בירושלמי הגירסא נשתנה (יפ"ת): נתכרכמו נהפכו פניו לירקון שחרד והלכו דמיו: פוק חזי כו' צא וראה מי חפץ בך חוצה: וידע ר"ח שהוא נזוף. ורבי אמר כן שיצא לפניו ולא יראה פניו: אליף לרב בר אחתיה. ר"ח אליף ולמד ליה לרב שהיה בן אחותו כדאיתא בפסחים ד': לסוף תלתין יומין אתא אליהו כו'. ור"ח בא למהרתו ביום ל"א כדאיתא בירושלמי: יהב ידיה כו' נתן ידו על אותו השן שהיה חש בו ונתרפא כיון שבא ר"ח למחר אמר רבי א"ל מה אתה עושה בשינך הנתרפא: מן עונתא כו' מן העת שנתת ידך עליך נתרפאת. א"ל ר"ח אין אני יודע מה שאתה אומר כי לא הנחתי ידי עליה. כיון ששמע רבי כן והרגיש שאליהו עשה כן לכבוד ר"ח. ידע שהוא במדרגה גבוהה ונפלאה התחיל לנהוג בו כבוד: וקרב תלמידים שהתלמידים שהיו לומדים אצל רבי מחמת יראתו היו עומדים ברחוק ממנו. ורבי בענוותו מקרבם אצלו ומקרב לרבי חייא יותר מכולם. ובירושלמי שם הגירסא כד הוה עלין לבית וועדא הוה אמר יכנס רבי חייא רובא לפנים: לא יעשה כן בישראל. משום דרבי יוסי זקן וגדול הוה. אלא ר"ח רובא לפנים וריב"י לפני ולפנים (ירושלמי שם): חד זמן כו' פעם אחת ראה רבי ישמעאל לר"ח בבית המרחץ: ולא אתכנע כו' ר"ח לא היה נע מלפני רבי ישמעאל כלומר לא עמד בפניו. והמעשה היה בבית החיצון שעומדים בו לבושים שיש שם שאלת שלום וד"ת וקימה והידור (יפ"ת): א"ל ההוא כו' ר"י אמר לרבי אותו תלמיד שהיית משבח אותו ראיתיו בבית המרחץ ולא קם מלפני. וא"ל רבי לר"ח למה לא עמדת מלפניו: מסתכל הייתי כו' הרהרתי באגדת תהלים ואגב טרדתי לא הסתכלתי בו: כיון דשמע כן כו' כיון דשמע רבינו כן היה מוסר לו שני תלמידים שיכנסו עמו לחביכה לכל מקום חשך כדי שלא יבא לידי סכנה: דלא ישהי ותזער נפשיה. בערוך גרס ותגער נפשיה ופי' שלא ישאר יחידי ותתבהל נפשיה. ולגירסתנו פי' שלא ישתומם ותהא נפשיה נעדרת: (ד) ד"א טוב ה' לכל ויזכור אלהים את נח. ורחמיו על כל מעשיו לרבות אף בעלי חי כדכתיב הכא ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה וגו'. וזה עיקר הדרשה הצריך לעניננו. ואגב זה הדרש הביא כל הדרשות בראשונה: אוי להם לרשעים כו' שאצל צדיקים גם מדה"ד מסכים לרחם עליהם. ולכן נאמר ויזכור אלהים שזהו מה"ד ואצל הרשעים נאמר שם הוי"ה אצל עונשם פי גם מדה"ר מסכים לעונשם: אלהים לא תקלל שפירושו דיינים: מה זכירה נזכר לו שזן ופרנס כל י"ב חדש הפליא לעשות צדקה וגדולה עם כולם בזה. ועל זה נאמר ולוקח נפשות חכם. כי כל י"ב חדש לא נתן שינה לעיניו ברוב טרחו: כל י"ב חדש כלו' שהכין להם מזון לכל י"ב חודש: בזכות הטהורים דרים עוד ויזכור אלהים את נח והדין נותן בזכות הטהורים. וכלו' אף שם אלהים שהוא מדה"ד היה נותן בו זכירה לטובה עבור החיה והבהמה אשר אתו דהיינו בזכות הטהורים שהכנים עמו לקרבן. והם רמוזים טפי במאמר אשר אתו בתיבה כי הטהורים היה אתו ממש בתיבה במדור אחד ולא הטמאים כדלעיל פ' ל"א סימן י"ד: לשם נחת התיבה נקרא פי' שזכר ה' שמו של נח שנקרא ע"ש נחת התיבה ולזה נתן מקום להתקיים שהשם הזה מאת ה' היה (יפ"ת): ר"י אומר כו' עד ויסכרו מעיינות. כתב הא"א שהוא מיותר כאן. ומקומו הוא לקמן בסוף הפרשה ועי' לעיל פ' כ"ה וכאן הוא אגב מאמר של ר"י: מכלל ששבתו כו' עיין לעיל פרק כ"ה סי' ב' כי שם פירשתי: (ה) אר"א לרעה כו' לפי שכל הבקיעות היו לרעה ואילו לא נתבקעו כולם לא היתה הרעה גמורה. אבל כשנתהפך לטובה לא נסכרו כולם. כי מצורך הטובה שישארו קצת כמו מעין טבריא וחבריו שהם לצורך העולם: חוץ ממעין טבריא כו' שהם מעיינות החמים לרפואה. וקודם המבול לא הוצרכו לכך שאז היה להם אויר יפה וממוזג ולא היה חולי מצוי בעולם. וכדלקמן פ' ל"ד ולפיכך מאז נשארו אלו לרפואה. ור"א הזכיר אלו המעיינות המצויים בארצו. וכן כיוצא בהם בשאר ארצות (מה"ק): ותנח התיבה על הרי אררט ועל זה אמר טורי קורדניא. תרגום של הרי אררט: הדא מסייעא כו' פי' פסוק זה סיוע להיא דאמר רבי אבא מ"ש צהר תעשה לתיבה היינו חלון. ועיין פ' ל"א סי' י"ב: (ו) הה"ד שלח חשך ויחשיך. דרך מליצה כי יצדק לומר כאן שלח חשך ויחשיך. שהוא כמו ששולח החשך המחשיך. כך העורב החשיך בשליחותו כי יצא יצוא ושוב ולא הביא תשובה. והמדרש אתי לאשמועינן דסימנא מילתא היא כי נח בשליחות העורב שהוא טמא לא הצליח אלא ביונה הטהורה (יפ"ת): משיבו תשובות דרים ושוב לשון תשובה: משיבו תשובה אין הכוונה שהשיב בפירוש ברמיזותיו. רק שנראה ממיאונו שיצא יצוא ושוב וא"כ לא אבה ללכת. וכאילו השיב לו נח שלכן שלחו מפני שאינם ראוים לשום דבר. כי על שארית המינים חמל עליהם כי הם ראוים: מכל בהמה חיה כו' תלונותיו היתה כלפי הטהורים שיש בהם ז'. ונמנע לשלוח מהם ושלח ממנו שהוא מן ב' מהטמאים. וכן הוא בפרק חלק: לא לאכילה ולא לקרבן שגם מהטמאים הרבה מהם היו ראוים לאכילה. אך העורב אינו ראוי. הילכך הטהורים אע"פ שהם ז' עדיפי טפי מקיום מין הטמאים: לא לאכילה ואע"ג דעדיין לא הותר הבשר לאכילה. ידע נח כי בנאהו יתירנה לו: עתיד צדיק אחד הוא אליהו שעצר את השמים עד שיבשה הארץ. ובאותו זמן נסתר בנחל כרית מפני איזבל והיו העורבים מביאים לו פרנסתו. והיה רצונו ית' שיהמו רחמיו עליהם לבקש עליהם רחמים. לפיכך הזמין ה' פרנסתו ע"י העורבים להורות לו שאף העורב שהוא אכזר נמצא בו צד רחמים לפרנסו ברעב. לכן יבקש רחמים עליהם לתת להם פליטה ברעב. וכן עשה אליהו: ר"י ור"נ עיין חולין דף ה' פלוגתא דאמוראי בזה: ושמה ערבי כלו' והעורבים מביאין לו לאו עורבים ממש אלא אנשים ונקראו עורבים על שם מקומם שנקרא ערבי: עורבים ממש דא

ר"נ אמר כד עורבים ממש היו. ומהיכן היו מביאים לו משלחנו של יהושפט: (ז) דרש ר"ע כה מעשה דור המבול בגנזק של מדי ולא בכו וכיון שהזכיר להם מעשה איוב מיד בכו. וקרא עליהם המקרא הזה (איוב כד) ישכחהו רחם מתקו רמה עוד לא יזכר ותשבר כעץ עולה. ישכחהו רחם הם שכחו רחמים מן הבריות אף הקב"ה שיכח רחמיו מהם. מתקו רמה שמיתק רמה מהן. עוד לא יזכר ותשבר כעץ עולה. א"ר אבהו תעקר אין כתיב אלא תשבר. כדבר שנשבר ואינו מעלה חלופין ואיזה זה. זה דור הפלגה: (ח) וישלח את היונה וגו' ולא מצאה היונה מנוח וגו'. כו יהודה בר נחמן בשם ר"ש אמר אילו מצאה מנוח לא היתה חוזרת. ודכוותה (איכה א) היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח אילו מצאה מנוח לא היו חוזרים. ודכוותה (דברים כח) ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח וגו'. הא אילו מצאו מנוח לא היו חוזרים: (ט) ויחל עוד שבעת ימים. ר' יוסי אמר ג' שבועים ימים. ויוסף שלח את היונה ותבא אליו היונה וגו'. טרף בפיה וגו'. כז מהו טרף קטיל המד"א (בראשית לז) טרוף טורף יוסף. א"ל אילו שבקתה אילן רב הוה מתעביד. מהיכן הביאה אותו כח ר' אבא ב"כ אמר משבשושין שבא"י הביאה אותו. ר' לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו דלא טפת ארעא דישראל במבולא. והוא שהקב"ה אומר ליחזקאל (יחזקאל כב) בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא ולא גשמה ביום זעם. רב ביבי אמר נפתחו לה שערי ג"ע והביאה אותו. א"ר אבהו אילו מג"ע הביאה אותו לא היתה מביאה דבר מעולה. או קנמון או פלסמון. כט אלא רמז רמזה לו א"ל לנח מוטב מר מזה. ולא מתוק מתחת ידיך. וייחל עוד שבעת ימים אחרים הדא מסייעא להא דאמר ריב"ח שלשה שבועות ימים. וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד: (י) ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש. ל תנינן משפט דור המבול י"ב חדש. הא כיצד בשנת ת"ר שנה לחיי נח בחדש השני בי"ז יום לחדש. וכתיב ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה. לא זה מרחשוון וכסליו. ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום הרי טבת ושבט אדר ניסן ואייר. ותנח התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט לב זה סיון שהוא שביעי להפסקת גשמים. לי"ו יום הסרו ד"א. אמה לארבעה ימים. טפח ומחצה בכל יום. נמצאת אומר שהיתה התיבה משוקעת במים י"א אמה. וכולהם לששים יום הסרו. הה"ד והמים היו הלוך והסור עד החדש העשירי. זה אב שהוא י' לירידת גשמים. ד"א ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ. נעשית כמין טפיח. ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ. נעשית כגריד. לג זרעו אותה ולא צמחה. למה שהיה סימן קללה. ואין סימן קללה הוה לברכה. והמתינו עד שירדו גשמים וזרעו. לא הוה צריך קרא למימר אלא בט"ז יום לחודש השני יבשה הארץ. ומה ת"ל בשבעה ועשרים יום לחדש השני יבשה הארץ. אלא אלו י"א יום שימות החמה יתירים על ימות הלבנה. אמר רשב"נ כל מי שהוא רוצה לידע שימות החמה יתירים על ימות הלבנה י"א יום. יסרוט לו סריטה בכותל בתקופת תמוז. ולשנה הבאה באותו הזמן אין השמש מגעת לשם עד י"א יום. ומכאן אתה יודע שימות החמה יתירים על ימות הלבנה י"א יום. א"ר יוחנן לא שמשו המזלות כל י"ב חדש. א"ל ר' יונתן שמשו אלא שלא היה רשומן ניכר. רבי יהושע אומר לא ישבותו מכלל ששבתו:

פרשה לד

(א) וידבר אלהים אל נח לאמר צא מן התיבה (תהלים קמב) א הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתירו צדיקים כי תגמול עלי. הוציאה ממסגר נפשי זה נח שהיה סגור בתיבה י"ב חדש. להודות את שמך לתת הודיה לשמך. בי יכתירו צדיקים יתכללון בי צדיקיא. כי תגמול עלי שגמלת עלי ואמרת לי צא מן התיבה: (ב) ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו (שם יא). ב א"ר יונתן היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מקיש עליהם אחת עד שהיא פוקעת. ומה הוא בודק קנקנים יפים. שאפי' הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו נשבר

יד יוסף כד חולין ה'. ילקוט כ"ז: כה ילקוט ס"ז ואיוב: כו איכה רבה פ"א. ילקוט כ"ז: כז ויק"ר פ' ל"א. הוית פסוק כנך יפה קמאה ותנינא. ילקוט ס"ז. וילקוט יחזקאל רמז שנ"ב: כח כוונת הדורש לומר שאותו העלה שהביאה אינו מן העלים הגדלים על הענפים. אלא העלה הצומחת מן האדמה תחלת גדולו של האילן וראשיתו ואם כורתין אותו העלה נפסק גידול האילן כולו. וז"ש טרף קטיל שנפסק כל האילן. וזהו שאמר לה נח אלו שבקת כו': כט מדרש תהלי' סי' ל"א. פדר"א פרק כ"ג. עירובין י"ח. סנהדרין ק"ח: ל לעיל פ' כ"ח. ילקוט ס"ז. עדיות ספ"ב. וסדר עולם רבה פ"ד. שוח"ט מזמור ע"ח. תוכ"ר פ"א פ' לא טליכם: לא יונתן בן עוזיאל. וע' ר"ה י"א: לב וביב"ע אי' זה ניסן ובודאי פסוק ע"ש. וכן מ"ש על החדש העבירי זה תמוז: לג ויש גורסים ולא זרעוה למה שהיה סי' קללה וכו'. וכן הוא בשע"ר. וכן פירש (טס"ק): פל"ד א תנחומא וילקוט. פדר"א פ' כ"ג: ב לעיל פ' ל"ב. ולקמן פ' נ"ה. הוית פסוק דודי לי. שוח"ט מזמור י"א · וילקוט שם:

מתנות כהונה

והו העורבים כלומר בני מקום ערבו של יהושפט: שמיתק המתיק הרימה ותולעה מהם שאכלו אותם: תעקר כו'. אינו כתיב תעקר היה משמע שנשתל במקום אחר: ואינו מעלה חליפין. אין לו תקנה להחליף גזעו: אילו מצאה כו'. דהל"ל למה לי ולא מצאה אלא לדיוקא אתא הא אם מצאה כו' לא היו חוזרים לירושלים: קטיל המית והרג את הזית קודם זמנו שלא היה עומד ליקצץ עדיין: אילו שבקתי'. אילו הניחה אותו אילן גדול היה נעשה ממנו וכו': משבשושין זמורות ג' שריגים ת"א תלתא שבשין: מהר המשחה. ששם היו גדלים זיתים הרבה וע"ש כן נקרא הר המשחה: דלא טפת כו'. שלא הציף ארץ ישראל בימי המבול ולא נעקרו האילנות אע"פ שירדו שם המים שנאמר ויכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים כן פי' הרמב"ן בסדר הזה: אלא רמז כו'. רב ביבי השיב כן שלשום שערי ג"ע נפתחו לה והא דלא הביאה דבר מעולה ממנה לרמז עשתה כן דאי תימא דר' אבהו מסיים כן א"כ מנא ליה דלרמז הביאתו דלמא לא היה שם אילן אחר: ה"ג מר מזה. מתחת ידי הקב"ה: ולא מתוק כו'. דייק מרף ל' מזון כפרש"י בסדר זה כפי' התומם ורמזה לו מוטב ונוח לי להתפרנס מתחת ידי הקב"ה אפילו במזון יותר מר מזית ממה שאתפרנס מתחת ידך במזון מתוק מדבש: הדא מסייע כו'. שבעת ימים הד עוד מרבה עד ז' ימים אחרים עוד ז' ימים ומקיש השליחות הראשון לשליחות השני: בחדש השני זה מרחשון. ובסוף כתיב בשבעה ועשרים להדש השני יבשה הארץ כדמפרש לקמן ואז"ל: טפיח לת ובדברי הז"ל טופח ע"מ להטפיח ובילקוט גרס כמין מקפה: כגריד יבש מאד: סימן קללה. מי המבול היו באים לקללה ואין קללה הוה לברכה שתצמח הארץ על ידו: אלא בי"ז יום כו'. שכן הוא י"ב חדש מעת לעת: יתכללון בי לדיקייא גרסי' וכ"מ גירס' רש"י ז"ל ופירושו בנסים שעשית עמדי מכתירים ומגדילים אותך הצדיקים שקבעו בסדר תפלה וגם את נח באהבה זכרת כן פירש"י ז"ל: היוצר הזה. עיין ביאורו לעיל פ' ל"ב: בך אין אני יוצא כו'. ופי' הכתוב אם תעלה מעמך

עץ יוסף

דאי אנשים על שם מקומם ערביים מב"ל: משולחנו של יהושפט. ולא משולחנו של אחאב שלא יהנה מלחמו של רשע: (ז) ולא בכו שלא נכמרו רחמיהם עליהם אע"ג דאבדו במבול הרבה עם ונשים: מעשה איוב מיסורים שבאו עליו נכמרו רחמיהם עליו ובכו: וקרא עליהם על דור המבול: ישכחהו רחם כו' דמיירי מדור המבול כדלעיל בפרשה כ"ז ופ"ל וחולתן. ולעיל פ' כ"ג. ומפרש ישכחהו רחם לשון רחמים שנשכחו מהם (יפ"ת): שכחו רחמים מן הבריות. שהיו חומסים והורגים ולא מרחמים. ואף ה' שיכח רחמיו מהם ולא ריחם בדינם: מתקו רמה כיון שהביא המקרא מפרש ואזיל לכוליה: שמיתק רמה בהם שנשרם היה מתוק אל הרמה ומתקו רמה הוא כמו בני ינאוני שפירושו ינאו ממני: תעקר אב"ב כו' דאל"כ תעקר מב"ל דעקירה משמע הפסד שפי משבירה. אלא משום דעקירה מעלה חלופים שאילן הנעקר ממקומו חוזרין ונוטעין אותו במקום אחר. וכן ענף שנעקר מהאילן מעלה חילופים במקומו. אבל מקל שנשבר אין לו עוד צמיחה לחזור ולגדל כבתחילה. ומפרש המדרש זאת על דור הפלגה. דאי על דור המבול הלא כבר אמר שיכלו ואינם. אלא שמוסב על דור הפלגה שנשברו עד שאינו מעלה חליפין שלא חזרו לכמות שהיו שפה אחת ומקובצים במקום אחד: (ח) אילו מצאה מנוח כו' אף ע"פ שלא היה לה ישיבת הרווחה אלא על ידי הדחק לא היתה חוזרת (יפ"ת): ודכוותיה היא ישבה בגוים. יהודה דהיא דרים דה"ק היא היתה יושבת בגוים מדעתה אלא שלא מצאה מנוח. עיין מ"ש באיכה רבתי: (ט) ג' שבועים ימים. דייק לה מדכתיב ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויוסף שלח את היונה מכלל זה אחד למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים אחרי שליחות העורב והו כתיב בשליחות הג' וייחל עוד שבעת ימים אחרים וגו' הרי מנין ג' שבועות של ימי השליחות: טרף קטיל דטרף הוא לשון השחתת מכה והריגה כמו טרף טורף יוסף. והכי נמי לשון מכה והשחתה הוא כלו' שהשחית האילן שכרתו בלא זמנו שעל ידי תמיפת העלה טרף והשחית עץ הזית: אילו שבקת כו' שהכיר נח בעלה שע"י טריפתה השחית האילן. ואמר ליונה אילו הניח אותו אילן גדול היה נעשה ממנו. ובויק"ר אמר רבי ברכיה אילו לא קלמתי' אילן רב הוה מתעבד. ולא נח אמר כן. אלא רבי ברכיה הוא דקאמר הכי: מהיכן הביאה אותו דאפילו אילנות של רחים נמחה כדלעיל וכ"ש הוא שלא נשאר אילן בארץ: משבשושין זמורות: מהר המשחה שיש בו זיתים רבים: דלא טפח ארעא דישראל במבולא. פי' שלא היה עליה גשם מבול כדכתיב לא גושמה ולא נפתחו בה מעיינות תהום רבה. אבל המים נתפשטו בכל העולם ויכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים כמו שכתוב מפורש ואין סביב א"י גדר לעכב המים שלא יבואו בה (הרמב"ן) וכן איתא בפדר"א: את ארץ כו' ור"ל אתמוה קא מתמה את ארץ לא מטוהרה כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם. ועיין בפרק פרת חטאת: רב ביבי אמר נפתחו כו'. דס"ל דא"י נמי לקתה במבול כדרש"ל בפ' פ"ח ע"ש: נפתחו לה שערי ג"ע. כלומר שנתן לה מקום ליכנס ולא החזקה בכרובים ולהט החרב: א"ר אבהו אלו מג"ע כו' דרובא דאילנות ג"ע מבעלי הריח והו"ל להביא מן הרוב דהיינו קנמון ואפרסמון שלא נמצא כמוהו בעולם. אלא רמז רמזה לו כו'. והוא ללמד לאדם דעת שיש לאדם ליהנות מיגיע כפו ולגמלם עצמו במזונות ע"י הדחק כדי להתרחק בכל יכלתו מליהנות מן הבריות. ולא שספרה היונה זאת בפיה ממש. רק אחרי שהוא שתוכף שמלאה עלי זית לא יספה שוב אליו אף שעלי זית מרים הם א"כ מזה נראה כי טבעה להיות בהפשים אף שמאכלה מר. ולא נמסרת בידי אדם אף שמאכלה טוב. והרי זה כאומרת בפיה מה שבלבה: מר מזה היינו עץ הזית עצמו ועליו שהם מרים לא הפירי: הדא מסייעא כו' דייק מדכתיב וייחל בב' יודין דמשמע רבוי המתנות (יפ"ת): ולא יספה שוב אליו עוד מייתי זה לסייעתא דהוי ג' שבועות ימים דלכך לא יספה שוב אליו עוד. כי שליחות העורב היה בעשרה באלול כדפרש"י בחומש. ואם היו ג' שבועות דהיינו כ"א יום שלחו היונים באחד בתשרי שאז הרבו המים. ולכך לא יספה שוב אליו עוד: (י) זה מרחשון וכסליו. אליבא דר"א וכמפורש בסד"ע. וכלומר י"ג יום ממרחשון וכ"ז מכסליו. שהרי בי"ז למרחשון ירד הגשם. ויום הירידה מן המנין. ועוד י"ג יום עד כלות החדש בהוא חסר. הרי לך י"ג ימים ממרחשון. וכ"ז מכסליו שהרי בי"ז למרחשון ירד הגשם נמצא הגשמים פוסקים בכ"ז לכסליו. ונשאר לך ג' ימים מכסליו שהוא מלא שהחדשים נמנין כסדר אחד מלא ואחד חסר. וק"ן יום עוד כדכתיב ויגברו המים ק"ן יום. והיינו אחר הארבעים של ירידת הגשם. הרי טבת ושבט אדר ניסן אייר. שהמשה החדשים אלו עולים קמ"ז יום שהג' חסרים וב' מלאים. וכשתוסיף עליהן ג' ימים שנשארו מכסליו הרי ק"ן ימים שלימים להתגברות המים כלים בסוף אייר: לט"ז יום חסרו כו' ר"ל כיון שחסרו גובה ט"ו אמה שעל ההרים בס' יום ע"כ דבט"ז יום שמר"ח סיון עד הנחת התיבה בי"ז. חסרו בכל ד' יום אמה אחת דהיינו טפח ומחצה בכל יום שהאמה ששה טפחים באמת הבנין. ומכיון שנחה התיבה ליום המחרת נמצא שהיתה שקועה במים י"א אמה. ומסיק כולם לס' יום חסרו פי' גובה כל ט"ו אמה שעל ההרים חסרו בששים יום. ונמצא שחסרה אמה בכל ד' יום. וכדי לבאר שכולם חסרו לששים יום מסיק ואמר הה"ד והמים היו הלוך והסור עד החדש העשירי זה אב שהוא עשירי לירידת גשמים והאלו הסכומים היו מר"ח סיון. ומר"ח סיון עד ר"ח אב ששים יום: ד"א מיותר (ה"א וי"מ) שהרי באמצע החשבון עומד וכן בילקוט ליתא: טפיח פי' לח. ובדברי חז"ל טופח ע"מ להטפיח. ובילקוט גרס כמין מקפה: כגריד יבש מאוד: סימן קללה מי המבול היו באים לקללה ואין קללה לברכה שתצמח הארץ על ידה: אלא בט"ז יום כו' שכן הוא י"ב חדש מעת לעת: שימות החמה יתירים כו' שאינה גומרת הלוכה עד שס"ה יום: בתקופת תמוז. בזה השמש בחזק ויכוין יפה מקומו בכותל ויראה שלשנה הבאה לא יגיע השמש באותו הזמן לנקודה היא עד י"א יום יותר מהימים שאתה עומד בהם: על ימות הלבנה י"א יום. כאן גרס האות אמת א"ר יוחנן לא שמשו המזלות כל י"ב חדש. א"ל ר"י כו'. ריא"ל לא ישבתו כו'. ועיין מ"ש לעיל סי' ג':

פרשה לד (א) ממסגר נפשי זה נח דרים כלפי נח. שנח אמר זה בתפלתו הוציאה נפשי ממסגר התיבה דכתיב ביה ויסגור ה' בעדו. ובהיום של הצדיקים הם יוצאי חלציו ובזכותו נצולו. אמר בי יכתירו צדיקים כי תגמול עלי להוציאני ממסגר וכדאיתא בפדר"א פרשה כ"ג ע"ש. ובתנחומא איתא בי יכתירו צדיקים צדיקים עושים כתר שאומרים ומה נח שלא היה צדיק שלם אלא צדיק בדורו נעשה לו נסים אם היה צדיק גמור עאכו"כ: י"ב הדש פי' חדשי החמה שהם שס"ה יום כדלעיל בסוף פ' ל"ג: (ב) ה' צדיק יבחן

נשבר. כך אין הקב"ה מנסה אלא את הצדיקים. א"ר יוסי הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה. כל שהוא כותשה היא משתבחת. וכל שהוא מקיש עליה היא משתמנת. ובשעה שהוא יודע שפשתנו רעה. אינו מספיק להקיש עליה עד שהיא פוקעת. כך אין הקב"ה מנסה אלא את הצדיקים. שנא' ה' צדיק יבחן וגו'. ר' אליעזר אמר לבעל הבית שהיו לו ב' פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רעה. על מי הוא נותן העול לא על אותה שכחה יפה. כך אין הקב"ה מנסה אלא הצדיק שנא' ה' צדיק יבחן. ד"א ה' צדיק יבחן זה נח שנא' צא מן התיבה׃ (ג) [ג] ר' יודן בשם ר' אייבו פתח (משלי יב) בפשע שפתים מוקש רשע ויצא מצרה צדיק. ממרד שמרדו דור המבול בהקב"ה באת להם תקלה. ויצא מצרה צדיק זה נח שנא' צא מן התיבה: (ד) ד"א צא מן התיבה. [ד] כתיב (קהלת י) אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח. מדבר בנח. אמר נח כשם שלא נכנסתי בתיבה אלא ברשות. כך אין אני יוצא אלא ברשות. בא אל התיבה. ויבא נח. צא מן התיבה. ויצא נח. ד"א צא מן התיבה. [ה] כתיב (שם ז) החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר. החכמה תעוז לחכם זה נח. מי' שליטים מי' דורות שמאדם ועד נח. ומכולם לא דברתי עם אחד מהם אלא עמך. וידבר אלהים אל נח: (ה) ד"א [ו] כתיב (שם ג) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. זמן היה לנח ליכנס לתיבה שנא' בא אתה וכל ביתך אל התיבה. וזמן היה לו שיצא ממנה שנאמר צא מן התיבה. משל לפרנס שיצא מן המקום והושיב אחר תחתיו. כיון שבא א"ל צא ממקומך. משל לסופר שיצא למקום אחר והושיב אחר תחתיו. כיון שבא א"ל צא ממקומך. כך נח. [ז] יצא מן התיבה ולא קיבל עליו לצאת אמר אצא ואהא פרה ורבה למארה. עד שנשבע לו המקום שאינו מביא מבול לעולם. שנא' (ישעיה נד) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח: (ו) אתה ואשתך ובניך ונשי בניך. [ח] ר' יודן בר ר' סימון ור' יוחנן בשם ר' שמואל ב"ר יצחק. נח כיון שנכנס לתיבה נאסרה לו פריה ורביה. הה"ד ובאת אל התיבה אתה ובניך לעצמך ואשתך ונשי בניך לעצמן וכיון שיצא התירו. הה"ד צא מן התיבה אתה ואשתך. א"ר אייבו (איוב ל) בחסר ובכפן גלמוד. אם ראית חוסר בא לעולם וכפן בא לעולם. גלמוד הוי רואה את אשתך כאילו גלמודה. א"ר הונא כתיב (בראשית מא) וליוסף יולד שני בנים. אימתי בטרם תבא שנת הרעב: (ז) כל החיה אשר אתך וגו'. [י] א"ר יודן הוצא כתיב היצא קרי. ושרצו בארץ ולא בתיבה. ופרו בארץ ולא בתיבה. כל החיה וכל הרמש וגו' כל רומש [יא] א"ר אייבו רומש מלא פרט לכלאים. למשפחותיהם פרט לסירוס. על ז' דברים נצטוו בני נח על ע"ז ועל ג"ע ועל ש"ד ועל ברכת ה' ועל הדין ועל הגזל ועל אבר מן החי. ר' חנינא בן גמליאל אומר אף על הדם מן החי. ר' אליעזר אומר אף על הכלאים. רשב"י אומר אף על הכשפים. ר"י בן ברוקא אומר אף על הסירוס. א"ר אסי על כל האמור בפרשה נצטוו בני נח. (דברים יח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וגו'. וכתיב בתריה כי תועבת ה' כל עושה אלה: (ח) ויבן נח מזבח לה'. [יב] ויבן כתיב נתבונן. אמר מפני מה צווני הקב"ה וריבה בטהורים יותר מן הטמאים. אלא להקריב מהן קרבן. מיד ויקח מכל הבהמה הטהור' וגו'. [יג] ר"א בן יעקב אומר על מזבח הגדול שבירושלים ששם הקריב אדה"ר שנא' (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר מקרן מפרים: (ט) וירח ה' את ריח הניחח. ר' אליעזר ור' יוסי בר חנינא. [יד] ר"א אומר הקריבו בני נח שלמים. ר"י ב"ח אומר עולות הקריבו. אתיב ר"א לריב"ח והא כתיב (בראשית ד) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן. מדבר שחלבו קרב. מה עביד לי' ר' יוסי. מן שמניהון. אתיב ר"א לריב"ח והא כתיב (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו שלמים וגו'. מה עביד ליה ר' יוסי. שלמים בעורן בלא הפשט וניתוח. אתיב ר"א לריב"ח והא כתי' (שם יח) ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים. מה עביד ליה ר"י בר חנינא. כמ"ד לאחר מ"ת בא יתרו. א"ר הונא איתפלגון רבי ינאי ור' חייא רבה. ר' ינאי אומר קודם מ"ת בא ור' חייא רבה אמר לאחר מ"ת בא. א"ר חנינא ולא פליגי. מ"ד קודם מ"ת בא יתרו. הקריבו בני נח שלמים ומ"ד אחר מ"ת בא יתרו. עולות הקריבו. ודא מסייע לריב"ח דכתיב (שיר ד) עורי צפון ובואי תימן. עורי צפון זו העולה שהיתה נשחטת בצפון. ומה הוא עורי. דבר שהיה ישן ונתעורר. ובואי תימן אלו השלמים שהיו נשחטים בדרום. ומהו ובואי. דבר של חדוש. ר' יהושע בשם ר' לוי אמר קרא מסייע ליה לריב"ח (ויקרא ו) זאת תורת העולה היא העולה שהיו בני נח מקריבין. וכי אתיא לשלמים כתיב וזאת תורת זבח השלמים. אשר הקריבו אכ"כ. אלא אשר יקריבו מיכן ולהבא: (י) וירח ה' את ריח הניחח: הריח [טו] ריחו של אברהם אבינו

יד יוסף ג ילקוט משלי. אג"ב פ"ז: ד ילקוט ע"ז. קה"ר פ"י. וילקוט שם. ותנחומא ס"ז. ובאג"ב פ"ז: ה קה"ר פ"א. וילקוט קהלת: ו קה"ר פ"ג. וילקוט קהלת: ז תנחומא ס"ז: ח ירושלמי פ"ד דתענית. תנחומא ס"ז סי' י"א. לעיל פ' ל"א וש"נ: ט תענית י"א. וזוהר ויחי כ"ד: י ילקוט ס"ז: יא סנהדרין נ"ו. ילקוט ס"ז: יב ילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור א'. ולעיל פ' כ"ז. וש"ר פ' י': יג ע"א פ"ק. ויונתן. זוהר ס"ז דף ל"ט ודף ע'. ז"ח דף כ"ח: יד לעיל פ' כ"ב. ויק"ר פ"ט: טו ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

מעמך רוח מושלה של מדת הדין אעפ"כ מקומך אל תנח מעמך אלא בצוויו של מקום: **תעלה** לשון הסרה כד"א ויעל אלהים מעל אברהם כעלות גדיש בעתו ונעלה הענן: **צא** ממקומך כו'. וכן נח היה מנהיג ודבר על כל החי אשר תחת השמים עד כלות י"ב חדש ואח"כ אמר לו הקב"ה צא: **משל לסופר**. המשיל השגחת הש"י לסופר כי הכל גלוי וידוע לפניו ועל ספרו כלם יכתבו אחד לא נעדר: **למארה** לקללה אבל בתיבה נאסר בתשמיש המטה שהרי א"ל בא אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך כדדייק לעיל וכן הוא בסמוך ויש בו טעם בספר הזוהר בפ' זו: **הוצא** כתיב כו'. פי' עשה להם שיהיו פרים ורבים פירושו היה כופה אותם מלשון גט מעושה בכל זמן שהיו בתיבה נאסרו בתשמיש המטה: **פרט לכלאים**. כלומר שיהיה הרמישה שלימה בגוף ה' ולא כלאים: **פרט לסירוס**. שאינו מעמיד משפחות. בפ' י' בפרשה לא ימצא וגו' וכדמפרש ואזיל: **כל עושה אלה וגו'**. ודייק מסיפיה דקרא ובגלל התועבות: ה' מורישם מפניך והיינו לאו דהוזהרו לא היו נענשים עליהם שאין עונשין אלא אם כן מזהירים כך פירש"י: **ויבן** כו'. מדלא כתיב ויבנה פירושו לשון התבוננות: **וריבה בטהורים**. להכניס לתיבה ז' זוגות מכל מין ומין: **על המזבח הגדול**. דייק מדכתיב במזבח ב' השימוש פתוח מורה על מזבח הידוע כבר: **הקריבו בני נח שלמים** כו'. לעיל פרשה כ"ב ושם פירשתיו: **בעורן** שהעור נשארה שלימה על הבשר בלי הפשט וניתוח

ענף יוסף

פרשה לד (ח) [מכל הבהמה הטהורה] בפדר"א פרק כ"ג איתא דקודם המבול היו הטמאים מרובים על הטהורים. רצה הקב"ה להרבות בטהורים ולמעט בטמאים ע"כ צוה להביא מן הטמאים שנים שנים. ומהטהורים ז' ז'. וכתב עוד שם שהקריב מכל מין מהטהורים מהבהמות ומעופות

עץ יוסף

יבחן כו' לעיל פ' ל"ב סי' ג': **צא מן התיבה** לנסותו אם היעמוד במצותו שלא לצאת הוצא בלי רשותו אע"פ שכבר היה ראוי לצאת. וה"ש נדיק יבחן זה נח שנא' צא מן התיבה שזה היה לנסיון אם ימתין עד שיצוהו לצאת: (ג) **ר' יודן** כו' דורש ד"א על פסוק צא מן התיבה: **ממרד שמרדו** כו' והיינו פשע שפתים שמרדו בפיהם לומר לאל סור ממנו ומה שדי כי נעבדנו וגו' כדאיתא בתנחומא להדיא בפשע שפתים וגו' אלו דור המבול שאמרו מה שדי כו'. ומזה בא לידם מוקש רע כי אע"פ שחטאו בג"ע וחמס. מ"מ לא נתמלא סאתם אלא לפי שמרדו בפיהם לומר מה שדי וגו'. לפיכך בא ה' לפרסם השגחתו בהם לכלותם במי המבול. וכן פרסם ה' השגחתו בנח ויצא מהצרה כמו שנא' צא מן התיבה (יפ"ת ונזה"ק): (ד) **מדבר בנח** שלא יצא מן התיבה בלא רשות כמו שלא נכנס אלא ברשות. אע"פ שכבר נתבטל הטעם. לפי שאין לאדם לסמוך על דעתו. כי באולי יש למושל המצוה איזה טעם כמוס מה שלא נתבטל עדיין (נזה"ק): **זה נח** שחכמתו עמדה לו להעלותו ברום המעלות יותר מעשרה דורות שמאדם ועד דורו. ועז"א מעשרה שליטים אשר היו בעיר הוא העולם הנקרא עיר קטנה כדלעיל פל"ג: **ומכולם לא דברתי כו'**. דדיבור הוא לשון קישה יותר מאמירה כדאיתא בפ' דברים פ' ויהי כאשר תמו ברש"י. וזהו שאמר כאן ומכולם לא דברתי כו'. גם כאן יש הבטחות גדולות ושבועה על קיום העולם ומצות לדורות עולם (נזה"ק): (ה) **לכל זמן** כו' דורש זמן לכניסה ועת ליציאה. שאף שהיה חפץ לצאת. עכ"ז לא יצא בחפצו עד שצוהו: **משל לפרנס** שמ"ש לא משמע שמגרשו ומוציאו. משל לפרנס כו' א"ל צא ממקומך ואין זה יציאת מקום ממש. אלא לענין מה שיצא ממדרגת הנהגתו. ועל שעתה הגיע העת שהשי"ת ישוב למלאות הארץ ולפרנס אותם (שבזמן המבול מינה לפי שעה את נח למנהיג ומפרנס) בהכרח לסלק את נח וליקח מידו מכהה הפרנסה לכן אמר לו צא מהנהגת פרנסת הבעלי חי שבתיבה. כי אני בעצמי חוזר למקומי לפרנס העולם (נזה"ק): **משל לסופר** פי' הכס שהניח אחר במקומו להנהיג הצבור. כי כשבא מיד השני נדחה מפניו. שהנמשל על נח שנקרא הכס כמ"ש לעיל. ובתיבה היה סופר שהיה צריך לעיין בטבעי כל יצור באיזה שעה ניזון ביום ובלילה (יפ"ת): **ולא קיבל עליו לצאת** אין זה מענין המשל. אלא מילתא בא"נ (יפ"ת). אבל העיקר כגירסת הספרים שלא גרסו זה כאן אלא לקמן בסמוך בסי' ו' רבי יודן כו' נח כיון שנכנס לתיבה נאסר לו פ"ו הה"ד ובאת אל התיבה וכו'. וכיון שיצא מן התיבה התיר לו הה"ד צא מן התיבה אתה ואשתך. והדר גרים ולא קיבל עליו לצאת אמר אצא ואהא פרה ורבה למארה עד שנשבע לו הקב"ה כו': **אשר נשבעתי** הרי דע"כ שבועה איכא אע"ג דלא אשכחן שבועה בהדיא: (ו) **כיון** שנכנס לתיבה כו'. לעיל פ' ל"א סי' י"ז: **כאילו גלמודה** שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה א"ר הונא כנ"ל. (א"א) פי' הוי רואה את אשתך כאילו היא נדה: (ז) **הוצא כתיב** כו' וכמו שפרש"י בחומש הוצא כתיב היצא קרי. הוצא אמור להם שיצאו. היצא אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה: **בארץ** ולא בתיבה. הטעם שקדושת התיבה היתה קדושה יתירה מאד. ויחזקאל ראה במראה הנבואה דמות האחרון יומדד במדת האמה שמדד בה נח את התיבה כמש"ל פ' ל"א (נזה"ק): **רומש** מלא פרט לסירוס. למשפחותיהם פרט לכלאים כו'. ומיעוט רומש על סירוס אפשר מפני שסריסים ורמשים ענין אחד. ולשון שריצה שונה על פ"ו וא"כ הוא פרט לסירוס (רד"ל) וגוסחתנו רומש מלא פרט לכלאים ה"פ דרומש מלא היינו שיהיה כל איש מהם שלם ממינו. לאפוקי כלאים שהוא קצת ממין זה וקצת ממין זה. ור"ל שנח הוזהר בזה. דס"ל דב"נ הוזהרו אף על כלאים כר' אליעזר דבסמוך: **למשפחותיהם פרט לסירוס** שמתבטלים מלהוליד ולהרבות משפחות: **על ז' דברים** כו' מקרא דויצו ה' אלהים על האדם ילפינן לכלהו כדיליף רבי לוי בפרשה י"ו סי' ט' לכלהן בר מאבר מן החי. ור"י דכפר חנן יליף נמי אבר מן החי. וכן בפד"מ ע"ש: **על הדם מן החי**. משום דכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ס"ל לרבי חנינא ב"נ קרי ביה בשר בנפשו לא תאכלו (גמרא פאד"מ): **על הכשפים** דכתיב מכשפה לא תחיה וכתיב סמוך לזה כל שוכב עם בהמה מות יומת כל שישנו בכלל כל שוכב עם בהמה ישנו בכלל מכשפה לא תחיה (גמרא שם): **בפרשה** בפרשה לא ימצא וגו' כדמפרש ואזיל: **כל עושה אלה** וגו' ודייק מסיפא דקרא ובגלל התועבות וגו' (מת"כ): (ח) **ויבן כתיב** כו' פי' אע"ג דקרינן הוי"ד בחיר"ק. דרים ליה נמי כאילו הוא בקמ"ץ דיש אם למסורת והוכא דאיכא למידרש דרשינן (מנחת שי). ודייק זה מדלא כתיב ויבנה או ויעש. על כן דורש מלשון בינה והכמה: **מפני מה צוונו** כו' התחילה להביא שנים שנים ולא חלק בין טמאים לטהורים. ואח"כ בפרשה מיוחדת ריבה שיביא מן הטהורים ז' ז': **על מזבח הגדול** בירושלים. על שהוא מזבח המקודש יותר מכל המזבחות קראו גדול: **על מזבח הגדול** כו' ומאי דכתיב ויבן היינו שנתבונן באיזה מקום הקריב אדה"ר ושם בנה גם הוא (יפ"ת). או דייק מדכתיב במזבח ב' פת"ח מורה על מזבח הידוע (מת"כ): **ותיטב לה'** משור פר. הרי דאדה"ר הקריב קרבן. דבאדה"ר איירי קרא כדאיתא בגמרא שהקריב שור שקרניו קודמין לפרסותיו. והיינו שור הראשון שיצא מן הארץ בריה שלימה קרניו קודם פרסותיו ומדסמך ליה התם כי אלהים יושיע ציון וגו' דמיירי בבהמ"ק למדנו שאדה"ר הקריב במקום בית המקדש (נזה"ק): (ט) **הקריבו** ב"נ שלמים. נתבאר לעיל פרשה כ"ב סימן ס' ע"ש. ומייתי לה הכא סייעתא לריב"ח דלכך הקריב נח הכל עולות ולא שלמים. ובספרים ישנים לא גרסינן הכא קרא דוירח ה' את ריח הניחוח. אלא קרא דויעל עולות במזבח ובפיסקא הסמוכה גרסינן וירח ה' את ריח הניחוח (נזה"ק): (י) **הריח ריחו** של א"א כו' מדכפל לומר וירח ה' את ריח הניחוח להורות שעם ריח הקרבן הריח עוד ריח אחר של צדיק. ומתחלה רמז לאברהם שהשליך נפשו באש כקרבן אשה לה' עבור קדושת שמו ובזכותו העולם נתקיים ובאומרו את ריח עוד המו"ע אשר אחזו מעשה אבותיהם למסור נפשם לכבשן האש. ובעבורם נתעורר טוב זכות אברהם באשר עוד נגלר מסרשיו יפרח הדומה לו. והיינו דמסיק הכא משל לאוהבו של מלך כו' עד מה דמו דורון דידן לדורון של סבך. כלומר שנתעורר בעבורם זכות אברהם בהיותם דומים לו במעשיו. (ועיין בשה"ש רבה פ' זאת קומתך) ושוב דרש עוד הניחוח בה"א הידיעה על דורו ש"ש. שמסרו נפשם על קידוש השם גם בפועל ונשרפו. שבכל אלה נפה והביט ה' מראשית אחרית בימי נח ובעבורם כרת ה' עמו ברית לבל ישוב למבול עוד. ואהא מסיק משל למלך שהיה מבקש

אבינו עולה מכבשן האש. וירח ריח של חנניה מישאל ועזריה עולה מכבשן האש. משל לאוהבו של מלך שכיבדו ושלח לו דורון נאה. דסקוס נאה. ועמד בנו ולא כיבדו. עמד בן בנו וכיבדו. א"ל מה דמי דורון דידך לדורון דסבך. וירח ה' הריח ריח דורו של שמד. רב שלום בשם ר' מנחמא בר זעירא אמר משל למלך שהיה מבקש לבנות לו פלטין על הים. ולא היה יודע היכן לבנותה ומצא צלוחית של אפולסמון והלך והריחה ובנה אותה עליה. הה"ד (תהלים כד) כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. טו באיזה זכות. בזכות (שם) זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה: (יא) ויאמר ה' אל לבו. יז הרשעים הן ברשות לבן. (תהלים יד) אמר נבל בלבו. (בראשית כז) ויאמר עשו בלבו. (מ"א יב) ויאמר ירבעם בלבו. (אסתר ו) ויאמר המן בלבו. אבל הצדיקים לבן ברשותן (ש"א א) וחנה היא מדברת על לבה. (שם כז) ויאמר דוד אל לבו. (דניאל א) ויאמר דניאל אל לבו. ויאמר ה' אל לבו: (יב) יח לא אוסיף ולא אוסיף. ליסגי ליסגי. ורבנן אמרי לא אוסיף לבני נח לא אוסיף לדורות. א"ר חייא רבה עלובה היא העיסה שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אבא יוסי התורתי אומר עלוב הוא השאור יט שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע. שנא' (תהלים קג) כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו. רבנן אמרי עלובה הנטיעה שמי שנטעה מעיד עליה שהיא רעה. שנא' (ירמיה יא) וה' צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה. כ שאל אנטונינוס את רבינו א"ל מאימתי יצה"ר נתון באדם. משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו. א"ל עד שלא יצא ממעי אמו. א"ל לאו. שאילו היה נתון בו עד שהוא במעי אמו. היה חוטט את בני מעיה ויוצא. והודה לו ר' שהשוה לדעת המקרא שנא' כי יצר לב האדם רע מנעוריו. ר' יודן אמר מנעריו כתיב. משעה שהוא ננער לצאת ממעי אמו. ועוד שאל אנטונינוס את רבינו א"ל מאימתי נשמה ניתנה באדם. משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו. א"ל משיצא ממעי אמו. א"ל לאו. משל אם תניח בשר ג' ימים בלא מלח מיד הוא מסריח. והודה לו ר' שהשוה דעתו לדעת המקרא שנא' (איוב י) חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי מאימתי נתת בי את הנשמה משהפקדתני: (יג) עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וגו'. כא ר' יודן בשם ר' שמואל מה סבורים בני נח שבריתן כרותה עומדת לעד אלא כל זמן שהשמים והארץ קיימין בריתן קיימת. לכשיבא אותו יום שכתוב בו (ישעיה נא) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. באותה שעה (זכריה יא) ותופר ביום ההוא וגו'. א"ר אחא מי גרם להם שימרדו בי לא ע"י שהיו זורעין ולא קוצרין יולדין ולא קוברין. מיכן ואילך כב זרע וקציר יולדין וקוברין קור וחום המה חכאכית. קיץ וחורף מקייץ אני עליהם את העוף המד"א (ישעיה יח) וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף. מעשה היה באחד מגדולי הדור שהיה חושש את ראשו. ואית דאמרי ר' שמואל בר נחמן היה אומר חמי מה עבד לן דרא דמבולא. ד"א עוד כל ימי הארץ. ר' הונא בשם ר' אחא מה סבורים בני נח שבריתן כרותה ועומדת לעד. כך אמרתי להם עוד כל ימי הארץ וגו'. אלא כל זמן שהיום והלילה קיימין בריתן קיימת וכשיבא אותו היום שכתוב בו (זכריה יד) והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה. באותה שעה ותופר ביום ההוא וגו'. א"ר יצחק מי גרם להם שימרדו בי לא על שהן זורעין ולא קוצרין דא"ר יצחק אחת למ' שנה היו זורעים. ומהלכין מסוף העולם ועד סופו לשעה קלה. ומתלשין ארזי לבנון בהליכתן. והיו אריות ונמרים השובים בעיניהם כנימה בבשרו. הא כיצד היה להם אויר יפה כמן הפסח ועד העצרת: (יד) רשב"ג אומר משום ר"מ וכן היה ר' דוסא אומר כדבריו כג חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע. חצי כסליו וטבת וחצי שבט חורף. חצי שבט ואדר וחצי ניסן קור. חצי ניסן ואייר וחצי סיון קציר. חצי סיון ותמוז וחצי אב קיץ. חצי אב ואלול וחצי תשרי חום. ור' יהודה מונה ממרחשון ר"ש מתחיל מתשרי: (טו) א"ר יוחנן כד לא שמשו מזלות כל י"ב חודש. א"ל ר' יונתן שמשו אלא שלא היה רשומן ניכר. ר"א ור' יהושע. ר"א אומר לא ישבותו לא שבתו. ר"י אומר לא ישבותו מכלל

יד יוסף טו ילקוט תהלים רמז תרכ"ז: יז לקמן פ' ס"ז. אסתר רבה. שוח"ט מזמור י"ד. קה"ר פסוק כי בא החלום. ילקוט ס"ז: יח לעיל פ' כ"ז: וילקוט ס"ז: יט שוח"ט מזמור ק"ג. קידושין ל': כ סנהדרין נ"א. וירושלמי פרק מי שמתו: כא ילקוט ס"ז: כב תנחומא ס"ז: כג ב"מ ק"ו. תוספתא תענית פ"ק. תנחומא סדר בראשית. ילקוט ס"ז: כד לעיל פ' כ"ה. ופ' ל"ג: ילקוט ס"ז. קה"ר פסוק ברכות הטובה. ובלשון תוספתא דשבת. ילקוט מלכים א'. שבת קנ"א:

מתנות כהונה

ושמות: **וירח** י"י את ריח הניחוח. הרי ג' ריחות לרמז על ג' ריחות טובות דלקמן שבזכותן ריחם על הארץ וכדמפרש ואזיל: **דסקים** פי' שלחן: **מה דמי כו'**. מה מאוד דומה דורון שלך לדורון שאלו לי זקנך וכן אברהם עד אמ"ו לא מצינו מי שמסר נפשו בכבשן האש על כבוד ה' יתברך וכן מצאתי בפירש"י: **פלטין** על הים כו'. כן העולם הזה עומד על המים ואחר המבול היה תחלת בניינו: **אפולסמון** שמן פלסמון: **וריחה** היה מריח אותה: **ובנה** אותה עליה. על אותו מקום שהיה מונח הצלוחית: **דור דורשיו**. זה דורו של שמד שהיו דורשין ה' יתברך בכל נפשם: **לבן** כלומר יצ"הר כי הלב חומד לכל המעשים אשר לא תעשנה ואשמה בה: **לסגי לסגי כו'**. ר"ל כמו לא סגי כלומר אי אפשר לאבד עולמי עוד ולעיל פ' כ"ז גרסי' לסגי לסגי פי' כלומר לא היה כך מעולמים וכן לא יוסיף לא סגי ולא יסגה ומצאתי בפירש"י ליסגי ליסגי להוסיף עון על עון ולפרוע ביחד: **עלובה** לשון אלוף והרפה ובזיון: **אבא** יוסי התורתי. כך שמו: **חוטט** חופר והותר כדאמר במס' סוכה החוטט בגדיש: **שהשוה** דעתו לדעת המקרא ועיין כ"ז בפ' חלק: **מנעוריו** כדמפרש ואזיל ר' יודן: **א"ל לאו**. רחוק הוא שיאמר פה קודם שאינו חי בעוד שהוא במעי אמו והכתוב אומר ויתרוצצו הבנים וגו' וגם בסמוך אמר ר' בעוד שהוא במעי אמו נתון בו יצר הרע ואם אינו חי עדיין יצר הרע מאי עבידתיה וצ"ל שעל הנשמה הטובה שעליה נקרא חי מדבר הם מדברים וכמו שפירש"י ז"ל בפ' בראשית לנפש חיה שניתוסף בו דיעה ודיבור ודיקדוק לשונו יורה על זה שאמר מאימת נשמה נתנה כו' ולא אמר רוח חיים ועניין הסרחון הוא שיהא מונח בבשן חי מדבר ועובר ירך אמו גם הוא ונמשל כבהמות נדמה וכתוב מקיים זה כמה שאמר חיים וחסד וזהו תוספת כח יותר על הבהמה דרך חסד ויתרון הכשר חכמה: **משהפקדתני** כלומר שפקדתני לצאת אותי וה"ג ג"כ בערוך: **זורעין** ולא קוצרין. כלומר כל מעשיהם היו מוצלחים ועולים בידם היטב היטב וכדמפרש ר' יצחק לקמן וכן פירש"י. נראה דה"ג מכאן ואילך זרע וקציר זורעים וקוצרין יולדין וקוברי' וגיר' הילקוט מוכח כן שגורס מכאן ואילך זרע וקציר ותו לא: **חמה** חום פירושו חמה והוא חולי של חום כדמפרש והולך: **הכאבית** והוא מין שחין ועיין בערוך ערך חך ולעיל ריש פי"ט: **מקייץ** מקיץ ומעורר: **חמי מה כו'**. ראו מה עשה לנו דור המבול שקודם לכן היו חיים טובים בלי צער ובלי חולה: **היו זורעים**. והיו מספיק להם עד מ' שנה. וע"ל פי"ג שכל מ' שנה היה אוד עולה מן הארץ והיה משקה את הארץ והיה מספיק להם עד מ' שנה: **כנימה** כמו כנים ותולעים ובילקוט גרס כקלמתא והוא תרגום של כנים: **ממרחשון** התחיל למנות מנין העתים: **לא שבתו**

ויו"ד

עץ יוסף

מבקש לבנות פלטין על הים וכו' עד הה"ד כי הוא על ימים יסדה וגו' בזכות דור דורשיו וכו' כלומר בזכות צדיקים העתידים (נזה"ק): **עולה** מכבשן האש. שהשליכו נמרוד כדלקמן פל"ח: **של חמו"ע** עולין מכבשן האש. פי' כשעלו מכבשן האש שבמקום שהיו ראויים ליסרף. היה ריחם נודף כמ"ש בחזית על וריח אפך כתפוחים (יפ"ת): **דיסקוס** פי' שלטן (ערוך): **מה דמי כו'** מה מאד דומה דורון שלך לדורון שהלה לו זקנך. וכן אברהם עד חמו"ע לא מצינו מי שמסר נפשו בכבשן אש על כבוד ה' ית': **פלטין על הים** כו' כן העולם הזה עומד על המים ואחר המבול היה תחלת בניינו (מת"כ): **אפולסמון** שמן פלסמון הוא שמן המור: **וריחה** היה מריח אותה (מת"כ) והא"א גרס לריחה: **ובנה** אותה עליה על אותו המקום שהיה מונח הצלוחית: **דור דורשיו** זה דורו של שמד שהיו דורשים את ה' ית' בכל נפשם: **(יא) הם** ברשות לבם. כו' דהיינו ברשות יצרם ותאוותם ולכן אמר ויאמר בלבו כלומר מאמרו ברשות לבו. אבל הצדיקים לבם ויצרם ברשותם להכניעו. שהצדיקים נמשכים אחר רצון ה'. ומכריחים הפן לבבם שיהיה לפי הדעת והשכל ולכן יהיה מאמרם אליו ועליו כלומר שגוזרים עליו להטותו אל הנאות. ועיין מ"ש באסתר רבה: **ויאמר המן בלבו** שזדון לבו וגאותו השיאו שאין מי שיחפוץ המלך ביקרו כמותו. והוא נשמע לגובה לבו: **וחנה היא** מדברת על לבה. שלפי צרתה ישאנה לבה לקרוא בקול גדול על מר נפשה נגד צרתה. והיא כבשה את לבה לאת פונת לה להתפלל בנחת וקולה לא ישמע: **ויאמר** דוד אל לבו. שלבו אומר לו שה' בעזרו ואם ירדפנו עוד שאול ה' יביאנו **לידו** ויהרגנו. והוא חלק עליו ואמר כי לא ישלח ידו במשיח ה' (יפ"ת): **ויאמר** דניאל אל לבו. צריך להיות ויםם דניאל אל לבו (יפ"ת): **(יב) לא** אוסיף לא אוסיף. ב' פעמים כתיב לא אוסיף: **ליסגי ליסגי** פי' די די. כלומר שכפל לא אוסיף ר"ל שדי בגזרה זו ולא אוסיף עוד. ודרך הל' לכפול בזה. ועיין מ"ש לעיל פרשה כ"ו סי' י"ב: **לא אוסיף לב"נ** כו' דה"א דכיון דבזכות נח הוא דקאמר לא אוסיף א"כ לא יעמוד זכותו אלא לבניו. אבל לבני בניו לא יעמוד זכותו: **עלובה** היא העיסה. כלומר כמה פחותה היא העיסה שנחתומה מעיד על רעתה. כי הוא ידע רעתה באמיתות שבקי במעשה ידיו וכן יצר לב האדם מאחר שבוראו מעיד כי יצר לב האדם רע נראה שהוא רע מאד. ולכן אין להאשימו כ"כ אע"פ שבידו להטיבו אם יטרח עליו: **עלובה** היא העיסה. ועיין ביפ"ת ונזה"ק: **אבא יוסי התורתי** כך היה שמו: **וה' צבאות** הנוטע אותך דבר עליך רעה. דמדקאמר הנוטע אותך משמע דדבר רעה היינו על הנטיעה (יפ"ת): **מאימתי יצה"ר** כו' על יצר הטוב לא קא מבעיא ליה דכיון דהוא התעוררות השכל פשיטא שאינו באדם עד שיגדל כבן י"ג שבא לכלל דעת. אבל ביצה"ר שהיא התעוררות החלק החמרי שיותר מתגבר בקטנותו מבעיא: **משיצא ממעי אמו** דהיינו משננער לצאת כדרבי יודן: **או עד** שלא יצא ממעי אמו. היינו קודם זה הרבה והוא משעת יצירה: **א"ל לאו** ומתחילה לחדודי לרבי הוא דבעי מיניה: **חוטט** חופר וחותר: **כי יצר** לב האדם רע מנעוריו. ומפרש ר' יודן דמנעוריו משמע משננער דמדכתיב חסר משמע משננער לצאת: **ועוד שאל** איידי דמייתי שאלה קמייתא דשייכי לפסוק כי יצר מייתי נמי הך דמקרא מסייעו לאנטונינוס: **מאימתי נשמה** נתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה. א"ל משעת יצירה א"ל לאו. כצ"ל וכן הוא בפרק חלק (יפ"ת ונזה"ק) ופי' פקידה משעה שהמלאך פוקד הטפה כדאי' בפ' כל היד משעת יצירה הוא מ' יום אחר הפקידה שנקרם כולו בבשר וגידין ועצמות (רש"י): **ג' ימים בלא מלח** כו' והכי נמי אלו לא היתה נשמה נתונה עד שעת יצירה היאך תתקיים הטפה כ"כ שלא תסריח במעיה והא דאמרינן בעלמא האדם נולד מטפה סרוחה היינו דקרובה להיות סרוחה אי לאו הפקידה ממנו ית' ע"י המלאך (רש"א): **ופקודתך** שמרה רוחי. משעת פקידה נשמר רוחי (רש"י): **(יג) עוד כל ימי הארץ** כו' מה סבורים כו'. שהוא נדרש לשלפניו שאמר לא אוסיף עוד להכות כל חי שזה לא יהיה אלא עוד כל ימי הארץ הזאת לבד ולא לעתיד בזמן חידושה אחר ביטולה שאז יתבטל גם ברית נח (נזה"ק): **באותה שעה** ותופר ביום ההוא. פסוק הוא בזכריה י"א. ולעיל מיניה כ' להפר בריתי אשר כרתי את כל העמים. וכתיב בתריה ותופר ביום ההוא. ומשמע ליה דהיינו ביום ביטול שמים וארץ שאז הופר ברית כל העמים הוא ברית נח: **מי גרם** להם שימרדו בי כו'. דרש דהזריעה והקצירה הוא משל ללידה וקבורה. דהיינו קבורת בנים בילדותם בחיי אביהם. שקודם המבול לא מתו קודם זמנן ולכן לא היו עיניהם תלויות ונשואות לשמים. אבל מכאן ואילך זרע וקציר יולדים וקוברים. וכן מפרש קור וחום ברמז עניני תחלואים הבאים לסיבת קור וחום. וקיץ וחורף ברמז למיתות משונות מחיות רעות המד"א וקץ עליו העיט וגו' שכל זה לא היה קודם המבול ונתחדש אחר המבול כדי להכניעם לעבודת ה': **שהיו זורעין** כו' סנהדרין דף ק"ח וכמ"ש ולאלאיהם לעיניהם: **קור וחום** חמה חכאכית מדלא נזכר כאן פי' על קור דקרא. נראה שהוא חולי הקדחת שיש בו קור ולמרמורים וגם חום: **מקייץ** אני עליהם. שישכון העוף עליהם כל הקיץ. ומחרף עליהם הבהמה כל החורף: **מה עביד** לן דרא דמבולא. כי בעבורם נתחדש ענין חולי המכאוב בעולם. והא דאמרינן דעד יעקב לא היה חולי. היינו חולי גמור. והכא מיירי בחולי קל. דומיא דמיחוש הראש דבסמוך: **כ"ז שהיום** והלילה קיימים. דייק מיום ולילה לא ישבותו דלא אהני ברית זה אלא כ"ז שהיום והלילה קיימים. וליכא בין ר"י ובין ר' הונא אלא משמעות דורשין: **והיה יום אחד** כו' ותופר ביום ההוא. אע"פ שלא נכתבו גבי הדדי יש לומר דביום ההוא רמז אליו (יפ"ת): **מי גרם להם** כו' והיינו זריעה וקצירה ממש כלו' שלא היה קצירה בשנות הזרע כמו עכשיו. אלא זרע אחד היה מספיק להם ארבעים שנה וכן לא היה אסיפת תבואתם בדרך קצירה בטורח כמו עכשיו. כי לשעה קלה היו מהלכים בכל העולם ובדרך הליכתם היו השבלים נקצרות: **כנימא בבשרו** פי' כשער בבשרו. והמת"כ שפי' כנימה כמו כנים ותולעים צריך לגרוס ככנימה בב' כפי"ן. ובילקוט גרס כקלמתא והוא תרגום של כנים: **כמן פסח** ועד עצרת שהוא אויר ממוזג בלא קור וחום: **(יד) רשב"ג** בשם ר"מ. ב"מ ד' ק"ו בחילוף שמות התנאים: **חצי תשרי** ששה זמנים כתובים כאן כפי מנהג העולם כוללים כל י"ב חודש. והתורה סדרה כפי סדר דבר והפוכו זרע וקציר וגו' וחז"ל כאן חשבו כסדר החדשים זרע חורף קור קציר קיץ חום. ורבי יהודה מונה ג"כ כפי סדר זה מר"ח חשון. ור"ש מונה מתשרי (ועיין בפדר"א פ"ח באופן אחר. ועיין ברב"י בחומש וברא"מ וביפ"ת): **(טו) לא שמשו** המזלות כו'. כרבי יהושע לקמן: **שמשו אלא** כו' פרש"י לא שמשו כהלכתן ומשפטן והסבר דס"ל כרבי אליעזר לקמן: **לא שבתו** דרש עוד עדיין לא ישבתו כמו שלא שבתו עד עתה (מת"כ):

מכלל

מכלל ששבתו : (טז) ויברך אלהים את נח ואת בניו פרו ורבו ומלאו את הארץ (בראשית ט) זה שיכן בזכות הקרבנות : (יז) ומוראכם וחתכם יהיה. כה מורא וחתית חזרו. ורדייה לא חזרה. ואימתי חזרה. בימי שלמה · שנא' (מ"א ה) כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה. תני רשב"א אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת אבל דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת. כ"ז שאדם חי מחללין עליו את השבת אבל אם מת אין מחללין עליו את השבת. וכן היה רשב"א אומר תינוק בן יומו חי אין משמרים אותו מפני החולדה ומפני הנחש שלא ינקרו את עיניו. ארי רואה אותו ובורח. נחש רואה אותו ובורח. אבל עוג מלך הבשן מת משמרין אותו מן החולדה ומן העכברים שלא ינקרו את עיניו. כ"ז שאדם חי מוראו על הבריות. מת ניטל מוראו מן הבריות הה"ד ומוראכם וחתכם יהיה : (יח) כל רמש אשר הוא חי אך בשר בנפשו דמו · כו ר' יוסי בר איבו בשם ר' יוחנן אדה"ר שלא הותר לבשר תאוה. לא הוזהר על אבר מן החי. אבל בני נח שהותרו לבשר תאוה הוזהרו על אבר מן החי : (יט) אך להביא את החונק עצמו. כו יכול כשאול. ת"ל אך. יכול כחנניה מישאל ועזריה. ת"ל אך. מיד כל חיה זה המוסר את חבירו לחיה להרגו. מיד איש אחיו זה השוכר את אחרים להרוג את חבירו. ד"א מיד כל חיה אדרשנו אלו ארבע מלכיות. ומיד האדם מיד איש אחיו זה עשו דכתיב (בראשית לג) הצילני נא מיד אחי מיד עשו. אדרוש את נפש האדם כז אלו ישראל שנא' (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. שופך דם האדם באדם דמו ישפך וגו'. א"ר חנינא כח כולהם כהלכות בני נח בעד אחד בדיין אחד בלא עדים ובלא התראה ע"י שליח ע"י עוברים. בעד אחד בדיין אחד שופך דם האדם באדם אחד. דמו ישפך. בלא עדים ובלא התראה שופך דם האדם דמו ישפך. ע"י שליח שופך דם האדם ע"י אדם דמו ישפך. ע"י עוברים שופך דם האדם. ר' יהודה בר סימון אמר אף החונקו שופך דם האדם וגו'. א"ר לוי כט הרי יהרג ולא נהרג אימתי הוא נהרג לכשיבא אדם. שופך דם האדם באדם דמו ישפך : (כ) דרש ר"ע ל כל מי שהוא שופך דמים מעלים עליו כאילו הוא ממעט את הדמות. מ"ט שופך דם האדם באדם דמו ישפך. מפני מה כי בצלם אלהים עשה את האדם. דרש ראב"ע כל מי שהוא מבטל מפריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאילו הוא ממעט את הדמות. מ"ט כי בצלם אלהים עשה את האדם וכתיב בתריה ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו. דרש בן עזאי כל מי שהוא מבטל מפריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאילו שופך דמים וממעט את הדמות. מ"ט שופך דם האדם מפני מה כי בצלם אלהים וגו' ומה כתיב אחריו ואתם פרו ורבו. א"ל ראב"ע נאים דברים היוצאים מפי עושיהן. ב"ע נאה דורש ולא נאה מקיים. א"ל אני לפי שחשקה נפשי בתור'. אבל יתקיים העולם באחרים : (כא) ואתם פרו ורבו. לא אמר ר"ל ברית נחלקה לאוירות. רשב"ל הוה יתיב לעי באוריתא בחדא אילטים דטבריא. נפקון תרתין נשין מן תמן. אמרה חדא לחברתה בריך דאפקן מן הדין אוירא בישא. צוות להון ואמר להון מה הן אתון. אמרין מן מזגא. אמר אנא חכים מן מזגא ולית בה אלא תרתין עמודין. אמר ברוך שנתן חן מקום על יושביו. חד תלמיד מן דר' יוסי הוה יתיב קודמוי הוה מסבר ליה ולא סבר ליה. א"ל למה לית את סבר. א"ל דאנא גלי מאתראי. א"ל מהיכן אתר את. א"ל מן גובת שמאי. א"ל ומה אינון אוירא דתמן. א"ל כד ינוקא מתיליד אנן גבלין ליה אדמדמני וטושין מוהיה דלא יכלוניה יתושא. אמר ברוך שנתן חן מקום בעיני יושביו · לב אף לע"ל כן שנא' (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו' לב בשר לב בוסר בחלקו של חבירו :

פרשה לה

(א) ויאמר אלהים אל נח ואל בניו וגו' ואני הנני מקים.

רבי

יד יוסף כה פרק ד"מ. וילקוט ס"ז : כו ילקוט ס"ז. ב"ק נ"א : כז וכס"נ פ"ב. תוספתא דיבמות פ"ח : כח סנהדרין נ"ז : כט דברים פ"ב סי' י"ז. ועיין ביב"ע : ל יבמות ס"ג. וכס"נ פ"ב. תוספתא דיבמות פרק ח'. ילקוט ס"ז : לא ילקוט ס"ז : לב ירושלמי רפ"ד דיומא :

מתנות כהונה

ויו"ד האיתן עתיד במקום עבר כמו אז ישיר וכן רבים וע"ל פכ"ה ופל"ג הגירסא קצת בענין אחר ושם נתבאר : **זה שיכן** כו'. כלומר שכן ושייך בשביל הקרבנות וע"ל פל"א : **מורא** וחתית חזרו כו'. אחר המבול חזרו להיות פחד ומורא האדם על החיות כמו שהיה בימי אדה"ר אבל רדייה לא חזרה שלא נאמר ורדו אצל נח : **ארי** רואה אותו כו'. שכל זמן שאדם עושה רצון בוראו אינו מתיירא מן החיה והחיה בורחת מצלם אלהים אשר על פני האדם כמו שביאר בספר הזוהר בפ' וחתכם קרי ביה וחיתכם לשון חיות : **שלא** הותר כו'. עיין בפירש"י ז"ל בחומש : **לא** הוזהר. לא היה צריך להזהירו על כך : ה"ג **ואך** את דמכם וגו' להביא וגו' : **כשאול** שהפיל עצמו בחרב בעבור שלא יתעללו בו הפלשתים ויהיה חלול כבוד שמים בדבר : **ארבעה** מלכיות. שנקראו חיות בספר דניאל ועיין לקמן פרש' שמיני : **ע"י** שליח. השולח שליח להרוג חבירו השולח חייב משא"כ בדין ישראל שהשליח חייב שאין שליח לדבר עבירה : **ע"י** עוברים פרש"י ז"ל על עוברי' שבמעי אמן נתחייבים מיתה והיינו דם האדם באדם בעודו במעי אמו : **החונקו** אע"פ שלא שפך דמו ודייק באדם משמע שנשאר דמו בקרבו : **לכשיבא** אדם. כלומר לתחיית המתים ויבא אדה"ר ובפ' ואתחנן גרס לכשיבואו כל בני אדם : **מפי** עושיהן. האומר דבר תורה ומקיים מה שאומר : **ולא** נאה מקיים. שלא היה נשוי אשה : **שחשקה** כו'. ואם ישא אשה יהא טרוד בפרנסת אשתו ובניו ויתבטל מתלמודו : **ברית** נחלקה. שכל אקלים ואקלים אע"פ שאוירא לא טוב הוא חן יושביה עליו ובוחרים בישיבתו וכדמפרש ואזיל ודייק מדכתיב שרצו בארץ ורבו בה שבאותה ארץ ששרוצין ופרין ורבין בו בו ירבו וידגו וכן פרש"י : **בחדא** אילטים פירש"י רחוב : **הוה** יתיב כו'. היה יושב ועוסק בתורה ברחוב של טבריה יצאו שני נשים משם כו' : **בריך** כו'. ברוך הוא שהוציאנו מן אויר הרע הזה היה קורא רשב"ל להן ואמר להן מהיכן אתם אמרו ממקום שנקראת מזוגה אמר רשב"ל אני מכיר מהות המקום ההוא ואין בו מקום ראוי לישוב אלא בין העמודים כן פירש"י ואולי ר"ל כמו שיעור בין העמודים ששם היה יושב ושונה כדאמרי' ביני עמודי היכא דהוי גרסי ואפ"ה דרים שם בני אדם וגם נשים אלו קשה עליהם אוירה של טבריה ובחרו באויר מזוגה : **יתיב** קודמוי כו'. היה יושב לפניו ושונה והיה ר' יוסי מסבר ליה משנתו כו' : **דאנא** גלי כו'. אנכי גולה ממקומי ואין דעתי מיושבת עלי שאין האויר שבכאן נוח לי : **גובת** שמאי. שם המקום : **ומה** אינון כו'. מה הם וטיבם של האויר' של שם : **כד** ינוקא מתיילד גרסי'. פירוש כשהתינוק נולד אנו גובלים עיסה מענבים שלא נתבשלו כל צרכן ומושחין בו מוחו של תינוק כפירש"י : **דלא** יכלינהו כו'. שלא יאכלוהו היתושים וינקרו את מוחו ואעפ"כ היה בוחר באותו מקום ולא היה דעתו מיושבת עליו חוץ למקומו : ה"ג לב בשר לב בוסר. כלומר מהסס ומואס בחלקו

עץ יוסף

מכלל ששבתו בכל ימי המבול. ועיין לעיל פ' כ"ה סימן ב' : (טז) **זה שיכן** פי' זה שייך בזכות הקרבנות. והכוונה דברכה זו שייך לזכות הקרבנות. והשמיט בעל המאמר מלת ויאמר להם וכתב ויברך אלהים אנו"ב פ"ו לומר שהברכה היא פ"ו. לא דבר אחר (יפ"ת). או אפשר שצריך להיות זה שבירכן בזכות הקרבנות : (יז) **מורא** וחתית חזרו. דבאדה"ר כתיב רדיה ורדו בדגת הים ובכל עוף וגו'. וממילא בכלל זה הוא מורא וחתית דכיון דרודה בהם בהכרח יראו ויכנעו מפניו ואחר העונש ניטל מהם הרדיה והחתית כמ"ש לעיל פרק כ"ג. וכשהקריב נח קרבנות חזרו מורא וחתית אך לא הרדיה ור"ל שחזרה מורא וחתית לבל יפגעו בהם הב"ח אבל רדיה לא חזרה כי אין האדם רודה בב"ח אלא באותן שהם בני תרבות עד שבא שלמה וחזר לו גם הרדיה על כל חיה ועוף ומזיקין (נזה"ק) : **כי הוא** רודה בכל עבר הנהר. לרבות כל הב"ח. וכן מפורש במדרשות ובתרגום שני שכל הב"ח היו כפופים לעבודתו : **תינוק בן יומו חי**. איידי דבעי לאתויי הך דבסמוך דעדיף תינוק מגדול לענין שמירה דשייכא אקרא דידן. מייתי נמי הא דעדיף תינוק מגדול מת לשבת (יפ"ת). ועיין שבת דף קנ"א : **דוד מלך ישראל** שאע"פ שהוא השוב וחסיד אין כבודו דוחה שבת. דלא שרי אלא פקוח נפש. ועיין שבת דף ל' : **אין** משמרים אותו. פי' אין צריך לשמרו : **ומפני הנחש** הלשון מוקשה דהא אין דרך נחש לנקר עינים אלא לשוך. והוא מזיק אפילו לאדם גדול. וכ"ש ארי. ובפרק שואל גרסינן אין צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים שנא' ומוראכם וכו' : **שלא** ינקרו את עיניו. שמקום העינים שהוא רך משאר מקומות יש לחוש יותר : **ומוראכם וחתכם** ודרשינן וחתכם לשון חיות. אימתי מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים : (יח) **לבשר תאוה** כמ"ש הנה נתתי לכם את כל עשב וגו' אבל לא כל חי. ור"ל שלא הותר לשחוט כשירצה ולאכול כדיליף בפד"מ. אבל אם מתה מאליה היה מותר לו (יפ"ת) : **על אבר מן החי** דכיון דאפילו לשחוט אסור כ"ש לחתוך אבר אסור. אבל ב"נ שהותר להם בשר תאוה כדכתיב אצל נח כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה וכדיליף בפד"מ. על כן הוזהר נח שלא יאכל אבר מן כל חי. וכמ"ש אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. בשר בנפשו הוא אבר מן החי. בנפשו דמו הוא דם מן החי כמ"ש רש"י בחומש : (יט) **אך להביא** כו' ר"ל דכתיב אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש למימר דאפילו המאבד נפשו ידרש : **יכול כשאול** המלך שהפיל עצמו על חרבו ומת פן יבואו הפלשתים והתעללו בו. ת"ל אך. שאכין ורקין מעוטים : **יכול כחמ"ו** שמסרו עצמן למיתה על קה"ש. דאי משאול ה"א שאני התם דהוי עתיד למות בודאי אבל חמו"ע שהיו ניצולים אם רצו לא. ת"ל אך. ובקצת נוסחאות מצאתי ת"ל ואך. ולפ"ז דריש מעוט שני מתוספת ו' (יפ"ת) : **מיד כל חיה** שאין פירושו מהחיה עצמה ידרוש אם יהרוג אדם. מאחר שאין מצוה בתורה על שום בריה רק על האדם. ע"כ דרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם. פי' באיזה אופן אדרוש הריגת אדם ע"י חיה כשיש יד אדם באמצע : **מיד איש** אחיו זה השוכר כו'. כלומר מיד איש שבבר את אחיו להרוג חברו. שניהם חייבים בהריגתו : **אלו ד"מ** שנקראו חיות כמד"א וד' חיון רברבין : **זה עשו** דאע"ג דהוא מד"מ רמז לו בפני עצמו שיענש על מה שציער את אחיו ביחוד (יפ"ת) : **אלו ישראל** שנקראו אדם. לא בשאר אדם דכבר נאמר ואך את דמכם : **כולם בהלכות** ב"נ כל הנך דמני ואזיל דיני ב"נ ולא ד"י שאינן דנין בעד אחד ובדיין אחד בלא עדים ובלא התראה. ולא על העוברין דישראל שהכה אשה ויצאו ילדיה פטור על הולד אא"כ קים לן שכלו לו חדשיו ואינו נפל : **בעד אחד** אבל ישראל בעי ב' עדים כדכתיב ע"פ שני עדים : **בדיין אחד** אבל ישראל בעי סנהדרין דכתיב ושפטו העדה : **בלא עדים** אלא אפי' בהודאת בעל דין עצמו : **ע"י שליח** שהרג חבירו ע"י אחר. דבד"י המשלח פטור שאין שליח לדבר עבירה. רק שדינו מסור לשמים : **שופך** דם האדם באדם. שאין ת"ל באדם. אלא ה"ק באדם אחד דמו ישפך היינו דיין אחד או ע"א : **בלא עדים** ובלא התראה כו'. פי' שופך דם האדם באדם עצמו בהודאתו דמו ישפך : **ע"י עוברין** שופך דם האדם וגו'. פי' שופך דם האדם שהוא תוך האדם דהיינו עוברים ג"כ דמו ישפך : **אף החונקו** שדמו נשפך לתוכו ולא יצא לחוץ אפ"ה דמו ישפך : **לכשיבא אדם** כו' שהוא יום הדין הגדול שיחיו בו המתים. והיינו באדם דמו ישפך כלו' לכשיבא אדם. ובדב"ר פ"ב הגירסא יותר ברורה (נזה"ק). עוד יש לפרש לכשיבא אדם הוא משיח דכתיב ביה וארו עם ענני שמיא כבר אינש : (כ) **את הדמות** של מעלה כמ"ש כי בצלם וכו' וצלם ודמות ענינם אחד. כמ"ש בצלמנו כדמותנו. שהאדם עשוי בדמות אלהים והורגו הו"ל מיעוט צלם דמות תבניתו (יפ"ת) : **ממעט את הדמות** שהאדם נברא בצלם ובחותם של הקב"ה. ורמב"ן בחומש פי' נעשה אדם וגו' כדמותנו להבין ולהשכיל עכ"ל. ולפ"ז יש לפרש ממעט הדמות כי הוא ממעט האדם שהוא מין מדברי ושכלי שהוא מתדמה בו למלאכים העליונים (רש"א) : **כאילו** שופך דמים. שמחסר הנפשות מן העולם וכאילו שפך דמן : **ומה כתיב** אחריו ואתם פרו ורבו. בתריה דתרווייהו כתיב הילכך כמו שעשה שניהן הוא (רש"י) : **נאים דברים** בתוספתא שם הגירסא בן עזאי נאה דורש ואין נאה מקיים : **מפי עושיהן** האומר דבר תורה ומקיים מה שאומר : **ולא נאה** מקיים שלא היה נשוי. ואע"ג דבפרק הבע"י משמע שנשא בתו של ר"ע. יש לומר לא נשאה אלא באירוסין ע"ש בתוספות : **שחשקה נפשי בתורה** ואם ישא אשה יהיה רחים בצוארו כו' :

(כא) **ברית** נחלקה לאוירות. דריש סמיכות שרצו בארץ ונומר ואני הנני מקים את בריתי אתכם. ומפרש שרצו בארץ לשון רצון שנתן חן לארץ כלה בעיניהם. יש ירצה בזה ויש ירצה בזה כדי שיתיישב כל העולם. ועי"ז אמר ואני הנני מקים את בריתי באותן טבע וחוק שיהיו כל האוירים נהנים בעיני יושביהם : **לעי** עוסק : **אילטים** רחוב : **בריך** כו' ברוך הוא שהוציאנו מן האויר הרע הזה. היה קורא רשב"ל להן ואמר להן מהיכן אתם אמרו לו ממקום שנקראת מזגה אמר רשב"ל אני מכיר מהות המקום ההוא ואין בו מקום ראוי לישוב אלא בין העמודים. ר"ל כמו שיעור בין העמודים ששם היה יושב ושונה ואפ"ה דרים שם בני אדם. וגם נשים אלו קשה עליהם אוירה של טבריא ובחרו באויר מזגה (מת"כ) : **יתיב קודמוי** כו' היה יושב לפניו ושונה והיה ר"י מסבר ליה משנתו כו' : **דאנא גלי** כו' אנכי גולה ממקומי ואין דעתי מיושבת עלי שאין האויר שבכאן נוח לי : **גובת שמאי** כך שם המקום : **ומה אינון** כו' מה הם טיבם של האויר של שם : **כד** ינוקא מתיילד כו'. כשהתינוק נולד אנו גובלים עיסה מענבים שלא נתבשלו כל צרכן ומושחין בו מוחו של תינוק שלא יאכלוהו היתושים וינקרו את מוחו. ואעפ"כ היה בוחר באותו מקום ולא היה דעתו מיושבת עליו חוץ למקומו : **לב בוסר** בחלקו של חברו. כצ"ל (יפ"ת מת"כ) וכן הוא בירושלמי כי דבר ה' בזה מתרגמינן בסר. ור"ל שכל אחד ימאס ויבזה חלק חברו שישמח בחלקו ולא יחמוד שאינו שלו. ומ"ש אף לעתיד כן ר"ל כמו שהוא בעוה"ז לענין ישוב המקומות כן יהיה לעתיד גם בכל הדברים. שיהיה חן דבר על בעליו לבד ולא לאחרים (נזה"ק) :

שעבר

רבי יהודה ורבי נחמיה . רבי יהודה אמר א לפי שעבר על הצווי לפיכך נתבזה . ור"נ אמר הוסיף על הצווי ונהג בקדושה . לפיכך זכה הוא ובניו לדיבור . ויאמר אלהים אל נח ואל בניו : (ב) ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם וגו' לדורות עולם . ב אמר ר' יודן לדרת כתיב . פרט לשני דורות . לדורו של חזקיהו . ולדורו של אנכה"ג . ר' חזקיה מוציא דורו של אנכה"ג . ג ומביא דורו של רשב"י . ד אליהו זכור לטוב וריב"ל הוון יתבין תנין כחדא . מטון שמועה מן דרשב"י . אמרי הא מרא דשמעתא ניעול ונישייליה . על אליהו ז"ל לגביה . א"ל מאן עמך א"ל גדול הדור ריב"ל . ה א"ל נראתה הקשת בימיו . א"ל הן . אמר אם נראתה הקשת בימיו לית הוא כדאי למחמי סבר אפאי . ר' חזקיה בשם ר' ירמיה אמר כך אמר רשב"י ו בקעה בקעה אימלאי דינרי זהב ונתמלאה · ר' חזקיה בשם ר' ירמיה אמר כך אמר רשב"י אי בעי אברהם למקרביה מן גביה ועד נבי . ואנא מקרב מנבי עד מלכא משיחא . ואין לא בעי . יצטרף אחיה השילוני עמי . ואנן מקרבין מן אברהם עד מלכא משיחא . ר' חזקיה בשם ר' ירמיה אמר כך אמר רשב"י אין ז העולם יכול לעמוד בפחות מל' צדיקים כאברהם אבינו . אי תלתין אינון אנא וברי תרין מנהון . ואם עשרין אינון אנא וברי מנהון . ואם עשרה אינון אנא וברי מנהון . ואם חמשה אינון אנא וברי מנהון . ואם תרין אינון אנא וברי הן . ואם חד הוא אנא הוא : (ג) את קשתי נתתי . ח קישותי . דבר שהוא מוקש לי . אפשר כן . אלא קשין דפירי . והיה בענני ענן על הארץ . ר' יודן בשם ר' יודן בר סימון לא' שהיה בידו קלוב רותח בקש ליתנו על בנו ונתנו על עבדו : (ד) והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכור ברית עולם בין אלהים . ט זו מדת הדין שלמעלה . ובין כל נפש חיה וגו'. רבי יצחק ור' יוחנן ור' יודן גיורי י הלכו לשמוע תורה מרשב"י . א"ד פרשת נדרים . וא"ד פרשת נסכים . ונטלו הימנו רשות . והמתינו שם עוד יום אחד . אמרו צריכים אנו ליטול ממנו רשות פעם שנייה. חד מנהון דרש וא"ל . כבר כתיב (יהושע כב) ויברכם יהושע וישלחם וילכו לאהליהם. מה ת"ל וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם . אלא בשעה שהיו ישראל מכבשים ומחלקים את הארץ. היה שבט ראובן וגד עמהם ועשו י"ד שנה . נטלו רשות מן יהושע ללכת לאהליהם . ושהו שם עוד ימים אחדים . וחזרו ונטלו ממנו רשות עוד פעם שניה. לכך נאמר וגם כי שלחם וגו'. א"ר יודן שבט ראובן וגד בני פמליא של יהושע . וליוה אותן עד הירדן . וכיון שראו שנתמעטה בנו פמליא שלו . חזרו וליוו אותו עד ביתו . הברכה האחרונה היתה גדולה מן הראשונה. הה"ד (שם) ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל אויביכם עם אחיכם. ואוהרנא דרש כבר כתיב (מ"א ח) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך . מה ת"ל (ד"ה ב ז) וביום כ"ג לחדש השביעי שלח את העם וגו'. אלא נטלו ממנו רשות . והמתינו שם ימים אחדים והזרו ונטלו ממנו רשות פעם שניה . לכך נאמר וביום כ"ג לחדש השביעי שלח את העם . א"ר לוי כתיב (שם) כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים . ואין לך ז' לפני החג שאין בהם שבת ויה"כ . ואותן ז' ימים יא היו ישראל אוכלים ושותים ושמחים ומדליקין נרות. ובסוף חזרו ונצטערו על הדבר אמרו תאמר שיש בידינו עון שחללנו שבת. ולא התענינו ביום הכפורים. וכדי לפייסן שרצה הקב"ה מעשיהם. יצתה ב"ק ואמרה להן כולכם מבני העה"ב . והברכה האחרונה היתה גדולה מן הראשונה . שנא' (מ"א ח) וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב . א"ר יצחק שמחים שמצאו נשותיהם טהורות . וטובי לב שנתעברו זכרים . א"ר לוי יצתה ב"ק ואמרה להם כולכם מבני העוה"ב . ואוהרנא דרש כבר כתיב (מ"ב ד) ותלך מאתו . מה ת"ל (שם) ותבא ותגד לאיש האלהים . אלא

ויעמוד

יד יוסף פל"ה א ילקוט ס"ז : ב ילקוט ס"ז . כאזינו רפ"ז : ג זוהר ויקרא ט"ו : ד שוח"ט מזמור ל"ו : ה כתובות ע"ז . ירושלמי פרק הרואה . ועיין בזוהר ויקרא ט"ו : ו שמ"ר פ' י"ב : ז סוכה מ"ה שוח"ט מזמור כ' . ולקמן פ' מ"ט . וירושלמי דאין מעמידין : ח ילקוט כ"ז : ט ילקוט ס"ז . ובתיקוני זוהר : י מועד קטן ט' וילקוט יהושע . רמז ל"א . תנחומא סוף ·סדר בראשית : יא ילקוט מ"א רמ קס"ג . ועיין במדב"ר פ"ח . שבת פ"ב . מועד קטן ט' :

מתנות כהונה

בחלקו של חבירו לאמור אין לי חפץ ואוהב חלקו : **לפי שעבר כו'** . פירש"י שהקב"ה א"ל צא מן התיבה אתה ואשתך כו' להורות שהוזהר בתשמיש המטה והוא לא עשה כן אלא ויצא נח ובניו וגו' ולכן נתבזה שצריך בניו עמו בדבור : **הוסיף כו'** . שלא נתאוה לתשמיש מיד והוסיף קדושה לעצמו לפיכך זכה שגם בניו עמו זכו לנבואה ובכל אדם מתקנא חוץ מבנו : **לדרת** חסר שני ווי"ן : **לב' דורות כו'** . שלא נראת הקשת בימיהם שלא הוצרכו לאות : **הוו יתבין תנין כו'** . היו יושבין ושונין ביחד והגיעו לשמועה אחת משמועת רשב"י ונתקשו בה ואמר אליהו הרי אדון של אותו הלכה פירש"י קברו אמר הוא קבור שם אינו רחוק מכאן נלך שמה ונשאל את פיהו : **אמר הא מרא כו'** . במדרש תלים איתא בהדיא שאליהו אמר כן לריב"ל : **על אליהו** . נכנס אליהו אל המערה של רשב"י : **לית הוא כדאי כו'** . אינו ראוי שיראה ויקבל פני הקבלת פנים נקרא סבר אפין ובמסכ' כתובות בפ' המדיר איתא שריב"ל אמר כן בעצמו לרשב"י שלא להחזיק טובה לעצמו והאמת שלא היה נראה הקשת בימיו : **ר' חזקיה כו'** . מספר שבח והולך מגדולתו של רשב"י בשעם וכו' אי בעי' כו' אם ירצה אברהם למיקרב ליסבול בזכותו הדורות כלם שעברו ממנו עד הדור שאנכי בקרבו אני אקרבנו שוב ואסבלם עד מלך המשיח ואם אברהם לא רצה אצרף עמדי אחי' השלוני ונסבלם כולם מימות אברהם עד מלך המשיח ועיין דוגמות זה בפ' לולב וערבה : **משלשים צדיקים כו'** דכתיב ואברהם היו יהיה בגימטריא שלשים : **ברי** בני אליעזר בר שמעון : **ואם עשרים כו'** . פי' אותם הרואים פני השכינה באספקלריא המאירה ונכנסים שלא ברשות הכי מתרץ בפ' לולב וערבה : **קישותי** לשון דוגמא ודיקש כדמפרש והזיל דבר שהוא מוקש לי כלומר דומה לי ופריך אפשר לומר כן שהוא דוגמא לכבודו יתברך ומתרץ הדמיון הוא כמו דמיון הקש שעל הפירי שהוא טפל לפירי כך דמות מראה הקשת טפל למראה כבודו יתברך כן פירש"י : **קלוב** פירש"י קרדום : ה"ג ברמב"ן ליתנו על בנו ונתנו על עבדו ופירש"י כשיעלה ענן של רוגז לפני לשחת העולם במים אתננו במקום שאין בה יישוב של בני אדם : **ובין כל נפש חיה וגו'**. סיומא דמלתא למטה בעמוד זה ובפי' הרמב"ן גרס כאן סיום דמלתא כו' : **חד מנהון דרש כו'**. אחד מהם דרש שהדין ליטול רשות מרשב"י מפסוק ובפ"ק דמ"ק איתא שרשב"י שאל למה חזרו ליטול רשות שנית והם השיבו לו כל חד וחד טעמיה וכן משמע לקמן ודו"ק : **פמליא** חיל : **וליוה** אותן . יהושע : **שנתמעט כו'** . שלא נשאר עמו לפי כבודו חזרו עמו ולכן ברכם שנית ופירש"י משמע שנשאר יחידי לגמרי : **טהורות** דכתיב לאהליהם ואין אהל אלא אשתו : **אלא** ויעמוד השמן . ואח"כ כתיב ותבא ותגד כו'

עץ יוסף

פרשה לה (א) **שעבר על הצווי** שלא קיבל עליו לפרות ולרבות עד שנשבע לו שאינו מביא עוד מבול לעולם וכדדרשינן לעיל פ' ל"ד סימן ד' : **לפיכך נתבזה** באהל אשתו וכמ"ש לקמן פרשה ל"ו : **הוסיף על הדבור כו'** נהג עצמו פרישות שלא לעסוק בפ"ו עד אחר שנתעסק תחלה בישוב תקונו של עולם בנטיעת כרם וכיוצא להיות העולם מיושב כראוי · ובשכר זה נתייחד הדבור לבניו עמו · שנתעלו בניו ג"כ במדרגתו · שזהו זכות גדול : (ב) **לדרת כתיב כו'** כתב הרבינו בחיי לדרת עולם הווי"ן חסר ללמדך שאין אות הקשת נראה אלא בזמן דורות החסרים פרט לשני דורות אלו שהיו דורות מלאים וצדיקים שלא הוצרכו לאות הקשת · וה"ה בשאר דורות צדיקים וכדמוכח באגדתין מעובדא דריב"ל ע"כ : **לדורו של חזקיהו** שהיו כשרים למאד כדאמר בסנהדרין שבדקו בימיו ולא מצאו תינוק ותינוקת שאינו בקי בהלכות טהרה · וכן דור כנסת הגדולה : **אליהו ז"ל כו'** סייעתא לר' חזקיה דכיון דדחי רשב"י לריב"ל מפני שנראתה הקשת בימיו נראה שבימי רשב"י לא נראתה הקשת : **הוו יתבין תנין כו'** היו יושבין ושונין ביחד · והגיעו להלכה שאמרה רשב"י בדורו · ונחלקו ריב"ל והלכו בפירושה · ואמרו שהנה רשב"י במערה קבור בה ונשאלה ממנו · ועיין ביפ"ת : **על אליהו כו'** נכנס אליהו אל המערה של רשב"י : **לית הוא כדאי כו'** אינו ראוי שיראה ויקבל פני : **כך אמר רשב"י** אידי דקאמר שבחו דרשב"י בענין הקשת מייתי נמי שבחים אחרי' שלו : **אי בעי אברהם למקרביה כו'** פי' הרשעים החוטאים הרחוקי' מהקב"ה בפשעיהם יפטרם ויקריבם לה' ויצילם מעונשי עוה"ב · כל הדורות כולם שעברו ממנו עד הדור שאני בקרבו · אני אקרבנו שוב עד מלך המשיח · ואם אברהם לא ירצה אזי אצרף עמדי אחיה השילוני ונסבלם כולם מימות אברהם עד מלך המשיח · ועיין דוגמת זה בפרק לולב וערבה : **בפחות משלשים צדיקים** כלומר בכל דור ודור · והכי קאמר אין העולם יכול לעמוד עמידה שלימה בשפע טובה וברכה · אבל בפחות מל' צדיקים אע"פ שאינו נחרב לגמרי אין לו עמידה שלימה (מה"ק) : **משלשים צדיקים** לקמן בפרשה מ"ט יליף לה מואברהם היו יהיה · ובפ' לולב וערבה אמר אביי לא פחות עלמא מל"ו צדיקים : **אנא הוא** דגם על צדיק אחד העולם מתקיים · אבל עמידה שלימה דוקא שלשים צדיקים כנ"ל · וע' יפ"ת ומה"ק : (ג) **קישותי דבר שהוא מוקש לי** פי' מושווה ומדומה לי · וכמפורש ביחזקאל סוף פרשה א' כמראה הקשת אשר יהיה בענן כן מראה דמות כבוד ה' · ופריך אפשר כן שיהיה א"ו הקשת אשר בענן שוה לו ית' · ומשני אלא קשין דפירי · כלומר כמו קליפת הפרי הטפל לפרי : **לאחד שהיה בידו קולב** (פי' קרדום או לבת או מזלג ולשון ערבי הוא) **רותח בקש ליתנו ביד בנו** (והרמב"ן גרס בקש ליתנו על בנו) ליסרו · והטל עליו והעביר לעבדו כדי שלא יוזק בנו ויקח מוסר ממה שעשה לעבדו · כן ה' כשיראה הדור חייב וראוי למבול מעביר המכה על הארץ הפסד פירות הארץ · וזהו בענני ענן על הארץ · פי' כשאביא חשך ואבוד · יהיה על הארץ ולא על האנשים · והאות על זה הראות הקשת בענן (יפ"ת) · ושמעתי שהמאמר הזה מקומו להלן דאיתא שם מדת הדין שהיתה מתוחה כנגד ישראל הפכה הקב"ה ומתחה כנגד מצרים וכאן נ"ל ר"י בשם ר"י בר"ס אמר לאחד כו' : (ד) **זו מדת הדין שלמעלה** כו' פירש"י בחומש כשתבא מדה"ד לקטרג אני רואה את האות הנזכר : **ובין כל נפש חיה וגו'** זה מדת הדין של מעלה · כצ"ל (א"א) ויותר נראה שמלות זה מדה"ד של מעלה מיותר בכאן לגמרי : **פרשת נדרים** בפ"ק דמועד קטן פירש"י פרשת נדרים ראשי המטות לא מסכת נדרים · ולפי מ"ש כאן נמי פרשת נסכים י"ל דיני נסכים : **ונטלו ממנו רשות** על דעת לנסוע משם · שסבורים ללכת משם מיד ועי"פ איזה סיבה נתעכבו שם עוד יום אחד : **אמר להון** ג' היו כנ"ל · ודרש אחד לפני שנים : **מה ת"ל גם כי שלחם** · התם כתיב ויברכם יהושע וישלחם וגו' וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם וגו' · ומה תלמוד לומר כי שלחם וגו' הרי כבר נאמר ויברכם יהושע וישלחם : **שבט ראובן וגד** וגם חצי שבט מנשה : **עוד ימים אחרים** צריך להיות ימים אחדים : **וישהו שם עוד** ואע"פ שכבר כתיב וילכו לאהליהם · דרך הכתוב להזכיר הענין בכללות מתחלה ושוב יספר מה שהיה בינו ובינו : **לכך נא'** וגם כי שלחם · ר"ל ששלחם פעם שניה : **וליוה אותם עד הירדן** . היינו מ"ש בפסוק ו' וישלחם וילכו אל אהליהם · שהלך עמם ללותם כמו הולך עמם לשלחם : **וליוו אותו עד ביתו** · וזהו מ"ש וישובו וילכו בני ראובן וכו' היינו שמתחילה הלכו עד הירדן · ואח"כ שבו וחזרו עם יהושע · ואח"כ וישובו וילכו · הרי שהיה בכאן שני שלוחין ושתי ברכות : **הברכה האחרונה כו'** שבתחלה בירכן סתם שילכו · והשתא האריך שיתברכו בנכסים ובמקנה רב למאד ובכספים ושמלות · וברכם שבלב טוב יחלקו עם אחיהם שנשארו בעבר הירדן שלא יצר להם בחלקם עמם (יפ"ת) : **הה"ד ויאמר אליהם לאמר** כנ"ל : ובשלמות הרבה מאוד חלקו כו' כנ"ל : **כבר** כתיב ביום השמיני שלח · רמי קראי אהדדי שבמ"א ח' פ' ס"ה כתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים ושבעת ימים וגו' ביום השמיני שלח את העם · היינו שמיני עצרת כ"ב לחדש · ובד"ה ב' ז' פ' י' כתיב ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנכת המזבח עשו ז' ימים והחג ז' ימים וביום כ"ג לחדש השביעי שלח את העם : **שנטלו ממנו רשות כו'** שמתחלה רצו ללכת ביום כ"ג ונטלו ממנו רשות ביום כ"ב על יום כ"ג · ושוב נתהרמו להתעכב שם עוד עד יום כ"ד ונטלו ממנו רשות ביום כ"ג על יום כ"ד (מה"ק) : **ביום עשרים** ושלשה לחדש השביעי שלח כנ"ל : כתיב כי חנכת המזבח כו' · לפי דבעי למימר והברכה האחרונה היתה גדולה · ובעי לפרש מ"ש ר' יצחק אההוא קרא ומ"ש רבי יצאת ב"ק כו' · מייתי להא לאשמועינן על מה הוצרכה ב"ק להבטיחן בעוה"ב (יפ"ת) : **אוכלים ושותים** שזהו עיקר החנוכה שאין שמחה בלא אכילה ושתיה בבישול וצליה והדלקת נרות הרבה · והפשר שהדלקת נרות הללו הוו בבית המקדש שהרבו בו נרות לכבוד הבית : **והברכה האחרונה כו'** שנא' וילכו כו' · אע"ג דכ"ז כתוב נ"כ בקרא דביום השמיני · מ"מ מדכתיב וילכו לאהליהם שמחים כו' משמע דביום הליכתם דהיינו ביום כ"ג אז זכו להיות שמחים כו' : **שמצאו נשותיהם טהורות** מדכתיב אל אהליהם שמחים · ואין אהל אלא אשתו · וכן דרשו על פסוק וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא והיינו בבואו מן הדרך · ועיין יבמות ס"ב · ומ"ש שילדו זכרים היינו כמ"ש שמחים וטוב לב · שהיו טובי לב מעין השמחה · ועיין בפ"ק דמ"ק : **יצאה ב"ק** ואמרה כו' · במועד קטן מפיק לה מן כל הטובה וע"ש בח"א : **ואוהרנא מפרש** משום דבדרשות הנ"ל קאמר שברכה האחרונה היתה גדולה מהראשונה · משום הכי דרש איהו נמי להך דרשה דאית בה כה"ג : **ותלך מאתו** מה ת"ל ותבא ותגד כו' · דכיון שכבר הלכה מאתו ולא השהה לשאול דבר מאתו · מה נתחדש לה עכשיו שחזרה להגיד לו : **ויעמוד השמן** שהוקר השמן · דרש ויעמוד שהיה לו עמידה אחר שנפל · שהיה מקח השמן

בזול

ויעמוד השמן. [יב] שהוקר השמן ובאת לשאול אם תמכור אם לא תמכור · הברכה האחרונה היתה גדולה מן הראשונה · (שם) ואת ובניך תחיי בנותר. עד שיחיו המתים. וכיון שראה אותן שהן בני אדם של יישוב. שלח עמהם זוג אחד של ת"ח לידע מה הם דורשין בדרך. וחד מנהון דרש ככר כתיב (שמות יד) ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם. מה תלמוד לומר ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם. אלא אותו מדת הדין [יג] שהיתה מתוחה כנגד ישראל הפכה הקב"ה ומתחה כנגד המצרים. ואוחרנא דרש כתיב והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכור ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה וגו'. [יד] בין אלהים זו מדה"ד של מעלה. ובין כל נפש חיה זו מדה"ד של מטה. [טו] מדה"ד של מעלה קשה. ומדה"ד של מטה רפה. [טז] וחד מנהון דרש כתוב אחד אומר (משלי ח) וכל חפצים לא ישוו בה. וכתוב אחד אומר (שם ג) וכל חפציך לא ישוו בה. חפצים אלו מצות ומע"ט. חפציך אלו אבנים טובות ומרגליות. ר' אחא בשם ר' תנחום בר ר' חייא חפצי וחפציך לא ישוו בה. (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט וגו' [יז] ארטבן שלח לרבינו מרגלית אטימטון. א"ל שלח לי מילא טבא דטבא דכוותה. שלח ליה חדא מזוזה. שלח וא"ל אנא שלחית לך מילא דלית ליה טימי. ואת שלחת לי מילא דטבא חד פולר. א"ל הפצי וחפציך לא ישוו בה. ולא עוד אלא שלחת מילא דאנא צריך מנטר לה. ואנא שלחית לך מילא דאת דמיך והיא מנטרא לך. שנא' (משלי ו) [יח] בהתהלכך תנחה אותך. בעוה"ז. בשכבך תשמור עליך. בשעת המיתה. והקיצות היא תשיחך. לעתיד לבא:

פרשה לו

(א) ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה. (איוב לד) והוא ישקיט ומי ירשיע ויסתר פנים ומי ישורנו ועל גוי ועל אדם יחד. [א] דרש ר"מ והוא ישקיט מעולמו. יסתיר פנים לעולמו. כדיין שמותחין כילה על פניו ואינו יודע מה נעשה מבחוץ. כך אמרו דור המבול (שם כב) עבים סתר לו ולא יראה. א"ל דייך מאיר. אמר להון ומה הוא דכתיב והוא ישקיט ומי ירשיע וגו'. [ב] אמרו נתן שלוה לדור המבול ומי בא וחייבן. ומה שלוה נתן להם (שם כא) זרעם נכון לפניהם עמם וצאצאיהם לעיניהם (שם) ישלחו כצאן עויליהם וגו'. ר"ל ורבנן. ר"ל אמר לג' ימים היתה אשתו מעוברת. שנא' כאן נכון. ונאמר להלן היו נכונים. מה נכון שנא' להלן לג' ימים. אף נכון שנא' כאן לג' ימים. ורבנן אמרין ליום א' היתה אשתו מעוברת ויולדת. נאמר כאן נכון ונא' להלן נכון. (שמות לד) והיה נכון לבוקר. מה נכון שנא' להלן יום א'. אף כאן יום א'. וצאצאיהם לעיניהם. שהיו רואים בניהם ובני בניהם. ישלחו כצאן עויליהם. א"ר לוי בערביא צוחין לינוקא עוילה. וילדיהם ירקדון. כאלין שדיא. המד"א (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם. כשהיתה אחת מהן יולדת ביום. היתה אומרת לבנה צא והבא לי צור לחתוך טבורך. בלילה היתה אומרת לבנה צא הדלק לי נר לחתוך טבורא דילך. עובדא הוה בחדא איתתא דילידת בלילה. אמרה לברה זיל אדליק בוצינא דנקטע שורך. נפק ופגע ביה שידא שמדון. א"ל זיל גלוג לאימך דקרא תרנגולא. ואלמלא דקרא תרנגולא הוינא מחי יתך וקטליתך. א"ל זיל את גלוג לאימך דלא קטעת אמא שורי. דאילמלי דקטעתיה הוינא מחי יתך וקטיל יתך. הה"ד (איוב כא) בתיהם שלום מפחד. מן המזיקין. ולא שבט אלוה עליהם. מן היסורים. וכשהסתיר פניו מהם. מי א"ל שלא עשית כשורה. ומה הסתיר פניו מהם · שהביא עליהם מי המבול. הה"ד (בראשית ז) וימח את כל היקום וגו'. על גוי ועל אדם יחד. על גוי. זה דור המבול. ועל אדם זה נח. יחד שממנו הושתת העולם. ויש לו להעמיד עולמו מאומה שלימה ומאדם אחד. שנא' ויהיו בני נח היוצאים וגו': (ב) ירוע כבירים לא חקר וגו' (איוב לד). הריעו אנשי דור המבול במעשיהם הרעים. ואין חקר. אין חקר במעשיהם הרעים. (שם) ויעמד אחרים תחתם. [ג] אלו בני נח. ויהיו בני נח שם חם

ויפת

יד יוסף יב ילקוט מ"ב רמז רכ"ז: יג ילקוט תורה רמז רל"ג: יד ילקוט ס"ז: טו עיין ברמב"ן על החומש: טז ירושלמי פ"ק דפיאה: יז ירושלמי פיאה פ"ק. וילקוט משלי רמז תתל"ד: יח מדרש משלי פסוק בהתהלכך. זוהר וישלח וזוהר סדר ויגש דף קפ"ה. וזוהר סדר פנחס דף רל"ה. תד"א ח"ב פי"ז. שוח"ט מזמור א'. סוטה כ"א ע"א: פל"ו א ויק"ר פ' כ'. ילקוט איוב רמז תתק"ח: ב עיין סנהדרין ק"ח ע"א: ג ילקוט איוב רמז תתק"כ:

מתנות כהונה

כו' שהוקר השמן והשער היה עומד וגדול: עד שיחיו כו' דהל"כ למה ליה למימר ואת ובניך תחיי פשיטא שכן יהיה: וכיון שראה כו' אדלעיל קאי דשב"י ראה ר' יודן ורבי יוחנן כו' שהם אנשים מיושבים בדעת ודרך ארץ: מדת הדין כו'. וזהו עמוד הענן שמדת הדין מכונה בלשון ענן וחשך: כנגד ישראל. כל זמן שיוצא במצרים: אבנים טובות כו'. זה וזה לא ישוו לדבר אחד של תורה והכי איתא בהדיא בירושלמי דמסכת פיאה וסבר האי תנא תלמוד עיקר ור' אחא פליג וסבר מעשה עיקר ולכן אמר חפצי אלו דברי תורה וחפציך אבנים טובות לא ישוו למעשים של תורה ועל זה הביא פסוק כי אם בזאת יתהלל וגו' שאין לו להתהלל החכם בחכמתו כי אם בזאת וגומר חסד ומשפט שהם מעשים טובים וכל זה הוא כן בריש פ"ק דמסכת פאה בירושלמי ולא כר' יעקב בן חביב שכתב בפי' הגדול שט"ס הוא: אטומטין פירוש אוצר גדול: טימי אוצר: ה"ג מלה טבא דכוות'. פי' דבר שהיא טובה כמותה: מלה דלית ליה טימא גרסינן פי' דבר שאין שומא וערך: פולר שם מטבע: חפצי וחפציך. כל ממון שיש לבמינו: דאנא צריך כו'. שאני צריך לשמרו מן הגניבה. ואנכי שלחתי לך דבר שאתה יושב בלי דאגה והיא מנטרא לך: ישקיט מעולמו. כלומר כמלך שנכנס לפנים הדר בחדר למקום מנוחה והשקט כדמפרש ואזיל: כילה יריעה מפסקת בינו ובין העם: דייך מאיר. די לך בדברים הללו כלו' קצר דבריך שכוונת הכתוב לא כן הוא: ומי בא כו'. בתמיה מי יבא ליטול מהן אותה שלוה ובילקוט גרס לא נתן שלוה כו' אלא להייבן: בערביא צווחין כו'. עיין כ"ז בא"ר הטיב בויקרא רבה פ' ה': שמדון שם השד ובילקוט איוב גרס שומרון ובויקרא רבה גרס שריקון דשידין פי' שר שעל השדים: שממנו הושתת העולם.

עין

עץ יוסף

בזול ועתה נתיקר · והבינה שנעשה כן ע"י הנביא למענה ובאת לשאול איך תעשה אם תמתין עוד שיתיקר יותר או תמכור מיד: עד שיחיו המתים שאפילו יאריכו ימים עד תה"ה יספיקם במן זה לפרנסתם וכן לבניהם אחריהם תהיה פרנסה מדמי השמן הזה שישאר בידם או הילופיהם עד תחיית המתים · ודרש תחיי בתחיית המתים: הברכה האחרונה שהיא מה שנתייקר השמן לאורך ימים · היתה גדולה מברכת הקרן שלא היתה רק לשלם נשיה: וכיון שראה כו' אדלעיל קאי דשב"י ראה רבי יודן ורבי יוחנן שהם אנשים מיושבים בדעת ובדרך ארץ: ויסע מלאך האלהים כו' · דס"ל כדפי' הרא"ב"ע שע"י נסיעת המלאך מלאחריהם נסע גם עמוד הענן מלאחריהם ועליו נאמר וה' הולך לפניהם יומם וגו' · והוא כי נקרא המלאך בשם רבו · ולכך קשה ליה כיון דכבר כתיב ויסע מלאך האלהים דהיינו מלאך המוליך הענן · ממילא שנסע עמו הענן · ומה ת"ל עוד ויסע עמוד הענן וגו': אותה מדת הדין כו' · מלאך אלהים רומז למדת הדין וללמדך שאותה מדה"ד שהיתה מתוחה כנגד ישראל הפכה הקב"ה ומתחה כנגד המצריים · ושוב אמר ויסע עמוד הענן וגו' כמשמעו: ומתחה כנגד מצרים להיות להם כופר נפש וכדכתיב ונתתי כפרך מצרים · ואחר תיבות ומתחה כנגד מצרים נ"ל המאמר של רבי יודן לאחד שהיה בידו כו' עד על עבדו · וכן המאמר הסמוך בשם עד נפש חיה מקומו כאן: כתוב אחד אומר כל חפצים כו' · דקס"ד דתרוייהו מיירי בחפצי ממון · ולהכי קשיא ליה משינוי דלישנא · לכך מסיק דחפציך ודאי היינו חפצי ממון · אבל חפצים היינו אפילו חפצי שמים מצות ומע"ט שלא ישוו לדבר אחד מן התורה · לאשמועי' שאין לבטל ת"ת מפני מצוה דתורה עדיפא: ר' אחא בשם כו' · הוא נמי ס"ל חפצים וחפציך לא ישוו בה · ומייתי ראיה דמצות מיקרו חפצים מדכתיב כי באלה חפצתי הרי דהמצות מיקרו חפצים · וכצ"ל ר"א בשם ר"ת בר ר' חייא חפצים וחפציך לא ישוו בה · ועיין מ"ק דף ט' שמחלק בם בין מצות שאפשר לעשותם ע"י אחרים ובין מצות שאי אפשר לעשותן ע"י אחרים: ארטבין מלך פרס היה כדאי' ביוחסין · והיתה דעתו שהעושר הוא שלימות האנושי · והיה מתפאר עצמו במרגלית חשובה מאד שאין לה ערך שלא תשיג ידו של רבי לתת תמורת המרגלית · והביא מעשה זאת לפרש הפסוקים כר' אחא: שלח לי כו' · פי' שלח לי דבר שהוא טוב כמותה: שלח ליה חדא מזוזה · שרבי בא לרמוז לו שאין עיקר שלימות האנושי תלוי בעושר ממון אלא בחכמת התורה אשר יקרה היא מפנינים · ולזה שלח לו מזוזה שהיא חלק מן התורה · וארטבין לא הבין כוונתו לכן שלח לרבי אני שלחתי לך דבר שאין לו שומא וערך · ואתה שלחת לי דבר דלא שוה אלא חד פולר הוא שם מטבע: חפצים וחפציך כו' · כלו' הכתוב מעיד לנו כי חכמת התורה חשובה אף מכל המצות ומע"ט הנקראים חפצים וכ"ש חפציך דהיינו אבנים טובות ומרגליות כדלעיל כי אין ערך וקץ לשכרה לעוה"ב · ובא לברר לו שאף גם בעוה"ז ניכר שלימותה בתועלת השמירה: ועל זה אמר ולא עוד כו': דאנא צריך כו' · שאני צריך לשמרו מן הגניבה ואנכי שלחתי לך דבר שאתה ישן והיא תשמור אותך · כי המזוזה מלבד הטעם הכמוס שיש בסוד מצותה נמשך ממנה ג"כ תועלת מפורסם שהיא על פתח הבית לשמור את האדם אף בשעת שינה מכל שטן ופגע רע. ובהיות המזוזה רק חלק אחד מן התורה משמרת לאדם מכל רע · כ"ש העוסק בכל התורה · והיינו דמסיק ומייתי עלה הא דכתיב בהתהלכך תנחה אותך כו' דמיירי בכל התורה · והוא שלח ליה מזוזה לדוגמא להיות החלק מעיד על הכל (מה"ק): בעוה"ז שעמידת האדם בעוה"ז נקראת הליכה כמ"ש כי הולך האדם אל בית עולמו: בשעת מיתה כלו' כל זמן שהוא בקבר · שהמיתה נקראת שכיבה ותשמור עליך שלא תמסר בידי מחבלים רק בידי מלאכי חסד בצרור החיים · ועיין ביפ"ת: לעתיד לבא שהקיצותה מרמז על התחיה ע"ד ורבים מישני אדמת עפר יקיצו · שאז תלין התורה עליו:

פרשה לו (א) והוא ישקיט כו' · דרש ר"מ שדור המבול אמרו והוא ישקיט משלמת מלהיות משגיח בו לעשות הדין בעושקים הרשעים · ומי ירשיע מי ירשיעם להייבם בדין · לפיכך גם הם לא עשו דין בקרב הארץ באומרם שהעולם הפקר · וכן אמרו והוא יסתיר פנים מעולמו בתשועת הנעשקים והצדיקים לעשות עמהם אות לטובה · ואם הוא מסתיר פנים מעולמו מי ישורנו וישגיח בו לטובה · ולפי שכפרו דור המבול בהשגחה לגמרי אמר שם אליהוא במענהו שאמרו דור המבול והוא יסתיר פנים וגו' ועל גוי ועל אדם יחד · כלומר בין על גוי כלל האומה ובין על אדם פרטי בשניהם יחד אינו משגיח כלל · ועז"א בעל המאמר שהוא כדיין שמותחין כילה (פי' יריעה) על פניו ואינו יודע מה נעשה בחוץ · ומביא ר"מ ראיה שאליהו אומר זה בשם דור המבול · שהרי כך אמרו דור המבול בפירוש עבים סתר לו ולא יראה · וממילא אף מקרא זה והוא ישקיט וגו' נדרש בדור המבול שאליהו אמר זה בשם אומרו דהיינו דור המבול (מה"ק): דייך מאיר בדברים הללו שאין כך כוונת הכתוב כי אינו דומה למאמר עבים סתר לו כי נזכר שם מפורש בשם אומרו · אבל כאן נאמר סתם והוא ישקיט ומי ירשיע וגו' · וה"ל לפרש ולומר ויאמרו הוא ישקיט ומי ירשיע וגו': אמרו נתן שלוה פי' חכמים השיבו לר' מאיר · וגירסת ילקוט איוב אמרו לו · ועיין עוד שנויים: ומי בא וחייבן פי' שהשלוה היה בלי פגע רע וע"כ הרבו להרשיע וגרמו שיסתיר פניו מהם ושפסק בשורה · ובילקוט גרס לא נתן שלוה כו' אלא להייבם: זרעם נכון כו' · בדור המבול משתעי שהם הגלוהו כל כך ואמרו לאל סור ממנו: ל' ימים היתה אשתו מעוברת ויולדת כצ"ל · וכן הוא בויק"ר ריש פ"ה · ור"ל שלא היתה מעוברת אלא ג' ימים: נאמר כאן נכון כו' וניחא ליה למילף מהתם דמיירי בענין אשה · אבל לרבנן ניחא להו למילף נכון מנכון אע"ג דלא מיירי באשה: רואים בניהם כו' · כמ"ש לעיל ל"ד סי' י"א יולדים ולא קוברים · ובתנחומא סוף בראשית רואים לעצמם בנים וב"ב חמשה וששה דורות · ועיין סנהדרין ק"ה במ"ר פ"ט: ישלחו כצאן עויליהם מיד שנולדים עומדים והולכים כמו הצאן: בערביא צווחין לינוקא עוילא · בלשון ערבי קורין לתינוק עוילא · ור"ל דלא תימא דאקטנים קאי דאין זה חידוש כלל אלא בתינוקות מיירי ואתרשעים הנ"ל קאי (יפ"ת): ירקדון כאילין שדיא · דאי רקידה בעלמא כבר נאמר ישלחו כצאן עויליהם · כאילין שדיא כמו רקידת השעירים וכמ"ש בגמרא מענין רקידתם: צא והדלק שהיא פעולה יותר מבקשת טור או סכין: שדא שמדון אפשר דהיינו אשמדאי מלכא דשידא: שקרא תרנגולא ומאז אין יכולת לשדים להזיק: א"ל זיל גלוג כו' · השד א"ל להתינוק לך השתבח לפני אמך ותן תודה לאל שקרא התרנגול: דלא קטעת אמא שורי פי' שלא חתך אמי מטורי ואני חלש ומסוכן ואיני יכול להרוג אותך · והיה בו כח לעמוד כנגד השד: מפחד מן המזיקין ודוגמתו בשלמה מפחד בלילות כדלקמן בבמד"ר: וכשהסתיר פנים מהם · סיום של דברי חכמים החולקים על ר"מ אלא שהפסיק בדברי ר"ל ורבנן: מי א"ל שלא עשית כשורה · ופי' ומי ישורנו מי יתקוד אחר דינו לומר שעשה כשורה או לא כשורה: יחד שממנו הושתת העולם · על גוי ועל אדם יחד שוה הדבר לפני ה' · כי כמו שהיה מעמיד עולמו מכל האומה שהוא דור המבול · כך העמידו מנח לבדו · כי ה' יצוה ברכתו ביחיד כמו במרובים · ומביא ראיה מהכתוב ויהיו בני נח וגו'. שנתן להם הויה בעולם למלאות העולם בזמן מועט כפי שיעורו הראשון כי הולידו ששה בכרס אחד וכדאי' בפדר"א פ' כ"ד (יפ"ת): (ב) הריעו אנשי דור המבול · דבדור המבול משתעי · ועליהם אמר ירוע כבירים המה הגבורים אשר מעולם · המה הרשיעו במעשיהם הרעים בלי חקר וערך על כן העמיד אחרים תחתם אלו בני נח שנתמלא מהם העולם בזמן מועט כצ"ל (מה"ק):

ויפת: (ג) גם מיום אני הוא ואין מידי מציל (ישעיה מג). מהעכו"ם. אפעל ומי ישיבנה. כל פעולות ומחשבות שפעלתי עם דור המבול מי אמר לי לא עשית כשורה. אבל נח נכנס בשלום ויצא בשלום ׳ ויהיו בני נח היוצאים וגו׳: (ד) וחם הוא אבי כנען. [ד] אבוי דפחתא. שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ. למה הדבר דומה לדגה גדולה דנפצת עוברה ומלאה ארעא: ויחל נח איש האדמה. נתחלל ונעשה חולין. למה ויטע כרם לא היה לו ליטע דבר אחר של תקנה. לא יחור אחד ולא גרופית אחת. אלא ויטע כרם. ומהיכן היה לו. א"ר אבא ב"כ [ה] הכניס עמו זמורות ונטיעות ויחורים של תאנה וגרופיות לזיתים הה"ד (בראשית ו) ואספת אליך. אין אדם כונס דבר אא"כ היה צריך לו: (ה) איש האדמה. [ו] ג׳ הם שהיו להוטים אחר האדמה. ולא נמצא בהם תועלת. ואלו הן קין. נח. ועוזיהו. קין היה עובד אדמה. נח איש האדמה. עוזיהו (ד"ה ב כו) ואכרים וכורמים בהרים ובכרמל כי אוהב אדמה היה: (ו) איש האדמה. [ז] שעשה פנים לאדמה ושבשבילו נתלחלחה האדמה. ושמילא כל פני האדמה. איש האדמה בורגר לשם בורגרות. א"ר ברכיה חביב משה מנח. נח משנקרא איש צדיק נקרא איש האדמה. אבל משה משנקרא איש מצרי נקרא איש האלהים: (ז) ויטע כרם. [ח] בשעה שהיה הולך ליטע כרם. אפגע בו שידא שמדון. א"ל שותפי עמך. אלא איזדהר בך דלא תיעול לחלקי. ואם עלת בחלקי אנא חביל בך. וישת מן היין. וישת שלא במדה ונתבזה. א"ר חייא בר אבא. בו ביום נטע. בו ביום שתה. בו ביום נתבזה. ויתגל בתוך אהלו. ר׳ יהודה א"ר חנין בשם ר׳ שמואל ב"ר יצחק ויגל אב"כ אלא ויתגל. גרם גלות לו ולדורות. עשרת השבטים [ט] לא גלו אלא בשביל יין. הה"ד (עמוס ו) השותים במזרקי יין. וכתיב (ישעיה ה) הוי משכימי בבקר שכר ירדופו וגו׳. שבט יהודה ובנימין לא גלו אלא בשביל יין. שנא׳ (שם כח) גם אלה ביין שגו ובשכר תעו. בתוך אהלו. [י] אהלה כתיב. בתוך אהלה של אשתו. א"ר הונא בשם ר"א בנו של ריה"ג [יא] נח כשיצא מן התיבה הכישו ארי ושברו. ובא לשמש מטתו ונתפזר זרעו ונתבזה. א"ר יוחנן לעולם אל תהי להוט אחר היין שכל פרשת היין כתיב בה ווין [יב] י"ד פעמים. הה"ד ויחל נח. ויטע כרם. וישת מן היין. ויתגל. וירא חם ׳ ויגד לשני אחיו. ויקח שם ויפת. וישימו על שכם שניהם. וילכו אחורנית. ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחורנית וערות אביהם. ויקץ נח. וידע את אשר עשה לו. ויאמר ארור כנען עבד עבדים וגו׳: (ח) וירא חם אבי כנען. אמר להון ואגיד להון. [יג] א"ל אדה"ר ב׳ בנים היו לו ועמד א׳ מהן והרג את חבירו. וזה יש לו ג׳ והוא מבקש לעשותן ד׳. א"ל ואגיד להון. א"ר יעקב בר זבדי מ"ט עבד יוצא בשן ועין. מהכא וירא ויגד: (ט) ויקח שם ויפת את השמלה. א"ר יוחנן [יד] שם התחיל במצוה תחלה ובא יפת ונשמע לו. לפיכך זכה שם לטלית. [טו] ויפת לפיוולא. וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם. ממשמע שנאמר וילכו אחורנית איני יודע שערות אביהם לא ראו. אלא מלמד שנתנו ידיהם על פניהם והיו מהלכין לאחוריהם. ונהגו בו כבוד כמורא האב על הבן. אמר הקב"ה לשם אתה כסית ערותא דאבוך. חייך שאני פורע לך. (דניאל ג) באדין גבריא אילך כפיתו בסרבליהון. ר׳ יודן ורב הונא. [טז] ר׳ יודן אמר בגוליהן. ר׳ הונא אמר במוקסיהון. אמר הקב"ה ליפת. אתה כסית ערות אביך. [יז] חייך שאני פורע לך. (יחזקאל לט) ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר בישראל גי העוברים קדמת הים וחסמת היא את העוברים וקברו שם את גוג ואת כל המונו וקראו גיא המון גוג. אמר הקב"ה לחם. אתה בזית ערות אביך. חייך שאני פורע לך (ישעיה כ) כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת ערות מצרים: (י) ויקץ נח מיינו. [יח] נתפרק יינו מעליו. וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. בנו הפסול. הה"ד (מ"א ח) [יט] כי מזבח הנחשת קטן מהכיל וגו׳: (יא) ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו. [כ] חם חטא וכנען נתקלל. אתמהא. ר׳ יהודה ור׳ נחמיה. ר"י אמר לפי שכתוב ויברך אלהים את נח ואת

יד יוסף ד ילקוט ס"ז ׳ תנחומא: ה לעיל פ׳ ל"א ושם גרס יחורים לתאנה: ו ילקוט ס"ז: ז ילקוט ס"ז: ח תנחומא וילקוט ס"ז: ט עיין שבת קמ"ז ע"א: י זוהר סדר ל׳ לעיל פ"ג: יא סוה"ט מזמור ל"ז ׳ תנחומא ס"ז וסדר ואתחנן. ולעיל פ"ל. זוהר ס"ז. ויק"ר פ׳ כ׳: יב סנהדרין ל׳. ומדרש משלי פסוק למי אוי: יג ילקוט ס"ז ותנחומא: יד תנחומא וילקוט ס"ז: טו בילקוט גרס פלמוניא ופי׳ מכנסים: טז שה"ש רבה פ"ז. אסתר רבה פסוק ותאמן: יז ילקוט יחזקאל רמז שמ"ט: יח ילקוט ס"ז: יט עיין זבחים נ"ט ע"ב: כ תנחומא וילקוט ס"ז. אבל בז"ח דף כ"ח ע"ב אי׳ שכנען כרסו לפיכך קללו ע"ש:

מתנות כהונה

עיין בויקרא רבה פ"ה: **מעכו"ם** אפעל. לשלם להם תגמולם: **אבוי דפחתא**. אביו של הפחות והגרוע והמקולל: **לדגה** דג נקבה: **דנפצת** כו׳. מריקה כל הביצים שהיא מעוברת מהן ומכל גרגיר וגרגיר נעשה דג וכהרף עין מלא ממנה כל המים ולשון נפצה דייק כדאמר בפרק המדיר שתמלא ונופלת פירות מריקה ותער כדה ת"א ונפלת ית קולתה: **יחור** הוא מהתאנים גרופית מן הזתים: **אא"כ** צריך לו. ע"ל סוף פרשה ל"א: **שעשה** פנים לאדמה. שאילו קודם הנטיעה פנים לא היה לה כי אם חורבן ושממון: **ושבשבילו** כו׳. אחר שהקריב קרבן ובילקוט גרס שבשבילו ולפי זה ראוי לגרוס ומילא כל פני האדמה ויהיה הכל ענין אחד: **נתלחלחה** האדמה. שירדו גשמים שאחר מי המבול לא נמח כדלעיל סוף פ׳ ל"ג: ה"ג בערוך ובילקוט איש האדמה: **בורגר** לשם בורגרותי. פי׳ הערוך נקרא איש האדמה על שם שעבד את האדמה: **משנקרא** איש צדיק כו׳. אחר שנקרא איש צדיק לשבח חזר אח"כ וקראו איש האדמה אבל משה להיפך ע"ד מעלין בקדש ואין מורידין: **שמדון** ע"ל בסמוך פירשתיו: **אפגע** ביה. פגע בו: **שותפי** עמך. אהיה שותף עמך רק היה נזהר שלא תכנס לחלקי ואם תכנס בחלקי אני משחית אותך ונראה שהוא רמז למה שאחז"ל היין מיעוטו יפה ורובו קשה ובמועט הוא קודש הילולים לה׳ ורובו חולין הוא דרך איש זר שמאל וסייעתו ולכן אמר שלא יכנס לחלקו המותרים: **שתה** שלא במדה. ודייק מדכתיב מן היין משמע מן היין כולו ולא אם ליקח ממנה במדה משוערות: **ויגל** אין כתיב. ויגל יסבול פירושו ויגל בגדיו מעליו במקרה ובבלי דעת ויתגל פירושו ויתפעל בהסרון למד הפעל כמו ויתגלה הוא מבנין התפעל כמו ויתהלך שפירושו שהוא עצמו מסבב לקבל הפעולה המוכרחת שתבא ע"י סבותיו והוא הגלות הבא בהכרח ע"י שתיית היין המרובה משא"כ גילוי הבגדים שאינו בהכרח שיהיה ע"י שתיית היין שבכבר אפשר שישתה הרבה יותר מדאי וישכב ויישן ובגדיו ישארו עליו כסדרן כהלכתן. או ר"ל ויתגל הוא אותיות גליות רמז לעשרת השבטים שגלו ע"י היין. וכן כתב בעל הטורים וז"ל ויתגל אותיות גליות רמז אל השבטים שגלו ע"י היין: **בתוך** אהלה של אשתו. לומר שע"י היין ניסת לזנות: **ווי** וי"ו נקודה בפתח משמע ווי לשון אוי: **אמר** להון וכו׳. משך לשם בדברי טעם וכדמפרש ואזיל ודייק ויגד ל׳ הגדה וכן פירש"י: **והרג** את חבירו. בשביל ירושת העולם: **לעשותן** ארבע. כלומר ג׳ בנים יש לו ומבקש עוד רביעי: **וירא** ויגד. ראיה ע"י העין והדיבור נהפך ע"י השנים: **שם** התחיל כו׳. דכתיב ויקח שם ויפת ולא אמר ויקחו: **לטלית** של מצות ציצית: **לפיוולא** פירש"י טלית נאה ובחומש פירש"י שזכו בני גוג לקבורה ונראה דהוא הוא שיזכו לקבורה ויתכסו בתכריכין: **בגוליהן** פירש"י והערוך מין בגד: **במוקסיהון** מין בגד: **נתפרק** כו׳ דרש ויקץ לשון קיצה הד"א קוצו אלנא דאל"כ

עץ יוסף

(ג) **מעכו"ם** כלו׳ אין מעכו"ם מציל עצמו מידי ׳ או מציל את ישראל מידי כשאקום מביניהם ואושיעם בע"כ: **כל פעולות** ומחשבות ר"ל מדכתי׳ אפעל ולא פעלתי יליף מחשבה ׳ כלו׳ כשהייתי מחשב ואומר אפעל כך וכך לא היה מי שישיבנה (יפ"ת): **שפעלתי עם** דור המבול ׳ במה שהשפיע להם שלוה שלא בדרך טבע כדלעיל ׳ וג"כ כשדן בדינין קשים במיתה ורותחין כדלעיל: **אבל נח** נכנס בשלום כו׳ ׳ ר"ל אף שנקמתי נקמתי בדור המבול לגמרי על כל זה ניצל נח מתוך ההפכה ונכנס בשלום: (ד) **אבי** כנען אבוי דפחתא ׳ כלומר אביו של כנען הגרוע ומקולקל כי הוא נמשך מטבעו ושרשו ממש (מהז"ק): **ומאלה נפצה** דה"ל למימר נפוצו לשון רבים ע"כ דורש כאילו כתוב ומאלה נפצה כמו דגה: **דנפצה עוברה** ומלאה ארעא ׳ פי׳ שהריקה כל הביצים שהיא מעוברת מהן ׳ ומכל גרגיר וגרגיר נעשה דג כן מג׳ אלה בני נח נתמלא הארץ בזמן מועט (יפ"ת): **נתחלל ונעשה חולין** דבא לרמוז ג"כ לשון חולין וחלול. והא דבאה תחלה דלכך נעשה חולין עבור מה שהתחיל בנטיעת כרם ולא בנטיעה אחרת ׳ והטעם שלא הוה ליה להתחיל בדבר תקלה שכמה פעמים היין מביא תקלה (מהז"ק): **יחור** הענף מן התאנה נקרא יחור ומן הזית נקרא גרופין ומן הגפנים זמורות ׳ ועיין לעיל פרשה ל"א סי׳ י"ט: **אין אדם** כונס כו׳ ׳ עיין מ"ש לעיל פרשה ל"א סי׳ י"ט: (ה) **ג׳ שהיו** להוטים כו׳ ׳ לעיל בפרשה כ"ב סימן ו׳ ע"ש: (ו) **פנים לאדמה** כי בימות המבול נמחו אפילו ג׳ טפחים של המחרישה כדלעיל פ׳ ל"א סי׳ ז׳ ׳ והיתה האדמה נראית שממה וחריבה והוא התחיל להשוות פניה ועשה לה פנים במחרישה וזריעה ׳ ועוד שבשבילו נתלחלחה האדמה בירידת גשמים בעבור מי המבול נתייבשה הארץ כדכתיב יבשה הארץ ולא זרעו עד שירדו גשמים כדלעיל סוף פ׳ ל"ג ׳ ועוד שמילא פני האדמה שנתיישבה האדמה במשך זרעו בזכותו ׳ מגד כל אלו נקרא האדמה כקנינו והוא כאדון לה בהשאר העמידה על מתכונתה: **בורגרות** פי׳ הערוך נקרא איש האדמה על שעבד את האדמה. שעל שם העבודה נקרא כן: **חביב משה מנח** שגם בזה היה חביב משה מנח ׳ כי נח היה עולה ויורד ומשה בהיפך יורד ועולה ׳ שנח משנקרא איש צדיק נקרא שוב איש האדמה ע"ש גנאי בהיות להוט אחר האדמה והיה אפשר להתקיים ע"י בניו ׳ והוא היה לו להתבודד בדרכי קונו כאשר עשה מתחלה ׳ אבל משה היה מתעלה והולך בקודש (מהז"ק): (ז) **אפגע** בו שידא שמדין הכוונה בזה שנח כיון אל יין הרשות שנעשין שדין וכחות טומאה ׳ וזהו אפגע ביה שידא שמדון הפגיע בעצמו כח חיצוני (כי כל דבר שאינו כפי התורה מיוחס למזיקים ומשחיתים) וא"ל שותפי עמך כי ב׳ בחינות יש ביין זו לעומת זו ׳ שמיעוטו יפה ורובו קשה ׳ כי היין ישמח לב אנוש ׳ ומיעוטו מספקה לבו לתורה ורובו מביא לידי עבירה ׳ וע"ז אמר רק היה נזהר שלא תכנס לחלקי ׳ והוא לסעודת הרשות ולשתיה מרובה כי אם בחלק אלוה ממעל לדבר מצוה כניחום אבלים וכיוצא ושתיה מועטת ולא מרובה ׳ כי אם תכנס לחלקי אני משחית אותך (ועיין באלשיך): **שלא במידה** מדכתיב מן היין דה"א הידיעה להגדיל הענין (יפ"ת): **בו ביום נטע** מדקאמר ויטע כרם וישת ויתגל דרשינן שהכל ביום אחד שהקיש זה לזה מה זה ביומו אף זה ביומו (יפ"ת): **ויגל אב"כ** והיו"ד בחירק כמו יגל יבול ביתו ׳ אלא ויתגל שהוא מרבה בבנין המלה לרמוז שהרבה בגלות ׳ ודריש ויתגל לשון גלות: **גרם גלות** לו ולדורות ׳ שנמשכו אחריו דורותיו בשתיית יין הרבה שמעשה אבות ירושה לבנים: **עשרת השבטים** רמז בתיבת אהלה שעשרת השבטים נקראו אהלה כמ"ש ביחזקאל כ"ג ד׳ ושמותן אהלה הגדולה ואהליבה וגו׳: **גם אלה** ביין שגו ׳ ברש הענין כתב הוי עטרת גאות שכור אפרים וגו׳ הם י׳ השבטים ואח"כ כתיב וגם אלה ביין שגו לרבות שבט יהודה ובנימן ׳ ועיין בהס"ר: **אהלה של אשתו** שבא לשמש מטתו כדמפרש ואזיל רב הונא שמתוך שכירותו לא היה לו כח כראוי לשמש מטתו אף בשכרותו לא השגיח בהליו ונתאוה לאשתו ושימש מטתו ולא נזהר ונתבזה: **כתיב בה** ווין י"ד פעמים ׳ כו׳ ובפרק ז׳ דסנהדרין אי י"ג ווין נאמרו ביין ולא חשיב שם ויאמר ארור כנען ׳ ועיין ברש"י שם הטעם ׳ וכתב המהרש"א שם שהי"ג וי׳ שזכר הם בי"ג תיבות שהם כולם פעולות ולא שמות ומלות כמ"ש התוס׳ דויפת לא קחשיב לפי שהוא שם: (ח) **אמר** להון ואגיד להון ׳ דרש ויגד ואגיד להון מלשון מסיכה כתרגום משכו אתגידו שבא למשוך לשם בטענה שמזכיר והולך (יפ"ת): **לעשותן ד׳** כדאמר לעיל שבא לשמש מטתו: **אמר להון** ואגיד להון ׳ מיותר (ידי משה): **מהכא וירא ויגד** כלו׳ מפני שכל עבדותו לא היה אלא בעונש קלקולו באברים הללו בראיה והגדה: (ט) **שם** התחיל במצוה ׳ דהא יפת הוא הגדול והיה לו להקדימו ׳ אלא דשם הי׳ העיקר בזה שהוא לקח ׳ ואח"כ שמע לו יפת: **לפיוולא** לשון כסות נאה אלא שאינו של מצוה כמו בזרע שם ׳ לאפוקי בני חם שגדונו ערומים וכמ"ש בסמוך: **ונהגו בו כבוד** כמורא כו׳ ׳ כי נזהרו מפני כבודו מבלי לראות ערות אביהם מאומה אף שאין אביהם יודע עתה מאומה: **אמר הקב"ה לשם** וכן ליפת ׳ וכן להם ׳ לא שאמר להם דבור זה בנבואה אלא הכוונה שחז"ל דורשים זה ממה שמפורש עליהם בנביאים דברים אלו ׳ כי אברהם וזרעו באו משם ׳ וגוג ומגוג מזרע יפת: **שאני פורע לך** כלו׳ שלכן מספר הכ׳ שהשליכם לכבשן לבושי בגדים ׳ מפני שהרפה הוא להם להיותם ערומים על כן סיבב ה׳ ב"ה שלא יהיו לחרפה ולקלס אף רגע אחת: **באדין גברייא אילין** שאלמלא זכות שם אע"פ שירגו המו"ע להתנהג ברבנות לא היה סיפוק בידם ׳ כי היה נ"נ גוזר להפשיטם ממלבושי כבוד כדי לבזותם: **בגוליהן** מין בגד: **במוקסיהן** מין בגד כסוי לראש היינו כובע ומצנפת (מוסף הערוך): **שבי מצרים** הם מבני חם כמ"ש ובני חם כוש ומצרים: (י) **נתרפק** יינו מעליו ׳ שהשכור נדהם ואינו מבחין כמו שהוא נרדם כינה הכתוב הפגת היין ליקיצה (יפ"ת): **בנו הפסול** כלומר במעשה ובמדרגה ׳ דאל"כ מאי הקטן והלא גדול מיפת הוא (הרא"מ) ׳ ולדעת האומרים שחם היה קטן שבכולם ׳ קושייתם כאן לימא אשר עשה לו חם ׳ ולא הוי צריך לומר בנו הקטן אלא שבגנותו דבר הכתוב (יפ"ת): **קטן מהכיל** שפירושו פסול ׳ וזה אליבא דר׳ יוסף ׳ ופלוגתא היא בפ׳ קדשי הקדשים: (יא) **רי"א** לפי שכתוב דעת ר׳ יהודה שכנען לא חטא ועל שלא היה יכול לקלל לחם והוא הקטן והפסול

ואת בניו. ואין קללה הוה במקום ברכה. לפיכך ויאמר ארור כנען. ר"נ אמר כנען ראה והגיד להם. לפיכך תולין את הקללה במקולל. א"ר ברכיה הרבה צער נצטער נח בתיבה שלא היה לו בן קטן שישמשנו. אמר לכשאצא אני מעמיד לי בן קטן שישמשני. כיון שעשה לו חם אותו מעשה. אמר אתה מנעת אותי מלהעמיד לי בן קטן שישמשני. לפיכך יהיה אותו האיש עבד לאחיו שהן עבדים לי. ר' הונא בשם רב יוסף אמר כא אתה מנעת אותי מלעשות דבר שהוא באפלה. לפיכך יהיה אותו האיש כעור ומפוחם. ר"ה בשם ר' יוסף א"ל אתה מנעת אותי מלהעמיד בן רביעי לפיכך אני מארר בן רביעי שלך׳ א"ר חייא בר אבא כב חם וכלב שימשו בתיבה לפיכך יצא חם מפוחם וכלב מפורסם בתשמישו. א"ר לוי לאחד שקבע מוניטין שלו בתוך אהלו של מלך. אמר המלך גוזר אני שיתפחמו פניו ויפסל מטבעו. כך חם וכלב שימשו בתיבה. לפיכך יצא חם מפוחם וכלב מפורסם בתשמישו: (יב) ויאמר ברוך ה' אלהי שם. כג אמר ר"ל אף מיפת עמדו באהלי שם. ויאמר ברוך אלהי שם ויהי כנען. יפת אלהים ליפת. זה כורש שהוא גוזר שיבנה ביהמ"ק. אעפ"כ וישכון באהלי שם. אין שכינה שורה אלא באהלי שם. כד בר קפרא אמר יהיו ד"ת נאמרים בלשונו של יפת בתוך אהלי שם. ר' יודן אמר מכאן לתרגום מן התורה הדא דכתיב (נחמיה ה) ויקראו בספר תורת האלהים. זה המקרא. מפורש זה תרגום. ושום שכל. אלו הטעמים. ויבינו במקרא. כה אלו ראשי הפסוקים׳ ר' הונא בן לוליאני אומר אלו ההכרעות והראיות. רבנן דקסרי אמרי מיכן למסורת. ר' זעירא ור' חננאל בשם ר' אפי' אדם רגיל בתורה כעזרא. לא יהא קורא מפיו וכותב. כו והא תני מעשה שהיה ר"מ באסייא ולא היה שם מגילת אסתר וקרא לו מפיו וכתבה. תמן אמרין שתי מגלות כתב. גנז את הראשונה וקיים את השניה:

פרשה לז

(א) בני יפת גומר ומגוג. א א"ר שמואל בר אמי זו אפריקא. וגירמניא. ומדי. ומקדוניא. איסניא ותוניה. תירס ר' סימון אמר זו פרס. רבנן אמרי תורקי. ובני גומר אשכנז וריפת ותוגרמה. אסייא. והדייף. וגרמנייא. ר' ברכיה אמר גירמניקייא. ובני יון אלישה ותרשיש. אלסוטרוס. איטלייה. דרדנייא. כתוב אחד אומר ודודנים. ב וכתוב א' אומר (דה"א א) ורודנים. ר' סימון ור' חנין. ר"ס אמר דודנים שהם בני דודיהן של ישראל. רודנים שהם באים ורודין אותם. א"ר חנניא בשעה שישראל נתונים בעליה. אינון אמרין להון בני דודכם אנן. ובשעה שהם נתונים בירידה הם באים ורודין אותם: (ב) ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען. ג אמר רשב"ל היינו סבורים שנתבלעה משפחתו של פוט בא יחזקאל ופירש (יחזקאל ל) כוש ופוט ולוד וכל הערב וכוש ובני ארץ הברית אתם בחרב יפולו: (ג) וכוש ילד את נמרוד. ד הה"ד (תהלים ז) שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני. ר' יהושע בר נחמיה בשם ר' חנינא בר יצחק. כנגד בימה של רשע אמרו. וכי כושי הוה עשו. אלא שעשה כמעשה נמרוד. הה"ד ע"כ יאמר נמרוד גבור ציד לפני ה' אכ"כ. אלא כנמרוד גבור ציד. מה זה צד את הבריות בפיהם. ה אף זה צד את הבריות בפיהם. לא גנבת מן גנב עמך. לא קטלת מן קטל עמך: (ד) הוא היה גבור ציד לפני ה'. ו חמשה הוא לטובה. וחמשה הוא לרעה. הוא היה גבור ציד לפני ה'. הוא עשו אבי אדום. הוא דתן ואבירם. הוא המלך אחז. הוא אחשורוש. וה' הוא לטובה. אברם הוא אברהם. הוא משה ואהרן. הוא אהרן ומשה. הוא חזקיה המלך. הוא עזרא עלה מבבל.

רבי

יד יוסף כא יוב"ע. סנהדרין ע' ע"א: כב סנהדרין ק"ח. וירושלמי פ"ק דתענית. ותנחומא ס"ז: כג יומא פ"ק וברים פ"ז. וילקוט ס"ז. ופסיקתא רבתי פרשה ל"ד: כד מגילה ט'. דברים רבה פ"א. ירושלמי מגילה פ"ד. ילקוט נחמיה: כה נדרים ל"ז: כו מגילה ט': פל"ז א ילקוט ס"ז. עיין בירוש' פ"ק דמגילה. תרגום דרב יוסף ד"ה א' א'. ותרגום יונתן וירושלמי. יומא פ"ק דף י' ע"א: ב ילקוט ד"ה רמז אלף ע"ג: ג ילקוט ס"ז: ד ילקוט ס"ז: ה לקמן פ' ס"ג. פתיחתא דרות רבה. ילקוט משלי רמז תתקנ"ט. ועיין דברים רבה סי' ע"ז: ו מגילה פ"א. אסתר רבה פ"א. ילקוט ס"ז. טוח"ט מזמור ק"ס:

מתנות כהונה

דאל"כ ויקץ מסגתו מבעי ליה: **ואת** בניו. הרי שהם נתברך גם הוא: **שהוא** באפילה. תשמיש המטה שאסור אפילו לאור הנר וכמ"ד סרסו: **בעור** מכוער ומפוחם לשון פחם כלומר שחור והכושיים יצאו מחם: **לפיכך** יצא חם מפוחם. להודיע שנהג היתר בדבר שנוהג באפילה: **מפורסם** בתשמישו. נקשר וקלונו גלוי לעין כל: **מוניטין** מטבע: **אהלו** של מלך. וכנמשל התיבה גם היא אהלו של הקב"ה ועיין מזה בספר הזוהר והם קבעו שמה מטבע שלהן שמשו להוליד בדמותם וצלמם ונפסל ג"כ מטבע שלהן חם ובניו יצאו מפוחם ובעיר צלמם נתבזה וכן הכלב מטבעהו נפסל נתבזה ונדי בזיון: ה"ג **אף** מיפת עמדו כו'. ודייק דכתיב ברוך ה' כו' יפת אלהים כו' שגם יפת בכלל ברכה להיות באהלי שם: **אלא** באהלי שם. בבית עולמים שבנה שלמה הבא מן שם בן פירש"י: **מיכן** לתרגום. כל זה תמצא בפ"ק דמגילה: **ההכרעות** כו'. היאך ולהכן יכריע לפניו או לאחריו: **קורא** מפיו כו'. בעל פה אלא מתוך הכתב: **באסייא** שם מקום: **גנז** את הראשונה. על שנכתבה שלא מתוך הכתב וקיים את השנייה לאחר בה ידי חובתו: **בני** יפת וגו'. מאמר זה מצאתיו בירושלמי פ"ק דמגילה קצת בע"א: **ורודנים** כך כתוב ריש דברי הימים: **בני** דודכן אנן. כלומר אין מקרבין לישראל אלא להנאת עצמן: **ובאין** ורודין אותן. כשמטה ידם בעונם שמים כן פירש"י ריש דברי הימים: **הערב** וכוב. גרסי' ופסוק הוא ביחזקאל סי' ל': **כנגד** בימה. כלומר משפטיו ודיניו וכדלקמן מקום המשפט ששם דנין נקרא בימה כדאמרי' בתנחומא ויבקש להרוג את משה העלה משה לבימה: **רשע** ר"ל עשו הרשע וסוף המזמור יגמר נא רע רשעים כו' עד גמירא מוכיח שעל עשו אמרו הע"ג דרש"י ז"ל בפ"ק דמ"ק מייתבו לא ס"ל להאי תנא והאי בן ימיני יש לייתבו שעל יצחק אבינו נאמר שהיה מזומן לקרבן לה': **נמרוד** נקרא כוש ככתוב וכוש ילד את נמרוד וכדלקמן: **כנמרוד** כף הדמיון מורה שמדמה אדם לנמרוד וזהו עשו וכדמפרש ואזיל: **מה** זה צד. שכן כתיב גבור ציד: **אף** זה. עשו: **לא** גנבת כו'. הדיין החליט להמית ויליב שעכ"פ גנב ולא השגיח במה שאמר לא גנבתי רק שיאמר לו מי גנב עמו והכל כדי שיודה הנתבע או שיסתתמו טענותיו ועיין בפ' דברים ובפתיחתא דמדרש רות ויתבאר לך: **חמשה** הוא כו'. מלה הוא לשון הפלגה הן לטוב הן למוטב מתחלתו ועד סופו כמו שדרשו הוא אהרן ומשה הוא אחשורוש ולקמן הוא ה' וגו': **וחמשה** הם לטובה. אברם הוא אברהם פסוק הוא ריש דברי הימים: **אברם** הוא משה ואהרן: **הוא** עזרא כו'.

ודוד

ענף יוסף

ומעופות ד' זוגות ונשארו שלשה זוגות מכל מין שיהיו קטסורים מרובים על הטמאים:

פרשה (לו) יא [ויצא חם מפוחם] ורש"י פי' חם לקה בעורו שיצא ממנו כוש. ובמתילה מככוד פירותו לשון חם לקה בעורו לא משמע כן. ומלשון המדרש דכאן ג"כ משמע שחם בעצמו לקה בעורו (גבול בנימין). ולי אפשר שצ"ל כרש"י חם לקה בעורו ושיצא ממנו כוש:

פתר

עץ יוסף

והפסול׳ קלל לכנען שהוא הקטן והפסול מכל בני חם׳ ודעת ר' נחמי' שאם לא היה לו חלק בחטא לא היה מקללו: **ואת בניו** הרי חם נתברך גם הוא: **לפיכך ויאמר** ארור כנען׳ וגם זה עונש המשבב לחם בהיותו מצטער בגרת זרעו אשר נתקלל בעבדות: **כנען ראה והגיד** שאומר וירא חם אבי כנען נרמז שהיה משותף לו בעבירה (ר"ן): **תולין את** הקללה במקולל׳ פי' במי שראוי להתקלל׳ וים גורסים את הקלקלה במקולקל: **אמר ר"ב** הרבה צער כו'׳ דאע"ג דשם ויפת בודאי נהגו בו מצות כבוד אב׳ מ"מ בטבע אין האדם משעבד כ"כ בגדול כמו בקטן׳ לכך אמר לכשאצא אני מעמיד לי בן׳ וכיון שעשה לו חם אותה מעשה שסרסו ומנעו מלהעמיד עוד תולדות אמר אתה מנעת אותי מלהעמיד לי בן קטן שישמשני ועי"ז בהכרה הוצרכו אחיו הגדולים לשמשו׳ לפיכך יהיה אותו האיש עבד לאחיו שהם עבדים לי׳ והיינו עבד עבדים דקאמר: **לכשאצא** אני מעמיד כו'׳ ולפי שהיה בצער קודם שנתיישב העולם בנטיעה וזריעה לא רצה להוליד עד שיתישב העולם שלא יהיה לו ג"כ צער גידול בנים (יפ"ת): **דבר שהוא באפילה** דאסור לשמש ביום לאור הנר כדאי' בפרק כל היד: **בעור** מכוער: **ומפוחם** לשון פחם כלומר שחור: **יצא חם מפוחם** להודיע שנהג היתר בדבר שנוהג באפילה וכדלקמן במש"ל: **חם וכלב** בסנהדרין דף ק"ח מייתי נמי עורב: **מפורסם** וקלונו גלוי לעין כל׳ וכן הוא בסנהדרין׳ **מוניטין** חותם צורת וולד נקרא מוניטין כדמיון מטבע וכמ"ש סנהדרין דף ק"ז במה נה אדם טובע כו' והקב"ה טובע כל אחד בחותמו של אדה"ר: **שיתפחמו פניו** להיות רשומו ניכר וקלונו מפורסם לכל׳ וכן יפסול מטבעו׳ כך חם וכלב שמשו בתיבה הדומה לאהלו של מלך כי היה בה קדושה יתירה כדאי' בזוהר׳ לפיכך יצא חם מפוחם להיות רשומו ניכר וקלונו מפורסם לכל׳ ולפי שזה לא היה בהם לבד אלא גם בבניו כמו כוש׳ לכן אמר עוד במשל ויפסל מטבעו כמטבע שנפסלה צורתה אף כך נפסל זרעו בקלקול צורתם ברושם שחרות (נזה"ק): **(יב) אף** מיפת עמדו׳ פי' שגם מיפת נתגיירו ובאו באהלי שם וכן פירש התרגום׳ ודייק דכתיב ברוך ה' וגו' יפת אלהים וגו' שגם יפת בכלל ברכה להיות באהלי שם׳ וזהו יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם שיפת ישכון באהלי שם: **זה כורש** שהוא מבני יפת: **שגזר שיבנה בה"מק** ופי' יפת אלהים ליפת שירחיב לבו ויתנדב לכך: **אעפ"כ וישכון** באהלי שם׳ שלא שרתה שכינה בפרהסיא בבית שני כמו בבית ראשון שבנה שלמה שהוא מבני שם אעפ"י שהיה בו כמה נסים׳ שהרי חסרו או"ת והרון ואש מן השמים כו': **בלשונו של יפת** דהיינו יונית׳ ועיין בפ"ק דמגילה ובדב"ר ריש פ"א: **לתרגום מן התורה** לאו מהא דקאמר שיהיו ד"ת נאמרין בלשון יפת למד׳ דהא תרגום לשון ארמי הוא וארם אינו מבני יפת׳ אלא פירושו מיפת אלהים שמענו שנשתמשה תורה בלשון תרגום דירחיב תרגמינן יפת׳ ומשום דקאמר להא מייתי קרא דויקראו בס"ת האלהים דמיירי בענין לשון תרגום (יפ"ת). או מכאן לתרגום מה"ת (היינו לשון ארמי) שכיון שראוינו שיהיו נאמרים בלשון יפת כ"ש בלשון תרגום ארמי שהוא קרוב ללה"ק: **זה המקרא** לשון של התורה: **זה תרגום** שהוא פירוש הכתוב: **אלו הטעמים** כו'׳ בפ"ק דמגילה גרסינן איפכא ושום שכל אלו הפסוקים׳ ויבינו במקרא אלו פיסוק טעמים׳ ופרש"י הפסוקים היך נפסקים׳ פסקי טעמים׳ הנגינות קרויים טעמים: **אלו ההכרעות** כגון פסוקים שאין להם הכרע כגון שאת ארור משוקדים כו' כדלקמן פרשה פ' ומכריעין אותן ע"פ סברא: **והראיות** כגון ב' כתובים המכחישין זה את זה דמייתינן כתוב שלישי להכריע ביניהם: **מכאן למסורת** כגון קריין ולא כתיבן כתיבן ולא קריין דמייתי בפרק אין בין המודר שהכל בקבלה נמסר: **אפילו אדם** רגיל בתורה׳ וקים ליה שלא יטעה: **לא יהא קורא** מויקראו בספר דייק שאין לקרוא בשום נד אלא מהספר׳ ואיידי דמייתי הכא האי קרא מייתי להא נמי: **וקרא לו מפיו** כלו' קראה הוא בעצמו מפיו וכתבה: **ב' מגילות כתב** כתב את הראשונה מתוך פיו וכתב את השניה מתוך הראשונה וקרא בשניה:

פרשה לז (א) זו אפריקא עיין יומא דף י"א וירושלמי מגילה פ"א הלכה ט' בשמות חילופים׳ ועל מדי כתב ומדי כמו שהוא בתורה. וכך הוא תיקון לשון המדרש גומר זו אפריקא. ומגוג גירמניא. ומדי מדי. ויון מוקדניא. ותובל אסניא. משך ותוניא. ותירס ר' סימון אמר זו פרס כו': **גירמנקייא** וכן הוא בירושלמי הנ"ל: **אלסיטרום** אטליא ודורדניא. הכה כתוב ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים ותרגום אליסיטרום איטליי וסרדיאה ודרודינייא. כן הוא הובא נוסחא זו בערוך ערך אלס. ואפשר שבכאן הוא ט"ס וכך צ"ל ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים אלסו ותרסום איטליא דרדינייא. שזה הוא ל' תרגום דרב יוסף ובגוי דמקדון אלסו וערסים איטליין ודרדנייא. ותיבת אלסוטרום דכתיב כאן במדרש הוא שני תיבות אלסו ערסים: **בני** דודיהן של ישראל. שישראל מבני שם ואלו מבני יפת אחיו. ואין זה ליחוד שם לאלו. כי כל בני יפת וחם ג"כ הם בני דודיהן של ישראל. אלא לומר שעם היותם בני דודים באים ורודים ואינן שומרים דרך הקורבה. או לומר שפעמים מראין עצמן קרובים כשישראל בעליה כרבי הנין (יפ"ת): **באים ורודים** שהם הקשו על ישראל עול יותר מכל האומות וכמ"ש ביוסיפון שלפו בן אליפז מלך בכתים ונשארו זרעו לעולם דכתים באטליא והיו קרובים לישראל ורדו בהם: **(ב) שנתבלה** משפחתו של פוט בתוך משפחות כוש. ומצרים וכנען ולא נשי' ממנו לאום מיוחד וממלכה מיוחדת מאחר דלא נודע איה מקומם. אבל ממה שפרט יחזקאל שמם לדורות נודע כי עדיין הם קיימים. ומה שלא נתפרסם שמם לדורות נ"ל לפי שהיו ממלכה שפילה נטפלים לבני כוש (נזה"ק): **(ג) כנגד בימה** כו' והא דקראו בן ימיני על שנשבע לו בימינו כדאיתא בשוח"ט פסוק תהי ידך על איש ימינך. אי נמי לפי שארצו בדרומה של א"י ולקמן פ' מ"ב בג' שמות נקראו לנמרוד כוש ונמרוד ואמרפל. הרי כוש ונמרוד אחד. א"כ מ"ש כאן כנמרוד גבור ציד היינו אותו שכתוב בו איש יודע ציד. וכמו שנמרוד נקרא כוש כך הוא ג"כ כוש והוא בן ימיני: **כנגד בימה** כו' הצלחתו הרמה. א"נ בימת הדין. והמוסף הערוך פי' בל"י בנין גבוה מוכן לדרוש ברבים או לדון או לוכה. **וכי כושי היה** פי' הלא כתיב ויצא הראשון אדמוני: **כמעשה נמרוד** כדמפרש ואזיל. ומשום דנמרוד נקרא כוש כמו שכתבתי לעיל. לכן כל העושה כמעשיו ג"כ נקרא כוש: **צד את הבריות** שהיה לד האנשים בפיו ומטעה אותן עד שהיו מודים בפיהם: **לא גנבת** בתמיה וכי לא גנבת. אבל מה שאנו שואלים לך מי היה בחברתך. וכשרואה שהדבר פשוט להם שהוא גנב היה מאמין ונתפס בדבריו והודה פ"א בניחותא יודעים אנו שאתה לא גנבת. אבל הגידה לנו מי היה עמך שהוא הגנב ולא אתה. ובשמעו כן היה מודה מי היה עמו בהשבו שהוא ימלט (יפ"ת): **(ד) ה' הוא לטובה** פי' שכתוב אצל צדיקים. משום דלשון הוא מורה על המשך האדם במצב אחד בלי השתנות בין לטובה בין לרעה כדאמרינן בפ"ק דמגילה הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. וכן לענין צדיקים הוא צדיק מתחלתו ועד סופו: **הוא אהרן** ומשה ודוד הוא הקטן הוא חזקיהו. כנ"ל (יפ"ת)

וכן

רבי ברכיה בשם ר' תנין אף אית לן חד הוא טאב מן כולהון. הוא ה' אלהינו. שמדת רחמיו לעולם: (ה) ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה. ז הרן ונציבין וקטוספין. בארץ שנער. זו בבל. למה נקרא שמה שנער. אמר ר"ל ששם ננערו מתי דור המבול. ד"א שנער. שהיא מנוערת מן המצות. בלא תרומה. ובלא מעשרות. ובלא שביעית. ד"א שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ. ד"א שנער ששריה מתים נערים. ד"א שנער ששריה מביטין בתורה עד שהם נערים. ד"א שנער שהעמידה שונא ועד להקב"ה. ואי זה זה נבוכדנצר: (ו) מן הארץ ההיא יצא אשור. ח מן העצה ההיא יצא אשור. כיון שראה אותן באים לחלוק על הקב"ה פנה מארצו. א"ל הקב"ה את יצאתה לך מארבע. חייך שאני פורע לך ונותן לך ד'. ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלח ואת רסן. תלתסר. ולא עשה. אלא כיון שבא ונשתתף עמהן בחורבן ביהמ"ק. א"ל הקב"ה אתמול אפרוח עכשיו ביצה. אתמול מפריח מצות ומע"ט. עכשיו מכונן כביצה. אתמהא. לפיכך (תהלים פג) היו זרוע לבני לוט סלה. ללווט: (ז) ואת רסן בין נינוה ובין כלח וגו'. ט אין אנו יודעין אם רסן היא הגדולה ואם נינוה היא הגדולה. מן מה דכתיב (יונה ג) ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים מהלך ג' ימים. הוי נינוה היא הגדולה: (ח) ומצרים ילד את לודים וגו'. י א"ר אבא ב"כ אמר ריב"ק כל מוניטא של מצרים אינה אלא בים. לודים לודי ים. ענמים. ענמי ים כשמן. להבים להב ים. נפתוחים נפתוחי ים. פתרוסים פרוויטות. כסלוחים פקוסים. א"ר אבא ב"כ פתרוסים וכסלוחים היו מעמידין הוטליסין. היו אלו מגנבין נשותיהן של אלו. ואלו מגנבין נשותיהן של אלו. מה יצא מהן פלשתים גבורים. כפתורים ננסים: וכנען ילד את צידון. ואת החוי חלדון. ואת הערקי ארקא דליבנן: ואת הסיני ארתוסייה. ואת הארודי ארווד. יא ואת הצמרי חמץ. ולמה הוא קורא אותה צמרי. יהודה בר ר' אמר שהן עושין בצמר. ואת החמתי פיפניה. ויהי גבול הכנעני מצידון וגו'. עד קלדה: (ט) ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר וגו'. יב אין אנו יודעין אם שם הוא הגדול. אם יפת הוא הגדול. מן מה דכתיב אלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול. יג הוי יפת הוא הגדול: (י) ולעבר יולד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ. ר' יוסי ורשב"ג. יד ר' יוסי אומר הראשונים על ידי שהיו מכירים את ייחוסיהם. היו מוציאין שמן לשם המאורע. אבל אנו שאין אנו מכירים את ייחוסינו. אנו מוציאין לשם אבותינו. רשב"ג אומר הראשונים ע"י שהיו משתמשין ברוה"ק. היו מוציאין לשם המאורע. אבל אנו שאין אנו משתמשין ברוה"ק אנו מוציאין לשם אבותינו. אר"י ב"ר חלפתא טו נביא גדול היה עבר שהוציא לשם המאורע. הה"ד ולעבר יולד שני בנים וגו'. ולמה נקרא שמו יקטן. טז שהיה מקטין את עצמו ואת עסקיו. ומה זכה. זכה להעמיד יז י"ג משפחות. ומה אם הקטן שהוא מקטין עסקיו כך. גדול שהוא מקטין את עסקיו עאכ"ו. ודכוותה (בראשית מח) וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. א"ר הונא וכי מן התולדות אין אנו יודעין שהוא הצעיר. יח אלא שהיה מצעיר את עסקיו. ומה זכה. זכה לבכורה. ומה אם הצעיר ע"י שהיה מצעיר את עסקיו זכה לבכורה. גדול שהוא מצעיר את עסקיו עאכ"ו: (יא) ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואת חצר מות. ר' הונא אמר יט מקום הוא ששמו חצר מות שהן אוכלים כרישים ולובשים כלי פפייר ומצפים למיתה בכל יום. ר' שמואל אמר אפי' כלי פפייר אין להם: (יב) ויהי מושבם ממשא. כ אלעזר בן פנחס אמר מישא מיתה. מדי חולה. עילם גובכי גוססות. חבל ימא תכלתא דבבל. צור צייר תכלתא דחבל ימא. ר' יהודה אומר בין הנהרות כגולה ליחוסים. באכה ספרה טפרי. הר הקדם טורי מדינחא:

פרשה לח

(א) ויהי כל הארץ שפה אחת וגו'. א אלעזר ב"ר יוסי בו זימרא פתח (תהלים נט) אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו. רבנן פתרי קרייה בדואג ובאחיתופל. אמר דוד אל תהרגם לדואג ואחיתופל. פן ישכחו עמי פן ישכחו הדורות הבאים אחריהם. הניעמו בחילך טלטלמו. והורידמו מגדולתן. ולנו מה יעשה (שם) מגננו

יד יוסף ז קס"ל פסוק יתרון סגלגל. ירושלמי פרק תפלת השחר. זבחים קי"ג ופסיקתא רבתי. ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה רמז של"ג: ח ילקוט ס"ז. יונתן ב"ע: ט יומא י"ד. ילקוט ס"ז: י ילקוט ס"ז. וילקוט ד"ס א' רמז אלף ע"ב: יא תרגום דרב יוסף: יב יומא י'. סנהדרין י"ס: יג במד"ר פ"ד: יד ילקוט ס"ז. וילקוט ד"ס א' רמז אלף ע"ב: טו סדר עולם רבה פ"א: טז לעיל פ' ו': יז פסיקתא רבתי סוף פ"ג: יח פסיקתא רבתי פ"ג: יט ילקוט ס"ז. וילקוט ד"ס רמז אלף ע"ג: כ ירוש' יבמות ועשרה יוחסין. ילקוט ס"ז. בבלי פרק י' יוחסין: פל"ח א הנחומא וילקוט תהלים:

מתנות כהונה

ודוד הוא הקטן לא קחשיב ליה מדלא כתיב הוא דוד: **אית לן כו'**. יש לנו עוד הוא המוב מכל אלה הוא ה' וכו': **ששם ננערו**. בבל היא הארץ השפלה מכל הארצות לפיכך ננערו שם: **מנוערת** נתרוקנה מן המצות: **מן תרומה כו'**. שכל מצות התלויות בקרקע אינן נוהגות אלא בא"י לבד: **בתשניק** לשון זוהמא כמו שפירש"י ריש פ' מקן ולשון נרה ונוקה: **בלא נר**. פירש"י שאין שמן מצוי בבבל והביא ראיה ממסכת שבת: **בלא מרחץ**. פירש"י מחוסר עצים ומביא ראייה מאגדה: **ששריה מתים כו'** פירש"י ת"ח כדאמרינן בקידושין אמרו לו לר' יוחנן איכא סבא בבבל תמה אמר כתיב למען ירבו ימיכם על האדמה: **שנער** נוטריקון שריה נערים: **מעצה ההיא כו'**. מעצת דור הפלגה: **מארבע** מארבע ארצות בבל וארך ואכד וכלנה: **תלתסר** פי' של רסן: **ולא עשה**. לא עכב הקב"ה בהבטחתו אותו כן הוא בילקוט תלים: **אלא כיון כו'**. שנאמר גם אשור נלוה עמם תלים פ"ג: **מפריח כו'**. שברח מארצו לאהבת הש"י: **מכונן** כביצה מסובב ומקושר: **היו זרוע וגו'**. סיפיה דקרא גם אשור נלוה כו': **ללווט** לקללה לוט דרש לשון לווט: **מוניטא** מטבע שלהן ועיקרם: ה"ג בילקוט **אינה** אלא פסולת ענמים ענמייס כשמן נפתוחים נפתוחים כלומר כל אלו כשמן של עכשיו כן נקראו בעת ההיא אבל פתרוסים נקראו עכשיו פרוויטות וכסלוחים פקוסים וכן לקמן השיב שנשתנו שמם וקראם שלא נשתנו ובפירש"י מצאתי הגירס' בדרך אחרת ופי' פרוויטות פקוסים מיני מומין ידיעות ביניהם ובילקוט לא גרס מן לודים כולי עד פקוסים וזו היא הגירסא היותר מיושבת: **הוטלוסין** כמו אוטלסין ופי' חניות: **מה יצא מהם כו'**. ולכן כתיב יצאו מהן פלשתים ולא כתיב יולדו שיצאו דרך זמה כ"מ בפירש"י: **פלשתים** גבורים מפולשים ומפורסמים בגבורתם וגדלם: **כפתורים** ננסים. קצור וענול ככפתור ובילקוט גרס פתרוסים גנבים כפתורים ננסים: **חלדון** כל אלו שמות אומות הן: **קלרא** שם מדינה והערוך גרס קלדהו: **הוי יפת הגדול** עיין בפירש"י בחומש: **למה נקרא שמו יקטן**. דהא כתיב ושם אחיו יקטן וכל היכא דכתיב ושם פלוני כך וכך דייק בשמיה ודרשו אם לא כתיב טעמו ונימוקו עמו כמו ויקרא שמו נח לאמר זה ינחמנו שם הא' גרשם ושם הא' אליעזר ודומה לאלו והיכא דלא כתיבי בהדיא דרשו הז"ל כל אחד ואחד לפי ענינו וחיל גמור ומנאהה כי תדרשנו: **ואת עסקיו**. כלומר ענוו בעצמו ושפל בכל ענייניו שלא היה מגביה עצמו בשום דבר: **ומה אם הקטן כו'**. עיין לעיל פ"ז: **ומה אם הקטן** שהיה קטן בשנים: **פפייר** פי' הערוך שם עשב ועושין ממנה קליפין והיו לובשין אותו והרמב"ם והר"ש פי' ג"כ פ"ו דמסכת כלים שהן לבוש של מין זמורות: **ומצפים למיתה**. כלומר אין מכירין בשום טובה שיהא אימות המות קשה עליהם: **מישה מיתה**. כלו' בני מיתה שכולם ממזרים כדאיתא בפ' עשרה יוחסין: **חולה** כלומר רובם מיוחסים כמו רוב החולים לחיים: ה"ג בירושלמי דפרק עשרה יוחסין עילם וגבכי גוססות. וגבכי שם המדינה גוססות כלו' רובו ממזרים כמו רוב גוססים למיתה: **חבל ימא**. שם מדינה: **ותכלת' כו'**. כלו' הפאר והנוי של בבל ליוחסין והערוך פירש התכלית והסוף

עץ יוסף

וכן הוא בהס"ל. ותרתי הוא דגבי משה ואהרן כהד חשיבי. ולא בא הכפל אלא לומר שמניהם שקולים זה כזה כדלעיל פ"א: **הוא יחזקיהו המלך**. לאו למימר דהיינו הוא יחזקיהו הסיר את הבמות (דה"ב ל"ב) כיון דרבשקה לא כיון בו אלא לגנותו. איך יחשוב בכלל הוא הנאמר לטובה אלא היינו והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון (ד"ה ב' ל"ב) ואע"פ שלא הודו לו כדתנן בפסחים השבו לטובה כיון דלטובה נתכוון הכי גרסי' בשו"ט בפי' ריש מזמור ק"ה ובילקוט שם (יפ"ת): **חד טבא מן כלהון** כו' כלומר מתחלת בריאת העולם ועד סופו תמיד הוא רק טוב ברחמים והוא טב מכלהון כי האדם אף בטובו לדיק הרי כבר נאמר אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ובהכרח נמצא בו לפעמים שינוי קצת (מהר"ק): (ה) **הרן** ונציבן וקטוספין. הם ארך ואכד וכלנה. ובבל הוא שנער עיין יומא י"א. והן ג' מדינות במלכות בבל: **זו בבל** וה"פ דקרא והוי ראשית ממלכתו בבל ומלכותו היתה ארך ואכד וכלנה בארץ שנער (יפ"ת): **ששם ננערו** לפי שהיא עמוקה ושנער נוטריקון שם ננערו: **מנוערת מן המצות** התלויות בארץ כגון תרומה ומעשרות וכו': **בתשנוק** דריש שנער כמו תמות בנוער נפשם ומלת תשנוק עיקר שינוק שתרגום בנוער כן (רד"ל) או כמו לא יזר לעדך דמתרגם לא ישנק (א"א). ובלא נר פרש"י שאין שמן מצוי בבבל. ובלא מרחץ לחוסר עצים: **מתים נערים** פי' החכמים שבה ליוחסם בה"ל לא יאריכו ימים. דלמען יאריכון ימיך על האדמה כתיב וכדאמר בפ"ק דברכות. ולרבותא נקט שריה וכ"ש הדיוטות דלית להו זכות תורה: **מביטים** בתורה עד שהם נערים. שיושביה בעלי תורה מקטנותם (יפ"ת): **שונא ועד** שהשונא נקרא ער כמו ויהי ערך: (ו) **מן העצה ההיא** שיצא מן העצה של הארץ ההיא שלא היה עמהם בעצה כלל: **לחלוק על הקב"ה** שהיו נשמעים לנמרוד שהיה ממריד את העולם: **תלתסר** יתכן שהוא מ"ש אצל סנחריב ובני עדן אשר בתלשר: **ולא עשה אלא כו'** פי' שלא עשה כמו שהתחיל אלא שמרד בהקב"ה ונשתתף בחורבן הבית וכמ"ש על עמך יערימו סוד וגו' גם אשר נלוה עמם וגו' אשר אמרו נרשה לנו את נאות אלהים היינו חורבן ביהמ"ק שנשתתף עם מואב ועמון וז"ש אתמול אפרוח עכשיו ביצה שהלך לאחור ולא לפנים שבדור הפלגה לא מרד בהקב"ה ועתה בבית מקדשו מרד בו ונעשה מהאפרוח ביצה: **מכונן** פירוש מסובב ומקושר וכן הביצה מסובבת וקשורה בקליפתה: **לבני** לוט סלה ללוט. כל השמעה אומות שהשב הם בני קללה ולווטא: (ז) **אין** אנו יודעים שיכולים לפרש כך וכך. ובכלא אין להסתפק דאי עלה קאי לא הול"ל היא העיר הגדולה אלא העיר הגדולה: (ח) **מוניטא של מצרים** מטבע והותם משפחות מצרים אינם אלא באותיות ים בסופם על שם סופם כדלקמן: **לודים לודי ים** ענמים ענמי ים להבים להבי ים. כצ"ל ור"ל שבד"ה כתיב לודיים לדרוש לודי ים וה"ה בכולם וכמו שהוא מפורש ברש"י ד"ה הנ"ל (יפ"ת): **פתרוסים** פרוויטות כסלוחים פקוסים. הוא ענין אחר שמתחיל לדרוש השמות עוד הפעם: **הוטליסון** יחידים רווקים בלא נשים כדלעיל פ' י"ט. ועיין בערוך: **היה אלו מגנבין כו'** כלומר שהיו מחליפין נשותיהן אלו באלו. מהם יצאו פלשתים והגם ממזרים ופסולים: **פלשתים** גבורים כפתורים ננסים זה ג"כ מילתא אחריתי לפרש שם פלשתים וכפתורים. ופירושו פלשתים גבורים מפולשים ומפורסמים בגבורתם וגדולם. כפתורים ננסים קצר וענול ככפתור (מהר"ק): **הלדין** כו' ארקא דליבנן כו'. כולם שמות אומות הן (מת"כ): **פיפיניה** שם עיר אשר בנה אנטיוכוס. אפיפינית בלשון יוני גדול ומהודר (מוסף הערוך): **קלדה** שם מדינה. והערוך גרס קלדהו: (ט) **אבי כל בני עבר** וס"ד אחי יפת הגדול: **מן מה דכתיב** כו' הרי יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד. והמבול היה בשנת ת"ר לחיי נח. נמצא שהגדול שבבניו היה בן ק' שנה. ושם לא הגיע לק' שנה עד שנתים אחר המבול. ועיין ביפ"ת ובמהר"ק: (י) **מכירין יחוסיהן** שהרי היו בחיים לפניהם מאדם עד נח. וכן כל י' דורות מנח ראו זא"ז על כן קראו לבניהם שמות על שם המאורעות שקרו אותם ואך אחר שנתמעטו השנים ואין אדם מכיר יחוס אבותיו שכבר מתו ע"כ קראו שם בניהם כשם אבותם שלא ישכחם: **משתמשים בלה"ק** לקרות הבנים מעין מאורעותיהם אשר יהיו לעתיד והיו קוראים לשם המאורע: **ולעבר** יולד ב' בנים כו'. בס"ע וא"ת בתחלת ימיו הלא יקטן אחיו היה קטן ממנו והוליד משפחות הרבה ונתפלגו כו' ע"ש וברש"י בחומש: **שהיה מקטין** כו' על כן ילד י"ג משפחות ונתגדל בעולם: (יא) **מקום הוא כו'**. ורב הונא ידע את המקום ששמו כך ובני משפחה זו: **שהם אוכלים** כרישים שהם עניים שאין שם להם ומלה וצריכין לאכול כרישין וללבוש כלי פפייר. ולכן מצפים למיתה בכל יום מרוב עניים. כרישין הוא כרתי. פפייר עשבים שהיו עושים מהם נייר והיו עושים מהן ג"כ מלבושים. וי"מ שהוא מין אילן בעל פארות רבות והורגים מהם כמעשה מצודה (יפ"ת): (יב) **מישא מיתה** ממזרים גמורים כולם (רש"י): **חולה** רובן כשרים ומיעוטן פסולים כהולים הללו שרובם לחיים: **גוססות** רובן פסולין ומיעוטן כשרים כמו רוב גוססים למיתה: **חבל ימא** שם מקום: **תכלתא דבבל** פרש"י מכלילה ותפארתה של בבל ליוחסין: **צור צייר** שמות מקומות הם: **תכלתא** דחבל ימא. תפארת של חבל ימא: **בגולה ליוחסין** פומבדיתא איקרי גולה. ור"ל מיוחס:

פרשה לח

(א) **רבנן פתרי** כו' אויבי דוד שהם דואג ואחיתופל ודעת רבנן שעל שאמר בל"ל אלהים ירא בצוררי אל תהרגם שההגנה גם על אחיתופל: **פן ישכחו הדורות** שאם ימותו ישכח עונשם שיחשב שמקרה קרה להם למות כאפס זמן: **טלטלמו** טלטל אותם שיגלו טלטול הגוף. ומ"ש הורידמו על הורדת כבוד ומעלה. שדואג היה אביר הרועים ראש סנהדרין. ושכח תורתו. ואחיתופל יועץ למלך ולא נעשתה עצתו והנק עצמו: **ולנו מה יעשה** מגננו ה'. ע"ד מ"ש לעיל פרשה ל"ב ואני כאשר עשו כן עשיתי ס' פעם.

מגננו ה'. חטאת פימו דבר שפתימו. ב זה התיר ג"ע ושפ"ד. וזה התיר ג"ע ושפ"ד. זה התיר ג"ע ושפ"ד שנא' (ש"ב טז) בוא אל פלגשי אביך (שם יז) ואבא עליו והוא יגע ורפה ידים. וזה התיר ג"ע ושפ"ד. נחמן בריה דשמואל אמר התיר קונעתו ממנו ועשה אותו זיטיוטוים וכמו שהוא מת. דמו מותר ואשתו מותרת. ר"א בשם ר' יוסי בא זימרא פתר בדור הפלגה. אמרו ישראל אל תהרוג דור הפלגה פן ישכחו עמי פן ישכחו הדורות הבאים אחריהם. הניעמו בחילך והורידמו. טלטלמו והורידמו מלמעלן למטן. ולנו מה יעשה מגננו ה'. חטאת פימו מחטייה שהוציאו מפיהם. ג אמרו א' לאלף ותרנ"ו שנה הרקיע מתמוטט. אלא בואו ונעשה סמוכות אחד מהצפון ואחד מהדרום ואחד מהמערב וזה שכאן סומכו מן המזרח. דבר שפתימו. ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים: (ב) רבי אבא פתח (משלי כז) ד אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו. א"ר אבא ב"כ כזה שהוא כותש את השעורים במלבן. סבור שהוא מביאן לידי מוטב. ועד הוא סליק ועד הוא נחית לא תסור מעליו אולתו. כך דור המבול ודור הפלגה [שנתים] אחר המבול ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים: (ג) ר' יוחנן פתח (שם יז) משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו. ה א"ר יוחנן אם קידמך חבירך בעדשים קדמהו בבשר. למה שהוא גמל עליך תחלה. א"ר שמעון בר אבא לא סוף דבר משיב רעה תחת טובה. ו אלא אפילו משיב רעה תחת רעה לא תמוש רעה מביתו. אמר רבי אלכסנדרי משיב רעה תחת טובה שאמרה תורה (שמות כ"ג) כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו. עליו הוא אומר משיב רעה תחת טובה לא תמוש וגו'. ר' ברכיה פתר קרייה בדורות הללו. דור המבול. ודור הפלגה. דכתיב [שנתים] אחר המבול. ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים: (ד) יהודה ב"ר פתח (ישעיה מ"ד) לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם. הה"ד הנפילים היו בארץ בימים ההם. יהודה ב"ר אומר ז לא הוה להון למילף מן קמאי. אתמהא. דור המבול מדור אנוש. דור הפלגה מדור המבול. דכתיב [שנתים] אחר המבול. ויהי כל הארץ וגו': (ה) ר' עזריה פתח (ירמיה נ"א) רפאנו את בבל ולא נרפאתה עזבוה ונלך איש לארצו כי נגע אל השמים משפטה ונשא עד שחקים. ח רפאנו את בבל. בדור אנוש. ולא נרפאתה בדור המבול. עזבוה ונלך איש לארצו. שנא' ויפץ ה' אותם וגו': (ו) ויהי כל הארץ שפה אחת. ר' אלעזר ור' יוחנן. ט ר"א אומר ודברים אחדים דבורים אחודים. מעשה דור המבול נתפרש. מעשה דור הפלגה לא נתפרש. י ודברים אחדים שאמרו דברים חדים על ה' אלהינו ה' אחד ועל אחד היה אברהם בארץ. אמרו אברהם זה פרדה עקרה הוא אינו מוליד. ועל ה' אלהינו אמרו לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים. אלא בואו ונעשה לנו מגדל. י ונעשה ע"ז בראשו וניתן חרב בידה ותהי נראית כאילו עושה עמו מלחמה. ד"א ודברי' אחדים דברים אחודים. מה שביד זה ביד זה. ומה שביד זה ביד זה. רבנן אמרי שפה אחת. משל לא' שהיה לו מרתף של יין פתח חבית ראשונה ומצאה של חומץ. שניה ומצאה של חומץ. שלישית ומצאה של חומץ. הא משפו דכולא בישא. א"ר אליעזר אי זו קשה זה שאומר למלך או אני או אתה בפלטין. או זה שאומר אני בפלטין ולא אתה. בודאי זו קשה שאומר למלך אני בפלטין ולא אתה. כך דור המבול אמרו (איוב כ"א) מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו. דור הפלגה אמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים אלא בואו ונעשה לו מגדל ונעשה ע"ז בראשו וניתן חרב בידה ותהי נראית כאילו עושה עמו מלחמה. אותן של דור המבול לא נשתיירה מהן פליטה. ואלו של דור הפלגה נשתיירה מהם פליטה. יא אלא דור המבול ע"י שהיו שטופים בגזל שנא' (שם כ"ד) גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו. לפיכך לא נשתייר מהן פליטה. אבל אלו ע"י שהיו אוהבים זה את זה שנא' ויהי כל הארץ שפה אחת לפיכך נשתיירה מהן פליטה. ר' אומר גדול השלום יב שאפי' ישראל עובדי' ע"ז ושלום ביניהם אמר המקום כביכול איני יכול לשלוט בהם כיון ששלום ביניהם. שנא' (הושע ד') חבור עצבים אפרים הנח לו. אבל משנחלקו מה הוא אומר (שם י') חלק לבם עתה יאשמו. הא למדת גדול השלום ושנואה המחלוקת. ודברים אחדים מעשה דור המבול נתפרש אבל מעשה דור הפלגה לא נתפרש. ד"א ודברים אחדים. שאמרו דברים חדים אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנה הרקיע מתמוטט בואו ונעשה סמוכות אחד

יד יוסף ב לעיל ריש פ' ל"ב. וילקוט תהלים: ג ריש סדר ע"ל: ד ילקוט משלי ותנחומא ס"ז: ה ילקוט משלי: ו זוהר מקץ: ז שוח"ט מזמור כ': ח לקמן פ' ל"ט. וילקוט ירמיה: ט תנחומא וילקוט ס"ז י יונתן ותרגום ירושלמי. תנחומא נח. ובאותיות דר"ע: יא אדר"נ פ' י"ב: יב במד"ר פ' י"א. תנחומא לו שופטים. מס' דרך ארץ פ"ט. זוהר מקץ דף ל':

מתנות כהונה

והסוף: זה התיר כו'. עיין כ"ז לעיל פ' ל"ב: מחטייא מפני החטא: וזה שכאן. וסמיכה שנבנה כאן יהא סמכו מן המזרח: במלבן כלי שבו כותשין ומלבנין השעורים: ועד הוא סליק כו'. ובעוד שהמקל עולה טרם שיורד אינו חוזר למוטב אפילו בעת וברגע ההיא: אם קידמך. שקידם לכבד אותך ובילקוט משלי גרס קיבלך: לא סוף דבר כו'. שראוי לקללה אלא אפילו המשיב רעה תחת רעה והאי דכתיב משיב רעה תחת טובה פירוש במקום הטובה שיש בידו לגמול אתו ומשלם אתו רעה מפני שרעה גמלהו מקודם לכן וכדמפרש ר' אלכסנדרי וכו' וחדלת מעזוב לו מפני שרעה גמלך מקודם כמו שאמר חמור שונאך ובפירש"י ז"ל גרס בדברי ר' אלכסנדרי רעה תחת רעה וגומר וגו' וילקוט אלא אפילו רעה תחת רעה שאמרה תורה כו' עליו הוא אומר כו' וגו' זו גופה לפירושו אבל רפ"י ז"ל כתב דט"ס הוא וכן בילקוט ל"ג ליה וטוב מצאתי בא"ב"א שפי' כמו שפירשתי: בדורות הללו. כלומר בדורות הכתובים לפנינו בפ' שפה אחת כו'. זו היא טובה גדולה להן ובאו הם לשלם רעה: טח עיניהם כו'. שלא זכרו מה שנעשה בהראשונים וכדמפ' ואז"ל לא היה כו' וכי לא היה להם ללמוד ממה שנעשה בהראשונים בתמיה: בדור אנוש. שהציף הקב"ה עליהם של עולם ולא לקחו מוסר: רפאנו את בבל. כלומר דור הפלגה שהיו בבבל שנאמר וימצאו בקעה בארץ שנער זו בבל כדמפרש לעיל פל"ז והיה להם ללמוד ולקבל רפואה מהם ולא נרפתה: ה"ג בילקוט דברים אחוזים וסגורים שלא נתפרש הטחתם כהאי דכתיב והדלת סגרו וה"ה אחדו וכן פירש רש"י: נתפרש שנה' כי מלאה הארץ חמס וכן כי השחית כל בשר דרכו: דברים חדים כו'. דברים אחדים דרש נוטריקון דברים חדים דברים על אחדים על שנים שנקראו אחד כדמפרש ואז"ל: חדים לשון הרע כחרב חדה: לבור לברר: אלא כאן גרסי': אחודים אחוזים יחד בשותפות א' וכים א' לכלהם: שפה אחת כו'. קרי ביה שפה השי"ן נקודה בימין מל' השופה יין בפ' הזהב: הא משפו כו'. מוכחי הדעת שפוי ושוקע כי כן הוא ואורח לדיקים גלולה תרגום ואורחא דתריצין שפיא והכי מוכח גיר' הילקוט דגרס הא מסתיא דכולה בישא וה"ג בערוך מסתו לשון מסתיים: מה שדי כו'. לא בקשו רק הם למטה והוא למעלה: לא נתפרש. פי' כדלעיל: דברים אחדים. אחוזים

ענף יוסף

פרשה לח (א) [פתר בדור הפלגה כו' פן ישכחו הדורות כו'] וא"ת והלא כל הארץ שפה אחת היו ואילו נהרגו דור הפלגה נמצאו כמי אדם כלים. ובעבור זה היה צורך לבלתי ימנעו במיתה. ויש לומר שהיה יכול להרוג הגדולים שבהם או רובם. ומזה יחדלו ממעשיהם: (בואו ונעשה סמוכות כו') הכוונה שע"י שבנין הגבוה יופלו להמלט מפני מי המבול. ומ"ש אחד מצפון כו' היינו שיעשו בכל צד מקום להגין לכל עומד שם אם ילכו שם ליסב מהאנשים. ומ"ש פן נפוץ היינו שלא יפיצם המבול

עץ יוסף

שעם היות שעשיתי ג"כ כמעשיהם לא אירא כו' מגננו ה' (יפ"ת): זה התיר כו' אחד התיר ג"ע ואחד התיר שפ"ד. וענין התרתם פירשתי לעיל פ' ל"ב: קונעתו אשתו כן פי' הערוך. וזיטיוטים פירוש מסולק מן החיים או שואל לדקה: אל תהרוג דור הפלגה כלומר לא הרגתם פן ישכחו עמי. והכוונה שכמו כן יעשה באויבי ישראל עכשיו (יפ"ת): טלטלמו להפילם על פני כל הארץ: מלמעלן למטן מהמגדל הגבוה אשר בנו: ולנו מה יעשה מגננו ה'. שאף ע"פ שישראל חטאו כמותן ה' מגן בעדם ולא יענישם כמותם: מחטייה מפני החטא: אחד לאלף כו' שמבריאת העולם עד שנת המבול אלף ותרנ"ו שנה. ולפי שהמבול היה מארובות השמים חשבו כי זה דרכו של רקיע להתמוטט אחד לאלף ותרנ"ו שנה לפי שינוי מזלי הכוכבים. ולא יד ה' עשתה זאת בכוונה: שכאן סומכו מן המזרח. המגדל הזה אשר יבנו בארץ שנער כי היה במזרח העולם בנסעם מקדם והיינו טורי מדינחא ובודאי לא נסעו לקצה אחר לגמרי: דבר שפתימו ויהי כל הארץ. מזה נמשך להם החטא שע"י זה היו נשמעים זה"ז בעצתם. לכן היה עונשם בבלבול הלשונות (יפ"ת): (ב) במלבן הוא יד המכתשת שכותשין עמו (יפ"ת): סבור שהוא מביאו כו' ואלעיל קאי (יפ"ת): ועד הוא סליק כו' בעוד שמגביה המטה מעליו עד שחוזר ומורידו עליו כבר שכח מוסרו ולא תסור מעליו אולתו. ומפרש בעלי בעודו מעלה המטה עד שמורידו (יפ"ת ונזה"ק): כך דור המבול כו'. שמיד אחר זמן מועט מהמבול חטאו בדור הפלגה: שנתים אחר המבול. שהתחילו בעצה זו ומאז כבר נתמלאה הארץ באשר פרו ורבו אז הון לטבע וכמש"ל פל"ו סי' ד' ועל אותו הפרק כבר נאמר ויהי כל הארץ שפה אחת: (ג) גמל עליך תחלה. ולכן לא תגא ידי חובתו במה שהאכילהו כמו שהאכילך. ודרש לא אמשיב רעה תחת טובה שפירושו המקדים להבירו כמו שקידמו לבד שנקרא רעה בערך הראשון כיון שאינו מוסיף עליו. לא תמוש וגו' (יפ"ת): משיב רעה תחת רעה הכוונה כמו שפירש ר' אלכסנדראי כי תראה חמור שונאך כו'. ובילקוט הגירסא להדיא כן וז"ל לא סוף דבר משיב רעה תחת טובה אלא משיב רעה תחת רעה שאמרה תורה כי תראה חמור שונאך וגו' עזוב תעזוב עמו. ור"ל שמפרש משיב רעה תחת טובה במקום שהיה יכול לעשות עמו טובה עשה עמו רעה על שהוא עשה לו רעה קודם. מ"מ לא תמוש רעה מתוך ביתו. וכמו שמפ' ר' אלכסנדראי: פתר קרייה. דבכה"ג מיירי קרא שטבו והרעו בנית במקום שהיה להם להטיב טובה תחת הטובה שגמלם (יפ"ת): (ד) לא ידעו ולא יבינו כו' שאלו החוטאים לא לקחו מוסר מעונש הקודמים כדמפרש ואז"ל: הנפילים היו בארץ וסיפא דקרא וגם אחרי כן כלומר שעם שראו כאבוד הקודמים לא לקחו מוסר וכדלעיל בפרשה כ"ו: (ה) פתח רפאנו את בבל כו' דור המבול שייך לבבל כי נגערו שם כל מתי המבול כמ"ש שם לעיל פ' ל"ז. ודור הפלגה היה בבבל. ושייכות דור אנוש לבבל יתכן דיליף ג"ש אז הוחל ואז הפלגה וזה ההילם ועיין לעיל פכ"ג: בדור אנוש כלומר שבקשנו שתקח מוסר ותרפא ממה שנענשו דור אנוש. ולא הועיל וגם לא נרפאתה ממה שראתה בדור המבול: עזבוה בדור הפלגה ונלך איש לארצו כנ"ל. וכדאיתא לקמן פ' ל"ט: איש לארצו שנענשה שהפיצם ה' על פני כל הארצות: (ו) דברים אחודים כלומר דברים נעלמים וסגורים והדלת. סגרו ת"א אחדו. שמעשה דור המבול נתפרש דכתיב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ כי מלאה הארץ חמס. אבל מעשה דור הפלגה לא נתפרש סיבת חטאם ובמה חטאו כי בנין המגדל אין זו כ"כ עון פלילי כפי הנראה ממשמעו. אלא ודאי יש דברים בגו דבר סתר ונעלם (נזה"ק): דברים חדים כו' נ"ל ור' יוחנן אמר ודברים אחדים שאמרו דברים חדים כו'. שהרי נזכר ברים ההגדה ר"י (יפ"ת): דברים חדים לשון הרע שהוא כחרב חדה ומשום דמפיק לה בלשון אחדים לכך דרשיק מיניה תרתי דברים חדים ואחדים כלומר שאמרו דברים חדים באחדים וכדמסיים שאמרו דברים חדים על ה' אלהינו ה' אחד. ועל אברהם הנקרא ג"כ אחד דכתיב אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג): זה פרידה עקרה כי בזמן הפלגה היה אברהם בן מ"ח שנה ודורות שלפניו הולידו לשלשים שנה. וכוונתם בזה שאברהם המוכיחם ומודיעם אמונת האל ב"ה אם היה לו בנים היה יתכן שתשאר אמונתו ביד בניו. אך מאחר שאין לו זרע ישכח שמו מן העולם ושם ה' אחד שהוא מודיעו (יפ"ת): לבור לו מרומז במ"ש ורא‍שו בשמים שאין רצוננו לדור בארץ אלא נעלה לשמים: ונעשה ע"ז בראשה בסנהדרין דף ק"ט יליף ממ"ש ונעשה לנו שם וכתיב ושם אלהים אחרים: ותהא נראה כו' הענין הזה שהכמיהם וכומריהם מנהיגי ההמון התחכמו כנגד אברהם שהוכיחם להאמין בה' והם אמרו להמון לעשות עמו מלחמה. ועיין ביפ"ת ונזה"ק: ודברים אחודים אחוזים ואחודים ותפוסים כמ"ש ותתפשהו בבגדו ות"א ואחדתיה בלבושיה. ומ"ש ודברים פירושו מלשון ענין וחפץ וכמ"ש על דבר פשע על שור וגו' שמגודל השלוה וההרווחה היו אחוזים זה בזה וכולם מוסכמים בדעת אחת: רבנן אמרי שפה אחת. דרים שפה בשין ימין מלשון השופה יין: לאחד שהיה לו מרתף כו' וכן הקב"ה מאחר שראה דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה שהתמידו אמר א"כ כן יהיו כל הדורות: הא משפו מוכח והדעת שפוי כי כן הוא כולם: אמרו מה שדי כי נעבדנו. שלא רצו להיות תחת שעבודו. ומ"מ לא רצו להתגבר עליו. וזה כאומר או אני או אתה בפלטין שלא היה כוונתם אלא להפרד ממנו. אבל דור הפלגה שעשו מעשה להראות בפומבי מרדם בו הו"ל כאילו עושין מלחמה ממש: דור הפלגה נשתיירה כו' קושיא היא: מעשה דור המבול נתפרש כו'. נשנה כאן לומר שעל ידי שהיה שלום ביניהם כיסה עליהם הכ' ולא גילה על עונם: דברים חדים ומרים שכפרו בהשגחה ואמרו שהמבול טבע היה: אחת לאלף כו' נתב' לעיל סימן א'

אחד מן הצפון ואחד מן הדרום ואחד מן המערב וזה שבכאן סומכו מן המזרח הה"ד ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים: (ז) ויהי בנסעם מקדם. יג נסעו מן מדינהא למיזל למדינהא אמר ר' אלעזר בר' שמעון הסיעו עצמן מקדמונו של עולם יד אמרו אי אפשינו לא בו ולא באלהותו: (ח) וימצאו בקעה. ר' יהודה ור' נחמיה. טו ר"י אומר התכנסו כל אוה"ע לראות אי זה בקעה מחזקת להם ובסוף מצאו. ור"נ אמר וימצאו (משלי ג') אם ללצים הוא יליץ: (ט) וישבו שם. טז א"ר יצחק כ"מ שאתה מוצא ישיבה השטן קופץ. א"ר חלבו בכ"מ שאתה מוצא נחת רוח השטן מקטרג. א"ר לוי בכ"מ שאתה מוצא אכילה ושתיה השטן מקטרג: (י) ויאמרו איש אל רעהו. יז מי אמר למי. ר' ברכיה אמר מצרים אמר לכוש. הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשריפה. עתידין אלין עממיא משתרפה מן גו עלמא. ותהי להם הלבנה לאבן וגו'. ר' הונא אמר הוות מצלחת בידן אתי למבני חדא הוא בני תרתין. אתי למישויע תרתין והוא מישויע ארבע: (יא) ויאמרו הבה נבנה לנו וגו'. א"ר יודן מגדל בנו יח עיר לא בנו. אתיבון ליה והכתיב וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל. א"ל קרון דבתריה. ויחדלו לבנות המגדל אכ"כ אלא ויחדלו לבנות העיר. יט א"ר חייא בר אבא המגדל הזה שבנו שלישו נשרף. ושלישו שקע. ושלישו קיים. וא"ת שהוא קטן. ר' הונא בשם ר' אידי אמר כל מי שהוא עולה על ראשו רואה דקלים שלפניו כאילו הגבים. ונעשה לנו שם. תני ר' ישמעאל אין שם אלא ע"ז. פן נפוץ על פני כל הארץ. כ אמר ר"ש ב"ר חלפתא (משלי י"ח) פי כסיל מחתה לו: (יב) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל וגו'. כא תני ר"ש ב"ר חלפתא זו אחת מעשר ירידות האמורות בתורה. אשר בנו בני האדם א"ר ברכיה וכי מה נאמר בני חמרייא או בני גמליא. אלא בנוי דאדם קדמאה מה אדה"ר אחר כל הטובה שעשיתי עמו אמר האשה אשר נתתה עמדי וגו'. כך שנתים מדור המבול עד דור הפלגה. ויהי כל הארץ שפה אחת: (יג) ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם. כב ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר הואיל הן עם אחד ושפה אחת אם הן עושין תשובה אני מקבלן. ר"נ אמר מי גרם להם שימרדו בי לא ע"י שהם עם אחד ושפה אחת: (יד) ועתה לא יבצר וגו'. כג א"ר אבא בר כהנא מלמד שפתח להם הקב"ה פתח של תשובה. שנא' ועתה. ואין עתה אלא תשובה. המד"א (דברים י') ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. והן אמרין לא. אמר הקב"ה יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. הכרם הזה בשעה שאינו עושה פרי מה בעליו עושין לו מגממין אותו: (טו) הבה נרדה. כד זה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך. הבה ארדה ואבלה. כה ונבלה שם שפתם. א"ר אבא ב"כ משפתם אעשה נבלה. הוה חד מנהון אמר להבריה אייתי לי קולב. והוא הוה יהיב ליה מגרופי. הוה מחי ליה ופצע מוחיה. הה"ד משפתם אעשה נבלה: (טז) ויפץ ה' אותם משם. כו ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר הלכו להם בני צור לצידון ובני צידון לצור. מצרים תופשת לארצו. ר"נ אמר כל אחד ואחד תופש ארצו שהיה תחלת שבתו שם ולשם הוא הוזר. אלא מהו ויפץ שנכנסו כל הארצות בראשי ההרים והיתה כל אחת ואחת בולעת אנשי מקומה. רבנן אמרי אין ויפץ אלא ויצף. הציף עליהן הים והציף ל' משפחות מהן. ר"ל אמר אין לך צרה באה לאדם שאין לאחרים בה ריוח. אותן ל' משפחות מהיכן עמדו. מאברהם. ט"ז מקטורה. וי"ב מישמעאל. ואלין תרתין הורנייתא. (בראשית כה) ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך: (יז) ע"כ קרא שמה בבל. כז חד תלמיד מן דר' יותנן הוה יתיב קודמוהי. והוה מסבר ליה ולא סבר. א"ל מ"ט לית את סבר. א"ל דאנא גלי מן ארעאי. א"ל מהיכן ארעא דידך. א"ל מן בורסיף. א"ל

יד יוסף יג ילקוט ס"ז: יד זוהר נח דף ע"ו: טו ילקוט ס"ז ובמשלי: טז סנהדרין ק"ו. ספרי סוף בלק. פדר"א פ' מ"ז. לקמן ריש פ' פ"ד. ש"ר פ' פ"ד. ש"ר פ' מ"א. ובתנחומא פ' וישב מ"ש שם: יז ילקוט ס"ז: יח ילקוט ס"ז: יט תנחומא ס"ז. סנהדרין ק"ט. אותיות דר"ע אות רי"ש: כ שוח"ט מזמור א': כא פדר"א פרק י"ד. ילקוט ס"ז. זוהר ס"ז דף ע"ה. אדר"נ פרק ל"ד. ספרי סדר בהעלותך: כב ילקוט ס"ז: כג תנחומא וילקוט ס"ז: כד לקמן פ' מ"ח וש"נ: כה ילקוט ס"ז. יונתן כ"ע: כו ילקוט ס"ז: כז ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

אחוזים ומסוגרים: מן מדינחא כו'. נסעו ממזרח דכתיב קודם לזה ויהי מושבם וגו' הר הקדם וארץ שנער גם היא במזרח בתמיה ומשני אר"א כו': ובסוף מצאו. דייק מדכתיב וימצאו משמע שכלם חפשו ומצאו כד"א ויבוקש הדבר וימצא: ורבי נחמיה. סבר שהקב"ה המציא להם הבקעה ע"ד שאחז"ל ג' דברים באין בהיסח הדעת ואחד מהן מציאה וכו' ומן הראוי לא היה לכן למצוא בקעה גדולה כ"כ אלא שהקב"ה המציא לכן דרך מציאה כדי שלא יאמרו אלו מצאנו בקעה מחזקת כולנו היה מתקיים מחשבותינו: מצרים אמר לכוש. כלומר לא שדבר איש לרעהו דמשמע יחיד ליחיד אלא אומה לאומה: משתרפה כו'. מקונח ועבר מן העולם ודריש ונשרפה כמו ונשרפה השי"ן בקמ"ץ גדול פי' נהיה נשרפים ועוברין מן העולם: הוות מצלחת כו'. המלאכה היתה מצלחת ועולה בידם כשבא לבנות ולקבוע אבן אחת היו נקבעים שנים ודייק מדכתיב ותהי דמשמע שהיה כן מעצמו ומאליו וכן והחמר היה כו': אתי למישוע כו' וכשבא לטוח ולחבר שני' הוו נטוחים ארבע: קרון דבתריה כו'. קראו המקרא שלאחריו: ויחדלו לבנות. ודייק דהל"ל ויחדלו לבנות ותו לא או הל"ל העיר והמגדל אלא בא להשמיענו שחדלו מבניין העיר ולא בנו בה כלום והאי דכתיב וירד כו' על מחשבת' הוא דקאמר: שהוא קטן. אותו שליש שהוא קיים עדיין: כאלו הגבים מפני רום המגדל: אין שם. האמור כאן: פי כסיל וגו'. שפיהם הכסילים שכן היה להם בסוף שנאמר ויפץ ה' אותם וגו': מה נאמר. מה היה לנו לומר אילו לא כתיב בני האדם וכי בני המריא וכו' המורים וגמלים: אלא בנוי כו'. בניו של אדם הראשון שאחזו דרכו וכדמפרש ואזיל: האשה אשר נתת וגו'. שכפה בטובתו שנתן לו הקב"ה שכל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה: ה"ג בילקוט כך ש"ס שנים מדור המבול כו'. כלומר עדיין לא היה זמן ארוך שהציל אותם הקב"ה מן המבול כ"ה ש"ס שנה כדאיתא בסדר עולם והם כפו בטובה זו ואמרו אחד לאלף תרנ"ו שנה העולם מתמוטט כו' כדלעיל ריש ע"א או ר"ל שהטובה היא שהיו כולם שפה אחת וכו' ומפני זה החילו את זאת והאב"א מקיים גיר' הספר שנתים מדור המבול עד נמרוד שהמרידן על הקב"ה: הואיל והן כו'. שיש שלום ואהבה ביניהם תקבלם אע"פ שלפי מעשיהן אינן ראוין לקבל בתשובה: שנאמר ועתה וכאילו אמר הרי תשובה והם ענו לא כלומר לא נשוב והקב"ה השיב יבצר מהן ונומר וכן דרשו לעיל פרשה כ"א על ועתה פן ישלח ידו כו': מגממין כורתין הענפים וזהו יבצר לשון בצירה שייך גבי כרם וכן יבצר מהם ל' משפחות כדלקמן: הבה ארדה כו'. כך כתבו לתלמי המלך: אעשה אותם נבלה: הוה חד מנהון כו'. כשהיה אחד מהם אמר לחבירו הביאו לי כלוב פירש"י קרדום ובערוך גרס כולב ופי' בו גבת: והוא היה נותן לו מגריפה. פי' רחת שאל"א בלע"ז: הוה מחי כו'. וחבירו היה מכה אותו: ה"ג בילקוט בני צור לצידון ר' נחמיה אומר בראשי ההרים כלומר במקום גבוה ומשם קבל וכנס אליו כל ארץ וארץ את אנשיו ודייק מדכתיב ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ: אין ויפץ כו'. דרש ויפץ כמו ויצף כמו כשב כבש: תרתין הורנייתא. ב' משפחות החסרים משלשים: שני גוים וכו'. הרי שהגיע מההפלגה הזאת טובה לאברהם ולישמעאל וליצחק: הוה יתיב כו'. היה יושב לפניו ללמוד ממנו תורה: לית סבר. אין אתה מבין: דאנא גלי כו' אני גולה מארצי: מהיכן כו' מאיזה צד ואיקלי' היא ארץ מולדתך: בורסיף מקום א' יש בבבל שמו בורסיף ואויר שלו משכח התלמוד כדאיתא בפרק

עץ יוסף

א': (ז) נסעו מן מדינהא כו'. בתמיה איך יתכן לומר שנסעו ממזרח בלכתם עדיין למזרח שהרי גם בקעה זו היתה נגד מזרח העולם כדלעיל סי' א': מקדמונו של עולם כי הש"י נקרא אלהי קדם: לא בו. מצד גמולי שיתן לנו. ולא מצד חיוב היותו אלוה. או פירושו לא בו לא נעבדו. ולא באלהותו פי' ואף לא לשמור לו יראת אלהות. כענין הפילוסופים שאע"פ שלא יתעסקו במצות. ישמרו לו תורת אלהות וישבחוהו וירוממוהו ויבקשו לדבק שכליהם בשכלותיו (יפ"ת): (ח) ובסוף מצאו אחר החיפוש כד"א ויבוקש הדבר וימצא ׳ ומן הדין היה שלא ימצאו אלא לנסות את הרשעים נותן להם מקום לטעות ׳ ועיין במ"ר פ' כ'. ור"נ אמר אם ללצים הוא יליץ כלו' וימצאו הוא לשון המצאה שהקב"ה המציאה להם ללמדך שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו (נזה"ק): (ט) כ"מ שאתה מוצא ישיבה כו' דוישבו שם מיותר אלא ללמדך שכל מקום כו'. ור"ח בא לפרש ישיבה זו היינו ישיבת שלוה וכאשר ישבו ישיבת שלוה היה השטן מקטרג ואמר ר' לוי כ"מ שאתה מוצא אכילה ושתיה דהיינו בריצוי. השטן מקטרג וכן כאן היה ישיבת שלוה ברבוי האכילה כדאיתא לקמן במד"ר פ"ט ע"ש (מה"ק): (י) מי אמר למי שמאחר שהיו כאן כל בני עולם בעצה אחת אין שייך לומר שאמרו יחידים איש אל רעהו. על כן דורש על משפחות ודורש שמצרים אמר לכוש שכאן כתיב הבה נלבנה לבנים ואצל מצרים כתיב הבה נתחכמה וגו' בחומר ובלבנים. ונקט מצרים וכוש שהם מבני חם המפורסם ברשעות ואחריהם נמשכו גם בני יפת ובני שם (מה"ק): עתידין אלו כו'. דריש ונשרפה בקמ"ץ ופיהם הכסילים לומר שעתידין להשתרפה מן העולם. ופי' למשתרפיה להיותם נבלעים מהעולם כמו שורפה היה (יפ"ת): הות מוצלחה בידם דפתח בלבנים וסיים באבן. ושנינו בפ"ק דב"ב דלבנה הוא חצי אבן. ולכן אמר ותהי להם הלבנה לאבן דייקא שמאחד נעשה שתים: למבני חדא משום דאורחא למיבני הדא הדא. והטיחה תרתין נקט הכא הדא וב' והכא ב' וד': אתי למושיע כו' כשבא לטוח ולחבר שנים היו נטוחים ארבע: (יא) מגדל בנו פי' לגמרי. עיר לא בנו לגמרי. והקשה מוירד ה' לראות את העיר דמדאקדים עיר היא נבנית תחלה. ולכן אי אפשר שהמגדל שאחריה נגמר והיא לא נגמרה. ומשני דא"כ לימא נמי ויחדלו לבנות המגדל ומדלא קאמר הכי ש"מ דמגדל גמרו (יפ"ת): קרון דבתריה קראו המקרא שלאחריו: שלישו נשרף כו' הכי גמירי לה (יפ"ת): שלישו שקע בפ' חלק פרש"י שליש נבלע משוקעת היא בקרקע עד שליש ושליש של מעלה נשרף ושליש אמצעי קיים בקרקע: וא"ת שהוא קטן. שליש הנשאר: אין שם אלא ע"ז דילפינן בג"ש נאמר כאן שם ונאמר להלן שם ושם אלהים אחרים לא תזכירו: פי כסיל שבדבר שנתיראו והוציאו מפיהם מגורת רשע היא תבואנו. הם אמרו פן נפוץ על פני כל הארץ. על כן ויפץ ה' אותם: (יב) מעשר ירידות בפדר"א פ"ח מפרש עשר ירידות ירד הקב"ה על הארץ אחד בג"ע וא' בדור הפלגה וא' בסדום. וא' בסנה. וא' במצרים. וא' בסיני. וא' בנקרת הצור. וב' באהל מועד. וא' לעתיד לבא. וכן הוא בילקוט בראשית סי' כ"ו: בני המריא וכי ס"ד דבני חמרי איכון דאצטריך למימר בני האדם: בנוי דאדם קדמאה. שיחסם לאביהם הראשון שנדמו אליו במה שהיו כפויי טובה כמותו כדמפרש ואזיל: האשה אשר נתת כו' שכפר בטובתו שנתן לו הקב"ה. שכל השרוי בלא אשה שרוי בלא טוב: שנתים מדור המבול כו' מיד שנתים אחר המבול התחילו בעצה זו וכמו שכתבתי לעיל סי' ב' וסימן ג' ובילקוט גרס כך ש"מ שנים מדור המבול כו' כלומר שעדיין לא היה זמן ארוך שהציל את נח ובניו בתיבה לשום להם אחרית בארץ שלפי שנותיהם שהיו ימים מרובים. ש"מ שנים למועט נחשב: (יג) הואיל והם עם אחד כו' דגדול כח השלום כדלעיל בפירקין. ואלולי זה היה ננעל מהם דרכי התשובה לכובד חטאם: אם עושים תשובה אני מקבלן סמך אהא דדריש בסמוך ועתה לא יבצר מלמד שפתח להם פתח של תשובה. ודריש רישא דקרא נמי בכה"ג דה"ק הואיל והם עם אחד ושפה אחת לפיכך ועתה היא תשובה שבזכות זה פתח להם פתח של תשובה: ר' נחמיה כו' הוא מפרש קרא כמשמעו ולא מוקי ועתה לתשובה (נזה"ק): (יד) מלמד שפתח כו' בא לרמוז על תשובה וכמ"ש בתנחומא כאן אע"פ שמרדו כו' אם עושין תשובה אני מקבלן: ואין ועתה אלא תשובה. וכאילו אמר ואף עתה הרי תשובה. והם ענו לא כלומר לא נשוב והקב"ה השיב יבצר מהם. ודרש יבצר לשון בצירה וכריתה. וענין הפתח של תשוב' היא התעוררות מלמעלה הניתן בלב האדם הנקרא איתערותא דלעילא: מגממין אותו פי' קוצצין וכורתין אותו. כך כרת ה' מהם שלשים משפחות כדלקמן: (טו) אחד מן הדברים כו'. עיין בתנחומא סדר שמות סימן כ"ב. ובפ"ק דמגילה דף ט'. ובמס' סופרים פ"א. ובילקוט ריש סדר בראשית ולעיל פ"ח: הבה ארדה ואבלה כתבו לו זה במקום נרדה ונבלה. שלא לתת לו פ"פ לומר שתי רשויות יש: משפתם אעשה נבלה. שתנבל עצתם וכדמפרש. או פירושו שיהרגו זה את זה כדמפרש ויהיה נבלה לשון נבלה: קולב ובערוך גורס כולב בכ"ף תרגום ואת קרדומו וית כולביה: מגרופי פי' רחת: הוה מחי ליה כו'. וחבירו היה מכה בו ופוצע בו': (טז) הלכו להם בני צור כו' ס"ל שטרם בואם בבקעה היה לכל אחד מקום מיוחד כדכתיב מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם לגוייהם ומדכתיב ויפץ משמע שבערבוביא נפוצו מבבל על פני כל הארץ ולא הוליכם איש לארצו לכן אמר ר"י שלא חזר איש לארצו אלא בני צור לצידון ובני צידון לצור. ולפ"ז מ"ש תחלה בארצותם לגוייהם לאו ארצות דהשתא: מצרים תופסת לארצו. הגי' מוטעת וכצ"ל ומצאים תופסים לארצם. פי' הבאים מהדם הם תפשו הארצות בשמם הקדוש (הרד"ל): כאו"א תופס ארצו כו' כל א' חזר לארצו הראשונה ממש. ומ"ש ויפץ ה' אותם משם היינו שמשפרדם מיד נמצאו כל אחד בארצו כדמפרש שנכנסו כל הארצות בראשי ההרים המקיפים אל מול פני הבקעה שהיו שם דור הפלגה. ומשם כל אחת ואחת בלעה ושאפה לה אנשי ארצה (ועיין ביפ"ת ומה"ק): אמרי אין ויפץ כו'. דרש ויפץ כמו ויצף שהיו מהם שלשים משפחות: מהיכן עמדו מאבותם. לפי שהוא נתגרה בדור הפלגה ומיהא בידם כדאיתא בפדר"א לפיכך ירש הלקם (מה"ק): עמדו מאברהם וזהו ואעשך לגוי גדול כמ"ש במ"ר פ' כ"ב: תרתין הורנייתא ב' משפחות החסרים משלשים: (יז) הוה יתיב כו' היה יושב לפניו ללמוד ממנו תורה: לית סבר אין אתה מבין: דאנא גלי כו' אני גולה מארצי. ואין דעתי נוחה עלי או שמרדת נטתו או שטבע ארצו היה נוח לו יותר: שפיכא כו' מאיזה צד ואיקלים היא ארץ מולדתך: בורסיף מקום

א"ל לא תאמר לי כן אלא מן בולסיף. כי שם בלל ה' שפת כל הארץ: (יח) ואלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם וגו' [כח]א"ר אבא ב"כ כל מי שנכפל שמו יש לו חלק לעה"ז ולעה"ב. אתיבון ליה והכתיב אלה תולדות תרח תרח יש לו בעה"ז ויש לו לעה"ב. אתמהא. א"ל אף היא לא תברא דא"ר יודן משום ר"א ב"כ (שם טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום. [כט]בשרו שיש לאביו חלק לעה"ב. תקבר בשיבה טובה. [ל]בשרו שישמעאל עושה תשובה: (יט) וימת הרן על פני תרח אביו. [לא]ר' חייא בריה דרב אדא דיפו אמר תרח עובד לצלמים ומוכר היה. חד זמן נפיק לאתר. הושיב לאברהם מוכר תחתיו. הוה אתי בר איניש בעי דיזבן. והוה א"ל בר כמה שנין את. והוה א"ל בר חמשין או שיתין. והוה א"ל ווי ליה להההוא גברא דהוא בר שיתין ובעי למסגד לבר יומא. והיה מתבייש והולך לו. חד זמן אתת חדא איתתא טעינא בידה חדא פינך דסולת. א"ל הא לך קרב קודמיהון. [לב]קם נסיב בוקלסא בידיה ותברהון לכולהון פסיליא. ויהב בוקלסא בידא דרבה דהוה ביניהון. כיון דאתא אבוה א"ל מאן עביד להון כדין. א"ל מה נכפור מינך. אתת הדא איתתא טעינא לה הדא פינך דסולת. ואמרת לי הא לך קריב קדמיהון. קריבת לקדמיהון. הוה דין אמר אנא איכול קדמאי. ודין אמר אנא איכול קדמאי. קם הדין רבה דהוה ביניהון. נסיב בוקלסא ותברינון [לג]א"ל מה אתה מפלה בי וידעון אינון. א"ל ולא ישמעו אזניך מה שפיך אומר. נסביה ומסריה לנמרוד. א"ל נסגוד לנורא. א"ל אברהם ונסגוד למיא דמטפין נורא. א"ל נמרוד נסגוד למיא. א"ל א"כ נסגוד לעננא דטעין מיא. א"ל נסגוד לעננא. [א"ל] א"כ נסגוד לרוחא דמבדר עננא. א"ל נסגוד לרוחא. א"ל ונסגוד לבר אינש דסביל רוחא. א"ל מילין את משתעי. אני איני משתחוה אלא לאור [לד]הרי אני משליכך בתוכו. ויבא אלוה שאתה משתחוה לו ויצילך הימנו. הוה תמן הרן קאים פליג. אמר מה נפשך אם נצח אברהם אנא אמר מן דאברהם אנא. ואם נצח נמרוד אנא אמר דנמרוד אנא. כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול. אמרין ליה דמאן את. א"ל מן דאברהם אנא. נטלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו. [לה]ויצא ומת על פני תרח אביו. הה"ד (בראשית יא) וימת הרן על פני תרח וגו': (כ) ויקח אברם ונחור להם נשים וגו'. [לו]אברם היה גדול מנחור שנה א'. ונחור היה גדול מהרן שנה א'. נמצא אברהם גדול מהרן שני שנים. שנה לעיבורה של מלכה ושנת לעיבורה של יסכה. הרן מוליד לששה שנים. ואברם אינו מוליד אתמהא: (כא) ותהי שרי עקרה וגו' · [לז]אמר ר"ל בכל מקום שנא' אין לה הוה לה. ותהי שרי עקרה אין לה ולד הוה לה. וה' פקד את שרה וגו'. (ש"א א) ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים והוה לה. (שם) כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד וגו'. (ירמיה ל) ציון היא דורש אין לה. והוה לה. (ישעיה נט) ובא לציון גואל (שם נד) רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי:

סדר לך לך

פרשה לט

(א) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו'. [א]ר' יצחק פתח (תהלים מה) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך. א"ר יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום. וראה בירה אחת דולקת. אמר תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג. הציץ עליו בעל הבירה. א"ל אני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג. הציץ עליו הקב"ה וא"ל אני הוא בעל העולם. (שם) ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך. ויתאו המלך יפיך ליפותיך בעולם. והשתחוי לו. הוי ויאמר ה' אל אברם: (ב) ויאמר ה' אל אברם.

ר'

יד יוסף כח לעיל פ' ל'. ורבה ותנחומא שמות. וילקוט נח. תוספתא בזוהר נח. ילקוט ריש ד"ה: כט ילקוט תורה רמז ע"ז: ל לקמן פ' נ"ט: לא ילקוט נח: לב רש"י זבחים כ"ה ד"ה בקולסין: לג תוס' ע"ז מ"ד ד"ה מפלה: לד טוח"ט פסוק מן המיצר. ופרק הספינה. פדר"א פרק כ"ו. ויונתן: לה זוהר נ"ל: לו סדר עולם רבה פ"ב. סנהדרין ס"ט. ילקוט ס"ז. לקמן פ' מ"ה. ירוש' יבמות פ"ו: לז איכה רבה פ"א סי' כ"ח וסי' נ"ה. ופסיקתא רבתי פ' ל"ב. במד"ר פ"ע. תנחומא נשא. ילקוט ס"ז: פל"ט א תנחומא ס"ז. וילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תמ"ג:

מתנות כהונה

בפרק חלק בבל ובורסיף סימן רע לתורה מאי בורסיף בור שפת ובערוך ערך חגלרות בורסיף נוטריקון בור מן הספר ע"ש שמשכח התלמוד: **בולסיף** נוטריקון בלל שפת: **אף** היא לא תברא. אף זה אין סתירה וסבירה לדברינו: **בשרו** שיש לאביו כו'. דאל"כ היאך בשרו שיבא אל אבותיו לעוה"ב אם לא עשה תשובה ועיין זה לעיל ריש הסדר: **דיפו** ממקום יפו: **עובד** עושה וכילקוט גרס מוכר: **חד** זמן כו'. פעם א' בא איש אחד ורצה לקנות צלמים וא"ל אמור בן כמה שנים אתה והיה אומר ליה בן נ' או ס' וא"ל אברהם אוי לו לזה האיש שכבר הוא בן ס' ורוצה להשתחות לצלם שאינו אלא בן יום אחד: **חד** זמן כו'. פעם אחת באת אשה והיתה טוענת בידה קערה אחת גדולה מלא סולת ואמרה לו הרי לך זה קחהו והקרב אותה למנחה לפני הצלמים: **קם** נסיב. קם אברהם ולקח בוקלסא פירש הערוך כורמיזה שמכין בו ורש"י גרס בולקסא ופי' מקל: **ותברינון** כו'. והיה משבר את כל הפסילים: **ויהב** כו'. היה נותן את המקל ביד גדול הפסילים שהיה ביניהם ואותו לא שיבר: **כיון** שבא אביו. תרח: **אמר** מאן עבד גרס פי' א"ל לאברהם מי עשה להן כזאת א"ל מה נכפור ממך: **קריבת** לקדמיהון כו'. הקרבתי אותו הסלת לפניהן והיה פסל זה אומר אני אוכל ראשונה כו'. קם הדין כו'. עמד זה הגדול שביניהן ולקח המקל ושבר את כולם: **מפלה** פי' מתעולל בי: **וידעין** אינון בתמיה וכי יודעין הן מאומה להבין ולדבר ולהתנענע: **ולא** ישמעו כו'. בתמיה: **נסביה** כו'. תרח לקח לאברהם ומסרו לנמרוד א"ל נסגוד כו'. נמרוד אמר לאברהם אם לא תשתחוה לאלה בא ונשתחוה לאש: **דמטפין** שמכבין כפשטה פי' תרגום כבוגייא עמו וטפו: **לעננא** כו'. לעננים שטוענין ונושאין את המים: ה"ג **לעננא** א"ל א"כ כו': **דמבדר** שמפזר: **ונסגוד** לבר איניש · נשתחוה לבני אדם שהוא מלא נקבים והרוח נשאר בקרבו: **מילין** כו'. דברים רקים אתה מדבר: **הוה** תמן כו'. היה שם הרן בן תרח והיה עומד מחולק בדעתו עם מי יסכים דעתו ואמר ממ"נ כו': **מן** דאברהם. מן אמונת אברהם אנכי: **אמרין** ליה כו'. אמרו לו להרן של מי אתה: **ונחמרו** כו'. שמעצמו היה לו לידע שאין בהם ממשות אלהות גם למדו חז"ל המוסר עצמו ע"מ שיעשו לו נס אין עושין לו נס דכתיב הן לא ידיע ליהוי לך מלכא מציל או לא מציל ידיע כו'. והרן סמך על הנס: **ויצא** ומת כו'. בזוהר טוב איתא שנטלו המלאך והשליכו לפני אביו: **היה** גדול מנחור כו'. פירש"י דכתיב ויולד את אברם ואת נחור ואת הרן: ה"ג **נמצא** אברהם גדול מהרן ב' שנים: **לו'** שנים שהרי אברהם היה גדול משרה י' שנים שהרי כשנולד יצחק היה הוא בן ק' שנה והיא היתה בת צ' שנה ונמצא כשהיה הוא בן י' נולדה שרה ואז היה הרן בן ח' לא מהן שנה לעיבורה של מלכה ושנה לעיבורה של יסכה היא שרה נמצא כשבא הרן על אשתו ונתעברה היה בן ו' שנים. **ואברהם** אינו מוליד אתמהה. ומפני שלכך כתיב ותהי שרה כו' להודיע שהעקרות לא היה מגדו רק מגדה: **הוה** לה. היתה לה אחר כך ולכך כתיב אין שפירושו כמו הן כלומר הן יהיה לה אח"כ ולא עתה כמו שדרשו ביבמות בפרק החולץ וזרע אין לו עיין לו: **פצחי** רנה וצהלי. מדבר בלשון: **ליפותיך** יפיך פי' שתהא אתה יפה:

הפופילסימון

ענף יוסף

שמבול (יפ"ת): (יח) [בשרו שיש לאביו כו'] דאל"כ איך בשרו שיבא אל אבותיו לעוה"ב אם לא עשה תשובה. ועיין זה פ"ל. אבל קשה הא מצינו שאמר ליאשיהו (ד"ה ל"ד כ"ח) הנני אוסיפך אל אבותיך. ואמון מת ברשעו. וי"ל דעיקר הלימוד כאן מדכתיב אל אבותיך בשלום:

הכהנת

עץ יוסף

מקום אחד יש בבבל ושמו בורסיף ואויר שלו משכח התלמוד: **אלא מן בולסיף** דהיינו בבל. ונקראת כן מענין בלל ה' שפת. ועיין יפ"ת: (יח) **מי שנכפל שמו** כו' עי' לעיל פ' ל' סי' ד': **אף** היא לא תברא. אף זה אין סתירה וסבירה לדברינו: (יט) **הושיב** לאברהם מוכר. שלא היה אברהם מפרסם אמונתו עד עכשיו (יפ"ת): **חד זמן** כו' פעם אחת בא איש אחד ורצה לקנות. וא"ל אמור בן כמה שנים אתה. והיה אומר לו בן חמשים או בן ששים. וא"ל אברהם ווי ואוי לו לזה האיש שכבר הוא בן ס' ורוצה להשתחוות לזה שאינו אלא בן יום אחד: **חד זמן** כו' פעם אחת באתה אשה אחת והיתה טוענת בידה קערה אחת גדולה מלאה סולת. ואמרה לו הרי לך זה קחהו והקרב אותה למנחה לפניהם: **קם נסב** קם אברהם ולקח קרדום והיה משבר את כולם והיה נותן את הקרדום ביד הגדול שבהם. ואותו לא שיבר: **כיון שבא** אביו תרח א"ל לאברהם מי עשה להן כזאת. א"ל אברהם מה נכפור ממך: **קריבת** לקדמיהון. כו'. הקרבתי אותו סלת לפניהם והיה זה אומר אני אוכל ראשונה כו' עמד זה הגדול שביניהם ולקח הקרדום ושבר את כולם. וכיון בזה לתופסו שיבין כי אין בהם כח מאומה. ואחר שאין בהם כח איך יתכן שידבק בהם השפע: **מפלי בי** מלחק בי: **וידעין אינון** בתמיה וכי יודעין הן מאומה להבין ולדבר: **נסביה** כו' לקח תרח לאברהם ומסרו לנמרוד שהיה מלך. שהוא יהרוג את אברהם שהיה מערער על אמונתו: **א"ל** נסגוד לנורא. נמרוד אמר לאברהם אם לא תשתחוה לאלה בא ונשתחוה לאש שהוא היותר יפה ופועל בעולם: **דמטפין** שמכבים את המים: **לעננא** כו' לעננים שטוענין ונושאין את המים: **דמבדר** שמפזר עננים: **ונסגוד** לבר אינש. נשתחוה לבן אדם שהוא מלא נקבים והרוח נשאר בקרבו: **מילין את משתעי** כלומר טענות נליזות שלפי דבריך לא נסגוד לשום נמצא מהשפלים. והוא לא היה מודה בסבה הראשונה ית' לפי שאינו נראה בחוש (יפ"ת): **הוה תמן** כו' היה שם הרן בן תרח והיה עומד מחולק בדעתו עם מי יסכים דעתו. ואמר ממ"נ כו': **מן דאברהם** מן אמונת אברהם אנכי: **אמרין ליה** כו' אמרו לו להרן של מי אתה: **ונחמרו** כו' שאין עושה הקב"ה נס אלא למי שמוסר עצמו שלא על מנת שיעשו לו נס כדאיתא בחזית פסוק זאת קומתך: **ויצא ומת** כו' שכסברא שהוא קרוב למות הוציאוהו שימות בחוץ. או כשראה שהאור שולט בו הודה לנמרוד והוציאוהו להון שינצל. ולא הועילו שכבר שלט האור במעיו (יפ"ת): **הה"ד וימת הרן** ע"פ תרח. פי' שמת בסיבת תרח אביו על שקבל לפני נמרוד על אברהם. ופי' על פני בסבתו (יפ"ת): (כ) **אברהם** גדול מנחור שנה אחת. מדחשיב ליה קרא ברישא. וכן נחור מהרן: **נמצא הרן** קטן מאברהם ב' שנים כצ"ל. (יפ"ת). או צריך להיות נמצא אברהם גדול מהרן ב' שנים (מ"א): **שנה לעבירה** ר"ל שאברהם נשא אשה לשרה זו יסכה בת הרן. שנקראת יסכה על שם שהכל סכין ביופיה או לפי שסוכה ברוח הקודש כדאיתא בפרק בן סורר. ואברהם גדול משרה עשר שנים כדכתיב הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים תלד. ומהרן היה גדול אברהם ב' שנים כדלעיל. והרן קודם שהוליד את יסכה זו שרה הוליד את מלכה. ונמצא כשהיה אברהם בן י' נולדה שרה ואז היה הרן בן ח' לא מהן שנה לעיבורה של מלכה ושנה לעיבורה של יסכה ר"ל שהרן הוליד מלכה לשש שנים ונולדה לשבע. והוליד יסכה זו שרה לשבע ונולדה לשמונה: **הרן מוליד** לשש שנים. כצ"ל. הרי שבני דורו של אברהם היו ממהרים בהולדה. ואברם אינו מוליד אתמהא ר"ל איך אברם לא יוליד אחר היותו בן כמה שנים: (כא) **אין לה הוה לה**. דאין לה משמע לשון הווה שעתה בעת הספור אין לה אבל אח"כ היו לה: **רני עקרה לא ילדה** איידי דעסקינן בקרא דעקרה מסיים סדרא בקרא דגאולה דמיירי מעקרה כדרך המדרש לסיים בענין גאולה (יפ"ת). ופסיקתא רבתי פ' ל"ב גרס רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה. והוה לה שנא' ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה:

סדר לך לך

פרשה לט

(א) **שמעי בת** וראי · שהוקשה לו מ"ש לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך שה"ל למימר בהיפך לך לך מבית אביך וממולדתך ומארצך · ע"כ דרש שהכוונה על הליכת הנפש שתעזוב ותשכח מנהגי ארצה. וא"כ הסדר בהיפך תחלה שוכחים מנהגי ארץ ואח"כ של המשפחה ואח"כ של בית אביו · וסדר זה מפורש בפסוק שמעי בת וגו' ושכחי עמך ובית אביך שהמזמור הזה כולו מדבר באברהם יפיפית מבני אדם דרשי' ליה בפ' נ"ט באברהם · וכן בתנחומ' · ובפרקין דרשי' בי' אהבת צדק וגו' ולקמן פ' נ"ט דרשי' ביה בנות מלכים ביקרותיך כו' · להכי דריש נמי ביה קרא שמעי בת וגו': **וראה בירה** ענין המשל מי שרואה בנין יפה ומסודר מבין ומוד' שיש אדון ובעל לבירה זו והאומן הכם בנה אותה · אך ראה שהבירה נשרפת באש · אז חשב שאדונה ובעלה עזב אותה. עד שאמר לו בעל הבירה אני הוא אדון הבירה ובעלה ובכוונה מאתי היא בוערת. כך העולם מעיד על עצמו שיש לו בורא. מנהיג בחכמה ובחסד · אך כשראה הבורא שהרשעים מפסידים העולם והאבדון והכליון בוער כאש · ומזה נתבלבלה דעת אברהם · עד שנגלה עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם ואדונו · ובכוונה נעשה כל הכליון והעונש · וזהו מ"ש ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך והשתחוי לו שרוצה בעבודתו: **ליפותך בעולם** דהיינו שיתגדל שמך בעולם בפרסום השגחתי על ידך · ומזה תדע נאמנה כי הוא אדוניך המשגיח עליך · לפיכך והשתחוי לו להיות נכנע לעבודתו יתברך כעבד לאדוניו · וממנו יראו וכן יעשו עמים רבים · כענין הנפש אשר עשו בחרן אלו הגרים שגיירו · והאי מסיק וקאמר הוי ויאמר ה' אל אברם לך לך · כלומר בעבור זה צוהו ה' להרחיק נדוד מארצו ומבית אביו ולטלטל עצמו כדי לפרסם השגחתו בעולם על ידו (מה"ק): (ב) **ר'** ברכיה פתח לריח כו' · כלומר שהוא כשמן הטוב שריחו מתפרסם לשנח בהיותו מורק מכלי אל כלי ומתטלטל ממקום למקום · אף כך אברהם ע"י טלטול נתגדל שמו בעולם

בפרסום

ב ר' ברכיה פתח (שיר השירים א) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך. א"ר ברכיה למה היה א"א דומה. לצלוחית של אפופילסימון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ולא היה ריחה נודף. כיון שהיתה מטולטלת היה ריחה נודף. כך אמר הקב"ה לא"א טלטל עצמך ממקום למקום ושמך מתגדל בעולם: (ג) ויאמר ה' אל אברם. ג ר' ברכיה פתח (שם ח) אחות לנו קטנה ושדים אין לה וגו'. אחות לנו קטנה זה אברהם שאיחה את כל באי העולם. בר קפרא אמר כזה שהוא מאחה את הקרע. קטנה שעד שהוא קטן היה מסגל מצות ומע"ט. ושדים אין לה. לא הניקוה לא מצות ולא מע"ט. מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. ביום שגזר עליו נמרוד לירד לתוך כבשן האש · אם חומה היא נבנה עליה. אם מעמיד דברים כחומה נבנה עליה. ואם דלת היא נצור עליה וגו'. אם דל הוא במצות ומע"ט נצור עליה לוח ארז. מה הצורה הזו אינה אלא לשעה. כך אין אני מתקיים עליו אלא לשעה. אמר לפניו רבון העולמים אני חומה מעמיד אני דברים כחומה. ושדי כמגדלות. זה חנניה מישאל ועזריה. אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום. שנכנס בשלום ויצא בשלום: (ד) ויאמר ה' אל אברם לך לך. ד (קהלת ז) החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר. מעשרה דורות שמנח ועד אברהם. שמכולם לא דברתי עם אחד אלא עמך: (ה) ויאמר ה' אל אברם לך לך. ה ר' עזריה פתח (ירמיה נא) רפאנו את בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך איש לארצו. רפאנו את בבל. בדור אנוש. ולא נרפתה בדור המבול. עזבוה בדור הפלגה. ונלך איש לארצו ויאמר ה' אל אברם לך לך: (ו) ו ר' עזריה משום ר' אחא פתח (תהלים מה) אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך. ר' עזריה פתר קרייה באברהם. בשעה שעמד א"א לבקש רחמים על הסדומיים. מה כתיב תמן (בראשית יח) חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה וגו'. א"ר אחא נשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם. ז ומה אתה מערים על השבועה. אתמהא. מבול של מים אין אתה מביא. מבול של אש אתה מביא. א"כ לא יצאתה ידי השבועה. א"ר לוי השופט כל הארץ לא יעשה משפט. אם עולם אתה מבקש אין דין. ואם דין אתה מבקש אין עולם. מה את תופש החבל בתרין ראשין. את בעי עלמא ובעי דינא. סב לך חדא מנייהו. ואם לית את מוותר ציבחר לית עלמא יכיל קאים. אמר לו הקב"ה אברהם. אהבת צדק ותשנא רשע וגו' מחבריך. מהו מחבריך מנח ועד אצלך י' דורות. ומכולם לא דברתי עם אחד מהם אלא עמך: (ז) ויאמר ה' אל אברם לך לך. ח מה כתיב למעלה מן הענין וימת תרח בחרן. א"ר יצחק אם לענין החשבון ועד עכשיו מתבקש לו עוד ששים וחמש שנים. אלא בתחלה אתה דורש שהרשעים קרויים מתים בחייהן. לפי שהיה א"א מפחד ואומר אצא ויהיו מחללין בי שם שמים. ואומרים הניח אביו והלך לו לעת זקנתו. א"ל הקדוש ב"ה לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם. ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם. ולא עוד אלא שאני מקדים מיתתו ליציאתך. בתחלה וימת תרח בחרן ואח"כ ויאמר ה' אל אברם וגו': (ח) ט ר' יהודה ור' נחמיה. ר' יהודה אומר לך לך שני פעמים. אחד מארם נהרים. ואחד מארם נחור. ור"נ אמר לך לך ב' פעמים. אחד מארם נהרים ומארם נחור. ואחד שהפריחו מבין הבתרים והביאו לחרן: (ט) הה"ד (תהלים קי) עמך נדבות ביום חילך. י עמך הייתי בעת שנדבת לשמי לירד לכבשן האש. ביום חילך בעת שכנסת לי כל אותן החיילות והאוכלסים. בהדרי קדש מהדרו של עולם הקדשתיך. מרחם משחר מרחמו של עולם שחרתיך לי. לך טל ילדותך לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד ע"ז כל השנים הללו. א"ל הקב"ה לך טל ילדותך. מה טל זה פורח. אף עונותיך

יד יוסף ב שה"ש רבה פ"א. תנחומא ס"ז · ילקוט ס"ז: ג שה"ש רבה. תנחומא ס"ז ילקוט שה"ש. וילקוט ס"ז: ד קהלת רבה. וילקוט קהלת וס"ז: ה לעיל פ' ל"ח. וילקוט ירמיה: ו לקמן פ' מ"ט. ויק"ר פ"י. וילקוט תהלים ופסיקתא רבתי פ' ל"ג: ז זבחים קט"ז. וסוטה י"א: ח ילקוט ס"ז. תנחומא יתרו. ברכה. ברכות י"ח: ט ילקוט ס"ז: י ילקוט תהלים:

ענף יוסף

פרשה לט (ו) [אהבת צדק כו' א"ל הקב"ה אברם כו' לא דברתי עם אחד כו'] קשה הא בעת הצדקתו את סדומיים אליבא דכ"ע היה בן ק' ואיך נתקיימו דיבור לך לך אחר ק' לאברהם והכתיב בן ע"ה שנה בצאתו מחרן. וי"ל שמסתמא היה מדת טובו לצדק הבריות וללמד זכות על העולם

מתנות כהונה

אפופילסימון שמן מור: **שאיחה** שחיבר ותפר: ה"ג במדרש חזית כל באי עולם לפני הקב"ה: ה"ג **כחומה** נבנה עליה ונומר. נצילנו ונבנה אותו בעולם: **מעמיד** דברים כו'. לחזק ולעמוד באמונת הש"י: **מתקיים** עליו. לעמוד ולהשגיח ולהציל מיד הקמים עליו: **זה** חנניה וכו'. שהושלכו גם הם בכבשן וניצולו: **רפינו** כן הוא הקרי וע"ל פל"ח: **אין דין**. אין מקום לדין גמור בלא רחמים: **אין עולם**. א"א לעולם להתקיים: **אתה** תופש כו'. אתה אוחז החבל בשני ראשין והוא דרך משל: **את** בעי כו'. אתה רוצה העולם ותרצה גם הדין: **סב** לך כו'. קח לך א' מהן שאם אין אתה מוותר מעט לפנים מן השורה אין העולם יכול להתקיים: **מתבקש** לו כו'. עיין בפירש"י סוף פ' נח: **אצא** מארצי ומבית אבי כדבר ה': **ואומרים** הניח. פי' כן יאמרו הבריות ויש חלול ש"ש בדבר: **לעת** זקנתו. של תרח הניחו אברהם: **לך** אני פוטרך לך בתרא קדייק: **מקדים** מיתתו כו'. בשביל דורות העתידים שלהוראה יסברו שמת קודם לצאתו: **שני** פעמים. דריש לך בתרא ככתיבתו ל' הליכה: **מארם** נהרים כו'. פירש"י ובא לא"י ושם דבר עמו בין הבתרים ומבין הבתרים חזר לחרן ונתעכב שם חמש שנים: **עמך** הייתי. עמך דרש עמך העי"ן בחיר"ק: **החיילות** כו'. חילך הוא לשון חיל והם אותם שגייר והכניסם תחת כנפי השכינה שנאמר ואת הנפש אשר עשו: **מהדרו** של עולם. פירש"י ממזרח שהוא הדרו של עולם כד"א קורא ממזרח עיט ונאמר על אברהם מי העיר ממזרח צדק וגו': **מרחמו** של עולם. מעת שנבראו העולם דכתיב בהבראם ודרשו חז"ל באברהם כלומר בזכותו ורש"י פי' ממקום שהאורה

עץ יוסף

בפרסום השגחת ה' עבור מעשיו הטובים · ומזה יתדבקו בו הרבה גרים · והיינו דמסיק ודריש עלה במדרש חזית סיפא דקרא על כן עלמות אהבוך אלו גרים שגיירו (נזה"ק): (ג) **ר' ברכיה** פתח אחות כו' · יבואר ע"פ מאי דאי' במדרש שבחטא אדה"ר נסתלקה שכינה למעלה · וכן בחטא דור אנוש ודור המבול והפלגה נתרחק יותר אור קדושת השכינה מלמטה למעלה · ותחילת התיקון היה אברהם שעל ידו נעשה שוב חיבור וקישור בין עליונים לתחתונים · וז"ש שאיחה פי' שחיבר ותפר את כל באי עולם אל הקב"ה (תרגום לתפור לאחאה) · וע"ז מפרש בר קפרא כזה שהוא מאחה את הקרע · כי מתחלה היו העליונים והתחתונים לאחדים · ואח"כ בחטא אדם נעשה כקרע ביניהם · ולא"א בכח צדקתו איחה את הקרע לחברם יחד (נזה"ק): **קטנה שעד** כו' · תיבת קטנה היא ציון על תיבת קטנה שבפסוק: **שעד שהוא קטן** כו' · וכמ"ש לעיל פ"ל בן ג' שנה הכיר אברהם את בוראו: **לא הניקוה לא מצות** כו' · פי' שלא היה לו מי שילמדוהו להכיר להקב"ה אלא הוא מעצמו הכיר וקיים הכל מעצמו כמ"ש לקמן פי' נ"ה נעשו כליותיו כב' כדים של מים והיו נובעין חכמה כו': **מה נעשה** לאחותינו כו' · ביום שגזר עליו נמרוד גזירה קשה לירד לתוך כבשן האש (כדאי' לעיל פ' ל"ח סי' י"ט) והוא כי אף אם ימסור נפשו יש צדדים אם להצילו אם לאו · כי מצד עצמו יותר היה טוב לו למות על קידוש השם לזכות נפשו באור הנצחי · ולא ניצל אלא כדי להקים ממנו זרע קדוש · ולפי שאלו ממנו ג"כ השעים היו בזה מימינים ומשמאילים · וכן אם לא ימסור נפשו יש צדדים אם להרחיקו מאז מהשגחה העליונה · או אם עדיין ראוי לקרבו באשר לא עשה כן אלא מחמת אונס מיראה וכ"ש למ"ד ב"נ אינו מצווה על ק"ה: **אם חומה** היא כו' אם מעמיד כו' · כדמפרש בתנחומא אם נותן נפשו כחומה זו שהיא עומדת מפני מלחמות הרבה וימסור עצמו על קידוש השם נבנה עליה טירת כסף אלו ישראל שקראם כנפי יונה נחפה בכסף · אבל אם הוא דל במצות ומע"ט לעבוד את השם בלב שלם ולפיכך לא ימסור עצמו על ק"ה · ובתנחומא הגי' ואם דל הוא מלמסור נפשו על ק"ה · נצור עליה לוח ארז מה הצורה הזו שבארז נוחה לטשטש ואינו מתקיים אלא לשעה · כך אין אני מתקיים עליו להשגיח בו אלא לשעה בימיו באשר עכ"פ לא עשה כן אלא מיראה · אבל מ"מ לא אתקיים עליו לדורות להקים ממנו זרע הגון המתקיים לדורות (נזה"ק): **כחומה נבנה עליה** כצ"ל דהא נבנה עליה כתוב (יפ"ת): **אמר לפניו** כו' אני חומה · למסור נפשי על ק"ה · וכן גם שדי כמגדלות זה המ"ו · כלו' עבור זה גם זרעו יהיו בדוגמתו כי ידמו לשורשם · והמדרש סידר כן הדברים בדרך שאלה ותשובה · ועיקר הכוונה לומר שאברהם מסר נפשו בכל לב בלבב שלם · ולכך זכה להעמיד צדיקים כמותו והוקם ממנו גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו ושמו ית' נקרא עליהם כדכתיב כי חלק ה' עמו (נזה"ק): **שנכנס בשלום** ולא הזיקוהו בידים כדרך הנדונים למיתה כי יד כל העם בו מיד (יפ"ת): **ויצא בשלום** וכמוצאת לשון יציאה כמו היא מוצאת בשו"ק המ"ם: (ד) **החכמה** תעוז לחכם זה אברהם · כצ"ל והכי אי' בק"ר ועוז הוא ענין נבואה דאין עוז גדול מזה להיות קרוב לה' ומתייחד אליו הדיבור · מעשרה שליטים אשר היו בעיר הדורות אשר שלטו בעולם הדומה לעיר קטנה: **מעשרה דורות** שמנח ועד אברהם · עשרה דורות הם שם ארפכשד שלח עבר פלג רעו שרוג נחור תרח אברם הרי ביחד עם אברהם יש י' דורות · והושב דרך כלל י' דורות עם אברהם: **אלא עמך** ודריש לך להודך דברתי ולא לעשרה דורות שקדמוך (יפ"ת) · ובק"ר פ' החכמה תעוז הגי' שמנח עד אברהם לא בחר הקב"ה בכולם ולא כרת אתם ברית אלא עמו: (ה) **רפאנו** את בבל כו' · לעיל פ' ל"ח סי' ה' · ושם מבואר מ"ש ונלך איש לארצו שהפילם ה' על פני כל הארצות כל אחד לארץ המיוחד לו כפי מדרגתו · והיינו דמסיק ויאמר ה' אל אברם לך לך כלו' גם לאברהם נאמר לך לך היינו אל ארץ המיוחדת לך (נזה"ק): (ו) **פתח** אהבת צדק כו' · מייתי זה לתרוצי יתורא דלך לך: **חלילה לך** כו' נשבעת כו' מערים על השבועה · דמלינו לשון זה בחילול שבועה לא יחל דברו: **נשבעת ואמרת** כמ"ש אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ: **מבול של אש** אתה מביא · גם זאת חלילה לך אחר שגם זה הוא כליה מאי נ"מ בזה: **השפט כל הארץ** לא יעשה משפט · דריש דה"ק מי שהוא שופט כל ארץ כמוך ראוי שלא יעשה משפט שהוא דין גמור שאין העולם מתקיים בדין גמור · אלא צריך לשתף דין ברחמים: **אין דין** פי' אין מקום לדין גמור בלא רחמים: **אין עולם** א"א לעולם להתקיים: **תופש החבל** בתרין ראשין · מי שרוצה לקרב אליו דבר רחוק צריך לקשור ראש האחד של החבל באותו דבר וראש השני בידו · אך אם תופש שני ראשי החבל בידו לא ישיג מבוקשו לעולם: **את בעי** עלמא כו' · אתה רוצה העולם ותרצה גם דין דקושטא בלי וויתור קצת · ועיין בויק"ר פ"י: **סב לך** כו' · קח לך אחד מהן שאם אין אתה מוותר מעט לפנים מן השורה אין העולם יכול להתקיים: **אברהם אהבת** צדק כו' · פי' אהבת לצדק את הבריות ושנאת מלחייבן · ופירושו אהבת לצדק את הבריות אם ימצא להם זכות · ושנאת מלחייבם אף אם לא ימצא להם זכות · שהרי בקשת להטות עליהם חסד וגם בקשת לזכותם מפני השבועה (יפ"ת) ומזה ראיתי טוב לבך מאד · ע"כ זכית לנבואה הנקראת שמן ששון כי אין שמחה למעלה משמחת השגה וקבלת השפע: **אלא עמך** וזהו שאמר לך לך לומר לך להודך היה דבור הנבואה כדלעיל סי' ד': (ז) **אם** לענין החשבון ועד עכשיו מתבקש לו עוד ס"ה שנים · כצ"ל (יפ"ת) ור"ל שהרי כשנולד אברהם היה תרח בן ע' שנה · ותנינן בס"ע אברהם בן ע' שנה היה כשנדבר עמו בין הבתרים · וכן הוא בתרגום דרב יוסף (ד"ה א' ז' פסוק כ"ו) · וחזר לחרן ועשה שם עד ה' שנים נמצא כשיצא מחרן בראשונה לא היה תרח אלא בן ק"מ שנה ועדיין מתבקש לו לתרח ס"ה שנה שהרי חיה תרח ר"ה שנה · שמ"ש ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן זה היה ביציאה שניה · ואע"ג דבתר הכי כתיב המראה של בין הבתרים אין מוקדם ומאוחר בתורה · וכמ"ש תוס' פ"ק דברכות: **מתחלה אתה דורש** כלומר מתחלה צ"ל שלפי שהיה רשע נחשב כמת בחייו · והא דרמיז לה קרא הכא בתרח לפי שהיה א"א מפחד כו' (ועיין ביפ"ת ובנזה"ק): **בחייהם קרויים מתים** וכל זמן שהיה אברהם עמו היה בשביל אברהם: **לך אני פוטרך** כו' · לך בתרא קדייק (מת"כ ונזה"ק) אמר לו הקב"ה לך לך וכו' ומבית אביך הרי פטרו: **שאני מקדים מיתתו** להורות שכאילו יצא לאחר מיתתו נחשב לפי והוא ג"כ מטעם הנ"ל לפי שהרשעים בחייהם קרויים מתים: (ח) **לך לך** שתי פעמים לך בקמ"ץ ג"כ לשון הליכה · והיינו אחד מארם נהרים ואחד מארם נחור · כי יש שני ארם כמ"ש ריש תולדות פדן ארם ופרש"י שני ארם ארם נהרים וארם צובה: ומפורש בתורה סדר חיי שרה וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור · וכן בריש ויצא וילך חרנה והיינו פדן ארם שכתוב בסוף תולדות וילך פדנה ארם · וא"כ מ"ש מארם נהרים היינו מ"ש מארצך · ואחד מארם נחור היינו מעיר נחור · ואלו ב' המקומות היו סמוכים זה לזה אלא שהיה נהר מפסיק ביניהם ואברהם היה מתגורר בשניהם יחד · שבאחד היה מתגורר מצד רכושו ומקנה קנינו · ובאחד היה מתגורר בעיקר שכונת דירתו וצוה לו הקב"ה להסיע עצמו משניהם יחד (נזה"ק): **ר' נחמיה** כו' · ס"ל שארם נהרים וארם נחור נכללו שניהם בשתם במאמר אחד · משום דתרוייהו כהדדי חשיבי · אלא חד לך רמז על מה שהפריחו מבין הבתרים והביאו לחרן ושוב חזר לא"י · וכדאי' בסדר עולם הובא לעיל סימן ז': (ט) **הה"ד** עמך נדבות כו' · כל המזמור הזה נדרש באברהם בחלק ובשוח"ט ק"ו ובויק"ר פ' כ"ה דברים רבה פ' ב' · ובא לתקן בזה פיסת מ"ד בסמוך והפריחו מבין הבתרים והביאו להרן (אולי צ"ל והבריחו מבין הכותיים והביאו להרן ועיין רמב"ן) עמך הייתי בעת נדבות שנדבת נפשך למסור אותה לכבשן האש על קדושת שמי · כענין שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים · ושע"י פרסום גם זה הייתי עמך ביום הולך שכנסת לי כל החיילות והאוכלסין שנתגיירו ע"י פרסום הנס של אור כשדים: **שהייתי עובד** עכו"ם כל שנים הללו · ס"ל כמ"ד שבן מ"ח שנה הכיר את בוראו (יפ"ת): **מה טל פורח** כי בזרות

עונותיך פורחים . מה הטל הזה סימן ברכה לעולם . אף אתה סימן ברכה לעולם : (י) יא הה"ד (שם נה) ואומר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה. למה כיונה . ר' עזריה בשם ר' יודן אמר לפי שכל העופות בשעה שהם יגעים. הן נחין על גבי סלע או על גבי אילן . אבל היונה הזו בשעה שהיא פורחת ויגיעה. קופצת בא' מאגפיה ופורחת בא' מאגפיה . (שם) הנה ארחיק נדור . נדנוד. טלטול אחר טלטול . (שם) אלין במדבר סלה . מוטב ללון במדברות של ארץ ישראל ולא ללון בפלטריות של חוצה לארץ . ואם תאמר שלא גהץ אברהם ושמח על דיבור המקום . ולמה לא יצא . שעדיין לא הורשה. אבל משהורשה וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט . א"ר לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נהור . ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים . אמר הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת . וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש בעידור בשעת העידור . אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת . א"ל הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת : (יא) יב א"ר לוי ב' פעמים כתיב לך לך ואין אנו יודעים איזו חביבה אם השניה אם הראשונה : (יב) א"ר יוחנן לך לך מארצך מאפרכי שלך . יג וממולדתך זו שכונתך . ומבית אביך זו בית אביך. אל הארץ אשר אראך . ולמה לא גלה לו . כדי להחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה. הוא דעתיה דר' יוחנן דאמר ר"י (בראשית כב) ויאמר קח נא את בנך את יחידך . יד א"ל זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו . א"ל אשר אהבת . א"ל ואית תחומין במעיא. א"ל את יצחק . ולמה לא גלה לו כדי לחבבו בעיניו וליתן לו שכר על כל דבור ודבור . דאמר רב הונא בשם ר' אליעזר בנו של ריה"ג משהא הקב"ה ומתלא עיניהם של צדיקים ואח"כ הוא מגלה להם טעמו של דבר . כך אל הארץ אשר אראך . על אחד ההרים אשר אומר אליך . (יונה ג) וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך . (יחזקאל ג) קום צא אל הבקעה ושם אדבר אתך : (יג) ר' ברכיה בשם ר' חנינא אמר טו למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה מרגלית מעל ראשו . עמד המלך והעמיד פמליא שלו שם . ועשה צבורים והביא מכברות וכבר את הראשונה ולא מצאה . בשניה ולא מצאה . ובג' מצאה . אמרו מצא המלך מרגלית שלו . כך אמר הקב"ה מה צורך היה לי ליחס שם ארפכשד שלח עבר פלג רעו שרוג נחור תרח . אלא בשבילך. (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך . כך אמר הקב"ה לדוד . מה צורך היה לי ליחס פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד . לא בשבילך . (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו : (יד) ואעשך לגוי גדול . טז א"ל ומנח לא העמדת ע' אומות . א"ל אותה אומה שכתוב בה (דברים ד) כי מי גוי גדול אני מעמיד ממך . אמר ר' ברכיה אתנך ואשימך אכ"כ אלא ואעשך . משאני עושה אותך בריה חדשה את פרה ורבה : (טו) ר' לוי בר חייתא ורבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמרו יז שלש גדולות וארבעה ברכות כתיב כאן . יח בשרו שהן שלשה אבות וארבע אמהות : אמר ר' חייא לפי שהדרך מגרמת לשלשה דברים . ממעטת פריה ורביה . וממעטת את היציאה . וממעטת את השם . ממעטת פריה ורביה ואעשך לגוי גדול. ממעטת את היציאה ואברכך . ממעטת את השם ואגדלה שמך . ולפום דאמרין אינשי מבית לבית חלוק . מאתר לאתר נפש . ברם את לא נפש את חסר ולא ממון : (טז) ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר יט שיצא מוניטון שלו בעולם . ארבעה הם שיצא להם מוניטון בעולם . אברהם ואעשך לגוי גדול

יד יוסף יא ילקוט תהלים : יב לקמן פ' נ"ה . וילקוט ס"ז : יג לקמן פ' נ"ה . וילקוט ס"ז : יד פסיקתא רבתי פ"מ . ושוח"ט . ותנחומא וירא . סנהדרין פ"ט . סדר"א פ' ל"א : טו ילקוט ס"ז : טז ילקוט ס"ז : יז ילקוט ס"ז : יח במ"ר פי"א . שלהי פ' סיה קורא : יט ילקוט ס"ז . ב"ק נ"ז :

מתנות כהונה

שהאורה יוצאה כתינוק היוצא מרחם אמו : ה"ג בילקוט תלים והכוונה מדבר באברהם . **למה כיונה** : **קופצת** כלומר מנענע מעט לפי שא"א לפרוח באחד אם לא שיתנענע גם האחר קצת או מלבון לא תקפוץ כלומר כובשת את האחד על הגוף למען ינוח : ה"ג **נדנוד** אחר נדנוד טלטול : ה"ג **וא"ת** גהץ והוא ל' גיהוץ כלומר מאחר שהיה מלובן ומזורז לצאת למה נתעכב בחרן ה' שנים כמו שכתבתי למעלה בשם סדר עולם : **אבל** משהורשה כו' . דייק מדכתיב כאשר דבר י"י ללמד שמיד שבא עליו דבר י"י היה הולך הוא : **ופוחזים** פי' הערוך קופצים כלומר עוסקים בליצנות ושמניות : **לסולמה** של ציר . פירש"י פ"ק דביצה צור היתה יושבת על הר גבוה והיו עולין לה במעלות לפיכך קורין אותם סולם : **הארץ** הזאת . ה' דהארץ קדייק הארץ המיוחד שאמר אותה : **ב'** פעמים . אחת כאן ואחת גבי עקידת יצחק : **אם** הראשונה . מן מה דכתיב אל ארץ המוריה הוי שנייה חביבה מן הראשונה פי' מדלא אמר ג"כ אל ארץ כנען ופי' אותה בהדיא ארץ המוריה הרי גילה שההליכה השניה היתה חביבה עליו וכן פירש"י לקמן פ' נ"ה : **מאפרכי** שלך . בערוך משמע כל העיר בכללה : **על כל** פסיעה כו' . שאם גלה אותה מיד היה מקצר הדרך למהר ביאתו שמה ועכשיו היה הולך ומהלך למצוא אותה ארץ שדבר לו המקום וכן פירש הרמב"ן : **ואית** תהומין כו' . וכי יש תהומין במעיים לידע מי הוא החביב יותר שבניהם אהובים עלי : **משהה** כו' . משהה וממשיך לבם ועיניהם תלויות ומצפות מתי יגלה להם ובפ' נ"ה פירש"י מתלא ל' עייפות כד"א ותלא ארץ ולקמן בפ' נ"ה גורס מתהא והוא לשון תוהו ובהו : **רבי** ברכיה כו' . הוזר למעלה שקיצר ביחוס בני נח וא"כ ויאמר י"י אל אברם ועם אחד מהם לא נתייחד הדיבור : **פמליא** שלו . חיילותיו : **ועשה** צבורים . מאותו עפר שנפלה המרגליות שמה : **את** הראשונה צבר הראשון . השני גרסי' : **אמרו** מצא המלך כו' . דרך שמחה ובשורה טובה : **ומצאת** וגו' . ל' מציאה נופל על דבר המתבקש כד"א ויבוקש הדבר וימצא : **ומנח** לא העמדת כו' . ושוב כל יוצא חלצי לא יהיו אלא אומה אחת יחידה עמהם אלא שהוא יתירה על ע' אומות אומה קדושה כמו לשון הקודש שהוא יתר על ע' לשונות ביחוד בקדושה פרטית : **ואעשך** לשון בריאה כד"א ויעש י"י אלהים וכן הוא בתנחומא : **בריאה** חדשה . שהוציאו ממזלו הראשון גם בברית המילה נשתנה לעילוי : **שלש** גדולות . ואעשך לגוי גדול ואגדלה הרי שנים ואעשך גם הוא לשון גדולה כד"א אשר עשה את משה ואת אהרן פי' אשר הגדיל את משה הכי איתא בפ' נשא דף נ"ד וכ"מ בהא"ח : **וארבע** ברכות . ואברכך . והיה ברכה . ואברכה . ונברכו : **ממעט** פריה ורביה . פירש"י שאין דרך ארץ לשמש מטתו בדרך : **היציאה** הממון שעיקרו עומד להוצאה : **ממעט** את השם . פירש"י אינו יכול לקיים מצות הש"י כמו שהוא במנוחה בביתו : **ולפום** דאמרי כו' . ולפי מה שאומרים הבריות המושלים משל הנוסע ועוקר דירתו אפילו רק מבית לבית מאבד חלוק או כה"ג ממקום למקום אחר מאבד נפש אחת כלומר מטורח הדרך נחלש הגוף ונאבד הדרו : **ברם** את . אבל באמת אתה כו' : **רבי** ברכיה חוזר על ואגדלה שמך : **מוניטון** מטבע : ה"ג אברהם ואגדלה שמך יצא לו מוניטין

ענף יוסף

העולם ולהתפלל עליהם תמיד אף קודם פ' לך לך : (י) [הלואי יהא חלקי כו'] א"ל הקב"ה לזרעך את; כו' דעת המדרש שכל עניני האבות היו רק ע"י תפלה . גם מרומז במ"ש אל הארץ אשר אראך . מלשון הרואה

עץ יוסף

בזרות השמש הטל הולך לו ואיננו כאילו עשה לו כנפים ויפרח לו · וזהו לשון מפריח הטל שבריש תענית וכדאי' (הושע ו) כטל משכים הולך : **אף עונותיך פורחים** כי כאשר זרחה שמש הכמתו של אברהם והכיר את בוראו בהכרה גמורה בעבור שנתקדש בקדושת הארץ אשר היושב בה נשוא עון · פרח ונמחק ממנו כל עון ילדותו ונעשה כבריה חדשה : **מה הטל** הזה סימן ברכה לעולם . אף אתה סימן ברכה לעולם דהיינו להכניס בני אדם תחת כנפי השכינה לתקון העולם אשר בו תלוי עיקר ברכות העולם וכן כתיב והיה ברכה : (י) **הה"ד** מי יתן לי כו' דרים מקרא זה על אברהם כשהגיע מאור כשדים לחרן שבאותו הפרק היה מתאוה ללכת לכנען אלא שעדיין לא הורשה ע"פ הדבור והוצרך להתעכב שמה כדי לגייר גרים : **למה כיונה** כו' קופצת באחת מאגפיה · סותמת אחת מאגפיה שינוה אל גופה שהיונה אינה נחה מפריחתה על איזה מקום · אלא נחה באחת מאגפיה ופורחת בשניה · כך רצה אברהם לרוץ תמיד בלי מנוחה בנתיים עד בואו אל מקום הקודש : **נדוד** דה"ל למימר נוד ודורש כפל הד' נדידה וטלטול הרבה · ובילקוט כאן הגירסא נדנוד אחר נדנוד וטלטול אחר טלטול : **אלין במדבר סלה** שמוטב לו ללון במדבר של ארץ ישראל מללון בפלטריות של הרשעים של דור הפלגה : **ואם תאמר** שלא גהץ כו' · לשון שמחה ור"ל וא"ת שלא שמח אברהם על דברי המקום כאשר לא היה אז כשבא לחרן מן הזריזין המקדימין ללכת אל ארץ הקדושה כי אעפ"י שהוצרך לשבת בחרן כדי לגייר גרים מ"מ לא היה לו להתעכב כ"כ · על זה אמר לא כן הדבר אלא למה לא יצא לפי שעדיין לא הורשה : **בשעה שהיה אברהם** כו' · מדכתיב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה וגו' וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת דה"ל להבטיחו הבטחה זו מיד בבואו אל גבול הארץ אלא כאשר בא לא"י וראה אותם עוסקים בישובו של עולם אז אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת ובאשר ה' רצון יראיו יעשה לפיכך ענהו ה' משמי קדשו ואמר לזרעך אתן את הארץ הזאת אשר בחרת : **ופוחזים** עוסקים בליצנות : **לסולמה של צור** צור היתה יושבת על הר גבוה והיו עולין לה במעלות לפיכך קורין אותה סולם (רש"י) : (יא) **אם** הראשונה ממה דכתיב אל ארץ המוריה הוי · שניה חביבה מן הראשונה · כצ"ל (א"א) וכן הוא לקמן פ' נ"ה · משום דארץ המוריה רמז שמשם הוראה או יראה יוצאה לעולם כדלקמן בפרשה נ"ה · פירוש אחר איזו חביבה לפני ה' טפי וקאמר שנסיון העקידה חביב טפי ולכך זכרו יותר בו שהוראו הדרך באומרו אל ארץ המוריה (יפ"ת) : (יב) **מאיפרביא שלך** כלל המחוז · ושכונתך היא המדינה ששוכן בה ולפ"ז מבית אביך ירמוז על העיר שיושב בה והוא בית אביו · או יהיה פירוש איפרכיא המדינה · והשכונה העיר שסמוך להמדינה אשר שוכן בו ומבית אביך בא לרמוז לו שיפרד מהם (יפ"ת) : **זו שבינתך** וכן לקמן בפרשה נ"ט גרסינן מארץ מולדתך זו שכונתך אבל במד' רות גרסינן וארץ מולדתך איפרכיא שלך . ועיין ביפ"ת : **ולמה לא גילה לו** · פי' ארץ כנען · ומשני כדי לחבבה בעיניו שיהיה תאב לידיעתה ותבוא לו הידיעה אחר התשוקה כדאמר רב הונא משהא הקב"ה ומתלא עיניהם וכו' (יפ"ת) : **על כל פסיעה ופסיעה** · שמי שמגמתו למקום ידוע סמוך לבו שבהגיע שם ינוח · אבל מי שהולך בלי ידיעת מקום תחנותו יראה בעיניו כל פסיעה ופסיעה משא כבד · ולכן כל עוד שיהיה פוסע יגדל שכרו . והכי אי' במדרש תנחומא : **זה יחיד לאמו** כו' · הלשון קצר פה וה"ג לקמן פ' נ"ה א"ל תרין בנין אית לי א"ל את יחידך א"ל זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו כו' · ובאמת אברהם לא הסיב דבר אלא לפי שבמאמר בנך יסופק איזה בן כו' לכך הוסיף הקב"ה ביאור בדבריו אלא שהמדרש סידר הדברים כאילו אברהם היה מתווכח עמו (יפ"ת) : **משהא הקב"ה** כו' כלומר משהה להם הדיבור בדבר מצוה להעמידם בתוהלא ממושכה כדי להרבות שכרם דלפום צערא אגרא · אל הארץ אשר אראך · ועל אחד ההרים אשר אומר אליך · ולא גילה לו כדי להרבות שכר על כל דבור ודבור · וכיוצא בו הרבה בתנ"ך : (יג) **ר' ברכיה** כו' · איתורא דלך לך קאי דרמיז מנין כל הדורות הראשונים היו בעבורך · ולכך ראוי שתפרד מהם לעבודתי (יפ"ת) : **פמליא** חיילותיו : **ועשה צבורים** מאותו עפר שנפלה המרגלית שמה : **את הראשונה** צבור הראשון : **ובג' מצאה** התחיל במשל בג' על ג' בני נח שמיחס אותם אחר המבול ולא מצא אלא בשלישי שיצא מזרע שם · ושם מצא שהושב סוף סדר נח יחוס שם פעמיים · קודם הפלגה ואחר הפלגה · ובפעם ב' מונה עשרה דורות עד אברהם ומונה בקיצור וכשהגיע לאברהם אמר ויאמר ה' אל אברם : **מצא המלך** דרך שמחה ובשורה טובה : **אלא בשבילך** כדי להזכיר אברהם בארוכות · ובמדרש רות בסופו הגי' אלא בשבילך אברהם הוא אברהם כלומר זהו שנפיתי · ויחלתי לו בקשתיו ומצאתיו : **ומצאת וגו'** לשון מציאה נופל על דבר המתבקש כד"א ויבוקש הדבר וימצא : (יד) **ומנח לא העמדת** כו' · ומאי רבותא והרי בריתו של נח יקר מברית שלי שבעים פעמים : **אותה אומה** כו' · שהאחד שלך יקר שאותה אומה כו' אני מעמידה ממך · שמ"ש ואעשך לגוי גדול היינו גדול במעלת החשיבות והוא גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו (מה"ק) · ואפשר שבאמת לא עבר הויכוח הזה בפועל בין אברהם להקב"ה אלא שנאמר הקב"ה בדבריו ממה שהיה אברהם יכול להקשות לו (הא"ה) · וכה"ג כתבתי לעיל סימן י"ב : **אתנך אשימך** משמע שהוא עצמו כבר עשוי אך שיתן וישים לו דבר שלא היה לו · אך ואעשך משמעותו שיעשנו בריה חדשה כד"א ויעש אלהים את הרקיע · וכן הוא במ"ר סי' י"א בהדיא · וכן הוא בתנחומא : **בריאה חדשה** שהוציאו ממזלו הראשון גם בברית המילה נשתנה לעילוי : (טו) **שלש גדולות** שבג' גדולות רמז לג' אבות שהגדולה נשואה · ובברכות רמז לד' אמהות שהברכה לרגל הנשים כדיליף מלאברהם הטיב בעבורה (יפ"ת) · וכך צריך להיות שהן שלשה אבות וארבע אמהות · והלא גדולות אינן אלא שתים · ואעשך גדולה היא דכתיב ה' אשר עשה את משה כצ"ל (א"א) וכן הוא בבמד"ר פי"ג · ור"ל והלא גדולות אינן אלא ב' ואעשך לגוי גדול ואגדלה שמך · אבל ברכות ד' ואברכך · והיה ברכה · ואברכה · ונברכו · ומתרץ שתיבת ואעשך גם הוא לשון גדולה כדכתיב אשר עשה את משה שפירושו אשר הגדיל : **ממעטת פ"ו** שאין דרך ארץ לשמש מטתו בדרך (רש"י) : **היציאה** הממון שעיקרו עומד להוצאה : **ממעט את השם** כי בדרך אינו יכול לעשות מעשים טובים ואין פרסום · ומ"ש לעיל שלטל עצמך בעולם ושמך מתגדל · שהאמת שאצל בני אדם שאינם גדולים ומפורסמים שמם מתמעט בדרך אך הגדולים והמפורסמים אם נוסעים ממקום למקום אז שמם מתגדל הרבה יותר : **ולפום דאמרי** אינשי כו' · ולפי מה שאומרים הבריות משל הנוסע ועוקר דירתו אפי' רק מבית לבית אי אפשר שלא יאבד חלוק או דבר אחר : **ומאתר לאתר נפש** פי' ממקום למקום נאבד נפש · כלו' מטורח הדרך נחלש הגוף ונאבד הדרו : **ברם את** כו' פי' אבל באמת אתה לא יחסר לך כלום · וזהו והיה ברכה שיעמוד בברכתו (מה"ק) : (טז) **ארבעה הם** פי' שאלו ד' רמז תורה שיצא להם מוניטון והתקיעו להם מטבע יוצא בעולם : **מוניטון** פי' מטבע : אברהם

גדול יצא לו מוניטון. ומהו מוניטון שלו זקן וזקנה מיכן בחור ובתולה מיכן. כ יהושע (יהושע ו) ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ. יצא לו מוניטין בעולם · מהו. שור מיכן וראם מיכן. על שם (דברים לג) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו. דוד (ד"ה א יד) ויצא שם דוד בכל הארצות. יצא לו מוניטון בעולם. ומה היה מוניטון שלו מקל ותרמיל מיכן ומגדל מיכן על שם (שיר ד) כמגדל דוד צוארך. כא מרדכי (אסתר ט) כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות יצא לו מוניטון. ומה מוניטון שלו שק ואפר מיכן ועטרת זהב מיכן: (יז) א"ר יודן כב קובע אני לך ברכה בשמונה עשרה אבל אין את יודע אם שלי קודמת אם שלך קודמת · א"ר אחויה בשם ר' זעירא שלך קודמת לשלי בשעה שהוא אומר מגן אברהם אח"כ מחיה המתים. ר' אבהו אמר הבט נא שמים אכ"כ אלא כג השמים אמר הקב"ה בה"א בראתי את העולם הריני מוסיף ה"א על שמך ואת פרה ורבה. וא"ר יודן והיו אותיותיך מנין אברככה רמ"ח. א"ר לוי לא שם אדם פרה מאברהם עד שנתברך. ולא שמה לו עד שנתברך מאברהם. כיצד אברהם היה מתפלל על עקרות והם נפקדות. ועל החולים והם מרויחים. ר' הונא אמר לא סוף דבר אברהם הולך אצל החולה. כד אלא החולה רואה אותו ומרויח. א"ר חנינא אפי' ספינות שהיו מפרשות בים הגדול היו ניצולות בזכותו של אברהם. ולא של יין נסך היו. אתמהא. אלא הלא מזיל חמרא. בכל מקום שיין עכו"ם מצוי יין של ישראל נמכר בזול. א"ר יצחק אף לאיוב עשה כן שנא' (איוב א) מעשה ידיו ברכת. לא נטל אדם פרוטה מאיוב ונצטרך ליטול ממנו פעם שנייה: (יח) והיה ברכה. כה קרי ביה בריכה. מה בריכה זו מטהרת את הטמאים. אף את מקרב רחוקים ומטהרם לאביהם שבשמים. א"ר ברכיה כבר כתיב ואברככה מה ת"ל והיה ברכה. אלא אמר לו עד כאן הייתי זקוק לברך את עולמי מיכן ואילך הרי הברכות מסורות לך. ולמאן דחזי לך למברכ' בריך. ואברכה מברכיך. א"ר ירמיה כו החמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו. בכבודו כתיב (שמואל א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו ע"י אחרים. ובכבודו של צדיק כתיב. ואברכה מברכיך ומקללך אאור אנא. כז תניא אלו ברכות שאדם שוחה בהם. באבות תחלה וסוף. מודים תחלה וסוף. והשוחה על כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא לשוח. ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל אמר כח כהן גדול תחלת כל ברכה שוחה. והמלך בתחלת כל ברכה וסוף כל ברכה שוחה. ר' סימון בשם ריב"ל אמר המלך משהיה כורע לא היה נזקף עד שהיה גומר כל תפלתו. הה"ד (מלכים א ח) ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו וכפיו פרושות השמים. ואיזו כריעה ואיזו בריכה. כט ר' חייא רבה הראה כריעה לפני ר' ונפסח ונתרפא. ובר סיסי הראה בריכה לפני ר' ונפסח ולא נתרפא: (יט) ונברכו בך. הגשמים בזכותך. הטללים בזכותך. ל הה"ד (אסתר ב) ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה וגו'. זה מהול וזה ערל. וחס עליו. אתמהא. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר (תהלים קיט) מזקנים אתבונן כי פקודיך נצרתי. אמר. יעקב בירך את פרעה שנא' (בראשית מז) ויברך יעקב את פרעה. יוסף גילה לו. דניאל גילה לנבוכדנצר. אף אני כן (אסתר ב) ויגד לאסתר המלכה · ור' נחמיה אמר. אמר הקב"ה לא"א ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך. אין תימר דלהוי עתירין הרי עתירין אנון מינן. אלא לשאלה כשהן נכנסין לצרה הם נשאלים לנו ואנו מגלים להם: (כ) וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וגו'. ולוט טפל לו. ואברם בן שבעים וחמש שנים. הה"ד (שם) ויהי אומן את הדסה היא אסתר. לא רב אמר בת ארבעים היתה. ושמואל אמר בת שמונים שנה. רבנן אמרי בת שבעים וחמשה. ר' ברכיה בשם רבנן דתמן אמרי. אמר הקב"ה לאברהם לב אתה יצאת מבית אביך בן ע"ה שנים הייך אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן ע"ה שנים כמנין הדסה: (כא) ואת הנפש אשר עשו בחרן. לג א"ר אלעזר בר זימרא אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד אינן יכולין לזרוק בו נשמה ואת

אמר

יד יוסף כ ילקוט יהושע רמז י"ז : כא אס"ר וילקוט שם . ופדר"א פרק נ' : כב במד"ר פ' י"א . פסחים קי"ז · ילקוט ס"ז · תנחומא ס"ז : כג ילקוט ד"ה אלף ע"ג . מנחות פ"ט : כד ב"ב ט"ז : כה במד"ר פי"א . תנחומא ס"ז . סוט"ע א' . ילקוט ס"ז . תנחומא נשא סי' ט' . ויהי כי' י' : כו אגדת שמואל פ"ח : כז ברכות ל"ד . ירוש' פ"ק דברכות . ותוספתא פ"ק דברכות : כח ברכות ל"ס . ירוש' ברכות קרוב לסופו : כט סוכה נ"ג . תענית כ"ס . מגילה כ"ב שבועות ט"ו : ל מגילה כב . ילקוט אסתר וס"ז : לא ילקוט אסתר : לב ילקוט ס"ז : לג לקמן פ' פ"ד . חזית פסוק לריח שמניך. תנחומא ס"ז . ירוש' פ"ד מיתות . ת"א . פסיקתא רבתי פ' מ"ג . ספרי פיסקא ל"ב ה"ב . במד"ר פ' י"ג . זוהר ס"ז . דף ע"ט . ילקוט ס"ז . וילקוט ויצא . אדר"נ פ' י"ב :

מתנות כהונה

מוניטין וכ"מ בהב"א בשם התוס' בב"ק דף צ"ד: **ואגדלה שמך**. משמע ששמו יוצא בכל העולם: **בחור ובתולה**. פירש"י בפ' הגוזל רמז ליצחק ולרבקה ואולי אחר שנולדו יצא המטבע או קודם והיה דרך נבואה ועי"ל שרמז על שהיו בניהם זקנים ועשו פרי כמו בחור ובתולה ובתוספ' פ' הגוזל קמא איתא שמצד אחד היה כתוב זקן וזקנה וכו' דאילו הצורות הא אסור לעשות צורת אדם: **מקל ותרמיל**. רמז שהיה בראשונה רועה צאן: **ותרמיל** שק קטן שבו מניחין הרועים מאכלם כד"א בכלי הרועים ובילקוט: **קובע** אני לך ברכה כו'. והיה ברכה דייק פירש"י בחומש ועיין בפ' נשא פ' י"א: ה"ג **שלך** קודמת לשלי משהן אומרים כו' ועיין כ"ז בפ' נשא פ' י"א: ה"ג **שמים** אין כתיב כאן אלא השמימה אמר הקב"ה בה"א בראתי כו' וכן היא גי' הילקוט ורש"י: ה"ג בילקוט ורש"י מנין ואברכך מה אברככה רמ"ח אף אותיותך רמ"ח: ולא קחשיב וי"ו השימוש וכן פירש"י: **שם** לשון שומת ב"ד ור"ל קנה בשומה ושויה: **כיצד** כלומר כיצד היה כחו גדול:

הלא מזיל חמרא גרס. פי' כל מקום שיש אומן הרבה שיין הוא בזול כן היה נזול יין נסך כדי שיהיה יין כשר בזול ומלא' דגרסי' הלא ומזיל כו' ופי' האומן היה נזול כדי שהיין יהיה בזול והרואה ירא כי איננו נכון: **ונצטרך** ליטול מפני שהיה מתברך באותו פרוטה: **ולמאן** דחזי כו'. ולמי שראוי והגון בעיניך להתברך ברכהו: **יקלו** הקוף פתוחה פי' יהיו נקלים ע"י אחרים ולא כתיב אקלם: **אנא** אני בעצמי: **תניא** כו'. על והיה ברכה קאי: **בר סיסי**. הוא לוי בר סיסי: **ונפסח** ל' פסח וצולע. ועיין סוף מסכ' סוכה: **וחס** עליו. מרדכי היה חס על אחשורוש הרי נתקיים: **ונברכו** בך כל משפחות האדמה. וכדמפרש ואזיל אמר מרדכי יעקב בירך כו' גלה לו פתרון חלומו: **אמר הקב"ה**. כן אמר מרדכי: **אין תימר** כו'. א"ת שיתברכו שיהיו עשירים הרי כבר הם עשירים בלא ברכותינו יותר ממנו: **רבנן** דתמן אמר גר' פי' ר' ברכיה אמר כן בשם רבנן של א"י: **בן** שבעים וחמשה כו'. בברית בין הבתרים היה בן ע' כדאי' בסדר

עולם

עץ יוסף

אברהם ואעשך לגוי גדול · ואגדלה שמך · וכמ"ש אצל יהושע ודוד ומרדכי · ועיין ב"ק דף צ"ז מטבע של ירושלים ומטבע של אברהם אבינו: **זקן וזקנה** היינו אברהם ושרה · בחור ובתולה יצחק ורבקה (רש"י פ' הגוזל) · גם י"ל דהכל קאי על אברהם ושרה דבשרה כתיב אחרי בלותי היתה לי עדנה ואברהם נמי חזר לימי נערותו כדאי' מ"ר לקמן פרשה מ"ח · לכן היה מטבע שלו מצד אחד זקן וזקנה ומצד אחד בחור ובתולה לרמוז שנהפכו מזקנים לבחורים וכעין דוד דמקל מכאן ומגדול מכאן · וכן מרדכי · לרמוז שתי מציאות הנהפכים בחסדי ה' · וכן הוא בענין המוניטין של יהושע שור מכאן וראם מכאן · והיינו כמ"ש בספרי שור כחו קשה אבל אין קרניו נאות ראם קרניו נאות אבל אין כחו קשה וניתן לו ליהושע כחו של שור וקרנים של ראם (יפ"ת ומה"ק): **זקן וזקנה** כו' · מצד אחד היה כתוב זקן וזקנה וכו' דאילו הצורות הא אסור לעשות צורות אדם: **בכור שורו** ויהושע בא מאפרים: **מקל ותרמיל** רמז שהיה בראשונה רועה צאן והיה לו מקל ותרמיל: **שק ואפר מכאן** ובסוף אס"ל הגירסא מרדכי מכאן ואסתר מכאן: **(יז) קובע** אני לך ברכה כו' · דרש והיה ברכה והיה בברכת י"ח · ומסיק ואמר אבל אין אתה יודע אם שלי קודמת אם שלך קודמת א"ר אחויה שלך קודמת וכו' · ובתנחומא מהו והיה ברכה שברכתך קודמת לברכתי בתחלה אומר מגן אברהם ואח"כ מחיה המתים · ועיין במ"ר פ' י"א הגירסא הובא ברש"י בחומש כאן: **אלא השמים** נ"ל אלא השמימה ויש כאן שני ההי"ן מיותרים האחד לרמוז על שבה"א ברא שמים כמ"ש לעיל פ' י"ב · והה' הב' לרמוז שעל ידי שיוסיף לו ה' על שמו יהיה פרה ורבה · ומייתי הא הכא לפרושי הא דכתיב הכא ואגדלה שמך והיה ברכה כלומר אגדל ה' בשמך והוא אות ה' של שם המיוחד שבו נברא העולם · והעיקר בזה כגירסת הילקוט שגרים הכי הבט השמים אכ"כ אלא השמימה כו' (מה"ק): **מוסיף ה'** על שמך ואת פרה ורבה · ואע"פ שכבר הוליד גם מקודם את ישמעאל · מ"מ לא היה זרע המיוחס אחריו: **והיו אותותיך** כו' דהיינו ואברכך · וה"ג והיו אותיותיך כמנין ואברככה דהיינו רמ"ח שכן עולה אברהם ואע"ג דלא כתיב אלא ואברכך ה"ל כאילו כתיב ואברככה שהה' בכה אע"פ שחסרה מהמבטא (יפ"ת): **לא שם** לשון שומת ב"ד שיהיה סימן ברכה לנושא ונותן עמו · שהבא לקנות ממנו פרה לא הספיק להעריכה עד שנתברך · וכן הבא למכור לו פרה לא הספיק להעריכה לו עד שנתברך מזכות אברהם · והכי גמירי להו (יפ"ת): **ד"א והיה ברכה** כילד אברהם · כצ"ל (יפ"ת) · וגם זה פירוש לוהיה ברכה דר"ל שיהיה סימן ברכה לעולם שמתפלתו ומראהו יתברכו: **והן נפקדות** ומה שלא נפקדה שרה בתפלתו יש לומר דמאבימלך ואילך הוא שהתחיל להתפלל על החולים והעקרות כמ"ש בפרשה נ"ב סי' ד' (יפ"ת): **לא סוף דבר** כו' · כלו' אין צ"ל כשאברהם הלך אצל החולה אלא אף כשיראהו החולה בלי כוונת אברהם היה מתרפא בראיית אבן טובה שעליו כדלעיל: **אפילו ספינות** כו' דלא מיבעי חולים שאברהם מתפלל עליהם או החולים שרואין פניו אלא אפילו ספינות שבים הגדול בסערה ואינם רואים פני אברהם ולא אברהם מתפלל עליהם היו ניצולים בזכות אברהם ע"ד אלהא דמאיר עני כדאי' בפ"ק דע"א (יפ"ת): **אפילו ספינות** כו' · כמ"ש ביבמות דף ס"ג ואמר ר"א מאי דכתיב ונברכו בך כל גויי הארץ אפילו ספינות הבאות בים אינן מתברכות אלא בשביל הצדיקים ע"כ: **ולא של י"נ** היו · ר"ל וכי לא היו בספינות נמי י"נ ואין ראוי שיועיל זכותו לדבר של קלקול · ומשני אלא הלא מוזיל חמרא כלומר שאפילו האומן הטוב גורם זול ליין · וכן הכא בי"נ יש בו תועלת שיהיה הכשר נמכר בזול לאברהם ולהנפש אשר עשו בחרן: **אף לאיוב** עשה כן · אריסא קאי שנתברך כל הנושא ונותן עם איוב (יפ"ת): **לא נטל אדם** פרוטה · ב"ב דף ט"ו: **ונצטרך ליטול** מפני שהיה מתברך באותו פרוטה: **(יח) קרי ביה בריכה** · מדלא קאמר ברוך או מבורך רמיז בריכה (יפ"ת): **מקרב רחוקים** והיינו הנפש אשר עשו בחרן: **לברך את עולמי** כלו' הצדיקים כמו שבירך לאדם ולנח ולאברהם (יפ"ת): **מסורות לך** ולא דוקא אברהם לבד אלא הוא וזרעו הצדיקים קאמר · ומה שלא בירך אברהם ליצחק מפורש בפרשה ס"א (יפ"ת): **ולמאן דחזי** כו' · ולמי שראוי והגון בעיניך להתברך ברכהו: **בכבוד של צדיק** וכמו שהיה הענין אצל ירבעם עם הנביא שיבשה ידו כששלחה על הנביא ולא יבשה כשהקריב על המזבח: **ובוזי יקלו** על ידי אחרים · הכא משמע דזו קולא היא ובבמדבר רבה פ"א ובהלק משמע איפכא · ועיין מה"ק מה שמתרץ: **יקלו ע"י אחרים** הקו"ף פתוחה פי' יהיו נקלים ע"י אחרים ולא כתיב אקלם: **תניא אלו** ברכות כו' · וברכה מל' ויברך על ברכיו לומר שיהו בברכה שהוא נזכר בתחלה ובסוף · ואע"ג שהשחייה מתקנת חכמים · יש לומר דכה"ק התקינו (יפ"ת): **באבות תחלה וסוף** מהכא משמע משום כבוד אברהם שמשתחוים לה' שבחר בו · ובמודים מפני שדרך הודאה בהשתחואה · ובשים שלום כורע ופוסע לאחוריו · ועיין ברש"י עוד טעמים: **שלא ישחה** דחיישינן ליוהרא (יפ"ת): **כ"ג תחלת** כו' פרש"י כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע עצמו יותר: **ונפסח** נעשה צולע שהוא דבר קשה למי שאינו רגיל בה · ומ"מ נתרפא דלא קשה כולי האי · אבל לוי בר סיסא שהראה בריכה דקשה טפי לא נתרפא · ונראה דהיינו קידה כדאמר בפרק החליל (יפ"ת): **ולא נתרפא** על שהטיח דברים כלפי מעלה כמ"ש בגמ': **(יט) הגשמים בזכותך** שפי' בא בזכותך · שיהיה הברכה בכל העולם בזכותך · ומשום דטל ומטר אבי כל הצלחות העולם כדלעיל פרשה ל"ג נקטינהו הכא (יפ"ת): **הה"ד ויודע הדבר** מילתא באנפי נפשה היא ובעי למדרש ונברכו בך כדבסמוך (יפ"ת): **מזקנים אתבונן** כו' · פי' מזקנים אתבונן לשמירת המצות שהם יורו דרכם · וכן למד מרדכי מהראשונים מיעקב ויוסף ודניאל שגמלו חסד למלכים: **יוסף גילה** לו חלומו דניאל גילה לנ"נ את חלומו · כצ"ל (מ"א): **אמר הקב"ה** כן אמר מרדכי: **ונברכו בך** כל משפחות האדמה ובזרעך · נ"ל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ · והוא בפרשת עקידה (מה"ק): **אין תימר** כו' · אם תאמר שנתברכו שיהיו עשירים הרי כבר הם עשירים יותר ממנו ולא מסתבר שיעשירו בזכותנו והם יותר עשירים ממנו: **והן נשאלין** בזמן הנביאים הם שואלים לנביאים כמו נבוכדנצר ובלשצר לדניאל · ואף לדורות נמצא לפעמים צדיק יחיד בדורו שרה"ק שורה עליו לגלות דבר נעלם ונסתר למלכים (יפ"ת): **(כ) וילך אברהם** וס"ד וילך אתו לוט · שהוא נטפל אליו מעצמו ולכך לא רצה להרחיקו ולקחו ג"כ בחבורתו · וזהו שבחו של לוט מבחירתו הטובה (מה"ק): **בת מ' היתה** במד"ר ותאמר רות המואביה אין קורין בת אלא לבת מ' שנה ע"ש · ובאסתר כתיב לקחה מרדכי לו לבת: **בת פ' שנה** סובר כ"כ שבשעה שנשאה אחשורוש היתה בת ע"ה אלא שלא נקראת גואל רק בעת שנהרג המן ובטלה הגזירה וזה הוה אחר חמש שנים · שנשאת לו בשנה השביעית והמן נהרג בשנת י"ב: **בת ע"ה אפשר** שלמדו ממנין הדסה שהדסה בגימטריא ע"ד · ועם התיבה הוא ע"ה · ועיין בילקוט אסתר כל המאמר: **אתה יצאת** שזה נחשב לזכות שעם היותו זקן מ"מ נסע במצות

ה'

אמר ואת הנפש אשר עשו. אלא אלו הגרים שגיירו. א"כ שגיירו למה אשר עשו. אלא ללמדך שכל מי שהוא מקרב את העכו"ם ומגיירו כאילו בראו. ויאמר אשר עשה. למה נאמר אשר עשו. א"ר הונא אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים: (כב) ויעבור אברם בארץ וגו'. לד עד עכשיו נתבקש להם זכות בארץ. וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך וגו'. לא בנה מזבח אלא על בשורת ארץ ישראל: (כג) ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל. לה לשעבר היתה נקראת בית אל ועכשיו היא נקראת בית און. לו א"ר אלעזר לא זכתה להקראות בית העמד הרי היא נקראת בית העמל. תמן קריין לפועלא טבא עמידה ולהרהון של מימי רגלים עמידה. ויט אהלו. אהלה כתיב מלמד שנטע אהל שרה תחלה ואח"כ נטע אהלו: (כד) ויבן שם מזבח לה'. א"ר אלעזר ג' מזבחות בנה. לז אחד לבשורת א"י. ואחד לקניינה. ואחד שלא יפלו בניו בעי. הה"ד (יהושע ז) ויקרע יהושע שמלותיו ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' עד הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם. לז אמר ר' אלעזר בן שמוע התחילו מזכירים זכותו של א"א שאמר (בראשית יח) ואנכי עפר ואפר. לח כלום בנה אברהם מזבח בעי אלא שלא יפלו בניו בעי. ויקרא בשם ה'. לט מלמד שהקריא שמו של הקב"ה בפי כל בריה. דבר אחר ויקרא התחיל מגייר גרים ולהכניסם תחת כנפי השכינה. ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. מחקה והולך ומכוין כנגד בית המקדש:

פרשה מ

(א) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם. א כתיב (תהלים לג) הנה עין ה' אל יריאיו למיחלים לחסדו. הנה עין ה' אל יראיו. זה אברהם שנא' (בראשית כב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. למיחלים לחסדו שנא' (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם. (תהלים לג) להציל ממות נפשם. ממיתתו של נמרוד. ולחיותם ברעב. ויהי רעב בארץ: (ב) ויהי רעב בארץ. ר' פנחס בשם ר' חנין דציפורין ב פתח (שם צד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה. ואם בא להקפיד ומתורתך תלמדנו. מה כתיב באברהם ואברכך ואגדלה שמך. כיון שיצא קפץ עליו רעבון ולא קרא תגר ולא הקפיד אלא וירד אברם מצרימה לגור שם. ויהי רעב בארץ. ריב"ל פתח (שם קיא) טרף נתן ליראיו. טירוף נתן ליראיו בעוה"ז אבל לע"ל יזכור לעולם. מה כתיב באברהם ואברכך ואגדלה שמך. כיון שיצא קפץ עליו רעבון ולא הקפיד ולא קרא תגר אלא ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם: (ג) עשרה רעבון באו לעולם. ג אחד בימי אדה"ר (וכוליה ענינא עד ואחד לע"ל (עמוס ח) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' כדלעיל סוף פ' כ"ה פסוק מן האדמה אשר ארריה וגו'). ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק עיקר אוותנטיאה שלו לא היתה אלא בימי דוד ולא היה ראוי לבא אלא בימי שאול. אלא ע"י שהיה שאול גרופית של שקמה גלגלו הקב"ה והביאו בימי דוד. שילו חטייה יוחנה משתלמא. לפיכך כולם לא באו אלא בימי בני אדם גבורים שהם יכולים לעמוד בהן. ולא בימי בני אדם שפופים שאינן יכולים לעמוד בהן. א"ר חייא רבה משל לזגג שהיה בידו קופה מליאה כוסות ודייטרוטין ובשעה שהיה מבקש לתלות את קופתו היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה ואח"כ היה תולה את קופתו. לפיכך לא באו בימי בני אדם שפופים אלא בימי בני אדם גבורים שהן יכולים לעמוד בהם. ר' ברכיה הוה קרי עליהון (ישעיה מ) נותן ליעף כח. ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר שנים באו בימי אברהם. ר' הונא בשם ר' אחא אחד בימי למך ואחד בימי אברהם. רעב שבא בימי אליהו רעב של בצורת היה. רעב שבא בימי אלישע רעב של מהומה היה. רעב שבא בימי שפוט השופטים. ר' הונא בשם ר' דוסא מ"ב סאין היו ונעשו מ"א. והא תני ד לא יצא אדם לח"ל אלא א"כ סאתים של חטים הולכות בסלע. ארשב"י אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח. אבל אם היה מוצא ליקח אפי' סאה בסלע לא יצא לחוצה לארץ: (ד) ויהי כאשר הקריב לבא מצרימה. ה כל השנים הללו הוא עמה ועכשיו הוא אומר לה הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. אלא שע"י הדרך אדם מתבזה וזו עמדה ביפיה. ר' זעירא בשם ר' סימון אמר הלכנו בארם נהרים ובארם נהור ולא מצאנו אשה נאה כמותך. עכשיו שאנו נכנסים למקום כעורים ושחורים אמרי נא אחותי את וגו': (ה) ר' פנחס בשם ר' אבון אמר ו ב' בני אדם היו עיקר ועשו עצמן טפילה ונעשו טפילה. אברהם וברק. ברק (שופטים ד) ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה ה' אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים

יד יוסף לד ילקוט ס"ז: לה ירוש' פ' כל הצלמים. ופ' ר"ע. וילקוט ס"ז: לו ילקוט ס"ז: לז ילקוט יהושע: לח סנהדרין מ"ו: לט סוטה י': **פ"מ** א ילקוט ס"ז. ותהלים רמז תש"כ: ב לקמן פ' נ"כ. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תת"נ: ג לעיל פ' ס"ד. רות רבה פ"א. ילקוט בראשית. אג"ם פ' כ"ח: ד ב"ב נ"א: ה זוהר ס"ז דף פ"א. ילקוט ס"ז: ו ילקוט ס"ז. וילקוט שופטים רמז מ"ג:

מתנות כהונה

שלם וכפ' נשא דף קע"ז ע"ב והלך אל חרן ונתעכב שם ה' שנים ואח"כ הלך לארץ כנען כדאיתא בסדר עולם וכמו שכתבתי למעלה בשם רש"י: **כאילו** בראו כד"א ויעש אלהים: **ויאמר** אשר כו'. הכתוב יאמר אשר עשה כלומר אברהם. למה כתב עשו: **נתבקש** להם. לאומות היושבים בה שלא נתמלא סאתם עדיין: ה"ג לא בנה כו' וכדלקמן ג' מזבחות בנה הראשון על בשורת הארץ וכו' ובילקוט ורש"י גרס זה שכיון לבשורת הארץ ועיין פירושו לעיל בפ' נח סוף פ' ל"א: **לשעבר** כו' מקדם דייק מקודם היתה נקראת כן ולא אח"כ. ועכשיו פירש"י מימות ירבעם ואילך: **תמן קריין** כו'. שם קורין לפועל טוב עמידה: **להרהון** עביט של מי רגלים עמילה והעירוב מהפך עמידה לעמילה ועמילה לעמידה ורש"י פי' עמידה לשון החק וקיום כד"א יקח מכם עמדתו ובעיה כ"ב ובירוש' פ' ר"ע גרס תמן צווחין לפעלא טבא עמדה וצווחין להרהון של מי רגלים עמידה ובסמוך גרס נ"כ לא רצה להקרו' עמדה קורין אותו עמידה והרמב"ן בפרשה כי תצא בפסוק לא תתעמר בה הביא גירס' הירושלמי לפעלא טבא עמידה: **אהל** שרה תחלה משום כבוד בת מלך פנימה: **ואחד** לקניינים. שזכה בה שנאמר קום התהלך ונומר וכמו שלמדו חז"ל מניין דדיים אמגרא קנה ועיין עוד לקמן סוף פ"ט תמינא: ה"ג **אלא** שלא יפלו בניו בעי: **שהקרא** כו' הרגיל אותו בפי הכל עד שכולם קראו בשם ה' וקרי ביה והקרא או ויקריאו ולהכניסם ויקרא דרש שקרא אותם להביאם בשם הש"ת: **מחקה** ל' חיקוי ודמיון: **להקפיד** להרהר אחר מדותיו ית': **ומתורתך** [illegible]

ענף יוסף

ברואם אתה טובה העיר. אשר תהיה ישרה ונכונה בעיניך: **(כד)** [ואחד שלא יפלו בניו בעי] קשה א"כ איך אמר אח"כ ואנכי הולך עצירי וסבור היה שלא יהיה לו בנים. וי"ל דודאי מתחלה בטח לבו בהבטחת לך לך לגוי גדול וכו'. וגם אעשך לגוי גדול וכו'. אבל אח"כ משמשה כל קץ הרבה בלי זרע נסייאש מלהוליד עוד וסבר שגרם החטא כענין קטנתי וגו' ביעקב (פענח רזא):

רבי

עץ יוסף

[illegible]

אלפים וגו' ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך . ר' יהודה ור' נחמיה . ר"י אומר אם תלכי עמי לקדש אלך עמך לחצור . ואם לא תלכי עמי לקדש לא אלך עמך לחצור . ר"נ אמר אם תלכי עמי לשירה אלך עמך למלחמה . ואם לא תלכי עמי לשירה לא אלך עמך למלחמה . ותאמר הלוך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך . ז א"ר ראובן לשון יוני היא אפס . אמרה לו מה את סבור שתפארתה של שירה נמסרה לך לבדך . אתמהא . ונעשה טפלה (שם) ותשר דבורה וברק בן אבינועם . אברהם היה עיקר . ויקח אברם את שרי אשתו . עשה עצמו טפילה אמרי נא אחותי את . ח ונעשה טפילה לה ולאברם היטיב בעבורה : (ו) ויהי כבא אברם מצרימה ויראו המצרים . ט ושרה היכן היתה . נתנה בתיבה ונעל בפניה · כיון דמטא למכסא אמרין ליה הב מכסא . אמר אנא יהיב מכסא . אמרין ליה מאנין את טעין . אמר אנא יהיב דמאנין . א"ל דהב את טעין . אמר אנא יהיב דדהב . א"ל מטכסין את טעין . אמר דמטכסין אנא יהיב . מרגלין את טעין . אמר אנא יהיב דמרגלין . אמרין ליה לא אפשר אלא דפתחת והמית לן מה בגוה . כיון שפתחה הבהיקה כל ארץ מצרים מזיוה . ר' עזריה ור' יונתן בן חגי משום ר' יצחק אמרי איקונין של חוה נמסרו לראשי הדורות · להלן כתיב (מ"א א') והנערה יפה עד מאד . מגעת עד איקונין של חוה . ברם הכא כי יפה היא מאד . מאד מאיקונין של חוה : (ז) ויראו אותה שרי פרעה · יא ר' יוחנן אמר מתעלה והולכת . חד אמר אנא יהיב ק' דינרין ואיעלל עמה וח"א אנא יהיב מאתן ואיעלל עמה. אין לי אלא בעליתן. בירידתן מנין . ת"ל (ירמיה ל"ח) וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור. מעלין אותו . אין לי אלא בעוה"ז. בעוה"ב מנין ת"ל (ישעיה י"ד) ולקחום עמים והביאום אל מקומם: (ח) ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וגו' . ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו . יב ר' פנחס בשם ר' הושעיה רבה אמר . אמר הקב"ה לא"א צא וכבוש את הדרך לפני בניך . את מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו ; באברהם כתיב ויהי רעב בארץ . בישראל כתיב (בראשית מ"ה) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ . באברהם כתיב וירד אברם מצרימה לגור שם . בישראל כתיב (במדבר כ') וירדו אבותינו מצרימה . באברהם כתיב לגור שם . בישראל כתיב (בראשית מ"ז) לגור בארץ באנו . באברהם כתיב כי כבד הרעב בארץ כנען . בישראל כתיב (שם מ"ג) והרעב כבד בארץ. באברהם כתיב ויהי כאשר הקריב . בישראל כתיב (שמות י"ד) ופרעה הקריב . באברהם כתיב והרגו אותי ואותך יחיו . בישראל כתיב (שם א') כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. באברהם כתיב אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וגו' . בישראל כתיב (שם) וייטב אלהים למילדות. באברהם כתיב ויהי כבא אברם מצרימה . בישראל כתיב (שם) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה . באברהם כתיב (בראשית י"ג) ואברם כבד מאד במקנה . בישראל כתיב (תהלים ק"ה) ויוציאם בכסף וזהב . באברהם כתיב ויצו עליו פרעה וגו' . בישראל כתיב (שמות י"ג) ותחזק מצרים על העם . באברהם כתיב (בראשית י"ג) וילך למסעיו . בישראל כתיב (במדבר ל"ג) אלה מסעי בני ישראל :

פרשה מא

(א) וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וגו' . כתיב (תהלים צב) צדיק כתמר יפרח וגו' . א מה התמרה הזו וארז אין בהן לא עקומים ולא סיקוסים . כך הצדיקים אין בהם לא עקומים ולא סיקוסים . מה התמרה וארז צילן רחוק. כך מתן שכרן של צדיקים רחוק. מה התמרה וארז לבן מכוון למעלן . כך הצדיקים לבן מכוון להקב"ה . הה"ד (שם כה) עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי . ב מה תמרה וארז יש להן תאוה . אף צדיקים יש להן תאוה . ומה היא תאותן הקב"ה שנא'

יד יוסף ז איכה רבתי פסוק אזכרה נגינתי : ח תנחומא ויחי סי' ו' : ט תנחומא ס"ז . ב"ב ט"ז . זוהר ס"ז דף פ"ב : י סנהדרין ל"ט : יא אסתר רבה פ"ו . ילקוט ס"ז : יב ילקוט ס"ז . תנחומא ס"ז . ב"ב ק' : פמ"א א במד"ר פ"ג . שוח"ט מזמור צ"ב . ילקוט תהלים רמז תתמ"ס : ב אבל בשוח"ט גרס מה התמרה יש לה תאוה . וגירסא זו עיקר כי ארז אילן סרק ואינו עושה פירות . אף בלי תאוה :

ענף יוסף

פרשה מ (ה) [רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר אם תלכי לקדש אלך עמך לחצור כו'] היפ"ת והמז"ק כתבו שצ"ל אלך עמך לתבור ואם לא תלכי עמי לקדש לא אלך עמך לתבור . ופירשו כי ברק כבר היה מתגורר בקדש כמפורש שם . ובאשר שם נאספו אליו כל העם למלחמה ביקש מדבורה להיותה נמשכת אחריו לילך עמו אל מקומו הקבוע לו הוא קדש למען יאמינו לו העם ע"פ דבריה דברי רוה"ק ויתקבצו לעלות למלחמה אל הר תבור עם ברק אשר שם היה הולך לפניהם . אלא שלא רצה ללכת מבלי דבורה כדי להגין זכותה עליו ועל עמו וז"ש אם תלכי עמי למקומי לקדש בהתאסף ראשי עם יחד אז והלכתי גם אני אצריך לתבור למלחמה . אבל אם לא תלכי עמי לקדש לא יאמינו לי העם להתקבץ למלחמה ואז ממילא שוב לא אוכל ללכת עמך במלחמה לתבור שיטת רבי יהודה : (עשה עצמו טפילה לה אמרי נא אחותי את וגו' למען ייטב לי בעבורך) ר"ל שאברהם ירא פן לא ישאלו המצרים כלום את שרה מה היא לאברהם . אך למראה עיניהם ישפטו שהיא אשתו ויהרגו אותו . על כן נתחכם אברהם ויען את שרה שתמשיך בדבריה האחוה ממה שתבקש מן המצרים שהטבה לאברהם בשביל שהוא אחיה . כלומר שתאמר תנו שכר ויין לפלוני כי אחי הוא וא"כ מתוך הדברים יבואר כי אחותו היא . וזהו שאמר ר"פ שאברהם עשה עצמו טפילה . והוא מה שצוה על שרה שתמשיך בדברים האחוה . במה שתבקש ההטבה מן המצרים לאברהם בשביל שהוא אחיה . ויראה מזאת התחבולה קצת מיעוט בטחון בו יתברך . על כן נענש ונעשה טפילה שנאמר ולאברם הטיב בעבורה כמ"ש רש"י הטיב לאברהם לא בזכות עצמו רק בזכות שרה (אפיקי יהודה) : ויגנע

מתנות כהונה

הרי שהוא היה העיקר ותאמר אליה וגו' עשה עצמו טפל לה וכדמפרש ואזיל : ה"ג אם לא תלכי עמי לקדש . לקדש שם היה דר ברק : אלך עמך לחצור . מקום שהאויב יבין מלך חצור וכתיב סיסרא שר צבא מלך חצור . הרי שאמר אלך עמך לחצור היא עיקר והוא טפל לה וכן למ"ד אלך עמך למלחמה : אפס וגו' סיפיה דקרא כי ביד אשה ימכור י"י את סיסרא הרי שהיא נעשה עיקר אצל המלחמה וגם לענין השירה שעשה עצמו בה עיקר נעשה טפל לה וכדמפרש ואזיל : לשון יוני הוא אפס . בילקוט לא גרס ליה ונראה שהוא לשון מיעוט כמו כי אפס כסף וממעט את ברק מן השירה וכן הוא באיכה רבה בפסוק בכה תבכה ועיין שם : שרה היכן כו' . שאמר כבוא אברם והל"ל כבואם שיפול אחריו טוב ויראו אותה וגו' ועוד שכבר עשה אותה עיקר : נתנה אברהם נתנה בתיבה : כיון שהגיע לתת המכס אמרו לו תן מכס : אנא יהיב כו' . אני נותן מכס מה שתתבעו א"ל מאנין כו' . כלים אתה נושא בתיבה אמר אתן מכס הבא מן הכלים : דהב כו' . זהב אתה נושא כו' : מטכסין משי מובחר : מרגלין מרגליות אנא יהיב כו' . הכל כדי שלא יפתחו התיבה ויראוה בתוכה : לא אפשר כו' . אי אפשר שתפטר אלא תפתח התיבה ותראה לנו מה שבתוכה : איקונין צורה : נמסרו כו' . שהיו משערין יופי : מתעלה כו' . דריש ויהללו כמו ויעלו בחילוף אותיות אהח"ע ורש"י פירש דייק ותקח כד"א ולקחום עמים רבים כדלקמן וכן דרשו לעיל פ"ו ויקח את האדם העלה אותו כד"א ולקחום עמים : אנא יהיב כו'. אני אתן מאה דינרין : ואיעלל כו' . ואכנס אצלה לבעילה או י"ל אתעולל בה : בעלייתן כו' . בעלייתן של צדיקים הם מתעלין והולכין . כשהם בירידה ובשפלות מנין שהם מתעלין והולכין : מעלין כו' . ויעלו דרש ל' עלייה : בעוה"ב לימות המשיח וכן תמצא בהדיא סוף מסכת כתובות ועיין לקמן פמ"ג : ולקחום כו' . פסוק הוא בישעיה סי' י"ד ומדבר בעליותן של ישראל : על העם וגומר גרסינן : סיקוסים קשרים : מתן שכרן כו' . דשכר מצות בהאי עלמא ליכא אלא לעולם הבא : מבוין למעלה . מפני שאין בו עקמומית כדלעיל : יש להן תאוה . כדלקמן : בחמתן

עץ יוסף

טפילה במה שלא רצה ללכת מבלעדי דבורה . והיתה ברית כרותה לשפתים כי כן באמת נעשה לה טפל להיות עיקר התשועה בזכותה : ר' יהודה ור"נ הוקשה להם מ"ש ואם לא תלכי עמי לא אלך . הלא היא אמרה לו בנבואה בציוו מהשי"ת : אם תלכו עמי כו' ואם לא תלכי כו'. ס"ל שבאמת היה כאן שתי הליכות אחת שצוהו אותו לקדש וע"ז בקש שתלך עמו . והשני הוא לחצור . והוא עמה . וז"ש ברק לדבורה אם תלכי עמי לקדש ובודאי טובים השנים מן האחד מאילו אהיה אני לבדי . ואז אוכל להכרית את סיסרא ועמו כליון גמור וממילא יפול מורא ופחד גם על הנשארים בחצור לכן והלכתי עמך אח"כ לחצור להכרית הנשארים שם . אבל אם לא תלכי עמי לקדש ובודאי בזכות עצמי לא אוכל לעשות כליון גמור וחרון בסיסרא ובעמו . אז ממילא לא אוכל לילך אח"כ לחצור למקום יבין מלכם . והלכו שניהם לתבור ואח"כ לחצור עד אשר הכריתו את יבין מלך כנען . ואז אמרה שירה (כלי יקר) : אם תלכי עמי לשירה כו' שברק סבר שעיקר השירה יהיה נאמרת ע"י זכר ולא ע"י אשה כי קול באשה ערוה . ובאשר הוא כבר נצח ועיקר התשועה יהיה על ידו . ודאי לו נאה לומר השירה אך באשר אין שירה נאמרת אלא ברה"ק וברק לא היה רוה"ק שורה עליו לפיכך רצה להתחבר בעת אמירת השירה אל דבורה ששרה עליה רוה"ק להיות שפע רה"ק נאצל מעליה עליו כדי לאמר השירה ברה"ק : כי לא תהיה תפארתך כו' . מלשון פאר ושירה כמ"ש ימלא פי תהלתך כל היום תפארתך . וכלשון מתקני הברכות ויפארוך סלה . תפארת וגדולה . והשיבה לו שעל ידי שלא הלך בתמימות במצות השי"ת הפסיד שלימות השירה והניחה בידה . וז"ש ר"ר ל' יוני הוא אפס המיח . ועתה תהיה דבורה העיקר והוא הטפל : למען ייטב לי בעבורך . שתלה טובתו בה . וכן היה לו שנאמר ולאברם הטיב בעבורה (יפ"ת): (ו) ויהי כבוא אברם . דהו"ל למימר ויהי כבואם מצרימה לכלול גם האשה : נתנה בתיבה שהטמינה בתיבה ובא אברהם לבדו . ומרומז גם בפסוק והיה כי יראו אותך המצרים משמע שיתכן שלא יראו אותך כי הטמינך : כיון דמטא כיון שהגיע לתת המכס אמרו לו תן מכס : אנא יהיב אני נותן מכס מה שתתבעו : א"ל מאנין כו' כלים אתה נושא בתיבה. אמר אני אתן מכס הבא מן הכלים : דהב כו' זהב אתה נושא : מטכסין משי מובחר : מרגלין מרגלי': לא אפשר כו' אי אפשר שתפטר אלא תפתח התיבה ותראה לנו מה שבתוכה : הבהיקה כל ארץ מצרים מזיוה . ואפשר שהכוונה שמגודל הפלגת יופי נשמע הקול בכל ארץ מצרים איש מפי איש עד כי כמעט כולם כאחד באו לראותה . ועי"ז זה הבהיקה כל מצרים מזיוה (מה"ק) : איקונין צורה : נמסרו לראשי הדורות . כלו' דמות צורתה נמסרה לראשי דורות כי אחד בדור תמצא לפעמים יפה כדמות צורתה . והיינו שיש קצת דמיון ליופיה עם של חוה : (ז) ויראו אותה שרי פרעה . וס"ד ותקח וגו' ועל זה אמר מתעלה והולכת ותקח דרש שהוא לשון עילוי שלהכניסה לבית פרעה היו מעלין אותה בדמים זה אומר אני אתן כו' וזה אומר כו' לרוב מעלתה שהיו מתכבדין בדבר (יפ"ת) : ואיעלל עמה פי' ואכנוס עמה לבית המלך : אין לי אלא בעלייתן . פי' אין לי שהצדיקים מתעלין והולכין אלא בעלייתן . אבל בשעת ירידתן מנלן שמ"מ הם מתעלים והולכין : ת"ל וימשכו ויעלו אותו . דהו"ל למימר ויעלוהו אלא ללמדך שהיו מעלין אותו בדמים לזכות בעלייתו שלאחר שלח המלך השלשים אנשים להעלותו מן הבור באו עוד שם אחרי' לזכות במצוה זו מפני עילוי הדמים לצדקה (מה"ק) : ולקחום עמים כו' דמאחר דכבר אומר והביאום אל מקומם מה ת"ל ולקחום עמים אלא ללמדך שיקחו אותן בעילוי דמים מי יזכה להביאם : (ח) וכבוש הדרך לפני בניך שמעשה אבות סימן לבנים : כי זה שנתים הרעב . כלומר שע"י הרעב נזקק לרדת למצרים כי בטענה זו קראו יוסף (יפ"ת) : כתיב לגור שם . רמז למ"ש המגיד מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם : באברהם כתיב כי כבד הרעב . שאם לא מפני כובד הרעב לא היה יוצא מא"י אלא היה סובל . כן ישראל שאלולי כובד הרעב שלא היו יכולין לסבול לא שלח יעקב את בנימן כדכתיב והרעב כבד בארץ ויהי כאשר כלו לאכול את השבר (יפ"ת) : ויהי כאשר הקריב . ר"ל כמו שאברהם כאשר הקריב לבא מצרימה נתירא מהם כן ישראל כאשר קרבו זה אל זה היינו המצריים לישראל וישראל למצריים יראו ישראל : והרגו אותי ואותך יחיו שיהרגו הזכר ויחיו הנקבה . וכן במצרים אם בן הוא והמיתן אותו . וכל כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון : וייטב אלהים למילדות . פי' שהיטב אלהים למילדות דבק לוירב העם . ולמ"ד למילדות בעבור ופי' שבזכות המילדות הטיב השי"ת לישראל וירב העם (יפ"ת) : באברהם כתיב ויהי כבוא אברם כו' . רמז שכמו באברהם בבואו נתכבד ביניהם והטיבו לו בשבם כי שרה אחותו כן ישראל בבואם למצרים היו מכובדים עד מות השבטים (יפ"ת) : וילך למסעיו רמז ג"כ שישראל יעשו מסעות הרבה עד בואם לא"י ולא ילכו בבת אחת . והיינו אלה מסעי ב"י :

פרשה מא (א) מה התמרה כו' לפי שדוד אחז דמיון מתמר וארז אשר אין מעלתן דומים זה לזה כדמפרש לכן אומר הדמיון בשניהם להורות על מעלת כל אחד לא על השוותם . שדבר שהוקש לשתי מדות אתה נותן לו כח היפה שבשתיהם : לא עקומים בערוך גרס עומקים : סיקוסים פי' סוף וקץ . ויש עלים קשורים הנקראים בלע"ז שלנו סענקעס . שהעלים החלקים הולכים גידי העץ מהשורש עד ראש העץ . כך הצדיקים כל מעשיהם לשם השי"ת והם ישרים . והרשעים דומים לקשורי העץ שהם עקומים ועקשים : צילן רחוק שהם גבוהים והענפים מתחילין לגדל בגובה האילן . ולמטה הם בלי ענפים . כן בצדיקים עיקר תצליחתם נצמח רק לבסוף בעוה"ב כי מפני שהם גבוהים וגדולים במעלת נפשותם מוכרחים לצרוף גדול מאד בעוה"ז עד שלבסוף יושלם נפשותם בתכלית הזכות והטוהר : לבן מכוון למעלן כי במין הנו מח הלב הוא הדבר הפנימי . ואם הוא חזק אז הוא מכוון למעלה בלי עקמימות . וכן בצדיקים לבם ומוחם הוא רק למעלה לה' ועי"ז יתחזק לבם תמיד בבטחון חזק : התמרה וארז יש להם תאוה . להתדבק למיניהם כשובדא דבסמוך . וכך הוא המדה בכל הצומח . אף הצדיקים שהם חלק אלוה ממעל מצד מקור נפשותם יש להם ג"כ תאוה לה' להתדבק בו וכדו כיו . ועל זה אמר שנאמר

שנא' (שם מ) ג קוה קויתי ה'. א"ר תנחומא מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן. ולא היתה עושה פירות. עבר דקלי א' וראה אותה. אמר תמרה זו צופה מיריחו. כיון שהרכיבו אותה עשתה פירות. אי מה התמרה הזו אין עושין ממנה כלים. יכול אף הצדיקים כן. אתמהא. ת"ל כארז. א"ר הונא תמן עבדין מיניה מאנין. ד אי מה הארז אינו עושה פירות כך הן הצדיקים. אתמהא. ת"ל יפרח. מה תמרה זו אין בה פסולת. אלא תמרים לאכילה ולולבים להלל. חריות לסכוך. סיבים לחבלים. סנסנים לכברה. שפעת קורות להקרות בהם את הבית. כך הם ישראל אין בהם פסולת אלא מהם בעלי מקרא. ה מהם בעלי משנה. מהם בעלי תלמוד. מהם בעלי אגדה. מה תמרה זו וארז כל מי שהוא עולה לראשן ואינו משמר את עצמו הוא נופל ומת. כך כל מי שהוא בא להזדווג לישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם. תדע לך שכן. שהרי שרה על ידי שמשכה פרעה לילה אחת. לקה הוא וביתו בנגעים. הה"ד וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וגו': (ב) ר"ל בשם בר קפרא אמר ו פרעה בראתן לקה. אמר רשב"נ מצאני זקן אחד מוכה שחין בציפורין ואמר לי כ"ד מיני שחין הם. ואין לך קשה מכולם שהאשה רעה לו אלא ראתן בלבד. ובו לקה פרעה. א"ר אחא אפי' קורות ביתו לקו. ז והכל היו אומרים על דבר שרי אשת אברם. א"ר ברכיה ח עלו דטולמוסין למקרב למסאנא דמטרונא. וכל אותו הלילה היתה שרה שטוחה על פניה ואומרת רבון העולמים אברהם יצא בהבטחה. ואני יצאתי באמונה. אברהם יצא חוץ לסירה. ואני בתוך הסירה. א"ל הקב"ה כל מה שאני עושה בשבילך אני עושה. והכל אומרים על דבר שרי אשת אברם. א"ר לוי כל אותו הלילה היה מלאך עומד ומגלב בידו. ט הוה אמר לה אין אמרת מחי מחינא. אין אמרת לישבוק שבקינא. וכל כך למה שהיתה אומרת לו א"א אני ולא היה פורש. ר' אלעזר תני לה בשם ר"א בן יעקב שמענו בפרעה שלקה בצרעת. ואבימלך בעיצור. מנין ליתן את האמור של זה בזה. ושל זה בזה. ת"ל על דבר שרי. על דבר על דבר לגזירה שוה: (ג) ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב. י הה"ד (תהלים קה) ויוציאם בכסף וזהב וגו'. וילך למסעיו. במסעות שהלך בהן חזר. א"ר אלעזר ב"ר מנחם הלך לפרוע הקפותיו: (ד) וגם ללוט ההולך את אברם וגו'. יא ד' דברים טובים היו ללוט בעבור אברם. (בראשית יב) וילך אברם וגו' וילך אתו לוט. (שם יג) וגם ללוט ההולך את אברם. וישב את כל הרכוש וגם את לוט. (שם יט) ויהי בשחת אלהים וגו' ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך וגו'. וכנגדן היו בניו צריכים לפרוע לנו טובות. לא דיין שלא פרעו לנו טובות אלא רעות. הה"ד (במדבר כב) וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור וגו' ועתה לכה נא ארה לי את העם. (שופטים ג) ויאסף אליו בני עמון ועמלק וילך ויך את ישראל ויירשו את עיר התמרים. (ד"ה ב כ) ויהי אחרי כן באו בני מואב ובני מדין ועמהם מן העמונים על יהושפט. ועוד כתיב (איכה א) ידו פרש צר על כל מחמדיה. ונכתב חטא שלהם בד' מקומות. (דברים כג) לא יבא עמוני ומואבי וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. וכתיב (מיכה ו) עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה וגו'. עמדו ד' נביאים וחתמו גזר דינם. אלו הם. ישעיה ירמיה צפניה יחזקאל. ישעיה אמר (ישעיה טו) משא מואב כי בליל שודד ער מואב נדמה כי בליל שודד קיר מואב נדמה. ירמיה אמר (ירמיה מט) לכן הנה ימים באים נאום ה' והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שממה ובנותיה באש תצתנה וירש ישראל את יורשיו אמר ה'. יחזקאל אמר (יחזקאל כה) לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה למען לא תזכר בני עמון בגוים ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני ה'. צפניה אמר (צפניה ב) לכן חי אני נאם

יד יוסף ג ובנוסח"ע גרס שנא' נפשי אויתיך בלילה: ד תענית כ"ה. ב"ב פ': ה עיין מ"ש בעץ בשם הנוסח"ע ולפ"ז עולה שס"ה כנגד שס"ה: ו ויק"ר פ' י"ז. ירוש' ובבלי. כתובות פ' המדיר. ותוספתא כתובות פ"ז. ילקוט ס"ז: ז זוהר ס"ז דף פ"ב: ח ירוש' פ' המדיר. ולקמן פ' נ"ב סי' י"ד. וילקוט ס"ז. ותנחומא ס"ז: ט בזוהר תזריע אמרו פי"ם הכהו המלאך ע"פ דבר שרה נגד עשר מכות. ורמז לדבר שרי אשת אברם עשרה אותיות: י לעיל סוף פ' מ'. ילקוט ס"ז: יא איכה רבתי פסוק ידו. ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

בחמתן שם מקום: **דקלי** אומן בקי בנטיעות דקלים כדאמרינן תמרה גמלא: **צופה מיריחו**. זכר אחד עומד ביריחו והיא מתאוה לקבל הרכבה ממנו. ה"ג כיון שהרכיבוה אותה ממנו: **תמן** כו'. בבבל עושין כלים אף מן התמרה: **להלל** לשבח להקב"ה בחג הסוכות: **חריות** הענפים של דקל קורין חריות: **סיבים** סיב הגדל סביבו עושין ממנו חבלים ובשוחר טוב גרס בהדיא הסיב שלה: **סנסנים** כמין חוטין תולין ממנו כמו בגפן: **שפעת קורות**. פי' הערוך קורות גדולות: **להקרות** לעשות ממנה תקרה על הבית והשוחר טוב גרס וקורות לסוכה: **נופל** כו'. מפני שכל הענפים הם למעלה בראשו: **להזדווג** כו'. להרע להם: **בראתן** מכת ראתן: **שהאשה רעה לו**. תשמיש אשה ובפירש"י מלא הטעם שהחולי ההוא מחליש האדם מאד עד שכמעט נופל ותשמיש מחליש ג"כ לפיכך חולי זה קשה לו מאד: **קורות ביתו**. דייק מדכתיב ואת ביתו ביתו ממש: **עלו דטולמוסין** כו'. הערוך פי' טולמוס איש בליעל ורשע ולפי זה יכול להיות שפירושו כהדיוטים בקשו לנעול מנעל של המטרונה שודאי אינו יוצא נקי וכן כאן ע"ד כלי שנשתמש בו קדש כו' וכה"ג אמרינן מסאנא דרב מכרעי לא בעינא וכ"ז בפנ"ב וע"ש פי' בשם רש"י ולפי פירוש דהתם לא גרסי' ליה כאן ובירוש' סוף פרק המדיר גרס עד דטולמוסון דנגע בפונסא דמטרונה: **אברם יצא בהבטחה**. שאתה הבטחתו שלא יוזק שנאמר ואברכך וגומר: **ואני יצאתי** ע"פ דברו שהאמנתי ושמתי בטחוני בך אף על גב שלא הבטחתני: **סירה** בית הסוהר שנלקחה בע"כ: **ואני בתוך הסירה**. בתמיה וכי יצא זאת מלפניו: **מגלב** רצועה ומקל: **אין אמרת** כו'. אם תאמר שאלקה פרעה ובני ביתו אלקה אותם ואם תאמר שאניחם אניחם: **וכל כך למה**. הרי היה סבור פרעה שבהיתר לקחה: **בעיצור** עצירת נקבים שנאמר כי עצור עצר י"י בעד כל רחם וכמו שפירש"י שם: **הה"ד ויוציאם**. שאברהם היה סימן לבניו: **הקפותיו** מה שנטל באמנה: **וילך אתו לוט**. סיפיה דקרא ואת כל רכושם משמע שגם רכושו היה לו בעבור אברהם או י"ל מה שהלך עמו במות בדבר י"י ונהפך לו לדבר טוב: **ועתה לכה נא** ולו' כל אלו מקראות מדברים בעמון ומואב ובני לוט: **ויהי אחרי כן**. פסוק הוא בד"ה ב' סימן כ': **ידו פרש צר**. מדבר בעמון ומואב: **חטא** שלהם. ששכרו את בלעם לקלל ישראל: **ובמים וגו'**. גרסינן וסיפיה דקרא ואשר שכר עליך את בלעם נראה דה"ג ומה ענה וגומר: **כי לא קדמו** ישראל בלחם וישכור עליו את בלעם לקלל נחמיה י"ג ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם יהושע כ"ד והמדקדק ימצא' כי נכון הוא

ענף יוסף

פר'שה מא (א) [וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וגו'] תיבת וגו' מורה על סוף הפסוק על דבר שרי אשת אברהם הם אותיות תמרי. ולכן נענש כאדם שעולה על ראש תמרי (שש"ס): **(ד)** [עמדו ד' נביאים וחתמו גזר דינם] קשה מדוע לא חשיב לעמוס אשר ניבא על שניהם בסימן א' וב' (שש"ס): (ישעיה אמר משא מואב כו') ולע"ג דבזה ליכא אלא גזירות מואב. לא קשה דבמואב הוא דבעינן ד' גזירות כנגד ד"פ שפרעו לישראל. אבל העמונים לא הרעו אלא בשלבאן ולכך ליתנהו אלא בג' גזירות (יפ"ת):

אגא

עץ יוסף

שנאמר קוה קויתי ה' כלו' כל תוחלתי ותאותי הוא ה' להתדבק בו (מה"ק): **בחמתן** שם מקום: **ולא היתה** עושה פירות. בבמ"ר פ"ג ובנוסח"א מסיים והרכיבו אותה ולא עשתה פירות עבר דיקלי כו': **תמרה היא** צופה מיריחו. ויריחו נקראת עיר התמרים ובנוסח"א הגירסא תמרה היא צופה ומריחה ופירושו שהיא רואה וצופה תמרה פלונית ומריחה ריחה ולא תגדל פירות עד שירכיבו אותה ממנה וכן הארז יש בו תאוה ונמצא בו זכר ונקבה: **אין עושין** ממנה כו' ת"ל בארז כו'. והנמשל בצדיקים שהם מביאים ההשפעה לעולם והעולם מתהנים בהם כמו מן הכלים (יפ"ת): **תמן** כו'. פי' בבבל עושים כלים מהארז. והמת"כ פי' תמן בבבל עושין כלים אף מן התמרה וכן הוא בהדיא בנוסח"א ובמד"ר. ובבבל היו מצויין דקלים הרבה כדאי' בפסחים ריש דף ס"ח: **ת"ל כתמר יפרח** כנ"ל דהיינו שכר פירותיהם הנאכלין בעוה"ז כדאיתא להדיא בבמד"ר פ"ג: **אין בה פסולת** כו'. מילתא אחריתא היא דדריש או קרא בכלל ישראל דנקראו צדיקים כדכתיב ועמך כולם צדיקים (יפ"ת): **להלל** לשבח להקב"ה בחג הסוכות: **חריות** הענפים של דקל קורין חריות: **סיבים** סיב הגדל סביבו עושין ממנו חבלים: **סנסנים** כמין חוטין תולין ממנו כמו בגפן: **שפעת קורות** קורות גדולות: **להקרות** לעשות ממנה תקרה על הבית: **מהם** בעלי אגדה. מהם בעלי מצות מהם בעלי צדקות. כן הוא במד"ר שם וע"ש: **נופל ומת** מפני שכל הענפים הם למעלה בראשו: **להזדווג** להרע להם. ואינו משמר עצמו שלא יוסיף על רצון הש"י וכמ"ש אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ולומד מפרעה שהיה לו רשות ליקח מס מאברהם אך לא למשול באשתו. ועל כן נענש פרעה. ואגב דרשא זו הובא כל מאמר זה לכאן: **(ב) בראתן** מכת ראתן: **שהאשה רעה לו** תשמיש אשה. פרש"י הטעם משום שהחולי הזה מחליש האדם מאד עד שכמעט נופל ותשמיש מחליש ג"כ לפיכך חולי זה קשה לו מאד: **ובו לקה פרעה**. על שרצה לבא אליה לקה באופן שלא יוכל. ועיין תנחומא כאן: **אפי'** קורות ביתו. דרש ביתו כמשמעו שגם ביתו לקה וכמפורש בתורה שהבית לקה בנגעים. ונכון להגיה כאן קירות ביתו. וכמ"ש ברש"י בחומש כותלי ולא קורות: **והכל** אומרים על דבר. דורש על דבר כמשמעותו מלשון דבור ואמירה שבאשר ראו מכה כזה שהוא חוץ ממנהג הטבע היו אומרים שזה בודאי על דבר שרה היא אשת אברם ולא אחותו שאברהם לא אמר אחותו אלא מפני יראה: **עלו דטולמוסין** כו' פי' עבדי פרעה האנופים והרקים נכנסו בשליחות לחלוץ מנעלה ולהשכיבה במטה בעל כרחה (רש"י והערוך) דר"ב מפרש את ביתו אנשי ביתו. לזה אמרו שבאו עבדיו כו' לכן נלקו עבדיו בנגעים לבל יוכלו להתקרב אליה מכאב הנגעים (מה"ק): **וכל** אותו הלילה כו'. שבאה בטענה ואמרה אברהם יצא מארצו בהבטחה. שהשי"ת הבטיחו ואברככה ואגדלה שמך. ולשרה לא הבטיח אלא האמינה ובטחה בנבואתו. ואם היה אברהם ג"כ בתוך הצרה היתה שרה בוטחת ומאמינה על הבטחת השי"ת לאברהם. והיתה גם היא נצלת על ידי הבטחתו. ולא כן עתה שאברהם חוץ לצרה. והשיב לה הקב"ה לא בעבור הבטחה אני עושה. אלא תפלה אני שומע. וגדול שכר המאמין משכר המובטח ויתקדש שם שמים על ידך: **סירה** בית הסוהר שנלקחה בעל כרחה: **ומגלב בידו** שוט לסוס ומתג לחמור תרגומו שוטא לסוסיא ומגלבא לחמרא (מוסף הערוך): **אין** אמרת מחי כו'. וזהו על דבר שרי שאמרה ודיבר שיכה והכה. וגם דורש על דבר שרי אשת אברם שדיברה ואמרה אשת אברהם אני: **וכ"כ למה** פי' הרי היה סבור פרעה שבהיתר לקחה. אלא שהיתה אומרת אשת איש אני שכאשר ראתה שלא הועילה במ"ש אחי הוא גלתה הסוד שהיא אשתו: **אין אמרת מחי** כו' ועניין השאלה הוא שאם א"ז היתה שרה מתרצת אליו לא היה המלאך עושה לו מאומה: **בעיצור** עצירת נקבים וכמו שפרש"י שם: **על דבר** לגז"ש. שאחרי שהעונש הוא מדה במדה נגד החטא. ואחר שהחטא אחד א"כ עונשם אחד ג"כ: **(ג) הה"ד ויוציאם** כו' משום שכל עניני אברהם סימן לבניו. לכן אמר הכ' ואברם כבד לרמוז שגם כן בניו יצאו ברכוש גדול ממצרים (יפ"ת): **במסעיו** שהלך כלו' בחניותיו. וקרא חניותיו בשם מסעיו שמקום חנייתו אף הוא קרוי מסע לפי שממקום החנייה נוסע פעם אחרת (הרא"מ): **לפרוע הקפותיו** יתכן שבעת הרעב פיזר כל אוצרותיו לצדקה על כן הוכרח בלכתו למצרים ליקח בהקפה על בטחון השי"ת. ובחזירתו ממצרים פרע הקפותיו (מה"ק): **(ד) דברים טובים** כו' דהשמועינן שע"י הלוכו את אברהם עשה את כל הרכוש ואת כל הכבוד הזה (יפ"ת): **וילך אברם** וגו' וילך אתו לוט בריש לך לך. בראשית י"ב ד') וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואוהלים. (שם י"ג ה') וישב את כל הרכוש וגם את לוט ורכושו השיב. (שם י"ד ע"ו) ויהי בשחת אלהים הרי כתוב ד' פעמים שהיו לו טובות ע"י אברהם וחשב ד' ענינים טובים. אחד שלא התערב עם העכו"ם כי אברהם הצילו מהם ופי"ז לימד עכ"פ האמונה האמתית. והשנית בקניני הזמן כי היה לו מקנה רב בזכות אברהם. השלישי' הצלה מהמלחמה. הרביעית הצלה ממות ומעונש סדום שזה מן המיתה ממש: **לא דיין** כלומר ראה נא רעת לבם כי שכחו טובות אבותינו עליהם. והם גמלו עלינו רעה יותר מכל העמים. ולכן נכתב חטא שלהם בד' מקומות להורות על רעת לבם משכיחת הטובות הד'. ולכן עמדו ד' נביאים וחתמו גזר דינם מה שיהיה באחריתם באין השבה מאומה לטובה עוד: **מלאכים** אל בלעם וכמ"ש שבלק היה מלך מואב. וכן בסוף בלק ויחל העם לזנות אל בנות מואב. והשכירות לקלל את ישראל ומה שהחטיאו אותם בזנות כחד השיב שעל שראה כי לא נעשתה עצתו הראשונה בקללה כרצונו חזר לעשות זנות: **ויאסוף** אליו את בני עמון. ר"ל שעגלון מלך מואב אסף את בני עמון ועמלק ויך את ישראל: **על כל** מחמדיה. וס"ד אשר צוית לא יבואו בקהל לך. והיינו בני מואב ובני עמון. שרצו עמון ומואב לבוז את התורה כדי לעקור לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה': **ונכתב** חטא שלהם. פי' חטא האחד היינו מה ששכר את בלעם נכתב בד' מקומות וכאן חסר וכך צ"ל ונכתב חטא שלהם בארבע מקומות (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו'. (מיכה ו') עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור. (נחמיה י"ג) כי לא קדמו את בני ישראל בלחם ובמים וישכור עליו את בלעם לקללו. (יהושע כ"ד) וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם: **ירמיה** אמר לכן הנה כו'. כתיב שם הילילי חשבון וחשבון ממואב הוא

יפ"ת

נאם ה' צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה וגו': (ה) היה צאן ובקר ואהלים. יג ר' טוביה בר יצחק אמר שני אוהלים. רות המואביה ונעמה העמונית. דכוותה קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך וגו'. ר' טוביה ב"ר יצחק אמר יג ב' אוהלים. ר' יוסי ב"ר יצחק אמר שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית. א"ר יצחק (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי. היכן מצאתיו בסדום: (ו) ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט. יד ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר ר' סימון אמר בהמתו של א"א היתה יוצאה זמומה. בהמתו של לוט לא היתה יוצאה זמומה. היו אומרים להם רועי אברהם הותר הגזל. היו אומרים להם רועי לוט כך אמר הקב"ה לאברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד. למחר הוא מת ולוט בן אחיו יורשו. ואין אכלין מדידהון אינון אכלין. א"ל הקב"ה כך אמרתי לו לזרעך נתתי. אימתי לכשיעקרו שבעה עממים מתוכה. והכנעני והפריזי אז יושב בארץ. עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ: (ז) ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך וגו'. טו ר' עזריה בשם ר' יהודה בר ר' סימון אמר כשם שהיה ריב בין רועי אברם ובין רועי לוט כך היה ריב בין אברהם ללוט. הה"ד ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך וגו'. וכי אחים היו. אלא שהיה קלסתר טז פניו דומה לו: (ח) הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי. א"ר חלבו הבדל נא אב"כ אלא הפרד. מה הפרדה הזו אינה קולטת זרע. כך א"א לאותו האיש להתערב בזרעו של אברהם. אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה. יז א"ל אם את לשמאלא אנא לדרומה. ואם אנא לדרומה את לשמאלה. א"ר יוחנן לשני בני אדם שהיו להם שתי כורים אחד של חטים ואחד של שעורים. א"ל אם חטייא דידי שערי דידך. ואם שערי דידך חטייא דידי. מן כל אתר חטייא דידי. כך אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה. א"ר חנינא בר יצחק ואשמאלה אב"כ אלא ואשמאילה מן כל אתר אנא משמאיל לההוא גברא: (ט) וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן. יח א"ר נחמן בר חנין כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות סוף שמאכילים אותו מבשרו. א"ר יוסי בר חנינא' יט כל הפסוק הזה לשון ערוה הוא. המד"א (בראשית לט) ותשא אשת אדוניו את עיניה וגו'. וירא את כל ככר הירדן כי כולה משקה. המד"א (משלי ו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. כי כולה משקה. המד"א (במדבר ה) כ והשקה את האשה את מי המרים. לפני שחת ה'. המד"א (בראשית לח) והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה: כגן ה' לאילנות. כארץ מצרים לזרעים: (י) ויבחר לו לוט. א"ר יוסי בר זימרא כא כאיניש דבחר פורנא דאימיה. ויסע לוט מקדם. הסיע עצמו מקדמונו של עולם. אמר אי אפשי לא באברהם ולא באלוהו. ויפרדו איש מעל אחיו אברם ישב. רבי אומר אין לך בכרכים רע כסדום כשאדם רע קורין אותו סדומי. ואין לך בעממין קשה מאמורי. כשאדם קשה הן קורין אותו אמורי. א"ר יוסי אין לך בכרכים יפה מסדום. שחזר לוט על כל ערי הככר ולא מצא מקום יפה כסדום. ואלו היו החשובין שבהן. כב ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד. רעים אלו לאלו. חטאים בג"ע. לה' בע"ז. מאד בש"ד: (יא) וה' אמר אל אברם וגו'. כג ר' יהודה אומר כעס היה לאבינו אברהם בשעה שפירש לוט בן אחיו מעמו. אמר הקב"ה לכל הוא מדבק וללוט אחיו אינו מדבק. כד ר' נחמיה אמר כעס היה לו להקב"ה בשעה שהיה מהלך לוט עם א"א. אמר הקב"ה אני אמרתי לו לזרעך נתתי את הארץ הזאת. והוא מדביק את לוט בן אחיו כדי לירשו. א"כ ילך ויביא לו שני פרסתקין מן השוק ויורישם את שלו. כמו שהוא רוצה בן אחיו. כה הה"ד (משלי כב) גרש לץ ויצא מדון. גרש לץ זה לוט; ויצא מדון ויהי ריב בין רועי אברם וגו'. וישבות דין וקלון ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה וגו'. (שם) אהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך. הקב"ה אוהב כל מי שהוא טהר לב. ומי שיש לו חן בשפתיו מלך הוא רעהו. זה אברהם שהיה תמים וטהר לבב ונעשה אוהבו של מקום. שנא' (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי. ולפי שהיה לו

יד יוסף יב ילקוט ס"ז: יג ילקוט וירא. לקמן פ' נ'. יבמות ע"ז: יד לקמן פ' ס' סי' י"א. ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ"ג. תרגום יונתן וירושלמי: טו ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ"ג: טז ילקוט ס"ז: פסיקתא רבתי פ"ג: יז קהלת רבה פ"י: יח ילקוט ס"ז. תנחומא וירא. פסיקתא רבתי פ"ג: יט נזיר כ"ג: כ והשקה עיין בעץ. אבל גירסת אג"כ יותר נכון שגרס שנ' ותשקין את אביהן וגו': כא הוריות י'. אדר"נ פ' ל"ו. תוספתא וירוש' פרק חלק. תנחומא וירא: כב תנחומא וירא. תוספתא וירוש' חלק. יוב"ע. אדר"נ פ' ל"ו: כג ילקוט ס"ז: כד תנחומא וירא: כה ילקוט משלי:

מתנות כהונה

הוא: **עמדו** כו'. והרי הם ד' לא יבא עמוני כו'. על אשר לא קדמו כו' הרי א' זכר נא מה יעץ וגו' הרי שנים כי לא קדמו ישראל בלחם הרי ג' ואשר שכר עליו את בלעם לקלל הרי ד': ה"ג **בנותיך** וגו'. ר' טוביה בר יצחק אמר ב' מציאות והכי מוכח בילקוט ולקמן פ' וארא: **זמומה** זמם היה נותן בפיהם כדי שלא ירעו בשדות אחרים: **הותר הגזל**. בתמיה: **פרדה** אינו מוליד לכן קורין לכל עקר פרד: **ואין אכלין** כו'. לכן אף אם אוכלין בשדות אחרים משלהן הם אוכלין ואין בו גזל: **עד עכשיו** כו' כלומר עדיין יש להם זכות בארץ שלא נתמלא סאתם עדיין: **קלסתר** תואר ומראה פנים: **הפרד** לשון כסוס כפרד: **ואם אנא לדרומ'** כו' בין כך ובין כך אנכי לדרום ואתה לצפון וכדמפרש לקמן ועיין זה במדרש (ק"ר י' ב'): **מן כל אתר**. מכל מקום יהיו החטין שלי: **ואשמאילה** בסגו"ל תחת אל"ף ראשונה פירושו ואני אלך אל השמאל: **ואשמאילה** לשון מפעיל לאחרים: **מן כל אתר** כו' מכל מקום תרצה או לא תרצה אשמאיל אני אותך וכן הוא במד' קהלת בפ' לב חכם לימינו: **בולמוס**. רעב ותאוה של עריות ועיין בערוך ערך בולמוס: **שמאכילין** כו' פירש"י סוף שנכשל בקרוביו: ה"ג בילקוט לשון ערוה הוא ויסא היאך מה דאת אמר ותשא אשת אדוניו וגו': **את עיניו**. כי היא ישרה בעיני: **וירא**. וירא אותה שהיא כל ככר הירדן היאך מה ד"א כי בעד כו': **והשקה את האשה**. בילקוט גרס עוד ד"א אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי שמני ושיקויי: **כאיניש דבחר פורנא** כו'. כזה שבוחר בחיבה לירש כתובת אמו בשמחה וכן היה בוחר בערים הללו לאהבת הזנות וכן מצאתי שוב בפירש"י: **אברם ישב** וגומר גרסינן: **אין לך בכרכים רע כסדום** ובא הכתוב ומספר בגנותו שבחר בהיותר רעים שבכולם ורבי יוסי סבר שבשבחו ספר הכתוב שלא מצא בכולם מקום יפה באנשים כשרים והגונים ומעתה בא וראה אלו שהיו החשובים והמובחרים שבכולם שעליהם נאמר ואנשי סדום כו' חטאים בגילוי עריות כד"א וחטאתי לאלהים: **לי"י** בע"ג. כמד"א בלתי לי"י לבדו: **בשפיכות דמים**. מצאתי שנאמר וגם דם נקי שפך הרבה מאוד: **כעס היה** כו'. הקב"ה היה כועס עליו: **וללוט כדי לירשו**. להוריש את אשר לו כאילו ח"ו אינו מאמין בהבטחתו יתב': **פרסטקין** פירש"י אסופים מן השוק: **ויהי ריב**. אותו מדון הלך לו מלך. הקב"ה נעשה לו חבר

עץ יוסף

(יפ"ת): (ה) **שני אהלים** שמיעט אוהלים שנים רמז לרות המואביה ונעמה העמונית (אמו של רחבעם) שהנשים נקראות אהל כמו כי שלום אהלך. שובו לכם לאהליכם וזולתם. והטעם כי בזכות אברהם היה ללוט ההולך ברגליו זכות שיצאו ב' פרידות טובות ממנו להדבק בזרעו (יפ"ת): **דכוותה קום** קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות ר' טוביה בר רב יצחק אמר ב' מציאות כצ"ל. והכי פירושו דכי היכי דהכא פי' רבי טוביה אהלים על רות ונעמה הכי נמי פי' הנמצאות על רות ונעמה וכדלקמן פרשה נ' (יפ"ת): **ב'** מציאות טובות. הנמצאות רמז לב' מציאות טובות הנמצאות בהן: **מצאתיו בסדום** שמאז שם ה' עינו עליו שנתן פליטה בעבורו בת לוט כדדרשינן בהנמצאות: **מצאתיו בסדום** שלא נמצא בכולם זרע צדק רק דוד שעתיד לצאת מלוט (יפ"ת): (ו) **בהמתו של א"א** כו' שמריבתם היתה על מה שלא יחושו לגזל לרעות בשדות של אחרים. והכנעני והפריזי אז בארץ הוא תשובה על דברי הרועים כדמסיק ואזיל (יפ"ת): **זמומה** זמם היה נותן בפיהם כדי שלא ירעו בשדות אחרים בדרך הלוכם: **פרידה** אינו מוליד לכן קורין לכל עקר פרידה. ואברהם טומטום היה: **ואינו מוליד** וע"כ הזרע הנזכר היינו מה שאמר לו הקב"ה לזרעך אתן הארץ הזאת ע"כ הוא לוט שהוא משאר בשרו וגם גדל על ברכיו כבן (יפ"ת): **ואין אכלין** כו' כלומר לכן אף אם אוכלים בשדות אחרים משלהן הם אוכלין ואין זו גזל: **אמרתי** לו לזרעך נתתי במראה בין הבתרים. ומדכתיב ההם ואת החתי ואת הפריזי וגו' משמע דוקא לכשיעקרו עכ"פ רוב האומות הנזכר שם והיינו שבעה עממין. ועדיין והכנעני והפריזי יושב בארץ. ומה שאמר בעל המאמר א"ל הקב"ה כך אמרתי כו' שהכתוב מקטרג שאין הדין עמם מאחר שעדיין להכנעני זכות בארץ (יפ"ת): **עד עכשיו** כו' עדיין יש להם זכות בארץ שלא נתמלא סאתם עדיין: (ז) **כשם שהיה ריב** כו' שגם לוט לא היה מקפיד על הגזל. ומתגנה בירושת אברהם וע"ז היה קטטה בינו ובין אברהם: **ויאמר אברם** כו' וקמ"ל ריב"ס דלא תימא דמדלא קאמר בריש' אלא ויהי ריב בין רועי כו' לא היה ריב בין אברם ולוט. אלא ריב ממש היה ביניהם כמו שהיה בין הרועים: **וכי אחים היו** דמה שהקרובים והחברים נקראו אחים היינו לפי שמן הכתם יש אהבה ואחוה ביניהם כאילו הם אחים אבל הכא שהיה מריבה בין אברהם ולוט ודאי הותר קשר האהבה שביניהם וא"כ מדוע אמר כי אנשים אחים אנחנו: (נזה"ק): **קלסתר** פניו דומה לו. לזה א"ל כי אנשים אחים אנחנו:

(ח) **כך** א"א לאותו האיש כו'. ואף ע"פ שהנקבות מותרים לבא בקהל. מ"מ הכל הולך אחר משפחת האב (יפ"ת) וכן הרמז בלשון פרד אינו אלא על פרד זכר שהוא עקר ואינו עושה פירות ולא על פרידה נקיבה (מה"ק): **ואם אנא** לדרומה את לשמאלה. משום שלא יתכן שיתן אברהם את הברירה ללוט לבחור לו צד הימין. כי הימין לעולם לאברהם כמ"ש הלוך ונסוע הנגבה וכמ"ש נאום ה' לאדוני שב לימיני ונדרש על אברהם. וימין הוא חסד לאברהם. ועיין ביפ"ת: **מן כל** אתר מ"מ יהיה החטים שלי: **אנא משמאיל** כו' פי' מ"מ תרצה או לא תרצה אשמאיל אני אותך

(ט) **בולמוס** פי' בערוך מלשון מי שאחזו בולמוס. פי' בלשון יון גרונו של שור. כלומר שאוכל הרבה כלהוך השור. וי"א לשון לעז הוא שקורין בולימו למי שאוכל הרבה. ור"ל שאחזו תאוה בלא גבול הן לאכילה והן לעריות. אף בתו ואחותו אין דרך אדם להתאוות להם אלא מי שהוא משולא בתאוותו סוף שמאכילין אותו מבשרו כלומר שנכשל בקרובותיו אשר הם אף עצמו ובשרו. וכמו שאירע ללוט שנכשל בבנותיו בעבור היותו להוט בעריות וכדמסיק (נזה"ק): **הפסוק הזה** לשון ערוה. דהא היה בארץ כנען במקום רחוק מסדום. ובהכרח שהלך ברגליו וראה ובחר וכמ"ש בסוף הסימן כאן שחזר על כל ערי הככר וכו': **ותשא אשת אדוניו** הרי כאן נשיאות עינים על ענין ערוה כדאמרינן לבא ועינא תרין סירסורי דחטאה העין רואה והלב חומד: **והשקה** את האשה. דאע"ג דאין השקאה זו לעבירה. מ"מ כיון דבסוטה איירי רמז דהשקאה דהכא לשון עבירה (יפ"ת): **כגן ה' לאילנות** כו' שדבר שהוקש לשתי מדות אחת נותן לכל אחד כח היה שבשניהם. וכאן הוקש לשני דברים שאמר כגן ה' כארץ מצרים. ואצל הגן כתוב ויצמח וגו' כל עץ נחמד. ובמצרים כתיב (דברים י"א) כארץ מצרים וגו' כגן הירק. הרי שארץ מצרים מיוחד לזרעים. ובסדום היו שתי מעלות אלו: (י) **לאיניש** דבחר פורנא דאימיה. הערוך ערך פרן ו' פי' ענין זונות. ובערך פלאה כתב נבלה ניאופים תרגמה עקילס פליאה פורני פי' בלע"ז לנבלה קורין פליאה ולזונה פורני עכ"ל. ונראה דתיבת לו דרשי הכא כלו' שבירר הראוי לו כמו שבוחר זונת אמו שנמשך לטבעו. וכן לוט ע"י שהיה להוט בערוה בחר במושב הנואפים. ויש שפירשו פורנא כתובה. ור"ל שבחר בסדום כבוחר כתובת אמו כאילו היא ירושתו שטבעו נוטה אחריה (יפ"ת): **מקדמונו** של עולם. דלא הו"ל למימר אלא ויסע לוט משם והא דכתיב מקדם בא לרמז שהסיע עצמו מקדמונו של עולם היינו הקב"ה (מזרחי): **לא באברם** ולא באלוהו. ומה שנתן אברהם נפשו עליו כשנשבה. היינו עבור קשני פרידות טובות שיצאו ממנו אשר מהם נבנה מלכות בית דוד ומשיח צדקנו (נזה"ק): **אין לך בכרכים** כו' פי' אין ככך שיושביה רעים מסדום. ואין בעממים קשי עורף מעם האמוראי. ועם היות סדום ככך יותר רע. בחר לו לוט מכל ככר הירדן מפני שהם מינו כדלעיל (יפ"ת): **אין לך** בכרכים יפה מסדום. ס"ל מכרכי ערי הככר. ופליג אדרבי דקאמר אין בכרכים רע כסדום. ובהא פליגי דלרבי בחר ביותר רע. ולר"י בחר מן הרע מיעוטו. ומ"מ סיפר הכתוב מגנותו שהיה לו להתרחק מכולם. וז"ש ואלו היו החשובים שבהם כלו' עם היותם החשובים שבהם נמצא בהם הרעות דקאמר קרא ומה יעשה באחרים (יפ"ת): **רעים אלו לאלו** כמו במניעת חסד וצדקה ושוד הגזל וכיוצא בו: **חטאים בג"ע** כדאשכחן בג"ע וחטאתי לאלהים: **לה' בע"ז** דאע"ג דכל העבירות נמי לה' חוטאים. מ"מ עיקר החטא בה' הוא בע"ז שכופר בה': **מאד בש"ד** כדכתיב וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד: (יא) **כעס** היה לאברהם. שהקב"ה כעס עליו שאמר לכל הוא מדבק כו': **וללוט** אחיו אינו מדבק. דמ"מ לא היה ראוי לדחותו בשתי ידים אלא שמאל דוחה וימין מקרבת כדי שיחזור בו. דאם היה עם אברהם היה מתבייש מאברהם ולא הוה פקר נפשיה כל כך (יפ"ת): **לזרעך נתתי** דהיינו זרע ממש והוא מדביק את לוט בן אחיו שהושב שמאחר שאין לו זרע זה שהוא משאר בשרו מיקרי זרעו א"כ ילך ויביא ב' אורחים מן השוק שמאחר שאינו זרעו ממש אין הפרש בין זה לזה (יפ"ת): **לזרעך נתתי** בין הבתרים נאמר לו כן. וזה היה תחלה לדעת ס"ע כמ"ש פל"ט סימן י': **פרסתקין** אסופים (רש"י): **גרש לץ** כו' שהיה מתלוצץ על אברהם שהיה מובטח להוליד לעת זקנתו. ויצא מדון המריבה שהיתה ביניהם. וישבות דין וקלון היא המריבה והקלון שימשך ממנה בהיותם קרובים ומתקוטטים (יפ"ת): **הקב"ה אוהב** כו' ופירושו האוהב טהר לב וגם ריע לבעל החן הוא המלך: **ומי שיש לו חן** כו'. וכאילו כתיב איש חן שפתיו (יפ"ת): **זה אברהם** טהר הלב ואיש החן הנזכר הוא אברהם: **אברהם אוהבו** אברהם אהב אותי. וממילא שמעינן שהקב"ה נ"כ אוהב לאברהם. שכל המקרב

לו חן בשפתיו שנא' (איוב מא) ודבר גבורות וחין ערכו. נעשה לו הקב"ה כריע. שמתוך אהבה שאהבו א"ל לזרעך נתתי את הארץ הזאת: (יב) וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט. כו כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה וגו' ושמתי את זרעך כעפר הארץ. מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו. כך בניך יהיו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו. כז ומה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים. אף ישראל אינן מתברכין אלא בזכות התורה שנמשלה למים. כח ומה עפר מבלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם. כך ישראל כל העכו"ם בטלים והם קיימים. ומה עפר עשויה דייש. אף בניך עשויין דייש לגליות. הה"ד (ישעיה נא) ושמתיה ביד מוגיך וגו'. כט מה הוא מוגיך אלין דממגין מכתיך דמלחלחין מכתיך. אפי' כן לטובתך משקשקין ליך מן חוביך המד"א (תהלים סה) ברביבים תמוגגנה. (ישעיה נא) אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה. מה היו עושים להם. מרביצים אותן בפלטריות ומעבירין רדיא עליהם. ר' עזריה בשם ר' אחא בר סימון הא סימן טב. מה פלטייה זו מבלה את העוברים ואת השבים והיא קיימת לעולם. כך בניך מבלים את כל העכו"ם והן קיימין לעולם: (יג) קום התהלך בארץ. ל תני הילוך בשדה בין לארכה בין לרחבה קנה עד מקום שהלך. כדברי ר' אליעזר שהיה ר"א אומר הילוך קנה. וחכ"א לא קנה עד שיהלך לארכה ולרחבה · א"ר יעקב בן זבדי טעמיה דר"א קום התהלך בארץ:

פרשה מב

(א) ויהי בימי אמרפל מלך שנער. א ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח (תהלים לז) חרב פתחו רשעים וגו' חרבם תבא בלבם וגו'. מעשה בר"א בן הורקנוס שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר ונפלה פרתו ונשברה. אמר לטובתי נשברה רגל פרתי. ברח והלך לו אצל ריב"ז. והיה אוכל קוזזות אדמה עד שעשה פיו ריח רע. הלכו ואמרו לריב"ז ריח פיו של ר"א קשה לו. א"ל כשם שהבאשת ריח פיך על התורה. כך יהיה ריח תלמודך הולך מסוף העולם ועד סופו. לאחר ימים עלה אביו לנדותו מנכסיו. ומצאו יושב ודורש וגדולי מדינתו יושבים לפניו. בן ציצית הכסת. ונקדימון בן גוריון. ובן כלבא שבוע. ב ומצאו יושב ודורש הפסוק הזה. חרב פתחו רשעים וגו' זה אמרפל וחביריו. להפיל עני ואביון זה לוט. לטבוח ישרי דרך זה אברהם. חרבם תבא בלבם ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם. א"ל אביו בני לא עליתי לכאן אלא לנדותך מנכסי. עכשיו הרי כל נכסי נתונים לך מתנה. אמר הרי הם עלי חרם ואיני אלא שוה בם כאחי: (ב) ד"א ג חרב פתחו רשעים ודרכו זה אמרפל וחביריו. ויהי בימי אמרפל. ר' שמואל בר שילת פתח (קהלת ה) וגם זה רעה חולה כל עומת שבא כן ילך. א"ר שמואל בר שילת כמה דאתא בחליטין כך הוא אזיל בחליטין. א"ר אבין כשם שפתח בד' מלכיות כך אינו חותם אלא בד' מלכיות. את כדרלעומר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר. כך אינו חותם אלא בד' מלכיות. מלכות בבל ומלכות מדי ומלכות יון ומלכות אדום: (ג) ר' פנחס בשם ר' אייבו ד פתח (מיכה ד) והמה לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עצתו כי קבצם כעמיר גרנה. למה כל אלה חברו אל עמק השדים. כדי שיבאו ויפלו ביד אברהם. הה"ד ויהי בימי אמרפל וגו': (ד) ד"א ויהי בימי אמרפל. ה ר' תנחומא בשם ר' חייא רבה ור' ברכיה בשם ר"א. זה המדרש עלה בידינו מהגולה. כ"מ שנא' ויהי בימי צרה. ויהי בימי אמרפל. ומה צרה היתה שם עשו מלחמה. א"ר שמואל בר נחמן וחמשה הן. משל לאוהבו של מלך שהיה שרוי במדינה ובשבילו נזקק המלך למדינה. וכיון שבאו ברברים ליזקק לו. אמרו אוי לנו שאין המלך נזקק למדינה כמו שהוא למוד אם נהרוג את אוהבו. הה"ד וישובו ויבואו אל עין משפט היא קדש. ו א"ר אחא לא באו להזדווג אלא לתוך גלגל עינו של עולם. עין שעשתה מד"ה בעולם הם מבקשים לסמותה. היא קדש א"ר אחא הוא כתיב. הוא שקידש שמו של הקב"ה בכבשן האש. וכיון שבאו ברברים להזדווג לו. התחילו הכל צווחים ווי. הה"ד ויהי בימי אמרפל. (ישעיה ז) ויהי בימי אחז. מה צרה היתה שם. (שם ט) ארם מקדם ופלשתים מאחור. משל לבן מלכים שנזדווג לו פדגוגו להמיתו. אמר אם אני הורגו עכשיו אתחייב מיתה למלך אלא הריני מושך מניקתו ממנו ומעצמו הוא מת. כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן. אם אין צאן אין רועה. אם אין רועה אין עולם. כך היה סבור בדעתו לומר. אם אין קטנים אין תלמידים. אם אין תלמידים אין חכמים. אם אין חכמים אין זקנים. אם אין זקנים אין נביאים. אם אין נביאים אין הקב"ה משרה שכינתו עליהם

יד יוסף כו ילקוט ס"ז: כז תענית ז' לקמן פ' ס"ט: כח שוח"ט מזמור קי"ט אות י': כט ילקוט ישעיה רמז תל"ז: ל ב"ב ק'. רות רבה פ"ז: פמ"ב א פדר"א פ' א'. אדר"נ פ"ו. ילקוט ס"ז: ב תנחומא ס"ז: ג תנחומא ס"ז. קה"ר פ"ה. וילקוט ס"ז: ד ילקוט מיכה רמז תקנ"ב: ה ויק"ר פ' י"א. רות רבה פ"א. אסתר רבה פ"א. תנחומא שמיני · פסיקתא רבתי פ"ה. במד"ר פ"ו. זוהר חדש רות דף נ"ג. ילקוט ריש אסתר וריש רות: ו לקמן פ' זו סי' י"א. ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

חבל: דייש הכל דשין עליה: דממיגון לשון מיסמוס ומירוק כד"א נמוגו כל יושבי כנען: ס"א דמלחלחין מכתיך: משקשקין ממרחין וממרקין וע"ל פ"ד: מן חובתיך. מעונותיך: רדי' כלי מחרישה לא תחרוש תרגם אונקלוס לא תרדי: ה"ג ר' אחא הא סימן טוב. בירוש' דקידושין ובתוספתא פ' ב' דב"ב וחכ"א לא קנה עד שיחזיק א"ר יעקב וה"ג בילקוט ועיין במדרש רות דף כ"ב ע"א: ה"ג אמר לטובתי ולעצמו אמר בלבו כן: קוזזות פירש"י כמו קלילות חתיכות ובערוך פירש מין אדמה אדומה ומפני שלא הי' לו מה לאכול ועיין כל המעשה משלם באבות דר' נתן פ"ו: לנדותו פירש"י אחיו קטרגו עליו ואמרו לאביו הרי הניחך לעת זקנתך ולאחר מותך יטול בנכסך עמנו שוה בשוה ועלה לפני ר"י ב"ז לנדותו בהסכמתו: בן ציצית הכסת כו'. כולם שמות גדולי ירושלים כדאמרינן בפ' הניזקין: הרי הם עלי חרם כדי שלא יהנה מד"ת ואיני רוצה ליטול אלא שוה כו'. ובילקוט גרס הרי הם עלי חרם אלא שוה כו': זה אמרפל וחביריו כו'. גרסי' ועיין בתנחומא פ' זו מסיים עד שלא בא אמרפל וחביריו לא היה חרב בעולם באו ופתחו בחרב אמר הקב"ה אתם פותחים בחרב להפיל כו'. חרבם תבא בלבם ויחלק עליהם לילה וגו': בחליטין הערוך הביאו ערך חלט ומשמע פירושו כשם שהאדם בא לעולם רך וחלש וצריך למאכלים דקים כן לעת זקנתו נעשה רך וחלש וצריך למיני חלוטין ומאכלים דקים: כשם שפתח כו'. כשם שפתח נערו של א"א בד' מלכים שבאו עליו להרגו כדלעיל לטבוח ישרי דרך וכדמפרש שוב לקמן ואח"כ ניצל מהם והיתה לו לפלטה גדולה כך אינו חותם לעתיד אלא בד' מלכים שכל מה שאירע לאברהם הוא סי' לבניו כדלעיל פ"מ: למה כל אלה כו'. למה נתן י"י בלבם ככה כדי כו': הברברים גרסי' פי' אומה בזויה מלומדת מלחמה: נזקקו לו. להרגו: גלגל עיניו וכו'. עיין לקמן דכ"ב: אמרו כל יושבי הארץ אם יהרגו את אוהבו יגרום ששוב לא יהיה לו שייכות וקירוב דעת לארץ הזאת: עין שעשתה. שכבשה כד"א נט מעושה. גדול שכר המעשה מן העושה ואברהם כבש מהם מדת דין שכל טובה וברכה באת בשבילו שנאמר ונברכו בך וגו' וכדלעיל שאפילו ספינות שבים נתברכו בשבילו: פדגוג אומן המגדלו: אין זקנים. ובירושלמי דפרק

עץ יוסף

המקרב עצמו יקרבוהו יותר מלמעלה. וזהו שהוכיח שנעשה אברהם אוהבו של הקב"ה (יפ"ת): גבורות וחין ערכו מייתי סייעתא שהאיש החן הוא אברהם דכתיב ביה וחין ערכו וכמו שדרש לה בתנחומא סדר זה בענין המילה על אברהם (יפ"ת): נעשה לו הקב"ה כריע. סיומא דלעיל דקמפרש רעהו מלך על אברהם שעל היותו בעל חן נעשה לו הקב"ה ריע: ומתוך אהבתו חוזר לתחילת הדרשא השייך כאן אוהב טהר לב (יפ"ת): (יב) מה עפר הארץ כו' דאם לענין הריבוי לבד הל"ל והרביתי את זרעך כחול הים (יפ"ת): יהיו מפוזרים רמז שזרעו יהיה מלא הגוים: שנמשלה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים: מבלים כל כלי מתכות. שהמתכות שניתן בעפר מעלה חלודה והוא מתעכל ומתקלקל: דייש הכל דשין עליה: דממיגי מכתך פי' דמלחלחין מכתך. וענינו דרך משל שמצערין אותם תמיד כמי שמתעסק במכת אדם ומלחלחה שמצערו: משקשקין מענין המסה ומירוק שיהיו עונותיהם נמסים והולכים להם ע"י היסורים: ברביבים תמוגגנה. הוא סימן ברכה כרביבים: בפלטריות ברחובות: ומעבירים רדיא כלי מחרישה. לא תחרוש תרגום אונקלוס לא תרדי ולקמן פ' ס"ט הגי' מעבירים כרים. והוא ע"ד על גבי חרשו חורשים: (יג) תנא הילוך בשדה כו'. הגירסא דהכא משבשתא ובפ' המוכר פירות תניא הלך בה לאורכה ולרחבה קנה מקום הילוכו דברי ר"א וחכ"א אין הלוך מועיל כלום עד שיחזיק. מ"ט דר"א דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. ורבנן התם משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר ליה הכי כדי שיהיה נח לכבוש לפני בניו (יפ"ת):

פרשה מב (א) והוא חורש בהר. שבהר קשה יותר לחרוש: לטובתי נשברה רגל פרתי. וכן הלשון בויק"ר פ"ה אצל אבא יודן. ושם הכוונה על שמצא אוצר רב ע"י נפילת הפרה. וכאן הכוונה על שהיה בדעתו לעזוב מלאכתו ובית אביו לילך ללמוד תורה וכשנשברה רגל פרתו ולא היה לו במה לחרוש עוד. אמר הרי הגיע העת לילך. וזהו טובתי. ורגיל בדברי חז"ל למשל על רעה שהוא לטובה (יפ"ת): אצל ריב"ז ללמוד תורה. ומפני עניותו שלא היה לו מה שיאכל היה אוכל קוזזות אדמה. ופרש"י קוזזות פי' קלילות חתיכות: לנדותו מנכסיו שלא יירש עם אחיו. שחשב שהליכתו ממלאכתו להיות מיושבי קרנות ועלה לפני ריב"ז לנדותו בהסכמתו: בן ציצית הכסת כו'. כולם שמות גדולי ירושלים: זה אמרפל וחביריו. שעדיין לא היה מלחמה בעולם באו אלו ופתחו בחרב ועשו מלחמה (תנחומא). וזהו לשון פתחו: זה לוט כו' זה אברהם. שעיקר כוונתם בשביל לוט כדי שיבא אברהם דודו לגאלו ויפול בידם וכדאמר ר' אחא בסמוך סי' ד': חרבם תבא בלבם. כלומר מה שחשבו לעשות לאברהם נהפך עליהם: נתונים לך במתנה. משום דהיה ת"ח. אי נמי על שאחיו יעצו את אביו לנדותו מנכסיו כדאיתא בפדר"א לכן רצה אביהם לעשות להם כאשר זממו: הם עלי חרם. כדי שלא יהנה מד"ת ולא רצה ליטול אלא שוה כאחיו: (ב) ד"א חרב פתחו רשעים ודרכו זה אמרפל וחביריו. כל זה מיותר ולא גרסינן ליה: כמה דאתי בחליטין המת"כ בק"ר פי' מלשון רקיקין דקין כמ"ש בברכות אלוט שחלטו ברותחין. והכוונה על הילד אחר שנה שמאכילין אותו מאכלים דקים. וכן הזקנים. והיפ"ת ונזה"ק פירשו בחליטין פי' בחטיפה וגזל (כמו מ"א כ' ויחלטו ותרגום יונתן וחטפוהא) ור"ל שהממון כמו שבא לאדם בחטיפה וגזלה כן ילך מידו בחטיפה במהרה גם בעודו בחיים היותו עכ"ל. ועיין מ"ש בק"ר פ"ה סי' כ"ג: כשם שפתח היינו מאברהם שהיה תחילת בנין עולמו של הקב"ה בעולם כמ"ש שמ"ר פ' ט"ו: (ג) והמה לא ידעו כו' רמז על אסיפת אמרפל וחביריו בימי אברהם כי מאת ה' נתקבצו כדי להפילם ביד אברהם. ומעשה אבות סימן לבנים. ועל זה אמר והמה לא ידעו מחשבות ה' בזמן העבר בימי אברהם. וכן לא הבינו עצתו גם לעתיד (נזה"ק): למה כל אלה חברו. ר"ל למה כתיב בלשון זה כל אלה חברו אלא למימר שהכוונה האלהית היתה בזה שיהיה להם המגורה וקבצם כעמיר גרנה (יפ"ת): (ד) עלה בידינו מן הגולה. קבלנו מחכמי גלות בבל: וחמשה הן שאינם אלא ה' דלא חשבינן אלא ויהי בימי שאינן אלא ה' אבל ויהי סתם לפעמים משמש גם שמחה כדרבי יוחנן דלקמן. ובא לפרש מה צרה כוללת היה כאן לכל העולם. לזה אמר משל לאוהבו של מלך כו' (נזה"ק): ברברים תורגמה תרגום ירושלמי ברבריא. ומעם לועז ת"י ועם ברבראי: ליזקק לו להרגו: שאין המלך נזקק כו' וכן הקב"ה אינו משגיח להטיב לעולם אלא מפני אברהם אוהבו. ואילו יהרג יסלק השגחתו לפיכך היה זה צרה כוללת לכל העולם: וישובו ויבואו אל עין משפט היא קדש. לרמז שלא באו להזדווג אלא לתוך גלגל עינו של עולם הוא אברהם אשר בעבורו השגיח ה' על עולמו. והיינו שמתחלה באו על אברהם לשרפו באש באור כשדים היינו נמרוד שהוא אמרפל וחביריו כדלקמן. ואח"כ וישובו ויבואו וגו' להרגו בחרב: שעשתה מדת הדין בענין סדום שהפך בזכותם. וכן דרכו תמיד כדכתיב כי ידעתיו וגו'. ועיין ספרי סדר האזינו פיסקא ש"א: מה צרה היתה שם. למה נאמר דוקא במלחמה זו ויהי בימי יותר משאר מלחמות ומשום שבאמת היתה שם צרה מופלגת יותר משאר מלחמות. שנתחברו עליו יחד מלך ישראל ומלך ארם היה ג"כ כזה שהיה זה מפנים וזה מאחור. ולפיכך וינע לבבו וגו' (נזה"ק): לבן מלכים שעיקר הצרה היתה שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות. ובזה סילק השכינה והשפע מן העולם: פדגוג אומן המגדל את בני המלך: כך אמר אחז הורף הענין שאחז רצה לסלק השגחת ה' מעולם השפל כי מאס במלכות שמים ורצה לסלק הנבואה מהעולם. ולפי שהיה ירא לשלוח ידו בנביאים עצמם הביא משל מהפדגוג שבקש תחבולות בביטול הקטנים מהלימוד (יפ"ת): אם אין תישים אין צאן. כי אין מי שיפרה וירבה הצאן. והצאן הנמצאות יכלו מעט מעט: אם אין רועה. את הצאן. אין עולם כלומר שלא יתנהג העולם כראוי וכן בנמשל אם אין חכמים כו' אין רועה בעולם. ואז אין עולם נוהג כמנהגו הראוי והו"ל כאילו חרב כי אין ה' חפץ בו. ע"ד ב' אלפים תהו (יפ"ת): אם אין קטנים. הוא ע"ד שמינו בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה בן ט"ו לגמרא. וזהו שאמר אם אין קטנים שלומדים מקרא. אין גדולים שילמדו משנה. ואם אין גדולים שילמדו משנה אין תלמידים שלומדים גמרא. ואם אין תלמידים אין חכמים שהם היודעים את התורה: אין זקנים הם הסמוכים להורות ולדון (יפ"ת): אם אין זקנים אין נביאים

עליהם. הה"ד (שם ח) צור תעודה חתום תורה בלמודי. ר' הוניא בר אלעזר אמר למה נקרא שמו אחז. ז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות. ר' יעקב בר אבא בשם ר' אחא. אמר ישעיה (שם) וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב. אין לך שעה קשה כאותה שעה שכתוב בה (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא. ומאותה שעה קויתי לו שאמר כי לא תשכח מפי זרעו. ומה הועיל לו (ישעיה ח) הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' לאותות ולמופתים. וכי ילדיו היו והלא תלמידיו היו. אלא מלמד שהיו חביבים עליו כבניו. וכיון שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות התחילו הכל צווחים ווי. ויהי בימי אחז. ויהי בימי יהויקים ומה צרה היתה שם (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו. משל למלך ששלח פרסטגמא שלו במדינה. מה עשו לה בני המדינה. נטלו אותה וקרעו אותה ושרפו אותה באש. שנא' (שם לו) ח ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה. תלת ארבע פסוקי. כיון שהגיע לפסוק (איכה א) היו צריה לראש קרעה בתער הסופר והשלך אל האש עד תום כל המגילה על האש אשר על האח. כיון שראו הכל כן. התחילו הכל צווחים ווי ויהי בימי יהויקים. (רות א) ויהי בימי שפוט השופטים ומה צרה היתה שם. ויהי רעב בארץ. למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך. שלח המלך גבאי טמיון לגבותה. מה עשו לו בני המדינה. נטלו אותו והכו אותו. ואח"כ אמרו אוי לנו כשירגיש המלך בדברים הללו. מה שבקש לעשות לנו עשינו לו. כך בימי שפוט השופטים היה אדם מישראל עובד ע"ז. והיה הדיין מבקש להעביר עליו מדת הדין. והיה הוא בא ומלקה את הדיין. אמר מה שבקש לעשות לי עשיתי לו. ט אמרו אוי לו לדור ששפטו את שופטיהם. הה"ד ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ. (אסתר א) ויהי בימי אחשורוש ומה צרה היתה שם. להשמיד להרוג ולאבד. משל למלך שהיה לו כרם אחד ונזדווגו לו ג' שונאי'. הראשון מתחיל מקטף בעוללות והב' מזנב באשכולות והג' מעקר בגפנים. כך פרעה (שמות א) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. נ"נ (ירמיה כט) החרש והמסגר אלף. י רבי ברכיה אמר החרש אלף והמסגר אלף. רבנן אמרין כולם אלף. המן ביקש לעקור הגפן כולה שנאמר (אסתר ג) להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים וגו'. וכיון שראו הכל כן התחילו צווחים ווי. הה"ד ויהי בימי אחשורוש. ר"ש בר אבא בשם ר' יוחנן. יא כ"מ שנא' ויהי משמש צרה ושמחה. אם צרה אין צרה כיוצא בה ואם שמחה אין שמחה כיוצא בה. אתא ר' שמואל ב"נ ועבד פלגא בכ"מ שנא' ויהי משמש צרה. והיה שמחה. מתיבין ליה והכתיב (בראשית א) ויהי אור. א"ל עוד היא אינה שמחה שלימה. שלא זכה העולם להשתמש באותה האורה. יב א"ר יהודה בר סימון אותה האורה שנבראת ביום הראשון היה אדם מביט בה מסוף העולם ועד סופו. כיון שצפה הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה גנזה לצדיקים לע"ל. הה"ד (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. מתיבין ליה והכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר. א"ל עוד אינה שמחה שלימה. שכל מה שנברא ביום ראשון עתידין לבלות שנאמר (ישעיה נא) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אתיבון ליה והכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום ב' יום ג' יום ד' יום ה' יום ו'. א"ל עוד אינה שמחה שלימה׃ שכל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכים עשייה. כגון החרדל צריך לימתק החטים צריכים להטחן. התורמסין צריכין לימתק. מתיבין ליה והכתיב (בראשית לט) ויהי ה' את יוסף. א"ל עוד אינה שמחה שלימה. שנזדווגה לו אותה הדוב. מתיבין ליה והכתיב (ויקרא ט) ויהי ביום השמיני קרא משה וגו'. א"ל עוד אינה שמחה שלימה. שמתו נדב ואביהוא. מתיבין ליה והכתיב (במדבר ז) ויהי ביום כלות משה וגו'. א"ל עוד אינה שמחה. יג שנגנזה בבנין הבית. מתיבין ליה והכתיב (יהושע ו) ויהי ה' את יהושע. א"ל עוד אינה שמחה. שהצריך לקרוע בגדיו. מתיבין ליה והכתיב (ש"ב ז) ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו וגו'. א"ל עוד אינה שמחה שלימה. שבא נתן ואמר לו (מלכים א ח) רק אתה לא תבנה הבית. אמרו ליה אמרן דידן אמור דידך. א"ל והכתיב (זכריה יד) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים וגו'. (ישעיה ז) והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר וגו'. (שם יא) והיה ביום ההוא יוסיף ה' וגו'. (יואל ג) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסים. (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'. מתיבין ליה והכתיב (ירמיה לח) והיה כאשר נלכדה ירושלם. א"ל עוד היא שמחה שבו ביום נטלו ישראל אופכי על עונותיהם. דא"ר שמואל בר נחמן אופכי גדולה נטלו ישראל על עונותיהם ביום שחרב ביהמ"ק שנאמר (איכה ד) תם עונך בת ציון וגו': (ה) ויהי בימי אמרפל. יד ג' שמות נקראו לו. כוש נמרוד אמרפל. כוש שהיה כוש ודאי. נמרוד שהעמיד מרד בעולם. אמרפל שהיתה אמירתו אפילה. טו דאמרי ואפלי בעלמא דאמרי ואפלי באברהם. שאמר שירד לכבשן האש: (ו) ואריוך מלך אלסר. א"ר יוסי ממלחייה טז תמן תנינן איסרין לשם אלסר. כדרלעומר מלך עילם ותדעל מלך גוים. א"ר לוי אתר הוא תמן מצטוות ברומי. ונטלו אדם אחד והמליכו

יד יוסף ז תד"א ח"ב. שוח"ט מזמור כ': ח מ"ק כ"ו: ט ב"ב ט"ו בתוספתא שם: י ספרי ח"ב פיסקא שכ"א. וס"ע רבה פ' כ"ס. תנחומא נח. ירוש' נדרים פ"ז: יא במד"ר פ' י"ג. תנחומא שמיני. רות רבה פ' א'. אסתר רבה פתיחתא י"א. פסיקתא רבתי פ"ס ופ"ז: יב חגיגה י"ב. זוהר אמור. וריש ז"ח. וזוהר בראשית דף מ"ה. וילקוט איוב רמז תתקכ"ד. ב"ר פ' י"א. ופ' י"ב. ש"ר פ' ל"ס. במד"ר פ' י"ג רות רבה פ"א. אסתר רבה פתיחתא י"א. תנחומא שמיני. זוהר מקץ דף כ"ג. וזוהר חדש רות. וזוהר שמות י"ה: יג מכילתא יתרו. אדר"נ פ"ע. פסיקתא רבתי פ"ס. וכטעם שנגנז עיין בתד"א ח"א פרק כ"ה: יד ילקוט ס"ז: טו פרק כילד מעברין. יונתן כ"ע. תנחומא: טז ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

פרשה מב (ד) [אתא רשב"נ ועבד פלגא כו'] שמלת ויהי מורה על שעתיד. ואות וי"ו מהפכו לעבר ומלת היה מורה על העבר. ואות וי"ו מהפכו אל העתיד. והנה יחייב השכל שלא ידאג האדם ויעצב על דברים הקנינים כמו העושר אם לא נקנה לו מימיו. אמנם ידאג לבבו כשעדר קנינו. לכן כל מקום שנאמר ויהי הוא שמורה שנתהפך עליו עולמו דברים הראוים לו להיות שנעדרו ממנו והם בגדר שעברו הוא לשון צער. אבל והיה מורה על הקנינים שראוים להיות בגדר העבר ונעדרים

מתנות כהונה

דפרק חלק גרס אם אין קטנים אין גדולים ואם אין גדולים אין תלמידים כו' וכן הוא במגילת רות (דף ג'): **פרסטגמא** פי' הערוך איגרת: **לפסוק** היו צריה. שהוא פסוק החמישי: **ליפס** פי' הערוך מס: **גבאי** טמיון. גרסי' פי' גובה מס לאוצר המלך: החרש והמסגר. ואמרו חז"ל אלו סנהדרין: ה"ג **והמסגר** אלף. ר' ברכיה אמר החרש אלף והמסגר אלף: **ורבנן** אמרו וכו'. ועיין במקומות הנ"ל: ה"ג וכיון שראו כן התחילו הכל צווחין כו': **אם** צרה. אם מדבר בצרה: **ועבד** פלגא. עשה מחלוקת ופלוגתא וחלק עליו: **עוד** הוא. עדיין אינה שמחה שלימה דאמר ר' יודא גרסינן: **תורמסין** מין קטניות מרה ונתבשלת ז' פעמים ואעפ"כ היא מתוקה ע"י תיקון כדאיתא במסכת ביצה פרק אין צדין: **הדוב** אשת פוטיפר: **שנגנזה** בבנין הבית גרסי' ופי' המשכן שנאמר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגומר ועיין פ' שמיני וריש רות דאי' הכי בהדיא: **אמרן** דידן. כבר אמרנו את שלנו מה שיש להשיב על דבריך מעתה אמור אתה מה שיש בידך לומר: **אופכי** כו'. פי' הערוך הנאה וקורה רוח: **אמירתו** אפילה. אמרפל נוטריקון אמירה אפל הכעיסו והיה מתעולל ושחק בכל העולם: **דאמרי** הכעיס כדאמרי' פ"ק דסוטה ובחולין דף מ"ח אמריה בך וכו' מאן אמרייך דאמרת פי' מי הכעיסך: **ואפלי** לשון שחוק ולעג כדאמרינן דהוי מפלי בבני ירושלים והוא ידוע ובערוך ערך אספרין גרס אמר אפילה ופי' כמו חושך ואופל אמרה לשון חושך וכולן לשון נוטריקון של אמרפל: **מלהייא** שם מקום: **איסרין** מטבע שקורין אותה איסרן על שם אלסר שהוא תיקן אותו מטבע: ה"ג **מצטווה** נויס אסר

עץ יוסף

נביאים. אנשים שיכינו עצמם לנבואה: **ואם** אין נביאים אנשים מוכנים הנקראים נביאים אין הקב"ה משרה שכינתו עליהם (יפ"ת): **צור תעודה** שאחז צר וקשר והסגיר התעודה מבתי מדרשות שהם מקום בית ועד לתורה כדי להיות חתום תורה בלמודו להשכיח התורה מישראל ולסלק השכינה מישראל (מהז"ק): **שאחז** בתי כנסיות. שלא ימצא מקום מוכן שתחול השכינה על איזה איש. וכדי לבטל למוד התורה שלא ימצא בית הועד להם מעכשיו: **וחכיתי** לה' המסתיר כו'. ישעיה הנביא בא שוב לנחם את בנ"י שלא תתקיים מחשבת רשע זה להשכיח את התורה מישראל. ועז"א וחכיתי לה' המסתיר פניו כו' שאין לך שעה לישראל שהקב"ה עמהם בכעס וזעם כאותה שעה שכתוב בה ואנכי הסתר אסתיר פני מהם ואעפ"כ נאמר שם בכתוב כי לא תשכח התורה מפי זרעו. ומזה ראיה ברורה שלעולם אין התורה משתכחת מישראל אפי' בשעת הזעם. וע"ז אמר ומאותה שעה קויתי לו שהרי אם בשעה היותר קשה הבטיח ה' כי לא תשכח מפי זרעו. כ"ש בשאר זמנים (יפ"ת ומהז"ק): **ומה הועיל לו** שהרי לא עלה בידו לבטל הלימוד ולהשכיח התורה. כי אנכי והילדים הם התלמידים אשר מחזיקים בעמוד התורה מהם תתפשט הוראה בישראל להחזיר עטרה ליושנה. וז"ש כי יהיו לאותות ולמופתים גם לדורות שלא תשתכח התורה מישראל (מהז"ק): **וכי** ילדיו היו. ר"ל שכיון שלא היו לו אלא ב' בנים ליכא אות מהם על ביטול מחשבת אחז ע"כ תלמידיו היו (יפ"ת) ועיין מ"ש בר"ר: **שאחז ב"ב** כו' הכל צווחין ווי. כי קיום כל העולם אינו אלא על ידי התורה כדכתיב אם לא בריתי וגו' (מהז"ק): **ראיתי** את הארץ כו'. שנתקיימה נבואה זו בעון יהויקים ששרף את המגילה שנכתב עליו גזירת הגלות ולולא ששרפה אולי היו שבים ומתבטל הגזירה (יפ"ת): **פרסטגמא** פי' הערוך בל"י דת וגזרה: **כיון** שהגיע לפסוק היו צריה כו'. אז כעס שתסור המלכות ממנו. אבל בפסוקים הראשונים לא חשש דקאמר בהו ואנא מלכא כלומר אע"פ שכתב גלתה יהודה דרך גוזמא קאמר קרא והוא עדיין ימלוך (יפ"ת): **התחילו** הכל צווחין ווי. כי על ידי מעשה יהויקים נחתם הגז"ד בחורבן ביהמ"ק אשר היא צרה כוללת כנ"ל: **ומה צרה** היתה שם ויהי רעב כו'. פי' מאיזה סבה בא הרעב וקאמר שהיה בעון ששפטו את שופטיהם: **ליפס** מס: **גבאי טמיון** פי' גובה מס לאוצר המלך: **שהיה** לו כרם כו' לכן לא נכתב ויהי בימי גם גבי פרעה ונבוכדנצר שהגלו את ישראל. שאינו דומה לצרה זו שהיא צרה כוללת שבאו לעקור בגפנים. שבקש המן לעקור הגפן כולה ואחשורוש הסכים על ידו (מהז"ק): **החרש** והמסגר אלף. שהגלה נבוכדנצר אותם. והם החכמים או היועצים. והיינו אשכולות שהם עיקר הכרם. והשב נ"נ שימותו כולם בטלטולם ושתשתכח תורתם (יפ"ת): **כולן אלף** החרש והמסגר: **משמש** צרה ושמחה זימנין צרה וזימנין שמחה דאשכחן ויהי טובא גבי צרה וטובא גבי שמחה: **ועבד פלגא** פי' ועשה פשרה וחלוקה דמודה דויהי משמש צרה. ופליג אמי שאמר דמשמש שמחה. ואידם דוהיה שמחה: **עוד היא** עדיין אינה שמחה שלימה דא"ר יודא כו': **היה** אדם הראשון מביט כנ"ל. (א"ת) שאור הראשון הוא אור השכל שאדם מסתכל בו ומשיג בו את כל העולם. והוא אור הגנוז לעתיד לבא שאז ימלא הארץ דעה את ה' להאיר על הארץ (הגר"א): **יום ב' יום ג'** כו' וקשה כיון שמירן על יום א' שעתידין לבלות א"כ משאר ימים נמי לא קשה מידי דבהאי קרא גופיה כתיב ויושביה כמו כן ימותון. אלא דניחא ליה למנוא בהם טעם אחר (רד"ל): **החרדל** שאינו נאכל מגד חריפותו צריך להמתיקו: **התורמסין** הוא מין קטניות שאינו נאכל מפני מרירותו וצריכין להמתיקו. שנתבשלת ז' פעמים ואעפ"כ היא מתוקה ע"י תיקון כדאיתא במסכת ביצה: **ויהי** ה' את יוסף. פירוש בבית פוטיפר: **שנזדווגה** לו כו' בשאר מקומות שיש מאמר זה הלשון שמתוך כך מזדווגה לו שעל ידי כן שהיה ה' עמו והיה שמח נתהוה יפה תואר ויפה מראה. ולכן ע"י יפיו נתגרה בו אותה הדוב פי' אשת פוטיפר: **שנגנזה בבנין הבית** פי' כשנבנה הבית נגנז המשכן כדאי' במכילתא פ' יתרו ביום שנבנה זה נגנז זה: **לקרוע בגדיו** שע"י שהיה ה' עם יהושע והסכים עמו על חרם יריחו שגזר לכן בא הדבר שנענשו עליו ישראל על מעל עכן בחרם. והוצרך יהושע לקרוע בגדיו: **אמרן דידן** כבר אמרנו את שלנו מה שיש להשיב על דבריך. מעתה אמור אתה מה שיש בידך לומר: **אופכי** פי' הנאה וקורת רוח והמוסף הערוך פי' בל"י ורומי שמר פרעון כמו שובר: **אופכי גדולה** פי' קורת רוח וכפרה גדולה על עונותיהם נטלו ביום שחרב בית המקדש כמו שנאמר תם עונך וגו' שאילולא חורבן הבית לא היה נשאר ח"ו מישראל שריד ופליט אלא ששפך חמתו על העצים ועל האבנים ובכ"ר גרס אופכי שלימה נטלו ישראל: (ה) **כושי** ודאי כלו' בן כוש כדכתיב (בראשית י') וכוש ילד את נמרוד ונקרא נמרוד גופיה כוש ע"ש אביו (יפ"ת) ועיין מ"ש בפרשה ל"ז סימן ג': **שהיתה** אמירתו אפילה. ר"ל נמרוד נקרא אמרפל שהיתה אמירתו אפילה. ודרש אמרפל נוטריקון ופירושו גזרתו או פתויו בי ליד בפיו להמריד כל העולם על הקב"ה. ובערוך ערך אספרון מפ' אמירה בל"י חשך. והיינו מה שסיים המד' דאמרי ואפלי בעלמא פי' שהחשיך כל העולם במרד: **דאמרי** ואפלו באברהם מפ' אמר לשון ממשלה מגזירת במרום תמריא שע"י שמלך גזר על אברהם להפילו לכבשן האש. או מפרש אמר לשון כעס כמו אמריית דאמרייה. ועניינו שע"י כעסו גזר על אברהם שירד לכבשן האש: (ו) **איסרין** לשם אלסר. שהוא תיקן אותה המטבע שקורין אותה איסרין (מה"ק): **אתר** הוא תמן כו' שיש מקום שקורין אותו גוים. וטעם קריאתו כן לפי שנתקבצו שם מכמה גוים ונטלו אדם אחד והמליכוהו עליהם

והמליכו אותו עליהם. א"ר יוחנן ותדעל היה שמו: (ז) ד"א ויהי בימי אמרפל מלך שנער. יז זו בבל. ואריוך מלך אלסר זה יון. כדרלעומר מלך עילם זה מדי. ותדעל מלך גוים זו מלכות אדום. שהיא מכתבת טירוניא מכל או"ה. א"ר אלעזר בר אבינא אם ראית מלכיות מתגרות אלו באלו. צפה לרגלו של משיח. תדע שכן. שהרי בימי אברהם ע"י שנתגרו המלכיות אלו באלו. באה הגאולה לאברהם: (ח) עשו מלחמה את ברע וגו'. יח ר"מ היה דורש שמות. ריב"ק הי' דורש שמות. ברע שהי' בן רע. ברשע שהיה בן רשע. שנאב שהיה שואב ממון. ושמאבר שהיה פורח ומביא ממון. ומלך בלע היא צוער. שנתבלעו דיוריה: (ט) כל אלה חברו אל עמק השידים. יט ג' שמות נקראו לו. עמק השידי' עמק שוה עמק סוכות. עמק השדים שהוא מגדל סדני'. ד"א שהוא עשוי שדים שדים תלמים. ד"א שהוא מניק את בנו כשדים. עמק שוה כ ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן ששם הושוו כל או"ה וקצצו ארזים ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה. והיו מקלסין לפניו ואומרים שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכנו. א"ל מלך את עלינו. נשיא את עלינו. אלוה את עלינו. א"ל אל יחסר העולם מלכו. ואל יחסר העולם אלוהו. עמק סוכות שהוא מסוכך באילנות א"ר תנחומא גפן ותאנה ורמון אגוז ושקד תפוח ופרסק. הוא ים המלח א"ר אייבו לא היה שם אלא צנורות היאורים נתבקעו ונעשו ים. הה"ד (איוב כח) בצורות יאורים בקע: (י) שתים עשרה שנה עבדו וגו'. כא רבי יוסי ורשב"ג. ר"י אומר י"ב וי"ג הרי כ"ה. אמר רשב"ג כולהון י"ג שנה היו. מה מקיים רשב"ג ובי"ד שנה. אלא בי"ד למרדן. ובי"ד שנא בא כדרלעומר. כב בעל קורה טעין בעוביה. והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרות קרנים בעשתרא דקרנא · ואת הזוזים בהם כג ית זיותנה דבהון. ואת האמים בשוה קריתים תרתין קריין אינון. ואת החורי זו מטרפולין · ולמה הוא קורא אותה חורי שבררו אותה ויצאת להם לחירות בדור הפלגה. עד איל פארן אשר על המדבר. עד משריא דפארן: (יא) וישובו ויבואו אל עין וגו'. כד א"ר אחא לא באו ליזדווג אלא בתוך גלגל עינו של עולם. עין שעשתה מד"ה בעולם הן מבקשים לסמותה. אתמהא. היא קדש א"ר אחא הוא כתיב. הוא שקידש שמו של הקב"ה בכבשן האש. ויכו את כל שדה העמלקי. עדיין לא נולד עמלק ואת אמרת ויכו את כל שדה העמלקי. כה אלא (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית. וגם את האמורי היושב בחצצון תמר בעין גדי דתמרייה. ויצא מלך סדום ומלך עמורה וגו' את כדרלעומר מלך עילם וגו' ד' מלכים עשו מלחמה כנגד חמשה ויכלו להם. ועמק השדים בארות בארות חמר בירין בירין מסקן חמר. וינוסו מלך סדום ועמורה ויפלו שמה. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר ויפלו שמה אלו האוכלוסין. והנשארים הרה נסו אלו המלכים. ור"נ אמר ויפלו שמה אלו המלכים. והנשארים הרה נסו אלו האוכלוסין. על דעתיה דר"י ניחא. ועל דעתיה דר"נ קשיא. ר' עזריה ור' יונתן בן חגי בשם ר' יצחק אמרו בשעה שירד א"א לכבשן האש וניצול. יש מאו"ה שהיו מאמינים. ויש שלא היו מאמינים. וכיון שירד מלך סדום להמר וניצול. התחילו מאמינים באברהם למפרע: (יב) ויקחו את כל רכוש סדום ועמורה ואת כל אכלם. ר' יהודה אומר זו עבודה. ור' נחמיה אמר אלו הכותבות. ויקחו את לוט וגו' כך עשו ללוט נתנו

יד יוסף יז ילקוט ס"ז: יח ילקוט ס"ז. ועיין ביוב"ע. יומא פ"ג: יט תנחומא ס"ז. וילקוט ס"ז: כ לקמן פ' מ"ג · ולקמן פ' נ"ח. במד"ר ט"ו. תנחומא בהעלותך. קס"ר פסוק טוב ילד. וילקוט ס"ז: כא ילקוט ס"ז · וסדר עולם פ"א. שבת י"ג. יונתן בן עוזיאל: כב ברכות פ"ד: כג תרגום: כד לעיל פ' זו סי' ד'. ילקוט ס"ז: כה תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

אתר הוא כו' מקום יש ברומי שקורין אותו גויס: זה יון. מלך אלאסר נוטריקון מלך אל אסר שאסר אל עליון על ישראל שכל אחד מישראל יכתוב על קרן שורו שאין לו חלק באלהי ישראל. מצאתי ברמב"ן ז"ל דגרס אלסר זו מלכות מדי עילם זו יון ופי' רבינו בחיי אלסר הוא עיר בארץ מדי או בפרס: עילם זה יון כמו שדרשו חז"ל שם שניס מלך יון בעילם עכ"ל: עילם הוא במדי שנאמר ואני הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה וכדאיתא בפ' האיש מקדש: טורניא הערוך פי' ענין מס ול"נ ל' שררה ואדנות בכת בעלילה ועיין ערך טרן הראשון והשלישי: מכל אומות העולם. ולפיכך נקראת גוים: ה"ג בילקוט באה גאולה לאברהם וכדלקמן: דורש שמות בל' נוטריקון: ברע בן רע ברשע בן רשע שנאב שואב ממון: שמאבר שם אבר לפרוח לקבץ הון רב: אבר כנפים כד"א מי יתן לי אבר כיונה וגו': שנתבלעו כו'. נטבעו ונבלעו בהפכת סדום ועמורה ובלע דרש לשון בלוע והביא ממון בגזל ועולה וכן משמע בפירש"י בחומש שנאב שואב אביו שבשמים שמאבר שם אבר לעוף ולמרוד בהקב"ה: ה"ג בילקוט ובפירש"י מגדל סדנים פי' שהיו מגדלים אילנות גדולות שעושין מהן סדן לקצב עליו בשר ודרש השדים לשון סדנים: שהוא עשוי שדים שדות גרסי'. ואולי תפס לשון המקרא ויאכל תנובות שדי כמו שדה: כשדים דרש השדים לשון שדים כד"א יונק שדי אמו וי"ל שהיה ארץ טובה ושמנה: ועשו לו בימה. לאברהם כשחזר מן המלחמה וגלה אותם: אל יחסר כו'. שלא רצה לקבל עליו אפילו שם המלוכה ואף כי שם אלהות שכשם שנפרעין מן העובדין כך נפרעין מן הנעבדין: ה"ג: מה מקיים רשב"ג. ובארבע עשרה כו' וה"ג רש"י וילקוט פי' כיון שבין הכל היו י"ג שנים העבודה ושנות המרד מה אני מקיים ובי"ד כו'. דמשמע שבשנת י"ד למרדן בא כדרלעומר ומשני ארבע עשרה למרדן: ה"ג למרדן והוא לשון רדוי ומלכות כד"א והוא היה רודה שכדרלעומר היה כובש אותם בחזקה עד שעבדו אותו בעל כרחם וכן לשון הכתוב י"ב שנה עבדו משמע שלא בטובתם ומצאתי בפירש"י השוב שנות המרד עם שנות העבודה ועם שנה שבא כדרלעומר ויהיו י"ד: בא כדרלעומר וגו'. גרסי' וסיפי' דקרא קדייק והמלכים אשר אתו הרי שהיה הוא עיקר והם טפלים לו: בעל הקורה כו'. מי שהקורה שלו אע"פ שאחרים טוענים עמו הוא נכנס בעוביה וסובל עיקר משאו כן היה הוא העיקר שכבשם לאשונה והוא היה עיקר המרד. נראה דה"ג בעשתרות קרנים גיבוריא דבעשתרות כו' כי כן תרגומו בתרגום ירושלמי וכן י"ת זיוותנא דבהון ודרש זוזים לשון זיו: בהם בקמ"ץ כמו בשגו"ל. ב' מקומות היו שבהם יושבים האמים ודרש קריתים לשון קריה: תרתין קריין כו': מטרפולין פי' הערוך העיר והאם בלשון יון מטרא אם פולין עיירות כלומר האם ועיקר של העיירות וכאן גרס אל יותרו פולים ופי' אל יותרו חירות פולים עיר בל' יון: לחירות כו'. פירש"י לפי שכתוב ויפץ ה' אותם משם אבל אלו בירכו להם העיר הזאת ונתקיימה בידם ולא נפוצו משם: משריא דפארן. אל פירושו מישור ועיין בפירש"י ורמב"ן: גלגל עין כו'. זה אברהם שהאיר עיני כל העולם בענין האמונה ועין משפט קדרים עין שכבשה המשפט והדין ועיין לעיל בראש הפ': שעשתה שכבשה כד"א גט מעושה: מגיד מראשית כו'. הכתוב קראו ע"ש סופו ועיין ברמב"ן: בעין גדי באלון תמר תרגום אונקלוס בעין גדי ופי' רש"י מקרא מלא הוא בדברי הימים ביהושפט: דתמרייה שם גדילים התמרים הרבה כמ"ש בכרמי עין גדי: ויכלו להם. לכן הזר ואמר שארבע עשו מלחמ' עם החמשה לומר שיכלו המועטי' למרובי' דאל"כ כבר ידענו שהם ד' וה': בירין בירין כו'. כן תרגם אונקלוס ופי' בורות שממנו היו מעלים המר להומר: ניחא שהרי מצינו אח"כ שמלך סדום יצא לקראתו: בשעה שירד כו' ולעולם המלכים נפלו שמה ומלך סדום ניצל דלך גם למען יאמינו נסו של אברהם: עבודה בקשתי ולא מצאתי פירושו ואולי הוא מין פרי שהיה עיקר מאכלם והאב"א כתב דנ"ל לגרוס עבורה פי' את כל דגנם: הכותבות תמרים: בשירה

ענף יוסף

ונעדרים ממנו. אפס יהיו לשפך ונעשה לו קנינו כנגדר הכוס ועתיד לסיוה לו. הוא לשון שמחה כי היא השמחה השהלטי כמ"ש חז"ל אלו שנותיו של אדם שמתהפכין מרעה לטובה (סנה"א): (יא) [וכיון שירד מלך סדום כו'] נכרמב"ן כתיב ויש לתמוה דהא הדרכה מתמת גם מלך סדום יהיו מהוזיקים ידי עכו"ם. כי מלך סדום עכו"ם היה. אבל ביאור הענין שהוא מפרש ויצא מלך סדום לקראתו שיצא מן הכור כשעבר אברהם עליו. כי נעשה לו נס לכבוד אברהם שיצא לקראהו לברכו ולכבדו. ואפשר כי אברהם בשובו הביט בבור הסיה. כי חפץ להציל המלכים ולהשיב להם רכושם. ונעשה נס ע"י. ואם נעשה נס לכבוד אברהם כ"ש שיש להאמין שנעשה נס לאברהם עצמו. עכ"ל: בנא'

עץ יוסף

עליהם מלכות הדשה (יפ"ת): אתר ר"ל אתר הוא תמן ברומי מלטווה גויס: (ז) זו בבל דרמיז מלכיות על דרך שאמרו לעיל כשם שפתח בד"מ כן התם בד"מ לרמוז כי כמו שאירע לאבות יקרה לנו: זו בבל פי' גלות בבל: אלסר זה יון מלך אלסר נוטריקון מלך אל אסר שאסר אל עליון על ישראל שכל אחד מישראל יכתוב על קרן שורו שאין לו חלק באלהי ישראל (מת"כ). והרמב"ן גרס אלסר זו מלכות מדי. עילם זו מקדוניא. ופי' רבינו בחיי אלסר הוא עיר בארץ מדי או בפרס. עילם זה יון המקדוני כמו שדרשו חז"ל שם שניס מלך יון המקדוני בעולם ע"כ: זה מדי עילם הוא במדי שנאמר ואני הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה כדאי' בפרק האיש מקדש (מת"כ): טירוניא פי' הערוך מס. או הוא לשון שררה. סרני פלשתים מתרגם טורני פלשתאי. והיינו שע"י שמולכת בכיפה היא כותבת שררה מכל העולם שהיא משימה שרים ונציבים בכל האומות (יפ"ת): לרגלו של משיח. שע"י התגרות המלכיות בא הגאולה לאברהם וכן בהתגרות האחרונים תבא הגאולה בשלימות לזרעו של אברהם. ודקדק לומר רגלי משיח. כסוד יעמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים (נזה"ק): (ח) דורש שמות דאל"כ למה נכתבו שמותם בתורה וכו' אלא לדרוש: דורש שמות אע"פ שהם הסכמיים יש לדרוש כפי ענינם. וע"ז רמז לנו בתורה בזה שהזכיר שמותם: בן רע כלומר בן שהוא רע לשמים: בן רשע בן שהוא רשע לשמים: שואב ממון והגו"ן נוספת (יפ"ת) ופירושו בהיה רע לבריות בחימום ממון וגזל. וכן היה שמאבר (נזה"ק): שהיה פורח כו' דרש שמאבר שם אבר כנשרים לפרוח ולהביא ממון. והשי"ן מתחלף בסי"ן (יפ"ת): שנתבלעו דיוריה שמ"ש לבלתי הפכי את העיר דרש שלא נהפכה עם סדום אבל אח"כ נתבלעו דיוריה. ולא העיר עצמה כמ"ש לבלתי הפכי את העיר: (ט) מגדל סדנים הוא מלשון כדן של שקמה. כלומר שמגדל אילנות גדולות שעושים סדנים לנפחים (יפ"ת): שדים שדים תלמים. ארץ עבודה וחרושה תמיד ועשויה תלמים תלמים בולטים כמו שדים: שהוא מניק את בנו. לשון תנחומא שהיתה מניקה אותם כשם שהשדים מניקים את התינוק. שהיא ארץ שמינה: ששם הושוו כו' שעד עתה חלקו על אברהם כל הממלכות ורצו להרגו. ואחר שראו כאן שה' עמו ועזרו לנצח כל המלכים הגדולים הנ"ל הסכימו כל הנשארים להשלים אתו ולהסכים לדעתו: וקצצו ארזים דרכם היה לעשות כן כשממליכים מלך חדש כדכתב ביהוא ויקחו איש בגדו וישימו תחתיו אל גרם המעלות (מ"ב ט'): ועשו לו בימה. לאברהם כשחזר מן המלחמה וגלה אותם: אל יחסר העולם כו' שלא רצה לקבל עליו שם מלוכה ומכ"ש שם האלהות שכשם שנפרעין מן העובדים כך נפרעין מן הנעבדין אבל שם נשיא משמע שקבל עליו: מסוכך באילנות ומפרש במדרש הרנינו שאין לך שביל ושביל בסדום שלא היה בו שבעה מיני אילנות זה למעלה מזה שהיה כל השביל מסוכך בו לקיים מ"ש נתיב לא ידעו עיט ע"כ. וחשב גפן ותאנה כו' שאלו אלמן מרובה ועושין סיכוך (יפ"ת): צנורות היאורים פי' בתחלה לא היה אלא נהל קטן כמו מרזב והיאורים הקרובים שם נתבקעו ונשפכו שם אח"כ ונעשה ים המלח ומדברי רש"י בחומש משמע דנגרים הצורים נתבקעו: (י) ר"י ורשב"ג דעת ר' יוסי שי"ג שנה החזיקו במרד אחר שעבדו י"ב שנה ומ"ש ובארבע עשרה שנה היינו י"ד למרדן. בשנת כ"ו לתחילת עבודתן. ודעת רשב"ג י"ב עבדו ובשנת י"ג מרדו ובשנת י"ד לשעבודם בא כדרלעומר: מה מקיים רשב"ג ושלש עשרה. ובשלש עשרה. מה מקיים ר' יוסי ובי"ד אלא בי"ד למרדן. כנ"ל יפ"ת: בעל הקורה טעין בעובי'. שבפסוק א' אמרפל תחילה ובפסוק ט' כדרלעומר תחלה. שהוא היה העיקר וכמ"ש עבדו את כדרלעומר ע"כ השבו ראשון: בעשתרא דקרנא כלו' שהוא שם מקום נקרא כן (יפ"ת): ית זיותנא דבהון. היפים שבהם. דקמפרש הזוזים מלשון זיו ובהם כמו בהם בסגו"ל: תרתין קריין אינון כלו' שהיו ב' עיירות שוות סמוכות יחד זה כנגד זה ובהם שכנו האימים (נזה"ק): זו מטרפולין אם המדינות. ונקראת חורי שבררו אותה והוצאת להם לחירות בדור הפלגה כאשר נפוצו העמים איש לארצו הם באו אל אותו המקום שהוא מטרפולין. ומתוך כך נעשו בני חורין ושם האומה שעיר כמ"ש בסדר וישלח (נזה"ק): משריא דפארן וכן תרגם אונקלוס. היא ארץ מישור לפני המדינה: (יא) גלגל עינו של עולם. הטהור שבעין שהוא מקור הראייה שאין אדם רואה אלא מתוך הטהור שבעין: שעשתה מד"ד בעולם. פי' שכפה כד"א גט מעושה. שאברהם כבש מהעולם מדה"ד שכל מוכה וברכה באת בבילו שנא' ונברכו בך וגו' (מת"כ) וע' מ"ש לעיל סי' ב'. וברות רבה פ"א: עדיין לא נולד עמלק. שהרי בן בנו של עשו היה: מגיד מראשית כו' הכתוב קראו ע"ש סופו: בעין גדי ותמרייא כמ"ש (בד"ה ב"כ) חצצון תמר הוא עין גדי. ולפי שיש עין גדי אחרת של ענבים כדכתב בכרמי עין גדי. פירש דזו של תמרים: בירין בירין מסקן המר. כן ת"א שהיו בורות שמהם מעלים המר לחומר ונטבעו בטיט. ולכן אמר בסמוך שיצא מלך סדום דלך גם: ויכלו להם ר"ל לכן חזר ואמר שארבעה עשו מלחמה עם החמשה. ומ"מ יכלו להם ואין זה מדרך טבע: אלו האוכלסין דאי מלכים גופייהו איך יצא מלך סדום והע"ג דוינוסו מלך סדום ועמורה ויפלו כתיב. ה"פ שנסו עם אוכלוסיהם ונפלו רובם: על דעתיה דר"נ קשיא. איך יצא מלך סדום. ומפני דלך גם יצא כדמסיק ואזיל: בשעה שירד כו' כלומר שנעשה נס למלך סדום כדי שיאמינו באברהם: ויש שלא היו מאמינים. מאחר לא ראו הדבר בעיניהם אבל כשראו הנס של מלך סדום התחילו מאמינים באברהם למפרע: (יב) זו עבודה נ"ל עבורה כמו ויאכלו מעבור הארץ. ופירושו דגנה ולחמה (א"א): אלו הכותבת הם התמרי': כך עשו ללוט כו'. דאיכפל למכתב ויקחו שני. לאשמועינן שהיתה לו קיחה מיוחדת כי נתנוהו בסוגר

נתנו אותו בסירא ונטלו אותו עמהם. כ"כ למה והוא יושב בסדום. כו לקיים מה שנא' (משלי יו) הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע. ויבא הפליט. ר"ל בשם קפרא אמר כז הוא עוג הוא פליט. ולמה נקרא שמו עוג. שבא ומצא את אברהם יושב ועוסק במצות עוגות. הוא לא נתכוין לשם שמים. אלא אמר אברהם זה קוניון הוא. ועכשיו אני אומר לו נשבה בן אחיך והוא יוצא למלחמה ונהרג ואני נוטל את שרי אשתו. א"ל הקב"ה כח חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל שאת מאריך ימים בעולם. ועל שחשבת להרוג את הצדיק. חייך שאתה רואה אלף אלפים ורבי רבבות מבני בניו. ואין סופו של אותו האיש ליפול אלא בידן. שנא' (דברים ג) ויאמר ה' אלי אל תירא אותו כי בידך וגו': (יג) ויגד לאברם העברי. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. כט ר"י אומר כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד. ר"נ אמר שהוא מבני בניו של עבר. ורבנן אמרי שהוא מעבר הנהר. והוא משיח בלשון עברי: (יד) והוא שוכן באלוני ממרא. ר' יהודה ור' נחמיה. לר"י אמר במשריא דממרא. ור"נ אמר בפלטין דממרא. על דעתיה דר"י אתרא הוא דשמיה ממרא. ועל דעתיה דר"נ גברא הוא דשמיה ממרא. ולמה נקרא שמו ממרא. ר' עזריה בשם ר' יהודה בשם ר' סימון. שהמרה פנים באברהם. לא בשעה שאמר הקב"ה לאברהם למול הלך ונמלך בשלשה אוהביו. א"ל ענר כבר בן ק' שנה אתה ואתה הולך ומצער את עצמך. א"ל אשכול מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך. א"ל ממרא אלהיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון. והדבר הזה שאמר לך למול אין אתה שומע לו. א"ל הקב"ה אתה נתת לו עצה למול. חייך שאיני נגלה עליו לא בפלטין של ענר ולא בפלטין של אשכול אלא בפלטין שלך. הה"ד (בראשית יח) וירא אליו ה' באלוני ממרא:

פרשה מג (א) א וישמע אברם כי נשבה אחיו. (תהלים קיב) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' סמוך לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו. משמועה רעה לא יירא זה אברהם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. נכון לבו בטוח בה' ומצאת את לבבו נאמן לפניך. סמוך לבו לא יירא שנא' (בראשית טו) אל תירא אברם. עד אשר יראה בצריו ויחלק עליהם לילה. וישמע אברם כי נשבה אחיו. הה"ד (ישעיה לג) אוטם אזנו משמוע דמים וגו': (ב) וירק את חניכיו. ר' יהודה ור' נחמיה. ב ר"י אומר הן הוריקו פנים כנגד אברהם. אמרו ה' מלכים לא יכלו לעמוד בהם ואנו יכולים לעמוד בהם. ר"נ אמר אברהם הוריק פנים כנגדן. אמר אצא ואפול על קדוש שמו של מקום. אבא בר זבדא אמר בכלי זיין הוריקן. המד"א (תהלים לה) והרק חנית וסגור לקראת רודפי. ארשב"ל ג באבנים טובות ומרגליות הוריקן. המד"א (שם סח) ואברותיה בירקרק חרוץ. ר' לוי אמר בפרשת שוטרים הוריקן. המד"א (דברים כ) מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו. חניכיו בעלי חניכתו שמם אברם כשמו. שמנה עשר ושלש מאות. ר"ל בשם קפרא ד אליעזר לבדו היה. מנין אליעזר שי"ח. וירדוף עד דן שם ע"ז היא ומכה מלפניה ומאחריה. מכה מלפניה וירדוף עד דן. ומכה מאחריה (ירמיה ח) מדן נשמע נחרת סוסיו: (ג) ויחלק עליהם לילה. ר' בנימין בר יפת משם ר' יונתן ה הלילה נחלק מאליו. ורבנן אמרי יוצרו חלקו. אמר הקב"ה אביהם פעל עמי בחצי הלילה אף אני פועל עם בניו בחצי הלילה. ואימתי במצרים. שנא' (שמות יב) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו'. א"ר תנחומא אית דמפקין לישנא אחרינא. אמר הקב"ה אביהם יצא בחצי הלילה. אף אני אצא עם בניו בחצי הלילה. שנא' (שם יא) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא: (ד) ויכם וירדפם. ו וכי יש אדם רודף הרוגים. א"ר פנחס רודפיו של אברהם אבינו הרוגים היו. שנאמר (תהלים סט) כי אתה אשר הכית רדפו. הה"ד (ישעיה מא) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו. ז מי הוא זה שהעיר לבם של מזרחיים שיבואו ויפלו ביד אברהם. צדק יקראהו לרגלו. חי העולמים שהיה מאיר לו בכל מקום
שהיה

יד יוסף כו ילקוט משלי. וילקוט ס"ז: כז נדה ס"א. דברים רבה פ"א. יונתן ב"ע וע"ש: כח במד"ר פ' י"ע: כט ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ' ל"ג: ל ילקוט ס"ז: לא תנחומא סדר וירא סי' ג':
פמ"ג א ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים: ב ילקוט ס"ז: ג תנחומא כ"ז. אגדת בראשית פ' י"ג: ד לקמן פ' מ"ד סי' י"א. תנחומא ס"ז. פדר"א פרק כ"ז. במד"ר פרשה י"א. יונתן ב"ע: ה שמות רבה פ' י"ח. פסיקתא רבתי פ' י"ז. מכילתא סדר בא ויהי בחצי הלילה. פדר"א פ' כ"ז ועיין לעיל פ' מ"ב. יונתן ב"ע. תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. וסדר בא. ותנחומא סדר בא: ו ויק"ר פ' כ'. ילקוט ס"ז: ז ילקוט ישעיה שמות רבה פ' ט"ו:

ענף יוסף

פרשה מג (א) [שנא' אל תירא אברם כו'] היינו דשא אל תירא אברם בתר מלחמת המלכים נאמר לו שעליה היה ירא ובבטיחו ה' כדלקמן בפ' מ"ד. ויש לומר דשכי פירושו. סמוך לבו לא יירא זה אברהם כי אחר שהיה בטוח בעצמו מתחלה שלא יירא כדלעיל. נוסף לו סמיכות לב אח"כ לבל יירא. וזה היה כשנאמר לו אל תירא אברם. ועוד נסמך לבו שגם יראה הוא בצריו לעולם וזה ממש שראה בצריו עכשיו סימן לו כי כן יהיה תמיד (יפ"ת):
לקחתם

מתנות כהונה

בסירה בבית הסוהר: **וכ"ב למה**. למה אינה הקב"ה לידו כך ומשני והוא יושב בסדום לפי שנתיישב במקום רשעים דאל"כ והוא יושב בסדום למה לי וכבר ידענו אותו: **הוא לא נתכוין כו'**. עוג לא נתכוין לש"ש במה שבשר לאברהם שנשבה לוט: **אמר** עוג בלבו אברהם קוניון. קנאי כלומר טוקס כד"א בקנאו את קנאתי: **והוא** מעבר אחד. כלומר שקול כנגד כולם: **משיח** מדבר: **באיל פארן** אתרא כו'. מקום יש ששמו ממרא. ולכן אמר אילוני ממרא כלומר מישור של ממרא כמו איל פארן ודומיהם שכל המישור נקרא על שם העיר שהמגרש סמוך לעיר: **גברא הוא**. ולכן אמר אילוני ממרא היכל ופלטין של מלך: **שהמרה** לשון מרי ורוגז שהעיז פניו נגדו ואמר לו שימול כדמפרש ואזיל וכן מצאתי בפירש"י: **ומסיים וכו'**. לשון סוף וקץ כלומר שתפול ביד אויביך שיסמטו כי הולה אתה ויבואו עליך ויהרגוך ובילקוט גרס וכרס עצמך: והיה סבור שיתפרסם מזה ויהיה לו לקלון בין אויביו והרב רבי אליהו מזרחי גרס הולך וממאיס עצמו בין שונאים: **אין** אתה שומע כו'. בתמיה: **הוריקו** פניהם. היו משנים פניהם מלילך עמו ולשון וירק קדריש: **אבנים** טובות כדי שלא יפנו אל השלל כי אם אל הצלת נפשות כן כתב התוספות פרק לולב הגזול ופרק אלו טריפות ודרש וירק לשון ירקרק חרוץ: **בפר'** שופטים. בדין פרשת שופטים עשה אות' רק כלומר שהיה ממעט אותם ותוס' פרק לולב הגזול פירשו שעשה אותם ריקים מעבירות שבידן במה שנתביישו שהוזקקו לחזור מהמת עבירות שבידם: **חניכתו** כינוי כד"א וכל שם והניכא דאית ליה וכולם היו גרים ונקראו אברם על שמו: **יוצרו** חלקו. ופירושו ויחלק ע"פ בוראו או קרי ביה ויחלק היו"ד בסוג"ל: **אית** דמפקין כו'. יש שמוציאין אותו בלשון אחר: ה"ג **הרוגים** היו שנא' כו'. ופי' הרוגים היו ע"י הקב"ה על דרך שאמר הכתוב סר צילם מעליהם הוא ויכם וירדפם שקודם הרדיפה היו מוכים ע"י הקב"ה: ה"ג בילקוט ישעיה **צדיק** חי העולמים כו' צדקה היתה צווחת. וזה צדק יקראהו: **ומלכים** ירד וגו'.
גרסי'

עץ יוסף

בסוגר שלא יברח. או לגערו שפי מפני איבת אברהם (יפ"ת): **כ"ב למה** אירע לו כך. והוא יושב בסדום שישב עם רשעים: **הוא פליט** שנקרא פליט על שפלט מהמלחמה. ונקרא עוג ע"ש שוגות מצות וכדלקמן פ' מ"ג שזה היה בליל פסח. ועוג הוא הפליט דכתיב כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים. שהכו ד' המלכים את כל הרפאים שבעשתרות ונשאר עוג והוא הפליט ומלך בעשתרות. וכן הוא בתנחומא חקת ובמ"ר פ' י"ט ג"כ: **במצות עוגות הפסח**. דאברהם קיים כל התורה כדלקמן פ' ס"ד: **הוא לא נתכוון כו'**. עוג לא נתכוין לש"ש במה שבשר לאברהם שנשבה לוט. אלא אמר אברהם זה קוניון הוא כלו' נוקם: **שכר פסיעותך** כו' לפי שעי"ז נתגדל אברהם. ואע"פ שהוא לרעה נתכוין: **להרוג את הצדיק אברהם**: **אלף** אלפים ורבי רבבות כו'. ובריש פ' דברים אי' שאתה רואה אלפים ורבבות כו' והוא יותר נכון כי לא היו כ"כ אז כמו שחשב כאן וכה"ג הגיהו התוס' בב"ק (פ"ג ד"ה שני. רש"ש): **בידך** נתתי אותו. נתתי כבר והיינו מימות אברהם. ופסוק זה כתיב אצל עוג מלך הבשן: (יג) **כל העולם** מעבר אחד. כי כל בני תבל לא ידעו אז את ה' כי עבדו אלילים רק אברהם הכיר את בוראו והוא לבדו היה לעבר אחד בעולם לעבוד את ה'. וכל בני תבל לצד חוץ: **מבני בניו של עבר** שהיה צדיק ונביא גדול כמ"ש בריש סע"ר. ועל שאברהם הלך בדרכיו אף שהיה אחר ז' דורות נקרא על שמו. ועבר חי עד שנת ע"ז ליעקב. ואברהם ויצחק ויעקב היו בית דינו של עבר: **מעבר הנהר** כמ"ש בסוף יהושע בעבר הנהר ישבו אבותיכם וכו' ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר: **משיח בלשון עברי**. לשון של בני עבר הנהר (יפ"ת): **משיח** מדבר: (יד) **אתר** הוא דשמיה ממרא. מקום ששמו ממרא. ולכן אמר אילוני ממרא מישור של ממרא כמו איל פארן שכל המישור נקרא על שם העיר שהמגרש סמוך לעיר (מת"כ): **גברא הוא** כו' ופי' אילוני ממרא היכל ופלטין של ממרא: **ולמה** נקרא שמו ממרא. כי ממרא מלשון מרי כמ"ש ממרים הייתם. והכי היה תלמידו של אברהם. על כן דרש למוכה שהמרה פנים באברהם שהעיז פניו נגדו ואמר לו שימול: **הלך ונמלך** כו' עיין מ"ש בביאורי על התנחומא: **ומצער עצמך** הספר שנ"ל ומנער עצמך כענין נוער ותשוק. ושם עגר דרש. וגירסתינו ואתה מצער עצמך פי' שתכנס בסכנת מות: **ומסיים** את עצמך. ובילקוט גרס ומסרס ור"ל שלשון אשכול דרש שכול מבנים. וכן הוא באגדת בראשית. והרמ"ס גרס ממאים ור"ל שיבזוהו בהמולו: **אין** אתה שומע לו בתמיה: **וירא אליו** ה' באלוני ממרא. דגילוי השכינה דהשתא באלוני ממרא לא במקרה הוי רק משום דנתן לו עצה על המילה:

פרשה מג (א) **משמועה** רעה כו' כי להיותו בטוח בה' לא נתירא כלל: **זה אברהם** דכתיב ביה וישמע אברם כי נשבה אחיו וכל כוונתם היה על אברהם כדאי' לעיל פ' מ"ב וא"כ היה לו לירא ולא נתירא מפני יראת ה' ומביא ראיה שמיירי באברהם מדכתיב בריש המזמור אשרי איש ירא את ה' ובאברהם כתיב עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וכדאי' בסוה"ש בהדיא שכיון שהיה ירא ה' מאד ע"כ לא היה ירא משום דבר: **אוטם אזנו** כו' באברהם מיירי כדלקמן בפרשה מ"ח כי לקנאתו בדמעות העשוקים כשראה מה שנעשה בלוט שלא כדין שם נפשו בכפו בדרך השלמים לסכן עצמם אולי יוכלו להושיע העשוק כענין משה עם המצרי (יפ"ת): (ב) **הן הוריקו פנים** פי' שכעסו כנגדו ודרך הכועס פניו מוריקות או מתאדמות והא דכתיב וירק את חניכיו היינו שהוא היה סיבה לדבר במה שאמר להם שילכו עמו (מהז"ק): **אברהם** הוריק פנים. שכעסו פניהם מוריקות שהם חסו על נפשם ולא רצו בכך: **על** קידוש שמו. להציל עשוק מיד עושקיו שאין קידוש השם גדול מזה (יפ"ת): **בבלי זיין** הוריקן ופי' זיינן בכלי זיין היך מד"א והרק חנית שהוא לשון זיון: **באבנים טובות** כו' כלומר שנתן להם כל טוב כאבני ירקרק עד שנתרצו לבא עמו ובתנחומא קאמר שהוריקן בזהב כדי שלא יתנו עיניהם בממון פי' שלא יבוזו אים לו שדעתו להשיב כל הרכוש להמלכים כמו שעשה: **בפרשת שוטרים הוריקן** זירזן שכל הירא ישוב לביתו וכן אי' בתנחומא דבר אחר וירק שהוריקן בדברים שכתוב בתורה מי האיש הירא כו' כיון ששמעו כך כו' וחזרו להם כולם ולא נשתייר עם אברהם אלא אליעזר בלבד שהיה כשר. א"ל הקב"ה לאברהם הוא ילך עמך שאני נותן לו כח של שי"ח וכאילו אף הם יוצאים עמך וכן את מוצא שאליעזר בגימטריא שי"ח: **בעלי חניכתו** כינוי פי' שנקרו בשמו שהגרים נקראים בשמו כי הוא תחלה לגרים. גם יתכן שהכוונה צדיקים כמותו: **אליעזר לבדו היה** בתנחומא דייק לה מוירדוף ולא קאמר וירדפו. וכן הוא (יפ"ת): **שם עבו"ם הוא** כדכתיב ואת האחד נתן בדן: **ומכה מלפניה** כו' היינו מ"ש בפרק הלק כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו. ראה בני בניו שעתידין לעבוד עגל בדן. ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע לדן שנאמר מדן נשמע נחרת סוסיו. ופי' מלפניה עד שלא היה העגל הסוא בעולם דהיינו בימי אברהם. מלאחריה אחר שנתבטלה דהיינו בימי נבוכדנצר שכבר גלו עשרת השבטים ועמהם גלה העגל מדן. מ"מ גרס שמשם נשמע פחד נחרת סוסיו (יפ"ת): (ג) **הלילה נחלק** מאליו. דה"ל למימר ויחלק עליהם בלילה. אלא ללמדך שגם הלילה נחלק: **נחלק מאליו** המעשה כן היה שעד חצי הלילה הספיק בידו לרדוף אויביו. ונשאר החצי הב' שלא רדף. וזה סימן לבניו שכמו שהוא נצח בחציה. כן יהיו בניו מנצחים במצרים בחציה השני: **יוצרו חלקו** שהקב"ה בכוונה חלקו שהוא היה רוצה לרדוף כל הלילה והקב"ה חלקו כדי שישאר חציו לבניו וכדאמר בשמות רבה פ' י"ז א"ל הקב"ה דייך עד חצי הלילה בא ונחלוק הלילה אני ואתה: **עד חצי הלילה** שינה ליפול על קדושת שמו כדלעיל סי' ב'. ולכן יהיה חצי הלילה שמור לבניו מדה כנגד מדה: **אביהם יצא כו'**. כי כל מה שאירע לאבות סימן לבנים. וליסנא זה ס"ל דאברהם לא יצא לרדוף הרשעים כי אם בהאי הלילה שאז מתחיל הארת הקדושה כמבואר בזוהר (ועי' יפ"ת ומהז"ק): (ד) **וכי יש אדם כו'**. דאקדים הכאה לרדיפה: **הרוגים היו** שתחלה סר צלם וכאילו מתים. ואברהם גמר הריגתם. ומייתי לדוגמא מאתה אשר הכית רדפו שנאמר על ישראל שהם נרדפים אחרי היותם מוכים מה' אשר נתנם ביד אויביהם שנחשבו ישראל מוכים בשעת הרדיפה: **הה"ד מי העיר** ראיה לדבר כי כבר מסרם ה' בידו. כי הוא העירם לבא ליפול בידו: **של מזרחיים** אמרפל מלך בבל וחביריו שבבל מזרחית לא"י: **ויפלו ביד אברהם** והטעם כדלעיל בפרשה מ"ב סי' ג': **חי העולמים** שהיה מאיר לו. זה דרש אחר א"ת העיר אלא האיר. והשב צדק (שהוא צדיקו של עולם) יקראהו דרש יקראהו מלשון יקר שהוא נופל על האור כמו אור יקרות (זכריה יד) ור"ל הקב"ה צדיקו של עולם האיר לרגלו פי' בכל מקום שהיה הולך. כדי לפרסם אמונת
אלהותו

שהיה הולך. א"ר ברכיה מזל צדק היה מאיר לו. א"ל ראובן צדקה היתה צווחת ואומרת אם אין אברהם אין מי שיעשה אותי. הה"ד (שם) יתן לפניו גוים ומלכים ירד. ר' יהודה ור' נחמיה. ח ר"י אומר אברהם היה משליך עליהם עפר והוא נעשה חרבות. קש ונעשה חצים. ור"נ אמר יתן עפר לא נאמר. אלא כעפר. הן היו משליכים חרבות על אברהם ונעשין עפר. חצים והן נעשות קש. הה"ד (שם מא) ירדפם יעבור שלום. ר' לוי בשם ר' יוסי בר זימרא פסיעותיו של אברהם אבינו היו שלש מילין. ר' יודן בר ר' סימון אמר מיל. שנא' (שם) אורח ברגליו לא יבא. ר' נחמיה אמר בשם ר' אבהו לא נתאבקו רגליהם אלא כזה שהוא הולך מביתו לבית הכנסת: (ה) וישב את כל הרכוש וגם את לוט וגו'. ר' יודן אמר ט אנשים ונשים השיב. וטף לא החזיר. עמדו ונתגיירו. וגדרו ערות אבותיהם. הה"ד (יחזקאל ז) והבאתי רעי גוים. מי הם רעי גוים. ר' יהודה בר ר' סימון אלו אנשי סדום. שנא' ואנשי סדום וגו': (ו) ויצא מלך סדום לקראתו וגו'. י ר' אבא ב"כ אמר התחיל לקשקש לו בזנבו. א"ל מה אתה ירדת לכבשן האש וניצלת. אף אני ירדתי לחמר וניצלתי. אל עמק שוה. ר' ברכיה ור' חנינא בשם ר' שמואל בר נחמן. יא ששם הושוו כל או"ה וקצצו ארזים ועשו בימה גדולה והושיבו אותה בתוכה למעלה והיו מקלסין לפניו ואומרים לו שמענו אדוני וגו'. אמרו לו מלך את עלינו. נשיא את עלינו. אלוה את עלינו. אמר להם אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר אלוהו: (ז) ומלכי צדק מלך שלם וגו'. יב הה"ד (תהלים מה) ובת צור במנחה פניך יחלו עשירי עם. ומלכי צדק מלך שלם. המקום הזה מצדיק את יושביו. מלכי צדק אדני צדק. צדק נקראת ירושלים שנא' (ישעיה א) צדק ילין בה. מלך שלם ר' יצחק הבבלי אומר יג שנולד מהול. הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון. ר' שמואל בר נחמן ורבנן. ר"ש אמר הלכות כהונה גדולה גילה לו. לחם זו לחם הפנים. ויין אלו הנסכים. ורבנן אמרי תורה גילה לו שנא' (משלי ט) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. והוא כהן לאל עליון. ר' אבא ב"כ ור' לוי. ראב"כ אמר כל יין שכתוב בתורה עושה רושם חוץ מזה. א"ר לוי אף זה לא יצאנו מידו. שמשם קרא עליו ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה: (ח) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. יד ממי קנאן. ר"א בשם רב כהנא ור' יצחק. ר' אבא אמר כאינש דאמר פלן עינוהי יאי שעריה יאי. א"ר יצחק טו היה מקבל את העוברים ואת השבים ומשהיו אוכלין ושותין היה אומר להן ברכו. והן אומרים לו מה נאמר. והוא אומר להם. אמרו ברוך אל עולם שאכלנו משלו. א"ל הקב"ה אני לא היה שמי ניכר לבריותי והכרת אותי בבריותי. מעלה אני עליך כאילו אתה שותף עמי בברייתו של עולם הה"ד (בראשית יד) קונה שמים וארץ: (ט) וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידיך. טז ר' הונא אמר שהיפך מגנגין שלך על צריך. ר' יודן אמר יז כמה מנגנאות עשיתי להביאן תחת ידיך. אוהבים היו זה לזה. זה משלח לזה כתבים וזה משלח לזה דורונות. והמרדתי אותם אלו על אלו כדי שיבואו ויפלו תחת ידיך: (י) ויתן לו מעשר מכל. ר' יהודה בר סימון אמר מכח אותה ברכה אכלו ג' יתידות גדולות בעולם. אברהם יצחק ויעקב. באברהם כתיב (בראשית כד) וה' ברך את אברהם בכל. בזכות ויתן לו מעשר מכל. ביצחק כתיב (שם כז) ואוכל מכל. בזכות ויתן לו מעשר מכל. ביעקב כתיב (שם לג) כי חנני אלהים וכי יש לי כל. בזכות ויתן לו מעשר מכל: (יא) מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר מאברהם. כה יהיה זרעך כה תברכו את בני ישראל. ר"נ אמר מיצחק שנא' (בראשית כב) ואני והנער נלכה עד כה. לפיכך אמר המקום כה תברכו את בני ישראל. ורבנן אמרי מיעקב שנא' (שמות יט) כה תאמר לבית יעקב. וכנגדו כה תברכו את בני ישראל. אימתי אני מגדל את בניך ככוכבים ר' אליעזר ור' יוסי ב"ר חנינא. ר"א אמר כשאגלה עליהם בכה. כה תאמר לבית יעקב. ור"י ב"ר חנינא אמר כשאגלה על מנהיגם

יד יוסף ח טוח"ע מזמור ק"י. תנחומא ס"ז. תענית דף כ"א. סנהדרין דף ק"ח ע"ב. וקשה בהפכו שם הכברה שדהויה כאן: ט ילקוט ס"ז: י ילקוט ס"ז: יא לעיל פ' מ' ולקמן פ' נ"ח. במד"ר פ' ס"ו. תנחומא סדר בהעלותך. וקהלת רבה פסוק טוב ילד. ילקוט ס"ז: יב ילקוט ס"ז: יג אדר"נ פרק ב'. ילקוט ראובני חלק שבת לקט. ובילקוט שמעוני סדר בראשית. ועיין טוח"ע מזמור ס': יד ילקוט ס"ז: טו לקמן פ' מ"ט. תנחומא ס"ז. ועיין סוטה דף י' ע"ב: טז תנחומא כ"ז: יז תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

גרסי' וסיפיה דקרא יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו. אלא כקש כעפר גרסי' וכן הוא בשוחר טוב משמע החרבות ממש היה נותנם הקב"ה כמו עפר וכן החצים: **יעבור** שלום וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא אורח ברגליו לא יבא: **שלשה** מילין. פי' אב"א שלום נוטריקון שלש מיל: **מיל** שאין אורח פחות ממיל ועוד כתב האב"א "לא "יבא "מי ר"ת למפרע מיל והביא ראיה מן הילקוט אבל בשוחר טוב גרס מניס: **לבית** הכנסת. שנאמר שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים שלא יהיו מטונפות בעפר ואבק: **לא** החזיר. אלא הניחם שם כיון שהרג כל האוכלוסין והטעם כדי שלא יצטרך להחזירם אל אבותם ויחזרו לסורם ודייק מדכתיב הנפש ואת העם ואילו הטף לא קאמר: **וגדרו** ערות אבותיהם. גרסי' ופי' חרפת אבותיהם ופרצותם שהיו רעים וחטאים גדרו המה ונתגיירו: **רעי** גוים גרסי' והבאתי רעי גוים. הבאתי תחת כנפי השכינה: ה"ג ואנשי סדום וגו' וסיפיה דקרא רעים וחטאים: **לקשקש** לו כו'. כלומר החניף והחליק לו דברים ככלב הזה שמחליף ומתחטא עצמו להתרצות אל אדונו: **וניצלת** גרסי' והראה פנים שראוי לו שישא את פניו שכחו יפה ככחו ודייק מדכתיב לקראתו ולא כתיב אליו משמעותיה שהלך נגדו להיות שוה לו ה"ג בילקוט בפ' זו ובספר תלים: **עשירי** עם. בת צור זה אברהם בן שהציר למלכים והצירו לו במנחה כו': **ומלכי** צדק המקום כו'. ודריש צדק חסר וי"ו לשון צרה: **המקום** הזה שנקראת צדק על שם שמצדיק את יושביו וצדק זה היא ירושלים דכתיב צדק ילין בה ודרשו חז"ל מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות שבלילה ושבין הערבים על עבירות שביום ולכן מפרש ואזיל מלכי צדק פי' אדני צדק האדון של מקום צדק ולא ששמו היה צדק דא"כ הל"ל וצדק מלך שלם: **שנולד** מהול. ושלם פי' לשון שלימות כי הערלה מום באדם ובהסרת' נשאר האדם שלם: **רושם** שיצא ממנו דבר תקלה נח ובני אהרן וכן כלם: **לא** יצאנו רק מתחת ידו. שמשם כלומר מיד אחר זה נאמר לו ועבדום וענו אותם: ה"ג רבינו בחיי כאינש דאמר פלן עינוהי יאי שעריה לא יאי אתמהא וע"ש פירושו ולפי גרסת הספר יש לפרש כזה שאומר פלוני עיניו יפים ושערו יפה כלומר מתוקנים היטב על מלאותם כן פי' קונה כמו תקן ועשה כמו שפירש"י ורמב"ן ז"ל בסדר זה: **מעלה** אני עליך כו'. ומלת קונה חוזר על אברהם אבינו: **מנגנון** בערוך משמע ענין מכה ומיתה: **שהיפך** כו'. בהרי לא באו המלכים אלא להרוג לאברהם כדלעיל פ' מ"א ונהפך עליהם שהוא הרג אותם: **מנגנאות** תחבולות וערמות: **יתידות** האבות קרא כן כיתד הזה התקוע במקום נאמן: ה"ג **ר"א** ור' יוסי ב"ר חנינא ר"א אמר

עץ יוסף

אלהותו בעולם על ידו ברואתם כי שם ה' נקרא עליו: **מזל צדק** כמ"ש (שבת קנ"ו) שצדק הוא מזלו של אברהם: **צדקה היתה צווחת כו'**. מפרש צדק היינו הצדקה קראה עליו זכות בכל מקום שהיה הולך שראוי להנצל מאויביו: **יתן לפניו** גוים כו'. הוא מייתי עוד ראיה למ"ש שהשי"ת הכניעם והרוגים היו לפני אברהם בלא טורח (יפ"ת): **יתן לפניו** גוים ומלכים ירד. וס"ד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו. ופיר' חרבו של אברהם. שאברהם היה משליך עליהם עפר ונעשו חרבות. קש ונעשה חצים: **יתן עפר** לא נאמר. ר"ל שלפי דברי ר"י יותר היה ראוי שיאמר הכתוב יתן עפר. אע"כ שפירש הכתוב הן היו משליכים חרבות על אברהם ונעשה עפר כו' ולפ"ז מ"ש יתן כעפר חרבו הוא מוסב על חרב המלכים. וה"ק יתן כעפר חרבו הנטויה עליו על אברהם. וכן קש נדף קשתו הנטויה עליו על אברהם מן המלכים (נזה"ק) ובשוח"ט מבואר שלרבי נחמיה מ"ש חרבו קשתו שהכוונה על אמרפל שהוא העיקר במלחמה זו כמ"ש לעיל פרשה מ"ב: **יעבור שלום** אורח ברגליו לא יבא שלא הלך בטבע ההליכה ברגליו. אלא דרך נס. וכדאי' בשוח"ט ק"י כשבא לרדוף אחריהם נקפלה הארץ לפניו ג' מילין: **מיל שנא'** אורח כו'. דייק לשון אורח שהוא שם למהלך: **ולא נתאבקו רגליהם** אלא כהולך דרך קרובה מביתו לבית הכנסת: (ה) וטף לא החזיר וכוונתו היה להדריכ' שילכו בדרכיו ולהפרידם מאבותם אנשי סדום אשר היו אנשים רעים וחטאים לה' מאד לבל ילמדו מעשיהם. כי לקטנים מועיל הלימוד לא לגדולים שכבר נפחתו ואע"ג דפשטיה דקרא בהשבתם מיד השבאים מיירי. יש לומר דה"ק אנשים ונשים השיב ממקום השביה והביאם אל ארצם. אבל הטף לא החזיר אלא שהניחם אחר שהרג כל האוכלוסים. ונתגדלו שלא במקום אבותם לבל ילמדו ממעשה אבותם (נזה"ק): **וגדרו ערות אבותיהם** וכן גרס המת"כ ופי' חרפת אבותיהם ופרצותם שהיו רעים וחטאים גדרו המה ונתגיירו: **והבאתי רעי גוים** הבאת תחת כנפי השכינה (מת"כ): (ו) **התחיל** לקשקש כו'. דריש ויצא שיצא לקראתו בעזות לאמור שגם הוא כמוהו והיה מתחטא לפניו ומקשקש ומתפאר החניף והחליק לו דברים ככלב המתחטא לפני אדונו ומקשקש בזנבו (מת"כ): **הושוו כל האומות** פיר' לעיל פ' מ"ב סימן ט': (ז) **הה"ד** ובת צור כו'. שיחלו פניו במנחה. כי קידם פניו עם המנחה עד שלא יבא בגבולו ולא המתין שאברהם יבקש ממנו לחם לנערים (יפ"ת): **מצדיק את יושביו** דנקרא מלכי צדק לפי שהיה מלך העיר המצדקת יושביה. כי ירושלים עצמה נקראת צדק (יפ"ת): **שנולד מהול** והיינו מלך שלם שנולד מהול ונקרא תמים: **הלכות כהנ"ג** גילה לו. שלחם הוא לחם הפנים כו'. וה"ה כל דיני כהונה. אלא דנקט לחם ויין שהוא מין מאכל ומשתה ובנין אב לשארא. משום שאברהם כהן גדול היה כדאי' לקמן פרשה מ"ו. לכך גילה לו ומסר לו הכהונה (יפ"ת): **תורה גילה לו** שהיה לו לרמוז על קרבנות וקטורת שהם עקרי הכהונה. ולמה דוקא לחם ויין ע"כ דורש על התורה שנקראת לחם ויין: **לכו לחמו בלחמי** והם דברי התורה לאנשים: **כל יין** שכתוב בתורה. כל עובדא דשתיית יין שכתוב בתורה בנח ולוט נבל ואמנון ואחשורוש שבכולם באה קלקלה על ידי היין: **עושה רושם** כדאי' לקמן בפ' יין ושכר אל תשת: **לא יצאנו מידו** שאע"פ שלא באה תקלה ממש על ידו. מ"מ היה סימן רע. כי סמוך לשתיה זו היתה גזירת הגרות. כי לאחר המעשה הזה מיד היה דבר ה' במחזה וכוליה ענינא (יפ"ת). וגם גבי יצחק י"ל כן שלבסוף אמר ויחרד כאשר חרד וגו': (ח) **ממי קנאן** דכתיב קונה שמים וארץ. ממי קנאן. יבואר ע"פ מה שפירש רש"י בחומש קונה שמים וארץ ע"י עשייתו קנאן להיות שלו. ופי' הרמב"ן ז"ל כי כל אשר לאדם יקרא קנין כמו שנקרא הצאן מקנה להיותו רכוש האדם. וכדברי הכמים תמיד קנין במקום זכיה כלומר שהוא שלו. ואמנם לכאורה לא יתכן לומר באדם לשון קנין על דבר שהוא שלו אלא בדבר הנפרד ממנו שהוא זכה בהם וקנאם אליו להיות שלו בפעולתו או כיוצא בו. אבל בדבר שהוא בגופו ודבק אליו לא יתכן לומר שהוא בלו כי הרי זה הוא חלק מעצמותו. וכבר ביארו חכמי האמת שכל העולם נאצל מעצמותו יתברך וכי העולם דבק בו יתברך תמיד ואורו מחיה את כולם. וא"כ לא יתכן לומר בו לשון קנין על העולם לומר שהוא שלו כיון שאין העולם נפרד ממנו. וזהו ששאל ממי קנאן שהרי אין דבר נפרד ממנו. ועל זה השיב שלשון זה דומה לאינש דאמר פלן עינוהי שערוהי יאי (פירוש כזה שאומר פלוני עיניו יפים ושערו יפים. כלומר מתוקנים) דלשון זה אינו מדוקדק שהרי העין והשער הוא חלק מעצמות האדם ולא יתכן לומר עליו עין שלו או שער שלו. שהרי הוא בכלל עצמותו. ולא הוה ליה למימר אלא שהוא יפה עינים ויפה שער. אלא ודאי גם על דבר הדבק בעצמות האדם יתכן לומר שהוא שלו באשר באינו אלא חלק אחד מעצמותו ולא יפול לשון עצמות אלא על הכלל כולו. אבל לא על החלק מן הכלל. אלא נחשב כאילו הוא קנין דבק אליו מבחוץ ומתחבר אליו. אף כן יתכן לומר לגבי הקב"ה על העולם לשון קנין לומר שהוא שלו אע"פ שהוא נאצל מעצמותו והוא דבק בו תמיד. באשר שאינו אלא חלק מן הכלל כולו (נזה"ק וקרוב לזה ביפ"ת) וברבינו בחיי גרס כאינש דאמר פלן עינוהי יאי שעריה לא יאי ועיין שם ביאורו: **אמרו ברוך** אל עולם. ועל ידי זה היו מכירין אותו ית'. לכן אמר מעלה אני עליך כאילו אתה בותף בברייתו של עולם כי כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו: **קונה שמים וארץ** הזכיר את השם בתואר קונה שמים וארץ שעל ידו נתחדשה הכרתו ית' בעולם אשר הוא תכלית הבריאה והוה כאילו עתה נתחדש לו להקב"ה קנין בעולם (נזה"ק): (ט) **שהיפך** מגנגין כו'. פי' תחבולות וערמות (מעריך ומוסף הערוך). ודרש מגן לשון ערמות. וכמפורש לעיל בפרשה מ"ב שחשבו ערמה להתחיל בלוט ומחשבתם על אברהם שיבא להציל את לוט ויהרגו אותו ונהפך כוס התרעלה עליהם ועיין בפ"ר פי"ח: **כמה מנגנאות** תחבולות וערמות עשיתי לתביאן תחת ידך. שהרי מקודם אוהבים היו זה לזה ומשלחים כתבי שלום וברית והכנענים היו משלחים דורונות: **כדי שיבואו ויפלו** כי ראש המלכים האלה היה אמרפל הוא נמרוד אשר הפיל לאברהם לתוך כבשן האש וכדלעיל פ' מ"א. וכן הגלוים אליו היו בדוגמתו. לכן סיבב ה' מפלתם ביד אברהם כדי לגדל שמו בעולם ולפרסם כבוד השגחתו בארץ: (י) **מכח** אותה הברכה. המעשר והמנחה שנתן אברהם למלכי צדק קורא אותה ברכה כמ"ש קח נא את ברכתי אשר הובאת לך וכמ"ש ויקח בידו מנחה לעשו אחיו וכמ"ד בפדר"א פרק ל"ז שמנחה היתה מעשר קנינו וקראה ברכה וכן כאן קרא המעשר ברכה: **יתידות** האבות קרא כן ע"ש שהם כיתד הזה התקוע במקום נאמן: (יא) **מהיכן** זכו ישראל כו'. עד סוף הסימן נראה שמקומו הראוי הוא לקמן פ' מ"ד גבי הכתוב כה יהיה זרעך: **נלכה עד כה** הרי שגם יצחק כתוב בו כה שתיבת כה קאי על שניהם: **כה תאמר** לבית יעקב. כדתנן במכילתא לבית יעקב בזכות יעקב. לבית ישראל בזכות ישראל: **כשאגלה עליהם** בכה כו'. וזה

מנהיגם בכה שנא' (שם ד) כה אמר ה' בני בכורי ישראל : (יב) ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש וגו'. ויאמר אברם אל מלך סדום יח הרימותי ידי וגו'. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר עשאן תרומה המד"א (במדבר יח) והרמותם ממנו תרומת ה'. ור"נ אמר עשאן שבועה המד"א (דניאל יב) וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם. ורבנן אמרי עשאן שירה המד"א (שמות טו) זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו. ר' ברכיה ור' חלבו ור' אמי בשם ר' אלעזר אמרו. אמר משה בלשון שאמר אבא שירה הרימותי ידי אל ה'. בו בלשון אני אומר שירה. שנא' אלהי אבי וארוממנהו : (ג) אם מחוט. יט א"ר אבא בר ממל א"ל הקב"ה את אמרת אם מחוט. חייך שאני נותן לבניך מצות ציצית. המד"א (במדבר טו) ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת ומתרגמינן חוטא דתכלתא. ועד שרוך נעל חייך שאני נותן לבניך מצות יבמה המד"א (דברים כה) והלצה נעלו מעל רגלו. ד"א אם מחוט זה המשכן שהוא מצוייר בתכלת וארגמן. ועד שרוך נעל כ אלו עורות התחשים. ד"א אם מחוט אלו הקרבנות כההיא דתנן וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים. ועד שרוך נעל אלו פעמי רגלים. המד"א (שיר ז) מה יפו פעמיך בנעלים : (יד) בלעדי רק אשר אכלו הנערים. כא הה"ד (שמואל א ל) ויען כל איש רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם דוד ויאמרו יען אשר לא הלכו עמי לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו וילכו. ויאמר דוד לא תעשון כן אחי את אשר נתן ה' לנו וישמר אתנו ויתן את הגדוד הבא עלינו בידינו. ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו. ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה (דוד) לחוק ולמשפט לישראל עד היום הזה. א"ר יודן והלאה אכ"ב אלא ומעלה. וממי למד מאברהם זקינו שאמר בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים וגו' :

פרשה מד

(א) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר וגו'. (תהלים יח) האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו. א אם דרכיו תמימים. הוא עאכ"ו. רב אמר לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות. וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף. הוי לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות. ד"א האל תמים דרכו זה אברהם שנא' (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. ב אמרת ה' צרופה. שצרפו הקב"ה בכבשן האש. מגן הוא לכל החוסים בו. אל תירא אברם אנכי מגן לך : (ב) ד"א אחר הדברים וגו'. כתיב (משלי יד) חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח. חכם ירא אל תירא אברם. (שם ג) אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וסור מרע. ג אל תהי חכם בעיניך במה שאתה רואה בעיניך. תאמר שאני מוליד תאמר שאין אני מוליד. ירא את ה' אל תירא אברם : (ג) ר' אבון בשם ר' חנינא ד פתח (שם יא) רשע עושה פעולת שקר [וגו']. רשע עושה פעולת שקר זה נמרוד שהיו פעולותיו על שקר. וזורע צדקה זה אברהם שנא' (בראשית יח) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. שכר אמת אל תירא אברם וגו' : (ד) ד"א אל תירא אברם · הה"ד (ישעיה מא) ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי אשר החזקתיך מקצות הארץ. ממספוטמיא ומחברותיה · ומאציליה קראתיך ממפולשין שבה. קראתיך זמנתיך. בחרתיך ולא מאסתיך. בחרתיך באברם. ולא מאסתיך באברהם. אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך א"ר הושעיה ה בשעה שאמר יצחק ליעקב (בראשית כז) גשה נא ואמושך בני נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה. וזימן לו הקב"ה שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין אותו במרפקו כדי שלא יפול. הה"ד אל תשתע כי אני אלהיך לא תשוע. אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי הן יבושו ויכלמו וגו' אלו שהם שוטנים בך. יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך אלו שהן עושין עמך מריבה. תבקשם ולא תמצאם אנשי מצותך אלו שהן עושין עמך מצות. כי אני ה' אלהיך האומר לך אל תירא שנא' אל תירא אברם וגו' : (ה) אל תירא אברם אנכי מגן לך. ור' לוי אמר תרתין · ורבנן אמרי חדא. ר"ל אמר לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר. תאמר אותן אוכלוסין שהרגתי שהיה בהם צדיק אחד וירא שמים אחד. משל לא' שהיה עובר לפני פרדסו של מלך. ראה חבילה של קוצים וירד ונטלה והציץ המלך וראה אותו. התחיל מטמן מפניו. א"ל מפני מה אתה מטמן מפני. פועלים הייתי צריך שיקושו אותה. עכשיו שקששת אותה בא וטול שכרך. כך אמר הקב"ה לאברהם אותן אוכלוסין שהרגת קוצים כסוחים היו. הה"ד (ישעיה לג) והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים. ר' לוי אמר

אוהרי

יד יוסף יח וכא דקיבל מתנות מאבימלך. כוא לסוראת ספיוס. ועיין בספר המאמרות. תנחומא ס"ז. אגדת בראשית פרק י"ג : יט סוטה דף י"ז. תנחומא ס"ז. חולין דף פ"ט. אג"ב פ' י"ג. ס"ל פ' מ' : כ עורות תחשים בנקרא בלשון נפל כמ"ב ביחזקאל ט"ז ואנעלך תחש (וכן הוא בהדיא בפסיקתא רבתי פ' ל"ג) : כא ילקוט כ"ז · וילקוט בשמואל : פמ"ד א שוח"ט מזמור י"ח. ילקוט שמואל א' רמז קס"א. ויק"ר פ' י"ג. תנחומא סדר שמיני. אגדת שמואל פ"ד : ב שוח"ט מזמור י"ה. ילקוט ס"ז : ג ילקוט משלי. רמז תתקל"ב : ד ילקוט ס"ז. ילקוט משלי רמז תתקס"ו. ועיין תנחומא ס"ז. ובאג"ב פ' י"ג : ה לקמן פ' ס"ס. ילקוט ישעיה רמז ש"ג : ו ילקוט ישעיה רמז ש"צ. וילקוט כ"ז. תנחומא ס"ז. פדר"א פ' כ"ז. זוהר ס"ז דף פ"ח תרגום יונתן וירושלמי :

מתנות כהונה

אמר אימתי אני מגדל את בניך ככוכבים כשאגלה אליהם בכה כו' וזה היה במ"ת שעלו למעלה עליונה : עשאן כו'. אברהם עשה רכוש מלך סדום עליו כתרומה שאסורה בהנאה לזרים : שבועה אסרן עליו באיסור שבועה : עשאן שירה. כלו' קדם קדשים : אבא כלומר אברהם אב לכולנו : זה המשכן. מכאן זכו לעשיית המשכן : כההוא דתנן במס' מדות פ"ג : פעמי רגלים. זכות הולכי לרגל וליבנא דקרא נקט כדמפרש והז"ל : ומעלה משמע משמים קדמונים וכן פירש רש"י בסדר זה : לצרף כו'. לזקק' ולזכותם שהש"י אמר ונעשה רצונו : ה"ג זה אברהם. שנאמר התהלך לפני והיה תמים וכן הוא בילקוט סדר זה ובילקוט תלים אל תירא מכלל שהיה מתיירא : תאמר שאר כו'. שדעתך תלויה ומסופק : מספוטמיא ארץ מארצות הרחוקים מן האיים ובערוך הביאו ולא פירשו : ממפולשין מהמפורסמים שבארצות הידועים בשם ותהלה מהם קראתיך לי בשמי : זמנתיך קראתיך פירושו זמנתיך. ובלשון חז"ל המזומנים לסעודה נקראים קרואים : בחרתיך באברם גרסי' פי' בעוד שמך אברם כמו שנאמר אשר בחרת באברם : ה"ג אל תירא כי עמך אני : אל תשתע. כפשוטו דרש תשתע לשון שעה וכן פירש שם רש"י ז"ל : מרפקו אצילי ידיו : לא תשוע לא תהיה כשעוה : ה"ג בילקוט ישעיה אמצתיך במיכאל עזרתיך בגבריאל : הן יבושו כו'. מצות לשון מצה ומריבה : ולא תמצאם וגו' גרסי' : ה"ג האומר לך אל תירא וכן לאברהם שנא' אל תירא וגו' : וירא שמים אחד. ויהיה נענש עליו : שיקושו פי' הערוך לעדרו קיסוס זהו עידור אלא שעידור בגפנים וקיסקוס בזתים : כך אמר הקב"ה

עץ יוסף

וזה הי' במ"ת שעלו למעלה עליונה (מה"כ) : (יב) הרימותי ידי דה"ל למימר הגבהתי ידי : עשאן תרומה שהפרים ממון תרומה והיינו קודש הפרשת המעשר כנ"ל : עשאן שבועה שאסרם על עצמו באיסור שבועה. לזרז על יצרו כענין דוד ובועז : עשאן שירה פי' עשה בהן שירה ששבח להקב"ה הגולה שזיכה לו. שמן הדין שלו הם · ומ"מ החזיר ונתנן למלך סדום כדי שלא יאמר שהוא העשירו : אמר משה הא סיוע לרבנן דהרימותי ענין שירה : (יג) אתה אמרת כו'. כלו' דבזכותו זכו בניו וה"ל כאילו אמר לו ה' כן : מצות ציצית תכלת של ציצית כדאי' במס' סיפיה. וזה כנגד מאמר אם מחוט ממש · אבל מצות ציצית גופיה זכו בה בזכות שם שכסה ערות אביו כדלעיל פ' ל"ו (יפ"ת) : אם מחוט זה המשכן. שהוא מצוייר בחוטי תכלת : אלו עורות התחשים דהוה בו נס שלא נמצאת חיה זו אלא לשעה כמ"ש חז"ל ולא זכו בו אילולא זכות אברהם (יפ"ת) : כההיא דתנן במסכת מדות פ"ג : פעמי רגלים עליות רגלים להקריב קרבנות ולראות פני ה' : (יד) ויען כל איש כו'. נסמך על מ"ש בפדר"א פ' כ"ז לקח אברהם את ג' תלמידיו (ענר אשכול וממרא) ואת אליעזר עבדו עמו ורדף אחריהם עד דן כו' ושם הניח תלמידיו כו' ולקח אליעזר עבדו עמו כו' ורדף אחריהם עד משמאל לדמשק ע"כ. הרי שענר אשכול וממרא נשארו בדן וישבו שם על הכלים ושמרוהו עד שחזר אברהם. ואברהם עם אליעזר רדפו אחריהם והצילו הרכוש ועכ"ז מפורש בתורה שנתן להם חלקם · ומזה למד דוד כנ"ל : והלאה אכ"ב אלא ומעלה. דמשמע גם לשעבר ועיקר ילפותא מיתורא דקרא שכבר נאמ' וישימה דוד לחוק ולמשפט בישראל עד היום הזה. ומה ת"ל ויהי מהיום ההוא ומעלה. אלא ללמדך שכבר היה כן מימי קדם מימות אברהם. ואי הוי כתיב והלאה לא הוי מצינן למידרש הכי (מה"ק) : ממי למד מאברהם אלא שמשכת וחזר דוד ויסדה (יפ"ת) : בלעדי רק וגו' אשר הלכו אתי ענר אשכול וגו'. הרי דענר אשכול וממרא אע"פ שלא נכנסו למלחמה אלא שמרו את הכלים נטלו חלק :

פרשה מד (א) דרכיו תמימים כו'. שאמר שדרכיו היינו דברי התורה כולם תמימים שנתן לנו כדי שיתישרו מדותינו. מכ"ש שהוא עצמו תמים. כי מה איכפת לו להקב"ה אם שוחט מן הצואר או מן העורף אע"כ נ"ל שנוטו על משפט הטוב כדי ליישר ולצרף אותנו מכ"ש שהוא עצמו תמים : לצרף בהם כו'. להדריך בריותיו בנתיבות היושר והאמת. וכל זה הוא ממדת חסדו וטובו. כי כן הוא מטבע הטוב להטיב (מה"ק) : אלא לצרף כו'. ולפי שהמצוה מתאחדת עם המקיימה אמרה כאומר המקיימה (יפ"ת) : האל תמים דרכו כו' · כלו' האל דרכו והלכו עם התמים. כאברהם שהיה תמים שנא' ומצאת את לבבו נאמן לפניך. שנאמנות לב הוא התמימות : מגן הוא לכל כו' זה אברהם כי כן מצינו לשון מגן באברהם שנא' אל תירא אברם אנכי מגן לך : (ב) חכם ירא זה אברהם. אף בהיותו צדיק גמור לא נתיאש מפורענות ונתירא במה עדיין לא יצא ידי חובתו כראוי ויגרום החטא או במה נתמעטו זכיותי וכדלקמן בפרקין עד שהבטיחו ה' ואמר לו אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. אפשר בו כל החכם לב הוא ירא תמיד והינו מתיאש מן הפורענות. ודריש נמי אידך קרא אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וסור מרע באברהם שנתהפך ואמר תאמר שאני מוליד תאמר שאיני מוליד כאשר ראה ע"פ האצטגנינות. והקב"ה א"ל אל תהי חכם בעיניך בדבר זה ולא מאצטגנינות שלך כאשר אתה ירא את ה' וסור מרע כי ישתנה מנהג הטבע בזכותך (מה"ק) : (ג) זה נמרוד כי אע"פ שהגלית אחד במלחמת ה' מלכים שנפלו לפניו ולקח את כל רכושם מ"מ לסוף היו כל פעולותיו פעולת שקר. כי לא נתקיים בידו שעמד עליו אברהם והשמידו ולקח הכל מתחת ידו : זה אברהם שהיה זורע צדקה שנוה ג"כ זרעו אחריו כדכ' כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו'. היה לו שכר אמת שהוא קיים ונצחי תמיד כמ"ש אל תירא אברם וגו' שכרך הרבה מאד שלא ינכו לך כלום מזכיותיך בעוה"ז (מה"ק) : (ד) ממספוטמיא ארם נהרים וע' לעיל פ' ל' ודורש על אברהם שהחזיק בו מקצות הארץ מבבל שהיא רחוקה. וזה שאמר מאציליה קראתיך פי' מגדולי הארץ כמ"ש ואל אצילי בני ישראל : קראתיך זמנתיך שאמר תחלה החזקתיך ואח"כ קראתיך דקשה ע"כ דרש זמנתיך. שאמר שמחזיקים באדם מזמינים אותו לסעודה כמ"ש והחזק בו לאכול לחם : בחרתיך באברם כמ"ש אשר בחרת באברם. וכמ"ש בברכות פ"א שבחר בו בעת שהיה שמו אברם : ולא מאסתיך באברהם שאע"פ שאז היה כבר זקן · אבל עוד ינובון בשיבה : אל תירא כו' אל תשתע. כפשוטו כנ"ל וחזר לדרוש על יעקב שכל הפסוק מדבר ביעקב שכל כוונת הפי"ח באברהם הוא על יעקב : נשפכו מים על שוקיו. כדרך המתפחדים שמעיהם מתרפים : והיה לבו רפה פן ימיר בו ויקללנו. ומה שנתקררה דעתו תחילה בלבישת השערות היינו משום דלא ס"ד שיכוין יצחק להבחין בדבר כדפירש הרמב"ן ז"ל : כשעוה דריש תשתע לשון שעה : ב' מלאכים מדכפל אמצתיך אף עזרתיך. ובילקוט הגיה אמצתיך במיכאל. אף עזרתיך בגבריאל. ונקט ב' אלה · שהרבה נסיות שעשה ה' לגמילת הצדיקים (יפ"ת) : במרפקו אצילי ידיו : לא תשוע לשון שעה. וכתב תשתע שכל תיבה שתחלת יסודה שי"ן כשבא לדבר בלשון מתפעל התי"ו נכנסת בין ב' אותיות שרשי התיבה כמ"ש רש"י ז"ל : אף תמכתיך בימין צדקי. שכאשר נודע אח"כ הדבר ליצחק בא לקללו. וה' הפיכו אחור והפך הקללה לברכה שאמר גם ברוך יהיה כדאי' לקמן פ' ס"ז. ודבר זה נעשה ע"י הקב"ה בעצמו. ועל זה אמר אף תמכתיך בימין צדקי (מה"ק) : הן יבושו ויכלמו כל הנחרים בך : שהם שוטנים בך שאינם מריבים עמך ממש אבל חורקים שן עליך : עושים עמך מריבה פי' מריבה ממש בדברים וכיוצא בו בעניני רשע : עושין מצות עמך דהיינו שבולטים בך יד ממש כיתכת חרב וכיוצא בו (מה"ק) : אל תירא שנא' אל תירא אברם. כלו' מ"ש לאברהם אל תירא לא נאמר אלא כלפי זרעו לבל יירא שיפלו זרעו ביד שונאיהם (מה"ק) : (ה) ר' לוי אמר תרתין. ב' פיוסים בירא זו דקאמר אל תירא : שהיה בהם צדיק אחד. אולי היה ביניהם צדיק אחד שהביאותו עמהם באונס. וצדיק הוא בין בעשה ובין בלא תעשה. וירא שמים הוא בלא"ת לבד (יפ"ת) : שיקושו ענין חיפוש ולקיטה כמו (שמות ה') לקושש קש לתבן. מקושש עצים : אמר הקב"ה לאברהם ושכר המול על הריגתם · וה"ש שכרך הרבה מאוד. ומ"ש אנכי מגן לך נראה לפרש אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש. דאדרבה תקבל שכר : ר"ל אמר אותרי שבשעה היה מכינוס האוכלוסין

ולכן

אוחרי לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר. תאמר אותן המלכים שהרגתי שבניהם מכנסין אוכלוסין ובאים ועושים עמי מלחמה. א"ל הקב"ה אל תירא אנכי מגן לך. מה המגן הזה אפי' כל החרבות באות עליה היא עומדת כנגדן· כך את אפי' כל או"ה מתכנסין עליך נלחם אני כנגדן. ורבנן אמרי חדא לפי שהי' אבינו אברהם מתפחד ואומר ירדתי לכבשן האש ונצלתי. ירדתי למלחמ' המלכים ונצלתי. תאמר שנתקבלתי שכרי בעוה"ז ואין לי כלום לע"ל. א"ל הקב"ה אל תירא אנכי מגן לך. כל מה שעשיתי עמך בעוה"ז חנם עשיתי עמך. אבל שכרך מתוקן לע"ל. שכרך הרבה מאד המד"א (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך: (ו) ר' יודן ור' הונא תרויהון בשם ר' יוסי בן זימרא. ז ר"י אמר בכ"מ שנא' אחרי סמוך אחר מופלג. ור' הונא אמר בכ"מ שנא' אחר סמוך אחרי מופלג· ה אחר הדברים האלה אחר הרהורי דברים שהיו שם. מי הרהר. אברהם הרהר אמר לפני הקב"ה רבון העולמים כרת ברית עם נח שאינך מכלה את בניו. עמדתי וסיגלתי מצות ומע"ט יותר ממני ודחת' בריתי לבריתו תאמר שאחר עומד ומסגל מצות ומע"ט יותר ממנו תדחה בריתו לבריתי. א"ל הקב"ה מנח לא העמדתי מגינים של צדיקי' אבל ממך אני מעמיד מגינים של צדיקים. ט ולא עוד אלא בשעה שיהיו בניך באים לידי עבירות ומעשים רעים אני רואה צדיק אחד שבהם ומכריעו עליהם שהוא יכול לומר למה"ד די אני נוטלו ומכפר עליהם: (ז) היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר. י עשרה לשונות נקראת נבואה. חזון. הטפה. דבור. אמירה. צווי. משא. משל. מליצה. חידה. ואיזו היא קשה שבכולן. ר"א אמר חזון שנא' (ישעיה כא) חזות קשה הוגד לי. ר' יוחנן אמר דבור שנא' (בראשית מב) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. רבנן אמרי משא כמשמעו שנא' (תהלים לח) כמשא כבד יכבדו ממני. גדול כחו של אברהם שנדבר עמו בדבור ובחזון. שנא' היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר: (ח) אל תירא אברם. ממי נתיירא יא ר' ברכיה אמר משם נתיירא. הה"ד (ישעיה מא) ראו איים וייראו קצות הארץ ויחרדו וגו'. מה איים הללו מסויימים בים. כך היו אברהם ושם מסויימין בעולם. וייראו זה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה. זה נתיירא מזה לומר שמא תאמר שם שיש בלבו עלי שהרגתי את בניו. וזה נתיירא מזה לומר שמא תאמר אברהם שיש בלבו עלי שהעמדתי רשעים. קצות הארץ. זה שרוי בקיצו של עולם וזה שרוי בקיצו של עולם. קרבו ויאתיון. זה קרב אצל זה וזה קרב אצל זה. איש את רעהו יעזורו. זה עוזר לזה בברכות וזה עוזר לזה במתנות. זה עוזר לזה בברכות יב ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון וגו'. וזה עוזר לזה במתנות ויתן לו מעשר מכל. ויחזק חרש זה שם שעשה את התיבה. את צורף זה אברהם שצרפו הקב"ה בכבשן האש. מחליק פטיש את הולם פעם שהחליק פטישו והלם את כל באי עולם בדרך אחת למקום. אומר לדבק טוב הוא אלו עכו"ם שהן אומרין מוטב להדבק באלוהו של אברהם ולא נדבק בע"ז של נמרוד. ויחזקהו במסמרים החזיק אברהם את שם במצות ומע"ט. לא ימוט אברהם: (ט) ויאמר אברם ה' אלהים מה תתן לי. יג א"ר יונתן ג' הן שנא' בהם שאל. ואלו הן שלמה. ואחז. ומלך המשיח. שלמה דכתיב (מלכים א ג) בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך. אחז דכתיב (ישעיה ז) שאל לך אות מעם ה'. מלך המשיח דכתיב ביה (תהלים ב) שאל ממני ואתנה גוים נחלתך. ר' ברכיה ור' אחא בשם ר' שמואל אומר אנו מביאים עוד שנים מן ההגדה. אברהם ויעקב. אברהם דכתיב ביה ה' אלהים מה תתן לי. אינו אומר מה תתן לי אלא שאמר לו שאל. יעקב דכתיב (בראשית כח) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. אינו אומר כן אלא שאמר לו שאל: (י) ר' יודן ור' אייבו בשם ר' יוחנן. יד ב' בני אדם אמרו דבר אחד. אברהם ודוד. אברהם כתיב ביה ה' אלהים מה תתן לי. אמר לפניו רבש"ע אם עתיד אני להעמיד בנים ולהכעיסך מוטב לי ואנכי הולך ערירי. דוד אמר (תהלים קלט) חקרני אל ודע לבבי. דע הפורשים ממני. וראה אם דרך עצב בי ונחני בדרך עולם. אמר לפניו רבש"ע אם עתיד אני להעמיד בנים ולהעציבך מוטב לי ונחני בדרך עולם: (יא) ובן משק ביתי. טו ר' אלעזר אומר בן משק ביתי זה לוט שנפשו שוקקת עליו ליורשני. הוא דמשק אליעזר שבשבילו רדפתי מלכים עד דמשק ועזרני האל. ר"ל בשם בר קפרא אמר בן משק ביתי בר ביתי הוא אליעזר שעל ידו רדפתי מלכים עד דמשק. ואליעזר היה שמו. שנא' (בראשית יד) וירק את חניכיו ילידי ביתו שי"ח טז מנין אליעזר הוי י"ח וג' מאות: (יב) ויאמר אברם הן לי לא נתת זרע. יז א"ר שמואל ב"ר יצחק המזל דוחקני ואומר לי אברם אין את מוליד. א"ל הקב"ה הן כדבריך. אברם לא מוליד אברהם מוליד. שרי אשתך לא תקרא שמה שרי. שרי לא תלד שרה תלד: (יג) והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך. ר' יודן ור' אלעזר בשם ר' יוסי בר זימרא. יח ה' אליו. דבר ה' אליו. והנה דבר ה' אליו. מלאך אחר מלאך

יד יוסף ז אסתר רבה פ"ס. ילקוט ס"ז: ח שה"ש רבה פ"א. פסוק גרור סמוך: ט עיין שהש"ר רבה פסוק גרור סמוך. שמות רבה פ' ל"ס: י אגדת בראשית פ' י"ד. אדר"נ פרק ל"ד. ילקוט ס"ז. תוית פ' ג' סי' ג'. ספרי ה"א פיסקא כ"ח. מכות י"א. פדר"א פרק כ"ז. ויק"ר פ' א': יא ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה רמז ש"ג: יב כי מלכי צדק הוא שם בן נח. כדאי' בפדר"א פ' כ"ז. נדרים ל"ב. ב"ר פ' ל"ו: יג ילקוט מלכים א'. רמז קפ"ג. וילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור ב': יד ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תתפ"א: טו ילקוט ס"ז: טז נדרים דף ל"ב. לעיל פ' מ"ג. שוח"ט מזמור ק"י. זוהר סדר וירא דף קי"ב. פדר"א פ' כ"ז: יז ילקוט כדר זו. פסיקתא רבתי ריש פ' מ"ג. שבת קנ"ו. נדרים ל"ב. פדר"א פ' כ"ז: יח ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

הקב"ה כו'. וזה שנאמר אל תירא וגו': חנם עשיתי בו'. מגן בלשון ארמי חנם והוא ידוע בלשון חז"ל: ודחתה בריתי כו'. שהרי הרגתי הרבה אוכלסין מבניו: ה"ג בילקוט צדיק אחד שבהם שהוא יכול: אני נוטלו מן העולם. ומיתתו מכפרת עליהם: ה"ג ויחזק הרש זה שם שעשה את התיבה וכן הוא בילקוט פ' זו ובילקוט ישעיה: פטישו רמז לתוכחות והוכחות שהיו לו עם בני דורו: ה"ג כל באי עולם פעם אחת ולא להידבק בע"ג גרסי': מוטב לי ואני כו'. כלומר מוטב לי שאהר כמו עכשיו ובוחר אני להיות ערירי: הפורשים ממני. כלומר בני שיצאו ממני: שוקקת חפץ ומשתוקק ומשק דרש לשון תשוקה: ועזרני אל. אליעזר קדרים: בר ביתי. כן תרגמו בתרגום ירושלמי כלומר בן הממונה על ביתי מנפה לירש אותי: על ידו. שהוא הלך עמו למלחמה לבדו כדמפרש לעיל פרשה מ"ב: ואליעזר היה שמו ולא כדרש אליעזר בלשון נוטריקון: המזל דוחקני כו'. מדחזר ואמר ויאמר אברם ומניה קסליק והוה ליה לכוללו במאמר אחד דייק יתורא דקרא הכי ויאמר לו עוד מגד שמי אברם הן לי לא נתת זרע כי כן אני רואה באצטגנינות שלי: ה"ג א"ל הקב"ה יהי כדבריך: י"י אליו. שהל"ל ה' אליו לאמר שהיה משמע אמירת ה' היתה אליו וכתב והנה הנה והנה דבר הרי ג' ואח"כ ה' בעצמו ובכבודו: לוט

ענף יוסף

פרשה מד (ט) [ג' הן שנאמר בהם שאל] כנראה שבא להורות בזה חסדי ה' על האדם שמעורר אותו לדעת בלימותו וטובו. למען יכיר כבודו ית'. כמו שהיה באחז. וכן במלך המשיח. ושאל את כל מאויי נפשו כמ"ש שאל ממני וגו'. ודעת רבי ברכיה שגם באברהם ויצחק עוררם ה' שישאלו טובתם ממנו למען יותן להם מאוייהם. אברהם בברכת הבנים ויעקב בברכת העושר והטרף לקהתם

עץ יוסף

ילכן א"ל הקב"ה אנכי מגן לך להיות לך כמגן העומד בפני חרבות: שכרי בעוה"ז שכל העופים לו נס מגכין לו מזכיותיו כדאי' בפ"ב דשבת: חנם עשיתי עמך דייק זה מדאמר לו אנכי מג לך שכל מה שעשה עמו בחנם עשה עמו· ולא בשכר מצותיו· דמגן חנם הוא בל' חז"ל (מת"כ) ז: מתוקן לעתיד מאהר שאמר בלשון שכר ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא וה"נ כתיב הרבה מאד: מה רב טובך דהיינו עוה"ב הצפון (יפ"ת): (ו) אחרי סמוך לענין של מעלה. ואחר מופלג מענין של מעלה: אחר מופלג כלו' מה שהבטיחו ה' על זה אל תירא זה לא היה אלא לאחר זמן כי לא נתייחד עמו הדיבור אלא לאחר זמן מופלג (נזה"ק): בכ"מ שנא' אחר סמוך. וס"ל דהכא נתייחד עמו הדיבור מיד בסמוך: אחר הרהורי דברים מאומרו הדברים בה"א דרשו הרהורי דברים דכך נוטריקון אחר שנגא המלכים היו אותן הרהורי דברים (האב"א): ודחתה בריתי לבריתו שהרי הרגתי הרבה אוכלסין מבניו: תאמר שאחר עומד כו'. ר"ל דנתירא פן גם בבניו יעשה כן שיבחר היותר הגון שבהם לקיים בו הברית· והאחרים יאבדו (אב"א): מנח לא העמדתי מגינים כלומר הצדיקים שבזרעו לא יבחרו הגדולה לעצמם אלא יבקשו רחמים גם על כל הדור להגין עליהם בזכותם· אבל נח לא זכה להעמיד מגינים של צדיקים להגין על זרעו· ובזה נענש נח מדה כנגד מדה· מה שלא ביקש רחמים על דורו להגין עליהם. ולפיכך גם ממנו לא עמדו מגינים של צדיקים. אבל אברהם שנתאמץ מאד לבקש רחמים על דורו במעשה סדום לפיכך אף הוא זכה להעמיד מגינים של צדיקים המגינים על בניו: ומכריעו עליהם פי' שזה שקול כנגד כולם ויכול לומר למדת הדין די. בשהש"ר אי' אשכול הכופר איש שהכל בו יכפר על ישראל כולו דה"ל כאילו לקו כולם· כי כל ישראל כגוף אחד. ובלקות קצתם מרגישים כולם: (ז) י' לשונות נקראת. נבואה נקראת בעשרה לשונות: נבואה כמ"ש כי נביא הוא. וכמוהו רבים: חזון כמ"ש חזון ישעיהו חזון עובדיה. וכמ"ש כאן במחזה: הטפה כמ"ש (מיכה ב') אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה: דבור כמ"ש וידבר ה': אמירה ויאמר ה': צווי כאשר צוה ה': משא משא דבר ה' ביד מלאכי: משל מליצה חידה כמ"ש ברים משלי להבין משל ומליצה וגו' וחידותם שהכל ברה"ק. וביחזקאל י"ז חוד חידה ומשל משל: (ח) משם נתירא על שהרג את בניו. ונתירא שמא יקללנו וכדאי' בתנחומא וה"פ אל תירא משם כי אנכי מגן לך לגלות אזנו ברה"ק כי יצא הדבר מאתי בהיותם רשעים ושכך הרבה מאד במה שביערת קוצים מן הכרם (נזה"ק): הה"ד ראו איים כו'. דלעיל מיניה כתיב מי העיר ממזרח צדק וגו' דמיירי באברהם ומפרש ראו איים שהיו אברהם ושם מסויימין בעולם ומפורסמים כאיים בים· לפיכך וייראו שנתייראו זה מזה כדמסיק: שהרגתי את בניו כמ"ש כדרלעומר מלך עילם. וכתיב בני שם עילם: שהעמדתי רשעים שעמדו להכעיס להקב"ה ולהרוג את אברהם: זה שרוי בקיצו של עולם. שארץ מולדתו של אברהם היה בעבר הנהר וזה היה שרוי בקיצו של עולם בירושלים כדכתיב ומלכי צדק מלך שלם. ועל שנתהלא היו דרים רחוקים זה מזה לא היו מכירין זה את זה בצדקתם. ולפיכך נתייראו שמא ישטום אחד את חברו. אבל לבסוף קרבו ויאתיו כלו' שסיבב ה' הדבר לקרבם יחד בקריבות הלב שנעשו אוהבים ורעים עד כי איש את אחיו יעזורו. זה עוזר לזה בברכות וזה עוזר לזה במתנות כו' (נזה"ק): חרש זה שם בן נח. כל"ל. וכן הוא בילקוט· שאע"פ שנח עשה את התיבה מ"מ שם בנו היה מתחזק עמו במלאכתו (יפ"ת): את צורף זה אברהם. שהיה צורף את הבריות לקרבן אל השכינה מתיבת פרסום השם (נזה"ק): את הולם פעם הולם בפעם אחת מלשון והלמה סיסרא: שהחליק פטישו רמז לתוכחות והוכחות שהיה לו עם בני דורו (מת"כ) כלו' שפתח מהגיו לקרוא בשם ה' עד שהביא כל העולם שכם אחד להכיר את ה' בפעם אחת (שכן צ"ל בפעם אחת מת"כ כדאי' בילקוט). ואמר והלם כל באי עולם כו' הוא משל על שכלו הטוב שבו הוכיח כל באי עולם: את שם במצות כי אין ספק שאברהם היה יותר מלומד במצות משם: לא ימוט אברהם שבזכות זה לא ימוט לעולם· כמ"ש תהלים ט"ו עושה אלה לא ימוט לעולם ודרשו בשוח"ט על אברהם: (ט) מן האגדה מכח הדרשה הנדרשת במקרא: שאמר לו שאל והוא לא שאל דבר שאין נוח לצדיקים ליהנות מן העוה"ז כל מה שאפשר כדי שלא ימעט שכרם· ועוד כדי שיניחו יתר זכותם לעולליהם כדאי' בב"ר פ' מ"ד שאילו נטלו האבות זכותם בחייהם כו' (יפ"ת). ובשוח"ט גרס ואף יעקב דכתיב אם יהיה אלהים עמדי ושמרני אינו אומר כן אלא שאמר לו שאל: (י) אם עתיד אני כו'· שכל חשק וחפץ אברהם ותפלתו להעמיד מזרעו עם ומשפחה בעולם שיעבדו הש"י. אך אם יהיו זרעו רעים וחטאים מוטב שלא יעמיד בנים: הפורשים ממנו כלו' בני שיצאו ממני כו'. ואמר זה כלפי מה שהאריך שם בגנות הרשעים אם תקטול אלוה רשע וגו'. אמר שאם כמקרה הזה יקרא בזרעו נוח לו שלא יבואו לעולם (יפ"ת): ולהעציבך אם יתכן שיצא ממני עצב להקב"ה כביכול כמ"ש ויתעצב אל לבו. והיינו ע"י רשעים מתעצב כו' מוטב שינחני בדרך עולם: (יא) בן משק ביתי זה לוט. דריש משק לשון תשוקה שנפשו משתוקק לירשני כדאי' בפ' מ"א. וה"ק ובן המשתוקק לירש ביתי. ומ"ש דמשק אליעזר ראיה לדבר. שעל כן רוצה לירשני שהרי ראה שבשבילו רדפתי האומות עד דמשק: ריש לקיש כו'. דעתו שאליעזר הוא בן ביתו של אברהם כפשוטו. ומ"ש הוא דמשק אליעזר שמשמעו שכבר הוא ידוע. הכוונה על מ"ש לעיל וירק את חניכיו שי"ח שע"פ הגמטריא הכוונה על אליעזר כמ"ש לעיל פ' מ"ג. ומ"ש דמשק שרדף עמו המלכים עד דמשק: (יב) המזל דוחקני והיינו הן לי לא נתת זרע בהתחלת בריאתי שלא בראתני במזל טוב מוליד: אברם אינו מוליד כו'· כלו' אינו מוליד משרה כדמסיק ומ"ש הן לי לא נתת זרע היינו זרע המתייחס אחריו ויורשו. וכן מ"ש ואנכי הולך ערירי כי ישמעאל כלא נחשב מאחר שאינו יורשו ומתייחס לו. או נמי ואנכי הולך ערירי פירושו כדלעיל סי' י' (רמב"ן ויפ"ת): (יג) ה' אליו לחוד היה שני ומ"ש דבר תוספת הוא. ומ"ש ג"כ והנה תוספת שני. ולכן נדרשו אלו ג' פעמים לרמוז על העתיד שיתגלה אליו

מלאך. דבור אחר דבור. אני ושלשה מלאכים נגלים עליך ואומרים לך לוט לוטא לא ירית לאברהם. ר' הונא ור"א בשם ר' יוסי בר זימרא כתיב והנה דבר ה' אליו. והנה ה' בא ודבור עמו: (יד) ויוצא אותו החוצה. יט ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי וכי מחוץ לעולם הוציאו שאמר הכתוב ויוצא אותו החוצה. אלא אחוי ליה שקקי שמיא. המד"א (משלי ח) עד לא עשה ארץ וחוצות. א"ר יהודה בשם ר' יוחנן כ העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע. הוא דאמר ליה הבט נא השמימה אין הבטה אלא מלמעלה למטה. רבנן אמרי נביא את ואין את אסטרולוגוס. שנא' (בראשית כ) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. כא בימי ירמיה בקשו ישראל לבא לידי מדה זו ולא הניח להם הקב"ה. הה"ד (ירמיה י) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו וגו'. כבר אברהם אביכם בקש לבא לידי מדה זו ולא הנחתי אותו. וא"ר לוי עד דסנדלא ברגלך דרוס כובא. כב וכל מי שהוא נתון למטה מהם הוא מתיירא מהם. אבל את שאת נתון למעלה מהם דיישם: (טו) ר' יודן בשם ר' אלעזר אמר כג ג' דברים מבטלין גזירות רעות ואלו הם. תפלה. וצדקה. ותשובה. ושלשתן נאמרו בפסוק אחד. הה"ד (ד"ה ב ז) ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו זו תפלה. ויבקשו פני הרי צדקה. כמד"א (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך. (דה"ב ז) וישובו מדרכיהם הרעים זו תשובה. ואח"כ (שם) ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם. ר' הונא בר רב יוסף אמר כד אף שנוי שם ומעשה טוב. שנוי השם מאברהם ולא יקרא עוד שמך אברם. מעשה טוב מאנשי נינוה שנא' (יונה ג) וירא אלהים את מעשיהם כי שבו וגו'. וי"א אף שנוי מקום שנא' (בראשית יב) ויאמר ה' אל אברם לך לך. ר' מונא אמר אף התענית שנא' (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה וגו'. כה רבא בר מחסיא ורבי חמא בן גוריון בשם רב אמר יפה תענית לחלום כאש לנעורת. א"ר יוסף ובו ביום ואפילו בשבת: (טז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וגו'. כו ר' אליעזר בן יעקב ורבנן. ראב"י אמר מיכאל ירד והצילו מכבשן האש. ורבנן אמרי הקב"ה הצילו. הה"ד (בראשית טו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. ואימתי ירד מיכאל בחנניה מישאל ועזריה: (יז) ויאמר ה' אלהים במה אדע. כז ר' חייא ב"ר חנינא אמר לא כקורא תגר אלא א"ל באיזו זכות. א"ל בכפרות שאני נותן לבניך. ויאמר אליו קחה לי עגלה משולשת. הראה לו ג' מיני פרים וג' מיני שעירים וג' מיני אילים. ג' מיני פרים פר יוה"כ ופר הבא על כל המצות ועגלה ערופה • וג' מיני שעירים שעיר רגלים שעירי ר"ח ושעירה של יחיד. וג' מיני אילים אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של יחיד. ותור וגוזל תור ובר יונה • ויקח לו את כל אלה. רשב"י ורבנן. רשב"י אומר כח כל הכפרות הראה לו ועשירית האיפה לא הראה לו. ורבנן אמרי אף עשירית האיפה הראה לו. נאמר כאן ויקח לו את כל אלה. ונאמר להלן (ויקרא ב) והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה לה'. ואת הצפור לא בתר. הראה לו הקב"ה שמבדילים כט בעולת העוף ואין מבדילים בחטאת העוף: (יח) דבר אחר קחה לי עגלה משולשת. ל זו בבל שהעמידה שלשה מלכים. נבוכדנצר ואויל מרודך ובלשצר. ועז משולשת זו מדי שהיתה מעמידה ג' מלכים. כורש ודריוש ואחשורוש. ואיל משולש זו יון. ר' אלעזר ור' יוחנן. ר"א אמר כל הרוחות כבשו בני יון ורוח מזרחית לא כבשו. א"ל ר"י והכתיב (דניאל ח) ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצונו והגדיל. הוא דעתיה דר"א דלא אמר מזרחית. ותור וגוזל זו אדום. תור הוא אלא שגזלן הוא. ד"א ויקח לו את כל אלה. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר שרי עכו"ם הראה לו. ר' נחמיה אמר שרי ישראל הראה לו. על דעתיה דר"י קתדרין דדין לקבל קתדרין דדין. ע"ד דר"נ ששם היו סנהדרי גדולה של ישראל יושבת וחותמת דיניהם של ישראל. ואת הצפור לא בתר לא ר"א ב"כ בשם ר' לוי אמר
הראה

יד יוסף יט ילקוט ס"ז : כ זוהר סדר פנחס . במד"ר פ"כ . לקמן פ' מ"ח סימן ה' . תנחומא סדר שופטים וסדר חיי שרה . שמות רבה פ' ל"א : כא ילקוט ירמיה רמז רפ"ס : כב פדר"א פ"ז : כג ר"ה ס"ז . קה"ר פ"ה . תנחומא סדר נח . ירושלמי תענית פ"ב . ופרק חלק : כד זוהר סדר פנחס דף כי"ז . ברעיא מהימנא : כה שבת י"א : כו שה"ש רבה פ"א פסוק עד שהמלך . פסחים קי"ח . ונדרים רבה פ"ב סי' כ' : כז ילקוט ס"ז . מגילה ל"א : כח ויק"ר פ' ח' : כט זבחים כ"ד : ל ילקוט ס"ז : לא עיין יבמות דף קכ"א ע"א :

מתנות כהונה

לוט לוטא. מלת זה קדרש המורה על הנוכח כמו שדרשו לעיל פרשה ל"ה וזה החילם קיפה על ראשו של נמרוד כו' לוט לוטא אליבא דר"א קאי דדריש לעיל בסמוך בן משק ביתי וגו' מדבר בלוט וגם בר קפרא דאמר שמדבר באליעזר גם הוא היה לוטא כמו שדרשו בפרשת חיי שרה אולי אלי כתיב אמר אברהם אני ברוך ואתה ארור שהיה מזרע כנען המקולל: אחוי לו כו'. הראה לו שוקים ורחובות השמים: אסטרולוגו' הוזה בכוכבים כלומר כהך למעלה מאסטרולוגין ואין אתה עולה בכוכבים ומזלות: לידי מדה זו. שסמכו ותלו עצמם בהוראות המזלות: כובא קולים. וה"ג בילקוט וספר אות אמת ודרש הכוכבים לשון כובא כלומר דרוך על במתי הוראות הכוכבים שאין הוראתו וממשלתו רק על העכו"ם הנמשלים כקולים כדלעיל ע"ג ודרש הבט כמו הבט לשון הבטה ודריסה. ובאב"א משמע דגרס דרוס כבכיא כלומר הכוכבים: דיישן לשון דיבה כלומר דרוס עליהם: ולא כקורא תגר. ואינו מאמין ח"ו בהבטחת הש"י: בכפרות הקרבנות שמכפרים עונותיהם: על כל המצות. אשר לא תעשינה והוא פר העלם דבר: ואין מבדילין כו'. ולא יבדיל בפר' ויקרא סי' ה': היא דעתיה דר"א. עיקר ראייתו מזה הכתוב דכתיב ימה צפונה ונגבה ואילו מזרח לא אמר: תור הוא. כלומר סי' כשרות יש לו שהוא בנו של יצחק אבינו או י"ל שמראה עצמו עניו וכשר כיונה ולכן המשילהו גם כן לחזיר הפושט טלפיו להראות כשרותו ובקרבו ישים ארבו כמו שדרש על ויהי עשו בן ארבעים שנה וגו': ה"ג שגזלן הוא ויקח כו'. וכן הוא בילקוט: קתדרון כו'. כסאות שם ישבו כסאות למשפט זה לקראת זה כך פי' הערוך וזהו איש בתרו לקראת רעהו והצפור ירמוז לישראל שלא יאבדו בדיניהם או כמו שפירש"י בסדר זה: שם היו סנהדרי' כו' בתוך דרש על לשכת הגזית שנקראת כך כדכתיב בירמיהו ל"ט וישבו
בשער

עץ יוסף

אליו כבוד ה' עם ג' מלאכים בבשורת בנו הנולד לו (מה"ק): לוט לוטא מלת זה קדרים המורה על הנוכח. לוט ליטא אליבא דר"א קאי דדריש לעיל סי' י"א בן משק ביתי וגו' מדבר בלוט. וגם בר קפרא שאמר שמדבר באליעזר גם הוא לוטא כמו שדרשו בסדר חיי שרה אולי אלי כתיב אמר אברהם אני ברוך ואתה ארור שהיה מזרע כנען המקולל (מת"כ): והנה ה' בא ודבר עמו. דורש שאין לרבות דבר מלאכים במקום דבור ה'. וקאמר בזה רומז למדה האחרונה המכונה בשם דבר כנודע ליודעי חן בהיות מדה זו מקור נשמת בני ישראל. לפיכך נתגלה אורה פה בשעת בשורת זרע כנסת ישראל (מה"ק): (יד) וכי חוץ לעולם. דורש החוצה על חוצות השמים. המד"א עד לא עשה ארץ וחוצות שפשט בהכרה שחוצות היינו שמים שנבראו בסדרים סדרים של כוכבים ומזלות כמו חוצות דהוציאו מביתו והראה לו שקקי שמים: למעלה מכיפת הרקיע ס"ל דהוצאה כמשמעו שהוא ממש חוץ לעולם. והיינו למעלה מכיפת הרקיע • וזה להורות לו שלא ימס לבבו ממה שהמזל דוחקו: אין הבטה האמור כאן (מזרחי): נביא את כו'. דאין הוצאה זו כמשמעו. אלא הוצאת הדעת שהוציא דעתו ולבו אל החוץ מן חכמת האצטגנינות לבל יסתכל עוד בחכמה זו. אלא ידבק דעתו למעלה בעולם העליון ועז"א נביא את ואין את אסטרולוגוס וכו' (מה"ק): כי נביא הוא וס"ד ויתפלל בעדך והוי פי' האסטרולוגוס משיג במזלות שאין ביכלתו לשנות דבר • אבל הנביא היה קרוב אל הש"ת ועל ידי תפלה היה יכול לבטל המזל: בימי ירמיהו שניבא על גלות ישראל סברו שיחזרו להיות תחת המזל ולהביט באותות השמים ולירא מהם. עד שאמר להם ומאותות השמים אל תחתו וכדאמר המה יחתו ולא אתם שאין מזל לישראל: עד דסנדלא ברגליך ר' לוי אמר לעיל דאחוי ליה שקקי שמיא ואברהם היה עומד על הארץ וכאן אמר שהיה אברהם למעלה מכיפת הרקיע וע"כ שכאן או למעלה צ"ל שם המורא אחר: דרום כובא הגלמיך גריס דרום כוכבייא. ופי' שא"ל הקב"ה שהוא שודד המזל המחייב שלא יוליד וא"ל כה יהיה זרעך מושלים על הכוכבים ודרום לשון דריסה. וגירסתנו דרום כובא הוא ע"ד מליצה כמו שהרגל יירא מהקולים והברקנים. אם סנדלו עליו אז אינו ירא מהם. כן מערכת הכוכבים העוקצים לאדם בטבעו. אם יש לו מנעלים טובים והמה המע"ט אז אינם שולטים עליהם מאומה: (טו) ג' דברים כו'. מייתי סייעתא דבשלשה דברים מתבטלים גזרות רעות. ולכן אברהם והחסידים דכלהו איתנהו בהו לא יראו. והשלשה דברים אלו המה ענינים סגולים לקרב הנפש לה' ואז היא יוצאה מגדר ההשגחה הכללית להשגחה הפרטית: ויבקשו פני זו צדקה. דורש ויבקשו להשיג פני ע"י הצדקה. כי מלת פנים הוא שם הרחמים כמ"ש ישא ה' פניו אליך. והכלל שכל המרחם על הבריות ירוחם. א"כ הבקשת פנים הוא הצדקה שהוא הרחמים: אני בצדק ע"י פרוטה שנותן לעני זוכה ומקבל פני שכינה כדאי' בויק"ר: אף שינוי השם שעל ידי שינוי השם אינו אותו האיש שהיה והגזרה הרעה לא עליו נגזרה: ולא יקרא עוד כו'. דמדנקרא כן בפרשת מילה שבשרו על הולדת יצחק משמע שע"י שינוי השם נתן לו כח ההולדה עם שרה: ויאמר יי אל אברם לך. וגו' ואעשך לגוי גדול: ביום צרה הוא יום התענית שהגוף מיצר: לחלום לבטלו כאש השורף לנעורת ור"ל כמו שהאש אוחז מהר בנעורת שהוא דבר קל ומכלהו לגמרי. כן התענית מועיל מיד ומכלה הגז"ד לגמרי עד שנמחה מהיות עוד: ובו ביום אם מתענים בו ביום שחלם לו ואפילו בשבת ועיין בא"ח: (טז) מיכאל ירד כו'. דס"ל דמיכאל שר של שלג הוא כדלקמן בבמד"ר פ' י"ב והשלג והמים מכבים האש • ובפסחים דף קי"ח אמרינן שגבריאל בקש להצילו ובש"ר פי"ח אי' שמיהם ירדו ובקשו להצילו ע"ש: הקב"ה הצילו יפרש טעמא בפרק ע"פ שאמר הקב"ה אני יחיד והוא יחיד נאה ליחיד להציל את היחיד וזה לא שייך בהמ"ז שלא היו יחידים ולפיכך לא ניצלו אלא ע"י שליח. ובודאי הבדל רב בין הניסים הנעשים ע"י מלאך לניסים היוצאים מאת ה' לבדו. והוא מתעלומות הידיעה: אני ה' אשר הוצאתיך. ואי הוה ע"י שליח מאי קמ"ל פשיטא שמה' היתה הצלתו ולא ע"י סיבה טבעית: ואימתי ירד מיכאל כו'. דהתם ע"כ לומר ע"י מלאך דכ' ודמויה די רביעא דמי לבר אלהין: (יז) לא כקורא תגר. כלו' שלא היה מחוסר אמנה כמסתפק ואינו מאמין ח"ו בהבטחת הש"ת. אלא א"ל באיזה זכות כלו' שנתיירא שמא יגרום החטא לבטל ההבטחה ולגרשם מן הארץ. וע"ז השיב לו הקב"ה בכפרות שאני נותן לבניך כלו' בזכות הקרבנות המכפרים עונות. וע"ז אמר קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' לרמוז לכל מיני כפרות המכוונים ומכפרים לכל חטא ואשם הן בשוגג והן במזיד הן יחיד והן רבים: בכפרות שאני נותן לבניך. ועיין בפרק בני העיר. ולא אמר אלא להאריך קצת. אבל בגולם בחטא בשיעור מופלג כמו שבאו בזמן הבית לא יועילום. כי החפץ ליי' בעולות וזבחים (יפ"ת): שלשה מיני פרים כו'. ופי' עגלה משולשת ג' עגלים. ועז משולשת ג' שעירים. וכן איל משולש (עיין מזרחי): על כל המצות אשר לא תעשינה והוא פר העלם דבר (מת"כ): שעירי רגלים שעירי ר"ח. וכרש"י כתב שעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד כו': ושעירה של יחיד השאת יחיד בעכו"ם. ועיין בתוספתא שם: וכבשה של יחיד אע"פ שאינו איל. הוא ממין אחד: ועשירית האיפה לא הראה לו • אפשר לומר הטעם לפי שעשירית האיפה בא בדלי דלות שהוא פורענות קשה לפיכך לא רצה לצערו. ולרבנן נמי מהאי טעמא לא נאמרה בהדיא אלא ברמז (יפ"ת): ואין מבדילין בחטאת העוף. והיינו ואת הצפור לא בתר דחטאת העוף הוא שהראה לו. ופי' לא בתר שלא הבדיל בסימנין אלא שחט אחד או רובו לבד כדין חטאת העוף: (יח) זו בבל וגלות מצרים לא רמז בזה דהוא בהדיא אמר לו כי גר יהיה זרעך וגו'. והגלות לא הוה לפשע ישראל כאלו: זו בבל דכתיב בה תפושי כעגלה דשה: ועז משולשת זו יון שהעמידה שלשה מלאכים. ואיל משולש זו מדי דא"ר אלעזר כל הרוחות כבשו בני מדי ורוח מזרחית לא כבשו. א"ר יוחנן מן מה דכתיב ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וגו' הוא דעתיה דר"א דאמר רוח מזרחית לא כבשו. וכן הוא נוסחת ספרים ישנים (נזה"ק) והכי פירושו ועז משולשת זו מלכות מקדוני שהעמידה ג' מלכים מפורסמים במעלה ובשלמות הוא אלכסנדר מוקדן. ואחריו הד' שרים המפורסמים במעלה ושולטנות שנחלק להם אחר מותו ממשלת מלכותו וכולם היו מבני יון ונחשבו לממלכה אחת. אחריהם עמד אנטיוכס מלך יון אשר מלך על ארץ הצבי ונתפשט ממשלתו בעולם. הרי ג'. ואחריו נפל מלכותם כי נפלו ביד החשמונאים. ומאז שוב צמח קרן מלכות ד'. ואיל משולש זו מדי ומספר זה לא נאמר על מנין המלכים כי הם העמידו יותר כמבואר להדיא בספר דניאל. אלא היינו לפי שכבשו רק ג' רוחות ולא רוח מזרחית. ומפרש ר"י דר"א יליף מהא דכתיב ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה ואילו קדמה לא קאמר מכלל שלא כבשו רוח מזרחית. ואיל זה הוא מדי וכדכתיב התם האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס. והצפיר השעיר מלך יון ולכך מפרש נמי הכא עז משולשת מלך המקדוניא. ואיל משולש זה מדי (נזה"ק): זו מלכות אדום כו'. מדלא קרי ליה נשר דרים דרמיז ביה נמי למידרש ונחלאתור דלעיל מיניה כאילו נאמר תור גוזל לרמוז על אדום שקולה כקול התור כלומר שמראה עצמה ישרה בדבריה והיא גוזלת וכמ"ש לקמן בויק"ר פ' י"ג מה תור מראה כו' (יפ"ת): ד"א ויתן לו הני תיבות ד"א מיותר. והכי אי' בילקוט (יפ"ת ומת"כ): קתדרון כו'. כסאות דזה נקראת כסאות דדין ויתן איש בתרו לקראת רעהו לרמוז שנחלק ממשלת כסא מלכותם שלא יהיו באחדות הלב אלא יהיו תמיד מערכה מול מערכה. והצפור ירמוז לישראל שלא יאבדו או כמו בפרש"י בסדר זה ע"ש: ששם היו סנהדרי גדולה כו'. שהם יושבים זה כנגד זה ולכן דקדק לומר
ויבתר

הראה לו הקב"ה כל מי שהוא מעמיד פנים בגל הגל שוטפו. וכל מי שאינו מעמיד פנים בגל אין הגל שוטפו. וירד העיט על הפגרים. א"ר אסי נסב אברהם מכישה והוה מכיש להון ולא היו מכתשין. אעפ"כ וישב אותם אברם בתשובה. א"ר עזריה לכשיעשו בניך פגרים בלא גידים ועצמות זכותך עומדת להן: (יט) ויהי השמש לבא. [לב] ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר תחלת מפלה שינה. דמיך ליה ולא לעי באורייתא. דמיך ליה ולא עביד עבודה. רב אמר ג' תרדמות הן. תרדמת שינה. ותרדמת נבואה. ותרדמת מרמיטה. תרדמת שינה (בראשית ב) ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן. תרדמת נבואה ויהי השמש לבא ותרדמה נפלה על אברם. ותרדמת מרמיטה שנא' (ש"א כו) ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת ה' נפלה עליהם. ורבנן אמרי אף תרדמה של שטות דכתיב (ישעיה כט) כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה וגו'. ר' חנינא בר יצחק אמר ג' נובלות הן · [לג] נובלת מיתה שינה. נובלת נבואה חלום. נובלת העוה"ב שבת. ר' אבין מוסיף תרתין. נובלת אורה של מעלה גלגל חמה. נובלת חכמה של מעלה תורה: (כ) והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו וגו'. [לד] אימה זו בבל דכתיב (דניאל ג) באדין נבוכדנצר התמלי חמא. חשכה זו מדי שהחשיכה עיניהם של ישראל בצום ובתענית. גדולה זו יון. ר' סימון ורבנן. ר"ס אמר ק"כ דוכסים ק"כ אפרכון ק"כ אסטרטליטין. ורבנן אמרי מס' ס'. דכתיב (דברים ח) נחש שרף ועקרב. נחש זו בבל. שרף זו מדי. עקרב זו יון. מה עקרב זו יולדת לששים ששים. כך העמידה מלכות יון מששים ששים. נופלת עליו זו אדום שנא' (ירמיה מט) מקול נפלם רעשה הארץ. [לה] ויש שמחלפין נופלת עליו זו בבל דכתיב בה (ישעיה כא) נפלה נפלה בבל. גדולה זו מדי דכתיב (אסתר ג) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש. חשכה זו יון [לו] שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיה. שהיתה אומרת לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. אימה זו אדום דכתיב (דניאל ז) וארו חיוה רביעאה דחילה ואמתני ותקיפא יתירה: (כא) ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך. ידוע שאני מפזרן תדע שאני מכנסן. ידוע שאני ממשכנן תדע שאני פורקן. ידוע שאני משעבדן תדע שאני גואלן. כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם. משיראה לך זרע. [לז] א"ר יודן גירות בארץ לא להם. עבדות עינוי לאספטיא שלהם: (כב) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. היה לו לומר גם מאי וגם. אלא גם הוא מצרים וגם לרבות ארבע מלכיות. אשר יעבודו דן אנכי. [לח] ר"א בשם ר' יוסי בר זימרא אמר בשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה לא"א שהוא גואל את בניו. ושאם יעשו תשובה גואלן בע"ב אותיות. דא"ר יודן (דברים ד) מלבא לקחת לו גוי מקרב גוי עד ובמוראים גדולים אתה מוצא [לט] ע"ב אותיות של הקב"ה. ואם יאמר לך אדם ע"ה הם. א"ל צא מהם גוי שני שאינו מן המנין. ר' אבין אמר בשמו גאלן ששמו של הקב"ה ע"ב אותיות. ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. א"ר אחא אחר כן אכ"כ אלא אחרי [מ] משאביא עליהם עשר מכות ולאח"כ יצאו ברכוש גדול. א"ל אף אני בשיעבוד. א"ל ואתה תבוא אל אבותיך בשלום וגו': (כג) אר"ל [מא] שלשה הם שנא' בהם בשיבה טובה. אברהם היה שוה לו. דוד שוה לו. גדעון לא שוה לו. למה (שופטים ח) ויעש אותו גדעון לאפוד. לע"ז: (כד) ויהי השמש באה ועלטה היה. [מב] אמיטתא הות. והנה תנור עשן ולפיד. שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן אמר ד' דברים הראה לו. גיהנם. ומלכיות. ומ"ת. וביהמ"ק. א"ל כ"ז שבניך עסוקים בשתים הם ניצולים משתים. פירשו משתים הם נידונין בשתים. א"ל במה אתה רוצה שירדו בניך בגיהנם או במלכיות. [מג] ר' חנינא בר פפא אמר אברהם ברר לו את המלכיות. ר' יודן ור' אידי ור' חמא בר חנינא

יד יוסף [לב] ילקוט ס"ז וסדר בראשית. וב"ר לעיל פ' י"ז: [לג] ברכות נ"ז: [לד] ספרי סדר האזינו. שמ"ר פ' נ"א. ויק"ר פ' י"ג. שוח"ט מזמור נ"ב. ותרגום יונתן וירושלמי מכילתא סדר יתרו פרשה ט': [לה] פדר"א סוף פ' כ"ח: [לו] לעיל פ' ב' ס"י. ופ' ס"ו ושם נסמן. ואמר כתבו על קרן השור כי כבר נודע כי מזל שור אויב לישראל (יערות דבש): [לז] פסיקתא רבתי פ' ע"ו. שה"ש פסוק עד שיפוח שיום. ילקוט ס"ז: [לח] ד"ר פ' א' סי' ע'. ילקוט ס"ז. אבות דר"נ פרק ג'. תנחומא סדר וירא: [לט] ויק"ר פ' כ"ג · דברים רבה פ"א. שה"ש רבה פ"ב. ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ' ט"ו: [מ] כיונתן א' במאתן והמשין מכות: [מא] לקמן פ' ס"ב. ילקוט שופטים רמז ס"ד: [מב] ילקוט ס"ז. שוה"ט מזמור נ"ב. פסיקתא רבתי פ' נ"ח. שמות רבה פ' נ"א. מכילתא סדר יתרו פ"ט: [מג] זוהר סדר בא דף רנ"ט:

מתנות כהונה

בשער התוך דרשוהו חז"ל על לשכת הגזית במדרש קהלת ולקמן בויקרא רבה פ"ד: **והותכת** דיניהם גרסי'. ודרש ויבתר לשון התיכות דין: **ואת הצפור כו'**. על דעתיה דרבי נחמיה צריך לפרש מאי היא הרי הכל איירי בישראל ומפרש ר' אבא וכו': **כל שהוא מעמיד כו'**. כלומר שאינו נדחה מפני השטף השטף דוחקתו וכל הנדחה מפני השטף השטף נדחה מפניו וכהיא עובדא דר"ע סוף מסכת בבא בתרא דאמר כל גל וגל שבא עלי נענתי לו ראשי מכאן אמרו חז"ל אם יבואו רשעים על אדם יגענע להם ראשו וכדמפרש רש"י שם ולכן אמר מי שנדחה מפני השטף כצפור זה שפורח ונמלט כשמרגיש דחייה מועטת לא בא לכלל חילוק וביתור וכריתה: **מכישה** פי' הערוך מקל והעיט רמז אל הצרות והגליות כד"א העיט צבוע היתה נחלתי ירמיה י"ב והפגרים רמז לישראל שהם ביניהם כפגרים מתים ואעפ"כ וישב לשון תשובה שבזכות התשובה יגאלו כמו שנאמר בשובה ונחת תושעון ודייק מדנקט ההפרחה וההכאה בלשון וישב: **ורבי עזריה** סבר שהקב"ה רמז לו אע"פ שהיו ערומים בלא מצות וזכיות זכות אברהם ישב ויפריח אותם מבניו ככתוב בפ' בחקותי וזכרתי את בריתי וגו': **תחלת** מפלה. היא השינה: **דמיך כו'**. שכשישן אינו עוסק בתורה ואינו עושה מלאכתו ועיין כל זה לעיל פרשה י"ז ושם נתבאר: **והנה אימה כו'**. אימה דרש אימה כמו חימה בחילוף אותיות אחה"ע עיין בשמות רבה פרשה נ"א גיר' אחרת: **גדולה זו** יון. כדמפרש ואזיל גדולתו מאי היא: **דוכסין** וכו'. מיני ממשלות הם וכפי' הערוך משפיס שפיס. כל אחד מאלו ממשלות היו שפיס: **משיראה** לך זרע. וזהו משנולד יצחק כמו שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ואז התחילו ד' מאות שנה של השיעבוד ועיין בביאורי מהר"ר אליהו מזרחי בסדר הזה וה"ג בערוך ובילקוט א"ר יודן גירות עבדות עינוי בארץ לא להם ארבע מאות שנה לאספטיא שלהם: **לאספטיא** שלהם. פי' הערוך בעיר המוכן להם וזהו במצרים והכל יחד יהיה ארבע מאות שנה ויותר נראה פי' המבאר בגליון הילקוט שפי' לאספטיא להשלמות השבועה מעת שנדבר עמו בין הבתרים ויהיה אספטיא כמו אפטיא דרים פ' במדבר רבה שפי' בו הערוך מעת שמתחילין השבון לדבר המאורע כגון מיציאת מצרים או ממלכות המלך יקרא אפטיא: **וגם לרבות כו'**. הרומזים באימה חשכה גדולה כדלעיל וכולהו אתרבאי שידין אותם הקב"ה כך פי' מהר"ר אליהו מזרחי ז"ל: **בשתי אותיות כו'**. דן רמז לדן שמות מרובעים היוצאים מחילוף צירוף שם של ארבע: **בע"ב אותיות**. ע"ב שמות היוצאים מויסע ויבא ויט וגם שם של ד' מתגלגל בצירופו ע"ב ועיין בתורת חיים בהלכות ר"ה: ה"ג **אתה** מוצא שבעים ושתים אותיות: **ואם יאמר כו'**. כן הוא הגירסא בילקוט וכן הביאו בתניא בהלכות פסח: **אחרי** היו"ד רמז לי' מכות: **ואף** אני בשיעבוד. לשון שאלה דא"ל הקב"ה לא אלא ואתה תבא כו': **שוה לו**. ראוי והגון: **אמיטתא** תרגום של ועלטה: **בית המקדש**. כלומר זכות הקרבנות וכן בשמ"ר פ' נ"א: **מוניטה** לער וחרדה ואין מתריד תרגום ולית דמניט ועיין ערך מניט ובשוחר

עץ יוסף

ויבתר אותם בתוך כי לשכת הגזית נקרא שאר התוך כדאי' בויק"ר פ"ד כי שם חותכים דיניהם של ישראל. ודרש ויבתר לשון התיכות דין: **ואת הצפור** לא בתר כו' הראה לו כו'. ר"ל ואת הצפור מרמז על ישראל שכל מי שיהיה כצפור החלש שבורח ונמלט כשמרגיש דחייה מועטת יהיה לו קיום בגלות ולא יבא לכלל ביתור והיינו דקאמר כל מי שהוא מעמיד פנים בגל הגל שוטפו. כלומר כל מי שאינו נדחה מפני השטף השטף דוחקתו. וכל הנדחה מפני השטף השטף נדחית מפניו וכהוא עובדא דר"ע סוף יבמות דאמר כל גל וגל שבא עלי נענתי לו ראשי: **נסב אברהם כו'**. ר"ל וירד העיט על הפגרים מרמז על נבוכדנצר וחבריו שיתקבצו על פגרי ישראל בגלות לבלעם. וכלפי זה אמר וישב אותם אברם שהבריחם והגין על בניו. והא דלא אמר בפירוש לשון גירושין בא לרמוז דהוא נסיב אברהם מכושה פי' הערוך מקל והוה מכיש להון ולא היו מכתשין שלא היה לאל ידו לגרשם בחזקה בכח ידו דהיינו בזכותו לבד כי אם ויֵשב אותם אברם במקלת ברוח פיו בצירוף תשובת בניו. כי התשובה בצירוף זכות אבות שניהם כאחד טובים (מה"ק): **א"ר עזריה** כו'. דרים שבא לרמוז שאמר לו הקב"ה אז לכשיעשו בניך פגרים בלא גידים ועצמות כלו' כאשר יהיו באחרית הימים בתכלית השפלות כפגרים מתים מבלי עזור ועזוב אז זכותך עומדת להם להושיעם מצרתם לגאלם: (יט) **תחלת** מפלה שינה. הכוונה דבא לאשמועינן דלא להנם נפלה תרדמה. זו על אברהם סמוך למראה זו. אלא לפי שבא להודיעו צער בניו במצרים התחיל בתרדמה שהוא סימן מפולת (יפ"ת): **דמיך כו'**. שכשישן אינו עוסק בתורה ואינו עושה מלאכתו ועיין לעיל פ' י"ז סימן ז': **ותרדמת מרמיטה** נתב' לעיל שם: (כ) **אימה** זו בבל דכתיב באדין נ"כ אתמלי חמא שהאלף והי"ת מתחלפים. ולקמן בש"ר פ' נ"א גרס שנא' איום ונורא הוא: **בצום ובתענית** בימי המן. וכן בתחלת מלכות אחשורוש שביטל בנין הבית: **זו יון** שסריה ושיאיה רבים ק"ך: **דוכסין ואפרכון ואסטרטליטין** מיני שררות זו למעלה מזו: **מששים ששים** ס' דוכסין ס' אפרכין ס' אסטרטליטין: **יולדת לששים** נראה שצ"ל יולדת מששים: **כתבו על קרן השור**. בפרהסיא לעין כל. ושלא יוכלו לומר שכתנו גזירת המלך ועיין לעיל פ"ב סי' ה': (כא) **תדע** שאני מפזרן. ממה שתדע שאני מפזרן תדע ג"כ שאכנסם. וזה ע"ד מ"ש במכות פ"ג ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן וגו' אם תראה שנתקיימה נבואה זו תתקיים גם זו: **שאני מפזרן כו'**. ג' לשונות הללו פזור ומשכון ושעבוד. משום שמתחלה לא היו אלא בגירות בארץ לא להם והיינו פזור. ואח"כ נתנו בעול העבדות למצרים והיינו משכון להיותם ממושכנים תחת ידם לבל יוכלו לצאת מרשותם ולהיות להם למס עובד. ואח"כ עינוי היינו קושי השעבוד מעת שנולד ה' מרים. ומאמר ידוע תדע קאי אכולהו (יפ"ת): **משיראה לך זרע** משנולד יצחק שבו קרא לו זרע נמנה מנין הארבע מאות שנה · דאל"כ לא משכחת אלא ר"י שנה והרמז באומר זרעך ולא אמר בניך: **גירות בארץ לא להם**. כלומר הגירות לא נאמר דוקא על מצרים. אלא השבינן גם מה שהיו גרים בשאר ארצות. אבל עבדות ועינוי לאספטיא שלהם והיינו כדפי' הערוך בעיר המוכן להם הוא מצרים. ובין הכל יהיה ד' מאות שנה. אמנם גי' הילקוט א"ר יודן גירות ועבדות ועינוי בארץ לא להם ד' מאות שנה לאספטיא שלהם. ופירושו להשלמת השבועה מעת שנדבר עמו בין הבתרים (מת"כ): (כב) **וגם את הגוי כו'**. העיקר הוא כנוסחת מד' חזית וגם את הגוי לרבות ד' מלכיות. כלו' דלא ה"ל למימר אלא ואת הגוי וגו' מאי וגם את הגוי אלא וגם לרבות ד' מלכיות שנרמזו כבר בעגלה משולשת ובאימה חשיכה כדלעיל (מה"ק): **בב' אותיות הללו כו'**. דרש שרמז לו לומר שיגאלם בב' אותיות דן. ולפי שמצינו שיגאלם בע"ב אותיות. לכן אמר שלא אמר זה בהחלט אלא א"כ לא יעשו תשובה. אבל אם יעשו תשובה הוא גואלן בע"ב אותיות. ושני אותיות דן היינו שם בן נ"ד. ושבעים ושתים אותיות הוא שם בן ע"ב. וצריך לומר שיש יתרון מעלה לגאולתינו בהיותה בשם זה שפי מהיותם בזה (יפ"ת) ועיין במה"ק: **מלבא לקחת** לו גוי. מתחילת תיבת לבא עד סוף תיבת גדולים. וג' תיבות או הנסה אלהים אינם בחשבון. כי ג' תיבות אלו הוא שאלה הנסה לעשות מעשה זו לבא לקחת לו גוי: **גוי שני** שכתוב גוי מקרב גוי. ופירושו ישראל ממצרים ואין תיבת מצרים עולה בשמו של הקב"ה. ומאמרים אלו עומדים ברומו של עולם בסוד שם של ע"ב. ואני בער ולא אדע: **ששמו של הקב"ה** ע"ב אותיות. ובחזית גר' שמו של הקב"ה ע"ב שמות הן: **משאביא עליהם י' מכות**. והיינו תוספת היו"ד: **אף אני בשעבוד** מפני דאמר כי גר יהיה זרעך היינו משיראה למך זרע כדלעיל לזה נסתפק אם הוא ג"כ בכלל השעבוד. והשיבו שאינו. לפי שהשעבוד לא בא עד באו בני יעקב במצרים וגזרת ועבדום וענו אותם אינה דבקה לארבע מאות שנה כדי שהמנה מלידת יצחק וכדלעיל (יפ"ת): **א"ל ואתה תבא כו'**. הוא תשובה על דברי אברהם שלא יהיה בכלל הענוי. וכל האבות והשבטים לא היו בכלל הענוי כמפורש בש"ר פ"א ויתכן שהם רמוזים במ"ש ואתה בוי"ו: (כג) **ג' הם** שנאמר בהם בשיבה טובה. אברהם כאן ולקמן סוף סדר חיי שרה. דוד בסוף דה"י א'. גדעון בשופטים ח': **אברהם היה** שוה לו. ראוי והגון לו כי קנה שלימות הרבה בזקנותו וכדדר' לקמן גבי אברהם זקן בא בימים שבזקנותו בא בפילין מפולש לחיי העולם הבא שנאחז בימים העליונים: **דוד שוה לו** ראוי והגון לו דכתיב ביה נמי זקן בא בימים ודרשינן נמי שגם הוא בזקנותו קנה שלימות וזכה לימים העליונים: **גדעון לא** שוה לו. פי' לא היה ראוי והגון כי בילדותו הלך בדרכי ה'. ובזקנותו קלקל בעשיית האפוד שהיה לאליל: (כד) **אמיטתא הות** ובתרגום כאן מתורגם וקיבלא הות. ובדברים ה' י"ט הענן והערפל מתרגמינן ענגא ואמיטתא: **ד' דברים** הראה לו. כלו' במה שהורהו זה כיון לארבעה דברים. דאל"כ מה ענין לזה: **גיהנם** רמוז בתנור עשן כמ"ש ותנור לו בירושלים. וכמ"ש הנה היום בא בוער כתנור: **גליות** והנה אימה חשיכה כמ"ש לעיל: **ומתן תורה** לפיד אש זו תורה כדכתיב ואת הלפידים: **ובהמ"ק** נרמז במ"ש לו קחה לי עגלה מבולשת וגו' דהיינו קרבנות הנקרבים בבהמ"ק כדלעיל וכן הוא לקמן שמ"ר פ' נ"א: **עסוקים בשתים** בתורה וקרבנות וכשפרשו מתורה וקרבנות נידונים בגיהנם וגלות ובשמ"ר פ' הנ"ל משמע דתורה מגין על עונש הגיהנם שהוא חמור בהיותו עונש עוה"ב. והקרבנות מגינים על עונש הגלות שהוא קל בהיותו עונש עוה"ז: **א"ל במה אתה** רוצה

חנינא אמרו אברהם ברר גיהנם. והקב"ה ברר לו את המלכיות. הה"ד (דברים לב) אם לא כי צורם מכרם זה אברהם. וה' הסגירם מלמד שהסכים הקב"ה לדבריו. ר' הונא בשם ר' אחא אמר כך היה אברהם אבינו מד יושב ותמה כל אותו היום. אמר במה אברר בגיהנם או במלכיות. א"ל הקב"ה אברהם קטע הדין מוניטא מן כדו. ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. מהו לאמר. באנו למחלוקת ר' חנינא בר פפא ור' יודן ור' אידי ור' חמא בר חנינא. ר"ח בר פפא אמר אברהם ברר לו את המלכיות הה"ד (תהלים סו) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים. ריב"ל אמר אף קריעת י"ס הראה לו דכתיב אשר עבר בין הגזרים האלה המד"א (שם קלו) לגוזר ים סוף לגזרים: (כה) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. רבי יודן וריב"ז ור"ע. חד אמר העוה"ז גלה לו אבל העוה"ב לא גלה לו. ואוחרנא אמר אחד העוה"ז ואחד העוה"ב גלה לו. ר' ברכיה א"ר אלעזר ור' יוסי בר חנינא. חד אמר עד היום הזה גלה לו. ואוחרנא אמר עד היום ההוא גלה לו: (כו) לזרעך נתתי וגו'. מה ר' הונא ור' דוסתאי בשם ר' שמואל בר נחמן אף מאמרו של הקב"ה הוא מעשה. שנא' לזרעך נתתי. אתן את הארץ הזאת אכ"כ. אלא נתתי את הארץ הזאת. ר' יודן בשם ר"א בר כהנא אמר (שם קז) יאמרו גאולי ה' אשר הוא גואלם לא נאמר. אלא אשר גאלם. א"ר אבין (ירמיה לא) כי פודה ה' את יעקב אכ"כ. אלא כי פדה ה' יעקב. רבנן אמרי (זכריה י) אשרקה להם ואקבצם כי אפדם אכ"כ. אלא כי פדיתים. א"ר יהושע (ישעיה ד) ויברא ה' על כל מכון הר ציון אכ"כ. אלא וברא כבר היא ברואה ומתוקנת: (כז) ר' דוסתאי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר מו לפי שאינו מזכיר כאן החוי לפיכך הוא מביא רפאים תחתיהם. ר' חלבו בשם ר' אבא בשם ר' יוחנן מז כך עלה בדעתו של מקום להנחיל להם לישראל ארץ עשרה עממים. את הקיני. ואת הקניזי. ואת הקדמוני. ולא נתן להם אלא ז'. את החתי. ואת הפריזי. ואת הרפאים. ואת האמורי. ואת הכנעני. ואת הגרגשי. ואת היבוסי. הרי שבעה. ולמה נתן להם ז' (פירושן לעיל). ואיזה הם הג' שלא ניתן להם. ר' אומר ערביא. מח שלמייה. נוטייה. רשב"י אומר דרמוסקוס. ואסייא ואספמייא. ר"א בן יעקב אומר אסיא. ותרקי. וקרטגינא. רבנן אמרי אדום. ומואב. וראשית בני עמון הם הג' שלא נתן להם בעוה"ז. אדום שנא' (דברים ב) כי לא אתן לכם מארצם וגו' כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר. ובמואב כתיב (שם) אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה. קניזי הוא מעשו. קיני וקדמוני הוא מעמון ומואב. אבל לימות המשיח יחזרו ויהיו לישראל. כדי לקיים מאמרו של הקב"ה. אבל עכשיו שבעה נתן להם שנא' (שם ז) שבעה גוים רבים ועצומים ממך: (כח) א"ר יצחק מט חזירתא רעיא בעשרה. ואימרתא ולא בחד. כל אילין אמר הקב"ה לאברהם דיהיב ליה את הקיני ואת הקניזי וגו'. ועדיין ושרי אשת אברם לא ילדה לו:

פרשה מה

(א) ושרי אשת אברם לא ילדה לו וגו'. (משלי לא) אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה א מהו מכרה. רבי אבא ב"כ אמר עיבורה. הה"ד (יחזקאל טז) מכורותיך ומולדותיך. ב אברם היה גדול מנחור שנה ונחור היה גדול מהרן שנה. נמצא אברם גדול מהרן ב' שנים שנה לעיבורה של מלכה ושנה לעיבורה של סכה. והרן מוליד לשש שנים ואברם אינו מוליד: (ב) ושרי אשת אברם לא ילדה לו. ר"י ור"נ. ר"י אמר ג לו לאברהם לא ילדה אבל אילו נשאת לאחר ילדה. ור' נחמיה אמר לא לו ולא לאחר. ומה דכתיב לא ילדה לו. לו ולה. ולה שפחה מצרית ושמה הגר ד שפחת מלוג היתה והיה חייב במזונותיה ולא היה רשאי למכרה. בעון קומי ריש לקיש ה מהו דתנא עבדי מלוג. אמר להון כמה דתימא מלוג מלוג. אמר רשב"י הגר בתו של פרעה היתה. וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לשרה בביתו נטל בתו ונתנה לו. אמר מוטב

יד יוסף מד שוח"ט מזמור ט'. ופסיקתא רבתי פ' ט"ו: מה ילקוט ס"ז: מו ילקוט ס"ז: מז ירוש' פ"ו דשביעית: מח ירוש' שביעית פרק ו' הלכה א'. וירוש' קדושין פרק א' הלכה ח'. ב"ב נ"ו: מט ילקוט ס"ז: פמ"ה: א ילקוט ס"ז. וילקוט משלי: ב לעיל פ' ל"ט. סדר עולם רבה פרק ב'. סנהדרין ס"ט: ג ילקוט ס"ז: ד ושמה ר"ת שפחת מלוג היתה: ה יבמות ס"ו:

מתנות כהונה

ובשוחר טוב גרס קטע הדא מילא וכדומה לו גורס בילקוט דגרס מלכיא ופירש המבאר בגליון בלשון לועז הוא לער: ה"ג אברהם בירר לו את המלכיות הה"ד אם לא וגו': זה אברהם. כדאמרי' הביטו אל צור חוצבתם: מן כדו. פי' מכאן ובילקוט גרס מלבך ור"ל שיברור לו המלכיות: מהו לאמר. באנו למחלוקת דלמאן דאמר אברהם בירר לו המלכיות והקב"ה הסכים על ידו אמר לאמר על ההסכמה על ידו ולמ"ד הקב"ה בירר המלכיות אמר לאמר על העצה: ה"ג והקב"ה בירר לו את המלכיות הה"ד הרכבת אנוש וגו': העולם הזה גלה לו דרש ביום ההוא כרת וגו' ביום ההוא שנעשה המאורע וזהו עולם הזה והכתוב אמר ביום ההוא שנעשה כל אלה כרת ה' עמו וגו'. ואידך דרש מדלא קאמר ביום הזה אלא ביום ההוא רמז לימות המשיח כד"א ועלו מושיעים וגו' ביום ההוא יהיה י"י אחד: העולם הבא וכו'. פי' ימות המשיח דאי שכר העולם הנשמות הא אמרו חז"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל עוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך וימות המשיח נקראו עולם הבא כדאיתא בהדיא סוף פרק בתרא דכתובות וכן כתבו בתוספות ועיין במדבר רבה דף קל"ה סוף ע"ג ובמדרש קהלת (ב' א'): עד היום הזה גלה. עד היום הנזכר בפסוק ואח"כ יצאו ברכוש גדול עד כאן גילה לו מה שיעבור על בניו ותו לא ואידך סבר מדכתיב ביום ההוא שרמז לביום ההוא יהיה וגו' שהכל גילה לו עד ימות המשיח ותרווייהו אמוראי פליגי אליבא דמ"ד לעיל עוה"ב לא גילה לו: מעשה כלומר כאלו כבר עשוי כדמפרש רש"י בסדר זה: גואלם משמע להבא גאלם משמע כבר: כבר היא ברואה גרסי': רפאים תחתיהם פירש"י בסדר זה והוא ארץ עוג שנאמר ההוא יקרא ארץ רפאים והחוי הוא בכלל הכנעני כי בן כנען היה וזה מבואר בפי' אבן עזרא בפרשה זו פי' מהר"ר אליהו מזרחי שרפאים האמור כאן הוא החוי ומיישב ג"כ פירש"י שפירש שהוא ארץ עוג ועיין שם: ולמה נתן להם שבעה. כלומר למה לא נתן רק אלו שבעה ושלשה הנשארים לא נתן והכי מוכח גירס' הילקוט: וגרס הוא כלה לדבר הביא מחלוקת בשמות ואח"כ מסיק הטעם שאלו ג' נשארו לימות המשיח: ה"ג ולמה נתן להם שבעה ואיזה הם כו'. אבן מהר"ר אליהו מזרחי גורס הרי שבעה ואיזה הם השלשה שלא נתן להם: ערביא שלמיה כו'. כולם שמות ארצות הם וקצתם פירשם הערוך עיין שם: ה"ג ואל תתגר בם מלחמה. וכן בעמון קניזי הוא מעשו קיני וקדמוני הוא מעמון ומואב: אבל לימות כו'. מאמרו של הקב"ה שהבטיחו בעשר עממין: חזירתא כו'. משל הוא כפי הבריות החזירה הטמאה היא רועה על פני השדה בעשרה חזירים בניה והכבש' רועה יחידה ואפי' בן אחד אין עמה וכן כל האומות האלה אמר הקב"ה לאברהם שיתנם לו וכבר היו בעולם ואברהם הטהור והקדוש כתיב ביה ושרי אשת וגו': מכורתיך מדכתיב קודם מולדתיך פירושו לשון הריון או י"ל מכורתיך מגוריך ור"ל במקום שהיה גר ט קודם הלידה: אברהם גדול מנהור וכו'. נתבאר לעיל סוף פרשה ל"ט: ואברם אינו מוליד בתמיה אלא ושרי כו'. מגדה ולא מגדו כדמפרש ואזיל אליבא דר' נחמיה: לו ולה. סמיכות קדרים דסמיך ליה ולה שפחה כלומר לא לו היתה מולדת ולה כלומר מגדה ג"כ אינה מולדת אפילו לאיש אחר: שפחת מלוג. ודייק מדכתיב ולה דמשמע ולא לו. ולכן אמר ולא היה רשאי למוכרה דאל"כ היה גם לו חלק בה: מלוג פיר' הערוך כעין מליגת הראש שתולשין השער וממיחין הראש כך הבעל אוכל פירות ומניח הקרן ואין לו רשות בהם: בתו של פרעה כו'. דייק מדכתיב שפחה מצרית שלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש וגם שם הגר נוטריקון הא אגריך מורה שבת פרעה היתה

עץ יוסף

רוצה כו'. הא"א כ' דה"ג א"ל עתידין קרבנות ליבטל שביהמ"ק עתיד ליחרב במה אתה רוצה כו' וכן הוא בשוח"ט: אברהם בירר לו את המלכיות הה"ד אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. כצ"ל וצורם הוא אברהם שנקרא צור כמ"ש הביטו אל צור חוצבתם וגו' אל אברהם אביכם. וכן הוא בשוח"ט: אמרו אברהם בירר גיהנם והקב"ה ברר לו את המלכיות הה"ד באנו באש ובמים. הוא הגיהנם ותוציאנו לרויה (ע"י גליות) כצ"ל: כל אותו היום שביום ההוא כרת ה' מבוכה זו והחק אחד משני חלקי הסותר ומדקאמר ביום ההוא משמע דיום אחד מיהת קדמה המבוכה לאברהם (יפ"ת): אמר במה אבורר שאברהם היה נבוך אולי מרוב קושי השיעבוד ישתקעו ח"ו ביניהם ללכת אחרי אלהים אחרים והקב"ה גלוי וידוע לפניו שישראל ודאי לא יבגדו בו: קטע הדין מוניטא מן כדו. מוניטא מטבע בלשון רומי כלו' קטע ופסל המטבע של גיהנם ולא תחפוץ בו: מה לאמור שבכל מקום הוא לאמור לאחרים: באנו למחלוקת דלר' חנינא יהיה פירוש שהסכים ה' לדברי אברהם וכרת לו ברית לשיאמר תמיד כן א"ל הקב"ה כדבריו. ולר"י וסייעתו פי' שכרת לו ברית והודיעו לומר מלכיות הפך דבריו (יפ"ת): ר"ח בר פפא אמר אברהם ברר לו את המלכיות. ר' יודן ור' אידי ור"ח בר חנינא אמרו אברהם בירר גיהנם והקב"ה ברר לו את המלכיות הה"ד באנו כו'. כצ"ל ופסוק זה ראיה למ"ד שהקב"ה בירר לו המלכיות כדאי' בשוח"ט מזמור מ'. ופי' באנו באש ובמים שע"י שהרכבת אנוש לראשנו מהול לנו כאילו הכנסנו לגיהנם שהוא אש ומים: אף קריעת ים סוף תנור עשן ולפיד אש רומז על ברדם במצרים. גילה לו קריעת ים סוף לפי שהודיעו וגם את הגוי אשר יעבדו וגו' הראהו קריעת ים סוף בהוא עיקר הגאולה ודין המצרים. וגם מרומז בזה לעתיד כדכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (פ"ת): לגוזר ים סוף לגזרים. אשר עבר בין הגזרים רמז על קריעת ים סוף שנא' בו לגוזר ים סוף לגזרים: (כה) ר' יודן וריב"ז ור"ע. ר"י שהוא אמורא שוגה שריב"ז ור"ע פליגי בזה: ח"א עה"ז גילה לו כו'. דדריש ביום ההוא כרת וגו' ביום ההוא שנעשה המאורע. וזהו עוה"ז. ואידך דריש מדלא כתיב ביום הזה אלא ביום ההוא רמז לימות המשיח כמד"א ביום ההוא יהיה ה' אחד. ועה"ב פירושו ימות המשיח. כדאי' בהדיא סוף כתובות (מת"כ): עד היום הזה גילה לו. עד היום הנזכר בפסוק ואח"כ יצאו ברכוש גדול ע"כ גילה לו השיעבוד על בניו ותו לא. ואידך סבר מדכתיב ביום ההוא דרמז לביום ההוא יהיה וגו' שהכל גילה לו עד ימות המשיח ותרווייהו פליגי אליבא דמ"ד לעיל עוה"ב לא גילה לו: (כו) מאמרו של הקב"ה מעשה. שכל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה כאילו כבר נעשה כי אין מי שיעכב על ידו חלילה והרי הוא כאילו כבר נעשה: אלא אשר גאלם שהבטחת ה' בגאולה חשיב מעשה: כבר ברואה ומתוקנת כי על ידי שבדבורו של ה' נאצל שפע טוב בכח לכן היא כבר ברואה ומתוקנת למעלה בכח אלא שיוצא אח"כ אל הפועל למטה (נזה"ק): (כז) שאינו מזכיר כאן החוי כו'. שכאן לא נזכר החוי ושם לא נזכר הרפאים. ולכן אמר שהחוי הם הרפאים הנזכרים פה. ולעיל פ' כ"ו אי' שנקראו רפאים שכל מי שרואה אותן היה לבו רפה כשעוה ע"ש: ולמה נתן להם שבעה. כלומר למה לא נתן להם רק אלו שבעה ושלשה הנשארים לא נתן להם (מת"כ): פירושן לעיל הני תיבות מיותר (מת"כ). וממקום אחר מפורש שבעוה"ז ירשו כבת שנוטלת עישור נכסים. ועישור של שבעים הוא שבעה אך לעתיד יירשו כבן: ערביא שלמייא נוטייה הכי גמירי ליה דאלו הן וכן צ"ל בכל הני מ"ד דלקמן (יפ"ת) ושלמייה הוא שלמאה שתרגום אם יהיה לבער קין שלמאה. וכן כאן את הקיני הוא שלמאה. וערבייא ונוטייה הובא ג"כ לקמן פרשה מ"ח א' בדמות נוטי וא' בדמות ערבי וכו' ע"ש: כי ירושה לעשו כו'. מדהוצרך לומר טעם למה אינו נותן להם את ארץ שעיר וארץ מואב וארץ בני עמון ש"מ שהם ג' אומות קיני וקניזי וקדמוני שהבטיח להם: ואל תתגר בם מלחמה וכן בעמון כתיב כן קניזי הוא. כצ"ל (א"א ומת"כ): קניזי הוא משעיר כמ"ש בסוף סדר וישלח אלוף קנז: הוא ממואב ומעמון בילקוט גרס הוא מעמון ומואב (א"א): אבל לימות המשיח כו'. כמ"ש (ישעיה י"א) ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם. בעגין יוסיף ה' שנית ידו לקנות שאר עמו וכו' כן הוא בילקוט. ומ"ש יחזרו ויהיו לישראל כי עתה גם הם גלו ואינם במקומם. אלא לימות המשיח יחזרו למקומם וירשו אותם ישראל: (כח) חזירתא פי' שהחזירה יש לה עשרה ילדים. והכבשה הטהורה אין לה אפי' אחד. והוא משל שהדברים הפחותים נמצאים הרבה בעולם והטובים קשי המציאה. והיינו דכתיב ושרי אשת אברם לא ילדה וכל אלו האומות כבר היו בעולם (מת"כ):

פרשה מה

(א) אשת חיל לקמן פ' מ"ז דורש אשת חיל זו שרה. וכן במדרש משלי סי' למ"ד. וכן דרש כל הא"ב בתנחומא על שרה. וקצר כאן וסמך עצמו על מקומות הנ"ל: מהו מכרה כו' עבורה כמד"א מכורותיך ומולדותיך בפתרונו עבורך ומולדתך והכוונה שהאשה הצדקת קשה לה עבורה יותר מהשגת הפנינים כמו שמצינו בשרה: היה גדול מנחור כו' נתבאר לעיל פ' ל"ט: (ב) לו לאברם לא ילדה. שאברהם היה במזל שלא יוליד כדלעיל פרשה מ"ד. אבל שרה אילו נשאת לאחר היתה יולדת. שהמניעה היתה מאברהם (נזה"ק): לא לו ולא לאחר. ס"ל שהיתה עקרה ממש בטבעה ולכן אמר לא לו ולא לה שתיבת לו מחובר עם תיבת ולה שאחריה. דהמקרא נדרש לפניו ולאחריו: שפחת מלוג כל נכסי האשה שלא קבלן הבעל באחריותו אלא אחריותן עליה אם פחתו ואם הותירו מיקרו נכסי מלוג בין שהכניסה לו בעת חופתה בין שנפלו לה בירושה אח"כ או נתנו לה במתנה סתם. אבל הנכסים שקיבל באחריות נקראות נכסי צאן ברזל דאם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לו: והיה חייב במזונותיה. כדין עבדי מלוג שמזונותם על הבעל: מהו דתנן עבדי מלוג. כלו' למה נקרא כן. ומשני שהוא מלשון מליגת הראש שהבעל מולג ולוקח שבחם. כעין מליגת

מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר הה"ד (בראשית טז) ולה שפחה מצרית ושמה הגר הא אגריך. אף אבימלך כיון שראה נסים שנעשו לשרה בביתו נטל בתו ונתנה לו. אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית הזה ולא גבירה בבית אחר. הה"ד (תהלים מה) בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר: (ג) ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת. ו אמרה יודעת אנא מהיכן היא סבתי. לא כשם שהיו אומרים לי קמיע היא צריכה הימוס היא צריכה אלא הנה נא עצרני ה' מלדת. ז תני כל מי שאין לו בן כאילו הוא מת. כאלו הרוס. כאילו מת (בראשית ל) ותאמר רחל אל יעקב הבה לי בנים וגו'. כאילו הרוס שנא' אולי אבנה ממנה אין בונין אלא את ההרוס. וישמע אברם לקול שרי. ר' יוסי אמר רוה"ק. המד"א (שמואל א טו) ואתה שמע לקול דברי ה': (ד) ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה. ח לקחתה בדברים. אמרה לה אשריך שאת מתדבקת לגוף הקדוש הזה. מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען. ר' אמי בשם ר"ל ט מנין תנינן נשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל מפריה ורביה אלא יוציא וישא אשה אחרת. מהכא. מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען. הדא אמרת אין ישיבת ח"ל עולה מן המנין. ותתן אותה לאברם אישה ולא לאחר. לאשה ולא לפילגש: (ה) ויבא אל הגר ותהר. י ר' לוי בר חייתא אמר מביאה ראשונה נתעברה. א"ר אלעזר לעולם אין האשה מתעברת מביאה ראשונה. והכתיב ותהרין שתי בנות לוט מאביהן. א"ר תנחומא שלטו בעצמן והוציאו ערותן ונתעברו כמביאה שניה. א"ר חנינא בן פזי הקוצין הללו אינם לא מתנכשין ולא נזרעים. מאיליהן הן יוצאים ומתמרים ועולים. החטים הללו כמה צער וכמה יגיע עד שלא יעלו. יא ולמה נתעקרו האמהות. ר' לוי בשם ר' שילא דכפר תמרתא ור' חלבו בשם ר' יוחנן שהקב"ה מתאוה לתפלתן ומתאוה לשיחתן. שנא' (שיר ב) יונתי בחגוי הסלע. יונתי בחגוי למה עקרתי אתכם בשביל הראיני את מראיך השמיעני את קולך. ר' עזריה משום ר' יוחנן בר פפא כדי שיהיו מתרפקות על בעליהן בנויין. ר' הונא בשם ר"ח בר אבא יב כדי שיצאו רוב השנים בלא שיעבוד. ר' הונא ור' אבין בשם ר' מאיר אמר כדי שיהנו בעליהן מהן שכל זמן שהאשה מקבלת עוברין היא מתכערת ומתעזבת. שכל צ' שנה שלא ילדה שרה היתה ככלה בתוך חופתה והיו מטרוניות באות לשאול בשלומה של שרה והיתה שרה אומרת להם צאו ושאלו בשלומה של עלובה. והיתה הגר אומרת להם שרי גברתי אין סתרה כגלויה. נראת צדקת ואינה צדקת. אילו היתה צדקת ראו כמה שנים שלא נתעברה ואני בלילה אחת נתעברתי. והיתה אומרת עם דא אנא מיסב ומיתן הלואי מיסב ומיתן עם מרה: (ו) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך. יג ר' יודן בשם ר"י בר סימון חומסני אתה בדברים למה שאתה שומע בקלוני ושותק. ר' ברכיה בשם ראב"כ אמר בעי דיני גבך. משל לב' בני אדם חבושים בבית האסורים נמצא המלך עובר. א"ל חד. תבע דקיון דידי. אמר אפקוהו. א"ל חבריה בעי דיני גבך. אילו אמרת תבע דקיון דידן כמה דאפקך כן אפקני. וכדו דאמרת תבע דקיון דידי. לך אפיק לי לא אפיק. כך אילו אמרת ואנו הולכים ערירים כמה דיהב לך כן יהב לי. וכדו דאמרת ואנכי הולך ערירי לך יהיב ולי לא יהיב. משל לשני ב"א שהלכו ללות זרע מן המלך. א"ל תשאיל לי זרע. אמר ויהבון ליה. א"ל

הבריה

יד יוסף ו ילקוט ס"ז: ז נדרים ז'. לקמן ס' ע"א. נדרים ס"ד: ח ילקוט פ"ז: ט יבמות ס"ד. ירוש' יבמות פ"ו הלכה ו'. ותוספתא יבמות פ"ח: י ילקוט ס"ז. לקמן פ' נ"א. יבמות ל"ב: יא יבמות ס"ד. סס"ע רבה פסוק יונתי. תנחומא סדר תולדות: יב תנחומא סדר ויצא: יג ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

היתה ועיין בביאורי מהר"ר אליהו מזרחי: **מעשים** מעשה נסים: **הא** אגרך. הרי שכרך ודריש הגר בלשון נוטריקון הא אגרך: **אף** אבימלך כו'. דייק מדכתיב בנות מלכים לשון רבים כדלקמן: **הימוס** ענין רפואה ובעקידה משמע פירושו לחש ואולי הוא לשון מוסו כלומר השבעה ולחש ובערוך גרס הימס ל' מסו ורפואה: **רוח הקודש**. דאל"כ לקול למה לי: **לקחת' בדברים**. פי' המזרחי שאין לקיחה נופל כי אם על קנין והיא היתה קנויה כבר ועיין לעיל. שאין לשון לקיחה נופל על בן אדם לפי שאין לוקחין אותו בידים ולכן בכל מקום פירש"י ז"ל לקיחה והמשכה ע"י דבור: ה"ג **מניין** הא דתנינן והוא משנה בפרק הבא על יבמתו: **אין** ישיבות חוץ לארץ כו'. שעון חולה לארץ גורם ואולי אינה עקרה ודייק מדכתיב לשבת אברם וגומר וכפי' המזרחי ועיין שם: **ולא** לאחר. אע"פ שתועלת הבנין שאמר' אולי אבנה היה נשלם מאחר ג"כ לא היתה נותנת לו: **ולא** לפילגש. כדי שיהא זרע הנולד מאישות גמור גם כדי שתהא גבירה כמותה ותהיה לצרה באמת וזכותה יעמוד לה: **מביאה** ראשונה פירש המזרחי דאל"כ ויבא אל הגר למה ליה הל"ל ותתן אותה לאברם אשה לאשה ותהר כדכתיב בזלפה ותתן אותה ליעקב לאשה ותהר וגו':
מתנכשין גרסי' לשון ניכוש ועידור: **החטים** כו'. בנות לוט שעשו מעשה קון ומעשים רעים עלתה בידם והגר הכשרה ודומיה הוצרכו לטרוח ולמשול בעצמם ולהוציא ערותן החוצה: ה"ג **יונתי** למה כו'. ופי' אמר להם הקב"ה אני אומר לכם למה העקרתי כו'. וכן הוא בהדיא במדרש חזית ובערוך: **מתרפקות** כלומר נויהן הניב ודופק על לב בעליהן ובמדרש חזית גורס שלא יהא מתרפקות ובערוך ערך פרקד גרס מתפרקדות ולא פירשו: **ומתעזבת** כלומר הבעל מרחיקה ממנו כד"א לא יאמר לך עוד עזובה פירושו מרוחקת ושוממ': **ככלה** בתוך חופתה. כלומר יושבת בביתה מקושטת ככלה והכי איתא במדרש חזית: **עלובה** על הגר אומרים כן והוא לשון כבוד העלובה והענוה בדעתה עם עני ודל תרגום עם ענוותן ומקבל עולבן ובאת' להודיע שהיא גבירה כמותה וטובה הימנה: **אין** סתרה כו'. דייק מותקל גבירתה שהיתה קלה והשודה בעיניה שהיפך כבד הוא קל: **והיתה** אומרת שרה וה"ג בילקוט בהדיא: **עם** דא כו'. וכי עם זאת השפלה אני נושא ונותן להתקוטט עמה בתמיה והכי מוכח גירסת הילקוט טוב ליפה וליתן להתקוטט עם הדומיה אברהם מיד ותאמר אל אברם כו': **חמסני** אתה בדברים. כלו' מונע וגוזל ממני הדבור הראוי לך לדבר בעדי: **ובעי** דיני גבך גרסי' ופי' דיני והחמס הנעשה לי הוא יהבע אלך ועליך: **תבע** דקיון כו'. היה אתה תובע עלבוני להוציאני מכאן: **דקיון** עלבון: **אמר** המלך. אפקוהו הוציאהו לזה מבית האסורין: **א"ל** חבריה. חבר של זה היושב בבית האסורין: **בעי** דיני כו'. דיני ועלבוני עליך הוא אילו אמרת אל המלך היה תובע עלבון שנינו

כשם

ענף יוסף

פרשה מה (ד) [לקחתה בדברים] קשה מה צורך לשרה לפייס את שפחתה כי למה תמאן בדבריה ויש לומר כי לפי שהיה אברהם בחזקת וכפק עיקר שמא לא תחפוץ להנשא גו אלא תרצ' להזדווג למי שהוא בחזקת איש המוליד להקים זרע בעולם. ועל זה באתה לפייס אותה בדברים ולומ' כי אף אם לו יהיה כדבריך שלא תקים זרע ממנו. מ"מ די לך בזה כי אשריך שאת מתדבקת לגוף קדוש כזה. וזה טוב לך מעשרה בנים כי בעבודו הזכה לחיי עוה"ב. ועוד שהרי אין זה אלא ספק ואפשר שתלד ממנו (נזה"ק): (ה) [שהקב"ה מתאוה לתפלתן] הורו לנו חז"ל דעתם. שכאשר הראה אדם שע"י תפלתו הגיע אל טוב מה שלא הגיע אליו טרם התפלל עליו. אל תאמר שמתחלה לא היה רצון ה' לתת הטוב ההוא לאיש ההוא אלא שאחר התפלה נשתנה רצונו. חלילה לך לחשוב כן כי לא אדם הוא להנחם. אבל תאמר שהאמת. גם קודם התפלה היה טוב בעיני ה' לברך את האיש ההוא אולם בכוונה רצויה מנע ועיכב הוא ית' הטוב מן האדם כדי שיתפלל אליו וישיגהו ע"י תפלתו (עשרה למאה): (מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן) מוכח זה מדכתיב ויעתר יצחק לה' וגו' כי עקרה היא. דמשמע דהוי סיבה להקדים הסיבה היינו העקרות שבשבילה באה התפלה. ע"כ זה מורה כי אין העקרות עיקר הסיבה אלא התפלה. ולא

נא

עץ יוסף

מלינת הראש שתולשין השער ומניחין הראש. כך הבעל אוכל הפירות ומניח הקרן: **ולה** שפחה מצרית כו'. שהיתה בת פרעה שא"ל הא אגריך על נעריך לפיכך שפחת מלוג שלשרה ניתנה (יפ"ת): **אף אבימלך** וכמ"ש בפדר"א פ' כ"ו כל מה שנתן פרעה לאברהם נתן אבימלך לאברהם כמ"ש ויקח אבימלך וגו' ושפחות ויתן לאברהם: **בנות** מלכים ביקרותיך. משתעי באברהם וכדלעיל פ' ל"ח. ובנות מלכים תרתי משמע פרעה ואבימלך שראו את כבודו ומסרו לו בנותיהם: (ג) **יודעת** אני מהיכן הוא סבתי כו'. (מלשון סיבה) יודע אני הסיבה שלי וגירסת הילקוט מכתי לא כשם שהיו אומרים לי קמיע היא צריכה. הימוס היא צריכה (והערוך גרס מיימים. פירוש רפואה מלשון מחי ומסי. והמוסף הערוך כתב שבלע"ז מיימים אומנת המילדת) באומרם שאני עקרה בטבע מחמת חולי. אבל באמת לא כן הדבר אלא הנה נא עצרני ה' מלדת בהשגחה פרטיית לכן צריך אני לחזור אחר רפואת הנפש בכח איזה זכות להתרצות פני עליון: **שאין** לו בן כאילו כו'. כדאמרי' ג' חשובים כמתים וחד מינייהו מי שאין לו בנים. כי אין לו שלווה חשוב כמת. ואמר עוד שהוא כאילו הרוס כלו' שבנינו הרוס לעוה"ב כי לא תשוב נפשו למקור חוצבו כי אם בהשאיר אחריו שארית זרע (נזה"ק): **הבה** לי בנים. וגו' ואם אין מתה אנכי: **אלא ההרוס** כמ"ש אני ה' בניתי הנהרסות (יחזקאל ל"ו): **המד"א** (שמואל א' ט"ו): **ועתה** שמע לקול דברי ה'. כצ"ל: (ד) **לקחתה בדברים** דרשוהו מל' הלוקחים לשונם (ירמיה כ"ג) הטהו ברוב לקחה (משלי ז') שהוא על דברי פיוס במתק אמרים ועיין בענף: **מנין תנינן** היכא רמיז: **מקץ** עשר שנים. מיתורא דקרא קא יליף דלמאי אשמועינן קרא י' שנים: **אין** ישיבת ח"ל עולה מן המנין. דהאי קרא נקט ליה בארץ כנען ש"מ התם דוקא אבל ישיבת ח"ל אין עולה דדילמא משום עון ח"ל אינו מוליד: **ולא לאחר** הראה הכתוב הסידותה שנתנה לאברם אישה להיות לה לצרה גמורה. ולא לאחר ששמו אברם (מת"כ וידי משה): **ולא לפילגש** שכוונת שרה היתה כדי שיצא זרע הנולד מאישות גמור. גם שתהא גבירה כמותה ותהיה לה שרה באמת. וזכותה יעמוד לה (מת"כ): **ולא לפילגש** כפירוש פילגש נחלקו גדולי עולם דרש"י כתב נשים בכתובה ופלגשים בלא כתובה. והרמב"ן סובר דפלגשי' אפילו קידושין לית בהו. ועיין מ"ש לקמן פ' נ"ג סי' י"ז: (ה) **מביאה ראשונה** כו' ותרא כי הרתה כלומר ראתה דבר הידוש שהרתה מביאה ראשונה ולפיכך ותקל גבירתה בעיניה. והיינו כדמפרש בסמוך שאמרה שרי גבירתי אין סתרה כגלויה וכו' ואני בלילה אחת נתעברתי כלומר מביאה ראשונה (נזה"ק): **אין האשה** מתעברת מביאה ראשונה. כלו' דהיינו רבותא דהגר שנתעברה מביאה ראשונה דלך נס חוץ לטבע הנהוג. והיינו לכבוד אברהם. ולפיכך ותקל גבירתה בעיניה: **והא** כתיב ותהרין כו' ובודאי לא עשה הקב"ה נס לדבר עבירה: **והוציאו ערותן** ובערוך גרס עדותן ופי' בתולים ור"ל דהם מיעכו באצבע מקודם כדי להפיר הבתולים ונתעברו מיד בביאה ראשונה. כאשר לפי דעתם לא נשאר עוד איש בארץ והיתה השעה צריכה לכך לפי מחשבתן: **לא מתנכשין** לשון ניכוש ועידור. וכלומר לעולם דברים הפחותים נמצאים בלא טורח. אבל דבר טוב אינו מצוי אלא מעט ובטורח גדול וכמ"ש לעיל ס"פ מ"ד הזירתא רעיא כו'. וכן בנות לוט והגר שהם כקוצים נגד שרה רבקה רחל שהם בדמיון החטים. שבנות לוט והגר נתעברו מיד. ושרה לא נתעברה אלא עד אחר כמה שנים: **ולמה** נתעקרו האמהות שכל הארבעה האמהות היו עקרות כדאי' בהג"ה בהדיא. אבל בילקוט ראובני סדר ויחי אי' בשם ספר הפלאה שלאה לא היתה עקרה: **מתאוה לתפלתן** ולפי שהתפלה אסור במחשבה לבד וכמ"ש איזו היא עבודה שבלב זו תפלה. לכן אמר עוד ומתאוה לשיחתן (יפ"ת): **למה עקרתי** אתכם. ורמז העקרות בחגוי סלע שהן כסלע שאינו עושה פירות: **בשביל** הראיני את מראיך זהו כנגד התפלה שהוא הראותו את פני ה' כלו' שיכוין לבו אליו. ולא יחשוב שמקרה קרה לו או כחו ועוצם ידו. וכנגד שיחתן אמר השמיעני את קולך (יפ"ת): **כדי** שיהיו מתרפקות. מל' מתרפקת על דודה: **על** בעליהן בנויין שעל ידי העיבור יתכערו. ולכן נעקרו שיתארו בנויין ויהיה להן נעגועין על בעליהן. וזהו ומראך נאוה. ויותר נראה גירסת מדרש שיה"ש שלא יהיו מתרפקות על בעליהן בנוייהן. פי' שלא יתפארו ויתגעגעו על בעליהן. לכך נתעקרו שיהיו נכאות רוח ולא יתגדלו על בעליהן: **רוב** שנים בלא שעבוד. פי' רוב השנים שנגזר גירות על זרע אברהם יצאו בלא שעבוד. דגירות נתקיים משעה שנולד יצחק כדלעיל פרק מ"ד. ועינוי ושעבוד היינו במצרים לבד. וד' מאות שנה דקרא לא קאי אלא אגירות כדלעיל. לפי שהשעבוד לא התחיל עד מות יוסף וכל אחיו נמצא שרוב השנים היו בלא שעבוד. שמשנולד יצחק עד בואם למצרים היו ק"ל שנים וי"ז שחי יעקב במצרים הרי ר"ז בלא שעבוד. ואילו לא נתעקרו האמהות היו השבטים שעל ידם נתגלגלה ביאתם למצרים קודמים בעולם והיו יורדים למצרים מקמי הכי. ויעקב והשבטים היו מתים מקמי הכי והיה השעבוד קודם (ועיין יפ"ת): **שכל צ' שנה** כו' כאן חסר אך נירסת שהס"ר פסוק יונתי הג"ל שכל השנים כו' שעברה נשתנה זיוה כד"א בעלב תלדי בנים עכ"ל: **באות לשאול** כדי לראות בהוד יפיה שהיתה ככלה: **של עלובה** שמרק היתה גבירה ונוהגת כדרך הגבירות שהמטרונית הן נשים של שרים גדולים באות אליה לבקרה, ועל שהיתה הגר בת מלך פרעה והיתה צדקנית ועלובה וגרה בבית אברהם. בקשה שרה פני המטרונות שישאלו גם שלום הגר. וספרה להן הגר מהסבת לבה: **והיתה הגר** אומרת כו'. הכי גמירי לה (יפ"ת) ועיין בנזה"ק: **והיתה** אומרת עם דא כו'. פי' והיתה שרה אומרת שהיא לא תבוא להגר לענותה כאולתה. שאין כבוד הגבירה לשאול לשפחתה למה את מקלת בכבודי ואמרה וכי עם זאת השפלה אני נושא ונותן להתקוטט עמה בתמיה. ולפי שגם לריב עם בעלה שתפדה לאברהם שהראה לה היבה יתירה ועל כן מקלת בכבודה) קשה בעיניה שהחשוב דברי הגר לכלום. לכן אמרה הלואי אשיב דברים ליפא וליתן בהם עם אברהם (יפ"ת): (ו) **חומסני** אתה בדברים כו' דחמסו הוא בזה ששמע דברי הגר ושתק כי הבכה שרה שמסתמא הגיעו הדברי' גם לאזניה ע"י המטרונות הללו. ועל זה אמרה אתה מונע וגוזל ממני הדיבור הראוי לך לדבר בעדי: **בעי** דיני גבך כלו' תרעומות דיני הוא עליך: **תבע** דקיון דידי. הוה אתה תובע עלבוני ותרפתי להוציאני מכאן: **אמר אפקוהו** פי' אמר המלך אפקוהו והוציאהו לזה מבית האסורין: **א"ל חבריה** חבר של זה היושב בבית האסורים: **בעי דיני** כו' תרעומת דיני ועלבוני עליך

הוא

חבריה בעי דיני גבך. אילו אמרת תשאיל לנו זרע כמה דיהיב לך כן הוה יהיב לי. ה"נ אילו אמרת הן לנו לא נתת זרע כמה דיהיב לך הוה יהיב לי. וכדו דאמרת הן לי לא נתת זרע לך יהיב לי לא יהיב. ר"נ בשם ר' אבון אמר הימסה בפניו. יד ורבנן אמרי ד' מדות נאמרו בנשים. גרגרניות. צייתניות. עצלניות. קנאניות. גרגרניות מהוה (בראשית ג) ותקח מפריו ותאכל. צייתניות (שם יח) ושרה שומעת. עצלניות (שם) מהרי שלש סאים קמח סולת. קנאניות דכתיב (שם ל) ותקנא רחל באחותה. ר"י בר נחמיה אמר אף איסטטניות. ודברניות. איסטטניות (שם טז) ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך. ודברניות (במדבר יב) ותדבר מרים ואהרן במשה. ר' לוי אמר אף גנביות ויוצאניות. גנביות שנא' (בראשית לא) ותגנב רחל את התרפים. יוצאניות (שם לד) ותצא דינה: (ז) ר' תנחומא אמר בשם ר"ח רבה ור' ברכיה אמר בשם ר' חייא טו כל מי שהרתיק אחר מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידיה. ראויה היתה שרה להגיע לשניו של אברהם. וע"י שאמרה (שם טז) ישפוט ה' ביני וביניך נמנעו מחייה מ"ח שנה: (ח) כתיב ויבא אל הגר ותהר. טז ומה ת"ל הנך הרה וילדת בן. אלא מלמד שהכניסה בה שרה עין רעה והפילה עוברה. א"ר יוחנן ביני וביניך ובנך כתיב. א"ר חנינא אילו אלישע הנביא אמר כן ברוה"ק די. אלא שזכתה לדבר עמה המלאך: (ט) ויאמר אברם אל שרי עשי לה הטוב בעיניך. יז אמר לה לא איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה. כתיב (דברים כא) לא תתעמר בה תחת אשר עניתה. וזו מאחר שציערנו אותה אנו משתעבדין בה לא איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה. כתיב (שמות כא) לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה. וזו מאחר שעשינו אותה גבירה אנו עושין אותה שפחה לא איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה. ותענה שרי ותברח מפניה. ר' אבא ב"כ אמר מנעתה מתשמיש המטה. ר' ברכיה אמר טפחתה בקורדקייסון על פניה. ר' ברכיה בשם ר"א בר כהנא. דליים ופנדיות הוליכה לה למרחץ: (י) וימצאה מלאך ה' על עין המים וגו'. יח באורחא דחלוצה. ויאמר הגר שפחת שרי. מתלא אמר אם אמר לך חד אוניך דחמר לא תיחוש. תרין עביד לך פרוכי. כך אברהם אמר הנה שפחתך בידך. המלאך אמר הגר שפחת שרי. ותאמר מפני שרי גברתי אנכי בורחת. ויאמר לה מלאך ה' שובי אל גברתך והתעני וגו' ויאמר לה מלאך ה' הרבה וגו'. כמה מלאכים נזדווגו לה. ר' יוסי בר חנינא אמר ה'. יט בכ"מ שנא' אמירה מלאך. רבנן אמרי כ ד' בכ"מ שנא' מלאך. א"ר חייא בא וראה כמה בין ראשונים לאחרונים. מנוח אמר לאשתו (שופטים יג) מות נמות כי אלהים ראינו. והגר שפחת שרה רואה ה' מלאכים בזה אחר זה ולא נתייראה מהם. א"ר חייא כא ציפרנן של אבות ולא כריסן של בנים. א"ר יצחק (משלי לא) צופיה הליכות ביתה. בני ביתו של א"א צופים היו והיתה רגילה לראות בהם: (יא) ויאמר לה מלאך ה' הנך הרה וגו'. כב א"ר יצחק ג' הן שנקראו בשמם לפני הקב"ה עד שלא נוצרו. ואלו הן יצחק ושלמה ויאשיהו. ביצחק כתיב (בראשית יז) אבל שרה אשתך יולדת לך בן וגו'. בשלמה מה הוא אומר (ד"ה א כב) הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו. ביאשיהו כתיב (מ"א יג) ויקרא על המזבח בדבר ה' ויאמר מזבח מזבח כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו. וי"א אף ישמעאל באומות. הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל: (יב) והוא יהיה פרא אדם. ר' יוחנן ורשב"ל. כג ר"י אמר שהכל יהיו גדלים ביישוב והוא יהיה גדל במדבר. רשב"ל אמר פרא אדם וודאי שהכל בוזזים ממון והוא בוזז נפשות. ידו

בכל

יד יוסף יד ד"ר פרשה ו': טו ב"ק פרק החובל. ילקוט ס"ז. ר"ה י"ז: טז ילקוט ס"ז: יז ילקוט ס"ז: יח ילקוט ס"ז: יט מגילה י"ז: כ ילקוט משלי רמז תתקס"ד: כא יומא ט': כב פדר"א פ' ל"ב. מכילתא סדר בא. ירוש' פרק א' דברכות. ופדר"א פ' כ"ב. ואג"ב פ' ס"ס. וילקוט מלכים רמז ר': כג ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

כא שהקרות אלא בשביל שתבא תפלה. ולכך הקדים העיקר והתחיל בתפלה (כד המק"ח): (ז) [כל מי שהרתיק כו'] הטעם פירשו חכמי האמת כי בהיותו מוסר דינו לשמים על חבירו הוא מעורר למעלה מדת הדין אשר היה שקט מקודם. ובהתעוררה הדין בא כעס ופורענות בעולם. ולפיכך הוא פוגע בו תחלה לפי שגרם הדבר. ע"ד שאמר הכתוב חופר גומץ בו יפול: (י) [כמה מלאכים נזדווגו לה ר"י כו' אמר חמשה כו' ורבנן אמרי ד' כו'] וא"ת מאי אגירה של שליחות היה בזה שאמירה שאמר לה המלאך הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי. מאי פועל יוצא היה מזה. וי"ל שהשליחות היה מה שקראה שפחת שרי. ומפני זה נכנעה הגר והשיבה מפני שרי גבירתי. כדמסיק המדרש במשל:

ואמר

מתנות כהונה

כשם שהוציאוך כך הוציאני ועתה שאמרת תבע עלבוני הוציאך לבד ולא הוציאני: תבע גרסי': כמה דיהב לך כו'. כשם שנתן לך זרע כך היה נותן לי ולא הייתי צריך למסור לך שפחתי: ה"ג אמר ליה הד תשאיל לי זרע אמר יהבון ליה פי' אחד מאלו שנים אמר למלך השאילני זרע אמר המלך למשרתיו תנו לו: חמסה בפניו. בערוך פירש משרטת והוסמת פניו והביא גירס' הילמדנו מהו חמסי שחטפה אותו והימסה פניו כנמייה והוא מלשון דאמרינן בפרק האשה שנתארמלה לא תסמכו לנה לא מן סרמוסין ולא מן סרמוטין ואמרי לה לא מן חמוסין ולא מטרמוסין שפירושו מאלה שהלמודים קרוע ובלוע ואינו מיושבת כהלכתן: שהרתיק לשון הכאה כלומר שמתריס אחר מדת הדין או באגרוף תרגום ירושלמי במרתיקא ורבי' בחיי גרס שמרתיע לשון מיעוט וחזרה ותשב אחור תרגום ורתעת לאחורא ובעירובין בפ' הדר רב ששת נרתע מפלפולא דרב חסדא: על שאמרה ישפוט כו' שמסרה דינה לשמים וכדאמרי' בפ' החובל: ובנך כתיב. חסר יו"ד קרי בנך פי' בן שלך שהיא הרה ממך ולפי פירש"י בסדר זה ובביאור מהר"א מזרחי ז"ל גרס וביניך כתיב כלומר קרי ביה ובינך הנו"ן נקודה בציר"י והכ"ף בשב"א כמשפט הנוכח לנקבה והפכה פניה כלפי הגר ואמר' ובינך ובבמדבר רבה פר' ג' איתא הכי בהדיא וכן באבות דר' נתן פ' ל"ג וז"ל על יו"ד שבינך נקוד מלמד שלא אמרה לו: אלא שזכתה לדבר עמה המלאך. בילקוט ובספר רבינו בחיי לא גרס ליה וי"ל שאעפ"כ מתוך הרעה הזאת יצאה לה טובה שזכתה לדבר המלאך עמה ולבשרה שתהר עוד: אמר לה לא איכפת גרסי': לא איכפת כו'. כלומר אין בידי להרע לה וכמדפ' והזיל: מנעתה מתשמיש. מניעות תשמיש נקרא עִנוי כמו שנאמר אם תענה את בנותי וכך איתא במסכת יומא לעניין עינוי יה"כ: בקורדקייסון פי' מנעל וכן הוא במד' אסתר בפסוק ויאמר ממוכן. והערוך גרס בקורדקיא ולא פירשו: דליים לשון דלי ששואבים בו מים בבית המרחץ ופנדיים גם הוא מין כלי שמשתמשין בו בבית המרחץ ובערוך גרס בנריות ולא פירשו ורבי ברכיה לא סבירא ליה ההוא דאמר לעיל שאמר לשרה מה איכפת לי כו': ה"ג באורחא דהלוצה כן תרגם ירושלמי: חד אודניך וכו'. אם יאמר לך אדם אזנך האחד הוא של חמור לא תשגיח ואם יאמרו לך כן שני בני אדם שים רסן בפיך כחמור ובספר תולדות יצחק לא גרס אודניך אלא חמור והוא ממש כמו שאחז"ל הבכך קרייך חמור אוכף לגבך מוש בפ' החובל: ה"ג הילקוט תרין עבד לך פרומי פי' עשה לך רסן כדאמרי' בפרק במה בהמה חמור שעבקיו רעי' מהו שיצא בפרומביא: הנה שפחתך וגו'. והגר שמעה ולא השגיחה ולא דברה מאומה אע"פ שהיתה גבירה ואחר שהמלאך אמר גם הוא הגר שפחת שרה ענתה ואמרה מפני שרה גבירתי וכו': ציפורנן כו'. טוב היה הצפורן של אבות שהוא הטפל והמותר שבהן מכרס של בנים אע"פ שהוא עיקר ורוב שבו: צופים נביאים כד"א נופת תטופנה וכמו אנכי הרואה: פרא הוא מדבר כד"א והוא בין אחים יפריא: בוזז נפשות. פרא אדם פירושו ירדף בני אדם פרא בלשון ירושלמי לשון רדיפה

וריצה

עץ יוסף

הוא אילו אמרת למלך הוה תובע עלבון שינו כשם שהוציאך כך הוציאני ועתה שאמרת תבע עלבוני הוציאך לבד ולא הוציאני: כמה דיהב לך כו' כשם שנתן לך זרע כך היה נותן לי ולא הייתי צריך למסור לך שפחתי: הד תשאיל לי זרע. פי' אחד מאלו השנים אמר למלך השאילני זרע. אמר המלך למשרתיו תנו לו: הימסה בפניו פי' הגר הימסה בדברים את שרה בפני אברהם והיינו חמסי עליך כלו' אצלך (יפ"ת) ור"ל דיברה בחלקלקות לשונה כמתלהלה יורה זיקים בלישנא דמשתמע לתרי אפי ואברהם לא הרגיש בדבר כי לא ידע האיבה שביניהם. ושרה ידעה והרגישה בדבר וחשבה שרה שגם אברהם הרגיש והבין הדבר כמותה ושתק. ולכך התרעמה עליו (נזה"ק): ד' מדות נאמרו בנשים. כלו' אף בנשים צדקניות כאמהות הקדושות שגם הם לא יצאו נקי לגמרי מגנות מדות הללו: גרגרניות זוללות: צייתניות בסדר כי תצא הגירסא צותנית ר"ל שמבקשים לידע כל דבר סתר: ושרה שומעת ואין אדם צריך לשמוע אלא דבר שנא' לו ולא מה שנא' לאחר. אולי דבר סוד וסתר הוא. ומזה הגיע לה שצחקה: מהרי שלש סאים. מדכתיב מהרי מכלל שהיתה מתעצלת: איסטטניות הוא מלשון אסטניס. ועיין בסדר כי תצא הגירסא. ופי' שם המת"כ דחדא היא. ר"ל שדעתה קצרה ואינה יכולה לסבול שום דבר נגד רצונה מיד. וכן אמרה מיד חמסי עליך ובעל מ"ע פירש איסטניה בלשון יון מחלוקת ערעור וקטטה: (ז) כל מי שהרתיק כו'. פי' כל מי שדופק על מדת הדין ורודף אחריו לעורר אותו והיינו מוסר דין על חברו: לא יצא שפוי (לשון שופי) ושקט מתחת ידו וכדאמרינן בפ' החובל כל המוסר דין על חבירו נענש תחלה: ראויה היתה שרה כו'. לפי ששניהם ממקור אחד הוצצו (נזה"ק): נמנע מחייה מ"ח שנה כי שני חיי שרה קכ"ז שנה והיתה ראויה להיות עד מ"ח שנה לתשלום קע"ה כמנין חיי אברהם (נזה"ק). אבל בכל המדרשים הנוסחא שלשים ושמונה שנה ואפשר שהכוונה שראויה היתה להיות עד שמת אברהם כדי שלא יצטער אותו צדיק במיתתה: (ח) כתיב ויבא אל הגר. ולמה כתב עוד הנך הרה. שמה בישרה המלאך הנך הרה הרי זה ידוע לה. אלא מלמד כו' ולזה בישרה שעוד תתעבר. ועיין בבמדבר רבה פ"י ונ"ע: אמר ר"י ס"ל שקללה בפירוש כדמסיק: ביני ובינך בינך כתיב כצ"ל ופירושו שנשתנה כאן שיש יו"ד ג"כ בין הכ"ף והנו"ן לרמוז שנעקרה בניך. והכוונה שקללה בבני אברהם מהגר (יפ"ת ונזה"ק): אלישע הנביא כו' אלא שזכתה לדבר עמה המלאך. מיותר כאן ושייך לקמן ריש סי' י"א ויאמר לה מלאך ה' הנך הרה וגו' א"ר חנינא אילו אלישע הנביא אמר כך ברה"ק די אלא שזכתה לדבר עמה המלאך. א"ר יצחק שלשה הן שנקראו כצ"ל שם. ופירושו שאלישע אמר לשונמית כעת חיה את חובקת בן. והשונמית האמינה ושמחה. אף כי הגר שזכתה לשמועה זו מפי מלאך ה': (ט) א"ל לא איכפת לי כו'. מפרש דה"ק עשי לה הטוב בעיניך אע"פ שאינו הגון וטוב בעיני. ולא איכפת לי לא בטובתה ולא ברעתה שאיני מקרבה ואיני מרחקה באשר באמת אינו טוב והגון בעיני לעשות לה עינוי ועבדות אחר שכבר לקחתיה אגלי לאשה ובזה בא לעורר לב שרה באשר טוב וישר בעיניו (נזה"ק): כתיב לא תתעמר כו' בעל המאמר הביא ראיה מענין שנא' ביפת תואר לא תתעמר בה תחת אשר עניתה וכן ממה שנא' באמה העבריה לא ימשול למכרה בבגדו בה ומפרש שפירש טליתו עליה כו' וכן זאת אחר שכבר לקחתיה לאשה אין ראוי לעשות לה עוד עינוי ועבדות: מנעתה מתשמיש ס"ל דבאמת דבריו של אברהם עשו רושם בלבה של שרה ולא עינתה אותה בעבדות ממש. אלא שמנעתה מתשמיש המטה: ר"ב אמר טפחתה כו'. עינוי ממש של הכאה שטפחתה בקורדקייסון פי' במנעל על פניה ולא השגיחה שרה כלל בדברי אברהם ועשתה הטוב בעיניה וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל (נזה"ק): ר"א ב"כ דליים כו'. ס"ל דלא היה עינוי של הכאה אלא עינוי של עבדות בדרך בזיון בפרהסיא לעין כל. דליים ופנדיות הוא מין בגד אבל עיקר הגירסא בלנריות. והן מטפחות של נשים לבית המרחץ הכריחה להוליך אחריה לבית המרחץ כמנהג השפחות: (י) באורחא דחלוצה וכן הוא בתרגום ירושלמי כאן והוא שם מקום בא"י: מתלא אמר כו' המשל אומר אם אמר לך אדם אחד אזנך של חמור הם אל תחוש לדבריו. אבל אם שנים אומרים לך כן תכין לך פרוכי והמעריך גרס פרומביא. אף כך מתחלה כאשר אמר אברהם הנה שפחתך בידך לא השגיחה באומרה שכבר היא נעשית גבירה אמנם אחר שגם המלאך אמר לה כזה הגר שפחת שרי. מאז גם היא נתנה תודה שהיא גבירתה. והאריך הכתוב להורות מוסר זה שיבטל אדם דעתו מפני דעת שנים: כמה מלאכים נזדווגו לה. דמדנאמר בכל מאמר מלאך ה' ודאי כל מאמר היה על ידי מלאך אחר. ולכך בא לבאר כמה מלאכים נזדווגו לה: חמשה שבכל אמירה היה מלאך אחד. ויש פה ד' אמרות ומקודם נאמר וימצאה מלאך ה' הרי ה': רבנן אמרין ד' דהיינו בכ"מ שנא' מלאך. ובאמירה קמייתא דלא כתיב מלאך קאי אוימצאה מלאך ה' דכתיב לעיל מיניה: ציפורנן של אבות. הציפורן הוא דבר יתר באדם והגון לגופו והבטן הוא עיקר האדם. והגר שהיתה כיתר בבית אברהם זכתה מה שלא זכו הבנים והרי שמעלת הראשונים יותר טוב ממעלת הטוב שבאחרונים: צופיה הליכות ביתה. דורש באברהם ושרה במדרש משלי: צופים היו פי' נביאים היו כד"א נופת תטופנה: (יא) הנך הרה וס"ד וקראת שמו ישמעאל. ואגב זה הובא כל המאמר ישמעאל באומות: עד שלא נוצרו. פי' טרם שנוצרו בבטן. ולהכי לא חשיב את ישמעאל שכבר היתה הרה ממנו. וי"א סברי שהפילה עוברה (הרש"ש): עד שלא נוצרו לגודל חשיבותם כמ"ש בטרם אצרך בבטן ידעתיך: יולדות לך בן. וס"ד וקראת שמו יצחק: הנה בן נולד כו' שלמה יהיה שמו. (ד"ה כ"ב) מביא מקרא דד"ה שעד שלא נולד לו קראו ה' בשם שלמה. ומ"ש בשמואל ויבא ביד נתן וגו' יש לומר שאחר לידתו קרא לו ה' בשם שני ידידיה להודיע לרבים שנמחל לו העון וה' אהבו: ויקרא על המזבח כו'. ונאמר בשם ר' נתנאל שזו הנבואה קדמה ללידת יאשיהו ש' שנה והיה בן ח' שנה כשעשה כל אותן המשפטים (כלי יקר): אף ישמעאל סברי שישמעאל עשה תשובה דאל"כ לא היה קוראו בשמו קודם יצירתו כמו הצדיקים (הה"א): (יב) יהיו גדלים בישוב כו'. פי פרא אדם שהוא אדם הדומה לפרא שגדל במדברות. פרא לימוד מדבר. וכן כתיב בו וישב במדבר:

פרא

בבל ויד כל בו. קרי ביה כלבו. הוא והכלב שוים. מה הכלב אוכל נבילות אף הוא אוכל נבילות. א"ר אלעזר מתי ידו בבל ויד כל בו לכשיבא אותו שכתוב בו (דניאל ב) ובכל די דארין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון. הה"ד (ירמיה מט) לקדר ולממלכות חצור אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל. נבוכדראצור כתיב. שאצרן במדבר והרגן: (יג) על פני כל אחיו ישכון. כד הכא את אמר ישכון והתם כתיב נפל. אלא כ"ז שהיה א"א קיים ישכון וכשמת אברהם נפל עד שלא פשט ידו בבהמ"ק ישכון וכשמת אברהם נפל. בעה"ז ישכון אבל לעתיד לבא נפל: (יד) ותקרא שם ה' הדובר אליה אתה אל ראי. כה ר' יהודה בר סימון ורבי יוחנן בשם ראב"ש מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת. ואף היא ע"י עילה. ר' אבא בשם ר' בירי כמה כו כרכורים כרכר בשביל להשיח עמה ויאמר לא כי צחקת. והכתיב ותקרא שם ה' הדובר אליה. ר' יהושע בר נחמיה אמר ע"י מלאך. והכתיב ויאמר ה' לה. ר' לוי בשם ר"ח בר חמא אמר ע"י מלאך. ר"א בשם ר' יוסי בן זמרא אמר ע"י שם: (טו) אתה אל ראי. כז א"ר אייבו אתה הוא הרואה בעלבון של עלובים. כי אמרה הגם הלום ראיתי אחרי רואי. כח אמרה לא דיי שנזקקתי לדבור אלא למלכות המד"א (ש"ב ז) כי הביאתני עד הלום. ראיתי אחרי ראי. לא די שנזקקתי עם גברתי לראות המלאך. אלא שאפילו גברתי שהיתה עמי לא ראתה. ד"א לא דיי שנזקקתי עם גברתי' אלא ביני לבין עצמי. אר"ש בר נחמן משל למטרונה שא"ל המלך עברי לפני. עברה לפניו והיתה מסתמכת על שפחתה וציטצמה פניה ולא ראתה המלך והשפחה ראתה:

פרשה מז

(א) ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים. (הושע ט) א כענבי' במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה וגו'. א"ר יודן התאנה הזו בתחילה אורים אותה אחת אחת ואח"כ שתים ואח"כ שלש עד שאורים אותה בסלים ובמגריפות. כך בתחילה (יחזקאל לג) אחד היה אברהם ויירש את הארץ. ואח"כ שנים אברהם ויצחק. ואח"כ שלשה אברהם יצחק ויעקב. ואח"כ (שמות א) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. א"ר יודן מה התאנה הזו אין לה פסולת אלא עוקצה בלבד. העבר אותו ובטל המום. כך אמר הקב"ה לאברהם אין בך פסולת אלא הערלה. העבר אותה ובטל המום. התהלך לפני והיה תמים: (ב) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים (קהלת ג). ב זמן היה לו לאברהם אימתי שניתנה לו מילה שנא' (בראשית יז) בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו. זמן היה להם לבניו שנמולו ב' פעמים. אחד במצרים ואחד במדבר שנא' (יהושע ה) כי מולים היו כל העם היוצאים וגו'. ג וימול בן מ"ח שנה כשהכיר את בוראו. אלא שלא ד לנעול דלת בפני הגרים. וא"ת היה לו לימול ה בן פ"ה שנה בשעה שנדבר עמו בין הבתרים. אלא כדי שיצא יצחק מטיפה קדושה. וימול בן פ"ז שנים בשעה שנולד ישמעאל. אמר ר"ל קנמון אני מעמיד בעולם. מה קנמון הזה כ"ז שאתה מזבלו ומעדרו הוא עושה פירות. כך משנצרר דמו משבטל יצרו משבטלה תאותו משנקשר דמו. אמר אם חביבה היא המילה ו מפני מה לא ניתנה לאדה"ר. א"ל הקב"ה לאברהם דייך אני ואתה בעולם. ואם אין את מקבל עליך למול די לעולמי ע"כ. ודייה לערלה ע"כ. ודייה למילה שתהא עגומה ע"כ. אמר עד שלא מלתי היו באים ומזדווגים לי. תאמר משמלתי הן באים ומזדווגים לי. א"ל הקב"ה אברהם דייך שאני אלהיך. דייך שאני פטרונך. ולא לך לעצמך אלא דיו לעולמי שאני אלוהו. דיו לעולמי שאני פטרונו. ר' נתן ורבי אחא ורבי ברכיה בשם ר' יצחק אני אל שדי. אני הוא שאמרתי ז לעולמי ולשמים די לארץ די. שאילולא שאמרתי להם די עד עכשיו היו נמתחים והולכים. תניא משום ר"א בן יעקב אני הוא שאין העולם ומלואו כדי לאלהותי. תרגום עקילס אכסיוס ואנקוס: (ג) א"ר לוי ח למטרונה שאמר המלך עברי לפני ועברה לפניו ונתכרכמו פניה. אמרה תאמר שנמצא בי פסולת. א"ל המלך אין בך פסולת אלא ציפורן של אצבע קטנה שלך גדולה קימעא העבירי אותו ובטל המום. כך אמר הקב"ה לא"א אין כך פסולת אלא ט הערלה הזאת העבר אותה ובטל המום. התהלך לפני והיה תמים: (ד) ואתנה בריתי ביני וביניך וגו'. י א"ר הונא בשם ב"ק ישב אברהם ודן

נזירה

יד יוסף כד לקמן סוף פ' כ"כ. וילקוט ס"ז: כה לקמן פ' ס"ו. ולקמן סוף פ' מ"ה. ולעיל פ' כ"ו. ושם פירשתי ע"ש: כו ובילקוט הגי' כמה דברים וכמה כרכורים · ירוש' ריש פרק אלו נאמרים. וילקוט ס"ז. כד"ר ויל"א. ושוח"ט מזמור ס': כז ילקוט ס"ז: כח זבחים ק"ב: פמ"ז א ילקוט ס"ז. וילקוט הושע: ב קה"ר פסוק זה. ילקוט ס"ז. וילקוט קהלת: ג לעיל פ' ל': ד תנחומא ס"ז. מכילתא משפטים. ילקוט ישעיה רמז ש"כ: ה וכא דאי' בתרגום ירושלמי סדר נח ביני בתריא הוה אברהם בר מאה שנין. צ"ע. ועיין בעך: ו לעיל פ"ח סי' ו': ז לעיל פ"ב ופדר"א פ"ג. חגיגה י"ב: ח ילק' ס"ז. ומדרש הגכיר: ט במד"ר פ' י"ב. פדר"א פ' כ"ט: י תנחומא ס"ז. שבת ק"ח. ויק"ר פ' כ"ב. וילקוט ס"ז. פדר"א:

מתנות כהונה

ורינה: **אצרן** כמו ועצרן וכו'. גירסת הילקוט עכב אותם או שיא כמו עצרן לשון בי מעצרתא' כלומר דדכן כמו בגת: **והתם** כתיב נפל סוף פ' חיי שרה: ה"ג **אלא** שאפילו גברתי לא היתה עמי ראיתי לא דיי כו'. ופי' מהרז"ו אליהו מזרחי הייתי סבורה שלא ראיתיו אלא בהמלאכות גבירתי חכותה עכשיו ראיתי שהוא נראה אף אלי לבדי כי הוא רואה בעלבון הנעלבין: **וצמצמה** כלומר הסתירה פניה שלא לזון עיניה בפני המלך מפני מורא מלכות והערוך פי' כסתה פניה והפון עיקר דא"כ למה אמר לה שתעבור בפניו: **והשפחה** ראתה. וזה מפני שגבירתה נסמכה עליה דאי לא כן מי הביאה לראות פני המלך כך ע"י זכות שרה נזקקה הגר לראיית פני המלאך והמשל הוא על הראות הראשונות שבבית אברהם: **אורים** מלקטים כדאיתא בבבא בתרא כמלא אורו וסלו: **שלא** לנעול דלת כו'. ולכן נימול בן צ"ט שנה שיראו הזקנים שאין מצות המילה מהלכת כח האדם שהרי זה שהיה כמעט כעבר ובטל מן העולם והיה נימול והבחורים ישאו קל וחומר בעצמם: **בן** שמונים וכו'. שכבר הגיע לימי הגבורות והלימוד במקומו עומד: **כדי** שיצא יצחק וכו'. ולפיכך המתין עד זמן ההוא ויבא הלימוד לגרים ותועלת יצחק כאחד: **אמר** אברהם אם חביבה כו': **דייך** כו'. די לך גדולה וכבוד שדמיתיך לי ור"ל שמעתה יהיו רמ"ח אבריך שלמים כמניין שמך אברהם כדאיתא בפרק ד' דנדרים שזה מורה שבשבילך נברא העולם וכמו שאתה שותף עמי בבריאותי וכמו שדרשו בהבראם באברהם וזה היה אחר מצות המילה שאז נקרא אברהם ודורש שדי לשון די: **דיו** לעולמי כו'. שמוב לא יהיה לו קיום ודי לערלה שנשלמה בעולם ע"כ ודי למצות מילה שהיתה עגומה עד עתה ולא תהיה עגומה מעתה או יחרב העולם: **עגומה** כמו ועגומה מלשון עגמת נפש: **ומזדווגים** לי. כל בני העולם חברו אלי ומבקרי' אותי האמר משמלתי הן באין ג"כ בתמיה וא"ל הקב"ה אף אם ימנעו ממך כל באי עולם די לך בעוזתא דידי או י"ל מזדווגים לי לבא עלי למלחמה וכן מצאתי שוב בא"ב. ה"ג ושמא שמו אברהם שמיה היה

שמיה

עץ יוסף

פרא אדם ודאי כו'. כתרגומו מרוד באנשא. כלו' בוז אדם ממש. ומיושבא דהוא היינו שהכל בוזין ממנו וזה כוונתו לבוז נפשות: **קרי ביה** כו'. והסיקש לומר שידו ויד כלבו שוין: **מתי ידו בבל** נ"ל מתי יד כל בו לכשיבא כו' (ה"א) ור"ל כשיבא אותו שידו בכל היינו נבוכדנאצר דכתיב ביה וכל די דארין וגו' אז יד כל בו שאז היה ישמעאל למרמס ולכך נבוכדנצר כתיב התם: **שאצרן במדבר** כמו עצרן. לשון בי מעצרתא כלו' דדכן כמו בגת (מת"כ): (יג) **הא"א** ישכון משמע ישכון לבטח בגדולה. ובסוף פ' ח"ש כתיב נפל רמז למפלתו. ודורש התילה ע"ע והא"כ על בא"ו להורות שעליהם עיקר הגבואה: **וכשמת** אברהם נפל. פי' נפל ממעלתו לפי שפסק ממנו זכות האב: **כיון** ששפט ידו בבהמ"ק. כמ"ש (תהלים פ"ג) אהלי אדום וישמעאלים וגו' נראה לנו את נאות אלהים אז נפל שפי בשעו (יפ"ת): **לע"ל נפל** לגמרי (יפ"ת): (טו) **הרואה בעלבון** כו' פי' שרואה בצרתם ועונה אותם שזהו עיקר המנהג ההשגחה וכמ"ש בתפלה סומך נופלים ורופא חולים וכו': **בעלבון** של עלובים. וכד"א אם עני ויגיע כפי ראה אלהים. וכן ראה בעלבונה לשרה בבשורת תנחומים אף כי לא שיהא ראויה לדבר המלאך מגד עצמה: **אלא למלכות** שחיבת הלום המיוחד רמז למלכות. שאין הלום אלא מלכות המד"א כי הביאותני עד הלום. והכי קאמרה הגם מלכות מוסף על הראיה שביסר אותי שיהיה ישמעאל גדול בעולם כדכתיב על פני כל אחיו ישכון: **ראיתי** אחרי רואי לא די כו'. הגירסא משובשת ומהופכת וכן נ"ל לא די שנזקקתי עם גבירתי לראות המלאך אלא אפי' ביני לבין עצמי: ד"א לא די שנזקקתי עם גבירתי אלא אפילו גבירתי שהיתה עמי לא ראתה אמר רשב"נ משל למטרונה כו' ור"ל כמו המטרונה שצמצמה פניה מחמת צניעות ולא ראתה המלך והשפחה ראתה. אף כך שרה מצניעותה ויראתה הסתירה פניה ולא ראתה היטב כי יראה מהביט אל האלהים. והשפחה הגר שהיתה עמה ראתה (יפ"ת): **עברי לפני** שתעבור לפניו לבודקה ודרך המלכה לסמוך על שפחתה בהליכתה והמלכה מפחדה מהמלך שמא לא ימצא אותה כתיקונה לא ראתה את המלך אף השפחה לא פחדה והסתכלה במלך. וכאן עיקר הראייה בשביל שרה ולא ראתה:

פרשה מז (א) **התאנה** הזו בתחלה כו'. פירוש מלקטים אותה אחת אחת ואח"כ שתים ואח"כ שלש (לפי שאין כל התאנים מתבשלים יחד כשאר פירות אלא תחלה מעט ושוב יותר) עד שאורים אותה בסלים ובמגריפות (הם כלים שאופם בהם יותר התאנים ומורידו) כך מתחלה אחד היה אברהם ואח"כ שנים אברהם ויצחק ואח"כ שלשה כו' ואח"כ ובני ישראל פרו וישרצו וגו' ולכך המשיל לתאנה ואמר כענבים במדבר מצאתי ישראל וגו'. והיינו כדפרש"י שם כענבים שהם חביבים במדבר כך חבבתי את ישראל: **אלא עוקצה** כי יש פרי שתוכו נאכל וברו היא קליפתו חיצונה ויש בתוכו היא גרעינו חרק וברו נאכל אך התאנה תוכו וברו נאכל. ואין בה פסולת אלא עוקצה לבד שהוא תלוי בו באילן. כך אין לך כו' (אלשיך): (ב) **לכל זמן** כו' שהיה זמן מכוון למצות המילה דוקא לצ"ט שנה מטעמא דלקמן ולא היה הדבר במקרה. וכן כיוצא בו היה זמן מיוחד לבניו למילה ב"פ אחד במצרים שלא היה להם זכות ליגאל אלא בזכות דם פסח ודם מילה. ומ"מ הנולדים במדבר לא יכלו למול מפני סכנה. אבל אח"כ כשבאו לארץ הוצרכו לימול שלא היה להם זכות ליכנס לארץ אלא ע"י המילה וכדלקמן סי' ז' (מת"כ): **שנימולו** ב' פעמים. כל ישראל ביום אחד. וזה לא היה אלא בני פעמים:

בן מ"ח שנה כשהכיר. אבל למ"ד בן ג' שנה הכיר את בוראו לא היה או ברשות עצמו כי קטן היה: **בן פ"ה** כשנדבר עמו בין הבתרים. ע"ס ונ"ל בן ע'. וכדלעיל פרשה ל"ט סימן ח' דמראה בין הבתרים היה בהיותו בן ע' שנה. וכדאי' בס"ע פ' ג'. ובסדר נח פ' י"ד בנסחא נפתלי. או שנ"ל היה לו למול בשעה שנדבר עמו בין הבתרים או בשעה שהיה בן פ"ה שנה. ר"ל קודם שנולד ישמעאל: **שיצא** יצחק בקדושה דבעינן שיובדל יצחק מישמעאל שזה יצא מפ"ק ולא זה: **קנמון** אני מעמיד. שהצדיקים נמשלו לבשמים כדאיתא בפ"ק דמגילה. ודרך הקנמון שאף שזקן ויבש ליהא כל שמזבלין אותו ומעדרין אותו יפרח ויעשה פרי. וכן רצה ה' באברהם משנגרר דמו וכשלה תאותו ינוב בשיבה ויעשה פרי בהשגחת ה'. ולזה נוה במילה בזקנתו שיחלים כח תאותו ומ"מ ינוב בשיבה ויעש פרי: **משנצרר** דמו מחמת זקנה ועל ידי כן בטל יצרו דהיינו קשוי. וגם בטלה תאותו לגמרי: **משנקשר** דמו הספר נ"ל משיקרש דמו כי דמי הזקנים אינו סובב במרוצה כדם הבחורים ולכן נעשה קר ובטלה התאוה הבאה ממרוצת הדם: **אמר ואם** חביבה היא המילה נ"ל וא"ת אם חביבה היא המילה מפני מה לא ניתנה לאדה"ר ועיין לעיל פ' י"א: **א"ל הקב"ה** לאברהם דייך כו'. משום דכתיב אני אל שדי. קדרים לשון די. ודרשינן כל עניני די דמאי דרים. ואם אין אתה מקבל עליך לימול דיו לעולמי כו'. ושוב לא יהיה לעולם קיום כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ודי לערלה שנשלמה בעולם עד כאן. ודי למצות מילה שהיתה עגומה (פי' מלשון עגמת נפש) עד עתה. ולא תהיה עגומה מעתה או יחרב העולם: **עד** שלא מלתי כו'. שמקודם כולם נתקרבו לו לכבדו ולהדרו וכמ"ש לעיל פרשה מ"ג. אבל עתה שיהיה נבדל מהם בברית בבשרו יהפך אהבה לשנאה ולא יתקרבו לי. ולזה השיבו הקב"ה דייך שאני אלהיך כי אין לו להקפיד אם לא יהיה נהפך כי ה' אלהיו עמו. והוא פטרונו להשגיח עליו בעצמו מבלי אמצעי. כן הוא לפי הגי' שלפנינו האמר משמלתי אינם באים ומזדווגים לי. אבל בהרבה מדרשים הגירסא תאמר משמלתי הן באין ומזדווגים לי. כך פירושו עד שלא מלתי היו באים ומזדווגים לי להלחם אתי. מה אעשה אם יבואו להזדווג לי בעת שאמול ואהיה חלש. והשיב לו הקב"ה דייך שאני אלוהו כו'. **די** לעולמי שאני אלוהו כו'. כלומר על ידך היה ג"כ אלוה ופטרון לכל בני העולם. והוא נכלל ג"כ בלשון אל שדי: **אני** הוא שאמרתי כו'. הגירסא הנכונה כדלעיל פ"ה סי' ז'. והדרש זה כאן לומר שכמו שאז אמר די כן יאמר עכשיו לעולם די אם לא יקבל המילה וכדלעיל. ואע"פ שאין הענינים שוין. דהתם לענין השיעור וכאן להמשך הזמן (יפ"ת): **נמתחים והולכים** לעשות רצון קוניהם הרוצה במציאות: **אין** העולם ומלואו שוה השפל כדי לאלהותו. ומייתי הא דתרגם עקילס על לשון אל שדי אכסיוס ואנקוס. כלומר נצחי וקיים בלי הפסד. ולכן בהיות עולם השפל מוכן תמיד להפסד שכל חומרי נפסד ואינו מתקיים כמדע לפיכך לא היה ראוי לייחד שמו ית' עליו אבל הוא נצחי וקיים. כי אם ברוב רחמיו ורוב חסדיו (מת"כ): (ג) **מטרונה** שאמר לה כו'. ונתכרכמו פניה פירוש הוריקו פניה ככרכום ממוראה אולי ימצא בה איזה חסרון. וכן אברהם א"ל הקב"ה התהלך לפני והיה תמים כלומר שיראה יפיו לפניו ויותאם מדופי קל אשר לו. כ"ה. ונפל על פניו מהמוראה שירגיש בו איזה חסרון. א"ל הקב"ה אין בך מותר אלא הערלה: (ד) **ישב** אברהם ודן ג"ש. פי' שע"פ ג"ש היה יכול אברהם לדעת מה כוונת הש"י במ"ש ואתנה בריתי ובמ"ש המול לכם כל זכר שכאן כתיב

ערלה

נזירה שוה. נאמרה ערלה באילן ונאמרה ערלה באדם. מה ערלה שנאמרה באילן מקום שהוא עושה פירות. אף ערלה שנאמרה באדם מקום שהוא עושה פירות. א"ל ר' חנינא בר פזי וכי נתנו גזירות שוות לאברהם. אתמהא. אלא רמז רמז לו. ואתנה בריתי ביני וביניך וארבה אותך במאד מאד. ואתנה בריתי ביני וביניך במקום שהוא פרה ורבה. רבי ישמעאל ור"ע. ר' ישמעאל אומר יא אברהם כה"ג היה שנאמר (תהלים קי) נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם וגו'. ונאמר להלן (בראשית יז) ונמלתם את בשר ערלתכם. מהיכן ימול. אם ימול מן האוזן אינו כשר להקריב. מן הלב אינו כשר להקריב. מהיכן ימול ויהיה כשר להקריב. הוי אומר זו ערלת הגוף. ר"ע אומר יב ד' ערלות הן. נאמרה ערלה באוזן (ירמיה ו) הנה ערלה אזנם. ונאמר ערלה בפה (שמות ו) הן אני ערל שפתים. ונאמר ערלה בלב (ירמיה ט) וכל בית ישראל ערלי לב. ונאמר ערלה בגוף וערל זכר. ונאמר לו (בראשית יז) התהלך לפני והיה תמים. אם ימול מן האוזן אינו תמים. מן הפה אינו תמים. מן הלב אינו תמים. ומהיכן ימול ויהיה תמים. הוי אומר זו ערלת הגוף. מקרא אמר (שם) ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם. אם ימול מן האוזן אינו שומע. מן הפה אינו מדבר. מן הלב אינו חושב. מהיכן ימול ויהיה יכול להשוב. זו ערלת הגוף. א"ר תנחומא מסתברא הדא מקרא וערל זכר יג וכי יש ערל נקבה. אלא ממקום שהוא ניכר אם זכר אם נקבה משם מוהלים אותו: (ה) ויפול אברם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר. יד ר' פנחס בשם רבי לוי ב' פעמים כתיב באברהם נפילה על פניו. כנגדן נטלה מילה מבניו ב' פעמים אחד במצרים ואחד במדבר. במצרים בא משה ומלן במדבר בא יהושע ומלן: (ו) אני הנה בריתי אתך. ר' אבא ור' ברכיה ור' שמואל בר אמי הוו יתבין ומקשין. טו מנין נוטריקון מן התורה שנאמר והיית לאב המון גוים לאב הם דהוה חסיר רי"ש. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם. בר קפרא אמר טז כל מי שהוא קורא לאברהם אברם עובר בלא תעשה. ר"ל אמר בעשה ולא תעשה. ולא יקרא עוד את שמך אברם בלא תעשה. והיה שמך אברהם בעשה. והרי אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם שנא' (נחמיה ט) אתה הוא האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם. דלמא שנייה היא שעד שהוא אברם בחרת בו. דכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה. אלא שנצטווה עליה. דכוותה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה. יז תני לא שיעקר שם יעקב ממקומו אלא (בראשית לה) כי אם ישראל יהיה שמך. ישראל עיקר ויעקב טפלה. ר' זבדא בשם ר' אחא מכל מקום שמך יעקב כי אם ישראל יעקב עיקר וישראל מוסיף עליו: (ז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. יח ר' יודן אמר חמש. אם מקבלים בניך אלהותי אני אהיה להם לאלוה ולפטרון. ואם לאו לא אהיה להם לאלוה ולפטרון. אם נכנסים בניך לארץ הן מקבלין אלהותי. ואם לאו אינם מקבלין. אם מקיימין בניך את המילה הן נכנסים לארץ. ואם לאו אין נכנסים לארץ. אם מקבלים בניך את השבת הם נכנסים לארץ. ואם לאו אין נכנסים. ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' אבון ב"ר יוסי כתיב (יהושע ה) וזה הדבר אשר מל יהושע. דבר אמר להם יהושע ומלן. א"ל מה אתם סבורים שאתם נכנסים לארץ ערלים. כך אמר הקב"ה לא"א ונתתי לך ולזרעך אחריך וגו' על מנת ואתה את בריתי תשמר: (ח) ואתה את בריתי תשמר. יט ר' הונא ור' יוחנן. ר' הונא אומר ואתה מיכן למוהל שיהא מהול. ור' יוחנן אמר המול ימול מיכן למוהל שיהא מהול. תניא ישראל ערל אינו מוהל ק"ו עכו"ם ערל. ונמלתם את בשר ערלתכם. כנומי היא תלויה בגוף. ומעשה במונבז המלך ובזוטוס בניו של תלמי המלך שהיו יושבין וקורין בספר בראשית כיון שהגיעו לפסוק הזה ונמלתם את בשר ערלתכם. הפך זה פניו לכותל והתחיל בוכה. וזה הפך פניו לכותל והתחיל בוכה. הלכו שניהם ונימולו. לאחר ימים היו יושבין וקורין בספר בראשית. כיון שהגיעו לפסוק הזה ונמלתם את בשר ערלתכם. אמר אחד להבירו אי לך אחי. א"ל את אי לך. לי לא אוי. גלו את הדבר זה לזה. כיון שהרגישה בהן אמן הלכה ואמרה לאביהן בניך עלתה נומי בבשרן וגזר הרופא שימולו. א"ל ימולו. מה פרע לו הקב"ה א"ר פנחס בשעה שיצא למלחמה עשו לו סיעה של פסטין וירד מלאך והצילו: (ט) ובן שמונת ימים ימול לכם. תניא כ הלוקח עובר שפחתו של גוי ר' יוחנן אמר ימול לח' ותאני ר' חמא ב"ר יוסי ימול לח'. ותני שמואל כן מה דאמר שמואל לבן או לבת מכל מקום. כא המול ימול. מילה ופריעה. מילה וציצין. המול ימול מיכן למוהל שיהא מהול. המול ימול להביא את שנולד מהול. תניא רשב"א אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על שנולד מהול שהוא צריך להטיף ממנו דם ברית מפני שהיא ערלה כבושה. ועל מה נחלקו על גר שנתגייר מהול. שב"ש אומרים שהוא צריך להטיף ממנו דם ברית וב"ה אומרים אינו צריך. ר' אליעזר בנו של ריה"ג אומר ב"ש וב"ה לא נחלקו על זה ועל זה שהוא צריך להטיף

יד יוסף יא נדרים ל"ב: יב פדר"א פ' כ"ט: יג לקמן פ' זו. שבת ק"ח: יד לקמן פ' מ"ז. ילקוט ס"ז: טו שבת ק"ס. ילקוט ס"ז: טז לקמן פ' ע"ח. ברכות סוף פ"א. בבלי וירוש': יז תוספתא פ"ק דברכות: יח ילקוט ס"ז: יט ילקוט ס"ז. עכו"ם כ"ז: כ ילקוט ס"ז: כא דברים רבה ריש פ"ו. שבת קל"ה. יבמות ע"א. תוספתא שבת פ' ט"ז. ירוש' שבת פרק ר"א דמילה. וירוש' יבמות פרק הערל:

ענף יוסף

פרשה מו (ד) [ואמר ר"ע ד' ערלות הן כו' אלא ממקום שהוא ניכר כו'] בודאי כל הדורות ידעו מקום המילה מאברהם דור אחר דור. אלא בהתנאים הללו חוקרים מאין ידע אברהם שהמילה באותו מקום. ועל זה אמרו כל אחד דעתו. וק"ל: א"ל

מתנות כהונה

שניה כמו שאני בלשון תלמוד בבלי: **שעד שהוא** כו'. בעוד שהוא שמו אברם קודם שנקרא אברהם: **דכוותה הקורא לשרה** כו' קושיא הוא: **תני** כו'. תירוצא הוא: ה"ג **אלא הוא** נצטווה עליה והכי איתא בהדיא סוף פרק קמא דברכות ופירושו אברהם לבדו נצטווה לקרותה שרה דכתיב אל תקרא ואולי גבי אברהם כתיב לא יקרא וכן גבי יעקב לא יאמר ולקמן פ' ע"ה גרסינן ג"כ שנצטווה ויש ליישב וק"ל: **דכוותה הקורא לישראל** כו'. גם הא לשון קושיא והכי איתא בהדיא בירושלמי ובבלי: **מ"מ שמך יעקב**. דאל"כ שמך יעקב למה ליה והא דאמר אח"כ כ"א ישראל ע"כ יעקב עיקר כו': **פטרון** לשון לפרעה תרגום לפטרון דרש לאלהים לשון אלוה ולשון אדנות ומנהיג: **אם מקבלין את השבת** כו'. דרש הא דכתיב ואתה את בריתי תשמור על ברית של שבת דהוא ברית מילה כתיב אח"כ ואת בריתי וגו' אבל בילקוט לא גרס ליה וגרס במקומו שאם מקבלין בניך את המילה הם מקבלין אלהותי ואם לאו אין מקבלין אלהותי: **מכאן למוהל** כו'. מוהלה קדייק: **המול ימול** קרי ביה המל ימול יהא נמול: **ישראל ערל**. לא שמתו אחיו מחמת מילה אלא המתכוין להפר ברית ועיין בפ' אין מעמידין: **כנומי** כמו יבלת שהוא מותר ועומד ליקצץ ודייק מדכתיב בשר כלומר בשר בעלמא ללא צורך רק להותכו: **אי לך**. שאתה איך נימול והוגמת מעשה כזה עיין בשמות רבה פ"ל: **נומי בבשרן**. בבשר ערלתן: **ואם** יגזרו אותו יהיו נמולים כיהודים: **עשו לו** כו'. האויבים עשו לו מהרב: **פסטון** פירש הערוך וז"ל לפי הענין הוא מהרב: ה"ג בילקוט לבן מכל מקום לבת מ"מ ונראה דדריש לבן כל דיני הכתובים באותן פרשה הם נוהגין מכל מקום ובאותו פרשה כתיב וביום השמיני וגו' וכן לבת מ"מ שאמה טמאה

עץ יוסף

ערלה. ובפ' קדושים וערלתם ערלתו את פריו. מה ערלה כו'. והשיב לו רהב"פ וכי ניתנה ג"ש לאברהם. דאע"ג שיש לדרוש ג"ש מ"מ מנין ידע אברהם מהיכן ימול עיין ויק"ר פ' כ"ה: **ואתנה** בריתי כו' וארבה אותך. ר"ל דלמד מענינו שענין הריבוי אגב נתינת הברית: **נשבע ה'** כו'. ובאברהם מיירי שע"י שחטא מלכי צדק נתן הקב"ה הכהונה לאברהם כדלקמן בויק"ר פ' כ"ה: **אם** ימול מן האוזן. דכתיב ביה ערלה וכן מן הפה וכן מן הלב וכדאמר ר"ע: **מן הלב** אינו כשר. אגב שזכר כל הערלות זכר ג"כ ערלת הלב אע"פ שאין שייך בו תיקון כי הלב בנקיבה דקה ימות: **ערלת הגוף** שאין שייך מום בעור יתר: **ונאמר** ערלה בגוף וערל זכר. לא גרסינן לה וכן בויק"ר פ' כ"ג ליתא דאי קים הל לר"ע דערל זכר היא ערלת הגוף לא הוה צריך להוית מתמיה: **מקרא אמר** וכן שמונת ימים. נ"ל נגדא אמר כתיב ובן שמונת ימים כו' א"ר תנחומא מסתברא דנגדא. וכן הוא בויק"ר: **מהיכן ימול** ויהיה יכול להשיב ולדבר ולשמע זו ערלת הגוף כצ"ל. (א"א): **וכי יש** ערל נקבה. ול"ל למימר וערל זכר. הלא כ"כ המול לכם כל זכר. אלא להורות מקום המילה. ועי' בפ' קדושים שם הבאתי גי' הגהז"ק ופירושו: (ה) **ב' פעמים** כו' בפרשה זו. א' בפ' ג'. וא' בפ' י"ז. שנפלה שיבטלו בב' זמנים אלו ונפל על פניו שהתפלל שלא יבטלו לגמרי: **אחד במצרים** שיבטלו מילה כדאי' בתנחומא שמות. ואחד במדבר כדכת' (יהושע ה) וכל העם הילודים במדבר וגו' לא מלו. ואע"ג דבטלוה מפני הסכנה כדאיתא בפרק הערל. שמא תהלתם בשוגג וסופם ברצון (יפ"ת): (ו) **הוון** יתבין ומתקשין כו' כלומר נתקשו להקור מאין מוכח דרך הנוטריקון שדורשין החכמים: **דהוה חסר ריש** כלומר שהיא כאילו נכתב חסר ריש אברהם אב המון. אלא דהרי"ש שהיתה בו מתחלה ג"כ לא זזה ממקומה שאף יו"ד של שרה נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע: **בלא תעשה** דכתיב לא יקרא עוד שמך אברם. אבל בעשה לא ס"ל דוהיה שמך אברהם מילתך למימר שמו המחודש. ועיין לקמן פ' ע"ח הגי' בעשה. וכן בבבלי וירושלמי ספ"ק דברכות: **ר"ל** אמר בעשה כו'. בעשה נמי מדכתיב והיה (יפ"ת) כלו' והיה משמע בהוייתו יהא כן תמיד: **שנייה היא** שאני התם שפי' שעד שהוא אברם בחרת בו: **דכוותיה הקורא לשרה** שרי כו' נמי עובר בתמיה וא"ת הכי נמי א"כ מדוע אמרו רק באברהם. ומתרץ שבשם לא נצטווה רק אברהם לבדו. כי בם נאמר רק בלשון נוכח לאברהם והיינו נאמר לא יקרא כפי הכל: **הקורא לישראל** יעקב עובר בעשה בתמיה דכתיב ביה כי אם ישראל יהיה שמך והוה מצי למימר בל"ת דכ' לא יקרא שמך עוד יעקב אלא רבותא קאמר דאפילו עשה ליכא לפי מ"ש ר"ל: **לא** שיעקר שם יעקב כו'. לתרוצי דלא תקשי לן דכוותיה ביעקב ועיין ברכות דף י"ג: **ישראל** עיקר ויעקב טפילה. בקרא כתיב שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל וס"ל לת"ק דלהכי כתיב ב' פעמים ישראל לאשמועי' דישראל יהיה עיקר השם. ומ"ד איפכא דיעקב עיקר וישראל מוסף עליו ס"ל דאדרבא מדכתיב ברישא שמך יעקב משמע דעיקר השם הוא יעקב וישראל מוסף עליו (מה"ק): (ז) **ר"י אמר ה'** בפ' ז' כתיב והקמותי את בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. ובפסוק ח' שאגב הארץ כתיב ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך ומסיים והייתי להם לאלהים ודורש בזה ה' דרשות. א' קבלת עול מלכות שמים. וז"ש אם מקבלים בניך אלהותי דהיינו להאמין בכח אלהותי. וזהו להיות לך לאלהים וגו'. אם אני אהיה להם לאלוה היינו לייחד שמי עליהם. לפטרון היינו שיהיה מנהיג ומשגיח עליהם בעצמו. ב' אם בניך נכנסים לארץ. היינו מ"ש בפסוק ח' ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריך וכו' אז והייתי להם וגו' וכדאמרינן כל הדר בח"ל דומה כו' ואף בזמן החורבן לא זזה שכינה מכותל מערבי. ג' אם מקיימים בניך את הברית וכו' היינו מ"ש בפ' ז' והקימותי את בריתי וגו' וסמיך לו ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וכו'. שזה תלוי בזה. ד' אם מקבלים בניך את השבת דכאן כתיב לדורותם לברית עולם. וכן אגב שבת לדורותם ברית עולם, הרי שמרומז וסמיך ליה ונתתי לך כו' את ארץ מגורך היינו בזכות שבת. והנה מתחיל בחמש דברים ולא פירש אלא ד' דברים. אך בילקוט איתא חוזב שבת והוסב אם בניך מקיימין את הברית אהיה להם לאלוה ולפטרון. ואם לאו כו' היינו פסוק ז'. אם בניך מקיימין הברית הם מקבלים אלהותי ואם לאו כו'. הרי חמשה דברים לבד שבת: **אם** נכנסין בניך לארץ. ולא ימאסו בארץ חמדה כמ"ש קלא נתנה ראש ונשובה מצרימה: **דבר** אמר להם. דאל"כ הא העם מיבעי ליה: **מה** אתם סבורים. שהיו מסרבין מלמול עד בואם לארץ משום חולשא דאורחא (יפ"ת): **על מנת** ואתה את בריתי אם ישמרו בריתי יירשו הארץ: (ח) **ואתה** מכאן למוהל. דה"פ אתה שתהיה מהול דוקא תמול אחרים: **המול ימול** קרי ביה המל ימול: **כנומי היא** תלויה בגוף. דריש ונמלתם נוטריקון נומי מלתך. ופירושו כמו יבלת שהוא מיותר ועומד ליקצץ: **ומעשה במונבז** מעשה זו הובא בדברי הימים של קדמוניות בארוכות. ועיין סדר הדורות דף ל"ב. וספר יוחסין דף ע"ט: **אי לך אחי** שאתה אינך מהול: **הלכה** ואמרה לאביהן פן יודע לו ויתקנף שקיימו את התורה: **נומי** בבשרן. באבר קטן: **סיעה של פסטין** הערוך פירש מהרב. והמוסף פי' בעלי מלחמה בלא סוסים נקראים פסטין בלשון יון. והמעריך פי' מטר: (ט) **הלוקח** עובר שפחתו כו'. מיירי בלוקח שפחה לעוברה לכשיולד יהיה שלו וס"ל קנין פירות כקנין הגוף דמי כדאיתא בפרק יש נוחלין ובפרק השולח (יפ"ת): **ותני שמואל** כן ממה דאמר שמואל מכל בן נכר מ"מ. כצ"ל ופי' דשמואל נמי תני הכי וטעמיה מרבויא דכל בן נכר דכתיב בקרא דשמונה דרבי אפילו בכה"ג לכם קרינן ביה שיש קנין באמו (יפ"ת): **ציצין** מינן של בשר הנשאר מן הערלה: **להביא** את שנולד מהול. דאפילו ב"ה מודים שמטיפין ממנו דם ברית: **ר"א** בנו של ריה"ג. נ"ל ר' אלעזר הקפר. וכן הוא בהג"מ ובזה ניחא מ"ש הלכה כדברי התלמיד. אבל ר"א בנו של

ריה"ג

להטיף ממנו דם ברית. ועל מה נחלקו על מי שנולד מהול וכשחל יום שמיני שלו להיות בשבת. שב"ש אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב"ה אומרים אינו צריך. ר' יצחק בר נחמן בשם ר' הושעיא הלכה כדברי התלמיד. וערל זכר. כב ר' חגי אמר וכי יש ערל נקבה אלא ממקום שהוא ניכר אם זכר אם נקבה מוהלים אותו. את בריתי הפר. כג זה המשוך. תני המשוך אינו צריך לימול ר' יהודה אומר ימול מפני שהיא ערלה כבושה · אמר לפני ר' יהודה והלא הרבה היו בימי בן כוזיבא לכולהון בנין חוזרין ומולין הה"ד המול ימול אפילו ד' וה' פעמים. את בריתי הפר זה המשוך:

פרשה מז

(א) ויאמר אלהים שרי אשתך וגו'. א כתיב (משלי יב) אשת חיל עטרת בעלה. א"ר אחא בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה. רבנן אמרי מרתא לבעלה. בכ"מ האיש גוזר ברם הכא (בראשית כא) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. אמר ריב"ק יו"ד שנטל הקב"ה משרי נחלק חציו לשרה וחציו לאברהם. א"ר שב"י ב יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה. אמר לפניו רבש"ע בשביל שאני קטנה שבאותיות הוצאתני משרה הצדקת. א"ל הקב"ה לשעבר היית בשמה של נקבה. ובסופן של אותיות. עכשיו ג אני נותנך בשמו של זכר ובראשן של אותיות. שנא' (במדבר יג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. א"ר מנא לשעבר היתה שרה לעצמה ד עכשיו תהא היא שרת לכל באי העולם: (ב) וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה. ר' יהודה ור' נחמיה. ה ר"י אומר וברכתי אותה ליתן לה בן. וברכתיה לברכת החלב. א"ל ר' נחמיה וכי כבר נתבשרה בחלב והלא עדיין לא נתעברה אלא מלמד שהחזירה הקב"ה לימי נערותה. ר' אבהו בשם ר"י בר ר' חנינא נותן אני יראתה על כל א"ה דלא יהוון מונין לה וצווחין דא עקרתא. ר' יודן בשם ר"ל עיקר מטרון לא הוה לה וגלף לה הקב"ה עיקר מטרון. מלכי עמים ממנה יהיו א"ר חמא בר ר' חנינא מיכן דרש אברהם והחזיר את קטורה: (ג) ויפול אברהם על פניו ויצחק. ו שתי פעמים נפל אברהם על פניו וכנגדן ניטלה מילה מבניו ב' פעמים. אחד במצרים ואחד במדבר. במצרים בא משה ומלן במדבר בא יהושע ומלן: (ד) ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד וגו'. ז ר' יודן ור' עזריה. ר' יודן אמר הלבן מאה שנה יולד למה ששרה הבת תשעים שנה תלד. האיש אינו מזקין והאשה מזקנת. ר' עזריה אמר אף לזאת לא נצרך שהרי שרה בת צ' שנה ולא הזקינה. ח אי זו היא זקינה כל שקורין אותה אימא פלנית ואינה מקפדת: (ה) לו ישמעאל יחיה לפניך. ט ר' יודן בשם ר' יהודה בר סימון אמר משל לאוהבו של מלך שהיה המלך מעלה לו אנונה. א"ל המלך אני מבקש לכפול אנונה שלך. א"ל לא תמלי רוחי קריר הלואי קדמייתא לא תמנע. כך לו ישמעאל יחיה לפניך. ויאמר אלהים אבל שרה אשתך: (ו) ולישמעאל שמעתיך. ר' יוחנן בשם ר' יהושע בר חנינא בן הגבירה למד מבן האמה. הנה ברכתי אותו זה יצחק. והפריתי אותו זה יצחק. והרביתי אותו זה יצחק. ולישמעאל כבר שמעתי אותו ע"י מלאך. ר' אבא ב"כ בשם ר' בירי כאן בן האמה למד מבן הגבירה. הנה ברכתי אותו זה ישמעאל. והפריתי אותו זה ישמעאל. והרביתי אותו זה ישמעאל. ק"ו ואת בריתי אקים את יצחק: (ז) א"ר יצחק כתיב (בראשית מט) י כל אלה שבטי ישראל י"ב אלו בני גבירה. וישמעאל אינו מעמיד י"ב. אלא אותן נשיאים המד"א (משלי כה) נשיאים ורוח וגשם אין. אבל אלו מטות כמד"א (חבקוק ג) שבעות מטות אומר סלה. ואת בריתי אקים את יצחק יא ר' הונא בשם ר' אידי אותה השנה מעוברת היתה: (ח) ויכל לדבר אתו. יב תני הנפטר מחבירו בין גדול בין קטן צריך ליטול ממנו רשות. ממי אתה למד מאברהם. פעם אחת היה אברהם מדבר עם הקב"ה

יד יוסף כב ויק"ר פ' כ"ה. ולעיל פ' זו. שבת ק"ח: כג יבמות ע"ב: פמ"ז א ילקוט ס"ז: ב ש"ר פ' ו'. ויק"ר פ' י"ט. במד"ר פ' י"ח. הזית פסוק ראשו. סנהדרין ק"ז: ג טעמו עי' בזוהר לך לך ל"ז: ד ברכות י"ג: ה ילקוט ס"ז. פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ולקמן פ' נ"ג: ו לעיל פ' מ"ו. וילקוט ס"ז: ז ילקוט ס"ז: ח נדה פרק ג': ט ילקוט ס"ז: י ילקוט ס"ז. תנחומא סדר וישב סי' ע"ו: יא ר"ס י"א: יב ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

טמאה עליה שבועיים מ"מ וכשחל כו' כלומר וכשחל וה"ג בילקוט: ה"ג תנא המשוך צריך למול וכן הוא בפ' ר"א דמילה בירושלמי ובבלי המשוך פירש"י פרק ר"א דמילה מהול שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה: ה"ג רבי יודא אומר לא ימול כו'. מפני שהיא ערלה כבושה ואם ימול יעשנה כרות שפכה ובפרק ר"א דמילה בירושלמי ובבלי גרים לא ימול מפני שסכנה היא לו וכן עיקר:

והא הרבה כו'. הרבה מולים היו שמשכום נכרים באונס בכרך ביתר וגברה יד בן כוזיבא ונלחם בהם ונצחום ומלך עליהם ב' שנים ומחצה וחזרו ומלו בימיו כן פירש רש"י בפרק ר' אליעזר דמילה: **זה המשוך.** שנימול כבר והוא הפר הברית: **בעלה** נתעטר בה. דריש האי קרא על שרה מדכתיב אגלה והיא בעולת בעל כדלקמן פרשה נ"ב לשון עילוי מעלתו ועטרתו של בעלה ונתעטר בה אברהם שנאמר ייטב לי בעבורך וגו' ונתעטר ממנה בכבוד וגדולה ורש"י פי' פר' נ"ב שיו"ד של שרי חלק התחיה לאברהם והחיה לשרה הרי שנתעטר בה וכדמפרש ואזיל: **מרתא** גבירתא: **נותן** אני כו'. סיפיה דקרא קדרים והיתה לגוים וגו': **דלא** יהוון כו'. שלא יהיו מקנטרים אותה ויקראו אותה עקרה: **עיקר** מטרון. פי' הערוך בל' רומי הרחם נקרא מטרא: **וגלף** פתוחי חותם תרגום אונקלוס כגלף עזקא: **מיכן** דרש כו'. ממה שאמר הקב"ה מלכי עמים משמע מלכים של עמים ולכן החזיר קטורה והזרע ההוא נקרא ע"ש שרה ולקמן פ' ס"ג כתבתי בשם רש"י מניין לזה הא ועיין שם שהיא היתה הגורם וכן אמרה אולי אבנה ממנה: **ב'** פעמים נפל כו'. עיין לעיל פ' מ"ו: **ששרה** כו' דייק הכי מדלא כתיב השרה בת נ' וגו' ועוד כתיב יולד ולא כתיב יולד: **אינו** מזקין · זקנותו אינו מזיק לו מלהוליד: **אף** לזאת לא נצרך כו' דרש ה"א של הבת נ' שנה תמיה קיימת וכן רבים: **כל** שקורין כו'. מפני זקנותה ואינה מקפדת: **אנונה** פי' הערוך מנות פרנסה מבית המלך: **לא** תמלי רוחי כו'. קריר לשון קורת רוח לא תקרר רוחי כ"כ מלא וגדוש הלואי שלא תמנע קצבה הקודמת: **בני** גבירה. בני שרה אמנו וישמעאל אינו מעמיד בתמיה וא"כ מאי רבותא דבני הגבירה שהכתוב משבח ואומר כל אלה שבטי ישראל י"ב נשיאים: **ענגים** כענן כלה וילך: **מטות** כלומר חזקים כמטה הזה: **מעוברת** היתה. בפ"ק דמס' ר"ה דרים דהא דכתיב שוב אשוב אליך כעת חיה שהמלאך היה עומד בתשרי ומבשר על ניסן ומקשה והכתי בו' חדשים מי ילדה ומשני אותה שנה מעוברת היתה ושרה אמנו ילדה לז' חדשים

ענף יוסף

פרשה מז (ב) [א"ל ר"נ וכי כבר כו'] תימא מה קושיא דלמה לא יבשר בעתיד מן החלב שיבא אחר העיבור. ויש לומר שקשה ליה כיון שמצינו שגם אח"כ דיבר ה' עוד כמה פעמים עם אברהם. למה ליה להקדים הבשורה קודם זמנו. ה"ל למימר אח"כ סמוך למעשה כספר:

עץ יוסף

ריה"ג היה בימי רשב"ג אביו של רבי. ורשב"א היה חבר רבי. וא"כ איך יכול להיות ר"א בנו של ריה"ג תלמיד רשב"א: **ובשחל** יום שמיני כו'. והפלוגתא לענין חילול שבת דלב"ש חייב לחלל. ולב"ה אסור לחלל: **ערל נקבה** פירשתי בסימן ד': **ימול** שהיא ערלה כבושה. פי' שהערלה הזאת נעשתה בתחבולה וכבוש הטבע וסכנה היא למולו שנית וכן הוא בירוש' המשוך לא ימול שלא יבא לידי סכנה: **בימי** בן כוזיבא. פרש"י בפ' הערל שמשכום עכו"ם באונס וגברה יד בן כוזיבא ונצחם ומלך על ישראל ב' שנים ומחצה וחזרו ונימולו בימיו: **לכולהון** בנין חוזרין ומולין. פי' לכולם היו להם בנים אע"פ שחזרו ונימולו שלא ניזוקו במילה: **אפילו** ד' וה' פעמים. כשמייר ליזין המעכבין את המילה שחוזר עליהם לעולם כדאיתא בפר"א דמילה:

פרשה מז (א) כתיב אשת חיל כו'. מייתי הא דרשא הכא משום הא דמסיק א"ר יהושע ב"ק יו"ד שנטל הקב"ה משרה נחלק חציה לשרה וחציה לאברהם. שעם זה נתקיים בה אשת חיל עטרת בעלה שמן אות שלה ניתן חציה לאברהם (נזה"ק): **בעלה** נתעטר בה. לפי שגדלה מעלתה ממעלת אברהם ברוה"ק: **מרתה לבעלה** שאף גם בדבר שנגד רצונו בהתגרשות ישמעאל נעשית מרתה עליו לעשות כדבריה. והיינו נמי לפי שהיה טפל לה ברוה"ק: **נחלק חציו** כו' כי כן הוא מסגולת אות ה' בשם להצליח לזרע וכמ"ש בזוהר על פסוק הא לכם זרע (נזה"ק): **היה טס ופורח** להתרעם על מה שהוציאו משם הצדקת. כי האותיות הקבועים בשם הצדיק הם מתעלים ע"י כשרון המעשה של הצדיק (נזה"ק): **שאני קטנה שבאותיות** ואין זה כבודה של שרה. אף מעלין בקודש ואין מורידין. והשיב לה שכן יעשה שיעלה אותה בראש שם של זכר גדול העולם: **היתה** שרה לעצמה. כן הוא ביפ"ת. וכלו' כמו אברם אברהם בתחלה אב לארם כו'. כ"ה בשרה דהשה כבעלה: **(ב) וברכתי אותה** כו' **וברכתיה** וסובר ר"י שבירכה בשני מיני ברכות הראשון של ברכת הבן. וה"ק וברכתי אותה בבן ממך שהוא קשה מלדה ומלדך. וברכתיה אחר שתלד בחלב שתהיה כמו בריכה של חלב. כדאי' לקמן פ' נ"ג (נזה"ק): **לימי נערותה** וזהו מענין העיבור שבתחלה היתה לה עדנה שנתפשטו הקמטין ונתעדן הבשר: **נותן** אני יראתה כו'. יליף לה מס"ד והיתה לגוים. לרמוז שברכתה יהיה מפורסם גם לגוים ולא יפקפקו לומר שלקחו אסופי מן השוק. ויהיה זה מחמת מורא: **ולא** יהיו מונין לה. פי' שלא יהיו מקנטרין אותה: **עיקר מטרון** רחם בל"ר מטרין. דכתיב וברכתי אותה וברכה זו מענין הלידה שמתחלה בירכה בחדוש מטרון להיות לה הכנה לילד: **עיקר מטרון** לא היה לה. נפקא מותהי שרי עקרה אין לה ולד אפי' בית ולד לא היה לה (יפ"ת): **ורפה לה** וי"ג וגלף לה פי' וחקק לה: **מכאן** דרש אברהם כו'. רמז לו על העמים שיצאו מהגר אחר שהחזירה אברהם ואמר ממנה פי' מחמת סיבתה יהיה לך לפי שהיא נתנה אותה לך (הא"ח): (ג) **ב' פעמים** כו' לעיל בפרשה מ"ו סימן ה' ע"ש: (ד) **למה ששרה** כו' פי' שאין כלא כ"כ מה שיוליד זקן בן ק' שנה רק מה שיוליד זקן מאשה זקנה (ועי' רמב"ן). ואמר ר"ע שאף בזה לא נצרך (פי' לא נסתפק) מפני שבאמת לא הזקינה והיתה לה עדנה. וה"א של הבת תשעים היא תמיהה קיימת: **איזו** היא זקנה כו'. כל שאומרים לה אימא פלונית היינו בגם אחרים מלבד בניה קורין אותה אימא לרוב שנותיה ואינה מקפדת: (ה) **לאוהבו** של מלך כו'. מביא משל מותפי ממלך ובן אדם כמוהו. שהמלך היה מעלה לו אנונה (פי' מנה בקצבה די מחסורו) וא"ל המלך אני מבקש לכפול אנונה שלך. וזה מגד יראת כבוד המלך מונא בנפשו הכנעה. ואמר למלך לא תמלא רוחי קריר פי' לא תקרר (מלשון קורת רוח) רוחי בדברים שאינם ראויים לי הלואי קדמייתא לא תמנע. אף כן באמר עשה ה' כבר חסד לאברהם שהוליד את ישמעאל ועתה בא להוסיף לו חנינה בתולדות יצחק לעת זקנתו מן שרה. אמר הלואי ישמעאל יחיה לפניך לפי שגם לזה אינו כדאי אלא הוא בתורת חסד וחנינה: **ויאמר** אלהים שרה אשתך. ר"ל מפני שטענת אברהם היה שאינו כדאי לזה השיבו ה' כי מגד הוותה אשתך תלד לך ואתה כדאי אל הגם (יפ"ת). אבל יותר נראה שמתיבת ויאמר אלהים שרה אשתך הוא התחלת המאמר של סימן ו': (ו) **בן הגבירה** למד מבן האמה. ה"ג בש"י ר' יוחנן בשם ריב"ח אמר כאן בן האמה למד מבן הגבירה הנה ברכתי אותו זה יצחק וכו'. ר' אבא ב"כ בשם ר"ב אמר כאן בן הגבירה למד מבן האמה ולישמעאל שמעתיך. כבר שמעתי אותך על ידי מלאך הנה ברכתי אותו זה ישמעאל וכו' וק"ו ואת בריתי אקים את יצחק. דר"י מפרש ולישמעאל שמעתיך עתה שמעתי תפלתך וכתרגומו. דכאן נתחדש ברכה לישמעאל נוסף על הברכה שנתברך כבר ע"י המלאך שנתגלה להגר. והטעם כי עתה שנתברך יצחק בברכה יתירה גם הוא נתברך עמו באשר הוא אחיו ולכך נכנס ונסמך ברכת ישמעאל לברכת יצחק ללמד ברכה מיצחק לישמעאל ר"ל ללמדך כי ישמעאל נתברך על ידי יצחק הנה ברכתי אותו זה יצחק והפריתי אותו זה יצחק כו' כלו' דבא לרמוז במלת אותו גם ליצחק ללמדך דישמעאל נתברך ע"י יצחק מעין ברכתו. אבל ר' אבא ב"כ מפרש ולישמעאל שמעתיך כבר השמעתיך. ע"י מלאך ובן הגבירה למד מבן האמה וה"ק הנה כבר ברכתי אותו והפריתי אותו זה ישמעאל כפשטא דקרא והיינו ע"י מלאך. ק"ו ואת בריתי אקים את יצחק שהוא בן הגבירה ולכן הוא יתברך עוד ביתר שאת ויתר עז (נזה"ק) ע"ש באריכות: (ז) **אלו** בני הגבירה. דילפי' ק"ו לבן הגבירה מבן האמה לי"ב נשיאים. וקאמר שחילוק רב ביניהם שאלו נקראים נשיאים ר"ל ענגים כמד"א נשיאים ורוח וגו' ר"ל שיכלו כעננים אבל אלו נקראים מטות. שיהיו קיימים וחזקים כמטות ונושאות ענף ופרי. וח"ש שבועות מטות אומר סלה. כלומר השבועות והיעודים המוכים אמר לשבטים. הם אומר קיים לעולם ובב"ר סוף פ' י"ג אמר כשם שנשבע ה' לאבות כך נשבע לשבטים: **אבל** אלו מטות. ושבט ומטה ענין אחד הוא וכמ"ש ישעיה י' הוי אשור שבט אפי וגו' ומטה הוא וגו'. וכן שם פסוק מ"ז: **ואת בריתי** אקים את יצחק. וס"ד אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת. ע"ז אמר אותה השנה מעוברת היתה דפירוש למועד אשוב אליך ליום טוב הבא ראשון. ולהכי צריך לומר דס"ל לרב הונא דבחג הוו קיימי וי"ט הבא ראשון היינו פסח ואותה השנה מעוברת היתה וילדה לז'. ורב הונא חולק על מה שאמרו לקמן פ' מ"ח שהמלאכים באו בפסח. ועיין בר"ה דף י' וביפ"ת ובמה"ק: (ח) **בין** גדול בין קטן כו'. דבגדול צריך ליטול ממנו רשות ליפטר ממנו מפני כבודו. ואף בקטן ראוי לעשות כן מסברא כדי שלא לבייש: **ממי** אתה למד. ממי אתה למד עיקר נטילת רשות מאברהם. וזה מכוון למאי דאי' באדר"נ פ"ג וא"ל ג' מלאכים באו אצל א"א. וכיון שראה א"א את מה"ש באתה שכינה ועמדה למעלה ממנו. אמר להם רבותי המתינו לי עד שאפטר מהשכינה תחלה שהיא גדולה מכם שנא' ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. וכיון שנפטר מן השכינה בא להכניסן תחת האילן וכו'. הרי מזה נלמוד שצריכין ליטול רשות מן הגדול. ובתנחומא סדר וירא איתא וא"ל כשהקב"ה היה

הקב"ה באו מה"ש לדבר עמו . אמר להן נפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם תחלה . אח"כ אני מדבר עמכם . כיון שדבר עם הקב"ה כל צרכו אמר לפניו רבון העולמים צריך אני לדבר . א"ל הפטר בשלום הה"ד (בראשית יז) ויעל אלהים מעל אברהם . יג אמר ר"ל האבות הן הן המרכבה שנא' ויעל אלהים מעל אברהם . ויעל מעליו אלהים . (בראשית כח) והנה י"י נצב עליו : (ט) ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו . א"ר אייבו יד בשעה שמל אברהם אותן ילידי ביתו העמידן גבעה ערלות וזרחה עליהם חמה והתליעו . ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת סמים וכעולה שהיא כליל לאישים . אמר הקב"ה בשעה שיהיו בניו של זה באים לידי עבירות ולידי מעשים רעים אני נזכר להם הריח הזה ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם : (י) ואברהם בן תשעים ותשע וגו' . טו הכא את אמר בשר ערלתו ולהלן את אמר את בשר ערלתו . אלא אברהם על ידי שנתמעך ע"י אשה כתיב בשר ערלתו . ישמעאל שלא נתמעך ע"י אשה כתיב את בשר ערלתו : (יא) בעצם היום הזה מול אברהם . טז א"ר ברכיה (ישעיה מ"ח) לא מראש בסתר דברתי . אלא אמר הקב"ה אילו מל אברהם בלילה היו כל בני דורו אומרים בכך וכך אילו היינו רואים אותו לא היינו מניחים אותו לימול . אלא בעצם היום הזה דרגש ליה ימלל . נמול אברהם א"ר אבא ב"כ הרגיש ונצטער כדי שיכפול לו הקב"ה שכרו . א"ר לוי מל אברהם אכ"ל אלא נמול יז בדק את עצמו ומצא עצמו מהול . א"ר ברכיה בההיא ענתא אקיל ר' אבא ב"כ לר' לוי א"ל שקרנא כזבנא את . אלא הרגיש ונצטער כדי שיכפול הקב"ה שכרו : (יב) וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף . יח תניא הולכים ליריד של עכו"ם בחולו של מועד ליקח מהם בתים שדות וכרמים ועבדים ושפחות . ר' אמי בשם ר"ל אמר לא סוף דבר עבדים מהולים הן לו אלא אפילו ערלים מפני שהוא מכניסן תחת כנפי השכינה . ריב"ל בעא קומיה דר"ל א"ל יט מהו ליקח עבדים ערלים מן העכו"ם . א"ל אימתי את שואלני בי"ט . תני אפילו בשבת . וכן הקונה חצר בא"י א"ל הרי למחר בכך וכך משום דחביבה א"י יש לו רשות לומר כך . כ תני חזקיה עד רדתה אפילו בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת . שלשה ירידים הם . יריד עזה יריד עכו יריד בטנן . ואין לך מחוור מכולם אלא יריד בטנן : (יג) אמר אברהם עד שלא מלתי היו העוברים והשבים באים אצלי . כא תאמר משמלתי אינן באים אצל . א"ל הקב"ה עד שלא מלת היו ב"א ערלים באים אצלך . עכשיו אני בכבודי בא ונגלה עליך . הה"ד וירא אליו י"י באלוני ממרא :

סדר וירא

פרשה מח א **וירא** אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל . כתיב (תהלים י"ח) ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך תרבני . א ותתן לי מגן ישעך זה אברהם . וימינך תסעדני בכבשן האש ברעבון ובמלכים . וענותך תרבני מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם שהיה יושב והשכינה עומדת . הה"ד וירא אליו ה' וגו' : (ב) ב ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט) . אמר אברהם אחר שמלתי עצמי הרבה גרים באו להדבק בזאת הברית . ומבשרי אחזה אלוה . אילולא שעשיתי כן מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי וירא אליו ה' : (ג) רב איסי פתח (שם לא) אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו . אתתיה דר' יוסי הות מכתשא עם אמתיה . אכחשה קדמה . א"ל מפני מה אתה מכחישני לפני שפחתי . א"ל לא כך אמר איוב (שם) אם אמאס משפט עבדי וגו' . ד"א אם אמאס משפט זה אברהם ויקח אברהם את ישמעאל בנו וגו' . אמר אילולא שעשיתי כן מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב : (ד) ר' יצחק פתח (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי וגו' . ג א"ר יצחק מה אם

יד יוסף יג לקמן פ' פ"ב . זוהר סדר וישלח קע"ו . וזוהר סדר פנחס דף רנ"ב . ילקוט ס"ז : יד חזית פסוק עד שיפוח . ילקוט ס"ז : טו ילקוט ס"ז : טז ילקוט ס"ז . וילקוט ישעיה רמז שכ"ט : יז תנחומא ס"ז : יח עכו"ם י"ג . ילקוט ס"ז : יט ירוש' פ"ק דשבת ופ"ק דעכו"ם : כ שבת י"ט . במד"ר פ' י"ד סי' ס' וס"נ : כא ילקוט ס"ז . ולקמן פ' נ"ה סי' ע' : **פמ"ח** א מדרש תהלים י"ח . ילקוט שמואל כ"ב . אגדת בראשית פרק י"ט . תנחומא ס"ז : ב ילקוט איוב . וילקוט ס"ו : ג תנחומא ס"ז :

ענף יוסף

(ח) [הפטר בשלום] קשה דבשלהי ברכות אמר הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום · ויש לומר דחילוק יש בין לשון פטירה להליכה . דפטירה היא בהוה ושייך בו בשלום . והליכה על עתיד ונופל בו לשלום שימצא שלום בהילוכו (יפ"ת) :

עלי

מתנות כהונה

חדשים ע"כ וה"נ דייק מדכתיב בשנה האחרת שלא מינו שתלד למועד הסמוך ליום הבשורה שנאמ' למועד אשוב אליך וגומר ויהי בשנה האחרת אלא מתשרי ולניסן והשנה היתה מעוברת : ה"ג **נפטר** אני מן וגו': ה"ג **צריך** אני לדבר למלאכים : **א"ל הפטר** בשלום הה"ד ויעל אלהים כו' ופי' הכתוב כאשר כלה אברהם לדבר עם הש"י ויעל וגו' ומדכתיב אתו דייק אתו כלה לדבר אבל עם המלאכים לא דבר עדיין ומדכתיב מעל אברהם דייק שנפטר ממנו ברשותו : **העמידן** כו' . ר"ל הערלות : **ולהלן** בסמוך אצל ישמעאל : **את** בשר ערלתו . את לרבות אותא עור הפריעה ואברהם שכבר נתמעך מפני דרך ארץ לא הוצרך לזה כך פירש"י סוף סדר זה : **דרגש** ליה . מי שכואב ליה ומרגיש בצער בעצמו ידבר ויעכב וע"ל בפ' ל"ב : **הרגיש** ונצטער · מדכתיב נימול בל' נפעל משמע שנצטער מחמת המילה ורבי לוי דרש נימול מעצמו : **בההוא** עיתה כו' . באותו עת וזמן קלל ואזל ר' אבא לר' לוי וא"ל שקרן וכזבן כו' : **ותני** הולכים גרסי' : ה"ג בילקוט : **לא** סוף דבר עבדים מהולים הוא לוקח אלא וכו' : **הרי** למחר כו' . למחר אתן לך כך וכך ובירושלמי איתא שמראה לו כיסים של דינרין כדי שיהא לו על מה לסמוך : **עד** רדתה . בפרשת שופטים ובנית מצור על העיר אשר היא עושה מלחמה עד רדתה : **אפי'** בשבת . יכול לעשות עמה מלחמה כדי לכבשה משום ישוב ארץ ישראל : **שלא** נכבשה יריחו כו' . בירושלמי יליף ליה מדכתיב וביום השביעי תסובו את העיר ז' פעמים ודייק ה"א של השביעי הידוע וזהו שבת : **שלשה** ירידים כו' . בירושלמי דפ"ק דמסכת ע"א לענין שאסור לישראל לילך ליריד של כותים ביום ע"א שלה' גרס התם וז"ל ר' יוסי ב"ר בון ב"ר הנא בש"ר יוחנן לא אסרו אלא כגון יריד של בוטנה ותני ג' ירידים הם יריד עזה יריד עכו יריד של בוטנה והמחוור שבכולם יריד בוטנה עכ"ל : **הוות** מכתשא כו' . מריבה ומתקוטטת : **אכחשה** היה מוכיח אותה ומכחישה לאמר שהדין עם האמה : **מפני** מה כו' . מפני כבודה לא היה לו להוכיח ולהכחישה בפניה : **זה** אברהם . שלא מאס לימול ישמעאל בן האמה ויליד ביתו בני השפחות ומקנת כספו העבדים כדי להוציא לאור משפטיהם ולהכניסם תחת כנפי השכינה : **מזבח** אדמה וגו' אבא אליך וברכתיך

ושור

עץ יוסף

היה מדבר עם אברהם וביקש לפרוש ממנו נטל רשות מאברהם שנאמר וילך ה' אימתי כאשר כלה לדבר עכ"ל . ואפשר שכוונת המדרש שהביא זה על פ' ויכל לדבר אתו . שמפרש שויכל לדבר אתו היינו דבר ההפטר ואח"כ ויעל אלהים מעל אברהם . וא"כ מזה ראיה שאף הגדול צריך ליטול רשות מהקטן : **הה"ד ויעל** אלהים מעל אברהם . נראה דהני תיבות הה"ד מיותרים : **האבות הן** הן המרכבה . הורו בזה שאין שום אמצעי בין המקום ב"ה ובין האבות כי המה מחזיקים הכסא כביכול ויהיה מהלכם לפנים ממחיצת מה"ש (כלי יקר) : (ט) **העמידן גבעה** כו' והיינו דכתיב אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה וגו' וכדמפרש בחזית . ולשון ההגדה כאן קיצר : **ועלה ריחן** לפני הקב"ה כו' שזה היה כריח ניחוח למה ששפכו דמם ונתנו בשרם להיות רימה ותולעה בחייהם . ואין קרבן גדול מזה (יפ"ת) : (י) **אברהם** ע"י שנתמעך . וז"ל רש"י בחומש באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חיתוך בשר כו' אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ולפרוע לכך נאמר בו את עכ"ל הרי דאברהם נצטוה על הפריעה . ואל המדרש הזה כוונו התוס' ביבמות דף ע"א ע"ב ד"ה לא במה שכתבו ומ"מ אברהם פרע מילתו פירוש שמל את ישמעאל : (יא) **לא** מראש בסתר דברתי . מעת שהתחלתי לעשות האכם לעם היינו מאברהם שנצטוו לימול . התחלה זאת לא היה בסתר אלא בעצם היום הזה . או מראש הוא אברהם כמ"ש בשי"ר פסוק אתי מלבנון מראש אמנה זה אברהם : **לא היינו מניחים** מפני שעל ידי זו המצוה מבדיל עצמו להיות לעם מיוחד או נמי לפי שחבל בעצמו ובכל אנשיו (יפ"ת) : **בעצם היום הזה** שהיה בעצומו של יום . דאע"פ דמילה כשרה מהנץ החמה ואברהם היה מן הזריזין למצות . מ"מ כאן המתין אברהם עד עצומו של יום כמו אחר ג' שעות ביום בשעה שהכל נעורים כד לפרסם הדבר (נזה"ק) : **דרגש** ליה ימלל . שיהרה לו ידבר כנגדו וימחה : **הרגיש** ונצטער מדכתיב נימול בלשון נפעל משמע שנצטער מחמת המילה (מ"כ) : **נימול** בדק עצמו כו' . דרש נימול מעצמו ביום שהוא על ידי נס כדי שלא יצטער : **בההיא** ענתא אקיל כו' . באותו עת וזמן זלזל רבי אבא לרבי לוי שקרן וכזבן אתה . משום דואתה את ברייתי תמצא משמע שימול עצמו ועוד שלא היה נאות לשיפסיד שכר המצוה משום צער (יפ"ת) : **בההיא ענתה** כו' מפני שבשאר מקומות ראינו תמיד שהיה מחבבו ונשקו על ראשו כדאיתא בירוש' . לכן פירש שרק בההיא ענתה כו' (רד"ל) : (יב) **ההולכים** ליריד כו' בחולו של מועד . כתב היפ"ת ל"ג בחולו של מועד . משום דלא דעכו"ם מיתניא בתוספתא : **עבדים** מהולים הם לו . כשיש להם עבדים מהולים למכור שקנאן מישראל . או שבאן . אלא אפי' עבדים שאינם מהולים מפני שהוא מכניסן תכה"ש כלו' כשלוקחן מוטל עליו למולן וממילא בזה הוא מכניסן תכה"ש . וכן הקונה חצר בא"י איכא מצות ישוב א"י . ואיידי דקאמר שיש מצוה בקניית עבדים שאינם גזורים . מייתי נמי הא הכא (יפ"ת) ועיין בירוש' ששם הגירסא נשנה : **למחר** בכך וכך . שלא יגמור המקח בפיו אלא אומר למחר אקנה בכך וכך והנכרי יבין ויגמור לו המקח . והכי איתא בירושלמי כילד הוא עושה מראה לו כיסין של דינרין והוא חותם שטרי המקח לפני ערכותיהם : **עד רדתה** בסדר שופטים כתיב ובנית מצור על העיר אשר היא עושה עמך מלחמה עד רדתה : **אפי' בשבת** יכול לעשות עמה מלחמה כדי לכבשה משום ישוב א"י : **שלא** נכבשה יריחו כו' בירוש' יליף לה מוביום השביעי תסובו את העיר ז' פעמים ודיק ה"א של השביעי הידוע וזהו שבת : **ג' ירידים הם** שהיה בימיהם דהוה בהו לתא דעכו"ם : (יג) **אמר אברהם** דריש וירא אליו מפני שלא היו עוברים ושבים באין אצלו . ובפ' הפועלים אמרו שבא לבקרו בחליו ממילתו (יפ"ת) : **אינן** באין אצלי . הטעם כי עולם חסד יבנה . ולכן נתקיימו כולם ע"י אברהם שהחזיק בעמוד החסד בהכנסת אורחים . ולכן עכשיו פחד שמא לא יתקיים העולם באשר יתרחקו ממנו האורחים לסבת המילה . ועז"א עכשיו אני בכבודי נגלה עליך . כלומר עכשיו אני מתגלה עליך להיות לי למרכבה . ובהיות השכינה בתחתונים ממילא יתקיים העולם כי באור פני מלך חיים (מפרשים) :

סדר וירא

פרשה מח (א) מגן ישעך זה אברהם . כד"א אנכי מגן לך . וכן אי' באגדת בראשית פ' י"ט דרמיז לאברהם ששיבח דוד גם על מה שהיה לאבותיו . או שגם בדוד היו הענינים האלו והיה הכל סימן לו (יפ"ת) : **בכבשן האש** ברעבון ובמלכים . אמר ימינך תסעדני בכבשן האש כדאי' בפדר"א פ' כ"ו פשט הקב"ה יד ימינו והצילו מכבשן האש . ומשום דסעד משמע כנגד אחרים לכן מפרש בכבשן שסעדו נגד נמרוד ושלא יוזק מהאש שהשליכו נמרוד כדאי' לעיל פ' ל"ח . וקאמר נמי רעבון דלחם לבב אנוש יסעד . והיינו מה שירד אברהם מצרימה ונתנו ה' לחן בעיני פרעה ולהחיותו ברעב . וקאמר במלכים מדכתיב וימינך תסעדני . והיינו שעמד כנגד ד' מלכים במתי מעט : **מה ענוה הרבה** פי' היכן נהג ה' עם אברהם במדת ענוה רבה שפי' וענותך תרבני הרבית מדת ענותך עמי : **שהיה יושב** והודה לה' שמלבד הטיבו עם אברהם בתועלות הנזכר . הטיב עמו במדת הכבוד והמעלה שכיבדו : **הה"ד וירא אליו** וסיפיה דקרא והוא יושב ודרשינן לקמן ישב כתיב בקש לעמוד כו' : (ב) **ואחר עורי** אחר שהתך עור המילה . נקפו ונקוו עליו ונתכנסו רבים להדבק בזאת אות הברית . ומפרש נקפו לשון חיבור כמו מן המוקף . או פירוש נקפו כמו נקוו בחילוף בומ"ף כי רבים נימולו אתו בראותם אותו נימול וע"י כן זכיתי לגלוי השכינה . וזהו ומבשרי אחזה אלוה . כלו' מפני שגזרתי בשרי (יפ"ת) : **מהיכן** היה הקב"ה נגלה עליו . שבזכות הברית שבבשרו נגלית שכינה עליו . ועיין לעיל פ' מ"ז סי' י"ג בשם המפרשים : (ג) **הות מכתשא** היתה מריבה עם שפחתה : **אכחשה** היה מוכיח אותה ומכחישה לאמר שהדין עם האמה : **מפני מה** כו' . מפני כבודה לא היה לו להוכיחה ולהכחישה בפניה : **לא כך** אמר איוב . שמ"ש בריבם עמדי . היינו אשתו ע"ש הכתוב האשה אשר נתת עמדי . ור"ל לא כך אמר איוב כו' בריבם עם אשתי . שעם היותה אמה משועבדת לרצון גבירה . מ"מ אין למאוס משפטה יותר מהראוי : **זה אברהם** שענין זה נתקיים גם באברהם שלא מאס במשפט עבדיו דהיינו מילה דאיקרי משפט כדלקמן ויק"ר פ' כ"ו והענין שאברהם היה זריז ומהיר יותר בתיקון מצות מילת עבדיו שהוא מל כולם בעצם היום הזה . אע"פ שעדיין היה חולה מכאב מלתו והיה לו הדבר לעמל ולטורח : **אילולא שעשיתי** כן אלא הייתי מעכב מילת עבדי איזה ימים עד שבאתי לבריאותי לא היתה קדושת השכינה התגלה עלי אלא במקום שאתבודד בו אני לבדי בשדה . אבל עכשיו שנימולו כולם נגלה עלי הקב"ה באלוני ממרא שהוא אהלי וחצרי (נזה"ק) : (ד) **מזבח אדמה** וגו' אבא אליך וברכתיך : **הריני נגלה** עליו ומברכו . ולזה היתה הכתובה

של

אם זה שכנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו אברהם שמל עצמו לשמי עאכו"כ וירא אליו ה' באלוני ממרא. ד ר' לוי פתח (ויקרא ט) ושור ואיל לשלמים לזבוח לפני ה'. אמר מה אם זה שהקריב שור ואיל לשמי הריני נגלה עליו ומברכו. אברהם שמל עצמו לשמי עאכו"כ וירא אליו ה' באלוני ממרא: (ה) כתיב (ישעיה לג) פחדו בציון חטאים. ה א"ר ירמיה בן אלעזר משל לשני תינוקות שברחו מבית הספר היה זה לוקה וזה מירתת. א"ר יונתן כל תנופה שנא' במקרא במינות הכתוב מדבר ובנין אב שבכולן פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים. א"ר יהודה בר ר' סימון לארכיליסטים שמרד במלך אמר המלך כל מי שהוא תופשו אני נותן לו פרוקופי. עמד אחד ותפשו. אמר המלך שמרו שניהם עד הבקר. והיה זה מתפחד וזה מתפחד. זה מתפחד לומר אי זו פרוקופי המלך נותן לי. וזה מתפחד ואומר אי זה דין המלך דן אותי. כך לע"ל ישראל מתפחדים ועכו"ם מתפחדים. ישראל מתפחדים (הושע ג) ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים. עכו"ם מתפחדים (ישעיה לג) פחדו בציון חטאים. א"ר יהודה בר ר' סימון למה הוא קורא אותן מוקדי עולם שאילו ניתן להם רשות היו מוקדים כל העולם כולו על יושביו לשעה קלה. ו הולך צדקות זה אברהם ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. (שם) ודובר מישרים שנ' (שיר א) מישרים אהבוך. (ישעיה לג) מואס בבצע מעשקות שנא' אם מחוט ועד שרוך נעל. (שם) נוער כפיו מתמוך בשוחד הרימותי ידי אל ה' אל עליון. (שם) הוא מרומים ישכון ר' יהודה ב"ר סימון בשם ר' חנין בשם ר' יוחנן העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע. ז הדא דהוא אמר ליה הבט נא השמימה. אינו שייך לומר הבט אלא מלמעלה למטה. (שם) מצודות סלעים משגבו אלו ענני כבוד. (שם) לחמו נתן מימיו נאמנים יוקח נא מעט מים. (שם) מלך ביפיו תחזינה עיניך וירא אליו ה' באלוני ממרא: (ו) והוא יושב פתח האהל כחום היום. ח ר' ברכיה משום ר' לוי אמר ישב כתיב בקש לעמוד א"ל הקב"ה שב אתה סימן לבניך מה אתה יושב ושכינה עומדת כך בניך יושבין ושכינה עומדת על גבן. כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין ק"ש והן יושבין לכבודי ואני על גבן שנא' (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל. א"ר חגי בשם ר' יצחק עומד אב"כ אלא נצב אטימוס. כמה דתימא ונצבת על הצור. כתיב (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה ר' שמואל ב"ר חייא ור' יודן בשם ר' חנינא על כל שבח ושבח שישראל משבחין להקב"ה משרה שכינתו עליהם. מה טעם (תהלים כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: (ז) פתח האהל. פתח טוב פתחת לעוברים ולשבים. ט פתח טוב פתחת לגרים. שאילולא את לא בראתי שמים וארץ שנא' (ישעיה מ) וימתחם כאהל לשבת. שאילולא את לא בראתי גלגל חמה שנא' (תהלים יט) לשמש שם אהל בהם. שאילולא את לא בראתי את הירח שנא' (איוב כה) הן עד ירח ולא יאהיל. י א"ר לוי לע"ל אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה. ואותן שחטאו יותר מדאי מהו עושה להם מעביר את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו ונותנה עליהם ומורידן לגיהנם. הה"ד (תהלים נה) שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו. כחום היום לכשיבא אותו היום שכתוב בו (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור: (ח) כחום היום. יא תני ר' ישמעאל כחום היום הרי שש שעות אמורות. הא מה אני מקיים (שמות טז) וחם השמש ונמס בד' שעות. אתה אומר ד' שעות או אינו אלא בששה שעות. כשהוא אומר כחום היום הרי ו' שעות אמורות. או הלוף כחום היום בד' שעות וחם השמש ונמס בו' שעות. אמרת היאך אתה יכול לקיים כחום היום בד' שעו' והלא בד' שעות אין חום אלא במקום שהחמה זורחת שם. שבד' שעות טולא קריר ושמשא שריב. בשש שעות טולא ושמשא שריבין כחדא. הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון. כחום היום בו' שעות וחם השמש ונמס בד' שעות שבמקום שהחמה זורחת בלבד שם נמס. א"ר תנחומא בשעה שאין לבריה צל תחתיו. יב א"ר ינאי ניקב נקב מגיהנם והרתיח כל העולם כולו על יושביו לשעה קלה. אמר הקב"ה צדיקים בצער והעולם בריוח. הדא אמרת שהחימום יפה למכה: (ט) אמר יג עד שלא מלתי היו העוברי' והשבים באים אצלי א"ל הקב"ה עד שלא מלת היו ב"א ערלים באים אצלך. עכשיו אני ובני
פמליא

יד יוסף ד ילקוט ס"ז: ה ילקוט ישעיה רמז ש"ד: ו מכות כ"ד. ילקוט ישעיה רמז ש"ד: ז לעיל פ' מ"ד וש"נ: ח בוה"ע מזמור כ"ב. במד"ר פ' י"א. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים. ושה"ש רבה פסוק דומה דודי. ותנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ' ט"ו. אג"ב פ' י"ט. ברכות ו'. תוספות פסחים ג' ד"ה רבנא: ט ילקוט ס"ז: י ש"ר פ' י"ט. תנחומא סדר לך לך. ילקוט תהלים רמז תשע"ג. עירובין י"ט. ילקוט ס"ז. ע' הגמרא רמב"ם ה' מילה פ"א ה' י"ד: יא ברכות כ"ז. ירוש' פרק תפלת השחר. ילקוט ס"ז. יונתן פסוק וחם השמש: יב פדר"א פ' כ"ט: יג לעיל פ' מ"ז סימן י"ג. וילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

ושור ואיל וגו'. ריש פרשת שמיני ובסוף כתיב ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל העם הרי שהסכים הקב"ה על הברכה: זה לוקה כו'. וכן כתיב בריש שמעו רחוקים אשר עשיתי דעו קרובים גבורתי ואח"כ כתיב פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים: ארכליסטים פי' הערוך שר על הלסטים: ארבי פירושו שר המושל: פרוקופא פי' הערוך שכר טוב וכבוד: מוקדי עולם סיפיה דהאי קרא מי יגור לנו מוקדי עולם: מישרים אהבוך. מדבר באבות העולם כמו שפי' שם רש"י: אתה סי' כו' יו"ד היתן מורה על העתיד שישבו בניו והוא יעמוד: אטימוס פי' הערוך מוכן ומזומן שם מרם נואם וכן פירש"י: שלח ידיו בשלומיו. קרי ביה בשלמיו אותן הראוין להשלום להפרע מהן רוב עונותיהן שלא בא ידו ומחלל ברית מילתם במה שמכסה עליהם ערלה ועיין עוד סוף פ' כ"א: כחום היום. משמע שהיום חם אפי' במקום שאין החמה זורחת וזהו בשעה שפית כהאי היום הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס דמשמע שלא נמס אלא במקום החמה בארבע שעות שלא נתחמם היום עדיין כפירש"י: טולא קריר כו'. הצל קר ובמקום השמש לבד הוא חם בו' שעות השמש והצל המוממים כא': ה"ג בירוש' פ' תפלת השחר ופר' התמיד נשחט במסכת פסחים א"ר תנחומא מהו כחום היום שאין לבריה צל ול"ג תחתיו וזהו בו' שעות בחצי היום ממש. בילקוט ורש"י גרס לדיק זה בצער פירו' שמכתו כואבת לו והחום רפואה לו מוטב שיהיה העולם בצער והוא בריוח כדי שתתרפא מכתו ועד שלא יפריחו אותו עוברים ושבים: ה"ג באים אצלי. כלומר ומשמלתי אינן באים אצלי א"ל הקב"ה כו'
עד

עץ יוסף

של הקב"ה לאברהם כדי לברכו. וכלומר התם אבא אליך וברכתיך: אברהם שגזר עצמו שהמילה גם היא כקרבן. וזהו ג"כ כוונת ר"ל אגא דר' יצחק פתח בקרא קמא ור"ל פתח בשור ואיל דהתם כתיב בהדיא כי היום ה' נראה אליכם כדהכא וירא אליו ה' (יפ"ת): (ה) פחדו בציון חטאים וכו'. משום דבעי למידרש בסמוך סיפא דקרא באברהם מפרש אגב גם רישא דקרא (מה"ק): משל לב' תינוקות נתן טעם למה הפחד בחטאים לה' ולא בצדיקים. שכמו שהתינוק המפחד מרדיית חברו הוא להשוותו לו בחטא הבריחה. ומי שלא ברח לא יפחד. כן הצדיק משמועה רעה לא יירא (יפ"ת): זה לוקה וזה מירתת. וכן כתיב בריפא שמעו רחוקים אשר עשיתי וידעו קרובים גבורתי וגו' ואח"ל כתי' פחדו בציון החטאים אחזה רעדה הנפים: במינות הכתוב מדבר ונקראו חנפים כי כמו שהחנף הוא נוגב לב ודעת חבירו בחלקלקות לבונו אף כך הם שעליהם נאמר נופת תטופנה שפתי זרה וחלק משמן חכה וגו' מנכריה אמריה החליקה וכמבואר גם במפרשים ובמדרשות: ובנין אב שבכולן פחדו בציון כו'. באפיקורסות הכתוב מדבר הבאים לעקור יסוד כל התורה כולה. ולכן גדול עונש יותר משאר חוטאין (מה"ק): לארכילסטים כו'. משום דקשה ליה דהכא משמע דליכא פחד לעתיד אלא בחוטאים המפורסמים ואילו בנבואת הושע נא' אחר ישובו ב"י וגו' ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים דמשמע דלעתיד כל ישראל יהיו בפחד ואימה מהדין. לזה בא ריב"ס לתרץ באין פחד לישראל הכשרים (ובשוח"ט הגירסא כן לע"ל הצדיקים מתפחדים והרשעים מתפחדים צדיקים מתפחדים כו') כפחד החוטאים. כי פחד החוטאים הוא מאימת הדין ואילו פחד הצדיקים השלמים אינו אלא שמא לא יזכו כל כך למדרגה גדולה בבחינת הטוב כהפלס ורצונם. וכדי לבאר זה אמר שהוא משל לארכילסטים הוא שר הליסטים שמרד במלך אמר המלך שמרו כו'. כי לילה עדיין לא היה עת השופט לעיין במשפטם ודינם. ולכן כל הלילה שניהם מתפחדים. אלא שמ"מ יש הבדל ביניהם כי זה מתפחד מגד השכר לומר אימי יודע איזה שכר טוב יתן לי. וזה היה מתפחד מגד דין העונש. אף כך לע"ל כו' (מה"ק): מוקדי עולם ס"ד כתיב מי יגור לנו מוקדי עולם: היו מוקדים כל העולם. פי' היו שורפים כל העולם במעשיהם הרעים. מוקדים כמו על מוקדה: לשעה קלה שלכן כפל אש אוכלה מוקדי עולם שהכפל מורה על המהירות (יפ"ת): מישרים אהבוך דבאבות מיירי כדדריש בחזית מישרים גדולות פעלו אבותינו לפניך. וקאי אגזכירה דודיך מיין דמיירי באו כדאמרינן התם מיין של אבות: אם מחוט ופי' בלע מעשקות מה שעשקו ד' המלכים ממלך סדום והצירו. דלגבי אברהם ליכא מעשקות דבהיתר אתא לידו (יפ"ת): הרמותי ידי כי זו היא נוער כפיו שנשא ידיו ומדרז בשבועה: העלה אותו כו'. ואע"פ שזה היה לפי שעה אמר הוא מרומים ישכון שע"י הפליגו על המערכה לעולם: ענני כבוד וקראו סלעים לגבהן והיינו מה שראה ענן קשור על ההר כדלקמן בפרשה נ"ו ומה שענן קשור באהל שרה כדלקמן פרשה ס' (יפ"ת): יוקח נא מעט מים. ועוד כתיב בתריה ואקחה פת להם דהיינו לחמו נתן אלא כתוב כסדר המעשים והתם מקדים להם שהוא העיקר והתכלית. והפסוק שצריך להיות לחמו ניתן ואקחה פת להם. מימיו נאמנים יוקח נא מעט מים: מלך ביפיו כו' וירא אליו ה' כו'. שעתה ראה במדרגה גדולה ויופי יותר: (ו) ישב כתיב בקש לעמוד כו'. דלשון ישב חסר משמע ישיבה חסירה בחינה ישיבה גמורה. לכך דריש שאז בקש לעמוד. וממילא בזמן שההיל לזקוף עצמו לא היה לו ישיבה גמורה. וכן כוונה בו כל היכא דלא הוי ישיבה גמורה לא כתיב אלא ישב חסר (מה"ק): אתה סימן דכל מה שאירע לאבות סימן לבנים כדלעיל פ"מ: והן יושבים לכבודי כלו' לפי שהם יושבים אז לכבודי לקבל עליהם עול מלכות שמים לכן אין להקפיד ואפשר דל"ל והן יושבין ואני בכבודי עומד עליהן (הרד"ל): אלהים נצב בעדת אל. בבתי כנסיות כדאמרי' בפ"ק דברכות מנין שהקב"ה מצוי בביה"כ שנא' אלהים נצב בעדת אל ופרש"י בבית מועדו: אטימוס פי' הערוך מוכן ומזומן. להיות עתידים מתורגם דיהוון אוטימוס. כלומר שהוא כעומד כביכול מוכן להצילם בקשתם והפלגם כדרך השומד אצל היושב. וכמד"א ונצבת על הצור. שפי' שהיה משה רבינו ע"ה מוכן להקביל פני השכינה. אף אלהים נצב בעדת אל היינו שעומד מוכן להצילם בקשתם לפני תפלתן וכדכתיב והיה טרם יקראו ואני אענה (מה"ק): על כל שבח ושבח. דלא מיבעי כשקורין ק"ש. אלא אפילו בכל שבח ושבח בעלמא משרה שכינתו עליהם לשמוע בקולם ולהגן בעדם (יפ"ת): ואתה קדוש יושב ומה שאמר יושב. אפשר לשון עכבה כמו וישבו בקדש (יפ"ת): (ז) פתח טוב פתחת. כל הני דרשות הללו מיתורא דפתח האהל דריש להו דרמיז בהא הא דקאמר ליה פתח טוב פתחת לעוברים ושבים כו' ואמר לו זה כאן שלאחר שקיבל אות ברית קודש זכה לגילוי שכינה במדרגה גבוה בזכות שפתח פתח טוב לעוברים ושבים. וכן בזכות שפתח פתח טוב לנכנסין תחת כנפי השכינה זכה ג"כ להקביל פני השכינה (מה"ק): שאילולא את מילתא אהריתי היא. ודרש שרמז בלשון האהל לומר שאילולא את לא בראתי שמים וארץ הנרמזים בלשון אהל. או לבריאת שמש וירח דכתיב בהו נמי לשון אהל. כי מעתה ע"י אות ברית היה כדאי למפרע לברא כל אלה בזכותו. ואם לא קבל מצוה זו היה העולם חוזר לתהו ובהו וכדלעיל פ' מ"ו סי' ב' (יפ"ת): וימתחם כאהל לשבת שבזכות אברהם נבראו שמים וארץ ושמש וירח ובזכותו עומדים ומתקיימים: אברהם יושב על פתח גיהנם. והיינו והוא יושב פתח האהל כחום היום והיינו לע"ל אחר התחייה שאז נידונין עוד הרשעים בגיהנם כדתניא בפ"ק דר"ה ג' כתות ליום הדין (יפ"ת): שלח ידיו בשלומיו באותן הראוין להשלום להפרע מהם רוב עונותיהם. ומחלל בריתו היינו ברית קודש במה שמכסה עליהם בערלת הקטנים: כי הנה היום בא. וס"ד והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהטו אותם היום הבא. וזהו כחום היום: (ח) הרי ו' שעות אמורות. כלו' הכא בששה שעות מיירי: מה אני מקיים וחם השמש ונמס. דשני קרא בליקטי'. ע"כ הוא בארבע שעות: או הילוף דפשטי הלשון מורה בהיפך כחום היום בד' שעות וחם השמש ונמס בששה שעות: אמרת היך כו'. כלו' דמסתבר טפי לאוקמי כחום היום בששה שעות שהיום חם אפילו במקום דליכא חמה. דבארבע שעות אין חם אלא במקום שהחמה זורחת. אבל במקום הצל קר: כחום היום בו' שעות. הטעם מפורש בגדו במ"ש ניקב נקב מגיהנם והרתיח כו' דלאחר ששה שעות מתחיל להתגבר יותר אור של גיהנם כי אז נטים צללי ערב שהם מבורש תוקף הדין הקשה (מה"ק): וחם השמש ונמס בד' שעות. ושעם קביעות המן בד' שעות היינו לפי שד' הוא זמן סעודה לכל וכדאי' בפ"ק דשבת (מה"ק): ניקב נקב מגיהנם מה שהרתיח דוקא באור של גיהנם ולא באור החמה היינו להורות גם כן שבזכות המילה יגן אברהם על זרעו להצילם מאור של גיהנם וכדדריש בסמוך: צדיקים בצער והעולם בריוח כו'. כלומר אתמהא. ור"ל שאברהם הצדיק בצער המילה. והעולם בריוח. לכן לא אהום לצער העולם בהרתחתו כדי להרויח לצדיק שעל ידי החימום יקל לאברהם ובני ביתו שנימולו אתו. שביום שלישי למילתם היה כדאיתא בפרק הפועל וע"ש (יפ"ת): (ט) א"ל הקב"ה עד כו'. הכוונה במה שנגלה עליו הוא ובני פמליא בא להורות לו תשובה על תלונתו כאילו א"ל הרי עכשיו אני ובני פמליא שלי נגלים עליך בדמות אורחים. ולאחר המעשה אז הבין אברהם הדבר מעצמו (מה"ק) וע"ש וביפ"ת. ועין
לעיל

פמליא שלי נגלים עליך. הה"ד וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וגו'. וירא בשכינה. וירא במלאכים. א"ר חנינא יד שמות החדשים עלו מבבל. ריש לקיש אמר אף שמות מלאכים מיכאל רפאל וגבריאל. א"ר לוי אחד נדמה לו בדמות סרקי. ואחד בדמות נווטי. ואחד בדמות ערבי. אמר אם רואה אני ששכינה ממתנת עליהם אני יודע שהן בני אדם גדולים. ואם אני רואה אותן חולקים כבוד אלו לאלו אני יודע שהן ב"א מהוגנין. וכיון שראה אותן חולקין כבוד אלו לאלו ידע שהן ב"א מהוגנין. א"ר אבהו אהל פילון של א"א מפולש היה. ר' יודן אמר כהדין דרומילוס. אמר אם אני רואה אותן שהפליגו את דרכם להתקרב דרך כאן אני יודע שהן באין אצלי. כיון שראה אותם שהפליגו מיד וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. ויאמר אדני אם נא מצאתי חן. טו תני ר' חייא לגדול שבהם אמר זה מיכאל: (י) יוקח נא מעט מים. ר"א בשם ר' סימאי אמר. טז אמר הקב"ה לאברהם אתה אמרת יוקח נא מעט מים חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולע"ל. הה"ד (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה הרי במדבר. בארץ כנען מנין (דברים ח) ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר. לע"ל מנין ת"ל (זכריה יד) ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. אתה אמרת ורחצו רגליכם חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולע"ל. במדבר מנין שנא' (יחזקאל טז) וארחצך במים. ביישוב מנין שנא' (ישעיה א) רחצו הזכו. לע"ל מנין שנא' (שם ד) אם רחץ ה' את צואת בנות ציון. אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך כו'. (תהלים קה) פרש ענן למסך הרי במדבר. בארץ מנין (ויקרא כג) בסוכות תשבו שבעת ימים. לע"ל מנין שנא' (ישעיה ד) וסוכה תהיה לצל יומם מחורב. אתה אמרת ואקחה פת לחם חייך שאני פורע לבניך וכו'. (שמות טז) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הרי במדבר. בארץ מנין שנא' (דברים ח) ארץ חטה ושעורה. לע"ל מנין (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ. כך כתיב ואל הבקר רץ אברהם חייך שאני פורע לבניך וכו'. (במדבר יא) ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים מן הים הרי במדבר. בארץ מנין (שם לב) ומקנה רב היה לבני ראובן. לע"ל מנין שנא' (ישעיה ז) והיה ביום ההוא יחיה איש וגו'. כך כתיב והוא עומד עליהם. חייך שאני פורע לבניך וגו'. (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך הרי במדבר. בארץ מנין שנא' (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל. לע"ל מנין שנא' (מיכה ב) עלה הפורץ לפניהם וגו': (יא) ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו. יז א"ר יצחק בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו דהדא פיתא מזוניתא דליבא. בתורה מניין ואקחה פת לחם וסעדו לבכם. בנביאים (שופטים יט) סעד לבך פת לחם. בכתובים (תהלים קד) ולחם לבב אנוש יסעד. א"ר אחא וסעדו לבבכם אכ"כ אלא וסעדו לבכם. יח הדא אמרת אין יצר הרע שולט במלאכים. היא דעתיה דר' חייא. דא"ר חייא שיתו לבבכם לחילה אכ"כ אלא לבכם הדא אמרת יט שאין יצה"ר שולט לע"ל: (יב) כי על כן עברתם על עבדכם. כ א"ר יהושע מיום שברא הקב"ה את עולמו הייתם מזומנים לבא אצלי. כי על כן עברתם המד"א יהי כן ה' עמכם. ויאמרו כן תעשה כאשר דברת. אמרו אנו אין לפנינו אכילה ושתיה. אבל אתה שיש לפניך אכילה ושתיה כן תעשה לעצמך כאשר דברת. יהי רצון שתזכה לעשות עוד סעודה אחרת לבר דכר דיתליד לך: (יג) וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי. כא ר' אביתר אמר תשע סאין אפתה. שלש לעוגות שלש להביץ ושלש למיני מלוטמיה. ורבנן אמרי שלש. אחד לעוגות ואחד לחביץ ואחד למלוטמיה. לושי ועשי עוגות. הדא אמרת כב פרס הפסח הוה. ר' יונה בשם ר"ח בר חנינא היא מדבר סין היא מדבר אלוש מאיזו זכות זכו ישראל שניתן להם מן

במדבר

יד יוסף יד חוים שבוק גרוד שמור. ירוש' פ"ק דר"ה. ועיין תוס' ר"ה דף ז' ד"ה מדברי: טו מסכת דרך ארץ פ"ד. שבועות ל"ה וברש"י יומא ל"ז: טז קס"ר פסוק בלה להמן. ובב"מ פרק השוכר את הפועלים. ובפ"ר פ' כ"ט. במד"ר פ' י"ד. ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ' י"ד. ועיין בסד"א ה"א פ' י"ב. מכילתא סדר בשלח. תוספ' סוטה פ"ד: יז סוה"ט תזמור ק"ד. ילקוט שם. וילקוט שופטים רמז ע"ס. וילקוט ס"ז: יח שבת פ"ט: יט סוכה נ"ב: כ ילקוט ס"ז: כא אבות דר"נ פ' י"ג. ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: כב פסיקתא רבתי פ"ו:

ענף יוסף

פרשה מח (י) [עלי באר ענו לה הרי במדבר כו'] ואע"ג דהפי' אי לא הוי זכות אברהם בודאי יתן להם להם ומים כי לא ימיתם ברעב. מ"מ לא היה מפרנסן ע"י להם ומים אלו שיש בהם מעלות טובות. ובארץ שנתן להם נחלי מים היינו שנתן להם יותר מדאי בשפע: (ויגז שלוים) קושיא אין יפיה גבר זה שהיה להם לזרא אלף שכר אברהם (יפ"ת). וי"ל דהא אמרינן ביומא פרק י"כ כתיב שליו וקרינן שלו. א"ר לצדיקים אוכלים אותו בשלוה. ורשעים דומים להם כשלוי. והכא בצדיקים מיירי (מה"ק): (יג) [תשע סאין אפתה] שעם רבוי סלתם לג' אנשים. תירץ בהל"ה שבכין להם רב לתת להם

גם

מתנות כהונה

עד ערלים בלוים אלא כו': **פמליא** פי' הערוך חיל: **נצבים עליו וגו'** גרסינן והדיש וירא וירא ב' פעמים: **מיכאל כו'**. שמות אלו נזכרים בספר דניאל מיכאל שרכם והאיש גבריאל וקודם לכן לא נתפרשו דכתיב ג' אנשים ולא נתפרשו שמותם: **סדקי** פירש"י מוכר פת ועיין ריש רות: **נווטי** מנהיג הספינה: **ערבי** ישמעאל והערוך פי' סדקי נווטי שמות מקומות הן הן וכפי' הראשון מצאתי בספר קול יהן נוטן ומסיים שכן בלשון יון קורין לרב החובל נייטן: **שראה** אותן חולקין כבוד אלו לאלו ושכינה ממתנת להם ידע שהן בני אדם וגו': ה"ג **א"ר** אבהו פלון של א"א כו' פי' הערוך מקומו כלומר אהלו: **מפולש** פירש"י פתוח מפני נגדיו ולפיכך וירא וירץ וגו' חזו בקרה"ל ביתו פתוחה לרוחה היתה והוא לי היה ביתו פתוחה לרוחה לד' רוחות העולם כמו שכתוב באבות דרבי נתן פ"ז שכך עשה איוב את ביתו: **דרומילוס** פי' הערוך רחבה גדולה: **לגדול** שבהן כו'. מדלא כתיב אדוני הנוץ בפתח כדלקמן גבי לוט דהוה משמע לשון רבים אלא בקמץ בניקוד שם יחודו על עולם ש"מ דלא אמר אלא לאחד מהם לגדול שבכולם וזהו מיכאל וכן משמע בפי' רש"י בפ' שבועת העדות ואע"פ שברשומא לא כי כן: **אמר הקב"ה כו'**. עיין זה במדרש קהלת בפ' שלח לחמך: **עלה הפורץ וגו'**. גרסי' סיפיה דקרא ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם: **לבבכם** משמע שני לבבות יצר טוב ויצר הרע לבכם משמע לב אחד: **שיתו** לבכם לחילה. קרי ביה לחולה לשון מחול ודרשו רז"ל עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים ואז אין יצר הרע שולט בעולם ועיין בויקרא רבה סוף פרשה י"א: **יהי כן ה'** ונומר. ויהיה כי על כן בניהותא שבודאי ע"כ עברתם: **יהי כן ה'**. פי' ל' אמת וכן יהיה פירושו כאן: **אין לפניו כו'**. דייק מדהוי ליה למכתב כן נעשה כאשר דברת להתעכב פה אתך וכתב כן תעשה משמע לעצמך תעשה כן: **יהי רצון כו'**. דייק הכי מכאשר דברת שהוא מיותר לומר שעוד יעשה כן לעתיד כשיולד לו בן זכר: **להבין** מין מאכל מפירורי להם גילום יחד ודייק מדכתיב לושי: **מלוטמיה** גם הוא מין מאכל ודייק מדכתיב ועשו שהיה לו לומר לשי עוגות:

לקדם

עץ יוסף

לעיל פ' מ"ז וכאן בסימני לשון והסר. **וירא בשכינה** דוירא קמא קאי אשכינה ואזו דבק עם והנה שלשה אנשים דהא כבר כתיב וירא ב' דקאי אמלאכים יתרי למה לי (יפ"ת): **שמות חדשים** עלו מבבל. בהנ"ך נמצאו שמות ז' חדשים מכן שיין אלול כסליו שבט בצפ אדר. שהמה בספרים שאחר גלות בבל כמו אסתר זכריה נחמיה. וגם שמות שאר החדשים שלא באו בהנ"ך מבבל הביאו. כי שם נתחדשו להם שמות לחדשים. דמתחלה לא נקראו אלא חדש ראשון ושני וכיוצא. וירא האלהים וירא זיו אותן שמה כי פירושו בנולדו בו הוהני עולם וכו' כדאי' בפ"ק דר"ה (יפ"ת): **אף שמות המלאכים** לא מצאנום רק בדניאל דכתיב מיכאל וגבריאל והביא בעל המאמר זה כאן משום דק"ל למה לא זכרה התורה שמות ג' מלאכים הגדולים האלה אלא אמר ג' אנשים סתם. ולזה אמר שאין שמות אלו לקודים אלא מבבל. דלפי האמת אין להם שמות וכדכתיב למה זה תשאל לשמי ואגב זה מייתי נמי הא דא"ר חנינא שמות החדשים עלו מבבל (יפ"ת): **סרקי** ארחת ישמעאלים תרגם יונתן סיען דסרקאין. וכתב המוסף סרקי בלשון יוני ורומי היא ישמעאל. ורש"י גרס סדקי פירוש מוכר פת: **נווטי** פרש"י ספן: **אם אני רואה כו'**. ודרש וירא לשון עיון כמו וגבי ראה. והיינו שעיין בשני דברים. האחד אם הם בני אדם גדולים בחכמה ומע"ש. והשני אם הם מהוגנים במוסר ואע"פ שנדמו לו כסדקי וערבי אפשר יהיו בהם גדולים ומהוגנים: **חולקים כבוד** אלו לאלו. בילקוט הגי' חולקים כבוד זה לזה: **וכיון שראה** שהשכינה ממתנת עליהם וחולקים כבוד זה לזה ידע שהם בני אדם גדולים. כצ"ל (מת"כ יפ"ת) וכן הוא בילקוט. משום דמסתמא בהרהי ידע דתרווייהו קאמר וירא וירא וירץ: **חולקים כבוד** אלו לאלו. פי' שהרב בא באמצע והקטני' בפרק הממונה ג' שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן בשמאלו וכן מצינו בסליחה מה"ש שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע וגבריאל בימינו ורפאל בשמאלו. ועל זה אמר בסמוך לגדול שבהם אמר זה מיכאל: **פילון** פי' אהל. והספר שבשמים היה כתיב פילון ועל הגליון כתב אהד אהל והוא פירוש על תיבת פילון. והא"ח הכניסו המדפיסים תיבת אהל בפנים המדרש: **מפולש היה** משום דקשה ליה כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם ולכן אמר שהיה פילון מפולש ומתחלה מהלכין עברו בדרך שמנגד פתח האהל האחד והיינו נצבים עליו כלו' בסמוך לא מן הצד. אך כאשר נתרחקו קצת משם בדרך הנוטה אל נד פתח האהל השני אז ראה אברהם מפתח אהל הראשון וירץ לקראתם מפתח האהל השני (מה"ק): **ר' יודן אמר** כהדין כו'. שהיה פילון בלי כהדין דרומילוס הוא פונדק גדול שיש לו ד' פתחים (בעברים) לכל נד להיות ביתו פתוח לרווחה לכל עובר שבא לכל נד ופינה (מה"ק): **אם רואה** אותן כו'. כלומר שינצו מדרך הנטוה לרבים אל פני הבדה להתקרב אל האהל אני יודע בכוונתם לבא אצלי. ודאוי לי לרוץ לקראתם לחלוק להם כבוד. אבל אולא זה אין נכון לעשות כן כי אפשר שהם נוטים לדרכם. ועל זה אמר וירא וירץ דכיון שראה אותם שהפליגו דרכם כו' מיד וירץ לקראתם כי אע"פ שכבר הרגיש בהם שרצונם להתארח אצלו מ"מ אפשר שעדין מתביישין ליכנס שלא ברשות (מה"ק): **זה מיכאל** שהכיר בו שהוא הגדול בהיותו באמצע וכדלעיל. ומיכאל הוא הגדול וכדכתיב בעת ההיא יעמוד מיכאל שר הגדול: (י) **אמר** הקב"ה לאברהם כו'. מ"ט האריך בפרט כל המאורע לבשיישים נוקה ה' נותן שכר לאברהם כפי כל פרטי מעשיו בגמילות חסדיו לאורחים זה בלא פעמים [illegible] בשמחה. ומה שאמר אמר הקב"ה לאברהם כלו' שנתן שכרו (יפ"ת) ובכה"ג פיר' בריש סימן הקודם: **עלי באר** ענו לה באר הפרוה שרים. ואי' בבמד"ר פרשה י"ט וכי הפירה היתה שם אלא שמתנה בזכות אבות שנקראו שרים שנא' פתח צור ויזובו מים כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו הרי שהיה בזכות אברהם: **ורחצו רגליכם** שמלבד שכרו בהתו מימיו לגמילות חסדים יש לו שכר על הקפידו לטהר מעבו"ם וכנגד זה יטהר ה' את ישראל מעון (יפ"ת): **פרש ענן למסך** להיות צל על ראשיהם דוגמת והשענו תחת העץ להיות להם לצל. ואע"ג דהוא ענן משמע כענן המפסיק בין ישראל למצרים. גם עליהם היה ענן דשבעה ענגים היו כמ"ש הז"ל: **בסוכות תשבו** בזכות אברהם זכו למצוה זו: **בארץ מנין** ומקנה רב. קשה הוכי מייתי מזה לארץ הא מקנה זה במדבר היה. ובילקוט ישעיה מייתי מקנה רב למדבר. ובנכסים רבים הביאו אל הארץ מייתי לארץ: **כך כתיב** והוא עומד עליהם. כד' הליקות הראשונות אמר המדרש אתה אמרת. כד' אלו שובבים למ"ש ויאמר. אבל בכ' האחרונית לא הי' שם אמירת אברהם. על כן החליף המדרש הלשון לכתוב כך כתיב: **והוא עומד עליהם** לשמש אותם. כן שימש הקב"ה אותם בעמוד הענן. וכן נצב בעדת אל לשמוע תפלתם כדאי' לעיל. וכן עלה הפורץ וגו' וה' בראשם לשמרם ולהגן על הם: (יא) **דהדא** פיתא מזוניתא דליבא. שאין הלב מתחזק כי אם בפת לחם. ולכן עיקר הסעודה נקרא ע"ש הלחם כי הוא יסוד הכל. ולכן אמר אברהם ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אף כי הביא גם שאר מאכלים בן בקר רך וטוב והחמאה והחלב. והכוונה בזה להערות מוסר כי די לאדם לחיותו בפת באין צורך לענינים מותרים אשר אינם עקרים לכח החיות: **אין יצה"ר** שולט במלאכים. שאין בעלי בחירה. ואע"פ שהוא הכבס להנפים רוח ה' נוססה בו לבין האמת בדברו (יפ"ת): (יב) **מיום** שברא כו'. ברוח ה' נוססה בו ואמר בלבו [illegible] ג"כ פירוש זה שמיום שברא כו': **מזומנים לבא אצלי** כי צדיק יסוד עולם והכל נברא בשבילו. ובייחוד מלאכים אלו שבאו לבשרו ולהצילו ולהציל בן אחיו. מתחלה נבראו בשבילו. והרמז במאמר על כן דרמיז שהקב"ה בג"ב הוירי כן ה' עמכם (יפ"ת): **אנו אין** לפנינו כו'. דה"ל למימר כן נעשה. לזה קדם דה"ק בלשון רמז אנו אין לפנינו אכילה ושתיה כו': **לעשות עוד סעודה** למחר בן שיולד לך כאשר דברת לעשות בשודה לפנינו. ואברהם הבין כוונתם שמודים לבקשתי ויעבה כשודתי כאשר דבר בהם נבשרים לו: (יג) **תשע** סאין אפתה כו'. שפרש בהיה כאן בלשה מינים. עוגות חביץ ומיני מלוטמיה. ושגיות שהם הוא כהם פת הנאכל בסעודה עם בשר ושאר מיני מאכל וזה היה מן קמח כבהם פת בהוא קבר. ושוב אמר סולת לשפי על מיני הבין קדרה דהיינו קמח ומשחה. ונעשה ים לת. ושוב אמר ועשי עוגות על מיני מלוטמיה כלו' עוגות של מיני מתיקה. כפרש"י הנאכל לאחר הסעודה לקנוח ולתענוג. והם ג"כ נעשים מסולת. ומ"ד שהיה כל אחד ג' סאין ס"ל דמדסמך ג' סאין לקמח משמע קמח לבד ג' סאין. ונלמוד שגם מן הסולת כן ג' סאין וכן ג' לעוגות. ורבנן ס"ל דהכל יחד היו ג' סאין. דג' סאין דרישא אכל המינים קאי (מה"ק): **פרוס הפסח היה** הרא"ש גרס ערב פסח היה. והתוספות פ"ק דר"ה גרסי פסח היה ע"ש. מיהו מדאמר לקמן פ"נ שנהפכה סדום כו'. בניסן א"כ היתה ביאת המלאכים אל אברהם בט"ו בניסן. ופרוס לשון פרוסה ומקצת: **הוא מדבר אלוש** שבפרשה אלה כתיב במדבר סין נתן להם המן. וכתיב גם ויסעו ממדבר סין ויחנו בדפקה ויסעו מדפקה ויחנו באלוש ויסעו מאלוש ויחנו ברפידים. הרי

שמאלוש

במדבר, בזכותו של אברהם שאמר לושי ועשי עוגות: (יד) ואל הבקר רץ אברהם. כג א"ר לוי רץ לקדם אותה אומה שכתוב בה (הושע י) ואפרים עגלה מלומדה אהבתי לדוש. ויקח בן בקר. יכול גדול ת"ל רך אי רך יכול חסר ת"ל וטוב. ויתן אל הנער. כד זה ישמעאל בשביל לזרזו במצות: (טו) ויקח חמאה וחלב. כה א"ר חנינא המעולה א' מס' בחלב והבינוני אחד מס' והקיבר א' מכ'. ר' יונה אמר המעולה אחד מק' בינוני אחד מס' והקיבר א' מכ'. ופת היכן היא כו אפרים מקשאה תלמידו דר"מ משום ר"מ אמר פירסה נדה ונטמאת העיסה. רבנן אמרי אפי' פת כז תביא לפניהם. מה אם דברים שלא אמר הביא לפניהם. דברים שאמר להם עאכ"ו: (טז) והוא עומד עליהם. כח הכא את אמר והוא עומד עליהם ולהלן אמר נצבים עליו. אלא עד שלא יצא ידיהם נצבים עליו כיון שיצא ידיהם והוא עומד עליהם. אימתו מוטלת עליהם. מיכאל מירתת. גבריאל מירתת. ר' תנחומא משום ר' אלעזר ור' אבון בשם ר"מ כט מתלא אמר עלת לקרתא הלך בנימוסא. למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה למרום ולא אכל שנא' (דברים ט) ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. אבל למטה שיש אכילה ושתיה והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. וכי אוכלין היו אלא ל נראין כאוכלין. ראשון ראשון מסתלק: (יז) ויאמרו אליו איה שרה אשתך וגו'. אל"ף יו"ד וי"ו נקוד למ"ד אינו נקוד אמר רשב"א לא בכ"מ שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב. נקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה. כאן שהנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה. איו אברהם. א"ר עזריה כשם שאמרו איה שרה כך אמרו לשרה איו אברהם: (יח) ויאמר הנה באהל. תה"ד (שופטים ה) תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך. לב ר"א ור' שמואל בר נחמן. ר' אלעזר אמר מנשי דור המדבר שהן יושבות באהלים שנא' (במדבר יא) איש לפתח אהלו. ולמה תבורך מהם. הן ילדו וקיימו את העולם. ומה היה מועיל להם שאילמלא היא כבר היו אבודין. ר' שמואל בר נחמן אמר לג מן האמהות. הן ילדו וכו' שאילולא היא כבר היו אבודין: (יט) ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה וגו' והוא אחריו. זה ישמעאל. לד והוא אחריו מפני היחוד. והוא אחריו זה המלאך שהביט לאחריו והרגיש שבאת אורה מאחריו. ואברהם ושרה זקנים. א"ר יוחנן כבר כתיב ואברהם ושרה זקנים מה ת"ל ואברהם זקן. אלא שהחזירהו הקב"ה לימי נערותיו צריך לכתוב פעם שניה ואברהם זקן. ר' אמי אמר כאן זקנה שיש בה לחלוחית. ולהלן בזקנה שאין בה לחלוחית. חדל להיות לשרה אורח כנשים המד"א (דברים כג) וכי תחדל לנדור. פסק המד"א (במדבר ט) וחדל לעשות הפסח: (כ) ותצחק שרה בקרבה לאמר. לה זה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך ותצחק שרה בקרוביה לאמר ואדוני זקן. אמרה האשה הזו כ"ז שהיא ילדה יש לה תכשיטים נאים. ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה. תכשיטים. המד"א (יחזקאל טז) ואעדך עדי. האשה הזו כ"ז שהיא ילדה יש לה וסתות. ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה. עדנין. האשה הזו כ"ז שהיא ילדה יש לה עדונין ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה. זמני הוא. אלא ואדוני זקן. רב יהודה אמר טוחן ולא פולט. א"ר יהודה בר סימון אמר הקב"ה אתם מילדים עצמכם ומזקינים את חבריכם ואני זקנתי מלעשות נסים: (כא) ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר. בר קפרא אמר לו גדול השלום שאף הכתובים

יד יוסף כג ילקוט ס"ז: כד אדר"נ פ' י"ג: כה ילקוט ס"ז: כו ב"מ פ"ז. תנחומא פדר"א פ' ל"ו: כז תנחומא ס"ז סי' ד': כח ילקוט ס"ז: כט זוהר סדר תולדות דף קמ"ד. תנחומא ס"ז סי' י"א. ש"ר פ' מ"ז. ב"מ פ"ו: ל זוהר סדר תולדות דף קמ"ד. ויק"ר פ' ל"ד. זוהר וירא דף ק"ב. קה"ר פ"ג סי' י"ז: לא עיין תוס' ב"מ פ"ו ד"ה למה. ילקוט ס"ז. תוית פסוק לואלך. ולקמן פ' ע"ח. וירוש' פסחים פרק מי שהיה: לב ילקוט ס"ז: לג יבמות ט"ו. נזיר כ"ג. וילקוט שופטים רמז נ"ד: לד ילקוט ס"ז. תרגום יונתן וירוש': לה ירוש' פ"ק דמגילה. בבלי פ"ק דמגילה. ילקוט ס"ז. וילקוט שופטים רמז ג': לו יבמות ס"ה. ויק"ר פ' ט'. במד"ר פ' י"א. ירוש' פ"ק דפאה. ילקוט ס"ז. תנחומא סדר נו. ותנחומא סדר שופטים. ב"מ פ"ז. מסכת דרך ארץ פ' י"א:

מתנות כהונה

לקדם אותה אומה כו'. פירש"י להקדים להם דבר שהיו מתכפרין בו זה ישמעאל ה"א הודיעה של הנער קדייק: **אחד מס'**. מן החלב: **והקיבר** פי' הערוך דבר פסולת נקרא קיבר: **ופת** היכן הוא. כלומר לא הוזכר שהביאו: **אפי'** פת הביאה. אע"פ שלא הוזכר בפסוק: **עד שלא** יצא ידיהם. קודם שיצא י"ח עמהם להכניסם ולהאכילם ולהשקותם. מתלא כו'. המשל אמר אם נכנסת לעיר לך כמנהג: **מנשי** דור המדבר. תבורך יעל יותר מהם ונשי דור המדבר לדקנות הן ועיין במדרש חזית בפסוק יפה את כתרצה: **מן האמהות**. שנכתב בכולן אהל. בשרה הנה באהל ברבקה האהלה שרה אמו רחל ולאה ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: **זה ישמעאל** פרש"י היה עומד אחר המלאך מפני היחוד שלא תתיחד שרה עם המלאך וכן הוא בתרגום ירושלמי: **שבאת** אורה. מצרה אמנו: **וכי** תחדל וגו' פירושו שלא ידור נדר כלל וכן פירשו כאן לא היה לה אורח כנשים מעולם ואא"כ אמר או יהיה פירושו פסק אבל מקודם זה היה לה אורח כנשים כמו וחדל לעשות הפסח אין פירושו שלא עשה פסח מעולם שאפילו עשה פסח כל ימיו ופסק ולא עשה פעם אחת הרי הוא בכרת: **בקרוביה** פירש"י בפ"ק דמגילה שלחקה וספרה דברי הצחוק בתוך קרוביה אבל אברהם צחק בלבו ולפיכך הקפיד הקב"ה עליה ולא עליו: **עידנין** זמן ווסת נידתה: **עדויין** הריון בלשון תרגום וכולם דייק מלשון עדנה: **אלא** ואדני כו'. כלומר אין כאן חסרון רק שאדני זקן: **טוחן** כו'. דייק מדאמרה אדוני משמע שאדנותו וגבורתו במקומו עומד מגד המעשה ואו"כ מה שאמרה זקן הוא על סוף המעשה: **מילדים** עצמיכם. עפיתם עצמיכם ילדים בילקוט גרס ומזקינים את אדוניכם: **אני** זקנתי מלעשות נסים בתמיה ודרש ואני זקנתי על

ענף יוסף

גם לידם לדרך. והיינו דכתיב ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו כלומר שאתן לכם צידה לדרך שיהיה לכם לאכול גם אחר שתעבורו משם: (יז) [כאן שהנקודה רבה] קשה למה ליה למנקד אותיות איו. הוי סגי דנקד אות למ"ד וכוס דרשינן איו מטעם כתב רבה על הנקודה. עיין בנמוקי יוסף בפרק הפועלים ובספר פענח רזא מה שתירצו על זה: (יח) [שאלמלא היא כבר היו אבודין] בפרק חלק מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן ניננו שרה רבקה רחל ולאה. אורח ארעא למימר הכי. אלא משין קאמר. ופרש"י אורח ארעא שקאמר דבורה שעל שתפא ברוכה מברם ורבקה אלא מעין ברכם שרה קאמר: א"ר

עץ יוסף

שמאלים נסעו לרפידי'. וקודם רפידים ניתן להם המן הרי שאלוש ניתן להם המן. נ"ל שמדבר סין כולל דפקה ואלוש וסין. ובאלוש ניתן להם המן לרמוז שירד המן בזכות מי שאמר לושי וגו'. שבזכות שאמר ואקחה פת להם אמר הקב"ה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כדלעי' לעיל סדר זו סי' י'. ובשכר שאמר לושי ועשי עוגות וגוה לעשות לפניה' פת מאהם לכן נתן הקב"ה לבניו מן אדם בכל יום: (יד) **רץ** לקדם כו'. דרים שרמז בריצתו לקדם לבניו הנקראים בקר. כלו' שזכות זה תעמוד לזרעו (יפ"ת): **אפרים** עגלה מלומדה. ועגל הוא בן בקר כמ"ש עגל בן בקר: **יכול גדול** שכבר הוזקן ונתקשה הבשר ת"ל רך אם רך יכול חסר זמן שאין בו טעם בשר גמור ת"ל וטוב שהגיע לטעמו במלואו וטובו. ובהיותו רך בשנים ושמן הוא מן המובחר. ומ"מ משמע הכא שהכל היה עגל אחד (יפ"ת): **זה ישמעאל** שנקרא ה נער כמ"ש אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך: **בשביל** לזרזו במצות. כי לאחר לא יתן מצוה מידו רק לישמעאל שהיה בנו כדי לחנכו ולזרזו במצות וכדכתיב וימהר לעשות אותו הרי שזרזו: (טו) **המעולה** פי' חמאה המעולה שהיא עיקר שמנונית היא מעט שאינו רק אחד מששים מהחלב: **והקיבר** דבר פסולת נקרא קיבר. וכלו' החמאה הגרוע: **ופת היכן הוא** שאברהם אמר ואקחה פת לחם ולמה לא הוזכר שהביאו: **פרסה נדה** שחזר להיות לה אורח כנשים כדפרש"י. ומ"ש אחר בשורת המלאך אחרי בלותי היתה לי עדנה. פירושו בניחותא שכבר באה לה הווסת ולא ירחק העיבור מלדה רק מאברהם וכדאמ' בפרקין: **ונטמאת העסה** שברה לשה אותה כמ"ש לושי. ואברהם אוכל חולין בטהרה הוה: **אפילו פת הביא** אע"פ שלא הוזכר בפסוק: **דברים שלא אמר** היינו חמאה וחלב ובן הבקר. דברים שאמר היינו מים ופת: **עאכ"ו** ולהכי לא איצטריך למכתבה: (טז) **הכא** את אמר כו'. לשון עליו ועליהם דרים. שלא נאמר עמהם ואכלם (יפ"ת): **עד שלא** יצא ידיהם. היו חשובים ממנו ואימתן מוטל עליו. שאע"פ שהשכן לאנשים הכיר במעלתם מהמתנת השכינה כדלעיל: **כיון שיצא ידיהם** ועסק במצות הכנסת אורחים בכל עוז הכירו המלאכים מעלתו והיתה אימתו מוטלת עליהם והוא כשולט עליהם: **מיכאל מירתת** כו'. דמיכאל וגבריאל היו ב' מהמלאכים האלו כדלעיל (יפ"ת): **ר' תנחומא** כו'. איהו נמי תירץ קרא דהוא עומד עליהם שנגבר כחו עליהם שמינו את דרכם להיות כאוכלים לפי שהיו אצלו: **עלה משה** למרום ולא אכל. אעפ"י שבטבע אין האדם מתקיים בלא אכילה ושתיה זמן רב. מ"מ נתקיים משה דרך גם שנהנה מזיו השכינה אלא שלא נעשה לו נס כזה אלא למעלה כדי שלא לשנות המנהג: **וכי אוכלים היו** קושיא דמילתא קאמר. ואין הכי נמי שאילו אכלו ממש יוכיח שפיר שפי שאין לשנות מהמנהג: **ואשב בהר** ואע"פ שלא עלה לשמים אלא להר כדאי' בפ"ק דסוכה הא אמרינן התם דהא דכתיב מאחז פני כסא היינו דאשתרבובי אשתרבב ליה כסא עד עשרה. והרי הוא כאילו עלה למרום שאין שם אכילה ושתיה. ולפיכך גם הוא לא אכל כדי שלא לשנות מן המנהג. וכן להיפך מה"ש שירדו למטה אכלו כדי שלא לשנות המנהג: **ראשון ראשון מסתלק** מהשולחן שהמלאכים שרפוהו. ולאברהם נדמה שאכלוהו וכן אי' בזוהר סדר זו בהדיא. אבל במד"א ה"ה פרשה י"א אי' בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח בשבילם פתח להם הקב"ה את פיהם ואכלו עכ"ל: (יז) **בכל** מקום שאתה מוצא כו'. כולהו מייתי להו בבמד"ר סוף פ"ג: **כתב רבה** שהאותיות הבלתי מנוקדות רבים על המנוקדות. אתה דורש את הכתב. אך כשרבו הנקודות אז מורה שעיקר התיבה כפי הניקוד: **איו אברהם** ושמועין דרך ארץ כדאי' בהפועלים למה נקד על איו שבאליו למדה תורה ד"א שישאל אדם באכסניא שלו. וכתבו התוס' דהיינו מה ששאלו לשרה איו אברהם כדאמר הכא שאח"כ עמדה בפתח האהל כמ"ש ושרה שומעת פתח האהל. ולא נראית להם (יפ"ת): (יח) **שהן** יושבות באהלים. כלו' מחמת צניעות וכדכתיב בהו איש לפתח אהלו. שהנשים היו צנועות וכשמשו שנאסרו לבעליהן נעלו דלתותיהם כדלקמן בויק"ר פ"כ. וביעל אשת חבר אע"פ שמצינו בה שאולו נהגה פריצות שמסרה עצמה לדבר עבירה כדאמר בנזי' הפ"ה מנשים באהל תבורך מנשי דור המדבר. משום שכוונתה היתה לשם שמים: **כבר היו אבודים** על ידי סיסרא שאילו לא הומת מיד בו ביום שוב היה מתחזק כנגדם לאסוף אליו עמים רבים לנלחם במלחמה כי היה לו עם רב. וכן היה כחו רב מאד כמבואר בילקוט: **מן האמהות** דכתיב בהו אהל. בשרה הנה באהל. ברבקה ויביאה יצחק האהלה. בלאה ורחל ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: (יט) **זה ישמעאל**. שהוא הנער הנזכר לעיל בפרשה: **מפני היחוד** שהיה רגיל תמיד לעמוד לפני פתח האהל לשמרה מפני יחוד של האנשים הבאים תוך האהל של שרה לצורך דבר מה ועשה כן במצות אברהם (מה"ק): **שהביט לאחריו** שהרגיש כנ"ל ור"ל מפני שהרגיש שבאת אורה מאחוריו לכן נהפך להסתכל מאחריו מאין באה האורה (רש"ש): **שבאת אורה מאחריו** מפתח האהל של שרה. וכמ"ש לקמן פ"ס שכל זמן שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על פתח אהלה: **כבר כתיב** היינו כאן. ולמה כתוב עוד הפעם ואברהם זקן בסדר חיי שרה: **שהחזירו הקב"ה** לימי נערותו. לכן צריך לומר עוד הפעם ואברהם זקן: **שיש בה להלוחית** פי' שמ"ש כאן ואברהם ושרה זקנים הוא זקנה שיש לה עדיין לחלוחית בטבע. ומ"ב ואברהם זקן הוא זקנה שאין בה לחלוחית בטבע. אבל נתקיים באברהם עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו שהרי אח"כ לקח אשה וילדה לו ששה בנים: **וכי תחדל** לנדור וגו'. שפירושו שלא ידור נדר כלל. וכן פירושו כאן שלא היה לה אורח כנשים מעולם (מת"כ): **פסק המד"א** כו'. הוא כמו ד"א הדל פסק. אבל מקודם זה היה לה אורח כנשים. כמו וחדל לעשות הפסח אין פירושו שלא עשה פסח מעולם שאפילו עשה פסח כל ימיו ופסק ולא עשה פעם אחת הרי הוא בכרת (מת"כ) ועיין בנזה"ק שגורס בהדיא בפנים המדרש ד"א פסק: (כ) **ששינו לתלמי** מגילה דף ט' ע"ב: **ותצחק שרה בקרוביה** כדי שלא ימשון למה לא הקפיד על אברהם כשצחק כדכתיב ויפול אברהם על פניו ויצחק כמו שהקפיד על שרה. ולכן כתבו לו בקרוביה שעל שאמרה בקרוביה דרך לעג הקפיד הקב"ה: **כ"ז** שהיא ילדה כו'. דרך נתן השי"ת הטבע לנשים ילדות להתקשט בפני בעליהן. ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה תכשיטין ר"ל שאני מתאוה בטבעי אל תכשיטין. דכיון דתלת מילי משתמען מעדנה ופקולים הם יבואו כולם: **אחרי בלותי** היתה לי עדנה עדנין. כלו' שעות הוסתות בהרי פירסה נדה כדאמרים מקמאה דלעיל. והיא השבה שבטבע היתה לה ועל כן הרחיקה הלידה מגד טבע בעלה: **כ"ז** שהיא ילדה יש לה עדונין. כצ"ל (ולא גרסי' עדויין. דעדויין היינו וסתות וכבר מכרו בפירוש הב') ופי' עדונין לחות הבשר בלשון המשנה שמפיר את השער ומעדן את הבשר כדפירש רש"י בחומש. ובפרק הפועלים שנתעדן הבשר ונתפשטו הקמטים: **זמני הוא** וה"ק אחרי בלותי היתה לי עדנה וממני אין מניעה מלהוליד. שזמני הוא גם עכשיו. אלא ואדוני זקן שהמניעה הוא ממנו וכו': ואדוני כו"ז ועבדיך באו לשבור אוכל ספי' אבל עבדיך באו לשבור אוכל כדכתב הרא"ם ז"ל: **טוחן ולא פולט** מגזרת טחון לאחר אפתי. כלומר שמזקק לה ואינו מוציא זרע: **אמר הקב"ה** כו'. ה"ג בש"י אמר הקב"ה אתה מילדת את עצמך ומזקנת את חברך. ואני זקנתי מלעשות נסים. והיינו כמ"ש בסמוך שרה אמרה זמני הוא אלא ואדוני זקן. וע"ז אמר הקב"ה וכי אני זקנתי מלעשות נסים בתמיה כמו שעשיתי עד עכשיו שנגע את פרעה בעבורם ונהלם בכבוד והדר בכל מקומות ישיבתם (מה"ק): (כא) **שאף הכתובים** דלא מיבעי לאנשים דמותר לשנות מפני השלום כדאי' בפרק הבא על יבמתו

הכתובים דברו בדויים בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה. ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן. לאברהם אינו אומר כן אלא למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי. לא דיבר הכתוב כמו שאמרה שרה ואדני זקן אלא ואני זקנתי: (כב) היפלא מה' דבר וגו'. [לז] ר' יודן ב"ס אמר משל לאחד שהיה בידו שתי קפליות הוליכן אצל נפח א"ל יכול אתה לתקנם לי. א"ל לבראתן כבתחלה איני יכול. לתקנם לך איני יכול. כן הכא (להחזירם) לבראתן כבתחלה איני יכול. להחזירם לימי נערותן איני יכול: (כג) ותכחש שרה לאמר לא צחקתי וגו'. [לח] ר' יהודה בר סימון אמר מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת ואף היא ע"י עילה. ר' אבא ב"כ בשם ר' אידי אמר כמה כירכורים כירכר בשביל להשיח עמה ויאמר לא כי צחקת. ר' אלעזר אומר והכתיב (בראשית טז) ותקרא שם ה' הדובר אליה. ר' יהושע בשם ר' נחמיה בשם רב אידי אמר ע"י מלאך. והכתיב ויאמר ה' לה. ר' לוי אמר ע"י מלאך. ר' אלעזר בשם ר' יוסי בר זימרא אמר ע"י שם בן נח: (כד) ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום ואברהם הולך עמם לשלחם. [לט] מתלא אמר אכלית. אשקית. לוית. כך ואברהם הולך עמם לשלחם:

פרשה מט

(א) וה' אמר המכסה אני מאברהם: ר' יצחק פתח (משלי י) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. [א] א"ר יצחק כל מי שהוא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מ"ט זכר צדיק לברכה. וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מ"ט ושם רשעים ירקב. א"ר שמואל בר נחמן שמותן של רשעים דומים לכלי קוריים· מה כלי קוריים כל מה שאתה משתמש בהם הם עומדים. הנחתם הם מתרפים; כך שמעת מימיך אדם קורא שם בנו. פרעה. סיסרא. סנחריב. אלא אברהם. יצחק. יעקב. ראובן. שמעון. ר' ברכיה ור' חלבו משום רשב"נ ור' יונתן [ב] כשהי' מגיע לפסוק הזה אשר הגלה מירושלים עם הגולה וגו' הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות. ולמה לא הוה אמר כן בירמיה. אלא שכל נ"נ שכתוב בירמיה חי הוה ברם הכא מת הוה. רבי כי הוה מטי להמן בפורים אמר [ג] ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנא' ושם רשעים ירקב. א"ר פנחס חרבונה זכור לטוב. א"ר שמואל בר נחמן [ד] מצינו שהקב"ה מזכיר שמן של ישראל ומברכן שנא' (תהלים קטו) י"י זכרנו יברך. ר' הונא בשם ר' אחא אמר אין לי אלא ס' רבוא. מנין שכל א' וא' מישראל [ה] שהקב"ה מזכיר שמו ומברכו שנא' וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום. לא היה צריך קרא למימר אלא ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה. אלא אמר הקב"ה הזכרתי את הצדיק ואיני מברכו. ואברהם היו יהיה לגוי גדול: (ב) כתיב (תהלים כה) [ו] סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. איזהו סוד ה' זו מילה. שלא גלה אותם מאדם ועד עשרים דור. עד שעמד אברהם ונתנה לו שנא' (בראשית יז) ואתנה בריתי ביני ובינך. א"ל הקב"ה אם תמול תטול סוד ה'. מה סוד ה'. ס' ששים. ו' ששה. ד' ארבעה. הרי שבעים. שבעים אני מעמיד ממך בזכות המילה. שנא' (דברים י) בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו'. ומעמיד אני מהן שבעים זקנים שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. ומעמיד אני מהן משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון שנאמר (דברים א) הואיל משה באר וגו'. בזכות מי בזכות המילה שנא' סוד ה' ליראיו. א"ל הקב"ה לאברהם [ז] דיו לעבד שיהא כרבו· אמר לפניו ומי ימול אותי. אמר אתה בעצמך. מיד נטל אברהם סכין והיה אוחז בערלתו ובא להתוך והיה מתירא שהיה זקן. מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו והיה אברהם חותך. שנאמר (נחמיה ט) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם וגו' וכרות לו הברית אכ"כ אלא וכרות עמו. מלמד שהיה הקב"ה אוחז בו: (ג) ד"א סוד ה' ליראיו. [ח] בתחלה היה סוד ה' ליראיו ואח"כ לישרים (משלי ג) ואת ישרים סודו. ואח"כ לנביאים (עמוס ג) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. אמר הקב"ה אברהם זה ירא אלהים שנא' (בראשית כב) עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. אברהם זה ישר מן הישרים שנא' (שיר א) מישרים אהבוך. אברהם זה נביא שנא' (בראשית כ) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. ואיני מגלה לו: (ד) אריב"ל [ט] משל למלך שנתן אוסיא לאוהבו. לאחר זמן בקש המלך לקוץ מתוכה המשה אילני סרק. אמר המלך אילו מן פטריקין שלו הייתי מבקש לא היה מעכב ומה בכך ונמלך בו. כך אמר הקב"ה כבר נתתי את הארץ מתנה לאברהם שנא' (בראשית טו) לזרעך נתתי את הארץ. וה' כרכים הללו בתוך שלו הם. ואילו מפטריקו שלו הייתי מבקש לא היה מעכב בידי ומה בכך ונמלך בו: (ה) אמר ר"י בר סימון [י] למלך שהיה לו נ' אוהבים ולא היה עושה דבר חוץ מדעתן. פעם אחת בקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתן. נטל את הראשון וטרדו והוציאו חוץ לפלטין. שני חבשו בבית האסורים ונתן ספרגום שלו עליו. שלישי שהיה חביב עליו יותר

מדאי

יד יוסף לז ילקוט ס"ז: לח לעיל פ"ך. ופרשה מ"ה. ולקמן פ' כ"ג. וירוש' פרק אלו נאמרים. ושוח"ט מזמור ט'. ילקוט סדר לך לך וסדר וירא: לט ילקוט ס"ז: פמ"ט א יומא ע"ח. אג"ב פ"א. פסיקתא רבתי פ' י"ב. ילקוט ס"ז. וילקוט משלי רמז תתקמ"ז. שוח"ט מזמור ק"ט: ב אסתר רבתי פסוק אשר הגלה מירושלים. ירוש' פ"ג דמגילה. מסכת סופרים פ' י"ד: ג מגילה ז'. אס"ר פסוק והמלך קם בחמתו. מסכת סופרים פ' י"ד: ד ילקוט תהלים רמז תתע"ג: ה פסיקתא רבתי פ' י"ב: ו אג"ב פרק ע"ז. תנחומא סדר לך לך. ילקוט תהלים רמז תש"ב: ז ברכות נ"ח: ח ביטה חדשה על ברכת יעקב לבניו. תנחומא ס"ז וסדר וישב. זוהר ס"ז. וילקוט תהלים רמז תש"ב. וילקוט ס"ז. ושוח"ט מזמור כ"ה: ט תנחומא ס"ז סי' כ': י תנחומא פ"ז:

ענף יוסף

פרשה מט (א) [א"ר יצחק כל מי כו'] והטעם כמ"ש הרמב"ם ז"ל בשמונה פרקים שראוי לשבח הטובים במעלתם כדי שייטב מעשיהם בעיני בני אדם ללמוד מעשיהם. ולגנות הרשעים בפחיתותם כדי שיתגנו פעולתם בעיני בני אדם. ומש"ה ראוי ג"כ לברך הצדיקים ולגנות ולקלל הרשעים בזכירתם:

אין

מתנות כהונה

על הקב"ה: קפליות בערוך משמע כלכלאות: לתקנם לך כו'. בתמיה: ה"ג כן הכא לבראתן כו': לא נזקק הקב"ה. עיין לעיל פ"ך: ה"ג להשיח עמה ויאמר לא כי צחקת: אכלית אשקית כו' האכלת האורחים והשקיתם הלוה אותם ג"כ: כלי קוריים. פירש"י כלי אורגים ובמדרש קהלת (ב' ט"ו) משמע שהם בגדים הטובים: הנחתם הם מתרפים. כך שמות הרשעי' לאחר מיתם אבד זכרם ושם רשעים ירקב: שחיק עצמות. כלומר ימחו וישחקו עצמותיו ובמס' סופרים פרק י"ד גורס נבוכד נצר רביעה בימו: הי הוה. וכתיב גם במדעך מלך אל תקלל: א"ר פנחס. רבי פנחס אמר חרבונה כו' בפורים כשהגיע לפסוק ויאמר חרבונה: זכרנו דרש לשון זכרון: הואיל משה באר כו'. ודרשו חז"ל בע' לשון: ה"ג ליראיו וכו'. סיפא דקרא ובריתו להודיעם די לעבד שיהיה בסוד רבו וכדכתיב סוד ה' וגו' וזה ובריתו להודיעם או ר"ל כדאיתא לעיל פ' מ"ו שאמר לו הקב"ה דייך אני ואתה בעולם והאדון שיקר: ואיני מגלה לו. בתמיה: אוסיא פירש"י והערוך שדות וכרמים: פטרוקין פי' הערוך הפטרון והאפוטים שיש לו מנהלות אבותיו: אילו מן פטוריקין כו'. אילו הייתי מבקש ממנו שיתן לי ה' אלנות טובות והשובות מתוך

בדהו

עץ יוסף

יבמתו. אלא שאף התורה שינתה: בדויים כמו ההדש אשר בדה מלבו: לא דיבר הכתוב כמ"ש שרה. דואני זקנתי בא כדברי ה' אמרה ואדוני זקן שבדברי שרה: (כב) משל לאחד כו'. קפליות שבורות (כן גרס רש"י. ופי' קפליות פותחות או מנעלים. יפ"ת ומעריך) וכו' עד כך הכא לבראתן מתחלה אני יכול. להחזירם לימי נערותן איני יכול. והוא הגי' הנכונה. כלו' הבריאה מאין ליש אני יכול. ואף כי יש מים להחזיר מכח הזקנה לכח הילדות שעכ"פ מעט כח נמצא בו. ולכך דקדק לומר היפלא מה' דבר כו' שם הוי"ה הוא מורה על שהוא מהוה ההויות (מה"ק): (כג) להשיח עם אשה עיין לעיל פ"כ: ע"י עילה בשביל להוכיחה ולהכחישה על דבריה כי היה ענין הכרחי. אבל לא זולת: כרכורים פרש"י כמה גלגולים גלגל. ככרכר הוא קנה הגלול שכורכין עליו הערב ואורגין אותו עם השתי (מת"כ): ע"י מלאך שזהו מדרגה יותר קטנה: ע"י שם בן נח שבשר לה בנבואה: (כד) אכלית אשקית לוית פי' אחר שהאכלת והשקית האורחת. לווהו ג"כ שהעיקר היא הלויה לפי שע"י זה הם ניצולים מנזקי הדרך כמ"ש בפרק עגלה ערופה: הולך עמם לשלחם פי' ללוותם לא שילוה ממש שיראה שהוא מבקש שילכו מאתו:

פרשה מט (א) זכר צדיק לברכה. דליכא למימר דה"ק שהצדיק יתברך מן השמים והיפך הרשע יקולל. דא"כ למה דקדק לומר לשון זכר ושם. אלא ללמדך שכל הזוכר את הצדיק צריך לברכו. והמזכיר שם הרשע צריך לקללו (יפ"ת): דומים לכלי קוריים מדקאמר ירקב ולא קאמר לקללה רמיז נמי הכא. כדאמר בפרק המקנה מאי ושם רשעים ירקב כו' דלא מסקי בשמייהו: לכלי קוריים פרש"י כלי אורגים. ובמדרש קהלת משמע שהם בגדים הטובים. והמעריך פי' הם כלים מן לוחות עץ שכל זמן שאדם משתמש בהם הם עומדים בתקונם. ואם מניחם הם מתרפים שהם מתייבשים ומתכווצין ומעלים אלודה ורקבון. וכן הוא ג"כ התולדה בשם רשעים שבזמות בני אדם משתמשים בשמותם לקרותם בשמם בהיותם בחיים שמותם מתקיים. אבל לאחר מותם שמם נאבד ואינו מתקיים לפי שאין משתמשים לקרות אחרים בשמם: חי הוה ואע"ג דהשתא מיתת מת הוה· כיון דבסדר הכתובים חי הוא לא יכון לומר שחיק שמיה כלו' ימחו וישחקו עצמותיו: כי הוה מטי להמן. ולא מפליג בין המן דקודם תליה לאחר תליה. דכיון דלא היה מלך מותר לקללו אף בחייו: וארורים בניו כי הוה מטי לבניו נמי הוה אמר עלייהו ארורים. ובאסתר רבתי אמר ג"כ על זרש: חרבונא ז"ל דס"ל דאליהו הוא שנדמה לחרבונה: אלא ס' רבוא כדכתיב את בית ישראל. והוכא למימר שאני רבים דנפיש זכותייהו: ואברהם היה יהיה ואע"ג דליכא למימר שאני אברהם דנפיש זכותיה מ"מ מדכתיב בכל הגוים יהיה בא לרבות גם בניו להתברך ביונא בו בזכירתם אפילו יחידים (מה"ק): (ב) איזהו סוד פי' אחו סוד ה' המוכר כאן בכל המצות ג"כ נקראו סוד שלא נגלו עד משה. ומשני דסוד זה אינו רק סוד כ' דורות שהוא סוד המילה שניתן לאברהם אבינו. וכדמסיים ובריתו להודיעם והיינו ברית מילת אברהם וכדכתיב ואתנה בריתי ביני ובינך ויהיו זה אברהם דכתיב ביה כי יכא אלהים אתה. והומר ירהיו בל"ר עליו ועל זרעו הדומים לו (יפ"ת): אם תמול תטול סוד ה'. מדקרי ליה סוד ע"כ לרמוז ג"כ שהזוכה לה יזכה להשגת סוד וכיון דסתמא קאמר דרש כל מלין דמספר שבעים (יפ"ת): הואיל משה באר וכדפרש"י בחומש בע' לשון פירשה להם. ופי' כן משום דבאר משמעו ביאור שלם. ואם אינו בכל לשון עדיין יצטרך ביאור לבעלי אותו הלשון: בזכות מילה וה"פ סוד ה' דהיינו הנך מילי שהשבונם סוד הוא ליראי ה' בזכות בריתו להודיעם: דיו לעבד שיהא בסוד רבו. כ"ה גי' כמת"כ ונירסתנו שיהא כרבו כי שם שדי רמז במהול. כי טרם ימול יש לו שי"ן ודל"ת ובהמולו מגלה היו"ד ונשלם השם הקדוש כדאי' בתנחומא סדר שמיני: ומי ימול אותי ר"ל שאמר לפניו א"כ שע"י כן אדמה לך מי [illegible] שאין ראוי לכך. ע"כ אמר לו אתה בעצמך כי אין בדורך ראוי לכך זולתך (אלשי"ך): שהיה זקן וידיו רותתות ופחד פן יחבל בגופו. והיה גם אלהי שעזרו ה': (ג) בתחילה היה כו'. בתחלה היה נגלה אפי' ליראים. ושוב נעלם ולא נגלה רק לישרים דעדיפי מיראים. ונגלה להם ברוה"ק. ושוב נעלם מהם ולא נגלה רק לנביאים גמורים שפורה עליהם נבואה מפורשת. וסבת השתנות בתכונות הדורות שהיו מתמעטים והולכים. ובתחלה למעלת הדור היה הסוד נגלה אפי' ליראים ושוב הספיק הגלותה בישרים. ושוב בנביאים לבדם כי דבר ה' היה יקר דור אחר דור. כמו שאח"כ נכתם כל החזון (יפ"ת): ישר מן הישרים פי' מן הישרים שעליהם נא' מישרים אהבוך והם האבות כדאי' בחזית (יפ"ת): (ד) אוסיא פי' שדות וכרמים: פטריקין שלו פי' מן האפוטים שלו. והמעריך פי' מנהלת אבותיו: לא היה מעכב בידי כ"ש בהלו אילני סרק. ואין צריך לאמלוכי ביה. ומ"מ ומה בכך ונמלך בו כדי לחלוק לו כבוד בהיותו אוהבי וידידי: אף כך אמר הקב"ה כו'. אבל מ"מ מה בכך ונמלך בו כדי לחלוק לו כבוד בהיותו אוהבי וידידי. והיינו דכתיב בתריה ואברהם היו יהיה וגו' כי ידעתיו וגו' שלכך בא לספר כאן בשבח מעלתו של אברהם כדי לבאר שראוי לחלוק לו כבוד ליטול ממנו רשות (מה"ק): (ה) למלך שהיה לו כו'. מדקאמר המכסה אני מאברהם משמע הא מאחר אכסה. לכן אמר באדם ונח שמתוך היותן היו בעלי סודו תמיד. ובשניהם אירע פעם אחד שנעשה הדבר חוץ מדעתן. ובאברהם אע"פ שעלה במחשבה לעשות ג"כ שלא מדעתו אמר שאין ראוי לכסות ממנו שאין זכותו שוה לאחרים כי היו יהיה וגו' (ועיין ביפ"ת ובמה"ק באורך): והוציאו חוץ לפלטין להורות מדרגתו באיזה שילה. אבל יהיה לו עוד פ"פ בהנהגת המדינה ויוכל המלך לעשות כחפצו ורצונו: השני שהיה חביב עליו יותר לא רצה להעבירו ממדרגתו לגמרי אלא רק לפי שעה בא עליו בחיזה שילה להושיבו בבית האסורים להיות עכ"פ כנדחה ממעשו לפי שעה באותו הפרק. באופן שלא יהא נצרך אז להסכמת

דעת

מדאי אמר איני עושה דבר חוץ מדעתו . כך אדה"ר ויגרש את האדם . נח ויסגר ה' בעדו . אברהם שהיה חביב עליו יותר מדאי אמר מה אני עושה דבר חוץ מדעתו : (ו) א"ר שמואל בר נחמן [יא] משל למלך שהיה לו סנקתדרים אחד . ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו . פעם אחת בקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתו . אמר המלך כלום עשיתי אותו סנקתדרים שלי אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו . א"ר יודן אמר הקב"ה הרי יש שם לוט בן אחיו ואיני מגלה לו . ורבנן אמרי כבר [יב] קראתי אותו אביהם שנא' (בראשית יז) כי אב המון גוים נתתיך . דנים את הבן חוץ מן האב . מ"ת גליתי לו גיהנם גליתי לו . דינה של סדום למחר ואיני מגלה לו . ר' אחא בשם רשב"נ בשם ר' נתן אמר [יג] אפילו הלכות עירובי חצירות היה אברהם יודע . ר' פנחס בשם ר' שמואל אמר אפילו [יד] שם חדש שהקב"ה עתיד לקרא לירושלים שנא' (ירמיה ג) בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' היה אברהם יודע . ר' ברכיה ור' חייא ורבנן דתמן בשם ר' יהודה [טו] אין יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בב"ד של מעלה . מ"ט (איוב לז) שמעו שמוע ברגז קולו והגה מפיו יצא . ואין הגה אלא תורה . שנא' (יהושע א) והגית בו יומם ולילה . אפילו אותן הלכות היה אברהם יודע : (ז) ואברהם היו יהיה . ר' תנחום בשם ר' ברכיה אמר בשרו שאין [טז] העולם חסר משלשים צדיקים כאברהם . ר' יודן ור' אחא בשם ר' אלכסנרי מייתי לה מהכא ואברהם היו יהיה . יו"ד עשר וה' חמש . ויו"ד עשר וה' חמש . כי ידעתיו למען אשר יצוה ר' יודן בשם ר' אלכסנדרי זו הובריא . ורבנן אמרי זו ביקור חולים . ר' עזריה בשם ר' יהודה מתחלה צדקה ולבסוף משפט . הא כיצד אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים [יז] משהיו אוכלים ושותים א"ל ברכו . א"ל מה נאמר . א"ל אמרו ברוך אל עולם שאכלנו משלו . אם מקבל עליו ובריך הוה אכיל ושתי ואזיל . ואי לא הוה מקבל עליה ובריך הוה א"ל הב מה דעלך . ואמר מה אית לך עלי . הוה א"ל חד קסיט דחמר ביה פולרין . וחד ליטרא דקופר ביה פולרין . וחד עיגול דריפתא ביה פולרין . מאן יהיב לך חמרא במדברא . מאן יהיב לך קופר במדברא . מאן יהיב לך עיגולא במדברא . מן דהוה חמי ההיא עקתא דהוה עקי ליה הוה אמר ברוך אל עולם שאכלנו משלו . הה"ד לכתחלה צדקה ולבסוף משפט : (ח) למען הביא ה' על אברהם וגו' תני רבי שמעון בן יוחאי אומר [יח] כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאילו לא מת . שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר אליו לא נאמר אלא את אשר דבר (ה') עליו : (ט) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה . ר' חנינא אמר רבה [יט] והולכת . ר' ברכיה בשם ר' יוחנן שמענו בדור [כ] המבול שנידונו במים . והסדומיים שנדונו באש . מנין ליתן את האמור בזה בזה . ת"ל רבה רבה לגזרת שוה : (י) ארדה נא . [כא] תני רשב"י זו אחת מעשר ירידות האמורות בתורה . א"ר אבא ב"כ מלמד שפתח להם המקום פתח של תשובה שנא' ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה כלייה הן חייבין . ואם לא אדעה . אודיע בהן מדת הדין בעולם . א"ר לוי אפי' אני מבקש לשתוק [כב] דינה של ריבה אינו מניח אותי לשתוק . מעשה בשתי נערות שירדו לשתות ולמלאות מים . אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות . אמרה לה כלו מזונותיה וכבר היא נטויה למות . מה עשתה [כג] מלאה את הכד קמח והחליפו נטלה זו מה ביד זו . וכיון שהרגישו בה נטלוה ושרפו אותה . אמר הקב"ה אפילו אני מבקש לשתוק [כד] דינה של נערה אינו מניח אותי לשתוק . הה"ד הכצעקתה הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה . ואיזו זו דינה של נערה : (יא) א"ר ירמיה בן אלעזר [כה] עיקר שלוותה של סדום לא היתה אלא נ"ב שנה . ומהם עשרים וחמש שנה היה הקב"ה מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו . הה"ד (איוב ט) המעתיק הרים ולא ידעו . ובסוף אשר הפכם באפו : (יב) ויפנו משם האנשים . [כו] הדא אמרת אין עורף למלאכים . וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני ה' א"ר סימון תיקון סופרים הוא זה שהשכינה היתה

ממתנת

יד יוסף יא ילקוט ס"ז : יב זוהר ס"ז דף ק"א : יג לקמן פ' נ"ה ופ"נ : יד לקמן פ' ס"ד : טו ילקוט איוב רמז תתקל"א : טז לעיל פ' ל"ה . תנחומא ס"ז וסדר מקץ . זוהר ס"ז דף ק"ס . זוהר חדש דף נ"ג . ילקוט ס"ז . סוכה מ"ה . שוח"ט מזמור ה' . ירוש' דאין מעמידין : יז סוטה י' . לעיל פ' מ"ג . תנחומא סדר לך לך : יח ב"ב קט"ז קמ"א . במדרש הנעלם וירא דף ק"ה : יט ילקוט ס"ז : כ לעיל פ' כ"ז : ילקוט סדר בראשית : כא לעיל פ' ל"ח ילקוט סדר נח וס"ז : כב סנהדרין ק"ט : כג סדר"א פ' נ"ה : כד עיין ביונתן : כה שבת י' . תנחומא ס"ז . ילקוט איוב רמז תתק"ד . וסדר עולם רבה פרק א' : כו סוטה ע"ו . ילקוט ס"ז . ויק"ר פ' י' . תנחומא סדר בשלח . ש"ר פ' מ"א . שוח"ט מזמור י"ח :

מתנות כהונה

שדהו לא היה מעכב וא"כ אין צריך לאמלוכי ביה ומ"מ מה בכך אפ"ה נמלך בו : ספרגום פי' הערוך הותם : מה אני עושה . בל' תימא וכי אני כו' : סנקתדרים פי' שר יועץ על כסאו לפני המלך : אביהם של אלו חמש עיירות : דנים את הבן . בתמיה : מ"ת וגיהנם בברית בין הבתרים וע"ל פ' ק"ג : אפי' ערובי חצירות . כך דרשו חז"ל לקמן בפרק ס"ד מפסוק עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' . והביאו רש"י ז"ל בפרשה תולדות : אפי' שם חדש כו' עיין לקמן בפרשה ס"ד ויתבאר לך : אשר יצוה וגומר גרסינן . וסיפיה דקרא צדקה : הובריא סעודת הבראה שמברין את האבל וזה צדקה : הוה אכיל ושתי ואזיל . כלומר אחר אכילה ושתייה הלך לו ולא פרע לו כלום : הוה אומר כו' . אברהם היה אומר לאותו אורח תן לי מה שיש עליך בעד המזונות שאכלת ואמר האורח אמור אתה כמה יש לך עלי : קסיט פי' הערוך כלי של חרס או מדה או מכל דבר : פולרין מין מטבע : ליטרא דקופר . ליטרא בשר : ריפתא להם : מאן יהיב לך כו' . מי נתן לך מעולם במדבר בשר ולחם ויין : מן דהוה כו' . משהיה רואה האורח הצרה ההיא שהוא מוכר לו היה מברך : את אשר דבר עליו . עיין בילקוט עליו משמע על עצמו יבוא ואברהם כבר מת בימים ההם ורש"י בסדר זה בפי' החומש יש לו דרך אחרת ועי' במזרחי : רבה והולכת . ואינם חוזרים בתשובה ורש"י ז"ל בפי' החומש שפירושו כבר רבתה והוא ע"פ הדקדוק : רבה רבה . ובדור המבול כתיב מעיינות תהום רבה : פתח של תשובה . במה שאמר וארדה שאם יחזרו בתשובה לא יראה בהם כלום או י"ל דדייק מסיפיה דקרא עשו כלה ואם לא אדעה כמו שפרש"י בחומש ודייק מדכתיב עשו ולא עשה ובוודאי שכבר עשו שהרי כבר כתיב והטאתם כי כבדה מאוד וכן פי' המזרחי : ריבה נערה ודריש רבה קרי ביה ריבה : שאין עורף כו' . דייק מדכתב משם דהו"ל ויפנו האנשים וילכו כמו ויפן פרעה ויפנו אל המדבר ומדל' משם דריש ל' פנים לומר שאף שם היה להם פנים ולא עורף : השכינה כו' . כן היא האמת שהשכינה היתה ממתנת שהרי כתיב וירא ה' אל אברהם הרי שהשכינה באה אצלו ואמר לו זעקת סדום וגו' והל"ל וה' עודנו וגו' אלא שהכתוב תיקן הדבר מפני הכבוד כסופר זה שמתקן דבר מה כך קבלתי וכן כתב המזרחי והבחורים רבים וזולתי ונקרא תיקון סופרים ע"ש שהסופרים חז"ל דקדקו ופירשו שהכתוב מדבר דרך כינוי ועיין זה במזרחי בסדר זה ובפרשת בהעלותך אבל מצאתי בתנחומא בפרשת בשלח שאנשי כנסת הגדולה תקנו ושנו הדבור ממה שהיה כתוב מקודם וז"ל כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו אלא שכינהו הכתוב כלפי מעלה וכנהו הכתוב שהוא תיקון סופרים ואנשי כנסת הגדולה ושוב הביא שם כל תקוני סופרים כו' עד אלא שכינוי פסוקים אלו אנשי כנסת הגדולה ולכן נקראו סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ודורשין אותם וכן הנם שולחים הזמורה אל אפי והם תקנו אל אפם ואף כאן כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו עכ"ל (עיין ש"ר י"ג) וכן כתוב הערוך בערך כבד וז"ל הנוגע בכם נוגע בבבת עינו בספרים הראשונים היה כתוב בבבת עיני עכ"ל וכ"מ בפ' במדבר רבה וז"ל וי"א למה נקוד אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר למה כתבת אומר כבר נקדתי עליהם ואם יאמר יפה כתבת כבר אמחוק נקודותיהן מעליהם עכ"ל וכן הוא באבות דרבי נתן הרי שאם יאמר לו אליהו למה כתבתי שגלי מלתא למפרע שהיה מיותר בתורה ואעפ"כ נמסר הדבר לו ולחכמי הדורות כפי חכמתם ע"ד לא תסור

מן

עץ יוסף

דעתו ורצונו : ספרגום פי' הותם : כך אדה"ר ויגרש את האדם . שטרם חטאו לא היה דבר שהיה עושה ה' חוץ מדעתו כי היה מדעו מקיף כל הידיעות מכל ענייני המציאות כי היה מדובק בשכינה . ועתה אחרי החטא נפל ממדרגתו ונעלם ממנו השגתו הגבוה . ובנח שלא היה כדאי לראות במפלתן של רשעים . ועוד כדי שלא יבקש רחמים ברצותו זאת לכן סגר בעדו . אבל אברהם אוהבו לו הודיעו תחלה את כל . כי היה ידיעתו מקפת את כל במחזה הנבואה : (ו) משל למלך כו' . גם זה על דרך היא דלעיל לר"ש בר נחמן משלו לסנקתדרוס שעיקרו לא נעשה אלא לגלות לו הסוד כי הוא יועץ למלך ועל פיו יצא ויבא : סנקתדרוס סיקריטארי' בלע"ז (מעריך) : יש שם לוט והיינו דכתיב המכסה אני מאברהם בהיותו שם לוט בן אחיו . ואברהם היו יהיה לגוי גדול וגו' כלו' בהיותו חביב לפני כל כך ראוי להמציא תקנה בזכותו גם ללוט בן אחיו . ולכך ראוי לגלות לו כדי שינצל ע"י תפלת אברהם : ורבנן אמרי דה"ק כבר קראתי אותו אביהם של כל העמים שנא' כי אב המון גוים נתתיך ואין ראוי לדון את הבן חוץ מן האב בהיות האב חביב עלי כל כך . והיינו דכתיב בתריה ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ ובאשר כולם נתברכו בו נקרא אב המון גוים לפיכך אינו ראוי לדונם חוץ מדעתו בהיות נקרא אביהם : מ"ת גליתי לו כו' . וכדלעיל פרשה מ"ד וע"ז אמר כי ידעתיו במצות התורה למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' הוא דרך התורה ועבור זה גליתי לו גם הגיהנם להיות זהירים וזריזים במצות ה' מפני יראת העונש . והרי דינה של סדום למחר ואיני מגלה לו הדבר שהיה בהשגחה פרטית בעונש עון כי הרי בזה יהיה אזהרה יתירה לבניו ממה שראה בדורו מהשגחת דין הרשעים בגפרית ואש שהוא כעין עונש גיהנם וכדלקמן פ' נ"א (מה"ק) : ר' אחא כו' . כלו' לכך המכסה אני שכבר גילה לו הכל ולא כיסה ממנו אפילו הלכות דרבנן המתחדשים לעתיד כהלכות ערובי חצרות וכן כיוצא בזה שם חדש של ירושלים כל ההלכות שהקב"ה מחדש בכל יום תמיד (נזה"ק) : אפילו הלכות ע"ח עיין לקמן פ' ס"ד . ועיין מ"ש בתנחומא ריש סדר לך לך : אפילו אותן הלכות כו' . אפשר דדייק לה מדכתיב מצותי חקותי ותורותי דמשמע המיוחדת שאני מחדש תמיד (יפ"ת) : (ז) ואברהם היו יהיה ר"ת בשם ר' ברכיה אמר בשרו שאין העולם חסר משלשים צדיקים כאברהם ר' יודן ור"א בשם ר"א מייתי לה מהכא ואברהם היו יהיה יו"ד עשרה כו' . בתנחומא ס' וירא מהו כה יהיה אמר ר' תנחום בשם ר' אחא אין העולם חסר משלשים צדיקים שכן יהיה בגימטריא ל' ע"כ ואפשר שגם כאן צ"ל כן שר"ת מפיק לה מכה יהי' ור"י יליף לה מהיו יהיה : מהכא ואברהם היו יהיה . כלו' היו במנין יהיה שהוא גימטריא שלשים : זו הובריא כלו' סעודת הבראה שמנחמים בה אבלים . ודרש מל' דרך כענין תנחומי אבלים ובקור חולים שהוא בהילוך ונקרא דרך ה' והוא בכלל צדקה וג"ח שבגופו . והערוך גרס זו הווכריא בלי"ז זריזות והרילות עכ"ל . ואפשר שכוונתו ע"ד דרש חז"ל אין צו אלא לשון זירוז ודריש מאשר יצוה שהוא להיות זריזין במצות : הוה אכיל ושתי ואזיל . אחר אכילה ושתיה הלך לו ולא פרע לו כלום : והוה אומר כו' . אברהם לאותו אורח תן לי מה שיש עליך בעד המזונות שאכלת . ואמר האורח אמור אתה כמה יש לך עלי : קסיט פי' כלי של חרס או מתכת או מכל דבר . פלרין פרוטות : ליטרא דקופר פי' ליטרא בשר : ריפתא לחם : מאן יהיב לך כו' . מי נתן לך מעולם במדבר בשר ולחם ויין : מן דהוה כו' . משהיה רואה האורח הצרה היא שהוא מוכר לו היה מברך : (ח) אליו לא נאמר . שאז היה פירושו שדבר לו ה' מה שיהיה לבניו אבל עליו משמע שדבר לברכו ובעבורו והא כתיב ודור רביעי ישובו הנה . אלא לפי שהעמיד בנים צדיקים ות"ח כי הבן נחת מהאב ושורש מנפשו ואחרי שבנו חי והוא יגע בתורה שזהו חיי הנפש א"כ הוא ממש בחיים והרי הוא כאילו דבר עליו (מה"ק) : (ט) רבה והולכת דריש רבה בלשון הווה (ועי' רש"י) שהיא רבה והולכת תמיד בכל יום ולפיכך אין להם שום תקנה (נזה"ק) : רבה רבה לג"ש פי' בדור המבול כתיב כי רבה רעת וגו' ועי' לעיל פ' כ"ח שם נתבאר : (י) זו אחת מעשר כו' . עיין לעיל פ' ל"ח סי' י"ב ושם נתבאר : מלמד שפתח כו' . והענין כי הבחירה ניתן ביד האדם וכביכול ה' סילק רשותו ממנו . אך לפעמים יותן הארה מלמעלה ללב האדם אולי ישוב ובהיות התשובה תלוי בבחירתו שייך למימר ביה לשון מסופק אע"ג דליכא ספיקא קמי שמיא (נזה"ק) : דינה של ריבה נערה : ושרפו אותה לפי שחק חקקו שלא להחיות את העניים כפ' חלק : אפילו אני מבקש כו' . כי חטא בין אדם לחבירו גדול מחטאו בין אדם למקום כי מריע לאחרים במעשיו . ולכן אי אפשר לי לשתוק : (יא) עיקר שלוותה כו' נ"ב שנה . (בפ"ק דשבת איתא עיקר ישיבתה נ"ב שנה ושלותה כ"ו) והוא מוכרח דהא בימי מגדל בארץ שנער היו ומשם נפוצו ובנו להם עיירות . ומשנתפלגה עד שהרבה סדום שאז היה אברהם בן ק' שנה ליכא רק נ"ב שנה שבסוף ימי פלג נתפלגו ואז היה אברהם בן מ"ח שנה כדאי' בס"ע (יפ"ת) : כ"ה שנה היה הקב"ה מרעיש . אפשר דהכי גמירי להו שכ"ה שנה היה מרעיש עליהם : המעתיק הרים כו' . ובסדום איירי מדכ' בסיפא אשר הפכם באפו דהיינו הפיכת סדום וא"ש והביא עליהם זועות יליף מסיפא דקרא המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון והיינו זועות (נזה"ק) : (יב) אין עורף למלאכים . דויפנו משם משמע שעם היותם פונים ממקום שבו היה אברהם עכ"ז היו הולכים סדומה וזה לפי שאין עורף למלאכים והם פונים מכל צד (יפ"ת) : תיקון סופרים כתב הרדב"ז בח"ג סי' תקל"ד כל מקום שתמצא מקרא סופרים או תיקון סופרים או עיטור סופרים לא יעלה על דעתך ח"ו שהיה הדבר חסר והם תקנוהו . אלא עקרן של דברים שהכל הלכה למשה מסיני שכך הוא . אלא שהסופרים דקדקו זה היה ראוי להיות כך וזה כך וע"ש שהאריך . ועיין מ"ש בתנחומא סדר בשלח סי' ט"ז : תיקון סופרים הוא זה . דה"ל למימר וי"י עודנו עומד וגו' . אלא שהכ' תיקן הדבר מפני הכבוד לסופר שמתקן דבר מה ,

ר"י

ממתנת לאברהם: (יג) ויגש אברהם ויאמר וגו'. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אומר כז הגשה למלחמה שנא' (ד"ה א יט) ויגש יואב והעם אשר עמו לפני ארם למלחמה. ר"נ אמר הגשה לפיוס המד"א (יהושע יד) ויגשו בני יהודה אל יהושע. רבנן אמרי כח הגשה לתפלה המד"א (מלכים א יח) ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל וגו'. ר' אליעזר פשט לה אם למלחמה אני בא. אם לפיוס אני בא. אם לתפלה אני בא. כט ר' פנחס ור' לוי ור' יוחנן. זה שהוא עובר לפני התיבה א"א לו בא ועשה בא וקרב בא ועשה קרבן של צבור. אלא בא וקרב להתפלל: (יד) א"ר תנחומא ל למה התקינו ברכות חמש עשרה עד שומע תפלה. כנגד ט"ו אזכרות שבהבו לה' בני אלים עד ה' למבול ישב. שהוא מכלה את הפורענות מלבא לעולם. ר' הונא בשם ר' אחא האף תספה. אתה גודר את האף והאף לא יגדרך. א"ר יהושע בר נחמיה לא אף שאתה מביא לעולמך אתה מכלה בו את הצדיקים ואת הרשעים. ולא דייך שאין אתה תולה הרשעים בשביל הצדיקים. אלא שאתה מכלה את הצדיקים עם הרשעים. רבי ור' יונתן. ר' אומר לב ב"ו חמה כובשתו. אבל הקב"ה כובש את החמה. שנא' (נחום א) נוקם ה' ובעל חמה. ר' יונתן אמר ב"ו קנאה כובשתו אבל הקב"ה כובש את הקנאה שנאמר אל קנא ונוקם ה': (טו) ר' שמלאי שאליה לר' יונתן מאי לג דכתיב (משלי יג) ויש נספה בלא משפט. א"ל בלא משפט מקומו. מעשה באחד שנשתלח לגבות מס מבני טבריא ובני ציפורי. כשהיה גובה בטבריא ראה אחד מציפורי עמד ותפשו. א"ל מציפורי אני. א"ל יש בידי כתבים מציפורי לגבותה. ולא הספיק לגבות בני טבריא עד שבאת רוחה לציפורי. ונמצא נספה בלא משפט מקומו. ר' לוי אמר לרובה שהיתה משכלת בחיה ולא מצאה לשכל בחיה ושכלה בבניה. ר' סימון אמר למגל כוסחת כובין ולא שלים לה שושנה ולא שלים לה: (טז) חלילה לך. לד א"ר יודן חלילה הוא לך בריה הוא לך. א"ר אחא חלילה חלילה ב' פעמים. חלול שם שמים יש בדבר. א"ר אבא מעשות דבר אכ"כ אלא מעשות כדבר. לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתא מינה: (יז) א"ר לוי לה שני ב"א אמרו ד"א. אברהם ואיוב. אברהם אמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע. איוב אמר (איוב ט) אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה. אברהם נטל עליה שכר. איוב נענש עליה. אברהם אמר בישולה איוב אמר פגה. אחת היא ע"כ אמרתי תם ורשע הוא מכלה: (יח) ר' חייא בר אבא אמר ערבובי שאלות יש כאן לו אברהם אמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע. והקב"ה אומר והיה כצדיק כרשע. יתלה לרשעים בשביל צדיקים. הלואי צדיקים; דהא אינם אלא צדיקים ניבלי. דאמר ר' יוחנן כל צדיקים שנאמרו בסדום צדיקם כתיב. היא דעתיה דר' יוחנן דאמר ר"י (יהושע ט) ויאמרו אלינו זקנינו וכל יושבי ארצנו זקננו כתיב. זקני אשמה היינו סבי דבהתא. אמר ריב"ל אמר אברהם צרף מעשי ויעלו למנין חמשים. אמר ר' יהודה בר סימון לא את הוא צדיקו של עולם צרף עצמך עמהם ויעלו למנין חמשים: (יט) אמר ריב"ס כך א"ל אברהם לח מלך ב"ו תולין לו אנקליטון מדוכוס לאפרכוס. ומאפרכוס לאסטרליטוס. ואת בשביל שאין לך מי שיתלה לך אנקליטון. לא תעשה משפט. א"ר יהודה ב"ר סימון כשבקשת לדון את עולמך מסרת אותו ביד שנים רומוס ורומילוס

יד יוסף כז ילקוט ס"ז. וילקוט יהושע רמז כ"ב. לקמן פ' נ"ג: כח תנחומא ס"ז: כט ירוש' פרק תפלת השחר: ל ילקוט ס"ז. ברכות כ"ח: לא ב"ק ס': לב שוח"ט מזמור נ"ד. תנחומא ס"ז: לג ילקוט ס"ז: וילקוט משלי רמז תתק"ג: לד תנחומא ס"ז: לה תנחומא ס"ז. וילקוט ס"ז: לז ילקוט ס"ז. לח ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

מן הדבר אשר יורוך וגו': הגשה למלחמה. הגשה זו היתה למלחמה וכן כולם: פשט ויגש דהכא מדכתיב ססם פירושו על כלם: בא ועשה. משמע עשה צרכי צבור: בא וקרב. כדמפ' ואזיל עשה קרבן של צבור פי' מלחמתן של צבור אלא בוא וקרב להתפלל כלומר שירד למלחמה ולהתפלל הכולל פיוס ותפלה ובירו' פ' תפלת השחר מצאתי הגירסא אין אומרים לו בא והתפלל אלא בא וקרב קרבנות צבור עשה צרכינו ופיים בעדינו ע"כ ושם משמע בזה שאמר עשה קרבן זהו ל' פיוס וקריבה: שהוא מכלה כו'. התפלה מכלה כו': אתה גודר. אתה תבלול ותגדור את האף ואתה המשול בו והאף לא יגדור אותך למשול בך כביכול ודרש תספה מלשון אסיפה: ה"ג ולא דייך שאין אתה תולה. ובעל חימה. פירושו האדון המושל על החימה: אל קנא. אל גם הוא לשון אדנות ואיילות: לגבות מס המלך: שבאת רווחה. עמדה להם רוח והצלה והנחה מאת המלך: לדוב' כו'. וכן הכא תספה צדיק עם רשע. בילקוט גרס ושכלה בבהמות: כוסחת קוצרת: כובין קוצים: ברייה פירש"י דבר היגון הוא לך. וגירסת הספר בדיה הוא לך י"ל כזב ודבר שקר: שם שמים. עיין בפירש"י בחומש: ולא דפחותה. ולא דבר קטן מזה: ה"ג אברהם אמרה בישולה כלומר מבושל בטוב טעם ודעת שאמר חלילה: פגה בלתי מבושל בלי דעת שאמר תם ורשע כו': יתלה לרשעים כו'. כלומר לא זו שלא אכלה הצדיקים אלא רצוני להתלות אף לרשעים בשביל הצדיקים הלואי שיהיו צדיקים אבל אינם אלא צדיקים נבלי כו': נבלי לשון נבלה שמראים את עצמם צדיקים ובתוכם ישימו ארבם ובילקוט גרס נבלי מלאים נבלי ערמומיות: זקני אשמה. כמו זקני אשמאי רקים ושוטים וכדמפרש סבי דבהתא פירוש זקנים של בושה והרב' במבואיו תרגום בהתחיה: צרף מעשי כו'. להשלים למניין עשרה לכל כרך וכרך ועיין בפירש"י בחומש: אנקליטון לפי הענין פירושו פסק דינו שילא בפני הדוכס אם אינו רוצה בכך הולך לו לפני האפרכוס שהוא יותר חשוב מהדוכס וכן מן האפרכס לאסטרטי': שאין לך כו'. וזה שאמר השופט כל הארץ וגו': רומוס ורומילוס גרסינן. שני מלכי אומות היו והרב שם טוב כתב בדרשותיו בפ' וישב בהלם אביהם בעת לידתם שהיו יונקות מנהיריו שני אודים

עץ יוסף

(יג) ר"י ור"נ ורבנן. ר"י דריש שבא לרמוז בזה ענין מלחמה דלשון הגשה נאמר במלחמה. ולר"נ הגשה לפיוס. ולרבנן הגשה לתפלה. ולר"א כלהו איתנהו בזה בלשון ויגש וכדלקמן: הגשה למלחמה כלו' שבא להלחם עם כח האף שהוא מצד תוקף הדין להצלים כחו ע"י פיוס ותפלה לה' המעורר מקור הרחמים המבטל כח הדין (מה"ק): הגשה לפיוס כו' ורבנן אמרי הגשה לתפלה. ההבדל שבין פיוס לתפלה. דפיוס נאמר על דבר שאינו בדין גמור ואינו בחסד גמור. אלא הוא במדה הממוצעת בדבר שיש פנים לכאן ולכאן. ועל זה הוא הפיוס לפייס את המושל להיות נוטה לו לכף זכות ולא לכף חובה. אבל ענין התפלה והתחנונים הוא על דבר שהוא הסד גמור שאינו בא אלא דרך בקשת רחמים ותפלה. וא"כ הפיוס בא על הצלת הצדיקים משום דאמרינן לקמן בפרקין כל הצדיקים האמורים בסדום חסר כתיב דאינם אלא צדיקים גרועים ואם מן הדין אף הם לא היו ראוים להצלה. ולכן אמר אברהם דרך פיוס שלא יתנם תחת שליטת האף. ולשון תפלה נאמר על הצלת הרשעים שיגנו עליהם הצדיקים אע"פ שאינם אלא צדיקים גרועים שהוא לפנים משורת הדין לגמרי. ואין זה אלא בדרך תפלה ובקשת רחמים כאמור (מה"ק): זה שהוא עובר לפני התובה א"א לו בא והתפלל אלא בא וקרב עשה קרבנינו מלחמתינו. כצ"ל וכן הוא בס"ע ובירושלמי כלו' דרכם הי' לומר לשבר לפני התיבה לשון בא וקרב. וע"ז מפרש שנרמז בזה לשון קרבא שהוא מלחמה. להורות שנכלל בתפלה ג"כ ענין מלחמה וכלו' שאומרים לו שיכוין היטב לבקש רחמים להלחם עם כח האף (נזה"ק): (יד) למה התקינו ברכות ט"ו כו'. לא פחות ולא יותר דברכת המינים אינה מן המנין דבתר הכי תקנוה כדאי' בגמרא דה"ל למימר ספי כגון שאלת חיים ובנים ושאר צרכים. אי נמי דלהוו בניד מט"ו דהוו מלי כיילי דדמי כהדא כגון השיבנו וסלח לנו כהדא. (יפ"ת): מכלה את הפורעניות כלו' שכח מדריגות ט"ו האזכרות גרמו לכלות פורעניות המבול מן העולם. וכן כיוצא בו כח הט"ו ברכות שבתפלה יכלו את הפורענות מן העולם: אתה גודר את האף. ר"ל אתה כובש את מלאך המשחית הנקרא אף הבא לכלות את העולם בתוקף דינו. והאף לא יגדרך לכבוש מדת טובך שהוא ממקור הרחמים. וא"כ מדוע לא תכבוש גם עתה כח האף ודרש האף תספה לשון חרון אף ורומז כתרגומו. דהיינו מלאך המשחית הנקרא אף. והיינו נמי דקאמר הלא אף שאתה מביא לעולמך אתה מכלה בו את הצדיקים והרשעים וכדאמרינן ממניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע כי הוא מצד תוקף הדין: ולא דייך שאין כו'. כלומר שמן הראוי היה אף לתלות לרשעים בשביל הצדיקים. ולא די שאינך תולה לרשעים בשביל הצדיקים. אלא שאתה מכלה גם כן באף גם את הצדיקים עם הרשעים: ב"ו חמה כובשתו איידי דקאמר אתה גודר את האף כו' מסיק נמי ב"ו חמה כובשתו כו': נוקם ה' ובעל חמה. דבעל משמע שמולם בה ושיא ברשותו כאילו הוא בעל ואדון עליה: אל קנא אל הוא לשון אדנות ואיילות (מת"כ): (טו) מ"ד ויש נספה בלא משפט כלו' הלא כתיב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט: בלא משפט מקומו כאשר בא איש ממקום אחר לאותו המקום שנגזר עליו פורעניות שמתחלה לא היה בכלל המשפט הנגזר. וכאשר בא לאותו המקום נתפש גם הוא עמהם. והרי הוא כנספה בלא משפט. ומייתי דוגמא לזה מהך עובדא דגובה מס בטבריא שנתפש שם גם אחד מבני צפורי בהיותו שם. אע"פ שבא אח"כ הרווחה למקומו. והיה נספה בלא משפט מקומו: לגבות מס המלך: שבאת רוחה עמדה להם ריוח והנחה מאת המלך: ר' לוי כו' ר' סימון כו'. לפרושי הך מילתא אתו למה האף מכלה גם הצדיקים. ור' לוי אמר שהוא משל לדוב שהיה דרכו לשכל בחיות בתוקף כעסו ובשעה שאינו מוצא לשכל בחיות כפי רגזו אז הוא משכל אף בבניו כדי להשקיט כח רוגזו וכעסו. כן הוא במלאך המשחית חלילה. וא"כ בכוונה אינו מבחין מהמת תוקף כעסו ופוגע גם בצדיקים לפי שאין צדיקים גמורים וכדאמרן. ור' סימון מדמה ליה למגל התותך שאין לו כח להבחין. ולכן כשיש לו לקצור קוצים ונמצא ביניהם שושנה אינו מבחין וכורת גם השושנה אף כך במלאך המשחית אינו מצד הכעס רק אין לו כח להבחין בין צדיק לרשע ואינו יכול להנצל אלא דרך נס וצדיק שאינו גמור אינו כדאי לזה. ומ"מ לכ"ע תחילת הגזרה אינה אלא מפני הרשעים. ולכן אמר אברהם האף תספה צדיק עם רשע (נזה"ק): למגל כוסחת פי' כמגל זה שכורת קוצים ואינו משלים כוסחותו וכורת שושנים ואינו משלים לכרות כי טבעו הוא לכרות בלי הבחנה והכל שוה לו קוצים ושושנים: (טז) בריה הוא לך פי' ענין חיצוני. כלו' חוץ מהק יושרך. וחלילה לשון חולין: א"ר אחא כו'. ר' אחא נמי מודה לר' יודן. אלא דמיתורא מפרש חלילה השני לשון חלול שם שמים שיהרהרו אחריו לומר תם ורשע הוא מכלה: מעשות דבר אכ"כ דאין טעם שיאמר כדבר דמשמע מילתא אחריתי אלא לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתא מינה ופירושו לא היא היינו לא מיתה ממש ולא דכוותה כגון עניות ויסורין וכיוצא בה דהשיבי כמיתה כדלקמן פ' ע"א. ולא דפחיתא מינה יסורים קשים קרובים למיתה דבשום צד אין ללקות צדיק עם רשע (יפ"ת): (יז) ב' בני אדם כו'. דדברי אברהם קרובים לשל איוב דגם בדברי איוב אין כפירה שכוונת שמיהם במקרה אחד לצדיק ולרשע. וזה שסבא המשפט על הכלל אינו מבחין בין צדיק לרשע. וז"א והיה כצדיק כרשע. אלא שאברהם אמרה בישוב הדעת שנתן טעם לדבר באמרו להמית צדיק עם רשע. בידע שאין נזק הצדיק נמשך לו אלא מפני הרשע מהטעמים הנזכ' לעיל בסי' י"ד. ועכ"ז בקש שלא יעשה כן פן יראה שהצדיק כרשע עם סותו יודע שהצדיק שכרו אתו. אמנם איוב הוציא הדבר מפיו בענין רע שאמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה שיראה שמדה אחת לשניהם בשוה ואין זה נמשך מזה. וגם כי מאומר מכלה נראה שהכוונה האלהית השחתת עולם. ולכן לא יבדיל. אמנם לפי שעכ"ז יש לפרש דבריו כשל אברהם קאמר פגה שאפשר לתקן. ומ"מ נענש על שלא דקדק בדבריו (יפ"ת): נטל עליה שכר כדאמר לקמן על כן משחך כו': נענש עליה כדאמר בפ"ק דב"ב שניתן שכרו בעוה"ז לטורדו מעוה"ב (יפ"ת): אברהם אמרה בישוב כן הוא הנוסחא ביפ"ת ונזה"ק. והמת"כ גורס אמרה בישולה כלו' מבושל בטוב טעם ודעת: פגה בלתי מבושל בלי דעת: (יח) ערבובי שאלות יש כאן. שאברהם אמר חלילה לך להמית צדיק עם רשע. והקב"ה אמר והיה כצדיק כרשע. כלומר שאינו אלא כצדיק ולא צדיק ממש וקרוב לרשע. ובא להשיב זה כלפי מ"ש אברהם שיתלה לרשעים בשביל הצדיקים. ועל זה אמר הקב"ה הלואי צדיקים כלו' הלואי שהיו צדיקים הללו זכות אף להציל עצמם. דהא אינם אלא צדיקי ניבלי כלומר צדיקים גרועים כמו פירות הנובלות. וי"ג ניכלי כלו' רמאים כמו בנכליהם. והאי מסיק דלכך כתיב צדקם חסר לאשמועינן שלא היו צדיקים ממש אלא צדיקי ניבלי (נזה"ק): אלא צדיקים ניבלי ומ"מ קאמר תו חלילה לך. כי יצרף מעשיו או צדקתו יח' עמהם כדבסמוך ויחשבו לצדיקים ראוים. וה' הודה לו ואמר אם אמצא וגו' חמשים צדיקים. ואע"ג דצדיקים כתיב: סבי דבהתא זקני בושת: אמר אברהם צרף מעשי כו'. שהצדיק בכל מקום הוא מגין על הדור. וכ"ש על סדום שסכרכים הללו משלו. וריב"ס אמר דה"ק לא את הוא צדיקו של עולם כו' ויעלו למנין חמשים (מה"ק): (יט) תולין לו אנקליטון. שופט בשר ודם תולין לו אנקליטון (בלשון לעז אפולעציא) כלו' שאפשר להעביר משפטיו ודיניו אל השופט הגבוה ממנו לראות אם הוא משפט כדת. ולכן לעולם השופט הקטן יש לו עליו אימת השופט הגבוה ממנו בסדר מדריגות השרים גבוה מעל גבוה עד המלך שאין למעלה ממנו. ואעפ"כ אין לו להטות דין מצד היוסר האמיתי ומאימת דין שמים. וא"כ יאמרו המינים הרשעים כי בשביל שאין לך מי שיתלה לך אנקליטין להעביר משפטיך למק"א לא תעשה משפט ח"ו ויהיה חילול ש"ש בדבר (מה"ק): אריב"ס כשבקשת משום דלפי דבריו הראשונים ה"ל למימר השופט העליון לא השופט כל הארץ. לכן אמר כשבקש הקב"ה לדון עולמו בממשלת ארם המושלת בכיפה. לא מסר ביד אחד לגמרי לבל יעבור הדת הראוי לגמרי. אלא מסרו ביד שנים רומוס ורימילוס (עיין במת"כ) שאם בקש אחד מהם לעשות דבר שאינו ראוי נגד הכלל

ורומילוס. [לט] שאם בקש אחד מהם לעשות דבר חבירו מעכב על ידו ואת בשביל שאין לך מי שיעכב על ידך לא תעשה משפט: (כ) א"ר אבא נשבעת [מ] שאין אתה מביא מבול לעולם. מה את מערים על השבועה. [מא] מבול של מים אין את מביא מבול של אש את מביא. א"כ לא יצאת ידי שבועה. א"ר לוי השופט כל הארץ לא יעשה משפט. אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין אתה מבקש לית עולם. את תפיס חבלא בתרין ראשין. בעי עלמא ובעי דינא. אם לית אתה מוותר ציבחר לית עלמא יכיל קאים. א"ל הקב"ה. אברהם (תהלים מה) אהבת צדק ותשנא רשע אהבת לצדק את בריותי. ותשנא רשע מאנת לחייבן. על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך. מהו מחבריך מנח ועד אצלך י' דורות ומכולם לא דברתי עם אחד מהם אלא עמך. ויאמר ה' אל אברם לך לך: (כא) ויאמר ה' אם אמצא בסדום. ר' יודן וריב"ס בשם ר' יהושע בן לוי אמרו (איוב לד) כי אל אל האמר נשאתי לא אחבל. היינו דכתיב ונשאתי לכל המקום בעבורם. לא אחבל איני ממשכנם. המד"א (שמות כב) אם חבול תחבול. והן חובלים עלי דברים ואומרים אינו דן כשורה. בלעדי אחזה בר מיני זיל פשפש דינא. ואם טעיתי אתה הורני. ואם עול פעלתי עם הראשונים לא אוסיף עם האחרונים: (כב) לא אחריש בדיו (איוב מא). לך אני מחריש ולבדים היוצאים ממך. לאברהם שהוא אומר חלילה לך מעשות כדבר הזה. ולמשה שהוא אומר (שמות לב) למה ה' יחרה אפך בעמך. וליהושע שהוא אומר (יהושע ז) למה העברת העבר את העם. ולדוד שהוא אומר (תהלים י) למה ה' תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה. (איוב מא) ודבר גבורות וחין ערכו. חן ניתן בעריכות שפתים בשעה שבקש רחמים על הסדומיים: (כג) ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי וגו'. [מב] אמר אילו הרגני אמרפל לא הייתי עפר. ואולי שרפני נמרוד לא הייתי אפר א"ל הקב"ה חייך. [מג] אתה אמרת ואנכי עפר ואפר. חייך שאני נותן לבניך כפרה בהם שנא' (במדבר יט) ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת. (שם) ואסף איש טהור את אפר הפרה [מד] תנינן סדר תעניות כיצד מוציאין את התיב' ברחוב העיר וכו' ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה. רבי יודן בר מנשה ורשב"נ. חד אמר זכותו של אברהם. וח"א [מה] זכותו של יצחק. מ"ד זכותו של אברהם אנכי עפר ואפר. מ"ד זכותו של יצחק אפר בלבד. מילתא דר' יודן פליגא אהא דר' יהודה בן פזי. דהוה מכריז בציבורא ואמר כל מאן דלא מטא שליחא דציבורא לגביה למיתן קיטמא בראשיה יסב איהו קיטמא ויהיב בראשיה. מילתיה דר' יהודה בן פזי אמר הוא עפר והוא אפר: (כד) אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה. [מו] א"ר חייא בר אבא בקש אברהם לירד לו מחמשים לחמשה. א"ל הקב"ה חזור בך למפרע. א"ר לוי לחלף סרדה מליאה מים כ"ז שהיא מליאה מים הסניגור מלמד. פעמים שהדיין מבקש שילמד סניגוריא הוא אומר הוסיפו בתוכה מים: (כה) ויאמר אל נא יחר לה' אולי ימצאון שם עשרה. [מז] ולמה עשרה. כדי כניסה לכולם. ד"א למה עשרה כבר נשתייר בדור המבול שמונה ולא נתלה לעולם בזכותן. ד"א [מח] למה עשרה. שהיה סבור שיש שם עשרה לוט ואשתו וד' בנותיו וד' חתניו. ר' יהודה ב"ר סימון ור' חנין בשם ר' יוחנן כאן עשרה ובירושלים אפי' אחד הה"ד (ירמיה ה) שוטטו בחוצות ירושלים וגו'. וכאן הוא אומר (קהלת ז) אחת לאחת למצא חשבון. א"ר יצחק עד כמה הוא מצוי חשבון לעיר אחת. עד אחד. אם נמצא אחד בכל העיר תולין לה בזכותו: (כו) וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם. [מט] הדיין הזה כ"ז שהסניגור מלמד הוא ממתין נשתתק הסניגור עמד לו הדיין. כך וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם. הסניגור הזה כ"ז שהדיין מסביר לו פנים הוא מלמד עמד לו הדיין נשתתק הסניגור. כך וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם וכתי' ואברהם שב למקומו. הקטיגור הזה כ"ז שהסניגור מלמד והדיין מסביר לו פנים ממתין. עמד לו הדיין ונשתתק הסניגור המקטרג הולך לעשות שליחותו

יד יוסף [לט] אס"ר פ"ח: [מ] לעיל פ' ל"ט. וילקוט ס"ז: [מא] זבחים קט"ז. וסוטה י"א. ילקוט תהלים רמז תמ"ג. ויק"ר פ"י. פסיקתא רבתי פ' ל"ג: [מב] ילקוט ס"ז: [מג] סוטה י"ז. חולין פ"ה [מד] תענית ט"ו: [מה] תענית ט"ז. ובירוש' שם פ"ב: [מו] ילקוט ס"ז: [מז] ילקוט ס"ז: [מח] זוהר סוף סדר בראשית. בהשמטות דף ד': [מט] ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

אודים ושורפים עירו אמר הוא מושל וכאשר הקיץ הגידו לו שכבר ילדה אשתו תאומים ושפט כי הם האודים אמר אלם ונוה להשליכם ביער וכן עשו ונזדמנה להם דובה והניקה אותם וכו' עד ומהם המשפחות הגדולות שברומי והם הדוכיים עכ"ל והפליג בגדולתן בספר יוסיפון: **אם עולה** אתה מבקש כו'. ויהיה ס"א של השופט תמיה קיימת הנגלה נגליתי וכהנה רבות: **את תפוס** כו'. אתה רוצה לאחוז החבל בשני ראשין חפץ אתה בעולם וגם חפץ אתה בדין אמת אם אין אתה מוותר מעט אין העולם יכול להתקיים אם לית את גרסי': **ויאמר ה' אל אברם לך לך.** ה"ג ג"כ בילקוט תלים הוא היה תחלה דבר ה' באברהם ובויקרא רבה פ' י"ד גרס אחר הדברים האלה היה דבר ה' וגו' ואולי טעות סופר הוא שהרי קודם זה דבר עמו פעמים רבות: **בר מיני** כו'. חוץ ממני ובלעדי לך אתה חקור דיני אם טעיתי באחד מהם ואם טעיתי וכו': **לך אני** מחריש. גרסי' ויהיה פי' הכתוב בלשון תימה וכי לך ולבדים היוצאים ממך לא אחריש ובילקוט איוב יש גירסא אחרת ועל פי אותה גירסא יהיה פי' הכתוב בניחותא וכלאתי לכותבו: **חן ניתן** דרש וחין כמו וחן: **הואלתי** ונומר. גרסי' וסיפיה דקרא עפר ואפר קדייק: **לא הייתי** אפר. כלומר ואותו זכות יעמוד לי עכשיו שתקבל תחנוני: **ה"ג** בירושלמי פ' סדר תענית כיצד מ"ד זכותו של אברהם בין עפר בין אפר ואנכי עפר ואפר פי' ובין עפר ובין אפר נותנין ע"ג התיבה: **כל מאן** דלא מטא כו'. ביום התענית היה מכריז מי שלא הגיע אליו שליח צבור ליתן אפר על ראשו יקח הוא בעצמו אפר ויתן על ראשו משמע דוקא אפר כירה דהיינו קיטמא ור' יודא בן פזי סבר שעפר נ"כ מותר ליקח דהיא היא: **בחלף סרדא.** בערוך ערך סדר פי' עריבה של נחתומים: ה"ג **הסניגור** מלמד זכות פעמים שהדיין מבקש כו' והענין בכלי של מים ניתן על גבי האש וכל זמן שיש עוד בכלי מים ניתן רשות לסניגור ללמוד סניגוריא ופעמים שהדיין חפץ שהסניגור ילמוד סניגוריא כי חפץ בו לדבר בו הרבה ואומר להוסיף עוד מים לתוך הכלי כדי שיהא שהות לסניגור ללמוד סניגוריא כך אמר אברהם אם יחסרון החמשים עד שיהיו רק חמשה והקב"ה השיבו אם ימצאון מ"ה וגו' והיה אברהם מוכרח לבקש עוד על ארבעים ושלשים וכו' דאל"כ היה לו להקב"ה להשיב אם יחסר כל כך לא אכלה בעבורם וכן מצאתי בפירש"י: **כדי** כניסה. עשרה שראוין לקרות בתורה ולהתפלל בבית הכנסת וכן בפ"ק דמגילה קורין ליום שמתפללין בעשרה יום הכניסה: **ולא** נתלה כו'. לפיכך לא בקש על פחות מי': **וד'** חתניו. והם לא היו כשרים שנא' ויהי כמצחק בעיני חתניו: **לעיר** אחת כו'. וזהו אחת לאחת פירוש צדיק

עץ יוסף

הכלל. חבירו מעכב על ידו. ועתה יאמרו כי את בשביל שאתה לבד שופט כל הארץ שאין לך מי שיעכב על ידך לא תעשה משפט ח"ו ויהיה חילול שם שמים בדבר (מה"ק): **(כ) א"ר אבא** נשבעת כו'. נתב' לעיל בפ' ל"ט סי' ו' ע"ש: **מערים על השבועה** שמינו לשון חולין על המחלל שבועה כמו שנאמר לא יחל דברו וזה חולין הוא להערים על השבועה. ויהיו א"כ שתי התמיהות אחד חלילה לך. ועוד להמית צדיק עם רשע: **אם עולם** כי העולם הגשמי ואנשיו מוכנים להטות על ידי היצר. ולכן אי אפשר להתנהג עמהם בדרך דין גמור לחייבם. ואם אתה מתנהג עמהם בדין אז אי אפשר לעולם שיתקיימו וזהו השופט כל הארץ להשגיח עליה ולקיימה א"כ לא יתכן לעשות משפט ודין עמהם לגמרי: **ומעולם לא** דברתי כו'. אף שנמצא עכ"פ בדורם אנשים צדיקים אבל לא היו רק להשלמת עצמן לא להצדיק את הבריות ולבקש בעדן. וזה אות על טוב לבך ועל אהבתך לקדוש השם. ולכך זכית לנבואה יותר מכולם ועיין לעיל פ' ל"ט: **(כא) נשאתי** לא אחבול בלעדי אחזה אתה הורני אם עול פעלתי לא אוסיף. במענה אליהוא לאיוב שהוכיחו על מה שקרא תגר על משפטי ה' לומר כי הוא מתנהג עם ברואיו בתוקף מדה"ד ולא ברחמים. וע"ז א"ל כי לא יתכן לומר כן אל אל האומר נשאתי אף לסדומים הרשעים לומר אם אמצא בסדום חמשים צדיקים ונשאתי לכל המקום בעבורם. נשיאות עון גמור: **וגם לא אחבול** ר"ל וגם לא אמשכן לצדיקים עבורם. אלא בין הצדיקים ובין הרשעים ימלטו. וא"כ אין לנו רחמים גדולים מזו. ואמר עד שה' אמר שהבריות: **הן חובלים** עלי דברים. מלשון חבילות חבילות שמאספים עלי דברים מדור אנוש ודור המבול ודור הפלגה לומר איני דן כשורה ח"ו: **בלעדי אחזה** בר מיני. כלומר מלבד מה שאני ראיתי ועיינתי בדינם. אתה הוריני גם תראה לעיין ולפשפש בדינם. ואם טעיתי לפי דעתך אתה הורני. ואם עול פעלתי עם הדורות הראשונים לא אוסיף עם האחרונים (מה"ק): **(כב) לא** אחריש בדיו. שנתחסד ה' עמו לשתוק לדבריו כמודה לו כי טוב דבר: **לא אחריש בדיו** דלעיל מיניה כתיב מי הקדימני ואשלם וגו' ודרשינן ליה לקמן בבמדב"ר פ' י"ד באברהם ע"ש. וה"נ פי' סיפא דקרא באברהם: **ולבדים היוצאים ממך** פי' בדיו ענפיו והם בניו (כמו ותעש בדים ותשלח פארות) ודע דבפסוק זה הכתיב לא אחרים. והקרי לו אחרים. והמדרש דורש הקרי והכתיב. ולפי הקרי הוא בניחותא לו אחריש וגם לבדיו הם בניו. ולפי הכתיב הוא בתמיה וכי לא אחריש גם לבדיו היינו לבניו הצדיקים הממלאים מקומו שהם כמו ענפיו. כי הענף דומה לטבע שרשו שהוא מקור מחצבו. ועיין במנחת שי: **ודבר גבורות** וחין ערכו כו' ר"ל סיפא דקרא פירוש לרישא דקרא. שכן ה' ישתוק לבניו בהיותם מדברים קשות לנגדו. משום שכך עשה גם לאברהם שהיה מדבר גבורות וקשות לנגדו ואעפ"כ היה חין ערכו שניתן לו חן בעריכת שפתים בהיות כוונתו רצויה להצדיק בריותיו. ע"כ יחרים גם להם: **(כג) אמר** אילו הרגני כו'. מדכפל לומר עפר ואפר דריש דרמיז בזה נמי ענין אמרפל ונמרוד (מה"ק): **לא הייתי** עפר כו' לא הייתי אפר. בתמיה וא"כ אנכי עפר ואפר לולא רחמיך עלי. וא"כ יודע אני שוכתך וחסדך עלי וע"כ אבקש עליהם אולי יתכן לרחם גם עליהם: **אתה אמרת** כו'. שבשכר שהשפיל עצמו נתן לו שכר וכדאמר בפ' כסוי הדם: **כפרה בהם** שהפרה באה לכפר על העגל כדלקמן בבמד"ר פ' י"ט: **ולקחו לטמא** נקט הכתובים שלא כסדרן להקדים של עפר לשל אפר כי הכא (יפ"ת): **אפר מקלה** על גבי התיבה. וברחש הנשיא וברחש אב"ד וברחש כל אחד. לזכור זכות אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר: **ח"א זכותו** כו'. הני מ"ד קאי אסיפא דמתניתין היינו על מה שנתנו על ראש הנשיא כו'. אבל מה שנתנו אפר על גבי התיבה הוא מטעם דעמו אנכי בצרה: **מ"ד כדי** להזכיר זכותו של אברהם בין עפר ובין אפר על שם אנכי עפר ואפר. כנ"ל וכן הוא בירוש' (מת"כ יפ"ת) וה"פ דלמ"ד להזכיר זכות אברהם בין בעפר ובין באפר: **מילתא דר"י** ר' יודן היינו ר' יהודה בן פזי. וה"ק מעשה של ר"י בן פזי חולק על זה שאמרנו דדוקא אפר. ועובדא דר"י בן פזי היינו דהוה מכריז בצבורא ואמר כו' יסב איהו עפר ויהיב ברישא כנ"ל וכן הוא בירוש' ופירושו ביום התענית היה מכריז ואומר מי שלא הגיע אליו שליח צבור ליתן אפר על ראשו יקח הוא בעצמו מהעפר הנמצא לו ויתן על ראשו. וא"כ מילתא דר' יודן בן פזי אמרה דעפר ואפר מהני (יפ"ת): **(כד) מחמשים** לחמשה ה"ל כו'. שבקשת אברהם היה בשתי כוונות א' אולי לא יהיה רק מ"ה צדיקים. והיינו תשעה בכל עיר. ב' אולי יחסרון החמשים לצדיקים ולא ישאר רק ה' צדיקים והיינו צדיק אחד לכל עיר על כן היה מוכרח לבקש בזה הלשון כדי שיהיה נכלל בדבריו אלו השני בקשות הנ"ל ורק מפני שרצון הקב"ה היה לדבר עמו עוד. וע"כ לא השיבו רק לא אשחית אם אמצא שם מ"ה. ובזה הבין אברהם שרצה הקב"ה שיחזור בו למפרע היינו לבקש על מ' ועל ל' וכדומה. ולא על יחידי סגולה כי בקש כבר על ה' יחידי סגולה: **לחלף סרדה** כו'. ס"ל שהקב"ה עשה כן בכוונה לסבב הדבר שאברהם יאריך עוד בתפלות בהדרגה מלמעלה למטה. שבזה יהיה עוד אריכת אף קצת לאנשי סדום וכדאמרי' לקמן סוף פירקין שהקטיגור ממתין כל זמן שהסניגור מלמד זכות. ולזה בא ר' לוי להמתיק הדבר במשל. והמוסף הערוך כתב שהנוסחא האמיתי הוא קלפסדרא תיבה אחת. והוא בל"י כלי שעות מלא מים ובתחתיתו נקב קטן ובתוך שעה נשאר הכלי ריק ונהגו הקדמונים שבעוד מים בכלי היה הסניגור מליץ לזכות או להובה. ובכלותם היה בותק. וממלאים אותו הכלי מים והיה מתחיל האחר לדבר. וטעם מלה קלפסדרא גונב מים עכ"ל: **(כה) כדי כניסה** לכולם. כדי כניסת צבור לתפלה כדכתיב אלהים נצב בעדת אל ואין עדה פחותה מעשרה כדלקמן פ' כ"ה. ודקדק לומר כדי כניסה לכולם כלו' כל העיירות יחד שני בעשרה כשיטת הרמב"ן ז"ל שבכל התפלות היה מבקש להציל כולם (יפ"ת ומה"ק): **כבר נשתייר** בדור המבול כו'. היינו נח ושלשה בניו ונשותיהם ואע"ג דחם רשע היה מ"מ לא נהפך על הגזל ועל החמס שבעבורו נחתם עיקר הגז"ד (מה"ק): **בדור המבול ח'** ומ"מ לא בקש על ט' דכיון דאודי ליה על י' ה"ה על ט' בצירוף ה' או אברהם כדלעיל ס' י"א (יפ"ת): **כאן עשרה** להתמשה כרכים דה"ל ב' לכ"א: **ובירושלים אפי' א'** ומה שבאמת הקיל ה' בדין ירושלים היינו מפני שהיה להם זכות אברהם וזכות בהמ"ק וכדלעיל פ' כ"ה ע"ש (מה"ק): **וכה"א אחת לאחת** כנ"ל (יפ"ת): **עד כמה** הוא מצוי החשבון. ל' ונמצא דמו. וה"ל כשנבא לתמצית החשבון מצינו דאחד סגי לעיר אחת. וזהו אחת לאחת פי' נדקנוה אחת או צדיק א' מגין לעיר אחת: **(כו) נשתתק הסניגור** כאין לו עוד ללמד סניגוריא עומד הדיין ונגמר הדין: **שהדיין מסביר** לו פנים. כמו שהקב"ה הסביר בתחילה פנים לאברהם שא"ל חזור בך למפרע ולא א"ל מיד בעשרה אני רוצה שבזה הסביר פנים לאברהם שיתפלל עוד כמש"ל סי' כ"ד. לכן היה הסניגור אברהם מלמד זכות עוד אולי ימצאון מ' או ל' או כ' או י'. אבל מי' ולמטה לא היה לו הסבר פנים שיתפלל נשתתק אברהם: **שני** המלאכים

שליחותו. כך וילך ה' וכתיב ויבאו שני המלאכים סדומה בערב :

פרשה נ

(א) ויבואו שני המלאכים סדומה בערב וגו'. (יחזקאל א) והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק. א א"ר אייבו רצות אכ"כ אלא רצוא. רצין לעשות שליחותן. כמראה הבזק. ר' יהודה בשם ר' סימון בשם ר' לוי בר פרטא כזה שהוא בוזק נפת בכירה. ר' חייא בר אבא אמר כרוחא לזיקא. רבנן אמרי כזיקא לעננא. נפטרים מאברהם בשש שעות ובאין סדומה בערב. אלא מלאכי רחמים היו והיו ממתינים וסבורים שמא ימצא להם זכות. וכיון שלא מצא להם זכות ויבאו שני המלאכים סדומה בערב : (ב) והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש (איוב כג). תני ב אין מלאך אחד עושה ב' שליחות ולא ב' מלאכים עושים שליחו' אחת. ואת אמרת שני. אלא מיכאל אמר בשורתו ונסתלק. ג גבריאל נשתלח להפוך את סדום. ורפאל להציל את לוט : (ג) ויבאו שני המלאכים סדומה. ד הכא את אמר מלאכים ולהלן קורא אותן אנשים. אלא להלן שהיתה שכינה על גביהן קראן אנשים. כיון שנסתלקה שכינה מעל גביהן לבשו מלאכות. א"ר תנחומא א"ר לוי אברהם שהיה כחו יפה נדמו לו בדמות אנשים. אבל לוט ע"י שהיה כחו רע נדמו לו בדמות מלאכים. א"ר חנינא עד שלא עשו שליחותן קראן אנשים. משעשו שליחותן קראן מלאכים. א"ר תנחומא לאחד ה שנטל הגמוניא מן המלך. עד שלא הגיע לבית אוריין שלו היה מהלך כפגן. כיון שהגיע לבית אוריין שלו היה מהלך כקאלמין. כך עד שלא עשו שליחותן קראן אנשים. כיון שעשו שליחותן קראן מלאכים : (ד) סדומה תני משום ר' נחמיה י כל דבר שצריך למ"ד בתחילתו תן לו ה"א בסופו סדומה שעירה מצרימה הרנה. אתיבון והכתיב (תהלים ט) ישובו רשעים לשאולה. ר' אבא בר זבדא אמר לביטי התחתונה שבשאול : (ה) בערב ז בא ערבה של סדום ושקעה שמשה ונחתם גזר דינה. א"ר לוי אין הקב"ה דן את העכו"ם אלא בלילה בשעה שהן ישנים. ואינו דן את ישראל אלא ביום בשעה שהם עסוקים במצות. הה"ד (שם) והוא ישפוט תבל בצדק : (ו) ולוט יושב ח ישב כתיב. אותו היום מינוהו ארכי דיינים. ה' ראשי דיינים היו בסדום. קץ שקר ורב שקר רב מסטירין רב נבל וקלא פנדר. לוט היה ארכי הדיינים שבכולן ט בשעה שהיה אומר להם דברים שהם ערבים להם הן אומרים לו גש הלאה סק לעיל. ובשעה שהיה אומר להם דברים שאין ערבים להם היו אומרין לו האחד בא לגור וישפט שפוט : (ז) וירא לוט ויקם לקראתם וגו' ויאמר הנה נא אדוני. ר' יודן ור' הונא. י ר' יודן אמר סורו נא אפי' איני כדאי עקמו עלי את הדרך. ר' הונא אמר עקמו עלי את הדרך כדי שלא תהיו נראים באים אצלי. אל בית עבדכם ולינו ורחצו יא אברהם מקדים רחיצה ללינה. ולוט מקדים לינה לרחיצה יב אלא אברהם מקפיד על טנופת ע"ז לפיכך הקדים רחיצה. ולוט אינו מקפיד על טנופת ע"ז. יג וי"א אף זה עשה כשורה. כדי שיצאו ויראו אבק על רגליהם שלא יאמרו היכן לנו. ויאמרו לא כי ברחוב נלין יד ממאנין בקטן ואין ממאנין בגדול : (ח) ויפצר בם מאד. טו הכנים בם אף וצרה. ויסורו אליו ויבואו אל ביתו הדא מסייעא להחוא דאמר ר' הונא עקמו עלי את הדרך כדי שלא תהיו נראים באים אצלי. ויעש להם משתה. טז בביתו של אברהם אבינו היה שהיה מקבל את העוברים ואת השבים. א"ר יצחק מצות גדולה עמדה על המלח. דהוה א"ל הב לאילין אכסנאי קליל מלח. והות אמרה לי' אף הדא סוניתא בישא את בעי מולפא הכא : (ט) טרם ישכבו. יז התחילו שואלים אותו א"ל אנשי העיר מה הם. א"ל כל אתר אית טבין ובישין ברם הכא סונייה בישין. ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית

יד יוסף פ"נ א ילקוט ס"ז. וילקוט יחזקאל : ב מדרש תהלים תיי שרה דף קכ"ז. וילקוט ס"ז : ג ב"מ פ"ז : ד ילקוט ס"ז : ה ויק"ר פ' ל"ו : ו יבמות י"ג. סוט"ע מזמור ע'. ירוש' פ"ס דיבמות. לקמן פ' ס"ח. ופרשה פ"ו. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים : ז ירוש' ר"ס. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים : ח תלק דף ק"ט. ילקוט ס"ז. פדר"א פרק כ"ס : ט תד"א ה"א פ' ל"א : י ילקוט ס"ז. וזוהר ס"ז דף ק"ו : יא זוהר ס"ז דף ק"ו : יב ב"מ פ"ו : יג מסכת דרך ארץ פ"ד : יד ב"מ פ"ז. תנחומא ס"ז : טו ילקוט ס"ז : טז תנחומא ס"ז. פדר"א פרק כ"ס : יז ילקוט ס"ז :

ענף יוסף

פרשה נ (ב) [אין מלאך אחד עושה שתי שליחות] להודיע שאין מספר לגדודיו ית' ואין עניות במקום עשירות. ולפ"ז אף אם הם ממין אחד אין מלאך אחד עושה שתי שליחות בפעם אחד. ומה שאין שני מלאכים עושים שליחות אחת. הוא לבל יהיה מקום לטעות שהש"ת אינו יכול לפעול פעולות כאחד. ולכן עושה שליחותו רק במלאך אחד : (ג) [כיון שנסתלקה שכינה כו'] אבל מ"מ אח"כ שוב קראן אנשים כפי מה שנדמו ללוט ולאנשי סדום כאנשים. וזה דכתיב ויאחזו שהמלאכים בלוט

מתנות כהונה

צדיק אחד לעיר אחת : מלמד זכות : רצות כינוי לנקבות רצות נופל על חיות ואמר רצוא לפיכך דרש בו לשון רצון : בוזק פי' הערוך מפזר כזה שהוא מפזר גפן שהוא פסולת של זתים בתוך התנור שהאש נאחז בהן מיד ודולקו : כרוחא לזיקא. כרוח המגלגל הגוד ורבנן אמרו כזיקא כרוח החזק המפזר העננים ותרוייהו לשון בזק קא דרשינן : ובאים בערב. בתמיה כיון שרלים כבזק למה שהו כל כך שמא ימצא אברהם להם זכות : ואין שני מלאכים כו'. דכתיב והוא באחד עושה שליחותו ע"י מלאך אחד וכן הוא בילקוט איוב בהדיא ואע"ג דכתיב להלן ויחזיקו האנשים בידו ויוציאוהו כבר הי"ל התוספות פ' הבוכר את הפועלים שבמיהם הוליאוהו חוץ לעיר ורפאל הלך עמו עד צוער וגבריאל היה מצוה אותו למהר ועיין שוב שם : ורפאל להציל כו'. ואע"ג דאמרינן בפ' הבוכר שרפאל ריפא נמי אברהם תרלו התוספות שם דרפואה והצלה הדא מילתא היא : ולהלן ברא"ש הפרשה קורא אותן אנשים והא ג' אנשים ויפנו משם האנשים : לבית אוריין. ופי' בו מקום גדולתו ושמו : כפגן פי' הערוך אדם הדיוט : בקאלבין פי' הערוך אדם הטוב : והא כתיב כו'. והם ה"א בסוף התיבה משמשת כמו למ"ד ברא"ש הרתי למה לי : לביטי פי' הערוך המכמי או הטימב"א בלע"ז והוא הדר ודייק לתחלה כהילו כתיב להשאול בה"א הידיעה השאול המיוחדת והברורה : בא ערבה. דייק מדכתיב בערב הב' קמוצה כאילו הוא ב' תיבות בא ערב. ה"ג כשהן ישנים מן העבירות : תבל בצדק פירש"י הכל אלו ישראל המתוכלין במצות דן אותם בשעה שעוסקין לצדקות בהוא ביום : ישב כתיב. פי' מהר"ל אליהו מזרחי בפ' חיי שרה אילו כתיב יושב היה בינוני ופירושו היה יושב כמו פרעה הולם עכשיו כתיב שלא וי"ו ישב הוא עבר ופירושו ישב בעת ההיא ולכן דרשו שאותו היום מינוהו ומה שאמרו שהיה ראש דיינים קבלה הוא בידם ולא למדוהו מן המקרא : קין שקר. י"ל שהוא מלשון קצין והב"י גרס קו שקר : רב שקר ה"ג ג"כ ברש"י ז"ל. מסטירין. נוטה דין וי"מ ויסט : קלא פנדר. הערוך הביאו ולא נתן בו טעם : ארכי הדיינין. הראש והאדון : סק לעיל. עלה וכב למעלה : עקמו עלי כו'. כלומר העברו על מדת כבודכם והדרככם : אמר רב הונא עקמו עלי את הדרך : עלי כמו ממנו : של מנופת ע"ג עיין בפירש"י בחומש : בדי שילאו למהר ויראו הסדומים האבק ולא ירגישו שלנו בתוך הבית. ופי' ורחצו רגליכם. לאחר שתלאו מזה : ואין ממאנין בגדול. ולפיכך לאברהם אמרו כן העבה : ויפצר נוטריקון ווי אף וצרה : הדא מסייע כו'. דהא כר' יודן האיך אמר הכתוב שהמלאכים עברו על מדתם ובאו אליו כאילו אין דרכם להתאכסן אלא עם אנשים הטובים וק"ל : בביתו של אברהם כו'. וממנו למד ובילקוט גרס גידל בבית אברהם כו' כלומר מגודל בביתו היה : ה"ג ומצות אפה וגו'. א"ר יצחק מצות גדולה וכן הוא בילקוט מצות ריב וקטטה ודייק מדלא אמר עוגות כמו גבי אברהם ועל כל פנים היו עוגות מצות בלי מלח מפני שהקפה על המלח ולא כ"ל כהאי הגא דאמר פסח היה : דהוה אומר לה. לוט לאשתו : הב כו'. תן לאורחים הללו מעט מלח והיתה אומרת לו אף המנהג הרע הזה אתה רוצה ללמדו פה : סוגיתא פירש"י כעור וגבוה כדאמרי' סניא דלא דר' פי' כשורה זו בשנה ר' : כל אתר כו'. כל עיר ועיר יש בה אנשים טובים ורעים אבל פה כלם רעים : סוגייה הסוג והכלל : ה"ג על הבית וגו'. וסיפיה דקרא מקטון ועד גדול : והיו המלאכים מקבלין

עץ יוסף

המלאכים סדומה בערב. שעכבו א"ע בדרך עד שגלתה הסניגוריא :

פרשה נ (א) והחיות רלוא ושוב. דעת הז"ל שהחיות הם המלאכים הרוחניים. וכיון שדרך המלאכים למהר בשליחותם ואיך נתעכבו שנפטרו מאברהם בשש שעות ובאו לסדום בערב : רצות אכ"כ כלו' דאי מל' ריצה הל"ל רלות שהוא כינוי לנקבות ל' הנופל על חיות. לכן דרש בו ל' רצון ורילוי (ובילקוט הגי' רלוא. רולים לעשות שליחותם) כלו' שהם שמים לעשות רצון קונם. ומתוך שהם רולים לעשות שליחותו בשמחה הם ג"כ רלים וממהרים לשוב (מה"ק) : כזה שהוא בוזק נפת בכירה. שהוא מפזר נפת (פסולת של זיתים) בתוך התנור שהאש נאחז בהן מיד ודולקין : כרוחא לזיקא כרוח המגלגל הגד במהרה כן אלו רלוא ושוב : כזיקא לעננא כרוח החזק המפזר העננים : נפטרים מאברהם בשש שעות. כדאמרי' בפ' מ' כהוס היום בו' שעות היינו בתחלת שעה שבית שאז הוא זמן סעודת ה"ח. ובסוף שעה ו' נפטרו ממנו (מזה"ק) ובאין סדומה בערב בתמיה. ומפרש שמלאכי רחמים היו והמתינו אולי תועיל תפלת אברהם. ונמשכו תפלותיו עד הערב : (ב) והוא באחד מאי והוא באחד. דאין שני מלאכים עושים שליחות אחת והוא עושה שליחותו באחד. ואפ"ה ומי ישיבנו למחות בידו : ואין ב' מלאכים כו'. ודכתיב ויחזיקו האנשים בידו ויוציאוהו תירלו בתוס' שבמיהם הוליאוהו חוץ לעיר ורפאל הלך עמו עד צוער. וגבריאל היה מצוה אותו למהר ע"ש : ורפאל להציל כו'. ואף על גב דאמרינן בפרק הבוכר שרפאל ריפא נמי לאברהם. תירלו התוס' שם דרפואה והצלה הדא מילתא היא : (ג) להלן באברהם קורא אותן אנשים. ולמה קראן כאן מלאכים : להלן שהיתה שכינה ע"ג כו'. שנראה כאנשים של נורה כדמות נורא ומבטיל מאד הדומה למלאך. וכענין ומראהו כמלאך אלהים נורא מאד. וכל זמן שהיתה השכינה ע"ג קראן אנשים כי לא נתגלה זיו מראיהם כלפי בחינת אור השכינה : אברהם שהיה כחו יפה. להבנת מראות המלאכים נורא בעיניו אלא כמו ראיית האנשים אבל לוט שהיה כחו רע פי' שלא היה רגיל בנבואה נדמו כמלאכים : עד שלא עשו שליחותן שעדיין לא הגיעו למקום שליחותן לא נתלבשו בדמות נורא. אבל משעשו שליחותן כלו' משהתחילו לעשות שליחותן נתלבשו מלאכות בדמות נורא כדוגמת המשל שקודם שהגיע אל מקום ממשלתו הוא הולך כמו הדיוט בעלמא. אבל משהגיע אל מקום ממשלתו הולך בקומה זקופה ובלבוש מושל (מזה"ק) : לבית אוריין מקום גדולתו והשיטותו : כפגן אדם הדיוט : בקאלמין אדם חשוב : (ד) כל דבר כו'. ביבמות הגי' כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה ור"ל שלפעמים ישתמש הכתוב בה"א בסוף התיבה במקום למ"ד בראשה : לביטי התחתונה שבשאול. כלומר לשאול של שאול היינו להדר התחתונה שבשאול ובשוח"ט הגי' לדיוטא : (ה) בערב בא ערבה של סדום דריש בערב בא ערב כאילו הוא שתי תיבות. לרמוז שעדיין לא נחתם גזר דינה של סדום אלא בערב פי' שאותה לילה אז בא ערבה ושקעה שמשה (מה"ק) : אין הקב"ה כו'. ולהכי היה גמר דינם דוקא בלילה שאין הקב"ה דן כו' שהם ישנים מן העבירות כי רחמיו על כל מעשיו והוא חפץ להצדיקם בדין. אבל אנשי סדום לא היה להם תקומה בדין אפילו בלילה כי גם בלילה לא שכבו לגם מן העבירות. כדאי' לעיל פ' כ"ז סי' ב' (מה"ק) : שהם עוסקים במצות כדי לזכותם כי חביבה מצוה בשעתה להיות לו בהותו הפרק לפרקליט ומלין יושר : ישפוט תבל בצדק תבל אלו ישראל שהם מתובלין במצות הוא דן אותם בצדק כלו' בשעה שהם עושים צדקות דהיינו ביום. וכן ידין לאומים העכו"ם בעת שהם במישרים ממעשי העבירות דהיינו בלילה. כי לכולם שבה תקנה כדי לזכותם : (ו) ישב כתיב כו'. נתב' לעיל פ' מ"ח סי' ו' : אותו היום מינוהו כו'. דושפ' הם השופטים. ואמר שמינוהו ארכי עליהם דהיינו ראש הדיינים ומדכתיב וישפוט שפוט דרש שהיה שופט את שופטיהם (מה"ק) : ה' ראשי דיינים היו. לה' כרכים אחד לכל כרך : קין שקר ל' קלין. ורש"י גרס קו שקר : מסטירין מטה דין. ובמוסף גרס מסמורין בלי' הוקל : וקלא פנדר בלי' גונב אדם : סק לעיל עלה למקום יותר מעולה. ודייק זה מדכתיב ואמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט ולא כיילו כל דבריהם בויאמרו קמא (יפ"ת) : (ז) סורו נא אפילו איני כדאי. כלו' נא העבורו על מדת כבודכם לבא אלי אע"פ שאיני כדאי לכך. מפני שהכיר בהם שהם אנשים השובים כמ"ש לעיל סי' ב' : ר' הונא אמר עקמו כו'. כלו' שילכו אחורית הבית מן הצד כדי שלא יהיו נראים באים אצלו כי הם הסכימו להשבית רגל האורחים מביניהם : אברהם מקדים כו'. ה"ל ללמוד מאברהם כמו שלמד ממנו הכנסת אורחים ולשון ללינה אצל אברהם ל"ד: מקפיד על מנופת ע"ז. שהערביים היו משתחוים לאבק רגליהם. ואלו נדמו לו כערביים כדלעיל פ' מ"ח. ולכן מהר לרחוץ רגליהם. ולוט שלא היה מקפיד לא הש להקדים בדיבורו הרחילה אע"פ שבמעשה הקדים ללינה (יפ"ת) : כדי שיצאו ביום המחר לרחוב ויראו אבק על רגליהם. שלא יאמרו היכן לנו. אלא יסברו שבאו עכשיו : ממאנין בקטן שעל דבריו אפשר לסרב. ולכן בלוט מיאנו. אבל בגדול אין ממאנין שיש לקיים דבריו בגזרת שלטון. ולכן באברהם אמרו מיד כן תעשה : (ח) אף וצרה ויפצור נוטריקון לשון אף וצרה. והכעס היה למראה עינים כדי שלא ירגישו הרואים שהיה מזמינם. בהשכם שהיה מתקוטט עמהם על אזה ענין : הדא מסייע דלדידיה מיהא דהבמועינן שעשו כדבריו שעקמו הדרך. אבל למ"ד אפי' אוני כדאי למה לי ויסורו (יפ"ת) : בביתו של א"א היה. ומשם למד לעשות משתה גדול : מצות גדולה פי' מריבה גדולה היתה שם על עסקי המלח. שאמר לאשתו תן מעט מלך לאורחים אלו. וא"ל מה זה שהתפוץ להנהיג פה מנהג הכנסת אורחים שאינו מנהג המקום. ודרש מצות לשון ריב ומלה. ומ"ש שהריב היה במלח הוא מדנעשתה ותהי נציב מלח : (ט) התחילו שואלים כו'. כלו' בפי' טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו מדברים עם לוט עליהם ועודם מדברים בהם

הבית . אין אחד מהם מעכב . ויקראו אל לוט ויאמרו לו . ריב"ל בשם ר' פריה אמר כל אותו הלילה היה לוט מבקש עליהם רחמים והיו מקבלין ממנו . כיון שאמרו לו הוציאם אלינו [יח] ונדעה אותם לתשמיש . א"ל עוד מי לך פה . קרי ביה עוד מי לך פה . עד כאן היה לך רשות ללמד סניגוריא עליהם מיכן ואילך אין לך רשות ללמד סניגוריא עליהם : (י) ויצא אליהם לוט הפתחה אל נא אחי הנה נא לי שתי בנות וגו' רק לאנשים האל . [יט] הקשות . ד"א אלהות הם אלו (חזקים) . כי על כן באו בצל קורתי . לא בזכותי אלא בזכותו של אברהם . ד"א כי על כן באו בצל קורתי . מלמד שהטתה את הבית עליהם . אמרה לו אם בעית מקבלתהון קבלינהו בחלקך . ויאמרו גש הלאה . קרב להלן . ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט . דין שדנו ראשונים אתה בא להרוס . ר' מנחמה משם ר' ביבי כך התנו אנשי סדום ביניהם . אמרו כל אכסנאי שהוא בא לכאן יהו בועלים אותו ונוטלים את ממונו . אפילו אותו שכתוב בו (בראשית יח) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט אנו בועלים אותו ונוטלים את ממונו : (יא) וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם וגו' ואת האנשי' אשר פתח הבית וגו' . מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות . שנא' ואנשי סדום וגו' מנער ועד זקן לפיכך הכו בסנוריב מקטן ועד גדול . דכוותה (בראשית ז) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וגו' . מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל' הפורענות . דכוותה (במדבר ג) ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים וגו' . מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות . דכוותה (שם ה) וצבתה בטנה ונפלה ירכה . אבר שהתחיל בעבירה תחלה ממנו התחילה הפורענות . דכוותה (דברים יג) הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב וגו' . מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו התחילה הפורענות : (יב) וילאו למצא הפתח . [כ] אלאון המד"א (ישעיה טז) והיה כי נראה כי נלאה מואב . אינסון המד"א (שם א) נלאיתי נשא . אישתטון המד"א (ירמיה ד) כי אויל עמי : (יג) כי משחיתים אנחנו . [כא] ר' לוי בשם רב נחמן מה"ש ע"י שגילו מסטורין של הקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה . ור' תנחומא הוה מפיק לישנא קלה . א"ר חמא בר חנינא ז"ל שנתגאו ואמרו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה : (יד) וידבר אל הו' וגו' . [כב] ד' בנות היו לו ב' ארוסות וב' נשואות . לקוחי אכ"כ אלא לוקחי בנותיו . ויהי כמצחק בעיני חתניו . אמרו לו [כג] אדרבילין וכרבלין במדינה ומדינה נהפכת : (טו) וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר . [כד] א"ר חנינא משעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד' מילין . משהאיר המזרח עד שתנץ החמה ד' מילין . שנא' וכמו השחר עלה . וכתיב השמש יצא על הארץ וגו' . ומסדום לצוער ד' מילין . א"ר זעירא המלאך היה מקדר לפניהם את הדרך . [כה] ומנין משהאיר המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך ד' מילין . כמו וכמו מילתא דמיא למילתא . א"ר יוסי בר אבין אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשחרא . שקרן הוא . פעמים פוחתת ופעמים שהיא מוספת . אלא כמין תרתין קרנין דנהורא סלקין ממדינחא ומנהרין לעלמא : (טז) ואת שתי בנותיך הנמצאות וגו' . [כו] א"ר טוביה בר ר' יצחק שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית . א"ר
יצחק

יד יוסף יח לעיל פ' כ"ו. ורבה ותנחומא סדר בלק: יט ילקוט ס"ז . יבמות כ"א . וב"מ פ"ח : כ ילקוט ס"ז : כא לקמן פ' ס"א . וילקוט ס"ז . וויגתן סדר ויצא פסוק ויחלום : כב ילקוט ס"ז : כג סוס' עירובין י' ד"ה הרדוולים : כד ירוש' פ"ק דיבמות וביומא פרק הממונה . ובבלי פסחים נ"ג . וילקוט ס"ז : כה פסחים נ"ג : כו לעיל פ' מ"א . וילקוט ס"ז . יבמות ע"ז :

מתנות כהונה

מקבלין סנגורא שלו : ה"ג **אלהות** הם אלו : **כי על כן** . בזכותו של אברהם . דרש צל קורתי לשון צילי ומגיני דהול"ל בביתי כך פירש"י ז"ל : **שהטתה** הבית כו' ופי' אשתו נטתה הבית ומנעה אותם מלהכנס לתוך הבית ולנו בצל קורה אחת משלו והביא ראיה מתנחומא : **להלן** ולא כמו שדרש לעיל למעלה וכבוד : **דין** שדנו . וזה וישפוט שפוט ישפוט לגד אחד המשפט והנימוס הקדוש ה"ג דרך ה' ושיפיה דקרא לעשות צדקה ומשפט : **בארץ** מצרים וגו' גרסי' ושיפיה דקרא מבכור פרעה וכו' : **וצבתה** בטנה כו' . בטן וירך התחילו בעבירה ואח"כ כל הגוף כמו שפירש"י שם : **אלאון** לשון לאות ועייפות : **אינסון** לשון קץ ומאוס כד"א והנס זועפים תרגום אונקלוס נסוין כך פי' הה"כ"א : **אישתטון** שטות ושיגעון : **אויל** . וילאו לשון אולת : **מסטורין** סודותיו וסתריו שאמרו שנשתלחו להשחית העיר והקב"ה לא גילהו אפי' לאברהם : **מאה** ושלשים ושמנה שנה . עד שנאמר אצל יעקב מלאכי אלהים עולים ויורדים בו : **לישנא** קלה . היה מולא לשון קל דרך כבוד כלפי המלאכים שלא גילו מסטורין אלא שתלו הגדולה בעצמם באמרם אנחנו : **לקוחי** משמע לקוחים כבר : **לוקחי** משמע שעדיין היו לוקחים והולכים שעדיין היו ארוסות ומדכתיב חתניו משמע שאתי בנות היו לקוחות להם : **אדרבלין** וכרבלין במדינה . פירש"י והערוך מיני זמר כלומר העיר צהלה ושמחה והיא נהפכת בתמיה ודייק מדכתיב כמצחק : **שנא'** וכמו וכו' . הביא ראייה על שאמר מעלות השחר עד שהאיר פני המזרח ארבע מילין וה"ג בירו' פרק אמר להם הממונה בהדיא וזה לשונו מניין מעלות השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד' מילין שנא' וכמו וגו' עד ומניין שהאיר המזרח עד שתנץ החמה ד' מילין וכמו מלתא כו' עכ"ל וכך מצאתי שוב הגירסא בספר יפה מראה ומה שקרא שם אילת השחר וכן משמע בספר יפ"ת וז"ל מלשון ב"כ דקאמר משיעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד' מילין ומירו' דקאמר מאילת השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד' מילין שמעינן דעמוד השחר הוא אילת השחר עכ"ל : **וכתיב** השמש יצא כו' . וכשעלה עמוד השחר יצא מסדום דכתיב וכמו השחר עלה ויאיצו וגו' וכשהשמש יצא על הארץ דהיינו משהאיר פני המזרח והשמש יצא להוציא אורה על הארץ אז בא צוער ופריך ומסדום לצוער ד' מילין הם בתמיה הלא יותר הם וה"ג בהדיא בפ"ק דברכות בירושלמי והא יתר הוון ורש"י ז"ל פי' שהוא חמש מילין כדגרסינן בפסחים בפרק מי שהיה לדידי חזי ליה ההוא אתרא והוו ה' מילין ומשני המלאך היה מקדר כו' : **מקדר** גרסינן בירוש' פ"ק דברכות וביומא פ' אמר להם הממונה פי' נוקב ומשוה הגבוה והנמוך ומקצר לפניהם הדרך כדאמרי' בעירובין מקדרין בהרים כדי שימהרו אורחותם ודייק מדכתיב ויאיצו כד"א ולא אץ לבא ומניין משהאיר כו' עד שתתפשט השמש על כל פני הארץ דהיינו הנץ החמה גם הוא ד' מילין ומשוי מדכתיב וכמו הכ"ל כמו וי"ו התוס' להורויי אתא שיש עוד שיעור כשיעור שיש מעלות השחר עד יציאת השמש להוציא אור דהיינו משהאיר פני המזרח וזהו מיציאת השמש להאיר פני המזרח עד שתנץ החמה על פני כל הארץ כך יש לומר לפי הגירסא שלפנינו וכן הוא הגירסא בירושלמי בפרק אמר להם הממונה אות באות : **אלא** כמין כו' . כמו שני קרניים של אור עולים מן המזרח ומאירים לעולם וזהו אילת השחר : **ובירוש'** גרס שני דוקרנין ופי' רש"י עמודים : **רות** ונעמה . יוצאים מבנות לוט : **מצאתי** דוד כו' . שיצא מרות המואביה :
כמה

ענף יוסף

בלוט וגו' י"ל שבאותו השפרק נתגלו לו ללוט בדמות מלאכים ממש . וע"י זה יזדרז יותר לצאת חוץ משער מסדום בלי איחור כלל (נזה"ק) : (י) [אפי' אותו שכתוב בו כו' אנו בועלים אותו כו'] פי' ויאמרו היינו שהסכימו והתנו ביניהם אנשי סדום . האחד בא לגור אפי' אותו שכתוב בו אחד היה אברהם . אז וישפוט שפוט היינו שנשפטנו במשפט שנקרא שפוט . והוא כבעילת זנות מענין ובפוחים עמו כה (יחזקאל כ"ג . וע' תנחומא וארא וב"ר פ' ח') וזהו שאמרו תיכף אנו בועלים אותו . ומפרש שזה המשפט כבר היה יכול לרמוז במלת וישפוט לבד . ע"כ דריש מכפל וישפוט שפוט על לקיחת הממון :
(יא) [דכוותיה הכה תכה וגו'] קשה התם בהמה מה חטאה . ושמא משום דנכסיהם גרמו לדור בתוכה כדאמר בפרק חלק שלכן ממונם אבד . לפי שבנכסיהם מסייעים בעבירה (יפ"ת) :
מנין

עץ יוסף

בהם ואנשי סדום נסבו על הבית (רש"י בחומש) : **אמר להון** כל אתר כו' . דבכל מקום יש טובים ורעים ואפשר להבחין הי מינייהו רובא . אבל הכא רובן רשעים : **אין אחד** מהם מעכב . כדכתיב כל העם מקצה מקצה העיר עד הקצה : **היה לוט** מבקש כו' . שכבר נתבררה רשעתם למלאכים ואמרו להשמידם . ולוט היה מליץ עליהם כמה פעות (יפ"ת) : **והיו מקבלים** כו' . פי' שהיו שותקים וממתינים שידעו שלבסוף לא יהיה ללוט פתחון פה עוד : **קרי ביה** עוד מי לך פה . העוד לך פה לבקש עליהם . ומעתה חתן ובניך ובנותיך וכל אשר לך הוצא : **אין לך רשות** שעל הכל ה' מאריך אפו חוץ מן הזנות כדלעיל פ' כ"ו . וכ"ש בענין רע כזה : **(י) האל הקשות** בפ"ב דיבמות מסיק דכתיב ואת אילי הארץ לקח כלו' שהאנשים הללו קשים וחזקים ולא תהיה לכם תקומה לפניהם : **ד"א אלהות הם** אנשי אלהים נביאי ה' ושלוחיו : **לא בזכותי** כו' . שכל כך הטובים הם במעלה עד שלא הייתי כדאי שיתארחו אצלי . ולא באו אלי אלא בזכות אברהם אחי אבא שהוא צל קורתי שמגין עלי כצל הקורה : **שהטתה את הבית** פי' שהטתה אשתו את האורחים מהבית אל פינה של קורה אחת שהית' ללוט . עי' במ"ר פ"ו : **גש הלאה** קרב להלן . דגש משמע קירוב . והלאה משמע ריחוק . לכך מפרש קרב להלן כלו' התקרב לצדדין והתרחק ממנו : **דין שדנו הראשונים** וישפוט שפוט כלו' וישפוט משפט אדם לסתור דבר שהוא שפוט כבר בתקנות הראשונים : **אפילו אותו** שכתוב כו' . דהיינו אברהם ואמרו לו כן כלפי מה שאמר להם שבאו בזכותו של אברהם . לזה אמרו שהיתה הסכמתם מתחלה מפורש אף אאברהם גופי' . ובהגהות הרד"ל כתב דצ"ל אפילו אותו שכתוב בו אחד היה אברהם וכו' . ור"ל האחד בא לגור רמוז על אברהם אם הוא היה בא לגור כאן יהיה נשפט בדין השפוט והיינו וישפוט שפוט ועיין בענף : **(יא) מי** שהתחיל בעבירה כו' . ובריפא כתיב מנער ועד זקן שהנערים התקבצו תחילה : **דכוותיה וימח** דהתחיל באדם . דאל"כ בבהמה הו"ל לאתחולי דבקללה מתחילין מן הקטן (יפ"ת) : **דכוותה ביום** הכותי כל בכור בארץ מצרים כו' . ט"ס הוא כי כתוב זה הוא ב' פעמים (במדבר ג') וגם (שם ח') ובשניהם קאי על בכורי ישראל אבל צ"ל או והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה . וכמו שמובא מקרא זה במכילתא בענין מי שהתחיל בעבירה כו' . או וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה כו' וכל בכור בהמה (שם יב יט) : **אבר שהתחיל בעבירה** דירך ובטן לקו תחלה ואח"כ כל האברים דכתיב ובאו בה וילפינן מינה בכל אבר ובכל שערה . וא"כ לא פירש ירך ובטן אלא מפני שמהם מתחיל (יפ"ת) : **(יב) אלאון** לשון לאות ועייפות : **אינסון** לשון קץ ומיאוס . כד"א והנס זועפים ת"א נסיסין (הה"כ"א) : **נלאיתי נשוא** הוא לשון קץ ומיאוס (נזה"ק) : **אישתטון** שנתבלבלה דעתן מהזרתן סביב למצוא הפתח . ודרש ג' דרשות אלו מתיבת וילאו משום דכולהו איתנהו בלשון הזה העייפות והמאוס בנפשו והשגעון משום העייפות : **כי אויל עמי** דרש וילאו לשון אולת (מת"כ) והר"מ כתב שצ"ל המד"א (ישעי' מ"ט) נואלו שרי צוען : **(יג) שגילו** מסטורין כו' . באומרם כי משחיתים אנחנו וגו' שמזה נודע כי הם מלאכים כי עבור הצלת לוט היה די במה שיאמרו כי הם נביאים ושלחוהו אליו לגלות אזנו כי משחית ה' את העיר למען ימלטו משם הוא וכל הנלווים אליו בחמלת ה' עליו (נזה"ק) : **נדחו ממחיצתן** שלא היו יכולים לשוב למדרגתם והשיבותם אשר הם שפים ומחים לעשות רצון קונם בלבד : והמה נדחו : **נדחו ממחיצתן** קל"ח שנה . דמלאכים אלו הם אותם שראה יעקב עולים במראה הסולם שעד הזמן ההוא היו נדחים ולא עלו . ומכאן ועד התם קל"ח שנה דהפיכת סדום שנה אחת קודם לידת יצחק דבאותה העת נתבשרה שרה למועד אשוב אליך . ומשנולד יצחק עד שנולד יעקב ס' שנה כדכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם . ומשנולד יעקב עד מראה הסולם ע"ז שנה דבן ס"ג היה כשנתברך ועשה עוד בבית עבר י"ד שנה כדלקמן פ' ס"ח : **הוה מפיק** לישנא קלה . שהיה מכרש העונש על קלות הלשון באומרם בלשון גאוה כי משחיתים אנחנו . כאילו הדבר בידם שהיה להם להזהר בדבריהם . ואע"ג דקאמרי נמי וישלחנו ה' לשחתה . מ"מ לא הוה להו למיתלי בתחילת דבריהם הגדולה בדידהו (מה"ק) : **(יד) ד' בנות** היו לו . דלוקחי בנותיו זולת חתניו . ומכיון דמיעוט רבים שנים התניו ב' ולוקחי בנותיו ב' הרי כאן ד' (יפ"ת) : **לקוחי אב"ב** דלקוחי משמע כבר . ולוקחי משמע שהם לקחום בעת שהיו ארוסות (מת"כ) : **אדרבולין** כלי זמר ובערכין הדרבולין לא היו במקדש שלא לערבב את הנעימה : **וכרבולין** גם כן כלי זמר . כלו' כל מיני כלי זמר במדינה שהעיר צהלה ושמחה ואיך נהפכת . והיינו לפי שבדרך הטבע הפורענות אינו בא אלא בהדרגה . אבל באמת נשתנה המדה בחטאים הללו והיתה נפילתה פתאום (נזה"ק) : **(טו) א"ר** חנינא משעלה כו' . ה"ג בס"מ כאן ובירו' פ"ק דברכות א"ר חנינא מאילת השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד' מילין משיאיר המזרח עד שתנץ החמה ד' מילין דכתיב וכמו השחר עלה וגו' וכתיב השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה . וכי מן סדום לצוער ד' מילין יותר הוויין . א"ר זעירא המלאך היה מקדר לפניהם הדרך . ומנין מאילת השחר עד שיאיר המזרח ד' מילין כמו וכמו מילתא דמיא להברותה כו' . ופי' מאילת השחר היינו שהיא כמין תרתין קרנין דנהור דסלקין ממדינחא ומנהרין לעלמא כדאמר לקמן עד שיאיר המזרח דהיינו בשעה שהשמש מתחיל ליכנס בתוך עובי הרקיע שמאז פני המזרח מאדימים . הוא מהלך ד' מילין . ומשיאיר המזרח עד שתנץ החמה היינו יציאת השמש לגמרי על פני הארץ ג"כ ד' מילין . ולוט יצא משיאיר המזרח מסדום ובא לצוער בנץ החמה . וזהו דכתיב וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט וגו' דהיינו משיאיר המזרח דמיקרי עלות השחר וכתיב השמש יצא על הארץ דהיינו בשעת יציאת השמש לגמרי על פני הארץ דהיינו בהנץ החמה ולוט בא צוערה . והא פריך וכי מן סדום לצוער ד' מילין יותר הוויין כדאי' בפ' מי שהי' דא"ר ח' לדידי חזי לי האי אתרא והוי ה' מילין . והתם משני ויאיצו שאני וכן משני הכא המלאך היה מקדר לפניהם את הדרך כלו' שהיה ממהר דרכם להשים להם את העקוב למישור והוו ד' מילין : **פעמים פוחתת** כו' . כלו' פעמים שנראה אותו הכוכב קרוב מאד לבקר והוא פחות משיעור ד' מילין עד אור המזרח . ופעמים שהוא נראה זמן רב קודם הבקר והוא נוסף על שיעור ד' מילין עד אור המזרח . וכיון דילפת בסמוך מקרא דלעולם שיעורו מכוון ד' מילין ע"כ אותו הכוכב אינו אילת השחר אלא הוא כמין תרתין קרנין דנהור המתגלים תמיד בשיעור שוה לפני אור הבקר באור המזרח (נזה"ק) : **ממדינחא** ממזרח ומאירין לעולם : **(טז) א"ר** טובי' כו' . נתב' לעיל פרשה מ"א סימן ה' עיין שם : **(יז) תמהון** אמר
תמהון

יצחק (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי. היכן מצאתי אותו בסדום: (יז) ויתמהמה כי תמהון אחר תמהון. אמר כמה אבוד בכסף וזהב באבנים טובות ומרגליות כח הה"ד (קהלת ה) עושר שמור לבעליו לרעתו. ריב"ל אמר זה לוט. ר' שמואל בר נחמן אמר כט זה קרח. ר' יהודה בר סימון אמר זה נבות. ר' לוי אמר זה המן. ר' יצחק אמר זה שבט ראובן וגד. רבנן אמרי זה איוב דהוה עתיר ונתמסכן וחזר למה דהוה: (יח) ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו וגו'. מי היה זה. זה רפאל. אתיבון והא כתיב ל ויוציאוהו ויניחוהו וכתיב ויהי כהוציאם אותם החוצה. א"ל קרון דבתריה ויאמרו המלט על נפשך אין כתיב אלא ויאמר המלט על נפשך. ההרה המלט פן תספה. לא בזכות אברהם שנקרא הר שנאמר (שיר ב) מדלג על ההרים. ואומר (מיכה ו) שמעו הרים וגו': (יט) ואנכי לא אוכל להמלט ההרה וגו' ויאמר לוט אליהם אל נא אדני. הנה מצא עבדך חן בעיניך וגו'. ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' חמא בר חנינא לב שני ב"א אמרו ד"א לוט וצרפית. צרפית אמרה. עד שלא באת אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה אנשי עירי והיו מעשי רבים על אנשי בני עירי. והייתי צדקת ביניהם. עכשיו שבאת אצלי באת להזכיר את עוני ולהמית את בני. לוט אמר. עד שלא הלכתי אצל אברהם היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני עירי ואני צדיק ביניהם. עכשיו שאני הולך אצל אברהם שמעשיו רבים על שלי איני יכול לעמוד בגחלתו: (כ) ואנכי לא אוכל. לג ר' ברכיה בשם ר' לוי מן הן תנינן כשם שהנוה הרעה בודק כך הנוה היפה בודק. מן הכא. ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני וגו'. וסדום בעומקא היא. לפום כך הוא אומר ואנכי לא אוכל להמלט ההרה. שרי בעומקא. ואינון א"ל פוק לטורא. והוא אמר הכין. הדא אמרה אפי' מנוה הרעה לנוה היפה. הרי שהנוה היפה בודק: (כא) הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה. ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה. לד א"ר חלפתא קסרייא ומה אם לוט ע"י שכבד את המלאך נשא לו פנים. לך לא אשא פנים. מפניך ומפני אבותיך (במדבר ו) ישא ה' פניו אליך: (כב) מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות וגו' השמש יצא וגו'. א"ר לוי משל למדינה שהיו לה שני פטרונין. אחד עירוני ואחד מן המדינה. וכעס עליהם המלך ובקש לרדותן. אמר המלך אם רודה אני אותם בפני בני המדינה. עכשיו הן אומרים אילו היה עירוני כאן היה מתקיים עלינו. ואילו היה בפני עירוני עכשיו הן אומרין אילו היה בן המדינה שם היה מתקיים עלינו. כך לפי שהיו סדומיים. מהם עובדים לחמה ומהם עובדים ללבנה. אמר הקב"ה אם אני רודה אותן ביום. עכשיו הם אומרים אילו היתה לבנה שם היתה מתקיימת עלינו. ואם אני רודה אותן בלילה. עכשיו הם אומרים אילו היתה החמה שם היתה מתקיימת עלינו. אלא אנקם מהם ט"ז בניסן בשעה שחמה ולבנה עומדת ברקיע. הה"ד השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וגו':

פרשה נא

(א) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש וגו'. א כתיב (תהלים נח) כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו שמש וגו'. כהדין כיליי סיליי לימצא. כשלשול הזה שהוא נמחה בצואה. כאישות זו שאינה מספקת לראות שמש עד שהיא חוזרת לעפרה. כא"א שזינתה והיא מתביישת שלא תראה עוברה והיא משליכתו בלילה קודם שלא תחזנו שמש. הה"ד השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה: (ב) וה' המטיר על סדום וגו'. ב משל לשני מדינות שמרדו במלך אמר המלך תשרף אחת משלה. ואחת תשרף מטמיון. כך להלן (ישעיה לד) ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית. ברם הכא וה' המטיר על סדום ועל עמורה וגו'. א"ר אבון. לשפחה שהיתה רודה פת בתנור. בא בן גברתה ורדת פת

יד יוסף כז ילקוט ס"ז: כח קס"ר פ"ס: כט פסחים קי"ט. ילקוט ס"ז: ל ילקוט ס"ז. זוהר ס"ז דף ק"ז: לא חג"ב פ' כ"ס. פסיקתא רבתי פ"ג. ר"ס י"א: לב פסיקתא רבתי פ' ג'. ילקוט ס"ז • וילקוט מלכים א' רמז ר"ע: לג ירוש' סוף כתובות. ילקוט ס"ז. בבלי כתובות ק"י: לד ילקוט ס"ז: **פנ"א** א ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז ת"ש תשע"ז: ב ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה רמז ס"ד:

מתנות כהונה

כמה אבוד כו'. והיה חפץ ליטול הכל או היה יושב ותוהא במה יברור או בזה או בזה וכפירוש רש"י: **זה איוב** כו'. שאבד עשרו לכפר עונותיו וה"כ העושר ההוא היה שמור לימי רעתו: **זה לוט**. ששהה על עשרו וע"י זה מתה אשתו שאילו הלך לו מיד לא הוה נאסר מהביט אחריו שלא התחיל פורענות' עדיין. שבט ראובן וגד. שע"י שהיה להם מקנה רב בחרו להם בעבר הירדן ולא נכנסו לארץ וגם אח"כ הם היו גולים תחלה כמו שדרשו חז"ל נחלה מבוהלת בראשונה וגומר: **מי היה זה**. שנא' עליו בחמלת ה' שכל השמות האמורים בלוט הוא חוץ מזה ויאמר לוט אל נא אדני כדאי' בפ' שבועת העדות ובמס' סופרים: **זה רפאל**. ונקרא השליח בשם משלחו וכן רבים. והא דכתיב ויחזיקו וגו' על רפאל וגבריאל וכפירש"י בחומש: **קרון דבתריה**. קראו המקרא הכתוב אחריו ויאמר המלט הרי שעיקר ההצלה ע"י אחד שגבריאל לא היה רשאי להפוך את סדום אלא אחר יציאתו מן המקום ולכן החזיק גם הוא בידו להוציאו ולא בשביל להצילו: **צרפית** אמרה לאליהו הנביא מה לי ולך איש האלהים כי באת להזכיר עוני: **מן הן**. מהיכן רלומר מניין: **הנוה הרעה** בודקת כו'. כשיצא אדם מנוה יפה לנוה רעה בודק את הגוף ובא לידי חולי כדאמר שמואל סוף מסכת כתובות שנוי וסת תחלת חולי מעיים אפי' מרעה לטובה:

לפום כו' לפיכך הוא אומר לו להמלט ההרה שמע מניה סדום בעמק היה: **ואינון** אמרו כו'. והם אמרו לו לא לך אל ההר ששם האויר טוב ויפה מן העמק והוא אמר הכין לא אוכל בתמיה: רב חלפתא קסרייא. ממקום קסרייא: **ומה אם לוט** וכו'. כך אמר הקב"ה לישראל: **מפניך** כלומר מפני מעשיך הטובים: **פטרונין**. אדונים מלשון פטרון: **וחד עירוני** גרסי'. עירוני מכפר: **מדינה** כרך גדול וכעס המלך על בני המדינה: **היה מתקיים**. מתקומם עלינו להצילנו: **בט"ז** בניסן: כמ"ד פסח היה: **השמש יצא**. ואז הלבנה עדיין עומדת ברקיע: **כהדין כיליי סיליי לימצא**. שלשתן מיני שרצים הם ופירש"י בחומש התומע לימצא: כשלשול: הוא שרץ קטן ומצאתי בא"ב שיוצאין ממנו לירין ונוחה עד שהוא נמחה ונמס ומת ורש"י פי' בפ"ק דמועד קטן כי כן מנהג התומע כשהיא יוצאת חוץ מנרתיקה וא"כ הוא ג"כ מין שבלול דהיינו חומט: **אישות**. בריה שאין לו עינים ודרש אשת כמו אישות ועיין בפרש"י בתלים כאיש אים דרש נפל אשת. נפל של אשת. כך הסדומים נימוחו מן העולם עד שלא יצא השמש על הארץ דכתיב השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וסדום ובנותיה כבר נימוחו: **משלה** מאב שלהם: **מטמיון** מתוך אוצר המלך: **להלן** גבי אדום: ה"ג **בא בנה**. והסדומיים היו עובדים לחמה

עץ יוסף

תמהון. דריש ויתמהמה מלשון תמהון שהיה לו בלב תמהון אחר תמהון איך יצא נקי לגמרי מנכסיו. כי אמר הרי כמה אבוד יש לי בכסף ובזהב באבנים טובות ומרגליות. ורש"י גרס אמר במה אברר בכסף וזהב או באבנים טובות ומרגליות. כלו' שע"ז היה עומד ותמה ולא ידע מתוך הנהיגה כדת מה לעשות (נזה"ק): **זה לוט** במה שבא תחלה להתעכב עבור ממונו שאם היה עושה כך היה מתקיים בו עושר שמור לבעליו לרעתו שלסיבת העיכוב עבור ממון לא היה יכול להמלט על נפשו מתוך ההפכה בהיות הזמן קצר. ולפיכך לא הניחוהו המלאכים אפילו רגע אחת: **זה קרח** כלו' שהוא כענין קרח וכדאמר לקמן בבמדב"ר שמצא אוצרות יוסף ומתוך עשרו נתגאה להלוק על משה ונאבד הוא וממונו אתו: **זה נבות** כלוי שהוא כענין נבות שהיה מתגרה במלך עבור כרמו. והיה עושר זה שמור לרעתו שמתוך כך נאבד מן העולם: **זה המן** כלו' שהוא כענין המן בלקח אוצרות מלכי יהודה. ומתוך עשרו גדלו המלך כדאי' באסת"ר ולזה בא להתגרות בישראל וליתן למלך עשרת אלפים ככר כסף כדי להאבידם. ומתוך כך נטרד מן העולם והיה עושרו שמור לו לרעתו: **זה שבט** ראובן וגד. פי' שהוא כענין שבט ראובן גד שע"י רוב מקניהם מאסו בארץ הקדושה ובחרו בעבר הירדן. ולכן גלו תחלה וכדלקמן סוף במדב"ר: **זה איוב** שבא לרמוז ג"כ על ענין איוב דהוי עשיר והעני וחזר והעשיר והיה העושר שמור לו לרעתו וכמ"ד בפ"ק דב"ב שנתן לו ה' שכרו בעוה"ז וטרדו מעוה"ב לפי שחירף וגידף (נזה"ק): (יח) **מי היה** המציל זה רפאל. כצ"ל (הרא"ס) והיינו משום דשלשה מלאכים באו אצל אברהם מיכאל לבשר את שרה. וגבריאל להפך את סדום. ורפאל להציל את לוט: **ויוצאוהו ויניחוהו** כו' כהוציאם. לשון רבים. משמע ששנים הצילוהו: **קרון דבתריה** קראו המקרא הכתוב אחריו ויאמר המלט ולא כתיב ויאמרו המלט מכלל שלא היה מציל אלא אחד. ומה ששניהם הוציאוהו היינו מפני שגם גבריאל לא היה רשאי להפוך את סדום אלא לאחר שיצא לוט ובני ביתו ומן המקום. ולפיכך גם הוא מסייע בדבר להוציאם. ומ"מ ההוצאה מן העיר עדיין לא היתה רק הכנה להצלה ועיקר ההצלה היתה במה שנתרחק מסדום לגמרי. ולא היה לו כח להתרחק לשעה קלה אלא בסיוע המלאך כדאי' לעיל סי' ט"ו שהמלאך היה מקדר לפניהם את הדרך כדי למהר ביאתו לצוער ודבר זה עשה רפאל לבד לפי שהוא היה מוכן להצלתו: **בזכות אברהם** שרמז ליה שימלט אל אברהם היושב בהר שזכותו הוא כהר גבוה ומייתי נמי ראיה שנקראו האבות הרים ממ"ש מדלג על ההרים בזכות האבות שנמשלו להרים וכן שמעו הרים אלו האבות כמבואר בפ"ק דר"ה: (יט) **צרפית אמרה** לאליהו הנביא: **לעמוד בגחלתו** לפי שהיה נחשב כרשע בעיניו (שעכשיו אברהם נתעלה טפי בצדקות ושגמול) הנה העיר הזאת קרובה לנוס שמה והיא מצער במעשים אמלטה נא שמה ותחי נפשי כי בערכם אני צדיק: (כ) ר"ב בשם ר"ל כו'. ר"ל שרבי לוי מפרש קרא בענין אחר. משום דתנינן כשם שהנוה הרעה בודק כך נוה היפה בודק. ובהיות סדום בעמק שהיא כנוה הרעה לגבי ההר דבשים אוירא. לכן אמר ואנכי לא אוכל להמלט ההרה מטעם פן תדבקני הרעה משינוי וסת מתי: **מן הן** מהיכן כלומר מניין: **הנוה הרעה בודקת** כשיצא אדם מנוה יפה לנוה רעה בודק את הגוף ובא לידי חולה כך כשיצא אדם מנוה רעה אל נוה יפה ג"כ בודק את הגוף: **לפום** וכו'. לפיכך הוא אומר לא אוכל להמלט ההרה ש"מ סדום בעמק הי': **ואינון אמרי** כו'. והם אמרו לו לא לך אל ההר ששם האויר טוב ויפה מן העמק והוא אמר הכי לא אוכל בתמיה: (כא) **א"ר חלפתא קסרייא** • ממקום קסרייא: **ע"י שכיבד את המלאך** כו'. ודאי עיקר הצלתו הית' בזכות אברהם שהל' עוד קודם כבוד האכסנאי כבר שלח ה' מלאך להציל את לוט וכדלעיל סי' ב'. אלא דבהא לחוד לא הי' נמלט אלא בהר וכמ"ש ההרה המלט. אבל עבור כבוד האכסנאי נשא פניו ג"כ להציל עבורו גם את צוער הקרובה לסדום להצילו לגמרי מידי סכנה. וממילא לפי שכבר הית' עיקר הצלה בזכות אברהם הועיל לו ג"כ כבוד האכסנאי לעשות לו הצלה גמורה. והיינו דקאמר לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך דמשמע דתרווייהו בעינן (נזה"ק): **מפניך** כלומר מפני מעשיך הטובים: (כב) **פטרונין** אדונים מלשון פטרון: **עירוני** מכפר: **מדינה** כרך גדול: **וכעס** עליהם על בני המדינה: **היה מתקיים** מתקומם להצילנו: **מהם עובדים** כו'. ומ"מ לא נגמר דינם אלא על עוסק וזנות. דבע"ז אומנות אבותיהם מדור אנוש בידיהם וכל העולם היו טועים בזה. זולת אברהם ותלמידיו (יפ"ת): **אילו היתה** לבנה שם כו'. עובדי לבנה יאמרו להתגלל כן על מפלתן לומר שלא עמדה להם יראתם לפי שהית' המכה שלא בזמן ממשלתה וכן בהיות המכה בלילה יאמרו כן בהיפך עובדי החמה ולפיכך בא להתנקם מהם בט"ז בניסן בבקר בשעה שחמה ולבנה עומדים ברקיע. הה"ד השמש יצא על הארץ וכו' וכדלעיל סי' ט"ו וכמו השחר עלה היינו משיאיר המזרח והא דכתיב השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה היינו בנץ החמה ובתחלת הנץ החמה עוד הלבנה ברקיע ובאותה שעה נגמר פורענותם (מה"ק): **אנקם מהם** בט"ז בניסן. נמצא היו המלאכים אצל אברהם בט"ו בניסן שהיה אז יום ג' למילתו הרי שמול בי"ג בניסן:

פרשה נא (א) **כמו שבלול** תמס יהלך. במפלת הרשעים משתעי קרא זורו רשעים מרחם וגו' כמו שבלול תמס וגו' ומפרש כמו שבלול כהדין כיליי סיליי לימצא והם שרצים שונים שהם מיני שבלול שבציאתו מנרתיקו יוצא ממנו לירין ונוחה עד שהוא נמחה ונמס בצואת עצמו ומת בו וכן הרשעים יאבדו כמו שבלול הזה: **באישות זו שאינה** כו' נפל אשת בל חזו שמש כאישות זו (והיא תנשמת דמתרגמינן אישותא) והיא בריה שאין לה עינים שאינ' מספקת לצאת מחורה להתראות בשמש עד שהיא חוזרת לעפרה. ותו דריש נפל אשת דהיינו הנפלים של אשת איש שהם בל חזו שמש ועז"א ד"א כאשת איש. כ"נ הא"א שזינתה כו' והכוונה הוא בנמשל שכך הרשעים נופלים בגיהנם שהוא חשך ולא יראו שמש. ומסיק בילקוט ד"א מדבר באנשי סדום וכו' בל חזו שמש שלא חזו שמש אנשי סדום. אלא השמש יצא על הארץ מה כתיב שם וה' המטיר וגו'. והיינו נמי דמסיק הכא הה"ד השמש יצא על הארץ וגו' וה' המטיר ונומר שבא לרמוז שבא עליהם המכה מיד בתחילת יציאת השמש עד שלא זכו לראות שמש: (ב) **לב' מדינות** כו'. דק"ל מ"ש בסדום שהמטיר אש וגפרית עליהם מן השמים ואילו באדום נהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית. ע"ז השיב שהוא משל לשני מדינות כו' תשרף אחת (שמרדה ביותר) משלה שהוא ענשת נפש ביותר במה שנשרפת אף משלה. ואחת (שלא מרדה ביותר) תשרף מטמיון פי' מתוך אוצר המלך. כך להלן באדום שהרשיעו ביותר שטרפו את ביתו. לכן ונהפכו נחליה כו' ברם הכא בסדום שלא מרדה כל כך וה' המטיר על סדום וכו' (מה"ק): **א"ר אבין** לשפחה כו' שהשפ"ת יבוא הטוב והרע מהשמים כענין השפחה שהוציאה מתנור טוב ורע (יפ"ת): **בא בנה** כדתנו

פת ונתנה לו. בא בן בנה וירדת נחלים ונתנה לו. כך להלן (שמות טז) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. ברם הכא וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש וגו': (ג) ר' ג חלבו בן ר' חילפי בר סמקאי בשם ר' יהודה ב"ר סימון. וה' המטיר על סדום זה גבריאל. מאת ה' מן השמים זה הקב"ה. א"ר אלעזר ד כ"מ שנא' וה' הוא ובית דינו. א"ר יצחק בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שההדיוט מזכיר שמו ב' פעמים בפסוק אחד. בתורה (בראשית ד) ויאמר למך לנשיו. נשי אכ"ב אלא נשי למך האזנה וגו'. בנביאים (מ"א א) ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו'. את בן המלך אכ"ב אלא את שלמה בני. בכתובים דכתיב (אסתר ח) כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך. ואת תמיה שהקב"ה מזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד: (ד) גפרית ואש. ה הה"ד (תהלים יא) ימטר על רשעים פחים אש וגפרית וגו'. פחים גומרין ומצדין. אש וגפרית א"ר יודן מפני מה אדם מריח ריח גפרית ונפשו סולדת עליו. למה שהיא יודעת שהיא נידונת בה לע"ל שנאמר (שם) מנת כוסם. ר' ישמעאל בר נחמן משום ר' יונתן כפיילי פיטרין לאחר המרחץ: (ה) א"ר חנינא ו אין דבר רע יורד מלמעלה. אתיבון והכתיב (תהלים קמח) אש וברד שלג וקיטור. א"ל רוח סערה הוא שעושה דברו. ז מילתא דרשב"ל פליגא אהא דא"ר חנינא בן פזי דאמר רשב"ל (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. מכאן שיש לו אוצרות אחרים. מאת ה' מן השמים כמרתק מן גבר: (ו) ויהפוך את הערים האל. ח ר' לוי בשם רשב"נ חמשת הכרכים הללו היו יושבות על צור אחד. שלח מלאך את ידו והפכן. הה"ד (איוב כח) בחלמיש שלח ידו הפך משרש הרים. תרין אמוראי פליגי. ח"א בחלמיש של יד. וח"א בחלמיש של אצבע קטנה. א"ר יהושע וצמח האדמה. אפי' צמחי אדמה לקו. אמר ריב"ל עד עכשיו אם יקלוט אדם מטר מאוירה של סדום ויתן בערוגה אינה מצמחת: (ז) ותבט אשתו מאחריו. ט ר' יצחק אמר שחטאה במלח. באותה הלילה שבאו המלאכים אל לוט מה היא עושה. הולכת אל כל שכינותיה ואומרת להן תנו לי מלח שיש לנו אורחים. והיא מתכוונת שיכירו בהן אנשי העיר. על כן ותהי נציב מלח: (ח) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט. י מה זכירה נזכר לו ללוט. שתיקה ששתק לאברהם בשעה שאמר אברהם על שרה אשתו אחותי היא והיה יודע ושותק. מתוך ההפכה. רשב"נ אמר שהיה שרוי בהן. רבנן אמרי שהיה מלוה להן ברבית: (ט) ויעל לוט מצוער וישב בהר. יא הה"ד (תהלים נז) למנצח אל תשחת לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה. אמר לפניו רבון העולמים עד שלא נכנסתי למערה עשית חסד עם אחרים בשבילי. עכשיו שאני נתון במערה יהי רצון מלפניך אל תשחת: (י) ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן וגו'. יב שהיו סבורות שנתכלה העולם כדור המבול. לכה נשקה את אבינו יין וגו'. ר' תנחומא משום ר' שמואל ונחיה מאבינו זרע יג ונחיה מאבינו בן אכ"ב אלא ונחיה מאבינו זרע. אותו זרע שהוא בא ממקום אחר. ואי זה זה מלך המשיח. ותשקין את אביהן יין וגו' יד נקוד על וא"ו של ובקומה שבשכבה לא ידע בקומה ידע. ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה וגו' מנין היה להם יין במערה. אלא ממה שהיין מרובה להן היו מחביאין אותו במערות. אמר ריב"ס נעשה להם טו מעין דוגמא של העוה"ב המד"א (יואל ג) והיה ביום

יד יוסף ג ילקוט ס"ז: ד ירוש' פ"ק דסנהדרין ובבלי ל"ח. זוהר סדר בא דף ל"ז. תזרית פ"א. ויק"ר פ' כ"ד. זוהר פקודי דף רכ"ז. זוהר נח דף ס"ד. במד"ר פ"ג. תנחומא ואדא סי' ט"ז. שמ"ר פ' י"ב. ילקוט מלכים א' רמז רכ"ב. וילקוט איוב: ה ירוש' פ' ע"פ. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים ושוח"ט: ו ילקוט ס"ז: ז חגיגה י"ב: ח ילקוט ס"ז. וילקוט איוב רמז תתקט"ו: ט ילקוט ס"ז ות"י: י ילקוט ס"ז: יא ילקוט ס"ז וילקוט תהלים: יב פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט ס"ז: יג לעיל פ' כ"ג. רות רבה פ"ז: יד הוריות י'. נזיר כ"ג. במד"ר פ"ג. ספרי חלק א' פיסקא כ"ט. אדר"נ פרק ל"ד ובילמדנו: טו ספרי ח"ב פיסקא מ"ג:

מתנות כהונה

לחמה וללבנה ולכל צבא השמים ומשמים המטיר עליהם אש וגפרית ועל בני ישראל שעובדים לכוכב השמים: הקב"ה המטיר לחם מן השמים: זה גבריאל. והשליח נקרא בשם שולחו וכן פי' הרמב"ן ז"ל: ויאמר למך כו'. הרי שהכתוב מזכיר שם הדיוט ב' פעמים והיה יכול לומר נשיו: עבדי אדוניכם. וכבר כתיב ויאמר המלך והל"ל מעבדי: את בן המלך אין כתיב כאן. בא לומר שלא יקשה שיאמר ג"כ את בן המלך כיון שדבר נסתר בלשון עבדי אדוניכם ואמר שהוא משום שלא יובן על בן מלך אחר ולא יפול טעות וערעור במלכות שלמה לומר שאביו לא צוה להמליכו כך יש לייסבו: גומרין תרגום של פחים: ומצדין מצודות כד"א הפח נשבר ובילקוט תלי' גרס גומרין כד"א פחי' לגחלי' ועצי' לאש: מצדין כד"א כמהר צפור אל פח: סולדת נשרף ונבהל מפניו: כפיילי פיטרין. פירש"י והערוך כוס משקה של בשמים ששותין לאחר המרחץ כן ישקם ה' יתברך בגמא פורענותם לעתיד לכך כתיב מנת כוסם: איתיבון כו' כמרתק כו' כאבן המושלך בכח מן הגבר: מרתק פי' הערוך אגרוף: חמשת הכרכים כו'. עם צוער היו חמשה. שלח מלאך ידו והפכן אותן ארבע הנהפכים והמזרחי תמה על הגירסא: בחלמיש של יד. זה אצבע אחד: בחלמיש של אצבע. פירש"י בהומש של אצבע ובילקוט איוב גרסי' חד אמר בחלמיש שלח ידו וחד אמר בחלמיש שלח אצבע ובילקוט סדר זה מסיים בו אפיק למ"ד מחלמיש והוא מחומש כלומר אחת מחמש אצבעות: מתוך ההפכה וגו' ודייק סיפיה דקרא אשר ישב בהן לוט והיאך אפשר לו לישב בכולן ומשני שרוי בכולן פעמים פה ופעמים פה מלוה להם ברבית. ויסובו וקיומו היה מן כל הערים האלו: עד שלא נכנסתי כו'. דייק מדכתיב אל תשחית כלומר אל תשחית דרך הגלה הקדומה שעשית לאחרים בשבילי: שהוא בא ממקום אחר כו'. דדריש זרע מלשון זרות וזהו מלך המשיח שבא מפסול משפחה ממואב וכן משמע בפירש"י ברות: ובקומה ידע. פי' רש"י בהומש ואעפ"כ לא נמנע למחרת מלשתות: מרובה להן. להגני

ענף יוסף

פרשה נא (י) [מנין היה להם יין] תימא שמא מצוער הביאוהו כמו שהביאו בר ולחם ומזון. דאל"כ מנ"ל מזון בשר. ושמא יש לומר דכיון שלא מצוער כבורה כי יראו לשבת שם. משמתא לא נפנה להביא יין רק מזון השכרתי (יפ"ת):

שמעית

עץ יוסף

וירדת כצ"ל (א"א) שהסדומיים היו עומדים לחמה ולבנה ולכל צבא השמים כדלעיל סוף פרשה הקודמת: (ג) זה גבריאל שהוא שרו של אש. והוא נשלח להפוך את סדום כדאיתא לעיל פ"נ ונקרא גבריאל בשם רבו משום שנקרא השליח בשם השולח כמו שכתב הרמב"ן גבריאל הוא הממונה על הדין והעונש: מאת ה' מן השמים זה הקב"ה. שלפעמים ברכות הרשע אז גם מדה"ר מסכים לעונש וזהו מאת ה' אף שהוא מלא רחמים: וה' הוא ובית דינו. שהוי"ו תוס' הוא כמו פלוני ופלוני (רש"י). כי נתגבר הדין על הרחמים ומסכים מדה"ר למדה"ד להענישם. ואע"ג דגבריאל ע"כ שולח להפוך את סדום. פירושו וה' המטיר שהסכים הוא ובית דינו להמטיר גפרית ואש על ידי גבריאל שהוא הפועל הקרוב בזה: אמר ר"י בתורה כו'. נראה דבפשיטת רבב אלעזר אמרה. דמשום דלא תיקשי ליה דפירש וה' קודם אם כן מאתו מיבעי ליה לזה אמר דעביד קרא דמשתעי הכי (יפ"ת): שההדיוט מזכיר שמו. לפי שהזכירו שמם תמורת הכנוי. ולכן כשהגיד הכתוב דבריהם אע"פ שכבר הזכיר שמם הזכירם שנית לפי שהזכיר סגנון דבריהם. ונמצא שהזכיר שמם בלי צורך. כן הש"ית הזכיר שמו תמורת הכנוי (יפ"ת): את בן המלך אכ"ב אלא את שלמה בני. ס"ס הוא וכצ"ל את עבדי אכ"ב אלא את עבדי אדוניכם (יפ"ת): ואת תמיה שהקב"ה מזכיר שמו כו'. וא"ת מה ראיה מהדיוט שלא ידקדק בלשונו ללשון התורה י"ל לפי שהזכרת השם הוא דרך גדולה. ולכן מכ"ש ינדק זה בהקב"ה (יפ"ת): (ד) ימטר על רשעים כו' דריש דרמיז ביה על דינה של סדום שהמטיר עליהם מלמעלה אש וגפרית והיה זה מופת על עונש הרשעים בגיהנם לעתיד (נזה"ק): גומרין ומצדין שפי' פחים מגזרת פחם לגחלים וקאמר פחים למדרש נמי מצודים מלשון פח יקוש ועניין המצודים לכאן היינו ענין הורדתם לגיהנם כענין שנאמר יצודנו למדהפות וכדלעיל פ"ך (יפ"ת): סולדת עליו נשרף ונבהל מפניו יותר מבשאר ריחות רעים הקשים יותר. ודריש בזה סיפא דקרא ורוח זלעפות שהוא ענין רעדה ובהלה: שנדונת בה לע"ל ואפילו נפשות הצדיקים מתירא מעונש גיהנם כי אין צדיק בארץ וגו': מנת כוסם חלק הרשעים לעתיד הוא אש וגפרית דקרא בשכר ועונש העתידים לנפש קמיירי דלעיל מיניה כתיב ישר יחזו פנימו והיינו לעוה"ב שרואים פני שכינה (יפ"ת): כפיילי פיטורין כוס משקה של בשמים ששותין לאחר המרחץ דריש ליה לשון כוס ממש. ולפי שהנאת הכוס אחר המרחץ שהעורקים פתוחים והאדם צמא ושתית הכוס נכנסת בכל האברים אמר שהכוונה בכאן שכוס התרעלה הזה יחלחל ברשעים ככוס אחר המרחץ (יפ"ת) ועיין מ"ש לעיל פ"י סימן ח' פי' פיילי פיטורין: (ה) אין דבר רע יורד. אין הרעה באה מלמעלה אלא מלמטה באה מאליה ע"י שלוחי הדינים. וע"ז נא' לא יגורך רע: והא כתיב אש וברד כו'. העיקר כגי' הס' המדויקים דה"ג והכתיב אש וגפרית וגו' מן השמים. א"ל כתיב אש וברד שלג וקיטור רוח סערה הוא שעושה דברו. וזה מכוון למ"ש בילקוט ואגדה בענין הברד של מצרים וז"ל וימטר ה' בתחילה מטר כשירד נעשה ברד שנא' וימטר ה' ברד. למה שאין הרעה דרה אצל הקב"ה. המטר היה יורד והיה הרוח נכנס בו ועושה אותו ברד שנא' רוח סערה עושה דברו ע"כ. וכן הוא באש שהרוח סערה מערב בו כח אש מן האש היסודי והפך לאש וגפרית בכח הרוח סערה. ופעולה זו נעשה ע"י גבריאל למטה בארץ (נזה"ק): שיש לו אוצרות אחרים. כלו' שיש לו אוצרות אחרים בשמים שהם רעים דמה ת"ל את אוצרו הטוב. אלא ללמדך שיש בשמים ג"כ אוצרות רעים. ומסיק הא דכתיב הכא מאת ה' מן השמים דהיינו כמרתק מן גבר פירוש כאבן המושלך בכח מן הגבר כלומר כמשליך אבן בכח מן הגבר מלמעלה למטה. כך השליך ה' אש וגפרית מאתו מלמעלה מן השמים עד למטה. והמעריך פי' כמרתק כאגרוף תרגום ירושלמי באבן או באגרוף מרתיק: (ו) חמשת הכרכים נראה דארבע גרסי' דהא יתקרא' משמע שנמלט צוער ושמא דעת רז"ל שאחר שיצא לוט מצוער נהפכה. ומ"ש הכתוב ויהפוך לאו בבת אחת: והפכן מלמעלה למטה ממש והיינו ויהפוך. דאי שהשחיתן כבר נאמר שהמטיר עליהם גפרית ואש ופשיטא שנשחתו. ומשום דבעי לאתויי ראיה מקרא דבחלמיש אקדים לומר דהיו יושבות על צור אחד. והא דכתיב הפך משורש הרים שלכל אחד היה גבעה בצור בפני עצמה וקרי להו הרים: בחלמיש שלח ידו כו' ולא אשכחן הפיכה בהדיא רק בסדום ועמורה. הילכך משמע שפי דבהכי איירי (יפ"ת): ח"א בחלמיש שלה כל היד. וח"א בחלמיש שלה אצבע קטנה שהוא אחד מה' אפיק למ"ד מחלמיש. כצ"ל וכן הוא בספר המדויקים ובילקוט וה"פ דחד מפרש בחלמיש כמשמעו מלשון צור. והמכה היה בכל היד. ואידך ס"ל דחלמיש כמו בחמש ועניינו באצבע החמישי לבד דמדלא כתיב בהדיא לשון צור דריש מיניה נמי הא: צמחי אדמה העשבים הגדילים בתוך האדמה בלא זריעה או כמהין ופטריות. כי גם זה נשחת כי הקיטור והאידים שהתו את האדמה מכל וכל עד שנעשתה חריבה ויבשה בלתי יכולה לקבל את הצמחים בתוכה: עד עכשיו כו' כי האויר שבה נשחת מאד עד שגם המטר נשחת בעבור זה: ויתן בערוגה אחרת אינה מצמחת. כצ"ל (א"א): (ז) ותהי נציב מלח. עיקר מיתתה היתה מאזהרת אל תביט אחריך. אלא מה שנידונה בנציב מלח בעבור שחטאה במלח (יפ"ת): (ח) ששתק לאברהם כו' שזכר ללוט הטובה שעשה לאברהם בשתיקה ששתק לאברהם בשעה שאמר על שרה אשתו כו' בזה הצילו לאברהם מסכנת מות. ולכן בעבור שעשה טובה אל הצדיק הגין זכותו עליו. כי כל המטיב עם הצדיק זכותו מגין עליו כמבואר בכמה דוכתין (נזה"ק): שהיה שרוי בהם דייק מסיפא אשר ישב בהן ואיך ישב בכולן אלא שהיה שרוי כו' גם בשאר הערים פעם בזה ופעם בזה עד כי הגיע לסדום אשר נתיישב שם בישיבת קבע: רבנן אמרי שהיה כו'. שלא נתיישב אלא בעיר סדום. והא דכתיב אשר ישב בהן היינו שהיה לו ישיבת הרווחה על ידם בהיותו מלוה להן ברבית. וכן ע"פ זה היה בכולם כתושב דעבד לוט לאיש מלוה וקמ"ל קרא דלפי שהיה מתחבר להם היה ראוי לו ללקות עמהם אילולא זכות אברהם (נזה"ק): (ט) למנצח אל תשחת. דרש דלשון במערה הוא טעם לאומרו אל תשחת. כי בהיותו אז במערה נזכר לענין המערה של לוט ובנותיו שנפקדו שם בזרע. וכן ניצולו בזכות דוד העתיד לצאת מהן כדאיתא בפרק הערל ולעיל פ' מ"א ופ"נ. ולזה אמר דוד אחרי כי עשית חסד לאחרים בשבילי אלו לוט ובנותיו שהיו במערה. עכשיו שאני נתון במערה יה"ר מלפניך אל תשחת כלומר אל תשחת עתה טובת מערה הראשונה. כי אם חרפה ידך ממני תהיה למפרע טובה הראשונה לבטלה. ואע"ג דלוט ניצול בזכות אברהם וכדלעיל סימן ה'. אבל מ"מ בנותיו לא ניצולו אלא בזכות דוד שעתיד לצאת מהם כדדרש הגמלאות: (י) שנתכלה העולם ואע"פ שראו שנמלטה צוער בעוד חברותיה נהפכות. חשבו כי בצאת אביהם משם נשחתה ולא נשארו אלא הם לבדם לחיות זרע: ונחיה מאבינו בן אכ"כ. דהו"ל למימר בן בהיות עיקר מבוקשתם לבן לחיות זרע על ידו אף כשימות הזקן. אבל בלידת בת אין להם תקנה לכך דרש שנרמז בזה על מתך זרע העתיד הוא מלך המשיח. שהם זרע הונח גם על בניו ובני בניו הרחוקים עד סוף כל הדורות. והיו כמתנבאות ואינן יודעות מה (נזה"ק). בא ממקום אחר. דריש זרע מלשון זרות. וזהו מלך המשיח שבא מפסול משפחה ממואב (מת"כ): בקומה ידע שהנקוד שוקל המלה כמאן דליכא. שכאשר הפיג יינו הגרים קלת במעשה שעשה בשכרותו ולא חקר בדבר. ובגנותו דבר הכתוב שעם שהרגיש בדבר לא נזהר שלא לשתות בלילה השניה. ולכן לא נקוד בקומה ב' שאין נפקותא מידיעתו בלילה הב' דמאי דהוה הוה (יפ"ת): מחביאין אותו במערות והמערות הללו היו משל אנשי סדום ועמורה כי היה ההר סמוך להם. וכאשר מתו כולם זכו בהם לוט

ביום ההוא יטפו ההרים עסיס : (יא) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן. א"ר אלעזר טז לעולם אין האשה מתעברת מביאה ראשונה. אתיבון והא כתיב ותהרין שתי בנות לוט מאביהן. א"ר תנחומא שלטו בעצמן והוציאו ערותן ונתעברו כמביאה שניה. א"ר נחמן בר חנין יז כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות סוף שמאכילין אותו מבשרו : (יב) ר' יודן דמן גלייא ורשב"נ תרויהון אמרי משום ר' אליהועיני יח אין אנו יודעים אם לוט נתאוה לבנותיו אם בנותיו נתאוו לו. מן מה דכתיב (משלי יח) לתאוה יבקש נפרד. הוי לוט נתאוה לבנותיו ובנותיו לא נתאוו לו. יט ר' תנחומא בר ר' חייא משום ר' הושעיא תורגמנא אין כל שבת ושבת שאין קורין בה פרשתו של לוט. מ"ט (שם) בכל תושיה יתגלע. א"ר אחא התגלעו אכ"כ אלא יתגלע. האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו : (יג) הה"ד (ירמיה מח) כ אני ידעתי נאום ה' עברתו ולא כן בדיו לא כן עשו. ר' הונא בר פפא ור"ס. ר"ה אמר מתחילת עיבורו של מואב לא היה לשם זנות אלא לש"ש. שנא' לא כן בדיו עשו לש"ש אלא לשם זנות שנא' (במדבר כה) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות וגו'. ר' סימון אמר מתחילת עיבורו של מואב לא היה לשם שמים אלא לשם זנות שנא' עברתו ולא כן בדיו. לא עשו כן בדיו לשם זנות אלא לשם שמים. שנא' (רות ג) ותרד הגורן ותעש ככל אשר צותה חמותה. כא א"ר לוי אם תחלתו של מואב לשם זנות גם סופו היה לשם זנות. בדיו לא כן עשו וישב ישראל בשטים וגו'. ואם מתחילת עיבורו לשם שמים אף סופו לשם שמים. בדיו לא כן עשו שנא' ותרד הגורן וגו' : (יד) ותלד הבכירה בן וגו'. כב ר' יודן משום ר' איבו הבכירה ע"י שביזתה כבוד אביה ואמרה שמו מואב מאב אמר הכתוב (דברים ב) אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה. מלחמה אי אתה עושה עמהן. אבל אתה מפתק הנהרות שלהן. שורף גדישים שלהן באש. אבל הצעירה ע"י שחסתה על כבוד אביה ואמרה ותקרא שמו בן עמי בן מי שהיה עמי אמר הכתוב (שם) אל תצורם ואל תתגר בם. כל עיקר. א"ר יהודה ב"ר סימון ור' חנין בשם ר' יוחנן בנותיו של לוט הולכות לעבור עבירה ונתפקדו. באיזה זכות. בזכות מואב מי אב שנא' באברהם (בראשית יז) כי אב המון גוים נתתיך :

פרשה נב (א) ויסע משם אברהם ארצה הנגב. א"ר אבין פתח (איוב יד) ואולם הר נופל יבול וצור יעתק ממקומו. ואולם הר נופל זה לוט שנפל מהר. וצור זה אברהם. יעתק ממקומו פנה ממקומו. לפי שחרב ב מקומה של סדום פסקו העוברים והשבים. ואמר מה אני מפסיק צדקה מביתי הלך ונטע לו אהל בגרר. הה"ד ויסע משם אברהם וגו' (ב) אח נפשע מקרית עוז (משלי יח) ג אח זה לוט שהיה בן אחיו של אברהם. נפשע מקרית עוז: פשעת באברהם כפרת ביה שקרת ביה. ומה גרם לך ומדנים כבריח ארמון. הביא עליו מדנים כבריחי בהמ"ק. מה להלן (דברים כג) ולא יבא טמא אף כאן לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' : (ג) ד"א ויסע משם אברהם. (שם י) ד חכם לב יקח מצות· חכם לב זה אברהם. יקח מצות לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קלורין שלו כלום. אמר מה אני מפסיק צדקה מביתי הלך ונטה לו אהל בגרר. (שם) ואויל שפתים ילבט זה לוט שהיה אויל בשפתיו שהיה צריך לומר לבנותיו דבר שלקה בו העולם אנו באים לעשות. אלא ילבט מה גרם לו. ילבט הביא עליו לבטי לבוטים. מה להלן (דברים כג) לא יבא טמא לכל דבר אף כאן לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. ויסע משם אברהם. פנה מפני ריח רע. שהיו אומרין לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו : (ד) ארצה הנגב. ה ז' שמות נקראו לו. דרום. נגב. תימן. חדר. ים. וימין. וסניים (נ"א וסניגים). התיבון והכתיב (תהלים עה) ולא ממדבר הרים. א"ל אף הוא דרום הוא : (ה) א"ר חייא בר אבא ו עבר הוית קמי כנישתא דצפרין שמעית מינוקא יתיבין וקריין

יד יוסף טז לעיל פ' מ"ה. יבמות ל"ד : יז פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט ס"ז : יח ילקוט ס"ז וילקוט משלי. ומדרש משלי פסוק לתאוה יבקש נפרד : יט אג"ב פרק כ"ה ילמדנו. נזיר כ"ג. הוריות י'. יבמות ע"ו : כ רות רבה. ילקוט ס"ז וילקוט ירמיה : כא רבה והנחומא סדר בלק : כב זוהר ס"ז דף ק"ו. ב"ק ל"ח. ילקוט ס"ז. וילקוט דברים רמז תת"ת. זוהר בלק דף קפ"ה. נזיר כ"ג. הוריות י' : **פנ"ב** א ילקוט ס"ז וילקוט איוב. אג"ב פ' כ"ה, סוט"ע : ב פסיקתא רבתי פ' מ"ב. אג"ב פ' כ"ה : ג ילקוט ס"ז. הוריות י'. נזיר כ"ג וע"ש בתוס' ד"ה ומדנים. ילקוט משלי : ד ילקוט ס"ז : ה ילקוט ס"ז : ו פסיקתא רבתי פ"ג :

ענף יוסף

פרשה נב (ה) [שמעית מינוקא יתיבין וקריין ויסע משם אברהם. אמרתי כו'] שמאמר הזה הוא תמוה למה התעורר זה דוקא מינוקא שקרא ויסע משם אברהם. ולא התעורר זה כשקרא בעצמו פסוק זה. ויש לתרץ. משום דאי' לעיל טעם אחד על שנסע משם אברהם הוא לפי שפסקו העוברים והשבים כו'. ועוד אי' שם שפנה מפני ריח רע כו'. והנ"מ בשני הטעמים שאם נסע משם משום הכנסת אורחים עיקר הילוכו היה לארצות הנגב. וצריך להיות פסיק אחר תיבת הנגב. אבל אי אמרינן משום ריח רע נסיעתו היה משם. ולא היה לו מקום רשום לנסוע לשם. אלא יחנה במקום אשר ימצא

מתנות כהונה

לאנשי סדום ועמורה : **נעשה** להם מעין כו'. פירש"י בחומש כדי שיאמרו שתי אומות מכן עמון ומואב : **והוציאו** ערותן. בתוליהם כדי שיתעברו מיד : **בולמוס** רעבון תאוה ורעבון : **מאכילין** אותם מבשרו. פירש"י כלומר סוף שמגנה עם קרובותיו ובנותיו שהם בשר מבשרו ולוט היה להוט אחר הזנות כדמפרש ואזיל ועוד יש לפרש שבנותיו היו להוטים אחר הזנות ולפיכך הוצרכו לשלוט בעצמן להסיר בתוליהן וכן הוא בילקוט בהדיא : **לא** נתאוו לו. וכל מחשבתן לא היה אלא משום ישוב העולם שסברו שנתכלה העולם כלו כדלעיל : **אין** כל שבת כו' אולי היה כך מנהגם כדי להפריש העם מעריות ודוגמא זה פי' הא"ב"א : **יתגלע** גר' יתגלע כינוי ליחיד נסתר רמז שהוא ודוגמתו שהם הזכרים נתרחקו ולא הנקיבות כמו שדרשו חז"ל עמוני ולא עמונית : **ועברתו** לשון הריון ועיבור ובערוך ערך עבר פירשו לשון זמורות : **אמר** ר' לוי כו'. בדיו לא כן עשה בתמיה והכתיב וישב ישראל וגו' וכן בדיו לא כן עשו בתמיה והכתיב ותרד הגורן : **מפתק** מקלקלין יד הנהר והמים הולכים להם כדאמרי' בפ"ק דשבת ופותקין מים לגנה : **בן** מי שהיה עמי. העי"ן בחיר"ק : **ונתפקדו** בהריון ולידה : **מי** אב. מי שנקרא אב : **שנפל** מהר. פירש"י נפילתו וחסרונו בא לו ממה שעשה בהר : **זה** אברהם. שנקרא צור שנ' הביטו אל צור חצבתם : ה"ג בילקוט סדר זה יעתק ממקומו שגרם לו שפנה ממקומו ד"א לפי כו' : **שגרם** לו שנתבייש ממנו על אודותיו עם בנותיו : **פשעת** כו'. נפשע דרש בלשון נוטריקון : **קלורין** פי' הערוך אוצר ועיין לקמן פרשה נ"ד : **שלקה** בו העולם. בימי דור המבול שנא' כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ : **לבטי** לבוטים. ענין כשלון ויגיעה כך פירשו רש"י והרא"ב"ע בספר משלי : **תימן** חדרי תימן : **ולא** ממדבר הרים. וזהו רוח דרומית כדפי' שם הרא"ב"ע : **אף** הוא דרום. דרום לשון רום וכן הרים : **עבר** הוינא. גרסי' פי' עובר הייתי לפני בית הכנסת של ציפורי ושמעתי

עץ יוסף

לוט ובנותיו מן ההפקר ולא היה גזל (נזה"ק) : **דוגמא** של עוה"ב. לימות המשיח. לרמוז שעתיד משיח לצאת מהן (נזה"ק) : (יא) **אין** אשה מתעברת כו' והכי גמירי לה (יפ"ת) : **והכתיב ותהרן שתי** כו' והיו בתולות כדכתיב הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש : **והוציאו** ערותן. לפי שידעו שאין מתעברות מביאה ראשונה (יפ"ת) : **כל מי** שהוא להוט כו'. כלו' הרעה הזאת גרמה אביהן שע"י שהיה להוט אחר הערוה נכשל בזה. כי לולי זה אע"פ שהיה שכור לא היה מתאוה לזנות וכ"ש למ"ש לעיל שבשניה היה קרוב למזיד (יפ"ת) : (יב) **הוי** לוט נתאוה. כי נפרד זה לוט שנפרד מאברהם ונזכר זה לתוכחת מוסר כי ההולך בשרירות לבו ונפרד מהטובים תגלה רעתו בקהל : **אין כל שבת** כו' כי אז היו נוהגים לקרות בכל שבת ושבת גם כן פרשתו של לוט להורות לעם איך השכרות מביא לידי מכשול עון. ומתוך כך שומר נפשו ירחיק מזה. ומיהו איכא דגרסי אין לך כל שנה ושנה שאין קורין בה כו' והיא גיר' נכונה (יפ"ת) : **בכל** תושיה יתגלע כלומר בכל שבת שקורין בתורה הנקראת תושיה יתגלה כלו' יתגלה קלונו של לוט כי אותיות אחה"ע מתחלפין : **א"ר** אחא התגלעו כו'. ר"א דייק לה מס"ד דכתיב בכל תושיה יתגלע ולא כתיב התגלעו לשון רבים על לוט ובנותיו. אלא ודאי כי הוא לבדו נתכוון לדבר עבירה. ומסיק דמהאי טעמא נמי האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו (נזה"ק) : (יג) **ר' הונא** בר פפא ור"ס. כל האי תנא מפרשי עברתו מלשון עיבור. כלו' תחלת עיבורו של מואב שהיה מבנות לוט שנתעברו מאביהם. ובדיו היינו בניו וכענין שנאמר יאכל בדיו בכור מות. אלא דפליגי בפירושא דקרא כמו שיתב' : **רה"א תחלת** עיבורו של מואב לא היה לשם זנות אלא לש"ש. ולא כן בדיו לא כן עשו לש"ש אלא. כצ"ל מפרש רישא דקרא לשבח וסיפא לגנאי. וס"ל דה"ק תחלת עיבורו של מואב לא היה לשם זנות אלא לשם שמים ואמר ולא כן כלו' שלא נשארו כך כפי טבע שורשם שהיה בכוונה טובה שהרי בדיו לא כן עשו במעשה השיטים שנא' ויחל העם לזנות אל בנות מואב כי בנות מואב פיתו אותם לדבר עבירה וכמבואר שם (נזה"ק) : **רס"א תחילת** עבירה של מואב לא היה לש"ש אלא לשם זנות ולא כן בדיו לא כן עשו לשם זנות אלא לש"ש שנא' ותרד. כצ"ל ור"ל שר"ס מפרש איפכא תחילת עבורה של מואב לא היה לש"ש אלא לשם זנות כי גם בנותיו נתאוו לו לזנות. ואמר ולא כן כלו' שמ"מ לא נשאר בכולם טבע שורש הרע. שהרי בדיו לא כן עשו זו רות במעשה בועז שלא עשתה אלא לש"ש שנא' ותרד הגורן ותעש ככל אשר צותה חמותה. שכוונתה היתה לש"ש (נזה"ק) : **א"ר לוי** כו' מפרש ולא כן בדיו לא כן עשו בתמיה. ולא כן וכי בדיו לא כן עשו כאשר עשו אבותיהן. ולא הכריע הדבר אם המקרא נדרש לשבח או לגנאי : (יד) **מפתק** פי' שותם : **בן** מי שהיה עמי. כלו' שאינו מאיש זר רק ממי שהיה תמיד עמי. והוא האב. ומ"מ לא אמרה בפירוש מאב. ולכן קבלה שכר (יפ"ת) : **לעבור עבירה** דס"ל כרבי סימון דלעיל דאמר שהיה להם לשם זנות : **ונתפרקו** בתמיהא : **בזכות** מואב מי אב. צ"ל בזכות אברהם מואב מאב. ונמצא בנוסחאות כן באיזה זכות מאביהן אברהם שנקרא אב דכתיב כי אב המון גוים נתתיך (הוא אמת) :

פרשה נב (א) ר' אבין פתח כו' ולמה זה נסע עכשיו ממנו ללא סיבה למקום אשר לא ידע והולך להתנכר לאחוזתו. לזה סמך ר' אבין אההוא קרא ואולם הר נופל כו' שסבת העתקו מפני לוט (יפ"ת) : **ואולם הר נופל** יבול זה לוט שנפל מהר. וצור יעתק ממקומו זה אברהם שגרם לו לוט שפנה ממקומו. ד"א לפי שחרב מקומה של סדום כו'. כצ"ל וכן הוא בילקוט (יפ"ת ונזה"ק). וה"פ הר נופל זה לוט שנפל מהר כלו' שמעת שנפרד מאברהם ירד ונפל ממעלות מדרגת קדושת אברהם הנמשל להר שבהיותו דבוק בו באברהם אז היה גם הוא נדבק בקדושתו ובמעלתו להיות ג"כ במדרגת מעלת ההר. אבל משנתרחק ממנו ירד ממדרגתו. ולכן נקרא הר נופל לפי שנפל ממדרגת ההר של אברהם. יבול שנבלה ונפסד לגמרי ולא היה לו תיקון עוד לשוב לקדמותו. שהרי עבור זה שוב נסע אברהם משם אל ארץ הנגב להתרחק ממנו. וצור זה אברהם שנקרא צור יעתק ממקומו שגרם לו לוט שפנה ממקומו : **מפסיק** פירוש מבדיל ומונע : (ב) **שהיה** בן אחיו וחשוב כאחיו כמ"ש כי אנשים אחים אנחנו וכמ"ש וישמע אברם כי נשבה אחיו : **פשעת באברהם** דמקריה עוז היינו אברהם כדכתיב הביטו אל צור חוצבתם כדכתב רש"י בפ"ק דנזיר (יפ"ת) : **כפרת** ביה שקרת ביה. שענין הפשיעה היא הכפירה בו שפורק עולו מעליו כאילו לא ידעו ומשקר באמונתו. ואפשר שהכפירה נאמר בבחינת האמונה. והשקרות בבחינת המעשה שלא ישמור אמונתו במשאו ובמתנו כמו שמצינו זה בלוט שכפר באמונת אברהם כמ"ש לעיל בפרשה מ"א ויסע לוט מקדם מקדמונו של עולם. וג"כ הפוך מעשיו ממעשי אברהם ונמשך למעשה סדום (יפ"ת) : **מה להלן** לא יבא טמא כו'. ר"ל כמו שהטמא מפני טומאתו ושיקוצו צריך להתרחק מן המקדש הקודש כן עמון ומואב מפני טומאתם ושיקוציהם בהיותם נולדים בעבירה נתרחקו מן הקהל המיוחס והקדוש (יפ"ת) :

(ג) **חכם** לב זה אברהם. שנקרא חכם לב לפי שהשכיל מעצמו להכיר את בוראו. כמו שאמר לקמן פ' ס"א. ואמר יקח מצות כי לא יספיק לו בקיומן רק שיהיה כלוקח וקונה אותם ורודף אחריהם אע"פ שהיה במקום שלא יבואו לידו כדהכא שנסע ממקום שהיה פטור מהכנסת אורחים ובקש מקום שיזכה בהם : **ולא חסר** קילורין שלו. פי' ולא נחסר אוצרות שלו כלום מחמת האורחים כמו שהיה דרכו תמיד להוציא כמה מבהמותיו ומאכילו להם : **מה אני** מפסיק צדקה אע"פ שהוא לא היה עושה בידים קרי נפשיה מפסיק מאחר שבידו ללכת למקום שימצא לעשות ואינו עושה. ע"ד גם מתרפה במלאכתו אח הוא לאיש משחית (יפ"ת) : **זה לוט** שהיה אויל בשפתיו. שחטא בשפתיו שלא הוכיח את בנותיו. או שהיה סיבה שילבט ויתרחק מקהל ה' (יפ"ת) : **לבטי לבוטין** מכשולי מכשולות : **דבר** שלקה בו העולם. בדור המבול ובסדום ועמורה דהיינו זנות. ואפי' למ"ד ב"נ מותר בבתו. גנאי היה וכבר גדרו עצמן הדורות (יפ"ת) : (ד) ז' שמות נקראו לו. לצד הדרום ונגב אחד מהם : **דרום** כדכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון : **נגב** טעם שם נגב כתב הרא"ב"ע ז"ל שהוא מלשון נגוב. כי צד דרום חם ומרוב החום ייבש : **תימן** כנאמר אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי עורי צפון ובואי תימן : **ימין** שנא' אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה וכד"א צפון וימין אתה בראתם : **הדר** שנא' (איוב ל"ז) מן החדר תבא סופה ואמרי' בפ' לא יחפור זה רוח דרומית : **ים** כדכתיב ממזרח וממערב ומצפון ומים ומתרגמינן מן ימא דרומא : **וסינים** דכתיב ואלה מארץ סינים ות"י מארע דרומא : **נ"א וסניגים** גירסא זו לא ידעתיה (יפ"ת) : **ולא ממדבר הרים** ומתרגמינן שם ומן דרומא אחר דרומא : **אף** הוא

וקריין ויסע משם אברהם. אמרתי גדולים דברי חכמים שאמרו ז הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן וכו' וכל דבריהם כגחלי אש. שמשעה שפירש אבינו אברהם מלוט היתה פרישתו פרישת עולם: (ו) ויגר בגרר ח בגרדיקי. ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא. על כרחה שלא בטובתה: (ז) ויבא אלהים וגו' בחלום הלילה. ט א"ר יוסי אין הקב"ה נגלה על נביאי עכו"ם אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש זה מזה. הה"ד (איוב ד) בשעפים מחזיונות לילה. ואלי דבר יגונב וגו'. מה בין נביאי ישראל לנביאי עכו"ם. ר' חנינא בר פפא ורבנן. רחב"פ אמר משל למלך שהיה נתון הוא ואוהבו בטרקלין ווילון מונח ביניהם. כ"ז שהיה רוצה לדבר עם אוהבו היה קופל את הוילון ומדבר עמו. אבל לנביאי עכו"ם אינו מקפל אותו אלא מדבר עמהם מאחרי הוילון. ורבנן אמרי למלך שהיה לו אשה ופלגש כשהוא הולך אצל אשתו הוא הולך בפרהסיא וכשהוא הולך אצל פלגשו הולך במטמוניות. כך אין הקב"ה נגלה על נביאי עכו"ם אלא בלילה. (במדבר כב) ויבא אלהים אל בלעם לילה. (בראשית לא) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה. (פס כ) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה. מה בין נביאי ישראל לנביאי עכו"ם. ר' חמא ב"ר חנינא ור' יששכר דכפר מנדי. ר' חמא אמר אין הקב"ה נגלה על נביאי עכו"ם אלא בחצי דיבור המד"א (במדבר כג) ויקר אלהים אל בלעם. א"ר יששכר דכפר מנדי אין הלשון הזה ויקר אלא לשון טומאה המד"א (דברים כג) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה. אבל נביאי ישראל בדיבור שלם בלשון חיבה בלשון קדושה בלשון שמה"ש מקלסין אותו. שנא' (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו'. א"ר יוסי בן ביבא (משלי טו) רחוק ה' מרשעים. אלו נביאי עכו"ם. ותפלת צדיקים ישמע. אלו נביאי ישראל: (ח) ויבא אלהים אל אבימלך ויאמר לו הנך מת על האשה וגו'. י מכאן שאין התראה בבני נח. והיא בעולת בעל א"ר אהא יא בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה. רבנן אמרי מרתא דבעלה. בכ"מ האיש גוזר ברם הכא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ואבימלך לא קרב אליה וגו' הגוי גם צדיק תהרג. יב אמר אם כך דנת לדור המבול ולדור הפלגה צדיקים היו. א"ר ברכיה אי גוי זה תהרוג צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי וגו'. והיא גם היא. היא וחמריה וגמליה ובני ביתה ואנשי ביתה כולם אמרו כן. בתם לבבי. הדא אמרת משמוש ידים היה: (ט) ויאמר אליו האלהים בחלום גם אנכי ידעתי וגו' ואחשך גם אנכי אותך מחטא לי. ר' יצחק אמר מחטא לי מחטונך לי. על כן לא נתתיך יג משל לגבור רוכב על הסוס והסוס רץ וראה תינוק אחד מושלך ומשך הסוס ולא הזיק את התינוק. למי הכל מקלסין לסוס או לרוכב. לא לרוכב. כך על כן לא נתתיך לנגוע אליה מחטא לי. מחטונך לי. יצרך המחטיאך בידי הוא מסור ואני מנעתיך מלחטא משכתיך מן החטא. והשבח שלי הוא ולא שלך: (י) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. יד א"ל מי מפייסו שלא נגעתי בה. א"ל כי נביא הוא. א"ל מי מודיע לכל. א"ל ויתפלל בעדך וחיה. ואם אינך משיב דע כי מות תמות מיכן שאין התראה בבני נח. וישכם אבימלך בבקר וגו'. א"ר חנין לפי שהיו רואים עשנה של סדום עולה ככבשן האש אמרו תאמר אותן המלאכים שנשתלחו לסדום באו לכאן לפיכך וייראו האנשים מאד. ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה חטאתי לך ומה עשית לנו. המד"א הנך מת על האשה אשר לקחת וגו'. ומה חטאתי לך. ואם אינך משיב דע כי מות תמות. כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה. כי עצור עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך. מעשים אשר לא יעשו א"ר חלבו בכל מקום היתה רווחה מקדמתך וכאן קדמך רעבון. מעשים אשר לא יעשו. ויאמר אבימלך לאברהם מה ראית כי עשית את הדבר וגו'. ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים. וגם אמנה אחותי בת אבי היא טו בשיטתן השיבן: (יא) ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי וגו'. א"ר חנין טז הלואי נדרוש הדין קריא תלת אפין וניפוק ידוי. בשעה שבקשו או"ה ליזדווג לי עד שאני בבית אבי נתקיים עלי הקב"ה. ובשעה שבקשו או"ה להתעות אותי. נגלה עלי הקב"ה ואמר לי לך לך. ובשעה שבקשו או"ה להתעות אותי מדרכיו של

יד יוסף ז אבות פ"ב: ח ילקוט ס"ז: ט לקמן פ' ע"ד. וריש ויק"ר. וילקוט ס"ז: י סנהדרין נ"ז: יא ילקוט ס"ז: יב פסיקתא רבתי פ' מ"ב: יג ב"ר פ' כ"ב. פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט ס"ז: יד ילקוט ס"ז: טו לעיל פ' י"ע: טז ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

ושמעתי תינוקות של בית רבן יושבי' וקורים ויסע כו': **פרישת** עולם. שלא זכה זרעו לידבק בזרע אברהם שנא' לא יבא עמוני ומואבי: **בגרדקי** פי' הערוך תרגום ירושלמי מן גרר הוא גרדקי וראיתי בתרגום ירושלמי שלפנינו וכתב בו מלך גרר מלכא דערד ואולי צ"ל דגרר: **ע"כ** שלא בטובתה. פירש"י בחומש שהרי לא נטל ממנה רשות כמו בבואם למצרים: **ומדבר** עמו. פנים אל פנים וכן הוא בויקרא רבה פרשה א' בהדיא: **אלא** בלילה. אבל לנביאי ישראל ביום ועיין בויקרא רבה פרשה ב': **אלא** לשון טומאה. פירש"י שהיה דומה לפני הקב"ה כאילו מדבר עם טמא: **שאין** התראה כו'. אינם צריכים התראה שהרי א"ל מת אתה אע"פ שלא הותרה: **אם** כך דנת על הטאים כאילו צדיקים היו. ולא בדין דנתם ודייק מדכתיב גוי שהרי לא א"ל המלאך כי אם הנך מת וכן משמע בביאורי מהר"ר אליהו מזרחי: **אם** גוי זה תהרוג. על עצמו אמר כן: **וחמרי'** כו'. בני אדם מוליכים החמורים והגמלים ודייק מדכתיב גם: ה"ג **בתם** לבבי וגו'. וסיפיה דקרא ובנקיון כפים קדריש על משמוש ידים ובפירש"י בשם תנחומא דייק ליה מדכתיב לבסוף גם אני ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואילו נקיון כפים לא קאמר שמע מינה שהיה משמוש ידים בשרה: **מחטונך** לי. יצרך המחטיא אותך לי וברשותי הוא כדמפרש ואזיל: **מי** מפייס. לאברהם שיאמין שלא נגעתי בה: **ויתפלל** בעדך. פירש"י ויתפרסם הדבר לכל: ה"ג **ויאמר** לו מה עשית לנו. הוך כו': **בכל** מקום. שבאת שמה היתה ריוח וכל טוב וכאן רעבון קדמך ונראה דדריש עצור יתירה כד"א ועצר את השמים וזהו מעשים שלא היו רגילין ליעשות על ידך עשית עמדי: **בשיטתן** השיבן. פירש"י והערוך ערך את שבני נח לא היו נוהגים איסור באשת האב רק באשת האם: **הלואי** כו'. מי יתן שנדרוש אותו בג' פנים ונצא ידי חובתו לכוין האמת: **ליזדווג** לי. פירש"י בשם פרקי ר"א שנחבא עשר שנים שבעוד שהיה קטן בקשו גדולי מלכות והקוסמים להרגו. ה"ג בפירש"י עלי הקב"ה ובשעה שבקשו א"ה לעגו' אותי העמיד להם שני גדולי הדור שם ועבר והיו מתרים בהם ובשע' שבקשו א"ה להתעות אותי נגלה עלי הקב"ה ואמר לי לך לך: **לענות** אותי פירש"י בשם פרקי ר"א אלמלא שהתרו בהם שם ועבר היו מיסרים אות ביסורים

עץ יוסף

שיא דרום שהוא כי הודה על האמת כי הרים שם לרוח דרומית והוא ליה א' שמות. קרוב אגלי דגרם אלא במקום א"ל. כי לא מכר אומר ומקשה דלימא א"ל (יפ"ת): (ה) **ויסע משם** אברהם אמרתי כו'. על שאמר לו הפרד נא מעלי נתקיים כן ולא יכול להתקרב אליו עוד לעולם: **פרישת** עולם שהרי אפילו עכשיו שהלך לוט להר אשר שם אברהם להתקרב אצלו נסע משם להפרד ממנו. ומעם הנסייה לפי שגרם לעשות מריבה בין אברהם ללוט כדאיתא לעיל פ' מ"א. וגם הכוונה על פרישת עירוב הזרע כי על שנפרד מאברהם גרם לריחוק זרעו כדלעיל סי' ב'. ומשעה שפירש ממנו אברהם רמז לו זה כדאמר לעיל פ' מ"א מה הפרדה הזו כו': (ו) **על** כרחה שלא בטובתה. שפי' אל שרה כמו על שרה. וכה"ג פרש"י בחומש ח"ל כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה בית פרעה ע"כ עכ"ל ואע"פ שכתוב והיא גם היא אמרה אחי. ע"כ הודית לדברי אברהם בטוב מוסרה. וכן פירש התרגום ואמר אברהם על שרה אשתו (ז) **שדרך** ב"א לפרוש זה מזה. דהיינו בלילה אשר אז הוא זמן ממשלת החיצונים. וה"ה במקומות הרבים אשר שם מסכנה גם ביום שאינם זוכים לאור הנבואה מאת ה' לגמרי אלא בהתלבשות מדרגת החיצונים (מה"ק): **למלך** שהיה נתון הוא כו'. ר"ל כמו המלך שאינו מדבר עם מי שאינו אוהבו אלא ע"י הפסק הוילון. כך גם נביאי עכו"ם המתנבאים בלילה בזמן ממשלת החיצונים. אשר הם כוילון ומסך מבדיל בינם לבין קונם ית'. אבל בנביאי ישראל מקפל הוילון הוא מסך המבדיל ומדבר עמם פנים אל פנים. אלא שמ"מ לא הגיעו כולם למדרגת משה שהשיג יותר להתנבאות באספקלריא המאירה כדלקמן בויק"ר פ"א: **הולך במטמוניות** וכן על נביאי עכו"ם אינו מתגלה אלא בלילה בהתלבשות מדרגות החצונים אשר השפע הקדוש בא אליהם במטמוניות: **מה בין ישראל** כו' לעיל אמר איך נגלה ובא להם. וכאן מדבר איך מדבר עמהם: **בחצי דבור** שקשה עליו להאריך עמהם בדברים: **ויקר** לשון טומאה שנתלבש את נבואתו במדרגת הטומאה (מה"ק): **רחוק ה'** כו' דאע"פ שהוא מתגלה להם בנבואה. מ"מ נקרא רחוק לפי שהוא רק דרך מסך מבדיל. ולפיכך גם תפלתם אינה נשמעת (מה"ק):

(ה) **שאין התראה** כו' אינם צריכים התראה שהרי א"ל מת אתה אע"פ שלא הותרה הטעם בזה כי מי שלבו טובה בעצם רק החטא הוא במקרה ועל כן הוא צריך התראה כי אולי נפתה לשעה קלה. ואחר שיתרו אותו אז יעבור מאתו הרוח רעה. לא כן מי שלבו רעה בעצם אז לא יועיל לו התראה: **בעלה** נתעטר בה כו'. דריש לה כאילו כתיב בעלת בעל שהיא בעל עליו ועל ידיה נעשה הוא בעל שבעלה נתעטר בה כו' וכדמפרש לעיל ריש פרשה מ"ז (מה"ק): **אם כך** דנת לדור המבול כו'. דגם בא לרבות דור המבול ודור הפלגה. ולכן אמר ג"כ גוי לשון רבים דמשמע אומה שלימה דה"ק אם כך דנת לדור המבול צדיקים היו (נזה"ק): **ואי גוי** זה תהרוג דהיינו אותי עם בני ביתי ובני אומתי א"כ גם צדיק אברהם תהרוג שגרם הדבר כי הלא הוא אמר לי אחותי. וכן הוא להדיא בפסיקתא והלא הוא כו' נמשך למעלה שלכן גם צדיק תהרוג. ותו דריש מדכתיב והיא גם היא לרבות המרים וגמלים שכולם אמרו שאחותו היא (מה"ק): **בתם לבבי הדא** כו' גירסת הילקוט יותר נכונה שם בתום לבבי וכו' א"ל אמת דברת בהאמת תום לבב יש לך נקיון כפים אין לך. ממה שהשיבו וגם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת אמרת משמוש ידים היה. כלומר ולפיכך לא הזכיר ה' ג"כ לשון נקי כפים: (ט) **מחטא לי מחטונך** כו' כלומר יצרך המחטיאך מסור בידי שהוא ברשותי. ועל זה אמר על כן לא נתתיך וגו' וכדמסיק משל לגבור רוכב על הסוס כו' עד מחטונך לי וכו' ולא ממך הוא הדבר שבעלתי אתות יצרך (מזה"ק): **לסוס או לרוכב**. הוי לרוכב כי הסוס אין בשכלו להטותו מדרכו. כן היצר שמתאוה. רק ה' בחסדו משך אותו ומנע עצמו ע"י התגלות הצלם: (י) **מי** מפייסו שלא נגעתי בה ועל זה א"ל כי נביא הוא. ויהיה כי נביא הוא תשובה למה שלא נזכר בכתוב כדרכם ז"ל בכמה מקומות. והכי קאמר מפויים הוא כי נביא הוא: **ומי מודיע לכל** שאע"פ שאברהם יודע כי טהורה היא. מ"מ לא יהיה מפויים מכיון שהעולם יחשבו כי נטמאה אשתו וחרפתו לא תמחה: **ויתפלל בעדך** ומזה ידעו הכל כי אמת שלא נגע בה. מאחר שאברהם מתפלל בעדו: **רואים** עשנה של סדום. בראותם ענין מעשה אברהם שלקו כולם בעוצר רחם ועצירת שאר נקבים כדלקמן. גזרו אומר כי השגחת המכה בעשנה של סדום מתפשט גם לכאן בהיותנו קרובים אל ההלל. ולפי שגם הנה נתפשטו המלאכים שנשתלחו לסדום שהם שלוחי ההשגחה. והיינו דקאמר אמרו אותן המלאכים שנשתלחו לסדום באו לכאן להשגיח בחוטאים ולפיכך וייראו האנשים מאד (מה"ק): **ויקרא אבימלך** לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חטאתי לך. מה חטאתי לך המד"א הנך מת על האשה אשר לקחת וגו' ומה עשית לנו ואם אינך משיב דע כי מות תמות. כצ"ל והקדים שמדרש לפרש מה חטאתי לך שלא כסדר הכתוב משום דסליק מיניה. ועוד דהנך מת קודם אל ואם אינך משיב (יפ"ת). ומפרש דמה עשית לנו ל"ר הוא כלפי מה שאמר לו ה' ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך שהעונש הוא על רבים. ושוב אמר ומה חטאתי לך בלשון יחיד כלפי מ"ש לו ה' הנך מת על האשה אשר לקחת שלא הזכיר בעונש אלא לו לבדו דאינו משיב כולם בכלל העונש. ואם ישיב אז רק הוא לבדו ראוי לעונש (מה"ק): **כי עצר עצר** כו' ופירוש חטאה גדולה עונש גדול מגזרת חטאת מצרים (יפ"ת): **בכ"מ** היתה רווחה מקדמתך שבא שמה בעבורך ריוח וכל טוב וכדכתיב ונברכו בך כו' ומפרש לעיל פ' ל"ט הגשמים והטללים בזכותך. כאן מעשים שלא הורגלו לעשות על ידך עשית עמדי שקדמה רעבון בעיכור גשמים ומתיקר השער של תבואה. ונרמז קללה זו במה שכפל לומר עצור עצר לרבות עצירת גשמים כמד"א ועצר את השמים וגו' (מה"ק): **בשיטתן** הושיבן שב"נ לא היו נוהגים איסור באשת האב רק באשת האם (רש"י והערוך) ושקר לא הוציא מפיו אע"ג דהיא היתה בת אחיו. משום דבני בנים הם כבנים: (יא) **הלואי** נדרש הדין קריא כו'. הלואי נדרוש זה הפסוק בג' פנים ונצא ידי חובתו לכוין האמת. כי ודאי בכל אלו הפירושים יש איזה צד דוחק. אלא שמ"מ אין קפידא בזה בהיות המקרא נדרש בג' פנים דנאמת רמיז לכולהו (מה"ק): **בשעה** שבקשו א"ה ליזדווג לי כו'. העיקר כגירסת רש"י ובשעה שבקשו או"ה לענות אותי העמיד להם שני גדולי הדור כו'. ופירושו בשעה שבקשו להזדווג והיינו כשהשליכו לאור כשדים. ולפי זה ה"ק קרא ויהי כאשר התעו אותי פי' כשהזיקו לי אלהים היה עמדי להצילני מהם היותי בבית אבי דהיינו אור כשדים. לפי הדרשה השניה פי' התעו אותי שבקשו להטעותו אחרי עכו"ם כדלעיל פ' ל"ח וה"ק כאשר התעו אותי. אלהים מבית אבי פי' הוציאנו ה' מבית אבי שאמר לי לך לך. ולפי הדרשה הג' שאמר ובשעה שבקשו לענות אותי ביסורין בהכיסה בית האסורים (כמו שהיה נחבא בכותא עשר שנים) העמיד להם שם ועבר והיו מתרים בהם ע"פ הדיבור כי יתחייבו כליה מן השמים אם לא ירפו ידם מאברהם וע"י זה נפטר מתחת ידם. וה"ק ויהי כאשר התעו או"ה מדרך הישר ויבקשו לענות אותי. אלהים העמיד מבית אבי שופטים שיוכיחו אותם. וסיפר אברהם כל זה לאבימלך סיבת טלטול ממקומו ואמרנו בהיותו שמה בשכנות עמהם

של הקב"ה העמיד להם שני גדולים משל בית אבא שם ועבר והיו מתרים בהם: (יב) ויקח אבימלך צאן ובקר וגו' ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך. א"ר יהודה בר ר' אילעאי אזלת למצרים סחרת בה אתית להכא וסחרת בה. אם ממון את בעי הא לך ממון וכסי מינה עינא. הנה הוא לך כסות עינים. א"ר יוחנן עשה לה כסות שיהיו הכל מביטין בכסותה ולא בנויה. כסות עינים. כסות שהיא עשויה עינים עינים: ר' ברכיה אמר עשאה מטרונה כסות שהיא מכוסה מן העין. ר"ל אמר בקש להקנותה בפני בעלה לנמר כל השנים הללו היא עמו ולא עשה לה דבר וזה לילה אחת עשה לה את כל הכבוד הזה. ד"א אמר להם אתם כסיתם מני את העין. יז בן שאתם מעמידים יהא כסוי עינים: (יג) ואת כל ונכחת. יח א"ל כבר תוכחתיה דההוא גברא נביה יט דתנן המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה ז' דינרין בשבת. ולמה ז' דינרין כנגד כ ז' מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת. ואופה. ומבשלת, ומכבסת. ומניקה את בנה. ומצעת לו את המטה. ועושה בצמר לפיכך ז'. וכן המורד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה ג' דינרין בשבת. למה ג' כנגד ג' דברים שהוא מתחייב לה שאר כסות ועונה לפיכך ג'. אמור שהכניסה לו עבדים ושפחות אינה מתחייבת לו כלום. אמור שלא נתן לה לא שאר לא עונה לא כסות אינו מתחייב לה כלום. כא א"ר יוחנן צערו של איש מרובה מצערה של אשה הה"ד (שופטים יו) ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו. כב שהיתה שומטת עצמה מתחתיו. ותקצר נפשו למות. אבל היא לא קצרה נפשה. שהיתה עושה צרכיה ממקום אחר: (יד) ויתפלל אברהם אל האלהים. א"ר חמא ב"ר חנינא מתחילת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה כיון שהתפלל א"א הותר הקשר הזה. כי עצור עצר כג נאמר עצירה בפה. עצירה בגרון. עצירה באוזן. עצירה מלמעלה. עצירה מלמטה. והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם. א"ר ברכיה עלו דטולמוסין למקרב למסאנא דמטרונה. כד כל אותה הלילה היתה שרה שטוחה על פניה ואומרת רבון העולמים אברהם יצא בהבטחה ואני יצאתי באמונה. אברהם חוץ לסירה ואני נתונה בסירה. א"ל הקב"ה כל מה שאני עושה בשבילך אני עושה. והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם. א"ר לוי כל אותה הלילה היה מלאך עומד ומגלב בידו. והיה מתיעץ בשרה אם אמרה ליה מחי מחי. ואם אמרה ליה שבוק הוה שביק. כ"כ למה שהיתה אומרת לו א"א אני ולא היה פורש. ר' אלעזר תני לה משום ר' אליעזר שמענו בפרעה שלקה בצרעת ואבימלך שלקה בעיצור. מנין שהכל לקו בזה ובזה. ת"ל על דבר שרה אשת אברהם גזירה שוה:

פרשה נג

(א) וה' פקד את שרה כאשר אמר. א זה ש"ה (יחזקאל יז) וידעו כל עצי השדה כי אני ה' השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל. א"ר יודן לא כדין דאמרין ולא עבדין אלא (שם כב) אני ה' דברתי ועשיתי. א"ר ברכיה אני ה' דברתי ועשיתי והיכן דבר. למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. וידעו כל עצי השדה אלו הבריות. המד"א (דברים כ) כי האדם עץ השדה. כי אני ה' השפלתי עץ גבוה זה אבימלך. הגבהתי עץ שפל זה אברהם. ב הובשתי עץ לח אלו נשי אבימלך דכתיב כי עצר עצר ה' וגו'. הפרחתי עץ יבש זו שרה. אני ה' דברתי היכן דבר למועד אשוב אליך. ועשיתי הה"ד ויעש ה' לשרה כאשר דבר: (ב) האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר (איוב ד). ג וכי אפשר לאדם להיות צדיק יותר מבוראו. אם מעושהו יטהר גבר וכי אפשר לאדם להיות טהור יותר מבוראו. מה אלישע אומר לשונמית (מ"ב ד) למועד הזה כעת חיה את חובקת בן. א"ל (שם) אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפחתך. אותן המלאכים שבשרו את שרה כך א"ל למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. אמר לה אותן המלאכים היו יודעים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אליך. אבל אני שאני ב"ו קיים היום מת למחר. בין חי בין מת למועד הזה את חובקת בן. מה כתיב שם ותהר ותלד בן למועד הזה

יד יוסף יז מגילה ט"ו וכ"ח. וב"ק נ"ג: יח ילקוט ס"ז: יט כתובות ס"ג: כ כתובות נ"ט: כא כתובות ס"ד: כב סוטה ט'. וילקוט שופטים רמז ע': כג פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט ס"ז: כד לעיל פ' מ"א. ירוש' פרק המדיר. ילקוט סדר לך לך: פנ"ג א ילקוט ס"ז: ב הג"ב פ' כ"ט. תנחומא ס"ז. ילקוט יחזקאל רמז שנ"ז. פדר"א פ' נ"ב: ג ילקוט איוב רמז תתנ"ז:

מתנות כהונה

ביסורים קשים: **אזלת** למצרים כו' כשהלכת למצרים עשית סחורה עמה בנה' ולאברם היטיב בעבורה וגו': **עכשיו** באת לכאן. ועשית גם פה סחורה עמה ופירש"י ז"ל כתיב ויקח אבימלך צאן ובקר צאן נתן לו ולא מצינו שנתן לו כסף וזהב ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך והלא לא נתן לו אלא בקר וצאן ולא כסף וזהב אלא כך אמר הלכת למצרים ונתן לך פרעה כסף וזהב ובאת לכאן וסחרת בה ג"כ ואי ממון אתה רוצה הילך לך כו': ה"ג בילקוט **הא** לך ממון וכסי עיניך מנאי. דבר אחר הנה וגו': **מביטין** בה כסות יפה מצוייר שיהו כל עינים מביטין בו ולא בה כדי שלא תבא עוד לידי תקלה וכדמפרש ואזיל כסות כו': ה"ג רש"י ז"ל **כסות** שהיא עושה עינים ופי' שהוא עושה עינים שיהיו הכל מביטין בו והרד"ק בספר השרשים מביא גירסא ככתוב פה ופי' בו הנה נתתי אלף כסף לאחיך שיקנה לך בו כסות נאה שהיא עשוייה עינים עינים וכן פי' בשם ר' סעדיה כתנות תשבץ מעשה רקמה עשוי עינים עינים וכן בלשון ערבא נקרא עין: **עשאה** מטרונ'. אבימלך הלבישה לבוש מלכות כמטרונ' כדי שייראו ממנה מלשלוט בה עוד יד ובילקוט וכן גירסת רש"י בהדיא רבי ברכיה אמר נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונה למה כדי שלא יתבע אדם אותה אלא יהיו שומעין שהיא מלכה ומתייראין לתבוע אותה ע"כ וזהו שאמר כסות שהוא מכוסה כלומר שמעתה לא יתן אדם עינו בה: **להקנותה** ל' קנאה: **כסיתם** מיני את העין שלא גליתם לי שלא את ואחות אתם והכי איתא בפ' החובל בהדיא. ה"ג בילקוט ורש"י אמר להם כבר תוכחתי' כו' ופירש"י כלומר מפני מה אין לה כסות והלא האיש מצווה לעשות לאשתו אלו ג' דברים: ה"ג בירושלמי דפ' אע"פ ועל המעיין לייסב היא ע"י שנתחייבה לו ז' הוא פותח ממנה ז'. הוא ע"י שהוא חייב לה שלשה מוסיף לה ג'. הגע עצמך שהכניס' לו עבדים הרי אינה חייבת כלום. הגע עצמך שהתנה עמה שאין לה עליו שאר כסות ועונה הרי אינו חייב לה כלום מאי כדון כדא"ר יוחנן צערו של איש כלומר וא"כ למה כשהיא מורדת עליו מן התשמיש פוחתין לה שבעה וכשהוא מורד עליה אינו מוסיף לה כי אם שלשה ומפני כשהוא מונע ממנה תשמיש אין לה כ"כ צער כמו שיש לו כשהיא מונעת ממנו. ה"ג בירושלמי והיא לא קצרה נפשה ויש אומרים שהיתה כו': **לא** נאמר בל' הזה. פירש"י שיהא אדם מתפלל על אחרים: ה"ג עצור עצירה בפה וכו'. בפה מלדבר בגרון מלאכול בעין מלראות באוזן מלשמוע מלמעלה מלמטה קטנים וגדולים כן פרש"י: **עלו** דטולמסין כו'. מצאתי בשם רש"י ז"ל טולמסין בל' יון דוחקין ורבי ברכיה נתן טעם למה לקו בני ביתו ואמרו על שאמרו זה את זה בפני המלך לאמר נראה היוכל המלך לנגוע במנעלה של שרה כדאמרינן גבי פרעה בשעה שבא לשלוף מנעלה פרחה עליו צרעת ועל שדחקו את המלך בדברים אלו לקו אבל בפ"ק דכתובות הביא רש"י ז"ל גירסת הספר טורמיסין ופי' בו אנשים רקים כמו שכתב' לעיל בפ' מ"א בשם הערוך: ה"ג **מחי** הוה מחי. וכל זה כפול לעיל פ' מ"א: ה"ג בילקוט סדר זה ובספר יחזקאל הגבהתי עץ שפל וגו' וידעו כל עצי השדה דאמרי' כו'. שאומרין ומבטיחין דבר מה ואינו עושין ברצון או מקוצר יד: **אשוב** אליך. ואלישע לא דבר אשוב אליך: **בין** חי וכו'. בין שיהיה חי או מת ואלישע עצמו אמר כן ודבריו

עץ יוסף

עצומה עם בני דורו תמיד ובהיותו בא לידי טלטול עם אשתו. בהכרח מאז התנה תנאי עם אשתו לומר עליו כי אחיה הוא (ועיין ביפ"ת ובנזה"ק): (ב) **וכסי עינא מינה** וה"פ ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך ר"ל לזה שאמרת עליו אחי הוא. הנה הוא לך כלומר אותו הממון הוא לך בשביל כסות העינים לכל האנשים אשר אתך. דהיינו כדי לכסות העינים לכל האנשים אשר אתך במקום אשר תהיה שם לבל יתנו עיניהם בך. לפי שלא יעשה אברהם עוד כהנה. כי לא העלים הדבר מתחילה אלא עבור הרווחת ממון והרי עתה באתי להשביע עיניו בממון (נזה"ק): **עשה לה כסות** כו' פי' עשה לה כסות חשוב מן האלף כסף שיהיו הכל מביטים בכסות החשובה ולא בנוייה כי יאמרו שהלבוש גורם היופי: **כסות עינים כסות** כו' הוא ד"א כסות עינים כסות שהיא עשויה עינים עינים דהיינו מסוה חשוב שהוא מעשה אורג העשוי נקבים נקבים לבל יוכלו להביט בהוד יופיה: **הלבישה** כו' בילקוט גרס נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונה למה שלא יתבע אדם אותה אלא יהיו שומעים שהיא מלכה ומתייראים לתבוע אותה והיא כמכוסה מן העין: **בקש להקנותה** כו'. דעשה לה כסות חשוב כדי להקנותה להכניס קנאה ושנאה בלב שרה על בעלה לומר כל השנים כו' והשב כי עבור זה יתעורר לה איבה ושנאה על בעלה ותמרוד בו ותנא מתחת רשותו להיות אשת המלך שסיפק בידו למלאות רצונה במלבושי כבוד אשר יתאוו להם הנשים: **אתם כסיתם** כו' וה"פ הנה נתתי אלף כסף כו' ומעשה זה הוא לך כסות עינים לסמיות עינים שלפי שאתם כסיתם ממני שלא גליתם לי שהיא אשת איש. לכן הבן שתעמידו יהיה כסוי עינים שיכהו עיניו מראות: **בן** שאתם מעמידים כו'. וכן נתקיים ביצחק כדכתיב ותכהינה עיניו וכ"ה להדיא בס"פ החובל ופ"ד דמגילה: (יג) **כבר תוכחתיה** כו' מפ' ונוכחת מל' תוכחה ומוסר בעונש ופתרונו על הכל קבלתי תוכחה ומוסר בעונש הראוי לי שאף גם על ביטול תשמיש לילה אחת קבלתי עלי עונש ממון אלף כסף. והאי קאמר כבר תוכחתיה דהאי גברא נביה גם בממון על ביטול תשמיש. ומייתי עלה לדוגמא הא דתנן המורדת כו' דשמעינן מהא כי יכופר עון זה בממון (נזה"ק): **דתנן המורדת** כו' מההכרח להעתיק לשון הירוש'. המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה ז' דינרין כו' וכן המורד על אשתו מוסיף לה על כתובת' ג' דינרין. גמרא. הכא את אמר ז' והכא את אומר ג'. אמר ר"י ב"ח הוא ע"י שהיא חייבת לו שבע הוא פוחת ממנה ז' והיא ע"י שהוא חייב לה ג' מוסיף לה ג'. ופריך הגע עצמך שהכניסה לו עבדים (פי' תעלה בדעתך אם היה כן) הרי אינה חייבת לו כלום. הגע עצמך שהתנה עמה לא שאר ולא כסות ולא עונה הרי הוא אינו חייב לה כלום. מאי כדון (מאי טעמא הכא ז' והכא ג') ומשני כי הא דא"ר יוחנן צערו של איש יותר מרובה משל אשה (כלו' מורדת מתשמיש קאמר וה"ט דבה פוחתין לה זו ובו מוסיפין ג' מפני שצערו של איש מרובה יותר משל אשה) הה"ד ויהי כי הציקה כו' עכ"ל הירושלמי. ומעתה נקל על המעיין לתקן במדרש שלפנינו ולהשוותם יחד: (יד) **לא** נאמר בלשון הזה. פירש"י שיהא אדם מתפלל על אחרים. והרד"ל פי' לא התפלל אדם ונענה לבטל הגזירה עד אברהם שפתח הקשר הזה. ולכן פותחת תפלת י"ח במגן אברהם שממנו נפתחו שערי רחמים לשמוע תפלה: **עצירה בפה** כו' שכל נקביהם נסתם הפה מלדבר הגרון מלאכול העין מלראות האוזן מלשמוע מלמעלה ולמטה קטנים וגדולים (רש"י) או פי' עצירה בפה מרוק וקיא. ועצירה מלמעלה פירושו מלאכול (יפ"ת): **א"ר ברכיה** כו' עד סוף הפ' מבואר לעיל פ' מ"א סי' ב' ע"ש:

פרשה נג

(א) וידעו כל עצי השדה כו'. ה"ג בילקוט ובס"מ. זש"ה וידעו כל עצי השדה כי אני ה' השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש וידעו כל עצי השדה אלו הבריות המד"א כי האדם עץ השדה. כי אני ה' השפלתי עץ גבוה זה אבימלך. הגבהתי עץ שפל זה אברהם. הובשתי עץ לח אלו נשי אבימלך דכתיב כי עצר עצר ה' וגו'. הפרחתי עץ יבש זו שרה. אני ה' דברתי ועשיתי א"ר יודן לא כדין דאמרין לא עבדין אלא אני ה' דברתי ועשיתי. אר"ב אני ה' דברתי ועשיתי והיכן דיבר למועד אשוב אליך ולשרה בן ועשיתי הה"ד ויעש ה' לשרה כאשר דיבר ע"כ. ודריש דקרא רמיז נמי על העבר בענין אבימלך ואברהם כי מעשה העבר היה סימן על העתיד. והוא כי לשעבר השפיל עץ גבוה זה אבימלך הגביה עץ שפל זה אברהם. כי אע"פ שאברהם היה כגר בארצו מ"מ הוצרך אבימלך להכניע עצמו לפני אברהם וליתן לו דורון כדי לפייסו שיתפלל עליו. ולבסוף נכנע לפניו ביותר לבקש ממנו כריתות ברית גם לדורות: **הובשתי עץ לח** כו' שהיו לחים להפרות זרע ושוב יבשו כמ"ש כי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך: **והפרחתי** עץ יבש זו שרה שהיתה יבשה להפריח זרע ובאותו הפרק הופרחה להוציא פרי קדוש כדכתיב בתר הך עובדא וה' פקד את שרה וגו': **דאמרין** ולא עבדין פי' שאין הקב"ה כב"ו שאומרים ולא עושים מחמת שינוי רצון או מקוצר יכולת שכל אלו ליכא בהקב"ה. והיינו דמסיק רבי ברכיה אני ה' דברתי ועשיתי היכן דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ודרשינן שסרט לו סריטה בכותל וכו' וכן עשה לו באותו רגע כדכתיב ויעש ה' לשרה כאשר דבר (נזה"ק): (ב) **וכי אפשר** כו' יותר מבוראו. שהרי כל שלימות הצדק והיושר מושפע לאדם מבוראו: **להיות טהור** כו' כי בשום אופן אי אפשר שיוסיף העלול מעלה על עילתו: **אותן מלאכים** כו' מייתי זה למילף מילתא בק"ו מאלישע שאע"פ שהוא ב"ו נתקיימו דבריו כ"ש דברי הקב"ה וס"ל שאמר כן מעצמו דרך ברכה. וכדי להכריח זה מסיק ומייתי הא דדרשי' דהשונמית הרעימה על אלישע על מה שלא אמר זה. גם כן למועד הזה. ואם"ד שאמר כן מפי ה' מה תלונתה עליו אלא ודאי מעצמו אמר כן ושפיר איכא ק"ו (נזה"ק): **אמרו** לה למועד אשוב כו'. ביאור הענין כי מה שהבטיחה המלאך לשוב אליה בשעת לידתה היא לסיבת פקידת לידתה דרך נס לפי שכבר היתה זקנה. לכן אע"פ שהיתה מקבלת הריון מ"מ נמנע כח הלידה בטבע לפי שכבר נתכוונו בני מעיה באופן שבטבע לא היה לה כח הלידה כבן של קיימא לכן הוצרך להשגחת הנס בשניהם. בעיבור ובלידה מחמת זקנתה. ובפדר"א מבואר שגם אשה השונמית היא היתה

חזה כעת חיה אשר דבר אליה אלישע. ד דבריו של ב"ו מתקיים ודבריו של הקב"ה אין מתקיימין. וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו': (ג) כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים כחש מעשה זית ושדמות לא עשה וגו' (חבקוק ג) ה כי תאנה לא תפרח זה אברהם. המד"א (הושע ט) כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם. ואין יבול בגפנים זו שרה. המד"א (תהלים קכח) אשתך כגפן פוריה וגו'. כחש מעשה זית. אותן המלאכים שבשרו את שרה האירו פניה כזית כחשים היו. אלא שדמות לא עשו אוכל. אותן השדים המתים לא עשו אוכל. (חבקוק ג) גזר ממכלה צאן המד"א (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אלא ואין בקר ברפתים המד"א (הושע י) ואפרים עגלה מלומדה אוהבתי לדוש. חזרה שרה ואמרה מה אני מובדה סברי מן בריי. אלא (חבקוק ג) ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעי. א"ל הקב"ה את לא עובדית סיבריך. אף אנא איני מובד ית סיבריך. אלא וה' פקד את שרה: (ד) וה' פקד את שרה וגו'. (ישעיה מ) יבש חציר נבל ציץ וגו'. ו יבש חצירו של אבימלך ונבל ציצו. ודבר אלהינו יקום לעולם ויי' פקד את שרה כאשר אמר. (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים. הא בארץ לא? אלא מה שאמרת לאברהם בשמים למועד אשוב אליך כעת חיה. ז ר' נחמן דיפו משם ר' יעקב דקיסרין פתח (שם פ) אלהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת. שוב ועשה מה שאמרת לאברהם הבט נא השמימה וספור הכוכבים. ופקוד גפן זאת וה' פקד את שרה: (ה) ר' שמואל בר נחמן פתח (במדבר כג) ח לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם. א"ר שמואל הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו. לא איש אל ויכזב וגו' ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. אלא בשעה שהקב"ה גוזר להביא טובה לעולם לא איש אל ויכזב. ובשעה שהוא גוזר להביא רעה ההוא אמר ולא יעשה. בשעה שאמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע לא איש אל ויכזב. ובשעה שאמר לו קח נא את בנך את יחידך ההוא אמר ולא יעשה. בשעה שאמר הקב"ה למשה (שמות ג) פקוד פקדתי אתכם לא איש אל ויכזב: ובשעה שאמר לו הקב"ה (דברים ט) הרף ממני ואשמידם ההוא אמר ולא יעשה. בשעה שאמר הקב"ה לאברהם וגם את הגוי וגו' לא איש אל ויכזב. ובשעה שא"ל ועבדום וענו אותם ההוא אמר ולא יעשה. בשעה שא"ל הקב"ה שוב אשוב אליך לא איש אל ויכזב אלא וה' פקד את שרה וגו': (ו) וה' פקד את שרה (מיכה ה) אשר שמרת לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו. אשר שמרת לעבדך זה אברהם. את אשר דברת לו למועד אשוב אליך. (שם) ט ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה וה' פקד את שרה. (תהלים קיג) מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה. מושיבי עקרת הבית י זו שרה שנא' ותהי שרי עקרה. אם הבנים שמחה שנא' היניקה בנים שרה: (ז) וה' פקד את שרה כאשר אמר. יא מה שאמר לה הוא באמירה. ויעש ה' לשרה כאשר דבר. מה שדבר לה ע"י מלאך. ר' נחמיה אמר וה' פקד את שרה כאשר אמר. מה שאמר לה ע"י מלאך. ויעש ה' לשרה כאשר דבר יב מה שאמר לה הוא. יג ר' יהודה אמר כאשר אמר ליתן לה בן. כאשר דבר לברכה בחלב. א"ל ר' נחמיה והלא כבר נתבשרה בחלב יד אלא מלמד שהחזירה הקב"ה לימי נערותה. ר' אבהו אמר נותן אני יראתה על כל או"ה דלא יהון מונין לה וצווחין לה עקרתא. ר' יהודה בשם ר"ל טו עיקר מטרין לא היה לה. וגלף לה הקב"ה עיקר מטרין: (ח) א"ר אדא טז בעל פקדונות אני. עמלק הפקיד אצלי חבילו' של קוצי' והחזיר לו הקב"ה חבילה של קוצים שנא' (ש"א טו) פקדתי את אשר עש' עמלק לישראל שרה הפקיד' אצלי מצות ומע"ט החזי' לה הקב"ה מצות ומע"ט וה' פקד את שרה: (ט) וה' פקד את שרה. יז א"ר יצחק כתיב (במדבר ה) ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע. זו שנכנסה לביתו

יד יוסף ד אג"ב פ' כ"ז: ה פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט ס"ז וילקוט חבקוק: ו ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה: ז שוח"ט מזמור פ'. ילקוט תהלים: ח תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור כ"ג. ירוש' תענית פ"ב' רכה ותנחומא סדר מסעי. שבת נ"ה: ט פסיקתא רבתי פ' מ"ג. ילקוט ס"ז. אג"ש פ' ו': יא מכילתא פ' י"ב. ילקוט ס"ז: יב מכילתא פ' י"ב: יג לעיל פ' מ"ז. פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט לך לך: יד ב"מ פ"ז: טו יבמות ס"ד: טז פסיקתא רבתי פ' מ"ג. אג"ש פ' י"ח. ילקוט ס"ז: יז וילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

ודבריו של הקב"ה כו'. בתמיה וכי ילדק אנוש יותר מאלוה: **לא** תפרח. זה אברהם קודם שנתבשר: **ואין יבול כו'**. זו שרה קודם שנתבשרה: **כוחשים** היו. בתמיה: **השדים** ושדמות דרש ל' שדים לא עשו אוכל: **גזר ממכלה צאן כו'**. ישראל שנקראו צאן היו גזורים ממנה שחששה שרה שלא יעמדו ממנה: **ואין** בקר. ישראל שנקראו בקר כדמפרש ואזיל נתייאשה שלא יעמדו ממנה: **מה** אני מובדה. כלומר למה זה ומה הוא זה שאני מאבד תקותי מן בוראי: **חצירו** של אבימלך כו'. שנא' כי עצור עצר ה' וגו'. מה שאמרת לאברהם בשמים קודם שנגלה אליו על הארץ אמר למלאך שיבשרנו שיהא לשרה בן למועד: **שוב** ועשה כו'. ותפלת המשורר היתה כאילו עומד בימי אברהם והאב"א פי' שהתפלל שיהיה כן לנגלה כשם שנתקיים בימי משה שנא' והנכם היום ככוכבי השמים לרוב: **לא** סופו ראשו כו'. בראשונה אמר שלא יכזב ומסיים שאמר דבר ולא יקימנו: **ועבדום** וענו אותם. סיפיה דקרא ד' מאות שנה וחשב את הקץ לחשוב ד' מאות שנה מיום שנולד יצחק ולא באו לכלל עבדות וענוי עד אחר מיתת יוסף רק גירות נתקיים בהם ועיין לעיל פ' מ"ג: **אשר** שמרת וגו'. פסוק הוא במלכים א' ח' ודרש לעבדך על אברהם שבאותו פרשה עצמו הזכירו בנסתר פעמים רבות ולא הזכיר אלא עבד י"י: **מה** שאמר לה הוא באמירה. דכתיב ויאמר י"י לאברהם למה זה צחקה וגו': **בדיבור** ע"י מלאך. כיון שבשורה. הראשונה היתה ע"י מלאך וכל התחלה היא העיקר קרא אותו דיבור וסימן לדבר כל התחלות קשות ור' נחמיה סבר שעיקר הבטחה היתה בדיבורו של הקב"ה בעצמו ולפיכך ייחס אליה לשון דיבור לשון חוזק וקיום ובילקוט גרס בדברי ת"ק כאשר דבר מה שאמר לה בדיבור ופי' האב"א בשם מכילתין בפ' כ"א היכן אמר אבל שרה אשתך וגו'. והיכן דבר ביום ההוא כרת י"י ברית את אברהם וגו' שהיה ע"י דיבור שנא' היה דבר י"י אל אברם במחזה לאמר. ה"ג לעיל פמ"ז אל ר' נחמיה וכי כבר נתבשרה בחלב פי' בשעת ההבטחה בפ' מילה הלא עדיין לא נתבשרה בחלב שהרי עדיין לא נתעברה ה"ג התם בהדיא והיאך אמר כאן שקיים לה ברכת חלב כאשר דבר בשעת ההבטחה וההבטחה לא היתה על ברכת חלב אלא מלמד שהחזירה וזהו וברכתי דכתיב התם: **יראתה** ובשעת ההבטחה נקראת על שם יראה זו: **מונין** מלעיגין עליה: **עיקר** מטרין. פי' הערוך רחם ואם שלה וכן בלשון יון קורין לאם מטרא: **וגלף** וחקק פירש"י דכתיב וגם נתתי ממנה לך בן וכתיב הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם: **בעל** פקדונות אני וה' פקד דרש מלשון פקדון: **חבילות** של

ענף יוסף

ימנא וא"כ צריך להיות הפסיק אחר תיבת אברהם. שכל עיקר כוונת אברהם היה רק ליסע משם. וכזה מבואר שר' חייא קרא תמיד ויסע משם אברהם ארצה הנגב בלי הפסק משום שהיה סבור שנסע מפני אורחים. אבל כששמע מהתינוקות קריין רק ויסע משם אברהם. והפסיקו שם. מזה הבין שעיקר נסיעתו משם מפני הכוסה. לכן אמר כמה גדולים דברי חכמים כו' וכל דבריהם כגחלי אש. ר"ל כמו הגחלת שאע"פ שמבחוץ נראה כבויה. אם יפיח עליה תתעורר האש. כך מרמז קל כפיהו בזה ענין גדול שהבנתי שברח מפני הכוסה. וזהו שמסיים שמשמע שפירש כו' (בשם הרב המהר"ג מו"ה אליה אב"ד דק"ק לידא):

פרשה נג (ט) [זו שנכנסה לביתו של פרעה כו'] ואע"ג דזה ימים רבים שיצאה מבית פרעה לא נפקדה עד עתה. מפני הטעמים שאמר לעיל פ' מ"ה. ועוד כדי שיצא יצחק מטפה קדושה

עץ יוסף

היתה עקרה וזקנה הבאה בימים. לכן התרעמה על אלישע על כי לא הבטיח אותה לשוב אליה גם בפקידת הלידה דרך נס להיות לה כח ללדת בן של קיימא ולא נפל. שעל זה אמרה אל תכזב בשפחתך שלא לתת לי אלא בן של קיימא. ובאתה ללמד מוסר מענין המלאכים המבשרים לשרה שעשו ג"כ כזה (נזה"ק): **של הקב"ה אין מתקיימים** בתמיה: (ג) **כי תאנה לא תפרח כו'** דרשו פה רמז המקרא במשל התאנה וגפן ושאר האחרים בענין אברהם ושרה אשר כבר נתיאשו מן הבנים לעת זקנתם עד כי צחקה שרה בקרבה מתחלה עד כי נתגלה כבוד ה' על אברהם להוכיחה על פניה מאז האמינה כי יפקדנה ה' בדרך נס. ובהיות מעשה אבות סימן לבנים ככה יהיה ג"כ לישראל לעתיד אשר בתחלת המחשבה יתיאשו מן הגאולה ושוב יאמינו ע"פ דברי הנביאים ליקח מוסר ממה שאירע לאבותם אברהם ושרה: **לא תפרח** זה אברהם. שלא היה ראוי להוליד ולהוציא פרח משרה: **כבכורה בתאנה** כו' ודרשי' לה בג' אבות כדלעיל ריש פ' מ"ו: **אשתך כגפן** שהמשיל האשה לגפן: **כחש מעשה זית** אותן המלאכים כו' פי' שבאה מתחלה להכחיש את דברי המלאכים המספרים שבאו להאיר פניה כזית משום שדמות לא עשו אוכל לפי שמדיה היו מתים שלהיותה איילונית היו שדיה נומקים כשדי אדם. שזה אחד מסימני האיילונית כדאי' ביבמות ודריש שדמות שדי מות: **גזר ממכלה** צאן אלו ישראל כו'. פי' ישראל שנקראו צאן היו גזורים ונכרתים ממנה. שחששה שרה שלא יעמדו ממנה. ואין בקר. ישראל שנקרא בקר כדמפרש. נתיאשה שלא יעמדו ממנה: **המד"א ואפרים** היינו המון ישראל שנקראו בשם אפרים: **חזרה** שרה ואמרה כו'. פירש גם סיפא דקרא ואני בה' אעלוזה לפי הרמז הזה. ואמר חזרה שרה ואמרה מה אני מובדה סברי מן בריי. ומה הוא זה שאני מאבד תקותי מן בוראי. אלא ואני בה' אעלוזה וגו'. וזה היה אחר שהוכיחה אברהם: **אלא וה'** פקד את שרה. דהו"ל לומר ויפקוד ה' את שרה אלא ה"ק וה' גם כן לא עזב חסדו כמו שהיא לא אבדה תקותה: (ד) **יבש חציר כו'**. רמז בו לענין אבימלך ואברהם אשר היה סימן לבנים. וכמו שאברהם ראה במפלת אבימלך שנעצרו. ופקדו ה' כן יהי' לישראל עם גוג ומגוג (יפ"ת): **יבש חצירו** של אבימלך. שנא' כי עצור עצר ה' וגו': **אלא מה** שאמרת לאברהם כו'. כלו' אע"פ שלא שב למועד אשר יעדו. דבריו קיים בשמים. כי ממכון שבתו השגיח לפוקדה. ומאמר שוב אשוב אליך אינו חזרת עצמו ממש. אלא שישוב השגחתו אליו לטובה לעשות חפצו. ולעולם ה' דברך נצב בשמים פי' לעולם ישגיח ה' ויקיים דברו ממכון שבתו מן השמים (יפ"ת): **שוב ועשה** מה שאמרת כו'. פי' שוב נא לקיים הבטחת הבט נא השמימה וגו' להיותם ככוכבי השמים כאשר היו ביציאת מצרים בימי משה וכדלקמן בבמדב"ר פ"ב: **ופקוד גפן** זאת וה' פקד. פי' ופקוד גפן זאת דבק לשוב נא. ור"ל כי כמו שפקד אז את שרה שנקראת גפן כדלעיל סי' ג'. גם עתה ופקוד גפן זאת דהיינו ישראל שעליהם אמר שם גפן ממצרים תסיע (יפ"ת): (ה) **לא** ראשו סופו. דבריש' כתיב שלא יכזב ובסיפא כתיב שהוא אומר ואינו עושה. דקרא בלשון בתמיה קאמר וכדפרש"י. וק"ל אמאי מעיקרא קאמר לה בניחותא ובתר הכי בלשון בתמיה. ודריש שבא לרמוז עוד לחלק בין טובה לרעה. ולפי דרשא זו תרוייהו בניחותא קאמר: וה"ק לא איש אל ויכזב וגו' בטובה. והוא אמר ולא יעשה היינו ברעה ולפי דרשא זו שמוע ה"א של הוא אינו ה"א התימה אלא ה"א הידיעה ההוא הידוע זה הקב"ה כמ"ש הוא ה' אלהינו (נזה"ק): **ועבדום וענו אותם** וגו' ד' מאות שנה ההוא אמר ולא יעשה אלא חשב ד' מאות שנה מיום שנולד יצחק. ולא באו לכלל עבדות ועינוי עד אחר מיתת יוסף ואחיו. ולא נתקיים בהם רק גירות ד' מאות שנה (מת"כ): (ו) **לעבדך** זה אברהם דריש שרמז ג"כ לאברהם. כי האבות ודוד הם ד' רגלי המרכבה אשר נכללו כולם בחדה"ד בעיקר שורש נפשו המיוחד לו. ודוד בא משורש אברהם. והל"ל לדוד עבדך וקאמר לעבדך דוד כיון תחלה על אברהם כמ"ש בעבור אברהם עבדי: **אם הבנים** שמחה כו' הניקה בנים. משום דלפי דרש זה דמיירי בשרה קשה והלא לא ילדה אלא יצחק בלבד. ומהו אם הבנים שמחה. לכן מתרץ שקאי על הבנים שהניקה כדאיתא בפסיקתא שכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם הם מן אותם שינקו מן חלב של שרה. וזהו אם הבנים שמחה זו שרה ששמחה עם אותם הבנים שהניקה ועיין לקמן פ' זו: (ז) **מ"ש לה** הוא באמירה. כלומר מ"ש הקב"ה בכבודו ובעצמו עליה בלשון אמירה. בבשורת הזרע האמורה בפרשת המילה דכתיב התם ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך וגו' וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן. ושוב אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר מה שדיבר עליה ע"י המלאך שוב אשוב אליך כעת חיה. ופירש"י שבשליחותו של מקום א"ל כן וכו' (ועיין לעיל סימן ב' מ"ש). הלכך ברישא הריון שאינו אלא בכח נקט ל' פקד ובסיפא בלידה שהוא בפועל נקט לשון ויעש שהוא גמר המעשה בפועל: **מה שאמר לה ע"י** מלאך. דהיינו שוב אשוב אליך וגו' לפוקדה בלידה בהשגחה וכדאמרן שזה נאמר בלשון אמירה שנא' ויאמר שוב אשוב אליך וגו': **כאשר דבר** מה שאמר לה הוא. דהיינו בשורת הזרע והיינו במעמד בין הבתרים דכתיב לזרעך נתתי את הארץ היינו הזרע שיהיה לו משרה שהרי ביצחק יקרא לך זרע. ובשורה זו בדבור היה כדכתיב שם ברישא דענינא היה דבר ה' אל אברם. והכי איתא במילתא פ' י"ב ויעש ה' לשרה כאשר דבר והיכן דבר ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר: **לברכה בחלב** לעיל פ' מ"ז וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה. וברכתי אותה ליתן לה בן. וברכתיה לברכת החלב וע"ש ביאורו: **והלא כבר** נתבשרה בחלב. לעיל פ' מ"ז איתא א"ל ר"נ וכי כבר נתבשרה בחלב. וגי' דכאן משובש דכל זה לא שייך הכא אלא הוא סיומא דהך מימרא דלעיל פ' מ"ז והכא מייתי לה אגב גררא וע"ש ביאור המאמר: (ח) **בעל פקדונות** כו' שמלת פקידה הונח הן על השגחה לרעה או על השגחה לטובה. הכל לפי הפקדון והזכירה ע"י מעשיו אם טוב ואם רע. כי כל המעשים הם רשומים וטמונים למעלה כדרך פקדון ומכחם בא הגמול כדרך החזרת הפקדון לטוב או לרע: **חבילות** של קוצים שהיה כקוץ מכאיב לישראל. וכן החזיר לו הקב"ה חבילות של קוצים בתשלום הפורענויות להיות לו ג"כ כקוץ מכאיב: **החזיר לה** הקב"ה מצות ומע"ט. פי' החזיר לה הקב"ה ג"כ שכר מצות ומע"ט לפוקדה בבנים (יפ"ת) או פי' שנתן לה בן לדיק אשר יקיים מצות ומע"ט ויצאו ממנו בנים שיקיימו מצות ומע"ט: (ט) **ואם** לא נטמאה כו'. השתא דריש וה' פקד הוא ובית דינו שבדין נפקדה בהסכמת ב"ד של מעלה. ופי' כאשר אמר כאשר אמר לב"ד ומען עליה. אי נמי כאשר אמר בתורה ונקתה ונזרעה

לביתו של פרעה ולביתו של אבימלך יוצאת טהורה [יח] אינו דין שתפקד. א"ר יהודה ב"ר סימון אע"ג דא"ר הונא מלאך הוא שהוא ממונה על התאוה אבל שרה לא נצרכה לדברים הללו. אלא הוא בכבודו וה' פקד את שרה: (י) ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו. [יט] מלמד שלא גנבה זרע ממקום אחר. מלמד שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. למועד אשר דבר אותו אלהים ר' יודן ור' חמא. ר' יודן אמר לט' חדשים נולד שלא יהיו אומרין גרוף מביתו של אבימלך. ר' חמא אמר לז' שהם ט' מקוטעים. ר' הונא בשם ר' חלקיה בחצות היום נולד. נאמר כאן מועד ונאמר להלן (דברים טז) כבא השמש מועד צאתך ממצרים: (יא) ויקרא אברהם את שם בנו וגו' יצחק. [כ] יצא חק לעולם. ניתן דורייה לעולם: א"ר יצחק חפושיה יו"ד עשרה כנגד עשרת הדברות. צד"י תשעים ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. קו"ף מאה הלבן מאה שנה יולד. חי"ת כנגד המילה שניתנה לשמונה. וימל אברהם את יצחק וגו' הה"ד (בראשית יז) ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם: (יב) ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים. רבי ברכיה ב"ר יהודה ב"ר סימון בשם ר' שמואל בר ר' יצחק ראובן בשמחה שמעון מה איכפת ליה. כך שרה נפקדה אחרים מה איכפת להם. [כא] אלא בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה. הרבה חרשים נתפקחו. הרבה סומים נתפתחו. הרבה שוטים נשתפו. נאמר כאן עשייה ונאמר להלן (אסתר ב) והנחה למדינות עשה. מה עשייה שנא' להלן ניתן דורייה לעולם. אף עשייה שנא' כאן ניתן דורייה לעולם. ר' לוי אמר הוסיפה על המאורות. נאמר כאן עשייה עשה לי. ונאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות: (יג) ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה. ר' פנחס משום ר' חלקיה מי אמר מי דבר אכ"כ. אלא מי מלל [כב] רמזו שהוא מוליד למאה שנה. מנין מלל. ר' פנחס אמר [כג] קומתו של א"א היתה יבשה ונעשית מלילות. היניקה בנים שרה היניקה בן אכ"כ. אמנו שרה היתה צנועה יותר מדאי אמר לה א"א אין זו שעת הצניעות. אלא גלי את דדיך כדי שידעו הכל שהתחיל הקב"ה לעשות נסים. [כד] נגלתה את דדיה והיו נובעות חלב כשני מעינות. והיו מטרוניות באות ומניקות את בניהם ממנה. והיו אומרות אין אנו כדי להניק את בנינו מחלבה של אותה צדקת. רבנן ור' אחא. רבנן אמרי כל מי שבא לשם שמים נעשה ירא שמים. ר' אחא אמר אף מי שלא בא לש"ש ניתן לו ממשלה בעה"ז. כיון שהפליגו עצמן בסיני ולא קבלו את התורה נטלה מהם אותה הממשלה: (יד) ויגדל הילד ויגמל. [כה] ר' הושיעה רבה אמר נגמל מיצ"ה. רבנן אמרי נגמל מחלבו. ויעש אברהם משתה גדול. ר' יודא בר ר' סימון אמר גדול עולמים היה שם. ר' יודן בר מספרתא אמר (אסתר ב) ויעש המלך משתה גדול גדולי עולם היו שם הה"ד (דברים ל) כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר. כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק ויעקב. א"ר יהודה ב"ר סימון משתה גדולים [כו] עוג וכל גדולים עמו היו שם. אמרו לעוג לא היית אומר אברהם פרדה עקרה ואינו מוליד. א"ל עכשיו מתנתו מה היא. לא שפופה. אין יהיב אנא אצבעי עליה אנא פחיש ליה. א"ל הקב"ה מה אתה מבזה על מתנתי. חייך שאת רואה אלף אלפים ורבי רבבות יוצאים מבני בניו. ואין סופו של אותו האיש
ליפול

יד יוסף יח ברכות ל"א: יט ילקוט ס"ז. ב"מ פ"ז: כ ילקוט ס"ז: כא ל"ב מידות דרי"ג. פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט ס"ז: כב ילקוט ס"ז: כג פסיקתא רבתי פ' מ"ג: כד הקדמת ספר הזוהר. ב"מ פ"ז. תנחומא תולדות סי' ג'. פדר"א פ' נ"ב: כה ילקוט ס"ז: כו דב"ר פ"א. שה"ש רבה פ"ז סי' א':

ענף יוסף

קודם אחר מילת אברהם כדלעיל פ' מ"ז. ועתה כשהזקין אברהם ואז שהיתה שעה ראויה ללידת יצחק נפקדה שרה בהשכמת כ"ד מטעם ק"ו על מה שנתעברה בפרעה (יפ"ת). ועיין בנזה"ק שהאריך להוכיח משיטת הגמרא דפרק החובל דמעשה אבימלך קדם לבשורת הלידה: (י) [לשבעה שהם ט' מקוטעים] היפ"ת מחק גירסא זו. וכתב דגרסי' לשבעה שהם מקוטעים. דס"ל כדאמרינן בפ"ק דר"ה דנזכרה שרה בר"ה וילדה בפסח ואותה שנה מעוברת היתה. ומשום דאפ"ה ליכא ז' שלמים הוצרך לומר דילדה למקוטעים
ועיין

מתנות כהונה

של קוצים. שהיה קוץ מכאוב לישראל: שלא גנבה כו'. כההוא דאמרינן באמבטי נתעברה שהזרע היורה כחץ מתחילתו ונקלט מוליד אא"כ: זיו איקונין. תואר פניו ודרים לזקוניו נוטריקון: גרוף מביתו כו'. שאילו ילדתו פחות מט' חדשים היו אומרים מאבימלך נתעברה ומאז נשלמו תשעה אבל עכשיו שילדתו לט' חדשים אם מאבימלך נתעברה היאך שהה הריון כל כך וק"ל: גרוף לשנא בזיון קא נקט כזה שגורף את האשפה: לז' שהם תשעה מקוטעין. יום א' מחודש ראשון וכן יום אחד מחדש אחרון. ונחשב לב' חדשים שלמים וטעמא דר' חמא כדאיתא בפ"ק דר"ה וכתבתי לעיל פמ"ז ע"ש: מועד צאתך ממצרים. וכתיב סוף פרשת בא ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' וגו' וע"ש בפי' הרמב"ם: יצא חוק לעולם. פירש"י ישראל שקבלו התורה שנא' כי חוק לישראל הוא: דורייה פירש"י מתנה ודורון כמו שנא' ונברכו בך כל משפחות האדמה: ה"ג רש"י ז"ל ד"א ניתן דורייא: חפושית גרסי' ונראה שמפרש דורייה לשון דרור וחירות וה"ג בילקוט דרורייה ולא גרס חפושית: יצחק יו"ד עשרה כו'. עשה לי אלהים וגו' גרסי'. וסיפא דקרא כל השומע יצחק לי ועליה קאי ר' ברכיה: דורייה חירות והנחה: נשתפו חזרו לדעתן להיות בשופי שקטים ושלוי' ברעיוניה': הוסיפה על המאורות. יש לפרש כפשוטה כהאי דאמרינן גבי משה בשעת לידתו נתמלא הבית כלו אורה או י"ל שיצחק הוא הנימול ראשון לשמונה ולולי ברית מילה המאורות אספו נגהם: קומתו של א"א גרסי'. מלשון קמה או גדיש: ה"ג בילקוט אותה ממשלה שנא' מוסר מלכים פתח וגו' איוב י"ב: נגמל מיצר הרע. כלו' בן י"ג שנה שאז בא יצר טוב: גדול עולמים. זה הקב"ה וכדמפרש ואזיל ויעש המלך משתה גדול: שפופה שפלה ונמוכה: אין יהיב כו'. אם אתן אנכי אצבעי עליו אני פחיש כו': ה"ג אצבעי עליה אנא פחיש.
פחיש

עץ יוסף

ונזרעה זרע (יפ"ת): אינו דין שתפקד. ר"ל שק"ו מה אשה שגרמה לעצמה ניוולא להיותה מסתרת ונותנת מקום לקנאה ומ"מ נפקדת. זו שלקחוה בעל כרחה לפרעה ולאבימלך שהכריחו אותה. ועכ"ז ונקתה אינו דין שתזרע זרע: הוא בכבודו כי לא נתחדש בה תאוה טבעית כחק כל הנשים אשר זהו נכלל במלאך הממונה על התאוה כפי' המורה בפרקיו כי על כל כח מיוחד אשר באדם יש מלאך ממונה עליו מלמעלה הנותן בטבעו של אדם כן. אבל היא נתחדשה ע"י ענין אלהי. ולכן לא הי' ע"י תאוה טבעית: (י) ה"ג ותהר ותלד שרה לאברהם מלמד שלא גנבה זרע ממ"א בן לזקוניו מלמד שהיה זיו איקונין דומה לו. שלא גנבה זרע ממ"א. כלו' שלא נתעברה מאבימלך אלא מאברהם. ועל זה אמר שנתפרסם על זה מופת בדורם ממה שילדה בן לזקוניו שהוא נוטריקון זיו איקונין ללמד שהיה זיו איקונין שלו דומה לאברהם ומזה נודע לכל שיצחק היה מאברהם (מה"ק): למועד אשר דבר כו' לט' חדשים כו'. דריש דה"ק ותהר ותלד שרה בן לאברהם ולא לאבימלך וזה נתפרסמה ממה שנולד למועד אשר דבר אותו אלהים שהגביל זמנו לט' חדשים כדי להוציאו מן החשד שהרי עברו ט' חדשים שלמים לאחר איזה ימים שיצאה מבית אבימלך: גרוף מסוף. מלשון נחל קישון גרפם. גרופים מתחת רגלי הבהמה (יפ"ת): לשבעה שהם ט' מקוטעים. ולי נראה עיקר כדפרש"י והאב"א לקיים גירסתנו והכי פירושו לשבעה שלמים שהם ט' מקוטעין שאוחזים יום אחד מחדש שלפניהם ויום אחד מחדש שלאחריהם. והשני ימים חשובים כשני חדשים מקוטעים. ולדידיה נ"ל שנתבטל החשד מאבימלך ממה שהיה זיו איקונין של יצחק דומה לאברהם. וא"כ הא דכתיב למועד אשר דבר אותו אלהים משמע איפכא שלפי שהוליד בן לזקוניו שהיה זיו איקונין דומה לו לפיכך נולד למועד הקבוע אשר דבר אותו אלהים לשבעה חדשים כי כבר נסתלק החשד במה שהיה זיו איקונין דומה לו (נזה"ק): ונאמר להלן כבא השמש כו'. דס"ל שמשמע שעות ולמעלה יצאו ממצרים כדאיתא במכילתא ויליף בג"ש מיציאת מצרים שנולד יצחק ג"כ בט"ו בניסן בחצות היום להיות מכוון לזמן והעת שיצאו בו ממצרים להורות שעמד זכותו לבניו להצמיח זמן גאולה בשעת וזמן לידתו (נזה"ק): (יא) יצא חק לעולם. פי' יצא מזון לעולם. על דרך מה שנא' כי חק היא לכהנים מאת פרעה. כלו' כל העולם ניזון בשביל יצחק. ורש"י פי' ישראל שקבלו את התורה שנא' כי חק לישראל (מת"כ). או פי' חק ברית מילה לשמונה קאמר שיצאה תחילה ביצחק וכפי' ר"ת בתוס' ס"פ ר"א דמילה דתחק בשארו שם קאי על יצחק: ניתן דורייה לעולם חפושית א"ר יצחק יו"ד. כצ"ל ור"ל דרייה פי' חירות ונחת רוח. ותיבת חפושית הוא פי' על תיבת דורייה שהיתה כתובה על הגליון ואחר כך כתבוה המדפיסים בפנים שלא במקומה: ובן שמונת ימים כו' ר"ל הא דכתיב הכא כאשר צוה אותו אלהים היינו מ"ש לו בפרשת המילה ובן שמונת ימים וגו': (יב) אחרים מה איכפת להו. דקאמר כל השומע יצחק לי שכולם ישמחו עליה ומשני שעמה נפקדו כמה עקרות הרבה חרשים נתפקחו כו' שבא אז רב שפע טוב וברכה לעולם וכל שומע ישמח שאין גם אחד שלא יהיה מהזוכים לרפואה או קרוב או אוהב שזוכים לרפואה וישמח בהם. וטעם מאמר זה כי צחוק ושמחה שעשה לי אלהים הוא מצד שכל השומע יצחק וישמח על ידי לא מצד עצמי (יפ"ת): הרבה שוטים נשתפו. פי' חזרו לדעתם ושכלם וכן בגיטין פ"ב שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה. פי' חזר לדעתו. וכ"ה בלשון יון בעל דעת וחכם (מוסף הערוך): ניתן דרייה לעולם כלו' חירות והרווחה שעשה המלך אחשורוש הנחה למדינות בנישואי אסתר. אף כאן נתן הקב"ה דוריאה לעולם בהיות אז עת רצון בפקידת שרה הצדקת (נזה"ק): הוסיפה על המאורות. כי אז נתוסף אור השפע למעלה במאורות העליונים וממנו בא ג"כ הרווחה לתחתונים (יפ"ת). או פירושו ע"פ דאיתא בפסיקתא שאותו היום שנולד יצחק הוסיף הקב"ה על גלגל חמה מ"ח פעמים כאור ז' ימים: (יג) רמזו שהוא מוליד לק' שנה מנין מלל כלו' אחז בלשון הרומז על הדבור וגם ירמוז בו מה שהבטיח הקב"ה לאברהם שיוליד לק' שנה היינו כשאמר ליה לך לך מארצך וכדאיתא בתנחומא למאה שנה יהיה לך בן מנין לך לך. וזה נתקיים בכי הניקה בנים שרה, כי ישמעאל לא נחשב לו לזרע (יפ"ת): קומתו של אברהם כו'. דרש מלל מלשון מלילות שהיתה קומתו יבשה. כי אע"פ שכבר הוליד את ישמעאל מ"מ שוב פסק מעיינו ולא הוליד עוד אף מהגר כאשר נתגבר עליו טבע הזקנה ומה גם עתה שכבר נעשה בן ק' שנה שהיתה קומתו יבשה ולא היה בטבע להוליד כלל וכדלעיל פ' מ"ח. ועכשיו נעשה קומתו מלילות בפקידת שרה. ר"ל כמו תבואה לחה שיש בו שרף. שאז נתחדש כבשר נעוריו והוליד גם בני קטורה (יפ"ת ונזה"ק): שרה היתה צנועה כו'. גמרא גמירא להו (נזה"ק): שידעו הכל כו' והינו לסתום פי האומרים שלקחו אסופי מן השוק כדאיתא בפרק הפועלים. ובפסיקתא איתא שאמרו שהולד הוא מהגר שפחת שרה ומה עשה הקב"ה יבש דדי נשותיהם והיו מטרוניות באות ונושקות עפר רגליה של שרה ואמרו לה עשו מצוה והניקי בנים שלנו וכו' וכן הוא בפדר"א פרק ל"ב: והיו אומרת כו' זה יצא להם מסברא. דודאי כשראו הנס הכירו שפל ערכן שאין בניהם כדאין ליהנות משוד תנחומיה (יפ"ת): כל מי שבא לש"ש. דהיינו כדי לקדש את בנה בחלב הצדקת עלתה בידה כי כן נעשה בנה ירא שמים. ור' אחא הוסיף כי אף מי שלא בא לשם שמים אלא כדי להבחין הנס מ"מ בעבור שקיבל שפע חלב מן הצדקת קיבל הוא ממנה ג"כ שפע גדולה וניתן לו ממשלה בעה"ז (מה"ק): שהפליגו עצמן בסיני. כלומ' שהבדילו עצמן מבני שרה בשעת קבלת התורה שלא רצו לקבל התורה מאז נטל מהם אותה הממשלה (נזה"ק): (יד) נגמל מיצ"ה פירוש שנעשה בן י"ג שנה שאז נגמל הנער מיצה"ר שהוא כח התאווה החומרית ונכנס בו כח היצר טוב. ולכן מאז הוא מצווה ועושה. ולשמחה זו עשה אברהם משתה: נגמל מחלבו והא דכתיב ויגדל הילד ויגמל. הוא ללמדך שלא נגמל מחלבו קודם זמנו מפני חסרון החלב בהיות שרה זקנה. אלא היה לה חלב רב בשופי ולא גמלתו אלא עד שהיה גדול. ומהאי טעמא נמי עשה אברהם סעודה עבור החסד והנס הנעשה לשרה שאף גם לעת זקנותה היה לה חלב בריבוי ליתן לנער מלא סיפוקו (מה"ק): גדול עולמים כי לא יתכבד אבינו אברהם במשתה שמנים ועניים השפלים האלה כי אם משתה גדולה בעמינה שהיתה השראת השכינה שמה: ויעש המלך משתה גדול גדול עולמים היה שם. כצ"ל. וכן הוא בילקוט. ור' יהודה ב"מ ס"ל כר"י ב"ס שגדול עולמים היה שם ואמר שזה דכתיב ויעש המלך משתה גדול ג"כ פירושו גדול עולמים (או אפשר בכך נ"ל ויעש אברהם משתה גדול ר' יהודה ב"ס אמר גדול עולמים היה שם כיוצא בו ויעש המלך משתה גדול גדול עולמים היה שם. ותירץ ר"י ב"מ אמר מיותר) ור"ל שבסעודת אברהם נתגלה כבוד גדול עולמים לאות ולמופת שגם הוא שמח בשמחתו. וכן כיוצא בו בסעודת אסתר לכבודה ולפי שהיה נופה ומביא שיבא ע"י הנשואין אלו תשועה לישראל לעתיד בימי המן. וע"ז אמר הה"ד כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר. כאשר שש על אבותיך בימי אברהם. רמז על ענין שמחת הסעודה שהיה בימי האבות. והיינו להתגלות עצמו לכבודם בסעודתם מרוב שמחתם בה'. כן יפליא ה' לעשות בשמחת הסעודה והמשתה בימי מרדכי ואסתר. ולמד זאת ממה שבשניהם כתיב משתה גדול. ויהיה פירוש משתה גדול כאילו כתוב משתה גדול בסמיכת ענין. ופי' משתה של גדול העולם. וגדול הוא תואר על הקב"ה: בימי אברהם יצחק ויעקב. בילקוט ליתא הני תיבות יצחק ויעקב. ועכ"פ ויעקב ודאי מיותר: א"ר יהודה בר סימון משתה גדול כו'. ואע"ג דר"י בר סימון גופיה פי' לעיל גדול העולם היה שם קאמר להא נמי. דכולהו איתנהו. ובילקוט גרס הכא ד"א: פרדה עקרה מפני שמישמעאל עד יצחק כמה שנים לא הוליד מהגר סבור שכבר פסק כח ההולדה מאברהם ונתעקר: שפופה שפלה ונמוכה: אין יהיב אנא אצבעי עליה אנא פחיש ליה. אם אתן אנכי אצבעי עליו אנא פחיש ליה. ז"ל מת"כ פי' הערוך או הרס או שרוע ת"י או פחיש או פסיע עכ"ל ופי' לפ"ז שאצבעו הרוס. אבל אינו בת"י שלפנינו אלא בת"י שלפנינו פי' בו דולקי בחוטמיה. ובעל מוסף הערוך פי' שם שהוא מענין פחסה אע"פ שלא חיסרה (מסכת ע"ז דף נ"ג ע"א) שפירושו שם לא שברה על שברים אלא מעכה שנמחקה הצורה. וא"כ פירוש מלה זו לשון מיעוך ומחק וכן פחיש דכאן נקרא בשי"ן שמאלי כמו פחים
נסמך

ליפול אלא בידו. שנא' (במדבר כא) ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי וגו'. דא"ר לוי לא נדנדה עריסה תחלה אלא בביתו של א"א. דא"ר יהושע בן מנחמה אותן ס"ב מלכים שהרג יהושע כולם היו במשתה של א"א. ולא ל"א היו. אלא כי ההיא דא"ר ברכיה ור' חלבו ור' פרנך משום ר' יוחנן. מלך יריחו אחד. מה ת"ל אחד. אלא הוא ואנטקיסר שלו: (טו) ותרא שרה את בן הגר המצרית. [כז] ארשב"י ר"ע היה אומר בו דבר לגנאי. ואני אומר בו דבר לשבח. דרש ר"ע ותרא שרה וגו' אין מצחק אלא גלוי עריות המד"א (בראשית לט) בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי. מלמד שהיתה אמנו שרה רואה אותו לישמעאל מכביש גנות. וצד נשי אנשים ומענה אותן. תני ר' ישמעאל אומר [כח] אין הלשון הזה של צחוק אלא ע"ז שנא' (שמות לב) וישב העם לאכל ושתו ויקמו לצחק. מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה בימסיות [כט] וצד חגבים ומקריב עליהם. ר' אלעזר בנו של ריה"ג אומר אין הלשון הזה צחוק. אלא לשון שפיכות דמים המד"א (ש"ב ב) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. ר' עזריה משום ר' לוי אמר א"ל ישמעאל ליצחק נלך ונראה הלקינו בשדה. והיה ישמעאל [ל] נוטל קשת וחצים ומורה כלפי יצחק ועושה עצמו כאילו מצחק. הה"ד (משלי כו) כמתלהלה היורה זקים וגו' כן איש רמה את רעהו ואומר הלא מצחק אני. ואומר אני בו דבר לשבח. [לא] אין לשון הזה של צחוק אלא לשון ירושה. שבשעה שנולד אבינו יצחק היו הכל שמחים. אמר להם ישמעאל שוטים אתם אני בכור ואני נוטל פי שנים. שמתשובת אמנו שרה לאברהם כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני. אתה למד. כי לא יירש עם בני אפי' שאינו יצחק. ועם יצחק אע"פ שאינו בני. ק"ו עם בני ועם יצחק: (טז) וירע הדבר מאד בעיני אברהם. [לב] הה"ד (ישעיה לג) ועוצם עיניו מראות ברע. ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך וגו' א"ר יודן יצחק אב"כ אלא ביצחק ר' עזריה בשם בר חטייה בי"ת תרין [לג] במי שהוא מודה בב' עולמות. א"ר יודן ב"ר שלום כתיב (תהלים קה) זכרו נפלאותיו אשר עשה מופתיו ומשפטי פיו. מופת נתתי למי שהוא מוציא מתוך פיו. כל מי שהוא מודה בשני עולמות יקרא לך זרע. וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא יקרא לך זרע: (יז) וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר. ביתו של א"א וותרנים היו שנא' וישכם אברהם בבקר. ויתן אל הגר [לד] שכן דרך עבדים שיהיו מטלאים כדים על שכמם. על שכמה ואת הילד. בן כ"ז שנים ואת אמרת שם על שכמה. אלא מלמד שהכניסה בו [שרה] עין רעה ונכנסה בו חמה ואכאבית. תדע לך שכן דכתיב ויכלו המים מן החמת. שכן דרך החולה להיות שותה הרבה ובכל שעה. ותשלך את הילד תחת אחד השיחים. [לה] א"ר מאיר שכן דרך הרתמים להיות גדלים במדבר. א"ר אמי תחת אחד השיחים. ששם השיחו עמה מה"ש: (יח) ותלך ותשב לה מנגד. [לו] נאמר כאן ותשב לה מנגד. ולהלן הוא אומר (במדבר ב) מנגד סביב לאהל מועד. הרחק. הכא את אומר הרחק כמטחוי קשת. ולהלן את אומר (יהושע ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה. הא למדנו נגד מנגד ורחוק מרחוק. א"ר יצחק כמטחוי קשת שני טווחים בקשת מיל. א"ר ברכיה [לז] כמטחת דברים כלפי מעלה אמרה אתמול אמרת לי הרבה ארבה את זרעך וגו' עכשיו הוא [מת] בצמא. הה"ד (תהלים נו) נודי ספרת אתה שימה דמעתי בנאדך. כאותה בעלת נוד. כשם שכתוב בספר תלים (שם לט) שמעה תפלתי ה' ושועתי

יד יוסף כז ילקוט ס"ז. תוספתא פ"ו דסוטה: כח זוהר וירא דף קי"ח. זוהר חדש דף כ"ס. ספרי ח"ב פיסקא ל"א: כט ש"ר פ"א. תוספתא פ"ק דסוטה. ח"י וירוש'. מצאתי ר"ת צד הגבים מקריב קרבן: ל פדר"א פ"ל: לא ספרי ח"ב פיסקא ל"א: לב ילקוט ס"ז: לג שוח"ט וילקוט תהלים מזמור ק"ה: לד ילקוט ס"ז: לה תנחומא ווילנא: לו במד"ר פ' ב'. ילקוט ס"ז. וילקוט יהושע: לז תנחומא ווילנא. שמ"ר פ' ג':

מתנות כהונה

פחים פי' הערוך פותה צורתו חרוש או שרוע תרגום יונתן פחים או פסוע: כי בידך נתתי אותו. נתתי משמע כבר בימי אברהם: דא"ר לוי לא נדנדה כו'. בפירש"י מצאתי שנא' ביום הגמל את יצחק יום שנתנוהו בעריסה עשו משתה גדול והאב"א משיים שיצחק אבינו נולד קטן אבל שאר בני האדם היו גדולים ולא הוצרכו לעריסה ע"כ וקאי אדלעיל שאמר עוג מתנתו מה היא וכו' ואם שאר בני האדם היו גם הם המה כמותו מה היה מתמה עליו: עריסה מטה קצרה שמנענעין בהם הילדים. ואם לאו דמסתפינא אמינא דהכי פירושו לא באת ניענוע ושברון נדנוד לעריסה של עוג ושאר מלכי האומות אלא בביתו כו' וכדמפרש ואזיל: ואנטיקסור שלו. פירש"י שר צבאו היה ג"כ שמה ועמהם היה ס"ב וע"כ כתיב מלך יריחו א' וכן אצל כלם כתוב א' לרבות את הממונה תחתיו לעשות כל צרכי המלוכה והוא נגמר כסא מלכותו בשלימות: מכביש היה כובש ודורך על הגדירות בתוך הגנות ובביאורי מהר"ר אליהו מזרחי גרס מכבש נכריות: בימסאות במות כההוא שאמנו אבן שאבה מתחלה לבימוס וכן פי' הערוך: שמתשובת כו'. הרי לך שעל עסקי הנחלה היה מדבר: ועם יצחק. אף אם היה בן אמה אחרת והיה כשר כמו שהו' עכשיו לא היה ראוי שירש עמו: אלא ביצחק. מקצתו ולא כולו להוציא את עשו מכלל זרע: בשני עולמות. לאפוקי עשו שכפר בתחיית המתים שאמר הנה אנכי הולך למות: זכרו נפלאותיו כו'. מתוך פירש"י וילקוט תלים משמע פירושו הנפלאות שעשיתי עם יצחק ומופת נתתי למי שמוציא מפיו אמונת ב' עולמות: ביתו כלומר בני ביתו וותרנים שהרי ויתר אצלו הלחם והמת מים אשר לא נוה עליו אלהים ומדמושל מקשיב על הויהור כל בני ביתו כך היו: מטלאים כדים. של מים וה"ג בילקוט: בן כ"ז שנים. פירש"י שהרי נימול: בן י"ג שנה וכשנולד יצחק בן י"ד שנה היה וכשעשה אברהם משתה גדול ביום שנגמל מיצר רע ליצר טוב כדלעיל היה ליצחק י"ג שנים ולישמעאל כ"ז שנים: ואכאביות מין חולי ועיין לעיל ריש פ"ט: השיחו דברו: הרחק מרחוק: מה להלן אלפים אמה שכן כתיב אך רחוק יהיה ביניכם אלפים אמה הכא נמי אלפים אמה ור' יצחק אמר אינו צריך ללמוד משם מדכתיב כמטחוי שתי טיחות ובשיורה פעם שני' ממקום שכלה

עץ יוסף

בסמ"ך: כי בידך נתתי ומדלא קאמר אתננו דייק שכבר פסק דינו בשנים קדמוניות והיינו במשתה הזה כדלקמן דברים רבה פ"א: לא נדנדה עריסה כתב בעל מת"כ וז"ל קאי אדלעיל שאמר עוג מתנתו מה היא כו' כלו' שבזהו אחד שהיה כל כך קטן שנדנדה בעריסה כדרך הקטנים שאצלנו. מה שאין כן דורות הראשונים שהיו גדולים ובריאים מקטנותם. וכמו שדרש בפ' ל"ו על כתוב ישלחו כצאן עויליהם עכ"ל. אבל יותר נראה שכך צריך להיות אנא פחים ליה דאמר ר' לוי לא נדנדה עריסה תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו. א"ל הקב"ה מה אתה מבזה כו' (עד) כי בידך נתתי וגו': א"ר יהושע בר נחמיה (וכן הוא בילקוט יהושע י"ב) ולא דאמר בדל"ת. כי הוא ענין נוסף והודעה אחרת על מה שלמעלה ממנו ומובא כאן דרך אגב. שאמר לעיל שעוג היה במשתה אברהם מביא מאמר הדומה לזה שלא הוא בלבד היה שם אלא כל ל"א (או ס"ב) מלכים של כנען היו שם. ומביא המאמר על פני כולו עם דברי ר' ברכיה אף שאינו מענייניא דידן כלל. וכדרך המדרשות: ס"ב מלכים ובתנחומא סדר מסעי סי' ו' איתא אמר ר' ינאי הכהן ס"ב מלכים היו ל"א ביריחו ול"א בימי סיסרא כו' ע"ש: הוא ואנטיקיסר שלו פי' שר צבא והמוסף הערוך כתב שהוא משנה קיסר. ור"ל של"א מלכים הנזכרים בספר יהושע לא היו יושבים בא"י ולא היתה מלכותם במקום ההוא לבד אלא מלכים גדולים היו בארץ וכ"א היה לו עיר בא"י ומושיב בה שר צבא או שני לקיסר. וכיוצא בזה איתא לקמן פרשה פ"ה. וקמ"ל מלך יריחו אחד שנהרג המלך וע"ד אחד עמו שהוא משנהו. וכן כלם: (טו) אומר בו דבר לגנאי. בצחוק זה שהזכיר הכתוב ולא פירש: ואני אומר בו דבר לשבח. שרצה להתייחס אחרי אברהם לומר שראוי להקרא בנו בכורו וכ"ה בתוספתא דסוטה פ"ו סי' ג' בהדיא: אין מצחק האמור כאן: מכביש גנות וצד נשי אנשים ומענה אותם. כתב היפ"ת מכבים גנות פי' מהלם נשים וכובש אותם בחזקה. וגנות פירושו נשים בחירי"ק תחת הגימ"ל כדלעיל פ' י"ח גיני גיניא אשה בל"י. והיינו נשי אנשים דקאמר. אלא דצד הוא לשון פיתוי שמפתה אותן לרצונם. ומכבים הוא באונס וחזקה. ואולי גיניא היא בתולה בל"י. ונשי אנשים נשואות וכולא ביה איתנהו עכ"ל. או פי' שהיה כובש ודורך על הגדירות בתוך הגנות וצד נשי אנשים ומענה אותם (מת"כ): בונה בימסיות בונה במות ולפי שהיה ירא להעיז פניו לעבוד ע"ז במקום שיראוהו אנשי ביתו הוצרך לעבות עבודתו בשחיטת חגבים שיראה הרואה ויאמר הלא משחק הוא שאין דרך זביחה בכך. ושרה הבינה את רשעתו וזהו שנא' ותרא שרה כי היא לבדה הבינה מעשיו: ר' עזריה משום ר' לוי כו' כי לא יתכן ששפך דם ממש ולא היה ירא. אלא שהיה מבקש להרוג את יצחק בערמה ויאמר כי שוגג היה: ונראה חלקנו בשדה. פי' נראה חלקת השדה אשר לאבינו דרך טיול. וכשהיה יצחק בשדה היה רובה קשת כמצחק להגיע ביצחק. ולפ"ז נראה שהיה יצחק גדול שהלך לשדה לטייל. והיה זה ימים רבים אחר הגמל את יצחק. או שפי' ויגמל מיצה"ר כדלעיל: הה"ד כמתלהלה כו' היינו ישמעאל כן יהיה כל איש שרימה את רעהו ויאמר הלא מצחק אני: אלא לשון ירושה. שהיה מצחק ומלעיג על המשתה ועל שמחת יצחק לומר שלו משפט הבכורה (יפ"ת): שבשעה שנולד יצחק כו'. מיום שנולד היה מצחק ועד יום הגמלו היתה שרה סובלתו ועכשיו נתמלא סאתו: הכל שמחים כל יודעיו ומכיריו. שחנן לו ה' זרע מהגבירה. ולזה אמר ישמעאל כי לעולם הוא העיקר שלו משפט הבכורה בירושה: שמתשובת אמנו כו' כי לא יירש משמע נתינת טעם אל הגרושין שסבת שלוחו לפי שלא יירש ואין לה סבה אחרת: שמתשובת אמנו לפי שדברה לאברהם כי לא יירש כלפי מה שאמר הוא אני יורש. להכי קרי לה תשובה: אפילו שאינו יצחק, כלומר אע"פ שלא הגון כיצחק (כי שם יצחק מורה על חשיבותו ומעלתו כדדרשינן לעיל בטעם שם יצחק יצא חוק לעולם כו') לא היה ראוי להוריש עם בני כי בני הוא בן הגבירה והוא בן האמה. ואמרה עוד עם יצחק כלומר צדיק גמור כיצחק אע"פ שלא היה מיוחד לבני להיות בן הגבירה אלא היו שניהם בני הגבירה או שניהם בני אמה מ"מ לא היה ראוי להוריש עמו בהיות יצחק צדיק גמור וישמעאל רשע גמור. והוי גלה קמה ברוה"ק דלא נפיק מיניה זרע מעליא: (טז) ועוצם עיניו מראות ברע. דמיירי באברהם כדלעיל פ' מ"ח ומיניה ילפינן תשובה לדבר וזה דעת המדרש שאברהם ברוב רחמיו כרחם אב על בנים ירחם על בנו אע"פ שהיה רשע. ולזה הביא קרא דעוצם עיניו שעשינו כי הבט אל עמל לא יוכל. ולכן הרה לו על אודות בנו שיצטרך לגרשו (יפ"ת): יצחק אב"כ כו'. ולתרץ זה א"ר עזריה כו': בב' עולמות עוה"ז ועוה"ב. כלו' שמודה היות ב' לאפוקי מהאומר שאין לאדם רק עולם הזה: מופת נתן במה שהוציא מפיו כי ביצחק יקרא לך זרע במי שמודה בשני עולמות יקרא לך זרע כו'. כן הוא בש"מ ומפרש דה"ק מופת נתן להכיר מי הוא זרע אברהם במשפטי פיו במה שהוציא מפיו. כי ביצחק יקרא לך זרע שעם הב' לבד שהוא ממוצא השפתים של הפה כנודע בזה שם מופת להכיר מי הוא זרע אברהם שאינו אלא בני יעקב בהיותו המודים ברמז אות הב' שהוא על ב' עולמות (נזה"ק): (יז) בני ביתו של א"א ותרנים היו. שלהיות אנשי בית אברהם ותרנים פחד פן יפתהו ידם לו במתנות כסף וזהב לזה השכים לשלחו בלחם ומים לבד ומזה כל רואיהם יכירו וידעו כי נהג בה אברהם מנהג שפחה וזרעה אינו בנו שמתייחס אחריו (נזה"ק): שכן דרך עבדים שיהיו כו'. שלהיות דרך העבדים למלאות כדים על שכמם עשה להם כן כדי לפרסם שהיתה שפחה וולדה כמותה ואינו מיוחס אחריו ואינו יורשו. ואע"ג דאי' לעיל פ' מ"ה סימן ד' ותתן אותה לאברם אישה לאשה. לאשה ולא לפלגש. לא שנעשית משוחררת גמורה אלא רק לגבי אברהם מחלה זכותה. אבל אם הלא מתחת רשות אברהם שוב תחזיר לעבדות. וזהו אשר אמר לה המלאך הגר שפחת שרה אי מזה וגו' (נזה"ק): בן כ"ז שנים שהרי בן י"ג היה כשנמול ולתקופת השנה ילדה שרה ובן י"ג היה יצחק כשנגמל מיצה"ר וגרושי ישמעאל אחרי הגמל את יצחק. אבל בילקוט ובפדר"א אי' בן י"ז שנה. ולפ"ז צ"ל ויגמל מחלבו וא"כ היה לסוף ב' שנים כי זה זמן היניקה. הרי שהיה ישמעאל אז כבר נכנס לשנת י"ז (יפ"ת): ואת אמר שם על שכמה. דואת הילד אשם על שכמה דסמיך ליה קאי. שגם הילד שם על שכמה: שהכניסה בו שרה עין הרע. ומתוך כך חלה ונכנס בו חמה ואכאבית הוא מין חולה ונתמעטו אבריו ונתקמט הבשר ונעשה קל עד שלא היה אלא כילד של ג' שנים וכן קראו הכתוב ילד מתוך קטנותו עבור החולשה (רש"י): ונכנסה בו חמה ועיין מ"ש לעיל פ' ל"ט סי' י"ז: ואכאבית והערוך גרס ועבעבית: א"ר מאיר רותם שכן דרך הרותמים. כצ"ל דשיח היינו רותם מאחר שזה היה במדבר אע"פ ששתם שיח עץ פרי כמו וכל שיח השדה לפי שאין במדבר עץ פרי (יפ"ת): א"ר אמי כו'. ס"ל שנקראו האילנות כאן שיחים על שם המקרה שהיה במקום ההוא ששם השיחו עמה מה"ש (יפ"ת): (יח) נאמר כאן ותשב כו'. דילפינן נגד מנגד ורחוק מרחוק דבדגלים מנגד סביב לאהל מועד ולא פירש שיעורא ילפינן מנגד דכתיב בהגר ובהגר ילפינן דמנגד היינו אלפים אמה מדכתיב הכא הרחק וכתיב התם רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה. והכי איתא לקמן בבמדבר רבה פ"ב. שהלמד בג"ש חוזר ומלמד בג"ש כדאי' בפרק איזהו נשך (יפ"ת). ודעת ר' יצחק שאין צריך להוכיח מזה כי אם מגופה: שני טווחים כי מהלך הקשת אלף אמה דטיחה לשון יריה. ומטחוי משמע ב' דמיעוט רבים ב'. ומשפט האי"ו ליכנס בכאן כדפרש"י בחומש. ובשיורה פעם ב' ממקום שכלה הוריה הראשונה יהיה אלפים אמה: כמטחת דברים מדוקדק האי לישנא דמטחוי ולא יריה או נמי מדלא קאמר אלפים אמה וכיוצא. להורות שהיתה מטחת דברים כלפי מעלה כמורה חצים (יפ"ת): עכשיו הוא מת בצמא ותשא קולה ותבך הה"ד נודי ספרת כצ"ל: כאותה בעלת נוד דרמיז נמי אבעלת נוד היא הגר ששם אברהם הנוד על שכמ' שנתקבל דמעתה כי ממנה למד. ובגיר' הילקוט מסיק הלא בספרתך כתיב בספר שלך כלו' בהורי

שעוי

ושועתי האזינה וגו'. אל דמעתה של הגר לא החרשת. ואל דמעתי אתה מחריש. וא"ת ע"י שהיתה גיורת היתה חביבה. אף אנכי (שם) כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי: (יט) ויקרא מלאך אלהים אל הגר. לח בזכות של אברהם. באשר הוא שם. בזכות עצמו. יפה תפלת החולה לעצמו יותר מכל. באשר הוא שם. אר"ס קפצו מה"ש לקטרגו. אמרו לפניו רבון העולמים אדם שהוא עתיד להמית בניך בצמא. את מעלה לו באר. א"ל עכשיו מה הוא צדיק או רשע. אמרו לו צדיק. א"ל איני דן את האדם אלא בשעתו. קומי שאי את הנער ויפקח את עיניה. א"ר בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם. מן הכא ויפקח אלהים את עיניה. ותלך ותמלא את החמת הדא אמרה מחוסרת אמנה היתה: (כ) ויהי אלהים את הנער ויגדל. לט ר' ישמעאל שאל את ר"ע א"ל בשביל ששימשת נחום איש גם זו כ"ב שנה אכים ורקים מיעוטים אתין וגמין ריבוים. הדין את דכתיב הכא מהו. א"ל אילו נאמר ויהי אלהים הנער היה הדבר קשה מ אלא את הנער. א"ל (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם. ואם רק מכם שאין אתם יודעים לדרוש. אלא את הנער. הוא וחמריו וגמליו ובני ביתו. ויהי רובה קשת. רבה וקשיותו עמו. [נ"א רבה וקשיותו אמו]. רבה מתלמד בקשת. ד"א רבה על כל המורים בקשת. וישב במדבר פארן וגו' מא א"ר יצחק זרוק חוטרא לאוירא ועל עיקריה הוא קאים. כך לפי שכתוב (בראשית יו) ולה שפחה מצרית ושמה הגר. לפיכך ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים:

פרשה נד

(א) ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו. א (משלי יו) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. ר' יוחנן אמר זו אשתו. שנא' (מיכה ז) אויבי איש אנשי ביתו. מעשה באשה שקבלה על בעלה לשלטון והתיז את ראשו. וי"א אף התיז את ראשה. ר' שמואל אמר ב זה הנחש. תנא ר' חלפתא אומר הנחש הזה להוט אחר השום. ומעשה בנחש אחד שירד מן ההר לבית ומצא קערה של שום ואכלה והקיא בתוכה. וראה נחש שבבית ולא היה יכול לעמוד לו. כיון שיצא אותו הנחש. יצא הנחש של בית ומילא אותה עפר. ריב"ל אמר ג זה יצ"ה. בנוהג שבעולם אדם גדל עם חבירו ב' ג' שנים בכרך. והוא קושר לו אהבה. וזה גדל עם אדם מנערותו עד זקנותו. אם מצא בתוך שבעים הוא מפילו. בתוך שמונים הוא מפילו. הוא שדוד אומר (תהלים לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו. א"ר אחא וכי יש גזלן גדול מזה. ואמר שלמה (משלי כה) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים. מלחמה של תורה המד"א (שם ט) לכו לחמו בלחמי. ומימיה של תורה המד"א (ישעיה נה) ד הוי כל צמא לכו למים. א"ר ברכיה אויביו גם אויביו לרבות מזיקי ביתו כגון יתושים ופרעושים וזבובים. ד"א ברצות ה' דרכי איש ה זה אברהם שנקרא איש דכתיב ביה (ישעיה מו) מארץ מרחק איש עצתו. גם אויביו זה אבימלך: (ב) ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכול. ו ר' יהודה אמר פיכולי שמו. ר"נ אמר פה שכל צבאותיו נושקים לו על פיו. אלהים עמך. לפי שהיו או"ה אומרין אילו היה צדיק לא היה מוליד. אתמהא. כיון שהוליד וא"ל אלהים עמך. ואילו היה צדיק לא היה שומע לקול אשתו. וכיון שנא' לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה א"ל אלהים עמך. ואילו היה צדיק לא היה דוחה את בנו בכורו. כיון שראו את מעשיו א"ל אלהים עמך בכל אשר אתה עושה. ד"א לפי שחרבו מקומות של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילורין שלו כלום. לפיכך אלהים עמך בכל אשר אתה עושה

יד יוסף לח ש"ר פ' ג'. שוח"ט מזמור ס'. תנחומא וילא. ילקוט ס"ז. ירוש' פ"ק דר"ה. בבלי ר"ה ט"ז ע"ב ברש"י ד"ה שנא': לט לעיל פ' א'. ילקוט ברא"שית. בחגיגה י"ב א' בסגנון אחר: מ זוהר וילא דף קס"ג. זוהר ויקרא דף ו'. ירוש' פ"ק דפיאה. ופ' לולב וערבה. ופ' האשה שנפלו. ספרי עקב פיסקא מ"ב: מא רבה ותנחומא בלק: פנ"ד א ילקוט ס"ז. וילקוט משלי רמז תתקנ"ג: ב ירוש' פ"ח דכתובות: ג זוהר תולדות דף קמ"ד. שוח"ט מזמור ל"ד: ד חגיגה י"ד. סוכה נ"ב: ה עכו"ם י"ג: ו ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

(ועיין כאן): (יט) [א"ל איני דן את האדם אלא בשעתו] הקשו המפרשים מבן סורר ומורה שנידון ע"ש סופו כדאמרינן בסנהדרין. יש לומר שאני ישמעאל אע"פ שהיתה בו באותה שעה אתלא הקלקלה כעון ע"ז ג"ע וש"ד כדאי' לעיל. מ"מ אין סופו שימית הוא בעצמו את ישראל בצמא. אלא בניו עתידים לחטוא בכך. ואין דנין בן סורר ומורה רק על קלקול עצמו תחלה וסוף כנ"ל עכ"ל. וכן כתב היפ"ת:

יש

מתנות כהונה

שכלה הירייה לאשונה יהיה אלפים אמה: בעלת נוד. זו הגר ששם אברהם חמת על שכמה: ובזכות אברהם. פירש"י דכתיב אלו ויקרא מלאך י"י אל אברהם שנית מן השמים: מחוסרת אמנה. פירש"י דכתיב ותמלא את החמת שהיתה מתיירא שלא יתן לה עוד: הדבר קשה. מפני המינות אלא את הנער פירושו עם הנער: וחמוריו כו' כלומר כל אשר הוא עושה י"י מצליח בידו ואולי צ"ל חמריו הה"ת בפתח וכו' וגמליו הגימל בפתח ועל שומרי החמורים ונמלים אמר כן כדלעיל אלא והיא גם היא וגו': רבה מלשון רביה כלומר נער ואעפ"כ קשיותו עמו ודרשו כן מדלא כתיב רובה קשת בסגול וכתיב קשת ע"ש תואר על שם קושי ערפו ואומץ לבבו: וקשיותו אמו. שעזרה לו לרעה ולכך סמך ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים שהיה לה ליקח ממשפחת אברהם ושרה: ה"ג ד"א רבה על כל כו': רבה רב לאותן: המורים ישוב על כל המורים זולתו: על עיקרו קאי גרסי'. פירש רש"י כשתזרוק ממטה למעלה לחוץ האויר לצד מעלה חוזר ונופל על הארץ למקום שרשו לצד מטה: אנשי ביתו. ואין ביתו אלא אשתו כמו שדרשו חז"ל בהרבה מקומות: אף התיז כו'. בפי' רש"י כתב בשם פסיקת' לאחר זמן מצא הדיין עילה עליה והרגה לפי שלא חמלה על בעלה: זה הנחש. שנקרא אויב שנא' ואיבה אשית בין זרעך וגו': ומילא אותו עפר. כדי שלא יאכלו ממנה בני האדם הרי שגם הנחש עמד לעזרה בעת שהוא עליו הרצון מאת ה' ועיין כל זה בירושלמי במסכת תרומות: בתוך שבעים שנה. אע"פ שהוא סוף ימיו שנא' ימי שנותינו בהם שבעים שנה: בתוך שמונים. פירש"י בשם פסיקתא שהרי יוחנן שמש בכהונה גדולה שמונים שנה לסוף נעשה צדוקי: מחזק ממנו. מיצר הרע החזק ממנו: וכי יש גזלן וכו'. שנוטל נשמתו של אדם: שנאך זה יצה"ר שהוא רעב להסטין אותך מדרך טוב לדרך רעה: גם אויביו. לרבות: איש עצתו. שבזכותו ובעצתו נברא העולם שנאמר בהבראם קרי ביה באברהם והו שאחז"ל נתייעץ באבות העולם גם דרשו לעיל פ' ע"ז אמר אדם בהיזה זכות יעלה לבראני בזכות אותו שבא מרחוק: פיכול נוטריקון פה כל כלומר כל הפיות היו נושקין אותו: לקול אשתו. לדחות את בנו וה"ג בילקוט בהדיא: אלהים עמך. גרסי' כיון שראו את מעשיו של ישמעאל שהיה רשע: ולא חסר קילורין כו'. קילורין פי' הערוך אוצר כלומר אע"פ שנתמעטו

עץ יוסף

מענין הגר. וגירסת הילקוט עיקר וכצ"ל כאותה בעלת נוד. הלא בספרתך כמה שכתוב בספר שלך. ומ"ש אח"ז שמעה תפלתי כו' היא דרשה אחרת הדומה לדלעיל מינה שדרש שם מלת דמעתי. וכן כאן כתוב אל דמעתי אל תחרש. ואולי צ"ל הה"ד שמעה תפלתי. והיא ראיה אחרת שנתחרה דמעת הגר (יפ"ת): כאותה בעלת נוד והבי"ת בנאדך במקום כ"ף ע"ד מ"ש בשמות רבה פ' ל"ח אל תאמר בשמים אלא כשמים. והמקרא חסר הנושא כמו ואני תפלה שפיר' איש תפלה. וכינוי בנאדך לפי שקרבה ה' (יפ"ת): אל דמעתה של הגר כו'. מובטחני בדמעה שלא תחרש ובהכרח תתקבל ולא תחרש ממנה מאחר שאפילו לדמעתה של הגר שלא היתה כדאית שתתקבל שהשיבה דברים כדלעיל על כל זה לא החרשת נראה שמסגולת שערי דמעה שלא ינעלו: ואם תאמר דשאני הגר מפני שהיתה גיורת היתה חביבה כדכתיב ואוהב גר. אבל לא מפני סגולת הדמע לחוד: כי גר אנכי עמך ר"ל לפי שחביבות הגר הוא לפי שלבו נשבר ודכה כי אין לו קרובים ורעים אהובים וקרובה ה' לנשברי לב. לכן אמר שהוא ג"כ נחשב לגר שגם לבו נשבר: (יט) בזכותו של אברהם. דכתיב אלו ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים (רש"י ויפ"ת): בזכות עצמו שנמול בהיותו בן י"ג ולא עכב שעל זה היה מתפאר כדלקמן פ' נ"ה: יפה תפלת החולה מדתלה קבלתו בזכות עצמו ולא בזכות אברהם אע"פ שגם בזכותו נתקבל כדלעיל (יפ"ת). ועוד דגם הגר התפללה כדאמר לעיל בפי' הקודם אל דמעתה של הגר לא החרשת כו' וא"כ למה לא תלה הדבר בקול תפלת הגר. אע"כ שיפה תפלת החולה לעצמו יותר מכל. כלו' שאם החולה מכניע לבו לתשובה ותפלה הוא מועיל יותר מתפלת אחרים שמתפללים עליו (מה"ק): קפצו מה"ש כו'. דהוה סגי דלימא באשר הוא. ושם למה לי. אלא לומר שנדון על ההוה ולא על העתיד לבא (יפ"ת): שהוא עתיד להמית כדאי' באיכה רבתי ובתנחומא סדר יתרו: הכל בחזקת סומין שאין העין יכול לראות אלא במה שנותן לו רשות אע"פ שהיה הדבר לפניו. וכן אירע להגר שלא נברא זה הבאר ההוא מחדש אלא שם היה ולא היה לה רשות לראותו עד שפקח אלהים את עיניה (הא"כ): מחוסרת אמנה היתה כי לא בטחה בה' שלא ימנע טובו ממה שמילאה החמת בתחלה ואח"כ השקתו שהיתה יראה שיתעלם ממנה הבאר ויחזור למות בצמא (הא"כ והיפ"ת): (כ) בשביל ששימשת כו'. לעיל פ' א' סי' י"ד: הדין את דכתיב הכא מהו. ר"ל דלכתוב ויהי אלהים עם הנער. ולא את שדרכו לרבות. ור"ע ס"ד שהאל דלימא אלהים הנער ולזה אמר לו אילו נאמר כו'. ור' ישמעאל א"ל כי לא דבר רק הוא כו' והודיעו האמת (יפ"ת): היה הדבר קשה אין ראוי שיבוא הלשון בענין רע כזה. (יפ"ת): וחמוריו כו'. כלו' אשר הוא עושה ה' מצליח בידו. ואולי צריך להיות חמריו הח' בפת"ח. וגמליו הגימ"ל בפת"ח. ועל שומרי החמורים והגמלים אמר כן כדלעיל אלא והיא גם היא וגו' (מת"כ): רבה וקשיותו עמו שבא לרמוז ג"כ שהיה רבה כלומר גדל והלך וקשיותו עמו כלומר שרעתו היתה מתגדל עמו ולא חזר בו בהיותו גדול (יפ"ת ומה"ק): נ"א רבה וקשיותו אמו. בילקוט ליתא זה. והמת"כ פירש שאמו עזרה לו לרעה. ולכך סמך ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים שהיה לה ליקח ממשפחת אברהם ושרה: רבה מתלמד בקשת שפי' רובה קשת שלומד ומרגיל עצמו להיות קשת (יפ"ת): על כל המורים בקשת. מתגדל על כל קשת (יפ"ת): על עיקריה הוא קאים. שנופל לארץ כדרך גדילתו שהשורש למטה כמו שהיה עומד כשגדל שכל דבר חוזר לשרשו. וכך הגר אע"פ שדבקה לאברהם הצדיק חזרה לשרשה ליקח לו אשה מארץ מצרים (מה"ק):

פרשה נד (א) זו אשתו שנא' אויבי איש אנשי ביתו פי' אע"פ שטבע האשה לאהוב את בעלה בכל זאת נריך לזה עזר מהש"י שישתוו דעות שניהם. וע"ל הטוגם גם היא תשוב לאויבו. כדרשתם ז"ל זכה עזר לא זכה כנגדו ומביא מעשה לזה שהגיע לבעל מחשבה רעה. ודרך המדרש לחסר מלת אפי' והכוונה שאפי' לאהבת אשה ואיש נריך עזר מהשי"ת. וע"ל הטוגם תשוב לאויב לו חלילה. ומכ"ש באנשים זרים שנריך עזר רצון ה' שיאהבו זא"ז. וביותר שישובו אויביו לאוהבים כמו שהיה כאן באבימלך: אויבי איש אנשי ביתו. ואין ביתו אלא אשתו כמו שדרשו חז"ל בכ"מ (מת"כ): אף התיז כו'. רש"י בשם הפסיקתא לאחר זמן מצא הדיין עילה עליה והרגה לפי שלא חמלה על בעלה: זה הנחש כדכתיב ואיבה אשית וגו': לעמוד לו להתקומם עליו למנעו מהקערה: ומלא עפר כדי שלא יאכל בעל הבית משיורי הקערה ויסתכן בארס הנחש שהקיא בתוכה. והרי כי גם הנחש שהוא אויב קבוע לאדם משפת ימי בראשית השלים לו עם אותו האדם להצילו ממות ברצון ה': זה יצה"ר שהוא ג"כ אויב קבוע תמיד לעולם מיום הולדו עד יום מותו כדמסיק. ואעפ"כ ברצות ה' דרכי איש בהיותו בא לטהר ולהכשיר מעשיו כראוי בתורה ומע"ט מאז גם אויביו זה היצה"ר ישלים אתו. שהבא לטהר מסייעין אותו: מחזק ממנו היינו מיצה"ר שחזק מיצה"ט לפי שקדם לו י"ג שנה. ועוד שכל האברים מסייעין אותו שעי"ז נקרא היצ"ט הילד המסכן והיצה"ר מלך זקן: וכי יש גזלן גדול מזה. כי הגזלן לא יגזול רק קנינים המדומים. אבל זה גזלן שגוזל בשלימות הנפש עד בלי השאיר לו תקומה (יפ"ת): מלחמה של תורה שאם בא להתגבר עליך משכהו לבית המדרש ועי"ז יכנע וילמד ליראה את ה': לכו לחמו בלחמי דאיירי בתורה דכתיב התם חכמות בנתה ביתה וגו': הוי כל צמא לכו למים. ובתורה מיירי דהל"כ פתח במים וסיים ביין וחלב. אלא היינו תורה שנמשלה לג' משקין הללו כדלקמן ד"ר פ' ז': אויביו גם אויביו דה"ל למימר אויביו וכתיב גם אויביו לרבות דאתין וגמין רבויין כדלעיל סוף פרשה נ"ג: כגון יתושין כו' שסילקם ה' מעליו שלא יצערוהו אע"פ שנצערם מעט (יפ"ת): מארץ מרחק דמיירי באברהם כדלעיל פרשה מ"ז ע"ש: זה אבימלך שהיה כשונא לאברהם על שנלקחה על ידו. ושוב השכים לפתחו לבקש ממנו ברית שלום. ולפיכך נכתב זה בתורה ללמוד ממנו שברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (יפ"ת): (יב) פיכול שמו שם העצם: ר"נ אמר שהוא שם התואר ונקרא כן על שם שכל צבאותיו נושקים לו על פיו. והוא ב' מלות פי כל. שעל ידו היתה הנהגת כל המדינה: האומות אומרים כו'. שמקודם אע"פ שכבר נתפרסם לצדיק בכל מעשיו. מ"מ היו מרננים אחריו ע"י אחד דברים לומר שאינו צדיק גמור. והוא שמתחלה אמרו שאלמלי היה צדיק גמור איך לא הוליד מאשתו שרה הגבירה זרע המתייחס אחריו. וכיון שהוליד הודו ואמרו לו אלהים עמך. ואמנם כששמע אח"כ לקול אשתו. לגרש את הגר וישמעאל עדיין היו מרננים אחריו לומר שאת מעתה החמיץ בשומעו לקול אשתו. וכיון שנא' לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה אמרו אלהים עמך לפי שלא עשה כן אלא במצות ה'. אך עכ"ז היו מרננים עליו. איך דחה בנו מעל פניו לגמרי בעירום ובחוסר כל שזה הוא מנהג אכזריות. אבל כיון שראו את מעשיו הרעים ידעו נאמנה כי היה אסור לחוס עליו. וכן אמרו לו אז כי אלהים עמך בכל אשר אתה עושה: לפי שחרבו כו' קילורין. פי' אוצר לפיכך נסע משם אברהם להתיישב בארץ פלשתים לגמול חסד עם עוברים ושבים כשראו כך אמרו אלהים עמך ובאו לכרות עמו ברית: ע"ב רחמי האב

על

עושה. והואיל והאלהים עמך ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקור לי ולניני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן. א"ר אבא ז עד כאן לאחים השותפין. אריב"ת כתיב (תהלים לח) ואויבי חיים עצמו. מה שניתן לאברהם לז' דורות ניתן לאבימלך לג'. למה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים. ח שעדיין נכדו קיים. כחסד אשר עשיתי עמך. מה חסד עשה לו. אלא שא"ל הנה ארצי לפניך. ואע"פ כן לא קבל עליו: (ג) והוכיח אברהם את אבימלך וגו'. ט א"ר יוסי בר חנינא התוכחה מביאה לידי אהבה: שנא' (משלי ט) הוכח לחכם ויאהבך. היא דעתיה דריב"ח דאמר י כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. אמר ר"ל תוכחה מביאה לידי שלום. והוכיח אברהם את אבימלך וגו'. היא דעתיה דאמר כל שלום שאין עמו תוכחה אינו שלום: (ד) על אודות הבאר אשר גזלו עבדי אבימלך. ואיזהו גזלן. בר קפרא אמר יא זה שהוא גוזל בפרהסיא. היך מה דאת אמר (שופטים ט) ויגזלו את כל אשר יעבור עליהם בדרך. מה דרך בפרהסיא אף גזלן בפרהסיא. רשב"י מייתי לה מהכא (מלאכי א) והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה. מה פסח וחולה מומן בגלוי אף גזלן בגלוי. ר' אבהו בשם ר"ל אמר לפני ט' גנב ולפני עשרה גזלן. ר' תנחומא בשם ר' הונא לעולם אינו גזלן יב עד שיגזלה מידו שנא' (שמואל ב כג) ויגזול את החנית מיד המצרי: (ה) ויאמר אבימלך לא ידעתי. יג וגם אתה לא הגדת לי על ידי מלאך. וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום. ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך. ויאמר אבימלך לאברהם מה הנה שבע כבשות. יד א"ל הקב"ה אתה נתת שבע כבשות. חייך שאני משהה בשמחת בניך שבעה דורות. אתה נתת לו ז' כבשות. חייך כנגד כן הם הורגים מבניך ז' צדיקים ואלו הן חפני ופנחס ושמשון. ושאול וג' בניו. אתה נתת לו ז' כבשות כנגד כן בניו מחריבין מבניך ז' משכנות. ואלו הן. אהל מועד וגלגל נוב וגבעון ושילה ובית עולמים תרין. אתה נתת לו ז' כבשות כנגד כן ארוני חוזר בשדה פלשתים ז' חדשים טו הה"ד (תהלים עח) ויתן לשבי עוזו זה ארון ברית. וכתיב (שמואל א ו) ויהי ארון ה' בשדה פלשתים ז' חדשים. טז ותפארתו ביד צר אלו בגדי כהונה כמד"א (שמות כח) ועשית בגדי קדש לאהרן וגו' ולתפארת: (ו) ר' ירמיה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק בשם ר' אבא יז למה לקו אנשי בית שמש על ידי שהיו מליזין בארון. אמר הקב"ה אילו תרנגולתו של אחד מהם אבדה היה מחזר עליה כמה פתחים להביאה. וארוני בשדה פלשתים ז' חדשים ואין אתם משגיחים בו. אם אין אתם משגיחים עליו אני אשגיח עליו (תהלים צח) הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. יח הה"ד (ש"א ו) וישרנה הפרות בדרך. מהלכות בישרות. הפכו פניהם כלפי ארון ואמרו שירה. והיינו דכתיב וישרנה אמרו שירה נאה. אי זו שירה אמרו. רמ"א שירת הים אמרו נאמר כאן הלכו הלוך וגעו ונאמר להלן (שמות טו) כי גאה גאה. יט ר' יוחנן אמר שירו לה' שיר חדש. ר"א אומר (תהלים קה) הודו לה' קראו בשמו. רבנן אמרי (שם צט) ה' מלך תגל הארץ. ר' ירמיה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק אמר תלת. שירו לה' שיר חדש. שירו לה' כל הארץ. ה' מלך ירגזו עמים. כ תני אליהו רומי השטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת ברקמי זהב המהללה בדביר ארמון המעולפת מבין שני כרובים. א"ר שמואל בר נחמן כמה יגיעה יגע בו בן עמרם עד שלימד שירה ללוים. ואתם אומרות שירה מאליכם יישר חילכם: (ז) ויאמר כי את שבע כבשות וגו'. רבנן ור' יצחק בן חקורה. כא רבנן אמרי רועיו של אברהם היו מדיינים עם רועיו של אבימלך. רועי אברהם אומרי' לנו הבאר. ואלו אומרי' לנו הבאר. אמרו להם רועי אברהם כל מי שהמים עולים להשקות את צאנו שלו היא הבאר. וכיון שראו המים צאנו של אברהם אבינו מיד עלו. א"ל הקב"ה את סימן לבניך מה את כיון שראו המים את צאנך מיד עלו אף בניך כיון שהבאר רואה אותן מיד יהא עולה. הה"ד (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת וגו'. א"ל ר' יצחק בר חקורה עוד מן אתרה לית היא הסירה. בעבור היתה לי לעדה אכ"כ אלא בעבור תהיה לי לעדה: (ח) ויטע אשל בבאר שבע וגו'. כב ר"י ור"נ. ר' יהודה אמר אשל פרדס. שאל מה

תשאל

יד יוסף ז ירוש' פ"ט דכ"ג: ח תנחומא בפלח. במד"ר פ' י"ד. זוהר בפלח דף מ"כ: ט ערכין ט"ז: י ילק ט ס"ז: יא ילקוט ס"ז. ב"ק ע"ש: יב ב"ק ע"ש. וילקוט שופטים רמז ס"ו: יג ילקוט ס"ז: יד תג"ם פ' י"ב. ילקוט שמואל רמז ק"ג. תד"א ח"א סוף פ"ז: טו סוטה"ס וילקוט תהלים מזמור ע"ח: טז מגילה י"ב: יז סוטה ל"ס. במדב"ר פ' כ': יח תג"ם פ' י"ב. ע"ז כ"ד. ילקוט שמואל רמז ק"ג. תנחומא במדבר: יט זוהר נח דף קנ"ח · בלק ד' נ"א: כ תד"א ח"א פ' י"א: כא ילקוט ס"ז: כב ילקוט ס"ז. אדר"נ פ"ז. א"י וירושלמי:

מתנות כהונה

שנתמעטו העובדי' והשבים עליו אשר עמהם היה משאו ומתנו ומהם כנס אוצרותיו ועכשיו לא נתמעטו אוצרו בשביל כך כאלה והבין כי ברכת אלהים בכל אשר יש לו וראיתי פירושי' ולא ישר בעיני: **לאחים השותפין**. פירש"י עד ג' דורות יכולין האחין לעמוד בשותפות ולא יותר וכן כאן ג' דורות עמדו ישראל בשותפות ואח"כ נתרחקו מהן: **לשבעה דורות**. שכשנכנסו לארץ ישראל כבר עברו ז' דורות. אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה ומזרע אבימלך לא עברו ג'. ודור רביעי ישובו הנה שהרי בעוד שהדור שלישי היה קיים לא נחם אלהים דרך ארץ כי הקרוב' עדיין קיימת כן פירש"י: **לא קבל עליו**. אברהם והלך לו הוא לגרר אע"פ שבאר בישיבת גרר בראשונה שהרי כתיב בסוף הפ' ויקם אבימלך ופיכול שר צבאו וישובו אל ארץ פלשתים ופי' הרמב"ן למקומם המיוחד בארץ פלשתים והוא גרר דכתיב מלך גרר מכלל שאברהם לא היה דר שמה בעת ההיא: ה"ג בילקוט **לא** ידעתי וגם אתה לא הגדת לי. על ידך וגם אנכי לא שמעתי על ידי המלאך ובפירש"י נרשם כגירסת' הספר ופי' שכך דרך האומות רגילים לעשות שליחותן ע"י מלאך: **על שהיו מלאין**. עיין זה בפ' אלו נאמרין (ל"ה) ובמ"ר (דף ל"ה ע"א): **בישרות** בדרך ישר ויראה לכבוד הארון הפכו פניהם: **וישרנה** נוטריקון שירה נאה: **ונעו כו'**. בחילוף א' בע' באותיות אהח"ע: **תגל הארץ**. במדרש שמואל גרס ה' מלך ירגזו עמים וכן נראה ודוק: **רומי השטה וכו'**. עיין כל זה בפרק אין מעמידין: **המעולפת** במדרש גרס המפוארה בין שני הכרובים: ה"נ **ואתם** אומרות שירה מאליכם: **יישר חילכם**. יישרנה קדרים לשון ברכה להם מעם הקב"ה: **עוד מן** אתרה כו'. עוד ממקומה עלתה אין חסר כלום והביא ראייה דכתיב תהיה לשון עתיד: **שאל** אשל הוא אותיות שאל וכך אמר אברהם לאורחים שאל מה שתרצה ואתן לך: **עינולא כו'**. לחם:

קופר

עץ יוסף

על בנו. כי לא יחוס רק על בנו ובן בנו ומשם ואילך נראה לרחוק ממנו ולא ירחם עליו כבן. ולכן לא חש אבימלך לבקש רק על בנו ובן בנו שהוא נכדו (יפ"ת): **לאחים השותפים** פי' אחים שירשו את אביהם ונשארו שותפים בירושה שלא חלקו דתנן בפרק מי שמת שאם נפל אחד לאומנות (פירוש לעבודת המלך) נפל לאמצע לא ימשך הדין הזה רק לג' דורות ועיין זה אי' בירושלמי פרק מי שמת ע"ש (יפ"ת): **לז' דורות** שיוצאי מצרים היו דור ז' לאברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה. ואמי ז' דורות אלו נתנו לאבימלך לג' דורות שמפני נכדו שהיה עדיין קיים לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים. והיינו ואויבי חיים עצמו שהאויבים מאריכים ימים בעולם יותר מישראל. והוא ענין תלונה לדוד כי דרך הצדיקים להיות נדכאים בעוה"ז. והרשעים מצליחים כמש"ה כי אני נגוע נכון נו': **למה לא נחם אלהים כו'**. שפירוש כי קרוב הוא קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך (יפ"ת): **שעדיין נכדו קיים** ואע"פ שאז לא היה אברהם בעולם רק בניו. מ"מ חייבים לקיים בריתו משום אל תטוש תורת אמך. וכ"ש אם כרת הברית בעדו ובעד בניו שחייבים לקיים מצותו כי יש ביד האב לחייב את זרעו וכקבלת התורה מאבות לבנים (יפ"ת): **ואעפ"כ לא קיבל עליו**. שאע"פ שנא' אח"כ ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים. לא היה יושב רק בנחל גרר לא בגרר שהיא עיר המלוכה. והראיה ממ"ש באבימלך ויקם אבימלך ופיכול שר צבאו וישובו אל ארץ פלשתים. וכ"כ הרמב"ן ז"ל (יפ"ת): **לא קיבל עליו** מפני שיושבי הארץ לא ישרו בעיניו כדאמר לקמן פ' ס"א: (ג) **התוכחה** מביאה לידי אהבה. ולכן לא הוכיחו אלא כאן לאחר השבועה בכריתת ברית אהבה: **הוכח לחכם ויאהבך** כי כאשר תוכיח אותו יתגלגל לך או יטוב ויתודה על חטאו והכפר לו: **אמר ר"ל כו'**. נקט לשון דמיירי בתוכחה שבין שתי אנשים שנתעוררה שנאה ביניהם לסיבת איזה דבר טוב באו להשלים יחד. בזה לא יתקיים השלום אלא לאחר תוכחה מפורשת המסיר האיבה והנטירה מן הלב (מה"ק): (ד) **איזהו גזלן** נקט הכא לפרש הא דכתיב אשר גזלו ולא קאמר גנבו (יפ"ת): **לפני ט' גנב**. דלא חשיב ליה פרהסיא אלא בעשרה: **עד שיגזלה מידו** דאפילו שגזל בפרהסיא כל שלא גזל מידו ממש לא הוה גזלן: (ה) **וגם אתה לא הגדת לי**. ה"ג בילקוט למה לא הגדת לי על ידך וגם אנכי לא שמעתי על ידי מלאך. וה"פ למה לא הגדת לי על ידך ואף אם לא היית אז אצלי בעיר מלאכים להגיד לי. מ"מ היה לך להודיענו ע"י מלאך שליח. ובאמת אנכי לא שמעתי מאומה אף על ידי מלאך שליח (מה"ק): **ז' כבשות כו'**. שנענש על שכרת ברית עם אבימלך שהיה עכו"ם. ולכן נענש כמספר הכבשות שהשיב למען בריתו וכתב בעל אות אמת שמלת בניו הוא ט"ס וצ"ל כנגד כן מחריבין מבניך כו' והמחריבים יהיו מי שיהיו. ומשום דלעיל מייתי אמר בניו הורגים מבניך כו' שהם היו באומת הפלשתים נקרבה גם כאן בניו. וכן בילקוט ליתא מלת בניו: **ז' דורות** שמאברהם עד יציאת מצרים ז' דורות כדלעיל סימן ב': **וחפני ופנחס** צדיקים הוו. ככל האומר חטאו אינו אלא טועה כדאי' בפרק במה בהמה: **אהל מועד וגלגל כו'**. אהל מועד המשכן שהיה במדבר מ' שנה וכשעברו את הירדן הוקבע בגלגל י"ד שנה של כבוש וחלוק. ואחר שחלקו הארץ קבעוהו בשילה. וכשמת עלי ונלקח הארון חרבה שילה ובאו לנוב. כשחרבה נוב בימי שאול באו לגבעון עד שבנה שלמה בהמ"ק ובהמ"ק נקרא בית עולמים שקדושתו קדושת עולם: **ובית עולמין תרין** היינו מקדש ראשון ומקדש שני: **חוזר בשדה פלשתים** לפי שלא עמד ז' חדשים במקום אחד שבתחלה העמידוהו באשדוד ואח"כ בעקרון לכן אמר חוזר: (ו) **למה** לקו אנשי בית שמש כו'. משום דמיירי בסמוך בארון שבשבת מפרש למה לקו כו': **שהיו מליזין** **בארון** פי' קודם שבא הארון היו מליזין לומר שאחר שלא הושיע את עצמו מן השביה אין להם להשגיח עליו להשיבו מיד פלשתים ולפיכך נענשו: **אילו תרנגולתו כו'**. ואם בהמייה המדומים כך. עאכ"ו בעניי אלהי כמוהו איך לא יאמר לבו לבקש אחריו בפוסים וברמי כסף. ולפי שאנשי בית שמש היו יותר קרובים לפלשתים לפיכך נענשו יותר משאר ישראל. ומסיים אני משגיח עליו להשיבו וליפרע מהמתעללים בהשבתו. כי די הוטל השם במה שלקו הארון במקומו: **הושיעה לו ימינו** להכניע אויביו על דרך ימינך ה' תרעץ אויב. ואין זה אלא בהגלת הארון ברית ה' מידם במכת הטחורים: **וישרנה הפרות** דמפרש לשון שירה. ואמר שאמרו הושיעה לו ימינו. והיינו כמ"ד בסמוך שאמרו מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו (יפ"ת): **מהלכות בישרות** דאין מקרא יוצא מידי פשוטו לשון ישרות שהיישירו דרכם. ודריש הא שהפכו פניהם כלפי הארון ואמרו שירה והיינו דכתיב וישרנה ולא ותשרנה משום דרמיז נמי ביה שירה נאה. ודריש ליה נוטריקון: **שירת הים** דכתיב בה כי גאה גאה. לפי שגאה לשלוח יד בפלשתים ובדגון אלהיהם (רש"י בגמרא): **נאמר כאן** הלוך וגעו כו'. שהעי"ן מתחלפת באל"ף שהם ממוצא אחד: **שירו לה'** שיר חדש. וגו' כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וגו' שאחר שנפלו ישראל במלחמה היתה נפלאות עשה הש"ת והושיע לו ימינו וגו' להוציא הארון מיד פלשתים וכזה הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים וגו' ומסיים שם יחד הרים ירננו לפני ה' כי בא ארון ה' מארץ פלשתים (רש"א): **הודו לה'** קראו בשמו. וגו' הודיעו בעמים עלילותיו שע"י מעשה זה של פלשתים נתודע לעמים עלילותיו שבמצרים כמפורש בענין שאמרו הכהנים והקוסמים לפלשתים ולמה תכבדו לבבכם כאשר כבדו מצרים וגו' הלא כאשר התעלל בהם וגו' (רש"א): **ה' מלך** תגל הארץ. דכתיב ביה אש לפניו תלך וגו' וגם כתיב וראו כל העמים כבודו יבושו כל עובדי פסל. וזה נראה בארון שעשה ה' משפט בפלשתים ובאלהיהם (יפ"ת): **שירו לה'** כל הארץ. דכתיב ספרו בגוים וגו' מורא הוא וגו' כי כל אלהי העמים וגו' כנגד מה שעשה בהם שפטים. ונוסף על זה מ"ש בו עוז ותפארת במקדשו הבו לה' כבוד ועוז כנגד הארון דאיקרי עוז (יפ"ת): **ה' מלך** ירגזו עמים. וגו' יושב כרובים וגו'. שע"י הארון שעליו היה יושב הכרובים תנוט ארץ פלשתים. ואמר בו יודו שמך גדול ונורא וגו' שע"י מעשה זה יודו שמך וגו' כמ"ש מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וגו' המכה מצרים בכל מכה במדבר (רש"א): **רומי השטה** התרוממי ארון עצי שטים כלו' שיתרומם ברוב הדרו שמעשהו מהודר מעשה ידי חרש: **המחושקת ברקמי** זהב כלו' הקשורה (מלשון וחשוקיהם כסף) שהוא מקושר בזהב המצופה מבית ומחוץ: **בדביר** ארמון בה"מ של משה המונח בתוכה הדביר שהוא ספר כמפורש בפ"ב דעכו"ם: **המעולפת** פי' המקושטת: **בין שני הכרובים** כלו' המקושטת בכתר רוחני של שכינה אשר על גבי הכרובים: **יישר חילכם** יתחזק כחכם: (ז) **רועיו** של אברהם כו'. שעל ידי זאתו נתברר לרועים מתחלה שהבאר של אברהם ועם כל זה לא נתנשו מגזילתם ועכשיו נתינת הכבשות יהיה למזכרת עליו לזכותו בבאר כי יזכרו מה שנתודע להם בזאת (יפ"ת): **אתה סימן לבניך** שכל מה שאירע לאבות סימן לבנים: **אז ישיר ישראל** עלי באר ענו לה דמשמע שעלו המים לקראתם בדוגמת באר של אברהם שעלה לקראת זאתו. ועל זה אמר שם באר חפרוה שרים אלו אברהם ויצחק וכדמפרש בפסיקתא: **מן אתרה** פי' מן מקומה: **בעבור תהי' לי לעדה**. המשמע לעתיד כלפי עדה הקדושה דור המדבר כמ"ש בפסיקתא: (ח) **אשל פרדס** שאשל בכל מקום אילן. וכדמשמע נמי מלשון ויטע. רמוז ביה נמי לשון אשל בהפוך האותיות כי כל

הסירוס

תשאל תאנים וענבים ורמונים. ר"נ אמר אשל פונדק שאל מה תשאל עיגולא קופר חמר ביעין. ר' עזריה בשם ר' יהודה ב"ס אשל סנהדרין המד"א (ש"א כב) ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה. על דעתיה דר"נ דאמר כג אשל פונדק אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבי'. ומשהיו אוכלין ושותין אמר לון בריכו והן אומרין מה נימור ואמר להון ברוך אל עולם שאכלנו משלו. ההיד (בראשית כא) ויקרא שם בשם ה' אל עולם: (ט) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים. כד רבים מאותן שעשה בחברון. בחברון עשה כ"ה שנה וכאן עשה כ"ו שנים:

פרשה נה

(א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. א כתיב (תהלים ס) נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה. נסיון אחר נסיון וגידולין אחר גידולין. בשביל לנסותן בעולם בשביל לגדלן בעולם כנס הזה של ספינה. וכל כך למה מפני קושט בשביל שתתקשט מדת הדין בעולם. שאם יאמר לך אדם למי שהוא רוצה להעשיר מעשיר למי שהוא רוצה מעני ולמי שהוא רוצה הוא עושה מלך. אברהם כשרצה עשאו מלך. כשרצה עשאו עשיר. יכול את להשיבו ולומר לו יכול את לעשות כמו שעשה אברהם אבינו. והוא אומר מה עשה. ואת אומר לו ואברהם בן מאת שנה בהולד לו. ואחר כל הצער הזה נאמר לו קח נא את בנך את יחידך ולא עיכב הרי נתת ליריאיך נס להתנוסס: (ב) ב ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו (תהלים יא). א"ר יונתן הפשתני הזה כשפשתנו לוקה אינו מקיש עליה ביותר מפני שהיא פוקעת. וכשפשתנו יפה הוא מקיש עליה ביותר למה שהיא משתבחת והולכת. כך הקב"ה אינו מנסה את הרשעים למה שאין יכולין לעמוד דכתיב (ישעיה נז) והרשעים כים נגרש. ואת מי מנסה את הצדיקים שנא' ה' צדיק יבחן. (בראשית לט) ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו וגו'. ויהי אחר הדברים האלה וגו'. אר"י היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו. אינו בודק את הכלים המרועעים למה שאינו מספיק להקיש עליו אחת עד שהוא שוברו. ומה הוא בודק בקנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו שוברו. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנא' ה' צדיק יבחן. א"ר אלעזר לבעל הבית שהיה לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע על מי הוא נותן את העול לא על אותה שכחה יפה. כך אין הקב"ה מנסה אלא את הצדיקים שנא' ה' צדיק יבחן. ד"א ה' צדיק יבחן זה אברהם. ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם: (ג) ר' אבון פתח (קהלת ח) ג באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה. א"ר אבון לרב שהיה מצוה לתלמידו ואומר לו (דברים טז) לא תטה משפט והוא מטה משפט. לא תכיר פנים והוא מכיר פנים. לא תקח שוחד והוא לוקח שוחד. לא תלוה ברבית והוא מלוה ברבית. א"ל תלמידו ר' אתה אומר לי אל תלוה ברבית ואתה מלוה ברבית. לך שרי ולי אסיר. א"ל אני אומר לך אל תלוה ברבית לישראל אבל תלוה ברבית לעכו"ם דכתיב (דברים כג) לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך. כך אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים הכתבת בתורתך (ויקרא יט) לא תקום ולא תטור ואת נוקם ונוטר שנא' (נחום א) נוקם ה' ובעל חמה נוקם הוא לצריו ונוטר לאויביו. א"ל הקב"ה אני כתבתי בתורה לא תקום ולא תטור את בני עמך ד אבל נוקם ונוטר אני לעכו"ם (במדבר לא) נקום נקמת בני ישראל וגו'. כתיב (דברים ו) לא תנסו את ה'. והאלהים נסה את אברהם: (ד) אחר הדברים האלה. ה אחר הרהורי דברים שהיו שם. מי הרהר אברהם הרהר ואמר שמחתי ושימחתי את הכל ולא הפרשתי להקב"ה לא פר אחד ולא איל א'. א"ל הקב"ה ע"מ שנא' לך שתקריב לי את אנך ולא תעכב. ע"ד דר' אלעזר דאמר. אלהים והאלהים. הוא ובית דינו. ו מה"ש אמרו אברהם זה שמח ושימח את הכל ולא הפריש להקב"ה לא פר אחד ולא איל אחד. א"ל הקב"ה ע"מ שנאמר לו שיקריב את בנו ולא יעכב. ז יצחק וישמעאל היו מדיינים זה עם זה. זה אומר אני חביב ממך שנמלתי לי"ג שנה. וזה אומר אני חביב ממך שנמלתי לח' ימים. א"ל ישמעאל אני חביב ממך למה שהיה סיפק בידי למחות ולא מחיתי. באותה שעה אמר יצחק הלואי היה נגלה עלי הקב"ה ואומר לי שאחתך אחד מאיברי ולא אעכב. מיד והאלהים נסה את אברהם. (נ"א) א"ל ישמעאל אני חביב ממך שנמלתי לי"ג שנה אבל אתה נמלת בקטנך ואי אפשר למחות. א"ל יצחק כל מה שהלוית להקב"ה ג' טיפים דם הם אלא הריני עכשיו ח בן ל"ז שנה אילו מבקש לי הקב"ה להשחט איני מעכב. אמר הקב"ה הרי השעה מיד והאלהים נסה את אברהם: (ה) במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום (מיכה ו). ט ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר אע"פ שהדברים אמורין במישע מלך מואב שעשה מעשה והעלה את בנו לעולה. אבל אינו מדבר אלא ביצחק שנאמר במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום וגו' הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי. ביצחק אע"פ שלא נעשה מעשה קבלו כגומר מעשה. ובמישע לא נתקבל לפניו. והאלהים נסה את אברהם י ריה"ג אומר גדלו כנס הזה של ספינה. יא ר"ע אומר נסה אותו בודאי שלא יהיו אומרין הממו ערבבו ולא היה יודע מה לעשות:

ויאמר

יד יוסף כג סוטה י'. טוח"ע מזמור ק"י. ספר הבהיר דף כ"ג: כד ילקוט ס"ז: **פנ"ה** א ילקוט ס"ז. ס"ע פ' א': ב לעיל פ' ל"ב ופ' ל"ד והזית פסוק דודי לי. ותנחומא ס"ז. וטוח"ט מזמור י"א: ילקוט ס"ז: ג ילקוט ס"ז. קה"ר פ"ח: ד ע"ז ד': ה ילקוט ס"ז: ו הקדמת ספר הזוהר. בסנהדרין פ' הנחנקין אי' שהשטן אמר כן: ז תנחומא ס"ז. סנהדרין פ' הנחנקין. ת"י: ח לקמן פ' נ"ו סי' י"א וש"נ: ט ילקוט ס"ז: י ילקוט ס"ז. זוהר תולדות ויקרא: יא פסיקתא רבתי פ"מ. אג"ב פ' ל"א:

מתנות כהונה

קופר בשר: חמר יין: ביעין בלים: עשרים וחמש שנים כו' עיין בפירש"י בסדר זה: נסיון אחר נסיון כו'. להתנוסס דרש לשון נסיון ולשון גדולה והתרוממות כנס הזה: לנסותן לרומם אותם כנס: שתתקשט שתתאמת תרגום אמת קשוט: למי שהוא רוצה כו'. לא לפי הגמול כי אם לפי רצון השם יתברך ואין יתרון לעובד ללא עובד: הפשתני כו'. נתבאר לעיל פרשה ל"ב ופרשה ל"ד: ותשא אשת אדוניו כו'. הרי שהקב"ה מנסה יוסף בשביל שהיה צדיק ובילקוט סדר זה ובתלים לא גרס ליה: והוא מטה משפט. הרב בעצמו: ולי אסור בתמי'. ה"ג במדרש קהלת (ח ד) נוקם ובעל חמה. אמר להם לישראל לא תטור שנא' לא נטה יריב ולא לעולם יטור אבל לעכו"ם נוקם הוא וכו': לא תנסון במדרש קהלת מסיים הוי באשר דבר מלך שלטון: אמר אלהים כו'. כלומר הכתוב היה יכול לומר אלהים נסה ואמר והאלהים נסה הוא ובית דינו כמו שדרשו בכל מקום וי"י הוא ובית דינו ובילקוט גרס על דעתיה דר"מ דאמר כל מקום שנא' וי"י הוא ובית דינו והאלהי' הוא ובית דינו: שנא' לו. הנו"ן בחולם כמדבר בעד הרבים כמו נעשה אדם כו'. ובילקוט גרס שאומר לו: הרי השעה. עומדת לנסות אברהם ויעמוד בנסיון שהרי יצחק לא יעכב: ואע"פ שהדברים אמורים במישע כו'. כלומר אע"ג שפשט הכתוב משמע שמדבר באותו שהקריב בנו בפועל כמישע מלך מואב מ"מ אינו כך שהרי הכתוב אומר במה אקדם י"י והתרצה לפניו ואם יעשה כמישע לא יתרצה כמו שאחז"ל אשר לא דברתי זה מישע מלך מואב הא אינו מדבר אלא במי שנתרצה לאל ונתקבל באהבה זה יצחק ואע"פ שלא נתקרב בפועל הקב"ה מצרף מחשבה למעשה כדמפרש ואזיל: נסה אותו בודאי. פירש"י נתן לו זמן כדי לנסותו אם יקיים אם לאו: לכהונה ולמלכות. דייק מדכתיב הנני בשני נונין דהוה ליה למימר הנה כד"א והנה נצב על עולתו

עץ יוסף

הפירות אשר ישאל השואל נמצא שם ליהנות בו האורחים: אשל פונדק מלון לאורחים. בפ"ק דסוטה פריך א"כ מאי ויטע. ומשני כדכתיב ויטע אהלי אפדנו: עיגולא פת: קופר בשר: חמר יין: ביעין בצים: אשל סנהדרין דהסנהדרין נקראים אשלי רברבי. והכוונה פה שאברהם עשה בית ועד לחכמים כמו אסיפת סנהדרין ללמד עמם תורה וחכמה כדי לפרסם על ידו כבוד שמו יתב'. ועז"ז נאמר ויקרא בשם ה' אל עולם (נזה"ק): ושאול יושב בגבעה כו'. בפ"ק דברכות וכי מה ענין גבעה לרמה. אלא שאול היה יושב בגבעה בזכות האשל שברמה הוא שמואל שהיה ראש הסנהדרין: ואמר להם בריכו כו'. וכשלא היו רוצים בעל כרחם היה עושה כדלעיל פ' מ"ד: (ט) בחברון עשה כ"ה שנה כמו שביאר רש"י בחומש החשבון ע"ש: וכאן עשה כ"ו שנה. משום דכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא לפרש אלא לפרש. ואם היו מרובים על הראשונים ג' שנים או יותר היה מפרש ועכשיו שלא פירש כמה היו מרובים אינם יתירים יותר משנה הרי כ"ו (רש"י):

פרשה נה (א) כתיב נתת ליראיך נס כו' נסיון כו'. דרשו מלת נס מלשון נסיון. וכן מלשון גדולה שהנסיון היה כדי לגדלן בעולם. ומדכתיב נס להתנוסס אמר נסיון אחר נסיון. וכל כך למה בא לנסותם שהרי הכל גלוי וידוע לפניו ית' מפני קושט בשביל שתתקשט מדה"ד בעולם לפרסם שאינו נושא פנים לשום אדם אלא הכל הוא באמת ותמים (מה"ק): לנסותן לרומם אותם כנס: שתתקשט שתתאמת תרגום אמת קשוט: למי שהוא רוצה כו'. לא לפי הגמול כי אם לפי רצון השם יתברך ואין יתרון לעובד ללא עובד: כשרצה עשאו מלך כדאמר לעיל פרשה מ"ג אל עמק שוה שבשם הושוו כל או"ה ואמרו לו מלך אתה עלינו כו': (ב) ה' צדיק יבחן כו'. מבואר לעיל פ' ל"ב סימן ג': אינו מקיש עליו ביותר. אלא מעט דהא ע"כ צריך להקיש עליה: והרשעים כים נגרש פי' שיטיחו דברים ויבעטו ביסורים: ותשא אשת אדוניו שיוסף נתנסה בה כדלקמן: ד"א ה' צדיק יבחן זה אברהם כו'. העיקר כגיר' המדרש חזית דלא גרס ד"א אלא מייתי שמא קרא דאברהם (מה"ק): (ג) באשר דבר מלך שלטון כו'. אפילו בדבר אשר יראה דבר מלך שלטון שגוזר על אחרים ולא לו אין מי לאמר לו מה תעשה ויהרהר אחריו כי לפי האמת כל דרכיו משפט. כי דרכו יתב' להביא הצדיקים לידי נסיונות קשים אף בהיותם מוחזקים כבר בכשרות מפני תיקון העולם. כי בהיות הצדיק עומד בנסיון לבטל כל רצונו מפני רצונו יתב'. אף הקב"ה מבטל רצונו מפני רצונו. וזהו דכתיב שם ומי יאמר לו מה תעשה וגו' שומר מצוה לא ידע דבר רע וכדאי' בתנחומא מי יאמר לו מה תעשה שומר מצוה אלו הצדיקים שמשמרים מצותיו של הקב"ה והקב"ה מקיים גזירתן (ועיין ביפ"ת ובנזה"ק): א"ר אבון לרב כו'. משל לרב כו': ואת נוקם ונוטר שנא' נקום נקמת בני ישראל וכה"א אל נקמות ה' וגו'. א"ל כתבתי בתורה לא תקום ולא תטור את בני עמך ולא לעכו"ם אף אני לישראל לא אטור דכתיב לא לנצח אריב אבל אני נוקם לצריו שנא' נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו. כצ"ל וכן הוא בס"מ ובקה"ר (נזה"ק): וכתיב לא תנסו כו'. זהו סיומא לדעיל. ור"ל שאע"פ שקשה למה נסה את אברהם כיון שהוא צוה לא תנסו את ה' וכצ"ל. מ"מ באשר דבר מלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה. שכיון שאנו רואין אירוע הגון על דבר אחד שוב אין אנו רשאים להרהר אחריו שבודאי כל דרכיו משפט וכצ"ל: (ד) אברהם הרהר כו'. שהוא עצמו הרהר לומר שמא פגם בחטא במה שלא הקריב קרבן. ואז בא לנסותו: על דעתיה דר"א. פי' לדעת ר"א דקאמר לעיל פ' נ"א וה' הוא ובית דינו דייקינן נמי מדקאמר והאלהים ולא אלהים דהוא ובית דינו (יפ"ת): מה"ש אמרו כו'. אף שבאמת לא נחשב זה לחטא בעיני ה' כי הוא יודע תעלומות שכוונתו רצויה לש"ש. אלא דמה"ש קטרגו בזה. ובא להשקיט פיהם בנסיון (נזה"ק): היו מדיינים ס"ל כדאית' בפדר"א דישמעאל בא באותה הלילה ממדבר פארן לראות את אברהם (יפ"ת): שנמלתי לי"ג שנה והיה בידי סיפק למחות ומ"מ לא מחיתי כדאמר בסמוך. ומ"מ אמר יצחק שהוא חביב בנמול לשמונה. כי חביבה מצוה בשעתה. ועם כל זה חזר ישמעאל ונאמן בטענתו הראשונה והכריח דהוא עדיפא ממילה בזמנה כי זה אינו זכות ליצחק כי מתנה הוא שנתנה לו ולא יחזיק טובה לעצמו. ואז הודה יצחק בזה ובקש שיאמרו לו לחתוך אחד מאבריו כדי שיהיה לו ג"כ זכות כישמעאל (יפ"ת): מיד והאלהים נסה ואע"פ שיצחק לא התחייב עצמו אלא בחתוך אבר. האלהים נסהו בשחיטה למה שנודע לו ית' כי לא יעכב. ומינה ידע ישמעאל מעלתו עליו שבעתים: כל מה שהלוית אמר לשון הלואה לפי שכל המצות בעולם הזה הלואה אצלו יתב' לפרעון לעוה"ב ע"ד מלוה ה' חונן דל: בן ל"ז שנה שהרי ע"י העקידה מתה שרה כדדרשינן מסמיכות וממספר ימיה נודע שהיה אז יצחק בן ל"ז כי בת צ' היתה כשילדתו ובת קכ"ז היתה כשמתה: (ה) אכף לאלהי מרום. וגו' האקדמנו בעולות וגו' האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי: אע"פ שהדברים אמורים במישע. כלו' סיפא דקרא האתן בכורי פשעי רמז על מלך מואב שהקריב בנו בכורו. מ"מ רישא דקרא במה אקדם לה' אכף לאלהי מרום שהזכיר להיות רק נכנע לפניו אינו מדבר אלא ביצחק שבהיותו כפוף ונכנע לפניו יתב' והיתה כוונתו רצויה לשם שמים עלה לרצון לפניו יתב'. ומזה בא לבאר שאין הדבר הולך אחר המעשה אלא הכל הולך אחר טוב הכוונה. שהרי יצחק אע"פ שלא נעשה בו מעשה עלה לרצון מפני טוב הכוונה. ומישע מלך מואב אע"פ שעשה מעשה לא עלה לרצון מפני שלא היתה כוונתו רצויה לשם שמים (מה"ק): גדלו כנס שע"י זה נתגדל בעולם ונודע צדקתו כדלעיל ברים פרקין. וכאן פירש נסה מלשון נסיסה (יפ"ת): נסה אותו בודאי דרש נסה לשון בריאה שמה שהצריכו להיותו נודד לארץ המוריה הוא משום שלא יאמרו שנתערבב מיד בגזירת ה' וקיימו בלא מחשבה. וא"כ לא תודע אז פעולת אברהם כל כך. משא"כ עכשיו שהיה לו זמן לחשוב בדבר ולמנוע טענות שהתגלות. ועל כל זה לא חזר בו

זה

(ו) ויאמר הנני. יב אריב"ק בשני מקומות דימה משה עצמו לאברהם. א"ל הקב"ה (משלי כה) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד. אברהם אמר הנני. הנני לכהונה הנני למלכות זכה לכהונה וזכה למלכות. זכה לכהונה (תהלים קי) נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם. למלכות (בראשית כג) נשיא אלהים אתה. משה אמר הנני. הנני לכהונה הנני למלכות. א"ל הקב"ה (שמות כג) אל תקרב הלום. אין קרב אלא כהונה המד"א (במדבר א) והזר הקרב יומת. ואין הלום אלא מלכות המד"א (שמואל ב ז) כי הביאותני עד הלום: (ז) ויאמר קח נא את בנך וגו'. יג א"ל בבקשה ממך קח נא את בנך. א"ל תרין בנין אית לי. אי זה בן. א"ל את יחידך. א"ל זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו. א"ל אשר אהבת. א"ל אית תחומין במעיא. א"ל את יצחק. ולמה לא גלה לו מיד כדי לחבבו בעיניו וליתן לו שכר על כל דבור ודבור. היא דעתיה דר' יוחנן דא"ר יוחנן לך לך זו אפרכיה שלך. וממולדתך זו שכונתך. מבית אביך זו בית אביך. אל הארץ אשר אראך. ולמה לא גלה לו מיד כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל דבור ודבור ועל כל פסיעה ופסיעה: (ח) א"ר לוי בר חיתא ב' פעמים כתיב לך לך. ואין אנו יודעים איזו חביבה אם הראשונה אם השניה. מן מה דכתיב ולך לך אל ארץ המוריה הוי שניה חביבה מן הראשונה: (ט) ולך לך אל ארץ המוריה. יד ר' חייא רבה ור' ינאי. חד אמר למקום שהוראה יצאה לעולם. ואוחרנא אמר למקום שיראה יצאה לעולם. דכוותה דביר. ר' חייא ור' ינאי. ח"א ממקום שהדברות יוצאות לעולם. וחד אמר ממקום שהדבר יוצא לעולם. דכוותה ארון. ר' חייא ור' ינאי. ח"א למקום שהוראה יוצאה לעולם. וח"א מקום שיראה יוצאה לעולם. אמר ריב"ל שמשם הקב"ה מורה לעכו"ם ומורידם לגיהנם. טו רשב"י אמר למקום שהוא ראוי כנגד בהמ"ק של מעלה. ר' יודן אמר למקום שיהא מראה לך. ר' פנחס אמר לאתר מרותא דעלמא. רבנן אמרי למקום שהקטרת קריבה. המד"א (שיר ד) אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה: (י) והעלהו שם לעולה. טז ריב"ם אמר אמר לפניו רבון העולמים יש קרבן בלא כהן. א"ל הקב"ה יז כבר מניתיך שתהא כהן הה"ד (תהלים קי) אתה כהן לעולם. על אחד ההרים אשר אומר אליך. אר"ה משום ר"א בנו של ריה"ג יח שהקב"ה מתהא ומתלה בעיניהם של צדיקים ואח"כ הוא מגלה להם טעמו של דבר. אל הארץ אשר אראך. על אחד ההרים וגו'. דכוותה (יונה ג) וקרא אליה את הקריאה אשר וגו'. דכוותה (יחזקאל ג) קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך: (יא) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו. יט ארשב"י אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת את השורה. אהבה מקלקלת את השורה. דכתיב וישכם אברהם בבקר וגו' ולא היה לו כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה. ושנאה מקלקלת את השורה. שנא' ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו ולא היה לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת את השורה. אהבה מקלקלת את השורה. שנא' (בראשית מו) ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו וכי לא היה ליוסף כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה. שנאה מקלקלת את השורה. דכתיב ויאסור את רכבו ולא היה לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת השורה. כ ארשב"י תבא חבשה ותעמוד על חבשה. תבא חבשה שחבש אברהם אבינו לילך ולעשות רצונו של מקום של מי שאמר והיה העולם שנאמר ויחבש את חמורו. ותעמוד על חבשה שחבש בלעם לילך ולקלל את ישראל. תבא אסרה שאסר יוסף לילך לקראת אביו. ותעמוד על אסרה של פרעה שהיה הולך לרדוף את ישראל. תני ר' ישמעאל תבא חרב יד שעשה א"א שנא' וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו. ותעמוד על חרב יד שאמר פרעה אריק חרבי: (יב) ויקח את שני נעריו אתו. כא א"ר אבהו שני ב"א נהגו בד"א. אברהם ושאול. אברהם שנא' ויקח את שני נעריו שאול שנא' (ש"א כח) וילך הוא ושני אנשים עמו. ויבקע עצי עולה. ר' חייא בר יוסי בשם ר' מיאשא ותני לה בשם ר' בניה כב בשכר ב' בקיעות שבקע א"א עצי עולה. זכה להבקע הים לפני בני ישראל שנא' ויבקע עצי עולה ונאמר להלן (שמות יד) ויבקעו המים. א"ר לוי דייך עד כה. אלא אברהם לפי כחו והקב"ה לפי כחו. ויקם וילך אל המקום. ניתן לו שכר קימה ושכר הליכה:

פרשה נו

(א) ביום השלישי וישא אברהם את עיניו. כתיב (הושע ו) יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. א ביום השלישי של שבטים דכתיב (בראשית מב) ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי. ביום

יד יוסף יב ב"ר פ' ב' דב"ר פ"ב. זבחים ק"ב. ילקוט ס"ז: יג לעיל פ' ל"ט. שוח"ט מזמור פ"ט. פ' הנחנקין. תנחומא. פסיקתא רבתי פ"מ. ילקוט ס"ז; פדר"א פ' ל"א: יד לעיל פ' ל"ט: טו פסיקתא רבתי פ"מ. ילקוט ס"ז. ירוש' ברכות פ"ד. חזית פסוק כמגדל דוד. תענית ט"ז: טז תקוני זוהר דף ו' ע"א: יז פסיקתא רבתי פ"מ. ילקוט ס"ז: יח נדרים ל"ב. ויק"ר ס' ל"ה: יט לעיל פ' ל"ט. ילקוט לך. וילקוט יחזקאל רמז שמ"ג: כ ילקוט ס"ז. במדבר פ"כ סי' י"א. מכילתא בשלח פ"א. סנהדרין ק"ס: כא במדב"ר פ"כ: כב ויק"ר פ' כ"ו. תנחומא אמר. אג"ב פ' כ"ד. ילקוט ס"ז. וילקוט שמואל: כג ב"ר פ' כ"א. קה"ר פסוק בוקע עצים: פנ"ו א לקמן פ' נ"א. אס"ר. ילקוט ס"ז. וילקוט הושע רמז י"ב:

מתנות כהונה

עולתו וכן מצאתי בפירש"י ז"ל: בבקשה ממך. נא פירושו במקום הזה לשון בקשה וה"ג בילקוט בהדיא ועיין במהר"ר אליהו מזרחי ולענין הבקשה עיין בפרש"י בחומש: אית תחומין במעיא. וכי יש תחומין בבני מעיים שניהם יוצאי חלצי הם ושניהם אהובים לפני: הוראה שהיה יוצא מלשכת הגזית שהיתה בירושלים כמו שאמר כי מציון תצא תורה: שיראה מורא השי"ת היה יוצא משם לא"י: דכוותה דבור גרסי': שהדברות כלומר דברי תורה. וה"ג בירוש' דפרק תפלת השחר וחד אמר מקום שהדבר יוצא לעולם ופי' הדבר וקנאת י"י צבאות יוצא משם לא"י ועיין במדרש חזית סוף פסוק כמגדל דוד: שהאור התורה נקראת אור שנא' ותורה אור וח"א שיראה יוצא לעולם ופי' נ"כ לעובדי כוכבים: מורה לשון מורא הגיס וה"ג בילקוט שיורה כחץ לעובדי כוכבים ומורידן לגיהנם כדאמרי' פתחו של גיהנם הוא בירושלים שנא' אשר אור לו בציון ותנור בירושלים: ראוי כלומר מכוון כמה שאחז"ל ב"ה של מטה מכוון נגד ב"ה של מעלה שאני מראה לך כדלקמן פ' נ"ו וירא את המקום מרחוק שראה ענן קשור בהר: מרוותא ל' מרות ורבנות של מיני שררות והשיבות היה יוצא משם כמה שנא' שרתי במדינות: שהקטורת קריבה. מוריה על שם המור דרור שהיה בתוך סמני הקטורת וכד"א אלך לי אל הר המור הרי בירושלים נקרא על שם המוריה: וישלח אברהם כו'. הרי זה רצונו של הקב"ה ובילקוט לא גרס ליה: ותעמוד על חבשה כו'. בזכות העקידה ביטל מחשבות בלעם הרשע: שתי בקיעות. דכתיב עצי לשון רבים ומיעוט רבים שנים: דייך כו'. פירש"י די לך עד כאן מלדרוש לדמות בקיעת אברהם לבקיעת השכינה השתי הבקיעות אין להם דמיון זה לזה: שכר קימה ושכר הליכה. דאם לא כן ויקם למה לי: ביום הג' של שבטים. באת לנו תחייה וקורת רוח וכן כולם והענין שאין הקב"ה מניח

ענף יוסף

פרשה נה (י) [יש קרבן בלא כהן] קשה הא עד שלא הוקם המשכן היה העבודה בבכורות כדאיתא בזבחים. ואברהם היה בכור כדלעיל פ' ל"ח. ולי אמרינן דאגדתין ס"ל כדלקמן בבמדב"ר פ"ד דאברהם לא היה בכור ניחא. אבל אי אגדתין ס"ל כדלעיל פ' ל"ה דהיה בכור קשה. גם קשה דהא כבר כתיב ויבן שם מזבח. וי"ל משום דהר המוריה שהוא מקום שנבחר למקדש לא היה מוכן לעבודת בכורים אלא לעבודת כהונה ממש. ושם באותו מקום לא ניתן הכהונה אלא לשם. וע"ז ענהו ה' כבר מניתיך כהן גם בירושלים. אבל אי אמרינן דאברהם לא היה בכור קשה הא דכתיב ויבן שם מזבח וי"ל דאפשר שהקריב על ידי בכורים אחרים (ועיין ביפ"ת ובנזה"ק):

פרשה נו (א) [כתיב יחיינו מיומים כו'] בודאי עיקר הכתוב מיירי בתחה"מ. והיינו שכשתים הוים לנ'

עץ יוסף

זה יורה על תכלית אהבתו לשם ית' (יפ"ת): הממו ערבבו שניהם לשון בלבול תרגום שיר הומיה קרתא מערבבתא: (ו) בשני מקומות דימה כו'. כה"ג אי' נמי בד"ר פ"ב. ושם נתבאר ענין השני מקומות. האחד במ"ש הנני לכהונה ומלכות והשני במה שאמר אברהם ה' אלהים מה תתן לי א"ל רבש"ע אם מתבקש לי בדין שיהיה לי בנים תן לי. ואם לאו ברחמים וכו'. ואף משה כך אמר ה' אלהים אתה החלות וגו' אם מתבקש לי בדין שאכנס לא"י אכנס. ואם לאו אכנס ברחמים. א"ל הקב"ה אל תתהדר לפני מלך כו'. ופה הלשון קצר באגדה: הנני לכהונה הנני למלכות. שהנני הוא לשון זימון כדפרש"י רמז לשני עבודות גדולות אלו אמר אברהם זכה לזה. ומשה כ.זנשר ברמז אל תקרב הלום שלא יזכה אליהן (יפ"ת) ועיין עוד לקמן: זכה לכהונה נשבע ה' כו'. דמיירי באברהם כדלעיל פרשה מ"ו: א"ל הקב"ה אל תקרב כו'. בודאי מלך היה. אלא לו ולזרעו קאמר וכדאי בפי"ב דזבחים מיהו בכהונה פלוגתא דתנאי היא בפרק הנזכר אי משה בעצמו היה כהן אם לאו. ועיין בויק"ר פ' י"א ובש"ר פ"ב: והזר הקרב יומת וזה מוכרח שהוא לשון הקרבת קרבן כי על ההגשה בלבד אין חיוב מיתה כלל (ספר ת"נ): (ז) בבקשה ממך דנא הוא לשון בקשה וכדאי' בפרק הנחנקין אמר רשב"א אין נא אלא לשון בקשה משל למלך כו' שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצחן. לימים עמדה עליו מלחמה חזקה א"ל בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש. א"ף הקב"ה אמר לאברהם נסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכולן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים: תרין בנין אית לי כו'. עד סוף הסימן פירשתיו לעיל פרשה ל"ט: (ח) שני פעמים כו'. לעיל פרשה ל"ט ושם פירשתיו: (ט) למקום שהוראה יוצאה כו'. ונקרא הארץ ע"ש מעלת ההר אשר בה. ואע"פ שעדיין לא נתחדש זה. ה' מגיד מראשית אחרית (נזה"ק): שהוראה יוצאה הוראה תורה לישראל. כי מציון תצא תורה. יורו משפטיך ליעקב. ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל (רש"י): למקום שיראה יוצא שהשומעין גדולתה של ירושלים מתפחדין עליה (רש"י). או פירושו יראת שמים כי שם שער השמים וממנו יוצא מקור הקדושה ביראת שמים (נזה"ק): דכוותה דביר כו'. דר"ח ור' ינאי פליגי נמי בדביר וכן בארון: דכוותה דביר דכתיב (מלכים א') ודביר בתוך הבית מפנימה כו' והוא מקום קדשי קדשים: ח"א מקום שהדברות יוצאות לעולם. כצ"ל ופירושו כי שם היה הארון ומשם היה שומע משה את הקול כדכתיב וישמע את הקול מדבר אליו מבין שני הכרובים. ואע"ג דדביר לא הוה בימי משה. היה היכל לפני שהוא במקום דביר דשלמה. גם בשאר הימים ע"י שהיתה שכינה שם היתה נבואה מצויה בישראל: וח"א במקום שהדבר יוצא לעולם כצ"ל וכן הוא בירושלמי ובערוך. ופי' משם נענשים אותם שלא קבלו התורה. ודבר פירושו מורא ופחד מענין ידבר עמים תחתינו. או פירוש דבר ממש שנענשו בדבר ממש (יפ"ת): מקום שהאורה יוצאה לעולם. כצ"ל ופי' כי התורה בתוכו והיא מאירה לעולם כי נר מצוה ותורה אור (יפ"ת): שיראה יוצאה לעולם שהעכו"ם יאחזמו רעד מנפלאות הארון וכמ"ש פלשתים אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה. ובירו' גרסי' הכא שאוריה יוצאה לעולם. והוא יותר נכון למלת ארון. ופירושו שע"י התורה שלא קבלוה יתקללו כדאמר בשבת פ' ר"ע (יפ"ת): מורה לעכו"ם לשון הוראה שיפסוק דינם או לשון יריה. שיורם ויורידם לגיהנם. וגירסת הילקוט שמשם מורה כחץ לעכו"ם: למקום שהוא ראוי כו'. כלו' שהוא מכוון כנגד מקדש של מעלה. שמפרש מוריה מלשון ראיה: שהוא מראה לך היינו שראה ענן קשור בהר כדלקמן בפרשה נ"ו ומפרש מוריה לשון הוריה: לאתר מרוותא דעלמא הוא לשון מרות ורבנות של מיני שררות והשיבות שהיה יוצא משם. כי הבית המקדש נקרא גאון עוזם של ישראל כדפרש"י גבי ושברתי גאון עוזכם (נזה"ק) ומפרש מוריה לשון מרות והדנוח: שהקטורת קריבה שנקרא מוריה ע"ש המור דרור שהיה בתוך סימני הקטורת החביבה מכל הקרבנות (נזה"ק): (י) כבר מניתיך וכו'. מאז שבירכו מלכי צדק ניטלה הכהונה ממנו ונתנה לאברהם כדלקמן בויק"ר פ' כ"ב (יפ"ת): שהקב"ה מתהא כו'. עד סוף הסימן פירשתי לעיל פ' ל"ט סי' י"ב: (יא) מקלקלת השורה כו'. כלו' מחמת אהבה ושנאה האדם עושה מה שאין דרכו לעשות. כאברהם ובלעם שחבשו חמוריהם בעצמם אע"פ שהיה להם כמה עבדים בהיותם גדולים וחשובים ולא היה דרכה לעשות כן (יפ"ת): תבא חרב יד כו'. זכות החרב שאחז בידו לשחוט את בנו הועיל להציל מחרב יד פרעה שאמר אריק חרבי כו': (יב) בדרך ארץ שלא יצא אדם חשוב לדרך בפחות משנים מטעמא דלקמן בויק"ר פ' כ"ו ע"ש דק"ל מ"ט הוליך עמו ב' נעריו אחר שהולך הוא לעקוד את בנו ולא רצה שיראו בו. שהרי אח"כ אמר להם שבו לכם פה עם החמור. וכן בשאול אחר שהלך הוא אל בעלת האוב בההבא היה לו למעט בהנכנסים כל שאפשר לזה אמר שנהגו בד"א שאין לפחות משנים (יפ"ת) ועיין מ"ש בבמד"ר פ"ך ובתנחומא סדר אמור: בשכר ב' בקיעות כו'. וכה"ג נמי א"ר במה לקמן ש"ר פ' כ"א שנבקע הים בזכות אברהם אלא דהכא מפרש שהיה בזכות בקיעת העצים מדה כנגד מדה מדרש ויבקע עצי עולה לרמוז לבקיעת הים שבזכות זה נבקע הים (נזה"ק). ודייק ב' בקיעות דכתיב עצי לשון רבים (מת"כ): דייך עד כה פי' די לך לדרוש זה שהיה בקיעת הים כנגד בקיעת העצים. אבל לא לדמות מכל צד כי בקיעת עצי העולה היא בטבע. ובקיעת הים דרך נס. אלא אברהם לפי כחו והקב"ה לפי כחו: שכר קימה ושכר הליכה. דאל"כ ויקם וילך למה אלא ללמדך שנתן לו שכר שניהם לחיבת הזריזות של המצוה:

פרשה נו (א) יחיינו מיומים כו'. שהמיד ה' יקימנו ביום השלישי. שאין הקב"ה מניח את ישראל בצרה ג' ימים כדאמר לקמן פרשה צ"א. ולכן הביא ראיה משבטים ומרגלים. וכל אותן שנענו לג' ימים. וכן באברהם לפי שהיה מצטער בבקשת המקום ולקיים מצוה

ביום השלישי של מרגלים שנא' (יהושע ב) ונחבתם שמה שלשת ימים. ביום השלישי של מ"ת שנאמר (שמות יט) ויהי ביום השלישי. ביום הג' של יונה דכתיב (יונה ב) ויהי יונה במעי הדגה ג' ימים וג' לילות. ביום הג' של עולי גולה דכתיב (עזרא ח) ונחנה שם ימים שלשה. ביום הג' של תחיית המתים דכתיב יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו. ביום הג' של אסתר דכתיב (אסתר ה) ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות. לבשה מלכות בית אביה. באיזה זכות. רבנן ור' לוי. רבנן אמרי בזכות יום הג' של מ"ת שנא' ויהי ביום השלישי בהיות הבקר. ר' לוי אמר בזכות של יום שלישי של א"א שנא' ביום השלישי: (ב) וירא את המקום מרחוק. ב מה ראה ראה ענן קשור בהר. אמר דומה שאותו מקום שאמר לי הקב"ה להקריב את בני שם. אמר ליצחק בני רואה אתה מה שאני רואה. א"ל הין. אמר לשני נעריו רואים אתם מה שאני רואה. א"ל לאו. אמר הואיל וחמור אינו רואה ואתם אין אתם רואים שבו לכם פה עם החמור. ומנין שעבדים דומין לבהמה. מן הכא. שבו לכם פה עם החמור. ג רבנן מייתי ליה מהכא ממ"ת. שנא' (שמות כ) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וגו' אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך. א"ר יצחק עתיד המקום לירחק מבעליו. ולעולם. ת"ל (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד פה אשב וגו'. לכשיבא אותו שכתוב בו (זכריה ט) עני ורוכב על חמור. ואני והנער נלכה עד כה אמר רבי יהושע בן לוי ד נלך ונראה מה יהיה בסופו של כה. ונשתחוה ונשובה אליכם. בשרו שהוא חוזר מהר המוריה בשלום: (ג) א"ר יצחק הכל בזכות השתחויה. ה אברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות השתחויה ונשתחוה ונשובה אליכם. ישראל לא נגאלו אלא בזכות השתחויה שנא' (שמות ד) ויאמן העם וגו' ויקדו וישתחוו. התורה לא נתנה אלא בזכות השתחויה שנא' (שמות כד) והשתחויתם מרחוק. חנה לא נפקדה אלא בזכות השתחויה שנא' (ש"א א) וישתחו שם לה'. הגליות אינן מתכנסות אלא בזכות השתחויה שנא' (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם. ו ביה"מ לא נבנה אלא בזכות השתחויה שנא' (תהלים צט) רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו. המתים אינן חיין אלא בזכות השתחויה שנא' (שם צה) באו ונשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו: (ד) ויקח אברהם את עצי העולה וגו'. ז כזה שהוא טוען צלובו בכתפו. ויקח בידו את האש ואת המאכלת. א"ר חנינא למה נקראת סכין מאכלת לפי שמכשרת אוכלים. ורבנן אמרי כל אכילות שישראל אוכלים בעוה"ז אינם אוכלים אלא בזכות אותה המאכלת. וילכו שניהם יחדיו. זה לעקוד וזה ליעקד. זה לשחוט וזה לישחט: (ה) ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי. ח בא לו סמאל אצל א"א. א"ל סבא סבא איבדת לבך. בן שניתן לך לק' שנה אתה הולך לשוחטו. א"ל ע"מ כן. א"ל ואם מנסה אותך יותר מיכן אתה יכול לעמוד (איוב ד) הנסה דבר אליך תלאה. א"ל ויתר על דין. אמר לו למחר אומר לך שופך דם את חייב ששפכת דמו של בנך. א"ל ע"מ כן. וכיון שלא הועיל ממנו כלום בא לו אצל יצחק אמר לו ט ברא דעלובתא הולך הוא לשחטך. א"ל ע"מ כן. א"ל א"כ כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך לישמעאל שנאיה דביתא ירותא ואתה אינך מכנים בלבך. כד לא תיעול מילא כולא תיעול פלגא. הה"ד ויאמר יצחק אל אברהם אביו אבי. למה אבי אבי שני פעמים כדי שיתמלא עליו רחמים. ויאמר הנה האש והעצים. א"ל יצף להוא גברא דיגער ביה. מ"מ אלהים

יד יוסף ב לקמן בויק"ר פ"ל. תנחומא ס"ז. קהלת רבה פסוק לך אכול בשמחה. פסיקתא רבתי פ' מ"ז. ילקוט ס"ז. פדר"א פ' ל"א אלא שם איתא שראה עמוד אש מעל ההר: ג יבמות ס"ב. כתובות ק"י. קידושין ס"ח. ב"ק מ"ט. נדה י"ז: ד פ"י: ה אג"ש פ"ג. ילקוט ס"ז. ילקוט שמואל א' א': ו אג"ש פ"ג גרס בסמ"ק כו' שנא' רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו: ז תנחומא ס"ז ילקוט ס"ז: ח תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. סנהדרין פ"ט: ט פסיקתא רבתי פ"מ:

ענף יוסף

לג' ימים כדאי' באסתר רבתי כלומר משעה שנכנס בהם רוח הקודש עד שיחומו על רגליהם בקימה גמורה יהיה המשך הזמן ג' ימים. אי נמי בשעה שיקומו ליום הדין יהיה גמר דינם לאחר ג' ימים אשר מאז יכתבו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם. ומ"מ מכיון דחזינן התם שאין הקב"ה מניח את הצדיקים בצער יותר מג' ימים ילפינן מיניה נמי בעלמא שכך הוא המדה תמיד שאין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה יותר מג' ימים כמו כל הני דמסיק והזיל. ולכך נקט האי דתה"מ לבסוף משום דבים מיירי עיקר קרא. ומ"מ נקט לבסוף דאסתר עפי לבסוף משום דמאריך בה בפלוגתא דר"ל ורבנן. ומה שבאמת זמן התשועה קבוע דייקא לשלשה ימים יתבאר הטעם לקמן פרשה נ"א סי' ט' ע"ש:

(ה) [כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך לישמעאל כו'] כתב המת"כ הפרגזיות פרש"י דברים החמודים ומיני קיסוטין. ומצאתי בערוך שפירש ענין כעסים ונראה דצ"ל עכסים. והוא מיני תכשיטין כד"א (ישעיה ג') תפארת העכסים עכ"ל. וא"כ הוא רוצה להשוות פי' הערוך (אחר התיקון) עם פרש"י. וה"ל בעל ספר המעריך פרגזיות פי' הערוך ענין כעסים ולא נהירא. והר"ר יהודה גדליה בב"ר פ' נ"ו אמר שט"ס הוא וצ"ל עכסים. וגם זה לא נהירא כו'. ונראה שהוא מענין פרגא שכתבתי בסמוך בערך פרג. ופירושו כל שעשוע והנאה של ראיית עין עכ"ל. וכן כתב בעל א"א בשם פרש"י: (כדי שיתמלא עליו רחמים) הנכון כי השטן הסיתו לומר כי אין רצונו של הקב"ה בשחיטתו אלא שאביו טעה בחזיונו. ולזה הוכיח כדבריו מאבוד חייו ועלבון זקנת אמו. וכשלא שמע אליו בא מצד ירושת ישמעאל. ועל טענה זו נפתה לבו של יצחק ואמר לאביו שיתמלא עליו רחמים ולא יהרוס לפגוע בו במחשבה גומרת עד ישוב וישאל באלהים ויתברר לו היד ה' עמו לגמור במעשה. והשיבו אביו שלא יחוש לזה כי נאמן דברו ואין להרהר. וכן משמע בתנחומא (נזה"ק): (כדי שיתמלא עליו רחמים. ויאמר אלהים יראה לו השה אמר ליה יצף להוא גברא דיגער ביה) (ר"ל שדורש אלהים יראה לו להשטן דמיירי ביה. כלו' שיראה ויביט בעין רעה עליו וירעים עליו בקולו להשתיקו. וזה ע"ד שמה יביטו יראו בי. וז"ש דיגער ביה) ד"א אלהים יראה לו השה מ"מ אלהים יראה לו השה לעולה. ואם לאו אתה בני לעולה בני. בלשון

מתנות כהונה

מניח הצדיקים בצרה יותר מג' ימים ועל זה הביאו בילקוט אסתר ולקמן בפ' נ"א: **מלכות בית** אביה. כלומר זכות אבותה עמדה לה: ה"ג **עם החמור** הדומה לחמור וכן הוא בקהלת (ט ג) ובקדושין בפ' האומר: **עתיד המקום** כו'. המקום הזה ירושלים תהיה מרוחקת מן בעליו אלו ישראל וזהו בזמן הגלות: **ולעולם** בתמיה ודרך שאלה: **פה וגו'**. שבו לכם פה רמז למה שנא' פה אשב עם החמור רמז לעני ורוכב על החמור: **בסופו** של כה. כלומר שהבטיחני הקב"ה לאמר כה יהיה זרעך: **בשרו** כו'. הנבואה נזרקה בפיו ונשובה שנינו וברית כרותה לשפתים וה"ג בילקוט בהדיא: **אברהם** לא חזר. גרסינן פי' לא חזר יצחק עמו וזה שאמר בשלום: **ונכרעה** וגו'. סבירא ליה דבתחיית המתים איירי כמו שדרשו חז"ל כי לך תכרע כל ברך זה יום המיתה ואה"כ כתיב נברכה לפני ה' שעומדים בחיים: **צלובו** גרסינן פי' עץ לתלותו עליו כן היה טוען יצחק עצי העולה לישרף כו': **מכשרת** את האוכלים. שבלא שחיטה אסורה באכילה ודייק ממאכלת אחרים משמע: **אלא** בזכות כו'. שהקב"ה מצרף מחשב' טובה כאילו כבר עשוי: **לישחט** ואע"ג שאל אח"כ איה השה לעולה זה היה אחר דבריו של שטן וכדמפרש ואזיל: **איבדת** לבך. וכי לבך אבדת שהלך לשחוט את בנך: **ויותר** על דין. ועוד יותר מזה אעמוד בנסיון ולא אהיה לאה ועיף: **שופך** דם את חייב. כלומר דין שופך דם אתה חייב: **ברא דעלובתא**. בן העניה והדלה כך פי' הערוך ועל שרה אמר כן: **הולך** הוא. אברהם לשוחטך: **הפרגזיות** פי' רש"י דברים החמודים ומיני קסוטין ומצאתי בערוך שפי' בו ענין כעסים ונראה דצ"ל עכסים והוא מיני תכשיטים כד"א תפארת העכסים בישעיה סי' ג': **שעשתה** אמך גרסינן. כלומר אותן התכשיטין שעשתה לך אמך לישמעאל שנוא הבית יהיו לירושה ואתה אינך מכנים את זאת בלבבך ושוב אמר הספר כד לא תיעול כולה תיעול פלגא כו'. כלומר משל הוא בפי הבריות דבר לשון הרע אע"פ שאינה נכנסת כולה בלב המקבל נכנסת החציה ובילקוט גרס: **תיעול** פלגא.

ולפיכך כתיב מיד ויאמר יצחק אל אברהם כו' הרי שנכנסה הסתת השטן בלבו קצת אע"פ שקודם לזה הלך לישחט בלבב שלם: ה"ג רש"י והערוך **יצף** להוא דגער ביה מ"מ אלהים יראה לו

עץ יוסף

מצות ה'. לכן לא האריך יותר מג' ימים להצילו מצערו (יפ"ת): **של מרגלים** שנא' כו'. אע"ג דרחב קאמרה הכי. כבר אמרו חז"ל שסרחה רוה"ק על רחב שישובו לסוף ג' ימים (רש"י ורד"ק) כדאי' בר"ר פ"ב: **ביום השלישי** של מ"ת. והצער דשם הוא פרישות דרך ארץ. או תאות לבם לשמוע את דבר ה' (יפ"ת): **ביום ג'** של עולי גולה. ויגיעתם מצרה הוא מה שנתיישבה דעתם מטורח הדרך והשיג לב לדעת להבין בעם שאין שם מבני לוי ושלחו אליהם ובאו: **לבשה מלכות אביה** שמאז סייעו לה מן השמים להלבישה שבע מושל משפט מלכות בית אביה שאול המלך ונמשך עליה חוט של חסד ודמתה למלכה כפרסה. וזה היה תכלית התשועה שעי"ז מצאה אח"כ באויב (נזה"ק): **לבשה מלכות** ונופל לשון לבישה בכזה כמליצת הש"ס (ברכות כ"ח) דלבש מדא ילבש מדא: **באיזה זכות** כו'. דכתיב ויהי ביום השלישי וגו'. משמע שעי' יום השלישי קנתה הויה ללבוש מלכות. לכן שאל באיזה זכות של שלישי (נזה"ק). ורבנן ילפי מביום השלישי דמתן תורה דהוי זכות דרבים. ור' לוי יליף מביום השלישי דאברהם דהוי ראשון (יפ"ת): (ב) **מה ראה** פי' מה ראה בהר שממנו הכיר כי הוא ההר חמד אלהים. והלא לא א"ל רק אשר אומר אליך. ומשני שראה ענן קשור עליו פי' שראה ענן עב מאד כאילו קשור ואחוז בהר שלא כדרך שאר עננים. ומתוך זה הכיר כי ענן כבוד ה' הוא. ובפדר"א אמר בהדיא ראה כבוד השכינה (יפ"ת): **דומה שאותו המקום** כו'. אמר דומה ולפי שעכ"ז לא נתברר לו שזו ההר הגדולה עם היות עליו ענן כי אולי מקרה הוא. והמגס נתברר לו הדבר ממה שהוא ויצחק ראו ולא עבדיו. נראה שהוא מראה אלהית שאינה נראית אלא לראוים (יפ"ת): **הואיל וחמור** כו'. דאל"כ למה הקיפם לחמור ה"ל למימר שמרו פה החמור. ואגב אורחיה קאמר נמי שעבדים דומים לבהמה דלא תפסי בהו קידושין מדקאמר עם החמור ולא קאמר והחמור: **ואמתך ובהמתך** הקיש אמה לבהמה. דאל"כ לימא נבך מקמי בהמתך ויסמוך אדם לאדם: **עתיד המקום** כו'. רמז שלפה ברוה"ק שעתיד המקום הזה להיות רחוק מבעליו דהיינו ישראל. שיהיו בגלות וטעם נבואה זו להראות לו שישובו בניס לגבולם בזכות העקידה. ולכן אמר שבו לכם עם החמור כדמפרש ואזיל: **ולעולם** כלומר וכי תימא לעולם: **ת"ל זאת** מנוחתי כו'. נראה דגרס ת"ל שבו לכם פה כמד"א זאת מנוחתי עדי עד פה אשב לכשיבא אותו שכתוב כו' פי' שהראיה דשבו לכם פה רמז לישיבת ארץ ישראל מדכתיב התם פה אשב. ופי' לכשיבא אותו שכתוב בו עני ורוכב על החמור שהוא משיח תשבו פה (יפ"ת): **מה יהיה** בסופו של כה יהיה זרעך. שאחר שנתיעד כן והזרע הזה הוא יצחק דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע ועתה מצוה לשוחטו היה בספק אם דרך נסיון נאמר לו. או שחזר בו לאיזו סיבה ולזה אמר עתה יתברר לי מה ענינו (יפ"ת). אבל יותר נראה דה"פ הא דאמר אברהם עד כה ולא אמר עד פה או עד הנה. נגלגה רה"ק בפיו לרמוז על הבטחת כה יהיה זרעך. כאילו אמר נלך ונראה מה יהיה בסופו של כה שבודאי לא יבוטל הבטחה זו. ומיבא ולא ידע מה ניבא: **ונשובה אליכם** פיו בשרו שהוא חוזר. כצ"ל וכן הוא בתנחומא. ופירושו שרוח נבואה נוססה בו ונתנבא שישובו שניהם וניבא ולא ידע מה ניבא שהוא נתכוון לומר ואשובה. ויצא מפיו ונשובה (יפ"ת): (ג) **בזכות השתחויה**. שלכן אמר ונשתחוה אז ונשובה. והענין שהשתחויה מורה על גדולת ההכנעה לפניו יתב' מפני יראת רוממותו עד שישתחוה ויפול לפניו מלא קומתו ארצה כאילו הוא אין ונתבטלו כל כחות גופו בעת ההיא עד שיפול באין כח מרוב הציור הזה. ולכן אין מעלה יותר מזה: **אברהם לא חזר** עם יצחק: **לא נגאלו** כו'. כמו שבארנו. שאז באו לתכלית הכרת חסדי ה' וגדולתו יתברך לכן נגאלו. וכן התורה וקיבוץ הגליות ותחה"מ: **ונכרעה** כו'. דבתחה"מ איירי כמו שדרשו חז"ל כי לך תכרע כל ברך זה יום המיתה. ואח"כ כתיב נברכה לפני ה' שעומדים בחיים (מת"כ) ור"ל נשתחוה לפי שנכרעה במיתה ושוב נברכה ונקומה לפני ה' עושנו לתחיה בזכות השתחויה זו: (ד) **כזה** שהוא טוען צלובו כו'. כמו שטוענים העץ על הנתלה להאדיב את נפשו. כן עשה אברהם ליצחק לזכותו יותר לכפול שכרו (יפ"ת): **שמכשרת אוכלין** לשון תקון כמו מכשירי אוכל נפש: **ורבנן אמרי** כו'. ס"ל שהוא ע"ש הכין דיצחק שנקראת מאכלת לפי שאנו אוכלים בזכותה: **זה לעקוד** וזה ליעקד. והיינו דדייק למימר וילכו שניהם יחדיו דייקא ללמד שהושוו בלב אחד לעבודת ה'. ומה ששאל אחר כך איה השה לעולה. זה היה אחר דבריו של שטן שנכנס קצת סינא בלבו כדמסיק. ולכך מאז עשה עצמו כלא ידע כדי שיתמלא עליו רחמים. וע"פ תשובת אביו חזר לאיתנו הראשון להשוות דעתו לדעת אביו: (ה) **סבא** איבדת לבך בן כו'. כלו' שדבר זה רחוק מן הסברא. ואע"פ שבא לעשות דבר זה ע"פ הדיבור. אמר כי בהכרח אין זה דבור גמור אלא הוא רק כמראה חלום דמיוני והשיבו אברהם ע"מ כן כלו' אע"פ שהוא דבר זר ורחוק איני נמנע מדבר ביודעי נאמנה כי דבר ה' הוא (יפ"ת ונזה"ק): **ואם מנסה אותך** ר"ל שילוך לפגוע בעצמך וזהו הנסה דבר אליך תלאה. ור"ל כי לא ימלא את ידו עם יצחק שעוד ישוב ויבקש מיתתו. ואז תצטרך למרות דבריו. ולכן טוב לך שתמרה מעכשיו. והשיבו יותר על דין כי אפי' שיצוה על עצמו לא יהרהר ויקיים דבריו בלי התגלגלות (יפ"ת): **ברא דעלובתא** לפי שידע שלא יחוש יצחק לעצמו. הזכיר עלבון אמו שיכמרו רחמיו עליה מה תעשה ליום פקודתו: **כל אותן הפרגזיות** כו'. פי' א"כ כל אותן החרדות שעשתה לישמעאל היו לבטלה כי עכשיו יהיה השונא יורש בהכרח. וראוי שתחוש לזה ולכבוד אמך כי לא נעשתה עצתה ולא הועילה טרחתה (יפ"ת) וכן פירש הערוך כעסים: **כד לא** תיעול כו'. פירוש כן יאמרו המושלים על בעלי לשון הרע כי אף שלא ישמע כלו ישמע מקצתו. כי כן יצחק כבר חשש למקצת דבריו. ועל זה אמר אבי ב' פעמים כדי שיתמלא עליו רחמים: **למה אבי** שני פעמים כו'. שפי' ויאמר יצחק אל אברהם אביו שקרא יצחק לאברהם אבי. ועוד אמר אבי: **שיתמלא** עליו רחמים. כרחם אב על בנים: **יצף להוא** גברא דיגער

אלהים יראה לו השה לעולה. ואם לאו אתה השה לעולה בני. וילכו שניהם יחדיו. זה לעקוד וזה ליעקד זה לשחוט וזה לישחט. ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים: (ו) ויבן שם אברהם את המזבח. ויצחק היכן היה א"ר לוי נטלו והצניעו. אמר דלא יזרוק ההוא דיגער ביה אבן ויפסלנו מן הקרבן. ויבן שם אברהם את המזבח וגו' ויעקד את יצחק בנו. ר' חפני בר יצחק אמר כל מה שהיה א"א עוקד את יצחק בנו מלמטה היה הקב"ה כופת שריהם של עכו"ם מלמעלה. ולא עשה. אלא כיון שהפליגו ישראל עצמן בימי ירמיהו א"ל הקב"ה מה אתם סבורים דאלין כפותיא קיימין שנא' (נחום א) כי עד סירים סבוכים וכסבאם סבואים. וכי עד שרים סבוכים אלא כסבאם סבואי' אשתרון יתהון כפותיא דכתי' (שם) אכלו כקש יבש מלא: (ז) בשעה ששלח א"א את ידו ליקח המאכלת לשחוט את בנו בכו מה"ש. יא הה"ד (ישעיה לג) הן אראלם צעקו חוצה. מהו חוצה ר' עזריה אמר חוצה חיצה הוא ברייה למיכס ית בריה. ומה היו אומרים (שם) נשמו מסלות. וכי אין אברהם מקבל את העוברים ואת השבים. שבת עובר אורח המד"א חדל להיות לשרה אורח וגו'. הפר ברית ואת בריתי אקים את יצחק. (שם) מאס ערים וישב בין קדש וגו'. לא השב אנוש לא עמדה זכות לאברהם. אתמהא. ומי יאמר לך שאין הפסוק מדבר אלא במה"ש נאמר כאן ממעל ונאמר להלן ממעל (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו: (ח) וישלה אברהם את ידו ויקח את המאכלת. יב רב בעא קומי ר' חייא רבה מנין לשחיטה שהיא בדבר המטלטל. מן הכא. וישלח אברהם את ידו. א"ל אין מן ההגדה אמר לך חזר הוא ביה. ואין מן אולפן אמר לך לית הוא חזר ביה דתני לוי היו נעוצים מתחלתן הרי אלו פסולין תלושין ונעצן הרי אלו כשרים. יג דתנן השוחט במגל יד במגל קציר ובצור ובקנה שחיטתו כשרה. א"ר יוסי יד חמשה דברים נאמרו בקרומיות של קנה. אין שוחטין בה. ואין מוהלין בה. ואין חותכין בה בשר. ואין מקנחין בה את הידים. ולא מחצין בה את השנים. מפני שרוח רעה שוכנת עליה: (ט) ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם. תני ר' חייא טו לשון חיבה לשון זירוז. ראב"י אמר לו ולדורות. אין דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב ואין דור שאין בו כמשה ואין דור שאין בו כשמואל: (י) ויאמר אל תשלח ידך. טז וסכין היכן היה. נשרו שלש דמעות ממה"ש ונשחת הסכין. א"ל אחנקנו א"ל אל תשלח ידך אל הנער. א"ל אוציא ממנו טפת דם א"ל אל תעש לו מאומה מומה. כי עתה ידעתי. הודעתי לכל שאת אוהבני. ולא חשכת וגו' שלא תאמר כל החלאים שחוץ לגוף אינן חלאים אלא מעלה אני עליך כאילו אמרתי לך הקרב עצמך לי ולא עיכבת: (יא) ד"א יז א"ר יצחק בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק בנו. א"ל אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצערך. ושמא

יד יוסף י פסיקתא רבתי פ"מ. ילקוט ס"ז: יא איכה רבה פ"א. זוהר ס"ז דף ק"כ. פסיקתא רבתי פ"מ. ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה רמז ש"ג. סדר"א פ' ל"א: יב פ"ק דחולין ט"ז. ילקוט ס"ז. זבחים נ"ו · מנחות ס"ב: יג חולין ט"ו. ב"ק מ"א: יד חולין ט"ו: טו ת"כ פ' ויקרא. ש"ר פ"ב. במד"ר פ' י'. אג"ש פ"ט. תוספתא פ"ק דברכות. ילקוט ס"ז. לקמן פ' ע"ז: טז ילקוט ס"ז: יז תנחומא ס"ז. תד"א ח"א פ' כ"ז. פסיקתא רבתי פ"מ. ספר סיטר. תד"א ח"ב פ' כ'. ת"י וירוש':

מתנות כהונה

לו השה ואם לאו וכו'. ופירש יצף יגער וצער לאותו שגער בך והסיקך לשאול בדברים אלה מ"מ אלהים כו'. יצף פירש"י לשון צער ודאגה כמו שנא' יהושע כ"ב ואם לא מדאגה ומתרגמינן ואם לא מיוצפא: **ויצחק** היכן היה. שהיה לו לצרז במצוה ולבנות גם הוא את המזבח: **דלא** יזרוק ההוא דיגער ביה. אותו שגער בו והוא השטן וי"ל שקורא לשטן יגער ביה על דרך שנא' יגער י"י בך השטן: **ולא** עשה. ולא עכב ונשאר כך אלא כו': **שהפליגו** עצמן. הרחיקו עצמן מן הקב"ה לעבוד ע"ג וה"ג בילקוט בהדיא: **דאילין** כו'. שאלו קשורים והאגודות עדיין קיימין בתמיה: **סירים** סבוכים. קרי בי' שרים סבוכים וכי סבורין אתם שאותן שרי האומות עדיין נאחזים בסבוכים וקשורים אלא כסבאים כו' פירש"י הרי הם כשיכור ומשוגע שהותר הכבלים והולך ומזיק לכל אשר ימצא: **אשתרון** כו'. מותרין הם הקשורים: **אכלו** וכו' נאכלין ונשרפים הקשורין והאגודות: **חיצה** הוא. דבר חיצוני הוא שבריה אחת ישחוט את בנו והכי מוכח בילקוט ישעיהו דגרס חוצה הוא לך חוצה הוא לאבא למיכס ית בריה ובילקוט סדר זה גרס חוצה הוא בידים למיכס ית בריה פי' חוץ לטבע האנושי הוא שבידיו ישחט את בנו ובשם פירש"י מצאתי חוצה אלה כתיב לשון נחילה ומהירות דבר מהיר וכרות ומופסק שישחט איש את בנו: **אם** אין אברהם גרסי'. פי' שאם אברהם לא יקבל העוברים והשבים יהיו שממים וחרבים המסילות והכי גרס בילקוט בהדיא אם אברהם אינו מקבל עוברים ושבים ורש"י פירש בלשון תימא וכי אברהם אינו מקבל וכו': **שבת** כו'. כלומר פירושו פסק כד"א חדל להיות כו' ומתרגמינן פסק וכן שבת תרגומו פסק כלומר שפסק אותו זכות של עוברי דרכים ושוב מצאתי בפירש"י בשם מדרש הרנינו נשמו מסילות היכן הוא מתן שכרן של עוברים ושבים שהיה אברהם מודיעך בעולם. שבת עובר אורח בטל מתן שכרן של אורחים שהיו באין מכל מקום לבוין אצל אברהם לאכול ולשתות ולעשו' אותם שיברכו לבורא עולם אלא הפר ברית שאמרת לאברהם ואת בריתי אקים את יצחק הרי המאכלת על צוארו עד מתי אתה ממתין: ה"ג **וישלח** אברהם וגו'. ויקח המאכלת ודייק מדכתיב ויקח משמע שהוא תלוש ולא היה חסר אלא לקיחה. ומוכח בפ"ק דחולין דרבי חייא שמעה מר' א"ל רב אם מתוך ההגדה אמר לך ר' כן חוזר הוא בו לענין הדין דאפי' במחובר מעיקרא נמי כשר והא דכתיב ויקח זריזותיה דאברהם קמ"ל כהאי בפ"ק דחולין אבל אם אמר לך כן מתוך ההלכה ולענין הדין שמע מיניה דרב כהנא שפיר קאמר משמו שהשוחט במחובר לקרקע רבי פוסל כדאיתא התם בפ"ק דחולין בודאי לא יחזור בו והא דפוסל במחובר היינו במאובר מעיקרא אבל תלוש ולבסוף חברו כשר: **שחיטתו** כשרה. משמע בדיעבד ומוקי לה התם כר' ורמי עליה בפ"ק דחולין רב כהנא אמר השוחט במחובר לקרקע רבי פוסל אפי' בדיעבד ומשני הא במחובר מעיקרא פוסל אפי' בדיעבד הא בתלוש ולבסוף הברו כשר בדיעבד: **מחצין** חוצצין: **כאברהם** כיעקב כשמואל כו'. כל אלו נכפלו שמותם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל: **נשרו** ג' דמעות. מבכייתן כדאיתא הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון: **ונשחת** נמחה: **ידעתי** קרי ביה ידעתי היו"ד בחיריק: **כל** החלאים וכו'. כן יאמר אילו א"ל לשחוט את עצמו לא עשה ועל בנו שהוא חוץ ממנו לא היה חס: **אלא** מעלה אני כו'. פירש"י דהאי יחידך פי' נפשך כדאמרינן בעלמא הנשמה יש לה חמשה שמות נפש

עץ יוסף

דיגער ביה. פי' אע"פ שידאג ויקשה בעיני אותו רשע המסטין (וקורא לשטן יגער ביה ע"ד שנא' יגער ה' בך השטן) מ"מ אלהים יראה לו השה כו'. ודאג לגו תרגום יונתן ויליף לגא (יפ"ת): **ואם לאו** השה לעולה בני (יפ"ת) ומיתורא דבני הוא דדריש. דבשלמא בקריאה ובעניה שייך לומר אבי אבל בסוף הדברים מה צריך לומר בני ואמר בלשון מסופק כדי להפיס דעתו של יצחק בעבור שאמר שיתמלא עליו רחמים כדבסמוך. ומ"מ לאחר תשובת אברהם מאז גם יצחק שוב קבל עליו הדבר בלב שלם והשוה דעתו לדעת אברהם. ולכך אמר שוב שנית וילכו שניהם יחדיו וכדמפרש זה לעקוד וזה ליעקד כו': (ו) **ויצחק** היכן היה כלו' מדוע לא נזכר בבנין ובעריכת העצים כי בהיות שניהם לב אחד במעשה הוה ליה לסייע בבנין: **נטלו והצניעו** ממקום בנין המזבח. לבל יזרוק בו השטן אבן מאבני הבנין להיות נתקל ונכשל שם במקום המזומן למכשול. ובו יתגרה ביותר להטיל בו מום כדי לפוסלו מן הקרבן: **ההוא דיגער ביה** קורא לשטן יגער ביה ע"ד שנא' יגער ה' בך השטן (מת"כ): **הקב"ה כופת** פי' קושר דרים מויעקוד את יצחק שריבה שרי מעלה שעקד בזכותו (יפ"ת) פי' האלים כאם שלא ישלטו העכו"ם בישראל: **ולא עשה** פי' לא עשה ה' כן לעולם. אלא כיון שהפליגו עצמן מעבודתו. התירן: **דאילין** כו'. שאלו קשורים והאגודות עדיין קיימין. בתמיה: **כי עד** שרים כו'. דרש סירים חסר יו"ד. כמו שהיה כתוב שרים. ופי' עד לעד. כלו' לעולם. והוא בתמיה וכי השרים יהיו סבוכים וכפותים לעד לא ודאי אלא כסבאם סבואים כיכשהיו ישראל בסאבי יין העבירות ינתקו הקשרים: **אוכלו בקש יבש** מלא. כלו' הקשרים ינתקו וישרפו כשרפת קש יבש (יפ"ת): (ז) **בכו מה"ש** ענין הדמע האמורה בשרפי קודש מסוללי בשר. הוא כי הנה גדל דמעה הוא הוצאה לחוץ הוראת היגון הפנימי. וע"כ בעשות מלאך הוראה להגין על מה שדואג עליו. דמעה תקרא (אלשיך): **אראלם** המלאכים: **מהו חוצה** כו'. דריש חוצה בלשון חילה כדמפרש ר' עזריה שצעקו ואמרו חוצה הוא ברייה למכים ית בריה כלו' שהוא ענין חיצוני בהיותו דבר זר ורחוק מן השכל הוא ענין הזה. שהאב ישחוט את בנו. וברייה פי' בדותא וענין חוץ מדעת (יפ"ת) ובילקוט גרים בידים: **ומה היו אומרים** פי' מה היו טוענין לומר ששחיטת יצחק היה דבר זר: **וכי אין** אברהם מקבל כו'. בתמיה וכי שבת עוברים ושבים במסילות מלבא לבית אברהם שלא עמדה לו זכות זה להציל את יצחק ממות: **חדל להיות** לשרה אורח. יבואר ע"פ הנודע כי זה היה למעלת יצחק להיות נולד לעת זקנותה באשר כבר עבר ממנה אורח כנשים ולא נולד מכח זוהמת דם נדה אלא בקדושה ובטהרה. ועז"א איך יאבד אנוש כזה מן העולם (נזה"ק): **וישב בין קדש** ובין שור שנסע שם אברהם כדי להתעסק בהכנסת אורחים כדלעיל פר' נ"ב. והזכירו גם את זה להפליג בזכותו שנעתק ממקומו כדי לחזר אחר אורחים (מזה"ק): **לא חשב** אנוש כו'. כלו' אם לא עמד זכות לאברהם שוב לא נחשב אדם בעולם עוד כי מי לנו גדול מאברהם (נזה"ק): **ומי יאמר** לך שאין הפסוק כו'. כלו' דודאי ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא ועז"א שהוא נרמז בנ"ש בלשון ממעל רמז למה"ש העומדים ממעל לו בכסא הכבוד (נזה"ק): (ח) **מנין** לשחיטה כו'. פי' אליבא דרבי בעי דפסיל שחיטה במחובר מעיקרו ומהדר ליה מן הכא כו' כלו' דשמיע ליה מרבי דיליף לה מהכא (יפ"ת): **וישלח אברהם** את ידו. ויקח את המאכלת. ודייק מדכתיב ויקח משמע שהוא תלוש ולא היה חסר אלא לקיחה (יפ"ת): **אין מן ההגדה** כו'. פי' אם מתוך דרוש ההגדה אמר כן אפשר דחוזר בו לענין הדין דאין למדין הלכה מתוך האגדה דאיכא למדחי דקרא זריזותא דאברהם קמ"ל: **אבל אם** מן אולפין. כו' כלו' אבל אם אמר כן מתוך ההלכה ולענין הדין אינו חוזר בו. דהשתא נ"ל דהא מילתא בלאו הכי גמרא גמירי לה אלא דאסמכוה אקרא. ומסיק ומייתי ראיה דאינו אלא אסמכתא מדתני לוי אליבא דרבי היו נעוצים מתחלתן הרי אלו פסולים. תלושים ונעוצים הרי אלו כשרים. ואי האי קרא ילפותא גמורה היא אפילו תלושים ונעוצים ליפסלא דהא אברהם לא לקח אלא מאכלת שהוא תלוש ממש אלא ודאי אינו אלא אסמכתא בעלמא. וכדי להחזיק שיטת לוי דמחלק בין מחובר מעיקרו לתלוש ולא"כ חיברו מסיק הא דתנן השוחט במגל יד (במגל קציר פ"ס וצריך למחקה עיין חולין דף ט"ו) ובצור ובקנה שחיטתו כשירה. והשוחט משמע דיעבד אין לכתחילה לא. ואי במחובר גמור מיירי אפילו בדיעבד פסול לרבי ואי בתלוש ממש מיירי אפי' לכתחילה. וכר' חייא לא מצינן לאוקמי ובמחובר דאיהו מכשיר בפ"ק דחולין מחובר ממש אפי' לכתחלה. אלא ע"כ נ"ל דאתי כרבי ומיירי בתלוש ולבסוף חברו וכשיטת לוי (נזה"ק): **ה' דברים** נאמרו כו'. אגב דמייתי הכא בצור ובקנה מייתי ליה נמי הא דתניא ה' דברים נאמרו בקרומית של קנה: **ואין מקנחין** בה את הידים. כתב היפ"ת דל"ג את הידים דבפ"ק דחולין מסיק דקינוח פי מכה קאמרי'. וכן הא דסיים מפני שרוח רעה שוכנת עליה ל"ג לה דבגמרא משמע דטעמא משום דקסמים ניתזים ממנה ואיכא סכנתא. ואינו מוכרח דבכמה מקומו' פליגי תלמוד ירוש' אתלמוד' דידן ולכך אין צריך להגיה (נזה"ק): (ט) **אברהם אברהם** יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל תני ר"ח לשון חיבה. כנ"ל וכן הוא בת"כ ספ"א ובמד"ש ספ"ט: **לשון חיבה** לשון זירוז. כלומר קריאת השם בכפל הוא ל' חיבה וכן הוא לשון זירוז שלא ימהר לשוחטו: **לו ולדורות** כלומר כפל השמות חד לגופיה וחד לרמוז כי ימצא עוד דוגמתו לדורות להגין בזכותו על העולם. ועז"א אין לך דור שאין בו כאברהם וכן אין דור שאין בו כיעקב כו' כי כל הד' נכפלו שמותם לרמוז שיהיה בדוגמתן גם לדורות: (י) **וסכין** היכן הוא. דהל"ל אל תשלח את המאכלת. כי עיקר השחיטה נעשית ע"י הסכין. ומשני שנפגם הסכין על ידי דמעת מה"ש. ולכך א"ל אחנקנו. ועל זה אמר אל תשלח ידך אל הנער (נזה"ק): **אחנקנו** ולא חזר לבקש סכין אחר או להשחיז זה. משום שראה שהיתה סכינו יפה ובלא סיבה נפגם כל כך סבר כי מה' היתה לו שאין רצונו בשחיטה אלא בחנק כדין עולת העוף שהיא במליקה: **אוציא** ממנו טפת דם. שלא תהא ביאתי הנם. ועיין במד"ר פ' י"ז: **אל תעש** לו מאומה. דריש מאומה לשון מום: **ידעתי** קרי ביה ידעתי היו"ד בחיריק. דהא המלאך בשם ה' היה מדבר א"כ מאי עתה ידעתי הלא הכל צפוי לפניו מני קדם. אע"כ שפירושו ידעתי לכל (יפ"ת): **שאת אוהבני** ולשון הכתוב שאמר ירא אלהים אין זו יראת הפחד כי בזה כבר היה מפורסם בזולת מעשה זה. אבל יראה זו היא מפועל הנפש השכלית מפני הכרת מעלת ה' ומפני יראת הרוממות שבא מאהבה (יפ"ת): **כל החלאים** כו' פרש"י כלומר הואיל ולא עשית לעצמך אלא לבנך אינו קשה עליך. אלא מעלה אני עליך כאילו אמרתי שתקריב עצמך ולא עכבת. ולכן אמר ולא חשכת את בנך זה יצחק. יחידך זו נפשך שנקראת יחידה. וכדאי' במד"ר פ' י"ז ע"ש מ"ש: (יא) **אר"י** בשעה שבקש אברהם לשחוט את יצחק בנו. כנ"ל וכן הוא בס"מ ובתנחומא (מזה"ק). וטעם דרשה זו הוא משום דקשה למה עקדו מאחר שברצון יצחק היתה. לכן אמר שזה היה במצות יצחק כי לא האמין בעצמו כי שמא יתבהל ממראה הסכין בעת השחיטה ויבקש להשמט (יפ"ת): **בחור אני** והבחור יחוס על חייו יותר ואין לו כ"כ אומץ הלב לסבול את המות: **ואצערך** כי אף שמובטח אני בעצמי שלא אברח ממצות ה' אעפ"כ שמא אשמיט קצת מידך עד שתצטרך לבוא עלי פעם אחר פעם · עד שישפך לבי לקבל השחיטה ויהיה לך טורח מזה: **תפסל השחיטה** שמאי פשה או ידרוס בשחיטתו ע"י שיהיה נשמט מידו: **בן ל"ז** שבעקידה מתה שרה ואז היה יצחק בן ל"ז: **נוסח אחר** ס"ל דלא מתה שרה בו בפ'. וקים ליה דבן כ"ו הוה יצחק מדכתיב לעיל ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים והיינו כ"ו כדלעיל סוף פ' כ"ד ומכוון דבתר הכי הוה הנסיון כדכתיב ויהי אחר הדברים האלה ע"כ יצחק לפהות

ושמא תפסל השחיטה ולא תעלה לך לקרבן. אלא כפתני יפה יפה. מיד ויעקוד את יצחק. כלום יכול אדם לכפות בן יח ל"ז שנה (נ"א בן כ"ו שנה) אלא לדעתו. מיד וישלח אברהם את ידו. הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות ונופלות דמעותיו לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא. ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו. והיו המלאכים מתקבצין כתות כתות מלמעלן. מה הוון צווחין. נשמו מסלות שבת עובר אורח הפר ברית מאס ערים. וכי אין רצונו בירושלים ובבה"מ שהיה בדעתו להוריש לבניו של יצחק. לא חשב אנוש לא עמדה זכות לאברהם לית לכל בריה חשיבות קדמוי: (יב) א"ר אחא התהיל אברהם תמיה אין הדברים הללו אלא דברים של תימה. יט אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע. חזרת ואמרת קח נא את בנך. ועכשיו את אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. אתמהא. א"ל הקב"ה אברהם (תהלים פט) לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה. כשאמרתי לך קח נא את בנך. לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו. לשם חיבה אמרתי לך. אסיקתיה וקיימת דברי. ועתה אחתיניה. (נ"א) משל למלך שאמר לאוהבו העלה את בנך על שלחני הביאו אותו אוהבו וסכינו בידו. אמר המלך וכי העלהו לאכלו אמרתי לך העלהו אמרתי לך מפני חיבתו. הה"ד (ירמיה יט) כ ולא עלתה על לבי. זה יצחק: (יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר. מהו אחר כא א"ר יודן אחר כל המעשים ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות וסופן ליגאל בקרניו של איל שנא' (זכריה ט) וה' אלהים בשופר יתקע וגו'. אריב"ס אחר כל הדורות ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות וסופן ליגאל בקרניו של איל הה"ד וה' אלהים בשופר יתקע. א"ר חנינא ב"ר יצחק כב כל ימות השנה ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות ובר"ה הן נוטלין שופר ותוקעין בו ונזכרים לפני הקב"ה והוא מוחל להם וסופן ליגאל בקרניו של איל שנא' וה' אלהים בשופר יתקע. ר' לוי אמר לפי שהיה א"א רואה את האיל ניתוש מן החורש הזה והולך ומסתבך בחורש אחר. א"ל הקב"ה כך עתידין בניך להסתבך למלכיות. מבבל למדי מן מדי ליון מיון לאדום וסופן ליגאל בקרניו של איל. הה"ד וה' אלהים בשופר יתקע: (יד) וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו; כג ר' בניה אמר אמר לפניו רבון העולם הוי רואה דמו של איל זה כאילו דמו של יצחק בני. אימוריו כאילו אימוריו דיצחק ברי. כהדא דתנן כד הרי זו תחת זו הרי זו תמורת זו הרי זו חילופי זו הרי זו תמורה. ר"פ אמר אמר לפניו רבון העולם הוי רואה כאילו הקרבתי את יצחק בני תחלה. ואח"כ הקרבתי את האיל הזה תחתיו. המד"א (מ"ב טו) וימלך יותם בנו תחתיו. כה כהדא דתנן כאימרא כדירים. ר"י אמר כאימר תמידא. ר"ל אמר כאילו של יצחק. תמן אמרי כולד החטאת. תני בר קפרא כאימר דלא ינק מן יומוי: (טו) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה. כו ר"י אמר אמר לפניו רבון העולם בשעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך. היה לי מה להשיב לך אתמול אמרת כי ביצחק וגו' ועכשיו קח נא את בנך וגו'. וח"ו לא עשיתי כן אלא כבשתי רחמי לעשות רצונך. יר"מ ה' אלהינו בשעה שיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים. תהא נזכר להם אותה העקדה ותתמלא עליהם רחמים: (טז) אברהם כז קרא אותו יראה שנא' ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה. שם קרא אותו שלם שנא' (בראשית יד) ומלכי צדק מלך שלם. אמר הקב"ה אם קורא אני אותו יראה כשם שקרא אותו אברהם. שם אדם צדיק מתרעם. ואם קורא אני אותו שלם אברהם אדם צדיק מתרעם אלא הריני קורא אותו ירושלם כמו שקראו שניהם יראה שלם ירושלם. ר"ב בשם ר' חלבו אמר עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה והיה מתפלל בתוכה. שנא' (תהלים עו) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון. ומה היה אומר יה"ר

יד יוסף יח תנחומא ורבה שמות. תרגום ירושלמי כאן. פדר"א פ' ל"א. זוהר וירא דף ק"ג קי"ט. וזוהר חיי שרה דף קכ"ג. ויחי דף ר"ל. תד"א ח"א פ' כ"ז. ותד"א ח"ב פ"כ. ובס"ע רבה פ"א אי' שם ע"פ הגהות הגר"א בן כ"ו שנה לא כתוספות יבמות שמביא בשם הסע"ר שהיה בן ל"ז כשנעקד: יט ילקוט ס"ז: כ אג"ב פ' ל"א. תענית ד': כא ירוש' תענית פ"ב. ויק"ר פ' כ"ט. ילקוט ס"ז: כב תנחומא ס"ז: כג במד"ר פ' י"ז. פסיקתא רבתי פ' מ'. ילקוט ס"ז: כד תמורה כ"ז: כה נדרים י': כו ויק"ר פ' כ"ט. שוח"ט מזמור כ"ט וע"ז. ירוש' תענית פ"ב. תנחומא. פסיקתא רבתי פ"מ. ילקוט ס"ז. ת"י וירוש': כז שוח"ט מזמור ע"ו. ילקוט ס"ז. נדרים ל"ב. פדר"א פ' כ"ז:

ענף יוסף

בלשון יוני אשה כנ"ל. כלו' אם לא אמצא שם אעלה אותך במקום שם. כן גורס בעל א"א בפנים המדרש בשם ס"י וכ"י: (יא) [ונופלות דמעותיו לעיניו של יצחק] לכאורה הדברים מפליאים כי יהיה אברהם ע"ה מוריד דמעות עם עשותו מצות יוצרו. היפך ממ"ש עבדו את ה' בשמחה. ומה גם כי דבריהם בעצמם הם כסותרים זה את זה. במה שסיימו ז"ל ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו. כי אם הוא היה שמח וטוב לב. לא היו עיניו מורידות דמעות. אבל הנכון בזה כי רצו ז"ל להבינגו עוצם הפלגת נסיון אברהם ע"ה בדבר העקידה אשר בהעלותו על המזבח לא היה מגדד להמעיט ולהקטין אהבת בנו כדי להמעיט דאבון נפשו. ולומר ללבו שלכן אמר לי הקב"ה קח את יצחק והעלהו כו' כי ה' רואה ללבב. כי לבו לא נכון עמו. או יודע עתידות לו. כי כבואו בימים ישגה בדרכו ח"ו. אלא אברהם לא עשה כן והדרבא בשלחו את ידו לקחת את המאכלת העיר את רוחו באהבה נפלאה ועזה. והמלה מאודיית על בנו יחידו יצחק. עד שע"י כן היו עיניו מורידות דמעות כנחל. אבל גבר וכבש האהבה הזאת עם מה שנתעורר לאהבת ה' ית'. עד שאעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו. וזהו שסדרו לנו ז"ל כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מבן יחידו כו' הרצון לא שהקטין אהבת בנו והמעיט רחמיו ממנו אלא מאהבת קונו כבש רחמיו מבנו (הכל יעקב): (טז) [אברהם קרא אותו יראה כו'] הכוונה ששם בן נח היה לו לעיקר שלימות המעלות ומדות ומושכלות. אבל אברהם אבינו היה לו עיקר יראתו ואהבתו ית'. ושניהם יחד השיגו שהמקום הזה מוכן להשגה מאד. ע"כ קרא לו שם בשם שלם שממנו השגת השלימות. ואברהם קראו יראה ששם נקל להשיג מחכמות האלהית שמביאה ליראת רוממותו יתברך.

מתנות כהונה

נפש רוח נשמה יחידה חיה וכן הוא במדבר רבה פרשה י"ז: **ולא תעלה**. השחיטה וההקרבה לא תעלה לרצון לי"י: **כלום יכול כו'**. בתמיה אלא ברצונו כפתהו: **רחמנותו של אבא**. כלומר מצד הרחמנות הטבעי מן האב על בנו: **נשמו מסילות**. כדדרים לעיל בפר' זו: **אחתיה** גרסי'. פי' הורידוהו שלפיכך אמרתי העלהו לראות לפני מפני החיבה שיש לי עליו: **וסכינו בידו**. שהרי אמר לו העלהו על השלחן משמע לאוכלו: **הוי רואה כו'**. מדכתיב תחת בנו קדייק הכי: **וימלוך יותם בנו תחתיו**. כמו אחריו שהרי אביו מלך ג"כ: ה"ג **יותם בנו תחתיו** תנינא כאמרא כו'. משנה היא פ"ק דנדרים ופי' האומר הרי עלי נדר כאמרא פי' ככבש או כדירים כזה שמביא מן הדיר של בהמה ופליג ר' יוחנן ור"ל בההוא האומר כאמרא מה יביא ר' יוחנן אמר יביא כבשה כאמרא תמידה ככבש של קרבן תמיד היתה כוונתו: **ור"ל** אמר יביא איל. שכוונתו היתה כאמרא של יצחק ותמן אמרינן כוונתו היה כולד חטאת: **כאימר** ככבש שלא ינק חלב מימיו. חה אילו של יצחק: **אמר ר' יוחנן** גרסי' יהי רצון כו': **י"י יראה**. כלומר יראה ויזכור את אשר כבשתי רחמי לעשות רצונו בלבב שלם: **יראה שלם**. יראה גימטריא שלו יכו: **את** שהוא שלם. כלומר קודם שבאו ישראל לתוכה ולא נקראת עדיין ירושלים אלא שלם עשה בו סוכה של כבוד

והקב"ה קראו בשם שניהם להודיע ששניהם נצרכים לאדם. ומ"מ הקדים שם יראה לשלם מפני שיראה הוא יסוד הראשון וגם תכלית האחרון. אולם השלימות אינם רק כענין מכונות ועמודים אליה: (עשה לו הקב"ה סוכה והיה מתפלל בתוכה) הדבר הזה יש בו סוד דוגמת מאמרם במס' ברכות מנין שהקב"ה מתפלל. ע"ש בחידושי אגדות ובדרש"א שם ובבאר הגולה להרב הגאון האלקי מהר"ל מפראג. והענין בסוכה הוא מקום קדשי קדשים ששם עיקר הופעת השכינה ושם עיקר השפע המופיע על העולם כולו ואם כן שם עיקר התפלה שהקב"ה מתפלל שיבנה ביתו. כי השכינה רוצפת להשפיע כמאמרם ז"ל בברכות. כבוד

עץ יוסף

לפחות הוי בן כ"ו שהרי בשנה ראשונה שבא אברהם ארצה הנגב ויגר בגרר נפקדה שרה שאז היה אברהם בן צ"ט שנה ומל וביום המילה נתבשר על פקידת שרה ולידת' בשנה האחרת (יפ"ת): **מיד וישלח** זריזותיה דאברהם קמ"ל כי מיד בלי עכבה שלח ידו: **ועיניו יורדות דמעות כו'**. יתורא דבנו קדרים דלבהטו מיבעי ליה. אלא לומר כי נכמרו רחמיו כרחם אב על בנים. וז"ש מרחמנותו של אבא. ואעפ"כ לבו היה לשמים שמח לעשות רצון יוצרו: **כתות כתות** לפי שבמלאכים מדרגות רבות לכן הם מתקבצים כתות כתות. וקדייק ליה מדכתיב אראלם ומלאכי שלום משמע מדרגות רבות (יפ"ת): **נשמו מסילות כו'**. כדדרש לעיל אין אברהם מקבל כו'. רק במאס ערים מפרש מאס אירופלים ובהמ"ק וקרא לביהמ"ק עיר על שם חשיבותו (יפ"ת): (יב) **אין הדברים הללו כו'**. וקצרה דעתו מהבין (יפ"ת): **לא אחלל בריתי** ליסנא דקרא נקט הנאמר בהבטחת ברית למלכות בית דוד (יפ"ת): **אסיקתיה** פירוש העליתהו: **אחתיניה** פי' הורידהו: **ולא עלתה על לבי** זה יצחק. בירמיה י"ט ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. ומפרש בפ"ק דתענית אשר לא צויתי זה בנו של מישע מלך מואב שנא' ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה. ולא דברתי זה יפתח. ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם. ור"ל כי אע"פ שמעשה יצחק היה מתחילה ע"פ הדיבור. מ"מ מעולם לא עלתה הדבר על לבי לשוחטו שלא אמרתי אלא לשם חיבה ולנסיון: (יג) **מהו אחר** דריש שבא לרמוז ג"כ על ענין ישראל. והנה איל זה ישראל. אחר היינו אחר כל המעשים שעשה ה' לישראל. או אחר כל המע"ע שעשו אבות העולם: **נאחז** ישראל נאחזים בעבירות: **בסבך** ואז הם מסתבכים בצרות בשעבוד לכפר עון: **בקרניו** פי' שיהיה סופן שיגאלו בזכות קרניו של איל העקידה שיזכור להם על ידי זכות עקידת יצחק בהיותו בא תמורתו (יפ"ת): **אחר כל הדורות**. משום דסתם אחר משמע באחרית הימים. וקרא מיירי בקץ הימין (יפ"ת): **א"ר חנינא כו'** בקרניו לשון רבים רמז לקרן השופר של ר"ה שהוא ג"כ זכר לאילו של יצחק. וכן לגאולה כדלעיל. והא בהא תליא כי לכך מתערבב השטן בשופר ר"ה בהיותו נזכר על ידי זה לשופר העתיד אשר בו יתבטל כחו לעתיד (נזה"ק): **ניתוש** לשון לנתוש ולנתוץ כלומר נעקר ונפרד: **החורש** פי' היער: (יד) **רבי בניה אמר**. אמר לפניו רבש"ע הוי רואה דמו של איל זה כאילו דמו של יצחק בני. אימוריו כאילו אימוריו של יצחק בני. ר' פנחס אמר א"ל רבש"ע הוי רואה כאילו הקרבתי יצחק תחלה ואח"כ הקרבתי את האיל הזה תחתיו המד"א וימלוך יותם בנו תחתיו כהדא דתנן הרי זה תחת זה וכו' הרי זו תמורה. תנן כאימרא כדירים ר"י אמר כאימר תמידא ר"ל אמר כאילו של יצחק כו'. עד סוף הענין. כן הוא בספרים המדוייקים. והענין מבואר עפ"י מה שאמרו בפ"ה דתמורה תחת מפכחת לה הוראתו ליסנא דחלולי דכתיב תחת הנחושת אביא זהב. וליסנא דאתפוסי דכתיב ואם תחתיה תעמוד הבהרת. פי' ליסנא דחלולי היינו פדיון שהאי' נפדה בזהב' שנכנס במקומו ואז הוא חולין לגמרי. רק שהזב' הוא קודש במקומו. כמו תחת הנחושת אביא זהב פירוש בעבור הנחושת שלקחו מישראל בימי גלותם בבבל ומדי ופרס וארם ישלמו להם אז בימי המשיח זהב. אבל לא הנחושת ג"כ. וליסנא דאתפוסי הוא בקדושת ההקדש במקומה עומד ונתפס עמו גם התמורה במקומה. ר"ל במקום, ובמדרגת הקדושה הראשונה נכנסה ונתפסה גם התמורה במדרגה זו ונעשית ג"כ קודש (וכמו תחתיה תעמוד הבהרת. פי' שעומדת במקומה) וכדכתיב הוא ותמורתו יהיה קודש וצריך להקריב שניהם. ובהאי עניגא פליגי תנאי דהכא. דר"ב ס"ל דתחת דהכא הוא ליסנא דחלולי ולכן אמר שאמר אברהם הוי רואה כאילו דמיו של זה כאילו דמיו של בני להיות לו כופר נפש ופדיון לפוטרו מהקרבה. ור"פ ס"ל שלא הוצרך פדיון וכופר נפש שכבר נצטרף מחשבתו למעשה כאילו כבר הוקרב. ותחת דהכא הוא ליסנא דאתפוסי להיות הוא ותמורתו קודש. ולכן אמר הוי רואה כאילו הקרבתי יצחק בני תחילה ואח"כ הקרבתי האיל הזה תחתיו דהיינו אחריו המד"א וימלוך יותם בנו תחתיו דמשמע אחריו. ועז"א כהא דתנן הרי זה תחת זה כו' הרי זה תמורה דהיינו דין תמורה שהוא ותמורתו קודש (מה"ק): **כאימרא כדירים** כו' בירו' נדרים פ"א הל' ג'. משנה כאימרא כדירים כו' ה"ז נדר בקרבן. ובגמרא שם. מהו כאימרא (כלומר על מה היתה כוונתו) ר' יוחנן אמר כאימר תמידא. תמן אמרין כוולד חטאת (ופי' שם המפרש תמן בבבל אמרין כוולד הטאת כלומר אע"פ שלא אמר כדבר הקרב על המזבח והיינו לשון כאימרא הנ"ל אלא שאמר הרי עלי כוולד חטאת דלמיתה אזלא הרי זה ג"כ נדר בקרבן) רשב"ל אמר כאילו של יצחק אבינו. תני ר' חייא מסייע לרשב"ל כאימרא דלא יניק מן יומוי וזהו אילו של א"א שנברא בשי"ב ולא היה לו אם שיניק מסדיה עכ"ל הפ"מ דנדרים ירוש' עם פירוש בעל פ"מ. ואין לו שום שייכות כאן רק בשביל שנזכר שם בירו' מי שאומר במלת כאימרא בל' הנודר הכוונה על אילו של א"א. וכאן מדבר בענין איל זה לכן הביאו כאן ומכלל העתקת ל' הירושלמי הבין שמאמר תמן אמרין כוולד הטאת הוא שם אחר דברי ר"י לא אחר דברי רשב"ל כמו שהוא כאן: **כאילו של יצחק**. ואע"ג דאיל מתרגם דכרא מאחר שגם הוא מין כבשים יקרא אימרא (יפ"ת): (טו) **א"ל רבש"ע כו'**. לפי אגדה זו ה"פ ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה להיות אותו שם לסימן ולזכרון אשר יאמר היום הזה בכל דורות הבאים בהר ה' יראה זכות העקידה ויתמלא עליהם רחמים כפי מה שהתפלל אז אברהם ונעתר לו ה': (טז) **ומלכי צדק** והיינו שם בן נח כדלעיל פ' מ"ג: **שם אדם צדיק מתרעם**. להיות שמות אלו מורים על צדקתם. שםם קראו שלם על שם שהיה שלם שנולד מהול שע"ז נאמר מלך שלם כדלעיל פ' מ"ג. ואברהם קראו יראה ע"ש העקידה כדלעיל סימן ט"ז. לכן היו רוצים שיזכרו תמיד לדורות שילמדו מהם. וזו שבת בקשת הצדיקים שיכתבו ויזכרו מעשיהם הטובים (יפ"ת): **יראה שלם ירושלים** ואע"פ ששם שלם קדם לשם יראה מ"מ הקדים בהרכבה יראה דאברהם צדיק טפי משם (יפ"ת): **יראה שלם ירושלים**. יראה גמטריה שלו ירו (מת"כ): **עד שהוא שלם**. פירוש קודם שנבנה ביהמ"ק מאז בעוד שהיה נקרא שם העיר שלם ולא ירושלים: **עשה הקב"ה סוכה**. לפי שקודם בנין ביהמ"ק היתה עיקר שכינה בעליונים. אמר שעכ"ז היתה שכינה בביהמ"ק אלא שהיתה כדירת ערא'

יה"ר שאראה בבנין ביתי: (יז) כח ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בהמ"ק חרב ובנוי חרב ובנוי. שנא' שם המקום ההוא ה' יראה הרי בנוי המד"א (דברים טז) שלש פעמים בשנה יראה. אשר יאמר היום בהר ה' הרי חרב שנא' (איכה ה) על הר ציון ששמם. ה' יראה בנוי ומשוכלל לע"ל. כענין שנא' (תהלים קב) כי בנה ה' ציון נראה בכבודו: (יח) כט ויקרא מלאך ה' וגו' שנית ויאמר בי נשבעתי. מה צורך לשבועה זו. א"ל השבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד מעתה ולא את יצחק בני. משל לאחד ששמר את אגינו שבולת נהר והקפיץ גם בנו עמו. ד"א מה צורך לשבועה זו. ר' חמא ב"ר חנינא א"ל השבע לי שאין את מנסה אותי עוד מעתה. משל למלך שהיה נשוי למטרונה ילדה ממנו בן ראשון ונרשה. שני ונרשה. שלישי ונרשה. וכיון שילדה ממנו בן עשירי נתכנסו כולם וא"ל השבע לנו שאין את מגרש את אמנו מעתה. כך כיון שנתנסה א"א נסיון עשירי. א"ל השבע לי שאין את מנסה אותי עוד מעתה. א"ר חנין כי יען אשר עשית את הדבר הזה. נסיון עשירי הוא ואתה אומר כי יען אשר עשית את הדבר הזה. אלא זה נסיון האחרון שהוא שקול כנגד הכל. שאילו לא קבלו עליו אבד את הכל. (נ"א כל מה שעשה): (יט) כי ברך אברכך וגו'. ל ברכה לאב ברכה לבן. והרבה ארבה. רבות לאב רבות לבן. וירש זרעך את שער אויביו לא ר' אומר זו תרמוד. אשרי כל מי שהוא רואה במפלתה של תרמוד. שהיתה שותפת בשני חרבנות. ר' יודן ור' חנינא חד מנהון אמר בחרבן בית ראשון העמידה פ' אלף קשתים. (נ"א קשטים) ובחרבן בית שני העמידה שמונת אלפים קשתים: (כ) וישב אברהם אל נעריו. לב ויצחק היכן הוא. ר"ב בשם רבנן דתמן. שלחו אצל שם ללמוד לג ממנו תורה. משל לאשה שנתעשרה מפלכה. אמרה הואיל ומן הפלך הזה התעשרתי עוד אינו זז מתחת ידי לעולם. כך אמר אברהם כל שבא לידי אינו אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצות. לפיכך איני רוצה שתזוז מזרעי לעולם. ר' חנינא אמר שלחו בלילה מפני העין. שמשעה שעלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש עוד לא נזכרו שמותן. לד ולהיכן הלכו. ר"א אמר מתו ברוק. ר' יוסי אמר מתו בעין. ריב"ל אמר שינו את מקומם והלכו להם אצל יהושע בן יהוצדק ללמוד ממנו תורה. הה"ד (זכריה ג) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך וגו'. ר' חנינא אמר ע"מ כן ירדו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש על מנת שיעשה בהם מופת:

פרשה נז (א) ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם היא. א כתיב (משלי יד) חיי בשרים לב מרפא ורקב עצמות קנאה. שעד שהוא בהר המוריה נתבשר שנולדה זוגתו של בנו שנא' הנה ילדה מלכה. (שם ג) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך. שעד שהוא בהר המוריה נתבשר שנולדה זוגתו של בנו שנא' הנה ילדה מלכה גם היא בנים. (שם כה) ב מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק. ג תמן תנינן על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב. מה ראו לסמוך בשורות טובות לירידת גשמים. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר ע"ש מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק. מה שמועה טובה ברוך הטוב והמטיב אף מים קרים ברוך הטוב והמטיב. ד"א כמים קרים על נפש עיפה כן שמועה טובה מארץ מרחק. זה אברהם שעד שהוא בהר המוריה נתבשר שנולדה זוגתו של בנו הה"ד הנה ילדה מלכה וגו': (ב) ויהי אחרי הדברים האלה. ד אחר הרהורי דברים שהיו שם. מי הרהר אברהם הרהר. אמר אילו מת בהר המוריה לא היה מת בלא בנים. עכשיו שנעשה לו נס מה אעשה אשיאנו מבנות ענר אשכל וממרא שהן צדקניות וכי איכפת לי מיוחסים. א"ל הקב"ה אין אתה צריך כבר נולד בת זוגו של יצחק הנה ילדה מלכה גם היא. היא גם היא מה

זו

יד יוסף כח ספרי ח"ב פיסקא של"ב. ילקוט ס"ז: כט ילקוט ס"ז. במד"ר פ' י"ז: ל במד"ר פ"ב. ילקוט ס"ז: לא איכ"ר פסוק בלע ס'. ירוש' תענית פרק ד'. ילקוט ס"ז. יבמות פ"ז: לב ילקוט ס"ז: לג ת"י: לד חלק דף נ"ג: פנ"ז א ילקוט ס"ז. וילקוט משלי: ב ילקוט משלי רמז תתקס"א: ג ברכות נ"ד: ד ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

כבוד ומתפלל בו: ה"ג יראה ונומר. וסיפיה דקרא במקום אשר יבחר. ה"ג יאמר היום בהר ה' הרי חרב: והקפיץ לשון קפיצה שהצילו במהירות וקפיצה עמו: שני ואח"כ ילדה ממנו בן שני ונרשה: שמונים אלף קשתים. פי' הערוך מורים בקשת. ה"ג בילקוט: ובחורבן בית שני העמידה ארבעים אלף קשתים וחד אמר בחורבן ראשון העמידה ארבע אלף קשתים ובשני אלפים קשתים ועיין מזה באיכה רבה סוף פסוק בלע יי': שלחו לביתו בלילה. כדי שלא תשלוט בו עין הרע על שניצל מן המיתה וה"ג בילקוט בהדיא: לא נזכרו שמותן. מפני עין הרע ששלט בהם מתו כדברי ר' יוסי לקמן. ה"ג מתו ברוק: ברוק מתו. שהיו העכו"ם רוקקים בהם ואומרים יש לכם אלוה כזה ואתם עבדתם ע"ג באדלכם: היושבים לפניך וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא כי אנשי מופת המה אנשים שנעשה להם מופת ונסים: ע"מ שיעשה בהם מופת. פירושו שעל ידם יעשה מופת ויתקדש שם שמים על ידם אם יגלו או אם לא יגלו מ"מ הוא קידש שם שמים ברבים כ"כ ג"י בפ' בן סורר ומורה אבל לא א' ע"מ שיעשה להם הקב"ה נס כדברי אחז"ל כל האומר על מנת שיעשה לי נס אין הקב"ה עושה לו נס והם לקידוש שם שמים נתכוונו והכמתם עמדה להם עיין מזה במדרש חזית בפסוק זאת קומתך תמנה נהת: צדקניות ואע"פ שאינם מיוחסים. וה"ג בילקוט בהדיא: היא גם היא. כלומר הוה יכול לכתוב ילדה היא וכתב גם היא לרבות היא כשרה מה שרה בני הגבירות שהן שרה והגר שהרי הגר גבירה היתה ג"כ כדלעיל פ' מ"ה דכתיב ותתן אותה לאברהם אישה לאשה ולא לפלגש וכתיב בסוף פ' חיי שרה ויוסף אברהם ויקח לו אשה ושמה קטורה לשם היופי לקחה ולא לשם פילגש שם כתיב ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת מדן ואת מדין ואת ישבק ואת שוח הא ששה ויצחק וישמעאל הרי ח' וכתיב

ענף יוסף

וזהו ויהי בשלם סוכו וזהו עיקר המקום בית קדשי הקדשים שם עיקר סוכו. ומעונתו בכלל הוא ציון כולו. כי שם ג"כ עיני ה' תמיד כמ"ש בכתוב: (כ) [ר"ח אמר ע"מ כן ירדו חמו"ע לכבשן וכו'] תימא דר"ח אמר לעיל שלחו מפני העין שמשעה שעלו כו'. הרי דס"ל שמתו בעין מדמייתי ראיה מהם לירא אברהם בשילוח יצחק. ואין מפרש השתא שאי קרא כי אנשי מופת המה כחמו"ע. א"כ הרי שהלכו ליהושע (יפ"ת). אבל באמת הגירסא דכאן משובש ועי' ילקוט כאן הגי' מבוררת:

פרשה נז (ג) [לרועה שהוא עומד כו' למלך שהיה יושב כו'] אפשר בר' חנינא אומר שהטעם לדחיית השטן מפני ישראל שיהיו ניצולים כמו שהרועה ישקם שלא הגאון. ור' אחא סבר שהטעם מפני שהקב"ה שתשוקתו וחפצו בקיום ישראל לעבודתו. ולמען יקים את השבועה שנשבע לאבות.

ולזה

עץ יוסף

ערלוי כיושב בסוכה (יפ"ת): ויהי בשלם סוכו. וה"פ בעוד שהיה שמה שלם היתה סוכו שם ומתפלל בתוכה על מעונתו בציון דהיינו שיראה בבנין ביתו שהוא מעון קדשו: (יז) מלמד שהראה כו'. נ"ל מלמד שהראה לו הקב"ה ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי. וכ"ה בילקוט. וכה"ג אי' לקמן פ' ס"ה ופ' ס"ט בילחק (יפ"ת ונזה"ק). ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה הרי בנוי. שאז יראה אותם לפניו כדכתיב יראה כל זכורך וגו': אשר יאמר היום בהר הרי חרב פי' שיהיה חרב כהר כדכתיב על הר ציון ששמם וגו'. ה' יראה להיות שוב בנוי ומשוכלל לע"ל כי בנה ה' ציון נראה בכבודו (נזה"ק): הרי בנוי וזה הבית הראשון ולא זכר הבית השני לפי שלא היה בנין שלם שחסרו ממנו ה' דברים: (יח) מה צורך לשבועה זו. פי' כיון דכבר כרת עמו ברית בין הבתרים ובמילה על ברכת הזרע והצלחתו. וברית היינו שבועה. מה צורך לשבועה זו. ומשני דבי נשבעתי אנסיון קאי שהודה לו שלא ינסהו עוד ונשבע לו. וכי יען אשר עשית וגו' מילתא באנפי נפשיה. ואע"פ שלא פירש על מה נשבע דרך המקראות לקצר לפעמים וכ"ש הכא דאחר שהיה מדבר אברהם על עסקי הנסיון בהשיבו על דבריו בי נשבעתי מובן הדבר (יפ"ת): שאין את מנסה אותי. בבמדב"ר פ' י"ז שאם ח"ו לא הייתי שומע לך אבדתי כל אשר יגעתי מימי. שפחדו היה פן לא יעמוד בנסיונו ולכן בקש זה: משל לאחד ששמר את אגינו. כנ"ל ועניינו שבולת הנהר שטף שפתו וקפץ האדם להציל עצמו והקפיץ גם בנו עמו להצילו. ולפי שאין רמז בכתוב שבקש גם על יצחק הביא המשל דודאי יבקש להציל בנו כמו שיציל עצמו (יפ"ת) אבל המזה"ק גרס משל לאחד שעבר את שבולת הנהר והקפיץ גם בנו עמו. ויש גורסים ששמר את אגינו: ד"א מה צורך כו' לשון דבר אחר קשה. דהא היינו דרשא דלעיל. ובילקוט באמת לא גרס לה דכולא חדא דרשא היא. וכן עיקר (נזה"ק): נסיון עשירי דעשרה נסיונות נתנסה א"א כדאי' בפ"ה דאבות. ונסיון העקידה אחרון לכולם. ועיין בשו"ט מזמור נ"ה סדר מנין הנסיונות. ובפדר"א ובאדר"נ פ' ל"ג. וברמב"ם בפירוש המשנה. ובפייט מוסף דר"ה. ובפרקי אבות ברע"י וברע"ב: אבד את הכל ור"ל דודאי היה מקבל שכר על נסיונות הראשונות לעוה"ב. רק מה שהבטיח לו להטיב גם לזרעו אחריו שזה לא היה אלא בתורת חסד כענין שנא' ועושה חסד לאלפים לאוהבי. זה לא היה מתקיים לפי שהחטא גורם לבטל הבטחה הבאה בתורת חסד (נזה"ק). ובספר חסידים סי' שנ"ג אי' לא שהיה מאבד הכל לגמרי אלא שזה העון שקול כנגד כל זכיותיו ויכריע כל הזכיות: (יט) ברכה לאב כו' בבמדב"ר פ"ב מבואר דברכות האב ורבוי היינו במדרגת הכוכבים. וברכת הבן ורבויו היינו במדרגת החול שכל אחד הוא מדרגה מיוחד בפני עצמו. וכל אחד נתקיים בעתו וזמנו ע"ש (יפ"ת): וירש זרעך את שער אויביו כנ"ל ודיוקו מדכתיב אויביו ולא קאמר שונאיו כדכתיב בסדר חיי שרה בברכות רבקה. אע"כ דהכא רמז אעיקר אויביו דהיינו תרמוד שנשתתפה בשני החרבנות וידוע שאויב איבתו גדולה משונא כמ"ש בעל נוה שלום (יפ"ת): אשרי כל מי כו' דישמח צדיק כי חזה נקם: חד מנהון אמר כו' יש כאן דלוג שלא זכר רק הסברא האחת. ובילקוט גרס חד מנהון אמר בחורבן א' העמידה פ' אלף קשתים (ופי' רובי קשת) ובשני העמידה מ' אלף קשתים. וה"א בחרבן א' העמידה ד' אלף קשתים. ובשני אלפים קשתים וע' באיכה רבתי פ' בלע ה': נ"א קשטים פי' נוקבים כמו קושט כאן דלקמן בבמדב"ר פ' י"ב. ובערוך הביא עוד ס"א כשיטים ונראה שפירושו מצליחים במלחמה כלומר גבורי כח. כי אז תשכיל מתרגם ובכן תכשיט (יפ"ת) (כ) ויצחק היכן הוא. פי' למה לא נזכר בתורה דהו"ל למימר וישובו לכלול את שניהם: ללמוד תורה. ואע"ג דאברהם הוה גמיר כל התורה אפשר דשם מחדדין שמעתתיה טפי. או שהיה לו חברים מקשיבים מפי מאברהם (יפ"ת): משל לאשה כו' לפי שדרך האשה בפלך נקט ליה באשה: מפני העין שחשש שלא תשלוט עין הרע על הנס שנעשה לו. וכענין חמו"ע דבסמוך אליבא דר"י ואם לעין הרע של נעריו כי המה עמדו מרחוק ולא ראו בעקידתו ולפיכך גם הכתוב העלים שילוחו להורות שהסתירו ושלחו בלילה (מה"ק): עוד לא נזכרו שמותן. ר"ל כיון שהיו חשובים למה לא מזכיר להו שוב שהיה ראוי למלך נבוכדנצר אחר המעשה זה להשלימן ולמנותן במינוי יותר חשוב ממה שהיה להם. כמו שמצינו בדניאל (רש"א): מתו ברוק ר"ל שמתו בידי שמים לסיבת הרוק. כי בעודם בחיים כל שעה שראו אותם בחמו"ע נזכרו להוהר הנס ועי"ז באו בכל שעה לחרף את ישראל ולרוק בהם דרך בזיון. אבל אחר שמתו חמו"ע נשכח ענינם קל מהר ולא באו לחרף עוד את ישראל. ולפיכך מאת ה' היתה זאת להמיתם מיד (רש"א): מתו בעין כדאמרי' בפרק המקבל צ"ט מתים בעין הרע ואחד בדרך ארץ (רש"א): שיעשה בהם מופת. היינו לפי שלא נתחייבו למסור עצמם על זה משום דלא הוי אליל ממש כמ"ש התוס' אלא בעשו כן כדי לעשות בהם מופת לקדש בם שמים ברבים (יפ"ת ומה"ק):

פרשה נז (א) חיי בשרים כו' (מפרש בשרים לשון בשורה) לפי שעד עתה נצטער על שלא מצא בת זוג לבנו ממשפחת בית אביו אשר רצה להתדבק בהם שעבר זה עדיין לא השיאו אשה. ועל דבר זה נצטער יותר בהר המוריה בשעת העקידה בחושבו שילך אז ערירי וכענין מ"ש באגדה הסמוכה. ולכן מאת ה' היתה זאת שבעוד היותו בהר המוריה בא ה' טוב לחזק לבו וגופו שם בבשורה טובה המשמחת הלב אשר נתרבה זרע משפחת בית אביו כי ילדה מלכה גם היא בנים רבים לנחור אחיך. ובכן היה לבו בטוח שימצא בהם בת זוג לבנו מזרע בנים הללו (נזה"ק): רפאות תהי לשרך. פי' לשורך. והטעם כי השטור הוא קשר כל בני המעיים. והרמז הוא כלפי אברהם לבשר לו ולאמר לו רפאות תהי לבנך הוא שממעיך שיזדמן לו בת זוגו. ומבשורה טובה זו תהיה שקוי ולחלות לעצמותיך אשר היו מקודם כיבשים מרוב צער ועתה דשנים ורעננים יהיו בבשורה טובה (מה"ק): זה אברהם שפשיה דקרא שכמו שהמים משיבין את הנפש כן שמועה טובה כו' וזה יצדק יפה באברהם שהיתה נפשו עיפה ויצמאת בזה (יפ"ת): (ב) אחר הרהורי דברים. כתב הנזה"ק שנראה לו עיקר כגירסת הילקוט דגר' בקך מימרא לשון ד"א ויהי אחרי הדברים האלה אחר הרהורי דברים שהיה שם. ודרשה זו קרובה לדרשה הקודמת שטעם הספור הזה הוא להודיע לו שנולדה בת זוגו של בנו לפי שאברהם הרהר בדעתו להשיא את בנו מבנות ענר אשכול וממרא. ולזה הודיעו שכבר נולד בת זוגו של בנו וממשפחתו ובית אביו: שנעשה לו נס כו' ר"ל שהיה ירא שמא ע"י שנבחר בו ה' יתקרב מיתתו ע"ד מה שנא' הן בקדושיו לא יאמין. לכן רצה עתה להשיאו אשה שלא ילך ערירי (יפ"ת): שהן צדקניות שאברהם הכיר בהם שהם צדקניות ולכן רצה להשיאו מהן אע"פ שאינן מיוחסים: א"ל הקב"ה כו' כלומר רמז לו במה שנתבשר ברבקה הראויה לו. לא שאמר לו כן בפירוש דא"כ לא הוה מספקא ליה מילתא כדקאמר ואם לא יתנו לך (יפ"ת): הנה ילדה מלכה גם היא מהו גם היא. כנ"ל (יפ"ת) וכן הוא בילקוט: מה זו בני גבירה כו'. כלומר כמו שמזרע שרה היו שמונה בני גבירה וארבע בני שפחות שהם י"ב בני יעקב שבטי יה. כן עמדו ממלכה ואע"פ שעדיין לא היה זרע שרה בעולם נתבשר בעתיד. ובזה מיהא מה שנא' בפלגשו ותלד גם היא שיתפרש כדלעיל כלו' כמו שפלגש זו ילדה ד' כן פלגש זו (יפ"ת). ורמז לו הקב"ה כל זה

עמר

זו בני גבירה ח' ובני פלגשים ד'. אף זו בני גבירה ח' ובני פלגשים ארבעה: (ג) ה ד"א נתיירא מן היסורים. א"ל הקב"ה אין אתה צריך ככר נולד מי שיקבלם את עוץ בכורו ואת בוז אחיו. איוב אימתי היה. ור"ל בשם בר קפרא אמר בימי אברהם היה שנא' את עוץ בכורו וכתיב (איוב א) איש היה בארץ עוץ וגו'. ר' אבא בר כהנא אמר בימי יעקב היה. דא"ר אבא בר כהנא דינה אשתו של איוב היתה. דכתיב באשת איוב (שם ב') כדבר אחת הנבלות וכתיב בדינה (בראשית לד) כי נבלה עשה בישראל. ר' לוי אמר בימי שבטים היה. הה"ד (איוב טו) אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם. ז זה ראובן ויהודה. ומה שכר נטלו על כך. (שם) לחם לבדם נתנה הארץ. ר' לוי בשם ר"י בר חלפתא אמר ח בירידתן למצרים נולד ובעלייתן מת. אתה מוצא עיקר שניו של איוב לא היו אלא ר"י שנים. ועשו ישראל במצרים ר"י שנים. ובא שטן לקטרג וגירה אותו באיוב. ר' חנינא בריה דר' אחא אמר ט לרועה שהוא עומד ומביט בצאנו בא זאב אחד נזדווג לו אמר תנו לו תיש אחד שיתגרה בו. ורבי חמא אמר למלך שהיה יושב בסעודה בא כלב אחד ונזדווג לו. אמר תנו לו ככר אחד שיתגרה בו. כך בא שטן לקטרג גירה אותו באיוב הה"ד (שם יז) יסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטני. והלואי בני אדם צדיקים אלא בני אדם רשעים. ר"י ב"ר יהודה אמר בימי שפוט השופטים היה הה"ד (שם כז) הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו. חזיתם מעשי ומעשי דורי. הזיתם מעשי מצות ומעשים טובים. מעשי דורי שהן מבקשין ליתן שכר לזונות מן הגרנות ואין דרכן של צדיקים להיות נותנין שכר לזונות מן הגרנות. הה"ד (הושע ט) אהבת אתנן על כל גרנות דגן. ר' שמואל בר נחמן אמר בימי כשדים היה שנא' (איוב א) כשדים שמו שלשה ראשים. ר' נתן אמר בימי מלכת שבא היה שנאמ' (שם) ותפול שבא ותקחם. וריב"ק אמר בימי אחשורוש היה דכתיב ביה (אסתר ב) יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה וכתיב (איוב מב) ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב. ר"ל אמר איוב לא היה ולא נהיה. מחולפת שיטתיה דר"ל. דתמן אמר ר"ל בשם בר קפרא בימי אברהם היה. והכא אמר איוב לא היה ולא נהיה. מאי לא היה ולא נהיה ביסורים שנכתבו עליו. ולמה נכתבו עליו אלא שאילו באו עליו היה יכול לעמוד בהן. ר' יוחנן אמר מעולי גולה היה וישראלי היה ומדרשו בטבריה. לפיכך למדו ממנו קריעה וברכת אבלים הה"ד (איוב א) ויקם איוב ויקרע את מעילו. י מיכן שצריך אדם לקרוע מעומד. ר' חנינא אמר נכרי היה. תני ר' חייא נכרי צדיק אחד עמד לי בעכו"ם ונתתי לו שכרו ופטרתיו. ואי זה זה איוב: (ד) את עוץ בכורו. ריב"ל אמר יא הוא לבן הוא קמואל. ולמה נקרא שמו קמואל. שקם כנגד אומתו של אל. ופילגשו ושמה ראומה. א"ר יצחק כולהון לשון מרדות הן. טבח טבחון. גחם גמחון. תחש תחשון. מעכה מעכון:

סדר חיי שרה

פרשה נח

(א) ויהיו חיי שרה מאה שנה. א יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה (תהלים לז). כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים בת כ' כבת ז' לנוי. ב בת ק' כבת כ' שנה לחטא. ד"א יודע ה' ימי תמימים זו שרה שהיתה תמימה במעשיה אמר ר' יוחנן כהדא עגלתא תמימתא. ונחלתם לעולם תהיה שנא' ויהיו חיי שרה מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה. לומר לך שחביב חייהם של צדיקים לפני המקום בעוה"ז ובעה"ב: (ב) וזרח השמש ובא השמש. (קהלת א) ג א"ר אבא ב"כ וכי אין אנו יודעים שזרח השמש ובא השמש. אלא עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו. יום שמת ר"ע נולד רבינו. וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש. יום שמת רבינו נולד רב אדא בר אהבה. וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש. יום שמת ראב"א נולד רבי אבון. וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש. יום שמת ר"א נולד ר' אבין בריה. יום שמת ר"א נולד אבא הושיעה איש טריא. יום שמת אבא הושיעה נולד רבי הושיעה. וקראו עליו

יד יוסף ה במד"ר פ' י"ז. ילקוט ס"ז: ו ב"ב ט"ו: ז סוטה ז': ח סע"ר פ"ג: ט זוהר פנחס דף רל"ח. פ"ר פ' כ"א: י מ"ק כ"א: יא ילקוט ראובני וירא. ילקוט שמעוני בלק. פרק חלק: **פנ"ח** א ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תש"ל: ב שבת פ"ט: ג קה"ר פ"א. קדושין ע"ב: ילקוט ס"ז. ותג"ש פ"ה. יומא ל"ח:

ענף יוסף

ולזה אמר למלך שבקש לדחות מעליו הכלב הנובח להזדווג לו (יפ"ת): (ד) [הוא לבן הוא קמואל] לפי שלא נזכר כאן לבן בתולדות בתואל ומלאנוהו את לרבקה. הוצרך לומר שהוא אחד משנזכר כאן ויחסו אל קמואל דמני דרים שקם כנגד אומתו של אל. ומה שנקרא אח לרבקה היינו קרוב ולא אח ממש. כמו כי אנשים אחים אנחנו. ולא בעי למימר שנולד לבתואל אחרי הכתובים הזו דמדמשבת בעניני רבקה משמע דגדול ממנה. והא דכתיב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי. יש לומר לפי שבתואל לא היה לו בנים לקח את אחיו קמואל להיות בן ביתו לירש אותו ונקרא בשם בנו (יפ"ת). ועיין מ"ש בתנחומא סדר וירא סי' ג'. ובילקוט גרים הוא בלעם הוא קמואל:

מתנות כהונה

וכתיב ולבני הפלגשים נתן וגו' פלגשים תרתי ובני תרתי לכל פלגש משמע ליה הרי ארבע וכן גבי מלכה עוץ בוז קמואל כשד חזו פלדש ידלף בתואל ופלגשו ושמה ראומה וגו' את טבח גחם תחש מעכה ובפי' רש"י מלאתי כתוב ולבני הפלגשים ולא ידענו כמה היו וילפינן ליה מפילגש: מלכה מה התם ארבעה כו' ע"כ וא"כ יהיה בה ללמוד ונמצא למד: כבר נולדה כו'. מדכתיב הנה קדייק: זה ראובן ויהודה. שהגידו סרחונם ולא יתבוששו כדאי' בפ"ק דסוטה: להם לבדם נתנה הארץ פי' רש"י פ"ק דסוטה יהודה זכה למלכות וראובן נטל בעבר הירדן תחלה וטוב ע"ש: ר"י שנה. פירש"י בפ"ק דב"ב דכתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה למדנו שאף שנותיו הוכפלו וכתיב ויחי איוב אחר זאת מאה וארבעים למדנו כשבאו עליו יסורין היה בן שבעים שנה

וכן הוא בסדר עולם בהדיא הביאו בילקוט בפ' לך לך: לקטרג על ישראל לאמר הללו עובדי ע"א והללו עע"ז למה אלו יגללו והלו נטבעים וה"ג בשמות רבה פרשה כ"א ובילקוט איוב בהדיא: אלא בני אדם רשעים. שהרי הללו עובדי ע"א כמו אלו ורש"י ז"ל פי' אלו חביריו: בימי החשורוש. בפ"ק דב"ב לא היה ולא נהיה אלא משל היה ללמוד סניגוריא על המהרהרים ומקנטרים על מדת הדין שאין אדם נתפס על צערו כדאיתא בפ"ק דמס' ב"ב: ולמה נכתבו. דוקא עליו ולא על אחר: מרדות מכה וקללה כדמפרש ואזיל: טבחון ל' ומבוח שבה שחוט כלו' שחוט אותם: גמחון י"ל מלשון גמם שפירוש כריתה ועיין ערך גם או לשון גימוה ובילקוט גרס גהמן: תחש תחשון לשון כח ותשות: מעבון ל' מעוך וכרות ושמם מורה על תגמולם וגבי צדיקים זכר צדיק לברכה: עשרים וכו'. דייק מדלא כתיב שבע ועשרים ומאה שנה וכתב שנה בכל כלל וכלל כפי' רש"י בחומש ובב"ר בהדיא והרמב"ן פי' בפר' זו שהוציאו זה משני חיי שרה: כבת ז' להטא גרסי' שהרי אינה בת עונשין עדיין שקודם מתן תורה לא היו נענשין עד מאה שנה: בת ז'. עדיין לא הוכחשה יפיה מחמת דם ווסתה: עגלתא תמימתא כו'. עגלה תמימה בלי מום אשר לא עליה עול וכל מום לא יהיה בו: שנא' ויהיו כו'. שכתב הקב"ה שנות צדיקים וכותבם בתורה כדי שיהיו נחלת ימיהם זכורה לעד וכן הוא לקמן ר"פ ס"ב: מה צורך לומר שני חיי

עץ יוסף

לומר שראוי לו להתדבק בזרע נחור כי בהיותו שוה לו בלידה זה מופת אשר ממקור אחד חוצבו למעלה. ולפיכך הם ראוים להתחבר יחד (מה"ק): (ג) נתיירא מן היסורין. כלומר והיינו דכתיב אחרי הדברים דמשמע אחרי הרהורי דברים כדלעיל. והיינו לפי שהרהר בירא"ת היסורין והדבר מבואר בד"ר פ' י"ז שהיה מתירא פן ינסנו ביסורים. וכך היה ראוי הדבר מתחלה. אלא בשעת העקידה בקש אברהם רחמים על הדבר לבל ינסנו עוד ביסורין או בנסיונות אחרים ונתרצה לו וניתן לאיוב היסורין במקומו: זה איוב כענין שנא' ואתן אדם תחתיך: איש היה בארץ עוץ. ופי' ארץ עוץ מי ששמו שם והיינו איוב שנקרא בשני השמות איוב ועוץ (יפ"ת): דינה אשתו של איוב. ופליגא אמ"ד לקמן פרשה פ' ששמעון נשאה: דכתיב בדינה כו' והיינו כעין ג"ש. ורמיזא בעלמא הוא. ודייק מדכתיב הנבלות בה' הידיעה: בימי שבטים היה. והיינו כמי כר' אבא דאמר בימי יעקב. אלא דר"א דיליף לה מדינה יחסו ליעקב. ור' לוי דיליף משבטים יחסו לשבטים (יפ"ת): זה ראובן ויהודה דמדכתיב התם זה חזיתי משמע שבימיו היה הדבר: ומה שכר נטלו פי' בעוה"ז (גמרא): להם לבדם נתנה הארץ. יהודה זכה למלכות. ראובן נטל הלק תחלה בעבר הירדן (רש"י): אלא ר"י שנים. דכתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה למדנו שאף שנותיו הוכפלו דכתיב ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים למדנו כשבאו עליו היסורין היה בן ע' שנה כן אי' בסע"ר: ובא שטן לקטרג. שכאשר מת יוסף הפרו ישראל ברית מילה כדאיתא בש"ר פ"א ויוסף מת בשנת ע"א לירידתן למצרים שהרי ל"ט היה כשבא יעקב ובניו למצרים. והוא חי ק"י שנה. ואז התחיל השטן לקטרג על ישראל על שהפרו ברית. וגירה אותו באיוב שנולד כשירדו למצרים והיה אז ע"א. ואפשר הטעם שגירה אותו באיוב הוא דאמרינן איוב ששתק נידון ביסורים. ואע"ג דהשעבוד לא התחיל אלא משנת נ"ג לירידתן למצרים כשמת לוי. הא"כ איך נדון בשנת ע"א. יש לומר שהעצה היתה תיכף כשמת יוסף וכדאיתא בש"ר פרשה הנ"ל. וכיון שהפרו ברית הפך הקב"ה האהבה שהיו המצריים אוהבין אותן לשנאה כו' ע"ש: וגירה אותו באיוב ליסרו ביסורים קשים ולשמור את נפשו שלא יצא ממנו כדכתיב (איוב ב') אך את נפשו שמור כדי שיסיר דעתו מישראל שלא יקטרג עליהם: אל עויל היינו השטן: והלואי ע"י ב"א צדיקים כי הלואי היה מתגרה בו השטן ע"י צדיקים כלו' להציל צדיקים. ולא להציל את ישראל שהיו אז רשעים (יפ"ת): הן אתם כולכם חזיתם כו'. היינו כדאמרינן בפ"ק דב"ב דבימי שפוט השופטים היה שנא' למה זה הבל תהבלו וגו'. איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים ששפטו את שופטיהם (נזה"ק): וכתיב ולא נמצא כו'. וכדאמר בגמרא איזהו דור שנתבקשו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב יבקשו לאדוני המלך נערה יפה התם בכל גבול ישראל כתיב: לא היה ולא נהיה. וא"ת שמו ושם עירו למה לי הא אשכחן ודרש אין כל כי אם כבשה אחת וכו' ותהי לו לבת. והיינו אלא משל בעלמא (גמ'): לא היה ולא נהיה ביסורין כו'. כפל הלשון לא היה ולא נהיה לחזק הענין. כלומ' דלאו דוקא היסורים שנכתבו עליו. אלא מקצתן לא באו עליו (יפ"ת): היה יכול לעמוד. ואע"פ שמהסיפור נראה שלא עמד בהם כדאמר בפ"ק דב"ב מ"מ הני קראי יש ליישבם למלמד זכות עליו (יפ"ת): וברכת אבלים לא הבנתי היכא רמיזא. ואולי ליטנא קלילא הוא וכלו' הודאה לברך על הרעה וכדיליף בפרק הרואה מדקאמר ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך (יפ"ת ועיין הגירסא בירו'): (ד) כנגד אומתו של אל. כדכתיב ארמי אובד אבי דרשו הז"ל שלבן בקש לעקור את הכל: לשם מרדות ענין הכנעה ושברים וכדלעיל פ' כ"ג: טבח טבחון שיהיו נשחטים: גמחון הא' נבלעת ופי' מלשון גוממו עם השופי דפרק גיד הנשה שהוא לשון החוך (יפ"ת): מעכון שיהיו מעוכין. ובילקוט גרס תחש התחשון. כלו' לשון חולי ומיחוש (יפ"ת):

סדר חיי שרה

פרשה נח

(א) כשם שהם תמימים. שכוונת הכתוב התמימים על שניהם כשם שהם תמימים כך שנותם תמימים: כשם שהם תמימים כך שנותם תמימים ד"א יודע ה' ימי תמימים זו שרה שהיתה תמימה במעשים בת כ' כבת ז' לנוי בת ק' כבת כ' שנה לחטא א"ר יוחנן כהדא. כצ"ל (יפ"ת) ור"ל שפרש"י בחומש נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שע"י בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ומתה והוא בפדר"א וא"כ הוה אפשר לומר ששרה לא נשלמה שנותיה שמתה קודם הזמן שהוקצב לה. זהה"כ יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים כך שנותם תמימים ומתה בזמנה אלא שלכל מיתה צריכה להיות סבה וזה היתה הסיבה העקידה: בת כ' כבת ז' ט' עיין בפרש"י בחומש וברא"מ: בהדא עגלתא כלו' כלילת יופי בצדקות ובגוי שבכ"מ מכנה השלמת היופי לעגלה כמו עגלה יפיפיה מצרים וכדאיתא בסנהדרין דף כ"א עגלה זו מיכל (יפ"ת). או על שם שהלכה בתמימות אחר אברהם כמו העגל שהולכת בתמימות אחר אמה. וכדאיתא במדרש על פסוק נחית כצאן עמך (ש"ר פ' כ"ד) ע"ש. כן שרה הלכה בהתמימות אחר אברהם כדאי' לעיל פ' מ"א (מה"ק): ונחלתם לעולם כו' פי' ונחלתם קאי אימים כי ימי הצדיקים חביבין לפני המקום בעוה"ז ובעוה"ב כדמפרש ואזיל שמדחזר להזכירם הוא ע"כ מחיבה. והכוונה למה שאמר בזוהר שהימים היוצאים בטובה קנו מציאות ממש. ולזה חביבים בעוה"ז ובעוה"ב כי אינם כלים אלא קיימים ונצחיים לעוה"ב כמלאכים: (ב) וכי אין אנו יודעים כו'. ומאי קמ"ל קרא בהא: שמשו של צדיק אחר. וממילא תמיד אין העולם חסר מצדיקים שמאל הקב"ה בחסדו צדיקים בכל דור ודור כדי לקיים בהם העולם. ואע"פ שיראת שמים אינה בידי שמים. מכל מקום הקב"ה יודע מעשה הצדיקים העתידים קודם לידתן. ואין זה ביטול הבחירה שהידיעה של הקב"ה אינה מכרחת: קוראו עליו חרה השמש. ר"ל שקראו עליו כשנדל ונכר בעולם וזרח השמש ובא השמש שנולד סמוכת

עליו וזרח השמש ובא השמש. עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע שנא' (במדבר כז) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון. עד שלא שקעה שמשו של יהושע זרחה שמשו של עתניאל בן קנז שנא' (שופטים א) וילכדה עתניאל בן קנז. עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל שנא' (ש"א ג) ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה'. א"ר יוחנן כהדא עגלתא תמימתא. עד שלא השקיע הקב"ה שמשה של שרה הזריח שמשה של רבקה. בתחלה (בראשית כב) הנה ילדה מלכה גם היא בנים. ואח"כ ויהיו חיי שרה מאה שנה: (ג) [ד] ר"ע היה יושב ודורש והצבור מתנמנם בקש לעוררן. אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינה. אלא תבא אסתר שהיא בת בתה של שרה שחיתה ק' וכ' וז'. ותמלוך על ק' וכ' וז' מדינות: (ד) ותמת שרה בקרית ארבע. [ה] ד' שמות נקראו לה. אשכול וממרא קרית ארבע חברון. ולמה הוא קורא אותה קרית ארבע. שדרו בה ד' צדיקים. ענר אשכול וממרא ואברהם. ונמולו בה ד' צדיקים אברהם ענר אשכול וממרא. ד"א קרית ארבע [ו] שנקברו בה ד' צדיקים אבות העולם. אדם הראשון אברהם יצחק ויעקב. ד"א שנקברו בה ד' אמהות חוה ושרה ורבקה ולאה. ועל שם בעליה שהן ד' ענק וג' בניו. א"ר עזריה שמשם יצא אבינו אברהם שרדף אחרי ארבעה מלכים קוזמוקרטורין. ושהיא עולה בקרנסין של ד' בתחלה ליהודה ואח"כ לכלב ואח"כ ללוים ואח"כ לכהנים. והיא א' מד' מקומות מגונים שבא"י. ואלו הן. ר' יצחק ורבנן. ר"י אמר דור ונפת דור ותמנת סרח וחברון. ורבנן אמרי דנה וקרית [ז] סנה ותמנת סרח וחברון: (ה) ויבא אברהם לספוד לשרה. מהיכן בא ר' לוי אמר מקבורתו של תרח לשרה בא. [ח] אמר ליה ר' יוסי והלא קבורתו של תרח קדמה לקבורתה של שרה שתי שנים. אלא מהיכן בא [ט] מהר המוריה בא. ומתה שרה מאותו צער. לפיכך נסמכה עקידה לויהיו חיי שרה: (ו) ויקם אברהם מעל פני מתו. [י] מלמד שהיה רואה מלאך המות מתרים כנגדו. א"ר יוחנן מה הן תנינן מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות שבתורה מן הכא. ויקם וידבר: (ז) גר ותושב. גר דייר תושב מארי ביתא. [יא] אם רציתם גר ואם לאו מארי ביתא שכך אמר לי הקב"ה (בראשית יב) לזרעך נתתי את הארץ הזאת. תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני. איני מבקש מכם אלא מת אחד שנא' תנו לי אחוזת קבר. ויענו בני חת את אברהם וגו' שמענו אדוני וגו'. א"ל מלך את עלינו נשיא את עלינו אלוה את עלינו. אמר להם אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר העולם אלוהו. במבחר קברינו במבחר שבקברינו. קבור את מתך מתים הרבה. וישתחו אברהם לפני עם הארץ. מיכן שמודים על בשורה טובה: (ח) וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם וגו' פגעוני לי. [יב] סרסוני לי. ואם לאו צלו לי עילויה. ועפרון יושב בתוך בני חת. ר' יצחק אמר ישב כתיב [יג] אותו היום מינו אותו ארכוסטרטיגוס דלא יהא בר נש רב זבין מן בר נש זעיר. ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת. א"ר פנחס מלמד שנעלו דלתותיהן והלכו לגמול חסדים לאברהם: (ט) לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה וגו' אדוני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף. [יד] א"ר חנינא כל שקלים האמורים בתורה סלעים. ובנביאים לטרין.

בכתובים

יד יוסף ד אס"ר פ"א. וילקוט אסתר וילקוט תורה רמז קי"כ: ה ילקוט ס"ז: ו זוהר ויחי דף רמ"ח ע"ב. פדר"א פ"כ. זוהר שלח לך דף קס"ד. עירובין נ"ג. סוטה י"ג: ז ב"ב ק"ב: ח סדר עולם פ"א: ט ויק"ר פ"כ. ילקוט ס"ז. פדר"א פ' ל"ב. זוהר ס"ז דף קכ"ג: י שאמר לו אתה גרמת סבת מיתתה שהיא נענשה על ידך כמו שדרשו חז"ל שעל שמסרה דין על אברהם מתה (ספר שמע שלמה): יא ילקוט ס"ז: יב ילקוט ס"ז: יג לעיל פ' מ"ח: יד ירוש' פ"ק דקדושין. שמ"ר פ' ל"א. תנחומא ויקרא וכסף. ורות רבה פסוק ואת לפנים. בכורות נ'. פסיקתא רבתי פ"ד. ילקוט ס"ז. אג"ב ס' י"ח:

מתנות כהונה

פרשה נח חיי שרה שהרי כבר אמר חיי שרה אלא רמז לב' מיני החיי' חיי עוה"ז וחיי עוה"ב כן פירש"י: **עתניאל** הוא יעבץ שהיה שופט הדו' ורבן תור' בישראל כדאיתא פ"ג דתמורה: **אשכול וממרא** כו' אשכול נקרא כו' על שם המעשה על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל: **ממרא** כי אילוני ממרא היה מתוך פי' רש"י משמ' שנקרא כן על שם המרגלי' שהמרו שם את פי' י"י כרתו משם האשכול להמרות רוח קדשו לאמר כשם שפרי' משונה כך עמה משונה: **חברון** על שם חברות הזוגות שנקברו שם ובפירש"י מצאתי על שם אברהם חבר נאה למקום שהיה דל שם וקריית ארבע לה נתנו טעם: **ולמה** נקרא כו' על שם בעליה. שרי העיר: **קוזמוקרטרון** פירש"י קוזמו בלשון יון עולם קרטרון שלטון והערוך פי' תופשי העולם קוזמי עולם קרטרון תופש: **שהיא** עולם. הברון היה עולה בארבע גורלות כדמפרש והזיל ובקרנסין לפי הענין פירושו גורלות וכן משמע פירושו בערוך ורש"י גרס בקנסריון ופי' בו מזלות: **בתחלה ליהודה** נפלו בגורל: **לכלב** כדכתי' בספר יהושע ויתנו לכלב את חברון: **ללוים** לערי מקלט ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב: **מגונים** והברון היה מקום מרפין כמו שפירש"י בפ' שלח לך: **מתרים** פי' הערוך התרסה הוא ענין מלחמה והתגרות והגירוי היה לאמר על ידך מתה שרה אילו לא עקדת בנך לא היתה מתה עדיין וכדי שיתחרט על מעשה העקידה אמר כן ולכך אמר ויקם לשון זירוז או דייק מעל פני מתו מעל מלאך המות (וע"ל פ' ברכה): **מן הן**. מהיכן למדו הא דתנן ויקם וידבר משמע שלא עשה שום דבר רק צרך קבורתה וכל זמן שלא נקבר מוטל לפניו קרינן ליה כיון שמוטל עליו לקוברו כדיליף פרק מי שמתו מוהקבר' מת' מלפני אטו השתא בעתיה קמיה הוא רמי והכתיב ויקם אברהם מעל פני מתו אלא מלמד כל זמן שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי: **דייר** לשון דירת ערא': **מארי ביתא**. אדון הבית וכמו שפירש"י בחומש. (ה"ג בילקוט **ואקברה** מתי הד מית. ד"א אוני כו' ודייק מתי משמע מת א':) **אחוזת קבר**. משמע קבר אחד: **אלוה** את עלינו. דאל"כ למה אמרו אלהים וגם על ידי פיסוק הטעמים הוא נחלק לשנים: **במבחר** קברינו. משמע בקבר א' המובחר שבכל קברינו ולא המובחר שבכל קבר וקבר: **מתים** הרבה. דייק מדכתיב מתיך ולא מתך: **פגעוני** לי. בקשו עלי ממנו וכן פירש"י ויש לפרשו מלשון כפייה כלומר שיכפו אותו בדברים כד"א פגע בו: **סרסוני** לי. עשו [illegible] סרסרות כדי שנעמוד פניו על המקח ולשון פגיעה יש לומר שנופל עליו על שהולך ובא ופוגע בזה ובזה עד שיתפייסו יחד: **צלי** עלוי. התפללו לו כבבלי כד"א אל התפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי: **ארכוסטריגום** פירש הערוך גדול שבגליונים: **דלא** יהא

ענף יוסף

פרשה נח (ד) [שדרו בה ד' צדיקים ענר כו' ומלו בה ד"צ אברהם כו'] אבי דירה נקט אברהם נכסוף שלא היה תושב בארץ כאחרים. וגבי מילה שהיה הוא עיקר אקדמיה (יפ"ת): (ד' צדיקים אבות העולם) ואע"ג דאמרי' בפ"ק דברכות אין קורין אבות אלא לשלשה. היינו מאברהם ואילך. אבל אדם שהוא אב לכל העולם מיקרי אב (יפ"ת): (ה) [מקבורתו של תרח] ואע"פ שמת בחרן. אפשר שהלך שם אברהם לראות את בית אביו כשנתבשר בילדי אחיו. או שמא ה' נאמר לו

עץ יוסף

תמורת ר"ע: **יום שמת** רבינו נולד כו'. עיין פרק י' יוחסין · ועיין ביפ"ת: **יום שמת** ר"ה בר אהבה נולד ר' אבון. בקהלת רבה ובאגדת שמואל הגי' נשתנה: **קח לך** את יהושע ונומר. וסמכת את ידך עליו וגו' ונתת מהודך עליו וגו' שנתן בו כח להנהיג את ישראל: **וילכדה** עתניאל בן קנז. וכדאיתא בפרק ב' דתמורה אלף וז' מאות ספיקות של ג"ש ושל קלין והמורין ושל דקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה. ואעפ"כ החזירם עתניאל בן קנז בפלפולו שנאמר וילכדה עתניאל בן קנז. וזה היה בחיי יהושע: **ונר אלהים** טרם יכבה. ר"ל קודם שיכבה נרו של עלי (ע"ד נר אלהים נשמת אדם) ושמואל שוכב בהיכל ה' למלאות מקומו. ואע"ג שאין המקרא יוצא מידי פשוטו רמיז ביה נמי לזריחת שמשו של שמואל טרם שקיעת שמשו של עלי: **אר"י כהדא** עגלתא תמימתא. כל זה מיותר (ידי משה ויפ"ת): **בתחלה הנה ילדה** כו' כמיכות הכתובים קדמים שמתחלה כתיב ובתואל ילד את רבקה ואח"כ כתיב ויהיו חיי שרה. לומר שאחר שבאה רבקה בעולם הממלאה מקומה של שרה מתה שרה: (ג) **בקש לעוררן** כו' שדרכם היה לדרש לפעמים במילי דבדיחותא לעורר לב השומעים ויקיצו משנתם שעל הרוב אנשים רבים אוהבים רמזים כאלה לפי שהוא השתעשעות הדמיון ונקל להבין באין העמקת השכל. ועיין בהסבר רבתי ת"ש שם: (ד) **אשכול** כדכתיב ויבואו עד נחל אשכול: **וממרא** דכתיב ממרא קרית הארבע ונקרא ממרא ע"ש ממרא האוהב של אברהם כדאיתא בתנחומא: **קרית** ארבע הברון דכתיב ושם חברון לפנים קרית ארבע. ונקראת קרית ארבע ע"ש שדרו בה ד' צדיקים כדלקמן. והברון על שם אברהם שהוא חבר נאה כדלקמן פ' ע"ד והברון היה נחל האשכול דכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון וגו' וכתיב ויבואו עד נחל אשכול וגו' דהיינו הברון שנקראת אשכול ע"ש העתיד על אודות האשכול שעתידין ישראל לכרות ממקומו: **ד' צדיקים ענר** דמכיון שהיו בעלי ברית אברהם צדיקים היו. ואע"ג דענר ואשכול היו משיבים אותו מאחרי ה' במצות המילה כדלעיל סוף פ' מ"ב כוונתם היה שלא יסתכן אברהם ולא יעצוהו שימרה את דברו אלא שיבקש מה' לוותר לו על הדבר (יפ"ת): **ומלו בה** ד' צדיקים כו'. מדקדק לומר והמה בעלי ברית אברהם בא לרמוז על העתיד שנכנסו במסורת הברית ברית מילה ע"י אברהם (מה"ק) דלאחר שראו שאברהם לא נסתכן נימולו גם המה אתו: **אדה"ר** דהע"ג דהשתא. צדיק הוה כדאיתא בפרק עושין פסין שעשה תשובה: **ועל** שם בעליה הוא כמו ד"א: **שמשם** יצא אברהם כו'. כלו' לפי שנתפרסמה גבורת אברהם ברדיפת ד' מלכים. היו מיחסים הארץ שיצא משם אז אליו. וקראוה קרית ארבע כלומר קרית מלך רב כנגד ד' מלכים: **שהיא** עולה בקורנסין. הוא כמו דבר אחר. וקורנסין פירושו גורל כי הגורל היה ד' פעמים שבתחלה עלתה בגורל כלל העיר בכלל גבול בני יהודה. ושוב נתיחד ממנה חלק כלב. ושוב עלה הגורל על הנשאר ממנה ליתנה למקלט ללוים בכל הערים שנתנו לכלל הלוים. ושוב כשבאו לחלק הערים ללוים לבני אהרן ולשאר בני קהת ולבני גרשון ומררי עלתה עיר חברון בחלק הכהנים בני אהרן (יפ"ת): **והוא אחד מן** כו' ופי' קרית ארבע שהיא מארבעה המגונים: **ונפת דור** היינו דור כאן מיותר (ידי משה): (ה) **ב' שנים** שהרי אברהם היה בן קל"ז שנה כשמתה שרה. שהרי היתה בת קכ"ז כשמתה. ושנות אברהם יתירים על שנות שרה עשרה דכתיב הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. וכשמת תרח היה אברהם בן קל"ה שנה כי ימי תרח ר"ה שנה. ובן ע' היה כשהוליד את אברהם. דל ע' מר"ה פשו להו קל"ה (יפ"ת): **ב' שנים** ור' לוי אמר לך דאין הכי נמי אלא ע"י שהדרך רחוקה מחרן עד חברון נשהא ב' שנים עד שבא. א"נ שלא בא מיד כשנקבר כי ישב שם ימים או עשור עם קרוביו להשתעשע עמהם. וקאמר מקבורתו של תרח כי זה היה עיקר מעברו שם: **מהר המוריה** דהיינו מבאר שבע ולפי שלא נשתהה אברהם בבאר שבע אלא כאורח נטה ללון קאמר מהר המוריה שהוא עיקר מה שממנו: **מאותו צער** ע"י השטן שסח לה תוהה המאורע וא"ל שכבר נשחט יצחק ומתוך החרדה פרחה נשמתה וכדאיתא בפדר"א וע"ז אמר לפיכך נסמכה פרשת עקידה לויהיו חיי שרה. ואע"פ שהפסיק בנתיים בבשורת רבקה. אין זה הפסק. כי גם זה היה באותו הפרק שבעודו בהר המוריה נתבשר שנולד בת זוגו של יצחק כדלעיל ריש פ' נ"ז. ולקמן בויק"ר פ"כ איתא שיצחק בעצמו סיפר לה שמתה מאותה צער: (ו) **שהיה רוא'** מה"מ כו'. דייק מדכתיב מעל פני מתו שהוא כמו מלפני מלאך מותו ומה שהיה מלאך המות מתרים (פי' מתגרה) כנגדו. היינו דעל ידי שניתן לו רשות בשרה היה מתרים גם כלפי אברהם לפי שהיה מדה"ד מתוחה כנגדו (יפ"ת). או מפני שהיה מתקשה עליה יותר מדאי והיה מתאחר בקבורתה (הא"ח): **מן הן תנינן** כלומר מנין לנו אסמכתא (יפ"ת): **מן הכא** שלא הפסיק בשום דבר לא בק"ש ולא בתפלה אלא ויקם מיד וידבר בצרכי קבורה (א"ח): (ז) **גר דייר** כלו' שהוא מתגורר בארץ ואין לו אחוזה בה ותושב הוא שיש לו אחוזה בה. והרי זה כשני הפכים בנושא אחד. אלא כך אמר אם רציתם גר ואם לאו מארי ביתא כתושב שאפלגה בע"כ מן הדין בתורת ירושה הארץ שלי: **שבך אמר** לי הקב"ה לזרעך כו'. ואע"פ שלא ניתן הארץ אלא לזרעו ולא לו ועדיין היה מתבקש להם זכות הארץ וכדאמר לעיל פרשה ל"מ גבי והכנעני אז בארץ וכה"א ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה. היינו בעיקר הארץ להורים יושביה. אבל מ"מ כיון שבזכותו ניתן כל הארץ לזרעו לדורות כ"ש שיהיה לו עכ"פ מעכשיו אחוזת נחלה בה במה שהוא לצרכו לבד כפי חפצו ורצונו כתושב ואזרח בארץ (נזה"ק): **מת א'** שנאמר תנו לי אחוזת קבר. ואקברה מתי מלפני אם לא תרצו ליתן לי מקום קבורה למתים הרבה עכ"פ אקברה מתי מלפני דהיינו מת אחד (מה"ק): **מלך** את עלינו כו'. כלומר ומלך פורץ גדר ואין ממחין בידו. והוא הושיבן דרך מוסר אל יחסר העולם מלכו (וע' לעיל פ' מ"ב סי' ס') כו'. ואמגם הם לפי שיטתן שהחזיקוהו כנשיא וכמלך א"ל במבחר שבקברינו קבור את מתך אפי' מתים הרבה דאת בא לרבות (נזה"ק): **מכאן שמודים** כו' וכאילו כתיב וישתחו אברהם לה' לפני עם הארץ. ולכן דוקא אחר קנין שדה עפרון דקדק לומר לפני עם הארץ. שכיון שזכה למערת המכפלה שהוא מקום קדוש זה ודאי נחשב לו כ"כ לבשורה טובה והשתחוה והודה לה' (מה"ק): (ח) **פגעוני לי** כלו' תפגשו ותבקשו לי את עפרון בן צחר להתפשר עמי במכירת שדהו והיינו סרסוני לי. ואם לא ירצה למכור צלו לי עלויה דרך בקשה ותחנונים. ולשון פגיעה משמע גם בקשה ותחינה כמו אל תפגעי בי (יפ"ת): **ישב כתיב** ע' מ"ש לעיל פ' מ"ח סי' ו'. ורמז השלמונות בל' ישיבה כי כן דרך המושל לישב והעם עומדים עליו: **ארכיסטרטיגוס** גדול שבגליונים: **דלא יהא** בר נש כו' שלא יהא בן אדם השוב קונה מאדם שפל וקטן: **מלמד שנעלו** כו' דכתיב לכל באי שער עירו שבשעה שדבר עפרון עם אברהם מאז כבר כולם נתקבצו ובאו שמה (יפ"ת): (ט) **ובנביאים ליטרין** פרש"י ליטרין מנין דהוא כ"ה סלעים.

ובכתובים

בכתובים קנטרין. ר' יודן אמר חוץ משקלי עפרון שהיו קנטרין. הה"ד (משלי כח) נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו. נבהל להון איש רע עין זה עפרון שהכנים עין רע בממונו של צדיק. ולא ידע כי חסר יבואנו שחסרתו התורה וא"ו. הה"ד וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרן עפרן כתיב חסר וא"ו. ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר. ר' אבא בר ביזנא אמר טו פרגמטיא נפיק: (י) ויקם שדה עפרון. טז דהות נפילא וקמת. דהות דבר אינש זעיר ואתעבידת לבר נש רב. שדה עפרון אשר במכפלה. מלמד שנכפלה בעיני כל אחד וא'. ד"א שכל מי שהוא קבור בתוכה בטוח ששכרו כפול ומכופל. א"ר אבהו שכפף הקב"ה קומתו של אדה"ר וקברו בתוכה: (יא) השדה והמערה אשר בו וגו'. יז א"ר מנין תנינן המוכר את שדהו צריך לכתוב את שדהו ואת סימניה. מהכא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב: (יב) לאברהם למקנה לעיני בני חת. יח א"ר אלעזר כמה דיות משתפכות כמה קולמוסין משתברין כדי לכתוב בני חת. עשרה פעמים כתיב בני חת בני חת. עשרה כנגד עשרת הדברות. ללמדך שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק כאילו מקיים עשרת הדברות. א"ר יודן חמשה פעמים כתיב בני ברזילי כנגד ה' ספרי תורה. ללמדך שכל מי שהוא מאכיל פרוסה לצדיק כאילו הוא מקיים חמשה ספרי תורה: (יג) ואחרי כן קבר אברהם. יט הה"ד (שם כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. רודף צדקה זה אברהם (בראשית יח) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה. וחסד שגמל חסד לשרה. ימצא חיים ושני חיי אברהם מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים. צדקה וכבוד א"ר שמואל בר יצחק א"ל הקב"ה אני אומנותי גומל חסדים. תפסת אומנותי בא ולבוש לבושי. ואברהם זקן בא בימים:

פרשה נט

(א) ואברהם זקן בא בימים. א כתיב (שם טז) עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא. ר"מ אזל לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש. א"ל תאמר ממשפחת בית עלי אתם דכתיב ביה (שמואל א ב) וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. אמרו ליה ר' התפלל עלינו. א"ל לכו וטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה מ"ט עטרת תפארת שיבה והיכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא. ממי אתה למד מאברהם שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ב זכה לזקנה ואברהם זקן בא בימים: (ב) עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (משלי לא) ג עוז והדר לבושה של תורה. ותשחק ליום אחרון אימתי היא שוחקת מתן שכרה לע"ל. ממי אתה למד מאברהם. על ידי שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה זכה לזקנה ואברהם זקן בא בימים: (ג) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג). ד אורך ימים בימינה לעתיד לבא. בשמאלה עושר וכבוד בעוה"ז. אפילו שהוא בא להשמאיל לאדם עושר וכבוד. ממי אתה למד מאברהם ע"י שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה ואברהם זקן: (ד) ר' יצחק פתח (תהלים עא) וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני. א"ר אחא לא היא זקנה ולא היא שיבה. אלא שאם נתת לי זקנה תן לי שיבה עמה. ממי אתה למד מאברהם. ע"י שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה ואברהם זקן: (ה) ר' שמואל ב"ר יצחק פתח (משלי כא) רודף צדקה וחסד וגו'. כד דמך ר"ש ב"ר יצחק דהוה מרקד אתלת שבשין נפקין רוחין ועלעולין ועקרון כל אילניא טבייא דארעא דישראל. למה כן דהוה לקיט מנהון שבשין ומהלך קדם כלה. והוו רבנין אמרין למה עביד כדין למה הוא מבזה ית אורייתא. א"ר זעירא שבקותיה דהוא ידע מה הוא עביד. כד דמך נפקו למיגמל ליה חסד ונחתה שבשבה

יד יוסף טו ס"ר פ' ל"א: טז ילקוט ס"ז: יז ילקוט ס"ז: יח אג"ס פ' כ"ז. ילקוט ס"ז. וילקוט מלכים רמז ק"ע: יט ילקוט ס"ז. וילקוט משלי רמז תתקכ"ט: פנ"ט א אג"ס פ"ח. ילקוט ס"ז. וילקוט משלי רמז תתקנ"ו: ב ב"מ פ"ז: ג תנחומא וירא. מדרש משלי פ"י. ילקוט ס"ז: ד ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

יהא כו'. שלא יהא בן אדם חשוב קונה מאדם שפל וקטן: ה"ג שהכנים עין רעה כו': חסר וי"ו ונשאר עפרן גימטריא ר"ע עי"ן: פרגמטיא נפיק. שקלים המתקבלים בסחורה בכל מקום: דהות נפילא. השדה היתה נפולה ושפלה ועכשיו עמדה כדמפרש ואזיל שהיתה של אדם שפל ונעשית של אדם חשוב וגדול: מלמד שנכפלה כו'. היתה נראית כפולה בשוויה ממה שקנאה אברהם. (ה"ג ד"א שכל מי וכו' וכ"מ שוב גי' רש"י ז"ל: (ה"ג א"ר תמן תנינן:) מברר וכו'. מבררו מכל ערעור ופקפוק. ה"ג חמשה פעמים כתיב ברזילי בפ' אחת והוא הקדים המלך דוד בלחם ויין ככתוב שם: ולבוש לבושי כו'. זה הקב"ה נקרא עתיק יומין: לממלא גרסי' והוא שם מקום: שחורי ראש. שערות ראשם שחור לא הלבינו מזוקן ועיין מזה ביבמות (דף קה): וטפלו דבקו כד"א וטפלו בבלק נטפל אליו פלוני: ממי אתה למד מאברהם וכו'. פירש"י שנותנת עמו (עוז והדר) בעולם הזה הדר (דהדר) (כ"ה ביפת"ת) זו זקנה כמה דכתיב והדרת פני זקן אבל הקרן (קיימת) לעולם הבא ועוד י"ל דדייק סיפיה דקרא וה' ברך את אברהם בכל להביא עולם הבא שכלול מכל טוב: בימינה כמו שדרשו ז"ל למיימינים בה שעוסקים בה לשמה נותנת לו שכר מיומן וטוב לעולם הבא שהיא כנגד עולם הזה כימין נגד השמאל: שהוא בא להשמאיל. לאדם ליתן שכרו שלא בעין יפה שכר שאין לו עיקר נותנת לו עושר וכבוד בעולם הזה ועיקר שכרו שמור לעה"ב: זכה לזקנה. הרי בעה"ז וכתיב ונגד זקיניו כבוד הרי זקנה וכבוד וכתיב וה' ברך את אברהם בכל הרי עושר: לא היא שיבה. פי' רש"י שיבה הוא הדרת פנים: ואברהם זקן. וכתיב וימת אברהם בשיבה טובה: כד דמך. כלומר כשמת מיתת הצדיקים דומה לאדם הישן בנחת רוח וסימן לדבר ישנתי אז ינוח לי: דהוה מרקד כו'. שהיה מרקד לפני הכלה בשלשה בדי הדס כדאיתא בריש כתובות (דף יז): נפקין כו'. היו יוצאין: ועלעולין פי' רוח סערה ועקרו כל אילנות טובות שבכל ארץ ישראל: שביישין שריגים ובדי הדס: והוו רבנים אומרים למה עושה כן שמבזה תורתו בכך כדאיתא ריש כתובות קא מכסיף לן האי סבא: שבקותיה כו'. הניחו שהוא יודע מה הוא עושה: נפקו למיגמל כו'. יצא כל העם

עץ יוסף

ובכתובים קינטרין ק' סלעים בכל שקל. והכי גמירי לר"א (יפ"ת): חוץ משקל עפרון כו'. דכתיב שקל כסף עובר לסוחר והיכא דוכתי דקרו לקנטרא תקלא: נבהל להון כו' מילתא בא"נ ואקרא דכתיב וישקול אברהם לעפרון חסר וי"ו קאי. ודריש ליה בעפרון שנתקיים בו מקרא זה נבהל להון כו'. וי"מ רע עין בגימ' ת' וכן עפרן חסר וי"ו בגימ' ת' שבסיבת הת' כסף היה רע עין והסרו התורה וי"ו (נזה"ק): עין רעה בממונו שחמד ממונו ליקח אותו לו: שחסרתו התורה וי"ו להיות עולה בגימטריא רע עין שבזה נתגלה קלונו לדורות. או על פי הנודע באות הוי"ו משם הקדוש הוא מקור הברכה. ולזה חסרתו התורה וי"ו להורות שעי"ז נחסר ממנו ג"כ ברכת ה' (נזה"ק): (י) דהות נפילא וקמת. כלומר שלא היה שמה מפורסם. ועתה נתחדש בה שם גדולה ופרסום שיאמרו חלקת השדה לאברהם. ובשבחיה דאברהם מיירי קרא: דהות דבר נש זעיר. שהיתה של אדם שפל ונעשית של אדם חשוב. דאע"ג דנמנה עפרון לארכוסרטיגוס כדלעיל. מ"מ לגבי אברהם הוה ליה עפרון זעיר: מלמד שנכפלה כו' פי' כשקמה לאברהם למקנה נתעלתה. שנראה בה מאז עלוי רב בגילוי אור העליון וריח ג"ע כדאיתא בזוהר סדר זו ולכן נכפלה בעיני כל מאשר בתחלה שהכל אמרו שהיא שוה בכפלים: שכל מי שהוא קבור כו'. בהיותו במקום קדוש וטהור כזה כי שם הוא פתח ושער לג"ע כדאיתא בזוהר: שכפף הקב"ה קומתו לפי שהיה גבה הקומה שאפילו כשחטא היה ק' אמה כדלעיל פ' י"ב. ואין זה סותר למה שאמר שכל הקבור שם בטוח ששכרו כפול. שגם אדם צדיק היה שעשה תשובה כדאי' בגמרא: (יא) מנין תנינן כו' זו תוספתא היא (ולא מנאחיה) שצריך לכתוב כל מצר השדה לברר המקח כדאמרי' בריש המוכר הבית ע"ש (יפ"ת): (יב) כמה דיות משתפכות דרך מליצה קאמר. על קושי היתור הבא בכתובים שהיה לחוש ללשון התורה הקדושה שלא יבא בה שפת יתר (יפ"ת): י' פעמים כתיב בני חת. היינו ח' פעמים בבראשית כ"ג. ופעם אחד (שם כ"ה י') ופעם אחד (שם מ"ט ל"ב) הרי עשרה פעמים: כנגד י' הדברות הוא מדרך הרמז לבד והעיקר שהדבר הנזכר הרבה פעמים אות הוא על חביבותו. ומכ"ש אם התורה האלקית הזכירו כמה פעמים. ובאג"ב מפרש שדייקו יו"ד פעמים לרמוז כאילו קיים כל הדברות. שאחר שדבק בטובת הצדיק אות הוא שנפשו אוהבת הצדק. ואח"ז בבני חת עשרת הדברות שקודם מ"ת לא היו נוהגים כי אם המצות השכליות שזהו מעשרת הדברות. אבל בבני ברזילי שהיו מישראל אמר כאילו קיים כל התורה: מקחו של צדיק כו'. לפי שע"י שמסייעים אותו בקניניו הם סיבה שהוא יעסוק בתורה ובמצות. ושכרו כפול ומכופל מצד לימוד התורה וקיום המצות: ה' פעמים כתיב בני ברזילי. תיבת בני מיותר וה' פעמים אלו בספר שמואל גבי וברזילי הגלעדי ירד מרוגלים וגו': מאכיל פרוסה כו' כמו שברזילי פרנס את דוד בברחו מפני אבשלום בנו: מקיים ה' חומשי תורה משום שעל ידי אותו פרוסה מחזיקו לחזור על ה' חומשי ספרי תורה נחשב לו כאילו הוא עצמו מקיים: (יג) רודף צדקה וחסד כו'. וכי משום דרודף צדקה ימצא צדקה שיהיה עני ויותן לו צדקה לזה דריש ליה רודף צדקה זה אברהם כו': שגמל חסד לשרה. דכתיב קבר אברהם את שרה שהוא בכבודו ובעצמו נתעסק בכל צרכי קבורתה אע"פ שכל אנשי העיר באו לגמול חסד לשרה ומסתמא היו לה קוברים אחרים. אפ"ה נתעסק בכל צרכי קבורתה בכבודו ובעצמו אע"פ שהיה זקן ונשיא: תפסת אומנותי להחזיק בעמוד החסד כדכתיב חסד לאברהם בא ולבוש לבושי כי הוא יתב' נקרא עתיק יומין כדכתיב ושער רישיה כעמר נקי וגם אברהם זכה לגוון לבושו יתב' בעטרת תפארת שיבה כתלג חיור. וע"ז נאמר ואברהם זקן וגומר דהיינו שזכה להדרת פנים של זקנה ושיבה:

פרשה נט

(א) כתיב עטרת כו'. וכל זה שזכה אברהם לאריכות ימים בשביל הצדקה שהיה עושה. כי הצדקה מארכת ימיו של אדם: לממלא שם מקום: שחורי ראש שערות ראשם לא הלבינו מזוקן: מרבית ביתך ע"ד אמר ספחתי ורביתי. ימותו אנשים פי' בחורים: וטפלו בצדקה הורה להם כי לא יועיל התפלה אחר גמר דין והגזרה רק יש מצות סגוליות המשביתות הגזירה והענין כי זה הוא שילום מדה כנגד מדה שע"י עשיית הצדקה והיותו לעניים הוא זוכה ג"כ לחיים. ומדה במדה לא בטלה: מה טעמיה כו'. ר"ל מתי ימצא עטרת תפארת שיבה אף שלא כדרך הטבע כמו שהיה בבני עלי הוא רק בדרך צדקה תמצא: אתה למד מאברהם כלומר שדברי שלמה אלה הם נלמדים מאברהם שנמצא בו תפארת שיבה בזכות הצדקה כדכתיב ביה ושמרו דרך ה' לעשות צדקה: (ב) עוז והדר לבושה כו'. שעל ידי שגמל חסד לשרה זכה לזקנה. ולפי שע"פ הדברים אלו מתפרש קרא דעוז והדר לבושה מייתי ליה להזק דבריו כדאמר ממי את למד מאברהם כו' (יפ"ת): לבושה של תורה דכל פר' אשת חיל משתעי בתורה. והענין ע"פ הנודע מחכמי אמת שהתורה יש בה נגלה ונסתר שהיא כולה שמותיו יתב'. ומדרגת הנגלה הוא כלבוש לבחינת הנסתר. והעושר והכבוד הבא לצדיקים בעה"ז אינו אלא מכח אור לבושה של תורה. אבל עיקר שכרה בבחינת אור פנימותה אינו מתגלה להם אלא לעוה"ב ועז"א עוז והדר לבושה של תורה כלו' אף גם באור לבושה של תורה עוז והדר שממנה בא לצדיקים עושר וכבוד. דעוז היינו עושר. והדר היינו כבוד. אבל ותשחק ליום אחרון כלו' היא בעצמה משחקת לצדיקים להראות להם פנים מסבירות ופנים שוחקות בשמחה רוחניות ליום אחרון דהיינו לעוה"ב (נזה"ק): ממי אתה למד כו'. כמ"ש בתנחומא הוד והדר לבשת מהודך והדרך הלבשתו לאברהם שנתת לו הדר זקנה כו' והיה לו לכבוד מפורסם שהיא מדרגת הדר. וכן זכה למדרגת עוז שהיא עושר כדכתי' בתריה וה' ברך את אברהם בכל (נזה"ק): (ג) אורך ימים בימינה כו'. שע"י גמילות חסדים זכה אברהם לזקנה. ולפי שעל פי זה מתפרש הכתוב יפה נקטיה לחזק דבריו (יפ"ת): אורך ימים בימינה לע"ל. שפירש אורך ימים החיים הנצחיים בעוה"ב. ופי' בימינה בעקרה שהשכר העיקרי הנמשך מהתורה חיי העוה"ב (יפ"ת): בשמאלה כו' בעוה"ז כי פי' שמאלה השכר שאינו עיקר הנמשך ממנה הוא עושר וכבוד שהוא טוב מדומה: באה להשמאיל כו'. פי' שתתן השכר המקרי. יהיה שכר טוב דהיינו עושר וכבוד. ומ"ש אפילו לפי שעל הרוב שכר מצות בהאי עלמא ליכא אלא כשפעמים באה לתת שכרה בעוה"ז ימשך ממנה עושר וכבוד כאברהם ורבי וחביריו אשר זכו לשתי שולחנות (יפ"ת): ממי את למד כו'. פירשתי בסי' הקודם: (ד) ר"י פתח כו'. טעמו כטעם הקודמים ע"ש: לא היא זקנה ולא היא שיבה. בתמיה. שהרי גם הזקנה בכלל השיבה אלא דה"ק אם נתת לי זקנה תן לי שיבה עמה כלו' שיהיה לי תואר הזקנה בשיבה דהיינו הלבנת השער שהוא כבוד לאיש: את למד מאברהם וכאשר גם בדוד נאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לפיכך גם הוא בקש על עטרת תפארת השיבה: (ה) ר"ש בר רב יצחק פתח כו' כד דמך כו'. כיון דר"ש בר רב יצחק הוא מרא דעובדא נ"ל דלא גרסי' בסמוך ד"א אלא סתם רודף צדקה זה אברהם כו'. והוא דרושו של רשב"י אלא דאגב אשמעינן דרשב"י היה נאה דורש ונאה מקיים. שגם הוא היה נזהר מאד במצות ג"ח: רודף צדקה כו'. שע"י ג"ח נתכבד אברהם בזקנה ופתח רודף צדקה וגו' ומפרש ליה בכבוד השיבה: כד דמך כשמת: דהוה מרקד כו'. שהיה מרקד לפני הכלה בשלשה בדי הדס כדאי' בכתובות י"ז שהיה זורק אחד ומקבל אחד (רש"י): נפקין כו'. היו יוצאים: ועלעולין פי' רוח סערה ועקרו כל אילנות טובות שבכל א"י להודיע שיש צער בעולם על זכות מעשיו שהלך מן העולם (יפ"ת): שבשין שריגים ובדי הדס: למה עביד כדין למה עושה כן שמבזה כבוד התורה: שבקותיה כו'. הניחו שהוא יודע מה הוא עושה: נפקו למיגמל כו'. יצאו כל העם לגמול עמו חסד וירדה פרוג ובד של אש מן השמים ונעשה כמו בדי הדס והיתה מפסקת בין מטתו ובין הצבור. להורות שהוא גדול הדור שאין הצבור ראויים להתקרב

שבשבה דנור ואיתעבידת כמו שבשבה דהדס ואפסיקת בין ערסא
לציבורא. אמרין חמון דהדין סבא דקאי ולעי דקמת ליה שבשתיה. ד"א
רודף צדקה זה אברהם ושמרו דרך ה' וגו' וחסד וגו' כדלעיל: (ו) יפיפית
מבני אדם הוצק חן וגו' (תהלים מה) ה נתיפית בעליונים שנאמר (ישעיה לג) הן
אראלם צעקו חוצה. נתיפית בתחתונים שנא' נשיא אלהים אתה בתוכנו.
על כן ברכך אלהים לעולם וה' ברך את אברהם בכל: (ז) ו מי יעלה בהר
ה' (תהלים כד) זה אברהם שנא' ולך לך אל ארץ המוריה. ומי יקום במקום
קדשו זה אברהם על שם שנא' וישכם אברהם בבקר אל המקום. (שם) נקי
כפים אם מחוט ועד שרוך נעל. ובר לבב חלילה לך מעשות כדבר הזה
וגו'. אשר לא נשא לשוא נפשו זה נפשו של נמרוד. ולא נשבע למרמה
הרמותי ידי אל ה' אל עליון. ישא ברכה מאת ה' וצדקה ואברהם זקן
וה' ברך את אברהם: (ח) אברהם היה מברך את הכל שנא' ונברכו בך.
ז מי ברך את אברהם הקב"ה מברכו וה' ברך את אברהם בכל. משה נסן
של ישראל דכתיב לכל האותות והמופתים אשר עשה משה. ומי הוא
נסו של משה הקב"ה שנא' (שמות יז) ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי.
דוד רועה של ישראל שנא' (ד"ה א יא) אתה תרעה את עמי ישראל. מי הוא
רועה של דוד הקב"ה שנא' (תהלים כג) ה' רועי לא אחסר. ירושלים אורו של
עולם שנא' (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך. ומי הוא אורה של ירושלים הקב"ה
דכתיב (שם) והיה לך ה' לאור עולם: (ט) ואברהם זקן. ח זקן זה שקנה
שני עולמות. שלשה נכתרו בזקנה ובימים. ושלשתן היו ראש לנסיון.
אברהם יהושע ודוד. אברהם ראש לאבות. יהושע ראש למלכות משבט
אפרים שנא' (שופטים ה) מני אפרים שרשם בעמלק זה יהושע. דוד ראש
למלכות משבט יהודה. א"ר אחא יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בימים
בימים ואינו בזקנה. אבל כאן זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה. בא
בימים. ר"י אמר בא בדיפלין. ר' אבא אמר ט בא בכפלין מפולש לחיי
עוה"ב. א"ר יצחק באותן הימים שכתוב בהן (קהלת יב) עד אשר לא יבאו
ימי הרעה: (י) וה' ברך את אברהם בכל. י ר' יודן ור' נחמיה. ר"י אמר
שנתן לו נקבה. א"ל ר"נ עיקר ביתו של מלך אין כתוב בה ברכה. אלא
וה' ברך את אברהם בכל שלא נתן לו בת כל עיקר. ר' לוי אמר תלת.
בכל שהשליטו ביצרו. יא בכל שעשה ישמעאל תשובה בחייו. בכל שלא
חסר קילורין שלו כלום. ר"ל בשם ר' חמא אמר בכל שלא חזר ונסה אותו:
(יא) ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו. יב שהיה זיו איקונין שלו דומה
לו. המושל בכל אשר לו שהיה שליט ביצרו כמותו. שים נא ידך תחת
ירכי א"ר ברכיה לפי שנתנה להם בצער לפיכך היא חביבה ואין נשבעין
אלא בה. ואשביעך בה' אלהי השמים יג אר"פ עד שלא הודעתי אותו
לבריותיו אלהי השמים וכיון שהודעתי אותו לבריותיו אלהי הארץ.
אשר לא תקח. הזהירו שלא ילך אל בנות ענר אשכל וממרא. כי אל
ארצי ואל מולדתי. א"ר יצחק חטיא דקרתך זונין זרע מנהון: (יב) ויאמר
אליו העבד. הה"ד יד (הושע יב) כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב. כנען זה
אליעזר. בידו מאזני מרמה שהיה יושב ומשקיל את בתו ראויה היא או
אינה ראויה. לעשוק אהב לעשוק אהובו של עולם זה יצחק. אמר אולי
לא תאבה ואתן לו את בתי. א"ל אתה ארור ובני ברוך ואין ארור מתדבק
בברוך: (יג) ויאמר אליו אברהם השמר לך וגו' ה' אלהי השמים אשר
לקחני מבית אבי טו זה ביתו של אביו. ומארץ מולדתי זו שכונתו. ואשר
נשבע

יד יוסף ה ילקוט ס"ז. ילקוט תהלים: ו שוח"ט מזמור כ"ד. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים: ז ילקוט ס"ז: ח ילקוט ס"ז. קדושין ל"ב: ט תד"א ח"א פ"ה: י ב"ב ט"ז. ילקוט ס"ז. זוהר ויחי דף רי"ט.
זוהר תצא דף רע"ו. תוספתא קדושין לבסוף: יא לעיל פ' ל'. ב"ב ט"ז. ילקוט לך לך. תוספתא סוף קדושין: יב ילקוט ס"ז. ב"ב ט"ז: יג ספרי ח"ב פיסקא ש"ג: יד ילקוט ס"ז וילקוט הושע.
זוהר אמור דף ק"ג: טו ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

פעם לגמול עמו חסדים וירדה שריג וכד של אש מן השמים ונעשה כמו בדי הדס והיתה מפסקת
בין מטתו ובין הצבור אמרו ראיתם זקן הזה שהיה עומד ומטריח את עצמו לרקד לפני הכלה
ועכשיו עומדת לו שבשתיה: שבשתיה. שבוט שלו שהיה מרקד דרך שטות או פירושו לשון
בדי הדס ושתי הלשונות בגמרא בריש כתובות ולשון אחרון הוא גירסת הירושלמי בפ"ק דמסכת
פאה: הן אראלם צעקו כו'. בשעת העקידה וע"ל פ' נ"ו: מי יעלה וכו' משם נתעלה להקרא
ירא אלהים: (ה"ג נקי כפים אם מחוט:) נפשו של נמרוד. פירש"י שרדף אברהם אחריו והרגו
עם שלשה מלכים חבריו ולא שלא כדין עשה שהרי אמרפל הוא נמרוד אמר שול והשלך אברהם
לכבשן האש והבא להרגך השכם והרגו: ניסן. העושה להם כל הניסים: זה קנה. זקן נוטריקון
זה קנה ודוגמא זה דרשו בפ"ק דקידושין והדרת פני זקן זה שקנה חכמה: בדיופלין. פי' הערוך בלע"ז בכפל פי' בשני עולמים בהעוה"ז ובעוה"ב ודייק מדכתיב בא בביאה גמורה וכפולה:
ה"ג בערוך ר' אבא אמר (בא בפולין) בכפלין ופי' בו מקום ושער מפולש וארוך ישר: באותן הימים כו'. בא לו שלום וטובה: עיקר ביתו של מלך. שרה שהיתה עיקרה של ביתו והיתה
אשה משכלת והוא היה טפול לה בנבואה ונתברך בגללה ולא כתיב (בה) ברכה ואתה אומר שעל בתו נכתב ברכה ומצאתי בפירש"י שגרס עיקר בתו ופי' על הוה שלא נאמר בה ברכה כו' וע"ל
עיקר ביתו זה יצחק ולא נאמר בו ברכה בחיי אברהם וכך מצאתי שוב בא"ב אבל קשה קצת שהרי כתיב כי ברך אברכך ודרשו הז"ל אתת לאב ואתת לבן: שעשה ישמעאל תשובה. דאל"כ
לא היה מת בשיבה טובה (וכתיב תקבר בשיבה טובה): קילורין. פי' הערוך אוצרותיו: זקן נוטריקון זיו איקונין ר"ל קלסתר פנים: שנתנה להם. המילה שהיא תחת הירך ואליעזר ג"כ
נימול אתו בכלל ילידי ביתו ומקנת כספו: עד שלא הודעתי כו' עיין בפירש"י בחומש. ה"ג אלהי הארץ אשר לא תקח אשה וגו' הזהירו כו': חטיא דקראתך זונין כו' פי' הערוך גרעינין שחורים
הנמצאים

ענף יוסף

לו ללכת בעת הזאת לקבור את אביו שיהיה זוכה להקבר על ידו מאחר שעשה תשובה:
פרשה נט (ט) [יש לך אדם שהוא בזקנה כו'] יבואר ע"פ מאי דאי' בזוהר ע"פ ויקרבו ימי
ישראל למות כשאדם נפטר מהעולם אזי באין כל יומין להשבון לפני הקב"ה להראות
מעלות הצדיק שלא עבר יום אחד משנותיו מתורה ומצות ומע"ט. משא"כ הרשעים ימיהם מתחבאין
ובושין להתקרב לפני הקב"ה. וז"ש יש לך שהוא בזקנה ר"ל זקן אמתאי ואינו בא בימים כי כלו היו
בחטאים ופשעים וימיו מתחבאים מלבא לפני הקב"ה. ויש לך אדם כשר וחסיד ובא ימים שלו לפני הקב"ה
להעיד על שלימותו. אבל אינו בא בזקנה כי מת בילדותו. משא"כ אברהם האריך ימים ובא בימיו לפני
הקב"ה (בשם הגר"א): (יב) [ואין ארור מתדבק בברוך] ולכאורה איפכא ה"ל לומר אין ברוך מתדבק
בארור

עץ יוסף

להתקרב לו (יפ"ת): אמרין חמון כו'. אמרו ראיתם זקן הזה שהיה עומד ומטריח את עצמו
לרקד לפני הכלה. ועכשיו עומדת לו שבשתיה פי' בד של הדס או פירושו שבוט שלו שהיה מרקד
דרך שטות: כדלעיל סוף פ' נ"א ע"ש: (ו) יפיפית מבני אדם כו'. מזמור זה נדרש באברהם
כדלעיל פ' ל"ט ויפיפית דריש ביה יופי כפול שנתיפה בעליונים והתחונים. ומפרש נתיפית בעליונים
שנא' הן אראלם צעקו חוצה במעשה עקידה כל מה"ש היו מליצי יושר בעדו להציל את בנו ממות
כדלעיל פ' נ"ו כו' ז'. ונתיפה בתחתונים שאמרו לו בני חת נשיא אלהים אתה בתוכנו ולעיל פ'
נ"ח שא"ל מלך את עלינו כו' וזה היה לפי שהוצק חן בשפתותיך בדבורו בנחת ודרך ענוה. על כן
ברכך אלהים לעולם וה' ברך את אברהם בכל (נזה"ק): (ז) מי יעלה בהר ה' זה אברהם.
שבאברהם נתקיים כל זה: זה אברהם עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. כן הוא הגי'
במדרשים אבל הנזה"ק גרים זה אברהם ע"ה ולך לך אל ארץ המוריה. וכן הוא בשוח"ט. ופי'
שהר ה' הוא הר המוריה שעלה בו אברהם: אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. נראה
שהיה מקום קדוש קבוע לעמוד שם את פני ה'. והכוונה שלא בהר ה' בלבד אלא בכ"מ קדוש
לא יקום כי אם נקי כפים וגו' (יפ"ת): ובר לבב חלילה כו'. שדן אותם לזכות כי אולי יש בהם
קצת צדיקים. אבל בשוח"ט גרס ובר לבב ומצאת את לבבו נאמן לפניך. והומר והאמין בה'
(יפ"ת): נפשו של נמרוד שרדף אברהם אחריו והרגו שהרי אמרפל הוא נמרוד שלא בחנם
הרגו שהוא ביקש להרגו תחלה והבא להרגך השכם והרגו (רש"י) ובשוח"ט הגירסא נשתנה ע"ש:
ישא ברכה מאת ה' וצדקה ואברהם זקן וה' ברך. בשוח"ט לא גרס אלא ישא ברכה מאת
ה' וה' ברך את אברהם בכל. ונראה דהכא נמי לא גרסינן לה: (ח) אברהם היה מברך. כי
נתברכו כלם בעבורו מן השמים כדכתיב ונברכו בך כל משפחות האדמה וכדדרשינן מיניה הגשמים
והטללים בזכותך. ועז"א ומי בירך את אברהם הקב"ה מברכו וה' ברך את אברהם בכל כלו'
הקב"ה בעצמו ברכו בלי שום אמצעי וכה"ג נמי מסיק ממשה ודוד וירושלים כי כל אלו לא קבלו
שפע מן האמצעי אלא מן הקב"ה בעצמו ומהם נתפשט אור השפע לכל העולם (מה"ק): משה
נסן של ישראל. פי' שהיה נותן להם הכנה ליעשות להם נס בזכותו. והקב"ה נסו של משה
בהוצאת הנס לפועל: לכל האותות והמופתים אשר עשה משה. שלעיני ישראל משה הוא
היה העושה: ירושלים אורה של עולם. כדאמרי' שהיה בבהמ"ק חלונות שקופים אטומים
שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים להורות שהוא מאיר לכל העולם דהיינו אור השפע. והקב"ה
האיר בכבודו ובעצמו אור השפע של ירושלים (נזה"ק): (ט) זקן זה קנה שני עולמות. ר"ל
שזכה לשתי גולהנות. ואפשר דסמיך אסיפא דקרא בא בימים ודריש זקנה שבא בימים והם שני
מיני החיים חיי העוה"ז וחיי העוה"ב וכמ"ד בסמוך בא בדיפלון (יפ"ת): ג' נכתרו בזקנה
ובימים. דכתיב בהו זקן בא בימים: ושלשתן היו ראש לנסיון. היפ"ת והנזה"ק גרסו ראשי
גנסין פי' יחוסי משפחה: מני אפרים שרשם בעמלק. זה יהושע שהיה ראשון לרודים בעמלק
כדכתיב ויחלוש יהושע ואחריו שאול והיינו אחריך בנימין. ומפרש מני אפרים שרשם דעיקר נשיאות
אפרים היה יהושע שהוא ראשון למלכי ישראל שיצאו מאפרים ששרשם היה כלול בו ביהושע
(יפ"ת): יש לך אדם כו'. דיש אדם שהוא בזקנה ואינו בימים. כי אע"פ שלא בא בימים זקנה
קופצת עליו שלא בזמנה. ויש בהיפך שעם שימיהם מרובים יראו בחורים בצורתם. אבל כאן
זקנה כנגד ימים שהיתה זקנתו כשיעור ימיו ולא יותר. וכן ימיו היו כפי זקנתו כי זה הוא הנאות
לצדיקים (יפ"ת): בא בדפלין פי' שכר בשני עולמים בעוה"ז ובעוה"ב (ערוך). ודייק מדכתיב
בא בביאה גמורה וכפולה (מת"כ) והמוסיף כתב בדיופלין בלשון יוני שב ויפים: ר"א אמר בא
בפילון מפולש לחיי העוה"ב. כצ"ל (יפ"ת ונזה"ק) ור"ל שבא בשער מפולש לאורה ישר לחיי העוה"ב
ובימים רמז אחיי עוה"ב שהם הימים הידועים והחשובים: באותן הימים כו'. הידועים
לזקנה קאמר שהם ימי הרעה. ומ"מ ה' ברכו בכל בדרך נס (יפ"ת) ונתקיים בו מקרא שכתוב
עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו (נזה"ק): (י) שניתן לו נקבה דבל' בכל בא לרבות עוד
תוספת ברכה ללמד שנתן לו נקבה ולא נחסר לו דבר בברכתו (יפ"ת): עיקר ביתו רש"י והיפ"ת
והנזה"ק גרסו עיקר בתו פי' אפי' בבת שהיא עיקר כלו' חבובה אין כתיב בה כו' ולכן פי'
דאדרבה הברכה היתה בלתי היות לו בת. ואע"פ שהבת צורך לקיים פריה ורביה. אונס רחמנא
פטריה והקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה (יפ"ת): ר"ל אמר תלת כו'. דכיון דכתיב סתמא
בכל מוקמינן לה בכל מילי: שהשליטו ביצרו שאחר שראה הקב"ה שהיה דוחק עצמו
להתרחק מן החטא סייעו הקב"ה שלא ישלוט בו היצה"ר: שעשה ישמעאל תשובה בימיו.
שלעת זקנתו עשה ישמעאל תשובה. נמצא מבורך בכל וזהו וה' ברך וגו' (יפ"ת): שלא חסר
קילורין שלו. שלא חסר מאוצרותיו כלום שהיו מלאים כל טוב בכל מיני מעדנים שבעולם. א"נ
ה"ק אעפ"י שלעת הזקנה נחסר הכח לא נפקד לו מאומה בהנהגת הבית: (יא) זיו איקונין
דריש זקן נוטריקון זיו איקונין: דומה לו ושווי הפנים מורה ג"כ על שווי תכונת הנפש: שהיה
שליט ביצרו ומפרש בכל אשר לו מושל ברוחו. ולפי שכל כחות הגוף יעזרו ליצה"ר אמר בזה
כל אשר לו: שנתנה להם בצער כו'. כי כמו שהנשבע נוטל החפץ בידו כגון ספר תורה או
הפילין היה אברהם מתפיסו מצות ברית מילה ונתנו טעם שלפי שניתנה להם מצוה זו בצער
שכשנמולו היו גדולים ונצטערו בה. לזה לא היו נשבעים אלא בה ולא במצוה אחרת (שהרי אברהם
קיים כל התורה) ואע"ג שיעקב היה קטן בשעת מילה ומ"מ השביע ליוסף בה. יש לומר שאחר
שאברהם השביע בה יאחז צדיק דרכו (יפ"ת): עד שלא הודעתי כו'. דאלהי השמים והארץ
מיבעי ליה דאלהי פעם שנית הפסיק הענין. לומר שזמן אחד היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ.
כלו' שלא ניכר אלהותו בארץ וזה עד שלא הודיעו אברהם: שלא ילך לבית ענר כו'. מדכתיב
אשר אנכי יושב בארצו דהיינו מבנות ענר אשכול וממרא שהיה אוהל דירתו קבוע ביניהם ממש
בהיותם צדיקים וכן בנותיהם צדקניות כדלעיל פ' נ"ז ואעפ"כ לא בחר בהם ונקט הני לרבותא
וכ"ש אחרים (יפ"ת): חטיא דקרתך זונין כו'. משל הדיוט הוא שאף אם חטים שבעירך הם
זונין דהיינו חטים גרועין אפ"ה זרע מנהון כי החטים שבארצו אף כשהם חטים גרועין מ"מ הם
טובים יותר להצליח בארצו מן החטים שבמקומות אחרים שאינם מטבע הארץ. אף כך בחר
אברהם יותר בבני ארצו ומולדתו שהם משרשו וקרובים יותר לטבעו להצליח בהם זרע קדוש ולא
בחר בשאר אומות אף שאינם מן הז' אומות (נזה"ק): (יב) כנען בידו כו'. עי' רש"י בחומש
אלי האשה כתיב דרש ליה כמו אלי שהיה מבקש להשיא את יצחק אליו להביאו בתו (ועיין ביפ"ת):
כנען בידו כו'. דריש דרמיז באליעזר שהיה מבני כנען כי גם הוא היה אוהב לעשוק
אוהבו של עולם הוא יצחק להזדווג אותו עם בתו (נזה"ק): יושב ומשקל כו'. משום דאי'
לקמן פרשה ס' דאליעזר יצא מכלל ארור לברוך. וזהו דקאמר שהיה יושב ומשקל אם בתו אם
היא ראויה כו'. דהוה מספקא ליה בבתו אי בתר דידיה השתא אזלינן. או בתר לידתה שנולדה
כבר בפסול בהיותו בכלל ארור (נזה"ק): אתה ארור כו'. ר"ל דבתו לא יצאה מכלל ארור
לפי שנולדה בפיסול בשעה שהיה אליעזר בכלל ארור (נזה"ק): (יג) מולדתו זה שכונתו. דהיינו
הארץ שבו נתגדל בין קרוביו ומיודעיו: ואשר דבר לי בארץ ואשר נשבע לי בין הבתרים. כצ"ל
(יפ"ת ונזה"ק) וכלו' אשר דיבר לי בארץ לך לך מארצך וממולדתך וגו'. ואשר נשבע בין הבתרים
להחר

נשבע לי בחרן. ואשר דבר לי בין הבתרים : (יד) הוא ישלח מלאכו לפניך. טז ר' דוסא אמר ה"ז מלאך מסויים. בשעה שאמר א"א הוא ישלח מלאכו לפניך. זימן לו הקב"ה ב' מלאכים. אחד להוציא את רבקה ואחד ללוות את אליעזר. ואם לא תאבה האשה וגו' רק את בני לא תשב שמה. רק מיעוט בני אינו חוזר בן בני חוזר. ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וגו'. גמליו של א"א היו ניכרים. בכל מקום שהיו יוצאים יוצאים זמומים : (טו) וכל טוב אדוניו בידו. יז ר' חלבו אמר זו דיאתיקי. ויקם וילך אל ארם נהרים ר' יצחק אמר בן יומו. היא דעתיה דר"י ואבא היום אל העין היום יצאתי והיום באתי. (תהלים ס) הרעשת ארץ פצמתה רפה שבריה כי מטה. הרעשתה ארץ בימי אברהם. פצמתה בימי אליעזר. רפה שבריה בימי יעקב. כי מטה בימי ישבי בנוב. הה"ד (ש"ב כא) וישבי בנוב אשר בילדי הרפה. יח אניף במגיניא וקפץ דוד לאחוריו תמניא עשר אמין. זה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה. זה נתיירא מזה לומר אם לאחוריו קפץ כדין לקמוי מה. וזה נתיירא מזה לומר אין במגיניא אניפי כדין איך אנא יכיל למוקמיה ביה. באותה שעה אמר דוד הלואי הוה לי חד מן בני אחתי דייתי ויסייעני. מיד (שם) ויעזר לו אבישי בן צרויה. לאחורי תרעא הוה קאים. אתמהא. רבנן אמרי אפי' היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו כהרף עין שלא יהיה אותו צדיק עומד ומצטער. הה"ד ויעזר לו אבישי בן צרויה ויך את הפלשתי וימיתהו אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל : (טז) ויברך הגמלים מחוץ לעיר. יט ארבעינון. לעת ערב לעת צאת השואבות אר"ה בשעה שאדם הולך ליקח אשה ושמע קל כלביא מנבחים. הוא מצית מה אינון אמרין. לעת ערב לעת צאת השואבות :

פרשה ס (א) ויאמר ה' אלהי אברהם הקרה נא לפני היום וגו'. (ישעיה נ) א מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו וגו'. אמר מי בכם ירא ה' זה אברהם. שומע בקול עבדו אשר שמע הקב"ה בקולו של עבדו. אשר הלך חשכים שבא מאספמיא ומחברותיה ולא היה יודע היכן הולך כאדם שהוא שרוי בחושך ואין נוגה לו. ומי היה מאיר לו הקב"ה היה מאיר לו בכל מקום שהיה הולך. יבטח בשם ה' וישען באלהיו (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. ד"א מי בכם ירא ה' זה אליעזר. שומע בקול עבדו בקול אברהם שהיה עבד להקב"ה שנאמר (בראשית כו) בעבור אברהם עבדי. אשר הלך חשכים בשעה שהלך להביא את רבקה. ואין נוגה לו ומי היה מאיר לו הקב"ה היה מאיר לו בזיקים ובברקים. יבטח בשם ה' וישען באלהיו. ויאמר ה' אלהי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום : (ב) כתיב (משלי יז) ב עבד משכיל ימשול בבן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה. עבד משכיל זה אליעזר ומהו השכלתו אמר כבר קללתו של אותו האיש בידו. שמא יבא כושי אחד או ברבר אחד וישתעבד בי. מוטב לי להשתעבד בבית הזה ולא בבית אחר. ימשול בבן מביש זה יצחק שבייש את כל או"ה בשעה שנעקד על גבי המזבח. ובתוך אחים יחלק נחלה בתוך ישראל. מה אלו מזכירין אבות אף זה מזכיר זכות אבות ויאמר ה' אלהי אדוני אברהם וגו'. ועשה חסד עם אדוני אברהם ג התחלת גמור. ר' חגי בשם ר' יצחק אמר הכל צריכין לחסד ד אפי' אברהם שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו נצרך לחסד. שנא' ועשה חסד עם אדוני אברהם התחלת גמור : (ג) הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר וגו' והיה הנערה אשר אומר אליה הטי וגו'. ה ד' הן שתבעו שלא כהוגן. לג' ניתן כהוגן ולאחד ניתן שלא כהוגן. ואלו הן. אליעזר עבד אברהם כלב שאול יפתח. אליעזר אמר והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה. הא אילו יצאה אמה אחת והשקתו היה משיאה לבן אדונו. אתמהא. וזימן לו הקב"ה כהוגן ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת וגו'. כלב אמר (שופטים א) אשר יכה את קרית ספר ולכדה נתתי לו את עכסה בתי לאשה. אילו לכדה עבד אחד היה נותן לו בתו. וזימן לו הקב"ה כהוגן שנא' (שם) וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה

יד יוסף טז ילקוט ס"ז : יז פדר"א פ' ט"ז. ות"י וירוש'. אג"ב פ' מ"ה : יח חלק צ"ה : יט ילקוט ס"ז : **פ"ס** א ילקוט ס"ז וילקוט ישעיה : ב ילקוט ס"ז וילקוט משלי : ג ילקוט ס"ז : ד ערכין י"ז : ה תענית פ"ק. וסוף ספר ויק"ר. תנחומא בחוקותי. וילקוט ס"ז :

ענף יוסף

באחור כיון שהוא לא רצה לתת לו יצחק בנו. אך האמת הוא שאין הארור מדבק בברוך שהוא אינו רוצה. וכל הרע ישנא החלק הטוב (במ"ח) :

פרשה ס (ג) [ד' הם שתבעו שלא כהוגן כו'] בבבלי פ"ק דתענית לא גרס אלא שלשה דלא חשיב כלב. ופרש"י משום דס"ל דהאי קרא מיירי בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה ואין לחוש שתשרה רוח הקודש על עבד וממזר כדאמרי' בפ"ק יוחסין אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל. ולאסוקי שמעתא צריך עזר רוה"ק המתלוה לחכמים בעיון הסוגיא : (לג' ניתן כהוגן כו') ונדרו של יפתח היה להשי"ת והנודר לאביר יעקב צריך לדקדק בדבריו. לזה נענש וענהו שלא כהוגן בתו. אמנם השלשה האחרים אע"פ ששאלו שלא כהוגן היה לענין ב"ו ולכך לא נענשו וענו

מתנות כהונה

הנמצאים בין החיטין אע"פ שכל חטים שבשדה אינם כך לא תזרע אלא מהם כי שאר החיטים שמא לא יצליחו כלל וכן עשה אברהם שאמר אל ארצי ואל מולדתי כו' שהם קרובים להצליח לזרע קדש : מסויים מיוחד ומסומן ודייק מדכתיב מלאכו מלאך המיוחד והמסויים : להוציא את רבקה. חוץ לעיר אל הבאר אשר אליעזר עומד שם : בן בני כו'. זה יעקב שהלך ללבן : יצאו זמומים. דייק מדכתיב מגמלי אדוניו שהיו ניכרים לכל שהם גמלי אברהם : דייתיקי שטר מתנה נוטריקון דא תהא קיים למיקם ולהיות : בן יומו. שבאותו יום שיצא בא לחרן : ה"ג הה"ד הרעשתה ארץ בימי אברהם שלאברהם בעצמו קפלה הארץ כדאיתא לעיל פרשה מ"ב שכל פסיעה ופסיעה נעשה שלשה מילין ובילקוט שמואל הגירסא קצת באופן אחר ואין להאריך פה : בימי יעקב. שנא' ויפגע במקום שקפלה לו הארץ כדאיתא בחולין (דף צ"א) : בימי ישבי. קפלה לאבישי בן צרויה כדאיתא בפרק חלק (דף צ"ה) : אניף כו'. הניף והרים במגן שבידו : אם לאחוריו כו'. אם לאחוריו הוא קופץ כך לפניו עאכ"ו שיקפוץ יותר ויותר : אין במגינא כו' אם במגן הוא מניף כזה היאך אני יכול לקיים לפניו : אניפי כדין גרס הילקוט : הלואי היה לי כו'. מי יתן שיהיה לי אחד מבני אחותי שיבא ויסייעני : לאחורי תרעא כו' וכי אחורי הדלת היה עומד אבישי שמיד כשנצטרך לו דוד נזדמן שמה ועיין כ"ז בפרק חלק : הטיסו הפריחו לבא הנה הרי שקפלה לו הארץ : ארבעינון הרבינן על ברכם כדי שיוכלו לשתות מן הנהר : קל כלביא כו'. קול הכלבים נבחים הוא מאזין שאומרים דבר מה ומשם יוכל להבין אם טובה היא אם רעה וזהו דוקא לעת ערב כן פירש"י ז"ל : ה"ג בקול עבדו מי בכם : אשר שמע הקב"ה בקולו של עבדו של אברהם : זה אליעזר. בשעה שהלך להביא את רבקה שלא ידע להיכן ילך : כבר קללתו כו'. שהיה מזרע כנען המקולל לעבדות שנא' ארור כנען עבד עבדים וגו' : ברברי פי' הערוך אומה משוקצת מעם לועז ת"י ברברים : בבית הזה. של אברהם שהיה נשיא אלהים : התחלת גמור. משל הוא בפי הבריות שאומרים לאחד שהתחיל דבר טוב ההתחלת אותה עליך לגמרה כך אמר אליעזר לפני הקב"ה רבש"ע אתה התחלת לעשות נסים בשביל אברהם שכבר קפלה לו הארץ גמור אותה : אמה שפחה : והשקתו כדרך כל התנאים שהתנה : היה נותן לו בתו. בתמיה : לעולה משמע לצורך עולה לימכר ויקנו בדמיהם עולות ויפתח

עץ יוסף

לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת (ועיין נזה"ק) : (יד) זה מלאך מסוים. מלאכו משמע מלאך מיוחד ומסוים (מת"כ) וכתב השל"ה שזה הוא מטטרון ראש המלאכים אשר בכל מקום שנראה השכינה נראית עמו. וכן משמע לקמן בב"ר פ' ל"ב ע"ש : בשעה שאמר כו'. מילתא באנפי נפשיה הוא. שאע"פ שלא בקש אלא אחד · הקב"ה זימן לו ב'. משום שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות : להוציא את רבקה לשאוב מים באותה שעה. כי היתה בת גדולים שלא יצתה לשאוב מימיה (יפ"ת) : ללוות את אליעזר בהליכה ובחזרה לשומרו בדרך : רק מיעוט ואתי לדיוקא בני שהוא עולה תמימה לא תשב שמה אבל בן בני יעקב חוזר. ואי לאו האי מיעוטא ה"א דנאסר לכל זרעו לצאת לח"ל (יפ"ת) : גמליו של א"א כו'. שניכרים בכל מקום כי שלו הן : (טו) זו דייתיקי כי לא יתכן שיוליך עמו כל נכסי אדוניו. והיינו כפרש"י בחומש שטר מתנה כתב לו ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם. ומ"מ לא הקנה לו אלא מהיום ולאחר מיתה. ולכן היה בידו עוד רשות ליתן מתנות לבני הפילגשים (נזה"ק) : דייתיקי שטר מתנה. דא תהא למיקם ולהיות : בן יומו באותו יום שיצא בא לחרן. והיינו ויקם וילך כלו' בקומו מיד הלך שם שקפלה לו הארץ : היום יצאתי כו'. וסיפר זה להם לומר שראה שה' הצליח דרכו : הה"ד הרעשת ארץ כו' (מת"כ) ומשום דקאמר דקפלה הארץ לאליעזר מייתי האי קרא דדרשינן לה בקפיצות הארץ (יפ"ת) : הרעשת ארץ כו'. שלאברהם בעצמו קפלה הארץ כדאי' לעיל פ' מ"ב שכל פסיעה ופסיעה של א"א נעשה ג' מילין. ולפי שהקפילה חבור שני רחקי הארץ זה אל זה קרי לה רעש : פצמתה בימי אליעזר שקפלה לו כדלעיל. ופצימה לשון שבירה כדפרש"י שהחלק אשר כאן נעתק מכאן ונדבק להלן : רפה שבריה בימי יעקב. כרבנן דאמרי וילך חרנה בן יומו כדלקמן : בימי ישבי בנוב שאבישי בא ממקום רחוק כהרף עין לעזרת דוד כדמפרש ואזיל. ועיין בסוט"ע : אניף במגיניא שהניף והרים במגן שבידו ודהה את דוד. וקפץ דוד לאחוריו מכח דחייתו ואין לזה רמז במקרא אלא הכי גמירי לה (יפ"ת) : אם לאחריו כו'. אם לאחריו הוא קופץ כך לפניו עאכ"ו שיקפוץ עוד יותר : אין במגיניא כו'. אם במגן הוא מניף כזה איך אני יכול לקום לפניו : הלואי היה לי כו'. מי יתן שיהיה לי אחד מבני אחותי שיבא ויסייעני : לאחורי תרעא כו'. בתמיה וכי אחרי הדלת היה עומד. שמיד כשנצרך לו דוד נזדמן שמה : הטיסו הפריחו לבא הנה. הרי שקפלה לו הארץ : (טז) ארבעינון הרביצם על ברכם כדי שיוכלו לשתות מן הבאר : קל כלביא מנבחין כו'. הוא דרך מליצה על ב"א פחותים אשר אין לסמוך על דבריהם. עכ"ז לשאול על האשה סמכינן עלייהו. כי למיתא מיבעי. ודייק מכאן שהלך לעת צאת השואבות לשמוע מה ידברו אשה אל אחותה :

פרשה ס (א) מי בכם ירא ה' כו'. דריש מי בכם ירא כו' באברהם שנקרא ירא ה' כדכתיב עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. שומע בקול עבדו כו' זה אליעזר בהיותו מבקש רחמים לפניו יתב' להצליח דרכו ונעתר לו ה' בזכות אברהם אשר בטח בה' לילך מארצו וממולדתו והלך חשכים מאספמיא ומחברותיה אשר הוא ארצו ומולדתו לעבור ארצות זרים. וטרם שהראה לו ה' הארץ הנבחרת לא ידע להיכן הולך כמי שהולך חשכים ואין נוגה לו. ואעפ"כ יבטח בשם ה' כדכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך שהיה לבו שלם לפניו יתב' בבטחונו עליו (נזה"ק) : אמר מי בכם תיבת אמר מיותר : שבא מאספמיא נ"ל ממספוטמיא. כדאי' לעיל פ' מ"ד. והוראת השם הזה בלע"ז הוא מורכב משני מלות (מאסא) פי' תוך (פאטא אמיא) נהרות. והוא ארם נהרים ר"ל ארם השוכנת בין שני הנהרות פרת וחדקל (רש"י) : ירא ה' זה אליעזר כו'. שהיה שומע בקול עבדו של ה' הוא אברהם להיות נאמן בשליחותו. אשר היה מתחלה כהולך חשכים ואין נוגה לו והיינו בשעה שהלך להביא את רבקה כי אז הלך שמה אל ארצו ואל מולדתו של אברהם במקום אשר לא עבר בה מעולם. ובעבור שבטח בשם קדשו יתב' היה הקב"ה מאיר לו בזיקים ובברקים כלו' ברמזים. במופת קפיצת הדרך ובמה שנתקיים סימנו ומופתו באשה ההולכת לקראתו להשקות בהמותיו מבאר המים. ואף כי היה זה שאלה שלא כהוגן וכדלקמן בפירקין (נזה"ק) : (ב) עבד משכיל כו' זה אליעזר. דריש דרמז על ענין אליעזר וכדמסיק ואזיל : כבר קללתו כו'. בקללות העבדות כמו שנא' ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו ולכן אע"פ שעדיין לא נשתעבד אלא שום אדם מ"מ מפחדו שמא תתקיים בו הקללה ואז שמא יבא כושי או ברבר (מעם לועז ת"י מעם ברבראי) וישתעבד בו. לפיכך ברצותו מעלת אברהם מסר את נפשו אליו ברצון שלם ונפש חפצה. כי אמר מוטב לי להשתעבד בבית זה ולא בבית אחר (נזה"ק) : ימשול בבן מביש זה יצחק כו'. שאברהם השליטו אז על יצחק בנו להיות אפוטרופס ליצחק (הא"ב). או פירושו שהשליטו על יצחק בנו לענין הזיווג להיות מסור בידו להשיאו ממשפחתו כחפצו ורצונו. ומפרש הטעם למה נקרא יצחק בן מביש לפי שהוא ביישׁ את כל או"ה בשעה שנעקד ע"ג המזבח : בתוך ישראל שנקראו אחים : אף זה מזכיר זכות אבות שנא' ה' אלהי אדוני אברהם. הקרה נא לפני היום התחלת גמור. ועשה חסד עם אדוני אברהם ר' חגי בשם ר' יצחק אמר הכל צריכין לחסד כו' שנא' ועשה חסד עם אדוני אברהם הנה אנכי. כצ"ל וכן הוא בילקוט ע"ש. וכל הספרים שלפנינו משובשים ונלקים בחסר ויתיר. ופי' אף זה מזכיר זכות אבות דהיינו שהזכיר זכות אב המון גוים זה אברהם לעשות לו חסד עבורו כדכתיב ויאמר ה' אלהי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום כלו' היום מיד כדי שלא אצטרך לטלטל לבקש בכל עבר הנהר ארצו ומולדתו של אברהם אשה הראויה ליצחק בנו. שכיון שהתחלת בתשועה היום הזה שקפלה הארץ לפני שנראה כי היום עת רצון הוא. לכן גמור נא הדבר היום : אפי' אברהם שהחסד כו'. שבזכותו היה ה' עושה חסד לכל. וממילא היה ראוי כי מפרי מעלליו יאכל מן הדין. אפ"ה גם הוא נצרך לחסד עליון כדכתיב ועשה חסד עם אדוני אברהם. ק"ו לשאר אנשים (נזה"ק) : (ג) הא אילו יצאת כו' · ומה שלא אמר ממזרת. מפני שעדיין לא ניתנה התורה ואין ממזר לב"נ באב"א

עכסה בתו לאשה. שאול אמר (שמואל א יז) והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה. הא אילו יצא כושי אחד או עכו"ם אחד או עבד והכהו היה נותן לו את בתו. וזימן לו הקב"ה כהוגן דכתיב ודוד בן איש אפרתי. יפתח (שופטים יא) והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום וגו' והיה לה' והעליתיהו עולה. הא אילו יצא חמור או כלב אחד או חתול אחת היה מעלהו עולה. וזימן לו הקב"ה שלא כהוגן הה"ד (שם) ויבא יפתח המצפה אל ביתו והנה בתו יוצאת לקראתו. ר' יוחנן ור"ל. ר"י אמר הקדש דמים היה חייב. ור"ל אמר אפי' הקדש דמים לא היה חייב. דתנן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמר כלום. אמר הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהם עולה. ולא היה שם פנחס שיתיר לו את נדרו. אלא פנחס אמר הוא צריך לי ואני אלך אצלו. ויפתח אמר אני ראש קציני ישראל ואני הולך אצל פנחס. בין דין לדין אבדה הנערה ההיא. ה"ה דברייתא אמרי בין חייתא למחבלתא אזל ברא דעלובתא. ושניהם נענשו בדמיה של הנערה. יפתח מת בנשילת איברים. בכ"מ שהיה הולך בו היה אבר נישול הימנו והיו קוברין אותו שם. הה"ד וימת יפתח ויקבר בערי גלעד בעיר גלעד לא נאמר אלא בערי גלעד. פנחס נטלה ממנו רוה"ק הה"ד (ד"ה א ט) ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם הוא נגיד עליהם אכ"כ. אלא היה נגיד לפנים ה' עמו: (ד) ויהי הוא טרם כלה לדבר וגו'. ו תני רשב"י ג' הם שנענו במענה פיהם. אליעזר עבדו של אברהם ומשה ושלמה. אליעזר ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת. משה דכתיב (במדבר יו) ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם. שלמה דכתיב ביה (ד"ה ב ז) וככלות שלמה להתפלל אל ה' והאש ירדה מן השמים וגו': (ה) והנערה טובת מראה מאד בתולה. ז תנינן מוכת עץ כתובתה מאתים דר"מ וחכמים אומרים מוכת עץ כתובתה מנה. ר' חנינא משום ר' אליעזר טעמיה דר"מ ואיש לא ידעה. הא אם נבעלה מעץ בתולה. טעמייהו דרבנן בתולה הא אם נבעלה מעץ אינה בתולה. א"ר יוחנן לא נבעלה אשה ממהול לשמונה תחילה אלא רבקה. אר"ל לפי שבנותן של עכו"ם משמרות עצמן ממקום ח ערותן ומפקירות עצמן ממקום אחר. אבל זאת בתולה ממקום בתולים ואיש לא ידעה ממקום אחר. ט א"ר יוחנן ממשמע שנא' בתולה אין אנו יודעים שאיש לא ידעה אלא אפי' אדם לא תבע בה. על שם (תהלים קכה) לא ינוח שבט הרשע וגו': (ו) ותרד העינה ותמלא כדה ותעל. י כל הנשים יורדות וממלאות מן העין וזו כיון שראו אותה המים מיד עלו. א"ל הקב"ה את סימן לבניך. מה את כיון שראו אותך המים מיד עלו. אף בניך כיון שהבאר רואה אותן מיד תהא עולה. הה"ד (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר. וירץ העבד לקראתה לקראת מעשיה הטובים: (ז) ויאמר הגמיאיני נא מעט מים מכדך. יא גמייה אחת. והאיש משתאה לה. רבי יוחנן דציפורין אמר ממצמץ ומביט בה ההצליח ה' דרכו. ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח וגו'. ר"ה בשם ר' יוסף אבן יקרה היה בו והיה משקלה בקע. ושני צמידים על ידיה יב כנגד שני לוחות. עשרה זהב משקלם כנגד עשרת הדברות. ויאמר בת מי את הגידי נא לי וגו' ללין לינה אחת. ותאמר בת בתואל אנכי בן מלכה גם מקום ללון לינות הרבה. ויקוד האיש וישתחו לה'. מכאן שמודים על בשורה טובה. ויאמר ברוך ה' אלהי אדוני אברהם אשר לא עזב חסדו וגו' יג ממה שקפצה הדרך לפני הייתי יודע שבדרך נחני ה' בית אחי אדוני. ותרץ הנערה ותגד לבית אמה א"ר יוחנן אין האשה רגילה אלא לבית אמה. אתיבון ליה הכתיב (בראשית כט) ותגד לאביה. א"ל שמתה אמה ולא היה לה להגיד אלא לאביה: (ח) ולרבקה אח ושמו לבן. יד ר' יצחק אמר לשכח פרדוכוס. ר' ברכיה אמר לנגאי מלובן ברשע: (ט) וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין. טו מעייניה ליה. עומד על הגמלים על העין. מעיין נרמיה. ויאמר בא ברוך ה'. שהיה סבור בו שהוא אברהם שהיה קלסתר פניו דומה לו. טז א"ר יוסי בר' דוסא כנען הוא אליעזר וע"י ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך. ויאמר בא ברוך ה'. א"ר יעקב בשם ר' יוחנן

דבית

יד יוסף ו ילקוט כ"ז: ז ירוש' פ"ק דכתובות. בבלי כתובות י"א. ילקוט ס"ז: ח והערוך גרס עדוקן. לעיל פ' מ"ה סי' כ': ט ילקוט תהלים רמז תת"פ. שוח"ט תזמור קכ"ה: י ילקוט ס"ז: יא ילקוט ס"ז: רבה ותנחומא פנחס. מדרש משלי פסוק צדיק אוכל לשובע. ופסיקתא פ' ט"ז: יב ת"י: יג סנהד' נ"ה: יד רום רבה פ"ד. שמואל רבתי פ"א. במד"ר פ"י סי' א'. ילקוט ס"ז: טו ילקוט ס"ז: טז זוהר אמור דף ק"ג. וזוהר שלח דף קנ"ח. ויק"ר פ' י"ז:

מתנות כהונה

ויפתח אמר והעליתהו עולה היא בעצמה ולא אמר כלום: ואני אלך אצלו. בתמיה: הדא היא דברייתא כו'. זהו שהבריות אומרים בין המילדות שנקראת חיה כד"א כי חיות הנה ובין היולדת הכואבת בחבליה וכד"א שמה חבלתך אמך אינה בקיאה לשמור את עצמה אזל ברא דעלובתא' נאבד בן העלובה ר"ל היולדת כלומר הבן ההוא הנולד עתה נאבד ומת. פנחס נטלה ממנו גרסי': במענה פיהם. בעוד שהמענה בפיהם היו נענים: הא אם נבעלה מעץ כו'. כלומר עדיין בתולה נקראת לזה שיהיה כתובתה מאתים: אינה בתולה. ואין לה אלא מנה: אלא רבקה. שנבעלה ליצחק שהיה נימול לשמונת ימים וג"ל שילידי ביתו ומקנת כספו של אברהם לא היה אחד מהם פחות משמונה ימים וי"ל דדייק ואיש לא ידעה שמוס איש לא ידע אשה מעולם כמו שנבעלה זו וזהו בנימול לשמונה: כיון שראו אותה כו'. פירש"י והרמב"ן ז"ל דהל"ל הוה ליה למימר והשאב: לקראת מעשיה הטובים. דהל"ל מהו לקראתה והלא אליעזר על העין היה נגב וכן פירש מהור"ר אליהו מזרחי ז"ל: גמיה אחת. דהל"ל לא היה מספיק לו מעט מים ועוד דהל"ל הל"ל הלעיטני כמו גבי עשו והכי מוכח בילקוט: ממצמץ כו'. מגלגל עיניו להביט בה היטב כההיא דפ' אע"פ (דף ס') בני מגלי עינא כלומר היה מפתומם על המראה ומפנה עצמו מכל מחשבה להביט בה ההצליח ה' וגו': אבן יקרה כו'. דהל"ל מה מתנה זו של בקע משקלו: ממה שקפצה כו'. דהל"ל אנכי למה לי הל"ל נחני אלא ממה שקרה לי בדרך ידעתי וכו': שבדרך נחני ה' כו'. דייק מדכתיב בדרך הבי"ת פתוחה המורה על הדרך המבורר והמבורך: ותרץ ותגד לאביה. גבי רחל: פרדוכוס פי' הערוך לבן ביותר וגרס פרדכסוס: מעייניה ליה. היה מעיין עליו אולי יוכל להוציא ממון ממנו כד"א ויהי שאול עוין את דוד ודייק מדכתיב אל העין: מעין גרמיה. היה עיין על עצמו אם הוא הכם או תם אם יכול הוא לרמתו או לא: היה סבור שהוא אברהם. שנקרא ברוך ה' כד"א ברוך אברם לאל עליון. ודו איקונין שלו היה דומה

ענף יוסף

ועוו אותם כהוגן (כלי יקר): (יפתח מת בנישול איברים כו' שנא' ויקבר בערי גלעד כו') קשה שהרי כתיב (ש"ב כ"ח) ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו. ופ"י וקברוהו ברמתא וספדו עליו אינש בקרתיה. אף כאן יכולין לומר ויקבר בערי גלעד שהספידוהו בכל ערי שגלעד. וי"ל לפי שידעו חז"ל שיפתח לא היה בן תורה כמ"ש בילקוט שמואל א' י"ח. ולא היה ראוי יפתח שיספדוהו כל ישראל. ולכן פי' ויקבר בערי גלעד שבכל מקום שהולך היה אבר ניטל ממנו וקוברין אותו שם (יד יוסף

עץ יוסף

(באה"ח): אשר יכה את קרית ספר. אבר יכבוש את העיר שמה קרית ספר. וזה יכול להיות אפילו ע"י עבד או ממזר (נזה"ק): אילו יצא חמור כו'. דאף דלא אסיק אדעתו שיצא אי זה אדם. אבל עכ"פ ה"ל להסוקי אדעתיה שמא תצא בהמה טמאה (ועיין ביפ"ת): וזימן לו הקב"ה בתו. שהיה הזמנה מאת הקב"ה ע"ל השוגם: ר"י ור"ל לפי שאמר שמהקב"ה היה הדבר שנזדמן לו בתו ויראה דבר קשה שתהיה כזאת מה' לזה אמר כי לא היה חייב רק דמים. וא"כ לא היה עונשו בזה רק שנצטער שלא נתקבל נדרו לרצון ושנצטרך לתת דמים או להתיר נדרו ולהתרפא לפני מוריה. אלא שהוא שגה בדבר ואולתו תסלף דרכו (יפ"ת): הקדש דמים היה חייב. להקדיש דמים כדמי בתו להביא עולות כאילו אמר הרי היא לעולה. אלא שטעה יפתח: דתנן אמר כו'. והכא נמי והעליתיהו עולה קאמר ולא לעולה: ולא היה שם פנחס. בתמיהה שהרי אפילו בימי שמואל ודוד היה כדכתיב בד"ה ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם. ולדעת חז"ל הוא פנחס הכהן. עד אחז"ל כי פנחס הוא אליהו: שיתיר לו נדרו פי' היינו שיאמר לו שהוא פטור בדמים (רד"ק וברבנאל) עוד יש לומר שאע"פ שלא היה ממש בנדרו ולא היה צריך התרה באמת. אך לפי שיפתח לא היה ת"ח לא היה ראוי להתיר לו אלא ע"י שאלה כדאמרינן בפ"ב דנדרים גבי הנודר בתורה וכו' משום דלא ליתי לזלזולי בנדרים (יפ"ת): ה"ה דברייתא כו'. כלו' על דרך מה שאומרים הבריות משל בין חייתא היא המילדת ובין המחבלתא היא היולדת הכואבת בחבליה נאבד בן העלובה: ראש קציני ישראל ומלך קודם לכה"ג וגניה כדאי' בפ' כהן משוח. וברבה ריש סדר נשא: בנשילת אברים מדה כנגד מדה כמו שעשאה אברים לקרבן עם היותה יכול להצילה: הוא נגיד אכ"כ המדרש דייק משתים. א' מדכתיב היה משמע אבל לא עכשיו. ב' מדכתיב לפנים ה' עמו משמע מתחלה ולא עכשיו: (ד) ג' הם שנענו כו'. כלו' דשבה הוא לו שנענה מיד בעוד שהמענה בפיו. מכיון דאשכחן הך מילתא בג' אלה זה לאות על מעלתם הגדולה ובקשתם הגדולה לפני ה' ע"ד והיה טרם יקראו ואני אענה. וחשב ג' עניינים. האחד גם נסתר כמו שהיה באליעזר. הב' גם מפורסם מאד כמו שהיה במשה. הג' בענייני נסי התגלות האלהות כמו שהיה בשלמה המלך ע"ה שהשרה שכינה תיכף בכלותו להתפלל: ובכלות שלמה להתפלל כו'. שבסוף תפלותיו נענה מיד: (ה) מוכת עץ שנתקע לה עץ באותו מקום וגברו בתוליה: אם נבעלה מעץ בתולה. דבתר דכתיב בתולה ואיש לא ידעה למה לי אלא דה"ק בתולה לפי שאיש לא ידעה: מעץ אינה בתולה מפרשי קרא דתרתי קאמר בתולה שלא נבעלה מעץ ואיש לא ידעה כמשמעה. ואי הוה כתיב בתולה לחוד ה"א מאיש. אבל השתא דכתיב נמי ואיש לא ידעה אייתר לשון בתולה לומר אפילו מעץ: לא נבעלה אשה כו'. וה"ק איש לא ידע אשה כידיעת רבקה שהיה ממהול לשמונה. ולפ"ז הכתוב בשבח יצחק קא מיירי שלא נזקק רק לרבקה וכתב המת"כ וג"ל שילידי ביתו של אברהם לא היה אחד מהם נימול לשמונה: א"ר יוחנן ממשמע כו'. בירו' דכתובות גרסי' לה בשם ר' יצחק בן אליעזר: לא תבע בה ר"ל דקמפרש ואיש לא ידעה שלא ידע והכיר בה אדם משלם כי מאת ה' היתה זאת. כי אילו ידעו ממנה בודאי היו לה הרבה קופצים בהיותה טובת מראה מאד. לכן היה סיבה מאת ה' להעלים ממנה עין הרואים באופן משולם לא יצאה הונה. כי אם בפעם הזאת. וכן נתקיים בה מאמר הכתוב כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים: (ו) מיד עלו דלא ה"ל למימר אלא ותמלא כדה ותעל אלא לרמוז שגרמה להעלות המים כנגדה: אתה סימן לבניך שכל מעשה אבות סימן לבנים: לקראת מעשיה הבאר עולה כנגדה שלכך רץ ביחוד דוקא אליה יותר מלנגד שאר נערות מפני שראה והכיר בה שיש בה מעשים טובים במה שעלה הבאר כנגדה (מזה"ק): (ז) גמיה אחת הגמיאני משמע גמיאה אחת. וכהא דתניא הלב כדי גמיעה ומייתי לה מהאי קרא: ממצמץ ומביט בה פי' מגלגל עיניו להביט בה היטב. כלו' היה משתומם על המראה ומפנה עצמו מכל המחשבות להביט בה ההצליח ה' וגו' (מת"כ): אבן יקרה כו'. דהל"ל מאי רבותא דנזם זהב משקלו בקע למי שכל טוב אדוניו בידו לנערה זאת אשר אלא שאלתו וכ"ש שיספר הכתוב זה (יפ"ת): כנגד שני לוחות טעם הדרשה משום דסתם נמידים ב'. ומה ת"ל שני: כנגד י' הדברות טעם דרשה זו מפני שאינו משקל מופלג עד שיודיענו הכתוב שהיה עשרה זהב משקלם. לכן דרשו בו לרמז (מזרחי) ומעם הרמז הזה לרמוז שמבקש אשה הוגנת לפי שממנה יצאו הנגשים אל ה' לקבל התורה וצריך שלא יהיה בהם פסולת (יפ"ת): לינה אחת מדשני וכתב בריפא ללין. ובסיפא ללון. וכתב היפ"ת בשם מפרשים וג"ל שבניהם היו מדברים לשון עברי או משה כתב כוונתם באלו ההוראות: מכאן שמודים על בשורה טובה. כי בראותו שנענה בתוך מענה פיו שנזדמן לו מיד אשה שא"ל שתה וגם גמלין אשקה כפי דבריו. ושמע ג"כ כי אשה זאת היא בת אחי אדוניו. ראה וידע באמת כי הצליח ה' דרכו. ולזה נתן תודה לה' (נזה"ק): שקפצה הדרך כו'. דרש כן מיתורא דבדרך שע"י קפיצת הדרך ראה כי ה' עמו להנהותו פה בדלך היסר אל בית אחי אדוניו: אין האשה רגילה כו'. דהל"ל למה הגידה לבית אמה ולא לבית אביה אשר הוא שליט בבית להכניס האורח כי עבור זה הגידה הדבר (יפ"ת): (ח) ולרבקה אח ושמו לבן. דלא ה"ל למימר אלא וירץ לבן אחי רבקה אל האיש החוצה. לכן מתרץ כל אחד לפי שיטתו (נזה"ק): ר"י אמר לשכח פרדוכוס. פי' הערוך לבן ביותר שהיה מבוגה בלובן וגירסתו פרדכסוס. ורש"י ז"ל גרס כמו כאן פרדוכוס. ופי' שני לדוכוס (כי פרא הוא בלשון רומי כמו במקום ותחת. אנספאס בלשון אשכנז) ר"ל שהיה מושל והיה תובע דקיון של הבריות ומלבן את הדין ועושה דין בין אדם לחבירו עכ"ל רש"י ז"ל. וזה שבח גדול לו. ושמו העצמי היה קמואל או בלעם כדאי' במדרשות. ובבמדב"ר פ"י וברות רבה פסוק ולנעמי מודע לאישה גורסים פרדוכסוס והיא מילה יונית. ופירושה על דבר נפלא ומשונה מהמורגל. וכן כאן על שם מראה לובן עורו שהיה נפלא נקרא לבן. וכן לדעת ר"ב על גודל רשעתו הגלויה ונודעת לכל כמו מראה הלובן שהוא מבהיק ביותר וניכרת לכל נקרא ע"ש זה לבן והוא נגאי לו: (ט) מעייניה ליה כלו' כדי לתת העין עליו לעיין בו מה מהותו ומיבו. וכה"ג והנה עומד על הגמלים על העין מעיין גרמיה כלו' אליעזר היה מעיין בעצמו כדת מה לעשות אם ללכת לבית אחי אדונו. או ימתין עד שיקראו לו. ונתמלא הפנו או שקראו לו לבן לבא אל הבית (מזה"ק): שהיה סבור בו שהוא אברהם שהיה ברוך ה' שהיה קלסתר פניו דומה לו. וקלסתר פני אברהם

דבית גוברין עבד ליה אפטרה ומה אם אליעזר ע"י ששרת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך. ישראל שעושין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם בידיהם ורגליהם עאכ"ו. למה תעמוד בחוץ. אין כבודך שתשב בחוץ. ואנכי פניתי הבית יז מטנופת של ע"ז: (י) ויבא האיש הביתה וגו' יח התיר זמומיהם. ר"ה ור' ירמיה שאלו לר"ח בר רבה יט לא היו גמליו של א"א דומים לחמורו של ר' פנחס בן יאיר. חמרתיה דר"פ ב"י נסבוה לסטאי עבדת גבון תלתא יומין ולא טעמת כלום. אמרין סופה מייתא ותסרי מערתא עלינו נמסרה לרבונה. שלחוה ועלתה בביתא דמרה. כיון דעלתה נהקת וחכים קלה. אמר פתחו לאותה העניה ויהבו לה דתיכול דאית לה תלתא יומין דלא טעמת מידי. יהבין לה שערין לא טעמתון. אמרין ליה ר' יהבינן לה שערין ולא טעמתון. אמר להון תקנתות. אמרון ליה אין. אפיקתון דמאי. א"ל לא כן אלפן ר' כ הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לסוך בו את הכלים פטורין מן הדמאי. א"ל מה נעביד לה והיא מחמרת על גרמה. ר' ירמיה שלח לר' זעירא חד קרטיל דתאינין. ר"י אמר אפשר ר"ז אכילהון דלא מתקנן. ר"ז אמר אפשר לר"י דלא משלח להון מתקנן. בין דין לדין איתאכלון תאנים בטיבלייהו. מחר קם ר"י עם ר"ז. א"ל תקנת אילין תאנייא א"ל לא. א"ר אבא בר ימינא לר' זעירא אין כא הוון קדמאי מלאכין אנן בני נש. ואין הוון בני נש אנן חמרין. ולית אנן כחמרתיה דר' פנחס בן יאיר. חמרתיה דר"פ ב"י יהבון לה שערי דטיבלי לא אכלת יתהון. אנן אכלינן תאנייא דטבילין: (יא) ויתן תבן ומספוא לגמלים. כב א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים. פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה. והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי כג המקרא רשב"י אומר טמא הטמא ר' אליעזר בן יוסי אומר זה וזה. ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו. א"ר אחא יפה רחיצת רגלי עבדי בתי אבות מתורתן של בנים. שאפילו רחיצת רגלים צריך לכתוב. והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא רשב"י אמר טמא הטמא ר"א אמר זה וזה. ויושם לפניו לאכול ויאמר עבד אברהם אנכי. כד א"ר יצחק מילתא מגניא דאית בך קדים ואומרה. ועתה אם ישכם עושים חסד ואמת את אדוני הגידו לי וגו' ואפנה על ימין או על שמאל. על ימין זה ישמעאל. על שמאל זה לוט המד"א אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה: (יב) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר. כה מהיכן יצא ר' יהושע בר נחמיה בשם ר' חנינא בר יצחק מהר המוריה יצא. ורבנן אמרי מהיכן יצא ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'. ויוצא העבד כלי כסף. ר"ה אמר קונבי. רבנן אמרי קליות ואגוזים. וקליות היו חביבין מכל. אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין אצטרכיא עמו מסתגף הוא. ודכוותה (שמות ג) ושאלה אשה משכנתה וגו'. ושמלות היו חביבות מן הכל. אלא ללמדך שאם יצא אדם לדרך ואין כסותו עמו מסתגף. ודכוותה (עזרא א) וכל סביבותיהן חזקו בידיהם וגו'. ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו וגו' ובתואל היכן הוא בקש לעכב כו וניגוף בלילה. הה"ד (משלי יא) צדקת תמים תישר דרכו וגו'. צדקת תמים זה יצחק. תישר דרכו של אליעזר. וברשעתו יפול
רשע

יד יוסף יז אדר"נ פ"ח. אג"ב פרק ע"ז: יח לעיל פ' מ"ח ס"ו: יט ירוש' פ"ק דדמאי. ופ"ק דשקלים. אדר"נ פ"ח. חולין פ"ק. ילקוט ס"ז: כ חולין ו'. דמאי פ"א משנה ג': כא שבת קי"ב. שקלים פ"ה וכסוף כ"ה. וכריש דמאי. שבת י"ב בתוספת ד"ה ר' נתן: כב ילקוט ס"ז: כג זבחים י"ז: כד ב"ק נ"ב: כה ילקוט ס"ז: כו וביונתן איתא שהטיל סם המות בקערה להמית את אליעזר. והגיע הסם לבתואל ומת:

ענף יוסף

יוסף): (י) [א"ר אבא בר ימינא לר' זעירא אין הוון קדמאין כו'] ע' שבת ד' י"ב בתוס' ד"ה רבי נתן איש שם ע"ש וצ"ל שם בשם ר' זעירא. וגם כאן ע"ש וצ"ל א"ר אבא בר זימנא: (אין הוין קדמאין מלאכי אנן בני נש כו') קשה הא ע"כ צ"ל שהם פחותים מחמורו של ר"פ בן יאיר מהמעשה שהיה. ואיך יכול לומר שאם הראשונים כמלאכים אנו כאנשים. וי"ל שמה שהיה המדרש ולית אנן כחמרתיה דר' פנחס ב"י פירושו בין כך ובין כך כלו' אפי' אם אנו כבני אדם אנו פחותים מחמורו של רפב"י שהיה מדורות הראשונים: (יא) [יפה שיחתן כו'] זה לשון הזוהר במדבר דף ע"ב א"ר שמעון חיפת רוחא של אותם האומרים

מתנות כהונה

דומה לו. כדלעיל בפ' נ"ט. ר' יעקב גרסי': **אפטרה** סיום הדרשה: **לא היו גמליו כו'** הרמב"ן ז"ל פי' שהיא תמיה קיימת ובא לסתור דברי מי שאמר שילאו זמומין שא"כ יהיה החסידות יותר גדול בבית ר' פנחס מביתו של אברהם ודעתו שלא היה להם זמם כלל והאי דכתיב ויפתח קרי על קשרי האוכף כדברי ר' אב"ן עזרא: **נסבוה כו'**. לקחו הלסטים: **עבדת** כלומר עכבה אצלם שלשה ימים ולא טעמה כלום אוכל אמרו הלסטים סוף תמות ותסרח עלינו את המערה שהיו דרים בתוכה נשוב ונמסור אותה לבעליה שלחוה ונכנסה בבית אדוניה. כיון שנכנסה היתה צועקת וגוערת כמנהג החמורים והכיר ר' פנחס את קולה ואמר פתחו לה ותנו לה מה שתאכל שיש לה זה שלשה ימים שלא טעמה כלום מאכל נתנו לה שעורים ולא היתה טועמת אותם: **תקנתיהו**. התקנתם אותם בתרומות ומעשר: **אפיקתון דמאי**. הוצאתם מעשר דמאי שמא אותם שעורים לקחתם מעם הארץ וצריך לעשר אותם מספק: **מה** נעביד כו'. מה נעשה לה מאחר שהיא מחמרת על עצמה: **קרטיל** פי' הערוך סלא בירושלמי (דפיאה) (דדמאי פ"ק) גרס (מסכה) (מסאנא): **אפשר** ר' זעירא כו' אפשר שיאכל אותם ר' זעירא ולא יתקן אותם במעשר קודם שיאכלם: ה"ג **בין** דין לדין איתאכלון. פי' בין כך ובין כך שהיו נושאים ונותנים בדבר נאכלו התאנים בעוד שהיו טבל: **תקנת** אלין כו'. דרך שאלה אמר לו תקנת אותם תאנים ששלחת לי: **אין הוון כו'**. אם היו הדורות הראשונים שלפנינו כמלאכים אנחנו כנגדם כבני אדם ואם היו הראשונים כבני אדם אנחנו חשובים כנגדם כחמורים ואין אנו אפי' כחמורו של ר"פ כו' אלא כחמורים בעלמא שהרי חמרתיה כו'. נתנו לה שעורים בעודן טבל שלא היו מעושרים ולא אכלה אותם ואנחנו אכלנו אותם תאנים בעודם טבל: **טמא** הל"ל ואמר הטמא לרבות את דמו וכן זה וזה: **דאית** בך מגניא. שיש בך והוא מגונה וגנאי לך תקדים אתה ותאמרה כדאי' בפ' החובל (דף צ"ב): **זה** לוט כו'. וכדלעיל בפ' מ' תניינא (ר"ל פ' מ"א) שאמר ליה אברהם בין כך ובין כך תשאר על השמאל: **על** הימין זה ישמעאל. פירש"י שיצא מאברהם שנסע הנגבה שנקרא ימין: **מהר** המוריה כו'. ששם נגזר הזיווג הזה כדכתיב אחר הדברים האלה ויוגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה וכו' (כדלעי' פ' נ"ז): **ותהי** אשה כו'. ואז נגזר הגזרה מאת ה' אשר עד כה היתה בכח בבחירת הזיווג והאב"א כתב שעכשיו נגזרה הגזירה ולא קודם שאין דרך הזיווג בת ג' שנים לבן ארבעים: **קונבי** גרס הערוך ופי' בו כלי שמוין בו הנשים או שרוחצין בו: **רבנן** אמרי כו' ולא פליגי על ר"ה אלא ר"ה מפרש כלי כסף ורבנן מפרשי מגדנות: **וקליות** היו חביבין כו'. בתמיה דקא חשיב להו באחרונה ואחרון אחרון חביב: **אצטרכיא** פי' הערוך צורך מזונותיו: (ודוגמתו בק"ר י"א א): **מסתגף** לשון עינוי וצער ומגדנות אלו לקח לו לפרנסה על הדרך: **היו** חביבות וכו' בתמיה: **וכל** סביבותיהן וגו' גרסינן

עץ יוסף

אברהם כבר היה נודע ומפורסם בין בני בית אחיו (יפ"ת): **לכלל ברוך** שזה נשמע מאברהם שנודע לא שיצא מכלל ארור ופרסם הדבר ועי' לעיל נ"ט י"ב: **עביד לה אפטרה** פי' כשהיו החכמים נפטרים מאכסניא שלהם שגמלום חסד היו רגילים לדרוש מקראות הנוגעים לכבודם ועז"א דר"י היה עושה הפטרתו מכאן. שבא ללמוד ק"ו לישראל דבלאו הכי מבורכים דרך כלל שמתברכים גם על דרך הפרט כל יחיד ויחיד בברכה הראויה לו בעשותו חסד עם גדוליהם וקטניהם כלו' עם החכמים ותלמידיהם לעסוק בצרכיהם בידיהם ולרוץ לפניהם ברגליהם כעבד. ולכן ראוי מכ"ש שיבואו לכלל ברוך בברכת ה' (נזה"ק). ורש"י פי' בפירוש המדרש אפטרה להפטיר את העם הבאים לדרשה בפסוק זה: **אין כבודך** שתשב בחוץ. וה"ק לפי שאתה ברוך ה' אדם חשוב וגדול למה תעמוד בחוץ מה שאינו לפי כבודך (נזה"ק): **מעבו"ם** דהוי סגי דלימא ואנכי פניתי לך מקום ולגמלים. ולזה דרש דה"ק אנכי פניתי הבית מעכו"ם שהיה דרכם לעמוד בבית כי בהיותך ברוך ה' במדרגת אברהם בודאי תתרחק מהם שענין אברהם כבר היה מפורסם ביניהם (נזה"ק): (י) **התיר זמומיהם** שבהמותיו של א"א היו יוצאות זמומות שלא ירעו בשדות אחרות כדלעיל פ' נ"ט סימן י"ג: **לא היו** גמליו של א"א כו'. בתמיה וכי לא היו גמליו של א"א דומים במעלה לחמורו של ר"פ בן יאיר שנשמרה מן הדברים האסורים. ומ"מ אין זה תמיה קיימת. ולהכי לא תם ר' הייא להשיבו כי יש כמה תשובות בדבר וכמ"ש הרא"ם דהיכא דקביע הזיקא בעוברו בין השדות לא שייך הא. אי נמי אין סומכין על הנס (יפ"ת ונזה"ק). אבל המת"כ כתב בשם הרמב"ן שהיא תמיה קיימת ודעת ר' הונא ור"י ויפתח קאי על קשרי האוכף: **נסבוה** לקחוה ליסטים: **עבדת** כו'. פי' עכבוה אצלם ג' ימים ולא טעמה כלום מפני שהיו מאכילין אותה דבר שאינו מתוקן. או שמה שבידם היה הכל מן גזל כי להמו לחם רשע: **אמרין סופה** מייתה כו'. אמרו הלסטים סוף שתמות ותסרח עלינו את המערה שהיו דרים בתוכה. נשוב נמסור אותה לבעליה שלחוה ונכנסה בבית אדוניה. כיון שנכנסה היתה צועקת ונוערת כמנהג החמורים ואמר פתחו לה ותנו לה מה שתאכל שיש לה זה ג' ימים שלא טעמה כלום מאכל. נתנו לה שעורים ולא היתה טועמת כלום: **תקנתוה** לנקותם מהאבנים ומהפסולת וכדאמרינן בחולין חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל (יפ"ת): **אפיקתון דמאי** הוצאתם מעשר דמאי. שמא אותן שעורים לקחתם מעם הארץ וצריך לעשר אותם מספק. והא פשיטא דהחמור לא נביא הוה. ועוד דלאו בר מצוה הוא שלא יאכל בלתי מעושר. אלא לפי שהיה חמורו של אותו הצדיק נתן הקב"ה טבע להחמור באותה שעה שלא יאכל עד שיעשרו אותן. וכן קאמר דמחמרה על נפשה ר"ל שמנעה הקב"ה שלא תאכל בלתי מעושר מפני שר' פנחס היה צדיק גמור היה ראוי להחמיר שלא להאכיל את בהמתו בלתי מעושר לפנים משורת הדין (תורת חיים): **לא כן אולפן** וכי לא כן למדתני: **טרקיל** סלא: **אפשר ר'** זעירא כו'. אפשר שיאכל אותם ר' זעירא ולא יתקן אותם במעשר קודם שיאכלם: **בין דין** לדין כו'. בין כך ובין כך שהיו נושאים ונותנין בדבר נאכלו התאנים בעוד שהיו טבל: **תקנת אילין** כו'. דרך שאלה א"ל תקנת אותם תאנים ששלחת לי: **אין הוון** קדמאין כו'. עכשיו כבר נתמעטו הדורות ואין אנו אפילו כחמורו של ר"פ בן יאיר. ואע"פ שנמצא גם בדורות האחרונים בני אדם גדולים מאד במעלה. מ"מ באפשר אין דורם זכאי גם הם יורדים ממדרגתם (נזה"ק): **אין הוון** כו'. אם היו הדורות הראשונים כמלאכים. אנחנו חשובים כנגדם כבני אדם. ואם היו הראשונים כבני אדם אנחנו חשובים כנגדם כחמורים: **יהבון לה** שערי כו'. נתנו לה שעורים בעודן בטבל שלא מעושרים ולא אכלה אותם. ואנחנו אכלנו אותם תאנים בעודם טבל: (יא) **יפה** שיחתן כו'. דלא ה"ל למימר אלא ויספר להם העבד את כל הדברים האלה. וכן מאי נ"מ ברחיצת רגליהם דכתבה קרא. אלא שיפה שיחתן: **טמא הטמא** דה"ל למימר טמא וכתיב ה' יתירה לרבות דם: **זה וזה** דהל"ל זה לכם הטמא וכתיב וי"ו יתירה לרבויי: **מילתא מגניא** כו'. שלכן דימה בתחלה שזה אברהם. לכך אליעזר הקדים בעצמו להודיע כי הוא רק עבדו. וזה למדך תורה דרך מוסר שאם יש באדם איזה דבר מגונה יקדים ויאמר: **על ימין** זה ישמעאל כו'. וקרי לישמעאל ימין שהיה טוב בערך אל לוט כימין שהוא העיקר מול שמאל שהוא טפל ואינו עיקר. ומה שגילה אליעזר זה להם כי נתירא פן בשומעם שאברהם מחזר לקחת אשה לבנו ממשפחתו דוקא יבקשו תואנה להרבות להם מוהר ומתן ולפיכך אמר ואפנה על ימין ושמאל ישמעאל ולוט אשר גם הם מבני משפחתו וכשומעם זה יתרצו מיד (נזה"ק): (יב) **ומהיכן** יצא כו'. כלומר באשר אז באותו הפרק נולדה רבקה וכדאי' פ' נ"ז שאז נתבשר אברהם הנה ילדה מלכה גם היא בנים. והיה לבו בכוונה שימצא בהם בת זוג לבנו. אבל מאחר שמ"מ לא אמר הקב"ה זה מפורש שרבקה זוגו של יצחק. לכן אמרו עוד ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה' היום להזמין את רבקה לפניך כפי דבריך. שזה לא היה בודאי במקרה שבא גדולים אלא לשאוב מים אלא מאת ה' שפועל כל פעולותיו בעולם בכח הדיבור (נזה"ק): **ורבנן אמרי** כו'. דסיפא מפרש לרישא וכולא חדא מילתא שהדבר יצא מאת ה' מאשר דיבר ה' היום להזמין את רבקה לאליעזר וכאמור (נזה"ק): **קונבי** הוא כלי שרוחצים בו ידיו ורגליו (אב"א) והערוך כתב שצ"ל קונכי. ופי' כלי מצוה שצוה בו האשה. וכן כתב המעריך שבשני כתיבת יד גרסינן קונכי. אך הוא פי' שהוא דגים או בשר מלוח כמו לוקניקו ורב הונא ורבנן פליגי בפי' מגדנות. אבל רש"י והערוך פירשו בגדים או כלים קטנה בגדים וכלים מפורסים בפסוק עכ"ל: **רבנן אמרי** כו'. ולא פליגי על רב הונא. אלא רב הונא מפרש כלי כסף. ורבנן מפרשי מגדנות (מת"כ): **וקליות היו** חביבין כו'. בתמיה דקא חשיב להו באחרונה ואחרון אחרון חביב (מת"כ ויפ"ת). ומשני דלגבי אליעזר חביבין היו טפי שהיו צדה לדרך: **אצטרכיא** צורך מזונותיו (ערוך): **מסתגף** לשון עינוי וצער. ור"ל שיש דברים אשר בעצמן אינן חביבות כל כך. רק מצד המקום והזמן הם חביבים בעתה כי העדרם רע. שמגדנות אלו לקח לו אליעזר על הדרך להתפרנס מהם: **ושאלה אשה** כו'. דייק לפי דקאמר שמלות לבסוף שהרי הזכיר הקל קל תחלה באומרו כלי כסף וכלי זהב אלמא שמלות חביבין מכל: **וכל סביבותיהם** כו'. וכל סביבותיהם חזקו בידם בכלי כסף וזהב וגו' והזכיר מגדנות לבסוף אלמא הם חביבים מכל מפני שהם לצורך הדרך לעולי הגולה שבהם איירי קרא: **ביקש לעכב** ואע"פ שכבר אמר לא נוכל דבר אליך מטוב ועד רע. אפשר דהיינו לעכב הזוג. אבל אולי יעכב מלכת מיד אלא שתשב שם ימים או עשור בהכרח (יפ"ת): **הה"ד צדקת** תמים תישר דרכו וגו' צדקת תמים זה יצחק תישר דרכו של אליעזר. וברשעתו יפול רשע זה בתואל כנ"ל: **תישר דרכו** של אליעזר. ואע"פ דודאי דרכו אתמים הנזכר שם קאי לא קבה דדרכו של אליעזר היינו דרכו של תמים הנזכר נמי. כיון דלצורך יצחק קאזיל. אלא שלפי שאליעזר היה
בדרך

רשע זה בתואל שנינוף בלילה. תשב הנערה אתנו ימים או עשור ימים אלו ז' ימי אבלו. או עשור כז אלו י"ב חדש שנותנין לבתולה לפרנס את עצמה. ויאמרו נקרא לנערה. מכאן שאין משיאין את היתומה אלא על פיה. ויקראו לרבקה ויאמרו לה. ר' יצחק אמר מרמזים בה התלכי התלכי ותאמר אלך הולכת אני על כרחכם שלא בטובתכם: (יג) וישלחו את רבקה וגו' ויברכו את רבקה. א"ר אייבו דווים ושפופין היו ולא היו מפרינין אלא בפה. אחותנו את היי לאלפי רבבה. ר"ב ור' לוי בשם ר"ח בר חנינא כח מפני מה לא נפקדה רבקה עד שהתפלל עליה יצחק. שלא יהיו או"ה אומרים תפלתנו עשתה פירות אלא (בראשית כה) ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו. כט ר"ב בשם ר' לוי אמר (איוב כט) ברכת אובד עלי תבא. ברכת אובד זה לבן הארמי שנא' (דברים כו) ארמי אובד אבי. עלי תבא זו רבקה אחותנו את היי לאלפי רבבה ועמדו ממנה אלופים מעשו ורבבה מיעקב. אלופים מעשו (בראשית לו) אלוף קנז אלוף תימן. מיעקב רבבה דכתיב (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך. וי"א אף אלו ואלו עמדו מישראל דכתיב (במדבר יא) ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל. ותקם רבקה ונערותיה. א"ר לוי שכן דרך הגמלים גדילים במזרח. רבנן אמרי מה גמל זה יש בו סימן טומאה וסי' טהרה כך העמידה רבקה צדיק ורשע. ותלכנה אחרי האיש. ל שכעור לאיש להיות מהלך אחר האשה. ויצחק בא מבא. אתא ממיתא. ולהיכן הלך. באר לחי רואי הלך להביא את הגר אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני: (יד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב. לא אין שיחה אלא תפלה שנא' (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו וכה"א (שם נה) ערב ובוקר וצהרים אשיחה וגו'. ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק. אר"ה צפת שידו שטוחה בתפלה אמרה ודאי אדם גדול הוא לכך שאלה עליו. ותפול מעל הגמל. איתרכינת המד"א (שם לז) כי יפול לא יוטל. ותאמר אל העבד וגו'. ר' חייא אמר לב ראתה אותו הדור ותוהא מפניו. המד"א (בראשית לז) הנה בעל החלומות הלזה בא. רבנן אמרי הוא ופלמוני הלזה אלון זה. ויאמר העבד הוא אדוני וגו' לג שתים הם שנתכסו בצעיף וילדו תאומים. רבקה ותמר. רבקה ותקח הצעיף. תמר ותכס בצעיף ותתעלף (שם לח) ויספר העבד ליצחק. א"ר אלעזר כלליה של תורה מרובין מפרטיה. שאילו בא לכתוב שנים וג' דפין היה כותב. ורבנן אמרין דברי שבח לד גלה לו מה שקפצה הארץ לפניו: (טו) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו. לה כל ימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על פתח אהלה וכיון שמתה פסק אותו ענן וכיון שבאת רבקה חזר אותו ענן. כל ימים שהיתה שרה קיימת היו דלתות פתוחות לרווחה וכיון שמתה שרה פסקה אותה הרווחה וכיון שבאת רבקה חזרה אותו הרווחה. כל ימים שהיתה שרה קיימת היתה ברכה משולחת בעיסה וכיון שמתה שרה פסקה אותה הברכה כיון שבאת רבקה חזרה. כל ימים שהיתה שרה קיימת היה נר דלוק מלילי שבת ועד לילי שבת וכיון שמתה פסק אותו הנר לו וכיון שבאת רבקה חזר. וכיון שראה אותה שהיא עושה כמעשה אמו לז קוצה חלתה בטהרה וקוצה עיסתה בטהרה. מיד ויביאה יצחק האהלה וגו': (טז) לח א"ר יודן לימדתך תורה ד"א שאם יהיה לאדם בנים גדולים יהיה משיאן תחילה ואח"כ הוא נושא לו אשה. ממי אתה למד מאברהם. בתחילה ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ואחר כך ויוסף אברהם ויקח אשה:

פרשה סא

(א) ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה. כתיב (תהלים א) אשרי האיש אשר לא הלך וגו'. א אשר לא הלך בעצת רשעים זה דור הפלגה. ובדרך חטאים לא עמד אלו אנשי סדום שנאמר (בראשית יג) ואנשי סדום רעים וחטאים. ובמושב לצים לא ישב ב זה אבימלך שנא' (בראשית כ) הנה ארצי לפניך וגו'. כי אם בתורת ה' חפצו (שם יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו'. ובתורתו יהגה אר"ש אב לא למדו ורב לא היה לו ומהיכן למד את התורה. אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים ג והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה. הה"ד (תהלים טז)

אברך

יד יוסף כז כתובות נ"ז: כח חזית פסוק יונתי. ילקוט ס"ז: כט ילקוט איוב: ל ברכות כ"א. עירובין י"ח: לא זוהר נח. לקמן פ' ס"ח. זוהר פנחס. ילקוט תורה רמז פ"ו. פדר"א פ' ט"ז. זוהר ריש נשא. שוח"ט מזמור נ"ה. במד"ר ריש פ"כ. יונתן ב"ע: לב שוח"ט מזמור ל'. יונתן ב"ע. וכתב המג"ע זה אתי' כמ"ד ויצחק בא מג"ע בא. ע"ש סדר חיי שרה: לג (ויאמר העבד הוא אדוני) לא גרסינן ליה. וצ"ל במקומו ותקח הצעיף ותתכס שתים הם וכו' לקמן פ' פ"ה ופ"כ: לד סנהדרין נ"ה: לה זוהר ס"ז דף קי"ג. ילקוט ס"ז. וכן דעת ת"א: לו יונתן ב"ע: לז ב"מ פ"ז: לח תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז: פס"א א ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים. ובוח"ט מזמור א': ב עיין מ"ש בעץ. עוד י"ל שנקראו הפלשתים לצים שנאמר ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לי שמשון וגו' (נתיב עולם): ג שוח"ט מזמור א'. תנחומא ויגש. ילקוט תהלים. ע"ז י"ט. אדר"נ פ' ל"ג:

מתנות כהונה

גרסינן וסיפיה דקרא ומגדנות חשיב ליה באחרונה מפני שחביב מן הכל: י"ב חדש. פירש"י או לרבות עוד ב' חדשים והיינו י"ב: שנותנין לבתולה כו'. מיום שתבעה ארוס להכנסה כדאיתא בפרק אע"פ (דף נז): לה וגו' התלכי כו'. בלשון תימה כדי שתאמר לא אלך: על כרחכם כו' דאל"כ ותאמר כן מבעיא ליה: דווים לשון כל לבב דוי: ושפופין שפלים וירודים שהלכה בעל כרחם: מפרינין לשון נדוניא כמו פורנא כלומר לא היו נותנין לה נדוניא אך דבר שפתים וכ"כ הרמב"ן בפרשת ויחי והערוך פי' לא היו מפייסים אלא בפה ולא בלב: שכן דרך הגמלים. דאל"כ היאך למדה לרכוב על הגמלים: שכעור כו'. שיכרו של איש גדול ומהרהר כמו שאחז"ל אחר ארי ולא אחר אשה: אתא ממיתא גרס בילקוט ופי' בא מלהביא את הגר שהלך שם בשביל זה ורש"י גרס ממיתי ופי' ממקום שהלך: ראה בעלבוני. לשון תפלה: צפה הביטה: איתרכינת כך ת"א ופירש נטתה את עצמה לצדדין מדרך המוסר: ופלמוני הערוך הביאו ולא פירשו ורש"י פי' המלאך המלוה אותו כדאמרינן פלם מעגל וגו': אלון זה. הלזה נוטריקון אלון זה ופירש"י אחר הוא זה כלומר אינו מבני אדם כדאמרינן אלון בכות אלון בלשון יון אחר: היה כותב. סיפור דברים היאך ומה וכתב הכלל ויספר העבד וכו': וביון שבאת רבקה חזר. וזהו שרה אמו כלומר הרי היא כשרה אמו:

(ה"ג בשו"ט אשרי האיש זה אברהם (דכתיב השב אשת האיש). וכ"ה בילקוט): דור הפלגה. שנא' הבה נבנה שהוא לשון הזמנה וכתיב בעצת רשעים וה"ג בהדיא במדרש תלים: הנה ארצי לפניך כו'. ואברהם לא קיבל עליו כדלעיל בפ' נ"ד ואח"כ אמר לו כחסד אשר עשיתי וזהו ליצנות

ענף יוסף

האומרים שהתורה באה לספר ספורים. אינו כן ח"ו. אלא סוד הדבר כשם שהמלאכים הם של אש ומלבושם אש. וכשהם משתלחים לבא לעוה"ז מתלבשים בלבוש גשמי כדי שיוכל הארץ להכילם. ק"ו התורה שהיא למעלה מהם שבה נסתכל הקב"ה וברא העולם שכדי שיוכלו בני הארץ לסבול את התורה הלבישו אותה בלבוש גשמי שהם הספורים המובנים להמון עם. אמנם לפי האמת אלו נקראים גופי התורה. אבל נשמות התורה הם סודות עמוקות. וזה רמז ליין שאינו משתמר אלא בקנקן. וזהו אל תסתכל בקנקן כו' ע"כ: (יב) [ותאמר אלך הולכת אני על כרחכם שלא בטובתכם] ולכאורה זה כדברי עזות נגד אמה ואחיה הגדול ממנה. אך באמת אמרה כן בהכנעה וענוה גדולה. הנה אתם רואים שכל הדבר הזה מהקב"ה הוא. ואבי ברצה לעכב המיתו ה'. ועל כן למה לכם לעכב. הלא ודאי סוף הדבר יהיה שהולכת אני על כרחכם שלא בטובתכם. באיזה שבה מה'. ואיך תעמדו בדבר הזה. ואפשר שרמזה להם בדבריה כי גם המה מוכנים למיתה אם יעכבו. ולזה כשמעם עלה טובה שנתנה רבקה להם הנה תיכף וישלחו את רבקה מדעתם ומרצונם בשמחה ויברכו אותה כדרך המכלה בתו לנשואיה בשמחה ובשירים ובברכה (במ"ח): (יד) [אין שיחה אלא תפלה] ומהכא ילפינן דיצחק תיקן תפלת מנחה. ועיין בפרק ת"ה. ובסוף פרק א"ע גבי הא דאמרינן הניף עלי מאן דמצלי בבקעתא כתבו תוס' וא"ת והכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה. וי"ל דהתם מיירי בהר המוריה וכדאמרינן בפסחים פרק האשה לא כיצחק שקראו שדה: (בנא' תפלה לעני כי יעטוף כו') עי' ברכות דף כ"ז תוס' ד"ה אין שיחה. ובעכו"ם דף ז' תוס' ד"ה אין שיחה ולקמן פ' ס"ח:
ר"א

עץ יוסף

בדרך ממש ניחא ליה למנקט אליעזר (יפ"ת): וברשעתו כו' זה בתואל. כלו' הרשע נדחה מן העולם כדי שלא יגרום רשע לצדיק וכזה נתקיים פה בבתואל שבא לגרום רעה ליצחק ולפיכך נדחה מן העולם (מה"ק): אלו ז' ימי אבילות. שמת בתואל כנ"ל. והכי קאמרי עכ"פ תשב הנערה אתנו ימים. אלו ז' ימים של אבילות אף אם לא תבקשו מאתנו פרנסת המלבושים אלא שיהיה לה הכל מבית בעלה. או עשור חדשים אם תרצה פרנסת המלבושים מאתנו. כי הוא צריך הכנת י"ב חדש ואנו נמהר לעשות בעשרה חדשים וז"ש אלו י"ב חדש כו' כלו' אלו צרכי הפרנסה שנותנין לבתולה י"ב חדש אנו עושים לה בעשור. אבל עכ"פ פחות מעשור אי אפשר: אלא מדעתה אין ביד האחים לקדשה בע"כ. ואם ממאנה בפירוש פשיטא דמהני אלא אפילו שתיקה לא מהני אלא לדעתה פי' בשאלת פיה. כי שמא היא מתביישת למאן ולכן רבקה שמת אביה ונתקדשה ע"י אחיה הוצרכו לשאול את פיה. שאע"פ שכבר אמר בתואל בחייו מה' יצא הדבר זה לא היה אלא הסכמה בעלמא (נזה"ק): מרמזים בה התלכי ר"ל דהל"ל רצונך לילך. מאי התלכי בלשון בתמיה ע"כ פירושו שהיו מרמזים בה אמרי לא תלך: ותאמר אלך הולכת כו'. דמדלא אמרה הן אלא אלך משמע אלך בעצמי אף שלא בטובתכם: (יג) דווים לשון כל לבב דוי: ושפופין שפלים וירודים שהלכה על כרחם: ולא היו מפרינין אלא בפה. ולא היו מפייסין לה אלא בפה (ערוך) או פי' לשון שבח וברכה (רמב"ן סדר ויחי) ודייק זה דלא ה"ל למימר אלא ויאמרו אחותינו את היי וגו' ומה ת"ל ויאמרו לה אלא ללמדך שהאמירה לא היתה אלא לה להפטר ממנה בברכה כפי דרך הארץ. אבל לבם בל עמה לפי שעברה על דעתם (מה"ק): שלא יהיו אומרים כו'. כלו' שלא יהיה להם פתחון פה לקבל שכר שתפלתן עשתה פירות (יפ"ת): ברכת אובד זה לבן. וס"ל שתפלתן עשתה פירות: אלופים מעשו דס"ל דאי אלפי כמשמעו בכלל רבבה נינהו אלא אלפי ל' אלופים דהיינו שרים ונגידים. וגם רבבה בריבוי עם. ונתקיים שניהם אלופים מעשו ורבבה מיעקב: שובה ה' כו'. דהתם נמי אלפי הוא לשון אלופים: שכן דרך הגמלים כו'. שכן דרך הארץ ההיא שהיא מזרחית והגמלים גדלים שם להשתמש ברכיבתם אנשים ונשים ואין מכלים: רבנן ראשי כו': פי' דרבנן פירשו שכך נזדמן לה להיות סימן למה שעתידה ללדת צדיק ורשע: שכעור לאיש מפני ההרהור ואמר זה מפום דק"ל שדרך שומרי הנשים להוליכן לפניהם להשגיח עליהן ואיך זה הניחן אחריו: אתא ממיתא דמבוא הוא לשון הבאה. כלומר שבא מן ההבאה שהביא את הגר וכדמסיק וגי' הילקוט אתא ממילתא: (יד) צפת פי' ראתה: שידו שטוחה כו'. ולפיכך הסתירה פניה ממנו מחמת בושה ושאלה עליו. דאל"כ מ"ט לאשה לשאול על האיש הנראה מי היא (יפ"ת): איתרכינת כלו' שלא נפלה ממנו. אלא שהיטת עצמה לצד הארץ: כמו כי יפול לא יוטל שפי' אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע וכדפרש"י בתומם: ר' חייא אמר כו'. מה שתלה עליו לפי שראתה אותו הדור בהדרת פנים יותר מאחר אנשים. ויליף לה מדכתיב הלזה וכתיב גבי יוסף שהיה יפה תואר בעל החלומות הלזה. וכ"ה באגדת בראשית פ' מ': הוא ופלמוני המלאך המלוה אותו ושומרו. מלשון פלס מעגל רגליך (רש"י) ודייקו זה ממלת את הנאמר את יצחק כלו' הטפל ליצחק המלאך שמלוהו (במ"ח): הלזה אלון זה הלזה נוטריקון אלון זה פי' אחר הוא זה שהולך עמו. כלומר אינו מבני אדם כדאמרינן אלון בכות אלון בלשון יון אחר (מת"כ): וילדו תאומים בזה סיבה טבעית גם כן. לפי דברי הכמי הרפואה שהתאומים בא מהתחלקות טיפת הזרע ברחמה אם לא תתעורר לקבלו בפעם אחת. וכל זה אות מהבושה אשר בנפש האשה הטובה. ולכן מפני שהיו ביישנים זכו לתאומים. ועפ"ד האמת הוא בודאי סוד ידוע ליודעים: כלליה של תורה מרובים. ע"כ כלל כל הדברים יחד. וכן כאן סיפר לו העבד ליצחק כל אשר קראהו בדרך אלא שהתורה קצרה וכללה הדברים: דברי שבח גילה לו ס"ל דלא סיפר לו אלא דברים של שבח והיינו מה שקפצה לו הדרך ושהצליח דרכו. אבל מה שלא רצו להסכים ושמת בתואל לא גילה לו: (טו) כל ימים כו'. שלא היה לו לומר האהלה אהלה שרה אמו אלא שבא לרמוז בה"א דאשונה שה' דברים שהיו בזמן שרה חזרו כשנכנסה רבקה. ובהם הכיר יצחק שהיתה שקולה כאמו ושמח בה (הא"ב) והחמשה דברים הוא. ענן. דלתות פתוחות לרוחה. ברכה בעיסה. נר. קוצה חלתה ועיסתה בטהרה: קוצה פי' מפרים: עיסתה בטהרה דבני ביתו של אברהם היו אוכלים חולין בטהרה כדאי' בפ' הפועלים:

פרשה סא (א) אשרי האיש כו'. וכל אשר יעשה יצליח בבני קטורה. והכוונה כי מהשגחת ה' באברהם שיהיה כעץ שתול על פלגי מים כי מריה מים יפריח אף כי יזקין בארץ שרשו. ולכן רצה ה' שכל שיזקין יפרח יותר הפך הטבע. וימלאו פני תבל פרי בטנו. ולזה נשא קטורה ועל פי הדיבור היה כדלקמן (יפ"ת): כתיב אשרי האיש אשר לא הלך וגו' אשרי האיש זה אברהם שנא' (בראשית כ'): ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. אשר לא הלך: כנ"ל וכן הוא בשוח"ט: זה דור הפלגה שאברהם אבינו בימי דור הפלגה היה שבסוף ימי פלג נפלגה הארץ כדתניא בסדר עולם. ופלג ראה את אברהם כמה שנים דהא לקפ"א דפלג נולד אברהם (רש"י). ודרים בעצת רשעים על דור הפלגה שהסכימו בעצה לבנות המגדול: זה אבימלך נקט מושב באבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ובשוח"ט מסיים הנה ארצי לפניך וגו' ולא קיבל. ור"ל לא קיבל לישב שם בגרר והלך לבאר שבע והיינו משום שלצנים היו כנ"ל: למען אשר יצוה מפרש בתורת ה' חפצו שיותו חפץ בהוראה ולמוד דעת את אחרים דהיינו אשר יצוה את בניו (יפ"ת): שתי כליותיו כו'. דרש יהגה על המחשבה כדכתיב והגיון לבי והגות לבו וכליות יועצות: ומלמדות אותו תורה וחכמה. באדר"נ פרשה ל"ג ובשוח"ט מ"ז אי' הגירסא מלמדות אותו תורה כל הלילה. וכדמייתי מקרא אף לילות יסרוני
כליותי

אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי . (שם א) והיה כעץ שתול ששתלו הקב"ה בא"י . אשר פריו יתן בעתו זה ישמעאל . ועלהו לא יבול זה יצחק . וכל אשר יעשה יצליח אלו בני קטורה שנא' ויוסף אברהם ויקח אשה : (ב) שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו עוד ינובון בשיבה (שם נב) ד זה א"א . דשנים ורעננים יהיו ויוסף אברהם . (איוב יד) כי יש לעץ תקוה ה יש לא"א תקוה · אם יכרת ועוד יחליף אם יאמר עליו כרות הברית ועוד יחליף מצות ומע"ט . ויונקתו לא תחדל זו לחלוחית שלו . אם יזקין בארץ שרשו ואברהם זקן . ובעפר ימות גזעו ותמת שרה . מריח מים יפריח מריח מצות ומע"ט יפריח . ועשה קציר נטע אכ"כ אלא כמו נטע התוספת מרובה על העיקר ויוסף אברהם וגו' : (ג) י בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך (קהלת יא) . ר"א ור' יהושע . ר"א אמר אם זרעת בבכיר זרע באפיל שאין אתה יודע איזה יכשר אם של אפיל אם של בכיר ואם שניהם כאחד טובים . רי"א אם בא עני אצלך בשחרית תן לו בערבית תן לו שאין אתה יודע איזה מהן הקב"ה כותב עליך הזה או זה ואם שניהם כא' טובים ר' ישמעאל ור"ע . זר"י אומר אם למדת תורה בנערותך למוד תורה בזקנותך שאין אתה יודע איזה מהן מתקיים לך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים. ר"ע אומר אם היו לך תלמידים בנערותך עשה לך תלמידים בזקנותך שאין אתה יודע איזה מהם מתקיים לך זה או זה ואם שניהם כאחד טובים . י"ב אלף תלמידים היו לו לר"ע מעכו ועד אנטיפרס וכלם בפרק א' מתו . למה שהיתה עיניהם צרה אלו באלו . ובסוף העמיד שבעה . ר"מ ורבי יהודה ור' יוסי ור"ש ור' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ור' אליעזר בן יעקב. ואית דאמרי ר' יהודה ור' נהמיה ור"מ ור' יוסי ורשב"י ור' חנינא בן חכינאי ור"י הסנדלר . א"ל בני . הראשונים לא מתו אלא שהיתה עיניהם צרה אלו לאלו . תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם . עמדו ומלאו כל א"י תורה . ר' דוסתאי בשם רשב"נ אמר אם היו לך בנים בנערותך קח לך אשה בזקנותך והעמד בנים . וממי אתה למד מאברהם . שהיה לו בנים בנערותו ולקח אשה בזקנותו והעמיד בנים . הה"ד ויוסף אברהם וגו' : (ד) ושמה קטורה . ה רב יהודה אמר זו הגר · א"ל ר' נחמיה והכתיב ויוסף . א"ל ע"פ הדיבור נשאה המד"א (ישעיה ח) ויוסף ה' דבר אלי עוד . א"ל והכתיב ושמה קטורה א"ל שמקוטרת מצות ומע"ט . א"ל והכתיב ולבני הפלגשים אשר לאברהם. א"ל פלגשם כתיב . בעודנו חי אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני . א"ר ברכיה אע"ג דאת אמר ותלך ותתע במדבר וגו' תאמר שנחשד עליה בריה ת"ל ושמה קטורה ט מן קטר . כזה שהוא חותם גנזכה ומוציאה בחותמה קשורה וחתומה . ב"ק אמר תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר . קין עיקר והבל ע"י שהוא תוספת דכתיב (בראשית ד) ותוסף ללדת י נולד הוא ושתי תאומותיו . יוסף עיקר ובנימין ע"י שכתוב בו תוספת הוא מעמיד עשרה דכתיב ובני בנימין בלע ובכר וגו' · ער עיקר ושלה ע"י שהוא לשון תוספת הוא מעמיד עשרה בתי דינים הה"ד בדברי הימים (ד"ה א ד) בני שלה בן יהודה ער אבי לכה ולעדה אבי מרשה ומשפחת בית עבודת הבוץ לבית אשבע וגו' . עיקר שניו של איוב לא היו אלא ע' שנה וניתוסף לו ק"מ שנה דכתיב (איוב מב) ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה. עיקר מלכותו של חזקיהו לא היו אלא י"ד שנה וניתוסף לו ט"ו שנה שנא' (ישעיה לח) הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה. ישמעאל עיקר ובני קטורה ע"י שהן לשון תוספת ותלד לו את זמרן וגו' . רמי בר יחזקאל אמר זמרן שהיו מזמרין בעולם . יקשן שהן מתקשין בעולם. ורבנן אמרי זמרן שהיו מזמרין לע"ז . יקשן שהיו מקשין בתוף לע"ז . ויקשן ילד את שבא ואת דדן . רשב"נ אמר אע"ג דאינון מתורגמין ואומרים תגרין לופרין וראשי אומין כולהון ראשי אומות הן : (ה) ויתן אברהם את כל אשר

יד יוסף ד ילקוט ס"ז . וילקוט תהלים : ה ילקוט ס"ז . וילקוט איוב : ו קכ"ר . תנחומא . מדרש משלי פסוק נותן לרש . אדר"נ פרק ג'. ילקוט ס"ז . וילקוט קהלת : ז יבמות ס"ב : ח תנחומא . זוהר ס"ז דף ק"ל . ילקוט ד"ס א' רמז אלף ע"ג . ילקוט ס"ז . פדר"א פרק ל' . ות"י וירוש' : ט (מן קטר) פירוש קטורה דריש מלשון קטר פי' קשר . ומפרש כזה שהוא חותם האוצר כו' : י לעיל פ' כ"ב סי' ג' וסי' ט' . וזוהר בראשית דף ל"ד . ותקוני זוהר דף קי"א :

מתנות כהונה

ליצות ועיין לעיל (כ"ב) (פ' נ"ד) ובילקוט תלים : **שתי כליותיו כו'** . ומעצמו אזן וחיקר ועמד על העיקר וזהו לשון יהגה כמד"א והגיון לבי : ה"ג במד' תלים ובילקוט : **בעתו** זה יצחק ועליהו לא יבול זה ישמעאל וכל אשר כו' וכן הדעת נותנת שהעלים הם כינוי לדבר שאינו עיקר וכמו שדרשו חז"ל ועליהו לא יבול אפילו שיחת חולין של תלמיד חכם צריכים תלמוד : (ה"ג **אם יאמר** עליו כרות הברית והוא כורת כו') אם יאמר עליו הקב"ה כורת הברית : ה"ג רש"י ז"ל **קציר** כנטע אין כתיב . קציר כנטע משמע הקציר שהם הסעיפים כמו שפירשו המפרשים שם והל"ל הקציר יהיה כנטיעה עצמו אמר כמו נטע משמע יותר הרבה מן הנטיעה וע"ש וכן היה ברכת אברהם שהעמיד תולדות מפלגש שלקח בהוספה וטפל יותר מהעיקר שמתחלה לא ילד מפלגש אלא ישמעאל ועכשיו העמיד ששה בנים וכולם עשו משפחות בחייו והכי איתא לקמן בפרשה זו : **בבכור** לשון בכור כלומר בזריעה ראשונה : **באפילה** בזריעה שנייה המאוחרת כד"א כי אפילות הנה : **איזה** הקב"ה כותב עליך . י"ל שמא בבקר לא היה צריך לו ובדמאות שאל ממך ובערב צריך לו ובאמת מצאתי בא"ב שפיר' שמא בבקר היה העני רשע ולא נחשב לך לזכות וכש"ה יהיו מוכשלים לפניך ודרשו חז"ל הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר או י"ל שמא בבקר לא היתה כוונתך טובה ורצויה כמו בערב : **בפרק אחד** . בין פסח לעצרת : ה"ג ר' יהודה אמר זו הגר והכתיב ויוסף משמע שאחרת היתה : **על פי הדיבור** וכו' . ולכן כתיב ויוסף : **הפלגשים** משמע רבים ומיעוט רבים שנים הרי אחרת לבד מהגר : **פילגשם** חסר ור"ל הגר לבדה : **ראה בעלבוני** . דרך תפלה אמרה כך על שנעלבה מפני שרה גבירתה שגלתה מעל פניה : **שנחשד עליה כו'** . בזנות : **מן קטר** . כלומר מלשון קטר פי' קשר : **גנזכה** גרסי' פירוש אוצר גנוז והתום : **ושתי תאומותיו** . לעיל פ' כ"ב דייק כן מדכתיב את אחיו את הבל : **בבנימין** כתיב תוס' יוסף ה' לי בן אחר וכן הוא בפ' דברים בהדיא : **בשלה** כתיב ותוסף עוד ותלד בן : **אבי לכה** . אב ב"ד של לכה (ועי' ר"ר ר"פ ב') : **שבעים שנה** . דכתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה וכתיב ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה מכלל שקודם זה היה בן שבעים שנה וכל שנותיו שני מאות ועשר שנים : **מתקשין** פירש"י שהיו מוחזקין ובשוחר טוב מפרש בני אדם קשים : **דאינון** מתורגמין אומרים גרסי' . ופי' הרמב"ן ז"ל אע"ג שהמתורגמין מפרשין אשורים מלשון והם אשורינו כלומר סוחרים הולכי אורח ולטושים מלשון לוטש ברזל מ"מ אינו אלא ראשי אומות : **בבורה** להיות בכור לנחלה אע"פ שישמעאל היה ראשית

עץ יוסף

כליותי : **ששתלו הקב"ה בא"י** וקראה פלגי מים ע"ד ארץ נחלי מים . ולפי שא"י מסייעת מאד אל השלימות יחס ישוב א"י אל עץ שתול על פלגי מים אשר מריח מים יפריח לעולם : **אשר פריו יתן בעתו** זה יצחק . ועלהו לא יבול זה ישמעאל . כצ"ל וכן הוא בשוח"ט (מה"כ) כי יצחק הוא עיקר הפרי וישמעאל היה כעלה הטפל לפרי והא דקאמר ביצחק בעתו לפי שאז נמול אברהם הוה ליה עתו הראויה כדאי' לעיל פ' מ"ו משנגרר דמו משבטלה תאותו כו' (יפ"ת) וליישב הגירסא שלפנינו בעתו זה ישמעאל י"ל היינו הכשרים שיש באומה ישמעאל שאותם הזכיר . אבל הפחותים לא הזכיר . אבל אצל יצחק הזכיר ועלהו לא יבול דאצל יצחק אף העלין והן הפחותים לא יבולו כדאמרי' אי לאו עליא לא יתקיימו אתכלי' שהם מחזיקים ידי לומדי תורה . ולכן גם הם לא יבולו (נתיבות עולם) : **אלו בני קטורה** כלו' שהצליחו וגדלו ועשו פרי רב עד שנבנה מהם כמה אומות בעולם : (ב) **זה אברהם** כבר כתבתי בסי' הקודם טעם האגדות האלה לכאן : **זה א"א** ששתלו ה' בא"י שזהו בית ה' גם עוד ינובון בשיבה פירושו מבואר שהיתה לו זקנה טובה שנתברך בכל : **דשנים כו'** ויוסף אברהם . ר"ל כפל דשנים ורעננים היינו מה דכתיב ויוסף אברהם וגו' כי בזקנותו הוסיף בהולדותו ולהלותו על נעוריו (יפ"ת) : **יש לא"א תקוה** שהיה דומה לפרי עץ הדר כדלקמן בויק"ר פ"ל . והוא היה לו תקוה לעת זקנתו שנתחדש כנשר נעוריו להוליד בנים הרבה : **אם יאמר** עליו כרות הברית והוא כורת ועוד יחליף מצות ומע"ט כצ"ל וכ"ה בילקוט . פי' אם יאמר לך אדם כרות הברית היינו שימול והוא כורת מאז ועוד יחליף מצות ומע"ט . והכוונה כי כשנתנה לו המילה נקרא תמים שבכל דרכיו שקיים כל התורה לאחר המילה כדאי' להדי' בזוהר ויקרא דף ו' וז"ל ת"ח אברהם עד לא אתגזר הא לא איתמר דאיהו נטיר אורייתא כיון דאיתגזר מה כתיב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי כו' (יפ"ת ורמ"א) : **זו לחלוחית שלו** שאח"כ הוליד את יצחק : **יזקין בארץ** שרשו כו' . פי' אף שאח"כ הזקין וחדלה לחלוחית שלו כמ"ש לעיל פ' מ"ח סי' י"ט גבי ואברהם זקן בא בימים . וזה היה כאשר ימות גזעו זו שרה (וקרא לשרה גזעו כי היתה אחותו בת אביו) מ"מ מריח מים אלו מצות ומע"ט הנמשלים למים יפריח ויצא לחזור לימי נערות בתולדות בנים : **ועשה קציר** נטע אכ"כ כו' . דקציר כמו נטע פירושו שהענף הגדל חזק כגוף הנטע שהוא האילן בעצמו שכבר נטע ומהכא יליף שהתוספת מרובה על העיקר שבנערותו הוליד מפלגשו רק אחד ועכשיו בזקנותו הוסיף תוספת המרובה על העיקר מפלגשו (נזה"ק) : (ג) **בבכיר** לשון בכור . כלו' בזריעה ראשונה . זרע באפיל רביעה שניה המאוחרת כד"א כי אפילות הנה . דאע"פ ששניהם הם בשנה אחת מ"מ לפעמים הגזירה משתנה בהם וכדאמרי' בפרק מי שמתו דלפעמים נגזר רע על רביעה ראשונה וטוב על רביעה שניה . ופעמים בהיפך : **אם בא** עני לידך . דזרע זרעך בצדקה מיירי . ע"ד זרעו לכם לצדקה : **בשחרית תן לו כו'** . שמא בבקר לא היה צריך לו ובדמאות שאל ממך ובערב צריך לו . או שמא בבקר היה העני רשע ולא נחשב לך לזכות . או שמא בבקר לא היתה כוונתך טובה ורצויה כמו בערב (מת"כ) : **למדת תורה** בנערותך כו' . ר"ל כי מה שעיין האדם בו בנערותו אם בא מעשה על ידו בזקנותו לא יסמוך לחתוך הדין ע"פ עיונו הקודם אלא יחזור ויעיין . שלפעמים ימצא שטעה בעיונו בנערותו . ופעמים יהיה עיון הנערות יותר מכוון . ואז יתחבר ב' העיונים ויבחר . ופעמים ששניהם כאחד טובים שעיון הנערות נאה ובזקנה יוסיף בו חידוש מה (יפ"ת) : **בזקנותך** פי' תוסיף ותחדש תלמידים בזקנותך על הראשונים שיש לך : **בפרק אחד מתו** בין פסח לעצרת : **עיניהם צרה** כלו' שהיו שונאים זה לזה ולא היו רוצין לההנות זה לזה בלמוד . ולכן האחרונים שהוזהרו אמר שמלאו כל א"י תורה . ובפ' החולץ אמרו מפני שלא נהגו כבוד זה לזה : (ד) **והא** כתיב ויוסף . משמע שאחרת היתה : **ע"פ הדיבור נשאה** ור"ל שהוסיף אברהם ברוה"ק וע"י זה לקחה דכי היכי דגרישא ע"פ הדבור נשאה כדדרים לעיל בפר' מ"ה וישמע אברהם לקול שרי לקול רוה"ק . ה"כ השתא (יפ"ת) . והביא סמך לזה ממ"ש ויוסף ה' דבר אלי עוד : **שמקוטרת כו'** . שמאז הוסיפה עוד מצות ומע"ט יותר מבראשונה . ועבור שינוי מעשיה נשתנה גם שמה למוטב . ורמז לזה פה לומר שבעבור כך זכתה להינשא שוב לצדיק זה (נזה"ק) : **פלגשם כתיב** אותה שישבה על הבאר א"ר ברכיה. כצ"ל ור"ל שדרש פלגשם לשתי תיבות פלג שם מלשון פלגי מים . ושפיר מרומז הבאר שראתה שם . וכן מצאתי בפירוש מהר"י אבוהב הנדפס יחד עם פי' רמב"ן על התורה שפי' פלגשם כתיב פלג שם מלשון פלג אלהים מלא מים אותה שישבה על הבאר . והנה מ"ש כאן ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני נכתב פה בטעות . ומאמר זה בשלמותו לעיל פ' ס' וז"ל באר לחי רואי הלך להביא את הגר אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני וכאן הוא שלא במקומו ועיין בנזה"ק : **א"ל פלגשם כתיב**. בכל הספרים שלנו מלת הפילגשים מלא בשני יודי"ן וכבר האריך בזה בעל אור תורה ומנחת שי שאין לסמוך על המדרשים בענין מלא וחסר כשיחלקו על מציאות הספרים והמסורות וע"ש : **אע"ג דאת אמר** כו' דקטורה זו הגר ונקראת קטורה מענין קשירה שקשרה עצמה . אע"פ שהיתה נודדת אנה ואנה במדבר נפש לא הפקירה עצמה . והא דרמיז להא מילתא הכא . היינו לומר שמתוך כך הוכשרה לחזור לאברהם (נזה"ק) : **ב"ק אמר** דקטורה זו הגר . ומאי דאקשי ר' נחמיה הא כתיב ויוסף . משני משום דתוספת של הקב"ה מרובה על העיקר (יפ"ת) שלא כדרך בשר ודם שלא יוסיפו כשיבאו לוותר על המידה אלא מעט . אבל הקב"ה והרצותו גדולה עד שהתוספת מרובה על העיקר : **ושתי תאומותיו** ועם קין לא נולדה רק אחת כדלעיל פרשה כ"ב ע"ש : **ובנימין ע"י** שכתוב בו תוספת . דכתי' יוסף ה' לי בן אחר . כן הוא בפרשה דברים בהדיא : **ושלה ע"י** שהוא לשון תוספת . דכתיב ותוסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה : **י' בתי דינים** נראה דגרסינן הכא ז' בתי דינים · דוק ותשכח הכי בקרא (נזה"ק) : **ער אבי לכה** אב"ד של לכה . ועיין ברות רבה פ"ב : **שבעים שנה** דכתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה . וכתיב ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה מכלל שקודם זה היה בן ע' שנה ושנותיו ר"י שנים : **לא היו י"ד** כדיליף לקמן בויק"ר פרשה י' : **ישמעאל עיקר** לבני הגר . שנולד בעת אהותו לבנים ועליו התפלל לו ישמעאל יחיה לפניך . ובני קטורה אינו אלא לשון תוספת כי לא הולידם אלא על צד היותר טוב משום בבקר זרע זרעך וגו' כדלעיל (יפ"ת) : **שהיו מזמרין** לשון לא תזמור . כלו' שהורגין ומאבדין לאנשים : **שמתקשין בעולם** שהם מקשין ומזיקין לכל העולם : **דאינון מתרגמין** כו' . היינו תרגום ירושלמי דמפרש אשורים מלשון והם אשורנו כלו' סוחרים הולכין אורח . ולטושים לופרין היינו אומנין מלשון לוטש ברזל . ולאומים ראשי אומים ר"ל שיצאו ממנו מלכים ורוכבים על העמים . ולפ"ז לא היו כל בני דדן ראשי אומות אלא מהם תגרין ומהם אומנים ומהן ראשי אומות . מ"מ כולם אינם אלא ראשי אומות : (ה) **ר"י ור"נ ורבנן** . מה שלא פירשו ממון כפשוטו . משום דמכיון דשלח לבני הפלגשים מעל יצחק בנו מה צורך להחזיקו בממון הרי אין זר אתו (יפ"ת) : **בבורה** לענין העבודה

אשר לו ליצחק. יא ר' יהודה ור"נ ורבנן. ר"י אמר בכורה. ר"נ אמר ברכה ורבנן אמרי קבורה ודאתיקי. ר' חמא אמר לא ברכות אלא מתנות נתן לו יב משל למלך שהיה לו פרדס ומסרו לאריס והיו בו שתי אילנות כרוכים זה לזה בכרך אחד. אחד של סם חיים ואחד של סם המות. אמר אותו אריס אם משקה אני זה של סם חיים זה של סם המות שותה עמו. ואם איני משקה זה של סם המות היאך זה של סם חיים חי. חזר ואמר אנא אריס עביד אנא אריסותי ומאי דאהני למאריה דפרדיסא למיעבד יעביד ליה. כך אמר אברהם אם מברך אני את יצחק עכשיו בני ישמעאל ובני קטורה בכלל. ואם אין אני מברך בני ישמעאל ובני קטורה היך אני מברך את יצחק. חזר ואמר ב"ו אני. אני היום כאן ומחר בקבר כבר עבידת אנא דידי. מכאן ואילך מה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו יעשה. כיון שמת א"א גלה הקב"ה על יצחק וברכו. הה"ד (בראשית כה) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו: (ו) ולבני הפלגשים וגו'. יג בימי אלכסנדרוס מוקדן באו בני ישמעאל לעורר על ישראל על הבכורה. ובאו עמהם שתי משפחות רעות כנענים ומצרים. אמרו מי הולך ודן עמהם. אמר גביעה בן קוסם אני הולך ודן עמהם. א"ל הזהר שלא תחליט להם את הארץ. אמר אני הולך ודן עמהם. אם אנצח אותם הרי מוטב ואם לאו אתם אומרים מה הגרוע הזה שיעיר עלינו. הלך ודן עמהם. א"ל אלכסנדרוס מוקדן מי תובע מיד מי. אמרו ישמעאלים אנו תובעים מידן. ומתורתן אנ' באים עליהם. כתיב (דברים כא) כי את הבכור בן השנואה יכיר וגומר וישמעאל בדין שיטול פי שנים. א"ל גביעה בן קוסם אדוני המלך אין אדם עושה מה שהוא רוצה לבניו. א"ל הין. א"ל והכתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. א"ל והיכן שטר שילוח שחילק בין בניו. א"ל כתיב ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות. ונסתלקו משם בבושת פנים. אמרו כנענים מתורתן אנו באים עליהם. בכ"מ כתיב ארצה כנען ארץ כנען יתנו לנו את ארצנו. א"ל גביעה בן קוסם אדוני המלך אין אדם עושה לעבדו מה שהוא רוצה א"ל הין. אמר מה כתיב (בראשית ט) ארור כנען עבד עבדים וגו' הרי הארץ שלנו והם עבדים לאדוני המלך. ונסתלקו משם בבושת פנים. אמרו מצרים מתורתן אנו באים עליהם. ששים ריבוא יצאו מאצלינו טעונים כלי כסף וכלי זהב דכתיב (שמות יב) וינצלו את מצרים יתנו לנו את כספינו ואת זהבינו. א"ל גביעה בן קוסם אדוני המלך ס' ריבוא בני אדם עשו אצלם רד"ו שנים מהם כספים ומהם זהבים שנוטלים בשכרן דינר ליום. ישבו פילוסופים וחשבו ולא הגיעו לק' שנה עד שנמצאת ארץ מצרים לטימיון. ונסתלקו משם בבושת פנים. בקש לעלות לירושלים אזלון כותאי וא"ל הזהר שאינן מניחין אותך להיכנס לבית קה"ק שלהם. וכיון שהרגיש גביעה בן קוסם הלך ועשה לו שתי אנפלאות ונתן בהם ב' אבנים טובות שוות שתי רבאות של כסף. וכיון שהגיע להר הבית א"ל אדוני המלך שלוף מנעלך ונעול לך שתי אנפלאות שהרצפה חלקה שלא תחליק רגליך. וכיון שהגיע לבית קדשי הקדשים. א"ל ע"כ יש לנו רשות ליכנס מכאן ואילך אין לנו רשות ליכנס. א"ל לכשאצא אני משוה לך פדחתך. (נ"א גביעתך) א"ל אם כה תעשה רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול: (ז) וישלחם מעל יצחק בנו. יד א"ל כל מה שאתם יכולים להזריח תזריחו. שלא תכוו בנחלתו של יצחק. אבל עשו ע"י שבא ונזדווג ליעקב נטל את שלו מתחת ידו הה"ד (ישעיה כג) הזאת לכם עליזה מימי קדם קדמתה יובילוה רגליה מרחוק לגור מי יעץ זאת על צור המעטירה וגו'. טו א"ר אליעזר כל צור שכתוב במקרא מלא בצור מדינה הכתוב מדבר. חסר ברומי הכתוב מדבר. המעטירה רבי אבא אמר הקיפוה כעטרה ור' ינאי אמר בשם ר' שמעון בריה דר' ינאי הקיפוה כובין:

פרשה סב

(א) ואלה ימי שני חיי אברהם. כתיב (תהלים לז) א יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה. יודע ה' ימי תמימים זה אברהם שנא' והיה תמים. ונחלתם לעולם תהיה ואלה שני חי אברהם. שחבב הקב"ה שנותן של צדיקים וכתבם בתורה כדי שתהא נחלת ימיהם זכורה לעולם: (ב) בשיבה טובה זקן ושבע ויגוע. א"ר יהודה בר אלעאי ב החסידים הראשונים היו מתייסרין בחולי מעים בעשרה ועשרים יום

יד יוסף יא דב"ר פ' י"א. שוח"ט מזמור א'. ילקוט ס"ז. וילקוט ריש תהלים: יב במד"ר פ' י"א. ותנחומא לך לך וברכה. זוהר תולדות דף קל"ה. שוח"ט מזמור א': יג חלק נ"א. ילקוט ס"ז: יד ילקוט ס"ז: טו תנחומא כה: **פס"ב** א לעיל פ' נ"ח. ילקוט ס"ז: ב ילקוט ס"ז. שבת קי"ח בתוס' ד"ה רוכס:

מתנות כהונה

ראשית אוני: **ברכה** שהיו הברכות נתונות בידו לברך מי שירצה ועיין ר"פ הברכה דילפינן להו מויתן וגבי קבורה נמי כתיב נתתי כסף השדה: **קבורה** שהוא יקבר במערת המכפלה לא ישמעאל: **דאתיקי** שטר מתנה על כל אשר לו: **אלא** מתנות. אבל לא ברכות משל כו' ובש"ע גורס בהדיא ולמה לא ברכו משל כו': **אנא** אריס כו'. כלומר אין אני בתוכו אלא אריס אשלים אני מלאכת אריסותי בשנה זו ושוב מה שהנאה וטוב בעיני בעל הפרדס לעשות יעשה אח"כ ועיין כ"ז במדבר רבה פ' י"א: ה"ג **עכשיו** ישמעאל כו'. פי' רש"י שגם המה יבקשו ממני שאברכם היאך אני יכול לברך אחד ולהניח אחד חזר ואמר כו' עכ"ל ובפירש"י בחומש גרס לפי שצפה את עשו יצא ממנו במדרש ש"ע גרס כמו כאן ובבמדבר רבה גרס ישמעאל מבקש להתברך והוא ממש כפירש"י: **היאך** אני מברך את יצחק. כלומר היאך אברכנו בכל הברכות כרצוני אם תחלה אברך קאתם לישמעאל ובני קטורה: **כבר** עבידת כו'. כבר עשיתי מה שעלי לעשות ופירש"י שכבר הולדתים: **גביעה** בן קוסם. חכם גדול בישראל היה ובעל חטוטרות היה כפירש"י בפרק חלק (דף נ"א) ומצאתי בספר יוחסין שמחמת זקנה נתעקם מגבו: **שלא** תחליט כו'. כלומר שלא ינצחוך ויפסק ארץ בידם לחלוטין מן הדין: **שיעיר** עלינו גרסי'. והכי גרס רש"י ז"ל וגרסת הספר יש לקיים ולפרשו שיתקוטט בעדינו ויריב ריבנו כמד"א שילא עליו עוררין אם תעירו ואם תעוררו: **שטר** שלוח. כלו' שחלק ג"כ לבני קטורה הרי הכל נתן ליצחק ולא שייך במתנתו כלום ואין המתנה מתנה והכי מוכח גירס' הילקוט דגרס והיכן הוא נותן לבני קטורה: **כספים** זהבים. אומנים עושי מלאכה של כסף וזהב: **פילוסופים** חכמים: **לטמיון** פי' הערוך לאוצר כלומר לאוצר שכר העבודות: **ביקש** לעלות. אלכסנדרוס מקדון: **שלוף** מנעלך כו'. שהיה מתיירא לומר לו שלא יכנס שם נעול שמיד יאמר אמת אמרו הכותיים שלא ימחני לילך: **גביעתך** כמו גבהותך וה"ג בילקוט ובמגלת תענית פ' ג' ועל שם כך נקרא גביהא על שם החטוטרת שהיתה על גבו ובלשון ירושלמי רגיל הוא להביא עי"ן תחת ה"א: **אם כה תעשה** כו' גביהא קבל דבר המלך בסבר פנים לאמר מי יתן שיעשה אדוני המלך ככה להשוות עקמומיותי ולהניח רוגז המלך אמר כן וכן מצאתי בפירש"י ובמגילת תענית מסיים אמרו לא זזו משם עד שהכישו נחש: **להזריח** תזריחו. כלומר להרחיק לצד המזרח הרחיקו שאלהם לארץ קדם ובילקוט גרס להרחיק הרחיקו: **מי יעץ** כו'. כלומר הקב"ה יעץ לו מימי קדם שלא תזדווג ליעקב ונבואה זו נאמרה על אדום כדמפרש ואזיל: **בעטרה** כפשט הכתוב על מעלתה וגדולתה: **כובין** קוצים ועל מפלתם המעותדת אמר כן

עץ יוסף

העבודה. ולכך גרסי' לקמן ד"ר פכ"א ר"י אמר בכורה בענין שנא' וימכור את בכורתו ליעקב כלו' דהיינו כענין בכורת יעקב שהיתה לענין העבודה (מה"ק) ועיין במד"ר פ"ד: **ברכה** שיברך את יצחק בברכה שהיתה לו כמ"ש והיה ברכה. או נמי הכא שהיה לו לאברהם לברך לכל העולם כמ"ש ז"ל והיה ברכה הברכות מסורות בידך מסר אותו ליצחק (יפ"ת): **קבורה** במערת המכפלה המיוחד לו לקבורה כדי שלא יחד ישמעאל אתו בקבורה: **ודייתיקי** שטר מתנה על כל נכסיו. ואע"ג דשלח בני הפילגשים מעל יצחק בנו. ס"ל לרבנן דעבד הכי שמא יבאו עליו. ומ"מ שלחם מעליו כדי להרחיקו ממחלוקת על צד היותר טוב (יפ"ת): **לא ברכות** כו' משל כו'. כלו' מטעם משל הנ"ל לא נתן לו אלא מתנות היינו בכורה או קבורה או דייתיקי. אבל לא ברכות מפני ישמעאל ובני קטורה כדמסיק: **אמר אותו** אריס כו'. באשר הפרדס אינו מסור לי כי אם לפי שעה. לא עלי המלאכה לגמור. ואשלים אריסותי בשנה זו באשר אילנות ואח"כ יראה בעל הפרדס בעצמו כדת מה לעשות. וכן אמר אברהם לא עלי המלאכה לגמור לעשות בברכה פירוד בין הדביקים בין יצחק ואחיו. אלא הקב"ה שמקור הברכות הוא שלו מה שהוא רוצה לעשות בעולמו יעשה כחפצו ורצונו לברך את מי שיהיה נבחר בעיניו (מה"ק): **עכשיו ישמעאל** כו'. שגם המה יבקשו ממנו ברכה כדאי' בהדיא במד"ר פ' י"א. ואם יאמר להם שהם אינם ראוים לברכה כמו יצחק. יהיה קנאה יתירה בין הבנים כדאי' בתרגום יונתן להדיא. ועיין עוד מ"ש במד"ר פ' י"א: **ובני קטורה בכלל** שגם הם יבקשו שיברכם. ובבמד"ר פרשה הנ"ל לא נקט אלא ישמעאל. בהיות לו תלונה ביותר שהוא הבכור וראשית אונו של אברהם. אבל באמת גם בני קטורה יבקשו שיברכם בהיותם עכ"פ דומים לו ליצחק שגם יצחק פסוט (מה"ק): (ו) **על הבכורה** ליטול פי שנים בא"י שהקב"ה אמר לאברהם לזרעך נתתי את הארץ וישמעאל בכורו: **בן קוסם** בחלק אי' בן פסיסא: **שלא תחליט** כו'. כי אף שלא ימצא תשובה כנגדם לא יודה להם בחלק הארץ. אבל יאמר עוד יש לי טענות. או יבקש זמן להשיב כדי שיהיה מקום לחכמי ישראל להשיב על תוכחתם: **אם אנצח** אותם כו'. שהשיב להם שאין פחד מזה. כי הוא הולך ודן עמהם. כלו' שלא ידין עמהם בתורת שליחות כל ישראל אלא כאילו מעצמו נכנס בתוך זה. ולזה אם לא ינצח עדיין יש להם לומר ומה הגרוע הזה שידון עבורינו כי אינו שלוחנו ואין ממש בטענותיו והודאותיו (יפ"ת): **שיעיר אלינו** כלו' מתעורר עלינו בעדנו להשיב. ע"ד מתעורר להחזיק בך. ורש"י גרס שיעור פי' שידון: **שיטול פי שנים** דאע"ג דבפירוש כתוב בתורה דארץ כנען נתנה לבני ישראל כמה זימני. הם אמרו שכל זה על התנאי אם תזכו בזכות קיום התורה והמצות כמו שנזכר כמה פעמים בתורה. אבל אחר שהטאתם ואין אתם ראוים להאחז בארץ אלא ע"י הירושה לאב הראשון אברהם גם אנו בני ישמעאל יש לנו זכות בה (רמ"א): **אין אדם עושה** כו'. דאע"ג דאם מצוה הבכור לפשוט אין ממש בדבריו. ה"מ בלשון ירושה. אבל בלשון מתנה מהני כדתנן בית נוחלין. וכ"ש כשמסר המתנה בחייו שיעשה כרצונו: **היכן שטר שילוח** פי' שיפרש בכתב ששלח את הבנים מעליו. דאל"כ אף שנתן כל אשר לו ליצחק אפשר דרך פקדון היה ואין לבן חזקה בנכסי האב (יפ"ת): **והם עבדים** כו'. דרך ענוה אמר כן: **יצאו מאצלנו** כו'. ואע"ג שהקב"ה צוה להם שישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב. הם אמרו שהקב"ה צוה להם שישאלו אבל יחזירו שוב השאלה כדין כל שואל (רמ"א): **רד"ו שנה** כך הוא חשבון שני השעבוד ולפי שנרמז במה שאח"כ רדו ושברו לנו כמ"ש ז"ל נקט הכא רד"ו: **כספים כו' זהבים** פי' אומנים עושי מלאכה של כסף וזהב שראוי שיהיו נוטלין בשכרן לפחות דינר ליום. וכן שאר אומניות. אלא מפני שאמרו כספנו וזהבנו הזכיר לשון כסף וזהב: **פילוסופים** חכמים: **לטמיון** פי' לאוצר כלו' לאוצר שכר העבודות: **בקש לעלות** אלכסנדרוס מוקדון. ואיידי דמשתעי הכא מחכמת גביעה ב"ק בויכוח הכמתו נגד שונאינו נקט נמי האי עובדא. לומר שגם בזה חכמתו עמדה לו: **שלוף מנעליך** כו'. משום דקי"ל דאסור ליכנס להר הבית במנעל. וכדאיתא בפרק הרואה. והוא נתירא לומר למלך שאין לו רשות ליכנס שמה במנעליו. לפיכך תיקן הדבר בחכמה לומר לו שלוף מנעליך לטובתך לפי שהרצפה חלקה שלא תחליק רגליך. אלא נעול לך שני אנפילאות. ונתן בהם שתי אבנים טובות להיות מתוקנים לו לפי כבודו: **עד כאן** יש לנו רשות ליכנס. בזה נמי התחכם שלא א"ל אין לך רשות ליכנס. אלא הוא תלה הדבר רק בנו דהיינו בישראל. כלו' אנו מוזהרים כך מפי הקב"ה שלא ליכנס שמה. ולכן א"א לנו ללכת עוד עמך מכאן והלאה. ומ"מ מזה ממילא יבין וישכיל מדרך מוסר שגם הוא לא יכנוס. והמלך בחכמתו הבין זה ולכך א"ל לכשאצא אני משוה לך פדחתך כלומר עקמומותך לפי שהיו הטוטרות עולה בגבו. ואמר כך דרך חידה שתואר עקמומתו בגופו הוא אות ומופת גם על ערמותו בעקמות הדעת: **א"ל אם כן תעשה** כו'. עשה עצמו כאינו מבין. וא"ל דרך נחות ונחוק אם תעשה להשוות פדחתי רופא אומן תקרא. וכראות המלך איך דבריו המה מתוקנים ומסודרים בחכמה. נהפך אצלו הדבר לצחוק. ובכן נתפייס ממנו ולא עשה לו מאומה (מה"ק): (ז) **יכולים להזריח** כו'. כלו' כל מה שאתם יכולים להרחיק עצמכם יותר לקצה המזרח תרחיקו. ולכן אמר קדמה אל ארץ קדם כלו' היותר מזרחית באותו המחוז (יפ"ת): **בנחלתו של יצחק**. כי כל מה שאתם תהיו קרובים לגבול יצחק תעמדו בסכנה פן תבואו עמו או עם זרעו לידי איזה קטטה ומריבה כדרך השכנים שביני הארצות ואז תכוו בגחלתו: **ונזדווג ליעקב** דהיינו תולדות זרעם בחורבן ביה"מ: **הזאת לכם עליזה** כלו' וכי זאת לכם להיות עליזה כאותם שמימי קדם יובילוה רגליה מרחוק לגור דהיינו אותם שהורחקו מעל יצחק: **חסר** שהוא לשון צר ואויב: **הקיפוה כעטרה** לפי שאין העטרה דבר נופל אלא באדם הצריך לומר שהוא לשון מושאל על ההיקף ע"ד כלינה רצון תעטרנו. וההיקף הזה יתכן שהוא למעלה והיינו בשלותה שהיתה מוקפת סוחרים ושרים (יפ"ת): **הקיפוה כובין** פי' קוצים. והיינו בחורבנה שעלתה כולה קמשונים:

פרשה סב (א) כתיב יודע ה' ימי תמימים. שה' מביט ומשגיח בימי הצדיקים דל"ד בכלל חייהם ושנותיהם. אלא בכל יום ויום. וזה מהשגחה פרטית עליהם תמיד (יפ"ת): **זה אברהם** כו' דאשכחינן דאברהם איקרי תמים בהדיא (יפ"ת): (ב) **בשיבה טובה** זקן ושבע ויגוע. הגי' מוטעת וצ"ל ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע

יום לאמר שהחולי ממרק. ר' יהודה אמר כל מי שנא' בו גויעה מת בחולי מעים: (ג) כתיב (משלי לא) עוז והדר לבושה. ג כל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לע"ל. ומראה להם הקב"ה עד שהם בעוה"ז מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לע"ל ונפשן שבעה והם ישנים. א"ר אליעזר משל לסעודה שעשה אותה המלך וזימן את הארחים והראה להם מה שהם אוכלים ושותים ושבעה נפשם וישנו להם. ד כך הקב"ה מראה להם לצדיקים עד שהם בעוה"ז מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לע"ל והם ישנים שנא' (איוב ג) כי עתה שכבתי ואשקוט הוי בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכרן ה כד דמך ר' אבהו אחזו ליה י"ג נהרי אפרסמון א"ל אלין דמאן. א"ל דידך. אמר אלין דאבהו (ישעיה מט) ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' וגו': (ד) זבדי בן לוי וריב"ל ור' יוסי בן פרטא תלתיהון אמרין אלין קרייה ו כד דמיכי. חד מנהון אמר (תהלים לב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (שם לג) כי בו ישמח לבנו וגו'. ואוחרנא אמר (שם כג) תערוך לפני שלחן נגד צוררי (שם ה) וישמחו כל חוסי בך. ואוחרנא אמר (שם פד) כי טוב יום בחצריך מאלף. ורבנן אמרי (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. הוי בשעת סילוקן של צדיקים מהעולם הקב"ה מראה להם מתן שכרן. בן עזאי אומר (שם קטז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו אימתי הקב"ה מראה להם שכרן שהוא מתוקן להם סמוך למיתתן הה"ד המותה לחסידיו. לפיכך (משלי לא) ותשחק ליום אחרון: (ה) מה בין מיתת נערים למיתת זקנים. ז ר' יהודה אומר הנר הזה בשעה שהוא כבה מאליו יפה לו ויפה לפתילה. ובשעה שאינו כבה מאליו רע לו ורע לפתילה. רבי אבהו אמר התאנה הזו בשעה שהיא נלקטת בעונתה יפה לה ויפה לתאנה. ובשעה שהיא מתלקטת שלא בעונתה רע לה ורע לתאנה. ר' חייא רבה ותלמידוי. ואית דאמרי ר"ע ותלמידוי. ואית דאמרי ר"י בר חלפתא ותלמידוי. היו למודים להיות משכימין ויושבין ושונין תחת תאנה אחת והיה בעל התאנה משכים ולוקטה. אמרו שמא הוא חושדינו מה עבדון חלפון אתרון. אזל לגבייהו ואמר להון רבותי הדא מצוה דהויתון יתבין זכיין בי יושבין ושונין תחת תאנתי ביטלתוה. א"ל אמרנו שמא את חושדינו. פייסן וחזרו למקומן. מה עשה השכים בשחרית ולא לקטה וזרחה עליה החמה והתליעו. אמרו בעל התאנה יודע אימתי היא עונתה של תאנה ללקוט ולוקטה. כך הקב"ה יודע אימת היא עונתן של צדיקים להסתלק מן העולם ומסלקן. הה"ד (שיר ו) דודי ירד לגנו לערוגת הבושם: (ו) בשיבה טובה. ח א"ר לוי שלשה הם שנא' בהם שיבה. אברהם ושוה לו. דוד ושוה לו. גדעון ולא שוה לו. למה (שופטים ח) ויעש אותו גדעון לאפוד לע"ז. ויקברו אותו יצחק וישמעאל אל מערת המכפלה. ט כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה. השדה אשר קנה אברהם. א"ר תנחומא והלא מקבורתה של שרה לקבורתו של אברהם ל"ח שנה. והכא את אמר שמה קבר אברהם ושרה אשתו. אלא בא ללמדך שכל מי שגמל חסד לשרה זכה לגמול חסד לאברהם. אמר רשב"נ שם ועבר היו מהלכין לפני מטתה וראו גבה מקום מופנה לא"א וקברו אותו בדיוטרין שלו (במקום המוכן ומזומן לו): (ז) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו. י אר"ס בכ"מ שנא' ויהי אחרי הזר העולם לאחוריו. ויהי אחרי מות אברהם מיד וכל הבארות וגו' ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם. (יהושע א) ויהי אחרי מות משה עבד ה' יא מיד

פסק

יד יוסף ג ירוש' ע"ז פ"ג. תנחומא ברחשית. ילקוט ס"ז: ד זוהר שם"ש: ה תנחומא ברחשית וסדר ויחי. וש"ר פ' כ"ב. תענית כ"ס: ו ירוש' ע"ז פ"ג. ולקמן פ' ל"ב. ש"ר פ"כ. שוח"ט מזמור ס'. ילקוט ס"ז: ז חזית פסוק דודי ירד לגנו. קה"ר פסוק מתוקה. ירוש' פרק היה קורא. ילקוט ס"ז: ח לעיל פ' מ"ד. ילקוט לך לך וילקוט שופטים רמז ס"ז: ט ילקוט ס"ז. ב"ב ט"ז: י ילקוט ס"ז וילקוט ריש יהושע: יא תענית ס':

ענף יוסף

פרשה סב (ה) [ר"א אמר התאנה כו'] כנה דרך בעל התאנה לעבוד עבודתו ולשמור משמרתו לילה ויום ינצרנו. אם יראה פריו כי טוב ויעצור כח לעמוד באילן עד עת מלאות הבישול. ישתירהו בצל סוכתו מזרם וממטר. וישים עינו ולבו בל יעלה הבורת עליו עד עת הבציר ואז אמונים יקחהו ולפני גדולים יתיצב פריו למאכל ועלהו לתרופה. ואם יראה כי לא יעצור כח הזרוע לעמוד עד אותו העת או אף אם יום או יומים יעמוד יושחת מראהו ולא ימצא בו שום חפץ. יפרוש כנפיו ויקחהו תיכף בעוד ימצא בו קצת תועלת טרם יושחת לגמרי. כמו כן הצדיק נמשל לתאנה. והוא מושגח מהקב"ה יום ולילה ואם רואה הקב"ה אשר כחו למלאות ימי צבאו ומספר שניו אשר קצב לו תורה ומצות וכל חבל לא ישחכת בו. אותו יבחר לעמוד לשרת בשמו כל ימי חלדו ולבא בכלח אלי קבר במלאות ימיו אשר הוקצב לו בעת הבראו. אבל כאשר רואה הקב"ה בעתיד לבלע ולהשחית קדושת נפשו הנעלה. אותו יבחר לקחתו אל ביתו למען ימות זכאי ולא תרד נפשו לשאולה. כמ"ש בחנוך ואיננו כי לקח אותו אלהים קודם זמנו כדי שלא יחטא וז"ש התאנה הזו בשעה שהיא נלקטת בעונתה הוא סימן שהיתה חזק ויפה. ואם נלקטת שלא בעונתה הוא סימן שרע לה ורע לתאנה כלומר בלי ספק יש גריעותא ותשום כח או באילן או בתאנה או בשתיהן. והקב"ה יודע אימת עונתן של צדיקים להסתלק מן העולם ומסלקן:
אברהם

מתנות כהונה

כן ורש"י גרס כמו כובין ופירוש שהקיפוה ייסוב כאדם שמסבב כרמו בקוצים: ממרק שנות: ה"ג בילקוט בחולי מעיים ושבע הה"ד עוז כו': לבושה וגו'. גרסינן וסיפיה דקרא ותשחק ליום אחרון: ונפשם שבעה בשבע רצון ונחת רוח מקבלים הפירוד מעולם הזה: מה שהם אוכלים כו'. כלומר מה שיאכלו וישתו לעת הסעודה: כד דמך. ר"ל כשמת ומיתת הצדיקים נוחה להם וכישן נדמה: אחזו ליה. הראו לו מן השמים: אלין דמן. כל אלו של מי הם: אלין דאבהו. בלשון תימה וכו' אילו להיות לי ואני וכו': תלתיהון כו'. שלשתן אמרו פסוקים אלו כשמתו כלומר בשעת מיתתן קודם צאת נשמתן ראו שכרן המוכן להם לעה"ב: ורבנן אמרו. רבנן אמרו שזה האחרון אמר פסוק זה מה רב טובך והכי מוכח לקמן פר' נ"ב: (ה"ג אימתי: ה"ג הה"ד יקר בעיני ה' המותה כו'): שהוא כבה מאליו כו'. וכן הוא הזקנים שמתים בזמנם ונוח להם: למודים רגילים: חושדינו חושד אותנו שנקח כלום מתאנתו ולפיכך הוא משכים כל כך ומלקטן: מה עבדון כו'. מה עשו החליפו ושינו מקומם והלכו משם למקום אחר (אתריהון גרסי':) ה"ג דהויתן נהינן זכיין כו'. ופי' שהייתם נוהגים לזכות עמדי שהייתם יושבים תחת תאנתי ולשנות ביטלתוהו ממני: פייסן היה מפיים אותם בדברי' ואמר להם שעשה כן בשביל שהם מתליעים בזריחת השמש עליהם: השכים ולא לקטה כו' עשה כן כדי שיראו שכן הוא כדבריו והכי איתא בירו' בהדיא: ושוה לו. השיבה היתה הגונה וראויה לו: בן האמה. ישמעאל היה נוהג כבוד בבן הגבירה זה יצחק שהיה מוליכו לפניו אע"פ שהיה גדול ממנו: שמה קבר אברהם ושרה גרסי'. דמשמע ששניהם נקברו כאחד: ה"ג בילקוט שם ועבר היו מהלכין לפני מטתו וראו איזה מקום מופנה להביאו אברהם וקברו אותו וכו' ואם היה ראוי לו המקום אשר שרה שוכבת עליו היו מפנין אותה ממקומה ואולי שכן עשו ולפיכך נחשבו כאלו נקברו שניהם בפעם אחת: בדיוטרון הערוך הביאו ולא פירשו ומה שכתב בספר מקום מוכן ומזומן נכתב כן לביאור כפי הענין: יתידות הארץ. האומות שהניח הקב"ה לנסות בהם
את

עץ יוסף

ושבע. ויגוע אר"י בר אלעאי החסידים כו' עד בחולי מעים: ושבע הה"ד עוז והדר לבושה כו' עד ונפשו שבעה. וכן הוא בילקוט מפורש כאן: לאמר שהחולה ממרק קרוב להיות שצריך להגיה תיבת למה במקום תיבת לאמר (יפ"ת) ופירושו חולי מעיים ממרק ומנקה הבני מעים. כמ"ש גבי ז' דפרישת משה כדי למרק אכילה שבמעיו (מסדר"א): (ג) כתיב עוז והדר דשבעת ימים מיבעי ליה להכי מייתי הך דרשא שהקב"ה מראה לצדיקים מתן שכרן קודם מותם ונפשם שבעה: כתיב עוז והדר לבושה. וכתיב בתריה ותשחק ליום אחרון וקמפרש ליה במה שרואין מתן שכרן ביום המיתה. וקרא באשת חיל מיירי דהפי' אשה זוכה לזה כשהיא כשרה (יפ"ת): ומראה להם הקב"ה כו'. ז"ל התנחומא בסדר ויחי. קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים שנא' יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. מה הקב"ה עושה מראה להם מתן שכרן כדי שיתבעו מיתה בפיהם עד כאן. הרי מבואר הטעם שמראה להם מתן שכרן כדי שיתבעו מיתה בפיהם וז"ש כאן ונפשם שבעה בשבע רצון ונחת רוח מקבלים הפירוד מעולם הזה: והם ישנים פירוש מתים בלא צער. והיינו ותשחק ליום אחרון: תלת עשרה נהרי. עיין מ"ש בתנחומא סדר בראשית סי' א': אחזו ליה הראו לו מן השמים: אלין דמאן כל אלו של מי הם: אלין דאבוה בלשון תימא אלו להיות לו ואני כו': לריק יגעתי בודאי לא בשפתי מרמה דבר זה כי אם באמת. כי נגד גודל האהבה המחייבת אותו בעבודת הבורא יתב' כאפס וכאין נחשב בעיניו מעשה עבודתו. והאלשיך כתב אפשר כי למה שהיה עשיר ועניו מאד כאשר הפליגו בגמרא. ואשר שיה גדול בבי קיסר היה דואג בלבו אולי ניכה בהנאת גופו כל זכיותיו. וזהו אמרתי לריק יגעתי כו' אכן משפטי את ה' בעל הרחמים שאינו מקפח שכר כל בריה. ועיין בתנחומא הנ"ל: (ד) ור' יוסי בן פרטא. נ"ל בן פטרוס וכן הוא בש"ר (סדה"ד) ומייתי ראיה מאלו החכמים למה שאמר לעיל שהצדיקים רואים מתן שכרן ביום המיתה. כי הלא כל אחד מאלו ראה שכרו והראה עליו באצבעו. כמו שאכתוב לקמן בסמוך: כד דמיכי כשמתו והע"ג דריב"ל נכנס חי לג"ע כדאי' בפרק המדיר מ"מ לא קשה מ"ש כאן כד דמיכי. דמשום רובא דהיינו זבדי בן לוי ור' יוסי דשייך בהו האי לישנא נקטה ולא חש למיעוטא (יפ"ת): חד מנהון אמר. על זאת דייקא כלו' על זה השכר והעינוג נפשי שאני רואה. יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא זו מיתה כדאי' בברכות כי בו בשכר כזה ישמח לבנו. והשני אמר תערוך לפני שלחן וגו'. והשלישי אמר כי טוב יום כזה שאני רואה אותו כעת בחצריך. והוא בחצרי ג"ע ששם הקב"ה מטייל עם הצדיקים. מאלף ר"ל מאלף ימים שהייתי בתענוגי עוה"ז. וכמאמרם ז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז: ורבנן אמרי מה רב טובך. פי' רבנן אמרי שזה האחרון לא אמר כי טוב יום בחצרך. אלא מה רב טובך. והכי מוכח לקמן פ' נ"ב (מת"כ ויפ"ת): בן עזאי כו' אימתי הקב"ה מראה כו'. כצ"ל אימתי בלא וי"ו. וכן הוא בילקוט כאן. וגם הוא בא לדרוש כתוב זה לראיה שהקב"ה מראה לצדיקים מתן שכרן קודם מותם כמש"ל בשם התנחומא. ופי' הכתוב מה שהוא יקר מאד בעיני ה' והוא תענוגי העוה"ב הוא מראה אותן לחסידיו בעת המיתה. ומסיים המדרש לפיכך ותשחק ליום אחרון והוא הדבר שפתח בו לעיל: ושבע הה"ד עוז והדר לבושה וכמש"ל: (ה) מה בין מיתת נערים כו'. דק"ל למה אמר זקן הרי כבר נא' בשיבה טובה. וכן מה ת"ל ושבע. לכך אמר דה"ק שבהיותו זקן היה שבע מן החיים ולא נצטער במיתתו: הנר הזה כלו' כלי שמן הדולק הנקרא נר. בשעה שהוא כבה מאליו בכלות להלוחית שמנו. אז יפה לנר ויפה לפתילה שאינם נמאסין משמן. ובשעה שאינו כבה מאליו רע לו ורע לפתילה שהם נמאסים משמן והם נשחתים ונפסדים. וכן הפתילה שפה פחם. כך נר אלהים נשמת אדם כשהיא נכבית מאליה לעת זקנות הגוף אחרי תום כח להות הפרשי שבו אז יפה לו לגוף שהוא כדמיון הכלי שאין הנפש שנפרדה ממנו בלא צער. ויפה לנפש נפש החיוני שהוא בדמיון הפתילה אשר בו נאחז אור הנשמה הוא נפש המשכלת העליונה באשר כבר השלים הקו וזמנו. אבל אם מת בנערותו שעדיין קיים כח להות הפרשי בגוף אז רע לו לגוף ולנפש שנפרדים זה מזה בצער (מה"ק): ויפה לתאינה לאילן התאנה: שלא בעונתה רע לה משום לפי שעדיין לא נתבשלה כראוי ורע לאילן התאנה שכחו נהלש לפי שלא הוציא כחו אל הפועל בבשול התאנה ונשאר בו כמותרות הטבע ומזיקו ומכחיש כחו. וכן הגוף הוא במדרגת אילן התאנה. והנפש הוא במדרגת הפרי הנלקט ממנו. וכשהוא מת בנערותו רע לגוף ולנפש שנפרדים זה מזה בצער כי עדיין לא נשלמו הקש כראוי: ר' חייא רבה כו' משום דקשה ליה כיון דמיתת נערים קשה לגוף ולנפש מפני מה מצינו לפעמים לדיקים מתים בנערותם וכדי לתרוצי הא מייתי הכא האי עובדא ומסיק עלה בעל התאנה יודע כו': למודים רגילים: הושדנו חושד אותנו שנקח כלום מתאנתו ולפיכך הוא משכים כל כך ומלקטן: מה עבדון מה עשו החליפו ושינו מקומם והלכו משם למקום אחר: והויתון נהינין זכיין כו'. כצ"ל ופי' שהייתם נוהגים לזכות עמדי שהייתם יושבים תחת תאנתי ולשנות בטלתיהו ממני: פייסן היה מפיים אותם בדברים. ואמר להם שעשה כן בשביל שהם מתליעים בזריחת השמש עליהן (מת"כ): השכים ולא לקטה. עשה כן כדי שיראו שכן הוא כדבריו: כך הקב"ה יודע אימתי כו'. כלומר לפעמים רואה ה' כי כבר הגיע עונתן הראוי בנערותם בראותו כי עתה הוא עומד בתומו ועתיד הוא להחמיץ שאז טוב מותו בתומו מחייו: דודי ירד לגנו כו' דקרא נמי כמפיגו ללקיטת פרי. ובמדרש חזית מפורש עיקר דרשה זו ע"ש: (ו) ג' הם שנא' בהם שיבה טובה כנ"ל. (יפ"ת): בן האמה חולק כו' דאע"ג דמתחילה היה מתגאה עליו כדלעיל פ' נ"ג פרש' נ"ה. הנה עתה חלק כבוד לבן הגבירה. והיינו טעמא שעשה תשובה וכדאמר בפ"ק דב"ב ע"ש: הלא מקבורתה כו' כלו' כיון שכבר נקברה שרה שמה משנים קדמוניות מה ראה להזכיר פוב שנית פה מקבורתה. אלא ללמדך שכל מי שגמל חסד וכו' שזכו להאריך ימים בזכות ג"ח: א"ר שמואל ב"נ כו' בא לתרץ ג"כ מה שהזכיר פה שוב קבורת שרה ואמר שם ועבר היו מהלכין לפני מטתה ופירושו לפני מטת שרה. וכ"ה בילקוט שם ועבר היו מהלכין לפני מטתה וראו איזה מקום מופנה לאברהם אבינו וקברו אותה בדיוטרין שלו כו' כלו' שם ועבר צפו וראו מקום המוכן ומזומן לו לקבורה בראותם שם כבוד ענן השכינה. ולכן קברו אותה שם סמוך למקום זה להיותם סמוכים יחד בקבורה: בדיוטרין בל"י מקום שני וסמוך לראשון (מוסף הערוך): (ז) אר"ס בב"מ שנא' ויהי אחרי מות חזר העולם. כצ"ל כי בלא מלת מות מצינו ויהי אחרי טובה שלא היה שם שום חזרת העולם. וכ"ה בריש ילקוט יהושע ע"ש: מיד וכל הבארות וגו' ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם. נ"ל מיד וכל הבארות וגו' סתמום פלשתים ומלות אחרי מות אברהם מיותר והוא בפסוק י"ח: וכל הבארות כו'. מה שיחשוב סתימת הבארות החזרת העולם לאחוריו לפי שדרשו לקמן פ' ס"ד מסגולת אלו הבארות שהיו כנגד הדגלים

והומבי

פסק הבאר וענני כבוד והמן. (שופטים א) ויהי אחרי מות יהושע מיד נתגרו בהן יתידות הארץ. (ש"ב א) ויהי אחרי מות שאול ופלשתים נלחמים בישראל. מתיבין חברייא לר' סימון והכתיב (ד"ה ב כד) ואחרי מות יהוידע הכהן באו שרי יהודה וישתחוו למלך. א"ר תנחומא לא אתא ר' סימון למימר אלא ויהי אחרי. א"ר יודן אילולא שהעמיד הקב"ה אחרים תחתיהם כבר חזר העולם לאחוריו. דכתיב ויהי אחרי מות אברהם וכתיב וישב יצחק ויתפור; ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר. כתיב (שופטים א) ויהי אחרי מות יהושע ויאמר ה' יהודה יעלה. כתיב (ש"ב א) ויהי אחרי מות שאול ודוד שב מהכות את העמלקי וישב דוד בצקלג ימים וגו' וכתיב למעלה מן הענין קודם מיתת שמואל (ש"א יז) ודוד בן איש אפרתי: (ח) ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם. ר' חמא בר עוקבא ורבנן הוו יתבין ומתקשין יג מה ראה הכתוב לייחס תולדותיו של רשע כאן. עבר ר' לוי אמרין הא אתא מרא דשמעתא נשאליניה. א"ר לוי בשם ר' חמא יג להודיעך בן כמה שנין נתברך זקנך. ואלה שני חיי ישמעאל. יד מה ראה הכתוב לייחס שניו של רשע כאן. ע"י שבא מקדקדו של מדבר לגמול חסד לאביו. וישכנו מחוילה וגו'. הכא את אמר נפל ולעיל את אמר ישכון. אלא כל ימים שהיה א"א קיים ישכון טו כיון שמת א"א נפל. עד שלא פשט ידו בבה"מ ישכון כיון שפשט בו ידו נפל. בעוה"ז ישכון אבל לע"ל נפל:

סדר תולדות

פרשה סג א ואלה תולדות יצחק בן אברהם. (משלי כג) א גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו. גילה אחר

גילה בזמן שהצדיק נולד. (ישעיה ז) ויהי בימי אחז וגו' א"ר הושיעא אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבון כל העולמים ווי שמלך אחז. אמר להם בן יותם הוא ואביו צדיק ואיני יכול לפשוט את ידי בו. ויולד חכם ישמח בו. ב ר' לוי אמר מנין אתה אומר שכל מי שיש לו בן יגע בתורה שהוא מתמלא עליו רחמים ת"ל (משלי כג) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. ר"ש בן מנסיא אומר אין לי אלא לב אביו של ב"ו מנין שאפי' הקב"ה מתמלא רחמים עליו בשעה שהוא יגע בתורה ת"ל ישמח לבי גם אני. גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק: (ב) ואלה תולדות יצחק בן אברהם. (שם יז) ג עטרת זקנים בני בנים. האבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות. האבות עטרה לבנים שנא' (שם) ותפארת בנים אבותם. הבנים עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בנים. ד ר' שמואל ב"ר יצחק אמר אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכותו של יעקב. משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו מלפני השלטון לישרף. וצפה אותו השלטון באסטרולוגיא שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך אמר כדאי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד והיא נשאת למלך. כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישרף. וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו אמר כדאי הוא אברהם להנצל בזכותו של יעקב. הה"ד (ישעיה כט) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם. יעקב פדה אברהם: (ג) ד"א עטרת זקנים בני בנים. ה ואלה תולדות יצחק בן אברהם. אברם נקרא אברהם יצחק נקרא אברהם. דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם. יעקב נקרא שמו ישראל דכתיב (בראשית לב) לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל. יצחק נקרא שמו ישראל דכתיב (שמות א) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב. אברהם נקרא ישראל ר' נתן אמר מילתא עמיקתא היא (שמות יב) ובמושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובארץ כנען ובארץ גושן שלשים שנה וארבע מאות שנה: (ד) ויהי יצחק בן ארבעים שנה וגו'. א"ר יצחק אם ללמד שהיא מארם נהרים ו והלא כבר נאמר מפדן ארם מה ת"ל ארמי בת בתואל הארמי מה ת"ל אחות לבן הארמי. אלא בא ללמדך אביה רמאי ואחיה רמאי ואף אנשי מקומה כן. והצדקת הזו שהיא יוצאה מביניהם למה היא דומה לשושנה בין החוחים. ר' פנחס אמר כתיב (בראשית כח) וילך פדנה ארם מה ת"ל אל לבן הארמי מלמד שכולם כללן ברמאות: (ה) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו. ז רבי יוחנן ור"ל. ר"י אמר ששפך תפלות בעושר. ר"ל ח אמר שהיפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרא דאפיך אידרא. לנוכח אשתו. ט מלמד שהיה יצחק שטוח כאן והיא שטוחה כאן ואומר רבש"ע כל בנים שאתה נותן לי יהיו מן הצדקת הזו. אף היא אמרה כן כל בנים שאת עתיד ליתן לי יהיו מן הצדיק הזה. כי עקרה היא ר' יודן בשם ר"ל עיקר מטרין לא הוה לה

יד יוסף יב ילקוט ס"ז: יג מגילה י"ז: יד ילקוט ד"ה א' רמז אלף ע"ג: טו לעיל פ' מ"ה. וילקוט לך לך: **פס"ג** א תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז: ב ילקוט משלי: ג תנחומא ס"ז ילקוט ס"ז: ד תנחומא ס"ז. ויק"ר פ' ל"ו. סנהדרין י"ט. אג"ב פרק ס"ד. זוהר ויצא. וזוהר חדש רות. וזוהר ריש אחרי. ילקוט ס"ז. תנחומא שמות סי' ד': ה ילקוט ס"ז: ו ע' ויק"ר פ' כ"ג ותראה כי כן צ"ל כאן והלא כבר נאמר בת בתואל הארמי מפדן ארם ומה ת"ל אחות לבן הארמי אלא בא כו'. הזית פסוק כשושנה. וזוהר ס"ז דף קל"ו. וילקוט ס"ז: ז ילקוט ס"ז: ח סוכה י"ד. ס"פ הבע"י: ט רות רבה פ"ז. ואג"ב פ"ו:

מתנות כהונה

את ישראל ויהי לשכים בעיניהם והיינו יתידות: ומתקשיין היו מקשין ושואלין: הא אתא מרא כו' הרי בא בעל ההלכה כלומר רב מובהק ונשאלנו: נתברך זקנך. יעקב כדאיתא סוף פ"ק דמגילה: מקדקדן כלומר מעיקר המדבר ככתוב וישב במדבר הבי"ת פתוחה המורה על העקרית והידיעה: ולהלן בפ' לך לך אמר ישכון: ולעתיד לבא נפל. וישראל ישכנו לבטח דכתיב סומך י"י לכל הנופלים וכי"ר: גם אני. לרבות אביו שבשמים: צדיק בן צדיק. ולהכי כתיב בן אברהם: באסטרולוגיא בחכמת החוזים בכוכבים: ה"ג אברם נקרא אברהם שנא' אברם הוא אברהם: את יעקב. משמע יעקב גם אחד מבני ישראל הרי שיצחק ע"כ נקרא ישראל: מלתא עמיקתא. דבר עמוק וסוד מוסד הוא זה שבזה נתיישב קושיא חזקה דכתיב ומושב בני ישראל וכו'. וישראל לא שהו במצרים אלא מאתים ועשר שנה משנולד יצחק הוא ארבע מאות שנה שמע מיניה שאברהם נקרא בשם ישראל והאי דכתיב אשר ישבו בארץ מצרים הלך אחר ההיתום ועיקר הגרות והגלות היה במצרים ושאר ארצות כנען וארצות גושן וארם נהרים הכל בכלל וכמו שפירשו לתלמי המלך כדאיתא במגילה (ט): בעושר ובלשון ארמי העושר קורין עותרא וה"ג בילקוט בעותר ור"ל בשפע במילוי: ולפום כן כו'. ולפיכך קורין התפלה עתר כעתר זה שקורין פאל"א שמהפכין בו התבואה בקביה בגורן כן התפלה מהפכת את הגזירה כדאיתא במסכת סוכה (יד): עקרה היא. משמע בתולדותיה היתה עקרה ונעקר בית רחמה: עיקר מטרין פי'

ענף יוסף

פרשה סג (ב) [אברהם לא ניצול כו'] לכאורה קשה וכי אברהם בעצמו לא היה כדאי להנצל בזכותו. וגם מה צריך למשל מהשלטון. והנראה דהכוונה בזה שהיה כדין שאברהם ישרף

עץ יוסף

והומשי תורה ועניים רבים שאמרו חכמי האמת (יפ"ת ומה"ק): פסק הבאר כו' שאע"פ שבמות מרים פסק הבאר וענני כבוד במות אהרן חזרו בזכות משה. ובמותו נסתלקו שלשתן כדלקמן ריש במדב"ר: יתידות הארץ האומות שהניח ה' לנסות בם את ישראל ויהיו לשכים בעיניהם והיינו יתידות (מת"כ). ויש גורסין יתירות שהותירו מהם וכן הוא ביפ"ת: ויהי אחרי מות שאול ופלשתים נלחמים בישראל. נראה שהוא ט"ס כי זה נאמר קודם מותו וצ"ל ויעזבו את הערים וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהן (שם פסוק ז'): והכתיב ואחרי מות יהוידע. ואע"ג שהיתה שם תקלה שעשו את המלך אלוה כדלקמן ס"ר פ"ח. לא השיב חזרת העולם לאחוריו אלא בנזק המפורסם בעולם לא לענין חטא. ומה שעלה עליו ארם לתקופת השנה לא הוה אחרי מות יהוידע דהיינו תיכף: ויאמר ה' אל יהושע. ואע"ג דלא חזר הבאר והמן וענני כבוד ניתנה לו א"י ומעתה אין צורך להן: וכתיב למעלה מן הענין קודם מיתת שאול ודוד בן איש אפרתי. כצ"ל. כלומר דאע"ג דלא פירש בתר מיתת שאול תיקון הנזק הנמשך במותו ע"י דוד מ"מ במה שהזכיר את דוד אחר מות שאול גילה בזה תיקון נזק מיתת שאול כי כבר נודע טיבו בהיותו מושיע ורב במה שאמר לעיל ודוד בן איש אפרתי (שמואל א' י"ז י"ב. יפ"ת): (ח) ומתקשין היו מקשין ושואלין: תולדותיו של רשע. ואע"ג דישמעאל עשה תשובה כדלעיל פ"ל מ"מ כיון שהיה רשע מעיקרא לא היה ראוי למנות תולדותיו בתורה. וכן שניו. (רש"א): הא אתא מרא כו' הרי בא בעל ההלכה כלומר רב מובהק ושאלנו: א"ר לוי בשם ר"ח על ידי שבא מקדקדו של מדבר לגמול חסד לאביו כצ"ל. ובסמוך גבי שאלת מה ראה לייחס שניו גרסי' להודיעך בן כמה שנים נתברך (יפ"ת): מקדקדו כלו' מעיקרו שאף שהיה רחוק מאד הטריח עצמו לבא לגמול חסד עם אביו: בן כמה שנים נתברך זקנך. ר"ל כך א"ר לוי לרב חמא בר עוקבא. ואמר זקנך לפי שהיה מדבר עמו. ופירושו שמשנותיו של ישמעאל אנו למדים בן כמה שנים היה יעקב כשקיבל את הברכות מאביו כדאי' בפ"ק דמגילה. וברש"י בחומש סוף פרשה תולדות ע"ש: הא"א כו' פירשתיו בפ' מ"ה:

סדר תולדות

פרשה סג (א) גיל יגיל כו' דלהכי כתיב אברהם הוליד את יצחק למימר שהיה צדיק בן צדיק שגילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק: גילה אחר גילה בזמן שצדיק בן צדיק נולד. כן הוא בילקוט. ודייק זה מדכתיב גיל יגיל בלשון כפול (נזה"ק) ול"ד בזמן שנולד אלא כלו' בזמן קטנותו ע"ד בוצין מקטפי ידיע (יפ"ת): ויהי בימי אחז כו' מייתי הא דאחז לראיה דאב הצדיק מהני אפילו לרשעים: אמרו מה"ש כו' דמה ראה ליחס כאן את אחז הרשע אחר יותם ועוזיה שהיו צדיקים לכך דרשו שמאמר בן יותם היא תשובה למקטרגים על אחז (יפ"ת): ואינו יכול לפשוט את ידי בו.. באותו המלחמה שהיה באותו הפרק כמפורש שם (נזה"ק): מתמלא עליו רחמים דאע"ג דכתיב שמחה כרחם אב על בנים מ"מ אינו מתמלא רחמים גמורים אלא בבן יגע בתורה (יפ"ת): ת"ל בני אם חכם כו' והוצרך לשון רחמים על השמחה דשניהם לשונות נרדפים (יפ"ת): שאפי' הקב"ה כו' גם אני. ר"ל שיתורא דגם אני בא לרבות הקב"ה הנקרא אני. ע"ד אני והו הושיעה נא: שהוא צדיק בן צדיק. דרים גם אני חכם כמותך ואז השמחה שלימה וקרא דגיל יגיל אינו מפורש שגם אביו צדיק לכן הביא קרא זה שמרבינן מגם אני שגם אביו צדיק. ולהכי כתיב כאן יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק למימר ששניהם היו צדיקים וגילה אחר גילה ושמחה שלימה היא: (ב) עטרת זקנים כו' והיינו דקאמר יצחק בן אברהם שיצחק נתכבד באברהם ואמר אברהם הוליד את יצחק שאברהם נתכבד ביצחק (יפ"ת): בני בנים ומכ"ש בנים: לכן כה אמר ה' כו' דהול"ל כה אמר ה' אשר פדה את אברהם אל בית יעקב ומדהפך הסדר דרשו שיעקב פדה את אברהם (כלי פז): (ג) ד"א עטרת זקנים כו'. שהאב מתכבד בבן והבן מתכבד באב כצ"ל אלא שמוסיף שהבן נקרא בשם האב ממש כמו שיצחק נקרא אברהם והזקן נקרא בשם הבן ובן הבן כמו שנקראו אברהם ויצחק בשם ישראל (יפ"ת): אברם נקרא אברהם. שנא' אברם הוא אברהם (מת"כ): יצחק בן אברהם אברהם. רמיז דיצחק נקרא נ"כ אברהם: יצחק נקרא ישראל כו' את יעקב. דלא קאמר את ישראל כרישיה דקרא דרים דישראל האמור פה הוא יצחק וכ"א מנאתי דמייתי קרא דסדר ויגש (מ"ו פסוק ח') ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו דמדכייל ליעקב בכלל בני ישראל צריך לומר דישראל היינו יצחק (יפ"ת): מילתא עמיקתא דבר עמוק וסוד מוסד הוא זה שבזה נתיישב קושיא חזקה דכתיב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ת"ל שנה. וישראל לא שהו במצרים אלא רד"ו שנה אלא ע"כ שהשב משעה שנדבר הקב"ה עם אברהם בין הבתרים שהיה אברהם אז בן ע' שנה. ולפי שאז נגזר על אברהם שיוליד הפך מערכת השמים והעלה אותו למעלה מכיפת הרקיע והכניע המזל תחתיו מאז נחשב כאילו כבר נולד יצחק והיה גר בארץ. ומאז עד שיצאו ישראל ממצרים היה ת"ל שנה. ומדקא חשיב מאברהם וקרי ליה ישראל כדכתיב ומושב בני ישראל וגו' הרי שאברהם נקרא ישראל (הא"כ'א): בארץ גושן הוא ט"ס וצ"ל ובארץ גרר והוא ארץ פלשתים שישב שם יצחק (יפ"ת): שהיא יוצאת מביניהם כו'. כלו' שתולדתה יצאה מביניהם ולא נמשכה אחר שרשם הרע והיא דומה לשושנה בין החוחים: שבולן כללן ברמאות ולשבח יעקב הוא דאתא שלא למד ממעשיהם הרעים: (ה) ששפך תפילות בעושר כלו' בריבוי מופלג. בהרבה להתפלל ע"ד הכתוב נעתרות כלו' רבוי הפצרות. ובילקוט גרס בעתר וכוון: שהיפך את הגזירה. שנגזר עליה להיות עקרה בטבע: ולפום כן קריין ליה עתרא. כלו' לכן קורין לרחת עתרא משום דאפיך אידרא פי' משום שמהפך התבואה בגורן. ור"ל שביקש בתפלתו שיתהפך הטבע בקרבה: מלמד שהיה יצחק שטוח כו'. והיינו לנוכח אשתו שהתפללו זה לעומת זה שהיה פקידתם זה מזה ולא מאחרים לפיכך כיוונו להתפלל יחד בזמן אחד ובמצב אחד שאם יזכה אחד מהם להיות תפלתו עולה לרצון למעלה

לה. וגלף לה הקב"ה עיקר מטרין. ויעתר לו ה׳ ר׳ לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ. י שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא: (ו) ויתרוצצו הבנים בקרבה. יא ר׳ יוחנן ור"ל. ר"י אמר זה רץ להרוג את זה וזה רץ להרוג את זה. ר"ל אמר זה מתיר צוויו של זה וזה מתיר צוויו של זה. ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי שלא תאמר משיצא ממעי אמו נזדווג לו אלא עד שהוא במעי אמו זירתיה מתוחה לקבליה הה"ד (תהלים נח) זורו רשעים מרחם. ויתרוצצו הבנים בקרבה. יב בשעה שהיתה עומדת על בתי כנסיות וב"מ יעקב מפרכס לצאת הה"ד (ירמיה א) בטרם אצרך בבטן ידעתיך. ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"ז עשו רץ ומפרכס לצאת הה"ד זורו רשעים מרחם. ותאמר אם כן למה זה אנכי. ר׳ יצחק אמר מלמד שהיתה אמנו רבקה מחזרת על פתחיהן של נשים ואומרת להן הגיע לכם הצער הזה בימיכם. אם כך הוא צערן של בנים הלואי לא עיברתי. ר"ה אמר אם כך אני עתידה להעמיד י"ב שבטים הלואי לא עיברתי. מנין זה: (ז) תני בשם ר׳ נחמיה יג ראויה היתה רבקה שיעמדו ממנה י"ב שבטים הה"ד ויאמר ה׳ לה שני גוים בבטנך הא תרין. ושני לאומים הא ארבעה. ולאום מלאום יאמץ הא שיתא. ורב יעבד צעיר הא תמניא. וימלאו ימיה ללדת הא עשרה. ויצא הראשון אדמוני הא חד עשר. ואחרי כן יצא אחיו הא תרין עשר. ואית דמייתין ליה מן הדין קרא ותאמר אם כן למה זה אנכי זיי"ן שבעה ה"א חמשה הא תרין עשר יד מנין זה. ותלך לדרוש את ה׳. וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו באותן הימים והלא לא הלכה אלא למדרשו של שם ועבר. טו אלא ללמדך שכל מי שהוא מקביל פני זקן כמקביל פני שכינה: (ח) ויאמר ה׳ לה. טז ר"י ב"ס ור׳ יוחנן בשם ר"א בר"ש מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת ואף היא על ידי עילה. ראב"כ אמר כמה כרכורין כרכר בשביל להשיח עמה שנא׳ ויאמר לא כי צחקת. והכתיב ותקרא שם ה׳ הדובר אליה ר׳ לוי בשם ר׳ חמא ב"ר חנינא אמר ע"י מלאך ר׳ אלעזר אמר יז ע"י שם בן נח: (ט) שני גוים בבטנך. יח שני גיאי גוים בבטנך. זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו. שני גיאי גוים בבטנך אדריאנוס באומות שלמה בישראל. ד"א שני שנואי גוים בבטנך. כל האומות שונאים את עשו וכל האומות שונאים את ישראל. סנאיהון דבנייא במעייך דכתיב (מלאכי ג) ואת עשו שנאתי. ושני לאומים ממעיך יפרדו. א"ר ברכיה יט מכאן שנולד מהול. ולאום מלאום יאמץ. ר׳ חלבו אמר כ עד כאן קריין סבתה ורעמה וסבתבא מינך יקומון יהודאין וארמאין. ורב יעבד צעיר. אר"ה אם זכה יעבוד ואם לאו יעבד. כא וימלאו ימיה ללדת. להלן חסרים וכאן מלאים. להלן כתיב תאומים פרץ וזרח שניהם צדיקים. וכאן תומים יעקב צדיק ועשו רשע: (י) ויצא הראשון אדמוני. כב א"ר חני בשם ר׳ יצחק בזכות (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום הראשון אני נגלה לכם ראשון שנא׳ (ישעיה מד) אני ראשון ואני אחרון. ופורע לכם מן הראשון זה עשו דכתיב ויצא הראשון אדמוני. ובונה לכם ראשון זה בהמ"ק דכתיב ביה (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון וגו׳. ואביא לכם ראשון זה מלך המשיח דכתיב ביה (ישעיה מא) ראשון לציון הנה הנם: (יא) ד"א ויצא הראשון אדמוני. כג למה יצא עשו תחלה כדי שיצא הוא ותצא סריותו עמו. א"ר אבהו כהדין פרביטא שהוא משטף את בית המרחץ ואח"כ מרחיץ בנו של מלך. כך למה יצא עשו תחלה כדי שיצא הוא ותצא סריותו עמו. מטרונה שאלה את ר"י בן הלפתא א"ל למה יצא עשו תחלה. א"ל כד טיפה ראשונה של יעקב היתה א"ל משל אם תניחי שתי מרגליות בשפופרת אחת לא זו שאת נותנת ראשונה יוצאה אחרונה. כך טיפה ראשונה של יעקב היתה. אדמוני א"ר אבא בר כהנא כאילו שופך דמים. וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני דכתיב (ש"א יז) וישלח ויביאהו והוא אדמוני כה נתיירא ואמר אף זה שופך דמים כעשו. א"ל הקב"ה עם יפה עינים. עשו מדעת עצמו הוא הורג אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג: (יב) כו דקליטיינוס מלכא הוה רעי חזירין בהדא טבריא. וכיון דהוה מטי סדריה דר׳ הוו מינוקא נפקין ומחיין ליה. לבתר יומין איתעביד מלך.

נחת

יד יוסף י ויק"ר פ"ל. רות רבה פסוק לעת האוכל גשי הלום. ירוש׳ פרק חלק: יא ילקוט ס"ז: יב זוהר ס"ז דף קל"ט: יג תנחומא ס"ז. ילקוט תהלים רמז תתס"ח. תנחומא ויחי סימן הדשה על ברכת יעקב לבניו: יד אג"ב פ׳ ע"ב: טו זוהר ס"ז דף קל"ז. ות"י וירוש׳: טז לעיל פ׳ כ׳ ופ׳ מ"ה ופ׳ מ"ח ופ׳ ס"ג. ילקוט לך. וירא. וירוש׳ פ׳ אלו נאמרים. שוח"ט מזמור מ"ו: יז אג"ב פ׳ ע"ב: יח שוח"ט מזמור ט׳. וילקוט ס"ז. ברכות נ"ז: יט במ"ר פ׳ י"ד וס"נ. כ ש"ר פ׳ מ"ז: כא לקמן פ׳ פ"ה: כב ש"ר פ׳ ע"ו. ויק"ר פ׳ ל׳. פסחים ה׳. ילקוט ס"ז. זוהר מצורע: כג ילקוט ס"ז: כד בזוהר מצורע אמרו שיעקב היה טיפה שניה וע׳ בס׳ אמרות טהורות מאמר חיקור דין ח"ג פ׳ י"ח: כה ילקוט שמואל ס׳ י"ט: כו ירוש׳ תרומות ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

ישרף כדי שיתקדש ש"ש ואין זה עול בחקו יתברך אחר שזה לטובת אברהם. כמו שאין עול בחק השלטון לדון לאדם דין מה. אף מפני שלפה ה׳ שממנו יצא זרע שבטי יה והוא יעקב ובניו. ולכן העמידו והצילו: (ו) [זה רץ להרוג כו׳] אף שעודנה לא היה בהם דעת. מ"מ הטבע מהנפש פועלת על צד הטבע הנטוע בכחות החיוני הפועלים מעצמם כפי טבעם. והשב שני דברים אחד בענין הגופניות הנטוע בהם. והשני בעניינים

מתנות כהונה

פי׳ הערוך אם ורחם מקום שנקלט לה זרע להיות ולד ובלשון יון קורין לאם מטרין: ליטול ליטרא כו׳. וגם אביו חפץ ליתן לו והיה חותר כנגדו כדי שימהר לקחתו: לחתריתא למחתרת: זה מתיר כו׳. מה שנאסר לישראל מותר לעובדי כוכבים והקותיהם שנאסרו להם מותרים לישראל ודרש ויתרוצצו נוטריקון ויתור לויין: זירתיה כו׳. פי׳ הערוך אגרופו משוך כנגדו: זורו דרש מלשון זרת שפי׳ האגרוף זורו לשון זרות והסרה: מנין זה. שאמרה למה זה אנכי רומזת לי"ב שבטים מנין ז"ה: דמייתין לה כו׳. שמביאין ראיה ודורשין אותו ממקרא זה ור׳ נחמיה בעצמו אמר כן ואית דמייתי כו׳. והוא ר׳ הונא דלעיל: וכי בתי כנסיות. שאמר ותלך והל"ל ותדרוש את י"י: ה"ג בילקוט אלא לא הלכה אלא למדרשו של שם ועבר ולמדך כו׳: עם אותה צדקת. ר"ל עם שרה: גיאי גוים. גיים כתיב דרש ביה לשון גאוה: ה"ג שני גוים שנואי גוים ודרש שני כמו שנואי: ה"ג סנאי דברייהון במעיך. פי׳ שונאו של הקב"ה הוא במעייך וזה עשו וכדמפרש ואזיל ופי׳ הכתוב הגוי השנוי הוא במעייך ובמדרש תלים במזמור ע׳ משמע דגרסי׳ דבנייך ופי׳ שמניהם שונאים זה את זה ולפ"ז ל"ג דכתיב ואת עשו כו׳: שנולד מהול. יעקב אבינו ומיד בצאתו מן הבטן היה ניכר שהוא קדוש לי"י: סבתא כו׳. כלומר אינם אלא שם משפחות וממך יעמדו אומות שלימות אלוקות כל העולם לגד אחד (ארמאין. ויהודאין לנ"א) נפרדים באמונתם: יעבד כתיב חסר וי"ו קרי ביה יעבד: להלן גבי תמר: תומים חסר אלף: ה"ג ביום הראשון נגלה כו׳: סריותו הסרחון ודם של לידה וכן פי׳ החזקוני ובערוך גרס סרכתו: פרביטא כו׳. בעל המרחץ ובערוך גרס פרפוטא: של יעקב. ולפיכך יצא באחרונה כדמפרש ואזיל: ה"ג מדעת סנהדרין. שנקראו עינים כמד"א עיניך כיונים: דיקליטיינוס כו׳ פירושו דיקליטיינוס היה רועה חזירים קודם שמלך: בהדא טבריא גר׳. פי׳ קרוב לעיר טבריה וכיון שהגיע זמן הדרשה של רבי או זמן בית המדרש הלכו התלמידים הקטנים והכו אותו: פרקיה דר׳. הוא ר׳ יודא הנשיא והכי איתא בירושלמי דמסכת תרומה: לבתר כו׳. לאחר ימים נעשה

מלך

עץ יוסף

למעלה אז יעלה לרצון עמו גם תפלת חבירו: אף היא אמרה כו׳ בגמרא פריך א"כ ויעתר להם מיבעי ליה ומשני לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע: עיקר מטרון לא היה לה. דעקרה היא משמע בתולדתה היתה עקרה (מת"כ): וגלף לה וחקק לה: משל לבן מלכים וכן הפי"ת כי מידו הכל בודאי שאין כילות אצלו מהפיק רצון המבקש שהוא ראוי להעתר: זה הותר מבפנים לסייעו כי רצון אביו לתת לו הממון המבוקש. וכן ה׳ היה רצונו ג"כ לענות את הצדיק וסמך ידו בתפלתו: קורין לחתירתא עתירתא כלו׳ והכי נמי דרשי׳ ויעתר מלשון ויחתר שהעי"ן והחי"ת מתחלפין. ור"ל שחתר הקב"ה לקבל תפלתם מפני קטרוג מדת הדין שלא לעשות לה נס מפני עשו שעתיד לצאת ממנה (נזה"ק): (ו) זה רץ להרוג את זה. שאילו היתה כרצונה הנהוגה למעוברת לא היתה אומרת א"כ למה זה אנכי. לכך פירש ויתרוצצו מענין משונה שזה רץ להרוג את זה וכו׳ (הרא"מ): זה מתיר ציווין כו׳ דריש ויתרוצצו מלה מורכבת ויתר וצווי. והכוונה שכ"א היה ממרה רוחו של חבירו ומכעיסו (יפ"ת): שלא תאמר כו׳ שלא היה עשו שונא ליעקב אלא משנולד. אלא אפילו במעי אמו זריתיה מתוחה לקבליה. פי׳ אגרופו משוך כנגדו: זורו רשעים מרחם דרך הרשעים להרשיע אפי׳ במעי אמו. וקרא ברודפי דוד מיירי (יפ"ת): על בתי כנסיות כו׳ בתי כנסיות היינו מקום שרבים מצויים לאיזה מצוה ועניה טובה ובתי מדרשות להודיע איזה דבר הנשמע ממדרשו של עבר (יפ"ת): שהיתה אמנו רבקה כו׳. ר"ל דא"כ משמע שהיא תשובה שרבקה שאלה לנשים אם אירע להם ככה והאמרנה לא. ותאמר א"כ הוא אללי נערן של בנים הלואי לא עיברתי: להעמיד י"ב שבטים. כלומר אפילו שיולדו ממני הי"ב שבטים שזהו התכלית העקרי אינו כדאי נער העיבור כזה. דזה בגימטריא י"ב (נזה"ק): (ז) ראויה היתה רבקה כו׳. ולפי שאמרה כן ניתנו ליעקב אי נמי לפי שעשו שיחת רחמה כמו שאחז"ל על פסוק ושיחת רחמיו: שני גוים בבטנך הא תרין דרמיז לשני שבטים שאיקרו גוים כאומר גוי וקהל גוים יהיה ממך: ושני לאומים הא ארבע. דהו"ל לומר ולאומים: ולאום מלאום יאמץ. הא שיתא דהו"ל וזה מזה יאמץ: ורב יעבוד צעיר הא תמנין. דרב וצעיר תרין: והנה תומים בבטנה שמעינן עוד תרין: ויצא הראשון מרבה אחד: יצא אחיו מרבה אחד: בתי כנסיות כו׳ דותלך משמע שהלכה אל מקום מיוחד וידוע לדרוש את ה׳ בו כגון בתי כנסיות וב"מ: והלא לא הלכה אלא למדרשו של שם ועבר אלא ללמדך. גי׳ הילקוט אלא לא הלכה אלא למדרשו של שם ועבר ללמדך שכל מי כו׳. ולפ"ז תרתי מילי נינהו. וברישא מתרץ דהא איכא מדרשו של שם ועבר. והדר קאמר דמהכא ילפינן המקביל פני זקן כו׳: שכל מי שמקביל פני זקן כו׳. כי שכינתו יתברך מופיעה על הצדיק. ובהתקרבתו לצדיק יתדבק גם בו רוח הקדושה קצת ע"ד והאצלתי מן הרוח: (ח) מעולם לא נזקק כו׳. כי על הרוב אין בכח האשה להשיג השגות נביאיות. כי אין כחה לזה. רק הצדקת הזאת מרוב צדקתה זכתה לזה: על ידי עילה פי׳ סיבה: כמה כרכורים כרכר פי׳ כמה גלגולים גלגל בשביל לדבר עמה: והכתיב ותקרא שם ה׳ הדובר אליה. ר׳ יהושע בר נחמיה בשם ר׳ אידי אמר ע"י מלאך והכתיב ויאמר ה׳ לה ר׳ לוי בשם ר׳ חמא כו׳. כצ"ל וכן הוא לעיל פ"ך ופרשה מ"ה. ע"ש מ"ש: (ט) שני גיאי גוים דמכיון דגיים כתיב חסר וא"ו דרשי׳ גאיס: זה מתגאה בעולמו פי׳ יעקב מתגאה בעולמו כי העולם נברא בשבילו וזוכה לעוה"ב. ועש מתגאה במלכותו בעוה"ז (יפ"ת): אדריאנוס כו׳ שהיה מושל אדיר וכן שלמה: שני שנואי גוים דריש שני כמו שנואי (מת"כ) וטעם הודעה זו לרבקה הוא דרך נחמה לה. שיצאו ממנה חשובים בעולם עד שיהיו שנואים מצד קנאת העולם בהם: סנאיהון דבנייך במעיך. כצ"ל פי׳ שונאו של הקב"ה והוא עשו. ולכך נאמר גיים חסר (נזה"ק): ושני לאומים ממעיך יפרדו א"ר ברכיה מכאן שנולד יעקב מהול. ר׳ חלבו אמר עד כאן קריין סבתה ורעמה וסבתכה מינך יקומון יהודאין וארמאין ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר א"ר הונא. כצ"ל: שנולד מהול ממעיך יפרדו משמע דמלידה ומבטן הם נפרדים ומתחלפים: עד כאן קריין כו׳. שאומן לא היו נחלקות אלא למשפחות והיו אומות קטנות. אבל אלו יהיו נחלקות לשני אומות גדולות שיתמלא העולם מהם (הא"ב): אם זכה יעבוד כו׳. ר"ל מפני שלא נאמר את צעיר או בצעיר. ולפיכך תלוי בבחירתו מפני שמלת את מורה על הנפעל: להלן חסרים כו׳ כלו׳ מה שינה הכתוב דהכא כתיב וימלאו ימיה ללדת. ואילו בתמר כתיב ויהי בעת לדתה. היינו משום דלהלן לא מלאו חדשי העבור כי לששה חדשים ושבעה ימים ילדה כדפרש"י וכאן היו מלאים: תאומים מלא רמז ששניהם תמימים. וכאן חסר דכתיב תומים רמז שאין תמים אלא אחד: (י) ויצא הראשון כו׳ הראשון בה׳ הידיעה לומר כאן יצא הראשון הידוע: ראשון לציון היינו משיח: (יא) למה יצא עשו תחלה. דכיון דיעקב בכור שהוא מטיפה ראשונה כדבסמוך למה יצא עשו תחילה: ותצא סריותו עמו. כי בפטר רחם הדם והסריות מגר והוא ראשונה יתלכלך בהם: כהדין פרביטא הוא שמש הבלן זורק מים על הגרמאים (מוסף הערוך): אמר לה טיפה ראשונה של יעקב היתה משל אם תניח כו׳. כצ"ל ומלת אמר לה השני מיותר ונמחק (יפ"ת) ור"ל דודאי לגבי בכור לנחלה בפטר רחם תלה רחמנא היוצא תחילה באויר עוה"ז. אבל קדימת היצירה הוא תועלת יותר בשלימות הנפש: אדמוני כאילו ש"ד אמר כאילו משום שאז לא היה עדיין שופך דמים: מדעת סנהדרין והיינו יפה עינים דסנהדרין איקרו עינים כמד"א מעיני העדה נעשתה בשגגה. מדלא קאמר ויפה עינים אלא עם יפה עינים כלומר לא ישתמש באדמימותו אלא בעצת יפה עינים: (יב) דקליטיינוס כו׳ ענין ספור זה כאן דרך אגב למה שמסיים בסוף הענין כולו כאדרת שער שמלכות אדום ראוי טלו להוד מלכות מקטן ועד גדול. והאדרת שם כינוי למלוכה כמו אדרת ממלכה בפייט לזה מביא מעשה זו כאן דרועה נעשה מלך שלא לבזות אחד מהם ואפילו הפחות והבזוי שבהם: הוה רעי כו׳ היה רועה: בהדא טבריא קרוב לעיר טבריא: וכיון דהוה מטי סדריה דר׳ כו׳. כיון שהגיע דקליטיינוס למקום בית מדרשו של רבי ששם היו עומדים שורות שורות (עיין חולין דף קל"ז) הלכו התלמידים קטנים והכו אותו: לבתר יומין כו׳ לאחר ימים נעשה מלך חכר את אשר הכו אותו התלמידי׳

וירד

נחת ויתיב ליה. בהדא פניים (נ"א פמיים) ושלח כתבים לטבריא מפני רמשא דערובתא. אמר אנא יהיב קילוון דיהוון רברבני דיהודאי קיימין קודמי בצפרא דחד בשבא. פקדיה לשלוחא א"ל לא תתן יתהון להון אלא עם מטעמי יומי דערובתא. נחת ר' שמואל בר נחמן להיסחי חמי לר' דהוה קאים קומי סדרא רבה. ראה פניו חולניות. א"ל למה פניך חולניות. אמר כן וכן אשתדר לי כתבין מן מלכותא. א"ל איתא סחי דברייך עביד לנא נסין. עלון למסחי. ואתא הדין ארגיניטון מגחיך ומרקד קדמיהון. בעא ר' דיזעוף ביה. א"ל רשב"נ ר' שבקיה דזמנין על נסין הוא מתחמא. א"ל מריך בעקא ואת קאים גחיך ומרקד. אמר להון אזלון ואכלון ושתון ועבדון שבא טבא דמריכון עביד לכון נסין. ואנא מקים לכון קודמוי בצפרא דחד בשבתא. באפוקי שבתא בתר סידרא. נסבון ואקימהון קדם פיילי דפניים. עלון ואמרין ליה הא קיימון קדם פיילי. אמר סגרון פיילי. נסבוהון ואקמון על מטכסא דמדינתא. עלון ואמרין ליה. אמר אנא קלוון אנא דיתזון בי בני תלתא יומי ויעלון ויסחון ואתון לגבאי. אזלון ואתזון בי בני תלתא יומין ואעל חד ארגיניטין ומזגה קדמיהון ועלו וסחון ואתון לגביה. א"ל בגין דאתון ידעין דאלהכון עביד לכון נסין אתון מקילין למלכא. אמרין ליה לדקליטיינוס רעי חזירין אקילינן. ברם לדקליטיינוס מלכא אנן משועבדים. א"ל אפי' כן לא תבזון לא ברומי זעיר ולא בגולייר זעיר. כולו כאדרת שער. א"ר חנינא כולו ראוי לאדרת. רבנן דרומאי בשם ר' אלכסנדרי ורהבא בשם ראב"כ אמר יצא כולו מפוזר ומפורד כאדרת לזורותו כמוץ וכקש מאדרא. הה"ד (דניאל ב) באדין דקו כחדא פרזלא [וגו'] והוו כעור מן אדרי קיט. ר' חנינא בר' יצחק אמר מי גרם להעשות כעור מן אדרי קיט על שפשטו ידיהם באדירים. כז ויקראו שמו עשו. הא שוא שבראתי בעולמי. א"ר יצחק אתון קריתון לחזירתכון שם. כח אף אנא קורא לבני בכורי שם (שמות ד) כה אמר ה' בני בכורי ישראל: (יג) ואחרי כן יצא אחיו. כט הגמון אחד שאל לחד מן אלין דבית סלוני. א"ל מי תופס המלכות אחרינו. הביא נייר חלק ונטל קולמוס וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב. אמרו ראו דברים ישנים מפי זקן חדש. להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק: (יד) ויגדלו הנערים. ל ר' לוי אמר משל להדס ועיצבונית שהיו גדלים זה ע"ג זה. וכיון שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו וזה חוחו. כך כל י"ג שנה שניהם הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר. לאחר י"ג שנה זה הולך לבתי מדרשות. וזה הולך לבתי ע"ז. א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה: (טו) ויהי עשו איש יודע ציד. לא צד את הבריות בפיו. לא גנבת מאן גניב עמך ולא קטלת מאן קטיל עמך. א"ר אבהו שודני צידני צד בבית צד בשדה. בבית היך מתקנין מילחא. בשדה היך מתקנין

יד יוסף כז ילקוט דה"א רמז אלף ע"ג וילקוט ס"ז: כח זוהר סדר זו דף קל"ח: כט ילקוט ס"ז: ל ילקוט ס"ז. תנחומא כי תצא: לא לעיל פ' ל"ז. ורות רבה פ"א. וילקוט משלי רמז תתקל"ט. דב"ר סי' ע"ו:

מתנות כהונה

מלך וזכר אשר הכו אותו התלמידים וירד וישב לו אצל מקום פמיים וירוש' גרס בהדיא נחית לפמיים והערוך פי' מערה היא בראש הירדן: **שלח כתבים**. לעיר טבריא לפנות ערב של ערב שבת ושהערב פנה לבא: **אנא כו'**. אנכי נותן גזירות שיהיו הרבנים של היהודים וגדוליהם עומדין לפני בבוקר של אחד בשבת: **קילון** גזירה וצווי: **פקדיה כו'**. וצוה לשליח שלא ליתן האיגרת ליד היהודים אלא עם הערב שמש של ערב שבת כדי שלא יוכלו לבא קודם שבת וגם במוצאי שבת לא יוכלו לבא בלילה אחת ויעליל עליהם לאמור לא השגחתם על גזרתי: **נחת כו'**. ירד ר' שמואל בר נחמן אל היאור לרחוץ לכבוד שבת וראה את ר' שהיה עומד לפני בית המדרש הגדול וראה אותו בפנים זועפים וחולניות: **אשתדר לי**. נשתלח לי מאת המלך: **איתא סחי** כו'. בא ורחץ לכבוד שבת ובוראך יעשה לנו נסים: **עלון למסחי גר'**. ירדו לרחוץ ובא אותו ארגיניטון פי' הערוך שד של בית המרחץ וירושלמי גרס אגניסטרים: **מגחיך כו'**. היה צוחק ומרקד לפניהם ורצה רבי לגעור בו ואמר לו ר' שמואל הנח אותו שלפעמים נתגלה על נס שיעשה על ידו וא"ל ר' שמואל לאותו שד אדוניך ר' יהודה נשיא הוא שרוי בצער ואתה שומד וצוחק ומרקד אמר לו לכו אכלו ושתו בטוב לב ועשו לכם שבת טוב שאדוניכם הקב"ה יעשה לכם נסים: **ושתון** גרסי'. וירושלמי מפרש ששאל להם מהו הצער ואמרו לו ואמר לא תצטערו שאני מעמיד אתכם כו': **ואנא** מקים כו'. אני מעמיד אתכם לפני המלך בבוקר של יום אחד וירושלמי מפרש שהיה נושא אותם באויר עד אצל המלך: **באפוקי** שבתא כ'. במוצאי שבת אחר שהשלימו סדר קדושה לקח אותם אותו הארגיניטין ונשא אותם והעמידם לפני שער אצל המלך שבמקום פמיים: **פיילי** פי' הערוך שער: **עלון** כו'. נכנסו משרתי המלך ואמרו לו הרי היהודים עומדים לפני השער: **סגרון** פיילי. סגרו השער כדי שלא יכנסו מעצמם ואמר כן שאח"כ יעליל עליהם לאמור הלא לא באת' בבוקר כאשר צויתי ואף אם יאמרו היינו לפני השער בבוקר והשער היה סגור יכחישום ומי ידין עם שהתקיף ממנו: **נסביהון** כו'. לקח אותם הארגניטין והעמידם באמצע של עיר פמיים: **מטכסא** לפי הענין פירושו באמצע והערוך הביאו ולא פירשו: **עלון** כו'. נכנסו משרתיו ואומרים למלך שעומדים באמצע העיר אמר אני גוזר ומצוה אני שיחמו המרחץ שלשה ימים ואח"כ יכנסו וירחצו שמה ואח"כ יבואו לפני וכוונתו היתה שישרפו מחומו וירושלמי גרס שהמרחץ היה מחומם שבעה ימים: **עאל** חד כו'. נכנס הארגניטין והיה מוזג מים קרים ומקרר המרחץ ונכנסו והרחיצו ובאו לפניו אמר להם וכי בשביל שאתם יודעים שאלהיכם עושה לכם נסים אתם מקילין בכבוד המלך ועל שהכו אותו התלמידים אמר כן והם לא מיחו בידם וא"ל בעוד שהיית רועה חזירים לא השגחנו בידם אבל עכשיו שהגעת למלכות אין אנו מקילין בכבודך וא"ל אפי' כן לא תהיו בוזים לאדם חשוב אפי' בעוד שהוא קטן ולא באדם שפל שמא יעלה לגדולה: **רומי** פי' הערוך לשון התרוממות כלומר אדם חשוב וגולייר אדם חלש ושפל וירושלמי גרס ולא בחבר זעיר ופירש"י בפרסי קטן: **ראוי לאדרת**. כלומר להפשיט עורו מעליו לעשות ממנו אדרת ועל סופו שהיה רשע אמר כן והערוך יש לו גירסא אחרת: **מפוזר כו'**. דרש כאדרת מלשון אדרא פי' גורן וכדמפרש ואזיל: **באדירים** ישראל שנקראו אדירים שנאמר ואדירי כל חפצי בם ודרש אידרי לשון אדירים: **הא שוא**. דרש עשו נוטריקון הא שוא בחילוף עי"ן בה"א באותיות אחה"ע: **לחזיר כו'**. עשו נקרא חזיר מיער: **לחד** מן אלין כו'. לאחד מן החכמים שבבית סלוא ובעל העקיד' גרס שאל לר"א בבית סלוא וילקוט גורס ר' גמליאל: **בעקב** עשו. גרסי' ורמז שישראל יעמדו לעתיד ויקחו המלכות מתחת ידי עשו כמו שדרשו חז"ל ולאום מלאום יאמץ: **מפי** זקן חדש. פירש"י אע"פ שמקרא זה הוא ישן נושן לא ידעו אדם עד שגילה זקן זה: **אותו** צדיק. שמיד בצאתו מרחם אמו הרגיש בצער הגלות שלא יעמוד סררתו. עד שיקחנו מיד עשו: **עיצבונית** פירש הערוך מין קוצים: **כך כל י"ג שנים**. דכתיב ויגדלו וקודם י"ג שנה לא נקרא גדול וכדמפרש ואזיל: **להטפל** כו'. לטפל עמו ללמדו תורה ומצות: **שודני** סיפא דקרא איש שדה קדרים שדני כלומר בקי בשדה ודרש צדני בחילוף אותיות זסש"רץ צדני כלומר רמאי וצידה סתם אף בקי ברמאות בבית ומפרש והולך היאך כו': **היאך** מתקנין. במעשר וכדי לרמאות אביו אמר כן שיחשוב שהוא מדקדק במצות שהמלח פטור ממעשר וכפי'

ענף יוסף

בעניניים הנפשיים. שכל אחד היה לו תכונה נפרדת מזולתו. וכן בעת שהיתה עוברת על בה"כ נתעורר הטבע של יעקב מעצמו יקרת הנפש שהיה בו: (**יב**) [כולו ראוי לאדרת] הערוך גרים כולו כאדרת שער כולו אדרי (פי' כשער אדרי. והוא המוץ שבגורן שה"ד באדין דקו כו'): (א"ר חנינא בר יצחק כו') עכ"ל ומאמר רבנן דרומאי עד הה"ד אינו גורס הערוך כלל. ונראה שמלות לזרותו כמוץ וכקש מאדרי אינו ל' המד' רק שהיה כתוב כולו כאדרת כולו אדרי הה"ד באדין כו' ופי' מי על הגליון ראוי לזרותו כמוץ וכקש

עץ יוסף

וירד וישב לו אצל מקום פמיים. והערוך פירש מערה הוא בראש הירדן. ויש גורסין פניים: **שלח כתבים כו'** ושלח כתב לעיר טבריא לפנות ערב של ערב שבת ר"ל שמהרתו יום שני: **אמר אנא** יהיב קילוון כו'. אנכי נותן גזרה שיהיו הרבנים של היהודים וגדוליהם עומדין לפני בבקר של אחד בשבת: **פקדיה לשלוחא** כו' וצוה לשליח שלא יתן האיגרות ליד היהודים אלא עם הערב שמש של ערב שבת כדי שלא יוכלו לבא קודם שבת וגם במו"ש לא יוכלו לבא בלילה אחת ויעליל עליהם: **נחת** כו' ירד ר' שמואל ב"נ אל היאור לרחוץ לכבוד שבת וראה את רבי שהיה עומד לפני ביהמ"ד הגדול וראה אותו בפנים זועפים והולנית: **אשתדר לי** נשתלח לי מאת המלך: **איתי סחי** כו' בא ורחץ לכבוד שבת ובוראך יעשה לך נסים: **עלון למסחי** כו' ירדו לרחוץ ובא אותו ארגניטון פי' שד של בית המרחץ: **מגחיך** כו' היה צוחק ומרקד לפניהם. ורצה רבי לגעור בו. וא"ל רבי שמואל הנח אותו שלפעמים נתגלה על נס שיעשה על ידו. וא"ל רבי שמואל לאותו השד אדוניך ר' יהודה הנשיא הוא שרוי בצערו ואתה עומד וצוחק ומרקד. אמר לכו אכלו ושתו בטוב לב ועשו לכם שבת טוב. שאדוניכם הקב"ה יעשה לכם נסים: **ואנא מקים** כו' ואני מעמיד אתכם לפני המלך בבקר של יום א'. וירושלמי מפרש שהיה נושא אותם באויר עד אצל המלך: **באפוקי שבתא** כו' במו"ש אחר שהשלימו סדר קדושה לקח אותם אותו הארגניטין ונשא אותם והעמידם לפני שער אצל המלך שבמקום פמיים: **פיילי** פי' שער: **עלון** כו' נכנסו משרתי המלך ואמרו לו הרי היהודים עומדים לפני השער: **אמר** סגרון פיילי. סגרון השער כדי שלא יכנסו עד עבור השעה הקבוע להם. וכשיבאו אח"כ ויאמרו שלכך לא נכנסו מפני שהדלתות היו נעולות יתנכר להם ויאמר כי שקר דוברים אבל כשבאו למטכסא דמדינתא דהיינו ברחוב העיר אז לא יוכל להכחיש כי כל הארץ רואים אותן: **נסביהון** כו'. לקח אותם השד של מרחץ והעמידן באמצע של עיר פמיים: **עלון** כו' נכנסו משרתיו ואמרו למלך שעומדים באמצע העיר: **אמר אנא** קלוון אנא כו'. אמר אני גוזר ומצוה שיחמו המרחץ שלשה ימים ואח"כ יכנסו שמה. וכוונתו היה שישרפו מחום המרחץ ורתיחת המים. והראה פנים בזה לומר שראוי שיהיו רחוצים קודם שיראו פני המלך: **תלתא יומין** ובירוש' גרס שהמרחץ היו מחממים ז' ימים: **ועאל חד** כו' ונכנס חד הארגניטין והיה מוזג מים קרים ומקרר המרחץ. ונכנסו והרחיצו ובאו לפניו: **אמר** להם בגין כו'. אמר להם וכי בשביל שאתם יודעים שאלהיכם עושה לכם נסים אתם מקילין בכבוד המלך. והמה בחכמתם למה שידעו כי איבה נושנת הוא מעורר עליהם השיבו כמדומה שנשמע שבזינו לדקליטיינוס וחשבו שעל המלך הדבר ואינו כן כי דקליטיינוס אחר הוא שבזינו. והוא אחד שהיה רועה חזירים. וטעה השומע בין דקליטיינוס לדקליטיינוס והשיב המלך כמתנכר כי אף שהוא כדבריכם מ"מ לא הותר לכם זה אלא לא תבזו לא ברומי זעיר ולא בגולייר זעיר פי' לא באדם גדול ולא בהלום כי כולם מוכנים למעלה וכבוד (יפ"ת): **לא ברומי זעיר** פי' בבן עיר רומי אפי' שהוא קטן ולא בגולייר זעיר במשרת ממשרתי המלך אע"פ שהוא קטן שאחר שהוא ממשרתי המלך הוא מוכן לגדולה: **כלו** ראוי לאדרת. להוזק וגדולה כעובדא דדקליטיינוס שעלה מרועה לגדולה ודרש אדרת מל' אדירים (יפ"ת): **מפוזר** כו' דרש כאדרת מלשון אדרא פי' גרן שיהיה מפורד ונפזר לעתיד כמוץ מגורן (יפ"ת): **כעור מן** אדרי קיט. כמוץ מגרנות הקין (רש"י) לפי שפשטו ידיהם באדירים ולכן יהיו כמוץ שהוא דבר הלוש מאד ואדרי מלשון אדירים: **באדירים** בישראל שנקראו אדירים שנאמר ואדירי כל חפצי בם: **הא שוא** דרש עשו נוטריקון הא שוא בחילוף עי"ן בה"א באותיות אחה"ע: **אתון קריתון** כו' פי' שקראתם שמו עשו על שם עושה רצון שעין כדאי' בתנחומא. ובאמת אף שמו נאה מעשיו כעורים אף אני קורא כו' ישראל ע"ש שררה. לא יעקב יאמר שמו ע"ש יעקב (מסדר"א): (**יג**) **מי תופס** המלכות אחרינו. כי ידע שיש סוף למלכותם ושאל להחכם ההוא אם יודע מאיזה עם יהיה מי שיקח המלכות והממשלה מהם. והוכיח לו מהכתוב כי ישראל יקבלו המלכות מידם כמ"ש וידו אוחזת בעקב עשו כי אין דבר זה במקרה כי העובר הלום הכה מאד איך תאחז ידו בעקב אחיו. אלא שבא לרמוז שבסוף מלכות אחיו יתפוס הוא (היינו יעקב שבא) מלכות כי העקב רמז לסוף הדבר ואחריתו: **אמר ראו** כו' כי נתן אותו הגמון אל לבו עתה שזו היא אמתת כוונת הכתוב וא"כ ידיעה זו נשנית היא בתורה. ועתה נראית חדוש מפי הזקן הלז. ופי' חדש שהדבר הזה נראה עתה חדש: **אותו צדיק** יעקב. שמיד בצאתו מרחם אמו נודע לו משעבוד בניו והוכרח לעשות פועל הדמיוני הזה כדי שעי"ז יתקיים תפיסת המלכות לבניו לבסוף כי כל מעשה אבות סימן לבנים: (**יד**) **משל להדס** כו' דויגדלו הנערים וגו' משמע כשגדלו הוא שנודע טיבם ולא מתחילה וכמשל ההדס ועצבונית הוא מין קוצים שלא נודע הלופם עד אשר יגדלו. והענין כמו הפרי כ"ז שלא נגמרה בשלימותה. אז גם הטוב אינו נותן ריחו כן הנפש הטובה בראשיתה היא טמונה בכח מבלי ירגיש האדם בטובה. וכן בהיפוך הרע המזג עודנו לא נגמל הרע לפועל עד שיגדל ואז יכר: **לאחר י"ג שנה כו'** דכתיב ויגדלו הנערים וגו'. וקודם י"ג אינו נקרא גדול: **להטפל בבנו** ליזקק להוכיחו. לפי שיקבל מוסרו ואם לא יוכיחנו ויחטא ואשם אביו נענש עליו דאפשר בידו למחות: **שפטרני** מעונשו של זה. כי עד י"ג עודנו כחותיו טמונים וצריך לעמול לגלותם וא"כ אין החטא על הילד כי אם על אביו שאינו מחנכו למוסר. וכשנעשה בן י"ג ואז יש לו בחירה בעצמו ואז נפטר האב מתוכחתו ואינו נענש עליו: (**טו**) **צד** את הבריות. נתבאר לעיל פרשה ל"ז וע"ש: **שודני צודני** דיודע ליד איש שדה כל אחד מילתא באנפי נפשה. דאיש שדה פירושו שודני ר"ל בטלן ומטייל בשדות. ויודע ציד צידני שהיה צד עופות וחיות: **צד בבית** צד בשדה. הוא ד"א ;דריש שהצידה רמז לרמאות. שלפ"ז יתפרש איש שדה ג"כ בענין הציד (יפ"ת): **היך מתקנין מלחא** שהיה מרמה את אביו בענין הבית ששאל ממנו היאך מתקנין ומעשרין את המלח ומזה היה חושב יצחק שהוא מדקדק במצות ובענין השדה רימה את אביו במה שהיה שואל ממנו איך מתקנין ומעשרין את התבן והמלח והתבן אינן חייבין מעשר אפי' מדרבנן. ועם כל זה היה שואל היאך יעשרם והיה נראה שהיה מחמיר להוציא מעשר אפי' מאלו: **הפקיר עצמו כשדה** פרש"י כשדה זה שהכל זורעין בתוכו כך הפקיר עצמו

מתקנין תבנא. ר' חייא אמר הפקיר עצמו כשדה. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון כל העולמים לא דיינו שנשתעבדנו לע' אומות אלא אף לזו שנבעלת כנשים. א"ל הקב"ה אף אני בו בלשון אני פורע הימנה. הה"ד לב (ירמיה מט) והיה לב גבורי אדום ביום ההוא כלב אשה מצרה. ויעקב איש תם יושב אהלים. שני אהלים בית מדרשו של שם ובית מדרשו של עבר. ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו. קופרא טבא לפומיה וכסא טבא לפומיה. ורבקה אוהבת את יעקב. כל שהיתה שומעת קולו היתה מוספת לו אהבה על אהבתו: (טז) ויזד יעקב נזיד. לג א"ל מה טיבו של נזיד זה. א"ל שמת אותו זקן. אמר באותו הזקן פגעה מדת הדין. א"ל הין. אמר אם כן לא מתן שכר ולא תחה"מ. ורוה"ק צווחת (ירמיה כב) אל תבכו למת ואל תנודו לו זה אברהם. בכו בכה להולך לד זה עשו. ויבא עשו מן השדה. ר' יודן בשם ר' אייבו ור"פ בשם ר' לוי ורבנן בשם ר"ס. את מוצא אברהם חיה קע"ה שנה ויצחק ק"פ. אלא אותן ה' שנים שמנע הקב"ה מחייו מפני לה שעבר עשו שתי עבירות. שבא על נערה מאורסה שנא' (דברים כב) כי בשדה מצאה. והוא עיף שהרג את הנפש המד"א (ירמיה ד) כי עיפה נפשי להורגים. ר' אמר אף גנב המד"א (עובדיה א) אם גנבים באו לך אם שודדי לילה. אמר הקב"ה כך הבטחתי את אברהם ואמרתי לו (בראשית טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום. זו היא שיבה טובה והוא רואה לבן בנו עע"ז ומגלה עריות ושופך דמים. מוטב לו שיפטר בשלום. וזה הוא שכתוב (תהלים סג) כי טוב חסדך מחיים. ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום. לו א"ר זעירא פער פיו אותו הרשע כגמל א"ל אנא פתח פומי ואת תהא משתדר ואזיל. כהדא דתנינן לז אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין: (יז) מן האדום האדום. ר' יוחנן ור"ל; ר"י אמר מיניה ומן פטרוניה. ר"ל אמר מיניה ומן דכוותיה. לח הוא אדום ותבשילו אדום ארצו אדומה גבוריו אדומים לבושיו אדומים פורע ממנו אדום בלבוש אדום. הוא אדום ויצא הראשון אדמוני. תבשילו אדום הלעיטני נא מן האדום. ארצו אדומה (בראשית לב) ארצה שעיר שדה אדום. גבוריו אדומים (נחום ב) מגן גבוריהו מאדם. לבושיו אדומים שנאמר (שם) אנשי חיל מתולעים. פורע ממנו אדום (שיר ה) דודי צח ואדום. בלבוש אדום (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושך: (יח) ויאמר יעקב מכרה כיום. לט א"ל זבון לי חד יום מן דידך. א"ר אחא כל מי שהוא יודע להשב ימי הגלות ימצא שיום אחד ישב יעקב בשלוה בצלו של עשו. ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות. ר"ל אמר התחיל מחרף ומגדף. ל"ל אב"כ אלא למה זה לי מ מלמד שכפר בזה אלי. ד"א הנה אנכי הולך למות. שהיה נמרוד מבקש להמית אותו בשביל אותו הבגד שהיה לאדה"ר. שבשעה שהיה עשו לובשו ויוצא לשדה היו באים כל חיה ועוף שבעולם ומתקבצין אצלו. ויאמר השבעה לי. מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה. מא דתנינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. מב אמר יהיה רשע זה עומד ומקריב. לפיכך נתן נפשו על הבכורה הה"ד (יחזקאל לה) כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך. ועשו הוא שונא את הדם. ר' שמואל בר נחמן אמר זה דם בכורה בקרבנות. ר' לוי אמר זה דם של מילה. רבנן אמרי שנאת דמו של אדם בגופו הה"ד (תהלים קט) ויאהב קללה ותבואהו. ר' לוי בשם ר' חמא אמר (שם) ולא חפץ בברכה ולא חפץ בבכורה. ר' הונא אמר זה דם הקרבנות שהוא קרוי ברכה המד"א (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי וגו': (יט) ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים. מג מה עדשה זו עשויה כגלגל כך כל העולם עשוי כגלגל. מה עדשה זו אין לה פה כך אבל אסור לו לדבר. מה עדשה זו יש בה אבל ויש בה שמחה כך אבל

יד יוסף לב ובפרשה מדרשים א' והיה לב גבורי מואב ביום ההוא וגו' (ירמיה מ"ט) והוא ט"ס: לג עיין ב"ב ט"ז. וילקוט ס"ז · ועיין פדר"א פ' ל"ה. זוהר סדר זו. פסיקתא רבתי פ' י"ב. ס"י ב"ע: לד דכתיב הנה אנכי הולך למות (ידי משה): לה ב"ב ט"ז. ב"ר פ' א'. תנחומא שמות וכדר כי תשא. זוהר ס"ז דף קמ"ב. פסיקתא רבתי פ' י"ב. שוח"ט מזמור י"ב. יונתן: לו פסיקתא רבתי פ' ע"ז. במ"ר פ' כ"א. תנחומא פנחס. מדרש משלי סי' י"ג: לז שבת קנ"ד. מדרש משלי סי' י"ג. במד"ר פ' כ"א: לח לקמן פ' ע"ה. זוהר ס"ז דף קנ"ט. ילקוט ס"ז. זוהר חדש דף נ"ג: לט ילקוט ס"ז: מ ב"ב וע"ז: מא בכורות ד'. ופרק בתרא דזבחים. במד"ר פ"ד. הג"ב פ' מ"ג: מב במד"ר פ"ד. תד"א ה"א פרק כ"ד: מג ב"ב פ"ק:

ענף יוסף

וכקש מאדרי. ובכנים אא"כ בפנים כמד': (טז) [מה טיבו של נזיד זה כו' א"כ לא מתן שכר כו'] שדבר צריך ביאור מה ענין זה לאכילת עדשים. וכי לא ידע במות אברהם עד אכילת עדשים. אבל ודאי ידע עשו מיתתו. רק חשב לא ע"י מדת הדין רק יקר בעיני ה' המותה לחסידיו ברב יקר והסתלקות קדושתו למעלה. רק עכשיו שנתן לו עדשים אין להם פה אף אבל אין לו פה. והטעם כי מבואר בזוהר כאשר מדת הדין שתוה מיבשי ליה לבר גם נשמע במלים ודבורים לבל יאמרו נגס מדת הדין כי ברוב דברים לא יחדל פשע ויבכ בדד וידום. מזה שפט עשו שגם אברהם מת במדת הדין. ומדת הדין מתוח. וזהו שאמר אף באותו זקן פגע מדה"ד דייקא אמר אם כן אין דין אמת וכשר בשכר ועונש (יערות דבש): (יח) [מה ראה אבינו יעקב שמסר נפשו על הבכורה כו'] הכוונה דהכתוב מעטם ה' כתב טעם למה מכר עשו הבכורה ליעקב משום שנאמר לרבקה בנבואה ורב יעבוד צעיר לפיכך מכר לו הבכורה ושמשעבד הוא ליעקב. וזהו שמקשה המדרש מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה שלכאורה אין זו קושיא הא לא קנה אותה בדרכה בכסף וזהב רק בלחם ונזיד עדשים. אך לפי הנ"ל מקשה שפיר מה ראה שמכר עצמו על הבכורה שיצטרך לעבוד לעשו. ומשני תמן תנינן כו' כדי שלא יבא עשו עומד ומקריב. ולכן מכר נפשו על הבכורה (גבולות בנימין):

מתנות כהונה

כפי' רש"י בחומש וכן תנן פטור: בשדה. פירש"י כשדה זה שהכל זורעין בתוכו כך הפקיר עצמו להזנות עם הכל וכד"א הם בשדה מצאה: ה"ג גבורי אדום (ירמיה מט): קופרא בלשון ירושלמי בשר וי"ג קופדא וגם הוא לשון שומן ועיין בערוך ערך קפדן: קופרא כו'. אם היה מוצא בשר טוב היה מטעימו לאביו: וכסא טס של משקה טוב: כל שהיתה כו'. י"ל דדייק אוהבת בלשון בינוני ולא אמר ותאהב כמו שאמר ויאהב יצחק משמע בתמיד היתה מוספת אהבה על האהבה הקדומ': אותו זקן. אברהם ולפיכך בשלתי עדשים להברות את האבל אמר עשו באותו זקן פגעה כו' בתמיה: להולך יש לבכות לאותו שהלך שנאמר וילך ויבז: קע"ה שנה. והיה ראוי שיחיה ק"פ שנה כמו יצחק: מפני שעבר כו'. ואם יראה אברהם כך בבן בנו יצטער הרבה וימות בלי שיבה טובה: כי בשדה כו'. וכתיב ויבא עשו מן השדה: אם גנבים באו לך וכתיב ויבא עשו מן השדה: משתדר כלומר שפוך ושלח מאכל הרבה לתוכו: ומן פטרוניה. משפרון והדון של התבשיל כלומר מכח מאדים ומדת הדין האדומה שהוא שפרון על כל דבר אדום ולכן כפל ואמר האדום האדום וכן משמע בספר רבינו בחיי. ובפירש"י ז"ל משמע שכינוי פטרוניה חוזר אל יעקב כלומר שגם מחלק שפרון של יעקב מחלקו של שכינה כגון טוב גבשן ובית עולמים: ומן דכוותיה. שכל ענינו וקניניו היו אדומים וכדמפרש ואזיל: ומתקבצין כו'. שהיו מצויירים על אותו בגד כל דמות חיה ועוף שבעולם וכל אחד ואחד בא לשכון אצל הציור דמינו. בפרק בתרא דמסכת זבחים: ועשו הוא שונא כו' בתמיה: דמו של אדם בגופו. הוא שונא דם האדם שהיא בגוף האדם בחיים והוא ממהר לשופכו: בברכה שהיפך אותיות בכורה או כפשוטו שהבכור לעולם מיומן ומזומן לברכה: תעשה לי וגו'. גרסינן וסופא דקרא אבא אליך וברכתיך: העולם עשוי כגלגל. שבני העולם מתגלגלים זה על זה ומחר על אחר כן פירש"י ז"ל: יש בה

עץ יוסף

עצמו להזנות עם הכל וכד"א הם בשדה מצאה (מת"כ): שנבעלת כנשים ואיך יתאפק ה' לתת להם שכרם ולשעבד ישראל תחתם והשיבם ה' כי למועד שמור פרשון שנס הקבה (יפ"ת): שני אהלים כו' יושב אהלים פירושו כתרגומו בית אולפנא דשהם אבל היינו מדרש כמו בלאת משה האהלה לא ימיש מתוך האהל וה"כ יושב אהל מ"ל להכי קאמר דעל ב"מ של שם ועבר קאמר אהלים: קופרא שבא לפומיה. שציד עשו היה נותן בפיו של יצחק שכשהזדמן לו בשר טוב מאכילו לאביו וי"ג קופדא וגם הוא לשון שומן: וכסא טבא לפומיה. וכוס טוב של משקה לפיו של יצחק: כל שהיתה שומעת כו' דכתיב אוהבת בלשון בינוני דרך כי לעולם היתה מוספת באהבתו כל שהיתה שומעת קולו בלמודו: (טז) אותו זקן אברהם. ולפיכך בשלתי עדשים להברות את האבל יצחק אבינו שהברייתא האבל בעדשים מה עדשה זו אין לה פה כך האבל אין לו פה. ומה עדשה מעוגלת כך האבילות גלגל הוא שחוזר בעולם וכדאי' בפ"ק דב"ב: באותו זקן פגעה מדה"ד. פי' אף באותו זקן אברהם פגעה מה"ד שהיה נביא וצדיק ולא האריך ימים כאדם ונח והדורות הראשונים כי הרשע הזה דימה שתכלית ההצלחה הוא נעימות העה"ז ואריכת ימים הרבה: ורה"ק צווחת בלב מרגישי האמת שלא כן הוא כי העיקר הטוה"ב שבה תענוג הנפש והוא האלהת השה"ז. ואדרבה העוה"ז מהפיך לנפש מהשגותיה ולכן אל תבכו למת זה אברהם כי הוא הולך למנוחה ואין לבכות עליו אלא בכו בכו להולך זה עשו ההולך בעוה"ז ממדרגה רעה למדרגה רעה והוא נאבד והולך מעולמו: ויצחק ק"פ וזה תימה שהרי הראשונים היו חיים בטבע יותר מהבאים אחריהם: אותן חמש שנים כו' מפני שצפה הקב"ה שעתיד לצאת ממנו עשו לזה לא נגזר לו חיים אלא קע"ה שנה (ב"ך על התורה): שעבר ב' עבירות. ובספ"ק דב"ב אי' חמש עבירות עבר. וכן איתא בתנחומא שמות ע"ש: שבא על נערה מאורסה. אע"פ שלא גלמוו ב"ב ע"ז מ"מ מבואר הדבר: כי בשדה מצאה וכתיב הכא ויבא עשו מן השדה: אם גנבים באו לך. וכתיב ויבא עשו וכל אלה אסמכתות מינהו והעמן היה מקובל בידם (יפ"ת): עובד ע"ז כי כשהיה בן י"ג פירש לעכו"ם אך לפי שהיה בצנעה ולא נודע לאברהם לכן לא מת אברהם או. אבל השתא עשה בפרהסיא: כי טוב חסדך מחיים. כי פעמים עושה ה' חסד עם האדם במיתה יותר מבחיים כשטוב לו שימות: אנא פתח פומי כו' דהלעיטני משמע להלעיטו אכילה גסה להשליך אל פיו. וכה"ג איתא בפסיקתא ובכן רשעים תחסר זה עשו שאמר ליעקב הלעיטני וגו': משתדר פי' שופך ושלח מאכל הרבה לתוכו: (יז) מיניה ומן פטרוניה. משפרון והדון של התבשיל כלו' מכח מאדים ומדה"ד האדומה שהוא שפרון על כל דבר אדום, ולכן כפל ואמר האדום האדום (מת"כ ונזה"ק): מיניה ומן דכוותיה. שכל ענייניו וקניניו היו אדומים (שם). אבל רש"י ז"ל היה לו גי' אהרת מיניה ומן פטרוניה כלו' (הלעיטני נא ממה שאתה אדון עליו ממזון שלך. ומן פטרוניה כלו' הלעיטני מן האדום שהוא של אדוניך היינו משל שכינה כגון טוב ושילה ובית עולמים. לכך כתיב ב' פעמים האדום) הה"ד כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו (תהלים ע"ט) וכן היה כתוב במדרש של רש"י ז"ל. והוא ע"ד אסמכתא לדרשה זו. ור"ל אמר מינך ומן דכוותך לדיקים כמותך (כמו עשרה הרוגי מלכות האדום לשון דומה. כמו בדומים עכ"ל רש"י כפי מ"ש לשונו בעל יפ"ת ובעל א"א. והמוסבר הוא פי' רש"י. אבל במדרש עם פרש"י דפוס וויניצי' איתא מינך ומן דכוותך לדיקים שכמותך כגון ר' ישמעאל וחבריו הרוגי מלכות. האדום עושה לשון דומה. כלו' בדומין לך עכ"ל רש"י שם: בלבוש אדום כלומר בתוקף מדה"ד הקשה שהוא מנהגת גוון האדום. ולא יתנהג עמו ברחמים כלל: שדה אדום שפירש שדה האדום. שאם פירושו שדה של אדום. כבר קאמר ארצה שעיר: מגן גבוריהו מאדם ומסיפא דכתיב אנשי חיל מתולעים יליף ללבושו אדום (שהתולע הוא צבע אדום כמו אם יאדימו כתולע. (ישעיה א') ולא קאמר לה שהוא פשוט. או שיש דילוג סופר כאן ובס"א איתא (יפ"ת): (יח) זבין לי חד יום מן דידך. יבואר ע"פ מה דאיתא בפד"א שיעקב ועשו בבטן אמר עשו הלוקח. שיעקב נטל עוה"ב ועשו עוה"ז ע"ש. וז"ש לו יעקב זבין לי חד יום מן דידך כלומר יום אחד מיומו של הקב"ה שהוא אלף שנה. וזה היה מזמן יציאתם ממצרים בכבוש ראשון עד זמן התחלת שעבוד בני עשו בישראל בימי בית שני וזהו מדידך פי' מן חלקך שעוה"ז הוא חלקו כו': שהוא יודע כו' פי' כל שהוא יודע על נכון חשבון התחלת זמן שיעבוד ימצא שיום אחד מיומו של הקב"ה ישב יעקב בשלוה בצלו של עשו ר"ל בזמן שליטת עשו בעולם. והיינו מזמן יציאתם ממצרים עד זמן התחלת השעבוד בישראל בימי בית שני. וזה היה עבור הנאי אותו המכירה (מה"ק): שכפר בזה אלי ע"י שהיה רשע עד והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו: ומתקבצין כו'. שהיו מצויירים על אותו הבגד כל דמות חיה ועוף שבעולם. וכאו"א בא לשכון אצל חבירו (מת"כ): מה ראה כו'. הא ידע שעשו זה ימכור לו עשו שנאה. ובודאי לא יתכן דמשום ירושת פי שנים ימסור נפשו: נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. והטעם מפני שהבכורים חטאו בעגל ובני לוי עמדו באמונתן וכדלקמן במד"ר פ"ד. וממילא גם עשו שהיה רשע נפסל מן העבודה. לפיכך השתדל יעקב לקנות ממנו הבכורה כדי שיסלק אותו מעבודת המקדש. (מפרשים): הה"ד כי לדם אעשך כו'. כלו' זו ראיה שמעט הבכורה מפני הקרבנות ומ"ש לו דם שנאת דהיינו הקרבנות במה שבזה את הבכורה מפני הקרבנות וכן מה שהביא ולא חפץ בברכה היינו לה כפי פי' רב הונא שאמר זה דם הקרבנות: ועשו הוא שונא את הדם. בתמיה הרי כמה לדיקים וחסידים הרג כדאי' לקמן במדב"ר פ"ד: דם בכורה בקרבנות כלו' שהיה מבזה את הבכורה שתלוי בה עבודת הקודש של הקרבנות: דם מילה שמשך לו ערלתו וכל זרעו אינם נמולים ועי' ברות רבה פ"א סי' ג' מ"ש שם: ולא חפץ בכורה. דרש ולא חפץ בכורה בהיפך אותיות. או כפשוטו שהבכור לעולם מיומן ומזומן לברכה: מזבח אדמה סיפא דקרא אבוא אליך וברכתיך: (יט) מה עדשה כו' לפי שהמגיד היה הברהה על מיתת אברהם קאמר דמשמא דעדשים בהברלת האבל משום דמה עדשה עשויה כגלגל כך העולם והכוונה דגלגל הוא שחוזר בעולם וכמ"ש בפ"ק דב"ב: ויש בה שמחה פרש"י בשם התנחומא שהיה דרכם לאוכלו גם בשבתה ושמחה כמו באבלות. אפשר הטעם בזה כדי לזכור ביום המיתה: שנטל יעקב את הבכורה שמחת

אבל שמת א"א שמחה שנטל יעקב את הבכורה. ויאכל וישת וגו' הכניס עמו כת של פריצים אמרין ניכול דידיה וניחוך עליו. ורוה"ק אומרת (ישעיה כא) ערוך השלחן סדר פתורא. צפה הצפית סדר מנרתא אראב"כ אית אתרא דקריין למנרתא צפיתא. קומו השרים זה מיכאל וגבריאל. משחו מגן כתבו שהבכורה ליעקב. תני ב"ק ולפי שהיו כמשחקים הסבים הקב"ה ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב. מנין דכתיב (שמות ד) כה אמר ה' בני בכורי ישראל: (כ) ויקם וילך. ר' לוי אמר מעולמו יצא. ויבז עשו את הבכורה. ומה בזה עמה. א"ר לוי תחה"מ בזה עמה הה"ד (משלי יח) בבא רשע בא גם בוז. בבא רשע זה עשו שנאמר (מלאכי א) וקראו להם גבול רשעה. בא גם בוז שבא בזיונו עמו. ועם קלון חרפה שנתלוה לו קלונו של רעב ואין חרפה אלא רעב המד"א (יחזקאל לו) אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים:

פרשה סד

(א) ויהי רעב בארץ. (תהלים לז) א יודע ה' ימי תמימים זה יצחק. ונחלתם לעולם תהיה גור בארץ הזאת. לא יבושו בעת רעה ברעתו של אבימלך. ובימי רעבון ישבעו ויהי רעב בארץ. (משלי י) ב לא ירעיב ה' נפש צדיק זה יצחק גור בארץ הזאת. והות רשעים יהדוף זה אבימלך: (ב) ויהי רעב. י' רעבון באו לעולם אחד בימי אדה"ר (בראשית ג) ג ארורה האדמה בעבורך. אחד בימי למך (שם ה) מן האדמה אשר אררה ה'. א' בימי אברהם (שם יב) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה. ואחד בימי יצחק ויהי רעב בארץ. ואחד בימי יעקב (שם מה) כי זה שנתים הרעב. ואחד בימי שפוט השופטים שנא' (רות א) ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ. ואחד בימי דוד (ש"ב כא) ויהי רעב בימי דוד. וא' בימי אליהו (מ"א יז) חי ה' אלהים וגו'. ואחד בימי אלישע (מ"ב ו) ויהי רעב גדול בשומרון. ואחד שהוא מתגלגל ובא לעולם. ואחד לעתיד שנאמר (עמוס ח) והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים וגו'. ר' שמואל בר נחמן אמר עיקר אוותנטיאה שלו היה בימי דוד. ולא היה ראוי לבא אלא בימי שאול אלא ע"י שהיה שאול גרופית של שקמה גילגלו הקב"ה והביאו בימי דוד. שילא חטא ויוחנא משתלמא. א"ר חייא רבה משל לזגג שהיה בידו קופה מליאה כוסות ודייטרוטין ובשעה שמבקש לתלות את קופתו היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה ואח"כ היה תולה את קופתו. לפיכך כולם לא באו בימי בני אדם שפופים אלא בימי בני אדם גבורים שיכולים לעמוד. ר' ברכיה הוי קרי עליהון (ישעיה מ) נותן ליעף כח. ר' חלבו אמר שנים באו בימי אברהם. ר' אחא אמר אחד בימי אברהם וא' בימי למך. ורעב שבא בימי אליהו רעב של בצורת היה שנה עבדא ושנה לא עבדא. רעב שבא בימי אלישע רעב של מהומה היה (מ"ב ו) עד היות ראש חמור בשמנים כסף. רעב שבא בימי שפוט השופטים ר' הונא בשם ר' אחא אמר מ"ב סאין היו ונעשים מ"א. והא תני ד לא יצא אדם לחוץ לארץ אא"כ היו סאתים של חטים הולכים בסלע. אר"ש אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל מוצא ליקח אפילו סאה בסלע לא יצא לח"ל. ולפי שיצא אלימלך לח"ל נענש שמת הוא ובניו: (ג) וילך יצחק אל אבימלך גררה לגרדיקי. ר' דוסתאי בשם ר' שמואל בר נחמן ה מפני מה נזרו על הנוה שבגרדיקי מפני שהוא נוה רע. ועד היכן. ר' חנין אמר עד נחל מצרים. וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ. עשה שכונה בא"י הוי נוטע הוי זורע הוי נציב. ד"א שכון בארץ. שכן את השכינה בארץ. גור בארץ הזאת א"ר הושיעא את עולה תמימה מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת. אף את אם יצאת ח"ל נפסלת. כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל קשות כמד"א (יחזקאל יז) ואת אילי הארץ לקח. ד"א למה לא נאמר האלה אלא האל. לומר מקצתן אני נותן לך. ואימתי אני נותן את השאר לע"ל: (ד) עקב אשר שמע אברהם בקולי. ר' יוחנן ור' חנינא תרויהון אמרין בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו ר"ל אמר בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו מנין עק"ב שמע אברהם בקול בוראו. וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי. ר' יונתן משם רבי יוחנן אמר ז אפי' הלכות עירובי הצרות היה אברהם יודע. תורותי שתי תורות שקיים אפי' מצוה קלה שבעל פה. ר' סימון אמר אפי' שם חדש שעתיד הקב"ה לקרא לירושלם היה אברהם יודע דכתיב (בראשית כב) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה וכתיב (יחזקאל מח) ושם העיר מיום ה' שמה וכתיב (ירמיה ג) ביום ההוא יקראו לירושלים כסא ה'. ר' ברכיה אמר בש"ר יהודה אין כל יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בב"ד של מעלה. מ"ט (איוב לז) שמעו שמוע ברוגז קולו והגה מפיו יצא. ואין הגה אלא תורה כענין שנאמר (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: (ה) ויהי כי ארכו לו שם הימים. ח א"ר יוחנן חלום קשה ונבואה קשה אבל שוטה אריכות ימים מבטלת. נבואה קשה מנין שכך היו ישראל אומרים לנביא (יחזקאל יב) יארכו הימים ואבד כל חזון. אבל שוטה אריכות ימים מבטלת מיצחק דכתיב ויהי כי ארכו לו שם הימים מיד והנה יצחק מצחק. ר' חייא בר אבא אמר

יד יוסף מד חזית פ' ג' סי' ג': מה פסיקתא רבתי פ' י"ב. ילקוט ס"ז. תרגום ירוש': פס"ד א ילקוט ס"ז: ב ילקוט ס"ז. וילקוט משלי: ג לעיל פ' כ"ה ופ' מ'. רות רבה פ' א'. וילקוט בראשית. ואג"ס פ' כ"ח: ד ב"ב ל"א: ה ירוש' פרק ו' דשביעית: ו לעיל פ"ל. במד"ר פ' י"ח. חזית פסוק וחכך כיין הטוב. אס"ר פ"ו. פרק ג' דנדרים. ולקמן פ' נ"ג. זוהר תרס דף ל"ד. תנחומא בהר. ילקוט ס"ז. פסיקתא פ' כ"ח. זוהר סוף חלק ג' דף ש"ב: ז לעיל פ' מ"ט: ח ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

בה אבל. סימני אבל במה שהיא עשויה כגלגל ואין לה פה ויש בה במהה שמשביעה הרעב. וכפי' רש"י מצאתי שמחה שאוכלין אותו במשתה ושמחה ואבל שאוכלין אותו בסעודת האבל: ניכול כו'. נאכל של יעקב ונשחק בו ונקנטר אותו על הבכורה שקנה שבעיניו לא נחשבת כלום: מעולמו יצא. שכפר בעיקר כדלעיל או במה שכפר בתחיית המתים ואבד עולמו לעתיד וכדמפרש ואזיל (ובילקוט ה"ג ויקם וילך יצא ובזיונו עמו (ויבז עשו וכו') : ומה ביזה עמה דכתיב ויבז עשו את הבכורה את לרבות כו : זה יצחק. שעלה לעולה תמימה להקב"ה : ברעתו של אבימלך. שבאו עליו לסטים כדלקמן : ה"ג ובא לעולם. לעתיד : שילא שם אדם וכן יוחנא ומשל היה. בפיהם לאמר שילא חטא ויוחנא משלם תשלומי החטאת כענין טוביא חטא וזיגוד מנגיד : גרדיקי פי' הערוך ת"י גררה גרדקי וגזרו טומאה עליו שיהיה כארץ העמים:

נציב אילנות בהרכבה או עקרן במקום זה ושתלן במקום אחר : שכן שכון קרי ביה שכן: מקצתן כו'. שהרי עשר עממין ניתנו לאברהם וישראל לא כבשו אלא שבעה עממין : בן מ"ח. מצאתי בפירש"י ז"ל חשוב אותיות פסוק עקב ותמצא מ"ה אותיות ושלש' דברות מצותי חקותי ותורתי הרי מ"ח ל"א שבדור הפלגה היה אברהם בן מ"ח ולא נשתתף בעצתם : תורותי תו"ו בתרא קמוצה כינוי לרבים : מיום משמע מימים קדמוניות : מחדש הלכה כו'. ואפילו אותן הלכות היה יודע כשאמר תורתי מדבר בעדו אותן שאני בעצמי מחדש ולעיל פר' מ"ט מסיים בהדיא אפילו אותן הלכות היה יודע : חלום קשה כו'. נראה אבל שאין בו ממש כההוא דיצחק שפירש מאשתו על לא דבר כמנהג האבלים ובסוף הימים נשכח מלבו דכתיב כי ארכו כו' : חלום קשה. מיוסף שאר המשקה שכה הלומות אשר בעבורו נתקשה ופניו היו זועפים או מנבוכד נצר או

עץ יוסף

שמחה ה' היתה זאת להזמין תבשיל זה לידו עבור שיקת הבכורה. דאי משום הברכה גרידא הוה סגי אף בביעי (נזה"ק) : ניבול כו' נאכל של יעקב ונשחק בו ונקנטר אותו שהוציא ממונו בלא תועיל כי מה בלע בבכורה וכמ"ש ויבז עשו את הבכורה : ערוך השלחן ר"ל במה שישב את"כ לאכול ולשתות בנחת בערוך השולחן וסדר המנורה בזה גמר והקנה כי אין בזה אונס וזה שאמר בר קפרא ולפי שהיו כמשחקים כו'. והא"א כתב שצ"ל לגרוס ואעפ"י שהיו משחקים : מיכאל וגבריאל שכל המלאכים מתחלפין והם קיימין כדלקמן פ' ע"ח. מיכאל רחמים גבריאל דין גבורה ושניהם הסכימו שיהיה הבכורה בידו להגין עליו : ולפי שהיו כמשחקים כו' לולא שהיו כמשחקים לא היה הקב"ה מסכים כדלעיל. ומ"ש כמשחקים לפי שהיו כופרים בעיקר. ודרך הכופרים שלא לפרש דבריהם ומטיחים דבריהם כמתלהלה היורה זיקים (יפ"ת) : (ב) מעולמו יצא כלומר שיצא לתרבות רעה לגמרי ואבד את עולמו. או לפי שקיום כל הנבראים בהיותם מאויירים בזיוו האלהי הנכבד ואבודם בהיותם נסתרים ממנו. לכן הרשע נא' עליו שיצא מעולמו (יפ"ת) : ומה ביזה עמה דכתיב את. ואתין וגמין רבויין הם : תה"מ בזה עמה דביזה הבכורה מפני שהולך למות אמר כי אין להוש עליה בזמן התחיה כי גם זה אינו נחשב בעיניו : בא גם בוז בזיונו עמו. ר"ל מיד בבואו מן השדה בא לבזות תה"מ והיינו כדדרשי' לעיל שאמר ליעקב מה טיבו של נזיד זה כו' א"כ לא מתן שכר ולא תה"מ הרי מיד בא לבזות תה"מ ומזה בא אח"כ לידי מכירת הבכורה ואהא מסיק עם קלון חרפה שנתלוה לו קלון הנקרא חרפה והיינו רעב כמד"א וחרפת רעב ולכן בקש מיעקב להם ונזיד עדשים ובא לידי מכירת הבכורה (נזה"ק) :

פרשה סד (א) יודע ה' ימי תמימים כו' לשון חיבוב והשגחה. ור"ל שחיבב ה' והשגיח על כל ימי התמים שגם בימי רעבון ישבעו וכדמסיק ולפי שיצחק נקרא עולה תמימה לפיכך ונחלתם לעולם תהיה שנא' גור בארץ הזאת שלא הורשה לצאת לחוצה לארץ לפי שהיה עולה תמימה (נזה"ק) : ברעתו של אבימלך. שאעפ"י שקנאו בו. היו נזהרים לו כמה שאמר כל הנוגע באיש הזה וגו' (יפ"ת) : (ב) י' רעבון באו לעולם. כבר נתבאר מאמר זה כל הצורך לעיל פ' כ"ה סימן ג' וברות רבה ע"ש : ואחד שהוא מתגלגל ובא לעולם בע"ל. כצ"ל (א"א) : אוותנטיאה ענין גדולה (מעריך) : בימי שאול שבעבור חטאו בא רעב זה כדכתיב אל שאול ואל בית הדמים : גרופית של שקמה. נטיעה קטנה נקראת גרופה (מעריך) : שילא חטא ויוחנא משתלמא. מעשה אירע שקלקל שילא ונתפס יוחנא כגנב בשבילו. ע"ד טוביה חטא וזיגוד מינגד והיה למשל לכל לוקה בשביל אחר : לזגג אומן העושה כלי זכוכית : שפופים פי' שפלים וחלשים בלי כח : שנים באו בימי אברהם. מדכתיב ביצחק מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם. דמדכתיב הראשון מכלל דהוו שנים בימי אברהם. וקרא לזה השני רעב הראשון לגבי יצחק (יפ"ת) : אחד בימי אברהם. והא דכתיב הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם מכלל דאיכא אחר שלא היה בימי אברהם. והיינו זה של למך. ועיין מ"ש ברות רבה פרשה א' : בצורת גשמים מועטים : שנה עבדא פי' שנה עשתה פירות : של מהומה פרש"י נפלה המיתה בבהמות ונתיקר השער עד שהיו מוכרחים ליתן בעד ראש חמור שמונים כסף : ר' אחא אמר משתים סאות היה ונעשה מאחת. כצ"ל (זרע אברהם) : (ג) לגרדיקי אשמועינן שעם היותו נוה רע כדבסמוך בירכו ה' שם : מפני מה לא גזרו כו'. כצ"ל וכן הוא בירו'. ור"ל מפני מה לא גזרו עליה טומאה כיון שהיא לנד ח"ל ומשני מפני שהוא נוה רע ואין דרך ב"א לדור שם לכן לא חששו לגזור על יושביה. ומביא זה לאשמועי' שעם היות גרר מקום רע לזרעים ברכו ה' ליצחק בזריעתו ומצא בה מאה שערים וכדדרים לקמן פ' .זו ויזרע יצחק בארץ ההיא שארץ קשה כו' (יפ"ת) : עשה שכונה בא"י דשכון מורה על מעשה הישוב במה שיזרע ויטע כי בזה מרבה הישוב והשכונה מהאגבים : הוי נציב נטעי נעמנים מתרגמי' נציבא בהירא (יפ"ת) : עשה את השכינה בארץ. ולא תצטרך לצאת חו"ל על ידך שבכ"מ שגלו ישראל שכינה עמהם : את עולה תמימה כו' דאל"כ מ"ט אל תרד מצרימה משא"כ באברהם : עולה תמימה שהיא קודש קדשים ואין ק"ק יוצא חוץ לעזרה: האל קשות כאומר אשר אבניה ברזל. ור"ל אף הארצות האלה אשר יושביהם עזים וקשים ואבניה ברזל. וע"פ טבע א"א לכבשם עכ"ז לך אתננה כי אני אכבשם לפניך : מקצתן אני נותן לך. ולכן נכתב חסר ה' להורות על המיעוט. דעלה במחשבה להנחיל עשרה עממין את ישראל. ושוב לא הנחיל אלא ז'. והג' ינחילם לימות משיחנו כדלעיל ס"פ מ"ד : (ד) מנין עקב ששנותיו של אברהם. קע"ה וכיון דבן ג' הכיר את ה' נמצא ששמע בקולו מנין עקב. ומ"ד בן מ"ח ס"ל משום שבדור הפלגה היה אברהם בן מ"ח ולא נשתתף עמהם. הרי שבן מ"ח הכיר. ונראה דמודו דכשהתחיל לדבר הכיר את ה' כדאיתא בתד"א ול"פ אלא בגמר ההכרה באמיתת השם : אפי' הלכות ע"ה שהם נקראו משמרת שהם סייגים ותקנות ע"ד עשו משמרת למשמרתי. ובתנחומא סדר לך ובסדר בהר אי' אפילו עירובי תבשילין. וכן אי' ביומא דף כ"ח ובאג"ב פרק נ"ג : אפי' שם חדש כצ' אל תתמה מאברהם שידע בנבואה כל התורה כי גם שם ירושלים החדש ידע : ושם העיר מיום ה' שמה. והיינו ה' יראה שהכוונה שה' משגיח שם והא דכתיב ושם העיר מיום ה' שמה ה"פ כבר מיום העקדה ה' שמה ע"י אברהם בקראה אז כן ע"ש העתיד (נזה"ק) : אין לך יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בב"ד של מעלה ואותן הלכות ידע אברהם. כצ"ל (א"א ויפ"ת) : (ה) חלום קשה כו'. פי' חלום קשה וכן נבואה קשה כשמתאחרת לבא סבורין בני אדם שאריכות ימים מבטלתן. ואינו כן. וכן אבל שוטה פי' גרוע (כמו אדם שוטה) והיינו אבילות של אב שאין הלב דוה עליו (כמו אבילות האב על הבן שהוא דוה מאד) שוכח אותו במהרה. כמו יצחק ששכח אבל אביו : מיד והנה יצחק מצחק. ושכח

אמר בשביל שהעלו לך ימים רבים היית עושה את הדבר הזה לא כך א"ר יוחנן ט המשמש מטתו ביום ה"ז מגונה דא"ר יוחנן אין תשמיש המטה אלא בלילה שנא' (אסתר ב) בערב היא באה ובבקר היא שבה. איוב מקלל יום לידתו וליל עיבורו הה"ד (איוב ג) יאבד יום אולד בו והלילה אמר וגו'. א"ר מרינוס בר הושעיה אמר איוב הלואי היתה אמי נדה בשעה שבא אבא להזדקק לה שתאמר לו הורה גבר אין עכשיו עת הריון מגבר. ירמיה מקלל יום לידתו ויום עיבורו שנא' (ירמיה כ) ארור היום אשר יולדתי בו זה יום הלידה. יום אשר ילדתני אמי זה יום העיבור. אפשר חלקיהו אדם צדיק והיה משמש מטתו ביום אלא לפי שהיתה איזבל הורגת בנביאים בא ושמש מטתו ביום וברח: (ו) ויזרע יצחק בארץ ההיא. י א"ר חלבו בארץ ההיא בשנה ההיא. הארץ קשה והשנה קשה. ואילו היתה יפה עאכו"כ. וימצא בשנה ההיא מאה שערים ק' כורים. ק' שערים ק' מנינים. מאה שערים מלמד שהאמידו אותה ועשתה ק' כמה שהאמידוה. יא והלא אין הברכה שורה על דבר שהוא במשקל ובמדה ובמנין ומפני מה מדד אותה. יב מפני המעשרות. ויצו אבימלך את כל העם. א"ר אייבו אפי' צרור אל יזרוק בהם אדם הה"ד (תהלים נו) יגורו יצפנו המה עקבי ישמורו כאשר קוו נפשי. ויגדל האיש וילך הלוך וגדל. א"ר חנין עד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך. ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה. דניאל חייטא אמר ועבדה כתיב יג אם אין אדם עושה עצמו כמו עבד לעבדו אינו קונה אותו כענין שנא' (משלי יב) טוב נקלה ועבד לו. בנוהג שבעולם אדם צריך לטרוח ולבקש יציאות ביתו והם יושבים בביתו. ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו. א"ל כל אותן עצמות שעצמת לא ממנו היו לך. לשעבר הוה לך חדא קווקיא וכדון אית לך קווקיא סגין: (ז) וישב יצחק ויחפור וגו'. יד כמה בארות חפר אבינו יצחק בבאר שבע. ר' יהודה אומר ארבע כנגד כן נעשו בניו ארבעה דגלים במדבר. ורבנן אמרי חמש כנגד חמשה ס"ת. ויקרא שם הבאר עשק כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב"ה וברא את העולם. ויקרא שמה שטנה כנגד ספר ואלה שמות על שם וימררו את חייהם בעבודה קשה. וימצאו שם באר מים חיים טו כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות. ויקרא אותה שבעה כנגד ספר וידבר שהוא משלים שבעה ספרי תורה. והלא ה' הן אלא בר קפרא: טז עביד וידבר תלתא ספרים. מן וידבר עד ויהי בנסוע הארון ספר בפני עצמו. מן ויהי בנסוע ודבתריה ספר בפ"ע. ומן סופיה דפסקא ועד סופיה דספרא ספר בפ"ע. ויקרא שמה רחובות כנגד משנה תורה ע"ש כי ירחיב עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ: (ח) ואבימלך הלך אליו מגרר. מגורר. יז מלמד שנכנסו ליסטים לתוך ביתו והיו מקרקרים בו כל הלילה. ד"א מגרר מגורר מלמד שעלו בו צמחים כמד"א להתגרד בו. ואחוזת מרעהו. ר' יהודה אמר אחוזת מרעהו היה שמו ור' נחמיה אמר סיעת מרחמוהי. ופיכול שר צבאו. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר פיכול שמו ור"נ אמר פה שכל צבאותיו נושקים לו על פיו. ויאמרו ראה ראינו. ראינו מעשיך ומעשה אבותיך. ונאמר תהי נא אלה וגו' אם תעשה עמנו וגו'. רק מיעוט שלא עשו עמו טובה שלמה. בימי ר' יהושע בן חנניה גזרה מלכות הרשעה שיבנה בהמ"ק הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפיזין מעכו עד אנטוכיא והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם. אזלין אילין כותאי ואמרין ידיע להוא למלכא דהדין קריתא מרדתא תתבנא ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא יתנון. יח מנדה זו מדת הארץ. בלו זו פרובגירון. והלך אנגרוטינה. ואמר להון מה נעביד וגזירית. אמרין ליה שלח ואמר להון או ישנון יתיה מאתריה או יוספון עליה חמש אמין או יבצרון מיניה חמש אמין. ומן גרמיהון אנון חזרין בהון. והוון קהליא מצמתין בהדה בקעתא דבית רמון. כיון דאתון כתביא שרון בכיין. בעיין למרוד על מלכותא אמרין יעול חד ב"נ חכימא וישדך צבורא. אמרין יעול ר' יהושע בן חנניה דהוא

יד יוסף ט שבת פ"ו. נדה ע"ז. כתובות ס"ח: י ילקוט ס"ז: יא תענית ח'. מציעא מ"ב: יב במד"ר פ' י"ב. פסיקתא רבתי פ' כ"ט: יג סנהדרין נ"א: יד ילקוט ס"ז: טו לעיל פ"ג: טז ויק"ר פ' י"א. שבת קט"ז: יז ילקוט ס"ז: יח אס"ר פתיחתא פ'. נדרים ס"ב. ב"ב ח':

ענף יוסף

פרשה סד (ה) [המשמש מטתו ביום הרי זה מגונה] ומיירי אפי' בבית אפל או כשהאפיל בטליתו. דאל"ה מה מגונה דקאמר הא אפי' איסורא איכא. אלא ודאי מיירי אפי' בכה"ג דליכא איסורא מ"מ מגונה מיהא מיקרי. ולכן אף שבודאי יצחק אבינו שהאפיל בטליתו מ"מ קרא אתמוהי קא מתמה על מה ששמש ביום: יעקב

מתנות כהונה

או י"ל הלוס הוא בכלל נבואה כמו שאחז"ל חלום אחד מס' בנבואה ומצאתי בפירש"י ז"ל חלום קשה וכן נבואה שהיא קשה ומאחרת לבא סבורין בני אדם שהאריכת ימים מבטלתן ואינו כן אבל סופה שסופה מתו במהרה סבור הוא שאריכות ימים מבטלת אותם וכן עשה יצחק שפשע אבל אביו ושמש מטתו ביום ע"כ מצאתי בפירש"י: (ה"ג רחב"א א' ה' הקב"ה בשביל): שתאמר לו הורה גבר. פירש"י בלשון תימה וכי עכשיו עת לקבל הריון מגבר והלא נדה אנכי: ה"ג רש"י ז"ל וילקוט איוב: יולדתי בו זה יום העיבור יום אשר יולדתני כו' זה יום הלידה: חלקיהו אביו של ירמיה: בא ושמש מטתו ביום כו'. שחייב אדם לפקוד את אשתו ביום שיצא לדרך: הארץ קשה. שלא היתה יפה כשאר חלוקי האדמה במלכות ההיא: מאה מנינים. פירוש שבכל עיר ועיר יש להם מניין ידוע שמונין בה התבואה כגון בית מקומות עשר עמרים קורין אחת ועשרים עמרים שנים כו'. ובית מקומו' ששים עמרים קורין לו אחת ודייק שערים מלשון שיעור ומניין: שהאמידו כו'. דרש שערים לשון שיעור ואומדנא: מפני המעשרות. שלא יעשר בהומד: (העם וגו' גר'): אפי' צרור כו'. כך הכריז אבימלך: זבל פרדותיו כו'. כך היו הבריות אומרים רוצה אני בזבל פרדותיו כו': כמו עבד לעבדו כו'. אינו קונה הנכסים ואינו רואה בהם סימן ברכה כמו שאחז"ל בפ' אלו מציאות (כ"ט) מי שהניח לו אביו מעות ומבקש לאבדם ישכור פועלים ולא ישב עמהם ודייק מדכתיב ועבדה חסר קרי ביה ואבדה: והם העבדים יושבים בביתו: קווקיא פי' הערוך עדר: וכדון ועכשיו יש לך עדרים רבים: ודבתריה ופסוק של אחריו: סיפא דפסקא. סוף פרשה ויהי בנסוע: מגורר כו'. דאל"כ מגרר ל"ל: צמחים של שחין: סיעת מרחמוהי. כך תרגם אונקלוס: פה שכל כו' פיכול נוטריקון כל: פפוס ולוליאנוס. שני אחים היו והן הן הרוגי לוד שמסרו נפשם בשביל כל ישראל כדאי' בפסחים פ' אלו עוברין (דף נ') ובערוך ערך הרג מביא המעשה: טרפיזין פי' הערוך שולחנות בלשון יון: אזלין וכו'. כל אלו הפסוקים הם בספר עזרא (ד): מדת הארץ. ה"ג ג"כ בערוך פי' בו מדה ושיעור מס מן הקרקע: פרובגירין ה"ג רש"י ופי' בו כסף גולגולת: אנגרוטינה ג"כ מין מס הוא: ואמור להם או שישנו בית המקדש ממקומו הראשון: או יוסיפו כו': ומן גרמיהון כו'. ומעצמם הם יחזרו בם והיה כל הקהל ישראל מחוברים ומקובצים בזאת הבקעה של בית רמון כיון שבאו הכתבים מאת המלך התחילו בוכים ורצו למרוד במלך ולבנותו שלא ברשותו אמרו חכמי ישראל ילך חכם אחד וישקיט הציבור ואמרו ילך ר' יהושע: דהוא ארכלוסטיקוס פי'

עץ יוסף

ושכח אבל אביו: שהעלו לך ימים כו'. פי' דקרא אתמוהי קא מתמה כי למען שארכו הימים ולא חשפת בשביל פלשתים לא היה לך להמנע מעשות יותר לגנות הענין בעצמו (יפ"ת): היית עושה הדבר הזה. דפי' מצחק תשמיש: בערב היא באה במסכת מגלה מתוך גנותו ספר שבחו שלא שמש מטתו ביום: יום לידתו וליל עבורו. מכלל שאין דרך עיבור אלא בלילה: א"ר מרינוס כו' איידי דמייתי האי קרא מפרש ליה כוליה: יום אשר ילדתני אמי זה יום העבור. הגכון כנוסחת הילקוט אשר יולדתי בו זה יום העבור. יום אשר ילדתני אמי זה יום הלידה (א"א ויפ"ת): חלקיהו אדם צדיק. כדאמר בפ"ק דמגילה כל ששמו ושם אביו מפורש בנביאים בידוע שהוא נביא בן נביא כו': ושמש מטתו ביום דחייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך כמ"ש בפ' הבע"י: (ו) ויזרע יצחק בארץ ההיא א"ר חלבו כו' ויצו אבימלך את כל העם א"ר אייבו כו'. הנה בתורה כתיב קודם הפסוק ויצו אבימלך את כל העם וגו' ואחר כך כתיב ויזרע יצחק וגו' והמדרש מהפך ודורש. ובמדרש שעם היפ"ת גורס ויצו אבימלך את כל העם וגו' ויזרע יצחק בארץ ההיא א"ר חלבו כו': הארץ קשה כו' דק"ל מה ת"ל בארץ ההיא בשנה ההיא דמכ"מ בה: הארץ קשה שהיתה ארץ יבשה וצמאון אשר אין בה מים עד שהיה בעיניהם חדוש גדול כשהיו אומרים מצאנו מים (בחיי). עוד י"ל שסמכו על מה שאמר לעיל שגרדיקי הוא נוה רע: והשנה קשה כמפורש בפסוק שהיה אז שנות הרעב: מאה כורים כו' מפני דמספקא ליה פירוש מאה שערים להכי קאמר בשלשה אנפי. האחד מלשון שער שבפסוק ולכן פי' מאה כורים ר"ל מאה מדות הנמכרות בשער ושהם מדה הנמכרת בשער בתבואות כור שהיא גדולה שבמדות השער. והשני מלשון שיעור ולכן פירש מאה מנינים ר"ל שמצא מאה מהזרע שהוציא לתבואה. והשלישי מלשון השערה ואומדן דעת. ולכן פי' מלמד שהאמידו כו' (יפ"ת): אין הברכה שורה כו' משום דמפרש מאה שערים מאה מנינים דהיינו מנין ממש. לכך פריך והלא אין הברכה שורה על דבר שהוא במשקל ובמדה ובמנין. ומ"מ מדד אותה. ומתרץ מפני המעשרות והיינו כדתנן אל תרבה לעשר אומדות פי' מאומד הדעת מחשש שמא יתן יותר מהלק עשירית ויהיו מעשריו מקולקלים. ובזכות מעשר הברכה מתברך כדאית' בפ"ק דתעניות עשר בשביל שתתעשר: אפי' צרור כו' מדלא קאמר כל המזיקו וקאמר כל הנוגע בו משמע אפילו זריקת צרור בעלמא: יגורו יצפונו כו' שאמר כן על פלשתים שעשו עליו מארב בגינעה להכותו במרמה ועמין יצחק היה רמז לדוד שכל מה שאירע לאבות סימן לבנים: זבל פרדותיו כו' דכתיב עד כי גדל מאד לומר שבכל נכסיו גדל עד מאד מאבימלך. ולפי שלפי האמת לא יתכן שזבול פרדותיו יהיה יותר מנכסי אבימלך דקדק לומר שהיו אומרים כו' כלומר ע"ד גוזמא היו אומרים כן ואפשר כוונתם היה כדי להטיל עליו קנאה ואיבה: ועבדה כתיב חסר ו' קרי ועבדה שיעבוד אותה. והיינו שאם אינו משגיח על פועליו ואינו יושב עמהם אינו קונה הנכסים ואינו רואה בהם סימן ברכה כמו שאחז"ל בבבא מציעא דף כ"ט מי שהניח לו אביו מעות ומבקש לאבדן ישכור פועלים ולא ישב עמהם (מה"כ): והם העבדים יושבים בביתו. וא"כ הוא עבד לעבדיו: לא ממנו היה לך שאתה מרויח מה שהיו אנחנו מרויח אם לא היה אצלנו. וכל תוקף ועצמיות שיש לך ממני הוא: קווקיא פי' עדר שית לבך לעדרים תרגומו שוי לבך על קווקין: וכדון ועכשיו יש לך עדרים רבים: (ז) ר"י אומר ארבע. שאף השלשה הראשונות היו סמוכין לגבול באר שבע שהיתה המטרפולין וכל גבולותיה שביב יקראו ע"ש העיר (יפ"ת): נעשו בניו ד' דגלים. מפני שכתיבת ענין אלו בארות בתורה נראה דבר שלא צורך. לזה קאמר ר"י שיש בהם סימן ורמז כנגד הדגלים: חמשה ספרי תורה ובזה יש רמז קצת לבאר כי התורה והחכמה נמשלה לבאר ע"ד שתה מים מבורך. מים עמוקים עצה וגו': שבו נתעסק הקב"ה פירשתיו לעיל פ"ג: שהוא משלים ז' שהוא נתחלק לג' ספרים כדי להשלים המנין ז' כנגד חכמה עמודיה שבעה וכדאיתא בפרק כל כתבי חכמה עמודיה שבעה כנגד ז' ס"ת: שבעה ס"ת ולפ"ה הבארות היו ה' לבד כנגד ח' ס"ת הגבדלים בהדיא. אבל הבדל ספר במדבר לג' ספרים אינו בהפרש מבואר בה' פיוין אלא כאשר בין כל חלק וחלק מהחמשה. אלא בסימניות הנ' בפסוק ויהי בנסוע הארון מלמעלה ולמטה כדאי' בפרק כל כתבי: ויקרא שמה רחובות כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ כנגד משנה תורה על שם כי ירחיב. ואבימלך הלך אליו מגרר. כנ"ל: (ח) מגורר מגרר דריש כמו מגורר שנכנסו ליסטים לתוך ביתו וכו' והוא מלשון אל תתגר בם: שעלו בו צמחים מיני נגעים כמד"א באיוב להתגרד בו עבור הצרעת והשעם שהנגעים באים על לשון הרע והוא דיבר לשון הרע על יצחק לפיכך נענש בנגעים ומזה הרמז שהשא בינצחק תדיש ד' במקום ר': אחוזת מרעהו היה שמו יתכן שהוא המשנה למלך שהוא כריע המלך במדינה. ופיכול שר צבאו הוא הראש במלחמה (נזה"ק): סיעת מרחמוהי ולפ"ז מה שפירש פיכול שר צבאו ביחוד. הטעם כי הוא היה עולה על כולם. ופירש סיעת כת מרחמוהו מאוהביו: פיכול שמו שם העצם: פה שכל צבאותיו כו' שנקרא כן על שם שכל צבאותיו נושקים לו על פיו. והוא ב' מלות פי כל שעל ידו היה הנהגת כל המדינה: ראינו מעשיך ומעשה אבותיך. וזהו ראה ראינו וה"ק ממה שראינו באביך נסים מפורסמים בהם ה' עמו. ידענו גם במעשיך כי היה ה' עמך שהצלחתך מאת ה' דוגמת אביך: רק מיעוט שלא עשו כו'. דרשו שבאמת היה כאן מוטות בפועל. אך זה גופא הוא הטובה הגדולה שבשלוחו בשלום ומלת וגשלחה בשלום הוא פירושיה דרק טוב. ומייתי על זה סיפור ר"י בן חנניא הדומה לזה בהעדר הרעה לטובה יחשב כמו שמסיים בסוף הענין דיימי שנכנסנו בשלום ויצאנו בשלום. וזהו טעם סיפור זה כאן: פפוס ולוליאנוס שני אחים היו והן הן הרוגי לוד שמסרו נפשם בשביל כל ישראל כדאי' בפסחים: טרפיזין שולחנות: אזלין כו' כל אלו הפסוקים הם בספר עזרא ד': זו מדת הארץ איידי דמייתי קרא מפרש ליה. מדת הארץ הוא מס הניתן מהקרקע כורמים ויוגבים ובעלי בתים: פרובגירון פרש"י כסף גולגלת: אנגרוטינה הוא ארנונא דהיינו עישור תבואה ובהמה (יפ"ת): או ישנון יתיה כו' או שישנו בהמ"ק ממקומו הראשון או יוסיפו עליו ה' אמות או יפחתו ממנו ה' אמות. ומעצמם הם יחזרו מהם: והוון קהליא כו' והיה כל הקהל ישראל מחוברים ומקובצים בזאת הבקעה של בית רימון. וכיון שבאו הכתבים מאת המלך התחילו בוכים ורצו למרוד במלך ולבנותו שלא רשותו: אמרין יעול כו' אמרו חכמי ישראל ילך חכם אחד וישקיט הצבור ואמרו ילך ר' יהושע: דהוא ארכלוסטיקה. פי' דהוא אב של בית המדרש ובקי לסדר אגדה המתיישבים על לב יודעיהם. בית המדרש יקרא בלשון יוני סכולא

דהוא אסכלוסטקיא דאורייתא . עאל ודרש ארי טרף טרף ועמד עצם בגרונו . אמר כל דאתי מפיק ליה אנא יהיב ליה אגריה . אתא הדין קורא מיצראה דמוקריה אריך יהיב מוקריה ואפקי' . א"ל הב לי אגרי . א"ל זיל תהא מלגלג ואומר דעלית לפומא דאריה בשלם ונפקת בשלם . כך דיינו שנכנסנו לאומה זו בשלום ויצאנו בשלום . ויבאו עבדי יצחק וגו' . אין אנו יודעין אם מצאו אם לא מצאו . מן מה דכתיב וימצאו שם באר מים חיים הוי שמצאו מים חיים :

פרשה סה

(א) ויהי עשו בן ארבעים שנה . א הה"ד (תהלים פ) יכרסמנה חזיר מיער . ר' פנחס בשם ר' סימון אמר מכל הנביאים לא פירסמוה אלא שנים . משה ואסף . משה אמר (דברים יד) ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא . אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער . למה הוא מושלה בחזיר אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומ' שאני טהור . כך מלכות הרשעה הזאת גוזלת וחומסת נראת כאילו מצעת את הבימה . כך עשו כל מ' שנה צד נשי אנשים ומענה אותן וכיון שהגיע למ' שנה דימה עצמו לאביו אמר מה אבא נשא אשה בן מ' שנה אף אני נושא אשה בן מ' שנה . הה"ד ויהי עשו בן מ' שנה ויקח אשה את יהודית : (ב) ב ר' יודן פתח (תהלים סח) אלהים מושיב יחידים ביתה וגו' . היא דעתיה דר' יהודה דא"ר יהודה אפי' ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה . מ"ט אלהים מושב יחידים ביתה . כך לפי שכתוב (דברים כ) כי החרם תחרימם החתי והאמורי . ייתי הדין מחיק שמא ויסב להדא מחיקת שמא . ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח וגו' (ויקרא יא) את כל עורב למינו . בימי ר' חייא רבה עלה זרזיר אחד לא"י אתון טעיניה ליה לגביה . א"ל מהו דניכליניה . א"ל אזלון יהבו יתיה על איגרא . וכל עוף דשכן על גביה מן מיניה הוא . אזלון יהבו יתיה על איגרא ואתא הדין עורבא מיצראה שכן על גביה . אמר מסאב הוא דמן מיניה הוא . דכתיב ואת כל עורב למינו . ג אמרו לא הלך עורב אצל זרזיר אלא שהוא מינו . כך לפי שכתוב בו כי החרם תחרימם ייתי הדין מחיק שמא ויסב הדא מחיקת שמא . ויהי עשו בן מ' שנה וגו' ותהיינה מורת רוח וגו' . למה ליצחק תחלה אלא ע"י שהיתה רבקה בת כומרים לא היתה מקפדת על טנופת ע"ז . וזה ע"י שהיה בן קדושים היה מקפיד על טנופת ע"ז לפיכך ליצחק תחלה · ד"א למה ליצחק תחלה אלא לפי שהדבר תלוי בה שנא' ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך לפיכך ליצחק תחלה . ד"א למה ליצחק תחלה אלא דרכה של אשה להיות יושבת בתוך ביתה ודרכו של איש להיות יוצא לדרך ולומד בינה מבני אדם . וזה ע"י שכהו עיניו והוא יושב בתוך הבית לפיכך ליצחק תחלה . אריב"ל גרם להורו לסלק ממנו רוה"ק : (ג) ויהי כי זקן יצחק . ד ר' יצחק פתח (ישעיה ה) מצדיקי רשע עקב שוחד . כל מי שנוטל שוחד ומצדיק את הרשע בעקב וצדקת צדיקים יסירו ממנו . צדקת צדיקים זה משה . יסירו ממנו זה יצחק . ה ע"י שהצדיק את הרשע כהו עיניו . ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות . (משלי יז) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם . אריב"ל לא מפה שהיתה רבקה אוהבת את יעקב יותר מעשו עשתה את הדבר הזה . אלא אמרה לא יעול ויטעי להדוא סבא ע"ש תועבת ה' גם שניהם . וע"י שהצדיק את הרשע כהו עיניו ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו . ר' יצחק פתח (שמות כג) ושוחד לא תקח וגו' א"ר יצחק ומה אם מי שנטל שוחד ממי שהיה חייב לו כהו עיניו הלוקח שוחד ממי שאינו חייב לו עאכ"ו : (ד) ויהי כי זקן יצחק . ו ר' חנינא בר פפא פתח (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאתיך וגו' . א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו . למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות . ויהי כי זקן יצחק א"ר יהודה בר סימון ז אברהם תבע זקנה . אמר לפניו רבון העולמים אדם ובנו נכנסין למקום ואין אדם יודע למי מכבד . מתוך שאתה מעטרו בזקנה אדם יודע למי מכבד . א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל . מתחילת הספר ועד כאן אין כתיב זקנה . וכיון שעמד אברהם נתן לו זקנה שנא' ואברהם זקן בא בימים . יצחק תבע יסורין . אמר לפניו רבון העולמים אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו . מתוך שאתה מביא עליו יסורין אין מדת הדין מתוחה כנגדו . א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל . מתחילת הספר ועד כאן אין כתיב יסורין . וכיון שעמד יצחק נתן לו יסורים ויהי כי זקן יצחק ותכהין . יעקב תבע את החולי . אמר לפניו רבון העולמים אדם מת בלא חולי אינו מיישב בין בניו . מתוך שהוא חולה שנים או ג' ימים הוא מיישב בין בניו . א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל (בראשית מח) ויאמר ליוסף הנה אביך חולה

יד יוסף פס"ה א ויק"ר פ' י"ג . שוח"ט מזמור פ' . ילקוט ס"ז . וילקוט תהלים : ב ירוש' קידושין פ"ג . ילקוט ס"ז . ילקוט תהלים : ג ב"ק נ"ב : ד ילקוט ס"ז . וילקוט ישעיה : ה זוהר בשלח דף מ"ו : ו ילקוט ס"ז . וילקוט תהלים : ז ב"מ פרק הפועלים . תנחומא חיי שרה ותולדות . ילקוט חיי שרה רמז ק"ס . סנהדרין ק"ז :

מתנות כהונה

פי' אדון של בית המדרש ובקי לסדר דברי אגדה המתושבים על לב יודעיהם : בית המדרש . נקרא בל' יון שכולא כן פי' הערוך : עאל כו' . נכנס ודרש מעשה היה בארי שטרף בהמה או חיה אמר הארי כל מי שיבא ויוציא אותו העצם מתוך גרוני אתן לו שכרו בא אותו קורא מיצראה . מין עוף : דמקוריה אריך . פי' הערוך שצוארו ארוך : יהב מקוריה . פי' הערוך צוארו ופי' שמנקר בו ובילקוט גרס קונמיה ופי' ג"כ צוארו : ואפקיה והוציאו לעצם ההוא וא"ל העוף אל הארי תן לי שכר . וא"ל לך ותהא מספר ומשתבח ואומר שנכנסת לפי הארי בשלום ויצאת בשלום ג"כ : (דעלית גר') : ויצאנו בשלום . ולא נתגרה בהם לעשות מאומה נגד רצונם : אין אנו יודעין כו' . יש לפרש מה שכתוב ויגידו לו על אודות הבאר שכתוב בראש הפרשה ויכרו שם עבדי יצחק באר כמו שפי' הרמב"ן ז"ל ושם לא כתיב מים ויש לומר ששם לא מצאו מים שבכל הפ' לא מצינו הבאר בלא מים כתוב בצדו והאי דכתיב מצאנו מים ע"כ באר אחרת היא וא"כ יקשה עלינו למה כתב לנו ויכרו שם עבדי יצחק כו' או מה שהגידו לו מלאכתם הבטלה כיון שהיתה מלאכה בטלה וע"כ אמר דיליף בגזירה שוה באר מבאר מוימצאו שם באר מים חיים או מצאנו מוימצאו דלעיל ללמד על הבאר ההיא שהיתה ג"כ מים חיים או באם אינו ענין לגופו שהרי כתיב מצאנו מים : לא פירסמוה . מנהג מלכות הרביעית הזאת : מצעת את הבימה . עושה עצמה כאילו הוא צדקת עושה והצדיקה את הדין לאמתו ועושה מצעות נאות על בימה שבבית הכנסת : הה"ד כו' . דא"כ מה בא הכתוב להשמיענו : היא דעתיה כו' האי דלקמן היא דעתו של ר"י : אפי' ממזר כו' יחידים משמע ממזרים שהם יחידים בלא אח ואחות והכר והסורים לבא בקהל : ה"ג החתי והאמורי וכתיב ולא יהיה שריד וגו' וייתי כו' . יצא זה ימח שמו ששמו כתוב לימח ויקח זאת ששמה כתוב לימחה : זרזיר מין עוף : אתון כו' באו והביאו אצל רבי חייא וא"ל מהו שנאכל אותו טהור הוא או לא : אמר לון . אמר להן לכו ותנו אותו על הגג וכל העוף שיבא וישכון אצלו הוא מין שלו : עורבא מצראה . עוף טמא הוא : מסאב הרגוס של טמא מסאב : תלוי בה כו' . דכתיב בבטנך משמע שהיא גרמה שהיתה בת רשעים דאל"כ בבטנך למה לי בידוע שהוו בבטן לפיכך היתה סובלת וכ"מ בזב בא"א : להיות יושבת בתוך ביתה . והיא רגילה בקטטות ובדברים העציבים לה כמנהג בבני בית : ולמד בינה כו' . כלומר אע"פ שאינו יוצא להרויח כיצחק שהיה עובד האדמה וגם נתברך בברכת ה' יתברך ולא היה צריך לצאת לסחור הארץ מ"מ דרך האיש לצאת חוצה בין בני אדם לראות מנהגם ולהבין בכל ענייניהם (שכהו עיניו יושב גר' :) יושב בתוך הבית . ולפיכך הרגיש בהמרותם ראשונה כי לא הורגל : גרם עשו : להורו לאביו וזה מורת רוח שהעביר והמרה ממנו רוח קדשו ולפיכך ליצחק תחלה כך משמע מגיר' הילקוט שגרס וז"ל ד"א לפי שגרם לסלק רוח הקודש ממנו : ה"ג בעקב נדרש וצדקת כו' לא . זה משה שלא הצדיק הרשע שנאמר רשע למה תכה רעך : הדבר הזה . שסבבה הברכות ליעקב : לא יעול כו' . לא יכנס עשו ויטעה את אביו ויהיה יצחק נקרא תועבה על שם וגו' : ממי שהוא חייב לו . כיצחק שלקח מעשו בנו שחייב לכלכל את שיבתו : אין מדת הדין מתוחה כו' . שהיסורין ממרקין עוונותיו : ואינו מיישב . אינו יכול לצוות אותם ולסדר וליישב ענין ירושתם : אמר לו . חזקיה לפני הקב"ה העמדת האדם על טורו כל ימיו עד

עץ יוסף

סכולא . והמוסיף כתב ארכלוסטונא בלשון יוני ורומי למדן ופקוד בבהמ"ד : עאל ודרש כו' . נכנס ודרש מעשה היה בארי שטרף בהמה או חיה . ועמד לו עצם בגרונו אמר הארי כל מי שיבא ויוציא אותו העצם מתוך גרוני אנכי נותן לו שכרו . בא אותו קורא מצראי מין עוף דמוקוריה ארוך פי' הערוך שצוארו ארוך : יהיב מוקריה נתן צוארו בתוך פיו של ארי והוציאו לעצם ההוא . ואמר לו העוף אל הארי תן לי שכרי ואמר ליה לך לך ותהא מספר ומשתבח ואומר שנכנסת לפי הארי בשלום ויצאת משם בשלום ג"כ : ויצאנו בשלום ולא נתגרה בהם לעשות מאומה נגד רצונם : אין אנו יודעים כו' ר"ל דכתיב כאן ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים ואין אנו יודעים אי הוה מציאה טובה דהיינו מים חיים אי הוה מים דעלמא דלא מיקרי מציאה . אבל מדכתיב וימצא באר מים חיים ילפינן דהך מציאה נמי מים חיים (יפ"ת) :

פרשה סה

(א) הה"ד יכרסמנה כו' . דייק היך יתכן שעשו צדק נפשו מיעקב ליסא אשה בן מ' ויעקב שהה מפי טובא . להכי קאמר דזה היה זייפנותיה שהיה מראה עצמו כשר : לא פרסמוה שכל הנביאי' שהזכירו מנהג מלכות זו לא הזכירו בפרסום זיופה אלא שנים : כאילו מצעת את הבימה . לדון את הגזלנים ולהרחיק העול . שהיא מתחכמת להראות לעולם שהיא פרושה מהגזל : צד נשי אנשים כלומר מרמה ומפתה אותן : (ב) פתח אלהים כו' . שהכתוב בא להורות שמאת ה' היתה זאת שהזדמן לו נשים אלו לפי שמדת ה' לזווג זיווגיב דהיינו מושיב יחידים ביתה כדלקמן פ' ס"ה . ואפילו בזוג של פחותים כגון ממזר לממזרת . שהכוונה לזווג כל אחד בדומה לו : היא דעתיה כו' . האי דלקמן היא דעתו של ר"י : אפילו ממזר כו' . יחידים משמע ממזרים שהם יחידים שאסורים לבא בקהל : החתי והאמורי וכתיב ולא יהיה שריד וגו' ייתי הדין מחיק שמיה . כצ"ל (מת"כ) : זרזיר מין עוף : אתון כו' . באו והביאו אצל ר' חייא וא"ל מהו שנאכל אותו טהור הוא או לא : אמר להון כו' . אמר להם לכו ותנו אותו על הגג וכל עוף שיבא וישכון אצלו הוא מין שלו : עורבא מצראה עוף טמא הוא : מסאב הרגוס של טמא מסאב : למה ליצחק תחלה דהוה ליה למימר ליצחק ולרבקה וקאמר ולרבקה משמע לרבקה אחר זמן : לא היתה מקפדת כו' . לאו למימרא שלא היתה מקפדת כלל ח"ו אלא כגון נהום ושנגת כי בהיותה רגילה בבית אביה בעכו"ם לא שמה לבה לענינים קלים כאלו כל כך כמו יצחק שיצחק שלא נסה באלה כלל היה מרגיש אפילו בענינים קלים כאלו :

תלוי בה כו' בע"י שהיה מבטנה היה האחד רשע בטבע משפחתה דאל"כ בבטנך למה לי דידוע שהוו מבטן . אע"כ לומר שבטנך גורם להיות שני גוים היינו שיהיה אחד רשע בטבע משפחתה לפיכך היתה סובלת : יושבת בתוך ביתה היא רגילה בקטטות ובדברים העצבים לה כמנהג בני בית . אבל דרכו של איש להיות יוצא לדרך כו' שרגיל לצאת ולישא וליתן בחברת האנשים ומצער מאד בהיותו בבית . ולכן כל שנוי וצער אשר ירגיש בבית ימצער מאד מה שא"כ באשה שדרכה להיות בבית תמיד (יפ"ת ומת"כ) : גרם עשו : להורו לאביו : לסלק ממנו רוה"ק הייט בשביל עבודת אלילים של נשיו נסתלקה רוה"ק מיצחק ולפיכך הרגיש הוא תחלה . ודרים מורת רוח מרימות ומסלקות רוה"ק (יפ"ת) : (ג) ר' יצחק פתח כו' . דרים מ"ט כהו עיני יצחק לפי שהצדיק את עשו הרשע שחשבו לצדיק ע"י שהיה מאכילו מצדו כאומר כי ציד בפיו : בעקב וצדקת כו' . בעקב פי' בסוף השוחד שצדקת צדיקים יסירו ממנו וכדמסיק צדקת צדיקים זה משה . יסירו ממנו זה יצחק ר"ל סגולת משה שלא כהתה עינו יסירו מיצחק וכהו עיניו בזקנותו . והמת"כ גרס בעקב נדרש כו' . וכוונתו לגירסת הילקוט ישעיה רמז רע"א שגרס ומצדיק את הרשע בעקב נדרש . וזהו כוונת המת"כ אלא שנתחלף בדפוס מלת נדרש על מלת נדרש בטעות . אבל הגירסא דכאן היא עיקר : שהיתה רבקה אוהבת כו' . כלו' לא שבעבור זה מסיבת אהבתה את יעקב עשתה שיקבל הברכות . כי מ"מ לא תרע עינה בעשו שתערים לקחת ברכותיו . אלא היתה מבקשת ג"כ ברכה ליעקב . אלא מפני יצחק עשתה שלא יהיה מוטעה בהצדיקו לרשע . ויצדק בו תועבת ה' ח"ו (יפ"ת) : ויטעי להדוא סבא שיאמר לו שקיים כל מה שאמר לו בלא תאכלני גזלות וגלות והמסים כדלקמן (יפ"ת) : ומה אם מי שנטל כו' . אע"ג דבהדיא כתיב כי השוחד יעור . היינו עורון הדעת להטות מדין . לה"ק דאף שר.ן עינים ממש איכא כדהכא : ממי שהוא חייב לו . דהיינו יצחק מעשו שהיה בנו שהחייב בכבודו ולכלכל את שיבתו : (ד) ר"ח בר פפא כו' . שהכל היה לתועלת ישראל : רבות עשית כו' למה כהו כו' . כלו' שכל מעשה ה' ונפלאותיו לתועלתינו . והדא מינייהו כהות עיני יצחק : אדם ובנו נכנסים כו' . דבאינפי דעלמא אין קפידא כל כך אף אם אחד זקן מחבירו . אבל באב ובן לעולם ראוי להיות הבן שפל לאביו בכבוד . ולפיכך תבע זקנה . ונעתר לו שנא' ואברהם זקן בא בימים וכבר נאמר ואברהם ושרה זקנים וגו' אלא ודאי זה נאמר על עטרת שיבה : יצחק תבע יסורין לבל יהיה מדת הדין מתוח כלפי האדם במותו : אין מדה"ד מתוחה שנמחלו רבים מעונותיו ע"י יסורין הממרקין עון : וממך אני מתחיל שאף

הולה. א"ר לוי אברהם חידש זקנה. יצחק הידש יסורין. ח יעקב חידש חולי. חזקיהו חידש חולי שיתרפא. א"ל העמדת אותו עד יום מותו. אלא מתוך שאדם חולה ועומד חולה ועומד הוא עושה תשובה. א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל. הה"ד (ישעיה לח) מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו. א"ר שמואל בר נחמן מכאן שהיה בין חולי לחולי חולי כבד משניהם: (ה) ותכהין עיניו מראות. ט א"ר אלעזר בן עזריה מראות מראות בדעתו של רשע. אמר הקב"ה יהי יצחק יוצא לשוק ויהון ברייתא אמרין דין אבוה דההוא רשיעא. אלא הריני מכהה את עיניו והוא יושב בתוך ביתו. הה"ד (משלי כח) במקום רשעים יסתר אדם. מכאן אמרו י כל המעמיד בן רשע או תלמיד רשע סוף שעיניו כהות. תלמיד רשע מאחיה השילוני (מ"א יד) ואחיה לא יכול לראות כי קמו עיניו משיבו. שהעמיד את ירבעם תלמיד רשע. בן רשע מיצחק ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו. ד"א מראות מכח אותה ראייה שבשעה שעקד א"א את בנו על גבי המזבח בכו מלה"ש הה"ד (ישעיה לג) הן אראלם צעקו חוצה וגו'. ונשלו דמעות מעיניהם לתוך עינו והיו רשומות בתוך עיניו וכיון שהזקין כהו עיניו הה"ד ויהי כי זקן יצחק. ד"א מראות מכח אותה הראייה יא שבשעה שעקד א"א את יצחק בנו ע"ג המזבח תלה עינו למרום והביט בשכינה מושלים אותו משל למה"ד למלך שהיה מטייל בפתח פלטין שלו. ותלה עיניו וראה בנו של אוהבו מציץ עליו בעד החלון. אמר אם הורגו אני עכשיו מכריע אני את אוהבי. אלא גוזרני שיסתמו חלונותיו. כך בשעה שעקד א"א את בנו ע"ג המזבח תלה עיניו והביט בשכינה. אמר הקב"ה אם הורגו אני עכשיו אני מכריע את אברהם אוהבי. אלא גוזר אני שיכהו עיניו. וכיון שהזקין כהו עיניו. ויהי כי זקן יצחק ותכהינה וגו': (ו) ויקרא את עשו בנו הגדול. יב א"ר אלעזר בר"ש למדינה שהיתה מכתבת ענקמון למלך והיתה שם אשה אחת והיה לה בן ננס והיתה קוראה אותו מקרוא לפרוס. אמרה בני מקרוא לפרוס ואין אתם מכתיבין אותו.

אמרו אם בעיניך מקרוא לפרוס בעינינו הוא ננס שבננסים. כך אביו קורא אותו גדול ויקרא את עשו בנו הגדול. אמו קראה אותו גדול שנא' ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות. א"ל הקב"ה אם בעיניכם הוא גדול בעיני הוא קטן שנא' (עובדיה א) הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד. יג א"ר ברכיה לקבל תורא טבחא הה"ד (ישעיה לד) כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום. ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני. הה"ד (משלי כו) כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו'. חזקיהו תורגמינא אמר (שם) כי שבע תועבות בלבו יד את מוצא תועבה אחת כתיב בתורה וכתיב בה עשר (דברים יח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו' נחובר הבר ושואל אוב וידעוני וגו'. כאן כתיב שבע עאכ"ו הוי כי שבע תועבות כי שבעים תועבות בלבו ויאמר אליו הנני: (ז) אריב"ק הגיע אדם לפרק אבותיו קודם לה' שנים ולאחר ה' שנים ידאג מן המיתה. שכן יצחק אמר אם לשניו של אבא אני מגיע עד עכשיו מתבקש לי. אם לשנים של אמי אני מגיע הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי. תני טו ז' דברים מכוסים מבני אדם ואלו הן יום המיתה. ויום הנחמה. ועומק הדין. ואין אדם יודע במה הוא משתכר. ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו. ואין אדם יודע מה בעיבורה של אשה. ומלכות הזאת אימתי נופלת. יום המיתה מנין דכתי' (קהלת ט) כי גם לא ידע האדם את עתו. יום הנחמה מנין דכתיב (ישעיה ס) אני ה' בעתה אחישנה. ואין אדם יודע מה בעומקו של דין שנאמר (דברים א) כי המשפט לאלהים הוא. ואין אדם יודע במה הוא משתכר דכתיב (קהלת ג) זו מתת אלהים היא. ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו דכתיב (ירמיה יז) אני ה' חוקר לב. ואין אדם יודע מה בעיבורה של אשה דכתי' (קהלת יא) כעצמים בבטן המלאה. ומלכות הרשעה אימתי היא נופלת דכתיב (ישעיה סג) כי יום נקם בלבי: (ח) ועתה שא נא כליך. טז שחוז מאני זינך שלא תאכילני נבילות וטריפות. סב מאני זינך שלא תאכילני גזילות וחמסים. תליך. א"ל הרי הברכות תלויות למאן דחמי ליה למתברכא הוא מתבריך. ד"א שא נא כליך זו בבל (דניאל א) ואת

יד יוסף ח זוהר תרומה דף קע"ד. סנהדרין קי"ז. ב"מ פ"ז: ט ילקוט ס"ז וילקוט משלי. תנחומא כי תצא: י אג"ש פ"ח. חלק דף ק"ב. ילקוט מלכים א' רמז ר"ב. תנחומא כי תצא: יא דב"ר פ' י"א. יוב"ע: יב חזית פ"ב. ילקוט ס"ז. ילקוט ירמיה רמז של"ב. אג"ב פ' מ': יג פסיקתא רבתי פ' י"ד ופ' ט"ו: יד ילקוט משלי רמז תתק"א: טו קה"ר פ' י"א. עדיות ה'. גיטין כ"ח. ופרק מקום שנהגו. ומכילתא בשלח. ילקוט ס"ז. וילקוט ירמיה רמז רל"ז: טז ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

פרשה סה (ד) [יעקב הידש חולי. חזקיהו חידש חולי שיתרפא] כתבו התוס' בפ"ק דב"ב בשם ר"ת דעד יעקב לא היה מי שחלה חולי של מיתה מכאן ואילך הוה דאיתלים חולי של מיתה ולא נתרפא עד אלישע ע"כ. וכתב היפ"ת מ"ש ר"ת חולי של מיתה פי' חולי מסוכן. וה"ק דעד יעקב לא היה חולי גדול דמיתה אלא חולאים קלים כגון מיחוש אברים וכיוצא והיו מתרפאים. וביעקב נתחדש חולי גדול דמיתה ולא היו מתרפאים ממנו עד אלישע. ולעולם כיו הולאים קלים נמצאים ג"כ מיעקב עד אלישע ומתרפאים ממנו עכ"ל. וא"כ הא דאברהם התפלל על החולים ונתרפאו. מיירי בחולי ההם ולא בחולי מסוכן. אלא דאגדתין ע"כ פליג על הגמרא וס"ל דאלישע נתרפא דרך נס אבל אחרים לא נתרפאו עד חזקיהו שחידש שיתרפא חולי כמנהגו של עולם מבלי מעשה נס: (ה) [בכו מס"ב] אל יבהלוך רעיונך כלפי חז"ל לומר איך יצוייר הורדת דמעה במלאכים הפשוטים ונבדלים מגשמיות. ודע נאמנה שכל זה נאמר ע"ד דוגמא ומשל כי אין שום דבר למטה בתחתונים אשר אין בדוגמתו למעלה גבוה מעל גבוה בתכלית הרוחניות. וע"י רבוי המדריגות בכח ההשתלשלות עד למטה הוא מתקיים למטה בדוגמא התחתונה ואין

מתנות כהונה

עד עת צאת נפשו ואינו זוכר לשוב בתשוב' אלא כו': בין חולי לחולי כו' דייק מדאמר ויחי ולא אמר ויקם משמע שכבר בא עד שערי מות ויהי דרך פלא ונס גדול ואח"כ כתיב עוד מחוליו משמע עוד חולי שלפני: ה"ג בילקוט מראות מראות ברעתו וכו'. דאל"כ מראות למ"ל אלא ע"ד שאמר הכתוב עוצם עיניו מראות ברע פי' כדי שלא יראה ברשעתו של אותו רשע: ויהון ברייתא כו'. ויהיו הבריות אומרים זהו אביו של אותו רשע: מציץ עליו. בן אוהב מציץ על המלך דרך גאוה בלי יראה: מכריע את אוהבי. מכריע אותו הוץ מדעתו ומצערו וכהות עיני יצחק עמדו לו במקום מיתה שנא' כי לא יראני האדם וחי וכמו שאחז"ל הסומא חשוב כמת וכן מצאתי בפרקי רבי אליעזר: ענקמון לפי הענין פירושו אנשים גבורים בני חיל כענקים: מקרוא לפרוס. פירש"י והערוך בל' יון הוא ארוך וקל כלומר אדם גדול בקומה וקל ברגליו: לקבל תורא כו'. כנגד גודל השור צריך טבח גדול כן עשו נקרא גדול ולכן טבחו גדול: כי יחנן קולו. כעשו שענה את אביו דרך ענוה וזריזות הנני כמו שפירש"י בפרשה וישב: על אחת כמה וכמה.

שלפי רוב התועבות הכתובים יהיו הרשעים כלולים בתוכם לפי ערך מניינם ויעלו השבעה לשבעים: מתבקש לי. עדיין יבוקשו לי שני חיים ואצפה להיות עוד אבל אם לפרק אמי לא ידעתי כו' שהרי יצחק בשעתו פרק היה בן קכ"ג ושרה בת קכ"ז: יום הנחמה. שיהא י"י ציון בבניה: אני י"י בעתה וגו'. משמע אין הדבר גלוי אלא לי וכמו שאחז"ל אפי' לבא לפומא לא גלי: שחוז שלא יהא אחד מב' מדות שפוסלין הסכין לשחיט' ולשון שא נא קח דרים כד"א אין משחיזין את הסכין אבל משיאין אותו על גבי חברת' בפ"ב דמסכת ביצה: סב מאני זיינך. כך גרסינן

עץ יוסף

שאף בהיותו צדיק גמור כבר נא' אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דהיינו בחטא הקרוב לשוגג. וכן כזה נכשל יצחק במה שהצדיק רשע בשוגג שלכך כהו עיניו (נזה"ק): תבע את החולי שהיה צריך לקרוא לכל בניו להוכיחם ולברכם אשר כל זה אינו ראוי להיות אלא סמוך למותו (ועיין ברש"י ריש דברים): א"ל הקב"ה חייך כו' וממך כו'. ביעקב לא מסיים המדרש מתחלת הספר ע"כ א"כ תלי כו' כמו באברהם לענין זקנה וביצחק לענין יסורים. משמע שביעקב מוכח זה מפסוק הנה אביך חולה: ואינו מיישב אינו יכול לצוות אותם ולסדר וליישב ענין ירושתם: חידש חולה שיתרפא פי' כשיבאו חלאים לאנשים שיתרפאו מהם זולת החולי אשר ימותו בו. וזה נתחדש ע"י חזקיהו אחר שנתרפא מחליו: העמדת אותו עד יום מותו. בתמיה וכי טוב להיות בריא עד יום מותו והלא לא יתן אל לבו לשוב (יפ"ת) וגירסת הנזה"ק אם העמדת אותו עד יום מותו איך יעשה תשובה. ור"ל שאז בשעת מותו פעמים אין בו כח לשוב עוד בתשובה שלמה: בין חולי לחולי כו'. פי' בין חולי זה שנתרפא ממנו עכשיו ובין חולי אשר מת בו היה חולי אחר כבד משניהם ודייק לה מיתורא דויחי הוה סגי. מאי מחליו. אלא דרמיז ארפואת חליו השני. וכן פרש"י ומדכתיב מחליו בכנוי משמע שזהו חליו העקרי והכבד (יפ"ת): (ה) מראות ברע דריש ג"ש נא' כאן מראות ונא' טהור עינים מראות ברע מה להלן מראות רע הכא נמי מראות ברעתו של עשו (יפ"ת): יהי יצחק יוצא לשוק כו'. שלעת זקנתו של יצחק גבר רשעו מאד: כל המעמיד כו'. דמכאן ילפינן להמעמיד בן רשע מיהא (יפ"ת): סוף שעיניו כהות לטובתו שלא יצטער ברואותו ברעת בנו או תלמידו: כי קמו עיניו משיבו. הרי שכהו עיניו. וכיון דהוי צדיק גמור איך לא נתקיים בו עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. אע"כ בעבור שהעמיד תלמיד רשע (נזה"ק): ירבעם תלמיד כדאמר בפ' חלק והוא מתכסה בשלמה חדשה שחדשו דברים שלא שמען אוזן מעולם כו': מכח אותה ראיה בשעת העקידה מ"מ לא כהו עיניו מיד רק שעשו בו רושם קצת נזק. וכיון שהזקין אשר אז נחלש בטבע לעת הזקנה מאז יצא אותו הרושם אל הפועל שכהו עיניו לגמרי (נזה"ק): והביט בשכינה שהיתה למעלה מאברהם. והיה ראוי לו להסתיר פניו כמשה שהסתיר פניו. ולכן היה ראוי שימות כדכתיב לא יראני האדם וחי. ולא המיתו כדי שלא להכריע דעת אברהם אוהבו להחליש דעתו בצער מיתת בנו. ומ"מ לא כהו עיניו מיד מפני כבוד אברהם לבל להצטער על בנו שנעשה סומא החשוב כמת ולכן מאז לא נעשה בו אלא רושם כדלעיל (נזה"ק): (ו) ענקמון ענקים. ר"ל גדולים ובעלי כח: ננס קטן: מקרוא לפרוס ארוך וקל (רש"י) כלו' גדול בקומה וקל ברגליו: לקבל תורא כו'. כנגד גודל השור צריך טבח גדול. כן הוא נקרא גדול ולכן טבחו גדול: כי יחנן קולו כו'. דקרא משמע דמשבח עשו דבר הכתוב כי מיד נענה לו לומר הנני מוכן לעבודתך. לזה אמר שאין כוונת הכתוב אלא לספר בגנותו כי ציד בפיו. ובפיו היה מראה עצמו זריז ולבו בל עמו כענין כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו': תועבה אחת כתיב בתורה. כי תועבת ה' כל עושה אלה: עשר לא ימצא כו'. עשר לאו דוקא דתשעה קרי להו עשר: כאן שכתוב ז' עאכ"ו. דיותר טוב לפרש שבע על שבעים מתועבה על עשר. דשבע לשון מושאל על הרבוי שבע כהטאתכם וכדומה. ועוד דאפשר לפרש שבע עבירות דהיינו שבעים (יפ"ת): כי שבעים תועבות מבואר ע"פ הנודע ליודעי חן שיש בחיצונים שבע מדרגות וכל אחד כלול מעשרה הרי שבעים (נזה"ק): (ז) הגיע אדם כו'. דק"ל שהרי עכשיו לא היה אלא בן קכ"ג שנה ומאחר שעוד חי כ"ז שנה לא תשש כחו עתה שירגיש במיתתו. ומלת ידעתי יום מותי משמע שחשב שהגיע קיצו. לכך אמר שמפני שהמגיע לפרק אבותיו כו' לפי שהגיע לפרק אמו קרוב לה' שנה שהיי שרה קכ"ז (יפ"ת): ולאחר ה' שנים פי' עד לאחר ה' שנים מפרק אבותיו נמי ידאג. אבל לאחר מכאן לא ידאג כי כבר נתברר שנתחלף טבעו מטבע האבות שאילו היה כטבעם לא ישתנה רק ה' שנים קודם או אחר: עדיין מתבקש לי עדיין יבוקש לי שני חיים ואצפה להיות עוד. אבל אם לפרק אמי לא ידעתי יום מותי: ז' דברים מכוסים כו'. ומעם ההעלם הוא לצורך העולם כמו שאבאר: יום המיתה כי אילו ידע האדם את עתו היה מת מדאגתו. והיה מתרשל בתשובה עד היותו קרוב למות. והיה ממעט בישובו של עולם ורצון ה' שיהיו הכל עוסקים בישובו של עולם: ויום הנחמה פי' יום הישועה שהוא קץ וגאולה ונחמה לעולם: ועומק הדין שאע"פ שהדין ביד הדיינין בתורה. מ"מ אין לאדם לכוין אל אמתת הדין בעצמו מפני הרמאין כי אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות (יפ"ת): במה הוא משתכר שאילו ידעו הכל במה היו משתכרין לא היו נושאים ונותנים אלא בדבר ההוא. והיה המשא ומתן מתבטל: בלבו של חברו שאילו ידע היתה שנאה וקנאה הרבה בעולם שידע כל אחד מה שחבירו מחשב להרע לו וג"כ היה המשא ומתן מתבטל: בעיבורה של אשה שאילו ידעו מה בבטן המלאה אפשר שהרשעים יבקשו תחבולות שתפיל האשה פרי בטנה כשידע שהוא זולת רצונו: אימתי נופלת שאילו ידעו שיאחר היו רבים יוצאים מהכלל: אני ה' בעתה אחישנה. ומדתלה הענין בהקב"ה דקאמר אני בעתה אחישנה משמע שהוא יתברך לבדו היודע עתה וישמור הבטחתו (יפ"ת): כי המשפט לאלהים הוא. כלומר לו יתברך נודע עומק המשפט והדין ולא לזולתו: מתת אלהים הוא משמע כי לא ישמח האדם ויגיל בעמלו אלא במתת ה' שיצליחהו וידריכנו אמה שישתכר בו: יום נקם בלבי כלומר שמור ונעלם וכמ"ש ז"ל דאפילו לבא לפומא לא גלי. אך קשה הא יום הנקמה הוא יום הנחמה. ולמה נמנה לשני דברים. ועיין ביפ"ת ובנזה"ק: (ח) שחוז דרש שא לשון השחזה כד"א אין משחיזין את הסכין אבל משיאין אותו על גבי חברתה. בפ"ב דביצה: שלא תאכילני כו'. שלא יהא הסכין פגום. ויהיה החך בדוק מגדדיו בלי פגימה. וכמו שאמרו בחולין (דף לח"ד ע"ב) דבדק גירא ושחט עופא בהדא דפרח. וכבר הירצו בגמרא דידיע מילתא מתוך הגונה שהיא חתוכה שלא שחט בחלדה: סב מאני זיניך קח כלי זיין שלך. ודרש שא נא כמו נשא את ראש: גזלות גזלן לא יהיב דמי. חמסן יהיב דמי: הרי הברכות תלויות רמז לו במלת תליך להורות לו שאין הברכה קיימת על האדם אם לא על מי שהוא ראוי לה. והוה"ק נצנצה בפיו (מת"כ ונזה"ק): למאן דחזי ליה למתברכא הוא מתברך. כצ"ל: זו בבל כו'.

ואת חכלים הביא בית אוצר אלהיו. תליך זו מדי (אסתר ט) ויתלו את המן על העץ. קשתך זו יון שנאמר (זכריה ט) כי דרכתי לי יהודה קשת. וצא השדה זו אדום ארצה שעיר שדה אדום: (ט) ועשה לי מטעמים. יז ר"א בשם ר' יוסי בר זמרא אמר ג' דברים נאמרו בו בעץ שאכל אדה"ר. טוב למאכל ויפה לעינים ומוסיף חכמה. ושלשתן נאמרו בפסוק אחד. שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל מכאן שהוא טוב למאכל. וכי תאוה הוא לעינים מכאן שהוא יפה לעינים. להשכיל מכאן שהוא מוסיף חכמה המד"א (תהלים פט) משכיל לאיתן. וכן יצחק אמר ועשה לי מטעמים. א"ל יח בתחילה הייתי נהנה מן הראייה ועכשיו איני נהנה אלא מן הטעם. וכן שלמה אומר (קהלת ה) ברבות הטובה רבו אוכליה וגו' יט מכאן לסומין שאינם שבעים. לא דמי ההוא דחמי סולגיתא פניא וכפן לההוא דחמי סולגיתא מליא ושבע: (י) וילך עשו השדה לצוד ציד להביא. כ אם מצא הרי מוטב ואם לאו להביא מן הגזילות ומן החמסין. ורבקה אמרה אל יעקב. הביאה לי ציד. ועתה בני שמע בקולי. לך נא אל הצאן. א"ר לוי לך וקדם את האומה שמשולה לצאן המד"א (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי. וקח לי משם שני גדיי עזים טובים. א"ר לוי אם מצאת הרי מוטב ואם לאו הבא לי מפרפורנין שלי שכך כתב לה שהוא מעלה לה שני גדיים בכל יום. טובים. ר' חלבו אמר כא טובים לך שעל ידן את נוטל את הברכו'. וטובים לבניך שעל ידן הוא מתכפר להם ביוה"כ דכתיב (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר וגו'. ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר. גבר שידין כמד"א (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם. ואנכי איש חלק. כמד"א (דברים לב) כי חלק ה' עמו יעקב. ר' לוי אמר משל לקווץ וקרח שהיו עומדין על שפת הגורן ועלה המוץ בקווץ ונסתבך בשערו עלה המוץ בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו. כך עשו הרשע מתלכלך בעונות כל ימות השנה ואין לו במה יכפר. אבל יעקב מתלכלך בעונות כל ימות השנה ובא יוה"כ ויש לו במה יכפר שנא' (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר וגו'. ר' יצחק אמר לא שאיל הוא לה ולא שאילה היא ליה אלא (שם) כב ונשא השעיר עליו זה עשו שנא' הן עשו אחי איש שעיר. (שם) את כל עונותם עונות תם שנא' ויעקב איש תם: (יא) אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע. כג כמת וכתועה כד וכעובד ע"ז. והבאתי עלי קללה וגו'. אפי' ברכה אחת שהוא עתיד ליתן בסוף אינו נותנה לי. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני. ר"א ב"כ אמר אדם שחטא לא אמו נתקללה שנא' (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך אף אתה עלי קללתך בני. א"ר יצחק עלי ליכנס ולומר לאביך יעקב צדיק ועשו רשע. וילך ויקח ויבא לאמו. אנוס וכפוף ובוכה: (יב) ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות. כה מה שחמד מנמרוד והרגו ונטלן הה"ד (משלי יב) חמד רשע מצוד רעים. אשר אתה בבית. שבהן היה משמש את אביו. אמר רשב"ג כו כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה ששמש עשו את אביו. אני בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים. אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות. אמר אין כבודו של אבא להיות משמשו אלא בבגדי מלכות הה"ד אשר אתה בבית. כמה נשים היו לו ואת אמרת אשר אתה בבית. אלא דהוה ידע מאי עובדייהו. א"ר אבא ב"כ עובדא הוה בחדא סיעה דפריצין בהדא כפר חטיאה דהוו נהיגין אכלין ושתין בכנישתא כל פתי רמשא דשבא. מן דהוון אכלין הוו נסבין גרמיא ומסלקין יתהון על ספרא. חד מנהון דמך אמרין ליה למאן את מפקד על בנך לשמרו אמר להון לספרא. והלא כמה רחימין היה לו והוא אמר לספרא. אלא דהוה ידע מה עובדיהון ודספרא היך מנהון טב. כך כמה נשים היו לו ואת אמרת

יד יוסף יז לעיל פ' י"ט. ילקוט בראשית: יח ילקוט ס"ז: יט יומא ע"ז: כ לקמן פ' נ"ח. ילקוט ס"ז: כא תנחומא ס"ז. ויק"ר פ' כ"א וס' כ"ז. תנחומא אמור. פסיקתא פ' מ"ז. זוהר ס"ז דף קמ"ט: כב תד"א ה"ב פ' י"ט. זוהר פנחס דף רל"ב: כג ילקוט ס"ז: כד מסכת כלה. סנהדרין ל"ב: כה זוהר ס"ז דף קמ"ב. ילקוט ס"ז. פדר"א פרק כ"ד. זוהר נח דף ל"ט: כו דב"ר פ"א. פסיקתא רבתי פ' כ"ג:

מתנות כהונה

גרסינן פי' קח כלי זיין שלך ודרש שא נא כמו נשא את ראש: **למאן** דחזי ליה גרסי'. פי' למי שהוא ראוי אליהם ונבואה נזרקה מפיו ולא ידע מה ניבא: **נאמרו** בו גרס. פי' בעץ שאכל ממנו אדם הראשון וע"ל פ' י"ט ובקהלת (ה' ז'): **וכן** יצחק כו'. כשם שהקפידה חוה על טוב טעם כך הקפיד יצחק: **רבו** אוכליה וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא ומה כשרון לבעליו כי אם ראות עיניו: **לא** דמי כו'. פירש"י והערוך אינו דומה מי שרואה לפניו סל והוא רק מלחם ולפיכך נשאר רעב למי שרואה סל מלא פת אע"פ שאינו אוכל ממנו נעשה שבע וע"ד שאחז"ל (יומא ע"ד) אינו דומה מי שיש לו פת בסלו כו': **וקדם** את האומה כו'. כלומר הקדם אתה לקבל הברכות כדי שיגאלו ממך אותו אומה כו': **אם** מצאת לקנות מן השוק ואם לא קח משלי מכתובה שלי וזהו לך נא אל הצאן היכן שמצויין לימכר או קח משלי: **מפרפורנין** פי' הערוך לשון מוהר ומתן וגרס מפרא פורנין: **שכך** כתב לה. יצחק לרבקה: ה"ג **איש** שעיר גבר שידין: **שעיר** היינו שד: **חלק** קרי ביה חלק חלק י"י ונחלתו: **לקווץ** בעל שער כד"א קווצותיו תלתלים: **ביום** הזה יכפר. ל' קנוה כד"א אכפרה פניו בעי לכפורי ידיה דפ' הניזקין: **לא** שאיל כו'. כלומר אין הנדון דומה לראייה ולא שאולה ליה וכן אין הראייה דומה לנדון אלא מכאן אנו למדין בפי' ומצאתי בפירש"י אין הדבר הזה שאול ליה דרך משל ורמז אלא בהדיה כתיב: **כמתעתע** דרשו נוטריקון ב' מלות כמת ותוע' (ועוד) (נ"ל שצ"ל ועיין) יתירה עובד ע"א הכל הבל המה מעשה תעתועים ובילקוט לא גרס כמת (וע"ש וצ"ל שיש שם חילוף גר'): **אפי'** ברכה אחת כו'. דהל"ל ולא ברכה למה לי: **אדם** הראשון שחטא כו': **אמו** היא האדמה כי משם לוקח: **אנוס** כו'. דייק מדכתיב לאמו משמע שאם לא מפני מורא לא היה עושה: **הה"ד** אשר אתה בבית הרי שלא יצא בהם לדרך וכתיב החמודות: **מאי** עובדיהון מה מעשיהם רעים והטאים והיו חמודות בעיניו: **עובדא** הוה כו'. מעשה הוה בכת אחת של פריצים שהיו רגילים לאכול בבה"כ כל ליל ערב שבת כי כן היה מנהגם ללון בבה"כ ולכן מקדשין בליל שבת בבה"כ בשביל האורחין שלנין שם ומשהיו אוכלין היו לוקחין העצמות והיו משליכין ומשברים אותם על ראש הסופר החכם שהיה דר בבה"כ: ה"ג **ומקלקלי** יתהון. בת"י משליכים: **חד** מנהון כו'. א' מהן מן הפריצים מת אמרו לו חביריו הפריצים למי אתה מצוה על בניך שישמור אותם: **והלא** כמה כו'. דברי הספר הם והלא כמה אוהבים היו לו ולא היה מצוה על בניו אלא הסופר אלא בשביל שידע מה מעשיהם ומעשה הסופר איזה מהם טוב: ה"ג רש"י ודספרא הידון

ענף יוסף

ואין לו במה יכפר. גרס והאריך בזה כי הדברים עתיקין (נזה"ק): (י) [לא שאיל הוא לה ולא שאילה כו'] הכוונה ע"ד שאחז"ל המודה ביוה"כ יוה"כ מכפר. ומי שאינו מודה ביוה"כ אין יוה"כ מכפר עליו. וזהו שאמר לא שא"ל הוא לה לסודות ביוה"כ. ולא שאילה הוא טיוס כפור לו לכפר עליו. ולא די שאינו מכפר אלא ונשא השעיר עליו

עץ יוסף

הכוונה שיצחק היה בלבבו שיעקב לבדו ינחל העוה"ב ועשו ינחל לבדו העוה"ז. ומה שעתיד העוה"ז להתחלק לד"מ היינו בבל ומדי יון ואדום יהיה לעשו לבדו שישתעבדו תחתיו ישראל ד' פעמים. וז"ש לו שא נא כליך זו בבל כו' כי על ידי עשותך מצוה זו תבורך בשליטה המעותדת לבבל. ועל ידי תליך תבורך בשליטת מדי. ועל ידי עשותך המצוה בקשת תבורך בשליטה המעותדת ליון כד"א כי דרכתי לי יהודה קשת וגו' על בניך יון וגו'. ועל ידי צאת השדה תזכה למלכות שלך (אלשי"ך): (ט) ר' אליעזר כו'. פי' ועשה לי מטעמים כאשר אני נהנה עתה מחוש הטעם ולא מחוש הראות. ולכן צריך להוסיף בהנאת חוש הטעם וכדקאמר וכן יצחק כו' אמר לו מתחלה כו'. והא מייתי מ"ש ר"א ג' דברים נאמרו בו בעץ כו'. ולכן מי שנפקד ממנו חוש הראות לא תשבע נפשו כל כך מהמאכל וצריך להוסיף בטעם. והביא ראיה ממ"ש ברבות הטובה וגו' דילפינן מיניה דסומין אינם שבעים (יפ"ת): **מכאן שהוא** מוסיף חכמה. עיין לעיל פ' י"ט: **ברבות הטובה** כו'. והכי פירושו דקרא כי מה הנאה לעשיר אחר שרבות בטובתו לא יאכלנו לבדו רק רבו אוכליה. אם בנים או עבדים הנלוים אליו. אם לא ראות עיניו שירא ממון רב בידו ועל ידי זה תשבע עינו. ועוד שאין דואג למחר. וא"כ ילפינן מיניה תרתי שהסומין אינן שבעים לפי שאין נפשם שבעה מהראייה. וגם כן שמי שאין לו פת בסלו אינו שבע שאינו רואה בידו הצריך לו למחר (יפ"ת): (י) **להביא** מן הגזלות. דלהביא משמע מן הבא בידו (יפ"ת): **לך וקדם את האומה** כו'. ר"ל שתקבל הברכות להטיב לאומה הנקראת צאן: **אם מצאת** הרי מוטב. אם תמצא ליקח מן השוק הרי טוב. ואם לאו קח משלי מפרפורנין פי' מכתובתי שכך כתב לו יצחק לרבקה שהוא מעלה שני גדיים בכל יום. ודייק זה מדכתיב לך נא אל הצאן משמע היכן שמצויים לימכר. או קח לי משלי (מת"כ): **טובים לך** כו'. דריש טובים לך ולבניך. דאי טוב לו לחוד דהיינו לקבל הברכות. הא כבר כתיב בעבור אשר יברכך לפני מותו. אלא טובים גם לבניך כלו' בהיותם טובים לך יהיו ג"כ טובים לבניך. כי אתה סימן לבניך לדורות שיזכו בכפרת השני גדיים ביה"כ (נזה"ק): **גבר שידין** כו'. דריש שכך אמר יעקב לאמו למה זה תכניסני בדבר הזה הלא עשו אחי גבר שידין מכת הטומאה והשדים ואליו יאות טוב העוה"ז. ואנכי איש חלק כי חלק ה' עמו יעקב ולהיות ה' חלקי מה בצע לחמוד טוב העוה"ז. וטוב טוב יעמוד כל אחד בשלו (אלשי"ך): **שעירים** היינו שדים: **כי חלק** כו'. חלק קרי ביה חלק: **ר"ל אמר** משל כו'. בא לתת טעם בחילוף עיקר יצירתם. שעשו כלו כאדרת שער שהוא דבר זר בטבע האנשים ויעקב חלק שהוא דבר היוצא ממורגל המציאות שיהיו שני אחים תאומים מתחלפי הטבע מן הקצה אל הקצה. ולזה נתן טעם כי מאת ה' היתה זאת להיות לאות ולרמז לנקיות יעקב מעון ולכלוך עשו: **לקווץ וקרח** כו'. קווץ הוא בעל שער וכד"א קווצותיו תלתלים וקרח הוא מי שאין לו שער: **לא שאיל** כו'. פרש"י לא המשל הזה שאול לדבר הזה. ולא הדבר הזה שאול הוא למשל. שלפי שהרבה משלים הם שאינם אלא זכר לדבר. ולא עיקר הדבר. לכן קאמר ר"י שמשל זה אינו כשאר משלים שהם רק בשאלה לזכר בעלמא ולא לעיקר. אלא משל זה הוא לעיקר הדבר שהרי מנינו מפורש במעשה יוהכ"פ מענינו של דבר דכתיב ונשא השעיר עליו ואין שעיר אלא עשו ואין תם אלא יעקב: **ונשא השעיר** עליו זה עשו. הוא השעיר הידוע הוא איש שעיר (אלשי"ך): **עונותם עונות** תם אחר שאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם שוב שיאמר ונשא השעיר אותם עליו ויכלול עון ופשע וחטאה. אלא דרמיז עונות תם (יפ"ת): (יא) **כמת** וכתועה כו'. דרשו נוטריקון כמת שהוא השלש אותיות ראשונות. וכתועה. ומתעתע לשון עבודת אלילים כד"א הבל המה מעשה תעתועים. והענין כי אמר אולי ימושני אבי ויכיר כי יעקב אני ואהיה בעיניו כמת פי' כרשע אשר בחייו קרוי מת. שנית יחשבני לתועה בעשותי עיקר מטובות העוה"ז שחמדתים מעשו. שלישית כי הלא לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות כמאמרי כנודר בעוה"ז וכמותם בעוה"ב או כופר בו אלילה וזה דומה לעובד כו"ס כנודע. ועל כן מטעם דברים אלו והבאתי עלי קללה: **אפילו ברכה אחת** כו'. שאע"פ שיברך את עשו לבסוף ישאיר לי איזה ברכה וכמ"ש עשו הלא אצלת לי ברכה ונמצאתי מפסיד אף זו: **אדם שחטא** כו'. כך הסיבה לו דע בני כי לא יהפדך אביך רע כמו שתדמה. רק בודאי יתלה העון בי כי אנכי הסיתיך. כי אביך כל מה שיוכל להצדיק נפשך בוודאי יצדיקך כי כן טבע אנשים צדיקים שמתמשכים אחרי מדות הקב"ה והנהגתו. כי כן מצאנו אצל אדה"ר אף שהוא חטא בבחירתו עכ"ז קילל ה' את האדמה שהיא אמו (כמ"ש ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה והיא עיקר הסיבה לחטאת האדם): **עלי ליכנס** ופירש הכתוב עלי להסיר קללתך: **ויבא לאמו** אנוס כו'. דייק מדלא כתיב ויבן כמ"ש ואל הבקר רץ אברהם. ויעקב היה ג"כ זריז במצות. אלא ע"כ שהיה אנוס: (יב) **מה שחמד** כו'. החמודות דרשו שחמדן מנמרוד. וגם קרא זה מסייעו דכתיב חמד רשע מצוד רעים שפי' שחמד מצידו של נמרוד הרשע: **והרגו ונטלן** זה פליגי אדאמר לעיל הנה אנכי הולך למות שהיה נמרוד מבקש להרגו בשביל אותו הבגד. שנראה שבחיי נמרוד היה לו הבגד הזה: **שבהן היה** משמש כו'. דאל"כ מה ענינם בבית רבקה אחר שהיו לו כמה נשים. אלא להיות שם מוכנים לעת שימושו את אביו: **בגדי מלכות** היינו מפני שבכח הבגדים הללו מלך אדה"ר על כל הברואים ונכנעו לפניו כדאי' בפדר"א. ואין זה אלא לפי שהיה בהם קדושה יתירה שנבראו בשם מלא שנאמר ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וכמו שנברא העולם בשם מלא. וממילא נכלל בהם ברכת כל העולם. ולפיכך השתדלה רבקה להלביש את יעקב בגדי החמודות הללו בשעת ברכה (נזה"ק). וכדאיתא בפדר"א דנמרוד לקח את הכתנות שעשה ה' לאדם ולאשתו. ועשו נטל ממנו: **מה עובדיהם** מה מעשים יש בידן שהם רעים וחטאים. לכן לא היה מאמינם לשמור הבגדים האלו אעפ"י שהיו אוהבות אותו והיה מאמין יותר באמו הצדקת אע"פ שאינה אוהבת אותו. וכעובדא דפריצים דמייתי. דיותר האמין הפריץ באוהבו הצדיק מבאוהביו הפריצים: **עובדא הוה** כו'. מעשה היה בכת אחת של פריצים שהיו רגילים לאכול בבית הכנסת כל ליל ערב שבת ומשהיו אוכלין היו נוטלים העצמות והיו משליכין על השמש: **ומסלקי** צריך להיות מטלקי: **ספרא** שמש וכדאי' באיכה רבתי פסוק גדר בעדי האי ספרא דמגדלא הוה מסדר קנדילא כו' ע"ש: **דמך** פי' מת. ומזה נסתר מה שפי' המת"כ בסדר חיי שרה ובסדר מקץ שלשון דמך שייך דוקא בצדיקים: **אמרי ליה** כו'. אמרו לו חבריו הפריצים למי אתה מצוה על בניך שישמור אותם: **והלא כמה** כו'. דברי הספר הם והלא כמה אוהבים היו לו ולא היה מצוה על בניו אלא הסופר הוא השמש. אלא בשביל שידע מה מעשיהם ומעשה הסופר

אמרת אשר אתה בבית אלא דהוה ידע מה עובדיהון : (יג) ואת עורות גדיי העזים. כז א"ר יוחנן תרין אדרעין דאבונן יעקב כתרין עמודין דיפרא סופא ואת אמרת הלבישה על ידיו. אלא חייטתהון. ר' הונא בשם ר' יוסף אמר ב' תמידים שהיו ישראל מקריבים בחג היו מרכיבין אותן על שני הוגנין והיו רגליהם שפופות בארץ. ר' הונא בשם ר' יוסי אמר כח קינמון הזה היה גדל בא"י והיו עזים וצביים מגיעים לראשו של אילן ואוכלים ממנו. א"ר תנינא והלא עגלים נשחטין בא"י וזיתים נקצצים ועפר שבהרים מעשה נסים הם. א"ר מונא הכל מעשה נסים. ותתן את המטעמי' ואת הלחם וגו' לותה אותו עד הפתח אמרה ע"כ הייתי חייבת לך מכאן ואילך ברייך יקום לך : (יד) ויבא אל אביו ויאמר אבי וגו' אנכי עשו בכורך. כט אר"ל אנכי עתיד לקבל י' הדברו' אבל עשו בכורך. קום נא שבה א"ל הקב"ה ליעקב אתה אמרת קום נא שבה. חייך בו בלשון אני פורע לך שנא' (במדבר י) קומה ה' ויפוצו אויביך. (משלי יג) ויש נספה בלא משפט זה עשו. אמר הקב"ה לעשו אתה אמרת יקום אבי ל גדא דע"ז דאת קאים. חייך אף אני בו בלשון אני פורע לך. יקום אלהים יפוצו אויביו : (טו) ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני. לא מהרת למצא את הברכה בני. אביך נתברך בן ע"ה שנים ואתה בן ס"ג שנים. ויאמר כי הקרה ה' אלהיך לפני. ר' יוחנן ור"ל. חד מנהון אמר אם לקורבנך המציא לך הקב"ה שנא' (בראשית כב) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל. למאכלך עאכ"ו. ואותרנא אמר אם לזווגך המציא לך דכתיב הקרה נא לפני היום וכתיב (שם כד) וירא והנה גמלים באים. למאכלך עאכ"ו. כי הקרה ה' אלהיך לפני. ר' יוחנן אמר לעורבא דאייתי נורא על קיניה בשעה שאמר כי הקרה ה' אלהיך לפני אמר יצחק יודע אני שאין עשו מזכיר שמו של הקב"ה וזה מזכיר אין זה עשו אלא יעקב. וכיון שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמושך בני לב נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה. וזימן לו הקב"ה ב' מלאכים א' מימינו וא' משמאלו והיו אוחזין אותו במרפקו כדי שלא יפול. הה"ד (ישעיה מא) אל תשתע כי אני אלהיך אל תשוע : (טז) ויגש יעקב אל יצחק וגו' הקול קול יעקב. לג הא קול דקל חכים וידיה דמשלחין מיתין. ד"א הקול קול יעקב אין יעקב שולט אלא בקולו הקול קול יעקב. והידים ידי עשו אין עשו שולט אלא בידים. ד"א הקול קול יעקב. א"ר פנחס קולו של יעקב מכנים. והידים ידי עשו מרמיז ליה והוא אתי. ד"א הקול קול יעקב. לד א"ר ברכיה בשעה שיעקב מרכין בקולו ידי עשו שולטות. דכתיב (שמות טז) וילונו כל עדת ויבא עמלק וגו'. ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו אין ידי עשו שולטות. אראב"כ לה לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. נתכנסו כל או"ה אצלו א"ל תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו. אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן. ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם. שכך הבטיחן אביהן ואמר להם הקול קול יעקב. בזמן שקולו של יעקב

יד יוסף כז ירוש' פיאה פ"ז. ילקוט ס"ז : כח אס"ר פ"ג. חזית פסוק נרד וכרכום. ואיכה רבתי בפתיחתא דר' יצחק : כט ילקוט ס"ז. ובספר אמרות טהורות מאמר חקור דין ח"ג כלל י"ח פ' דהכי קאמר ליה אנכי ועשו כמו שמש ירח שפי' שמש וירח וחסר וא"ו : ל יבמות מ"ח : לא ילקוט ס"ז : לב לעיל פ' מ"ד. ילקוט ישעיה רמז ש"ג : לג ילקוט ס"ז : לד זוהר ויצא דף קע"ח. ובשלח דף נ"ח : לה איכה רבה פתיחתא ב' :

ענף יוסף

עליו כו' היינו שמוסיפין עליו עונות שם (מהרי"מ) : (יג) [תרין אדרעין דאבונן יעקב כתרין עמודין דיפרא סופא] כן כתוב בכל הספרים בשני מילות. ופי' המת"כ והיפ"ת בשם הערוך עמודי שיש. ורש"י ז"ל גרס דפרגופא מלה אחת. ופירשו שהוא שם מקום ידוע להם בימיהם. וכן פי' הא"כ"א. והביא דוגמא ממדרש אסתר שאמר שם מעשה בפרגופא באשה אחת כו'. ויש עוד ראיה לגירסא זו ופירושה ממדרש תנחומא סדר ויחי ויתמוך יד אביו להסיר אותה כו' א"ל יעקב ידי את מבקש להסירה כו' א"ר יוחנן כשני עמודים שבתוך דימוסין (פירוש בנינים) שבטבריא כך היו זרועותיו של יעקב אבינו. הרי שבשני מקומות אלו האומר הוא ר' יוחנן. ורק החילוף שביניהם הוא בשם מקום מציאות העמודים. שבכאן פרגופא

מתנות כהונה

הידין מנהון כו' פי' איזה מהם : תרין אדרעין כו'. שני זרועותיו של יעקב אבינו כשני עמודי שיש (ורש"י פי' דיפרא סופא. שם מקום ועיין בתנחומא פ' ויחי : חייטיתהון תופרת היתה אחד אל אחד עד שהספיקו על ידיו : הוגנין עיירים קטנים כדאמרי' בפ' ד' מיתות (נב) כפיפי גמלי שבי דטעינין משכא דהוגנין ובילקוט פ' פנחס (על פסוק עולת תמיד) גרס על שני גמלים : היו רגליהם שפופות. נגררים על הארץ מרוב גדלם ולכן היו עורות העזים מספיקין לכסות ידי יעקב : ואוכלים ממנו. הרי העזים היו גדולים הרבה ולכן היו מספיקים עורותיהם לכסות ידי יעקב ולא אתה צריך לומר שתופרם : והלא עגלים נשחטין כו'. פירש"י בשם רבו מאחר שהעיזים כל כך גדולים העגלים לא כל שכן ואעפ"כ היו נשחטין וכן הזתים היו נקצצים אע"פ שהיו קשים ביותר ועפר היה נמלא בהרים שהיו זורעים שם אע"פ שראשם בשמים ומה אתה מתמה על אלו גדיי עזים שהיו מספיקין לכסות ידי יעקב שכשם שכל אלו היה מעשה נסים גם אלו עזים היו מעשה נסים ואין אתה צריך לומר שתפרה אותם : לותה אותו כו' דייק כן מדכתיב ותתן את המטעמים כו' ויבא וגו'. משמע שלא היה מן נתינות המטעמים עד ההבאה של יעקב שהייה כלום וזהו משום שלותה אותו עד הפתח : עשרת הדברות כו'. דייק מדלא כתיב אני כדכתיב גבי עשו לקמן רמוזי קרמזי לעשרת הדברות שהתחיל בהם אנכי : בלא משפט. שיעקב הקדימו בברכה : גדא דע"ג כו'. פי' הערוך מזל וכן פירש"י תפסת בלשונך שם ע"ז שאתה מעמיד חייך כו' : אבי כנוי לע"א כד"א האומר לעץ אבי אתה : למצוא את הברכה. דייק כן מדלא אמר מהרת לצוד או להביא כמו שאמר לו בראשונה צודה לי ציד ואמר לצוד ציד להביא ואמר למצוא כזה שמוצא מציאה שלא בזמנו שלא כיון אליו ונבואה נזרקה בפיו : בן ע"ה כו'. כן היה יצחק כשמת אברהם שהרי בן קע"ה שנה מת ובן ק' הוליד ליצחק : לקורבניך כו'. דייק ל' הקרה רמז לאותו איל שבא במקרה ובהזדמן כמו שאמר והנה איל והכי מוכח לקמן : למאכלך שבו תלוי קיום גוף ונפש עאכ"ו : והנה איל. והנה גמלים לשון מקרה והזדמן הוא : לעורבא כו'. משל לעורב שהביא אור על קנו כדי להתחמם בו וקנו נשרף בו כן יעקב אבינו הזכיר שם שמים מפני יראת שמים ונכווה בו שבעבור זאת חשב יצחק כי אינו עשו : נשפכו מים כו'. כלומר נבהל אזלא סומקא כאילו מים קרים נשפכו על שוקיו ונרעד בשברון מתנים : במרפיקו תחת אצילי ידיו אצל הגוף : אל תשוע. לשון שעוה ובילקוט מסיים ביה אל תהא לבך כשעוה : הא קול. ה"ז קול של עקיבה ומרמה שהערים לשנות קולו לקול עשו וכמ"ש בעל העקידה בפ' זו ודרש יעקב מלשון עקיבה ורמיה וזהו שאמר חכים והידים המשולחים לצוד ציד יבוא במהרה ונבואה נזרקה מפיו ודרש עשו במלאפ"וס כלומר הידים המשולחין לצוד כבר עשו מה שעליהם לעשות. או פי' וידים שהפשיטו עורות עזים והלבישו עליהם הם באים לפניו ודרשו עשו מלשון עשויים כלומר עשויות הם מעורות עזים ובפירש"י מצאתי הגירסא וז"ל הא קול דחכים וידים משולחין מתים מפשיטין מתים אני שולט אלא בידיו דכתיב והידים ידי עשו עכ"ל : (ה"ג בקול שנאמר הקול) : מכנם שמכנס ואסף את קולו מלעסוק בתורה ותפלה מרמז הקב"ה לעשו מיד הוא בא ופי' הר"י בן חביב בפי' עין יעקב כשיעקב מיקל ומימך קולו מתורה ותפלה הרי כבר הידים מוכנים ברמז בעלמא שרמז ליה הקב"ה ודריש הקל חסר כתיב הקל לשון קלות כלומר אם קל ונמוך הוא קולו של יעקב הרי בידים כו' : מרכין משפיל ולוחש בלשון הרע שדרכו לספר' נמוך כדי שלא ישמע לבעליהם ודרש הקל חסר לשון קלות פירש"י : פילוסופין הכמים : ואם לאו

עץ יוסף

הסופר איזה מהם טוב : ודספרא הידין מנהון כצ"ל ופי' איזה מהם טוב : (א) תרין אדרעין כו'. כלומר שני זרועותיו של יעקב היו גדולים כשני עמודי שיש וצריך לומר דהכי גמירי להו : חייטתהון תופרת היתה א' אל אחד עד שהספיקו על ידיו : ר"ה בשם ר' יוסף כו'. בא לומר שעזי א"י גדולים משל ח"ל ולכן היו העורות האלו גדולים מאד עד שהספיקו לכסות ידי יעקב בלי תפירה : מקריבין בחג שלכבוד החג לקחו הכבשים היותר גדולים ואירע הדבר פעם אחת שהיו מרכיבין אותן על שני הוגנין הם העיירים והגמלים הגבוהים ואעפ"כ היו רגליהם שפופות פי' נגררות בארץ בהיותם גדולים מאד כשיעור הזה (נזה"ק) : ר' הונא בשם ר' יוסי כו'. בא ג"כ להפליג מגודל הבהמות שבא"י בדורות הקודמין. ועז"א קינמון היה גדל בא"י שהוא פרי עץ גבוה והעזים מרוב גובהן בהליכתן היו מגיעין לראשו של אילן לאכלו ממנו : עגלים נשחטין כו'. פרש"י מאחר שהעזים היו כ"כ גדולים העגלים לא כ"ש שעגלים בטבע יותר גדולים מעזים. אעפ"כ היו נשחטין. וכן הזיתים היו נקצצים אע"פ שהיו קשים ביותר. ועפר היה נמצא בהרים שהיו זורעים שם הפך שאר ארצות שהעפר שבהרים מעט וקשים שהוא טרשים. אלא שכל זה מעשה נסים שה' משגיח בעניני א"י מזולתה : הכל מעשה נסים פי' כל עניני א"י זולת אלו הנזכר ג"כ מעשה נסים : לוותה אותו עד הפתח. דמדלא קאמר וילך ויבא אל אביו משמע שלא הסר אחר נתינת המטעמים ביד רק הביאה שלוותה אותו עד הפתח ושם קבל המטעמים מידה. וזה כאילו אמרה ע"כ הייתי חייבת לך. מכאן ואילך שאיני יכול לילך עוד עמך שאם הכנס עמך תזיק לך שירגיש בי אביך ויתן אל לבו שאני מערמת בענין לכן בוראך יקום לך ויעזרך ויושיעך (מת"כ ויפ"ת) : (יד) אנכי עתיד כו'. פי' דאנכי מתפרש לעצמו. אנכי שאקבל עשרת הדברות שתחלתן אנכי ה' אלהיך. ואע"פ שיצחק הבין אנכי דבק לעשו בכורך. מ"מ אין יעקב מוצא שקר מפיו : קום נא שבה. שהוא לשון פיוס ותחנונ' : קומה ה' ויפוצו אויביך. (משלי י"ג) : ויש נספה בלא משפט זה עשו אמר הקב"ה לעשו נראה שמקרא זה הוא בטעות וצ"ל פסוק (משלי י"ח) בבוא רשע בא גם בוז זה עשו אמר הקב"ה לעשו. וכבר נדרש מקרא זה עליו לעיל סוף פרשה ס"ג וז"ל בבוא רשע בא גם בוז זה עשו שבא בזיונו עמו וכו'. וכאן יהיה הכוונה שבבוא עשו אצל אביו מגידו בא גם בזיונו עמו והיינו כמו שמפרש תיקף יקום אבי גדא דעבודת אלילים דאת קאים כפירוש המת"כ האומרים לעץ אבי אתה. וכדי בזיון הוא בהזכיר שמה. וכן מביא בענין זה במדרש תנחומא כתוב דבבוא רשע וכו' רק שמפרש הבזיון בענין אחר ע"ש (מהמופלג מוה"ר משה חייקלש מווילנא) : (טו) מהרת למצא את הברכה. דהל"ל מהרת לצוד או להביא ואמר למצא כמוצא מציאה שלא בזמנו והיא הברכה. ובודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו אך משינוי לשון דרשינן שנזרקה רוה"ק בפיו לרמוז גם על מהירות הברכה. וגם התשובה כי הקרה ה' אלהיך לפני יתישב על דרך זה כי ענה לומר שבזכותו נתברך קודם זמנו. וכן יתפרש ג"כ כמשמעו (נזה"ק) : בן ע"ה דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו. ואברהם מת בן קע"ה דאברהם בן מאה בהולד לו יצחק : ואתה בן ס"ג כדאי' לעיל סוף פרשה ס"ב : אם לקרבנך ומפרשים כי כמו דהא. ומר מפרש דהא כבר הקרה ה' לפני שחיבת לפני רמז על מה שהיה לפניו שהקרה ה' האיל. ומר מפרש דהא כבר הקרה ה' לפני היינו הזווג דכתיב שם הקרה נא לפני היום : למאכלך עאכ"ו הכוונה דמ"ש הכא מדוע מהרת שנתיירא יצחק שמכח שמיהר עצמו לא היה נזהר לשחוט כראוי. ואי' במסכת חולין בתוס' דבדבר איסור של מאכל אין הקב"ה מביא תקלה לצדיק וזהו שאמר למאכלך עאכו"כ שאין הקב"ה מביא תקלה בדבר מאכל של איסור. שהוא מגונה שיאכל צדיק דבר איסור (ידי משה) : לעורבא דאייתי נורא אקיניה. משל היה בימיהם על כל מי שמזיק את עצמו במעשיו או בדבורו שהוא כעורב שהביא פעם אחד אש על קנו בבלי דעת להתחמם בו וקנו נשרף. וכן יעקב אבינו הזכיר שם שמים מפני יראת שמים ונכוה בו. שבעבור זאת חשב יצחק כי אינו עשו : שאין עשו מזכיר שם שמים. לא מפני רשעתו כי צדיק היה בעיניו. אלא חשב שהיה נזהר שלא להוציא ש"ש מפיו לבטלה ובמקום הטנופת (יפ"ת) : נשפכה מים כו'. כלומר נבהל ונרעד כאילו היו מים נשפכים על שוקיו ודרך המתפחדים שמעיהם מתרפים. וכבר נתבאר אגדה זו לעיל פ' מ"ד סימן ד' ע"ש : במרפקי פי' תחת אצילי ידיו אצל הגוף : אל תשוע לשון שעוה. ובילקוט מסיים ביה אל תהי לבך כשעוה : (טז) דקול חכים משל היה בימים ההם על האיש הנבוע שאומרים שקולו קול חכם. וידיו מפשיטות מתים. כלו' שבפיו ושפתיו מורה שהוא ירא חטא ומעשיו מכוערים. וסמיך ליה אהכא הקול קול יעקב כי הקול דומה ליעקב ובידיו ובמעשיו דומה לעשו. דמשלחין פי' דמפשיטין (יפ"ת) : שולט אלא בקולו כי לא בהרבם ירשו ארץ אלא בקול תפלה וד"ת. ואין עשו שולט אלא ע"י חרב כאומרו ועל חרבך תחיה : קולו של יעקב מכנים. ורש"י גרס הקול קול יעקב מכריז ליה והידים כו' פי' בשעה שישראל אינם עושים רצונו של מקום אין די להם לעוררם בתשובה ברמז בלבד. אבל הנביאים צריכים לצעוק עליהם בקולם כמי שמכריז איזה דבר שצריך להרים קולו להשמיע לעם הכרזתו כי ברמז בעלמא לא יבינו ולא יועיל וע"ד שכתוב קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך. אבל הבאת העונש עליהם ח"ו ע"י שונאים לזה אין צריך קול ההכרזה להם כי ברמז ביד לחוד תיכף יבואו עליהם להפרע מהם בחטאם וז"ש והידים ידי עשו מרמיז ליה והוא אתי. כלו' ההתעוררות לבוא עליהם הוא רק בקלות והיינו ברמז היד הם באים עליהם. ולפי גירסתינו קולו של יעקב מכנים ר"ל כשיעקב מכנים הקול של תורה ותפלה ואינו מוציאו ע"ד שנאמר לא תגורו שפי' אל תכנים דבריך ורצה לומר שפותק מתפלה ודברי תורה אז והידים ידי עשו. ומה שכתב מרמיז ליה ר"ל שהקב"ה מרמז מיד לעשו שיבוא על ישראל (יפ"ת) : מרכין בקולו כמוי על ראשיהם מתרגמינן מרכין על ראשיהון. ופי' שמטה בקולו כלומר שמטיח דברים. ודרש זה מפני שתיבת הקול חסרה וי"ו. להכי דרש לענין הרוף ובזיון כמו ותקל גבירתה (יפ"ת) : דכתיב וילן העם על משה. (שמות י"ז) : ויבא עמלק כצ"ל (יפ"ת) : פילוסופין חכמים : נתכנסו כל או"ה אצלם. כצ"ל (נזה"ק) ולגירסתנו השאלה ליחיד אצלו. אמרו לו. אמר להם. כי שאלה זו להם לא היה כי אם לאבנימוס. ולא הזכיר בלעם רק שגם הוא חכם גדול היה וגם אלו באו לשאול בשעת מתן תורה שהיה קולות וברקים כדאי' במדרשות. אמנם בפתיחתא דאיכה רבתי מביא ענין זה בלשון רבים ומשם משמע שהשאלה היתה לשניהם : תינוקות מצפצפים שאע"פ שאין

יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו. ואם לאו הידים ידי עשו אתם יכולים להם. הקול קול יעקב. בפלגש בגבעה (שופטים כא) ארור נותן אשה לבנימין. הקול קול יעקב. בימי ירבעם קול בכי שהרגו מהם ת"ק אלף לו הה"ד (דה"ב יג) ולא עצר כח ירבעם וגו'. א"ר שמואל בר נחמן מה את סבור שירבעם ניגף והלא לא ניגף אלא אביה ולמה ניגף. ר' אבא ב"כ אמר ע"י שהעביר הכרת פנים של ישראל דכתיב (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם. ור' לוי אמר ע"י שהעמיד עליהם שומרים ג' ימים עד שנתקלקלה צורתן לז דתנן אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו. ואין מעידים אלא עד ג' ימים. עליהם הוא אומר (ירמיה טו) עצמו לי אלמנותיו מחול ימים. ר' יוחנן ור"ל ורבנן. ר"י אמר על שביזה לאחיה השילוני שנא' (מ"א כא) ועמכם אנשים בני בליעל קרא לאחיה השילוני בליעל. ר"ל אמר על שחסדם ברבים שנא' (דה"ב יג) ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב. ורבנן אמרי על שבאת ע"ז לידו ולא בטלה שנא' (שם) וירדוף אביה אחרי ירבעם וכתיב וילכוד ממנו ערים את בית אל ואת בנותיה וכתיב וישם את האחד בבית אל. והרי דברים ק"ו ומה אם מלך ע"י שהונה מלך כמותו ענשו הכתוב וניגוף. הדיוט שהוא מונה הדיוט עאכ"ו: (יז) ד"א הקול קול יעקב הא קולו משתק את העליונים ואת התחתונים. לח ר' ראובן אמר כתיב (יחזקאל א) בעמדם תרפנה כנפיהם. בעמדם וכי יש ישיבה למעלה לא כן א"ר שמואל אין ישיבה למעלה שנא' (שם) ורגליהם רגל ישרה. אין להם קפיצין (דניאל ז) קרבת על חד מן קאמיא. מהו דין לשון קאמיא קיימיא. (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו (דה"ב יח) וכל צבא השמים עומדים. ואת אמרת בעמדם. אתמהא. ומה הוא בעמדם לט בא עם דם. בשעה שישראל אומרין שמע ישראל המלאכים שותקין ואחר כך תרפנה כנפיהם. ומה הן אומרין ברוך כבוד ה' ממקומו וברוך שם כבוד מלכותו. ר' לוי אמר (איוב לח) ברן יחד כוכבי בקר. מה זרעו של יעקב שנמשלו לכוכבים מקלסין דכתיב בהון (דניאל יב) ומצדיקי הרבים ככוכבים. מ ואח"כ ויריעו כל בני אלהים אלו מה"ש. מה הן אומרין בשכ"מ. ר' שמואל נחמן אמר כתיב (יחזקאל ג) מא ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול וגו'. רעש גדול אתמהא. אלא משקילסתי אני וחבירי ואח"כ ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו. ומה הן אומרין בשכמל"ו. ר' יהודה בר אלעי היה דורש הקול מב קולו של יעקב מצווחת ממה שעשו לו הידים ידי עשו. א"ר יוחנן קולו של אדריינוס קיסר שהרג בביתר פ' אלף רבוא בני אדם: (יח) ולא הכירו. בשעה שהיו רשעים עומדים ממנו לא הכירו. ויאמר גשה נא ושקה לי. א"ל את נושקני בקבורה ואין אחר נושקני בקבורה. ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו. מג א"ר יוחנן אין לך דבר שריחו קשה מן השטף הזה של עזים ואת אמרת וירח את ריח בגדיו ויברכהו. אלא בשעה שנכנס יעקב אבינו אצל אביו נכנסה עמו ג"ע. הדא הוא דא"ל ריח בני כריח שדה. מד ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו גיהנם המד"א (משלי יח) בא זדון ויבא קלון. מה ד"א וירח את ריח בגדיו ויברכהו. כגון יוסי משיתא ויקום איש צרורות. יוסי משיתא בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחלה. אמרין ליה עול ומה דאת מפיק דידך. נכנס והוציא מנורה של זהב. אמרו לו אין דרכו ע"ל הדיוט להשתמש בזו. אלא עול זמן תנינות ומה דאת מפיק דידך ולא קיבל עליו. א"ר פנחס נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו. אמר לא דיי שהכעסתי לאלהי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה. מה עשו לו נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו והיה מצווח ואומר ווי אוי אוי שהכעסתי לבוראי. מו ויקום איש צרורות היה בן אחותו של ר' יוסי בן יועזר איש צרידה והוה רכיב סוסיא בשבתא. אזל קומיה שריתא למצטבלה. א"ל חמי סוסאי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך. א"ל מז אם כך למכעיסיו ק"ו לעושי רצונו. א"ל עשה אדם רצונו יותר ממך. א"ל ואם כך לעושי רצונו ק"ו למכעיסיו. נכנס בו הדבר כארס של עכנא. הלך וקיים בעצמו ד' מיתות ב"ד סקילה
שריפה

יד יוסף לו לקמן פ' ע"ג. ויק"ר פ' ל"ג. ירוש' פרק בתרא דיבמות. אג"ב פ' י"ח. ילקוט מלכים. רות רבה פ"ז. סדר עולם רבה פ' י"ז: לז יבמות ק"כ: לח ש"ר פ' מ"ג. ירוש' פ"ק דברכות.. תנחומא קדושים. ריש שוח"ט. ריש רות רבה. ילקוט ס"ז. חגיגה ט"ו: לט ע' בריש פרק היכלות: מ חולין נ"א: מא ילקוט יחזקאל רמז שמ"א: מב איכה רבתי פ"ב. ירוש' תענית פ"ד. שה"ש רבה סוף פ"ב. ילקוט ס"ז. גטין נ"ז: מג שה"ש פסוק נופת. זוהר בא דף ל"ט: מד לקמן פ' ס"ז. זוהר תולדות דף קמ"ז. זוהר ס"ז דף קמ"ג וקמ"ד: מה סנהדרין ל"ז. אג"ב פ' מ"ב: מו שוח"ט סוף מזמור י"א: מז נדרים פ'. מכות כ"ד:

מתנות כהונה

לאו הידים כו'. פי' שהקול ניתן ליעקב ואם ישלטו עליו ידי עשו מה יועיל קול הרי שא"א לו לשלוט עליו כי אם כשאינו משמיע קולו ובפי' הר"י בן חביב בס' עין יעקב איתא דדייק הקל חסר לשון קלות: בפלגש בגבעה. דרש הקל מלשון קללה כדאמרינן בירושלמי דמסכת תענית דאזלי ומיקל פי' מקלל: את סבור שירבעם כו'. ע"כ אי אפשר לומר שניגוף הלא אביה שהרי אביה לא מלך רק שלשה שנים ומלך בשנת י"ח לירבעם ואסא בן אביה מלך בשנת כ' לירבעם נמצא כשמת אביה ומלך בנו אסא עדיין ירבעם קיים וכן כתב רש"י ז"ל שלפי חשבון המלכים מצינו שאביה ניגף ע"י שהעביר הכרת פניהם איתא בירושלמי פ' בתרא דיבמות. ובוי"ר פ' ל"ג דיליף ליה מדכתיב ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה ומפרש בירושלמי שהעבירו מהם החוטם שהוא עיקר הכרת פנים וכ"ז הוא לק' פ' ע"ג: עצמו לי אלמנותיו. וזהו דכתיב מכה רבה כי רבה ועצום הדא מילתא הוא: על שחסדם. ה"ג רש"י ופי' שחרפם ברבי' כן הוא בוי"ר ובירושלמי גרס שביזה אותם וגירסא שחסדם לא נהירא כי על כל דבר אמת לא יפול לשון חסד ובמדרש שמואל (פ' י"ח) ובילקוט מלכים גרס ליה ואולי שר"ל כמו שחסדם ופי' ג"כ ל' ביוש וחרפה כמו (משלי כה) פן יחסדך שומע: רגל ישרה. והיושב רגליו עקומות ולא ישרות: קפיצין הליכה ממקום למקום ופירש"י שאין להם חוליות: בעמדם דרש נוטריקון בא עם דם פי' בא עם ה' לייחד שמו של הקב"ה וצריכין אנו לידום ולשתוק כד"א האנק דום: ה"ג בני אלהים מה זרעו: ה"ג קול רעש גדול וגו' אחרי אתמהה פי' וכי אחריו היו המלאכים והכי מוכח בילקוט יחזקאל ובסדר זה: ה"ג ואח"כ ואשמע קול רעש גדול ומה הן אומרים ברוך כבוד יי' ממקומו וברוך שם וכו': ה"ג קולו של יעקב צווח ממה כו' קולו של אנדריינוס קול צווח' ובכי עולה מיעקב על מה שעשה אנדריינוס כן פירש"י ז"ל בפ' הנזקין: הכירו וגו' גרסי'. ודייק מסיפיה דקרא כי היו ידיו שעירות כלומר כשעומדים מיעקב רשעים עושה מעשה שעיר אז אינו מזכיר אותו בשם יעקב: נושקני בקבורה. פירש"י שיקבר אצלו במערת המכפלה ודייק מדהוה ליה למכתב ושקה אותי ואמר לי והוא אמר לו וק"ל: בריח שדה. הוא שדה של תפוחים: יוסף משיתא ויקום איש וכו'. גרסי' והם שמות בני אדם עברייני' מישראל ולבסוף קדשו שמו של הקב"ה כדמפרש ואזיל ודרש בגדיו כמו בוגדיו: מהם ובהם כו'. אחד מישראל יכנס בראשונה ויפשוט יד בכלי ב"ה וא"ל לאותו יוסף משיתא שיכנס ומה שאתה מוציא יהא שלך: עול זמן כו'. לך שם עוד פעם שנית: ולא קבל כו'. לא היה רוצה ליכנס עוד: נתנו לו מכס כו'. בשביל שיכנס עוד פעם שנית: בחמור של חרשין. פירש"י ספסלי' של דף עבה שמגררי' בו הנסרים וכן משמע בערוך: והוה רכיב כו'. היה רוכב על סוס בשבת: ה"ג רש"י ובילקוט אזל קמיה שריתא כו'. ופירש"י היו מוליכין לפניו קורה שיהא נתלה עליו יוסי בן יועזר אמר ליה יקום ליוסי ראה הסוס שהרכבני עליו אדוני וראה גם סוסך שהרכיבך עליו ר"ל הקורה שיהא נתלה עליו כלומר הלכתי בתאוות לבי ועלתה לי ואתה עמלת בתורה ובמצות כל ימיך וסופך תהא נתלה וכן הוא בספר יוחסין דארכבי מרי גרסי': אם כך. טובה ושלוה נותן הקב"ה למכעיסיו כ"ש שיהיה כך לעושי רצונו: אמר ליה וכי (מי) עשה רצונו יותר

עץ יוסף

שאין בהם תינוקות תבונה רק כלפצוף עופות. מ"מ לא יהיו שולטין בהם הידים של עשו. שהעולם מתקיים בהבל פיהם. ודייק לה מלשון הקול דמשמע קול בעלמא: אין הידים ידי עשו כו'. דרים וא"ו של והידים לשון או כוא"ו ומכה אביו ואמו שפירושו או אמו. ופי' הקול קול יעקב או הידים ידי עשו. ועיין מ"ש ע"ז באיכה רבתי: בפילגש בגבעה ארור נותן אשה כו'. כלו' שעשו רושם בקולם קול ארור נותן וגו' ומאז הוצרכו לעשות מעשה ידי עשו בגזילה לחטוף ולגזול בנות שילה בצאתם לחול במחולות: קול בכי של זרע יעקב בימי ירבעם בהיות אז הידים ידי יעקב כידי עשו בש"ד הרבה בקרב ישראל: הה"ד ולא עצר כו'. איידי דמייתי קרא מפרש ליה (נזה"ק): שירבעם ניגף כו'. מדהזכיר מיתתו כאן שלא כסדר הזמנים צריך לומר דרמיז נמי דאביה שמת באותו הפרק בעון אותו המעשה שמבואר לקמן בסמוך: שהעביר הכרת פנים ש"י. כדי שלא יעידו עליהם ויתעגנו נשותיהן: הכרת פניהם כו'. זה מביא לראיה שהכרת האדם היא בפנים לא זולת. ועיין בויק"ר פ' ל"ג שלמד שם שקילקל צורת הפנים מדכתיב ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה. ובירו' פ' בתרא דיבמות מפרש שהעבירו מהם החוטם שהוא עיקר הכרת פנים: עצמו לי אלמנותיו ואע"פ שהמקרא כתוב בירמיה ה"ק שבני יהודה נידונו מדה כנגד מדה. כי כמו שגרמו ענין אלמנות בני ישראל בימי ירבעם כך אירע להם (נזה"ק): עצמו לי אלמנותיו רעות האלמנות. כלומר שרע בעיניו. כי השארות עגונות קשה כמות: קרא לאחיה השילוני בליעל. שאמר ויקבצו עליו בני בליעל ואחיה השילוני היה מחזיק את ירבעם ראשונה: שחסדם ברבים שבזה וחרף את הרבים. וכן פי' רש"י והוא מלשון חסד הוא. והחטא בזה דלעולם צריך להיות אימת צבור. וי"ג שחשדן ברבים ופירושו שלא הכל היו נוטים אחר הבעלים. והוא אמר ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב: ערים את בית אל כו'. בנבואת הושע כתיב לעגלות בית און יגורו שכן שומרון דהיינו עגל של בית אל שנקרא בית און. הרי נראה שעדיין היה קיים: ומה אם מלך כו'. ר"ל שהוא כמותו ואיש ריבו ונפקא ליה עונא מהתונאה ועל כל זה ויגפהו ה' לאביה. הדיוט כו' עאכ"ו שהרי הוא חמור שהונאה בהונאת חבירו על דברי הכל (כלי יקר על ב"ר): (יז) הא קולו משתק כו'. כלו' שקולו עושה רושם להשתיק את העליונים ואת התחתונים כלו' מה"ש שבעולם העליון ועולם התחתון דבשניהם יש מלאכים (נזה"ק): רגל ישרה והיושב רגליו עקומות ולא ישרות: קפיצין כרש"י חוליות שיהיו יכולים לקפוץ: מהו דין לשון קאמייא. דקאמייא פירושו ראשונים לכן מפרש קיימיא ר"ל עומדים כתרגומו: ואת אמרת בעמדם דמשמע שמתחלה היו יושבים: בא עם דם כשבא עם בני ישראל יש דממה. ר"ל כשבאים לפני ה' ביחוד שמו וקילוסו: ואח"כ תרפינה כנפיהם פי' קילוסן הוא בנענוע כנפים וכשבא קילוסן של ישראל הם דוממים מנענועם ונשארות מתוחות כשנשיימים ישראל תרפינה כנפיהם בשירה (ועיין בתנחומא סדר קדושים סימן ו'): מה זרעו של יעקב כו'. נ"ל מפזרעו של יעקב שנמשלו לכוכבים מקלסין. שפיר' אחר שזרעו של יעקב (יפ"ת): שנמשלו לכוכבים ונקראו כוכבי בקר לפי שמקלסין בבקר דהיינו ק"ש שקורין בשחרית ולא הזכיר בערבית לפי שאין המלאכים אומרים אז שירה כדאי' בפ' ג"ה (יפ"ת): רעש גדול אתמהא כלו' שהיה שמיעת הרעש הזה מאחוריו דבר תימה כי למה ישמע מנגד זה ולא מעבר פניו אלא שפי' אחרי בזמן אחר שקלסתי אני וחבירי (יפ"ת): ממה שעשו לו הידים ידי עשו. זו אדום שהחריבו את בתינו ושרפו את היכלינו והגליתנו מארצנו. ובירו' מפרשו על חורבן ביתר דוקא: קולו של אדריינוס כו'. פי' זעקת ישראל בחורבן ע"י אדריינוס: (יח) ולא הכירו בשעה כו'. שרמז שבשעה שרשעים יוצאים ממנו דהיינו כי היו ידיו כו' שדומה לעשו אז אינו ניכר לפניו. ור"ל שזכותו לא יועיל לרשעים היוצאים ממנו ואין מכירין לא פנים עליהם דאין אבא מזכה ברא כדאי' בפ' חלק (יפ"ת): נושקני בקבורה מתחבר לי בקבורה שהוא נקבר אתו במערה ולא עשו. ונשיקה ענין חיבור. ודייק מדה"ל למכתב ושקה אותי ואמר לי (מת"כ): ואת אמרת וירח כו'. שאע"פ שהיו בגדי החמודות מקוטרים מור ולבונה אי אפשר שבעבור זה לא יורגש ריח שטף העזים אלא שנכנס ריח ג"ע עמו. והריח ההוא להזקו לא הורגש ריח רע אצלו: כריח שדה כו'. כריח אותו שדה אשר ברכו ה'. הוא שדה תפוחים הקדוש (אלשיך): נכנסה עמו גיהנם כדיליף לקמן. וסמיך ליה הכא אבא זדון ויבא קלון שבגיהנם נתגלה קלון הרשעים. והענין שבזה היה סימן ומופת ליצחק כי יעקב צדיק יורש ג"ע וראוי לברכה. והיפך אחיו (נזה"ק): כגון יוסף משיתא דריש בגדיו כמו בוגדיו ופי' כגון יוסף משיתא כו' שאע"פ שבגדו בה' היה תקות תשובה בהם: יוסף משיתא כו'. הם שמות בני אדם מישראל שהיו רשעים ולבסוף קדשו ש"ש: יכנס מהם ובהם שיראו לנפשם מהכנס שם או להכעים כלפי מעלה כוונו: אמרין ליה עול שהיה רשע ונפל אל חיל השונאים: ומה דאת מפיק כו'. ומה שאתה מוציא יהא שלך: עול זמן תנינות לך גם עוד פעם שנית שיוציא דבר חשוב לעצמו וכשאמרו לו כן אמר שאינו רוצה להכעים עוד את בוראו. ולכן נתנו לו מכס של שלש שנים שיכנס עוד: בחמור של חרשים ספסל עב שמגררין בו את הנסרים: שהכעסתי היה דואג על עונו ומודה שבעונו מת: והוא רכוב כו'. היה רוכב על הסוס בשבת: אזל קומיה שריתא למצטבלה הוליכו לפניו קורה לתלות בו את דודו יוסי בן יועזר: א"ל חמי כו'. אל יקום ליוסי דודו ראה הסוס שהרכבני עליו אדוני. וראה גם סוסך שהרכיבך עליו אדוניך ר"ל הקורה שהוא נתלה עליו. כלו' הלכתי בתאות לבי ועלתה לי. ואתה עמלת בתורה ובמצות כל ימיך וסופך תהא נתלה: אם כך למכעיסיו אם כך טובה ושלום נותן הקב"ה למכעיסיו כ"ש שיהיה כך לעושי רצונו: א"ל עשה כו'. פי' עשה רצונו יותר ממה שעשית אתה וראה מה פרע לך: א"ל ואם כך כו'. אם כך רעה מגיע לעושה רצונו על מיעוט עונותיו כי אין אדם צדיק בארץ

שריפה הרג וחנק. מה עשה הביא קורה נעצה בארץ וקשר בה נימא וערך העצים והקיפן גדר של אבנים ועשה מדורה לפניה ונעץ את החרב באמצע והצית האור תחת העצים מתחת האבנים ונתלה בקורה ונחנק קדמתו האש נפסקה הנימא נפל לאש קדמתו חרב ונפל עליו גדר ונשרף. נתנמנם יוסי בן יועזר איש צרידה וראה מטתו פורחת באויר. אמר בשעה קלה קדמני זה לג"ע : (יט) ד"א [סח] מלמד שהראה לו הקב"ה בהמ"ק בנוי וחרב ובנוי. ראה ריח בני הרי בנוי המד"א (במדבר כח) ריח ניחוחי תשמרו. כריח שדה הרי חרב כמד"א (מיכה ג) ציון שדה תחרש. אשר ברכו ה' בנוי ומשוכלל לע"ל כענין שנא' (תהלים קלג) כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם :

פרשה סו

(א) ויתן לך האלהים מטל השמים. כתיב (איוב כט) שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי. [א] אמר איוב ע"י שהיו דלתי פתוחות לרווחה היו הכל קוצרין יבשות ואני קוצר מלילות מ"ט שרשי פתוח אלי מים. אמר יעקב ע"י שהייתי עוסק בתורה [ב] שנמשלה כמים ; זכיתי להתברך בטל שנא' ויתן לך האלהים מטל השמים : (ב) ר' ברכיה פתח [ג] (שה"ש ז) שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך. ד' פעמים כתיב שובי. כנגד ד' מלכיות שישראל נכנסין לתוכן לשלום ויוצאין בשלום. השולמית. אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה מאהל לאהל. השולמית אומה שהכהנים משימין לה שלום בכל יום שנא' (במדבר ו) ושמו את שמי. וכתיב וישם לך שלום. השולמית אומה ששלום העולמים דר בתוכה שנא' (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. השולמית אומה שאני עתיד ליתן בה שלום שנא' (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ. השולמית אומה שאני עתיד לנטות אליה שלום הה"ד (ישעיה סו) כה אמר ה' הנני נוטה אליה כנהר שלום. ר' שמואל בר תנחום ור' חנין בשם ר' אידי אומה שעשת שלום ביני ובין עולמי. [ד] שאילולא היא הייתי מחריב את עולמי. ר"ה בשם ר' אחא פתח (תהלים עה) [ה] נמוגים ארץ וכל יושביה. המד"א (שמות טו) נמוגו כל יושבי כנען. אנכי תכנתי. אנכי כיון שקיבלו עליהם אנכי ה' אלהיך. תכנתי עמודיה סלה ונתבשם העולם. ר' אלעזר בן מרון אמר אומה שהיא משלמת איסטטיונו של עולם. הן הן בעוה"ז. הן הן בעוה"ב. ר' לוי אמר [ו] אומה שכל טובה שהיא באה לעולם אינה באה אלא בזכותה. הגשמים אינן יורדין אלא בזכותה הטללים אינם יורדים אלא בזכותה שנא' ויתן לך האלהים מטל השמים. לך בזכותך ובך הדבר תלוי : (ג) ויתן לך. [ז] יתן ויחזור ויתן לך. יתן לך ברכות ויתן לך כבושיהן. ויתן לך שלך ויתן לך של אביך. יתן לך שלך ויתן לך של אחיך. ר' אחא אמר יתן לך ויתן לך אלהותא אימתי לכשתצטרך לה הה"ד (שופטים טז) ויאמר ה' אלהים זכרני נא וחזקני נא. [ח] אמר לפניו רבון העולמים הוי זוכר לי אותה הברכה שברכני אבא יתן לך ויתן לך אלהותא : (ד) מטל השמים [ט] זה המן. שנא' (שמות טז) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. ומשמני הארץ. זה הבאר שהיתה מעלה להם מיני דגים שמנים יותר מדאי. ומשמני הארץ. אלו הקרבנות דכתיב (תהלים סו) עולות מחים אעלה לך. ורוב דגן. אלו הבחורים דכתיב (זכריה ט) כי מה טובו ומה יפיו דגן בחורים. ותירוש. אלו הבתולות דכתיב (שם ט) ותירוש ינובב בתולות. ד"א מטל השמים זו ציון שנא' (תהלים קלג) כטל חרמון שיורד על הררי ציון. ומשמני הארץ אלו הקרבנות. דגן אלו הבכורים. תירוש אלו הנסכים. ד"א מטל השמים זה מקרא. ומשמני הארץ זה משנה. דגן זה תלמוד. תירוש זה אגדה : (ה) יעבדוך עמים [י] אלו ע' אומות. וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל ובני קטורה דכתיב בהון (בראשית כה) אשורים ולטושים ולאומים. הוה גביר לאחיך זה עשו ואלופיו. וישתחוו לך בני אמך הכא את אמר וישתחוו לך בני אמך [יא] ולהלן את אמר וישתחוו לך בני אביך. אלא יעקב ע"י שנטל ארבע נשים לאה רחל זלפה ובלהה הוא אומר בני אביך. יצחק נטל רבקה אמר בני אמך. אורריך ארור וגו' ולהלן הוא אומר (במדבר כד) מברכיך ברוך ואורריך ארור. אלא בלעם ע"י שהיה שונא פתח בברכה וסיים בקללה ויצחק שהיה אוהב פתח בקללה וסיים בברכה. ר' יצחק ב"ר חייא אמר הרשעים ע"י שתחלתן שלוה וסופן יסורין פותחין בברכה וחותמין בקללה מברכיך ברוך ואורריך ארור. אבל הצדיקים ע"י שתחלתן יסורין וסופן שלוה הם פותחין בקללה וחותמין בברכה אורריך ארור ומברכיך
ברוך

יד יוסף סח ספרי ח"ב פיסקא שנ"ב. ילקוט ס"ז : פס"ו א ילקוט ס"ז. ווילקוט איוב : ב ב"ק י"ז. קידושין מ'. סנהדרין ז'. שבת ל"א : ג חזית פ' ו'. ווילקוט ס"ז : ד זוהר בלק דף קנ"ג : ה ר"ש רות רבה. ר"ש תנחומא. חזית פסוק לסוסתי ופסוק שובי. פסיקתא רבתי פ' כ"ח. ילקוט תהלים. זוהר חדש דף ס'. שבת פ"ח : ו דב"ר פ"ז סי' ח'. שה"ש רבה פ"ג סי' כ'. ברייתא דמסכת אצילות שנדפס בסוף מדרש הג"ב. יבמות ס"ג : ז ילקוט ס"ז : ח ילקוט שופטים : ט ילקוט ס"ז. ברייתא דמסכת אצילות. הג"ב פ' מ"ב : י ילקוט ס"ז. וברייתא דמסכת אצילות : יא לקמן פ' ל"ח :

ענף יוסף

פרגופא שמו ושם טבריא. אבל ודאי שבשניהם מסמן המקום. ואפשר שפרגופא היא בשכונת טבריא. ובכל חד הוא :

פרשה סו (ה) [פתח בקללה] וא"ת גבי ואברכה מברכיך ומקללך אאור דפתח בברכה מאי איכא למימר. וי"ל דשאני התם דקאמר יתברך ונברכו בך כל משפחות האדמה. וכיון דמאי נקט ברכה בריש וסיפא ניחא למנקט קללה באמצע (רמב"ן) :

מהרדס

מתנות כהונה

יותר ממה שעשית אתה ורואה מה פרע לך וא"ל אם כך רעה מגיע לעושי רצונו על עונותיהם מועטי' כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כ"ש שיגיע כך לעתיד לבא לעוברי רצונו : **נכנס כו'**. דברי ר' יוסי נכנס בו ביקום כאדם הזה של נחם שבוער ולבש הרעה ונבהל : **נימא** חבל קטן ובערוך גרס גניא וע"ש ובוי"ר ר"פ כ"ב : **והקיפן גדר כו'**. הקיף על העצים גדר של אבנים וכן פירש"י ז"ל ובש"ע גר' בהדיא עצים ערך והקיף עליהם גדר של אבנים : **ונתלה בקורה**. באותו נימא שקשר : ה"ג **ונתלה** בקורה ונחנק נפסקה הנימא נפל קדמתו הרב והכי מוכח בפירש"י ובערוך : **מטתו** של יקום בן אחותו : **פתוח** שרשו ודרשו פתוח שרשו בשביל שהיתה ביתו פתוחה כו' היו שרשי אלי מים : **שלום** העולמים. הקב"ה המד"א כו' כלומר האי נמוגים פירושו נמסו כד"א נמוגו כו' כמה שאחז"ל שהקב"ה התנה עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזרו לתהו ובהו : **נתבשם** במדרש משלי פ"ל גרס ג"כ נתבסם ויותר נראה שנגרס נתבסם לשון בסים וכן עיקר : **אשטטיונו** וגו'. פירש"י והערוך עמידתו של עולם כלומר שהן קיימין בעוה"ז ובעוה"ב : **יתן** ויחזור כו'. וי"ו יתירה דויתן קדריש שהיה לו לומר יתן לך ולפיכך דרשו שיתן הברכות ויחזור עליהם ויתנם לך באופן חזק וקיום וכדמפרש ואזיל וכמו שדרשו בפרק הזהב ויסף יוסף ויחזור ויוסף עליהם ב' הוספות : **כבושיהון** ופירש"י מקום להתקיים שם הברכות והילקוט גרס כיבושין הראויות לך פירושו ג"כ מקום להתקיים שם כל ברכה וברכה לשון רש"י יש מקום ליין ויש מקום לסולת : **אלהותא** כח ועוז כד"א ואת אילי הארץ לקח : **הוי** זוכר לי כו'. דאם לא כן למה אמר יי' אלהים (ה"ג בילקוט ובעקידת יצחק יתיר מדאי ורוב דגן כו' : **הקרבנות** דכתיב עולות מחים אעלה לך דגן אלו הביכורים. כצ"ל) : **בני** אמך והיכי דאפשר נקט. האם כי אמו ודאי : **וסיים** בברכה. שהקללות יהיה להם קץ וסוף הברכות יעמדו עד עולמי עד ובלעם כוונתו להיפך קללה תחשב לו : **תחלתן** שלוה.

בתבא

עץ יוסף

בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. כ"ש שיגיע כך לעוברי רצונו. ור"ל כי ממה שנותן טובה לרשעים נודע שמכ"ש לצדיקים וזה יתקיים בעוה"ב. וכן ממה שהרע לצדיקים בעוה"ז מכ"ש שיפרע מן הרשעים בעוה"ב :. **נכנס כו'**. דברי ר"י נכנס ביקום כאדם הזה של נחם שבוער ולבש הרעה ונבהל : **נימא** חבל קטן : **והקיפן גדר** של אבנים. הקיף על העצים גדר של אבנים : **ונתלה בקורה** על ידי אותו חבל : **קדמתו האש** עד שלא נחנק לגמרי : **נתנמנם** פי' כשהיה גוסס נראה לו מעלת בן אחותו כי אז משיגים הצדיקים השגה גדולה על דרך תוסף רוחם יגועון (יפ"ת) : **מטתו** של יקום בן אחותו : (יט) **בנוי** ומשוכלל לע"ל. ובנין בית שני לא נרמז דלא חשוב כיון דחסרו ממנו ה' דברים היותר חשובים כדלקמן בבמדב"ר (יפ"ת) :

פרשה סו (א) **שרשי** פתוח כו'. מייתי ראיה מאיוב שהטל בזכות עסק התורה דדלתי פתוחות לרוחה היינו לא"ת דמיקריא מים וה"פ שרשי פתוח אלי מים זה תורה לפיכך וטל ילין בקצירי. ר"ל שברכת הטל לנה בו בקצירו שהיה קצירו דשן ושמן על ידי הטל שיורד עליו כל ימי גידולו (יפ"ת) : **יבשות** כלומר צמוקות : **מלילות** פי' מלאות וטובות כדרך המלילות (יפ"ת) : **אמר יעקב** כו'. מייתי דוגמא מיעקב שהיה יושב אהלים של תורה ונתברך בטל השמים ומפרש בסמוך לך בזכותך : (ב) **שובי שובי** מייתי האי קרא דדרשי' בי"ה שכל הטובות בזכותו כדבסמוך (יפ"ת) : **כנגד ד"מ** ומצרים לא חשיב דשובי על העתיד נאמר : **נכנסין לתוכה** לשלום כו'. שלימות האמונה קאמר כי אע"פ שנכנסו לגלות אשר לא הורגלו בה מ"מ לא המירו דתם אלא נתקיימו בשלימות אמונתן. וכן אע"פ שיתארך הגלות מ"מ יתקיימו תמיד בשלימות אמונתן ויוצאין בשלוה (נזה"ק) : **ששלום חי העולמים** כו'. כלו' חי העולמים הנקרא שלום הוא מתנהג מאהל לאהל כדכתיב (ד"ה א' י"ז) ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן. וכתב רש"י כלו' ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן מגלגל לשילה ומשילה לנוב ומנוב לגבעון ע"כ : **ושמו את** שמי וגו' וכתיב וישם לך שלום. על ידי כח ברכתם ישימו שמי על בני ישראל להיות כבוד שכינתי שורה בתוכם הנקרא שלום. לכן הוא כולל לכל הברכות וכדאמר אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום (נזה"ק) : **ששלום העולמים** דר בתוכם. והיינו בבית עולמים של שלמה שנקרא בית ולא אהל בהיותו שוכן בתוכם בדירת קבע : **אומה שאני** נותן בה שלום שנא' ונתתי שלום בארץ. כצ"ל כן הוא בש"מ ומיירי גם בעוה"ז (נזה"ק) : **כנהר שלום** כלו' שמאז יהיה השלום ברבוי כנהר שאינו פוסק : **מחריב את עולמי** כדמפ' ר' הונא בשם ר"א : **המד"א נמוגו** כו'. כלו' האי נמוגים פיר' נמסו כד"א נמוגו כו' כמו שאחז"ל שהקב"ה התנה עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזרו לתהו ובהו : **כיון שקבלו** אנכי כו'. כי אנכי הוא ראש התורה והוא בא ללמד על הכלל כולו. וכן הוא היחיד שהכל תלוי בו : **ונתבשם העולם** צריך להיות נתבסם בסמ"ך והוא לשון כן ובסיס. והכוונה שקיום התורה תכלית העולם : **אסטטיונו של עולם** פי' עמידתו של עולם ויסודו שהן הן בעוה"ז ובעוה"ב : **טובה שהיא** באה כו'. ולפ"ז פירוש השולמית שהיא משלמת צורך העולם. ומביאה שלום ושלוה בעולם : **הגשמים אינן** יורדין כו'. בדב"ר פ"ז וכן בחזית מייתי ראיה מיפתח ה' לך את אוצרו : (ג) **יתן ויחזור** הל"ל יתן לך ה'. מאי ויתן לך לכך דריש יתן ויחזור ויתן לך כלו' שלא יהיה הפסק לברכתי מחמת ניכוי זכיות שבהיותם עושים רצונו של מקום תמיד יוסיף ליתן להם במתנת חנם : **כבישיהון** ופרש"י מקום להתקיים שם הברכות. שיש מקום ליין ויש מקום לסולת מקום להתקיים שם הברכות. וכן מצינו אוכל שדי העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה שצריך מקומות מיוחדים לשמירת הפירות : **של אביך** הברכה הבאה בזכות אביך : **של אחיך** פי' חלק של אחיך. כי בהיות אחיו בכור היה ראוי ליטול פי שנים. אי נמי בזמן הגלות קאמר שיהנה גם משפע חלק אחיו. וכדאי' בתנחומא (מזה"ק) : **ויתן לך אלהותא** פי' בערוך כח ומעוז. והרמז לזה במ"ש ויתן לך האלהים שהוא לשון גבורה. הה"ד ויאמר ה' אלהים זכרני נא וחזקני נא שאמר הוי זכור לי אותה הברכה כו' : **לכשתצטרך לה** כלו' בעת הצורך כשלא תוכל להתחזק בטבע ותצטרך כח אלהות להתגבר כענין שמשון : (ד) **זה המן** שירד עם הטל כמ"ש וברדת הטל וגו' : **שמנים יותר** מדאי ורוב דגן אלו הבחורים. כצ"ל (א"א) : **ומה יופיו** דגן בחורים הכונה שרוב הדגן והתירוש הם מגדלים בחורים ובתולות נאים : **כטל חרמון** פי' מטל השמים הארץ השותה מטל השמים הטוב : **אלו הקרבנות** שהם מיטב הצאן והבקר כאומר עולות מחים : **אלו הבכורים** שהן באין משבעת המינים והקודמים בהם חטה ושעורה דהיינו דגן : **זה מקרא** שניתן מן השמים בכתב ונקרא טל ליחס ירידתו מן השמים : **זו משנה** שהאותיות קרובות זו לזו : **דגן זו גמרא** שהדגן היא התבואה העומדת בכרי העומדת לאכילה וכן גמרא הוא עיקר להלכה ולמעשה : **תירוש זה אגדה** שהיא מתוקה ומושכת לבו של אדם כתירוש : (ה) **אלו ע'** אומות. דאל"כ עמים ולאומים למה לי : **דכתיב בהו** אשורים כו'. יתכן דבני ישמעאל נמי יליף מדכתיב בהו י"ב נשיאים לאומותם (יפ"ת) : **זה עשו ואלופיו** אחיך בסגו"ל ל"ר זה עשו ואלופיו. ואע"ג דיצחק כלפי עשו היה מכוין בברכה בעל אגדה קושטא דמילתא קאמר (יפ"ת) : **וישתחוו** לך בני אמך. ולהלן כו'. ר"ל ולמה לא אמר יצחק ג"כ בני אביך. ומשני דיעקב לא קאמר בני אביך רק על צד ההכרה לפי שנטל ד' נשים. אבל כל שאפשר להזכיר האם עדיף מפני משום דאחוות האם ברורה (יפ"ת) : **ע"י שהיה שונא** ואע"ג דאשר ישים ה' בפיו אותו ידבר. מ"מ סדר הדברים היה מעצמו. אי נמי כפי הכנת לבו הרע חלה עליו ההשפעה לברך (יפ"ת) : **וסיים** בקללה והסיום עיקר שיורה על שישאר הדבר בכך : **וסיים בקללה** דקללה קנא חשיב היות להם שונאים שיקללום : **ע"י** שתחלתן שלוה. ואע"פ שבלעם לישראל היה אומר מ"מ לא אמר אלא לפי הרגלו שהיה מורגל לדבר עם הרשעים שתחלתן שלוה וסופן יסורים (מזרחי). והטעם בזה שצדיקים תחלתן יסורים כו' למען יכירו וידעו ברוב טובו וחסדו שעשה להם. להיות הרע

מבהין

ברוך : (ו) ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב. יב א"ר אייבו פוליונו של אבינו יצחק מפולש היה זה בא מכאן וזה בא מכאן. רבנן אמרי כמין איסטרופומיטא הדלתות היו נכפלין לאחוריהם. עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו. הה"ד אך יצא יצא יעקב נראה כיוצא ואינו יוצא. ועשו אחיו בא מצידו. מזויין לצוד נפשו כמד"א (שמות כא) ואשר לא צדה. ד"א מברכיך ברוך. יג תני נכרי המברך את השם עונים אחריו אמן. בשם אין עונים אחריו אמן. א"ר תנחומא אם בירכך עכו"ם אחד ענה אחריו אמן דכתיב (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים. עכו"ם אחד פגע בר' ישמעאל ברכו א"ל כבר מילתך אמורה. פגע בו אחר וקללו א"ל כבר מילתך אמורה. אמרין ליה כמה דאמרת לדין אמרת לדין. א"ל כן כתיב מברכיך ברוך ואורריך ארור : (ז) ויעש גם הוא מטעמים ויאמר לאביו יקום אבי. הה"ד (משלי ל) שממית בידים תתפש. א"ר חמא בר חנינא באי זו זכות השממית מתפשת בזכות אותן הידים ויעש גם הוא מטעמים וגו'. יקום אבי. ע"י שאמר לו יקום אני נפרע לו בו בלשון (תהלים סח) יקום אלהים יפוצו אויביו :

פרשה סז

(א) ויחרד יצחק חרדה גדולה. א כתיב (משלי כט) חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב. חרדה שהחרידה רות לבועז שנא' (רות ג) ויחרד האיש וילפת. יתן מוקש בדין היה לקללה· אלא ובוטח בה' ישוגב נתן בלבו וברכה ויאמר ברוכה את לה' בתי. חרדה שהחריד יעקב ליצחק שנאמר ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד. יתן מוקש בדין היה לקללו. אלא ובוטח בה' ישוגב שברכו ואמר גם ברוך יהיה : (ב) ויחרד יצחק חרדה גדולה וגו'. ב א"ר חמא בר חנינא מאד מחרדה שחרד על גבי המזבח. אמר מי הוא זה שנעשה סרסור ביני לבין המקום שיטול יעקב את הברכות כלפי רבקה אמרו. א"ר יוחנן מי שיש לו ב' בנים אחד יוצא ואחד נכנס חריד. אתמהא. אלא בשעה שנכנס עשו אצל אביו ג נכנסה עמו גיהנם. ר' אחא אמר התחילו כותלי הבית מרתתים הדא הוא דהוא אמר מי אפוא. מי הוא זה שהוא עתיד ליאפת כאן אני או בני יעקב. א"ל הקב"ה לא את ולא בנך יעקב אלא הוא הצד ציד. הוא הצד ציד אר"א בר שמעון צײדא היך צדיך. פכור תרעיא היך תרעך פכור ומקולקל. הה"ד (משלי יב) לא יחרוך רמיה צידו. רבנן אמרי לא יאחר ולא יאריך הקב"ה לרמאי ולצידו. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי אומר מה הוא לא יחרוך לא יאריך הקב"ה לרמאי ולצידו. דאמר ריב"ל ד כל אותו היום היה עשו צד צבאים וכופתן ומלאך בא ומתירן ועופות ומסכסכן ומלאך בא ומפריחן וכ"כ למה (שם) והון אדם יקר חרוץ. כדי שיבא יעקב שהוא יקרו של עולם ויטול את הברכות שמעיקר העולם חרוצות לו. ר' חנינא בר פפא שאל את ר' אחא א"ל מהו דכתיב הון אדם יקר חרוץ. א"ל חרוצה היא ביד הצדיקים שאינם נוטלים מן יקרם שלע"ל בעוה"ז : (ג) ואוכל מכל. ה ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר מכל מה שנברא בששת ימי בראשית. ר"נ אומר מכל טוב שהוא מתוקן לע"ל. א"ל עיקרו של דבר מה האכילך. א"ל איני יודע אלא טועם הייתי טעם פת טעם בשר טעם דגים טעם תנבים טעם כל מעדנים שבעולם. א"ר ברכיה כיון שהזכיר בשר מיד בכה אמר אני קערה אחת של עדשים האכילני ונטל את בכורתי אתה שהאכילך בשר עאכ"ו. א"ר לוי לפי שהיה אבינו יצחק מתפחד ואומר תאמר שלא עשיתי כשורה שעשיתי את שאינו בכור בכור כיון שאמר את בכורתי לקח אמר יאות ברכתי. א"ר אליעזר ו אין קיום הגט אלא בחותמיו שלא תאמר אילולא שרימה יעקב באביו לא נטל את הברכות ת"ל גם ברוך יהיה. א"ר יצחק בא לקללו ז א"ל הקב"ה הזהר שאם את מקללו לנפשך את מקלל שאמרת אורריך ארור. א"ר לוי ח ששה דברים משמשין את האדם· שלשה ברשותו וג' אינן ברשותו. העין והאוזן והחוטם שלא ברשותו. חמי מה דלא בעי. שמע מה דלא בעי. מריח מה דלא בעי. הפה והיד והרגל ברשותו. אין בעי הוא לעי באורייתא אין בעי לישנא בישא אין בעי מהרף ומגדף. היד אין בעי הוא עביד מצוותא אין בעי הוא גניב ואין בעי הוא קטיל. הרגל אין בעי הוא אזיל לבתי טרטסיאות ולבתי קרקסיאות. ואין בעי הוא אזיל לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. ובשעה שהוא זוכה הקב"ה עושה אותן שברשותו שלא ברשותו. היד (מ"א יג) ותיבש ידו אשר שלח עליו. הפה גם ברוך יהיה. הרגל (משלי א) בני אל תלך

יד יוסף יב ילקוט ס"ז : יג ברכות נ"א. ירוש' ברכות פ"ח. וריש פ' לולב הגזול. ופ"ק דמגילה : פס"ז א ילקוט ס"ז. תנחומא. רות רבה. וילקוט משלי. וילקוט רות : ב זוהר ס"ז דף קמ"ד. ילקוט ס"ז : ג לעיל פ' ס"ס · תנחומא. זוהר ס"ז דף קמ"ג וקמ"ד. תנחומא ברכה : ד תנחומא : ה ילקוט ס"ז : ו לקמן פ' זו. גיטין ס"ג : ז זוהר ס"ז דף קמד : ח תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

שהבא לטמא פותחים לו וכתיב מפניא לגוים ויאבדם והצדיקים הקב"ה גובה מהם מיד על יד מיעוט עונותיהם כדי שיהיו בסוף בשלום תמיד עד עולם : פליונו פי' הערוך מקומו ואהלו שהוא שוכן בו : וזה בא מכאן בפתח שכנגדו וזהו שנא' ויהי אך יצא יצא וגו' דמשמע דעד שלא נגמר' יציאתו של יעקב בא עשו ואם בפתח א' היאך אפשר כן משמע לי בביאורי מהר"ר אליהו מזרחי והערוך פי' דדייק יצא יתירה : איסטרופומיטא פי' הערוך מהופך וכפול לאחוריהם וציר הדלת היה באמצע הפתח למטה ובאמצע המשקוף למעלה ופותח וסוגר לימין ולשמאל ובצד שמאל נכנס עשו ונפתח גם לצד ימין ודרך שם יצא יעקב : נראה כיוצא אך לשון מיעוט קדרים ובערוך פי' דדרים יצא יתירה : לצוד נפשו כו'. דייק מדאמר צידו והל"ל מן הציד : בשם מברך שם בשם אחר יברך יוסי את יוסי אין עונים אחריו אמן והטעם ק"ל : ברכו הנכרי לרבי ישמעאל : כבר מילתך כו' דבר הראוי להשיבך כבר היא אמורה ואיני צריך להשיבך : אמרין ליה תלמידיו כו' פי' אמרו לו תלמידיו לר' ישמעאל כמו שאמרת לזה שברכך אמרת ג"כ לזה שקלל אותך : השממית מתפשת כו' מצאתי בילקוט משלי אין לך בכל השרצים שנוי כשממית ולכן קורא למלכות הרביעית שממית שהיא הריעה לנו מכל המלכיות והיא תופשת ובאה יד בהיכלי מלך של ב"ה בזכות הידים שעשה מטעמים לאביו שע"י כן ברכו אביו ואמר והיה כאשר תריד ופרקת עולו וגו' וכן מצאתי שוב בפירש"י ואב"א ז"ל : מחרדה פירוש מאותו הרדה שחרד כשנעקד על גבי המזבח : שנעשה סרסור כו'. דרש מי איפוא מי היה פה ומליץ כד"א והוא יהיה לך לפה : כלפי רבקה אמרו. יצחק אמר דבור זה על רבקה שהרגיש כי היא היתה המליץ בינותם : מרתיתין מחום הגיהנם ובילקוט גרס מרתיחין : ליאפות כו' להיות נאפה ונשרף בגיהנם : ה"ג בילקוט או בני יעקב שלא היה מחזיקו צדיק כעשו וכן אמר למעלה הקול קול יעקב על שהוציא שם שמים בפיו והשב מה שעשו לא כן עשה מפני כבוד שמים : ה"ג ולא בנך יעקב : הצד ציד. צד ציד דרש כמו צד הציד : צייד כו'. כך אמרה רוח הקדש כלפי עשו אתה הוא הצד ומרמה את הכל היאך רמאך עתה אתה הוא הרגיל לשבור דלתות אחרים ליקח ממון אחרים היאך שברו אחרים דלתך ולקחו כל כלי המדתך ודייק הצד ציד ניצוד הצד וכן הוא בתנחומא בהדיא : לא יחרוך. נוטריקון לא יאחר : ולא יאריך. לא יחריך דרים לא יאריך בחילוף ח' בא' : ועופות ומסכסכן כו'. שכסך אותם זה בזה שלא יפרחו. ה"ג בילקוט הברכות שהן יקרות של עולם חרוצות לו : חרוצה חלט ובטוח : אמר לו עשו ליצחק עיקר כו' : שאם אתה מקלל גרסי' : לנפשך כו'. שכבר אמרת אורריך ארור : חמי מה דלא בעי. רואה אפי' מה שאינו חפץ לראותו : אין בעי כו'. אם רוצה הוא עוסק בתורה ואם רוצה עוסק בפיו בלשון הרע : עביד מצוותא. נותן צדקה בידו סתם מצוותא שבלשון ירושל' הוא צדקה : טרטסיאות שעוסקין שם במיני שחוק והתול וכן קרקסאות : ותיבש כו'. וזה היה לזכות הנביא שלא ירבעם את ידו לתפשו ולמענו היה מהפך את שברשות האדם שלא היה ברשותו : הפה של יצחק שבקש לקלל

ענף יוסף

פרשה סז (ב) [מחרדה שחרד ע"ג המזבח] כי ודאי היה חרד בטבע מצד התפעלות כגוף בשערו נראה שמיתה אע"פ שהיה לבו שלם לעשות רצון קונו. דמש"ה אמרינן לעיל פ' נ"ו שאמר

עץ יוסף

מבחין את הטוב הבא אח"כ להם ויודו את שמו על זה. והרשעים הוא להיפוך כדי שיחזק עליהם החוסך והרע שיבא אחר הטוב. על דרך הטוב מבחין את הרע (שמ"ש) : (ו) פוליונו פירוש אהלו : מפולש היה שהיה לו ב' פתחים זה כנגד זה שהיה ביתו פתוח לרווחה : וזה בא מכאן דהל"ל כיון דמיד בצאת יעקב בא עשו איך לא ראה עשו את יעקב ונראה דצ"ל היה זה יצא מכאן וזה בא מכאן : איסטרופומיטא פי' הערוך מהופך וכפול לאחוריהם וציר הדלת היה באמצע הפתח למטה ובאמצע המשקוף למעלה ופותח וסוגר לימין ולשמאל ובצד שמאל נכנס עשו ונפתח גם לצד ימין ודרך שם יצא יעקב (מת"כ) ועיין רפ"ד דמדות : אחר הדלת שכשהרגיש יעקב בבא עשו עמד לו אחר הדלת ולא ראהו עשו. לפי שעשו בא מן השוק שהוא מקום אורה ואינו רואה כמו שראהו יעקב שהיה שלא במקום אורה. וכמ"ש בתנחומא : הה"ד אך יצא יצא יעקב אך יצא אינו אומר אלא אך יצא יצא נראה כיוצא. כן גרס הערוך : מזויין לצוד נפשות כצ"ל (יפ"ת) מצידו בא לרמוז שהיה מזוין לצוד נפשות (נזה"ק) : ד"א מברכיך ברוך. נראה שצ"ל קודם ויהי כאשר כלה כו' : עונין אחריו אמן ולא חיישינן דלמא מכוון לשם עכו"ם. דכיון דמזכיר שם שמים מסתמא לשם שמים מכוין (נזה"ק) : בשם פי' אבל אם מברך את ישראל אף בשם אין עונין אחריו אמן. להורות שאינו מועיל אלא ברכת ישראל שיש לו זכות להתקיים ברכתו : א"ר תנחום כו' ס"ל דיש לענות אמן אחריו. דאע"פ שאין לו זכות מ"מ לפעמים השעה מצליח לו להתקיים ברכתו. ומייתי ראיה מדכתיב ברוך תהיה מכל העמים אלמא ברכתם מועילה לפעמים (נזה"ק) : מלתך אמורה דבר הראוי להשיבך כבר היא אמורה ואיני צריך להשיבך : א"ל כמה דאמרת כו' פי' א"ל תלמידיו לר' ישמעאל כמו שאמרת לזה שברכך אמרת ג"כ לזה שקלל אותך : (ז) הה"ד שממית כו' דק"ל לכתוב ויבא גם הוא מטעמים לכן מייתי הך דרשא דגלי לן זכות עשו במעשה ידיו בעבודת אביו שהמטעמים עשאם בידיו ממש לכבוד אביו (יפ"ת) : באיזה זכות השממית כו' דשממית זו אדום כמ"ש במדרשות ועז"א באיזה זכות השממית מתפשת לכבוש העולם בזכות אותן הידים ששימשו לאביו. ומסיק ע"י שאמר ליה יקום אבי נפרע כו'. ועי"ל גבי קום נא שבה (יפ"ת) :

פרשה סז (א) כתיב הרדת כו' בוטח בה' ישוגב אף בברכה שלא די שלא קללה אלא אף ברכה לפי שבטחה בה' והיה כוונתה רצויה לשם שמים. וכה"ג נמי דריש לה ביצחק ולכך מייתי ליה הכא : (ב) מאד מחרדה כו' שהיה גדול מחרדה שחרד ע"ג מזבח בעקידה כי שם לא היה החרדה אלא מצד התפעלות טבע הגוף אבל מ"מ הלב שמח היה לעשות רצון קונו. אבל כאן היה לו חרדה בגוף ונפש שנכנסה עמו גיהנם (נזה"ק) : מי הוא זה כו' וז"ש מי איפא כלו' מי היה פה ומליץ כד"א הוא יהיה לך לפה. והוא כי מאחר שנראה עליו רוה"ק לברך את יעקב ידע כי היה סרסור בינו לבין המקום בדבר זה ודבר זה כלפי רבקה אמרו כי ידע נהמגה שיעקב לא היה מכניס עצמו בסכנה אם לא באמנעות רבקה : וא' נכנס חרד שמאחר שפניהם בניו למה יחרד שתעבור הברכה מזה לזה (יפ"ת) : כותלי הבית מרתתים ע"י גיהנם שנכנסה עמו וי"ג מרתיחין פי' מחום האש של גיהנם : או יעקב בני כי חשש פן יענש על מה שנתן הברכות ליעקב והגיהנם בא עם עשו עבור עונש יעקב (יפ"ת ונזה"ק) : אלא הוא הצד ציד. זה עשו דכתיב בו כי ציד בפיו : הוא הצד ציד כו' רוה"ק אמרה כלפי עשו אתה הוא הצד ומרמה את הכל היאך נמצא אחר שרימה בך וכן היה משל ביניהם על רמאי שנתפס במצודות אחרים : ופכור תרעיא כו' פי' וסוכר שערים איך פתחך סכור. ועז"א הה"ד לא יאריך וכו' כלומר שסוף הרמאי להיות ניצוד ולא יצליח ברשעו (יפ"ת) : לא יאחר ולא יאריך יחרוך דרש יאחר ויאריך בנוטריקון ור"ל שאע"פ שהרמאי מצליח בערמה לפי שעה מ"מ ה' לא יאריך לו כי יפרע ממנו לזמן קרוב ולא יאחר להפרע ממנו : מהו לא יחרוך לא יאריך. דרים לא יחרוך בחילוף הי"ת באל"ף. ומפרש ליה בעשו שצידו היה פשוח מיד כריב"ל (יפ"ת) : ומסכסכן סכסך אותם זה בזה שלא יפריחו : חרוצות לו פי' שמששת ימי בראשית פסוקות לו : הרוצה היא ביד צדיקים כו'. וה"פ דקרא היקר הוא רשום והרון להם לאחר זמן והיינו בעוה"ב ואין להם כלום בעוה"ז (נזה"ק). ואע"ג דאשכחן לצדיקים שזוכים לשתי שולחנות. מ"מ אין מנכים להם מזכיותיהם בעוה"ב אלא ה' נותן להם במתנת הנם (יפ"ת) : (ג) מכל מה שנברא כו' כלו' שנמצא בו טעם הכל כענין המן שנהפך לכמה טעמים : ר"נ אמר מכל טוב כו' מוסיף לומר דאפי' מכל מה שמתוקן לעתיד טעם : כיון שהזכיר בשר כו' באומרו אני קערה אחת של עדשים האכילני ורימני בו ליטול את בכורתי. אתה שהאכלך בשר עאכ"ו שהועיל ערמותו להשיג על זה ממך ברכה מרובה : יאות ברכתי יפה ברכתי. שאע"פ שמתחלה הרד הרדה גדולה מ"מ לבסוף הסכים ואמר גם ברוך יהיה וכבר אמר ר"ב שכיון ששמע עשו רק תחלת דברי אביו בענין הבשר לעק אני קערה אחת של עדשים האכילני ונטל בכורתי כו' ולכן אמר יצחק גם ברוך יהיה כי יאות ברכתי לו בהיות לו משפט הבכורה : אילולא שרימה כו' ת"ל גם ברוך יהיה להסכים על הברכה מדעתו. והיינו מכל הני דלעיל : בא לקללו. כי הרע לו הערמה שעשה יעקב ועל זה בא לקללו והיה קסבר דברכה זו אין בה ממש כיון דקוה בטעות. ולזה נתגלה עליו רוה"ק להודיע לו כי מאתו ית' יצאו הדברים כשופים (נזה"ק) : א"ר לוי כו' ס"ל ג"כ שמן השמים סבבוהו לומר גם ברוך יהיה. ועז"א בשה דברים משמשין את האדם

תלך בדרך אתם כי רגליהם לרע ירוצו : (ד) כשמוע עשו את דברי אביו. ט א"ר חנינא כל מי שהוא אומר שהקב"ה וותרן הוא יתוותרון בני מעוהי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה. זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב כשמוע עשו את דברי אביו ויזעק זעקה. והיכן נפרע לו בשושן הבירה שנא' (אסתר ד) ויזעק זעקה גדולה ומרה עד מאד. בא אחיך במרמה. ר' יוחנן אמר י בא בחכמת תורתו. ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני. ר"ל אמר יא התחיל מחכך בגרונו כמאן דמחייך וזורק רוק מפיו ויאמר הכי ויעקבני. את בכורתי לקח ושתקתי לו. והנה עתה לקח ברכתי ושתקתי לו. הלא אצלת לי ברכה מן הניצולת: (ה) ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר. יב א"ר ברכיה הן גביר שמתיו לך ברכה שביעית ולמה הוא אומרה לו תחלה. אלא א"ל מלך עשיתיהו עליך וברכותיך שלו הן עבדא דמאן נכסי דמאן. יג עבדא כל מה דיליה למאריה ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים. ולכה אפוא. ברם לך פיתך אפויה. ר' יוחנן ור"ל. ר' יוחנן אמר הרף ממנו שפורניתא אפויה לפניו בכ"מ. ר"ל אמר הרף ממנו שאף וחמה מסורין לו. ר' שמלאי ואמרי לה בש"ר אבהו א"ל הקב"ה כך היית אומר ולכה אפוא. יד א"ל (ישעיה כו) יוחן. א"ל רשע הוא. א"ל בל למד צדק לא כיבד את הוריו. א"ל הקב"ה (שם) בארץ נכוחות יעול עתיד הוא לפשוט ידו בבהמ"ק. א"ל א"כ השפיע לו שלוה בעוה"ז ובל יראה גאות ה' לע"ל : (ו) ויען יצחק ויאמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך. טו זו איטאליאה. ומטל השמים מעל זו בית גוברין. ד"א הנה משמני הארץ מן שמיניא דארעא. מן הן מתעבדא ארעא שמניא מן טלא. ומטל השמים מעל. אנטונינוס שלח לרבינו א"ל בגין דתסוורתא חסרים מה נעביד ונמלא יתהון. נסביה לשליחא ועייליה לגו פרדסא שרי עקר פוגלין רברבין ושתיל דקיקין. א"ל הב לי אנטיגרפא א"ל לית את צריך. סלק לגביה א"ל דין היא אנטיגרפא. א"ל לא יהיב לי כלום. א"ל ומה אמר לך. א"ל לא אמר לי כלום. א"ל ולא עבד קודמך כלום. א"ל נסבני ואעלני לגו פרדסא שרי עקר פוגלין רברבין ושתיל דקיקין. תרדין רברבין ושתיל דקיקין. חסין רברבין ושתיל דקיקין. מיד הבין. שרי מפיק דוכסין ומעייל דוכסין. עד זמן דאיתמליין תסוורתא. ועל חרבך תחיה. ר' לוי אמר עול חרבא ואת חיי. ואת אחיך תעבוד. א"ר הונא אם זכה תעבוד ואם לאו תאבד. והיה כאשר תריד. את יש לך ירידים שווקים והוא יש לו שווקים. את יש לך נימוסות והוא יש לו נימוסות. אר"י בר חלפתא אם ראית אחיך פורק עולה של תורה מעליו גזור עליו שמדים ואתה שולט בו. הה"ד (ישעיה סג) כי אתה אבינו טז כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו. ויצחק היכן הוא. מי שהוא אומר לו גזור עליו שמדים את מתכיפו לאבות : (ז) וישטום עשו. א"ר אלעזר ב"ר יוסי יז סנטרוי ונעשה לו שונא ונוקם ונוטר עד כדין קריין סנטרוי דרומי. ויאמר עשו בלבו יח הרשעים ברשות לבן (תהלים יד) אמר נבל בלבו. ויאמר עשו בלבו. ויאמר ירבעם בלבו. ויאמר המן בלבו. אבל הצדיקים לבן ברשותן. (ש"א א) וחנה היא מדברת על לבה. ויאמר דוד אל לבו. וישם דניאל על לבו. דומין לבוראן (בראשית ח) ויאמר ה' אל לבו : (ח) יקרבו ימי אבל אבי. יט ר' יהודה ור' נחמיה. רי"א בא לו עשו במתינה. אמר מה אני מכריע את אבא אלא יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה וגו'. ר"נ אומר
ב"ק

יד יוסף ט במד"ר פ' י"ד. אס"ר. ב"ק נ"ד. וירוש' שקלים פ' הממונה. תנחומא כי תשא. ירוש' תענית פ"ב. ילקוט ס"ז. ילקוט אסתר. שוח"ט תהלים י"ב : י אונקלס ויונתן : יא תנחומא כי תצא סי' ז' : יב ילקוט ס"ז. דב"ר פ' א' סי' י"ז : יג מגילה ע"ז. סנהדרין נ' וק"ה : יד מגילה ו'. פדר"א ס"פ נ"ט : טו ילקוט ס"ז : טז בשבת פ' ר"ע איתא איפכא ע"ש : יז ירוש' פ"ק דע"ז : יח לעיל פ' ל"ד וס"ג : יט ילקוט ס"ז :

ענף יוסף

שאמר יצחק לאביו כפתני יפה יפה שלא יזדעזע גופו מחרדה של סכין (נזה"ק) : (ו) [ומטל השמים מעל זו בית גוברין] ז"ל בעל נזה"ק ראה ראיתי כלום בילקוט סדר וישלח על פסוק עד אשר אבוא אל אדוני שעירה זו בית גוברין. ומזה מבואר כי בית גוברין היא בעיר שהיא המטרפולין שבמדינת שעיר ולפ"ז ניחא דאמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך זו איטליא של יון שהיא ארץ שמינה וטובה מאד עצמה ומטל השמים זו בית גוברין שהוא הר שעיר והיא ארץ השניה אשר יש בה ג"כ ברכה מיוחדת והיא ברכת טל. וכן נתברך פה בשני ארצות עכ"ל נזה"ק. וצריך לפרש פה מלת משמני שהוא מורה על איטליא ולא כן בפסוק מטל שמים ומשמני הארץ שאצל יעקב. לפי ששם הוא מורה על התבואות והפירות השמינות כפי סדר הכתוב. אבל כאן מורה על מקומות השמנים כי אחריו כתיב יהיה מושבך ולא אמר כמושבך כי על הארצות המושבות עצמן הוא חוזר ולא על התבואות ופירותיהן (מזרחי) :

סריני

מתנות כהונה

לקלל את יעקב והפכו מקללה לברכה : אל תלך וגו'. נ"ל ע"כ אעשה שלא תלך בדרך אתם ובתנחומא בפרשה זו מסיים מקרא מלא הוא מי"י מצעדי גבר כוננו ואדם מה יבין דרכו והוא כפתור ופרח : כל מי שהוא וכו'. שהקב"ה מוותר העונות ולפיכך אני עושה רצון יצרי לילך בדרכי לבי : יתוותרין בני מעיים שלו ובערוך גרס יתוותרין מעוהי ויומוהי אלא הקב"ה מאריך אפים לעוברי רצונו וגובה אח"כ את שלו לשלם לו גמול הראוי לו : הזעיק כו'. יעקב גרם לעשו שזעק זעקה אחת : בחכמת תורתו. במרמה תרגום אונקלוס בחוכמתא : מחכך מנענע ונוחר בגרונו ועושה הכי כמנהג ב"א שעושין כן בקנאם על חבריהם ומבקשין לבזותו : כמאן דמחייך. מחכך וה"ג בערוך : ברכתי ושתקתי. בתמיה : מן הניצולות. מן הריקנות והגרועות ברכה שביעית היא : עבדא דמאן כו'. אם אתה יודע של מי העבד גם תדע של מי נכסיו וכדמפרש ואזיל : עבדא כו' העבד וכל אשר לו הוא לאדונו ובילקוט גרס עבדא ומה דיליה למאריה : פיתך אפויה. כלומר מזונותיך יהיו מזומנים לך כדלקמן משמני הארץ מושבך : פורנית אפויה לך גרסי'. כלומר מוכן הוא ליקח נקמתו ממך ולפי' הרף ממנו : ואף והמה כו'. איפא דרש נוטריקון אף חימה : מסורין לו. ולא תוכל ובפירש"י גירס' אחרת : אמר לו הקב"ה ליצחק : כך היית אומר איפוא חזרת לו למצוא תקנה וכן אמר למעלה מזונותיך יהיו מלויין לך : יוחן יהיה לו חן מה : לא כיבד את הוריו כו'. בתמיה כדלעיל בבגדיו החמודות : זו בית גוברין. פירש"י שכל האפרכיות של איטליא היה לשרים ואין כל המקומות משועבדים אלא למס ולא יותר אלא כל מקום ומקום לשר שלו ולאלוף שלו : מן שמיניא. פי' הערוך העשירים וכדלקמן מאנטונינוס : מן הן מתעבדא כו'. מהיכן נעשה הארץ שמינה שמגדל שמינים אלו מן הטל שמן הטל נתברך הכל : בגין דתסוורתא כו'. בשביל שאוצרות המלך חסרים תרגום של מזוינו מלאים תסוורהא פי' אוצרות המונחים בזוית כן פי' הערוך : מה נעבד כו'. מה נעשה שנמלא האוצרות : נסביה כו'. לקח ר' את השליח והכניסו לתוך הפרדס והתחיל לעקור נטיעות גדולות ונטע במקומם נטיעות קטנות : ה"ג ושתיל דקיקין תרדין רברבין ושתיל דקיקין א"ל הב כו' : תרדין. פירש"י סילקא : חסא חזרת : א"ל השליח לרבינו תן לי אגרת וכתוב בתוכה תשובה למלך : אנטיגרפא. פי' הערוך כתב אגרת וע"ש הקולמוס שנכתב בו נקרא כן : סלק לגביה כו' עלה השליח אל המלך וא"ל המלך היכן כתב האגרת א"ל לא נתן לי כלום : ולא עבד כו'. ולא עשה לפניך כלום : א"ל נסבני כו'. לקחני והכניסני לתוך פרדס והתחיל עקר כו' : מיד הבין. המלך הבין מה שרמז לו ר' והתחיל והוציא והעביר דוכסין הישנים ונטל את שלהם והכניס חדשים התחיהם ונותנין לו ממון הרבה שוחד עד שנתמלאו האוצרות כך פירש הערוך ערך שמן : עול הרבך. פירש"י הכניס לתוך נדנה שלא תרצח ואתה תחיה אבל בילקוט גרס שטול הרבך ואת חיי ועיין ברמב"ן פרשה זו : אם זכה. הואיל יעקב תעבוד לו ואם לא יזכה תעבד אותו קרי ביה תאבד בחילוף אל"ף בעיין באותיות אחה"ע ובילקוט גרס תעבד כלומר תשתעבד בו : ירידים ימי השוק קרוי יריד ושווקים הכתוב בפנים הוא פירושו של ירידים וכן הוא בילקוט פירש"י כלומר אתה יש לך עת שבעתך יעמוד וכן יעקב ואם תראה שיעמוד לך שעתך ופרקת כו' : א"ר יוסי. פירש"י כך אמר יצחק לעשו : אם ראית אחיך כו' ודרים תריד שתרד מעליו עול תורה או הוא מלשון אריד בשיחי וכדמפרש רש"י בפירוש חומש : היכן הוא. כלומר למה אינו מזכירו שם והשיב מי שהוא כו' : מתכיפו. מצרף ומחבר אותו כדאמרת ב' תכיפות או ג' תכיפות : (ה"ג סנטרוי נעשה. ובערוך ובילקוט ל"ג סנטרוי) : סנטרוי. נוטריקון שונא נוקם ונוטר : עד כדין כו'. עד עתה עוד היום קורים ליהודים שונאים של רומיים ועיין ערך סנטר : ברשות לבן. ברשות יצרן הרע : במתינה. במתון וביישוב הדעת : מכריע כו'.

ומכריע

עץ יוסף

האדם וכו' שלשה אינן ברשות כו' (נזה"ק) : ובשעה שהוא זוכה כו'. כלו' כשאדם זוכה הקב"ה עושה שהבא כנגדו יבטל רשותו מאותם הדברים שהן ברשותו (יפ"ת) : הפה גם ברוך יהיה. דרצה לקללו. והקב"ה הפך הקללה לברכה : הרגל בני אל תלך כו'. כי רגליהם לרע ירוצו לרעתם וימהרו לשפוך דמן ; כי ה' יוליכם את פועלי און הפך מחשבתם להזיק לאחרים :

(ד) הקב"ה וותרן לעבור על כל פשעים (רש"י) : יתוותרון בני מעוהי פי' יופקרו חייו וגופו שמורה על הבריות לחטוא. אלא מאריך אפיה לעוברי רצונו וגובה אח"כ את שלו לשלם לו גמול הראוי לו. והא דכתיב נושא עון ועובר על פשע היינו לשבים (יפ"ת) : והיכן נפרע לו כו' אעפ"י שיעקב עשה כן במצות אמו. מ"מ לא היה מוכרח לשמוע בזה קול אמו לגנוב דעת אביו. ומ"מ על גניבת דעת אביו לא נענש לפי שבסוף מחל לו : בחכמת תורתו במרמה ת"א בחוכמתא דעל ידה ילמוד להבין במראות וכמ"ש בפ' היה נוטל כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית : מחכך בגרונו פי' מנענע ונוחר בגרונו כמנהג בני אדם שעושים כן בקנאם על חבריהם ומבקשים לבזותו ורמז זה במלת הכי (יפ"ת) : את בכורתי לקח ושתקתי לו משום דלא כיילינהו אהדדי משמע דהכי קאמר לא די שבכורתו לקח ושתקתי לו. ועכשיו שלקח גם ברכתי אשתוק לו זה לא יתכן (יפ"ת) : מן הנצולת מן הריקנות והגרועות דהבדלת מיבעי ליה : (ה) ברכה שביעית היא. מטל השמים א'. ומשמני הארץ ב'. ורוב דגן ג'. ותירוש ד'. יעבדוך ה'. וישתחוו לך ו'. הוי גביר ז' (יפ"ת) : עבדא דמאן כו' העבד אם אתה יודע של מי הוא. גם תדע של מי נכסיו. עבדא כו' העבד וכל אשר לו לאדונו : ברם לך פיתך אפויה. כלו' אחר כי שעבוד להיות משופע כזה ועל פיך ישק הוא וביתו. הלא תהיה לחמך מזומן תמיד בלא טורח בבית אדוניך המבורך. ועל כן מה אעשה לך עוד בני : הרף ממנו כו' משום דכתיב לכה בה"א מפרש ל' הליכה. ומפרש איפה לשון אפיה. וה"פ לך והרף ממנו מיעקב שפורנתו אפויה כלו' שיכוה בגחלתו בתנורו בוערה תמיד להנקם מאויביו (יפ"ת) : ר"ל אמר הרף כו'. מפרש איפוא לשון אף שאף והימה מסורים לו לשלהם על אויביו : כך היית אומר כו'. כלומר שמצטער עליו מה יעשה לו. יתמם עליו הקב"ה כי למה יצטער עליו. והשיב יצחק יוחן כלו' שראוי לרחם עליו בדרך חנינה בזכות האבות. וא"ל הקב"ה רשע הוא ואין זכות אבות מועיל לו. והשיב לו בל למד צדק וכי לא כיבד את הוריו. וע"ז א"ל הקב"ה בארץ נכוחות יעול עתיד לפשוט ידו בביהמ"ק שהוא נוכח ביהמ"ק של מעלה. ואז הודה יצחק ואמר בל יראה גאות ה' בארץ החיים אלא השפיע לו שלוה בעוה"ז (נזה"ק) : (ו) אטליא של יון שהיא ארץ שמינה : בית גוברין כך היה נודע לשם שבית גוברין הוא מקום מיוחד אשר בו ניכר שכבת הטל לברכה יותר משאר מקומות : מן שמניא דארעא פי' עשירים כמ"ש בערוך שעל ידי ממון עשירים יהיה מושבו וקיום מלכותו וכעובדא דאנטונינוס דבסמוך : מן מה מתעבדא כו' פי' ממה נעשה הארץ שמנה שמגדל שמינים אלו. מן הטל. שממונית הארץ וגם עושר אנשים סבתו הטל שעל ידה מתברך כל הארץ בתבואות והסוחרים מרויחים (יפ"ת) : בגין דתסוורתא כו' בשביל שאוצרות המלך חסרים מה נעשה שנמלא האוצרות : נסביה כו' לקח רבי את השליח והכניסו לתוך הפרדס והתחיל לעקור נטיעות גדולות ונטע במקומן נטיעות קטנות. שכן היה דרכו להשיבו ברמיזות כדי שלא יבינו זולתם כדמייתי בפ"ק דאליליס : פוגלין רברבין ושתל דקיקין תרדין (פי' סילקא) רברבין ושתיל דקיקין. חסין (פי' חזרת) רברבין ושתיל דקיקין א"ל הב. כצ"ל (מת"כ) : הב לי אנטיגריפא השליח אמר לר' תן לי איגרת אל המלך. תרגום פתשגן הכתב אנטיגרפין. והוא לשון יוני : סליק לגביה כו' עלה השליח אל המלך וא"ל המלך היכן כתב איגרת א"ל לא נתן לי כלום : ולא עבד כו' ולא עשה לפניך כלום : א"ל נסבני כו' לקחני והכניסני לתוך פרדס והתחיל לעקור כו' : מיד הבין המלך מה שרמז לו רבי והתחיל והוציא והעביר דוכסין הישנים והכניס חדשים : עד דמתמלאין תסוורתא. עד שנתמלאו האוצרות ממון. שהיה נוטל ממון היוצאין והנכנסין היו מביאים שוחד כדפי' בערוך : על חרבך פירוש הכנס את חרבך לתוך נדנה שלא תשתמש בה נגד ישראל ואתה תחיה (יפ"ת) ובילקוט גרים תטל חרבך ואת חיי : אם זכה תעבוד כו' פי' אם זכה יעקב תעבוד אותו ואם לא תעבד ממנו דיש אם למקרא ולמסורת (יפ"ת) : את יש לך ירידין. דרים תריד ל' יריד דהיינו שוק שמתקבלים בו הסוחרים (ושווקים הכתוב בפנים הוא פירושו של ירידים) ויש ממנה הכנסה למושל העיר ופעמים יהיה זה נותן מכס לזה. ופעמים איפכא (יפ"ת) : אם ראית אחיך כו' מפרש תריד כתרגומו כד יעברון בנוהי על פתגמי אורייתא ותעדי ניריה מעל צוארך : גזור עליו כו' ומאז אתה שולט בו : ויצחק היכן הוא שאינו מזכירו עמהם : את מתכיפו. פי' אתה מצרפו ומחברו לאבות (מת"כ) : (ז) א"ר אלעזר ב"ר יוסי נעשה לו שונא כו'. כצ"ל ופירוש דוישטום לשון נוטריקון שונא ונוקם ונוטר. ומייתי סמך מהא שעוד היום קורין לאויב הרומי סנטורין דרומי שהוא לשון נוטריקון שונא ונוקם ונוטר (יפ"ת) : הרשעים ברשות לבם. עיין מ"ש לעיל פרשה ל"ד סימן י"א : (ח) במתינה פי' במתון וביישוב הדעת. ואמר מה אני מכריע את אבא לעשות דבר נגד רצונו לצערו בהריגת אחי בעבור זמן מועט. כי הרי כבר זקן ויקרבו ימי אבל אבי מהרה. ואז ואהרגה את יעקב אחי. והא מסיק ר' נחמיה וקאמר ב"ק אמרה הרבה סייחים מתו כו'. פי' הרבה סוסים וחמורים קטנים מתים ונעשה מעורותיהם שטיח על גבי אמותיהן : ועורר עמו על הבכורה. ר"ל וישמעאל בא ועורר עם אבי יצחק על הבכורה והורגו

וכל

ב"ק אומרת כ הרבה סייחים מתו ונעשו עורותיהם שטיחין על גבי אמותיהן. רבנן אמרי אם הורגו אני כא יש שם ועבר יושבין עלי בדין ואומרי' לי למה הרגת את אחיך. אלא הריני הולך ומתחתן לישמעאל והוא בא ועורר עמו על הבכורה והורגו. ואני עומד עליו כגואל הדם והורגו ויורש אני ב' משפחות. הה"ד (יחזקאל לה) יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה וה' שם היה. מאן אמר דאמר כן א"ר יודן אמר הקב"ה וה' שם היה. א"ר ברכיה כפר עשו ואמר לא אמרית הדא מילתא. א"ל הקב"ה לית את ידע דאנא הוא בודקיהון דלבביא (ירמיה ז) אני ה' חוקר לב: (ט) ויוגד לרבקה וגו'. כב מי הגיד לה ר' חגי בש"ר יצחק אמהות נביאות היו ורבקה היתה מן האמהות. ר' יצחק אמר אפי' (תלם) הדיוט אינו חורש תלם בתוך תלם ונביאי חורשים תלם בתוך תלם ואת אמר (תהלים קה) אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו. ותשלח ותקרא ליעקב. א"ל הרשע הזה כמה הוא תוהא עליך. כמה הוא מתנחם עליך. וכבר שתה עליך כוס תנחומין. ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך וגו' וישבת עמו ימים אחדים. כתיב (בראשית כט) ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים א"ר חנינא בר פזי נאמר כאן אחדים ונאמר להלן אחדים. מה להלן אחדים ז' שנים אף אחדים שנא' כאן ז' שנים. עד אשר תשוב המת אחיך. אמו בצדקתה אמרה עד אשר תשוב חמת אחיך והוא לא עשה כן אלא (עמוס א) ויטרוף לעד אפו ועברתו שמרה נצח. ר"ל אמר עברתיה ונהרתיה לא זיעא מפומיה. למה אשכל גם שניכם וגו' ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי. א"ר הונא התחילה גורפת מהוטמה ומשלכת. אם לקח יעקב מבנות חת כאלה קופחת זו לזו וזו לזו: (י) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו. ר' אבהו אמר לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו והיכן נתאוששו בידו כאן ויקרא יצחק אל יעקב. א"ר אלעזר כג אין קיום הגט אלא בחותמיו שלא תאמר אילולא שרימה יעקב באביו לא נטל ברכותיו. ת"ל ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו. א"ר ברכיה משל לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטול ליטרא אחת של זהב א"ל למה במטמוניות בא וטול לך בפרהסיא. ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו. הזהירו על בנות ענר אשכול וממרא. וישמע יעקב אל אביו ואל אמו. הה"ד (משלי כא) כל דרך איש ישר בעיניו. כל דרך איש ישר בעיניו זה שמשון (שופטים יד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני. (משלי יב) ושומע לעצה חכם זה יעקב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך וגו'. וירא עשו כי רעות בנות כנען וגו' וילך עשו אל ישמעאל ריב"ל אמר כד נתן דעתו להתגייר. מחלת שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו. בשמת שנתבסמה דעתו עליו. א"ר אלעזר אילו הוציא את הראשונות יפה היה כה אלא על נשיו כאב על כאב. ד"א כוב על כוב תוספת על בית מלא: (יא) ר' יודן ב"ר אייבו אמר (משלי יב) בפשע שפתים מוקש רע ויצא מצרה צדיק. כו בפשע שפתים מוקש רע ממרד שמרדו עשו וישמעאל בהקב"ה והכעיסו אותו וכן נשיו שהכעיסו אותו באת להם תקלה. ויצא מצרה צדיק זה יעקב ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה:

סדר ויצא

פרשה סח (א) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. א ר' פנחס בשם ר' הונא בר פפא פתח (משלי ג) אז תלך לבטח דרכך אם תשכב לא תפחד. אז תלך לבטח זה יעקב דכתיב ויצא יעקב. אם תשכב לא תפחד מעשו ומלבן. ושכבת וערבה שנתך וישכב במקום ההוא: (ב) רשב"נ ב פתח (תהלים קכא) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים. אשא עיני אל ההורים למלפני ולמעבדני. מאין יבא עזרי. ג אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו' ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד. ר' חנינא אמר גדוד שלחו. ריב"ל אמר שילח עמו אלא שעמד עשו ונטלן ממנו. ד חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן ברייה ח"ו לית אנא מובד סברי מן בריי אלא (שם) עזרי מעם י"י. אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך הנה לא ינום ולא יישן וגו'. יי' ישמרך מכל רע מעשו ומלבן. ישמור את נפשך ממלאך המות. יי' ישמור צאתך ובואך ויצא יעקב: (ג) ר' אבהו פתח (משלי יט) בית והון נחלת אבות ומיי' אשה

משכלת

יד יוסף ב ויק"ר פ' כ'. סנהדרין נ"ב: כא ע' בהג"ב פ' מ"ו. ילקוט תהלים מזמור י"ד פסוק אמר נבל. ילקוט משלי פסוק שם כנה שנה ס'. ולקמן פ' ע"ס. שוח"ט תהלים י"ד. הד"א ה"ה פ' כ"ד: כב ילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור ק"ס. סדר עולם רבה פ' כ"א: כג גיטין כ"ב. לעיל פ' זו. ילקוט ס"ז. ברייתא דמסכת אצילות: כד אג"ש פ' י"ז: כה ברכה ובתנחומא ריש שמות. אג"ב ריש פ' מ"ה: כו ילקוט ס"ז וילקוט משלי רמז תתל"ס: פס"ח א ילקוט ס"ז. וילקוט משלי רמז תתל"ס: ב ילקוט ס"ז. ילקוט תהלים רמז תתע"א: ג לקמן פ' ע'. אגד"ב פ' מ"ס: ד (חזר ואמר) הוא בדמות מליצה שמשיב לנפשו השואלת בקרבו מאין יבא עזרי. ומשיב לה עזרי מעם ה'. ובעל אות אמת מחק תיבת חזר באין צורך:

מתנות כהונה

ומכריע ואעביר אותו חוץ מרצונו הסוב שאלער אותו בהריגת אחי אלא יקרבו כלומר אמתין עד שימות אבי: ה"ג עורותיהם שטוחין ע"ג אמותיהן: סייחים סוסים והמורים קטנים: ועורר עמו. עם אחי יעקב והורגו ישמעאל יהרוג את יעקב ואני אח"כ אעמוד על ישמעאל לנקום נקמת אחי ואהרגנו ובכן יקרבו ימי אבל יצחק על יעקב בנו ועל ישמעאל אחיו ודייק מדכתיב ימי אבל ל' רבים: שני משפחות. יצחק כי הוא אביו וישמעאל מהמת אשתו או מהמת קורבה שהוא אחי אביו: מאן אמר כו'. מי הגיד שעשו אמר כן: לא אמרת כו'. לא אמרתי דבר זה: בודקיהון כו' הבודק ובוחן כל הלבבות: (ה"ג) אפי' הדיוט כו'. לכך הוגד לרבקה בנבואה מחשבת עשו מפני שהיא הזקיקה את יעקב לקבל הברכות ואיך יהרגם אחר כך התלם להיפוך שיהרג בשביל הברכות שקיבל: והכתוב אמר אל תגעו כו'. שלא יארע רעה וקילקול ע"י הצדיקים ולפיכך נתגלה לה ע"פ הנבואה: מצאתי בילקוט תלים שגרס האבות והאמהות נביאים היו שנאמר יתהלכו וגו' ולפ"ז טוב להגיה נביאות היו כד"א אל תגעו וגו' וסמך לזה מצאתי בא"ב בשם זקני קש'טלייאה: תוהה כו' לשון הרטה ושינוי מחשבה מאהוה אל השנאה ההלוטה כדאמרי' בנדרים כדו תהית ולשון מתנחם קדריש ודרש לך כמו עליך: כד"א אמרי ליה ודומיהן: כימים אחדים כו'. דאל"כ כימים אחדים שאמרה לו אמו הם ז' שנים היאך אמר שהיו בעיניו כימים אחדים הרי ז' שנים רבות הם כמ"ש שם מהר"ר אליהו מזרחי ועוד מכה אהבתו אותה יהיו בעיניו רבים אחד כמ"ש שם בעל העקידה אבל מפני שאמו נותה עליו וישב עמו ז' שנים היו בעיניו כימים אחדים אע"פ שהיתה אהבתו עליה: עוברתיה כו'. הערוך הביאו ולא פירשו ופירושו עברתו ואפו הונה זזה מפיו ושמורה לנצח: נוהרתיה לשון ניהר גרוני שע"י הכעס הוא ניהר בגרונו והמתו בערה בו וכן מצאתי טוב בפירוש רש"י ז"ל עוברתיה ונהרתיה. עוברתו ואפו: גורפת כו'. היתה גורפת ומוצאת הרעי מן האף ומשלכת שהוא דבר הנמאס וקץ על האדם להראות כי נמאסו בעיניה ולשון קצתי קדריש: קופחת כו'. היתה מכה את ראשי נשי עשו זה ע"ז דכתיב כאלה ודוגמתו לעיל בפרשה כ"ו אזל למרוד: מפוקפקות הלשות בלי חוזק ועתה נתחזקו בידו דאל"כ ויברך למה לי הרי כבר ברכו בכל ומכל: ענר אשכול כו' דאל"כ מבנות כנען למה לי הרי כתיב אח"כ קום לך פדנה ארם וגו' אלא שלא יאמר יעקב ענר אשכול וממרא גם המה בני ברית אברהם ויצחק והגשים אחים הם וכן מצינו שאברהם הזהיר אליעזר עבדו בפי' על ענר אשכול וממרא מטעם זה כדלעיל בפ' חיי שרה: שנתבסמה נתיישבה דעתו לטובה כבושם הזה יפה היה. הדבר הזה שאמרת שנתן דעתו להתגייר: כוב על כוב. קוץ על קוץ שעד היה מוסיף נשים אחרות על בית מלא שהיה לו כבר: למלפני למלמדי: למעבדני לעושי כלומר להוריי ולאב ההרים ל' הוראה לשון הריון: גדוד מלשון לא תתגודדו גדוד וקרא שלהו כדי שלא ירדוף עשו אחריו לאהבת הממון: מה אנא מוביד כו'. וכי אאביד ומייאש סברי ותקותי מבוראי: ממונו

עץ יוסף

(וכל זה באגדת בראשית פ"ב ופרשה מ"ו ע"ש) ובילקוט תהלים מזמור י"ד: מאן אמר דאמר כן כו'. פי' דבאמת לא גלה דבר זה רק הקב"ה שהיה שם ר"ל שהוא בוחן לב וגילה מסתורין זה מה שחשב בלבו: כפר עשו כו' שמפני שכפר עשו ואמר כנגד הגביא כי לא אמר כן. לזה השיבו כי ה' שם היה שהוא חוקר לב אע"פ שלא בטא בשפתיו (יפ"ת): לא אמרת לא אמרתי דבר זה: בודקיהון הבודק ובוחן כל הלבבות: (ט) ר' יצחק אמר אפי' הדיוט אינו חורש תלם בתוך תלם. כצ"ל (א"ה ויפ"ת) רוצה להוכיח מפסוק אל תגעו במשיחי וגו' שהאמהות נביאות היו · שאפילו הדיוט כשחורש בשדה תלם אחד אינו חוזר להרוש על תלם שעשה. כ"ש הנביאים והמדברים ברוה"ק כדוד ע"ה שאין ראוי שנאמר בו שכופל דבריו. אלא ודאי שמשיחי היינו האבות. ולנביאי היינו אמהות. הרי שהאמהות נביאות היו (יפ"ת ומהר"מ הנ"ל): כמה הוא תוהא כו' כדפרש"י בחומש מתנחם לך נחם על האחוה להשוב במחשבה אחרת להתנכר לך ולהרגך. וזה כמה הוא תוהה עליך. ומדהל"ל נחם מאי מתנחם דריש עוד מתנהם ב' מילות מת נחם שאתה כמת כבר בעיניו וכבר שתה עליך כוס תנחומין (מה"ק): עברתיה ונהרתיה פרש"י עברתו ואפו הונה זזה מפיו ושמורה לנצח: גורפת מהוטמה פרש"י היתה גורפת ומוצאת הריר מן האף ומשלכת. לומר שהן מאוסות בעיניה כניע היוצא מהחוטם. וזה אמרה קצתי בחיי: כאלה קופחת כו' היתה מכה את ראשי נשי עשו זו על זו (מת"כ): (י) לפי שהיו הברכות מפוקפקות. כצ"ל (א"ה). כלו' מסופקות אולי לא יתקיימו בידו כי במרמה נטלן ולכן הזקם פה והיינו דאמר אין קיום הגט אלא בחותמיו (יפ"ת): נתאוששו פי' נתחזקו. ולעיל דריש שבאומרו גם ברוך יהיה נתקיימו הברכות ע"פ הדיבור שפרחה עליו השכינה ומהכא שמעינן כי אחר שנתברר ליצחק רשעו של עשו וצדקת יעקב קיים לו הברכות בדעתו ורצונו: וטול בפרהסיא והכא נמי מפני שהברכות קבלן תחלה במטמוניות שלא בפני עשו. בא עתה לחתם לו בפרהסיא בלי פחד (יפ"ת): בנות ענר אשכול וממרא. שאע"פ שהיו הגונים לדיקים ובעלי ברית אברהם מ"מ כנענים הם: כל דרך איש ישר בעיניו כו'. ע"ש וז"ל דרך אויל ישר בעיניו וגו' והוא במשלי י"ב. ועי' בנזה"ק שמיישב הגי' שלפנינו: נתן דעתו להתגייר כו'. דכאן הוא אמר מחלת בת ישמעאל ולהלן בס' וישלח בשמת בת ישמעאל. ולכן אמר. שאז בהוהו הפרק נתן דעתו להתגייר כלומר לעשות תשובה לפיכך נקראת מחלת שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו. ועיקר שמה בשמת. או שעיקר שמה מחלת ונקראת בשמת שנתבסמה דעתו עליו בתשובה: שנתבסמה דעתו כלו' שנתיישבה דעתו כמה שבקש מיוחסות וכמה שנתן דעתו להתגייר. וימתקו המים מתרגמינן ובסימו מיא: אילו הוציא את הראשונות. פליג אדריב"ל וקאמר דאילו הוציא הראשונות היה צודק זה. אבל מאחר שלא גירשן הדרבה הוסיף ברשע והוסיף צרות על גנותו: כוב על כוב פי' קוץ על קוץ. ואין בין לשון זה ללשון ראשון אלא לישנא בעלמא: תוספת על בית מלא. כלו' שבא הוספת קוץ על בית שכבר מלא קוצים: (יא) ממרד שמרדו עשו וישמעאל. בהקב"ה והכעיסו אותו להטיה כלפי מעלה. וכן נשי עשו שהכעיסו אותו באת להם תקלה במה שנשא עליהם עוד את מחלת בת ישמעאל והיתה כוב על כוב: זה יעקב שדבק בכיוצא בו לרחל וללאה ויצא מצרה מפחד עשו ומלימוד דרכי עשו וישמעאל (יפ"ת):

סדר ויצא

פרשה סח (א) אז תלך לבטח כו'. זה יעקב שנרדף וברח. וקאמר שהלך לבטח דרכו ולא נתן בנפש אויביו. ולא פחד מאויביו הרודפים אותו וערבה שנתו הפך הבורחים שלא יתנו שינה לעיניהם ואף כי ישנו קצת לא תערב שינתם. וכ"ש אם ישנו על גבי קרקע ואבנים מראשותיהם כיעקב (יפ"ת): מעשו ומלבן אע"ג דהכתי לא נרדף מלבן. מ"מ היה ראוי להיות מפוחד ממנו כי הולך הוא אליו וכבר נודע לו היותו רמאי (יפ"ת): (ב) פתח שיר כו'. דריש האי קרא ביעקב דסיים ביה ה' ישמור צאתך וילפינן מיניה שילך בשלום והלך לבטח דרכו: שיר למעלות דביעקב מפתעי קרא כדכתיב שומר ישראל: אל ההורים דריש הרים. כמו הורים. כמאחז"ל מדלג על ההרים אלו האבות: למלפני כלו' לרבותי המלמדים אותי דרכי התורה: ולמעבדני להמדריכים אותי בעבודת השם במידת מצותיו יתב' (מה"ק): מאין יבא עזרי כו'. כלו' כשאשא עיני להסתכל באבות ללמוד מדרכם אני זוכר עושרם כי אליעזר עבד אברהם כו'. ולכן אני מתקשה מאין יבא עזרי זו האשה שנקראת עזר. כלו' על יד איזה ממון אזדווג לי עזרי ואע"פ שבשם זיווג היא מן השמים מ"מ צריך ג"כ סיוע בממון והא ראי' אליעזר כשהלך להביא את רבקה עשה השתדלות אנושי ולקח כל טוב אדוניו בידו: גדוד שלחו מלשון לא תתגודדו פי' שלחו גדוד וקרח וערום בלא דבר כדי שלא ירדוף עשו אחריו לאהבת הממון: מה אנא מוביד סברי. וכי אאביד ומייאש סברי ותקותי מבוראי: מעשו ומלבן שלא יזיקוהו. כי גם פחד לבן היה לו כדלעיל. וגם שלא ילמוד ממעשיהם: ישמור את נפשך ממ"ה. לפי שהשטן מקטרג בשעת הסכנה לכן הבטיחו ממנו. א"נ הבטיחו שלא ימות ע"י מה"מ אלא בנשיקה ובדביקות ע"ד יעקב אבינו לא מת: ישמור צאתך ובואך ויצא יעקב. כלו' שאל"ל שישמור אותו מסכנת עשו ולבן אלא אף ממקרי הדרכים שיקרה בהם מאורעות כגון נגיפה והולשה וכיוצא יהיה משומר מעת צאתו עד בואו (יפ"ת): (ג) פתח

בית

משכלת. ה ר' פנחס בשם ר' אבהו אמר מצינו בתורה בנביאי' ובכתובים שאין זיוונו של איש אלא מן הקב"ה. בתורה מנין (בראשית כד) ויען לבן ובתואל ויאמרו מיי' יצא הדבר. בנביאי' (שופטים יד) ואביו ואמו לא ידעו כי מיי' היא. בכתובים היינו דכתיב (משלי יט) ומיי' אשה משכלת. יש שהוא הולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו. יצחק זיווגו בא אצלו שנא' וירא והנה גמלים באים וגו'. יעקב הלך אצל זיווגו דכתיב ויצא יעקב: (ד) ריב"ס פתח (תהלים סח) ו אלהים מושיב יחידים ביתה. מטרונה שאלה את ר"י בר חלפתא א"ל לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו. א"ל לו' ימים כדכתיב (שמות לא) כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ. א"ל מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו. א"ל ז הקב"ה יושב ומזווג זיווגים בתו של פלוני לפלוני. אשתו של פלוני לפלוני. ממונו של פלוני לפלוני. א"ל ודא היא אומנותיה. אף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים וכמה שפחות יש לי לשעה קלה אני יכולה לזווגן. א"ל אם קלה היא בעיניך ח קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. הלך לו ר"י בר חלפתא. מה עשתה נטלה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות אמרה פלן יסב לפלונית. ופלונית תיסב לפלוני וזיוגה אותם בלילה אחת. למחר אתון לגבה דין מוחיה פציע. דין עיניה שמיטה. דין רגליה תבירא: אמרה להון מה לכון. דין אמרה לית אנא בעי לדין ודין אמר לית אנא בעי לדא. מיד שלחה והביאה את ר"י בר חלפתא א"ל לית אלהא כאלהכון. אמת היא תורתכון נאה ומשובחת יפה אמרת. אמר לה לא כך אמרתי לך אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. הקב"ה מה עושה להם ט מזווגן בעל כרחן שלא בטובתן הה"ד (תהלים סח) אלהים מושב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות. מהו בכושרות י בכי ושירות. מאן דבעי אומר שירה ומאן דלא בעי בכי. א"ר ברכיה בלשון הזה השיבה ר"י בר חלפתא הקב"ה יושב ועושה סולמות משפיל לזה ומרים לזה מוריד לזה ומעלה לזה. הוי אומר אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. יש שהוא הולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו. יצחק בא זיווגו אצלו שנא' (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה וגו'. יעקב הלך אצל זיווגו שנא' ויצא יעקב מבאר שבע: (ה) חזקיה אמר יא בן ס"ג שנים היה יעקב אבינו בעת שנטל את הברכות. עשה עוד י"ד שנה שנטמן בבית עבר. עשה עוד ז' שנים שעבד ברחל. ונמצא נושא אשה בן פ"ד שנים. ועשו בן מ' שנה. הא למדנו שהקב"ה משהה לצדיקים ומקדים לרשעים: (ו) א"ר הושעיא כבר כתיב יב וישמע אל אביו ואל אמו. ומה ת"ל ויצא יעקב מבאר שבע. אלא אמר אבא בשעה שבקש לצאת לח"ל מהיכן הורשה לא מבאר שבע. אף אני הריני הולך לבאר שבע. אם ינתן לי רשות הרי אני יוצא ואם לאו איני יוצא. לפיכך צריך הכתוב לומר ויצא יעקב מבאר שבע: (ז) ויצא יג וכי לא יצא משם אלא הוא. והרי כמה חמרים וכמה גמלים יצאו ואת אמר ויצא יעקב. ר' עזריה בשם ר' יהודה בר סימון אמר בזמן שהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה. ודכותיה (רות א) ותצא מן המקום אשר היתה שמה וגו'. ותצא וכי לא יצאו מן המקום אלא היא. והרי כמה חמרים וכמה גמלים יצאו ואומר ותצא. ר' עזריה בשם ריב"ס ור' חנין בשם ר' שמואל ב"ר יצחק אמר כשהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה. יצא משם פנה זיוה פנה הדרה. ניהא דתמן דלא היתה שם אלא אותה הצדקת בלבד. אלא הכא יד דהוה יצחק ורבקה. ר' עזריה בשם ר' סימון אמר לא דומה זכותו של צדיק אחד לזכותו של שני צדיקים: (ח) מבאר שבע. טו ר' יודן ור' הונא. ר"י אמר מבארה של שבועה. אמר שלא יעמוד עלי אבימלך ויאמר השבעה לי כשם שנשבע לי זקנך ונמצאתי משהא בשמחת בני ז' דורות. ר"ה אמר מבארה של בכורה. אמר שלא יעמוד עלי עשו ויערער על הבכורה ויאמר לי כך היית מרמה בי ונוטל את בכורתי ונמצאתי מאבד אותה שבועה שנא' (בראשית כה) השבעה לי כיום. מבאר שבע ר' ברכיה אמר מבארה של ברכות. אמר שלא יעמוד עלי עשו ויאמר לי כך היית מרמה בי

יד יוסף ה מ"ק י"ח. מגילה ל"א. ב"ק נ"ב. ע"ז י"ט. סנהדרין ס"ב. מכות י'. ילקוט ס"ז. וילקוט שופטים רמז ע'. סוה"ע מזמור נ"ט: ו ויק"ר פ' ח'. במד"ר פ"ג ופ' כ"ב. תנחומא פ' כי תשא ופ' מטות. תג"ב פ"ס. וע' ריש סוטה. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תפנ"ד: ז זוהר סדר לך דף נ"א: ח סוטה ב'. סנהדרין כ"ב: ט תנחומא ס' ויצא: י סנהדרין דף כ"ג: יא מגילה פ"ק. ס"ע פ"ב. ילקוט ס"ז: יב ילקוט ס"ז: יג רות רבה פ"ב. ילקוט ס"ז וילקוט רות: יד ברות רבה לא חשיב רבקה: טו ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

פרשה סח (ו) [הריני הולך לבאר שבע כו'] עיין מ"ש בעץ בשם הנזה"ק. ולי נראה דהם כעל אגדה זו ס"ל דיצחק היה בשעת הברכות בבאר שבע. ועשו חשב להרוג את יעקב. אז קרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו לילך לפדן ארם וליקח אשה משם מבנות לבן. ויעקב לא הלך משם תיכף לחרן. אלא הלך למקום שהיה שם ועבר ונטמן שם בבית מדרשו י"ד שנה. שבית עבר לא היה בבאר שבע. ושא ראיה דכתיב (בראשית כ"ה י"א) ויהי אחרי מות אברהם וגו' וישב יצחק עם באר לחי רואי (ועיין רש"י שם כ"ד פסוק ס"ב) וכתיב שם פסוק כ"ב ויתרוצצו הבנים בקרבה ופרש"י כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת כו'. וגם כתיב שם ותלך לדרוש את ה' פרש"י לבית מדרשו של שם. הרי שהיו מדרשות של שם ועבר באותו מקום שהיה דר שם יצחק ורבקה אז. ויעקב כשיצא מבית עבר לילך לחרן הלך מתחלה לבאר שבע ליטול רשות כמו שעשה יצחק אביו: (ז) [ניהא דתמן דלא היתה כו'] ר"ל שהמקשה ידע ג"כ כודאי שאינו דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים. אבל השב שהכפרש שביציאה הוא בגמלים לבד. ולכן מקשה דבשלמא התם במואב לא הויא אלא היא. ברם הכא לא הויא יצחק ורבקה בתמיה. וא"כ לא יצדק לומרו פנה זיוה והדרה שאם פנה לא פנה אלא חצי זיוה והדרה. והשיב רבי עזריה לא דומה כו'. ר"ל שאין הדבר כן אלא כך הוא שאם כשיש צדיק אחד בעיר יש למשל חמשים שיעורים של זיו והדר. כאשר יהיו ב' צדיקים יעלה במדריגה גדולה לאלף אלפי שיעורים של זיו והדר. ולכן עתה כאשר יצא יעקב מבאר שבע כל אותה מעלת הזיו והדר פנה והלך לו ומה שנשאר אינה נערך נכלום לפי הערך שהיה לה עד עתה. ויוצדק באומרו פנה זיוה והדרה (תג"ם): מפני

יש לומר שמשבועת אברהם עד כבוש ארץ סיחון ועוג שגם הם בכלל כנען כדפירש"י בפ' בא ז' דורות משבועת יצחק עד כבוש יהושע גם המה שבעה דורות (יגיעה שיגעה) ואמרה עלי קללתך בני

מתנות כהונה

ממונו של פלוני לפלוני. נראה שאין כאן מקומיו אע"ג דבוי"ר פ"ח נמי גרס ליה ועיין לקמן ובבמ"ר פ' ג' ותמצא כי כן הוא: פלן כו'. ופלוני זה ישא פלונית זו וכו': (ופלונית תיסב לפלוני גר'.) וה"ג גם בבמ"ר ופי' אותה פלונית שזווגה ברא"שונה לפלוני ואמר שהוא יקח אותה גזרה עכשיו גם עליה שהיא תינשא לו ולא תמאן בדבר: אתון לגבה. פי' למחר באו כל אותן עבדים ושפחות אצלה זה מוחו נפצע וזה נשמט עינו וזה נשבר רגלו אמרה להן מה אירע לכם: דא אמרה כו'. וזאת אומרת איני רוצה בזה: לית אלוה. אין אלוה כאלהיכם: מאן דבעי כו'. מי שרוצה ונהנה בזיווגו אמר שירה ומי שאינו רוצה הוא בוכה: יש שהוא כו'. וגם זה בכלל זה ישפיל וזה ירים: משהה לצדיקים. טובתן משהה להם כדאמרינן לעיל בפרשה ס"ז הצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה: הורשה נטל ממנו הרשות (כד"א ודמנו שפי' הסרת הדמן) שהרי בבאר שבע נטל ממנו הרשות שנא' שכון בארץ הזאת ונאמר להלן ויעל מבאר שבע וכן מצאתי פירושו בא"בא: חמרים וגמלים מוליכי חמורים וגמלים: ניהא דתמן. הניחא ונאה דהתם גבי רות שלא היתה שם אלא אותה הצדקת נעמי ואף היא יצאה ופנה הדרה וזיוה של עיר: מבארה של שבועה. משורש ומקור ומטעם השבועה כו'. דרש שבע ל' שבועה: שבעה דורות כו'. ז' דורות היו מאברהם עד יהושע שאז חלקו עיקר הארץ אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה ואם ישבע יעקב גם הוא יעכבם עוד ז' דורות ויצחק לא השבע מאחדם רק אמר לו השבועה הקדומה שהיא בינותינו אל תפר אותה וגם בא ז' דורות משבועת יצחק עד כבוש יהושע גם המה שבעה דורות (יגיעה שיגעה) ואמרה עלי קללתך בני

עץ יוסף

בית והון כו'. לומר שאין הזיווג אלא מה'. ור' פנחס מפרש למילתיה דמן התורה והנביאים והכתובים אתיא להך מילתא. ובתלתא זימני הוי חזקה שכך הוא המדה תמיד: ומה' אשה משכלת כוונת הכתוב לאו נו במקרה אלא מה' הוא אשה משכלת. וג"מ למיבעי רחמי: וירא והנה גמלים בא ללמד שהגמלים בראותם את יצחק אז נטו מן הדרך הכבושה לרבים אשר הלכו בו עד עתה ובאו על פני השדה באמצע הבקעה אשר היה שם יצחק כמ"ש המפרשים. הרי שזיווגו בא אצלו: (ד) יושב ומזווג זיווגים ענין הישיבה משל על המתינות והתישבות בדבר. לומר שלא יהיה הזווג אלא כראוי לכל אחד לפי מחשבתו יתב' (ועיין במה"ק): ממונו של פלוני לפלוני. על פיסקא המדוניא שאדם פוסק עם בתו: קשה לפני הקב"ה כו'. הקושי בחקו יתב' משני פנים הא' להטיב למי שאינו ראוי. לפי שמדת הדין מקטרגתו. והשני להזיק אפי' למי שעונו מחייבו כי השם יתב' הוא הטוב והמטיב ואינו רוצה בהשחתת שום נברא. אלא שלאיותו דיין אמת יתחייב להעניש החוטא. והשני פנים אלו יתיהם אצלו קושי כקריעת י"ס. אם במה שהטיב לישראל שלא היו ראוים לנס כזה להיות ביניהם פסל מיכה כמ"ש ז"ל. ואם במה שהזיק למצרים (יפ"ת): פלן יסב לפלונית פי' פלוני עבדי ישא לפלונית שפחתי: ופלונית תינסב לפלוני כצ"ל ופי' אותה פלונית שזווגה בראשונה לפלוני שהוא יקח אותה. גזרה עכשיו גם עליה שהיא תנשא לו ולא תמאן בדבר (מת"כ): למחר אתון כו'. למחר באו כל אותן עבדים ושפחות אצלה זה מוחו נפצע וזה נשמט עינו וזה נשבר רגלו. אמרה להם מה אירע לכם. דא אמרה כו' זאת אומרת איני רוצה בזה. וזה אמר איני רוצה בזאת: לית אלהא כו'. אין אלוה כאלהיכם: מושיב יחידים ביתה אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזווגם יחד ומושיב אותן בית אחד. מוציא אסירים בכושרות שהוא מוציאן מבתיהם אסורים בעל כרחן ומזוגן: מאן דבעי כו'. מי שרוצה ונהנה מזיווגו אמר שירה ומי שאינו רוצה הוא בוכה: בלשון הזה השיבה על מה שאמרה לו לית אלהא כאלהכון כו' שהקב"ה עושה סולמות כו'. ור"ל אותן המתעקשים מלהזדווג אל אשר נגזר להם קודם היצירה. שמגאון לבבם אינם יכולים להשוות רצונם אל רצון הבורא יתב'. מה הקב"ה עושה משפיל לזה הגאון ומרים לזה השפל. ומוריד לזה הגאון ומעשיר לזה השפל. עד שזה שהיה מתגאה תחלה מגנה ומשתוקק למתי יבא המתרומם להזדווג לו ויקחנו באהבה רבה. משפיל ומרומם הוא ביחוס וכבוד. ומוריד ומעלה הוא בענין ממון ונכסים. ור"ב מיירי נמי מענין הזיווגים. ושפיר שייך אח"ז מ"ש המדרש יש שהוא הולך אצל זיווגו כו': (ה) בן ס"ג היה אבינו כו'. כדאי' בפ"ק דמגילה. ועיין לעיל ס"פ: ועשו בן מ' בתמיה: משהה לצדיקים כו'. שלעולם הדברים הפחותים נמצאים הרבה בעולם. והטובים קשי המציאה ומתאחרים לבא (עיין במה"ק): (ו) מהיכן הורשה כלו' מהיכן בקש ליטול רשות לא מבאר שבע. דיצחק היה אז בגרר. ובאר שבע היה בנחל גרר. ותלה לנתינת הרשות בבאר שבע לפי שעומדת על הגבול: הריני הולך לבאר שבע. ס"ל דיצחק היה מתגורר אז בחברון ומעשה הברכה בחברון היה. אבל באגדה הסמוכה משמע דס"ל דגם יצחק היה אז בבאר שבע: ואם לאו איני יוצא. דהוא אפשר ליה להסתר ממנו במדרשו של עבר. ולא היה מצווה מאביו ואמו רק ליקח אשה משם. והיה יכול להביאה על ידי שליח (מה"ק): לפיכך צריך הכתוב כו'. לומר שלא הלך חרנה אלא כשיצא מבאר שבע שהורשה שם ואע"פ שלא נתבאר בכתוב (יפ"ת): (ז) וכי לא יצא משם פי' מה צריך להזכיר יציאתו לא הוה ליה להזכיר רק הליכתו חרנה שהוא מה שצריך לנו לדעת לעניינו. ופי' כמה חמרים יצאו כו' כמה מוליכי חמורים ומוליכי הגמלים יצאו משם. ובשם שאין צורך לנו בהזכרת יציאת כמה חמרים וכמה גמלים דלא איכפת לן מידי בזה. כן יציאת יעקב לא איכפת לן מידי ולא היה צריך להזכיר (יפ"ת): ר' עזריה כו'. ר"ל דאיכא נפקותא מהזכרת היציאה להשמועי' שיציאת צדיק עושה רושם. ובזה הוא כאילו יצא יעקב לבדו כי יציאת האחרים לא עשה רושם אלא יציאת יעקב (מה"ק): הוא זיוה הוא הדרה. זיוה כנגד למוד התורה והחכמה שנקראת זיו בהכמת אדם תאיר פניו. והדרה הוא הכבוד שמכבד כל אדם ומתכבדין בו כענין והדרת פני זקן (יפ"ת) ועיין מ"ש ברות רבה: דלא היתה שם כו'. ולרות לא חשיב כלל שעדיין לא נתגיירה אלא בדרך לדעת רבק ז"ל (יפ"ת): דהוה יצחק ורבקה מהא משמע דס"ל דיעקב ויצחק ורבקה היו דרים בבאר שבע. ופליג אמ"ד לעיל דיצחק היה דר בחברון ולא בבאר שבע (מה"ק). ועיין מ"ש לעיל סי' ו' בענף: (ח) מבארה של שבועה כו'. דמה צורך להשמיענו שיציאתו מבאר שבע. אלא דרמיז לענין השבועה. ועיין בילקוט: מבארה של שבועה כלו' מפני שומק סדר השבועה וכנהו בלשון באר על ענין עומקו: שלא יעמוד עלי כו'. כלו' אגב אורחי מרווחנא שלא יעמוד עלי אבימלך. וה"ק ויצא יעקב מבאר שבע ע"י יציאתו נמלט מבארה של שבועה (יפ"ת): ויאמר השבעה לי ומפני השבועה יזקק לו. ועוד כדי שלא יהיה אויב לו ומבקש רעתו: ז' דורות כו'. ז' דורות היה מאברהם עד יהושע שאז חלקו עיקר הארץ. אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה. ואם ישבע גם הוא יעכבם עוד ז' דורות ויצחק לא נשבע מחדש רק א"ל השבועה הקדומה שהיא בינותינו מאביך תהא בינותינו אל תכפר אותה (עיין מת"כ): ונוטל את בכורתי בע"כ על ידי שנצער אותי. אגב אונסי אגמור והקיים לו בכורתו: מאבד אותה השבועה פי' שיאבד הבכורה. ולפי שעיקר קנייתה היתה ע"י השבועה קאמר מאבד אותה שבועה כלו' מה שקניתי בשבועה (יפ"ת): מבארה ומעם באר שבע שהברכות שבע ושלוה (יפ"ת): מאבד אותה יגיעה כו'. כי לא היה חופש מהברכות כי ידע שה' יברכהו כראוי לו. אלא מיגיעת אמו היה חושש שלא תצטער עמו

בי ונוטל את הברכות נמצאתי מאבד אותה יגיעה שיגעה בי אמי : (ט) וילך חרנה . טז רבנן אמרי בן יומו . ר' ברכיה בשם ר' יצחק אמר כלישנהון דברייתא הוא פלן אזיל לקסרין ועד כדון הוא על זוודיא . חרנה יז תנא בשם ר' נחמיה כל דבר שהוא צריך למ"ד בתחלתו ניתן לו ה"א בסופו סדומה שעירה מצרימה חרנה . איתיביה והכתיב (תהלים ט) ישובו רשעים לשאולה ר' אבא בר זבדא אמר לאמבטי התחתונה שבשאול : (י) ויפגע במקום . יח ר' הונא בשם ר' אמי אמר מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום . שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו . מן מה דכתיב (שמות לג) הנה מקום אתי הוי הקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו . א"ר יצחק כתיב (דברים לג) מעונה אלהי קדם . אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולמו ואם עולמו מעונו . מן מה דכתיב (תהלים צ) ה' מעון אתה . הוי הקב"ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו . א"ר אבא בר יודן לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך . הסוס טפילה לרוכב ואין הרוכב טפילה לסוס שנא' (חבקוק ג) כי תרכב על סוסיך : (יא) ד"א יט מהו ויפגע צלי במקום צלי בבהמ"ק . א"ר יהושע בן לוי אבות הראשוני' התקינו ג' תפלות ; אברהם תקן תפלת שחרית שנא' (בראשית יט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם וגו' . ואין עמידה אלא תפלה שנא' (תהלים קו) ויעמד פינחס ויפלל . יצחק תקן תפלת מנחה שנא' (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה . ואין שיחה אלא תפלה שנא' (תהלים קמב) אשפוך לפניו שיחי . יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום . ואין פגיעה אלא תפלה שנא' (ירמיה ז) ואל תשא בעדם וגו' ואל תפגע בי . וכן הוא אומר (שם כז) ואם נביאים הם ואם יש דבר ה' אתם יפגעו נא בה' צבאות . א"ר שמואל בר נחמן כ כנגד ג' פעמים שהיום משתנה . בערבית צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוציאני מאפלה לאורה . בשחרית צ"ל מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מאפלה לאורה . במנחה צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שכשם שזיכתני לראות חמה בזריחתה כך תזכני לראותה בשקיעתה . ד"א ויפגע במקום רבנן אמרי כנגד תמידים תקנום . תפלת השחר כנגד תמיד של שחר . תפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים . תפלת הערב אין לה קבע . א"ר תנחומא אפי' תפלת הערב יש לה קבע כנגד אברים ופדרים שהיו נתאכלים באור על המזבח : (יב) ויפגע במקום . בקש לעבור ונעשה העולם כולו כמין כותל לפניו . כי בא השמש . כא רבנן אמרי כיבה השמש מלמד שהשקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצינעה . משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים . אמר המלך כבו את הנרות כבו הפנסין שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצינעה · כך השקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב בצינעה . ר' פנחס בשם ר' חנין דציפורין אמר שמע קולן של מה"ש אומרים בא השמש בא השמש . אתא שמשא אתא שמשא . בשעה שאמר יוסף (בראשית לז) והנה השמש והירח . אמר יעקב כב מי גילה לו ששמי שמש . אותן כג ב' שעות שהשקיע לו הקב"ה חמה בצאתו מבית אביו אימתי החזירן בחזירתו לבית אביו הה"ד (בראשית לב) ויזרח לו השמש . א"ל הקב"ה אתה סימן לבניך מה אתה בצאתך השקעתי חמה ובחזירתך החזרתי לך גלגל חמה . כך בניך בצאתם (ירמיה טו) אומללה יולדת השבעה וגו' . ובחזירתן (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי וגו' : (יג) ויקח מאבני המקום . כד ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן . ר"י אמר י"ב אבנים נטל אמר כך גזר הקב"ה שהוא מעמיד י"ב שבטים . אברהם לא העמידן . יצחק לא העמידן . אני אם מתאחות הן י"ב אבנים זו לזו יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים . כיון שנתאחו י"ב אבנים זו לזו ידע שהוא מעמיד י"ב שבטים . ר"נ אמר נטל ג' אבנים אמר אברהם יחד הקב"ה שמו עליו . יצחק יחד הקב"ה שמו עליו . ואני אם מתאחות הן שלשה אבנים זו לזו יודע אני שהקב"ה מיחד שמו עלי . וכיון שנתאחו ידע שהקב"ה מיחד שמו עליו . רבנן אמרי מיעוט אבנים שנים . אברהם יצא ממנו פסולת ישמעאל וכל בני קטורה . מיצחק יצא עשו וכל אלופיו . ואני אם מתאחות ב' אבנים זו לזו יודע אני שאינו יוצא הימני פסולת . ר' לוי ור' אלעזר בשם ר' יוסי בר זמרא אמר עשאן כמין מרזב ונתנן תחת ראשו שהיה מתיירא מן החיות . ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אמר כתיב (מיכה א) כי הנה ה' יוצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ

יד יוסף טז סנהדרין נ"ס. תנחומא וילקוט ס"ז. תרגום יונתן וירוש': יז לעיל פ' כ'. שוח"ט מזמור ט'. ירוש' יבמות פ"ק. ילקוט ס"ז וילקוט תהלים רמז תרמ"ס. יבמות י"ג : יח שוח"ט מזמור ל'. ילקוט ס"ז. ילקוט כי תשא רמז שנ"ס. תנחומא כי תשא. ילקוט תהלים רמז תקמ"א. וילקוט חבקוק רמז תתס"ג. שמ"ר פ' מ"ס. פסיקתא רבתי פ' כ"א : יט ז"א דף ל"ד. זוהר שמות דף כ"א. מדרש משלי פ' כ"ב. ירוש' ובבלי ברכות פ"ד. תנחומא מקץ וס' חיי שרה. שוח"ט מזמור נ"ס. זוהר נח דף ע"ב. זוהר ריש נשא. זוהר פנחס דף רכ"ד. לעיל פ"ס. ילקוט וירא רמז פ"ו. סדר"א פ' ט"ו. זוהר חיי שרה דף קל"ב. וס' פנחס רכ"ס : כ ילקוט ס"ז : כא ילקוט ס"ז. קס"ר פסוק והאלהים עשה שיראו מלפניו. יונתן וירוש' : כב לקמן פ' ע"ד : כג חולין נ"ב. יונתן כ"ע פסוק ויזרח לו השמש. אג"כ פ' מ"ב. סנהדרין נ"ס : כד שוח"ט מזמור נ"א. ילקוט ס"ז. סדר"א פ' נ"ס. חולין נ"א :

מתנות כהונה

בני ולהרוג יש בו שבועה וכד"א בשבועת האלה : בן יומו כו'. בו ביום שיצא בו ביום בא לחרן ודוגמתו דרשו לעיל גבי אליעזר : כלישנהון דברייתא כו'. כלשון הבריות שאומרין פלוני זה הלך למקום קסרין ועדיין יש בידו הצידה שלקח לדרכו : ה"נ זוודיא : חרנה שצריך למ"ד כו'. כמו שאין שהיה לו לכתוב לחרן : לאמבטי עניין דירות והדריס הם : ה"נ בילקוט ואין עולמו מקומו א"ר יוסי בן חלפתא אין אנו יודעין אם הקב"ה מקומו של עולם או אם העולם מקומו מן מה כו'. (וכ"מ גי' הירוש' מכות פ"ב) כלומר מדכתיב הנה מקום אתי משמע המקום יש לו שכינה אתו ולא הוא במקום : שהוא רוכב כו'. וכתיב ורוכב בערבות רוכב שמים : משופעים כו'. רמז לקערורות העולם וכל אשר בו טפילה לו. ובירוש' גרס לא הסוס סובל את הגבור אלא הגבור סובל את הסוס (ועיין מזה חזית א' י"ד) : ה"נ מהו ויפגע וגו' : צלי כו'. התפלל במקום המיוחד לתפלה : ויפגע דרש לשון תפלה כמו אל תפגעו בי ובמקום שהבית פתוחה מורה על מקום הידוע והמיוחד לתפלה וזהו בה"מ (ה"נ בברכות כ"ו ובבמ"ר ב') שנא' תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו : אין לה קבע. כלומר לא מינו דבר שהוקבע כנגדו : שהיו מתאכלים . ואמנם היה כל הלילה וכן תפלת ערבית זמנו כל הלילה : פנסין פירש הערוך לנטירנא : אתא שמשא . בא לכאן אותו ששמו שמש : השבעה וגו' . גרסי' וסיפיה דקרא נפחה נפשה באה שמשה : נטל ואמר כך כו' : מתאחות מתחברות : כמין מרזב פירש"י אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן ונתנן נגד ראשו שהיה מתיירא מהיות רעות

ענף יוסף

(י) [מפני מה מכנין כו'] פי' שאילו היה שם ממש לא היה מקום שאלה . כי כן נקרא הקב"ה בכמה שמות . ואין כח באדם להשיג ולידע סוד שמותיו ית"ב . אבל בעבור שאינו שם ממש כי לא נמצא בכלל

עץ יוסף

אמו כחשבה שלריך יגעה (יפ"ת) : (ט) בן יומו וילך חרנה משמע מיד בצאתו מבאר שבע הלך חרנה מדלא קאמר וילך עד חרן ודרשו רבנן שקפצה לו הדרך וביום שיצאה הלך חרנה (יפ"ת) : ר' ברכיה כו'. י"ל שר' ברכיה מתרץ דאין קפידא בזה דכך הוא לישנהון דברייתא כו' פי' כלשון הבריות שאומרים פלוני זה הלך למקום קסרין ועדיין יש בידו הצידה שלקח לדרכו ומ"ש וילך חרנה . שיצא ללכת לחרן : בשם ר' נחמיה כו'. דה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה . והוה כמו שהיה כתוב וילך לחרן . ועיין מ"ש לעיל פ"ו סי' ד' : לשאולה שכתיב למ"ד בתחילתה אף שכתוב ה"א בסופה . ומייבב שהה"א הוא במקום ה"א הידיעה כלו' למקום הרע שבכולם : לאמבטא פי' למדור התחתון שבשאול שנקרא אבדון ובשוח"ט גרס ליוטי פי' מדור : (י) מפני מה מכנין כו'. מפרש ויפגע לשון תפלה כדאמר בסמוך . ובמקום פי' בהקב"ה שנקרא מקום (יפ"ת) : מקומו של עולם כמו שהמקום סובל ומחזיק את המתקומם בו . כן כביכול הוא מקום כל העולמות וסובלם : ואין עולמו מקומו דאע"ג שהוא ית' נגלה במקום מיוחד כמו בבהמ"ק וכאשר היה כאן . אין זה אלא על צד סוד הצמצום . אבל מ"מ באמת הקב"ה הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו : הנה מקום אתי נראה שהוא מקומו של עולם . ואין עולמו מקומו . שהמקום טפל לו . ואין הוא טפל למקומו : מעונה אלהי קדם כו'. שהמקרא שקול שאפשר לפרש שהעולם מעונה של אלהי קדם : ה' מעון אתה היית לנו כו'. שכאן מפורש בהדיא שה' הוא המעון : לגבור שהוא רוכב וכתיב רוכב שמים בעזרך : וכליו משופעים כו'. באופן שהוא מקיף הסוס הסוס טפילה לרוכב . והגבור מנהיג את הסוס למקום שחפץ . כן הקב"ה מנהיג את העולם ברצונו : אילך ואילך כלו' הרוכב עליהם בהתלבשות מידות העליונות והוא ית"ב מקיפן מכל צד . ולכך נקרא מעונו של עולם (נזה"ק) : (יא) צלי במקום צלי כו'. משום דהפסוק מפרש במקום בביהמ"ק ויש לומר ויפגע לשון פגיעה . לכן אמר דהפ"ה מפרשים לשון תפלה (יפ"ת) . והאות אמת גרס ד"א ויפגע במקום צלי בביהמ"ק : אמר ריב"ל אבות הראשונים כו'. בפ' ת"ה אמר דריב"ח הוא דקאמר הכי . וריב"ל קאמר כנגד תמידים תקנום . אבל בתנחומא סדר חיי שרה איתא כמו כאן וע"ש : כנגד ג' פעמים כו'. פי' כנגד זה תקנו מסדרי התפלות ולא קאי אאבות : שהיום משתנה והשינוי מביא לידי התפעלות הלב להכיר חסדי ה' : בערבית צריך כו'. ועי"ז שצריך להודות בזה הזמן תקנו תפלת י"ח בעת הזו : במנחה צריך כו'. גי' שלפנינו מגומגם קצת . ובירו' גרס במנחה צ"ל מודה אני לפניך כשם שזיכתני לראות החמה במזרח כך תזכני לראותו במערב . וממילא איכא שינוי . בערבית אפילה . ובשחרית אורה מן החמה במזרח . ובמנחה אורה מן החמה במערב . ומיהו בשחרית ומנחה דאיכא אורה שייך ביה לשון הודאה על הטובה . אבל בערבית דאיכא אפילה לא יתכן בו הודאה אלא לשון בקשה להוציאו מאפילה לאורה (נזה"ק) : כנגד תמידים תיקנום כי התפלה שהיא שפיכת הנפש והודאת הנפש היא דוגמת הקרבנות : אין לה קבע כלו' שהיא רשות . לפי שלא מצאו במה לתלותה : שהיו מתאכלים כו'. ואמנם היה כל הלילה . וכן תפלת ערבית זמנה כל הלילה : (יב) בקש לעבור כו'. הפשט מפרש ויפגע לשון פגישה שכל העולם נעשה ככותל לפניו . וס"ל כאלו פגע בכותל . והכוונה שאז שקעה חמה שלא בעונתה ובא לפניו עמוד חשך וערפל ככותל (נזה"ק) : כיבה השמש דרש כי בא השמש כאילו אמר כיבה השמש ללמד שהשקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה : לדבר עם יעקב בצינעה . בדרך חלום הבא בעת השינה בלילה . ולפיכך שקעה השמש שם שלא בעונתה כדי שילין שם במקום קדוש המוכן לרה"ק ונתגלה עליו שם בלילה במראות החלום . ומה שבאמת לא היה אז יעקב מוכן לנבואה בהקיץ . כבר פירש הטעם בזוהר לפי שעדיין לא היה נשוי אשה ואין השכינה שורה אלא בנשוי אשה (מה"ק) : פנסין פי' לנטירנ"א : שמע קולן של מה"ש כו'. שבא יעקב הנקרא שמש . ושמע קולן של מה"ש האומרים כן . ולזה לן שם שהכיר במעלת המקום לראות אם יערה עליו רוח ממרום : אתא שמשא במה שנקרא יעקב שמש להיותו מאיר לעולם כשמש וי"א שמאיתות ה' היה מתפרסם על ידו כמו שנתפרסם מהתנועה היומית . וזה דרך דרש (יפ"ת) : בשעה שאמר יוסף כו'. כלו' ראיה לזה מ"ש ביעקב שאמר דברי יוסף שאמר והנה השמש והירח וגו' לפי שידע ששמו שמש שם לבו לזאת : אותן ב' שעות כו'. דכתיב ויזרח לו השמש וקשה וכי לו לבדו זרחה אלא שמש ששקעה בשבילו זרחה בשבילו כדאמר בפ' ג"ה : מה אתה בצאתך השקעתי חמה ובחזירתך החזרתי והזרחתי לך גלגל חמה . כנ"ל (א"א) : כך בניך כו'. כלו' שימעטו ביציאתם שהוא כעין שקיעת החמה אגלם על דרך וקדר עליהם היום . וזהו דכתיב אומללה יולדת השבעה כי באה שמשה . אמנם בבואם ששון ושמחה ישיגו וגו' וזרחה לכם וגו' שמש צדקה : (יג) ויקח מאבני המקום כו'. משום דקשיא ליה דמאבני משמע רבות והדר כתיב ויקח את האבן . לכן דעתם ז"ל שנתאחו (פי' שנתחברו) והיו לאחת . ופליגי בטעם האחוי : י"ב אבנים נטל אמר כך גזר הקב"ה . כנ"ל ידע שכל מעשה האבות היה רק בכוונה מכוון לענין סודות נפלאות כדמות מעשי המצות שלנו : שהוא מעמיד י"ב שבטים . כך היו מקובלים די"ב מזלות כנגד י"ב שבטים : אם מתאחות כו'. שלפי שעם היותם י"ב שבטים כאחד שיהיו כאחדים . לכן רמז זה שהי' אבנים יסובו לאבן אחת . והכי אי' בפדר"א ונעשו כולם אבן אחת להודיע שכולם עתידים להיות גוי אחד בארץ : ר"נ אמר נטל ג' אבנים . דעתו שלקח לנחש אם הוא מחובר עם האבות . שבכללם הכה ישלימו השלימות הנגלה . והוא שעל ידם יתייחד שמו של הקב"ה . והיא הופעת השכינה למטה : ואני אם מתאחות כו'. שבהתאחדותם מורה על היות גם יעקב מתאחד לג' האבות : וכיון שנתאחו ידע כו'. ר"ל ידע שהקב"ה מיחד שמו עליו שיהיו שיתדבר עמו בהקיץ ג"כ (יפ"ת) : רבנן אמרי מיעוט כו'. הם ס"ל שלדעתם יעקב כיון לחשוב אם הוא נתעלה עוד יותר מאבותיו שיצא ממנו מטה שלימה בלי פסולת מהאבות : שאין יוצא ממנו פסולת . שאלהי האבות המבטים מעמם זרעם מטה שלימה מיתוק לו : ת"ג על התחדות שם הכתב ללכת בדרכיו . ולזה הספיק שני אבנים לאחד מהם מספיק להודעת זו (יפ"ת) : כמין מרזב כו'. להקיף עצמו באבנים ולכן נטל הרבה . אלא דמ"מ על אבן אחת סמך ראשו . על זה אמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו . וג"ל הגי' שעשאן כמין מרזב ונתנן סביב ראשו . וכן העתיק הש"ג בחומש . ובאמת נתנן סביב כל גופו . ומפני שהראש הוא עיקר כל הגוף אמר סביב ראשו ועל אותו אבן שכנגד ראשו אמר ויקח את האבן (מה"ק) : ה' יוצא ממקומו כלו' אל תתמה מהמשכת אבנים לאחד דהלא כתיב כי ה' יוצא ממקומו . וכתיב בסיני ונמסו ההרים תחתיו . אף כשאבנים ממקומו

ארץ וגו'. מי שנגלה עליו הקב"ה עאכ"ו. ר"ב בשם ר' לוי אמר כה אותן האבנים שנתן יעקב אבינו תחת ראשו. נעשו תחתיו כמטה וכפרנוס. מה רטיבה הרטיב (שיר א) קורות בתינו ארזים וגו'. צדיקים וצדיקות נביאים ונביאות שיצאו ממנו: (יד) וישכב במקום ההוא. כו ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר כאן שכב אבל כל י"ד שנה שהיה טמון בבית עבר לא שכב. ור"נ אמר כאן שכב אבל כל כ' שנה שעמד בביתו של לבן לא שכב. ומה היה אומר. ריב"ל אמר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים. מ"ט (תהלים קכד) שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל. ישראל סבא. ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תהלים היה אומר. מה טעם (שם כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. ישראל סבא: (טו) ויחלום והנה סולם. כז א"ר אבהו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. חד ב"נ אזל לגבי ר"י בר חלפתא א"ל המית בחלמי אמרין לי זיל סב פועליא דאבוך מן קפודקיא. א"ל אזל אבוך לקפודקיא מן יומיה. א"ל לא. א"ל זיל מני עשרים שריין בכרסא דביתך את משכח ליה. א"ל לית בה עשרים. א"ל ואי לית בה כ' מני מן ראשיהון לסופיהון ומן סופיהון לראשיהון ואת משכח. אזל מנא ואשכח כן. ומנין יליף לה ר"י בר חלפתא מן קפודקיא: (טז) תני בר קפרא אין חלום שאין לו פתרון. כח והנה סולם זה הכבש. מוצב ארצה זה מזבח (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי. וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות שריחן עולה לשמים. והנה מלאכי אלהים אלו כהנים. עולים ויורדים בו שהם עולים ויורדים בכבש. והנה ה' נצב עליו (עמוס ט) ראיתי את ה' נצב על המזבח. רבנן פתרין ליה בסיני. ויחלום והנה סולם זה סיני. מוצב ארצה (שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר. וראשו מגיע השמימה (דברים ד) וההר בוער באש עד לב השמים. ד"א והנה סולם זה סיני חושבנא דדין כחושבנא דדין. והנה מלאכי אלהים אלו משה ואהרן. ומנין כט לנביאים שנקראו מלאכים דכתיב (חגי א) ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' לעם. עולים (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים. ויורדים זה משה (שם) וירד משה. והנה ה' נצב עליו. (שם) וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר: (יז) ל ר' שלמוני בשם ר"ל אמר תרכוסא של ג' רגלים הראה לו. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר את הוא רגל שלישי. היא דעתיה דרבי יהודה דסכנין בשם ר' לוי (דברים לב) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. מה החבל הזה פחות מג' אין מפקיעין אותו. כך האבות אין פחות מג'. ר' ברכיה אמר לא עולם ושליש עולם הראה לו. עולים אין פחות משנים ויורדים שנים. ומנין שהמלאך שלישו של עולם שנא' (דניאל י) וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחושת קלל: (יח) לב ר' חייא ור' ינאי ח"א עולים ויורדים בסולם. וח"א עולים ויורדים ביעקב. מ"ד עולים ויורדים בסולם ניחא. ומ"ד עולים ויורדים ביעקב. מעלים ומורידים בו. אפזים בו קפזים בו סוטנים בו. שנא' (ישעיה מט) ישראל אשר בך אתפאר את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה. לג עולים למעלה ורואים איקונים שלו. ויורדים למטה ומוצאים אותו ישן. משל למלך שהיה יושב ודן. עולין לבסילקי ומוצאים אותו דן. ויוצאין בפרווד ומוצאים אותו ישן. ד"א מלאכים שהן מלוין את האדם בא"י אין מלוין אותו בחו"ל. למעלן כל מי שהוא אומר זכותו עולה חובתו יורד. למטן כל מי שהוא אומר זכותו יורד חובתו עולה. עולים ויורדים בו. עולים אותם שליוו אותו בא"י. יורדים אלו שליוו אותו בח"ל. ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר

יד יוסף כה שה"ש רבה סוף פ"א: כו ילקוט ס"ז. שוח"ט מזמור קכ"ד. וילקוט תהלים שם. ולק' פ' ע"ד: כז ירושלמי דמעשר שני פ"ד. איכה רבתי פסוק רבתי. הוריות י"ג. גיטין. סנהדרין ל': כח ילקוט ס"ז. ז"ח ל"ו. שוח"ט מזמור ע"ח: כט ריש ויק"ר. במ"ר פ' ט"ז: ל ילקוט ס"ז: לא חולין נ"א: לב ילקוט ס"ז: לג פדר"א פ' ל"ה. חולין נ"א: פ"כ. ברכות כ"ו.

ענף יוסף

בכלל השמות. אלא הוא רק כינוי בעלמא. על זה אמר מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום (נזה"ק) · (יז) [עולם ושליש עולם הראה לו] הכוונה שהראה לו עולם שלם רמז שיש לו עולם בפני עצמו דהיינו עולם הבא. ועוד שליש עולם מן עוה"ז והיינו שני אלפים ימות המשיח השליש מן ששת אלפים דהאי

מתנות כהונה

רעות: עאב"ו שיהם כדונג. ולפיכך נעשו כל י"ב אבנים אבן אחת מפני אם השכינה כי י"י נצב עליו כ"ה בתנחומא בפ' זו: וכפרנוס רש"י גרס פרכוס ופי' בלשון כנען כסא ובמ' חזית (א' ג"כ) גרס פולמוס ופי' בקעה ואגם מים ובערוך גרס תרגום ופי' בו כסא: מה רטיבה הרטיב. מה הרחיב והתפשט מהן: צדיקים כו'. שנקראו ארזים כמה שנאמר צדיק כתמר יפרח כו': נביאים ונביאות כו'. דכתיב רהיטנו ברותים וכתיב (שופטים ד') והיא יושבת תחת תומר ותומר הוא רותם כדאיתא בס' זוהר פרשה כי תשא וכתיב נמי (מ"א י"ט) וישכב ויישן תחת רותם: ומה היה אומר. בלילה כיון שלא שכב ואמרי' במס' אבות הנעור בלילה ומפנה לבו לבטלה ה"ז מתחייב בנפשו: מאי טעמיה דריב"ל ומנא ליה דיעקב אמרם: המית כו'. ראיתי בחלומי שאמרו לי לך וקח פעולת אביך כלומר ממונו ויגיע כפיו מן קפודקיא והוא שם מקום וא"ל רבי יוסי דלך שאלה הלך אביך למקום קפודקיא מימיו: זיל מני כו'. לך ומנה עשרים קורות בתקרת הבית שהדלפה היתה על גביהם אתה תמצא ממון אביך: בכרסא הערוך לא פירשו ורש"י פירשו בקרן זווית התחיל למנות ובמד' איכה דף ע"ה לא גרס ליה ובירוש' פ"ד דמעשרות גרס גו ביתך פי' תוך ביתך ואולי בכרסא הוא כמו באמצע ובתוך: מן ראשיהן כו'. התחיל למנות מראש הקורות עד סופן ותחזור חלילה עד אותה קורה שישלימו לך מניין עשרים ושם תמצאנו והכי איתא במדרש איכה בהדיא: מן קפודקיא. פי' הערוך קפ"ו היא בלשון יון קורות דקיא בלשון יון עשרים ומדרש איכה יש בהיפך: אותיות דדין כו'. כלומר חשבון אותיות של זה עולה לחשבון אותיות של זה ובילקוט ובעקידה גירסות חלוקות: (ולמדנו כמו ועוד למדנו. ועיין בילקוט ובבעל העקידה:) עולים זה משה כו'. וכתיב נמי ועלית אתה ואהרן וה"ג בהדיא בעקידה: תרכוסא פי' הערוך ארגז: את הוא. כך אמר הקב"ה ליעקב: (ה"ג בשם ר"ל דר"י דסכנין בשם רל"א): אין מפקיעין גרסי'. ופי' אין גודלין חבל בלא שלשה נימין: אין פחות משנים. שני מלאכים וכן יורדים הרי ד' מלאכים וכל אחד הוא שלישו של עולם הרי שליש עולם יותר משלשה שלישי העולם: כתרשיש פירש"י כרום ימא ויש הוא שלישו של עולם וכן פי' רבינו סעדיה בפ' דניאל בעומק וזה תרשיש הרי אלפא אמה וע"ש טוב בפירושו לדניאל: מעלים בו. בו ובענייננו כדמפ' ואזיל: אפוזים לשון שמחה וריקוד קפוזים גם הוא לשון שמחה וריקוד כך פי' בערוך והוכיח בראיות ברורות ורש"י פי' לשון דוחק וכדמפרש ואזיל: סונטים גרסי'. כ"ה לק' פרשה ע"ח וכן גרס בערוך ופיר' לשון לחוק וקינטור וכן לקמן פרשה ע"ח וכדאמרי' בפ' גיד הנשה דבעי לסכוניה: ומוצאים אותו ישן. ולפיכך היו סונטים בו ולועגים עליו נראה לפי שהשינה רמז לחולשות הכח המלאכיי ותרדמות השלמות מכח כח היולאני העומד לעומתו וכיוצא בזה פי' בעל העקידה במאמר נעשה לו העולם ככותל: ה"ג יושב ודן עולים לבסילקי ומוצאים אותו יושב ודן ויוצאין בפרווד ומוצאים אותו ישן וכן מצאתי בפירש"י ז"ל: בסליקי פירש"י והערוך פלטין גדולה ששם יושב המלך ודן: פרווד פירש"י חצר החיצונה ואת חצריה תרגום וית פרוודהא והוא כמו פרוזדור: ה"ג ומוצאים אותו ישן. למעלה כל מי שהוא אומר זכותו עולה חובתו יורד למטה כל מי שהוא אומר זכותו יורד חובתו עולה ד"א מלאכים שהן (מלוין את האדם בא"י אין מלוין אותו בח"ל עולים אותו) (כ"ה ביפת"ה) כו': למעלן בפמליא של מעלה מי שמזכיר זכות ישראל הוא עולה והיפוך יורד ולפי' כתיב עולים ויורדים בו ובשבילו: חובתו עולה. כדאמרינן בעלמא כל המיצר לישראל נעשה ראש: אותן שליוו

עץ יוסף

ממקומו למעלה לבד נמשו הרים תחתיו. מי שנגלה עליו הקב"ה זה יעקב עאכ"ו שימשו האבנים תחתיו: כמטה וכפרנוס רש"י גרס פרכוס. ופי' בל' כנען כסא. ובחזית סוף פ"א כמטה וכפלוסא ופי' מוסף הערוך בערך פלוסא שהוא בלשון רומי נוצות עוף. והכוונה שעל ידי השמשת האבנים נעשו רענן ורך עד שהיו תחתיו כמטה וכסא. ובהכי דריש הא דכתיב להלן ערשינו רעננה על ערש מטתו של יעקב. ועז"א מה רטיבה הרטיב כלו' מה הרחיב והתפשט מהן. קורות בתינו ארזים אלו הצדיקים כו' הנקראים ארזים כמד"א צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה. כי לכך נעשו האבנים תחתיו כמטה במקום המקדש לסימן שתהא מטתו שלימה בבנים יראים ושלמים אשר שרשם ומוצאם ממקום קדוש הוא כה"מ (נזה"ק): נביאים ונביאות שכתיב רהיטנו ברותים. ונביאים ונביאות נקראו ברותים כדכתיב והיא יושבת תחת תומר דבורה (שופטים ד') ותומר הוא רותם כדאיתא בזוהר כי תשא. וכתיב וישכב ויישן תחת רותם (מת"כ): (יד) כאן שכב במקום ההוא מיעוטא הוא: י"ד שנה שהיה כו'. כדלעיל בפרקין. לא שכב אלא ישן שינת עראי שלא להתבטל מלמודו: בביתו של לבן לא שכב. כדכתיב ותדד שנתי מעיני: ומה היה אומר בבית לבן היה משבח לי"י ומספר תהלותיו כי בזה לא תתבטל שמירת הצאן: מ"ט דריב"ל ומנא ליה דיעקב אמרם: ישראל סבא ומדקאמר מזמור זה מסתמא אמר כל הט"ו מזמורים של שיר המעלות משום דכל ט"ו שיר המעלות כחד הוו: כל ספר תהלים כלו' כל עניני תהלים המיוסדים על תהלות ה' וחסדיו. ולכן נקרא ביחוד תהלות ישראל: (טו) לא מעלין כו'. שלפעמים יתפרשו הדברים בזולת מובנם לענין אחר כהאי עובדא דריב"ח בסמוך. וכוונת ר' אבהו נגד חלום דסולם מוצב ארצה כי לא יפורש כפשטם הדברים אלא כפתרון הסולם זה סיני וכו' (יפ"ת): המית כו'. ראיתי בחלומי שאמרו לי לך וקח נכסי אביך שעמל בהם מן קפודקיא. וא"ל ר' דכך שאלה הלך אביך למקום קפודקיא מימיו: זיל מני עשרים כו'. פי' בקרן זויות. והמוסף הערוך פי' בקרב ביתך. ופי' לך ומנה עשרים קורות בתקרת הבית שהדלפה היתה על גביהם. ושם תמצא ממון אביך: מן ראשיהן כו'. תתחיל למנות מראשי הקורות עד סופן ותחזור חלילה עד אותה קורה שישלים לך מנין עשרים ושם תמצאנו: מן קפודקיא באיכה רבתי מפרש קפדקיא כפא בל' יון עשרים. דוקיא בל' יון קורות. ועיין בפרק הרואה: (טז) אין חלום בלא פתרון. כלו' אין דברי החלום כמשמעו. אלא נאמר ד"מ וחידה וכן חלום הסולם רומז גם לדבר אחר: זה הכבש שהיו עולים בו למזבח כבסולם: אלו הקרבנות ופי' וראשו עיקרו ותכליתו נוגע לשמים בקרבנות שריחן עולה לשמים ריח ניחוח לה': אלו כהנים גדולים שנקראו מלאכים כדכתיב כי מלאך ה' צבאות הוא. והא"א מוחק תיבת גדולים: ויורדים בכבש בזריזות לעשות עבודתן: רבנין פתרין לה בסיני כו'. הגיר' היא משובשת. וכן צ"ל והנה סולם זה סיני. מוצב ארצה ויתיצבו בתחתית ההר. וראשו מגיע השמימה וההר בוער באש עד לב השמים. והנה מלאכי אלהים אלו משה ואהרן. עולים ומשה עלה אל האלהים. ויורדים זה משה וירד משה. ולמדנו לנביאים שנקראו מלאכים דכתיב ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה' לעם. והנה ה' נצב עליו וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר (יפ"ת). ובזה בשרו הקב"ה שיזכו בניו לקבל תורה בסיני אשר מזה יגיעו לתכלית השלימות: עולים זה משה וה"ה אהרן דכתיב עלה אל ה' אתה ואהרן. ולפי שלא מצינו ירידה בו בפירוש לא הזכיר ג"כ אהרן בכאן: (יז) ר' שלמוני בשם ר"ל אמר תרכוסא של ג' רגלים כו'. עד כי חלק ה' עמו. מאמר זה הוא משובש מאד. וכן צריך להגיהו. ר' שלמוני בשם ר' לוי אמר תרכוסא של ג' רגלים הראה לו אמר פי' הקב"ה אמר ליעקב את הוא רגל שלישי. היא דעתיה דר"י דסכנין בשם ר' לוי דאמר כתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו מה החבל כו'. וכל הגירסא הנ"ל הוא מוכרח ופשוט לכל מעיין: תרכוסא כתב המת"כ תרכוסא פי' הערוך ארגז. ולא אדע מה שייכות יש לארגז עם ענין הנמשל. גם שהם ארגז אין לו רגלים. ולא ראה שם בערך תרגום שמביא מדרש זה וגורס כן. ופירושו כסא על רגלים. ורמז זה נאות מאד במראה זו. שמכוין בו שהעולם כולו הוא עומד על כסא של ג' רגלים. והן ג' האבות והודיעו שהוא רגל שלישי. והוא מה שאמר והנה ה' נצב עליו (יפ"ת): מה החבל הזה כו'. דאי כפשוטו חבל פי' חלק הא כבר אמר כי חלק ה' עמו: אין מפקיעין פי' אין גודלין חבל בלא שלשה נימין. שבפחות משלשה נימין אינו מתקיים. כך האבות אין פחות מג' כי הוצרכו ג' להיות רגלי המרכבה ולקיים העולם עליהם (יפ"ת): שלישו של עולם ובבמדב"ר פי"ב משמע שאין כל העולם מחזיקו: וגויתו כתרשיש ל' המת"כ כתרשיש פרש"י כרום ימא ויש הוא שלישו של עולם עכ"ל וכוונתו שרש"י בפירושו על המדרש פי' כי תרשיש הוא ים. כי תרגום אונקלוס ויונתן על מלת תרשיש (שמות כ"ח) כרום ימא. ומ"ש המת"כ שהים הוא שליש של עולם הוא מדקי"ל שהעולם שליש ישוב ושליש מדבר ושליש ים: (יח) עולים ויורדים ביעקב. מפרש בו ביעקב: בסולם ניחא ר"ל ניחא עכ"פ ענין הכתוב. אבל למ"ד ביעקב מאי קאמר. ומתרץ שהיו מעלין ומורידין בו לזכות ולחובה. יש מיימינים ויש משמאילין: אופזים בו פרש"י דוחקים בו: קופזים בו פרש"י קופצים בו: וסוטנים בו ומקטרגים עליו כמו לשטנו (זכריה ג' א'). אבל המעריך גרס וסונטים בו. ופירושו לזות שפתים ולה"ה בדברי חירוף ושחוק על מי שמשחקים עליו. או שמוציאים עליו שם רע: סונטים בו שנא' ישראל אשר בך אתפאר כו'. הגירסא האמתית הוא ברבות כת"י ישן. סוטנים בו את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה שנא' ישראל אשר בך אתפאר. ורואין איקונין שלו ויורדין למטה ומוצאים אותו ישן. משל למלך שעולה לבסילקי ומוצאים אותו יושב ודן ויוצאין לפרוזדור ומוצאים אותו ישן כ"ה הגיר' שם ונכון מאד: ורואים איקונים שלו הוא נשמת צורת יעקב לא ינום ולא יישן: ויורדים למטה כו': ר"ל שלמטה גופו היה ישן: לבסילקי היכל המלך אשר שם יושב ודן עם כל שריו. ביומא דף כ"ה לשכת הגזית כמין בסילקי גדולה היתה: ויוצאין בפרווד ומוצאין אותו ישן ד"א למעלן כל מי שהוא אומר זכותו עולה חובתו יורד למטן כל מי שהוא אומר זכותו יורד חובתו עולה. ד"א מלאכים שהיו מלוין את האדם בא"י אין מלוין אותו ח"ל. עולים ויורדים בו עולים אותם שליוו אותו בא"י. כצ"ל (א"א ויפ"ת). ופירושו למעלן מי שמזכיר זכות ישראל הוא עולה והסופך יורד. ולפי' כתיב עולים ויורדים בו ובשבילו

אמר לד מלה"ש ע"י שגלו מסטירין של הקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה. ר' תנחומא הוה מפיק לישנא קלא. א"ר חמא בר חנינא ע"י שנתגאו ואמרו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה. היכן חזרו כאן. עולים ויורדים עולים ואח"כ יורדים: (יט) ריב"ל לה פתר קרייה בגלות. ויצא יעקב מבאר שבע המד"א (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו. וילך חרנה המד"א (איכה א) אשר הוגה ה' ביום חרון אפו. ויפגע במקום (ישעיה ה) עד אפס מקום. וילן שם כי בא השמש (ירמיה טו) אומללה יולדת השבעה וגו'. ויקח מאבני המקום (איכה ד) תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות. וישם מראשותיו (ירמיה ג) כי ירד מראשותיכם. וישכב במקום ההוא (שם ג) נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו. ויחלום והנה סולם זה חלומו של נבוכדנצר. והנה סולם זה צלמו של נבוכדנצר הוא סמל הוא סלם אותוי דדין הן אותוי דדין. מוצב ארצה (דניאל ג) אקימה בבקעת דורא. וראשו מגיע השמימה (שם) רומיה אמין שתין פתיה אמין שית. והנה מלאכי אלהים זה חנניה מישאל ועזריה. עולים ויורדים בו מעלים בו ומורידים בו אפזים בו קפזים בו שוטנים בו. (שם) ידיע ליהוי לך מלכא די לאלהך לא איתנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא נסגוד. והנה ה' נצב עליו. אמר להם חנניה מישאל ועזריה עבדוהי די אלהא עילאה פוקו ואתו: (כ) ד"א לו והנה מלאכי אלהים זה דניאל. עולים ויורדים בו שעלה והוציא את בלעו מתוך פיו. הה"ד (ירמיה נא) ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו. שהיה לו תנין אחד לנבוכדנצר והיה בולע כל מה שהיו משליכין לפניו. א"ל נבוכדנצר לדניאל כמה כחו גדול שבולע כל מה שמשליכין לפניו. א"ל דניאל תן לי רשות ואני מתישו. נתן לו רשות מה עשה נטל תבן והטמין לתוכו מסמרים. השליך לפניו ונקבו מסמרים את בני מעיו. הה"ד והוצאתי את בלעו מפיו: (כא) ד"א והנה סולם. זה חלומו של נבוכדנצר (דניאל ב) וארו צלם הד סגי וגו'. מוצב ארצה (שם) וזיויה יתיר קאם לקבלך. וראשו מגיע השמימה (שם) צלמא דכן רב. והנה מלאכי אלהים עולים שנים ויורדים שנים. אלו שרי ארבע מלכיות ששלטנותן נומרת בהן. עולים ויורדים. יורדים ועולים אכ"כ אלא עולים ויורדים. עולים הם ועליה תהא להם. אלא שכל אחד ירוד מחבירו. כתיב (שם) הוא צלמה ראשה די דהב חדוהי ודרעוהי די כסף וגו'. בבל למעלה מכולם כדכתיב אנת הוא רישא די דהבה. וכתיב ובתרך תקום מלכא אחרי ארע מינך. וכתיב ומלכו תליתאה אחרי די נחשא. וכתיב בסיפא ואצבעת רגליא מנהון פרזל ומנהון חסף מן קצת מלכותא תהוה תקיפא ומינה תהוא תבירה. והנה ה' נצב עליו. כתיב וביומיהון די מלכיא אינון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין וגו':

פרשה סט

(א) והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' וגו'. א ר"י בר זמרא פתח (תהלים סג) כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים. ר' אלעזר בש"ר יוסי בר זמרא צמאה לך נפשי כמה לך. א"ר איבו כבמהות חללו שהן מצפין למים. רבנן אמרי כשם שנפשי צמאה לך כן רמ"ח איברים שיש בי צמאים לך. היכן בארץ ציה ועיף בלי מים. (שם) על כן בקדש חזיתיך. ע"כ בקדושה חזיתיך. לראות עוזך זו פמליא שלך. וכבודך והנה ה' נצב עליו. ר' חמא ב"ח פתח (משלי כז) ברזל בברזל יחד. א"ר חמא בר חנינא אין סכין מתחדדת אלא בירך של חבירתה. כך אין ת"ח מתחדד אלא בחבירו. ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו. איש זה יעקב. כיון שעמד אבינו יעקב איש יחד פני רעהו שנתייחדה עליו השכינה. והנה ה' נצב עליו. א"ר אבהו משל לבן מלכים שהיה ישן על גבי עריסה והיו זבובים שוכנים עליו. וכיון שבא מניקתו שחה עליו מניקתו וברחו מעליו. כך בתחלה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. כיון שנתגלה עליו הקב"ה ברחו מעליו: (ב) ר' חייא רבה ור' ינאי. ב ח"א עליו על סולם. וח"א עליו על יעקב. מ"ד עליו על הסולם ניחא. אלא למ"ד עליו על יעקב מי מתקיים עליו ג א"ר יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם (בראשית מא) ופרעה חולם והנה עומד על היאור. אבל הצדיקים אלהיהם מתקיימין עליהם שנא' והנה ה' נצב עליו. ויאמר אני ה' אלהי אברהם ד ר' חנינא ב"ר פנחס אמר י"ח פעמים מזכיר האבות בתורה. וכנגד כן קבעו חכמים י"ח ברכות שבתפלה. ואם יאמר לך אדם י"ט הם. אמור לו והנה השם נצב עליו לית הוא מן המנין. ואם יאמר לך אדם י"ז הם. אמור לו (שם מח) ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק חד מנהון: (ג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. ר' שמעון משם בר קפרא אמר

יד יוסף לד לעיל פ"נ. ת"י: לה ילקוט ס"ז: לו זוכר תרומה קע"ה. חזית פסוק אמרתי אעלה בתמר: **פס"ט** א ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים: ב ילקוט ס"ז: ג לקמן פ' פ"ט: ד ירושלמי פ"ד דברכות. ופרק שני דתעניות. תנחומא ס' ויצא:

מתנות כהונה

שליוו כו'. ולפיכך כתיב עולים תחלה ואח"כ יורדים: **מסטירין** שאמרו כי משחיתים אנחנו וע"ל בפ"נ: **לישנא קלא**. לשון קל לכף זכות שלא גילו מסתוריו של הקב"ה רק שתלו הגדולה בעצמם: **יולדת השבעה** וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא נפחה נפשה באה שמשה: **אותוי** אותיות של זה הם אותיות של זה: **אפזים** כו'. היו מקנטרים ולועגים בנבוכד נצר שאמרו ידיע כו': **והוציא** את בלעו. וזהו ויורדים שהוריד והוציא את בלעו: **שבולע** כל מה כו': והי' **מאמין** שיש בו אלהות: **ירוד** שפל וקטון ממלכות שלפניו: **כבהמות** שגידולן הוא מליחת המים כדאיתא בפ' כיצד מברכין ובילקוט תלים גרס כאמבטות ופי' הערוך ערך אבט בריכות מים קטנים שבבית המרחץ ועיין שם טוב: **כשם** שנפשי כו'. רישא דקרא צמאה לך נפשי כמה לך כו'. כשם שנפש הנשמה נקראת נפש: **רמ"ח** איברים כו'. ולכן חזר ואמר בשרי: **כיון** שעמד אבינו יעקב שמה יחד כו' עכ"ל רש"י: **איש** יעקב נקרא איש תם: **רעהו** השכינה נקראת ריע וחבר של ישראל שנא' רעך וריע אביך אל תעזוב: **עולים** ויורדים. וקטרגו עליו ונאקו בו כדלעיל ועיין בעקידה בפרשה זו ותנוח דעתך: **על הסולם** ניחא. והוא בלשון בני אדם: **ומי** מתקיים עליו. איך יפול על לשון בני אדם לומר שיתקומם עליו: **אלהיהם** מתקיימין עליהם. ע"ד שאמרו חז"ל בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה ובהיפך כתיב צור ילדך תשי מלשון תשות כח כביכול וכעין זה פירשו בעקידה בפרשה זו: **מי מתקיים**. בעקידה ואב"א גרס שהוא מתקיים בניהותא ולא בלשון תמיה והכוונה אחת היא: **תשעה עשר** הם. י"ט פעמים נזכרו האבות בתורה: ה"ג **נצב** עליו וגו' לית הוא כו'. והטעם שלא נזכר רק אברהם ויצחק: **חד** מנהון. אחד מן אותן (י"ט) (י"ח) פעמים והטעם כיון דכתיב שמי כאילו

ענף יוסף

דאשי אלמא. אע"פ שעולם הבא עכ"פ ערכו יותר מערך העוה"ז מ"מ רמוז בדרך הערה (זכ"מ):

פרשה סט (א) [כבהמות הללו שהן מצפון למים] בעל מת"כ מביא גירסת הילקוט תהלים שגורס כאמבטיאות הללו כו' ולא אדע לענין מה הביא גירסא זו האם היא טובה מגיר' כבהמות אשר הסתעפה ממלת כמה שכתוב וזה כל עיקר הסמכתות דרש זה. משא"כ מלת האמבטאות על מה יסמכו במקרא זה. ובלתי ספק ע"ס הוא בילקוט תהלים וצ"ל כבהמות. וכן הוא בילקוט תורה ד"ה והנה

עץ יוסף

ובשבילו. ובעוה"ז המדבר טוב על ישראל יורד. והמליץ להם נעשה ראש: **המלאכים שליוו** כו'. ור"ל שיש מלאכים מיוחדים לשמירת האדם. ומלאכי א"י אין להם רשות לצאת ח"ל. לכן אותן מלאכים שליוו אותו בארץ עלו. וירדו אותן שליוו אותו בח"ל לכן כתיב עולים ויורדים עולים תחלה ואח"כ יורדים: **מסטורין** פי' סוד: **שאמרו כי משחיתים** ועיין לעיל פ"נ שם פרשתי: **לישנא קלא** לשון קל לכף זכות שלא גילו מסתוריו של הקב"ה רק שתלו הגדולה בעצמם: **עולים ואח"כ יורדים** לפיכך נקט עולים תחילה כי אותם שכבר נדחו נתקרבו ונתקבלו וניתן להם רשות לעלות ושוב ירדו בשליחות ה' ללוות את יעקב (יפ"ת): (יט) **פתח** קריה בגלות. שכל מה שאירע לאבות סימן לבנים: **שלח מעל פני** ויצאו. ופי' ויצא יעקב מבאר שבע מא"י שהוא מגור הטובה והשלמות: **ביום חרון אפו** ופי' וילך חרנה שהלכו משם עד חרון אפו יתב': **עד אפס מקום** ר"ל ויפגע במקום מרמז למה שנא' על זמן החורבן עד אפס מקום. והיינו כדדרש באיכה רבתי הוי מגיע בית בבית הנעתם חורבן ראשון לחורבן שני וכו' עד אפס מקום וכו' (נזה"ק): **אותוי** פי' אותיות של זה הם אותיות של זה: **יולדת השבעה וגו'** נפחה נפשה באה שמשה: **כי ירד מראשותיכם** כי שימת האבנים מראשותיו רמז לירידה והשפלה (יפ"ת): **רומיה אמין שתין** ועל היותו גבוה רמז באומר מגיע השמימה ע"ד ערים גדולות ובצורות בשמים (יפ"ת): **מעלים בו** כלו' שהיה להם ע"י זה עליה מעלת גדולה בנאתם מכבשן האש (נזה"ק): **ומורידים בו** פי' לצלם ודמות שהעמיד שעל ידם היה לו ירידה (נזה"ק): **אפזים בו** ור"ל שנתגרו בו בצלם להשפיל מעלתו שהרי היה בידם לברוח ולא ברחו ודברו קשות בנבוכדנצר. כדלקמן בויק"ר פ' ל"ג: **והנה ה'** נצב כו'. על יעקב לעשות הצלה לזרעו זרע קדש אלו המ"וע עד שנבוכדנצר בעצמו אמר להם לצאת מתוך כבשן האש (נזה"ק): (כ) **והנה** מלאכי אלהים זה דניאל. והסולם היינו צלמו של נ"נ כדלעיל. ועי' עוד מזה בחזית פסוק אמרתי אעלה בתמר: **והוצאתי את** בלעו מפיו וה"ד שהיה לו תנין. כצ"ל (יפ"ת) שאיידי דמייתי קרא מייתי נמי הא פירושא: **שבלע כל** מה כו'. והיה מאמין שיש בו צד אלהות. והיה משתחוה לו כמו שסיפר בספר יוסף בן גוריון: **הה"ד והוצאתי** כו'. כלו' שנבטלה אותה הבליעה שהיה דרכו לבלוע תמיד: (**כא**) **זה** חלומו של נ"נ. שרמז הקב"ה ליעקב בחלום הזה עליות וירידות הד"מ כאשר רמז לנבוכדנצר בחלום הצלם: **יורדים ועולים** אין כ"כ. כלו' כיון דאין מלכות נוגעת בחברתה על כרחך הראשון יורד תחלה ואח"כ האחרון עולה. אלא ללמד שעלייתן הוא דרך ירידה שכל אחד ירוד מחברו (נזה"ק). ואעפ"י שבבל אינו ירוד קאמר יורדים משום רובא (יפ"ת): **וביומיהון די מלכיא** כו'. ופירש עליו אלו כמו ועליו מטה מנשה כי סמוך לד"מ יקים אלה שמיא מלכות המיוחד לו (יפ"ת):

פרשה סט (א) והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' וגו' ר"א בשם ר"י בר זמרא פתח צמאה לך נפשי כמה לך בשרי א"ר איבו כבמהות. כצ"ל. פי' צמאה לך נפשי כבמהות הללו שהן צמאים למים כי אין צמא שמתאוה כל כך למים כבמהות לפי שאין יונקים מן הארץ אלא מאוירא רבו לפיכך הם צריכים הרבה למים מלמעלה. וכן הצדיקים אין להם יניקה למטה אלא מלמעלה מאת ה' מן השמים: **רבנן אמרי** כשם כו'. דכמה הוא מל' כמו הנאמר על הדוגמא והדמיון. ועז"א כשם שנפשם העליונה נפש המשכלת צמאה לך כמו כן צמאה לך בשרי הם הרמ"ח איברים שיש בי דהיינו רוח החיוני שבהם הם צמאים לך לקדושתך. כי גם הרמ"ח איברים הם מתוקנים בקדושה שהם מכוונים כלפי הרמ"ח מצות עשה שבתורה. ועז"א היכן נפשי ובשרי צמאים לך כל כך בארץ ציה ועיף בלי מים באשר עתה נגרשתי מפניך מא"י אשר שם משכן השכינה אל ארץ ציה ועיף בלי מים הוא קדושת השכינה הנמשל לבאר מים חיים. ובהיותי רחוק ממקום קדושתך נפשי ובשרי צמאים לך ולקדושתך לקבל ממך שפע רוה"ק. ועז"א על כן בקודש חזיתיך בקדושה חזיתיך כלו' על כן באתי לחזות מקום קדושתך המשכן ובית המקדש שהוא מקום קדושה כדי לראות שם עוזך זו פמליא שלך שנראה על ידם תוקף עוזך בעולם בשליחותם וכבודך החופף עליהם (מזה"ק): **אין סכין** כו'. כי מצא מין את מינו להחדו ולתקנו: **כך אין ת"ח** מתחדד אלא בחברו. כצ"ל ופשטות המקרא גם סופו ואיש יחד פני רעהו מוסב על ת"ח כלומר כמו הברזלים מתחדדים זה מזה. כך ת"ח מתחדדים זה את זה בתורה. ושנה המדרש והזכיר כל המקרא עוד הפעם לדורשו בהידוש נוסף על פשטותו. ודרש מלת יחד מענין התיחדות ודבקות איש לרעהו כמבואר. ואולי צריך להיות ד"א ברזל בברזל כו' (נזה"ק): **שנתיחדה עליו השכינה** שנקראת ריע כאומרו ריעך וריע אביך אל תעזוב ור"ל שכמו שמתיחד ברזל עם ברזל. כן יעקב נתיחד עם השכינה והשכינה עמו: **משל לבן** מלכים כו'. ס"ל כמ"ד בסמוך עליו על יעקב. ולפי שלזה יקשה אם ה' נצב עליו איך היה מקום למלאכים לעלות ולרדת בו דהיינו לקטרגו ולהזיקו. לכן אמר משל לבן מלכים כו' דברישא לא ה' נצב עליו. וכשבא ה' ברחו המלאכים: (ב) **מי מתקיים** עליו. בתמיה כי אין דרך לומר שה' נצב על אדם. ופירש ר"י שהתיצבות זו היא השגחה להצילו מכל נזק ופגע וח"ש ר' יוחנן הרשעים צריכין לעמוד על אלהיהם לשמרם. אבל הצדיקים אלהיהם נצב עליהם לשמרם ולהצילם. ופירש נצב עליו משגיח עליו (יפ"ת). והמת"כ נטה בזה מפשטיותו: **והנה עומד** על היאור. שהיה אלוהו כמ"ש לי יאורי ואני עשיתני: **וכנגד כן קבעו חכמים** כו'. כתב האבודרהם דלפי שהתפלות למדו אותן מן האבות שאברהם תיקן ת"ש וכו' לכן אמר שנתקנו י"ח ברכות כנגד י"ח פעמים שנזכרו: **לית הוא** מן המנין. לפי שלא נזכר שם אלא אברהם ויצחק ולא יעקב ואנן בעינן שלשה אבות: **י"ז הם** שהרי בפסוק ויקרא בהם שמי ושם אבותי וגו' נ"כ לא נזכר יעקב מפורש עז"א דמ"מ הוא חד מנהון. כי באומרו ויקרא בהם שמי הרי הוא כאילו נזכר גם שמו מפורש: (ג) **קפלה בפנקס** כלומר במראה הנבואה נדמה כאילו הארץ מקופלת תחתיו להורות שיכבוש כולו. והטעם לפי שהמקום הלז הוא העיקרי לקדושה עד שכל הארץ עומד על ידה וכמ"ש אבן שתיה שממנה הושתת העולם: **ונתנה תחת ראשו** ובילקוט משמע דגרסי' מאי דתחותא דידך. ולפי גירסתנו כאינים דאמר מן תחות רישך דידך פי' מה שתחת ראשו של אדם ודאי שלו כן קפלה תחת ראשו להחזיקה שיהא שלו:

שיהא

אמר [ה] קפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו כאיניש דאמר מן תחות רישך דידך. ר' הונא בש"ר אלעזר אמר ובלבד שיהא נקבר עליה. והיה זרעך כעפר הארץ. [ו] מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים. כך בניך אין מתברכין אלא בזכות התורה [ז] שנמשלה למים. מה עפר הארץ מבלה את כל כלי מתכות והוא קיים לעולם. כך בניך מבלים את כל העכו"ם והם קיימים לעולם. ומה עפר עשוי דיש לכל. כך בניך עשויים דיש לגליות הה"ד (ישעיה נא) ושמתיה ביד מוגיך. מהו מוגיך אילין דממיגין מכתיך ומייסרין אותך ומתישין את כחך. אפי' כן לטובתיך משקשקין וממרקין לך מן חוביך. כמה דתימא (תהלים סה) ברביבים תמוגגנה צמחה תברך. (ישעיה נא) אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה. מה היו עושים להם הוו מרביצים אותן בפולטריות ומעבירין כרים עליהם. ר' עזריה בשם ר' אחא אמר היא סימן טוב מה פלטירה זו מבלה את העוברים ואת השבים והיא קיימת לעולם. כך בניך מבלים את כל עכו"ם והם קיימים לעולם. ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. א"ר אבא ב"כ [ח] את הוא תרעייא דימא כמד"א (מיכה ב) עלה הפורץ לפניהם. ר"י בר חנינא אמר [ט] אף חלוקי יחזקאל הראה לו והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח למערב בא ישעיה ופירש (ישעיה נד) כי ימין ושמאל תפרוצי וגו': (ד) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך. [י] רבנן אמרי על הכל השיבו ועל הפרנסה לא השיבו. אם יהיה אלהים עמדי א"ל הנה אנכי עמך. ושמרני בדרך הזה א"ל ושמרתיך בכל אשר תלך. ושבתי בשלום אל בית אבי א"ל והשיבותיך אל האדמה הזאת. ועל הפרנסה לא השיבו. א"ר איסי אף על הפרנסה השיבו שנא' כי לא אעזבך. ואין עזיבה אלא פרנסה המד"א (תהלים לז) ולא ראיתי צדיק נעזב וגו': (ה) וייקץ יעקב משנתו. ר' יוחנן אמר ממשנתו. ויאמר אכן יש ה' במקום הזה. אכן השכינה שרויה במקום הזה ולא הייתי יודע. ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה. ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד בהמ"ק. מ"ט ויצא יעקב מבאר שבע ויחלום והנה סולם ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה. א"ר יהודה בר' סימון הסולם הזה עומד בבהמ"ק ושיפועו מגיע עד בית אל. מ"ט ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה ויקרא שם המקום ההוא בית אל: (ו) אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. [יא] א"ר אחא עתיד השער הזה להפתח להרבה צדיקים כיוצא בך. ארשב"י אין בהמ"ק של מעלן גבוה מבהמ"ק של מטן אלא י"ח מיל. מ"ט וזה שער השמים מנין וז"ה. [יב] ד"א מלמד שהראה הקב"ה ליעקב בהמ"ק בנוי וחרב ובנוי. ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה זה בנוי המד"א (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך. אין זה הרי חרב כמד"א (איכה ה) על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו. כי אם בית אלהים בנוי ומשוכלל לע"ל כמד"א (תהלים קמז) כי חזק בריחי שעריך: (ז) וישכם יעקב בבקר. ויקח את האבן וגו' ויצק שמן על ראשה. [יג] שופע לו מן השמים כמלא פי הפך. ואולם לוז [יד] היא לוז שצובעין בה את התכלת. היא לוז שעלה סנחריב ולא בלבלה. נבוכדנצר ולא החריבה. [טו] היא לוז שלא שלט בה מלאך המות מעולם. הזקנים שבה מה עושין להם כיון שהם זקנים הרבה מוציאין אותן חוץ לחומה והם מתים. א"ר אבא ב"כ למה נקרא שמה לוז [טז] כל מי שנכנס בה הטריף מצות ומע"ט כלוז. ורבנן אמרי מה לוז אין לה פה כך. לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר. א"ר סימון לוז היה עומד על פתחה של עיר. ר' אלעזר בש"ר פנחס בר חמא אמר לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה לוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה לעיר הה"ד (שופטים א) ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר וגו'. ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו. ר' ינאי ור' ישמעאל עבד לה הפטרה [יז] מה אם זה שלא הלך לא בידיו ולא ברגליו אלא על שהראה להם באצבע ניצול מן הפורענות. ישראל שעושים חסד

עם

יד יוסף ה ילקוט ס"ז. חולין נ"א. ז"ח דף נ"ו. זוהר ס"ז: ו לעיל פ' מ"א. וילקוט ישעיה רמז תל"ז: ז לעיל ריש פ' ס"ו וס"נ: ח ב"ר פ' כ"א. ילקוט מיכה: ט ילקוט ישעיה רמז תל"ח: י ויק"ר פ' ל"א. תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תשל"א: יא ילקוט פ"ז: יב ספרי ח"ב פסקא שנ"ב: יג לקמן פ' פ"א. ילקוט ס"ז. פדר"א פ' ל"ה: יד תד"א ח"כ פ' ע"ז. סוטה מ"ו: טו עיין זוהר תרומה דף קנ"א סוף הדבר: טז לקמן פ' פ"א. ילקוט שופטים רמז ל"ח: יז תד"א ח"כ פ' כ"ז:

ענף יוסף

והנה ה' נצב עליו ע"ש: (ג) [בא ישעיה ופירש] אין תימא שיהיה ישעיה משלים מה שחסר יחזקאל אף שישעיה קדם ליחזקאל הרבה. אחר שהנבואה מדברים ואמר לו בנבואה כן להשלים מה שיחסר יחזקאל אחר זמנו: (ו) [אין בית המקדש של מעלן כו'] כתב האלשי"ך ז"ל והאפשר לפרש כי עם היות הרקיע גבוה מן הארץ ת"ק שנה. למטה מן הרקיע יש יסוד אש ולענין זה הוא נחשב בכלל הרקיע. מה שכנגד הבית המקדש של מעלה הוא מקום מקודש. והכל נקרא שער השמים לפי שהוא מקום פנוי לעלות התפלה למעלה בלי מעכב. וכל זה מי"ח מיל ולמעלה. אבל משם ולמטה הוא כשאר האויר שכנגד שאר מקומות שיש שם מעכבים ומקטריגים שמונעים התפלה והנשמה מלעלות למעלה (יפ"ת). ובספר תורת העולה פרק ראשון כתב וז"ל הנה לפי פשוטו הוא מאמר רחוק שהרי מן השמים לארץ מהלך ת"ק שנה. אלא שכיון לי"ח הגלגלים שכוללים המקדש של מעלה כי הגלגלים הם י"ח. וע"ש בביאור: (ז) [היא לוז שצובעין בו את התכלת כו'] הוא תמוה מאד שדרש זה אינו על לוז שבכאן. אבל היא אותה לוז המבואר בס' שופטים א' וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז הוא שמה עד היום הזה. ועל לוז הזאת דרשו בש"ס סוטה היא לוז שצובעין בה תכלת כו' עד אמר ר"א ב"כ ודיוק דרש זה ממלת הכתוב הוא שמה עד היום הזה. כלו' שלא היה בה שום שינוי מעולם לא בשמה ולא בחורבנה ולא בבלבול נבוכדנצר. אבל לוז דעניינא נכסף הוא שנשתנה שמה אחר זה לשם בית אל. וכן בילקוט כאן אינו גורס כל מאמר זה. אך דרך המדרש הוא שכשיש לפעמים ב' פסוקים שוים במלותיהם בשני מקומות. או רק ב' מלות שוות כמו הכא או דרכו להחליף דרוש השייך לאחד לדורשו על האחר אף שהדרשא הזו היא זר ומוזר לה רק שנשתבש ונתעה ע"י המעתיקים:

שיהתן

מתנות כהונה

כאילו כתיב יעקב בהדיא דמי: מן תחות רישך כו'. כלומר שיעור מה שתחת לראשך ומה שמונח תחתיו: ובלבד שיהא כו'. שיעקב יהא נקבר בארץ ולכן כתיב שוכב ל' שכיבה עם אבותיו וכאן הזהיר אותו שלא יקבר בחוצה לארץ: מן חוביך. שעושין אותך ריקם מעונותיך: כרים ליתב עליהם. ולעיל פרשה מ"א (מ' תניינא) גרס רדים פי' כלי מחרישה לא תחרוש תרגום לא תרדי: תרעייא לשון שבירה וקריעה שנאמר מלפני אלוה יעקב הרי שבזכות יעקב נקרע וכן פירש"י ועיין בערוך ערך תרע: מן המזרח למערב. פירש"י שנאמר (יחזקאל מ"ח) מפאת קדים עד פאת ימה יהודה אחד: ימין ושמאל. הרי צפון ודרום: בדרך כלומר מה שאמר יעקב בדרך הזה א"ל הקב"ה בכל אשר תלך ועיין ריש פרשת בחקותי הגי' יותר נכונה וצ"ל דאתיא כמ"ד לק' פ"ע מסורסת הוא פר' זו ויעקב אמר בראשונה אם יהיה אלהים עמדי וגו' והקב"ה משיבו עליהם הנה אנכי עמך וגו': ממשנתו מלימודו היה עולה למדרגת הנבואה להביט בהקיץ תמונת י"י: ושיפועו מגיע עד בית המקדש. סוף שיפועו של הסולם דהיינו ראשו כך משמע פירושו ומייתי ראייה מדכתיב ויצא יעקב מבאר שבע מכלל שרגלי הסולם שם היו ומשם ירדו אלו מלאכי ארץ ישראל לשמרו: ומה נורא וכו'. משמע שהיה מכוון נגד ב"ה שהוא בית אלהים וזה שער השמים מכוון כנגדו ורבי יודא סבר מדקרא למקום לוז בית אל שמע מיניה שבשער השמים ששם ראש הסולם מכוון כנגדו ומדייחד המורא למקום ב"ה בשם הי' שוכב ש"מ שלפחות רגלי הסולם הי' שמה אכן רש"י פי' כפי' החומש שיכוצו אמצע שיפועו וראיתי למהר"ר אליהו מזרחי שגם הוא היה חוכך בו ונקיתי אך הפעם: עתיד שער זה כו'. וזה שער השמים הוא דברי הקב"ה שיעקב אמר שאינו כי אם בית המיוחד לאלהים ואמר הקב"ה שהוא וכל הצדיקים כיוצא בו יש להם ממשלה על שער זה שיהא נפתח בשבילם ולשמירתם: ה"ג בית אלהים וגו'. בנוי ומשוכלל ודייק מסיפיה דקרא וזה שער השמים וכתיב התם כי חיזק בריחי בעריך והכי מוכח בילקוט בהדיא: (הטריף לק' פ' פ"א גר' הרטיב:) לוז היה עומד. אילן לוז היה עומד על פתחה ולפיכך לא ידע איש את מבוא העיר: הפטרה סיום וסילוק הדרשה לכבוד השכינה: (ה"ג

יצחק

עץ יוסף

שיהא נקבר עליה ר"ל דתנאה קאמר דדוקא אם יהיה נקבר עליה תנתן הארץ ההיא לזרעו. וזהו הרמז אשר אתה שוכב עליה בתנאי אם תשכון עליה לאחר מיתה. כי אז זכותך עומד עליהם. ואע"ג שאין זה ביד יעקב ובהחלט. מ"מ היה מוטל עליו להשתדל ולטרוח בדבר בכל אשר היה לאל ידו כאשר מצינו שהשביע על זה יוסף בנו (מז"ק): מה עפר כו'. נתבאר לעיל פ' מ"א סי' י"ב: דממיגין מכתיך ממסים מכתך: משקשקין כו'. פי' שעושים אותך ריקם מעונותיך: בפולטריות פי' בשווקים: כרים שוורים עם כלי המחרישה וחרשו עליהם. ובאו"א הגי' רדים. פי' כלי המחרישה: סימן טוב וחסו ותשימי כארץ גוך כמו שהארץ מכלה והיא עומדת לעולם: תרעייא דימא פי' לשון שבירה וקריעה. תרגום פרץ ה' תרע ה'. ור"ל אתה פורץ הים כלו' שבזכותך יקרע הים לעבור גאולים. וזה עלה הפורץ זה יעקב לפניהם ובזכותו נקרע כמ"ש מה לך הים כי תנוס וגו' מלפני אלוה יעקב: חלוקי יחזקאל זהו חלוקת א"י לע"ל. שחלק את הארץ מפאת קדמה ועד פאת ימה לי"ג חלקים לחלקן לשבטים לעתיד. ודרש ופרצת על החילוק שהיא פרוצה ממקום למקום: אלא מן המזרח למערב. והכא כתיב נמי צפונה ונגבה. ומשני שכבר פי' ישעיה נגבה וצפונה באומרו כי ימין ושמאל תפרוצי. וימין ושמאל הוא דרום וצפון: (ד) על הכל השיבו. שהבטחת ה' הם תשובות על שאלות יעקב (יפ"ת): אם יהיה אלהים עמדי. שיהיה כבוד ה' חונה תמיד עמו באהלו (מז"ק): ועל הפרנסה לא השיבו. והטעם מפורש בתנחומא שאמר הקב"ה אם אני מבטיחו על הלחם מהו מבקש ממני עוד שמתאוה ה' לתפלת צדיקים ולזככם בכור עוני. רק הבטיחו שלא יגע בו שום רעה המונעו משלימותו. ודעת רבי איסי שאף על הפרנסה השיבו. כי עזיבה הוא כולל גם על זה. כי העדר הפרנסה מכונה בשם עזיבה: (ה) ממשנתו שבא לרמוז בל' משנתו ממשנתו שהיה נפשו שונה ולומד למעלה בשעת השינה כמ"ש חכמי האמת שהצדיקים והחכמים השלימים בשעת השינה נפשם עולה בישיבה של מעלה ולומדים רזי תורה אשר ממנו נעשים כמעין המתגבר ביום: אכן השכינה שרויה במקום הזה הפלאה גמורה שהוא בקביעת קבוע וזה לא הייתי יודע: עומד בבאר שבע ס"ל שיעקב בחברון נתברך ומ"ש ויצא יעקב מבאר שבע שהלך שם ליטול רשות והוא המקום שלן בו וראה מראות אלהים. והסולם שראה לדעת ריב"ז ראה שרגליו בבאר שבע במקום שהוא שוכב שם. וסוף שיפועו שהוא ראש הסלם הגיע עד כנגד ביהמ"ק נסמך בשמים. ולכן ידע שבאר שבע הוא שער השמים טוב לתפלה. וביהמ"ק בית אלהים: הסולם הזה עומד בבהמ"ק כו'. ס"ל כי ויפגע במקום הוא הר המוריה. וראה הסולם רגליו במקום ההוא ושיפועו שהוא ראשו מגיע עד כנגד בית אל וזה הוא עיר לוז. ואמר כי זה המקום בית אלהים. ושיפוע הסולם שער השמים. והנה הר המוריה טוב לתפלה. וגם בית אל מקום ראוי לעבוד בו אלהים. והקים מצבה בבית אל. כי לדעת כולם כנגד סוף שיפוע הקים אותה (רמב"ן): (ו) עתיד השער הזה כו'. שהראה לו הקב"ה בזה סימן לדורות לומר עתיד השער הזה להפתח להרבה צדיקים כיוצא בך. שבעת השינה נפש הצדיקים עולה ויורד דרך אותו השער (מז"ק): אין בהמ"ק של מעלה כו'. ובספר מים יחזקאל כתב שפירושו שביהמ"ק של מעלה גבוה יותר מביהמ"ק של מטה י"ח מיל. וע"ש החשבון: בנוי וחרב ובנוי נת' לעיל פ' נ"ו: כי אם בית אלהים. וגו' וזה שער השמים: כי חזק בריחי שעריך. והתם בבנין העתיד מיירי דברים שהוא מזמור כתיב בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס. והכא נמי דכתיב שער מיירי בבית העתיד: (ז) שופע לו מן השמים כמלא פי הפך. כצ"ל וכן הוא לקמן פ' פ"ב ור"ל שדריב וינוק הוא שופך בשופי. ואם לא מן השמים במקום שמש מנא ליה שמן. דודאי לא היה מוליך עמו שמן כי בורח הוא (יפ"ת): שצובעין בו כו'. עי' בענף: ולא בלבלה אע"פ שבלבל כל העולם כדכתיב ואסיר גבולות עמים: ולא החריבה אע"פ שהחריב כל א"י וקבלה היה בידם (יפ"ת): שלא שלט מה"מ מעולם. עי' בזוה"ק שהאריך: הטריף מצות ומע"ט דרשה זו היא על לוז דכאן שאמר ואולם לוז וכו' ונקראה לוז דיעקב. ולשון הטריף מצות לא ידעתי מה ענינו ולקמן סוף פ' פ"א גורס הרטיב מצות והוא ל' לחלוחית ורטיבות. כלו' שמפריח מצות כאילן לוז וכן בילקוט שופטים סוף רמז ל"ח העתיק מדרש זה וכתוב שם בהדיא הפריח ע"ש: מצות ומע"ט כלוז המוציא פירות הרבה והודיע הכתוב שם העיר שהיא לוז לפי שמתייחס לענין המצות שכל יושב בה מפני קדושת המקום מוכן להרבות מצות ומע"ט (יפ"ת): אין לה פה שהוא סתום ואינו כרוב הפירות שיש בהם נקב מה כרימון ותפוח: לא היה אדם יכול כו'. שהיתה חומה מקפת אותה מכל סביבותיה ואין שום פתח בחומה אלא היו נכנסים מתחת לחומה דרך מערה כדלקמן: לוז היה עומד על פתחה של עיר. דהא דלא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר היינו משום דלוז היה עומד על פתחו וממנו היו נכנסים לעיר. והרואה שם הלוז לא היה סבור שהיה שם פתח וכדמפרש ר"א: הראנו נא מבוא העיר. ומדקבעו הראנו נא את מבוא העיר ש"מ שלא הי' הפתח ניכר: עביד לה הפטרה בכבוד השכינה דרש כשנפטר מהם וכדלעיל פרשה ס' סימן י' (יפ"ת): מה אם זה שלא הלך ברגליו ולא דיבר בפיו אלא ע"י שהראה. כצ"ל (מז"ק). וכן הוא בילקוט שופטים. דלא כתיב אלא ויראום. בהצבעו או בעקימת שפתים (רש"י): ניצול מן הפורעניות שהכו העיר לפי חרב ואת האיש שלחו. ועי' בפרק עגלה ערופה:

שנדר

עם גדוליהם בידיהם וברגליהם עאכ"ו :

פרשה ע (א) וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול. א כתיב (תהלים סו) אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי. א"ר יצחק הבבלי ודבר פי בצר לי שנדר מצוה בעת צרתו. מהו לאמר לאמר לדורות כדי שיהיו נודרים בעת צרתן. יעקב פתח בנדר תחלה לפיכך כל מי שהוא נודר לא יהיה תולה את הנדר אלא בו. א"ר אבהו כתיב (תהלים קלב) אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב. לאביר אברהם ולאביר יצחק אכ"כ. אלא נדר לאביר יעקב. תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה. ר' הונא בש"ר אידי אמר כתיב (דה"א כט) וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לה' וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה. ולפי שהיו עסוקים במצות נדבה ועלה בידן לפיכך שמחו. לפיכך מה אומר (שם) ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל וגו' אלהי אברהם יצחק וישראל אינו אומר כאן אלא אלהי ישראל אבינו. תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה. א"ר יהודה עוד מן אתרא לית היא חסירה וידרו ישראל אכ"כ אלא וידר ישראל ישראל סבא : (ב) ד' הן שנדרו. ב ב' נדרו והפסידו ב' נדרו ונשתכרו. יעקב נדר והפסיד יפתח נדר והפסיד. חנה נדרה ונשתכרה ישראל נדרו ונשתכרו. שנא' וידר ישראל נדר וגו' : (ג) ר' אבהו ור' יוחנן ג ח"א מסורסת היא הפרשה ואחרינא אמר על הסדר נאמרה. מ"ד מסורסת היא הפרשה שכבר הבטיחו הקב"ה שנא' והנה אנכי עמך והוא אומר אם יהיה אלהים עמדי. אתמהא. מ"ד על הסדר נאמרה מה מקיים אם יהיה אלהים עמדי. אלא כך אמר יעקב אם יתקיימו לי התנאים שאמר לי להיות עמי ולשמרני אני אקיים את נדרי : (ד) ר' אבהו ורבנן. ד ר' אבהו אמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך מלה"ר. המד"א (ירמיה ט) וידרכו את לשונם קשתם שקר. ונתן לי לחם לאכול מגילוי עריות. המד"א (בראשית לט) ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל לשון נקי. ה ושבתי בשלום אל בית אבי משפ"ד. והיה ה' לי לאלהים מע"ז. רבנן פתרין לה בכל עניינא. אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך. ו מע"ז מג"ע משפיכות דמים מלה"ר. אין דרך אלא ע"ז כמד"א (עמוס ח) הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע. אין דרך אלא ג"ע שנא' (משלי ל) כן דרך אשת מנאפת וגו'. ואין דרך אלא שפ"ד שנא' (משלי א) בני אל תלך בדרך אתם מנע רגלך מנתיבתם וגו'. ואין דרך אלא לה"ר שנאמר (בראשית לא) וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב וגו' : (ה) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ז עקילס הגר נכנס אצל ר' אליעזר א"ל הרי כל שבחו של גר שאמר (דברים י) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. א"ל וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט עליו זקן שנאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ובא זה והושיטו לו בקנה. נכנס אצל ר' יהושע (נ"א עקילס הגר בא ושאל את ר' אליעזר א"ל הרי חיבה שחיבב הקב"ה את הגר דכתיב ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. כמה טווסין אית לי כמה פוסייני אית לי אפי' על עבדי לא משגיחין. נזף ביה א"ל תלמידיו ר' דבר שנתחבט עליו אותו זקן את מושיטו לזה בקנה. ואזיל לגבי ר' יהושע) התחיל מפייסו בדברים לחם זו תורה דכתיב (משלי ט) לחמו בלחמי. שמלה זו טלית. זכה אדם לתורה זכה לטלית. ולא עוד אלא שהן משיאין את בנותיהם לכהונה. והיו בניהם כה"ג ומעלים עולות ע"ג המזבח. ד"א לחם זה לחם הפנים. ושמלה אלו בגדי כהונה. הרי במקדש. אבל בגבולים לחם זו חלה. ושמלה זו ראשית הגז. אמרו אילולא אריכות פנים שהאריך ר' יהושע עם עקילס היה חוזר לסורו. וקראו עליו (משלי טז) טוב ארך אפים מגבור : (ו) ושבתי בשלום אל בית אבי. ח ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי נטל הקב"ה שיחתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בנים. אמר הקב"ה אתה אמרת והיה לי לאלהים הייך כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותן אלא בלשון הזה. שנא' (זכריה יד) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. (ישעיה יא) והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו. (יואל ד) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' : (ז) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. חד נכרי שאליה לר"מ א"ל פטר המורך במה הוא נפדה. א"ל בשה דכתיב (שמות לד) ופטר חמור תפדה בשה. א"ל אין לו שה. א"ל ט בגדי. א"ל מנא לך הא. א"ל דכתיב (שם יב) מן הכבשים ומן העזים תקחו. א"ל אלו לפסח. א"ל אף גדי נקרא שה. מנא לך הא. א"ל דכתיב (דברים יד) זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים. עמד ונשקו על ראשו. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר כותי אחד שאל

את

יד יוסף פ"ע א ילקוט ס"ז. ילקוט תהלים רמז תמ"ן. אג"ש פ"ב. ילקוט ש"א רמז ע"א סוף ד"ה והנה היא מדברת : ב אג"ש פ"ב. ילקוט ס"ז. ילקוט שופטים. ועיין ויק"ר פ' ל"ז : ג ילקוט ס"ז : ד ילקוט ס"ז : ה לקמן פ' פ"ו : ו ת"י : ז ש"ר פי"ט. במ"ר פ"ח. קה"ר פסוק טוב אחריב. ילקוט ס"ז. תנחומא סדר לך : ח ילקוט ס"ז : ט עיין בכורות פ' ב' :

מתנות כהונה

יצחק אינו או' :) מן אתרא לית כו'. כלומר ממקום שכתוב בו נדר ישראל בהדיא אין חסר להביא ראייה ממנו : **יעקב** נדר והפסיד. כדלקמן פר' פ"א : **יפתח** הפסיד בתו : **חנה** נשתכרה. שמואל הנביא : **ישראל** נשתכרו. הכנעני מלך ערד : **אתמהא** בתמיה וכי היה מסופק בהבטחת הש"י אלא הוא אמר כן בראשונה והקב"ה השיבו עליו הנה אנכי וגו' : **אם יתקיימו** כו'. שלא יגרם החטא כמו שפירש"י בחומש : **וידרכו** וכאן הוא אומר בדרך הזה : **לשון נקי**. הלחם הוא כינוי אל אשתו אלא שהכתוב מדבר בלשון נקייה : **זה** שפיכות דמים. כמד"א אני שלום וכי אדבר המה למלחמה וכה"א דמי מלחמה בשלום : **פתרין** לה האי בדרך הזה פירשוהו על כל ענייניס האלו על ג"ע וש"ד וע"ג : **זקן** אבינו יעקב : **בא זה**. הגר הזה והושיטו לו הקב"ה בקנה כלומר במתנת חנם ובקל. ועיין בש"ר (י"ט) ותמצא נחת במאמר זה : **טווסין** מין עוף שקורין פפאגו : **פוסייני** שליו והוא עוף שמן מאד כדאיתא בפרק יום הכפורים : **אפי'** על עבדי כו'. ופי' העבדים אינם משגיחים עליהם והכתוב לא אמר שיתן לו רק לחם ובגד לבד : **נזף** ביה. שלחם הוא שם כולל על כל מאכל אשר יאכל כד"א עבד לחם רב ועוד כי כן דרך הצדיקים אומרים מעט ועושין הרבה ואף כי צדיקו של עולם ב"ה ואין להרהר בזה אחר הכתוב : **את** מושיטו כו'. כלומר וכי זה הוא דבר קטן בעיניו שיהא מובטח כל ימיו בלחם ובגד ואע"פ שמצינו מי שיש לו הרבה מזה מ"מ אינו מובטח שלא יהא חוסר לחם ובגד כל ימיו : **לחם** זו תורה. שאם יתגייר יזכה לתורה שנקרא לחם אבל קודם שנתגייר אמרו חז"ל כותי שעוסק בתורה חייב מיתה : **כהנים** גדולים. ובגד אלו בגדי כהונה ולחם אלו מתנות כהונה כד"א לחם אלהיו מקדשי הקדשים : **אבל** בגבולים כו'. שלא יהיה פתחון פה לגר לומר התינח בב"ה אבל בגולין מאי רבותי' וכן ראשית הגז נוהג בין בפני הבית ושלא בפני הבית בארץ ובחוץ לארץ וכל כל מתנות כהונה כדאיתא במסכת חולין וכן חלה : **לסורו** כלומר לאולתו וכסלתו : **אלו** לפסח. לענין קרבן

ענף יוסף

פרשה ע (ו) [שיחתן כו' אמרת והיה כו'] לכאורה מאי נפקא לן מינה במלת והיה. ומה טובה בזו והנראה דמלת והיה מורה על הויה חדשה מה שלא היה קודם. והנה בודאי היה מאמין קודם שה' הוא אלהים שהוא שומרו ומשגיחו. ורק שביקש על השגחה חדשה עליונה מאד למעלה מסדור הטבע. וכן ביקש על הופעת הנבואה הגדולה שתהיה הופעת אלהים עליו. ובזכותו נתבשרנו ג"כ לעתיד להוויות חדשות. הן בהופעת אלקות וזה מאמרו מים שהוא כינוי לשפע החכמה ע"ד כי מלאה הארץ דעה כמים לים מכסים. וע"ד ושאבתם מים בששון. וכן בענין השגחה בנפלאות גדולות שזהו הויה חדשה בסדור ההנהגה כמ"ש יוסיף ה' שנית ידו וגו'. כן שישתנה הארץ מהאדמה אשר אררה ה' מהטעת אדה"ר

עץ יוסף

פרשה ע (א) שנדר מצוה בעת צרתו כו' דאע"ג דבעלמא הנודר נקרא חוטא אבל בעת צרה מצוה לידור דבר מצוה כדי שיגין עליו באותה שעה. והיינו דכתיב הכא וידר יעקב נדר לאמר. לאמר לדורות שיהיו נודרים בעת צרה להיות לבם נכון בטוח בה' בזכות המצוה (יפ"ת) : **ולאביר יצחק** א"כ אלא נדר לאביר יעקב תלה את הנדר. כצ"ל (א"א) והיה נודר בעת צרה שהיה מצטער על מניעת המקום כמה שנאמר את כל ענותו (יפ"ת) : **אלא אלהי ישראל** כו' במי שפתח בו תחלה. ובהילול זה ר"ל תלה דברי ההילול והשבח על הנדר במי שפתח בו תחלה : **עוד מן אתרא** כו'. לפי שמקרא זה הוא בתורה שממנה נלמוד הדינין. קרי אתרא להאי קרא טפי מהראשונים (יפ"ת). או פי' מן אתרא כו' כלו' ממקום שכתוב בו נדר ישראל בהדיא אין חסר להביא ראיה ממנו (מת"כ) : **ישראל סבא** דאע"ג דהנודרים בהכרח בני ישראל הוו קאמר וידר ישראל סבא לפי שהם תלמידיו בדבר זה וה"ל כאילו הוא הנודר שהדבר נקרא על שמו (יפ"ת) : (ב) ד' הן שנדרו כו'. טובא אשכחן בקרא. אלא דחשוב הכא רק אותן שנעשה בהם רושם על ידי הנדר הן לטובה והן לרעה. שאלו נזהרו בו ונשתכרו להיות נענה מיד ואלו לא נזהרו והפסידו (נזה"ק) : **יעקב נדר והפסיד** היינו על מה שנתאחר מלשלם נדרו נתבקרה פנקסו כדלקמן פרשה ע"א. ובא לידי ג' עבירות. וקבר את אשתו כדלקמן בויק"ר פ' ל"ז : **יפתח נדר והפסיד** והיינו במה שמילם נדרו והפסיד בתו כי לפי הדין לא חייב לכל המרבה אלא הקדש דמים. ועוד שה"ל להתיר נדרו. ונענש עוד בניטול אברים כדלעיל פרשה ס'. וטעם הפסדו לפי שלא נדר כהוגן כדאי' התם : **חנה נדרה ונשתכרה** שנתן ה' שאלתה. ונשתכרה ג"כ בקיום הנדר עצמו שיהיה בנה נתון לה' כל ימיו : **ישראל נדרו ונשתכרו** שניתנה שאלתם : **וידר ישראל** כו'. לפי שמפורש נדרם ומה שנשתכרו כתוב זה אצל זה מייתי קרא להא. אבל לשארא היה צריך להאריך להביא פסוקים רחוקים זה מזה. לכן לא האריך בהבאתם (יפ"ת) : (ג) **מסורסת** היא הפרשה. דבתחילה נדר את נדרו אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וכו' ושוב חלם ונענה בחלומו והנה אנכי עמך וגו' ואע"פ שנכתב וידר יעקב נדר בתר הכי. אין מוקדם ומאוחר בתורה : **אתמהא** בתמיה וכי היה מסופק בהבטחת ה' אלא הוא אמר כן בראשונה. והקב"ה השיבו עליו הנה אנכי עמך וגו' : **אם יתקיימו** לי התנאים כו'. דמאמר והנה אנכי עמך אינו הבטחה אלא תנאי. כלו' אם אנכי עמך שתזכה להשרות שכינתי עליך אז ושמרתיך בכל אשר תלך כי באור פני מלך חיים : (ד) **מלשון הרע** דרים שהשמירה מטון. על דרך רגלי חסידיו ישמור ובדרך דרש מלה"ר שנמצא בו לשון דריכה. ואיידי דדרש בדרך בלה"ר דרש נמי ונתן לי לחם וגו' בג"ע וש"ד וע"ז דהוו דומות ללשה"ר משום דלה"ר שקול כנגד שלשתן כדדרשי' בערכין (יפ"ת) : **מג"ע** וה"ק ונתן לי לחם כלו' אשה בהיתר ואהיה ניצול מזנות : **לשון נקי** כדלקמן פרשה פ"ו שפי' הלחם אשר הוא אוכל היא אשתו : **פתרין** לה בכל עניינא. ר"ל הני תיבות בדרך הזה פירשוהו על כל ענינים האלו על ג"ע ש"ד וע"ז : **ואין דרך** אלא לה"ר שנא' וידרכו את לשונם וגו' כצ"ל. ואגב שיטפא דמייתי לקמן בויק"ר פ' ל"ז וישמע את דברי בני לבן גבי לה"ר ביעקב כתבוה פה (יפ"ת) : (ה) **הרי כל שבחו** כו'. דקס"ד שזהו כל עיקר שכרו להיות לו רק מזונות מצומצמים ועז"א שזה הוא דבר קטן. והשב שאין זה אלא לפי שהגר אינו חביב כל כך בעיני הקב"ה. אך ר' אליעזר העיר לבבו כי לקדושים אשר בארץ אשר כל מגמתם לדבק בה' וזה כל מאוים וחפצם. להם הבטחת דבר זה ההכרחי דבר גדול. שבא להם מיד ה' צרכם והמה ינוחו ויתעסקו בעבודת ה' באין טרדה ועמל : **ובא זה והושיטה** פי' ובא זה הגר והושיטה לו הקב"ה בקנה כלו' בנקלה : **נכנס אצל ר"י** הא"ת מוהק זה : **טווסין** מין עוף שמן : **פוסייני** שליו והוא עוף שמן מאד : **אפילו עבדי לא** משגיחין עליהן. כצ"ל : **נזף ביה** הוציאו בנזיפה ובגערה כי שאלו דבר של הבל. ועוד שנראה שהוא נתגייר על מנת לקבל פרס : **א"ל תלמידיו** רבי כו'. ר"ל שאמרו לו שלא ה"ל לדחותו בדברי גערה לבד אלא לדבר על לבו דדבר שנתחבט בו הזקן הושיטה לזה בקנה וא"כ דבר גדול הבטיחו ה' וכך נ"ל בהנוסחא אחר נזף ביה. א"ל תלמידיו רבי דבר שנתחבט עליו אותו זקן את מושיטו לזה בקנה. ועד כאן הנוסח אחר. וא"כ צריך להיות נכנס אצל ר' יהושע התחיל מפייסו כו' : **מפייסו בדברים** וא"ל שלא היה כוונת יעקב כפשוטו על לחם לבד. כי אם עיקר בקשתו היה על ענייני נפשיים. שעל זה בקש בדרך רמז וקרא לתורה שהוא מזון הנפש בשם לחם שמשביע לנפש כלחם לגוף. וטלית הוא לבוש הנפש לזכות בחיים הנצחיים וכן קרא בגד לבגדי כהונה וזהו הבטחה שהבטיח ה' לגר ג"כ שיזכה לשלימות הנפש עד למדי : **היה חוזר לסורו** פי' לאולתו וכסלותו על שלא רוה ר"א נמאו בשאלתו וגער בו : **טוב ארך** אפים מגבור. טוב ר' יהושע שהשיב בארוכות אפים מר"א. שהשיבו בכעס כגבור ואיש מלחמות. בקה"ר גרס טוב ארך רוח מגבה רוח : (ו) **נטל הקב"ה** כו'. דכל מה שאירע לאבות סימן לבנים : (ז) **נכרי** אחד שאליה כו'. זה השואל היה מכת שאינם מאמינים בתורה שבע"פ אלא בתורה שבכתב לבד. ולזה בא לפקפק על קבלת החכמים האומרים שפדיון פטר חמור הוא אף בגדי. ובא ר"מ לברר לו הדבר מתוך הכתוב (נזה"ק). ומייתי ליה הכא איידי דבעי לאתויי שאלת הכותי לר"מ דבסמוך. לומר שדרכם היה לשאול לר"מ שהיו תשובותיו חביבין בעיניהם (יפ"ת) : **מן הכבשים** ומן העזים. ר"ל מכיון דכתיב תכוסו על השה שה תמים והדר כתיב מן הכבשים ומן העזים משמע דהיינו פירושא דשה. ודחי ליה השואל דדילמא לעולם אין שה אלא כבשים. ובפסח קאמר קרא דלאו דוקא שה אלא אפילו עזים (יפ"ת) : **זאת הבהמה** אשר תאכלו כו'. ומתרגמינן אמרין

את ר"מ א"ל אין אתם אומרים יעקב אמיתי דכתיב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב. א"ל הין. א"ל ולא כך אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. א"ל הין. א"ל הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה למה לא הפריש אחד מעשרה לב' שבטים אחרים. א"ל וכי י"ב הן והלא י"ד הן אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. א"ל כל שכן אוסיפתא מיא אוסיף קמחא. א"ל אין את מודה לי שהם ד' אמהות. א"ל הין. י א"ל צא מהם ד' בכורות לד' אמהות הבכור קדש ואין קדש מוציא קדש. א"ל אשריך ואשרי אומתך שאת שרוי בתוכה: (ח) וישא יעקב רגליו. יא א"ר אחא (משלי יד) חיי בשרים לב מרפא. כיון שנתבשר בשורה טובה טעין ליביה ית רגלוהי. הדא אמרה כריסא טענא רגליא. וירא והנה באר בשדה. ר' חמא ב"ח פתר ביה שית שיטין. והנה באר בשדה זו הבאר. והנה שלשה עדרי צאן משה ואהרן ומרים. כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שמשם כל אחד ואחד מושך מים לדגלו ולשבטו ולמשפחתו. והאבן גדולה על פי הבאר א"ר חנינא יב כמלא פי כברה קטנה היה בה. ונאספו שמה כל העדרים וגללו בשעת המחנות. והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה בשעת מסעות היתה חוזרת לאיתנה. ד"א והנה באר בשדה זו ציון. והנה שלשה עדרי צאן אלו ג' רגלים. כי מן הבאר ההיא ישקו שמשם היו שואבים רוה"ק. והאבן גדולה זו שמחת בית השואבה. א"ר הושיעא יג למה היו קוראים אותו בית השואבה שמשם היו שואבים רוה"ק. ונאספו שמה כל העדרים באים מלבוא חמת ועד נחל מצרים. וגללו את האבן וגו' שמשם היו שואבים רוה"ק. והשיבו את האבן מונח לרגל הבא. ד"א וירא והנה באר בשדה זו ציון. והנה שלשה עדרי צאן אלו ג' בתי דינים. יד דתנן ג' בתי דינים היו שם. אחד בהר הבית. ואחד בפתח העזרה. ואחד בלשכת הגזית. כי מן הבאר ההיא וגו' שמשם היו שומעין את הדין. והאבן גדולה זו ב"ד הגדול שבלשכת הגזית. ונאספו שמה כל העדרים אלו בתי דינים שבא"י. וגללו את האבן שמשם היו שומעין את הדין. והשיבו את האבן שהיו נושאים ונותנין בדין עד שמעמידין אותו על בוריו. ד"א וירא והנה באר זו ציון. והנה שם ג' עדרי צאן אלו שלשה מלכיות ראשונות. כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בלשכות. והאבן גדולה על פי הבאר זו זכות אבות. ונאספו שמה כל העדרים זו מלכות רומי שהיא מכתבת טירוניא מכל או"ה. וגללו את האבן שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בלשכות. והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה לע"ל זכות אבות עומדת. ד"א והנה באר בשדה זו סנהדרין. והנה שם שלשה עדרי צאן טו אלו ג' שורות של תלמידי חכמים שהם יושבים לפניהם. כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שמשם היו שומעין את ההלכה. והאבן גדולה על פי הבאר זה מופלא שבב"ד שהוא מסרם את ההלכה. ונאספו שמה כל העדרים אלו תלמידי חכמים שבא"י. וגללו את האבן שמשם היו שומעין את ההלכה. והשיבו את האבן על פי הבאר שהיו נושאים ונותנים בהלכה עד שמעמידים אותה על בוריה. ד"א וירא והנה באר בשדה זו בית הכנסת. והנה שם שלשה עדרי צאן טז אלו ג' קרואים. כי מן הבאר וגו' שמשם היו שומעין את התורה. והאבן גדולה יז זה יצה"ר. ונאספו שמה כל העדרים זה הצבור. וגללו את האבן שמשם היו שומעין את התורה. והשיבו את האבן וגו' שכיון שהם יוצאים להם יצה"ר חוזר למקומו. ר' יוחנן פתר לה בסיני. וירא והנה באר זה סיני. והנה שם שלשה וגו' כהנים לוים וישראלים. כי מן הבאר ההיא וגו' שמשם שמעו עשרת הדברות. והאבן גדולה זו שכינה. ונאספו שמה כל העדרים ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר' שמואל יח שאילו היו ישראל חסרים עוד אחד לא היו מקבלין את התורה. וגללו את האבן שמשם היו שומעים את הקול ושמעו עשרת הדברות. והשיבו את האבן (שמות כ) אתם ראיתם כי מן השמים דברתי וגו': (ט) ויאמר להם יעקב אחי וגו'. יט ר' יוסי בר חנינא פתר קריא בגלות. ויאמר להם יעקב וגו' מחרן אנחנו מחרונו של הקב"ה אנו בורחים. ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור. הידעתם את מי שהוא עתיד ללבן עונותיכם כשלג. כ ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום. באיזו זכות והנה רחל בתו באה עם הצאן. הה"ד (ירמיה לא) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם וגו' כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' ויש תקוה לאחריתך וגו':

ויאמר

יד יוסף י ת"י פסוק וויתר יעקב לבדו: יא ילקוט ס"ז: יב שבת ל"ה: יג ירוש' סוכה פ' החליל. פסיקתא רבתי פ"א: יד סנהדרין פ"ו: טו סנהדרין ל"ז ע"ש ברש"י: טז ב"ק פ"ב: יז סוכה נ"ב: יח דב"ר פ"ז: יט ילקוט ס"ז: כ כשלג ויאמר להם השלום ביניכם לבינו ויאמרו שלום באיזה זכות כו' לאחריתך וגו' ויאמרו שלום ואין פוטטין כצ"ל (רד"ל):

ענף יוסף

...ר ואז יפסו הפרים עשים. ודי בזה: (ח) [שמשם כל אחד ואחד מושך מים לדגלו ולשבטו ולמשפחתו] דקדק לומר הכא לדגלו ולשבטו ולמשפחתו לפי שהיו ד' דגלים לד' רוחות העולם. ובכן משך תחלה כל אחד מראשי הדגלים מימי הבאר לפאת צד הרוח שהוא כלפי דגלו. ובהיותו שמה שוב משך כל אחד מג' נשיאי השבטים שבאותו הדגל המים לשבטו. ושוב משך כל אחד מנשיאי ראשי האבות של המשפחות המים למשפחתו. כי נשיא ראש הדגל שהיה זכותו רב הספיק זכותו למשוך המים כלפי כל פאת רוח דגלו. ונשיא השבט הספיק זכותו לכל שבטו. ונשיא בית אב הספיק זכותו לכל משפחתו. ולפיכך בפרשת פנחס נמנו בכתוב גם המשפחות ובתי האבות בהיות לכל אחד חלק מיוחד בבאר על ידי נשיאו ומנהיגו

מתנות כהונה

קרבן פסח כבשים וגדיים שוים אבל לענין פטרי חמורים מנא לך שהם שוים: **אוסיפתא** מיא כו'. משל הוא אם הוספת מים תוסיף קמח ג"כ כך הוספת להקשות תוסיף לתרץ ולייבב: **ואין** קדש כו'. ונשארו עשרה והפרים מהם שבט לוי למעשר: **טעין** לבי' כו'. נשא לבו את רגליו וזהו שאומרי' הבריות במשליהם הכרס נושא את הרגלים אם כריסו מלא נפשו רחבה עליו וקל הוא ברגליו: **שיטין** לשון שיטה כלומר דרכים: **זו** הבאר. שהלכה עם ישראל במדבר: **פי** כברה כו'. וסביבה היתה מכוסה כולה כמין כוורת הזה כדאיתא בפ' במדבר והמים לא היו יכולין לזוב דרך אותו נקב כי קטן הוא: **וגללו** בשעת המחנות. כשחנו היו עומדים הנשיאים ואומרים עלי באר והיתה עולה כדאיתא בריש פרשת במדבר: **זו** שמחת כו'. והרמז לחוזק השמחה וכן לקמן אמר שרמז לב"ד הגדול ולזכות אבות ולמופלא בב"ד ולשכינה: **מלבא** חמת וגו'. כך היה גבול א"י: **טירוניא** ממשלה ועלילה וכח כדאמרי' אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו והערוך פירשו ל' מס והנרא' כתבתי: **עומדת** והאבן מונח במקומו רמז לזכות אבות המונח וקיים לעדי עד: **שלשה** קרואי'. הנקראים לספר תורה בימות החול: **שמשם** היו שומעין את התורה. ובזה נגלל ונדחה יצה"ר כמו שאחז"ל אי אזיל מושב ואי לא יעסוק בתורה ובעקידה גורם כששומעין את התורה יצה"ר מתגלגל ומתפוצץ: ה"ג **הבאר** ההוא וגו'. שמשם שמעו עשרת הדברות: **בגלות** גרסי': ה"ג **כשלג** ויחזר לאומות: **ויאמרו** ידענו. ויאמר ביניכם לבינו: **ואין** פטטין כו'. אם חפץ את במי שירבה דברים עמך והנה רחל כו' הדא

עץ יוסף

אמרין דרחלין גדיין דעזים: **הפריש שבטו** של לוי כו'. שכך היה קבלה בידם וכמ"ש שלא היו המצרים משתעבדין בהם כי יודעים היו שהם חלק ה' (מה"ק): **והלא י"ד** הם אפרים כו'. ואע"ג דאפרים ומנשה הם במקום יוסף ואיך מנה יוסף וגם אפרים. י"ל דס"ל דכיון דכבר חל מתחלה חובת מעשר על יוסף קודם שהקדים את אפרים ומנשה במנין השבטים. גם הוא לא נפיק ולא נפטר ממעשר אפילו לאחר הקדש מנשה ואפרים כי אין דין תמורה במעשר ולפיכך נכנסו שניהם בכלל חובת מעשר (מה"ק): **אוסיפתא מיא** כו'. כלו' מאחר שהגדיל הקושיא לוי יותר לבקש תשובה: **ואין קודש** כו'. ונשארו עשרה והפרים מהם שבט לוי למעשר. והא דהפרים לוי ולא אחר מפני שראה שזה יותר מוכן לעבודת השמים: (ח) **חיי** בשרים לב מרפא כו'. שפירש חיי הבשרים הלב מרפא. כי בשמחת הלב תלוים חיי הגוף. ולכן כיון שנתבשר כו': **טעין ליביה** כו'. נשא לבו את רגליו כי ההולך בלב עצב. הוא כמוכרח על מעשהו. והרי זה כמו שרגליו מוליכין אותו. אבל ההולך ברצון הרי הרגלים הולכים כפי רצון הלב וכאילו לבו נושא את רגליו וזהו שאומרים הבריות במשליהם הכרס נושא את הרגלים אם כריסו מלא נפשו רחבה עליו וקל הוא ברגליו: **פתר בה** שית שיטין. כי קשה שהכתוב יבא רק להודיע ספור הדברים בענין הבאר דמאי דהוה הוה. וכבר הפליג בספר הזוהר בגנות החושב שהתורה באה לספר לנו ספורים אלא שיש בכולם רמזים: **זו הבאר** דכתיב ביה עלי באר ענו לה. והוא הסלע שהיה מתגלגל והולך עם ישראל במדבר והיינו והנה באר בשדה: **שלשה עדרי** צאן משה כו'. שראה במחזה נבואתו שיהיה באר עתיד להגלות לישראל ע"י זכות שלשה צדיקים כמ"ש בפ"ק דתעניות שהבאר ניתן בזכות מרים וכשמתה נסתלק וחזר בזכות משה ואהרן: **כל או"א** מושך כו'. ר"ל שהיו הנשיאים עומדים על גבה ומושכין במטותיהם כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו: **כמלא פי כברה** כלו' מ"ש פי הבאר דמשמע נראה לפי שעיקרו לא היה אלא כפי כברה (יפ"ת): **וגללו בשעת המסעות** כלו' שהבאר היה מתכסה ומתגלגל עמהם כבנוסעים. וה"ל כאילו היה נסתם באבן ובשעת המחנות שהיה נגלה ונותן מימיו הוה ליה כאילו גוללין האבן מעליו (יפ"ת): **באר בשדה** זה ציון. פי' שדה זה ציון כד"א ציון שדה תחרש. והבאר הוא מי השלוח שמשם שואבים מים לנסוך המים: **אלו ג' רגלים** ופי' ג' עדרי צאן. ג' זמנים של קבוץ ישראל הנקראים עדרי צאן: **היו שואבים רוה"ק** שעל ידי השמחה הנעשית בבית השואבה היתה רוה"ק שורה עליהם: **בית השואבה** שהיתה שמחה גדולה. ובדרך משל אמר על השמחה הגדולה והאבן גדולה שהיא חשובה כאבן יקרה מאד: **למה נקרא** שמה כו'. דכיון דעיקרה לנסוך המים מוטב שיקראו שמה על הנסוך ולא על השאובה שאינה אלא הכשר מצוה: **מונח לרגל הבא** רוה"ק כי אחר הסתלקם משם היה שר מהם רוה"ק ומונח לרגל הבא. דאל"כ יהיו כל ישראל כל יום שורה עליהם רוה"ק: **לרגל הבא** היינו חג הבא. כי לא היה ענין בית השואבה אלא בימי החג. ומ"ש כאן אלו ג' רגלים אינו לענין הבאר רק לענין ציון הזכיר קבוץ ישראל בג' הרגלים. ואמר כי באחד מהם הוא ענין השואבה (יפ"ת): **באר בשדה** זו ציון. כי שם הוא משכן השכינה הנקרא באר מים חיים אשר הוא מקור מעיין הנובע חכמה ותורה. ובענין שנא' כי מציון תצא תורה: **ג' בתי דינים** שבציון שהם מנהיגי העם רועי צאן קדשים והם היו רובצים על באר החכמה שבציון לקבל משם חכמה ותורה להורות לעם את הדרך אשר ישכון בה: **היו שומעין** את הדין. בהלכה למעשה בהיות דין קשה יביאון אל ב"ד הגדול שבלשכת הגזית ועז"א והאבן גדולה על פי הבאר זה ב"ד הגדול שבלשכת הגזית: **בתי דינים שבא"י** שכשיפלא מהם דבר למשפט יתאספו לב"ד הגדול לברר להם הדין: **שהיו נושאין ונותנין** ופי' והשיבו לשון תשובה שהיו נושאין ונותנין עד שהיו מבררים האמת: **ד"א והנה** באר בשדה זו ציון. כי שם היא קדושת מים חיים של השכינה: **אלו שלשה מלכיות** בבל מדי יון אשר ניתן להם שבט מושל על ישראל ונעשו רועים ומנהיגים לצאן קדש אלו ישראל באשר נכבש בידם ציון וירושלים אשר היא גאון עוז של ישראל: **זו זכות אבות** שהיו אבן הראשה שעמדה להם לישראל כנגד ג' מלכיות אלו שנכלו מן העולם: **מכתבת טירוניא** (פי' מס) **מכל העולם** שמוטלת בכיפה. והם שוב גללו את האבן מעל פי הבאר שהעשירו כו'. וזה יהיה עד עת קץ הימין כי אז ישוב האבן על פי הבאר למקומה לזכור שוב חסדי אבות לבנים: **זו סנהדרין** שנמשלו לבאר כי אתם הוא באר מים חיים הנובע ממקור החכמה וכל העניינים נעשים על פיהם ומאתם. והם בשדה הר המוריה זה ציון: **ג' עדרי צאן** רועי מנהיגי צאן קדשים. אלו ג' שורות של ת"ח שהם יושבים לפניהם כמ"ש מכ"ג כ"ג כדאי' בסנהדרין דף ל"ז במשנה: **מסרם את ההלכה** פי' מלשון סרסהו ודרשהו והיינו שמהפך ומפלפל בה מראשה לסופה ומסופה לראשה. עיין ערוך סוף ערך סרס ראשון: **בית הכנסת** שבה באר מים חיים של קדושת השכינה השוכנת בבהכ"נ ואמר בשדה לפי שבתי כנסיות שלהם היו בשדה כדמשמע בגמרא: **אלו שלשה קרואים** שבתורה בשני ובחמישי שלא ילכו בלא תורה ג' ימים: **כל העדרים** זה הצבור. דנפישי זכותייהו טובא ובכחם כי גללו את האבן זו יצה"ר מעל פי הבאר של התורה שמשם בבהכ"נ היו שומעים את התורה. שמ"מ אין זה אלא בזמן בהכ"נ אמנם אח"כ והשיבו את האבן וגו' שכיון שהם יוצאים להם ונתפרדה החבילה ביניהם מיד חזר היצה"ר למקומו: **באר זה סיני** שבו היה באר מים חיים של תורה והוא היה בשדה במדבר: **כהנים לוים וישראלים** ואע"ג דבמתן תורה עדיין לא נבדלו כהנים ולוים. מ"מ קראם ג' עדרי צאן על שם העתיד (יפ"ת): **שמשם עשרת הדברות** ולא מן השמים: **זו שכינה** שירדה למטה על ההר. כדאי' במכילתא שהרכין שמים העליונים והתחתונים על ההר: **חסרים עד אחד** משמים רבוא לא היו יכולים לקבל את התורה: **וגללו את האבן** הראשה היא השכינה מעל השמים (יפ"ת): **אתם ראיתם** כו'. פי' מה שאמרו דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים וגו' חזרה שכינה השמימה ופי' והשיבו את האבן (אשר) על פי הבאר למקומה (השמים): (ט) **פתר קריא בגלות**. כי כל מה שאירע לאבות סימן לבנים: **מחרונו של הקב"ה** כו'. היינו שעל היותם נודדים מגוי אל גוי שואל מאין אתם כלו' מאין מקומכם שאין לכם מנוחה במקום אחד. והתשובה כי אנו נודדים מפני חרונו שהוא עלינו: **הידעתם את** מי כו'. כלו' האם אתם מצפים לישועה בטרדת צרתכם. והתשובה שיש להם תקות שלום (יפ"ת): **קול ברמה** נשמע כו'. שכשעברו בגלות בדרך אפרת שרחל קבורה

בקשה

(י) ויאמר השלום לו. השלום ביניכם לבינו ויאמרו שלום. כא ואין פוטטין את בעי והנה רחל בתו באה עם הצאן. כב הדא אמרה שהדבור מצוי בנשים. ויאמר הן עוד וגו'. א"ל אם שומרי שכר אתם הן עוד היום גדול. ואם שלכם אתם רועים לא עת האסף המקנה. עודנו מדבר עמם ורחל באה. בא וראה כמה בין שכונות לשכונות. להלן ז' היו ובקשו הרועים להזדווג להם. הה"ד (שמות ב) ויבאו הרועים ויגרשום. ברם הכא אחת היתה ולא נגע בה בריה ע"ש (תהלים לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם לסובבים ליראיו. ויהי כאשר ראה יעקב ויגש יעקב ויגל את האבן. א"ר יוחנן כג כזה שהוא מעביר פקק מעל פי צלוחית: (יא) וישק יעקב לרחל כד כל נשיקה של תפלות בר מן תלת. נשיקה של גדולה. נשיקה של פרקים. נשיקה של פרישות. נשיקה של גדולה (ש"א י) ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו. נשיקה של פרקים (שמות ד) וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. נשיקה של פרישות (רות א) ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה. ר' תנחומא אמר אף נשיקה של קריבות. שנאמר וישק יעקב לרחל שהיתה קרובתו: (יב) וישא את קולו ויבך. למה בכה כה א"ר אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו' ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד. ד"א למה בכה שראה שאינה נכנסת עמו לקבורה. כו הדא הוא דהיא אמרה לה לכן ישכב עמך הלילה. א"ל עמך הוא כז דמיך עמי לית הוא דמיך. ד"א למה בכה שראה האנשים מלחשים אלו לאלו מפני שנשקה. מה בא זה לחדש לנו דבר ערוה. שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו כל האומות וגדרו עצמן מן הערוה. הדא אמרת שאנשי מזרח גדורים מן הערוה. ויגד יעקב לרחל כי אחי וגו' וכי בן רבקה. כח אם לרמאות כי אחי אביה הוא. ואם לצדק וכי בן רבקה הוא. ותרץ ותגד לאביה. א"ר יוחנן כט לעולם אין האשה רגילה אלא לבית אמה. איתיביה והא כתיב ותרץ ותגד לאביה. א"ל שמתה אמה ולמי היה לה להגיד לא לאביה: (יג) ויהי כשמוע לבן וגו' ל אמר אליעזר פסול הבית היה וכתיב ויקח העבד עשרה גמלים. זה שהוא אהובו של בית עאב"ו. וכיון דלא חמי אפי' אפיסתקיתי. ויחבק לו אמר דנרין אינון ואינון בחרציה. וכיון דלא אשכח כלום. וינשק לו אמר דילמא מרגליות אינון ואינון בפומיה. וכיון דלא חמא כלום. א"ל יעקב מה אתה סבור ממון אתית טעון לא אתית טעון אלא מילין. ויספר ללבן וגו' ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי וגו'. א"ל מלך הייתי סבור לעשותך עלי. וכדין דלית גבך כלום. אך עצמי ובשרי אתה כהדין גרמא אנא מחלק לך. וישב עמו חדש ימים· א"ר אמי למדתך תורה דרך ארץ עד היכן צריך אדם להטפל בקרוביו עד חדש ימים. ויאמר לבן ליעקב הכי וגו' ועבדתני חנם. איפשר כן אלא אין הוה פועלה בי' פולרין הוה יתיב ליה חמשה פולרין. ואם הוה מובילותיה בו' פולרין הוה יתיב ליה בג' פולרין. א"ל מה את סבור ממון אתית בעי מינך לא אתית אלא בגין תרתין טלייתך: (יד) וללבן שתי בנות. לא כשני קורות מפולשות מסוף העולם ועד סופו. זו העמידה אלופים וזו העמידה אלופים. זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים. מזו עמדו הורגי אריות ומזו עמדו הורגי אריות. מזו עמדו נביאים ומזו עמדו נביאים. מזו עמדו שופטים ומזו עמדו שופטים. מזו עמדו מכבשי ארצות ומזו עמדו מכבשי ארצות. מזו עמדו מחלקי ארצות ומזו עמדו מחלקי ארצות. קרבן בנה של זו דוחה שבת. וקרבן בנה של זו דוחה שבת. מלחמת בנה של זו דוחה שבת ומלחמת בנה של זו דוחה את השבת. לזו ניתן שתי לילות ולזו ניתן שתי לילות. לילו של פרעה ולילו של סנחריב ללאה. לילו של גדעון ולילו של מרדכי לרחל. (אסתר ו) בלילה ההוא נדדה שנת המלך: (טו) שם הגדולה לאה. לב גדולה במתנותיה. כהונה לעולם ומלכות לעולם. דכתיב (יואל ד) ויהודה לעולם תשב וכתיב (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד. ושם הקטנה רחל קטנה במתנותיה. יוסף לשעה שאול לשעה ושילה לשעה (תהלים עח) וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר. ועיני לאה רכות. אמוראיה דר' יוחנן תירגם קודמוי ועיני לאה הוו רכיכין. א"ל עינוהי דאמך הוו רכיכין. ומהו רכות לג רכות מבכיה. שהיו אומרים כך היו התנאים הגדולה לגדול והקטנה

יד יוסף כא ילקוט ס"ז: כב ברכות מ"ח: כג ת"י וירוש' ריש סדרא: כד קס"ר פסוק כי לא נקלים. ורבה שמות פ"ה. רות רבה. תג"ש. ילקוט ס"ז. וילקוט שמואל: כה לעיל פ' ס"ח. ילקוט ס"ז: כו לקמן פ' ע"ב: כז תרגום אם תשכב לא תפחד אם תדמך לא תדחל: כח מגילה י"ג. ב"ב קכ"ג. יונ"ע: כט לעיל פ' ס': ל ילקוט ס"ז: לא ילקוט ס"ז: לב ילקוט ס"ז: לג ב"ב קכ"ג:

מתנות כהונה

הדא אמרת כו'. מזה למדנו שהדיבור כו'. שהרי אמרו לו אין פטטין כו': פטטין כו'. דברן למי שיח תרגום למאן פטפין כך פי' הערוך: בין שכונות כו'. בין שכונות שבני אדם הדרים בו טובים וישרים או בין שכונה שבני אדם הדרים שם הם רעים: להלן שבעה. אלא בנות יתרו: הבא אחת גרסי': לסובבים ליראיו. החונה סביב וקרוב ליראי השי"ת יש גם בו רוח דעת ויראת אל ופי' הא"בא וכן אברהם היה דר בחרן ולמדו ממנו יראת האל: שמעביר פקק. כיסוי מפי הצלוחית ופי' מהר"ר אליהו מזרחי ז"ל דיליף מדכתיב ויגל מלשון גילוי ולא כתיב ויגלגל מלשון גלגול: לתפלות כלומר דרך פריצות ושוא ותפל: שהיתה קרובתו. ולפי' לא היה פריצות בדבר זה כי קרוב הוא: דמיך מת דרים ישכב לשון שכיבה עם אבותיו דאל"כ יבא אליך מבעי ליה: אם לרמאות כו'. דאל"כ חרתי למה לי: פסול הבית. כלומר הטפל או הפסול באמת כי כנען היה: אפיסתקיתי פירש"י פרגמטיא והערוך פי' בלע"ז אפליגליקיו: דינרין הם שהביא והם בחיקו סביב למתניו ודייק מדהוה ליה למכתב ויחבקהו וינשקהו וכתיב ויחבק לו וינשק לו משמע לו להנאתו ועצמו ומלא לו שב על לבן כו': ה"ג (וכיון דלא חמא כלום) א"ל יעקב מה: ממון אתית כו'. ממון באתי וטעון: לא באתי וטוען אלא הדברים: וכדון כו'. ועתה שאין בידך מאומה כעגלם הזה אני מחליק אותך כעגלם הזה שהוא חלק בלי בשר וכן פירש"י וילקוט גרס מהדק לך: אפשר כן. שעבד עמו בחנם לגמרי: פולרין מין מטבע: אין הוה כו'. אם היה פועל אחר עושה בעשרה פולרין ליום היה יעקב עושה עמו בחמשה ואם היה משא עלים או שום דבר בששה פולרין היתה נותן לו שלשה פולרין: א"ל יעקב מה את סבור שאני באתי אצלך בשביל ממון לא באתי (בשבילך) אלא בשביל שתי בנותיך: טלייתך נערותיך: מפולשות פתוחות ומגיעות מסוף העולם ועד סופו ודייק מדכתיב שתי בנות משמע שמתיהן שוות: הורגי אריות. דוד מלאה ושמשון מרחל: קרבן בנה של זו כו' (עיין במ"ר דף קכ"ט): גדולה במתנותיה. דייק דהל"ל הבכירה וכתב הגדולה רמז על מתנותיה הגדולים בלי הפסק: אמוראי כו'. אמורא שהיה עומד לפניו ומפרש הדרשה לרבים והיה מפרש רכות כמשמעו כך

שראייה

ענף יוסף

ומנסיגו (נזס"ק): (יג) [אפיסתקיתי] פי' המת"כ בשם רש"י פרקמטיא · ואולי פי' כן לפי הענין ולא לפי אמיתית הוראת מלה זו. ומצאתי שהיא מלה יונית מורכבת מן אופ"ס (רוכב) תק"ס (תיק) והוראתו תיק של רוכבים ובל"א (מאנטעל זאק) והוא ביאור נכון:

הטריחו

עץ יוסף

בקשה עליהם רחמים ובזכותה נדר ה' להושיעם וכדלקמן בפרשה פ"ב: (י) השלום ביניכם לבינו ומעם שאלה זו לפי שהיה רואה וקרוב שיהיה שנאוי מכולם: ואם פוטטין את בעי. ואם דבכן אתה רואה. והנה רחל בתו באה עם הצאן ובה תמלא חפציך בדבור. שהדבור מצוי בנשים: אם ש"ש אתם כו'. הן עוד היום גדול ולא השלמתם פעולתכם וחייבים אתם מן הדין לרעות עדיין ואם הבהמות שלכם אעפ"כ לא עת האסף המקנה: בא וראה כמה כו'. עם היות רועה היא לבדה דייקא ואין עמה שום איש לא הכלימוה ולא נזדווגו הרועים להרע לה. ולשון הזדווגו נאמר ג"כ על התחברות להזיק למי: בין שכונות לשכונות פי' בין שכונות בני אדם טובים ובין שכונה של בני אדם רעים: להלן שבע אלא בנות יתרו שבע היו: ויבואו הרועים ויגרשום וגו' ויקם ויושיען ואין ויושיען אלא מג"ע כדכתיב לנערה המאורסה ואין מושיע לה. או אין ויושיען אלא הצלה ממים. כמד"א הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. וכדאי' בש"ר פ' הנ"ל: ויחלצם לסובבים ליראיו כלו' חונה מלאך ה' על הסובבים ליראיו דהיינו שכנים הסובבים אותן ליתן חן יראיו בעיניהם שיאהבם. ועל ידם יחלצם מן החטא לבל יפגעו ביראיו: שהוא מעביר פקק כו'. שהעבירו בנקלה כמעביר כיסוי הצלוחית בלי טורח גלגול (יפ"ת): (יד) כל נשיקה של תפלות. מייתי הך אגדתא דלר' תנחומא נשיקה של קריבות כזה אין בה תפלות ולת"ק היינו בכלל נשיקה של פרקים דהא דמי לה: של תפלות שוא ותפל. כי פועל הנשיקה וסבתה נמשך מרוב האהבה והחשק הבוער בלב להתחבר אחו עד שפתותיו משיקות איש אל אחיהו: (יב) למה בכה ואע"ג שדרך הקרובים כשנמצאים זה עם זה לבכות מרוב שמחתן זהו בקרובים שהיו מכירים זה את זה: אמר אליעזר בשעה שהלך כנ"ל: הדא היא דהיא אמרה ללאה לכן. כנ"ל: שאינה נכנסת עמו בקבורה. והי' קורא רות לאבות להיות נקברים עם בת זוגם. ולהיות רחל עיקר בת זוגו היה מצטער על שאינה נקברת עמו: דמיך מת. ודרך ישכב לשון שכיבה עם אבותי נבאה ולא ידעה מה נבאה: מלחשים ע"פ דאיתא יומא דף י"ט ע"ב הוא פורש ובוכה שחשדוהו לדוקי (הרש"ש): אנשי מזרח הם אנשי ארץ לבן דכתיב ארצה בני קדם: אם לרמאות כו'. פי' כי אחי אביה הוא כלו' דומה לו או מתייחס אחריו שהוא רמאי כקרובו. ועיין בסוף פ"ק דמגילה: אין האשה רגילה כו'. פירשתי לעיל פ"ס: (יג) פסול הבית כו' דרשו ענין לבן לגנאי ולא לשבח שלא מחמת שמחתו ביעקב רץ לקראתו וחבקו ונשקו מדכתיב ויחבק לו וישק לו דמשמע לו להנאתו ולטובתו (מת"כ): זה שהוא אהובו כו'. שכבר נודע לו שהוא קבל הברכות ונודע לאביו מדרגת עשו (יפ"ת): אפיסתקיתי פרש"י פרגמטיא: דנרין אינון כו' דנרים הוא שהביא והם בחיקו סביב למתניו: ממון אתית כו' ממון באתי טעון לא באתי טעון ונושא אלא מילין סיפור דברים מה שקרה לי. שאני בורח ונטלו ממוני: מלך הייתי סבור כו' דמדקאמר אך משמע שהיה בדעתו בענין אחר וחזר בו ואמר לא אעשה אך את הדבר הזה. ודרש שהיה כוונתו לגדלו ולכבדו מאד. ולא שאמר בפירוש כן אלא שהמובן מדבריו שכוונתו היה כן: כהדין גרמא פרש"י שהוא חלק שאין בו בשר ועצמי קדייק: אפשר כן שהיה לבן צדיק ומשני שכל דבריו היו ברמאות ומה שאמר שלא יעבדהו חנם במלאת חנם הורה לו שחנם לגמרי לא רצה אבל בפחות מערכו רצה וחולם זה אינו רוצה לאספו הביתה: פולרין פי' פרוטות בלשון תוגרמי (מעריך): בנין תרתין טלייתא. בשביל שתי הנערות שלך לבחור לי אחת מהן אשר תיטב בעיני: (יד) כב' קורות. דרש בנות כמו בונות. ועז"א כב' קורות וכו' שכל בנין העולם סמוך עליהם: העמידה אלפים כו' בבני יהודה מצינו אלופי' טובא. והיה כאלוף ביהודה. ואמרו אלופי יהודה. וברחל כתיב הנה אלפי הדל במנשה. וכתיב והם אלפי מנשה: העמידה מלכים מלאה דוד וכל מלכי יהודה. ומרחל יוסף ושאול ואיש בושת וירבעם ואחאב ויהוא ובניו: עמדו הורגי אריות. שמשון מבני רחל הרג כפיר אריות. ודוד מלאה הרג הארי. גם בניהו בן יהוידע הכה את הארי בתוך הבור: עמדו נביאים דמשה רבינו ע"ה מלוי וכן שמואל וישעיהו בן אמוץ מיהודה. ויהושע מיוסף ואליהו מבנימין כדלקמן פ' ע"א: עמדו שופטים דעתניאל בן קנז מיהודה. ותולע בן פואה מיששכר · ואבצן זה בועז מיהודה. ואילון מזבולן. ועלי הכהן מלוי. הרי כל אלה עמדו מלאה. ואהוד מבנימין וגדעון ממנשה. וכן יאיר ויפתח ועבדון מאפרים: עמדו מכבשי ארצות משה ודוד מלאה. יהושע ושאול מרחל. ורבים מהמלכים הנזכרים כבשו ארצות וחלקום: וקרבן בנה של זו דוחה שבת שבחנוכת המזבח שבמשכן הקריב אפרים בשבת הרי קרבן בנה של רחל דוחה שבת. ובנה של לאה היינו שלמה שהקריב כמה זבחים לחנוכת בהמ"ק ודחה שבת כדכתיב ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנוכת המזבח עשו ז' ימים (יפ"ת): מלחמת בנה של זו דוחה שבת. מלחמת יהושע ביריחו אחז"ל שהיה בשבת. ומלחמת דוד שהוא מלאה דחה שבת כדאי' בפ"ד דעירובין גבי מלחמת דוד בקעילה שהיה דוחה שבת (נזה"ק): ולזו ניתן שתי לילות ללאה לילו של פרעה ולילו של סנחריב לרחל לילו של גדעון ולילו של מרדכי. כנ"ל (א"א יפ"ת) וה"פ דבמשה שהוא מלאה כתיב ויהי בחצי הלילה וגו'. ובחזקיה כתיב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו'. ובגדעון שהוא מרחל כתיב ויבא גדעון כו' בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה וגו'. ובמרדכי ג"כ שהוא מבניה של רחל כתיב בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגו' ולא הוצרך להביא ראיה רק לשל מרדכי שאינה כל כך מפורש. שלא הגליה בלילה ממש אלא שהוכנה מעלתו בלילה (יפ"ת): (טו) גדולה במתנותיה כו' שאע"פ שמשתיהן נבנה העולם וכדאמר לעיל שהיו שני קורות. מ"מ לאה הגליחה יותר: כהונה לעולם לרבותא נקט דלא מיבעי שהיתה יתירה בכהונה אלא שהיתה עולמית (יפ"ת): ומלכות לעולם ירושלים לעולם דכתיב וירושלים כנ"ל ולפי שירושלים נחרבה מייתי וירושלים לעולם תשב וגו'. וה' שוכן בציון שלעולם הקדושה שם אפי' בחורבנה וכדכתיב זאת מנוחתי עדי עד (יפ"ת): יוסף לשעה שלא נמשכה מלכותו לדורות. וכן שאול. ואע"פ שהיו ג"כ מלכים אחרים מבניה כירבעם ואחאב לא זכרם כי אלו אינם נחשבים ממתנותיה לרשעתם (יפ"ת): ושילה לשעה שמשכן שילה שבחלק יוסף היה לשעה שלבסוף נחרב ושוב אינו חוזר: אמוראיה דר' יוחנן. דרכם היה להיות להם מתורגמן להשמיע לרבים דרשתם ונקרא אמורא שלו: ועיני לאה רכיכין. והיה מפרש רכות כמשמעו כך שראייה שלה לא היתה עזה ובהירה. וא"ל עיני אמך היו רכים. ודרך רוגז אמר כן. והא"ת גרס אמר ליה עינוהי דאמך הוו רכיכין לא בא הכתוב אלא לספר בשבחה ומהו רכות כו' שהיו רכות מבכיה וזהו שבחה: שהיו אומרים שהמון היו אומרים כי תנאים היו בין

רבקה

והקטנה לקטן. לד והיתה בוכה ואומרת יהי רצון שלא אפול בגורלו של רשע. א"ר הונא לה קשה היא התפלה שבטלה את הגזרה. ולא עוד אלא שקדמה לאחותה. ורחל היתה יפת תואר. עיקר סימניה של רחל לא היתה אלא נאה ורחל היתה וגו': (טז) ויאהב יעקב את רחל. לו בגין דאנא ידע דאנשי מקומך רמאין לפיכך אני מברר עסקי עמך. ויאמר אעבדך ברחל בתך. ברחל ולא בלאה. בתך. שלא תביא אחרת מן השוק ושמה רחל. קטנה. שלא תחליף שמותן זו בזו. אפי' את נותן את הרשע בחמור של חרשים אין את מועיל ממנו כלום. ויאמר לבן טוב תתי אותה לך וגו' ויעבד יעקב ברחל וגו'. א"ר חנינא בר פזי לז נאמר כאן אחדים (בראשית כז) וישבת עמו ימים אחדים ונאמר להלן אחדים. מה כאן ז' שנים אף להלן ז' שנים: (יז) ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי. לח א"ר אייבו אפי' אדם פרוץ אינו אומר כלשון הזה. כך היה יעקב אומר הבה את אשתי ואבואה אליה. אלא כך א"ל. אמר לי הקב"ה שאני מעמיד י"ב שבטים עכשיו הרי אני כבן פ"ד שנים ואם אין אני מעמידן עכשיו אימתי אני מעמידן. לפיכך הצריך הכתוב לומר ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי וגו'. ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה. כינס כל אנשי מקומו א"ל יודעים אתם שהיינו דחוקים למים. לט וכיון שבא הצדיק הזה לכאן נתברכו המים. אמרין ליה ומה אהנו לך. א"ל אין בעיין אתון אנא מרמי ביה ויהיב ליה לאה. דהוא רחים להדא רחל סגי. והוא עבד הכא גבכון ז' שנין אוחרין. אמרין ליה עביד מה דאהני לך. א"ל הבו לי משכון דלית חד מנכון מפרסם. ויהבון ליה משכונין. ואזיל ואייתי עליהון חמר משח וקופר. הוי למה נקרא שמו לבן הארמי שרימה באנשי מקומו. וכולי יומא הוו מכללין ביה. וכיון דעל ברמשא א"ל מה הוא כדין. אמרון ליה את גמלת חסד בזכותך. והיו מקלסין קודמוי ואמרין הא ליא הא ליא היא לאה היא לאה. ברמשא אתון מעלתא וטפון בוציניא. א"ל מה הוא כדין. א"ל מה את צבי דאנן דכרין דכוותכון. וכל ההוא ליליא הוה צוח לה רחל והיא עניא ליה. בצפרא והנה היא לאה. מ א"ל מאי רמייתא בת רמאה. לאו בליליא הוה קרינא רחל ואת ענית לי. א"ל אית ספר דלית ליה תלמידים לא כך הוה צוח לך אבוך עשו ואת ענית ליה: (יח) ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי וגו' ויאמר לבן לא יעשה כן וגו' מלא שבוע זאת וגו'. מא א"ר יעקב בר אחא מכאן שאין מערבין שמחה בשמחה אלא מלא שבוע זאת וגו': ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה וגו'. א"ר יהודה בר סימון בנוהג שבעולם פועל עושה מלאכה עם בעל הבית שתים ושלש שעות באמונה ובסוף הוא מתעצל במלאכתו. ברם הכא מה הראשונות שלימות אף האחרונות שלימות. מה הראשונות באמונה אף האחרונות באמונה. א"ר יוחנן כתיב (הושע יב) ויברח יעקב שדה ארם ויעבוד ישראל באשה וגו'. א"ל דוגמא שלכם דומה ליעקב אביכם. מה יעקב אביכם עד שלא נשא אשה נשתעבד משנשא אשה נשתעבד. אף אתם משלא נולד גואל נשתעבדתם ומשנולד גואל אתם משתעבדים:

פרשה עא

(א) וירא ה' כי שנואה לאה וגו'. (תהלים סט) א כי שומע אל אביונים ה' ואת אסיריו לא בזה. א"ר בנימין בן לוי לא ראשו של פסוק הזה סופו ולא סופו ראשו. לא היה צריך קרא למימר אלא כי שומע אל אביונים ה' ואת אסירים לא בזה. או כי שומע אל אביוניו ה' ואת אסיריו וגו'. אלא כי שומע אל אביונים ה' אלו ישראל ב דא"ר יוחנן בכ"מ שנאמר דל עני ואביון בישראל הכתוב מדבר. ואת אסיריו לא בזה אלו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהן ועלובות. וכיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות. תדע לך שכן לאה שנואת הבית היתה. וכיון שפקדה הקב"ה נזקפה הה"ד וירא ה' כי שנואה לאה. ד"א (שם קמה) ג סומך ה' לכל הנופלים. אלו העקרות שהם נופלין בתוך בתיהם. וזוקף לכל הכפופים. כיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות. תדע לך שכן לאה שנואת הבית היתה וכיון שפקדה הקב"ה נזקפה הה"ד וירא ה' כי שנואה לאה: (ב) כי שנואה לאה. ד שעשתה כמעשה השנואים. שהיתה אומרת להנשא לשונא (נ"א שהיתה אמודה לשונא). ה שכך היו התנאים שיהא גדול נושא לגדולה והקטן נושא לקטנה. ו והיתה בוכה ואומרת יהי רצון שלא אפול בחלקו של רשע. א"ר הונא ז קשה היא התפלה שביטלה את הגזירה. ולא עוד אלא שקדמה לאחותה. והיו הכל סונטין בה. מפרשי ימים

יד יוסף לד זוהר וארא דף כ"ט. תנחומא ס"ז. ת"י וירושלמי: לה ר"ה ט"ז: לו ילקוט ס"ז: לז לעיל פ' ס"ז: לח ילקוט ס"ז: לט זוהר שמות דף י"ג. ת"י וירושלמי: מ אג"ב פ' מ"ח: מא ילקוט ס"ז. ירוש' פ"ק דמ"ק. בבלי מ"ק ס': **פע"א** א שוח"ט מזמור ע"ח. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תת"ב: ב שוח"ט מזמור ס': ג ילקוט תהלים רמז תתפ"ח. אג"ב פ' מ"ח: ד ילקוט ס"ז: ה ב"ב קכ"ג: ו לעיל פ' ע'. תנחומא ס"ז: ז ר"ה ט"ז:

מתנות כהונה

שראייה שלה לא היתה עזה ובשביל רק לך וכהה וא"ל ר"י עיני אמך היה לבים ודלך רוגז אמר כן על מה שפירשו דרך גנות: התנאים בין רבקה ללבן: (ה"ג אמר בגין.) כך אמר יעקב ללבן בשביל שיודע אני שאנשי מקומך רמאים אברר עסקי עמך שיהא ברור בלא חלוקים: ה"ג ברחל ולא בלאה: ושמה רחל. כלו' ששמה רחל: אפילו אתה נותן כו' דברי הספר הם: בחמור של חרשים עיין פר' כ"ה: (ה"ג נא' להלן וגו' ונא' כאן:) אף להלן כו' ולא תאמר שעבד יעקב על ציווי אמו ועל"פר ס"ז: ה"ג את אשתי וגו' מה אהני לך כו' מה הנאה יש ברצונך לעשות ואנחנו עצמנו נסייע אותך אמר להם אם אתם רוצים אני מרמה אותו ואתן לו לאה מפני שהוא אוהב רחל הזאת מאד והוא יעשה וישהה פה עוד שבעה שנים אחרים ואמרו עשה מה שהוא הנאה והטוב בעיניך אמר להם תנו לי כל חד משכון שלא יפרסם לו אחד מכם ונתנו לו משכנות והלך והביא עליהם על אותן משכנות יין ושמן ובשר ואח"כ מי שחפץ במשכון שלו היה צריך לפדותו מן החנוני הזה למה כו': וכולי יומי כו'. כל אותו יום היו משבחין ומזמרי' בשמחה לכבוד חתן וכלה וכיון שנכנס לעיתותי ערב ועוד הם מזמרים ומנגנים לפניו אמר להם יעקב מה הוא כזאת כלומר למה אתם גומלים עמי חסד כולי האי ואמרו לו גם אתה גמלת חסד עמנו בזכותך שנתברכו המים לרגלך והיו מקלסין לפניו ואמרו בקול שמחה הא לאה הא לאה לרמז לו הערמה והוא בתומתו לא הרגיש: אתין מעלתא. פירש"י באו להכניס הכלה ובילקוט גרס אתון מטלייתא. פי' באו הנערים וכבו כו': וטפון כו'. וכבו הנרות אמר להם יעקב מה הוא זאת למה אתם מכבין הנרות ואמרו לו מה אתה רוצה: דאנן דכרנין. ה"ג רש"י ופירש וכי אתה סבור שאנחנו פרוצים כמו אתם בארצכם לשמש לאור הנר: דכרנין פרוצים כאוילים ותיישים אוילים ת"א דיכרין ובילקוט גרס דאנן בזויין דכותכון והיא היא: וכל ההוא לילא כו'. כל אותו לילה היה יעקב קורא אותה רחל והיא עונה ולכן כתיב בבוקר והנה היא לאה: ואמר לה מה זאת רמאיתא בת רמאי כו' ואמרה וכי יש ספר אומן בלא המספר את הבריות ובקל יכול להתל בבריות ולקלקל דמות תבנית' וכן אתה רמאי וממך למדתי. (א"ל הנביא לישראל דוגמא): שהן אסורות כו'. ולכן כתיב אסיריו שאין מי שמתיר אסוריהן אלא הקב"ה שמפתח הריון אין נמסר לשליח: נופלים שפלים ונבזים כמו שנא' לא נופל אנכי מכם: שעשתה כמעשה שנואים. הכי גרס רש"י ופירושו שלא ילדה במהרה וקרובה היא ליפול בגורלו של עשו: שהיתה אמודה לשונא כך היא גירסת רש"י וילקוט: סונטים כו'. מליזים אחריה ומקטרגים עליה וכדמפרש

עץ יוסף

רבקה ללבן שמני בניה ישאו ב' בנותיו הגדולה לגדול והקטנה לקטן. ונתיראה שמא יתקיימו הדברים: שבטלה את הגזירה. שמכיון דרובא דעלמא היו אומרים כן מסתמא הגזירה כך היתה: שקדמה לאחותה דמה שהגלית לבן ברמאותיו להחליף לאה ברחל היה מהקב"ה: עיקר סימניה כו'. שהכוונה לרמוז עליה היה אומר בת לבן הנאה. שהיופי היה סימן מובהק לה: (טז) ויאהב יעקב את רחל אמר בגין. כצ"ל: בגין דאנא ידע כו' משום דמפריז על תנאו לומר ברחל ולא בלאה כו' כדבסמוך ואין זה מדרך ארץ. לכן אמר שתלה הדבר באנשי מקומו שהם רמאים: אעבדך ברחל ולא בלאה. כצ"ל ותיבת בתך מיותרת כאן (א"א): שלא להחליף שמותן. לקרוא הגדולה רחל והטעון שעליה היה התנאי (ועיין ביפ"ת): אפי' אתה נותן כו' דברי הספר הן: בחמור של חרשים. פרש"י ספסלים של דף עבה שמגררים בו הנסרים: אין אתה מועיל אין אתה מוצא תועלת ממנו כלום: נאמר כאן אחדים ונאמר להלן אחדים וישבת עמו ימים אחדים מה כאן. כצ"ל (א"א): אף להלן ז' שנים. ולא תאמר שעבר יעקב על צווי אמו: (יז) אלא כך א"ל הקב"ה. נ"ל אלא אמר כך א"ל הקב"ה (א"א): שאני מעמיד י"ב שבטים. זה נודע לו מתוך התאחדות האבנים כדלעיל פ' ס"ח: הריני כבן פ"ד. שהרי בן ס"ג היה כשנתברך וישב עוד י"ד בבית עבר כדלעיל פ' ס"ח. וז' שעבד ברחל הרי פ"ד שנה. שכבר הגיעו ימי הזקנה. וזה נרמז באומרו כי מלאו ימי ונערותי. לפיכך לא נתבייש בכוונתו לשם שמים: כינס את כל אנשי כו' והרמז לזה דכתיב ויאסוף לבן כו' אנשי המקום ויעש משתה שמתחילה אספם ולקח משכונם ומזה עשה משתה: דחוקים למים שבעבור זה היו יכולים להשקות עד שאספו כל העדרים: מאי אהנו לך לפי שכוונתו לומר שמעתה ילך לו אמרו מה בידך לעשות על זה ומה הנאה יש ברצונך לעשות ואנחנו עצמנו נסייע אותך. אמר להם אם אתם רוצים אני מרמה אותו ואתן לו לאה. ומפני שהוא אוהב רחל הזאת הוא יעשה וישהה פה עוד ז' שנים אחרים. ואמרו עשה מה שהוא הנאה וטוב בעיניך. אמר להם תנו לי כל אחד מכם משכון שלא יפרסם לי אחד מכם. ונתנו לו משכנות. והלך והביא על המשכנות יין ושמן ובשר. ואח"כ מי שחפץ במשכון שלו היה צריך לפדות מן החנוני: ובולא יומא כו' כל אותו יום היו מכינים לו צרכי החופה כמ"ש הילולא בריה. והיו משבחים ומזמרים בשמחה לכבוד החתן וכלה. וכיון שנכנס לעתותי ערב ועוד הם מזמרים ומהנגין לפניו. א"ל יעקב מהו כזאת כלו' למה אתה גומלים עמי חסד כולי האי: אמרין ליה את גמלת חסד בזכותך גם אנו נגמול חסד עמך והיו מקלסין קדמוהי. כצ"ל (א"א) ופי' אתה גמלת חסד עמנו בזכותך שנתברכו המים לרגליך: והיו מקלסין קדמוי כו' פי' שהיו מקלסין לפניו ואמרו בקול שמחה הא ליא הא ליא לרמוז לו הערמה. והני תיבות היא לאה היא לאה הוא פירוש להא ליא הא ליא. והוא מתומתו לא הרגיש בזה: אתון מעלתא באו להכניס הכלה. וטפון כו' פי' וכבו הנרות. א"ל יעקב מה היא זאת למה אתם מכבים הנרות ולהיותם אנשים ונשים מעורבין. ולזה השיבו מה את סבור שאנו פרוצים וחשודים על הערוה שאתה חושדנו בכך ודרך צניעות אנו עושין שהיה הכנסת כלה בצנעה (יפ"ת). דכרין פי' פרוצים כאילים: וכל ההוא לילא כו' כל אותו הלילה היה יעקב קורא אותה רחל והיא עונתה. ולכן כתיב בבוקר והנה היא לאה משמע דבלילה לא היתה לאה. לפי שהיתה עונה אותו כרחל ממש: אית ספר כו' אם יש חכם שאין לו תלמידים כלו' כי היכי דלא שקרת כדי לקיים מצות אמך ולהקריב אליך השלימות דמותר לשנות מפני שלום. גם אני למדתי ממך לעשות כן לקיים מצות אבי ולהקריב השלימות לי להשנות ממך: (יח) שאין מערבין שמחה. דאין מאחין נשים במועד שלא לערב שמחת חופה בשמחת החג. כי היכי דלא ערב שמחת חופה זו בזו: מלא שבוע זאת דהיינו ז' ימי המשתה. דשבוע זאת דבוק הוא שבוע של זאת: בנוהג שבעולם כו' שדרך כל פועל אפילו שאין לו שום סיבה להתעצל ואף שאינו אלא יום אחד דרכו להתעצל בתוך זמנו. ויעקב אף שזמנו ארוך וברמאות מ"מ מתנהג באמונה (יפ"ת): אמר להם הנביא לישראל דוגמת. כצ"ל (מת"כ) פי' שהם דומים ליעקב שכמו שנשתעבד הוא קודם שנשא אשה. וגם אחרי נשואיה. אע"פ שהיה ראוי שכשנשא אשה ינוח מרגזו. כן בניו אע"פ שנולד הגואל נשתעבדו קצת זמן בתחילה שאחר שנולד משה ואף אחר שבא לגאלם נשתעבדו ואז כבדה העבודה. וכן אנו אע"פ שכבר נולד הגואל ביום שנחרב הבית כדאיתא באיכה רבתי. מ"מ אנו משועבדים:

פרשה עא (א) כי שומע אל אביונים כו' משום דקשה אם שנאה איך מקק לה אח"כ להוליד בני גרופת הלב. לכן פי' דשנואה היינו היותה עקרה. ולפי שדרך העקרות להיות עלובות ואסורות בבית ושנואות. ולכן נקראת שנואה ולהכי מייתי קרא דשומע אל אביונים כו' לומר דעקרות עיקרו אסורות ועלובות. ומזה נדק לקרותן שנואות כדפירשתי (יפ"ת): לא ראשו של פסוק כו'. כלומר הלשון אינו מכוון דבריפא כתיב בלא כינוי אביונים ובסיפא כתיב אסיריו בכינוי: אלו ישראל שהם אביונים בזמן הגלות: שהן אסורין בתוך בתיהן. כי יבושו לצאת החוצה בתוך אמות הבנים השמחות וכאומר מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה. וכן כתיב אסיריו שאינם אסורים ע"י ב"ו בבית האסורים כשאר אסורים. אלא שהקב"ה אסרם עם היותם בבתיהם ע"י שסגר רחמם. שמחמת זה יבושו לצאת החוצה: הן נזקפות והיינו דקאמר לא בזה. שנגאלות מהבזיון והעלבון שהיה להן: שהם נופלים שפלים ונבזים שהקב"ה סומכן קצת שלא ימותו בצרתן ואח"כ אם יזכו ה' פוקדן בבנים והויא זקיפה גמורה מכפיפתן: (ב) שעשתה כמעשה השנואים. הגירסא משובשת. וה"ג כי שנואה לאה שהיתה אמודה להנשא לשונא שכך היו התנאים כו' עד קשה היא התפלה דבר אחר שעשת כמעשה השנואים והיו הכל סונטין בה והיו אומרים כו': אמודה לינשא לשונה. ור"ל שנקראת כן על שהסבה שתנשא לשונא זה עשו ע"ד והקרב אל הנביאה שהיא תואר לאשת הנביא ולד"א נקראת שנואה על שעשת כמעשה השונאים שרמתה לאחותה: הכל סונטין בה פירוש נדברים

ימים היו סונטין בה. מהלכי דרכים היו סונטין בה. אף הגתיות מאחורי הקורים היו סונטין בה. והיו אומרים לאה ה אין סתרה כגלויה. נראת צדקת ואינה צדקת. אילו היתה צדקת לא היתה מרמה באחותה. רבי חנין בש"ר שמואל ב"ר יצחק אמר כיון שראה יעקב אבינו מעשים שרימה לאה באחותה נתן דעתו לגרשה. וכיון שפקדה הקב"ה בבנים. אמר לאמן של אלו אני מגרש. ובסוף הוא מודה על הדבר הה"ד (בראשית מז) וישתחו ישראל על ראש המטה. מי היה ראש מטתו של יעקב אבינו לא לאה: (ג) ורחל עקרה: ח א"ר יצחק רחל היתה עיקרו של בית. כמה שנא' ורחל עקרה עיקרה רחל. א"ר אבא ב"כ רוב מסובין של לאה היו לפיכך עושים רחל עיקר. ורחל עקרה רחל היתה עיקרו של בית. תאני רשב"י לפי שכל הדברים תלוין ברחל ט לפיכך נקראו ישראל על שמה (ירמיה לא) רחל מבכה על בניה. ולא סוף דבר לשמה אלא לשם בנה (עמוס ה) אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף. ולא סוף דבר לשם בנה אלא לשם בן בנה שנא' (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים: (ד) ותהר לאה ותלד בן. א"ר יוסי בר חנינא יד' מדות נאמרו בשמות. יש ששמותיהם נאים ומעשיהם נאים. יש ששמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים. יש ששמותיהם כעורים ומעשיהם נאים. ויש ששמותיהם נאים ומעשיהם כעורים. שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים עשו שמו עשו ואינו עוש'. ישראל שמו שומע ואינו שומע. שמותיהן כעורי' ומעשיהן נאים אלו בני הגולה (עזרא ב) בני בקבוק בני חקופא בני חרחור וזכו ועלו ובנו ביה"מ. שמותיהן כעורין ומעשיהם כעורין אלו המרגלים סתור בן פתורין גדי גרדים ומורדין אר"י בר חנינ' שמותיהן נאים ומעשיהן נאים אלו השבטים ראובן ראו בן בין הבנים. שמעון שומע בקול אביו שבשמים א"ר יוסי ב"ח אין שמותם של שבטים עבור להם אלא חפות להם: (ה) ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע ה' כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה. ותקרא את שמו שמעון. יא זה עתיד להעמיד שונא. ומי מרפא מכתו. גם את זה פנחס שהוא עתיד לעמוד מלוי. ותהר ותלד בן וגו' על כן קרא שמו לוי. ר' יודן אמר לוי זה עתיד ללות את הבנים לאביהן שבשמים. על כן קרא שמו. בכ"מ שנא' יב על כן מרובה באוכלסין: (ו) ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה'. יג ר' ברכיה בש"ר לוי לכהן שירד לגורן. נתן לו אחד כור של מעשר ולא החזיק לו טובה. ואחד נתן לו קומץ של חולין והחזיק לו טובה. א"ל ארני הכהן אני נתתי לך כור וזה לא נתן לך אלא קומץ ואתה מחזיק לו טובה. א"ל את מחלקי נתת לי. אבל זה נתן לי משלו לפיכך אני מחזיק לו טובה. כך לפי שהיו אמהות סבורות שזו מעמדת ג'. וזו מעמדת ג' וכיון שילדה לאה בן ד' אמרה הפעם אודה את ה': (ז) הה"ד (במדבר יז) וקח מאתם מטה מטה לבית אב. ר' יצחק אמר מטו מטו בני. מטו בעגל מטו במרגלים. ר' לוי אמר עלו בהם ב' שבטים שבט כהונה ושבט מלכות. יד את מוצא שכל מה שכתוב בזה כתוב בזה. בזה משיחה ובזה משיחה. בזה מטה ובזה מטה. בזה ברית מלח ובזה ברית מלח. בזה פעם ובזה פעם. בזה נזר ובזה נזר. בזה קריבה ובזה קריבה. בזה שלשלת יוחסין ובזה שלשלת יוחסין. בזה ציץ ובזה ציץ: (ח) טו א"ר לוי (איוב לו) לא יגרע מצדיק עיניו. עינוהי דונמא דידיה כאיניש דאמר עינוהי דפוריה. (שם) ואת מלכים לכסא. לאה תפסה

פלך

יד יוסף ח ילקוט ס"ז. ילקוט רות ומדרש רות פסוק יתן ה' את האשה וגו'. זוהר ויצא דף קנ"ד: ט לקמן פ' פ"ב. וילקוט ירמיה רמז שט"ו. וילקוט עמוס רמז תקמ"ד: י רבה ותנחומא שמות וסדר עלם. ותנחומא האזינו. ילקוט ס"ז: יא ילקוט ס"ז: יב לקמן פ' ע סי' ה' וסי' י"א: יג ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: יד ילקוט ס"ז: טו ילקוט ס"ז. וילקוט איוב רמז תתק"כ. תנחומא ס"ז. הג"ה פ' כ"ח:

מתנות כהונה

וכדמפרש ואזיל ועיין לעיל פרשה ס"ח: הגתיות כו'. נשים הדורכות בגת אחורי הקורות של בית הבד. ובערוך ערך קר גורס הנשים מאחורי הקורייס ופי' מאחורי כלי האריגה היתד והמסכת ועיין לעיל ריש פרשת מ"ט: לאמן כו'. וכי לאמה של בני אלו אנכי מגרש בתמיה: ורחל עקרה. עיקרה רחל דאל"כ ורחל עקרה ל"ל לשתוק מינה: מסובין פי' הערוך השובין לפיכך היו עושין כו'. לפי שכל התשובים היו מלאה כדי שלא לבייש את רחל היו עושין אותה עיקר ע"ד והאלהים יבקש את הנרדף וה"ג במדרש רות לפי שאמרו דברים כנגד רחל לפיכך נראו כו'. ובתחלת המחשבה היה נ"ל להגיה אפי' כך היו עושין כו'. וכן מצאתי בספר אות אמת אבל לפי האמת אין צורך וגי' הערוך אלא שהיה עושין כו'. טעם קלא לזה: תלויין ברחל כו'. שהיא היתה עיקרת הבית וגם היא גרמה שנישאת לאה ליעקב: ה"ג על שמה שנא' רחל: ולא סוף דבר. בלשון תלמוד ירושלמי הוא כמו לאו דוקא בתלמודא דידן: שארית יוסף. הרי שכל ישראל נקראו ע"ש יוסף וכן אפרים: ה"ג בילקוט שמו עשו לשון מעשה ואינו עושה. ומעשה רשעים לא מקרי מעשה: ואינו שומע להקב"ה כדכתיב ישמעאל: בקבוק חקופא חרחור. לשון פקפוק והכאה וגירוי מדון: ה"ג בילקוט מסתורין לשון סתירה ופרצה: בגידין עשב מר שמו גיד: חפות חפוי וכסוי של כבוד בכולן ולאו דוקא בראובן ושמעון לבד: להעמיד שונא. זה זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ודייק מדאמר סיפיה דקרא גם את זה לרבות בן מי שיבא אחריו שירפא שגאתו של זה והוא פנחס שרפא מחלת זמרי: ללות כו' לרצות אותם להקב"ה וכן עשה במעשה זמרי או ר"ל ע"י העבודה שהיתה ע"י הכהנים והלוים משבט לוי: מרובת באוכלסין. על כן משמע יותר על השיעור הנכון ובמקום אחר אמריך הוץ משבט לוי שהאהרון מכלה בהם: ה"ג נתן לו אחר קומץ: סבורות בנבואה כמו שפירש"י בחומש: בן ד'. הרי אחד יותר מהראוי לחלקה: מטו לשון נטייה והעמדת רגל מדרך האמת שבשניהם סרו מאחרי ה': עלו בהם. נתעלו בשני המעשים בעגל ויאספו אליו כל בני לוי ותגרו איש חרבו על ירכו ומלאו ידיכם קודש ובמרגלים ויהם כלב נשיא לשבט יהודה ודרש מטה לשון מטה עוז וגדולה ולכן כתוב בשניהם הפעם שבשניהם היו לאחדים פוים עבודתם: ברית מלח. כתיב גבי שבט לוי וכתיב בדוד כי י"י נתן הממלכה לדוד ברית מלח: שלשלת יוחסין. יחוס דוד בסוף רות וכתיב ואלה תולדות אהרן ומשה: עינוהי דונמא שלו ומראיתם כד"א ועינו כעין הבדולח והכי איתא בהדיא ריש פרשת נשא: עינוהי דפוריה. כאדם האומר דוגמא של הפרי הוא דומה לאו

מפני

עץ יוסף

נדברים בה (מעריך) או פי' מנהקים בה (מוסף הערוך): קשה היא התפלה. כלו' כדבר הקשה העומד לשבר כל דבר שכנגדה: הגתיות מאחורי הקורים. יש בזה ב' פירושים. אחד הנשים הדורכות בגת. ולפ"ז גתיות מל' גת דרך ה'. וקורים הקורות שדורכין בהם. ב' לפי גירסת הערוך הנשים מאחורי הקורייס ופי' מאחורי כלי האריגה: כיון שראה אבינו יעקב כו'. מפרש שגואה כמשמעו שנואה מיעקב. אלא שמפרש שלא היה זה שנאה עצמיית אלא מצד מעשיה בענין רמיות אחותה מותר לשנאות חבירו על דבר עבירה כדאי' בפ' ע"פ (יפ"ת ומה"ק) ואף שבמנות אביה עשתה. לא היה לה להתנכר ולענות כשהוא היה קורא לה רחל וא"כ עבירה עשתה שגזלה זכות רחל. ולכן נתן דעתו לגרשה. אלא שלא היה יכול לגרשה מיד בהיותו עוד בביתו של לבן. ולפיכך לא נתן יעקב דעתו לגרשה אלא בצאתו מביתו. אלא כיון דביני וביני פקדה ה' בבנים. ואז ממילא נהפכה דעתו באומרו לאמן של אלו אני מגרש כי איך תהיה הבור שנואה ומימיה חביבין. וגם בראותו שהיה עיקר רוב בניו מלאה ידע נאמנה כי היא בת זוגו הראויה אליו: וישתחו ישראל על ראש המטה רומז על לאה שהיתה ראש מטתו. כי באשר אז נשבע לו יוסף להעלותו לארץ הקדושה ולקברו בקבורת אבותיו במערת המכפלה אשר נקברה שם גם לאה ידע נאמנה כי היתה ג"כ בת זוגו הראויה אליו עד אשר גם במותם לא נתפרדו. ולפיכך נתן אז תודה לה' על דבר ראש מטתו היא לאה (מה"ק): (ג) עקרה עיקרה רחל. דרשו עקרה מלשון עיקר. וה"ק אע"פ שנפתח רחם לאה להוליד תחלה רוב הבנים אעפ"כ ורחל עיקרה של בית לפי שלא הלך יעקב אצל לבן אלא עבור רחל (מה"ק): רוב מסובים של לאה היו. פי' רוב המסובין והחשובין שבאותו מעמד מבני לאה היו. דבועז ובית דינו מבית לחם יהודה משבט יהודה היו ואעפ"כ הודו על רחל שהיתה עיקרו של בית והקדימו רחל ללאה ואמרו יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה: שבל הדברים תלוים ברחל. שלא הלך יעקב אצל לבן ולא עבד אלא בשביל רחל וע"י זה נתגלגלו נשואי לאה נמצא שרחל סיבת כל התולדות: רחל מבכה על בניה. דהיינו הגליות שעברו דרך קבורתה כדלקמן פ' פ"ב ולא היו כולם מזרעה אלא הכל נקראו על שמה: לשם בנה שכל התולדות לא באו אלא בשבילו כדלקמן פ' פ"ב: אולי יחנן ה' כו'. ופשיטא שלא על זרע יוסף לבד יחנן ה'. וכן מ"ש הבן יקיר לי אפרים כנגד כל ישראל ידבר שעל כולם בא לבשר כמבואר בענינו. ועוד מה נשתנו אלו מאלו: (ד) יש ששמותם נאים. וכן שמות רוב הגדיקים (יפ"ת): עשו שמו עושה רצון עושיו. כנ"ל (יפ"ת): ישמעאל שמו שומע אל ואינו שומע. כנ"ל (יפ"ת): בקבוק הקופה חרחור. לשון פקפוק והכאה וגירוי מדון (מת"כ): סתור בן סתורין. כנ"ל (יפ"ת) ובסדר שלח איתא סתור שסתרו מן העולם ובפ' ה"ג אמר סתור שסתר מעשיו של הקב"ה: גידי גידיו ומרדון כנ"ל. והוא ענין נער ויסורין קשים. ובתנחומא מייתי נו נחביא שהחביא דבריו של הקב"ה. ופשי שפשע על מדותיו של הקב"ה כדאי' בפרק ח"ג. ואי' שם עוד מיכאל שעשה עצמו שונאו של הקב"ה מך: ראו בן בין הבנים כו'. כי לפי טעם המפורש בדברי לאה הו"ל למימר ראה בן לא ראו בל' רבים. וכן בשמעון שמע מיבעי ליה. אלא נ"ל שנרמז בלשונם ג"כ ענינים העתידים שהיה בכה ולא בפועל כאשר כאן. ונבאה ולא ידעה מה נבאה (מה"ק): ראו בן בין הבנים. היינו כדאמרי' בפ"ק דברכות ראו מה בין בני לבן חמי כו'. והא דקאמר הכא ראו בן בין הבנים כלו' ראו בן שלי כמה מבונה בכל האנשים לשבח והעדר הקנאה (יפ"ת ומה"ק): אין שמותן של שבטים כו'. פי' אין שמותן מבולבל כמו ליעכר מותך דפרק הגזל. והכוונה כי רוב דרך השמות הוא להיות בהם קצת מהבלבול ואינם נודקים במכוון על טעם השם. כענין נח זה ינחמנו כו'. ה"ל למימר מנחם. וכן משה כי מן המים משיתיהו הל"ל משוי. וכן שמואל לפי טעמו כי מה' שאלתיו. אבל שמות השבטים אינם מבולבלים: חפות להם פי' שלם ומודקדק בנאמנם מכוונים לגמרי לפי ענינם בלי עודף וחסרון: (ה) עתיד להעמיד שונא כו'. שנגלה רוה"ק בפיה ולהזכיר בזה לשון שנאה לרמוז על העתיד שעתיד זה להעמיד שונא למקום. וכן זה נרמז באומרה ויתן לי גם את זה לרבות בו מי שיבא אחריו שירפא שנאתו של זה והוא פנחס שריפא מחלתו של זמרי (מה"ק): עתיד ללות את כו' מפום דהכא לא כתיב קראה או ותקרא אלא קרא ודרשינן שהקב"ה קרא לו שם זה. על זה אמר הטעם מפני שעתיד ללות הבנים לאביהם שבשמים ויבא לתקן כבוד שמים. לפיכך הקב"ה בעצמו קרא לו השם לכבודו (מה"ק): זה עתיד ללות כו' זה פנחס שהיה מלוי שהשיב חרון אף ה' וחמתו מעל בני ישראל במעשה זמרי ורינה את הבנים לאביהם שבשמים. א"נ אהבם בני לוי קאי. כי הם היו נאמנים תמיד בעבודת ה'. ולא נשתתפו עם ישראל במעשה העגל ושאר החטאים והיו שומרים תמיד משמרת ה' במשכן ובמקדש. וכן לדורות נאמר יורו משפטיך ליעקב וגו': בכ"מ שנא' על כן מרובה באוכלוסין. דריש על מלשון עילוי והשיבות: מרובה באוכלסין דהיינו שבט יהודה ודן שנמצאו מרובים משאר השבטים. כי שום שבט לא עלה סכומו אלא עד חמשים אלף ויהודה עלה לע' ודן לששים. אף שבלוי נאמר על כן ומיעט בהם אוכלוסין מועטים האהרון היה מכלה בהם: (ו) לכהן שירד לגורן כו'. הטעם מבואר שנתן טעם למה לא הודית לה' אלא בבן הד': אמהות סבורות שהאמהות נביאות היו וידעו דד' נשים יבא ויוליד י"ב בנים. אבל לא ידעו עדיין כמה תלד כל אחת ולזה חשבה שכל אחת תלד ג'. אבל אחר שראתה שנוסף לה על חלקה נתנה לב שמא יוסיפו לה עוד ונתנה הודאות כדי שיבא יעקב אליה: (ז) וקח מאתם מילתא באנפי נפשה היא. דהיינו טעמא למה שהודית ברביעי שפי מבראשונים. דהיינו מפני שזכתה לשבט כהונה ושבט מלכות. שהן ב' מעלות מיוחדות לב' שבטים ומתחילה כשזכתה בלוי לא הודית. שהשבה ששבט המלכות יצא מאחותה והיא שוה לה. ולכן אין לה היוב הודאה טפי מאחותה. אבל עתה שראתה שילדה את יהודה שממנו יצא המלכות. הודית על טוב חלקה כי נעים מאד: מטה מטה לבית אב. דריש שבא לרמוז במטה לשון מטי דהיינו נטיה והמעדת רגל כלו' שנטו ישראל מדרך האמת ויסר ב' פעמים במעשה העגל ובמעשה המרגלים. ובשניהם היו הלוים מנוקים מן העון לפיכך נבחרו הלוים לעבודת המקדש יותר מכל ישראל שבעבור זה פרח שם מטה אהרן לבית לוי. ואף על גב דמשמעו בעגל נדחו הבכורים. י"ל דאי לאו הכא המרגלים לא היו נדחים אלא לפי שעה והיו ראוים להתקרב בזב לדורות. ומשמע גם במרגלים נתמלא סאתם ונחתם גזר דינם (מה"ק): עלו בהם שני שבטים. שלכך דקדק לומר מטה מטה לרמוז מה שעלו בהם בעליית מעלה שני שבטים שבט כהונה לבית לוי ושבט מלכות לבית יהודה. ואע"ג דהתם לא הוי אלא מטה אהרן לבית לוי ולא נודעת אלא מעלת לוי. הא אמרינן בבמד"ר פ' י"ח דמטה אהרן הוא המטה אשר היה ביד יהודה. והוא היה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בהמ"ק. ועתיד להיות ביד מלך המשיח. ולפיכך היה זכרון אחד עולה לשניהם. ולפיכך הוציא פרח וינן ציץ לרמוז שניהם (מה"ק): בזה משיחה דכתיב ומשחת אותם וגו' וכהנו לי. ובזה משיחה וימשח אותו בקרב אחיו: בזה מטה פרח מטה אהרן. ובזה מטה עוזך ישלח ה' מציון: בזה ברית מלח דכתיב ברית מלח עולם היא לפני ה' לך ולזרעך אתך. ובזה ברית מלח דכתיב באביה הלא לכם לדעת כי ה' אלהים נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח: בזה פעם הפעם ילוה אישי אלי. ובזה פעם הפעם אודה את ה' כלו' שלכך דקדקה לאה לומר באלו ב' השבטים לשון הפעם להורות שהם שקולים: בזה נזר ונתת את נזר הקודש על המצנפת. ובזה נזר ויוציא את בן המלך ויתן עליו את הנזר: בזה קריבה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וגו' וכהנו לי ובזה קריבה והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי: שלשלת יוחסין שהכהונה הגדולה נשארת מאב לבנו כשראוי למלא מקומו. וכן המלכות בשלשלת יוחסין שהבן מולך תחת אביו לעולם אע"פ שיהיו אחרים מבית דוד ראוים למלוכה (יפ"ת). או פי' בזה שלשלת יוחסין יחוס דוד בסוף רות. ובזה שלשלת יוחסין דכתיב ואלה תולדות אהרן ומשה (מת"כ): בזה ציץ ויעש על המצנפת אל מול פניו את הציץ. ובזה ציץ דכתיב ועליו יציץ נזרו: (ח) לא יגרע מצדיק

כו'

פלך הודיה ועמדה הימנה בעלי הודיה . יהודה (בראשית לח) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני . דוד אמר (תהלים קלו) הודו לה' כי טוב . דניאל אמר (דניאל ב) לך אלה אבהתי מהודא ומשבח אנה . טז רחל תפסה פלך שתיקה ועמדו כל בניה בעלי מסטירין . בנימין ישפה יש פה . יודע במכירתו של יוסף ואינו מגיד . שאול (ש"א י) ואת דבר המלוכה לא הגיד לו . אסתר (אסתר ב) אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה . על כן קראה שמו יהודה . יז בכ"מ שנא' על כן מרובה באוכלסין . ותעמוד מלדת א"ר אמי מי מעמיד רגלה של אשה בתוך ביתה בניה : (ט) ותרא רחל כי לא ילדה וגו' ותקנא רחל באחותה . א"ר יצחק כתיב (משלי כג) יח אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום . ואת אמרת ותקנא רחל באחותה . אלא מלמד שקנאתה במעשיה הטובים . אמרה אילולא שהיא צדקת לא היתה יולדת . ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי . א"ר שמואל יט ד' חשובים כמתים . מצורע . וסומא . ומי שאין לו בנים . ומי שירד מנכסיו . מצורע מנין דכתיב (במדבר יב) אל נא תהי כמת . סומא מנין דכתיב (איכה ג) במחשכים הושיבני כמתי עולם . מי שאין לו בנים מנין שנא' הבה לי בנים ואם אין מתה וגו' . ומי שירד מנכסיו מנין שנא' (שמות ד) כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך כ וכי מתים היו והלא דתן ואבירם היו אלא שירדו מנכסיהם : (י) ויחר אף יעקב ברחל . כא רבנן דדרומאה בש"ר אלכסנדרי בש"ר יוחנן אמר (איוב טו) החכם יענה דעת רוח . זה אברהם (בראשית טז) וישמע אברם לקול שרי . וימלא קדים בטנו . זה יעקב ויחר אף יעקב ברחל . א"ל הקב"ה כב כך עונים את המעיקות חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה ויאמר (שם ל) התחת אלהים אני . אשר מנע ממך פרי בטן . כג ממך מנע ממני לא מנע . א"ל כך עשה אביך לאמך לא חגר מתניו כנגדה . א"ל אותו לא היה לו בנים אבל אני יש לי בנים . א"ל וזקנך לא היה לו בנים וחגר מתניו כנגד שרה . א"ל יכולה את לעשות כשם שעשת זקנתי . אמרה לו מה עשתה . א"ל הכניסה צרתה לתוך ביתה . אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי בלהה בא אליה ואבנה גם אנכי . מה זו נבנית ע"י צרתה אף זו נבנית ע"י צרתה : (יא) ותאמר רחל דנני אלהים . כד דנני וחייבני דנני וזכני . דנני וחייבני שנא' ורחל עקרה . דנני וזכני שנא' ויתן לי בן . על כן קראה שמו דן . כה בכ"מ שנא' ע"כ מרובה באוכלוסים . ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי וגו' . נופתי פתיותי תליתי אחותי עלי . א"ר יוחנן נינפה היה לי לעשות לפני אחותי . אילו שלחתי ואמרתי לו תן דעתך שהם מרמין בך לא היה פורש . אלא אמרתי אם אין אני כדאי שיבנה העולם ממני יבנה מאחותי . ד"א נפתולי פיתולייה לא דידי הויין . כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשבילי . ד"א נופת עצמו לא שלי היא . ד"ת שנא' בהם (תהלים יט) ונופת צופים יהיו נאמרים בחלקו של נפתלי . ותלד זלפה שפחת לאה . בכולם כתיב ותהר וכאן ותלד אלא בחורה היתה ולא היתה ניכרת בעיבורה : (יב) ותאמר לאה בא גד . כו אתא גדא דביתא אתא גדא דעלמא בא מי שעתיד לגדד משתיתן של עכו"ם ומנו אליהו . אליהו משל מי . ר' אלעזר אמר משל בנימין דכתיב (דה"א ח) ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם כל אלה בני בנימין . ר' נהוראי אמר כז משל גד היה הה"ד (מ"א יז) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד . כח א"ר פליפי בר נהוראי מאי חזית למימר כן . א"ל דכתיב (יהושע יג) ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד . מה מקיים ר"א קרא דר' נהוראי מתושבי גלעד מיושבי לשכת הגזית הוה . ומה מקיים ר' נהוראי קרא דר"א ויערשיה ואליה . אלא מדרשות הן בשעה שהיה הקב"ה מרעיש עולמו כט היה אליהו מזכיר זכות אבות . בני ירוחם והקב"ה מתמלא רחמים על עולמו . פעם אחת נחלקו רבותינו בדבר אלו אומרים משל גד . ואלו אומרים משל בנימין . בא ועמד לפניהם אמר להם רבותי מה אתם נחלקים עלי אני ל מבני בניה של רחל אני : (יג) ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות .

לומר

יד יוסף טז אס"ר מגילה י"ג : יז לעיל פ' זו סי' ה' ולקמן סי' י"א : יח ילקוט ס"ז . אג"ב פ' נ"א : יט נדרים פ' ר"א . ופ"ק דאלילים . איכה רבתי . ש"ר פ' ה' . תנחומא נו . ילקוט תורה רמז קכ"ז ורמז תשמ"ב : כ פדר"א פ' מ' . זוהר שמות דף י"ט : כא ילקוט ס"ז . וילקוט איוב רמז תתק"ז : כב אג"ב פ' נ"א : כג אג"ב פ' נ"א : כד ילקוט ס"ז : כה לעיל פ' זו סי' ה' וסי' ח' : כו ילקוט ס"ז . וילקוט מ"א רמז ר"ו . פדר"א ת"א פ' י"ח . ובמ"ר פ' ט"ו . נ"ע תוס' ב"מ קי"ד ד"ה מהו : כז ז"א רות וריש מס' אצילות : כח נ"ל א"ר פליפי לרבי נהוראי . כי רבי פליפי היה בן פרטי . לא בן נהוראי . וכן מביא בסדר הדורות בשם פליפא : כט רבה ופנחומא תשא . וריש מס' אצילות : ל וכן הוא בילקוט ס"ז . אבל בילקוט סוף נגבים של לאה . וסוף ע"ש :

מתנות כהונה

מפני שהוא כעין מינה כך נראה . ובמדרש שמואל גרס עינייהו קפיריהי ולא מצאתי פירושו ה"ג דפוריא לאה תפסה והכי מוכח בילקוט פ' זו ובאיוב : **פלך הודיה** . כלומר אומנות ומעשה ההודאה : **מסתורין** לשון סתר : **בנימין ישפה** . לפיכך היה קבוע בחשן אבנו אבן ישפה נוטריקון יש פה שהיה לו פה לגלות מכירת יוסף ולא עשה לפי שראה שהסכים הקב"ה עם מכירתם שהרי הוא יתברך לא גלה ליעקב : **אסתר** נמי משבט בנימין היתה : **מי מעמיד כו'** . שלא יגרשנה בעלה וכן אירע ללאה קודם שילדה נתן יעקב דעתו לגרשה ואח"כ אמר לאמן של אלו אנכי מגרש כדאיתא ריש פ' זו ודריש ותעמוד מלדת עמידה היתה לה מחמת לידתה : **שהיא צדקת** . ממני : **דתן ואבירם** כמו שאחז"ל דהאי אנשים דתן ואבירם היו : **שהוא** רוח קשה כד"א ברוח קדים עזה : ה"ג בילקוט איוב ובפירש"י : **כך עונים** את המעיקות והוא לשון צרה ועקה כלומר העקרות המצירות : **לפני בנה** . זה יוסף : **ממני** לא מנע . ולכן אין עלי מה לעשות : **כך עשה** . בתמיה : **יכולה את כו'** . דייק מדענתה ואמרה ואבנה גם אנכי ממנה וכדלקמן : **מה זו כו'** . דברי הספר הם ולא דברי רחל והכי מוכח בילקוט : **דנני וחייבני** . דרש דנני שני דינין ה"ג בילקוט נסיתי לשון הסתה שהיתה מפתה ומרצה ללאה ומסרה לה הסמנים שמסר לה יעקב ודרש נפתלתי נוטריקון מינפה . חופתי שכן בכרכי הים קורין לכלה ניגפי : **פיתולייה** כל סבות וגלגולי יעקב שנתפתל ונתגלגל לבא לכאן לא היה אלא בשבילי בפירש"י פיתולייה לשון חבלי' והם הסבות שלהם נמשך בעבותות אהבתה ובא לו ללבן : **נופת** זאת התורה שנקראת נופת צופים ודרש נפתלי נוטריקון נופת לי : **בחלקו של נפתלי** . כמה שנאמ' הנותן אמרי שפר : **גדא דביתא גדא דעלמא** . פי' הערוך מזל הבית מזל של כל העולם : **לגדד** משתיתן גרסי' ופירושו לשון כריתה כד"א גודו אילנא וע"ע גד וכן ת"י דעתיד למיגדעא משתייהון : **משתיתן** יסודם : **מאי חזית כו'** . מה ראית ראייה מפסוק זה שהוא משל גד : **ויהי להם וגו'** . בשבט דן קמיירי בספר יהושע : **מלשכת הגזית כו'** . גלעד דרש נוטריקון גל עד שלשכת הגזית היה גל ותל שהכל פונים להוראה שיוצאה משם והיא היתה עדות על הסנהד' שהורה בישראל כדאיתא במדרש חזית : **אלא** מדרשות כו' . שמות אלו אינן שמות בני אדם אלא נקראו כן על שם זכות אבות וכדמפרש ואזיל : **בשעה** שהקב"ה בא להרעיש את עולמו אליהו מזכיר זכות אבות בני ירוחם הקב"ה מרחם על עולמו והכי מוכח בילקוט : **משל** גד בא אליהו מבני בניה של רחל . בילקוט סוף פרש' נגבים גורס מזרע של לאה אבל בפרשה זו גרס גם כן של רחל : **ברזות**

פירש"י

עץ יוסף

כו' . כדמפרש מדאסכתן שבניה בעלי הודאה נראה שכן היא היה מנהגה (יפ"ת) : **עינוהי דפוריה** פי' מראית הפירות . מנהג העולם מי שיש לו אוצר חטים למכור לוקח מהם הופן ומראה לקונים . וזה נקרא עינוהי דפוריה מואיסטר"ה בלע"ז (מעריך) . וכך נ"ל עינוהי דפוריה לאה תפסה ואת מלכים נכסא מיותר (מת"כ ויפ"ת) : **תפסה פלך הודיה** כלו' אומנות ומעשה ההודאה (מת"כ) ולפי שדרך האשה לתמוך ידה בפלך לזה אמר תפסה פלך הודיה (יפ"ת) : **פלך שתיקה** ששתקה על רמאות לבן : **בנימין ישפה** אבנו בחשן המשפט ישפה לרמוז יש פה : **ויודע** במכירתו של יוסף . דיצחק ידע בדבר כדלקמן פרשה פ"ד והוא גילה לבנימין (יפ"ת) . או אפשר שבנימין ידע זה הדבר בנבואה : **אסתר** שהיא מבנימין דכתיב איש ימיני והיא בת דודו : **אין אסתר מגדת** דלא נותה מרדכי אלא מתחילה כדי שלא ישאנה אחשורוש כשידע שהיא בת מלכים . אבל אחר שנשאה מה תועלת יש בהסתרת יחוסה : **ע"ב** מרובה באוכלסין שעל כן משמע יותר על השיעור הנכון (מת"כ) ועיין מ"ש לעיל סי' ה' : **מי מעמיד רגלה כו'** . שהבנים גורמים לאשה חבה אצל בעלה . והכי נמי אמרינן לעיל שנתן יעקב דעתו לגרשה וע"י הבנים נסוג אחור (מת"כ) : (ט) **ד' חשובים כמתים** ונפקא מינה למבעי עלייהו רחמים (תוס') : **כמתים** כו' ע"כ אמרה ואם אין מתה אנכי הריני כמתה : **סומא מנין** כו' בנדרים פרש"י במחשכים הושיבני שכשאדם בתוך בחשך ואינו רואה חשוב כמת : **מי שאין לו בנים כו'**. ר"ל הא דקאמרה מתה אנכי ע"כ פירושו אני כבר כמת מעכשיו . ואמרה כן כדי לעורר רחמי יעקב שיתפלל עליה (נזה"ק) : **ומי שירד מנכסיו** מלשון זה משמע דוקא שהיה עשיר מתחילה שמרגיש יותר בצער העניות . אבל במס' נדרים וע"ז דמייתי להך תוספתא וכן לקמן ש"ר פ"ה גרסינן עני משמע כל מין עני : **והלא דתן כו'** פירשתי בש"ר פ"ה סי' ד' ע"ש : (י) **זה אברהם** שלא שת לבו לכוונת שרה . דמשמעות כוונתה היתה שיתפלל אברהם רחמים עליה שלא תצטרך לעשות שפחתה צרה לה ויתפלל עליה שתתעבר . והוא עשה עצמו כאילו לא הבין וגשא שפחתה : **וימלא קדים בטנו** זה ילדק ביעקב שבפירוש אמרה לו שיתפלל עליה . ועל כ, זה לא די שלא נשמע לה אלא שהשיבה בחרון אף : **המעיקות** כצ"ל (א"א) פי' בתמיה . וכי כך עונים את העקרות המצירות : **לעמוד** לפני בנה ויאמר . (בראשית נ') : **התחת אלהים אני** כצ"ל וכן הוא באגדת בראשית פ' נ"א . ר"ל שיוסף בנה של רחל יאמר לשאר אחיו בניו של יעקב התחת אלהים אני : **אמר לה אבי** לא היה לו בנים כצ"ל (א"א) : **כנגד שרה** היינו כשקבלה שרה על הגר ונתנה ברשותה אז חגר מתניו להתפלל שיפקוד ה' את שרה . ולכן לא חש לזרע הגר (יפ"ת) : **מה זו נבנית** ר"ל מה שרה נבנית בבן ע"י שהכניסה צרתה לביתה . אף רחל נבנית בזכות הכנסת צרתה (יפ"ת) : (יא) **דנני וחייבני** דקאמר דנני אלהים וגם שמע בקולי משמע דתרתי מילי ניהו דין לחובה ודין שני לשמוע בקולי (יפ"ת) : **ויתן לי בן** כי בהיותו נולד על ברכי הוא נחשב לי כבן : **נופתי פתיתי** כו' דרש מנפתלתי כל הני נוטריקון נופתי מלשון נפתי משכבי . או לשון ניפה דבשמוך . והכוונה שהוכנה להיות כלה ותקנה משכבה להכנס עם יעקב לחופה ונדחית . ופי' פתיתי שנתפייסתי לאחי להשמע בקולו . ופירוש תליתי אחותי עלי שהגדלתי לאחותי עלי ששתקתי שתנשא היא תחלה ליעקב (כדמתרגם בירושלמי קול רם קול תלי) חכות זה הוא עומד לי עכשיו בפקידת בן זה הנולד על ברכי (יפ"ת) : **נינפה היה לי** כו' פי' כלה היה לי להעשות קודם אחותי . שאילו הזהרתי את יעקב היה פורש ממנה ונושא אותי תחלה ובזכות ששתקתי זכרני אלהים . ובר"ה ד' כ"ו אית' שבכרכי הים קורין לכלה נינפי מאי קרא יפה נוף משוש כל הארץ . ופי' בלשון יוני ורומיי כלה וארוסה (מוסף הערוך) : **לא היה פורש** בתמיה : **שיבנה העולם** כי יודעות היו שהעולם יבנה מיעקב שיוליד י"ב שבטים כנגד י"ב מזלות : **פיתולייה** כלו' קשורי תכשיטין . כמו הפתילים והצעדות והקשורים בספר ישעיה : **לא דידי הויין** לא שלי היתה שיעקב שלחם לי . אלא שאבי לקחם ונתנם ללאה ואני שתקתי ובזכות זה נפקדתי עתה בבן זה הנולד על ברכי (יפ"ת) . והמוסף הערוך כתב פיתולייה בלשון יוני הולדה והזרע : **ד"א נופת עצמו** כו' כלו' דברי תורה הנמשלים לנופת צופים אמר נתגדל בהם יעקב עד כי זכה לבניו אחריו הממלאים מקומו בתורה . הנה עתה שלי הם שיש לי חלק בהם בבן זה הנולד על ברכי . כי עתידים דברי תורה שיהיו נאמרים בחלקו של נפתלי . ויליף לה מדכתיב ביה הנותן אמרי שפר דהיינו דבריה המסופרים אלו ד"ת (נזה"ק) : **בחורה היתה** פרש"י לפי שהיתה בחורה מכולן ותינוקת בשנים אין הריון ניכר בה . וכדי לרמות ליעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסים לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה : (יב) **אתא** גדא דביתא . דפי' בגד בשני מלות בא גד . ופירוש גד מזל טוב . שראתה לאה ברוה"ק מה שיהיה נוצח בכל מלחמותיו כמו שאחז"ל גדי גד גדוד יגודנו . ולפי שע"י נצוחו במלחמה יהיה עזר לכל ישראל אמר עד אתא גדא דעלמא (יפ"ת) : **לגדד משתיתן** דריש גד לשון כריתה כמו גודו אילנא . וכן תרגם יונתן למגדעא משתייהון (מת"כ) . ופי' משתיתן יסודותיהם מל' כי השתות יהרסון . או פי' שמחתן והצלחתן . כמו דאכיל פרוטגמיא אכיל משתיתא ופי' הערוך דאכיל סחורתו בשעה"ז אכל משתה שלו שהיה מזומן לו לע"ל (יפ"ת) : **ומנו אליהו** דאתי מגד כדר' נהוראי דבסמוך : **מתושבי גלעד** וגלעד הוא מגד : **מאן חזית** כו' מה ראית ראיה מפסוק זה שהוא משל גד . ואם משום שהיה מגלעד . הא לאו כל הגלעד היה מגד שחציו ניתן לחצי שבט המנשה ככתוב בסדר דברים ובספר יהושע . ומשני דכתיב בגד ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד . משמע דכל ערי הגלעד ניתנו לגד . והאי הגלעד שניתנה למנשה היינו חצי ההר . הלכך מתושבי גלעד היינו גד שניתנו לו הערים (יפ"ת) : **מיושבי לשכת הגזית** מהסנהדרין היושבים שם . ודרשו גלעד לשון גל עד שמשם גילה יוצאה לשלם על ידי התורה והמשפט היוצא משם . והוא עדות לישראל ששכינה שורה בישראל : **מדרשות הן** השמות האלה להדרש נכתבו כדמפרש . וכדאיתא ברות רבה לא ניתן ד"ה אלא להידרש : **משל גד** זולת סברו' אלו יש מחז"ל בפדר"א שאליהו הוא פנחס וא"כ משל לוי הוה וכן בפרק המקבל אסכהיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי כו' א"ל לאו כהן הוא מר כו' . וכן כשהיה קובר את ר"ע א"ל מר לאו כהן . ועיין שם בתוס' : **מבני בניה של רחל** בתד"א איתא דאמרו לו תן סימן לדבריך . אמר להם ויערשיה ואליה וזכרי : (יג) **אשרי** מי שזכה לכך . כמו בזכתה היא . דהיינו על הבן הזה שנולד לה שהוא מאושר כדמפרש ואזיל : **לא לן אשר באכסניא** . שהיה עשיר ושקט ושלו במקומו ולא היה צריך לנסוע ממקום למקום לסחורה . וגראה דדריש באשרי כי אשרוני מלשון דריכת

הרגל

לא לומר אשרי מי שזכה לכך. א"ר לוי לא לן אשר באכסניא מימיו. ירש אשר נבהי פלטריות מה שלא ירש יהודה ארצות הה"ד (דה"א ז) ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם. הוא אבי ברזות. ר' לוי ור' סימון. ר' לוי אמר לב שהיו בנותיהם נאים והיו נשואות לכהנים שנמשחו בשמן המשחה שמן זית. ר' סימון אמר שהיו נשואות למלכים שנמשחו בשמן זית:

פרשה עב

(א) וילך ראובן בימי קציר חטים. א (משלי כב) חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (במדבר לג) יותן את הארץ הזאת לעבדיך וגו'. (ש"א ב) ב שבעים בלחם נשכרו ורעבי' חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה. שבעים בלחם נשכרו זו לאה שהיתה שבעה בבנים ונשכרה. ורעבים חדלו זו רחל שהיתה רעבה לבנים חדלה. עד עקרה ילדה שבעה לאה שהיתה עקורה מבית ילדה שבעה. ורבת בנים אומללה זו רחל שהיתה ראויה שיעמדו ממנה רובן של בנים אומללה. ומי עשה כן ה' ממית ומחיה: (ב) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים. ר' חייא בר אבא אמר ג יברוחין. ר' יצחק אמר שעורין. ר' יהודה בר' סימון אמר מיישין. בין לדברי אלו ובין לדברי אלו הכל מודים שלא הביא אלא מן ד ההפקר. למ"ד שעורים. שעורים בימי קציר חטים בשדה של הפקר הן לפי שכבר כלה הקציר של שעורים. תדע לך שהלך בשעת הקציר בשעת בכור כל מיני איפוריא ולא הביא אלא דבר שהוא מן המופקר. להודיעך שהיו שמורים מגזל הארץ. ואם כך היו שמורים מגזל הארץ עאכ"ו שהיו שמורים מכל הגזל. ויבא אותם אל לאה אמו. להודיעך עד היכן היתה כבודה של אמו עליו שלא טעמן עד שהביאם אל אמו. ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך. המעט קחתך את אישי. הניאת לסבי מן דקני. תאני ר' שמעון לפי שזילזלה בצדיק לפיכך אינה נכנסת עמו בקבורה. ה הוא דהיא אמרה לה לכן ישכב עמך הלילה א"ל עמך הוא דמיך עמי לית הוא דמיך. א"ר אלעזר ו זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה. לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שני שבטים ובכורה. ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים ובכורה. ר' שמואל בר נחמן אמר זו הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה עמו. רחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה: (ג) ויבא יעקב מן השדה בערב. ז תמן תנינן השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן. א"ר מונא מקום שאין מנהג תנאי בית דין הגדול הוא שתהא הוצאה משל בעל תבית והכנסה משל פועל. הוצאה משל בעל הבית מנין שנאמר (תהלים קד) תזרח השמש יאספון מכאן ואילך יצא אדם לפעלו. הכנסה משל פועל מנין ולעבודתו עדי ערב. עד ערב לא נאמר אלא עדי ערב לומר עד השיכה כר"א (איוב ז) עדי נשף. ר' אמי בשם ר"ל אמר הטריחו על בעה"ב שאם היתה ע"ש תהא הכנסה משלו. עד היכן עד שיהא כל א' וא' ממלא לו חבית של מים וצולה לו דג מבעוד יום משום כבוד שבת ומדליק נר. שנאמר ויבא יעקב מן השדה בערב הה"ד (תהלים קד) ולעבודתו עדי ערב: (ד) ותצא לאה לקראתו. ח מלמד שלא הניחה אותו לרחוץ רגליו. ותאמר אלי תבא. א"ר אבהו ט צפה הקב"ה שלא היתה כוונתה אלא לש"ש להעמיד שבטים לפיכך הצריך הכתוב לומר וישמע אלהים אל לאה. ותאמר אלי תבא. א"ר לוי י בא וראה מה יפה היתה סרסרותן של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולן. יששכר יושב ועוסק בתורה. וזבולן יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר יא והתורה רבה בישראל (שה"ש ז) והדודאים נתנו ריח: (ה) ותאמר לאה נתן אלהים שכרי וגו' ותקרא שמו יששכר. יב יששכר תשיעי לשבטים והוא הקריב שני למלך הה"ד (במדבר ז) ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר. מפני מה. מפני שהיה בן תורה הה"ד (דה"א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. יג מהו לעתים ר' תנחומא אמר לקורניסין. ר' יוסי בן קוצרי אמר לעבורים. (שם) ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם. ר' ראשי סנהדראות היה יששכר מעמיד. וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב להם הלכה כהלכה למשה מסיני.

וכל

יד יוסף לא ילקוט ס"ז: לב לקמן סוף פ' נ"ח: **פע"ב** א ילקוט ס"ז וילקוט משלי רמז תתק"ס: ב אג"ם פ' ס'. ילקוט שמואל רמז פ"ד: ג סנהדרין נ"ט. ילקוט ס"ז. פ"א. יומ"ט: ד לקמן פ' נ"א: ה לעיל פ' ע': ו תוית פסוק הדודאים: ז ירוש' פ' הפועלים. ובבלי פ' הכ"ל. ילקוט ס"ז. פות"ט מזמור ק"ד: ח ילקוט ס"ז: ט ירוש' סוטה פ"ט: י תוית פ' ז': יא ווסר ווא"א: יב ילקוט ס"ז. במד"ר פ' קי"ג: יג במד"ר פ' י"ג. אס"ר פ"ד. תוית פסוק יפה את:

מתנות כהונה

פירש"י ברזות כתוב כלומר פרזות והם פלטרוות וקריק ברזית על שם הזית כדמפר' ואח"ל: יותן את הארץ כו'. פירש"י ראובן תפס דבר שהיה מצוי לו ביותר כך בניו תפסו בעבר הירדן שהיה מצוי להם הבהמה אע"פ שא"י היתה טובה הימנה: נשכרה שכר טוב וכן פירש"י ה"ג בילקוט סדר זה וכספר שמואל לאה שהיתה עקרה ילדה שבעה: שהיתה ראוי' כו'. שכל עצמו של יעקב לא היה אלא לרחל: יברוחין כן ת"א מין עשב שנקרא כן: מיישין פירש"י מין אילן שנקרא מיים: איפורייא בלשון יון פרי: מגזל הארץ. ממה שגדל על הארץ: הניאת לסבי כו'. פירש"י משל הוא שאומרין מהגס אתה לזקן שלי מבערות זקני כלומר לא די לך שלקחת בעלי אלא שאתה רוצה להנאתו מפלי ולא מפלך: לפי שזלזלה. סיפיה דקרא קדרים לכן ישכב וגו': הוא דהיא כו'. זהו שהיא אמר' כו': לבן ישכב כו'. שהיה לה לומר לכן יבא כו' ואמרה ישכב לשון שכיבה עם אבותיו: שני שבטים. יששכר וזבולן: ה"ג מדרש הזית בפסוק הדודאים נתנו ריח נתנו ריח שבטים והפסידה הבכורה ורחל הפסידה שבטים ונשכרה הבכורה ופירש שבכורתו של ראובן נתנה ליוסף הנולד אח"כ וכתב הר"י בן שועיב כי רחל היתה ראויה להעמיד שבטים לפי שהיא היתה עקרת הבית: הוצאה יציאתו למלאכתו של בעל הבי' לוותר עם הפועל ולא יצא אלא אחר זריחת השמש: ובהכנסתו לבית הפועל יוותר עם בעל בית ולא יכנס אלא אחר שחשכה: הכנסה שלו שצריך לוותר לפועל למהר ביאתו מפני כבוד השבת: ה"ג מבעוד יום ומדליק נר משום כבוד שבת שנא' וה"ג בירושלמי שנא' וכו'. אדלעיל קאי שאמר בזמן הכנסת הפועל הוא עד חשכה ודייק מדכתיב בערב בקמ"ץ משמע המבורר שהוא ערב: לפיכך הולך כו'. אע"פ שלא מצינו שהתפללה: הדודאים כו'. ליפנא מעלייא נקט ליפנא דקרא כלומר אותן דודאים נתנו ריח טוב: הקריב בחנוכת המזבח: שני למלך. שני ליהודה: לקורסין גרסי'. ופי' הערוך

עץ יוסף

פרשה עב (ג) [שהריחו על בעל הבית כו'] וא"ת מאי שהריחו דמשמע מדרבנן הא לא אפשר שיעכוד הפועל עד חשיכה דצריך להוסיף מחול על הקודש וי"ל דלא נימא ליה הוא"ל הכנסה משלו ששא יוציאה משלך. או יגרע מקצת משכרו. וכן אמרו בירושלמי ערב שבת בין השמשות ובין הערבים משל בעל הבית (יפ"ת): (ה) [מפני שהיה בן תורה] לכאורה נראה דהא פליגא אמ"ד במד"ר פ' י"ג מפני שזכה בעצת הנשיאים. אבל רש"י בחומש פי' דתרווייהו איתנהו וז"ל ומהו הקריב הקריב ב"פ שנשכ"ל ב' דברים זכה להקריב שני לשבטים אחד שהיו יודעים בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי

עץ יוסף

הרגל כמו לא תמעד אשוריו: ירש אשר כו' דריש כי אפרוני בנות על יופי עיירותיו. וזה שאמר ירש אשר גבהי פלטריות ר"ל שהיו לו מגדלים ומיני פלטין גבוהים ומשולים יותר מארצות יהודה אע"פ שהיה מלך והיה ארצו יפה ונאה (יפ"ת): הה"ד ובני אשר כו' הוא אבי ברזות. דריש ברזות ברזית לשון שמן זית. ומפרש ר' לוי שהיו בנותיהם נאים והיו נשואות לכהנים שנמשחו בשמן המשחה דהיינו כ"ג. והפי' כ"ג בן כ"ג שעון משיחה. ור' סימון מוסיף אף מלכים ויליף לה מדכתיב והוא יתן מעדני מלך וכדמפרש לה לקמן ס"פ צ"ט שבנותיו ראויות למלכות שנא' המלבישכם שני עם עדנים (מה"ק):

פרשה עב (א) חנוך לנער כו' שכמו שבנערותו נשמר מן הגזל כן לבסוף בקש הארץ שבעבר הירדן כדי להרחיק עצמו מן הגזל. שאילו יכנסו לא"י שהורים יהושע שאין המקום נאות למקנה ילמדו לרשת במקום גזל (יפ"ת): שבעים בלחם כו' שהוא משל על לאה שכבר היתה שבעה בבנים. ואעפ"כ נשכרה עוד בבנים להוליד גם את יששכר וזבולן. ורעבים חדלו זו רחל שהיתה רעבה לבנים חדלה ולא הולידה. מי עשה כן ה' ממית ומחיה כו': עקורה מבית ר"ל שהיתה ראויה להיות עקורה מביתו של יעקב שרצה לגרשה כדלעיל פ' ע"א: (ב) יברוחין כתרגומו. ויש להם ריח טוב. וכן כתיב הדודאים נתנו ריח. והן על צורת בן אדם כי יש להם דמות ראש וידים. וי"א כי יועילו להריון. ועיין ביפ"ת: מיישין פי' בערוך פרי של אילן ששמו מיים: למ"ד שעורים כו' ולמ"ד יברוחין מייסין פשיטא דהפקר הוו. אלא אפי' למ"ד שעורים נמי הפקר הוו אז שהיה בימי קציר חטים שאין דרך להניח השעורים בשדה עד הזמן ההוא. ולהכי כתיב וימצא דודאים להורות שהיה הפקר ולא שמור כמציאה: תדע לך כלו' אנ"ל שהדודאים לא היו מן הגזל אלא עוד נדע מזה שהיו רחוקים מן הגזל. שהרי לא הביא אלא דודאים עם היות ימי קציר חטים והוא ימי בכורי כל מיני פירות והיה יכול להביא מפירות אחרים מהאילנות הנמצאים בארץ: בשעת ביכור כל מיני איפורייא והערוך גרס בשעת בירור כל מיני אופורייא. ומפרש איפורייא פירות: היו שמורים מגזל הארץ. שדרך האנשים בעלי האילנות שלא להקפיד כ"כ במי שפושט ידו ויקח קצת מהפירות. וכ"ש שמהרו מכל שאר גזל כענין משא ומתן: להודיעך עד היכן כו' שלא תאמר שפור זה שלא לצרכו: שלא טעמן ס"ל כמ"ד מיישין: עד שהביאם לאמו. ולאביו לא הם כי הולך בשדה כמוהו וימצא רבים כאלה (יפ"ת): הניאת לסבי כו' פרש"י משל הוא שאומרים מהגס אתה לזקן שלי מבערות זקני. כלו' לא די שלקחת בעלי אלא שאתה רוצה להנאתו משלי ולא משלך. שהדודאים היה משבעם לעזור ההולדה ולהרבות התשוקה. ועיין בנזה"ק: לפיכך אינה נכנסת כו'. כי לולא זה מאמר שהיא אשתו העיקרית היה ראוי שתכנס עמו לקבורה כמו שכל האבות נקברו שם עם בת זוגם והם מפני שאין ראוי שיכנסו עמו ב' אחיות לקבורה. היה ראוי שתדחה לאה: לבן ישכב כו'. רמז לשכיבת המיתה. וזה ענין נבואה שמרקה בה בלי ידיעתה (יפ"ת): זו הפסידה כו' עיקר מימרא דר"א ורשב"ן נראה דקיימי אקרא דפי שכור שכרתיך דמפרשי לה לשון שכר וריוח. ומריבוי דרשי שכר לזו ולזו. ועז"א זו נשתכרה וזו נשתכרה. ולפי שמה שהיה שכר לזו הוא הפסד לזו אמר ג"כ וזו הפסידה וזו הפסידה (יפ"ת): לאה הפסידה דודאים ובכורה ונשתכרה ב' שבטים. ורחל נשתכרה דודאים ובכורה והפסידה ב' שבטים. כנ"ל וכן הוא בהזית. ויבואר ע"פ דאי' לקמן פ' נ"ט כי עלית משכבי אביך בשעה שהבאת דודאים והיתה אמך אומרת לאחותה המעט קחתך את אישי אז עלית משכבי והגלגלת יצועי. ואז ניטלה ממנו הבכורה וניתנה ליוסף שהוא מבני רחל. והיינו דקאמר לאה הפסידה דודאים ובכורה. ורחל נשתכרה דודאים ובכורה (מה"ק): שני שבטים שראויה היתה שתלד רחל ד' כלאה אלא שנשכר בקשתה ליזקק לבעלה זכתה לאה ליששכר וזבולן כמ"ש בסמוך: שבטים וקבורה עמו. כדלעיל. אבל בכורה ס"ל דהילל יצועי אביו לא הוה אלא במעשה בלהה. ור"א לא קאמר קבורה דס"ל שמאמר שאינו ראוי שיהיו ב' אחיות קבורות עמו זכתה לאה כי היא הגבואה בראשונה: (ג) תמן תנינן כו' דאיכפל קרא לומר שבאת יעקב מן השדה היה בערב לאשמועין אגב אורחיה דפועל זמן כניסתו בערב ממש דהיינו חשיכה: ופסק עמהם נ"ל ואמר להם (רפ"ם) וכו'. כתב היפ"ת אינו יכול לכופן בשכרן סתמא. אבל אם התנה מעיקרא הכל לפי תנאו: אינו יכול לכופן ובגמרא פריך פשיטא ומהדר לא צריכא דספי להו אגרייהו כו' ע"ש: מקום שאין מנהג. כגון עיר חדשה ואנשיה נתלקטו ממקומות הרבה: תנאי ב"ד הגדול הן סנהדרי גדולה שבירושלים שהיו בימי דוד או קודם לו. דהא מקרא יליף לה ולא משמע שהוא הסמכתא (יפ"ת): היציאה משל בעה"ב. פי' יציאתם למלאכתם על בעה"ב לוותר עם הפועלי' ולא יצאו אלא אחר זריחת השמש. והכנסה לבית הפועל מוותר עם בעה"ב ולא יכנס אלא אחר שחשכה: תזרח השמש יאספון וגו' ההוית. יצא אדם לפעלו. הרי שאחר זריחת השמש יצא לשדה: עד ערב לא נאמר כו'. דעד ערב אפשר מיד בשקיעת החמה. כמו וטמא עד הערב דהיינו שקיעת החמה. אבל עדי ערב יליף בג"ש מעדי נשף דנשף היינו ערב ממש כדכתיב בנשף בערב יום באישון לילה: מבע"י ומדליק נר משום כבוד שבת. כנ"ל (מת"כ): ויבא יעקב מן השדה בערב. ההכנסה משל פועל קאי שעל כן אמר מן השדה בערב שכניסתו משלו (יפ"ת) ודייק מדכתיב בערב בקמ"ץ משמע המבורר שהוא ערב (מת"כ): (ד) שלא הניחה כו' כלו' לרחוץ רגליו באהל רחל שהיה רגיל שם שאילו כבר נכנס שמה לא היה מחק המוסר להוציאו משם (מה"ק): להעמיד שבטים שהם צדיקי יסודי עולם: הוצרך הכתוב לומר וישמע כו'. כי על טוב כוונתה לשם שמים נאמר וישמע אלהים אל לאה (מה"ק): סרסרותן של דודאים כו' לפי שהיתה כוונתה לשם שמים והאלמלא לא היה הכוונה לשם שמים לא זכתה לכך: שעל ידי הדודאים כו' אע"פ שלאה אמרה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי. אפשר ע"י מעשה הדודאים הגליהו ב' שבטים אלו מאד בתורה וכדאמרי' בפ"ו דנדרים כל אדם שאשתו תובעתו לדבר מצוה הויה ליה בנים נבונים. ויליף לה מלאה (נזה"ק): והדודאים נתנו ריח לרמוז על דודאים הללו שנתנו ריח טוב בעולם ע"י שני שבטים הללן שעסקן בתורה: (ה) יששכר תשיעי כו' דרשה דלעיל קא מסיק דבני יששכר הוו גדולים בתורה: לקורניסין גיר' הערוך לקרסין. וכ"ה לקמן בבמדב"ר פ' י"ג. ופירש בה"א דהיינו לפרקים. כלו' שהם יודעים בחכמתם

וביגתן

וכל השבח הזה מנין היה לו לישׂשכר יד משל זבולן שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את ישׂשכר שהיה בן תורה. הה"ד (בראשית מט) זבולן לחוף ימים ישכון. וכשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולן לברכת ישׂשכר. (דברים לג) שמח זבולן בצאתך וישׂשכר באהליך. שמח זבולן בצאתך ממה שישׂשכר באהליך. וי"א יש שכר באהלי זבולון. זבדני אלהים אותי זבד טוב. השדה הזו כ"ז שאתה מזבלה ומעדרה היא עושה פירות: (ו) ואחר ילדה בת. טו תנינא כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. דבי ר' ינאי אמרי ביושבת על המשבר הדא מתניתא. א"ר יהודה בן פזי אף על היושבת על המשבר יכול להשתנות הה"ד (ירמיה יח) טז הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל. מה יוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו ועושה אחר אף אני עושה כן אפי' על המשבר. איתיביה והכתיב ואחר ילדה בת. א"ל יז עיקר ברייתה זכר היתה ומתפלתה של רחל שאמרה יוסף ה' לי בן אחר נעשה נקבה. א"ר חנינא בן פזי אמהות נביאות היו ורחל מן האמהות. יוסף ה' לי בנים אחרים אכ"כ אלא בן אחר אמרה עוד אחד הוא עתיד להעמיד הלואי יהיה ממני. א"ר חנינא נתכנסו כל האמהות ואמרו דיינו זכרים תפקד עוד זאת:

פרשה עג

(א) ויזכור אלהים את רחל. (תהלים קו) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך. א"ר אלעזר בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה. ויזכור אלהים את רחל (שם צח) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו. זכר חסדו זה אברהם שנא' (מיכה ז) חסד לאברהם. ואמונתו זה יעקב שנאמר (שם) תתן אמת ליעקב. לבית ישראל ישראל סבא. מי היה ביתו של יעקב אבינו לא רחל בכולם כתיב ובני לאה בכור יעקב ראובן ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי וברחל כתיב בני רחל אשת יעקב. ד"א זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה. (תהלים נה) א פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי זה יעקב. מקרב לי שלא תקרב לי עצתו של רשע. שלא יאמר זו שילדה יטלנה עמו וזו שלא ילדה אל יטלנה עמו. דא"ר יודן בשם ר' אייבו בהרבה תפלות נפקדה רחל שנא' ויזכור אלהים את רחל רחל בזכותה. את רחל בזכות אחותה. וישמע אליה אלהים בזכות יעקב. ויפתח בזכות האמהות: (ב) א"ר שמואל בר נחמן ב אוי להם לרשעים שהם מהפכין מדת רחמים למה"ד. בכ"מ שנא' ה' מדת רחמים שנא' (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד. וכתיב (בראשית ו) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וינחם ה' ויאמר ה' אמחה. ואשריהם לצדיקים שהם הופכין מדה"ד למדת רחמים. בכ"מ שנא' אלהים הוא מדה"ד (שמות כב) אלהים לא תקלל. (שם) עד האלהים יבא דבר שניהם. וישמע אלהים אל לאה. (שם ג) וישמע אלהים את נאקתם. (בראשית ח) ויזכור אלהים את נח. ויזכור אלהים את רחל. ג מה זכירה זכר לה שתיקתה לאחותה. בשעה שהיו נותנין לו את לאה היתה יודעת ושותקת. ויזכור אלהים את רחל והדין נותן שהכניסה צרתה לביתה. ר' הונא ור' אחא בשם ר' סימון אמר (דה"א ב) דן יוסף ובנימין. בזכות דן נפקדה רחל בזכות דן עמד יוסף ובנימין: (ג) ויפתח את רחמה. ד ר' תנחומא בשם ר' ביבי אמר ג' מפתחות ביד הקב"ה. מפתח של קבורה. ומפתח של גשמים. ומפתח של רחם. מפתח של קבורה מנין שנא' (יחזקאל לז) הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם. מפתח של גשמים מנין (דברים כח) יפתח ה' לך וגו' לתת מטר וגו'. מפתח של רחם מנין שנאמר ויפתח את רחמה. וי"א אף מפתח של פרנסה שנא' (תהלים קמה) פותח את ידך וגו': (ד) ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי. ה א"ר לוי בן זכריה עד שלא תלד האשה הסרחון נתלה בה. לאחר שתלד תלוי בבנה. מאן אכל הדא מקמתא ברך. מאן תבר הדא מקמתא אלא ברך. אסף אלהים את חרפתי בפלגש בגבעה (שופטים כא) ארור נותן אשה לבנימין. אסף אלהים את חרפתי בימי ירבעם (דה"ב יג) ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביהו ויגפהו

יד יוסף יד ויק"ר פ' כ"ה. ולקמן פ' צ"ט. ואג"ב פ' פ"ב. ילקוט משלי רמז תתקל"ד. זוהר בהעלותך דף ק"נ: טו ירוש' ברכות פ"ט. בבלי ברכות ס"ד. ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: טז ילקוט ירמיה רמז רנ"ט: יז יוב"ע וברכות ס': **פע"ג** א ילקוט תהלים. שוח"ט מזמור נ"ה: ב לעיל פ' ל"ג. ילקוט נח רמז נ"ז. זוהר נשא: ג ילקוט ס"ז: ד תענית פ"ק. שוח"ט מזמור קמ"ה: ה ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

יודעי בינה לעתים. ואחת שהם נתנו עלה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו: (ו) [נתכנסו כל האמהות] אין לשון אמהות זה כלשון אמהות דרבי חנינא דלעיל דהכא ע"כ אלאה ובלהה וזלפה קאמר. אלא דאין לשון אמהות דוקא (יפ"ת): נותן

מתנות כהונה

הערוך לעתים ומועדים: **ממה** שישׂשכר כו'. מפני שישיבת ישׂשכר הוא ע"י יציאתו לסחורה: **יש שכר**. ישׂשכר נוטריקון קדרים על זבולן: **מזבלה** כו'. דרש זבדני כמו זבלני לשון זבל בחילוף אותיות דטל"נת וכמו שפירש בעל העקידה כלומר לעולם יעשה האדם את אשר ימצא בידו לעשות ועל י"י ישליך יהבו והוא יגמור בעדו כמו שראינו בלאה שזריזות' והשתדלות' עמדה לה: **תנינא** כו'. בפרק הרואה תנן הצועק על מה שעבר הרי זה תפלת שוא כיצד כו': **תפלת שוא**. מפני שיצירת הולד כבר נגמרה למ' יום: **ביושבת**. אז היא תפלת שוא: **הדא** מתניתא משנה זו שאמרה כיצד היא תפלת שוא איירי ביושבת על המשבר כן הוא בהדיא בירושלמי בפ' הרואה: **ואחר ילדה בת**. משמע אחר שנגמר יצירת ובריאת הזכר לגמרי ולא היה חסר אלא יציאתו לעולם וק' לרבי ינאי שאמר שבשעה שיושבת על המשבר אי אפשר להשתנות ומשני עיקר ברייתו זכר היה כמו שאמר' ומתפלתה של רחל נהפך מיד לנקיבה וכן פירש"י ובסוף פ' הרואה משמע דהכי גרסינן והכתיב ואחר ילדה בת ואמר ר' אבא עיקר ברייתו כו'. וקשה לכל הני תנאי דלעיל דסברי דלא מהני צלותא אחר ארבעים יום ומשני א"ר הנינא האמהות נביאות היו והיה עמהם דרך נס ושנוי טבע והכי משני נמי בפרק הרואה והכי סליק שפיר ספי: **עוד זאת** רחל: **ויזכור אלהים**. ר"ה נקרא יום הזכרון: **ביתו** עיקר ביתו: **של רשע**. לבן: ה"ג **אל** יטלנה עמו כי ברבים וגו' דאמר והדין נותן לכך כתיב אלהים לשון דין: **דן יוסף ובנימין**. פסוק הוא בדברי הימים. **בזכות דן**. בן בלהה נרת רחל: **מקמתה**. פי' הערוך מלאכה זו: **ברך** בנך: **מאן תבר** כו'. מי שבר מלאכה וכלי זה: **ארור** נותן כו'. וסוף שאלו על הנדר

עץ יוסף

ובינתן עתי וזמני השנה קודם בואם מה יפול בהם השעות ושינויים. וזה ע"פ חכמתם בידיעת הילוך הכוכבים ומזלות ותקופות חמה ולבנה לפי מצבם ומעמדם: **לעיבורין** פי' לעבר שנים: **ראשי סנהדראות** משבטו היה יכול להמצא חכמים ראוים להיות ראשי סנהדראות עד שכולם יתנהגו להלכה רק ע"פ וכפי דבריהם. כי היה כחם לכוין שמעתתא אליבא דהלכתא: **והוא משיב** פירוש כל אחד מראשיהם משיב כהלכה למשה מסיני (יפ"ת): **מנין היה לו** אף שהיה כחם לזה מ"מ אם היו צריכים לעסוק במזונותם היתה הטרדא מונעתם. אך זבולן היה עוסק בטרף בכדי שיכוהו ולא יטרדו: **זבולן** לחוף ימים. דאקדים זבולן ליששכר מפני שעסק בפרקמטיא ומאכיל ליששכר וכמו שעשה משה בברכתו: **הקדים ברכת זבולן**. כי הוא הסבה. והסבה קודם למסובב: **שמח זבולן בצאתך**. להצליח בדרכיך בפרקמטיא. בזכות מה שיששכר באהליך אהל של תורה. בהיותו מחזיק ידו לתורה. או ביאורו כי אסיפת ההון אם לא ישרת לתכלית טוב אז אינה שמחה אמיתית רק השמחה במה שע"י יעסוק יששכר בשלימותו: **יש שכר** באהלי זבולן פי' יש שכר תורה באהלי זבולן ע"י שמחזיק ידי יששכר לתורה: **השדה הזו** כו' אסיפא דקרא קאי הפעם יזבלני אישי. ודריש יזבלני לשון זבל. ובא להורות בזה שלא השתדלה בחיבור בעלה אלא לשם שמים עבור עשיית פירות דהיינו להעמיד תולדות הגונים מאותו הצדיק (מה"ק): (ו) **תנינן כיצד** כו' במתניתין הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא. כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. ואתא ר' ינאי למימר דדוקא ביושבת על המשבר. אבל מקמי הכי יתפלל. דמדכתיב הנה כחומר ביד היוצר וגו' משמע שאפי' אחר שנגמר צורתו יתהפך לצורה אחרת כדרך היוצר שאחר שגמר צורת הכלי כשירצה משחיתו ועושה כלי אחר ומ"מ ביושבת על המשבר הוי תפלת שוא. שהרי הוא כנולד: **א"ר יהודה בן פזי** כו' ס"ל שיפה תפלה לעולם דקרא דקאמר ושב ויעשהו כלי אחר אפילו ביושבת על המשבר מיירי. ופליג אמתניתין דתני הרי זו תפלת שוא. ואע"ג דריב"פ היה אמורא אין קושיא שיחלוק על התנאים במילתא דדרשא (יפ"ת): **ואחר ילדה בת** משמע אחר שנגמר יצירת ובריאת הזכר לגמרי ולא היה חסר אלא יציאתו לעולם וק' לר' ינאי דאמר בשעה שיושבת על המשבר א"א להשתנות. ומשני עיקר ברייתו זכר היה כמו שאמרת ומתפלתה של רחל נהפך מיד לנקבה כלו' מקודם לכן וכן פירש"י. ובסוף פ' הרואה משמע דה"ג והכתיב ואחר ילדה בת וא"ר אבא עיקר ברייתו כו'. וקשה לכל הני תנאי דלעיל דסברי דלא מהני צלותא אחר מ' יום. ומשני א"ר חנינא האמהות נביאות היו והיה עמהם דרך נס ושנוי טבע. והכי משני נמי בפ' הרואה והכי סליק שפיר טפי: **ומתפלתה** של רחל. ובגמר' דידן אמרו תפלת לאה גרמה. וכן הוא בתנחומא. אבל בירושלמי אי' כמו כאן: **נעשית נקבה** די"ב שבטים הו"ל להוליד ותו לא: **נעשית נקבה** והתרגום יונתן כ' ושמיע קדם ה' צלותא דלאה ואתחלפי עוברי' במעיהון כו' וכך מצינו ביוצר א' דר"ה עובר להמיר בבטן אחות וכו': **נביאות היו** כדילפי' לעיל בפר' ס"ז. ולכאורה נעלם זה מהמהרש"א בחד"א ברכות פ' הרואה ד' ל"ט: **נתכנסו** כו' טעם הכנוס מפני שהתפלה יותר נשמעת בכנוס דזכות הרבים עדיף. ואע"פ שאין רמז בכתוב לזה. מסברא קאמר שהתפללו באופן יותר נאות שאפשר (יפ"ת):

פרשה עג (א) **ויזכור** אלהים את רחל כו'. שכשירצה ה' את עמו דהיינו בר"ה שמובטחים שהם נזכרים לטובה כמו שאמר לקמן בויק"ר פ' כ"ט ובירושלמי פ"ק דר"ה יזכרהו ה' עמהם דזכות הרבים עדיף. והיינו נמי פקדני בישועתך (יפ"ת): **בר"ה נפקדה** פי' בא זכרון לטובה ונגזר עליהן הריון (רש"י): **זכר חסדו** כו'. דריש ויזכור אלהים את רחל ע"י זכות אבות ע"ד זכור לאברהם. והביא סמך לזה מקרא זכר חסדו וגו': **זה אברהם** שמדתו חסד שנא' חסד לאברהם: **זה יעקב** שמדתו אמת שנא' תתן אמת ליעקב. ולא מזכר פה גם יצחק. כי מדתו הוא גבורה ודין הנקרא פחד כדכתיב ופחד יצחק. ובמדת הדין לא תהיה לנו תקומה ח"ו ועבור זה לא נזכר יצחק בפסוק כי אתה אבינו וכדמפרש לעיל פ' ס"ז סימן ו': **ישראל סבא** כו'. משום שהיא המבקשת על הישועה והנעתרת בזה כאומר רחל מבכה על בניה. ואמר שרחל נענתה אז בזכות האבות. ודייק זה דלבית ישראל מיירי ברחל אשת ישראל סבא דבית זו אשה: **ד"א זכר חסדו** כו'. דריש ע"ד הרמז על רחל שזכר הקב"ה מדת חסד של אברהם ומדת האמת של יעקב. לבית ישראל זו רחל שפקדה בבנים: **פדה בשלום** כו'. שבהרבה תפלות נפקדה כדמסיק ועל קבלת התפלה ידרש לשון זכירה שע"י התפלה הם כמזכירים עצמם לפני ה' ובכן יעלה זכרונם לפניו ע"ד אמרו לפני זכרונות כדי שיבא זכרוניכם לפני לטובה (יפ"ת): **זה יעקב**. דריש ליה ביעקב כי ילדק עניינו ג"כ ביעקב. אבל קשה דהל"ל זה רחל כי היא נפדית מיד עשו. לכן נראה דגי' הילקוט עיקר דגרס זה רחל דפי' של רשע זה עשו (מה"ק): **של רשע** הוא לבן (מת"כ): **דא"ר יודן** כו'. ופי' כי בזכות רבים שהיה עמי נפדתי (יפ"ת): **רחל בזכותה** שהכניסה צרתה לביתה: **בזכות אחותה** דאתין וגמין רבוין וריבה את אחותה שהתפללה עליה כדאמר בגמרא גבי ואחר ילדה בת (יפ"ת). או פירוש בזכות אחותה שתיקתה לאחותה: **בזכות יעקב** דאל"כ וישמע אליה אלהים למה לי בויזכור אלהים את רחל סגי (יפ"ת): **בזכות האמהות** שכולן התפללו עליה כדלעיל ס"פ ע"ב: (ב) **אוי להם לרשעים** כו'. לעיל בפרשה ל"ג ושם פירשתי: **מה זכירה** זכר לה. דלשון זכירה נופל יפה על זכירת הזכות כדאי' לעיל: **והדין נותן** מדקאמר ויזכור אלהים דהיינו שמה"ד נהפך לה לרחמים ולכן אמר זה שהכניסה צרתה לביתה שנתנה שפחתה לו לאשה כי זה זכות יותר גדול. ולכן נפקדה כדלעיל בפ' ע"א (יפ"ת): **דן יוסף ובנימין** מקרא הוא בד"ה דחשיב להו הכי ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבולן דן יוסף ובנימין נפתלי גד ואשר. ומדלא חשיב להו כסדר תולדותם ולא כסדר חשיבותם לדרשא אתא לומר בזכות דן נפקדה רחל שילדה יוסף ובנימין דהיינו בזכות שהכניסה צרתה לביתה שילדה את דן. ולא הזכירה את נפתלי. שאפילו לא ילדה את נפתלי היה מספיק שזכתה רחל מאחר שהעמידה שבט בישראל (יפ"ת): (ג) **ג' מפתחות** בידהקב"ה. שאין מסורות לאחר. ובפ"ק דתעניות גרסי' ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח. ויש שפירשו שלא נמסרו לשליח אחד ביחד. ובתוס' כתבו שלא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם. והיפ"ת הרבה להקשות על כל הפירושים ע"ש באריכות: **מפתח של קבורה** היינו תחי'. אלא נקט לישנא דקרא: **ומפתח של רחם** היינו פקידת עקרות כלישנא דקרא ועיין דברים רבה פ"ז. אבל גיר' הגמרא מפתח של חיה ומשמע דעת לידת כל יולדת קאמר כי יש בפתיחת רחמה דבר שלא שיפתח כדי שיצא הולד: **פותח את ידך** ולא שליח (רש"י) ולמאן דלא חשיב פרנסה כבר אירלו בגמרא אמר לך גשמים נמי היינו פרנסה. ופרש"י שזורעים ופירות גדלים מהם לפרנסת העולם: (ד) **עד שלא** תלד כו'. וה"ש אסף אלהים את חרפתי דהיינו שורתני אם יקרה שישבר איזה כלי שים לי לתלות בבני: **הא מקמתא** מלאכת רעהו ת"י מקמתא דחבריה (מוסף הערוך). אבל אין בת"י שלפנינו כי תרגם עיסקא דחבריה. ורש"י במדרש פי' מקמתא שם דבר ור"ל איזה דבר ור"ל איזה דבר שיהיה הן מאכל או כלי נקרא כן (בל"א עטוואס איין זאך) ואולי כן הוא: **ברך** בנך: **מאן תבר** כו'. מי שבר כלי זה: **אסף אלהים** את כו'. מרבויא דאת דריש שדברה

ויגפהו ה׳ וימת . י א״ר שמואל בר נחמן את סבור ירבעם הוא שניגוף לא ניגוף אלא אביה . ולמה ניגוף ר׳ אבא בר כהנא אמר על שהעביר הכרת פניהם של ישראל דכתיב (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם . ר׳ לוי אמר שהושיב עליהם שומרים שלשה ימים עד שנשתנה צורתן . דתנן אין מעידים אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואע״פ שיש סימנים בגופו ובכליו ואין מעידים אלא עד ג׳ ימים . ר׳ יוחנן אמר על שחסדם ברבים שנא׳ (דה״ב יג) ועתה אתם אומרי׳ להתחזק לפני ממלכת ה׳ וגו׳ ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים . ריש לקיש אמר על שבזה לאחיה השילוני וקרא אותו בליעל . שנא׳ (שם) ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל . רבנן אמרין על שבאת ע״ז לתוך ידו ולא בערה . הה״ד (שם) וילכוד ממנו ערים את בית אל ואת בנותיה וכתיב (מ״א יג) וישם את האחד בבית אל וגו׳ . והלא דברים ק״ו ומה אם המלך שהונה את המלך כמוהו ניגף . הדיוט שהוא מונה את הדיוט עאכ״ו : (ה) ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה׳ לי בן אחר . ז אחר לגלות . א״ר יהודה ב״ר סימון לא למקום שגלו עשרת השבטים גלה שבט יהודה ובנימין . עשרת השבטים גלו לפנים מן נהר סמבטיון . שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות . בן אחר למחלוקת . א״ר פנחס מתפלתה של רחל לא חלק שבט יהודה ובנימין עם עשרת השבטים . אחר . שעשה מעשה אחרים כגון ירבעם והביריו . ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף . ח כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו שנא׳ (בראשית ל) ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי . דא״ר פנחס בשם ר׳ שמואל בר נחמן ט מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל . הה״ד (ירמיה מט) אם לא יסחבום צעירי הצאן . ולמה הוא קורא אותן צעירי הצאן שהם צעירים שבשבטי׳ : (ו) ויאמר לבן אם נא מצאתי חן בעיניך וגו׳ . י נסיתי ובדקתי ויברכני ה׳ בגללך . ויאמר נקבה שכרך עלי . סכום קטע פרש (אמור הסכום קצוב ופרש מה שכרך) . ויאמר אליו אתה ידעת וגו׳ כי מעט אשר היה לך וגו׳ ויפרוץ לרוב . ר׳ יהודה בשם ר׳ סימון בשם ר׳ חזקיה אמר מעט שבעים נפש . נאמר כאן מעט ונאמר להלן מעט במתי מעט . מה להלן בע׳ נפש אף כאן ע׳ . ויברך ה׳ אותך לרגלי . יא כ״מ שהצדיקי׳ הולכים ברכה משתלחת . ירד יצחק לגרר באת ברכה לרגלו שנא׳ (בראשית כו) ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה וגו׳ . ירד יעקב אצל לבן ובאת ברכה לרגלו שנא׳ ויברך ה׳ אותך לרגלי . יוסף ירד אצל פוטיפר באת ברכה לרגלו שנא׳ (בראשית לט) ויברך ה׳ את בית המצרי . ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי ראובן בעי בי ושמעון בעי בי . וענתה בי צדקתי ביום מחר . ר׳ יהודה בר סימון אמר כתיב (משלי כז) אל תתהלל ביום מחר . יב אתה אמרת וענתה בי צדקתי ביום מחר למחר בתך יוצאת ומתענה שנא׳ (בראשית לד) ותצא דינה בת לאה : (ז) ויאמר לבן הן לו יהי כדברך . יג א״ר חייא רבה כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב היה חוזר בו י׳ פעמים למפרע . שנא׳ הן לו . ורבנן אמרי ק׳ פעמים שנא׳ ואביכן התל בי והחליף את משכורתי עשרת מונים י׳ פעמים י׳ דאין מנין פחות מי׳ . וישם דרך שלשת ימים וגו׳ ויעקב רועה את צאן לבן הנותרות . ר״ל אמר נותרות מנהון בישין מנהון עקרון מנהון קווסרין . נתרת כתיב כמד״א יד ונתור כביה ושיניה דקיסר . ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון . חוטר היור דלוז ודדלוף . כך היה יעקב אבינו נותן את המקלות בשקתות המים והיתה בהמה באה לשתות ורואה את המקלות ונרתעת לאחוריה והזכר רובעה והיתה יולדת כיוצא בו . א״ר הושעיא נעשו המים זרע בתוך מעיהם ולא היו חסירות אלא צורת הולד בלבד . טו מעשה בכושי אחד שנשא לכושית אחת והוליד ממנה בן לבן . תפס האב לבן ובא לו אצל ר׳ . א״ל שמא אינו בני . א״ל היה לך מראות בתוך ביתך . א״ל הין . א״ל שחורות או לבנות . א״ל לבנות . א״ל מיכן היה לך בן לבן . א״ר הונא דבית חורון מלה״ש היו טוענים מתוך צאנו של לבן ובאים ונותנין בתוך צאנו של יעקב . טז הה״ד שא נא עיניך וראה כל העתודים העולים על הצאן . עולים על הצאן אכ״כ אלא העולים מאיליהן היו עולים . ר׳ תנחומא אמר שטף של גשמים רבנן אמרי ענני כבוד : (ח) ובהעטיף הצאן לא ישים והיו העטופים ללבן . יז ר׳ יוחנן ור״ל . ר׳ יוחנן אמר בביריא דלבן . ר״ל אמר לקישיא דלבן .

ויפרוין

יד יוסף ו לעיל פ׳ ס״ה. ויק״ר פ׳ ל״ג. רות רבה פ״ז. ירושלמי פרק בתרא דיבמות. אג״ש פ׳ י״ח. סע״ר פ׳ י״ז. ילקוט מלכים רמז ר״ה : ז ילקוט ס״ז : ח יוכ״ע : ט לקמן פ׳ נ״ט. ופ׳ יט נוחלין. פסיקתא רבתי פי״ב. זוהר ס״ז קנ״ח : י ילקוט ס״ז : יא ילקוט שמואל רמז קמ״ג. ועיין ברכות מ״ב. סנהדרין ל״ט : יב ילקוט משלי רמז תתקס״א : יג ילקוט ס״ז : יד חולין נ״ו. ברכות נ״ט : טו במד״ר פ״ט : טז לקמן פ׳ ע״ד : יז ילקוט ס״ז :

מתנות כהונה

הגדל : ה״ג השילוני שנא׳ ויקבצו עליו וגו׳ : עם עשרת השבטים. כלומר לא נשתתפו עמהם מבחלוקתם על מלכות בית דוד : סכום קטע כו׳. סכום קטוע ונכרת פרש לי ובילקוט גרס סכום קבוע : אמור כו׳. אינו מדברי הספר אלא מבאר אחד כתבה בפנים : בעי בי. רוצה בי וחפץ ממני צרכו : הן לו. קרי ביה הן לא כלומר מתחלה הן ואח״כ לא וכתיב ותחלף את משכורתי עשרת מונים או דרש לו לשון מסופק והרטה : מנין וזהו מונים לשון מנין : נותרות משמע שנותרו מחמת גריעתן כמו שפירש״י בסדר זה : מנהון כו׳. מהם רעים מהם עקרים : קווסרים הערוך הביא ערך קווסר וערך נתר ולא פירשו ולפי הענין פירושו עניין חולי וכן פירש״י : נתרת כתיב. הנפולים והגרועים : ונתור כו׳. במסכת חולין פרק אלו טרפות ופי׳ ונפלו שניו הגדולים והקטנים : ודדליף כן ת״א ומין אילן הוא : שטף של גשמים. הביאו אותן העתודים מעדר לבן לעדר יעקב כדאת אמר ואד יעלה וכאן כתיב העולים : ענני כבוד כד״א ובהעלות הענן : בביריא שנולדו פירש״י גדיים העטופים כמה דאת אמר ועמקים יעטפו בר כלומר שנתקשרו ליזקק בזכר ראשונה : לקושיא המאוחרות כד״א בהתעטף עלי נפשי לשון יגיעה

ענף יוסף

פרשה עג (ז) [נותן את המקלות בשקתות המים כו׳] דכמו שרימה לבן אותו כך הוא רימה את לבן בהנהגת המקלות ויצא זה כנגד זה . ולכן גם המה״ש הביאו לו מאלן לבן דרך גם לסורות כי מעשיו רצוים לפני ה׳ ויפה עשה לשלם לעושה רע כרשעתו (נזה״ק) :

נחקל

עץ יוסף

שדבר ג״כ על העתיד בנטאתה . וכן מ״ש בימי ירבעם . דשוות הן הדרשות וכולו שתיהן : בפלגש בגבעה שאמרו כו׳ . ונסתלקה חרפה זו ע״י בנות יוסף . והן בנות שילה המחוללות שחטפו לנשים וידוע שיושבי שילה מיוסף היו . וה״ק ע״י בן זה אסף אלהים את חרפתי מבנימין . ואמרה כן להזכיר זכות הבן הנולד לה (יפ״ת) : אסף אלהים את חרפתי בימי ירבעם . אמרה כן לומר שתבה יתירה נודעת לה שה׳ קנא קנאתו והמית את אביה מפני שביזה את ירבעם שהוא מיוסף ואסף חרפתו . ולהכי מייתי הכא פירושא דויגפהו ה׳ (יפ״ת) וע׳ לעיל פרשה ס״ה סי׳ ע״ז : ולמה ניגף כו׳ . הנה חשב ד׳ סבות . אחד מפני שהרג לישראל והעביר גורתן . הב׳ על שחרפם ברבים ולא זכר כי ישראל בכלל המה טובים . הג׳ מפני שתלה ממלכת ירבעם (שהיה באמת ע״פ ה׳ ע״י אחיה השלוני) בהתחזקות רקים ובבני בליעל המתפרצים . וכן על שלא ביער ע״ז מביתו . כי אח״כ כתיב שאחריו אסא ביערם : ק״ו זה ליור מוסרי לקחת ממנו מוסר השכל : (ה) בן אחר לגלות . דאחר משמע לחלק ומ״ש כי שת לי אלהים זרע אחר נדרש לעיל (יפ״ת) : אחר לגלות שלא גלה בנימן למקום שגלו עשרת השבטים שנקראו בשם יוסף ואפרים בשתם . וזכר זה אצל לידתם לרמז שהנולד עוד יהיה משובח מהראשון שיזכה שלא יגלה למרחוק (יפ״ת) : למחלוקת שנבדל מיוסף ולא הלך על מלכות בית דוד עם ירבעם הבא מיוסף . וזכר זה אצל לידתם לרמז שיהיה משובח יותר מהראשון ולא יהיה מבעלי המחלוקת (יפ״ת) : מתפלתה של רחל כו׳ . נראה דה״פ מתפלתה של רחל לא חלק יהודה ובנימן זה מזה להיות בנימן עם עשרת השבטים . אלא יהודה ובנימן שניהם היו באגודה אחת . וכצ״ל לא נחלק שבט בנימן מיהודה להיות עם עשרת השבטים (אלא נתחברו באגודה אחת) . ומ״ש אחר שעשה מעשים ר״ל לפי שזרע בן הראשון עשה מעשים אחרים כירבעם וחביריו . וזרע בן השני הוא בנימן נבדלו מהם לכך נקרא אחר לגבי בן הראשון שלא תפס דרכו : כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו שנא׳ כו׳ אמר ר״פ כו׳ . גירסת הילקוט יותר מהוור דגרים דאמר ר׳ פנחס בשם כו׳ (וכן הוא בקצת מדרשים) ולפי זה בא לתת טעם מאי שנא דווקא אחר שנולד יוסף בקש ללכת לבית אביו ואמר לפי שנולד שטנו של עשו שהוא ירא ממנו ומייתי ראיה דיוסף הוא שטנו מדכתיב אם לא יסחבום צעירי הצאן . ומצינו שעמלק נפל ביד יהושע וביד שאול והמן ביד מרדכי : צעירים שבשבטים . שנקראו צאן שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי . ואפרים ומנשה שהם בחשבון השבטים נולדו גם אחרי בנימן והמה אחרונים : (ו) נסיתי ובדקתי כדמתרגמינן נחשתי נסיתי והוא נחש ינחש מתרגמינן והוא בדקא מבדק . ור״ל נסיתי ובדקתי בניחוש שלי וכדפרש״י בחומש וכ״כ הרמב״ן שכל ניחוש נסיון : סכום קטע פרש כלו׳ פרש לי סכום קצוב . והא דמסיק אמור הסכום כו׳ אין זה מלשון המדרש אלא מדברי המבאר בגליון (מת״כ) : שבעים נפש מלת נפש הוא מיותר כאן כי אין הכוונה על שבעים נפש אדם דפשטיה דקרא לא משמע אלא מיעוט המקנה מבהמתו . וכן אינו מסיים רק אף כאן שבעים : ברכה משתלחת ואין להקשות מאברהם שקדמו רעבון כשבא לארץ כנען . כי זה היה אחד מהעשרה נסיונות (יפ״ת) : ברכה משתלחת הוא ליור והתבוננות להתבונן במעשה הצדיקים איך שמצליחים בכל דרכיהם . וקרי התעסקם ופעולתם רק רגל להיותם כל עיקר פניותם רק בעבודת ה׳ והגיונם רק בחכמה . רק באגב רגליהם מוליכות אותם לפעול מעט בארץ : ויזרע יצחק בארץ ההיא . מיתורא דארץ ההיא דריש כי לכל הארץ הועיל בזריעתו שנתברכו בגללו (יפ״ת) : ראובן בעי בי . כלומר מבקש ממני ספוק צרכו . וכן שמעון וכל בני מבקשים ממני עזר וסיוע ולא ממך : למחר בתך כו׳ . כלו׳ לאחר זמן וכמוהו הרבה במקרא : יוצאה ומתענה כד״א וישכב אותה ויענה . והוא נגד לשון וענתה בי . ולולי שהיה לו חטא מעט לא אירע זה . כי חונה מלאך ה׳ סביב ליראיו : (ז) חוזר בו עשרה פעמים למפרע . כלו׳ היה חוזר להפריע ולבטל להפך דברו . ומפרש ותחלף את משכורתי עשרת מונים הייתי מתנה תנאי שבינינו מנקוד לטלוא ומעקודים לברודים עשרה פעמים ומביא ראיה מהן לו יהי כדברך . דלשון הן הוא קבלת דבריו והודאה עליהן . ומלת לו היינו לשון שמא כמו לו ישטמנו יוסף . ואח״כ הן תשובות סותרות שבתחלה הודה ואמר הן ושוב חזר בו ואמר שמא יהי כדברך . ומהשתא במעינן דותחלף את משכורתי היינו חזרה מהתנאי היה עשרה מונים דהיינו פעמים (יפ״ת) . או דייק כן משום דהמתרצה לאיזה דבר מספיק לתשובת הן . או בתשובת לו פירוש הלואי תהיה כמו שאמרת . או בתיבת יהיה . או במאמר כדבריך . ולמה נאמר ד׳ תשובות כאחד . אלא ע״כ שהיה חזרה למפרע בין כל תשובה ותשובה (הרי״מ) : עשרה פעמים ומפורש בזוהר ויפלא הטעם מפני שיש עשרה מדרגות בטומאה ובכל המדרגות עמד לבן כלפי יעקב ולא היה יכול לו : ק׳ פעמים דעשרת מונים היינו מאה פעמים דמונים פי׳ מניינים ומספרים . שהמספר הכולל הוא העשרה שאז הוא נכנס בגדר המנין : מנהון בישין פי׳ מהם רעים . מנהון עקרין פי׳ מהם עקרות . ומנהון קווסרין פי׳ עקומות כקשת הנקראת בערבי קווס (מעריך) . והמוסף הערוך כתב שפי׳ בלשון רומיי חלשים מפני חולי פנימי והולכים ודלים ויש בהם טורח גדול לרעותן . ועוד שהחולות אין דרכם ללדת . ודייק זאת מדכתיב הנותרות חסר וא״ו לכן דרשינן ליה לשון נפילה כמו נתר כביה כו׳ במסכת חולין . ופירושו שם שנפלו שניו הגדולים והקטנים : חוטר היור דלח ודדלוף . ה״ג בספרים המדויקים חוטר חיור ולוז ודלוף כלו׳ מקל לבנה היינו חוטר חיור פי׳ לבן . וכן מקל לוז . וכן ערמון שהוא דלוף . וא״כ הא דכתיב ויפצל בהם פצלות לבנות קאי אלוז וערמון . אבל במקל לבנה דרישא מתרגם יונתן חוטר דפרח לבן . כלו׳ חוטר שיש עליו קצת פרחים לבנים בעודו לח . וממילא היה נראה כמגומר גם בלא פיצול פצלות (נזה״ק) : כך היה אבינו יעקב עושה נותן את המקלות כצ״ל (יפ״ת) : ונרתעת לאחוריה מפחד המקלות והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו והיו עקודים וטלואים ממראה המקלות המפוצלות . שע״י הרתעתן ממראיתן נשאר המראה בדמיון בעת ההרבעה וע״י זה נוצר הולד עקוד וטלוא שהדמיון פועל בעת ההריון וכמעשה הכושי דבסמוך : נעשו המים זרע כו׳ וזהו דכתיב ויחמנה בבואן לשתות דמשמע שהשתיה לבד היתה סיבה ההמימות שהיה הולד נוצר מהם ומראהו כמראה המקלות שראו בעת ההשקאה . ומ״מ יעקב לא כיוון לזה דמנא ליה שיעשה לו נס כזה . אבל כוונתו היתה שישאר מראה המקלות בדמיונם בעת רביעתם (יפ״ת) : מכאן היה לך בן לבן . שבשעת תשמיש נסתכלה באותם הצורות שהם לבנים ונוצר הולד בדמותן : עולים על הצאן אכ״כ . דהוה משמע כפשטיה דרך עיבור . אלא העולים דמשמע מאליהן היו עולים והיינו ע״י מה״ש . ובאמר יעקב מתחלה לא ידע סיבת הריבוי גלה לו הקב״ה בחלום כי הוא נס ע״י מה״ש (נזה״ק) : שטף של גשמים . הביאו אותן העתודים מעדר לבן לעדר יעקב . כדאת אמר ואד יעלה וכאן כתיב העולים (מת״כ) : ענני כבוד כד״א ובהעלות הענן . ור״ל דענני כבוד היו מביאים הצאן כמו שהיו נושאים את ישראל במדבר ממקום למקום כמחז״ל : (ח) בביריא דלבן מפרש העטופים כמד״א ועמקים יעטפו בר כלו׳ שנתקשרו ליזקק בזכר ראשונה . ופי׳ בכיריא שנולדו ראשון : לקישא דלבן המאוחרות דלבן כד״א בהתעטף עלי נפשי לשון יגיעה ועייפות ולא היה בהן כח לקבל הריון מהרה (מת״כ) : פרין לו פרצה כו׳ בכל

לבון

ויפרוץ האיש. ר' שמעון בר אבא אמר יח מלמד שנפרצה לו פרצה מעין דוגמא של עוה"ב המד"א (מיכה ב) עלה הפורץ לפניהם. ר' אבא ב"כ אמר מאה ותרתין רבוא שבעה אלפין ומאתין עדרין הוו ליה ליעקב אבינו. ר' לוי אמר ס' רבוא כלבים. רבנן אמרי ק"כ רבוא. ולא פליגי מ"ד ס' רבוא לכל עדר ועדר חד כלב. מ"ד ק"כ רבוא לכל עדר תרין כלבין. וישמע את דברי בני לבן. חזקיה אמר יט עד שלא ירד יעקב אבינו לשם לא נפקד בזכרים. וכיון שירד יעקב אבינו לשם נפקד בזכרים הה"ד וישמע את דברי בני לבן. את כל הכבוד הזה. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר אין כבוד אלא כסף וזהב המד"א (נחום ב) בוזו כסף בוזו זהב ואין קצה לתכונה כבוד מכל כלי חמדה. וירא יעקב את פני לבן. בר סירא אמר לב אדם ישנה פניו בין לטוב ובין לרע. א"ל הקב"ה חמיך אינו מסביר לך פנים ואת יושב כאן שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך:

פרשה עד

(א) ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך. א כתיב (תהלים קמב) זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים. והלא אין ארץ החיים אלא צור וחברותיה. תמן שובעא תמן זולא. ואת אמרת חלקי בארץ החיים. אלא ארץ שמתיה חיים תחלה לימות המשיח. ר"ל בשם קפרא מייתי לה מהכא (ישעיה מב) נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה. א"ל הקב"ה אתה אמרת חלקי בארץ החיים שוב אל ארץ אבותיך. אביך מצפה לך. אמך מצפה לך. אני בעצמי מצפה לך. ר' אמי בשם ר"ל אמר נכסי חו"ל אין בהם ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך. ב הכא את אמר ואהיה עמך ולהלן את אמר (ש"ב ז) ואהיה עמך בכל אשר הלכת. אלא דוד ע"י שהוא מפרנס את ישראל היה אומר לו ואהיה עמך בכל אשר הלכת. אבל יעקב ע"י שהוא מפרנס את ביתו הוא אומר לו שוב אל ארץ אבותיך וגו':

(ב) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וגו'. ג ארשב"ג בג' דברים אני אוהב את בני המזרח. שאינן נושכין ואוכלין אלא חותכין ואוכלין. ואין חותכין בשר אלא ע"ג השולחן. ואין נושקין אלא ביד. ואין נוטלין עצה אלא במקום רווח. כענין שנא' וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה במקום רווח. מתלא אומר בחקל דאית ביה איזגדין לא תימר מילה דמסטירין. ויאמר להן ראה אנכי וגו' ואביכן התל בי. א"ר חייא רבה ד כל דבר ודבר שהיה מתנה עם יעקב אבינו היה חוזר בו י' פעמים למפרע שנא' הן לו. רבנן אמרי ה ק' פעמים שנאמר ואביכן התל בי והחליף את משכורתי עשרת מונים ואין מנין פחות מעשרה. אם כה יאמר נקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן. ר' ברכיה בשם ר' חנינא צפה הקב"ה מה לבן עתיד לעשות עם יעקב אבינו והיה צר צורה כיוצא בה. אם כה יאמר אמר אכ"כ אלא יאמר. ר' יודן ור' אייבו אמרו כי ראיתי את כל אשר עשה לך לבן אכ"כ אלא את כל אשר לבן עושה לך. ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום וגו'. ר"א בן יעקב א"ל ולדורותיו. ו אין דור שאין בו כאברהם. אין דור שאין בו כיעקב. ואין דור שאין בו כשמואל. ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים העולים על הצאן עקודים נקודים וברודים. א"ר הונא דבית חורון ז עולים אכ"כ אלא העולים מאיליהן היו עולין. ר' תנחומא אמר שטף של גשמים. רבנן אמרי ענני כבוד. ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי. כזה שהוא מציל מן הנצולת: (ג) ותען רחל ולאה ותאמרנה לו. ח למה מתה רחל תחלה. ר' יודן ור' יוסי. ר' יודן אמר שדיברה בפני אחותה. א"ל ר' יוסי ראית מימיך אדם קורא ראובן ושמעון עונה אותו והלא לרחל קרא ורחל ענתה אותו. על דעתיה דר"י ניחא. על דעתיה דר' יוסי לא מתה אלא ט מקללתו של זקן. שנא' עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה והוהי כשגגה שיוצאה מלפני השליט ותגנב רחל וגו' ותמת רחל וגו'. הלא נכריות

יד יוסף יח קה"ר פסוק כי לא לקלים. ב"ב ט"ז: יט רבה ותנחומא בלק: פע"ד א ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תתפ"ח. פסיקתא רבתי פ' א'. ירוש' פ' ה' דכלאים ופרק הנושא. ולקמן פ' נ"ו. כתובות קי"א: ב אג"ם פ' כ"ו: ג ברכות דף ח'. ילקוט ס"ז: ד לעיל פ' ע"ג. וילקוט ס"ז: ה תנחומא ס"ז: ו לעיל פ' נ"ז: ז לעיל פ' ע"ג: ח ילקוט ס"ז: ט פדר"א פ' ל"ו: י מ"ק י"ח. סנהדרין ק"ב:

ענף יוסף

פרשה עד (ב) [בחקל דאית ביה איזגדין כו'] ויש ספרים דגרסי איזגרין ברי"ש. וכן הוא במדרש אכ"א דפוס וויניציא ובדפוס בנבשתי. ופירשוהו שם ובמת"כ בשדה שיש בו גלים ועיים תל גבוה של אבנים. אולם בערוך הביא ערך איזגדין ב"פ זה אחר זה. ובראשון פירשו מענין שליחות כנ"ל ובשני הביא מדרש זה בחקלא דאית ביה איזגדין פי' גלים עכ"ל. ובודאי באיזה מקום הוא ט"ס. אולם מה שאחזה אנכי שטעות נפל בכל המדרשים במילת אזגרין. וצריך להיות איגורין. כי כן הוא תרגום של תל אבנים או תומה המקובלת מאבנים איגר. ויעשו גל (בראשית לא) ת"י ועבדו איגר. וכן תרגום ושמתי שומרון לעיי שדה לאגירי חקלא. וכן צ"ל כאן בחקלא דאית ביה אגורין או איגורין ומלה זו נוהג הרבה מאד בתרגומי תנ"כ מה שאין כן איזגרין בתוספת זיי"ן אין לו חבר בשום מקום מהמופלג

מתנות כהונה

יגיעה ועייפות ולא היה כח בהן לקבל ההריון מהרה: מעין עוה"ב. עיין במדרש קהלת בפסוק שבתי וראה: ושבעת אלפים גרס. ופירש"י שהם כפלים. בדגלים ודייק מאד מאד: לכל עדר ועדר חד כלב. וסבירא ליה שהיו לו עדרים כיוצאי מצרים ודייק ויפרוץ האיש מאד מאד וביוצאי מצרים כתיב ויעצמו במאוד מאד: הדא הוא דכתיב וישמע את דברי בני לבן. ואילו לפני בואו כתיב ורחל באה עם הצאן כמו שפירש"י בסדר זה: לב אדם ישנה כו'. כשלבו שלם עמו גם הכרת פניו ענתה בו וכן בהיפוך: תמן שובע כו'. שם השובע ושם הזול: במקום רווח. בשדה כדי שיראו שאין שם בני אדם ששומעין סודותיהם כדאיתא בפ"ק דברכות: איזגרין מצאתי בהג"ה שפי' ענין גלים ואיים והביא ראייה לדבר ופירושו בשדה שיש שם גלים וגבשושית אל תאמר דברי סתר פן יש ממון שם שום אדם וישמע קולך: מה לבן עתיד כו'. באיזה אופן יקבע לו שכרו: ה"ג אם כה אמר אין כתיב כאן. עושה משמע עושה עכשיו במחשבתו אשר הוא חושב אליך: ויאמר אלי גרסי'. לו ולדורות לעיל בפרשה כ"ז דרש כן על אברהם אברהם ואע"ג דכאן לא כתיב יעקב כ"א פעם אחת מ"מ מצינו בפרשת ויגש יעקב יעקב שני פעמים ואולי כי שם עיקר מקומו: ה"ג שא נא עיניך וראה: מאיליהן כו'. כדלעיל ריש עמוד זה: הניצולות הגרועות: ניחא שמתה תחלה: ותגנוב כו'. כעין גזירה שוה קדרים: אפשר כן

עץ יוסף

לשון פרץ לרבנן מלשון פרילת גדר. והכוונה שנפתח לו פתח מעין עולם הבא שיתברכו מאד שלא כמנהג העולם. והביא דוגמא לזה עלה הפורץ לפניהם המדבר לעתיד שפירושו שיפרוץ גדרו של עולם (יפ"ת): מאה ותרתין רבוא ז' אלפים ומאתן עדרין. רש"י כתב מאד מאד דרים כפלים כדגלים. ונראה דגרים מאה ועשרים רבוא וז' אלפים ומאה כסכום הדגלים תר"ג אלף ותק"ן אנשים הוו (יפ"ת). בילקוט עלה הפורץ איתא עלה הפורץ מדבר ביעקב שכתוב בו ויפרוץ האיש מאד מאד ר"ת ב"א אמר מאה ועשרים רבוא שכתוב וירב העם ויעצמו מאד ושם היו ששים רבוא וכאן שני פעמים מאד בכפלים. ובספר הישר איתא שהיה לו מאתים עדרי צאן. ובפדר"א פ' ל"ו איתא שהי"ל חמשה אלפים וחמשה מאות. שהמנחה ששלח היה מעשר מכל צאנו: ולא פליגי ר"ל ורבנן במנין העדרים דלתרווייהו ס' רבוא עדרים היו הצאן. אלא דלמר היה מספיק לכל עדר כלב אחד. ולמר לכל עדר ב' כלבים אחד מלפניו ואחד מאחריו (יפ"ת): לא נפקד בזכרים שאילו היה לו בנים לא היה שולח בתו עם הצאן כדפרש"י ועיין במדבר רבה פ"ך. ובספר הישר אי' שבשנה ד' שבא יעקב ילדה עדינה אשת לבן ג' בנים: אלא כסף וזהב. דאי אפשר לפרש כבוד ושררה כשהם לשון כבוד. כי לא הלך יעקב בגדולות ושררות. אע"כ כבוד דהכא הוא כסף וזהב כלו' הון ועושר המד"א בוזו כסף כו' כבוד מכל כלי חמדה ונקרא העושר כבוד כי בו יתכבד האדם (יפ"ת): לב אדם ישנה פניו. כלומר אף שרוצה להתנכר לבו ישנה פניו בין לטוב ובין לרע. והבקי יכיר מתוך פני האדם מה שבלבו. ואמר זה לאשמועינן שפי' וירא יעקב את פני לבן שהכיר משנוי פניו כי לבבו לא נכון עמו. לא שהיה מראה לו פנים זועפים ממש דא"כ והנה איננו עמו מיבעי ליה: א"ל הקב"ה חמיך כו'. פירוש שאינו מסביר לו פנים כבתחילה כי לבו משנה פניו: ואת יושב כאן דכשהסביר לך פנים נדחה כבוד אביך מפני כבוד חמיך משום שהפותח פתח לחבירו נפשו חייב לו וחייב בכבודו יותר מאביו ואמו כדאי' בש"ר פ"ד:

פרשה עד (א) כתיב זעקתי כו'. בילקוט תהלים קמ"ב מבואר יותר וז"ל מדבר ביעקב זעקתי אליך ה' אם יהיה אלהים עמדי. אמרתי אתה מחסי ושמרני בדרך הזה. חלקי בארץ החיים ושבתי בשלום אל בית אבי. אמר יעקב איני יוצא אלא ברשות. א"ל הקב"ה כו' הרי לך רשות שוב וגו' ע"כ: תמן שובעא כו'. כלו' היתכן שחשקו ומגמתו וחפצו היה בחמודות העוה"ז ותענוגיה ולזה קרא חיים. דבזה צור וחברותיה משובחים ממנה. רק מגמתו היה על חיים הנצחיים הנפשיים וקראה ארץ החיים אף שגם המיתה שולטת. עכ"ז באחרית הימים יתגולן שמה התחיה תחלה וראשונה: נותן נשמה לעם היינו מתי ארץ ישראל. ורוח להולכים בה היינו של שאר ארצות. ור"ל שמתחלה נותן נשמה לעם עליה. ואח"כ ורוח להולכים בה (יפ"ת): חלקי בארץ החיים דרשינן ליה ביעקב שיעקב הוא שאמר כן כדאיתא לקמן שיעקב אמר כל ספר תהלים. ודוד התפלל אח"כ כמוהו כדאי' בילקוט הנ"ל (יפ"ת): שוב אל ארץ אבותיך. שמפני שכל עיקר מגמת יעקב היה מגד קדושת הארץ לפיכך גם ה' א"ל שוב אל ארץ אבותיך שתשוב אל קדושת הארץ ארץ החיים. ולמולדתך דריש אביך מצפה לך אמך מצפה לך. ואהיה עמך דריש אני בעצמי מצפה לך כדי שאהיה עמך בקביעות קבע להיות נעשה לו מרכבה שאין זה אלא בארץ הקדושה (נזה"ק): אין בהם ברכה שאפילו שהצליח בח"ל אין ברכה בנכסי ח"ל כי לבסוף לא יעמדו. אבל אתה שילך לא"י יתקיימו בידו (יפ"ת): ואהיה עמך בתר שוב אל ארץ אבותיך דמשמע שלא יהיה עמו אלא שם אבל אם יצא משם אח"כ לא יהיה עמו. ולהלן בדוד ה"א ואהיה עמך בכל אשר הלכת דמשמע אפילו כשיצא מא"י לח"ל ומשני דדוד שהיה מפרנס לישראל היה צריך ללכת בח"ל ללחום מלחמותיהם ולזה היה ה' עושה לו נס אפילו בח"ל אבל יעקב שלא היה מפרנס אלא ביתו ולא היה צריך ללכת ח"ל אם לא ברשות ה': (ב) אני אוהב מנהגם כי טוב: שאינן נושכין כו' ואין חותכין. הדא מילתא היא דכולה בענין האכילה. ומיהו בגמרא לא מייתי הא דאין נושכין (יפ"ת): שאין נושכין בבשר ובלחם מפרוסה גדולה דמחזי כרעבתנות. ועוד דמאיסא מילתא: אלא על גבי השולחן הבשר המבושל אין חותכין אותו בקערה קודם שיביאו בשולחן כי דרך כבוד להביא החתיכה שלמה בשולחן. ועוד דמאיס קצת כשיביאוה חתוכה חתיכות קטנות (יפ"ת). עוד יש לפרש אלא על גבי השולחן ולא על גב יד. משום קלקול סעודה או סכנה: ואין נושקין אלא ביד. פרש"י בגמרא את יד חברו הוא נושק ודרך חשיבות הוא זה מפני הרוק: אלא במקום רווח כגון שדה שיראו מכל הצדדים שאין שומע: כענין שנא' וישלח יעקב. דאל"כ מה צ"ל שהיתה הקריאה בשדה. אלא ע"כ לאשמועינן ד"א: איזגדין בדל"ת. וכן הוא הגי' במדרשים שעם היפ"ת ונזה"ק. והם מפרשים איזגדין מרגלים העוברים ושבים הנה והנה ע"פ הסוד. וכן הוא תרגום של וישלח יעקב מלאכים איזגדין. וכן וציר אמונים איזגדא מהימנא. כי השליח והמרגל ענין אחד להם בבחינת ההליכה והנסיעה אנה ואנה. ופי' במקום שהולכים בני אדם לא תאמר דבר של סוד: שנא' הן לו כבר פירשתי לעיל פ' ע"ג סימן ז' ע"ש: צפה הקב"ה מה שלבן כו'. שכשראה לבן שהקב"ה עושה רצון יעקב שיולדות הצאן כפי מה שהיה התנאי ביניהם. היה מרמה לשנות תנאו אחר שהיו הצאן מעוברות. והקב"ה לא נר נורתם אלא כפי התנאי האחרון שהיה נוסף שהיה לבן מבקש: אמר אכ"ב אלא יאמר. בלשון עתיד נראה כפי מה שהיה עתיד לומר. ואע"ג דקרא בלידה קמיירי והלידה לעולם אחר כל התנאים היתה. ה"ק אם עתיד לאמור עקודים יהיה שכבר היו מצטיירים הולדות באופן שאח"כ ילדו עקודים: עושה משמע עכשיו במחשבתו אשר הוא חושב אליך (מת"כ): לו ולדורותיו כו'. מימרא זו נפלה כאן בטעות מפני שאין כתוב יעקב כאן כי אם פעם אחת. והיתה ראויה לכתוב בפרשה ויגש כי שם ביתה כדכתיב לעיל בפרשת העקידה (ה"א): עולים אכ"ב פירשתי לעיל פרשה ע"ג סי' ז': מן הנצולת פי' מן המצולה (ע"ד מצולה שאין בה דגה כגירסת קצת ספרים ופירושו מצולה כמ"ש הערוך ערך נצל) והכוונה שהיה זה ליעקב אחר היאוש. שמתוך התבולותיו של לבן היה יעקב מתייאש משכרו. והיה אח"כ כמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר דהפקר יאוש (יפ"ת): (ג) למה מתה רחל תחלה. אחר לבקש טעם מתוך המקרא מה נד קטרוג היה בה (נזה"ק): שדברה בפני אחותה הגדולה ממנה. ואף שבקריאה ג"כ רחל קודמת עכ"ז היא היתה ראויה לחלוק כבוד ללאה שהיא גדולה ממנה. והכוונה שזה אות בתכונתה שהיתה מגבהת על אחותה. ולכן מתה תחלה אף שהיא קטנה ממנה: ראית מימיך אדם קורא כו'. תימא מה ענין זל"ז כי לא קרא לרחל לבדה וי"ל דדייק מדלא כתיב לרחל ולאה אלא וללאה שלא קראן בפעם אחת שלא ירגישו בני הבית בזה. ותחלה קרא לרחל להציע דבריו לפניה. ואח"כ קרא ללאה והציע ג"כ דבריו בפניה אך הכתוב כלל דברי שניהם במאמר אחד כדי לקצר. והשתא שפיר ראית אדם קורא ראובן ושמעון עונה אותו הלא לרחל קרא תחלה ורחל ענתה אותו: כשגגה היוצאת כו'. שמתקיימת שלא מדעתו וכן יעקב לא נתכוון לקללה אלא שיומת על ידם. ומ"מ אחר שיצא מפיו לא יהיה נתקיים כי הדבור עושה רושם למעלה (יפ"ת): ותגנוב רחל וגו' ותמת רחל וגו'. אחז בלשון הכתובים. וכלו' שלכן מתה מפני שגנבה: אפשר כן ואיך אוכלין כסף: אם היה קוקיא כו'. אם הגיע ליעקב בדמי שכר פעולתו קוקיא (המעריך פי' כלי טוב) היה לבן לוקח לו ונתן

נכריות נחשבנו לו כי מכרנו וגו'. אפשר כן אלא אם הוה קוקיא טבא הוה נסיב ליה. פטיקלין טב הוה נסיב ליה : (ד) כי כל העושר אשר הציל אלהים מאבינו וגו' ויקם יעקב וישא את בניו. יא א"ר יוחנן כתיב (קהלת י) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. לב חכם לימינו זה יעקב שנא' ויקם יעקב וישא את בניו ואח"כ ואת נשיו. ולב כסיל לשמאלו זה עשו ויקח עשו את נשיו ואח"כ ואת בניו ואת בנותיו. וינהג את כל מקנהו ואת כל רכושו אשר רכש מקנה קנינו. מה שקנה מקנינו של לבן. ולבן הלך לגזוז את צאנו. יב בכ"מ שנא' גזיזה עושה רושם. ותגנוב רחל את התרפים אשר לאביה. והיא לא נתכוונה אלא יג לשם שמים. אמרה מה אנא מיזיל לי ונשבוק הדין סבא בקלקוליה. לפיכך הוצרך הכתוב לומר ותגנוב רחל את התרפים אשר לאביה. ויוגד ללבן ביום השלישי. א"ר אבהו מה שהלך יעקב אבינו לג' ימים הלך לבן ליום אחד. ויוגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריחה. א"ר יד חייא רבה מה שהלך יעקב אבינו לז' ימים הלך לבן ביום אחד. ממה נפשך רוצה ולא רוצה כבר כתיב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב. וכתיב ויוגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריחה. שנא' ויקח את אחיו עמו וירדוף אחריו דרך שבעת ימים יומא דהוו קיימין ביה. הוי מה שהלך יעקב בז' ימים הלך לבן ליום אחד : (ה) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה. טו מה בין נביאי עכו"ם לנביאי ישראל. ר' חמא בר חנינא ור' יששכר דכפר מנדי. רחב"ח אמר אין הקב"ה נגלה לנביאי עכו"ם אלא בחצי דיבור דכתיב (במדבר כג) ויקר אלהים אל בלעם. ר' יששכר דכפר מנדי אמר אין הלשון הזה ויקר אלא לשון טומאה המד"א (דברים כג) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה. אבל לנביאי ישראל בדיבור שלם. בלשון חיבה. בלשון קדושה. בלשון שמה"ש מקלסין אותו וקרא זה אל זה ואמר קדוש. ר"י בר חנינא אמר אין הקב"ה נגלה לנביאי עכו"ם אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש אלו מאלו דכתיב (איוב ד) בשעיפים מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים וגו' ואלי דבר יגונב וגו'. א"ר אלעזר ב"ר מנחם (משלי טו) רחוק ה' מרשעים אלו נביאי עכו"ם. ותפלת צדיקים ישמע אלו נביאי ישראל. מה בין נביאי ישראל לנביאי עכו"ם. ר' חנינא בר פפא ור' סימון. רחב"פ אמר למלך ואוהבו שהיו נתונים בטרקלין. כל שעה שהוא מבקש הוא מדבר עם אוהבו (נ"א למלך ואוהבו שהיו נתונים בטרקלין וביניהם וילון. כ"ש שהוא מבקש לדבר עם אוהבו מקפל את הוילון ומדבר עם אוהבו). ר' סימון אמר למלך שהיה לו אשה ופילגש בשעה שהוא בא אצל אשתו הוא בא בפרהסיא. ובשעה שהוא בא אצל פלגשו הוא בא במטמוניות. כך אין הקב"ה נגלה על נביאי עכו"ם אלא בלילה (במדבר כב) ויבא אלהים אל בלעם לילה. (בראשית כ) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה. (שם לא) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה : (ו) טז ויאמר לו השמר לך. אפי' שאת אומרן לטובתו הוא חושבן לרעתו. השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע וגו' למה נחבאת לברוח ולא הגדת לי ואשלחך וגו'. אמר דלמא חזר ביה. ולא נטשתני לנשק לבני ולבנותי. א"ל עד כדון אית ביה. יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר. אמר לית הוא מיניה. ועתה הלך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלהי. את חמדת לילך אל בית אביך למה גנבת את אלהי. א"ר אייבו כיון ששמעו השבטים כך אמרו בושנו בך אבי אמנו שלעת זקנותך אתה אומר למה גנבת את אלהי. עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה יז והוה כן כשגגה היוצאה מפי השליט ותגנב רחל ותמת רחל. ויבא לבן באהל יעקב ובאהל רחל. באהל יעקב שהוא אהלה של רחל. ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל. למה באהל רחל ב' פעמים שהיה מכיר שהיא משמשנית. ורחל לקחה את התרפים ותשימם בכר הגמל. בעביטא דגמלא. ותשב עליהם ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל וגו'. א"ר יוחנן תרפים לא מצא קיתוניות מצא נעשו תרפים קיתוניות שלא לבייש את רחל : (ז) ויחר ליעקב וירב בלבן. יח ר' עזריה בשם ר' חגי ור' יצחק בר מרון ותני לה בשם ר' חנינא בר יצחק. קפדנותן של אבות ולא ענותנותן של בנים. קפדנותן של אבות מנין ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת דא את סבור שמא מכות או פצעים יהיו שם אלא דברי פיוסים יעקב מפיים את חמיו. כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך. א"ר סימון בנוהג שבעולם חתן שהוא דר אצל חמיו אפשר לו שלא ליהנות אפי' כלי אחד אפי' סכין אחד. ברם הכא מששת את כל כלי אפי' מחט אפי' צינורא לא מצאת. ולא ענותנותן של בנים מדוד שנא' (ש"א כ) ויברח דוד מניות ברמה ויבא ויאמר לפני יהונתן מה עשיתי מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי. מזכיר

שפיכות

יד יוסף יא לקמן פ' פ"ב. קה"ר פסוק לב חכם. וילקוט ס"ז : יב לקמן פ' פ"ה. אג"ש פ' כ"ג : יג תנחומא ס"ז. פדר"א פ' ל"ו : יד זוהר ס"ז דף קס"ח : טו לעיל פ' נ"ב וריש ויק"ר. וילקוט תורה רמז כ"ח. וילקוט איוב רמז תתצ"ו. וילקוט משלי רמז תתקנ"ג : טז ילקוט ס"ז. יבמות ק"ג : יז זוהר ויצא דף קע"ה. תנחומא ס"ז. אג"ב פ' נ"א. קה"ר פ"ו סי' ג'. מ"ק י"ח. סנהדרין ק"ב : יח ילקוט ס"ז. וילקוט ש"א רמז קכ"ט :

מתנות כהונה

כן. שיעקב נתן ללבן מאומה בעד בנותיו שאמרו מכרנו : **קוקיא** פי' הערוך עדר. ופטיקלין גרס פטוליקין ולפי הענין הוא מנה יפה ונחמד וכן מוכח בהדיא באיכה רבה בפסוק ויגרס במדלם חזית סוף פסוק ישקני מנשיקות : ה"ג **את** נשיו ואח"כ את בניו : **מקנינו** של לבן. בעד נאמו שלקח מלבן בעבודתו קנה עבדים ושפחות ושאר נכסים : **עושה** רושם. עי' לקמן פרשה פ"ה סוף ע"ג וכאן הרושם שע"י זה מתה רחל מקללתו של יעקב כדלקמן : **מה** אנא כו'. כלומר איך אלך ואניח זקן זה בקילקול ע"ג ופי' מהר"ר אליהו מזרחי דדייק מדכתיב אשר לאביה : **רוצה** כו'. כלומר ע"כ צריך אתה להודות בין ברצון בין שלא ברצון : **וישם** דרך כו'. וא"כ אותו מהלך ג' ימים היו לגד א"י שאם לא כן ילגים בו לבן בעברו דרך עירו ועוד ג' ימים הלך לו משם וביום השלישי הוגד ללבן וביום הד' רדף אחריו והשיגו הרי מהלך כו' : **שאותן** דרך ג' ימים שהם היו בינו ובין יעקב לכל הפחות במהלכו של יעקב ונוסף עליהם דרך ד' ימים או יהיה פירוש מה שהלך מה שהיה ראוי לילך ועיין עוד ברמב"ן : **דהוו** קיימין כו'. באותו יום שהם עומדים בו כלומר באותו יום שרדפו אחריו באותו יום עצמו השיגוהו : ה"ג בילקוט **לרעתו** למה נחבאת : **דילמא** חזר ביה גרסי'. לפיכך דבר עמו דברים טובים אולי יחזיר יעקב עמו : **עד** כדין כו'. עוד עתה יש כח בידך לנסקן : **לית** הוא כו'. לפיכך אמר אלהי אביכם ולא לו שכפר בעיקר ובפירש"י משמע שגרסי' לית הוא מיני : ה"ג רש"י **לבית** אביך את חמדת לילך ופירושו של פסוק נכסוף הוא : **שלעת** זקנותך ט'. כלומר מאחר שהוא נגנב ודאי אין בו ממש : **ותגנוב** רחל ותמת רחל. כעין ג"ש דרש ללמד שע"י הגניבה מתה וע"ל ריש פ' ע"ג : ה"ג **ויבא** לבן באהל יעקב שהוא כו'. שהרי ע"כ היה קביעות אצלו עם האם מבתי נשיו ורחל היתה עיקר של ביתו : **בעביטא** דגמלא. כן ת"א : **קיתוניות** כו' דייק מדכתיב ולא מצא את התרפים משמע תרפים לא מצא הא קיתוניות כו' : **שלא** לביים. במוצאו התרפים : **קפדנותן** כו'. כלומר בוחר אנכי בקפדנותן כו' : ה"ג **דלקת** מה אתה סובר וכן הוא בילקוט : **צינורא** וויס שטויס בו הגשים : **בפיוסו** מילין דקטלא. בתוך דברי פיוס מזכיר דברי מיתה : **כי** דלקת כו'.

ולא

ענף יוסף

(מהמופלג מוה' משה הייקילס מווילנא) : (ד) [הדין סבא] דאפי' למ"ד דרבקה נשאת ליצחק בת ג' שנים. ובן מ' שנה יצחק בקחתו את רבקה. ויצחק בן ששים שנה בלדת יעקב. הרי היה לרבקה כ"ג שנים כשנולד יעקב. וכשנתברך יעקב היה בן ס"ג כדלעיל. וי"ד שנה נטמן בבית עבר וכ' שנה נשתהה בבית לבן. נמצא כשוב יעקב לארצו היו לרבקה ק"כ שנה. ולבן גדול ממנה כמ"ש בניבואים ויען לבן ובתואל :

(ו) [אפי' שאת אומרו לטובתו כו'] יש לומר הטעם ע"פ מ"ש ז"ל בפרק חלק אצל בלעם א"ר מברכתו של אותו רשע אתה למד מה בלבו. כו' ר"ל שבלבו אמר לקללם. א"ר אליעזר וכולן חזרו לקללה חוץ כו'. אלמא דאע"ג שבירך את ישראל כיון שבלבו היה לקללן נתהפכו לקללות. ולכן לוה הקב"ה ללבן שלא ידבר עם יעקב טובות. וזהו שאמרו אפי' שאתה אומרן לטובתו הוא חושבן לרעתו [נתיבות עולם] :

כנבר

עץ יוסף

ונתן לו ליעקב אחרת תמורתו הגרוע ממנו. ובזה ה"ל ללבן קצת התגלות לומר שאין קפידא בדבר שבידו ליתן בשכר פעולתו איזה קוקיא שירצה : **פטיקלין** הערוך הביאו ולא פירשו וגרס פטיליקין. ולפי הענין הוא מנה יפה ונחמד כדמוכח בחזית סוף פסוק ישקני (מת"כ). והמו"ע בע' פטיליקין פי' פסלין בל' יוני עגל. ובנוסחאות כתב פטקלין : (ד) **לב** חכם לימינו זה יעקב. שעשה את העיקר עיקר. שהקדים הבנים לנשים שהבנים עיקר ועשו הקדים הנשים ועשה הטפל עיקר שהנשים חביבות לו יותר : **מה שקנה** מקנינו של לבן. פי' מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים שהיה מוכר מצאנו ולוקח כל אלה : **עושה** רושם משום דבגזיזה היו עושים שמחה וגיל והיה השטן מרקד ביניהם ובא צרה על ידו. כי גם מפלת נבל ע"י גזיזת צאנו שהעיז בדוד וניגף והיה מפלתו : **לשם שמים** ולא לגנבה. והוציאו זה מיתורא דאשר לאביה : **הדין סבא** זה הזקן : **מה שהלך** יעקב לג' ימים כו'. שהרי ביום שלישי לבריחה הוגד ללבן. ובאותן ג' ימים היה יעקב הולך לדרכו. והוא היה תחלה רחוק מלבן דרך ג' ימים כדלקמן נמצא ביום האגדה רחוק ממנו ששה ימים ויעקב לא הלך בדרך רק ג' ימים. ולמחרת יום הבשורה רדף לבן אחריו ממקום גיזת צאנו. ובאותו יום שרדף לבן אחריו נסע יעקב עוד דרכו והשיגו לבן ביום ההוא כדכתיב וירדוף אחריו דרך שבעת ימים. פי' ממקום גיזת לבן עד הגלעד. והוה מצי למימר מה שהלך יעקב לד' ימים אלא דימים שלמים חשיב להליכת יעקב (יפ"ת) : **לז' ימים** כו'. ס"ל דהא דכתיב וירדוף אחריו דרך שבעת ימים לאו ממקום גיזת לבן הוא דהא כתיב ויקח את אחיו עמו דהיינו קרוביו ומיודעיו ומסתמא לא היו עמו במקום הגיזה שלו אלא במקומו עיר חרן. וכן כתב הרמב"ן בשם פדר"א כי לבן שב לעירו ומשם לקח כל גבור חיל ורדף אחריו משם דרך שבעת ימים ובכל השבעה ימים הלך יעקב לדרכו. אלא שלא היה כשתם דרך שהולכי דרכים אלא דרך של מקנה צאן וילדים. לכן זה הדרך היה יכול לבן להלוך ביום אחד לפי שהלוך בזריזות גדול. וזה רוצה ואינו רוצה כלו' ע"כ אתה צריך להודות שהרי כבר כתיב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב. וכתיב ויוגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריחה שלא היה יכול להגיע למקום לבן עד יום השלישי וכן לא הגיע לבן משם לביתו ג"כ עד ג' ימים. ומשם רדף אחריו דרך שבעת ימים יומא דהוו קיימין ביה ר"ל היום עצמו שעומדים בו כשהדביקו. באותו היום הוא שהלך דרך כל השבעה ימים : **הוי מה** שהלך יעקב בז' ימים. ואף שיעקב שמר את השבת כדלעיל פ' י"א אפשר לומר שגם ביום שבת הלך כשיעור שמותר להלוך (יפ"ת) :

ליום אחד וזה אות שרץ בכעס ובחרון גדול : (ה) **מה** בין נביאי כו'. פירשתי לעיל פ' נ"ב סימן ז' ע"ש כל המאמר : (ו) **השמר** לך וגו' אפילו שאת אומרן לטובתו הוא חושבן לרעתו הד"א השמר לך כו'. כצ"ל וכן הגיר' בש"י ובעל מת"כ גורס ואת חושבן לרעתו למה נחבאת וכל מלות שאחר לרעתו עד למה הוא מוחק ונסתייע מהילקוט. אבל נראה שאין צורך ונכון כדלעיל : **דלמא חזר ביה** רמיזו לו רמז חיבה דאמר דילמא חזר ביה ר"ל לחזור עוד לארצו שהקב"ה לא הזהירו אלא מלדבר על לבו לשוב ממש לקבוע שם דירתו בביתו. אבל לפי שעה לא (נזה"ק) : **עד כדין** כו'. עוד אתה יש כח בידך לנסקן (מת"כ) : **לית הוא מיניה** לפיכך אמר אלהי אביכם ולא לו שכפר בעיקר (מת"כ) : **את חמדת** לילך כו'. מאחר שאתה חמדת לילך אל בית אביך אשר הם דבקים שם באמונת השם ומתרחקים מעבודת תרפים כפי קבלתם מאברהם אביהם. א"כ ודאי לא לקחתו אלא לצערני. ובכן הרעות אשר עשית (נזה"ק) : **כיון ששמעו** השבטים כו'. דייק זה משום דמן הסתם היה ג"כ אהל מיוחד אל השבטים ולמה לא היה לבן מחפש גם באהל השבטים. אע"כ שהשבטים אמרו לו בושנו כו' כלו' מאחר שהוא נגנב ודאי אין בו ממש. ומתוך שאמרו לו כך לא חשב עליהם ולא חפש באהליהם (נזה"ק) : **ותגנוב רחל** פירשתי לעיל סי' ד' : ה"ג **ויבא לבן** באהל יעקב שהוא אהלה של רחל. שהיה יעקב קדיר אצלה שהיתה עקרו וכדפרש"י בחומש : **שהיה מכיר** כו'. ואע"פ שכבר חפש באהלה לא בדק תחתיה ואח"כ בדק אפילו שם וכדקאמר בסמוך כקתוניות מצא (יפ"ת) : **בעביטא דגמלא** כן תרגם אונקלוס. והיא מרדעת העשויה כמין כר. ועיין מ"ש בתנחומא סדר ויצא סי' י"ג בען : **קיתוניות מצא** ולא מצא את התרפים משמע הרפים לא מצא הא דבר אחר מצא תמורתם. ואמר שהם קיתוניות כלו' בגדים שדרך הגדה לשבת עליהן לקבל הדם (יפ"ת) ובעל מוסף הערוך פי' צלוחית וכוסות בלשון יוני : (ז) **קפדותן** של אבות כו'. דאפי' בשעת הכעס כלכל דבריו באופן נאות מאד ממקום שדיברו בו הבנים דרך ענוה (יפ"ת) : **ויחר ליעקב** וירב בלבן מה את סבור שמא מכות כו'. כצ"ל (מת"כ ויפ"ת) וכן הוא בילקוט. וה"פ דקפדנות האבות עדיפא מדאמר כי דלקת ולא הזכיר דבר אחר כדוד שהזכיר שפיכות דמים כדמסיים בהגדה : **אפילו צנורא** לא מצאת. בשאלתות מסיים הכא א"ל הקב"ה חייך בלשון שהוכחת את חמיך בו בלשון אני מוכיח את בניך שנא' מה מצאו אבותיכם בי עול וגו' עכ"ל (א"א) : **צינורא** ווין שטוים בו הגשים : **בפיוסו מלין דקטלא** בתוך דברי הפיוס מזכיר דברי מיתה ב"פ. כי מבקש נפשי כי

כפשע

שפיכות דמים בפיוסו מילי דקטלא. ברם הכא כי דלקת אחרי. זה עשרים שנה וגו' טרפה לא הבאתי אליך. דקטילא. אנכי אחטנה מידי תבקשנה. אני הייתי חוטא על הארי. שכך גזר הקב"ה לארי שיהיה טורף ואוכל מצאנו של לבן בכל יום. וא"ת שאם היה רועה אחר היה מצילן. ת"ל (ישעיה לא) כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רועים מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה. גנובתי יום וגנובתי לילה. קריין לי גנבא ביממא וגנבא בליליא: (ח) [יט] מה היה אומר. ריב"ל אמר ט"ו שיר המעלות שבספר תלים היה אומר הה"ד (תהלים קכד) לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל ישראל סבא. ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תלים היה אומר (שם כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא. זה לי עשרים שנה. א"ר חייא רבה כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב אבינו היה חוזר י' פעמים למפרע שנא' הן לו. רבנן אמרי [כ] ק' פעמים שנא' ותחלף את משכורתי עשרת מונים ואין מנין פחות מי': (ט) לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק. [כא] זבדי בן לוי וריב"ל. זבדי בן לוי אמר כ"מ שנא' לולי בא בזכות אבות. א"ל ר' יהושע והא כתיב (בראשית מג) כי לולא התמהמהנו. א"ל כל עצמן לא עלו אלא בזכות אבות שאילולא זכות אבות לא היו עולים משם בשלום. א"ר תנחומא אית דמפקין לישנא דריב"ל לזבדי בן לוי. ריב"ל אמר בכ"מ שנא' לולי בא בזכות אבות חוץ מזה. א"ל אף זה בא בזכות אבות. ר' יוחנן אמר בזכות קדושת השם. ר' לוי אמר בזכות אמנה ובזכות תורה. בזכות אמנה (תהלים כז) לולי האמנתי לראות. בזכות התורה (שם קיט) לולא תורתך שעשועי: (י) את עניי ואת יגיע כפי. [כב] ר' ירמיה אמר חביבה היא המלאכה מזכות אבות. שזכות אבות הצילה ממון ומלאכה הצילה נפשו'. זכות אבות הצילה ממון שנא' לולי אלהי אבי וגו'. ומלאכה הצילה נפשות את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים וגו': (יא) ויען לבן ויאמר ליעקב הבנות בנותי והבנים בני. [כג] א"ר אבין כולהון בנותיו היו. הבנות בנותי הרי ב'. ולבנותי מה אעשה הרי ד'. רבנן מייתי ליה מהכא אם תענה את בנותי הרי ב'. ואם תקח נשים על בנותי הרי ד'. ויקח יעקב אבן וגו'. א"ר יוחנן [כד] כשן הזה של טבריא היתה. ויאמר יעקב אל אחיו לקטו אבנים. [כה] כמה אחין היו לו חד ולואי קבריה. אלא אלו בניו שהוא קורא אותן בלה"ק אחיו. א"ר הונא גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו. א"ר יוחנן לבש אדם לבושו של אביו הרי הוא כיוצא בו: (יב) ויקרא לו לבן יגר שהדותא. [כו] א"ר שמואל בר נחמן אל יהא לשון פרסי הזה קל בעיניך. שבתורה בנביאים בכתובים מצינו שהקב"ה חולק לו כבוד. בתורה ויקרא לו לבן יגר שהדותא. בנביאים (ירמיה י) כדנה תאמרון להום וגו'. בכתובים (דניאל ב) וידברו הכשדים למלך ארמית. והמצפה אשר אמר יצף ה'. א"ר אבהו כי יסתר אב"כ אלא כי נסתר. עד כאן היינו רואין זה את זה מכאן ואילך אין אנו רואים זא"ז. אם תענה את בנותי. א"ר ראובן כולהון בנותיו היו הבנות בנותי וגו'. אם תענה את בנותי [כז] שלא תקח נשים בחייהן. ואם תקח נשים על בנותי לאחר מיתתן. ראה אלהים עד ביני ובינך ויאמר לבן ליעקב וגו'. א"ר יוחנן כזה שהוא מורה את החנית: (יג) עד הגל הזה וגו'. [כח] לרעה אין אתה עובר אבל אתה עובר עלי בפרקמטיא. [כט] בשעה ששלח דוד את יואב לארם נהרים ולארם צובה פגע באדומיים בקש לזנבן הוציאו לו אפיסטולי שלהם (דברים ב) רב לכם סוב את ההר וגו'. פגע במואביים בקש לזנבן והוציאו לו אפיסטולי שלהן (שם) אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה. באותה שעה שלח יואב אצל דוד א"ל פגעתי באדומיין ובקשתי לזנבן הוציאו לי אפיסטולי שלהם רב לכם. במואביין והוציאו לי אפיסטולי שלהן אל תצר את מואב. באותה שעה לא נהג דוד כבוד מלכות בעצמו. אלא עמד והעביר פיפורין מעליו ועטרה מעל ראשו ונתעטף בטליתו והלך לו אצל סנהדרין. א"ל רבותי לא באתי לכאן אלא ללמד. אם נותנים אתם לי רשות אני מלמד. שלחתי את יואב לארם נהרים ולארם צובה ופגע באדומיים והוציאו לו אפיסטולי שלהן רב לכם. [ל] והלא הם פרצו את הגדר תחלה (שופטים ג) ויאסף אליו את בני עמון. פגע במואביים ובקש לזנבן והוציאו לו אפיסטולי שלהן אל תצר את מואב והלא הם פרצו הגדר תחלה

יד יוסף יט לעיל פ' ס"ח. שוח"ט מזמור קכ"ד וילקוט שם. וילקוט ס"ז: כ תנחומא ס"ז: כא ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תס"ז. ושוח"ט מזמור כ"ז. ומזמור נ"ד: כב ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: כג ילקוט ס"ז: כד תנחומא וישלח: כה פדר"א פ' ל"ו. יונ"ע: כו ילקוט ס"ז. וילקוט ירמיה רמז רפ"ו. וילקוט דניאל רמז אלף ס': כז יומא ע"ז: כח ילקוט ס"ז: כט תנחומא דברים. ילקוט תהלים רמז תשע"ז. ושוח"ט מזמור ס': ל תוס' ב"ק ל"ח ד"ה נשא משה:

מתנות כהונה

ולא אמר להרגני או כה"ג: **דקטילא** טריפה פירושו שהומת ע"י חיה כד"א טרוף טורף יוסף וגו': **חוטא על הארי**. שקפחתי מזונותיו כדמפרש ואזיל: **שיהיה טורף כו'**. ומיום שיעקב רועה צאנו לא אכל מהם כלום ודייק מדכתיב אחטנה לשון עון אשר חטא: **ביממא כו'** הבריות קורין אותו כן שחשדוהו שלקח משל אחרים למלאות מספר צאן לבן מפני שראו שלא חסר ממניינו כלום ועוד פרצו לרוב שלא כמנהג: **מה היה אומר**. דכתיב ותדד שנתי וממילא שמעינן שהיה עוסק בתורה כמו שאחז"ל הנעור בלילה כו'. וכדלעיל פרשה ס"ח: **יאמר נא ישראל** זה אחד מט"ו שיר המעלות: **הן לו**. אע"פ שאמר בתחלה הן חזר בו ואמר לו לשון ספק או ר"ל קרי ביה לא וכתיב עשרת מונים: ה"ג **לישנא** דריב"ל לזבדי כלומר מחליפין ובילקוט גרס ל"א: **בזכות קדושת השם**. ודייק מדכתיב לולא ה' שהיה לנו וכ"מ שוב בילקוט תלים: **ראה אלהים וגו'**. ושם נאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע: **כולהו בנותיו**. אף בלהה וזלפה: **כשן הזה כו'**. פירש"י כך היתה גבוה כשן הסלע שבטבריה ודייק מדכתיב וירימה לשון גבוה ורוממות:

כמה אחין כו'. כמה אחים היה לו ליעקב אחיו אינו אלא אחד ומי יתן שנם אותו קבר ואף גם הוא לא היה שמה ולמה אמר אחיו ל' רבים: **לבושו כו'**. נראה שעל מדותיו ומעשיו אומר כן: **יסתר** משמע שהאחד ישב בסתר במקומו אבל האחד יכול הוא שיבא אצלו נסתר משמע שכל א' וא' ישב במקומו ולא יעבור על רעהו: **כולהון בנותיו**. כדלעיל מדכתיב בנותיו שרי זמני: ה"ג **בנותיו** היו אם תענה: **ויאמר לבן ליעקב** גרסי'. סיפיה דקרא קדריש דכתיב יריתי כזה שמורה חנית אחד ובא להודיע גבורותיו: **לזנבן** להרגן כד"א ויזנב בך: **באדומיים** בילקוט שמואל גרס בארמיים כו'. עד. אפיסטולי שלהם הנה עד הגל הזה וכן לקמן אבן בילקוט תלים גרס כמו כאן: **אפיסטולי** פי' הערוך כתב החתום ובפירש"י אגרת עדות וראייה שלהם **פיפורין** בגד חשוב עשויה מלאכת אורג ועיין בערוך ערך פפייר או הם לשון פורפרין והוא לבוש מלכות וכן הוא גירסת הילקוט בהדיא: ה"ג **בני עמון** פגע במואבים ובקש כו': וישלח מלאכים אל בלעם. אע"ג דבפרק שור שנגח ד' וה' איתא שבשביל אותו שליחות עדיין לא הותר מואב

עץ יוסף

כפשע ביני ובין המות: **דקטילא** שפירש טרפה טריפה זהבואי: **חוטא על הארי** שהייתי מקפח זכותו שהקב"ה זיכהו בצאן לבן שיטרוף בכל יום מהם. ואני הייתי מציל בזכותי הפך הטבע מה שאי אפשר ביד ה רועה להציל כדמפרש ואזיל: **קריין לי גנבא כו'**. כדקאמר בתריה הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני. ור"ל שמר שמירה יתירה משאר הרועים בין ביום ובין בלילה ולא עייל למתא כדעיילי אינשי. מתוך כך היה נחשד כגנב יום וגנב לילה. שאם נגנב ונאבד דבר מהם תלו בו. ואמר שבכל זה לא השגיח וסבל עלבון כדי לעבוד את לבן באמונה (מה"ק): (ח) **מה היה אומר**. עיין בפ' ס"ח סי' י"ד כי שם פירשתי: **ט"ו שיר המעלות** כו' כל ספר תהלים. ר"ל שלא תדמה באמת שכל מחשבותיו של יעקב היו רק טרודים בצאן לבן. לא כן. כי אם שתמיד היה עסוק בשירי ה' ותורותיו רק אגבן היה שומרן: **לבן מתנה** כו'. נתבאר לעיל בפירקין: (ט) **כ"מ** שנא' לולא כו'. כל הענין במדרש שוח"ט נ"ד ודורש גז"ש מכאן שכתוב לולא אלהי אברהם ופחד יצחק וזהו זכות אבות. אף בכל מקום שכתוב לולא כמ"ש לולי ה' צבאות הותיר לנו. לולי ה' שהיה לנו ג"כ בזכות אבות: **והא כתיב** כי לולא התמהמהנו והתם מה זכות אבות שייך ומשני שאע"פ שלא מכר היזק בפירוש הוה התם כי לולא זכות אבות לא עלו משם שהיו נלכדים בחטא יוסף: **כל עצמן** פי' כל עיקרן. או פירושו בזכות עצמן לא היו עולים משם בשלום: **לישנא דריב"ל לזבדי** כצ"ל כלומר מחליפין: **בזכות קדושת השם** כ"מ שנא' לולי בזכות קדושת השם. וכן ר' לוי דאמר בזכות אמנה ובזכות תורה פי' כ"מ לולי בזכות אמנה ובזכות תורה. והכי אמר בהדיא בשוח"ט. ודע דבשוח"ט גרסינן בזכות שמו שנא' לולי ה' שהיה לנו וצ"ל דקדושת השם דקאמר הכא ג"כ כוונתו בזכות השם הקדוש שה' מרחם למען שמו (יפ"ת): (י) **חביבה** היא המלאכה. העוסק במלאכה כדי ליהנות מיגיעו להתרחק מהגזל. זכות גדולה יש בה עד שחביבה מזכות אבות (יפ"ת): **הצילה ממון** כמ"ש לולי כו' כי עתה ריקם שלחתני היינו ממון: **ואת יגיע** כפי ראה אלהים ויוכח אמש. ומפני התוכחה חזר בו ממה שבקש לעקור את הכל: (יא) **כולהון בנותיו** אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש ולא מאשתו ממש לכן לא היו נחשבות לו רק כשפחות: **ולבנותי מה** אעשה הרי ד'. דאי הנזכר תחלה ולאלה מה אעשה שני. אלא דבראשונה דבר כנגד רחל ולאה ובניהן. ואח"כ כנגד בלהה וזלפה ובניהן: **על בנותי הרי ד'**. דאל"כ עליהן מיבעי ליה. ואתא לומר כי השפחות חביבות לו ומקפיד על צערן מאחר שגם הנה בנותיו: **כשן הזה** של טבריא. שהיה גדול מאד עד כי לא יכלו הם להקימו. ויעקב ברוב כחו הקימו לבדו (מה"ק): **כמה אחים היו לו** כו'. ואין לומר שיאמר יעקב לאחיו של לבן דאין ראוי לגזור עליהם לקטו אבנים כאדון על עבדיו אלא ודאי אבניו ממש קאי וללמדך שבניו של אדם כאחיו: **חד ולואי** קברו ולא היה שם. כצ"ל (א"א): **שהוא קורא** אותן בלה"ק אחיו. להיותם דומים לו כדמפרש רב הונא. שבלשון הקדש הושאל לשון אחוה על הדמיון. כמו חוברת אשה אל אחותה. ופניהם איש אל אחיו. ולכן נקראו גם בניו בשם זה שהם מדובקים ודומים לו בגבורה ובצדקות: **לבושו של אביו** כלו' שהוא גדול שלבושו הוא נאות לו. הוא שוה לאביו. ונקרא אחיו (יפ"ת). או פי' לבושו של אביו כלו' שהולך בדרכיו ובמדותיו הרי הוא כיוצא בו ולכן נקראו בצדק אחים כלו' מדובקים ודומים: (יב) **לשון פרסי** שמדברים בלשון ארמית. והא"א כתב בז"ל לשון סורסי ופי' הערוך לשון ארם צובה ושאר ארצות שכבשן דוד והיא נקראת סורסי על שם סוריא וכן הוא בירושלמי סוטה פ"ז: **ויקרא לו** לבן יגר שהדותא דאל"כ מאחר שגלעד ויגר שהדותא הכל אחד מה טעם להזכיר דברי לבן בלשונם אלא להודיע חבת לשון ארמי (יפ"ת): **כדנה תאמרון** להום כו'. שאם לא הי' תיבות בלשון הזה לא היה נכתב אלא בלשון הקדש: **וידברו הכשדים** כו'. שאם לא היה תיבות בלשון הזה לא היה נכתב בלשונם: **יסתר אב"כ** כי יסתר הוה משמע אות הזה יהיה לכל אחד למגן ולמחסה אשר בו יסתר איש מרעהו לבל יוכל להזיקו. אבל השתא דכתיב נסתר איש מרעהו משמע דה"ק אנחנו נסתר עצמינו איש מרעהו (יפ"ת): **כלהון בנותיו** היו כו'. כל האגדה כדלעיל כי לא נשנית אלא משום דברי רבנן דמפקי ליה מאם תענה את בנותי (יפ"ת): **לאחר מיתתן** מאחר שיש לו בנים מהן הוא גנאי לבן שירשו אחרות כבוד אמם: **מורה את החנית** ולשון רש"י בחומש כזה שהוא יורה חץ. משום דלא מצינו מורה ויורה בחנית אלא בחץ: (יג) **בשעה** ששלח דוד כו'. מייתי הך עובדא הכא דלא תקשי איך גירה דוד מלחמה בארם נהרים ולא זכר הברית שבין לבן ויעקב אלא שהם פרצו הגדר תחלה כדמשמעינן מהך עובדא שעל זה סמך דוד. ובשוח"ט מזמור ס' גרסי' כשהלך יואב להלחם עם ארם נהרים יצאו לקראתו אמרו לו אתה מבני בניו של יעקב ואנו מבני בניו של לבן והרי התנאי שלהם דכתיב עד הגל וגו' כששמע יואב כך חזר אצל דוד כו' מיד הושיב סנהדרין כו' וא"ל באמת כך היה התנאי אלא שהם עברו תחלה מן ארם ינחני בלק וגו' ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתים וגו'. כיון שהורו להם סנהדרין כך חזר עליהם והרגם שנא' בהצותו את ארם נהרים וכו'. ואפשר כי גם במדרשינו היה כתוב כן ונשמט בטעות. ואיידי דקאמר ענין ארם קאמר נמי ענין אדום. ואגבן מייתי נמי ענין המואבים שגם עמהם קרא כן: **לארם נהרים** כו'. היינו מ"ש (בתהלים ס') בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב וגו' ושם כתיב מואב סיר רחצי. שאדום בצד דרומה של א"י וסמוך לו מואב לצד מזרחית דרומית כמפורש בדברים ב' ח' ט' וארם מצד מזרח א"י כמ"ש ארם מקדם וכשרצה לילך להלחם בארם נכנס בסמוך לו מיד לאדום: **בקש לזנבם** שרצה לפגוע באותם שהיו מעכבין אותו מעבור דרך גבולם. והיינו דקאמר פגע באדומיים (יפ"ת): **אפיסטולי** בלשון לעז קורין לכתבים פיסטולי (ערוך) ורש"י גורס איסטליות ופירש ראות ועדות שלהם: **פגע במואבים כו'**. שגם הם לא הניחום לעבור דרך גבולם. ואף כי ידע יואב שהיה אזהרת ה' ג"כ עליהם. כי הוא באמת לא בא לקחת את ארצם. אלא חשב שמא מפחד המלחמה יניחום לעבור דרך ארצם. ובאמת גם הם באו בטענה זו. לפיכך מאז הולך לשאול לדוד (מה"ק): **לא נהג דוד** מלכות. מכתם דרים שעשה עצמו כמך ותם וכדאי' בסמוך: פיפורין בגד מלכות: **לא באתי לכאן כו'**. שאיני סומך כל דעתי והיינו מכתם לדוד ללמד: **ופגע באדומיים** כו' והלא הם פרצו את הגדר תחלה ויאסוף אליו בני עמון. ל"נ הכא אלא בסמוך גבי מואבים וצריך להגיה שלא הניחו את יואב לעבור סמוך לגבולם. וכדאיתא בתנחומא סדר דברים (יפ"ת): **אל תצר** את מואב והם לא פרצו הגדר תחלה וישלח מלאכים אל בלעם ועתה לכה ארה לי וכתיב ויאסוף אליו בני עמון הה"ד מכתם. כצ"ל ועיין ב"ק דף ל"ח בתוס' ד"ה נשא משה ק"ו. ולפי דברי הילקוט מסוף מתורץ

קושי'

תחלה (במדבר כב) וישלח מלאכים אל בלעם ועתה לכה ארה לי. הה"ד (תהלים ס) מכתם. כמה אגרות כתב. ר' אייבו אמר שתים כתב אחד לאדומיים ואחד למואביים. ר' חנינא אמר איגרת א' כתב הה"ד (שם ס) וישב יואב וגו'. חזר ולמד אדומיים משל מואביים הה"ד (שם ס) למנצח על שושן עדות לעדה שהיא משיחה בלשונו של אלהים. מכתם לדוד ללמד. לא מכות ותמות. (שם) בהצותו את ארם נהרים ויך את אדום בגיא מלח. כתוב אחד אומר י"ח אלף וכתוב אחד אומר י"ב אלף. אלא שתי מלחמות היו אחת של י"ב אלף ואחת של י"ח אלף: (יד) אלהי אברהם לב קדש. ואלהי נחור חול. אלהי אביהם משמעו קדש וחול. ויזבח יעקב זבח בהר וישכם לבן בבקר וגו' ויברך אותם וגו'. א"ר איבו דוים וסגופים היו בע"כ. ולא היו מפרינים אלא בפה. הה"ד וישכם לבן בבקר וגו'. וילך וישב לבן למקומו. לסורו. מלמד שנכנסו ליסטים בתוך ביתו והיו מקרקרין (נ"א מקרטעים) בו כל הלילה: (טו) ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים. לג כמה מלאכים היו חלים ומרקדים לפני יעקב אבינו בכניסתו לארץ. ר' הונא בשם ר' אייבו אמר לד ס' רבוא מלאכים היו חלים לפני יעקב אבינו בכניסתו לארץ. הה"ד ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה. ואין שכינה שורה פחות מס' רבוא. רבנן אמרי ק"כ רבוא ויקרא שם המקום ההוא מחנים. מחנה הרי ס' רבוא. מחנים הרי ק"כ רבוא. א"ר יודן נטל מאלו ומאלו ושלח פרוזבין לפניו. הה"ד וישלח יעקב מלאכים לפניו:

סדר וישלח

פרשה עה

(א) **וישלח** יעקב מלאכים לפניו. ר' פנחס בשם ר' ראובן פתח (תהלים יז) קומה ה' קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך. ר' פנחס אמר ה' פעמים דוד מקים להקב"ה א בספר תלים. (תהלים ג) קומה ה' הושיעני אלהי. (שם ז) קומה ה' באפך. (שם י) קומה ה' אל נשא ידך אל תשכח. (שם ט) קומה ה' אל יעוז אנוש. (שם יז) קומה ה' קדמה פניו. א"ל הקב"ה דוד בני אפי' את מקימני כמה פעמים איני קם. ואימתי אני קם לכשתראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים. הה"ד (שם יב) משוד עניים מאנקת אביונים וגו'. ר"ש בר יונה אמר עתה אקום כ"ז שהיא מוכפשת באפר כביכול*) אלא לכשיגיע אותו היום שכתוב בו (ישעיה נב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלים. באותה שעה (זכריה ב) הס כל בשר מפני ה'. למה כי נעור ממעון קדשו. א"ר אחא כהדא תרנגולתא דמנענה נרמה (נ"א דמנערא אנפה) מן קיטמא. קדמה פניו. קדמה לרשיעא עד לא יקדמינך. הכריעהו הכריתהו לכף חובה. שוברהו המד"א (תהלים כ) המה כרעו ונפלו וגו'. פלטה נפשי מרשע חרבך. פלטה נפשי מאותו רשע שהוא בא מכחה של אותה החרב שנא' (בראשית כז) ועל חרבך תחיה. ד"א פלטה נפשי מאותו רשע שהוא חרבך שבו אתה רודה את עולמך. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר פלטה נפשי מאותו רשע שהוא עתיד ליפול בחרבך הה"ד (ישעיה לד) כי רותה בשמים חרבי וגו'. א"ל הקב"ה לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר כה אמר עבדך יעקב: (ב) וישלח יעקב מלאכים לפניו. ב ר' יהודה ב"ר סימון פתח (משלי כה) מעין נרפש ומקור משחת וגו'. א"ר יהודה ב"ר סימון כשם שאי אפשר למעין להרפס ולמקום להשחת. כך א"א לצדיק למוט לפני רשע. וכמעיין נרפס וכמקור משחת כך צדיק ממיט עצמו לפני רשע. א"ל הקב"ה לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב. וישלח יעקב ג ר' הונא פתח (שם כו) מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו. שמואל בר נחמן אמר משל לארכיליסטים שהיה ישן בפרשת דרכים. עבר חד ושרי מעיר ליה א"ל קום לך דבישא שכיח הכא. קם ושרי מקפח ביה. א"ל ינער בישא. אמר ליה דמיך הוה ועוררתני

*) כביכול אינו קם

יד יוסף לא סוטה ו': לב ילקוט ס"ז. מסכת סופרים פ"ד: לג המדרש מפרש מלאכים ממש. וכן היא דעת אונקלוס ויונ"ע: לד חוית פ' ז'. ילקוט ס"ז: פע"ה א שו"ט מזמור י"ד: ב תנחומא ס"ז ילקוט משלי רמז תתקס"א: ג ילקוט ס"ז. וילקוט משלי רמז תתקס"א:

מתנות כהונה

מואב כבר הקשו בתוספת ותירצו שדוד היה סומך על הפסוק דשופטים דעגלון מלך מואב אלא שהיה מהדר על פסוק מן התורה מפני הלול השם: מכתם לשון רושם וכתב הי"ו כד"א נכתם עונותיך לפני או פירושו בלשון נוטריקון כדמפרש ואזיל: איגרת אחד. כתב דוד ליואב שדמם מותר מפני שהם פרצו תהלה: וישב יואב וגו'. גרסי' תלים סי' ס' ודריש מדכתיב וישב משמע ששב ממלחמת מואב שהתיר לו דוד לבדו מפני שפרצו המה תהלה ולמדו האדומיים ממואבים שגם המה פרצו הגדר תהלה: לעדה שהיא כו'. דרש עדות לשון עדה ולשון עדות: לעדה כו'. הסנהדרין: בלשונו של אלהים. בלשון התורה שהם דברי אלהים חיים: מכות ותמות גרסי' ופי' התירו לו להכותם בתמימות ומן הדין או תמות גם הוא לשון מות ותמותה: י"ח אלף. בשמואל ב' סי' ח': כי תרח אבי אברהם מתחילה היה עע"ג ולבסוף חזר למוטב כמו שפירש"י בפ' לך לך בפ' ואתה תבא אל אבותיך בשלום מלמד שעשה תרח תשובה ופירש"י בחומש גרס אלהי אברהם חול וכן היא במס' סופרים שאותו שם נמחק לפי שהוא חול: סגופים לשון עינוי כד"א המסגף עצמו ברעב ולעיל פרשה ס' גרס ושפופים: מפרינין פי' הערוך מפייסי' בפה ולא בלב וגרס הוא מפריסין ועיין ערך מפרים וערך פרן: לסורו לע"א שלו ולא היה משגיח במה שלקחה רחל את התרפים ובמה שהוכיחו אותו בני יעקב ולפ"ז נ"ל ד"ה מלמד כו'. בילקוט גרס לדמיו מלמד כו': לסורו למקומו דרש כי הוא מקומו אשר הוא נשען עליו ובוטח בה: מקרקרים לשון צעקה או הוא כמו מקרקר קיר: מקרטעים פי' הערוך מדלגי' ודייק למלאכי מו למקום מדרגתו שהוא בו קודש בוא יעקב אליו בשביל יעקב נתכפך ובלכתו נפלו הליסטי' את הכל והזר לכמו שהיה בראשונה: חלים לשון מחול וריקוד: ק"ך ריבוא מהמיים המה שתי מחנות של שכינה: פרוזבין פירש"י שלוחין בלשון יון: המשה פעמים כו'. באוצה סוב מפרש ד' נגד ד' גליות והחמישי נגד גוג ומגוג: מאנקת אביונים. שפיה דקרא עתה אקום יאמר י"י שהיא כנסת ישראל: מוכפשת באפר: ה"ג כביכול אינו קם אלא: כהדא כו'. כתרנגולת הזאת שמנערת את עצמה מעפרה: קדמיה כו'. כך אמר דוד להקב"ה אתה הקדמנו לרשע גוג ומגוג עד שלא יקדימך הוא וכן הוא בהדי' בשוחר טוב כ"ש ויצא י"י ונלחם בגוים: הכריתהו הכריעהו דרש כמו הכריתהו בחילוף עי"ן בחי"ת באותיות אחע"ה: שוברהו הכריעהו פירושו שובריהו: ה"ג בשוחר טוב אתה רודה את עולמך שנאמר הוי אשור שבט אפי: והיית מבלה אצלו בתמיה. כלומר לא יפה עשית וכן פירשו בעל העקידה: למעיין נהרפס שמימיו אינם הסרוס והוזרים ועולים כמעיין המתגבר ועיין גם' בהי' בפ' זו: כך צדיק ממיט. כלומר רעה היא בעיני י"י ולא יעזבנו בידו: ארכי ליסטים. שר הגזלנים: ארכי פי' שר ומושל: ושרי כו' והתחיל לעורר אותו משנתו וא"ל קום לך שרעה שכיח פה ובילקוט משלי גרס חיית' בישא שכיחי הכא קם אותו ארכי ליסטים והוא מקפח בו והכה אותו. ה"ג בילקוט משלי

עץ יוסף

קושי' התוס' ע"ש: הה"ד מכתם כו'. דמכתם הוא מלשון רושם וכתב כמד"א נכתם עונך לפני. ומ"מ מדכתיב מכתם ולא מכתב דרשינן נמי מיניה מך ותם (נזה"ק): שתים כתב אחד כו'. והא דכתיב ויך את אדום. ולא הזכיר מואב. משום דלא הזכיר אלא המלחמה שעשו אחר כיבוש ארם כדאי' בתנחומא. אבל מואב כבר כבש קודם וכדלעיל ובכיבוש אדום המתין עד הזירתם כדי ליתן להם מים ומזון בהזירתן וכדמפורש בתנחומא: איגרת אחד כתב דוד למואב פי' על מואב שהיה צורך שעה לעבור דרך ארצו לארם נהרים. אבל על אדום שלא היה לצורך שעה לא חס להטיב: לעדה שהיא משיחה כו'. דקאי הסנהדרין דקרי לה שושן על שם סוגה בשושנים. ועדות על שם התורה שנקראת עדות כדאי' בתנחומא. וקמפרש הכא על שם שעדת הסנהדרין משיחים בלשון ה' דהיינו התורה (יפ"ת): מכות ותמות לשון מך ותמימות כמ"ש לעיל ולא נהג דוד כבוד מלכות בעצמו (יפ"ת): כא"א י"ח אלף בד"ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח י"ח אלף וכא"א י"ב אלף בספר תהלים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י"ב אלף: ב' מלחמות היו אחת של י"ב אלף הנזכרת בס' תהלים שעשאה יואב. ואחת של י"ח אלף היא הנזכרת בד"ה שעשאה אבישי בן צרויה (יפ"ת): (יד) קדש ואסור למוחקו: חול ונמחק. כי לא כיון בזה לשמים: קדש וחול כי תרח אבי אברהם היה עובד אלילים ולבסוף חזר למוטב כדאמרי' שעשה תרח תשובה. ולכך משמע קודש וחול (מת"כ): דוים וסגופין היו כואבים וחלושים היו ולא היו מפייסים אלא בפה הה"ד וישכם לבן בבקר. ואילו היה לבבו שלם עם בנותיו ובני בנותיו לא היה רחוק להשכים בבקר להפטר מהם אלא הוה ליה להתנהג במתון כל מה שאפשר: לסורו פי' לעכו"ם כבראשונה. שאע"פ שהשבטים הוכיחו אותו כדאי' לעיל סי' ו'. מ"מ לא חזר בתשובה: מלמד שנכנסו כו'. כדאי' בילקוט מה למקומו שחזר לעניותו שבאו לסטין ונטלו כל מה שהיה לו ואמר יעקב ותבט עיני בשורי. וכתב המת"כ שנ"ל דבר אחר למקומו מלמד כו': מקרקרים לשון צעקה. או הוא כמו מקרקר קיר: נ"א מקרטעים מדלגים (ערוך): (טו) כמה מלאכים כו'. שקבלו פניו בשמחה רבה בשובע שמחות בהיותו מוכן לבא ליכנס לארץ הקודשה: לכניסתו לארץ כשהיה קרוב ליכנס לארץ שמחו המלאכים וקדמו פניו (יפ"ת): מחנה אלהים זה כלו' שהשכינה שורה עליהם. ואין השכינה שורה כראוי בשלימות בפחות מששים רבוא כדוגמת מחנה ישראל וכדלקמן דברים רבה פ"ז: ק"כ רבוא מחנים המה שתי מחנות של שכינה: פרוזבין פרש"י שלוחין בלשון יון ודרש שמוכים מחנים וישלח יעקב מלאכים. ס"ל מאותן מחנים שלח שלוחים לעשו אחיו:

סדר וישלח

פרשה עה

(א) פתח קומה ה' כו'. טעם פתיחה זו יתבאר לקמן בסוף המאמר: ה' פעמים דוד מקים להקב"ה כו'. הנה טעם מנין החמשה מבואר בשוח"ט מזמור י"ז שהם כנגד ד' מלכיות וכנגד גוג. והע"ג דטובא קומה כתיב. יש לומר דלא חשב אלא אותן שמזכר בהם השם הנכבד. והא דלא חשיב קומה ה' למנוחתך משום דלא מיירי בהשפלת האויבים. ובילקוט ובפסיקתא דותאמר ציון גרס בס' דאשון של תהלים וכנ"ל שבכל ס' תהלים יש כמה פעמים (הרד"ל): דוד בני כלו' אף שאתה בני והדומים לך קרובים לי. אומר קם לגמרי שאין כבודי מפורסם בהתמדה. אלא בימות המשיח אז אקום. והיינו כשתראה עניים נשדדים דהיינו בעת קץ שאין בן דוד בא עד שאפס עצור ועזוב כדאי' בפרק חלק ואז יקום ה'. ובש"ר פ' י"ז משמע שהקימה רמז להתשררות הנקמה לגמרי באף ובחמה ובקצף גדול (יפ"ת): דמנערה נרמאה פי' דמנערה עצמה. נוסח אחר דמנערה אנפה פי' שמנערת כנפיה מן העפר: קדמיה לרשיעא כו'. שאם יש לו שום זכות ישלם ה' שכרו בעולם הזה קודם שיקדים הוא פני ה' בזכיותיו. ובכן הכריעהו מכף זכות לכף חובה ע"ד ומשלם לשונאיו אל פניו. וכמה ילדק זה על עשו שהיה לו זכות כבוד הו"א. או פירושו קדמיה לרשעא שיקדים להביא עליו הרעה ולא יספיק בידו לעשות תשובה קודם. ודרש הכריעהו מלשון הכרע הכף (יפ"ת): שברהו זהו ד"א על תיבת הכריעהו כלו' שלהימית אותו אלא ישבר כחו ויורידהו מנכסיו ע"ד אל תהרגם פן ישכחו עמי כי זה קשה מהמות (יפ"ת): עתיד ליפול בחרבך וכיון דסוף סוף עתיד ליפול. ראוי שמעכשיו תעשה כן דגברא קטילא קטלת: א"ל הקב"ה לדרכו היה מהלך כו'. כלו' באשר עשו הלך לדרכו ולא עלה על לבו כלל להתגרות ביעקב אלא שיעקב עוררו עליו בהיותו משלח לו שלוחים דרך הכנעה לאמר כה אמר עבדך יעקב ומזה נתעורר עליו לצאת לקראתו במלחמה. ולפיכך אז כעס ה' ולא ענהו בתפלתו עד כי הוכרח להכניע עצמו מאד ונענש בגופו ובממונו כדלקמן. וכן עבור זה נתחייבו זרעו הוכת גלות ושיעבוד תחת יד זרע עשו לפי שקיבל עליו אדנותו כדלקמן סי' ג' (מה"ק): (ב) פתח מעין נרפש כו'. כבר כתבתי לעיל שטעמם לומר שסבת הסתרת פני ה' מיעקב בעת זו לפי שנהפך לו להטות הקדימתו פני עשו. וזה נ"כ טעם פתיחה זו ופתיחת רב הונא דבסמוך כי למה לו להחזיק באזני כלב לעוררו שאין נותן אל לבו. ולזה הסתיר ה' פניו ממנו עד שנענש בגופו ובממונו. וזה נ"כ טעם פתיחה דר' יהודה ב"ס דבסמוך (יפ"ת): שא"א למעיין להרפס כו'. דודאי מעצמו אין מעיין נרפס ומקור משחת אלא א"כ האדם גורם בקלקולו בהיותו מרפים המעיין ברגליו לעשותו עכור. וכן המקור מוגא המעיין סותם באבנים ועפר כדי להשחיתו. וכן הוא בנמשל דמעצמו אין צדיק מט לפני רשע בהיות לבו בטוח בה', אלא א"כ האדם גורם לקלקל הדבר בהיותו מסיר בטחונו מה' מפחד הרשע להכניע עצמו לפניו. שמאז גם ה' מסתיר פניו ממנו. מדה כנגד מדה (נזה"ק): לארכי ליסטים לשר הגזלנים. והנמשל שע"י פחד יעקב מן עשו נתעורר כח הגבורה בו. שאלולא פחדו לא היה מתגבר בו הכח ההוא שנאבק עמו שר של עשו. ואילו היה בטחונו חזק. אז היה נתבטל כח עשו מלמעלה והיה המוב מכניע את הרע: ושרי מעיר לה והתחיל להקיצו משנתו לתועלתו. ואמר ליה קום לך שרעה שכיח פה ר"ל שהיה רעה שכיח כאן: קא שרי מקפח ביה. פי' שהוא ברשעו לא פנה אלא להרגלו וקם משנתו והיה מקפח בו והכה אותו: ינער בישא המוכה קילל לארכי ליסטים וא"ל שיאבד הרשע ההוא שמטיב רעה תחת טובה. ויש גורסים ינער בישא. וע"כ פירושו שינער ה' ברשע ההוא ע"ד ינער ה' בך השטן: דמיך הוה כו'. פי' שהוא השיב שאמנו ברשעו. וא"ל ישן הייתי ואתה עוררתני לדרכו

ועוררתני. כך א"ל הקב"ה לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב. ר' יהודה ב"ר סימון פתח (ירמיה יג) מה תאמרי כי יפקוד עליך ואת למדת אותם עליך אלופים לראש. א"ל הקב"ה לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב : (ג) מלאכים ד אלו שלוחי ב"ו. רבנן אמרי מלאכים ממש. א"ר חמא ב"ח הגר שפחת שרה היה ונזדמנו לה ה מלאכים. זה שהוא אהובו של בית עאב"ו. ומה אליעזר ו שהיה עבדו של בית נזדווגו לו כמה מלאכים. זה שהוא אהובו של בית עאב"ו. א"ר יוסי יוסף ז קטנן של שבטים היה ונזדווגו לו שלשה מלאכים הה"ד (בראשית לז) וימצאהו איש וישאלהו האיש ויאמר האיש. זה שהוא אביהן של כולן עאב"ו : (ד) לפניו. ח לזה שבא שעתו ליטול המלכות לפניו. ר' יהושע אמר שלח פורפירא וטלקיה קודמוהי. א"ל אין ב' זרזירים ישינים על דף אחד. אל עשו אחיו. אע"פ שהוא עשו הוא אחיו : (ה) ארצה שעיר שדה אדום. ט הוא אדום. ותבשילו אדום. וארצו אדומה. גבוריו אדומים. לבושיו אדומים. ופורע ממנו אדום. בלבוש אדום. הוא אדום (שם כה) ויצא הראשון אדמוני. תבשילו אדום (שם) הלעיטני נא מן האדום האדום הזה. ארצו אדומה ארצה שעיר שדה אדום. גבוריו אדומים (נחום ב) אנשי חיל מתלעים וגו'. ופורע ממנו אדום (שיר ה) דודי צח ואדום. בלבוש אדום (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושך : (ו) ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו. י רבינו אמר לר' אפס כתוב חד אגרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס. קם וכתב מן יהודה נשיאה למרן מלכא אנטונינוס. נסבה וקרייה וקרעה. א"ל יא כתוב מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס. א"ל ר' מפני מה אתה מבזה על כבודך. א"ל מה אנא טב מן סבי לא כך אמר כה אמר עבדך יעקב. עם לבן גרתי. לבן יב דהוא רבהון דרמאי יהיבתיה בחפתי להוא גברא עאב"ו. ולמה עם לבן גרתי ואחר עד עתה. שעדיין לא נולד שטנו של אותו האיש. אבל עכשיו נולד שטנו של אותו האיש. דא"ר פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן יג מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל. הה"ד (ירמיה מט) אם לא יסחבום צעירי הצאן. ולמה קורא אותן צעירי הצאן שהן צעיריהם של שבטים : (ז) ויהי לי שור והחמור וגו'. יד ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אומר משור אחד יצאו שורים הרבה ומחמור א' יצאו חמורים הרבה. ר"נ אמר לישנהון דברייתא היא חמורתא גמלתא. רבנן אמרי שור זה טו משוח מלחמה שנא' (דברים לג) בכור שורו הדר לו. חמור זה מלך המשיח שנאמר (זכריה ט) עני ורוכב על חמור וגו'. צאן אלו ישראל שנא' (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי. ועבד ושפחה (תהלים קכג) הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וגו' (שם) חננו ה' חננו כי רב שבענו בוז. וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו. שאתה נוהג בו כאח טז הוא נוהג בך כעשו. וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו. ר"ל אמר עמו כעמו מה הוא שהוא גבור ויכול לעמוד כנגד ארבע מאות. כך כל או"א מהן עשוי על ארבע מאות איש. ר' לוי אמר הלך ונטל יז אגרומי ממצרים. אמר אין יכילנא ליה הא טב ואם לאו אנא אימא ליה אייתי מכסא ומגו כן אנא קאים עליו וקטילנא ליה : (ח) ד"א וישלח יעקב מלאכים. זהו שנאמרה ברוה"ק ע"י שלמה מלך ישראל (משלי י) ברכות לראש צדיק ופי רשעים יכסה חמס. כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד יעקב ועשו. ברכות לראש צדיק זה יעקב. ופי רשעים יכסה חמס זה עשו הרשע. אשריהן הצדיקים שמתברכין בארץ ומתברכין בשמים. וכך היא המדה שנא' (ישעיה סג) אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן. יח להודיעך שכל הברכות שברך יצחק את יעקב כנגדו ברכו הקב"ה מלמעלה. יצחק א"ל (בראשית כז) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו'. והקב"ה ברכו בטל ומטר שנא' (מיכה ה) והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל וגו'. יצחק א"ל ומשמני הארץ. והקב"ה ברכו בתבואה שנאמר (ישעיה ל) ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה. יצחק אמר יעבדוך עמים. והקב"ה א"ל (ישעיה מט) והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך. יצחק א"ל הוה גביר לאחיך. והקב"ה א"ל ע"י משה (דברים כו) ולתתך עליון על כל הגוים. הא למדת שכל הברכות שברכו יצחק מלמטה ברכו הקב"ה מלמעלה. ואף רבקה אמו ברכתו כנגדן. שנא' (תהלים צא) יט יושב בסתר עליון. וכך אמרה לו כי מלאכיו יצוה לך וגו'. כיון שאמרה לו בלשון הזה ברכתו רוה"ק יקראני ואענהו וגו'. וכי מאחר שברכו הקב"ה. אביו למה חזר וברכו שנאמר (בראשית כח) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו. אלא שראה יצחק ברוה"ק שעתידין בניו להגלות לבין או"ה א"ל בא ואברכך ברכות של גליות שיחזיר עליך הקב"ה ויקבצך מן בין הגליות. ומה הן הברכות (איוב ה) בשש

צרות

יד יוסף ד ילקוט ס"ז : ה לעיל פ' מ"ס : ו לעיל פ' נ"ט : ז לקמן פ' פ"ד : ח ילקוט ס"ז : ט לעיל פ' ס"ג. ילקוט ישעיה רמז שס"ז. ילקוט נחום רמז תקס"א. זוהר תולדות דף קל"ט. ז"ח דף ל"ג : י ילקוט ס"ז : יא תנחומא ס"ז : יב תנחומא ס"ז : יג לעיל פ' ע"ג. ולקמן פ' נ"ט · ב"ב קכ"ג. וילקוט ס"ז: יד ילקוט ס"ז : טו תנחומא ס"ז : טז זוהר ס"ז דף קס"ו: יז דרשו כן מדכתיב וגם הולך לקראתך. הלך בלא וא"ו מלשון עזרא ד' מנדה בלו והלך שהוא לשון מס : יח ילקוט תורה רמז קט"ו : יט סנהדרין ק"ג :

מתנות כהונה

משלי א"ל ינער ביפה פי' בתמיה אתה האיש הרע למה תנטער אותי א"ל הליסטים ישן הייתי ואתה נערתני וגירסת הספר י"ל שאמר בלשון תימה נוער זה האיש הרע וא"ל לא ניער מעצמו אלא אתה עוררתו ודמך בראשו : לדרכו היה מהלך. שכבר נח רוגזיה שהרי אמו שלחה אחריו שנא' עד שוב אף אחיך וגו' ושלחו אליו היה מעורר השנאה : לזה שבא כו'. עשו הוא נוטל המלכות בראשונה ואח"כ ועלו מושיעים וגו' : שלח פשט ויפשוט ת"א משלח ובערוך גרס חלש כמו חלץ : פורפריא לבוש מלכות : וטלקיה והשליכו לפניו כלומר רמז לו שיקח הוא המלוכה ראשונה : אין שני זרזירים. רמז שא"א לשניהם לקבל המלוכה כא' ואין שני מלכים משתמשים בכתר אחד : ה"ג גבוריו אדומים מגן גבורים מאדם לבושיו אדומים ואנשים כו' : איגרא איגרת משמי לאדונינו המלך אנטונינוס : נסבה כו' רבינו לקח האיגרת וקראו וקרעה : מה אנא טב כו'. וכי טוב אנכי מזקני יעקב : דהוא רבהון כו'. שהוא הרב על כל הרמאים נתתיו בבית ידי כלומר גנאתיו כפי רצוני והוא משל ממי שמגנה חבירו שאומר הכרחתיו עד שנתתיו בבית ידי : להוא גברא. לעשו הרשע : שעדיין כו'. עד עתה קדייק : לישנא דברייתא כו' לשון הבריות כך הוא שאומרים על החמורים הרבה חמור ועל שוורים הרבה שור : בעמו כלומר כדומה לו : אגרומי רשות להיות מוכסן : אין יכילנא כו'. אם אוכל לנצח אותו הרי טוב אם לאו אומר לו להביא מכס ומתוך כך אנכי עומד עליו ואהרג אותו : כי מלאכיו כו' כך אמרה כשהלך אל לבן : ובא ואברכך גרסי' : זמם חכה תוך פיו : ה"ג מה זמם

עשה

עץ יוסף

לדרכו היה מהלך שכבר נח רוגזיה שהרי אמו שלחה אחריו שנא' עד שוב אף אחיך וגו' ושלחו אליו היה מעורר השנאה : אלופים לשון שררות שקראו אותו בשם אדון ואתה עבדו וכל זה סובב רפיון בטחונך ופחדתך : (ג) שלוחי ב"ו כתרגום איזגדין. שאם מלאכים ממש איך אמר ויצו אותם שעליהם לא היה לצוות : מלאכים ממש יליף לה מסמיכות הפרשיות שקודם כתיב מחנה אלהים זה וגו' ואח"כ וישלח יעקב מלאכים. ור"ל מאותם המלאכים שכתיב לפניו : ה' מלאכים כדלעיל פרשה מ"ה : כמה מלאכים כדאי' לעיל פ' נ"ט : קטנן של שבטים שהרי נולד אחר כל השבטים חוץ מבנימין : וימצאהו איש בתנחומא אמר אין איש האמור כאן אלא גבריאל שנא' והאיש גבריאל. ועיין לקמן פ' פ"ד : (ד) לזה שבא שעתו כו'. והכתוב מדבר והדר מפרש דהיינו אל עשו אחיו. ור"ל שכל סיבת השליחות הנ"ל למה שהכיר יעקב שהשעה משחקת לעשו וראוי להחניפו (יפ"ת) : ר' יהושע אמר כו'. ר"ל הוא פירש לפניו שהפשיט לבוש מלכות שלו ופירשה לפניו. כי פרפור הונח על לבוש מלכות ביחוד. והפשיט מתורגם ושלח. וטעם ההפשט לומר שא"א שיתכסו שניהם בשמלה אחת. וכן א"א שיהיו שניהם מלכים. ולזה הוא מודה במלכות שבא שעתו ליטול לפניו. ובאחרית הימים תכון מלכות יעקב : זרזירים מין עורב ושונאים זה את זה : אע"פ שהוא עשו כלומר רשע. מ"מ הוא אחיו ואהבתו לו : (ה) הוא אדום כו'. לעיל פ' ס"ג סי' י"ז ע"ש : גבוריו אדומים מגן גבוריהו מאדם לבושיו אדומים אנשי חיל. כצ"ל : (ו) אגרא איגרת משמי לאדונינו המלך אנטונינוס : נסבה כו'. רבינו לקח האיגרת וקראו וקרעו : מה אנא טב כו'. וכי טוב אנכי מזקני יעקב. ואע"ג דאמרי' בסמוך דבאמת עשה יעקב בזה שלא כהוגן עד כי נענש בהסתרת פנים. והיינו מפני שעשו הלך לדרכו ולא היה לו ממשלה עליו. אבל ר"י נשיאה שהיה תחת יד שליטת המלך מרומי. ודאי היה ראוי לו להראות לפניו הכנעה. ויליף לה מק"ו מיעקב שאם הוא עשה כן מדעתו אף כשלא היה לו ממשלה עליו כ"ש עכשיו : דהוא רבהון דרמאי שהוא האב על כל הרמאים : יהיבתיה בחפתי נתתיו בבית ידי כלומר גנאתיו כפי רצוני והוא דרך מליצה : להוא גברא עאב"ו ואף שהוא בא לפניו דרך פיוס לא נחשב זה לדבר קינטור. דאדרבה הוא חשוב טפי פיוס ורצוי בהיות לו כח לעמוד נגדו במלחמה בתחבולות המרמה ואעפ"כ הוא מבקש שלומו ובריתו דרך הכנעה בהיות לבו שלם עמו ובא לחלוק לו כבוד (נזה"ק) : שעדיין כו'. עד עתה קדייק (מת"כ) : עכשיו נולד שטנו וזהו ויהי לי שור זה יוסף שנקרא שור : (ז) משור אחד יצאו כו'. ולדידיה בא להגדיל עצמו לפניו בהשגחת ה' הפרושה עליו שמשור אחד נתברך בהרבה. וכן מחמור אחד נתברך בהרבה. וא"ל זה לפיוס ורצוי בהיות השגחת ה' עליו ואינו מתירא ממנו. אעפ"כ הוא מבקש שלומו ובריתו דרך הכנעה לחלוק לו כבוד : ר"נ אמר לישנהון כו'. לדידיה אדרבה בא להקטין עצמו לפניו לבל יתקנא בו כדי שיבקש אהבתו למצא חן בעיניו. ומ"מ לבל יהיה נחשב יעקב לשפת שקר שיש לו תקנה רב והוא אומר רק ויהי לי שור וחמור. לכן אמר לשנייהון דברייתא הוא כו' פי' לשון הבריות כן הוא שאומרים על שורים הרבה שור ועל חמורים הרבה חמור. ולכן יעקב בקרבו ישים ארבו לכוון לדברי הרמז על לשון הבריות. ועשו יבין הדברים כפשוטן שאין לו ליעקב רק מעט : שור זה משוח מלחמה. שלע"ל שהוא מבני אפרים כדיליף בבמדבר רבה פ' י"ד. וכל זה היו מקובלים יעקב ועשו מיצחק ומאברהם שיעמוד מזרע אברהם משוח מלחמה ומשיח בן דוד ועם ישורון. ולכן כשגלה יעקב לעשו בדברים אלו הבין עשו כוונתו שזכה יעקב לאלה : צאן אלו ישראל ובתנחומא אמר צאן אלו זכותם של שבטים שנקראו בניהם צאן שנא' ואתן צאני : ועבד ושפחה הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכעיני שפחה וגו' חננו ה' חננו כי רב שבענו בוז. קאי על למצא חן בעיניך שבסוף הפסוק דויהי לי וגו'. וכמו שהוא דורש כל הפסוק בראיית פסוקים אחרים נגדו. ואולי צריך להיות גם בפנים כן למצא חן בעיניך חננו ה' חננו וגו' : נוהג בך כעשו ולכן אמרו אל אחיך אל עשו. לומר שאתה נוהג בו כאח לכבדו. ומ"מ הוא לא נתפייס ועומד ברשעו : עמו כעמו כלו' כדומה לו בגבורה : ונטל אגרומי של מצרים פי' מכס שנוטלים במיצרי וגבול שבין מדינה למדינה (הרד"ל) : אמר אין יכילנא כו'. כלו' אם אכיר מתוך מספר אנשיו וכחם שאוכל לו אלחם עמו. ואם לאו לא אבוא עליו במלחמה רק כמבקש המכס ומתוך כך אקום עליו ואהרגנו בפתע פתאום (יפ"ת) : (ח) ד"א וישלח יעקב כו'. הובא כל המאמר לכאן אגב ברכת רבקה כי מלאכיו יצוה לך ומהם לקח יעקב מלאכיו ושלחם : אשריהן הצדיקים כו'. משום דקמפרש ברכות לראש צדיק על הסכמת ה' בברכות יעקב קאמר אשריהן הצדיקים כו' לומר שכן היא המדה שהצדיק המתברך בארץ מתברך בשמים (יפ"ת) : יתברך באלהי אמן כו'. וחשב כמה ענינים. מהן בגשמי ברכה ובכבוד ובמזונות. מהן בכבוד וגדולה שאפסי ארץ ישתחוו להם והן במעלה הנפשיות וזהו ולתתך עליון : בירכו בטל ומטר לפי שפעמים אין הטל מספיק להשביע שואה ומשואה הזכיר כאן המטר עם הטל שניתנה לו הברכה יותר שלימה ממה שבירכו יצחק. דגשמים בעתו הוא ברכה ע"ד ונתתי גשמיכם בעתם : והיה שארית יעקב בגוים כו'. ומשמע ליה דרביבים היינו מטר כמ"ש המפרשים שהם טיפות דקות דומיא דשעירים עלי דשא ורביבים עלי עשב : והקב"ה ברכו בתבואה כו'. ובילקוט גרס הו יצחק אמר ורוב דגן ותירוש והקב"ה א"ל ויען ה' ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן ואת התירוש. ולפי זה נראה דברכת משמני הארץ היינו ברכת האיכות שיהיו התבואות שמינות. וכנגד זה הביא ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה וכו' והיה דשן ושמן. וברכות רוב דגן ותירוש היינו ברכת הכמות שיהיו מרובה בכמות וכנגד זה הביא הנני שולח לכם את הדגן והתירוש ושבעתם אותו (יפ"ת) : ולתתך עליון כו'. ובכלל זה גם אחיו בני אמו : ואף רבקה אמו ברכתו. מדרך הסברא אנו אומרים כן. אחר שמצאנו שנתקיים בו ששלח מלאכים לפני עשו להצילו ומסתמא בשעה ששלחתו מפני חמת עשו אמרה כן ברוה"ק שכן יהיה. ומצאנו בכתוב שהבטיח הקב"ה יקראני ואענהו : יושב בסתר עליון כו'. מפרש יושב בסתר עליון על יעקב שלן בב"ה שהוא מושב אלהים : כיון שאמרה לו בלשון הזה ברכתו רוה"ק כו'. גיר' הילקוט כיון שאמרה לו בלשון הזה הסכים הקב"ה וברכו שנא' יקראני ואענהו : מאחר שברכו הקב"ה דבשלמא אם לא היה מברכו ניחא שהוצרך לברכו מפני שהברכות הראשונות היה בהן פקפוק ושוב נתאושרו כדלעיל פ' ס"ז אבל לפי מ"ש פה שה' בירכו מלמעלה כבר הן מאושרות בלאו הכי : ברכה של גליות כל הברכות הקודמות היו מדברים מענין הגאולה העתידה ב"ב וכאן ברכו שינצל בעת הגלות. וחשב ה' דברים

שהם

צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע ברעב פדך ממות ובמלחמה מידי חרב בשוט לשון תחבא ולא תירא משד כי יבא לשד ולכפן תשחק ומחית הארץ אל תירא. לכך נאמר ברכות לראש צדיק: (ט) ד"א וישלח יעקב. (תהלים קמ) כ אל תתן ה' מאויי רשע זממו אל תפק ירומו סלה. אמר לפניו רבון העולמים אל תתן לעשו הרשע מחשבות לבו. מהו זממו אל תפק. אמר לפניו רבש"ע עשה לו זמם לעשו הרשע כדי שלא תהא לו נחת רוח שלימה. ומה זמם עשה לו הקב"ה לעשו. א"ר חמא ב"ח אלו בני ברבריאה ובני גירמאניה שאדומיים מתייראין מהם. ד"א אל תתן ה' מאויי רשע. אמר לפניו רבון העולם כשם שהיתה בדעתו של לבן לעשות עמי רעה ולא עזבתו. אף מחשבות של עשו אחי שמחשב עלי להרגני הפר דעתו. זה אחד מג' בני אדם שחשבו רעות ולא עמדו בידן. עשו וירבעם והמן. עשו שנאמר (בראשית כז) ויאמר עשו בלבו. בירבעם כתיב (מ"א יב) ויאמר ירבעם בלבו. בהמן כתיב (אסתר ו) ויאמר המן בלבו. מהו ויאמר עשו בלבו. אמר קין הרג את אחיו ולא עשה לו המקום כלום וסוף שהוליד בנים אחרים וירשו עמו את העולם. אף אני אהרוג את יצחק אבי תחלה ואח"כ אהרוג את יעקב אחי ואירש את העולם לבדי שנא' (בראשית כז) יקרבו ימי אבל אבי. אמר אקרב אבלו של אבא קודם ואח"כ ואהרגה את יעקב אחי. ולא הספיק הקב"ה בידו. לכך נאמר אל תתן ה' מאויי רשע: (י) ד"א וישלח יעקב מלאכים. כא בא וראה מה כתיב למעלה מן הענין (שם לב) ויאמר יעקב כאשר ראם וגו'. כמה היה מחנה אלהים שני אלפים רבוא ממלה"ש שנא' (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקדש. ויקרא שם המקום ההוא מחנים. שתי מחנות למה מלמד שנתנו לו ליעקב ארבעת אלפים רבוא מה"ש ונדמו לחיילות של מלך. מהן לבושי ברזל. ומהן רוכבי סוסים. ומהן יושבי קרנות. פגע בלבושי ברזל אמר להם משל מי אתם. א"ל של יעקב. פגע ברוכבי סוסים אמר להם משל מי אתם. א"ל של יעקב. פגע ביושבי קרנות אמר להם משל מי אתם. א"ל של יעקב. שנא' מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי. ואף יעקב היה מזכיר לעשו שמו של הקב"ה ליראו ולבהלו שנא' כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים. כב משל למה"ד לאחד שזימן את חבירו לסעודה והכיר בו שהיה מבקש להרגו. אמר דומה טעם תבשיל זה כטעם אותו תבשיל שטעמתי בבית המלך. אמר ידע ביה מלכא מסתפי ולא קטליה. אף כך יעקב כיון שאמר לעשו כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים. אמר עשו הרשע הגיעו הקב"ה לכבוד הזה שוב איני יכול לו: (יא) ד"א וישלח יעקב מלאכים. למה שלח יעקב אצלו שלוחים אלא כך אמר אשלה לו שלוחים אם יחזור בתשובה. אמר להם אמרו לו אל תאמר יעקב כדרך שיצא מבית אביו הוא עומד שנא' כי במקלי עברתי וגו'. ויצו אותם לאמר. אמרו לו כג אל תאמר כשיצא מעמך נטל בידו כלום מתפיסת הבית אלא בשכרי קניתי כל הללו בכחי שנא' ועתה הייתי לשני מחנות. באותה שעה שקרא יעקב לעשו אדוני. א"ל הקב"ה אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני ח' פעמים. חייך אני מעמיד מבניו ח' מלכים קודם לבניך שנא' (בראשית לו) ואלה המלכים אשר מלכו וגו'. אמר להם אמרו לו אם לשלום אתה מתוקן אני כנגדך. ואם למלחמה אני כנגדך. יש לי גבורים ובעלי גבורה וזרוע שאומרים לפני הקב"ה דבר והוא עושה להם רצונם שנא' (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה. לפיכך בא דוד ליתן שבח וקלוס לפני הקב"ה שעזרו בברחו מפני שאול. שנא' (שם יא) כי הנה הרשעים ידרכון קשת. מה כתיב אחריו (שם) כי השתות יהרסון צדיק מה פעל. כד אמר לפניו רבון העולמים אם רתקת ונטשת את יעקב שהוא משתיתו ויסודו של עולם שנא' (משלי י) וצדיק יסוד עולם. צדיק מה פעל. על אותה שעה נאמר (תהלים כ) אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר: (יב) ד"א ויהי לי שור וחמור. כה שור זה יוסף שנא' (דברים לג) בכור שורו הדר לו. חמור זה יששכר דכתיב (בראשית מט) יששכר חמור גרם. ובן בנו של יוסף עומד לכלות את עמלק שנא' (שמות יז) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. ובניו של יששכר יודעין מה הקב"ה עושה בעולמו שנא' (דה"א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים. וצאן אלו ישראל שנא' (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. ועבד זה דוד שנא' (תהלים קטז) אני עבדך בן אמתך. ושפחה זו אביגיל שנא' (ש"א כה) הנה אמתך לשפחה. באותה שעה הלכו אותן השלוחים אצל עשו וראו עמו גבורים מזויינין. ובאו ואמרו ליעקב שנאמר וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגו'. מהו וארבע מאות איש עמו. א"ר שמואל בר נחמני ת' מלכים קושרי כתרים. וי"א ת' מיני אפרכין היו עמו. ור' ינאי אמר ת' ראשי גייסות היו עמו וכיון שאמרו לו ליעקב כל אותה גדולה היה מתיירא. והיה מחלק את נשיו ואת בניו לשתי מחנות. שנאמר ויחץ את העם אשר אתו: (יג) ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו. כו באותה שעה אמר יעקב אבינו לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורתך (ויקרא כב) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. אם יבא רשע זה ויאבד את בני ואת אמם כאחת ספר תורה שאתה עתיד ליתן על הר סיני מי יקרא בו. בבקשה ממך הצילני נא מידו שלא יבא ויכני אם על בנים שנא' הצילני נא. מה עשה עמד ושלח לו דורון לסמות את עיניו. שנא' (דברים טז) כי השוחד יעור עיני חכמים. ואין חכמים אלא אדומיים שנא' (עובדיה א) והאבדתי חכמים מאדום ותבונה

מהר

יד יוסף כ מגילה ו': כא ילקוט ס"ז: כב סוטה מ"א: כג ילקוט ס"ז: כד ילקוט תהלים רמז תרל"ג: כה ילקוט ס"ז. צ"ק י"ז: כו ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

עשה הקב"ה לעשו: **יושבי** קרנות עגלות חפופות כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין ויושבין בקרנות של זהב ומהלכין בראשי גייסות: ה"ג **משל** למה הדבר דומה לאחד שזימן: **ידע ביה** מלכא. לשון תימה וחרדה יודע ממנו המלך ומכירו והוא מתיירא ולא הרגו: **ויצו** אותם. כיון שלכולם נוה כן נקט בלשון קצר: **שעזרו** שעזר ליעקב: **אם** רתקת. באותה שעה שהיה בצרה אם

עץ יוסף

שהם רק הלאה מארות ויסורים: **בשוט לשון תחבא** כי השבויים נבזים ומגודפים בלשון אדוניהם. והשוד והכפן מבוארים. ואמר ומחית הארץ וכן עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך. כי הגולים בחוץ ובשדות מסתכנים בחיות רעות וינוף באבן רגלם. ומשום דמיתה ורעב איתנהו בשבי כדאי' בפ"ק דב"ב לכן אמר ברעב פדך ממות וכנגד החרב אמר ובמלחמה מידי חרב וכנגד המות אמר תבא בכלח אלי קבר: **לכך נאמר** ברכות כו'. לשון רבים דאיכא ברכת יצחק וברכת ה' וברכת רבקה ועוד ברכת יצחק (יפ"ת): (ט) **אל** תתן ה' מאויי כו'. כי יעקב צפה ברוה"ק שלעתיד יתחייבו בניו חובת גלות תחת יד זרע עשו. לפיכך הכניע עצמו לפניו להיות סימן לבניו וללמדם אורחות מוסר שיקבלו עליהם שיעבוד והכנעה לנהוג בהם כבוד ומייתי סמך לדבר הא דכתיב אל תתן ה' מאויי רשע בפירושו שיעקב היה מתפלל שיופר מחשבות הרעה וכדלקמן. הרי מוכח שיעקב ידע מהגלות (יפ"ת): **אמר לפניו** יעקב. ואע"פ שהמזמור על שם דוד. הא קי"ל דספר תהלים נא' על ידי עשרה זקנים ואחד מהן יעקב: **מחשבות לבו** דסתם תאוה הוא בלב ע"ד תאות לבו: **מהו זממו** אל תפק. דליכא למימר דפירושו שלא יעשה כמחשבתו. וזממו מגזרת כאשר זמם. ותפק מענין ויפק רצון. דהא זה כבר אמורה במאמר אל תתן ה' מאויי רשע. ומתרץ דהכי קאמר עשה לו זמם וכו': **עשה לו זמם** כי מאוייו ותפלו המה רעים מאד. והפלו רק לבלע ולהשחית ולכן עשה לו זמם שגם הוא יפחד מאחרים ועי"ז יטרד לבו ולא יחשוב כל כך רעה מרוב טרדתו. ובפ"ק דמגילה פרש"י זממו אל תפק אל תוציאנו מנהיריו. זמם כמין טבעת ברזל שנותנין בחוטמו של אנקה ונמשכת בו ומתוך חזקה אינה משתמרת אלא בו: **ד"א אל** תתן ה' כו' כשם כו'. מפרש ליה דה"ק יעקב ה' אדני עוז ישועתי שכבר היית לי לישועה. שכותה לראשי ביום נשק ביום המלחמה כשבא לבן להלחם בי. וכאשר החלות להראות לי מדת טובך להצילני מיד לבן. כך אל תתן ה' מאויי של עשו הרשע שתפר רעות מחשבתו ותצילני מידו (מה"ק): **זה אחד** משלשה ב"א כו' שעליהם נאמר שאמרו בלבבם. שעל זה אמרו חז"ל הרשעים ברשות לבם. ודייקו מזה שנאמר ויאמר בלבו. וענייננו שזה מורה שלבם רעה מאד עד שנהפך כל יצורי לבם לרע. ולכן לא עמדו בידם כי לאנשים כאלה הנקם מכלה בהם: **ויאמר ירבעם בלבו** קשה קצת דהא עלה בידו מחשבתו. וכאן אמר ולא עמדו בידו. ואולי הכוונה על בנו שבטל פרדסאות שהעמיד אביו שלא יעלו ישראל לרגל כדאי' בפרק אלו מגלחין: **אבל אני** אהרוג את יצחק אבי תחלה. כצ"ל וכן הוא במדרש שעם היפ"ת. והמדרש הזה מכוון למה דאי' לעיל פ' ס"ז שהלך עשו אל ישמעאל והתחתן עמו כדי לקרב דעתו עמו. ופיתה אותו שיהרוג את יצחק כו' וע"ש מ"ש. ועז"א לכך נא' זממו אל תפק בהריגת אביו. דזמם הוא ענין מחשבת מרמה ותחבולה שבא לסבב הריגתו דרך מרמה ע"י ישמעאל אבל לא עלתה בידו (מה"ק): **ואירש את העולם** כי כבר ניתן כל העולם לזרע אברהם ויצחק ואין יורש אחר זולתי: (י) **מה** כתיב למעלה כו'. בא לתת טעם על שליחות זה שע"י המלאכים יפחיד את עשו שנדמו לו לחיילות של מלך כדמפרש ואזיל. ומייתי סמך לדבר שאף יעקב היה מזכיר לעשו שמו של הקב"ה: **רבותים אלפי שנאן** שפירושו רבותים רבבות הרבה. ואמר שמספרם אלפי דהיינו אלפים. דמיעוט רבים שנים. או נמי רבותים פי' שתי רבבות. ופי' אלפי אלפי דעלמא. ופי' ב' רבבות פעמים אלף. והכל עולה לחשבון אחד: **שתי מחנות למה** דכיון דרכב אלהים רבותים אלפי שנאן דהיינו ב' אלפים רבוא הוה סגי במחנה אחד לאלהים ומשני דלצורך יעקב הוצרכו מחנים. שלפי שנדמו לחיילות של מלך שיש בהם ממינים שונים הוצרכו רבים להגדיל חברת כל כת וכת מהם לירא: **יושבי קרנות** עגלות חפופות כדאמ' בפרק י' יוחסין ויושבין בקרנות של זהב ומהלכין בראשי גייסות (מת"כ): **ידע ביה מלכא** לשון תימה וחרדה יודע ממנו המלך ומכירו. והוא נתיירא ולא הרגו: (יא) **למה** שלה יעקב כו'. כלו' מה בצע בדברי שליחותו שצלח לעשו לאמר ויהי לי שור וחמור וגו' מה זו סיבה למציאת חן בעיניו: **אם יחזור בתשובה** שבראותו הצלחת יעקב יכיר בהשגחת ה' אשר לא יעזוב את חסידיו. ולכן אמר אל תאמר יעקב כדרך שיצא מבית אביו בעירום ובחוסר כל אלא עשיר גדול וז"ש ויהי לי שור וחמור וגו': **נטל כלום** מתפיסת הבית. של בית אביו אלא בשכרי קניתי כל אלה. שנא' כי במקלי שלא היה בידי אלא המקל שמכל זה אתה רואה שהשגחת ה' היה עלי: **באותה שעה** כו'. כלו' אע"ג דעיקר השליחות היה כהוגן להיות רודף שלום. מ"מ לא הי' לו להשפיל עצמו לפניו לקרותו אדוני: **אם לשלום** כו'. הפתח דרים בענין אחר שאמר להם אמרו לו אם לשלום אתה מתוקן אני כנגדך לאחוז ג"כ בדרכי השלום ואם למלחמה אני כנגדך כי אע"פ שאני מתי מספר מ"מ יש לי גבורים בכח בטבע. הם בני שהם גבורים כיוצא בי. ובעלי גבורה וזרוע בצדקות הם בני שהם צדיקים ויראים שאומרים לפני הקב"ה דבר והוא עושה להם רצונם: **לפיכך בא דוד** לשבח ולקלס לה' בברחו מפני שאול על שעזרו ה' ליעקב שכשם שהציל את יעקב בזכות הבטחון אף שהיה מתי מספר כן יעזור לו ה' ג"כ אף שהוא מתי מספר כנגד שאול ואנשיו: **אלה ברכב** כו'. דבריש"ה כתיב ישגבך שם אלהי יעקב ויעקב ובניו בשם ה' היו מזכירים ונעזרו כן יהיה לדוד (יפ"ת): (יב) **שור** זה יוסף. שהוא שטנו של עשו וכדמסיק שבן בנו של יוסף הוא עומד לכלות את עמלק: **חמור זה יששכר** וכמו שמסיק שזרעו של יששכר יודעין כו': **יודעים מה הקב"ה** כו'. כלו' שהם יודעים ומשיגים ברוח הקודש גזירה שמים ועל זה אמר לדעת מה יעשה ישראל ר"ל שהם מגלין אותן ישראל למען ידעו לתקן הדבר בתשובה ומע"ט: **וצאן אלו ישראל** כלו' שיש להם זכות ממה שנקראים צאן בהיותם נמשכים אחר הקב"ה בתמימות כצאן אחר הרועה וכדאי' בש"ר פ' כ"ד: **עבד זה דוד** שהוא עבד ה' והוא הכניע את זרעו של עשו שהם הם נציבים. ולפי שהזכיר זכות דוד הזכיר ג"כ זכות אביגיל שנבאה על דוד כי מלחמות ה' אדוני נלחם וכתיב כי מלחמה לה' בעמלק (יפ"ת). ובתדב"א הגיר' שפחה זו רות שיצא ממנה דוד. אלא שכאן דקאמר עבד זה דוד אין מתיישב לגרוס רות דהיא היא. ובתנחומא גרס עבד זה משה: **מהו וארבע** מאות איש עמו. דמעט הם ולמה ירא יעקב כי רבים אשר אתו. ומפני מדלא כתיב אנשים וכתיב איש משמע דכל אחד היה איש חשוב בפני עצמו שהיה תחתיו כמה חיילות ועיקר יראתו היה כיון שראה כל אותה הגדולה פחד פן יש לו זכות העומד לו: (יג) **באותה** שעה כו'. דריש קרא דפן יבא והכני אם על בנים דרמיז אותו ואת בנו: **שור או שה** תרגום ותורתא או שיתא כמ"ד שאינו נוהג אלא בנקבות. לזה אמר אם על בנים: **מי יקרא בו** ר"ל אם לא תמחה בעשו שיעבור על אותו ואת בנו א"כ אין מקבל תורה לעתיד שמי יתן לבו לקרות בו מאחר שאתה לא מחית בעשו שיעשה להם דבר נגד דעת התורה: **לסמות את עיניו** בזה לקרב דעתו אצלו במה שחלק לו כבוד בדורון. כענין השוחד הגורם להטות לב הדיין ולקרבו אצלו

בהנאת

מהר עשו. ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו וגו'. מהו ורוח תשימו. אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותם זו אחר זו. אלא הרווח להם מצרותיהם. באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק ותלה עיניו למרום ובכה ובקש רחמים מלפני הקב"ה ושמע תפלתו והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב. שנא' (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב:

פרשה עו

(א) ויירא יעקב מאד ויצר לו. א ר' פנחס בשם ר' ראובן שני בני אדם הבטיחן הקב"ה ונתייראו. הבחור שבאבות והבחור שבנביאים. הבחור שבאבות זה יעקב שנא' (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה. וא"ל הקב"ה והנה אנכי עמך ובסוף נתיירא שנאמר ויירא יעקב. הבחור שבנביאים זה משה שנא' (שם קו) לולי משה בחירו. וא"ל הקב"ה כי אהיה עמך ולבסוף נתיירא (במדבר כא) ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו. אינו אומר אל תירא אותו אלא למי שנתיירא. ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן משם ר' נתן ב ראויים היו ישראל כליה בימי המן אילולא שנסמכה דעתן על דעת הזקן אביהם. אמרו מה אבינו יעקב שהבטיחו הקב"ה וא"ל והנה אנכי עמך נתיירא. אנו עאכ"ו. הוא שהנביא מקנתר את ישראל ואומר להם (ישעיה נא) ותשכח ה' עושך נוטה שמים ויוסד ארץ. אמר להון אנשיתון מה אמר לכון (ירמיה לא) כה אמר ה' אם ימדו השמים מלמעלה אם ראיתם שמים שמטו והארץ מתמוטטה מנטיית שמים וארץ לא היה לכם ללמוד אלא ותפחד תמיד כל היום: (ב) ד"א ויירא יעקב מאד ויצר לו. א"ר יהודה ב"ר אלעאי לא היא יראה ולא היא צרה. אלא ג ויירא שלא יהרוג. ויצר לו שלא יהרג. אמר אם הוא מתגבר עלי הורגני. ואם אני מתגבר עליו אני הורגו. הדא הוא ויירא שלא יהרוג. ויצר לו שלא יהרג אמר כל השנים הללו הוא יושב ד בא"י תאמר שהוא בא עלי מכח ישיבת א"י. כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו תאמר שהוא בא עלי מכח כיבוד אב ואם. שהרי כך אמר יקרבו ימי אבל אבי תאמר שמת אותו זקן ובא עלי להרגני. א"ר יהודה ב"ר סימון כך א"ל הקב"ה (בראשית לא) שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך. תאמר ע"כ היו התנאים ושמרני בדרך הזה ולא יותר א"ר יודן א"ל המקום שוב אל ארץ אבותיך אעפ"כ ויירא יעקב מאד. ה אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק בעוה"ז. ר' הונא בשם ר' אחא אמר הנה אנכי עמך אם יהיה אלהים עמדי. אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק בעוה"ז. ר' הונא בשם ר' אחא אמר (שמות ג) ויאמר כי אהיה עמך ואין דבר רע מזיקך וכתיב (שם ד) ויהי בדרך במלון. אלא שאין הבטחה לצדיק בעוה"ז. ר' פנחס בשם ר' חנין דציפורין אמר (מ"א א) ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר והלא כבר נאמר ה' (דה"א כב) הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה. אלא אמר הרבה קטיגורין יעמדו מיכן ועד גיחון. ויחץ את העם. ו לימדך תורה ד"א שלא יהא אדם נותן כל ממונו בזוית אחד. ממי אתה למד מיעקב שנאמר ויחץ העם וגו'. וכן הוא אומר (מ"א יח) ואחביאם חמשים איש במערה: (ג) ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו. ז אלו אחינו שבדרום. והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגלות. א"ר הושעיה אף ע"פ שנשאר לפליטה מתענים היו עלינו בב' ובה'. ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק. הא לעשו לא. אלא הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו. מי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו. ר' הונא בשם ר' אחא אמר מי היה קרוב לדוד לא אחז הוא מניח לאחז ואומר לחזקיהו (מ"ב כ) כה אמר ה' אלהי דוד אביך. אלא הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו. שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו: (ד) קטנתי מכל החסדים. ח א"ר אבא ב"כ איני כדאי. ר' לוי אמר כדאי אני [אבל] קטנתי מכל וגו'. כי במקלי עברתי את הירדן הזה. ר' יהודה ב"ר סימון בשם ר' יוחנן אמר ט בתורה בנביאים בכתובים מצינו שלא עברו ישראל את הירדן אלא בזכותו של יעקב. בתורה כי במקלי עברתי את הירדן הזה. בנביאים (יהושע ד) והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה. ישראל סבא. בכתובים (תהלים קיד) מה לך הים כי תנוס הירדן

תסוב

יד יוסף פע"ו א ילקוט ס"ז: ב פסיקתא רבתי פ' ל"ג: ג תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז: ד יוב"ע: ה ברכות ד': ו סנהדרין ל"ט: ז ילקוט ס"ז: ח ילקוט ס"ז: ט חוית פסוק שערך כעדר השוים. ילקוט יהושע רמז ע"ז. ילקוט ישעיה רמז שע"ז. מ"ק ח':

מתנות כהונה

אם נתרחקת ממנו מה היה מועילים פעולותיו: **מה יעשה ישראל**. לעמוד בציווי של הקב"ה: **אפרכין** שלטונין על אפרכיות: **זו אחר זו**. תכופים: **והבטיחו** חוזר למעלה על תפלת דוד שהזכיר זכות יעקב ושהצילו הקב"ה מיד עשו והבטיחו הקדוש ברוך הוא גם אותו לעזרו בזכות יעקב: **ונתייראו** שמא גרם החטא כמו שפירש"י בחומש: **אלא שנתיירא**. כלומר לפי שמתיירא: **שנסמכה דעתן** כו'. שלמדו מיעקב אבינו וחזרו בתשובה ולא היו סומכין על זכות עצמן ולא על ההבטחה שהבטיחן הקב"ה ואף גם זאת וגו': **אנשיתון** וכי שכחתם מה שאמר לכם כו': **שמטו** דרש ימדו כמו יעמדו שהוא לשון מייט ועניין הקטור צ"ל שנשתקעו במדת היראה כ"כ עד שנתייאשו מן התשועה לגמרי עד שאפילו לא היה שם מציק היו מתייראים וזהו שמשיים ואיה חמת המציק וקרוב לזה מצאתי שוב בתנ"ה: **לא היא יראה** כו'. כלומר אינו עניין אחד שיראה היא גדולה מצרה ואין יראה בלא צרה: **אלא ויירא**. שמא יהרג ויצר שמא יהרוג אכן גירסת הספר היא ג"כ גירסת התנחומא ולפי זה צ"ל שצרה גדולה מיראה שלא יהרוג אחרים ואעפ"י שעשו בא עליו ורדף אותו ואמרו חז"ל הבא להרגך השכם להרגו שנא' אם במחתרת כו'. י"ל שמ"מ גם ענוש לצדיק לא טוב ומהר"ר אליהו מזרחי כתב בשם תנחומא שלא הי' מתיירא אלא שמא יהרוג את עשו ויקללנו אביו: **יקרבו ימי אבל**. כלומר שימות ויתאבלו אחרים עליו: **שאין הבטחה** כו'. אין הצדיקים סומכין על ההבטחה ליראתם שמא יגרום החטא ועיין מזה ברמב"ן בסדר זה: **הנה אנכי עמך**. הקב"ה אמר לו הנה אנכי עמך והוא אמר כמסתפק אם יהיה אלהים עמדי ואתי' כמאן דאמר שהבטחה הנה אנכי נאמר לו קודם שאמר אם יהיה אלהים עמדי כסדר הפ': **כי אהיה עמך**. כך אמר הקב"ה למשה: **איש מנוחה וגו'**. גרסי' וסיפיה דקרא והכינותי את כסא מלכותו על ישראל: **מיכן וכו'**. מכאן ועד נהר גיחון שמשם אמר דוד למושחו למלך: **יעמדו** יכולים לעמוד: ה"ג בילקוט וכן הרמב"ן ויחץ את העם למדך תורה דרך ארץ שלא יהא אדם נותן כל ממונו בזוית א' ממי אתה למד מיעקב שנא' ויחץ את העם וגו' וכן הוא אמר ואחביאם חמשים איש במערה: ה"ג **אלו** אחינו שבגלות שנקראו בכל מקום פליטה הנשארת: **מתענים היו עליהם**. כלומר אע"פ שהיו פליטים בארץ אויביהם היו צריכים רחמים: **הא לעשו לא**. אלא מלך כל העולם ברוך הוא: **מתקיי' עליו**. להצליחו בכל דרכיו ולהושיעו מכל צרותיו: **מניח לאחז**. (לאמור לו אלהי דוד אביך או) נאמר לחזקיה אלהי אחז אביך לפי שהיה רשע: **איני כדאי**. מעולם הייתי קטן להעשות לי נס: **כדאי אני**. הייתי כדאי אבל

נעשיתי

עץ יוסף

בהגאת דורון: **והאבדתי חכמים** כו'. ר"ל מדכתיב והאבדתי חכמים וגו' א"כ מ"מ יש בהם חכמים. ועיין בויק"ר פ"ה: **מהו ורוח תשימו** דה"ל למימר הבדל תשימו או הפרש תשימו (נזה"ק): **אם יהיה** צרות כו'. ורמז הצרות בעדרים שהם מנחה לעשו. וכן פי' הרמב"ן שזה רמז שיהיו הארגוניות שיגבו מזרעו של יעקב בריוח והמתינה בין זו לזו: **והבטיחו שהוא** מושיע לזרעו מכל צרותם בזכותו שנא' יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. כצ"ל וה"ג בספרים המדוייקים. וכלו' שהבטיחו להיות סימן לבניו כי כאשר הושיע ה' לו והצילו מיד אחיו. כן יציל ה' את זרעו מזרע אחיו בזכותו. ועל זה נאמר יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב ולא קאמר אברהם ויצחק אלא לפי שהוא בצרותיו נעשה סימן לבניו (נזה"ק):

פרשה עו (א) ב' בני אדם כו'. כוונת המדרש להודיענו כמה החטא גורם. שהרי שני ב"א גדולים שבחר בהם הקב"ה והבטיחן ומ"מ נתיראו שמא גרם החטא: **ראוים היו ישראל כליה** כו'. מפני שיראו מגזירת המן ושכחו ההבטחה הנ"ל ובפסיקתא רבתי פ' ל"ג דרש ותשכח ה' עושך שנתיאשו מן הגאולה לגמרי בגזרת המן. ובמדרש שעם פירוש הא"ח גורס באמת בפנים המדרש כן ראוים היו ישראל כליה בימי המן לפי שנתייראו ונתיאשו מן הגאולה אלא לפי שנסמכה דעתן כו': **על דעת הזקן** על דעת יעקב שגם הוא נתירא שמא יגרום החטא: **ותשכח ה' עושך** ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק דהיינו המן שנתמלא חמה על מרדכי והיה מציק את ישראל וכונן להשחית: **כה אמר ה'** כו'. ואע"ג דזה בנבואת ירמיה וישעיה קדמה נביאתו הרבה לירמיה. מ"מ יודעים היו דברי הנבואה קודם שנא' מפי הנביאים כדכתבו תוספות בפ"ק דבבא קמא (יפ"ת): **מה אמר לכון** כו'. שההבטחה היא קיימת בלי אפשרות בטול כמו שלא ימדו שמים (יפ"ת): **אם ראיתם שמים שמטו** כו'. מפרש ימדו מלשון התמוטטות הנדוד ממקומו. ויחקרו מוסדי ארץ הוא כמו ויעקרו. שאותיות אחה"ע מתחלפות ותלה ירמיה ביטול ומיאוס ישראל בקיום שמים וארץ לפי שישראל היו סבה לבריאותם כמו שאחז"ל בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וא"כ לא יתכן שהמסובב יהיה קיים והסיבה בטלה חלילה: (ב) **לא** היא יראה ולא היא צרה. בתמיה כי כשירא ידענו שהוא מיצר: **אלא ויירא** שלא יהרג ויצר שלא יהרוג את אחיו. כצ"ל. וכן הוא ברש"י בחומש (נזה"ק): **מכח ישיבת** א"י כו'. שחשב שמא יענש על מה שישב אצל לבן אחר ז' שנים כי תנאי אמו ושבת עמו ימים אחדים דהיינו ז' שנים כדלעיל: **מכח כיבוד** אב ואם. תאמר שמת אותו זקן ובא עלי להרגני שהרי כך אמר יקרבו ימי אבל אבי וגו' א"ר יהודה ב"ס כצ"ל (א"ח) שמ"ש ויצר לו הוא צרת מיתת אביו (ועיין ביפ"ת): **תאמר עד** כאן כו'. שמפרש ויצר לו על העתיד דאפי' ינצל עכשיו בכח ההבטחה מ"מ שמא רק עד כאן היו התנאים ושמרני בדרך הזה ולא יותר (נזה"ק): **שאין הבטחה לצדיקים** משום שמא יגרום החטא כדקאמר בפ"ק דברכות. כי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה: **הנה אנכי עמך** הקב"ה א"ל הנה אנכי עמך והוא אמר כמסתפק אם יהיה אלהים עמדי. ואתיא כמ"ד לעיל פ"ע מסורסת היא הפרשה וההבטחה הנה אנכי עמך נאמרה לו קודם שאמר אם יהיה אלהים עמדי: **כי אהיה** עמך כך אמר הקב"ה למשה: **בן נולד לך** וסוף פסוק כי שלמה יהיה שמו וא"כ בטוח היה מה' שימלוך תחת אביו. ומה היה צריך לומר כן יאמר ה' על מה שאמר דוד להורידו לגיחון ולמשחו למלך תחתיו. אלא אמר כו'. **בזוית אחד** פן יגנוב משם וישאר לו הטמון במקום אחר. וכן לא יניח כל מעותיו בעסק אחד שמא יפסיד בעסק זה ויתקיים לו במה שהניח בעסק אחר: (ג) **ויאמר** אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו אלו אחינו שבגלות. והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבדרום. כצ"ל (הא"ח) ור"ל היינו דרומה של א"י ששם למד ר"ע את ר"י ור"מ ור' שמעון ור' יוסי כדאי' בפרק הבע"י ונראה שלא גלו ושם היו חכמים גדולים כדאי' במס' תמיד עשרה שאלות ששאל אלכסנדר מוקדן את זקני הנגב. ושם היו מתפללים ומתענין בב' וה' על אחיהם שבגולה: **הבוחר בדרכיהם** כו'. שהאוחז מעשי אבותיו הוא המתייחס אחריו ותעמוד לו זכותו לשישגיח ה' עליו: **הבוחר בדרכיהם** כו'. לפי שיש תופסין מעשי אבותיהם מצד ההרגל לבד שלא בדעת והשכל ע"ד ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. ולכן אמר הבוחר בדרכיהם שצריך שבמעשה שיעשו כאבותיהם יהיה על צד הבחירה והדעת (יפ"ת): **אלא הבוחר** בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו כו' איני מתקיים עליו. נראה כי יש כאן דילוג וכן צ"ל ואלהי אבי יצחק כתיב (בראשית כח י"ג) והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך. הא לעשו לא · אלא הבוחר כו'. דמהתם דייק שפיר דלמה לו להזכיר ליעקב שאברהם אביו. אלא לומר דדוקא לו תעמוד זכות האבות וזהו שדקדק בלשונו ואמר אני מתקיים עליו דהיינו ענין אומרו שם והנה ה' נצב עליו שהוא לשון העמדה וקיום כמו שדרש שם בהדיא על זה לעיל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם. ונסמך על מלת נצב כאמור. ולכן מייתי לה הכא ג"כ לומר שגם כאן אומרו אלהי אברהם הכוונה כי רק לו לבדו תעמוד זכותו וכאמור (יפ"ת). והנזה"ק גרס והעושה כמעשיהם הוא מתקיים עליו כו' ואינו עושה כמעשיהם אינו מתקיים עליו. וכתב שכן הוא בספרים המדוייקים: **מי היה קרוב** כו'. כי כששלח ה' אל אחז השמר והשקט כו' שאל לך אות. ולא אמר רק כה אמר ה' ולא אמר אלהי דוד אביך. אף שדוד קרוב לו יותר מלחזקיהו. ואומר לחזקיהו (מלכים ב' כ"ה) אלהי דוד אביך. הרי מניח ה' את אחז מלהזכיר לו זכות דוד ולחזקיהו הזכיר זכות דוד. ש"מ דהבוחר בדרכיהם כו'. ולכן אחז שהיה רשע אין ה' משגיח בו אף בזכות אבותיו ואע"פ דמ"מ בישר ה' לאחז על הצלתו מרצין ופקח. לא היה זה בזכות דוד אלא לצורך השעה ומפני רשעת פקח ורצין (יפ"ת ונזה"ק): (ד) **איני כדאי** שמעולם לא הייתי כדאי וראוי והגון לכל החסדים והאמת שעשית עמי אלא שעשית עמי דרך חסד וחנינה: **כדאי אני** כו'. כדאי הייתי מתחילה אלא שקטנו זכיותי מכל החסדים שעשית עמי ומכל האמת אמיתת דבריך ששמרת לי כל הבטחות שהבטחתני: **בתורה כי במקלי** וגו'. דריש דרמיז ביה שנתן מקלו בירדן ונבקע וכדפרש"י בחומש בשם המדרש. ובודאי לא נעשה בו נס זה אלא להיות סימן לבניו שבזכותו נבקע הירדן לבניו (נזה"ק): **עבר ישראל** את הירדן הזה ישראל סבא. דריש דרמיז לישראל סבא. גם הוא עבר את הירדן ועשה סימן לבניו לפי שגם הם בזכותו עברו את הירדן (נזה"ק): **מלפני אלוה יעקב** ולא אמר מלפני אלהי אברהם ויצחק אלא לרמוז לזכות

יעקב

תסוב לאחור וגו' מלפני אלוה יעקב. א"ר לוי יא אתר הוא תמן מצווה ירדן בחמי טבריא. בבהלה נכנס יעקב אבינו שם ונעל בפניו עשו. וחתר לו הקב"ה חתירה במקום אחר ויצא. הה"ד (ישעיה מג) כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך: (ה) הצילני נא מיד אחי מיד עשו. הצל את בני לע"ל מיד בני בניו שבאו עליהן מכחו של עשו. יא הה"ד (דניאל ז) משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון יב זה בן נצר. ותלת מן קרניא קדמיתא אתעקרה מן קדמה. זו שנתנו להם מלכותם מקרין וקרוס וקרדידוסי. ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופום ממלל רברבן. זו מלכות הרשעה שהיא מכתבת טירוניא מכל או"ה. א"ר יוחנן כתיב (שם) וקרניא עשר מנה מלכותה עשרה מלכין יקומון (מן ארעא). כולהון ביוצאי ירכו של עשו הכתוב מדבר. (שם) משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון זו מלכות הרשעה. ותלת מן קרניא קדמיתא אתעקרה מן קדמה. אלו ג' מלכיות הראשונות. ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא. זו מלכות הרשעה שהיא מכנסת עין רעה בממונו של אדם. פלן עתיר נעבידניה ארכונונוס. פלן עתיר נעבידניה בליוטוס. פן יבא והכני אם על בנים. יג ואתה אמרת (דברים כב) לא תקח האם על הבנים. ד"א פן יבא והכני אם על בנים. ואתה אמרת (ויקרא כב) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד: (ו) ואתה אמרת היטב איטיב עמך. יד היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך. וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים ותישים עשרים. א"ר אלעזר טו מכאן לעונה האמורה בתורה. הטיילים בכל יום. הפועלים שתים בשבת. הספנין אחת לו' חדשים. עזים מאתים שהן צריכות תישים עשרים: רחלים מאתים שהן צריכות אילים עשרים. גמלים מניקות ובניהם שלשים ובנאיהם שלשים. ר' ברכיה בשם רשב"ג אמר לפי שהוא צנוע בתשמישו לפיכך לא פירסמו הכתוב. אלא גמלים מניקות ובניהם שלשים ובנאיהם שלשים. פרות ארבעים ופרים עשרה שהן צריכות פרים עשרה. אתונות עשרים שהן צריכין עירים עשרה. ולמה הוא נותן את הגמלים באמצע. אלא א"ל הוי רואה את עצמך כאילו אתה יושב על בימה ודן ואני נידון לפניך ואת מתמלא עלי רחמים: (ז) ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו. טז רבי ור' יוסי ב"ר יהודה היו מהלכין בדרך. ראו עכו"ם אחד בא לקראתם אמרין תלת מילין הוא שאיל לן. מה אתון ומה אומנתכון ולאן אתון אזלין. מה אתון יהודאין. מה אומנתכון פרגמוטטין. ולאן אתון אזלין למזבן חטים מן אוצריא דיבנה. עמד לו ר' כנגד העכו"ם לראות מה ישאל והמתין לו ר' יוסי ב"ר יהודה אמר אם אמר מלה אנא אמר אוחרי. א"ל ומנין אית לך הא. א"ל מיעקב אבונא. והנה גם הוא אחרינו: (ח) ויצו את הראשון וגו' גם את השני וגו'. יז ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון במוצאכם אותו בגדולתו. ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו הה"ד (איוב ט) ארץ נתנה ביד רשע פני שופטיה יכסה וגו'. ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו. למה לא הכניסן לו בערבוביא. כדי לתמהו על דורון שלו. ולמה לא הכניסן כולן כאחת. כדי להשביע עיניו של אותו רשע. אתי למהסל והוא אמר קביל אתי למהסל והוא אמר קביל ותעבור המנחה על פניו וגו'. אף הוא בעקא: (ט) ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת ב' שפחותיו וגו'. יח ודינה היכן היא נתנה בתיבה ונעל בפניה. אמר הרשע הזה אינו רמה היא שלא יתל' עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממני. ר' הונא בשם ר' אבא הכהן ברדלא אמר א"ל הקב"ה (איוב ו) למס מרעהו חסד. יט מנעת מרעך חסד. מנעת חסדא מן אחוך דאילו איתנסיבת לגברא לא זינתה. כ (נ"א דנסבת לאיוב לא גיירתיה בתמיה). לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת לערל. לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי נשאת דרך איסור הה"ד (בראשית לד) ותצא דינה בת לאה. ויקחם ויעבירם את הנחל. ר' הונא בשם ר' אידי עשה עצמו כגשר נסיב מן הכא ויהיב הכא:

פרשה עז

(א) ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו. א (דברים לג) אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך. ר' ברכיה בש"ר יהודה ב"ר סימון אמר אין כאל ומי כאל ישורון. הנאים והמשובחין שבכם. אתה
מוצא

יד יוסף י אג"כ פ' מ"ה. ב"ב ע"ד: יא ילקוט דניאל רמז אלף ס"ד: יב כתובות נ"א: יג ילקוט ס"ז: יד ילקוט ס"ז: טו כתובות ס"א: טז ילקוט ס"ז: יז ילקוט ס"ז: יח ילקוט ס"ז. וילקוט איוב רמז תת"ק: יט לקמן פ' פ': כ ב"ב ט"ו: פע"ז א ילקוט ס"ז · דב"ר פ"י סי' ג'. אג"ב פ' כ"ע. ילקוט ס"ב:

מתנות כהונה

נעשיתי קטן מפני כל החסדים: **מצווה** ונופל שם בחזקה ורוגש מאד: **ונעל** בפניו עשו. בלבתו לחכן: **המלכות** של עשו: **טירוניא** הערוך פירושו עניין מס ונראה שהוא עניין ממשלה ועלילה ועיין בערוך ערך כלן הראשון והשליסי: **שלשה** מלכיות הראשונות. בבל יון ומדי ועיין מזה בערוך ערך קרן: **פלן** עתיר כו'. פלוני זה עשיר נעשה אותו מושל או חכם מחכמי העצה ויתן לנו ממון הרבה כדלעיל אצל אנטונינוס פרשה ס"ז: **בזכות** אבותיך. ואע"פ שאין לי זכות הרי זכות אבותי קיים: **לעונה** האמורה בתורה. כל זה בירושלמי דכתובות בפ' אע"פ: **בנאיהם** אלו הזכרים הבונים אותם שנא' אולי אבנה: **שהוא** צנוע בתשמישו. מפרש בגמרא שתשמישו אחור כנגד אחור: **ולמה** הוא נותן כו'. שהיה לו לסמוך הטהורים לטהורים: **ואתה** ממללא כו' ודרש גמלים לשון גמילות חסד: **אם** אמר מלה כו'. אם יאמר דבר שאלה אחת אני אענה עליו כפי השאלה ורש"י ז"ל פירש ר' יוסי בר יהודה אמר בלבו אם יענהו העכו"ם מאותו תשובה שיאמר לו ר' אני אבוא אחריו ואשיבהו תשובה אחרת: **א"ל** ומנין כו'. ר' יוסי א"ל לרבי מניין לך זאת להכין דבר תשובה קודם בא השאלה וא"ל מיעקב אבינו שאמר למוליכי המנחה כדבר הזה תדברון וגו': **במוצאכם** אותו בגדולתו. נראה שרמז על העתיד שאם נמצא בני עשו בהצלחתן ובגדולתן נהיה נדחים מפניהם עד עת בא הישועה וזהו והנה גם הוא אחרינו: **ארץ** נתנה כו' שיעקב קרא עצמו עבד לו וזהו פני שופטיה יכסה: **לתמהו** כו'. רש"י בחומש גרס לתמהו על רבוי דורון משמע שירצה שהמה מינים רבים ומתוך זה יעמוד על מינם וידע כי רב הוא: **כולן** כאחת. מיד עדר אחר עדר: ולמה רווח תשימו: **למהסל** לסיים שסבור שכבר כלה המנחה ועוד מעט ועוד עדר בא: **והוא** אומר מוליך העדר אמר לעשו קבל עוד: **אף** הוא בעקא. והיה שרוי בצער שצריך לכל זה: **ודינה** היכן היא. דייק מדכתיב י"א ילדיו וכיילינהו כולהו להדדי ש"מ בשוין דבר הכתוב גם הנקבה נקראת בלשון הקודש ילדה והכינוי ליחידה ילדתו וכינוי לרבות ילדותיו כמו נערה נערותיו: **ברדלא** שתי תיבות הן בר דלא בנו של דלא גם יכול להיות שנקרא כן על שם מקומו כדאיתא בירושלמי בפרק הדר אגבי ברדלא: **דאילו** אתנסיבת וכו'. שלא היה לקחה שכם: **דנסבת** לאיוב כו'. כשנשאת לאיוב לא החזירתו למוטב בתמיה וכן אם היתה נשאת לעשו היתה מחזירתו למוטב: **למהול** זה עשו: **לערל** זה שכם: **כגשר** נראה שהגימ"ל נקודה בפת"ח והוא אדם המעביר הספינה לעבר הנהר מעבר השני כד"א חמר גמל ולא שעמד באמצע ושלח ידו ולקח מגד זה ונתן לגד זה דהל"ל למה ויותר לבדו ולמה לא לקח אותם פכים קטנים כדרך שלקח שאר המטלטלים כלם ולא היה נותר לבדו: **נסיב** כו'. לוקח מצד זה ונותן בצד זה: **אין** כאל ומי כאל. ופירוש הכתוב אין מי שידמה לאל
רק

ענף יוסף

פרשה עו (ט) [כגשר] נראה שהגימ"ל נקודה בפת"ח. והוא אדם המעביר הספינה מעבר הנהר לעבר השני כד"א חמר גמל. ולא שעמד באמצע ושלח ידיו ולקח מגד זה ונתן לגד זה. דאל"כ למה ויותר לבדו. ולמה לא לקח אותם פכים קטנים כדרך שלקח שאר המטלטלים כולם ולא היה נותר לבדו [מת"כ]: [נסיב כו'] לקח מגד זה ונתן כו':
ורבנן

עץ יוסף

יעקב: **אתר הוא** תמן מצוות כו'. פי' מקום הוא שם שנופל הירדן בחמי טבריא בחזקה ורוגש מאד (מת"כ) ועי' במדרש אגדת בראשית פ' מ"ה המעשה (הא"ת): **כי תעבור** במים אתך אני וגו'. כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך. ומפרש לה הכא על אותה שעה שברח יעקב מפני עשו ונכנס למימי הירדן במקום אשר נופל בחמי טבריא שהם חמים כאש להבה ויגלול יעקב משם. והיפ"ת מפרש אתר הוא תמן כו' מקום הוא בחמי טבריא שנקרא ירדן וכשברח יעקב מפני עשו נכנס שם בבהלה ונעשה לו נס שחתר חתירה במקלו ועבר ונמלט ממקום אחר וברח: (ה) **הצל** את בני כו'. שבקש רחמים גם על העתיד להציל את זרעו מיד זרע עשו שבאים מכחו בכחו של חרב דכתיב ביה על חרבך תחיה וגרת יעקב מגד עשו היה סימן לבניהם: **משתכל הוית** כו'. מייתי האי קרא לומר שמה שחש יעקב לבקש על הגלות זרעו מיד בני עשו טפי מיד אחרים מפני שמלכות זה יותר גדולה שיצאו ממנו עשרה מלכיות (יפ"ת): **פלן עתיר** כו'. פלוני זה עשיר נעשה אותו מושל או חכם מחכמי עצה ויתן לנו ממון הרבה. או ע"י כן מבקשת לו עלילות ונוטלת ממונו: (ו) **בזכות אבותיך** שאפילו אם אין לך זכות הרי זכות אבותיך קיים: **מכאן לעונה** כו'. דקי"ל דחיוב עונה לכל אחד כפי כחו וכפי מלאכתו וכדתנן בפרק אע"פ. ונפקא מינה לענין דאין האיש רשאי לסחור בענין שמתבטל מעונתו המוטלת עליו ולא לשנות ממלאכה שעונתה קרובה לאחרת שעונתה רחוקה בלא רשותה כדאי' בגמרא התם: **הטיילים בכל** יום ב"א הבריאים והענוגים שאין להם מלאכה ויש שפירשו שאין פורעים מס: **הספנים** הם הפורשים מיבשה לים הגדול לקצוי ארץ (רש"י): **בנאיהם שלשים** דהיינו הזכרים שהנקבות נבנות מהם. ופי' בניהם בוניהם: **שהוא צנוע** שאינו משמש בפני אדם: **לא פרסמו הכתוב** ר"ל שסתם הכתוב מלהזכיר שם הזכר בפירוש כמו שזכר בכל מין ומין וכנה אותו בשם בונה כי פירש בניהם על פי האגדה בנאיהם: **ולמה נותן** הגמלים באמצע. כלו' כיון שהקדים פה תחלה בכלם המרובה במנין ה"ל להעמיד הגמלים לבסוף שהוא המועט במנין. אלא רמז לו לעשו שיראה עצמו כיושב על הבימה הגבוה באמצע הבית. כמו הגמל שהוא באמצע כולם וגבוה מהם: (ז) **בא** לקראתם. אמר תלת מילין הוא שאיל לן. כצ"ל. וכן הוא בילקוט. ור"ל שאותו העכו"ם היה סרדיוט. מאותן המסבבים בדרכים לתפוש גנבים. וכשראו אותו בא לקראתם א"ל רבי לר' יוסי שבודאי ישאל אותנו מי אתם ומה אומנתכם ולהיכן אתם הולכים. שזו היא דרכו ואומנתו לשאול לכל עוברי דרך כן. לכן צריכין אנחנו להכין תשובתו לכל מה שישאל טרם יקרב אלינו. לפי שגייד בפיו. ואם יראה אותנו מגמגמים בתשובה יתפסנו ויעליל עלינו עלילות דברים לומר גנבים או לסטים אנחנו. לכן אני מכין תשובה לו. שאם ישאל מה אתון אומרים לו יהודים. מה אומנתכון פרגמוטטין פי' סוחרים. ולהיכן אתם הולכים ליקח חטים מן האוצרות דיבנה. ועמד לו רבי כנגד הסרדיוט. שאם לא יעמוד יחשוב הסרדיוט אותו לגנב שבורח. והמתין לו ר' יוסי בצדו של רבי אמר אם אמר מילה כו'. פי' שר' יוסי אמר לכן אני צריך לעמוד בצדו של רבי לשמוע הטיב מה שישיב לו. משום שמא יאמר לו הסרדיוט עוד איזה שאלה ורבי יאמר לו תשובה. ואם אני לא אשמע תשובתו שמא ישאל אח"כ הסרדיוט אותי ג"כ כל השאלות ואני אשיב תשובה אחרת ויתפוס אותנו כגנבים: **א"ל ומנין** אות לך הא. פי' ומאין למדת להכין התשובה קודם השאלה א"ל מיעקב אבינו וצ"ל א"ל מיעקב אבינו הה"ד כדבר הזה תדברון שהוא רמז לדורות שיכינו תשובה. וכן הוא בילקוט: (ח) **במוצאכם** אותו בגדולתו. שרמז בזה ג"כ אזהרה לדורות לעשות כמותו. כי כמו שיעקב הכניע עצמו לפני עשו לומר עבדך יעקב וקראו אדון. כן כדבר הזה תדברון אל עשו במוצאכם אותו בגדולתו שתכניעו לפניו לבל יתגרה בכם (מה"ק): **אחרינו** הה"ד ארץ נתנה ביד רשע כו'. שיעקב כיסה והחביא עצמו לבלתי ראות פניו עד שתעבור המנחה ויכפר פניו ואח"כ יראה פניו (הרד"ל). והמת"כ כתב הה"ד ארץ נתנה ביד רשע פני שופטיה יכסה פי' שיעקב קרא עצמו עבד לו. וזה פני שופטיה יכסה עכ"ל. ור"ל שמכנה הכנעת השופטים והגדולים לפני הרשע בשם כיסוי פנים: **למה לא** הכניסן בערבוביא. כלו' כל המינים יחד בערבוביא מדוע הקפיד ליקח כל מין ומין לבדו עז"א כדי לתמהו על דורון שלו. כלו' על רבוי הדורון בכמה מינים וכדלעיל סי' ו' ואילו יכנסו בערבוביא לא יכול להבחין הטיב בזה: **ולמה לא** הכניסן כולן כאחת. דהיינו מיד עדר אחר עדר תכופים זה אחר זה. ולמה אמר ורוח תשימו בין עדר לעדר דהיינו כמלא עין כדפרש"י. עז"א כדי להשביע עינו של אותו רשע. שאם יראה הכל בפעם אחת יהיה כל ההנאה בהעלם אחת. אבל עכשיו בא לו בכל פעם הנאה מחודשת דכי הוי אתי למהסל כלו' לסיים בקבלה כחושבו שכבר נגמר הדורון והמנחה מאז שוב בא מנהיג עדר אחר והוא אמר קביל ומזה בא לו בכל פעם הנאה מחודשת. וכל זה כדי להשביע עינו: **אף הוא בעקא** פי' בצרה. ור"ל מדכתיב על פניו ולא כתיב לפניו ש"מ דאתא לרמז שאף יעקב בצער וכעס (יפ"ת). או אפשר שקאי אסיפא דקרא והוא לן בלילה ההוא במחנה שבלילה ההוא לן במחנה עם העבדים והרועים בצאן כדי להשתתף בצרתם ולהגין עליהם (מה"ק): (ט) **ודינה** היכן היא. דלא קאמר אלא ואת אחד עשר ילדיו וקאמר שנתנה בתיבה. ולכן לא העבירה עם נשיו וילדיו. והיתה בכלל ויעבר את אשר לו: **למס מרעהו חסד** כמו שמנע יעקב מאחיו חסד כן ימנעו אחיו ממנו (יפ"ת): **מונעת חסדא** מן אחיך. שאילו ניסאת לו אולי היה שב בתשובה על ידה שהכל מן האשה כדלעיל פ' י"ז ולפי שמנעת חסד מן אחיך נענשת שזינתה שאילו ניסאת לא זינתה: **נ"א דנסבת לאיוב** כמ"ד הכי לעיל פ' ס"ג. וס"ל כמ"ד בלא היה ישראל ודינה גיירתו ופליג אמ"ד ששמעון נשאה מדכתי' ושאול בן הכנענית (יפ"ת): **ותצא דינה** דייק מדכתיב אשר ילדה ליעקב דיעקב גרם לדבר שנענש בזה על שמנעה מאחיו (יפ"ת):

פרשה עז (א) **אין כאל** ומי כאל ישורון. דריש ליה כאילו כתוב אין כאל ישורון כאל ישורון. וא"א לפרש אין כאלהי ישורון. דא"כ הו"ל לינקד הכ"ף בשבא:
הגאון

מוצא כל מה שהקב"ה עתיד לעשות לע"ל. הקדים ועשה ע"י הצדיקים בעוה"ז. הקב"ה מחיה את המתים ואליהו מחיה את המתים. הקב"ה עוצר גשמים ואליהו עוצר גשמים. הקב"ה מברך את המועט ואליהו מברך את המועט. הקב"ה מחיה את המתים ואלישע מחיה את המתים. הקב"ה פוקד עקרות ואלישע פוקד עקרות. הקב"ה מברך את המועט ואלישע מברך את המועט. הקב"ה ממתיק את המר ואלישע ממתיק את המר. הקב"ה ממתיק את המר במר ואלישע המתיק את המר במר. ר' ברכיה בש"ר סימון אמר אין כאל ומי כאל ישורון ישראל סבא. מה הקב"ה כתוב בו (ישעיה ב) ונשגב ה' לבדו. אף יעקב ויותר יעקב לבדו: (ב) ר' הוניא אמר ב נדמה לו בדמות רועה. לזה צאן ולזה צאן לזה גמלים ולזה גמלים. א"ל העבר את שלך ואח"כ אני מעביר את שלי. העביר יעקב אבינו שלו. אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום. מן דחזר ויאבק איש עמו. ר' חייא רבה ור' שמעון ב"ר נסבין ויהבין בפרגמטיא בהדין מטכסא. עלון להדא צור ועבדון עבידתהון. מן דנפקין מן פילי אמרי נלך ונתפוס אומנות אבותינו נחזור ונחמי אי אנשינן כלום. חזרון ואשכחון מחיילא דמטקסין. אמרין להון מן הן אית לכון. אמרין מן דיעקב סבא. דכתיב ויותר יעקב לבדו. ורבנן אמרי לארכיליסטים נדמה לו. לזה צאן ולזה צאן לזה גמלים ולזה גמלים. א"ל העבר את שלי ואני אעביר את שלך. העביר המלאך את של אבינו יעקב כהרף עין. והיה אבינו יעקב מעביר וחוזר ומשכח מעביר וחוזר ומשכח כל הלילה. א"ל פרקמוס (נ"א פרמקום). א"ר פנחס באותה שעה נטל אבינו יעקב פוקרין ונתן לו בתוך צוארו וא"ל פרקמוס פרקמוס. א"ר הונא בסוף אמר המלאך אני מודיעו עם מי הוא עוסק. מה עשה נתן אצבעו (נ"א צור) בארץ התחילה הארץ תוססת אש. א"ל יעקב מן דא את מרחיל לי אנא כוליה מינה. הה"ד (עובדיה א) והיה בית יעקב אש וגו'. ר' חמא בר חנינא אמר שרו של עשו היה. ג הוא דהוה א"ל כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני. משל לאתליטים שהוא עומד ומתגושש עם בנו של מלך. תלה עיניו וראה את המלך עומד על גביו והרפיש עצמו לפניו. הה"ד וירא כי לא יכול לו. א"ר לוי וירא בשכינה: (ג) כי לא יכול לו. א"ר ברכיה אין אנו ד יודעים מי נצח אם מלאך אם יעקב. ומן מה דכתיב ויאבק איש עמו הוי מי נתמלא אבק האיש שעמו. א"ר חנינא בר יצחק ה א"ל הקב"ה הוא בא אליך וחמשה קמיעין בידו. זכותו וזכות אביו וזכות אמו וזכות זקנו וזכות זקנתו. מדוד עצמך אם אתה יכול לעמוד אפילו בזכותו. מיד וירא כי לא יכול לו. משל למלך שהיה לו כלב אגריון וארי נמירון והיה המלך נוטל את בנו ומלבבו בארי שאם יבא הכלב להזדווג לו יאמר לו המלך ארי לא היה יכול לעמוד בו ואתה מבקש להזדווג לו. כך שאם יבואו עכו"ם להזדווג לישראל יאמר להם הקב"ה שרכם לא היה יכול לעמוד בו ואתם מבקשים להזדווג לבניו: (ד) ויגע בכף ירכו. ו נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שהן עתידין לעמוד ממנו ואי זה זה דורו של שמד. ותקע כף ירך יעקב. ר' ברכיה ור' אלעזר. ר"א אמר שייעה. ר"ב בשם ר' אסי אמר סידקה כדג. רב נחמן בר יעקב אמר פירשה ממקומה כדכתיב (יחזקאל כג) ותקע נפשי וגו' כאשר נקעה נפשי. א"ר חנינא בר יצחק כל אותו הלילה היו שניהם פוגעין זה בזה. מגיניה דדין לקביל מגיניה דדין. כיון שעלה עמוד השחר ויאמר שלחני כי עלה השחר:

פרשה עח

(א) ויאמר שלחני כי עלה השחר. א כתיב (איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך. א"ר שמעון בר אבא על שאתה מהדשנו

יד יוסף ב הוים פסוק מי ואת עולם. ילקוט ס"ז: ג יונ"ע. תנחומא וישלח סי' ח': ד חולין נ"ב: ה ילקוט ס"ז: ו ילקוט ס"ז: פע"ח א איכה רבה פ"ג. שוח"ט מזמור כ"ס:

מתנות כהונה

רק מי הוא זה שידמה לו ישורון וכדמפרש ואזיל: **הנאים** והמשובחים. הצדיקים הישרים: המר במר. שאמרו חז"ל שאותו עץ שהורהו י"י למשה הרדופני היה: **נדמה לו**. שרו של עשו ליעקב אבינו: **א"ל המלאך** ליעקב אבינו: **העבר** את שלך נאן שלך ובילקוט גרס העבר שלי ואני אעביר את שלך ולפי זה ישוב כינוי של שלו על נאן המלאך אבל אין נראה דא"כ היאך אמר ויותר יעקב לבדו אלא כל המחנה היה שם בעבר ההוא: **נחזור** ונחמי כו'. נחזור ונראה האם לא שכחנו כלום: **מן דחזר**. אחר שחזר: **נסבין** כו'. נושאין ונותנים בסחורה: **מטכסא** משי מובחר: **עלון** כו'. נכנסו לזאת העיר צור ועשו מלאכתן כלומר עוסקין בסחורתן מאחר שיצאו מן השער: **מחיילא** פירש הערוך משא של משי: **אמרין** כו'. הבריות שראו זה אמרו להם מניין לכם הכמה זאת לחזור לאחוריכם אע"פ שלא הרגשתם שום שכחה: **סאבן** גרסינן. פירוש זקנינו: **ומשכח** ומוצא עוד צאן אחרים: **פרמקום** פירש רש"י והערוך מכסף בלשון יון: פרמקום מכסף אתה שכל עוד שאני מעביר אני מוצא יותר: **פוקרן** כנגד רך של צמר: ס"א רש"י וילקוט ובמדרש חזית פרמקום לית הרשין מצליהין בלילא: **מן דא** כו' מזה אתה מיירא אני הכל מזה כלומר מן האש: **אתליטים** פירש"י והערוך משרת המלך: **מתגושש** מנענע ומתאבק להפילו ארצה: **והרפיש** לשון דריסה כלומר השפיל עצמו לפניו: **ויאבק** הוא לשון אבק ואמר ויאבק בלשון מתפעל שנתמלא אבק אותו שנתאבק עמו וזהו מפני שיעקב הפילו ארצה: ה"ג **וזכות** אביו וזכות אמו וזכות זקינו: **מדוד** לשון שיעור ואומד דעת: **אפילו** בזכותו. דייק מדכתיב כי לא יכול לו: **אגריון** פירש הערוך יערי: **נמורין** פי' הערוך של תרבות: **מלבבו** מסיתו בו ומזרזו להחזיק לבו להתאבק עמו: **שייעא** החליק הבשר מעל העצם: **מגיניה** וכו'. מגן

עץ יוסף

הנאין והמשובחין והישרים כנ"ל והיינו הצדיקים. דמדפני הכא למימר ישורון ולא ישראל דריש נוטריקון ישרים ונאים (יפ"ת). ודרש אין כאל בעל הכהות כולם רק ישורון מי שהוא ישר ונאה באמת. והאיש הזה רוכב שמים (שהוא מסדד מערכת השמים ומהפך כל דרכי הטבע) בעזרך. ודרש עוד על ישראל סבא שמדתו ישר לכן נקרא ישר אל. שהוא כאל שנאבק עם מלאכי אל ויוכל לו כמ"ש כי שרית עם אלהים ותוכל: **ואליהו** מחיה מתים. שהחיה בן הצרפית ועצר גשמים כמ"ש אם יהיה השנים האלה טל ומטר. ומברך המועט כמו שאמר כד הקמח לא תכלה: **ואלישע מחיה מתים** שהחיה בן השונמית. ופוקד עקרות שנתן הבן לשונמית. ומברך את המועט שנתן ברכה באסוך השמן דאשת הנביא. וכן כ' לחם שנתן לפני ק' איש ויאכלו ויותירו: **הקב"ה** ממתיק את המר. היינו בים שהמתיק להם המים שישתו ישראל מהם כדאי' במכילתא גבי נצבו כמו נד נוזלים. וכן אלישע המתיק המר היינו נזיד פקועות השדה שנעשה לבני הנביאים ובאכלם צעקו ואמרו מות בסיר שהיו מירקות מרים. ולכן הרגישו מיד ארסיותו כשטעמוהו (יפ"ת): **הקב"ה** ממתיק את המר במר. היינו מה שהמתיק מי מרה על ידי העץ שהיה מר כדלקמן ס"ר פ' כ"ב וכן שאלישע המתיק המר במר והיינו מי יריחו שהמתיקן ע"י מלח: **ישראל סבא** שנקרא ישורון כדכתיב וישורון בחרתיו: **מה הקב"ה כתוב בו** כו' יתורא דלבדו דריש דאתא לרמוז שכמו שהשם יחיד בעליונים ואין דומה לו שעל כן נאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא שלעתיד כולם יכירו שאין עוד מלבדו. כן יעקב היה יחיד בתחתונים ואין דומה לו בזכות ובכח. ולכן קנא בו המלאך ויאבק עמו. והודה לו בסוף כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (יפ"ת): (ב) **ר' הוניא** אמר כו'. מויאבק איש עמו קאי. ואתא לפרושי איזה עלילה מצא האיש להאבק עמו. ואמר שנדמה לו לרועה שהיה לו צאן וגמלים וכו' וכשהשלים יעקב לעבור את שלו וחזר לבדוק אם שכח דבר. העליל עליו האיש ההוא שליקח משלו חזר. שאחר שהעביר כל אשר לו מה צורך לו לחזור ועל זה הרחר ריב עמו: **נחזור נחמי** כו' נחזור ונראה האם לא שכחנו כלום: **מן דחזר** אחר שחזר: **ר"ח רבה ור"ש** כו' ספר המעשה הזה לומר כי לא דבר רק מספורי התורה. כי לכך נכתב זה להודיע עצה טובה שיזהרו בעסקיהם ומוב להם כמו שהיה לאלו: **נסבין** כו' נושאין ונותנין בסחורה: **מטכסא** משי מובחר: **עלון** כו' נכנסו לזאת העיר צור ועשו מלאכתם כלומר עסקו בסחורתן. מאחר שיצאו מן שער העיר: **מחיילא** משא של משי: **אמרין** כו' הבריות שראו זה אמרו להם מנין לכם הכמה זאת לחזור לאחוריכם אע"פ שלא הרגשתם שום שכחה: **לארכילסטים** לשר של ליסטים: **העבר את שלי** פי' אתה תסייע להעביר את שלי. ואני אסייע לך להעביר את שלך: **העביר המלאך** כו' ומ"מ ויעבר את אשר לו היינו ע"י שליח. או לפי שהיה מסייע (יפ"ת): **כל הלילה** כלו' רוב הלילה: **ומשכח** ומוצא עוד צאן אחרים: **פרקמוס**. מכשף אתה שכל עוד שאני מעביר אני מוצא יותר: **נטל אבינו** יעקב פוקרין. נטל סודר רך של צמר ונתן בצוארו לצערו ולגעור בו שהוא מכשף. ובילקוט גרס ונתן לו בתוך צוארו א"ל פרקמוס לית חרשין מצלחין בלילה: **אני מודיעו** שאני מלאך דדרים איש עמו עד עלות השחר. דמעלות השחר הודיעו שהוא מלאך: **נוסח אחר צור** שלא נתן אצבע בארץ אלא צור דהיינו חתיכת חלמיש זרק על הארץ (יפ"ת). ובעל א"א מחק מכאן נוסח אחר צור וכתבו אחר תוססת אש וגרס בצור. ולפ"ז כך פי' שהנוסח אחר ס"ל שלא נתן אצבעו בארץ אלא בצור: **תוססת אש** תחתיו להודיעו שהוא מלאך כענין שנא' משרתיו אש לוהט. וזה נרמז באומרו ויאבק איש עמו דדרים ויאבק לשון אבוקה: **מן דא** את מדחיל לי. מזה אתה מיראני אני הכל מזה. כלו' מן האש כה"ד והיה בית יעקב אש. כלו' שהוא וזרעו הם מרכבה לשכינה הנקראת אש אוכלה שהוא אש אוכל אש ה"נ מפני שעוסקים בתורה שהיא דת אש: **שרו של עשו** בא לתת טעם למלאך הזה שביקש עלילות לצער את יעקב. הא אין מדרך המלאך להזיק לבריות. לכך קאמר שרו של עשו היה. ולזה בקש להזיקו לסייע את עשו: **כי על** כן ראיתי פניך. דמשמע שפניו דומה לפני המלאך כפי הדמות שנדמה לפניו ואין זה אלא שלהיותו שרו של עשו נדמה בצורתו: **משל לאתליטום** כו' דק"ל אי הוה שרו של עשו האיך לא יוכל ליעקב. ולכן אמר שעשה עצמו כאילו נפל לפניו מפני כבוד השכינה שעל יעקב. כדאמר ר' לוי וירא בשכינה והכיר מהשגת השכינה עליו כי אינו רשאי להזיקו: **הרפיש עצמו לפניו** ושלא בכוונה כשהרפיש עצמו לפניו פגע בכף ירכו (יפ"ת) אבל הא"א גרס וירא וגו' משל לאתליטים כו'. ולפ"ז מילתא באנפי נפשה הוא: **איתליטום** גבור (מעריך): **מתגושש** מנענע ומתאבק להפילו ארצה: **והרפיש** לשון דריסה כלו' השפיל עצמו לפניו: (ג) **אין** אנו יודעים כו'. דוירא כי לא יכול לו אפשר לפרש כי לא יכול המלאך ליעקב ולכן בכעסו נגע בכף ירכו ונקעה כי יותר מזה לא היה יכול שיעקב נצחו. ואפשר לפרש כי לא יכול יעקב למלאך וה"פ המלאך בדק תחילה אם יוכל יעקב לו כדרך המתאבקים לבדוק כחם וכשנתברר לו כי לא יכול יעקב אליו מלאו לבו להזיקו ולא פחד ממנו ויגע בכף ירכו (יפ"ת): **מן מה** דכתיב ויאבק. ואע"ג דבהדיא כתיב כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל. י"ל דפירושו ותוכל להציל עצמך לבל תפול לגמרי ביד המלאך: **מי נתמלא אבק** שפי' ויאבק שנתמלא אבק ועפר וזהו מפני שיעקב הפילו ארצה והיה מתגולל בעפר ואבק. וזהו וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו כי בהשר יעקב כבר הפילו ארצה והיה כבוש תחת ידו נגע בכף ירכו שלא בכוונה כנ"ל: **זכות אביו** כו' ואע"ג דבר פלוגתו שר של עשו היה שיש לו ג"כ זכות אביו ואמו וזקנו וזקנתו. מ"מ כבר דרשו לעיל כל הבוחר בדרכו שמו מתקיים עליו: **מדוד** עצמך אם אתה כו' דייק מדכתיב וירא כי לא יכול לו. דאפי' לו לא יכול וכ"ש אם יצורף לו זכות אבותיו: **כלב** אגריון וארי נמירון. פי' כלב היערי וארי הבייתי שהיה רגיל עם ב"א. והיה המלך נוטל את בנו ומלבבו פי' מבירו עם הארי הבייתי כי היה בטוח מסכנה בהיותו ארי של תרבות ואינו מזיק לשום אדם ועשה זה כדי להפיל פחדו של בנו ויראתו עם הכלב היערי. באומרו הנה הארי שהוא מלך שבהמות לא היה יכול לעמוד בו איך תוכל אתה להזדווג לו. כן ביעקב בכוונה רצויה הניח ה' למלאך להתאבק עמו ולהראות לו כי לא יכול לו כדי להפיל מורא ופחד בלב בני עשו לבל יתגרו עם זרע יעקב: **וארי נמורין** נ"ל אמירון כי כן מובא מלה זו ג"כ בבמדב"ר פ' י"א וז"ל שם עד שלא חטא אדה"ר היה שומע קול אמירון משחטא היה שומע הקול אגריון. ואמירון הוא כמו שפי' המתנ"כ בשם הערוך בל"י בייתי ובן תרבות ומגודל בין אנשים. וזה שמסיים הערוך בלעז דומיסטיקו דאמום בל"ר בית ודומוסטיקו הוא בייתי והוא היפך מן אגריון שפירושו שדיי והוא רע ונזק לב"א ואגרעסטום בל"ר שדה: **להזדווג לישראל** לכלותם מן העולם כהמן וחבריו (יפ"ת): (ד) **נגע בצדיקים** כו' כי ירכו היינו אבר המילה. כי גיד הנשה מסתעף באבר הזרע ונקרא נשה לשון אישות. ושרו של עשו לא היה לו כח ביעקב רק במילה כי ידוע מ"ש ויעקב איש תם שנולד מהול. ולכך יכול לאחוז בו ולגרום רעה ליוצאי חלציו וגזרו על ישראל לבטל ברית: **זה** דורו של שמד. שהיו צדיקים ומסרו עצמם על קדושת שמו ית': **שייעה** פי' ההליקה ועניינו דכף הירך והוא הקולית מקומו בולט קצת וניכר מבחוץ באדם וזה הכהו עד שנתקע כף הירך בפנים ולא ניכר מבחוץ והיה המקום חלק ושוה לבשר הגוף. ומפרש יתקע מגזרת ותקעתיו יתד: **סידקה כדג** מפרש ותקע לשון בקיעה ושבירה וכמוהו בלשון חז"ל לקעקע ביצתם. ואמר שסידקה כדג שאין דרך כף הירך להשבר בהכאה שיכו עליו אלא להסדק: **ותקע נפשי** שפירושו לשון הסרה: **מגיני' דדין** כו' מגן של זה לקבל פי' כנגד מגן של זה כדרך הלוחמים. כלומר שלא נצחו זא"ז לגמרי כל הלילה. דאפי' לר' ברכיה דאמר לעיל שיעקב נצח למלאך כבר נתבאר שם שמ"מ לא נצחו לגמרי אלא תמיד היה חוזר וקם ומתעלם כנגד יעקב וחוזר ונופל לארץ ונמשך זה עד עלות השחר. אבל כיון שעלה עמוד השחר ויאמר שלחני וגו' שמאז נצחו יעקב לגמרי עד כי הוכרח לבקש מיעקב ואמר שלחני:

פרשה עח (א) **על שאתה מחדשנו** שהשינה היא מיתה קטנה להאדם שכל איבריו נחים ושקטים מפעולותיו ומוצתים. והשכל איננו אתו. ואנו מפקידים נשמותינו בלילות בידו של הקב"ה כשכל האיברים עיפים מטורח היום והקב"ה מחזיר לנו בבקר חזקות כאילו הם חדשות. וע"ז אנו מברכין מחזיר נשמות לפגרים מתים מזה אנו יודעים

מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעים שאמונתך רבה להחיות לנו את המתים. א"ר אלכסנדרי ממה שאתה מחדשנו בבוקרן של מלכיות אנו יודעים שאמונתך רבה לגאלנו. ר' חלבו בש"ר שמואל בר נחמן אמר לעולם ב אין כת של מעלה מקלסת ושונה. אלא בכל יום בורא הקב"ה ג כת של מלאכים חדשה והן אומרין שירה חדשה לפניו והולכין להם. א"ר ברכיה השבתי את ר' חלבו והא כתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר ד והגיע זמני לומר שירה. א"ל חנוקא סברת למחנקני. אמרית מה הוא דין דכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר. א"ל זה מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה דכולא מתחלפין ואינון לא מתחלפין. אדריינוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניה א"ל אתם אומרים אין כת של מעלה מקלסת ושונה אלא בכל יום ויום הקב"ה בורא כת של מלאכים חדשים והן אומרין שירה לפניו והולכין להן. א"ל הין. א"ל ולאן אינון אזלין. אמר מן הן דאתבריין. א"ל ומן אן הן אתבריין. א"ל ה מן נהר דינור. א"ל ומה עסקיה דנהר דינור. א"ל כהדין ירדנא דלא פסיק לא בימממא ולא בלילא. א"ל ומן אן הוא אתי. א"ל מן ו זיעתהון דחייתא דאינון מזיעין מן טעינון כורסייא דקב"ה. א"ל סונקתדרון שלו והא הדין ירדנא מהלך בימממא ולית הוא מהלך בלילא. אמר נטר הוינא בבית פעור כמה דהוה מהלך בימממא מהלך בלילא: (ב) ז ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון. ר"מ אומר מי גדול השומר או הנשמר. מן מה דכתיב (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך הוי הנשמר גדול מן השומר. ר"י אומר מי גדול הנושא או הנישא. מן מה דכתיב (שם) על כפים ישאונך הוי הנישא גדול מן הנושא. ר"ש אמר מן מה דכתיב ויאמר שלחני הוי המשלח גדול מן המשתלח: (ג) ויאמר שלחני. ח שהגיע זמן קילוסי לקלס להקב"ה. א"ל יקלסו חבירך. א"ל איני יכול למחר אני בא לקלס והן אומרין לי כשם שלא קלסת אתמול כך אין אתה מקלס היום. אמר שייצת סייבת לא אשלחך כי אם ברכתני. א"ל אותן המלאכים שבאו אצל אברהם לא פרשו ממנו אלא בברכה. א"ל אותן נשתלחו ע"מ כך אבל אני לא נשתלחתי לכך. א"ל שייצת סייבת לא אשלחך. ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר א"ל מה"ש ע"י ט שגלו מסטורין של הקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה. אשמע לך וארחה ממחיצתי. אמר שייצת סייבת לא אשלחך כי אם ברכתני. א"ר הונא בסוף אמר אני מגלה לו אם אומר לי הקב"ה למה גלית לו. אני אומר לפניו י רבש"ע בניך גוזרין גזירות ואין אתה מבטל גזירתן ואני הייתי יכול לבטל גזירתם. א"ל עתיד הוא להגלות עליך בבית אל ולהחליף את שמך ואני עומד שם. הה"ד (הושע יב) יא בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו. עמך אב"כ אלא ושם ידבר עמנו: (ד) ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך. (ישעיה מד) יב מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים וגו'. ר' ברכיה בש"ר לוי אמר משהוא מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים אין אנו יודעין שהוא אומר (שם) לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה. אלא מלאך אחד שנגלה על יעקב אבינו הה"ד ויאמר אליו מה שמך וגו' לא יעקב וגו'. ועצת מלאכיו ישלים. שנגלה הקב"ה על יעקב אבינו בשביל לקיים גזירתו של אותו מלאך שאמר לו לא יעקב. ואף הקב"ה א"ל כן. הה"ד ויאמר לו אלהים שמך יעקב וגו' לא יעקב יאמר: (ה) יג בר קפרא אמר כל מי שהוא קורא לאברהם אברם עובר בעשה. א"ר לוי בעשה ולא תעשה. ולא יקרא עוד וגו' בלא תעשה. והיה שמך אברהם בעשה. והרי אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם דכתיב (נחמיה ט) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם וגו'. סיפור הוא מספר ואומר שעד שהוא אברם בחרת בו. דכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה אלא שנצטווה עליה. דכוותה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה. תני לא שיעקר שם יעקב אלא כי אם ישראל יהיה שמך ישראל יהיה עיקר ויעקב טפילה. ר' זכריה משם ר' אחא מכ"מ יעקב שמך אלא כי אם ישראל יהיה שמך. יעקב עיקר וישראל מוסיף עליו: (ו) כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל. יד נתגוששת עם העליונים ויכולת להם ועם התחתונים ויכולת

יד יוסף ב ילקוט ס"ז : ג חגיגה י"ד : ד יונ"ע פסוק זה. ותרגום ירושלמי. חולין נ"א : ה חגיגה י"ג : ו פדר"א פ"ד. חגיגה י"ב : ז ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תתמ"ג. ובוה"ט מזמור ק"ד : ח חולין נ"א. הזית פסוק מי זאת עולה. ילקוט ס"ז. ובוה"ט מזמור נ"א : ט לעיל פ"ג ופ' ס"ח : י תענית כ"ג. ומ"ק ט"ו : יא ילקוט הושע : יב לקמן פ' פ"ב. פסיקתא רבתי פ' י"ז. וילקוט ישעיה רמז שכ"ג : יג לעיל פ' מ"ו. ברכות י"ג. ילקוט ד"ס רמז אלף ע"ג. וילקוט נחמיה : יד ילקוט ס"ז :

מתנות כהונה

מנן של זה כדרך הלוהמים : **בבוקרן** של מלכיות עובדי כוכבים. שלהם בקר ואור ולנו חושך הגלות והקב"ה מחדש אותנו ומצילנו מתחת ידם. או י"ל מן מה שהגלתנו והוצאתנו משלש גליות הראשונים נדע נאמנה שאף מגלות הד' הזה עתיד אתה לגאלינו : **והגיע** זמני כו'. וכבר נקרא מאתמול הרי שאמר שירה ושנה : **חנוקא** איש חמוס והנוק מבקש אתה לחנקני ולקפחני בתשובת הבל. או י"ל הונקה החונק ומקפח הבריות בתשובות הבל כן אתה רוצה לעשות לי : **אמרית** כו'. אמרתי מה היא זה דכתיב כו' : **מיכאל** כו'. הילקוט הביא המדרש אבכיר שאותו שר מיכאל היה ובא להראות לו שלא יתיירא מעשו מק"ו : **שחיק** טמיא. ישחקו ויטחנו עצמותיו כלומר ימח שמו : ה"ג **ולאן** כו'. פירוש ולהיכן הם הולכים : **אלא** מן היכן כו'. מהיכן שהם נבראים הם חוזרים ללכת אמר ליה ומהיכן הם נבראים : **כהדין** ירדנא כו'. כירדן הזה שאינו פוסק מלכת יום ולילה : **מן** אן כו'. ומהיכן הוא בא אותו נהר דינור אמר ליה מזיעה של חיות הקודש מפני שהם נושאים כסא הכבוד : ה"ג **סינקתדרון** יועץ המלך יושב אצלו על כסא : **נטר** הוינא כו'. שומר ומלפה הייתי וראיתי כשם כו' : **מי גדול** כו' שצדיק יסוד עולם הוא וכל העולם אף המלאכים לא נבראו אלא לצוות לו : **שייצית** כלית סיימת דברך כלומר חדל מלדבר עוד כי לא אשלחך ויכל תרגום אונקלוס ושיצי : **סייבת** כמו סייפת כלומר סיימת וה"ג בילקוט סייפת אבל רש"י ז"ל גורס סייבת ופירוש משל הוא שאומרין לפועל גמור מלאכתך וקח שכרך כלומר לכשתברכני אשלחך : **מלאכי** השרת שאמרו ללוט כי משחיתים אנחנו וע"ל פרש' ס"ה : **מסטורין** סודות : **אשמע לך** וכו'. כי לא יברכני כי אם במה שנגלה לפניו מאחורי הפרגוד : **אין** אנו יודעין. ומה ראייה היא זו לפסוק של אחריו שנא' האומר לירושלים תושב וגו'. כך יש לפרש הגיר' אבל לקמן פרשה פ"ב הגירסא נשתנה וכן הוא בילקוט ישעיה ובערוך ובילקוט ישעיה גרס אנו יודעין : ה"ג **ואף** הקב"ה אמר לו כן הה"ד ויאמר אלהים שמך יעקב וגו' : **לא יעקב** וגו'. ירושלים שכל נביאים מתנבאים עליה עאכ"ו שיקיים דברי נביאיו ועיין לקמן פרשה פ"ב ובילקוט ישעיה : ה"ג **אלא** הוא נצטוה עליה ועיין לעיל פרשה מ"ו : **נתגוששה** ענין התאבקות ונלחון

עץ יוסף

יודעים תתה"מ כי זה מעין תתה"מ : **מחדשנו** בבקרן של מלכיות כלו' שדרך המלכות העומדת לדחות המלכות שקדמתה כמדי לבבל ויון לפרס שהאחת דוחה את הראשונה ומבטלת שמה. וישראל לעולם קיימים ולא נשכח שמם הלילה ואדרבה הם מתחדשים בהגלתה אגלם מזה נדע שרבה אמונתך שאמונתך רבה לגאלנו. כי לולא ה' שהיה לנו אזי ח"ו היינו נאבדים אגלם ואחר שהוא תמיד משגיח עלינו בוודאי יגאלנו בעת קץ : **אין כת** של מעלה כו' פי' שאין אותן המלאכים שכבר אמרו שירה חוזרים לומר פעם שניה. כי בכל בוקר בורא מלאכים חדשים כמ"ש חדשים לבקרים : **והא כתיב** ויאמר שלחני כו' והגיע זמני לומר שירה. דה"ק מוכרח אתה לשלחני כי הגיע זמני לומר שירה ועבור זה מוטל עליך לשלחני מפני כבוד שמים. וא"כ מוכח מזה שאין כת המלאכים שאומרים שירה נבראים בכל בוקר שהרי זה עומד מהלילה והגיעו זמנו לומר שירה בבקר ואין סברא לומר שאותו המלאך באותה הלילה נברא ומיד בא להתגושש עם יעקב ועוד הלא שרו של עשו היה : **חניקא** סברית למחנקני. פי' שאתה סבור למנוע הדבור ממני כמו מאים ההנוק שאינו יכול לדבר כן אתה חושב שאין לי תשובה מה להשיב לך על קושייתך ובאמת אני אומר ומשיב מה הוא דין דכתיב וכו' : **זה מיכאל וגבריאל** ר"ל מיכאל וגבריאל ודדמין להם שהם שרי מעלה ואין מתחלפין. וה"ה שרו של עשו שהוא מן השרים. עוד י"ל דפליג אדלעיל וס"ל דלא שרו של עשו היה אלא או מיכאל או גבריאל משום דבמדרש אבכיר אי' דמלאך זה היה מיכאל. ובר"מ פ' בא דף י"ח אי' דמלאך זה היה גבריאל. ולכן כדי לצאת ידי שניהם נקט הכא מיכאל וגבריאל כלו' או זה או זה. ובא להראות לו שלא יתיירא מעשו מק"ו : **שחיק טמיא** ישחקו ויטחנו עצמותיו : **ולאן אינון** כו' ולהיכן הם הולכים א"ל מהיכן שהן נבראים : **מן נהר** דינור (עיין ביפ"ת בארוכה ותמצא נחת) : **כהדין ירדנא** כו' כירדן הזה שאינו פוסק מלכת יום ולילה : **ומן אן** הוא אתי. ומהיכן הוא בא אותו נהר דינור. א"ל מזיעות של חיות הקודש מפני שהם נושאים כסא הכבוד : **סונקתדרון** יועץ המלך : **נטר הוינא** פי' פעם אחת הייתי שומר בבית פעור וראיתי שם שהירדן שעובר משם מהלך ביום ובלילה וי"ג אחר הוא בבית פעור. ופי' מקום יש שם שמהלך ביום ובלילה. ואל תתמה איך אפשר שמהלך במקום זה ונפסק במקום זה. כי אולי יש מקום בנתיים שסותמים דרך המים ומעכבים אותם בלילה. ומהמקום ההוא ואילך הוא שאינו מהלך בלילה. ועד המקום ההוא הולך ביום ובלילה (יפ"ת) : (ב) ר"מ ור"י ור"ש. פליגי בעלמא מנא לן דגדולים הצדיקים ממה"ש. דר"מ יליף לה מכי מלאכיו יצוה לך לשמרך דמי גדול השומר כו'. ור"י יליף לה מעל כפים ישאונך. ור"ש יליף לה משלחני ומש"ה מייתי לה הכא : **מי גדול השומר** כו' ר"ל כשהמלך מצוה בהכרח על איזה מעבדיו לשמור את אחד מבני עמו מנזק אז ודאי הנשמר גדול מן השומר ומדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך א"כ ודאי דצדיק עדיף ממלאך : **כי מלאכיו** כו' והיינו ביעקב כדלעיל פרשה ע"ה : **מי גדול הנושא** כו' דלא מיבעי שמירה שאינו אלא השגחה בעלמא. וגם אינו אלא הרחקת הנזק ולא תוספת טובה ותועלת. אלא אף זו שמוטל עליהם לעובדם בפועל ממש לנשאם כדכתיב על כפים ישאונך והוא ענין תוספת טובה ותועלת (נזה"ק) : **על כפים ישאונך**. והיינו ביעקב שנשאוהו בקפיצת הדרך כדאיתא בשוח"ט (יפ"ת) : **ר' שמעון אומר** מי גדול המשלח או המשתלח מן מה דכתיב ויאמר. כצ"ל וכן הוא בילקוט כאן ובשוח"ט. והוא הוסיף עוד דלא מיבעי שמירה ונשיאה שהוא ע"פ ציווי ה' כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך על כפים ישאונך וגו' אלא אף זו שהצדיק יש לאל ידו לגזור מעצמו על המלאך לעשות כחפצו ורצונו אף בלא גזירת צווי ה' וכדאשכחן ביעקב שא"ל המלאך שלחני דמשמע שלא היה יכול לזוז משם מבלי רשותו של יעקב אע"פ שלא היה גזרת שמים בדבר להיות מתעכב תחת רשותו של יעקב אלא יעקב תפסו מעצמו. וע"ז אמר מי גדול השולח או המשלח (נזה"ק) : (ג) **הגיעו זמן קילוסו** אמאי דקאמר כי עלה השחר יהיב טעמא דבעת זו הגיע זמן קלוסו ע"ד ברן יחד כוכבי בקר (יפ"ת) : **אמר שיילת סייבת**. כתב המעריך וז"ל דע שאלמלא המלאך ליער את יעקב וגם נגע בכף ירכו לא היה יעקב יכול לומר לו לא אשלחך. ובפרט שהיה המלאך אומר הגיע זמני לומר שירה. אבל כיון שהוא הקדים לצערו. בכה ובדין אמר לא אשלחך כו'. וז"ש שיילת סייבת כלומר כיון שהלקתני וציערתני כל הלילה ואח"כ נגעת בכף ירכי ועשיתני צולע לא אשלחך וכו'. שיילת מלשון שילין שהן קולים. סייבת מלשון סיב של דקל עכ"ל. ויש שפירשו שיילת ויכל תרגום אונקלס ושיצי. סייבת כמו סייפת. כלומר עשה סוף וגמר לדבריך שלא תדבר עוד כי לא אשלחך כי אם ברכתני. והיפ"ת פי' שיילית כנ"ל וסייבת פי' לשון זקנה. ורצה או בתפלה והמות או תשב עד שתזקין לא אשלחך והוא ע"ד תשב עד שתלבין ראשה : **אלא בברכה** דכתיב שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן וגו' : **על מנת כך** שמהשלשה מלאכים שנשתלחו לאברהם היה אחד מהן לבשר את שרה כדלעיל פ' נ'. ונשתלחו דקאמר הכא לשון רבים לאו דוקא. אלא כלומר שהיה ביניהם שליחות לברכה ולא פירשו ממנו עד שיצאה ברכה מביניהם : **לא נשתלחתי לכך** ומתירא אני לעשות דבר שלא ברשות : **ע"י שגלו מסתירין** כו' פירשתי לעיל פ"נ : **אשמע לך** ואדחה ממחיצתי. דיותר רע לבכך שלא ברשות מגלוי מסטירין (יפ"ת) : **ואין אתה** מבטל גזירתן. כדכתיב ותגזר אומר ויקם לך : **בית אל ימצאנו** רישיה דקרא וישר אל מלאך ויוכל לו בכה ויתחנן לו המלאך שישלחנו וא"ל שבבית אל ימצאנו ה' ויחלף שמו. ובזה הלבון א"ל ושם ידבר עמנו. ומ"ש ואני עומד שם ר"ל שיודה על הברכות שם (אע"פ שהוא שרו של עשו). אבל עכשיו אין מקום לזה כי אין ראוי להקדים האמן לברכה : (ד) **ר' ברכיה** בשם ר' לוי כו'. ה"ג בספרים המדויקים ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר ממה שמקים דבר עבדו אין אנו יודעים שעצת מלאכיו ישלים האומר לירושלים תושב ולערי יהודה תבנינה. אלא מקים דבר עבדו זה מלאך האחד שנגלה על יעקב אבינו וא"ל עתיד הקב"ה להגלות עליך בבית אל ולהחליף את שמך אני עתיד לעמוד הה"ד בית אל ימצאנו וגו' ונגלה עליו הקב"ה לקיים גזירתו של אותו מלאך שא"ל לא יעקב ואף הקב"ה א"ל כן הה"ד ויאמר לו אלהים שמך יעקב וגו' לא יעקב וגו' ירושלים שכל הנביאים מתנבאין עליה עאכ"ו שיקיים דברי נביאיו. ועיין לקמן פ' פ"ב. ור"ל שהמקרא יפורש בל' תימה ודרך ק"ו ומה אם הקב"ה מקים דבר עבדו והיינו המלאך האחד שנגלה על יעקב. כ"ש וק"ו שעצת מלאכיו ישלים לקיים גזירתו בענין ירושלים. והוא דברי כל הנביאים שנבאו נחמות על ירושלים. ונקראו הנביאים מלאכים כמבואר ברים ויק"ר ע"ש. וכן ודאי יוכל המלאך להקרא עבד ה' : (ה) **לא** שיעקר שם יעקב כו'. דכוונת הכתוב הוא שמך יעקב הוא מ"מ. אלא ולא יקרא שמך העיקר עוד יעקב כי אם ישראל יהיה עיקר שמך ויעקב טפל ועיין לעיל פ' מ"ז סי' ו' : (ו) **נתגוששת** פירוש ברית מל' התאבקות ונשיאות : **עם העליונים** הוא המלאך שיכול לו: הוא

ויכולת להם ; עם העליונים זה המלאך . ר' חמא בר חנינא אמר טו שרו של עשו היה . הוא דהוא א"ל כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים . מה פני אלהים דין אף פניך דין . מה פני אלהים (שמות כג) ולא יראו פני ריקם אף את לא יראו פני ריקם . עם התחתונים ויכולת להם זה עשו ואלופיו . ד"א כי שרית עם אלהים טז את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה : (ז) וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך . יז רב אמר בשם ר' יוסי בר דוסתאי כתוב אחד אומר (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים וגו' שמות יקרא . וכתוב אחד אומר (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא . אלא מלמד שיש שם שינוי לא כשם שנקרא עכשיו כך הוא נקרא לאחר זמן . שנא' (שופטים יג) ויאמר לו מלאך ה' למה זה תשאל לשמי והוא פלאי איני יודע איזה שם אני מתחלף : (ח) ויזרח לו השמש וגו' . יח א"ר ברכיה ולמי לא זרחה השמש אלא לו לרפואתו אבל לאחרים אורה . ר' הונא בשם ר' אחא אמר כך היתה השמש מרפא ביעקב אבינו ומלהטת בעשו ובאלופיו . א"ל הקב"ה את סימן לבניך . מה את השמש מרפא יט בך ומלהטת בעשו ובאלופיו . כך בניך תהא השמש מרפא בהן ומלהטת בעכו"ם . מרפא בהן (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה . מלהטת בעכו"ם (שם) הנה היום בא בוער כתנור וגו' . והוא צולע על ירכו ריב"ל הוה סליק לרומי וכיון דאתא לעכו נפק ר' חנינא לקדמותיה אשכחיה מטלע על ירכיה . א"ל את דמי לסבך והוא צולע על ירכו : (ט) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה . א"ר חנינא כ למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה ממקומו . ר' הונא אמר האי פקוקלתא דגידא שרי כא ישראל קדושים אסרו אותה עליהם . ר' יהודה ור' יוסי . ר"י אמר באחת מהן נגע ואחת מהן נאסרה . ר' יוסי אומר באחת מהן נגע ושתיהן נאסרו . אית תנא תני הדעת מכרעת שהוא של ימין כדברי ר' יהודה . ואית תנא תני הדעת מכרעת שהוא של שמאל כר' יוסי . מ"ד הדעת נוטה שהוא של ימין ויגע בכף ירכו . ומ"ד הדעת מכרעת שהוא של שמאל שנא' כי נגע בכף ירך יעקב : (י) וישא יעקב את עיניו וירא וגו' . כב א"ר לוי ארי כעס על הבהמה ועל החיה . אמרין מאן אזיל ומפייס יתיה . א"ל כג הדין תעלא אתון להכא דאנא ידע תלת מאה מתלין ואנא מפייס יתיה . אמרין ליה אגומין . הלך ציבחר וקם ליה . אמרו ליה מה דין . א"ל אנשית מאה . אמרו ליה אית במאתן ברכאן . הלך ציבחר וקם ליה . אמרו ליה מה דין . א"ל אנשית אף מאה . אמרו ליה אף במאה ברכאן . וכיון דמטא תמן אמר אנשית כולהון אלא כל חד וחד יפייס על נפשיה . כך יעקב אבינו . ר' יהודה בר סימון אמר יש בי כח לערוך תפלה . ר' לוי אמר יש בי כח לערוך מלחמה . וכיון דמטא ויחץ את הילדים וגו' . אמר כל איניש ואיניש דכוותא תקום ליה : (יא) וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה . כד הדא אמרה אחרון אחרון חביב . והוא עבר לפניהם . הה"ד (תהלים קג) כרחם אב על בנים . תני ר' חייא כרחמן שבאבות ואי זה הוא רחמן שבאבות ר' יהודה אמר זה אברהם אמר אברהם (בראשית יח) חלילה לך מעשות כדבר הזה . ר' לוי אמר יעקב כה והוא עבר לפניהם אמר טב דיגע בי ולא בהון . וישתחו ארצה שבע פעמים . למה שבע על שם (משלי כד) כי שבע יפול צדיק וקם . ד"א למה שבע א"ל הוי רואה את עצמך כאילו את נתון לפנים משבעה קינקלין ויושב ודן ואני נדון לפניך ואת מתמלא עלי רחמים . א"ר חנינא בר יצחק לא זז משתטח והולך . עד שהכניס מדה"ד למדה"ר : (יב) וירץ עשו לקראתו וישקהו . כו נקוד עליו א"ר שמעון בן אלעזר בכ"מ שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב . הנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה . כאן לא כתב רבה על הנקודה ולא נקודה רבה על הכתב כז אלא מלמד שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו . א"ל ר' ינאי אם כן למה נקוד עליו . אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו ונעשה צוארו של יעקב אבינו של שיש וקהו שיניו של אותו רשע . ומה ת"ל ויבכו . אלא כח זה בוכה על צוארו וזה בוכה על שיניו . ר' אבהו בש"ר יוחנן מייתי לה מן הכא (שיר ז) צוארך כמגדל השן וגו' . וישא עיניו א"ר בנימין בר לוי לפי ששמענו הנינה בי"א שבטים ולא שמענו בשבט בנימין . והיכן שמענו להלן (בראשית מג) ויאמר אלהים יחנך בני : (יג) ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין ותגש גם לאה וילדיה וגו' . כט ביוסף כתיב ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו . אלא אמר יוסף הרשע הזה עינו רמה שלא יתלה עיניו ויביט את אמי . ל וגבהה קומתו וכסה אותה . הוא דכתיב ביה (בראשית מט) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין . בן פורת רביית עלי עין . בין פורת רביית יוסף . בן פורת עלי עין בין פורת רביית יוסף ר' ברכיה בשם ר"ס

יד יוסף טו זוהר תולדות דף קט"ו . וסדר זו דף ק"ע . וז"ה דף ל' : טז חולין צ"א : יז ש"ר פ' מ"ת. במד"ר פ' י"א . ילקוט ישעיה רמז ס"י : יח ילקוט ס"ז : יט נדרים ו' : כ חולין צ"א . ילקוט ס"ז : כא פסחים פ"ג . חולין צ' . תוספתא פ"ז דחולין : כב ילקוט ס"ז : כג סנהדרין ל"ח : כד ילקוט ס"ז : כה שוח"ט מזמור ק"ג . קה"ר פ"ט : כו ירוש' פ"ט דפסחים . חזית פסוק צוארך . ולעיל פ' מ"ח . אדר"נ פ' ל"ד . ילקוט ס"ז : כז תנחומא ס"ז . ש"ר פ"ס . פדר"א פ' ל"ז : כח תרגום ירושלמי ויוכ"ע : כט ילקוט ס"ז . לקמן פ' נ"ח : ל זוהר ס"ז דף קע"ה . זוהר בלק דף ר"כ . פסיקתא רבתי פ' י"ב . ויוכ"ע :

מתנות כהונה

ונאחון : **אף אתה דין** . פירש"י שאתה דן אותי וכדלעיל ריש פ' ע"ג דף מ"ט : **שאיקונין שלך** . צורת פניך חקוקה למעלה וזהו שרית עם אלהים : **שינוי** כמו שפירש"י בחומש שלפי ענין שליחותם הם נקראים : **מטלע** צולע : **פקוקלתא** פי' הערוך הן הקנוקנות שהוזכרו בגמרא ורש"י פי' שומן שבין הפקוקלות וכן הוא בפ' גיד הנשה : **של שמאל** . כרבי יוסי נ"ל אף של שמאל ולא פליג אדרבי יהודה דאסר של ימין והכי איתא בפרק גיד הנשה התם מתניתין דאסר בשניהם כר' יוסי ואיתא התם בגמרא מתניתין דלא כר' יהודה דלא אסר אלא ירך הימין אבל אי לאו דמיסתפינא אמינא דהאי כר' יוסי טעות סופר הוא ותרוייהו הני תנאי פליגי אליבא דר' יהודה וכן מצאתי בפירש"י ז"ל דל"ג ליה : **ירכו** משמע המזומנת והמיוחדת לו : **מאן** אזיל כו' מי ילך ויפייס אותו : **אמר** להם השועל הזה בואו עמי לשם ואני אפייס אותו כי אדע ג' משלים ובהם אני מפייס אותו : **אגומין** פירש"י וכן יהיה בלשון יון והערוך פי' לכי לך : **ציבחר** מעט : **אנשית** שכחתי : **אית במאתן** כו' . יש עוד במאתים די ברכה ופיוס : **יש בי כח** כו' . כך אמר יעקב לבניו : **דכוותא** כלומר כפי עצמו : **טב דיגע** כו' . טוב הוא שיגע ויפגע בי ולא בהם : **קינקלין** פירש"י והערוך חדרים ור"ל כמלך היושב לפנים חדר בחדר : **אם כן למה נקוד עליו** . שודאי נדע שנשקו בכל לב אלא לומר לקרוא וישכהו : **וזה בוכה** על שיניו . ששיניו נעשו כשעוה כדאית' במדרש חזית בפסוק צוארך כמגדל השן וכן פירש"י : **בן פורת יוסף** וגו' . בן פורת רביית יוסף בן פורת עלי עין בין פורת רביית יוסף עלי עין ר' ברכיה וגו' ודרש בן פורת כמו פרות ככתיבתו : **בין פרות** כו' . מבין הפרות נתגדל יוסף ע"י חלומו של פרעה ואח"כ דרש בן פורת כקריאתו לשון פריה ורביה שנתגדל ונתרבב על עינו של עשו : **לפרוע לך** שברכו מדה

עץ יוסף

הוא דהוה כו' כראות פני אלהים . היינו מלאך . ומכיון שהמלאך נדמה לו כעשו בודאי שרו של עשו היה : **מה פני** אלהים דין כו' מה פני אלהים ולא יראו כו' . לא גרסינן לה ואגב שיטפא דגרס לה לקמן בפירוש דקרא כתבוהו כאן (יפ"ת) : **את הוא** שאיקונין כו' . שרית ל' שררה שנחשב לשר כאחד מנגד המרום אחר שצורתך חקוקה למעלה אצל המלאכים . ופי' אלהים מלאכים שהם . וכן עם אנשים נחשבת לשר וגדול : (ז) **כתוב** אחד אומר מונה כו' דלכולם שמות יקרא משמע שלכל אחד יקרא שמות הרבה . ולכולם בשם יקרא משמע שלכל אחד הוא קורא שם אחד ועז"א אלא מלמד כו' לא כשם שנקרא עכשיו כו' . שבבחינות חלופי השמות לפי שינוי השליחות יש לכ"א שמות הרבה . ובבחינת פרטי זמני השליחות נקרא המלאך בכל פעם בשם אחד ובשני הכתובים מלת לכולם פירושו לכל אחד מכולם : **אלא מלמד** שיש שם שינוי . שיש שמות המלאכי' המשתנים בכל פעם להקרא בשם אחר אבל יש ג"כ שאינם משתנים : (ח) **אלא** לו לרפואתו כו' . ס"ל שבזמנה זרחה השמש אלא שהיה לו ענין מיוחד בזריחתה דהיינו רפואתו : **ר' הונא** כו' ס"ל שההבדל הוא דליעקב זריחת רפואה ולעשו זריחת להיטה . כדאשכחן וזרחה לכם יראי שמי וגו' כי להם הוא רפואה ולעכו"ם להיטה שכל מה שאירע לאבות סימן לבנים (יפ"ת) : **הנה** היום בא . דהיינו השמש שהוא במקום גיהנם לעתיד כדלעיל פ' כ"ו : **ריב"ל** סליק לרומי כו' נפק ר' חנינא לקדמותיה אשכחיה כו' . הבעל סדר הדורות רוצה לגרוס ר' לוי לא ריב"ל ע"ש באריכות אבל היפ"ת פי' את דמי לסבך אתה דומה לזקנך שכשהיה בא לקראת עשו איתרע מזליה והיה צולע . רמז שהוא מש לפניו בעוה"ז . וכן אתה על ידי בואך לרומי איתרע מזלך להיות צולע ע"כ . משמע דגרס ריב"ל : (ט) **שנשה ממקומו** שקפץ ממקומו : **פקוקלתא** פי' הערוך הן הקנוקנות דאמר בגמרא וקנוקנות פירש"י בגמרא גידין דקים ההולכים באורך הירך מתחת הבשר מגיד החיצון לגיד הפנימי . ר' הונא אזיל כעולא דאמרינן התם דלא אסרה תורה אלא גופו של גיד אע"פ דעץ בעלמא הוא . ודלא כמ"ד לא אסרה תורה אלא קנוקנות . ומייתי לה הכא משום דנפקא מיניה לפירושא דגיד : **כר' יוסי** שאמר באחת נגע ושניהם נאסרו משום שהנגיעה היה בשמאל ולעולם השמאל שפל לימין . אין לחלק דין אחר לשמאל לבד לכן שניהם נאסרו : **ויגע בכף ירכו** וגו' בהאבקו עמו . ור"ל כאדם שחובק את חבירו וידו מגעת לכף ימינו של חבירו כדאיתא בגמרא . ופרש"י שחובק את חבירו מלפניו וידו הימנית מגעת לכף ירך ימנית של חבירו מאחוריו : **כי נגע בכף ירך יעקב** קרא יתירה דריש דבתר דכתיב על כן לא יאכלו בני ישראל מה צ"ל כי נגע בכף ירך יעקב . אלא דאתא לומר שלא היה אלא דרך נגיעה כמו שנוגע בימין לירך העומד נגדו שהוא נוגע בירך השמאלי שהוא כנגד ימינו (יפ"ת) : (י) **מאן אזיל** כו' מי ילך ויפייס אותו : **אמר להון** כו' אמר להם השועל בואו עמי לשם ואני אפייס אותו כי אדע ג' משלים ובהם אפייס אותו : **אגומון** פי' טוב ויפה (א"א) . והערוך פי' בלשון יוני נלך : **ציבחר** מעט : **אנשית מאה** פי' שכחתי מאה : **אית** במאתן ברכאן בשלהי ברכות ירוש' . כל ברכיא שבין וברכיא דאורייתא בישין . ופירושו לשון הסתפקות וקמצנות. וכן כאן פירושו יש די וסיפוק במאתים משלים לפייסו . וכן פי' בעל מוסף הערוך בערך ברך ג' : **יש בי כח** מוסיף המחנה הנשאר לפליטה דייק דמשמע בעל כרחו כדפרש"י בחומש . ולדעת ר' יהודה ב"ש אין זה אלא בכח תפלה לא יעזבנו ה' לגמרי . ולר' לוי הא בכח מלחמה שעכ"פ ה' יעזרהו במקצת שיהיה המחנה הנשאר לפליטה : **וכיון דמטא** כו' ואף ע"פ שכבר התפלל ואמר הצילני נא מיד אחי . אולי עיקר התפלה היתה צריכה בעת ראותו את עשו . כי בהביטו אליו יכוין אל הכנעתו . אבל כשבא להתפלל כשראהו לא יכול כי נבעת (יפ"ת) : **ואיניש** זכותיה תקום ליה . כצ"ל (א"א ויפ"ת) : (יא) **הדא** אמרה אחרון כו' . כלומר להכי איכפל קרא לאשמועינן שהניחם בסדר הזה לומר דאחרון אחרון חביב שעל כן שם החביבים יותר באחרונה : **כרחמן שבאבות** . משום דהול"ל כרחם אבות בלשון רבים . לכן אמר שרמז לאב היותר רחמן והיינו רחמן שבאבות : **זה אברהם** שהיה אב המון גוים ובא לעורר רחמים על הסדומיים הרשעים : **אמר** אברהם חלילה לך . בשוח"ט מייתי מדכתיב האף תספה צדיק עם רשע . ולפ"ז ניחא כי במדת רחמים בא כדמסיים שישא למקום למען הצדיקים . אבל לפי מה שהביא כאן מדקאמר חלילה לך קשה כי אין זה אלא מדת הדין שלא ימות צדיק עם רשע וכדמסיים בה השופט כל הארץ לא יעשה משפט (יפ"ת) : **זה יעקב** הוא היה ראוי להיות נשאר באחרונה . כי כן דרך השיירות שהעם עוברים תחלה והאדון בא אחריהם אלא לכך הוא עבר לפניהם משום דאמר מוטב דיגע בי ולא בהם . ומזה למדנו הפלגת רחמיו על בניו (יפ"ת) : **למה שבע** דהוה הכנעה יותר מדאי . ואינו ראוי להראות את עצמו נכנע כ"כ פן יאמר אויבי יכלתיו : **על שם** כי שבע כו' . כלו' שרמז לעשו שאע"פ שהוא נכנע לפניו בוטח בה' כי בשבע צרות יצילנו : **לפנים** משבעה קנקלים חדרים . כי כן דרך גדול הדיינים : **לא זז משתטח** כו' שההשתחויות כנגד ה' היה . ופירש שבע הרבה כמו והחזיקו שבע נשים (יפ"ת) . וכן הוא בזוהר ס"ז : (יב) **נקוד עליו** כאן הגירסא משונה ומחוסר איזה מלות ממה שהוא בשה"ש פסוק צוארך (שה"ש ז') וכן שם יש הסרון ממה שהוא כאן . ויש להגיה משם לכאן ומכאן לשם . וכן צ"ל כאן וירץ עשו לקראתו וישקהו כולו נקוד עליו כו' אתה דורש את הכתב ומניח הנקודה כו' ולא נקודה רבה על הכתב אלא כולו נקוד מלמד שנכמרו רחמיו כו' . א"ל ר"י א"כ כו' . כן צריך להגיה כאן משם . ושם דילג המדפיס דעת רשב"א כולו וצריך להשלימו מכאן וה"פ כיון דהכא הכתב והנקודה שוים מפרש רשב"א שהנקודה בא להוסיף על הכתב כאילו נאמר וישקהו ב"פ שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו . ור' ינאי הקשה ע"ז א"כ למה נקוד עליו דמוישקהו ויבכו הוה משמע שפיר נשיקה של אהבה גמורה . אלא מלמד שהנקודה בא להוציא המלה מפשוטה . למימר דעיקר כוונתו היה לנשיכה ואחר שנשכו וקהו שיניו נהפך לאוהב ונשקו : **צוארך** כמגדל השן . ומיירי בכנסת ישראל שהיה צוארם חזק להקהות שיני האויבים דכל מה שאירע לאבות סימן לבנים : **ששמענו חנינה** כמ"ש אשר חנן את עבדך באותו הפרק עדיין לא נולד בנימין ולא שמענו כזה בשבט בנימין והיכן שמענו להלן ויאמר אלהים יחנך בני : (יג) **וגבהה קומתו** אע"ג דמהכא לא דייקין אלא בעמד בפניה לא שהגביה קומתו . קאמר הכי מחוקא דבן פורת יוסף (יפ"ת) : **בן פורת** יוסף וכו' . ה"ג בן פורת רביית יוסף בן פורת רביית

ר"ס אמר עלי לפרוע לך מן אותה העין : (יד) ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי וגו׳ . לא כל אותה הלילה נעשו מה"ש כתות כתות וחבורו׳ חבורות והיו פוגעין באילין דעשו והוון אמרין להון מן דמאן אתון . והן אומרין מן דעשו . והן אומרין הכו הכו יהבון להון . מן דבר בריה דאברהם . והן אומרין יהבון להון . מן דבריה דיצחק והן אומרין יהבון להון . כיון דהוו אמרי מן דאחוי דיעקב אנן . הוון אמרין שבקון להון מן דידן אינון . בצפרא א"ל מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי וגו׳ . א"ל אמרון לך כלום . א"ל מיכתת אנא גביהון . ויאמר למצא חן וגו׳ . ויאמר עשו יש לי רב מכות אחי יהי לך וגו׳ . ד"א ויאמר עשו יש לי רב וגו׳ . א"ר אייבו לפי שהיו הברכות לב מפוקפקו׳ בידו והיכן נתאוששו לו כאן מן דא"ל אחי יהי לך אשר לך . א"ר אלעזר לג אין קיום הגט אלא בחותמיו . שלא תאמר שאילולא שרימה יעקב אבינו את אביו לא נטל הברכות . ת"ל אחי יהי לך אשר לך : (טו) ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן וגו׳ כראות פני אלהים ; מה פני אלהים דין אף פניך דין . מה פני אלהים ולא יראו פני ריקם אף את ולא יראו פניך ריקם . קח נא את ברכתי אשר הובאת לך . לד א"ל כמה יגיעות יגעתי עד שתבא לידי אבל אתה מאליה היא באה אצלך . אשר הבאתי אכ"כ אלא אשר הובאת מאליה באה לידך . ויפצר בו ויקח . מיתחמי חזר וידיה פשוטה . ר׳ יהודה ב"ר סימון אמר (תהלים סח) מתרפס ברצי כסף ; לה מתיר את הפס ומתרצה בכסף . ר"ל סליק למשאל בשלמיה דרבינו . א"ל צלי עלי דהדא מלכותא בישא סגין . א"ל לא תסב מן בר אנש כלום ולית את יהיב כלום . מן דיתיב גביה אתא חדא איתתא טעינא ליה חדא דיסקרין וחדא סכין בגווה קם נסב סכינא והדר לה דיסקרא . אתא חד בלדר מן מלכותא וחמא יתה וחמדה ונסבה . בפתי רמשא סליק ר"ל למישאל בשלמיה דרבינו וחמא יתיה שחיק . א"ל למה את שחיק . א"ל ההיא סכינא דחמיתא יתה . אתא חד בלדר מן מלכותא חמא יתה וחמדה ונסבה א"ל לא כן אמרית לך לא תיסב מן בר נש כלום ולית את יהיב כלום : (טז) חד עמא דארעא א"ל לר׳ הושעיא לו אין אמרית לך חדא מילתא טבא את אמרת בציבורא מן שמי . א"ל מה היא . א"ל כל אותן הדורונות שנתן יעקב אבינו לעשו עתידין עכו"ם להחזירן למלך המשיח לע"ל . מ"ט (שם עב) מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו . יביאו אכ"כ אלא ישיבו . א"ל חייך מלה טבא אמרת ומן שמך אנא אומר לה : (יז) ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים וגו׳ . לו זה משה ואהרן . והצאן והבקר עלות עלי אלו ישראל שנאמ׳ (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם . ר׳ הונא בש"ר אחא אמר אילולא רחמיו של הקב"ה ודפקום יום אחד כבר מתו כל הצאן בימי אדריינוס . ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אמר אדוני יודע כי הילדים רכים זה דוד ושלמה . והצאן והבקר עלות עלי אלו ישראל שנא׳ ואתן צאני וגו׳ . ר׳ הונא בש"ר אחא אמר אילולא רחמיו של הקב"ה כבר מתו כל הצאן בימי המן . יעבור נא אדוני לפני עבדו . א"ל מבקש את שנהא שותף עמך בעולמך . א"ל להיעבור נא אדוני לפני עבדו . א"ל ואין אתה מתיירא מדוכסי ומן אפרכוי ומן אסטרטילי (אסטרלטי) . א"ל ואני אתנהלה לאטי להוני אני מהלך כמה דתימא (ישעיה ח) את מי השילוח ההולכים לאט . ד"א בפנים כרוכות אני מהלך כמה דתימא (ש"א כא) הנה היא לוטה בשמלה : (יח) עד אשר אבא אל אדוני שעירה . לט א"ר אבהו חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו להר שעיר מימיו . אפשר יעקב אמתי היה ומרמה בו . אלא מ אימתי הוא בא אצלו לע"ל . הה"ד (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו וגו׳ . ויאמר לו עשו אציגה נא עמך וגו׳ . בקש ללוותו ולא קבל עליו . רבינו כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא ולא הוה נסיב ארמאה עמיה . חד זמן לא אסתכל בה ונסב עמיה רומאין ולא הגיע לעכו עד שמכר הסוס שלו : (יט) וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה . מא וד׳ מאות איש שהיו עמו היכן הם . נשמטו כל או"א והלך לדרכו אמרו שלא נכוה בגחלתו של יעקב . אימתי פרע להם הקב"ה להלן (ש"א ל) ולא נמלט מהם איש כי אם ד׳ מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים וינוסו : (כ) ויעקב נסע סכתה . מב כמה שנים עשה יעקב אבינו בסוכות . ר׳ אבא אמר י"ח חודש . סוכות ובית וסוכות . ובבית אל ו׳ חדשים . ר׳ ברכיה בש"ר לוי אמר כל אותן חדשים שעשה בבית אל היה מכבד את עשו באותו דורון . ר׳ אבין בשם ר׳ חוניא אמר ט׳ שנים היה מכבד את עשו באותו דורון . ר׳ פנחס בש"ר אבא כל אותן השנים

יד יוסף לא תנחומא ס"ז . ילקוט ס"ז : לב זוהר תולדות : לג גיטין כ"ב : לד ילקוט ס"ז : לה פסחים קי"ח : לו ילקוט ס"ז וילקוט תהלים : לז ילקוט ס"ז : לח תד"א ה"ב פ׳ י"ט . זוהר כא דף מ"א . תנחומא תרומה סי׳ ט׳ : לט ילקוט ס"ז . דב"ר פ׳ א׳ . עכו"ם כ"ה : מ ילקוט ס"ז . זוהר ס"ז דף קע"ב . תנחומא תרומה סי׳ ט׳ : מא ילקוט ס"ז : מב מגילה י"ז . ילקוט ס"ז . וסדר עולם פ"ב . וספר הישר ס"ז . וביוז"ע פסוק זה א׳ שנתעכב בסוכות י"ב חודש :

מתנות כהונה

מדה כנגד מדה שלא ישלוט בו עין הרע והוא עולה ושולט על העין ולא העין עליו : **באילין דעשו** כו׳ . חיילותיו של עשו והיו אומרים להם משל מי אתם והם אומרים משל עשו והם אומרים המלאכים לחיילותיהם הכו אותם והכו אותם : ה"ג **הבו הכו יהבון להון** כו׳ . פי׳ היו נותנים להם מכות וכן פירש"י : **יהבון** כו׳ . תנו להם מכות : **כיון דהוו** כו׳ שהיו אומרים משל אחיו של יעקב אנחנו היו מלאכי השרת אומרים הניחו להם משלנו הם : **מיכתת** כו׳ . מוכה אנכי אצלם : **מפוקפקות** שעדיין לא הודה עליהם עשו בנפש חפצה : **נתאוששו** נתחזקו על קיומן : **מאליה** כו׳ . ובצירוף היגיעה שהגיעני בה הרי הוא מתנה חשובה ואל תקטן זאת בעיניך : **מתחמי** כו׳ . היה נראה כמו שאינו רוצה לקבל וידיו פשוטות לקבל : **מתיר** כו׳ . מתיר קשרי אצבעותיו : **ופושט** ידו להתרצות בכסף . וכן הוא בילקוט תלים שפושטין היד להתרצות בכסף ודרש מתרפס . נוטריקון מתיר הפס : **הפס** פישת ידו : **צלי עלי** כו׳ . התפלל עלי שאזאת המלכות רעה היא מאוד ומצערין אותי אמר ליה לא תקח משום אדם שום מתנה ואין אתה צריך ליתן כלום למלכות משהיה יושב אצלו באת אשה אחת ונושאה מתנה קערה אחת וסכין מונח בתוכה והיה נוטל את הסכין והחזיר לה הקערה : **דיסקרין** פירש הערוך קערה : **בלדר** מושל מאגר המלך : **וחמא** כו׳ . וראה אותו סכין וחמדה ולקחה : **בפתי** כו׳ . לפנות הערב חזר ר"ל והלך לשאול בשלומו של רבינו וראה אותו שוחק : **דחמיתא** כו׳ . שראית אותו אצלי היום : **עמא** דארעא גרסי׳ . פי׳ עם הארץ : ה"ג **מלתא** טבא את אמרת כו׳ . תאמר . את אמרת אותו משמי בגבורא : **זה** משה ואהרן . מצינו במשה ותראהו את הילד וממנו נלמד לאהרן יגיד עליו ריעו : **דוד** ושלמה . גבי שלמה כתיב טוב ילד מסכן וגבי דוד נמי כתיב בן מי זה העלם וכן פירש"י : **להוני** פירש"י והערוך בנחת : **ולא** הוה נסיב כו׳ . לא היה לוקח ארמאי עמו ללות מבית המלך : **עד** שמכר כו׳ פירש"י לשחדן בדמים ועיין ברמב"ן : **מי** טבריא . כלומר כשם שאי אפשר

עץ יוסף

רביית עלי עין . בין פרות רביית יוסף . בן פורת עלי עין א"ר ברכיה בש"ר סימון עלי לפרוע לך מאותו עין . וה"פ בן פורת רביית יוסף דפורת הוא ל׳ רבייה והגדלה שמלך יוסף . בן פורת רבית עלי עין כלו׳ עבור שהגדיל והגביה קומתו בפני עין עשו . ומדקדק ל׳ פורת . דרים דרמיז ביה לשון פרות דהיינו ע"י פרות שראה פרעה בחלומו והוא פתר חלומו שמתוך כך עלה לגדולה . ולקמן פ׳ נ"ח דריש מיניה נמי לשון פירות והיינו השבלים שראה פרעה בחלומו . והא דכתיב או בן פורת עלי עין מפרש ר׳ ברכיה עלי לפרוע לך כו׳ לשון פרעון . והיינו מדה כנגד מדה שלא תשלוט בו עין רע וכדאיתא דלא שלטא עינא בישא בזרעו של יוסף : (יד) **באילין דעשו** פי׳ בחיילותיו של עשו . והיו אומרים להם משל מי אתם . והם אומרים משל עשו . והם אומרים המלאכים לחיילותיהם הכו הכו אותם : **יהבון להון** פי׳ תנו להם מכות : **כיון דהוו אמרי** כו׳ . כיון שהיו אומרים משל אחיו של יעקב אנחנו היו מה"ש אומרים הניחו להם משלנו הם : **מיכתת** כו׳ מוכה אנכי אצלם : **למצוא** חן בעיני אדוני . כלומר מאחר שתראה שכל אותן המחנות שפגשת הם כולם אוהבי אמנא חן בעיניך שתשוב גם אתה להיות מאוהבי . והשיב יש לי רב אחי כלו׳ נדקא בדבריך כי כבר קבלתי רוב מכות די והותר אשר על ידם בהכרח אודה לך ואומר יהי לך (הברכות אשר עבורם רבה המשטמה עד כה) ומעתה גם אני אתהפך לאוהב לך (מהרא"ב) : **רב מכות** פי׳ מכות הרבה : **מפוקפקות** שעדיין לא הודה עליהן בנפש חפצה : **מן מה** דאמר ליה אחי יהי כו׳ . שכך א"ל מה שלקחת מאבינו יהי לך שמעתה לא אערער עליהם (מזרחי) : **אחי יהי לך** אשר לך . גימטריא זה הברכות (נפלאות הדשות) : (טו) **מה פני** אלהים דין כו׳ . הכוונה כי הנותן מתנה לאחד הוא בג׳ פנים . או מפני שהמקבל נצרך . או דרך פיוס על חטא שקדמהו . או דרך הכנעה וכבוד ולפי שעשו דחה הטעם הא׳ באומרו יש לי רב . אמר יעקב כי עוד לי ב׳ טעמים . הא׳ כי הוא כעומד לדין שהיה לו דין עליו ועכ"ז והרצני ולכן ראוי לי לפייס במנחה . והשני דרך הכנעה מה פני אלהים כו׳ . כי כן היתה עולת ראיה להראות השתעבדות לה׳ : **מה פני אלהים** דין דהיינו הנגב לפני ב"ד . כי בקרב אלהים ישפוט : **כמה יגיעות** כו׳ ר"ל שאף שלפי ערכך היא מתנה מועטת . מ"מ לפי גודל צערי ויגיעתי שהיה לי עד שבאת לידי . יהיה נחשב לפניך כמרובה . ותקבל ממני בסבר פנים יפות : **אשר הבאתי** אכ"כ כצ"ל וכן הוא בילקוט : **אלא אשר הובאת** מבמין שלא נזכר שם פועלו מי המביא : **מתחמא** חזר וידיה פשוטה . היה מתראה כחוזר לאחוריו שלא לקבל . וידו פשוטה לקבל שהכיר יעקב שלבו בל עמו והוא חפץ ורוצה בהפצרה להפציר בו כדי לקבל . לפיכך הוצרך למלאות רצונו ויפצר בו ויקח . והא מסיק ומייתי הא דכתיב מתרפס ברצי כסף וגו׳ דקאי אזרע עשו כדאיתא בפרק ע"פ : **מתיר את הפס** כלומר פושטה : **ר"ל סליק** כו׳ דרבינו הוא ר"י נשיאה נכדו של רבי וספור מעשה זה לראיה למה שאמר דעשו אוהב ממון שכן היה מצטער ר"י נשיאה מבני מלכות רומי שהיו נוטלים ממנו תמיד : **א"ל צלי עלי** ר"י נשיאה אמר כן לר"ל כי ע"י שהיה נשיא היו אנשי המלכות נמצאים תמיד אצלו ומבקשים ממנו מתנות : **לא** הסוב מבר נש כו׳ . שלא תקבל מתנות משום אדם ואז לא יקחו ממך כלום . כי לא יאונה לצדיק שיאכלו זרים כחו : **מן דיתיב גביה** כו׳ כשהיה יושב אצלו באת אשה אחת ונושאה מתנה קערה אחת וסכין מונח בתוכה . והיה נוטל את הסכין והחזיר לה הקערה . דיסקרין פי׳ קערה : **בלדר** מושל באגר המלך המוליך כתבים : **וחמא** כו׳ וראה אותה סכין וחמדה ולקחה : **בפתי** כו׳ לפנות ערב חזר ר"ל והלך לשאול בשלומו של רבינו . וראה אותו שוחק : **ההוא סכינא** דחמית יתיה . פי׳ אותו סכין שראית אותו אצלי היום : (טז) **חד עם** דארעא . הזכיר היותו ע"ה ללמדנו כי אין לבזות דברי שום אדם אלא לקבל האמת ממי שאמרו . וגדולה מזו שאין מתביישין מלומר הלכה בשמם ברבים . וטעם מאמר זה כאן כי לא יקשה בעינינו למה מה׳ היתה זאת שילקה יעקב בגופו ובממונו : **את אמרת** כו׳ האמר אותו משמי בגבורא : **אלא ישיבו** דמשמע מה שנטלו ממנו : (יז) **הילדים** רכים זה משה ואהרן . על שם שעדיין אינן בעולם קרי להו ילדים דרך קטנות . או ע"ש שהם נקיי החטא ע"ד שכתיב בן שנה שאול במלכו (יפ"ת) : **ואתן צאני** ואע"פ שלא נמצא שנקראו בקר . אחר שנקראו צאן לא יקשה שיקראו כאן צאן ובקר : **בימי אדריינוס** שהרג המון רב מישראל ביום אחד כדאי׳ בריש הסת"ר ולולא רחמיו של הקב"ה היה עושה כלה : **בימי המן** שגזר להשמידם ביום אחד : **שנהא שותף עמך** כלו׳ שאני אזכה עמך בעוה"ב ואתה עמי בעוה"ז . והשיבו יעבור נא אדוני לפני עבדו . כי הוא יאכל עולמו בעוה"ז לבד . וא"ל ואיך לא תירא מהדברי ורברבני שילערוך כשתהיה שפל ונכנע לפניהם . והשיב שיתנהג לאטי בנחת כלו׳ שלא יהרום להתקומם לנגדם ולהתגאות בשום דבר לתת להם מקום להתקנאות בו . אלא יהיה סבלן בסבלנות גדולה ובפיוסין וכיוצא . א"נ שילך בפנים כרוכות ר"ל שיתכסה מעיניהם ויברח מפניהם עד יעבור זעם : (יח) **יעקב** אמתי הוא . דכתיב תתן אמת ליעקב : **ומרמה** כו׳ ואע"ג דמותר לשנות מפני הסכנה . שאני יעקב שהוא מדת האמת (יפ"ת) : **בקש ללותו** על ידי אנשיו . וזה אומרו אציגה נא : **ולא הוה נסיב** לא היה לוקח ארמאי עמו ללותו מבית המלך : **עד שמכר הסוס** בילקוט וברמב"ן הגיר׳ הפינס שלו פירוש מעיל הסוב שלו : (יט) **היכן הם** דליכא למימר שלסיותם טפלים לו לא הוצרך להזכירם . שהרי כולם ראוי גייסות כדלעיל פרשה ע"ה ולא בטילי לגביה : **נשמטו** כאו"א בעוד יעקב ועשו נושקים ומתבכי׳ זא"ז . שמתחלה עלו למלחמה לפי שלא הכירו במעלת יעקב . ועתה הכרת פניו ענתה בו כי הוא של חסד מכוך עליו : **אימתי פרע להם** כי ה׳ נותן שכר לעכו"ם בעוה"ז : כי אם ת׳ איש . ויתכן שהיו מבני ת׳ איש דעשו ונשמר להם זכות אבות : (כ) **י"ח חודש** סוכות ובית וסוכות . כי הסוכות הם בשבת הדשי הקיץ . והבית בחורף ושוב סוכות בימי הקיץ (ועיין ביפ"ת) : **ובבית אל ו׳ חדשים** משום דקים לן שנתעכב בדרך בשובו מחרן שתי שנים . דכ"ב שנה פירש ממנו יוסף כדרך שהוא פירש מאביו כ"ב שנה . כ׳ בבית לבן ושנים בדרך כדאי׳ בפ"ק דמגילה . לה"ק די"ח חדשים היה בסוכות והששה בבית אל : **כל אותן** חדשים שעשה בסוכות היה מכבד . כצ"ל (יפ"ת ונזה"ק) . ופי׳ כי שם היה מפחד מעשו כי היה קרוב לו . וטעם ההודעה זו כדי שלא תיקשה לן למה נתעכב יעקב ולא מיהר דרכו לבית אביו . כי היה אנוס שהיה מפחד מעשו בכל אותו הזמן פן יחזור עליו . ולר׳ אבין נתעכב שם ט׳ שנים לסבה זו (יפ"ת) : **יודע לחשב כו׳** גוזמא

השנים שעשה יעקב אבינו בבית אל לא נמנע מלנסך נסכים. א"ר חנין כל מי שהוא יודע כמה נסוכים נסך יעקב אבינו בבית אל יודע לחשב את מי טבריא :

פרשה עט (א) ויבא יעקב שלם. (איוב ה) אבשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע. אין שית אינון אנא קאים בהון. ואין שבע אינון אנא קאים בהון. (שם) ברעב פדך ממות. כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ. (שם) ובמלחמה מידי חרב. יש לאל ידי לעשות עמכם רע. (שם) בשוט לשון תחבא. א"ר אחא קשה לשון הרע שמי שבראו עשה לו מקום שיטמן בתוכו. (שם) ולא תירא משד כי יבא. זה עשו ואלופיו. (שם) לשד ולכפן תשחק. זה לבן שבא כפון על ממונו לשודדו. (שם) כי עם אבני השדה בריתך וגו'. ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו (שם) וידעת כי שלום אהלך. מעשה ראובן ובלהה מעשה יהודה ותמר. (שם ופקדת נוך ולא תחטא. יעקב אבינו בן פ"ד שנה היה בולא ראה טפת קרי מימיו. (שם) וידעת כי רב זרעך וצאצאיך כעשב השדה. א"ר יודן לא נפטר יעקב אבינו מן העולם עד שראה ששים רבוא מבני בניו. (שם) תבא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעתו. ר' יצחק ורבנן. ר"י אמר תבא לח אלי קבר. ורבנן אמרי תבא בכולא אלי קבר מלא שאינו חסר כלום. שנאמר ויבא יעקב שלם: (ב) ויבא יעקב שלם. ג (תהלים קכט) שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל. א"ל הקב"ה ויכלו לך. א"ל גם לא יכלו לי ויבא יעקב שלם. (שם לד) רבות רעות צדיק וגו'. רבות רעות זה עשו ואלופיו. צדיק זה יעקב. ומכולם יצילנו ה' ויבא יעקב שלם. (שם קכא) ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם. ישמר צאתך ויצא יעקב. ובואך ויבא יעקב שלם: (ג) ר' חייא בר אבא פתח (איוב ח) אם זך וישר אתה וגו' ושלם נות צדקך. אם זך וישר אתה היית אב"כ אלא אתה. הא לשעבר לא היה צדיק. כי עתה יעיר עליך עתיד הקב"ה להתעורר עליך ולשלם לך כל צדקות שעשית ולפי שכתוב (בראשית כה) ויעקב איש תם יושב אהלים לפיכך ויבא יעקב שלם. ר' ברכיה פתח (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור. ותגזר אומר ויקם לך זה יעקב. ועל דרכיך נגה אור על שני דרכיך נגה אור. לפי שכתוב (בראשית כח) אם יהיה אלהים עמדי וגו' (שם) והנה אנכי עמך ושמרתיך ושבתי בשלום אל בית אבי וכתיב ויבא יעקב שלם: (ד) ויבא יעקב שלם ד כתיב (תהלים קכו) הזרעים בדמעה ברנה יקצ"ו. הזרעים בדמעה זה יעקב אבינו שזרע את הברכו' בדמעה (בראשית כז) אולי ימושני אבי ברנה יקצרו (שם) ויתן לך האלהים מטל השמי' ומשמני הארץ. הלוך ילך ובכה (בראשית כז) וישא את קולו ויבך. נשא משך הזרע שנמשך למקום שעתיד להזרע משם. דכתיב (שם כח) וקח לך משם אשה (שם) וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל. בא יבא ברנה נשא אלמתיו. אתי טעין עולימין ועולימיתא: (ה) ויבא יעקב שלם. השלם בגופו. לפי שכתוב (שם לב) והוא צולע על ירכו ברם הכא שלם בגופו. שלם בבניו לפי שכתוב בו (שם) אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה ברם הכא שלם בבניו. שלם בממונו אע"ג ודא"ר אבון בש"ר אחא ט' שנה היה מכבד יעקב אבינו את עשו באותו הדורון ברם הכא שלם בממונו. ר' יוחנן אמר שלם בתלמודו. אבל יוסף שכח שנא' (שם מא) כי נשני אלהים את כל עמלי ולהלן הוא אומר (משלי טז) נפש עמל עמלה לו: (ו) ויחן את פני העיר. חנן את הפנים שבעיר התחיל משלח להם דורונות. ד"א ויחן את פני העיר זהתחיל מעמיד הטליסין ומוכר בזול. הדא אמרה שאדם צריך להחזיק טובה למקום שיש לו הנאה ממנו. חרשב"י ור' אלעזר בריה הוו טמירין במערתא י"ג שנה ביומא דשמדא. והיו אוכלים חרובין של גרודא עד שהעלה גופן חלודה. לסוף י"ג שנין נפק יתיב על תרע מערתא חמא חד

יד יוסף פע"ט א ילקוט ס"ז : ב יבמות ע"ו : ג ילקוט ס"ז : ד ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים : ה ילקוט ס"ז. שבת ל"ג : ו לעיל פ' ע"ח : ז שבת ל"ג : ח הקדמת הזוהר. שבת פרק ב'. ירוש' פ"ט דשביעית. אס"ר פסוק גם ושתי. שוח"ט מזמור י"ז. ילקוט ס"ז. קה"ר פ' י' חופר גומץ :

ענף יוסף

פרשה עט (א) [ורבנן אמרי תבא בכולא אלי קבר מלא שאינו חסר כלום] נראה שט"ס יש כאן וכצ"ל ורבנן אמרי תבוא בכלח אלי קבר מלא כו' · ור"ל שרבנן דרשי מלת תבוא שסוא מלא וי"ו מלמד שלא נחסר ממנו שום טובה. וזה שאמר תבוא בכלח אלי קבר מלא ר"ל שתיבת תבוא כתיב מלא לסורות שאינו חסר כלום. כי בא לרמז על מילוי כל טוב ביעקב וכנ"ל שכל הפסוק נדרש עליו וכ"א בילקוט : שמעון

מתנות כהונה

אפשר לשער מי טבריא כך א"א לידע מספר נסכיו : כל אותן השנים כו'. לפי גירסת הספר נ"ל חדשים אבל בילקוט לא גרס לעיל ובבית אל עשה שבה חדשים : אין שית כו'. אם שש המה אני אוכל לעמוד בהם : כפון רעב כמו שדרשו על וירץ לקראתו שסבור ממון הוא טעון או על רדפו אחריו אמרו כן שנא' לולי אלהי אבי וגו' כי עתה ריקם שלחתני : מעשה ראובן. שלא היה בו ממשות של עון : מעשה יהודה ותמר. למצוה ולפליטה גדולה היתה : לא ראה טפת קרי. שאמר ראובן אתה ראשית אוני : ששים ריבוא. שנא' כי רב ונאמר וירבו ויעצמו והתם ששים רבוא היו והכי מוכח מגירסת הילקוט : תבא לח בכלח. דרש נוטריקון תבא בך ליחות וה"נ רש"י וילקוט בהדיא תבא בך לח : בכולא קרי ביה בכלח בחלוף הח' בכל"ף וכמשפט אותיות אחה"ע : ויכלו לך. דרך השאלה ותמיה : לא היה צדיק. איוב אבל יעקב איש תם מנעוריו כדמפרש ואזיל : שני דרכיך. דרכיך תרתי משמע מדלא כתיב דרכך ושני הדרכים הם אחד בלכתו ואחד בשובו כדמפרש ואזיל : שנמשך ע"י קבלת הברכות בברחו מפני עשו : עולמין ועולימתא. נערים ונערות ודרש אלומותיו בחילוף עי"ן בא"ל"ף : נפש עמלה. בעמל התורה קמיירי קרא : הטליסין חמור היטלים כמו איטלים : הוו טמירין כו'. היו נחבאים שמה מפני המלכות כדאיתא במד' אסתר בפסוק גם ושתי : גרודא פי' הערוך יבשים כלומר גרועים וכן פירש"י : נפק כו'. ר"ש יצא לו על הפתח המערה ראה צייד עופות אחד שעמד וצד עופות וכשהיה ר"ש שמע בת קול אומרת מן השמים דימוס פירש"י והערוך רחמים והצלה פסגה היה אותו עוף ניצול וברח וכשהיה שומע שבת קול אומרת ספקולא והוא לשון מיתה ועונש היה אותו

עץ יוסף

גוזמא קאמר. ע"ד אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה :

פרשה עט (א) בשש צרות יצילך כו'. דריש הכא כולהו מילי דקרא שנתקיימו ביעקב : אין שית אינון כלו' דלא תימא שש ושבע הרי י"ג דא"כ ליערבינהו ולימא בי"ג. אלא ה"פ בין שש בין שבע אשמרך מהם וה"ה טובא (יפ"ת) : אנא קאים בהון פי' אני אוכל לעמוד בהם משום שהקב"ה יציל אותי : כי זה שנתים הרעב. שלא נתקיים הרעב אלא שנתים שנסתלק הרעב כשבא יעקב למצרים בזכותו כמו שדרשו חז"ל : יש לאל ידי נראה מזה שבא להלחם עמו ביד נטויה שבכחו להתגבר עליו : עשה לו מקום כו'. שהקיפו ב' חומות אחד של עצם ואחד של בשר. ופירוש תחבא כנוי ללשון. והמקרא דבק לשלפניו דקאמר פדך ממות וקאמר נמי פדך משוט לשון הנטמנת : זה לבן שבא כפון. ואע"ג דכבר פירש במלחמה מידי חרב בלבן. התם הצלות נפשות. והשתא קאמר הצלת ממון (יפ"ת). אבל הרי"מ גרס ובמלחמה מידי חרב זה עשו ואלופיו. בשוט לשון תחבא זה דברי בני לבן לקח יעקב וגו' א"ר אחא קשה לשון הרע כו'. ולא תירא משוד יש לאל ידי לעשות : ויקח מאבני המקום ועשאן כמין מרזב להנצל מחיה רעה. וז"ש ומחית הארץ אל תירא כי עם אבני השדה בריתך. ר"ל שלא יירא מהחיה שע"י האבנים ניצול כאילו כרת עמהן ברית : מעשה ראובן שאע"פ שבלבל יצועי אביו. ידע יעקב כי לא נתכוין לחלל כבוד אביו אלא לתבוע עלבון אמו. ולכן לא נבדל יחוסו מתוך שבטי ישראל כמו שאחז"ל. וכן מעשה יהודה ותמר אע"פ שלכאורה חשבו שזנתה תמר כלהו. מ"מ ידעו הכל כי מה' היו הדברים כמו שדרשו צדקה ממני יצתה ב"ק ואמרה ממני היו הדברים ולא היה צד זנות ועולה באהלו. וז"ש וידעת כי שלום אהלך : בן פ"ד שנה היה כו'. שהרי בן פ"ד שנה היה כשנשא את לאה כדלעיל פ"ע וראובן הי' כחו וראשית אונו. וקדריש הכא בהא ופקדת נוך ולא תחטא שפקד את אשתו מבלי שחטא קודם בראיית קרי. ואין זה מענין הצרות דפתח בהו קרא אלא איידי דמיירי במעלות יעקב סיפר שבחו. וכן וידעת כי רב זרעך. ושבע הצרות הן הרעב ומלחמת לבן על עסקי נפשות. וצרות עשו ואלופיו. וביאת לבן על עסקי ממון. וחיה רעה הרי ה' ומעשה ראובן הרי שש. ומעשה יהודה הרי ז' (יפ"ת) : עד שראה ס' רבוא הנכון לפרש שראה ברוה"ק (יפ"ת) : תבא לח דריש בכלח ענין לחות והוא ע"ד דדרשי' בספרי ולא נס לחה כו' עכשיו כל הנוגע בבשרו של משה לחה פורחת אילך ואילך. וכן יעקב אבינו לא מת ולא נס לחה : תבא בכולא כו' דריש כלח כמו כלא בחלוף ההי"ת באל"ף. ור"ל בכל טוב : (ב) ויבא יעקב שלם שיר כו' מפרש שלם לשון שלום שיצא בשלום מאת אויביו ולהכי מייתי קראי דרמיז בהו הצלתו מהאויבים. ומייתי רבת צררוני מנעורי דמשמע דמיירי בדידיה שהרי כל ט"ו שיר המעלות היה אומר יעקב כדלעיל פרשה ס"ח : וא"ל הקב"ה ויכלו לך. ברלשונה אמר רבת צררוני מנעורי. כלו' וה' הצילני. וא"ל ה' וכי יכלו לך כלל כלו' וכי הגיע בך רעה ושוב הצלתיך. והשיב אין צ"ל שהצלתני אלא גם לא יכלו לי כלל (יפ"ת) : רבות רעות כו' דריש דביעקב מיירי שסבבוהו צרות רבות כדלקמן פרשה פ"ד : זה עשו ואלופיו. שלא הרעו לו ממש אלא כקוצים בעיניו ומצטער מהם לפי שלבבם למרע : ומכולם יצילנו ה' שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה ויבא יעקב שלם. כנ"ל : (ג) פתח אם זך כו'. בא לפרש שלם שאינו חסר בהצלחותיו. שבשכר היותו שלם במעשיו השלימו ה' בהצלחתו. והיינו דקמסיים ולפי שכתוב ויעקב איש תם יושב אהלים ולפיכך ויבא יעקב שלם. ומייתי מה שנאמר באיוב אם זך וישר אתה שאף שלעבר לא היית צדיק רק אם עכשיו תהיה צדיק אין ה' מקפח שכרך. וא"כ יעקב שהיה איש תם מנעוריו כ"ש שהיה שלם בהצלחתו : ותגזר אומר כו' שאם יעשה כמעשה יעקב כמקרהו יקרנו : זה יעקב שנתקיים ביעקב כי כל מה שאמר אם יהיה אלהים עמדי וגו' ה' הצליח בידו וכמו שמסיק : על שני דרכיך. בלכתו אצל לבן ובשובו : אם יהיה אלהים עמדי וגו' וא"ל הקב"ה והנה אנכי עמך. כמ"ד לעיל פרשה ס"ט דמסורסת היא הפרשה ומתחלה אמר יעקב אם יהיה אלהים עמדי וגו' ועל הכל השיבו הקב"ה ונעתר לו. וכן כאומרו ושבתי בשלום אל בית אבי נתקיים דבריו ויבא יעקב שלם שבא בשלום לארצו. ובכן נתקיי' בו ותגזר אומר ויקם לך : והנה אנכי עמך ושמרתי' בדרך הזה ושמרתיך. כנ"ל א"א : (ד) כתיב הזורעים כו' מפרש שלם בשמחת לבב. כלו' בלב שלם ובנפש חפצה. הפך ממה שהיה לבבו דוי בלכתו מבית אביו נרדף בחוסר כל : זה אבינו יעקב דריש דאיעקב רמיז ואתא לומר שכשם שיעקב נצטער בתחלת ענייו ושוב שמח בעניניו. כדרך הזורע והקוצר. כן יקרה לעדת ישראל שצער הגלות יהיה לששון ולשמחה. דכל מה שאירע לאבות סימן לבנים : שזרע את הברכות כלו' שעשה הכנות לקבל הברכות שזה במדרגת הזריעה היה בצער פן ימושני אבי. ושוב שמח כשנתברך ולא הרגיש בו אביו : הלך ילך ובכה. דריש איעקב. וחאי הלך ילך דהיינו יעקב דכתיב ביה וילך יעקב חרנה : וישא את קולו ויבך. ר"ל שהלך ליפא אשה בצער כי אין מאומה בידו. ולכן וישא את קולו ויבך כשראה את רחל כדלעיל פ"ע : שנמשך למקום כו' ופירש נושא משך הזרע. שנשא וקיבל עליו גזרת משך שצוהו אביו לימשך למקום שישא אשה : בא יבא ברנה דריש דרמיז איעקב דכתיב ביה ויבא יעקב שלם. והיינו שאז בא ברנה בהיותו שלם בכל טוב ושלם בשמחת לבב. ואתא טעון שולימין ועולימייתא. נערים ונערות. ודריש אלומותיו עולומותי בחלוף עי"ן בא"לף : (ה) שלם בגופו דריש שלם שלימות כדלעיל סימן א'. ומדכתיב סתם דריש כל מילי. בגוף וממון ובנים ולימוד. ועוד כי לא יקרא שלם אלא בארבעתם שהם עיקר הצלחות האדם (יפ"ת) : שלם בגופו לפי שכתוב והוא צולע כו'. דאע"פ שכבר נרפא מאז כשזרחה לו חמה כדלעיל פרשה ע"ח. היינו שמאז התחיל להתרפאות אבל מ"מ לא נרפא לגמרי אלא עד בואו לארצו שהוא שכם. והטעם כי צולעת הירך היה רמז לצער בניו בגלות. ולא תהיה להם רפואה שלימה עד זמן הגאולה בבואם לארצם (נזה"ק) : שלם בבניו לפי כו' שכל זמן שלא שב יעקב לארצו בגבול שכם לא נח לב יעקב שהיה מפחד מעשו והיה תמיד חלוק לשתי מחנות. אבל עכשיו שכבר יצא ממקום סכנה נעשה שלם בבניו להיותם שוב באגודה אחת (נזה"ק) : ט' שנים היה יעקב כו' דהיינו גם בזמן היותו בסוכות לפי שעדיין היה מורא מוטל עליו אבל בבואו שכמה היה שלם בממונו שה' מלא חסרונו ממקום אחר בבואו לארצו : שלם בתלמודו שכל זמן שהיה בצער ופחד עשו היה מתבטל קצת מתלמודו : יוסף שכח תלמודו מחמת אנסו שכח עיקר תלמודו : כי נשני אלהים את כל עמלי. לרמוז שכחת התורה הנקראת עמל כענין שנא' נפש עמל עמלה לו שע"י צערו שכח תלמודו : (ו) חנן את הפנים שבעיר. הם העשירים כדדרש לקמן גבי והרעב היה על פני כל הארץ. ומפרש ויחן לשון מתנת חן דהיינו שטלח להם דורונות : ד"א ויחן כו' ופני קאי על כל יושבי העיר שעשה להם חנינה והנאה במה שעשה שווקים ומכר להם סחורה בזול לפי שקיבל הנאה מהם. שהבטיחוהו להצילו מכף אויביו. ולכן אמר שוב ויבא יעקב שלם כי שם בטח לבו מפחדו כדפירש הרמב"ן ז"ל (יפ"ת) : שצריך אדם כו' וכשובדא דרשב"י והך אגדתא פלוגתא אדפ"ב דשבת ע"ש : הוו טמירין כו' והיו נחבאים שמה מפני המלכות וכדאיתא באסת"ר פסוק גם ושתי : חרובין של גרודגא. כן הוא הנוסחא בערוך. ומפרש גרודגא יבשים כלומר גרועים שאין בהם לחלוחית של דבש. וכתב בערוך שבס"א כתוב של גרודא. ופי' אילן קרח שאין לו לא אמירין ולא עלין : נפק כו' יצא לו רשב"י על פתח המערה. ראה צייד שפוש אחד שעומד וצד עופות. וכשהיה ר"ש שמע ב"ק אומרת מן השמים דימוס פירוש רחמים והצלה. פסגה היה אותו עוף ניצל וברח. וכשהיה שומע שב"ק אומרת ספקולא והוא ל' מיתה ועונש היה אותו עוף ניצוד ונלכד בפח הצייד : אמר צפור כו' אמר ר"ש צפור אינו ניצד מבלעדי

גזי רק

חד צייד קאים וצייד צפורין. וכד הוה שמע ר' שמעון ברת קלא אמרה מן שמיא דימוס. פסגא. וכד הוה שמע ברת קלא אמרה ספקולא. הוות מתצדא ונלכדה. אמר ציפור מבלעדי שמיא לא מתצדא עאכ"ו נפש דבר נש. נפק ואשכח מיליא משדכן ונתבטלה הגזירה. אתון ואסחון בהדא בי בני דבית מוקד דטבריא. א"ל בריה כל הדא טבתא עבדת לן טבריא ולית אנן מדכן יתה מן קטוליא. אמר צריכין אנו לעשות טובה כדרך שהיו אבותינו עושין שהיו עושין איטליסין ומוכרין בזול. אמר צריכין אנן לדכיא טבריא. מה עבד נסב תרמוסא והוה מקצץ תרמוסא ושדי קצוצותיה ומקלק בשוק. וכל אתרא דהוה קטילא סליק ואינון מפקין ונפקין. וכ"מ שלא היתה שמה טומאה תרמוסא עומדת. והוא מציין אי זה מקום טומאה ומקום טהרה עד זמן דדכי יתה מן קטיליא. חמתיה חד כותי עם הארעא אמר לית אנא אזיל ומדחיך בהדין סבא דיהודאי. אית דאמרי מן הדין שוקא דגרגינא ואית דאמרי מן הדין שוקא דסקאי נסב קטיל וטמריה בשוקא דהוה מדכי. בצפרא אזל א"ל אמריתון דדכי בן יוחאי טבריא אתון חמון הדין קטילא (נ"א אזל לגביה א"ל לא דכיתא שוק פלן. א"ל הין. א"ל ואין אפיקית לך מיתין מן בתרך. א"ל נוד חמי ליה) צפה רשב"י ברוה"ק שהוא נתנו שם. אמר גוזר אני על העליון שירד ועל התחתון שיעלה והוה כן. וסליק ושבת בביתיה ועבר בהדין מגדלא דצבעיא שמע קלא דנקאי ספרא אמר לא אמריתון דדכי בר יוחאי לטבריא אמרון אשכחון הד קטילא. אמר יבא עלי אם אין בידי הלכות כשער ראשי על טבריא שהיא טהורה חוץ מזה ומזה. ואתה לא היית במנין עמנו שנטהרה. פרצת גדירן של חכמים עליך נאמר (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש. מיד נעשה גל של עצמות. [ט] עבר בהדא בקעתא דבית נטופה חמא הד בר נש קאים ומלקט ספיחי שביעית. א"ל ולא ספיחי שביעית הן. א"ל ולא אתה הוא שהתרת. לא כך תנינן ר"ש אומר כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי הכרוב שאין כיוצא בהם בירקות שדה. א"ל והלא חבירי חולקים עלי פרצת גדירן של חכמים ופורץ גדר ישכנו נחש. וכן הות ליה: (ז) ד"א ויחן את פני העיר. נכנס בע"ש עם דמדומי חמה מבעוד יום וקבע תחומין מבעוד יום. [יא] הדא אמרה ששימר יעקב את השבת קודם שניתן. ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלה וגו' במאה קשיטה. אמר ר' יודן ב"ר סימון זה אחד מג' מקומות שאין או"ה יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם. ואלו הן מערת המכפלה. וביהמ"ק. וקבורתו של יוסף. מערת המכפלה דכתיב (בראשית כג) וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון. ביהמ"ק דכתיב (דה"א כא) ויתן דוד לארנן במקום וגו'. וקבורתו של יוסף ויקן את חלקת השדה. יעקב קנה שכם: (ח) רבי חייא רבה ור' שמעון ב"ר ור' שמעון בר חלפתא שכחון מילין מן התרגום ואתון להדא תגרא דערביא למלפיניה מן תמן. שמעין קליה דאמר לחבריה [יב] תלי הדין יהבא עלי. שמעון מנה יהבא משוי שנא' (תהלים נה) השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. ועוד שמעון קליה דערבי דאמר לחבריה מה את מכסה בי והיה רוצה לומר מה את מעסה בי דכתיב (מלאכי ג) ועסותם רשעים כי יהיו אפר. ועוד שמעון שאמרה איתתא לחברתא אתון סחיא והיא השיבה ואני שכולה וגלמודה. גלמודא אנא נדה. שוב שמע איתתא אחרת אומרת אשאיל לי מבנייך ואמרה שאילי לי מטאטיך שנא' (ישעיה יד) וטאטאתיה במטאטא השמד נאם ה' צבאות. אתון מעוררה ללויתיך (איוב ג) העתידים עורר לויתן. השאילי לי כסיתתיך אפיק הדא כסיתא למרעיא: (ט) במאה קשיטה. [יג] א"ר אבא ב"כ בק' אונקיות בק' טלאים בק' סלעים. א"ר סימון קו"ף קמיליא סמ"ך סלעים טי"ת טריו"ן. יו"ד ה"א מה עבדית הכא ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אלו חליות ודייקניתא שדרכן להנתן בנזמים. ומי כותב את האונה. א"ר ברכיה יו"ד ה"א כותב את האונה. ומי מעיד על האונה י"ה מעיד על האונה הוא יו"ד ה"א של קשיטה. הה"ד (תהלים קכג)

ששם

יד יוסף [ט] ירוש' פ"ק דברכות: [י] שביעית פ"ט מ"א. ופסחים נ"א: [יא] לעיל פ' י"א סי' ה'. פסיקתא רבתי פ' כ"ג: [יב] ר"ה כ"ו: [יג] ילקוט פ"ז:

מתנות כהונה

אותו עוף ניצול ונלכד בפח הצייד ובמדרש קהלת ואסתר הגי' כהפכא אבל בירושלמי בפ"ט דמסכת שביעית גרס בהדיא בת קול אמרה דימוס ואפתזיב וכן בפרשה נשא פ"ז מוכה דספקולא הוא שנים מיתה אמר ר"ש צפור אינו ניצוד בלעדי גזירה מן השמים: עאכ"ו נפש בן אדם לפיכך אלך לי אל מקומי ואם אינו נגזר מן השמים לא אמות ואם נגזר הם ושלום לא יועיל בריחתי: נפק כו'. יצא ומצא שדברי הגזירה היו שקטים: אתון כו'. באו ר"ש ובנו והרחיצו עצמן בבית המרחץ של בית מוקד שבטבריא פי' במי המין של טבריא א"ל בנו לר"ש כל אלו הטובות עשתה לנו עיר טבריא ואין אנו מטהרין השווקים מן המתים ופירש"י שלא להטריח הכהנים להקיף ובפ' במה מדליקין איתא להכוא עובדא בסיגנון אחר: שהיו עושין אטליסין. כן דרשו חז"ל בפרק במה מדליקין מויחן פני העיר וכן הוא לקמן במד' קהלת בפסוק תופר גומץ ובפרק במה מדליקין פירש"י שנראה לו דדייק מויחן לשון תקנה: אטלסין הניות: תורמסא לפי שמודע לו שסוק טבריה היה בחזקת טהרה בימים קדמונים ע"י עדות שקיבלו בן זכאי שם תורמוסי תרומה כדאיתא בפ' במה מדליקין: שדי קצוציה גרסינן. פירוש והשליך הקצוצות ובמד' חזית לא גרס ליה: ומקלק השליך: וכל אתרא כו'. וכל מקום שהיה שם מת קבור היה עולה זה היה ע"י אהל כדאיתא בפ"ט לעיל ואמר ר"ש על התורמסין וכן פירש"י כאן ובפ' במה מדליקין: ה"ג בילקוט ואינון מפקין ונפקין. פי' והם היו מוציאין אותו לקוברו בחוץ לעיר ורש"י גרס מדלין ומפקין ופי' נושאין ומוציאין: עומדת במקומו ולא היה מת שלה תחתיו: עד זמן כו'. כלומר לא זז מלעשות ככה עד שטהרו מכל וכל: חמתיה כו'. ראה אותו כותי אחד עם הארץ אמר וכי לא אלך לשחוק וללעוג בזה זקן היהודים: ומדחיך מלעיג לשון הוכה ועלולא: אית דאמרי כו'. יש אומרים שנטל מת אחד משוק גרגינא שמוכרין שם עקלים לבית הבד או הוא מין עשב ויש אומרים שמוכרין שם שקים וקבר והחביא אותו בשוק של טבריה שהיה ר"ש מטהרו ולבוקר הלך ואמר להם אל העם היהודים לא אמרתם שטיהר ר"ש מקום טבריה: ה"ג רש"י ז"ל אתון חמי הדין כו'. פירוש לשון בואו וראו המת הזה: לגביה אצל ר"ש וא"ל לא טיהרת השוק פלוני ועל אותו שוק שטמן בו אותו מת אמר כן: ואין אפיקת. ואם שאוציא לך מתים מאחריך מה תאמר: נוד לשון מסיבה והוצאה כלו' הוצא המת כאשר אמרת: חמי ליה. הראה אותו כותי לר"ש את הקבר: העליון אותו כותי: התחתון המת שטמון: וסליק ר"ש עלה והיה עושה שבת בביתו והיה עובר לפני מגדל צבעים והיה שמע קול איש דנקאי ספרא שאמר לבריות לא אמרתם שטיהר ר"ש את טבריא והלא אמרו שמצאו אחריו מת אחד אמר ר"ש יבא עלי כך וכך אם לא כו': חוץ מזה כו'. חוץ ממקום זה וזה ועל אותן מקומות היית עמנו במנין שנטהרו: בהדא בקעתא. בבקעה זו של מקום בית נטופה וראה בן אדם שומד ולוקט ספיחי שביעית: חבירי חכמים פליגי התם עליה ואוסרין: וכן הוות ליה. כן היה לו שנשכו נחש: בערב שבת כו'. ויחן. דייק לשון מנוחה של שבת: ה"ג רש"י יעקב קנאו בשכם ועצמו' יוסף נקברו בשכם כמו שנא' ואת עצמות יוסף קברו בשכם: שכחון כו'. שכחו תיבות מן התרגום ולא ידעו מה המה: ואתון כו'. ובאו לסוחר ערבי ללמוד אותם משם שמעו קולו שאמר להבירו הרם זה יהבא עלי והביטו משם שיהבא הוא משוי: שנא' כו'. כלומר זהו שנא' השלך על ה' יהבך לא היו יודעין מקודם מהו ועכשיו הבינו שהוא משוי והכי איתא בהדיא בפ"ק דמסכת ר"ה: מעשה לשון דריכה ורמיסה וכן פי' הרד"ק בספר מלאכי והם למדו פירושו מתוך דברי הערבי רק שהיה לעג לשון שאמר מכסה במקום מעסה: אתון כו'. טלאו ורחצו: גלמודא כו'. כדמפרש והו"ל: גלמודא נדה שהיתה ר"ל נדה ואמרה גלמודה ונמצאו למדין שגלמודה דקרא הוא נדה והוא בלשון נוטריקון גמולה דא מבעלה וכדאיתא בגמרא: אומרת רצתה לומר השאילני לי מבנייך ופירושו מכבדת כך פירש הערוך ואמרה מטאטיך וש"מ דמטאטא דקרא היינו מכבדת והכי איתא במסכת ר"ה: ה"ג רש"י אתון מעוררה כו'. פירוש תבוא מקוננות להספידך ובמש מיניה דלויתן דקרא פי' קינה: ה"ג השאילני לי כסותיך. ופירשו מרגלותיך או כבש שלך וכן משמע בערוך דגרס קסיטך. ועיין שוב שם שקסיטה פירושו מרגליות וכבשים ונמצאו למדים שקסיטה דקרא דכתיב ויתנו לו איש קסיטה אחת וכן קסיטה הכתוב כאן היינו או כבשים או מרגליות ומשום קסיטה דכתיב הכא אייתי כל הני מילי וכדמפרש והו"ל: אונקיות מין כלים ועיין בערוך: טלאים כו'. קסיטה נוטריקון קדרים קו"ף אונקיות: שי"ן סלעים הטי"ת סלאים: קמילייא כו'. ור' סימון גם הוא דרש קסיטה נוטריקון קמילייא מלאתי בלשון למי"ן הוא מין כלי ובפירש"י מלאתי פירושו מאה אלפים: טריו"ן פירש"י שם מטבע על שם טורייוס: חליות התיכות קטנות מוזהב או אבנים טובות ודייקניתא מלאתי פירושו אבנים טובות וכן פירש"י: על האונה גרסי'. ופירושו שטר מכירה: יו"ד ה"א. שנשארו במלת קשיטה: ואני אלוה אלהי ישראל. דרש כאילו

אמר

עץ יוסף

גזירה מן השמים עאכ"ו נפש אדם לפיכך אלך לי אל מקומו ואם אינו נגזר מן השמים לא אמות ואם ח"ו נגזר לא יועיל בריחתי: נפק כו' יצא ומצא שדברי הגזירה היה שקט: אתון כו' באו ר"ש ובנו והרחיצו עצמן בבית המרחץ של בית מוקד של טבריא פי' במי המין של טבריא כדי לרפאות גופם מן הצלודה וכדמשמע בפ"ב דשבת: כל הדא טבתא כו' פי' כל אלו הטובות עשתה לנו עיר טבריא שנתעסקה ברפואותינו. ואין אנו מטהרים השווקים מן המתים שלא להטריח לכהנים לסבב את הדרך: איטליסין פי' חנויות: לדכיא לטהר: נסיב תורמסן כו' פירוש לקח תורמוסין וחתכן והשליך החתיכות בשוק. וכל מקום שהיה שם מת קבור היה עולה. וזה היה על ידי נס. והא דעשו זה ע"י תורמסין הוא לפי שנודע לו שסוק טבריא היה בחזקת טהרה מימים הקדמונים ע"י עדות שקבלו שם בן זכאי תורמוסי תרומה כדאיתא בפ"ב דשבת: ואינון מפקין ונפקין. פי' והם היו מוציאין אותו לקוברו חוץ לעיר: עומדות במקומו ולא היה מת שלה מתחתיו: עד זמן כו' עד שטהרו מכל וכל: חמתיה כו' ראה אותו כותי עם הארץ. אמר וכי לא אלך לשחוק וללעוג בזה זקן היהודים: אית דאמרי כו' י"א שנטל מת משוק גרגינא שמוכרים שם עקלים לבית הבד. או הוא מין עשב. וי"א שמוכרים שם שקים. וקבר והחביא אותו בשוק של טבריא שהיה ר"ש מטהר ולבקר הלך ואמר אל היהודים לא אמרתם שטיהר ר"ש מקום טבריא: אתון חמון כו' טלו וראו המת הזה: לגביה אצל ר"ש וא"ל לא אמרת שיהרת שוק פלוני: ואין אפיקית כו'. ואם אוציא לך משם מתים מה תאמר: נוד ל' מסיכה והוצאה כלו' הוצא המת כאשר אמרת: חמי ליה הראה אותו כותי לר"ש את הקבר: העליון אותו כותי: התחתון המת שטמון: וסליק ר"ש עלה והיה עושה שבת בביתו. והוא עובר לפני מגדל צבעים והיה שומע קול איש דנקאי ספרא שאמר לבריות לא אמרתם שטיהר ר"ש את טבריא והלא אמרו שמצאו אחריו מת אחד. אמר ר"ש יבא עלי כך וכך אם לא כו': פרצת גדירן של חכמים במה שחזרת בך. או במה שחלקת על חביריך שרצו שהסירו הדבר במנין: בהדא בקעיתא בבקעה זו של מקום בית נטופה וראה בן אדם עומד ולוקט ספיחי שביעית: כל הספיחים כו'. גירסת המשנה במסכ' שביעית כל הספיחין מותרים חוץ מספיחי כרוב. והספיחין המלוקטים לא היו של כרוב: חבירי חכמים: וכן הוות ליה. כן היה לו שנשכו נחש: (ז) נכנס בע"ש ויחן את פני העיר דרש שתקן מקום תחנותו מבעוד יום בקביעות תחומין: ששמר יעקב כו' ופני העיר כמשמעו לפני העיר. והיינו שכבר הגיע דמדומי חמה בהיותו במגרש העיר ולא הגיע לעיר. וקבע שם תחומין לקנות שביתה ללכת אלפים אמה לכל רוח: זה אחד מג' כו' להכי אצטריך למכתב שקנה יעקב חלקת השדה: להונות לגדף ולומר שהם גזולים: יעקב קנה שכם מיותר (ה"א): (ח) שכחון מילין שכחו קצת דברים מלשון הערב. והלכו ללמוד בשוק הערבים ושמעו אחד אומר להבירו תלי הדין יהבא. והבינו דיהבא משוי וכ"מ לפרש קרא השלך על ה' יהבך. וכן שאמר אחד להבירו מה את מכסה (מעסה בי) מל' ועסותם רשעים שהוא ל' דריכה ורמיסה. וכן כל הני דמפרש והו"ל. ומייתי זה הכא להשמיענו דפי' קסיטה כסידא בלשון ערבי ועי' בפ"ג דר"ה המעשה בסגנון אחר: אתון סחיא טלאו ורחצו והיא השיבה ואני שכולה ואני גלמודה. והבינו שגלמודה היא נדה ובקרא ואני שכולה וגלמודה והוא נוטריקון גמולה דא מבעלה: אשאיל לי מבניך. דמבניך ומטאטיך הד. וכן בערוך ומטאטיה במטאטי השמד תרגום והמטאטה כמה דמטאטין במכינה ובקרא ומטאטאתיה במטאטי השמד: אתון מעוררה כו' באו נבא לעורר על לויתן. והבינו שר"ל לעורר על צרה מלשון עורר לויתן: השאילי לי כסיתך. המת"כ גרס כסותך פי' מרגלותיך או כבש שלך. ויפ"ת גרים השאיל לי כסידתך שהאשה אמרה להבירתה השאילני כסידתך. והוציאה קסיטה להברתה. ומשם ידעו שפי' כסידתך קסיטה. כסיתא למריא פי' קסיטה להברתה: (ט) בק' אונקיות דרש קסיטה נטריקון. והקו"ף מורה על אונקיות. והשי"ן נקראת בסמ"ך והיא מורה על סלעים. והטי"ת מורה של טלאים. והיו"ד ה"א הנשאר מורה על שם יה וכדמפרש בסמוך (מה"ק). והמעריך כתב בס' כ"י גרסי' במאה אנקות ופירושו גמלים נקבות. ח"ש בסמוך ק' קמילא כי כן נקראים בלשון יוני הגמלים עכ"ל: א"ר סימון קוף קמיליא. סמך סלעים. טי"ת טריון. ר"י דסכנין בשם ר' לוי אלו חוליות ודייקונתא שדרכן להנתן בנזמים. יו"ד ה"א מה עבדית הכא. א"ר ברכיה כו'. כצ"ל (יפ"ת ומה"ק) ר"ש מפרש שהקו"ף היינו קמילי (עי' לעיל) בשם המעריך. וי"מ מין כלי הזהב. ורש"י ז"ל פי' מאה אלפים. והשי"ן נקראת כסמ"ך היינו סלעים. והטי"ת טריון ופרש"י שם מטבע על שם טוריגום. ור"י בשם ר"ל אמר שקסיטה אלו

הוליות

ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם ה'. יד יה מעיד עליהם שהן בני אבותיהן אף כאן העיד: (י) ויצב שם מזבח ויקרא לו אל. טו אמר ר"ל ויקרא לו אל אלהי ישראל אמר אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים. ר' הונא בשם ר"ל אמר אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו ואתה היית נוטל שררה לעצמך מחר בתך יוצאה ומתענה. הה"ד ותצא דינה בת לאה:

פרשה פ

(א) ותצא דינה בת לאה. (יחזקאל טז) א הנה כל המשל עליך ימשל לאמר כאמה בתה. יוסי מעונאה תרגם בכנישתהון דמעונא (הושע ה) שמעו זאת הכהנים והקשיבו בית ישראל ובית המלך האזינו. אמר עתיד הקב"ה ליטול את הכהנים ולהעמידן בדין ולאמר להם למה לא יגעתם בתורה לא הייתם נהנים מכ"ד מתנות כהונה. ואינון אמרין ליה לא יהבין לן כלום. והקשיבו בית ישראל. למה לא הייתם נותנים לכהנים כ"ד מתנות כהונה שכתבתי לכם בתורה. ואינון אמרין ליה על אילין דבי נשיאה דהוו נסבין כולא. בית המלך האזינו כי לכם המשפט. שלכם היה וזה יהיה משפט הכהנים. לפיכך לכם ועליכם מדה"ד נהפכת. שמע ר' וכעס. בפתי רמשא סליק ר"ל שאיל בשלמיה דרבי ופייסי עלוהי דיוסי מעונאה. א"ל ר' צריכין אנו להחזיק טובה לעכו"ם ב שהן מכניסין מומסין לבתי טרטייאות ולבתי קרקסאות שלהם ומשחקין בהם כדי שלא יהיו משיחין אלו עם אלו ויבואו לידי קטטה בטלה יוסי מעונאה אמר מילה דאורייתא ואקפדת עלוהי. א"ל ויודע הוא בדברי תורה כלום. א"ל הין. א"ל ואולפן קביל. א"ל הין. ואי שאילנא ליה מגייב. א"ל הין. אם כן יסק להכא. וסליק לגביה. א"ל מהו דכתיב (יחזקאל טז) הנה כל המשל עליך ימשל לאמר כאמה בתה. א"ל ג כבת כן אמה ד כדור כן נשיא כמזבח כן כהניו. הכא אמרי לפום גנתא גננא. א"ל ר"ל עד כדון לא חסילית מן מפייסיה על הדא ואתה מייתי לן אוחרי. עיקרו של דבר הנה כל המשל מהו א"ל לית תורתא עגישא עד דברתה בעיטא. לית איתתא זניא עד דברתה זניא. א"ל א"כ לאה אמנו זונה היתה. אמר להם ותצא לאה לקראתו וגו'. ה יוצאת מקושטת כזונה לפיכך ותצא דינה בת לאה: (ב) ו וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו (הושע ו). כשם שהלסטים הללו יושבים על הדרך והורגים בני אדם ונוטלים ממונם כך עשו שמעון ולוי לשכם. אלא כחבר כהנים אתמהא. ז כשם שהכהנים הללו נחברים על הגורן ליטול את חלקם כך עשו שמעון ולוי לשכם. שנא' דרך ירצחו שכמה מדרך ירצחו שמעון ולוי לשכם. הכזונה וגו' אמרו מה הם נוהגין בנו כבני אדם של הפקר ומי גרם ותצא דינה בת לאה. (מ"ב יד) החוח אשר בלבנון שלח אל הארז. ח החוח אשר בלבנון זה חמור אבי שכם. שלח אל הארז זה יעקב. תנה את בתך לבני לאשה שכם בני חשקה נפשו בבתכם. (שם) ותעבר חית השדה ותרמס את החוח ואת שכם בנו הרגו. מי גרם ותצא דינה בת לאה: (ג) ר' יהודה בר סימון פתח ט (משלי כז) אל תתהלל ביום מחר ואת אמרת (בראשית ל) וענתה בי צדקתי ביום מחר. מחר בתך יוצאה ומתענה הה"ד ותצא דינה וגו'. ר' חנינא בשם ר' אבא הכהן ב"ר אלעזר פתח (איוב ו) למס מרעהו חסד. י מנעת חסד מן אחוך היא נסבת לאיוב שאינו לא גר ולא מהול. לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת לערל. לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי נישאת דרך איסור: (ד) ותצא דינה וגו'. ר' תנחומא פתח (קהלת ז) אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. ר' יהושע בש"ר לוי פתח יא (משלי ה) ותפרעו כל עצתי הה"ד (בראשית ב) ויבן ה' אלהים את הצלע. ויבן התבונן מהיכן לבראותם וכו'. ר"ל מייתי לה מהכא ויבן שם מזבח. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר לאחד שהיה בידו ליטרא אחת של בשר וכיון שגלה אותה ירד העוף וחטפה ממנו. כך ותצא דינה בת לאה מיד וירא אותה שכם בן חמור. ר' שמואל בר נחמן אמר שגלה בה דרועה. יב וישכב אותה ויענה. וישכב אותה כדרכה ויענה יג שלא כדרכה. ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו והחריש יעקב הה"ד (משלי יא) ואיש תבונות יחריש: (ה) ובני יעקב באו מן השדה כשמעם יד איסי בן יהודה אמר ד' מקראות אין להם הכרע. ואלו הן שאת ארור וקם משוקדים. ר' תנחומא

מוסיף

יד יוסף יד קדושין ע'. ילקוט תהלים: טו ילקוט ס"ז: פ"פ א ילקוט יחזקאל וס"ז. ירוש' סנהדרין פ"כ: ב איכה רבתי פסוק הביא בכליותי: ג כתובות ס"ג: ד ערכין י"ז: ה תנחומא ס"ז: ו ילקוט ס"ז ובהושע ו': ז מכות ל"ד: ח תנחומא ס"ז. ובל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג: ט לעיל פ' ע"ג. וילקוט משלי: י לעיל פ' ע"ו. ילקוט איוב. ב"ב ע"ו: יא לעיל פ' י"ח וס"נ: יב קה"ר: יג יומא ע"ז: יד יומא נ"כ. ילקוט בראשית רמז ל"ז. ירוש' פ"ב דעכו"ם. הויה פסוק כי טובים. תנחומא ס"ז. סי' כ"ו:

מתנות כהונה

אמר אני ישראל גם אנכי נקרא אלוה ועיין מזה בספר עבודת הקודש סוף פר' י"ח מחלק העבודה וברקנ"ט פר' זו: הה"ד ותצא כו' לפיכך סמך לו ותצא דינה כו': **בכנישתא** דמעון. בבית הכנסת של מעון והוא שם מקום בטבריא הכי איתא בירוש' פרק כהן גדול ועל שם כך נקרא יוסף מעונאה: **על אילין** כו'. על אלו של בית הנשיא הוא התלונה שהם לקחו הכל ובילקוט יחזקאל גרס אילין דבי נשיא נסבו כו': **כי לכם** המשפט גרסי' פירוש שלכם היה להזהיר העם על זה ואתם פרצתם הגדר וה"ג בירוש' לא לכם אמרתי וזה יהיה וגו': **לפיכך** לכם כו'. משפט דרש לשון עונש כד"א כה משפטיך אתה חרצת ובירושלמי גרסי' ד"א כי לכם עתיד אני ליתב עליכם בדין ולפסקן ולאבדן מן העולם: **נהפכת** גרסי'. ר' היה נשיא לפיכך כעס: **בפתי** כו'. לפנות הערב עלה ר"ל ושאל בשלומו של ר' והיה מפייסו על יוסי מעונאה: **מומסין** פירושו מלאתי בהג"א שהוא כסוי עשוי בצורת פרצוף אדם משונה שנקרא בלשון לעז מומוס ועיין דוגמתו בפתיח' דאיכה רבתי ישימו בי יושבי שער כו': **בתי** טרטייאות כו'. מקומות שמשחקין שם מיני שחוק ושחול: **מילה** דאורייתא כו'. דבר מן התורה ואתה כועס עליו: **ואולפן** קביל. פירש"י ולימודו קבלה בידו שהיה סבר שמעלמו דרש כן: **ואי** שאילנא כו'. ואם אשאלנו דברי תורה ידע להשיב יסק יעלה: **וסליק** כו'. ועלה ר' יוסי מעונאה אצל ר': **הכא** אמרי כו'. כן אמרו המושלים לפי הגנה כן הגנן שעובד אותו וגם דבריו אלו היה דברי קינטור כלפי ר' וע"כ א"ל ר"ל עד עתה לא סיימתי עדיין לפייסו על האחד ואתה מביא לנו אחרת: **לית** תורתא עגישא גרסינן בערוך פירשו נוגחת ורש"י גרס נגישה ופי' ג"כ נגחנית כלומר אין יודעין בפרה נגהית עד שרואין בתה נוגחת: **לית** איתתא כו'. אין האשה מזנה שאין בתה תהא גם היא זונה: **עד** לשכם. רבו כהנים: **כשם** כו'. עד בשכם: **דרך** ירצחו. וגי' הספר יש ליישבו ודו"ק: **מדרך** ירצחו כו' פירש"י מן הדין רצחו לשכם כי זמה עשו כד"א הכזונה יעשה וגו': **התבונן** ויבן. דרש לשון תבונה מדלא כתיב ויבנה וכן בכל מקום דכתיב ויבן דרש הכי ועיין לעיל פרשה י"ח: **מייתי** לה מן הכא פירש"י על אותו שן שקרא עצמו אלוה אירע לו זה וכדאיתא לעיל פרשה ע"ט בשם ר"ל: **שגלה** בה דרועא. י"ל נתגלה בה זרוע שלה וחזו וירא ובילקוט לא גרס ליה: **ד'** כתובים כו'. במסכת יומא בפ' הוציאו לו ובירוש' בפ' אין מעמידין גרס חמשה פסוקים והוסיף מחר ואלהם.

עץ יוסף

חליות ודייקונתא פי' חתיכות קטנות מזהב ואבנים טובות ולשון קשט מורה על תכשיטין ודייקונתא וקאמר יו"ד ה"א שנאמר במילת קשיטה רמז שי"ה הוא היה כותב את האונה (השטר) וכן העיד עליה שבטי יה עדות לישראל. שייחד שם יה עליהם לומר ההנוכי הפלואי. להעיד שהם בני אבותיהן אף כאן העיד שם יה על שטר המקח (מה"ק): (י) **ויקרא לו** כו' פירושו שיעקב קרא לעצמו אל (יפ"ת ונזה"ק) וע"ש: **ואני אלוה** בתחתונים. שהצדיק מושל בסדר העולם לעשות נסים ולבטל גזירות בתפלתו: **אינו נוטל שררה** שאינו יכול לעלות לקרוא בתורה אם יקראוהו תחילה: **מחר בתך** יוצא ומתענה. ולא תהיה נחשב לשר וחשוב בעיני שכם כלל אלא יעשה בבתך כאחת מבנות עבדיו (יפ"ת): **ותצא דינה** ור"ל דדרשינן סמוכים:

פרשה פ

(א) **הנה** כל המושל כו'. דמשום הכי תלי לה בלאה אמה לומר שנדמתה לה כדמסיים ותצא לאה מקושטת כזונה ולפיכך ותצא דינה ומ"מ כתיב אשר ילדה ליעקב לרמוז שאירע זה במקלת עונו כדלעיל (יפ"ת): **בכנישתא דמעון** בבהכ"נ של מעון. והוא שם מקום בטבריא: **עתיד הקב"ה** ליטול כו'. דרש כן ברצותו להוכיח העם והכהנים על ת"ת ודבי ריש גלותא שהיו מעמיסים על העם ודריש זאת על התורה ע"ד וזאת התורה. **אלין דבי נשיאה** שהם מזרע מלכות בית דוד נקראו בית המלך: **דהוו נסבין כולא** שהם לקחו הכל: **שלכם היה** וזה יהיה משפט הכהנים. בתמיהא. וכי לכם שייך משפט הכהנים שהם מתנות כהונה (יפ"ת): **לפיכך לכם ועליכם** פי' לכם עליכם מדת הדין נהפכת כי כל העונש הראוי לכהנים ולעם יהיה עליכם: **שמע רבי וכעס** בירו' אי' שמע ר"י נשיאה ונכון: **בפתי** כו'. לפנות ערב עלה ר"ל ושאל בשלומו של ר"י נשיאה והיה מפייסו על יוסי מעונאה. שכיון שבא להוכיח אין להקפיד עליו: **מומסין** הוא דבר העשוי בצורת פרצוף אדם משונה שנקרא בלשון לעז מומוס (מת"כ). והמוסף הערוך גרס מימומס ופי' שהוא בלשון יוני ורומי לץ שעושה עצמו כאחר ללעוג עליו ולפעמים נותן פרצוף עשוי על פניו. והיערות דבש בחלק א' דף מ"ו כתב שמת הנוס נקרא בלשונם מומיא. וזהו שאי' באיכה רבתי בפתיחתא י"ז ומכניסין את המתים לתטרון. והוא המומיא שנזכר כאן עכ"ל. ובאיכה רבתי פסוק הביא בכליותי או' ומכניסין את המומוס לתטרון: **טרטייאות ולבתי קרקסאות** הם בתי שחוק: **ויודע הוא** בדברי תורה. כי מדרשתו אין ראיה (יפ"ת): **ואולפן קביל** כלו' אם הוא בעל שמועות המסורות בקבלה: **ואי שאילנא** ליה מגיב. ואם אני אשאלנו דברי תורה ידע להשיב כלו' אם הוא למד ושמש ת"ח ומפולפל בהלכה: **יסק להבא** יעלה כאן: **וסליק לגביה** ועלה ר' יוסי מעונא אצל ר"י נשיאה: **מהו דכתיב** הנה כל כו'. כלו' מה המשל בפי המושלים כאמה בתה שעל כן יאמרו כי כן היתה לישראל שנדמו לאמם החתית. והשיב שהרי הוא כאילו כתוב ג"כ כבת כן אמה. דכ"ף כאמה משמש כאילו כתוב כאמה כבתה. ופירוש כאמה כבתה שתיהן שוות. והכוונה לומר כי כדור כן הנשיא וכנשיא כן הדור כי הנשיא המנהיג הוא כאם המגדלת בניה ואמר זה לפי שהכיר כי כעס עליו. לומר כי למה יכעוס דודאי לא טוב הוא מכלל העם כי כדור כן הנשיא. ולכך א"ל ר"ל עדיין לא גמרתי לפייסו. ואתה מביאו לכעס אחר. ולכן אין לך לומר רק עיקר הכתוב מה כוונתו והשיב לית תורתא נגיחה כו' כלו' אין פרה נוגחת שאין בתה בועטת והוא משל לומר דאין הכי נמי שאין אשה מזנה שאין בתה כמותה. והקשו עליו א"כ לאה אמנו זונה היתה דכיון דכתיב ותצא דינה כו' שהיה קלת פריצות שיצאה אנה ואנה עד שראה אותה שכם. א"כ גם לאה היה בה פריצות והשיב אה"נ היה בה צד פריצות (יפ"ת): **כמזבח כן כהניו** שמזבח ה' כהניו כשרים. ומזבח בית חוניו היו זרים. ומזבחות עבודת אלילים היו כהני הבמות וגם משל אל היות הנשיא כדור כענין מ"ש לפום גנתא גננא כדרך הגינה יהיה הגנן. כי כשהגינה גדולה וכרכום ג"כ הגנן אדם הגון ונאות. וכשהגינה מיני קטנית וכיוצא יהיה הגנן אחד מעובדי האדמה: (ב) **בשם** שהלסטים הללו יושבים על הדרך והורגים ב"א ונוטלין ממונם כך עשו שמעון ולוי לשכם אתמהא אלא כחבר כהנים כשם שהכהנים כו'. כצ"ל ור"ל שכך אמר הכ' וכחכי איש גדודים בתמיה. וכי כשם שהלסטים הללו יושבים על הדרך והורגים ב"א כך עשו שמעון ולוי לשכם אלא כחבר כהנים עשו כשם שהכהנים הללו נחברים על הגורן ליטול את חלקם בדין. כך שמעון ולוי עשו בדין לשכם שנא' דרך ירצחו שכמה מדרך ירצחו שמעון ולוי לשכם שרציחת שכם היה בדרך טוב וישר וע"פ דת התורה שנקראת דרך ע"ד והודעת להם את הדרך ילכו בה (כד"א הכזונה יעשה וגו') משמעות לשון רש"י שהעתיק בעל מת"כ שהוסיף במדרש מלת כד"א הכזונה יעשה כאילו יורה שאנבע איזה דרך התורה. היינו הכזונה יעשה. וזהו מה שסיים שם הכתוב כי זמה עשו: **מה הם** נוהגים כו'. בא לבאר שלא שכם לבד נתחייב מיתה אלא אף כל בני העיר בכלל עונש לפי שנהגו בהם מנהג הפקר במה שלא מיחו בשכם לעשות בו דין שהרי ב"נ מצווים על הדינים והזהרתן זהו מיתתן. ועז"א זימה עשו שהם גרמו הזימה באשר לא עשו הדין בשכם (נזה"ק): **ומי גרם דינה** כלו' עבור יציאתה נענשה כי כל כבודה בת מלך פנימה ואינו ראוי לאשה להיות יוצאית במקום זרים: **החוח אשר** בלבנון זה חמור. כי הרשעים נקראים קוצים כסוחים ואמר בלבנון להיותו מלך בעמו כלבנון שהוא גבוה. והארז הוא יעקב ע"ד כארז בלבנון ישגה וחית השדה הם בני יעקב שנדמו לחיות כדכתיב גור אריה יהודה. נפתלי אילה שלוחה (יפ"ת): (ג) **פתח** אל תתהלל כו' למס מרעהו כו'. דק"ל למה נ"ל אשר ילדה ליעקב להראות דבפשע יעקב כל זאת (יפ"ת). ומ"מ אין זה סותר למ"ש בסמוך דהפתא דינה גרם דהא ודאי איתנהו. וכבר פירשתי מאמרים אלו פ' ע"ג סי' ו' ופ' ע"ו סי' ס' ע"ש: **ר"ח בשם** ר"א הכהן ברדלא פתח למס מרעהו. כצ"ל כדלעיל פ' ע"ז סי' ס': (ד) **פתח אדם** כו'. שרמז הכ' דכאה בתה וכדלעיל ולהכי מייתי דרש ויבן את הצלע דאפי' בכשרות שבנשים נמצא גנות כדלעיל פ' י"ח: **ר"ל מייתי** לה מהכא. (בראשית ל"ג): **ויצב שם מזבח** כנ"ל (יפ"ת ומה"ק) ור"ל שסיבה היתה יעקב גופיה שנטל שררה לעצמו וקרא עצמו בשם אלהים כדלעיל סוף פ' ע"ט אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים כו': **שגלה בה דרועא** כלומר שנתגלה בה זרועה וע"י זה ראה ביופיה. כי לא יתכן שלא כסתה פניה ביציאתה: **ויענה שלא כדרכה** מפרש דכל מילתא בא"נ. כי השכיבה היה כדרכה והעינוי היה שלא כדרכה שזהו שלא ברצון לגמרי אף לא היתה סופה ברצון (מה"ק): **ואיש תבונות יחריש** כלו' שתיקתו לא היתה מפני יראה מבלי משים. אלא מחכמתו שלא ירגישו בנערו ויתנכלו אותו. לכן עשה עצמו כבלתי מרגיש עד בוא בניו להמתיק סוד עמהם להציל דינה מהם בעזרתם (יפ"ת): (ה) **ד' מקראות** כו'. בפ' הוציאו

מוסיף חדא ובני יעקב באו מן השדה כשמעם. או כשמעם ויתעצבו האנשים. וכן לא יעשה. אפי' באו"ה שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו וגדרו עצמן מן העריות: (ו) וידבר חמור אתם לאמר. [טו] ר"ל אמר בג' לשונות של חבה חבב הקב"ה את ישראל. בדביקה בחשיקה ובחפיצה. בדביקה (דברים ד) ואתם הדבקים. בחשיקה (שם ז) לא מרובכם מכל העמים חשק ה'. ובחפיצה (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים וגו'. ואנו למדים אותה מפרשתו של רשע הזה. בדביקה ותדבק נפשו. בחשיקה שכם בני חשקה נפשו בבתכם. בחפיצה כי חפץ בבת יעקב. ר' אבא בר אלישיב מוסיף אף תרתין. באהבה ודיבור. באהבה (שם א) אהבתי אתכם. בדיבור (ישעיה מ) דברו על לב ירושלם. ואנו למדים מפרשתו של רשע הזה. באהבה ויאהב את הנערה. בדיבור וידבר על לב הנערה. וכי יש לך אדם שמדבר על הלב [טז] אלא דברים שמישבים את הלב. אמר לה אביך בשביל שדה אחת ראה כמה בזבז וכמה ממון הבריע. אני שיש לי ליתן לך כמה נטעים וכמה שדות בית זרע עאכ"ו: (ז) והתחתנו אתנו. [יז] א"ר אלעזר לעולם אין ישראל נותן אצבעו בתוך פיו של עכו"ם תחלה אלא א"כ נותן עכו"ם אצבעו תחלה בתוך פיו של ישראל. התחתנו אותנו ולא תתחתן בם הם אמרו והתחתנו אותנו הם תבעו תחלה. הרבו עלי מאד מהר ומתן. מוהר פרנון מתן פראפורנון. ויענו בני יעקב את שכם וגו'. מה אתה סבור רמיות דברים יש כאן [יח] רוה"ק אומרת אשר טמא את דינה אחותם וגו'. ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותינו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה וגו'. ר' נחמיה אמר היכן מצינו שנקראת ערלה חרפה מן הכא כי חרפה היא. מקניהם וקנינם וגו' סברון למהפת ואתהפתון. וישמעו אל חמור ואל שכם בנו וגו'. הוה חד מנהון נכנס לעיר טעין מובילתיה וא"ל תא גזור. והוה אמר [יט] שכם נסיב ומגבאי קטע: (ח) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. [כ] תמן תנינן מרחיצין את הקטן. דבי ר"מ מרחיצין את המילה. א"ר יוסי את תני מרחיצין את הקטן. א"ר זעירא בכל שעה הוה ר' יוסי א"ל תני מתניתך דתנן [כא] אין מונעים לא שמן ולא חמין מעל גבי המכה בשבת ולא עוד אלא שמזלפין חמין על גבי המכה בשבת. וא"ת מרחיצין את המילה מאי שנא היא מכת קטן ממכת גדול. אלא ללמדך מרחיצין את הקטן כל גופו מה שאין כן בגדול אלא ע"ג המכה בלבד. [כב] ר"א בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי של מילה שחל להיות בשבת. א"ר יעקב בר אחא בכל שעה הוה ר' יוחנן ור' יונתן מפקידין חייתא ואמרי להון כל שקועין שאתון עבדין בחולא הוון עבדין בשבתא ביום השלישי שחל להיות בשבת. שמואל אמר מפני הסכנה. א"ל ר' יוסי אם מפני הסכנה נעשה לו חמין בשבת. [כג] דתנן מחמם אדם אלונתית ונותנה על גבי מכתו בשבת לא יטול עריבה מלאה חמין ויתנה על כריסו בשבת. אבל חמין לרפאותו מותר אריב"ל לית כאן אסור אלא מותר: (ט) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי. [כד] ממשמע שנא' שמעון ולוי ידענו שבני יעקב הם. אלא בני יעקב שלא נטלו עצה מיעקב. שמעון ולוי שלא נטלו עצה זה מזה. אחי דינה [כה] וכי אחות שניהם היתה והלא אחות כל השבטים היתה אלא לפי שנתנו אלו נפשם עליה נקראת על שמם. ודכוותה (שמות טו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וכי אחות אהרן היתה והלא אחות שניהם היתה. אלא לפי שנתן אהרן נפשו עליה לפיכך נקראת על שמו. [כו] ודכוותה (במדבר כה) ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם וכי אחותם היתה והלא בת אומתן היתה אלא לפי שנתנה נפשה על אומתה נקראת אומתה על שמה. איש חרבו. ר' אלעזר אומר בני י"ג שנה היו. שמואל שאל ללוי בר סיסי א"ל מהו דין דכתיב ויבאו על העיר בטח. א"ל בטוחים היו על כחו של זקן. ולא היה

יד יוסף טו שוח"ט מזמור כ"ב. ילקוט ס"ז: טז קה"ר פ"י סי' י': יז ילקוט ס"ז: יח וכמו שפירש היוב"ע ואונקלוס במרמה בחכמה: יט מכות י"א: כ ירוש' שבת פ' י"ח. ובבלי שם קל"ד. ילקוט ס"ז. פדר"א פ' כ"ט: כא שבת קל"ד: כב שבת קל"ד: כג שבת מ': כד ילקוט ס"ז: כה תנחומא בשלח: כו תנחומא בשלח. ומכילתא שם:

מתנות כהונה

והלחם בעמלק מחר או מחר אנכי נצב והיום אין אתה צריך לתפלתי ותלחם היום מיד: **שאת** אם תטיב שאת והוא לשון סליחה או שאת אם לא תטיב והוא לשון נשיאות עון: **ארור** אפם כי עז או עקרו שור ארור כלומר שור של שכם שהוא מארור כנען כן פירש"י בפ' הוציאו לו וע"ש בתוספת: **וקם** הנך שוכב עם אבותיך וקם לתחיית המתים או וקם העם הזה וזנה: **משוקדים** ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה: ה"ג **כשמעם** ויתעצבו האנשים וכן לא יעשה אפי': ה"ג **כל** הגוים וגו' וסיפיה דקרא כי תהיו ארץ חפץ וכן הוא בהדיא בשוחר טוב מזמור כ"ב: **עאכ"ו** כו'. שתרצה ליה: הם אמרו גרסינן: **פרנון** פירש"י והרמב"ן מוהר: ה"ג רמב"ן **פירא** פורנן ופי' בו נכסי מלוג בלשון ירוש': **רמיות** דברים כו'. כלומר אם נפשך לומר שבני יעקב עשו שלא כדין וברמיה כדכתיב במרמה לפיכך רוח הקודש כו'. ובמרמה פירושו כתרגומו בחוכמתא וכד"א כל ערום יעשה בדעת ואם אין חכמה אין דעת ודייק מדכתיב ויענו אשר טמא והם דברי בני יעקב הוא היך ענו אשר טמא וכי בשל אותם אם טמא אחותם אם לא שענו אותו אשר טמא כו': **סברון** למהפת כו'. כלומר חשבו לתת אותם בבית יד שלהם כלומר לשלוט בהם כרצונם והם נתנו בבית ידם של בני יעקב. הם אמרו מקניהם וקניינם הלא לנו היא ובני יעקב באו על העיר בטח וגו' ועיין דוגמתו לעיל פ' ע"ה ורש"י גרס למקפת ואתקפתי והוא לשון גזילה וגלות: **חד** מנהון. אחד מבני העיר היה בא לעיר מן השדה ושמו מגבאי והיה טוען עליו משאוי והיו בני העיר אומרין לו בא והמול עצמך וספרו לו מעשה שכם ואמר הוא שכם נשא אשה ומגבאי יקטע ויכרות ערלתו: **מרחיצין** את הקטן. משמע כל גופו: ה"ג בירוש' בפ' **ר"א** דמילה ובפירש"י דבי ר' תני מרחיצין את המילה פי' המילה לבדה ולא כל הגוף: **בכל** שעה. אף בשבת: **תני** מתניתך כלומר יפה שנית שבוודאי מרחיצין אותו אף בשבת: **מ"ש** היא מכת קטן. ולמה ליה לתנא למיתני מרחיצין את מכת מילתו: **שקועין** פירש"י וז"ל כל תיקונין ועיקר תיבה זו תמצא אותה על עיקרה בתלמוד ירושלמי במס' שבת עכ"ל ומצאתי בירושלמי שגרס' כל שלוקי' כלומר כל מיני רפואות שאתם שולקים ומתקנין: **חייתא** המילדות שעוסקין בתיקון הולד ורפואתו: ה"ג בירושלמי **שאתון** עובדין בחולא כו'. פי' שאתם עושין בחול עשו ג"כ ביום השלישי שחל להיות בשבת: **מפני** סכנה. בירוש' יליף ליה מדכתיב ביום הג' בהיותם כואבים כואב אינו אומר אלא כואבים בשעה שכל איבריהם כואבים עליהם עכ"ל הירושלמי: **נעשה** לו חמין. בניחותא וכדמסיק ואזיל: **אלונתית** בגד שמשפשפין בו אחר הרחיצה: **וכי** אחות שניהם בלבד היתה: **שנתנו** אלו נפשם גרסי': **אחות** שניהם. של משה ואהרן: **על** אומתה. שמסרה עצמה לזנות ולהריגה בשביל להחטיא ישראל שלא יבואו על אומתה

ענף יוסף

פרשה פ (ט) [שלא נטלו עצה זה מזה] נראה לפרש דודאי שמעון ולוי היו בעצה אחת. והא דקאמרי שלא נטלו עצה זה מזה ה"ק שגם משאר האחים לא נטלו עצה ולכך דקדק לומר שני בני יעקב שמעון ולוי לומר שהיו אלו שניהם לבד בעצה זו מבלי עצת שאר האחים [נזה"ק]: [אלא לפי שנתן אהרן נפשו עליה] ואע"ג דהאי קרא כתיב אחר קי"ם. ומה שמסר נפשו עליה לא היה אלא אחר מעשה המתאוננים. י"ל דאתי' כמ"ד דפרשה תמוהה ניתנה שלא נכתבה אלא בסוף המ' שנה [ונזה"ק]: א"ר

עץ יוסף

הוציאו לו גרסי' ה' מקראות שאין משוקדים מחר ארור וקם. וצ"ל דתרי תנאי ואליבא דאיסי בן יהודה. דלאחר תנא לא מספקא ליה במחר (יפ"ת): **שאת** פרש"י בגמרא הלא אם תטיב שאת ולשון סליחה הוא או שאת אם לא תטיב ולשון נשיאות עון הוא: **ארור** דכתיב ברצונם עקרו שור ארור כלו' שור של שכם שהוא מארור כנען. או ארור אפם כי עז: **וקם** דכתיב הנך שוכב עם אבותיך וקם וכאן רמז לתחיית המתים. או וקם העם הזה וזנה: **משוקדים** ארבעה גביעים משוקדים. או משוקדים כפתוריה ופרחיה: **באו מן** השדה כשמעם. ור"ל ששמעו בשדה ותיכף באו מן השדה. ולא המתינו עד עת הראוי לבא בכל יום. או כשמעם ויתעצבו. שבאו מן השדה באותה העת שבאים בכל יום. וכשבאו לביתם שמעו מעשה דינה ויתעצבו: **עמדו וגדרו** כו'. עד שבלעם פרץ הגדר והתיר להם מעשה פעור. והכוונה אשר מלבד מה שמתנגד לרצונו יתברך. גם הדבר עצמו מתועב גם בבני אדם אפילו באו"ה: (ו) **בג'** לשונות של חיבה כו'. עיין ביאור מאמר זה בארוכה בספר ר"ח שער האהבה פ"ג: **ובחפיצה ואשרו** אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ. נראה דגרסי' כי לך יקרא חפצי בה ולארצך בעולה כי חפץ ה' בך. דמארץ חפץ ליכא למילף שישראל נאהבו לי"י בל' הזה. שפירושו שהם נחמדים בעיני כל העמים (יפ"ת): **ראה כמה בזבז** הוא מ"ש לעיל פרשה ע"ט שהעמיד הטליסין ומכר בזול ושלא דורונות. וחשב שכם שכל זה עשה כדי לקנות חלקת השדה שרצה לקנות שם (יפ"ת): **וכמה ממון** דהא מאה קשיטה נתן וכדדרשו לעיל פ' ע"ט: **עאכ"ו** שטוב חלקך: (ז) **אין** ישראל נותן אצבעו כו'. נתינת אצבע דרך משל הוא על הנותן מקום לאחר שיזיקנו שהוא כנותן אצבע בין שיניו שישכנו. והכוונה שלעולם אין ישראל מתחבר ריב עם עכו"ם ונותן לו מקום שיזיקנו. אא"כ העכו"ם קידם לתת לו לישראל מקום להזיקו ולהתקוטט עמו. וכן בכאן שהם אמרו והתחתנו אותנו שבקשו להתחתן בהם שלא ברצון יעקב ובניו. ועוד שהיתה דעתם ע"י החיתון ליקח נכסיהן כמ"ש מקניהם וקניינם הלא לנו הם נמצא הם תבעו ונתנו אצבע כו': **פרנון** כתובה: **פרא פורנון** תוספת כתובה (רש"י) והרמב"ן פי' נכסי מלוג. פי' שיתן לה משלו נכסים שיהיו שלה כנכסי בית אביה ויהיה אלו כנכסי מלוג: **מה את** סבור כו'. כוונתו שהכתוב בא לומר כי אין זה נקרא רמיות מאחר שכדין עשו אשר טמא את דינה אחותם (יפ"ת): **סברון למהפת** כלו' חשבו לתת אותם בבית יד שלהם ר"ל לבלוע נכסי יעקב ויבלעו שלהם (ופי' למהפת כמו לעיל בפ' ע"ה יהבתיה בתפתי) וכוונתם ז"ל בזה כי כדין נעשה בהם כי לא נמולו לשמה אלא בתשבם לרשת את יעקב וביתו בהמשך הזמן: **הוה חד מנהון** דתחלה כתיב וישמעו אל חמור כל יוצאי שער עירו וימולו כל זכר ומה ת"ל עוד כל יוצאי שער עירו. לכן אמר שבראשונה נזכרו היושבים בעיר שנמצאו בעצה. והדר מיירי בבאים לעירו טעונים משאם לפי תומם ולא ידעו בהסכמה והיו אומרים לו טעם המילה. והיה מתקשה בדבר איך יהיה שכם נהנה בדינה ובשבילו יצטערו הם לימול. וגם זה לרמוז שכדין נעשה בהם כי לא נמולו ברצונם לש"ש: **ומגבאי קטע** רש"י בס"פ הגוזל פי' מגבאי שם איש. והערוך פי' מגבאי ל' בגא כלו' עובדי אדמה שהם אנשי הכפרים אשר סביבותיהם אשר הם כפופים תחת ממשלת יושבי העיר. ור"ל שיושבי העיר חשבו כי יהיה להם תועלת מזה.

כמ"ש מקניהם וקניינם לנו הם שבהמשך הזמן יקחו מהם את ממונם וקניינם. לכן הם נתרצו לזה והם יושבי העיר ואדוני הארץ. אבל בני הכפרים מה הנאה יגיע להם ולכן לא רצו להמול (נזה"ק): (ח) **תמן תנינן** בירו' פרק ר"א דמילה במתני' תניא מרחיצין את הקטן לפני המילה ולאחר המילה דמשמע רחיצת כל גופו: **דבי ר"מ** מרחיצין את המילה. פי' דבי ר"מ תני מרחיצין את המילה דמשמע דוקא את המילה: **א"ר יוסי** את תני מרחיצין את הקטן. תני שמואל אין מונעין לא שמן ולא חמין מעל גבי מכה בשבת א"ר יוסי כל שעה היה ר' זעירא אומר בשם רבי בא שא"ל תני מתניתך ולא עוד אלא שמזלפים מים על גבי מכה בשבת. וא"ת שמרחיצין כצ"ל וכן הוא בירו' פ"ט ה"ג ובפרד"ס ה"ג. וה"פ א"ר יוסי ע"כ את תני כלו' תדע שמרחיצין את הקטן תנן. מדתני שמואל אין מונעין כו ור"י היה אומר שכל שעה ר"ז אומר בשם רבי בא שא"ל תני מתניתך כו' כשתחזור על משנתך תתני במשנתינו מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ולא עוד אלא שמזלפין מים ע"ג מכה בשבת ואי ס"ד שמרחיצין המילה תנן אבל לא כל גופו ל"ל למיתני כלל הא מילה נמי מכה היא: **ראב"ע אומר** מרחיצין את הקטן כו'. כן הוא במתני' בירו' פר"א דמילה. ובגמרא שם איתא ר' אבהו בשם ר"א הלכה כראב"ע. רבי בון בשם ר' אבהו טעמא דראב"ע שנא' ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. בהיותם כואב אכ"כ אלא כואבים מלמד שלכל איבריהם היה כואב להם. ש"מ דביום השלישי איכא בה סכנת נפשות: **כל שקועין** פי' כל התיקונים. ובירו' גרס שיקויין. מלשון ושקוי לעצמותך. כלו' כל הרפואות. ור"ל שהיו מצוים על המילדות שכל מה שעושות לולד בחול יעשו לו בשבת שהוא ג' למילה. ומייתי זה לראיה דס"ל כראב"ע: **מפני הסכנה** שמניעת חמין סכנה היא לו: **אם מפני** הסכנה כו'. קושי' היא אם מפני הסכנה מתירין לו לרחוץ פשיטא דהא אפילו לכתחילה מותר להחם לו חמין לחולה שיש בו סכנה: **אלונטית** בגד שמשפשפין בו: **ויתנה ע"ג כריסו** שמא ישפכו עליו ונמצא רוחץ בחמין בשבת שלא לרפואה. אבל חמין לרפואתו מותר: **אלא מותר** צריך לשנות בברייתא נוטל אדם עריבה וכו' דאפילו לרחוץ בהן בשבת אין כאן איסור כיון שאינו רוחץ בהן כל גופו (קרבן העדה): (ט) **אלא** בני יעקב כו'. וה"ק אע"פ שהם בני יעקב לא עשו עצמן אלא כשמעון ולוי דהיינו כשאר אנשים שאינם בניו לפי שלא נטלו עצה ממנו: **שלא נטלו** עצה זה מזה. משום דהוה סגי דלכתוב בני יעקב שמעון ולוי. אבל שני ל"ל אלא לומר שלא היו שניהם כאחד בעצה אלא כ"א לבדו (יפ"ת): **וכי אחות** שניהם היתה. ר"ל מיתורא דאחי דינה משמע דלא אתא אלא להודיע שהם לבדם אחיה (יפ"ת): **שנתן אהרן** נפשו עליה. כשנצטרעה והיינו במה שאמר בי אדוני שפי' בי ממש תחול בי מה"ד ולא בה (יפ"ת): **שנתנה נפשה** על אומתה. בכדי להחטיא את ישראל ולהציל את עמה: **בני י"ג** שנה היו. שאז הגיעו לכלל גבורת איש שנעשו בני י"ג שנה. ולהודיע תוקף גבורתם כי אף בהיותם עוד צעירים בני י"ג עכ"ז מלאם לבם ללחום נגד עיר מלאה (נזה"ק): **בטוחים** היו כו'. שהיו בטוחים על זכות אביהם שיעשה להם נס. ומתחלה לא אבו להלחם ולבטוח על יעקב. שחשבו שלא יחפוץ אביהם בזה רק אא"כ בכדי שלא יהרגו מהגוים אשר סביבותיהם שיתקבצו עליהם בטחו על כחו של זקן. וזה שמסיים

היה יעקב אבינו רוצה שיעשו בניו אותו המעשה וכיון שעשו בניו אותו מעשה אמר מה אני מניח את בני ליפול ביד אוה"ע. מה עשה נטל חרבו וקשתו ועמד לו על פתחה של שכם. אמר אם יבואו אוה"ע להזדווג להם לבני אני נלחם כנגדן. הוא דהוא א"ל ליוסף (בראשית מח) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך וגו'. והיכן מצינו שנטל יעקב אבינו חרבו וקשתו בשכם. שנאמר (שם) אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי: (י) ואת חמור ואת שכם בנו וגו' ויקחו את דינה. כז ר' יודן אמר גוררין בה ויוצאין. א"ר הונא הנבעלת לערל קשה לפרוש. אר"ה אמרה ואני אנה אוליך את חרפתי. עד שנשבע לה שמעון שהיא נוטלה. הה"ד (בראשית מו) ושאול בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. כח ר"י אמר שעשתה כמעשה כנענים. ר"נ אמר שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנענים. ורבנן אמרי נטלה שמעון וקברה בארץ כנען. ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אותי. רבנן אמרי צלולה היתה החבית ועכרתם אותה. מסורת היא בידי הכנעניים שהם עתידין ליפול בידי. אלא שאמר הקב"ה עד אשר תפרה בששים רבוא. א"ר יהודה בר סימון עכורה היתה החבית וצללנו אותה. ויאמרו הכזונה. אמרו מה הם נוהגים בנו כט כבני אדם של הפקר. מי גרם ותצא דינה:

פרשה פא

(א) ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה וגו'. א (משלי כ) מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר. תבא מארה לאדם שהוא אוכל קדשים בלועו. תני ר' חייא תבא מארה לאדם שהוא נהנה מן ההקדש ואין הקדש אלא ישראל שנא' (ירמיה ב) קדש ישראל לה'. ואחר נדרים לבקר. ב א"ר ינאי איחר אדם את נדרו נתבקרה פנקסו: (ב) ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל וגו'. ג (משלי ל) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. בן עזאי ור"ע. בן עזאי אומר אם נבלת עצמך בד"ת סופך להתנשא בהם. ואם זמות יד לפה אם נזדממו אחריך דברים יד לפה. חד ידע תרין לא ידעין. ר"ע אמר מי גרם לך להתנבל בד"ת ע"י שנשאת את עצמך בהון. ד רבינו הוה עבר על סימוניא ויצאו אנשי סימוניא לקראתו. א"ל ר' תן לנו אדם אחד שיהא מקרא אותנו ושונה אותנו ודן את דיננו. נתן להם ר' לוי בר סיסי. ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה. נתעלמו ד"ת מפיו. ה שאלו אותו שלשה שאלות א"ל גדמת יבמה היאך חולצת ולא השיבן. רקקה דם מהו ולא השיבן כלום. אמרו דלמא לית הוא בר אולפן. בר אגדה הוא. נשאליה קראי אמרון ליה מהו דין דכתיב (דניאל י) את הרשום בכתב אמת. ו אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת. ולא השיבן. וכיון שראה שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבינו. א"ל מה עבדון לך אנשי סימוניא. א"ל אל תזכירני צרתי ג' שאלות שאלו אותי ולא יכולתי להשיבן. א"ל ומה אינון. א"ל גדמת במה היא חולצת. א"ל והא [לא] היית יודע להשיב. א"ל אין אפי' בשיניה אפי' בגופה. רקקה דם מה הוא א"ל ולא היית יודע מה להשיב. א"ל אם היה בו צהצוהית של רוק הרי הוא כשר ואם לאו הרי זה פסול. אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת. א"ל ולא היית יודע להשיב. א"ל ז רשום עד שלא נגזרה גזירה אמת משנגזרה גזירה. ומה הוא ח חותמו של הקב"ה. רבינו בשם ר' ראובן אמר אמת. מהו אמת אמר ר"ל אל"ף בראשון של אותיות מ"ם באמצע תי"ו בסוף על שם (ישעיה מד) אני ראשון ואני אחרון וגו'. א"ל ולמה לא השיבות אותן כשם שהשיבות אותי. א"ל עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה למעלה הימנה ט וטפת רוחי עלי ונתעלמו ממני ד"ת. קרא עליו המקרא הזה (משלי ל) אם נבלת בהתנשא. א"ר אבא ב"כ אם השבת בלבך דבר מצוה לעשות ולא עשית. נוח לך ליתן זמם על פיך ולא לפסוק. א"ר יודן מה ידך סמוכה לפיך כך יהיה נדרך סמוך לפיך. רבנן אמרי מה ידך קודם לפיך כך יהיה נדרך קודם לפיך. תדע לך שכן שהרי יעקב אבינו ע"י שאיחר נדרו נתבקרה פנקסו. שנאמר (בראשית לה) ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח א"ר אבא ב"כ י בשעת עקתא נדרא בשעת רווחא שיטפא. א"ר לוי מהולתך חרשה אקיש עלה. א"ל הקב"ה יעקב שכחת נדרך קום עלה בית אל לביתו של

אל

יד יוסף כז ילקוט ס"ז : כח סנהדרין פ"ב : כט ת"י וירושלמי : פפ"א א ילקוט ס"ז : ב ירוש' נדרים פ"ק. תנחומא ס"ז. בבלי נדרים ל"ב : ג אדר"נ פ' י"א. ברכות פ' הרואה. נדה כ"ו. ילקוט משלי : ד ירוש' פ' מצות חליצה : ה יבמות ק"ס: ו חזיה פסוק לסוכתי : ז ר"ה י"ח : ח שבת נ"ה. ירוש' ריש סנהדרין. דב"ר פ"א. שה"ש רבה פ"א. סנהדרין בבלי ס"ד. יומא ס"ט : ט פסחים ס"ו : י תנחומא ס"ז. וילקוט ס"ז :

ענף יוסף

(י) [א"ר הונא אמרה ואני אנה אוליך את חרפתי] רב הונא גופיה קאמר שנבעלת לערל קשה לפרוש כימנו אלא דודאי תכסה כלימה פניה. לומר שהרצה לעמוד שם בלתי טעם. לכן נתנה טעם משום אנה הוליך את חרפתי [יפ"ת] : [באמר הקב"ה עד אשר תפרה בס' רבוא] מסורת היה בידם שהקב"ה אמר לאברהם שלא תמסר ארץ כנען ביד בניו עד אשר יהיה לו ששים רבוא. ובעל האגדה נקט לישנא דקרא [יפ"ת] :

עבר

מתנות כהונה

אומתה : בן י"ג. שאז נקרא איש השוב למצות : בוהו משמע כוחו וגבורתו ממש וכדמפרש והזיל : ואת שכם בנו וגו'. גרסינן ודייק מדכתיב כאן לפי חרב והתם כתיב בחרבי ובילקוט לא גרס ליה : גוררין בה. היו גוררין אותה בעל כרחה ודייק מדכתיב ויקחו וגו' והל"ל ותצא דינה מבית שכם שמע מיניה שלקחו אותה שלא ברצונה : ואני אנה כו'. לישנא דקרא נקט גבי תמר אחות אבשלום : נוטלה נושא אותה לאשה וקודם מתן תורה הותרו אח ואחות : וקברה בארץ כנען. כי שם מתה וזולתה לא מת אחד מבני יעקב בארץ כנען ועל שם כך נקראת הכנענית : אשר תפרה כו'. והם היו יודעין זה ולא משגיחים על העתיד לבא : וצללנו אותה. שאר כל האומות ישמעו וייראו ולא יזידון עוד לנהוג בנו מנהג הפקר כדמפרש והזיל : בלועו בבית בליעתו וכן פי' הרד"ק : ואין הקדש כו'. כלומר כשם שיקולל את מועל בהקדש ממש כך יקולל הנהנה מישראל : איחר עכב כד"א ולא תאחר לשלמו : ה"ג נתבקרה פנקסו תדע לך שכן יעקב אבינו על ידי שאיחר נדרו נתבקרה פנקסו שנא' ויאמר וגו' : עלה בית אל וגו' גרסינן ודייק מסיפיה דקרא ועשה שם מזבח וגו' : נזדממו כו' שאומרים עליך דברי סרה שאינו. מלשון עדים שהוזמו אל תבהל להשיב ולהתקוטט עם מוציא הדבה בדברי ריב ומצה שעכשיו אף אם א' יודע בו לא ידעו שנים ואח"כ יתגלה לכל ולא ישקע במהרה : מי גרם לך להתנבל. שתתביישו בד"ת שלא תדע להשיב אמרים אמת ע"י שנשאת והגבהת עצמך וכהאי דמסיק והזיל : סימוניא שם מקום : מקרא לומד אותנו מקרא : ושונה לומד אותנו משנה : רקקה דם. היבמה שחלצה וירקה לפני היבם : בר אולפן. בן הלכות : רשום משמע רשימה בעלמא שאינו אמת וכתיב אחריו אמת ובתנחומא פרשה זו גרס וכי יש דבר שקר בתורה שהוא אומר אמת : מה עבדין לך. מה עשו לך שחזרת לבא הנה : מהו אמת. מהו הרמז של אמת להיות חותמו של הקב"ה : וטפת רוחי. וצפה רוחי כלומר נתגאה רוחי עלי : וטפת לשון הצפה : מה ידך כו'. אם זמות וחשבת לנדור נדר יד לפה מה ידך כו' : יהא נדרך קודם לפיך. פירש"י שתפרים ואח"כ

עץ יוסף

שמסיים ולא כו' רוצה כו' : ולא היה אבינו כו'. כלו' אע"פ שבטחו בזכות אביהם אין זה מפני שברצון אביהם היו עושים כן. אלא שלא ברצונו עשו. וכשראה אביהם שבניו בסכנה שם נפשו עליהם. ואמר אם יבואו וכו' אני נלחם כנגדם : (י) גוררין בה ויקחו את דינה וגו' משמע שלקחוה בע"כ שלא היתה רוצה לצאת מהטעמים דבסמוך : קשה לפרוש דיצרא אלבשה טפי. ולהכי היתה רוצה להשאר בין הנכרים : ואני אנה אוליך את חרפתי. שאהיה לשמצה ומי ישאני. ולזה טוב לי להשאר בין העמים : במעשה כנעניים כלו' שנעשה בה מעשה כנעניים דהיינו זנות כמעשה ארץ כנען כו'. ואע"פ שזו לא היתה ערוה. מ"מ כל מין זנות מתיחס אליהם שהם שטופים בו : וקברה בארץ כנען ואע"פ שירדה עמהם למצרים. אפשר שאחרי מותה העלה אותה שמעון ממצרים. שחמל עליה על שהיא אחותו שהארץ מכפרת כמ"ש לעיל וכפר אדמתו עמו או שרצה שתהיה נקברת עם כל השבטים בא"י. כי ידע שעצמות כל השבטים יעלו בני ישראל ממצרים : צלולה היתה החבית לא היה בה שום עכירות ושום בלבול. מפני שאע"פ שהיה מסורת ביד הכנענים שהן עתידים ליפול ביד זרעו. מ"מ היו יודעים שלא יהיה זה אלא כשירבו. ולפיכך היו שותקים ולא היו מתעוררים עלינו ועכשיו שראו הפועל הזה יתעוררו עלינו ויתעכר החבית שלי שהיתה צלולה עד עכשיו. שרא"מ : ר"י ב"ר סימון אמר אמרו עכורה היתה החבית וצללנו אותה. כצ"ל (רש"י וא"א) וכ"ה בילקוט. ור"ל כי יעקב אמר עכרתם אותי וגו' וכדמפרש לעיל וע"ז ענו ואמרו נהפוך הוא שעד עכשיו היתה החבית שלנו עכורה בידם אבל עכשיו שעשינו בהם נקם נקמת חרב והקב"ה היה עוזר לנו בזה צללנו חבית שלנו לבל יפגעו בנו עוד כבני אדם של הפקר כי השומעים ישמעו ויראו ולא יזידון עוד (נזה"ק) : מי גרם ותצא דק"ל מדוע לא נסג יעקב אחור מדעתו שבסוף ימיו אמר לשמעון וללוי ארור אפם כי עז. לכן מסיק מי גרם ותצא דינה בעבור היותה יצאנית ולזה נענשה וממילא אין ללמוד מזה כלום למקום אחר. שאחרים לא ילמדו ממעשה שכם (נזה"ק) :

פרשה פא (א) ויאמר אלהים כו' מוקש אדם כו'. דעתם ז"ל שהצווי הזה ליעקב כדי שיקיים נדרו ולהודיעו שהצרות שבאו עליו היה בשביל שאיחר תשלומי נדרו כמ"ש בהדיא בתנחומא : תבא מארה כו'. וה"פ מוקש יהיה לאדם שיאכל קודש. וילע מל' ושמת שכין בלועך ואחר נדרים לבקר שכמו שנענש האוכל קדש כן הנודר ואינו משלם. כי הנדור הרי הוא קדש דהאמירה לגבוה כמסירה להדיוט (יפ"ת) : בלועו בבית בליעתו : שהוא נהנה לא אמר אוכל משום דקמפרש קדש ישראל ולא שייך בזה אכילה ממש. ומשה"כ כל אכליו יאשמו הוא לשון מלאיי : נתבקרה פנקסו בתנחומא מפרש שהמלאכים מלמדים עליו חובה ומזכירין עונותיו ע"ש : (ב) ויאמר אלהים וגו' אם נבלת כו'. כבר פירשתי מדעתם ז"ל שהוכיחו בא על איחור נדרו. ולהכי מייתי כמי האי קרא דדרים שיהיה נדרך סמוך לפיך ואיידי דמייתי להא מייתי נמי פלוגתא דבן עזאי ור"ע בריפיה : אם נבלת עצמך בד"ת. שתשאל לרבך כל ספקותיך ואע"פ שיש בהם דברים שחביריך ילעגו עליך. סופך להתנשא : אם נזדממו אחריך אם יש מרננים אחריך בדברי עלילות (ונזדממו הוא מל' עדים זוממים) שים יד לפה ולא תהפך בדברים שאם ידע אחד לא ידעוהו שנים. ואם תהפך בדברים יתגלו לכל. וזה ע"ד וכוסה קלון ערום (יפ"ת ומת"כ) : מי גרם לך כו'. מי גרם לך שנתעלמו ממך דברי תורה ותהיה לבוז לפני השואלים הלכה מפיך. ע"י שנשאת א"ע בד"ת : סימוניא שם מקום : מקרא אותנו לומד אותנו מקרא : ושונה לומד אותנו משנה : רקקה דם היבמה שחלצה וירקה לפני היבם : לית בר אולפן שמא אינו בעל גמרא והלכות. אלא בעל אגדות ודרשות : אם אמת למה רשום. דמדכתיב אמת משמע כתיבה תמה העשוי להתקיים. ומדכתיב רשום משמע שאינה כתיבה ממש אלא רושם בעלמא כעין שרושמין לסי' בעלמא : והלך לו אצל רבינו. להגיד צרתו כדי שיפטרהו מהממנוי שהוא שהוא לו לפוקה ולמכשול : מה עבדין לך מה עשו לך שחזרת אצלי : אפילו בשיניה כו'. דלא כתיב והלצה בידה : צחצוחית של רוק פי' הערוך לשון שחיטה : עד שלא נגזרה כלו' עד שלא נגמרה דהיינו חתימה לפי שקודם חתימה מתבטל בתפלה כדלקמן דב"ר פ"א (יפ"ת). והיינו דקא בעי מאי חותמו של הקב"ה. אבל בשה"ש רבה פ' לסוכתי איתא עד שלא נחתם הדין רשום משנחתם גזר דין אמת : רבינו בשם ר' ראובן. הוא ע"ש וצ"ל רב ביבי בשם ר' ראובן וכדאיתא בשהש"ר הג"ל כי איך יאמר רבי בשם ר' ראובן שהיו רחוקים זה מזה זמן רב : מהו אמת כלו' מה טעם להיות חותמו יתב' אמת שדרך ההותם לחתום שמו או כנויו או סימן מורה עליו : על שם אני ראשון. בירו' פ"ק דסנהדרין מפרש לומר אני ה' ראשון שלא קבלתי מלכותי מאחר. ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף. ואת אחרונים אני הוא שאיני עתיד למסור לאחר : וטפת ל' הצפה. כלו' נתגאה רוחי עלי. והוא תרגום של גסות הרוח. ובירוש' ביבמות משמע שעמום ובלבול הדעת : נוח לך ליתן זמם. כלומר מחסום ולא תוציא הדבר בפיך. וזמותי מלשון זמותי בל יעבר פי. וס"ל לר' אבא ב"כ דאין לנדור כלל שמא יבא לאחר. אלא יעשה המצוה בלא נדר : מה ידך כו'. ס"ל דמאי נודר רק שלא יאחרנו. וז"ש שיהיה תשלום הנדר סמוך לפה שהוא הנדר היוצא בפה ואע"פ שלא יהיה בידו בשעת הנדר : מה ידך קודם לפה. ס"ל דלא שרי אלא בדבר שכבר היה בידו בשעה שמהנדב דלא חיים ביה לתקלה וז"ש מה ידך קודם לפיך פי' כמו שהיד קודם ליקח המאכל ושוב פותח פיו למאכלו. כן יקדים להביא הדבר בידו ושוב יקדישנו. ואע"ג דהאי נדבה מיקרי ולא נדר. לא דק ונקט נדרך כליבנא דר"א ור"י (יפ"ת) : על ידי שאיחר ואיחור הנדר הוא הקמת מזבח בבית אל כמ"ש ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך כו' וכה"א הנכי האל בית אל כו' אשר נדרת לי שם נדר (נזה"ק) : נתבקרה פנקסו ונענש בצרות עשו והדורון וצלעות ירכו וצרת דינה כדאי' בתנחומא : בשעת עקתא נדרא כתמיה בשעת צרה נודר ובשעת רווחה ישיע מלבו כשטף מים. ובתנחומא גרס בשעת עקי נדרי בשעת רווחא שמטי. ופי' כשהיית בצרה נדרת וכשאתה ברווחה שכחת. ודייק מדכתיב בברחך מפני עשו שפירושו אחר שנדרת בעת צרה איך שכחת שוב בשעת הרווחה : מהולתך חרשא כלו' הנפה נתחרשה ואין יורד הקמח אקיש עלה הכה עליה בכח בשבעות של

אל ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך . ואם אין אתה עושה כן הרי אתה כעשו. מה עשו נודר ואינו מקיים אף אתה נודר ואינך מקיים : (ג) ויאמר יעקב אל ביתו. [יא] א"ר כרוספדי א"ר יוחנן אין אנו בקיאים בדקדוקי ע"ז כיעקב אבינו דתנן [יב] המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת הדרקון יוליכם לים המלח. א"ר יוחנן כל כסות בכלל ע"ז. ויתנו אל יעקב [יג] ר' ישמעאל ב"ר יוסי סליק לצלאה בירושלם. עבר בהדין פלטנוס וחמא יתיה חד שמראי. א"ל להיכן את אזיל. א"ל מסיק מצלי בהדא ירושלם. א"ל ולא טב לך מצלי בהדא טורא בריכא ולא בההיא קלקלתא. א"ל אומר לכם למה אתם דומים לכלב שהיה להוט אחר הנבלה כך [יד] לפי שאתם יודעים שע"ז טמונה תחתיו דכתיב ויטמן אותם יעקב לפיכך אתם להוטין אחריו. אמרין דין בעי מנסבה (פירוש מאחר שזה יודע שע"ז טמונה שם ודאי יקחנה) ונתייעצו עליו להרגו קם וערק בליליא : (ד) ויסעו ויהי חתת אלהים. [טו] א"ר שמואל בג' מקומות נתכנסו אוה"ע לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הניח להם הקב"ה דכתיב ויסעו ויהי חתת אלהים. שנית בימי יהונתן שנא' (שמואל א יד) ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים. שלישית בימי יהושע בקשו לרדוף ולא הניח הקב"ה להם. והיכן נתכנסו להצור דכתיב (יהושע יא) רק כל הערים העמדות על תלם לא שרפם ישראל זולתי את הצור לבדה שרף יהושע. ר' אלעזר אמר במסורת שרפה הקב"ה אמר למשה ומשה אמר ליהושע : (ה) ויבא יעקב לוזה. [טז] שכל מי שנכנס לתוכה הרטיב מצות ומע"ט כלוז. ותמת דבורה מינקת רבקה וגו' ויקרא שמו אלון בכות. ר' שמואל בר נחמן אמר לשון יונית הוא אלון אחר עד שהוא משמר אבלה של דבורה באה ליה [יז] בשורתא שמתה אמו. הה"ד וירא אלהים אל יעקב וגו' ויברך אותו מה ברכה ברכו. ר' אחא בשם ר' יונתן אמר ברכת אבלים ברכו :

פרשה פב

(א) וירא אלהים אל יעקב. כתיב (תהלים פו) עשה עמי אות לטובה. מדבר בדוד ומתקיים ביעקב. אות. ע"ש שנא' (בראשית לא) ואם כה יאמר עקדים יהיה שכרך וגו'. יראו שונאי. זה עשו ואלופיו. עזרתני. בצרה של שכם דכתיב ויהי חתת אלהים על הערים. ונחמתני. בברכת אבלים. כתיב (תהלים כד) [א] מי יעלה בהר ה' ומי יקום וגו' נקי כפים וגו' ישא ברכה מאת ה' וגו'. כתיב (ירמיה לא) כה אמר ה' צבאות וגו' עוד יאמרו וגו' יברכך ה' נוה צדק הר הקדש וגו'. כתיב (משלי כח) איש אמונות רב ברכות זה יעקב. (שם) ואין להעשיר לא ינקה זה עשו. כתיב (שם י) ברכת ה' היא תעשיר וגו' ואין להעשיר לא יעשיר אכ"כ אלא לא ינקה. זה עשו הרשע שנתחתן ביהודית ובשמת ומחלת להרבות עושר שאין לו נקוי עולמים. כתיב (יואל ד) ונקיתי דמם לא נקיתי וגו' הה"ד (עמוס א) על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו : (ב) וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו. [ב] ר' יצחק פתח (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי. והרי דברים ק"ו ומה אם זה שבנה מזבח לשמי הרי אני נגלה עליו ומברכו יעקב שאיקונין שלו קבועה בכסאי עאכ"ו. וירא אלהים אל יעקב. ר' לוי פתח (ויקרא ט) ושור ואיל לשלמים וגו'. והרי דברים ק"ו ומה זה שהקריב איל לשמי הרי אני נגלה עליו ומברכו [ג] יעקב שאיקונין שלו קבועה בכסאי עאכ"ו. וירא אלהים (דברים כח) ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. בבואו לבית חמיו נטען ברכות ואל שדי יברך אותך. ובצאתו מבית חמיו נטען ברכות : (ג) וירא אלהים אל יעקב. (ישעיה מד) [ד] מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים. ר' ברכיה בש"ר לוי אמר משמקים דבר עבדו אין אנו יודעין שעצת מלאכיו ישלים. אלא מלאך אחד נגלה על יעקב אבינו וא"ל

יד יוסף יא ילקוט ס"ז : יב עכו"ם מ"ב : יג ירוש' עכו"ם פרק השוכר : יד חולין ו' ובתוס' ד"ה ברא"ה. יוב"ע פסוק ויתנו אל יעקב : טו ילקוט ס"ז. וילקוט יהושע רמז כ"ב : טז לעיל פ' ס"ט : יז תוס' יבמות ס"א ד"ה וכן. וילקוט ס"ז. תנחומא כי תשא. קה"ר פ' ז'. יוב"ע וירושלמי : פפ"ב א שוח"ט מזמור כ"ד. וילקוט שם : ב ילקוט ס"ז : ג חולין נ"א : ד לעיל פ' ע"ח. פסיקתא רבתי פ' י"ז. וילקוט ישעיה רמז של"ג. וילקוט ס"ז :

מתנות כהונה

והא"כ תגדור כדי שלא תבא לידי איחור : **בשעת** עקתא כו'. פירש"י כך אמר הקב"ה ליעקב בעת צרה נדרת ובעת הרווחה והצלה שכחת ועבר מדעתך לשלמו : **מהולתך** חרשה כו'. פירש"י אם הנפה שלך חרשת מלהשמיע קולה הקים והכה עליה ותשמיע קולה לנפות בה קמח כך יעקב שתק ושכח את נדרו והקים הקב"ה עליו לעורר אותו לשלמו ובכל הספרים גרס טרשה ופי' הערוך טרשה כמו חרשה ועיין ערך טר"ש : **הרי** את כעשו. דאל"כ מה לו להזכיר זכר עשו שאמר בברחך מפני עשו אחיך : **לים** המלח. והקשה עליה סוגיא בפרק כל הצלמי' אבל ביעקב כתיב ויטמן אותם : **כל** כסות. דייק מדכתיב והחליפו שמלותיכם משמע ליה שהיו נתכסות על אלהי הנכר ומצאתי בפירש"י כל אלהי נכר כתיב כל לאתויי אף הכסות : **פלטנוס** הערוך פי' הר ורש"י פי' פלאטין פאלי"ש בלע"ז : **שמראי** אדם אחד מהשמרונים : **מסיק** מצלי כו'. לעלות ולהתפלל לתוך ירושלים א"ל וכי לא טוב להתפלל בהר המבורך הזה ולא בזאת האשפה וברכת ההר עיין לעיל פרש' ל"ב ויתבאר לך : ה"ג **קילקלתא** א"ל אומר כו'. ר' ישמעאל אמר לאותו שמראי אומר לכם כו' : **ויטמן** אותם כו'. ובאותו הר היו עומדין ומדברין בו : **אמרין** וכו' השמראים אמרו זה לזה מאחר שזה יודע שע"ג טמונה בוודאי ילך בלילה ויקחנו ונתייעצו להרוג את ר' ישמעאל וכמו שפירש המאמר בפנים ועמד ר' ישמעאל בלילה וברח ובירושלמי דמסכת ע"ז גרס שמע קלון אמרין נקרון ונבדר לאילין בוכייא ידע דאינון בעי מקטליניה וקרץ ונפקא ליה עכ"ל פי' שמע קולם שהיו אומרים נשכים ונפזר אותם קולים והבין שרצו להרגו והשכים ויצא לו : ה"ג **לאבול** בעם שלישית בימי יהושע א"ר אליעזר בקשו כו' : **זולתי** את הצור. פירש"י לפי שנתכנסו שם והאי דחשב יהונתן שנית. והל"ל יהושע שנית משום דדמי טפי להאי דיעקב דגבי יעקב כתיב חתת אלהים והתם כתי' חרדת אלהים : **הכי** גרסינן ה' צבאות אלהי ישראל עוד כו'. ודרש מדכתיב אל הברכה אלהי ישראל ישראל סבא ושמע מיניה שנתברך ברכה מיוחדת מה' ואיזה זו הה"ד וירא אלהים אל יעקב וגו' ויברך אותו : **כתיב** ברכת ה' היא תעשיר. לא ידעתי ליישבו יפה והאב"א טרח ליישבו ועלה לו בדוחק : ה"ג רש"י ז"ל ובילקוט **נטען** ברכה וירא אלהים אל יעקב וגו' ר' ברכיה פתח ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור על שני דרכיך בבואו לבית חמיו נטען ברכות ובצאתו מבית חמיו נטען ברכות : **ידבר** עמנו הרי

עץ יוסף

פרשה פא (ג) [עבר בהדין פלטינס] הוא הר גריזים. ומביא מעשה זו לכאן להורות שלא לחנם הודיע לנו הכתוב מקום הטמנת העכו"ם. אבל מרמז בזה טעם למה שהכותיים להוטים אחר מקום הזה להעמיד שם עכו"ם שלהם כי כבר טמון שם כזה מזמן קדום. כי הר גריזים אשר הוא פלטינוס כאמור הוא בשכם ומקרא מלא הוא [שופטים ט"ו ז'] ויגידו לכל בעלי שכם וגו' וילך ויעמוד בראש הר גריזים וגו'. ובודאי כשדבר מהר גריזים עם בעלי שכם שם נמצא ושם היה ההר הזה : בסנדיקים

עץ יוסף

של ברזל. שכך מנהג הערביים כשמסלתין הסולת יש להם באצבעות צרורות טבעות ומכין הנפה בהם מכאן ומכאן ויורד הקמה. והוא דרך משל כי מי ששכח נדרו צריך יסורין להזכירו (יפ"ת) : **הרי אתה כעשו** דהיה די שיאמר מפני אחיך (יפ"ת) : (ג) **כסות** בכלל אליל. משום דלא שנו אלא כלים שעליהם צורת החמה והלבנה. הא שאר כל המזלות לא. ולא שנו אלא דרקון. הא כל הנחשים לא כדאי' בירושלמי. קאמר ר"י דכל כסות בכלל אליל בהיות בו כל מין צורה זולת הנזכר דיליף לה מיעקב דאמר והחליפו שמלותיכם משמע דכל כסות של אליל אסור. וז"ש א"א בקיאין בדקדוקי אליל כיעקב דממתני' לא שמעי' אלא הנך צורות. ומיניה שמעי' דכל מין כסות אסור. וגם במתני' איתא שיוליכם לים המלח. ויתכן לפעמים להמצא. וביעקב כתיב ויטמן שטמן עד כדי שאי אפשר להמצא (ועיין ביפ"ת) : **פלטנוס** הוא הר גריזים שהכותים מחזיקים אותו לקדוש : **שמראי** אדם אחד מהשמרונים : **מסיק מצלי** לעלות ולהתפלל בתוך ירושלים. א"ל וכי לא טוב לך להתפלל בהר המבורך הזה ולא בזאת האשפה. שהכותים חושבים שלא הוטבע במי המבול ולכן הוא מבורך כדלעיל פ' ל"ג : **ויטמן אותם** כו'. ובאותו הר היו עומדין ומדברין בו אמרו כו' השמרונים אמרו זה לזה מאחר שזה יודע שעבודת אלילים טמונה בודאי ילך בלילה ויקחנה. ונתייעצו להרוג את ר' ישמעאל (וכמו שפי' המאמר בפנים ועמד ר"י בלילה וברח. וע' בירושלמי : (ד) **בג'** מקומות כו'. שנתכנסו עליהם למלחמה ומנעם ה' ע"י שהיתה חרדה ביניהם שהכו זא"ז ונתפרדה חבילתם. כענין חרדת אלהים הנזכר ביהונתן ולא היתה עיקר מפלתן ע"י ישראל. והא דלא חשיב סנחריב כי שם מתו כולם ולא מייתי הכא אלא פירוד החבילה (יפ"ת) : **ותהי לחרדת** אלהים. ואחד בימי יהושע. אמר ר"א בקשו לרדוף ולא הניחן הקב"ה והיכן נתכנסו לחצור דכתיב כו' שרף יהושע ואמר ר"א במסורת שרפה. כצ"ל. וכן הוא בס"מ. וכן גרס הא"א ור"ל ואחד בימי יהושע. והיינו דכתיב ויהי כשמוע המלכים אשר בעבר הירדן וגו' החתי והאמורי הכנעני והפריזי החוי והיבוסי ויתקבצו יחדיו להלחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד. ולא נאמר שם אח"ז ספור מלחמה כי אם ספור בני גבעון ושמלך ירושלים קבץ אליו איזה מלכים להלחם עם יושבי גבעון. והאחרים להיכן הלכו. אלא שנתפרדה החבילה להרדת אלהים אשר נפל עליהם (נזה"ק). והאי דחשיב יהונתן שנית וה"ל למימר יהושע שנית. והוא משום דביונתן כתיב מפורש ותהי לחרדת אלהים. וכן ביעקב כתיב חתת אלהים : **והיכן נתכנסו** בימי יהושע ועז"א ואמר ר"א במסורת שרפה כו'. והיינו דכתיב כאשר צוה ה' את משה כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע וגו' דריש ליה לרבות שריפת חצור הנזכר מקודם שלא עשה כן אלא במסורת מפי משה : (ה) **מי שנכנס** כו'. כבר נתבאר לעיל פ' ס"ט ע"ש : **לשון יוני הוא** ממה שכפל הכתוב להודיענו שקרא שמו אלון בכות דרשו שרמז לזה (יפ"ת) : **ל"י הוא** אלון אחר. ולעיל פ' ס' דריש כ"כ מלת הלזה אלון זה. ורש"י ז"ל בחומש הביא אלון בלשון יוני אבל. והוא תמוה שהרי מפורש כאן שבל"י אלון הוא אחר לא אבל. אמנם גם פירושו זה אמת הוא כי אליה או אלי הוא בל"י קינה ונהי : **באה ליה** בשורתא כו'. הרמב"ן ז"ל ביאר טעם הדרשה. וכתב שאין לבכות כ"כ על המינקת הזקנה שיקרא המקום עליו על שם האבל. אבל יעקב התאבל ובכה על אמו אשר הבטיחו ושלחה אותו שם ולא זכתה לראותו בשובו. ומה שלא פירש הכתו' מיתתה בפירוש אמרו בתנחומא סדר כי תצא לפי שלא הוציאו מטתה ברבים. אמרו מאן יפוק כו' אם יפוק רשיעא קומה ימרון לייטין בזיי' דהדין יעקין. מה עשו הוציאו מטתה בלילה. אריב"א לפי שהוציאו מטתה בלילה לא פרסם הכתוב מיתתה אלא ברמז הה"ד ויקרא שמו אלון בכות ל"י הוא אלון תרי שתי בכיות ע"כ : **שמתה אמו** עיין מ"ש לקמן פ"ק : **ברכת אבלים** דדרשי' סמוכים (יפ"ת) :

פרשה פב (א) **ומתקיים ביעקב** כלו' דוד ביקש על עצמו שיעשה עמו אות לטובה כאשר עשה עם יעקב. כי הזכיר דוד חסדי ה' ליעקב ובקש גם על עצמו כן : **מי יעלה** בהר ה' כו'. היינו כדדרשי' בשוח"ט מי יעלה בהר ה' מדבר ביעקב קום עלה בית אל. ומי יקום במקום קדשו ויפגע במקום. נקי כפים אנכי ההטנה. ובר לבב משמת את כל כלי וגו'. אשר לא נשא לשוא נפשו ללבן. ולא נשבע למרמה וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. ישא ברכה וירא אלהים אל יעקב עוד ויברך אותו. והיינו דמייתי האי קרא הכא איעקב : **כה אמר ה'** צבאות כו'. ולעיל מיניה כתיב הציבי לך ציונים וגו' והוא ציון על המת ותמרורים עליו. והא"כ כתיב ברכה זו כענין ברכת אבלים. ועוד מדכתיב אל הברכה אלהי ישראל ישראל סבא. וש"מ שנתברך ברכה מיוחדת מה' ואיזה הוא הה"ד וירא אלהים אל יעקב ויברך אותו (מת"כ) : **איש אמונות** כו' זה יעקב. שיעקב היה איש אמונות ולא נבהל להון וממון שהיה של יוסר וכדכתי' כי משמת את כל כלי וגו'. ולפיכך זכה לרב ברכות : **ואין להעשיר** כו' כתיב ברכת ה' היא תעשיר כו'. ה"ג כתיב איש אמונות רב ברכות זה יעקב. ואץ להעשיר לא ינקה לא יעשיר אכ"כ אלא לא ינקה. זה עשו הרשע שנתחתן ביהודית ובשמת ומחלת להרבות עושר שאין לו נקוי עולמית. הה"ד ונקיתי דמם לא נקיתי וכתיב על רדפו בחרב אחיו. כצ"ל וכ"ה בא"א. וה"פ דמדאמר על רדיפת העושר לשון לא ינקה למי שרדף אחריו עד שאין מחילה ונקיון עולמית. ודי היה שיאמר לא יעשיר. אבל אומרו לא ינקה ודאי הוא בעושר הבא לבעליו ע"י שפיכות דמים. והיינו עשו כדלעיל פ' ס"ז שאמר הריני הולך ומתחתן לישמעאל והוא בא והורגו כו' ויורש אני שתי המשפחות וכו' הרי מפורש שע"י רדיפת העושר בא לכלל שפ"ד. ועל כזה ודאי אין לו ניקוי עולמית (ואע"פ שזה לא היה אלא בהיתון מחלת לבד. נקט נמי הכא יהודית ובשמת. דאי לא היה כונתו בנשואי מחלת אלא לעשות רצון אביו שרעות בעיניו בנות כנען לא היה מחזיק גם יהודית ובשמת שהיו מבנות כנען. ומזה נתב' שלא היה כוונתו אלא להתנקם מיעקב) וז"ש וכת' על רדפו בחרב אחיו : (ב) **מזבח אדמה** תעשה לי. וס"ד אבוא אליך וברכתיך : **והרי דברים** ק"ו שיש ללמוד מק"ו לאמר מהבונה מזבח ולמד מזה שמקריב קרבן שהקב"ה בעצמו מברכם. ק"ו יעקב (יפ"ת) : **שאקונין שלו** לעיל פ' ס"ח : **ושור ואיל** לשלמים וגו'. כי היום ה' נראה אליכם. וכן כתיב שם וירא אליכם כבוד ה'. וירא כבוד ה' אל כל העם. והאי וירא כבוד ה' ע"כ היה לברכה מדכתי' מקודם שם וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. והיא ברכת כהנים שנא' ואני אברכם. לכן תיכף אחר ברכת כהנים נגלה ה' אל כל העם ויברכם : **ברוך אתה בבואך** שנתקיים בו ברוך אתה בבואך וכו' שבבואו לבית חמיו ובצאתו מבית חמיו בשניהם נטען ברכות (וע' ביפ"ת) : (ג) **מקים דבר** עבדו כו'. שהברכה הנזכר כאן אינה אלא מה שא"ל שמך יעקב וגו'. וכן ברכת המלאך דלעיל. וזה היה לקיים דברי המלאך כי הוא בישרו בזה (יפ"ת) : **משהקים דבר** עבדו כו'. מפרש דה"ק קרא ממה שה' מקים דבר עבדו דהיינו מ"ש המלאך שנגלה ליעקב

ידע

וא"ל עתיד הקב"ה להגלות עליך בבית אל ולהחליף את שמך ואני עתיד לעמוד שם. הה"ד (הושע יב) בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו. ידבר עמך אכ"כ אלא ושם ידבר עמנו. ונגלה עליו הקב"ה לקיים דבריו של מלאך. ירושלים שכל הנביאים מתנבאין עליה עאכ"ו שיקיים דברי נביאיו: (ד) וירא אלהים אל יעקב עוד. ה ר' יוסי בר"ח אמר עוד כבראשונה מה ראשונה ע"י מלאך אף השניה ע"י מלאך. א"ר ברכיה עוד איני מיחד שמי על בריה אלא עליך ולא על אחר שנא' (שמות ו) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ולא אחר עמם. א"ר יודן עוד פעם אחרת אני נגלה עליך. ויברך אותו. מה ברכה ברכו ר' אסי בשם ר' יונתן אמר ו ברכת אבלים ברכו: (ה) ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה. ר' יודן בשם רבי יצחק אמר הייתי אומר ראובן כבר הוא מבחוץ. שמעון כבר הוא מבחוץ. ובנימין כבר יצא מחלצי ועדיין הוא במעי אמו. חזרתי ואמרתי ז גוי זה בנימין וקהל גוים זה מנשה ואפרים. דכתיב (בראשית מח) וזרעו יהיה מלא הגוים. ר' ברכיה ור' חלבו ור' שמואל בר נחמן ומלכים מחלציך יצאו ח זה ירבעם ויהוא. רבנן אמרי אפשר אבנר אדם צדיק והוא חולק על מלכות בית דוד. אלא מדרש דרש והמליך את איש בושת הה"ד (שם לב) ומלכים מחלציך יצאו זה שאול ואיש בושת. ומה ראו לקרב ולרחק בפלגש בגבעה. ט אלא מקרא קראו ורחקו אותו. מקרא קראו וקרבו אותו מיד. מקרא קראו ורחקו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. מקרא קראו וקרבו גוי וקהל גוים יהיה ממך: (ו) ר' יודן ור' איבו ור' משין בן נגרי (נגדי) בש"ר יוחנן אמרו י עתידין בניך לעשות גוי כקהל עמים. מה קהל עמים מקריבין בשעת איסור במות אף בניך מקריבים בשעת איסור במות. ר' חנינא מייתי לה מהכא (מ"א יח) ויקח אליהו י"ב אבנים וגו' אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך. שמשעה שנתן לו השם הזה נאמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך. ר' שמלאי מייתי לה מהכא (שופטים יח) ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל. שמשעה שנא' לו השם הזה נאמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך. ר' יוחנן מייתי לה מהכא (דברים לג) עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק. משיעשו בניך כעמים להרו של זבולן שם יזבחו זבחי איסור במות אכ"כ אלא זבחי צדק. צדקה אני עושה עמהם ומקבל את קרבנם. יא אלא גוי וקהל גוים יהיה ממך להייב על כל שבט ושבט דברי ר"ש ור' יהודה אומר להייב על כל קהל וקהל: (ז) ויעל מעליו אלהים. אמר ר"ל האבות הן הן המרכבה. שנא' (בראשית יז) ויעל אלהים מעל אברהם. ויעל מעליו אלהים. (שם כח) והנה ה' נצב עליו. ויצב יעקב מצבה וגו' ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן. יב כמלא פי הפך. ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ. א"ר אליעזר בן יעקב בשעת שהארץ חלולה ככברה והבר מצוי רבנן אמרי כבר הבר מצוי ועונת הגשמים עברה ועדיין השרב לא בא: (ח) ותלד רחל ותקש בלדתה. יג שלשה הן שנתקשו בשעת לידתם ומתו כשהן חיות. ואלו הן רחל ואשת פנחס ומיכל בת שאול. רחל ותלד רחל ותקש בלדתה. אשת פנחס (ש"א ד) וכלתו אשת פנחס. מיכל שנא' (ש"ב ו) ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה. א"ר יהודה בר סימון יד עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה. הה"ד (דה"א ג) הששי יתרעם לעגלה אשתו. ולמה הוא קורא אותה עגלה טו א"ר יהודה בר סימון שפעת כעגלה ומתה: (ט) ויהי בהקשתה בלדתה וגו'. טז ב' תלמידים משל ר' יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד פגע בהם סרדיוט אחד אמר להם אם אתם בניה של תורה תנו נפשכם עליה. ואם אין אתם בניה למה אתם נהרגים עליה. אמרו לו בניה אנו ועליה

יד יוסף ה ילקוט ס"ז: ו קה"ר פ"ז סי' ו'. תרגום ירושלמי פסוק זה: ז פסיקתא רבתי פ"ג. ילקוט ס"ז: ח יוב"ע: ט פתיחתא דאיכה רבתי סי' ל"ג. וירוש' סוף תענית: י ילקוט כ"ז: יא ירוש' פ' כיצד-צולין: יב לעיל פ' ס"ט סי' ז'. זוהר ס"ז דף קט"ו. זוהר פנחס. ילקוט ס"ז: יג אג"ב פ' י"א. ילקוט ס"ז. וילקוט ש"א רמז ק"ג: יד סנהדרין כ"א. במד"ר פ"ד: טו אג"ב פ' כ"ב: טז ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה רמז רס"ב:

מתנות כהונה

הרי שנים הוא יעמוד שם: **מה ראשונה** ע"י מלאך. הא"ב פי' על יציאה ראשונה מבית אביו עוד פעם אחרת בפרשה ויגש: **ורבה** וגו' גרסי' וסיפיה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו: **הייתי** אומר. כך אמר יעקב וכן פירש"י ובכל הנוסחאות גרס לקמן מחלציו משמע דלא דברי יעקב הם: **מבחוץ** כלומר כבר נולד וכן שמעון וכל השבטים א"כ על מה אמר ליה גוי וקהל גוים ודברים אלו דיבר בשעה שבירך ליוסף ככתוב ריש פרשת ויחי: **גוי זה** בנימין. כיון שעדיין לא נולד בשרו עליו שהכל הולך אחר החתום: **זה** אפרים ומנשה. גוים תרתי משמע ועיין במהר"ר אליהו מזרחי: **ירבעם** ויהוא. פירש"י אחד מאפרים ואחד ממנשה: **והיה** הולך על מלכות בית דוד שהמליך איש בשת בן שאול: **מה** ראו לרחק ולקרב גרסינן שבתחילה רחקו ונדו אותם לבל יתן אחד מהם בתו לבני בנימין ואחר כך קרבו אותם והתירו הנדר: **כראובן** ושמעון וגו'. משמע אלו שנים יהיו כראובן ושמעון ולא בנימין ומפני שעל שלשה אלו נאמר' הנבואה דייק הכי ומצאתי בפירש"י וזה לשונו אפרים ומנשה יהיו בכלל שנים עשר שבטים והיה להם להוציא שנים זה לוי שיצא לעבודת המשכן ובנימין שנידוהו ולפיכך רחקוהו ואמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימין עכ"ל. והקשה הא"ב ז"ל ואיני מבין דבריו שהרי אחד מהם נמנה על שבט יוסף והאחד משלים במקום בנימין ואם נוציא שנים נמצא מנין שנים עשר שבטים חסר עכ"ל. ואינו קושיא שכן השיב ג"כ ר' מאיר לאותו כותי שארבע עשר שבטים הם כדלעיל פרשה ע"ו ולפי דבריו לא יהיו אלא שלשה עשר אלא יעקב דבר על אותו שעה שעמד בו שעדיין יוסף בנו חי וא"כ אף אם נוציא לוי לעבודת המקום וגם בנימין אינגו ישארו שנים עשר שלמים מ"מ חזרו וקרבוהו לפי שבאותו שעה יוסף אינגו חי וכדמפרש ואזיל: **יהיה** ממך. משמע שממך יהיה עוד גוי אחד בארץ וזה נאמר על בנימין ועדיין לא נולד בעת ההיא ולכן הוכרחו להתיר הנדר ומה שאמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון לא להוציא בנימין לגמרי קאתי אלא שיקראו שניהם שבטים חלוקים כראובן ושמעון ולא יהיו שניהם נכללים לשבט אחד ועיין מזה סוף פתיחתא דאיכה רבה ובילקוט שופטים: **מה** קהל עמים מקריבים כו' פירש"י הגוים מקריבים כו'. וכן עשה אליהו: **שמשעה** כו'. דהל"ל אשר היה דבר ה' וגו' ל"ל: **נאמר** לו גוי כו'. וכדמפרש ר' יוחנן על הקרבות איסור במות: **בשם** דן כו'. עד גוי וקהל גוים משמע שיצא ממנו גוי שיעבדו ע"ז כקהל הגוים וכן פירש"י שבדן הקימו פסל מיכה: **משיעשו** בניך כעמים. שיקריבו בבמה בשעת איסור במות להר של זבולן יהיו נקראים ושם יזבחו זבחי איסור במות אין כתיב אע"פ שהיא בשעת איסור במות אמר זבחי צדק: **אלא** גוי כו'. כתב הא"ב כלומר היתר איסור הבמה לאליהו למדנו מפסוק עמים הר יקראו להרו של זבולן שהוא הר הכרמל ופסוק גוי וקהל גוים אתא לחייב על כל שבט כו': **כמלא** פי הפך. לעיל פ' ס"ט איתא ששפע לו מן השמים כמלא פי הפך ואולי הספר חסר כאן: **והבר** הדגן היה מצוי מפני שהארץ חלולה להוציא פירותיה וכברת דרש נוטריקון ל' כברה ולשון בר: **אשת** פנחס. בן עלי הכהן: **שפעת** שצעקה: **שינו** עטיפתם. עטיפת כסותם שלא יכירום שהם יהודים: **סרדיוט** ממונה מבית המלך והכיר אותם שהם יהודים: **תנו** נפשכם. ונמה שניתם כסותכם: **למה** אתם נהרגים. למה לא תעמדו עצמכם: **אלא** שאין דרכו כו'. ואם לא נשתנה כסות שלנו הרי הכל יכירו אותנו

עץ יוסף

ידענו דעת מלאכיו ישלים שיקיים דברי הנביאים המתנבאים על ירושלים וע"ל פ' ע"ח סי' ד': **בית אל ימצאנו** רישיה דקרא וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו. וה"פ בכה ויתחנן לו המלאך שישלחנו ואמר לו שבבית אל ימצאנו ה' ויחליף שמו ושם ידבר עמנו עם שניהם: **ונגלה עליו** הקב"ה כו'. בשני דברים האחד במה שאמר לו שה' יגלה עליו להחליף שמו. והשני חלוף השם בעצמו: (ד) וירא אלהים אל יעקב עוד וגו' ר' יוסי כו'. כצ"ל: **עוד כבראשונה** כפרש"י בחומש אחד בלכתו ואחד בשובו. ומפרש שהוא להקים השניה לראשונה מה הראשונה ע"י מלאך כשאמר לו קום עלה בית אל דמשמע ליה האלהים הנזכר שם מלאך. מדקאמר לאל הנראה אליך ולא קאמר לך שנראתי לך (יפ"ת): **עוד איני מיחד** דה"ק וירא אלהים אל יעקב עוד על מה שנראה לאברהם וליצחק. הא מכאן ואילך לא יהיה עוד מי שייחד שמו עליו שאין קורין אבות אלא ג': **עוד פעם** אחרת כו'. וה"פ וירא ה' אל יעקב ויאמר לו עוד פעם אחרת אני נגלה עליך. והיינו בבאר שבע בירדתו למצרים אבל בפעמים אחרים היינו מ"ש ואחי רוח יעקב אביהם ופרש"י שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו. וכן מ"ש לקמן פ' צ"ח תלה עיניו וראה שכינה עומדת על גביו לא היה שם גילוי שכינה ממש בדרך נבואה אלא מדרגת רוה"ק למטה ממדרגת הנבואה (יפ"ת): **בברכת אבלים** ולעיל סוף פ' פ"א מייתי ליה אגב פירושא דאלון בכות. וסמך לו החולקים בפירוש הברכה. והשתא מייתי ליה בדוכתיה בלי מחלוקת לומר דעת המדרש כי זה עיקר הפירושים (יפ"ת): (ה) **הייתי** אומר כו' כבר יצא מחלצי. כצ"ל. כלו' מתחלה הוה ק"ל מאי גוי וקהל גוים יהיה ממך. ומאי ממך דמשמע שיהיה לו מחדש שבטים. ואפי' בנימין כבר יצא מחלציו אלא שלא נולד עדיין שהיה במעי אמו. והיכי מיתוקמי קראי. ושוב חזרתי ואמרתי גוי זה בנימין שמאחר שעדיין לא נולד ילדק בו לומר יהיה ממך. וגוים זה מנשה ואפרים שעתידין לצאת מיוסף והם במנין השבטים וילדק לומר יהיו ממך שהוו כאילו נולדו ממנו ממש כדכתיב כראובן ושמעון יהיו לי. והשתא אתי שפיר ומלכים מחלציך יצאו דהיינו ירבעם ויהוא כדבסמוך. והם ממנשה ואפרים (יפ"ת): **וקהל גוים** זה מנשה ואפרים. מפרש כאילו כתוב וקהל וגוים. קהל חד וגוים חד. ויהיה קהל נא' על מנשה. וגוים על אפרים דכתיב ביה וזרעו יהיה מלא הגוים (יפ"ת): **זה ירבעם ויהוא** שירבעם מאפרים ויהוא ממנשה. והא דלא נקט עמרי ואחאב ואחזיה ויהורם מאפרים. לפי שלא מלכו על פי נביא. אבל מה שלא הזכיר את שאול שהיה מבנימין משום דכתיב מחלציך יצאו ובנימין כבר יצא מחלציו: **רבנן אמרי** אפשר כו'. שאין מלכי אפרים ומנשה בכלל זה כלל. מאחר שיוסף כבר נולד. ולא יתכן לומר בהם ומלכים מחלציך יצאו. אבל בבני בנימין ילדק לומר כן מאחר שעדיין לא נולד. הוי ליה כיוצא מחלציו אח"כ: **זה שאול** ואיש בושת. וחשב אבנר שאפשר שימלכו דוד ואיש בושת זה בישראל וזה ביהודה. אז שמלכות דוד מתקיים אח"כ ושמואל לעתים רחוקות ניבא (יפ"ת): **ומה ראו** לרחק ולקרב. כצ"ל: **מקרא קראו** כו'. שאע"פ שאי אפשר למהות שבט מישראל כלו' ממנין י"ב שכך הם נמנים לעולם. וכן אמר בפ' י"ג גמירי דלא כליא שבטא מ"מ לא חששו לאבוד שבט בנימין. לפי שאפרים ומנשה חשובים ב' שבטים והרי הם י"ב בזולת בנימין אבל כששמו לבם למ"ש גוי וקהל גוים דהיינו בנימין ואפרים ומנשה. ראו שאע"פ שאפרים ומנשה במנין מ"מ בנימין יהיה לגוי ולזה חששו שלא ימחה שבט מישראל: **מקרא קראו** כו'. בירוש' מסיים בה ועדיין לא נולד בנימין: (ו) **עתידין** בניך כו'. שיקרבו כקהל עמים בשעת איסור הבמות. והיינו שאליהו יקריב בבמה בשעת איסור הבמות כשקבץ הנביאים בהר הכרמל: **מה קהל עמים** היינו האומות (רש"י): **ר"ח מייתי** ליה מהכא. לר"ש דגוי וקהל גוים רמז אקרבן דכתיב ויקח אליהו י"ב אבנים אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי מה הוצרך להזכיר מה שנקרא שמו ישראל. אלא שלפי שבמאמר ה' עשה אליהו כדאמר בירושלמי פ"ב דתעניות קאמר דדייק ליה אליהו מהכא כי כשנא' לו מפי ה' ישראל יהיה שמך שם נא' גוי וקהל גוים שיעשו לפעמים כמעשה גוים (יפ"ת): **אשר יולד** כו'. פי' שבשבט דן שהקימו את הפסל מצאו סמך ממ"ש גוי וקהל גוים שמשמע שיצאו ממנו גוי שיעבדו לע"ז ככל הגוים. ולכך אמר אשר יולד לישראל לרמוז לזה שנא' כשנקרא שמו ישראל. אבל הם טעו כי ה' לא אמר ליעקב אלא דבר אליהו שהיה קידוש ה': **משיעשו בניך** כעמים כו'. פי' משעה שיעבדו אליל כעמים. אז להרו של זבולן יאספו שם יזבחו זבחי צדק שיעשה להם צדקה ויקבלם אע"פ שהם באיסור במות. ופירוש הר יקראו יאספו להר הוא הר הכרמל שהוא מזבולן: **אלא גוי** כו'. כלו' היתר איסור הבמה לאליהו למדנו מפסוק עמים הר יקראו ופסוק גוי וקהל גוים בא להייב על כל שבט ושבט ור"ל דהאי' פלוגתא בפ"ק דהוריות בפר העלם דבר של צבור דר"מ ס"ל דהפי' חטאו כל ישראל אין מביאין רק פר אחד לכולם ור"ש ור"י ס"ל דכל שבט ושבט איקרי קהל הילכך אם חטאו כל ישראל מביאין י"ב פרים. ואם חטא שבט אחד בלבד מביא פר אחד. וקאמר הכא דטעמא דר"ש ור' יהודה הוא מדכתי' גוי וקהל גוים יהיה ממך דעל בנימין שעדיין לא נולד קאמר. אלמא לבנימין להודיה קרי קהל גוים. וכך צ"ל לחייב על כל שבט ושבט כדברי ר"ש ור"י שאומרים (הוריות דף ה') לחייב על כל קהל וקהל: (ז) **כמלא** פי הפך שופע לו מן השמים. כצ"ל (א"א) וכ"ה לעיל פ' ס"ט. וקרוב בעיני דאגב שיטפא דאיתמר התם אזיוק על ראשה כתבוהו כאן (יפ"ת): **חלולה ככברה** ע' מ"ש רש"י בחומש שבא לפרש הטעם למה נקרא כדי מהריסה ל' כברת. לכן אמר בשעה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה דהייט ע"י המחרישה והבר של תבואה מצוי אה"כ ולכך נקרא מקום המחרישה כברת שהוא נוטריקון לשון כברה ולשון בר. ורבנן מפרשי שלכך נקרא כדי המחרישה כברת בלשון בר וכבר ונוטריקון הוא (מזה"ק): **והבר** והדגן: (ח) ג' הם שנתקשו כו'. כלו' בג' אלו מצינו ענין קישוי הלידה במתו בשעת לידתן: **אשת פנחס** בן עלי הכהן: **עד יום** מותה כו'. דאם לאו הכי לימא סתמא לא היה לה ולד: **שפעת** שצעקה כמו כיולדה אפעה. וכן דרים בויק"ר פ' כ"ט ופעלכם מאפע ממאה פעיות שהאשה פועה בשעה שהיא יושבת על המשבר: (ט) **שינו עטיפתן** פי' שינו עטיפת כסותם המיוחדת ליהודים כדי שלא יכירום שהם יהודים: **סרדיוט** ממונה מבית המלך. והכיר אותם שהם יהודים: **בניה של תורה** אדוקים בה כבן הכרוך אחרי אמו: **תנו נפשכם** בפרהסיא ולא תשנו עטיפותיכם ואפי' שתסתכנו עליה ואם אין אתם בניה של תורה למה אתם נהרגים עליה שאתם רוצים להעבירכם של דת אתם מוסרים נפשכם

ועליה אנו נהרגים. אלא שאין דרכו של אדם לאבד את עצמו לדעת. אמר להם ג' שאלות אני שואל אתכם ואם השיבותם לי הרי מוטב. ואם לאו הרי אני משמד אתכם. אמר להם כתוב אחד אומר (ישעיה ג) נצב לריב ה'. וכתיב (יואל ד) כי שם אשב לשפט את כל הגוים וגו'. אמרו לו בשעה שהקב"ה דן את ישראל דן אותן מעומד מקצר בדין ומפשר בדין. אבל כשהוא דן את עו"א דן מיושב מדקדק בדין ומאריך בדין. אמר להם לא כך דרש ר' יהושע רבכם אלא אחד זה ואחד זה עו"א הכתוב מדבר. משהקב"ה דן את עו"א מיושב דן אותם ומדקדק בדין ומאריך בדין ואח"כ הוא נעשה אנטדיקוס כנגדן. אמר להם מה הוא דין דכתיב (משלי כח) עובד אדמתו ישבע לחם וגו'. אמרו לו טוב מי שהוא חוכר שדה אחת ומזבלה ומעדרה ממי שהוא חוכר שדות הרבה ומבירן. אמר להם לא כך דרש ר' יהושע רבכם. אלא עובד אלהים עד יום מותו ישבע לחם מלחמו של עה"ב (שם). ומרדף רקים ישבע ריש אלו העכו"ם שמרדפים אחרי הריק אחר ע"ז שלהם. אמר להם מהו דין דכתיב ויהי בהקשתה בלדתה. אמר לו כך ממסמסין נפשה של חיה ואומרים לה בשעת הלידה אל תיראי כי בן זכר ילדת. אמר להם לא כך דרש ר' יהושע רבכם. אלא כל שבט ושבט נולדה תאומתו עמו. יז כההיא דא"ר אבא חלפוי בן קוריה תאומה יתירה נולדה עם בנימין: (י) ויהי בצאת נפשה ותקרא שמו בן אוני. יח בר צערי בלשון ארמי. ואביו קרא לו בנימין בלה"ק. ותמת רחל ותקבר. סמוך למיתה קבורה. בדרך אפרת היא בית לחם. ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבין אתא ההוא מינא יט שאלינהו מאי דכתיב (ש"א י) בלכתך היום מעמדי וגו'. והלא צלצח בגבול בנימין וקבורת רחל בגבול יהודה. דכתיב ותקבר בדרך אפרתה וכתיב (מיכה ה) בית לחם אפרתה. א"ר ינאי אסוף חרפתי. א"ל הכי אמר בלכתך היום מעמדי עם קבורת רחל ומצאת שני אנשים בגבול בנימין בצלצח. ואית דאמרי בלכתך היום מעמדי בגבול בנימין בצלצח ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל. והאי דוקא. וכך אתה למד שבגבול בנימין הוו דכתיב (ש"א ט) ויעבר בארץ ימיני ולא מצאו המה באו בארץ צוף. וכתיב והנה נא איש אלהים בעיר הזאת: (יא) ויצב יעקב מצבה. כתנן התם מותר המתים וכו' ר' נתן אומר מותר המת יבנה לו בית על גבי קברו וכו'. תני רשב"ג אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרוניהם. למדנו שנקראו ישראל כא על שם רחל שנא' (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים. ד"א ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת וגו'. מה ראה אבינו יעקב לקבור את רחל בדרך אפרת. אלא צפה יעקב אבינו כב שהגליות עתידות לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים. הה"ד (שם) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה: (יב) ויהי בשכן ישראל. א"ר יהודה בר"ס כג קשה היא שלשלת יוחסין לפני הקב"ה שתעקר ממקומה הה"ד ויהי בשכון ישראל וגו' וכתיב ויהיו בני יעקב שנים עשר וגו' (במדבר א) בני ראובן בכור ישראל כד אמור מעתה בכורת ממון נטלת ממנו ולא נטלה ממנו בכורת יוחסין דכתיב בני ראובן בכור ישראל. ר' לוי ור' סימון חד מנהון אמר כה לא לראובן להתייחס. ואוחרנא אמר כו אין מיחסין ליוסף אלא לראובן. ר' חני בשם ר' יצחק אמר אפילו בשעת הקלקלה אין מיחסין אלא לראובן. הה"ד ויהי בשכון וגו' בני לאה בכור יעקב ראובן. ר' יודן בשם ר' אחא ראובן בכור לעיבור. בכור ללידה. בכור לבכורה. בכור לנחלה. בכור לעבודה. בכור כז לתשובה. ר' עזריה אמר אף בכור לנבואה. שנאמר (הושע א) תחלת דבר ה' בהושע: (יג) ואהליבמה ילדה וגו'. הה"ד (עובדיה א) איך נחפשו עשו. ר' סימון אמר כח קליפת בצלים. כ"כ למה (ירמיה מט) גליתי את מסתריו בשביל לגלות את הממזרים שביניהם. וכמה ממזרים העמיד. רב אמר ג'. ר' לוי אמר ד'. א"ר

יד יוסף יז ב"ב קכ"ג : יח ילקוט ס"ז . ת"א ויונתן וירושלמי : יט תוספתא דסוטה . וילקוט ש"א רמז ק"ט . הג"ה פ' י"ד : כ ירוש' שקלים פ"ב . בבלי סנהדרין מ"ח ע"ש . שקלים פ"ה משנה ה' : כא לעיל פ' ע"א . וילקוט עמוס רמז תקמ"ד . וילקוט ירמיה רמז שע"ו : כב זוהר וישלח דף קע"ה . ואג"ב פ' נ"א . ילקוט ס"ז . זוהר ואדרא דף כ"ט : כג ילקוט ס"ז . וילקוט ד"ה א' רמז אלף ע"ו . ירושלמי סוף פ' החליל . תוית פסוק קמאי אני : כד ב"ב קכ"ג : כה וכן אי' בתרגום דרב יוסף : כו סוטה ל"א : כז כדאי' בספרי סדר ואתחנן פיסקא ל"א . וז"ל ללמדך שהיה ראובן מתענה כל ימיו על אותו מעשה עד שבא משה וקיבלו שנאמר יחי ראובן כו' : כח ילקוט ד"ה א' רמז אלף ע"ג . ילקוט ס"ז :

מתנות כהונה

אותנו וזה איבוד לדעת : **אנטדיקוס** פירש"י והערוך בעל דין לשון רומי ולכן עומד כבעל דין לפני הדיין : **ומבירן** הניח אותה בור כד"א אוביר ולא אעביד : **עד יום מותו**. אדמתו דרש עד מותו : **ממסמסין** לשון ניענוע ומשמש כלומר משדלין אותה בדברים טובים כדי להשיב נפשה : **כההיא כו'**. כלומר ומקרא יתיישב כההיא דאמר אבא : **שתאומה** יתירה נולדה עם בנימין. ולפיכך כתיב פי גם זה גם לרבויי אתא : **בר** צערי כו' פירש"י בנימין בן זעף תהי נא ידך על איש ימינך מוזעף לך ועיין עוד ברמב"ן בפרשה זו : **סמוך** למיתה כו'. שכל עוד שאינו נקבר לא ינוח כמו שאמרו חז"ל המדהה מטתו הרי זה משובח : ה"ג **א"ר** ינאי לר' יונתן אסוף כו' חרפתי שאנכי לא אדע להשיבו : **הכי** אמר בלכתך כו'. פי' כלומר עכשיו שאתה מדבר עמי הם בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בצלצח בנימין וכן פירש"י ורד"ק בספר שמואל וזה לשון מדרש שמואל למחר הן באין מקבורת רחל את הולך והן באין ואתה מוצא אותן בגבול בנימין בצלצח : **ואית** דאמרי. פירוש עכשיו בעת הדיבור היו בגבול בנימין ובעת המציאה היו בקבורת רחל והאי ניסנא בתרא דוקא : ה"ג **יבנה** לו נפש על קברו. פי' הערוך בנין כעין שבונין על הקבר ובלשון מקרא שמו ציון : **למדנו** כו'. ונראה שזהו המצבה שהציב יעקב על קברה כלומר זכרון עולם שנקראו ישראל על שמה והאב"א מייסבו בדרך אחר : **קשה** הוא כו'. שאע"פ שחטא ראובן כללם ביחד אחר שבטים וכן פירש"י : ה"ג **בני** ראובן בכור ישראל וגו'. ופסוק הוא בד"ה בסימן ה' וסיפיה דקרא ובחללו יצועי אביו נתנה הבכורה ליוסף ולא להתייחס לבכורה : **לא** לראובן להתייחס כו'. והאי דכתיב ולא להתייחס חוזר על ראובן כלומר לענין זה נטלה ממנו הבכורה והוחרנא אמר שחוזר על יוסף שלזה נתנה לו הבכורה לנחלה ולא להתייחס ובפירש"י ראיתי דמאן דאמר לא לראובן להתייחס דרש כאילו כתיב ולו להתייחס בוי"ו פי' ל"ו ליוסף להתייחס ולא לראובן אבל בספרים שלנו כתוב ולא באל"ף וכן הוא במסורת : **בכור** לעיבור. שלאה אמו לא נתעברה מקודם לזה וכן ללידה ולא אירע לו כמו שאירע ליעקב שהיה בכור לעיבור ולא ללידה : **בכור** לבכורה. שלא נכתב בכתוב בכור פלוני עד ראובן כד"א בכור ישראל ראובן ומה שכתב אנכי עשו בכורך אני בנך בכורך הם דברי עצמו לאו שהכתוב קוראו בכור : **לנחלה** ליטול פי שנים בנכסי יעקב וליטול חלק ראשון בארץ : **לעבודה** להקריב קרבנות שהעבודה היתה בבכורות עד שחטאו בעגל ואולי שכל הקרבנות שהקריב יעקב הוא היה מקריב : **לתשובה** ששב בתשובה על חטא בלהה כדאמרינן בכמה דוכתי והביאו הילקוט ריש הושע בשם פסיקתא תחלת דבר ה' בהושע הושע מראובן היה ועיין בילקוט ריש הושע : **איך** נחפשו עשו. פסוק הוא בעובדיה סימן א' ולפי גירסא זאת גרסינן בתר הכי למה נבעו מצפוניו והוא סיפיה דקרא בעובדיה וגירס' הילקוט הה"ד כי אני חשפתי את עשו ופסוק הוא בירמיה מ"ט ולפי זה גרס שפיר בתר הכי גליתי את מסתוריו ואתי שפיר טפי הא דקאמר בתר הכי קליפתא בצלייא כקליפת בצלים שנחשף ונגלה קליפה אחר קליפה עד ערמומיותה : **שלשה** עיין בפירש"י בחומש : **לימינו** להייפר לדרך המוסר להקדים הזכרים לנקבות ועשו היה בהול על הנקבות ונואף

עץ יוסף

נפשכם : **ועליה אנו נהרגים** אילו יעבירום ח"ו עליה. אבל אין ראוי לאבד עצמו לדעת כל שאפשר להסתכל ולא יעבירום (יפ"ת) : **ואם לאו** שלא תמצאו טעם לייסב ד"ת על מכונם. א"כ אין ראוי לחום עליכם : **נצב לריב ה'** דמשמע שהוא דן בעמידה. וכתיב כי שם אשב דמשמע בישיבה ולמה ימשל פעמים בעמידה ופעמים בישיבה בהיפך. ומפני שהעמידה רמז לקיצור הדין ומהירתו. והישיבה בהיפך (יפ"ת) : **מקצר בדין** כלו' שאינו מדקדק הרבה בחטאם ולכן כשמשלם גמולם מיקל בעונש. והיינו מפשר בדין לשון פשרה ולעכו"ם בהיפך מדקדק הרבה בחטאם ומחמיר בעונשם. ועיין מ"ש בב"ר פ' י"ז : **אנטדיקוס** הוא בעל דין בל' רומי שעומד כבעל דין לפני הדיין (מת"כ) והיינו לפני ב"ד של מעלה כדאמרי' אין הקב"ה עושה דבר אלא א"כ נמלך בפמליא שלו. והכוונה דמתחלה יושב ומדקדק בחשבון העונות ואח"כ הוא עומד ותובע כבעל דין לנקום נקם : **מהו דין** דכתיב עובד אדמתו. דמאי קמ"ל : **טוב מי שהוא חוכר**. טוב מי שחוכר שדה אחת ועובדה ממקבל שדות הרבה ולא יוכל לעובדן ויניחן בורות והיינו מרדף רקים שהשדות יהיו ריקנים ובורים : **עובד אלהים כו'**. מפרש עובד ר"ל עובד אלהים. ואדמתו פי' עד מותו. וענינו שלא יחמיץ אלא יהיה קיים תמיד בעבודתו. זה יזכה לעוה"ב זכות מרובה. ומרדף רקים הם הסרים מאחרי ה' ישבעו ריש (יפ"ת) : **כך ממסמסין** מסמס הוא הפך מקשה. כמו המוות שנתמסמס וכלו' מפדלין אותה בדברים רכים ואומרים לה אל תיראי שלא תמות כי בן זכר ילדת שהוא סימן חיים ושלום : **כההיא כו'**. כלו' ומקרא יתיישב כההיא דאמר אבא חלפוי תאומה יתירה כו' ולפיכך כתיב כי גם לרבוי ויתחמה בזה: (י) **בר צערי** בן אוני וצערי באשר בא המות לרגלו. ולפיכך כדי לבטל ממנו הסימן רע לפיכך אביו קראו בן ימין לקושרו טוב במדרגת החסד והימין : **סמוך למיתה קבורה** וה"נ אמרינן בסוף פ' א"מ דבהיה סמוך למיתה קבורה מפני הכבוד. והיכא למ"ד התם דה"ה אפי' באחר נשים : **בלכתך היום וגו'** מצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצח : **וכתיב בית לחם** סיפיה דקרא צעיר להיות באלפי יהודה. משמע מיניה דבית לחם מיהודה : **אסוף חרפתי** שאיני יודע להשיבו : **בלכתך היום כו'**. כלו' עכשיו שאתה מדבר עמי הם בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בצלצח בגבול בנימין. ז"ל אגדת שמואל פ' י"ד א"ל הכי א"ל למחר הן באין מקבורת רחל את הולך והן באין ואת מוצא אותן בגבול בנימין בצלצח (מת"כ) : **וא"ד בלכתך כו'** פי' עכשיו בעת הדיבור היו בגבול בנימין. ובעת המציאה היו בקבורת רחל (מת"כ) : **והאי דוקא** פי' והאי לישנא בתרא דוקא ועיקר ויש גרסו והא דוקא פי' לישנא קמא עיקר וכן באמת במדרש שמואל לא מייתי רק פי' הראשון : (יא) **יבנה** לו נפש על קברו. כצ"ל (מת"כ) והוא בנין כעין שבונים על הקבר. ובל' מקרא שמו ציון (ערוך) : **אין עושין נפשות** אין עושים להם מצבה הנקרא נפש שהוא לזכרון המת לפי שהצדיקים אין צריכין להם. שהרי דבריהם ומעשיהם הטובים הם זכרוניהם : **שנקראו ישראל** ע"ש רחל. ולכן אף דאין עושין מצבה לצדיקים הציב יעקב מצבת אבן על קבורת רחל לפי שהיתה עיקרית הבית ונקראת אבן ישראל שנקראו ישראל על שמה (נזה"ק) : **על שם רחל שנא'** (ירמיה ל"א) **רחל מבכה** על בניה. ולא סוף דבר לשמה אלא לשם בנה שנא'. (עמוס ה') **אולי יחנן** ה' צבאות שארית יוסף. ולא סוף דבר לשם בנה אלא לשם בן בנה שנא'. (ירמיה ל"א) **הבן יקיר** לי אפרים. כצ"ל וכן הוא לעיל פ' ע"א : **ד"א ותמת רחל בדרך כו'**. כלו' מה שהקים יעקב מצבת אבן על קברה כדי לידע מקום קבורתה שיבואו שמה בני הגולה לבקש רחמים (נזה"ק) : **לקבור את רחל** בדרך. ולא הכניסה לעיר. ואע"ג דאמרינן לעיל סי' י' סמוך למיתה קבורה הא לא היה רחוק מן העיר רק כברת ארץ שהוא דרך מועט : **שתהא מבקשת רחמים** שהצדיקים המתים נשמותיהם יורדות ושומרות הגוף בקבר עד שירגישו בעניני העולם הזה (יפ"ת) : (יב) **קשה היא כו'**. כי מי שראוי למעלה מצד יחוסו לא ידחה ממנה מפני אחר שהגון ממנו. שאע"פ שראובן חטא לא נוטל כבוד בכורתו שראויה לו מיחוסו (יפ"ת) : **וכתיב ויהיו בני כו'**. שאע"פ שחטא קנא לא נדחה מיחוס השבטים ועדיין נקרא בכור ובדכתיב בני ראובן בכור ישראל. והא דלא יליף מדכתיב הכא בכור יעקב ראובן. משום דמצינו למימר דמעיקרא הוה בכור. אבל מדכתיב בני ראובן בכור ישראל יליף שפיר (יפ"ת) : **בכורת ממון כו'**. להיות יוסף נוטל פי שנים כבכור בנחלת הארץ אבל לא ניטלה ממנו בכורת יוחסין. והיינו כמ"ד בסמוך אין מיחסין ליוסף אלא לראובן : **לא לראובן להתייחס** ר"ל דלאו דוקא בכורת ממון ניטלה ממנו אלא אפי' ליוחסין ניטלה בכורה ממנו : **אין מיהסין ליוסף כו'**. וה"ק קרא נתנה בכורתו ליוסף. ודוקא לממון אבל לא ליוחסין (ועיין בנזה"ק) : **בני לאה** בכור יעקב. וליכא למימר דמעיקרא הוה בכור הוא דקאמר. דא"כ מה לו להזכיר כאן הבכורה : **בכור לעיבור** שנתעברה לאה מביאה ראשונה והיה טיפה ראשונה שלא ראה יעקב קרי מימיו כדלעיל פ' ע"ט : **בכור ללידה** אף שנולדה תאומה עמו. הוא נולד ראשון לה : **בכור לבכורה** כלו' ליוחסין שהוא שמו בכורה כדכתיב ולא להתייחס לבכורה. ואתי כמ"ד אין מייחסין ליוסף אלא לראובן (יפ"ת) : **בכור לנחלה** לנחול פי שנים בנכסי יעקב וליטול חלקו בארץ ראשון שבתחלת הסיפור שם (במדבר ל"ב) הקדים ראובן לגד שנא' ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד : **בכור לעבודה** שעד שלא הוקם המשכן היתה עבודה בבכורות וכדלעיל פ' ס"ג (יפ"ת) : **בכור לתשובה** שראובן פתח בתשובה כדלקמן פ' פ"ד : **בכור לנבואה** שנא' תחלת דבר ה' בהושע שהיה ראשון לארבע נביאים שהיו בימיו. והושע מראובן היה כדיליף בפסיקתא (יפ"ת) : (יג) **ואהליבמה** ילדה וגו' הה"ד. (ירמיה מ"ט) כי אני חשפתי את עשו כצ"ל (יפ"ת) וכן הוא בילקוט : **קליפת בצלי'** ר"ל שפי' חשפתי את עשו קלפתי הבגד שלו. ור"ל הראיתי יחוסו. וזה כדי לגלות מסתוריו. והיינו הממזרים הנעשים בסתר. ודמה סיפור תולדותם ויחוסם לקליפת הבצל שע"י זה יודע טעם שבו (יפ"ת) : **שלשה** אחד ענה מצבעון שבא לצבעון על אמו והולידה ענה. והשני אהליבמה מצבעון מדכתיב בה בת ענה בת צבעון שבא לצבעון על כלתו אשת ענה וילדה אהליבמה משניהם. והשלישי תמנע מאליפז וכפרש"י בחומש : **ארבעה** דגם קרח דהכא ממזר הוא מפני שמנאו הכתוב בבני אהליבמה אשת עשו

א"ר בנימין בשם ר' לוי קרח דהכא ממזר הוא: (יד) ויקח עשו את נשיו. כט א"ר יוחנן (קהלת י) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. לב חכם לימינו זה יעקב דכתיב (בראשית לה) ויקם יעקב וישא את בניו ואח"כ את נשיו. ולב כסיל לשמאלו זה עשו שנא' ויקח עשו את נשיו ואח"כ את בניו. ל וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. ר"א אמר מפני שטר חוב (שם טו) כי גר יהיה זרעך. ריב"ל אמר מפני הבושה: (טו) ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו. לא תני רשב"י למה לי לדרוש ולומר ותמנע היתה פלגש לאליפז. להודיע שבחה של ביתו של א"א עד היכן היו המלכיות ושלטונים רוצים להדבק בו. ומה היה לוטן הוא היה אחד מן השלטונים שנאמר אלוף לוטן וכתיב ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פילגש וגו'. אמרה הואיל ואיני כדאי להנשא לו לאשה אהא לו לשפחה. והרי הדברים ק"ו מה אם עשו הרשע שלא היה בידו אלא מצוה אחת ע"י שהיה מכבד את אביו היו מלכיות ושלטונים רוצים להדבק לו עאכ"ו שיהיו רוצין להדבק ביעקב אבינו הצדיק שקיים את כל התורה כולה: (טז) ואלה בני צבעון ואיה וגו'. ואלה בני צבעון ואיה וענה לב מה ראה הכתוב לכתוב ענה ענה תרי זמני. תרי נינהו. לעולם חד הוא אלא שבא צבעון על אמו והולידה ענה ונעשה בן ענה ובן צבעון ובן שעיר מ"מ חד הוא: (יז) לג תני האש והכלאים לא נבראו בששת ימי בראשית אבל עלו במחשבה להבראות. כלאים אימתי נבראו בימי ענה. הה"ד הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר. ר' יהודה ב"ר סימון אמר המיינם· רבנן אמרי המיסו חציו חמור וחציו סוס. ואלו הן הסימנין א"ר יונה לד כל שאזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור. גדולות אמו חמורה ואביו סוס. רבי מנא הוה מפקד לאילין דבי נשיאה דיהון זבנין מן אילין דאודניהון דקיקין מפני שאמו סוסה ואביו חמור. מה עשה ענה לה הביא חמורה וזיוג לה סוס זכר יצאת ממנו פרדה. א"ל הקב"ה אני לא בראתי דבר של היזק ואתה בראת דבר של היזק. חייך שאני בורא לך דבר של היזק. לו מה עשה הביא חכינא וזיוג לה חרדון ויצאת מהם חברבר. מעולם לא אמר אדם לז שנשכו כלב שוטה וחיה. חברבר וחיה. פרדה לבנה וחיה. האש ר' לוי בשם רבי נזירא לח ל"ו שעות שמשה אותה האורה. י"ב של ע"ש וי"ב של לילי שבת וי"ב של שבת. וכיון ששקעה חמה בלילי שבת בקש הקב"ה לגנוז את האורה והלק כבוד לשבת. הה"ד (בראשית ג) ויברך אלהים את יום השביעי. במה ברכו באורה. וכיון ששקעה חמה בלילי שבת והתחילה אורה משמשת התחילו הכל מקלסים להקב"ה. הה"ד (איוב לז) תחת כל השמים ישרהו. מפני מה ואורו על כנפות הארץ. וכיון ששקעה חמה במו"ש התחיל החושך ממשמש ובא לט ונתייירא אדה"ר דכתיב (תהלים קלט) ואומר אך חושך ישופני. מה עשה לו הקב"ה זימן שני רעפים והקישן זה לזה ויצאה האור ובירך עליה הה"ד (שם) ולילה אור בעדני. אתיא כדשמואל מפני מה מברכים על הנר במו"ש הואיל ותחלת ברייתו. רב הונא בשם ר' יוחנן אף מוצאי יוה"כ מברכין עליו מפני ששבת האור כל אותו היום:

פרשה פג

(א) ואלה המלכים אשר מלכו וגו'. א רבי יצחק פתח (יחזקאל כז) אלונים מבשן עשו משוטיך. א"ר יצחק נמשלו עכו"ם כספינה. מה ספינה זו עושים לה תורן ממקום אחד והוגנין ממקום אחר. כך עכו"ם שמלה ממשרקה ושאול מרחובות הנהר. ואלה המלכים. (משלי כ) ב נחלה מבוהלת בראשונה. ואלה המלכים. ואחריתה לא תברך (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון וגו'. א"ר איבו קודם שלא עמד מלך בישראל נצב מלך באדום. ואלה המלכים ר' יוסי בר חנינא בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים. ובשעה שזה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים. ר' יהושע בן לוי אמר זה העמיד שמונה וזה העמיד ח'. זה העמיד שמונה בלע יובב חשם הדד שמלה שאול בעל חנן הדר. וזה העמיד ח' שאול ואיש בשת דוד שלמה רחבעם אביה אסא יהושפט. בא נבוכדנצר וערבב אלו באלו ובטל של אלו ושל אלו (ישעיה יד) שם תבל כמדבר ועריו הרס. בא אויל ונתן גדולה ליהויכין בא אחשורוש ונתן גדולה להמן: (ב) וימת בלע: א"ר אבהו לבן מלכים שהיה לו דין עם אחד וכלו מזונותיו. בא אחד וסיפק לו מזונות. אמר המלך אין לי עסק אלא עם זה שסיפק לו מזונות. כך אמר הקב"ה כבר היתה מלכות עקורה מאדום ובאת בצרה וסיפקה להם מלכים. לפיכך אין לי עסק אלא עם בצרה שנאמר (ישעיה לד) כי זבח לה' בבצרה וגו'. א"ר ברכיה אעפ"כ טבח גדול בארץ אדום: (ג) וימת בעל חנן וגו'. ד ר' לוי ור"ס. ר' לוי אמר מטיבי אלוהות היו. מהיטבאל שהיו מטיבין עצמן לע"ז. בת מטרד שהיו מעמידין טוריות לע"ז. ר' סימון אמר מטיבי נשים היו. מהיטבאל שהיו מטיבין אותה לבעלה ואח"כ טורדין אותה מבעלה. בת מי זהב טרודים היו במזונותם. מן דעתירין מהו דהבא מהו כספא. אלוף מגדיאל אלוף עירם. יום שמלך לוטיינוס נראה לר' אמי בחלום היום מלך מגדיאל. אמר עוד מלך אחד נתבקש לאדום. אלוף עירם א"ר חנינא ציפוראה למה נקרא עירם שהוא עתיד

יד יוסף כט לעיל פ' ע"ד וס"ג: ל קס"ר פסוק כי טובה חכמה. ולקמן פ' פ"ד: לא עיי' סנהדרין נ"ט. ספרי ח"ב פיסקא של"ד. ילקוט תורה רמז קל"ט: לב פסחים נ"ד. תנחומא וישב. זוהר ס"ז דף קע"ה. ילקוט ס"ז. ב"ב ק"ט: לג ירוש' ברכות פ' אלו דברים. פסחים נ"ד: לד חולין ע"ט. ילקוט ס"ז: לה יוכ"ע: לו חולין קכ"ז: לז יומא פ"ד. ועי' ברכות ל"ג. יומא מ"ט: לח לעיל פ' י"א ופ' י"ב ושם נסמן. שוח"ט מזמור נ"ב: לט עיין עכו"ם ח'. פדר"א פ' כ'. פסחים נ"ד. פסיקתא רבתי פ' כ"ג: פפ"ג א ילקוט ד"ס א' רמז אלף ע"ג. ילקוט ס"ז. ש"ר פ' ל"ז: ב זוהר משפטים קי"א. ילקוט ד"ס א' רמז אלף ע"ס: ג ילקוט ד"ס א' רמז אלף ע"ס. ילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה רמז ש"ד: ד ילקוט ד"ס רמז אלף ע"ס. ועיין ביונתן ובתרגום ירושלמי:

מתנות כהונה

ונואף אשה חסר לב: **שטר חוב**. לומר אין לי חלק בארץ ולא בפירעון החוב כי גר יהיה זרעך כמו שפירש"י בסדר זה: **הבושה** שמכר את הבכורה: **להנשא לו**. לעשו לפי שהיה מזרע אברהם נתאוה להדבק בו: **תרי ניהו כו'**. פי' הא"נ בתמיה הלא כתיב הוא ענה עכ"ל ועיין בפרק יש נוחלין ובפרק מקום שנהגו די"ל בניחותא: **עלו במחשבה להבראות**. בערב שבת ולא נברא עד מוצאי שבת על ידי אדם כדאיתא בפרק מקום שנהגו: **המיונם** פירש"י מין חיה: **המיסו** לשון חציה וחלוקה כלומר חצי סוס וחמור כד"א והרמונים מסימסו ועיין בפ' שלח לך בפסוק אהינו המסו: **הוה מפקד**. היה מצוה לאותו הממונים על בית הנשיא שיהיו קונין מאותן שאזניהם קטנות ועיין ריש פרק אותו ואת בנו: **חכינא** נחש: **חרדון** פירש"י צב: **האש** מניין שלא נברא בששת ימי בראשית: **שלשים** ושש כו'. ע"ל פ' י"א ופ' י"ב: **אך הושך כו'**. ע"ל פ' י"א וי"ב הגירסא יותר נכונה ועיין שם: **הוגנין** פי' רש"י אותו ברזל שקורין אנ"קר כמו הוגנין בפרק המוכר את הספינה וקודם זה כתיב ארז מלבנון לקחו לעשות תורן עליך הרי התורן מלבנון והמשוט מבשן כך אומות העולם הם ממקום זה ובוררים להם מלך ממקום אחר: ה"ג **שלא** עמד מלך בישראל אבל משמלך מלך בישראל נצב וגו': **אויל** אויל מרודך: ה"ג **וימת** בלע א"ר אבהו כו': **כלו** מזונותיו. לאותו שהיה מדיין עם בן מלך: **ובאת** בצרה כו'. פירש"י דכתיב וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה: **מטיבי** כו'. מתקנין היטיב אלוהות: **טוריות** פירש"י היכלות ופלטריות ודרש מטרד לשון טוריות: **ואחר** כך טורדין כו'. מהטבאל דרש נוטריקון משהטיבו אותה לבעלה כו' כלומר לא ששהה אצלו: **טורדין** אותה. פירש"י בזנות: ה"ג **במזונותם** מן דעתירין אמרין מהו דהבא. פירש"י בתחלה היו טרודים ואך להעשיר ומשהעשירו אמרו מהו זהב מהו כסף: **עוד** מלך אחד אלוף עירם אחר מגדיאל: **לערום** לשון ערמה כלומר יצברו צבורים למנחה לו ורש"י גרס לערות ופי' בו לגלות אוצרות מלשון אריה
כל

עץ יוסף

עשו ואם אלופי אליפז נראה שבן אליפז היה שבא על אשת אביו וכפרש"י בחומש. ומ"ד ג' ס"ל ב' קרח היו כדפרש"י בפ"ק דסוטה ע"ש. ואע"ג דענה והאליבמה לא נולדו מעשו וזרעו. מ"מ קאמר בהו שעשו העמיד ממזרים כי ע"י שהתחתן בהם העמיד פסול ממזרות במשפחת זרעו (נזה"ק): (יד) **לב חכם** לימינו כו'. נתב' לעיל פרשה ע"ד: **מפני שט"ח** כו'. המוטל על זרעו של יצחק. אמר אלך לי מכאן אין לי חלק במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר. ואע"ג דבקרא כתיב מפורש כי היה רכושם רב. אך למה הלך עשו דוקא זה היה מפני השט"ח. וריב"ל ס"ל מפני הבושה שמכר את הבכורה. או מפני בושת זרעו שהיה בו פיסול ממזרות כדלעיל: (טו) **למה לי לדרוש**. כלו' מאי איכא למדרש ביה דכתביה קרא: **ואחות לוטן תמנע** וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא כפרש"י בפ' חלק: (טז) **מה ראה הכתו'**. פי' איך נכתב פעם בבני שעיר פעם בבני צבעון אטו תרי ניהו בתמיה. דהא כתיב הוא ענה משמע הוא ענה האמור למעלה כדאמר בגמרא. ומשני לעולם חד הוא אלא שבא צבעון כו' דהשתא מתרצי קראי כמו שנפרש בסמוך: (יז) **הכלאים** הפרד שהוא מן הסוס והחמור לא נבראו ממש. אבל נבראו בכח התולדות. האש בכח האבנים והכלאים בכח הסוס והחמור: **אימתי נבראו** כלו' מי נסה זאת שיצא הדבר לפועל: **אשר מצא** את הימים. דפירוש ימים פרדות כרבנן שהמציא שיולידו מין שלא במינו. ואינו כן בשאר הכלאים של בהמות. ונחשב לו בדורו לחכמה ונודע במעשה ההוא ויתארוהו בו (יפ"ת). ונקראו ימים לפי שאימתן מוטלת על הבריות: **המיינם** מין חיה (רש"י) והמוסיף כתב בל' יוני פרד: **המיסו** בלשון לעז מסו אני. ונראה שהיו קורין כן הפרד לפי שחציו סוס וחציו חמור והוא מצא אותן שזיוג המורה כו' וכדלקמן: **ואלו הן הסימנים** להכיר אם אמו חמורה ואביו סוס או בהיפך: **הוה מפקד** היה מצוה לאותן הממונים על בית הנשיא שיהיו קונין מאותן שאזניהם קטנות. וכתב הפ"מ שמפני הכלאים א"ל כן. גם י"ל דאותן שאמותיהן סוס טובים וקלים ברגליהן: **דבר של היזק** כמ"ש לקמן מעולם לא אמר אדם שנשכו פרדה לבנה וחיה: **חכינא** נחש: **חרדון** מין צב: **חברבר** מין נחש צפעוני והוא הערוד. ואולי שלא נתרפא ענה ממנו שנשכו: **פרדה לבנה וחיה** עי' בחולין דף ז': **ר' לוי** בש"ר נזירא כו'. לעיל פ' י"א: **אותה האור** הוא אור של שבעת הימים: **תחת כל השמים** ישרהו. ואורו על כנפות הארץ. ודרים ישוררו למי שאורו על כנפות הארץ: **חשך ישופני** זה הנחש דכתיב ביה הוא ישופך ראש הוא רוח הטומאה שכחו בחשך: **הואיל ותחלת ברייתו** שאין מברכין אלא על דבר חדש ומברכין לה' על שחידשו: **מפני ששבת** האור כו'. והוא כתחילת ברייתא שאחר העדר מרגישין הטובה ואז שייך לברך עליה:

פרשה פג (א) **פתח אלונים** כו' דימה את גור לאניה שהתורן ממקום אחד וההוגנין דהיינו המשוטות ממקום אחר. שכן אמר שם ארז מלבנון לקחו לעשות תורן עליך. אלונים מבשן עשו משוטיך. וכן בארץ אדום הוצרכו להעמיד מלכים מזולתם שלא נמצאו בהם הגונים לדבר (יפ"ת): **תורן ממקום** כו' לפי שצ"ל גבוה וארוך יביאום מהלבנון והמשוטות צריכין שיהיו חזקים. יביאום מבשן: **שמלה ממשרקה** כו'. שארצות אלו הינם מארצות החורי כי לא מצינו אותן נזכרות בגבולי שעיר החורי (יפ"ת): **נחלה מבוהלת** כו' דק"ל איך זכה עשו למלכות קודם יעקב והיה ברכת יעקב. ועז"א נחלה מבוהלת בראשונה כשבאה בבהלה ובמהירות אחריתו לא תבורך: **בהר ציון**. ואלה המלכים וגו' א"ר איבו קודם שלא עמד מלך בישראל אבל משעמד מלך בישראל נציב מלך. כצ"ל (מת"כ ונזה"ק). כלו' משעמד מלך בישראל לא היה באדום מלך אלא נציב מלך דהיינו שר המוצב בהנהגת המדינה הוא היה במקום המלך ולא מלך ממש: **בשעה** שזה מעמיד. כלו' מימות משה היה אדום מעמיד מלכים וישראל שופטים שהיא מדרגה פחותה ממלכים. אבל משהוקם מלך בישראל בימי שאול מאז נהפך השיטה שנתבטל מלכות מהם: **שזה** מעמיד אלופים. שבא נ"נ ובטל של אלו ואלו. שמאז לשניהם לא היה מלכות. אבל מ"מ לא היו שוים בגדולה שהיו אלופים מעשו ונשיאים מישראל שהיא מדרגה פחותה מאלופים. אבל מ"מ לא נתבטל גדולת ישראל לגמרי: **יהושפט** ובימי יורם בנו כתיב פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך: **ונתן** גדולה להמן. שהיה מין עמלק: (ב) **וימת** בלע א"ר אבהו. כצ"ל (מת"כ). ור"ל וימת בלע וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה: **מלכות** עקורה מעשו. שאין להם מלך בן מלך כדאיתא בפ"ק דע"ז. ולכן אילולא שבצרה העמידה להם מלך היתה מלכותם עקורה (יפ"ת): **אלא** עם בצרה. והכוונה שעיקר כעסו על בצרה. ומ"מ אדום לא ימלט. וז"ש ר"ב אעפ"כ טבח כו': (ג) **ר' לוי** ור' סימון. משום דכתיב בו שם אשתו ושם אבותיה. לכן הוצרכו לומר דאתא לדרשא (יפ"ת): **מטיבי אלהות** כו' הכל פירוש אחד דהטבה הרמוזה בכאן הוא בענין אלוהות שהיו מטיבין עצמן לעכו"ם: **טוריות** פלטרין כמו טירות (רש"י): **מטיבי נשים** היו ודרש מהיטבאל עם בת שאחריו כאילו אמר מטיבים אל הבת: **מטיבין אותה** כו' מקשטים אותה להכניסה לחופה. ואח"כ חוטפים אותה ממנו וכ"ז לעיל פ' כ"ו: **טורדין אותה** והיינו בת מטרד: **טרודים** היו במזונותם כו'. כלו' בתחלה היה יגע א"ע בטרדות ובחריצות. ואחר שהעשיר היה מתפאר ואמר מה כסף מה זהב (רש"י ומת"כ): **מלך מגדיאל** כלו' שהוא מזרע מגדיאל האלוף העשירי. ואע"פ שעוד מלכו אחריו כמה מלכים. כולם היו מזרע מגדיאל. וכלות שבם המלכות מזרע מגדיאל ינמת
אחריו

עתיד לערום תסווריות למלך המשיח. א"ר לוי מעשה בשלטון אחד ברומי שהיה מבזבז תסווריות של אביו. נראה לו אליהו בחלום א"ל אבותיך מצמתין ואת מבזבז. ולא זז עד שמלאן: (ד) התבן והקש והמוץ מריבים (מדיינים) זה עם זה. ה זה אומר בשבילי נזרעה השדה. וזה אומר בשבילי נזרעה השדה. אמרו החטים המתינו עד שתבא הגורן ואנו יודעין בשביל מה נזרעה השדה. באו לגורן ויצא בעל הבית לזרותה. הלך לו המוץ ברוח. נטל את התבן והשליכו על הארץ. ונטל את הקש ושרפו. נטל את החטים ועשה אותן כרי. וכל מי שרואה אותן מנשקן המד"א (תהלים ב) נשקו בר פן יאנף. כך עכו"ם הללו אומרים אנו עיקר ובשבילנו נברא העולם. והללו אומרים בשבילנו נברא העולם. אמר להם ישראל המתינו עד שיגיע היום ואנו יודעים בשביל מי נברא העולם הה"ד (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור וגו'. ועליהם הוא אומר (ישעיה מא) תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם. אבל ישראל ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל:

סדר וישב

פרשה פד

(א) **וישב** יעקב. א כתיב (ישעיה נז) בזעקך יצילוך קבוציך. תני כנוסו וכנוס בניו הצילו מיד עשו. ואת כולם ישא רוח יקח הבל זה עשו ואלופיו. והחוסה בי ינחל ארץ זה יעקב וישב יעקב. (משלי כח) ב נסו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח. ערק רשיעא ולא רדיפין ליה דכתיב וילך אל ארץ וגו'. ר' אלעזר אמר מפני שטר חוב. וריב"ל אמר מפני הבושה. וצדיקים ככפיר יבטח וישב יעקב. (איוב ט) אם שוט ימית פתאום. ג אנטונינוס שאל את רבינו א"ל מהו דכתיב אם שוט ימית פתאום. אמר ר' גזור דיסיב מאה מגלבין והוא יהיבין מאה דינרים דין סכום לדין ודין סכום לדין ולא מפקין מידיה כלום כענין הזה מלעיג על המוכה (שם) למסת נקיים ילעג. אמר ר' אחא בשעה שהצדיקים יושבים שלוה ומבקשים לישב בשלוה בעוה"ז השטן בא ומקטרג. אמר לא דיין שהוא מתוקן להם לעוה"ב אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעוה"ז. תדע לך שהוא כן. יעקב אבינו ע"י שבקש לישב בשלוה בעוה"ז נזדווג לו שטנו של יוסף. ד וישב יעקב (שם ג) לא שלותי ולא שקטתי. לא שלותי מעשו. ולא שקטתי מלבן. ולא נחתי מדינה. ויבא רגז ה בא עלי רגזו של יוסף: (ב) ד"א וישב יעקב וגו'. ו אברהם גייר גיורים הה"ד (בראשית יב) ויקח אברם את שרי אשתו וגו'. א"ר אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אם מתכנסין כל באי העולם לבראת אפילו יתוש אחד אינן יכולין ואת אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן. אלא אלו הגרים שגייר אותם אברהם. ולמה אמר עשו ולא אמר ניירו. ללמדך שכל מי שהוא מקרב את הגר כאילו בראו. תאמר אברהם היה מגייר ושרה לא היתה מגיירת. ת"ל ואת הנפש אשר עשו בחרן אשר עשה אכ"כ אלא אשר עשו. א"ר חוניא אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים. ומה ת"ל אשר עשו. אלא מלמד שהיה א"א מכניסן לתוך ביתו ומאכילן ומשקן ומקרבן ומכניסן תחת כנפי השכינה. יעקב גייר גיורים. דכתיב ויאמר יעקב אל ביתו וגו' ויתנו אל יעקב וגו'. ביצחק לא שמענו והיכן שמענו. ר' יצחק ותאני לה משם ר' הושעיה רבה בשם ר' יהוד' בר סימון כאן כתיב וישב יעקב בארץ מגורי אביו. מאי מגורי אביו מגיורי אביו: (ג) מה כתיב למעלה מן הענין ואלה המלכים וכתיב הכא וישב יעקב ז א"ר חוניא משל לאחד שהיה מהלך בדרך וראה כת של כלבים ונתיירא מהם וישב לו ביניהם. כך כיון שראה יעקב אבינו עשו ואלופיו נתיירא מהם וישב לו ביניהם. א"ר לוי משל ח לנפח שהיה פתוח באמצע פלטיא ופתח בנו זהבי פתוח כנגדו וראה חבילות חבילות של קוצים נכנסו למחנה אמר אנה יכנסו כל החבילות הללו והיה שם פקח אחד א"ל מאלו אתה מתיירא גץ אחד יוצא משלך וגץ אחד משל בנך ואתה שורפן. כך כיון שראה יעקב אבינו עשו ואלופיו נתיירא. א"ל הקב"ה מאלו אתה מתיירא גץ א' משלך וגץ אחד משל בנך ואתם שורפין אותם כולם. הה"ד (עובדיה א) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו': (ד) וישב יעקב. ט כך אמרו חכמים אלה תולדות יעקב יוסף התולדות הללו לא באו אלא בזכותו של יוסף ובשבילו. כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל. התולדות

הללו

יד יוסף ה חזית פסוק סרכך. שוח"ט מזמור ב'. ילקוט ס"ז. אג"ב פ' כ"ג. ילקוט ד"ס רמז אלף ע"ס: פפ"ד א ילקוט ס"ז. ילקוט ישעיה רמז שמ"ע. אג"ב פ' נ"ז: ב ילקוט ס"ז. וילקוט משלי רמז תתקל"ב. לעיל פ' פ"ב וש"נ: ג ילקוט ס"ז. ואיוב רמז תתק"ד: ד זוהר ס"ז קע"ט. ילקוט ס"ז. וילקוט איוב רמז תת"ו: ה (רוגזו של יוסף) רגז בגי' רדו. ור"ל שע"י מכירת יוסף נתגלגל שהיו רדו שנה במצרים. וזה שדרשו רוגזו של יוסף (פרפאות לחכמה): ו ילקוט ס"ז. ילקוט לך רמז ס"ו. ב"ר פ' ל"ע. תנחומא סדר לך. חזית פסוק לריח שמניך. ירוש' פ' ד' מיתות. זוהר לך לך. במ"ר פ' י"ד. ספרי ה"ב פיסקא ל"ב. אדר"נ פ' י"ב. ופסיקתא רבתי פ' מ"ג: ז ילקוט ס"ז. וילקוט עובדיה: ח אג"ב פ' כ"א. תנחומא ריש ס"ז: ט ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

כל עוברי דרך: **תסווריות** אוצרות: **מצמתין** קבצו וצמצמו האוצרות: **עד שמלאן**. פירש"י בעלילות בא על בני אדם ומלאן בשוחדות שהיו משחדין אותו: **לזרותה** כמד"א הנה הוא זורה הגורן: **קבוציך** דרש בזעקך לשון קיבוץ כד"א ויזעק סיסרא וכן הרבה: **כנוסו כו'**. שכנסו עצמן לתפלה שנא' הצילני נא כן הוא בילקוט ישעיה בהדיא: **ערק** רשיעא ולא רדיפין לי' גרסי'. פי' בורח הרשע ואין רודף אותו אל ארץ וגו': **גזור דיסב כו'**. כלומר משל למלך שגוזר על אחד שיקבל מאה מכות ויתן לו מאה דינרין: **מגלבין** רצועות כלומר מכות ברצועה: **דין סכום כו'**. כלומר מנין המכות מכוונים נגד מניין הדינרין אם יקבל המכות יקח הדינרין ואם לא יקבלם לא יקח כלום והמוכה לא יוכל לסבלם כולם או מת בתוכם ולפיכך לא יקח כלום ונשאר בלעג ובחרפה על היסורים שקבל בחנם: **בשעה שצדיקים כו'**. דרש למסת כמו מסת נדבת ידך כלומר כשהם בשלוה ודי שלום באהליהם ילעג להם והשטן מקטרג עליהם כדמפרש ואזיל: **שטנו של יוסף**. הענין של יוסף היה לו לשטן לטרדו ממנוחתו ודייק מדכתיב וישב יעקב: ה"ג **שרי** אשתו וגו'. ודייק סיפיה דקרא ואת הנפש אשר עשו וכו': **רבי חוניא**. משמע ליה אשר עשו עשייה ממש בגוף ונפש וזהו על ידי שמאכילם ומשקה אותם וכדמפרש ואזיל: **אלא ביתו וגו'**. משמע ליה עבדיו ובני ביתו דאי בניו היה לו לומר אל בניו כמו שאומר בכל מקום ועוד אנשי קודש כמותם ח"ו שימצא בידם אלהי נכר. ורש"י פי' דדייק מדכתיב עמו גרים שגייר היה עמו: **ביצחק** לא שמענו. מהכתוב שגייר גיורים: **מגורי** דייק מלשון גירות דהל"ל בארץ ישיבת אביו מבעי ליה: **כלבים כו'**. וישב לו ביניהם שאז מניחים אותו ובספרים אחרים גרסינן כת של שועלים ונ"ל שכיון שיושב לו ביניהם בטוחים הם ממנו שלא יפרסם רשעתם או כיון שמראה עצמו שלבו שלם עמהם ומבקש אהבתם מניחים אותו: **פלטיא** רחוב גדול כמו סרטיא ופלטיא דמסכת עירובין: ה"ג **פלטיא** ופתח בנו זהבי כו': **זהבי** צורף הזהב: **גין** ניצוץ כד"א בב"ק

גץ

ענף יוסף

פרשה פד (א) [שהצדיקים יושבין בשלוה כו'] והטעם לזה שאסור להם לבקש שלוה יתירה. אע"ג שאשכחן כמה צדיקים שזכו לשתי שולחנות. והא' נמי בגמרא אטו צדיקי או אכלי בתרי עלמא מי סני להו. היינו כשבא העושר והתענוג מאליו אז הם מותרים להנות ממנו. אבל לעשות לעצמו סדר וישוב קבוע לבקש תענוגי העוה"ז ועשירות אסור להם לצדיקים לעשות כן. אלא צריך האדם לעשות דירתו בעוה"ז עראי כאילו אין לו ישוב קבוע למען יזכור תמיד מיתתו וישוב אל ה' [תורת חיים]: (ד) [אלא בזכותו של יוסף] וקשה וכי אילולא זכות יוסף יניחם ה' ביד מצרים הרודפים אותם. וי"ל כי בודאי היה הרבה ריוח והצלה לפניו יתב' להצילם גם ביבשה להפיל המצרים לפניהם חללים ואח"כ ילכו לדרכם דרך המדבר. ולא היה קריעת ים סוף אלא כדי להגדיל הנס לתת כבוד לשמם. ולזה לא זכו

אלא

עץ יוסף

אחריו קרן מלכות במשפחות עירם שהוא האחרון והוא עתיד לערום תסווריות למלך המשיח. והוא מל' ערמת חטים פי' שימלא אוצרות למלך המשיח כערמה: **תסוורית** אוצרות: **נראה** לו אליהו. משום שהם מוכנים למלך המשיח: **מצמתין** קבצו וצמצמו האוצרות: **עד שמלאן** פרש"י בעלילות בא על ב"א ומלאן בשוחדות שהיו משחדין אותו: (ד) **התבן והקש כו'** בא לתת טעם מה שהצליח אדום למלוכה קודם יעקב. כי הוא בדמיון התבן והקש אשר יצמחו בתחלה ויעלו מעלה עד שיראה לכאורה כי הם עיקר הזרע. ולפי האמת עיקר הפרי בא באחרונה: **לזרותה** כמד"א הנה הוא זורה הגורן:

סדר וישב

פרשה פד (א) **בזעקך יצילוך כו'** דריש דרמיז ביה ליעקב שאירע לו כזה שמתחל הולך לברוח מפני עשו. אבל בשובו לארצו עם קיבוץ הרבים אלו בניו נדחו עשו ואלופיו ממנו ומפניו בכח תפלתו. היינו דקאמר כנוסו וכנוס בניו כלו' תפלתו ותפלת בניו שהתפללו בקיבוץ הצילו מיד עשו ואלופיו עד שכולם נדחו מפניו מן הארץ ועז"א ואת כולם ישא רוח. והחוסה בי ינחל ארץ זה יעקב שמאז נשאר לו לבדו נחלת הארץ דעליה כתיב וישב יעקב וגו' שנתיישב שם בישיבת שלוה וסמיך ליה אלה תולדות יעקב לרמוז שעמד לו קבוץ הרבים היינו קבוץ בניו. והיה מעשה האבות סי' לבנים (יפ"ת): **נסו ואין רודף כו'**. שהקב"ה מסבב שהרשע ינוס אע"פ שאין לו רודף כדי שהצדיקים ישבו במקומם בטוח ושקט ככפיר. וכן קרה לעשו שנס ואין רודף לו כי אף למ"ד מפני שט"ח אין לו רדיפה כי לפי האמת לא היה אל עליו חובת הפרעון כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק (יפ"ת): **מפני שט"ח** נתבאר לעיל פ' פ"ב סי' י"ד: **גזור די יסב כו'** כלו' משל למלך שגוזר על אחד שיקבל ק' מכות ויקבל מאה דינרין. מגלבין פי' מכות ברצועה: **דין סכום כו'** מנין המכות מכוונים נגד מנין הדינרין אם יקבל המכות יקבל הדינרין. ואם לא יקבלם בשלימות לא יקח כלום והמוכה לא יוכל לסבלם כולם או מת בתוכם. ולפיכך לא יקח כלום ונשאר בלעג ובחרפה על היסורים שקבל בחנם (מת"כ). וכן איוב התרעם ע"ד היסורים שבאים על האדם ע"י קטרוג השטן כדי לנסות האדם כאשר אירע לו. אע"פ שלפעמים היא לטובתו בהיותו עומד בנסיון של היסורים. מ"מ כמה פעמים אינו יכול לעמוד ביסורים ונמצא שנלקה ביסורים בחנם. והיינו דמייתי להא מילתא הכא משום דדרים הכא אר"א בשעה שהצדיקים יושבים בשלוה וכו' השטן בא ומקטרג וכו' דשייך לענין הפרשה ביעקב (נזה"ק): **בשעה שהצדיקים כו'** כלו' שכבר יש להם שלוה ומבקשים שלוה יתירה מאז השטן בא ומקטרג: **וישב יעקב כו'** דיעקב בכל דרכיו היה טרוד ומצטער מעשו ומלבן ומדינה. וגם עתה שישב מעט קט בשלוה שניצל מהצרות ההן. קפץ עליו רוגזו של יוסף: **לא שלותי** מעשו ולא שקטתי מלבן. ולפי גירסתינו דגרס מעיקרא עשו משמע דקאי על מה שהולך תחלה לצאת מבית אביו מפחד עשו. אבל בילקוט איוב גרס לא שלותי מלבן ולא שקטתי מעשו כו'. דס"ל דתחילת יציאתו מבית אביו לא נחשב לצרה כיון דהלך לשם לקחת לו אשה אבל בצאתו מבית לבן ופגע בו עשו בדרך עם ת' איש ובקש להרגו ולהכותו אם על בנים מאז נאמר ויירא יעקב מאד ויצר לו שאז היה בצרה גדולה (נזה"ק): (ב) **ד"א וישב יעקב כו'** מפרש קרא דנקט מגורי אביו ולא קאמר ישובי אביו. דקרא הכי מידרש וישב יעקב בארץ שהיתה מגיורי אביו דאגב אורחיה השמועינן ביצחק אביו גייר גרים לפי שלא שמענו אותו במקום אחר כמו ששמענו באברהם וביעקב (יפ"ת): **אם מתכנסין כו'** פירשתי לעיל פרשה ל"ט: **אלא אשר עשו**. ל' רבים שגם שרה היתה מגיירת ופי' ר' חוניא שהגשים הוא שהיתה שרה מגיירת. ולעיל בפרשה ל"ט אחזו דרך קצרה: **ומה ת"ל אשר עשו**. דאע"ג דהמקרב את הגר כאילו בראו. לא ניחא לשון מעשה דמשמע מעשה בידים. ומשני שעשו מעשה בהכנסתן ואכילתן ושתייתן (יפ"ת): **הסירו את** אלהי הנכר ויתנו וגו'. ולא מסתבר שבבני ביתו יהיה אלהי נכר. אלא אנשי נכר היו שנספחו על בית יעקב וגיירם והסיר מהם אלהי נכר (יפ"ת): (ג) **מה כתיב למעלה כו'**. שמפני יראת יעקב מעשו ואלופיו נתיישב שם. ורמז המורא בלשון מגורי מגזרת מגור מסביב. ואמר שזה דומה למי שראה כת של כלבים שמיראתו ישב ביניהם לפי שמטבעם להרוץ לשונס ולרדוף את הבורח מהם. אבל כשישב ביניהם ישתוקו. וכן מתחבולו' הערום להראות א"ע בוטח באהבת הרשע כדי שלא יזיקנו. משא"כ אם יברח וישמור ממנו שמראה שאינו בטוח בו. ולכן ישב יעקב בין שעיר ואלופיו. ולא דוקא ביניהם ממש. שהרי הם בהר שעיר ארץ אחוזתם היו ויעקב בארץ מגורי אביו ארץ כנען. אלא ר"ל קרוב להם. לפי שהר שעיר קרוב לארץ מגורי אביו (יפ"ת): **משל לנפח כו'** דה"ק וישב יעקב וכו' ותמיה מי יהיה מפני אלופי שעיר. השיבו ה' שהרי יוסף בתולדותיו שהוא יספיק לכלותם. ומפני שמביא על זה הענין כתוב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה עשה נגד זה במשל ג"כ ב' חלוקות שוות מאב ובנו: **פלטיא** רחוב גדול כמו סרטיא ופלטיא דמס' ערובין: **ופתח בנו** זהבי פתוח כנגדו. כצ"ל זהבי פי' צורף הזהב: **גץ** ניצוץ: (ד) **כך אמרו חכמים כו'**. השתא אתי לתרוצי מאי שנא דנקט יוסף בתולדות יעקב משארא: **התולדות הללו כו'** כדמפרש ואזיל: **היו ממתינות כו'** שעד יוסף היה יעקב מתירא מעשו ולא היה בא לבית אביו. אבל כשנולד יוסף אמר אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי. לכן הו"ל כאילו הוא המוליד כי על ידו מתקיימים בעולם. וכן מה שנקרע הים והירדן

בזכותו

הללו היו ממתינות עד שנולד יוסף. הה"ד (בראשית ל) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף י כיון שנולד שטנו של אותו רשע ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה. מי מורידן למצרים יוסף. מי מכלכלן יוסף. הים לא נקרע אלא בזכותו של יוסף הה"ד (תהלים עז) ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו (נתן תהום קולו) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף. א"ר יודן ב"ר שמעון אף הירדן לא נקרע אלא בזכותו של יוסף: (ה) ד"א וישב יעקב. כך אמרו חכמים לא נהנה יעקב אבינו ממושב עד שגר במגורי אבותיו. ואי זו זו ארץ כנען ששם גר יצחק אביו. ד"א מגורי בגימטריא רנ"ט מיום שאמר הקב"ה לאברהם ידוע תדע עד שעה שנתיישב יעקב אבינו בארץ מגורי אביו: (ו) א"ר שמואל בר נחמן יא אלה תולדות יעקב יוסף לא היה צריך קרא למימר כן אלא אלה תולדות יעקב ראובן. אלא מה ת"ל יוסף. אלא שכל מה שאירע לזה אירע לזה. מה זה נולד מהול אף זה נולד מהול. מה זה אמו עקרה אף זה אמו עקרה. מה זה אמו ילדה שנים אף זה אמו ילדה שנים. מה זה בכור אף זה בכור. מה זה נתקשת אמו בלידה אף זה נתקשת אמו בשעת לידה. מה זה אחיו שונאים אותו אף זה אחיו שונא אותו. מה זה אחיו בקש להרגו אף זה בקשו אחיו להרגו. מה זה רועה אף זה רועה. זה נשטם וזה נשטם. יב זה נגנב שני פעמים וזה נגנב שני פעמים. זה נתברך יג בעושר וזה נתברך בעושר. זה יצא לחו"ל וזה יצא לחו"ל. זה נשא אשה מחו"ל וזה נשא אשה מחו"ל. זה הוליד בנים בחו"ל וזה הוליד בנים בחו"ל. זה ליווהו מלאכים וזה ליווהו מלאכים. זה נתגדל ע"י חלום וזה נתגדל ע"י חלום. זה נתברך בית חמיו בשבילו וזה נתברך בית חמיו בשבילו. זה ירד למצרים וזה ירד למצרים. זה כלה את הרעב וזה כלה את הרעב. זה משביע וזה משביע. זה מצוה וזה מצוה. זה מת במצרים וזה מת במצרים. זה נחנט וזה נחנט. זה העלו עצמותיו וזה העלו עצמותיו: (ז) יוסף בן שבע עשרה וגו' יד ואת אמר והוא נער. אלא שהיה עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו מתלה בעקיבו מתקן בשערו. היה רועה וגו' ויבא יוסף את דבתם רעה. מה אמר. ר"מ ור' יהודה ור"ש. ר"מ אומר טו השודים הן בניך על אבר מן החי. ר"ש אומר תולין הן עיניהם בבנות הארץ. ר"י אומר מזלזלין הן בבני השפחות וקורין להם עבדים. ר' יהודה בר סימון אמר ועל תלתיהון לקה טז (משלי טז) פלס ומאזני משפט לה'. א"ל הקב"ה אתה אמרת השודים בניך על אבר מן החי. חייך אפילו בשעת הקלקלה אינם אלא שוחטים ואוכלים וישחטו שעיר עזים. אתה אמרתה מזלזלים הן בבני השפחות וקורין עבדים (תהלים קה) לעבד נמכר יוסף. אתה אמרת תולין עיניהם בבנות הארץ חייך שאני מגרה בך את הדוב (בראשית לט) ותשא אשת אדוניו וגו': (ח) וישראל אהב את יוסף וגו'. יז ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר שהיה יח זיו איקונין שלו דומה לו. ר"נ אמר שכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב מסרן לו. ועשה לו כתונת פסים. ר"ל בשם ר"א בן עזריה אמר יט צריך אדם שלא לשנות בן מבניו שע"י כתונת פסים שעשה יעקב אבינו ליוסף וישנאו אותו וגו'. פסים שהיתה מגעת עד פס ידו. ד"א פסים שהיתה דקה וקלה ביותר ונטמנת בפס יד. פסים כ שהפיסו עליה איזה מהם יוליכה לאביו ועלה ליהודה. פסים כא ע"ש צרות שהגיעוהו. פ"א פוטיפר. סמ"ך סוחרים.
יו"ד

יד יוסף י לעיל פ' פ"ג. ילקוט ויצא רמז ק"ל: יא במד"ר פ' י"ד. תנחומא ס"ז. וסדר מקץ וסדר ויגש. וילקוט ס"ז: יב לקמן פ' פ"ח: יג עי' במד"ר פ' י"ד סי' ס"ז: יד ילקוט ס"ז: טו יוכ"ע. זוהר ס"ז דף קס"ב. ירוש' פ"ק דפאה. תנחומא ס"ז: טז ילקוט משלי: יז ילקוט ס"ז: יח יוכ"ע ותנחומא: יט שבת י'. מגילה פ"ק. וילקוט אסתר: כ אג"ב פ' ס'. במ"ר פ' י"ג: כא תנחומא:

ענף יוסף

אלא בזכות יוסף [נוס"ק]: (ז) [ויוסף בן שבע עשרה וגו'] י"ל דקשיא ליה שמתחלה אמר יוסף בן שבע עשרה שנה והדר קאמר והוא נער. ולא ה"ל למכתב אלא יוסף נער בן שבע עשרה שנה ש"מ דלא נער בשנים

מתנות כהונה

בן היוצא מתוך הפסוק: התולדות הללו היו ממתינות. הרי זה כמו ד"א: הים נקרע. בזכות יוסף פירש"י מים אלו מי הים מדסמוך ליה גאלת: אף הירדן כו'. כמו שדרשו חז"ל ראה הים וינוס בזכות וינס החוצה זה יוסף כדלקמן בפ' ס"ד וסמיך ליה הירדן יסוב לאחור: מאתים והמשים ותשע. נ"ל דחשיב כפי מה שכתוב מיתת יצחק קודם ישיבת יעקב אע"ג שהיה שנים עשר שנה אחר מכירת יוסף כמו שהוכיח רש"י הרי ק"פ של חיי יצחק ובלידת יצחק היה אברהם בן מאה שנה וסבירא ליה שבשעה שא"ל ידוע תדע היה אברהם באחד ועשרים שנה הרי מאותו יום עד ישיבת יעקב היה מאתים וחמשים ותשע שנה ובסדר עולם יש שהיה אברהם באותו פרק בן ע' שנה ולפי זה לא אדע לכוין החשבון והאב"א כתב שלא ידע מבוא לחשבון הזה כלל: (אמר המגי"ה והאבא מורי היש"ש הגאון מהור"ר פנחס נשיא הלוי"ן יצ"ו ומצא החשבון לדק עד"ה פרש אברך בכמן כו' ר"ל משנולד אברהם. ופי' שאמר לאברהם ר"ל על אברהם וכו' הוו רנ"ט שנים כי בן ק' היה כשנולד יצחק ויצחק בן ס' כשנולד יעקב. ויעקב בן כ"ג כשנתברך. י"ד שנים בבית עבר. וכ' שנים בבית לבן. וב' שנים איחר בדרך ס"ה רנ"ט שנים עד שנתיישב. או י"ל בפירו' של ידוע תדע קאי מיום שהכיר את בוראו בהיה בן מ"ח שנים לדעת ר"י ור' חנינא וזה היה בעת הפלגה שאז נפרדו איש מעל אחיו ומעת שהכיר את בוראו התחיל הגרות כידוע. לא וחשוב משם עד שנולד יעקב ק"ב שנים וימי שני חיי יעקב קמ"ז שנים ס"ה רנ"ט שנים ולפי זה יהי' פי' עד שנתיישב יעקב בארץ עליונה ודו"ק ותמצא שניהם כאחד טובים ועולים בקנה אחד: נולד מהול. דכתיב איש תם ואמרו חז"ל שנולד מהול ועיין ברבינו בחיי: מה זה בכור. שלקחה מעשו גם היה הראשון ביצירה: ואף זה בכור. לאמו גם נתנה לו בכורות ראובן: נתקשת אמו. דכתיב ויתרוצצו הבנים בקרבה: זה נגנב שני פעמים כו'. יעקב כתיב גנובתי יום וגנובתי לילה ופי' נגנבתי אנכי בעצמי ועיין בסוף סדר זה ובפ' נשא וביוסף כתיב כי גונב גנבתי: מהוצאה לארץ גרס: זה ליווהו מלאכים. שנאמר והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו ופירשו רבותי שמלאכי ארץ ישראל ליווהו עד כאן ועלו ומלאכי חוץ לארץ ירדו ללוותו לחוץ לארץ: וזה ליווהו. דכתיב ויפגעו בו מלאכי אלהים וכדלקמן: זה נתגדל כו'. שנאמר ואראה בחלומי והנה העתודים כו'. או במראה הסולם שהובטח מפי ה' שנא' הנה אנכי עמך ושמרתיך כו': בית חמיו. גרסי' בית לבן שנאמר כי נחשתי ויברכני ה' וגו': וזה כו'. בית פוטיפר שנא' ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף: זה כלה הרעב. כשירד יעקב למצרים פסק הרעב וכדפירש"י שם: וזה כלה כו' שקבץ כל אוכל וכלכלם: משביע ומצוה. על הקבורה שנאמר השבע' לי וישבע לו וכתיב בסוף הפרשה ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי וגו': וזה משביע. שנא' וישבע יוסף את בני ישראל: וזה מצוה שנא' ויצו יוסף את עבדיו: וזה העלו עצמותיו. שנא' ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם: ממשמש בעיניו. תמיד היה ממשמש בהם כדי ליפותן: מתלה בעקיבו. כלומר הולך בנחת ובניחותא העקב נדמית תלוי למעלה בהליכתו: השודים בניך כו'. דייק מדלקה בשלשתן וכדמפרש והזיל ועיין ענין מאמר זה בביאורי מהר"ר אליהו מזרחי בסדר זה: פלס ומאזני כו'. לשלם מדה כנגד מדה ובמשקל: הקלקלה שהם מקולקלים ומסורים ביד יצרם שמכרו אחיהם: וישחטו דהל"כ ל"ל לכתבו: לעבד נמכר יוסף ל"ל שכבר אנו יודעין בנמכר אלא להגיד שנעשה מדה כנגד מדה: ותשא אשת אדוניו. דהל"כ למה אנה האלהים לידו תקלה זו: זיו איקונין. נוטריקון של זקונים ופי' תמונת מראית פניו: שכל הלכות כו'. דרש זקונים לשון זקן שפירושו בכ"מ זה שקנ' חכמה כדאי' בפ"ק דקידושין: ה"ג צריך אדם שלא לשנות פי' כל אדם צריך לנהוג כן שלא לשנות כו': וישנאו אותו. ונתגלגל הדבר שירדו אבותינו למצרים כדאי' בפ"ק דשבת: עד
פס

עץ יוסף

בזכותו ס"ל כאילו הוא סיבת התולדות. כי הוא שנתן להם קיום בעולם. וכן מה שהורידן למצרים וכלכלן (יפ"ת): שנולד שטנו כדלעיל פ' ע"ג: מי הורידן למצרים ר"ל מי הורידן למצרי' בכבוד יוסף. שאילולא יוסף היו באים למצרים בשלשלאות וכדאי' באגד"ב: הים לא נקרע כו'. שבזכות עצמותיו שהיו עמהם נקרע כדלקמן פ' פ"ז: אף הירדן כו' דכתיב מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור. ואמר בשוח"ט כיון שראה הירדן שברח הים אז גם הוא ברח. ומשמע שמי שסיבב קריעת ים סוף סיבב קריעת הירדן (יפ"ת): (ה) וישב יעקב כו' דרים וישב לשון נחת וישוב שלא נתיישבה דעתו עד שגר במגורי אבותיו: רנ"ט (עיין ביפ"ת) והמגי"ה של המת"כ כתב שר"ל משנולד אברהם. ופירש שאמר לאברהם ר"ל על אברהם וכו' רנ"ט שנים כי בן ק' היה כשנולד יצחק. ויצחק בן ס' כשנולד יעקב. ויעקב בן ס"ג כשנתברך. וי"ד שנים נטמן בבית עבר וכ' שנה בבית לבן ושני שנים איחר בדרך סך הכל רנ"ט שנים עד שנתיישב. עכ"ל ומעם הרמז הזה. שעכשיו הגיע השנה לגלגל הדברים לקיים הגזירה ההיא. ולכן אירע ענין יוסף (יפ"ת): (ו) לא היה צריך. לא היה ראוי לומר אלא אלה תולדות יעקב ראובן וכל הבאים אחריו ולמה פרט רק את יוסף לבד. ועז"א לפי שכל מה שאירע לזה אירע לזה. וא"כ תכונותיהם שוות אחר שמקריהם שוות. ולכן ייחס יוסף לתולדות יעקב כי הוא העיקר והתולדה ממנו בכל כחותיו: מה זה נולד מהול. כדילפינן מדכתיב ויעקב איש תם. אף יוסף יצא מהול: מה זה בכור שלקח הבכורה מעשו אף זה בכור לאמו וגם נתנה לו בכורת ראובן: נתקשת אמו בלידה לא קאמר כאן בשעת לידה כדקאמר ביוסף. משום שרחל נתקשית בשעת הלידה ממש. אבל ברבקה לא מצינו קושי אלא בענין הלידה דהיינו בעיבורה דכתיב ויתרוצצו הבנים בקרבה: מה זה אחיו שונאין כדכתיב וישטם עשו את יעקב על הבכורה (יפ"ת): זה נשטם דכתיב וישטום עשו את יעקב. והאי יוסף נמי היו משטימים אותו כדכתיב וישטמהו בעלי חצים. ובבמדב"ר גרס במקום נשטם נטמן. וע"ש ביאורו: זה נגנב ב"פ גנובתי יום וגנובתי לילה (רש"י) ור"ל שכתוב בו לשון גניבה ב"פ. וכ"ה בהגהות בכדית: וזה נגנב ב"פ כי גונב גונבתי הרי גניבה כפולה: זה לווהו מלאכים כדדרשי' גבי והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים. וגבי ויפגעו בו מלאכי אלהים. וזה לווהו מלאכים דג' מלאכים נזדווגו לו כדאמרינן לקמן: זה נתגדל ע"י חלום. שבירכו ה' בחלום הסולם. וזה נתגדל ע"י חלום פרעה: זה נתברך בית חמיו. ויברך ה' אותך לרגלי. וביוסף ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. והמצרי היה חמיו כמו שאחז"ל כי פוטיפרע הוא פוטיפר: זה כלה את הרעב. כי כשהלך יעקב למצרים נסתלקו ה' שני הרעב שהיו נשארים כמש"אחז"ל. ויוסף כלה את הרעב כדאי' לקמן פ' פ"ט ר' יהודה אמר י"ד היו כו' ר' נחמיה אמר כ"ח שנים היו כו' רבנן אמרי מ"ב שנה היו אלא שגזר יוסף ונעשו ז' שנים והיו ז' שני הרעב: זה משביע את בנו שיעלהו ממצרים. וזה משביע אחיו שיעלו עצמותיו: זה מצוה הוא הבטחת הגאולה שיעקב הבטיחן באומר אשר יקרא אתכם באחרית הימים. ובלא יסור שבט מיהודה שהבטיח' על ימות המשיח. וביוסף כתיב ואלהים פקוד יפקוד אתכם והעליתם אתכם וגו' (יפ"ת): זה העלו עצמותיו אע"ג דכל גופו העלו. משום דביוסף צריך לומר עצמות נקט כן גם ביעקב דבעצמות מיהו היו דומים (יפ"ת): (ז) ואת אמר והוא נער. אע"ג דאשכחן לשון נער אף יותר משיעור זה כמו ביהושע ואבשלום ורחבעם ודוגמתן. מ"מ דייק לה מיתורא דבאומרו שהוא בן י"ז כבר ידענו שהוא נער ומה ת"ל והוא נער (מה"ק): השודים הם כו'. טעות יוסף היה שראה את אחיו אוכלים בן פקועה בלא שחיטה דסבר כדאי' בפרק בהמה המקשה ויוסף לא ידע שהיה בן פקועה: תולים הם עיניהם כו'. לפי שראה יוסף אותם נושאים ונותנים עמהם ולפי קדושתו ראה למתרחק מהכיעור לגמרי וחשב שאין זה אלא להיות נותנים עיניהם בהן: מזלזלים הם כו'. היינו שלפי שבני הגבירה לא היו מתחברים עמהם כמוהו שאינם כל כך מכובדים בעיניהם כמותם. וחשב יוסף כי זה היה לפי שהיו בעיניהם לעבדים ומחזיקים את אמותיהם לשפחות והרי הוא כאילו קורין אותם עבדים ממש: פלס ומאזני משפט. הזכיר זה הכתוב לומר שנדון מדה כנגד מדה כי כן הוא המדה לתת לאיש כמשקלו ממש: חייך אפי' בשעת כו' ר"ל אתה אמרת שבודין הם בניך על אבר מן החי חייך שמגיע תקלה על ידו ואפילו בשעת הקלקלה מעיד אני עליהם שלא יאכלוהו חי כמו שאמרת לאביך (רא"מ): וישחטו שעיר עזים. דהוה מצי למימר סתמא ויטבלו את הכתונת בדם שעיר ודייק למימר וישחטו שעיר עזים משמע דאתי לאשמועינן ששחטוהו ממש. שהתנהגו עצמם בשחיטה כמו לאחר מ"ת (נזה"ק): ותשא אשת אדוניו שאילולא זה היה ה' מבטל דעתה שלא להזמין תקלה לפני הצדיק כמ"ש לא יאונה לצדיק כל און וכן נאמ' לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים (נזה"ק): (ח) זיו איקונין נוטריקון של זקונים. ופי' מראות פניו (מת"כ). והכלל האנשים הדומים בצורתן אות הוא על תכונותיהם השוות ומתדמות. כי תכונת הזיו כפי ערך הנפש כנודע מחכמת הפרצוף. שעל ידיה יוכר התכונות הנפשיות אשר בו. ולכן היה אוהבו מאד כאהבתו את עצמו. ובספר קנה חכמה כתב שר"ל צלם אלהים החקוק על פניו היה דומה ליעקב. וח"ש זיו איקונין זיו דייקא: שכל הלכות שמסרו כו' שי"ד שנה היה לומד בבית עבר כדלעיל פ' ס"ח מסרן יעקב ליוסף. ור"ל לא שהיה אהבתו אהבה טבעית לבד כי אם אהבת שכלית מצד שראה כי שכלו ותבונתו גדול מאד. כי מקבל כל חכמתו ממנו ומבין בה. וזה כדרך התרגום שתרגם ארי בר חכים הוא ליה. וזה על דרך שאמרו בפ"ק דקידושין גבי והדרת פני זקן אין זקן אלא זה שקנה חכמה: שלא לשנות פי' כל אדם צריך לנהוג כן שלא לשנות כו'. ודייק זה מדאכפל קרא למימר שנאוהו בשביל כתונת הפסים (יפ"ת): וישנאו אותו ונתגלגל הדבר שירדו אבותינו למצרים כדאי' בפ"ק דשבת: מגעת עד פס ידו פי' עד כף ידו כשהיד תלויה למטה. ודרש פסים מלשון פס ידא (יפ"ת): שהפיסו בהפילו גורל עליה איזה מהם יוליכה ליעקב לפי שהיו מתרחקים להוליכה שלא לבא לפניו בדבר רע ולשקר ולומר זאת מצאנו. ועלתה הגורל ליהודה. והא דכתיב ויבאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו. היינו ע"י יהודה שהיה שלוחם. ומ"ש ועלתה ליהודה היינו מדרשת ר"י דאמר אתה אמרת הכר נא חייך שתמר אומרת הכר
הכר

יו"ד ישמעאלים; מ"ם מדינים. ד"א פסים רשב"ל בשם ראב"ע כתיב (תהלים סו) לכו וראו מפעלות אלהים וכתיב בתריה (שם) הפך ים ליבשה. למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם. פסים פס ים. ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו. א"ר אהבה בר זעירא כב מתוך גנותן של שבטים אתה יודע שבחן. להלן (ש"ב יג) ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב. די בלביה בלביה. ברם הכא ולא יכלו דברו לשלום די בלבהון בפומהון: (ט) ויחלום יוסף חלום וגו' ויאמר אליהם שמעו נא. כג אמר כך יהיו הנביאים מוכיחין אתכם (מיכה ו) שמעו נא את אשר ה' אומר. והנה אנחנו מאלמים אלומים. אתם כונסין פירות ואני כונס פירות שלכם רקובים ושלי עומדין. והנה קמה אלומתי וגם נצבה. ר' לוי ור' אחא. ר' לוי אמר עתידין אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם ולאמר אלה אלהיך ישראל. א"ר אחא עתידים אתם להעלים עלי דברים לפני אבא לומר חיה רעה אכלתהו. ומאן קאים לי משתיקותא דאמא קמה. והנה קמה אלומתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם. כנגד ה' פעמים שהן עתידין להשתחוות לו: (י) ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו. כד ר' לוי ור' סימון. ח"א מפני שענו אותו בעין רעה לפיכך מעמיד רשעים. וח"א מפני שענו אותו בלשון כפול לפיכך הוא מעמיד מלכים. ויחלום עוד חלום אחר וגו'. כה בשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח אמר יעקב מי גילה לו ששמי שמש. א"ר יצחק אמר יהושע לשמש כו עבדא בישא לאו זבינת כספיה דאבא את. לא כך ראה אבא אותך בחלום והנה השמש והירח וגו' אף את דום מלפני. מיד (יהושע י) וידום השמש וירח עמד. ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו. אמר הקב"ה כך תהיו נוערים בנביאכם שנא' (ירמיה כט) ועתה למה לא נערת בירמיה הענתותי. ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא כך היה יעקב אבינו סבור שתחה"מ מגעת בימיו שנא' הבוא נבוא אני ואמך וגו' הבוא נבוא אני ואחיך ניחא שמא אני ואמך. והלא אמך כבר מתה ואת אומר אני ואמך ואחיך. ולא היה יעקב אבינו יודע שהדברים מגיעים לבלהה שפחת רחל שגדלתו כאמו: (יא) ויקנאו בו אחיו ואביו שמר וגו'. כז א"ר לוי נטל קולמוס וכתב באי זה יום ובאי זו שעה ובאי זה מקום. א"ר חייא רבה ואביו שמר את הדבר ורוה"ק אומרת שמור את הדברים שעתידין הדברים ליגע. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אמר כך יעקב אבינו סבר וראה דברים ממשמשין ובאין. אמר אם נתבקרה פינקסו מה יכול אני לעשות: (יב) וילכו אחיו לרעות את וגו'. כח נקוד על את לומר שלא הלכו אלא לרעות את עצמן. ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רעים בשכם. ר' תנחומא בשם ר' ברכיה נהג בו בכבוד כמורא האב על הבן. ויאמר לו הנני. א"ר חמא בר חנינא כט הדברים הללו היה יעקב אבינו נזכר ומעיו מתחתכין יודע היית שאחיך שונאים אותך והיית אומר לי הנני: (יג) ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן. את שלום אחיך ניחא אלא מאי ואת שלום הצאן. הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש בו הנייה ממנו. והשיבני דבר וישלחהו מעמק חברון. והלא אין חברון נתונה אלא בהר וכתיב וישלחהו מעמק חברון. א"ר אחא ל הלך להשלים אותה העצה העמוקה שנתן הקב"ה בינו ובין חבר הנאה

יד יוסף כב ילקוט ש"ב רמז קמ"ע. שוח"ט מזמור כ"ח: כג ילקוט ס"ז: כד ילקוט ס"ז: כה לעיל פ' ס"ה: כו לעיל פ"ו ולקמן פ' נ"ז: כז ילקוט ס"ז: כח במד"ר פ"ג. ספרי ח"א פיסקא מ"ט סדר בהעלותך. אדר"נ פ' ל"ד. ילקוט ס"ז: כט זוהר וישב דף ר"י: ל כותה י"א. תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. ווינתן:

מתנות כהונה

פס ידו. על כף ידו כשהיד תלויה למטה: שהפיסו שהטילו גורל עליה והוא ידוע בלשון רז"ל: ה"ג לכו וראו מפעלות. ופסוק זה נדרש על מכירת יוסף א"ר יהושע בן קרחה בשעה שאתה עושה נוראות לי בעלילה באת עלי אספר שבשביל לשון של תרגמן ירדו אבותינו למצרים אלא לקיים גזירת כי גר יהיה זרעך ותלה העלילה בהם הוי נורא עלילה על בני אדם עכ"ל ודרש ר"א ב"ע שתהילת העלילה לא היתה כתונת הפסים אלא שלפו ברוה הקודש שעתיד שיקרע הים לפניו כמו שדרשו הים ראה וינס בזכות וינס החוצה ועל זה נתקנאו בו וזה נורא עלילה הפך ים ליבשה כלומר זה היה תחלת העלילה ודרש פסים לשון חלוקה שנחלק הים לגזרים כן פי' הערוך ועי"ל דרש פסים נוטריקון פס ים פי' חלוק הים: מכל אחיו וגו' גרסי'. להלן גבי מעשה אמנון ותמר כתיב ולא דבר וגו': די בליביה כו'. מה שהיה בלבו עליו היה נשאר בלבו ולא הוציא בפיו מאומה ואולי אמנון היה סובר שלבו שלם עמו אבל כאן כתיב ולא יכלו דברו לשלום מכלל שדברו עמו דברי ריב ומצה ולא גנבו את דעתו: מה דבלבהון כו'. השנאה שהיא בלבם לא היו כובשים אותה והיו מוציאים אותו בפיהם: אמר כך עתידים כו'. דאל"כ שמעו נא למה לו ידבר הוא דבריו לפניהם והם ישמעו בעל כרחם ואולי צריך להיות אמר הקב"ה כך כו'. וכדלקמן על ויגער בו: אלילים אלמים. אלומתי דריש נוטריקון לשון אלילים ולשון אלמים כד"א פה להם ולא ידברו: ירבעם משבט יוסף היה וזה והנה קמה אלומתי: להעלים מאלמים דרש לשון העלמה בחילוף עין בהא"ף וכן מצאתי בפירש"י: שתיקותא דאימא. שתיקה ששתקה אמי רחל בשעה שהכניסו לאה ליעקב וזהו והנה קמה אלומתי: נראה דה"ג אל ומתי נצבה וגם נצבה הם נצבה תסובינה והנה תסובינה אלומותיכם והשתחוין וגו' והכי מוכח בילקוט ופירש היה יכול לכתיב נצבה וכתב גם נצבה וכן היה יכול לכתוב תסובינה וכתב והנה תסובינה לרבויי אתא הרי הם ד' ואח"כ והשתחוין הרי חמש' וכולם כתובים אחר והנה קמה אלומתי שרומז לעגל ירבעם או לשתיקת אמו וכדדרש לעיל ומצאתי בפירש"י דגרס וז"ל קמה והנה קמה נצבה וגם נצבה הרי ארבע לרבות והנה תסובינה הרי חמשה עכ"ל וק"ל א"כ ג"כ נדרוש תסובינה והנה תסובינה ויהיו ששה ועוד הרי עוד כתיב ותשתחוין לשון ברור מכולם ולא קא חשיב ליה כלל: רשעים ירבעם ואחאב משבט יוסף קאתי: מי גלה לו ליוסף ששמי שמש שנא' כי בא השמש ודרשו חז"ל שאמרו המלאכים זה לזה אתא שמשא ולפיכך החליט יעקב שחלומו היה חלום אמיתי ולפיכך שמר את הדבר: אמר יהושע. שהיה מבני יוסף: ה"ג רש"י וילקוט יהושע זבינת כספא דאבא את. ועי"ל פרשה ו' ופ' ל"ז כלומר עבד נמכר וזהו ע"י השתחואה דכתיב והנה השמש והירח כו': שתהיית המתים כו' שהרי האמין כל דברי חלום כמ"ש ואביו שמר את הדבר ואעפ"כ אמר הבוא נבוא אני ואמך ולא ידע שהדברים מגיעין לבלהה וכדמפרש ואזיל: שגדלתו ליוסף כאילו היא אמו: ממשמשין ובאין. שמיום ליום היה יוסף הולך וגדול וכל אשר הוא עושה ה' מצליח אמר אם נתבקרה פנקס עונותי שאני וכל אחיו ישתחוו לו מה אני יכול לעשות: פנקסו כלפי יעקב מדבר בלשון כינוי: לרעות את עצמן. שהיו נרעים ע"י הצאן כאילו הצאן רועים אותם מה שלא יהיה כן פירש את צאן שהרעיה תסוב אל הצאן דוקא ור"ל שהלכו שמה לאכול ולשתות וכן הוא בהדיא בספר במדבר רבה פ"ג וכן פירש"י כאן: רועים בשכם וגו'. גרסינן ודייק סיפיה דקרא ויאמר הנני לשון ענוה ויראה כמו שפירש"י בפי' החומש והע"ג דגבי עשו כתיב ג"כ ויאמר הנני בפרשת תולדות לא קשיה שלעניין כבוד אב היה נוהג בחסידות כדלקמן בפ' פ"ה ועוד הרי על זה דרשו רז"ל גם כי יתן קולו וגו' שירמיה ענהו בדרך החסידות: נזכר לאחר שנמכר: היית אומר כו'. שהזמנת עצמך לילך אצלם: אלא בהר. פירש"י בחומש דכתיב עלו זה בנגב וכתיב ויעלו

ענף יוסף

בשנים קאמר אלא שהיה עושה מעשה נערות [אקת ספסת]: (יג) [והלא אין חברון נתונה אלא בהר כו'] לכאורה אין מקום לקושית המדרש שגם שחברון בהר היה. שאתהו מעמק חברון. כי אין הר בלא עמק. אך י"ל כי השאלה היה בוודאי מחברון ומעמק כי אין הר בלא עמק. אבל המדרש דייק למה נכתב בתורה המקום

עץ יוסף

הכל נא כדלקמן בפירקין פ' פ"ה: שהפיסו וזהו נבואה על העתיד. כאילו ניבא ולא ידע מה ניבא. וכן ע"ש גרות כאילו לבו חזה לו כל זאת: פ' פוטיפר כו' ודאמר בסוף פירקין ד' הגיות נכתבו לו כו'. ומכירת מצרים הוא פוטיפר שהוא השר הנקרא בשם מצרים: מ"ם מדינים צ"ל מדנים (נזה"ק) ועי' מ"ש בסוף הפ': לכו וראו מפעלות אלהים וגו'. וקרא זה נדרש על מכירת יוסף כדגרסי' בפסיקתא אריב"ק בשעה שאתה עושה נוראות לי בעלילה באת עלי. אספר שבשביל לשון של תרגמן ירדו אבותינו למצרים אלא לקיים גזירת כי גר יהיה זרעך ותלה העלילה בהם. הוי נורא עלילה על בני אדם. וכתיב בתריה הפך ים ליבשה וכי מה ענין זה לזה. ולכך דריש כאן למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם. והיינו כדאמרינן לעיל סי' ד' הים לא נקרע אלא בזכות יוסף. ושכן נמי אמרי' הים ראה וינס ארונו של יוסף ראה וינס בזכות וינס ויצא החוצה. וממילא לכך סיבב ה' בעלילה שישנאו אותו השבטים וימכרוהו כדי שיתגלגל על ידו קריעת ים סוף: פסים ר"ל קריעת ים סוף פס לשון חתיכה כמו פס ידא (יפ"ת): מתוך גנותן כלו' לא תימא שזה גנות גדול להם שעל קנאה מועטת הרבו השנאה עד שאפילו השלום אספו ממנו כי אין זה אלא שבח מעורב עם הגנות כי לא החניפו אותו: להלן גבי מעשה אמנון ותמר כתיב ולא דבר כו': די בלביה בלביה מה שהיה בלבו עליו היה נשאר בלבו ולא הוציא בפיו מאומה. ולכן היה סבור אמנון שלבו שלם עמו ולא שמר עצמו מאבשלום: ולא יכלו דברו לשלום. לשלום לא יכלו לדבר עמו. אבל דברו עמו דברי ריב ומצה ולא גנבו את דעתו לדבר אחד בפה ואחד בלב. אלא מה דבלבם פי' השנאה שהיה בלבם לא היו כובשין אותה אלא היו מוציאים אותה בפיהם: (ט) כך יהיו הנביאים כו'. שרמז להם שהנביאי' יוכיחום בלשון זה שמעו נא את אשר ה' אומר. וטעם הרמז הזה שלפי שהוא היה מבקש אהבתם ומספר להם חלומו כדרך האהובים והם שונאים אותו. קנתרס כי זה דרכם שהרי הנביאים יוכיחום בזה כמה שאמר פס עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך וגו' כי העליתיך מארץ מצרים וגו' (יפ"ת) ואית דגרסי אמר הקב"ה כך יהיו נביאים מוכיחים אתכם שמעו נא וגו'. וכ"ה במת"כ דרמיז שמעשה האבות סימן לבנים שכך יהיו הנביאים מוכיחים אותם שמעו נא וגו' (נזה"ק): והנה אנחנו מאלמים אלומים וגו' והנה קמה אלומתי וגם נצבה אתם כונסים פירות ואני כונס פירות. שלכם רקובים ושלי עומדים. ר' לוי ור' אחא כו'. כצ"ל ור"ל שהת"ק דורש סוף הפסוק והנה קמה אלומתי שאלומתי יהיה לה קיום והעמדה שלא ירקבו. ור' לוי דורש רישא דקרא מאלמים אלומים מרמז אלילים אלמים. ור' אחא דריש כל הפסוק כולו מאלמים אלומים עתידים אתם להעלים עלי דברים כו' והנה קמה אלומתי משתיקותא דאמא זכות אמי ששתקה לאחותה היא שעמדה לי להצילני ולהמליכני: פירות שלכם רקובים כי כשהודיע יוסף ענין הרעב נשמע בכל העולם והכל נכרו בר בשני השבע אלא שהרקיב כדלקמן פ' צ"א: עתידים אתם כו' וה"ק יוסף להם אין לכם לתלות הסרחון בירבעם הבא משבטי בעשותו עגלים לאלילים למכשול העם כי הלא עתידים לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם. כלו' שיעשו עגל במדבר קודם בזמן לעגליו של ירבעם ולומר לפניו אלה אלהיך ישראל. וממילא הוא לא חידש הדבר אלא נרעת נושנת היא מימי קדם (נזה"ק): ומאן קאים לי מי עמד לי להצילני ולהמליכני זכות אמי ששתקה לאחותה. וזהו והנה קמה אלומתי: משתוקיתא דאמא קאים לי. והנה קמה אלומתי וגם נצבה. והנה תסבינה אלמתיכם וגו' כנגד חמשה. כצ"ל שמתחיל לדרוש סיום המקרא דמאלמים אלומים הנ"ל ויצרף להם עוד ג"פ. אלומתי. אלומתיכם. לאלומתי. ויהיה ה' פעמים לשון אלומה כנגד ה' השתחואות העתידות. א' בפעם ראובן. ב' בפעם שני ויכינו את המנחה. ג' כשחזרו העירה עם הגביע. ד' אחר מות אביהם וילכו גם אחיו ויפלו לפניו. והואי כי וישתחו ישראל על ראש המטה הוא הה': (י) רשעים ירבעם ואחאב משבט יוסף קאתו: הוא מעמיד מלכים. ולולא זה לא היה מעמיד רק שופטים. או שלא ירמוז החלום רק עליו בעצמו: מי גילה לו ליוסף ששמי שמש שנא' כי בא השמש ודרשו חז"ל שאמרו המלאכים זה לזה אתא שמשא. ולפיכך החליט יעקב שחלומו היה חלום אמיתי. ועי' פ' ס"ח: עבדא בישא עבד רע ומורד וכן אתה עבד נמכר לאבי יוסף. דכתיב והנה השמש והירח וגו' ועיין מ"ש לעיל פ"ו: כך תהיו נוערים בנביאיכם. כמו שגער יעקב ביוסף שהיה מנבא מה שעתיד להיות. ובאמת יעקב לא גער בו מקופן המנה. אבל גערתו מפני שהיה מפיל שנאה עליו ולהוציא מלב בניו: שתחה"מ כו' שהרי האמין כל דברי חלום כמ"ש ואביו שמר את הדבר ואעפ"כ אמר הבוא נבוא אני ואמך להוציא מלב בניו באומר כי אין לשום לב לדברי חלומות. אבל הוא שמר את הדבר וכפרש"י היה ממתין ומצפה מתי יבא בהשבו שתחיית המתים מגעת בימיו: שגדלתו ליוסף כאילו היא היתה אמו: (יא) נטל קולמוס מדאמר שמר את הדבר משמע שאמרו וכתבו בפנקסו: ורוה"ק אומרת כו' דאביו שמר את הדבר רמיז שאביו שבשמים א"ל שמור את הדבר שעתיד להגיע ולא תחשוב שהוא דברי חלומות: כך אבינו יעקב כו' שלא נתקנא בו אלא שמר את הדבר לקבלו עליו ברצון. משום שראה הדברים שממשמשים ובאים היות יוסף הולך וגדול ואחיו לפניו הולכים ודלים. ואמר יעקב אם נתבקרה פנקסו של יוסף לטובה מן השמים מה אני יכול לעבות נגד רצון שמים. אלא ראוי לקבל באהבה וברצון (מה"ק): (יב) נקוד על את כלו' הנקודה עוקר את המלה. והוה כאילו אמר שאחיו הלכו לרעות צאן אביהם בשכם. שהלכו לרעות את עצמן לא לרעות את הצאן. ומפרש בבמדב"ר פ"ג שלא הלכו לרעות אלא לאכול ולשתות ולהתפתות כלומר להתפתות זע"ז מתוך אכילה ושתיה במכירת יוסף שנא' וישבו לאכול לחם: נהג בו בכבוד כו' ויאמר לו הנני. לשון ענוה חריזות שמזדרז למצות אביו אע"פ שהיה יודע שהיו שונאים אותו. והיינו דקאמר ר' חמא הדברים הללו היה אבינו יעקב נזכר כו' עד והיית אומר לי הנני: (יג) אלא מאי את שלום הצאן. כלו' דלא הוה ליה להזכיר שלום מיוחד בצאן. אלא הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש בו הנייה ממנו. כלו' שראוי להזכיר עליו שלום מיוחד כמו על אדם (נזה"ק): אין חברון אלא בהר. כדכתיב (יהושע י"א כ"א) ויכרת את הענקים מן ההר מן חברון וגו'. הרי מבואר שחברון היה בהר; הלך

הנאה שהיה קבור בחברון ועבדום וענו אותם. וימצאהו איש והנה תועה. א"ר ינאי לא ג' מלאכים נזדווגו לו. וימצאהו איש. וישאלהו האיש. ויאמר האיש נסעו מזה. ממדותיו של מקום. ויראו אותו מרחוק. אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים. ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות. רבנן אמרי היידי ליה אתי וטעין הלמיה. א"ר לוי זה עתיד להשיאם לבעלים. ועתה לכו ונהרגהו. אמר הקב"ה אתם אומרים ונראה ואני אומר נראה עתה נראה דבר מי יקום או שלי או שלכם: (יד) וישמע ראובן ויצילהו. לב והיכן היה. ר' יוסי ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר כל אחד ואחד מהן היה משמש את אביו יומו ואותו היום של ראובן היה. ר"נ אמר אמר ראובן אני בכור ואין הסרחון תלוי אלא בי. רבנן אמרי אמר ראובן הוא מינה אותי עם אחי ואיני מצילו. אני הייתי סבור שנדחתי מכח אותו מעשה והוא מונה אותי עם אחי שנא' ואחד עשר כוכבים משתחוים לי ואיני מצילו. א"ל הקב"ה לג אתה פתחת תחלה בהצלת נפשות חייך שאין מפרישין ערי מקלט תחלה אלא בתחומך. הה"ד (דברים ד) את בצר במדבר: (טו) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו. ר' אלעזר אמר בקילום היה בא. ויפשיטו את יוסף לד זה הפינס. את כתנתו זה חלוק. את כתונת הפסים זה הפרגוד. אשר עליו זו פמלניא שלו. ויקחהו ויקחהו כתיב לה מי היה זה שמעון. ואימתי פרע לו להלן (בראשית מג) ויקח מאתם את שמעון. וישליכו אותו הבורה והבור רק אין בו מים. לו מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. שני בורות היו אחד מלא צרורות ואחד מלא שרפים ועקרבים. א"ר אהא בור רק נתרוקן בורו של יעקב. אין בו מים לז אין בו ד"ת שנמשלה למים המד"א (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים. כתיב (דברים כד) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו ואתם מוכרים את אחיכם: (טז) וישבו לאכל לחם. א"ר אחוה בר זעירא לח עבירתן של שבטים זכורה היא לעולם תקוה היא לעולם. וישבו לאכל לחם מאכיל לחם לכל באי העולם. וישאו עיניהם ויראו וגו'. א"ר אבא ב"כ לט והלא אין דרכן של ישמעאלים להיות טעונים אלא עורות ועיטרן. אלא ראה מה זימן הקב"ה לאותו צדיק באותה שעה שקים מלאים בשמים כדי שתהא הרוח מנשבת בהם מפני ריחן של ערביים. ויאמר יהודה אל אחיו וגו'. א"ר יהודה בר אלעי בשבח יהודה הכתוב מדבר בג' מקומות דבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו מלך עליהם. ויאמר יהודה אל אחיו. (בראשית מד) ויבא יהודה ואחיו. (שם) ויגש אליו יהודה: (יז) לכו ונמכרנו לישמעאלים. מ אמרו נלך ונתפוס דרכו של עולם כנען שחטא לא לעבד נתקלל אף זה לכו ונמכרנו לישמעאלים. וישמעו אחיו ויעברו אנשים מדינים סוחרים. עברו אותן הדיינים. ר' יהושע בן ביתום בש"ר יהודה ב"ר סימון כתיב (ישעיה סג) למה תתענו ה' מדרכיך. כשרצית נתת בלבם לאהוב וכשרצית נתת בלבם לשנוא. וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף. מא אמר הקב"ה אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף מעות שהן ה' סלעים לפיכך יהיה כל או"א מפריש ערך בנו מב ה' סלעים במנה צורי. א"ר יהודה בר סימון אמר הקב"ה לשבטים מג אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף לפיכך יהיה כל או"א מגיעו בקע לגולגולת. הה"ד (שמות לח) בקע לגלגלת מחצית השקל: (יח) וישב ראובן אל הבור. מד והיכן היה. ר' אליעזר ור' יהושע. ר"א אומר בשקו ובתעניתו כשנפנה הלך והציץ לאותו בור הה"ד וישב ראובן אל הבור. א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה ואי זה זה הושע שנא' (הושע יד) שובה ישראל עד ה'

יד יוסף לא לעיל פ' ע"ה סי' ג': לב ילקוט ס"ז. מדרש משלי פ"א: לג אג"ש פ"ט. ופרק הגוזלין: לד ילקוט ס"ז: לה ובמדרש משלי אי' בפ"א ששמעון ולוי דחפו אותו: לו שבת כ"ב. זוהר כי תשא דף רע"ט. תנחומא ס"ז. ויוב"ע: לז תענית י'. ב"ק י"ז: לח פסיקתא רבתי פ"י. ילקוט ס"ז: לט תוספתא דברכות פ"ט: מ ילקוט ס"ז: מא במד"ר פ"ד. ירוש' פ"ב דשקלים: מב בכורות מ"ט: מג תנחומא כי תשא: מד תוס' ב"ק נ"ב ד"ה מ'. מדרש משלי סי' א'. ילקוט ס"ז. יוב"ע:

ענף יוסף

המקום שנשתלח משם. דלא כל"ג אלא וישלחהו מעמק חברון: (יד) [היה משמש את אביו כו'] וא"ת הואיל וכל אחד היה משמש אביו יומו למה אמר ליוסף לך נא ראה וגו' ישאל לאותו שבא לשמשו. וי"ל שכל עוד שיוסף היה אצל אביו הוא היה משמשו. ומשבא יוסף אל אחיו אמרו ילך כל אחד יומו והתחילו מראובן שהוא הבכור [ס"ך על התורה]: אמר

מתנות כהונה

ויעלו בנגב ויבא עד חברון: **חבר נאה**. זה אברהם ודרש חברון נוטריקון חבר נאה: **ג' מלאכים** כו' איש דרש לשון מלאכים כדאיתא בפרקי ר"א וימצאהו איש זה גבריאל המלאך שנא' והאיש גבריאל אשר מועף ביעף ועיין ברמב"ן: **מדותיו** של הקב"ה. שנקרא זה כד"א זה אלי ואנוהו ומדותיו הם דרכי החסד והחמלה והם נהגו עמו בהפך זה: **מרחוק** וגו' גרסינן ודייק סיפיה דקרא ובטרם יבא אליהם ויתנכלו שימות ע"י גרמא קודם שיבא אליהם ויהיו פטורים מדין שמים: **היידי ליה** כו'. זהו שהחלומות שלו וראויין לו והוא אדון להם. הידי שתי תיבות הם הי די כמו האי וכירו' תמצא כן הרבה וכן לקמן פ' פ"ה פסוק הן אדוני ולשון הנה דרש כן הנה אדון החלומות בא וטוען חלומותיו ודאי בא להגיד לנו חלומו ודרך קונטור אמר כן: **להשיאם** לבעלים. להשתחוות לבעל ובעל קדריה לשון בעלים ורמז לירבעם ואחאב שבאו מיוסף: **אתם** אומרים ונראה. בפירש"י משמע דגרסינן אתם אומרים ונהרגהו וגי' הילקוט כגי' הספר. והיכן היה דכתיב וישמע משמע שלא היה שם בתחלת מעשה: **אני** בכור. וזהו וישמע משמע שמע והבין שהקלתו היתה זאת: **הוא** מונה אותי כו'. וכדמפרש ואזיל וזהו וישמע שהבין כי לא נכון לגמול לו רעה תחת טובה ולפיכך ויצילהו: **אותו** מעשה. שבלבל יצוע אביו: **בקילום** כו'. בשבח ושמחה מלובש בבגדים נאים כמקבל פני אוהבו בשמחה ובמרובה בגדים כדמפרש ואזיל: הפינס פי' הערוך קוט"א בלע"ז: **פרגוד** פי' קמיז"א: **פמלניא** מכנסיים: ה"ג **ויקחהו** כתיב. זה שמעון וכן הוכיח רש"י ז"ל בפרשת מקץ ששמעון היה העיקר במעשה זה: **מים** אין בו. עיין ברבינו בחיי דיליף ליה שפיר: **שתי** בורות. דייק והבור יתירה: **מלא** צרורות. ולא השליכוהו אלא לאותו בור שהיו בו נחשים ועקרבים ודייק מים אין בו אבל שאר דברים המזיקין היה בו וזהו הנחשים הממיתים: **בורו** של יעקב. בניו יוצאי חלציו נקראים בורו על דרך שאמר הכתוב זכור בוראך ודרשו חז"ל מאין באת מטיפה סרוחה וקרי ביה מבורך והרוקנו מד"ת שלא היו יודעין עונשו של דבר כן פירש"י: **זכורה** זכירה ופקידה טובה: **תקוה** תקוה ואחרית טובה שע"י מכירה זו ירד למצרים והציל כל העולם בבר ולחם ורש"י ז"ל גרס תקנה ובתנחומא פ' כי תשא מסיים ביה זכותיהן עאכ"ו: **לאכל** קרי ביה להאכיל להם: **מנשבת** ומעלה ריח טוב: **מפני** ריחן כו'. שריחן רע מפני הסחורות: **בשבח** יהודה כו'. שלא תאמר שאמר כן שהיה מתיירא פן ישאר הוא ויבוש אל אביו ולפיכך אמר למכרו. ורש"י פי' השבח היה ששמעו מיד לעצתו ועשאוהו מלך עליהם עכ"ל ומוכח כן קצת לקמן: **ועשו** אותו מלך כו'. שקבלו דבריו מיד: **ויבא** יהודה ואחיו. ביתה יוסף גרסינן: **אמר** נלך כו' דאל"כ ל"ל לכו: **הדייני'** מקטטות והשנאה שהיו ביניהם ומיד חזרו לאהבתם אותו ואילו היו מוצאים אותו לא היו מניחים אותו בכל מה שיפסקו עליהם ודייק מדכתיב מדינים והלא ישמעאלי' היו: **תתענו** פי' אתה מתעה ומטה לבבו לכל אשר תחפוץ: **מעות** מטבע מעה כסף שהם חמשה סלעים ועשרה אחים מחצית השקל לכל אחד ואחד וכ"ה בירושלמי דשקלים בהדיא: **הה"ד** כו'. השקל כתיב בה"א הידוע לרמז לאותו מחצית שקל שהגיע לכל א' במכירת יוסף: **בשקו** ובתעניתו על שבלבל יצועי כו'. אע"פ שדרשו חז"ל סוף פרק החובל יהודה שהודה במעשה תמר גרם לראובן שהודה גם הוא במעשה בלהה כבר תירצו שם התוספות שלא הודה ברבים עד אחר שהודה יהודה ברבים: ה"ג בילקוט וכן מוכח בפירש"י בסדר זה ולעיל בפרשה זו והציץ לאותו בור. ר"י אומר כל טרחות של בית היה מוטל עליו וכיון שנפנה הלך והציץ לאותו בור הה"ד כו'. וכ"ה במד' משלי

עץ יוסף

הלך להשלים כו'. ומ"ש מעמק חברון מ"ש הסבה (יפ"ת): **העצה העמוקה** כן דרך הכתוב לקרא גזרת ה' ע"ד מי יעץ זאת על צור וגו'. ומ"ש שנתן הקב"ה בינו ובין חבר הנאה היינו שגילה אותה לאברהם: **שהיה** קבור בחברון. דרש חברון לתרי אנפין. חברון ממש וחברון נאה בנוטריקון. וטעם חבר נאה כי הצדיק נקרא ריע אהוב ע"ד למען אחי ורעי: **ג' מלאכים** דייק זה מדכתיב ג"פ ל' איש. והוצרכו ג' האחד להצילו מהריגת אחיו. והשני להצילו מנזק השלכ' הבור המלא נחשים ועקרבים כדלקמן. והג' להזמין מכירתו למצרים אשר היה מוכן שם לעלות לגדולה: **ממדותיו** של מקום. דהיינו רחום וחנון והם אכזרים עליך. ופי' מזה ממדות ה' שנקרא זה אלי ואנוהו: **ונשסה בו** את הכלבים. מפני שויתנכלו אותו משמע שחשבו להמיתו באיזה אופן ותחבולה לכן אמר שהתנכלותם היתה להרוג אותו ע"י שסוי הכלבים ובעוד לא קרב אליהם כלל וזה מכוון בכתוב בשיכים. ויתנכלו אותו להמיתו בטרם יקרב אליהם. ומ"ש אח"ז לכו ונהרגהו אולי עשו כן ולא עלתה בידם התנכלות הנ"ל ואז בהתקרבו להם בקשו להמיתו בידים (יפ"ת): **ונשסה**. על מה שסיפר עליהם לה"ר כדאמרי' בפ' ע"פ כל המספר לה"ר ראוי להשליכו לכלבים (מס"ק): **היידי** ליה אתי. זהו שהחלומות שלו והוא אדון להם (מת"כ) והוא בא לספר לנו את חלומו כדרכו תמיד: **להשיאנו לבעלים** פי' שנבאו על ירבעם שהוא מזרע יוסף שישיא אותם לעבוד את הבעלים. ודרש בעל לשון בעלים: **אתם אומרים** ונהרגהו ואני אומר ונראה. כצ"ל וכן הביאו רש"י בחומש ע"ש: (יד) **וישמע** ראובן ויצילהו והיכן היה כו' דוישמע ראובן משמע שלא היה שם בשעת מעשה ואח"כ שמע הדבר ועז"א והיכן היה: **אני בכור** כו' ויתלו את הסרחון בבכור שהיה לו למנעם מבא בדמים: **הוא מונה אותי** כו' שנתן אל לבו שהוא מונה אותו עם אחיו. ואם הוא חלום אמיתי אין ראוי לשנא אותו מאחר שרוח ה' נוססה בו. ואם מעצמו בודה הדברים הביטותי גביה שהוא מונה אותי עם אחי (יפ"ת): **אותו מעשה** של בלהה: **א"ל הקב"ה** כו' מילתא באנפי נפשה היא וכדאמר בפ' הגוזלין מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תחלה כו' שנא' וישמע ראובן כו' ועיין שם ברש"א: **בצר במדבר** וגו' לראובני: (טו) **בקילום** שבא בשבח והלל שהיה משבח אחיו ובירכם בפיו. ודייק זה מדכתיב אל אחיו שבא לקראתם בקילום ברכה דרך אחוה וריעות: **זה הפינס** מדכתיב את כתנתו את כתונת הפסים משמע ודאי דתרתי ניניהו ומדכתיב ויפשיטו את יוסף משמע עוד מלבוש העליון זה הפינס. ופי' המת"כ בשם הערוך קוטי"א: **זה חלוק** כגון כתונת דכהנים: **זה הפרגוד** מעיל מצוייר בציורי משי (יפ"ת): **זה פמלניא** פרש"י מכנסים אולם בפר' כ"ז דכלים אמר ופמלנייא ומכנסים. הרי חושבם לשני מינים ואולם יש מכנסים תפורים בתמונות שונים: **ויקחהו כתיב** ויש אם למסורת: **ואימתי פרע** כו' כלו' תדע דהוא שמעון ולא אחר דהיינו שפרעו לו להלן. דאל"כ מאי שנא דאסר את שמעון: **מים אין** בו אבל כו'. וכדאמר בפרק ב' דשבת ממשמע שנא' והבור רק יודע אני שאין בו מים ט': **ב' בורות היו** כו' דדריש יתורא דאין בו מים לב' בורות. מדלא קאמר וישליכו אותו הבורה והוא רק וענין ב' הבורות ע' לעיל סי' ו': **בורו של יעקב** כלומר זרעו ריק מחכמת התורה. ונקרא משך הזרע בור לפי שהוא נובע מים כמו שנמשל משך הזרע למים וממי יהודה יצאו: (טז) **זכורה היא** פירוש זכירה ופקידה טובה. ותקוה פי' תקוה ואחרית טובה לעולם שע"י זכירה זו ירד למצרים והציל כל העולם בבר ולחם: **מאכיל לחם** כו' קרי ביה וישבו להאכיל לחם (מת"כ): **אין דרכן** כו' והיינו כדפרש"י בחומש שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן ולזה מדמנו בשמים לפי שהערביים ריחם רע גם מגד עצמן באשר תמיד דרכן לשאת ולהתעסק בדברים המוסרחים ומזמן לאותו צדיק שקים מלאים בשמים כדי שתהא הרוח נושבת בהן מפני ריחן של ערביים הנקלט בהם תמיד: **בשבח יהודה** שלכבודו שמעו לדבריו אע"ג דלא היה מיחה להו. אבל בעצת ראובן מטוב חפצם ורצונם עשו כן ולא לכבודו (מס"ק): **בג' מקומות** כו' חדא הכא. ואידך ויבא יהודה ואחיו שהוא נכנס תחלה. וכן היה שם ראש המדברים. ואידך ויגש אליו יהודה שהוא לבדו נתקרב אליו שהלקו כבוד ליהודה ושמו דבריהם בפיו. והכי נמי אמרי' לקמן פ' צ"ג שאמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו (מס"ק): (יז) **נלך ונתפוס** כו' מלת לכו קדרים דה"ק זה הדרך לכו בו דמכיון דנח קלל בעבדות נראה שהוא דרך העולם (יפ"ת) והשאו הוא הוצאת הדבה וכפרש"י: **עברו** אותן הדיינים ורש"י גרים המדינים ופי' המחלוקות שביניהם שמיד שמכרוהו נתחרטו על המכירה שעברו הקטטות מלבם. והיינו דקאמר ר"י בר סימון כשרצית נתת בלבם לאהוב כי מה' היתה להם שיהפך לבבם: **למה תתענו** כו' שה' מטה לב האדם קצת. ולעולם הבחירה בידו כענין אחי יוסף שה' נתן בלבם לשנאתו וזו היתה סיבה שמכרוהו אע"פ שלא היו מוכרחים עליה: **נתת בלבם לשנוא** כדי לקיים גזרת ועבדום וענו אותם. ולכן תיכף אחר המכירה הלכה השנאה מלבם: **אתם מכרתם** משום דק"ל מה צורך להודיענו כסף מחירו: **בנה של רחל** שהיה בכור לה. ובתנחומא כי תשא גרסי' לפי שמכרו בכורה של רחל. וכן לקמן בבמדב"ר פ"ד: **שהן ה' סלעים** שכל סלע ד' דינרין: **יהיה כל** או"א מפריש כו' אין זה טעם לפדיון הבכורות. אלא טעם ערך הפדיון קאמר (יפ"ת): **בקע לגולגולת** שנטלו סך הכל כ' כסף שהוא כ' דינר דהיינו ה' סלעים ונמצא א"כ מגיע לכל אחד בקע דהיינו חצי שקל שהוא ב' דינרין: (יח) **ובתעניתו** היה עסוק. על בלבול יצועי אביו. ולפי שישבו לאכול לחם נפרד מהם: **הה"ד וישב** לשון תשובה. ועיין מ"ש לעיל סי' י"ד: **מעולם לא** חטא כו' דקין ואדה"ר לא עשו תשובה אלא מתוך הדחק והעונש שנענשו (יפ"ת): **זה הושע** דבארה נזכר בבני ראובן בד"ה. ובארה היינו בארי כדלקמן בויק"ר פ"ו. ור"ל דהושע הוא שפתח במעלת התשובה שלמדנו שתשובה מגעת עד כסא הכבוד ושזדונות נעשו לו כשגגות וכיוצא יפ"ת

ה' אלהיך. ר' יהושע אומר כל טרחות של בית היה מושלך עליו וכיון שנפנה הלך והציץ באותו הבור: (יט) ויקחו את כתונת הפסים וישחטו שעיר עזים. [מה] ולמה שעיר עזים שדמו דומה לשל אדם. וישלחו את כתונת הפסים וגו'. א"ר יוחנן אמר הקב"ה ליהודה [מו] אתה אמרת הכר נא חייך שתמר אומרת לך הכר נא. ויכירה ויאמר כתונת בני. אמר לית אנא ידע מה אנא חמי. כתונת בני חיה רעה אכלתהו וגו'. א"ר הונא נצנצה בו רוה"ק חיה רעה אכלתהו זו אשתו של פוטיפר. ויקרע יעקב שמלתיו. ר' פנחס בשם ר' הושעיה אמר שבטים גרמו לאביהם לקרוע. והיכן נפרע להם במצרים שנא' (בראשית מד) ויקרעו שמלתם וגו'. יוסף גרם לשבטים לקרוע. עמד בן בנו ונפרע לו שנאמר (יהושע ז) ויקרע יהושע שמלותיו. בנימין גרם לשבטים לקרוע. והיכן נפרע לו בשושן הבירה שנא' (אסתר ד) ויקרע מרדכי את בגדיו. מנשה גרם לשבטים לקרוע. לפיכך נתקרעה נחלתו חציה בארץ הירדן וחציה בארץ כנען. וישם שק במתניו. א"ר איבו לפי שתפס יעקב אבינו את השק לפיכך אינו זז לא ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות. ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולים. דוד שנא' (דה"א כא) ויפול דוד והזקנים מכוסים בשקים. אחאב (מ"א כא) וישם שק על בשרו. יורם (מ"ב ו) וירא העם והנה השק על בשרו; מרדכי (אסתר ד) וילבש שק ואפר. ויתאבל על בנו ימים רבים אלו כ"ב שנה. ויקומו כל בניו וכל בנותיו. ר' נחמיה אומר כנעניות היו דכתיב ויקומו כל בניו וגו' כמה בנות היו לו הדא הוית והלואי קברה. אלא אין אדם נמנע מלקרא להתנו בנו ולכלתו בתו. ר' יהודה אומר [מז] לאחיותיהם נשאו השבטים הה"ד ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו. וימאן להתנחם. מטרונה שאלה את ר' יוסי אמרה לו כתיב (דה"א ה) כי יהודה גבר באחיו וכתיב וינחם יהודה ויעל על גוזזי צאנו. וזה אביהם של כולם וימאן להתנחם. א"ל [מח] מתנחמים על המתים ואין מתנחמים על החיים. ויבך אותו אביו זה יצחק. ר' לוי ור' סימון אמרו אצלו היה בוכה וכיון שיצא מאצלו היה הולך ורוחץ וסך ואוכל ושותה. ולמה לא גילה לו. אמר. הקב"ה לא גילה לו ואני מגלה לו. א"ר סימון ע"ש כל שמתאבלין עליו מתאבלין עמו: (כ) והמדנים מכרו אותו וגו'. [מט] כמה אוניות נכתבו לו. ר' יודן אמר ד'. אחיו לישמעאלים וישמעאלים לסוחרים וסוחרים למדינים ומדינים מכרו אותו אל מצרים. ר' הונא אמר חמש. מדינים מכרו אותו לדמוסיא של מדינה. בא פוטיפר ולקחו מדימוסה של מדינה:

פרשה פה

(א) ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו. (מלאכי ב) [א] בגדה יהודה ותועבה נעשתה וגו'. א"ל כפרת יהודה שקרת יהודה ותועבה נעשתה בישראל. יהודה נעשה חולין (שם) כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב. ויהי בעת ההיא (מיכה א) [ב] עד היורש אביא לך יושבת מרשה עד עדולם יבא מלכן וקדושן של ישראל. עד עדולם יבא כבודן של ישראל. עד עדולם יבא דכתיב ויט עד איש עדולמי: (ב) ויהי בעת ההיא. [ג] ר' שמואל בר נחמן פתח (ירמיה כט) כי אנכי ידעתי את המחשבות. שבטים היו עסוקים במכירתו של יוסף. ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו. ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו. ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו. ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה. והקב"ה היה עוסק בורא אורו של משיח. ויהי בעת ההיא וירד יהודה. (ישעיה סו) [ד] בטרם תחיל ילדה. קודם שלא נולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון: (ג) ויהי בעת ההיא. [ה] מה כתיב למעלה מן הענין והמדנים מכרו אותו אל מצרים ויהי בעת ההיא ולא היה צריך קרייה למימר אלא ויוסף הורד מצרימה. ומפני מה הסמיך פרשה זו לזו. ר' אלעזר ור' יוחנן ר"א אמר כדי לסמוך ירידה לירידה. ר' יוחנן אמר כדי לסמוך הכר להכר. ר' שמואל בר נחמן אמר כדי לסמוך מעשה תמר למעשה של פוטיפר. מה זו לש"ש אף זו לש"ש. דאמר ריב"ל רואה היתה באסטרולוגין שלה שהיא עתידה להעמיד ממנו בן. ולא היתה יודעת אם ממנה אם מבתה. הה"ד (שם מז) מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך ר' אייבו אמר מאשר ולא כל אשר. ודכוותה
ולא

יד יוסף מה ילקוט ס"ז. יוכ"ע: מו סוטה י'. לקמן פ' פ"ה. אג"ב פ' ס': מז פדר"א פ' ל"ט: מח מסכת סופרים פ' כ"א: מט ילקוט ס"ז: פפ"ה א ילקוט ס"ז וילקוט מלאכי: ב ילקוט מיכה: ג ילקוט ס"ז: ד ילקוט ישעיה רמז שע"א: ה ילקוט ס"ז. ילקוט דניאל אלף כ"ג:

מתנות כהונה

משלי: לשל אדם. לדמו של אדם: אתה אמרת כו'. שודאי הוא היה המדבר כי הוא מלכם: לית אנא ידע מה כו'. אין אני יודע מה אני רואה וניבא ולא ידע מה ניבא וכדמפרש ואזיל ודייק מיתורא דהיה רעה אכלתהו שהרי כתיב טרף טורף: של פוטיפר. וכתונת רמז לותפשהו בבגדו אלא ה"ג בילקוט של פוטיפר ד"א זה יהודה שנאמר היה רעה אין היה רעה אלא אריה שנא' גור אריה יהודה: ויקרע וגו' יוסף גרם כו' שנא' ויקרעו שמלותם: בנימין כו'. ע"י שעכבו יוסף נצטערו עליו ויקרעו שמלות': מרדכי משבט בנימין היה: מנשה גרם כו'. הוא היה שרדף אחריהם על דבר הגביע כדאיתא התם במדרשות: את השק. גרסינן: אלו עשרים ושנים שנה. שהרי בן שבעה עשר היה כשפירש מאביו ובן שלשים היה כשעמד לפני פרעה הרי שלשה עשר שנה ושבעה שני השבע ושנתיים רעב פרס בוא יעקב הרי עשרים ושנים שנה וכל אותן עשרים ושנים שנה היה מתאבל שאין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שמת: כנעניות היו. נשי השבטים ואדם קורא לכלתו בתו וכדמפרש ואזיל: הדא הוית. והלא לא היתה לו אלא בת אחת זו דינה: והלואי קברה. מי יתן שכבר קבר אפילו אותה אחת ופירש"י שקשה עליו גלוי עריות שנבעלת לשכם ועיין בילקוט הגיר' נסתנת למעליותא: ולכלתו בתו. כמד"א מי את בתי: לאחיותיהם וקודם מתן תורה מותרת היו: וזה אביהם יעקב אבל כל השבטים: זה יצחק. אביו של יעקב הנזכר בפסוק: אצלו כו'. ודרש אותו כמו אתו כלומר' ואצלו וכן מצאתי

טוב בפירש"י: על שם כל כו' כדאיתא בפרק אלו מגלחין ופירשו כל אותן שמתאבלין עליו אם מת הוא מתאבלין עמו אם יארע לו אבל וזה דוקא בפניו ושלא בפניו לא ולכן היה יצחק מתאבל לפניו דוקא: אוניות שטרי מכירות: לדמוסיא בערוך משמע משנה ומגיס וכן בפירש"י ודייק מדכתיב והמדנים מכרו אותו אל מצרים משמע לדמוסיא של מדינה כו': ה"ג בילקוט פרשה זו ובספר מלאכי שקרת יהודה כי חלל יהודה יהודה נעשה חולין ובעל בת אל נכר ויהי בעת ההיא וגו' וענין הכפירה והשקר הוא במה שפסל יחוסו אביו המטהרים והמתקדשים מבת אל נכר: מלכן כו'. זה יהודה עד עדולם יבא בתמיה וכי היה לו לישא כנענית ונ"ל דדריש מרשה נוטריקון מלכן וקודשן: כבודן כו'. סיפיה דהאי קרא כבוד ישראל: המחשבו' וגו' גרסינן: ויוסף היה עסוק כו'. שהיה שורה בצער על פרידתו מבית אביו: ובורא אורו כו'. שמפני המכירה ירד יהודה מאת אחיו ונתגלגל מזה שנזקק לתמר ויצא מזרעה מלך המשיח וזה שמסיים בספר בעת ההיא כו': משעבד הראשון. זה פרעה: גואל האחרון. משיח בן דוד הבא מפרץ בן יהודה: ירידה לירידה. דאל"כ הרי נשואי יהודה היו הרבה קודם מכירתו של יוסף כמה שנים כמו שהוכיח יפה מהר"ר אליהו מזרחי: הכר להכר. להגיד שהקב"ה פורע מדה כנגד מדה: באיסטרולוגין חכמת חוזה בכוכבים: אם מבתה. ויוסף לקח בת פוטיפר ובני בניה הרי הם כבניה: ה"ג למימר אלא ויעש ה' אלהי': שלא להפסיק כו'. נתבאר לעיל

עץ יוסף

(יפ"ת) ועי' לעיל פ' פ"ב: טרחתו של בית ר"ל טורחת ביתו בנכסיו: (יט) למה שעיר עזים. שדמו מועט והיה להם לשחוט כבש או איל שדמם מרובה לטבול הכתונת ביותר: אתה אמרת כו' כדאי' לעיל פסים שהפיסו עליה אי זה מהם יוליכה לאביו ועלה ליהודה והוא אמר לאביו הכר נא וגו' וציער את אביו. כן הוא נצטער במאמר זה שעל ידו נתביים בדבר. ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר לקמן שנסמכה פרשה זו לפרשה הסמוכה כדי לסמוך הכר להכר: לית אנא ידע כו'. פשיה דבריו בגמגום וספק כאומר לא ידענא מה זה כי אני רואה היה רעה אכלתהו היינו אשה אלעברהו. ומהכתונת הזו נראה שטרוף טורף יוסף: נצנצה בו רוה"ק היינו שראה ולא ראה ראיה ברורה: והיכן נפרע כו' שאפי' בענין הקריעה נפרע להם כדמותו ואע"ג דבנימין הוי נמי בהדייהו בהדי הוצא לקי כרבא: יוסף גרם כו' אע"ג דמה שיוסף גרם לשבטים לקרוע ע"ל העונש היה. מ"מ גם הוא נענש ע"י שמגלגלים חובה ע"י חייב. וגם ענוש לצדיק לא טוב: בנימין גרם כו' שבנימין ידע מזה כמבואר בספר יפה סדר מקן: מנשה גרם כו' כי אמר על הבית שרדף אחריהם היה מנשה: את השק בזמן צערו: בבני אדם גדולים ובודאי לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. אלא בבני אדם גדולים. וגם הם לא זכו לזה אלא מיעקב שלא הנחיל מורשה מדרגה זו אלא לממלאים מקומו בחכמה וביראה (מה"ק): וילבש שק ואפר. ומשק ואפר יוצא לרבים לא קשה. דבהזית פסוק זאת קומתך מבואר דרוב אותו הדור צדיקים היו: ימים רבים כ"ב שנה. והם כלפי כ"ב שנים שלא קיים יעקב כיבוד אב ואם וכדמפורש בפ"ק דמגילה ושם מבואר החשבון ע"ש: כנעניות היו בנותיו שהם כלותיו כדמפרש ואזיל. אפשר לפרש כוונתו שלא נשאו אחיותיהם כדעת ר' יהודה אלא שנשאו מנשי ארץ כנען אבל היו מן הגרים והתושבים הבאים מכל הארצות מיתר העמים: והלואי קברה שלא היה מצטער עליה בשכם: לאחיותיהם נשאו לא שנשאו אחיותיהם מן האם שכן אסורי' לבני נח. אלא שנשאו אחיותיהם מן האב. כגון בני לאה לקחו בנות רחל בלהה וזלפה. ובני רחל בלהה זלפה נשאו בנות לאה: כי יהודה גבר כו' כלו' כיון דקרא משבח ליהודה דהוה רב גוברין. וממילא ודאי כל מעשיו היה בדעת ובהשכל ויש ללמוד ממנו מוסר שראוי לקבל תנחומים ולכן פלא על יעקב שהיה אביהם של כולם איך לא נזהר בזה: מתנחמים על המתים לפי שנתיאשו מהם וידעו שאין תועלת בדאגה אבל על החיים שלא יתיאשו מבקשתם לא יתנחמו כי הזכרון מהם לתועלת שישתדלו בבקשתו: זה יצחק דייק מדכתיב אותו חסר וי"ו קרי ביה אתו (הא"ז): הולך ורוחץ כו' משום שהיה יצחק יודע שיוסף חי: א"ר סימון ע"ש כו'. ר"ל שר"ס בא לפרש דבריו ודברי ר"ל שאמרו שלפניו היה בוכה הוא משום כל המתאבלים עליו פירוש כל מי שהוא קרוב שאילו ימות מתאבלים עליו כגון אח וכן אם מת לו מת שמתאבל עליו מתאבלים עמו בפניו מפני כבודו: (כ) כמה אוניות כלו' כמה פעמים נמכר. ולפי שדרך לכתוב שטר מכר בממכרת עבדים. ונקרא אוני. בעי כמה אוניות נכתבו לו: אחיו לישמעאלים כדכתיב וימכרו את יוסף לישמעאלים: וישמעאלים לסוחרים וכדכתיב ויעברו אנשים מדינים סוחרי' ר"ל מדינים שהם סוחרים: וסוחרים למדנים ומדנים מכרו אותו אל מצרים. כנ"ל (מה"ק)

וכדכתיב והמדנים מכרו אותו אל מצרים הרי שהמדנים מכרו אותו אל מצרים. ומשמע הם לקחו אותו תחלה מהמדינים שקראם בשם סוחרים ואח"כ מכרו אותו אל מצרים. והא דכתיב ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים כבר פירשו לקמן פ"ו שהיו ערבים. והא דכתיב אשר הורידהו שמה אפשר אחר שהורידוהו מצרימה הוא שמכרוהו לסוחרים. והסוחרים למדנים והמדנים כו': לדימוסיא של מדינה. שר הממונה מאת המלך לראות צרכי המדינה: בא פוטיפר ולקחו והוה ליה כאילו כתוב והמדנים מכרו אותו אל מצרים ומצרים לפוטיפר. והא דכתיב ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים כבר פירשתי על ערבות:

פרשה פה (א) בגדה יהודה כו'. דכתי' הכא וירד יהודה ודרש ירידה היא לו שנשא נכרית מייתי הא קרא בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קודש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר לרמוז ג"כ על יהודה עצמו ראש השבטים שגם היה פגם קצת בזה וחילל קדושתו במה שנשא בת אל נכר (יפ"ת): כפרת יהודה שקרת הכפירה הוא במה שכנגדו יודע בדבר. והשקר הוא במה שאין כנגדו יודע. ולפי שלשון בגדה משמע הכי ומשמע הכי. קאמר לתרווייהו: יהודה נעשה חולין כי חלל יהודה קדש כו'. נ"ל כי חלל יהודה נעשתה חולין יהודה קדש ה' כו'. וה"פ שחלל יהודה את עצמו אשר הוא קדש ה' במה שבעל בת אל נכר (יפ"ת): עוד היורש אביא לך. יושבת מרשה עד עדולם יבא כבוד ישראל. ומפרש ברישא כבוד ישראל על הב"ה עד עדולם יבא מלכן וקדושן של ישראל להפרע מהם כמו שעשה לשומרון ולירושלים. והדר מפרש ע"פ הדרש על יהודה עצמו שבא עד עדולם דכתיב ויט עד איש העדולמי. וקרי ליהודה כבודן של ישראל על שהיה מלך בין השבטים וכן יצא ממנו שבט מלכות לדורות ושם בעדולם ירד מכבודו שנשא בת אל נכר (יפ"ת): (ב) כי אנכי ידעתי. את המחשבות אשר אנכי חושב עליכם נאם ה' מחשבות שלום וגו' ופשוטה שה' יודע מחשבותיו. אלא דהכי פירושו אני לבדי יודע המחשבות. כי אחרים חושבים מחשבות אחרות ואני לבדי חושב בהן מחשבות לטובתכם (יפ"ת): בורא אורו לפי שלא נולד המשיח ממש אז. אלא ראשית שרשו לכן אמר בורא אורו שזה בדמיון האור הנוצץ בטרם עלות השמש ממש: בטרם תחיל כו'. דריש דה"ק בטרם שחיל בשעבוד הראשון שעבוד מצרים שנתגלגל ע"י מכירת יוסף מאז כבר ילדה גואל האחרון ע"י מעשה יהודה ותמר. בשות ה' מקדים רפואה למכה בישראל (יפ"ת): (ג) כדי לסמוך ירידה. דכי היכי דירידת יוסף ירידת מדרגה. כן ירידת יהודה ירידת מדרגה כדאמ' ירידה היא לו שנשא לנכרית וקבר אשתו ובניו ורש"י בחומש פי' כדי לסמוך ירידה לירידה לומר שבשבילו הורידוהו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אלו אמרת להשיבו היינו שומעים לך. והכי אי' בש"ר פ' מ"א (יפ"ת): לסמוך הכר להכר שעי' שאמר יהודה הכר נא הכתונת בנך היא. נאמר לו הכר נא למי החותמת כדלעיל בפרשה הקודמת: לש"ש שבקשה להבנות מבית יעקב כדלקמן: אף זו לש"ש פליגי אכל הנך אגדות דלקמן פ' פ"ו דמשמע דכוונתה לשם זנות (יפ"ת): רואה היתה כו'. וטעה מפתדלת לקיים הכוונה האלקית. שאע"פ שנגזרת המערכה השמיימית שמת. ההשתדלות האנושי מועיל מאד (יפ"ת): להעמיד
ממנו

(בראשית ג) ולא יתבוששו והנחש היה ערום. ולא היה צריך קרא למימר אלא ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו וגו'. ריב"ק אמר להודיעך מאי זה חטא קפץ עליהם אותו רשע. מתוך שראה אותן מתעסקין בדרך ארץ נתאוה להם. א"ר יעקב דכפר חנין שלא להפסיק בפרשתו של נחש. ודכוותה (דניאל ד) ודי מהלכין בגוה יכל להשפלה (שם ה) בלשצר מלכא (שם ו) ודריוש מדאה והיכן הוא אויל מרודך. ר"א אמר כדי לסמוך רשע אל רשע. קוצץ לקוצץ. גיותן לגיותן. ר"ש בר נחמן אמר כדי לסמוך הפסק מלכות להפסק מלכות. ודכוותה (שם ה) בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה ודריוש מדאה וגו'. והן הוא (שם ח) בשנת שלש למלכות בלשאצר המלך. ר' הונא אמר שלא יאמרו דברי פיוטין הם כדי שידעו הכל שאמרו ברוה"ק. רבנן אמרי כדי לסרג על הספר כולו שאמרו ברוה"ק. אף הכא נמי מתבעי מימר ויוסף הורד מצרימה וכתיב וירד יהודה מאת אחיו. אמר בואו ונפזר עצמינו שכל זמן שאנו מכונסין השטר מצוי להגבות. אמר להם הקב"ה י' ב"א שנמצאו בגניבה אין אחד נתפס על ידי כולם. וכיון שנמצאו בגביע אמרו (בראשית מד) האלהים מצא את עון עבדיך. א"ר יצחק ז מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו. א"ר לוי כזה שהוא ממצה את החבית ומעמיד אותה על שמריה. רבנן אמרי בואו ונפרנס עצמינו. לשעבר היה זקוק להשיאנו נשים ועכשיו הוא עסוק בשקו ובתעניתו אינו בדין שיהא עסוק להשיאנו נשים. א"ל ליהודה ולא את הוא הראש של כלנו עמוד אתה ופרנס את עצמך. מיד וירד יהודה וגו'. ירידה היא לו שנשא לנכרית. ירידה היא לו שקבר את אשתו ובניו: (ד) ר' יהודה בר סימון ור' חנין בשם ר' יוחנן ח כל מי שהוא מתחיל במצוה ואינו גומרה קובר את אשתו ואת בניו. ממי אתה למד מיהודה ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' היה לו להוליכו על כתיפו אצל אביו. מה גרם לו קבר אשתו ובניו. ר' הונא בשם ר' אליעזר בנו של ריה"ג כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ואחר בא וגומרה היא נקראת על שמו של שני. הה"ד (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל. והלא משה העלם שנא' (שמות יג) ויקח משה את עצמות יוסף עמו. אלא לפי שנגזר עליו שלא יכנס לארץ ואלו נטפלו בהם לפיכך נקראת על שמם ואת עצמות יוסף וגו'. מושלים אותו לה"ד. ללסטים שנכנסו למרתף אחד של יין נטלו קנקן אחד ושתו ט הציץ עליהם בעל המרתף. אמר להם יערב לכם יבושם לכם ימתק לכם שתיתם את היין החזירו את הקנקן למקומה. כך אמר הקב"ה לשבטים. מכרתם את יוסף החזירו עצמותיו למקומן. י ד"א אמר להם יוסף למקום שנגנבתוני שם תחזירוני הלא אחיך רעים בשכם כן עשו בני ישראל שנא' (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם:

(ה) ויט עד איש עדולמי ושמו חירה. יא רבנן אמרי חירה הוא חירם שהיה בימי דוד. שנא' (מלכים א ה) כי אוהב היה חירם לדוד כל הימים למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט הזה. ר' יהודה ב"ר סימון אמר חירם אחר היה. על דעתהון דרבנן חיה קרוב לאלף ומאתים שנה. ועל דעתיה דר' יהודה חיה קרוב לת"ק שנה. וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע. יב בר גברא תגרא בוצינא דאתרא. ותהר ותלד בן ותקרא שמו ער. שהוער מן העולם. ותהר עוד וגו' אונן. שהביא אנינה לעצמו. ותוסף עוד וגו' שלה. שנשתלשל מן העולם. והיה בכזיב. יג פסקת שם מקום. ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה'. יד שהיה חורש בגנות ומערה לאשפות:

(ו) ויאמר יהודה לאונן וגו'. יהודה טו התחיל במצות יבום תחלה. תני כל דבר שהיה בכלל היתר ונאסרה וחזרה והותרה לא להתירה הראשון הזר אלא להתירה השני. יבמה לפי שהיתה בכלל היתר ונאסרה וחזרה והותרה יכול תחזור להתירה הראשון ת"ל יבמה יבא עליה מצוה. טז ר"י בר חלפתא

יד יוסף ו לעיל פ' י"ח. ילקוט בראשית. וילקוט ס"ז. וילקוט דניאל רמז אלף ס"ג: ז לקמן פ' נ"ב: ח סוטה י"ג. דב"ר פ"ח. ילקוט ס"ז. וילקוט יהושע רמז ל"ה. תנחומא עקב סי' ו': ט ש"ר פ' כ': י מכילתא בשלח: יא ילקוט ס"ז: יב פסחים נ'. ת"א וויונתן. ילקוט ד"ה א' רמז אלף ע"ה. תרגום דרב יוסף ד"ה א' ב': יג יוב"ע וירושלמי: יד יבמות ל"ד. זוהר בראשית: טו יבמות ל"ט וירוש' יבמות. ילקוט ס"ז: טז שבת קי"ח:

מתנות כהונה

לעיל סוף פרשה י"ח: **ודי מהלכין בגווה**. מדבר בנבוכד נצר ואח"כ מספר והולך מיד ענייני דריוש והיכן הוא אויל מרודך שהיה נ"כ בן נ"נ ומלך קודם בלשצר: **רשע** אל רשע. נבוכד נצר היה רשע וכן בלשצר ואויל מרודך לא היה רשע שהרי בטל גזירות אביו: **גיותן** נבוכד נצר אמר אעלה על במתי עב ובלשצר משתמש בכלי קודש: **קוצץ** קוץ ודרדר: **הפסק** מלכות של בלשצר דכתיב ביה בליליא קטיל וגו': **להפסק** מלכות נבוכד נצר: **והן הוא כו'**. והיכן הוא בשנת שלש וגו' דכתיב אח"כ והיה לו לסיים קודם ענייני בלשצר: **פיוטין** כפייטן הזה שמחבר וכותב דברים מלבו ולא ברוח הקודש ועכשיו שנכתבו שלא כסדר הווייתן ידעו הכל כמ"ש לו ברוח הקודש כך כתבן הנביא וכמ"ש שוב בפירש"י: **לסרג כו'**. פירש"י לפיכך הרחיק בשנת שלש דכתיב אלא חזון נראה אלי ללמד על הכלל כולו: **לסרג** לחבר ולארוג כמו אין מסרגין המטות: **מתבעי** מימר. היה צריך לומר: **השטר** מצוי כו'. חוב של החטא שחטאו במכירת יוסף שכולם יחד מכרוהו: **אין** אחד כו'. בתמיה פירש"י ומה מועיל להם הפיזור כיון שכולם בעצה אחת ועוד פירש"י ז"ל וי"ל להיפך אין כולם נתפסין ע"י אחד עכ"ל: **שהוא** ממצה גרסי'. פי' מריקה וממצה אותה עד גמירא שלא נשאר בה כלום רק השמרים ודרש מצא לשון מילוי ומירוק: **ונפרנס** להשיא לנו נשים וכדמפרש ואזיל: **היה** יעקב אבינו זקוק כו'. וצ"ל שאחיות כמ"ד וכל בנותיו ממש ותאומות נולדו עם השבטים דאל"כ למה היה צריכין לו: **על** כתפו כו'. מאחר שהיה מלך עליהם לא היו ממרים את דבריו ככל אשר יאמר כמו שפירש"י בסדר זה: **ואילו** ישראל נטפלו בהם. מושלים אותו ענין עצמות יוסף שקטורים בשכם דומה כו': **הציץ** הביט: **יערב** כו' כלומר אין בלבי עליכם על היין ובנפש הפלה רוצה אני ששתו אותו רק אחר ששתיתם את היין שהחזירו הקנקן למקומה: ה"ג **למקומו** כך אמר הקב"ה וכן הוא לקמן פ' נגבים: **תחזירוני** ובשכם נמכר כדמפרש ואזיל: בילקוט מוכח דה"ג קברו בשכם: **ר"א** אומר מורידין אותו מגדולתו שנאמר וירד יהודה ויט כו'. וקאי אדלעיל על המתחיל במצוה ואינו גומרה: **הוא** חירם כו'. דייק מדכתיב כל הימים: ה"ג **למוד** היה האיש כו'. ופירש"י שהרי בראשו' אהב יהודה ואח"כ לדוד שהוא משבט יהודה: **קרוב** לאלף כו'. בפי' רש"י ביאר שכך הוא מאותו זמן עד שהרגו נבוכד נצר אחר החורבן והשנים החסרים הם אותם שנים שחי קודם שנדבק ביהודה ולפי שלא נדע בביאור כמה היו אמר קרוב: **קרוב** לחמש מאות שנה. כי כן היה מימות דוד עד אחר החורבן השנים החסרים הם אותם שחי קודם שנדבק לאהוב את דוד ולכן אמר קרוב לפי שאין ידוע כמה היו: **בוצינא** כו'. נר ת"א בוצינא כלומר החשוב שבעיר ומאור עיניהם ושוע קדרים כד"א ולא נכר שוע בפני דל: **שהוער** לשון נער ביה סוף: נראה דה"ג: **שלה** שנשתלשל בעולם. כלומר העמיד שלשלת יוחסין ככתוב בדברי הימים: **חורש** בגנות. פירש"י בדברי הימים שבא עליה שלא כדרכה: **פסקת** שם מקום פירש"י מקום הוא ששמו פסק' והביא ראיה מירושלמי: **יבמה** היתה בכלל היתר קודם שנשאת לאחיו היתה מותרת לו ובנשואי אחיו נאסרה עליו משום אשת אחיו וחזרה והותרה לו במיתת אחיו: **יכול תחזור**. להיתרו

עץ יוסף

ממנו בן דאסנת בת פוטיפרע היא בת פוטיפר גופיה: **ולא כל אשר** דהוכרי שמים לא ידעו לכוין כל מה שיהיה ממש אלא קצת הדברים: **לא היה** צ"ל אלא ויעש ה'. פירשתי לעיל פ' י"ח ע"ש: **אויל מרודך** שמלך בין נ"נ לבלשצר. והו"ל לומר בקצרה וימת נ"נ וימלוך תחתיו אויל מרודך וימת אויל מרודך וימלוך בלשאצר. ולא לכתוב כן דמשמע דבתר נבוכדנצר אתא בלשאצר: **כדי לסמוך** כו'. אבל אויל מרודך צדיק היה שהרי נשא ראש יהויכין ויוציא אותו מבית הכלא ויכשהו. **קוצץ** לקוצץ קוצן הוא מלשון קוץ ודרדר. והוא כנוי אל גודל רשעתן שהיו רעים לשמים ולבריות וכענין שנא' ובליעל כקוץ מונד (הא"ב"א): **גאותן לגאותן** שנ"נ אמר אעלה על במתי עב וזה הוציא כלי בהמ"ק ונשתמש בהן מרוב גאותו: **הפסק מלכות** דנ"נ נפסקה מלכותו ז' שנים שנטרד מן בני אנשא ובלשאצר נפסקה מלכותו בלא עתו ויהבת למדי ופרס: **והן הוא** בשנת שלש כו'. כלומר והיכן הוא פרשה זו בשנת שלש למלכות בלשאצר שלא נכתבה פה. שמאחר שזה היה בימי בלשאצר ה"ל לכותבו קודם מלכות דריוש. ומיהו מקמי עובדא דהוצאת כלי בהמ"ק לא הוה אפשר לכותבו אע"ג דמקדמת דנא הוי. דהא צריך למיסמך עובדא דבלשצר לנבוכדנצר מן הטעמים הנ"ל. הילכך ה"ל למכתביה בין בה בליליא ובין ודריוש מדאה (יפ"ת): **דברי פיוטים** הם ר"ל מדכתבו הדברים שלא כסדר ידעו הכל שכמ"ש לו ברוה"ק כן כתבן הנביא. דדברים הנכתבים בשכל האנושי יש להם סדר. אבל הנאמרים ברוה"ק יש בהם כוונות נסתרות יתכן שלסיבה זו הפך הסדר. וזהו כמ"ש אין מוקדם ומאוחר בתורה: **כדי לסרג** כו'. פרש"י לפיכך הרחיק שנת שלש וכתבו סירוגין שלא תאמר אותן הדברים לבדו נאמרו לו בחזון אלא מלמד על הספר כולו כשם שאותו דבר נאמר לו בחזון כמ"ש שם חזון נראה לי. כך כל הספר כולו אינו אלא דברי נבואות ודברי חזון. לסרג פי' לחבר ולארוג (רש"י). וגירסת הילקוט כדי לסיים על הספר כלו שאמר ברוה"ק. והכי דייק טפי כמו שכתבנו (יפ"ת): **מתבעי מימר** ויוסף וגו'. כלו' הספור שנכתב בפסוק ויוסף הורד מצרימה: **אמרו ונפזר עצמנו** מילתא אחריתי דריש השתא דהיינו למה נאמר מאת אחיו. שהכוונה להבדיל מאחיו שלא ימצאן מכונסים (יפ"ת): **השטר מצוי לגבות** דלפי שהיו כולם משותפים באותו חטא. לכך אמרו שאף העונש אינו ראוי להיות אלא בדבר הנוגע לכולם יחד. ולא לתפוס כל אחד בפני עצמו: **אמר להם** הקב"ה כו'. כלו' טועים הם בדעתם וראוי לומר להם כן (יפ"ת): **אין אחד** נתפס כו'. בתמיה וזהו שנענש יהודה לבדו במות אשתו ובניו. וכמה שנא' לו הכר נא כדלעיל פ' פ"ד אלא שלא יהיב יהודה אלביה: **מצא ב"ח** כו'. שפי' עון שוגג כמו גדול עוני מנשוא. ועתה מצא מקום לענשם בגלות כי הם מכונסים. מה שאין כן עד עכשיו. ור' לוי דהוי דאין ל' מצא ראיה שהוא לשון מילוי: **ממצה החבית** כלו' שפקד עונינו בשלימות ולא נתן לנו חנינה כלל שנתן כולנו לעבדים כממצה החבית ואינו מניח יין כלל זולת השמרים: **בואו ונפרנס עצמנו** הזווג נקרא פרנסה בל' גמרא (יפ"ת) והמזה"ק פי' דפרנסה היינו סיפוק צרכי נדוניא השייך לנשואין: **ירידה היא לו** כו'. י"ל דדייק דה"ל למימר סתם וירד יהודה ולמה דקדק לומר מאת אחיו. אלא ללמד שהיה לו ירידה כלפי אחיו במה שנשא כנענית. דס"ל דבת איש כנעני כפשוטו (ועי' בנזה"ק): (ד) **כל** מי שהוא מתחיל כו'. יהודה התחיל במצוה להציל את יוסף באומרו מה בצע כי נהרוג את אחינו וגו'. אלא שלא גמר המצוה כראוי שהרי היה יכול להעתיקם אחת לאחת להצילו לגמרי כי דבריו היו נשמעים. ולכך לא נענש ראובן במה שהתחיל במצוה ולא גמרה. כי הוא לא היה סיפק בידו לעשות: **ואת בניו** דכיון דלא הוי לער ואונן רק ז' שנים כמפורש בס"ע אי לא הוה נמי חטא יהודה לא היו נענשים דלא הוו בני עונשין (רמ"א ספ"ג דסוטה): **מושלים אותו** כו'. דאל"כ קשה למה לא קברוה בעיר הראשונה שנפלה בחלק יוסף והמתינו עד שיקבר בשכם (יפ"ת): **יערב לכם** כו'. כלו' אני מוחל לכם שתיית היין בתנאי שתחזירו הקנקן למקומו להיות במקום המשתמר כבראשונה וכן יוסף מחל להם עון המכירה בתנאי שישיבו עצמותיו לא"י כי א"י הוא מקום המשתמר לנפשות הצדיקים במנוחה נכונה כמבואר לקמן פ' נ"ו. ומה שקברוהו בשכם. היינו לפי שיעקב נתנה לו במתנה לקבורה כדכתיב ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך וגו' וכדלקמן פ' נ"ו: (ה) **חירה** הוא חירם. כי חי שנים רבות לפי שהיה אוהב שבט יהודה וסייע את שלמה בבנינו ור"י בר סימון ס"ל דחירה וחירם לאו אחד ממש הוא אלא דחירם מלך צור היה מזרע חירה. שהיה למוד אותה משפחה להיות אוהב לשבט הזה ולכך חי שנים רבות והצליח במלכותו. ושמעינן מיניה מעלת השבטים שנתדבקו בהם גדולי מלכות (מזה"ק): **להיות אוהב** כו'. שהיה אוהב את יהודה ואת דוד ואת שלמה: **על דעתיהון דרבנן** שחירה הוא חירם חיה קרוב לאלף ור' שנה לפי שמענין יהודה עד יציאת מצרים יותר מר"י שנה שהרי ר"י שנה היו במצרים. ומיציאת מצרים עד בנין הבית ת"פ שנה ות"י שנה שעמד הבית. והירם חי עד אחר החורבן שהרי יחזקאל ניבא עליו כמ"ש אמור לנגיד צור והיינו חירם שנתגאה על שסייע במלאכת ביהמ"ק כדאי' בילקוט. וגם חי איזה שנים קודם שנדבק ביהודה. הרי שחי קרוב לאלף ור' שנה: **ועל דעתיה דר"י** לפחות חי קרוב לת"ק שנה שלדעת הכל חירם דשלמה היינו מלך צור דיחזקאל: **גברא תגרא** פי' סוחר. ע"ד כנעניה נכבדי ארץ. ולכאורה הוא כמ"ד לעיל פ' פ"ד שלאחיותיהם נשאו השבטים. וזהו שאמרו לעיל סוף סימן ג' ירידה היא לו שנשא לנכרית שאע"פ שאינה כנענית ממש. מ"מ נכרית היא: **בוצינא דאתרא** נר ת"א בוצינא. כלו' החשוב שבעיר ומאור עיניהם. ושוע קדרים כד"א ולא נכר שוע לפני דל. ובא להודיענו בזה שבח השבטים שנתדבקו בהם נכבדי ארץ: **שהוער מן העולם** פי' שהורק מן העולם. כי השמות יורו על העתיד. והוא ע"ד שאחז"ל אשר שם שמות אל תיקרי שמות אלא שמות: **שהביא אנינה** כי בעבור שלא רצה בתיקון אחיו להקים לו זרע לעשות קורת רוח לנפש אחיו המת. הביא אנינה לעצמו בימות גם הוא כאחיו: **שנשתלשל מן העולם** הוא ט"ס וצ"ל שנשתלשל בעולם. ובעל א"א הגיה שנתשל בשלם. כלו' העמיד שלשלת יוחסין בעולם ככתוב בד"ה: **כזיב פסקת**. ד"א שם מקום. כנ"ל. ולפרש גירסתנו ה"פ שהמקום נקרא כזיב (מלשון אשר לא יכזבו מימיו) על שפסקה מלדת. ועי' ברש"י בחומש: **חורש בגנות** כו'. ר"ל בבגמר ביאה שפך זרעו על הארץ. ורש"י פי' בא עליה שלא כדרכה. וכוונתו היה שלא תתעבר: (ו) **יהודה התחיל** כו'. שעשה זה יהודה מפאת מצות ה' ע"ד דנצטוה אברהם במילה קודם מ"ת מאת ה'. והספר שנא' לו ע"י יצחק או ע"י עבר וכדמשמע

בזוה"ק

חלפתא יבם אשת אחיו. וחמש בעילות בעל ודרך סדין בעל. ונטע חמש נטיעות בישראל. ומאן נינהו ר' ישמעאל ב"ר יוסי ור' אלעזר ב"ר יוסי ור' מנחם ב"ר יוסי ור' חלפתא ב"ר יוסי ור' אבדימוס ב"ר יוסי. הוין עינוהי יז זמורן ודמיין לאמיה. וידע אונן היה יח דש מבפנים וזורה מבחוץ: (ז) ויאמר יהודה לתמר כלתו וגו'. א"ר אלעזר אע"פ שאין נחש יש סימן. כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו. יט רבנן אמרי בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן. וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה. וירבו הימים כ י"ב חדש. על גוזזי צאנו. כא בכ"מ שנא' גזיזה עושה רושם. וכן מצינו בנבל ולבן ואבשלום. ויוגד לתמר לאמר וגו'. כב רב אמר שתי תמניות הם אחת של יהודה ואחת של שמשון. ולמה הוא מזכיר בה עלייה וירידה. אלא עלייה ליהודה שהוא מעמיד מלכים וירידה לשמשון שהוא נושא נכרית. ר' סימון אמר תמנתה אחת היא ולמה הזכיר בה עלייה וירידה. א"ר אייבו בן אגרי כהדא בית מעון דסלקין לה מן טבריה ונחתין לה מן כפר שובתי: (ח) ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף כג ב' הם שנתכסו בצעיף תמר ורבקה ושתים ילדו תאומים. רבקה ותקח הצעיף ותתכס. תמר ותכס בצעיף ותתעלף. ותשב בפתח עינים. א"ר אמי חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו פתח עינים. ומה הוא בפתח עינים אלא מלמד שתלתה עיניה כד בפתח שכל העינים תלויות בו ואמרה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אצא מן הבית הזה ריקנית. ד"א בפתח עינים מלמד שפתחה לו את העין אמרה לו טהורה אני ופנויה אני: (ט) ויראה יהודה. כה א"ר חייא בר זבדא צריך אדם להזהר עצמו באחות אשתו ובקרובותיו שלא יכשל באחת מהם. ממי אתה למד מיהודה ויראה יהודה וגו' כו למה כי כסתה פניה עד שהיא בבית חמיה. ד"א ויראה יהודה לא השגיח כיון שכסתה פניה אמר אילו היתה זונה היתה מכסה פניה. א"ר יוחנן בקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה. א"ל יהודה היכן אתה הולך מהיכן מלכים עומדים מהיכן גדולים עומדים. ויט אליה אל הדרך בעל כרחו שלא בטובתו: (י) ויאמר מה הערבון אשר אתן וגו'. כז א"ר חוניא נצנצה בה רוה"ק. חתמך זו מלכות המד"א (שיר ח) שימני כחותם על לבך (ירמיה כב) כי אם יהיה יכניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני. ופתילך זו סנהדרין שהן מצויינין בפתיל המד"א (שמות לט) פתיל תכלת. ומטך זה מלך המשיח המד"א (ישעיה יא) ויצא חוטר מגזע ישי (תהלים קי) מטה עוזך ישלח ה' מציון. ויתן לה וגו' ותהר לו גבורים כיוצא בו וצדיקים כיוצא בו: (יא) וישלח יהודה וגו'. כח יהודה בר נחמן בשם ר"ל (משלי ח) משחקת בתבל ארצו משחקת לפניו בכל עת. התורה שהיא משחקת על הבריות. אמר הקב"ה ליהודה אתה רמית באביך בגדי עזים. חייך שתמר מרמה בך בגדי עזים. סומכוס אומר בשם ר"מ כט מנין שאין העובר ניכר במעי האשה אלא עד ג' חדשים מהכא ויהי כמשלש חדשים. ר' הונא בש"ר יוסי לא סוף שלשה שלמים אלא רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם. ל ולא סוף דבר שלשה שלמים וגם הנה הרה לזנונים אלא מלמד שהיתה מטפחת על כריסה ואומרת מלכים אני מעוברת גואלים אני מעוברת. הוציאוה ותשרף. אפרים לא מקשאה תלמידו של ר"מ אמר משום ר"מ לב תמר בתו של שם היתה. כתיב (ויקרא כא) ובת איש כהן וגו' לפיכך הוציאוה ותשרף: (יב) היא מוצאת וגו'. א"ר יודן לג מכאן שנאבדו והמציא הקב"ה אחרים תחתיהן המד"א (שם כ)

או

יד יוסף יז המעריך פי' זמורן עיניו זולגין דמעות כמו הזמורה: יח ילקוט ד"ה א' רמז אלף ע"ה. ת"א וויב"ע: יט ירושלמי פרק כמה אשה. ובבלי פ' גיד הנשה. ילקוט ס"ז: כ סדר עולם פ"ב. כתובות ל"ז: כא לעיל פ' ע"ד: כב ירוש' פ"ק דסוטה. בבלי י'. במ"ר פ"ט: כג לעיל פ' ס'. ילקוט ד"ה א' רמז אלף ע"ד: כד ירוש' פ"ק דסוטה. ופ' שני דייני גזירות. אג"ש פ"ז. בבלי פ"ק דסוטה. זוהר אחרי דף ע"א. יוב"ע: כה ילקוט ס"ז: כו מגילה פ"ק. יוב"ע: כז ילקוט ס"ז: כח ילקוט ס"ז: כט ירוש' פרק החולץ ופ"ק דנדה. ותוספתא. ובבלי: ל אפשר שכן צ"ל ולא סוף דבר שזו נאה (ובמת"כ ונתה תמר) אלא וגם הנה הרה לזנונים מלמד כו': לא (מקשאה) פי' שהיה שומר קשואים (רש"י): לב ת"י: לג ילקוט ס"ז. ת"י וירושלמי:

מתנות כהונה

להיתרו הראשון שהיתה רשות בידו ליסא אותה לאבה או לא ועכשיו מצוה: וחמש בעילות כו'. הוא סבור שאסור לבעול יבמה כי אם בעילה ראשונה ועיין בתוספת שבת וחמש יבמות נפלו לפניו: ודרך סדין כו'. פי' סדין בינו לבינ' כדי למעט הנאותיו שלא יהנה מגופה: זמורה נראה דצ"ל זהורין כדאיתא במסכת שבת ולפיכך נקרא וורדימוס לשון וורד כדאיתא במסכת שבת ועיקר שמו היה אבדימוס ונקרא וורדימוס על שפניו היו דומין לוורד. ורש"י פי' זמורות אדומות כזמורות גפן: יש סימן כו'. אע"פ שאסור לנחש אבל מותר לסמוך דרך סימן כמו כאן שכבר מתו לה שני אנשים ויש חזקה אליבא דרבי דסבר שני פעמים הוי חזקה אע"פ שכאן לא מתו מחמת שהיא קטלנית מ"מ הכתוב מודיענו טעם יהודה כך הבנתי בפירש"י: י"ב חדש. כד"א ימים תהיה גאולתו ודרש המקרא מסורס וירבו הימים אחר שמתה אשתו: של יהודה. דכתיב ביה עלייה ואחת של שמשון דכתיב ביה ירידה: בית מעון. שם עיר יושבת בשיפולי ההר וכפר שובתי על גב ראש ההר וטבריה בתחתיתו: דסלקין לה. שעולין לה: ונחתין לה. ויורדין לה: בפתח שכל העינים כו'. לשערי שמים ובירושלמי דפרק שני דייני גזירות ובמד' שמואל פי"ז גרס מצפות לו: מבית הזה. מבית יהודה: שפתחה לו כו'. כלומר היתה מראה לו פני ההיתר נראה לעינים: להזהיר פירש"י להיות זהיר ובקי להכיר אותם שלא יכשל בהם: היתה מכסה פניה. בתמיה. והכי דרש ויחשבה לזונה ולא השגיח בה אבל כאשר כסתה פניה מיד ויט אליה: מהיכן כו'. אם תלך מכאן ולא תזקק לה: מהיכן גדולים עומדים נראה שצ"ל גואלים עומדים: בעל כרחו שלא בטובתו. דייק מדכתיב ויט דאל"כ וילך מבעי ליה: מצויינין כטומר מעוטפות בטליתות: התורה הא' דכתיב משחקת מדבר בתורה שהיא משחקת כו'. שמודע' הפסוק שסוחק הקב"ה בבריותיו לשלם להם מדה במדה: ה"ג לא סוף דבר שלשה שלמים. אלא רובו כו'. כדאמרינן במסכת נדה שיפורא גרס פי' שופר של ר"ה: ולא סוף דבר וגם הנה כו'. כי מי הגיד להם לבריות שהיתה הרה אע"פ שהעובר ניכר לשלשה חדשים הני מילי לאשה עצמה שיודעת שהיא הרה ולאחרים אינו ניכר אלא מלמד כו': מקשאה פירש"י שהיה מקשה קושיות ד"א שומר קישואים: שנאבדו גרסינן ופירש הסימנים נאבדו ממנה והקב"ה המציאן ליד' ודר' מוצאת לשון מציאה ובפ"ק דסוטה יליף לה מדלא כתיב היא מתוצאת ופירש רש"י מתוצאת פירושו לשון תוצאה בעל כרחה היא מוצאת הוא לשון מציאה: היא והוא כו'. הוא כתיב היא קרי ופירש"י משמע שניהם יהודה ותמר היו צריכין לצאת אלא אמרה מוטב לאדם להפיל עצמו לאש ואל ילבין פני חבירו ברבי' מכלן מתמר שלפי שלא רצתה לגלות היא מוצאת ולא הוא ע"כ לשון רש"י ומה שהיו שניהם ראוים לצאת היינו לפי פסק דינו של יהודה וכדאיתא בהדיא בתרגום ירושלמי

שיהודה

עץ יוסף

בחזית פסוק ישקני ע"ש: שהיתה בכלל היתר עד שלא קדשה אחיו: ונאסרה כשקדשה אחיו: וחזרה והותרה כשמת בלא בנים: יכול תחזור כו'. מפרש לה כאבא שאול דס"ל הכונס את יבמתו לשם נוי כו' כפוגע בערוה וה"ש יכול תחזור להיתרה הראשון שרשאי היבם לכונסה אפי' לשם נוי. ת"ל יבמה יבא עליה מצוה ר"ל דוקא לשם מצוה. והו דמייתי ליה הכא דכתיב בא אל אשת אחיך ויבם אותה משמע למצות יבום כדדייקי' מדכתיב התם ויבמה. והו שמייתי עובדא דר"י בן חלפתא שלא היה מכוין אלא לשם מצוה. ולכן עזרו ה' שנטע חמש נטיעות בישראל כי לא ימנע טוב להולכים בתמים (יפ"ת): וחמש בעילות בעל הוא סבור שאסור לבעול יבמה כי אם בעילה ראשונה וחמש יבמות נפלו לפניו (מת"כ): זמורן פי' ר' אבדימוס היו עיניו אדומות כזמורות הגפן ודומה לאמו בזה. ולפ"ז היתה כעורה כי האדמימות בעינים כעור גדול. שגם מזה נראה שלא חס ר' יוסי ליופי רק לקיים מצות יבום (יפ"ת): היה דש כו'. ור"ל שכגמר ביאה היה שופך זרעו על הארץ: (ז) אעפ"י שאין נחש. כלו' אע"פ שאין מנחשין אם הקרה לו סימן רע. מאמין בו לאחר ב"פ לרבי דאמר בתרי זימני הוי חזקה כדכתיב כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו. ואפילו לרבנן דאמרי בשלשה זימני הוי חזקה מ"מ ס"ל דבתרי זימני אם רצה למנוע עצמו הרשות בידו: בית תינוק ואשה פרש"י בנה בית או נולד לו בן או נשא אשה. והרמב"ן מפרש תינוק דפיילינן ליה פסוק לי פסוקך: אע"פ שאין ניחוש פרש"י בפ' ג"ה אע"פ שאין נחש שאסור לנחש יש סימן סימנא בעלמא הוי מיהא דאי מצלח בסחורה ראשונה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא האשה סימן הוא שהולך ומצליח: י"ב חדש כד"א ימים תהיה גאולתו (מת"כ) ור"ל דממיתת אונן עד מעשה תמר לא היה אלא שנה (יפ"ת): שתי תמניות היו דהכא כתיב עולה תמנתה ובשמשון כתיב וירד שמשון תמנתה. ושמשון ויהודה תרוייהו בארץ ישראל הוו לה"ק דב' תמנות הוו בא"י חדא בירידה והדא בעלייה: ואחד של שמשון ר"ס אמר תמנה אחת היא ולמה הוא מזכיר בה עלייה וירידה אלא עלייה ליהודה וירידה לשמשון שהוא נושא נכרית. כצ"ל וכן היא לקמן בבמדב"ר פ"ט. וכה"ג אי' בפ"ק דסוטה: מעמיד מלכים שמשם נולד לו פרץ שהעמיד מלכי ב"ד: כהדא בית מעון שיושבת באמצע שפוע ההר. והבא לה מטבריה שהיא ברגלי ההר עולה. והבא לה מן כפר שובתי שהוא בראש ההר יורד. וצ"ל דאב"צ אמר כהדא בית מעון: (ח) שתים הם כו'. עיין מ"ש לעיל פ"ס: ולא מצינו מקום כו'. וכיון שלא מצינו מקום הזה עוד בכתוב א"כ למה ליה לפרש כלל שם אותו. מקום וה"ל למימר סתמא על דרך תמנתה: בפתח שכל כו'. כמ"ש עיני כל אליך ישברו. ור"ל שהיו עיניה תלויות להשגחת ה' לסייע לה לדבר מצוה. ועיין בפ"ק דסוטה שם הנוסחא נשתנה: שפתחה לו את העין. במס' סוטה שנתנה עינים לדבריה. ופרש"י דוגמא ופתחי היתר היתה נותנת לעצמה שאין עבירה בדבר: טהורה אני מנדה: (ט) צריך אדם להזהר כו'. ורש"י גרס להרגיל עצמו. כלומר אע"פ שאינו ראוי להסתכל בנשים מ"מ צריך האדם להזהר (ולגיר' רש"י להרגיל) באחות אשתו ובקרובותיו לראות בהם קצת כדי להכירם שלא יהיה נכשל בהם וכענין מה שאירע ליהודה כי כסתה פניה בבית חמיה ולא הכירה לפיכך נכשל בה (רש"י והמת"כ): למה כי כסתה כו'. והיינו כדגר' בפ"ק דסוטה כתיב ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה חשבה לזונה א"ר א' שכסתה פניה בבית חמיה: ולא השגיח כו'. וה"פ ויראה יהודה ויחשבה לזונה ולא השגיח בה. אבל בראותו כי כסתה פניה אמר אלמלא היתה זונה מופקרת לכל לא היתה מכסה פניה לפיכך שוב ויט אליה אל הדרך וכל זה לא היה במקרה אלא מאת ה' היתה זאת. ועז"א דאר"י בקש לעבור כו'. ומיהו לספרים דגרסי אר"י מילתא באפי נפשה הוא דפליג על הת"ק וס"ל דויט אליה היינו בעל כרחו שלא בטובתו (נזה"ק): שהוא ממונה על התאוה. שגבר תאותו. וככר ידעת שכל כח יקרא מלאך (יפ"ת): מהיכן מלכים עומדין מלכי ב"ד שעמדו מפרץ: גדולים היינו נביאים שעמדו ג"כ מבניו כדאמ' בפ"ק דסוטה אמוץ ואמציה אחים היו. ואמציה מזרע דוד היה ואמוץ אחיו נביא היה אלמא נביאים נפיק מינה: בעל כרחו דייק מדכתיב ויט ולא כתיב ויסר אליה: (י) נצנצה בה רוה"ק. להוציא מפיה מה שעתיד להיות ממשך זרע דהיינו מלכים וגדולים שיעמדו ממנו ע"ד ניבא ולא ידע מה ניבא: שימני כחותם כו'. יבואר ע"פ מ"ש בזוהר ויהי שמקרא זה נאמר על מדת מלכות של מעלה והיא מדרגת מלכות ב"ד של מטה כי היא מרכבה אליו. ואהא מייתי ראיה ממ"ש לשון חותם במלך יהודה (נזה"ק): מצויינין בפתיל שבכל שעה שיושבים בדין הם עטופים בציצית. ומ"מ יותר נראה דגרסי' כפתיל. ופי' שכמו שפתיל הוא דבר מצויין. כן הסנהדרין מצויינים לאות ולמופת בתוך העדה (יפ"ת): מצויינים ניכרים: ויצא חוטר מגזע ישי. היינו מלך המשיח. והוטר היינו מטה. ומיהו משום דלא כתיב בקרא זה מטה ממש הביא ג"כ מטה עוזך וגו' שכל המזמור דשם מיירי במלך המשיח (יפ"ת): ותתר לו גבורים כי לו פי' דומים לו (מזרחי): גבורים כיוצא בו שהיה גבור דכתיב גור אריה יהודה. ונדיק דכתיב יהודה אתה יודוך אחיך כו' והוא גרם לראובן שיודה כדאי' בסוטה: (יא) התורה שהיא משחקת כו'. ר"ל הא' דכתיב משחקת מדבר בתורה שהיא משחקת כו' שמודעת השחוק שסוחק הקב"ה בבריותיו לשלם להם מדה במדה (מת"כ): רמית באביך בגדי עזים. שהכל היה ע"פ עצמו שהיה מלך עליהם. ועוד כי יהודה הביא הכתונת לאביו כדלעיל פ' פ"ד וכן נידון מכ"ת. שכן ניערה אותו תמר בענין שרימתה בו שנתן הערבון כשיביא הגדי והלכה לה ונטמר על ערבונו פן יהיה לבוז: לא סוף דבר ג' שלמים. כלו' לאו דוקא אמר ג' שלמים אלא אפי' רובו כו': ולא סוף דבר וגם הנה הרה לזנונים. כן הוא בהמדרש שעם יפ"ת ונזה"ק ופירשו שר"ל לא מיבעי' בזנתה אלא שגם היא הרה לזנונים שהיתה מטפחת כו' וה"ק ולא די שזנתה אלא שמתפארת בהריונה עם היותו לזנונים ואינה בושה: מלכים אני מעוברת אין זה בדרך גנאה. אלא שידעה שיהודה מלך באחיו ותתפאר כי מזרע זה יצליח למלוכה ולגואלים ונתקיים זה בזרעה שיצאו ממנה מלכי ב"ד. וגואלים כגון עתניאל ואבצן שהיו מושיעים את ישראל (יפ"ת): בתו של שם היתה. בפ"ק דסוטה משמע שאלו בתו ממש היתה ע"ש: ובת איש כהן ושם כהן היה דשם הוא מלכי צדק. ואע"פ שניטלה ממנו הכהונה כדאי' בפ"ד דנדרים. לא ניטלה אלא מזרעו כדאי' התם. וע"כ דנוה בשריפה משום כבודו של אביה שהוא כהן כדכתיב את אביה היא מחללת (הרא"מ): הוציאוה ותשרף אע"ג דבת כהן שומרת יבם שזינתה אינה במיתה כלל כמו שמפורש בסנהדרין. עיין תירוץ ברא"ם: (יב) מכאן שנאבדו בפ"ק דסוטה מפרש מדה"ל למימר היא מתוצאת. ופרש"י היא מתוצאת משמע לשון הוצאה על כרחו היא מוצאת משמע לשון מציאה: שנאבדו במס' סוטה קאמר בא סמאל וריחקו בא גבריאל וקירבן. ופרש"י סמאל רחקן כדי שתשרף ולא יצא דוד ממנה המכה את אדום בגיא מלח: היא והוא צריכין לצאת. משום דכתיב הוא וקרינן היא. ונראה שפירושו שכשגזרו עליה שריפה גזרו ג"כ על הבועל ולכן שאלו את פיה מי היה.

והיתה

או מצא אבידה וגו'. א"ר הונא היא מוצאת. היא והוא צריכין לצאת. והיא שלחה אל חמיה לאמר וגו'. בקש לכפור [לד] אמרה ליה הכר נא בוראך. שלך ושל בוראך הן. הכר נא למי החותמת א"ר יוחנן א"ל הקב"ה ליהודה אתה אמרת לאביך הכר נא חייך שתמר אומרת לך הכר נא: (יג) ויכר יהודה וגו'. [לה] ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק בשלשה מקומות הופיעה רוה"ק. בבית דינו של שם · בבית דינו של שמואל. בבית דינו של שלמה. בבית דינו של שם ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. מהו ממני א"ר ירמיה בשם ר' יצחק אמר הקב"ה אתם תהיו מעידים מה שבגלוי ואני מעיד עליו מה שבסתר. בבית דינו של שלמה (מ"א ג) היא אמו. מי אמרו. א"ר שמואל ב"ק צווחת ואומרת היא אמו ודאי. בבית דינו של שמואל (ש"א יב) הנני ענו בי ויאמר עד ה' בכם ויאמר עד. יצתה ב"ק ואמרה עד. מהו אומר [לו] בבני עלי (שם ג) ותהי חטאת הנערים גדולה וגו' וכתיב (שם) אשר ישכבון את הנשים הצובאות וגו'. אפשר כן בניו של אותו צדיק היו עושין אותו מעשה. אמור מעתה ע"י שהיו משלחין את קניהם לשילו להטהר והן משהין אותן חוץ לבתיהם לילה אחת העלה עליהם הכתוב כאילו שמשו עמהן. ודכוותה (שם ח) ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע. אפשר בניו של שמואל הצדיק היו עושין אותו המעשה א"ר ברכיה מברכתא היתה עוברת בבאר שבע והיו מניחין צרכי צבור ועוסקים בצרכי עצמן. ומכח אותו מעשה מעלה הכתוב כאילו לקחו שוחד. ודכוותה ותשב בפתח עינים כדכתיב לעיל: (יד) ויהי בעת לדתה. [לז] כאן חסרים ולהלן מלאים. והנה תאומים בבטנה. תאומים מלא כאן שניהם צדיקים. ולהלן כתיב תומים חסר אחד צדיק ואחד רשע. ויהי בלדתה ויתן יד. אמר רבא בר רב חסדא [לח] ג' נאמנין לאלתר. ואלו הן החיה והשיירה והמטהרת את חברתה. חיה דכתיב ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה. שיירה כדאמר ר' סימון אחוי דרבי יהודה בר זבדי בשם רב תינוק כ"ז שמושלך בשוק אביו ואמו מעידין עליו נאסף מן השוק צריך שני עדים. והמטהרת את חברתה כדתנן ג' נשים ישנות במטה אחת ודם תחת אחת מהן כולן טמאות. בדקה אחת ומצאה דם היא בלבד טמאה. אמר רבא ובלבד מעת לעת: (טו) ויהי כמשיב ידו וגו'. [לט] זה רבה על כל הפריצים ממך יעמוד. (מיכה ב) עלה הפורץ לפניהם וגו'. ר' בשם רבנן אמר [מ] כל הפורצים ממך עומדין שנאמר עלה הפורץ לפניהם. ואחר יצא אחיו וגו'. כמה ידות כתיב כאן. ר' יודן ור' הונא. ר"י אמר ד' [מא] כנגד ד' הרמין שהוא עתיד לפשוט את ידיו בהן. ואלו הן ד'. חרמו של עמלק. וחרמו של סיחון ועוג. וחרמו של ירחו. וחרמו של כנענים. ר' הונא אמר כנגד ד' דברים שהוא עתיד ליטול מן החרם. [מב] הה"ד (יהושע ז) וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה וגו'. ר' הונא אמר פורפריא בבליא [מג] ומה בבל עבדא הכא. אלא תני רשב"י כל מלך ושלטון שלא היה לו שולטן בארץ הוא אמר איני שוה כלום. ומלך בבל אנטיקיסר שלו היה יושב בירחו והיה זה משלח לזה כותבות וזה משלח לזה דוריות:

פרשה פו

(א) ויוסף הורד מצרימה. [א] כתיב (הושע י"א) בחבלי אדם אמשכם. אלו ישראל (שיר א') משכני אחריך נרוצה. בעבותות אהבה. דכתיב (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה'. (הושע יא) ואהית כמרימי

יד יוסף [לד] סוטה י': [לה] מכות פ' לוקין. קה"ר פסוק אי לך ארץ. שוח"ט מזמור פ"א. אג"ם פ' י"ד. ילקוט ס"ז. וילקוט ש"א רמז קי"ב. ת"י וירושלמי פסוק ויכר יהודה: [לו] ירוש' פ"ק דסוטה ופרק שני דדיני גזירות. ואג"ם פ"ז. שבת מ"ס: [לז] לעיל פ' ס"ג: [לח] קדושין פ' ו"י. בבלי וירוש' פרק חזקת הבתים. וילקוט ס"ז: [לט] ילקוט ס"ז: [מ] יומ"ע: [מא] ירוש' פ' נגמר הדין ובבלי פרק הנ"ל: [מב] ילקוט יהושע. תנחומא משפטים: [מג] חזית פסוק כרם. ספרי ח"ב פיסקא ל': פפ"ו [א] ילקוט ס"ז. ילקוט יהושע:

ענף יוסף

פרשה פה (יד) [אמר רבא בר חסדא שלשה נאמנין כו'] בירושלמי אי' רבי בא בשם רב חסדא וכאן הוא ט"ס כי רב חסדא לא היה אביו של רבא אלא רבו וחמיו. עיין בסדר הדורות בשם רבא ובשם חסדא. ולפי מ"ש בסדר הדורות שלכל שם אבא קורא בירושלמי בא · רבי בא זה הוא רבי אבא בר יצחק שהיה רגיל לומר דברים בשם רב חסדא ע"ש בסה"ד דף ט"ז ע"ב דפוס ראשון. וא"כ כאן במדרש נוכל להגיה ג"כ רבי אבא בשם רב חסדא [מהמופלג ר' משה חייקילס מווילנא]:
סס"ד

מתנות כהונה

שיהודה בעצמו פסק כן על עצמו אחר כך כשהכיר הסימנים אלא שיצאת בת קול שהם פטורים ומותרים: ושלחה אל חמיה לאמר וגו' גרסי'. ודייק מדכתיב הכר נא כמו שפי' בעקידה פ' זו שכלפי הסימנים אין נופל לשון בקשה להכירם אם לא יכירם מכבר: שלך ושל בוראך הן. יש לפרשו שעל הסימנים אמרה כן על שנאבדו והקב"ה המציא אחרים בדמותן ואם יכפור בהם יכפור בהקב"ה ומצאתי בפירש"י שעל העוברים שבמעיה אמר כן: מה שבגלוי כו'. כלפי יהודה אמרה כן שממנו נתעברה. ודלמא כי היכי דאזיל איהו אזל נמי אינש אחרינא העיד עליה הקב"ה שלא בא עליה אדם אחר כדאיתא בפרק אלו הן הלוקין: מעיד עליו על מעשה זה: מי אמר כדאיתא בפרק אלו הן הלוקין דדילמא ערומי קא מערמא: יצאת בת קול כו' דאל"כ ויאמרו מבעי לי' כדאיתא בפ' אלו הן הלוקין ועיין עוד מזה במדר' קהלת בפסוק אי לך ארץ: משהין קיניהן כו'. הטעם מפני שלא הגיע מקרבנות לכהנים כלום כדאית' בפ' במה בהמה ופ"ק דיומא: מברכתא פירש"י שיירא סוחרים ועסקו בסחורה בצרכי עצמם: ולהלן גבי רבקה ולכן כתיב ויהי בעת לדתה כמו שפירש"י בחומש: לאלתר פירש"י בפרק עשרה יוחסין ולא לאחר זמן אבל כל שאר הנאמנים נאמנים אף לאחר זמן: חיה דכתי' לאמר זה יצא ראשון: ובכור הוא ודוקא לאלתר כדאיתא בפ' עשרה יוחסין שאם יצאת וחזרה אין נאמנת ואיתא התם מאן דאמר שאם מהדרא אפה שוב אינה נאמנת: שיירא פירושו שיירא שעוברת ורואה אחד ואמר בני הוא זה נאמן ודווקא לאלתר כדאיתא בפרק עשרה יוחסין שאם נאסף מן השוק אין נאמנים עליו כיון שיצא עליו שם אסופי: ישנות כו'. ומוקי לה במסכת נדה במושלבות ודבוקות זו לזו: מעת לעת. פירש"י משעה שראתה עד עת שישנה עמהם ולא יותר: זה רבה על כל הפריצים. פירש"י משיח שיגלה במהרה שנא' עליו עלה הפורץ לפניהם: כל הפריצים. הפורצים דרך לעצמן: ר' יודא ור' הונא פליגי בטעם הארבע ידות: שהוא עתיד כו'. עכן שבא מזרח: עמלק מצאתי בירושלמי פרק נגמר הדין זה מלחמות כנעני מלך ערד וקראו עמלק כי עמלק היה כמו שפירש"י שם בפרשה חקת וכתיב והחרמתי את עריהם: סיחון ועוג. לא כתוב אלו לשון חרם ומצאתי בפירש"י בפרק נגמר הדין וז"ל וכיוצא זה עשה בערים אחרים ולא נתפרסמו עכ"ל: של מדין. פירש"י שהטף היתה נחרמת: ה"ג אחת טובה וגו'. וסיפיה דקרא ומאתים שקלים כסף ולשון זהב. ופירש"י ז"ל היה לו לומר אדרת אחת שנער ומאתים שקלים מהו אחת טובה כלומר אדרת טובה אחת של שנער ואחרת כמותה שאל"כ אין כאן ארבע דברים עכ"ל ועי"ל מאתים שקלים חשוב להו כתרתי שני מאות: פורפוריא כו'. לבוש מלכות בבל: ומה בבל כו'. מה עושה בבל כאן בירחו ועיין מזה במדרש חזית בפסוק כרם היה לשלמה: בארץ בא"י: הוא אומר. חשב בדעתו שאינו שוה כלום: אנטקיסר עניינו פקיד שלו וכן מצאתי בפירש"י שני למלך: וזה כו'. המשנה היה משלח למלך בבל כותבות: כותבות תמרים היו גדולים בירחו כי ע"כ נקראה עיר התמרים: וזה כו'. מלך בבל היה משלח למשנהו דוריות פירש"י מעילים ולכן מצא שם אדרת שנער והערוך פי' דוריות דורונות ואדרת שנער שלא לו לדורון: ויוסף כו'. עד בעבותות אהבה. בשביל אהבה עזה שאהבו ישראל מכל בניו: ה"ג בילקוט סדר זה ובהושע וכן גירס' רש"י אוכיל אני משה עליו אכילות הרבה ויוסף הוא השלים

עץ יוסף

והיתה תשובתה לאיש אשר אלה לו אנכי הרה (יפ"ת): בקש לכפור מפני הבושה. אבל לא היה ירא מן המיתה דהא לא ידעו כי כלתו היא (יפ"ת): הכר נא בוראך ולא תאבד אותי ואת עוברי. שאל"כ בתר דקאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה מה נ"ל הכר נא ובמס' סוטה אין נא אלא לשון בקשה: שלך ושל בוראך שהרי הקב"ה המציאן לה כדלעיל: אמרת לאביך הכר כו'. נתב' לעיל פ' פ"ד: (יג) בג' מקומות הופיע. ורש"י במדרש גרס הכריע. אבל בפ' הלוקין גרס ג"כ הופיע ופי' נגלה והוכיח בישראל בשעה שהוצרך. נ"א הופיע נשמעת בקול גדול (רש"י): בבית דינו של שם. בפרק הלוקין פרש"י לא היה שם חי אותה שעה. אלא ב"ד שלאחריו חביריו ותלמידיו. וקרי לה ב"ד של שם כמו בית שמאי ובית הלל: מהו ממני דליכא לפרש דמלת צדקה דבקה עם מלת ממני. כמו צדיק אתה ממני שלפי הנראה הוא יותר צדיק ממנה שהרי הוא לא ידע שכלתו היא. והיא ידעה שחמיה הוא: על מה שבגלוי דודאי נזקקה ליהודה אשר לו החותמת. ואני מעיד על מה שבסתר דמיהודה נתעברה. וגם שלא נתכוונה לזנות רק להקים זרע מבית יעקב. ובפרק הלוקין גרסי' יצתה ב"ק ואמרה ממני יצאו כבושים ופרש"י דברים צנועים הללו יצאו מאתי ראה הקב"ה שעתידין לצאת ממנו מלכים ונביאים שנא' גור אריה יהודה. וכן מתמר כדאמרי' בכתובות כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה וכו' וזימן הקב"ה מבין שניהם. מאתי היתה שיצאו שני בנים הללו לכבוש העולם שהרי עתיד דוד ומשיח לצאת ממנה עכ"ל. והנכון כגירסת מדרש קהלת דל"ג הכא אלא ממני היו כל הדברים. והא דאתם מעידים וכו' גרס לה בסמוך בתר ויאמר עד (יפ"ת): מי אמר דדילמא אערומי קא מערמא (גמרא): ואומרת היא אמו וכשראו כל ישראל שהסכימה דעתו לדעת המקום כמו שהעיד הב"ק ראו כי חכמת אלהים בקרבו (רש"א): ויאמר עד יצאת כו'. דייק מדה"ל למימר ויאמרו וקאמר ויאמר ע"כ שקאי על הבת קול דרוה"ק פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים בלשון נקבה. ולפי מה שכתבתי לעיל שנ"ל כאן אתם מעידים על מה שבגלוי כו'. פירושו שהם אינן מעידים אלא שבפרהסיא לא לקח אבל אפשר שבגנבה שלא מדעת בעלים לקח. לכך העיד הב"ק על מה שבסתר (יפ"ת): מהו אומר בבני עלי כו'. המאמר לקוח ממדרש שמואל פ"ז רק שכאן חסר ריש המאמר וה"ג ועלי זקן מאד וגו' אמר ר"י בר"ס זה אחד מן המקראות שהי' רבינו דורש לשבח ואת אשר ישכבון וגו' ודכוותה ולא הלכו בניו וגו' ודכוותה ותשב בפתח עינים וגו' ואגב פי' זה הובא כל הדרשה לכאן: ותהי חטאת הנערים מביא קרא זה שלא נאמר על שכיבת הנשים רק על בזיון קדשים. הוא משום דמבזיון קדשים מוכח נמי שלא היה בהם חטא אשת איש כדאמר בירושלמי דלעיל אין אומר עבירה חמורה יש כאן מבריחן מן החמורה ומקנתרן בקלה: אפשר בניו כו'. איך אפשר שבני צדיק יעשו עבירה גדולה כזאת ואין אביהם ימחה להם. דעל חטא א"א לא יתכן שישתוק עליו: משהין את קניהם בפרק במה בהמה פרש"י שהיו מסרבין להקריב שום קרבן אלא בקושי. והיו שוהות שם ולא היו חוזרות אצל בעליהן עד שיראו עיניהם שקיניהם קריבין לפיכך מעלה עליהן כאילו שכבום שהיו מונעים אותו מפריה ורביה: ויטו אחרי הבצע אפשר. פי' שיעשו בניו כן והוא שותק: מברכתא היתה עוברת פרש"י שיירה היתה עוברת והיו עוסקין בצרכי עצמן בסחורה ובצע מלשון כוסף ותאוה להרויח ממון: בבאר שבע שם היו שופטים בני שמואל כדכתיב בספר שמואל (יפ"ת): (יד) כאן חסרים פי' מאי דלא כתיב וימלאו ימיה ללדת משום דילדה למקוטעין. ועיין לעיל פ' ס"ג: נאמנים לאלתר ולא לאחר זמן שלא כשאר נאמנים שנאמנים לעולם: זה יצא ראשון כדתנן בפרק י' יוחסין חיה נאמנת לומר זה יצא ראשון וזה יצא שני כו': שיירה דאמר ר"ס כו'. המת"כ פי' שיירה שעוברת ורואה אחד ואמר בנו הוא זה נאמן. ודוקא לאלתר כדאי' בפרק י"י שאם נאסף מן השוק אין נאמנים עליו כיון שיצא עליו שם אסופי. ובקצת דפוסים אי' אסופי במקום שיירה: אביו ואמו בירוש' מפרש אביו או אמו. נאסף מן השוק צריך ב' עדים ואביו ואמו כשני עדים הם. אבל לשון גמרא דידן לא משמע הכי שאמר שכל זמן שהוא בשוק אביו ואמו נאמנים עליו נאסף מן השוק אין נאמנים עליו: ג' נשים ישנות במס' נדה מוקי לה במשולבות ודביקות זו בזו: מעת לעת פרש"י משעת שראתה עד עת שישנה עמהם ולא יותר: (טו) זה רבה על כל הפורצים ממך יעמוד. כצ"ל ופי' הא דכפל פרצת עליך פרץ אתא לרבויי שמלך המשיח שהוא גדול על כל המלכים יהיה מפרץ: כל הפורצים כו'. ר"ל דמרבה הכפל שכל הפורצים יעמדו מפרץ. ולא קרי פורץ אלא למלכי בית דוד שהם כבשו ארצות והושיע ה' את ישראל על ידם (יפ"ת): כמה ידות כתוב דהוה סגי ויתן יד וגו' והקשור עליה שני ויהי כמשיב אותה וגו' ואחר יצא אחיו שעליו השני (יפ"ת): ד' חרמין בפרק נגמר הדין גרסי' ג' חרמין שנים בימי משה ואחד בימי יהושע כו'. ר' יוחנן אמר חמשה ד' בימי משה ואחד בימי יהושע ע"ש: של עמלק ומה שלא נענשו ישראל עליו תירצו בפ' נ"ה לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו הירדן וע"ש בפרש"י הטעם: וחרמו של כנעניים הכנעני מלך ערד: וארא בשלל כו'. ורש"י בחומש כתב ד' דברים שלקח אדרת שנער ושתי התיכות כסף של ק' ק' שקלים ולשון זהב אחד: ומה בבל עבדא הכא. כלו' מה צורך הכתוב להזכיר כאן שהיתה האדרת מבבל. אלא לרמוז למעלת ארץ ישראל (יפ"ת): בארץ א"י: הוא אומר חשב בדעתו שאינו שוה כלום: אנטיקיסר ענינו פקיד שלו. וכן פרש"י שני למלך: וזה כו'. המשנה היה משלח למלך בבל כותבות פי' תמרים (שתמרים היו גדלים בירחו כי על כן נקרא עיר התמרים). וזה כו' פי' ומלך בבל היה משלח למשנהו דוריות פרש"י מעילים. ולכן מצא שם אדרת שנער. והערוך פי' דוריות דורונות. ואדרת שנער שלח לו לדורון:

פרשה פו (א) בחבלי אדם כו'. דריש הכא בחבלי אדם אמשכם זה יוסף ללמדך דמכירת יוסף לא היה במקרה אלא מאת ה' היתה זאת כדי להמשיך על ידו את יעקב ובניו למצרים. ולכן כתיב הורד מצרימה להורות שענין יוסף הוה כדי להוריד את אביו למצרים וכדדרשי' בסמוך להדיא. ואיידי דמייתי האי קרא חבלי אדם וגו' מפרש ליה ברישא כפשטיה דמיירי בהמון ישראל כדכתיב לעיל מיניה ואנכי תרגלתי לאפרים. וכל ישראל נקראים ע"ש אפרים. והדר דריש דרמיז לענין יוסף: בחבלי אדם אמשכם כו'. ר"ל כמו שפרש"י בחבלי אדם אמשכם הייתי מושכם תמיד בחבלים דקים אשר ימשוך בהם האדם את בנו כלומר במשיכת

כמרימי עול. שרוממתי צרוהם עליהם. ב"ב למה. (שם) על לחיהם בשביל
דבר שהוציאו מלחייהם שאמרו אלה אלהיך. וסוף ואט אליו אוכיל. אני
מטה עליהן אכילות הרבה (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ. ד"א בחבלי אדם
אמשכם. זה יוסף וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור. בעבותות אהבה.
וישראל אהב את יוסף מכל בניו. ואהיה להם כמרימי עול. שרוממתי
צריו עליו ואי זו זו אשת פוטיפרע. כל כך למה על לחייהם. בשביל
דבר שהוציא מלחייו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וסוף ואט אליו
אוכיל אכילות הרבה. ד"א ויוסף הורד מצרימה. ויוסף הוא השליט ויוסף
הורד מצרימה שלט בהון המד"א (שם) וירד מים עד ים. כבש בהון המד"א (מ"א
ה) כי הוא רודה בכל עבר הנהר. נסחון נחת אליהן המד"א (שופטים יד) וירדהו
אל כפיו. הוריד ליעקב אבינו למצרים. ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר סימון
אמר ג לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת. מה
עשו לה משכו את בנה לפניה והיה מהלכת אחריו ע"כ שלא בטובתה.
ג כך היה יעקב אבינו ראוי לירד למצרים בשלשלאות ובקולרין. אמר
הקב"ה בני בכורי ואני מורידו בבזיון. ואם ליתן בלבו של פרעה איני מורידו
פומבי. אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו ע"כ שלא בטובתו
ד והוריד את השכינה למצרים עמו. ר' פנחס בשם ר' סימון אמר מנא לן
שירדה השכינה עמו. מדכתיב ויהי ה' את יוסף: (ב) מצרימה ה תני בשם
רבי נחמיה כל דבר שצריך למ"ד בתחלתו ניתן לו ה"א בסופו. סדומה.
שעירה. מצרימה. איתיביה והא כתיב (תהלים ט) ישובו רשעים לשאולה.
א"ר אבא בר זבדא לביטי התחתונה שבשאול: (ג) ויקנהו ו הקנויין קונין.
כל העבדים מחסרין את בית רבן אבל זה ויברך ה' את בית המצרי בגלל
יוסף. ז כל העבדים חשודים על הגזל אבל זה וילקט יוסף את כל הכסף
כל העבדים חשודים על הערוה אבל זה ולא שמע אליה יר' יהושע דסכנין
בש"ר לוי אמר כל העבדים רבן מאכילין תרומה לעבדיהם אבל זה האכיל
את רבו תרומה. דא"ר יב"ק ח מבנות יוסף לקח אלעזר. פוטיפר הוא
פוטיפרע. פוטיפר שהיה מפטם עגלים לע"ז. פוטיפרע שהיה פורע עצמו
לע"ז כיון שירד הפר לשם נעשה פויטנון. סרים פרעה. שנסתרס בגופו
מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקב"ה בגופו. משל לדוב שהיתה
משכלת בבני אדוניה אמר פברון ניביה. כך ט מלמד שלא לקחו אלא
לתשמיש וסרסו הקב"ה י הה"ד (תהלים לז) כי ה' אוהב משפט וגו' חסידיו חסידו
כתיב ואי זה זה זה יוסף. לעולם נשמרו וזרע רשעים נכרת. מלמד שלא
לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקב"ה: (ד) ויקנהו פוטיפר וגו' י איש מצרי
גבר ערום. ומה הוות ערמותיה אמר בב"מ גרמני מוכר כושי וכאן כושי
מוכר גרמני אין זה עבד. אמר להם יא הביאו לי ערב ואין לשון מיד זה
אלא ערב. המד"א (בראשית מג) אנכי אערבנו וגו' ע"כ אמר מיד הישמעאלים
א"ר לוי יב עבדא זבין ובר אמתא מזבין ובר חורין עבד לתרויהון: (ה) ויהי
ה' את יוסף. יג הא עם שאר השבטים לאו. אמר ר' יודן לבהמי שהיה
לפניו י"ב בהמות טעונות יין. נכנסה אחת מהם לחנותו של עכו"ם הניח
י"א והלך לו אחריה. אמרו לו מה אתה מניח י"א והולך לך אחרי האחת.
אמר להם אלו ברשות הרבים הם ואיני חושש להן שמא יעשה יין נסך.
כך אלו גדולים וברשות אביהם אבל זה שהוא קטן וברשות עצמו לפיכך
ויהי ה' את יוסף. ויהי איש מצליח ר' ברכיה אמר גבר קפוז כמה דתימא
(ש"ב יט) וצלחו הירדן לפני המלך. משל לדובה שהיתה עומדת בשוק
מקושטת באבנים טובות ומרגליות. אמרו כל דקפיז לה נסיב ליה מה דעלה.
היה שם פקח אחד אמר להון מסתכלין אתון במה דעלה ואנא מסתכל בניביה.
א"ר

יד יוסף ב שוח"ט מזמור ק"ס. תנחומא: ג שבת פ"ט: ד מגילה כ"ט: ה לעיל פ' נ' וס"נ. יבמות י"ג: ו ילקוט ס"ז: ז אבות פ"ב. ופסחים קי"ג: ח סוטה מ"ג: ט סוטה י'. יונ"ע. זוהר. ילקוט תהלים: י ילקוט ס"ז. ספר סיפר: יא ת"י: יב קה"ר פ"י סי' ע': יג ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

תהלים וגו' ויוסף הורד כו': **שלט בהון**. בילקוט ורש"י גרס כבש: **כבש בהון**. בילקוט ורש"י גרס שלט: **נסחון** מאתריהון היך מה כו'. פי' שלטלם ממקומם שנאמר ואת העם העביר אותם לערים ויורידהו אל כפיו פי' רש"י מתרגמי' ונסחיה: ה"ג **אל** כפיו ויוסף הורד הוריד כו'. כלומר קרי ביה הוריד לאחרים משמע: **למקולין** לבית המטבחים: **על כרחה**. מפני רחמה על בנה: **יעקב** ראוי כו'. כיון שירד שם לתוך הגלות היה ראוי שירד שמה דרך הגולים: **בני בכורי**. הוא יעקב שנאמר בני בכורי ישראל: **ואני** מורידו כו'. בתמיה: **ואם** ליתן בלבו כו'. פירש"י אם אתן בלבו של פרעה להורידו: ה"ג רש"י **מורידו** פופולא ופי' בו בבזיון בלשון יון והערוך: **מנלן** כמו מנין: **לשאולה** הרי שים בו ה' בסופה ואעפ"כ למ"ד בתחלתו ואם ה"א בסוף התיבה כמו למ"ד בתחלתה תרתי למה לי: **לביטי** נתבאר לעיל פרשה מ"ח תניינא ופרשה ס"ח: **הקנויין** כו'. יוסף הנקנה לעבד הוא היה קונה קניינים וכדמפרש ואזיל ודריש ויקנהו נוטריקון ויקנה הוא והכי קאמר קרא ויוסף הורד מצרימה ויקנה הוא: **וילקט** כו'. ואילו היה נחשד לא הניחוהו ללקט: ה"ג כל העבדים רבן מאכילם תרומה. ופירושו אם האדון כהן שהרי העבד קניין כספו הוא: **מבנות** יוסף כו'. ויוסף לקח בת פוטיפרע ובת יוסף נשאת לאלעזר הרי שבת פוטיפרע אכלה בתרומה ובני בניה הרי הם כהנים: **הוא** פוטיפרע. ומפרש למה פעם נקרא פוטיפר ופעם נקרא פוטיפרע: **עגלים** היינו פרים וזה פוטיפר: **שירד** הפר לשם. ה"ג ג"כ בערוך ופירושו כיון שירד לשם יוסף הנקרא שור דהיינו פר נעשה אדונו: **פויטנין** פירש"י פויטנן עשיר ור"ל בעל מקנה כד"א בבהמה דוכתי: **אמר** האדון שברן ניביה. שברו שיניה ובילקוט גרס תברון ניביה: **מלמד** כו' וזרע רשעים וגומר כיון שנסתרס זרעו כלה ונכרת: **גבר** ערום. ולכן אמר איש מצרי שהמצריים היו חכמים וערומים ביותר: **גרמני** פירש"י והערוך לבן ביותר והישמעאלים הם שחורים: **ערב** שהוא עבד ושלא יתבענו שום אדם ממני: **מיד** זה. דכתיב מיד ישמעאלים: **עבדא** זבין כו'. פוטיפר היה סרים פרעה ורש"י פי' שפרעה נתן את פוטיפר לשרה לעבד והוא היה קונה את יוסף ובן האמה הישמעאלים בני הגר שפחת שרה היו מוכרים אותו ובן חורין זה יוסף היה עבד לשניהם ובמדרש קהלת בפסוק ראיתי עבדים גרס ובר חורין מזדבן לתרווייהו והיא היא: **לבהמי** מוליך בהמות: ה"ג בילקוט יין נסך וזה נכנס בחנותו של כותי ומתיירא אני שמא יעשה יין נסך כך כו': **גבר** קפוז. איש מקפיץ כלומר צהל ושמח ולב טוב מדלג על ההרים תרגום מקפז: **וצלחו** פי' עברו במהירות ובשמחה ובפירש"י מצאתי כדמתרגמינן וצלחו וקפצו ע"כ ובתרגום שלפנינו כתיב וגזו והוא ענין העברה: **אמרו** כל דקפיז כו'. אמרו מי שידלג ויקפוץ עליה יקח מה שעליה: **מסתכלין** כו'. אתם נותנים עיניכם במה שעליה ואני נתתי עיני בשיניה שלא תשוך אותי כלומר מה יועילני מה שעליה אם תשוך אותי וכן יוסף לא היה חושש לפיתוי אשת פוטיפרע ולהבטחתה רק אל שעונש

עץ יוסף

במשיכת הרחמים. ועז"א כאן אלו ישראל שנא' בהם משכני אחריך נרוצה: **אהבתי אתכם** אמר ה' והיינו בעבותות האהבה שנקשר בהם כבר מימות יעקב לקרב זרעו על תחת כנפי השכינה וכענין שנא' כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו: **שרוממתי צריהם עליהם** להיות עליהם כעול: **שאמרו אלה אלהיך** שבעון זה נגזר עליהם גלות מכל"מ לפי שהקב"ה הוציאם מגלות מצרים והם כפרו בו ואמרו על העגל כי הוא העלם מארץ מצרים לפיכך שוב נגזר עליהם ג"כ גלות לדורות: **ואט אליו** אוכיל כו'. לפי שמירוק הגלות הוא לטובתו כהיות אחרית דבר טוב מראשיתו כי אז ואט אליו אוכיל אכילות הרבה יהי פסת בר בארץ שתנובת הארץ כלי מילת וגלוסקאות וכפי מה שהיה קודם חטא אדה"ר וכדאי' לעיל פ' ט"ו: **ד"א בחבלי אדם** זה יוסף דרש דרמז ביה לענין יוסף. ואע"ג דקרא בל"ר. כיון דכל ישראל נקראו על שמו כרבים דמי. ועז"א זה יוסף דכתיב ביה וימשכו את יוסף מן הבור. ומשיכה זו ודאי היה ע"י חבלים ממש. ובחבלים הללו משכני גם להם למצרים. כי היה יעקב ראוי לירד למצרים בשלשלאות של ברזל. ולפי שחס הקב"ה על כבודו נמשכו שמה ע"י יוסף. בעבותות אהבה עבור האהבה שאהב ישראל את יוסף מכל בניו. ואהיה להם כמרימי עול ע"י מעשה פוטיפרע שגרמה לו להאסר בבית האסורים. ולבסוף היה זה לטובתו ונעשה משביר בר לכל הארץ. ועז"א ואט אליו אוכיל אכילות הרבה: **אכילות הרבה** (בראשית מ"ב) **ויוסף הוא** השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ. ויוסף הורד מצרימה כבש בהון המד"א וירד מים עד ים. שלט בהון המד"א כי הוא רודה בכל עבר הנהר. נסחון נסח יתהון מאתריהון המד"א (שופטים י"ד) וירדהו. כצ"ל (א"ת ומת"כ) ור"ל כבש בהון בכח ובחזקה ובנצחון כענין שנא' וירד מים עד ים דהוא דרך מלחמה. וזה כדאמרי' בפ"ק דסוטה ויוסף הורד מצרימה אל תקרי הורד אלא הוריד שהוריד איצטגניני פרעה מגדולתם. ואו דריש לה מלשון שליטה מרצון. והיינו במה ששלט על המצריים שמעצמם נכנעו לו. ועז"א המד"א כי הוא רודה בכל עבר הנהר שפירושו שמעצמם נכנעו לו לשלמה עבור חכמתו. ואו דריש מל' הורד דנסח יתהון מאתריהון כד"א וירדהו אל כפיו שהוא מל' העתקה והסרה. וכן יוסף העבירם ממקומם כמ"ש ואת העם העביר לערים. ואו דריש מל' הוריד שהוריד אבינו יעקב למצרים: **למקולין** לבית המטבחים: **על כרחה** מפני רחמה על בנה: **יעקב אבינו** ראוי כו'. היה ראוי שירד שמה כדרך הגולים: **בני בכורי** הוא יעקב. שנא' בני בכורי ישראל ואני מורידו בביזיון בתמיה: **ואם ליתן** בלבו כו'. פי' ואם אתן בלבו של פרעה להורידו למצרים איני מורידו שם בפומבי. פי' בפרסום לעין כל. וכלו' אפי' אתן בלבו של פרעה שיורידהו למצרים בכבוד. מ"מ יורידהו בפרהסיא ויהיה לו ליעקב צער גדול. וכמת"כ בשם רש"י והערוך משמעו שגירסתם הוא אני מורידו. ובילקוט לא גרס זה כלל: **והוריד את השכינה** וכדאמרינן כ"מ שגלו שכינה עמהם (מה"ק): (ב) כל דבר שצריך כו'. נתב' לעיל פ"נ: **לשאולה** הרי שים בו ה' בסופו ולמ"ד בתחילתו: **לביטי** למדור: (ג) **ויקנהו** הקנויין קונין הא קנין טב כל העבדים מחסרין כו'. כצ"ל (יפ"ת) שמגיד נפלאות ה' שהקנויים קונין לבעליהם. שיוסף שהיה מתחלה קנין פוטיפר. אח"כ קנאו לפוטיפר בכלל מצרים שנקנו לו ליוסף לעבדים. ועוד רמז כי לזה יקרא קנין סחורה טובה שלא כדרך קנין שאר עבדים. שכל העבדים מחסרין את בית רבן שאינם מקפידים בשמירת נכסיו ונפסדים אבל זה ויברך ה' כו' (יפ"ת): **אבל זה וילקט** סיפיה דקרא ויבא את הכסף ביתה פרעה. שכל הממון שבא לידו מסרו למלכות. וכ"ש שלא יגזול דבר ממנו וילפינן מיניה נאמנות יוסף: **האכיל את רבו** כלו' לזרע רבו שמבנות יוסף לקח אלעזר הכהן. ומאחר שזרעו של פוטיפר משוקע בתוכו שלקח יוסף את אסנת בתו נמצא שמזרע פוטיפר אוכלי תרומה: **מבנות יוסף לקח אלעזר**. בגמרא מפיק לה מדכתיב מבנות פוטיאל מבנות יוסף שפטפט ביצרו: **הוא פוטיפרע** הכי גמירי לה (יפ"ת): **שהיה פורע** כו' שהיה עובד בעל פעור שעבודתו בכך כדאי' בפ' ד"מ: **שירד הפר** היינו יוסף שנקרא פר ע"ש בכור שורו הדר לו: **נעשה** (אדונו) **פויטנון** פירוש סרים. וכן משמע מפירוש הערוך ומוסף הערוך ע"ש: **שנסתרס בגופו** כו'. דליכא למימר שהיה סרים מעיקרו. שהרי יוסף נשא בתו והיתה לו בת מתחלה. וע"ד הדרש אמרינן שסבת סרוסו היה מפני שלקח את יוסף לתשמיש: **פברון ניביה** שברו מתלעותיה: **חסידו כתיב** וכן הוא בזוהר סדר זו. דרמיז אגב אורחיה ענין יוסף: **מלמד שלא** לקחו כו'. וה"ק קרא החסיד נשמר על ידי כריתת זרע הרשע דהיינו הסירוס שנכרת בזה מלחיות זרע. ודריש נכרת מענין ונתוק וכרות (יפ"ת): (ד) **איש** מצרי גבר ערום. ולפי שהמצרים שמן פקחים קראו מצרי בכאן. לפי שבקש ערב כדמפרש (יפ"ת): **גרמני** המת"כ פי' בשם הערוך ורש"י לבן ביותר. וכן בהרת עזה נראית כגרמני (נגעים פ"ב). פירוש גרמני הוא איש ממדינת גערמאניען אשר אנשיה לבנים בטבעם והיא נקראת כן בלשון רומי והיא מדינת אשכנז (דייטש לאנד) ובכתוב ובני יפת גומר וכו' (בראשית י' ב') תרגום ירוש' אפריקי וגרמני וכו': **כושי** שחור: **אין זה עבד** אלא גנוב הוא והיום או למחר דרוש ידרש: **הביאו לי ערב** שהוא עבד ושלא יתבענו שום אדם ממני: **ע"כ אמר** מיד הישמעאלים. כלו' השתא אתי שפיר דכתיב מיד הישמעאלים. והלא פוטיפר לא קנאו אלא מיד המדנים או מיד דימוסיא של מדינה כדלעיל פ' פ"ד: **עבדא זבין** כו'. דלהכי כתיב איש מצרי מיד הישמעאלים לומר שהיה בכאן דבר חדש שהעבד קונה דהיינו פוטיפר שהוא עבד מאחר שהוא מצרי מבני חם שהוא עבד לשם וליפת. ובר אמתא מוכר דהיינו הישמעאלים שהם בני הגר שפחת שרה ואברהם. והיה יוסף שהוא בן חורין עבד לשניהם. ולכן הזכיר מיד הישמעאלים. כלו' קנין זה בא מיד הישמעאלים ונמצא א"כ דבר אמתא מזבין ועבדא זבין (יפ"ת): (ה) **הא** עם שאר שבטים לא. ר"ל שנראה שנסתלקה עיקר שכינה מהם וירדה למצרים. ועז"ז קשה לו שאיך יתכן להניח הרבים מפני היחיד. ומשני שהוצרכה שכינה לשמרו שלא יכשל בעבירה בין המצריים (יפ"ת): **לבהמי** מוליך בהמות: **גבר קפוז** פי' קופץ ודולג. כלו' שהיה שולט ביצרו וקופץ כנגדו שהיה רואה תמיד לפוטיפרע מקושטת ומבושמת ולא היה נושא עיניו אליה. ומביא ראיה שמצליח הוא ל' קפוז וריקוד כד"א וצלחו הירדן לפני המלך שעברו במהירות דרך קיפוץ ודילוג לכבוד המלך וכדמתרגם וצלחו וקפצו (יפ"ת): **אמרי כל** דקפיז כו'. כלו' מי שיקפוץ וידלג עליה יקח מה שעליה. ובכן כל המון עם להוטים אחר הדבר עבור חימוד ממון. אך היה שם פקח אחד ואמר מסתכלון אתון מה דעליה. אנא מסתכל בניבוי כלו' נתתי עיני בנשיכת פיה וירא שכרו בהפסדו. ולפי' אדרבא היה מתרחק מן הדוב והיה קופץ ודולג ממנו לאחוריו. וכן הוא בנמשל בענין פוטיפרע שהיתה בדמות דוב מקושטת וכענין מ"ש בפרק שממונה בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית כו'. ואפי' הכי לא השגיח בה והיה מתרחק ממנה מאד כמתרחק מן הדוב המקושט: **כל אותה דובה** קופץ קפז ואת רב מדין אתמהא. ר"ל שהקב"ה אמר ליוסף שאותה הדובה פוטיפרע אורבת עליך תמיד בקפוץ קפז לקפוץ ולדלוג

א"ר ברכיה כל אותה דובה קפוז קפז ואת רב מדין . אתמהא : (ו) רבנן אמרי וירא אדוניו כי ה' אתו . יד ובסוף שכח דכתיב (בראשית מא) כי נשני אלהים את כל עמלי . ר' הונא בשם ר' אחא אמר מלחש ונכנס מלחש ויוצא . הוה א"ל מזוג רותחין והיו רותחין . פושרין והיו פושרין . אמר מה יוסף טו תבן לעפריים אתה מכנים . קדרים בכפר חנינה . גזזין בדמשק . חרשין במצרים . באתר דהרשין חרשין . עד היכן . א"ר חייא טז עד שראה שכינה עומדת על גביו . הה"ד וירא ארוניו כי ה' אתו : (ז) וימצא יוסף וגו' ויהי מאז וגו' . יז תני רשב"י בכ"מ שהצדיקים הולכים השכינה הולכו' עליהם . יח י"ב שנה עשה שם . שש בבית ושש בשדה . ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף כי אם הלחם אשר הוא אוכל . יט לשון נקי . ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה . א"ר יצחק כ זרוק חוטרא לארעא ועל עיקרא נפיק . לפי שכתוב (בראשית כט) ורחל היתה יפת תאר וגו' לפיכך ויהי יוסף יפה תאר וגו' :

פרשה פז

(א) ויהי אחרי הדברים האלה . (משלי ז) א וארא בפתאים . אלו השבטים א"ר לוי ב בערביא צווחים לינוקא פתיא . אבינה בבנים נער זה יוסף . חסר לב שהיה אומר לשת"ר על אחיו ג היש חסר לב יותר מזה ומתמן נתגלגלה ירידתן למצרים . והנה אשה לקראתו . זו אשתו של פוטיפר שנזדווגה ליוסף שית זונה ליוסף . ונצורת לב למצרים . הומיה היא וסוררת ד שגשיא וטעיא . בביתה לא ישכנו רגליה אלא פעם בחוץ וגו' . שאלה ואמרה חמיתון ליה ליוסף . והחזיקה בו ונשקה לו ותתפשהו בבגדו . העיזה פניה ותאמר לו שכבה עמי : (ב) ויהי אחר הדברים האלה . ה כתיב (תהלים קכה) כי לא ינוח שבט הרשע וגו' . ר' אבא ב"כ ור' יצחק . ר' אבא ב"כ אמר אין לו נייחא בצד חבורה של צדיקים אלא בצד חבורה של רשעים . למה למען לא ישלחו וגו' . ר"י אמר אין לו הנחה בצד חבורה של רשעים . אלא בצד חבורה של צדיקים למה למען לא ישלחו וגו' . ד"א כי לא ינוח שבט הרשע זו אשתו של פוטיפר . על גורל הצדיקים זה יוסף : (ג) ותשא אשת אדוניו . ו (איוב לד) לכן אנשי לבב שמעו לי מה היא אומנתו של הקב"ה . כי פועל אדם ישלם לו . ר"מ ור' יהודה ור' שמעון . ותשא אשת אדוניו את עיניה מה כתיב למעלה מן הענין ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה ז לגבור שהיה עומד בשוק וממשמש בעיניו ומתקן בשערו ומתלה בעקבו אמר לי נאה לי יאי נאה גבור . א"ל אי את גבור אי את יאי הא דובא קמא קום קפחניה : ד"א ויהי אחר הדברים וגו' . הרהורי דברים היו שם . מי הרהר יוסף הרהר אמר כשהייתי בבית אבא היה אבא רואה אי זו מנה יפה היתה שם והיה נותנה לי . והיו אחי מכניסין בי עין רעה . עכשיו שאני בכאן מודה אני לך שאני ברווחה . א"ל הקב"ה הטלים . הייך שאני מגרה בך את הדוב . ד"א אמר אבא נתנסה זקיני נתנסה ואני איני מתנסה . א"ל הקב"ה הייך שאני מנסה

יד יוסף יד תנחומא ילקוט ס"ז : טו מנחות פ"ה : טז במד"ר פ' י"ד סי' י' : יז ילקוט ס"ז . מגילה כ"ט : יח סדר עולם פ"ב וספר סיסר : יט יומ"ע : כ לעיל פ' נ"ג : פפ"ז א ילקוט ס"ז וילקוט משלי : ב סנהדרין ק"י : ג שלא דן את אחיו לכף זכות עם היותם זרע אמת ומוחזקים בכשרות : ד והמעריך כתב שנ"ל בכיה היא וטעיא . ופי' בוכה היא לבעלה ואומרת לו חולה אני ועם יוסף בקשה לזנות . וכרי זה ע"ד מ"ש לעיל שית זונה ונצורת לב לבעלה : ה ילקוט תהלים . וילקוט ס"ז . שוח"ט מזמור קכ"ה : ו ילקוט ס"ז וילקוט איוב : ז ילקוט ס"ז :

ענף יוסף

פרשה פו (ו) [הה"ד וירא אדוניו כי ה' אתו] קשה דמעיקרא פי' כי ה' אתו על שמיעות ש"ש בפיו . והשתא מסיק הה"ד וירא אדוניו כי ה' אתו משמע דמפרש ליה על ראיות השכינה על גביו . ובמה י"ל דתרתי דרים מינה . דאי להזכרת ש"ש לבד מאי וירא . וישמע מיבעי ליה:

פרשה פז (ג) [לכן אנשי לבב שמעו לי וגו' מה היא אומנתו של הקב"ה] כן הוא גירסת היפ"ת [וכן הוא בילקוט איוב ל"ד] . וז"ל מעשה הצדק והדין אשר לו יתב' יקרא אומנות לג' טעמים ע"ש . אולם ברוב הספרים כתוב מה היא אומנתו של הקב"ה והוא מל' אומנה לשלם שכר לעושי רצונו ולפרוע מעוברים על מצותיו . וכמו שדרשו חז"ל על מ"ש בכמה מצות עשה ול"ת אני ה' נאמן לשלם שכר כו' ואמרו על זה לשון אומנה כי באמת עיקר השכר והעונש הוא בעוה"ב כידוע : [ואני איני מתנסה] דעתם שהכתוב אומר ויוסף היה יפ"ת בכוונה ע"ד כמו שאמרו ברבי יוחנן שהיה עומד בשערי טבילה . וכמאמרם בעבודת אלילים דהליף אפתחא דזונות כי היכי דניכף יצרי' . וזהו כח גדול להפך דוקא הרע לטוב . וכן עשה יוסף שייפה עצמו בכוונה שעכ"ז לא יתגבר עליו תאוותו . וזה היה הרהורי דברים שבלבו שאפן לסתנסות עשה בכדי שיוציא כחות נפשו הטובים לפועל יותר . ולכן בא עליו כל זה :

נתנה

מתנות כהונה

הטוב המעותד לו ממנה וע"ז אמר כל מה שהיא היתה קופלת לפתותו היה הוא מקפץ יותר להנצל : כל אותה דובה כו' כלומר כך אמר הקב"ה אותה הדובה אשת פוטיפרע קופצת עליך הולך וקפוץ ואתה גדול ורב ממנה לבלתי שמוע לה : ה"ג בילקוט וירא אדוניו כי ה' אתו . ר' חנינא בשם ר' אחא אמר מלחש ונכנס מלחש ויוצא ובסוף שכח דכתיב כי נשני אלהים את כל עמלי רבנן אמרי הוה אמר ליה כו' : מלחש כו' . פירש"י היה אחר תלמודו שלא ישכח מה שלמד מאביו ואעפ"כ שכח שנאמר כי נשני אלהים את כל עמלי כל מה שעמל בתורה : הוה אמר ליה . אדונו מזוג רותחין כו' : אמר ליה . אדונו פוטיפרע אמר ליה ליוסף : מה זה יוסף . תבן אתה מכנים לעפריים עיר שכולה תבן : קדרות לכפר חנינא . שיש שם קדרות הרבה ובערוך ערך קכ"ז גרס קרזים ולא פירשו : נזזין גיזי צמר ושם הרבה צמר שהיה כן הרשן אתה מכנים למצרים במקום שההרשין חרשין : עד היכן . היה סבור שיוסף היה מכשף : ה"ג הולכות עמהם כו' . ועיין לעיל פרשה ע"ג : ה"ג בבית ובשדה י"ב חדש עשה שם : שש בבית . ששה חדשים כשהבריות מתכנסים לבית וזה בחורף וששה חדשים של ימות הקיץ כשהבריות מצויין בשדות : לשון נקי . כלפי אשתו אמר כן וכדפירש רש"י בחומש : זרוק חוטרא כו' . יש לומר כשזורקין עץ על הארץ דרך גדילתו והוא מוציא משרשו נטיעה כדומה לו אבל רש"י וילקוט גרס זרוק חוטרא לאוירא אעיקרא קאי פי' כשזורקין עץ כלפי מעלה הוא יורד ונופל על הארץ למקום שרשו אשר לוקח משם וכן הוא לעיל גבי ישמעאל סוף פרשה נ"ג : צווחים כו' . קורין להינוק פתיא : ומתמן כו' . בילקוט זה ובמשלי לא גרס וצ"ל שהוא נתינת טעם לשהיה לבו חסר שהרי בסוף ירדו בשביל זה למצרים : שית זונה . מלשון תשופי שת כלומר גלתה לו ערותה : למצרים לבעלה המצרי היתה נוצרת איבה שרצתה לזנות תחתיו : שגשיא הומה היתה ונוהגת מנהג שגעון ויהם תרגום ושגיש ורש"י ובילקוט גרס בוכה היא וטעיה : חמיתון גרסי' . שאלה לכל הרואים אותו : ה"ג אין לו נייחא כו' . עד למה כו' פי' אין ליצר הרע הוא שבט הרשע הנחה אלא אצל הרשעים וכמו שאמרו חז"ל אין תשוקתו ליצר הרע אלא לקין וחביריו : למה כו' . מאי טעמא למען לא ישלחו כו' : ור' יצחק כו' . סבר שהנחתו יותר אצל הצדיקים וכמו שאחז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ומ"ט לא ישלחו כו' ויהיה להם שכר טוב בעמלם על שנצחו יצרם הרע ופירש"י מצאתי וז"ל אין לו לצדיק נייחא בצד חבורה של רשעים אלא בצד חבורה של צדיקים וסרס המקרא ודרשו לא ינוח גורל הצדיקים עם של רשעים עכ"ל ונראה שלא היה כתוב בספרו דברי ר' אבא ודוק · ה"ג ור' שמעון כו' . ודבריהם כתובים לעיל פ' פ"ד בפסוק ויבא יוסף את דבתם רעה ועלייהו קאי הכא ודרש פסוק כי פועל אדם ישלם לו וכאורח איש ימצאנו שפלם לו מדה במדה ועיין לעיל : וממשמש בעיניו . כדי ליפותם : ומתלה בעקיבו . הולך בגיאות ובנחת עד שנראית עקיבו תולה למעלה : לי נאה . לי היופי והנוי . נאה גבור אנכי : אמרו לו . הבריות אמרו לו אם אתה גבור נאה הרי דוב לפניך עמוד וגלח אותו : קום קפחיניה . והנמשל על יוסף שהיה ממשמש בעיניו כו' . כדכתיב ויהי יוסף יפה תאר וגו' : אמר ליה הקב"ה הרימי מגרה בך את הדוב ונראה נא אם תעמוד בניסיון שספרת על אחיך שנתנו עיניהם בבנות הארץ : מודה אני לך . כלפי מעלה אמר כן : הטלים אדם יחידי ובטל בלי דאגה : ווסתן מנהגם : אסטרולוגים

עץ יוסף

ולדלוג עליך להכשיל לך בחטא . ובכן גם אתה תחזור כגבר חלציך למהוי רב מדין להתגבר כנגדה בקפוץ ודלוג לאחוריך להתרחק ממנה בכל היכולת (נזה"ק) : (ו) רבנן אמרי כו' . נראה פירוש כי ה' אתו שהיה עסוק בלימודו דומיא דוה' עמו דדוד שפי' בגמרא שהלכה כמותו . ואעפ"כ לבסוף שכח כדכתיב כי נשני אלהים את כל עמלי דהיינו עמל התורה וכדדרים לעיל פ' ע"ט . ור' אחא ס"ל שהיה מזכיר שם שמים בפיו תמיד כפרש"י בחומש . ולזה הגיר' הפסים היפ"ת : א"ל מזוג רותחין פי' אדונו א"ל מזוג רותחין כו' והיו רותחין שאין הצלחתו לבד כדרך העולם אלא במעשיו שבידו היכף ומיד בדרך נס . ודייק לה מדכתיב וה' מצליח בידו : מה יוסף מה זה יוסף תבן אתה מכנים לעיר עפריים . והוא דרך משל כמי שמביא תבן לעפריים שהיא ארץ מלאה תבן . וקדרים לכפר חנינא שיש בו הרבה קדרים . וגיזין בדמשק פי' גיזי צמר בדמשק ששם הרבה צמר שכיח . כן המביא כשפים למצרים שהיא מלאה כשפים . שאע"פ שאדונו שמע שמזכיר שם שמים . מ"מ הוא לא האמין בה' שהוא אלהים באמת וסבר שיוסף עובד לאלוה שהוא ככל אלהי העמים . ומה שהוא מלחש הוא כישוף : עד היכן עמד בחשד זה : עד שראה שכינה כו' . שנראה לו הקב"ה בחלום או בהקיץ בעמוד ענן וכיוצא בו לכבוד הצדיק (רמב"ן) : (ז) וימצא יוסף וגו' ויהי מאז תני רשב"י כו' . כלומר שהשגחת הקב"ה שם להביא ברכה לרגלו . והוא מ"ש לעיל פ' ע"ג כ"מ שהצדיקים הולכים ברכה מפתלחת שם . אלא שקיצר כאן . ודייק זה מדכתיב בגלל יוסף (יפ"ת) . אבל הנזה"ק כתב דגרסינן הה"ד וירא אדוניו כי ה' אתו תני ר' שמעון ב"י כו' . וממילא האי תני רשב"י כו' הוא סיוע וראיה אל הקודש שהיה גילוי שכינה על יוסף תמיד אף בהיותו במקום טמא אצל הרשע פוטיפר : י"ב חדש היה שם שש בבית ושש בשדה . כנ"ל (יפ"ת) . כלו' שש בבית בחורף ושש בשדה בקיץ (ועיין מ"ש בסדר עולם פ"ב) ובזה בא להורות כי נתגרית בו פוטיפרע כל זמן י"ב חדש מידי יום ביום ותמיד לא נכשל אלא עמד בנסיון : לשון נקי דרים שבא לרמוז ג"כ על אשתו וכמ"ש ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו . והענין שכל החדרים מסר תחת ידו לבד מן החדר המיוחד לאשתו שלא רצה שתתיחד עמו . כי גם הוא נתירא פן תתן עיניה בו (נזה"ק) : זרוק חוטרא כו' . כלו' כל הדברים חוזרים לעיקרם וכן ברובא דאינשי הילדים דומים לשורש ממנו חוצבו . ור"ל משום דקשה שאין דרך לשבח זכר בענין היופי שאינו אלא תואר לנשים . לזה אמר זרוק חוטרא כו' כלו' שע"י שהיו מודיעים את רחל בסימן הנוי נשאר תואר זה לבנה (יפ"ת) : זרוק חוטרא כו' . רש"י וילקוט גרים זרוק הוטרא לאוירא אעיקרא קאי . פי' כשזורקין עץ כלפי מעלה הוא יורד ונופל על הארץ למקום שרשו אשר לוקח משם . וכן הוא לעיל גבי ישמעאל פ' נ"ג (מת"כ) :

פרשה פז (א) וארא בפתאים כו' . שהזדוונות אשת פוטיפר ליוסף היה על חטאו בלשון הרע כמו שנפרש ולפ"ז אתי שפיר מה דכתיב ויהי אחרי הדברים האלה דקאי אדברים הנ"ל מיוסף על אחיו (יפ"ת) : לינוקא פתיא לא פתאים ממש ח"ו אבל תינוקות יקראו על שלא היו מדקדקים במעשיהם שמצא יוסף מקום להביא דבה עליהם . וקראם בשם לשון הבה כמו בנים אתם לה' אלהיכם . וקרא ליוסף נער כמ"ש עליו והוא נער על שהיה עושה מעשה נערות : שהוא אומר לש"ה כדלעיל פפ"ד : ומתמן נתגלגלו ירידתן למצרים . בילקוט לא גרס לה . ונראה דירידתו גרסי' . ואיוסף להודיה קאי כלו' שעל ידי זה נתגלגל הדבר שירד למצרים כדי שיענש ע"י האשה הזאת וסיינו והנה אשה לקראתו . וכדרך דאמר לעיל פ' פ"ד אתה אמרת תולין עיניהם בבנות הארץ הייך שאני מגרה בך את הדוב ותשא אשת אדוניו וכו' : ונצורת לב למצרי כנ"ל ובילקוט גרס לבעלה . כלומר לבעלה המצרי היתה נוצרת איבה למשול בו מעל לזנות תחתיו ורצתה להורגו וכדלקמן בבמד"ר (נזה"ק) : שגשיא וטעיא כלו' שרדפה אחריו בהמון ושגעון : פעם בחוץ וגו' שבהיותו בחוץ שאלה ואמרה חמיתון ליה ליוסף פירוש ראיתם ליה ליוסף . כי היה בידה אמתלא לומר שמבקשת את עבדה לצורך מלאכת הבית : והחזיקה בו ונשקה לו ותתפשהו בבגדו העיזה פניה ותאמר לו ותאמר שכבה עמי . כנ"ל כי מזכיר והולך עזותה שתחלה חשקה ובקשתה אותו . ולא עוד אלא שתפסתה בו . ולא עוד אלא שתעיז ותאמר בפירוש שכבה עמי . ולא בל' כבוד כדאמר בסמוך סי' ד' (יפ"ת) : (ב) אין לו נייחא כו' . פי' אין לו ליצר הרע הוא שבט הרשע הנחה אלא אצל הרשעים וכמו שאמרו חז"ל אין תשוקתו של יצר הרע אלא לקין וחביריו : למה כו' . מ"ט למען לא ישלחו וגו' : ור' יצחק כו' . סבר שהנחתו יותר אצל הצדיקים כמו שאחז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו . ומ"ט לא ישלחו וגו' . ויהיה להם שכר טוב בעמלם על שנצחו יצרם הרע . ובפירוש רש"י מצאתי ח"ל אין לו לצדיק נייחא בצד חבורה של רשעים אלא בצד חבורה של צדיקים וסרס המקרא ודרשו לא ינוח גורל הצדיקים עם של רשעים עכ"ל . ונראה שלא היה כתוב בספרו דברי ר' אבא ודו"ק (מת"כ) : (ג) לכן אנשי לבב שמעו לי . נוייתי האי קרא דקאמר שה' משלם לכל אחד כפעלו ועל כן יוסף על דבריו היה סיבה לענין זה . והיינו דכתיב ויהי אחר הדברים האלה (יפ"ת) : ר"מ ור"י ור"ש פה חסר מאמר ב' התנאים האלה . ולעיל פ' פ"ד סי' ז' ישנו המאמר שלם וע"ש . ותבין שזה שאמר פה כי פועל וכו' בהוזר על מאמר התנאים דומה למה שדרש לעיל ר' יהודה בר סימון על מאמר התנאים (ח"א) : וממשמש בעיניו כדי ליפותם : ומתלה בעקבו הולך בגיאות ובנחת עד שנראית עקבו תולה למעלה : לי נאה לי יאי אני גבור . כן גרס הנזה"ק ומפרש לי נאה ויאי להלוך בדרך גחלה וכבוד מצד מעלתי בהיותי גבור העומד בפרץ . ובזה גרם רעה לעצמו להתגרות עליו עול מלחמה כבידה . וכן אירע ליוסף שבהיותו רואה כי הוא אהוב למטה ונחמד למעלה . ולפיכך התנהג עצמו כרבנות הרבה להחזיק עצמו לאדם חשוב לפיכך היה לו למכשול שמאז נתגרה בו השטן והוצרך לעמוד בנסיון בענין אשת פוטיפר להתגבר כלפי היצה"ר (נזה"ק) : א"ל הקב"ה הטלים כלו' הרי אתה אדם יחידי פנוי ובטל בלי דאגה ואיך משגיח בנער ודאגת אביך לפיכך נירה בו את הדוב זה פוטיפרע . והמעריך פי' היטלים בוטע מרוב טוב : אבא נתנסה שיעקב עמד בנסיון כמה צרות שבאו עליו וקבלם מאהבה . ובזוהר היתה לא אשתכח בר נש דמסר גרמיה על קוב"ה כמה דעבד יעקב אביו : זקני יצחק שנתנסה בעקידה : שאני מנסה כו' . דביה נכללו שני נסיונות נסיון דעבירה

דיצרא

מנסת אותך יותר מהם: (ד) ח ר' מנחמא בשם רב ביבי אמר כך היה וסתן של עכו"ם. כיון שהיה אחד מהם לוקח עבדים היה הולך לו אצל אסטרולוגוס וא"ל הנה*) טבא נחשא טבא. אין לשון זה ותשא אלא לשון אסטרולוגין. המד"א (דברים ד) ופן תשא עיניך השמימה וגו'. ותאמר שכבה עמי. ט א"ר שמואל בר נחמן ארורים הם הרשעים. להלן (רות ג) ופרשת כנפיך על אמתך אבל זו כבהמה ותאמר שכבה עמי: (ה) וימאן ויאמר אל אשת אדוניו וגו'. י יהודה בר ר' אמר בדבר מצוה אין ממאנין בדבר עבירה ממאנין. בדבר מצוה אין ממאנין (דברים כה) מאן יבמי. בדבר עבירה ממאנין וימאן. ויאמר הן אדוני וגו'. א"ל למוד הוא הקב"ה להיות בוחר מאהובי בית אבא לעולה. אברהם (בראשית כב) קח נא את בנך. אשמע ליך ושמא אבחר לעולה ואפסל מן הקרבן. ד"א ויאמר אל אשת אדוניו. א"ל למוד הקב"ה להיות נגלה על אהובי בית אבא בלילה. (שם טו) אחר הדברים היה דבר ה' אל אברם במחזה. יצחק (שם כו) וירא אליו ה' בלילה ההוא. יעקב (שם כח) ויחלום והנה סולם וגו'. אשמע ליך ושמא יגלה עלי הקב"ה וימצא אותי טמא. ד"א הן אדוני. אמר לה מתיירא אני ומה אדה"ר על מצוה קלה נצטוה ועבר ונטרד מג"ע. זו שהיא עבירה חמורה ג"ע עאכ"ו. הן אדוני. מתיירא אני מאבא שבארץ כנען. ראובן ע"י שכתוב בו (שם לה) וילך ראובן וישכב את בלהה ניטלה בכורתו ונתנה לי. אשמע ליך ואדחה מבכורתי. ד"א הן אדוני. מתיירא אני מאדוני. יא אמרה לו הורגתו אני. א"ל לא דיי שאמנה באסרטין של נואפים אלא באסרטין של רצחנים. ואם הדבר הזה את מבקשת הן אדוני הידי לקדמך (פי' לכי למותר לך דהיינו בעליך). א"ר יצחק חלב עזים שחורות וחלב עזים לבנות אחת היא. ד"א הן אדוני. מתיירא אני מה'. אמרה לו ואיננו. א"ל (תהלים קמה) גדול ה' ומהולל מאד. א"ר אבין הכניסה אותו מחדר לחדר ומקיטון לקיטון עד שהעמידה אותו על מטתה והיתה ע"ז שלה חקוקה למעלה היטנה ונטלה סדין וכסתה פניה. א"ל יאות הדין אפת כסית. מי שכתוב בו (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ עאכ"ו: (ו) יב ר' הונא בשם ר' אמי אמר לא שבק קריא כלום. חטאתי לה' אב"כ אלא לאלהים. לאלהים איני עושה את הדבר הרע הזה: (ז) ויהי כדברה אל יוסף יום יום. יג ר' יודן בשם ר' בנימין אמר בניה של רחל נסן שוה וגדולתן שוה. נסן שוה ויהי כדברה אל יוסף יום יום (אסתר ג) ויהי באמרם אליו יום ויום. ולא שמע אליה (שם) ולא שמע אליהם. גדולתן שוה (בראשית מא) ויסר פרעה את טבעתו (שם ח) ויסר המלך את טבעתו. ויתן אותה על יד יוסף (שם) ויתנה למרדכי. וילבש אותו בגדי שש (שם ו) ונתון הלבוש והסוס וגו' ויקח המן וגו'. וישם רביד הזהב על צוארו (שם ח) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו (שם ו) וירכיבהו [על הסוס] ברחוב העיר. ויקרא לפניו אברך ויקרא לפניו ככה וגו': (ח) ולא שמע אליה לשכב אצלה. יד בעוה"ז. להיות עמה שלא יהיה עמה בגיהנם לע"ל. ד"א ולא שמע אליה אפי' בשכיבה בלא תשמיש. מטרונה שאלה את ר' יוסי אמרה לו אפשר יוסף בן י"ז שנה היה עומד בכל חומאו והיה עושה הדבר הזה. הוציא לפניה ספר בראשית והתחיל קורא לפניה מעשה ראובן ובלהה. מעשה יהודה ותמר. אמר לה מה אם אלו שהם גדולים וברשות אביהן לא כסה עליהם הכתוב. זה שהוא קטן וברשות עצמו עאכ"ו: (ט) ויהי כהיום הזה ויבא וגו' ואין איש מאנשי הבית. טו אפשר ביתו של אותו האיש משתייר בלא איש. רבי יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר יום נבול של נילוס היה והלכו הכל לראות והוא לא הלך. ור"נ אמר יום תיאטירון היה והלכו הכל לראות והוא לא הלך. אלא ויבא הביתה לעשות מלאכתו טז לחשוב חשבונות של רבו. ר'

ר'

*) נ"ל גדא טבא (הרד"ל)

יד יוסף ח ילקוט ס"ז: ט רות רבה פ"ו: י ילקוט ס"ז: יא תד"א ח"א פ' כ"ו: יב ויק"ר פ' כ"ג. רות רבה פ"ו. תנחומא ס"ז. וילקוט ס"ז. תד"א ח"א פ' כ"ז: יג אס"ר. ילקוט ס"ז. וילקוט אסתר: יד במד"ר פ' י"ד. תנחומא וילקוט ס"ז. יומא ל"ה: טו סוטה ל"ו. ר"ש הזיה. תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ' ע"ו. ילקוט ס"ז: טז אונקלס ויונתן:

מתנות כהונה

איסטרלוגוס חוזה בכוכבים: הנה טבא נחשא טבא. פירש"י היה מנחש איזה שעה טובה לקנות בו והוא אמר ליה הרי שעה זו טובה בנחוש טוב לקנותו והיא גם היא עשתה כן לידע באיזה שעה תלוית עמו: להלן גבי רות אמרה בלשון נקיה ופרשת וגו': ה"ג רש"י וילקוט בדבר מצוה ממאנין ופי' כך היה יוסף דן ק"ו בדבר מצוה ממאנין מאן יבמי בדבר עבירה אין ממאנין בתמיה ובילקוט מסיים עוד בדבר מצוה ממאנין אם מאן ימאן אביה בדבר עבירה אין ממאנין: אשמע לך. אם אשמע לך: אבחר כו'. והאדוני רמז לאדון העולם: לא ידע אתי. כלומר לא ידע לא ימצא אותי בהכשר: אדם הראשון. הוא היה אדון ואב לכל העולם: מאבא וכדמפרש והזיל שמא יענישני: מתיירא אני מאדוני. פוטיפרע: שאמנה כו'. שאהיה נמנה בתוך חבורת של נואפים אלא אף בחבורה של רוצחים שיהרג אדוני על ידי: אסרטין פירש הערוך לפי הענין פירושו חבורה: הדבר הזה. של שכיבה: הידי לדקמך הרי זה בהיתר לפניך הידי כמו הלזה ועיין לעיל ורש"י וילקוט גרס הדא לקומך: חלב עזים כו'. כלומר כך היא שכיבתו כמו שכיבתי כחלב עזים שחורות ולבנות שטעמן שוה: מתיירא אני מה'. שהוא אדון הכל הן בלשון יון א' כלומר מה' אחד מתיירא אני: איננו פה אתנו ויוסף אמר גדול ה' וגו' איננו גדול דייק היא אמרה איננו והוא אמר גדול ה' וכן דרשו בפ' ועתה פן ישלח ידו ועיין לעיל פרשה כ"א: מקיטון חדר קטן פנימי: יאות יפה עשית שכסית פניה שאתה מתיירא מע"ג שלך מי כו'. עאכ"ו שאתיירא ממנו ובפירש"י ובילקוט לא גרס יאות: לא שבק כו'. כלומר לא היה חסר המקרא כלום אם אמר לה' וכן הוא בהדיא בויקרא רבה בפרשה כ"ג ומדרש רות פרשה ה': לאלהים אני כו'. נשבע ליצרו ואמר בשבועת אלהים אנכי נשבע שאיני עושה כו': לאלהים כו'. השבועות שבמקרא ובתלמוד מצינו לשון אלהים ואולי על שהוא לשון דין ודיין לפרוע ובספרי הקבלה מצינו ביה טעמים לשבה ומי שיש לו היך יבא ויטעם: ניסן נס שלהם: ויהי באמרם. מדבר במרדכי הבא מבנימין בן רחל: ה"ג בעולם הזה להיות עמה שלא יהיה כו': אליה וגו'. ודייק סיפיה דקרא להיות עמה משמע אפי' בלא תשמיש: חומאו כמו חומו חום שלו כלומר בבחרותו והמימותו וכן פי' הערוך: הדבר הזה. שלא שמע אליה בתמיה: לא כסה וגלה סרחונם: עאכ"ו שאם היה נשמע לה שלא היה מניח הכתוב מלגלות: אותו האיש. פוטיפרע. היאך אפשר שישאר ביתו בלא איש אחד: יום נבול. לשון נבלה ולשון ליצנות הוא כלפי ע"ג של נילוס שהיו עושין חג ביום שהנילוס עולה ופירש"י והיו מנהקים שם במיני שחוק: תיאטירון שהיו משחקים בבתי תיפלאות שהוא בית שמשחקים בו במיני נחוק של ליצנות: מלאכתו ודאי לעבירה נתכוון:

נרכתא

עץ יוסף

קשה טובא. ונסיון דגרה בנער בית הסוהר: (ד) אצל אצטרולוגין חוזה כוכבים לשאול לו אם העבד מוצלח לו או לא. וכן היה ביוסף. ועז"א אין ל' זה ותשא אלא לשון אצטרולוגין כו' וכדלעיל פ' פ"ה (נזה"ק): הנה טבא פי' הוא טוב. נחשא טבא. פי' ניחוש טוב וסימן טוב על ידו: אין לשון זה ותשא כו'. דרמיז שע"י שנא' לה שהוא סימן טוב בבית חמדה אותו ובטחה שלא יבוא לה תקלה על ידו: ארורים הרשעים כו'. ר"ל שמלבד העבירה ג"כ משתמשין בלשון מגונה הפך הצנועים והמכוונים לשם שמים שמשתמשו בלשון נקיה: ארורים הם שאפילו למ"ד לש"ש נתכוונה. מ"מ ודאי באותה הפרק שלא כהוגן שאלה לזנות תחת אישה בעודו בחיים חייתו. אבל רות היתה צנועה ובעתה ובזמנה דיברה בל' כבוד ופרשת כנפיך על אמתך להחסות אותי תחת כנפי השגחתך בהיות שמך נקרא עלי (נזה"ק): (ה) בדבר מצוה כו'. דהיינו אפילו בדבר מצוה שאינו חיוב גמור ויש צד היתר אפ"ה אין מסרבין וממאנין מצד היושר והטוב. ויליף לה מדכתיב מאן יבמי שהיא מתרעמת עליו בפני ב"ד. אבל בדבר עבירה ממאנין אע"פ שיש ג"כ צד היתר בדבר. וילפינן לה מיוסף דכתיב ביה וימאן שבא לרבות מיאון גמור אף בשכיבה בלא תשמיש אע"פ שהיה לו קצת היתר בדבר שלא להכניס עצמו לסכנה על דבר כזה שאינו זנות גמור אפ"ה היה ממאן כדי להתרחק מן העבירה בכל יכולתו וכאמור (נזה"ק). אבל גי' רש"י והילקוט בדבר מצוה ממאנין ופירוש כך היה יוסף דן ק"ו בדבר מצוה ממאנין מאן יבמי. בדבר עבירה אין ממאנין בתמיה: אמר לה למוד כו'. מלת הן דריש דרמיז מה שנתווכח עמה עוד על פה. והכתוב רצה לקצר ורמזו בלשון הן שפירושו אחת כדאמרו ז"ל שבל' יון קורין לאחת הן. וה"ק לה שמשפחת בית אבא הם אחת מיוחד מכל משפחות שבעולם שהם נבחרים לה' לקרבן עולה ואיך אשמע לך שמא אבחר לעולה ואפסל מן הקרבן כי בעל מום לא ירצה לקרבן. מום הנפש: א"ל למוד הקב"ה להיות נגלה כו'. גם זה נרמז בלשון הן המורה על לשון יחידי לומר שבזה הם מיוחדים מכל. אשר משנה שכינתו עליהם להופיע עליהם רוה"ק ונבואה שלא באמצעות: וימצא אותי טמא ועי"ז יסלק ממני רוה"ק לפי שאין קדושה במקום טומאה. ואע"ג דמיירי הכא בשכיבה בלא תשמיש. מ"מ מידי הרהור לא יצא ושמא יבא לידי קרי בלילה: ומה אדה"ר כו'. ונרמז זה בלשון הן דבאדה"ר כתיב הן האדם: על מצוה קלה דחשיב מצוה קלה לגבי ג"ע דאמירה ספי ..ולמ"ד דאיסור עץ הדעת היה מפני שמעורר תאות המשגל בזימה ניחא טפי כיון שאדה"ר היה נטרד עבור עון המביא לידי זימה כ"ש דבר זימה עצמה (נזה"ק): מתירא אני מאבא בהא נמי דריש הן לשון אחד כלו' אבי שהוא המיוחד שבעם: מאבא שהוא בארץ כנען. כלו' אע"פ שהוא בארץ כנען אפחד ממנו שיודע לו כי נביא הוא (יפ"ת): ראובן ע"י שכתוב כו'. שלא חטא ראובן במעשה רק בבלבול יצועי אביו והעלה עליו הכתוב כאילו שכב כדאי' בפרק במה בהמה. ולכן אמר ע"י שעשה מה שהיה סיבה שיכתוב עליו כן נענש וכ"ש הוא אף שלא יהיה לו חטא ג"ע ממש יענש על גנות מעשהו ובפרט שיכול לבא מזה לג"ע ממש כנ"ל: נטלה בכורתו כדכתיב ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף. וס"ל דהבכורה ניטלה ממנו עוד קודם מכירת יוסף. וכמבואר להדיא בפ"ק דברכות גבי הא דדריש שם ראובן שאמרה ראו מה בין בני לבן חמי כו'. ואילו בני אע"ג דעל כרחיה שקל יוסף בפירותיה מינה דכתיב ובחללו וגו' אפ"ה לא איקנא ביה דכתיב וישמע ראובן ויצילהו מידם (נזה"ק): מתירא אני מאדוני שמא יהרגם בדבר מחמת שהוא סרים כדלעיל פ' פ"ו. ואם תתעבר ידרוש ויחקור משל מי היתה לו הרעה הזאת: הורגתו אני ולא יודע לו הדבר: שאמנה כו'. שאהיה נמנה בחבורה של נואפים אלא אף בחבורה של רוצחים שיהרג אדוני על ידי: הדבר הזה של שכיבה: הידי לרקמך הרינה זה בהיתר לפניך. הידי כמו הלזה. ורש"י וילקוט גרסי' הדא לקומך: חלב עזים שחורות כו'. כלו' טעם כל הבעילות שוה כחלב עזים שחורות ולבנות שטעמן שוה. והיינו הן לשון אחת: הן אדוני מתירא אני מה'. מפרש הן לשון אחד שהוא אלהי האלהים ואדוני האדונים: א"ל ואיננו אינו רואה ח"ו האדם כי הוא בשמי מרומים. וע"ז השיב יוסף גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר. ובכן הוא נמצא בכ"מ ואין דבר נעלם ממנו (נזה"ק): מקיטון חדר קטן הפנימי: יאות יפה עשית שכסית פניו שאתה מתיירא מעכו"ם שלך: מי כו'. עאכ"ו שאתיירא ממנו ושאקפיד מראייתו: (ו) שבק קרייא לשון אגדה חסר פה. והגיר' הנכונה הוא כדלקמן בויק"ר פ' כ"ג א"ר יוסי ג' הן שתקפן יצרן עליהם ונשבעו לו. יוסף דוד ובועז. יוסף מנין שנא' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. ר' הונא בפ"ר אמי אמר כלום המקרא חסר וחטאתי לי"י אכ"כ נשבע ליצרו ואמר לאלהים אני חוטא ואיני עושה הרעה הגדולה כו' וע"ש ביאורו (יפ"ת). והגי' שלפנינו כמ"ש במדרש שעם היפ"ת י"ל כך. לא שבק קריא כלום כלו' לא היה חסר המקרא כלום. אם אמר וחטאתי לאדוני. כיון דרישא דקרא הן אדוני לא ידע אתי היכי מסיים וחטאתי לאלהים. ולא הל"ל אלא וחטאתי לאדוני. ולכן דריש דאין אלהים דבק אל וחטאתי. אלא ענין שבועה וה"ק לאלהים אני נשבע שאיני עושה את הדבר הרע הזה: (ז) בניה של רחל כו'. שזכות רחל גרמה מאחר שמצינו שני בניה דומין במעלתם (יפ"ת): נסן שוה לשון נסיון. או לשון נס ודגל. כלו' הקמת דגלים. כי כמו שיוסף לא נסוג אחור עם שהפצירה בו יום ויום. כן מרדכי עמד בטעמו לבלתי השתחוות להמן משום לתא דאליל כדאי' במדרשות: ולא שמע אליה כו'. שנה לחבוב ענין זה לומר שמלבד מה שנזהרו מעצם העבירה. נזהרו ג"כ מלתא דידיה. כי יוסף לא שמע אליה אפי' בשכיבה בלא תשמיש כדלקמן. ומרדכי לא שמע אפי' לזוז ממקומו מפני המן ולא להחזיר לו שלום כדאי' במדרש (יפ"ת): וילבש אותו כו'. וזה דומה לזה. דבגדי שש ודאי בגדי מלכות הם. דאל"כ מאי רבותיה: רביד הזהב שרביד הזהב הוא סימן ממשלה וכדכתיב בדניאל ומניכא דדהבא על צואריה ותלתא במלכות ישלט: (ח) לשכב אצלה כו'. יתורא דלשכב אצלה להיות עמה קדריש דבחד מינייהו סגי. לכן דריש לשכב אצלה בעוה"ז ולהיות עמה לע"ל. כי ידוע כי העבירה עצמה מלפפתו לאדם כמאמרם ז"ל: אפילו בשכיבה כו'. מפרש לשכב תשמיש כמו שכבה עמי. ולהיות עמה שכיבה בלא תשמיש. וה"ק ולא שמע אליה לא לשכב אצלה ולא להיות עמה: אפילו בשכיבה כו'. דלאוי להתרחק אפי' מלתא דעבירה וכדאמר בסנהדרין ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר: מטרונא נכתב זה פה לתשובת המינים: אפשר יוסף בן י"ז כו'. כי דימה אולי כסה הכתוב על בזיונו וחיפה עליו מפני שלא אבה בתחילה רק בכפיה. ולכן הביא לה ממעשיות אחרות שלא כיסה הכתוב: חומאו חמימותו. ור"ל בכל כחו שדמו הם בבחרותו: שהם גדולים כו'. וא"כ הוא בזיון גדול לאביהם שלא הסגיח עליהם ועכ"ז לא כיסה עליהם הכתוב. זה שהוא קטן ואין גנאי לו כ"כ שיכשל בעבירה. וברשות עצמו וא"כ אין כ"כ בזיון לאביו. עאכ"ו שלא היה מכסה הכתוב: (ט) אפשר ביתו כו'. כלו' בהיותו שר גדול ולא כמה משמרות עבדים איך יקרה שהלכו או כולם יחד: יום ניבול כו'. כלו' יום אידם לע"א שלהם הוא הנילוס ולכן הלכו כולם. וקראו ניבול לשון גנאי: יום תיאטירון יום

מיוחד

ר' שמואל בר נחמן אמר לעשות יזמלאכתו ודאי. ר' הונא בשם ר' מתנא
אמר יחאיקונין של אביו ראה וצנן דמו. דכתיב משם רועה אבן ישראל.
מי עשה כן מאל אביך ויעזרך וגו' ברכות שדים ורחם ברכתא דאבוך
ודאמך: (י) ותתפשהו בבגדו וגו' ויצא החוצה. יט קפץ בזכות אבות
המד"א (בראשית טו) ויוצא אותו החוצה. שמעון איש קטרון אמר כ בזכות
עצמותיו של יוסף נקרע הים לישראל. הה"ד (תהלים קיד) הים ראה וינס
בזכות ויעזוב בגדו בידה וינס. ותקרא לאנשי ביתה נתנה אותו בפיהם
של כולם. ותנח בגדו אצלה ר' אמי אמר מחבקתו ומנשקתו. ויהי כשמע
אדוניו וגו' כדברים האלה. ר' אבהו אמר בשעת תשמיש. ויקח אדוני
יוסף אותו. אמר ליה ידע אנא דלית הוא מנך אלא שלא לערב פסולת
בבני (פי' שלא פשעת בדבר אלא היא הטעתך. ואפי' לא היה בדין אלא
כדי להוציא מלבן של בריות אני מיסרך): (יא) ויהי ה' את יוסף וגו'
ויתן שר בית הסהר וגו'. כא ר' הונא בש"ר אחא אמר שמושו היה ערב
לרבו והיה יוצא ומדיח את הכוסות ועורך את השלחנות ומציע את המטות
והיתה אומרת לו בדבר הזה עשקתיך חייך שאני עושקתך כב בדברים
אחרים. והיה אומר לה (תהלים קמו) עושה משפט לעשוקים. חותכת אני
פרנסה שלך. והיה אומר לה נותן לחם לרעבים. כג כובלתך אני. והיה
אומר לה ה' מתיר אסורים. כופפת אני את קומתך. והיה אומר לה ה' זוקף
כפופים. מסמא אני את עיניך. והיה אומר לה ה' פוקח עורים. עד היכן.
ר' הונא בש"ר אחא אמר עד שנתנה שרתוע של ברזל תחת צווארו עד
שיתלה עיניו ויביט בה. אעפ"כ לא היה מביט בה. הה"ד (תהלים קה) ענו
בכבל רגלו ברזל באה נפשו: (יב) אין שר בית הסוהר וגו'. כד עד עכשיו
בשעת הצרה. ומנין אף בשעת הרווחה. ת"ל וכל אשר הוא עושה ה'
מצליח בידו:

פרשה פח

(א) א ויהי אחר הדברים האלה חטאו (תהלים לט) מכל
פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני. ר' חמא בר חנינא
ור' שמואל בר נחמן. ר' חמא בר חנינא אמר לא היו ראוין או"ה שיהיה
בהם דווים וסכופין. ולמה יש בהם דווים וסכופים אלא שלא יהיו מונין
את ישראל ואומרים להם אומה של דווים וסכופין אתם. על שם חרפת
נבל אל תשימני. ור' שמואל בר נחמן אמר לא היו או"ה ראוים שיהיה
בהם מעלה הטטין. ולמה יש בהם מעלה הטטין אלא שלא יהיו מונין את
ישראל ואומרין להם לא אומה של מצורעים אתם. על שם חרפת נבל אל
תשימני. ד"א מכל פשעי הצילני וגו' זה יוסף לפי שכתוב בו ותקרא
לאנשי ביתה וגו' נתנה אותו בפיהם של כולם. אמר הקב"ה מוטב שיפנו
אלו באלו ואל יפנו לצדיק הזה הה"ד ויהי אחר הדברים האלה חטאו וגו'.
רבנן אמרי שר המשקים זבוב נמצא בתוך פיילין פוטירין שלו. שר
האופים צרור נמצא בתוך גלוסקיא שלו הה"ד חטאו משקה מלך מצרים
והאופה לאדוניהם בתשמיש אדוניהם. ר' אביתר אמר בקשו להזדווג לבתו
של מלך נאמר כאן חטאו ונאמר להלן ואיך אעשה וגו' וחטאתי לאלהים:
(ב) ב ר' יודא בר' סימון ור' חנין בשם ר' יוחנן כתיב (תהלים מו) לכו חזו
מפעלות ה' וגו' הקציף הקב"ה אדונים על עבדיהם ליתן גדולה לצדיקים
פרעה קצף על עבדיו ליתן גדולה ליוסף. עבדים על אדוניהם ליתן גדולה
לצדיק (אסתר ב) קצף בגתן ותרש ליתן גדולה למרדכי. ר' יודן הוה משתעי
אילין עובדיא דבגתן ותרש. רב אמר קונדא מבירין נתנו בתוך מנעליהם.
ר' חנין אמר מנגנין עשו לו להנקו. שמואל אמר חכינא עשו לו בתוך
ספלו. ויבוקש הדבר וימצא. רבנן אמרי זבוב נתנו בתוך פיילי פוטירין
שלו מיד ויבוקש הדבר וימצא: (ג) ויתן אותם במשמר ויפקד שר הטבחים
וגו' ויחלמו חלום שניהם וגו'. ר' חייא בר אבא אמר ג חלמא ופתרוניה
דחלם

יד יוסף יז שבת מ"ט: יח זוהר ויחי דף רכ"ב. ולקמן פ' צ"ח. אג"ס פ"ה. פדר"א פ' ל"ט. ירוש' הוריות פ"ב: יט ילקוט ס"ז: כ תנחומא. שוח"ט. זוהר בשלח דף מ"ט. זוהר פקודי דף ר"ל. זוהר
פנחס. תנחומא נשא: כא ילקוט ס"ז: כב תנחומא ויצא וס' וישב: כג אדר"נ פ' ט"ז. ילקוט תהלים. ספר הישר. יומא ל"ה: כד במד"ר פ' י"ד. שוח"ט מזמור כ"ד. ילקוט ס"ז:
פפ"ח א ילקוט תהלים. וילקוט ס"ז: ב אס"ר. וילקוט ס"ז. וילקוט אסתר. מגילה י"ג: ג פרק הרואה. יוכ"ע:

ענף יוסף

פרשה פח (א) [בפיהם של כולם אמר הקב"ה מוטב כו'] קשה שהרי יוסף ע"כ י"ב שנה נאסר כי בעת שנמכרו בן י"ז שנה היה וגו' וכתיב ויוסף בן שלשים בעמדו לפני פרעה ושנה אחת

מתנות כהונה

ברכתא דאבוך כו'. שמברכתם זכה לכשיראה לפניו איקונין אבותיו להינצל מן החטא: **קפיץ** בזכות אבות כלומר זכות אבות עמדה לו שנמלט ממנה: **בזכות** עצמותיו. שהיו עמהם בעת הים כמו שנא' ויקח משה את עצמות יוסף: **מחבקתו** ומנשקתו גרסינן. פי' היתה מנשקת כנגד לאהבת יוסף: **כשמוע** אדוניו וגו'. גרסינן ודייק סיפיה דקרא כדברים האלה: **ידע** אנא כו' פירושו כת ב בפנים ועיקר הכוונה שלא יאמרו כשם שתבעה לזה כך תבעה לאחרים ודייק מדכתיב ויקח אדוני יוסף שלקה אותו בדברים דאל"כ למה לקחו הוא בעצמו שלא כדרך ארץ ואעפ"י שהיה סריס היה לו בנים ולאחר שבא יוסף אליו נסתרס כדלעיל פרשה פ"ו אבל קודם לזה היו לו בנים ואסנת יוסף תוכיח: **היה** ערב לרבו. פוטיפרע והיה יוצא מבית האסורין. וכו': **בדבר** הזה כו'. בתמיה. וכי סבור אתה שביסורין אלו לבד עשקתיך עוד אעסוק אותך בדברים אחרים: **כובלתך** מאסר אותך בכבלי ברזל: **עד** היכן היתה מדברת עמו כך: **שרתוע** פי' הערוך ספוד וכ"ה בילמדנו: **עד** עכשיו. היה ה' עמו בשעת צרה: **דווים** וסכופין. חולים ומעונים: **סכופים** כמו סגופים ועיין ערך סגף או הוא כמו סקובים ופי' ג"כ נגוע ולקוי כדאמרי' סקבא דשתא רגלא והטעם שהייסורים ממרקין העונות לזכות האדם לעוה"ב ואוה"ע אינם כמו כך ולשון רש"י לפי שהעולם הזה שלהן הוא והיא היא: **מונים** לשון אונאה לא אומה של מצורעים: ה"ג **הצילני** וגו'. ודייק סיפיה דקרא חרפת נבל אל תשימני: **שכתוב** בו גרסי': אלו באלו. המצריים במצרים יפנו לדבר זה מזה: ה"ג לצדיק הזה. הה"ד ויהי אחר: **פיילי** פוטירין. פי' הערוך כוס של בשמים ששותין אחר המרחץ: **קצף** בגתן ותרש. בקשו לשלוח יד במלך אחשורוש: **קונדא** פי' קצר: **מבירין** כלומר חרב קצר ורש"י גרס קופדא מכירין ופי' סכינים חדים: **בתוך** מנעליהם. כדי שלא ירגישו בהם בני אדם והיו רוצים להרגו בסתכא: **מנגנין** פי' הערוך ערמה: ה"ג שמואל אמר חכינא. פי' נחש ה"ג בילקוט חכינא העמינו לו בתוך ספלו הה"ד ויבוקש וכו' ספלו שממנו הוא שותה כדאיתא בספל אדירים: **חלמא** כו'. חלום שלו

עץ יוסף

מיוחד להם לצחוק. והלכו כולם לראות בשחוק הזה. ומסיק ר' נחמיה אלא ויבא הביתה לעשות מלאכתו. כלו' דלפ"ז קשה הא דקמ"ל קרא שבא הביתה לעשות מלאכתו לאשמועינן חסידותיה דיוסף דאע"פ שכל העבדים והשפחות היו תחת ידו והם הלכו אל הצחוק. מ"מ הוא לא הלך אלא בא לעשות מלאכת רבו באמונה: **לחשוב חשבונות** מפום שהוא היה הגדול שבבית היה מקבל החשבונות מכולם. וזהו לעשות מלאכתו המיוחד לו: **איקונין של אביו** נראת אביו ראה. ודייק מדכתיב ואין איש מאנשי הבית. אבל איש אחר היה. והיינו דיוקנו דאביו היה שם (יפ"ת). ועיין מ"ש בתנחומא: **איקונין של** אביו ראה כו' דכתיב משם רועה אבן ישראל. נ"ל ר' חייא כו' איקונין של אביו ראה וצנן את דמו שנא' מידי אביר יעקב (היה לך זה דיופוזו כו') ר"ה בשם ר"מ אומר איקונין של אמו ראה וצנן את דמו שנא' משם רועה אבן ישראל (ומצינו שמכונה האם בשם אבן. ולאבן את ילדתני) וכן הגיר' בילקוט ועיין בירוש' פ"ב דהוריות. ולקמן פ' צ"ח: **מי עשה כן** מי העיר את רוחו וסייע בהסקפת שכלו בזה לכל הני ב' פירושים כנ"ל: **מאל אביך** הוא הקב"ה. וה"ק מאל אביך היתה זאת והוא יעזרך לעולם: **ברכתא דאבוך ודאמך** שמברכתם זכה לכשיראה לפניו איקונין אבותיו להנצל מן החטא (מת"כ) ועי' רש"י בפי' החומש: **דאבוך ודאמך**. ואע"פ שלא מצינו שרחל ברכתו נאמן עלינו יעקב: (י) **קפץ** בזכות אבות. דרים לג"ש מויצא החוצה דכתיב באברהם שקפץ בזכות אבות להיות ניצול בזכותם מן אותו החטא (נזה"ק): **שמעון איש** כו'. מילתא באפיה נפשיה הוא דדריש מדכתיב התם הים ראה וינס ומה ראה ראה עצמותיו של יוסף. ויגוס מדה כנגד מדה שנס יוסף גם שהוא (נזה"ק): **נתנה אותו בפיהם** כלו' שכלם יוציאו לעז על אותו הצדיק. שהסיתה אנשי ביתה בערמה לאמר שתבע גם בהם. וכדאי' במדר' אבכיר. ותאמר להם לאמר היינו לומר לאחרים ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו. כלו' שכן תבע לכלם בדבר זימה: **מחבקתו ומנשקתו** שהיתה מקרבתו אליה בכל מה שאפשר דאכתי הביאותיה גבי ולא נעקה עליו אלא מפחדה פן יקדים הוא לפרסם קלונה (יפ"ת): **בשעת תשמיש** ולאו תשמיש ממש שהרי סריס היה כדלעיל פ' פ"ו ועוד דא"כ תפגום לעצמה כי למה לא נעקה מתחילה. אלא ר"ל מעשה הידודים בחיבוק ונישוק: **ידע אנא** כו'. פירושו כתוב בפנים. והכוונה שלא יאמרו כשם שתבעה לזה כך תבעה לאחרים. ודייק מדכתיב ויקח אדוני יוסף אותו לקח אותו בדברים. אמר שלא לערב פסולת בבני. ואע"פ שהיה סריס. כבר היה לו בנים. אלא לאחר שבא יוסף אליו נסתרס כדלעיל פ' פ"ו (מת"כ): (יא) **ויתן** שר בית הסוהר וגו' ואת כל אשר הם עושים שם הוא היה עושה. עז"א ר"ה שמושו היה ערב לרבו פוטיפר והיה יוצא מבית האסורים ומדיח את הכוסות כו'. שמפרש הא דכתיב וכל אשר הם עושים שם הוא היה עושה מוסב על בית פוטיפר שנעשה כל נרכס על ידו בהיות שמושו ערב לרבו במלאכת של חיבה בהדחת כוסות ומזיגת הכוס ועריכת השולחן ועריכת המטה וכיוצא בו: **בדבר הזה אשקתיך** כלו' בענין מאסרו בבור בית הסוהר: **עושה משפט** כו'. ודרים כל הני קראי ביוסף מפום דכתיב התם אשרי שאל יעקב בעזרו שכל זה נתקיים ביוסף שבטח באלהי יעקב אביו (יפ"ת): **כובלתך** אאסור אותך בכבלי ברזל: **ה' פוקח עורים** ובתנחומא אמר שהיתה אומרת ג"כ אני מוכרת אותך בארץ רחוקה. והוא אומר ה' שומר את גרים. וכאן קצרו כמו בגמרא: **עד היכן** ניערה אותו במה שאמרה לו: **עד שנתנה שרתוע** פי' ספוד. ובתנחומא גרסי' ויהי כדברה אל יוסף יום יום י"ב חודש היתה מתגרה בו כו'. מה עשתה א"ר הונא בר אידי עשתה לו שרתוע של ברזל מתחת זקנו שלא יכין פניו יהא השרתוע מכהו שנא' ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו וכו'. משמע שענין השרתוע היה קודם שנתנו אותו בבית הסוהר. אבל המדרש דהכא מפרש שגם אח"כ כשהיה בכבל רגלו באה לפתותו וכיון שלא שמע לה נתנה השרתוע תחת צוארו (מה"ק): (יב) **עד עכשיו** בשעת הצרה כו'. העיקר כגירסת השוח"ט וכן במדב"ר פ' י"ד כתיב ויוסף הורד מצרימה. מה כתיב שם ויהי ה' את יוסף. אין לי אלא בהרווחה. בצרה מנין שנא' אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו באשר ה' אתו. כלו' בשעת הצרה בהיותו בהסתר פנים מנין שגם בגלותו הפרק היה ה' עמו. ת"ל אין שר בית הסוהר וגו' באשר ה' אתו אף בשעת צרה היה ה' עמו (נזה"ק). ולפרש גירסתנו י"ל עד עכשיו בשעת הצרה. כלומר יתכן שבשעת צרה ראה ה' בעניו. ולכן הצליחו להצילו מטעם מצרתו. ומנין אף בשעת הרווחה ת"ל וכל אשר הוא אף בשעת הרווחה ה' מצליח בידו:

פרשה פח (א) **מכל פשעי** כו' בעי לפרש שמפני דברים הנ"ל סיבב ה' חטא המשקה והאופה לפי שנתנה אותו בפי כולם כדבסמוך. ולהכי מייתי הא' קרא שמבקשת שלם שלא יהיה חרפה בפי הנבלים. ומפרש קרא בישראל וביוסף (יפ"ת): **לא היו** כו' דווים וסכופים פי' חולים ומעונים שה' משלם להם שכרם בעוה"ז וישראל הם המדוכאים ביסורין למרק עונם לנחול העוה"ב. ומזה הטעם לא היו ראויים שיהיה בהם מעלה הטטין (פי' צרעת ונגעים) מפני שהם לכפרת עונות כדא' כל מי שיש בו ד' מראות נגעים הרי אלו מזבח כפרה (יפ"ת): **מונין** לשון אונאה: **נתנה אותו** כו' כדאי' בפ' הקודמת. שהיו אומרים כלום יש עבד שנתן רבו כל אשר לו בידו ויגמלהו רעה תחת טובה. לכן אמר הקב"ה מוטב שיפנו אלו באלו הה"ד ויהי אחר הדברים האלה וגו': **ואל יפנו** לצדיק הזה הה"ד ויהי. כנ"ל (מת"כ): **פיילין פוטירין** כוס של בשמים ששותין אחר המרחץ (מת"כ). ועי' לעיל פ"י סי' ח': **גלוסקיא** פי' ככרות להם. ובס"א גרסו קלוסקין פי' קלקס בלשון יוני שונה פת קטן (מוסף הערוך): **בתשמיש אדוניהם** דלאדוניהם משמע בענין אדנותו עליהם דהיינו המשקה והאופה שבזה הם עובדים אותו (יפ"ת): **בקשו להזדווג** ושר המשקים נמצא לו מליצי זכות להעביר עונו (יפ"ת): (ב) **כתיב לכו** כו' שמהקב"ה היה שהפך לב מלכם לשנאתם ועל מילתא כל דהוא קצף ויהפכו לו כחוטאים. ונ"ל מפעלות אלהים. והוא במזמור ס"ו דסיפיה דקרא נורא עלילה על ב"א. ופירושו ל' עלילה ותואנה שהקב"ה עושה רצונו ותולה עלילה בבני אדם. והכי נמי מפרש שלעשות רצונו מביא עלילה על עבדים לגבי אדוניהם ובהפך (יפ"ת): **עבדים על אדוניהם** כדאמר באסת"ר מה קלפון היה שם מעביר שנים ומושיב אחד. ר"ל שהעבירם שהם שנים והושיב למרדכי שהוא אחד. ובודאי על דבר זה לא היה ראוי להם לבקש לשלוח יד במלך. אלא שמאת ה' היתה זאת להגביר קצפם יותר מן הראוי כדי ליתן ע"י זה גדולה למרדכי (נזה"ק): **ר"י הוה משתעי** כו' אילין דמייתי להאי מלתא מפרש ליה הא דכתיב ויבוקש הדבר וימצא דמשמע שנמצא איזה דבר בפועל עד שהיה מכר ממנו דברי אמת. מרי אמר קונדא מכירין כו'. קונדא קצר. מכירין חרב. כלו' חרב קצר. נתנו בתוך מנעליהם כדי שלא ירגישו בהם והיו רוצים להרגו בהסתכא ועי"ז נאמר ויבוקש הדבר וימצא. וכן הוא לסברת אידך שנאי (נזה"ק): **מנגנין** עשו לו. פירש המוסף מעשה מתגולה. ורש"י פירש דבר המתגלגל. **חכינא** פי' אהם נחש נתנו בתוך ספלו שממנו שותה: **זבוב נתנו** כו' מהצטים בארסיי (יפ"ת): **בתוך** פיילי פיטורין. בכוס ששותה ממנו: (ג) **חלמא ופתרונא** כו' דכתיב גו
כפתרון

חלם חבריה. ויבא אליהם יוסף וגו׳ ויאמרו חלום חלמנו וגו׳. הלא לאלהים פתרונים. ד תלה את הגדולה בבעליה: (ד) ויספר שר המשקים והנה גפן לפני ה אלו ישראל. שנא׳ (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע. ובגפן שלשה שריגים. משה אהרן ומרים. והיא כפורחת. הפריחה גאולתן של ישראל. עלתה נצה. הנצה גאולתן של ישראל. הבשילו אשכלותיה ענבים. גפן שהפריחה מיד הנצה. ענבים שהנצו מיד בשלו. וכוס פרעה בידי. ומכאן קבעו חכמים ד׳ כוסות של ליל פסח. א״ר הונא בשם רבי בניה כנגד ד׳ גאולות שנאמר ז במצרים. והוצאתי. והצלתי. וגאלתי. ולקחתי. ר׳ שמואל ב״נ אמר כנגד ד׳ כוסות שנא׳ כאן. וכוס פרעה בידי וגו׳ ונתת כוס פרעה וגו׳. ר׳ לוי אמר כנגד ד׳ מלכיות. ריב״ל אמר כנגד ד׳ כוסות של תרעלה שהקב״ה משקה את העכו״ם. הה״ד (ירמיה כה) כי כה אמר ה׳ אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החמה. (שם נא) כוס זהב בבל ביד ה׳ וגו׳. (תהלים יא) ימטר על רשעים וגו׳. וכנגדן הקב״ה משקה את ישראל ד׳ כוסות של ישועה לע״ל שנא׳ (שם טז) ה׳ מנת חלקי וכוסי וגו׳. (שם קטז) כוס ישועות אשא. (שם כג) תערוך לפני שולחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה. כוס ישועה אכ״כ אלא כוס ישועות. חדא לימות המשיח. ואחת לימות גוג. א״ל את בשרתני בשורה טובה. אף אני אבשרך בשורה טובה בעוד שלשת ימים וגו׳: (ה) כי אם זכרתני אתך. כי גנב גנבתי. ח א״ר אחא מכאן שנגנב ב׳ פעמים. וגם פה לא עשיתי וגו׳ וירא שר האופים וגו׳. א״ר חמא ד׳ הם ט שפתחו באף ואבדו באף. והנה שלשה סלי חורי. אלו ג׳ מלכיות הראשונות. ובסל העליון. זו מלכות הד׳ שהיא מכתבת טרימוסיאה מכל או״ה. והעוף אוכל אותם. ומשאכל את העליון אחר כך אוכל את התחתון. א״ל אתה בשרתני בשורה רעה. אף אני מבשרך בשורה רעה. בעוד שלשת ימים וגו׳. ויהי ביום השלישי י יום גנוסיאה של פרעה. ויעש משתה וגו׳ וישב את שר המשקים וגו׳ ואת שר האופים וגו׳. אירע לזה מה שנא׳ לו. ולזה מה שנאמר לו: (ו) ולא זכר שר המשקים וגו׳. כל היום יא היה מתנה תנאים ומלאך בא והופכן. וקושר קשרים ומלאך בא ומתירן. א״ל הקב״ה את שכחתו ואני לא אשכחהו. הה״ד ולא זכר שר המשקים וגו׳. ד״א שר המשקים שכחך ואני לא אשכחך. מי היה מחכה לאברהם ושרה שהיו זקנים שיולד להם בן. מי מחכה ליעקב שעבר במקלו הירדן שיפרוץ ויעשיר. מי היה מחכה ליוסף שעברו עליו כל הצרות האלו שיהיה מלך. מי היה מחכה למשה שהושלך ליאור שיהיה כמו שנהיה. מי מחכה לרות שהיתה גרה שחזרה למלכות ישראל. מי מחכה לדוד שיהיה מלך עד סוף כל הדורות. מי מחכה ליהויכין שיצא מבית האסורים. מי מחכה לחנניה מישאל ועזריה שיצאו מתוך האש. מי מחכת לישראל בימי המן שיצילם הקב״ה. מי מחכה לגליות שיהיו לשם ולתהלה. מי מחכה לסוכת דוד הנופלת שיקימנה הקב״ה שנא׳ (עמוס ט) ביום ההוא אקים את סוכת דוד. שיהיו כל העולם לאגודה אחת. שנא׳ (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד:

סדר מקץ

פרשה פט

(א) ויהי מקץ שנתים ימים. (איוב כח) קץ שם לחשך. זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה. ומ״ט קץ שם לחשך שכל זמן שיצה״ר בעולם אופל וצלמות בעולם דכתיב (שם) אבן אופל וצלמות. נעקר יצה״ר מן העולם אין אופל וצלמות בעולם. אד״א קץ שם לחשך. זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים. כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום: (ב) ויהי מקץ שנתים ימים. (משלי יד) ב בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור. א״ר שמעון

יד יוסף ד לקמן פ׳ פ״ט. תנחומא מקץ: ה חולין נ״ב. ילקוט ס״ז. ותרגום ירושלמי: ו רש״י פסחים ק״ח ד״ה ארבע. רשב״ם כ״ב נ״ח ד״ה רביעית: ז רשב״ם פסחים נ״ט ד״ה ולא. שמ״ר פ״ו. מזח״ט מזמור ע״ה. ירוש׳ פרק ע״פ. זוהר אמור. ילקוט ירמיה רמז ס״ז: ח לעיל פ׳ פ״ד: ט לעיל פ׳ י״ט. אס״ר. ילקוט סדר בראשית ואסתר: י ירוש׳ פ״ק דעכו״ם. וילקוט ס״ז: יא ילקוט ס״ז: פפ״ט א תנחומא ס״ז: ב ילקוט ס״ז. וילקוט משלי:

מתנות כהונה

שלו ופתרון חלום של חבירו היאך יעלה להבירו בסוף כן פירש״י בחומש בסדר זה: ה״ג כפורחת הפריחה: מכאן קבעו כו׳. שארבע פעמים כתיב כוס בפרשה: נגד ארבע גאולות. ארבע לשונות של גאולה ה״ג בילקוט ורבינו בחיי ובירוש׳ פרק ערבי פסחים: כוס זהב בבל וגו׳. כי כוס ביד ה׳ מלא מסך ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם וכנגדן כו׳: ישועות תרתי משמע הרי שתי כוסות ולאיתי ברבינו בחיי שכתב בפרשה ואלא וח״ל וכתיב למען תנקו ושבעתם משוד תנחומיה והכוונה בו כוס של תנחומין וכתיב לא ישקו אותם כוס תנחומין עכ״ל אבל כאשר פרשתי כך מצאתי טוב בהדיא בשוחר טוב מזמור ע״ה ובירושלמי פ׳ ערבי פסחים וח״ל והוין ישועות תרין: שנגנב שני פעמים. עיין לעיל פרשה פ״ד: ארבע הם שפתחו באף. עיין לעיל פרשה י״ט: ה״ג ובסל העליון. זו מלכות הרביעית: טרימוסיא במקומות אחרים גרס טיגורלא וכן גרסת הערוך ופירושו ממשלה וכה כדאמר אין הקב״ה בא בטרוניא על בריותיו: ומשאכל את העליון. רמז לגדולי ישראל והשוטים והתחתון הם הקטנים מהם וכלם ברמז בכל מאכל כי כלהם אוכלים את ישראל כד״א אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו: גינוסיא פרש״י וערוך יום לידת המלך: מתנה תנאים כו׳. שר המשקים היה מתנה עליו תנאים בחצר המלך וקושר עליו כדי שלא יצא משם שהיה מתיירא שלא יעבירהו המלך מעל כנו ויעמוד יוסף תחתיו ורא״יה לזה מה שדרשו לקמן בפסוק נער עבד עברי ודייק מיתורא דוישכחהו משמע שמדעת היה משכחו והמלאך היה מהפך תנאיו ומתיר קשריו שלא היו דבריו נשמעים ולא הועילו לו: ד״א שר המשקים שכחך. לנוכח היה מדבר עם יוסף: ה״ג מי היה מחכה. כלומר מי הוא זה שיעלה בדעתו שסוף יבא לידי כך נראה דצריך להיות מי מחכה שיהיו כל העולם. וכן מצאתי טוב בספר אות אמת: באפילה באפילת יצה״ר וכדמפרש: שותה חמין. נתייגע להחם מותר ויש לו בהם יתרון שהם טובים יותר להברות גופו ממים צוננים וכן מותר

עץ יוסף

אחא בבית אדוניו פוטיפר כדלעיל סוף פ׳ פ״ו. ולפ״ז ע״כ נתפס הוא ט׳ שנים לפני האופה והמשקה שהרי שם לא היו במאסר כי אם שנה אחת כדכתיב ויהיו ימים במשמר כפרש״י. ואחר יציאתם מן המאסר שהה עוד ב׳ שנים במאסר ומה תועלת יש לו ליוסף בחטאם לאחר ט׳ שנים. וי״ל שבשם הטאו מיד אחר שניתן הוא בבית האסורים רק שהיו מדיינים עמם ונדחה מאסרם עד לסוף ט׳ שנים [שענת רזא]: (ד) [גפן לפני אלו ישראל כו׳] אע״פ שפתרון החלום מבואר מדברי יוסף. מ״מ דרים דרמיז נמי לאת וכדדרים נמי בזוסר משום דקשה ליה כיון דכל החלומות הולכין אחר הפה מדוע אמר לזה טוב ולזה רע. כלא היה יכול לפתור לשר האופים לטוב כמו לשר המשקים ולומר שהעוף האוכל רמז למלך שיחזירהו על כנו ויאכל משם בגו. אע״כ הטעם לפי שזה בישרו טובה וזה בישרו בשורה רעה כדבסמוך [יפ״ת]: (ו) [מי היה מחכה לאברהם כו׳] כל הני דחשיב לא די שנפקדו בישועה לאחר יאוש אלא אף זו שיצאו מצרה לרווחה יתירה ונתעלו לשם ולתהלה ביתר שאת מאשר אנשים. וכענין אברהם שלא די שנפקד לעת זקנתו לאחר היאוש בהולדת הבן אלא אף זו שנעשה לגוי גדול. וכן יעקב. וכן יוסף וכן הוא במשה ורות וכל אינך דחשיב הכא. אבל בזיונה וחזקיה וזולתו אע״פ שהיה להם תשועת סגלה לאחר היאוש מ״מ עכ״פ לא היה להם אח״כ תוספת מעלה ביותר [נזה״ק]: שם

כפתרון חלומו משמע שראה איש כפתרון חלומו של חבירו. וכ״ה בתי׳ להדיא: הגדולה בבעליה בהקב״ה לומר כי הוא הנותן לו החכמה ואינה מעצמו. וכן ת״א הלא מן קדם ה׳ פשרן (יפ״ת): (ד) והנה גפן כו׳ אלו ישראל. משום כי מיוסף למה התחלת רדת ישראל למצרים שבאו יעקב ובניו אליו למצרים. ומן החלום הזה התחילה מעלת יוסף לצמוח. לכן ראה גפן לפניו אלו ישראל שיהיו בתוך הגולה. אך ג׳ שריגים יש שעל ידם יצאו מזה. עד שמזה יפריח גאולתן ותיכף כשיפריחו מיד הנצו ומיד בשלו כלו׳ שהיתה הגאולה בפתע פתאום לא ע״פ דרך הטבע: ג׳ שריגים משה אהרן ומרים. שהם עיני העדה כשלשה הזמורות המיוחדין לגפן: והיא כפורחת הפריחה גאולתן של ישראל. כצ״ל (מת״כ): הנצה גאולתן של ישראל ההכן הוא הגמלת הפרי עצמו שבא אחר הוצאת הפרח וכדמפרש ענבים שהנצו וכו׳. והא דנקט ג׳ לשונות. דהיינו הוצאת הפרח והנץ הענבים ובשולם. הוא משום שהפרח רמז להגלות משה לגאלם עד יציאתם. והנץ רמז ליציאתם ממצרים כי זו התחלת גאולה ממש. ובשול הענבים רמז לקריעת ים סוף כי שם נגמרה הישועה כמ״ש ויושע ה׳ ביום ההוא את ישראל (יפ״ת): מיד הנצה כפורחת משמע שמיד כשהיתה פורחת עלתה נצה. וכ״ף כפורחת במקום כאשר. והטעם בזה שכשנראה משה לגאלם לא התאחר בענין אע״פ שהיו חושבים שהיו צריכים להתעכב שם עד תשלום ת׳ שנה (יפ״ת): כוס פרעה בידי מהיכן קבעו חכמים ד׳ כוסות של לילי הפסח א״ר הונא. כצ״ל (יפ״ת): כנגד ד׳ גאולות ובש״ר פ״ו מפרש דד׳ גאולות אלו כנגד ארבע גזירות שגזר עליהם פרעה. ומה שתקנו רמז למספר הגאולות בכוסות ולא במיני תבשילין הוא משום קרא דכוס ישועות אשא כדמשמע בש״ר פ״ו דקאמר לקיים מ״ש כוס ישועות אשא: ד׳ כוסות שנאמרו ולא מני כאן ויתן הכוס דהיינו ספור מה שקדם בפתרון (יפ״ת): כנגד ד׳ מלכיות. וכן ד׳ חיות שראה דניאל. והרמז לבשורה שכמו שנגאלו ממצרים כן נגאל מאלה ולכן לא עשו רמז למלכות מצרים שכבר נגאלו ממנה כשתקנו ד׳ כוסות: ד׳ כוסות של תרעלה. דאשכחן בקראי ד׳ פעמים כוס התרעלה בפורענות עכו״ם דכתיב קח את כוס היין החימה. כוס זהב בבל ביד ה׳ וגו׳ כוס ביד ה׳ ויין חמר וגו׳ ימטר על רשעים פחים וגו׳ מנת כוסם וגו׳ ובודאי לא בזמן אחד היו אלא בזמנים מחולפים זה אחר זה וכדמוכחי קראי (נזה״ק): כוס זהב בבל ביד ה׳ וגו׳ וכתיב כוס ביד ה׳ ויין חמר וגו׳ ימטר על. כצ״ל. וכן הוא בירושלמי: ישועות תרתי משמע הרי שתי כוסות. וכן הוא בשוח״ט ובירו׳ (מת״כ): בשורה טובה כלו׳ כיון דשר המשקים נתגלגלה בשורה טובה על ידו נראה שהוא כדאי ולכן יתבשר בטובה אבל שר האופים שנתנו בשורה רעה בפיו נראה שהוא חייב דמגלגלין זכות ע״י זכאי וחובה ע״י חייב (יפ״ת): (ה) שנגנב ב׳ פעמים. לעיל פ׳ פ״ד סימן ו׳: ד׳ הם שפתחו באף לעיל פרשה י״ט: אלו ג׳ מלכיות דרש סל ל׳ סלסלה ותרוממך. וחורי מגזירת חורי יהודה (יפ״ת): זו מלכות הד׳ כו׳. ונקראת עליון לגודל ממשלתה מאשר הפלשה. שהיא מכתבת טרימוסיאה היינו טירוניא פי׳ מס (ועיין לעיל פ׳ מ״ב ופ״ע) ולא קאי ובסל אחד מג׳ המכרים (יפ״ת): אוכל את התחתון. מן הסל מעל ראשי משמע ליה שאוכל המאכל העליון ושוב אוכל התחתון שאכל

הרשם. ואכילה רמז למ״ש בדניאל על החיה הרביעית אכלה ומדקה (יפ״ת): יום גנוסא יום הלידה: אירע לזה כאשר פתר להם יוסף קאי. וקא מפרש דאתא למימר שאירע להם מה שאמר יוסף משום דכל החלומות הולכים אחר הפה (יפ״ת): (ו) כל היום היה מתנה. להזכיר את יוסף שאומר כשאעשה כך וכך יהיה לי סימן ליוסף. והיה קושר קשרים להזכירו כדרך שקושרים להזכיר איזה דבר. ומלאך בא והתירן כדי שישכחהו עד שנתים ימים משפטם שיתבאר. והא דקאמר א״ל הקב״ה את שוכחו הטונה כי אין צורך לזכירתו שאפי׳ שנשכח ממנו ה׳ הביא זכרונו ע״י חלום פרעה (יפ״ת): ולא זכר שר המשקים. ארישא קאי דקאמר כל היום מתנה תנאים וקאמר דמדכפל ולא זכר וישכחהו אתא לומר שלא זכרו מעצמו. ואף שהתנה תנאים וקשר קשרים שכחו (יפ״ת): שר המשקים שכחך כו׳. ר״ל שהיה זה תוכחת מוסר לנוכח כלפי יוסף. שלא היה לו לבטוח בשר המשקים וכדלקמן פרשה פ״ט סימן ב׳. ואף כי יוסף רצה לקרב הדבר אל הטבע. מ״מ שגג בזה. כי השגחת ה׳ על הצדיקים הוא חוץ לטבע. כל הגלאתם באה לאחר היאוש בטבע. ועז״א מי היה מחכה לאברהם כו׳ מי מחכה ליעקב כו׳ להורות שכולם נפקדו בתשועה לאחר היאוש בטבע לפרסם בהם השגחת ה׳ בדרך נפלא (נזה״ק): מי היה מחכה מי הוא זה שיעלה בדעתו שסוף יבא לידי כך. וכוונת המאמר הוא לומר שכל ענין המסובב ע״י סיבת הטבע מהגלגלים יש מחכים ליום סוב הגלגל קץ ישועתו. אבל אלו שנתעלו מהיפך אל היפך מאת ה׳ היה נפלאת בעינינו ואין מחכה. וכן כאן ביוסף שדרשו שכל היום היה מתנה כו׳ וקושר קשרים כו׳ לעשות סימנים בלי לשכחו לדבר טוב בשבילו אל המלך ומ״מ וישכחהו הרי מזלו לא הגליח ליוסף. היינו מ״ש ומי מחכה ליוסף. אלא מאת ה׳ היתה זאת: את סכת דוד ומי מחכה שיהיו כל העולם. כצ״ל (א״א ומת״כ):

סדר מקץ

פרשה פט

(א) קץ שם לחשך כו׳. שהיה מן השמים קץ קבוע לביטול השך מאסר שלו. ומייתי סמך לזה מקרא קץ שם לחשך. ואהלה דריש ליה בדרש אחר כדרך המדרש (יפ״ת): זמן ניתן לעולם כו׳ באפילה כלו׳ באפילת יצה״ר שנקרא חשך המחשיך פני הבריות וכדאיתא בתנחומא. שעתיד הקב״ה להעבירו מן העולם. וקאמר ומאי טעמיה כו׳ ר״ל ומאי טעמא יתבטל היצה״ר לע״ל. הא הצדיקים מקבלים שכר טוב על ידו ומשני מפני שכל זמן שיצה״ר בעולם כו׳ שמפני שבא ממנו לעולם ג״כ אופל וצלמות הוא כח המות שהוא משורש הרע ע״כ יתבטל לעתיד שהוא עולם שכולו טוב (מה״ק): זמן נתן ליוסף כו׳. משום דל׳ קץ משמע על זמן מבוער מתחילה שהגיע קצו. ולכן כתיב כאן ויהי מקץ שנתים ימים שהיה זמן נחתך על יוסף שישב ב׳ שנים יותר לפי שתלה בטחונו בשר המשקים וכדלקמן. וכשנשלם זמנו היה מאת ה׳ שיחלום פרעה חלום זה שיצא יוסף מן הסוהר ע״י זה (יפ״ת): (ב) בכל עצב כו׳. מייתי האי קרא לסמך שבחטא דבורו היה עונשו. ומפרש ליה ברישא כפשטיה כדרך המדרש

שמעון בר אבא כנון בין שותה המין לשותה צונן ודבר שפתים אך למחסור. מלקט עצמות אחד בציפורין ואית דאמרין ר' שמעון בר אבא הוה. ובשעה שהיה רואה עצמות שחורות היה אומר אלו של שותי מים. ג אדומות אומר אלו של שותי יין. לבנות אלו של שותי מים חמין. ד"א בכל עצב יהיה מותר. כל דבר שנצטער יוסף עם אדונתו היה לו יתרון ממנה. למה שנטל את בתה. ודבר שפתים אך למחסור. ד ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני נתוסף לו שתי שנים שנאמר ויהי מקץ וגו'. (תהלים מ) אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו. זה יוסף. ולא פנה אל רהבים. על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני נתוסף לו שתי שנים. אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו. ר' יודן אמר המון ריבי רברביא שהם שטים אחרי כזב אוי לו למי שהוא בוטח בהם: (ג) כי בא החלום ברוב ענין. (קהלת ה) ה אמר פרעה מי מתקיים על מי. אני על אלהי או אלהי עלי. א"ל אתה על אלהיך הה"ד ויהי מקץ וגו'. (שם ד) כי מבית הסורים יצא למלוך. זה יוסף שיצא מבית האסורים של פרעה. יצא למלוך שנאמר וישלח פרעה וגו'. כי גם במלכותו נולד רש. במלכותו של יוסף נולדה רשתו של פוטיפרע. ד"א ויהי מקץ. (שם) ראיתי כל החיים המהלכים תחת השמש. זה יוסף. עם הילד השני אלו ב' שנים שנתוספו לו. ולמה נתוסף לו ב' שנים כדי שיחלום פרעה ויתגדל ע"י חלום. שנא' ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם: (ד) ופרעה חולם. וכל הבריות אינן חולמין. אתמהא. ו אלא חלום של מלך של כל העולם כולו הוא. ופרעה חולם. א"ר יוחנן ז הרשעים מתקיימין על אלהיהם ופרעה חולם והנה עומד על היאור. אבל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם (בראשית כח) והנה ה' נצב עליו: (ה) והנה מן היאור. רמז רמז לו שאין השובע בא למצרים אלא מן היאור ודכוותה אין הרעב בא אלא מן היאור. והנה מן היאור וגו'. בשעה ח שהשנים יפות הבריות נעשין אחין אלו לאלו. ותרעינה באחו אהבה ואחוה בעולם. וכן הוא אומר (ישעיה ל) ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב. ט כירי עבד קירי אדון. וכה"א (תהלים עב) ישאו הרים שלום א"ר אחא נשאו הרים נשיאתן שלום לעם. והנה שבע שבלים דקות וגו'. בשעה שהשנים רעות גופן של בריות מעלה חטטין: (ו) ויהי בבקר ותפעם. י ולהלן הוא אומר (דניאל ב) ותתפעם רוחו. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר כאן חלמא ידע ופתרוניה בעא גביה ולהלן חלמא ופתרוניה. ור"נ אמר חלום הצלם וחלום האילן. ורבנן אמרי ותתפעם רוחו להלן ליתן גדולה לד'. כאן ותפעם ליתן גדולה לא'. ותתפעם רוחו כדי ליתן חיים לד'. ותפעם ליתן חיים לא' כאן ע"י שהוא סמוך לבקר ותפעם רוחו ולהלן שהוא בא מבערב כתיב ותתפעם רוחו. א"ר יוחנן כל חלום שהוא סמוך לבקר מיד הוא בא: (ז) וישלח ויקרא וגו'. יא ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי פתרין היו אותו אלא שלא היה קולן נכנס באזניו

יד יוסף ג נדה כ"ד: ד ש"ר פ' ז'. שוח"ט מזמור ק"ה: ה קס"ר. ילקוט ס"ז: ו ילקוט ס"ז: ז לעיל פ' ס"ט. ילקוט ס"ז: ח ילקוט ס"ז. ב"מ נ"ט: ט חולין קנ"ט ברש"י: י תנחומא ס"ז. זוהר ס"ז דף קנ"ד. ילקוט ס"ז: יא ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

פרשה פט (ב) [שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה כו'] שעם היותו צדיק גמור ושם ה' מבטחו בלי ספק ועם כל זה פנה אל רהבים במה שאמר זכרתני והזכרתני על כן נענש שעמד בבית האסורים ב' שנים יותר על מה שהיה נגזר עליו. והוא כאילו אמר שעל כן הוצרך הכתוב לומר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים אחר שמצאנו מי ששם ה' מבטחו בלי ספק ואפ"ה פנה קצת אל רהבים ונענש עליו [מהר"מ אלמושנינו]. (ד) [וכל הבריות אינם חולמים אתמהא] הרגישו חז"ל בכתוב שהול"ל ויהי מקץ שנתים ימים ויחלום פרעה וכו' למה אמר מלת חולם שנראה שהוא תואר. כי לא יאמר חולם

מתנות כהונה

מותר בשותי יין יותר משותי מים וכדמפרש ואזיל: ע"י שאמר כו'. לשון רש"י שפנה אל רהבים: שתי שנים. נגד שתי לשונות של זכירה שבשפה בתשועת אדם: שלא היה ראוי לעכב בבית האסורים כי אם י' שנים כנגד י' אחים שהוציא עליהם דבה כדלקמן בפ"ר פ' ז': שנא' ויהי מקץ וגו'. מאותה שעה שיצא שר המשקים מבית האסורים: רהבים המצריים נקראו רהב: המון ריבי רברבים. נראה פירושו כמו ריבי רבבות ודרים רהבים בלשון נוטריקון: ה"ג אוי לו למי שבוטח כו': מי מתקיים כו'. מי תולה במי הוא תולה בי ואני מתקיים עליו או בהיפוך: אמר לו אתה כו'. בחלום הראו לו כך: הה"ד כו'. סיפיה דקרא דייק מדכתיב והנה עומד על היאור והיאור אלוהו כדאי' בב"ר פר' ט': וישלח פרעה וגו'. גרסי': רשתו של פוטיפרע גרס בילקוט פי' נעשה רש והאביון שכל זמן שהיה אצלו נתברך ביתו בגללו שנאמר ויברך ה' את המצרי בגלל יוסף ועכשיו נתדלדל: תחת השמש זה יוסף. על שם שהיה נתון בבור כד"א וירלוהו מן הבור ולא זרחה השמש עליו: אלו שתי שנים כו'. דרש ילד מלשון מה ילד יום קורות הזמן נקראו תולדות ועל שהיו שתי שנים אמר ילד השני: כדי שיחלום. סיפיה דקרא קדייק אשר יעמוד כדי שיקום ויעמוד למלכות: ה"ג ופרעה חלם וכל הבריות כו'. דהוי למכתב ויחלום פרעה וק"ל: של כל העולם כו'. לפי שכל העולם בידו וכן פירש"י: באחו. דרש נוטריקון אהבה ואחוה: כירי עבד כו'. דרש כך כמו כירי שפירושו עבד כדאיתא בפרק כילד מעברין גבי האי אתתא גלילאי דבעי למימר קירי שהוא אדון ואמרה כירי שהוא עבד ובשנת השובע אין ניכר שוע לפני דל ואפילו העבדים נרחבים ונרהבים להיות אדונים וכר ישהנה לקר שמשתים במשתה כדאיתא גבי ההיא אתתא גלילאה: נשיאתן. כלומר מה שעליהם נישא כלומר פירות הרבה ובילקוט תלים גרס וכי ההרים נושאים שלום אלא בזמן שהפירות מרובים השלום בעולם כו': ה"ג בילקוט שלום לעם. וכשהן רעות נעשים אחרים לחבריהם שנאמר שבע פרות אחרות: חטטים. נומחות קדרש שגופן מעלה נמחין של שחין ואבעבועות כדאמרי' באלו טריפות ריאה שהעלתה נמחים וכן נפקו ליה נמחי באלפי בפ' חלק: חלמא ידע. פרעה ידע החלום והפתרון בקש מיוסף להגיד לו ולהלן גבי נבוכדנצר החלום והפתרון בקש מהם שהכל שכח: לארבעה. שנתגדלו ע"י זה דניאל וחנניה מישאל ועזריה: לאחד ליוסף: סמוך לבקר. שהרי שני חלומות חלם ובחלום השני נשלם החלום כדכתיב והנה חלום והיה סמוך לבקר: בא מבערב. דכתיב ושנתו נהיית עליו כתיב ותתפעם פעימות הרבה שרוחו היה מתפעם כל הלילה: פתרין היו אותו. גרסי' ודייק מדכתיב אין פותר אותו לפרעה כו' שלא נכנס

עץ יוסף

המדרש (יפ"ת): כגון בין שותה כו'. בכל עצב וטורח ועמל ימצא האדם יתרון מעט כגון בין שותה חמין לשותה צונן כו' כי השותה חמין על ידי טרחו יש לו יתרון על שותה צונן שעצמותיו לבנות. והסיקם אל זה כל הדברים. אבל בדבורי חול הוא להיפוך שכל מה שירבה האדם בה הוא נמחסור: שותה מים חמים היינו על ידי סמים. דאל"כ הם מזיקים מאד. וכדאמר בפ' כל הבשר כסא דחרשי ולא כסא דפושרי. ולא אמרן אלא דלא שדא ביה ציבי. אבל שדא ביה ציבי לית לן בה: שנטל את בתה שלפי שברח מן העבירה זכה ליהנות בהיתר ונטל את בתה דעדיפא מינה: את בתה דפוטיפר הוא פוטיפרע כדלעיל פ' פ"ח: ע"י שאמר כו'. כי לולא זה לא היה בסוהר רק י' שנים כדאי' בפ"ר פ"ז: לשר המשקים כו'. שאע"פ שבוודאי בטח יוסף בה' אך מפני שבקש ג"כ השתדלות האנושי נענש ונתוסף לו ב' שנים: אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים זה יוסף ע"י שאמר. כצ"ל (ידי משה) ור"ל שאמיתות לימוד כתוב זה שהוא לבטוח בה' נראה מענין יוסף שבטח בשר המשקים ולא עלתה לו. ולא די שלא הזכירו אף נענש על זה ממיעוט בטחונו בה' בתוספת ב' שנים במאסר. וכל עיקר הסמכתא שדרשוהו נגד יוסף הוא ממלת רהבים שפירושו על המצרים הנקרא בשם רהב. וכן כתב רש"י וישכחהו מפני שתלה בו יוסף לזוכרו הוזקק להיות אסור ב' שנים שנא' אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח אל מצרים הקרויים רהב עכ"ל. והוא ודאי לקוח ממדרש זה. ור' יודן דריש שנגד כל אדם הוא מדבר. ודרש רהבים מלשון רברבין היינו שרים וגדולים. ופי' שאין לבטוח בנדיבים שהם שטים אחרי כזב כי הם משקרים באמונתם (עיין ביפ"ת): (ג) כי בא החלום כו'. שבא עם עיקר החלום דברים אחרים מעורבבים שאינם צריכים ומתיחסין עם עיקר החלום כמו שהודיע לפרעה אגב אורחא הספק שהיה בלבו. וכן קול כסיל ברוב דברים שאגב אורחא מדבר דברים אחרים שאינם מתיחסים עם עיקר דבריו (הא"ח): מי מתקיים על מי. פי' מי שומר ומשגיח על מי: אתה על אלהיך וזה דכתיב והנה עומד על היאור שהיאור הוא אלהיו כאומרו לי יאורי: כי מבית הסורים יצא למלוך זה יוסף שיצא מבית האסורים של פרעה. (כדכתיב ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים) שנאמר וישלח פרעה ויריצוהו מן הבור. יצא למלוך שנא' ויאמר פרעה וגו'. (והוא ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים וגו' מפסוק זה מבואר נתינת המלוכה לו. וכן הוא בהדיא בק"ר פ"ד): כי גם במלכותו נולד רש במלכותו של יוסף נולדה רשתו של פוטיפר כצ"ל. ולידת רשתו. שפרעה הורידו מגדולתו ולקח נקמת יוסף ממנו כי ידע שהיה עשוק ורצוץ. או לפי שהיה מערער על גדולת יוסף. וכן אמרו בשוח"ט לאסור שריו בנפשו שרו כתיב זה פוטיפר (יפ"ת). והא"ח כתב וז"ל פי' כשמלך יוסף הורידו מגדולתו ונתרושש ונעשה כהן לאליל עכ"ל כלו' דלכן כתיב מעיקרא שר הטבחים ולבסוף כתיב כהן און כי לאחר שנתרושש נעשה כהן און פי' כהן לאליל. וסמת"כ פי' וז"ל נולד רשתו כו' פי' נעשה רש והאביון שכל זמן שהיה אצלו נתברך ביתו בגללו שנא' ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ועכשיו נתדלדל עכ"ל. כלו' עכשיו לאחר שמלך ויצא מרשותו נתדלדל. אבל בהיותו בבית האסורים עדיין היא תחת רשותו ועדיין לא היה זז משמושו כדלעיל פ' פ"ז: את כל החיים כו' זה יוסף. שכל החיים היו עם הילד השני דהיינו יוסף שהוא הילד המסכן הנזכר תחלה כדלעיל וקרייה שני על שם שתי השנים שנתוספו לו. כלו' ילד בעל השניות. וכונת הכתוב כי אף העכוב הזה שנתעכב שנתים בסוהר לא היה בחנם אלא כדי שע"י זה יתגדל: כדי שיחלום פרעה דלא היה זמן החלום עד שנתים ימים שמאז היו מתחילין ז' שני השבע. ואילו חלם מתחילה במה יבחון יוסף שיתחילו אחר ב' שנים. ויאמר הנה שבע שנים באות וימצא בדאי (יפ"ת): (ד) וכל הבריות אינן חולמין. דמדהו"ל לומר ויחלום פרעה כמו ויחלמו חלום שניהם. וקאמר ופרעה חולם בלשון בינוני משמע דאתא למימר פרעה לבדו חולם. ומשני שחלום המלך משונה מכל החלומות כי הוא יחלום חלומות כוללים לכל העולם. וזה להיותו כולל לכל ענינים כוללים לעולם. שכולם יתנועעו לרגלו (יפ"ת): אלא חלום של מלך כו'. הטעם משום כי השפעת המזל לאומה הוא למלך. וממנו יושפע לכל האומה. והוא תיכף אחר המזל. ולפי שהוא מושפע מהמזל בכלל העם ואה"כ מחלק הוא. והוא שני למזל. לכן חלומו של כל העולם הוא (יערות דבש): ופרעה חולם כו' אסיפא קאי דכתיב על היאור דק"ל על שפת היאור מב"ל. להכי מפרש שמתקיים על אלהיו (יפ"ת): מתקיימין על אלהיהם לשמרם כי המה מהבל יחד. אבל הצדיקים אלהיהם נצב עליהם לשמרם ולהצילם. ופי' נצב עליו משגיח עליו (יפ"ת): (ה) רמז לו שאין כו'. כלו' רמז רמז לו ביאור על הפתרון שהוא מורה על שובע ורעב הבא מן היאור ומזה נכנסו באזניו דברי יוסף יותר מדברי החרטומים (נזה"ק): אלא מן היאור שאין הגשמים יורדים למצרים אלא נילוס עולה ומשקה אותה. וכשמימיו מרובים בא שובע. וכשמימיו מועטין בא רעב: והנה מן היאור וסיפא דקרא ותרעינה באחו ע"ז אמר בשעה שהשנים יפות הבריות נעשין אחים אלו לאלו הה"ד ותרעינה באחו שאהבה ואחוה בעולם שאין עין צרה בחברתה. וההפך בימי הרעב. ודרש באחו נוטריקון אהבה ואחוה: כר נרחב כירי עבד קירי אדון. פי' כשהשובע בעולם כמו שאמר שם (ישעיה ל' כ"ג) ונתן מטר זרעך וגו' ולחם תבואת האדמה אז כעבד כאדוניו יהיו רחבי לב ואין עין צרה בחברתה. ודרש כר עבד ואדון. כיון דכירי פירושו עבד וקירי פירושו אדון. ואם נקרא הכ"ף רפוי יהיה כירי ובדגושה יהיה כמו קירי (יפ"ת). אבל הערוך ערך כר הש' גרס כר נרחב כירי כירי מרבה בשלם וכן הוא אומר כו' וכתב המוסף הערוך שהיא הנוסח' העקרית. ופירושו כר בלשון יוני טובה שטן תן עכ"ל. וז"ל רש"י כאן כירי קירי מרובה בעולם. כירי עבד קירי אדון עבדים הם כאדונים בשנת שיש שובע בעולם. וכן הוא אומר ישאו הרים שלום לעם וכי הרים נושאים שלום לעם אלא נשאו הרים משואתן פירוב פירות שלהן אז שלום לעם עכ"ל: נשאו הרים נשיאתן פי' שנתנו פירותיהם שדרך לצמוח בהם. שלום לעם פי' עין טובה בעולם ושלום בעולם: מעלה חטטין פי' שחין ואבעבועות ע"י רוע המאכלות שהם אוכלים וע"י האויר מעופש בהעדר הרוחות והגשמים הנאותים. ודרים נומחות שבשר הבריות מעלה נמחים: (ו) כאן חלמא ידע כו'. פרעה ידע החלום רק הפתרון בקש שיגידו לו. אבל להלן גבי נבוכדנצר החלום והפתרון בקש מהם שהכל שכח. והא דקאמר ג"כ לחכמים ותפעם רוחו. הוא משום שירא שמא יבדו דברים מלבם ויאמרו לו לכן אמר להם שהחלום יודע רק הפתרון אינו יודע. ואם הם יאמרו לו ג"כ החלום יודע לו שהם אנשי אמת ויאמין להם ג"כ על הפתרון כדאי' בתנחומא: חלום הצלם וחלום האילן. ולכן כתיב ותתפעם רוחי בכפל התי"ו כלפי ב' החלומות כנ"ל. וזהו דכתיב חלם ג"כ חלומות. להגיד למלך חלומותיו: ליתן גדולה לארבעה שניתנה גדולה לדניאל וכן ג"כ לחמ"ע כמ"ש ודניאל בעא מן מלכא ומני על עבידתא די מדינת בבל לשדרך מישך ועבד נגו: ותתפעם רוחו כדי ליתן חיים לארבעה ותפעם ליתן חיים לאחד. בילקוט לא גרס זה. דנוסחא אחר הוא דהוה גרים חיים במקום גדולה בגליון: שהוא סמוך לבקר ויהי בבקר ותפעם רוחו. דמשמע שקודם הבקר לא היה התפעמות נ"ל שהחלום היה סמוך לבקר. שאילו היה מתחלה היה מתפעם רוחו כשעד לילה: שהוא בא מבערב דכתיב שם ושנתו נהיתה עליו דמשמע שאחרי החלום ישן עוד ושנתו היתה נשברה עליו שרוחו היה מתפעם כל הלילה. לכן כתיב שם ותתפעם פעימות הרבה: (ז) פתרין היו אותו. דאל"כ לפרעה למה לי. אלא לומר שלא היה קורת רוח לפרעה בפתרונם וכאילו לא פתרו כלל: שבע פרות המוטות ז' בנות כו'. כי האשה יכונה בפרה ע"ד פרות הבשן

באזניו. שבע פרות הטובות ז' בנות אתה מוליד. ושבע פרות הרעות ז' בנות אתה קובר. וכן אמרו שבע שבלים הטובות ז' מלכיות אתה מכבש. ושבע שבלים הרעות ז' אפרכיות מורדות בך הה"ד (משלי יד) יב בקש לץ חכמה ואין אלו חכמי פרעה וחרטומי מצרים. ודעת לנבון נקל זה יוסף: (ח) ד"א וישלח ויקרא. להודיעך שכל אומה ואומה שהיא עומדת בעולם מעמדת לה ה' חכמים שישמשו אותה. ולא עוד אלא נותן בה הקב"ה ג' דברים חכמה בינה וגבורה. שכן סנחריב הרשע אמר (ישעיה י) בכח ידי עשיתי וגו'. וכשהקב"ה דן את העולם הוא נוטלן ממנה שנא' (עובדיה א) והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו וחתו גבוריך תימן. וכ"כ למה כדי שיבא יוסף באחרונה ויטול גדולה. אמר הקב"ה אם יבא יוסף תחלה ויפתור את החלום אין זה שבחו. יכולין החרטומים שיאמרו לו אילו שאלת אותנו כבר פתרנו אותו לך. אלא המתין להם עד שנתייגעו והוציאו את רוחו ואח"כ בא יוסף והחזירה. עליו אמר שלמה (משלי כט) כל רוחו יוציא כסיל אלו חכמי פרעה. וחכם באחור ישבחנה זה יוסף שנא' אין נבון וחכם כמוך. כיון שראה שר המשקים את פרעה שהיתה נפשו מבקשת לצאת היה מחשב בדעתו ואומר אם ימות פרעה זה ויעמוד מלך אחר איני יודע אם מעמידני באומנתי אם לאו. וידבר שר המשקים וגו' א"ל שני חטאים יש בידי אחת שלא עשיתי ליוסף טובה והזכרתיו לפניך. ואחת שראיתיך מצטער על פתרונו של חלום ולא גליתי לך עליו שהוא יודע פתרונו: (ט) ושם אתנו נער עברי וגו'. אע"פ שהזכיר אותו הוא מבזהו. שהיה יודע לאיזו גדולה הוא נכנס מיד וישלח פרעה ויקרא וגו'. ושם אתנו וגו' יג ארשב"נ ארורים הם הרשעים שאין עושים טובה שלימה. נער יד שוטה. עברי שונא. עבד שכך מוכתב בסקרידין של פרעה שאין עבד מולך ולא לובש כלידים (פי' אצעדה כלי ידים): (י) ונספר לו ויפתר לנו וגו'. טו כן הוה עובדא בהדא אנתתא דאתת לגבי ר' אליעזר אמרת ליה חמית בחלמי שריתא דביתי תבירא. אמר לה את ילדת בר דכר והוא חיי. אזלת והוה לה כן. אתת זמן אוחרן למשאליניה אשכחה תלמידיה יתבין תמן ורבהון לא הוה גביהון. אמרת להון אן הוא רבכון. אמרו לה אימר לן מה דאת בעיא ואנן אמרין ליך. אמרה להון חמית בחלמי שריתא דביתי תבירא. אמרו לה ההיא אתתא קברא בעלת. כיון דנפקת מן גבהון שרית מיללא שמע קלה ר' אליעזר. אמר להון מה אמרתון להדא איתתא אמרין ההיא איתתא דאתת למשאליתך. אמר להון ומה אמרתון לה. א"ל כדין וכדין. אמר להון אובדתון גברא. טז לא כן כתיב ויהי כאשר פתר לנו כן היה. ולא כן א"ר יוחנן יז הכל הולך אחר הפתרון חוץ מן היין. יח יש מי ששותה אותו וטוב לו ויש מי ששותה אותו ורע לו ת"ח שותה וטוב לו. ע"ה שותה ורע לו. א"ר אבהו יט דברי חלומו' לא מעלין ולא מורידין: (יא) וישלח פרעה ויקרא את יוסף וגו'. כ לחלוק כבוד למלכו'. ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים וגו'. כא תלה הגדולה בבעליה. שבע פרות. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר י"ד (שנה) כב היו שכן פרעה רואה. ר"נ אמר כ"ח שנה היו שכן פרעה אמר ליוסף. רבנן אמרי כג מ"ב שנה היו שכן פרעה רואה ואומר ליוסף ויוסף חוזר ואומר לפרעה. א"ר יוסי בר חנינא שתי שנים עשה הרעב. שכיון כד שירד יעקב אבינו לשם כלה הרעב. ואימתי חזרו בימי יחזקאל הה"ד ונתתי

יד יוסף יב ילקוט משלי: יג תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז: יד במד"ר פ' י"ד: טו איכה רבתי פסוק רבתי בגוים. ירושלמי ס"ד דמעשר שני. ילקוט ס"ז: טז זוהר מקץ דף קנ"ד: יז ברכות נ"ה: יח ברכות נ"ז. זוהר ויקרא דף י"ב. מדרש משלי פ"כ: יט לעיל פ' ס"ח. גיטין נ"ב: כ ילקוט ס"ז. זוהר ס"ז דף קנ"ד: כא לעיל פ' פ"ח. תנחומא ס"ז: כב תנחומא ס"ז: כג ל"ב מדות דריה"ג וס"י: כד במד"ר ס"ח:

מתנות כהונה

נכנס הפתרון באזניו: **אפרכיות**. מדינות: **אלו חכמי פרעה כו'**. בילקוט משלי גרס לץ זה פרעה חכמה ואין אלו חרטומי מצרים: **ודעת** לנבון נקל זה יוסף. שנא' אין נבון וחכם כמוך: **ויקראו וגו'**. גרסינן: **חמשה חכמים**. דייק מדכתיב ואת כל חכמיה תרתי כל הרי ג' את ואת ב' הרי חמשה: **בכח ידי עשיתי וגו'** גרסי' וסיפיה דקרא ובחכמתי כי נבונותי הרי חכמה ותבונה וכח זה גבורה: **וכל כך למה**. השיבו הקב"ה שישאל החכמים והחרטומים ואח"כ הזכיר שר המשקים את יוסף כדמפרש ואזיל: **והוציאו את רוחו**. רוח של פרעה הוציאו הכסילים החרטומים: **ישבחנה** פי' הרד"ק לשון השקט והנחה: **באמונתי** שיאמין לי השירות להיות שר המשקים שלו ואולי צ"ל באומנתי: **שני חטאים כו'**. דייק מדכתיב חטאי האל"ף פתוחה לשון רבים: **מבזהו** הזכירו בלשון בזיון וגנאי וכדמפרש ואזיל: **נער שוטה**. בבמדבר רבה פ' י"ד יליף ליה מדכתיב אולת קשורה בלב נער ורש"י פי' נער בגימטריא שוטה ואין צורך כדפרישית: **שונא** כד"א כי לא יוכלון המצרים לאכול עם העברים לחם כי תועבה היא למצרים: **בסקרידין** פי' הערוך בדתי הנמוס שלו: **כלידים** בערך גרס כלידרים ופי' בו בערך זכה רסן הסוס נקרא כן בלשון יון ולקמן פ' צ' פירש"י כלידרים כלי רכיבה שדורסין עליהם הרוכבים ברגליהם בשעה שרוכבים ובלשון אשכנז נקרא בשעם גרף ומבאר פי' הגירסא אצעדה כלי ידים והוא בנוטריקון כלידים כלי ידים: **כן הוא עובדא כו'**. כך היה המעשה באשה אחת שבאת אצל ר"א לו ראיתי בחלומו קורה שבביתי נשברה וא"ל את תלד בן זכר: ה"ג באיכה רבה בפסוק רבתי עם שריתא בביתא ופירש"י גרס תנייתא דבייתא וה"ג בערוך וכן הוא גירסת הירושלמי במס' מעשרות פרק הכובש ויגיד עליו ריעו שפי' קורה וכתב בעל העקידה שבירת הקורה רמז להפיכת צירים מחבלי לידה וחבלי לידה של זכר חדים וקשים משל נקיבה עכ"ל. ומצאתי בספרי רפואות שהנקבו' יש להם גלגלת שלימה בעצם אחד סביב משא"כ בזכר והוא כדי שלא יבקע מחמת חבלי לידה וא"כ שבירת הקורה רמז לתקרת הראש הנשבר מצער הלידה: **כיון דנפקה כו'**. כיון שיצאת מאצלם התחילה לקונן וליילל על לא טובה השמועה שמע ר"א את קולה דביני וביני היה בא אמר לתלמידיו הויא איתתא מאי בעית למישאל: **איבדתון גברא**. אתם אבדתם בעלה בפתרון הזה: **כאשר פתר כו'**. הרי שתלה הכתוב הוראות החלום וקיומו בפתרון יוסף: **וטוב לו** פירש"י דכתיב ושתו יין משכתי: **ורע לו**. השקיתני יין התרעלה: **לחלוק כבוד כו'**. לפיכך ויגלח ויחלף שמלותיו ופירש"י שמלכות של מטה כעין מלכות של מעלה שחלק מכבודו לבשר ודם וכתב מהר"ר אליהו מזרחי ולא כמנהג היוצא מבית האסורים כי לא ידע אם יצא לחפשי או ישיבוהו שמה: **בבעליה** בהקב"ה שלא להחזיק טובה וגדולה לעצמו: **ארבע עשר היו**. שני הרעב נראים לו בחלומו וראוים לבא שכן ראה שבעה פרות ושבעה שבלים: ה"ג **שמנה** ועשרים שנה היו שכן פרעה אמר ליוסף כו' וסבר שהגדה והאמירה היא הגורמות לשיהיו עוד כך כמו שראה כי ברית כרותה לשפתיים ואין להקשות הרי על כרחך היה צריך להגידה י"ל שבכבר היה אפשר שיוסף ידע החלום מעצמו כמו דניאל חלום נבוכד נצר וגם יוסף יאמר אליו הפרות הרעות ולא יאמר שבע וכן בשבלים: ה"ג **שנים** וארבעים היו שכן פרעה רואה ואומר ליוסף. ורבנן חשבו גם הראייה בפני עצמה הרי ארבע עשר והאמירה ליוסף גם הוא ארבע עשר ושוב האמירה דיוסף לפרעה הרי שנים וארבעים: **עשה הרעב**. שהה ונתעכב או עשה שליחות המקום ב"ה: **עלה** נסתלק כד"א כעלות גדיש בעתו ובילקוט גרס כלה: **ואימתי חזרו**. שדבר ה' לא ישוב

ענף יוסף

חולם על מי שיסופר עליו שחלם חלום פרטי. וע"כ אמרו חז"ל באומרם וכל הבריות אינם חולמים וכו'. ותירצו כי להיות חלום המלך כולל של כל העולם. ע"כ יותר המלך באותו חולם: **(ח)** [וישלח ויקרא להודיעך כו' מעמדת לה חמשה חכמים שישמשו אותה] קשה שלא אין זה מענין הדרוש הנראה כל עיקר. כי מאי נ"מ אם הם חמשה או פחות או יותר. ונראה שטעות נפל בכל הספרים. והיה כתוב מעמיד לה ה' חכמים שישמשו אותה. וכלו' הקב"ה מעמיד. והמדפיס חשב שה"א זו מורה על מספר חמשה והדפיס כן במילואה חמשה (מהמופלג מהו' משה הייקילם מווילנא): **(ט)** [שאין עבד מולך] קשה איך ספר פרעה חקם והמליכו. וי"ל שכאשר הקרו על יוסף והגיד עמו ומולדתו יצא משפטו שאין בו תורת עבדות כי אינו אלא גנוב מארץ העברים ואין תורת עבדות אלא בלקוח בשבי או יליד בית (יפ"ת): **(יא)** [ורבנן אמרי מ"ב שנה היו כו'] ולא היה הרעב רק שנתים שכיון שירד יעקב אבינו למצרים וברכו כלה הרעב. וקשה שהרי אחר שברך יעקב את פרעה כתיב ולחם אין בארץ כי כבד הרעב מאד וכל הפרשה שם מספר מגודל הרעב שהיה אחרי בא יעקב למצרים. וי"ל שפר' זאת של ולחם אין בכל הארץ מקומה למעלה אצל פסוק ותחילנה שבע שני הרעב לבא. וכן הוא פשטות הכתוב ויכלכלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההיא ותתם השנה ההיא ויבאו אליו בשנה השנית. שמ"ש בשנה ההיא לא לסתום אלא לפרש והיינו ע"כ שנה ראשונה. ומ"ש ויבאו אליו בשנה השנית היינו שנית לשבע שני הרעב. ועיין רש"י פסוק ולחם אין בכל הארץ. ולכאורה קשה למה לא דרשו ג"כ שנות השובע. שכמו שהוכפל ימי רעב כן הוכפלו השובע. וי"ל שעיקר כוונת החלום לא היה כי אם על הודעת ענין הרעב. וענין השובע אינו כי אם הכנה להרעב: ע"י

עץ יוסף

הכשן (יפ"ת): **ז' מלכיות כו'**. שהשבלים הטובות והרעות רמז להצלחה והפכה: **בקש לץ** חכמה ואין. אלו חכמי פרעה וחרטומי מצרים. ופי' לץ הוא הכל כפי שמושו על הרוב בספר משלי. אמנם ניר' שילקוט הוא בקש לץ זה פרעה. חכמה ואין אלו חרטומי פרעה. כלו' שפרעה היה מבקש חכמת הפתרון מחרטומיו ולא מצא. וקרי לץ לפרעה על שהיה מתגאה באומרו לי יאורי ואני עשיתני וזד יהיר לץ שמו: **זה יוסף** שנא' אין נבון וחכם כמוך: (ח) ד"א וישלח ויקרא להודיעך כו'. ס"ל כי אתו לא ענו כלל כריהטא דקרא. ופירוש לפרעה בשביל שנצטער פרעה וכדקאמר שהיתה נפשו מבקשת לצאת: **להודיע שכל כו'**. יתכן שאלו ה' הם ה' יועצים רואי פני המלך שהם חמשה כדאי' בפ"ג דמגילה. ועל ידם הוא הנהגת המדינה (נזה"ק): **ולא עוד** אלא נותן בה הקב"ה ג"ד. היינו בכלל המון עם זולת ה' חכמים הנזכר. ומייתי מסנחרב דודאי לא על חכמת עצמו וגבורתו אמר כי לא יספיק לכבוש עמים. אלא בחכמת וגבורת עמו קמיירי (יפ"ת): **בכח ידי עשיתי** וגו' ובחכמתי כי נבונותי הרי חכמה ותבונה וכח זה גבורה: **וכשהקב"ה** דן את העולם כו'. וכן כאן לצורך השעה נטרפה חכמתם כדי להגדיל את יוסף וא"ת למה סבב הי"ת שיבא יוסף באחרונה. עז"א שלא יאמרו אילו שאלת לנו ג"כ היינו פותרים לך כך: **כל רוחו** יוציא כסיל. פי' כל רוחו של השואל יוציא הכסיל אלו חכמי פרעה שנעשו כסילים ולא היו יודעים להשיב תשובה שלימה ונכונה לפרעה ע"ד הפתרון. וחכם זה יוסף שבא באחור פי' אחר הכסיל. ישבחנה פי' שישקיטנה להרוח של פרעה שהשיב לו דברים נכונים דברי אמת להשקיט רוחו: **כיון שראה שר כו'**. זה קאי אדרשא דבסמוך גבי את חטאי אני מזכיר היום (נזה"ק): **שלא עשיתי** ליוסף טובה. שראוי היה להצילו ממאסרו אחרי ידע שלמותו ושהיה שם בלא פשע. ועוד שהוא כפוי טובה שיש לו להחזיק לו טובה על כי טוב פתר לו: (ט) **מיד** וישלח פרעה. כלו' אע"פ שהזכירו בבזיון. לא שם פרעה לבו לומר אפשר שיפתור החלום ממקומו או אדע תחלה אם יכול לפתור ושוב יבא לפני אלא מיד קראו לפניו מרוב תשוקתו לדעת פתרונו (יפ"ת): **נער שוטה כו'**. שכיוון לבזהו נער שוטה כלו' שאין דעתו שלימה להיות עולה לגדולה שעודנו כך בשנים. ולהנהיג שררה ראוי שיהיה בו טעם זקנים (יפ"ת): **עברי שונא** לפי שאוכלים הצאן שהיו המצרים עובדים אותם כאומרו כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם וגו': **בסקרידין** פי' בנימוסין: **כלידים** פי' כלי זיין ורסן הסוס. או הוא כמתי תיבות כלי ידים. והמעריך גרס כלירים שפי' רביד הזהב: (י) **כן** הוה עובדא. משום דבעי לפרש ויהי כאשר פתר לנו כן היה שכל החלומות הולכים אחר הפה. מייתי הך עובדא לראיה: **הוה עובדא כו'**. כך היה המעשה באשה אחת שבאת אצל ר"א ואמרה לו ראיתי בחלומי קורה שבביתי נשברה ואמר לה אתה בן זכר תלד והוא יחיה. הלכה ממנו והיה לה כן: **אתת זמן אוחרן כו'**. פי' באתה פעם שנית לשאול על חלום כזה ור"א רבן לא היה שם. אמרה להתלמידים והיכן הוא רבכון אמרו לה התלמידים אמור לנו מה שאתה רוצה לשאול ואנחנו אומרים לך: **אמרה להון כו'**. אמרה להם ראיתי שקורת הבית נשברה. ואע"ג שכבר פתר לה ר"א את החלום וא"כ מאי דעתה שחזרה לבא אליו לפתור החלום השני מאחר שהוא כראשון. יש לומר שהיא ג"כ ידעה שכל החלומות הולכים אחר הפה. ולזה היתה מבקשת שיפתח פיו לה לעולם לטובה כפעם הראשונה: **קברא בעלה** אמרו לה שאותה האשה מקברת לבעלה: **כיון דנפקת כו'**. כיון שיצאתה מהם התחילה לקונן וליילל על לא טובה השמועה. שמע ר"א את קולה. אמר לתלמידיו מה אמרתם להיא אשה. אמרו אותה האשה באתה לשאול אותך. אמר להם ומה אמרתם לה. אמרו ליה כזה וכזה. אמר להם אתם אבדתם בעלה בפתרון הזה: **ויהי כאשר פתר כו'**. הרי שתלה הכתוב הוראות החלום וקיומו בפתרון יוסף: **הכל הולך כו'**. ר"ל שבכל החלומות יש לאל יד הפותר לפרשם כנראה לדעתו. חוץ מן היין שאינו הולך אחר שום פתרון אלא זה בת"ח טוב ולע"ה רע (יפ"ת): **וטוב לו** כדכתיב ויין ישמח לבב אנוש. ויש מי ששותה אותו ורע לו דכתיב השקיתנו יין תרעלה: **ת"ח שותה כו'**. כדכתיב ושתו ביין: (יא) **לחלוק כבוד** לפיכך ויגלח יוסף ויחלף שמלותיו: **בבעליה** בהקב"ה שלא להחזיק טובה וגדולה בעצמו. ועיין לעיל פ' פ"ח סי' ג': **שכן פרעה רואה** ז' פרות רעות וז' שבלים דקות. ומה שאמר יוסף הנה ז' שנים באות מפרש בתנחומא אר"י בר שלום י"ד שנה של רעב היו ראויים לבא שכן יוסף אומר שבע פרות הרעות ז' שנים הנה ושבע השבלים הרקות ז' שנים הנה הרי י"ד אלא שגזר יוסף ונעשו ז' שנים והיו ז' שני הרעב (יפ"ת): **שכן פרעה** אמר ליוסף. וסבר שהגדה והאמירה היא הגורמת לשיהיו עוד כך כמו שראה כי ברית כרותה לשפתים: **מ"ב שנה** היה שכן פרעה רואה. הרי י"ד. ואומר ליוסף הרי עוד י"ד שנה ויוסף חוזר ואומר לפרעה שהרי היה יכול יוסף לאמר לפרעה הפרות הרעות ולא שבע. וכן בשבלים. הרי עוד י"ד ס"ה מ"ב: **שכיון שירד** יעקב אבינו לשם וברכו כלה הרעב. כצ"ל וכן הוא בברייתא דל"ב מדות. ור"ל שברכו לפרעה שיעלה נילוס לקראתו וכלה הרעב כי השובע בא למצרים מהיאור: **ואימתי חזרו** אותן מ' שנה שני הרעב. כן הוא בהדיא בברייתא

(יחזקאל כט) ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מתרבות תהיין שממה ארבעים שנה :

פרשה צ

(א) ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה ; (שיר ו) א אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה וגו'. אחת היא יונתי תמתי זה אברהם שנא' (יחזקאל לג) אחד היה אברהם ויירש את הארץ. אחת היא לאמה זה יצחק שהיה יחיד לאמו. ברה היא ליולדתה זה יעקב שהיה בורר ליולדתו שהוא צדיק. ראוה בנות ויאשרוה אלו השבטים (בראשית מה) והקל נשמע בית פרעה. מלכות ופילגשים ויהללוה זה יוסף. ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה. אם מהלכים אנו מסוף העולם ועד סופו אין אנו מוצאים כזה : (ב) ויאמר פרעה אל יוסף וגו' אתה תהיה על ביתי וגו' ; ב שלא יהא אדם נושקני חוץ ממך. ועל פיך ישק כל עמי. שלא יהא פרוקופי חוץ ממך. רק הכסא וגו' אמר ר"ל ג שתי פרשיות הכתיב לנו משה בתורה ואנו למדים מפרשת פרעה הרשע. כתוב אחד אומר והיית רק למעלה. יכול כמוני אתמהא. ת"ל רק. גדולתי למעלה מגדולתכם. ואנו למדים אותה מפרעה הרשע. אתה תהיה וגו'. יכול כמוני. ת"ל רק. גדולתי למעלה מגדולתך. והדין (ויקרא יט) דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו. יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני ה' אלהיכם. קדושתי למעלה מקדושתכם. ואנו למדים אותה מפרעה הרשע. אני פרעה וגו'. יכול כמוני. ת"ל אני פרעה גדולתי למעלה מגדולתך. רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר מן אני של ב"ו את למד אני של הקב"ה. ד מה אני של ב"ו שאמר פרעה הרשע ליוסף אני פרעה היה לו כל הכבוד הזה. לכשיבא אני של הקב"ה (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא עאכ"ו : (ג) ויאמר פרעה אל יוסף ויסר פרעה וגו'. ה אמר רשב"ג יוסף משלו נתנו לו. פיו שלא נשק בעבירה ועל פיך ישק כל עמי. גופו שלא נגע בעבירה וילבש אותו בגדי שש. צוארו שלא הרכין לעבירה וישם רביד הזהב על צוארו. ידיו שלא משמשו בעבירה ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף. רגליו שלא פסעו בעבירה ייתון וירכבון על קרונין וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. מחשבה שלא חשבה בעבירה תבא ותקרא חכמה. ויקראו לפניו אברך ו אב בחכמה ורך בשנים. אבל נבוכדנצר טפסר טפש בחכמה ושר בשנים : (ד) ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו כלי ידים. ואת רגלו כלי רגלים ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח. א"ר יוחנן ז צפונות מופיע ונחות לו לאמרם. ר' חזקיה אמר צפונות מופיע בדעת מניח רוחן של בריות בהן. ורבנן אמרין צד"י צופה פ"א פודה נו"ן נביא תי"ו תומך. פ"א פותר עי"ן ערו"ם נו"ן נבון חי"ת חוזה. א"ר אחא צפונה אחת שיש כאן באתה לגלות עליה שאת בנה בכולן כתיב (בראשית לג) ח ותגשן השפחות וגו' ותגש גם לאה וגו' וביוסף כתיב ואחר נגש יוסף ורחל. אמר יוסף הרשע הזה עינו רמה וכו'. אמר הקב"ה אתה הצנעת לאמך מן העין והגבהת עצמך אני פורע לך ומגביהך : (ה) ויוסף בן שלשים שנה וגו' ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים. ט ר' יוחנן אמר מן קוצה לריחיא. דקמצתא

ודלא

יד יוסף פ"צ א תוית פסוק אחת היא. לקמן פ' ל"ד. ילקוט ס"ז. וילקוט שה"ש: ב ילקוט ס"ז: ג ויק"ר פ' כ"ד: ד תנחומא בראשית: ה ויק"ר פ' כ"ג. תנחומא בראשית. במד"ר פ' י"ד. זוהר מקץ דף קצ"ו. ילקוט ס"ז: ו ש"י וירושלמי. ספרי ח"ב פיסקא א' וע"ש: ז ילקוט ס"ז: ח לעיל פ' ע"ח: ט ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

פרשה צ (ב) [ע"י שאמר פרעה כו' אני פרעה כו'] ר"ל עם היות פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה ואדם משתנה כמה שהוא משתנה כשאמר ליוסף אני פרעה קיים דברו עאכ"ו שיתקיים מאמר הקב"ה שאמר על גאולת עמו עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט. ולהיות הבטחתו יתברך כל כך מוחלטת באומרו אני. זכר מלת אני בכתוב ה' פעמים שמבואר מתיבת אני שיתקיים הבטחתו ממש שנתקיימה הבטחת פרעה ליוסף שאמר אני פרעה. ולכן סמך אליו למי תדמיוני ותשוו ותמשילוני ונדמה (ספר ישועות משיחו) :

ממשמע

מתנות כהונה

ישוב אחור ריקם : ארבעים שנה. לרבנן ניחא ולדעת ר"י ורב נחמן אם הותירו לא פיחתו ודבר ה' יקום לעולם : ברור ליולדתה. ברור ונבדל מעשו כאוכל הברור מן הפסולת שהוא צדיק ועשו רשע : שבטים שכולם מתאימים ושכולה אין בהם : בית פרעה וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא באו אחי יוסף דלך שבח ותפארת : אם מהלכים כו'. הנו"ן של הנמצא הוא כנוי לרבים המדברים בעדם ולא נו"ן נפעל עבר לומר וכי כבר נמצא כזה מעולם כי מה יועיל לו אף אם נמצא כמוהו וגם לא נו"ן בינוני כלומר הים פה אתנו נמצא כזה בעת הזאת שהרי כבר בקש כל חרטומיו והכמיו ולא מצא ומהרש"א מזרחי כתב שאין ה"א התימה נופלת על הבינוני ולא הבינותי יפה שכבר מלינו השופט כל הארץ הנגלה נגלתי השומר אחי אנכי ואולי חשב כל אלו לחוצר ונגלה מקור : במדרש הזית משמע דדייק מדכתיב אח"כ אחרי הודיע כו' אין נבון והכם כמוך הרי שאף אם יבוקש לא ימצא : נושקני הוץ ממך כלומר על ידך ודרים ישק נשיקה ממש רמז להקבלת פני המלך : פריקופי פי' הערוך כבוד בלשון לט"ין ופי' ישק יהא משק : רק לשון מיעוט : משלו מפרי מעשיו וגמול ידיו נתנו לו שכרו מן השמים : בעבירה לאשת פוטיפרע : הרכין הטה. כד"א הטי נא כדך ת"א הרכיני : קרונין עגלה הטובה למלך : ייתון יביאו : ותקרא תהא נקרא חכמה : ושר בשנים. גדול וזקן בשנים : כלי ידים. בערוך גרס קלודרים וכן גרס רש"י במקום כלי רגלים ופירש בו כלי הרכיבה שרגלי הרוכב דורסת עליה בשעה שרוכבין ובל"א שטעג'רף וכלי ידים אולי גם הוא כלי מלחמה או ענין מטכסיסי המלוכה : מופיע מאיר ומגלה ודרש פענח בלשון נוטריקון הופיע : ונוח לאמרם. בילקוט גרס ללמדם : צפונה אחת כו'. אסנת היתה בת דינה ונקראת אסנת על שהלבישה יעקב בשבס כמ"ש רבינו בחיי בשם המ' ותלה עם בצוארה וכתב עליו בת יעקב ויוסף הכירה ולקחה לו לאשה ובזה גילה עליה שהיא מבני טובים ולא ממזרת כמנהג האסופים : שאת בנה. של רחל שנקראת ג"כ צפונה בהצפינה יוסף כדאי' לעיל פ' ע"ח כך הבנתי מפי' רש"י ז"ל ואולי שגרסתו היתה בנה של רחל וכ"כ האב"א ועי"ל צפונה אחת יש כאן כלומר היא נמצאת והיא רחל שהיתה צפונה ונסתרה או ר"ל שהיתה צפונה פה בחוץ לארץ כפי משמעות לשון רש"י בפרשת ויחי ובאת אתה להיות נגלה עליה והיא תהיה נסתרת אחוריך מפני עשו או ר"ל לגלות באת בשביל כך לירד גילוי ועילוי ותלוי ראש וכמו שדרשו לעיל בפ' ע"ח עלי עין שנתעלה בשביל אותה עין וכ"כ עיקר וכדמפרש ואזיל שאתה בנה של אותה צפונה שהיא רחל : קמצא בור בא' הפתחים א"י בחד קמציא שנתמלאו כל הבורות ומן הבור היו מוליכין אל הרחיים ורבנן סברי שאף הוץ לבורות היה כי לא הצפינו כולו בבורות

כי

עץ יוסף

בברייתא דל"ב מדות : ושממה ארבעים שנה ושנתים היה הרעב עד שלא ירד יעקב למצרים הרי מ"ב. ומזה ראיה לדברי רבנן שאמרו מ"ב שנה היו. ולכן בברייתא דל"ב מדות לא הביא רק דברי רבנן משום דמוכח כוותייהו :

פרשה צ (א) אחת היא יונתי כו'. מייתי קרא דאחת היא יונתי תמתי שנזכר בו היות מעלת אברהם וזרעו הצדיקים מפורסמות ומוסכמות אפי' מהאומות וכמו שאמר בילמדנו ראוה בנות ויאשרוה עתידין ישראל להתקלס מן האומות וכה"א ואשרו אתכם כל הגוים (יפ"ת) : אחת היא יונתי כו'. שאחד היה אברהם מיוחד בדורו וקראו יונה תמה על הכרתו את ה' שהיונה מסוגלת בהכרה יותר משאר העופות. וכמ"ש בהזית פ' עיניך יונים ע"ש : ברור ליולדתו שהוא צדיק. אבל לא לאביו. שיצחק היה מחזיק מתחלה את עשו לצדיק יותר מיעקב כדאי' לעיל ס' תולדות : נשמע בית פרעה לומר באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו. וממה שמחו בהם. אלא שכשמשמע באהוותם שהו בקנקנם אם המה הכמים כיוסף וכשנמצא בהם חכמה ודעת שמחו בהם (יפ"ת) : אם מהלכים כו'. כלו' שכמעט לא נמצא כמותו בעולם בכל חכמי קדם שאין חכמתם אלא בטבע וזה זכה לרוח אלהים : (ב) ויאמר פרעה אל יוסף וגו' אתה תהיה על ביתי וגו' שלא יהא אדם נושקני חוץ ממך ועל פיך ישק כל עמי שלא יהא פרוקופי חוץ ממך. הל' מעורב. וגי' הילקוט נכונה. על פיך ישק כל עמי שלא יהא אדם נושקני חוץ ממך. שלא יהא אדם נוטל פרוקופי הוץ ממך. וה"פ דדרים ישק ל' נשיקה ממש משום שדרך לוקחים איזה גדולה ושררה מן המלכות שבא לנשק יד המלכות. וע"ז א"ל שזה לא יהיה בלתי לבותך. ועוד דרים ישק ל' כבוד שלא יהא אדם נוטל פרוקופי (כבוד בל' לטיני) חוץ ממך : ת"ל רק לשון מיעוט : אני פרעה יכול כמוני. ר"ל אם לא היה כתוב אני פרעה רק היה כתוב ויאמר פרעה אל יוסף בלעדיך לא ירים וגו' יכול שיהיה שוה לו. ת"ל אני פרעה שא"ל שגדולתי למעלה מגדולתך. ור"ל שבל' מצרי פרעה הוא מלך. ועיין במד"ר פ' י"ד וצ"ע : מן אני של ב"ו. דאני פרעה ל' הבטחה הוא. כלו' אני נאמן בדברי (יפ"ת) : (ג) יוסף משלו כו'. כלו' על דבר שלו ששמר הברית מילה שלו בטהרה ששמירת המצוה זה הוא מהאדם דהכל בידי שמים הוץ מיראת שמים. בשביל זה שהיה לו שמירה זו ובבחירתו זכה לכל הכבוד הזה מכ"מ בכל פרטי פריעת העבירה : גופו שלא נגע בעבירה. היינו מעשה העבירה גופיה : שלא הרכין לעבירה נקט ההרכנה משום דהרדת הגוף ותנועתו לעבירה הוא דבר מגונה מצד עצמה. ולפי שתחלת תנועת חוליות השדרה שהיא עיקר הגוף בצואר. נקט צואר להרכנה. ובכלל זה הראש והברכים וכל המתנועעים לדבר (יפ"ת) : שלא פסעו בעבירה שכשהיתה תובעתו לבא אחריה חדר בחדר ולא רצה ללכת : על קרונין על מרכבה חשובה : מחשבה שלא כו'. ס"ל כמ"ד ויבא הביתה לעשות מלאכתו לחשוב חשבונות. דלמ"ד לעשות צרכיו ושוב פירש הרי חשב בעבירה : ותקרא חכמה הפך המחשבה לעבירה דאין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות. וכ"ש זנות. דנואף אשה חסר לב : ורך בשנים ר"ל שאע"פ שהיה רך בשנים אעפ"כ היה גדול בחכמה : אבל נ"נ טפסר טפש בחכמה. דכתיב (ירמיה נ"א) פקדו עליה טפסר. ובודאי האי קרא במשחית בבל מיירי (והם מלכי מדי כמש"כ שם פסוק כ"ח קדשו עליה גוים את מלכי מדי) וע"כ שיש לומר מ"ש אבל נ"נ טפסר אין הכוונה על נ"נ עצמו. אלא הכוונה אבל אצל מלחמות בבל שמלכה היה נ"נ כתיב טפסר. והיינו שרי צבא מדי. שהיה טפש בחכמה ושר בשנים. וקצת ראי' לזה דבדפוס ווינעצי' כתוב אבל בנבוכדנצר (בני"ת) והיינו בענין מפלת בבל ומלכה נ"נ כתוב מלת טפסר. אבל לא על נ"נ עצמו : (ד) כלי ידים כלו' כלי זיין כתרגומו : כלי רגלים פרש"י הם הנקראים אשתרוגי' בלע"ז שרגלי אדם דורכות עליהם. כלו' לא ירכוב על סוס למלחמה אלא ברשותך. דומיא דכלי זיין. כי על צורכי המדינה כבר אמר למעלה ועל פיך ישק כל עמי (נזה"ק) : צפונות מופיע כו'. פי' פענח בשתי מילות פע נח ר"ל האחד הופעה דהיינו גילוי. והשני נייחא ר"ל שנקל ונחות לו לאמרם. כי יש חכמים עם היותם חכמים מ"מ הם קצרי יד הלשון להבין ולהורות לאחרים החכמה בגבול מאמריהם אבל יוסף היה יכול זה (יפ"ת) : ר' חזקיה אמר כו'. גם הוא מפרש פענח בשתי מלות אלא דלר"י הנייחא הוא במאמר. ולר"ח הוא ל' מנוחה שדעת הבריות נוחה הימנו שמגלה הצפונות באופן מתיישבות על הלב בטוב טעם בלא משלים וחידות ובדרך קצרה : צופה פי' צופה ומביט העתיד. שראה אם לא יפקוד פרעה פקידים לחמש את ארץ מצרים על יד איש נאמן נבון וחכם ימותו ברעב : פודה שהצילם והחיים ברעב ע"ד ברעב פדך ממות : נביא שידע אמתת החלומות ברוח נבואה כמ"ש עליו אשר רוח אלהים בו. ובתנחומא אי' כשבא לומר לו החלום בקש לבדקו א"ל והנה מן היאור עולות ז' פרות א"ל יוסף לא ראית אלא יפות מראה כו' עד התחיל פרעה תמה א"ל אחרי הייתי כשחלמתי וכו' ועל זה אמר נביא : תומך שהיה מעמיד המלכות בהנהגתו השררה כאומר ועל פיך ישק כל עמי. כי המנהיג הוא הסומך והמעמיד הקבוץ ובכלל זה היותו תומך נופלים ומחונן עניים וכמו שעשה לבסוף : פותר חלומות כראוי כמו שפתר לשר המשקים ולשר האופים שמשם לא מוכח שפתר על פי רוח אלהים : ערום פקח בהקרבת המועיל אליו אגב הורחיה עם שעיקר מובנם לענין אחר כמ"ש לפרעה ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם שהמובן מדבריו עצה טובה ומחשבות לבו היה כי יתן פרעה את עיניו עליו כי הוא ראוי לכך. וכן היה : נבון מבין דבר מתוך דבר. כי הבין מהחלומות שלא הורו שניהם ענינים מתחלפין. והשנותו לא היה אלא אות כי נכון הדבר מעם האלהים : חוזה היינו שבקי בחכמת האצטגנינות. כי בודאי לא יסכימו חכמי מצרים וחרטומיהם בשררת יוסף אם תפקד ממנו זו שהיו משתמשים בה הרבה : א"ר אחא צפונה אחת שיש כאן באתה לגלות עליה. ד"א צפונה אחת גלית עליה שאת בנה היא רחל בכלן כתוב ותגשן. כצ"ל (נזה"ק) משום דקאמר צפנת בל' נקבה יחידה קאמר רב אחא דרמיז הכא על צפונה אחת ומיבעיא ולא ידע מה ניבא (יפ"ת) ור"ל צפונה אחת כו' דאי' ברבינו בחיי בסדר מקץ אמרו במדרש כי אסנת בת דינה היתה משכם בן חמור ולפי שגירשה יעקב מביתו והושיבה בתוך סנה אחד לכך נקראת אסנת. מה עשה יעקב קשר לה כתב בצוארה וכתוב בו כל המדבק בך מתדבק בזרעו של יעקב. ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא והצניעו. והוא שאמר לאביו בני הם אשר נתן לי האלהים בזה שהראה לו הכתב הזה. ומה שכתוב בת פוטיפרע מפני שגידלה בביתו שכן דרשו חז"ל כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו עכ"ל ונאמן הוא הרבינו בחיי שמצא זה באיזה מדרש. והד"א מפרש צפונה אחת כו' דרמיז לרחל שהיתה צפונה על ידו שעמד בפניה שלא תשלוט עין עשו בה. ופי' פענח שהוא לשון גילוי לפי' זה. שגלה והודיע היותו בנה בודאי במה שנתן נפשו עליה : עינו רמה ע"ל פ' ע"ח : אמר הקב"ה כו'. הזכיר זה כאן לומר שמה שגרמת ענין זה בשם שקראו פרעה הוא לרמוז שעטור זה זכה אל הכבוד הזה : (ה) בשבע שני השבע לקמצים ר"י אמר מקמציא לריחיא. רבנן אמרי דקמצתא ודלא קמצתא. כצ"ל והכי פי' דלר"י פי' לקמצים שהיתה התבואה מתוקנת כי מקצירתה מיד היו יכולים להוליכה לטחנה ברחים שלא היתה צריכה דישה חריה וברירה והרקדה. קרוב למ"ש בשלהי כתובות גבי ירעש כלבנון פריו,

והיינו

ודלא קמצתא. ויקבץ את כל האוכל וגו' אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה. י נתן מה שבתחום טבריה בטבריה ומה שבתחום ציפורי בציפורי. מפני שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה. ר' נחמיה אמר נתן בהם עפר וקטמיות דברים שהן מעמידין פירות. ורבנן אמרי אם מתכנסין הם כל בני טבריה לאכול מה שבתחום טבריה וכל בני ציפורי לאכול מה שבתחום ציפורי אין בה קומץ קומץ. הרא אמרה שהברכה נתונה באוצרות: (ז) ויצבור יוסף בר כחול הים הרבה מאד וגו' ותכלינה וגו'. יא יצאו מכוללות. ותחילנה וגו' נכנסו חולניות. עד שהם יושבים על השולחן בקשו אפי' פת קיבר ולא מצאו אמרו לא כך אמר יוסף והיה האכל לפקדון וגו'. ויהי רעב בכל הארצות. בשלש ארצות בפנקי"א ובערבי"א ובפלסטינ"י. ותרעב כל ארץ מצרים וגו' אשר יאמר לכם תעשו. ר' אבא ב"כ אמר יב כפאן למול. ר' שמואל בר נחמן אמר חייתנו אכ"כ אלא החייתנו. נתת לנו חיים בעוה"ז וחיים בעוה"ב. והרעב היה וגו' את כל אשר בהם את המאושרין שבהם:

פרשה צא

(א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים (תהלים קמו) א אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו. וירא יעקב כי יש שבר במצרים (איוב יב) הן יהרוס ולא יבנה. משהרס הקב"ה עצתן של שבטים עוד לא נבנית. (שם) יסגור על איש ולא יפתח. אלו עשרת השבטים שהיו נכנסין ויוצאים למצרים ולא היו יודעים שיוסף קיים. וליעקב נתגלה שיוסף קיים שנא' וירא יעקב כי יש שבר במצרים. כי יש שבר ב זה הרעב. כי יש סבר זה השבע. כי יש שבר ויוסף הורד מצרימה. כי יש סבר ויוסף הוא השליט. כי יש שבר ועבדום וענו. כי יש סבר (בראשית טו) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ג (איוב ט) האומר לחרס ולא יזרח זה יעקב. יבעד כוכבים יחתום אלו עשרת השבטים שהיו נכנסים ויוצאים למצרים ולא היו יודעים שיוסף קיים. וליעקב נתגלה שיוסף קיים: (ב) ויאמר יעקב לבניו למה תתראו. ד אמר להם אל תוציאו בידכם פרוסה (נוסחא אחרת פרוטות). ואל תכנסו כולכם בפתח אחד מפני העין. ויאמר הנה שמעתי וגו' רדו שמה ושברו לנו משם. א"ר אבא ב"כ בישרם ה שהן עתידין לעשות שם ר"י שנה מנין רד"ו. וירדו אחי יוסף עשרה א"ר בנימין ממשמע שנא' אחי יוסף איני יודע שהם עשרה אתמהא. אלא ט' חלקים לאחוה ואחד לשבר בר. ואת בנימין אחי יוסף וגו': (ג) ויבאו בני ישראל לשבר וגו'. ו ומנין לעדה שהיא עשרה ר' אבא ב"כ ור' יוסי בש"ר יוחנן נאמר

יד יוסף י פדר"א פ' ל"ג זוהר ס"ז דף קנ"ו: יא ילקוט כ"ז: יב תנחומא: **פצ"א** א ילקוט תהלים · וילקוט ס"ז: ב ילקוט ס"ז: ג ילקוט ס"ז: ד ילקוט איוב: ה במד"ר פ' י"ג סימן ל': ו ילקוט ס"ז. מגילה כ"ג:

מתנות כהונה

כי רב הוא ורש"י פי' ז"ל דקמצתא ודלא קמצתא מה שקמצה ואחזה מן הזרע ויותר ממה שאחזה. ס"ג בילקוט ובא"כא מן קמצא לריתייא רבנן אמרי דקמצתא ודלא קמצתא: **מעמדת** מקיימת: **וקטמיות** אפר ת"א קטמא ורש"י פי' שהוא עפר להם אדומה ומעמדת הפירות: **אין בה** קומץ. אין בו להגיע לכל אחד ואחד כדי קומץ כך מצאתי והטעם שטבריה יושבת בעמק וכולה בגעי מים לא יוכל לצמוח וכן ציפורא יושבת בהר מקום מנוגב ויבש בלי מים: ה"ג **ותכלינה** וגו'. יצאו מכוללות כלומר מעוטרות וכלולים מכל טוב ורוב דגן עד גמר כל השבעה שנים בלי חסרון כלל: **נכנסו** חולניות. כלומר מיד בכניסה בא הרעב בפתאום ולא מעט מעט כמנהג שאר שני הרעב: **לא כך** אמר יוסף כו'. ולפיכך לא רצו למכור ממנו: **בשלשה** ארצות כו'. פי' הרמב"ן ז"ל אלו הארצות הם סביב ארץ מצרים כי אם היה רעב כזה בכל העולם איך היו עוברים הארצות הרחוקות מארץ מצרים שלא ימותו ברעב: **כפאן** למול. דהל"ל מה יאמר להם לעבות ובפירש"י בחומש ועיין בפ' נ"ה והמילה כתיב בה אמירה כמו שנאמר שש אנכי על אמרתיך ור' שמואל בר נחמן נפקא ליה מדלא כתיב חייתנו כו' וכדמפרש ואז"ל כו' החייתנו פירושו נתת לנו חיים החייתנו ה"א הבימוב מורה עוד על מעשה שעבר רמז לשני מיני חיים חיי עה"ז וחיי עה"ב וזה כמה שנימולו ע"י גזירתו וכתב מהרא"ם המילה נקראת חיים כד"א בדמיך חיי: **המאושרי'** האוצרות הטובים והחזקים שבהם פתח ג"כ כי כבד הרעב ולשון אשר קדרים ומצאתי בפירש"י המאוצרים מכר מיד אל העשירים כי תבואתם נרקבת מיד ולשון אשר קדרים כמו אשר נפיח יחפא עכ"ל: **שברו** כו'. דרש שבר כמו סבר בשיבולת: **לא** נבנה. עלתם שנתיעצו על מכירתו: **זה** הרעב. שברון והוה על הוה: **סבר** כלומר קרי ביה סבר בשיבולת לשון אחרית ותקוה כד"א שברתי לישועתך ה': **האומר** להרס. זה יעקב שאמר וסגה השמש וירח: **כוכבים** אלו השבטים שנא' ואחד עשר כוכבים: **זה** יעקב שלא ידע כי עוד יוסף חי ואע"פ שנתגלה לו כדמפרש ואז"ל ההוא ניבא ולא ידע מה ניבא וכדלקמן בפ' זו והכי איתא בהדיא בילקוט איוב וח"ל האומר להרס כ"ב שנה היה יוסף במצרים וגנז רוח הקודש מיעקב ומבניו ולא היה רחוק מהם אלא מהלך ד' ימים ולא היו יודעים ע"כ ובפירש"י ראיתי וח"ל האומר להרס זה יעקב שגלוי היה לפניו שיוסף היה קיים עכ"ל ולא ידענא שפיר פירושא דקרא לפי פי' זה: **וליעקב** נתגלה. דכתיב וירא יעקב כי יש שבר במצרים וכדדרים לעיל: **פרוסה** כלו' פרנסת מזונות וה"ג בילקוט פרנסה והטעם כדי שלא יקומו עליהם עמי הארץ ויהרגום על הלחם ופירושו אל תהיו נראים שבעים בלחם או שלא יכהינו עצמן בעידונין ובפנים מאירים בפני הרעבים וראייה לזה דבפ"ק דתענית נפקא מהאי קרא ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין ושכח ואכל שאל יתראה בפניהם ואל יראה עידונין בעצמו ובפירש"י בחומש יש שמתראו הוא כמו תתרוו: **מפני העין**. שלא יתנו בהם עין הרע שכולם אנשי צורה נאים וגבורים כך פירש"י בחומש: **לעשות** שם. לשהות ולעכב שם מאתים ועשר שנים ודייק מדנקט לשון ירידה והיה לו לומר לכו ופי' הכא הן ודיקדק בלבונו וכמו שאמר להלן הלכה וארצנו בערס אמות ומהר"ר אליהו מזרחי הגיה זה בתימה: **תשעה** חלקים כו'. בכוונת ירידתם היה תשעה חלקים להשבת יוסף ולפדותו אם ימצאוהו או ימסרו נפשם עליו והלק אחד מכוונתם היה לשבור אוכל ובפירש"י בחומש לא פי' כן ואולי

ענף יוסף

פרשה צא (ב) [ממשמע שנאמר אחי יוסף איני יודע שהם עשרה] קשה במאי א"א בנ"ל ממשמע שנאמר ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב. כי זה הוא עיקר הסוכחה מאמר שאינו תוציא מן הכלל השליחים רק אותו לבדו ש"מ ששלח כולם חוץ מבנימין. וכן הבין רש"י שכתב מה ת"ל עשרה והלא כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח כו': [אלא ט' חלקים לאחוה ואחד לשבר בר] אמאי נ"ל עשרה חלקים כו' ואחד כו'. והכוונה שלענין האחוה היו חלוקים לעשרה ולא היה להם לב אחד. כי אם לשבר אוכל היה דעת כולם שוה בלב אחד. ולכן אמר אחי יוסף עשרה כלו' באחוה היו עשרה ר"ל נתחלק לבבם לעשרה חלקים. ודייק זה מדלא אמר סתם וירדו לשבר בר. וענין החלוקה באחוה כתב רש"י בחומש שלא היתה אהבת כולם ושנאת כולם שוה לו. ואף שאמר לקמן שנתנו כולם דעת אחת להחזירו

עץ יוסף

והיינו לקמנים שמשעה שהיה הקוצר ממלא קומצו וכפו ממנה היתה מתוקנת. והיינו מקמצא לריתיא. ואפילו גרסינן מן קוצה כדגרס הכא. הייט הא. שפירושו ל' קציצה כלו' מהקציר. ורבנן פי' לקמנים לאוצרות כתרגומו שהאוצרות נקראים קומניא להיותם בהפירות. וכתרגום באחת הפתחים בחד מן קמניא וכדפירש הרמב"ן. וה"ש דקמצתא ודלא קמצתא כלו' שהרבית הארץ תבואה ליתן באוצרות ולזולת זה דהיינו לאכול לשבעה (ועי' יפ"ת ונזה"ק). והמעריך גרס ר' יוחנן אמר מן קמצא לריתיא ולא הסרין כלום. וכתב שפירושו בכל יום היו מוציאים מן הבור לטחון והבור אינו הסר. ורבנן אמרי דקמצתא ודלא קמצתא כלו' לא בבור לבד היתה ברכה זו להיות מקום סמוי מן העין בקרקע. אלא אף בכלים היתה ברכה זו. קמצתא פי' בורות כמו תופר גומץ עכ"ל: **נתן מה** שבתחום כו'. להודיענו חכמת יוסף גם בשמירת התבואה (יפ"ת): **מעמדת** מקיימת: **ר' נחמיה** אמר כו'. שלא יספיק היות כל עיר ועיר שומרת תבואותיה אם לא יתנו ג"כ בתוכן ממיני עפר המקיימים את הפירות כגון הומטין שהוזכרו בפרק במה מדליקין. ופרש"י ארץ מלחה ומשמרת את הפירות שלא יתליע. והערוך פי' הול: **אם מתכנסין** כו'. ר"ל שלא נתן בעיר אלא אוכל שדה אשר סביבותיה מה שבתחום העיר לבד כי על ידי ברכת הארץ גם זה היה מספיק לכל עיר ועיר. אבל הרחוק משם יותר אסף לאוצר. ועז"א אם מתכנסין הם כל בני טבריה וכו' אין בם קומץ קומץ וצריכים להביא שמה גם משדות הרחוקים. אלא הדא אמרה שהברכה היתה נתונה באוצרות: **אין בה קומץ** כלו' לא יגיע קומץ לכל אחד ואחד מפני רבוי האנשים: (ז) **יצאו מכוללות** כלו' מעוטרות ושלימות. שעד תשלום כל שבע שנים התמיד השובע הגדול. ובהתחלת שני הרעב התחיל הרעב הגדול. באופן שלא היה בין השובע והרעב מדריגה אמצעית כדרך הרעב הבא אחר השובע. והיינו דקאמר עד שהם בשולחן כו' כי הרגע שהיה תשלום השובע ראו הרעב המופלג (יפ"ת): **נכנסו חולניות** מפני שהרעב בטבע מוליד חולי כדלעיל פ' פ"ט בשעה שהשנים רעות גופן של בריות מעלה הסמין (נזה"ק): **אמרו לא** כך כו'. פי' תמהו ואמרו וכי לא אמר יוסף והיה האוכל לפקדון ואיך עתה לא יתקיים דברו. אבל אח"כ ראו כי דברו לא שב אחור כי אותו שהוא שם לפקדון לא הרקיב ולא חש המדרש להאריך (יפ"ת): **בג' ארצות** כלו' הארצות הקרובים לאקלים מצרים ולא בארצות הרחוקים כי מי יוכל להביא טרף לביתו מארץ מרחק: **בפנקיא ובערביא ובפלסטיני** פנקיא הוא (פעניציא) והוא שם כולל לכל גלילות צור וצידון אצל הים והיא להלאה מקדן מזרחית לפאית למצרים. ערביא היא (ארבאביא) שהיא למזרח מצרים ממש ונמשכה לדרום העולם עד ים אוקינוס וכוללת ארצות רבות. פליסטינא היא ארץ כנען אשר הנחיל ה' לישראל. והאומות קראוה כן ע"ש פלשת. והיא לפאית מזרחית ממש למצרים (באור רמ"ד): **כפאן למול** דאמירה זו לענין מילה דכתיב בה אמירה שש אנכי על אמרתך (מת"כ). עוד י"ל שלמדו מג"ש מתיבת לכם הנאמר כאן למה שנא' המול לכם כל זכר (במ"ת). והטעם שצוה להם למול הוא שיוסף ראה שעתידין ישראל לבוא בגולה במצרים ויתערבו שם כמו שפרש"י על קוצר רוח ועבודה קשה. וא"כ פחד אולי גם אות ברית ימנעו לקיים כמעשה מצרים. ואם ח"ו בשר קדש יעברו לא יהיה להם תקומה בגולה. מה עשה יוסף השב מחשבות ליתן אות ברית אף למצרים. וא"כ אף ישראל לא יעברו ולא יהיה להם חרפה במצרים (יערות דבש): **אלא החייתנו** הוספת הה"א מורה על שהחיים בעוה"ז ובעוה"ב כדרכם ז"ל לדרוש התיבה עם התוספת וזה במה שנמולו ע"י גזירתו (מת"כ ויפ"ת): **את המאושרים** דרשו מלת אשר לשון אוצר. שלפי פשוטו תחסר מלת בר. ור"ל שלפי שכבר נתפשט הרעב על כל פני הארץ הולרך לפתוח מיד האוצרות הטובים שהם הגדולים להספיק להם מזון (יפ"ת):

פרשה צא (א) וירא יעקב כו' כתיב אשרי כו'. דק"ל למה אמר ל' שבר ה"ל למימר לשון אוכל. לכך מפרש דרמיז שראה יעקב רמז ברוה"ק שיש לו תקוה טובה במצרים. ושבר הוא ל' תקוה כבהשי"ן בשמאל והביא פסו' אשרי שאל יעקב בעזר שברו על ה' אלהיו. וכדאי' בתנחומא שברו על ה' אלהיו זה יוסף שברו של עולם שהיה במצרים וראה הקב"ה ליעקב שסברו במצרים: **הן יהרוס** כו'. הן יהרוס עצת השבטים כשבקשו להורגו. ולא יבנה עצתם כשרצו להחזירו שהיה בהם ט' חלקים לאחוה להחזירו מעצמם כדבסמוך. וכאשר כבר ידעו שהיה במצרים מאז נמכר בקל היה בידם לדרשו ולהוקרו. והקב"ה הפיג חכמתם אחור לבל יתגלה להם אלא אחרי כמה גלגולים וסבות שעבר להם עם יוסף בענין בנימין כדי לכלות הפשע ולהתם העאתם וכמבואר במדרשות. ועז"א יסגור על איש ולא יפתח ללמדך שאף במראה רוה"ק לא פתח להם פתח של רמז כאשר עשה לאביהם (מה"ק): **כי יש שבר זה הרעב**. שראה שבר ושבר. ושבר הוא מל' שברון כענין הרעב וענין יוסף שהורד מצרימה וענין גזירת ועבדום וענו אותם. וכלפי שלבקן ראה ג"כ שבר. כלפי שבר של הרעב היה ג"כ השבר של השובע שהשבה יעקב למצרים נסתלק הרעב כדלעיל ס"פ פ"ט. וכלפי השבר ויוסף הורד מצרימה טוב היה להם סבר של ויוסף הוא השליט. וכלפי השבר של ועבדום וענו אותם טוב היה סבר של הבטחה ואח"כ יצאו ברכוש גדול: **האומר לחרס** זה יעקב דאיקרי שמש דאקרא חרס וכוכבים הם בניו. כדכתיב ואחד עשר כוכבים משתחוים לי ומדקאמר ביעקב לשון זריחה ובשבטים לשון התימה משמע דעל יעקב אמר הקב"ה שלא יזרח עליו רוה"ק כראוי לראות בירור הדברים על מכונם. אבל ברמז ראה. אבל בעד הכוכבים אלו השבטים יחתום לגמרי שהם לא ראו מאומה כדלעיל: (ב) **אל** תוציאו בידכם פרוסה. היינו כדפרש"י בחומש למה תראו עצמכם מפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שביעין שבאותה שעה עדיין היה להם תבואה. וכן הוא ל"א פרוטות שלא תראו עצמכם עשירים מפני הקנאה. שהשם לעיין הרע הנמשך מן הקנאה בעה"ר מזיק ושולט ביותר בזמן הרעב שהבריות עיניהם צרות זו לזו. והיינו דמסיק ואל תכנסו כולכם בפתח אחד מפני העין דהאי מפני העין אתרוייהו קאי דטעמייהו הוא מפני שליטת עה"ר והאי אל תכנסו כולכם בפתח אחד טודאי לא נפקא מקרא דהכא שהרי עדיין לא הזכיר כלל ירידתן למצרים. אלא הא נפקא מבתוך הבאים וכדפרש"י בחומש. ולא מייתי לה הכא אלא להחזיק בו שהקפיד יעקב בבניו על ענין עה"ר וכדפרישית (מה"ק): **מפני העין** לפי שהם נאים וגבורים: **בישרם שהן** עתידין כו'. דהול"ל לכו שמה אלא לרמוז למנין רד"ו שיהיו שמה במצרים ונגלה רוה"ק בפיו: **לעשות שם** ר"י שנה. פי' לעכב שם ר"י שנה. משירד יעקב למצרים עד גאולת מצרים היה ר"י שנה שהרי גזרת ת' שנה נמנית משנולד יצחק כדלעיל פ' מ"ד ומשנולד יצחק עד שירד יעקב למצרים ק"ץ שנה. שהרי יצחק בן ס' כשנולד יעקב. ובן ק"ל שנה היה יעקב בירדתו מצרימה הרי ק"ץ. דל ק"ץ מת' נשארו ר"י: **ט' חלקים לאחוה** כו' לעורר שוב אהבת האחוה כלפי יוסף להשיבו אל ארצו ואל בית אביו. וחלק אחד לשבור בר. כאילו זה לא היה אלא טפל. וענין יוסף עיקר. כי לשבור בר היה מספיק באחד מהם. אבל בעבור יוסף ירדו כולם שמה לבקשו בכל צד ופינה (מה"ק): (ג) **מנין לעדה** כו'. הל' קצר כאן. וקאי אהא דקימ"ל בפרק שלשה שאכלו ופרק הקורא עומד דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה. ומבעיא לן מאי משמע. ומהדרינן דתני ר"ח אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה. ואתיא עדה עדה דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה יצאו יהושע וכלב אף כאן עשרה. וזו היא סברת ר"א ור"י בשם ר"י. אבל ר"ם ור' יוסי פליגי ור"ם גמיר תוך

תוך

נאמר כאן עדה ונאמר להלן עד מתי לעדה הרעה. מה עדה שנא' להלן עשרה אף עדה שנא' כאן עשרה. א"ר סימון י נאמר כאן תוך ונאמר להלן תוך. מה תוך שנא' להלן עשרה אף תוך שנא' הכא עשרה. ח א"ר יוסי בר אבון אם בתוך אפי' עד כמה. אלא נאמר כאן בני ישראל ונאמר להלן בני ישראל מה בני ישראל שנא' להלן עשרה אף בני ישראל שנאמר כאן עשרה. ר' סימון בשם ריב"ל בשם ר' אמר ט תינוק עושין אותו סניף לעשרה. והא תני אין מדקדקין בקטן. א"ר סימון בש"ר יב"ל לשני קטנים נצרכה אחד ספק ואחד קטן עושין את הספק עיקר ואת הקטן לסניף. תני קטן וס"ת עושין אותו סניף. א"ר יודן כן הוא מתניתין קטן. ילס"ת עושין אותו סניף. מאימתי עושין אותו סניף. ר' אבונה אמר איתפלגון בהא ר' יודן ור' הונא תרויהון בשם ר' שמואל. חד אמר כדי שיהא יודע טיב ברכה. ואוחרנא אמר כדי שיהא יודע למי הוא מברך. ר' יהודה בן פזי בש"ר אסי תשעה נראים כעשרה מזמנין. מאי עביד מסויימין. אלא אפי' קטן ביניהם. ר' ברכיה בשם ר' יעקב בר זבדי בעא קומי ר' יוסף כשם שעושין אותו סניף לי' כך עושין אותו סניף לשלשה. א"ל חדא היא ולא כל שכן. להלן שהוא מזכיר את השם עושין אותו סניף כאן שאינו מזכיר את השם אין עושין אותו סניף. א"ל הדא אמרה עושין אותו סניף בברכת המזון אבל לק"ש ולתפלה אין עושין אותו סניף עד שיביא שתי שערות. א"ר אסי זמנין סגיאין אכלית עם רבי תחליפא וזימנין סגיאין אכלית עם ר' חנינא בר סיסי הביבי ולא זמנון עלי עד שהבאתי שתי שערות. ומאימתי הוא קורא בתורה י א"ר אבינא אתפלגון ר' הונא ור' יהודה תרויהון בש"ר שמואל. חד אמר משהוא יודע לברך. ואוחרנא אמר עד שיודע טיב ברכה שיודע למי מברכין. רב שמואל בר שילת בעא קומי רב ואית דאמרין בעון קמיה שמואל בר שילת יא תשעה פת וא' ירק מהו אמר להון מזמנין. שמונה פת ושנים ירק מזמנין. שבעה וששה פת וארבעה ירק מהו. א"ל מזמנין. ר' אבינא בעא מחצה על מחצה מהו. א"ל ר' זעירא עד דאנא תמן איצטרכית למשאליה ומיצרי לי מינך דלא שאלתיו. ר' ירמיה בעי אותו שאכל ירק מהו מזמנא עלוהי. יב תני נ' מאות נזירין סלקין בעיין למקרבה ט' מאה קורבנין ביומיה דשמעון בן שטח. למאה והמשין מצא להם פתח. למאה והמשין לא מצא פתח. סליק ר' שמעון בן שטח גבי ינאי מלכא אמר ליה תלת מאה נזירין סלקו בעיין למיקרבה תשע מאה קורבנין ולית להון. אלא יהיב את פלגא מן דידך ואנא פלגא מן דידי ויזלון ויקרבון. יהב ינאי מלכא פלגא מן דיליה ואזלון וקרבון. אתון ואמרין לישנא בישא לינאי מלכא על שמעון בן שטח תהוי ידע דכל מה דקרבון מדידך קרבון ברם שמעון בן שטח לא יהב מן דידיה כלום. כעס ינאי מלכא על שמעון בן שטח. שמע דהוא כעיס עלוהי צרח ליה וערק. לבתר יומי הוון בני אינשא רברבין מן מלכותא דפרסאי יתבין נגסין על פתורא דינאי מלכא. אמרון ליה מרי מלכא נהרין אנן דהוה הכא חד סב והוה אמר לן מילי דאורייתא. אמר לאחתיה שלחי בתריה ואייתיתיה. אמרה ליה הב לי מילא ושלח ליה עזקתך והוא אתי. יהב לה מילא ושלח ליה עיזקתיה ואתא. מן דאתא יתיב ליה בין מלכא למלכתא. א"ל למה ערקת. שמעית דמרי מלכא כעים עלי וצרח לי

יד יוסף ז ברכות כ"א: ח ירוש' ברכות פרק ז': ט ברכות מ"ו. ירוש' ברכות פרק ג' שאכלו. תוספתא ברכות פ"ה: י מגילה כ"ג. תוספת ברכות מ"ח ד"ה ולית: יא נדרים מ"ח: יב ירוש' ברכות פ"ז. ירוש' נזיר פ"ה. קה"ר פסוק כי בצל החכמה:

מתנות כהונה

ואולי לא היה לפניו גירסא זו: **נאמר כאן עדה.** ויבואו כל העדה מדבר סין וכן כל העדה כלם קדושים: **מה העדה** שנא' להלן כו' יצאו יהושע וכלב שהיו מן האנשים ונשארו עשרה: **נאמר כאן תוך.** ונקדשתי בתוך בני ישראל הכי איתא בהדיא בפ' הקורא את המגילה עומד: **ונאמר להלן תוך.** ויבואו בני ישראל לשבור בתוך הבאים והתם עשרה היו בלא בנימן ויוסף: ה"ג **אם בתוך אפי'** כו'. ופירוש אם באת לדרוש תוך כמה וכמה פעמים תמצא שכתוב תוך וה"ג בירושלמי דפ' הקורא עומד אם מתוך את למד שגיאה איכון: **נאמר כאן בני ישראל** ונקדשתי בתוך בני ישראל ונאמר להלן ויבואו בני ישראל לשבור: **סניף** לעשרה. פירש"י לזימון אם היה תשעה גדולים משנפין ומצרפין הקטן להשלים מנין עשרה: **אין מדקדקין.** פירש"י אם בא לכלל י"ג שנה אין מדקדקין אם הביא שתי שערות אם לאו וא"כ אינו סניף אלא עיקר כא' מהם: **ספק** אם הביא שתי שערות אם לא אבל הגיע לכלל י"ג שנה: **ואחד קטן.** קטן ודאי שלא הגיע עדיין לכלל י"ג ורש"י פי' קטן ודאי בן י' שנים ויום א': **עיקר** כא' מן הגדולים וזהו שבנה אין מדקדקין לשון ירוש' שאם היה קטן עושין אותו ספק ספק עושין אותו ודאי: **כן הוא** במתני' כך הוא כוונת המשנה: **קטן** לספר תורה. להשלים למנין שבעה הקרואים בס"ת ביום השבת: **איתפלגון** חולקין בזה: **מה עביד** מסויימין. כלומר היאך עושה אותה מנויין שהם ט' ונראין כעשרה ורש"י גרס מה הינון מסויימין וגירסת הספר היא גירסת ירוש': **אלא** אפילו כו'. והעשירי הוא קטן ובו הם נראים כעשרה. ה"ג בירוש' וכ"ה בילקוט ופי' רש"י סניף לג' מה אם תמן שאומרים את השם עושין אותו סניף כאן שאין אומרים השם לא כ"ש: **א"ל הדא** כו' עד אין עושים אותו סניף הדא אמרה כו': **הדא** היא ולא כ"ש כו'. אין זה כ"ש והיא הנותנת כיון שמזכירין את השם מצרפין אותו להזכרת השם דעל כל בי י' שכינתא שריא ואין הקטן בא להוציא' ידי חובת זימון דבלאו הכי מחוייבים הם בזימון שכל ג' חייבין בזימון אבל ג' שבלעדו אינם חייבים בזימון כלל אין הקטן מצטרף עמהם כדי לחייב בזימון ולכן מסיים הדא אמרה דדייקא ליה שלברכת המזון מצרפין הקטן כיון שבלעדו גם הם חייבים אבל לק"ש ולתפלה שאם אינם י' אינם חייבים כלל אין הקטן מצטרף עמהם כך נראה לפרש הסוגיא ואע"פ שאינו כמסקנת התלמוד שלנו בפ' שלשה שאכלו סוגיא ירוש' שאני: **זמנין** סגיאין כו'. הרבה פעמים אכלתי עם כו': חביבי. דודי: ה"ג שבעה פת וג' ירק מהו א"ל מזמנין כו': **עד** דאנא תמן. בעוד שהייתי בא"י הייתי רוצה לשאול על זה: **ומיצרה** כו'. בירוש' גרס ומי נרה לי מינה לא שאלתיה. וכך מצאתי נקוד ומי נרה הגדי"ק בפת"ח ופירושו לדעתי וצר ומר עלי שלא שאלתי ועיין בתלמודא דידן בפרק שלשה שאכלו בפירש"י דף מ"ח ויתבאר לך כי כן הוא ונראה דה"ג ומי נרה לי מיניה שלא שאלתיו ודו"ק ותשכח: **מהו** מזמנא עלוהי. מהו שיצא בזימון שלו וה"ג בירושל' מה שיברך וכ"ה בתלמוד שלנו ובתוס' פ' שלשה שאכלו איתא דאיירי לאנטרופי ואת אשר מצאתי כתבתי: **דתנן** כו'. פשיטותא הוא למפשט אם יוצאים בברכתו אם לא וכדמפ' ואזיל בסוף הענין: ג' מאות נזירין כו'. עלו לירושלים ורצו להקריב קרבנם שמלאו ימי נזירתן: **תשעה** מאה כו'. כבש וכבשה ואיל לכל א' וא' ככתוב בפ' נשא: **מצא** להם פתח. שמעון בן שטח מצא פתח לנדריהם והתיר להם נדרן ולא הוצרכו לקרבן: **לא** מצא. לא היה יכול לימצא להו פתח: ה"ג סליק ר"ש בן שטח גבי' כו'. פי' עלה ר"ש בן שטח אצל ינאי המלך ואמר ליה תלת מאה כו'. ולא גילה שהותר הנדר למחציתן: **סלקו** כו'. עלו לכאן ורצו להקריב ט' מאות קרבנות ואין להם אלא נעשה כך תן אתה המחצה משלך ואני אתן להם החצי משלי וילכו ויקריבו נתן ינאי המלך החצי מכל ג' מאות משלו והספיק למאה וחמשים והלכו והקריבו: **אתון** כו'. באו מלשינים ואמרו לשון הרע לפני ינאי המלך על ר"ש בן שטח וכך אמרו תהוי כו'. פי' תהא יודע שכל מה שהקריבו אותן נזירין משלך הקריבו ובאמת ר"ש בן שטח לא נתן משלו כלום: **שמע** כו'. שמע ר"ש שהוא כועס עליו: **צרח** ליה כו'. היה מצטער ומתירא ממנו וברח לו כן פירש בערוך ובירוש' גרס דחיל ר"ש וערק: **לבתר** יומין וכו'. לאחר ימים היו שם אצל ינאי המלך אנשים חשובים ממלכי פרס יושבים ואוכלים על שלחנו של ינאי המלך: **נגסין** פי' הערוך אוכלין והרבה תמצאם בספר זה: **אמרו** ליה כו'. אמרו הפרסיים לינאי המלך. אדוני המלך זכורין אנחנו שהיה פה זקן אחד והיה אומר לנו דברי חכמה: ה"ג **בירוש'** וילקוט מילין דחכמה ועכשיו איננו פה: **ואמר** לאחתיה כו'. אמר ינאי המלך לאחותו של ר"ש בן שטח שהיתה אשתו של ינאי: **הב** לי מילא כו'. כלומר הבטחה שלא תעשה לו רעה ושלח לו טבעתך לסי' והוא יבא: **מן** דאתא כו'. משבא ר"ש בן שטח ישב עצמו בין המלך והמלכה אמר לו ינאי המלך

עץ יוסף

תוך ויבואו בני ישראל בתוך הבאים. ור"י יליף בני ישראל מבני ישראל (יפ"ת): **אפילו עד כמה** כלו' דבתוך הבאים קאי אאינשי דעלמא והם היו הרבה. ולכך יליף מבני ישראל ואידך לא קפיד אהא כיון דאינו אלא גילוי מילתא בעלמא בל' תוך דכתיב גבי בני יעקב: **תינוק עושין** אותו סניף. איידי דילפינן עשרה לדבר שבקדושה מאחי יוסף נקט להו הכי דלא בעי כל העשרה גדולים כהנהו. ואיידי דמייתי להא מייתי נמי הא דט' פת וא' ירק מצטרפין (יפ"ת): **סניף לעשרה** פי' חיבור לזימון בי' דט' גדולים וקטן מצטרפים. והא דתנן וקטנים אין מזמנים עליהם. היינו להצטרף לזימון ג' דלעשרה קיל טפי וכדמסקי בגמרא (יפ"ת): **והא תני אין** מדקדקין בקטן. ברייתא היא. והיינו קטן פורח כדמוקי ליה בפ"ג שאכלו. ופרש"י קטן פורח שהביא סימנים ולא בא לכלל שנים שאין מדקדקים בו אם בא לכלל י"ג שנים. ומ"מ הכא ה"פ דכיון דתני אין מדקדקין משמע דטעמא משום דהביא ב' שערות מיהא. אבל קטן לגמרי לא. ואילו ריב"ל קאמר אפי' תינוק דהיינו אפי' מוטל בעריסה כדאי' בגמרא ומשני לא נצרכה אלא לשני קטנים וכו' כשלא היו אלא ח' גדולים וב' קטנים אחד ספק דהיינו קטן פורח. ואחד קטן לגמרי. וקמ"ל שעושין את הספק עיקר שיחשב כאחד מן הגדולים הצריכים להיות ט'. ואת הקטן יעשו סניף להם. והוה ליה עשרה ולא הוצרך תנא דברייתא להזכיר אלא דינא דקטן פורח דהוה הידושא דחשוב כאחד מן הגדולים. ועיין ביפ"ת: **תני קטן וס"ת** פי' תני הדא ברייתא קטן וס"ת ר"ל שיש לו ס"ת בידו עושין אותו סניף. ומפרש ר' יודן כן הוא מתניתא פי' כך צריך לשנות בברייתא קטן לס"ת לקריאת התורה בשבת עושין אותו סניף שעולה למנין ז' (פ"מ). כדאמרי' במגילה הכל עולה למנין ז' אפילו קטן כו': **מאימתי עושין** כו'. אע"ג דריב"ל אמר בסמוך תינוק עושין אותו סניף והיינו אפילו מוטל בעריסה. יש לדחות ולומר דהכא לא קאי אזימון אלא אסניף לס"ת דסמוך ליה קאי דהתם בר שמיעה בעינן היינו היודע טיב ברכה מאי היא. או היודע למי מברך (נזה"ק): **איתפלגון** חולקים בזה: **שיהא יודע** טיב ברכה. שיבין מה היא הברכה. אע"פ שאינו יודע למי מברך (יפ"ת): **תשעה נראין** כו'. בפרק ג' שאכלו אמרי לה כי מכנפין ואמרי לה כי מבדרין נראין טפי מרובין: **מאי עביד מסויימין** קושיא היא כלו' מה בצע בהיותם מסויימין (פי' ניכרים ומפורסמים) ונראין כעשרה והא ליכא י' ואנן י' בעינן לכל דבר שבקדושה. ומשני אלא אפי' קטן ביניהם כלו' ר' אסי הכי קאמר שאפי' קטן בין ט' גדולים מהני לצירוף י' כדלעיל והיינו ט' נראין כו' דקאמר שע"י קטן שביניהם נראין כו' (יפ"ת): **א"ל חדא** היא ולא כ"ש כו'. פי' הכל אחד ולא כ"ש הוא בתמיה. דמה התם בי' שמזכירים את השם בזימון ואפ"ה עושין את הקטן לסניף כאן בג' שאין מזכירים את השם לא כ"ש: **א"ל אינו כל שכן.** כנ"ל וכ"ה בירוש' (יפ"ת). שאדרבא היא הנותנת דהתם כיון שמזכירים את השם מצרפין אותו להזכרת השם דעל כל י' שכינתא שריא. ואין הקטן בא לחייבם חובת זימון דבלא"ה מחוייבים הם בזימון שכל ג' חייבים בזימון. אבל לשלשה שבלעדו אינם חייבים בזימון כלל. אין הקטן מצטרף עמהם כדי לחייבם בזימון. ולכן מסיים הדא אמרה עושין כו' דדייקא ליה שלברכת המזון מצרפין הקטן כיון שבלעדו גם הם חייבים אבל לק"ש ולתפלה שאם אינם י' אינן חייבים כלל אין הקטן מצטרף עמהם (מת"כ). ומיהו בגמרא דילן משמע דפליג אהא וס"ל דריב"ל אפי' לק"ש ולתפלה קאמר כדכתבו התוס' בפ"ג שאכלו (יפ"ת): **זמנין סגיאין** הרבה פעמים אכלתי עם כו': **חביבי** דודי: **ולא מזמנין** עלי עד שהבאתי שתי שערות. פי' עד שהיה ידוע להם שיש בי סימני גדלות: **שבעה פת** וג' ירק מהו א"ל מזמנין ר' אבינא בעא מחצה על מחצה מהו כנ"ל וכ"ה בירוש'. וכתב בעל מראה הפנים הא דלא הזכיר ששה שאכלו פת וד' ירק. י"ל דלמאי דמסקי' בגמרא דידן דרובא דמינכר בעינן א"כ ששה היינו כמחצה על מחצה דכ"ז דליכא רובא דמי נכר לאו רובא קרי ליה עכ"ל: **עד דאנא** תמן כו'. בעוד שהייתי בבבל קודם שעליתי לכאן הוה קמבעיא לי ג"כ כמו דמספקא לך והוצרכתי לשאול זה (פ"מ): **ומיצרי לי** מינך דלא שאלתיה. פי' ועכשיו מיצר לי הדבר יותר ממך על אשר לא שאלתי (פ"מ): **אותו שאכל** ירק מהו מזמנא עליהון. כנ"ל ובירוש' גרס מהו שיברך וטעם השאלה דכיון שאכל ירק אינו חייב בברכת המזון אם מוציא אחרים שחייבים בב"ה (יפ"ת): **תני** פשיטותא הוא למפשט אם יוצאים בברכתו אם לא: **ג' מאות** נזירים כו'. עלו לירושלים ורצו להקריב קרבנם שמלאו ימי נזירתם: **ט' מאות** כו'. כבש וכבשה ואיל לכא"א ככתוב בס' נשא: **מצא להם פתח** ר"ש בן שטח מצא פתח לנדריהם והתיר להן נדרם ולא הוצרכו לקרבן: **לא מצא פתח** לא היה יכול למצוא להם פתח: **סלק** ר"ש כו'. עלה ר"ש בן שטח אצל ינאי המלך ואמר ליה תלת מאה כו'. ולא גילה שהותר הנדר למחציתם: **סלקו** כו'. עלו לכאן ורצו להקריב ט' מאות קרבנות ואין להם. אלא נעשה כך תן אתה המחצה משלך ואני אתן להם החצי משלי וילכו ויקריבו. נתן ינאי המלך החצי מכל ג' מאות משלו והספיק למאה וחמשים והלכו והקריבו: **אתון** כו'. באו מלשינים ואמרו לפני ינאי המלך תהא יודע שכל מה שהקריבו אותן נזירים משלך הקריבו. ור"ש בן שטח לא נתן משלו כלום: **שמע** כו'. שמע ר"ש שהוא כועס עליו: **צרח ליה** כו'. היה מצטער ומתירא ממנו וברח לו (ערוך). ובירוש' גרס דחיל ר"ש וערק: **לבתר יומין** כו'. לאחר ימים היו שם אצל ינאי המלך אנשים חשובים ממלכי פרס יושבים ואוכלים על שולחנו. נגסין פי' אוכלים: **א"ל** כו'. אמרו הפרסיים לינאי המלך זכורין אנחנו שהיה פה זקן אחד והיה אומר לנו דברי תורה. ובירוש' גרס מילי דחכמה: **אמר לאחתיה** כו'. אמר ינאי לאחותו של ר"ש בן שטח שהיתה אשתו של ינאי: **הב לי מילא** כו'. כלו' הבטחה שלא תעשה לו רעה ושלח לו טבעתך לסימן והוא יבוא: **מן דאתא** כו'. משבא ר"ש בן שטח ישב בין המלך והמלכה. אמר ינאי המלך לר"ש למה ברחת מלפני. א"ל ר"ש שמעתי שאתה כועס עלי וקיימתי בעצמי חבי וגו' לשון מחבא עצמי עד שיעבור

הזעם

לי מינך דלא תקטלינני וקיימית הדין קרייא (ישעיה כו) חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. א"ל למה אפליית בי. א"ל חס ושלום לא אפליית בך אלא את מממונך ואני מן אורייתי דכתיב (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף. א"ל ולמה לא אמרת לי. א"ל אי אמרית לך לא הוה יהבית. א"ל למה יתבת לך בין מלכא למלכתא. א"ל בספר בן סירא כתוב סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. אמר מזוג ליה יברך. אמר [יג] ברוך על המזון שאכל ינאי וחביריו אמר עד כדון את בקשיותיך לא שמעית מן יומי ינאי בברכתא אמר ומה אית לי למימר נברך על שאכלנו. ואני לא אכלתי. אמר אייתון ליה ויכול. מן דאכיל אמר ברוך שאכלנו. א"ר יוחנן חלוקין עליו על שמועת שמעון בן שטח. ר' אבא אמר על הראשונה. ר' ירמיה אמר על השניה. מחלפא שיטתיה דר' ירמיה תמן צריכה ליה והכא פשיטא ליה. מאן דצריכה ליה כרבנן ומאן דפשיטא ליה כרשב"ג דתני עלה והסיב עמהן וטיבל עמהן אע"פ שלא אכל עמהן כזית דגן מזמנין עליו דברי חכמים. ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן אמר לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן. (והא) תני שנים פת וא' ירק מזמנין מתניתין כרשב"ג:

(ד) ויוסף הוא השליט וגו'. [יד] שלש גזירות גזר שלא יכנס עבד למצרים. ושלא יכנס אדם בשני חמורים. ושלא יוליכו חמרים תבואה ממקום למקום. ושלא יכנס אדם [טו] עד שלא יכתוב שמו ושם אביו ושם זקנו. והוה תמן מנשה קאים מקבל פתקי'. אמרין נעול ונחמי אי אשכחון יתיה טעי לן במדוי דמכסא הא טב ואם לאו בצפרא נחמי מה נעביד: (ה) ד"א וירא יעקב כי יש שבר במצרים. [טז] כתיב (משלי יא) מונע בר יקבוהו לאום וברכה לראש משביר. מונע בר יקבוהו לאום זה פרעה. וברכה לראש משביר זה יוסף. יקבוהו לאום זה פרעה שגנז את התבואה בשני רעבון והיו הבריות מקללין אותו. אבל יוסף זן את העולם בשני רעבון כרועה הזה שמנהיג את צאנו. ועליו אמר דוד (תהלים פ) רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף. כשהיה רעב בימי דוד בקש עליהם רחמים מלפני הקב"ה ואמר רבון כל העולמים נהוג את צאנך כיוסף שזן את העולם בשני רעבון. כיון שחזק הרעב בארץ נתקבצו המצרים ובאו אצל יוסף. א"ל תנה לנו לחם. אמר להם אלהי אינו זן את הערלים לכו ומולו את עצמכם ואתן לכם. הלכו להם אצל פרעה והיו צועקים ובוכים לפניו שנא' ותרעב כל ארץ מצרים. ואמר לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. א"ל הלכנו אצלו ומדבר אלינו דברים רקים ואומר מולו את עצמכם. א"ל שוטים לא כך אמרתי לכם מתחלה עבדוהו וקנו לעצמכם תבואה. וכי לא היה קורא לכם כל אותן השנים שני השבע וצוה לכם היו יודעים שרעב בא לעולם. אתם פשעתם בנפשותיכם מפני מה לא הנחתם בבתיכם תבואה של שנים ושלש וארבע שנים. א"ל כל תבואה שהיתה בבתינו הרקיבה. אמר להם לא נשתייר לכם קמח מאתמול. א"ל אף פת שהיה בסל הרקיב. אמר להם לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. אמר להם אם גוזר על התבואה ונרקבת שמא יגזור עלינו ויהרגנו. אמר להם לכו אל יוסף אם יאמר לכם התכו מבשרכם שמעו לו שנאמר אשר יאמר לכם תעשו. והרעב היה על כל פני. ראוי היה למקרא לומר על הארץ מה ת"ל על פני. א"ר שמואל בר נחמן ללמדך שלא התחיל הרעב אלא בעשירים שאין פני הארץ אלא עשירים (לכך נאמר (משלי יא) מונע בר יקבוהו לאום) בזמן שאדם עשיר יש לו פנים שמחים לראות

יד יוסף [יג] ברכות מ"א: [יד] קס"ר. וילקוט ס"ז: [טו] יוכ"ע: [טז] ילקוט ס"ז. וילקוט משלי. תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

המלך לר"ש למה ברחת מפני א"ל ר"ש שמעתי שאת אדוני המלך כועס עלי והייתי מתיירא ממך שלא תמיתני וקיימתי פסוק זה שנא' חבי וגו' פירושו היה מתחבא עצמך רגע עד שיעבור הזעם: **א"ל למה אפליית**. למה התלת בי ושחקת בי לדבר כזבים שלא נתת משלך כלו' שלא היו אלא מאה וחמשים נזירים. א"ל ח"ו. לא שחקתי בך אלא אתה נתת למאה וחמשים מממון שלך ואני נתתי משלי למאה וחמשים מתורתי שמצאתי להם פתח לנדריהם ועל זה אמרתי אני אתן משלי מאותו ממון שיש לי דכתיב בצל החכמה וגו': **ולמה לא אמרת כו'**. ולמה לא אמרת לי שאינם אלא מאה וחמשים א"ל אילו אמרתי לך לא היית נותן ומאחר ששמעת שאני נותן החצי נשאת ק"ו בעצמך: **אמר מזוג כו'**. ינאי המלך אמר לאחד ממשרתיו למזוג לו לר"ש כוס ויברך ברכת המזון: **אמר ש'**. ר"ש לקח הכוס ובירך עליו ואמר ברוך על המזון שאכל ינאי כו'. אמר לו ינאי. עד עתה עדיין אתה עומד בקושי ערפך להתל בי מימי לא שמעתי ינאי בברכת המזון: **אמר ומה** אית לי למימר פי' אלא מה יש לי לומר כו': **יהבון ליה** ואכל מן כו'. פי' ינאי אמר למשרתיו תנו לו ויאכל נתנו לו ואכל ופי' נתנו לו מיני ירק ואכל ולפיכך לא הוזכר כאן נטילת ידים והכי איתא בתלמודא דידן ששתה כוס ראשון שנתנו לברך עליו: **חלוקין עליו כו'**. כלומר ליכא למ"ד דסבר כוותיה שמי שאוכל רק מיני ירק שיוציא את מי שאכל פת: ה"ג **ר' ירמיה** אמר על הראשונ' ור' אבא כו'. על הראשונה פירש"י שמצא פתח לנזירים והותר להם דהא תנן במסכת נזיר אין נזירות אלא בא"י עכ"ל ונראה שכל שכן לא יפה עשה במה שהניחם להקריב קרבנם והאב"א פי' על הראשונה שאמר ברוך שאכל ינאי כו'. דהא קיימא לן שברכת הנהנין אין מוציא אחרים אלא אם יתחייב גם הוא עד כאן ולי היה נראה שאמר בראשונה ברוך על המזון שאכל ינאי כו'. שאמר כן כדי שירגיש בו ינאי ויתנו לו לאכול דאל"כ למה הזר בו ולא סיים ברכתו כמו שהתחיל והכי מוכח בתלמודא דידן שמיד שתה כוס ראשון ואי איתא דסבירא ליה דיכול להוציא אחרים אע"פ שלא אכל ושתה עמהם למה שתה אותו כוס שמזגו לברך עליו וכבר אמרו הבו ליה ויברך ועוד שהוא נגד דרך המוסר: **תמן צריכה ליה כו'**. לעיל שאל ר' ירמיה אם אותו שאכל ירק יכול לברך לאותן ט' שאכלו פת וכאן הוא פשיטא לו שאמר על הראשונה חולקין עליו חביריו אבל על השניה שבירך להם אע"פ שלא אכל פת לא פליג עליה כן פירש"י ומתרץ זה שמבעיא ליה היינו אליבא דרבנן שלא מצינו בהדיא היאך סברי וזה שהיה פשיטא ליה אליבא דר"ש בן גמליאל דסבר אפי' לא אכל עמהם אלא ירק וטובל עמהן בציר יכול לברך: **ר' יעקב** אמר. ר' יעקב בשם ר"י פליג על דתני בשם חכמים שאם אכל ירק מזמנין עליו ואמר שחכמים סוברים שלעולם אין מזמנין כו' ולהכי היה ר' ירמיה מסופק אליבא דרבנן היאך קסברי: **מתניתא** דהני בה שיוצא בירק אתיא כרשב"ג ולפי' הא דפשיטא ליה לר' ירמיה היינו אליבא דרשב"ג כך נראה לפ' סוגיא זו: **גזר יוסף**: **עבד** למצרים. לשבור בר וה"ג בילקוט בהדיא: **ושלא יוליכו כו'**. וגירסא זו צריך להיות שתים הראשונים גזירה אחת היא שאם יוליך אחד שתי חמורים אולי יוליך אחד חמור חבירו ונמצא עבד לו והטעם לכולם כדי שיבואו כל אחיו בעצמם לשם וכדלקמן ע"ג: **והוה תמן כו'**. והיה שם מנשה בן יוסף עומד ומקבל הכתבים שנכתבו עליהם כל הבאים לשבור בר: **אמרין** בני יעקב נכנסים אנו ונראה אם נמצאנו שיטעון ממנו מדה ושיעור המכס הרי הוא טוב ואם לאו שיבקש ממנו יותר מן השיעור נלין הלילה ובבקר נדע מה נעשה ועל מנשה אמרו כן שהיה מקבל כל האיגרות וחשבו בשביל המכס עשה יוסף כן וי"ל על פדיון יוסף אך בדרך רחוקה: **שגנז** את התבואה. כי כן מצינו בבנות רעבון בימי אברהם ויצחק שהוצרכו לעקור דירתם ולירד למצרים ולגור שם: **והיו הבריות כו'**. דרש לאום לשון מלכות כד"א ולאום מלאום יאמץ

עץ יוסף

הזעם: **א"ל למה** אפלית בי. מפני מה התלת בי לומר שאתה תתן החצי: **א"ל ח"ו** לא שחקתי בך. אלא אתה נתת למאה וחמשין מהממון שלך ואני נתתי מהחכמת התורה אשר בי שמצאתי להם פתח להתירם ולא היו צריכים לקרבן. והרי נתתי להם כמותך: **ולמה לא** אמרת כו'. ולמה לא אמרת לי שאינם אלא ק"נ. א"ל אילו אמרתי לך לא היית נותן. ומאחר ששמעת שאני רוצה ליתן החצי נשאת ק"ו בעצמך: **אמר מזוג** לו יברך. אמר למשמשו מזוג ותן הכוס לר"ש שיברך: **אמר** כו'. ר"ש לקח כוס ובירך עליו ואמר ברוך על המזון שאכל ינאי כו': **אמר עד** כו'. אמר ינאי עד עתה עדיין אתה עומד בקושי ערפך להתל בי מימי לא שמעתי ינאי בברכת המזון: **אמר ומה** אית לי למימר. כצ"ל ופי' אלא מה יש לומר כו': **אמר אייתון** ליה ויכול. אמר המלך יתנו לו איזה דבר לאכול. ונתנו לו ואכל. ולא פת היתה אלא איזה ירק וכיוצא בו שהרי לא נטל ידיו. ומשאכל אמר נברך על המזון שאכלנו: **חלוקין עליו** על שמועת שמעון בן שטח. ופליגי אמוראי בהא דר' יוחנן: **ר"א אמר** על הראשונה. הן חלוקין שאמר ברוך ינאי ואע"פ שלא אכל עמהם כלל. והא קי"ל שאינו מוציא את אחרים אלא א"כ נתחייב ג"כ בברכה: **ר"י** אמר על השניה. פי' אף על השניה חולקין הן שאינו יכול להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן: **מחלפא שיטתי'** דר' ירמיה כו'. כלומר שדבריו סותרין זא"ז. דתמן צריכין ליה כו' כלו' שם נסתפק בדבר זה אם יכול לברך על ירק או לא. והכא פשיטא ליה דחולקין בזה חביריו על ר"ש ב"ש וס"ל שאין יכול לברך בלא פת. ומשני מאן דצריכא ליה כו'. וה"ג בס"מ מאן דצריכא כרשב"ג ומאן דפשיטא ליה כרבנן דתנא רשב"ג אומר עלה והסיב וכו'. וכ"כ הפני משה שכ"ה הגי' בתוספתא פ"ה רשבג"א עלה והסב כו'. ומספקא ליה לר"י אליבא דרשב"ג מהו שיברך להוציא אחרים כדלעיל מי נימא כי היכי דמצטרף ה"נ מוציא אחרים. או דילמא אצטרופי מצטרפי אבל אינו מוציא אחרים. והא דפשיטא ליה הכא דחלוקין חביריו על ר"ש ב"ש היינו כרבנן דלדברי חכמים בשם ר' יוחנן לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן. וכיון דאין מזמנים עליו כ"ש שאינו מוציא אחרים (נזה"ק). וה"פ התוספתא וכדברי חכמים ר' יעקב כו' כלו' אבל לדברי חכמים דפליגי עליה דרשב"ג קאמר ר"י בר אחא בשם ר' יוחנן דס"ל לעולם אין מזמנין (פ"מ): **מתניתין כרשב"ג** דבצירוף זימון ודאי מודה ומ"מ מספקא ליה לר"י אם יכול להוציא אחרים או לא כדאמרן (נזה"ק): (ד) **שלש** גזירות גזר כו'. טעם גזירותיו כדי שיצטרכו אחיו בעצמם לבא לפניו. וכדי שיכירם גזר שיכתב שמותיהם ובוודאי לפני המון עם היה נותן טעם והמתלא לדבריו שעושה כן לתועלתם כדי שלא יקח שום אדם יותר מצרכו. ושלא יעשו פרקמטיא בבר אלא היה חוקר על כל אחד לתת לו לחם לפי הטף. ועבור כן כתב שמותיהם כדי לחקור אחריהם וכל אדם יתירא לנפשו לבל יתפוש כבדאי: **שלא יכנס** עבד למצרים. שאל"כ שמא ישלחו אחיו שמה עבד ולא יבואו בעצמם: **שלא יכנס** אדם בשני חמורים. דאל"כ לא יבואו שם כל האחים אלא ישלחו קצתם. והוא היה חפץ שיבואו כולם כדי לקיים בהם מאמר החלום ואחד עשר כוכבים משתחוים לי. וגם גזר שלא יוליכו חמרים תבואה ממקום למקום דאל"כ שמא יקחו תבואה מהחמרים וגם זה בכלל גזירת שלא יכנוס אדם בשני חמורים דהיינו שלא יקח יותר מצרכו למכור לאחרים. ולכן אלו הב' נחשבים ונמנו לאחד. ובילקוט באמת לא גרס להך בבא שלא יוליכו חמרים ממקום למקום והיינו מפני שכבר נכלל בגזירה האחרת וכדאמרן: **שמו ושם** אביו כו'. דאל"כ אף בבואם למצרים שמא לא יבואו לפניו כי ודאי לא נתעסק יוסף לבדו במכירת בר לכל הבאים מקצוי ארץ. אלא היו פקידים ממונים תחתיו. ולכך גזר שלא יכנוס אדם עד שלא יכתב שמו ושם אביו ושם זקנו ומנשה הוה קאים תמן מקבל פתקין בכל ערב וממילא צוה למנשה כי כאשר יראה שמות בני יעקב יצוה לתפש אחריהם ולצוות עליהם שיבואו לפני יוסף עצמו אשר הוא השליט בארץ וכן הוה: **והוה תמן** כו'. והיה שם מנשה בן יוסף עומד ומקבל הכתבים שנכתבו עליהם שמות כל הבאים לשבור בר: **אמרו ניעול** ונחמי כו'. שמנשה צוה אליהם שיבואו לפני יוסף. אז אמרו האחים נלכה נא ונראה אם אנו מתבקשים על טענת שמכם שהכרחנו סחורה מן המכס הרי טוב. שהיו בטוחים בעצמם שלא יאונה להם כל און באשר שידעו בעצמם שהם נקיים. ואם על עלילה אחרת למחר נדע מה לעשות: **במדוי דמכסא** נ"ל במידי דמכסא (א"א): **נחמי מה** נעביד דבר אחר ויוסף הוא השליט כו'. כצ"ל וקאי על הוא המשביר לכל עם הארץ. ונפל טעות זה איידי דאמרי' בתר הכי ד"א וירא יעקב. כתבוהו גם כאן (יפ"ת): (ה) **ד"א** ויוסף הוא כו'. דריש מונע בר יקבוהו לאום זה פרעה ר"ל זה פרעה הראשון שהיה בימי אברהם ויצחק שגנז את התבואה בשני רעבון שלא הניח למכור מאומה לשאר ארצות שבעבור זה הוכרחו אברהם ויצחק לירד מצרימה מפני הרעב ולכן יקבוהו לאום. וברכות לראש משביר זה יוסף שהיה מוכר בר ותבואה ממצרים גם לשאר ארצות. שעז"א הכתוב הוא המשביר בר לכל עם הארץ אף לארצות אחרים (נזה"ק ומת"כ): **עליו אמר דוד** דאע"ג שהמזמור לאסף. דוד יסד המזמור ונתנו לו שהיה ראש למשוררים בביהמ"ק בזמנו (יפ"ת): **כיוסף שזן העולם** כו'. כאשר נכמרו רחמי יוסף על הבריות לזון אף בארצות הרחוקים. אף כך גם אתה תזון לכל עמך אף לרשעים הרחוקים ממך מצד החסד והרחמים (נזה"ק): **אלהי אינו** זן את הערלים. אין ספק שזו תואנה דבעכו"ם מ"ם נמולים ומ"ם אינם נמולים. אלא על שהיה יוסף לשמצה בעיניהם להיותו נימול הוא ובניו. לכן כפאן שיהיו גם הם נמולים. ואפשר שעוד יעלה מזה תועלת שהרבה יתגיירו. וכן היה שהרבה קיבלו עליהם גירות. והם אמרו החייתנו נתת לנו חיים בעוה"ז ובעוה"ב כדלעיל סוף פ' צ' (יפ"ת): **עבדוהו** וקנו לעצמיכם תבואה. כלו' אע"פ שצויתי לתת לו התבואה לגניזה. מ"מ לא אמרתי שהכל יקח אלא שתקבלו גם אתם לעצמיכם תבואה. ובילקוט הגי' בע"א: **לא נשתייר** לכם קמח מאתמול. משום דאי' לעיל פ"ל עד שהם יושבים וכו'. אפי' פת קיבר לא מצאו. והיינו לפי שהרקיב הכל וממילא באו מיד בו ביום לצעוק אל פרעה. ועל כן תמה פרעה איך באתם לצעוק מיד בתחילת הרעבון וכי לא נשתייר לכם קמח מאתמול. וע"ז אמרו ואף פת שהיה בסל הרקיב. ובראותו שזה היה חוץ לטבע אמר להם לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו אף למול: **והרעב היה** על כל פני הארץ. נקט לה הכא לראיה שהרקיבו האוצרות: **מלמד שלא** התחיל הרעב אלא בעשירים. פי' שפני הארץ הם העשירים כי בזמן שאדם עשיר יש לו פנים. וקשה איך יתכן שהתחיל הרעב בעשירים אשר היה להם אוצרות מלאים בר. אלא ודאי שהרקיב הכל. והעשירים אשר אוצרותיהם מלאים בר ועכשיו הוצרכו לקנות בר מיוסף הרגישו ביותר: **לכך נאמר** מונע בר יקבוהו לאום. כל הני תיבות מיותרים (א"א): **בזמן שאדם** עשיר

לראות את חבירו. ובזמן שאדם עני אין לו פנים לראות מפני שהוא מתבייש מחבירו. לכך נאמר מונע בר יקבוהו לאום : (ו) ד"א וירא יעקב כי יש שבר במצרים. וכי במצרים היה יעקב שראה תבואה במצרים שאמר הכתוב וירא כי יש שבר במצרים והלא אמר לבניו ויאמר הנה שמעתי. אלא מיום שנגנב יוסף נסתלקה רוה"ק ממנו ורואה ואינו רואה ושומע ואינו שומע. ומפני מה לא נאמר יש אוכל במצרים שאמר הכתוב יש שבר במצרים. והלא כבר נאמר ותרעב כל ארץ מצרים ומה ת"ל יש שבר. אלא אל תהי קורא יש שבר אלא יש סבר שראה באספקלריא שסברו במצרים ואי זה זה זה יוסף. ויאמר לבניו למה תתראו. יז אמר יעקב לבניו אתם גבורים אתם נאים אל תכנסו בשער א' ואל תעמדו במקום אחד שלא תשלוט בכם עין הרע. הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה. מהו רדו שראה שירדו וישתעבדו במצרים. ד"א רדו שמה יח שכל הלוקח תבואה מן השוק ירידה כתיב בו. וירדו אחי יוסף. בני ישראל צריך המקרא לומר אלא בתחלה לא נהגו בו אחוה ומכרוהו. ולסוף מתחרטין ואומרים אימתי נרד למצרים נחזיר את אחינו לאביו. וכשאמר להם אביהם לירד למצרים נתנו כולם דעת אחת להחזירו. א"ר יהודה בר סימון יט אף יוסף יודע היה שאחיו יורדין למצרים לשבר אוכל. מה עשה הושיב שומרים על כל הפתחים ואמר להם ראו כל מי שנכנס לשבור אוכל כתבו שמו ושם אביו לערב הביאו פתקים. ועשו כך. כיון שבאו בני יעקב כל או"א נכנס בשער שלו וכתבו את שמותם. לערב הביאו לו את הפתקים. זה קורא ראובן בן יעקב ואחד קורא שמעון בן יעקב וא' לוי וכן השוערים כל אחד שלו. מיד אמר להם יוסף סתמו את האוצרות ופתחו אוצר אחד ונתן שמותם לבעל האוצר. וא"ל ראה כשיבאו אנשים אלו לידך תפוש אותם ושגר אותם לפני. עברו שלשה ימים ולא באו. מיד נטל יוסף שבעים גבורים מבית המלך ושגר בשבילם לבקש אותם בשוק. הלכו ומצאו אותם בשוק של זונות. ומה טיבן בשוק של זונות. אלא אמרו אחינו יוסף יפה תואר ויפה מראה שמא בקובה הוא. ותפשו אותם והביאום לפני יוסף. מיד ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות. מלמד שנעשה להם כנכרי. נטל את הגביע והקיש בו. א"ל אני רואה בגביע מרגלים אתם. א"ל כנים אנחנו אלא כך ציונו אבינו אל תכנסו בשער אחד וכו'. אמר להם בשוק של זונות מה טיבכם לא הייתם מתייראין מן העין לא כך צואת אביכם. א"ל אבידה אבדה לנו והיינו מבקשין אותה שם. אמר להם אי זו אבידה. אני רואה בגביע ששנים מכם החריבו כרך גדול של שכם. ואח"כ מכרתם אחיכם לערביים. מיד נזדעזעו וא"ל שנים עשר אחים אנחנו בני אבינו. אמר להם והיכן הם השנים. א"ל האחד איננו מת והקטן היום את אבינו. אמר להם הביאו אחיכם הקטן אלי וגו'. כ לקח את שמעון ואסר אותו לעיניהם מפני שהוא דחפו לבור ופירש אותו מלוי שלא יטלו עליו עצה. אמר שמעון לאחיו כך עשיתם ליוסף וכך אתם מבקשים לעשות לי. א"ל מה נעשה ימותו אנשי בתינו ברעב. אמר להם עשו מה שתרצו. עכשיו אראה מי יכניס אותי בבית האסורים · באותה שעה שלח יוסף אצל פרעה ואמר לו שלח לי שבעים גבורים מאצלך שמצאתי לסטים ואני מבקש ליתן עליהם כבלים. באותה שעה שלח לו והיו מסתכלים אחי יוסף מה היה מבקש לעשות. אמר יוסף לאותן גבורים הכניסו את זה בבית האסורים. כיון שקרבו אצלו צווח בהם. כיון ששמעו קולו נפלו על פניהם ונשתברו שיניהם שנא' (איוב ד) שאגת אריה וקול שחל ושיני כפירים נתעו. והיה מנשה יושב לפני אביו. א"ל אביו קום אתה. מיד עמד מנשה והכהו מכה אחת והכניסו בבית האסורים ונתן עליו כבלים. ואמר להם זה יהיה חבוש עד שתביאו את אחיכם ויאמנו דבריכם. מיד ויצו יוסף וימלאו את כליהם. הלכו אצל אביהם וספרו לו את כל המאורע. השיב אביהם ואמר להם היכן שמעון. אמרו תפש אותו בשביל אחינו הקטן. אמר להם אותי שכלתם וגו' ויאמר ראובן אל אביו את שני בני תמית. א"ל וכי בניך אינן בני. אמר להם יהודה הניחו לזקן עד שתכלה הפת. א"ל יהודה אבא אם הולך בנימין עמנו ספק נתפס ספק לא נתפס. ואם אינו הולך עמנו כלנו מתים ברעב. מוטב תניח הספק ותתפוש את הודאי. אמר מי מערב בו. א"ל אני שנא' אנכי אערבנו מידי תבקשנו. לכך נאמר וירא יעקב כי יש שבר במצרים : (ז) וירא יוסף את אחיו וגו'. א"ר יהושע בר נחמיה נעשה נכרי להם. ויכר יוסף את אחיו וגו'. ר' לוי ורבנן. רבי לוי אמר כא בשעה שנפלו בידו ויכר יוסף את אחיו בשעה שנפל בידם והם לא הכירוהו. ורבנן אמרי הוא כב שהניחן בחתימת זקן ויכר יוסף את אחיו. והם לא הכירוהו שלא הניחוהו בחתימת זקן. ויזכור יוסף וגו' ויאמר אליהם וגו' כולנו בני איש אחד. נצנצה בהם רוה"ק אמרין ליה אנן ואת בנוהי דגבר חד אנן. ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו וגו'. א"ל ואן הוא. א"ל זבנן יתיה. א"ל בכמה זבנתון יתיה. אמרין ליה בה' סלעין. אמר להון

יד יוסף יז תנחומא ס"ז. ויוכ"ע : יח מנחות ק"ג. ריש רות רבה : יט ילקוט ס"ז : כ תנחומא ויגש. ומדרש משלי סי' א'. ות"י. וספר הישר : כא זוהר ויגש דף קפ"ד. תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. וזוהר מקץ דף קצ"ח : כב יבמות פ"ח. יוכ"ע :

ענף יוסף

להחזירו. מ"מ לענין ההשגחה בדעת החזרה זו לא היו שוים : (ז) [כך עשיתם ליוסף] קשה מה מקנאתן כמה שהוא היה עמהם ויותר עיקר השרי הוא אמר לכו ונהרגהו. וי"ל שאע"פ שהיה מסכים במיתתו מ"מ לא היה מסכים למכור אותו דשבי חמור מחרב ורעב ודבר דכולהו איתנהו ביה כדאי' בפ"ק דבתרא

מתנות כהונה

יאמן : **לבו ומולו**. דייק לכם יתירה דהוה ל"ל את השר יאמר טעמו וכדלקמן : **עבדוהו כו'**. עיין בילקוט הלשון יותר ברור : **הלא כו'**. כלומר ועוד הלא אמר לבניו כו' ודו"ק : **רואה ואינו רואה כו'**. נצנצה בו רוח הקודש קצת ולכך אמר פעם וירא ופעם שמעתי כזה שהוא מגמגם בדבר : **והלא כו'**. כלומר ועוד הרי כבר נאמר ותרעב כל ארץ מצרים והיאך אמר יש שבר במצרים : **שסברו** תקותו : **מהו רדו**. שהיה לו לומר לכו כמו שאמר להלן אלכה ואראנו בטרם אמות וע"ל ריש פ' זו : **בני ישראל צריך כו'** שהיה לו להתלותם באביהם למשפחותם לבית אבותם : **בתחלה** כשמכרוהו : **ונחזיר** גרסי' : **הפתחים** פתחי שערי העיר : **בשער שלו** כי כן צוה עליהם יעקב כדלעיל ריש פרשה זו : **כל אחד שלו**. שם אותו שנכנס בשער שלו : **ונתן** שמותן. של עשרה אחיו : **בקובה** של זונות שנמכר שם לקלון : **והקיש** לשון הכאה : **אלא כך כו'**. כלומר אל תשגיח במה שנכנס בעשרה שערים ולא בשער אחד כי כן צוה אבינו עלינו מפני עין הרע ואמר להם אם יראתם מן העין בשוק של כו' לא כך צואת אביכם שתשמרו עצמכם מן העין : **איננו** מת. כלומר אינו כי מת וכמו שאמרו לו ליוסף אח"כ ככתוב בפר' ויגש : **ופי' כו'**. כלומר עשה כן כדי להפרישו מלוי ולולא זה לא היה אוסר אחד מהם אך את שמעון ולא לוי מפני שהוא דחפו לבור : **שלא יטלו כו'**. ויהרגהו : **כך עשיתם כו'**. שעמדתם על דמו גם לי אתם עושים כן ולא ידע כי שומע יוסף בלשון עברי או אחר כך אמר להם כן שלא בפני יוסף : **בניך** אינן בני גרסי'. לכך נאמר כו' דרשו לשון שבר ממש שברון רוח שאירע לו במצרים : **חתימת** זקן. משנה הכרת פנים כדאי' בפ' המפקיד גבי מרי בר איסק : **אמרין ליה כו'**. אמרו לו ליוסף אנו ואתה בניו של איש אחד אנחנו ודייק מדכתיב כולנו : **שנים עשר** אחים

עץ יוסף

עשיר יש לו פנים שמחים לראות את חבירו כו'. כמ"ש חז"ל מאן דאכיל דלא דיליה בהיל לאסתכולי באפי'. ולכן העשיר שאוכל משלו יש לו פנים שמחים לראות פני חבירו. לא כן העני שאין לו פנים דבהיל לאסתכולי בפנים של חבירו : **לכך נאמר** מונע בר. כלו' דהכי אתי שפיר סיפא דקרא וברכה לראש משביר זה יוסף שע"י התבואה כפאם למול וע"י זה נתגיירו הרבה וברכוהו לבסוף על שהביאם לדרכי חיים שע"ז אמרו החייתנו כדלעיל (יפ"ת) : (ו) **ד"א** וירא יעקב כו'. האגדה זו עד וירא יוסף את אחיו אינו מעיקר המדרש הזה. וכן אגדה הקודמת. אלא ממדרש תנחומא העתיקוהו פה כמו שכן מצאנוה שם. גם מסידור הלשון יראה הרואה שאינו מעיקר מדרשינו (יפ"ת). וגם ממה שנכפל פה רוב דברים שנאמר כבר באגדה הקודמת (נזה"ק) : **והלא אמר** לבניו כו'. כלו' דל"ל שאז"ז ראיה חושית אלא לשון ידיעה והכרה כמו וראיתי בלבי. דכיון דלבניו אמר לשון שמיעה לא ה"ל לשנות הלשון (יפ"ת) : **אלא מיום** שנגנב יוסף נסתלקה ממנו רוה"ק. מפני העצבות. ועתה שוב השפיע ה' עליו רוה"ק. שראה שיש לו איזה סבר ותקוה במצרים בבניו ולא ידע על מה הוא רומז. ולפיכך הסכים לשלוח כל בניו למצרים אע"פ שלא הוצרך לכך שעדיין היה להם תבואה באותו הפרק אולי יתקיים בהם התקוה. ובאמת היה רומז על יוסף (נזה"ק) : **והלא כבר** נאמר ותרעב כל ארץ מצרים. ר"ל דל"ל שקרא האוכל שבר לשון תקוה לחיות ברעב יותר משאר ארצות. דהא כתיב ותרעב כל ארץ מצרים ואין להם רק תקות אוצרות יוסף שבהם שוים כל הארצות (יפ"ת) : **אתם גבורים כו'**. פירשתי לעיל סימן ב' : **אל תכנסו** בשער אחד. אפילו בזה אחר זה כי להיותם מצויינים בנוי ובגבורה כל רואיהם יכירום כי אחים הם ויתנו בהם עין (יפ"ת) : **ואל תעמדו** במקום אחד. אפילו בשאר דוכתי מפני העין : **מהו** רדו דלכו מיבעי ליה : **ירידה כתיב בו** לפי שהיו תלויים לו מנגד כדאי' ריש אסתר רבה : **ואומרים אימתי נרד** ואפלו הכי לא היו יכולים לרדת על הספק בלי רשות אביהם : **נתנו** כולם דעת אחת לפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם : **מה עשה** הושיב שומרים. כל זה מסורת בידם (יפ"ת) : **הפתחים** פתחי שער העיר : **בשער שלו** כי כן צוה עליהם יעקב כדלעיל : **כל אחד שלו** שם אותו שנכנס בשער שלו : **ונתן שמותן** של עשרה אחיו : **בקובה** בחדר של זונות. דשמא נמכר שם לקלון : **שנעשה להם כנכרי** לדבר קשות. ופי' ויתנכר שהראה עצמו כנכרי : **והקיש** והכה : **מרגלים אתם** שנכנסתם בעשרה שערים כדרך המרגלי' : **בשוק של** זונות מה טיבכם. והוא כי לבסוף כולם נקבצו יחד בשוק של זונות לחפש שם את יוסף בבתי הזונות בהיותו יפה עיני'. וזהו שא"ל א"כ בשוק של זונו' מה טיבכם ולמה לא יראתם שם מן העין. ועז"א לא כי ערות הארץ באתם לראות. ואומר לשון ערוה לרמוז ג"כ על הליכתם לדבר ערוה בשוק של זנות כי מזה נתחזק עלילתו בענין המרגלים (מזה"ק) : **א"ל אבידה** אבדה לנו ובקשנוה שם. שנאמר שנים עשר עבדיך אחים אנחנו וגו' והאחד איננו ובקשנוהו אותו שם. א"ל אי הוה בר נש אמר לכון אפי' אי הוויתון יהבין ביה כמה אלפי לא יהבינן לכון מה הוויתון עבדין. א"ל ע"מ כן נחתינן או למקטל או למקטלא. א"ל הוא הדבר אשר דברתי אליכם מרגלים אתם ולהרוג בני העיר באתם. מנחש אני בגביע שלי ששנים מכם החריבו כרך גדול של שכם. מיד נזדעזעו ולא השיבו. א"ל בזאת תבחנו וגו' הביאו אחיכם הקטן וגו') כצ"ל וכן הוא בספרים המדויקים. וזה שלא כגירסת רש"י ז"ל בחומש (נזה"ק) : **אבידה אבדה לנו** והא דאמר בפ' ויגש ואחיו מת י"ל דה"ק כיון שהורד למצרים ובקשנוהו ולא מצאנוהו מסתמא הוא מת : **מפני שהוא** דחפו כו'. כי למה בחר דוקא בשמעון. ומשום דקשה הא כתיב לא תקום ולא תטור וגו' לכך מסיק שנתכוון להפרישו מלוי שלא יטלו עליו עצה כמו מאז. דעלייהו כתיב ויאמרו איש אל אחיו וגו' (נזה"ק) : **שאגת ארי'** ופי' שעל ידי שאגת שמעון שהיה גבור כארי וקולו כשחל נתעו שיני גבורי מצרים שהיו ככפירים לפניו. ואע"ג שיעקב קרא ליהודה גור אריה מ"מ כל האחים נכללו בזה מדכתיב מה אמך לביאה כדאי' בפ"ק דסוטה : **השיב אביהם כו'**. שאע"פ שספרו לו כל המאורע לא האמין להם. ולזה אמר היכן הוא שיגידו לו האמת. והשיבוהו כי תפש אותו אדוני הארץ בע"כ ולא עצרו כח כנגדו. ולא האמין להם לזה. ולזה אמר אותי שכלתם כי הם הרגוהו או ברצונם מסרוהו והרי כאילו הם המשכלים אותו (יפ"ת) : **וכי בניך** אינם בני כו'. ואע"ג דקרא כתיב טענה אחרת שאמר פן יקראהו אסון בדרך דהיינו מאונס שאין בידם לשמור. מ"מ כיון שכלה התבואה נתרצה לשלחו על ערבות יהודה בהכרח ולא חשש אז לטענת הקראת אסון. אבל אם לא כלה השבר לא היה סומך אף על ערבות יהודה מפני חשש הקראת אסון : **לכך נאמר** וירא יעקב כי יש שבר. כתב היפ"ת לא הבינותי מה ענין זה לכאן. והמת"כ פירש דדריש לשון שבר ממש שברון רוח שאירע לו במצרים עכ"ל וכה"ג נמי דרשי' לעיל יש שבר ויש סבר ע"ש. ומ"מ יותר נראה לי דל"ג ליה (נזה"ק) : (ז) **נעשה** נכרי להם. פירשתי בסימן הקודם. וכבר כתבתי שהאגדות הקודמות אין מעיקר זה המדרש (יפ"ת) : **ר' לוי ורבנן** דר' לוי מפרש הכרה זו הכרת הלב והאחוה. ורבנן מפרשי לה הכרת פנים כפשטה. ואתא למרמז מ"ט הכיר יוסף עשרה ועשרה לא הכירו האחד דהיינו לפי שהוא המיחס בחתימת זקן וה"ק בשכבר הכיר יוסף את אחיו באותה צורה שהם עומדים עתה. והם לא הכירוהו בצורה זו אלא בלא חתימת זקן. וכתב הרמב"ן והנה יששכר וזבולן אינם גדולים מיוסף רק מעט. אבל כיון שהכיר את הגדולים הכיר את כולם : **נצנצה בהם רוה"ק** דהל"ל כולנו למה לי (יפ"ת) : **אמרין ליה** אנן כו'. והוא ע"ד מיבא ולא ידע מה ניבא : **שנים עשר אנחנו** וסיפיה דקרא והאחד איננו. א"ל יוסף ואנה והיכן הוא. ענוהו מכרנו אותו. כי אחרי ראותם כי הוא מנחש בגביע הוכרחו להודות על האמת. וכן

להון ואין הוה אמר לכון בר נש יהבון לי ה' סלעין ואנא יהיב יתיה לכון אתון עבדון. אמרין ליה אין. ואם אמר לכון בר נש יהבון לי בכפלא ואנא יהיב יתיה לכון אתון עבדין. אמרין הין. ואם הוה בר נש אמר לכון אין הויתון יהבין ביה אלפי לא יהבינא ליה לכון מה הויתון עבדין. אמרין ליה ע"מ כן נחתינן אי למקטל אי לאיתקטלא. אמר להון הוא אשר דברתי אליכם מרגלים וגו': (ח) בזאת תבחנו חי פרעה. [כג] בשעה שהיה מבקש לישבע לשקר היה נשבע בחי פרעה. א"ר לוי משל לגדי שברח מן המרעה ונכנס אצל אשה אלמנה. מה עשתה עמדה ושחטתו והפשיטתו ונתנתו בתוך המטה וכסת עליו סדין. אתון בעין ליה מן גבה. אמרה כן תהא ההיא אתתא מנשכא מבשרא דדין ואכלה אם ידעה ביה. כך חי פרעה אם תצאו וגו': (ט) שלחו מכם אחד וגו' ויאסף אותם אל משמר שלשת ימים. [כד] לעולם אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה ג' ימים. וכן למדנו ליוסף ליונה למרדכי לדוד. וכה"א (הושע ו) יחיינו מיומים ביום השלישי של שבטים יקימנו ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי: (י) אם כנים אתם וגו' ואת אחיכם הקטן וגו' ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו. [כה] ר' אבא ב"כ אמר לשון דרומי הוא. אבל ברם. אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו. ר"ל בשם ר' יוחנן בר שאילה אפשר יוסף בן י"ז שנה רואה את אחיו מוכרים אותו והוא שותק. אלא מלמד שהיה מתחבט לפני רגליו של כל או"א כדי שיתמלאו עליו רחמים ולא נתמלאו. ויען ראובן אותם לאמר וגו'. הלא כדון אמרית לכון הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד. אלא כך אמרתון ועתה לכו ונהרגהו. וגם דמו הנה נדרש דמו וגם דם הזקן. והם לא ידעו כי שומע יוסף כי המליץ. [כו] זה מנשה. ויסוב מעליהם וגו'. ר' חגי בשם ר' יצחק אמר לעיניהם אסרו כיון שיצאו להם היה מאכילו ומשקו ומרחיצו וסכו: (יא) ויצו יוסף וימלאו וגו' וישאו את שברם על חמוריהם ויפתח האחד וגו' ויאמרו איש אל אחיו וגו'. [כז] כד דמך ר' סימון בר זביד עאל ר' אלעא ופתח עלוהי (איוב כח) והחכמה מאין תמצא וגו' ונעלמה מעיני כל חי וגו' תהום אמר לא וגו'. ד' דברים הן הן תשמישו של עולם וכולן אם אבדו יש להם חילופין. ואלו הן (שם) כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזקו ברזל מעפר יקח ואבן יצוק נחושה. ת"ח שמת אין אנו מוצאין תמורתו. א"ר לוי שבטים מציאה מצאו כתיב ויצא לבם. ואנו שאבדנו את ר' סימון עאכ"ו: (יב) ויבאו אל יעקב אביהם וגו'. [כח] מלמד שהיו הדברים קשים עליהם כקורות. דבר האיש אדוני הארץ וגו' ויהי הם מריקים שקיהם וגו'. מלמד שחשדן אביהן. ויאמר אליהם יעקב אביהם וגו'. כבר יוסף איננו ושמעון איננו [כט] עלי להעמיד שנים עשר שבטים. ויאמר ראובן אל אביו וגו'. ר' אומר הרי זה בכור שוטה בניך לא בני הם אתמהא. ויאמר לא ירד בני עמכם וגו'. ר' חנינא ור' מרינוס תרויהון אמרין בשם אבא נהוראי [ל] בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן לפני ר' טרפון היה אומר כפתור ופרח. ובשעה שהיה אומר דבר של בטלה היה אומר לא ירד בני עמכם. וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה וגו'. הא בבית לא [לא] א"ר אליעזר בן יעקב
מיכן

יד יוסף כג ילקוט ס"ז. במד"ר פ' י"ד סי' י"ח. סד"א ח"א פ' כ"ז: כד אס"ר פסוק ויהי ביום השלישי. ילקוט ס"ז. ילקוט אסתר. וילקוט הושע רמז י"ב. שוח"ט מזמור כ"ב: כה ילקוט ס"ז: כו פ"י וירושלמי: כז ירוש' ברכות פרק היה קורא. הוריות: כח ילקוט ס"ז: כט אג"ב פרק ע"ב: ל ירוש' שבת פ"ב: לא ירוש' פ"ב דשבת. ובבלי שבת ל"ב:

מתנות כהונה

אחים אנחנו וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא והאחד איננו אמר להם יוסף ואנה והיכן הוא ענוהו מכרנו אותו: **ואין** כו'. ואם היה אומר לכם בן אדם תנו לי חמש סלעים ואתן לכם אחיכם תעשו אתם כן לתת לו ה' סלעים או לא אמרו לו הן אמר להם ואם יאמר לכם לא אתן אותו לכם אלא בכפל דמי מכירתו והם עשרה סלעים אתם עושין כן לתת לו י' סלעים אמרו לו הן אמר להם יוסף ואם יאמר לכם אדם לא אתננו לכם אפילו באלף סלעים מה הייתם עושים אמרו לו ע"מ כן ירדנו פה או להרוג אחרים או ליהרג עליו: **אתון** כו' באו בני אדם ובקשו אלא הגדי אמרה להם האשה כן תהא אותה אשה מנשכה וקורעת וחותך בשרו של זה המונח במטה ואוכלת אם ידעתי ממנו והם סברו שהמונח במטה הוא בנה: **שלשה ימים**. בספר יהושע גרס יותר משלשה ימים והכי מוכח יונה במעי הדגה שלשה ימים ושלשה לילות ואולי שמקצת יום שלישי ככולו וכן מוכח גירסת הילקוט בספר יהושע דגרס ביום השלישי של יונה ובמד' אסתר איתא שביום השלישי פיר' בסוף יום השלישי: **למרדכי** דכתיב ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות: **ביום** השלישי של שבטים כלומר כמו שנהג יוסף עם השבטים דכתיב ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי ועיין בילקוט בפסוק ונחבאתם שמה שלשה ימים: **ברם** פי' באמת: **והוא** שותק. ולא בקש מהם על נפשו אלא ממה דכתיב בהתחננו למדנו שנתחנן כו': **שנתחבט** כלומר הפיל והכה את ראשו על הארץ לפני כל א' ואחד: **הלא** כדון כו'. הלא כזאת כדברי תחנה ובקשה שאנחנו מתחננים עכשיו אמרתי לכם בעת מכירת יוסף: **אלא** כך אמרתם. דייק מדכתיב לאמר משמע שהם השיבוהו דבר: **דם** הזקן. וגם קדרים לשון רבוי: **זה** מנשה. ה"א הידוע של המליץ קדייק: **מעליהם** וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא לעיניהם: **דמיך** מת ולשון נקי הוא כלפי גוף קדש שאין מיתתו אלא כזה שהוא ישן: **עאל** כו'. נכנס רבי אלעא ופתח לדרוש עליו בד"ת: **בקורות** דרש את כל הקורות לשון קורה שמקרין בו את הבית: **שחשדן** אביהן. שמא מכרו את שמעון ודייק מדכתיב אתם ואביהן וכן מצאתי שוב בפירש"י: **עלי** להעמיד כו'. פירש"י וז"ל עלי עונש מה שחסר מהם: **הרי** זה. כך אמר יעקב: **כפתור** ופרח. כלומר נאים ועגולים הדברים ככפתור ויפים כפרח: **לא** ירד בני כו'. פירש"י דרש בני לשון בינה כלומר בינה שלי והסכמתי או בנייני: **בבית** לא. בתמיה: **בשעת** הסכנה. וכל הדרכים בחזקת סכנה

ענף יוסף

דבתרא. ועוד אולי יטמע בין הנכרים. אך מפני שהכל הסכימו ליהודה שהכרת גם הוא להודות בדבר. ואיך יבקשו לעשות עתה כמוהו שראוי שימסרו נפשם עליו אחר שהוא אין לו חטא (יפ"ת): (ט) [וכה"א יחיינו מיומים ביום השלישי של שבטים כו'] כאן הוא מגומגם ומשובש. וצ"ל לעולם אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה ג' ימים. וכה"א יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו [שהקב"ה מחיינו לעולם בשני ימי הצרה שעברו ביום השלישי. ואז יקימנו] וכן למדנו ליוסף ליונה למרדכי לדוד. ביום הג' של שבטים ויאמר אליהם יוסף ביום הג'. ולא חש להזכיר רק הכתוב אצל השבטים כי בו עומד כעת. ולעיל ריש פ' נ"ו הביא בכולם ראיות הפסוקים. וכן בהא"ר פסוק ויהי ביום השלישי מונה ג"כ כולם. והנה היפ"ת הקשה דהכא קאמר אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה ג' ימים. ובהא"ר קאמר יותר מג' ימים דמשמע דג' ימים שלימים מיהת ישבו בצרה. וכן משמע מיונה שהיה ג' ימים וג' לילות במעי הדג. לכן מגיה בה"א שצ"ל יותר מג' ימים. והנזה"ק מתרץ קושי' היפ"ת ע"ש: (יא) [כד דמך ר' סימון כו' שבטים מציאה מצאו כו' אנו שאבדנו את ר' סימון כו'] נ"ל להמתיק כוונת הדורש מדוע רק על ר' סימון דרשו כן. כי ע"פ ואלהי אביכם נתן לכם מטמון באמתחותיכם. ת"א יהב לכון סימן בטוענכון. נמצא שהסימן הוא בארמית מציאה ומטמון. וזה כוונת השבטים מצאו מציאה (היינו שמצאו סימן) כו' אנחנו שאבדנו את ר' סימון עאכו"כ. והיא מליצה נעימה לעורר הלבבות על אבדן ת"ח כמוהו (יג"מ):
א"ר

עץ יוסף

בזה באו להתנצל על מה שנמצאו בשוק של זונות לחפשו: **בחמש סלעים** כדלעיל פ' פ"ד: **ואין** כו'. ואם היה אומר לכם בן אדם תנו לי חמש סלעים ואתן לכם אחיכם תעשו אתם כן לתת לו ה' סלעים או לא אמרו לו הן. אמר להם ואם יאמר לכם לא אתן אותו לכם אלא בכפל דמי מכירתו והם עשרה סלעים אתם עושין כך לתת לו עשרה סלעים אמרו לו הן. ואמר להם יוסף ואם יאמר לכם אדם לא אתננו לכם אפי' באלף סלעים מהו הייתם עושים. אמרו לו על מנת כן ירדנו פה או להרוג אחרים או ליהרג עליו. כי שלא כדין מכרנו אותו אין עליו תורת עבד ולאוי לצאת בפדיון בע"כ של אדון בהיותו נקי וצדיק: (ח) **בשעה** שהיה מבקש לישבע לשקר כו'. בתמיה וכי ח"ו נשבע לשקר והכתיב גם במדעך מלך אל תקלל. ובתד"א ח"א פרק כ"ו קאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא קיים יוסף שנאמר חי פרעה אם תצאו מזה. והלא דברים ק"ו ומה כשהיה נשבע במלך ב"ו קיים את שבועתו אם נשבע בהקב"ה עאכ"ו עכ"ל. הרי מפורש שהיתה שבועת אמת. אלא ודאי כוונת יוסף היה כשאמר חי פרעה אם תצאו מזה ר"ל אם תצאו כולכם כל העשרה אחים. וזה קיים שהרי נשאר שמעון. אלא לפי שמשמעות הלשון משמע שלא תצאו אף גם אחד. לכן מייתי עלה ענין המשל לומר שהכא שהאלמנה שלפי כוונתה בשבועתה לא שקרה. אך לפי הנראה מדבורה היה משמע שנשבעה שלא ידעה מן הגדי. כך היה הענין ביוסף שלפי כוונתו לא נשבע לשקר. וז"ש הרבינו בחיי שקיים יוסף מה שנשבע חי פרעה אם תצאו מזה שהרי נשאר עדיין שמעון ולא יצאו כולם. וכן מה שאמר חי פרעה כי מרגלים אתם היתה שבועת אמת שכך אמר להם כיון שאתם אומרים האחד איננו אילו הייתם מוצאים אותו מה הייתם עושים בו אמרו לו היינו פודים אותו בכל ממון שיפסקו עלינו. אמר להם ואם לא היו רוצים לתתו בשום ממון מה הייתם עושים אמרו לו על זה באנו להרוג או ליהרג. על זה אמר חי פרעה כי מרגלים אתם עכ"ל: (ט) **אין** הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה ג' ימים. דאל"כ מ"ש שניתנו במשמר ג' ימים ותו לא מאחר שלא הודו לו כלל. וטעם הדבר מפני שאם יהיו ג' ימים בצרה הוא חזקה והיה קשה להנצל אח"כ: **ליוסף** שלא הניח אחיו במשמר ג' ימים כמ"ש ויאמר אליהם יוסף ביום הג' וגו'. ולשון זה מגומגם דלמדנו מיוסף ומיונה מיבעי ליה. ועיין ביפ"ת: **ליונה** שהיה במעי הדג ג' ימים וג' לילות: **למרדכי** שנא' ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות שהיתה התחלתה דגאולה במה שנתקבלה אסתר ברצון והושיט לה השרביט: **לדוד** היינו מה שנסתר דוד בשדה ג' ימים בברחו מפני שאול ונתיעץ שמה עם יהונתן כמבואר בספר שמואל א' ך' (מה"ק): **ביום השלישי** של שבטים יקימנו. משום דהכא קאי בצרת השבטים הוה לומר ביום שלישי של שבטים. וה"ה דדרים ביום השלישי של כל הני שנזכר (יפ"ת): **של שבטים** כלו' כמו שנהג יוסף עם השבטים דכתי' ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי: (י) **לשון** דרומי אבל ברם. כלו' שביאורו הוא אין זה אלא כך. ולכן אמר אבל אשמים אנחנו כלו' אין זה אלא לפי שאשמי' אנחנו ולא במקר'. וכן בכל דוכתי וכן מה שת"א אבל בקושטא כך פתרונו שאינו באופן אחר אלא כך הוא אמיתת הדברים (מה"ק): **אפשר יוסף** כו'. כלו' דלא יקשה מה שקצר הכתוב ולא הגיד תחנוני יוסף במקומו. כי סמך על המבין (יפ"ת): **והוא שותק** ולא בקש על נפשו: **מתחבט** כלו' הפיל והכה את ראשו על הארץ: **הלא כדין** אמרית לכון. כלו' כדבר הזה כוונתו לומר לכם. אלא שמפני שאתם אמרתם לכו ונהרגהו לא מלאני לבי לומר כן בפירוש. אלא לפשר עמכם כדי להצילו ממיתה.

ואתם כבר הרגשתם בדבר ולא אבותם. וה"ק הלא אמרתי דברים שהכוונה בהם היה לומר אל תחטאו בילד כלל (יפ"ת): **וגם דם הזקן** דאתין וגמין רבויין: **דם הזקן** שהיו בדאבון נפש וכמת בחיים יחשב ועוד שאפשר יקצרו ימיו בדאגתו: **זה מנשה** בספר מעשה ה' פירש טעם הדרשה כי הליצה לאותו צדיק לתת את אחיו לבני בליעל לפני המצרים אלא. ודאי כי גם אותו המליץ לא היה אלא מנשה בנו: **לעיניהם אסרו** ובא ללמדך שבחו של יוסף שלא התנקם בשמעון שהשליכו הבורה ולא אסרו לעיניהם אלא כדי לזרוס בהבאת בנימין לפדות בו את שמעון ממאסרו: (יא) **דמיך** מת: **עאל** כו'. נכנס ר' אלעא ופתח לדרוש עליו בד"ת. וסיפור אלו הדרשות בכאן לפי שבסוף דרש ג"כ מפסוק ויצא לבם דבכאן: **ד' דברים** דחשוב בקרא דלקמן הן עיקר תשמישו של עולם. ואחר כל מיני מתכות כלולין בהם. וכולן אם אבדו מאחד יש להם חילופין להביאן ממקום אחר ולמלאות חסרונו. אבל ת"ח שמת מי מביא לנו כו' דחסרונו של זה אי אפשר למלאות: **כי יש לכסף** כו'. פי' כי הנה לכסף יש מקום מוצא. וכן יש מקום לזהב אשר הוא נצוק משם. והמה מקומות מן האדמה. ואף הברזל יש לו מקום מוצא מן הארץ ועפר אשר יוקח משם. ויש אבן אשר יצוק נחשת: **שבטים מציאה מצאו** בעכשיו היה המציאה לפניהם ועכ"ז היו דואגים וכואבים על העלילה והאבידה שאפשר לבא אח"כ ע"י מציאה זו. אנו שהאבידה לפנינו שאבדנו את רבי סימון עאכ"ו שנדאוג על זה. באף שאם נמצא אח"כ צדיק אחר כדדרשו חז"ל על פסוק וזרח השמש ובא השמש. מכל מקום להאבידה לא תשלים המציאה (מ"פ): (יב) **מלמד** שהיו כו'. לפי שלשון מקרה לא יאות בדבר זה. כי האנשים האלה שלימים הם ומיוחסים ענינם אל ההשגחה האלהית כאומרם אבל אשמים אנחנו וגו'. לכן אמר שפירושו שהיו הדברים קשים עליהם כקורות פי' אגדת דבריהם לאביהם כי ידעו נערו ביוסף ואיך יוסיפו יגון על יגונו על שמעון ובנימין (יפ"ת): **דבר האיש** אדוני הארץ וגו'. ויהי הם מריקים שקיהם וגו' מלמד שחשדן אביהם ויאמר עליהם יעקב אביהם וגו'. כבר יוסף איננו כו'. נראה שצ"ל ויהי הם מריקים שקיהם וגו' ויאמר אליהם יעקב אביהם וגו' מלמד שחשדן. כבר יוסף איננו ושמעון איננו עלי היו כלנה עלי להעמיד י"ב שבטים כצ"ל (וכן נראה דעת בעל א"א ע"ש) ועיקר ענין הדרוש הוא מפסוק ויאמר אליהם יעקב אביהם אותי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו. ודייק ממלת שכלתם וסמיכות שמעון ליוסף שחשדם על המכירה ביוסף כי אבוד בנים מכונה בשם שכול. וכן הביא רש"י ז"ל דרש זה בחומש על מלת אתו. אותי שכלתם מלמד שחשדם שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף. שכלתם כל מי שבניו אבודים קרוי שכול עכ"ל. ודרש דעלי להעמיד י"ב שבטים הוא בכח מלת עלי היו כולנה החסרות במדרש וצריך להשלימם: **עלי להעמיד** י"ב שבטים. כלו' לכן נחשבתי כשכול עם היות לי עדיין ט' בנים. לפי שעלי מוטל להעמיד י"ב שבטים וכשהם חסרים כאילו לא קיימתי פ"ו (יפ"ת): **הרי** זה כר. כך אמר יעקב לראובן ולא קבל ערבותו: **בכור שוטה** מפני שבכור לנחלה נתנה ליוסף קראהו בכור שוטה כמו בכור לאם ולא לאב (הרד"ל): **כפתור ופרח** כלו' נאים ועגולים הדברים ככפתור ויפים כפרח: **לא ירד** בני עמכם. לרמוז שאין ממש בדבריו כמ"ש יעקב על דברי ראובן (יפ"ת). ויתכן עוד מפני שהיה רגיל לומר על דבר שנגד דעתו. אקפה את בני. והמליצה לא ירד בני יתכן שהכוונה בני מלשון בינה כלו' רוח בינה אינה מסכים לזה. וכן אקפה את בני אמר ג"כ בכוונה הזאת: **עמכם וקראהו** אסון בדרך
אשר

מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה : (יג) והרעב כבד וגו' ויהי כאשר כלו וגו' ויאמר אליו יהודה וגו' אם ישך משלח וגו' ואם אינך משלח וגו' אמרו לו לב מה. הוא אומר לנו דברים של אמת ואנו משיבין אותו דברים של בטלה. ויאמר ישראל למה הרעותם לי וגו'. ר' לוי בש"ר חמא בר חנינא מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר של בטלה. אלא כך אמר לג הקב"ה אני עוסק להמליך את בנו במצרים והוא אומר למה הרעותם לי. הוא דהוא אמר (ישעיה מ) לד נסתרה דרכי מה' ומאלהי וגו'. ויאמרו שאול שאל האיש וגו'. א"ר אבא ב"כ אפי' עצי עריסותינו גלה לנו. ויאמר יהודה אל ישראל אביו. מוטב תהא נפש אחת בספק ולא כולם בודאי. אנכי אערבנו וגו' כל הימים. זה העוה"ב שכולו יום. לה כי לולי התמהמהנו וגו' ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא. ר' לוי בש"ר תנחום בן חנילאי תאמר אותה ההרדה שהחרדתי את אבא (בראשית כז) ויאמר מי אפוא הוא שנזדעזעה עלי כאן. אתמהא. קחו מזמרת הארץ בכליכם. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי דברים שהם מזמרין בעולם. חלזון חמר קטף ומור איגורי. ומעט צרי בלסם קטף. מעט דבש רבי יהודה בר ר' אמר דבש בריא כאבן. ונכאת שעוה. ולוט מצטבא. בטנים ושקדים משח דבטנים ומשח דשקדים. וכסף משנה קחו בידכם. ר' יצחק אמר שמא הוקר השער. ואת הכסף המושב וגו' ואת אחיכם וגו'. אמר להם הרי הכסף והרי הדורון והרי אחיכם. צריכין אתון מלתא אוחרי אמרין ליה צלותך אנן בעיין אמר להון אם צלותי אתון בעיין ואל שדי יתן לכם רחמים וגו' :

פרשה צב

(א) ואל שדי יתן לכם רחמים. ר' פנחס בשם ר' חנין דציפורין פתח (תהלים צד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה. א ואם בא להקפיד ומתורתך תלמדנו. מה כתיב באברהם (בראשית יב) ואברכך ואגדלה שמך כיון שיצא קפץ עליו רעבון ולא הקפיד ולא קרא תגר. אף את אם באו עליך יסורין לא תהא מקפיד ולא קורא קטיגור. א"ר אלכסנדרי אין לך אדם בלא יסורים אשריו לאדם שיסורים באים עליו מן התורה שנאמ' ומתורתך תלמדנו. אמר ריב"ל ב כל יסורים שהם באים על האדם ומבטלין אותו מד"ת יסורים של תוכחת הם. אבל יסורים שהן באים על האדם ואין מבטלין אותו מד"ת יסורים של אהבה הן. כדכתיב (משלי ג) כי את אשר יאהב ה' יוכיח. ר' חמא חזא חד סגי נהורא יתיב לעי באורייתא. א"ל שלום לך בר חריא. א"ל מהיכן שמיע לך דההוא גברא בר עבדים. אמר לא אלא שאת בן חורין לעוה"ב. א"ר יודן כתיב (שמות כא) ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו. ומה הללו שאינן בכל גופו של אדם אלא באחד מאיבריו אמרה תורה לחפשי ישלחנו. מי שיסורים באים עליו שהן בכל גופו של אדם עאכ"ו. ר' פנחס בשם ר' הושעיה אמר אשרי הגבר אשר תיסרנו ה' אכ"ב. אלא אשר תיסרנו יה. כזה שהוא נדון לפני הדיין צועק ומצטער ואומר יה יה די די. כך אמר יעקב מי שעתיד לומר ליסורים די. הוא יאמר ליסורי די. שנא' ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש וגו' : (ב) ג על זאת יתפלל כל חסיד (תהלים לב). זבדי בן לוי וריב"ל ור' יוסי בר פטרון תלתיהון אמרין אילין קריא כד דמכין. חד

מנהון

יד יוסף לב ילקוט ס"ז : לג איכה רבתי פסוק מה יתאונן. ילקוט ישעיה רמז מ"ל : לד אג"כ פ' ס"ד : לה לעיל פ' ע"ד : פצ"ב א לעיל פ' מ'. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תת"ג. וילקוט ל"ל : ב ברכות ס' : ג לעיל פ' ס"ב וס"ג :

ענף יוסף

פרשה צב (א) [א"ר אלכסנדרי אין לך אדם בלא יסורין אשריו לאדם כו'] מצאתי פירושו כי הנה יסורים כוללים לא יתכרו מכל אדם. כי אדם לעמל יולד. גם הנאים כוללים שמתרגשים דרך כלל. והנה על זה אין אושר מיוחד לו כי אם לכל אחד לפי ענינו. אך אשרי הגבר אשר מלבד היסורים הכוללים עוד באים עליו יסורין עודפים בייחוד עליו כי אז אשריו. ומה יהיה האושר

מתנות כהונה

סכנה : מה כלומר מה הוא זה : הוא אומר. כלומר אדוני הארץ אומר לנו דברים של אמת כלומר דברים של עיקר שיהיה כן על כל פנים ואנו משיבים כו' : של בטלה. בלי טעם ולמה פתח פיו כדבר של תקלה והשיב שכבר תפס עליו הנביא על זה שנא' למה תאמר יעקב נסתרה דרכי מה' כו' : שהיה לו לדעת. כי הכל מיד ה' ואין דבר רע יורד מן השמים : עצי עריסותינו. דייק מדכתיב ומולדתינו רמז לעריס' וק"ל ופירש"י הם הקטנים המוטלים בעריסה הנולדים ע"י העריסה וכן פי' מהר"א מזרחי ורש"י לא גרס עלי ואולי משנה הוא שבכל הספרים גרסי ליה : נפש אחת. בנימין בספק פן יקראנו אסון : ולא כולם. במיתה ודאית ברעב : מזמרין בעול'. שבח חמר הם בעולם שהבריות מזמרין ומשבחין עליהם להקב"ה ועיין במהר"א מזרחי : חלזון שצובעין מדמו תכלת : חמר יין המשמח אלהים ואנשים : קטף שרף הנוטף מעצי הקטף : מור מין בשמים שקורין ביזמ"א : איגורי זית שסמנו אגור בתוכו : בריא כאבן. קשה כאבן : משח דבטנים. שמן עשוי מן הבטנים ומן השקדים ובערוך ערך לוז גרס ומפה' דלוזים : צריכין אתון כו'. וכי צריכים אתם עוד ד"א אמרו לו תפלתך אנו רוצים וצריכים אמר להם אם תפלתי אתם צריכים דבר זה לא יעכב בידכם ואל שדי יתן לכם רחמים : אם בא להקפיד. שלא לקבלם באהבה הרי למדנו מתורתך מק"ו שיקבלם כל אדם באהבה : כיון שיצא. בדבר ה' מארצו ומולדתו : רעבון כמה שנא' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה : ואשריו כלומר אשריו לזה שיסורין באין עליו מכח שעוסק בתורה : נראה דה"ג של אהבה הן כדכתיב אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורים של אהבה הן דכתיב אשר יאהב וגו' והכי מוכח בפ"ק דברכות וע"ש : חזא כו'. ראה עור אחד שישב ועסק בתורה א"ר חמא לאותו עור שלום עליך בן חורין אמר ליה מהיכן שמעת שאני בן עבד שאבי היה עבד ונשתחרר והיה סבור שלכך קוראו בן חורין שאביו נשתחרר ועכשיו אינו עבד ואמר ליה ר' חמא לא בשביל כך קראתיך כן אלא שאת בן חורין לעה"ב על שהוא בעל יסורין ואפ"ה היה עוסק בתורה : יה יה. לשון צעקת חלל כמו הה הה : די די. יסורים הבאת עלי ומעתה חדל ממני ולפני הדיין דוקא שבידו לרחם עליו משא"כ אם נמסר ביד הבליה שבליהתו עושה בלי חמלה ומצאתי יה הוא הדיין הממונה על בית של עולם כדלעיל בפ' בראשית פר' י"ב והוא קצת דחוק : שעתיד כו'. כן הוא ג"כ גירס' הילקוט ורש"י גרס מי שאמר לעולמו די הוא יאמר לצרתי די:

כד

עץ יוסף

אשר תלכו בה וגו' הא בבית לא. כצ"ל (א"א) : בבית לא בתמיה : בשעת הסכנה וכל הדרכים בחזקת סכנה : (יג) א"ל מה כלו' מה זה : הוא אומר כלו' אדוני הארץ אומר לנו דברים של טעם. שיבא אחינו הקטן עמנו למצרים להיות אות וראיה שכנים אנחנו. כי מה היזק בבואו עמנו. ודייק זה מדכתיב כי האיש אמר אלינו היינו אמירה רכה ושל טעם המתישבים על הלב (יפ"ת) : מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר של בטלה אלא כאן אמר הקב"ה. כצ"ל (יפ"ת) ור"ל מעולם לא אמר יעקב דבר של בטלה היינו שיתלה הנהגתו במקרה ח"ו. אלא כאן והיינו במה שאמר למה הרעותם לי שלא הי"ל לתלות הרעה בהם אלא בהשגחה פרטית מאת ה'. ויעקב תלה במקרה שהסב שממכירת יוסף והולך סילק הקב"ה השגחתו מעליו. ועז"א אמר הקב"ה אני עוסק להמליך בנו במצרים ועבור זה היה מכירת יוסף ומעולם לא סלקתי השגחתי ממנו והוא אומר למה הרעותם לי. כאילו סלקתי השגחתי ממנו. וזהו שאמר הוא דהוא אמר נסתרה דרכי מה' ר"ל שבפסוק זה מבואר שהקב"ה התרעם על יעקב על שאמר נסתרה דרכי מה'. והיינו מ"ש למה הרעותם : אפילו עצי עריסותינו גלה לנו. ממולדתנו דרש לה. וי"מ שהגיד להם מאיזה עץ היה עריסותיהם ששכבו בהם בהיותם קטנים. ויקראו העריסות שבהן התינוקות מתגדלין מולדתנו. והא דקאמר שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו ר"ל ששאל להם אם עוד אותן העריסות קיימות : מוטב תהא נפש כו'. דרש זה מיתורא דגם אנחנו גם אתה גם טפינו דטעם קריב שהמסופק אחד והודאין רבים (הרא"מ) : כל הימים זה העוה"ב. דכי הוה אמר סתמא וחטאתי לך ממילא הוי משמע תמיד ולמה ליה למימר כל הימים. אלא בא לרבות גם העוה"ב (נזה"ק) : כי לולא התמהמהנו וגו' ויאמר אליהם כו'. מביא פסוק לולא התמהמהנו ולא דרש עליו כלום. ובשוח"ט מזמור כ"ז אי' זבדי בן לוי אמר כ"מ שנאמר לולא בזכות אבות. והכתיב כי לולא התמהמהנו. אמרו כל עצמנו לא היינו עולים משם אלא בזכות אבות ע"ש. ואפשר שחסר זה המאמר כאן : תאמר אותו החרדה כו'. דאיפא הוא לשון יתר. לכך דרשו שר"ל בהטאתי בחרדה אבי שאמר מי איפא. ואמר זה להורות כי כל דרכי ה' משפט (יפ"ת). ואע"פ שהיה אנוס במצות אמו מ"מ הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה (נזה"ק) : שהן מזמרין בעולם כלו' שהם משובחים שמזמרים בהן : חלזון חמר קטף ומור אגורי. כל אלו הם דברים הטובים מאד שמזמרין עליהם. ומ"ש מעט צרי פי' וגם כן מעט צרי. והוא חסר וי"ו כמו שמש ירח עמד זבולה. ולכן הוסיפו וי"ו במלת מעט וכתבו ומעט כי אין מעט צרי וכו' פירוש פרטי הדברים דקחו מזמרת שלפניו. כי אין כל כך חשובים ונמצאים לרוב ג"כ במצרים. אבל קחו מזמרת הארץ הוא הארבעה דברים הנ"ל שחשב עד מלת ומעט צרי. שהמה הטובים מאד שאינם נמצאים בארץ מצרים רק בארץ כנען : חלזון בפ' התכלת ת"ר חלזון זה גופו דומה לים. ברייתו דומה לדג. ועולה אחת לע' שנה. ובדמו צובעים תכלת לפיכך דמיו יקרים : חמר וקטף הדא מילתא הוא. ונראה דהיינו חומרתא דקטיפא שהזכירו בפ' במה אשה. ופרש"י קשר שעושין לרפואות קימוף עין רעה שלא תשלוט. והערוך בערך אב פירש חומרתא דקטיפא יש מי שאומר כי הוא ממיני מרגליות שתולות הנשים בצואריהן משום עין הרע : מור איגורי שמש כך. ועיין מת"כ שפי' מור מין בשמים שקורין פיזמ"א. ואיגורי הוא זית שסמנו אגור בתוכו : בלסם קטף פי' אפרסמון ונקרא בלסמי"א בלע"ז. והיינו קטף כדמתרגמינן צרי קטף : דבש בריא כאבן שהיא הטובה. דאל"כ מאי רבותייהו להביא דבש. וכי לא נמצא דבש במצרים. ומטעם זה פירש בטנים ושקדים שמן. דאי בטנים ושקדים ממש מאי רבותייהו (יפ"ת) : ולוט מוצטפה בערוך הביא הנוסחא ולוט מסטיכו. וכתב פי' בלשון יוני ורומיי מין שרף הנוטף ממין עץ ויש לו תועלת ברפואה. ויש נוסחאות כתב בהם מצטיכא עכ"ל מוסף הערוך. ובביאור רמ"ד הביא נוסחת המדרש ולוט מסטיכי וכתב שהוא פרי גם שרף אילן שמו מאסטיכס או לענטיסקוס עכ"ל : שמא הוקר השער שפי' כסף משנה פי שנים כדאמרן זולת הכסף המושב בפי אמתחת. ואע"ג דבסיפור המעשה לא כתיב אלא משנה הכסף לקחו בידם ולא הזכיר כלל כסף המושב. יש לומר כי לא הזכיר אלא מה שלקחו מאת אביהם. אבל כסף המושב כבר היה בידם מאז (נזה"ק) : אמר להם הרי הכסף כו'. שהפסיק הענין ואמר הרי הכסף וכו' ולכן כשחזר והזכיר התפלה הוזקק לומר טוב לפני האיש שהוא התחלת הדברים (מרי"ט) : צריכין אתון כו'. וכי צריכין אתם עוד ד"א. אמרו לו תפלתך אנו רוצים וצריכין. אמר להם אם תפלתי אתם צריכים דבר זה לא יעכב בידכם ואל שדי יתן לכם רחמים. ומה שלא העירם על התפלה מקודם. היינו להורות כי אין לאדם לסמוך על נס על ידי התפלה לבד אלא בצירוף השתדלות אנושי ואח"כ ישען על ה' אלהיו בכח התפלה (נזה"ק) :

פרשה צב (א) פתח אשרי הגבר. משום דבעי לפרש שאמר יעקב מי שאמר ליסורים די כו' מייתי האי קרא דמפרש ביה רב הושעיא שהמתיסר אומר יה ואיידי דמייתי ליה האי קרא מפרש ליה (יפ"ת) : ואם בא להקפיד ומתורתך תלמדנו. כלו' באמת הוא האושר האמתי וההצלחה העליון לאדם. כי היסורין מצרפים לב האדם ומזככו לטוב רק אולי ידמה האדם שלא כן הוא. כי נוח היה לו אם ישב בשלוה ואז היה עוסק בעבודת השם. ילמוד מתורתו יתב' מה שקרה לאבות שהיו צדיקים גדולים ובודאי בשלוותם היו עוסקים בעבודת ה' ועכ"ז בא עליהם יסורים ולא הקפידו כי ידעו כי למוטבם הוא : כיון שיצא בדבר ה' מארצו ומולדתו : רעבון כמ"ש ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה : אשריו לאדם שיסורין באין עליו מכח התורה שנאמר ומתורתך תלמדנו. כצ"ל (מה"ק) והיינו כמה דאמרינן למה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם וז"ש אשרי לאדם כו' כלו' שהותש כחו והיין ע"י התורה עד כי בא לידי חולה ויסורין. ובא"א הביא הנוסחא אשריו לאדם שתורתו יסוריו : של אהבה הן שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה שנא' כי את אשר יאהב ה' יוכיח. כצ"ל (מת"כ) וכן הוא בפ"ק דברכות. והיינו דמייתי עלה שבדא דהאי סמיא דמהא משמע דלשלם יסורין של אהבה הם. והטעם בזה הוא מאמר שעיקר היסורין של אדם כדי למרק ולזכך אותו. א"כ אף שיש בהם קצת ביטול ת"ת סוף סוף היסורין ממעטין וממרקין את האדם : חזא כו'. ראה עור אחד שישב ועסק בתורה. אמר רבי חמא לאותו עור שלום עליך בן חורין. א"ל מהיכן שמעת שאני בן עבד שאבי היה עבד ונשתחרר. שהיה סבור שלכך קוראו כן בן חורין שאביו נשתחרר ועכשיו אינו עבד. ואמר ליה רבי חמא לא בשביל כך קראתיך כן אלא שאת בן חורין לעוה"ב. על שהוא בעל יסורין ואפ"ה היה עוסק בתורה : אמר רבי יודן כתיב כו'. ס"ל כר"י שאלו ואלו יסורין של אהבה ומתורתך תלמדנו (שכתוב בה שעבד יוצא לחירות בשן ועין ומינה ילפינן ליסורין) ק"ו משן ועין וכדאי' בפ"ק דברכות : אשר תיסרנו ה' אכ"ב. כלו' דה"ל למימר שם ה' ולמה דקדק לומר כאן שם יה. ועל זה אמר כזה שהוא נדון לפני הדיין צועק ומצטער ואומר יה יה די די. כלו' אם הוא נדון לפני הדיין בעצמו יכול לצעוק ולומר יה יה די די (פי' בלשון סורסי יה פתרונו די. ובעל מוסף הערוך כתב שבלשון יוני הוא צעקה וצווחה. והמת"כ כתב יה יה לשון צעקת חלל כמו הא הא בלשון הקודש) כלו' שיעשה לו חסד לוותר לו מקצת להיות לו די ביסורין הללו. ולכך נקט נמי ל' יה לרמוז לכינוי לשון די שבהיותו הקב"ה מטפל בכבודו ובעצמו בדינו לפעמים נעתר לו במקצת לומר די בזה ולא יותר ומבטל הגז"ד : מי שעתיד לומר ליסורים די. פי' לע"ל ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וגו' ולפי שאין דבר לעתיד אא"כ יש כבר מעין דוגמתו קצת בעוה"ז כדאי' בפ"ב דשבת. לכן אמר מי שעתיד לומר ליסורים די יאמר ליסורי די (נזה"ק). המגיה בהגהות א' מי שאמר לשמים וארץ די כו' ע"ש : (ב) על זאת יתפלל כל חסיד כו'. ומפרש לה בסמוך לעת מצוא השכון. ועל זה אמר אל

שדי

מנהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד וגו' (שם לג) כי בו ישמח לבנו . ואוחרנא אמר (שם כג) תערך לפני שולחן (שם ה) וישמחו כל חוסי בך וגו' . ואוחרנא אמר (שם פד) כי טוב יום בחצריך (שם סג) כי טוב חסדך מחיים . וי"א (שם לא) מה רב טובך . ר' פנחס בשם ר' הושיעה אמר ד נטל הקב"ה רגליו של יעקב אבינו והעמידן על הים וא"ל ראה נסים שאני עושה עם בניך הה"ד (שם קיד) בצאת ישראל ממצרים . ישראל סבא . ר' הונא בשם ר' אחא אמר אף רגליהם של אבות העמיד על הים הה"ד (שם עח) נגד אבותם עשה פלא . לעת מצוא . ה לעת מצוי היום . לעת מצוי הדין . לעת מצוי הנפש . לעת מצוי החשבון . כיון שראה יעקב אבינו שנתמצה החשבון . התחיל שופך תחנונים ואל שדי יתן לכם רחמים וגו' : (ג) ר' יאשיה בן לוי פתר קריא בגליות . ו ואל שדי יתן לכם רחמים (שם קו) ויתן אותם לרחמים . לפני האיש . ז זה הקב"ה שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה ה' שמו . ושלח לכם את אחיכם . אלו עשרת השבטים . אחר ואת בנימין . זה שבט יהודה ובנימין . ואני כאשר שכלתי בחורבן ראשון . שכלתי בחורבן שני . כאשר שכלתי בחורבן ראשון ובשני לא אשכל עוד . ד"א ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש זה השלטון . ושלח לכם את אחיכם ח זה יוסף . אחר זה שמעון . ואת בנימין כמשמעו . ואני כאשר שכלתי ביוסף שכלתי בשמעון . לא אשכל עוד : (ד) ויקחו האנשים וגו' וירא יוסף אתם וגו' ט והכן . אין והכן אלא שבת המד"א (שם טז) והיה ביום הששי והכינו וגו' . הדא אמרה ששמר יוסף את השבת קודם שלא תנתן . ויעש האיש וגו' וייראו האנשים וגו' ויגשו אל האיש . מלמד שהיה דוחפן בפנים והן דוחפין אותו לחוץ . ירד ירדנו . ירידה היא לנו בארצנו היינו מפרנסים לאחרים עכשיו צריכין אנו לפרנסתך . ויאמר שלום לכם אל תיראו וגו' . בין בזכותכם בין בזכות אבותיכם . אלהיכם נתן לכם מטמון וגו' . מ"מ כספכם בא אלי . ויוצא אליהם את שמעון . ר' חגי בשם ר' יצחק אמר כהדין צרצורא עבוד כשאסרו כדכתיב ויאסור אותו לעיניהם . ויכינו ויבא יוסף וגו' וישאל להם לשלום וגו' ויאמר שלום וגו' . י ר' חייא רבה חמא חד בבלאי א"ל מה עבד אבא . א"ל אמך שאלה בך . א"ל אנא אמר לך כדין ואת אומר לי כדין . א"ל שואלים על החיים ואין שואלים על המתים . כך השלום אביכם זה יעקב . הזקן אשר אמרתם לי זה יצחק . ויאמרו שלום לעבדך לאבינו : (ה) וישא עיניו וירא את וגו' . יא א"ר בנימין לפי ששמענו חנינה בי"א שבטים ולא שמענו חנינה בשבט בנימין . והיכן שמענו כאן שמענו ויאמר אלהים יחנך בני . וימהר יוסף וגו' וישבו לפניו וגו' . נטל את הגביע יב והיה עושה עצמו כמערים ומריח בגביע . אמר יהודה שהוא מלך ישב בראש . ראובן שהוא בכור ישב שני לו וכן כולן . אמר אנא לית לי אמה ובנימין לית ליה אמה כד ילידת ליה אמיה מיתת מן בנין דא ייתי ויתן ראשיה גביה דידי . לפיכך ויתמהו האנשים וגו' . וישא משאות מאת פניו וגו' . יג נתן לו יוסף ונתנה לו אסנת . נתן לו מנשה נתן לו אפרים . וחלקו עם אחיו . הה"ד ותרב משאת בנימין ממשאות כולם . וישתו וישכרו עמו . יד עמו שתו אבל חוץ ממנו לא שתו . דא"ר לוי כל כ"ב שנה שלא ראה אותן לא טעם טעם יין . ואף הן לא טעמו טעם יין עד שראו אותו . הה"ד וישתו וישכרו עמו . עמו שתו חוץ ממנו לא שתו : (ו) ויצו לאשר על ביתו וגו' הבקר אור וגו' . טו א"ר לוי עובדא הוה בדרומי תמן חד פונדקי והוה קאים ולביש זוגוי בליליא ואמר להון דהוו תמן קומו פוקו לבון דלוויתא

יד יוסף ד זוהר בשלח דף נ"ג : ה ירוש' פ"ד דברכות . בבלי ח' . תנחומא מקץ סי' י' : ו ילקוט ס"ז : ז סוטה מ"ב : ח אג"ב פ' ע"ב : ט במד"ר פ' י"ד סי' ט' . תנחומא נשא . ילקוט ס"ז . הד"א ה"א פ' כ"ז . ומכילתא ריש בשלח : י פסחים ד' : יא לעיל פ' ע"ח . ילקוט ס"ז : יב מדרש משלי פסוק גורלך . תנחומא ויגש . וספר היושר : יג תנחומא ויגש ות"י : יד ילקוט ס"ז . לקמן פ' צ"ה . שבת קל"ט . יוכ"ע : טו ילקוט ס"ז :

מתנות כהונה

כד דמכין . כשמתו כלומר בשעת מיתה ועיין כ"ז לעיל פ' ס"ב : **של אבות** . אברהם ויצחק : ה"ג **לעת** מצוא . והוא סיומא דקרא דלעיל על זאת יתפלל כל חסיד : **מצוי** היום שנתמלא ונגמר היום ויתפלל מנחה עם דמדומי חמה וכ"ה בירוש' פרק תפלת השחר בהדיא ובפ' תמיד נשחט : **מצוי** הדין י"ל שמדבר בדיין שלא יכשל במצוי גמר דין להוציא לאמתו וכמו שאחז"ל בסנהדרין בפ"ק ברשות נפשאי לקטלא קאזילנא והלואי שאצא ידי ביאתי וכן אמר הכתוב וקבע את קובעיהם נפש וכן מצאתי בא"ב"א : **מצוי** הנפש . כלומר בשעת מיתה וכמו שדרשו חז"ל בפ"ק דברכו' לעת מצוא זו מיתה שנא' ולמות תוצאות ומצאתי בילקוט תלים בשם תנחומא וז"ל לעת מצוי הנפש וכן שנו רבותינו ז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך עכ"ל פי' שיתפלל כל אדם שתצא נפשו בטהרה בלי חטא ועון ולא יהיה צדיק בעיניו : **מצוי** החשבון . שנגמר ונתמלא כל החשבון ועשה כל מה שבידו לעשות יתפלל אח"כ להש"י כמו שמצינו שעשה כן יעקב בפגעו בעשו אחיו וכן כאן אחר כל המעשים אמר ואל שדי כו' וכן משמע בפירש"י שפי' וז"ל שנתמלא החשבון שהיה מדקדק הקב"ה : ה"ג רש"י וילקוט **כהדין** צרצורא עביד וי"ל שהיה הומה וגועש וכועס עליהם על שהניחו לאסור אותו ולכן לא אמר ויוצא את שמעון אלא ויוצא אליהם שלהם ואליהם היתה היציאה שביטל מעליהם תרעומות שמעון וכה"ג דרשו גבי נבוכד נצר צר צרצורא והוא כלי צר למעלה ורחב למטה וכשמכניסין היין לתוכו ומוציאין ממנו עושה צר צר ובפירש"י מצאתי וז"ל כצרצור של שמן שהוא רחב כך הי' רחב ושמן עכ"ל ודייק מדכתיב לעיניהם וכדלעיל ריש ע"ח : **חמא** רחה : **א"ל** מה עבד אבא כו' . מה עושה אבי כלומר העודנו חי א"ל אמך שאלה עליך מה אתה עושה א"ל הנכי אמרתי לך כזאת כלומר שאלתי על אבי ואתה השיבתני על אמי א"ל כו' . וממילא ידע שמת אביו . ועל יצחק לא השיבוהו וממילא ידע שמת ולא אמרו לו בפי' שאין משיבין על הקלקלה : **חנינה** בי"א שבטים . שנא' הילדים אשר חנן אלהים את עבדך ועדיין לא נולד בנימין : **יחנך** בני . דאל"כ יברכך מבעיא ליה או כה"ג : **כד** ילידת כו' . כשילדתו אמו מתה : **מן** בנין כו' . בשביל זה יבא ויתן ראשו אצל ראשי כלו' ישב אצלי : **לא** טעם טעם יין . דכתיב ולקדקד נזיר אחיו נזיר ממש היה כדלקמן סוף פ' צ"ח : **תמן** כו' . שם בארץ דרום היה פונדקי אחד שהיה עומד בכל לילה ולבש מלבושיו : זוגוי . פי' מלבושיו : **והיה** אומר . לאותן האורחים שהיו שם קומו צאו לכם שאעשה לכם לויה והיו יוצאים האורחים וגזלנים היו מקדימין לפניהם והיו גוזלים אותם ואחר כך היו הגזלנים נכנסים עם אותו פונדקי והיו חולקים עמו

עץ יוסף

שדי וכדלקמן . ואיידי דקיימין בהאי קרא מייתי נמי איידך פירושי וחד מינייהו לעת מצוי הנפש ולכך מייתי עלה ענין זבדי וחבריו ונתבארו לעיל פ' ס"ב ע"ש : **כי טוב** חסדך מחיים . כלו' כי טוב החסד בשכר עוה"ב מחיים של עוה"ז . ואמר שפתי ישבחונך . היינו כדאמרינן במדרשות שהצדיקים גם בקבר שפתותם דובבות בדברי שבח ותהלה (מהז"ק) : **ישראל סבא** דאי לבני ישראל היינו בית יעקב מעם לועז אלא ישראל סבא : **לעת מצוי היום** מפורש בירוש' אמר ריב"ח יהי חלקי עם מתפללים עם דמדומי חמה בכל יום . מ"ט על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא לעת מצוי של יום כלומר בעת יציאת החמה ובעת שקיעת החמה שהיום נגמר ומתמלא: **לעת** מצוי הדין . כלו' בראותו כח הדין הממשמש ובא לעולם אז יתפלל לבל יהיה נספה בלא משפט ע"י פגעים רעים דמשנתנה רשות למשחית אינו מבחין כו' (נזה"ק) : **לעת** מצוי הנפש . וכדמסיק עלה בתנחומא דאר"י אין לך קשה מיציאת הנפש האיך יוצא ר"י אמר כפקטורין יוצאה מתוך הוושט וכו' וכן הוא בפ"ק דברכות : **לעת** מצוי החשבון . שכשיראה האדם שהוא עת מצוי חשבונו שכבר הגיע מספר מפקד העונש הראוי לו . ועכ"ז הוא בצרה . ראוי לו לבקש רחמי' מלפני ה' וכענין דניאל שכשחשב שנשלם קץ בבל נתן אל לבו להתפלל שמא גרם החטא . וזהו ג"כ מה שסיים כיון שראה יעקב אבינו שנתמלא החשבון פי' שראה שכמו שהוא היה נפרד מאביו כ"ב שנה כנגד זה היה ראוי לו שיצטער בפירוד יוסף כ"ב שנה . וכשראה שעכשיו נשלם החשבון ועדיין לא נמצא יוסף התחיל לשפוך תחנונים ואל שדי יתן לכם רחמים דבכלל דבריו הוא מציאת יוסף (כדמסמוך ושלח לכם אחיכם אחר) . ובהכי ניחא ליה מאי דנקט שם שדי שפירושו די מה שנצטערתי כיון שנתמלא החשבון . וזה הסיום הוא כל עיקר הדרוש שפתח במקרא דעל זאת יתפלל : (ג) **פתר** קריא בגלות כו' . שנגלה רוה"ק בפיו לרמוז גם על העתיד וכדמסיק (יפ"ת): **הקב"ה שנא'** ה' איש מלחמה . ור"ל שמדת רחמיו תגבר על מדת דינו שעליה נקרא איש כאומר ה' איש מלחמה . וכבר מצינו על דרך מה שאמר בפ"ק דברכות שהקב"ה מתפלל יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי כו' (יפ"ת) ועיין ברמב"ן : **ושלח לכם** את אחיכם אלו עשרת השבטים . כלו' שדיבר עם כנ"י מגלות עם הארץ אשר נשארו שוממים בקרב הארץ הקדושה כי עוד תהיה לכם נחמה בשוב ה' את שיבת אחיכם אלו עשרת השבטים (מה"ק) : **אחר ואת** בנימין זה שבט יהודה ובנימן . כי הם היו תמיד לאחדים בממלכה אחת : **זה השלטון** ואיידי דקאמר לעיל זה הקב"ה קאמר השתא זה השלטון אע"פ שאין חידוש בדבר ואמר ג"כ בנימן כמשמעו משום דבריפא דריש ליה על שבט בנימן (יפ"ת) : **זה יוסף** שנגלה רוה"ק בפיו בלא כוונה . וכדאיתא בא"ב נמצאת לו רוה"ק קימעא התחיל מתנבא בתפלתו שכל בניו קיימים כו' . ושלח לכם את אחיכם זה יוסף אחר זה שמעון ואת בנימין כמשמעו עכ"ל . אבל בפרש"י בחומש אחיכם זה שמעון אחר לרבות את יוסף . וכתב המזה"ק דהעיקר כגירסת רש"י דיוסף הוא נדרש מרבוי : (ד) **אין** והכן אלא שבת . דע"ש היה מצוה להכין ליום המחרת . ושני דברים צוה לטבוח שבת בעוד היום לאכול עם אחיו והשני להכין לו ליום מחרת לצורך שבת : **הדא אמרת** ששמר יוסף את השבת ואע"פ שיוסף שמר את השבת קודם מ"ת מ"מ שלח את אחיו בשבת שחרית כדכתיב הבקר אור וגו' כיון דאינהו בלאו הכי מעולם לא נזהרו במצות שבת באשר עדיין לא נצטוו עליו : **מלמד** שהי' דוחפן בפנים והם דחפו אותו לחוץ . כלומ' שדחפו אותו בדברים מעט מעט להחזיקו עוד בחוץ כי נתיראו לגשת פנימה פן יתגם שם במאסר מפני עלילת הממון . עד שאמר להם שלום לכם אל תיראו וגו' מאז נגשו פנימה . ולפיכך אחר זה נאמר שנית ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף דמשמע הבאה אחר הבאה וכדפרש"י בחומש :

ירידה היא לנו מדכתיב ירד ירדנו ואמרו כן מפני שרצו להתנצל על דבר הכסף שהשב באמתחת' כי אינן מהדיוטות שיתנו עין בשל אחרים כי הם נכבדי ארץ אשר כסף לא יחשובו : **בין** בזכותכם כו' . ר"ל שהם היו זוכים גם מצד עצמם גם מצד אבותם וה"ש נתן לכם מטמון מ"מ (יפ"ת) : **בין בזכות אבותיכם** דאל"כ אלהי אביכם למה לי : **כהדין** צרצורא עבד כו' . שנעשה עב ושמן כצרצור של שמן שהוא רחב . כך היה רחב ושמן מרוב מאכל שהאכילו בבית האסורים (רש"י וד"מ) : **מה עבד אבא** אביו של רבי חייא היה בבבל והוא בא"י . לכן שאלו רבי חייא מה עושה אבי כלו' העודנו חי : **א"ל אמך** שאלה בך . לפי שאביו מת ולא רצה לומר לו בפירוש שלא להוציא דבר רע מפיו . לכן אמר לו שאמו שואלת בו כדי שיבין שאין אביו קיים ולזה משנה טעמו . ורבי חייא היה מסופק שמא לא השיבו כן בתבונה ובדעת אלא לפי ששאל לו על אביו הודיעו שאמו שואלת בשלומו . ולזה אמר לו כמתמיה עליו אנכי אמרתי לך כזאת כלו' שאלתי על אבי ואתה השבתני על אמי . וכוונת רבי חייא היה לראות מה ישיב . ואז הוצרך לומר לו שואלין על החיים כו' ומ"מ לא הוציא הבשורה מפיו שלא אמר לו בפירוש אביך מת : **הזקן זה יצחק** בלשון הזקן רמז גם ליצחק שבא זכרונו בפתקין שהוצרכו לכתוב שמו ושם אביו ושם זקנו . ואמר הזקן אשר אמרתם דזכרון בכתיבה היא אמירה (ס' לוית חן) והם לא השיבוהו רק על יעקב . וממילא יבין שיצחק הוא מת : (ה) **לפי שלא** שמענו חנינה . לעיל פ' ע"ח : **נטל את הגביע** לפי שהיה מבקש להסב לבנימן אצלו ולא היה יודע כיצד לעשות עשה כן כדאי' בתנחומא סדר ויגש : **ומריח בגביע** ולעיל פ' צ"א אמר והקיש בו . כי כן דרך הקוסם לשנות עבודתו לפי ענינו כאן מריח שהוא דרך כבוד להושיבם בראש . ושם דרך בזיון לאתם כמרגלים : **יהודה שהוא** מלך ישב בראש . ולפ"ז הבכור כבכורתו פי' כמו גם אני בכור אתנהו : **וכד ילידת** כו' כשילדתו אמו מתה : **מן בנין** כו' בשביל זה יבא ויתן ראשו אצל ראשי . כלו' ישב אצלי . אבל הם בשולחן לבדם וכאומרו וישימו לו לבדו וגו' וכן וישבו לפניו ולא בצדו (יפ"ת) : **נתנה** לו אסנת נתן לו מנשה כו' . ונראה שגלה להם יוסף כי הוא אחי בן אמו ושמשמחם בו נתנו לו מנותיהם . ובנימן ואחיו השבו שלפי שנצערו יוסף להביאו מחיק אביו היה מפייסו הוא ואשתו ובניו (יפ"ת) : **הה"ד ותרב** משאת בנימן ממשאות כולם חמש ידות . כתב היפ"ת שאין המנות מעיקר המאכל כי לא יקח יוסף ואשתו ובניו מאכלם ויתנו לבנימן וישארו בלא אכילה . אבל המנות מיני מגדנות הבאות בסעודה . ואף אלה לא יתחייב שיאכל האדם כל מה שנותנים לו . אבל דרך חיבה וכבוד מרבין לאדם מהם והוא אוכל כטוב לו : **עמו שתו** פי' עמו בחברתו . ולפי שאין בזה חידוש דהא כתיב וישבו לפניו . לכן נ"ל דלדיוקא אתא עמו ולא בלעדו : **לא טעם** טעם יין . כדאי' לקמן פ' צ"ה דיליף מדכתיב נזיר אחיו . וכ"ה בפ' חולין . שהיה מתאנה על פרידת אביו ע"ד ובשר ויין לא בא אל פי : **אף הן** לא טעמו . שהיו מצטערים על יוסף שאחר שמכרוהו נתחרטו כדלעיל פ' צ"א ועכשיו הוצרכו לשתות שנתביישו להשיב פניו ריקם (יפ"ת) : (ו) **עובדא** הוה בדרומא . ארץ יהודה נקראת כן במשניות ובמדרשים . והביא זה לכאן משום דהבקר אור אתא לאשמועינן שלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב כדאי' בריש פסחים . ובפ"ק דתעניות מייתי הך עובדא לראיה שראוי לעשות כן : **והוה קאים** ולביש זוגוי בלילא . יש מפרשים זוגו מלבושיו . ויש מפרשים מנעליו . והמעריך כתב שזו נוסחא משובשת ובספר כ"י ולבש זייני . ונוסחא זו היא אמת שלפי שהיה לובש כלי זיין לכן היו האורחים בוטחים בו והלכו קודם אור היום עכ"ל : **ואמר להון** כו' והיה אומר לאותן האורחים שהיו שם קומו צאו לכם שאני עושה לכם לויה והיו יוצאים האורחים . וגזלנים היו מקדימין לפניהם והיו גוזלים אותם . ואח"כ היו הגזלנים

דלוויתא אנא עברא. והוון נפקין ולסטייא קדמין להון ומקפחין עליהון ועלין ומפלגין עמיה. חד זמן אזל ר"מ ואתקבל תמן. קם ולבש זנוי א"ל קום פוק לך דלוייתא אנא עברא. א"ל אית לי אח ואנא יתיב מסכי ליה. א"ל ואן הוא. א"ל בכנישתא. א"ל ומה שמיה ואנא אזיל וקרי ליה. א"ל כי טוב. כל ההוא ליליא אזל ההוא פונדקאה צוח על תרעא דכנישתא כי טוב כי טוב ולא הוה שום בר נש עני ליה. בצפרא קם ר"מ ושוי חמריה דיזיל ליה א"ל ההוא פונדקאה אן הוא ההוא אחוך דאמרת. א"ל הא אתא ליה (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב: (ז) הן כסף וגו'. טז תני רבי ישמעאל זה אחד מעשרה קלים וחמורין שכתובים בתורה. הן כסף וגו' השיבנו אליך ק"ו ואיך נגנב. (שמות ו) הן בני ישראל לא שמעו אלי ק"ו ואיך ישמעני פרעה. (במדבר יב) ויאמר ה' אל משה יז ואביה ירק ירק בפניה וגו' ק"ו לשכינה י"ד. (דברים לא) הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם ק"ו ואף כי אחרי מותי. יח (ירמיה יב) כי את רגלים רצתה וילאוך ק"ו ואיך תתחרה את הסוסים. (שם) ובארץ שלום אתה בוטח ק"ו ואיך תעשה בגאון הירדן. (ש"א כג) הנה אנחנו פה ביהודה יראים ק"ו ואף כי נלך קעילה. (משלי יא) הן צדיק בארץ ישולם ק"ו ואף כי רשע וחוטא. (אסתר ט) ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה וגו' וק"ו בשאר מדינות המלך מה עשו. (יחזקאל טו) הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה ק"ו אף כי אש אכלתהו ויחר וגו': (ח) ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא. יט י' בני אדם שנמצא אחד מהן בגניבה אין כולן באסירא. אני איני עושה כן אלא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד. ויחפש בגדול החל ובקטן כלה. ולמה עבד כן שלא יאמר יודע היה היכן הוא מונח. וימצא הגביע באמתחת בנימין. כיון שנמצא הגביע א"ל מה גנבא בר גנבתא. אמר להון גברא דיוסף יש כאן. שעירים יש כאן. אחים שמכרו אחיהם אתמהא. ויקרעו שמלותם וגו'. כ ר' פנחס בש"ר הושעיא שבטים גרמו לאביהם לקרוע לפיכך לק גם הם. ויעמוס איש על חמורו וגו'. חד מנהון הוה נסיב טעוניה בחדא ידא ויהיב ליה על חמריה. וישובו העירה וגו'. א"ר אבהו מטרפולין היתה ואת אמרת וישובו העירה. אלא מלמד שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר של עשרה בני אדם: (ט) ויאמר יהודה מה נאמר לאדוני כא בכסף ראשון. מה נדבר בכסף שני. מה נצטדק בגביע. מה נאמר לאדני במעשה תמר. מה נדבר בבלהה. ומה נצטדק בדינה. מה נאמר לאבא שבארץ כנען ביוסף. ומה נדבר בשמעון. מה נצטדק בבנימין. אם נאמר לך חטאנו גלוי וידוע שלא חטאנו. ואם נאמר לך שלא חטאנו האלהים מצא את עון עבדיך. א"ר יצחק כב מצא בעל חוב מקום לגבות שטרו. א"ר יצחק כזה שהוא ממצה את החבית ומעמידה על שמריה. ויאמר חלילה לי וגו'. ר' הונא בש"ר אחא נער פורפיריה. האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם. אמרין ליה השלום דכוליה נשפה. ורוה"ק צווחת (תהלים קיט) שלום רב לאוהבי תורתך:

סדר ויגש

פרשה צג

(א) **ויגש** אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה. (משלי ו) בני אם ערבת לרעך וגו' נוקשת באמרי פיך וגו' עשה זאת וגו'. א א"ר חנינא ברח מן שלש והדבק בשלש. ברח מן הפקדונות. ומן המאונים ומלעשות ערבות בין אדם לחבירו. הדבק

יד יוסף טז ילקוט ס"ז: יז ב"ק כ"ה: יח ל"ב מדות דריה"ג מדה ה': יט ילקוט ס"ז: כ לעיל פ' פ"ד: כא ילקוט ס"ז. תנחומא מקץ. ת"י: כב לעיל פ' פ"ה. ילקוט תורה רמז קמ"ד:
פצ"ג א ירוש' יבמות פרק י"ג. ובבלי ק"ט. ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

שמו את אשר גזלו מהאורחים: ואתקבל שם ללון שם הפונדקי בלילה והיה לובש מלבושיו ואמר לר"מ קום כו': מסבי המתין ואוסף ל' סוכה: ואנא כו'. ואנכי יושב ומצפה לו מתי שיבא ואלך לו עמו א"ל הפונדקי והנה הוא אותו האח א"ל בבית הכנסת והטעם שכן היה דרך האורחים ללון בב"ה כדאמרינן בפרק ערבי פסחים או י"ל שכיון אל התורה המונחת בב"ה והיא מזהרת האדם להיות נשמר שלא לצאת בלילה שנאמר את האור כי טוב כדלקמן א"ל הפונדק ומה שמו של אותו אח ואנכי אלך ואקרא אותו: כל ההוא לילא כו'. כל אותו לילה היה הולך אותו פונדקי וקרא על שערי ב"ה כי טוב כי טוב ולא היה שם בן אדם עונה אותו: ושוי חמריה י"ל שהיה מתקע כד"א משוי נמוס ובילקוט גרס שרי כלומר התירו מקום שהיה אסור שם או י"ל העיר החמור שהיה מחמר אחריו ועיין ערך שי השני: אן הוא כו'. אנה הוא אחיך שאמרת שאתה מצפה עליו: א"ל הא אתא פי' הרי כבר בא לו שנא' וירא אלהים כו': וכן נאמר כאן הבקר אור והאנשים שלחו: ק"ו לשכינה י"ד יום. והא דכתיב אח"כ תסגר ז' ימים היינו מטעם דיו לבא מן הדין להיות כנדון כדאמרינן בגמרא: באסירה בתפיסה בבית האסורין: אין כולם. בתמיה ועיין ברמב"ן: ולמה עבד כן. למה עשה כן ולא התחיל מיד באמתחת בנימין: מה גנבא כו'. כלומר מה זאת אתה גנב בן רחל שגנבה את התרפים ובילקוט גרס הא גנבא כלומר הרי זאת לו שנטה אחר הטבע ומדת אמו והשיב להם בנימין לא כן הוא אלא יש כאן כו' נתערב עתה עונש שעיר עזים ששחטתם לרמות אביכם ועונש מכירת אחיכם זהו שגרמה לכם ולא ירושת אמי ה"ג בילקוט אמר להם יש כאן שעיר ולגירס' הספר פי' אמר להם בנימין ההיא הממונ' על בית יוסף עשה כזאת או אולי צ"ל עבדא דיוסף או שובדא דיוסף: שבטים גרמו כו'. במכירת יוסף שנא' ויקרע יעקב שמלותיו וע"ל פרשה פ"ד: לקו גם הם. במדה כנגד מדה שקרעו גם הם שמלותם: חד מנהון כו'. כל אחד מהם היה טוען משאו ביד אחד ונתנו על חמורו ולא הוצרך לעזרה ודייק מדלא כתיב ויעמסו: בחד ידא. דייק הכי מדכתיב איש להודיע כי כאיש גבורתו ביתר שאת: עיר בכל מקום פירושו עיר קטנה לאפוקי כפר וככך הוא עיר גדולה וכדאיתא בכתובות בפ' הנושא באגדת פטירתו של רבינו הקדוש: מטרפולין ופי' הערוך אם של עיירות בל' יון מטרא אם פולין עיירות: נאמר לאדוני בכסף ראשון: ממצה כו'. ממרק אותו היטב מכל אשר בו עד שלא נשאר בו רק השמרים כך הקב"ה מדקדק אחרינו וממצה עלינו מדת דינו ודרש מצא כמו מצה: נער פורפיריה היה מנער ומנענע מלבושיו כלומר דרך ריחוק דעת והיזוק דברי' אמר חלילה כו'. אין אתם חשודים בעיני כלל רק הנער לקחו כדי לקסם על אחיו היכן הלך כך מצאתי בילקוט ודרי' חלילה שבבגדיו משמיע קול ועשה חלילה כעין שדרשו רז"ל אגל הכי קרא שמו יעקב וגבי נבוכד נצר: השלום דכולא נשפה. ל' השופך יין כלומר נשפך והורק כל שלום אם תעכב את זה בילקוט וכן בפירש"י גרס נשפה כלומר נשף והלך לו ובפירש"י ראיתי וז"ל זהו שלום שניספה החבית כולה כלומר שכבר אנו השמרים והולכי' ואתה פורץ להסרנו עד לא שארית עכ"ל ומתוכו נראה שגירסתו היתה נספה: ורוח הקודש כו'. כלומר כי לא מחשבותי מחשבותיכם כי כל הגלגולים אלו לעשות שלום בהוה ובהבא: ויגש אליו יהודה: מן הפקדונות. שלא יקבל פקדונות: מן המאוגין. שלא ילמוד את בנו או אשה

עץ יוסף

הגזלנים נכנסים עם אותו הפונדקי והיו חולקים עמו את אשר גזלו מהאורחים: ואתקבל תמן ללון שם: קם הפונדקי בלילה והיה לובש כלי זיינו ואמר לר"מ קום כו': אית לי אח כו' בלשון חכמה אמר כן: מסכי פי' מצפה: ואנא כו' ואנכי יושב ומצפה לו מתי יבא וילך עמי. א"ל הפונדקי ואנה הוא אותו האח. א"ל בבית הכנסת והטעם שכן היה דרך האורחים ללון בבית הכנסת כדאי' בפ' ערבי פסחים. א"ל הפונדקי ומה שמו של אותו אח. ואנכי אלך ואקרא אותו: כל ההוא לילא פי' כל אותו הלילה היה הולך אותו הפונדקי וקרא על שערי בה"כ כי טוב כי טוב ולא היה שום בן אדם עונה אותו: ושוי חמריה ועשה חמורו ר"ל תקנו לרכוב עליו: א"ל הא אתא ליה וירא אלהים את האור כי טוב. והאורה אח לנפש האדם שהיא אור אלהים כאומר נר אלהים נשמת אדם (יפ"ת): (ז) זה אחד מעשרה ק"ו שכתובים בתורה לאו דוקא בתורה אלא גם בנביאים ובכתובים בכלל שמקצתן בתורה ומקצתן בדברי קבלה. ועיין ביפ"ת: ק"ו איך נגנוב כיון שאף מה שמצאנו השיבנו ק"ו איך נגנב: הן בני ישראל לא שמעו אלי כו'. אע"פ שהכתוב מעיד ואומר שהסיבה שלא שמעו היתה מחמת קוצר רוח ובזה נפרך הק"ו של משה. מ"מ משה שפיר יליף ק"ו (יפ"ת): ק"ו לשכינה אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון כדתני ברים ת"כ. והא דאמר ק"ו לשכינה י"ד אומר ר"ת משום דאמרינן בהמפלת שהאב והאם נותנין בו כל אחד ה' דברים והקב"ה נותן בו עשרה דברים: ק"ו ואף כי אחרי מותי אמר בפסיקתא מלמד שהיו מתביישין ממשה יותר מכל נביא ונביא: אף כי רשע וחוטא. שישלם רעתו בעוה"ב וכהיא דאמר לעיל פ' ס"ה אם למכעיסיו כך ק"ו לעושי רצונו. עוד י"ל דלענין חילול ה' מיירי דאין מקיפין בחילול השם כדמייתי בסוף פ"ק דקדושין (יפ"ת): בשושן הבירה שהיא מדינה אחת כך בשאר מדינות הרבות מה עשו ודאי שהיותו רבים. ועי' בנתיבות עולם בפירושו על הל"ב מדות: (ח) י' בני אדם כו' שכך אמר להם שכן האמת כדבריכם שעברה שנמצא אחד מהן בגניבה אין כולם באסירה בתמיה וכי אין כולם נלכדים בבית האסורים אלא אני אתנהג עמכם במדת החסד שלא אעניש אלא אשר הנמצא אתו הגניבה בידו. ולמה עבד כן למה עשה כן ולא התחיל מיד באמתחת בנימין: מה גנבא בר גנבתא. כלומר מה המעשה הרע הזה שהיית גנב דומה לאמך שגנבה את התרפים: אמר להון גברא דיוסף יש כאן כו'. פי' יש כאן אדוני יוסף אשר מכרתם אותו. יש כאן שעיר עזים ששחטתם וטבלתם כתנתו בדמה. איך לא תבושו אחים שמכרו אחיהם לחרף אותי. שאפי' לפי דבריכם שאני גנבו אין חטאי שוה לשלכם כלל. שבנימין ידע ממכירת יוסף כדאי' באסת"ר פ"ו סי' ה' שאבנו שהיתה בחושן היתה ישפה לומר יודע היה במכירת יוסף ושותק יכפה יש פה ושותק ע"כ: שבטים גרמו כו' במכירת יוסף שנא' ויקרע יעקב שמלותיו. וע"ל פ' פ"ד: לקו גם הם במדה כנ"מ שקרעו גם הם: חד מנהון כו' כ"א מהם היה לוקח משאו ביד אחד ונתנו על חמורו ולא הוצרך לעזרה. ודייק מדלא כתיב ויעמסו: בחד ידא מדלא כתיב ויעמסו על חמורו אלא כתיב איש להודיע כי כאיש גבורתו ביתר עוז: ואת אמר וישובו העירה. דמשמע העירה כל דהו (רש"י) שעיר פירושו בכ"מ עיר קטנה: של י' בני אדם ור"ל שהיו השבטים אמיצי כח ולא היה נחשב מצרים בעיניהם לענין המלחמה אף שהיתה מטרפולין (פירוש אם של עיירות) אלא כעיר של עשרה בני אדם: (ט) מה נאמר בכסף ראשון כו'. שבא לבאר כי ענין הגביע הוא עילה כי היה זה כענין כסף ראשון ושני שלא היה אלא דרך עלילה וכן אף זו עילה. וזהו מה נאמר בכסף ראשון ומה נדבר בכסף שני שלא היו אלא דרך עלילה. ומה נצטדק בגביע שהוא ג"כ עלילה כזה ומשום דמ"מ קשה דלא הו"ל לסתום אלא לפרש שיחתו לזה אמר שסתם הדברים כדי לרמוז בו עוד שאר ענינים (נזה"ק): מה נאמר לאדני במעשה תמר כו'. להבין כוונת יהודה בזה הוא לומר שאין לדון אדם בשיקול דעתו הקל. רק בשכלו של אל דעות. שהרי אנו לפי שכלנו ודעתנו אין בנו חטא ועון. אבל מה נאמר לאדני במעשה תמר שכפי דעתינו אין עון שפוגג היה וחשב שהיתה קדשה ולא הכירה והאלהים מצא עונו וכתבו בתורה ששכב עם כלתו. ומה נדבר בבלהה שלפי דעתינו לא מצינו עון באותו ענין שעל שבלבל יצועי אביו ואמר לה דיה שאחות אמי תהיה צרה אלא גם שפחת אחות אמי. וכן בדינה שכדין עשינו שטמא את אחותינו ואנשי שכם לא מיחו בשכם והיו חייבים הריגה ולא מצינו עון בענין דינה והאלהים מצא עון בענין דינה שאם כפי יעקב לומר עכרתם אותי וגו'. שבכל אלו אם אנו לא מצאנו עון. האלהים מצא. א"כ כמו כן עכשיו אף שלפי דעתינו אין אנו מוצאים לנו עון. אפשר שהאלהים מצא לכן הננו עבדים לאדני כו' (יד יוסף): מה נאמר לאבא כו'. דרים שבאו לומר שקבלו על עצמם עול עבדות שמה מצד תוקף צער אביהם והרעומות עליהם בכמה ענינים עד כי לא יוכלו עוד לראות פניו. וזהו מה נאמר לאדוני לאבא שבארץ כנען ביוסף ר"ל במה ינחמוהו עליו. ומה נדבר במה שנצערוהו לפי שעה בשמעון. ומה נצטדק בבנימין כי האחרון הכביד: אם נאמר לך חטאנו כדבר הגביע זה לא יתכן כאשר גלוי וידוע שלא חטאנו. ואף אם נאמר שלא חטאנו בגביע. עכ"פ האלהים מצא את עון עבדיך מצד אחר דהיינו ממכירת יוסף ושארי חטאים המוכרים (נזה"ק) וסיבב אתה לפרוע ממנו: ממצה כו' ממרק אותו היטב מכל אשר בו עד שלא נשאר בו רק השמרים. כך הקב"ה מדקדק אחרינו וממצה עלינו מדת דינו. ודרש מצא כמו מצה: נער פורפוריה הכוונה בזה שאסר עצמו באלה וקללה אם יעשה כזאת. והוא על דרך שאמר נחמיה גם חצני נערתי ואומרה ככה ינער האלהים וגו' וככה יהיה נעור וריק (שם ה' י"ג). וכן יוסף רצה לסלק עצמו מהנאת עבודתם נשבע על זה. ולקיום הדבר נער פורפיריה כלו' שכן יהיה נעור וריק אם יחמוד הנאה זו. ועל כזאת יפול ל' חלילה כאומר חס ושלום שאכשל באלה ובשבועה זו (יפ"ת): א"ל השלום דכוליה נשפה. נ"ל הא שלום דכוליה נשפה. ונשפה הוא מלשון נשף וחושך. כלומר זה הוא שלום דכוליה חשך ואפילה (יפ"ת). ובעל א"א גרס הוא שלום דכוליה קשפה. וה"ק ליה יהודה ליוסף אתה אמרת עלו לשלום אל אביכם א"כ יאמנו נא דצריך להיות עליותנו אל אבינו לשלום. כי אין זה אלא בהיות בנימין עמנו. אבל בלא בנימין שלום דכוליה חשך ואפילה וקשפה: ורוח הקדש צווחת שלום רב כו'. כדי שלא יסיים הפרשה בדבר רע נקיט האי קרא (יפ"ת):

סדר ויגש

פרשה צג

(א) בני אם ערבת לרעך. משום דדריש האי קרא בסמוך ביהודה מייתי ליה הכא. ומפרש ליה מעיקרא כפשוטו. ומייתי הא דאמר רבי חנינא ברח כו': ברח מן הפקדונות. והיינו כדאמר בסמוך ליה שמיא פקדון אלא שוק דין. והטעם לפי שמביא

הדבק בחליצה. ובהפרת נדרים. ובהבאת שלום בין אדם לחבירו. א"ר ברכיה א"ר שמעון בר אבא לית שמיה פקדון אלא פוק דין. ד"א בני אם ערבת לרעך ג זה יהודה אנכי אערבנו. (שם ו) תקעת לזר כפיך מידי תבקשנו. נוקשת באמרי פיך אם לא הביאותיו אליך. עשה זאת אפוא בני והנצל לך והדבק בעפר רגליו וקבל מלכותו ואדנותו ויגש אליו יהודה: (ב) כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו (תהלים מח). כי הנה המלכים ג זה יהודה ויוסף. עברו יחדיו זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה על זה. (שם) המה ראו כן תמהו (בראשית מג) ויתמהו האנשים איש אל רעהו. (תהלים מח) נבהלו נחפזו ולא יכלו אחיו וגו'. רעדה אחזתם שם אלו השבטים. אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו. יאי למלך מדיין עם מלך. ויגש אליו יהודה. (איוב מא) אחד באחד יגשו זה יהודה ויוסף. ורוח לא יבא ביניהם אלו השבטים. אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו: (ג) ד"א ויגש אליו יהודה. ד כתיב (משלי כה) תפוחי זהב במשכיות כסף. תרגום עקילס הגר חזורין דדהב בגו דיסקרין דכסף. (שם) דבר דבור על אופניו. מה אופן זה מראה פנים מכל צד כך היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף. ד"א ויגש אליו יהודה וגו' ה כתיב (שם כ) מים עמוקים עצה בלב איש וגו'. לבאר עמוקה מליאה צונן והיו מימיה צוננין ויפין. ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה. בא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה משיחה במשיחה ודלה הימנה ושתה. התחילו הכל דולין הימנה ושותין. כך לא זז יהודה משיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד על לבו: (ד) ויגש אליו יהודה. ו הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש וגו' (עמוס ט). חורש זה יהודה. בקוצר זה יוסף שנא' (בראשית לז) והנה אנחנו מאלמים אלומים; ודרך ענבים זה יהודה (זכריה ט) כי דרכתי לי יהודה קשת. במשך הזרע זה יוסף שמשך זרעו של אביו והורידו למצרים כדכתיב (הושע יא) בחבלי אדם אמשכם. (עמוס ט) והטיפו ההרים עסים אלו השבטים. אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו. ד"א ויגש אליו יהודה. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר ז הגשה למלחמה המד"א (ש"ב י) ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה. ר"נ אמר הגשה לפיוס המד"א (יהושע יד) ויגשו בני יהודה אל יהושע לפייסו. רבנן אמרי הגשה לתפלה (מ"א יח) ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי וגו'. ר' אלעזר אמר פשט להון. אם למלחמה אני בא אם לפיוס אני בא אם לתפלה אני בא: (ה) ח בי אדני. בי ולא ביה. אם לממלא מיא אנא. אם לשמשא אנא. אם למפצע קיסין אנא. ד"א בי אדני בייה את מעביר עלינו אדני. שכך אמרת לנו הורידוהו אלי וגו' זו היא השמת עין נהפך הדבר שאמרת לסמיות עינים. אר"ם בנימוסות שלנו כתיב (שמות כב) אם אין לו ונמכר בגנבתו. וזה יש לו לשלם. ידבר נא עבדך דבר וגו' יכנסו דברי באזניך זקנתו של זה ע"י שמשכה פרעה לילה אחת לקה בנגעים הוא וכל ביתו דכתיב (בראשית יב) וינגע ה' את פרעה. הזהר שלא ילקה אותו האיש בצרעת. אמו של זה לא מתה אלא מקללתו של אבא ומן תמן מיתת לה (שם לא) עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה. הזהר שלא יחול בך קללה אחת ואותו האיש מת. ט שנים ממנו נכנסו לכרך אחד שלם והחריבוהו. להלן בשביל נקבה כאן בשביל זכר. על חיבת העין בא. י על אכסניא של הקב"ה שנא' בו (דברים לג) חופף עליו כל היום עאכ"ו: (ו) ד"א ידבר נא עבדך וגו'. א"ר ירמיה בר שמעיה יא דבר אני מוציא מבפנים ומכנים דבר בנא ומכלה אתכם. א"ר חנין בשעה שהיה יהודה מעלה חמה היו שערות לבו בוקעות כליו ויוצאות. והיה נותן

עששיות

יד יוסף ב ילקוט משלי רמז תתקנ"ח: ג זוהר ס"ז דף ר"י. ילקוט ס"ז: ד ילקוט ס"ז: ה ילקוט משלי: ו ילקוט עמוס. ילקוט ס"ז: ז ילקוט יהושע רמז כ"ב: ח ילקוט ס"ז: ט תרגום ירושלמי ריש ס"ז: י יומא י"ב: יא ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

אבה אחרת שממאן ומפרש בגמרא במס' יבמות בפ' בית שמאי דלמא גדלה ומיהרטא בה: **ערבות** מפרש בגמרא בפרק בית שמאי בערבי ציון דעבדי שלוף ודוץ פירש"י שולף עצמו מן הלוה ותוקע עצמו על הערב ליפרע ממנו קודם שתובע ללוה: **בחליצה** שיותר טוב לחלוץ ליבמתו מליבמה ומפרש טעמא התם כאבא שאול דאמר אבא שאול הכונס לשם נוי לשם אישות לשם ד"א כאילו פוגע בערוה וקרוב בעיני להיות הולד ממזר: **ובהפרת** נדרי' כדר' נתן דאמר ר' נתן הנודר כאילו בנה במה פי' בשעת איסור הבמות והמקיים כאילו הקריב עליה קרבן: **ובהבאת** שלום. שנא' בקש שלום ורדפהו ואתיא רדיפה רדיפה וכתיב רודף צדקה וחסד כו': **פוק דין** הוצא זה מביתך שלא תקבלנו ורש"י גרס פוקדין כלומר הבריות פוקדין אותו כל שעה שיאך לגנבו ממנו: **לך** והדבק בעפר כו'. התרפס דרש נוטריקון התר גרפס ומידום תחת כפות רגליו: **וקבל** מלכותו כו'. דייק ורהב לשון מלכות ואדנות וכן כתיב בי אדוני: **יהודה ויוסף**. יהודה מלך באחיו ויוסף מלך במצרי': **זה** נתמלא כו'. עברו יחדיו דרש מלשון עברה וזעם: **יאי** למלך כו'. נאה והגון למלך שידין ויריב עם מלך דוגמתו ואנחנו נשתוק: **חזורין** על שם שהתפוח עגול כמו כפתור שתרגמו חזור: **בגו** דיסקרין. בתוך השלחן של כסף כן פירש"י והערוך: **אופן** גלגל הסובב ועל כן מראה פנים לכל צד: **כך** היו כו'. שהיה מדבר דברי פיוסין ומרמז מתוכן דברי יוסר בעבר והוה ועתיד וכמו שדרשו חז"ל לקמן מלשון ויגש שהכין עצמו לפיוס ותפלה ומלחמה: **לשתות** הימנה. גרסינן: **נימה** חוט והערוך גרס נוניא וגם הוא חבל ועיין בויקרא פרשה כ"ב מפיחה גם הוא חבל דק: **עד** שעמד על לבו. שגלתו ורכך את לבבו מקשיותו והוא ויגש אליו יהודה כלו' אל עצמותו ולבו נגע גם יכול לו: **חורש** זה יהודה בילקוט מסיים דכתיב ארכיב אפרים יחרוש יהודה: ה"ג **אלו** השבטים. שבכל מקום הגדולים נקראו בשם הרים כדכתיב שמעו הרים את ריב ה' ודרשו חז"ל אין הרים אלא אבות ונטפו שפתותיהם עסים כלומר דברים נוחים וטובים כיין עסים ולא היו נכתים לצאת לריב מהר: **פשט** להון. יהודה היה מפרש כל אותן כוונות ליוסף ואמר לו אם למלחמה אתה רוצה הריני מוכן כו'. ובילקוט גרס ר' אלעזר פשט להון: **בי** אדוני כו'. כלומר בי תמלא כל מה שאתה רוצה ולא בו בבנימין: **אם** למלחמה כו'. אם אתה רוצה ממנו להיות שואב מים אני טוב ממנו אם לשמש גם אנכי טוב ממנו ואם לבקע עצים אנכי טוב ממנו: **בייה** לשון צער ויללה שים עלינו לצעוק עליך חמס: לסמיות עין. לשון נופל על לשון בחילוף שמ"ך בשי"ן: **בנימוסות** בסדר חוק ונימוס שלנו: **ומן** תמן כו'. הם דברי הספר ולא דברי יהודה: **מן** תמן. משם מאותו דבר שאמר עם אשר וגו': **על** חיבת עין כו'. מצאתי פירושו על אשה שהיא חיבת עין כד"א טוב מראות עינים באשה יפה כו'. כלומר על אחותינו כך החרבנו כרך גדול על בנימין שבחלקו נבנה ב"ה והוא אכסניה של הקב"ה עאכ"ו ועוד י"ל שהמשך הדיבור כך היא כאן בשביל זכר שהוא חיבת עין ואכסניא של הקב"ה עאכ"ו ויהיה מלת עאכ"ו הנוספה לכל הדיבור ושוב מצאתי און לי ברבי' בחיי ועיין שם והכי מוכח גירסת הילקוט ע"ש: **דבר** אני מוציא כו'. בילקוט גרס מפי ור"ל קול צעקה לניר' הספר ז"ל

עץ יוסף

שמביא עצמו לידי מריבה ושבועה: **ומן המאונין** דהיינו שלא ילמדוה למאן דדילמא כי גדלה מתחרטא (תוספות): **ומלעשות** ערבות בין אדם לחבירו מפרש בגמרא דהיינו כערבות של ציון דאמרי שלוף דוץ. ופרש"י של ציון שם מקום שמניחים הלוה ותופסין הערב: **הדבק בחליצה** מוקי לה בגמרא כאבא שאול דאמר הכונס את יבמתו לשם נוי לשם אישות לשם ד"א כאילו פוגע בערוה וקרוב בעיני להיות הולד ממזר: **ובהפרת נדרים** כרבי נתן דאמר הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן והילכך מצוה להפר נדרו: **ובהבאת שלום** כו' כדכתיב בקש שלום ורדפהו: **בני אם** ערבת לרעך זה יהודה. שנרמז בזה ענין יהודה ללמוד ממנו תוכחת מוסר לדורות איך דבר הערבות מוכן לידי תקלה ושומר נפשו ירחק ממנו: **ויגש אליו יהודה** כי הגשתו היינו לנשק רגליו. ובאומרו בי אדוני קיבל עליו מלכותו ואדנותו (יפ"ת): (ב) **זה** יהודה ויוסף. ר"ל שנרמז בזה ענין יהודה ויוסף (ועיין ביפ"ת): **זה נתמלא עברה** ופי' עברו מל' עברה לא לשון העברה כי המלכים הנועדים אין דרכם לעבור אלא לעמוד במקום אחד: **זה נתמלא עברה** ע"ז כו' כדאמר בפ' זו שכעס יהודה ושאג בקול גדול כו' ויוסף בעט בעמוד כו': **ויתמהו האנשים** בדרך ג"ש מייתי דכן תמהו כן אותם שנא' בהם ויתמהו. וכן הוא מה שהביא מכי נבהלו מפניו: **רעדה אחזתם שם** ע"י שבקש יהודה להרוג וכדלקמן: **אלו עם אלו** יאי למלך להתווכח עם מלך ואנו מה איכפת לנו כי לא יאות להדיוט לעמוד במקום גדולים כמכריעים ביניהם או כמסייעים לאחד מהם. וזהו דכתיב כאן ויגש אליו יהודה כי הוא הקרב אליו להיותו מלך: **אחד באחד** יגשו זה יהודה ויוסף. ר"ל כי ענין זה ילדק ג"כ ביהודה ויוסף ואולי סמך המדרש על הא דכתיב קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה וגו' ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף וגו' וקרב אותם אחד אל אחד וגו' (הרש"ש): (ג) **כתיב** תפוחי זהב כו'. בעי לפרש הפסוק ויגש לשון נגישות ולהילה כמו בשי"ן שמאל. והכוונה כי בטוב טעם טענותיו דחק אותו עד שלא יכול להתאפק ונענה לו. ולהכי מייתי האי קרא לומר שדברי יהודה היו נכוחים דבר דבור על אפניו (יפ"ת): **חזורין דדהב** בגו דיסקרין דכסף כו'. כלו' כפתורי זהב שהם כתפוחים בגו דיסקרין דהיינו כלים של כסף שהכפתורים מוטמנים בתוכו שברו נראה כסף ותוכו הוא זהב החשוב יותר. וכן הוא מדרגת האדם המדבר דבר על אופניו כאופן העגול המראה פנים לכל צד שכן דברי יהודה נראים פנים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף. כי אע"פ שבפי הנגלה היה מדבר עם יוסף דברי פיוסים. מ"מ רמז בו ג"כ דברי קנטור: **כתיב** מים עמוקים כו'. מפרש לבון ויגש שעמד על דעתו של יוסף ודבק בה. וזה יהודה בקורבה כאילו הדעות והלבבות קרובים זה"ז. ומייתי קרא מים עמוקים וגו' שעניינו שעצה שבלב זה חופש לזולתו בחכמה כדמפרש ואזיל לבאר עמוק כו' כמו שמי הבור ידלו ע"י קשר הבל בחבל כן ע"י חיבור הטענות והשאלות משיג האדם מה שבלבו של חבירו. וכענין יהודה שעם היות יוסף מסתיר עצה ולא רצה להתגלות לאחיו הנה אגערם. מ"מ ע"י טענות יהודה הוצרך יוסף לגלות עינו (יפ"ת): **נימא** חוט: **משיחה** חבל דק: (ד) **הנה** ימים באים כו'. דריש שרמז בזה ענין יהודה ויוסף שנועדו יחדיו וזה סימן על העתיד להתאחדות המלכיות של יהודה ואפרים. שכל מעשה האבות והשבטים סימן על הבנים: **חורש** זה יהודה. בילקוט מסיים דכתיב (הושע י"א) ארכיב אפרים יחרוש יהודה: **והנה אנחנו** מאלמים אלומים שהכוונה בזה בתבואותיו נשמרה ושלכן מתקרבות כדלעיל פ' פ"ד. וא"כ הוא הקוצר לבדו כי זולתו לריק יגעו והרי כאילו לא קצרו: **אלו השבטים** משום שדורש קרא הנה ימים באים ביהודה ויוסף שהגישו ונועדו יחדיו הביא אגב זה סמך גם כן מאמר השבטים מלכים מדיינים אלו עם אלו במאמר והטיפו ההרים עסים: **אלו השבטים** שבכ"מ הגדולים נקראים בשם הרים כדדרשו הז"ל אין הרים אלא אבות. ונטפו שפתותיהם עסים כלו' דברים נוחים ומובים כיין עסים ולא יצאו לריב מהר (מת"כ): **הגשה למלחמה** לערוך עמו דין וטענה. לא מלחמה ממש וכדלקמן ועיין לעיל פ' מ"ט סימן י"ג: **ר"א** פשט להון. כן צריך להיות וכן הוא לעיל פר' מ"ט ובילקוט ור"ל שלמד להון כסדר בלא פלוגתא: (ה) **בי** אדני בי ולא ביה. אע"ג דבי בכ"מ ל' בקשה. מ"מ דריש דרמיז ביה נמי הוא בי ולא ביה כלו' בי תמצא כל מה שאתה רוצה ולא בו בבנימן. והוא מ"ש אח"כ ישב נא עבדך תחת הנער: **אם לממלא מיא** כו'. להיות שואב מים אני טוב ממנו. אם לשמש אנכי טוב ממנו. ואם לבקע עצים אנכי טוב ממנו: **בייה** דרש בי לשון בייה שהוא ענין זעקה ותרעומות על דבר עוות הדין: **וכי זו** היא השמת עין כו'. שאמרת והשימה עיני עליו בפירושו השים עיני השגחתי עליו לטובה. ומגיד זה אפי' אם היה פניו קנס לחייבו היה ראוי לך להפך בזכותו לקיים הבטחתך. ועכשיו נהפך הדבר לסמיות עינים שאע"פ שאתה מרגיש שדבר זה היה עלילה עליו מאת אחד מאנשי הבית. אתה מעלים עין מראות במראות המשפט. ואין לך עוות הדין גדול מזה: **בנימוסים שלנו** כו'. לאו דיהודה קאמר האי לישנא אלא הוא לישנא דר"ם שהביא ראיה ממש"ה בענין זה בנימוסין שלנו. וס"ל דמסתמא בזה כך היה הדת גם בדין ב"נ כי הוא נימוס שכלי כי בהיות לו. לשלם מדוע יהיה נמכר לעבדות. וזה שאמר יהודה בייה אתה מעביר עלינו לקחתו לעבד שלא כדין (מה"ק): **וזה יש לו לשלם**. ולמה אתה רוצה לקחתו לעבד כנ"ל ואע"פ שגם הם אמרו הננו עבדים לאדוני. לא אמרו אלא דרך פיוס. אבל בטחו באדוני הארץ ביעשה משפט ולא יקחם לעבדים: **יכנסו דברי באזניך** לשום לב לדברי לעשות רופס על לוח לבך. באמר אני איני מדבר להועלתי לבד כי אם גם להועלתך להצילך מניזקין ופגעים רעים. ובא לבאר מה התועלת שיש לו בזה. וע"ז אמר זקנתו של זה כו' (מה"ק): **הזהר שלא** ילקה כו'. קרוב לומר דהא אתיא כמ"ד בסמוך שא"ל מה פרעה להוט אחר הזכרים כו' כלו' שהמדו שלקחו למשכב זכור לכן אמר כי כמו שלקה פרעה ע"י זקנתו של זה בעבור שרצה למשאה אף אותו האיש ילקה בצרעת בבואו למשאו לבנימן (מה"ק): **ומן תמן** מייתית לה. כלו' ילפינן לה מעם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה כדלעיל פ' ע"ד: **כאן בשביל זכר** ר"ל שחשדו שלקחו בשביל משכב זכור. וז"ש ליה אם להלן בשביל דינה שהיתה נקבה שדרכה בכך כך. כאן בשביל זכר שאין דרכו בכך עאכ"ו: **על חיבת העין** בא. ר"ל על בנימן שהוא חיבת העין שעיני אביו עליו שהוא לבדו נשאר מאמתו העיקרית: **שנא' חופף עליו** וכדתני בפ"ק דיומא מה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל ובית קה"ק ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי ובנימן היה מצטער על זה בכל יום שנא' חופף עליו כל היום לפיכך זכה בנימן הצדיק ונעשה אושפיזין לגבורה שנא' ובין כתפיו שכן: (ו) **דבר** אני מוציא מבפנים כו'. פירוש דבר אני מוציא מבפנים היינו שערות לבו כדבסמוך. ועל ידי זה ימיתם בכעסו. ומכנים דבר והיינו שישים דבר באזניהם. ר"ל שיהרוג יוסביה. ומיתורא דנא דרשוהו כמו נא בחולם. והיינו מגרים דמתקריא נא אמון. ודרשו ידבר לשון דבר (יפ"ת) והמה"ק גרס דבר אני מוציא מפי. וכן הוא גיר' הילקוט: **בליו** בגדיו:

עששיות

עששיות של ברזל לתוך פיו ומוציאן כאבק. כי כמוך כפרעה. מה פרעה גוזר ואינו מקיים אף אתה גוזר ואינך מקיים. מה פרעה להוט אחר הזכרים אף אתה כן. מה פרעה מלך ואתה שני לו בארץ מצרים. כך אבא מלך בארץ כנען ואני שני לו. ואם שולף אני את חרבי ממך אני מתחיל ובפרעה רבך אני מסיים. אילו אמר מפרעה אני מתחיל היה מניחו. כיון שאמר ממך אני מתחיל רמז למנשה ורפש חד רפש וזעת כל הפלטין. אמר דין רפש מן דבית אבא. כיון דהמא מיליה כן שרי משתעי מילין רכיכין אדני שאל: (ז) ד"א ויגש אליו יהודה. זו היא שנא' ברוה"ק ע"י שלמה (קהלת ז) החכמה תעוז לחכם וגו'. כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד יוסף הצדיק. א"ר יוחנן יב בשעה שתפס יוסף הצדיק את בנימין ואמר להם לאחיו האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד. א"ל יהודה בנימין את תפוס ושלום בבית אבא. מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ת' פרסה עד ששמע חושים בן דן וקפץ מארץ כנען ובא אצל יהודה ושאגו שניהם ובקשה ארץ מצרים להפך. עליהם אמר איוב (איוב ד) שאגת אריה וקול שחל. שאגת אריה זה יהודה שכתוב בו גור אריה יהודה. וקול שחל זה חושים בן דן. ששניהם נמשלו כארי שנא' (דברים לג) ולדן אמר דן גור אריה. ושני כפירים נתעו אלו גבוריו של יוסף. שכיון שכעס יהודה נשרו שיניהם של כולם. א"ר יב"ל אף אחיו כיון שראו יהודה בכעס אף הם נתמלאו חמה ובעטו בארץ ועשו אותה תלמים תלמים. שנא' (איוב ד) ליש אובד מבלי טרף זה יהודה שמסר עצמו על בנימין. אמר שמא ימחול לי הקב"ה על אותו עון שהטעיתי את אבא ואמרתי לו אני מביאו לך. באותה שעה נתמלא חמה על יוסף. כיון שראה יוסף סימנין של יהודה מיד נזדעזע ונבהל. אמר אוי לי שמא יהרגוני. ומה הן סימנין שהן בו ביהודה. של בית שילו אמרו שני שלטונין זולגות דם. וי"א כמין שלטי הגבורים. וחמשה לבושים היה לובש. נימה אחת היתה לו בלבו כיון שהיה כועס קורעת את כולם. מה עשה יוסף באותה שעה אותו עמוד של אבן שהיה יושב עליו בעט בו ועשאו גל של צרורות. מיד תמה יהודה ואמר זה גבור ממני. באותה שעה אחז יהודה חרבו לשולפה מתערה ואינה נשלפת לו. אמר יהודה ודאי זה ירא שמים הוא. לכך נאמר (קהלת ז) החכמה תעוז לחכם וגו': (ח) אדני שאל את עבדיו וגו'. א"ל יג מתחלה באת עלינו בעלילה. כמה מדינות ירדו למצרים לשבר אוכל ולא שאלת אחד מהם. שמא בתך באנו ליקח. או אתה סבור לישא את אחותינו. אעפ"כ לא כסינו ממך. א"ל אני רואה בך שפטיט אתה יש באחיך פטיט כמותך. א"ל כל זאת שאתה רואה אני ערבתי אותו. א"ל מפני מה לא עשית כן את אחיך כשמכרתם אותו לישמעאלים בכ' כסף. וציערת את אביך הזקן ואמרת לו (בראשית לז) טרוף טורף יוסף. כיון ששמע יהודה כך צעק ובכה בקול גדול אמר כי איך אעלה אל אבי. אמר יהודה לנפתלי לך וראה כמה שווקים במצרים. קפץ וחזר א"ל י"ב. אמר יהודה לאחיו אני אחריב מהם שלשה וטלו כל או"א אחד אחד ולא נשאיר בהם איש אמרו לו אחיו יהודה מצרים אינה כשכם אם אתה מחריב מצרים תחריב את כל העולם. באותה שעה ולא יכול יוסף להתאפק. כיון שראה יוסף שהסכימה דעתם להחריב את מצרים. אמר יוסף בלבו מוטב שאתודע להם ואל יחריבו את מצרים אמר להם יוסף לא כך אמרתם שאחיו של זה מת אני אקראנו ויבא אצלכם. והיה קורא יוסף בן יעקב בא אצלי יוסף בן יעקב בא אצלי. והיו מסתכלין בארבע פינות הבית. אמר להם מה אתם רואים אני יוסף אחיכם מיד פרחה נשמתן שנא' ולא יכלו אחיו וגו'. ולא האמינו לו עד שפרע עצמו והראה להם המילה: (ט) א"ר חייא בר אבא יד כל הדברים שאת קורא שדיבר יהודה ליוסף בפני אחיו עד שאת מגיע ולא יכול יוסף להתאפק. היה בהם פיוס ליוסף ופיוס לאחיו ופיוס לבנימין. פיוס ליוסף לומר ראו היאך הוא נותן נפשו על בניה של רחל. פיוס לאחיו לומר ראו היאך הוא נותן נפשו על אחיו. פיוס לבנימין א"ל כשם שנתתי נפשי עליך כך אני נותן נפשי על אחיך. ולא יכול יוסף להתאפק וגו'. ר' חמא בר חנינא אמר לא עשה יוסף כשורה שאילו בעט בו א' מהם מיד היה מת. ר' שמואל

יד יוסף יב ילקוט ס"ו: יג ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: יד ילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

י"ל על השערות התוקעין בגדיו וכדמפרש ואזיל: **דבר נאה**. במצרים כד"א התיטבי מנא אמון ודרש דבר כמו דבר מפני שהוא מיותר ונאה כמו נוה: **כאבק** שהיה מכתתן בשיניו: **אחר הזכרים**. שבשביל כך נחר בך בשביל יפייך: **היה מניחו**. ולא היה מדבר אליו מאומה שלא היה מתיירא ממנו: **ורפש כו'**. בעט בעיטה אחת ברגלו על הארץ והרדה ונזדעזעה כל הפלטין: **אמר דין גרסי'**. פי' יהודה אמר בעיטה זאת היא מזרע בית אבא והיה רואה ולא ידע מה ורש"י גרס ווי דין כפים כו': **כיון דהמא מילי' כן**. כיון שראה יהודה הדבר כן ובילקוט לא גרס מיליה: **שרי כו'**. התחיל מדבר דברים רכים: **תפס** נתפס כאן: **ושלום כו'**. בבית אבא חושבים כי שלום יש והכי מוכח גירס' הילקוט דגרס ושלום יש בבית אבינו: **חושים** קל ברגליו היה ועל שם כך נקרא חושים כד"א ואנחנו נחלץ חושים: **תלמים תלמים**. כמו תלמי המחרישה: **מבלי טרף וגו'**. גרסי': **שמסר כו'**. והוא ליש אובד שמסר עצמו לאיבוד כד"א ארמי אובד אבי על מחשבתו: ה"ג **אמר** שמא ימחול לי הקב"ה פי' בתמיה ודאי הוא שלא ימחול לי: **אני מביאו לך**. והוא מבלי טרף שהבטיחו שלא יבא לכלל טרף מאחריה וגנבי כדאי' בפרק אלו נערות ובילקוט ריש פרשה זו גרס אותו עון שאמרתי להבא טרף טורף יוסף והוא מבלי טרף אכן בילקוט איוב גרס כגירס' הספר: ה"ג בילקוט **מביאו** לך ובני לביא יתפרדו אלו אחיו באותה שעה כו': בילקוט פרשה זו בספר איוב בית שילו אומרים עינו של ימין זולגת דם וי"א חמשה לבושין היה לובש ונימה וכו' וטעות הסופר נגלה לעין ודוק: ה"ג **קורעת** את כולם מה כו'. פי' השער היתה קורעת את כל הבגדים ויוצאת וכ"ה בילקוט בהדיא: ה"ג **חרבו** לשולפה מתערה לכך נאמר כו'. כדלעיל: **שפטיט** משמיע קול ומדבר דברים הרבה הלא יש באחיך דברנים ורהוטים לדבר יותר ממך ולמה אתה מדבר לפניהם שלא כדרך הארץ: **את אחיך**. עם אחיך: **לנפתלי** הוא היה קל ברגליו כמה שנא' נפתלי אילה שלוחה: **אני אחריב כו'**. שלא נשארו כי אם תשעה שהיו שליטים בנפשותם כי יוסף איננו ושמעון ובנימין היו נתפסים ואע"ג דכתיב ויוצא אליהם את שמעון אולי לא יצא עדיין הירו' לגמרי וקרא דייק הכי דכתיב ויוצא אליהם וגו' משמע אליהם הוציאו להראות להם כי הוא חי עדיין בלי פגע: **כל א' וא' את' את'**. כלומר כל אחד ואחד מכם יקח לו שוק אחד ויחריבנו והוא לבדו יחריב ג' מהם כי יהודה גבר באחיו: **תחריב** את כל העולם כלו' א"א שנחריב למצרים כשם שא"א שנחריב כל העולם או ר"ל שכל העולם תולה במצרים לשבר משם אוכל ואם יחריבוה נמצא כל העולם חרב ולאו דוקא כל העול' אלא כל הארצות אשר שם הרעב: **שאתודע** אהא נודע ונכר להם כד"א אל תודעי לאיש: **שפרע** גלה כל בגדיו עד המילה: **על בניה של רחל**. וכך היתה כוונתו בשעה שאמר לכו ונמכרנו כדי שלא ימות בתוך הבור וכמו שהעיד עליו הכתוב וידינו אל תהי בו: **אני נותן כו'**. על יוסף אם אמצא אותו: **בעטו בו**. דרסו בו דריסה אחת ברגל מפני בושה או המורא פן ינמלט כמעשי

עץ יוסף

עששיות חתיכות: **כאבק** שהיה מכתתן בשיניו: **מה פרעה** גוזר ואינו מקיים. שכך מוכח בפסקירון של פרעה שאין עבד מולך כדלעיל פ' צ' ושהמליך את יוסף עבר על נימוסו. וצריך לומר שפרעה זה הוא שגזר החוק הזה. ואתי שפיר ואינו מקיים (יפ"ת): **אף אתה כו'**. שגזרת שלא יכנס אדם בשתי המורים כדלעיל פ' צ"א סי' ד' והטעם שלא ימכור אדם לחברו תבואה ובטלת הגזירה כשעכבת את שמעון ונתת לנו את חמוריו טעון בר. וגם נכנסנו עם חמור שמעון למצרים כהיום. וא"כ בטל זו הגזירה: **פרעה להוט** אחר הזכרים. אולי שהיה מוחזק בכך. או שחשב שעל כן נתן עיניו ביוסף שהוא יפה תואר. וכמו שמטעם זה חשד את יוסף שחמד את בנימין וכדאי' בתנחומא וז"ל כך אתה ראית לבנימין שהוא יפה ואת מחמדו להיות לך לעבד (יפ"ת): **מה פרעה** מלך כו'. וה"פ כי כמוך וכפרעה דהיינו אני ואבי. וזה שא"ל יהודה ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני להתווכח עמך. ואל יחר אפך בעבדך לומר כי גנאי לך להתווכח עם הדיוט. כי הרי יש כמוך וכפרעה היינו אני ואבי. וא"כ גם אני משנה כמוך: **כך אבא** מלך כו'. לאו מלך ממש. כי לא מצינו זה. אבל הכוונה שהוא נכבד מאד כמלך בארץ כנען כי המון עם חולקים לו כבוד כמלך בארץ כנען: **ממך אני** מתחיל כו'. והיינו כי כמוך כפרעה. וזה בעבור שאין פרעה גבורים מחיילותיו להלחם ביהודה וסייעתו כדלעיל פ' צ"ג: **היה מניחו** כי אינו נמצא שם ועד שימצאנו יראה יוסף אם יעצור כח בגבוריו לעמוד כנגדו. ואם יראה כי לא יוכל. אז יתן להם את בנימין (יפ"ת): **רמז למנשה כו'**. כי אחר שנגש יהודה לנגדו לבא בכח המלחמה מאז רמז יוסף למנשה בנו להראות כנגדו גם כן כח תוקף עוצם גבורתו דהוה רפש חד רפש פי' בעט בעיטה אחת ברגלו על הארץ והרדה ונזדעזעה כל הפלטין עד שנבהל יהודה בפניו ואמר דין רפש מדבית אבא פי' בעיטה זו מעין גבורת בית אבא שהיו גבורים מאד. ולא יהיה לו כח להתגבר עליו בכח המלחמה. ולכך הוצרך שוב לדבר דברים רכים דברי בקשה. והיינו דמסיק כיון דהמא כו'. פי' כיון שראה יהודה הדבר כן התחיל לדבר דברים רכים: (ז) **ד"א** ויגש אליו יהודה. מייתי סמך מהחכמה תעוז לחכם. דמשמע לפי הדרשא שעמדו אחיו כנגדו וחכמתו עמדה לו: **החכמה תעוז לחכם** דריש שרמז ליוסף עם עשרה אחיו. ומ"ש והחכמה תעוז לחכם פי' זכותו אבל זו היא החכמה האמיתית. כאומר הן יראת ה' היא חכמה. ועיין ביפ"ת: **בנימין אתה** תפוס כו'. אמר זה לבנימין את תפוס מרטוק בראה שאינו מעכב כי ידע שגם בנימין היה גבור. והיפ"ת כתב וז"ל וקרוב בעיני דגרסי' כן בנימין אחי תפוס. ועם יוסף מדבר ולפי שאמר ואתם עלו לשלום אמר מה זה שלום אם בנימין תפוס. והוא מ"ש בסוף פ' צ"ב: **וקפץ מארץ כנען** בסוד קפיצת הדרך הידוע לקדושי עליון. ולכן לשעה קלה קפץ ת' פרסה עד שבא לארץ מצרים למען אשר הם את אחיו יעזורו כדוגמא עתידה כי ביהודה היה כלול כח משיח בן דוד שבא מזרעו. ובחושים בן דן נכלל שרי' משבט הדני אשר יתלוה לעתיד עם משיח בן דוד במלחמה כמבואר בזוהר סדר ויחי ובזוהר בלק (מה"ק): **אמר איוב** כלו' בספר איוב כי האומר אליפז היה (יפ"ת): **תלמים תלמים** כמו תלמי המחרישה: **ליש אובד** מבלי טרף זה יהודה. שנקרא גור ארי' והארי' נקרא ליש ג"כ. ועי' ריש מדרש איכה. ופירש אובד מבלי טרף שראה עצמו נאבד כי אין לו מחילה והוא כליש שהוא אובד מבלי טרף ומוסר נפשו להביא טרפו. ובני לביא יתפרדו אלו אחיו שהפרידו בארץ ועשאוה תלמים תלמים: **שמא ימחול לי הקב"ה כו'**. כשאמסור עצמי על בנימין אף שלא אוכל להצילו מ"מ אכפר שימחול לי הקב"ה על אותו ערבות: **אני מביאו לך** ובני לביא יתפרדו אלו אחיו באותה שעה. כצ"ל וכן הוא בילקוט: **שני שלטונים** זולגות דם. פי' שני עיניים. ונקראו שלטונים כי אחריהם הגוף נמשך. וי"א שנקראו שליטים שהם שומרי הגוף (יפ"ת) או שהוא נמשך למטה וי"א כמין שלטי הגבורים וחמשה לבושין היה כו'. ופי' שהיה לבוש על לבו למעלה מחמשה לבושים כמין שלטי הגבורים (שקירין פאנציר) וכשהיה כועס היתה הנימה שבלבו תוקעת כל בגדיו עם השליטים שעליו. נימא פי' שער: **אחז יהודה חרבו** שאע"פ שראה שיוסף גבור ממנו. לא השיב אחור ימינו ודעתו למסור א"ע עליו כדלעיל: **ודאי זה ירא שמים**. לכן אינה נשלפת ונתן לו ה' כח כמו לי: (ח) **מתחלה בעלילה באת כו'**. דלהכי קאמר אדוני שאל את עבדיו היש לכם אב וגו' לומר כי כל זה היה לגלגל עליהם עלילות: **כמה מדינות ירדו** אלא מסתמא מפני שראה עשרה אחים בחורי חמד לבושי מכלול נתן עיניו בהם לקנותם לעבדים (יפ"ת): **לישא את אחותינו** ורוב בנים הולכים אחר אחי האם: **אעפ"כ לא** כסינו ממך. והיינו ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן וגו': **פטיט** פי' דברן ומשמיע קול: **מפני** מה לא עשית כן. כמו שאתה מתחסד עתה על שנתערבת להיות מנודה ואיך רוצה להיות במכשול למה לא חסת לנפשך ג"כ מלחטוא במכירת אחיך ולצער האב (יפ"ת): **ואמרת לו** טרוף טורף כו'. מסברא קאמר הכי ונקט לישנא דקרא אע"ג דיהודה לא קאמר בלשון זה אלא יעקב אמרה (יפ"ת): **אני אחריב ג'** ותשעה אחיו כ"א אחד הרי י"ב. ואולו בנימין לא חשיב כי היה חבוש לעבד ולא יוכל לצאת (יפ"ת): **א"ל אחיו** יהודה מצרים. ויש נוסחאות א"ל יוסף יהודה כו' (א"א): **תחריב את כל העולם**. כי כל העולם עתה תלוי במצרים לשבור רעבונם. ואם נלחמים אתם יקומו כל אנשי העולם כי הכרתנו מחייתם. או אמרו כן דרך רחמנות. כי יש להם על עיר אחר יש בה הרבה ב"א כמעט כל העולם שם: **באותה שעה ולא יכול כו'**. פי' שלא יכול להעמיד עוד את עצמו מלהתגלות מפחד חורבן מצרים ופי' לכל הנצבים עליו שלא יכול לסבול עוד הנצבים עליו והוצרך לקרוא להוציאם מיד כפירש הראב"ע: **מוטב שאתודע** להם שאהא נודע להם: **אני אקראנו ויבא** ותמצאו בדאן: **אני יוסף אחיכם** ל"ג אחיכם כי במאמרו הראשון לא אמר אלא אני יוסף (יפ"ת): **מיד פרחה נשמתן** מרוב הטובה והגדה פתאומית. שנבהלו לקולו בהסבם כי כן הוא. וכשנתיישבו בדבר אמרו כי זה מתחבולותיו ולא האמינו בו (יפ"ת): **פרחה נשמתן** ובתנחומא אי' עשה הקב"ה נס וחזרה נשמתן: **ולא האמינו לו** עד שפרע. פי' הרא"ם דמגשו הנה הוא דמפיק לה שפי' גשו הנה שיתקרבו אליו כדי שיראה להם מילתו. דאל"כ מה צורך להתקרבות הגוף הזה. וכן משמע לקמן: **שפרע** גלה בגדיו עד המילה: (ט) **על בניה של רחל**. ומזה הבין יוסף שכבר שב יהודה בכל לבו לאהוב בניה של רחל: **נותן נפשו על אחיו**. ומעתה ראוי להיות מלכם כבראשונה קודם שאורידהו מגדולתו

שמואל בר נחמן אמר כהונן וכשורה עשה יודע היה צדקן של אחיו. אמר חס ושלום אין אחי השודים על שפיכות דמים: (י) ויתן את קולו בבכי ולא יכלו אחיו לענות אותו וגו'. [טו]אבא כהן ברדלא אמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. בלעם חכם של הגוים לא יכול לעמוד בתוכחתה של אתונו הה"ד (במדבר כב) ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא. יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו הה"ד ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. לכשיבא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא שנא' (תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך עאכ"ו: (יא) גשו נא אלי ויגשו. [טז]הראה להם את המילה. אני יוסף ועתה לא אתם שלחתם וגו'. וישימני לאב לפרעה לפטרון כסיליין. לאדון לרבון. ומושל לשליט. מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו. שלא תעמיד את השעה. [יז]כי פי המדבר אליכם. בלה"ק. ר' אלעזר בן עזריה אמר אוי לנו מיום הדין [יח]אוי לנו מיום התוכחה. ומה יוסף הצדיק שהוא ב"ו כשהוכיח את אחיו לא יכלו לעמוד בתוכחתו. הקב"ה שהוא דיין ובעל דין ויושב על כסא דין ודן כל אחד ואחד עאכ"ו שאין כל ב"ו יכולים לעמוד לפניו: (יב) ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך. [יט]וכי שני צוארים היו לו לבנימין אלא א"ר אלעזר בן פדת יוסף ראה [כ]ברוה"ק ששני בתי המקדשות עתידין ליבנות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב. ובנימין בכה על צואריו ראה שמשכן שילה עתיד ליעשות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב: (יג) ד"א ויתן את קולו בבכי. [כא]כשם שלא פייס יוסף את אחיו אלא בבכיה. כך הקב"ה אינו גואל את ישראל אלא מתוך בכיה. שנא' (ירמיה לא) בבכי יבאו ובתחנונים אובילם:

פרשה צד

(א) והקול נשמע בית פרעה וגו'. [א]כתיב (שיר ו) אחת היא יונתי תמתי. זה אברהם שנא' (יחזקאל לג) אחד היה אברהם. אחת היא לאמה זה יצחק שהיה יחיד לאמו. ברה היא ליולדתה זה יעקב שהיה ברור לאמו שהוא צדיק. ראות בנות ויאשרוה אלו השבטים שנאמר והקול נשמע בית פרעה וגו'. מלכות ופילגשים ויהללוה זה יוסף (בראשית מא) הנמצא כזה וגו': (ב) זאת עשו וקחו את אביכם וגו' את טוב. [ב]זה גריס של פול שחן על עקת נפש. לכולם נתן לאיש וגו' ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים וגו'. א"ר יאשיה [ג]הלכו בנדרים אחר שיחת בני אדם. בר עיבור. לחם כמשמעו. מזון א"ר אחא בר אילא [ד]מכאן שכל הדברים קרויים מזון. ר' יוחנן כד הוה אכיל חלוטין הוה אמר לא אכלית מזון יומא דא. וישלח את אחיו וגו'. א"ל [ה]אל תפסיעו פסיעה גסה ואל תעמידו עצמכם מד"ת והכניסו חמה לעיר: (ג) ויעלו ממצרים וגו' ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי ויפג לבו וגו'. [ו]תני ר' חייא מה טיבו של בדאי הזה אפי' אומר דברים של אמת אין מאמינים אותו. וירא את העגלות. ואותן

יד יוסף טו תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. ילקוט תהלים רמז תשס"ב. חגיגה ד': טז זוהר ג"ל דף נ"א. ילקוט ס"ז: יז וויק"ר פ' ל"ב: יח תנחומא ס"ז: יט מגילה ט"ז: כ זוהר ס"ז דף ר"ט. ילקוט ס"ז. ז"פ דף ל"ו. יומ"ע: כא ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז: **פצ"ד** א לעיל פ' ג' וס"ג: ב ילקוט ס"ז. תוספתא דנדה פ"ח: ג נדרים מ"ט ע"ש: ד ירוש' נזיר פ"ו. בבלי ברכות ל"ה: ה תענית י': ו ילקוט ס"ז. סנהדרין פ"ט. אדר"נ פ"ל:

מתנות כהונה

כמעשי ידם: **ברדלא** בן אים ששמו היה דלא: **עאכ"ו** שלא יוכל לענות: **כסיליון** מושל וכן פירש"י מלך בל' יון: **שלא** תעמוד. תעכב ותעצור השעה כיון שהשעה שעת רצון כד"א יעמוד השמן פי' הפסיק: **בלשון** הקודש. ונראה שאע"פ שארץ כנען היו מספרים בלשון עברי לא היה שפתם ברורה וטהור בפיהם כמו בפי עם קדש שלהם נתייחד לשון קדש וכמו שאמרו גבי בלעם נמי אע"פ שמסיח בלשון קדש לשונו סרוח: **צוארין** לשון יחיד כד"א בעליו אדוניו וכן כתיב בסוף הפ' ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד וכן על חלקת צואריו ומדצוארי בנימין אתא לדרשא צוארו של יוסף נמי אתא לדרשא דמשמעא שני הבכיות היה על כוונה אחת גם צואריו מיותר הוא דהוה ליה למימר בכה עליו כדלקמן ויבך עליהם ומהר"ר אליהו מזרחי כתב וז"ל ולגבי יוסף דכתיב על צוארו בלשון יחיד והל"ל על צואריו בלשון רבים כו' עד אלא גבי יוסף דכתיב צוארו ולא צואריו כו' ואני בעניי יגעתי בכל הספרים קטון וגדול וכתב בכלם צואריו וכן מצאתי שוב בפירש"י וז"ל צואריו לשון יחיד כמו בעליו צוארי משמע שנים עכ"ל ולאיתי ושמחתי: **ברור** לאמו. שהוא צדיק. שהרי שמכה על צדקתו ואמרה עלי קללתך בני כדמתרגם תרגום אונקלוס. גרים כו'. פולין גריסות על עיקת נפש על צרות נפש מל' עקה כלומר מיישב הדעת ומעביר הדאגה. וכן מצאתי בירוש' פ"ק דיומא בשביל כך היו מונעין מן כ"ג גריסין של פול מפני שמפיל את השינה על האדם: **ה"ג א"ר** יוחנן הלכו בנדרים אחר שיחת בני אדם א"ר יאשיהו הלכו בנדרים אחר לשון תורה בר כו'. והכי איתא בהדיא בירושלמי בפ' הנודר מן המבושל: **חלוטין** קמח חלוט ברותחין מעשה קדירה לביבה: **לא** אכלית כו'. לא אכלתי מזון ביום הזה ור' יוחנן לטעמיה דלא ס"ל שכל הדברים קרויין מזון אלא מה שבני אדם קורין מזון והכי איתא בירוש' כד ר' יוחנן אכל חליטה כו' והא תנינן הנודר מן המזון מותר במים ובמלח פתר לה כר' יאשיהו דאמר הלכו בנדרים אחר לשון תורה כו'. עד ומזון שכל הדברים קרויים מזון ובערוך גרס אליטון ופי' בו פירות גינוסר אבל גירסת הספר היא בירו' בהדיא: **ואל** תעמידו כו'. אל תפסקו מדבר הלכה וכשאחז"ל שנים שמהלכין בדרך ואין ביניהם ד"ת ראויים ליסרף שהיה חושש שימהרו אורחותם עד שלא יוכלו לעסוק בתורה אע"פ שרש"י פי' בפי' החומש אל תתעסקו בדבר הלכה זהו גירס' תלמוד שלנו בפ"ק דתענית אבל לפי גירסת הספר שלפנינו פירושו כמו שפירשתי: ה"ג בילקוט בפ"ק דתענית והכניסו בחמה לעיר. פי' תכניסו עצמכם לעיר בעוד שהחמה זורחת וכדאמר בפר"ק דתעני' דאמר רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב: **ויפג** לבו וגו'. גרסינן: **מה** טיבו כו'. וכן כאן בראשונה אמר הכר נא וגו' לומר כי מת הוא ועכשיו עוד יוסף חי: **העגלות** וגו' גרסי'. וסיפיה דקרא אבר

ענף יוסף

האומר לזה. הלא הוא שיזכה לתורה. והוא יתברך ישפיע בו למוד תורתו (אלשי"ך):

פרשה צג (י) [הה"ד ולא יכלו אחיו לענות אותו] וא"ת אם מפני ה:והם לא ענו. בנימין למה לא ענהו. ויש לומר שמדרך המוסר שלא לענות במקום גדולים ממנו. או שמא בנימין לא היה קרוב לו כי נתבש לעבד (יפ"ת): (יא) [כלשון הקדש] ואע"ג שכבר נתן להם סימן שהוא יוסף בזה שהראה להם את המילה. משום דהמילה אינו מופת גמור כי גם בני ישמעאל ובני קטורה נימולים. לכן נתן להם גם מופת זה. וזה לבד ג"כ אינו מופת גמור דשמא איתרמי במקרה רהוט בגם לו נודע לשון זה. אבל בהצטרפות ב' האותות יחד ניכרים דברי אמת (נזה"ק): [ר"א בן עזריה אומר אוי לנו מיום הדין כו' עאכ"ו שאין כל ב"ו יכולים לעמוד לפניו] מאמר זה הועתק כאן בטעות ומקומו הוא לעיל גבי ולא יכלו אחיו לענות אותו כמאמר אבא כהן ברדלא וכאן הוא כולהו יתיר. והילקוט השמיט כל מאמר זה ולא כתבו כי אם פעם אחד. ועל שם ר"ש בן אלעזר. והאמת כי כל אלו היינו אבא כהן ורשב"א ורא"ע כולן אמרוהו איש בשם חברו. וכן נזכרו שלשתם יחד על מאמר זה בילקוט תהלים רמז תשס"ב אוכיחך ואערכה לעיניך כו' אמר ר"ש ב"א משום ראב"ע משום אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין כו' עד אעכ"ו. ועל כן הזכיר כאן ב"פ על שם בני מ"ד כאלו הוא דרוש אחר. וזה פשוט: (יב) [וכי שני צוארים היו לבנימין] אגדה זו איתא נמי בבבלי פ"ק דמגילה. וכתב שם רש"י וז"ל כמה צוארים היה לו לבנימין לא גרסינן שכן דרך המקרא לכתוב צוארי ל"ר. על חלקת צואריו. בכה על צואריו. ולשיטה זו י"ל דדייק מדהזכיר לשון צואר. לרמוז בהם ענין חורבן ביהמ"ק שנקרא צואר כדלקמן. ודריש בבכי יוסף חורבן ב' מקדשות. מדהפל לומר ביה ויפול ויבך. אבל העיקר כשיטת רש"י בפירוש שמדרש וז"ל. וצואריו לשון יחיד הוא כמו בעליו אדוניו. אבל צוארי משמע שנים עכ"ל:

פרשה צד (ג) [ויגידו לו לומר עוד יוסף חי] באלשיך התלים מזמור ע"ח או' בכוונת יוסף במה שלא הודיע לאביו שהוא חי בכל משך כ"ב שנה. היה לבלתי הלשין את אחיו ולבלתי הכזיבם שאמרו לאביהם שמת. עד שע"י עצמם שלא שיהיו הם המבשרים לאביו שע"כ לא יקניף עליהם עכ"ל

עץ יוסף

מגדולתו כיון שהוא עומד בפרץ: **על אחיך** אם יבא לידי: **לא עשה** יוסף כשורה. שהוציא כל איש מעליו שאילו בעטו בו ברגע כהס מיד היה מת. קודם שיספיק להתוודע להם. שבמרירות נפשם כשראו אותו יחידי היו מוסרים נפשם להרגו: **אין אחי הפודים** על ש"ד. שב"נ מצווים על ש"ד. אע"פ שאמר יהודה שיהרגנו כדלעיל גזים ולא עביד (יפ"ת): **אין אחי חשודים** וא"כ כהוגן עשה שהוציא כל איש מעליו כדי שלא יתביישו אחיו בפני המצרים: (י) **ברדלא** בן איש ששמו היה דלא או ע"ש מקומו פי' בירו' אנשי ברדלא: **ויוכיח כל או"א כו'**. שהאיש אשר מלא אותו אלהים בחכמה ותבונה ראוי הוא שיעבוד ה' בתוספת עבודה במעלה יתירה מהזולת כפי יתרון השגתו עליהם: **עאכ"ו** שלא יוכלו לענות: (יא) **הראה** להם את המילה. דאל"כ הגשה זו למה: **וישמני לאב** לפרעה לפטרון כיסליון. כנ"ל. אב הוא לשון קיסריה בשם המופלא כי אב ממש נקרא בל"י (פאטער) ונשאל גם כן בכינוי קלת פטרון לכל מי שמגין ועומד בפני אחר ב"א כמו אב לבניו. והמלך על עמו. כן יוסף היה מגין ומציל לפרעה ועמו מן הרעב ולזה הזכיר שמיהם לפטרון כסיליאון להורות כאמור. וכדאיתא בירושלמי פרק הרואה דכסיליאוס הוא קיסר. ופטרון נגזר מן פטירא בלשון יון שהוא האב כנ"ל: **לאדון לרבון** להנהיג הבית כמו על כל רב ביתו: **מושל שליט** שיכול לגזור עליהם. כמו לכו על יוסף אשר יאמר לכם תעשו. וגאמר ויוסף הוא השליט על הארץ. והכוונה הנהגת ביתו והנהגת המדינה כולה. שכל אלו היו מסורות ביד יוסף מפרעה (יפ"ת): **שלא תעמוד** את השעה. דרש אל תעמוד כמו אל תעמיד. ופי' שלא תעכב את השעה הזו שהיא עת רצון ויש לאל ידך לבא. ואם תעכב שמא יארע לך אה"כ איזה אונס שלא תוכל לרדת. ויתכן לפרש שלא יעכב השעה שהיא עת רעבון כי ברדתו תעצור הרעב ולא תתעכב כמ"ש בפ' פ"ט שכשירד יעקב למצרים נסתלק הרעב (יפ"ת). או פירושו אל תעמיד את השעה כלו' בהיות עכשיו לי עת רצון שהשעה משחקת לי להיות מושל הארץ ויש לאל ידי להושיבכם במיטב הארץ תמהרו לבא מיד. כי מי יודע מה יולד יום (נזה"ק): **ובלה"ק** וזו ראי' שאני יוסף שזה הלשון לא נמסר כי אם לבני ישראל מדור הפלגה ואילך. ולא נתפשט לה"ק לאוה"ע אלא ממתן תורה ואילך מהעתקת התורה. ומתחלה כשהיה המליץ בינותם זה לא היה אלא בשפת כנען שאינו לה"ק ברור וטהור (נזה"ק): (יב) **ששני מקדשות** דבהמ"ק איקרי צואר מכל הני טעמי דאי' בחזית פסוק כמגדל דוד צוארך ע"ש: **בחלקו של בנימין** שבחלקו היה בנוי אולם והיכל ובית ק"ק כדתניא בפ"ק דיומא: **עתיד ליעשות** לא קאמר הכא ליבנות כדלעיל. משום דלא הוה בנין גמור אלא אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה כדאי' בזבחים: **ועתיד ליחרב** ואז נפלו קהל ישראל ביד פלשתים: (יג) **ד"א** ויתן את קולו בבכי כשם שלא פיים כו'. נ"ל דה"ג ד"א ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך וגו'. וס"ל שהבכיה זו אינה של צער אלא של שמחה וז"ש כשם שיוסף פיים כו' כלו' שבכי יוסף הוא של שמחה בהמצאו עם אחיו ועי"ז נתפייסו אחיו בהכירו כי הוא שם ושמח עמהם. כן הוא הבכי שמתוכו ישראל נגאלים. ולפ"ז ובתחנונים אובילם לשון חנינה ורחמים כדפירש הרד"ק. וכל מעשה האבות והשבטים סימן לבנים (יפ"ת):

פרשה צד (א) **זה אברהם** פירשתי זה לעיל פ' ג' סי' א': (ב) **את טוב** זה גרים של פול שחן על עקת נפש. נראה שמלת על עקת נפש הוא ט"ס וצ"ל שהן חלוקת נפש. כדאי' בנדה פ' האשה גריסין של פול חלוקת נפש ופרש"י שנחלק האוכל מן הקליפה. שהקליפה היינו נפש שלו. והערוך כתב פול שנתבשל כל כך עד שנחלק מאליו לשנים. והאי נפש פירושו כמו תנפשיה כלו' מעצמו. וע"ש עוד פירושים. ומין פול זה הוא במצרים חשוב מאד. ולכן נקרא טוב ארץ מצרים כי לא נמצא עוד מין גריסין כזה בשאר ארצות ונקרא פול המצרי (יפ"ת): **א"ר יאשיה** הלכו בנדרים אחר שיחת ב"א. נ"ל לא הלכו בנדרים אחר שיחת ב"א. ואעתיק לך ענין זה מהירוש' ריש פ' הנודר מן המבושל. א"ר יוחנן הלכו בנדרים אחר לשון ב"א. א"ר יאשיה הלכו בנדרים אחר לשון תורה. א"ר חייא בר אבא ר' יוחנן כד הוה אכיל חלוטה אמר לא טעמית מזון בהדא יומא. והא תנינן הנודר מן המזון מותר במים ובמלח (אבל בכל מילי אסור אלמא דאיקרי מזון אף חלוטה) פתר לה כר' יאשיה דאמר הלכו בנדרים אחר לשון התורה (ובלשון תורה נקראים כל הדברים מזון אף חלוטה) ומנין שכל הדברים קרויין מזון א"ר אחא בר עילא ועשר אתונות נושאות בר ולחם ומזון מה ת"ל ומזון אלא מכאן שכל הדברים קרויים מזון עכ"ל הירוש'. ולשון זה מבורר יותר מל' המדרש כאן. וכל עיקר מה שהביא המדרש ענין זה הוא אידי דעומד עתה במקרא בר ולחם ומזון. ועיקר הכוונה דבלשון ב"א לא איקרי מזון אלא ה' מינים. אלא דבלשון תורה כל שזולת מים ומלח איקרי מזון ונלמד מהאי קרא דכר ולחם ומזון. דבר עיבור. ולחם כמשמעו. ומזון היינו לידה לדרך כדמתרג' זוודין. והלידה יש בה ממיני מאכל רבים אלמא דכולהו איקרו מזון: **חלוטין** וכן הוא בירו'. והיינו מיני לביבות מטוגנות בדבש שעשויות כמין מגדנות. ולהכי לא הוה חשיב לה מזון. אבל בערוך גרס אליטין. ופירש דהיינו פירות גינוסר (יפ"ת): **אל תפסיעו** פסיעה גסה כו'. בפ"ק דתענית גרסי' כתיב אל תרגזו בדרך א"ר א"ל יוסף אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגז עליכם הדרך. ופריך איני והא"ר א"ב ת"ח שמהלכים בדרך ואין ביניהם ד"ת ראוים ליסרף וכו' לא קשיא הא למיגרס הא לעיונא. במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה שנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. והכניסו חמה לעיר כדאמר ר"י אמר רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב שנא' הבוקר אור והאנשים שולחו ע"כ. והוא הדבר שדרש כאן הג' דברים שמסבבין על עצמן רוגז בדרך ועליהם הזהיר להם יוסף. וכולן למד ממלת אל תרגזו. ומה שאמר כאן אל תעמידו עצמכם מד"ת הכונה אל תפסיקו למיגרס. ושם הכוונה לעיוני: **אל תפסיעו** פסיעה גסה. וזהו אל תרגזו בדרך אל תדחקו עצמכם בפסיעה גסה (רש"י): **ואל תעמידו** עצמכם מד"ת. אל תפסיקו מד"ת שלא תסבבו לכם רוגז בדרך. שאם אין ביניהם ד"ת ראוים ליסרף: **והכניסו חמה לעיר** פרש"י והכניסו בחמה לעיר כשאתם לנים ושוכבים בדרך בעיירות תכנסו לעיר בעוד שהחמ' זורחת. יצא אדם בכי טוב שימתין עד שיאיר. ויכנס בכי טוב בערב בעוד שהחמ' זורחת שאין לסטים מצויי'. ופי' אל תרגזו בדרך שלא תגרמו לכם רוגז וצער בדרך מפני לסטים ודומיהם: (ג) **בדאי** שקרן: היך

ואותן העגלות ששלחו פרעה היכן היו. א"ל אותן עגלות ששלח פרעה לשאת אותו היתה ע"ז חקוקה עליהם עמד יהודה ושרפן. למוד הוא השבט הזה להיות שורף ע"ז. ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאולה אמר להם אם יאמין לכם הרי מוטב. ואם לאו אתם אומרים לו בשעה שפירשתי ממך לא [ז]בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק. הה"ד וירא את העגלות וגו'. ותהי רוח וגו': (ד) ויאמר ישראל רב. [ח]רב כחו של יוסף בני שכמה צרות הניעוהו ועדיין הוא עומד בצדקו הרבה ממני שחטאתי שאמרתי (ישעיה מ) נסתרה דרכי מה' וגו'. ובטוח אני שיש לי במה רב טובך. ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע. להיכן הלך [ט]א"ר נחמן שהלך לקוץ ארזים שנטע אברהם זקנו בבאר שבע המד"א (בראשית כא) ויטע אשל וגו'. כתיב (שמות כו) והבריח התיכון בתוך הקרשים. [י]א"ר לוי והבריח התיכון ל"ב אמה היה בו מהיכן מצאו אותו לשעה. אלא מלמד שהיו מוצנעין עמהן מימות יעקב אבינו. הה"ד (שם לה) וכל אשר נמצא אתו עצי שטים. אשר ימצא אתו אכ"כ אלא אשר נמצא אתו. א"ר לוי ממגדל צבעיא קצצום והביאום עמהן למצרים. ולא נמצא בהם לא קשר ולא פקע. [יא]אעין דשיטים הוה במגדלא והיו נוהגים בהם איסור משום קדושת הארון. אתון ושאלון לר' חנינא חבריהון דרבנן. אמר להם אל תשנו ממנהג אבותיכם: (ה) ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. [יב]אריב"ל חזרתי על כל בעלי אגדה שבדרום שיאמרו לי פסוק זה ולא אמרו לי עד שעמדתי עם יהודה בן פדייה בן אחותו של בן הקפר ואמר לי. הרב והתלמיד שהיו מהלכין בדרך כתחלה שואלים בשלום התלמיד ואח"כ שואלים בשלום הרב. א"ר הונא כד אתא ריב"ל לטבריא שאליה לר' יוחנן ולר"ל. ר"י אמר שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקינו. ור"ל אמר על ברית השבטים הקריב. בר קפרא ור' יוסף בר פטרוס חד מנהון אמר מה אבא היה להוט אחר גרונו אף אני להוט אחר גרוני. ואוחרנא אמר מה אבא משנה בן מבניו אף אני משנה בן מבני. חזרתי ואמרתי אבא לא היה עליו אלא טרחות נפש אחת בלבד. אבל אני יש עלי טרחות ע' נפש. ר' יודן אמר חמש ברכות ברכני אבא כנגדן נגלה עליה הקב"ה ה' פעמים וברכני. ר' יודן

יד יוסף ז זוהר ס"ו דף ר"י. אדר"נ פ"ל: ח ילקוט ס"ז: ט חזית פסוק עד שהמלך. סוטה י': י תנחומא תרומה: יא ירוש' פרק מקום שנהגו. ופ"ק דתענית · יב ילקוט ס"ז :

מתנות כהונה

אשר שלח יוסף והל"ל אשר שלח פרעה וה"ג בילקוט בהדיא ועגלות ששלח פרעה היכן היו אלא אותן עגלות כו': למוד הוא כו'. שנאמר ויעזבו שם את עצביהם וישאם דוד ואנשיו מהו וישאם וישרפם כד"א ותעל משאת העיר עכ"ל גרור המור: אמר להם: יוסף לאחיו: עגלה ערופה כו'. כתב מהר"א מזרחי ז"ל ופי' וירא את העגלות וישמע דבר העגלה כמו וירא יעקב כי יש שבר במצרים עכ"ל. אבל לקמן פרשה צ"ה איתא שנתן להם עגלות ממש וא"כ יהיה פי' העגלות כמו עגלה משולשת וכן לעגלות בית און אע"פ שכתבו בנקודתן ומ"מ כל ימי הייתי קוהה בו תמעם שלפי המדרש הזה פשוטו של מקרא חלף הלך לו לגמרי ונהפך מעגלה לעגלה והנה מצאתי בפירש"י בסדר הזה וז"ל הלא בפרש' עגלות של המשכן הייתי עוסק עכ"ל וכן בפרשה נ"ה וז"ל בפרשת עגלות פירש ממנו עגלות המשכן במסכת שבת מה עשה יוסף נתן להם עגלות כדי שיהיה נזכר שבפרשה עגלות פירש ממנו עכ"ל אכן גירסת הספר היא בכל ספרי רש"י חדשים גם ישנים וכן מצאתי בפירש"י כתב על קלף ישן נושן מאד ובילקוט ובתנחומא וזולתם רבים וז"ל הזוהר ר"א אמר רמז ליה יוסף ליעקב על עגלה ערופה דהא בההיא פרקא אתפרש מיניה ואוקמיה עגלה ערופה דאיהי אתיא על דאשתכח קטולא ולא אתידע מאן קטיל ליה ומה שכתבתי בשם רש"י שעגלות ממש היו אולי נכתב כן על שמו ומעולם לא יצא מפיו ע"כ: הרבה ממני שחטאתי כו'. ויוסף עמד בתומתו עם ה' ולא הרהר אחר מדותיו יתברך דאל"כ לא היה ה' עמו ופירש"י גורם הרבה ממנו הוצאתי מפי ובשעה שהביאו לו כתונת יוסף אמר נסתרה דרכי וגו' דאל"כ לא הגיעו לידי כך כן מצאתי בפי' ישן בפיוט של ר"ה: ובטוח אני כו' פירושו כעין ד"א וכן מצאתי בפירש"י ז"ל ועוד בטוח אני כו'. ודרש רב על עוה"ב כד"א מה רב טובך אשר צפנת ליראיך והטעם כמו שפירש"י בחומש מאחר שראה שי"ב בניו היו שלמים שעל דאגה זו אמר בתחלה כי ארד אל בני אבל שאולה: להיכן הלך כו'. כלומר מ"ט הלך לו לבאר שבע: נמצא משמע כבר היו מצוי בידיהם בשכבר הימים ועיין במדרש חזית בפסוק עד שהמלך במסיבו: ממגדל צבעיא שם מקום וכדלקמן: אעין דשטים. עצי שטים: איסור אסור מלאכה והכי איתא בירושלמי בהדיא בפרק מקום שנהגו: משום קדושת הארון. כיון שנעשה מהם ארון הקודש לא רצו להשתמש בהם תשמיש חולין: אתון כו'. בניהם העומדי' אחריהם באו ושאלו אם מותרים הם לעשות בהם מלאכה או לא: שיאמרו לי כו' למה לא נאמר לאלהי אביו אברהם כי הוא היה הראשון שהודיע אלהותו וכן משמע לקמן: שהיו מהלכין בדרך. עיין בספר רבינו בחיי ותמצא דלא גרס ליה וכן נראה עיקר ויתיישב היטב דבר דבור על מכונו ומדבר כשיושב הרב עם תלמידיו בבית המדרש שהרב יושב לפנים מן התלמידים והמה יושבים לפניו פנים בפנים והבא לו מן החוץ פוגע בתלמידים תחלה ולפיכך הוכרח לשאול בשלומם תחלה שאין מעבירין על המצוה ואח"כ שואל בשלום הרב וכן עשה יעקב אבינו ששאל בשלום אביו שהוא היה האחרון לאברהם והקרוב אליו והגירסא הספר קשה ליישב שהרי אמרו חז"ל גבי חנניה מישאל ועזריה וז"ל וריווה דקדמאה לא נאמר אלא וריווה דרביעאה זה גבריאל שהיה הלך אחריהם כתלמיד אחר הרב: ברית השבטים. שנכרת להם ברית עולם שלא יכלה זרעם שנא' שבועות מטות אומר סלה וכן דרשו חז"ל וזכרתי להם ברית ראשונים זה ברית השבטים ולפי שראה שהיו כלם שלמים וקיימי' הביא קרבן על בריתו זאת ולפי שיצחק ברכו בברכה זאת שנא' והיית לקהל עמים וגו' אמר לאלהי אביו יצחק כך מצאתי בפירש"י: להוט אחר גרונו. לפיכך אהב את עשו כי ציד בפיו: אף אני כו'. שירד אל יוסף לכלכלו שם: משנה בן כו'. שאהב את עשו: אף אני כו'. שלאהבת יוסף ירד למצרים כמו שנא' אלכה ואראנו בטרם אמות: טרחות ע' נפש. ולפיכך יורד אני שמה בלי פשע מפני דוחק הרבים התלויים בי: ה' ברכות כו'. פירש"י ואל שדי יברך אותך עד אשר נתן אלהים לאברהם עכ"ל עי"ל הראשונה דכתיב בברכה הראשונה וירח את ריח בגדיו ויברכהו וגו' וכ"כ בעל העקידה שזה היה עיקר הברכה. השני דכתיב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו'. הג' יעבדוך עמים וגו' שבפעם הזאת נתן לו הממשלה והאדנות על כל העמים. הד' ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך וגו'. הה' מתנות א"י לו ולזרעו אחריו שנאמר ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך: נגלה עלי הקב"ה ה' פעמים. אחד במראות הסולם השני בבית לבן שנא' שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך. הג' בבית לבן ג"כ כמו שנא' ויאמר אליו מלאך אלהים בחלום יעקב וגו' עד אנכי אל בית אל וגו' ושם היה ברכת העתודים. הרביעי אחר מעשה שכם שנא' קום עלה בית אל ושב שם וגו'. החמישי באותה פרשה וירא אלהים אליו עוד בבואו מפדן ארם ויברך. אותו ומדכתיב עוד הוקשו מראה הראשונ' לשניה

עץ יוסף

אין מאמינים אותו וכן אחי יוסף ע"י ששקרו במה שאמרו הכר נא הכתונת בנך היא וכבר הרגים יעקב בשקרותם. לכן גם עתה לא האמין להם: וירא את העגלות אשר שלח יוסף. ואותן עגלות ששלח פרעה היכן היו. אלא אותן עגלות ששלח פרעה. כצ"ל דבתר הכי כתיב בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אותו. קשה ליה למה פעם יחסום אל יוסף ופעם אל פרעה. ולכן אמר דאותן עגלות ששלח פרעה מתחלה היה חקוק בהם ע"ז ושרפם יהודה בהסתר ושלח יוסף אחרות ולא באו אלא של יוסף. והא דכתיב נמי אשר שלח פרעה היינו לפי שגם עגלות האחרים לא שלח יוסף אלא על פי פרעה: היתה ע"ז חקוקה עליהם. לאו עכו"ם ממש היתה אלא לנוי בעלמא הוה. וקרי לה עכו"ם דכמות עושין לעכו"ם: למוד הוא השבט הזה. שנא' ויעזבו שם את עצביהם וישאם דוד. וכן רוב מלכי יהודה שרפו האלילים. ואמר זה לומר שאף שלא נתפרש מי שרפן. מסברא ידעינן דהיינו יהודה מדחזינן שבשבט זה רגיל בכך ומעשה אבות יעשו בנים. והטעם כי הוא המולך ולו יאתה לתקן עולם במלכות שדי (יפ"ת): לא בפרשת עגלה ערופה. וזה סימן יפה לו להזכיר לו ההלכה שהיה עוסק בה בעת פטירתו ממנו כי מי יודע בזה הוץ ממנו: הה"ד וירא את העגלות. כלו' השתא א"ש דקאמר אשר שלח יוסף ולא קאמר פרעה. ופי' וירא את העגלות וישמע דבר העגלות. ואע"ג דעגלות דקרא הוא מלשון עגלות צב. ועגלה ערופה הוא לשון עגלת בקר. מ"מ כיון שהעגלות בקר הן המושכות את העגלות ירמוז יפה עגלה ערופה בעגלות הבקר (יפ"ת): (ד) רב כחו של יוסף כו'. שיוסף הוא רב כחו בצדקות ומע"ט. ופי' חי צדיק כמו בן איש חי שפירשוהו בן איש צדיק שכמה צרות הניעוהו ועדיין הוא עומד בצדקו. והוא צדיק יותר ממני שהוא לא הרהר אחר מדותיו ית' דאל"כ לא היה ה' מעלהו לגדולה כזו שלא כדרך הטבע שעבד ימלוך במצרים. ואני הרהרתי אחר מדותיו ית' ואמרתי נסתרה דרכי מה'. שפסוק זה נדרש ביעקב כדלעיל סוף פרשה נ"א שנדרש שם עליו שדבר דבר בטלה ע"ש: ובטוח אני שיש לי כו'. דריש לשון רב על שהוא בטוח לעוה"ב הנקרא רב כדכתיב מה רב טובך וגו' בהיות יוסף חי. כי מקודם אמר ארד אל בני אבל שאולה פי' גיהנם. לפי שסימן זה היה מסור בידו שכל זמן שלא ימות אחד מבניו בחייו יזכה לעוה"ב וכדפרש"י בחומש בשם התנחומא: להיכן הלך כלו' מ"ט לכתו בארה שבע. שהרי באר שבע הוא בקצה גבול הצפוני של א"י. ומצרים הוא בקצה גבול דרומי. וממילא לא ה"ל לעבור על דרך באר שבע ללכת מצרימה ע"כ אמר שהלך לקוץ ארזים שנטע אברהם לצורך בריח התיכון וכדבסמוך: ל"ב אמה היה בו. ע"פ הסברא דברייתא דמלאכת המשכן דס"ל שפי' מבריח מן הקצה אל הקצה מן המזרח עד המערב והיה בריח תיכון אחד לכל צד. אבל קשה מאי ל"ב אמה דקאמר הכא הא ליתיה אלא למ"ד אמה. כי הרוח הדרומי והצפוני לא היו אלא ל' אמה שהרי כ' קרש היה בכל רוח מהן ורוחב הקרש אמה וחצי. ועיין ביפ"ת ובתנחומא סדר תרומה: אשר ימצא אכ"כ אלא אשר נמצא אתו. גירס' זו אין לה שחר. כי מה טעם לומר אשר ימצא אתו שהוא עתיד. הביאו שהוא עבר. אבל יותר מהוור גיר' החזית פ' עד שהמלך במסיבו (א' י"ב) אשר מצא עצי שטים אכ"כ אלא אשר נמצא אתו מתחלה. דמצא משמע לשעה. אבל נמצא משמע לשעבר שנמצא בידו מקודם. והא קשה ליה דבשלמא בתכלת וארגמן ושאר המינים שפיר כתוב בהו אשר נמצא אתו שנמצא מינים הללו ביד האנשים למסחרת לצרכם. אבל עצי שטים גדולים ועבים כאלו מי מוליך עמו בדרך. לכך מפרש אשר נמצא אתו מימות יעקב והשבטים כי הם הנחילום לבניהם לצורך המשכן. והיה רז זה מסור בידם. ולכך הוליכום עמם (נזה"ק): ממגדל צבעיא קצצום לעצי שטים שהוצרכו לקרשים. אבל לשל בריח התיכון היה ממטע אברהם. והכי גמירי לה (יפ"ת): ולא נמצא בהם פי' כל הארזים הצומחים במגדל הנזכר אין בהם קשר ופקע. ולזה נטלו מהם למשכן (יפ"ת): לא קשר ולא פקע. כדרך שאר העצים מפני שגדלים מעט מעט על כן נמצא בהם קשרים מהעמדת הגידול ואח"ז יתחדש עוד הגידול. אבל הארזים הללו נתגדלו בבת אחת. ולכן היו מסוגלים לבנין המשכן: אעין דשטים עצי שטים: הוה במגדלא פי' במקום מגדל צבעייא: איסור מלאכה: משום קדושת הארון שעצי השטים שמהם נעשה הארון היה משם כדלעיל: אתון כו' בניהם העומדים מאחריהם באו ושאלו אם מותרים הם לעשות בהם מלאכה או לא: אל תשנו ממנהג אבותיכם. דאע"ג דמן הדין מותרים אתם. מ"מ אל תשנו מהמנהג ועיין בפ' מקום שנהגו: (ה) שיאמרו לי פסוק זה. פי' שיפרשו לי פסוק זה ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק דקשה מדוע לא אמר לאלהי אביו אברהם שהוא הראשון שפירסם והודיע אלהותו בעולם. אבל יצחק היה טפל לו. ועכ"פ ה"ל לומר שניהם אברהם ויצחק. או ה"ל למימר סתם זביחה לה' ומה צורך לתלות פה אלהותו ביצחק (נזה"ק): שהיו מהלכים בדרך כו'. וזה שבלכתם בדרך במקום שאין לבם גם בהם. תחלה שואלין בשלום התלמיד. ושוב יעלו לשאול בשלום הרב כי לא ימלא לבם אותם להרום מיד לדבר עם הרב עם שלפי הראוי להקדים הרב מפני חשיבותו. וכן יעקב לא מלאו לבו לענין אברהם שהוא הגדול. אלא לאביו יצחק שדעתו יותר קרובה לו והוא יותר קטן (יפ"ת): שחייב אדם בכבוד כו'. ולכן תלה כוונת הזבחים באביו כי יש כאן כבודו במה שהזכיר מעלתו: על ברית השבטים הקריב קרבן תודה לה' על שנתקיים לו ברית הי"ב שבטים המכוונים כלפי י"ב עמודי עולם וי"ב מזלות כנודע. ומה שעשה כן דוקא באותו הפרק. היינו לפי שעד עכשיו חשב שנפרד יוסף מן העולם. אבל עכשיו בשומעו כי יוסף הוא קיים ועומד בצדקו מאז נתן תודה לה' על שנתקיים לו ברית הי"ב שבטים. ולפיכך נאמר פה ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק לפי שזכה לברית השבטים ע"י ברכתו של יצחק באומרו ליעקב ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמי' וכל שבט ושבט איקרי קהל. ולכך מתרגם יונתן שם ויפשינך ויסגינך לתריסר שבטין: חד מנהון אמר מה אבא להוט כו'. ה"ג בס"מ חד מנהון אמר מה אבא להוט אחר גרונו אף אני להוט אחר גרוני. חזרתי ואמרתי אבא לא היה עליו אלא טרחות ד' נפש בלבד. אבל אני יש עלי טרחות ע' נפש. ואוחרנא אמר מה אבא משנה בן מבניו אף אני משנה בן מבני (נזה"ק). וה"פ דלת"ק הזכיר כאן יצחק משום דבא להקריב כאן קרבן כפרה על הליכתו מא"י לח"ל כדי להיות לו אכילה ושתיה בריוח למלאות גרונו ולא בצמצום. כמו שהיה יצחק להוט אחר גרונו לאהוב מטעמים אשר הביא עשו ציד בפיו. אף דא"כ שהרגיש יעקב שיש קצת חטא בזה קשה למה באמת עשה כן. ע"ז אמר שיעקב חזר ואמר קצת התנצלות ע"ז שאביו לא היה מוכרח לקבל הנאה מעשו לפי שלא היה עליו אלא טרחת ד' נפש הוא ואשתו ושני בניו. אבל אני יש עלי טרחות ע' נפש לכלכלם ברעב שאין זה ביכולתי. לפיכך ראוי לי אפי' לצאת מא"י לח"ל מפני תיקון הרבים: אף אני משנה בן מבני. היינו מה שעשה ליוסף כתונת פסים. ולפי שראה כי זה צד חטא שע"י זה נתגלגל ירידתו עכשיו למצרים זבח זבחים לבקש סליחה וסמך היות לו קצת התנצלות שגם יצחק עשה כזאת וה' יעתר לו כמו שנעתר אליו (יפ"ת): ר' יודן אמר ה' ברכות כו'. מטעם אחר על מ"ש לאלהי אביו יצחק כי כך אמר. ה' ברכות ברכני אבא הא' וירח את ריח בגדיו ויברכהו. הב' ויתן לך האלהים וגו'. הג' גם ברוך יהיה. הד' ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ואז בירכו ברכה של גליות וכדלעיל פ' ע"ה. והה' באומרו ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך וגו'. ועל זה אמר וכנגדן נגלה עלי הקב"ה ה' פעמים ויברכני. וברכה א' היה במראות הסולם. הב' בבית לבן שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך. הג' אחר מעשה שכם שנ' קום עלה בית אל ושב שם והיינו שישב שם בהשקט ובטח. הד' באותו הפרק דכתיב נמי וירא אליו אלהים עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו. ולפי שבאותו הפרק עדיין לא

יודן אמר חורי ר' יודן אמר הייתי סבור שהוא מטעימני מאותן הברכות · ומה היו אותן הברכות (בראשית כז) יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים וגו' זה יוסף. ר' ברכיה אמר תרתי ר"ב אמר יג אין הקב"ה מייחד שמו על בריה כשהוא חי אלא על בעלי יסורין. לפיכך אב"כ ויזבח זבחים לאלהי יעקב אלא לאלהי אביו יצחק שכבר מת. ר"ב אמר אוחרי שהיה בעל יסורין. רבנן אמרי יד רואים אפרו של יצחק כאילו צבור ע"ג המזבח לכך הזכיר את יצחק: (ו) ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה וגו' ויאמר אנכי האל אלהי אביך ואנכי אעלך גם עלה. אותך ואת כל הצדיקים כיוצא בך. ויוסף ישית ידו וגו'. ר' חגי בש"ר יצחק אמר ע"מ ויוסף ישית ידו על עיניך. ויקם יעקב וגו' ויקחו את מקניהם וגו' בניו ובני בניו וגו'. טו א"ר יהודה בר אלעאי בנות בנים הרי הן כבנים ובני בנות אינן כבנים. ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו' ובני יששכר תולה ופוה ויוב ושמרון. ר"מ חמא חד שמראי א"ל ר"מ מהיכן אתית. א"ל מן דיוסף. א"ל ר"מ לא. א"ל שמראי ואלא דמאן. א"ל מן דיששכר. א"ל מנא לך. א"ל דכתיב ובני יששכר תולה ופוה ויוב ושמרון אילין שמריא. אזל לגביה אפטוריקא א"ל אמר לי סבהון דיהודאי חדא מילא והיא תמהא. א"ל מה היא. א"ל אמר לי מן דמאן אתית אמרית ליה מן דיוסף אמר לי לא מן דיששכר דכתיב ובני יששכר תולה ופוה ויוב ושמרון אילין שמריא. א"ל חייך מן דיוסף אפקך מן יששכר לא אעלך: (ז) ובני בנימין בלע וגו'. טז בשעה שעמד יוסף עם בנימין שאליה אית לך בנין. א"ל אין. א"ל כמה. א"ל י'. אמר ומה שמהון. א"ל הוה לי חד אח והיו מעשיו נאים ונעימים ונשבה ממני והוצאתי להם שמות לשם המאורע שלו יז בלע שנבלע ממני. בכר שהיה בכור לי. אשבל שנשבה ממני. גרא שגר בארץ אחרת. נעמן שהיו מעשיו נאים ונעימים. אחי שהיה אחי ודאי. וראש שהיה לי לראש והוא ראשן של אחיו שנא' (דברים לג) תבואתה לראש יוסף. מופים שהיה יפה מאד בכל דבר. שכל הלכות שמסר שם ועבר ליעקב מסרן לו. וחופים שלא ראה בחופתי ולא ראיתי בחופתו. ושחיפו עליו דברים ואמרו (בראשית לז) חיה רעה אכלתהו. וארד שהיה דומה לורד. וארד על (שם) כי ארד אל בני אבל שאלה. ובני נפתלי שהם מפותלין על ע"ב ניר שהיו פותלין את עבודת הניר. יחצאל שחיצו אלהות בידן. והן מצוהצחין בשניהם ומלעיגין בשפתותיהם. וגוני שהיו מגונים בלשונם. ויצר שהיה יצרו קשה מכל ב"א. ושלם שהיו מושלמים ליצרם ומשלמין רעה תחת טובה: (ח) כל הנפש הבאה וגו' ובני יוסף אשר יולד לו וגו'. יח ר' לוי בש"ר שמואל בר נחמן ראית מימיך אדם נותן להבית ס"ו כוסות וחוזר ונותן לו עוד ג' והוא מונה אותם שבעים. אלא יט זו יוכבד שהשלימה מנינן של ישראל במצרים. ר' לוי בשם רשב"ן אמר יוכבד עיבורה בארץ כנען ולידתה בארץ מצרים הה"ד (במדבר כו) ושם אשת עמרם יוכבד וגו' על פיילי דמצרים נולדה. ר' לוי בש"ר שמואל בר נחמן למוד הקב"ה להיות מונה את השבט הזה עד שהוא במעי אמו הה"ד (דה"א כה) לידותון בני ידותון גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו ומתתיהו. ה' בפרט ובכללן ששה. אלא אף שמעי מנאו הקב"ה עד שהוא במעי אמו. ואם יאמר לך אדם עשירי שמעי. אמור לו עשירי לדוכן. ר' לוי בש"ר שמואל בר נחמן שמש יעקב אבינו מטתו והקב"ה קורא אותן נפשות הה"ד (במדבר כג) ומספר את רובע ישראל. א"ר ברכיה כשרף הזה שאינו מספיק לצאת עד שמספיגין אותו. וי"א כ יעקב השלים עמהם את המנין. א"ר יצחק משל לשתי לגיונות של מלך דיקומנייא וגאוסטיינא בשע' שהמלך נמנה עם

יד יוסף יג תנחומא תולדות: יד ברכות ס"ב. תענית ע"ז: טו ילקוט ס"ז. יבמות ס"ב. תענית ס"ז. סוטה מ"ט: טז זוהר ויגש דף קנ"ג ונ"ע. תנחומא וילקוט ס"ז: יז סוטה ל"ו: יח הג"ה פ' ל"ב: יט ב"ב קכ"ג. ילקוט ס"ז. שמ"ר פ"א. ספר הישר. יונ"ע. במד"ר פ' י"ג סי' י"ט. סוטה י"ב: כ זוהר:

מתנות כהונה

לשניה מה השניה ויברך אותו אף הראשונה כן וגם שם כתיב ושב שם בהשקט ובטחה ואין מחריד מיושבי הארץ שיאספו עליך ומה שכתוב פה אל תירא וגו' בעת שדבר יעקב דבריו אלה אליו לא נגלה עדיין במראה זו: בנגדן נגלה כו'. לפיכך אמר אלהי אביו יצחק: הייתי סבור כו'. מצאתי בפירש"י הייתי סבור שיתקיימו בי אותן ברכות שברכני יצחק ונתקיימו ביוסף ועי"ל הייתי סבור כו' חושב אני שעכשיו בא הקב"ה להטעימני מברכת אבי יצחק שנא' וישתחוו לך לאומים ואין לאום אלא מלכות זה יוסף שנעשה מלך והשתחוה לו שנאמר וירא אליו ויפול על צואריו: לפיכך אין כתיב כו'. מצאתי באפיה נפשה היא ובא לייסב למה לא אמר ויזבח זבחים לאלהיו: שהיה בעל יסורין. עיניו היו כהות והיה כלוא בבית ולכן ייחד הקב"ה שמו עליו אפילו בחייו שנא' אנכי אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ואף כי אחרי מותו ולכן כתב אלהי אביו יצחק כלומר למי שמיחד הקב"ה שמו עליו בחיים: ואת כל הצדיקים רבוי של גם דרש ואולי רמז לו על בניו שכלם מתאימים ומום אין בהם ואף עצמותיהם העלו בני ישראל בצאתם ממצרים או רמז שלא יתבקש שם בגלות ויעלם גם עלה וכן היה בסוף שלא נשארו כי אם הרשעים שמתו בשלשה ימי אפילה: ע"מ ויוסף כו'. הודיעו שימות שמה וע"מ כן יכד ואל יאמר שהבטחת העלייה יהיה בחייו: בנות בניו וכו'. דכתיב ובנות בניו: ובני בנות כו'. דלא כתיב בני בנותיו אלא בנות בניו: שמראי איש אחד ממשפחת שמרי: מהיכן אתית. מאיזה משפחה באת: ואלא דמאן. ואלא של מי אתו ומאיזה שבט באתו: אפטוריקא נשיא שלהם: אמר לי סבהון כו'. זקן היהודים אמר לי דבר אחד והיא תמוה: מן דיוסף אפקך כו'. משבט יוסף הוציאך בדברים של טעם ובשבט יששכר לא הכניסך שיאמרו לך שבא ראייה מאחר שמוחזקין אנו בשבט יוסף: אחי ודאי. מאב ואם: שהן מופתלין כו'. מצאתי בהב"א שהיו בקיאין במעשה הפרוכת שהיה נארג על שבעים ושתים צירין ול"נ בהיפך שהיו אורגין אריגות לע"ג ככתוב במלכים סי' כ"ג וכדמפרש והולך ואי לאו דמסתפינא אמינא דה"ג נפתלי שהיו פוסלין את עבודת הניר שהן הפותלין של ע"ב צירין פי' במה שעובדין ע"ג ואורגים בתים לע"ג היו פוסלין ומחללין עבודת פרוכת הקדש שהיא נארגת על ע"ב צירין כדאי' בסוף מס' שקלים והוא בעיני כפתור ופרח: שחיצו כו'. חלקוהו ותקנוהו על אופנו: מצהצחין כו'. ענין שריקה כד"א שרקו ויחרקו שן כלומר שהיו מתלוצצים בבני אדם: למד רגיל: אף שמעי. שמצאו אח"כ בגורלו ולא נמנה לא בבני אסף וידותון והימן: עשירי שמעי. פסוק הוא בדברי הימים סי' כ"ה: עשירי לדוכן: ואז כבר היה גדול בשנים ועיין

עץ יוסף

לא נגלה עליו אלא ד' פעמים ונשאר לו עוד גילוי מראה הה' כלפי ברכה הה' של יצחק אביו. לפיכך הזכיר פה זכות יצחק להתגלות עליו עד הפעם: ר' יודן אמר הורי. עד שיטה אחרת בזה. לפי שאז אמר יעקב וכי הייתי סבור שהוא מטעימני מאותן הברכות שברכני יצחק אבי. כי חשבתי שלא יתקיימו בי מיד אלא אחר כמה וכמה דורות. אבל עכשיו אני רואה שנתקיים בי בימי מאותן הברכות שברכני אבא. ומהו יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים כי זה נתקיים ביוסף בני. אשר נעשה מושל בארץ נכריה בארץ מצרים וישתחוו לו לאומים. כי אז היתה ארץ מצרים מושלת בכיפה ויכנעו כולם לפני פרעה ויוסף מפני תיקון הרעב בהיותו משביר בר לכל הארצות וכמפורש בפרקי דר"א. ולכן עתה אשר נודע לו מענין יוסף הקריב קרבן תודה לה' על שנתקיים בו ברכת אביו יצחק. ולפיכ' נא' ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק (נזה"ק): ר"ב אמר תרתי כו'. צ"ל ר"ב אמר תרתי רב"א אין הקב"ה מיחד שמו על בריה כשהוא חי אלא אחר שמת לפיכך לא נא' לאלהיו אלא לאלהי אביו יצחק רב"א אוחרי שהיה בעל יסורים (הא"ח והגזה"ק). דר"ב בא לתרץ ב' קושיות. הא' למה לא הזכיר לאלהיו והב' למה לא אמר לאלהי אברהם. ולכך אמר תרתי כי כלפי הקושיא הא' אמר לפי שאין הקב"ה מיחד שמו על בריה כשהוא חי (משום דהן בקדושיו לא יאמין) ולפיכך אמר לאלהי אביו יצחק שכבר מת. וכלפי הקושיא הב' אמר מפני שהיה בעל יסורים ובעבור זה היה ראוי להגין על זרעו להקל מעליהם יסורי הגלות במצרים באהבת ה'. ולפיכך זבח זבחים לאלהי אביו יצחק לעורר זכותו (נזה"ק): וח"א רואין אפר כו'. להיות מזבח כפרה על בניו להגן עליהם בעת צרה. ולפיכך הזכיר כאן בקרבנו את יצחק: (ו) את כל צדיקים כיוצא בך דגם עלה מרבה כל הצדיקים שיעלו משם ג"כ במותן. והיינו כל השבטים שנקברו עצמותיהם ג"כ בארץ כדלקמן סוף פ"ק (יפ"ת): ע"מ ויוסף ישית ידו. כלו' שאין זה הבטחה אחרת אלא תנאי דבק למ"ש אעלך גם עלה ר"ל ע"מ שיוסף ישים ידו על עיניו ויש חדל בהעלתו כי לא יעלהו בעבים ובכפים. עוד י"ל דה"פ אעלך ע"מ שיוסף ישית ידו על עיניך כלו' שיעמן עיניך בשעת מיתתך כדפי' הערוך ור"ל שאמר לו במצרים תמות אצל יוסף. ואין הבטחת עלייתך בחיים (יפ"ת): בנות בנים הרי הם כבנים. דאתי לרמוז דבנות בנים הרי הם כבנים כדכתיב ובנות בניו דמיותר הוא. אבל בני הבנות אינן כבנים. והא"ח כתב דצ"ל כדאי' בירו' ובני בנות אינן כבנות. וע' ביפ"ת שהאריך בזה מה שמתנגד דרשה זו לשיטת גמרא דילן: שמראי איש אחד ממשפחת שמרי: מהיכן אתית מאיזה משפחה באת: ואלא דמאן ואלא משל מי אתו ומאיזה שבט באתו: אפטירקיא גי' הערוך אפיטרכא. ופי' נשיא שלהם. ובלע"ז פטריארכא (יפ"ת): אמר לי סבהון כו' זקן היהודים אמר לי דבר אחד והוא תמוה: מן דיוסף אפקך כו' משבט יוסף הוציאך בדברים של טעם. ובשבט יששכר לא הכניסך שיאמרו לך הבא ראיה מאחר שמוחזקים אתם בשבט יוסף: (ז) בשעמד יוסף עם בנימן. כשהובאו בית יוסף. כי בדרך פיוס על שהעריתו לבא היה שואל על עניניו. ודרשו זה מוימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות. כי על ידי שראה בצרתו עליו שהוציא שם בניו עליו נכמרו רחמיו (יפ"ת): לשם המאורע כל זה קבלה בידם היה (יפ"ת): שנשבה ממני ובפ"ק דסוטה גרס ששבו אל: נאים ונעימים הכפל לחזק. דמשום דלא קאמר נעים אלא נעמן משמע החזוק והתמדת היופי במשקל דברן דרשן שקרן וגם בסוטה אמר שהיה נעים ביותר: אחי ודאי כלו' חביב לגמרי שהוא אח מאב ואם: שהיה לי לראש שאני קבלתי ראשיותו וגדולתו עלי. אבל אחי היו ממאנין בגדולתו ושונאים אותו. אבל הוא ראשון על כנען כי ידע שניתנה לו בכורת ראובן (יפ"ת): תבאתה לראש יוסף אגן הוא דילפינן דאיקרי ראש מהתם: תבאתה לראש יוסף וה"פ תבאתה לראש דהיינו יוסף. וכן לקדקד נזיר אחיו פי' לקדקד נזיר של אחיו על דרך נהרי נהלי דגש: יפה מאד בכל דבר הן ביופי הפנים הן במעשים. דיופי סתם כולהו משמע: שכל הלכות כו' דמופים משמע שהיה פיו כפי אביו שכל מה שקבל מפי רבותיו מסר לו כמ"ש התוס' בסוטה. ורמז הפה הזה ליופי וחכמה דמופים לשון רבים. וכן חופים רמז לחופה ולחפוי דברים: שחיפו עליו דברים אבל הוא ידע ברוה"ק שאחיו מכרוהו. א"נ דיצחק גלה לו שיוסף חי. וכדאית' בהשה"ר שאבנו היה יפה ים פה: לורד רוז בלשון אשכנז: ובני נפתלי שהן מפותלין כו'. עיין במת"כ גירסתו ופירושו. והיפ"ת מפרש הענין לשבח דה"ג נפתלי שהן מפתלין שהיו פותלין את עבודת הניר על ע"ב צירים. דרים נפתלי לשון פתילין ורמז לאריגת הפרוכת שהיתה נארגת על ע"ב צירין. וס"ל שזרע נפתלי היו עושין המלאכה היא: שחיצו אלהות בידן שכחתו ושברו עכו"ם. והיצו מלשון ומהלה והלצה: מצחצחין בשניהם כו' שמבזין העכו"ם ומלעיגים עליה: שהיה יצרו קשה דכל שגדול מחבירו יצרו גדול ממנו: מושלמים ליצרם נמסרים בידו שמולש עליהם ומחטיאם. אבל בצרור המור הביא מדרש דדרים וגוני שעשה להם הקב"ה נס ומגן ויצר ושלם כל כך למה על שהיה יצרם שלם להקב"ה (יפ"ת): (ח) ראית מימיך כו' כי הכא דחשיב כל נפש ס"ו. והדר חשיב יוסף ובניו דהוו להו שלשה. השיב כלהו שבעים: זו יוכבד ולזה רמז יוצאי ירך יעקב. כי ר"ת וס"ת ירך יעקב גימטרי' יוכבד. שנולדה בין החומות של מצרים: עיבורה בארץ כנען ע' לעיל פ' ל"א סימן י"ז: הה"ד ושם אשת עמרם וגומר ילדה אותה ללוי במצרים. ודייקי' מינה לידתה במצרים ואין הורתה במצרים כדאי' בפ' י"ג ודיוקא מדאצטריך לומר במצרים דפשיטא דבמצרים נולדה דאילו מקמי הכי ה"ל להזכירה ביורדי מצרים. אע"כ לדיוקא אתא והכי משמע בבמדב"ר פ' ל"ג: על פיילי דמצרים נולדה פי' על שערי דמצרים נולדה בהכנסם בחומת מצרים. והיתה בת ק"ל שנה כשילדה את משה: למוד הקב"ה כו' ולפ"ז אפי' נולדה אחר כניסתן שמה היתה בכלל המנין כיון שכבר היתה מעוברת ול"ג בתרווייהו ר' לוי בשם רשב"ן אלא כדלקמן בבמדב"ר פ"ג ברישא רשב"ל ובסיפא רשב"ן (מה"ק): אלא אף שמעי מנאו כו'. ר"ל שאשת ידותון היתה מעוברת את שמעי. ורואה ברוה"ק שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה. לפיכך אמר ששה (רש"י): ואם יאמר לך אדם עשירי שמעי כו'. הנכון כגי' הספרים המדויקים ואם יאמר לך אדם מי יאמר לך כן אמור לו שמעי עשירי לדוכן. ופי' אם ישאלך מי מנלן דדוקא זה הוא שמעי שנמנה עודנו בבטן אולי הוא איש אחר מהמנויים שם. אמור לו שהוא נלמד ממה שמעי נמנה שם (פסוק י"ז) ולא נזכר כלל מקודם לא בבני אסף וידותון והימן רק שנא' שהם בבני ידותון ששה ע"י ידותון אביהם. ובפרטם אינם כי אם חמשה ש"מ הוא הששי ולא נזכר בשמו כי לא נולד עדיין ונרמז רק במספר הכולל. ואחר היותו גדול מוכשר למלאכת השיר אז נזכר בשמו (מה"ק): שמש אבינו יעקב כלו' בניו. שעל זה נאמר ומספר את רובע ישראל והיינו לגודל הזיווגן. ועז"א כשרף הזה כלו' כשרף הנוטף מעצי הקטף שמיד בצאתו מן העץ מקבלין אותו בספוג שאינו מאבד טיפה לחשיבות ערכו: וי"א יעקב השלים שגם יעקב בכלל המנין ועז"א שם במנין בני לאה כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש כאילו אמר כל נפש בניו ובנותיו עם נפשו שלשים ושלש. וכן הא דכתיב כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים היינו נמי עם יעקב. דיעקב עם בניו הם בית יעקב. ובכל נפש קננה לא קאמר אלא ס"ו ולא ס"ז משום דכתיב יוצאי ירכו. והא דכתיב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש. שירן הרא"ב"ע דלפעמים אין

עם אלו נמצאו שלמים. ובשעה שהמלך עוד נמנה עם אלו נמצאו שלמים. כא וי"א הקב"ה השלים עמהם את המנין. וי"א חושים בן דן השלים עמהם את המנין. בתורתו של ר"מ מצאו כתוב ובן דן חושים הה"ד (ש"ב כד) ויבאו הגלעדה ואל ארץ תחתים חדשי וגו' בית ירח. ירח סינים מדה כנגד מדה. כב דן נכנס בצלמוניתו אצל אביו ומתברך בע' אלף. ובנימין נכנס בעשרה ומתברך במ' אלף. וי"א סרח בת אשר השלימה עמהן את המנין. כג הה"ד (ש"ב כ) ותקרא אשה חכמה מן העיר ויקרב אליה ותאמר האשה האתה יואב. אמרה שמך יואב לומר שאתה אב לישראל ואין אתה אלא קוצר. ולית את לפום שמך. ולית את ודוד בני תורה. עד כאן תמו ד"ת. לא כתיב (דברים כ) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. וא"ל מאן את. אמרה ליה (ש"ב כ) אנכי שלומי אמוני ישראל אני היא שהשלמתי מניינן של ישראל במצרים. אני שהשלמתי כד נאמן לנאמן יוסף למשה. מה אתה מבקש להמית עיר ולי שאני אם בישראל. מיד (שם) ויען יואב ויאמר חלילה חלילה לי וגו'. חלילה חלילה שתי פעמים. חלילה לדוד חלילה ליואב. חלילה למלכות בית דוד. אלא לא כן. אלא (שם) כי איש מהר אפרים שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד. אם במלך למה בדוד ואם בדוד למה במלך אלא א"ר עזריה בשם רבי יהודה בר סימון כל שמעמיד פניו במלך כאילו העמיד פניו בת"ח כל שכן במלך ות"ח. ר' יודן אמר כל המעיז פניו במלך כאילו מעיז פניו בשכינה. (שם) ותאמר הנה ראשו מושלך אליך. מנא ידעה. אלא אמרה כל דמהציף אפיה במלכות בית דוד מרים הוא ראשיה מלעיל. מיד (שם) ותבא האשה אל כל העם בחכמתה אמרה להון לית אתון ידעין מילין דדוד. הידא אומה קמת בהון. הידא מלכותא קמת בהון. אמרון לה ומה הוא בעי. א"ל אלף גוברין. ולא טב אלף גוברין מלמחרבה מדינתכון. אמרין לה כל חד וחד ליהב לפום מה דאית ליה. א"ל דלמא אנב פיוסא שביק ציבחר. עבדא נפשא במה דאזלא מפייסא. והדרא מאלף לחמש מאין למאה לעשרה לחד והוא אכסנאי. ומנו שבע בן בכרי. מיד ויכרתו את ראשו: (ט) תני כה סיעה של בני אדם שאמרו להם לסטים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו אנו הורגים אתכם יהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו להן כשבע בן בכרי נותנין ואל יהרגו כולם. א"ר יהודה

יד יוסף כא תנחומא במדבר: כב אג"ש פ"ל. ופ' ל"ב: כג קה"ר פסוק טובה חכמה. וילקוט ש"ב רמז קנ"ב. אג"ב פ' ס"ב. אג"ש פ' ל"ב: כד זוהר בשלח דף מ"ו. מכילתא בשלח. סוטה י"ג: כה ירוש' פ"ח דתרומות. ילקוט ס"ז. תוספתא תרומות פ"ז:

ענף יוסף

עכ"ל: (ח) [ומתברך בשבעים אלף] אין החשבון זה מדוקדק. דבמנין פ' במדבר בני דן ס"ב אלף ות"ש. ובני בנימן ל"ה אלף וארבע מאות. ובמנין בפרשה פנחס בני דן ס"ד אלף וס' ובנימן מ"ה אלף ות"ר. אלא נקט החשבון שלם. ומכיון דאיכא במנין הא' טפי מס' אלף בדן חשיב להו ע'. ומכיון דאיכא טפי משלשים אלף בבנימן חשיב להו מ'. ובאגדת שמואל פ"ל חשיב בדן ס' אלף ובבנימן שלשים אלף. דלא בעי לממני אלא העשרות אלפים השלמים (יפ"ת):

וסלותי

מתנות כהונה

ועיין עוד בפרש"י ורד"ק בד"ה: א"ר ברכיה כצרף הזה כו'. צרף הנוסף מעט הקסף. ומיד מידי נאתו מן העץ מקבלין אותו ומספגין אותו בספוג שלא יאבד טפה ממנו: חושים בן דן. אע"פ שכבר נמנה במניין השאר מדכתיב בני דן לשון רבים הורה לנו כיון שיצא ממנו משפחה רבה בעל שם כך נקרא חושים כחושים של קנים כדאי' במס' בבא בתרא היה נחשב לשנים קך כתב הא"א: ובתורתו כו'. פליג ולא ס"ל שחושים השלים המניין ולפיכך דקדק לכתוב ובן דן: חדשי וגו'. וסיפיה דקרא ויבואו דנה: בית ירח סינים. שמות מקומות הן כדלקמן בפרשה

נ"א ומדכתיב חדשי דרשו לשון ירח: מדה כנגד מדה. דייק מדכתיב ויבואו דנה יען היא מדה במדה כד"א יען וביען כן הוא בהדיא סוף מדרש שמואל: בצלמוניתו בחשוכה וככה רוח כי לא היה לו אלא בן אחד ואותו היה חרש והאב"א פירשו לשון צלם ודמות שלא היה בו אלא הצורה ועל שם שהיה חרש קראו כך: בשבעים אלף. בפרשת במדבר כתיב גבי בנימין שלשים וחמש אלף וארבע מאות וגבי דן ששים ושנים אלף וז' מאות ובפרש' פנחס כתיב גבי דן ארבע וששים אלף וד' מאות וכן גבי בנימין כתיב שם חמשה וארבעים אלף ושש מאות בין כך ובין כך בני דן רבו למעלה מבני בנימין אבל המספר הכתוב פה לא מצאתי בשום מקום אך את זאת לבד מצאתי במדרש שמואל גורס גבי בנימין שלשים אלף וגבי דן ששים אלף ולא מנה אלא העשיריות ולא מספר האחדים דהיינו חמשה אלף מבנימין ושנים אלף מדן וכ"ש על המאות לא הקפיד ותפס לו המספר הנאמר בפרשת במדבר לכן נראה שטוב להגיה גבי דן ששים אלף שכן עולה יפה לפי שני המספרים שבפרשת במדבר ושבפרשת פנחס וגבי בנימין תפס לו המספר המרובה הכתוב בפרשת פנחס מלבד האחדים וכדלעיל ובמדרש שמואל בכתבתי תפס לו המספר שבפרשת במדבר לבדו אמנם סוף מדרש שמואל גרס כמו כאן וצ"ל שלכך הלך יואב תחלה לדן בעבור שהיה עם רב ואולי בין כך ובין כך יתחרט המלך וימנע אותו ונמצא שלא יהיה נפקד אפי' אחד מן השבטים היפוך פירושו של הרד"ק ז"ל ובילקוט שמואל יש עוד טעם אחר עיין שם: ולית את כו'. אין אתה עושה לפי הוראות שמך: עד כאן תמו. דייק מדכתיב בקרא וכן התמו נוטריקון עד כאן התמו: נאמן יוסף שהיה נאמן בבית אדוניו: לנאמן למשה שנא' בכל ביתי נאמן הוא וסרח גלתה למשה היכן יוסף טמון בצאת ישראל ממצרים ומשה העלה עצמותיו וכ"ה במדרש קהלת בהדיא: ואם ישראל. על שם שהיתה זקנה מאוד קראה עצמה אם לכל ישראל כמנהג בני אדם שקורין לאשה זקנה אם: אם במלך כו'. כלומר למה נאמרו פניהם במלך בדוד: שמעמיד כלומר שמעיז: כל שמעמיד פניו במלך כו'. במדרש קהלת הגירסא הפוכה: בשכינה במלך דרש על הקב"ה: מנא ידעה. שתעלה בידה מן השמים שתאמר מושלך משמע כאילו כבר הוא מושלך שמא אינו חייב מיתה ולא תעלה בידה ותוסף עוד חרון אף על חרון: מרים מורם הוא מעליו מן השמים ולקמן במדרש קהלת איתא שהיה שאלה אותו מגלן שבשביל כך חייב מיתה: לית אתון כו'. וכי אין אתם יודעין דבריו ועניינו של דוד איזה אומה עמדה בפניהם ואיזה מלכות עמדה בפניהם אמרו לה ומה הוא רוצה ממנו שיתפייס בו וילך לו אמרה להם אלף אנשים הוא רוצה מכם וילך לו וכי אין טוב לתת לו אלף אנשים משיחריב את כל העיר שלכם אמרו לה גרסי' אמרו לה כל אחד ואחד ממנו יתן מנכסות ביתו לפי החשבון שיש לו אמרה להם שמא עם הפיוס שהלך ואפייסנו יניח מעט מן האלף ועשתה את עצמה כאילו הולכת ומפיים אותו וחזרה מאלף לה' מאות כלומר א"ל אינו חפץ מכם אלא ה' מאות וכן חזרה והלכה ואמרה להם אינו מבקש אלא ק' ושוב אמרה אינו מבקש אלא י' ושוב אמרה אינו מבקש אלא אחד ואותו אחד גם הוא אינו בן עיר אלא אכסניא ובשבילו אנו נתפסים כולנו: תני סיעה כו'. חבורה של בני אדם וכל זה תמצא בירוש' פ"ט דמס' תמורה א"ר יודא כו'. כלומר הא דתני שאם אמרו תנו לנו אחד מכם שאל ימסרוהו היינו אע"פ שאמרו תנו לנו זה האיש אל יתנוהו בזמן שהוא בלבד בפנים והם מבחוץ ויכלו למלט את נפשם אבל אם כולם בפנים הואיל כו'. וזהו שמסיים ואם יחדוהו כהאי עובדא דשבע בן בכרי שהיו כולם בפנים ולא יוכלו להמלט ימסרוהו אע"פ שאין בו חטא משפט מות ור' שמעון פליג עליה וסבר דהאי דתני כשבע בן בכרי היינו לענין חיוב מיתה דוקא אבל אם אינו חייב מיתה לא ימסרוהו והכי פליגי נמי ר' יוחנן ור"ל בירושלמי

עץ יוסף

אין הכתוב מקפיד בכיוצא בזה ולא חשש להוציא אחד משבעים: משל לשתי לגיונות של מלך כו'. ני' האב"א המשל של ב' לגיונות צ"ל אחר הי"א הקב"ה השלים כו' כי דרש זה נמשך ע"ד מה שאמרו בפסיקתא' שהקב"ה השלים למנין הע' נפש. וכן בעלייתן ממצרים היו ששים רבוא חסר א' דכתיב כשש מאות אלף רגלי. והשלים הקב"ה מנינן. וכן כיוצא בזה פ"א נצטרף הקב"ה למנין הע' נפש להשלים מנינן. ופ"א נצטרף למנין הס' רבוא להשלים מנינן: דיקומנייא ונאסטנייא דיקומנייא בלשון רומי נכבדת והשובה עשר ידות בין האהרות וגם לפעמים עשירים במנין. ופי' נאסטוניא על שם אגוסטוס. ונירון קיסר היה ראשון אשר קרא בשם לגיון אווגוסטנא (מוסף הערוך). והכוונה שכל לגיון היה במנין סך קצוב. אלא שבני החיל היו חסרים אחד ולא נשלם אלא עם המלך המצטרף עמהם ובשעה שהמלך מצטרף עם אלו הם שלמים ובני לגיון האחרת הן חסרים. וכן בהיפך: וי"א הקב"ה השלים כו'. מפדר"א משמע דמאנכי ארד עמך מצרימה וגו' דייק לה ובפסיקתא מייתי לה מהוא תהלתך והוא אלהיך מה כתיב בתריה בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה: וי"א דהושים בן דן כו' ואע"פ שכבר נמנה בחשבון הס"ע הוא נחשב כשנים לפי שהוא מרובה באוכלסין ולזה אמר הכתוב ובני דן בל"ר וכדי שלא נטעה דבני דן שנים היו ממש להכי מייתי שבתורתו של ר"מ (בפירושו על התורה) מצאו כתוב ובן דן חושים (יפ"ת): ויבאו הגלעדה ואל ארץ תחתים חדשי ויבאו דנה יען וסביב אל צידון ויבאו הגלעדה גרס. ואל ארץ תחתים חדשי בית ירח. דנה סינים דנה יען מדה כנגד מדה. כנ"ל (יפ"ת) והכי אי' באגדת שמואל פרק ל"ב. אלא דשם גרס פניים במקום סינים ופירוש דקרא קאמר דגלעדה היינו גרש. וחדשי היינו שם מקום דהיינו בית ירח. ולפי שההדש נקרא ירח קרי ליה חדשי. ודנה היינו ארץ סינים או פניים ושני או פניים היא ארץ דן. ויהיב טעמא אמאי מתקריא דנה יען. משום שהוא מכנ"מ. משום שדן נכנס בבן אחד אל אביו לקבל ברכתו. ולפי שלא ה"ל אלא בן אחד שם אביו עיניו בו לטובה ונתברך מאד והיינו מכנ"מ (נזה"ק) וכ"ה באג"ש הנ"ל בהדיא: בצלמוניתו הוא בנו. והוא מלשון צלם. ונקרא הבן כך ע"ד ויולד בדמותו בצלמו. והכניסו אצל אביו היינו לקבל ברכתו (יפ"ת). או פי' בצלמנותו בחשוכה ונכה רוח כי לא היה לו אלא בן אחד ואותו היה חרש (מת"כ): בע' אלף עיין בענף: וי"א סרח בת אשר השלימה. אע"פ שהיא בכלל המנויים בפרשה וס"ל דהשובה כשנים מצד חסידותה וחכמתה (יפ"ת): שאתה אב לישראל שאתה יואב הוא לשון תמיהא. האתה שהיה לך להיות לישראל לאב ואתה קוצר ורוצח. ולפ"ז מה שהשיב ואמר אני פי' אני הוא אב ודאי ואין לבני למרע (יפ"ת): ולית את לפום שמך אין אתה עושה לפי הוראת שמך: לית את ודוד בני תורה כדכתיב שם דבר ידברו בראשונה לאמר שאול ישאלו באבל וכן התמו. ופי' דכך התורה שדבר ידברו בראשונה לקרוא לשלום העיר אשר באים עליה למלחמה. ולכן היה ראוי כי שאול ישאלו בעיר זו שהיא אבל בתחלה אם שלום תענך. וכי עד כאן התמו דברי תורה ואינן מתקיימים כדכתיב כי תקרב אל עיר וגו': מאן את כלו' אם שלוחה מאנשי העיר לבקש שלום ויש לסמוך על דבריה. או היא מעצמה באה להוכיחו. והשיבה כי היא מהחשובות והיא עיקר העדה כי היא שהשלימה מנינן של ישראל לחשיבותה והרי היא במקום כולם (יפ"ת): אני היא שהשלמתי כו' שהיו הסרים אחד למנין ע' ונמנית ב"פ והשלים החשבון. וזו היא ראיה למ"ד סרח גם אשר השלימה המנין והאריכה ימים שכבר היתה אז בת תרפ"ד שנה ונתקיים בה ירחא ה' תוסיף ימים: שהשלמתי דרים אמונה לשון מנין: שהשלמתי נאמן לנאמן והיינו שלומי אמוני שהוא ל' אמונים. ופי' השלמתי מסרתי כל' הכתוב בספר עזרא השלם קדם אלה ירושלם. ועניינו שהראה למשה היכן יוסף קבור כדלקמן בפ"ר פ"ך. או מפרש שלומי מלשון גמר הדבר ומלשון והשלם כל המלאכה. כלו' אני הוא שע"י נגמר גואלו של יוסף שמאמרו והעליתם את עצמותי כו' ולולי אני לא נתקיימה עד עולם ולא נשלמה: יוסף למשה דמשה איקרי נאמן כדכתיב בכל ביתי נאמן הוא. וג"כ יוסף נאמן לה' מאדוניו וכמ"ש בתנחומא פ' וישב שלשה נאמנים הם וחד מנהון רווק הדר בכרך בשכונת זונות ואינו חוטא אין את מואב נאמן גדול מיוסף. גם בענין הממון היה נאמן לפרעה כדלעיל פ' פ"ו: ולי שאני אם בישראל. שהיא חשובה ומזכה את ישראל ע"ד שקמתי אם בישראל: חלילה לדוד חלילה ליואב. דהיינו כנגד מ"ש היא לית את ודוד בני תורה: אלא לא כן הדבר כי איש מהר אפרים וגו'. כנ"ל (יפ"ת): אם במלך למה בדוד. משום דלא קאמר במלך דוד אלא בדוד משמע דאפסיק בינייהו לומר שכל אחד נדרש לעצמו דבדוד מזולת היותו מלך איכא לענוש המורד בו (יפ"ת): שבל המעיז פניו בת"ח כאילו מעיז פניו במלך. כנ"ל וכ"ה בק"ר פ' טובה חכמה. וכלו' דאיכא נמי מיתה במעיז בת"ח והיינו נדוי שמנדין על כבוד ת"ח כדאיתא בפרק אלו מגלחין. ומידוי חשוב מיתה כדאמרינן התם מאי שמתא שם מיתה. וה"ק במלך אע"פ שאינו דוד ובדוד אע"פ שאינו מלך וכ"ש במלך דוד שהוא מלך ות"ח (יפ"ת): כאילו מעיז פניו בשכינה. הכי דריש ר' יוחנן קרא במלך בדוד. במלך זה מה"מ הקב"ה ואח"כ בדוד זה דוד מלך ישראל כדאי' במ"ק. כי המלך בעמו דוגמת השכינה המופיע בעולם וכן השגחת המלך על עמו. כי הוא כללי לכל העם בהנהגה העליונה הכוללת הכל: מנא ידעה שיסכימו אנשי העיר בזה. או שלא יוכל שבע בן בכרי להלחם בם: מרים הוא ראשיה מלעיל. מורם הוא עליו מן השמים. ר"ל מן שמים נלחמו כנגדו ולא יצלח במרדו. וקבלה היתה בידם (יפ"ת). ולכן כתיב מושלך דמשמע כאילו כבר הוא מושלך ומורם: לית אתון ידעין מילי דדוד לית אתון ידעין מילי דיואב. כנ"ל (יפ"ת) פי' וכי אתם יודעים דבריו ועניניו של דוד ויואב. איזו אומה עמדה בפניהם ואיזו מלכות עמדה בפניהם. אמרו לה ומה הוא רוצה ממנו שיתפייס בו וילך לו. אמרה להם אלף אנשים הוא רוצה מכם וילך לו וכי אין טוב לתת לו אלף אנשים משיחריב את כל העיר שלכם. כי כן דרך החכם לבקש יותר ממה שבדעתו כדי שימעט בעין הנשאל הה"ב שאלתו: א"ל כל חד כו' אמרו לה כל אחד ואחד ממנו. ר"ל כל בית ובית יתן מאנשי הבית לפי הערך עד שיהיו אלף איש: א"ל דלמא אנב כו' אמרה להם שמא עם הפיוס שאלך ואפייסנו יניח מעט מן האלף ועשתה את עצמה כאילו הולכת ומפייסת אותו. וחזרה מאלף לה' מאות כלו' אמרה להם אינו חפץ מכם אלא ה' מאות וכן חזרה והלכה ואמרה להם אינו מבקש אלא מאה. ושוב אמרה אינו מבקש אלא י' ושוב אמרה אינו מבקש אלא אחד ואותו אחד גם הוא אינו בן עיר אלא אכסניא ובשבילו אנו נתפסים כולנו: (ט) סיעה חבורה: אר"י בד"א בזמן שהוא בפנים כו'. העיקר דס"ג א"ר יוחנן אפי' יחדוהו אין נותנין. בד"א בזמן שהוא מבחוץ והם מבפנים. אבל הוא וכן מכפפים הואיל והוא והן נהרגין יתנו להן ואל יהרגו כולם. כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם. וה"פ אר"י אפילו יחדוהו אין נותנין בד"א שהוא מבחוץ כלו' שהוא מחוץ לסירה ויוכל להמלט מהם והם נלכדו במצודה רעה מכפפים שהם במצור ומסובבים מן האויבים ואל לאל ידם להמלט מהם.

נפיק

יהודה בר"א בזמן שהוא מבפנים והן מבחוץ. אבל הוא מבפנים והן מבפנים הואיל והוא נהרג והן נהרגים יתנו להם ואל יהרגו כולם. כגון שהוא אומר (ש"ב כ) ותבא האשה אל כל העם הואיל והוא נהרג ואתם נהרגים תנוהו להם ואל תהרגו כולכם. ר"ש אמר כך אמרה להם טו כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה. כז עולא בן קישר תבעתיה מלכותא. קם וערק לגבי ריב"ל ללוד. שדר פרדיסקי בתריה. איטפל ליה ריב"ל ופייסיה וא"ל מוטב דלקטול ההוא גברא ולא ליענשו ציבורא על ידיה איפייס ליה ויהביה ניהליה. הוה קא משתעי אליהו בהדיה כיון דעבד הכי לא אתא לגביה. צם עלוי תלתין יומי ואתחזי ליה. א"ל מאי טעמא אפגר מר. א"ל וכי חבר אני למוסרות. א"ל ולא מתניתא היא סיעה של בני אדם וכו'. אמר וכי משנת חסידים היא מיבעי ליה מלתא מתעבדא ע"י אחריני ולא על ידך. כח תני בשעה שעלה נבוכדנצר לכבוש את יהויקים עלה וישב בדפני של אנטוכיא. ירדה סנהדרי גדולה לקראתו. אמרו לו הגיע זמנו של בית הזה ליחרב. אמר להם לאו אלא יהויקים מלך יהודה מרד בי תנו אותו לי ואני אלך. אזלון ואמרין ליהויקים נבוכדנצר בעי לך. אמרו להו וכך עושים כט דוחים נפש מפני נפש לא כן כתיב (דברים כג) לא תסגיר עבד אל אדוניו. אמרו לו לא כך עשה זקנך לשבע בן בכרי הה"ד (ש"ב כ) הנה ראשו מושלך אליך בעד החומה. כיון שלא שמע להם עמדו ונטלוהו ושלשלו אותו ופייליה:

פרשה צה

(א) ואת יהודה שלח לפניו. א כתיב (ישעיה סה) זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן. בא וראה כל מה שהכה הקב"ה בעוה"ז מרפא אותו לע"ל. העורים מתרפאין שנא' (שם לה) אז תפקחנה עיני עורים. והפסחים מתרפאין שנא' (שם) אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם. ב וכשם שהאדם הולך כך הוא בא. הולך עור ובא עור. חרש ובא חרש. אלם ובא אלם. כשם שהוא הולך לבוש כך הוא בא לבוש. ממי את למד משמואל שראה אותו שאול מה הוא אומר לאשה מה תארו. ותאמר (ש"א כח) איש זקן והוא עוטה מעיל. שכך היה לבוש שנא' (שם ב) ומעיל קטן תעשה לו אמו. ולמה כשם שהאדם הולך כך הוא בא שלא יאמרו כשהם חיים לא ריפאן משמתו ג ריפאן (הקב"ה ואח"כ הביאן) דומה שאינן אותו אלא אלו אחרים הם. אמר הקב"ה אם כן יעמדו כמו שהלכו ואח"כ אני מרפא אותן למה (ישעיה מג) לפני לא נוצר אל. ואני מרפא אותן. ואף החיות מתרפאות שנא' (שם סה) זאב וטלה ירעו כאחד. הכל מתרפאים מי שהביא מכה על הכל אינו מתרפא. אלא (שם) ונחש עפר לחמו. למה שהוא הוריד הבריות לעפר. ד"א זאב וטלה. זאב זה בנימין וטלה אלו השבטים שנא' (ירמיה נ) שה פזורה ישראל. ירעו כאחד איטתי. כשירד בנימין עמהם והיה יעקב אומר להם (בראשית מב) לא ירד בני עמכם. וכיון שהגיעה שעה וירד עמהם היו ממצעים אותו והיו משמרים אותו. וכן ביוסף אומר (שם מג) וישא את עיניו וירא את בנימין. אריה זה יהודה (שם מט) גור אריה יהודה. כבקר זה יוסף (דברים לג) בכור שורו הדר לו. נמצאו אוכלים כאחת (בראשית מג) וישבו לפניו וגו' וישא משאות. הוי ואריה כבקר יאכל תבן. לפיכך ואת יהודה שלח לפניו. אמר הכתוב (ישעיה יא) וסרה קנאת אפרים. לפי שהיה יעקב אבינו סבור שיהודה הרג את יוסף בשעה שהביאו לו את הכתונת שנאמר (בראשית לז) ויכירה ויאמר כתונת בני חיה רעה ואין חיה רעה אלא אריה: (ב) ד"א ואת יהודה שלח לפניו. ד ר' הנינא בריה דר' אחא ור' חנינא. ח"א להתקין לו בית דירה. וח"א להתקין לו בית וועד שיהא מורה בו דברי תורה. ושיהיו השבטים לומדים בו. תדע לך שהוא כן. כיון שהלך לו יוסף מאצלו היה יודע באיזה פרק פירש ממנו שהיה משנה אותו. כיון שבאו אחי יוסף אצלו ואמרו לו עוד יוסף חי ויפג לבו נזכר באיזה פרק פירש הימנו. ואמר בלבו יודע אני שבפרק עגלה ערופה פירש ממני יוסף. א"ל אם אתם

יד יוסף טו מגילה י"ד: כז שם בירושלמי: כח ויק"ר פ' י"ט. וירוש' פ"ו דשקלים: כט סנהדרין ע"ב וע"ש ברש"י: **פצ"ה** א תנחומא ס"ז. וילקוט ס"ז. וילקוט ישעיה. וילקוט ש"א רמז ק"מ: ב זוהר אמור ופנחס דף רי"ז. סנהדרין נ"א. פדר"א פ' ל"ג. כתובות קי"א וע"ש בתוס': ג נראה דהני תיבות המוסגרים יתר פה ואין להם מקום פה וכצ"ל משמת רפאן (פי' בתמיה) דומה שאינן אותן. וזה פשוט. גם בכל שאר המקומות שנמצא ענין זה אין שם מלות אלו כמו בילקוט ובתנחומא: ד תנחומא וילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

ירושלמי ומייתי לה הסמ"ג סימן קס"ה והא לך לשון ירושלמי פ"ה דמסכת תרומה ייחדו לכן אחד כשבע בן בכרי ימסרוהו ר"ל אמר והוא שחייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה ע"כ הרי שר"ל סבר ברישא דאמר תנו לנו אחד מכם כו' היינו אע"פ שייחדוהו לא ימסרוהו כיון שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי כר' שמעון דבתוספתא ור' יוחנן סבר דרישא קמיירי שיוכלו להמלט הא לא ימסרוהו הכל אם הייחוד הוא באופן שלא יוכלו להמלט כמעשה של שבע בן בכרי מותר למוסרו אע"פ שאינו חייב מיתה כי כן אמרה להם סרח בת אשר כסברת ר' יודא בתוספתא: **עולא** בן קישר תבעתיה מלכותא. גרסינן וכ"ה בירושלמי במסכת תרומות בפרק האשה שהיתה אוכלת ופי' המלכות תבעת אותו להמיתו: **שלח המלך** פרדיסקא אחריו. פי' הערוך שליח וכתב המלך בידו: **איטפל** ומקק ר' יהושע לשולא והיה מפייס אותו וא"ל וכי לא טוב הוא לך לפני ה' יתברך שימיתו אותך לבדך ולא יענשו כל הציבור על ידך ונתפייס לו ונתנוהו לו לאותו שליח המלך: **בתהלה** הוה קא משתעי כו'. קודם לכן היה רגיל אליהו הנביא לדבר עם ר' יהושע בן לוי וכיון שעשה כן לא בא אליהו אצלו והיה ריב"ל צם עליו ושבילו ל' יום ונראה אליו אליהו: **אפגר** לשון ביטול כדאמרינן בעלמא יומא דשפגרא ביה רבנן כלומר בטלת עצמך מלבא אצלי: **למוסרות** המוסרים נפש מישראל למיתה: **מבעי** כו'. הדבר הזה היה צריך ליעשות על ידי אחר ולא על ידך: **בדפני** כו'. פי' הערוך רצלא משפט הרבלה תרגום יונתן דפני: **הגיע** כו'. דרך שאלה וקובלנא ברוח נשברה: **אזלון** כו'. הלכו הסנהדרין ואמרו כן ליהויקים נבוכד נצר מבקש אותך: **ושלשלו** הורידוהו אליו חוץ לחומה: **ופייליה** בקעוהו וחלק אותו איברים במיתה משונה ועיין סוף פ' מצורע: **כתיב** זאב כו'. רבינו בחיי גרס הפסוק שור והרי מגיהין זה עם זה ועכשיו הולך אליו בשליחות הה"ד זאב כו' ה"ג בילקוט שמואל ותרון לשון אלם וכשם שהאדם בא לבוש בילקוט מסיים שנאמר תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש שכן היה לבוש בחייו. בילקוט ישעיהו גרס הכי ואח"כ אני מרפא אותן ואף החיות כו' מי שהביא כו': **זה הנחש**. וכדמפרש ואזיל: **שהוא הוריד** כו'. שאמתו נקנסה מיתה על כל חי: **כשירד**. כלומר כשלוה עליהם יוסף שירד בנימן עמהם ובילקוט גרס כשיבא: **ממצעים** אותו. היו נותנין אותו באמצעית' כדי לשמרו היטב מאריה וגנבי: ה"ג **וכן** ביוסף אומר וישא כו'. פי' וכן גבי יוסף מצינו שאמר הכתוב וישא כו' משמע שהיה צריך לכוין עיניו היטב עד שראהו אותו מתוך שהיה מובלע בתוכם: **לפיכך** ואת יהודה כו'. פירש"י לפי שהיה שלם עמו לפיכך שלחו אל יוסף וה"ג רבינו בחיי שלח לפניו אל יוסף: **ואין** היה רעה אלא אריה. ויהודה נקרא שמו אריה כמו שנאמר גור אריה יהודה ועכשיו שלחו אליו הרי שסרה השנאה מכל הצדדים: **שיהא** מורה כו'. להורות דייק מלשון הוראה נראה דגרסינן לומדים בו והכי מוכח גירסת הילקוט דגרס ושיהו השבטים הוגים בה תורה: **משנה** אותו. כלומר לומד עמו כד"א ושננתם לבניך: **אם אתם** יודעי' כו'. שודאי יוסף אמר זה לסי' מדכתיב עגלות על פי פרעה ואח"כ כתיב אשר שלח יוסף משמע שלהם יוסף לסימן ברבות פרעה דאל"כ למה

עץ יוסף

לפיכך אע"פ שיחדוהו הואיל שהוא מבחוץ והם מבפנים נשתתפה שדיהם ואין נותנין. אבל אם הוא והם מבפנים לשירה הואיל והוא והן נהרגין יתנו להם ואל יהרגו כולם. יפ"ת כגון שהוא אומר בשבע בן בכרי ותבא האשה אל כל העם בחכמתה וגו' שכוונה בדעתה לדבר משפט אמת דבמקום דהוא והן נהרגין יתנו להם ואל יהרגו כולם (מה"ק) ע"ש בארוכה: **ר"ש אומר** כך א"ל כל המורד כו'. דר"ש ס"ל כרשב"ל בירוש' אפי' יחדוהו בעינן דוקא חייב מיתה. וממילא ע"כ לא באתה אלא בטענה שהוא חייב מיתה מגד הדין: **תבעתיה מלכותא** המלכות תבעת אותו להמיתו: **וערק** וברח: **פרדיסקא** שליח וכתב המלך בידו: **איטפל** כו' נזקק ר' יהושע לשולא והיה מפייס אותו וא"ל וכי לא טוב הוא לך לפני השי"ת שימיתו אותך לבדך ולא יענשו כל הצבור על ידך. ונתפייס לו ונתנוהו לו לאותו שליח המלך: **הוה קא משתעי** כו' קודם לכן היה רגיל אליהו הנביא לדבר עם ריב"ל וכיון שעשה כן לא בא אליהו אצלו. והיה ריב"ל צם עליו ל' יום ונראה אליו אליהו: **אפגר מר** בטלת עצמך מלבא אצלי: **למוסרות** המוסרים נפש מישראל למיתה. ואע"ג דפייסיה הו"ל מסירה כי אין אדם בעלים בעצמו למחול על דמו. ועוד דמדעתו לא היה מתפייס שימסרוהו אלא ע"י פיוסו של ריב"ל (יפ"ת): **מבעי** להאי מילתא כו'. הדבר הזה היה צריך ליעשות על ידי אחר ולא על ידך: **בדפני של אנטוכי** שם הרבלה תרגם יונתן דפני אנטוכיא: **הגיע** כו' דרך שאלה וקובלנא ברוח נשברה אמרו אם דעתו להחריב את ביהמ"ק. ולפי שכבר ידע מהנביאים שהיה עתיד ליחרב אמרו בלשון זה: **אזלין** כו' הלכו הסנהדרין ואמרו כן ליהויקים נבוכדנצר מבקש אותך: **דוחין נפש** מפני נפש. שאתם מוסרין נפשי להציל נפשיכם. והכי אמר בהדיא לקמן טיק"ר: **לא תסגיר** עבד אל אדוניו. שאע"פ שלא יהרגני כ"א רק שיגלני בבבל מ"מ אין לכם למסרני משום לא תסגיר דלא גרע אני מעבד של נכרי שברח שאין מוסרין אותו להיות עוד עבד וכן הוא שמרד במלך בבל אין להסגירו לכבשו לעבודתו ולהוציאו ח"ל (יפ"ת): **לא כך** עשה זקנך. בויק"ר גרסינן לא כך עשתה זקנתך. ולא ידעתי מהיכן למדו שהיתה האשה החכמה זקנתו וכ"ש למ"ש לעיל שהיא סרח בת אשר ולפי גיר' דילן גם גירסת הרד"ק דגרסי' לא כך עשו אבותיך ה"פ דוד זקנך לא עשה כך לשבע בן בכרי כלו' שבקש שיתנוהו לו. וכן עשו מפני שהדין כך למסור מי שיחדוהו בשם. ואע"ג דההוא בדין הוה שמרד במלכות. גם יהויקים מרד בנבוכדנצר (יפ"ת): **וישלשלו ופייליה** הורידוהו ומיודעיו פילי אוהב בלשון יון. והרב נפתלי פי' ופייליה אהבו. כוס שבותה בו. בל' נקיה (יפ"ת). ומת"כ פי' ופייליה ובקעוהו וחלק אותו אבריו במיתה משונה:

פרשה צה (א) כתיב זאב וטלה כו'. בתנחומא איתא עושה שלום במרומיו יהודה ויוסף זה ארי וזה שור אתמול מנגחים זה עם זה ועכשיו הוא משלחו אצלו ואת יהודה שלח לפניו: **כל מה שהכה הקב"ה** כו'. שהשי"ת מרפא לעתיד כל בעלי מומין וכדי שלא יקשה מכם עור ופסח מתרץ דכשם שהאדם הולך כו' ואח"כ מתרפאין (יפ"ת): **ואף החיות** כו'. כי קודם החטא היה הכל על מתכונת השלימות. וגם הבע"ח כן כמאמרם לעיל במדרש בראשית שהאכיל אדם לכל החיות והבהמות מעץ הדעת. ולכן נשתנו מטבעם. אך לעת"ל אז יתוקן כל העולם כמו שהיה טרם החטא: **כשם שהאדם** כו' בקה"ר יליף לה מדור הולך ודור בא וממתניתי והני הרפא: **אלם ובא אלם** לא דקדק להזכיר גם כן הגר ובא הגר כלפי ידלג כאיל פסח. ובתנחומא מזכירו: **שראה** אותו שאול. לאו דוקא ראה דהא אמרי' בויק"ר פ' כ"ו שאול שמע קולו ולא ראה אותו. אלא כלו' שמזקק לו: **ומעיל קטן** תעשה לו אמו. משמע שדרכו ללבוש מעיל תמיד. והוא שאמר בתוספתא המעיל בו גדל בו נקבר בו עלה. כלומר על ידי מעיל גדל כל ימיו ולכן נקבר עם מעיל. לא שמעיל אחד גדול בו כל ימיו דא"כ מאי והעלתה לו מימים ימימה (יפ"ת): **למה לפני** לא נוצר אל. לעיל מהאי קרא כתיב הוציא עם עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו. ומפרש דה"ק מוציא מקברותיהם עם עור ואח"כ ירפאם ועינים יש. וכן חרשים וגו'. ומטעם זה פירשו כתי כי לפני לא נוצר אל ואני אמית ואחיה (יפ"ת): **ואני מרפא אותן** לא ידעתי טעם ללשון זה (יפ"ת) ובילקוט ישעיה גרס כמו שהלכו ואח"כ אני מרפא אותן ואף החיות כו': **ירעו כאחד** ולא יזיק הזאב את הטלה: **מי שהביא מיתה** כלו' ולכן אין לה' לרפאותו שהכה לרבים ורבים לאו בני מחילה נינהו. והא דלא הביא הכא גבעונים כדלעיל פ"ך אפשר דלא איירי הכא אלא בחולי גופני (יפ"ת): **אלא ונחש עפר** לחמו תמיד. וכדלעיל פ"כ: **זאב זה בנימן** ר"ל שיעד הנביא כאן התאחדות המלכות והשבטים באהבה ואחוה רבה מבלי חלוק. שכל מעשה האבות והשבטים סימן לבנים: **כשירד בנימן** כלומר כשציוה עליהם יוסף שירד בנימן עמם (מת"כ): **היו ממצעים אותו** והיו נותנין אותו באמצעיתם כדי לשמרו היטב מאריה וגנבי: **וכן** ביוסף אומר וישא. כצ"ל (מת"כ) ופי' וכן גבי יוסף מצינו שאח"כ וישא וגו' משמע שהיה צריך לכוין עיניו היטב עד שראהו אותו משום שהיה מובלע ביניהם שהם רוח המושל תעלה להיות רעה לא יהיה הוא אל מול פניו: **לפיכך** ואת יהודה כו'. פרש"י לפי שהיה שלם עמו לפיכך שלחו אל יוסף: **אמר הכתוב** וסרה כו'. ור"ל הה"ד וסרה קנאת אפרים וגו' שכל מעשה האבות סימן לבנים שכשם שנעשה עכשיו שלום בין יהודה ליוסף. כן לעתיד יהיה סרה קנאת אפרים מיהודה יהודה לא יקנא את אפרים וגו': **לפי שהיה יעקב** כו' יהיב טעמא למה שלח את יהודה. לפי שסרה מלב יעקב השנאה אשר היה לו על יהודה בחשבו שהוא הרג את יוסף. ועתה בראה שהפדו בהנס יצא לכבדו הלף זה שיהיה הוא המוליא והמביא עם יוסף להיות יותר מכובד מאחיו: **שיהודה הרג** לפי שהיה כעסו כדלעיל פ' נ"ג (יפ"ת): **אלא ארי'** שהוא הרעה שבחיות ויהודה נקרא אריה שנא' גור אריה יהודה: (ב) **להתקין** לו בית דירה. שהודיעו שישב בארץ גושן מיד. שהיה אפשר כי בתחלת בואו יהיה מקום תחנותו במצרים בית יוסף כדי לכבדו הוא וכל שריו של פרעה בחצר המלכות. ולכן שלח לו שיתקן לו בית דירה מעכשיו בארץ גושן כי לא יבקש גדולה וכבוד (יפ"ת): **בית וועד** בית המדרש ודרים להורות לשון הוראה ולימוד: **תדע לך** שהוא כן. שדרכו לעסוק בתורה אע"פ שעדיין לא נתנה ממה שלמד הלכות עגלה ערופה ליוסף: **משנה אותו** כלומר לומד עמו כד"א ושננתם לבניך מת"כ

אתם יודעים באיזה פרק פירש הימני אני מאמין לכם. אף יוסף היה יודע באיזה פרק פירש הימנו. מה עשה יוסף נתן להם עגלות שנא' (בראשית מה) ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה. ללמדך שבב"מ שהיה יעקב יושב היה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו. ועד' עכשיו לא נתנה תורה וכתיב באברהם (שם כו) וישמור משמרתי. ח ומהיכן למד אברהם את התורה. ר' שמעון אומר נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים והיו נובעות תורה. ומנין שכן הוא. שנא' (תהלים טז) אף לילות יסרוני כליותי. ר' לוי אמר מעצמו למד תורה שנא' ו (משלי יד) מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב. ר' יונתן שר הבירה אמר אפי' ז ערובי תבשילין היה אברהם יודע שנאמר (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם וגו'. ובן כמה שנים הכיר אברהם את בוראו בן מ"ח שנה הכיר את בוראו. ר"ל אמר בן ג' שנים דכתיב עקב מנין עקב ואברהם חיה קע"ה שנים נמצאת למד שבן ג' שנים הכיר את בוראו. והיה משמר דקדוקי תורה והיה מלמד את בניו שנאמר (שם יח) כי ידעתיו וגו'. א"ל הקב"ה את למדת בניך תורה בעוה"ז אבל בעוה"ב אני בכבודי מלמד לכם את התורה שנאמר (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה':

(ג) ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים. ח מפני מה אמר הכתוב ומקצה אחיו ללמדך שלא היו גבורים. ומי היו הללו חמשה אנשים ראובן לוי בנימין שמעון יששכר. ומפני מה לקח יוסף הצדיק הללו חמשה אנשים מאחיו. שהיה יודע באחיו כל גבור וגבור שהיה בהם ועשה הדבר בהכמה אמר אם מעמיד אני גבורים לפני פרעה רואה אותן ועושה אותן אנשי מלחמתו. כל מי שנכפל שמו בברכתו של משה היה גבור. וכל מי שלא נכפל שמו לא היה גבור. יהודה שהיה גבור כפל שמו שנא' (דברים לג) וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה לפיכך לא העמיד אותו לפני פרעה. וכגון נפתלי שנא' (שם) ולנפתלי אמר נפתלי. וכגון אשר (שם) ולאשר אמר ברוך מבנים אשר. וכגון דן שנא' (שם) ולדן אמר דן. וכגון זבולון שנא' (שם) ולזבולון אמר שמח זבולן. וכגון גד (שם) ולגד אמר ברוך מרחיב גד. לפיכך לא העמיד אלו לפני פרעה. והשאר שלא כפל שמותם לא היו גבורים לפיכך העמידם לפני פרעה. לכך כתיב ומקצה אחיו לקח ולא זכר שמותם כאן ט לפי שלא היו גבורים. ויאמר יוסף הבו מקניכם וגו' הסוס לקבלי וקלף בצליא. (פירוש כבר הלכו מנגדנו) מהם מתו מהם נמכרו ומכספנו ומחמדנו אנו ערומים מהם וקלופים כבצל הנקלף. מתו הסוסים והשלכנו בחוץ מנגדתו והכלבים אכלום וקלפו את עורם:

סדר ויחי

פרשה צו (א) **ויחי** יעקב בארץ מצרים. א למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה אלא כיון שנפטר יעקב אבינו התחילה שעבוד מצרים על ישראל. ד"א למה היא סתומה מפני ב שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתם ממנו. ד"א למה היא סתומה מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם: (ב) ויקרבו ימי ישראל למות. ג כתיב (תהלים לט) כי גר אנכי עמך תושב וגו'. (דה"א א כט) כי גרים אנחנו לפניך כצל ימינו על הארץ ואין מקוה. והלואי כצלו של כותל או כצלו של אילן. אלא כצלו של עוף בשעה שהוא עף דכתיב (תהלים קמד) כצל עובר. ואין מקוה ואין מי שיקוה שלא ימות הכל יודעים ואומרין בפיהם שהן מתים. אברהם אמר (בראשית טו) ואנכי הולך ערירי. יצחק אמר (שם כז) ואברככה לפני ה' לפני מותי. אף יעקב אמר ושכבתי עם אבותי אימתי בשעה שנטה למות: (ג) ויקרבו ימי ישראל. ד כתיב (קהלת ח) אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות. ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי הצוצרות שעשה משה במדבר בשעה שנטה למות גנזם הקב"ה שלא יהא אחר תוקע בהן והן באים אצלו. דכתיב (דברים לא) הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. לקיים מה שנא' ואין שלטון ביום המות. ד"א ואין שלטון ביום המות. כשעשה זמרי אותו מעשה מה כתיב

יד יוסף ה לעיל פ' ס"א. אדר"נ פ' ל"ג: ו במד"ר פ' י"ד: ז יומא כ"ח. לעיל פ' ל' ופ' ס"ד. תנחומא לך לך. במד"ר פ' י"ה. חזית פסוק אחך. אס"ר פ"ו. ופ"ב דנדרים. ז"ח דף ל"ד. תנחומא בהר. שוח"ט מזמור א'. זוהר סוף ח"ב דף ס"ב: ח ילקוט ס"ז. אבל רש"י בסדר זאת הברכה פי' ע"פ הספרי ח"ב פיסקא שנ"ד משום שכן אי' בבבלי פרק החובל. וביוב"ע: ט ובב"ז ל"ב אי' להיפך. ועיין בספרי הובא בילקוט: **פצ"ו** א ילקוט ס"ז: ב פסחים נ"ו: ג מכאן עד סוף הפרשה הוא בתנחומא. ילקוט ס"ז. קה"ר ריש פ"א: ד קה"ר פסוק אין אדם. במד"ר פ' ט"ו. ילקוט ס"ז. וילקוט קהלת. וילקוט בהעלותך. תנחומא ורבה בהעלותך:

ענף יוסף

פרשה צו (ב) [והלואי כצלו של כותל כ' דכתיב ימינו כצל עובר] יבואר ע"פ מאי דאחז"ל פ"ד דיבמות זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו. והנה האדם שמשלים ימיו שנקצבו לו הרי צלו מסתלק מצד הסתלקות הזמן ודומה לצל אילן או לצל כותל שמסתלק הצל ע"י הסתלקות היום והוא הזמן. אבל אי לא זכה ואז פוחתין לו הרי הזמן נשאר במקומו רק צלו מסתלק הזמן וכמו עוף הפורח שהצל מסתלק אף שהזמן עומד במקומו והוא היום. ועי"ז אמר לא כצלו של כותל ושל אילן שהצל מסתלק ע"י הזמן. ואין זה נקרא צל עובר אלא זמן עובר. והלואי היה כן האדם שימות ע"י הסתלקות הזמן וישלים שניו [אף אם לא יוסיפו לו]. אלא כצלו של עוף שהזמן עומד במקומו והצל עובר היינו פוחתין לו. ועי"ז

מתנות כהונה

למה ליה לשלוח עגלות וכי לא נמצא עגלות בארץ כנען כך משמעות מאמר זה ולא כמאמר הכתוב לעיל פ' צ"ד ודוק גם כאן פירש"י וז"ל בפ' עגלות פירש ממנו עגלות המשכן במס' שבת מה עשה יוסף נתן להם עגלות כדי שיהא ניכר שבפרשת עגלות פירש ממנו עכ"ל: **שבבל** מקום כו'. שהרי אף בשעה ששלח את יוסף מאתו היה עוסק בתורה: עד עכשיו כו'. כלומר שהרי עד עכשיו כו': **וישמור** משמרתי וגו'. גרסינן: **אשר** שמע אברהם וגו'. גרסינן סיפיה דקרא וישמור משמרתי פי' משמרת למשמרתי כגון עירובי תבשילין ועי"ל פ' מ' ופ' ס"ד: **שלא** היו גבורים. ומקצה דריש לשון מוקצה ודבר טפל: ה"ג ולא זכר שמותן. פירש"י בכפל לפי שלא כו': מתו הסוסים. הוא פי' אחר: מנגדינו. הוא פירוש של לקבלי מנגד תרגום אונקלוס לקבלי ומצאתי באות אמת וז"ל ולפי פירוש רש"י זה בצלייא פירוש עור כדאיתא בנדרים ובכמה דוכתין: **ויחי** התחילה שעבוד. עיין בפירש"י בחומש: **שסתם** ממנו כו'. מיעקב אבינו נסכה כל צרה בהיותו במצרים וכדאיתא בספר הזהר שאלו שבעה עשר שנה היו עיקר בחייו בלא צרה: ה"ג **תושב** ככל אבותיו: **של** אילן. שהוא עומד זמן מה: **הקהילו** אלי. למה לא צוה לתקוע בחצוצרות אלא

עץ יוסף

(מת"כ): **אם אתם יודעים** כו' שוודאי יוסף אמר זה לסימן: **עגלות על פי** פרעה ואע"כ כתיב אשר שלח יוסף אע"כ זה דכתיב וירא את העגלות אשר שלח יוסף פירושו פרשת עגלה ערופה ששלח לו יוסף לסימן. ועי"ל פ' צ"ד סימן ג': **וישמור משמרתי** מצותי חקותי ותורתי והיינו כל התורה וכדאמר בפרק המחוה: **שנא' אף** לילות יסרוני כליותי. לא מייתי ראיה אלא דכליות מיעצים. וכן ר' לוי לא מייתי ראיה אלא דהיא דגמיר מעצמו. ומסברא קאמר דאברהם היה מהמין הראשון לומר ומהמין השני לומר (יפ"ת): **שנא'** מדרכיו ישבע כו'. לקמן בבמדב"ר פ' י"ד איתא לפירושא דקרא. אלא ששם מפרש לה על הכרתו את ה' והכא מפרש לה בידיעת התורה והמצות: **אפי' עירובי** תבשילין שנא' עקב אשר שמע. סיפיה דקרא ותורותי דמשמע אחד ד"ת ואחד דברי סופרים כדאי' בפ' הממונה ונקט ערובי תבשילין לרבותא משום דקיל טפי שאינה אלא לזכר בעלמא שיברור מנה יפה לשבת ואקילו בה דסגי בכזית לכל העומדים בתוך התחום (תוס' בפרק הנזכר) ולעיל פ' מ"ט ופס"ד אי' ערובי חצרות. ועיין בתנחומא ריש סדר לך לך מ"ש: **ובן כמה שנים** כו' איידי דמייתי הכא עקב אשר שמע אברהם בקולי בעי בן כמה שנים כו' לאתויי מילתיה דר"ל דדייק מהכא דבן שלשה שנים הכיר את בוראו. ועיין לעיל פ' ס"ד: **דקדוקי תורה** רבויין אתין וגמין ומיעוטין אכין ורקין כדפרש"י בפרק הקורא למפרע בת"ש שהלכה ה' למשה דקדוקי תורה: **והיה מלמד** את בניו. וממנו למדו יצחק ויעקב: **א"ל הקב"ה** כו' אגדה זו לקוחה ממדרש תנחומא ודרכו לסיומי בסוף הפרשה במילתא דימות המשיח לסיים בדבר טוב (יפ"ת): (ג) **מפ"מ** אמר הכתוב ומקצה. דסגי ליה דלימא ומאחיו לקח. וקאמר דאתא למימר שלא היו גבורים. דמקצה משמע לגריעותא כדדרשו גבי ויעש כהנים מקצות העם מהקוצים שבעם (יפ"ת): **ועושה** אותן אנשי מלחמה ולא חפץ בזה משום ואל תתודע לרשות. ושלא יסתכנו במלחמה: **לפיכך** כל מי שנכפל ל"ג לפיכך אלא ה"ג ומנין שלא היו גבורים את מולא מברכת מרע"ה כל מי שנכפל שמו כו'. וכ"ה בילקוט (יפ"ת): **היה גבור** בפרק החובל קאמר איפכא ע"ש: **לפיכך לא** העמיד אותו לפני פרעה. כל זה מיותר ול"ג לה הכא (יפ"ת) **לפיכך העמידם** כדי שיראה שהן חלושים ולא יחשוב שיש ביניהם גבור. והא דכתיב ואם ידעת ויש בם אנשי חיל היינו בקיאין באומנותם כדפרש"י: **ולא זכר שמותן** פרש"י בכפל לפי שלא כו' (מת"כ). לכך נ"ל ולא זכר שמותן לפי שלא היו גבורים. והיבא כאן מיותר: **פי' כבר הלכו** מנגדנו מהם מתו מהם נמכרו ומכספנו ומחמדנו אנו ערומים מהם כו'. אין זה מעיקר המדרש אלא איזה מהאחרונים פי' המדרש כן. ושני פירושים הם האחד שהלכו מנגדם הסוסים ונשארו ערומים מנכסיהון. והשני שמתו הסוסים והשליכום בחוץ מנגדם והכלבים קלפו עורם. והמדפיס הכניס ב' פירושים אלו בתוך דברי המדרש. וב' הפירושים האלה אין לשון המדרש סובלם. ונראה לפרש כי מלות קלף בצליא הוא היה משל בפיהם על גילוי איזה דבר נסתר. כמו שקליפת גלוי הבצלים כל מה שנקלף העליון נגלה התחתון הנסתר תחתיו. וכן עד תומו שנשאר ערום ונגלה מכל מסתריו. ומשל זה כבר נאמר לעיל פרשה פ"ב על כתוב ואהליבמה ילדה את יעוש (לו ה) הה"ד (עובדיה א') איך נחפשו עשו (וע"ש במת"כ) רבי סימון אמר קליפת בצליא כל כך למה גליתי מסתוריו בשביל לגלות את הממזרים שביניהם עכ"ל. הרי על גילוי הסתר זה אמר קודם משל קגר קליפת בצליא וכאמור. וכן כאן אמר הסוס לקבלי ולנגדי ואני רואה אותו ועל ידי זה קלף בצליא נגלו המסתורים ור"ל אף אם הטמנתם הכסף. המקנה לא תוכלו להעלים כי הוא מפורסם ונגלה לעין כל. ודייק זה ממלת אם אפס כסף בנראה שחשדם שעדיין יש להם כסף ומעלימים ממנו ליקח תבואה בחנם. ואמר להם אף כי תאמרו כי אפס כסף הבו מקניכם כי בזה לא תוכלו להסתיר ולומר אינגו כי הוא עומד נגד העין תמיד ואיננו דבר הנטמן. והזכיר הסוס לבד כי הוא עיקר המקנה אצלם (יפ"ת):

סדר ויחי

פרשה צו (א) **למה** פרשה זו סתומה. שלא כדרך הפרשיות שבתורה שיש בהם ריוח לפחות כשיעור פרשה סתומה וכאן אין ריוח כלל: **התחילה** שעבוד מצרים. שכל זמן שהצדיק היה בעולם היה מגין עליהם בזכותו (ועיין בספר עיר גבורים): **שבקש** לגלות את הקץ ונסתם ממנו. כדלקמן פ' צ"ח: **שסתם ממנו** כל צרות שבעולם. שמתחלה היה מצטער תמיד כדלעיל פ' פ"ד ובי"ז שנה אלה חיה חיי שלוה והשקט (יפ"ת): (ב) **כתיב** כי גר אנכי כו' מפרש. ויקרבו ימי ישראל על הימים שאחר המות שהם הימים העקרים לצדיקים שבמיתתן קרויין חיים. כי ימים אלו קרבו לבא. ולכן הביא כי גר אנכי עמך לומר כי האדם גר בארץ ואין ממש בימיו ולכן סתם הימים הם בעוה"ב. וכן הביא קרא כי גרים אנחנו וגו' דכתיב ביה מפורש כי צל ימינו על הארץ וגו': **והלואי** כצילו של כותל. (פיש בו ממש) או כצל של אילן שהמתו מעורבת עם צלתו. שעכ"פ הוא עומד במקום אחד זמן מה. אלא כצל עוף העובר ופורח על פני הארץ. שאיכותו של צל זה הוא הצל הן מצד מיעוטו והן מצד קלות מרוצתו. והכוונה כי משוגה האדם בהגעת קיצו יותר מכל בעלי חיים. כי כל הבעלי חיים קיצם הוא טבעי והם באים לקיצם במלואת הזמן. אבל האדם עיקר קיצו הוא ממנו והוא המביא עליו את הקץ. כי מרוב תנועותיו גם לילה גם יום לא ינוח וירבה עליו כעסים ומרורים. וממילא בא לאפיסת כחותיו וקיצו טמון בתוכו. חה שסיימו ברים קה"ר כהדין עופא דעבר וטוליה עבר עמיה פי' שהצל נמשך מחמת העברת העוף בפריחתו: **ואין מי** שיקוה שלא ימות. שאפילו צדיקים יודעים שימותו ולא יסתפקו בזה. והראיה לפי שאומרים בפיהם כן. שאילו היה הקיום האפשר בחיי הגוף. לא היו מוציאים כן בפיהם משום אל יפתח אדם פיו לשטן: **אף יעקב** משום דרשתן דיעקב אבינו לא מת כדאי' בתענית להכי קאמר דאפ"ה לא היה מקוה לזה בהיותו עם החיים (יפ"ת): **בשעה שנטה למות**. משום דבלאו הכי לא יאמר אדם כן משום דאל יפתח אדם פיו לשטן: (ג) **כתיב** אין אדם כו'. דלהכי קאמר ויקרבו ימי ישראל לומר שעם היותו ישראל כי שרה את אלהים. עתה שקרבו ימיו הוזקק להשפיל עצמו ליוסף (יפ"ת): **שלא יהיה** אחר תוקע בהן והן באין אצלו. וכן הוא בספרי סדר בהעלותך. ורצה לומר שלא יהיה אפילו יהושע תוקע בהן והן יבואו אצלו ע"י החצוצרות ומשום דהוכרח לטעון הקדים גניזתן בחיי משה קודם מותו משום ואין שלטון ביום המות: **דכתיב** הקהילו אלי כו'. ולא תקעו אותו היום בחצוצרות שנגנזו בחייו והיינו לקיים מה שנאמר ואין שלטון ביום המות. שהחצוצרות דרך מלכות ושולטנות הוא כדלקמן בבמדב"ר ס' ט"ו. והשלטנות מדמיונות בני אדם בעוה"ז וכשנוטה למות

כתיב שם (במדבר כה) ויבא איש ישראל אל הקבה והיכן היה משה. ופנחס מדבר לפני משה. אלא לקיים ואין שלטון ביום המות. ואין מות אלא לשון השפלה. ניתנה הישועה לפנחס והשפיל את משה. הואף דוד כתיב בו (מ"א א) והמלך דוד זקן. וכיון שנטה למות מה כתיב בו (שם ב) ויקרבו ימי המלך דוד אכ"כ אלא ויקרבו ימי דוד. ואף יעקב כיון שנטה למות התחיל משפיל עצמו לפני יוסף וא"ל אם נא מצאתי חן בעיניך אימתי כשקרב למיתה שנאמר ויקרבו ימי ישראל למות: (ד) אמר ר"ל וחייך אתה שוכב ואין אתה מת שנאמר ויקרבו ימי ישראל למות. מהו ויקרבו. אמר הקב"ה היום קובל עליך לומר כי הוא יקום. כאדם שאומר פלוני קרב על חבירו הוי ויקרבו. זוכל מי שנא' בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו. דוד כתיב בו קריבה ויקרבו ימי דוד למות לא הגיע לימי אבותיו. בועז ועובד ישי. עובד אמרו הכמים יותר מת' שנה היו חייו. ודוד לא חיה אלא ע' שנה ולא הגיע לימי אבותיו לפיכך כתיב בו קריבה. עמרם חיה קל"ז שנה ומשה לא חיה אלא ק"כ שנה לפיכך כתיב בו קריבה (דברים לא) הן קרבו ימיך למות. ויעקב כתיב בו קריבה שלא הגיע לימי אבותיו. אברהם חיה קע"ה שנה יצחק ק"פ ויעקב קמ"ז. לפיכך כתיב בו קריבה ויקרבו ימי ישראל: (ה) ויקרא לבנו ליוסף. חלמה לא קרא לא לראובן ולא ליהודה וראובן הוא הבכור ויהודה הוא המלך והניחן וקרא ליוסף למה כן. בשביל שהיה סיפק בידו לעשות לפיכך ויקרא לבנו ליוסף. ולפי שהשעה מסורה לו. אל נא תקברני במצרים. בשבילך ירדתי למצרים בשבילך אמרתי אמותה הפעם. ועשית עמדי חסד ואמת. וכי יש חסד של שקר שהוא אמר חסד ואמת למה כן. משל הדיוט אומר מית בריה דרחמך טעון. מת רחמך פרוק. א"ל אם תעשה לי חסד לאחר מיתתי הוא חסד של אמת: (ו) אל נא תקברני במצרים. טלמה שסופה של ארץ מצרים ללקות בכנים ויהיו מרחשות בתוך גופי לפיכך אל נא תקברני במצרים. ד"א מפני מה בקש יעקב אבינו שלא ליקבר במצרים שלא יעשו אותו ע"ז שכשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד דכתיב (שמות יב) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. וכן אתה מוצא בדניאל כיון שפתר את חלומו של נבוכדנצר מה כתיב (דניאל ב) באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אפוהי ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה. אבל דניאל לא קבל. למה שכשם שנפרעים מעכו"ם נפרעים הימנה. יוכן אתה מוצא בחירם כיון שעשה עצמו אלוה מה היה סופו. כתיב (יחזקאל כח) יען גבה לבך ותאמר אל אני. א"ל הקב"ה (שם) הנה חכם אתה מדניאל. שנבוכדנצר בקש להקריב לו ולא רצה. ואתה עושה עצמך אלוה. מה היה סופו כתיב ביה (שם) על ארץ השלכתיך לפני מלכים נתתיך לראוה בך. ד"א יעקב אמר שלא יפדו בי המצריים. הם משתחוים לשה ואני נמשלתי בשה שנא' (ירמיה נ) שה פזורה ישראל. ובמצרים כתיב (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם וכתיב (שמות לד) ופטר חמור תפדה בשה. הוי אל נא תקברני במצרים: (ז) ולמה יא כל האבות תובעין ומחבבין קבורת א"י. א"ר אלעזר דברים בגו. ריב"ל אמר מהו דברים בגו (תהלים קטז) אתהלך לפני ה' בארצות החיים. אמרו רבותינו שני דברים בשם רבי חלבו למה האבות מחבבין קבורת א"י. שמתי א"י חיים תחלה בימות המשיח ואוכלין שנות המשיח. ור' חנינא אמר מי שמת בחוצה לארץ ונקבר שם שתי מיתות יש בידו שכך כתיב (ירמיה כ) ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ושם תמות ושם תקבר הוי יש בידו שתי מיתות. לפיכך יעקב אומר ליוסף אל נא תקברני במצרים. א"ר סימון א"כ יב הפסידו הצדיקים שהם קבורים בחו"ל.

אלא

יד יוסף ח דב"ר פ"ט. ילקוט ס"ז. וילקוט מלכים. אותיות דר"ע: ו ילקוט ס"ז ותנחומא. תענית ה': ז ילקוט מלכים רמז קס"ח. יונתן סדר וילך פסוק ויאמר ה' אל משה הן קרבו: ח ילקוט ס"ז. זוהר ס"ז דף רכ"ב: ט ילקוט ס"ז. וילקוט דניאל רמז אלף ס"ו: י ילקוט יחזקאל רמז שס"ז: יא לעיל פ' ע"ד. מכאן עד סוף הפרשה הוא מירושלמי פ"ט דכלאים. ופרק הנושא. תנחומא ס"ז. ומדרש הנעלם חיי שרה. זוהר דף קכ"ח. וזוהר דף קל"א. מדרש הנעלם. זוהר ויחי דף קי"ג. וזוהר נח דף ס"ט. וזוהר וישב דף קפ"א: יב מדרש משלי פסוק טוב שם. ואותיות דר"ע אות ט'. זוהר חיי שרה במדרש הנעלם דף קל"ט. וסדר נח דף ס"ט. ובמדרש הנעלם ויחי דף קי"ג:

מתנות כהונה

אלא שהקב"ה גנזו: **והיכן** היה משה. כלומר והלא שם היה: **ואין מות**. במקום הזה אלא לשון השפלה וכמו שאמר הכתוב כי מתו כל האנשים: **ימי דוד**. ושם המלכות לא הזכיר על שם ואין שלטון וגו': **אם** נא לשון בקשה: ה"ג אמר ר"ל א"ל הקב"ה חייך: **חייך** לשון שבועה: **אתה שוכב כו'**. דייק מדכתיב בתר הכי ושכבתי ולא אמר ואמות כמו שאמר בראשונה ויקרבו ימי ישראל למות גם הוא עצמו אמר בטרם אמות ש"מ שכל זה נאמר לפי דעתו אבל ברוח הקודש נאמר לו שלא יהיה כך אלא שכיבה לבד והוא ענין יקר ממיתה בעל זה אמרו ז"ל יעקב אבינו לא מת ובילקוט גרס נטמן אתה כלומר הסתלקות מן העולם הזה כמו שנא' אצל חנוך ואיננו כי לקח אותו אלהים. ה"ג ואין אתה מת ויקרבו וכו': **היום קובל עליך**. דרש ויקרבו לשון מריבה וקרב כאדם הקובל על חבירו לפני הדיין: **לומר כי הוא יקום**. יעמיד ולא ישקע אלא אם מת אתה ועיין בסוף פרשה נצבים ובילקוט לא גרס ליה אבל בתנחומא גרס ליה ג"כ: **יקרב על חבירי**. נגש על חברו לקרב וקובל עליו ואי אפשר לעשות כי אם משפט כתוב: **וכל מי כו'**. כענין דבר אחר הוא על למה נאמר ויקרבו: **סיפק בידו**. ביד יוסף: **ולפי כו'**. פירש כמו ועוד לפי שהשעה משחקת לו היה גם הוא מכבד אותו וקרא לו בפני שאר אחיו וה"ג בתנחומא הכל מכבדין למי שהשעה עומדת לו: **אמרתי אמותה**. ובזה גרמתי מיתה לעצמי כמו שדרשו חז"ל בפסוק יקר בעיני ה' המותה לחסידיו אמר הקב"ה אילולי שהצדיקים גוזרים על עצמם מיתה לא הייתי גוזר אברהם אמר אנכי הולך ערירי כו' ולפיכך אל תגרום לי מיתה ג"כ וכדאיתא לקמן ולכן אמר אל נא תקברני ולא אמר לא אקבר וכן מצאתי בא"ב: **מת בריה כו' טעון**. שא עליו קינה וטעון עליך נער והספד אולי ישלמנה לך הרכך פן תמות אתה בחייו אבל אם מת אוהבך היה פורק מעליך הנער כי מעתה לא ישלמנה לך מאחר שמת ולכן מי שגומל חסד עמו נקרא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול וכן משמע בפרש"י: **אבל דניאל לא קבל**. דייק מדכתיב אמר לנסכא ליה משמע אבל לא נעשה כך: **הנה חכם אתה**. פסוק ביחזקאל סי' כ"ח: **להקריב לו**. גרסי' וכ"ה בילקוט: ה"ג **לראוה בך**. ופי' בו רש"י ורד"ק כמו להיות והוא ענין בזיון כד"א אל תראוני שאני שחרחורת וכן המה יביטו יראו בי ועיין ברד"ק: ה"ג בילקוט ובתנחומא שלא יפדו בי המצרים. אני נמשלתי כו' ובמצרים כתיב גרסינן ונראה בענין הפדיון הוא שיהא להם למזכרת זכות וכפרה מה שגביה ה' קבור בארצם וזה שאמר הם משתחוים לשה כו'. כלומר שיעקב הנקרא שה יכפר עליהם על שעובדים לשה ולפי זה גירסת הספר שריר וקיים: **דברים בגו**. כלומר יש בו סוד וטעם טוב שלא על חנם הכבו קבורת א"י: **אתהלך כו'**. כדמפרש ואז"ל שמתיה חיים תחלה בימות המשיח וכ"ה בהדיא בירושלמי סוף מסכת כלאים: **שתי מיתות**. כלומר הקבורה נחשבת לו למיתה בפני עצמה ובילקוט ירמיה בשם פסיקתא רבתי גרס יש בידו שתי צרות צרות המיתה וצרות הקבורה וזו הוא גרסת הירושלמי וכן היא: **לפיכך יעקב כו'**. שלא ימות רק מיתה אחת או אתיא כמ"ד בירושלמי בפ' הנזכר שקבורת א"י מכפרת על מיתה שבבבל וכדלקמן וא"כ אפילו אחת לא יהא בידו:

בארץ

ענף יוסף

ועי"ז מכיר ראיה מהפסיק ימיו כלל עובר ולא כתיב כזמן עובר (שמעתי): (ו) [וכן אתה מוצא בדניאל כו'] אע"ג דנ"נ עשה עצמו אליל כדלקמן פ"ר פ"ח. יש לומר דלעולם עשה עצמו אלוה והשב שדניאל אלוה גדול ממנו והיה מאמין באלוהות הרבה (יפ"ת):

בני

עץ יוסף

למות כל עמי העוה"ז כלא חשיבין: **והיכן היה משה** והלא משה שם היה כדכתיב לעיני משה ואיך ידבר פנחס לפניו: **אלא לקיים** ואין שלטון ביום המות. כלומר שהיה מס' שנתעלם ההלכה ממשה ופנחס יהא רואה ויזכור הלכה שהבועל כו' קנאין פוגעין בו. משום ואין שלטון ביום המות ואין מות אלא השפלה כמו כי מתו כל האנשים דהיינו שירדו מנכסיהן כדלעיל פרק ע"א זכלו' שלא יועיל השלטנות כלל ביום שהגיע עת השפלתו והעברת השררה לאחר: **אלא** ויקרבו ימי דוד. משום ואין שלטון ביום המות: **התחיל משפיל** עצמו לפני יוסף וא"ל כו'. כי אע"פ שהיה צריך לו לא היה לו להשפיל עצמו לדבר כך בל' הכנעה יתירה. אלא הי"ל למימר שהם בלשון צווי וגזרה כדרך גזירת האב על הבן שהבן מחוייב לקיים גזירתו של אביו אלא ודאי כך הוא טבע ב"א שלא לדבר בלשון שלטנות קרוב למיתה:

(ד) **ואין** אתה מת. ואף שידע יוסף שיעקב לא מת. הסתיר הדבר כי אם פן יעשוהו אלוה: **שנאמר ויקרבו** תיבת שנא' מיותר (א"א) דריש לקיש דייק מדכתיב בתר הכי ושכבתי ולא אמר ואמות כמו שאמר מקודם (בראשית מ"ה) אלכה ואראנו בטרם אמות. ש"מ שהם אמר לפי דעתו. אבל אח"כ נאמר לו ברוה"ק שלא יהיה כן אלא שכיבה והוא ענין יקר ממיתה שעל זה אמרה יעקב אבינו לא מת: **מהו ויקרבו** דוימלאו ימי מיבעי ליה: **היום קובל עליך** שהיה מתקשה כנגדו. וכדאמרי' בדב"ר פ"ט במשה היום קובל לפני הקב"ה אמר אני זז ומשה קיים. והכוונה בזה שהגיע עת הבאים למלאות מקומם ואין מלכות נוגעת בחברתה ולפי שהקב"ה הלק השלמים במספר כמשפטם בדורות זה אחר זה דור דור וחכמיו. כאשר הגיע קץ השלם הזה והגיע עת הבא אחריו הרי הוא כאילו היום קובל ומבקש דין על הראשון כי הוא כגוזל יומו של הבא אחריו (יפ"ת) ועיין מ"ש בתנחומא: **לומר כי הוא יקום**. שיעמוד ולא ישקע אלא אם מת אתה (מת"כ): **קרב על חברו** ל' קרב ומלחמה. וי"מ ל' קריבה ממש מענין קרבו ריבכם: **לא הגיע** לימי אבותיו. כי בדרך טבע היה ראוי להיות כמותם וכדכתב הרמב"ם בהא דתנן בעדיות האב זוכה לבן בשנים כלו' שיהיו ימי חייו קרוב לחיי אביו לפי שכשהוא קרוב לו במזגו יהיה קרוב לו בימי חייו בלא ספק: **בועז ועובד וישי** שכולם האריכו ימים הרבה מאוד. ועובד היה מסורת בידם שחי ת' שנה ויותר וכדמסיק המדרש (יפ"ת) וע' מ"ש בתנחומא:

(ה) **בשביל** שהיה סיפק בידו לעשות. אבל שאר האחים אין הדבר ברור שיוכלו להעלותו. שאע"פ שלא היו משועבדים למצרים. פחד שמא יעכבו בידם מליפא את יעקב שירצו להתכבד בהיותו נקבר בקבורתם (יפ"ת): **ולפי שהשעה** מסורה לו. כלו' אפילו אם תמצא לומר ראובן ויהודה נמי היה סיפק בידם. ראוי לקרוא ליוסף טפי מאחר שהוא החשוב בשעה זו ולו ראוי לחלוק כבוד יותר לעת כזאת (יפ"ת): **בשבילך אמרתי** טעם אחר למה לא קרא לראובן ויהודה. שליוסף יש לו יותר מקום לבקש אל נא תקברני במצרים שבשבילך ירדתי למצרים כו': **בשבילך אמרתי** אמותה הפעם. אחר שאהבתיך בשיעור זה שבראותי פניך אמרתי אמותה הפעם כלו' מעתה איני חושש מהמות אחר שזכיתי לכך ראוי שגם אתה תאהבני ותפיק רצוני. ועי' מ"ש בתנחומא: **טעון** שא עליו קינה מטעין עליך צער והספד להראות אהבתך. וכשמת אהובך פרוק מעליך הצער כי אהבתו כבר אבדה ואינך מצפה עוד ממנו גמול וקורת רוח. או פי' טעון ופרוק משאו של מטתו על שכמך: **הוא חסד** של אמת. שאינך מצפה עוד לתשלום גמול. אבל החסד שעושים עם החיים אינו של אמת לפי שמצפה לתשלום גמול (ועיין ביפ"ת): (ו) **למה** פי' למה לא יקברוהו לעת עתה במצרים עד שיעלוהו עם עצמות יוסף וכל השבטים משום שסופה של ארץ מצרים כו': **שלא יעשו** אותו ע"ז. כי אין אלהים קדוש הוא והמה ראו שהרעב נסתלק בעבורו כדלעיל בס"פ פ"ט: **לא קבל** מדכתיב אמר לנסכא ולא קאמר נסך כדקאמר סגיד. ואין ה"נ דבהשתחויה מיחה דניאל להצא אלא שמתחלה השתחוה לו שלא מדעתו: **שלא יפדו** בי המצרים. כלו' שמא זכותו תגין עליהם להיות להם פדות נפש בהיותו קבור ביניהם כי קבורת הצדיקים מגין על בני מקומם והוא היה ראוי להגין עליהם ביותר כדמסיק ואני נמשלתי לשה כו' ובמצרים כתיב כו' (ועיין בנזה"ק): **הם משתחוים לשה** דכתיב כי תועבה היא למצרים. ות"א ארי בעירא דמצראי דחלין ליה עבראי אכלין: (ז) **ולמה כל האבות** כו'. שאברהם בקש מערת המכפלה בכסף מלא וכן יצחק נקבר שם עם רבקה. וכן יעקב בקש זאת מדקאמר בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען דמשמע דעיקר קבורת הארץ היה חביב לו מצד עצמה: **תובעים ומחבבים** התביעה בפה כאומרו תנו לי אחוזת קבר וקברתני בקבורתם. והחבה בלב: **קבורת א"י** דבשלמא בחיים ניחא לזכות למצותיה ולהכמתה. אבל בקבורה מאי שנא הכא משאר דוכתיה: **אמר ר"א** דברים בגו. יש סוד בדבר. וריב"ל בא לפרש הסוד ואמר מהו דברים בגו אתהלך לפני ה' בארצות החיים כלו' שסודו מבואר מתוך מקרא זה. וכדי לבאר זה מסיק אמרו רבותינו ב' דברים וכו' וה"ג בשה"מ ב' דברים בשם רבי חלבו ורבי חנינא. רבי חלבו אמר למה האבות מחבבים קבורת א"י שמתי ארץ ישראל חיים תחלה בימות המשיח ואוכלין שנות המשיח. ור' חנינא אמר מי שמת בחוצה לארץ ונקבר שם ב' מיתות יש בידו וכו'. ור"ל פרבי חלבו אמר שלפיכך נקרא א"י ארצות החיים לפי שמתיה חיים תחלה וכו' כדאי' שמתי א"י חיים מ' שנה קודם מתי חוצה ארץ. וגם מצינו סברת חז"ל שימות משיחנו מ' שנה. נמצא שמתי א"י החיים תחלה מ' שנה אוכלים שנות משיחנו. לא כן מתי חו"ל. ור' חנינא מפרש בארצות החיים לפי שהמת בח"ל ונקבר שם ב' מיתות יש בידו לפי שמלבד עיקר המיתה בסילוק הרוח מן הגוף עוד מת שנית בקבר מצד עצמותיו שנשאר עוד בהם כח חיוני מעט הנקרא הבלא דגרמי שיורד תמיד שפע של עליון הנמשך מאלהות העליונים על עצמות הצדיקים להשביע בצחצחות כח נפשם הכלול עוד בתוך עצמותם בקבר שאין בשפע זה יורד כראוי אלא בא"י המכוונת כלפי ארץ החיים העליונה אשר משם יורד זיו של העליון מקור החיים (נזה"ק): **ושם תמות** ושם תקבר. דייק דלערבינהו קרא שם תמות ותקבר וקאמר וגם תקבר להקיש אל המיתה בתיבת ושם (כלי החמדה): **א"כ הפסידו** הצדיקים שהם קבורים בחוצה לארץ. המילתא דרבי חלבו קאי דאמר שמתי א"י חיים תחלה לימות המשיח ואוכלים שנות המשיח דהא' הפסידו לדיקי ר"ל שכר

של

אלא מה הקב"ה עושה. עושה להן מחילות בארץ ועושה אותן כמערות הללו והן מתגלגלין ובאים עד שהם מגיעין לא"י והקב"ה נותן בהן רוח של חיים והן עומדים מנין שכן כתיב (יחזקאל לז) הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל ואח"כ ונתתי רוחי בכם וחייתם. אמר ר"ל מקרא מלא הוא שכיון שהן מגיעין לא"י הקב"ה נותן בהן נשמה שנא' (ישעיה מב) נותן נשמה לעם עליה: (ח) יג מעשה ברבי ור' אליעזר שהיו מהלכין בפילי שחוץ לטבריא ראו ארון של מת שבא מחו"ל להקבר בא"י. א"ל ר' לר' אליעזר מה הועיל זה שיצתה נשמתו בחו"ל ובא להקבר בא"י אני קורא עליו (ירמיה ב) ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבאו ותטמאו את ארצי במיתתכם. א"ל יד כיון שהוא נקבר בא"י הקב"ה מכפר לו דכתיב (דברים לב) וכפר אדמתו עמו: (ט) ר' יוחנן טו כשהיה מסתלק מן העולם אמר לאותן שהיו צריכין להטפל בו קברו אותי בכלים צבועים בדרוקא לא לבנים ולא שחורים שאם עמדתי בין הצדיקים לא נבוש ואם עמדתי בין הרשעים לא נכלם. ר' יאשיה כשהיה נפטר מן העולם אמר למי שהוא עומד עליו קראו לי לתלמידי. אמר להם קברו אותי בכלים לבנים למה שאיני בוש במעשי להקביל פני בוראי. טז רבינו כשהיה נפטר מן העולם צוה ג' דברים אמר להם אל תזוז אלמנותי מתוך ביתי. ואל תספדוני בעיירות שבא"י. ואל תניחו לנכרי שיגע במטתי אלא מי שנטפל עמי בחיי יטפל בי במותי. בחייו היה דר בציפורי י"ז שנה והיה קורא על עצמו ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה וחיה יהודה בציפורי י"ז שנין. יז רבינו י"ג שנה חשש בשינו וכל אותן י"ג שנה לא מתה חיה בא"י ולא הפילה אשה עוברה בא"י. בסוף י"ג שנה כעס רבינו על ר' חייא הגדול נכנס אליהו ז"ל אצל רבינו בדמותו של רבי חייא ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא. למחר נכנס ר' חייא אצלו א"ל ר' אותה שינך מה היא עשויה. אמר משעה שנתת ידך עליה אתמול נתרפאה. באותה שעה א"ר חייא אי לכם חיות שבא"י אי לכם עוברות שבא"י. אפילו כן א"ל לא הייתי אני שנתתי ידי על שינך. ידע רבינו שאליהו זכור לטוב היה. מאותה שעה התחיל לנהוג ברבי חייא כבוד:

פרשה צז

(א) יראו את ה' קדושיו (תהלים לד) א"ר עזריה בשעה שבירך יעקב אבינו את יוסף יצא ופניו מצהילות והשבטים אומרין דין כל עמא עם קיימא. בשביל שהוא מלך עם מן דקיימין קיימין. אמר להם יעקב אבינו יראו את ה' קדושיו אנא מספקא לכוליה: (ב) ויברך את יוסף ויאמר. רבי ברכיה ואמרי לה בשם רבי יוחנן ור"ל. ר"י אמר א לרועה שהוא עומד ומביט בצאנו. ר"ל אמר לנשיא מהלך והזקנים לפניו. על דעתיה דר"י אנו צריכין לכבודו. על דעתיה דר"ל הוא צריך לכבודינו: (ג) המלאך הגאל אותי מכל רע וגו'. אר"י בר חלפתא ב קשה היא הפרנסה כפלים כלידה. בלידה כתיב (בראשית ג) בעצב תלדי בנים. בפרנסה כתיב (שם) בעצבון תאכלנה כל ימי חייך. ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמן. ר"א אמר ג הקיש גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה. מה גאולה כפלים אף פרנסה כפלים. מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום. ורשב"נ אמר ד גדולה מן הגאולה שהגאולה ע"י מלאך ופרנסה ע"י הקב"ה. גאולה ע"י מלאך המלאך הגואל אותי. ה ופרנסה ע"י הקב"ה (תהלים קמה) פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון. ריב"ל אמר ו קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף שנא' (שם קלו) לגוזר ים סוף לגזרים וכתיב תמן (שם) נותן לחם לכל בשר: (ד) יברך את הנערים. זה יהושע וגדעון הה"ד (יהושע ה) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי. ר' יהושע בש"ר הנינא בר יצחק ז צעק מתוך ציפורני רגליו ויאמר שר צבא ה'. שר צבא של מעלן אני ובכ"מ שאני נראה הקב"ה נראה. זה סימן בכ"מ שהיה ר' יוסי ארוך נראה היה ר' נראה. עתה באתי. עם משה רבך באתי אלא שהיה מתפלל ואומר (שמות לג) אם אין פניך הולכים וגו'. לעלות למעלה לא הייתי יכול שעדיין לא עשיתי שליחותי ולמטה לא הייתי יכול שעדיין היה מתפלל ואומר אם אין פניך הולכים וגו' אלא הזהר שלא תעשה כשם שעשה לי משה רבך ונדחתי: (ה) וידגו לרוב בקרב הארץ. ח מה הדגים הללו אין העין שולטת בהן כך בניך אין העין שולטת בהן הה"ד (יהושע יז) וידברו בני יוסף אל יהושע וגו'. א"ל אין אתם מתיראים מן העין. אמרו לו

יד יוסף יג תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ"א: יד עיין כתובות קי"א: טו תנחומא ס"ז. ירושלמי פ"ט דכלאים. ועיין שבת קי"ד: טז לקמן פ"ק. כתובות קי"ג ע"ב: יז לעיל פ' ל"ג: **פצ"ז** א לעיל פ"ל. ולקוט סדר בראשית: ב פסחים קי"ח: ג ילקוט ס"ז: ד ילקוט תהלים רמז תפ"ד. סוח"ט מזמור פ': ה תענית ב': ו זוהר סדר ויגש דף ר"ז. ופרק ערבי פסחים: ז ילקוט יהושע רמז ט"ו. תנחומא סדר משפטים סי' י"ח. זוהר סדר האזינו. ועיין ב"ר פ' ל"ב. תג"ב פ' ל"ב: ח תנחומא. ב"ב פרק י"נ קי"ח. תג"ב פ' פ"ב. ברכות כ"ג. סוטה ל"ד:

מתנות כהונה

בארץ בקרקע: ה"ג **ועושה** אותן כמערות. וכ"ה בתנחומא ופי' אותן מחילו' עושה אותן כמערות והן מתגלגלין כנודות הללו ומתגלגלים הכי איתא בירושלמי וזהו צער להם כדאי' בפרק שני דייני גזירות ולפיכך צוה יעקב לבניו שישאוהו ממצרים: **בפילי** דרך שער ועיין בערוך ערך פילי: **לתועבה** שלא היתה א"י חביבה עליהן שיבאו שמה בחייהם: **וכפר** אדמתו. שהאדמה מכפר עליהם ובירושלמי דכלאים איתא וז"ל כיון שמגיעין לא"י נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו שנאמר וכפר אדמתו: **צבועים** דבריקא. פי' צבע ברק שאינו לא לבן ולא שחור: **לא** נבוש. שאם יהיו שחורות יהיה לו בושה שהוא לבוש בגדי רשע ולקמן פרשה ק' משמע שאם יהיו בגדיו שחורים יאמרו הרשעים הרי זה רשע כמותינו והוא עומד בין הצדיקים וה"ו משוא פנים יש בדבר: **איש** נכרי. כלו' זולת מי שנטפל בו בחייו: **חיות** יולדת שיסורי הצדיקים מכפרים על הדור וכדאמרינן בעלמא יומא דאתיך ביה ר' אתא פורענותא לעלמא: **בדמות** של ר' חייא. עיין מזה לעיל פרשה ל"ג: **אוי** לכם. שמעתה פסק מהם אותו זכות: **לא** הייתי כו'. שלא רצה להחזיק טובה לעצמו על הנס כהיא דמס' שבת מי ידעיתו דקאתינא כו': **דין** כל עלמא כו'. זה מנהג כל העם להיות רצונם עם מי שהשעה עומדת לו שהרי יוסף בשביל שהוא היה מלך נוטה אחריו אבינו יעקב הרי מי שהשעה עומדת לו עומדין ומקיימין עמו הכל נד: **אנא** כו'. אני מספיק לכולכם בברכתי ודייק סיפיה דקרא כי אין מחסור ליראיו: **ואמרי** לה ר' ברכיה אמר זה בשם ר' יוחנן וריש לקיש דפליגי בה כדמפרש ואזיל: **ומביט** כו'. לראות ולהשגיח עליהם לראות אותם במרעה טוב ושמן ולבל יגיע להם שום נזק ולפיכך כתיב אשר התהלכו אבותי לפניו שהקב"ה השגיח עליהם בהשגחה פרטית מעולה כרועה עדרו ירעה וכמו שנאמר הרועה בשושנים וכן דרשו בפסוק התהלך לפני והיה תמים וע"ל סוף פרשה ל"ו: **ור"ל** סבר שלפיכך כתיב לפניו כנשיא זה שהזקנים הולכים לפניו והוא אחריהם ולהודיע שהוא נשיא כי שמה שבות נשיאתו כך האבות הודיעו ופרסמו אדנותו של הש"י בעולם וכן מלאכי שוב באב"א ממש על דרך זה: **בעצבון** כו'. לעיל בפ' בראשית גורס מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים וה"ג בילקוט ופירושו דגבי גאולה כתיב לעושה נפלאות גדולות לבדו וסמיך ליה ויפרקנו וכ"ה אומר בגאולת מצרים נורא תהלות עושה פלא ולגירסת הספר י"ל שמצינו כפל לשון גבי גאולה נחמו נחמו אנכי אנכי וכן רבים והוא מורה על הקושי: **ומשביע** לכל חי רצון. הא דלא מייתי פסוק של האלהים הרועה כו' משום דפסוק פותח וגו' כולל כל מיני פרנסה כדאי' בספר הזוהר ועוד האלהים י"ל שהוא מלאך מה שאין כן פסוק פותח וכן בפ"ק דברכות מביא פסוק זה על ארבע מפתחות שאינם נמסרים ביד שליח: **וכתיב** תמן כו'. וכתיב שם סמוך לזה נותן להם: **יהושע** בא מאפרים וגדעון ממנשה: **צעק** המלאך דרך תפלה ותחנה שלא ידיחנו כדלקמן וזה היה בשעה שאמר לו הלנו אתה: **מתוך** צפורני כו'. מי שהוא צועק בחזקה ובכל כחו הוא נוען ומהדק צפורני רגליו על הארץ בחזקה. או ר"ל שכך היה מתחנן מתוך צפורני רגליו של יהושע שהיה נופל לפניו על רגליו והילקוט מסייענו שגורס מתחת צפורני רגליו: הקב"ה נראה. לפיכך אל תדחה אותי: **היה** ר' נראה. נראה על שכל תלמודו היה לו ממנו וכל דבר שהיה אומר היה כאילו שמעו אותו מפי ר' והביאו לרמז שהמלאך אינו עושה דבר אלא על פי ה' כתלמיד מפי רבו: **עם** משה רבך. שנאמר ושלחתי לפניך מלאך וגו': **שליחותי** להנחיל ישראל את הארץ וכ"ה בהדיא בילקוט יהושע: **אלא** הזהר כו'. דרך התחנונים אמר כן

עץ יוסף

של ימות המשיח: **ועושה אותן כמערות** פי' אותן המחילות עושה אותן כמו מערות: **והן מתגלגלים** לפי שא"י קדושה ושם מקום ירידת הנשמה הטהורה ממקום העליון המכוון כנגדה: **הנה אני פותח** פי' הפתיחה היינו המחילות שהעשינה בלדי הקברות עד יעלו דרך שם לא"י: **ואח"כ ונתתי** רוחי בכם. דהיינו שקודם שיהיו יתגלגלו דרך מחילות לא"י ושם יתן בהם רוח חיים ויחיו: **שנא' נותן** נשמה לעם עליה. דהיינו א"י (יפ"ת) וע' בהותיות דר"ע אות ט"ית ותמצא נחת: (ח) **בפילים** שער: **מה מועיל** זה כו' ותבאו ותטמאו את ארצי. ובזוהר תרומה הקשה יעקב ויוסף שיצאה נשמתן בח"ל ואמרו להעלותן לא"י אע"ג דכתיב ותבאו ותטמאו את ארצי. ותירץ דשאני יעקב ויוסף שהיו צדיקים גמורים והיו מרכבה לשכינה ולא טימאו כלל במותם: **וכפר אדמתו** שהאדמה מכפר עליהם. ובירושלמי דכלאים אי' וז"ל כיון שמגיעין לא"י נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו שנא' וכפר אדמתו: (ט) **קברו** אותי בכלים צבועים. ס"ל כמ"ד כסות היורדת עם אדם לשאול היא באה עמו. ופלוגתא היא בירושלמי דכלאים: **צבועים בדרוקא** שם מקום וצובעים שם הבגדים במראה תכלת שהוא ממוצע בין הלובן והשחרות. והיינו דקאמר לא לבנים ולא שחורים (יפ"ת). והמת"כ גרס צבועים דבריקא. ומפרש צבוע ברק שאינו לא לבן ולא שחור והכוונה שלבוש הלבן הוא סימן על נקיון זוהמת החטא כענין שנא' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ולכן אין ראוי ללובשו אלא צדיק גמור. לכן ר' יוחנן בהסתפקו אם יעמוד בתחיה עם הצדיקים או עם הרשעים. לכן לא רצה בלבנים פן יעמוד עם הרשעים ויבוש במלבושיו שהוחזק לצדיק. ולא בשחורים פן יעמוד עם הצדיקים ויבוש במלבושיו שהם שחורים ומגונים: **שלשה דברים** כו'. עיין לקמן פ"ק: **לנכרי** פי' איש אחר שלא נטפל בי בחיי: **והיה קורא** על עצמו. פי' בעת מיתתו קרא על עצמו כי ראה שכבר בא קצו: **י"ג שנה** חשש כו'. עיין לעיל פ' ל"ג מ"ש: **אוי לכם** שיסורי הצדיקים מכפרים על הדור. ולכן כשנתרפא אמר אוי לכם כו' שמעתה פסק מהם אותו זכות: **אפי' כן** ל"ג ליה ולעיל פ' ל"ג ובירו' ליתא (יפ"ת):

פרשה צז (א) **יראו** את ה' קדושיו. אקרא דויברך את יוסף קאי. ועז"א בשעה שבירך יעקב את יוסף היו פניו מצהילות והשבטים אומרים דין כל עמא עם קיימא פי' זה מנהג כל העם להיות רצונם עם מי שהשעה עומדת לו שהרי יוסף בשביל שהוא מלך נוטה אחריו אבינו יעקב ולפי שהיה ירא יעקב אפשר שיפרקו עול מורא שמים לומר אחר שיעקב ברוח נבואתו אינו מברך אלא ליוסף נראה שאין תועלת אלא למי שהוא טוב המזל. לכן אמר יעקב לשם יראו את ה' קדושיו כי לא יחסרו כל טוב: (ב) **ואמרי לה** רבי ברכיה אמר זה בשם ר"י ור"ל דפליגי בה כדמפרש: **ומביט** כו' לראות ולהשגיח לרעות אותם במרעה טוב ושמן. כך היה השגחת הש"י על האבות בשביל מעשיהם הטובים. ולפיכך כתיב אשר התהלכו אבותי לפניו שהשגיח עליהם בהשגחה מעולה: **ר"ל אמר** לנשיא כו'. סבר שלפיכך כתיב לפניו כנשיא זה שהזקנים הולכים לפניו והוא אחריהם ולהודיע שהוא נשיא כי שמה סיבת נשיאותו כך האבות הודיעו ופרסמו אדנותו של הש"ת בעולם: **אנו צריכין לכבודו** פי' להשגחתו: **לכבודינו** שאין נשיא בלא זקנים: (ג) **קשה** היא הפרנסה כו'. נתבאר לעיל פ"ך סי' כ"ב: **מה גאולה** כפלים כו'. עיין לעיל פ"ך גרס מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים. וע"ש ביאורו. וגי' הספר י"ל שמצינו כפל לשון גבי גאולה נחמו נחמו. אנכי אנכי. וכן רבים. והוא מורה על הקושי (מת"כ): **קשים מזונותיו** של אדם כקי"ס. וכן הוא בפרק ע"פ ויליף זה מדכתיב לגוזר ים סוף לגזרים וסמיך ליה נותן לחם לכל בשר: (ד) **יברך** את הנערים זה יהושע וגדעון כו'. דאיקרו נערים כדכתיב ויהושע ב"נ נער והוא היה מאפרים. ובגדעון נא' הצעיר בבית אבי והוא היה ממנשה והיה ברכתן ע"י המלאך וכדמסיק. ודרש מדכתיב עתה באתי לומר שנדחה בימי משה ועתה הגיע זמנו לבא. והוא המלאך שנא' עליו כי שמי בקרבו ואמרו בפ"ד דסנהדרין זה מטטרון ששמו כשם רבו ובכל מקום שהוא נראה הקב"ה נראה. והוא שר העולם דעליה אתמר נער הייתי וגם זקנתי כמבואר בפ"ק דיבמות. וכדי לבאר זה מייתי ענין גילוי המלאך ליהושע ומסיק עלה צעק מתוך צפורני רגליו. פירשו המפרשים שהתנפל ארצה לפני רגלי יהושע לבקש ממנו שלא לדחותו כאשר עשה לו משה רבו שבעבור זה היה תלוי ועומד באויר ולא היה יכול לבא לא למעלה ולא למטה כדמסיק. ודייק מדכתיב עתה באתי דייקא דמשמע עתה שכבר מת משה רבך הנה באתי כעת להנהיג את ישראל והטעם בזה עיין באורך ביפ"ת (מה"ק): (ה) **מה הדגים** הללו אין העין שולטת בהן. לפי שהמים מכסים עליהם: **מה דגים** כו' דלענין הרבוי מהול ירבון או כעפר הארץ מיבעי ליה (יפ"ת): **אין אתם מתיראין** מן העין. בתמיה. משום דקאמרו ליה ואני עם רב. מהדר להו איך לא ייראו מהעין. ולכן ראוי להם להסתר מהעין. וז"ש ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה וכראת לך שם וגו' וכדמפרש בפרק י"נ דקאמר להו לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין הרע. ופרש"י ויאמר להם יהושע להוסיף

גאולה

לו זו היא ברכה שברכנו אבא וידגו לרוב בקרב הארץ. מה הדגים הללו אין נתפסין אלא בגרונם כך בניך אין נתפסין אלא בגרונם (שופטים יב) ויאמרו לו אמר נא שבולת ויאמר סבולת. מה דגים הללו גדלין במים כיון שיורדת טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהן. כך הן ישראל גדלין במים בתורה כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהן. א"ר לוי ס' רבוא תינוקות עיברו נשותיהן של ישראל בלילה אחת וכולן הושלכו ליאור ט ועלו בזכותו של משה; הוא שמשה אומר (במדבר יא) שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו כולן לרגלי עלו. ר' זכאי רבה מייתי מן הכא וידגו לרוב בקרב הארץ מה בקרב הארץ ס' רבוא כך בגבול דגים ס' רבוא. מה בקרב הארץ לא מתו אף בגבול דגים לא מתו. מי ששמו כשם הדג בנו מכניסן לארץ (ד"ה א ז) נון בנו יהושע בנו: (ו) וירא יוסף כי ישית אביו וגו'. א"ר ברכיה ידא דדחת תלתא דעלמא את מבקש לדחותה. ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי וגו' וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי. ידעתי יא מעשה ראובן ובלהה ומעשה יהודה ותמר. מה דברים שלא נתגלו לך נתגלו לי דברים שנתגלו לך עאכ"ו. גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל וגו'. ואפשר כן אלא זה יב יהושע שהוא מדמים גלגל חמה ולבנה שהן שולטין מסוף העולם ועד סופו. א"ר יצחק עבדא יג בישא לאו זביניה דאבא את וכו': (ז) ויברכם ביום ההוא. יד כשם שקדמו כאן כך קדמו בכ"מ. קדמו בתולדת אלה תולדת בני אפרים ואח"כ אלה תולדת בני מנשה. ביוחסין (במדבר א) לבני אפרים תולדתם למשפחותם ואח"כ כתיב לבני מנשה. קדמו בנחלה (יהושע טז) זאת נחלת בני אפרים ואח"כ זאת נחלת בני מנשה. קדמו בדגלים (במדבר ב) דגל מחנה אפרים ואח"כ ועליו מטה מנשה. קדמו בנשיאים (שם ז) ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואח"כ ביום השמיני נשיא לבני מנשה. קדמו בשופטים יהושע משל אפרים וגדעון משל מנשה. קדמו במלכים ירבעם משל אפרים ויהוא משל מנשה. קדמו בברכה בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. קדמו בברכה וישם את אפרים לפני מנשה: (ח) ויאמר ישראל אל יוסף וגו' אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם. בר אחוי דר' יוסי ג' סימנים נתן להם הזקן הבא בסיגנון שלו אנכי. והממנה מכם זקנים. ואומר לכם פקוד זה הוא הגואל. רבי חוניא מוציא אנכי ומכניס שם המפורש תחתיו: (ט) ואני נתתי לך. בין שהשכים ולא עשית כמעשיהן לפיכך תהא השכם בחלקך. א"ר פנחס בשכם נפרצה הערוה וגדרתה אותה לפיכך תהא בחלקך. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אמר ואני נתתי לך שכם. זו הבכורה טו ולבושו של אדה"ר. אשר לקחתי מיד האמורי. זה עשו וכי עשו אמורי היה אלא שעשה מעשה אמורי. בחרבי ובקשתי טז במצות ובמע"ט. ר' נחמיה אמר ואני נתתי לך שכם אחד זו שכם ודאי. אשר לקחתי מיד האמורי זה חמור אבי שכם וכי אמורי היה אלא הוי בכלל אמורי. בחרבי ובקשתי לא היה יעקב אבינו רוצה שיעשו בניו אותה מעשה כיון וכו':

אקרא

יד יוסף ט ש"ר פ"א סי' כ"ט. סוטה י"ב: י תנחומא ס"ו. ילקוט ישעיה רמז ש"א. חולין נ"א: יא קה"ר פסוק לא נקלים סמרון: יב עכו"ם כ"ה: יג לעיל פ' פ"ד: יד תנחומא ס"ו. פס"ר פ"ג. במד"ר פ' ג': טו תרגום ירוש': טז ואע"פ שהבכורה לקחה בלחם ונזיד עדשים. לא היה זה אלא לפתוח פי עשו. אבל עיקרה מה שהשכים ה' כוח כדלעיל פ' ס"ג. וזה לא היה אלא בזכותו (יפ"ת):

מתנות כהונה

כן: וידגו לשון דגים: אין אתם מתיראין כו'. שאמרו עם רב אנחנו: זו היא ברכה. שנא' וידגו לרוב וכדמפרש לעיל וכ"ה בפרק יש נוחלין: בגרונם שהחכה נתפסת בתוך הגרון: סבולת הרי שעל ידי הגרון היו נתפסים שלא יכלו לדבר נכון: בגבול דגים. ביאור שהוא גבולן של דגים: נון בנו יהושע בנו. גרסי' פסוק הוא בד"ה א' סי' ז' כלומר שגם יהושע נקרא נון והוא דג: ידא דדחת כו'. כך אמר יעקב ליוסף אותו יד שהיתה דוחה ונוצח המלאך שהוא כשליש של עולם: אתה מבקש כו'. ואפשר כן שכל כך יהיה זרעו עד שיתמלא מהם כל העולם כולו: מדמים השתיק כד"א שמש בגבעון דום ופירש"י גרס מעמיד: עבדא בישא. כך אמר יהושע אל החמה וע"ל פרשה פ"ד ובפר' י': ה"ג לבני אפרים תולדותם למשפחותם. ופסוק הוא ריש פרשה במדבר ואח"כ כתיב לבני מנשה: קדמו בברכה וישם כו'. בברכת יעקב עצמו הקדימו: בר אחוי כו'. היה אומר כן שלשה כו': הבא בסיגנון. כלומר בסוגיא שלו ובדברי שליחותו מזכיר אנכי וכן מצינו בכל דברי שליחות שדבר משה אל בני ישראל ולפרעה: שם המפורש. וכן כתיב אהיה אשר אהיה וגו' וכתיב וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה וגו': ומנוי זקנים. דכתיב ויאספו אליו את כל זקני ישראל ופי' ראשי סנהדראות וכמו שפירש"י שם ולא יתבאר לי היאך נלמד זה מדברי יעקב ואולי דייק אלהים לשון דיין ושבעים זקנים היו יושבים על מדין ומשפט אמת: ולשון פקוד למדין אנו מיוסף שאמר ואלהים פקוד יפקוד ואי לאו דאמר לו יעקב כן יוסף מנא ליה או י"ל ילפינן ואלהים פקוד יפקוד מן והיה אלהים עמכם: או י"ל שמה שאמר ואלהים פקוד יפקוד אמר כן בשם אביו דאילו לדידיה הא כתיב אח"כ וישבע יוסף וגו' פקוד יפקוד ותרתי למה ליה וכן משמע בפירש"י פ' שמות וז"ל יעקב אמר ואלהים פקוד יפקוד עכ"ל הרי שהוא ז"ל סובר שזה נאמר בשם יעקב וכן עיקר וכן מצאתי שוב בהרמב"ן: בין שהשכים. בספר אות אמת גרס בן שהשכי' וקרוב לשמוע דנ"ל כיון שהשכם בא לידך: ולא עשית כו'. ופי' שבא לידך לשלם לאחיך גמול מעשה שעשו לך בשכם כי אתה גברה ידך עליהם ולא עשית להם כמעשיהם או פירושו שבא לידך מעשה שכם עם אשת אדוניך וכדמפרש ואזיל בשם ר' פנחס: נפרצה גדר הערוה שהיו גדורים בו מדור המבול וכמו שדרשו שם על וכן לא יעשה: ונדרת אותו. באשת פוטיפר שלא נשמע אליה: ולבושו של אדה"ר. הם הם בגדי חמודות שהלבישתו לו אמו בשעה שקבל הברכות במקום עשו ונקרא חמודות על שם שעשו חמד אותם ולקחם מנמרוד ונמרוד מאדם הראשון כדאי' שם וכ"ה בתרגום ירושלמי בפרשה זו: מצות ומעשים טובים. הם כתרים בפני שפורענות ומגינים על האדם יותר מכל כלי קרב: בראש השנה. בהזכרת מלכיות זכרונות ושופרות ותפלה ותחנונים על

כפרה

עץ יוסף

נחלה אי אפשר אך עצה טובה אני נותן לכם שאם עם רב אתה עלה לך היערה וברא את כרות היער ותבנה לך שם בית מושב כדכתיב ובראת אותם בהרבותם: אמרו לו זו היא ברכה. ולכן אין אנו צריכין להסתר מהעין כעצתך וזהו שאמר ויאמרו בני יוסף לא ימצא לנו ההר וכדפרש"ס בפרק הנזכר כלומר אין אנו חוששין לאותו הר היינו יער דכתיב התם הר יהיה לך כי יער הוא ע"כ: ד"א מה הדגים הללו אין נתפשין. כצ"ל (א"א) וזה גם כן מכלל הברכה שעם היותם רבים לא ימעטו וישוהו אלא ממה שהם משחיתים לעצמם כמו שהיה בזמן ההוא שע"י מריבתם וגם שלא ידעו להזהר בלשונם נלכדו וכענין הדגים שאינן נתפסים אלא בגרונם שעל ידי רדיפתם אחר המזונות נאחזים במצודה רעה. ואם תפרש נתפסים בגרונם שבחכה ובמצודה נאחזים בגרונם. גם כן הם הסיבה שמכניסין ראשן במצודה. ולהכי נקט לשון שלילה (יפ"ת): ויאמרו לו אמור סבולת. הרי שעל ידי דבורם נתפסים. והדיבור מתייחס לגרון ע"ד לא יהגו בגרונם: כך הן ישראל אע"ג דאין זה מיוחד לבני יוסף. וכן הא דר' לוי בסמוך. י"ל שתלה הדבר בזרע יוסף לפי שכל ישראל נקראו על שמם כדאי' לעיל פ' ע"א. ומברכת בני יוסף יתברכו כולם וכדכתיב להדיא בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה (מה"ק): בלילה אחד כלו' בזמן אחד שהרי כשהיו נולדים מיד היו המצרי' משליכין אותם ליאור וכיון שהושלכו כל אלו יחדיו נראה שלידתן ועבורן שוה. ואע"ג דאיכא יולדת לרע"א ואיכא לרע"ב ואיכ' לרע"ג כדאי' בפ' המפלת. לא נחית הכא להאי דיוקא ונקט בלילה אחד במקום זמן אחד (יפ"ת): ועלו בזכותו של משה. שאחר שהושלכו ליאור עלו דרך נס בזכותו של משה ואתי כמ"ד בפדר"א שכל הילדים שהושלכו ליאור עלו דרך נס שהיה היאור פולטם במדבר ושוב עלו ובאו מצרימה אל אביהם ואמם. וקאמר הכא שהיה הדבר בזכותו של משה בהיותו השורש הכולל לס"ר נשמות שבדורו והוא האיר מאורו לכולם (מה"ק): כולם לרגלי עלו פי' בשבילי. כמו ויברך ה' אותך לרגלי. ודרשו כן ממלת רגלי. דלפי פשוטו הל"ל רגליים (רפ"א) ועיין מ"ש בפ"ר פ"א סימן כ"ט: בגבול דגים ש"ר ביאור שהוא גבול של דגים: מי ששמו כשם הדג כו' דדייק. למימר וידגו לרוב בקרב הארץ לרמוז כי מי ששמו כשם הדג בנו מכניסן לארץ נון בנו יהושע בנו דדג תרגומא נונא (מה"ק): (ו) ידא דדחית תליתאי דעלמא. כלו' שבכוחו לדחות כח ידו א"ל אביו ידי שהיתה דוחה ונוצח המלאך שהוא שליש של עולם אתה מבקש לדחותה. ועז"א לא כן אבי וגו' כי אינני מבקש לדחות ידך בכח אלא מצד היושר. כי תק היושר הוא שלא לדחות הבכור מפני הצעיר. ויעקב לא חשש לדבריו לפי שעשה כן ברוח הקודש: ידעתי מעשה ראובן כו' דאם לא כן ידעתי ידעתי למה לי: ידעתי מעשה ראובן כו'. ר"ל שיעקב ידע בנבואה שראובן לא חטא כמ"ד בפרק במה בהמה שביקש ראובן להשוות ולא חטא שככם ילכו בשעת מעשה. וכן ידע במעשה יהודה שהמלאך של התאוה הטהו. וז"ש לו יעקב ליוסף מה דברים שלא נתגלה לך נתגלו לי. דברים שנתגלו לך כו' (יפ"ת): דברים שנתגלו לך היינו מכירתך. כי יוסף למה שראה מה שנמשך לו מקנאת אחיו בו על אהבת אביו אותו מהם. היה מקפיד בהיותו מטיל קנאה בין מנשה ואפרים בהודיעו אהבה יתירה לקטן וחשב כי לא ידע יעקב מזה שמכרוהו. לזה אמר לו יעקב שאם הנסתר ממך נודע לי כ"ש המכירה שנודע לך. ואע"פ שהחרימו שלא לגלות ושתפו את ה' ביניהם כשנמצא יוסף התירו החרם (יפ"ת): ואפשר כן שכל כך יהיה זרעו עד שיתמלא מהם כל העולם כולו: מדמים משתיק. כד"א שמש בגבעון דום: עבדא בישא כך אמר יהושע אל החמה. וע"ל סוף פ' פ"ד: (ז) כשם שקדמו כאן כו'. דק"ל למה ת"ל וישם את אפרים לפני מנשה הרי כבר נא' כאפרים וכמנשה. אלא ללמדך שהקדים אפרים לכל דבר כדמסיק: קדמו בתולדות אלה תולדות בני אפרים ואח"כ אלה תולדות בני מנשה. ביוחסין לבני אפרים תולדותם למשפחותם ואח"כ כתיב לבני מנשה. כ"ה הגיר' בכל הס' והיא מוטעת. וכבר תקנה בעל מת"כ וז"ל ה"ג קדמו בתולדות לבני אפרים תולדותם כו'. אבל גיר' הספרים אלה תולדות כו' ביוחסין כו' הוא טעות כי אין זה מקרא בשום מקום וגם הוא תולדות הוא יוחסין. ובעל יפ"ת כ' דה"ג קדמו בתולדות בתחלה תולדות אפרים ואח"כ תולדות מנשה. ואולי מדכתיב וירא יוסף לאפרים בני שלשים וגו' גם בני מכיר בן מנשה. והשפרש בין תולדות ליוחסין. שתולדות פירושו שהוליד תחילה בנים. ויוחסין הוא לדעת יחס כל אחד: קדמו בנחלה זאת נחלת בני אפרים ואח"כ זאת נחלת בני מנשה. נראה דנ"ל ואח"כ נחלת בני מנשה ומה שמצינו בפרשת פנחס ופ' מסעי שהקדים מנשה לאפרים י"ל שלא הקדים תמיד אפרים אלא בקדימת מעשה כמו בנחלה וכדומה. אבל לענין קדימה בכתוב מקדים לפעמים גם למנשה מפני כבוד בכורתו אע"פ שאפרים גדול ממנו (מה"ק): קדמו בברכה שכל המתברך בהם מזכיר ראשונה את אפרים לפני מנשה: קדמו בברכה וישם את אפרים כו'. פי' קדמו בברכת יעקב עצמו: (ח) ואלהים פקוד יפקוד אתכם. ע"ש הוא שבאמי דיעקב לא כתיב זה אלא בקרא דיוסף וכצ"ל והיה וכו': בר אחוי דר' יוסי אמר שלשה. כצ"ל: שלשה סימנים נתן להם. הזקן הבא בסיגנון שלו אנכי כו'. פי' שלשה סימנין נתן להם יוסף שהזקן פי' החכם הבא בסיגנון שלו פי' בנוסחא שלו אנכי. והממנה מכם כו' זהו הגואל ומפורש בש"ר פ"ג על כתוב לך ואספת את זקני ישראל כו' פקוד פקדתי כו' (שמות ס"ז) (אמר הקב"ה למשה) מסורת היא בידם מיוסף שבלשון הזה אני גואלם לך אמור להם זה הסימן. ומהו פקד פקדתי כו'. אמור להם כמו שאמרתי ליעקב אביהם כן אעשה. ומה אמרתי לו אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. וכן יעקב אמר לבניו והיה אלהים עמכם והשיב אתכם. מיד ושמעו לקולך. למה שמסורת גאולה הוא בידם שכל גואל שיבא ויאמר להם פקידה כפולה גואל של אמת הוא עכ"ל המדרש שם. והא דמייתי הכא סימנים שמסר יוסף. משום דקאתי רמוזים בדברי ישראל אליו הנזכר שם: בסיגנון שלו אנכי שיגיד דבריו לפני ה' מי אנכי כי אלך וגו' אנכי בא אל בית ישראל. וכן מ"ש לו ה' וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. ורבי הוניא מוציא זה לפי שלא נזכר לשון אנכי בדברי משה לישראל (יפ"ת): והממנה מכם זקנים דהיינו אלהים שדיינים נקראו כך: (ט) בן שהשכים ולא עשית כמעשיהם. כצ"ל פי' ולא עשית כמעשיהם של אנשי שכם כדמפרש שבשכם נפרצה הערוה וגדרת אותה לפיכך תהא השכם בחלקך (מה"ק): בשכם נפרצה הערוה שמיום המבול עמדו או"ה וגדרו עצמן מן הערוה כדלעיל פרשה ע' ובשכם בן חמור פרץ את גדרן שענה את דינה וכל בני העיר לא מיחו בידם: זו הבכורה ולבושו של אדם הראשון. הכוונה כי הבכורה היה לצורך העבודה קודם מ"ת כדלעיל פ' ס"ג ולבושו של אדה"ר היו כבגדי כהונה כדאי' בפדר"א ובזוהר וכדמפורש במדב"ר פ"ד וז"ל מתחלת ברייתו ש"ע היה אדה"ר בכורו ש"ע וכיון שקירב קרבנו לבש בגדי כהונה גדולה שנא' ויעש כו' כתנות עור וילבשם. ולכן כאשר ניתן הבכורה ליוסף לענין העבודה מסר לו ג"כ לבושו של אדה"ר שהם בגדי כהונה. ושניהם לקח מיד האמורי זה עשו: במצות ומעשים טובים כי אלו הם חרבם וקשתם של הצדיקים כאומרו רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. כי לא בחרבם ירשו ארץ: זו שכם ודאי פי' עיר שכם שניתנה לו ונקבר בה. ופירוש שכם אחד על אחיך. שכם שהיא חלק יתירה לך על אחיך ויחסר מהכתוב מלת חלק: וכי אמורי היה והלא חוי היה. כדכתיב שכם בן חמור החוי. ועם חוי הוא זולת עם אמורי כדכתיב וכנען ילד את צידון וגו' ואת האמורי וגו' את החוי וגו' (בראשית י' ט"ו) וכל אחד היה לעם בפני עצמו אלא חוי בכלל האמורי פי' שפעמים נאמר אמורי על כל ז' אומות בדרך העברה כמו לתת אותנו ביד האמורי (יהושע ז') וזולתם. ואפשר הטעם להיות אמורי עם גדול שבהם. והשאר טפלים אליו (יפ"ת): לא היה אבינו יעקב רוצה. כדלעיל פרשה פ'. ובמדרשות אמרו שנתכנסו או"ה ועשו מלחמה גדולה כדאי' בס' הישר ובילקוט:

אקרא

פרשה צח (א) א אקרא לאלהים עליון (תהלים נז). אקרא לאלהים עליון בר"ה. לאל גומר עלי ביוה"כ. לידע אי זה לשם ואי זה לגזרה. ב ד"א אקרא לאלהים זה יעקב אבינו. לאל גומר עלי שהסכים הקב"ה עמו ליתן לכל אחד ואחד לפי מה שהוא. ויקרא יעקב אל בניו. (משלי טז) בחיק יוטל את הגורל זה גורלו של יוה"כ. ומה' כל משפטו לידע אי זה הוא לשם אי זה לגזירה. ד"א בחיק יוטל את הגורל זה גורלן של שבטים. ומה' כל משפטו שהסכים הקב"ה עמו ליתן לכל או"א לפי מה שהוא: (ב) ויקרא יעקב אל בניו. ר' יודן ור' פנחס. ר' יודן אמר ויקרא יעקב לאל להיות עם בניו. ר' פנחס אמר זימנו לבניו. א"ר אבון עשאו אפוטרופוס על בניו. ויאמר האספו וגו'. האספו מארץ מצרים והקבצו לרעמסס. האספו מעשרת השבטים והקבצו לשבט יהודה ובנימין. צוה אותן להיות נוהגין בשבט יהודה ובנימין בכבוד. ר' אהא אמר ג הטהרו המד"א (נחמיה יג) ויאספו וגו' ויטהרו הלשכות. ורבנן אמרי צוה אותן על המחלוקת אמר להון תהון כולכון אסיפה אחת הה"ד (יחזקאל לז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו וגו' לבני ישראל וגו'. חברו כתיב. נעשו בני ישראל אגודה אחת התקינו עצמן לגאולה מה כתיב אחריו ועשיתי אתכם לגוי אחד וגו': (ג) את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. ר' סימון אמר ד מפלת גוג הראה להם המד"א (יחזקאל לח) באחרית הימים תהיה והבאותיך אל ארצי וגו'. ר' יהודה אמר בנין ביהמ"ק הראה להם המד"א (מיכה ד) והיה באחרית הימים יהיה הר בית ה' נכון. רבנן אמרי ה בא לגלות להם את הקץ ונתכסה ממנו. ר' יהודה בשם ר"א בר אבינא אמר ו שני בני אדם נגלה להם הקץ וחזר ונתכסה מהם ואלו הם. יעקב ודניאל. דניאל (דניאל יב) ואתה דניאל סתום הדברים וחתום. יעקב את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ראובן בכורי אתה ז מלמד שבא לגלות להם את הקץ ונתכסה ממנו. משל לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם והיו בניו סובבין את מטתו אמר להם בואו ואגלה לכם מסטורין של מלך תלה עיניו והביט במלך אמר להם הוו זהירין בכבודו של מלך. כך יעקב אבינו תלה עיניו וראה שכינה עומדת על גביו אמר להם הוו זהירין בכבודו של הקב"ה. ורבנן אמרי ח כך היתה עדתו של קרח שוקעת ויורדת שוקעת ויורדת עד שעמדה חנה ונתפללה עליהן (ש"א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: (ד) הקבצו ושמעו בני יעקב. ר' ברכיה זימנין אמר לה בש"ר חייא וזימנין אמר לה בשם רבנן דתמן מכאן שהיו מפוזרין וירד מלאך וכינסן. א"ר תנחומא מכאן שהיו מפוזרין וכינסן ברוה"ק. ושמעו אל ישראל אביכם. ר' יודן ור' פנחס. ר"י אמר שמעו לאל ישראל אביכם. ור"פ אמר ט אל הוא ישראל אביכם. מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם בורא עולמות. מה הקב"ה מחלק עולמות אף אביכם מחלק עולמות. אלעזר בן אחוי אמר י מכאן זכו ישראל לק"ש. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לי"ב בניו אמר להם שמעו אל ישראל שבשמים אביכם שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה. אמרו לו (דברים ו) שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת אלא ה' אלהינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל הדא הוא שישראל משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה אותו דבר שצויתנו עדיין הוא נוהג בנו ה' אלהינו ה' אחד: (ה) ראובן בכורי אתה. ר' היה אומר בו דבר לשבח ודבר לגנאי. את בכור ועשו בכור (בראשית כז) וילך עשו השדה לצוד ציד יא אם מצא מוטב ואם לאו להביא מן הגזלות ומן החמסים. ואת לא חטאת יב אלא מן ההפקר (שם ל) וילך ראובן בימי קציר חטים. כחי וראשית אוני אלו זעקפי המלחמה. יתר

שאת

יד יוסף פצ"ח א שוח"ט חדש: ב תנחומא ס"ז: ג שוח"ט חדש ותנחומא: ד אג"ב פ' פ"א: ה יוב"ע וירוש'. פסחים נ"ו: ו שוח"ט מזמור ל"א: ז אג"ב פ' פ"א. תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ' כ"א. ילקוט ס"ז: ח אג"ש פ"ס. ילקוט ש"א רמז פ"ד. ירושל' פרק חלק. בבלי סנהדרין מ"ח. ולקמן פ' זו סי' ה': ט מגילה י"ז: י דב"ר פ"ב. פסחים פרק מקום שנהגו נ"ו. ילקוט ס"ז. ספרי ה"ב פיסקא ל"א. תנחומא ס"ז: יא לעיל פ' ס"ה: יב לעיל פ' ע"ב. סנהדרין ל"ט:

ענף יוסף

פרשה צח (ג) [שני בני אדם נגלה להם הקץ כו'] הא פליגי אשוח"ט מזמור ע' דגרסי' התם כי יום נקם בלבי לבי לפומא לא גלי. וכן אדר"י דאמר ללבי גליתי לאברי לא גליתי כדאיתא

מתנות כהונה

כפרת עונותינו והקב"ה גומר עלינו להודיע שקיבל תחנונינו ביום הכפורים במה שמודיע איזה שעיר עולה לה' ועולה בימין ואיזה לעזאזל ארץ גזירה ועולה ביד שמאל: **לפי מה שהוא.** לפי מה שברכו יעקב לכל אחד ואחד קיים הקב"ה ועיין בפרשת פנחס: **ויקרא יעקב לאל.** להפ"י ודייק מדלא כתיב את בניו משמע שקרא אל אל לצורך בניו: **זימנו לבניו.** פי' הא"א כזה שמזמן חבירו לסעודה כך זימן להקב"ה על ראש שמחתו שיבא ויראה בשמחתו ובמטתו שלימה בלי עון ומכשול: **והקבצו לשבט כו'.** שיהיו נקבצים אליהם כמו שנתקבצים העם אל מלכם: **נעשו בני ישראל כו'.** שם נעשו: ה"ג **באחרית הימים.** תהיה והביאותיך אל ארצי וגו' ופסוק הוא ביחזקאל סי' ל"ח כך מצאתי בספר אות אמת: **אשר יקרא** אתכם באחרית הימים. והא"כ כתיב ראובן בכורי אתה כו'. ולא מצינו שגלה להם מענין הקץ כלום: **נפנה** נפטר ופונה והולך והניח חיים להנשארים: **מסטירין** דבר סתר ודוגמתו תמצא לעיל פרשה ס"ה: **והביט** במלך. נתביים בפניו שיגלה מסטוריו והתחיל בדבר אחר וצוה אותם על כבודו ורבנן אמרי כו' עד ויעל אין כאן מקומו ומקומו הוא לקמן דף קט"ז בשורה י"א וכן מצאתי בא"א: **דתמן** בא"י: **שמעו** לאל קא"ל אל למה לי הל"ל לישראל: **בורא** עולמות. נראה שמה שפסק הרעב מיד בואו למצרים גם הנילוס עלה לקראת פרעה מידי בואו שמה מברכתו של יעקב אחר כל זה כעין בריה חדשה: **מחלוקת** חלוקה וספק: **להביא** מיותר אף מן הגזל וכמו שפי' שם: **ואת** לא עשית כן אלא וילך וגו' ועיין עוד בילקוט: **קציר** חטים. בשעת ההפקר וע"ש בפירש"י ולפיכך לך נאה הבכורה ולא לו: **זעקפי** כמו זוקפי מלחמה פי' גבורים ורמז לראובן שהלך

עץ יוסף

פרשה צח (א) **אקרא** לאלהים עליון. הקדים המדרש מקרא זה לומר שיעקב תחלה קרא לי"י שהסכים עמו. וסמך הענין אהאי קרא דכתיב אקרא לאלהים עליון כדמפרש. ורמז קריאת ה' בויקרא יעקב אל בניו כדר"י ורבי פנחס דבסמוך (יפ"ת): **לאל שגמר** עלי ביום הכפורים. דריש גומר ל' גמרא ולימוד. ומפרש שהודיענו ביוה"כ תשובת שאלתי בר"ה שאני קורא לאלוה לברך את השנה והוא נודע לי ביוה"כ ע"י גורלות השעירים. כי כשגורל ה' היה עולה בימין היה סימן טוב: **זה אבינו יעקב** כשבא לברך את בניו קרא לאלהים כדבסמוך: **שהסכים הקב"ה עמו** כלו' שהסכים עמו בברכה והשפיע עליו רוה"ק לתת לכל אחד כראוי לו. אבל הוא מדעתו ודאי שלא יכוין לתת לכל אחד לפי הראוי. ולפי שהסכים הקב"ה עמו בברכתו לכן זכה אח"כ כל שבט בחלקו כברכת יעקב זבולן לחוף ימים וגו' וכן כל השאר. והיה על פי הגורל שהיתה מאת ה'. והיינו דמייתי הכא בחיק יוטל את הגורל וגו' דמפרש ליה בגורל השבטים וכצ"ל ד"א אקרא לאלהים עליון זה אבינו יעקב שנא' ויקרא יעקב אל בניו לאל גומר עלי שהסכים עמו ליתן לכאו"א לפי מה שהוא. בחיק יוטל את הגורל כו': **זה גורלו** של יוה"כ. מפרש לה מתחילה בגורל יוה"כ שהיה בכוונה רצויה מאת ה' להיות הגורל לי"י עולה בימין בהיותם עושים רצונו ש"מ והיפך בהיפך ח"ו. ותו מפרשי ליה בגורל השבטים בחלוקת הארץ שהיה ע"פ ה' שהרי הגורל היה מדבר לומר אני חלקו של פלוני וכדלקמן במדבר רבה פ' כ"א: (ב) **ויקרא** יעקב לאל. דה"ל למימר ויקרא יעקב לבניו או ויקרא יעקב את בניו. אלא דרמיז ביה למימר ויקרא יעקב לאל להיות עם בניו. ופירש ויקרא תפלה כמו אקרא לאלהים עליון. ואל בסגול כמו בצר"י. ור"ל שקרא והתפלל לה' שיהיה עם בניו בברכתו להשגיח בהם ולשמוע בתפלתם: **זימנו לבניו** פי' שיהיה ה' מזומן מיד לשמוע בקולם ע"ד והיה טרם יקראו וגו': **עשאו אפטרופוס** על בניו. ר"ל שאפי' בזמן שאין הגונין ואינם קוראים אותו יהיה ה' מרחמם כאפטרופוס היתומים שמספיק להם צרכיהם בקטנותם שאינם יודעים לשאול (יפ"ת): **האספו מארץ מצרים** שהוא יעוד על הגאולה גאולת מצרים שבהיותם מפוזרים בארץ מצרים אמר האספו והקבצו יחד לרעמסס לצאת משם יחד ביד רמה כדכתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכתה. וכה"ג נמי דריש לה בגאולה העתידה שאמר האספו מעשרת השבטים והקבצו יחד למקום יהודה ובנימן ומשם יעלו יחד למלחמת ג"ד (נזה"ק): **צוה אותן** להיות כו'. משום דכתיב בתריה ושמעו בני יעקב כי שמיעה זו מה טיבה. לכך אמר שגם זה הוא אזהרה לדורות לעשרת השבטים שצוה אותן להיות נוהגים בשבט יהודה ובנימן בכבוד כקטן החולק כבוד לגדול כיהודה ובנימן עיקר ועשרת השבטים טפל: **הטהרו** מעבירות או מטנופת עכו"ם וע"ד הסירו את אלהי הנכר והטהרו: **הטהרו המד"א** ויאספו אל ירושלים ויטהרו את הלשכות. כ"ה גי' רוב המדרשים אבל לא נמצא מקרא זה בתנ"ך. והיפ"ת גרס ויאספו בני המשוררים ומן הככר סביבות ירושלם וגו' ויטהרו הכהנים והלוים ויטהרו את העם. ונמצא כאן ל' אסיפה ול' טהרה. אולם בתנחומא הגיר' פשוט ומבורר האספו והגידה לכם א"ר פנחס הכהן מהו האספו הטהרו כענין שנא' תסגר מרים שבעת ימים ואחר תאסף (במדבר י"ב) והיא הטהרה מצרעתה. וכ"ה גי' הילקוט כאן: **חברו כתיב** לומר שיהיו כולם כאיש אחד. ואע"ג דכתיב ביחזקאל שם ב' העצים והיו אחד בידו שמעינן שיהיו לאחד. היינו שלא יחלקו לב' ממלכות כמו שהיו אחר כך יהודה ואפרים. אבל היה אפשר שיהיה בין היחידים שנאה ותחרות כדרך העולם. אבל מדכתיב חברו משמע שיהיו כולם באהבה כאיש אחד (יפ"ת): **נעשו בני ישראל** פי' אם נעשו: **התקינו עצמן לגאולה** והכי נמי ה"ק האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית בע"י האסיפה יזכו לגאולה שבאחרית הימים (יפ"ת): (ג) **ר"ם** אמר מפלת גוג הראה להם. דס"ל דפירוש אשר יקרא אתכם ל' מקרה וצרה. כמו וקראת אתכם הרעה. והיינו גוג שבא על ישראל לשלול שלל ולבוז בז. והודיעם זה יעקב לבשרם שלא ייראו רע. שבידם יפלו (יפ"ת): **ר"י אמר** בנין בהמ"ק הראה להם. ס"ל דפירוש אשר יקרא ל' קריאה והכרזה והיינו ביהמ"ק שעל ידו יקראו הכל בשם ישראל ויאספו לבוא אליו כאומר לכו ונעלה וגו' אל בית אלהי יעקב. והודיעם זה לפי שהוא הכבוד הנפלא והצלחה המקוה כדי לבשרם בטוב ה' (יפ"ת): **לגלות להם את הקץ.** שצדיקים היו השבטים וכל הדור ההוא והיה יעקב בטוח בהם שאע"פ שהקץ הוא לאורך ימים לא ישובו מאחרי ה'. ומ"מ נתכסה ממנו כדי שלא יודע לבאים אחריהם ורבים יתיאשו אילו ידעו שהוא לעתים רחוקות: **ואתה דניאל** סתום וחתום. אלמא שנגלה לו מדמזהיר לו שלא יגלה. ומדכתיב בתר הכי ואני שמעתי ולא אבין ויאמר לך דניאל כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ. שמעינן שנתכסה ממנו: **מלבד שבא** לגלות להם את הקץ ונתכסה ממנו. דאל"כ פתח בהגדת אשר יקרא אתכם באחרית הימים ומסיים ראובן בכורי אתה והלא אין זה הגדת מה שיהיה באחרית הימים. אלא שנתכסה ממנו והתחיל לומר דברים אחרים: **משל לאוהבו** של מלך אין משל זה מדברי ר"י הנזכר. דלפי משל זה לא נתכסה ממנו הקץ. אלא מפחד המלך וטעמו שתק מהדבר. ונראה דה"ג ד"א משל כו' (יפ"ת): **נפנה** נפטר ופונה והולך והניח חיים להנשארים: **מסטורין** דבר סתר. ולפי המשל הזה נראה שגלוי הקץ כהולך רכיל מגלה סוד בלתי ישר הגלותו בעיני המלך. ולכן בהביטו פני המלך נזור אחור מפני יראה או בושה. וביאור המאמר כדלעיל: **הוו זהירין** וזה אומרו ושמעו אל ישראל אביכם וכדר' יהודה דמפרש ושמעו לאל ישראל אביכם: **כך היתה** עדתו של קרח כו'. עד סוף הסימן אין לזה קשר פה וכבר כתב בא"א שמשות נפל בהעתק. ומקום מימרא זו היא לקמן בפרשה זו גבי כיון שבא משה התהילו מקרבו. וכן כתב המת"כ וכנ"ל עיקר (נזה"ק): (ד) **מכאן** שהיו מפוזרים. דמדאכל ואמר הקבצו משמע שלא נאספו מעצמן אלא ע"י מלאך או רוה"ק שנוספה בהם להיותם נאספים בשעה קלה עם היותם מפוזרים בארץ מצרים (יפ"ת): **שמעו לאל** ויהיה אל נדרש פעמים. מושך עצמו ואחר עמו והאל"ף נדרש בסגו"ל. ונדרש בציר"י: **אל הוא** ישראל אביכם. וכדאמ' בפ"ק דמגילה דיעקב נקרא אל. וכ"ה לעיל סוף פ' ע"ט: **אף אביכם** בורא עולמות. בבזכותו נברא העולם ונעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שעל זה נאמר ועתה כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל וכמבואר לקמן ויק"ר פ' ל"ו: **מה הקב"ה** מחלק עולמות. כדכתיב יצב גבולות עמים ליתן לכל אומה חלקה. אף אביכם מחלק עולמות בחילוק הברכות בין בניו לכל או"א כפי בחינתו ושרשו: **א"ל אל** ישראל שבשמים אביכם. וה"פ ושמעו שאל ישראל שבשמים הוא אביכם ואין זולתו. **אף הוא** פי' בשפתיו. כלומר אע"פ שהוא ודאי נדיק באמונתו הוצרך לפ' בשפתיו מה שבלבו כמו שפירשו הם כדי שלא ירא יוצא מכללם (יפ"ת): **ואומרים שמע ישראל** אין לספק דשמע ישראל דברי מרע"ה לישראל כדכתיב בתריה ואהבת את ה' וגו' והיו הדברים האלה וגו'. אלא מיהו בני יעקב אמרו פסוק זה ונקט משה לשנייהו (יפ"ת): (ה) **דבר לשבח** ואע"ג דפחז כמים ע"כ לגנאי הוא. ה"ק אתה ראוי לבכורה ומ"מ הפסדת אותה מפני פחזך: **את בכור** ועשו בכור. פי' אתה בכור מיוחד ולא כעשו. וזהו לשבח. ולפי מ"ש לגנאי י"ל דה"ק ראובן בכורי אתה בתמיה וכי אתה ראוי לבכורה כמותי (יפ"ת): **אם מצא מוטב** כדלעיל פרשה ס"ה: **ואת וילך** ראובן בימי קציר חטים. דאתא לאשמועי' שהיה נשמר מן הגזל כדלעיל פ' ע"ב: **ואת וילך ראובן** וענין בכורה אלא זה לפי שהבכור על הרוב לו זרוע עם גבורה שהוא ראשית און והיינו דקאמר כחי וראשית אוני. וכשהוא רשע בכח ידו גוזל וחומס: **אלו זקפי המלחמה** כנ"ל. ופי' זקפי גבורים כמו זקיפין לפניהם דפרק משוח מלחמה. וילפי' במדרש

אבכיר

שאת ויתר עז (דה"א יב) ופני אריה פניהם. והיה אומר בו דבר לגנאי ראובן בכורי אתה. את בכור ואני בכור. אני בן פ"ד שנה לא ראיתי טפת קרי ואת וילך וישכב את בלהה. כחי וראשית אוני. שירוי חילי ושירוי צערי. יתר שאת ויתר עז [יג] הבכורה היתה שלך והכהונה היתה שלך והמלכות היתה שלך ועכשיו שחטאת נתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות ליהודה. א"ר אחא לא שלך היתה הבכורה. כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל. כל התרישות שהרשתי באמך לא ברחל הייתי ראוי לחרשן עכשיו חזרה הבכורה לבעליה: (ו) פחז כמים אל תותר. ר' אליעזר ור' יהושע. ר"א אמר [יד] פחז"ת חטא"ת זני"ת. ר"י אמר פרק"ת עול. חלל"ת יצועי. ז"ע יצרך עליך. ר"א בן יעקב אמר פסע"ת על דת. חב"ת בבכורתך. ז"ר נעשית למתנותיך. אמרו עד עכשיו אנו צריכין למודעי. בא ר"א המודעי ופירש זע"ת חרד"ת פר"ח חטא מעל ראשך. א"ר פנחס עשית כפחזים שנשתברו שוקיהן: (ז) כמים. רבנן אמרי [טו] אתה חטאת במים יבא משוי ממים ויקרבך (דברים לג) יחי ראובן ואל ימות. כמים מה מים ניתרין ממקום למקום כך הותרה לך. ר"א המודעי אומר אין עושין מקוה של יין של שמן אלא של מים כך עשית לך מקוה של מים וטיהרת עצמך בו. אל תותר. ר' אליעזר ור' יהושע תרויהון אמרין כך לא ויתרת לך כלום. ר' אליעזר המודעי אומר אל יהי לך ויתרון עון שלך. כי עלית. ר' אליעזר ור' יהושע תרויהון אמרין כי עלית בודאי. ר' אלעזר אמר כי עלית [טז] היכן בדודאים. משכבי אביך. א"ר ברכיה משכב אביך אב"כ אלא משכבי אביך משכב בלהה ומשכב זלפה. ר' אבהו ואמרי לה ר' יעקב בשם ר' חייא רבה וריב"ל בשם רשב"י [יז] תנינן החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו. איפשר [יח] שהוא עתיד להיות בו' שבטים העומדים בראש הר עיבל ואומרין (דברים כז) ארור שוכב עם אשת אביו והוא עושה הדבר הזה. אלא עלבון אמו תבע. שכל ימים שהיתה רחל קיימת היתה מטתה נתונה אצל מטתו של יעקב אבינו כיון שמתה רחל נטל יעקב אבינו מטתה של בלהה ונתנה אצל מטתו. אמר לא דיה לאימא להתקנא בחיי אחותה אלא אף לאחר מותה. [יט] עלה וקלקל את היצועין. ר' יהודה בר סימון פליג עליה וריב"ל משום רשב"י לאחד שהשוהו מוכר תרומה בש־ חולין בקשו אחריו וראו ולא מצאו בדברים ממש ומינו אותו משער בשוק (ח) אז חללת. ר"א ור"י תרויהון אמרין אז חללת ודאי. ר"א ור"י תרויהון אמרין עלה מחטאתך. ר"א המודעי אמר עלה ממתנותך. רבנן אמרי איני לא מרחקך ולא מקרבך אלא הרי אני תולה אותך ברפיון עד שיבא [כ] משה שכתוב בו (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים. מה שרעתו רואה לעשות בך עושה. כיון שבא משה התחיל מקרבו יחי ראובן. ורבנן אמרי [כא] כך היתה עדתו של קרח (היך דכתיב לעיל): (ט) שמעון ולוי אחים. [כב] אחים לדינה ולא ליוסף. כלי חמס מכרתיהם. אמר להם הכלים הללו שבידכן גזולים הם בידכם למי הם ראוים למכרותיהן לעשו שמכר את

הבכורה

יד יוסף יג אג"ב פ' פ"ב. שיטה חדשה. תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. תרגום יונתן וירושלמי. ועי' ב"ב קכ"ג: יד תנחומא ס"ז. שיטה חדשה. שבת נ"ה ע"ב: טו אג"ב פ' מ"ח ופ' פ"ב. ילקוט ס"ז. סנהדרין נ"ב: טז תנחומא ס"ז: יז בכורות ל': יח שבת נ"ה. ושיטה חדשה: יט יוב"ע פ' וישכון ישראל: כ תנחומא ס"ז. ועי' סנהדרין נ"ב: כא לעיל פ' צו סי' ג' וס"ג: כב אג"ב פ' פ"ב. תנחומא:

מתנות כהונה

שהלך הלוי לבא בראשי הגייסות ודריש כחי ואוני שהיתה מלשון כח גבורה: **ופני אריה פניהם**. פסוק הוא בד"ה א' סי' י"ב ואע"פ שהם מדבר בבני גד ראובן וגד שניהם עברו חלוצים לפני בני ישראל: **שירוי חילי כו'**. כן הוא בתרגום ירושלמי חיל לשון אוני ושמעשה בלהה היא היה ראשית לצערו וחליו: **כהונה** דרש שאת מלשון נשיאות כפים לברכת כהנים: **עז** זה מלכות כד"א ויתן עוז למלכו: **בכורה** בהדיא כתיב בכורי אתה: **כל התרישות**. גרסי' ורמז לשמוש מטתו ולשון ערומים תבחר לשון נקייה: **ברחל הייתי ראוי כו'**. שכל עצמו של יעקב לא עשה עם לבן אלא בשביל רחל ובספר הזוהר מפרש יותר שים עיניך עליו: **לבעליה** ליוסף בכורה של רחל: **ז"ע יצרך**. גרסי' לקמן פ' נ"ט כלומר נזדעזע וגבר עליך ודוגמות דרשות אלו עיין בפ' במה בהמה: **למתנותיך** למתנות כהונה: **עד עכשיו כו'**. אחר כל הדרשות האלו אין הדיעה מתיישבת אלא בדברי ר"א המודעי: **זעת כו'**. היפך התיבה ודורשה: **זעת** נזדעזעת ונתהרסת והיית חרד ומהיר לשוב בתשובה ופרח החטא ממך: **כפחזים** הנמהרים שוקיהן. נראה פירושו כלי משקין שלהם נשתברו ומן המים לא נשתייר בו כלום וה"ג בתנחומא ולקמן בפ' נ"ט מהו כמים אדם יש בידו קיתון של מים ונשפך אין משייר בו כלום אבל יש בו שמן או דבש נשתייר לכך נאמר כמים אל תותר: **משוי ממים**. משה רבינו שנאמר בו כי מן המים משיתהו: **ויקרבך** שנא' יחי ראובן ואל ימות וכמו שפירש"י שם: **הותרה לך**. נמחל ונוותר לך אותו עון וי"ל להיפוך: **מקוה של מים**. רמז לתשובה גמורה וטהורה: **לא ויתרת לך כלום**. מן הבכורה וכהונה ומלכות: **ויתרון עון**. יתור עון אל יותר לך שנמחל לך לגמרי:

עלית בודאי. נסתלק לגמרי מן אותן ג' מעלות הנ"ל: **עלית** נסתלקה כד"א כעלות גדיש בעתו: **ר' אלעזר כו'**. היינו ר"א המודעי דלעיל ודריש עלית כמשמעו לשון מעלה והיכן בדודאים שפי' מן הגזל ומהמתן נולד יששכר או דריש עלית כמו העליה משכבי אב לאה ויצא יששכר: **שהוא עתיד**. גרסינן שהוא ראובן: **והוא עשה כו'**. בתמיה והיאך ידין עליו שוב: **עלבון** חרפה להתקנא להיות שנואה ורחוקה כד"א בקנאו את קנאתי פירושו בקנאו את הקנאה שהיה לי לקנוא: **פליג עליה**. על ההיא דאמר לעיל שריב"ל אמר בשם רשב"י כך אלא כך אמר משמו לאחד כו': **בקשו** בדקו וחפשו: **ומינו אותו כו'**. שיהא הוא ממונה על השער שבשוק שלא יעשה בו עול ובזה הכל יודעין שלא מצאו אחריו כלום וכן כשראו שצוה הקב"ה שיהא ראובן עומד על הר עיבל ידעו שלא נמצא עולתה בו: **אז חללת ודאי**. ר"א המודעי לא פליג על זה שודאי חלל אלא שעשה תשובה ופרח החטא מעליו נראה דה"ג ר"א ור' יהושע אומרים עלה ממתנותך ור"א המודעי אומר עלה מחטאתך וכן עולה יפה כל אחד ואחד כפי שטתו ושברתו דלעיל: **עלה ממתנותך**. משון חלל משכבי אביך נסתלקת ממתנות כהונה ובכורה ומלכות. ור"א המודעי דרשו שנסתלק מהחטאות במה שעשה תשובה שלימה וכמו שאמר למעלה: **איני לא כו'**. כך אמר יעקב: **ברפיון** באויר כלומר לא לרחק ולא לקרב ודוגמתו תמצא למעלה פרשה כ"ג: **לדינה** שמסרו נפשם עליה בשכם: **ולא ליוסף**. שהם היו שאמרו זה לזה לכו ונהרגהו כמו שהוכיח שם רש"י ז"ל וכן הוא בתנחומא בפרשה זו: **הכלים הללו**. כלי זיין הם ראוין לעשו שמכר בכורתו ליעקב ודרש. מכירותיהן לשון מכירה ממש: **בקהלם כו'**. פי'

הרדק

עץ יוסף

אבל שגבורי המלחמה היו מראובן מדכתיב ביהושע ויעברו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו לפני ה' למלחמה. **אלו זקפי המלחמה** לפי שהזכיר הבכורה על הגבורה הזכיר מה שנאמר מעין יהיו כמוהו: **ופני אריה פניהם** והיינו יתר עז. כי מה עז מארי ואע"ג דהאי קרא ופני אריה פניהם בבני גד כתיב. יליף בני ראובן מק"ו מבני גד שהיו פניהם פני ארי': **לא ראיתי** טיפת קרי. ועניין הבכורה אצל זה. לפי שלהיותו גבור וחזק המזג הוא יותר מוכן לשלוט בו יצה"ר: **ואת וילך** וישכב את בלהה. מפרש קרא כפשטיה. ודלא כמ"ד בלבל יצועי אביו לבד. ופלוגתא היא: **שירוי חילי** ראשית אוניי. ושירוי צערי פי' וראשית צערי כדאי' באגדת בראשית שא"ל יעקב שמיום שנולדת הייתי אומר שמא עולה ראובן לנגע וימות שמא ילך למסה ויפול את היית ראשית אוני עכ"ל וזהו שירוי צערי: **הבכורה היתה שלך** והיינו דקאמר ראובן בכורי אתה. ויתר שאת היינו כהונה כמד"א וישא אהרן את ידיו. ויתר עז היינו מלכות כד"א ויתן עז למלכו וכדלקמן פ' נ"ט: **לא שלך** היתה הבכורה כו'. מפרש דה"ק ראובן בכורי אתה בתמיה הלא אתה כחי וראשית אוני טיפה ראשונה שלי שנתעברה אמו בלילה הראשונה ולכן לא שלך היתה הבכורה שאז היה כל מחשבתי ברחל ומוספין לזרע האם (נזה"ק): **כל התרישות** רמז לשמוש מטתו ולשון ערומים תבחר לשון נקי: **עכשיו חזרה כו'**. ר"ל דמגד החטא להוד לא היה נענש בכך שתנטל הבכורה ממנו. משום דקשה לשלשלת היוחסין שתעקר כדלעיל פ' פ"ב. וכן אילו לא חטא אע"ג דהיה מחשבתו ברחל מ"מ לא היה נטלה ממנו בכורתו. אבל עכשיו שחטא ובלאו הכי יש לך קטרוג על בכורתך בהיות מחשבתי ברחל. נדחית אתה מן הבכורה בקל כדי להחזירה לבעלים הראשונים (מזה"ק): (ו) **פחז כמים** אל תותר ר"א אומר. משום דפחז שם דבר וכיון שדיבר עמו לנוכח הל"ל פחזת. לכך כל או"א רמיז ביה נוטריקון: **פחזת חטאת זנית** כלו' ע"י הפחיזה והמהירות שלא בישוב הדעת נכשל בחטא זנות אלא שעשה אח"כ בתשובה שלימה: **ר"י אומר** פרקת עול כו'. דריש נוטריקון כה"ג דרבי אליעזר. פרקת עול ומפרש במה פרק עול ועז"א שהיה בשני דברים. האחד חללת יצועי ופגעת בכבודי ועברת על מצות כבוד אב. והשנית זה יצרך עליך בזנות (מה"ק): **ראב"י אמר** פסעת כו'. ס"ל שלא שכב ממש אלא שבלבל יצועי אביו לבד ודריש פסעת על דעת לפגוע בכבוד אביך. ועי"ז הבאת בבכורתך שאבדת בכורתך. וכן זר נעשית למתנותיך בכהונה ומלכות כדלעיל. ולא כללם יחד עם הבכורה. משום דהבכורה מיד היה. והכהונה והמלכות לאחר זמן (נזה"ק): **אמרו עד עכשיו** פי' אמרו חכמים עדיין צריכין אנו למודעי. שס"ל לר"א המודעי שבקש להטות בזנות והא"כ התגבר על יצרו ולא חטא. ומ"מ מחשבתו זאת נעשית קלת בפועל לבלבל יצועי אביו משום עלבון אמו. ועי"כ כינה אותו עלבון שכיבה לפי מחשבתו. ומשום שעשה על זה אח"כ תיכף תשובה שלימה נמחל לו אותו עון לגמרי. וכל זה נכלל בדברי ר"א המודעי שפי' זעת חרדת פרח החטא מעל ראשך. שפי' פחז בשירוש. ור"ל זעת חרדת מיראת שמים ופירשת מעבירה. וגם זעת חרדת בחרדת התשובה על החטא. ומזה פרח החטא מעל ראשך כי נתקבלה תשובתך: **עשית כפחזים כו'**. פי' נעשית כרגלים הנמהרים בהילוכם שע"י מהירות מרוצתם נשתברו שוקיהן פי' רגליהם. כן אתה ע"י מהירתך חטאת ונכשלת. וכן אי' במדרש אגביר ז"ל נדמית לפוחזים המקפיצים ורגליהם נשתברו. ואח"ז מתחיל כמים רבנן אמרי אתה חטאת במים כו' (יפ"ת): (ז) **במים** רבנן אמרי אתה חטאת במים. היינו ש"ז הדומה למים יבא משה רבינו שנא' בו כי מן המים משיתיהו ויקרבך שאמר יחי ראובן ואל ימות שבזה התפלל עליו כדאי' בסוטה. ובודאי עשה תשובה. אלא שהיה קבלת תשובתו תלוי ועומד ברפיון עד שהתפלל משה עליו כדלקמן סי' ח': **במים מה מים ניתרין כו'**. פ"א על תיבת כמים. אליבא דר"א ב"י דלעיל שלא חטא בזנות כלל ואפי' במחשבה לא חטא אלא שבלבל יצועי אביו משום עלבון אמו. ולכן אף בלא תשובה ובלא תפלה כיון שנענש שניטלה ממנו הבכורה והכהונה והמלכות נתכפר עונו. וזהו מה מים ניתרין וניגרין ממקום למקום כך הותרה לך עונך שלפו ועברו כמים הניגרים ולפ"ז לא הוצרך משה לקרבו: **ר"א המודעי כו'** אזיל לשיטתו דלעיל שלא חטא במעשה בזנות אלא במחשבה ובלבל יצועי אביו. ולכן בלא תשובה לא הותרה לו. אך כיון שעשה תשובה שלימה הותרה לו תיכף בלא תפלת משה. וז"ש כך עשית לך מקוה של מים כלומר עשית תשובה שלימה וטיהרת עצמך מעונותיך: **לא ויתרת לך כלום**. כלו' לא הנחת לך שום יתרון שהפסיד כל מעלותיו בכורה כהונה ומלכות: **אל יהי לך ויתרון עון**. פי' אין לך שום שארית עון. ואזיל לטעמיה דס"ל שלא חטא במעשה. אפשר שנ"ל אל יהי לך יתרון מעון שלך: **כי עלית ר"א ור"י** תרוייהון אמרין כי עלית בודאי. ר"א אמר כי עלית היכן בדודאים. הוא מאמר ר' אליעזר המודעי ופירושו שר"א ור"י תרוייהון אמרין כי עלית בודאי שנכשל בבלהה כפשטיה דקרא. והלכו בשיטתם דלעיל דאמרי פחזת חטאת זנית. או פרקת עול כו'. ור"א המודעי אמר כי עלית היכן בדודאים שהוא ס"ל לעיל זעת חרדת פרח חטא מעל ראשך. וכן דריש כאן לשבח מלשון עילוי שנתעלה ע"י דודאים שילא ע"י יששכר וזבולן. וזה הועיל לו עכשיו לרצותו בתשובה: **משכב בלהה** ומשכב זלפה. שס"ל שלאו משכב ממש הוא אלא בלבל יצועיו. והנה בלבולו של יצועי בלהה הוא שיבה ג"כ שיהיה כן משפט זלפה שקנאתו נומר לא די להיות אמי שתהא צרה לאמי אלא אף שפחתה כדאי' במס' שבת. ומטענה זו ודאי תדחה ג"כ זלפה (יפ"ת): **והוא** עשה הדבר הזה. כלומר לא היה ה' מנוה שיהיה מן המקללים אם עושה הדבר הזה: **עלבון** פי' חרפה: **היתה מטתה** נתונה. כדכתיב המעט קחתך את אישי: **מטתה של בלהה** מתוך אהבת רחל היה רוצה להתנחם בבלהה (יפ"ת): **להתקנא** להיות שנואה ורחוקה כד"א בקנאו את קנאתי שפירושו בקנאו את הקנאה שהיה לי לקנוא: **וקלקל היצועין** ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב את בלהה: **פליג עליה** על ההיא דאמר לעיל שריב"ל אמר בשם רשב"י כך אלא כך אמר משמו לאחד כו' (מת"כ): **בקשו** בדקו וחפשו: **ומינו אותו כו'**. שיהא הוא ממונה על השער שבשוק שלא יעשה בו עול. ובזה הכל יודעין שלא מצאו בו עול: (ח) **אז חללת ודאי** שגם ר"א המודעי לא פליג על זה שוודאי חילל אלא שעשה תשובה ופרח החטא: **ר"א ור"י** תרוייהון אמרין עלה מחטאתך. ה"ג ר"א ור"י אומרים עלה ממתנותך. ור"א המודעי אמר עלה מחטאתך. וכן עולה יפה כל אחד לפי שיטתו: **איני מרחקך כו'** רבנן אלו ס"ל כר"א ור"י שחטא ממש במעשה אלא שעשה תשובה. ולא ידע יעקב אם נתקבל תשובתו אם לאו. ולכן אמר אוי לא מרחקך ולא מקרבך עד שיבא משה כו'. והכי פירושו אל תותר אוי מתן לך יתר שאת עד בא מי שכתוב בו עלה. והרמז בזה כי הוא שעלה אל האלהים ויודע אמיתת הדברים או בתפלתו מתקבלת יותר (יפ"ת): **יחי ראובן** שפי' יחי בעוה"ז ואל ימות בעוה"ב כדאי' בפרק החובל: **כך היתה עדתו** של קרח. כלו' אל תתמה שיהיה המת נענש או תלוי ברפיון עד בוא הנולד שהריו להצילו בתפלתו כי כן עדת קרח היתה שוקעת ויורדת עד שעלו בתפלת חנה. מה שהתפללה עליהן אל תפלת שמואל היינו לפי ששמואל מבני קרח (ירחה) [ראוי] שבעבורו יזכה קרח אביהם (יפ"ת): (ט) **אחים לדינה כו'** שמסרו נפשם עליה ולא ליוסף: **גזולים הם** שתפשו אומנות שאינה שלהם: **למכורותיהם** מכורתיהם כלי זיין בל' יון וכדלקמן פ' צ"ט. אבל מ"מ מדפיק לה בהאי לישנא ול"ק בהדיא כלי זיין דריש דרמיז ביה נמי הא שאין ראוין אלא למכורתיהן לעשו שמכר את הבכורה. שההרג אומנתו של עשו: **בשעה** שהן באין. בשעה שיבואו שבט שמעון ליטול עצה לעמוד נגד משה כשבא לעשות הדין והלהיטו את נשיאם לעמוד נגדו כדאי' בפרק הנשרפין וכתיב

התם

הבכורה. כג בסודם אל תבא נפשי. בשעה שהן באים ליטול עצה בשיטים. בקהלם אל תחד כבודי. בשעה שהם נקהלין על משה כד בעדת קרח. בקהלם אל תחד כבודי. אבל לדוכן יזכר שמי כשבניו עומדים על הדוכן שנא' (דה"א ו) ואלה העומדים וגו' ובניהם הימן וגו'. ר' הונא ור' חנינא ור' פנחס תלתיהון אמרי בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל. כי באפם הרגו איש. זה חמור אבי שכם. עקרו שור. עקרתון שורן של גרים. ר' חוניא ור' ירמיה בשם רבי אחייה בר אבא דכתיב וברצונם עקרו שור בשביל לעשות רצון יצרכם עקרתם שורן של גרים. עקרו אבוס. זה כה אחד מן הדברים ששנינו לתלמי המלך: (י) ארור אפם כי עז. ר' הוניא ור' עזריה בשם ר' יוחנן ריבה בהן בוהקנין מעלה חמה הדא אמרה על מי שהוא בהקן שהוא מעלה המה' א"ר יהודה בר סימון למלך שהיה לו בן וצפה המלך שהנחש עתיד לישוך את בנו אמר יהא ליט היויא דבעיא למיכת ית ברי. כך בא לקללן וקלל את אפם. ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה. ועבירתם כי קשתה. אחלקם ביעקב. זה שבטו של לוי (במדבר יח) אני חלקך ונחלתך. ואפיצם בישראל. זה שבטו של שמעון הדא אמרה רובן של עניים משבט שמעון היו. א"ר תנחומא אע"ג דאנו מפרישין ואמרין (שם לה) והערים אשר תתנו מאחוזת בני ישראל וגו' ששה עיר אתהן ואת מגרשיהם. כולן משל שמעון היו: (יא) כיון שראו אותו שהוא מקנטרן התחילו מסתלקין לזויות כיון שראה שהן מסתלקין לזויות התחיל קורא לכל אחד ואחד. יהודה אתה יודוך אחיך. אחיך מודים בך אמך מודה כך אני עצמי מודה לך. אמר רשב"י כו יהיו כל אחיך נקראין על שמך. אין אדם אומר ראובני אנא שמעוני אנא אלא יהודי אנא. א"ר יהודה בר סימון משל למלך שהיו לו י"ב בנים והיה שם אחד והיה חביב עליו יותר מכולם ונתן לו חלק בפני עצמו והלק עם אחיו. ידך בעורף אויבך. כז כמה נתחבט יהושע שינתן לו עורף ולא נתן לו שנא' (יהושע ז) בי אדני מה אומר אחרי אשר הפך וגו'. כח ולמי נתן לדוד (ש"ב כב) ואויבי תתה לי עורף. למה שהיה פטיריקין שלו שכתוב בו ידך בעורף אויביך. וישתחוו לך בני אביך. כט הכא הוא אומר וישתחוו לך בני אביך ולהלן הוא אומר (בראשית כז) וישתחוו לך בני אמך אלא יצחק ע"י שלא נטל אלא אשה אחת הוא אומר וישתחוו לך בני אמך אבל יעקב ע"י שנטל ארבע נשים כתיב וישתחוו לך בני אביך: (יב) גור אריה יהודה מלמד שנתן לו גבורה של ארי והוצפה של גוריו. מטרף בני עלית. מטרפו של יוסף עלית ונתעלית. ל מטרפה של תמר עלית ונתעלית. כרע רבץ מפרץ עד דוד כרע שכב מדוד עד צדקיהו. וי"א כרע רבץ מפרץ עד צדקיהו כרע שכב מצדקיהו עד מלך המשיח. כרע רבץ בעה"ז כרע שכב לע"ל. כרע רבץ בשעה שאין שונאים כרע שכב בשעה שיש לו שונאים עמד קבל כל שונאים: (יג) לא יסור שבט מיהודה. זה מכיר וגו'. ומחוקק מבין רגליו. שבא ונתחבט לפני רגליו. עד כי יבא שילה לא זה מלך המשיח. ולו

יד יוסף כג לק' פ' צ"ט. ילקוט ס"ז. ברכה ותנחומא קרח: כד סנהדרין ק"ט: כה מגילה ט': כו סוטה הדסה ות"י וירושלמי: כז סוח"ט מזמור י"ח. ילקוט ס"ז. וילקוט ש"ב רמז קס"ג: כח תנחומא: כט לעיל פ' ס"ח: ל אג"ב פ' פ"ס. ת"י וירושלמי: לא סנהדרין צ"ח:

ענף יוסף

כדאיתא בפרק חלק. ומאי סבר כרבב"ל דאמר התם ללבי גליתי לאמ"ש לא גליתי. אמנם לדיקים גדולים ממנ"ש אפשר בגלה להם כמו ללבו (יפ"ת). ולפ"ז לר"י הא דכתיב באחרית הימים לא קאי אגילוי קץ אלא כמ"ד בסמוך מפלת גוג או בנין ביהמ"ק הראה להם. ובדניאל דכתיב ואתה התום וסתום הדברים דמשמע שנגלה כדבסמוך. מאי מפרש דלא קאי אגילוי קץ עצמו אלא על הדברים שמהההדבים לעת קץ: (יג) [לא יסור שבט מיהודה זה מכיר וגו' כו'] ולי נראה לקיים הגי' בלפנינו ע"פ מה שדרשו לשוח"ט על הכתוב ויהי כבא דוד מחנימה ושבי בן נחש מרבת בני עמון ומכיר בן עמיאל מלא דבר וברזילי הגלעדי מרוגלים משכב וכפות כו' כיון שראה דוד כן אמר מאלו הייתי מתיירא והשלימו אינו מהם אלא מהקב"ה השלימו שנא' ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו כו' כי אלו הג' היו משונאה אויבים לדוד. שובי בן נחש הוא הנון בן נחש שהרג דוד בעצמו. ומכיר בן עמיאל מלו דבר בביתו גדל מפיבושת שהיה בדעת מכיר לגדלו למלך על שבט או שנים. וברזלי הגלעדי משבט יוסף נוטה אחר שאול להיותו משבט בנימן אחי יוסף. ואם תרצה הגיהה לא יסור שבט מיהודה זה מכיר וגו' ומחוקק מבין רגליו זה מפיבושת שבא ונתחבט לפני רגליו. ר"ל שהיה מזרע שאול ונתחבט לפני רגלי דוד הבא מיהודה והשתחוה לפניו ובזה נתחזקה

מתנות כהונה

הרד"ק בד"ה כשנקהלים מעצמם שם אל תחד כו' אבל כשמקהילים אותם לעבודת השי"ת יזכר שמי: תלתיהון כו'. ג' אמרו שכן כתוב בד"ה א' סי' ו' בן לוי בן ישראל: שורן של גרים. חומה שלהם ובטהונם שכן הגרים היו להם שמי להלות לאמר הלא שכם מדינה כולה נתגייר וניצולו מן המיתה ועתה אתם עקרתם אותו החק ויאמרו להיפוך: ריבה בהן בוהקנין. היה מקלל אותם שיהא הבוהק נראה בפניהם והם סימן כעס: ליט היוא כו'. מקולל וארור יהא הנחש שעתיד לישוך את בני וכן עשה יעקב שקלל הרי אפם הכעס הבא מזוהמתו של נחש: ועבירתם ועברתם קרי ביה ועבירתם: דאנו מפרשין. גרסי' פי' שאנו מצינו כתוב מפורש שאמר הכתוב כו': כולן משל שמעון היו. גרסי' ואותן הערים היו מפוזרין בכל גבולי ישראל נמצא שבשבט שמעון היה מפוזר בכל תפוצות ישראל והיה זה לפי שאותן עשרים וארבע אלף שנפלה במעשה זמרי כולם היו משבט שמעון כמו שפירש"י שם וכן מצאתי בתנחומא בפרשה ויהי בפסוק אחלקם ביעקב והם היו ליטול חלק בארץ שהרי באותו פרק כבר כלו מתי מדבר כמו שפירש"י בפרשת חקת בפסוק ויבואו בני ישראל כל העדה ואע"פ שהרמב"ן ז"ל קיהה בזה מ"מ יש להוכיח שמיד אחר המגפה אמר לו לה' ובתוך ובנים וגו' לידע מנין הנותרים ואם היו מכלל מתי מדבר על חטא המרגלים לא היה הכתוב מקפיד עליהם כמו שלא הקפיד מדי שנה בשנה והלק נהלתם הראוי ליפול בגורלם היה נוסף על נחלת כל השבטים עד שמהתוספות ההוא באו כל הארבעים ושמונה ערי הלוים שני עדים לכל אלף ופי' זה נתאמת הגלי ממה שכתוב בתנחומא פ' ויהי ולקמן פר' צ"ט וז"ל אחלקם ביעקב עשרים וארבעים אלף נפלו משבט שמעון במעשה זמרי והאלמנותיהם כ"ד אלף והלקם שני אלפים לכל שבט ושבט שנא' אחלקם ביעקב עכ"ל ולא מצינו בעשה כן לפאר אלמנות של מתי מדבר אלא אלו הלכו להתפרנס מנחלת בעליהם כדין ארמלתא דמתזנא מנכסי עזבון בעלה כל ימי מיגר ארמלותא: היו מסתלקין כו'. שאר השבטים הלכו להם מן הצד: מודים בך שאתה צדיק ויפה ואינם בושים ממך: אני עצמי כו'. על שהצדקת בהיה רעה הכלתהו ועכשיו אני מודה לך כי צדיק אתה: והלק עם אחיו. כן יודוך אחיך הרי הלקו עם אחיו ואח"כ ברכו בחלקו בפני עצמו: ידך כו'. פטיריקין פי' הערוך מתנה מן שלו כלומר מאותו הברכה שברכו אביו ידך בעורף אויביך: בני אמך. ולעולם האם יותר ודאית וברורה מן האב: בני אביך. שכלם היו מאב אחד: עלית כו'. דרשו מלשון הסתלקות ולשון עלייה ומעלה: וכרע לשון שפלות כד"א ויכרעו ויפולו וכן רבץ כד"א רובץ תחת משאו: כרע שכב. הנאמר בנבואת בלעם משמע לו שכיבת מנוחה וכבוד וכד"א והשכבתים לבטח הושע סי' ב' וכן כרע כמו שפירש"י בחומש: מפרץ כו'. שלא בא יהודה לכלל מלוכה עד דוד: ויש אומרים כו'. עתה חזר לפרש כרע רבץ לשון קיום והוזק כאדם המאמן ברכיו לעמוד על עמדו ואין מהריד כארי על טרפו וכן פירש"י בחומש וכן רבץ כמה דאת אמרת ורבצה ואין מהריד איוב סי' י"א: וזה מפרץ ועד צדקיהו. שלא היתה לו נפילה ומשם והלאה היה שוכב ונרדם לא יכול קום כד"א ויםכב וירדם יונה סי' א': ובעולם הזה. חזר לבטחו הראשונה וק"ל: שאין לו שונאים. הנכון היה שיהיה הגירסא בהיפוך בשעה שאין לו שונאים שכב במנוחה ומרגוע וכן מצאתי אח"כ בהב"א בהגיה כן: כל קבל שונאים. נגד שונאיו: זה מכיר כו'. לא שמעתי ולא מצאתי בזה דבר המתיישב ונראה שרמז למפיבושת בן יונתן שנשאר הי מכל בית שאול והיה נהבא בבי' מכיר בן עמיאל ככתוב בספר שמואל ב' סי' ט' ואף הוא נאמר בם ויבלה המלך דוד ויקהוו מבית מכיר בן עמיאל וגו' עד ויפול על פניו וישתהו ובזה נשאר שבט מלכותו שריר וקיים בלי יורש עצר ביערער עליו וטוב להגיה זה מפיבושת כנאמר הנה הוא בית מכיר וגומר וכעין רמז לזה מצאתי בהב"א ועיין שם: זה מלך המשיח. ושילה פי' שהמלוכה שלו: נמנו ואמרו כו'. מדכתיב לא יסור שבט הממשלה מיהודה נקיט ליה הכא שהרי הלל בא מיהודה ושוב כל הנביאים שעמדו מבני

עץ יוסף

שהם נשיא בית אב לשמעוני ולא כתיב בן יעקב: בעדת קרח דכתיב בן יצהר בן קהת בן לוי. ולא כתיב בן יעקב: בקהלם אל תחד כבודי אבל לדוכן כו'. פי' בשעה שנקהלו מעצמם שם אל תחד כבודי. אבל כשמקהילים אותם לעבודת השי"ת יזכר שמי: רבי הונא ור' הינא ור"פ תלתיהון אמרין. ל"ג הכא (יפ"ת): זה חמור וקרי לחמור איש לשון השיבות שהוא נשיא הארץ. והאשימם על הריגת חמור שהיה לדיק בדין דינה ושוב נכנס בברית (יפ"ת): עקרתון שורן של גרים. שנעלו דלת בפניהם שלא יבואו להתגייר כשישמעו איך הפרו בריתם לאנשי שכם. דכתיב וברצונם ל"ג דכתיב. והוא מיותר (יפ"ת): לעשות רצון יצרכם. שלהפיק רצון יצרם להנקם לא השפו לנעילת דלת בפני גרים. כי לא היו מעשיהם לשם שמים לקנאות קנאת ה' צבאות שא"כ היה להם ג"כ להוש לנעילת דלת: זה אחד מן הדברים דעשרה דברים שינו לתלמי כדלעיל פ"ח: (י) ריבה בהן בהקנין. פי' שמה בקלל אפם היינו שיראה סימן כעס בפניהם ע"י בהק שהוא סימן לבעלי חמה: למלך שהיה לו בן כו'. להודיענו שהאף הוא זולת עצמות בני אדם. אבל הוא היצה"ר המהטיא. לכן אמר שזה כנחש הנושך הבן שהוא דבר זולת מציאות הבן ומזיקו (יפ"ת): וצפה המלך כו'. שכל השפהו להבא שלא יקום עוד יצרם להתייחס. ואולי נפה על ענין שטים וקרח: ליט הויא כו' מקולל וארור יהא הנחש שעתיד לישוך את בני. וכן עשה יעקב שקלל הרון אפם הכעס הבא מזוהמתו של נחש: ועברתם כי קשתה דריש עברתם לשון עבירה. וקללת העבירה הוא כח המשחית הנברא מעון כנודע (נזה"ק): זה שבטו של לוי שמחזירין על ישראל ליטול המעשרות. ויליף דבלוי מיירי אחלקם בג"ש דאני חלקך: זה שבטו של שמעון. שהיו נפוצים בישראל מפני עניותם לחזר על הפתחים: אע"ג דאינון מפרשין. כצ"ל כלו' שהכתובים מפרשין. וי"ג דאנו מפרשין (יפ"ת): ואמרין והערים כו' פי' אע"ג דקאמר קרא והערים אשר תתנו מאחוזת בני ישראל מאת הרב תרבו דמשמע דמ"ח עיר שיתנו ללוים יפרישו אותם מהשבטים כל אחד כפי הראוי לו בין רב למעט. מ"מ שש עיר אתהן ואת מגרשיהן היו משל שמעון שמהארבעים ושמונה עיר שצוה ה' לתת ללוים אתהן ואת מגרשיהן נתנו שבט יהודה ושמעון ערים תשעה כדכתיב בספר יהושע וקאמר הכא דששה מינייהו הוה משמעון ושלשתן לבד היו מיהודה. וזה היה מרוע מזלם שיתמעט הלקם (יפ"ת ועי"ש): (יא) התחילו מסתלקין כו' שאר השבטים הלכו להם מן הצד: אחיך מודים לך. שיש לך שררה וכבוד: אמך כו'. דכיון דכתיב וישתחוו לך מה צ"ל יודוך. ולכן אמר שבא לרבות אב ואם (יפ"ת): אני עצמי כו'. פי' אע"פ שהבן חייב בכבוד האב ולא בהיפך. אני בעצמי מודה לך שיש לכבדך מפני מעלתך: נקראים על שמך. והיינו יהודה אתה יודוך אחיך כי מודו בפיהם תמיד בשמך. משא"כ בשם ראובן ושמעון: והלק עם אחיו. וכן הוא בנמשל שיהודה הי"ל הלק בפני עצמו שיקרא בני שבטו על שמו. וכן הי"ל הלק עם אחיו שכולם נקראו על שמו (נזה"ק):

פטיריקין שלו פי' מתנה שלו כלו' מאותו הברכה שברכו אביו ידך בעורף אויבך (מת"כ). או פטיריקין פי' כמו פטרון. ור"ל שזה מברכתו שישלוט גם יד בעורף (יפ"ת). והמוסף הערוך פי' פטיריקין ירושת אבותיו. ובמוה"מ גרס פיזמרקין: הבא הוא אומר כו'. לעיל פרשה ס"ו ושם פירשתיו: (יב) והוצפה של גוריו. כלו' הומץ הלב להתקומם כנגד אויביו: מטרפו של יוסף. שאמר מה בצע: עלית ונתעלית שפי' עלית נסתלקת. ומדאפקיה בלשון מעלה דריש נמי נתעלית והיינו שזכה למלכות. ולפי דרש זה שקאי על יוסף יש לפרש מטרף בני יוסף עלית. או מטרף. בני עלית: מטרפה של תמר שאמר צדקה ממני והצילה: מפרץ עד דוד דהכא אמר כרע רבץ. ובפרשת בלעם כרע שכב. והתם נמי ביהודה מיירי דכתיב ותנשא מלכותו. ורבילה פחות משכיבה. דשכיבה משמע מנוח והשקט בהחלט. משא"כ רבילה. ולכן כרע רבץ ירמוז לזמן שהיה מפרץ ועד דוד שאף שמשפחת יהודה היה לה יתר שאת על שאר השבטים כאומר יהודה יעלה בתחלה. מ"מ לא היה גדולתו ברורה כמו שהיה מדוד ואילך שהיתה מלכות מפורסמת: וי"א כרע כו' ס"ל איפכא דשכיבה משמע שוכב ונרדם. ורבילה משמע מנוחה כמו ורבצת ואין מחריד (איוב י"א) שילך רבילה היא בזמן שהיתה לו ממשלה ממש דהיינו מפרץ ועד צדקיהו ושכיבה היינו מצדקיהו עד המשיח שאין מלך ואין שר רק קצת שררה ונשיאות אשר ליהודה על ישראל כדאמר בסנהדרין לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל ולזה תקרא שררה זו שכיבה: כרע רבץ בעוה"ז ס"ל כליפנא קמא דשכיבה עדיפי ולהכי מוקי רבילה בעוה"ז ושכיבה לעתיד לימות המשיח שתהיה עיקר ממשלתו: כרע רבץ בשעה שאין שונאים כו'. זה ג"כ כליפנא קמא דשכיבה עדיפא ומפני שלא תכחן הממשלה. כל כך כשאין נגוה באויבים כמו שתכחן בגלות האויבים. וכן המנוחה תכחן יותר אחר הגער. לכן בשעה שאין שונאים אמר כרע רבץ. ובשעה שיש שונאים ועמד כנגדם וגלהם אמר כרע שכב שתכון מלכותו מאד ויכיר בשלותו: (יג) לא יסור שבט מיהודה זה מכיר. דכתיב (דה"א ב') ואחר בא הצרון אל בת מכיר אבי גלעד וגו' וכתיב (שופטים ה') מני מכיר ירדו מחוקקים. ועיין במס' יבמות דף ס"ב ע"ב: שבא ונתחבט כו' שכשהוליד הצרון את יאיר נתנו לו בני מכיר כ"ג ערים ליאור כדי שישא אשה מבנותיהם. ועיין בדה"א ב' כרש"י (מתנת דר"א). והמת"כ גרס לא יסור שבט מיהודה זה מפיבושת דכתיב (ש"ב ט') ויקחהו מבית מכיר וגו'. ומחוקק מבין רגליו שבא ונתחבט לפני רגליו דכתיב (שם) ויפול על פניו וישתחו וגו'. והכוונה שעי"ז בקירב דוד את מפיבושת בן יהונתן שנשאר חי מכל בית שאול להביאו אליו מבית מכיר ונתנו מאוכלי שולחנו נתחזק שבט מלכותו בלי יורש עצר שיהרהר עליו: זה מלך המשיח כלו' שבט ממשלתו יהיה נמשך בקרב ישראל עד כי יבא משיח שנקרא שילה דהמלוכה שלו. או על שם שי לו שנאמר לו יובילו שי למורא. ומאז יתפשט מלכותו כמ"ש ולו יקהת עמים וכ"ש בישראל. אבל בעוה"ז אין שבט ממשלתו אלא בישראל נזה"ק

ולו יקהת עמים. שהוא בא ומקהה שיניהם של עכו"ם. ד"א לא יסור שבט מיהודה. זו סנהדרין שהוא מכה ורודה. ומחוקק מבין רגליו. [לב] אלו שני סופרי הדיינים שהם עומדים לפניהם אחד מימין ואחד משמאל. עד כי יבא שילה. נמנו ואמרו הלל משל מי א"ר לוי [לג] מגלת יוחסים מצאו בירושלים וכתוב בה הלל [לד] מדוד. ר' חייא רבה מן דשפטיה בן אביטל. דבית כלבא שבוע מדכלב. דבית ציצית הכסת מן דאבנר. דבית כובשין מן דאחאב. דבית יצאה מן דאסף. דבית יהוא מן ציפורן. דבית ינאי מן דעלי. ר"י בר ר' חלפתא מן דיונדב בן רכב. ר' נחמיה מדנחמיה התרשתא: (יד) אסרי לגפן עירה. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אמר גפן שכחה רע אוסרין לה ברקום אחד. ולשרקה שני בני אתונו. כבס ביין לבושו זה החלב. ובדם ענבים סותה [לה] זה האדום. ר' נחמיה אמר אסרי לגפן עירה. מאוסרי לגפן עירה העיר אשר בחרתי בה. ולשרקה בני אתונו בנים האתנים ראויים לעמוד ממנו. ורבנן אמרי אני נאסר לגפן ולשרקה עירו והאתונו לכשיבא אותו שכתוב בו (זכריה ט) עני ורוכב על חמור וגו'. כבס ביין לבושו שהוא מחוור להן ד"ת. ובדם ענבים סותה שהוא מחוור להם טעותיהן. א"ר חנין אין [לו] ישראל צריכין לתלמודו של מלך המשיח לע"ל שנא' (ישעיה יא) [לז] אליו גוים ידרושו לא ישראל. א"כ למה מלך המשיח בא ומה הוא בא לעשות לכנס גליותיהן של ישראל [לח] וליתן להם ל' מצות הה"ד (זכריה יא) ואמר אליהם אם טוב בעיניכם וגו'. רב אמר אלו שלשים גבורים ר' יוחנן אמר אלו ל' מצות. א"ל לר' יוחנן לא שמיעא לרב שאינו מדבר אלא באו"ה. על דעתיה דרב בשעה [לט] שישראל זוכין רובן בא"י ומעוטן בבבל: (טו) חכלילי עינים. ר' עזריה ור' יונתן בן חגי ור' יצחק ב"ר מריון ואמרין לה בשם ר' יוסי בר חנינא [מ] רובן של סנהדרין משל יהודה היו ומ"ט חכלילי עינים מיין וגו' שהן יושבים וסודרים ד"ת בשינים עד שהן מוציאין אותן נקיים כחלב. ד"א חכלילי עינים מיין. אלו בני דרום שעיניהם כחולות וכחם יפה לת"ת. ולבן שנים מחלב. יפה יין לבן שנים יותר מחלב לתינוק. עמד א' עם חבירו בדרום א"ל אם יין חרדלי שתית יין הוא. ואם יין נורדלי שתית יין רע שתית: (טז) זבולן לחוף ימים ישכון. [מא] ר' יהודה בר נחמן ור' לוי הוון נסבין מן תרתין סלעין בכל שבת למצמתא ציבורא דר' יוחנן. עאל ר' לוי ואמר הדין יונה משל זבולן הוה הה"ד (יהושע יט) ויעל הגורל השלישי וגו' (שם) ומשם עבר קדמה מזרחה וגו' וכתיב (מ"ב יד) כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי וגו' אילון גובבתא דצפורין. עאל רבי יוחנן ודרש הדין יונה משל אשר הה"ד (שופטים א) אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון וכתיב (מ"א יז) קום לך צרפתה אשר לצידון. א"ל ר' לוי לר' יהודה אע"ג דשבתא דידך סב תרתין סלעין

ושב קי

יד יוסף לב סנהדרין ל"ו: לג ירוש' תענית פ"ד: לד סנהדרין ס'. כתובות ס"ב: לה כתובות קי"א: לו תנחומא: לז שוח"ט מזמור כ"א: לח ירוש' ריש א"מ. חולין נ"ב: לט שוח"ט מזמור ס': מ רות רבה פ"ב: מא ירוש' פ"ה דסוכה. וילקוט יונה:

מתנות כהונה

מבני בניו של הלל הוו: **דבן** גלית כו'. כל אלה שמות משפחות גדולות הם: **שכחה רע**. שאינה טוענת פירות כל צרכה: **אסרון** לה ברקום אחד. קושרין בו עיר אחד לטעון פירותיהן ברקום הוא עיר בן אתון ומצאתי בספרי אחת דצ"ל אוסרין לה ברקום והוא הנזכר בפ' במה בהמה מין חמור: **זה החלב**. כלומר יין לבן וה[illegible] כתב שבלשון ערבי קורין ליין לבן חלבון: **האדום** יין אדום: **מאוסרי לגפן** כו'. נראה דה"ג מאסר לגפן כו'. ופירושו יאסר המ"י ויקשר ישראל שנקראו גפן ממצרים תסיע: **עירה** לעיר ירושלים ה"א בסוף התיבה משמשת במקום למ"ד בתחילתו כן מוכח בתנחומא בהדיא: **ולשורקה** ישראל שנקראו שורקה כד"א ואנכי נטעתיך שורק יעמוד מהם בנים האיתנים הצדיקים והנביאים החזקים וכן תרגום אונקלוס: **אני** נאסר. כמו אני אוסר ואולי שצ"ל כן ופי' אני קושר לישראל שנקראו גפן ושורקה עירה ואתונו וכדמפרש ואזיל: **שהוא** מחוור. גרסי' פי' שמלך המשיח מלבין להם דברי תורה כאור היטב: **טעיותיהן** במה שטעו בדברי תורה עד עתה יחזור להם מלך המשיח ודריש סותה לשון טעות כד"א כי יסיתך הכי איתא בהדיא בתנחומא ועיין לקמן בפרשה צ"ט: **וליתן להם**. פי' לאומות העולם והכי איתא בירושלמי ריש פ' אין מעמידין וז"ל אלו שלשים מצות שאומות העולם עתידין לקבל עליהם ל' מצות היינו כדלקמן אליבא דר' יוחנן: **שלשים גבורים**. צדיקים הנקראים כסף כמו שפירש"י ז"ל בפ' גיד הנשה בירושלמי וז"ל אלו ל' צדיקים שאין העולם חסר מהם כו'. עד שנאמר ואברהם היה יהי"ה וגו' יהיה בגימטריא ל' ובשוחר טוב מזמור ה' גרס ל' צדיקים כאברהם: **לא** שמיעא ליה. כלומר לא סבירא ליה שאינו מדבר אלא באומות העולם לפרשה על ל' מצות שיתן להם לאומות העולם אלא על הל' הצדיקים שנקבעים בישראל: על דעתיה דרב. מלתא באפיה נפשיה הוא לומר אליביה דרים בפי' הכתוב על ל' הצדיקים שבישראל שבשעה שישראל זוכין רובן מהם בא"י כי שם צוה ה' את הברכה ביתרון הכשר טובה וברכה והכי מוכח בירו' דמלתא באפיה נפשיה הוא כן נראה פירושו של סוגיא זו אליבא דירוש' והכי סליק שפיר ואע"פ שאינו מיושב לפי הסוגיא דגיד הנשה ולפי פירש"י ז"ל שם: **רובן בא"י** ומיעוטן בבבל. וכ"ה בשוחר טוב מזמור ה' והתם גרס שישראל זוכין שמונה עשר בארץ ושנים עשר בחוצה לארץ: **חכלילי** עינים מיין. הסנהדרין הם עיני העדה ויין בגימטריא ע' והם ע' שבסנהדרי גדולה: **ושינים** כלומר בדיבור ובשינים שהעיקר בו השינים: **כחולות** כלומר מאירים ובהירים כאילו הם מכוחלי' בכחול ודרוש חכלילי כחלילי כלומר מכוחלי': **לבן שנים**. כלומר זקן שבע בשנים ודרש לבן שינים כמו לבן שנים וכדאי' בפ' הרואה: **חרדלי** ונורדלי. שני מקומות הם בחרדלי היה יין אדום ובנורדלי היה יין לבן כדאי' בפ' במה אשה ויין אדום לעולם הוא יותר טוב מיין לבן: **הוו** נסבין כו'. היו לוקחין כל אחד מהם שני סלעים בכל שבת לקבץ העם לדרשות ר"י ובשבת זה היה ר' יודא המקבלם ובשבת אחר היה ר' לוי המקבלם ובעוד שהיה האחד מקבץ העם היה חבירו נכנס לבית המדרש והיה דורש דבר זה קודם שבא ר' יוחנן וכדי שלא ישבו הצבור בבטלה וכן הוא בירוש' בפ' ההליל: **עאל** ר' לוי לבית המדרש והותו שבת ר' יודא המקבץ הציבור: **הדין** יונה. זה יונה בן אמתי הנביא משבט זבולן היה: **מזרחה** וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא גתה חפר: **בן** אמתי וגו'. גרס וסיפיה דקרא חפר מגת החפר: **גובבתא** דציפורן. ונראה שהן לשון גבשושיות וגבעות וציפורי היא יושבת במקום הרים: **עאל** ר' יוחנן כו'. נכנס ר"י ודרש שיונה בא משבט אשר: **קום לך** צרפתה. ונקטינן שאותה צרפית היא

ענף יוסף

נתחזקה מלכות ב"ד: (טו) [רובן של סנהדרין משל יהודה] קשה דבפרק בראשונה אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר. ופרכינן ואימא נמי יהודה דכתיב יהודה מחוקקי. אסיקו שמעתא אליבא דהלכתא קאמרי'. ויש לומר דהתם בהוראת יחיד לבדו קמיירי שידע להורות הלכות בישראל מדעתו לבד כהכם שמורה הוראות בישראל דבהכי משמע ליה דיפה כחם דלוי ויששכר. אבל במשפט והוראה שהוא ע"י משא ומתן דרבים כגון סנהדרין. שבט יהודה יותר ראוי לכך יפ"ת

עץ יוסף

(מה"ק): **זו סנהדרין** וכה"ג נמי אמרינן בפ"ק דסנהדרין אלו ר"ג שבבבל כו'. ואף כי גם אלה פסקו בזמנינו. כבר פירשו המפרשים שמ"מ נמצאו שרים מושלים בדוגמתם הקרובים למלכות אשר ממשלתם מתפשט בקרב ישראל. והכא נקט סנהדרין לדוגמא בעלמא (מה"ק): **שהוא מכה ורודה**. ופי' שבט כמו שבט הנוגש: **שהם** עומדים לפניהם כדמפרש בפ' אד"מ: **הלל מדוד** ומזרע הלל עמדו הנשיאים בישראל ועלייהו כתיב לא יסור שבט מיהודה: **מן דשפטיה** שהוא מדוד: **דבית ציצית** כו' כל אלה שמות משפחות גדולות הם: (יד) **גפן** שכחה רע. כל גפן שיהיה ואפי' שיותר פחות אוסרין לו ברקום אחד. כלומר קושרין לו עיר אחד לטעון פירותיה. ולשון ברקום הוא עיר בן אתון והוא לובדקים שהוא מין חמור כמפורש בפרק במה בהמה. וכמ"ש בא"א וע' במוסף הערוך גירסתו: **ולשרקה** שהוא גפן טוב שיש לה משא יותר קושרין לה שני בני אתונו כלו' ב' עיירים להטעינן מפירותיה (נזה"ק): **זה החלב** כלו' היין הלבן. ולכן אמר כבס ביין לבושו שהוא לבן שיוכלו לכבס בו כמו במים ונקרא יין הלבון (יחזקאל כ"ז י"ח): **זה האדום** שדומה לדם. שיוכל לצבע בו כסות שתהיה אדומה כיין: **מאוסרי לגפן** כו' מפרש עירו על ירושלים שהיא העיר שבחר ה'. וכנוי עירו חוזר לה' שהוא ידוע. או חוזר ליהודה שהיא עיר ממלכתו. וגפן היינו ישראל כדמפרש לקמן פ' צ"ט. ושורקה ענין מסך הזרע על דרך ואנכי נטעתיך שורק. ובני אתונו בנים איתנים. וכוונת הכתוב במשבח דוד לירושלים הוליד את שלמה שממנו בנים האיתנים ראוים לעמוד שבם יתקיים לא יסור שבט מיהודה (יפ"ת): **אני נאסר לגפן** מפרש גפן ישראל כדלעיל כר"נ. ועירה לשון עיר בן אתונות. ושורקה ישראל כדלקמן פ' צ"ט. והכוונה שכשיבא מלך המשיח שהוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות אז יהיה דבוק בישראל לגמרי שלא יזניחם עוד. משא"כ מתחלה שפעמים היה רחוק מהם: **כבס ביין** לבושו שהוא מחוור כו'. שמכבס ומחוור הדברים ביין דהיינו תורה ע"ד כי טובים דודיך מיין כלבוש המחוור ע"ד וכרפו השמלה בפי' שאמר דברים המחוורים כשמלה (יפ"ת): **שהוא** מחוור להם טעותיהם. וסותה לשון טעות כדלקמן פ' צ"ט: **אין** ישראל צריכין כו'. כדאי' בביאור יותר בילקוט ישעיה. בעוה"ז ישראל למדין תורה מבשר ודם כו' אבל לע"ל אין ישראל למדין אלא מפיו של אלהים שנא' וכל בניך למודי ה' וכ"ה אומר לא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את רעהו וגו' ע"כ. א"כ כיון שאין ישראל צריכין לתלמודו של משיח ע"כ הא דכתיב כבס ביין לבושו דדרשי' לא"ת היינו לאו"ה: **שנא' אליו** גוים ידרושו. ובמלך המשיח משתעי כולה פרשה דשם: גוים ידרושו לא ישראל. שפי' ידרושו ללמוד ולקבל ע"ד ונלך לדרוש את ה': **א"כ למה** מלך המשיח בא ומה הוא בא לעשות. ר"ל דמעיקרא ס"ד דעיקר תכלית המשיח ללמד דעת את בני ישראל ולהנהיגם כדרך המלכים. דאי לקבץ גליות אין צורך לו כי ה' מזרה ישראל יקבצנו כאומר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל וכתיב והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה'. אבל השתא דקאמר שאין ישראל צריכין לתלמודו א"כ למה הוא בא ומה הוא בא לעשות כלו' בתחלה למה בא לגאולת ישראל שאין צורך לו ומהו בא לעשות אח"כ מאחר שאינו צריך ללמוד לישראל ומשני שיש בו צורך בעת בואו צריך לכנס את ישראל שצריך שיהיה להם ראש אליו גוים ידרושו להביא אליו את בני ישראל כדי למצא חן בעיניו וה' עשה הדברים בדרך ארץ. גם אח"כ צריך לו לתת שלשים מצות לאו"ה כי זו נבואה מחודשת או ליתן להם מצות מחודשות (יפ"ת): **שלשים גבורים** פי' צדיקים ע"ד גבורי כח עושי דברו וכן שלשים צדיקים שאין העולם מתקיים בפחות מהן. וטעם קריאת הצדיקים והמצות כסף אפשר לשון כוסף וחמדה או על שם טהרה ונקיות ע"ד כסף נבחר לשון צדיק: **אמרי ליה** לר"י פי' סייעתא לדידך דמיירי בל' מצות דלפי זה מיירי באו"ה דפשטיה דקרא באו"ה מיירי כדכתיב התם ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים אבל לרב קשה וכי לא שמיע ליה דלא מיירי אלא באו"ה והיכי מפרש ליה בל' צדיקים: **על דעתיה דרב** בשעה שישראל זוכין רובן בא"י ומיעוטן בבבל ובשעה שאין זוכין רובן בבבל ומיעוטן בא"י. כצ"ל (יפ"ת ומת"כ) וכן הוא בשוח"ט. והוא מילתא באפי נפשיה. לומר דאליביה דרים שפי' הכתוב על שלשים צדיקים שבישראל. שבשעה שישראל זוכין רובן בא"י משום דא"י ה' דורשה תמיד וזכות צדיקים מהני טפי. ועוד שצדיקי א"י גדולים טפי מדח"ל כדאמר בפרק סדר תעניות מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי בבל: (טו) **רובן** של סנהדרין משל יהודה. ואע"ג דאמר לעיל פ' ע"ב מאתים ראשי סנהדריות היה שבט יששכר מעמיד וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם היינו שהם חכמים להורות בתורה וראויים לסנהדרין אבל סנהדרין ממש שהם הע"א שבלשכת הגזית העומדים למשפט כל ישראל רובם אינן אלא מיהודה (יפ"ת): **ומה טעמיה** חכלילי עינים מיין. ופי' עינים סנהדרין ע"ד והיה אם מעיני העדה. ואמר בדרך משל על רב הורקן הכליני מיין לפי שד"ת משולים ליין. ויתכן שהחכלילות רמז להדוד והפלפול שהם בוערים כאש בפלפולם: **וסודרים ד"ת בשינים** שמחזירים על שמועתן עד שהיא סדורה בפיהם. והפה השינים תמורת הפה. ועל ידי כן מוציאין אותם נקיים כחלב. כי על ידי רוב החזרה עליהם מבינים אותם כהוגן כי אין מדרש בלא חידוש. ופי' ולבן שינים מחלב מלבינים דברי תורה בסדורה בפיהם יותר מלבון החלב: **שעיניהם כחולות** כלומר בני דרום שהם מיהודה עיניהם כחולות ואדומות על ידי היין. ומפני דקשה מנ"מ בהא. ולכן אמר וכחם יפה לת"ת והיינו כדאמרי' חמרא וריחני פקחין (נזה"ק): **יפה יין** לבן שנים. פי' לזקנים. יותר מחלב לתינוק. דרש שינים כמו שנים כמו שאמר בגמרא אל תיקרי לבן שינים אלא לבן שנים: **אם יין** חרדלי שתית. הוא אדום. יין הוא. ואם יין נורדלי שתית הוא לבן אינו יין אלא מים. ולכן אמר חכלילי עינים מיין שהיו עיניהם אדומות מיין האדום (נזה"ק): (טז) **היו נסבין** כו' היו לוקחים כ"א מהם שני סלעים בכל שבת לקבץ העם לדרשות רבי יוחנן. ובשבת זה היה רבי יהודה המקבלם. ובשבת אחר היה רבי לוי המקבלם. ובעוד שהיה האחד מקבץ העם. היה חברו נכנס לבית המדרש והיה דורש דבר מה קודם שבא רבי יוחנן כדי שלא ישבו הצבור בבטלה (מת"כ): **עאל ר' לוי** לבה"מ. ואותו שבת היה רבי יהודה המקבץ הציבור: **הדין יונה** זה יונה בן אמתי הנביא משבט זבולן היה: **מזרחה** וגו' וסיפיה דקרא גתה חפר: **בן אמיתי** וגו' וסיפיה דקרא אשר מגת החפר וכיון דגת החפר מגבול זבולן יונה מזבולן היה: **גובבתא דצפורין** הערוך לא פירשו ונראה שהוא לשון גבשושיות וגבעות. ואולי ציפורי יושבת במקום הרים עכ"ל של המת"כ. והמוסף הערוך בערך האחרון הר גבנונים תרגומו אתעביד להון גבבא. פי' הטוטרות כמו גבעה. וז"ל היפ"ת נראה שהוא מקום בצפורי שיש בו גבים גבים מים ועל כן נקראת גת החפר דגת וגבע מובנם קרובים כדתנן בפרק הפרה המפנה המעין לתוך הגת או לתוך הגבי: **עאל** רבי יוחנן כו'. נכנס ר"י ודרש שיונה בא משבט אשר: **ואת** יושבי צידון. אלמא צידון מגבול אשר. וכתיב קום לך צרפתה אשר לצידון. ויונה בן הצרפית שהחיה

ושבקי דניעול. עאל ר' לוי אמר אע"פ שלמדנו ר' יוחנן בשבת זו שעברה הדין יונה משל אשר היה אלא אביו משל זבולן ואמו משל אשר. וירכתו על צידון. ירך שיצא ממנה מצידון היתה. א"ל אמרת נחמן קיים תיתי למימרנא מן יתיב ושמש דורש כ"ב שנה. ד"א וירכתו על צידון ר' אלעזר אמר זבוד דגלילה ר' יוחנן אמר מגדל דיו: (יז) יששכר חמור גרם. מה חמור זה גרמיו ברורין כך היה תלמודו של יששכר ברור עליו. רובץ בין המשפתים. אלו מב ג' שורות של ת"ח שהן יושבין לפניהם. וירא מנוחה כי טוב: זו התורה שנא' (משלי ג) כי לקח טוב נתתי לכם. ואת הארץ כי נעמה. זו התורה (איוב יא) ארוכה מארץ וגו'. ויט שכמו לסבול עול של תורה. ויהי למס עובד. אלו מג ר' ראשי סנהדראות שהיו משבטו של יששכר וכו'. ד"א יששכר חמור גרם. מדבר בארצו מה חמור זה נמוך מכאן ונמוך מכאן וגבוה באמצע. כך בקעה מכאן ובקעת מכאן והר באמצע. רובץ בין המשפתים. אלו ב' בקעות בקעת פסלן ובקעת יזרעאל. וירא מנוחה כי טוב זו תנעם. ואת הארץ כי נעמה זו נעים. ויט שכמו לסבול עולה של א"י. ויהי למס עובד. ר"א ור' שמואל בר נחמן. ר"א אומר כל השבטים הניחו יתירות. ושבטו של יששכר לא הניח יתירות: רשב"נ אמר אף שבטו של יששכר הניח יתירות אלא שהיו בעלי מסין. א"ר אסי הם מעלה מסין היו כמו שנשתעבדו. ד"א יששכר חמור גרם. (פרותיו) [פירותיו] של יששכר גסין היו והיה שבטו של יששכר נוטל מהם ומפרש בים והיו האומות רואין אותן ומתמיהין עליהם. והיו אומרים להם ישראל על אלו אתם מתמיהין אילו הייתם רואים לאדוניהם של אלו עוסקין בתורה היו לכם להתמה עליהן. והרבה גרים היו באים מד ומתגיירים. ר' יהודה ב"ר סימון בשם ר' אחא אמר יששכר חמור גרם יששכר חמור לגרמיה: (יח) דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל. מה כמיוחד של שבטים א"ר יהושע בן נחמיה אילולא שנדבק למיוחד שבשבטי' אפי' שופט אחד שהעמיד לא היה מעמיד. ואיזה זה זה שמשון בן מנוח. מו כיחידו של עולם מה יחידו של עולם אינו צריך סיוע כך שמשון בן מנוח אינו צריך לסיוע אלא (שופטים טו) וימצא לחי חמור טריה. מהו טריה בר תלתא יומין. רבי אבון אמר בטנה תרין. היא דעתיה דרבי אבון דא"ר אבון בלחי החמור חמור חמורתים וגו'. ויצמא מאד דמפטפט צחי. א"ר חוניא ורבי עזריה בשם ר' יוחנן אפי' היה צרצור של מים לא היה יכול לפשוט את ידו וליטלו אלא (שם) ויקרא שמשון אל ה' ויאמר ה' אלהים אתה נתת ביד עבדך וגו'. אמר לפניו רבון העולמים אם אין ביני לבינן אלא המילה הזאת כדי הוא שלא אפול בידן. מיד (שם) ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי. ר' לוי אמר המקום ההוא שמו לחי. רבנן אמרי המקום ההוא מכתש שמו. ר' אבא ב"כ ור' ברכיה בשם ר' אליעזר מז מלמד שהביא לו הקב"ה מעיין

מבין

יד יוסף מב תנחומא. סנהדרין ל"ז: מג במד"ר פי"ג. לעיל פ' ע"ב. אג"ב פ' פ"ב: מד ספרי ח"ב פיסקא של"ד: מה תנחומא ס"ז. ולקמן פ' צ"ט: מו סוטה י': מז סוטה י':

מתנות כהונה

היא היתה אמו של יונה והכי איתא בספר הזוהר וכן הביא הרד"ק בשם מדרש: אע"ג כו'. אע"ג שבשבת זה הוא שלך שתדרוש אתה בבית המדרש קודם שיבא ר"י קח נא שני סלעים ולך וקבץ את הצבור אל הדרשה והנח אותי שאכנס גם היום לדרוש בבית המדרש והכי איתא בירוש': ירך שיצא ממנו. והוא אביו כד"א יוצאי ירך יעקב: א"ל אמרת כו'. הענין הוא שבראות הצבור את ר' לוי שיפה דרש אמרו שלא ישמש עוד אלא יכנוס וידרוש בקביעות ואולי היה דורש עם ר' יוחנן בשוה זה בשבת זה וזה בשבת אחר וכך פי' האב"א ומה שאמר נחמן קיים ר"ל ר' יודא בר נחמן יעמוד וישמש תחתך ואתה שבא למימרא שלנו כלומר לדרוש והוא יותר ראוי לפי כבודך משתמש וכן עשה ונמשך כך שתים עשרה שנה וקראו נחמן בשם אביו כמו שקרא רבה לאביי נחמני ע"ש אביו והאב"א פי' נחמן שם א' של התלמידים נוה לשמש במקומו ובירוש' ליתא להאי: זבוד דגלילה. ובגדל דיו מיני אכלות הן: ברורין חזקים וברורין כו' ר"ל כמו שנא' ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם כמו שהביא רש"י ז"ל בחומש: והר מכאן. כלומר שהוא ארץ הרים ובקעות והוא מעלה טובה כמו שפירש"י ז"ל בפ' עקב: בקעת פסלן כו' שמות מקומות הן: יתירות מצאתי פירושו מיושבי ארץ כנען שלא הורישו ולעיל סוף פרשה ס"ב גרס יתידות על שם הכתוב והיו לשכים והיינו יתידות: אף שבטו כו'. וזהו למס עובד: אלא שהיה גרסי'. הם מעלים מסים כו' כלומר הם שבטו של יששכר בעצמם היה מעלים מסים ונראה שמס הוא מה שהיו מספיקים הוראות לכל אחיהם בני ישראל וכ"ה בתנחומא: כמו שנשתעבדו. נ"ל לבני זבולן שיצאו ועוסקין בפרקמטיא ושבט יששכר נשתעבדו לספק להם הוראות של תורה: לכאורה נראה דה"ג והיה שבטו של זבולן נוטל מהם ומפרש כו'. אבל המעיין לקמן בפרשה צ"ט יתבאר לו דה"ג שבטו של יששכר נוטל מהם על החמור ומביאין לזבולון וזבולון נוטל מהם ומפרנס כו' וכן מצאתי שוב בא"ב שכתוב שעל כל פנים יש פה טעות סופר והמעיין יראה ויבחר: ומתמיהין על גודל הפירות: ה"ג אומרים להם ישראל על אלו: לאדוניהם כו'. בני יששכר שעוסקין בתורה יומם ולילה היה לכם לתמוה ולפיכך אין לכם לתמוה על גודל הפירות כי זה לעומת זה עשה האלהים: גרים גרס לשון גריס: לגרמיה כלומר לעצמו יהיה שכרו לעה"ב בל יתערב עמו זולתו ודרש גרם לשון גרמיה ונראה דה"ג גרמי כלומר החמור היה גורם שבא לעולם וכדלקמן פרש' צ"ט וכן מצאתי שוב בספר אות אמת: כמיוחד כו'. זה שבט יהודה: אילולי שנדבק כו'. אמו של שמשון היתה משבט יהודה וכ"ה בספר במדבר רבה בפרשה י': בר תלתא יומין. בן שלשה ימים היה אותו חמור שכן בלשון יון קורין לשלשה טרי"א ואין לומר שלש שנים שבכל מקום תפסת מרובה לא תפסת: בטנה תרין. היתה מעוברת בני חמורים שהרי עבר תרגום יונתן מוריה נכש וכן תחלל גשם ועיין באיכה רבה במאמר חד מן אתונא שביעי וכן פי' בערוך: חמור חמורתים. משמע חמור של תאומים משני חמורים וזה הלחי היה של אחד מהם ואינו גדול כלחי משאר חמורים בעלמא: דמפטפט מי שמדבר הרבה הוא צמא למים וגם הוא מדבר ללא צורך שאמר בלחי החמור חמור חמורתים וגו': צרצור כלי זכוכית רחב למטה וקצרה למעלה ופירושו היה צרצור מונח לפניו: ולא היה כו'. ואולי שהספר חסר מונח לפניו ולא הי' כו': אם אינו כו'. אפי' אם אינו כו': אלא המילה. דייק מסיפיה דקרא ונפלתי ביד הערלים ולא כתיב הפלשתים: המקום כו' ופי' הכתוב המכתש שהיתה מונחת במקום שנקרא לחי: מכתש שמו. ופי' הכתוב במקום

מכתש

עץ יוסף

שהיה אליהו הוה כדאי' בפדר"א ובירושלמי. א"כ יונה מצידון היה והיינו מאשר: אע"ג כו' אע"ג שבשבת זה הוא שלך שתדרוש אתה בבית המדרש קודם שיבא ר' יוחנן. קח נא שני סלעים ולך קבץ את הצבור אל הדרשה והנח אותי שאכנוס גם היום לדרוש בבית המדרש (מת"כ): אע"פ שלמדנו כלו' אעפ"כ לא פליגי אדידיה אלא אביו משל זבולן: ירך שיצא ממנו. כצ"ל פי' בן דברת כרעא דאבוה וה"ק בן אחד מזבולן דהיינו יונה יהיה מצידון שיקרא צידוני ע"ש אמו שהיה משם (יפ"ת): א"ל אמרת נחמן קיים תיתי למימרנא מן יתיב ושמש דורש כ"ב שנה. היפ"ת הגיה שצ"ל אמרת נעמן קיימתיה למימרנא. מן ההוא יתיב ושמש דרוש כ"ב שנה. וה"פ אמרת דבר נעים ויפה שקיימת בה מאמר שנינו. ומן אז והלאה מינהו רבי יוחנן להיות דורש ומשמש לבדו כ"ב שנה עכ"ל ונכון. והנה בירוש' הוריות פ"ג אי' קם ר' אבא בר כהנא ונשקיה בראשיה לר' לוי אמר זכיתה מימרינה יקים תיזכי מימרינא מיתיב. ופי' היפ"מ זכית לאומרה בעומד תזכה לאומרה מיושב שיהיה זקן מוסמך שהוא דורש מיושב ע"כ. וכן כאן הדורש היה רבי לוי. וכן נ"ל א"ל אמרת מילתא קיים תזכה למימרינה מן יתיב. פי' שהציבור אמרו לרבי לוי כן. וסיים המדרש ושמש דרוש כ"ב שנה פי' ששמש הצבור בדרשותיו כ"ב שנה: ד"א וירכתו על צידון. כלו' לא תיקשי מ"ש צידון בזבולן עם היותו מגבול אשר דצידון זה הוא זבוד דגלילא או מגדל דיו שהם מגבול זבולן ואיקרי הכי ואין זה צידון דאשר: (יז) גרמיו ברורים חזקים וברורים מתוך גופתם: ברור עליו שהיו בני יששכר חכמים גדולים כדכתיב מבני יששכר יודעי בינה לעתים. ותלמודו ברור לו שלא היה מסופק בדברים. א"נ שכל רואיהם יכירום שהם חכמים ואמרו עם הכם זה כמו שהחמור עצמותיו ניכרים לעין: שהם יושבים לפניהם בארץ כדתנן בסנהדרין דג' שורות של תלמידים יושבים בקרקע לפני הסנהדרין. והיינו בין המשפתים כד"א אם תשכבון בין שפתים כדלקמן פ' צ"ט: זו התורה ונקראת מנוחה כמ"ש ומנוחה לא מצאתי כדאיתא בתנחומא: זו התורה ארוכה מארץ מדה. ואע"פ שארוכה מארץ קראה ארץ לפי שאין נראה במוחש דבר גדול ממנה ואין מראין לעין אלא מה שיכולה לראות. ועיין ביפ"ת ובנזה"ק: אלו מאתים ראשי סנהדראות. ועל ידי שטורח משא הצבור עלייהו נקראו עבדים כמ"ש בפרק כהן משיח גם אם תהיה עבד לעם הזה: שהיה משבטו של יששכר כו'. עם חיבת וכו' מרמז על השלום ענין זה דיששכר המבואר יותר לעיל פרשה ע"ב ע"ש: שהיה משבטו של יששכר. כדכתיב ראשיהן מאתים והיינו ראשי סנהדראות כדלעיל פ' ע"ב: נמוך מכאן שסדרהו בולטת הרבה. משא"כ שאר הבהמות שטח הצלעות קרוב לשטח הסדרה: כך בקעה מכאן. וטעם בשורה זו לומר שיזכה בהר ובשפלה לפי שההר יפה מהשפלה לקצת דברים והשפלה יפה למקצתם: עולה של א"י בהפרשת תרומות ומעשרות בהיותם בני תורה רובם ככולם וכדאמרי' בעלמא הזקה לחבר שאינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן. אבל שאר השבטים שהיו רובן ע"ה נחשדו בכך שבעבור זה תיקנו חכמים מעשר דמאי וכנודע. ולכן אמר על בני יששכר ג"כ ויהי למס עובד דהיינו כלפי הכהנים והלוים והעניים לתת להם חוקם הראוי להם כנותן מס למלך (נזה"ק): לא הניחו יתירות כאן כתב יתירות. ולעיל סוף פרשה ס"ב גרסי' יתידות והוא ע"ש הכתוב והיו לשכים. והיינו יתידות. וכל השבטים הניחו שארית מהגוים שארצותם נפלו בחלקם כדמפורש בכתוב. אבל ביששכר לא כתיב הכי נראה שלא השאיר שריד. והיינו למס עובד שטרח מאד כעובד למס להוריש כל אויביו. ואע"ג דבדן נמי לא כתיב שהניחו יתירות. מ"מ הא אשכחן שלקחו את ליש אחר מות יהושע: אף שבטו של יששכר הניחו יתירות מדכתיב לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה. ופשיטא שלא היה שבט יששכר גדול משאר כל השבטים ליישב כל הארץ מתחלה: אלא שהיו בעלי מסים. כלו' שאר השבטים אע"פ שמתחלה הניחום שם ע"מ להיות להם למס עובד מ"מ לאח"ז הרבה מהם מרדו בם והיו להם לשכים וליתדות. אבל העמים אשר ישבו בגבול בני יששכר נשארו להם תמיד למס עובד ולא ערב לבם לפרוק עול מפחדם ואימתם ונתנו תמיד מסים כפי מה שנשתעבדו בתחלה בזמן כיבוש הארץ. והיינו דקאמר הם בעלי מסים היו כמו שנשתעבדו משא"כ בשאר השבטים (נזה"ק). ובירושלמי הגי' מעלה מסין הוו כמו שנכבשו ור"ל לענין קדושת הארץ דינם כמו שנכבשו (הרד"ל): והיה שבטו של יששכר נוטל מהם ומפרש בים. עיין מת"כ והאב"א שכתבו שהגירסא הנכונה היא שהיה שבטו של יששכר נוטל מהם על החמור ומביאין לזבולון וזבולון נוטל מהם ומפרש בים. וכן נכון כי שבט יששכר היו עוסקים בתורה ולא במסחר כמבואר בסמוך ובכ"מ. וכן נאמר שמח זבולן בצאתך (לפרגמטיא) ויששכר באהליך (אהלי תורה) ופירוש הכתוב לפ"ז יששכר שפירותיו גסין כעצמות החמור שנטל מהם זבולן ומוליכם ומרבילם מעבר לים. המשפתים ל' שפת ים. ודרש ג"כ החמור גרם כדלקמן: יששכר חמור לגרמיה. כלו' שהחמור גרם לידתו כדלקמן פ' צ"ט וקמ"ל שהקב"ה סייעה באותה מעשה להטות חמורו של יעקב לאהל לאה: (יח) המיוחד של שבטים. הוא יהודה שהיה ראש השבטים ולפי שמיהודה הוד מלכות לשפוט את ישראל אמר שמדן יהיה שופט כמוהו שיהיו ישראל בימיו בשלוה כמו בימי דוד ע"י שהיה עושה נקמה בפלשתים א"נ שהיה שופט בצדק גמור בלי שום הנאה לעצמו כדוד דכתיב ביה ויהי דוד עושה משפט וצדקה (יפ"ת): אילולא שנדבק כלו' לפי שלא העמיד השופט אלא לפי שנדבק למיוחד שבשבטים לכן הקישו הכתוב אליו והכי אי' לקמן בבמדב"ר פ"י מלמד שהיה אביו מדן ואמו של מנוח מיהודה כו' וכן מנוח שהיה מדן ואשתו היתה מיהודה נמצא שמשון בא משבט דן ומשבט יהודה כו' ע"ש: לא היה מעמיד דשבט דן יכול שבשבטים ע"י פסל מיכה. וכן ואת האחד נתן בדן: א"צ סיוע מפורש לקמן פ' צ"ט כאחד כיחידו של עולם שאין צריך סיוע במלחמה שנא' פורה דרכתי לבדי. וכן שמשון העומד מדן לא הוצרך אחרים לסייעו. וכן לא הוצרך לחרב אלא לקח בידו לחי החמור בר תלתא יומין כדמסיק דכלא הסיבא: בר תלתא יומין פי' שהחמור בעל הלחי היה קטן בן ג' ימים. ודריש טריה שלישי מלשון יוני (יפ"ת): בטנה תרין שהיו ב' חמורים בבטן האם של חמור זה שהיה הלחי ממנו. וכן הוא בערוך בהדיא וז"ל כלומ' שני בנים בבטנה ולהכי קריה טריה דהיינו שלישי שהאם עם התאומים ג' וזה יורה שהיה אלם מאד. וז"ש היא דעתיה דרבי אבון דקמפרש חמור חמורתים שלחי החמור היה אחד מחמור חמורתים דהיינו ג' האם והתאומים (יפ"ת): ומפטפט צחי העיקר כפי' המת"כ מי שמפטפט דהיינו המדבר הרבה פטפוטי דברים צמא למים מכח הדיבור. ונראה דדייק ל' הכתוב שם ויהי ככלותו לדבר וגו' ויצמא מאד דלענין מאי אמר יתור לשון זה אלא להורות שע"י הרבות בפטפוטי דברים זה היה כל עיקר הסיבה לצמאונו (נזה"ק): אפי' היה צרצור כלי זכוכית רחב למטה וקצרה למעלה: של מים מונח לפניו לא היה יכול לפשוט את ידו וליטלו. כצ"ל ולא מצא תקומה אלא תפלה ח"ש אלא ויקרא שמשון אלא ה' שהיא התפלה. ודייק זה דאל"כ לא הו"ל לעמוד שם אלא למהר למקום שימצא מים (יפ"ת): ויאמר ה' אלהים אתה נתת ביד עבדך וגו' אמר לפניו רבון העולמים כו'. ממלת ויאמר ה' אלהים כו' עד וגו' עיקר הציון הנ"ל הוא נכלל במלת וגו' דמדסיים שם ונפלתי ביד הערלים: אלא המילה הזאת דייק מדכתיב ביד הערלים ולא ביד הפלשתים: לחי שמו כדכתיב (שופטים ט"ו ט') וינטשו בלחי. (שם) הוא בא עד לחי. ופי' הכתוב אשר בלחי האבן שהיתה שם העשויה כמכתשת. ורבנן אמרי המקום ההוא מכתש שמו. כי על האבן היה לו לומר סלע המכתש היינו שעשויה כמין מכתש. אלא המקום מכתש שמו. ולפ"ז המקום הכללי נקרא לחי ע"ש לחי דשמשון והמקום שממנו יצא מים הוא נקרא מכתש. ואפשר שדרשו רבנן כן כי מצינו מקום שנקרא מכתש (צפניה א' י"א) הילילו יושבי המכתש. ואולי הוא בארץ פלשתים שצפניה נבא שם על פלשתים כמ"ש (פ' ש') ופקדתי על כל הדולג על המפתן. והם

פלשתים

מבין שיניו. באי זו זכות מברכתו של משה שאמר יזנק מן הבשן מבין שיניו: (יט) יהי דן נחש עלי דרך. מח מה נחש זה מצוי בין הנשים כך שמשון בן מנוח מצוי בין הנשים. מה הנחש נאסר בשבועה כך שמשון בן מנוח נאסר בשבועה (שם) ויאמר להם שמשון השבעו לי. מה נחש זה כל כחו אינו אלא בראשו כך שמשון (שם טז) אם גולחתי וסר ממני כחי. מה הנחש זה ריסו מחלחל לאחר המיתה כך (שם טז) ויהיו המתים אשר המית במותו וגו'. מט הנושך עקבי סוס. (שם) קראו לשמשון וישחק-לנו. א"ר לוי כתיב (שם) ועל הגג כשלשת אלפים. אלו מה שהיו על שפת הגג אבל מה שהיו לאחוריהם ולאחורי אחוריהם אין בריה יודעת ואת אמרת (שם) וירדו אחיו וכל בית אביהו וישאו אותו ויעלו ויקברו אותו וגו' בקבר מנוח אביו. אלא יעקב אבינו בקש רחמים על הדבר ויפול רוכבו אחור. יחזרו דברים לאחוריהם לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו וסבור בו שהוא מלך המשיח כיון שראה אותו שמת אמר אף זה מת. לישועתך קויתי ה': (כ) אמר רבי יצחק הכל בקווי. יסורין בקווי. קדושת השם בקווי זכות אבות בקווי תאותו של עוה"ב בקווי. יסורין הה"ד (ישעיה כו) אף אורח משפטיך ה' קוינוך אלו יסורים. לשמך זו קדושת השם. ולזכרך זו זכות אבות. תאות נפש זו תאותו של עוה"ב. חנינה בקווי (שם לג) ה' חננו לך קוינו. סליחה בקווי (תהלים קל) כי עמך הסליחה מה כתיב בתריה קויתי ה'. לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו וסובר בו שגאולה מגעת בימיו. כיון שראה שמת מיד אמר לישועתך קויתי ה': (כא) גד גדוד יגודנו. בשעה שהיו ישראל מכבשין ומחלקין את הארץ היה שבט ראובן וגד עמהן והניחו את בניהם קטנים. מי שהניחוהו בן י' מצאו אותו בן ארבעה ועשרים. מי שהניחוהו בן עשרים מצאו אותו בן ארבעה ושלשים. נזדווגו להן שלשה משפחות רעות יטור נפיש וקדמה. הה"ד (דה"א ה) ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגראים וגו'. א"ר יהושע ב"ר נחמיה בימי שאול זה יהושע. ולמה הוא קורא אותו שאול שהיתה המלכות שאולה בידו. והיו אלו מגדלים שער ואלו מגדלים שער. היו אלו מגדלין שער עד שיראו את בניהם. ואלו מגדלין שער עד שיראו את אבותם. וישמעאלים מגדלין שער. ונתן הקב"ה בלבם של בנים והיו אומרים עננו ה' עננו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי ישראל עננו. הה"ד (שם) ויעזרו עליהם וינתנו בידם ההגראים. באיזו זכות. ר' לוי ורבנן. רבנן אמרי מברכתו של יעקב אבינו שאמר גד גדוד יגודנו. גייסא אתי למניים יתהון ואינון מגייסין גייסא. ור' לוי אמר מברכתו של יהושע הה"ד (יהושע כב) ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים וגו': (כב) מאשר שמנה לחמו. שארצו שמנה. שלחמו שמן. שהוא מעמיד בגדי שמונה. והוא יתן מעדני מלך. ג כפליות ואנפקיטן. נפתלי אילה שלוחה. מדבר בארצו שבולה בית השלחין. הה"ד (דברים ג) מכנרת ועד ים הערבה. מכנרת ר' אלעזר אמר ירח. ר' שמואל בר נחמן אמר בית ירח. ר' יהודה ב"ר סימון אמר סנבראי
ובית

יד יוסף מח שבת ק"י: מט ח"י: ג מנחות פ"ס:

מתנות כהונה

מכתש שהיה שם מונח הלחי: **מבין שיניו**. מבשן דרש נוטריקון מבין שיניו: **נחש** דרש ל' לא תנחשו: **נאסר בשבועה**. שהמחבר נחשים משביע אותם לאיזה מקום שירצה: **ריסו** הוא לשון קלו כמו ארסו וכ"ה במדרש קהלת בפסוק טוב אחרית דבר ופירושם ארס שלו הוא מפיל חללים אף לאחר מיתתו כהאי עובדא דויקרא רבה פרש' כ"ב שנגע בו במקלו לאחר מיתתו וניבל איברים איברים: **מחלחל** נימוק ומפיל חללים במותה וגו' גרסי': **קרא לשמשון כו'**. כלומר כמו כשנושך הנחש עקבי סוס נשמט הסוס ונופל גם רוכבו לאחור כן שמשון היה שומט ב' עמודי התוך ושעל הגג נפלו: **על שפת הגג**. דכתיב על הגג שהיו נראים רק על הגג: **ואתה אמרת כו'** והיאך מצאו אותו בין כל ההרוגים האלו: **בקש רחמים**. דכתיב ויפול רכבו אחור שכלם נפלו לאחוריהם ולא עליו: **אף זה מת**. לשון תימה מאחר שאף גם זה מת צריך אני לצפות עוד לתשועת ה' וכדמפרש ואזיל: **אלו** יסורים שנקראו משפט כד"א ויפש את בניו שופטים שמואל סי' ח': **והניחו את בניהם**. בארץ סיחון ועוג ככתוב בפ' מטות: **בן עשרים וארבע**. שעשו שם י"ד שנה של כבוש וחלוק: **שאולה בידו**. שהרי במותו פסק' ממנו המלוכה: **היו אלו**. בני ראובן וגד מגדלים שער כדמפ' ואזיל: **ואלו** בניהם שנשארו בערי מבצר בעבר הירדן מגדלים שער דרך אבל ודאגה: **וישמעאלים** מגדלים שער. נראה שהוא טעות: **ההגריאים** וגו' גרסי' וסיפיה דקרא כי לאלהים זעקו: **גייסא כו'** חיל הבא לשלול ולקפח אותם היו הם משוללים אותם וזהו גד גדוד כו' חיל הבא לשוללם יגודנו הוא לשוללו: **בגדי שמונה**. דרש שמנה כמו שמונה ר"ל שמונה בגדי כהונה וכדאמרי' לעיל סוף פרש' ע"א שבשבטו של אשר היה משיא בנותיו לכהנים גדולים שנא' הוא אבי ברזית: **כפליות כו'**. מיני פירות הם ועיין בערוך ונראה שצריך להיות כפניות: **בית השלהין**. שלוחה דרים מלשון בית השלהין:
ירח

עץ יוסף

(יפ"ת): **(כב)** [והוא יתן מעדני מלך כפליות ואנפקיטן] נ"ל ואנסקינון (וכווי"ו נתחבר לרגל סנו"ן ונעשה טי"ת). כן הוא השמן שעושים מזיתים שלא הביאו שליש ולא בישלו עדיין כל צרכם. ותרגום (אסתר ב' י"ב) ובשה חדשים בשמן המור ואנפקינון דמנתר ית שערא ומפנקת בשרא. וז"ל היפ"ת כפליות בעל אות אמת הגיה שצ"ל כפניות. ולי נראה דכפניות הן תמרים הרעים ומה ענינם למעדני מלך כו'. ונראה דקפליות גרסי'. ופירושו מטעמים (כי הטושה מטעמים נקרא קפילר) ומפרש המדרש מעדני מלך שיהיו בקיאים במלאכת המטעמים הראוין למלכים. וכן אנפקינון הוא שמן זית שלא הביא שליש שמשיר השער ומעדן הבשר כדאי' בפ"ק דמגילה וזה ג"כ נעשה ע"י בקיאים במרקחות. ודריש ג"כ למעדני מלך כי זה נעשה למלכים ושרים גדולים ולא להדיוטות עכ"ל: (הה"ד מכנרת ועד ים הערבה (דברים ג') פי' מכנרת הוא עד ולא עד בכלל (עיין רש"י שם) כי ממנו התחיל גבולם והוא עצמו אינו בכלל נחלתם כי
אם

עץ יוסף

פלשתים כמ"ש (ש"א ה') על כן לא ידרכו כהני דגון על מפתן דגון: **מעיין** מבין שיניו פי' מכתש אשר בלחי גומא שהשן יושבת בה שעשויה כמין מכתש. שסובר כמ"ד לעיל שנהלם כ"כ עד שאף אם היה צרצור של מים לפניו לא היה לו כח לפשוט ידו וליטלו. ולפיכך הוצרך הקב"ה להמציא לו מעיין מבין שיניו: **באיזה זכות** דלא משמע שהיה בזכותו לפי שהלך אחר עיניו ואינו כדאי שיעשה לו נס כזה: **מבין שיניו** ופירוש יזנק יקלא. מבשן נוטריקון מבין שיניו: (יט) **מה נחש זה מצוי**. אע"ג דקרא מפרש דמיונו לנחש שנושך עקבי סוס מ"מ רמז ג"כ הכתוב לענינים אחרים: **מצוי בין הנשים** כי טבעו תאוה רעה. ולכן כינה לשמשון כן שהיתה תאותו רבה בזה. ורמז ענין זה לומר שקרה לו שהיה כשפיפון הנושך עקבי הסוס שצריך להמית את עצמו כדי להמית רוכב הסוס: **נאסר בשבועה** ע"י שמשביעים אותו בלחשי החברים נאסר ואינו מזיק: **כך שמשון** נאסר בשבועה. ורמז זה לספר בשבחו שהוא ירא שבועה שעי"ז האמין בשבועת עמו ונאסר בידם וכדמשמע בויק"ר פ"ך: **אלא בראשו** מפורש בילקוט בקונטרס אחרון סי' ל"ה כשם שהנחש אם לקה בזנבו אינו מת כיון שהוא לוקה בראשו הוא מת שנא' הוא ישופך ראש כך שמשון אסרו אותו בידיו וברגליו ולא מת. כיון שגלחו ראשו כתיב והוא לא ידע כי ה' סר מעליו. ואעפ"כ הנושך עקבי הסוס שאחז בב' העמודים והפיל הבית: **ריסו מחלחל** ארס שלו אפי' לאחר מיתה מקב ומהלחל פי' אפי' לאחר מות הנחש הארס יוצא ממנו מחלחל. משא"כ שאר הדורסים דקי"ל שאם נהרגו קודם הוצאת הצפורן הנדרס כשר לפי שאין מטילין הארס אלא בהוצאת הצפורן ואז כבר מת ואין היזק בארס שלו. וכן ויהיו המתים שהמית במותו דודאי כשנפל הבית על כולם יחד רבים מתו אחריו אחרי מותו: **קראו לשמשון** וכתיב וילפות שמשון את שני עמודי התוך. והיינו הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור. בהפלת העמודים הפיל כל העומדים על הבית: **אלו מה שהיו על שפת הגג**. דכתיב הרואים בשחוק שמשון וא"א שיראו בו אלא העומדים על שפת הגג שהרכינו עצמן להביט אל תוך הבית: **ואת אמרת וירדו אחיו**. ר"ל מדכתיב וישאו אותו ולא קאמר וימצאוהו. דמשמע שלא הוצרכו לחפש אחריו על זה קמתמה איך אפשר זה. וקאמר יעקב בקש רחמים שימצא מיד שלא יתעכב מהקבורה כלל. והרמז לזה מדכתיב ויפול רוכבו אחור שמשמע שהתפלל שלא יפלו עליו אלא אחור כלו' נרחוק ממנו כדי שימצא שמשון לעצמו: **יחזרו דברים לאחוריהם** דרשה אחריתא היא שהתשועה שהיתה לישראל על ידו יהיה שוב לאחור במותו שיחזרו הפלשתים לצערם (יפ"ת ונזה"ק). אבלהרד"ל הגיה בקש רחמים על הדבר ויפול רוכבו אחור יחזרו רוכביו לאחוריהם: **לפי שהיה** אבינו יעקב. שלפי שהיה סבור בתחלת נבואתו כשראהו נוצח אויביו שלא כדרך העולם. סבר שהוא משיח ושוב ראה שמת אמר מאחר שזה מת לישועתך קויתי ה' על ידי מלך המשיח. אך קשה שהרי כבר אמר לא יסור שבט מיהודה עד כי יבא שילה והיינו מלך המשיח כדלעיל והיכי ס"ד שהמשיח מדן (יפ"ת). לכן נראה דל"ג מלך המשיח אלא שהגאולה מגעת בימיו. שאע"פ שאינו משיח מ"מ תלה הגאולה בו להיותו נטפל למלך המשיח. והוא מבואר ע"פ מ"ש בזוהרדלע"ל יבא עם מלך המשיח אחד משבט דן הנקרא שרי' והוא יהיה גבור חיל מאד ובכח גבורתו יפיל חללים הרבה מן גוג ומגוג. ולכן יעקב חשב תחלה שהוא שמשון. ולבסוף בראותו שמת ידע ואמנה כי עדיין לא הגיע העת אלא יתקיים באחר כיוצא בו (נזה"ק). וז"ל לאחוריהם לישועתך קויתי ה' לפי שהיה אבינו יעקב כו': (כ) **הכל בקווי** כלו' שאפי' אין האדם כדאי זוכה לכל המתנות בזכות הקווי כדמפרש והיינו בזכות האמנה והבטחון. ועז"א לישועתך קויתי ה' שאפי' לא יהיו כדאים כל כך לגאולה וישועה מ"מ תהיה הישועה בזכות הקווי והבטחון (מזה"ק): **יסורים בקווי** פי' שעם היות שהאדם בתוקף הצרה ומדוכה ביסורין יקוה לה' שירחם עליו ויסירם מעליו ועז"א אף אורח משפטיך ה' קוינוך שאף במשפטיך (אלו יסורים) שתביא עלינו קוינוך שתסירם ממנו כדפי' הרד"ק: **קדושת השם בקווי** שיהיה מקוה שתבא לידו שיקדש שם שמים וכהא דר"ע עקיבא מתי יבא לידי ואקיימנו: **זכות אבות בקווי** שעם שרואה האדם שלא עמדה לו זכות אבות כאילו לא נזכר לפני ה'. עכ"ז יקוה לו ויזכור לו. כי אולי איזה סיבה מנעה הטוב ממנו עד עתה ותבטל עכשיו: **תאותו של עוה"ב** היינו ימות המשיח שהיא הצלחה שאין לה תכלית וקצבה (יפ"ת): **ולזכרך זכות אבות** דמפרש לזכרך הזכרון שאתה מזכיר והיינו זכות אבות כדכתיב וזכרתי את בריתי יעקב וגו'. וכן בנוסח התפלה וזוכר חסדי אבות: **חנינא בקווי** כלומר שהאדם זוכה לחנינה שהוא מתנת הנס בזכות הקווי שנאמר ה' חננו לך קוינו: **סליחה בקווי** ר"ל הסליחה בזכות הקווי והבטחון בה' מתרצה בתשובה למחול ולסלוח עון: **לפי שהיה יעקב כו'**. מביא ראיה מיעקב שהכל בקווי שאע"פ שראה אותו שמת אמר לישועתך קויתי ה' וצפה לישועה שהיא קרובה כמ"ש כי קרובה ישועתי לבא: (כא) **גד גדוד יגודנו** בשעה שהיו ישראל מכבשים כו'. לשון האגדה מגומגם. ועיקר הכוונה כנוסחה שהביא בעל א"א וז"ל גד גדוד יגודנו הה"ד ויעזרו עליהם וינתנו בידם ההגריאים אמרו חז"ל כשחזרו ראובן וגד מכבוש הארץ והיו הולכים להם לאהליהם מצאו ד' אומות נלחמים בבניהם שנאמר ויעשו מלחמה עם ההגריאים וגו' והיו בניהם מגדלים שערותם והיו נלחמים אלו כנגד אלו ולא היו מכירים לבניהם שהניחום קטנים באותה שעה נתן הקב"ה בלבם ואמרו עננו ה' אלהי אבותינו עזרנו. שמעו אבותיהם והכירום נפלו על הישמעאלים והרגום הה"ד ויעזרו עליהם וגו' ולמה כן כי לאלהים זעקו באיזה זכות כו' ע"כ. וכן אמר כאן שבני ראובן וגד הניחו בניהם קטנים ומי שהניחו בן עשר מצא אותו בן כ"ד כו'. די"ד שנה עברו בכיבוש והילוק. וקאמר שנזדווגו להם שלש משפחות רעות יטור נפיש וקדמה (בד"ה ונודב) אלא דלא אשכחן בתורה שם נודב נ"ל דהם קדמה הנזכר בתורה. והן הם משפחות הישמעאל וכדמפרש בס"פ חיי שרה (נזה"ק): **הה"ד ובימי שאול עשו מלחמה את ההגריאים כו'**. דמלחמה זו היא המלחמה הנזכרת ראבונה באומרו ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגריאים דשאול זה יהושע שהיתה המלכות שאולה בידו (שבמותו פסקה ממנו המלוכה) אלא שהכתוב קיצר תחילה להזכיר סתם מלחמה אבל ספור ישיבתם באהלם. ושוב פירש איך היתה המלחמה: **והיו אלו מגדלים שער**. פי' בני ראובן וגד מגדלים שער ואלו בניהם שנשארו בערי המבצר בעבר הירדן מגדלים שער דרך אבל ודאגה. וישמעאלים הם ההגריאים שהם בני הגר. ואע"ג דכתיב אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים. אפשר דקצת משפחות נקראו בשם ישמעאל וקצתם בשם הגר. אבל כל ההגריאים ישמעאלים וכל הישמעאלים הגרים. ולפי שהיו מגדלים שער כישמעאלים ולא היה הפרש ביניהם לכך לא הכירום אותם אבותיהם לולי שהכירו אותם ע"י שצעקו עננו כו': **הה"ד ויעזרו עליהם כו'**. סיפא דקרא כי לאלהים זעקו שע"י שזעקו עננו נעזרו: **באיזה זכות** משום דכתיב תו וישבו מקניהם וגמליהם כי מהאלהים המלחמה נראה שמה' היה סיבותו להלחם להפילם בידם להלק שלל להכי בעי במה זכו לסבוב הזה (יפ"ת): **גייסא כו'** חיל הבא לשלול ולקפח אותם היו הם משוללים אותם וזהו גד גדוד חיל הבא עליו הוא יגודנו לבוז ממונו. ואע"ג דהתם הוי נמי ראובן וחצי שבט מנשה. מ"מ עיקר הנצחון היה לגד שהיו גבורי חיל ביותר כדכתי' בהו וטרף זרוע אף קדקוד. ולכן נאמר שם ספור מלחמה זו דוקא אחר יחוס שבט גד להורות כי לגד היה עיקר הנצחון במלחמה (יפ"ת): **ובנכסים רבים** דיתורא רמיז נמי אהא דכיון דקמפרש מקנה וכסף וזהב וברזל ונחשת ושלמות נכסים רבים מה הן. אלא אלו נכסי ההגריאים (יפ"ת): (כב) **שארצו שמנה** דלחם ל"ז והכא כתיב שמנה ל"נ. לכן קאמר דרמיז נמי שארצו שמנה (בתוא"ה התבואות בריבוי): **שהוא מעמיד בגדי שמונה**. דקרי ביה שמונה מדכתיב מאשר שמנה לחמו ולא קאמר אשר שמנה לחמו אלא לרמוז על הבנות הבאות מאשר שינשאו לכהנים ויעמדו מהם כ"ג שמלובשים בגדי שמונה: **כפליות** נ"ל קפליות ופי' מטעמים מל' קפילא. וקא מפרש מעדני מלך שיהיו בקיאים במטעמים הראויים למלכים (יפ"ת): **ואנפקיטן** שמן זית שלא הביא שליש המשיר את השער ומעדן את הבשר: **בית השלחין** שהיא שמנה שעומדת בהר וצריך להשקותה תמיד. שחלק נפתלי גבוה כדכתיב ונפתלי על מרומי שדה. ודריש שלוחה מל' שלחין. ולפ"ז נעשה אילה ע"ד כאיל תערוג על אפיקי מים. ופי' הנותן אמרי שפר על שצריך תפלה על הגשמים ע"ד ויעלו עליה במפגיע (יפ"ת): **הה"ד מכנרת עד ים הערבה** הפתח מפרש לה בענין אחר
דשלוחה

ובית ירח. א"ר לוי על ההיא תחום בית שאן ושמה כנרת. א"ר ברכיה כל חוף ים של טבריה נקרא כנרת. ולמה הוא קורא אותה גנוסר רבנן אמרי גני שרים א"ר יהודה בר סימון ע"ש (דה"א יב) ומנפתלי שרים אלף. הה"ד (שופטים ד) ותשלח ותקרא לברק וגו' ומשכתי אליך אל נחל קישון. דבי ר"נ אמרי שפר זו שירה שאמרו (שם ה) ותשר דבורה. ר' יוסי בריה דר' יעקב בר אידי בשם ר' אחא הנותן אמרי שפר אמרי שופר שהן משפרין אמרין שנתנו בשופר ובתרועה. את מוצא בשעה שעלו לקבור את יעקב אבינו באו בני חת להתעורר עמהן על הקבורה ורץ נפתלי כאילה והביא את הספר ממצרים ושיפר על ידן: (כב) בן פורת יוסף. בן שהפר לאחיו בן שהפירו לו אחיו. בן שהפר לאדונתו בן שהפירה לו אדונתו. א"ר אבון בן פרות רביתה בן פורת רביתה יוסף. בן פורת רבית יוסף [נא] ותגשן השפחות וגו'. היא דהוא אמר ליה עלי לפרוע לך אותה העין. בנות צעדה עלי שור וגו'. את מוצא בשעה [נב] שיצא יוסף למלוך על מצרים היו בנות מלכים מציצות עליו דרך החרכין. והיו משליכות עליו שירין וקטלין ונזמים וטבעות כדי שיתלה עיניו ויביט בהן. אעפ"כ לא היה מביט בהן. א"ל הקב"ה אתה לא תלית את עיניך והבטת בהן. חייך שאתה נותן לבנותיך צעידה בתורה. מהו צעידה פרשה. וימררוהו. בן שהמר לאחיו בן שהמירו לו אחיו בן שהמר לאדונתו. אבל איני יודע מי ירבה. ת"ל ורבו וישטמוהו בעלי חצים. אלו בעלי מחיצתו שהשליכו עליו דברים קשים כחץ (תהלים קכ) חצי גבור שנונים. [נג] ומה ראה למשלן כחץ מכל כלי זיין. אלא כל כלי זיין מכין במקומן וזה מכה ברחוק. כך הוא לשון הרע דאמור ברומי וקטיל בסוריא. ולא ככל גחלים אלא כגחלי רתמים. שכל גחלים כבים מבפנים. אבל גחלי רתמים אע"פ שהוא כבה מבחוץ עדיין הוא בוער מבפנים. כך כל מי שהוא מקבל לשון הרע אע"פ שאתה הולך ומפייסו והוא מתפייס עדיין הוא בוער מבפנים. [נד] מעשה ברותם אחד שהציתו בו את האור והיה דולק י"ח חדש חורף וקיץ וחורף: (כד) ותשב באיתן קשתו. זו עכסילו שהוא עושה במזל קשת. א"ר יוחנן מי גרם לך להדחות מן האתנים קשיות שנתקשת עם אדונתך. [נה] דא"ר שמואל בר נחמן נמתחה הקשת והזרה. הה"ד ותשב באיתן קשתו קשייתו. ויפזו זרועי ידיו. א"ר יצחק נתפזר זרעו ויצא לו דרך צפורניו. מידי אביר יעקב. ר' הונא בשם רב מתנה [נו] איקונין של אביו ראה וצינן דמו. ר' מנחמא בשם ר' איקונין של אמו ראה וצינן דמו. משם רועה אבן ישראל. אבן ישראל ראה וצינן דמו. מי עשה כן מאל אביך. מעל זו אזכרות שבבעל. רובצת תחת זו בית שאן בבית השריי. ברכות שדים ורחם. ר' לולייאני בן טורין משם ר' יצחק בולד בהמה ברכו. אמרה צא וראה אי זו היא שדדיה במקום רחמה ואי אתה מוצא אלא בבהמה. ר' אבא בר זוטרא אמר בא וראה עד היכן חיבב יעקב אבינו את רחל. אפי' בשעה שבא לברך את בנה עשאו טפילה לה. ברכות שדים ורחם יתברכון דדיא דהכין אוניקו ומעיא דהכין אפיקו: (כה) ברכות אביך. על מלמדני ועל מעבדני. עד תאות גבעות עולם. מה שנתאוו גבעות עולם. תהיין לראש יוסף. הכא

יד יוסף נא לעיל פ' ע"ח: נב סוטה הדסה. פדר"א פ' ל"ט ת"י וירוש': נג ירוש' פ"ק דפיאה. שוח"ט מזמור ק"כ. ערכין ט"ו: נד ב"ב ע"ד: נה לעיל פ' פ"ז. אג"ב פ"ס. ירוש' הוריות פ"ב. תנחומא ויחי. סוטה פרק א"נ: נו לעיל פ' פ"ז. אג"ב פ"ס. זוהר ס"ז דף רכ"ב. ופדר"א פ' ל"ט:

ענף יוסף

אם מנחלת נפתלי כמפורש בהדיא (יהושע י"ט) רקת וכנרת. והביא מקרא דדברים הנ"ל כי שם מתורגם בהדיא גינוסר (בכל השלשה תרגומים): (כד) [ותשב באיתן קשתו זו עכסילו שהוא עושה במזל קשת כו'] עיין במת"כ וביפ"ת. וכל הפירושים אינם מתיישבים על הלב. ובהגהות הרד"ל כתב ואפשר ל"ל עכסילו שהוא עשוי כמין קשת והוא שם עיר או הר בנחלת יוסף. ונכון: (כה) [אף הם לא טעמו טעם יין כו'] קשה דודאי יוסף שהכירם שהם אחיו ניחא שהותר לו הנדר. אבל הם שלא ידעו עדיין אם הוא יוסף למה הותר היום נדרם. וי"ל מפני אימת מלכות הפירו היום נדרם. אך קשה למה יוסף נקרא נזיר ולא

מתנות כהונה

ירח כו'. מיני שמות מקומו' ע"ל פרשה כ"ד: ושמה כנרת. תחום של בית שאן היה קורא כנרת: גני שרים. גנות של שרים כלומר גינות הטובו' מגדלות כל מיני פירות וגנוסר דרש כן בלשון נוטריקון: שופר דרש אמרי ספר לשון שופר תרועה ולשון יפוי כמשמעותו מיפים הם ד"ת כו' וכן דרשו בתנחומא נפתלי נופת לי כלומר ד"ת שנקראו נופת צוף ועיין עוד בספר צרור המור: את מוצא כו'. מלחה באפיה נפשיה הוא: הספר שטר מכירה: ושיפר כו'. השקיט המריבה שביניהם: שהפר היה מפר עמהם ברית אחוה והביא דבתם רעה אל אביהם: שהפירו לו. שמכרוהו לישמעאלים: שהפר לאדונתו. שלא היה נשמע אליה: שהפירה לו. שנתנה אותו בבית האסורים: ה"ג בין פירות רבית בין פרות רבית ודרשו מלשון פרות ופירות לשון גדולה ורום קומתו כלו' שנתגדל ע"י הלוס הפרות והשבולים: בן פורת ונתרבב קומתו לפני אמו ועיין עוד לעיל פרש' ע"ח: עלי לפרוע. עלי דרש כמו עלי ועיין בפ' נשא פר' י"ד דף קנ"ב ע"ב: מציצות מביטות כד"א מציץ מן החרכים: שיריין וקטלין. פי' הערוך טבעות ואמידין או הגור סביב הצואר: שיתלה עיניו. להביט למעלה ואעפ"כ לא עשה: צעידה שיעור מדה כמו מצעדי גבר: פרשה פרשת נחלת בת במקום שאין בן נאמרה ע"י בנות צלפחד בן חפר משבט יוסף: ה"ג בן שהמר לאדונתו בן שהמיר' לו אדונתו: מי ירבה. ר"ל מי הם הרבה והפציר ולא הגיה ת"ל ורבו שהם החזיקו במריבה: בעלי מחיצתו. אלו אחיו השוכנים עמו במחילה ובחבורה אחת ואחים דרש לשון מחילה וסוב דרשו מלשון חן: מה ראה. הכתוב להמשיל לשה"ר אל החצים: דאמיר כו'. לשון הרע נאמר כאן דכך משל ברומי וממית בעיר סוריא: ולא ככל גחלים. אינו ממשיל לשה"ר לגחלים בעלמא: אלא כו'. לפי גרס' הספר שגורם קיץ נ"ל שמנה עשר חדש אכן גופא דעובדא הביא ש"ט מזמור ק"כ ושם גורס י"ב חדש: עכסילו כתב בא"ב כוכב כסיל והוא קבוע במזל קשת והוא הם מאוד וכן יוסף נתחמם מאוד וקרוב היה להיו' קשתו נגערת: להדחות להיו' נדחה מבין האיתנים גדולי מלכו' להיותך בבית האסורים ודרש והשב לשון ביטול ובשיבה כד"א תשביתו שאור: ה"ג א"ר שמואל הקשת. בלשון נקי מדבר: דרך ציפורניו. במה שהכהו מעיינו לבטל הזקן וקטויתו: ראה וצינן דמו. דייק מדכתיב מידי אביר יעקב: ה"ג בירושלמי בפ' בני דמים' הוריו' אף איקונין של אמו ראה וצינן את דמו משם רועה אבן ישראל. ודרש אבן ישראל על רחל כי היא היתה אבן פינה ועקרת בית ישראל אבינו. ודרש רועה כמו ראה בהילוף אל"ף בעי"ן כמשפט אותיו' אה"ע ומשם מאותו זכות זכה למלכו' וכמו שדרשו זאח"כ שלא פשט לעבירה יבא וילבש רביד כו'. עד שע"י זה נתפרנסו כל בית ישראל ואת היתה בסבת מאל אביך כו': זו האזכרות כו'. לפי העניין שם מקום בגובה ההרים: בית שאן. שם מקום בעמק של בית שאן ושם היו פירות טובים מאוד: טפילה לה. טפלו ודבקו אחריה כדמפרש ואזיל: יתברכון כו'. יהיו מבורכים הדדים שכן הניקו בן הכם ויתברכו המעיים שכן הוציאו בן הכם וכן תרגם ירושלמי: על מלמדני ועל מעבדני. והורי דרש לשון הריון

עץ יוסף

דשלוחה על שם גנים שלה מל' שלחיך פרדס רמונים ומייתי מכתוב מכנרת ועד ים הערבה דמתרגמינן גנוסר. והיא נקראת בימיהם ירח למר. או בית ירח למר. ומקומות אלו היו מפורסמים בימיהם בגנות ופרדסים שהיו בהם. ועל כן נקרא גנוסר מלשון גני שרים. או לפרש אילה שלוחה זו גנוסר שקלה לבשל פירותיה כאילה הקלה מאד במהירות. וכן בתנחומא אילה שלוחה זו בקעת גנוסר המבכרת פירותיה וממהרת כאילה. ופי' הנותן אמרי שפר על טוב הפירות או כדאי' בתנחומא שמכבדין מפירותיה למלכים ומשפירין דבריהם. ומסיק שר"ב אמר כל חוף ים טבריה נקרא כנרת ע"ש אילן הנקרא קלא דכנרא שפירותיו מתוקים. או שנקרא כנרת ע"ש שפירותיו מתוקים כקול כנור. אלמא דארץ נפתלי היה מבורך בפירות טובים ומובחרים. וקאמר שלכך נקרא גינוסר שהוא נוטריקון גני שרים שהיה למלכים גנים שם. כן הוא לדברי הכמים. ורבי יהודה ב"ס מפרש שעל שם בני נפתלי עצמם נקרא גינוסר גני שרים שהיו בהם שרים רבים כדכתיב ומנפתלי שרים אלף וכן הוא בילמדנו פ' שלח אמרו רבותינו למה נקרא גנוסר וכו': הה"ד ותשלח ותקרא כו'. כמו ד"א על מקרא דאילה שלוחה. והיינו על ברק שנא' ותשלח ותקרא כו' שרץ כאילה במצות דבורה לבשרו על נצחונו לסיסרא. ולזה מייתי קרא דמשכתי אליך אל נחל קישון (יפ"ת): שהן משפרין אמרים שנתנו בשופר ובתרועה. דריש שפר לשון יופי כמשמעו. ודריש ליה נמי כמו שופר מדאפקיה בהאי לישנא ופירש שהיו מיפים את התורה שניתנה בשופר ובתרועה שהיו שופטי ישראל ומורין להם התורה והמשפט (יפ"ת). ובס' צרור המור הביא מדרש זה וז"ל הנותן אמרי שפר ר' יוסי ב"ח בשם רבי אידי בשם ר' אחא אלו ד"ת שנתנו למ' יום ע"י שופר ותרועה. וכן הוא במד' שוח"ט (א"ח): את מוצא בשעה שעלו לקברו את כו'. שהיה רץ במהירות כאילה כו'. ובמס' סוטה אמרו שעשו היה המערער על חלקו במערה ולפי מדרש זה היו בני חת עצמם המערערים לפי שהיתה מעפרון החתי תחלה. ויתכן מה שתקו עד עתה ולא ערערו בעת שקברו את יצחק ורבקה ולאה לפי שבאותן השנים שהיה יעקב במצרים החזיקו בני חת מחדש במערת המכפלה בהשבם שהיא הפקר שמתו כל האנשים היודעים שהיא קנויה עדיין ליעקב: ושיפר על ידן שהביא את הספר ממצרים ונתנו אותו לאחיו הגדולים להשתיק בו כח המערער. ושיפר על ידו כח מקח המערה: (כב) בן שהפיר לאחיו כו'. דרש פורת לשון הפרה. ודריש ליה באחיו או באדונתו. ומשום דכתיב ביה ב' זימני דריש ב' הפרות שהפר לאחיו ושהפרו לו אחיו. או נמי שהפר לאדונתו ושהיא הפרה לו. ומ"ש שהפר לאחיו פי' שהפר ברית אחים בהביאו את דבתם רעה ושהפירו לו אחיו ברית אחים ומכרוהו. ולפ"ז פי' עלי עין ע"י שאחיו שם עינו עליו קנאו בו. ומ"ש שהפר לאדונתו ר"ל שבטל דבריה ולא שמע אליה. וכן הפרה לו אדונתו אהבתה לו ושמתהו בבור בסוהר. ופי' עלי עין לפ"ז ע"י שנשאה עיניה עליו כאומרו ותשא אשת אדוניו (יפ"ת): א"ר אבון בן פרות רבית בן פירות רבית יוסף. כנ"ל משום דכתיב בן פורת ב' זימני דריש חד לשון פרות וחד לשון פירות ור"ל שנתגדל ע"י חלום הפרות וע"י חלום הפירות הייני השבלים: בן פורת רבית יוסף בכולם כתיב כו'. דריש לה בענין אחר. יהוא דפורת לשון רביה וגדולה. ורמז זה שהגביה קומתו לפני אמו. וע"י זה זכה לגדולה. ולכן אמר בן פורת ב' פעמים ולא הוצרך בעל האגדה להזכיר בפרשה זו בן פורת ב' זימני לפי שביניהם נדרשים לשון רביה (יפ"ת): עלי לפרוע לך אותו העין. שברכו מדה כנגד מדה שלא ישלוט בו עיה"ר והוא שלה ושולט על העיז ולא העין עליו. וע"ל פ' ע"ח סי' י"ג: מציצות מביטות: שירין וקטלין כו'. הם מיני תכשיטין: שיתלה עיניו להבים בהם. ואעפ"כ לא עשה: שאתה נותן לבנותיך פי' לבנות יוסף ניתן צעידה בתורה עלי שור כלו' בשביל ההבטה שלא הביט במצריות. ומדאפיק לה בלשון בנות ולא קאמר נשים דריש דרמיז נמי אבנותיו של יוסף. והא דבהא תליא שזכו בנותיו לכך ע"י שלא הסתכל בבנות מצרים (נזה"ק): מה צעידה פרשה מפרש צעדה מלשון תכשיט וקישוט כלשון אצעדה וצמיד דמפרש לה בתרגום יונתן בכלילא דדהבא דבריסא. וכבר נודע לי"ח כי הנפש המשכלת מתקשטת בקדושת ד"ת הנקראים קישוטי הכלה. וזהו שאמר כי בעבור שיוסף לא רצה להסתכל בקישוטי הבנות בנות מצרים. לכן בנותיו דהיינו בנות צלפחד שהיו מזרעו זכו לצעידה היא פרשה בתורה שנכתב על שמן שנעשה לנפשם כמין קישוט תכשיט וכתר לראשן מאור קדושת התורה (נזה"ק): פרשה היא פרשה נחלות שניתנה ע"י בנות צלפחד וראויה היתה שתנתן ע"י משה אלא שזכו הן שניתנה על ידן כדאי' בספרי: בן שהמיר לאחיו לשון מרירות. ופירושו שהשביעם ממרורים בהבאת דבתם רעה. והם המרו לו שמכרוהו. ומשום דכתיב וימררהו חסר וי"ו דריש שהמיר הוא לאחיו כאילו כתיב וימרר הוא. ופירש ג"כ שהמיר לאדונתו. ולכן לא נאמר ג"כ שהמירה לו אדונתו כדאמר לעיל שהפרה לו אדונתו. דהכא כתיב וימררהו בלשון רבים ולא יצדק אלא באחיו (יפ"ת). ובעל אות אמת ונת"כ גרסו בן שהמיר לאדונתו בן שהמירה לו אדונתו ואפשר שכוונתם כמו שפירש רש"י בחומש שפי' וימררהו פוטיפר ואשתו לאסרו: אבל איני יודע מי ירבה. אם אחיו שמכרוהו או אדונתו. והשיב ת"ל ורבו וישטמוהו בעלי חצים אלו בעלי מחיצתו שהשליכו כו'. ומי הוא זה. הלא ודאי אדונתו ואנשי ביתה כדכתיב וקרא לאנשי ביתה וכדמפו' לעיל נתנה אותו בפיהם של כולם ע"כ. והמה עזרו לרעה לדבר עליו סועה בשניהם חנית והצים ועליהם יצדק ב' ההוראות אלו: מה ראה למושלן כחץ. להמשיל את לשון הרע לחצי גבור שנונים: דאמור כו' לשון הרע נא' ד"מ ברומי וממית בסוריא: ולא ככל גחלים אינו ממשיל לשה"ר לגחלים בעלמא: אלא כו' לפי גיר' הספר שגורם חורף וקיץ וחורף נ"ל י"ח חדש. אכן גופא דעובדא הביא בשוח"ט מזמור ק"ך ושם גורס י"ב חדש: (כד) זו עכסילו פי' הא"ב"א כוכב כסיל והוא קבוע במזל קשת והוא חם מאד וכן יוסף נתחמם מאד וקרוב היה לסיות קשתו נגערת. וכה"ג נמי פי' היפ"ת: מי גרם לך שלא להדחות. כנ"ל ופי' שאם הי' בא להשמע לה היה נדחה מלהמנות עם השבטים באבני האפוד כדאי' בסוטה. ועל ידי קשייתו שנתקשה והיינו שנמתחה הקשת וחזרה כדבסמוך לא נדחה מאתם. וה"פ דקרא ותשב באיתן קשתו. קשתו שסבה שישב עם האיתנים דהיינו שבטים (יפ"ת): נתפזר זרעו כו' דרש ויפוזו לשון ויפוצו שזי"ן וצד"י מתחלפין זה בזה. וזרועו לשון זרע: איקונים של אביו כו'. לעיל פ"ז: איקונין של אמו ראה כו' דריש משם רועה אבן ישראל זו רחל שהיתה רועה. ונקראת אבן ישראל שהיא עיקרה של בית כדלעיל גבי ורחל עקרה. וכל מחשבת יעקב בהולדה בעבורה כדלעיל בפיר קין. וע"ז אמר מי עשה כן מאל אביך כו' פי' שה' שם לפניו צורת אביו ואמו כדי שיפרוש דאל"ה אל אביך ה"ל למימר מאי מאל אביך: מעל זו אזכרות שבבעל. שם מקום בנבול יוסף והוא גבוה. ובית שאן מקום נמוך ושם היו פירות טובים (יפ"ת ומת"כ): בולד בהמה ברכו שיהיו שגר אלפיו ועשתרות צאנו כרים ורבים שפי' שדים ורחם מי שדדיה במקום רחמה כדמפרש (יפ"ת): יתברכון כו' יהיו מבורכים הדדים שכן הוציאו בן הכם דהיינו האב וגם האם נכלל בזה: (כה) מלמדני ומעבדני הורי דרש מלמדי. וגם דריש ל' הריון כלו' האבות שלמדו

הכא את אמר תהיין ולהלן את אמר תבאתה ר׳ אבא כ״כ אמר תבואתה תאכל בעוה״ז והקרן קיימת לך לעה״ב. ולקדקד נזיר אחיו. שרחקו אותו אחיו ועשו אותו נזיר. א״ר יצחק מגדלאה את הוא כלילהון דאחיך. רבי לוי אמר נו נזיר ממש היה. דא״ר לוי כל כ״ב שנה שלא ראה אחיו נח לא טעם טעם יין. ואף הם לא טעמו יין עד שראו אותו הה״ד (בראשית מג) וישתו וישכרו עמו עמו שתו חוץ ממנו לא שתו :

פרשה צט

(א) למה תרצדון הרים גבנונים (תהלים סח). ריה״ג ור״ע. ריה״ג פתר קרא בהרים. א בשעה שבא הקב״ה ליתן תורה בסיני היו ההרים רצים ומדיינים אלו עם אלו. זה אומר עלי תורה ניתנת וזה אומר עלי תורה ניתנת. תבור בא מבית אלים וכרמל מאספמיא. הה״ד (ירמיה מו) חי אני נאם ה׳ וגו׳ כי כתבור בהרים וגו׳ זה אומר אני נקראתי וזה אומר אני נקראתי. אמר הקב״ה למה תרצדון הרים וגו׳ כולכם הרים אלא כולכם גבנונים המד״א (ויקרא כא) או גבן או דק. ב כולכם נעשה ע״ז על ראשיכם אבל סיני שלא נעשה ע״ז עליו (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו (שמות יט) וירד ה׳ על הר סיני. אעפ״כ אף ה׳ ישכון לנצח בבית העולמים. ר״ע פתר קרא בשבטים בשעה שאמר שלמה לבנות בהמ״ק היו השבטים רצין ומדיינים אלו עם אלו זה אומר בתחומי יבנה וזה אומר בתחומי יבנה. אמר להם הקב״ה שבטים למה תרצדון. כולכם שבטים כולכם צדיקים. אלא גבנונים מהו גבנונים גנבים. כולכם הייתם שותפין במכירתו של יוסף. אבל בנימין שלא נשתתף במכירתו של יוסף (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו. וכן אתה מוצא שקודם לת״ע שנה בני קרח מתנבאין עליה ג שהיא עתידה להיות בתוך חלקו של בנימן הה״ד (שם פד) נכספה וגם כלתה נפשי וגו׳. וכן הוא אומר (שם קלב) הנה שמענוה באפרתה וגו׳. ר׳ יהודה אומר בהמ״ק נבנה בתוך חלקו של יהודה דכתיב (ש״א יז) אפרתי מבית לחם יהודה. ר׳ שמעון אומר בתוך של מי שמתה באפרתה. ומי מתה באפרתה רחל. יכול בתוך חלקו של יוסף שהוא מבניה ת״ל (תהלים קלב) מצאנוה בשדי יער. בתוך חלקו ד של מי שנמשל בחית היער. ומי נמשל בחית היער בנימין דכתיב בנימן זאב יטרף : (ב) כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר וגו׳ (עמוס ג). ה יעקב זיוג שנים כנגד שנים. ומשה זיוג ב׳ כנגד ב׳. יהודה כנגד מלכות בבל זה נמשל כארי וזה נמשל כארי. זה נמשל כארי גור אריה יהודה. וזה נמשל כאריה קדמייתא כאריה (דניאל ז). ביד מי מלכות בבל נופלת. ביד דניאל שהוא בא משל יהודה. בנימן כנגד מלכות מדי זה נמשל כזאב וזו נמשלה כזאב. זה נמשל כזאב בנימן זאב יטרף וגו׳. וזו נמשלה כזאב (שם) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב. ר׳ חנינא אמר לדב כתיב דב היה שמה. היא דעתיה דר׳ יוחנן דאר״י (ירמיה ה) על כן הכם אריה מיער זו בבל. זאב ערבות ישדדם זו מדי. ביד מי מלכות מדי נופלת ביד מרדכי שהוא בא משל בנימין. לוי כנגד מלכות יון זה שבט שלישי וזו מלכות שלישית. זה אותיותיו משולשין וזו אותיותיה משולשין. אלו תוקעי קרנים ואלו תוקעי סולפירים. אלו לובשי כובעים ואלו לובשי קיסים. אלו לובשי מכנסים ואלו לובשי פמלליא. אלו מרובים באוכלסין ואלו מועטין באוכלסין. באו מרובים ונפלו ביד מועטין באיזו זכות מברכתו של משה שנא׳ (דברים לג) מחץ מתנים קמיו. ו ביד מי מלכות יון נופלת ביד בני חשמונאי שהם משל לוי. יוסף כנגד מלכות אדום זה בעל קרנים וזה בעל קרנים. זה בעל קרנים (שם) בכור שורו הדר לו. וזה בעל קרנים (דניאל ז) ועל קרניא עשר די בראשה. זה פירש מן הערוה וזה נדבק בערוה. זה חס על כבוד אביו וזה ביזה על כבוד אביו. זה כתיב בו (בראשית מב) את האלהים אני ירא וזה כתוב בו (תהלים נה) ולא יראו אלהים. ביד מי מלכות נופלת ז ביד משוח מלחמה שהוא בא משל יוסף. ר׳ פנחס בשם ר׳ שמואל בר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל. הה״ד (ירמיה מט) אם לא יסחבום צעירי הצאן

יד יוסף נו לעיל פ׳ נ״ב : נח שבת קל״ט : פצ״ט א מגילה כ״ט : ב עכו״ם מ״ה : ג יומא י״ג : ד זבחים נ״ד : ה מכאן עד ליבנה אחרינא בתנחומא. ובתחלת וכס״ף מדרש השכל. ובילקוט. וילקוט ס״ז : ו שבת כ״א : ז במד״ר פ׳ י״ד. ב״ב קכ״ג. לעיל פ׳ ע״ג. שוחר טוב :

מתנות כהונה

הריון כלומר האבות מעבדינו פי׳ האבות כד״א הלא הוא אביך קנך הוא עשך וכתיב ותבל את מעשי ידך ודרשו חכמי׳ ז״ל איזה מעשה ידיו של אדם זה בניו ובנותיו וכה״ג הוא דכתיב ישמח ישראל בעושיו כפי מדרש הזוהר בפ׳ פנחס וגם דרשו ל׳ הוראה : תבואתה תאכל כו׳. כלומר הפירו׳ תאכל בעולם הזה : והקרן כו׳. תהיין דרש דבר שהוא בהויותו וקיומו בלי שינוי וחילוף והוא עולם הקיום : עשו אותו נזיר. מריחוק מנזר מהם כד״א נזורו אחור : כלילהון עטרה ונזר שלהם : רצים ומדיינים. תרצדון דרש נוטריקון לשון רצה ודין : תבור הר תבור : מבית אלים. שם מקום וכן כרמל באספמיא : אמר הקב״ה למה אתם רצים ומדיינים : ה״ג כולכם הרים אלא כולכם גבנונים ר״ל אע״פ שכולכם הרים אבל סיני כלכם בעלי מומין : שנים כו׳. שני שבטים כנגד ב׳ מלכי אומות שאנחנו משועבדים תחתיהם וכדמפרש ואזיל : קדמייתא וגו׳. פסוק הוא בדניאל ונאמר שם על בבל : דמיה לדוב. דוב הוא זאב בנימן זאב תרגום יונתן מדמה ליה לדוב : לדב כתיב. חסר ו׳ והוא ממש כמו זאב בחילוף ד׳ בז׳ כמו אחז אחד זה דת אזנו אודניה וכן רבים וכן פירש״י בדניאל : דב היה שמה. עיקר שמה היא זאב וכדמפרש ואזיל : היא דעתיה כו׳. כלומר הא דר׳ חנינא אתיא כי הא דאמר ר׳ יוחנן ועיין זה סוף פ׳ שמיני : משולשין משלש אותיות לוי וכן יון : סולפירים פי׳ הערוך מיני הנוגרות והלוים בדוכנן היו משוררים בכינורות ומיני הנוגרות ובתנחומא הגירס׳ יותר ברורה : קיסים פי׳ הערוך מין כובע : אלו הכהנים משבט לוי היו לובשים מכנסיים : פמלליא כעין מכנסיים הוא לבוש לרוכבי הרכש : מועטין באוכלסין. הלוים מפני שהארון מכלה אותם כדאיתא לקמן סוף פ׳ במדבר : ונפלו כו׳. בימי חשמונאי הכהנים כדמפרש ואזיל : מלכות הרביעי זה. עשו הוא אדום נדבק בערוה כמו שדרשו חז״ל בפסוק ויהי עשו בן ארבעים שנה וגו׳ : זה יוסף וחס על כבוד אביו בשעה ששלחו אל אחיו כתיב ויאמר הנני לשון זריזות אע״פ שידע

עץ יוסף

שלמדו אותו והכו אותו ע״ד הלא הוא אביך קנך הוא עשך וכתיב ותבל את מעשה ידך ודרשו חז״ל איזה מעשה ידיו של אדם זה בניו ובנותיו של אדם : מה שנתאוו גבעות עולם. האבות הראשונים ע״ד שפירשו מראש צורים אלו האבות. ומגבעות אלו האמהות : הבא את אמר תהיין כו׳. פי׳ אמאי נקט הכא לשון הויה והתם לשון ביאה (יפ״ת) : תבואתה תאכל בעוה״ז פי׳ דתבואתה רמז ל׳ תבואה. ור״ל שהפירות בלבד אוכל בעוה״ז אבל הקרן מזכותו באשת פוטיפר שמור לעוה״ב : שרחקו אותו כשמכרוהו. וכן מתחילה הפרישוהו ולא יכלו דברו לשלום : ועשו אותו נזיר ואין אזירות בכ״מ אלא פרישות כדלק׳ בבמדב״ר פ״י : כלילהון דאחוך ונזיר מלשון נזר אלהיו על ראשו : נזיר ממש ופי׳ נזיר אחיו שהיה נזיר מפני אחיו כשלא ראה אותם. והא דכתיב ויגלח ויחלף שמלותיו מפני כבוד מלכות גילח עצמו תוך ימי נזירותו :

פרשה צט (א) למה תרצדון כו׳ אבנימן זאב יטרף קאי. ומשום דבעי לפרש דמיירי במזבח ובקרבנות כדלקמן מייתי הא דפליגי תנאי בהאי קרא דמר״ע שמעינן שנבנה ביהמ״ק בחלקו של בנימן. ור״י הגלילי נמי לא פליג בהא אלא בפירוש דלמה תרצדון (יפ״ת) : בשעה שבא ליתן תורה בסיני. דכל המזמור במ״ת מיירי כדכתיב התם אלהים בצאתך לפני עמך וגו׳ זה סיני וגו׳ רכב אלהים וגו׳ עלית למרום וגו׳ : היו ההרים רצים כו׳ ר״ל שר ההרים (יפ״ת) : כי כתבור בהרים גבי גלות מצרים ע״י נבוכדנצר כתיב. וה״ק קרא כי כמו שהר תבור וכרמל נעקרו ממקומן לקבלת התורה ושוב נסעו אחור בבושה. אף כך המצרים ישובו אחור מן המלחמה בבושה וכענין שנא׳ שם מדוע ראיתי המה חתים נסוגים אחור ובהיותם המון רב נמשלו לעקירת הרים גדולים ממקומם כהר תבור וכרמל (מה״ק) : זה אומר אני נקראתי כו׳. דאיתא במכילתא שהחזיר ה׳ התורה על שעיר ושאר אומות ונשמע קולה מסוף העולם ועד סופו שבא ליתן התורה על אחד ההרים. ועז״א כל ההרים הגבוהים אני נקראתי בקולו יתב׳ ולבסוף לא נבחר אלא סיני מטעמא דלקמן (מה״ק) : כולכם הרים כלומר אף שכולכם הרים טובים מ״מ אתם בעלי מומין : כולכם נעשה אליל על ראשיכם. ע״י שהם גבוהים. אבל סיני שהוא נמוך לא נעשה בו אליל. כאומר אלהיהם על ההרים הרמים. ואע״ג דקרקע עולם אינה נאסרת. לענין שכינה גנאי הדבר שתשרה במקום אליל (יפ״ת) : אעפ״כ אף ה׳ ישכון לנצח בבית עולמים. מלת אף הפני יתר ונמחק. וצ״ל אעפ״כ ה׳ ישכון לנצח בבית עולמים דדרים אף כמו אע״פ שנדחו תבור וכרמל מליתן התורה עליהם. מ״מ לא קיפח הקב״ה שכרם על רצונם הטוב וישכון ה׳ עליהם לנצח בבית עולמים שלעתיד. וכדאי׳ בילקוט שעתיד הקב״ה להביא סיני ותבור וכרמל ולבנות ביהמ״ק עליהם שנא׳ והיה באחרית הימים יהיה הר בית ה׳ נכון בראש ההרים וגו׳ : בשבטים ואיקרו הרים למעלה ע״ד שמעו הרים את ריב ה׳. כי מראש צורים אראנו וגו׳ : זה אומר בתחומי יבנה. ואע״ג דברים חזית קאמר שדוד בנה היסודות. מ״מ היו מערערים נגד נואת דוד בהשבם דמדעתיה עבד. ולזה כל אחד היה מבקש שיהיה בתחומו. והודיע שלמה שעל פי נביא היה הדבר לפי שהם גנבים (יפ״ת) : גנבים היפך גבן הוא גנב : כולכם הייתם שותפים. שאף ראובן כיון שהניחו בבור ולא שמר אותו נחשב לשותף. וכן יוסף שגרם מדון וריב על עצמו במה שהביא דבתם רעה. לכן נחשב גם הוא לשותף: ההר חמד אלהים לשבתו. ומ״ש עוד אף ה׳ ישכון לנצח ירצה דאף לעתיד אהרי הרבנו ה׳ ישכון שם שיחזור לבנות ביהמ״ק על מקומו : לת״ע שנה שהרי בת״פ שנה ליציאת מצרים נבנה ביהמ״ק. וא״כ בני קרח שהיו ביציאת מצרים ולא נבאו עד אחר שבלעו מבליעתם שעשו תשובה היה נבואתם קודם ת״ע שנה לבנין ביהמ״ק : הה״ד נכספה ושייס אל אלהים בניין. וגיון ודאי מבניינן : ר״י אומר בהמ״ק נבנה כו׳. משמעות דורשין איכא בינייהו. דהר הבית הלשכות והעזרות בחלקו של יהודה. והאולם והיכל ובית ק״ק בחלקו של בנימן. ורצועה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימן ובה מזבח בנוי כדתניא בפ״ק דיומא. ור״י סבר דהנה שמענוה באפרתה אחלק יהודה רמיז. ור״ש סבר דאבנימן רמיז (יפ״ת) : דכתיב באפרתה מבית לחם יהודה. ומ״ש מצאנוה בשדי יער נמי היינו יהודה שנמשל לגור אריה : רחל דכתיב ויהי עוד כברת ארץ לבא אפרתה (בראשית ל״ה) : ת״ל מצאנוה בשדי יער. ומ״מ אצטריך למימר באפרתה דלא תימא בשדי יער היינו יהודה כדעת רבי יהודה. דאי אפרתה נמי יהודה תרתי למה לי : ומי נמשל לחית היער בנימן ולא יוסף : (ב) כי לא יעשה כו׳. בעי למימר שמרדכי משבט בנימן מזדווג למלכות מדי הנקרא זאב ולזה קראו זאב. וליהודה קראו אריה ע״ש שנזדווג דניאל משבט יהודה למלכות בבל שנקרא אריה. ולה״ק שיעקב זיווג שני שבטים כנגד ב׳ מלכיות. וכן משה. ע״פ נבואה שנגלה להם סוד זה (יפ״ת) : יעקב זיווג ב׳ כנגד ב׳. שידע שבבל תפול ביד יהודה ולזה קראו אריה כמותה. ומדי תפול ביד בנימן ולזה קראו זאב כמותה : ומשה זיווג ב׳ כנגד ב׳ שידע שתפול יון ביד לוי. ולכן התפלל מחץ מתנים קמיו אפי׳ מרובים לפני מועטים. וידע שתפול אדום ביד יוסף ולזה הזכיר בו קרנים כמו שנזכרו באדום : ביד דניאל לפי שנבוכדנצר עשאו שליט עליהם ונכנעו לפניו הרי היא כנופלת בידו. וכ״ה במרדכי במדי שנעשה שליט בארץ עליהם (נזה״ק) : לדב כתיב נ״ל לדב כתיב דב הוא שמה. ור״ל משום דדוב להוד וזאב להוד לכן קאמר דדב כתיב בלא וי״ו והיינו זאב דזאב ערבות מתרגמינן דיבא. וז״ש דב היא שמה של החיה תנינא. ומה שלא נכתב זאב מפורש היינו משום דמדי ופרס כחדא מלכות השיבי ופרס נמשל לדוב ממש כדאמרי׳ בפ״ק דברכות דפרסיים אוכלים ושותין כדוב ומדי הוא זאב. לכן אמר לדב דהוי לישנא דמשתמע לתרי אפי (יפ״ת) : זאב ערבות ישדדם זו מדי הרי דר״י ס״ל דמדי נקרא זאב : משולשין משלש אותיות לוי וכן יון : סלפירם תרועה בלשון יון : אלו לובשי קיסים. היא הקסידא כלים פ״ד משנה ה׳. ופירש הברטנורא כובע נחושת שנותנין אנשי המלחמה על ראשן להגלה והיא הנקראת ג״כ קאססידא. או קאססים בל״ש. ועי׳ רש״י (שבת ס״ב ע״א) לא בשריון ולא בקסדא אמר רב סניארתא. ופרש״י כובע עור תחת כובע המתכת : ואלו לובשי פמלליא. ולעיל פרשה פ״ד כתונת הפסים כו׳ אסר עליו ז׳ פמלניא. וכן בכ״מ (נדה י״ג ע״ב) מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פמלניא של פרסים למעלה עד למתנים למטה עד ירכים. כתב בעל מוסף הערוך שהגירסא הנכונה הוא פמינליא ונהלפה בכל המקומות הלמ״ד קודם הנו״ן. וכן בל״ר ממש פעמינאליא : שנאמר מחץ מתנים קמיו. והיינו כפרש״י בחומש ראה שעתידים חשמונאי ובניו להלחם עם יון. והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים כנגד כמה רבבות ועז״א מחץ מתנים קמיו מכת מתנים וכו׳ : זה פירש מן הערוה. מאשת פוטיפר אע״פ שבאה לידו. וזה נדבק בערוה אע״פ שלא באה לידו היה רודף אחריה כדאמר לעיל פ׳ ס״ב שהיה גד נשי אנשים ומענה אותם. ושבא על נערה המאורסה : זה חס על כבוד אביו. שהלך בשליחותו ולא חש לאיבת אחיו כדלעיל פ׳ פ״ד שנהג בו כבוד : זה ביזה כבוד אביו. באומרו יקרבו ימי אבל אבי שהיה מצפה למיתת אביו : ומה כתיב בו ולא ירא אלהים כנ״ל. ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים (דברים כ״ה) ופרש״י שם ולא ירא עמלק אלהים מלהרע לך : שהוא בא משל

הצאן. ולמה הוא קורא אותן צעירי הצאן שהן צעיריהן של שבטים : (ג) בנימן זאב יטרף. מדבר בשופטיו מה הזאב הזה חוטף כך חטף אהוד לבו של עגלון. הה"ד (שופטים ג) ואהוד בא אליו והוא יושב בעיליתא קרירתא ויאמר דבר סתר וגו'. א"ל כן אמר לי מריה דעלמא נסיב חד חרבא וניתננה בגו מיעך. (שם) ויצא הפרשדונה פרתיה. ויצא אהוד המסדרונה ר' יודן אמר ערפלא טורא א"ר ברכיה ששם ישבו מלה"ש מסודרין. ד"א מדבר במלכותו מה הזאב הזה חוטף כך חטף שאול את המלוכה שנא' (ש"א יד) ושאול לכד את המלוכה על ישראל. בבקר יאכל עד (שם) וילחם סביב בכל אויביו. ולערב יחלק שלל (דה"א י) וימת שאול במעלו אשר מעל. מדבר במלכותו מה זאב חוטף כך אסתר חוטפת המלוכה הה"ד (אסתר ב) ותלקח אסתר וגו'. בבקר יאכל עד (שם ח) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן. ולערב יחלק שלל (שם) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. מדבר בארצו מה הזאב הזה חוטף. ח כך היתה ארצו של בנימן חוטפת את פירותיה. בבקר יאכל עד זו ירחו שהיתה מבכרת. ולערב יחלק שלל זו בית אל שהיא מאפלת. ר' פנחס פתר קריא במזבח. מה הזאב הזה חוטף כך היה המזבח חוטף את הקרבנות. בבקר יאכל עד ט (במדבר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר. ולערב יחלק שלל (שם) ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: (ד) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וגו'. י כבר כתיב ויברך אותם ומה ת"ל איש אשר כברכתו בירך אותם. אלא לפי שבירכן יהודה באריה דן בנחש נפתלי באילה בנימן בזאב חזר וכללן כולן כאחת ועשאן אריות ועשאן נחשים. תדע שהוא כן. יהי דן נחש והוא קורא אותו אריה הה"ד דן גור אריה. לקיים מה שנא' (שיר ד) כולך יפה רעיתי ומום אין בך : (ה) לישנא אחרינא ויקרא יעקב אל בניו. למה קרא להם יא לגלות להם את הקץ. כתיב (איוב יב) מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח. ומי הם נאמנים וזקנים יצחק ויעקב אהרן ומשה. במשה כתיב (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא. וכן אהרן (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ומפני שאמרו (במדבר כ) שמעו נא המורים נידונו בשפתותיהם (שם) לכן לא תביאו את הקהל הזה · הוי מסיר שפה לנאמנים. וטעם זקנים יקח. יב זה יצחק ויעקב. יצחק היה מחבב את עשו שהיה הקב"ה שונא אותו. וא"ל (בראשית כז) ועשה לי מטעמים ובקש לברכו ולגלות לו את הקץ. מה עשה הקב"ה העביר טעמו הימנו ולא ידע אלא התחיל חרד שנא' (שם) ויחרד יצחק וגו'. כיון שלא מצא מה לומר אמר (שם) גם ברוך יהיה. ואף יעקב בקש לגלות לבניו את הקץ שנא' האספו ואגידה לכם את אשר יקרא וגו'. והעלים הקב"ה ממנו והתחיל אומר ראובן בכורי אתה הרי טעם זקנים יקח : (ו) האספו ואגידה לכם. יג שמינת אותן זקנים כמו שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. נאמר האספו ונאמר הקבצו ושמעו. אלא הודיען שהן גולין שתי פעמים. ראובן בכורי אתה אתה הוא בכורי אתה הוא דומה לי. אני עשיתי פ' שנה אפי' טיפת קרי לא ראיתי. כחי וראשית אוני אתה היית טיפה ראשונה שלי. יתר שאת ויתר עז. ג' כתרים היו בידך הכהונה והמלכות ובכורה. יד הכהונה דכתיב יתר שאת ואין שאת אלא כהונה דכתיב (ויקרא ט) וישא אהרן את ידיו. המלכות דכתיב ויתר עז ואין עז אלא מלכות דכתיב (ש"א ב) ויתן עוז למלכו. הבכורה דכתיב ראובן בכורי אתה. ואיבדת אותן מי גרם לך פחז כמים אל תותר. ומהו נוטריקון טו ר' אליעזר אומר פחזת השלכת עול מעל צוארך. זע יצרך עליך. ר' יהושע אמר פחז"ת חטא"ת זני"ת. ר' לוי אמר פחז סרסהו. זע"ת חרד"ת פר"ח חטא מעליך. ד"א פחז פסע"ת על דת חלל"ת בכורתך ז"ר נעשת. כמים מהו כמים טז אם יהא ביד אדם קיתון של מים והוא נשפך אינו משתייר בו כלום אבל אם היה של שמן או של דבש משתייר בו לכך אומר כמים אל תותר. כי עלית משכבי אביך בשעה שהבאת דודאים והיתה אמך אומרת לאחותה (בראשית ל) המעט קחתך את אישי. את עלית משכבי וחללת יצועי. ומפני שחללת אותו יז הוי מרחוק עד שיבא משה שכתוב בו (שמות יט) ומשה עלה ויתיר אותך יח ויקרבך הה"ד (דברים לג) יחי ראובן : (ז) יצא ראובן ואזניו מקוטפות. התחיל קרא שמעון ולוי אחים. אחים דפחתא. א"ל אחים הייתם בדינה דכתיב (בראשית לד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו. ולא אחים ליוסף שמכרתם אותו. א"ר שמלאי יט בראובן כתיב (שם לז) למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו. הרי ראובן לא היה במכירתו של יוסף. ואף יהודה אומר להן (שם)
מה

יד יוסף ח תוספתא פ"ז דשביעית : ט ת"י וירוש' : י שיטה חדשה. במד"ר פי"ג. תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז. שה"ש רבה פ"ד. פסיקתא פ"ז : יא שיטה חדשה. פסחים נ"ו : יב תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז : יג מכאן עד בן פורת סוף תנחומא : יד במד"ר פ' ז' : טו לעיל פ' נ"ה סי' ז'. בבא ב"ס : טז תג"כ פ' פ"ב : יז שיטה חדשה : יח סנהדרין ל"ב : יט שיטה חדשה :

מתנות כהונה

שידע בשנאת אחיו אותו : וזה עשו ביזה כו'. שנאמר יקום אבי ויאכל וגו' דרך לווי ונערה : חטף כלומר גנב את לבו ודעתו : בעיליתא קריריתא. והוא התרגום של עלית המקרה וכן אמר לו זהו פירושו של דבר סתר שהחרב יהא נסתר ונחבא תוך בני מעיו : נסוב חד חרב גרסי'. פירושו ליקח חרב אחד וליתן אותו בתוך מעיך וזה דבר סתר : פרתים הפרש והזבל שבתוך מעיו ודרש הפרשדונה נוטריקון הפרשה שדא פירש נפל וכן פירש"י ז"ל ורד"ק בספר שופטים : ערפלא טורא. לא מצאתי פירושו ונראה פירושו לפי הענין ענן של ערפל והפך נזדמן לו מן השמים ולפיכך נמלט ועין לא ראהו טורא פירושו דמסודר כד"א ארבעה טורי אבן או יהיה פירושו כמו שפירש רבינו בחיי פרשת יתרו ורבי' אליהו המדקדק בהגהות השרשים ערפל הוא ענן זך ובהיר אין עין שולט בו ויהיה ערפלא טורא כמו ערפלי טוהר דכתיב בתפלת ר"ה השנה : וימת כו'. ודרש יחלק כמו יחלק שיהא הוא נחלק משלל אויביו : מדבר כו'. פי' כענין ד"א : מדבר בארצו. גם זה הוא כענין ד"א : מבכרת ממהרת לבשל פירותיה : מאפלת מאחרת לבשל פירותיה : כמה דלא אמר כי אפילות הנה : אמת היינו אמת היינו נאמנות : טעמו שכלו וטעם נבואתו. שתי פעמים. בבבל ובאדום ועל גלות בבל אמר האספו על שלא גלו אלא במלכות אחת ולא היו צריכים אלא אסיפה ועל גלות אדום אמר הקבצו על שנתפזרו בד' קצות הארץ : דומה לי. נראה דדרש בכורי לשון הכרת פנים והכי מוכח בתנחומא : עשיתי נתעכבתי : בידך שהיו ראויים לך : זר נעשת. למתנות כהונה וע"ל פרשה נ"ח : מקוטפות בנפש שפלה ורוח נמוכה ואזניו מטים לצד הארץ והוא מלשון כתף ונטף : דפחתא של הפחותא ר"ל דינה אחות' וכך אמרו לעיל וכל בנותיו כמה בנות הוו ליה חדא

עץ יוסף

משל יוסף. כדלקמן בבמד"ר ריש פ' י"ד : מסורת היא כו' כדלעיל פ' ע"ג : (ג) מדבר בשופטיו דקרייה זאב ולא אריה מפני שחוטף כזאב כי הזאב בא בערמה על החטוף ואורב לו במסתרים. כן אהוד חטף לבו של עגלון בערמה ופי' בבקר יאכל עד כו' מפורש בתנחומא בבקר יאכל עד ויתקעה בבטנו. ולערב יחלק שלל מדבר בארצו. ור"ל בהתחלת עניינו היה בהרג עגלון. וסוף עניינו שכבש את ארצו : בעיליתא קריריתא הוא התרגום של עלית המקרה : כך אמר לי מרא דעלמא. דאל"כ מאי דבר אלהים לי אליך. דאי מרמה דבר. לא ה"ל להזכיר שם אלהים. אלא אמת דבר כי ה' אמר לו ברוה"ק להכותו : נסיב חד חרב כו'. פי' ליקח חרב אחד וליתן אותו בתוך מעיך : פרתיה פרש והזבל שבתוך מעיו. ודרש הפרשדונה נוטריקון הפרש שדא. פי' נפל וכן פי' רש"י ורד"ק בספר שופטים : ויצא אהוד המסדרונה רבי יודן אמר ערפלא טורא. וכתב המת"כ לא מצאתי פירושו. ונראה שפירושו לפי הענין ענן של ערפל וחושך נזדמן לו מן השמים ולפיכך נמלט ועין לא ראהו. טורא פירושו מסודר כד"א ארבעה טורי אבן. או יהיה פירושו כמו שפירש רבינו בחיי פר' יתרו ערפל הוא ענן זך ובהיר אין עין שולט בו ויהיה ערפלא טורא כמו ערפלי טוהר דכתיב בתפלת ר"ה עכ"ל ולא ידעתי איך יכוון זה במלת מסדרונה והרד"ל פי' סדרים של אפלה שהן מסוככין מן השמש להקר ונכון : ששם ישבו מלה"ש מסודרים. להציל את אהוד ולתת בידו את מואב : מה הזאב הזה חוטף. מה שאינו שלו בכח ידו. כך שאול חטף את המלוכה שהיתה ליהודה בזכותו והיינו דמייתי מדכתיב ושאול לכד את המלוכה. דמדלא קאמר לקח משמע כלוכד מאחם. וג"כ משמע לוכד בזכותו וכמ"ש לקמן במדב"ר פ"א : בבקר יאכל עד וילחם כו'. כל ימי מלכותו קרי בקר שהיתה שמשו זורח. ועת מותו קרי ערב (יפ"ת) : ולערב יחלק שלל וימת שאול. הכי מפרש קרא ולהעריב שמשו יהיה סיבה מה שיחלק שלל כאומרו ותעט אל השלל וגו' (יפ"ת) : מדבר במלכותו יש מגיה ד"א מדבר במלכות אסתר. ואין צורך דמלכות אסתר נחשב מלכות בנימן (יפ"ת) : כך אסתר חוטפת שהמלכות היתה ראויה לושתי או ליפות ממנה. והטפה אסתר בטוב מעשיה : הה"ד ותלקח אסתר. משום דכתיב התם ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים מייתי לה לומר שאע"פ שהיו יפות ממנה עכ"ז לוקחה אסתר שנשאה חן מכולן : בבקר יאכל עד ביום ההוא כו'. השתא מפרש בקר וערב לשון ראש וסוף כלו' שבתחילת הענין זכתה אסתר בשל המן וסוף הענין בנתנו למרדכי (יפ"ת) : מדבר בארצו גם זה כענין ד"א : חוטפת פירותיה פי' שקולטת מיד הזרע (יפ"ת) : זו ירחו היא ברכה אחרת שיהיה בארצו מבכרת ומאפלת באופן שיתמידו הפירות בארצו ברוב השנה (יפ"ת) : במזבח שהיה בנוי בחלק בנימן ואמה אחת בלבד שהיה אוכל בחלקו של יהודה. ולהכי קרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד כדאי' בפר' איזהו מקומן : חוטף את הקרבנות. ע"י אש מן השמים שהיו נאכלין מיד כחטופים : (ד) חזר וכללן כולן כאחד. ומ"מ פרש בכל אחד בזה אריה ובזה נחש. לפי שהוא מיוחד יותר בדבר ההוא (יפ"ת). והענין מבואר בזוהר כי הי"ב שבטים שבטי ישורון הם מכוונים כלפי י"ב גבולים העליונים ואחז כ"א במדה מיוחדת למעלה. ולפיכך נתברך כ"א בדבר מיוחד כפי מדרגתו למעלה. ואמנם כאשר נודע שאין פירוד למעלה בין המדרגות העליונות וכל אחד כלול ממדרגת חברו ולפיכך גם השבטים למטה כלולים כלם זה בזה אלא שמ"מ כל אחד מיוחד יותר במדרגתו (זה"ק) : ומום אין בך כלו' שאין בהם שום חסרון בהיותם כלולים זה בזה בכל השלימות ליתן את של זה בזה ושל זה בזה : (ה) לגלות להם את הקץ. וכדכתיב את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. ומייתי עלה הא דכתיב מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח דמהא ילפינן בסמוך שהקב"ה שוב העלים ממנו את הקץ. ולכך התחיל לומר ראובן בכורי אתה וגו' : ומי הם נאמנים כו' דקרא משמע שלפעמים מסיר כח השפה אף לנאמנים בדבורם במה שנכשל מוצא שפתיהם ומפרש ריבא דקרא במשה ואהרן. והוא מבואר ע"ד מ"ש בתנחומא סדר וישב לכו חזו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מביאן ודרים ליה התם בענין משה בחטא מי מריבה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ שגזירה זו כבר היתה קדומה מחטא המרגלים כו' ועלילה נתלה בו בחטא מי מריבה שהיה רצונו יתברך שבזכותו יזכו דור המדבר לתחיית המתים לעתיד לפיכך כביכול הכשילו בלשונו לומר שמעו נא המורים כדי לתלות העלילה בו. וכן בחטא זה נכלל גם אהרן לפי שהיה עם משה באותו מעמד ועז"א מסיר שפה לנאמנים הללו להכשילם בדבורם לצורך תקון דור המדבר (מזה"ק) : זה יצחק ויעקב שנקראו זקנים דכתיב ויהי כי זקן יצחק וכה"א ועיני ישראל כבדו מזוקן. ונגלה להם מסטורין של הקץ ובעבור שבאו לגלות מסטורים לאחרים לקח מהם טעם חכמתן ונעלם מהם ידיעת הקץ וכדמסיק : ועשה לי מטעמים ומבקש לברכו כו'. ר"ל שלא נתכוון יצחק בהמטעמים להנאת גופו ח"ו אלא להרחיב לבו בשמחת המטעמים כדי להשרות עליו רוה"ק מתוך שמחה כדי לברכו ולגלות לו את הקץ. וכשמעה מתחילה ביעקב גילה לו את הקץ ואח"כ שבא עשו נפלה עליו חרדה גדולה מן השמים כדי להעלים ממנו שוב הקץ ע"י חרדה זו. וכן כיוצא בזה ביעקב היה שנעלם הקץ בסילוק השכינה ע"י עצבות וכמפורש להדיא בזוהר סדר זו ע"ב (זה"ק) : (ו) שמינה אותם זקנים. שהסמיכן לדון ולהורות כדרך סמיכת זקנים (יפ"ת) : שנא' אספה לי. דאל"כ האספו והקבצו למה לי. אלא האספו מופנה לג"ש (יפ"ת) : שתי פעמים ובשניהם יתקבצו לארצם. ולא חשיב גלות מצרים כי לא היו מפוזרים ולא בעי קיבוץ. עוד יש לפרש ב' פעמים על גלות מצרים וחורבן בית ראשון ושני חשיב פ"א שאע"פ שחזרו ובנו בית שני לא מיקרי קיבוץ שנשארו קצתם שלא עלו ולא היתה גאולה שעדיין היו משועבדים למלכי מדי ופרס (יפ"ת) : אתה הוא בכורי בתמיה וכי אתה דומה לי שאני בן פ"ד שנה לא ראיתי קרי ואתה וילך ראובן וישכב (יפ"ת) : עשיתי פ"ד שנה כצ"ל שהיה בן פ"ד כשנשא את לאה כדאי' לעיל פ' ס"ח : ומה נוטריקון לעיל פ' נ"ח ע"ב : השלכת עול כו' שהחי"ת והה"א מתחלפין לפי שהם ממוצא אחד. אבל בתנחומא לעיל פ' נ"ח אי' ר"א אומר פחזת הטאת זנית : לכך אמר כמים אל תותר. שלא נשתייר לו כלום מג' הכתרים : בשעה שהבאת דודאים. דכתיב את עלית קרי ביה עלית מבנין הכבד שנעשה משכבי יקר ומעולה על ידך וגם מזה נתגלגל תולדות יששכר יודעי בינה לעתים. וחללת יצועי הוא דרש בפני עצמו שגרם שרחל חללה וזותה משכב הצדיק על ידו. או פי' כשנתפשרה לאה עם רחל שישכב עמה הלילה קפץ ראובן מיד ובלבל יצועי אביו שהיה בבית רחל : (ז) יצא ראובן ואזניו מקוטפות. פי' ואזניו מטים לצד הארץ מרוב צער. והוא מלשון כתף ונטף (מת"כ) : אחים דפחתא כלו' אחים לדינה הגרועה : מה בצע ר"ל דעל ידי שבקשו שמעון ולוי הריגה הוכרח יהודה להתפשר עמם במכירה (מזה"ק) : הללו שמעון ולוי הם שוב הגדולים שבאחים ואחיהם אחריהם

מה בצע . הללו הם הגדולים נמצאת ששניהם מכרו אותו . תדע לך שבשעה שירדו למצרים לא לקח מאתם אלא שמעון שנאמר (שם מג) ויקח מאתם את שמעון . לכך קרא לשניהם כאחת . כלי חמס . מהו כלי חמס אמר להם גזולים הם בידכם אינן שלכם של עשו הם שנא' בו (שם כז) ועל חרבך תחיה. כליו של חמס הן ואין חמס אלא עשו שנא' (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב . מכרותיהם א"ר יוחנן [כ] לשון יוני הוא מכירין (פי' קורין לחרבות מכירין) . וי"א מכרותיהם מגורותיהם כמד"א (יחזקאל טז) מכורותיך ומולדותיך : (ח) בסודם אל תבא נפשי . [כא] כשיעמוד זמרי ויעשה אותו מעשה בכזבי אל יזכר שמי שם שנא' (במדבר כה) ושם איש ישראל המוכה וגו' . בקהלם אל תחד כבודי . [כב] כשיקהיל קרח את עדתו לחלוק לא יתיחד שמי עליהם אלא (שם טז) ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא אמר בן יעקב . [כג] כי באפם הרגו איש . וכי איש אחד הרגו והרי כתיב (בראשית לד) ויהרגו כל זכר . אלא שלא היו כולם לפני הקב"ה אלא כאיש אחד . וכן הוא אומר (ישעיה מ) הן גוים כמר מדלי וגו' ומהו הן לשון יוני הן אחד . וכן הוא אומר (שופטים ו) והכית את מדין כאיש אחד . [כד] כיוצא בו (שמות טו) סוס ורוכבו רמה בים . כסוס אחד ורוכבו . ארור אפם . לא קלל אלא אפם. וכן בלעם הרשע אמר (במדבר כג) מה אקב לא קבה אל . ומה אם בשעת הכעס לא קללן אלא אפם . ואני בא לקללן . אחלקם ביעקב . כיצד כ"ד אלף נפלו משבטו של שמעון בזמרי והיו אלמנותיו כ"ד אלף ונחלקו שני אלפים לכל שבט ושבט שנא' אחלקם ביעקב . וכל מי שמסבב על הפתחים משבטו של שמעון . אמר הקב"ה אף לוי יהא מסבב . מה עשה הקב"ה האכילו פרנסתו בנקיות ונתקיימה גזירת יעקב . גידלו הקב"ה ונתן לו א' מעשרה והוא מסבב ואומר תנו לי חלקי . לכך נאמר אחלקם ביעקב : (ט) הרי שמעון ולוי יצאו אף הם פניהם מכורכמות . [כה] והיה מתירא יהודה שלא יזכיר לו מעשה תמר התחיל קורא לו יהודה אתה יודוך אחיך . א"ל הקב"ה אתה הודית במעשה תמר יודוך אחיך להיות מלך עליהם . ידך בעורף אויביך . זה דוד שהוא עומד ממנו דכתיב ביה (ש"ב כ"ב) ואויבי תתה לי עורף . ישתחוו לך בני אביך . [כו] יצחק א"ל ליעקב בני אמך שלא היתה לו אלא אשה אחת רבקה. אבל יעקב שהיה לו ד' נשים א"ל ליהודה בני אביך . גור אריה יהודה מטרף בני עלית . מטרפו של יוסף שאמרת (בראשית לז) מה בצע . ד"א מטרף . מטרפה של תמר [כז] שהצלת ד' נפשות עצמך ותמר וב' בניה . א"ל הקב"ה אתה הצלת ד' אני אציל ד' מבני בניך דניאל חנניה מישאל ועזריה . וקרא לו ד' שמות גור אריה יהודה כרע שכב כאריה וכלביא : (י) לא יסור שבט מיהודה . [כח] זה כסא מלכות (תהלים מה) כסאך אלהים עולם ועד שבט מישור . אימתי ומחוקק מבין רגליו . כשיבא אותו שהמלכות שלו שכתוב בו (ישעיה כח) ברגלים תרמסנה עטרת וגו' . עד כי יבא שילה . מי שהמלכות שלו . ולו יקהת עמים . מי שמקהה שיני כל העכו"ם שנא' (מיכה ז) ישימו יד על פה אזניהם תחרשנה . ד"א ולו יקהת עמים מי שאו"ה מתקהלין עליו שנא' (ישעיה יא) שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרושו . אוסרי לגפן עירה . משיכנים כל ישראל שנקראו גפן שנא' (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע . ולשרקה בני אתונו . זה שכתוב בו (זכריה ט) עני ורוכב על חמור וגו' . ד"א ולשרקה בני אתונו · מי שנוטע כל ישראל כשורק שנא' (ירמיה ב) ואנכי נטעתיך שורק . והיאך הוא עושה (יחזקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים . כבס ביין לבושו . שהיין הרבה בגבולו . ובדם ענבים סותה . ואין סותה אלא טעות כדכתיב (דברים יג) כי יסיתך אחיך וגו' . אם יטעו בהלכה תהא מתכבסת בתחומו . חכלילי עינים מיין . מכאן את למד שהיין הרבה בתחומו . כאדם שאומר לחברו מזוג לי ושנה לי שחכך ערב לי חיך לי לי . ולבן שנים מחלב . [כט] בזכות התורה (ישעיה א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו : (יא) זבולן לחוף ימים ישכון . [ל] הרי זבולן קודם ליששכר שבן מייחסן יששכר זבולן . ולמה כן . אלא [לא] שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה וזבולן בא ומאכילו לפיכך קדמו . עליו אמר הכתוב (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה . יששכר כונס וזבולן [לב] מביא באניות ומוכר ומביא לו כל צרכו . וכן משה אמר (דברים לג) שמח זבולן בצאתך . למה שיששכר באהלך . שלך הן שאת מסייעו לישב בהן . יששכר חמור גרם . יששכר מביא בחמור וזבולן באניות שנא' והוא לחוף אניות . ד"א יששכר חמור גרם . חמור גרם אותו וכי מנין היתה לאה יודעת שבא יעקב אלא [לג] נהק החמור ושמעה קולו ויצאת לקראתו . ד"א יששכר חמור גרם כשם שהחמור [לד] טוען את המשא
כך

יד יוסף כ פדר"א פ' נ"ח : כא לעיל פ' נ"ח : כב סנהדרין ק"ט : כג אג"ב פ"ט . תנחומא אמר : כד תנחומא בשלח . וילקוט בשלח : כה שיטה חדשה : כו לעיל פ' ס"ו . ופ' נ"ח : כז שיטה חדשה. אג"ב פ"ט . אג"ב פ' פ"ב פ"ז . סוטה י' . במד"ר פ' י"ג : כח תנחומא . אג"ב פ' פ"ב : כט כתובות קי"א . תענית ז' : ל ילקוט משלי רמז תתקל"ד : לא זוהר בהעלותך : לב אג"ב פ' פ"ב . ולעיל פ' ע"ב ויק"ר פ' כ"ה : לג זוהר ויגש דף קנ"ז . יונתן ויגש : לד זוהר ס"ז דף רמ"ב :

מתנות כהונה

אדא הלואי קברה : **הללו** שמעון ולוי הם שוב הגדולים שבאחים ואחיהם אחריהם ודאי לא ידברו בפניהם וכמו שפירש"י בחומש : **גזולים** הם . מנהגים הללו : **של חמס** . של אותו שנקרא חמס וכדמפרש ואזיל : **ואני** בא כו' . בתמיה : **וכל מי** . כעין ד"א : **נתכרכמו** מפני הבוש' נהפכו פניהם לירקון ככרכום הלז : **אלא** אשה אחת . ויותר טוב לייחס אחר האם היכא דאפשר שהיא ברורה כי היא אמו : **עצמך** שאילו לא הודה היה מתחייב בנפשו : **גור אריה** . הרי שנים : **שילו** כתיב חסר יו"ד קרי ביה שלו : **משיכנים כל ישראל** . אל העיר ירושלים עירה כמו לעיר ה"א בסוף כלמ"ד ברא"ש : **שהיין** הרבה כו' . יין כמשמעו וכן משמע בהדיא בתנחומא : **ובדם** ענבים כו' . מכאן ואילך דורש כבס ביין על התורה שנקראת יין וכ"ה בתנחומא בהדיא : **שחיכך** ערב . גרסי' כלומר טעמו או שחכו וכדמפרש ואזיל : **חיך** לי לי . וכמו שדרשו חז"ל כל חיך הטועמו אומר לי לי : שכן מיוחסין בסדר תולדות : **יששכר** זבולון . נמצא שהקדימו פה : **למחזיקים** המחזיקים ותומכים ידי לומדי תורה ובספר הזוהר דרש ותומכיה מאושר תומכיה מראשו כלומ' ראשון קודם ללומדיה : **כונס** סחורה לחוף הים לגבולי זבולן וזבולן מגיע לארצות אחרות ע"י הספינות ושלך הן על שמו של זבולן נקראו אהלי יששכר : **מביא** בחמור . הסחורה מוליך בחמורים עד גבול זבולן ועיין כל זה לעיל פ' נ"ח :
נהק

עץ יוסף

אחריהם ודאי לא ידברו מפניהם כדמשמע כאן שכל שאר האחים הם יששכר וזבולן ובני השפחות לא דברו מפני אחיהם הגדולים : **נמצאת** ששניהם מכרו אותו . שהם עיקר המוכרים ולכן לא קנטר אלא להם : **אלא שמעון** ולא נטל ג"כ לוי דסני ליה בחד והא דלקח את שמעון ולא לוי הוא משום דאית' במדרש אגדת אמר יוסף אם אני מכנים לוי שמא יקפידו שבטים על לוי שהוא חכם וכ"ג ויעשו למצרים כמו שעשו לשכם : **ואין חמס** אלא עשו . ואע"ג דבכאן פירש כלי חמס שהם גזולים . מפני שלא ידקדק לשון חמס רק במה שנגזל מאחר ממש שנאבד ממנו . אבל כאן לא לקחו מיד עשו מאומה לכן פירש חמס עשו (יפ"ת) : **מגורותיהם** והכ"ף במקום גימ"ל בחילוף גיכ"ק כמו ויסכרו מעינות · והוא על דרך כי רעות במגורם בקרבם ור"ל כי להשמיד בלבבם ולהכרית גוים (יפ"ת) : (ח) **כשיעמוד** זמרי וטעם בסודם שסבטו באו ליטול עצה כדלעיל פ' נ"ח : **שלא היו כולם** פי' שרבים עמדו להלחם בהם כדלעיל פ"פ ונתנם ה' בידם כאיש אחד : **לא** קלל אלא אפם . כדלעיל פ' נ"ח : **מה אקוב** לא קבה אל . שדברי יעקב בנבואה הוו : **כ"ד אלף** כדכתיב ויהיו המתים במגפה כ"ד אלף . וממספר בני שמעון במנין הראשון והשני ידענו דרובן משמעון כדפרש"י בחומש : **אף לוי** יהא מסבב . בתמיה והלא לגיון של מלך הוא ואין ראוי שיהיה מסבב על הפתחים : **לכך נאמר** אחלקם ביעקב וגו' . ואפיצם בישראל משום שחד קאי על שבטו של שמעון וחד על שבטו של לוי : (ט) **אף הם** כמו ראובן שלא ואזניו מקוטפות כדלעיל . ומ"מ לא קאמר הכא הכי לפי שלא היתה חרפת שמעון ולוי כל כך כשל ראובן: **והיה** מתירא יהודה ומסלק עצמו לזוית התחיל קורא לו יהודה אתה אינך כראשונים והיינו דכתיב ביה אתה : **אתה הודית** במעשה תמר . שאמרת צדקה ממני . אע"פ שהיית יכול לכפור בהותמ' והפתילים ולא חשת לבושתך כדי להצילה מהמות : **יודוך אחיך** להיות מלך . ואע"ג דראובן נמי אודי לא זכה לזה . לפי שלא הודה אלא כשראה שהודה יהודה כדאי' בפ"ק דסוטה : **זה דוד** שניתן לו עורף . אבל שאר שבטים אינם זוכים לזה : **יצחק** אמר לו ליעקב כו' . פירשתי לעיל פ' ס"ו ע"ש : **עצמך** מדינה של גיהנם . אבל בבמדב"ר פ' י"ג לא חשיב הצלת עצמו משום דלא דמיא לאחריני שהוא בעוה"ז (יפ"ת) . ובשיטה חדשה או' אתה הצלת ד' נפשות יוסף מן המיתה ותמר ופרץ וזרח מן השריפה אני מציל מבניך ד' נפשות . דניאל מן הבור כנגד יוסף . וחמו"ע מן השריפ' כנגד תמר ופרץ וזרח : **וקרא לו** ד' שמות גור אריה כרע שכב כארי וכלביא . כנ"ל והוא הכתוב בפר' בלעם דמיירי נמי ביהודה כדלעיל פרק נ"ח . וחשיב אריה וארי תרי מיני . ואפשר דחד מינהון אריא דבי עילאה (יפ"ת) : (י) **זה כסא** מלכות . כמשמעות שבט דהיינו שבט מישור שבט מלכותך . ומשום דקשה שהרי ראינו כמה ימים שסר המלכות מיהודה שעל כן דחקו בגמרא לפרש ארישי גליות . לכן אמר אימתי ומחוקק מבין רגליו כו' פי' דקרא לא מיירי אלא לימות המשיח שמשיבא מלכותיה לא תתבטל . וז"ש אימתי יהיה זה שאמר ומחוקק מבין רגליו כשיבא אותו שהמלכות שלו דהיינו משיח . ופי' עד כי יבא שילה כשיבא שילה . או שמלת עד דבקה למעלה ופי' לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו לעד לעולם . וזה כשיבא שילה (יפ"ת) : **שכתוב בו** ברגלים תרמסנה עטרת גאות וגו' . כתב הא"ב ע"ש הוא כי מקרא זה מדבר מפורענות ישראל ע"ש אך נ"ל תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים (ישעיה כ"ו ו') והוא מלך המשיח שנאמר בו עני ורוכב על חמור (זכריה ט' ט') . וכתב הנזה"ק שהענין מבואר ע"פ הסוד הנזכר בזוהר פקודי דזמן הגלות הוא עד דמטו רגלין ברגלין . ופירושו מבואר בכתבי האר"י ז"ל ע"ש והמשכיל יבין : **שילה מי** כו' שילה כתיב חסר יו"ד קרי ביה שלו (מת"כ) ודבריו אלה אינם אלא מן המתמיהין שבכל הספרים כתוב שילה מלא יו"ד וכן הוא ע"פ המסורת אך הדרשא תדרוש (מנחת שי) . ועי' רש"י בפירוש התורה : **שמקהה שיני** כו' פירשתי לעיל פרשה נ"ח : **מתקהלין** עליו ללמוד תורה מפיו כדלעיל פ' נ"ח : **אוסרי לגפן** עירה מי שיכנים . כנ"ל ופי' שילה הנזכר הוא מי שיכנים כל ישראל . ולקיים גירסתנו יש לפרש הא דלא יסור שבט מיהודה היינו מאחר שיכנים כל ישראל דהיינו בימות המשיח שמאז לא ינטלו מעל אדמתם . אבל קודם לזמן זה יסור (יפ"ת) : **שנקראו גפן** וקדרים קרא כאילו כתוב אוסרי גפן לעירה דהיינו שיכנים ישראל לעיר ירושלים : **זה שכתוב** בו עני . וה"ק ולשורקה דהיינו ישראל כדבסמוך יכניסם לעירם . בני אתונו מי שכתוב בו עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות : **ד"א ולשרקה** דלפי הדרשא הקודמת לשורקה אלו ישראל כדפירשתי . איכא בינייהו דלדרשא קמייתא שורקה שם לישראל כמו גפן וכוונת הכתוב שהמשיח יכניס את ישראל לארץ וקרי ישראל בשמות נרדפים . ולפי דרשא זו רוצה לומר שהמשיח יעשה לישראל כמו לשורקה דהיינו שיטעם בגבולם כמו שנוטעים השורקה . ור"ל שיקבעם באופן שלא ימוטו לעולם : **והיאך הוא עושה** ר"ל לנטעם כשורק להיות זרע אמת . וקאמר וזרקתי עליכם מים טהורים והיינו שיערה עליהם רוח טהרה ויסיר לב האבן ונמצא שכמו שהשורק זרוע על מים כן ישראל יהיו נטועים ומגודלים על מים טהורים : **שהיין הרבה בגבולו** ומרבויו יכבסו בו הלבוש כמו במים : **תהא מתכבסת בתחומו** ר"ל בלשכת הגזית שבחלקו של יהודה : **שהיין הרבה בתחומו** אבל מכבס ביין לבושו אע"פ שאמר לעיל שהיין הרבה אין כל כך ראיה דמצי מפרש לה בתורה ממש על דרך כי טובים דודיך מיין . אבל הכא דכתיב חכלילי עינים משמע יין ממש שמאדים העינים : **כאדם שאומר לחבירו** מזוג לי ושנה לי שחכך ערב לי . מלת כאדם הוא כמו ד"א . וקמפרש קרא בתורה שאומר לחברו שילמדהו כי יערב עליו שיהו והכו ממתקים . ומשום דכתיב יין אומר הטעם שעשה משל הד"ת ביין לפי שדרך אדם לומר לחבירו מזוג ושנה לי . וכן יאמר בתורה שנה ושלש לי שחכך ערב יותר מיין . ופי' נ"כ ולבן שינים מחלב בזכות התורה (יפ"ת) : **בזכות התורה** אם יהיו חטאיכם . דרש שינים כמו שנים ומפרש ליה מלשון חטאיכם כשנים . ויראה שהתורה תלבין החטא יותר מהחלב או שיתלבן החטאים שהם כשני מחלב מחמת התורה שנקראת חלב כדכתיב דבש וחלב וגו' : (יא) **זבולן** לחוף ימים ישכון הרי זבולן קודם ליששכר ואינו כן שכן מייחסן , כן הגיה האות אמת ולא נהירא כי למה נ"ל הרי זבולן קודם ליששכר דהא חזינן לה , אלא כך נ"ל הרי יששכר קודם לזבולן שכן מייחסן כו' והוא לשון קושיא (יפ"ת) : **שבן מיחסן** כו' . הרי דאפילו בחשיבות נמי יששכר קודם לזבולן דא"כ ליקדים זבולן כמו שהקדים בנימן לבני השפחות לחשיבותו . וא"כ קשה למה הקדים יעקב זבולן ליששכר : **לפיכך קדמו** פי' לעיל פ' ע"ב : **עליו נאמר** עץ חיים כו' . נתב' בויק"ר פ' כ"ה : **שלך הן** שפי' אהלך בתי מדרשות על דרך יושב אהלים וקוראם על שם זבולן כי שלו נחשבו שהוא סבה ליששכר שיעסוק בתורה : **יששכר מביא בחמור** ר"ל דחמור גרם דבק למ"ש והוא לחוף אניות : **חמור גרם אותו** כי לולי זה היה הולך יעקב לאהל רחל ולא היה חושש להסכמת רחל ולאה אלא מאת ה' היתה לידת יששכר שמאתו היה שינעור החמור . והזכיר יעקב זה לומר כי לכן יהיה לו להיות רובץ בין המשפתים ולהטות שכמו לסבול עול תורה כי היא חלק אלוה : **טוען את המשא** ואינו בועט
כשאר

כך יששכר טוען את התורה. רובץ בין המשפתים. אלו התלמידים שיושבים בארץ לפני חכמים שנא' (תהלים סח) אם תשכבון בין שפתים. וירא מנוחה כי טוב. [לה] זו תורה דכתיב (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם. ויהי למס עובד. מהו מס [לו] זו הלכה שהיו טועים בה יהיו מבקשים מידם. וכן הוא אומר (שופטים ה) בעמק שלח ברגליו בעומקה של הלכה: (יב) דן ידין עמו וגו'. [לז] כמיוחד שבשבטים זה יהודה. ד"א כאחד. כיחודו של עולם שאינו צריך סיוע במלחמה שנא' (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי. כך שמשון העומד מדן אינו צריך אחרים שיסייעו אותו בלא חרב אלא בלחי חמור: יהי דן נחש עלי דרך שפיפון. כל החיות מהלכות זוגות זוגות [לח] והנחש אינו מהלך בדרך אלא יחידי. ד"א יהי דן נחש עלי דרך. כשם שהנחש נקמן כך היה שמשון שנא' (שופטים טז) ואנקמה נקם אחת. כיון שראה אותו יעקב אמר לישועתך קויתי ה'. אין זה מביא את הגאולה אלא מגד שנא' גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב. לאותו שהוא בא בעקב (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא שהוא משבט גד. לכך נאמר והוא יגוד עקב: (יג) מאשר שמנה לחמו. [לט] שבנותיו נאות שנא' (בראשית ל) כי אשרוני בנות. וכן הוא אומר יהי רצוי אחיו בבנותיו. והוא יתן מעדני מלך. שבנותיו ראויות למלכות שנא' (ש"ב א) המלבישכן שני עם עדנים. נפתלי אילה שלוחה. זו בקעת גנוסר שהיא ממהרת את פירותיה כאיל. הנותן אמרי שפר. שארצו מתברכת שנא' (דברים לג) נפתלי שבע רצון וגו'. והם מבכרין מפירותיהם למלכים ומשפרין דבריהם ואם היה בלבן עליהן היו מתרצין להן. בן פורת יוסף וכי פורת לית הוא יוסף אלא מהו בן פורת [מ] שע"י פרות נתגדל בגאיו (תהלים קטז) אתהלך לפני ה' בארצות החיים:

פרשה ק

(א) דעו כי ה' הוא האלהים (תהלים ק). ר' יהודה בר סימון ור' אחא. ריב"ס אמר דעו כי ה' הוא האלהים הוא עשנו ולא אנחנו בראנו את נפשינו. לא כפרעה שאמר לי יאורי ואני עשיתני. ור' אחא אמר דעו כי ה' הוא האלהים הוא עשנו ולא אנו משלימים את נפשותינו. ויכל יעקב לצוות את בניו. ג' צווים נאמרו בענין. ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי. א"ל [א] אם זכיתם לכם זכיתם בעצמי. ואם לאו משאני מסתלק מן העולם אצל אבותי אני הולך שנא' אני נאסף אל עמי. [ב] כיון שנסתלק מיד ויעשו בניו לו כן כאשר צום חנטו אותו והעלוהו במטתו: (ב) (ס"ג) ג' צווים נאמרו בענין ויצו אותם ויאמר אליהם וגו' ויכל יעקב לצוות את בניו וגו' ויעשו בניו לו כן כאשר צום. הראשון על ע"ז המד"א (הושע ה) כי הואיל הלך אחרי צו השני על ברכת השם המד"א (ויקרא כד) ונוקב שם ה' מות יומת וגו'. השלישי על נשיאת המטה אמר להם תנו דעתיכם שלא יגע עכו"ם במטתי שלא לסלק את השכינה מעלי. אלא כסדר הזה עשו לי שאו אותי [ג] ג' מן הצפון ג' מן הדרום ג' מן המזרח ג' מן המערב. כשם שאתם עושין לי כך אתם עתידין להעשות ד' דגלים במדבר והשכינה באמצע: (ג) [ד] רבינו צוה ג' דברים לפני מיתתו. א"ל אל תספדוני בעיירות. ואל תזוז אלמנותי מתוך ביתי. ומי שנטפל בי בחיי הוא יטפל בי במותי. אל תספדוני בעיירות מפני המחלוקת. ואל תזוז אלמנותי מתוך ביתי ולא מתניתא היא אלמנה שאמרה אי אפשי לזוז מבית בעלי אין יורשין יכולין לומר לה לכי לבית אביך ואנו זנין אותך אלא זנין אותה ונותנים לה מדור לפי כבודה. אלא לפי שדרכו של נשיא להיות כל הפציו משל ציבור וזה ע"י שלא נהנה משל ציבור כלום לפיכך הוא אומר אל תזוז אלמנותי מתוך ביתי. א"ר דוסתאי דלא יאמרון לה ביתא דנשיאותא הוא ישתעבד לנשיאותא. מי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי. א"ר הנינא ציפוראה כגון יוסי הפינום ויוסי הפרתים. ר' חזקיה מוסיף עוד תרתי אל תרבו עלי תכריכין ותהא ארוני נקופה לארץ. אל תרבו עלי תכריכין מפני רמה. ותהא ארוני נקופה לארץ מפני המבול. מילתא דר' אמר לא כמה דב"נ אזיל הוא אתי. מילהון דרבנן דאינון אמרין כמה

יד יוסף [לה] ברכות ה': [לו] במד"ר פ' י"ג: [לז] לעיל פ' נ"ח וס"נ: [לח] אג"ב פ' פ"ב: [לט] לעיל סוף פ' ע"א: [מ] תנחומא: פ"ק [א] תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז: [ב] פיטה חדשה: [ג] במד"ר פ"ב. תנחומא במדבר. הוריות ו' וכר"ם: [ד] ירוש' כלאים פ"ט. ופ' הנושא ק"ג. ולעיל פ' נ"ו:

מתנות כהונה

נהק החמור. המוכו של יעקב: **המשפתים** גרסי' שפתים וגו' גרסי' וסיפא דקרא לשמוע שריקת עדרים פי' דברי חכמים ופלפולן של עדרי ישראל: **בלא חרב**. לשון קלרה כלומר בלא חרב היה עושה מלחמה אלא בלחי כו': **אלא יחידי**. דרש שפיפון מלשון וילך שפי תרגום אונקלוס ואזל יחידי: **נקמן** נוקם ונוטר וכמו שאמרו חז"ל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש: **שהוא** משבט גד עיין לעיל פ' ע"א: **מבכרין** מקדימין מלשון בכור ובתנחומא גרס מכבדין: **ומשפרים** אמרי שפר דרש ל' חלקות אמרי' ושבע רצון: **ואם היה בלבם**. של מלכי' עליהם היו מתרלין: **וכי פורת ליה הוא יוסף**. גרסינן ופירושו ולמה אמר שהוא היה בנו של פורת: **בגאיו** אתהלך כו' טעות נפל' לכאן ומקומו הוא בפ' נ"ו ועיין שם א"ר אליעזר דברים בגו בגאיו היינו בגו ובירושלמי דכלאים ובפ' הנושא גרס הכי דברים בגאיו: **עשיתני** פירושו עשיתי את עצמי: **ולא אנחנו כו'**. כתיב ולא מלא בו"ו קרי ביה ולו: ה"ג **את** נפשותינו. ויצו אותם כו' אם זכיתם כו'. כלומר אם תטבו מעשיכם תזכו בי בעצמי ואהיה אצלכם כאילו איני מת ודריש הכי אליהם כלומר אליהם ואצלם אם לאו קרי ביה אנו נאסף אל עמי: ה"ג **והעלוהו** במטתו ג' ציווים נאמרו בעניין ויכל יעקב לצוות את בניו ויצו אותם ויעשו כו': **מפני המחלוקת**. שאם יספדוהו בעיירות הקטנים ירימו בני העיירות לומר אין אנו הולכין אחר בני העיר הזאת להיות נגררים אחריהם ונטפלים אליהם מה שאין כן בכרך גדול שכל העיירות הקטנים טפלים אליה ובפ' הנושא בתלמוד בבלי יש טעם אחר וזו היא גירסת הירוש': **לפיכך כו'**. כלומר שהיא ניזונית מנכסיו דוקא ולא משל צבור כמו בחייו: **דלא יאמרון כו'**. שלא יאמרו לה היתומים הבית הזה משועבד לנשיא ומי שהוא נשיא דר בביתו ולא את שאת ממשפחה אחרת לפיכך הוצרך לצוות עליה כך משמע בירושלמי דסוף מסכת כלאי' ובפרק הנושא: **הפינום כו'**. שמות מקומות הן כך פירש"י בפרק הנושא: **עוד תרתי**. עוד שני דברים צוה להם: **נקופה** כמו נקובה וה"ג בירושלמי בהדיא: **רמה** שמרוב התכריכין מתרבה הרמה ותולעה: **המבול** ר"ל שיבולה וירקב מהרה שמהמת האדמה נרקב מהרה וכן משמע הטעם בתניא שכתב הטעם משום עפר אתה ואל עפר תשוב וכן כתב בכלבו ואורח דיעה ועיין בי"ד שפירש בו שיטלו כל הדף התחתון והאב"א כתב שלא יציפו המים את ארונו והוא קצת דחוק: **אמר לא כמה כו'**. פי' לא כמו שהלך האדם לבית עולמו הוא בא הנה לעת התחייתו לפיכך לא הקפיד שיהיו עליו התכריכים הרבה ובירושלמי איתא שלא היה לו רק חלוק אחד והוא שלא כדרך העולם ובתוספות סוף מסכת כתובות כתב שלא יעמדו בתכריכיהן אלא בלבושיהם כמחיים: **מלהון כו'**. כלומר אבל דברי רבנן פליגי וסברי כמו שבן

עץ יוסף

כמאמר ב"א. כן יששכר נושא עול התורה בלא בעיטה אע"פ שהיה טורח הצבור עליו כדלעיל פ' נ"ח: **בין שפתים** על הקרקע ללמוד תורה: (יב) **אלא יחידי** וכן שמשון היה הולך להלחם לבדו: **אין זה** מביא את הגאולה דעד השתא הוה סבור שהוא מביא את הגאולה שיהיה מוכן למשיח כמו אליהו. וח"ם אח"כ אלא מגד: **לאותו שבא בעקב** פי' יבא וימשיך למלך המשיח שבא בקץ הימין. ויגוד לשון משיכה בלשון ארמי ועקב רמז לסוף כמו והיה עקב תשמעון: **שהוא משבט גד** כדלעיל פ' ע"א לרבי נהוראי: **לכך נאמר** והוא יגוד עקב. כלומר השתא ניחא דכתיב הכי דאל"כ יגוד עקב ל"ל: (יג) **מאשר** שמנה לחמו שבנותיו נאות. רלה לומר לחם לשון נקי. ועל ידיכן נישאות לכהנים גדולים. והיינו שמנה לחמו שהוא מעמיד בגדי שמונה כדלעיל פרשה נ"ח: **בבנותיו** שכולם יאהבוהו על זה דאל"כ מאי שנא אשר להיותו רצוי אחיו. וכי שאר השבטים שנואים לאחיהם: **זו בקעת גנוסר** שהיא בחלק נפתלי דהיינו כנרת כדלעיל פ' נ"ח: **הנותן אמרי** שפר שארצו מתברכת שנא' כו'. נראה שצ"ל שארצו מתבכרת והן מבכרין מפירותיהן למלכים. כלו' שע"י שהיא מבכרת מוליכין פירותיה למלכים בשעה שאינן נמצאין עדיין בשום מקום וע"י זה משפרין ומהללים המלכים דבריהם שהם מושגחים מה' בכל עניניהם. וזהו פי' אמרי שפר. ומלות שנא' נפתלי שבע רצון אין כאן מקומו כי אם אחר מלת מתרצין שדרש עוד הפעם הנותן כו' שפירושו שאם היה בלבן עליהם היו מתרצין וע"ז מסיים שפיר שנא' נפתלי שבע רצון (יפ"ת): **וכי פורת ליה הוא יוסף**. ר"ל דפורת הוא לשון תוספת ורבוי והרי גם שם יוסף מורה על כך. וא"כ מה הברכה מורה יותר מן השם שהוא יוסף. ומתרץ דבן פורת אתא לרמוז שע"י פרות נתגדל (נזה"ק): **בגאיו** (תהלים קט"ז): **אתהלך לפני** ה' בארצות החיים. הנה תיבות אלו ברוב ספרים אינן רק במדרש של יפ"ת. וכתב המת"כ בגאיו אתהלך בטעות נפלה לכאן ומקומו הוא בפרשה נ"ו ועיין שם אמר רבי אלעזר דברים בגו. בגאיו היינו בגו ובירושלמי דכלאים ופרק הנושא גרס הכי דברים בגאיו עכ"ל:

פרשה ק (א) **דעו** כי ה' הוא האלהים ר"י ב"ס כו'. קאי על ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי (בראשית מ"ט) ועל זה אמר שהכוונה בזה ליעקב שהוא מסר נפשו ברצונו למות כי טוב לו המות ליאסף עם אבותיו. כלו' אני מדעתי ומרצוני כמ"ש מי אני נכנס למקום פלוני. משא"כ אני מת. משמע בע"כ שהמיתה בלא רצון אדם הוא. ולזה מייתי קרא דעו כי ה' הוא האלהים וגו' דמפרשו ר' אחא ולו אנו משלימים ומוסרים את נפשותינו ברצון טוב (יפ"ת): **ריב"ס ורבי אחא** לא פליגי רק דמר דריש הכתיב ומר דריש הקרי (יפ"ת ומנחת שי): **משלימין נפשינו** פירוש מוסרים נפשנו. מלשון אני שלמתי נאמן לנאמן דלעיל פרשה נ"ד. והכוונה בלא יקשה בעינינו המות שה' נותן וה' לוקח וטובה המותה לחסידיו שהנפש תשוב אל האלהים אשר נתנה. וזכרון זה במזמור לתודה לפי שמברכין על הרעה כשם שמברכין על הטובה. שאפילו במיתה יש להודות כי ה' נתן וה' לקח (יפ"ת): **ויכל יעקב** לצות את בניו שלשה צווים נאמר בענין. כל זה ל"נ הכא (יפ"ת): **אם זכיתם לכם כו'**. כלו' אם תטיבו מעשיכם ותקיימו מה שאני מצוה אתכם לעשות אתי לקבור במערת המכפלה תזכו בי בעצמי ואהיה אצלכם כאילו איני מת. ודריש הכי אליהם אני נאסף כלו' אליהם ואצלם. ואם לאו קרי ביה אני נאסף אל עמי (מת"כ): (ב) **ויצו** אותם ויאמר אליהם. דמה ת"ל ויצו אותם ויאמר אליהם דצווי זה היינו אמירה. אלא ע"כ צווי זה הוא מלבד האמירה (נזה"ק): **ויכל יעקב** לצות את בניו. דה"ל למימר ויכל יעקב דבריו ויאסוף רגליו אע"כ ריבה צווי אחר: **הראשון על ע"ז** כו' על ברכת השם. ואע"ג דודאי מסתמא לא היו בניו חשודי בעיניו בהא. כי היו צדיקים גמורים. יש לומר שלא אמר כן אלא להזהיר לבניהם אחריהם. כי ראה שישתעבדו במצרים ופחד שלא ישעו באלילים עמהם. ולא יטיהו דברים במר נפשם בשעבודם (יפ"ת): **השני על ברכת השם**. שהמגדף ג"כ כופר בעיקר כעובד כו"ם והוקשו יחד כדכתיב גבי עובד כו"ם והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' את ה' הוא מגדף וגו' וממילא גם הוא בכלל לשון צו המורה על עכו"ם (נזה"ק): **על נשיאת המטה** שלא יהיה מי שאינו בן ברית נוגע בו וכדכתיב בתריה וישאו אותו בניו: **כך אתם** עתידים כו'. וכי היכי דהתם לא היה לוי מכלל נושאי הדגלים שהוא נושאי הארון והיו אפרים ומנשה משלימים מנין הי"ב שבטים הכי נמי הוה הכא שלוי לא היה טוען ולא יוסף כדלקמן במדב"ר פ"ב: (ג) **רבינו** צוה ג' דברים. איידי דקאמר דג' צווין נאמר ביעקב והאחד מהם שלא יגע זר במטתו. קאמר שרבינו ג"כ צוה ג' דברים וחד מהם מי שנטפל בו בחייו יטפל בו במותו ולא אחר (יפ"ת): **מפני המחלוקת** פי' מפני שעיירות גדולות מכפרים וכרכים גדולים מהם כדפרש"י ברים כתובות. ואם יספדוהו בעיירות יבאו רבים מכפרים הסמוכים ולא תשא אותם הארץ ואתו לאינצויי. הלכך לא יספדוהו אלא בכרכים גדולים דשייכי כולי עלמא (יפ"ת): **ולאו מתניתא היא** בתמיה: **אמר רבי דוסתאי** דלא יאמרון כו'. רבי דוסתאי אתי לפרושי מילתא דת"ק דע"י שלא נהנה רבי משל צבור לכן אמר אל תזוז אלמנותי מתוך ביתי כדי שלא יאמרו לה ביתא דנשיאותא הוא משתעבד לנשיאותא. כלו' שמא ההמון עם ישעו לומר שהיה ביתו משל צבור וכפי הנהוג ליתן בית משל צבור אל הנשיא לכבודו וממילא יהיה הבית משועבד ג"כ לנשיא הבא אחריו. לכן אמר אל תזוז אלמנותי מתוך ביתי להודיע שלא נהגה משל צבור בדירת ביתו אלא משלו בנה לעצמו הבית. ולפיכך הבית משועבד לאלמנותו (מה"ק): **נקופה** כמו נקובה: **מפני רימה** שהמרבה תכריכין על המת מרבה עליו רמה: **מפני המבול** בירו' דכתובות אי' דרבינו הקדוש צוה להיות ארונו נקובה בארץ. ופי' הרמב"ן בס' תולדות אדם והטור יו"ד דהדף התחתון בארון יסירו בעת קבורתו כדי שיהא מוטל על הארץ ולא יהיה נסר מפסיק. ור"ל דכל זמן שהגוף אינו נבלה ונרקב יש לנשמה צער ומתוך הדין. אבל כאשר נבלה ונרקב אז יש לנשמה נייחא (ועיין בתשובת הרשב"א שאחד פקד לשפוך סיד על גופו להיות מהר מתעכל ע"כ) ומלת מבול פי' בלה ונרקב כדאמרינן מבלאי מכנסי כהנים. ופירושו בלוים ונרקבים. וזהו כי רבי לרוב ענותנותו חשב עצמו לאיש מלא המאים ובקש שיכופר ברקבון גופו מהר להפטר מן הדין. ולכך צוה שלא יהיה נסר מפסיק בינו לבין הארץ או שיעשו נקבים הרבה בנסר התחתון שיעלה לחלוחית מארץ לגופו כדי שירקב מהר (יערות דבש): **מילתא דרבי אמר כו'**. פי' ממה שצוה שלא ירבו עליו תכריכין משמע דס"ל שאין המת עומד בתחיית המתים במלבוש שהוא נקבר דאל"כ ה"ל לצוות שילבשוהו כהוגן ולא יחוש לרימה: **חיורין** לבנים: **אוכמין** שחורים: **מאנין דבריקא** הוא מראה תכלת שהוא ממוצע בין הלובן והשחרות: **מאנין חיורין** חפיתין

כמה דבר נש אזיל הוא אתי. רבי יוחנן מפקד ואמר ה לא תלבישוני לא חיורין ולא אוכמין אלא מאנין דבריקה. אם מתבעית עם צדיקיא לא ידעין בי רשיעיא. ואם אתבעית עם רשיעיא לא ידעין בי צדיקיא. רבי יאשיה הוה מפקד ואמר אלבישוני מאנין חיורין חפיתין. אמרין ליה רבך אמר כדין ואת אמר כדין. אמר לון מה אנא בהית בעובדאי. רבי ירמיה הוה מפקד ואמר אלבשוני מאנין חיורין חפיתין ואלבשוני דרדסאי והבון חוטרי בידי וסנדלאי ברגלי והבו יתי על אורחא. דאם אתבעית אנא קאים אוטמים הדא הוא דא"ר יונה בשם בר חמא ירגלוהי דבר נש ערבתיה מקמאתיה בכל אתר דמתבעי: (ד) ויפול יוסף ויצו יוסף את עבדיו. למה מת יוסף בפני אחיו ר' ורבנן. רבי אמר על שחנט את אביו א"ל הקב"ה לא הייתי יכול לשמור את צדיקי. לא כך אמרתי לו (ישעיה מא) אל תיראי תולעת יעקב. אל תיראי תולעת את יעקב. ורבנן אמרי הוא שצוה אותן שיחנטו אותו הה"ד ויעשו בניו לו וגו'. על דעתיה דר' ניחא. על דעתהון דרבנן זקרוב לה' פעמים יהודה אומר עבדך אבי והוא שומע ושותק: (ה) וימלאו לו ארבעים יום ויעברו ימי בכיתו. הכא את אמר ויעברו ימי בכיתו. להלן את אמר (דברים לד) ויתמו ימי בכי אבל משה. אלא משה ע"י שלא היו לו בוכים כתיב ויתמו. אבל יעקב ע"י שהיו לו בוכים כתיב ויעברו ימי בכיתו. וידבר יוסף. למי אמר לגדלת שתפייס למלכה והמלכה תפייס למלך. ולמה לא נכנס הוא. ר' יהושע דסכנין בש"ר שמואל שאין אבל נכנס כפלטין של מלך. אבי השביעני לאמר וגו' אשר כריתי לי. בשעה חשעמד יעקב עם עשו א"ל מה את בעי ממון או קבורה. א"ל מה לההוא גברא קבורתא. הב לי ממון וסב לך קבורתא. הרבה ממון תכרה עליה הה"ד בקברי אשר לקחתי לי אכ"כ אלא אשר כריתי לי הכרתי עליה. ויאמר פרעה עלה ויעל יוסף וגו'. ע"כ להספד מכאן ואילך למלחמה: (ו) ויעל עמו גם רכב גם פרשים וגו'. טא"ר יצחק גדול העולמים היה שם ואית דאמרין כבוד חי עולמים. ויבאו עד גורן וגו'. א"ר שמואל בר נחמן חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו מקום ששמו אטד וכי יש גורן לאטד. אלא אלו הכנענים. מלמד שהיו ראוים לדוש כאטד. באי זה זכות ניצולו. בזכות חסד שעשו עם יעקב אבינו. ומה חסד עשו ר' אלעזר אמר אזורי מתניהם התירו. ור"ל אמר קשרות כפתותיהן התירו. ר' יהודה בר שלום אמר הרעו באצבע ואמרו אבל כבד זה למצרים. ורבנן אמרי זקפו קומתן. י והרי דברים ק"ו ומה אלו שלא הלכו לא בידן ולא ברגלן אלא ע"י שהראו באצבע ניצולו מן הפורענות ישראל שהם עושין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם

יד יוסף ה שבת קי"ד: ו סוכה נ"ג: ז פדר"א פ' ל"ט. ושם אי' י' פעמים: ח לקמן פ"ר פ' ל"א. תנחומא ס"ו. פסיקתא רבתי פ"א. פדר"א פ' ל"ח. ט ירוש' סוטה פ"ק. בבלי י"ג. שיטה חדשה: י סוטה מ"ו:

מתנות כהונה

שבן אדם הולך כן הוא חוזר ולפיכך לא סברי שימעט אדם בתכריכין ובירושלמי יליף ליה מדכתיב תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש: דבריקה נתבאר לעיל פ' צ"ו: מתבעי כו'. אם אהא נתבקש להיות בין הצדיקים לא יכירו בי הרשעים שיאמרו אף הוא רשע כמונו וה"ן משוא פנים יש בדבר שהלבוש נוטה אל הלבנות כמעשה הצדיקים: מפקד מצוה: אלבשוני כו'. הלבישו אותי לאחר מותי בכלים לבנים: חפיתין שפתי החלוק על הזרועות יהיו נכפלים ומתוקנים לאחוריהם כמנהג הולכי אורח ועיין בערוך ערך חפת ומצאתי פירושו שהוא מלשון חפיפה כלומ' שיהיו מגוהצים ומכובסים היטב: אמר ליה רבך כו'. רבך אומר שלא ילבישוהו לבנים ואתה מצוה שילבישוך לבנים הטוב טוב אתה מרבך: ה"ג אמר לון מה אנא כו'. וכן הוא בירושלמי ופי' וכי צריך אני להיות בוש ממעשי מובטח אני בעצמי שלא אבוש ולא אכלם: דרדסאי פירושו בתי שוקיים ועיין בירושלמי סוף מסכת כלאים ותמצא כי כן הוא: והבון כו'. ותנו מקלי בידי ומנעלי ברגלי ותנו אותי על הדרך כלומר שיקברוהו סמוך על הדרך שאם יבקשו אותי לעמוד לימות המשיח שאעמוד מוכן ומזומן: אוטמים מוכן בזריזות ובירושלמי גרס אין אתי משיחא ואני מעתיד פי' ואהיה מוכן ומעותד ומזומן: הה"ד א"ר יונה. ובירושלמי לא גרס הה"ד ומלתא באפיה נפשיה היא להורות שאין חכמה ועצה מועיל להמלט מגזירת ה' יתברך והביא שם מעשים לראייה: רגלוהי כו'. רגליו של אדם הם ערבים בעדו להעמיד בכל מקום שיתבקש בגזירת האל יתברך: אל תראי כו'. דרש תראי מלשון ראיית עין שהתולע לא יראה את יעקב: הוא שצוה. יעקב הוא שצוה כו': ניחא. שמת יוסף לפני אחיו אלא לרבנן מאי טעמא ומתרץ קרוב כו'. קרוב לחמשה פעמים כו' ארבעה פעמים בפרשת ויגש ופעם אחת סוף פרשת מקץ ויאמרו שלום לעבדך אבינו ועל שהשיב זה שאלת שלומו שאמר השלום לאביכם לא נחשב לו כל כך לעון אשר חטא: בוכים בנים שמצטערים אחריו כל שנים עשר חדש לפיכך כתיב ויעברו העברה בעלמא אבל לא תמו שעדיין נשארו בוכים עליו בניו שנים עשר: לגדלת אומנת שמגדלת בני המלך י"ל דדייק מדכתיב בקרא לשון רבים דברו נא הרי שהאומנ' היו רבים: א"ל יעקב לעשו מה אתה חפץ יותר או ממון שאתן לך בעד ירושת קבורה במערת המכפלה או קבורה במערה וא"ל עשו לאותו איש אבקש קבורה בדמים וכי לא אמצא בחנם חלק אדמה ליקבר בו: וסב וקח: תכרה עליה. לשון כרי כלומר נצור כרי תמורת הקבורה: הכרתי נברתי העמדתי כרי: למלחמה אם יעמדו כנגדם עשו ובניו וכן הוא ליה ועיין ברמב"ן ובילקוט: גדול העולמים כו'. פמליא של מעלה ודייק מדכתיב גם רכב לרבות פמליא של מעלה וכד"א ויהי רכב אש וסוסי אש באליהו והוא עולם העליון הגדול שבשלשה עולמו': כבוד חי עולמים. הקב"ה ויתורא דגם קדרים ואב"א פי' שניהם על הש"י ואמר שיש בו סוד מסתרי הקבלה: וכי יש גורן לאטד והרי אטד אילן סרק הוא ואינו עושה פירות להעמיד ממנו גורן כן פירש"י בפ"ק דסוטה: אזורי מתניהם. חגורי מתניהם להניח מעליהם כלי זיינם דרך אבל והספד: קשרי כו'. קשרי המרכבה אבל אזורי מתניהם לא התירו: כפתותיהן קשוריהן ובירושלמי ספ"ק דסוטה גרס כתפותיהן לשון כתף כמשמעו: באצבע זה קדייק כזה שמראה באצבע: זקפו קומתן. עמדו על רגליהם לכבודו של יעקב: שבעים יום. שבין אגרת

עץ יוסף

הפיתין חפיתין פי' מגוהצין. או מצומצמים והכוונה שילבישוהו כהוגן בסדר לבושו בחייו: א"ל רבך כו' רבך אומר שלא ילבישוהו לבנים ואתה מצוה שילבישוך לבנים הטוב טוב אתה מרבך: א"ל מה אנא כו'. וכי צריך אני להיות בוש במעשי. מובטח אני בעצמי שלא אבוש ולא אכלם: דרדסאי פי' בתי שוקיים: והבון כו' ותנו מקלי בידי ומנעלי ברגלי ותנו אותי על הדרך כלו' שיקברוהו סמוך על הדרך שאם יבקשו אותי לעמוד לימות המשיח. שאעמוד מוכן ומזומן: אוטימום מוכן ומזומן לתחיה. וזה לעורר על שורש התחיה: הדא הוא דאמר ר' יונה כו'. בירו' לא גרס הה"ד. ומילתא באפיה נפשיה היא להורות שאין חכמה ועצה מועיל להמלט מגזירת ה' יתברך והביא שם מעשים לראיה (מת"כ): רגלוהי כו' רגליו של אדם הם ערבים בעדו להעמידו בכל מקום שיתבקש בגזירת האל ית'. והיינו כדאמ' בפרק החליל רגלוהי דבר נש אינון ערבים ביה לאתר דמתבעי לתמן מובילין יתיה. ועיין שם ברש"י. וכן יעקב לא חזר בחייו לארצו אחרי עבור הרעב משום שהוכרח למות במצרים משום רגלוהי דאינים: (ד) למה מת יוסף בפני אחיו. עם היותו צעיר מכולם וירא את ה' ויראת ה' תוסיף ימים: לא הייתי יכול לשמור. ומדה כנגד מדה מת יוסף קודם זמנו שלא נשמר חייתו אפי' בזמנו הראוי: לא כך אמרתי לו אל תיראי תולעת יעקב. מייתי האי קרא לאמת לנו הדבר שלא היה יעקב ראוי לשלוט בו התולעת. אבל מ"מ ודאי יוסף לא נתגלה לו נבואה זו. ואפ"ה נענש יוסף דה"ל לאסוקי אדעתיה כי איש קדוש כיעקב לא תשלוט בו רימה. והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה: אל תיראי תולעת את יעקב. מדכפל תולעת יעקב מתי ישראל רמיז איעקב גופיה. ור"ל שהיה סימן לבנים כי כמו שלא אכלתו התולעת כן לא יכלו העכו"ם את ישראל (יפ"ת): הה"ד ויעשו בניו לו וגו' כן כאשר צום. והיינו חניטה: קרוב לה' פעמים כו'. ד' פעמים בפרשה ויגש. ויהי כי עלינו אל עבדך אבי. ויאמר עבדך אבי. ועתה כבואי אל עבדך אבי. את שיבת עבדך אבינו. ופעם אחד סוף מקץ שאמרו שלום לעבדך אבינו. ועל שהשיבו זה על שאלת שלומו שאמר השלום לאביכם. לא נחשב לו כל כך לעון אשר חטא (יפ"ת) כלומר אע"ג דמ"מ הוי ביה קצת עון דה"ל לאסוקי אדעתיה מ"מ אינו עון ממש. ולכן אמר קרוב לה' פעמים ולא ה' פעמים ממש (מה"ק): והוא שומע ושותק ומשום דשכר כבוד אב ואם אריכות ימים יהיה העונש בהפכו קצור שנים (יפ"ת). ובפדר"א פרק ל"ט איתא א"ר ישמעאל י' פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבינו ושמע יוסף את הדבר ושתק ושתיקה כהודאה דמי. לפיכך נתקצרו מחייו עשר שנים ע"כ והוא תמוה שהלא אינם כי אם ה' וכדלעיל. אך שמפני שהיו מדברים עם יוסף ע"י מליץ נמצא ששמע יוסף עבדך אבי עשרה פעמים ה' מפי אחיו וה' מפי המליץ (יפ"ת). אבל בבמדב"ר פ' י"ג דרים ד"א גאות אדם תשפילנו זה יוסף שהנהיג שררה שהיו אומרים לו אחיו לפניו עבדך אבינו והיה שומע ושותק לפיכך נקרא עצמות בחייו שנ' והעליתם את עצמותי מזה: (ה) הכא את אמר ויעברו ימי בכיתו. דמשמע רק העברה בעלמא לפי הפירסום אבל עדיין לא כלו לגמרי. ולהלן את אמר ויתמו ימי בכי אבל משה דמשמע שנשלמו לגמרי. ומ"ש יעקב ממשה: ע"י שלא היו לו בוכים. כלו' שלא היו לו עוד בוכים לפי שנקבר מיד אחר מותו. אבל ביעקב לא נשלם אלא בכיית מצרים. אבל לא ימי בכיית אבל בניו אלא אחר קבורתו בארץ כנען וכדקי"ל בפרק אלו מגלחים (וביו"ד סי' שע"ה) שאם הוליכו המת למקום אחר ההולכים עמו אינם מונים אלא משיקבור. ולכן כתיב ויעברו ימי בכיתו דמשמע רק העברה מצד בכי מצרים אבל עדיין לא תמו לגמרי בהיות עוד לו בוכים מבניו עד לאחר קבורה (מה"ק): למי אמר לגדלת דאמר סתם בית פרעה לרמוז לנשים וכדדרשי' כה תאמר אל בית יעקב אלו הנשים. ומדכתיב דברו נא וגו' בלשון רבים לכך אמר שדבר לגדלת לפייס המלכה והמלכה תפייס למלך (נזה"ק): לגדלת פי' המת"כ אומנת המגדלת בני המלך (מלשון גידול בנים) וכן פירש מלה זו בסוף סדר מצורע ולא דק כי פירושה בש"ס אותה שגודלת שיער של נשים. וכן בשבת דף נ"ד הגודלת השוקסת הכותלת. והוא מתרגום מעשה עבות עובד גדילין וכן תרגום את שבע מחלפות ראשו דשמשון שבע גדילת רישיה (מעריך): ולמה לא נכנס הוא. כי מסתמא לא ישא פניו ליקס. ועכ"פ הוה ליה לדבר תחלה בעצמו ואם לא יועיל הוא עוד חזון למועד לפייס את המלך ע"י המלכה. ועוד כי למה דבר עם המלכה ע"י הגדלת ולא דבר עמה בעצמו: שאין אבל נכנס כו'. דמלכותא דארעא כמלכותא דרקיע אשר עוז וחדוה במקומו ולא אבילות. ולפיכך גם עם המלכה לא היה יכול לדבר בעצמו אלא ע"י הגדלת: בשעה שעמד יעקב עם עשו. לחלק בנכסי אביו: מה את בעי מה אתה רוצה מקום במערת המכפלה או ממון. מפני שלא היה בו במערה דין חלוקה שלא היה מקום לקבור אלא ד' זוגות. וכבר נקברו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה. ונשאר עוד מקום לזוג אחד לכן אמר ליה מה את רוצה כו' (יפ"ת): א"ל מה להוא גברא קבורתא כו'. פי' א"ל עשו לאותו איש אבקש קבורה בדמים וכי לא אמצא בחנם חלק אדמה ליקבר בו: הב תן: וסב ולקח: הרבה ממון תכרה כך אמר לו עשו לקח לך קבורתא ובתנאי שממון הרבה תכרה עליה. תכרה לשון כרי. כלו' נצור כדי תמורת הקבורה: אשר לקחתי לי אכ"כ. פי' דכריתי לשון לקיחה על דרך וגם מים תכרו מאתם. ומדאפקיה בלשון כירה ולא קאמר לקחתי שהוא לשון יותר ברור לרמוז הכרתי עליה ר"ל לשון כרי שהרבה ממון עד שעשאו כרי ונתן לו. והא דלא מפרש לשון חפירה. משום דבלקיחה ניחא למימר לי. שהבדילה לו מעשו. אבל בחפירה מה נ"ל לי פשיטא דלדידיה הויא (יפ"ת): עד כאן להספד פי' מה שכתוב עבדי פרעה וזקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים וגו' כולם עלו להספד ולכבודו באו. אבל כתוב הנזכר מכאן ואילך מאנשי מצרים והיינו גם רכב גם פרשים מחנה כבד מאד לא הוצרכו להספד. אלא לצורך מלחמה עלו פן יפגעם עשו וסייעתו ויערערו על הקבורה. וכמו שהיה כן באמת שעלו וערכו אתם מלחמה ונלחם יוסף והביאם מצרימה אסור בזקים. וכמש"כ הרמב"ן בפי' הפרשה וכדאי' בספר הישר (יפ"ת): (ו) גדול העולמים היה שם. ולכן אמר ויהי המחנה כבד מאד כי מחנה אלהים זה. ועל ידי שכינת ה' היתה שם נקרא המחנה כבד מאד (יפ"ת): כבוד חי העולמים היה שם ענן ה' מוחש לעין כל. ע"ד וה' הולך לפניהם יומם. וזה נקרא כבוד ע"ד וכבוד ה' מלא את המשכן. אבל למ"ד גדול העולמים היתה שם שכינה אבל לא מוחשת לעין (יפ"ת): וכי יש גורן לאטד. שהרי האטד הוא קוצים. ואין להם פירות שיעשו ממנו גורן: שהיו ראויים לדוש כאטד. שדרכו להיות נרמס כדכתיב ותעבור חית השדה ותרמוס את החוח. ולפי דרש זה פירוש גורן האטד שניתן גורן וקיום לראויים לדוש כאטד. וגורן רמז לקיום ע"ד גורן ויקב לא ירעם. ופי' ויבאו עד גורן האטד עד מקום ההספד ששם ניתן גורן לאטד ע"י ההספד שבו גמלו חסד עם יעקב: אזורי מתניהם התירו חגורי מתניהם התירו. והוא דרך אבילות. לפי שהאזור לחזק האדם ע"ד אזר נא כגבר חלציך. והתרתו ענין חולשה ורפיון על הצער ע"ד מוסר מלכים פתח (יפ"ת): קשרי כתפותיהם התירו ירצה שהלכו תלויי כתף כמו שתולין על הנשיא (יפ"ת). והמעריך כתב וז"ל דע כי דרך הערביים להגביה בגדיהם באזור בשעת מלאכה. ולכן אלו שלשלו בגדיהם לכבודו. וזהו שאמר אזורי מתניהם התירו. גם מנהגם לעשות בתי ידים לחלוקיהם רחבים וארוכים מאד. ובשעת מלאכה מגביהין אותן וקושרים זו בזו באחורי כתפותיהן. ועתה התירום ושלשלום לכבודו. וזהו קשרות כתפותיהן התירו עכ"ל: הראו באצבע דכ"מ שנא' זה מורה באצבע. וכוונתם היה בזה לספר בשבח יעקב שראוי לעשות לו אבל כבד ומספד מר. ולפי שכל דבר מפליא מורים עליו באצבע. לכן הראו באצבע עליו (יפ"ת): זקפו קומתן שקמו מפניו להדרו ע"ד מפני שיבה תקום (יפ"ת): והרי דברים ק"ו מדברי ר' יהודה בר שלום הן. ודברי רבנן גרסי' קודם דברי ר"י בר שלום וכ"ה בירוש': והלא דברים ק"ו פי' דלפי כתבה תורה בגורן האטד דנילף ק"ו לגומלי חסדים: שבין איגרת לאיגרת פי' שבין אגרות של המן לאגרות מרדכי.

דשל

קטניהם בידיהם וברגליהם עאכ"ו. א"ר אבהו אותן ע' יום שבין איגרת לאיגרת כנגד ע' יום שעשו מצריים חסד עם יעקב אבינו: (ז) ויספדו שם וגו'. יא ומניין לאבל שהוא ז' ר' אבא מייתי לה מהכא ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ולמדין דבר קודם מתן תורה. ר"ל בשם בר קפרא מייתי לה מהכא (ויקרא ח) ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגו'. מה אתם נמשחתם בשמן המשחה שבעת ימים אף אתם שמרו לאחיכם ז' ימים. ר' הושעיא מייתי לה מהכא (שם) ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה וגו'. מה הקב"ה שמר לעולמו ז' ימים אף אתם שמרו לאחיכם ז' ימים. דאריב"ל ז' ימים נתאבל הקב"ה על עולמו. ר' יוחנן מייתי לה מהכא (במדבר יב) אל נא תהי כמת אלא תסגר. יב מה ימי הסגר ז' אף ימי אבל ז'. חד ברבי אמר הדא דר"י קומי ר"ל ולא קיבלה ולמה לא קיבלה. אמר תמן הוא עבד לה הסגר והכא הוא עבד לה החלט. דאתא ר' אבהו בשם ר"י ואמר אל נא תהי כמת מה ימי המת ז' אף ימי החלט ז'. ר' ירמיה ור' חייא בר אבא בשם ר"ל (עמוס ח) והפכתי חגיכם לאבל. יג מה ימי החג ז' אף ימי האבל ז'. א"ר חייא יד שמיני רגל בפני עצמו הוא. אי מה עצרת יום אחד אף האבל כן. א"ל מיכן לשמועה רחוקה. טו ותני כן שמועה קרובה יש לה ל' וז' ורחוקה אין לה ל' וז'. אית תני שמועה רחוקה לאחר י"ב חדש קרובה בתוך ל'. ר' אבהו בש"ר יוחנן אמר הלכה כמי שהוא אומר שמועה קרובה בתוך ל' יום ורחוקה לאחר ל' יום. ר' ברכיה ור' יונה בשם ר"ל בשם ר"י הנשיא כתיב (דברים לד) ויתמו ימי בכי אבל משה. ימי ב' בכי ז' אבל שלשים. ואית דמחלפין טז ימי ז' בכי ב' אבל ל'. מהא ז' ול' שמא ימי. אלא שאם היה עני מדוקדק בא' ובב' אינו עושה מלאכה ובג' הוא עושה בצינעה. אבל אמרו תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך. ב"ק אמר אפי' בג' אל יעשה כל עיקר מפני שהוא תוקפו של אבל. יז תני ב"ק כל תוקפו של אבל אינו אלא בג'. עד תלתא יומין נפשא תייבה על קברה סבורה היא שהיא חוזרת יח כיון דהיא חמי דאשתני זיוהון דאפוי אזלה לה ושבקא ליה הה"ד (איוב יד) אך בשרו עליו יכאב וגו'. לע"ל הפה והכרס מדיינין זה עם זה. הפה אומר לכרס כל מה שגזלתי וחמסתי בך נתתי. יט ולאחר ג' ימים היא נבקעת והיא אומרת לו הא לך כל מה שגזלת והמסת שנאמר (קהלת יב) ותשבר כד על המבוע. כ מהו ליתן תפילין. ר' אליעזר ור' יהושע. ר"א אמר בראשון אינו נותן ובשני הוא נותן ואם באו פנים חדשות חולץ. ור"י אמר בראשון ובשני אינו נותן ובשלישי נותן ואם באו פנים חדשות אינו חולץ. ואם ביום שני אינו מניח איצטריכא למימר כא מי שמתו מוטל עליו פטור מן התפלה ומן התפילין. אלא כיון דתנא הדא תנא הא. דר' זעירא ר' ירמיה בש"ר זעירא ומר עוקבא בשם שמואל הלכה כר"א בנתינה וכר"י בחליצה. ר' זעירא בעי

יד יוסף יא ירוש' פ' אלו מגלחין. תנחומא ס"ז. שוחט חדשה. דב"ר ריש פ' ט'. פדר"א פי"ז: יב ירוש' נזיר ס"ז: יג דב"ר פ"ח מ"ק כ': יד ר"ה ד'. יומא ג'. סוכה מ"ז ומ"ח. חגיגה י"ז: טו עירובין מ"ו. מ"ק כ': טז מ"ק כ"א: יז ירושלמי מוע"ק פ"ג. ילקוט איוב רמז תתקי"ז. ויק"ר פ' י"ח: יח ע' יבמות ק"כ: יט שבת קנ"א: כ מוע"ק כ"א: כא ברכות י"ז:

ענף יוסף

ולא אחיו. י"ל שיוסף היה נזיר ממש משא"כ אחיו שלא היו נזירים אלא כפרושים מן היין (רש"א) עוד י"ל דיוסף נקרא נזיר למעלתו דידע דאחיו בשלוה וגם הוא בשלוה ושקט והיה לו לשמוח. ועכ"ז לאהבת בית אביו לא שמח ולא שתה יין. אבל אחיו הוייבו להצטער שמטאו ביוסף ולא ידעו מה היה לו (יפ"ת):

פרשה ק (ו) [אלו ע' ימים שבין אגרת לאגרת] ר"ל בין אגרת המן לאגרת מרדכי להשיב ספרי המן. ולכך שהה מרדכי שבעים יום כי ישראל היו חייבים כליה. וכל זמן שלא הושב ספרי המן היו ישראל בצער. וכל יום היה כאילו מתו על קידוש השם. כי הוטבע במחשבתם המות ועסקו בתשובה. ויום לשנה יחשב כאילו היה שנות אדם שהוא ע' שנה בתשובה והריגה על קידוש השם ונכפר עונם. וכן הטעם שבכו על יעקב שבעים יום להורות כי בו תלוי חיי כל אדם. ושנות אדם ע' לכך בכו ע' ימים יום לשנה. וזהו אלו ע' ימים שבין איגרת לאיגרת. ר"ל הכוונה בשניהם שוה והכל הולך למקום אחד שיום לשנה נגד שנות אדם (יערות הדבש): (ז) [אזלה לה ושבקי ליה] וא"ת והלא כל י"ב חודש נשמה עולה ויורדת כדאי' בפרק שואל. וי"ל דאזלה לה דקאמר הכא לאו לגמרי אלא שבכל ג' ימים הראשונים אינה נפרדת כלל מעל הקבר אלא סובבת והולכת עליו. אבל לאחר ג' ימים עולה והולכת

מתנות כהונה

אגרת המן לאגרת מרדכי ומלאתי בין שני רוחות רעות שבין זה לזה שבעים יום ואגרת הוא כהאי דאמרינן אגרת בת מהלת ואם קבלה נקבל: ה"ג ולמדין כו'. פי' בתמיה וכן הוא בירושלמי בפרק מי שהפך: **ומפתח** כו' כן צוה משה לאלעזר ואיתמר אחר מיתת נדב ואביהו: **נמשחתם** ושהייתם במשחתכם שבעת ימים ודייק מדכתיב כי שמן וגו': **שימר לעולמו**. קודם שירד המבול נאמר ויהי לשבעת הימים ועיין לעיל באותו הפרשה: **אף אתם** כו'. שבעת ימים קודם מיתתו אחיכם: **ברבי** בכל מקום פירש"י אדם חשוב בתורה: **אמר כו'**. לימוד זה שלמד ימי אבל מימי ההסגר אמרה לפני ר"ל: **תמן כו'**. שם באותו לימוד עושה מהסגר מרים הסגר ולא החלט: **מה ימי כו'**. הרי שהסגר הוא עשאו החלט ונלמד מן המת וכאן אותו מת הנלמד והסגר עשה אותו הסגר בעלמא והוא הלימוד ובירושלמי הגירסא באופן אחר בפ' מי שהפך: **שמיני רגל כו'**. בא לתרץ ולומר שא"כ יהיו ימי האבל שמונה כימי החג ועל זה אמר השמיני הוא רגל בפני עצמו לעניין פז"ר קש"ב וכ"ה בהדיא בירושלמי: **שמועה רחוקה**. שאינה אלא יום אחד אנו למדים מעצרת: ה"ג **מחלפין** ימי שבעה בכי כו'. ומקשי מיהו שבעה ושלשים שני ימים מה הותר ומשני אלא כו': **שהצריכוהו** ולא פרנסוהו משלהם: **עד תלתא כו'**. עד הולכת לה ומניחתו: **ליתן תפילין**. האבל מהו שיניח תפילין: **חוליץ** בירושלמי מסיים כל שבעה: כמי שמתו מוטל לפניו דמי: **אלא כו'**. פי' כיון דתנא ביום שני תנא נמי ביום ראשון: **בנתינה** שביום

יש הסר אחריהם אחר שבעה הותר האבל אחר שלשים הותר גיהוץ ותספורת אלא אחר שני ימים מה הותר ומשני אלא כו': שהצריכוהו ולא פרנסוהו משלהם: עד תלתא כו'. עד שלשה ימים הנפש חוזרת על הקבר כו': **כיון כו'**. שהיא רואה שנשתנה זיו קלסתר פניו הולכת לה ומניחתו: ליתן תפילין. האבל מהו שיניח תפילין: חוליץ בירושלמי מסיים כל שבעה: ה"ג בירושלמי דפרק ואלו מגלחין ואם ביום שני אינו מניח ביום ראשון איצטריכא למימר כמי שמתו מוטל לפניו דמי: אלא כו'. פי' כיון דתנא ביום שני תנא נמי ביום ראשון: בנתינה שביום

עץ יוסף

דשל המן בי"ג בניסן ושל מרדכי בעשרים ושלשה בסיון: **כנגד ע' יום** שעשו מצרים חסד כו'. ר"ל כי זכות יעקב עמד לישראל בימי המן. ובני יעקב לא כליתם. ויעקב מת בפסח כמבואר בגמרא ואז היה גזרת המן. וע' יום שהיה אבלו לא היה זכותו מגין כל כך. ולכך לא היה יכולת בידם לבטל גזירות המן מכל וכל עד שיעברו ימי אבלו ואז נשלחו ספרים. והן ע' יום שבין איגרת לאיגרת (יערות הדבש): (ז) **מנין לאבל שהוא ז'** מנין אסמכתא דאבל בעי ז'. דודאי אבילות שבעה דרבנן לכ"ע. ואפ"ה פריך וכי למדין דבר קודם מ"ת דאפי' לאסמכתא לא ניחא ליה. אבל ר' אבא לא חש כיון דאסמכתא בעלמא היא (יפ"ת): **ויעש לאביו** אבל ז' ימים. ואע"ג דהוה קודם קבורה לא חש כיון דאסמכתא בעלמא קאמר. ויתכן שיאמר דבתר קבורה הוה והכתובים מסורסים (יפ"ת): **למדין דבר קודם** מ"ת. בתמיה. דהא קימ"ל ניתנה תורה ונתחדשה הלכה: **ר"ל** כו' מייתי לה מהכא. (ויקרא ח') **ומפתח אהל** מועד לא תצאו שבעת ימים. כ"כ בכל הספרים. והוא ט"ס כי הוא כתוב סוף פ' צו. ולא עליו הכוונה כי שם לא נזכר המשחה. גם אין צורך ללמוד הז' ימים מהמשחה כיון שמפורש בכתוב זה ז' ימים. אבל כוונת המדרש הוא על מקרא דפרשת שמיני (ויקרא י' ד') כי גם כתוב ומפתח אהל מועד לא תצאו כי שמן משחת ה' עליכם. ולא נזכר מספר הז' ימים. והיא אזהרה לבני אהרן הנותרים שישמרו ז' ימי אבילות על אחיהם (כי שם מיירי בענין האבילות) ולפי שלא נזכר מספר הז' ימים דאבילות אמר דיליף אותם מן מה דכתיב כי שמן משחת ה' וגו'. וה"ק מה אתם נמשחתם בשמן המשחה ז' ימים. והיינו ימי המלואים. כך אתם שמרו לאחיכם כו'. וזה תיקן גם המת"כ בקיצור במה שכתב ומפתח וכו' כן צוה משה לאלעזר ואיתמר אחר מיתת נדב ואביהוא (יפ"ת): **מה אתם** נמשחתם כו' אף אתם שמרו לאחיכם ז' ימים. ואע"ג דפריעה ופרימה הוזהרו מעשות כדרך האבילים כאומר ראשיכם אל תפרעו. יש לומר דבההיא דהוי גנאי הזהירם. אבל באבילות דליכא גנאי הזהירם שישמרו כדרך האבילים (יפ"ת): **ר' הושעיא** מייתי לה מהכא (ויקרא ח') ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה וגו' מה הקב"ה שימר לעולמו ז' ימים כו'. כן הוא לשון הכ'. ופתח א"מ כו' ז' ימים ושמרתם את משמרת ה' וכוון הכתוב במלות את משמרת ה' על ז' ימי אבילות ששימר הקב"ה על עולמו קודם שהביא המבול עליהם. כן אף הם ישמרו לאחיהם העתידים למות בשמיני למלואים. והדבור הזה היה ודאי סתום ולא הבינו טעמו עד אחרי מות נדב ואביהו והיו שומרים ז' הימים במצות ה' בלי ידיעת טעמו. ואע"ג דאין מתאבלין על המת קודם שימות. הא מתרץ הירושלמי שהקב"ה שיודע העתיד מתאבל על העתיד והוא צוה לבני אהרן ושמרו האבילות לפי תומם: **אלא תסגר** בירוש' לא גרס אלא. וה"פ איתקשא למת ומכיון דאשכחן בה תסגר שבעת ימים ילפינן מת מינה. כי כן המוקשים שילמוד זה מזה וזה מזה (יפ"ת): **ברבי** אדם חשוב בתורה: **אמר כו'** לימוד זה שלמד ימי אבל מימי הסגר אמרה לפני ר"ל. ולא קיבלה ר"ל לכך ילפותא: **אמר תמן** עבד לה החלט והכא עביד לה הסגר דא"ר יוחנן בשם ר' ינאי אל נא תהי כמת מה ימי המת אין עולין אף ימי החלט אין עולין. כצ"ל ול"ג אתא ר' אבהו כו' עד ימי החלט ז'. ור"ל דלהכי לא קבלה לכך ילפותא משום דאמר דתמן הוא עביד לה כו' פי' דאיהו דרש בדוכתא אחריתי היקשא דכמת לימי החלט דהיקש זה במצורע מוחלט כדהוה מרים תחלה. והיקשא דימי החלט היינו לומר מה ימי המת אין עולין אף ימי החלט אין עולין. ופי' שכמו שימים של טומאת מת אין עולין לנזיר ה"נ ימי חלוטו אין עולין לנזיר מצורע למנין ימי נזירותו כדתנן בנזיר פרק כ"ג. הרי דדריש היקשא זה לימי החלט והיכי דריש הכא היקשא דכמת לימי הסגר (יפ"ת): **מה ימי החג** כו'. טעם הדרשא מדלא כתיב והפכתי שמחתכם לאבל ודייק למינור והפכתי חגיכם. בא להקיש אבל לחג בענין הז' ימים. ואמנם ודאי אין זה אלא רמז בעלמא: **שמיני רגל** בפני עצמו. מפני שקשה אימא מה ימי החג ח' אף ימי האבל ח'. לכן תירץ שמיני רגל בפני עצמו: **אי מה** עצרת יום אחד. פי' שמיני חג עצרת דאיקרי נמי חג שהם, או פי' עצרת חג שבועות. דהפסח מועט הפסח: **מכאן לשמועה רחוקה כו'** פי' מדכתיב חגיכם לשון רבים לתרי חגים מקשינן חד לשמועה קרובה וחד לרחוקה דהכי תנן שמועה קרובה כו' ור"ל דשמועה רחוקה שאינו אלא יום אחד אנו למדים מעצרת (יפ"ת): **אית תני שמועה רחוקה כו'**. איידי דקאמר שמועה קרובה ורחוקה מייתי תנאי דאיפליגי בהו. וכצ"ל אית תני שמועה קרובה בתוך שלשים ורחוקה לאחר שלשים. אית תנא תני שמועה קרובה בתוך שנים עשר חדש ורחוקה לאחר שנים עשר חדש. ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר הלכה כו'. וכן הוא בירוש' פ"ג דמועד קטן: **כתיב ויתמו** ימי בכי אבל משה. קרא יתירא הוא דהמ"ל ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום ויתמו. אלא לדרשא דאיכא שלשה מיני זמן באבילות. א' שני הימים הראשונים והיינו ימי דמיעוט רבים שנים. ובכי הם ז' ימי אבילות ומפני שדרך לספוד ולבכות בהם קרי להו בכי. ואע"ג דקאמר בפרק ואלו מגלחין שלשה לבכי. היינו שבהם עיקר הבכי. ובכל ז' יש בכי עם ההספד. ואבל היינו שלשים יום לגיהוץ ותספורת. ואע"ג דבמשה כתיב ויבכו שלשים יום. לא קרי הכא בכי אלא לשבעה שהוא דרך הבכי עם ההספד בכל המתים: **ואית דמחלפין** ימי שבעה בכי שנים. דניחא להו לאוקמי בכי בראשונים לא בז' דימי הספד איקרי ולא ימי בכי: **מהא שבעה** ושלשים שמא ימי. קושיא הוא כלו' שבעה ושלשים מיהא אשכחן באבילות המת ז' להספד ולכמה מילי. שלשים לגיהוץ ולתספורת. אבל הא דאמר ימי שנים לאיזה דבר מצינו שיהיו שני ימים הראשונים חלוקים מאחרים. ולא מצי למימר לבכי כדאמר בגמרא ג' לבכי. דהתם שלשה והכא שנים. ומשני שאם היה עני מדוקדק כו' שאסור בב' ימים הראשונים לגמרי במלאכה: **שהצריכו לכך** ולא פרנסוהו משלהם: **שהוא תוקפן** של אבל. תני בר קפרא כל תוקפו של אבל אינו אלא בשלישי. לפי גי' זו היה נראה לפרש שעיקר האבל בשלישי לפי שבו מצטער הנפש יותר. שבשני ימים הראשונים יש לה תקוה שסבורה שחוזרת לגוף. אבל בשלישי שרואה שנשתנה פרצוף הפנים נתיאשת ממנו ומצטערת מאד. והיינו דמייתי אך בשרו עליו יכאב וגו' פי' שנפשו מתאבלת ומצטערת בשלישי כשבשרו יכאב שמשתנה ומתחיל לרקוב דהיינו בשלישי. אבל לפי גירסת הירוש' ולקמן בויק"ר פ' י"ח וקהלת רבה פסוק ותשבר כד נריכין להגיה כאן מפני שהוא תוקפו של אבל תני בר קפרא כל תוקפו של אבל אינו אלא עד שלישי. ולפ"ז אין אבלו של ג' תקיף מהשנים הראשונים אלא כולם כאחד. ומאי דמייתי עד ג' יומין נפשה תייבא על קברה כו' היינו שבג' הראשונות תקפו של אבל מפני שהנפש מצטערת שהיא מרחפת על הגוף כסבורה לחזור אליו אבל מג' ואילך שמשתנה פרצוף הפנים היא מתיאשת ופורשת ממנו ואין לה הצער הגדול כמו שמתיאש מהאבדה. ומש"ה אמר הה"ד אך בשרו עליו יכאב היינו בג' הימים הראשונים שהנפש מרחפת עליו. וזהו ונפשו עליו תאבל: **לע"ל** איידי דקאמר דמג' ואילך משתנה הפרצוף קאמר נמי מה שנבקעת כרסו לאחר ג' ימים: **הפה והכרס מדיינים** הוא דרך משל: **שנא' ותשבר כד על המבוע**. זה הכרס כדאמר בפרק השואל. וסיפא דקרא ונרוץ הגלגל אל הבור היינו פרש כדמפרש התם. ופרש"י דגלגל לשון גלל אל הבור שנופל לתוך פיו: **פנים חדשות** שבאו לו מנחמים שלא היו אצלו משעת אבלות ועד עכשיו: **ואם ביום** שני אינו מניח כו'. קושיא הוא דבשלמא למ"ד יום אחד אסור להניח תפילין לא קשיא לדידיה למה איצטריך למתני מי שמתו מוטל לפניו דפטור מתפילין דהא ידעינן מכ"ש מאינו מוטל. משום די"ל דאבל חמור מאונן כיון דגם אבילות יום א' דאורייתא כמו אונן לכן אי לא הוה תני רק אבל יום ראשון לא הוה ידעינן אונן מיניה. אבל למ"ד אפי' יום ב' דהוה דרבנן שפיר קשה ליה מאונן דאורייתא דאם אבל ביום ב' דרבנן דחי תפילין מכ"ש פטר כ"ש אונן דאורייתא (נזה"ק): **אלא כיון כו'** ומשני אלא בשביל דאיצטריך למיתני מי שמתו מוטל לפניו דפטור מק"ש וזה דוקא במוטל לפניו. דאא"כ חייב בק"ש ובכל המצות האמורות בתורה חוץ מתפילין תנא נמי גבי תפילין מוטל לפניו: **דר' זעירא** ר' ירמיה כו'. גי' הירוש' ר' זעירא מר עוקבן בשם שמואל. ר' זעירא ר' ירמיה בשם רב. ופי' דר' זעירא אמר שמר עוקבן אמר זה בשם שמואל ור' זעירא גופי' אמר דר' ירמיה קאמר לה בשם רב (יפ"ת): **בנתינה** שנותן ביום

בעי מהו ליתן בשני כר"א מהו שיעשה ר"א כר"י שלא לחלוץ. כב ומנין שאין אבל בשבת ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי מייתי לה מהכא (משלי י) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. ברכת ה' היא תעשיר (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי. ולא יוסיף עצב עמה זה האבל חמד"א (ש"ב יט) כי נעצב המלך על בנו. אמר רב כג חזרה זקיפה חובה. פריעה נעולה רשות. הזרת קרע זקיפת מטה חובה. פריעת הראש ונעילת הסנדל רשות. שמואל אמר פריעה חזרה זקיפה חובה. נעילה תשמיש רחיצה רשות. פריעת הראש והזרת קרע וזקיפת המטה חובה. ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה רשות. חד תלמיד מן דשמואל שמש מטתו הלך ורחץ. א"ל להלכה אמרתי לך שמא למעשה. איקפד עליה ומית. ר"י בר חלפתא כד הוה מתני שבחא דר' מאיר קמי ציפוראי א"ל אדם גדול אדם קדוש. פעם אחת מצאן עומדין בשורה בשבת א"ל שלום לכם. אמרין ליה דין הוא דאת משבח ביה. א"ל דעו שבחו של אותו האיש שבא להודיענו שאין אבל בשבת. ר' הושעיא אזל לחד אתר מצאן שהם עומדין בשורה בשבת. א"ל לית אנא ידע מה הוא מנהגכון אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו. תרין בנוי דרבי חד מנהון נפיק וראשיה מכסי ולביש סנדלוי. ואוחרנא נפיק חפיה וראשיה מגלי. ר' יונה אזל למחזיה אפין לאחוי דרבי גוריון נפיק לגביה לביש סנדלא. א"ל אמור לר' גוריון אחוך לית ילפין עובדא מבר נש זעיר. כה ר' חנינא בר פפא אזיל למחזיה אפין לר' תנחום בר חייא דכפר אגין נפק לגביה לביש סנטרוי. מאי סנטרוי מאנין דלא בזיען. א"ל כהדין עבדין אתמהא. א"ל כן הוה ר' יוחנן עבד. א"ל צלי עלי. א"ל פסיג תרעך. א"ל לא תימר כן אלא יסוג תורען. כו תני חבורה ומשפחה כך הן דומים לכיפת אבנים את נוטל ממנה אבן אחת וכולה מתרועעת את נותן עליה אבן אחת וכולה עומדת. כז כך נ"ל ז' ימים חרב שלופה ועד ל' יום היא מתרפפת ואינה חוזרת לנדנה עד י"ב חדש א"ר אלעזר נולד בן זכר במשפחה מיד היא רפה. א"כ למה מראין פנים בשבת ר"י דסכנין בשם ר' לוי אמר מפני האיבה: (ח) וישב יוסף מצרימה וגו'. ר' לוי ור' יצחק. ר' לוי אמר שלא זימנן לסעודה. א"ר תנחומא הוא לא נתכוון אלא לשם שמים אמר לשעבר אבא מושיב לי למעלה מיהודה שהוא מלך ולמעלה מראובן שהוא בכור עכשיו אינו בדין שאשב למעלה מהן. והן לא אמרו כן אלא לו ישטמנו יוסף. כח ר' יצחק אמר הלך והציץ באותו הבור. א"ר תנחומא הוא לא נתכוון אלא לש"ש והם לא אמרו כן אלא לו ישטמנו יוסף: (ט) ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה וגו'. כט תני רשב"ג אומר גדול השלום שאף השבטים דברו דברים בדויים בשביל להטיל שלום בין יוסף לשבטים הה"ד ויצוו אל יוסף לאמר וגו' והיכן צוה לא מצינו שצוה. כה תאמרו אל יוסף וגו' אמר כך אחי חושדין אותי. וילכו גם אחיו א"ל חד בעית לך לעבדא הא כולנא לך לעבדין: (י) ויאמר אליהם יוסף וגו' ואתם חשבתם עלי רעה וגו' ועתה אל תיראו וגו' וידבר על לבם. לוכי יש לך אדם שמדבר על הלב אלא דברים שהן מנחמין את הלב. א"ל נמשלתם כעפר הארץ. מה עפר הארץ מי יכול לסייף את עפר הארץ. נמשלתם כחיות השדה ומי יכול לסייף את חיות השדה. נמשלתם ככוכבים מי יכול לסייף את הכוכבים.

עשרה

יד יוסף כב לעיל פ' י"א. מוע"ק כ"ג וע"ש בתוס': כג מוע"ק כ"ד: כד ירושלמי ברכות פ"ב: כה ירושלמי מוע"ק פ"ג: כו שבת ק"ה. רות פסוק וימת אלימלך: כז ע' מוע"ק כ"ז: כח תנחומא: כט יבמות פ"ק דפיאה. ויק"ר פ"ט. דב"ר פ"ה. תנחומא תולדות וס"ז ובשופטים. ילקוט ס"ז. יבמות ס"ה: ל ילקוט ס"ז. מגילה י"ז:

מתנות כהונה

שביום שני נותן תפילין: **בחליצה** ביום שלישי אינו חולץ: ה"ג ר' זעירא בעי נתן בשני כר"א מהו שיעשה ר"א כר' יהושע שלא לחלוץ אמר רבי יוסי בר בון זכינו אם נתן ביום שני כר"א נעשה ר"א כרבי יהושע שלא לחלוץ אין כיני נימר הלכה כר"א ופירושו אם הניח תפילין ביום שני כר"א דפסק הלכה' כוותיה מהו שנעשה כדברי ר"א כמו שסבר רבי יהושע שלא לחלוץ ביום שמותר והניח ופסקינן הלכתא כוותיה דבג' פסקינן הלכתא כר' יהושע שאינו חולץ אבל בשני לא ידענא דלמא בעי למחלץ וכן פירש"י בפרק אלו מגלחין דאיתא להתם כל הסוגיא כמו כאן רק שנהפך דברי ר' אליעזר לדברי ר' יהושע ופשט אמר ר' יוסי בר בון כלומר באמת כן הדין בלא לחלוץ דא"כ שנעשה כר"א לגמרי ושיחלוץ הוי ליה למפסק הלכתא סתמא כר"א דבשני מניח וחולץ ולמה אמר הלכתא כר"א בנתינה אלא בנתינה הוא דהוה הלכה כר"א אבל בחליצה לא כך משמע לפי סוגיא ירושלמית אע"ג דבבבלי לא פסקינן הכי בפרק אלו מגלחין: **חזרת** הקרע. לאחוריו בשבת קמייריי והכי איתא בהדיא בפרק ואלו מגלחין בבבלי ובירושלמי: **פריעת** הראש. שמגלה האבל ראשו בשבת ואינו מתעטף כן פירש"י בפרק ואלו מגלחין: **שמש** מטתו. בימי אבלו: **אמר** לו שמואל לאותו תלמיד להלכה אמרתי לך שרחיצה ותשמיש רשות שמא למעשה בתמיה: **איקפד** עליה. גרסי' פי' שמואל התקצף עליו ומת אותו תלמיד: **מתני** ספר בשבחו של רבי מאיר לפני אנשי צפורי: **פעם** אחת. מצאן ר' מאיר לאנשי ציפורי שעמדו כו': ה"ג **אמר** להם שלום לכם אמרין כו'. פירוש ר' מאיר היה שואל בשלום האבלים ואמרו אנשי צפורי לר' יוסי בן חלפתא וכי זה הוא שאתה משתבח בו אמר להם ר' יוסי דעו כו'. שאין אבילות נוהג בשבת: **לית** אנא כו'. אין אני יודע מנהג מקומכם איך הוא אם אתם שואלים בשלום האבלים בשבת אם לא: **תרין** בנוי כו'. שני בניו של ר' אחד מהם יצא בשבת בימי אבלו וראשו היה מכוסה ומעוטף כאבל והיה לבוש סנדליו ברגליו וסבירא ליה פריעה רשות ונעילה חובה והאחד היה יצא יחף בלי סנדליו וראשו מגולה בלי עיטוף דסבירא ליה נעילה רשות פריעה חובה ובירושלמי גרס חד ראשיה מגלי וחד ראשיה מכסיה חד ראשיה מגלי ולבוש סנדליו וחד ראשיה מכסי ושלא סנדליו ע"כ שלוח פי' מופשט: **ר' יונה** כו'. הלך להתראות פנים לאחיו של ר' גוריון ובשבת בימי אבלו היה והיה יוצא לקראת ר' יונה והיה לבוש בסנדליו וע"פ אחיו ר' גוריון עשה כן ואמר לו ר' יונה שילך ויאמר לרבי גוריון אין אנו מביאין במה שהוא עושה מלאכה שאין אנו למדין הלכה למעשה מאיש קטן ושפל ובירושלמי גרס שהמעשה היה ברבי גוריון בעצמו ופניס בפנים דבר אליו כן: **מאנין** כו'. כלומר בגדים שאינן קרועין וא"ל הכזה עושין בתמיה ובחול היה כדמשמע לקמן וכן משמע בירושלמי ותימה לי שר' יוחנן יאמר כן שאין צריך לקרוע בגדיו ואם נאמר שבת היה קשה מאי קמתמה ר' חנינא הא רב ושמואל סברי תרווייהו חזר' הקרע חובה שוב ינעתי ומצאתי בירושלמי דגרס מאכן דלא חפיתין א"ל הא מנא לך א"ל כן הוה ר' סימון עבד והולם שנם פה צ"ל כן: **צלי** עלי. התפלל עלי מפני שהאבל הוא קשה יום ובעי רחמי וכמו שאמרו חכמינו ז"ל אבל שלשה ימים הראשונים יראה עצמו כאילו חרב מונחת לו בין כתיפיו כו': **פסיג** תרעך. יכרת ויפסק שברך וא"ל שלא יאמר כן שלשון פסיג יסבול פירושו יתחלק לכמה חלקים כדאת אמר תנתח לנתחיו תרגום יונתן תפסג לפסגוי ועיין בערוך ערך פסג גם תרעך יסבול פירושו לשון שער ופתח ויהיה ח"ו קללה במקום ברכה ובתפלה צריך אדם לדקדק בלשונו דלא ישתמע לתרי אפין כדאיתא בספר הזוהר בפרשת ויגש אלא יאמר יסוג תורעך שפירושו תוגדר פירצתך יסוג מלשון סוגה בשושנים תורעך הוא לשון פרצה וכדאיתא לעיל בפרשה ע' וכן מצאתי פירושו בספר תנא וירושלמי ראיתי גירסא תמוהה בעיני לא ראיתי לכותבה: **חבורה** ומשפחה גרסי'. ופירושו כדאמרינן בעלמא אחד מן החבורה שמת ידאגו כל החבורה אחד מבני משפחה שמת ידאגו כל אותו משפחה: **את** נותן עליה כו'. ובנמשל הוא שאם נולד בה בן זכר מיד היא נתרפאת וכדר' אליעזר לקמן: **רפה** מדת הדין המתוחה כנגדם היא נעשית רפה ובספר אות אמת הגיה נתרפאת וה"ג בירושלמי אך לשון הסוגיא נשתנת שם הרבה: **אם** כן למה כו'. לעיל קאי ומקשה למאן דאמר אין אבילות נוהג בשבת א"כ למה הולכין אליו ומראין לו פניו והוא כעין תנחומין: **מפני** האיבה. שלא יאמר שהם שונאים אותו שכן המנהג להראות פנים איש לרעהו בשבת: **מצרימה** וכו'. גרסי' ודייק סיפיה דקרא ויראו אחי יוסף כי מת אביהם וגו' משמע שהרגישו בו סימני שנאה: **שלא** זמנן. לאכול על שלחנו ועיין בפירש"י בחומש: **ר' יצחק** אמר לפיכך אמרו לו ישטמנו לפי כשחזר יוסף מקבורת אביו הלך והציץ באותו בור שהשליכו בו אחיו: **אלא** לש"ש. לברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה: **לא** כן חשבו אלא כו' שחשבו שבשביל כך הציץ באותו בור להראות שאותו צער עדיין נוגע בלבו וחשבו שלא יבלבן לבסוף: **כך** אחי חושדין כו'. דאם כן למה בכה בדברם אליו: **חד** בעית כו'. אחד היית חפץ לך לעבד שנאמר

עץ יוסף

ביום ב': **בחליצה** שאינו חולץ לפניס חדשות ביום ג': **מהו ליתן בשני** בירוש' מיושב הלשון יותר דה"ג שם אם נתן ביום השני כר"א מהו שיעשה כר' אליעזר כר' יהושע שלא יחלוץ. פי' מהו שיעשה מי שעשה כר' אליעזר בנתינה. מעשה כר' יהושע בחליצה. אף ביום ב' דילמא תרי קולי לא עבדינן: **שאין אבל בשבת** מכל מקום דברים שבצנעה נוהג וגם עולה למנין ז': **היא תעשיר** זו ברכת שבת כדכתיב ויברך אלהים את יום השביעי: **זה האבל** שלא ינהוג בשבת: **נעצב המלך** על בנו. ש"מ דלשון נעצב שייך גבי אבל: **חזרת קרע** לאחוריו שלא יהיה נראה: **זקיפת מטה** מכפייתה חובה בשבת: **פריעת הראש** שהאבל מגלה ראשו ואינו מתעטף בשבת: **ונעילת הסנדל רשות** דלאו כולא עלמא מסיימו מסנייהו ולא מוכחי מילתא כל כך דמשום אבל הוא שעה. והיינו נמי טעמיה דפריעת הראש דלאו כ"ע מגלו רישייהו בשבת. ואע"פ שמתעטף לא מחזי כאבל. ושמואל לטעמיה דאמר כל עטיפה שאינה כעטיפת של ישמעאלים אינה עטיפה. ופרש"י הילכך כיון דכל ימי השבוע שהוא אבל מתעטף כישמעאל אם אינה נוטלה בשבת נראה כנוהג אבילות. דכ"ע לא נהיגי בעטיפה זו אלא ישמעאלים (יפ"ת): **ורחיצה רשות** היינו רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית כדאי' בגמרא: **שמש מטתו** בשבת שבתוך ז' ימי אבילות: **איקפיד** פי' התקצף עליו שמואל. ומת אותו תלמיד: **מתני שבחא** מספר שבחו של ר' מאיר לפני אנשי צפורי: **מצאן** ר' מאיר לאנשי צפורי שעמדו כו': **אמרין ליה** דין הוא דאת משבח ביה. פי' אמרו אנשי צפורי לר' יוסי בן חלפתא וכי זה הוא שאתה משבח בו. והלא אין שואלין בשלום האבל אלא אומר לו תתנחם: **שאין אבל בשבת** שאין אבל נוהג בשבת: **אתר** מקום: **לית אנא** כו' אין אני יודע מנהג מקומכם איך הוא אם אתם שואלים בשלום האבלים בשבת אם לא: **תרין בנוי דר'** כו'. שני בניו של רבי יצאו בשבת בימי אבלם. חד היה ראשו מכוסה ומעוטף כאבל והיה לבוש סנדליו ברגליו. והד היה יוצא יחף בלי סנדליו וראשו מגולה בלי עיטוף: **ר' יונה** כו' הלך להתראות פניו לאחיו של ר' גוריון ובשבת בימי אבלו היה והיה יוצא לקראת ר' יונה והיה לבוש בסנדליו. ועל פי אחיו רבי גוריון עשה כן. וא"ל ר' יונה שילך ויאמר לרבי גוריון אחיו אין אנו מביאין במעשיו שאין אנו למדין הלכה למעשה מאיש קטן ושפל: **מאנין דלא בזיען** בגדים שאינם קרועים. ותמה עליו וא"ל הכזה עושין בתמיה וכי לובשין לבוש שלם בתוך שבעה ולא היה לו אלא להחזיר קרעו לאחוריו. וקאמר כן היה ר' יוחנן עושה בשבת מחליף והכי קימ"ל בגמרא (יפ"ת): **צלי עלי** התפלל עלי. מפני שאבל הוא קשה יום ובעי רחמי: **פסיג תרעך** יכרות ויפסוק שברך. וא"ל שלא יאמר כן שלשון פסיג יסבול פירושו יתחלק לכמה חלקים: **אלא יסוג תורעך** פי' יגדור פרצתך: **חבורה ומשפחה** כדאמרי' בעלמא אחד מן החבורה שמת ידאגו כל החבורה ואחד מבני המשפחה שמת ידאגו כל אותה המשפחה: **וכולה עומדת** שכשהיו האבנים מרופפים היו מוכנים ליפול וכשנותנין אבן ביניהם מתרפקת והכיפה עומדת. ובנמשל הוא שאם נולד בן זכר מיד היא נתרפאת וכדר"א לקמן שע"י בנתוספת נפש אחד במשפחה נתרפאת כלה כנתינת אבן אחת. ודוקא זכר דהשוב ועוד דאית ביה מצות מילה אי נמי משום דבא זכר לעולם בא שלום לעולם כדאי' בפרק המפלת (יפ"ת): **רפה** מדת הדין המתוחה כנגדם היא נעשית רפה. ובאות אמת הגיה נתרפאת: **א"כ למה** כו' לעיל קאי ומקשה למאן דאמר אין אבילות נוהג בשבת א"כ למה הולכין אליו ומראין לו פנים והוא כעין תנחומים: **מפני האיבה** שאם לא יראו לו פנים יראה כאילו אינם חוששין לו. ויאמר שהם שונאים אותו:

(ח) **שלא** זימנם לסעודה. כמו שהיה רגיל לעשות בחיי אביהם. ומזה ראו כי מיתת אביהם עשה רושם אצל יוסף. וחשבו כי בחיי אביהם לא קרבם אלא מפני כבוד אביהם. ועכשיו נקם ינקם מהם: **א"ר תנחומא** שהשדוהו שלא כדין כי הוא לא נתכוון אלא לשם שמים כי אמר לשעבר אבא היה מושיב לי למעלה כו' ואז עשיתי כן בע"כ מפני מצות אבי ולא הייתי רשאי לסרב כנגדו. אבל עכשיו אינו בדין שאשב למעלה כו' כי לא רצה כלל לנהוג שררה עליהם והוא ידע כי גם הם לא יקבלו עליהם הדבר לישב למעלה ממנו לשנות סדר הנהוג בחיי אביהם: **הלך והציץ** כשהלך לקבור את אביו ועבר דרך שם הלך והציץ בו וחשבו שהיה מזכיר עונס: **אלא לשם שמים**. לברך עליו כמו שחייב אדם לברך על מקום שנעשה לו נס במקום הזה והכי איתא בתנחומא: (ט) **גדול השלום** שאף הכתובים דברו בלשון בדאי בשביל להטיל שלום בין יוסף לשבטים. כצ"ל וכ"ה בויק"ר פ' ט' ובמדב"ר פ"ה ובתנחומא. והיינו משום דס"ל דמן השבטים עצמן ליכא ראיה שהרי מפני הסכנה דברו שקר ובהא פשיטא דמותר לשקר וכדאמרי' וחי בהם ולא שימות בהם. אלא מהכתובים איכא ראיה דמאי קמ"ל בהא. דהיכא דאיכא סכנה פשיטא. אלא לענין שלום בעלמא אע"ג דליכא פקות נפש (יפ"ת): **בדוים** כמו החדש אשר בדא מלבו: **אמר כך** אחי חושדין אותי. שהבין שהחיו נוס לא אביו דאילו נוס לדידיה הוה אמר: **חד בעית** כו' אחד היית חפץ לך לעבד שנאמר את אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד הא כלנא לך לעבדין ואין לך להרע לנו יותר מזה: (י) **וכי יש לך אדם** כו'. והא דכתיב וידבר על לב הנערה נמי מתרצינן לה לעיל דברים המתיישבים על הלב: **כעפר הארץ** דכתיב והיה זרעך כעפר הארץ: **לסייף** פי' לחתך בסייף ולכלותו: **כחיות השדה** דכתיב גור אריה יהודה. יהי דן נחש עלי דרך. נפתלי אילה שלוחה. בנימן זאב יטרף ושוב כלל את כולם כדלעיל פ' צ"ט:

ככוכבים

עשרה כוכבים בקשו לאבד כוכב אחד ולא יכולו לו י"ב שבטים מה אני יכול לשנות סדרו של עולם מפני שהם כנגד י"ב שעות ביום וי"ב מזלות ברקיע. א"ר שמלאי אתם הגוף ואני הראש תבואתה לראש יוסף אין נסיב גופא מה רישא טב. ולא עוד אלא עד שלא ירדתם לכאן היו קוראים אותי עבד. ומאחר שירדתם לכאן הודעתי הוגנוסים שלי. א"כ אני הורג אתכם אתמהא. אם הורג אני אתכם הם אומרים אין לשמור אמנה עם זה עם אחיו לא שמר אמנה עם מי הוא משמר אמנה. הן אומרין לא היו אחיו אלא כת של בחורים ראה וקרא אותן אחיו תדע לך שהרי הוא בסוף הביא עליהן עילה והרגן. אמר מה אני נעשה אנטירוקים לאבא אבא מוליד ואנא קובר מה אני נעשה אנטירוקים להקב"ה הקב"ה מברך ואני ממעט הה"ד וינחם אותם. והרי דברים ק"ו ומה יוסף שדיבר דברים רבים על לבן של שבטים כך ניחמן לכשיבא הקב"ה לנחם את ירושלים עאכו"כ. הה"ד (ישעיה מ) נחמו נחמו עמי וגו': (יא) וישב יוסף במצרים וגו' [לא] ששה זוגות שנותיהם שוות רבקה וקהת לוי ועמרם יוסף ויהושע שמואל ושלמה משה והלל הזקן רבן יוחנן בן זכאי ור"ע. משה עשה בפלטין של פרעה מ' שנה ובמדין מ' שנה ושמש את ישראל מ' שנה [לב] ר' יוחנן בן זכאי עשה פרגמטיא מ' שנה ולמד תורה מ' שנה שמש את ישראל מ' שנה. ר"ע עשה בור מ' שנה למד ארבעים שנה ושמש את ישראל ארבעים שנה: (יב) וישבע יוסף את בני ישראל וגו'. [לג] שומע אני מיד ת"ל אתכם כשתהיו עולין. ומנין אף עצמות של שבטים העלו עמו שנאמר אתכם. וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אותו מי חנטו. ר' פנחס ור' יהודה בש"ר נחמיה. ר' יהודה אמר רופאים חנטו אותו. ור' פנחס אמר שבטים חנטו אותו הה"ד ויחנטו אותו ויושם בארון במצרים מי הן ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה: (יג) לישנא אחרינא וזאת אשר דבר להם אביהם [לד] יעקב אכ"כ אלא אביהם. עתיד אדם א' כיוצא בי לברך אתכם וממקום שפסקתי הוא מתחיל שנאמר וזאת אשר דבר כיון שעמד משה פתח בזאת. שנאמר (דברים לג) וזאת הברכה. אמר ליה אומר לכם הברכות הללו אימתי הם מגיעות לכם משעה שתקבלו את התורה שנא' (שם ד) וזאת התורה. הוי וזאת אשר דבר להם אביהם במה שסיים להם יעקב אביהם פתח להם משה. אמר משה (תהלים קיט) מזקנים אתבונן יצחק כשבירך את יעקב א"ל (בראשית כג) ואל שדי במה חתם ויקרא יצחק את יעקב. ואף יעקב במה שפסק אביו משם התחיל שנא' ויקרא יעקב אל בניו וחתם כשבירכן בזאת וזאת אשר דבר ממקום אשר פסק משם התחיל משה וזאת הברכה. ובמה חתם משה (דברים לג) אשריך ישראל ואף דוד כשבא לומר תהלה ממקום שפסק משה משם התחיל (תהלים א) אשרי האיש וגו'. הוי מזקנים אתבונן: (יד) ויעש לאביו אבל שבעת ימים. [לה] ולמה עושים ז' כנגד ז' ימי המשתה. א"ל הקב"ה בעוה"ז נצטערתם עם הצדיק הזה ושמרתם לו אבל שבעת ימים. לעוה"ב אני מחזיר אותו האבל לשמחה שנא' (ירמיה לא) והפכתי אבלם לששון ונהמתים ושמחתים מיגונם. כשם שאני מנחם אתכם כך אני אנחם לציון ולכל חרבותיה. כענין שנא' (ישעיה נא) כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

יד יוסף לא ספרי ח"ב פיסקא שנ"ז. ב"ב קכ"א. ילקוט סוף וזאת הברכה: לב ר"ה ל"א. סנהדרין מ"א: לג מכילתא בשלח. סוטה ז' וברש"י: לד סוטה תדשה. תנחומא ס"ז. ילקוט ריש תהלים. דב"ר פ' י"א. ילקוט ס"ז. ספרי ח"ב פיסקא שמ"ב: לה סוטה חדשה. תנחומא ס"ז:

סליק ליה בראשית רבה ובו פרשיות מאה

ענף יוסף

וה:לכת למעלה שמתיאשת מהגוף. וכשאינה יכולה לעלות לשמים חוזרת ויורדת (יפ"ת): (יא) [רבקה וקהת] צריך לומר דהך אגדתא פליגי אמ"ד דרבקה נשאת ליצחק בת שלשה שנים. או למה שאמר לעיל ס' פ"ה שעד שהיתה משמר אבלה של דבורה באה לו בשורה שמתה אמו. דא"כ לא משכחת לה אלא קכ"ב. שהרי בן ארבעים שנה יצחק בקחתו את רבקה ויצחק בן ששים בלדת יעקב הרי שהיה לרבקה כשנולד יעקב כ"ג שנה. וכשנתברך יעקב היה ס"ג כדלעיל. וי"ד שנה נטמן בבית עבר וכ"ב שנה נשתהה בבית לבן ובדרך. נמצא בשוב יעקב לארצו היו לרבקה קכ"ב שנה. ועיין במזרחי סדר תולדות ובקהלת רבה פ"ז:

מתנות כהונה

שנאמר את אשר נמצא אתו הגביע הוא יהיה לי לעבד ואתם עלו לשלום אל אביכם: לסייף לכלותו עד סופו: אין נסיב כו'. אם לוקח הגוף מה טובו ויופיו של הראש לא כלום: הוגנוסים פי' הערוך בוז משפחות תרגום יונתן ובסיר גניסתהם: אין לשמור כו'. כלומר אין לכרות ברית ולשמור אמונה עם זה: הן אומרים כו' כעין דבר אחר הוא וכן מוכח בפירוש רש"י בחומש: ה"ג בחורים ראה וקרא אותן אחיו: עילה עלילה כמתן דאת אמר עילה ושחיתא: אנטירוקים כך גרס הערוך ופירש בו בעל דין בלשון רומי: כך ניחמו. דברים נכרים שלב אדם מתיישב בהן: עאכ"ו שידבר דברים ראוים להתנחם בהם: עשה בור. עכב ארבעים שנה קודם שלמד תורה והיה בור ורק מתורה: מיד שיעלו עצמותיו מיד אחר מיתתו: אתכם משמע עם עצמות שלכם: ומי הן ואלה כו'. וי"ו העטוף קדרים: אביהם יעקב כו'. צריך עיון בתנחומא ובילקוט וגרסת הספר יש לומר מדכתיב אביהם סתם דרשינן עוד אבי רכב ישראל וזהו משה אבל בילקוט איתא בהדיא שלמד זה מדלא כתיב זאת וכן הוא לקמן: ה"ג מתחיל שנא' וזאת אשר דבר וגו' וכן הוא בילקוט: אמר להם. יעקב לבניו והוא כעין ד"א: לומר תהלה גרסינן פי' תהלה ושבח לאל עולם שבספר תלים:

עץ יוסף

ככוכבים דכתיב וספר הכוכבים: י' כוכבים כו' וזהו ואתם חשבתם כלו' התבוננו גם מזה שאתם הרבים חשבתם לעשות רעה ועכ"ז לא יכולתם וא"כ איך אוכל אני היחיד לעשות עמכם רעה אף אם ארצה: ולא יכולו היאך ככב אחד יכול לאבד י' כוכבים ועוד בני אבא י"ב שבטי' כו' כנ"ל: סדרו של עולם. וזהו התחת אלהים שהוא בעל הכחות כולם כי כדמות הבריאה המה הי"ב שבטים שהם סדרי כל הכחות הפועלים בבריאה כי המה מכוונות ממש מול סדרו של עולם המכון להנהגה אלהית: ואני הראש וזהו וידבר על לבם שעורר להם אמת שהוא הראש אבל המה הגוף שהוא הלב והוא מקור החיות: תבואתה לראש יוסף. אע"ג דפשוטו לראשו של יוסף. מדהו"ל למימר ליוסף וקאמר לראש יוסף משמע נמי לראש דהיינו ליוסף: (יפ"ת): אין נסיב כו' אם לוקח הגוף מה טובו ומה יפיו של הראש: היו קורין אותו עבד ומרננים אחרי כדאי' בסוח"ע פסוק לאסור שריו בנפשו: הוגנוסים פי' יחוס משפחתי. ובוז משפחות (איוב ל"א ל"ד) תרגומו שם ובסיר גניסתא (מת"כ בשם הערוך): הן אומרים פי' מקצתן יאמרו אמת שהם אחיו והרגם באכזריות ואין לשמור אמנה עמו שאם לאחיו לא שמר אמנה כ"ש לנו ויבקשו להסירו מהיות מושל בם. ומהם יאמרו לא היו אחיו כו' אלא עבד הוא ורצה לרמות הבריות לומר שאלו הם אחיו: עילה פי' עלילה: אנטירוקים הערוך גרס אנטידיקוס. ופי' בעל דין. וכ"ה בפירוש גליון היפ"ת: כך ניחמו דברים נכרים שלב אדם מתיישב בהן: עאכ"ו שידבר דברים ראויים להתנחם בהם ועי' בפסיקתא רבתי פ"ל: (יא) ששה זוגות שנותיהם שוות. על שהיו קרובים במדרגתן ושרשן למעלה: רבקה וקהת בקהת כתיב ושני חיי קהת קל"ג שנה אבל ברבקה לא מצינו. ונראה דגמרא גמירי לה (יפ"ת): לוי ועמרם כל אחד חי קל"ז שנה כדכתיב בפרשת וארא: יוסף ויהושע בהדיא כתיב בהו שהיו בני ק"י שנה: שמואל ושלמה לא נכתב בכתובים מספר ימי חייהם. אבל רבנן ז"ל אמרו במס' תענית פ"ק ובפ' אלו מגלחין דימיו של שמואל נ"ב שנה ובתג"ם פ"ב יליף לה מוישב שם עד עולם אין עולמן של לוים אלא חמשים שנה הה"ד ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ושתים שגמלתו הרי נ"ב. ושלמה מבואר ע"פ מה שפי' רש"י והרד"ק במלכים בשם רז"ל גבי מ"ש שלמה בתפלתו בחלום הלילה ועתה ה' אלהי עתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן ופרש"י נער קטן י"ב שנה ע"ש וכתיב והימים אשר מלך שלמה בירושלים על כל ישראל ארבעים שנה וגו' הרי צרף ארבעים שנה עם י"ב והם נ"ב: משה כתיב ביה ומשה בן ק"ך שנה במותו: (יב) שומע אני מיד כו' גירסא שלפנינו קשה להולמה. אבל בספרים המדויקים ה"ג שומע אני מיד ת"ל פקוד יפקוד אלהים אתכם ומנין שאף עצמות של השבטים העלו עמם שנא' והעליתם את עצמותי מזה אתכם והוא מקרא דפרשה בשלח. והוא מבואר דק"ל הרי כבר אמר יוסף מקודם אנכי מת ואלהים פקד יפקוד אתכם ומדוע אמר שוב בשעת השבועה שנית פקוד יפקוד אלהים אתכם ומשני דאצטריך דאם לאו הכי שומע אני מיד כאשר השביע יעקב ליוסף ת"ל פקוד יפקוד אלהים אתכם ואח"כ והעליתם את עצמותי. והיינו משום יעקב שהיה סיפק ביד יוסף להעלותו מיד. אבל השבטים לא היה סיפק בידם לפי שלא יניחום המצרים. וקאמר תו ומנין שאף שאר עצמות השבטים העלו עמו (ת"ל בסדר בשלח) והעליתם את עצמותי מזה אתכם (נזה"ק): מי חנטו ונפקא מינה למדרש קראי (יפ"ת): רופאים חנטו אותו. כמו לאביו וילמוד סתום מן המפורש: ומי הן ואלה שמות בני ישראל. דדרשינן סמוכים: (יג) לישנא אחרינא וזאת אשר דבר כו' העיקר כגירסת הילקוט (שהביא ג"כ המת"כ) דגרים הכי זאת אין כתיב כאן אלא וזאת. וה"פ דבשלמא במשה ניחא וזאת מפני שהוסיף על ברכת יעקב וכמו שאמרו בספרי וזאת הברכה הרי זה מוסיף על ברכה ראשונה שברכם יעקב. אבל ביעקב מה טעם לומר וזאת שהרי אינו מוסיף על ענין ראשון. אלא לאמר עתיד גם אחר לפתוח בזאת. ואע"ג דדרים נמי וזאת על ענין התורה. היינו עיקר מלת זאת דכולא יתירה אתא לרמוז לתורה דאיקרי זאת. ומתוספת וי"ו דרשינן נמי עתיד אדם אחר כו'. וזהו שמסיק הוי וזאת אשר דבר וגו' כלו' דלהכי איצטריך האי קרא דאל"ה כולא מיותר הוא (יפ"ת): וממקום שפסקתי הוא מתחיל. הטעם בהתחלת זה בתחימת זה הוא מדרך ענוה להורות שברכות הראשונים יותר גדולות וכחם יותר גדול לברך. ולזה פתח זה במה שסיים זה לומר שמה שמניח הראשון לטפל באחרונה תפס השני עטרה לראשו (יפ"ת): אמר משה מזקנים אתבונן יצחק כשבירך כו'. גי' זו משובשת וכצ"ל אמר דוד מזקנים אתבונן יצחק כשבירך את יעקב פתח בויתן וגו' במה חתם ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו (וזהו שדייק שחתם ברכתו בויקרא). וכן לשון סדר ברכה וה"ג התם כיצד אברהם ברך את יצחק מניין (כי לא מצינו ברכה מפורשת לבנו) דכתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ומה נתן לו כו' ר' נחמיה אומר ברכה נתן לו כענין שנא' ויתן לך האלהים (ולמד ג"ש ויתן מויתן). עמד יצחק לברך את יעקב אמר ממקום שפסק אבא אני מתחיל. אבא הפסיק בויתן (ר"ל שהתורה רמזה ברכת אברהם ליצחק בלשון ויתן לא שאברהם ברכו בלשון ויתן וכדלעיל בנז"ם) ואני מתחיל בויתן שנא' ויתן לך האלהים. ובמה חתם יצחק בקרייה שנא' ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו עמד יעקב לברך את השבטים אמר איני פותח אלא בקרייה שנאמר ויקרא יעקב אל בניו ובמה חתם בזאת שנאמר וזאת אשר דבר להם אביהם עמד משה לברך את ישראל אמר איני פותח אלא בזאת וזאת הברכה כו' ומתוך זה תבין ותשכיל כי יש פה חסרון הניכר. וכן שם נשמט ענין דוד שמסיים כאן ואף דוד כשבא כו' והכל הוא מטעות המעתיקים כי כן נמצא ע"פ הרוב במדרשו' וצריך לתקן הלשון על מכונו בשניהם. ויגיד עליו ריעו בסוח"ע פרשת אחרי האיש. וכן ברים ילקוט תהלים שנמצא שם הלשון בשלימות אות באות כדלעיל ואין צורך להאריך בזה (מה"ק): ובמה חתם משה אשריך ישראל. ומ"ש עוד עם נושע בה' פירוש דאשריך ישראל היא: תהלה פי' תהלה ושבח לאל עולם שבספר תהלים: (יד) ולמה עושין שבעה. משום דאבילות שבעה דרבנן להכי בעי מה ראו חכמים וכן יוסף לעשות אבל ז' ימים והלא כל מה שאפשר למעט בצער עבדינן כי מה בלע ברבויו היוכלו להשיבו. וגם אין להתקשות על המת יותר מדאי כמו שאמרו חז"ל: כנגד ז' ימי המשתה וז' ימי המשתה ילפינן משמשון כדאי' בפדר"א. והוא לרמוז שאין תועלת בחיי העוה"ז ושמחתו כי סוף אדם למות וכל עומת שבא כן ילך. ולכן כמו שימי המשתה שעושין בנשואין שהם להוליד בנים ז'. כן ימי אבילות המת (יפ"ת): אמר להם הקב"ה בעוה"ז נצטערתם עם הצדיק כו'. אין זה המכוון נגד בני יעקב דוקא כי יעקב מאן דכר שמיה שם בענין דוהפכתי אבלם וגו'. אבל הוא לכלל העולם וכדי לסיים בדבר טוב ולא בענין האבלות הכתוב כאן הזכיר זה. ובילקוט ירמיה (ל"א) ז"ל והפכתי אבלם לששון לפי שבעה"ז נהפך השמחה לאבל. למה שבעה ימי אבל כנגד ז' ימי המשתה (ובזה נהפך תיכף הז' ימי המשתה דנשואין לאבל כי נזכרים בזה אז יום המיתה בז' ימי אבלו) אבל לעוה"ב אני מחזיר את האבל לשמחה (כי יבולע המות לנצח אז ובאין סיבה יסור המסובב) שנא' והפכתי אבלם לששון. ולפי שסוף הפסוק מיגונם אמר עוד וכשם שאני מנחם כו' לסיים בתודה וקול זמרה (יפ"ת): כך אני מנחם לציון כו'. שעיקר הנחמה בישיבת הארץ הקדושה המסוגלת לתורה ולתעודה ומשום לכל הארץ תודה וקול שמחה. אמן סלה:

חסלת ספר בראשית יזכני ה' לגמור עד אחרית אמ"ם ובי"ר:

שמות רבה

פרשה א (א) **ואלה** שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו . [א] הה"ד (משלי יג) חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר . בנוהג שבעולם אדם שאומר לו חבירו פלוני הכה לבנך יורד עמו עד לחייו . ומה ת"ל חושך שבטו שונא בנו . ללמדך שכל המונע בנו מן הטרדות סוף בא לתרבות רעה ושנאהו . שכן מצינו בישמעאל שהיה לו געגועים על אברהם אביו ולא רידהו ויצא לתרבות רעה ושנאהו והוציאו מביתו ריקם. מה עשה ישמעאל כשהיה בן ט"ו שנה התחיל להביא צלם מן השוק והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה מאחרים . מיד (בראשית כא) ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק וגו' . [ב] ואין מצחק אלא ע"ז כד"א (שמות לב) ויקומו לצחק . מיד ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה. שמא ילמד בני אורחותיו . מיד (בראשית כא) וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו'. על שיצא לתרבות רעה . (שם) ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך וגו'. מכאן אתה למד שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות. מיד (שם) וישכם אברהם בבקר ויקח להם והמת מים . ללמדך שהיה שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה ושלחו הוא ואמו הגר ריקם וטרדו מביתו על כך. וכי תעלה על דעתך שאברהם שכתוב בו (שם יג) ואברם כבד מאד במקנה וגו' היה משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא כסות ובלא מחיה. אלא ללמדך כיון שיצא לתרבות רעה לא נפנה עליו. מה היה סופו כשגרשו ישב בפרשת דרכים והיה מלסטם את הבריות שנא' (שם טז) והוא יהיה פרא אדם. כיוצא בו (שם כה) ויאהב יצחק את עשו . לפיכך יצא לתרבות רעה על אשר לא רידהו . כמו ששנינו [ג] ה' עבירות עבר עשו הרשע באותו היום. בא על נערה המאורסה והרג את הנפש וכפר בתחה"מ וכפר בעיקר וביזה את הבכורה. ועוד שתאב מיתת אביו . ובקש להרוג את אחיו שנאמר (שם כז) יקרבו ימי אבל אבי וגו'. וגרם ליעקב לברוח מאבותיו . [ד] והלך אף הוא אצל ישמעאל ללמוד ממנו תרבות רעה [ה] ולהוסיף על נשיו שנא' (שם כח) וילך עשו אל ישמעאל . כיוצא בו דוד שלא ייסר לאבשלום בנו ולא רידהו יצא לתרבות רעה ובקש להרוג את אביו. ושכב עם פלגשיו . וגרם לו לילך יחף והוא בוכה. ונפלו מישראל כמה אלפים וכמה רבבות. וגרם לו דברים קשים הרבה שאין להם סוף . דכתיב (תהלים ג) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו . מה כתיב אחריו ה' מה רבו צרי וגו'. [ה] וקשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם ממלחמת גוג ומגוג דאילו במלחמת גוג ומגוג כתיב (שם ב) למה רגשו גוים. ולהלן כתיב ה' מה רבו צרי. וכיוצא בו עשה דוד באדניה שלא רידהו ביסורין ולא נער בו ולפיכך יצא לתרבות רעה דכתיב (מ"א א) ולא עצבו אביו מימיו. (שם) ואותו ילדה אחרי אבשלום . [ו] והלא אבשלום בן מעכה ואדניה בן חגית מהו ואותו ילדה אחרי אבשלום. אלא מתוך שיצא אבשלום לתרבות רעה ולא רידהו אביו וכתיב באדניהו ולא עצבו אביו מימיו ואף הוא יצא לתרבות רעה לפיכך כתיב ואותו ילדה אחרי אבשלום . ואוהבו שחרו מוסר. [ז] זה הקב"ה על שאהב את ישראל דכתיב (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה'. שהוא מרדה אותם ביסורין. אתה מוצא [ח] ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם להם אלא ע"י יסורין. התורה. וא"י. וחיי העוה"ב. התורה דכתיב (תהלים צד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. א"י דכתיב (דברים ח) וידעת עם לבבך וגו' מה כתיב אחריו כי ה' אלהיך מביאך וגו'. העוה"ב דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור וגו'. וכל המייסר את בנו מוסיף הבן אהבה על אביו והוא מכבדו שנא' (שם כט) יסר בנך ויניחך וגו' ואומר (שם יט) יסר בנך כי יש תקוה. ומוסיף עליו אהבה שנא' ואוהבו שחרו מוסר לפי ששחרו מוסר לכך אוהבו . אתה מוצא שאברהם ייסר את יצחק בנו ולמדו תורה והדריכו בדרכיו דכתיב באברהם (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וכתיב (שם כה) ואלה תולדות יצחק בן אברהם. ללמדך שהיה דומה לאביו בכל דבר [ט] בנוי בחכמה בעושר במעשים טובים. תדע לך שבן [י] שלשים ושבעה שנה היה כשעקדו אביו וכתיב ואברהם זקן בא בימים ועקדו וכפתו כשה ולא נמנע לפיכך (שם) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק . הוי ואוהבו שחרו מוסר . כיוצא בו היה יצחק משחר מוסר ליעקב שלמדו יצחק תורה ויסרו בבית תלמודו שנא' (שם) ויעקב איש תם וגו'. ולמד מה שלמדו אביו ואח"כ פירש מאביו ונטמן [יא] בבית עבר ללמוד תורה. לפיכך זכה לברכה וירש את הארץ שנא' (שם לז) וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען . ואף יעקב אבינו ייסר את בניו ורידה אותם ולמדם דרכיו שלא היה בהם פסולת. שבן כתיב ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו'. השוון כולם ליעקב שכולם צדיקים כיוצא

יד יוסף **פרשה א** א תנחומא ס"ז . ומדרש משלי . וילקוט משלי . תד"א ח"א פ' י"ח . זוהר שמות דף י"ז : ב ב"ר פ' י"ג . ספרי ח"ב פיסקא ל"א . זוהר ויקרא דף קי"ח . ז"ח דף כ"ה . וילקוט ויקרא : ג ב"ב ט"ז . ב"ר פ' ס"ג . ובתנחומא תצא . זוהר תולדות דף קמ"ב . ופסיקתא רבתי פ' י"ב . שוח"ט מזמור ט' : ד ב"ר סוף פ' ס"ז : ה ברכות ס' : ו שוח"ט מזמור ג' . ב"ב ק"ט : ז מדרש משלי : ח ברכות ה' . תנחומא ס"ז . ספרי ח"ב פיסקא ל"ב . מכילתא יתרו . שוח"ט מזמור צ"ד . ילקוט תהלים רמז תת"נ : ט תנחומא ס"ז . עדיות סוף פ"ב . ירוש' קדושין פ"ק : י ב"ר פ' נ"ו . תנחומא וירא ס"ז . זוהר וירא דף ק"ג וקי"ט . חיי שרה דף קכ"ג . וספר הישר . ותרגום ירוש' בא : יא מגילה י"ז . סדר עולם רבה פ"ב . תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

ומה ת"ל חושך כו' . מאחר שמוסר נפשו עליו ויורד עם חבירו עד לחייו בשבילו היאך אמר שלמה כשהוא מונע שבטו ממנו שהוא שונא בנו : **נפנה** לא היה חושש ופונה אליו : **לא** נפנה עליו . בתנחומא יש פה תוספות מעט : **וביזה** את הבכורה. בפ"ק דב"ב בתרא יליף כולהו ממש מקרא ועיין מזה בב"ר פ' ס"ג : **שלשה** מתנות כו'. בפ"ק דברכו' (אהבתי אתכם וגו'

ענף יוסף

פרשה א (א) [מיד וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' על שיצא לתרבות רעה] היינו על שיצא לעתיד לתה"ר . ור"ל כי עד עכשיו לא עשה אלא בלינעה בהיותו מתכיים מאברהם אביו . אבל אם יגרשנו מעל פניו פן יוסיף חטא על פשע ויצא לתה"ר לגמרי לעין כל . וע"ז אמר לו הקב"ה אל ירע בעיניך על הנער וגו' . והטעם כי ביצחק לבד יקרא לך זרע ולישמעאל אין לך לחוש אלא ליצחק שנקרא לך זרע לבל ילמוד שום שמץ דופי מאורחותיו הרעים בנערותו ובכן הטיבה שרה אשר דברה לגרשו מעל פניך (נזה"ק) : [ואוהבו שחרו מוסר לפי ששחרו מוסר לכך אוהבו] כלו' מי שאוהב את בנו לא די שמייסר אותו על הראוי לו . אלא שחרו מוסר שדורש עליו פן עשה נדנוד קל ומייסר אותו ע"ז בכדי שלא יעשה עוד אף הדבר הקטן ושלא יהיה בו נדנוד רע כלל : [היה יצחק משחר מוסר ליעקב] וא"ת מאי בעא

עץ יוסף

פרשה א (א) זש"ה כו' דמלת את יעקב מיותר לאשמועינן שכולם שוים ליעקב בצדקות וכן מדתלי להו ביעקב משמע שהוא עיקר וסיבה להם על שייסרם וכדאמר בסמוך את יעקב כל אלה מכחו של יעקב [יפ"ת]: **אדם שאומר לו חבירו** שמספר לו פלוני הכה לבנו נוטר איבה להמכה ויורד עמו עד לחייו פי' יורד להומגתו [רש"י] : **ומת"ל** חושך כו'. והיך אמר שלמה שכשהוא מונע שבטו מבנו שהוא שונא אותו : **המרדות** המכות : **געגועים על אברהם** פי' געגועיו ואהבתו נדבק באברהם שזכר תמיד אהבתו : **כשהיה** בן ט"ו . כצ"ל שהרי בן י"ג היה כשנימול ועוד שנה ללידת יצחק ושנתים ליניקתו . דמעשה זה אחר הגמל את יצחק היה . למ"ד ביום הגמל מחלבו אחר כ"ד חדש . אבל למ"ד הגמל מיצה"ר פי' שנעשה בן י"ג שנה היה אז ישמעאל כ"ז שנה : **כמו שראה מאחרים** כלו' שבבית אברהם ודאי לא ראה עבודת אלילים כלל אלא שראה מאחרים . והיה מראה עצמו כמצחק בעלמא כדרך המשחקים ומלעיגים וכוונתו לעבודה היתה והיינו דכתיב ותרא שרה וגו' שהיא לבדה הבינה רוע מעשיו [יפ"ת]: **ואין מצחק אלא עבו"ם** ובב"ר פ' י"ג דרשו נמי לתיבת מצחק לשון ג"ע וש"ד . וכאן קיצר המדרש ולא הביא רק הקשה שבהם [יפ"ת] : **שמא ילמד בני אורחותיו** ושנה זו לא נזכר בכתוב בביאור . ומ"ש כי לא יירש בן האמה וגו' הוא טעם לגירושין . אלא שאין לו להקפיד שמגרשהו מעל נחלתו . כי ה"ה לא יירש עם בנה [יפ"ת] : **שמא ילמד בני** אבל לולא זאת לא היה ראוי לדחותו בשתי ידיו אולי ישוב : **מיד וירע הדבר** כו' ר"ל על שיצא לתרבות רעה וכדמסיק אבל לא על הגירוש מאחר שמשמע דעתו [יפ"ת] : **אל ירע בעיניך** וגו' כי ביצחק יקרא לך זרע . אבל זה לא יקרא זרע שלך והרי הוא כאילו אינו בנך : **מכאן** אתה למד כו'. ר"ל מדכתיב כל אשר תאמר אליך שרה משמע אף בדברים אחרים . מפני שהיה טפל לשרה בנביאות. וכל דבריה דברי נביאות : **וטרדו מביתו על כך** שלא היה השלוח לפי שעה . אלא לגמרי טרדו שלא ישוב עוד לביתו [יפ"ת] : **בלא כסות** כו' שלא נתן לה כסף וזהב רק להם ומים . ואף זה אינו מעט אלא בכדי שתוכל שאת על שכמה עם משא הילד שאינו אלא להם יום או יומים : **מה היה סופו** כו' כלו' מלבד מה שחטא בעבו"ם ע"י שלא שחרו מוסר . הפה עוד בסופו בליסטאות : **שנא'** והוא יהיה פרא אדם ידו בכל . שיפשוט ידו בכל לגזול : **ה' עבירות** וכן הוי' בתנחומא סדר זו. אבל בב"ר פ' ס"ג איתא ג' עבירות ואחת מהן שגנב: **באותו היום** ביום שמת אברהם אבינו : **בא על נערה המאורסה** והרג את הנפש . הני תרתי יליף בב"ר פ' ס"ג מקראי והכפר בתה"מ יליף בפ"ק דב"ב מהגה אנכי הולך למות . והכפר בעיקר יליף התם מגזירה נאמר כאן למה לי ונא' התם זה אלי ואנוהו . הבכורה בהדיא כתיב ויבז עשו את הבכורה : **ושם** תרגום של ויבז : **שתאב** שחמד וכדאיתא באגדת בראשית שבקש עשו מן ישמעאל שיהרוג ליצחק ע"ש ובב"ר פ"ה איתא שאמר עשו אף אני אהרוג את אבי יצחק תחלה ואח"כ אהרוג את יעקב אחי ואירש את העולם לבדי שנאמר יקרבו ימי וגו' : **ולהוסיף על נשיו** בב"ר פ' ס"ז על נשיו כאב על כאב פי' רשעה על רשעה : **שלא ייסר לאבשלום בנו** ולא רידהו . ייסר היינו תוכחה בפה. רידוהו היינו בשבט מוסר והכי נמי קאמר בסמוך באדוניהו שלא רידהו ביסורין ולא גער בו . והרדוי היינו בעוד הבן קטן ותוכחה בדברים היינו משהגדיל דאסור להכותו פן יבעט בו [יפ"ת] : **וגרם לו דברים קשים הרבה** כגון קללות שמעי בן גרא . ומרד שבע בן בכרי . וענין פלגשיו שהיו צרורות אלמנות חיות . ויציאת שמיעתו רעה שילא ממנו רשע : **למה רגשו גוים** מה תועיל להם אלמא דבר קל הוא בעיניו . ועי' בתנחומא מ"ש : **אף הוא יצא** לתרבות רעה . וחפה"כ ואותו ילדה אחר גידוליו של אבשלום . ולפי פדרך האם שתגדל בניה בגעגועים תלה התרבות רעה באם . אע"פ שהאשם תלוי בדוד שלא עצבו מימיו [יפ"ת] : **שלש מתנות טובות** איקרו טובות משום דבכל השלש כתיב טוב . בתורה כתיב כי לקח טוב נתתי לכם. בא"י כתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך. בעוה"ב כתיב ראה נתתי לפניך את החיים וגו' [רש"א]: **אלא ע"י יסורין** כי היסורים הן זכוך הנפש ועי' מ"ש בתנחומא : **דכתיב כי נר מצוה** ט' המצוה והתורה הם כנר ואור גדול להאיר לפניו הדרך הנכון בעוה"ב שהם הנפש מאירה מכבוד ה'. אך הדרך והאמצעי לזה הוא תוכחת מוסר שעי"ז יזכה לחיי עוה"ב : **ייסר בנך** כי יש תקוה. ואל המיתו פי' אל קול המייתו . אל תשא נפשך שלא תשמע ממנו קול הומיה כלו' שלא ידבר נגד לנוכך וכבודך : **ואוהבו שחרו מוסר** ואוהבו הבן לאביו כששחרו מוסר : **ללמדך שהיה דומה לאביו** דאברהם הוליד את יצחק למה לי . אלא לומר שהיה דומה לו בכל ענייניו שהיו הכל אומרים זה ודאי אברהם הולידו : **בנוי** ביופי ובתנחומא הגיה נמי בכח : **תדע לך** שקבל מוסרו : **הוי ואוהבו** שחרו מוסר לפי שע"י המוסר זכה לכל אשר לו . לכן ודאי שהוסיף בו אהבה על ששחרו מוסר : **ואף יעקב** כו' שהיה לו מורה גדול לייסר י"ב בניו הא"ה לא נמנע ממוסר [יפ"ת] : **שכולם צדיקים כיוצא בו** שהלכו כולם בעקבותיו וכל רואיהם יכירום כי הם זרע יעקב ברוך

כיוצא בו היו הוי ואוהבו שהרו מוסר : (ב) ד"א ואלה שמות . יב א"ר אבהו כ"מ שנא' אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף שבח על הראשונים (שם ג) אלה תולדות השמים והארץ . פסל לתוהו ובוהו . ואלה שמות הוסיף שבח על שבעים נפש שנאמרו למעלה שכולם היו צדיקים : (ג) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו איש וביתו באו . יג שקולים הן ישראל כצבא השמים נאמר כאן שמות ונאמר בכוכבים שמות שנא' (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא . אף הקב"ה כשירדו ישראל למצרים מנה מספרם כמה היו ולפי שהם משולים לכוכבים קרא שמות לכולם הה"ד ואלה שמות בני ישראל וגו' : (ד) יד הבאים מצרימה וכי היום באים והלא ימים רבים היו להם שבאו למצרים . אלא כ"ז שיוסף היה קיים לא היה להם משוי של מצרים מת יוסף נתנו עליהם משוי לפיכך כתיב הבאים כאילו אותו יום נכנסו למצרים . את יעקב . כל אלו מכחו של יעקב שסגל מצות ומעשים טובים וזכה להעמיד י"ב שבטים : (ה) איש וביתו באו . ואלה שמות בני ישראל . טו על שם גאולת ישראל נזכרו כאן . ראובן שנא' (שמות ג) ראה ראיתי את עני עמי . שמעון על שם (שם ג) וישמע אלהים את נאקתם . לוי על שם שנתחבר הקב"ה לצרתם טז מתוך הסנה לקיים מה שנא' (תהלים צא) עמו אנכי בצרה . יהודה על שם שהודו להקב"ה . יששכר שנתן להם הקב"ה שכר שעבודם ביזת מצרים וביזת הים לקיים מה שנא' (בראשית טו) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול . זבולן על שם שהשכין הקב"ה שכינתו בקרבם שנא' (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם . ואין זבולן אלא בהמ"ק שנא' (מ"א ח) בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים . בנימין על שם (שמות טו) ימינך ה' נאדרי בכח . דן על שם (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול . נפתלי על שם תורה ומצות שנתן להם הקב"ה שכתוב בהם (תהלים יט) ומתוקים מדבש ונופת צופים . גד על שם המן שהאכילם הקב"ה שהוא כזרע גד . אשר על שם שהיו מאשרין אותן כל שומעי גאולתן וגדולתן דכתיב (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות . יוסף על שם שעתיד הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל מן מלכות הרשעה כשם שגאל אותם ממצרים דכתיב (ישעיה יא) והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו' וכל הענין ההוא הכתוב שם :

(ו) א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי יז למה אין שמותם של שבטים שוים בכל מקום . אלא שזה מקדים לזה וזה מקדים לזה . שלא יאמרו בני גבירות תחלה ובני השפחות אחרונה . ללמדך שלא היו גדולים אלו מאלו . ד"א למה הקדים אלו לאלו . לפי שהם תקרות העולם . יח זה שמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה זו בצד ראשה של אחרת שאינה שוה לה לפיכך מקדים אלו לאלו . ומנין שהן תקרתו של עולם שכן ישעיה הנביא אומר (שם מח) שמע אלי יעקב וישראל מקראי : (ז) ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב וגו' עם יוסף שהיה במצרים היו ע' . יט ד"א ויוסף היה במצרים אע"פ שזכה יוסף למלכות לא נתגאה על אחיו ועל בית אביו כשם שהיה קטן בעיניו מתחלה שהיה עבד במצרים כך היה קטן בעיניו אחר שהיה מלך . וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא . ללמדך כ שכל זמן שהיה אחד מהם קיים מאותן שירדו למצרים לא שיעבדו המצריים בישראל . ובני ישראל פרו וישרצו . אע"פ שמת יוסף ואחיו אלהיהם לא מת אלא ובני ישראל פרו וישרצו . ד"א כל אחת ואחת ילדה כא ו' בכרס אחד שנא' ובני ישראל פרו וישרצו וגו' . ויש אומרים י"ב דכתיב פרו שנים . וישרצו ב' . וירבו ב' . ויעצמו ב' . במאד מאד ב' . ותמלא הארץ אותם ב' . הרי י"ב . ויעצמו י"א ששים בכרס אחד . ואל תתמה שהרי עקרב שהיא מן השרצים יולדת כב ע' . ר' נתן אומר ותמלא הארץ אותם כחושים של קנים : (ח) ויקם מלך חדש . כג כיון שראו המצריים כך חדשו גזירות עליהם הה"ד ויקם מלך חדש . רב ושמואל ח"א חדש ממש וח"א שנתחדשו גזירותיו שחדש גזירות ופורעניות עליהם . טעמא דמ"ד חדש ממש דכתיב חדש וטעמא דמ"ד שחדש גזירותיו דלא כתיב וימת וימלוך . אשר לא ידע את יוסף . על דעתיה דמ"ד חדש ניחא . ועל דעתיה דמ"ד שחדש גזירותיו מאי דריש ביה . דהוי דמי כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל : (ט) רבנן אמרי כד למה קראו מלך חדש והלא פרעה עצמו היה . אלא שאמרו המצרים לפרעה בא ונזדווג לאומה זו . א"ל שוטים אתם עד עכשיו משלהם אנו אוכלים והיאך נזדווג להם אילולא יוסף לא היינו חיים . כיון שלא שמע להם הורידוהו מכסאו ג' חדשים עד שאמר להם כל מה שאתם רוצים הריני עמכם והשיבו אותו . לפיכך כתיב ויקם מלך חדש : (י) רבנן פתחין פתחא להאי קרא כה (הושע ה) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה
יאכלם

יד יוסף יב תנחומא סדר זו . ב"ר פ' י"ב ופ' ל' . תנחומא משפטים . וילקוט ס"ז ובראשית ומשפטים . וזוהר בראשית ונח : יג ילקוט ס"ז : יד תנחומא וילקוט ס"ז : טו במ"ר פ' י"ד . תנחומא וילקוט ס"ז : טז לקמן פ' ב' . פדר"א פ' ו' : יז תנחומא וילקוט ס"ז : יח ירושלמי סוטה פ"ז : יט ספרי ח"ב פיסקא של"ד : כ סדר עולם פ"ג . ילקוט ס"ז : כא תנחומא ס"ז . מכילתא בא פ' י"ב . וריש בשלח : כב ילקוט ס"ז . ויק"ר פ' י"ג : כג תנחומא ס"ז . זוהר שמות דף ז' . סוטה י"א . עירובין נ"ג : כד תנחומא וילקוט ס"ז : כה תנחומא ס"ז . ילקוט הושע רמז תק"כ . וילקוט ס"ז :

ענף יוסף

בנא שיסר את יעקב ולא את עשו שהניסם היו כאחד וי"ל שטעם בעשו שלא היה צריך מוסר שהיה גונב דעתו כדכתיב כי ציד בפיו וכדרשת חז"ל (יפ"ת) : (ו) [נותן עוביה של זה כו'] ול"ע שלפ"ז יראה שאין דא מן דא כי זה גדול וזה קטן ולזה יונחו הקטנים בצד הגדולים כענין קורות התקרה . וא"כ איך יסיב טעמא לחלוף סדרם שפעמים מקדים זה ופעמים זה שלא באותו הסדר שנסמכו הקטנים אצל הגדולים היה ראוי שיסודרו תמיד כמו שעביה של תקרה זו בצד ראשה של אחרת שאינה שוה ולא תשתנה . והנכון כי כל אחד מהשבטים יש לו מעלה על אחיו . המשל ראובן גדול מיהודה מצד הבכורה . ויהודה גדול מצד המלכות . ולוי גדול מצד הכהונה והלויה . וכן כולם על זה הדרך . ולכן ישתנה לעולם סדרם כי פעמים לגבי מלכות יחשב יהודה בצד העב וראובן בצד הקצר . ופעמים גבי בכורה יהיה בהיפך וכן כפי חלוף הבחינות ידוק חלוף סדרם מטעם צד העב עם צד הקצר שכל אחת יש בה צד עב וצד קצר (יפ"ת) : (ז) [שכל זמן שהיה אחד מהם קיים כו'] והא דאמר בב"ר פ' נ"ו שכיון שנפטר יעקב אבינו התחיל שעבוד מצרים
תיכן

מתנות כהונה

וגו' גרסי') : באילו אותו היום . שגזרו עליהם עבודת פרך : שסגל שאסף ואצר כל דבר שחביב על האדם ומצניעו ומאספו ומאצרו נקרא סגלה כד"א סגלת מלכים : שנתחבר לוי לשון חבור כד"א הפעם ילוה אישי : הדא הוא שאמר כו' . בתנחומא הלשון יותר ברור : בני גבירות תחלה . למנין ולכל דבר מפני שהן בני הגבירות : מקוראי לשון תקרה : ששה ו' לשונות של רבוי כתובים במקרא זה . פרו . וישרצו . וירבו . ויעצמו . במאד מאד . ותמלא וגו' . הרי ששה : כחושים כמו יער של קנים : ה"ג פתחא להאי פרשתא בהאי קרא : יאכלם חודש כו' .
דרש

עץ יוסף

ברוב צדקתם . ולקמן סי' ב' אמר הוסיף שבח על שבעים נפש שנאמרו למעלה שכולם היו צדיקים כלו' שכל השבעים נפש ניכרים היו כי היו יוצאי ירך יעקב כי כולם צדיקים והלכו בעקבות יעקב אביהם [במ"ח] : (ב) אלה פסל את הראשונים ע' שבת דף י"ג ע"ב תוס' ד"ה רש"י גרס כו' ועל המדרש קשה לר"י דאלה דברי הברית [דברים כ"ח] קאי אמה שכתוב למעלה : (ג) כצבא השמים שכל אחד נקרא ע"ש פעולתו . כן השבטים כל אחד נקרא בשמו על כוונה מיוחדת . וכמ"ש ראובן כי ראה וגו' . וכמו שיסד הקב"ה בטבע צבא השמים ההנהגה הטבעית . כן ע"פ השבטים שהם זרע שבטי יה יסד ההנהגה העליונה . ולכן כתיב ואלה שמות להורות ששמם הוא ענין נעלה : (ד) וכי היום באים כו' ר"ל דכיון דנכתב מנין זה בתר מיתת יוסף ומיתת כל השבטים שמתוך חיבתן מנאם בחייהם ובמיתתם כמו שכתב רש"י ז"ל . לכן כשכתב משה רבינו התורה ראה לכתוב הדברים באותו הלשון עצמו שיצא מפי ה' בעת המנין זה . ובעת שמנאום קשה שיאמר הבאים מאחר שכבר באו . אלא שבא לומר כאילו אותו היום של המנין שהיה אחרי מות יוסף נכנסו למצרים [יפ"ת] : מת יוסף כו' לאו דוקא אחר מיתת יוסף אלא אחר מיתת כל האחים נתנו אז עליהם משוי מצרים כדלקמן . ונקט יוסף משום דיוסף עיקר : את יעקב כל אלו מכחו של יעקב . דאת יעקב מיותר למימר שכל אלו מכחו של יעקב : שסגל שאסף ואצר [מת"כ] : (ה) איש וביתו באו ואלה שמות בני ישראל ע"ש גאולתן כו' . כתב היפ"ת שחסר וצ"ל כדאיתא בתנחומא וז"ל איש וביתו באו א"ר הונא מלמד שלא ירד יעקב אבינו למצרים עד שמנה לחצרון ולחמול זה בן שנה וזה בן שתי שנים וזיווג להם נשים איש וביתו באו . ראובן שמעון כל השבטים לשם גאולת ישראל נקראו כו' דשתי דרשות הן חדא דאיש וביתו באו אתא לאשמועינן דכולם היו להם נשים דאין בית אלא אשה . ושוב דרש שמות השבטים על שם הגאולה עכ"ל . וע' בביאורי על התנחומא מ"ש . ואפשר לתרץ קצת הנוסחא שלפנינו . וכוונתם שדקדקו למה הזכיר רק י"ב שבטים ולא הזכיר את כל השבעים נפש כמו שהזכירם בפרשת ויגש . ואם סמך על הזכרתם שם . גם הי"ב שבטים לא היה לו להזכירם כאן כי כבר הוזכרו בפ' ויגש . לזה אמרו ע"ש גאולתן נקראו כאן . כי בא להזכיר פקודת שמותם . אמנם הזכיר ענין גאולתם והצלחת ישראל בעבר ובעתיד : שנתחבר לוי לשון חיבור כד"א הפעם ילוה אישי : מתוך הסנה . מתוך הקוצים לומר שכביכול הוא שותף בצערן כדלקמן פ"ב : שהודו להקב"ה ואמרו שירה בגאולתן . ובדפוס שעם היפ"ת מסיים שהודו להקב"ה כד"א אודך ה' וגו' : ונופת צופים ונפתלי נדרש כמו ונופת לי כדאי' בתנחומא : וכל הענין ההוא הכתוב שם כנ"ל . וסימן ו' צריך להתחיל א"ר יהושע כמו שהוא לפנינו בפנים המדרש [יפ"ת] : (ו) אלא שזה מקדים גירסת התנחומא אלא פעמים שזה מקדים לזה : שזה מקדים לזה שבפ' וישלח נזכר בני הגבירות תחלה בסדר תולדותם . ושוב בני השפחות בסדר תולדותם . וכן בפ' שמות . וכן בפרשת במדבר . וכן בנשיאים בדברי הימים אלא ששם דן בין זבולן ובין יוסף . ובפ' ויגש נזכר תחלה בני לאה ואחריהם בני שפחתה ואחריהם בני רחל ואחריהם בני שפחתה . ובברכת יעקב תחלה בני לאה ואח"כ דן גד אשר נפתלי ואחריהם רחל . ובפ' במדבר במנין השבטים תחלה בני הגבירות אלא שהכניס גד בין שמעון ויהודה ואחריהם נזכרו בני השפחות ומקדים אשר לנפתלי . וכן בפ' פנחס ובסדר הדגלים וכן בנשיאים שבפ' נשא נזכרו יהודה יששכר זבולן ראובן ושמעון גד יוסף ובנימין דן אשר נפתלי . וכן בהרבה מקומות שמות השבטים מחולפים : ללמדך שלא היו גדולים אלו מאלו . פי' בני הגבירות מבני השפחות מצד יחוס שכולן נשים כשירות היו שלא נשא יעקב את השפחות אלא בשחרור וקידושין וכ"ש לפי מה שאחז"ל שגם הם בנות לבן היו [יפ"ת] : וישראל מקראי ז"ל הירוש' בסוטה פרק אלו נאמרים א"ר מתניה כו' וישראל מקראי חסרו' מה התקרה הזאת עובדיה כו' ודרש מקראי לשון תקרה שהוא עיקר חיזוק הבנין : (ז) עם יוסף ופי' ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים . וה"ה עם בניו שהיו במצרים : אע"פ שזכה יוסף כו' וה"פ דקרא ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש שכל השבטים היו באחדות אחד כנפש אחד ולא נתגאו זה על זה . ויוסף היה בענין אחד כל זמן שהיה במצרים ולא נשתנה מעבדותו למלכותו [יפ"ת] : אע"פ שמת יוסף כו' דהא דכתיב ובני ישראל פרו וישרצו דבק לדלעיל דאמר אע"פ שמתו אלו בני ישראל פרו וישרצו . והשתא מפרש שפרו ורבו הרבה כדרך הארץ . והחידוש הוא שבהיות יוסף ואחיו קיימים נכון שיפרו וירבו מאד לפי רוב סיפוק צרכם . אבל אחרי מותם בעניים לא יפרו כל כך . לכן אמר כי יד אלוהיהם היה עמהם כבתחלה . אבל לדרשה שקאמר אח"כ שכל אחת ואחת ילדה ששה בכרס אחד זהו גם מחודש שלא היה יכולת ביוסף ואחיו בדבר זה . ולפי זה לא ידרש סמיכות : ששה בכרס אחד ששה לשונות של ריבוי כתובים במקרא זה . פרו . וישרצו . וירבו . ויעצמו במאוד מאד . ותמלא וגו' . הרי ששה [מת"כ] : יולדת שבעים נ"ל יולדת ששים . וכן הוא בויק"ר פ' י"ג : ותמלא הארץ אותם כחושים כו' . שלשון מלא נופל על צמחים רבים כמו פן תקדש המלאה הזרע [דברים כ"ב] : כחושים כחורשים פי' יער הצומח קנים הרבה . ובפרק מי שמתו יש בלשון הזה . וע' שם בפי' רשב"ם : (ח) חדש גזירות עליהם כדי למעטם : הה"ד ויקם מלך חדש . וכמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו : שנתחדשו גזירותיו . ויקם פירוש שקם לחדש גזירות רעות כמו רבים קמים עלי [רש"א] : דכתיב חדש ואשר לא ידע את יוסף לא דייק . דאפשר לפרש ליה שעשה עצמו כאילו לא ידעו [יפ"ת] : דלא כתיב וימת וימלוך . וימת מלך מצרים וימלוך תחתיו אחר . ומ"ד חדש ממש מצי לתרץ כי לא מת הראשון אלא שזה מרד ומלך תחתיו והיינו ויקם [יפ"ת] : (ט) למה קראו מלך חדש . לא ס"ל שמפני חידוש גזירותיו יתואר הוא בתואר חדש . ועוד דמשמע דקרי ליה חדש קודם שנתייעץ עם עמו לחדש הגזירות [יפ"ת] : והלא פרעה עצמו היה . כדדייק לעיל : עד שאמר להם כו' והא דכתיב ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל דמשמע שהוא השיאם עצה יש לומר ששרי מצרים המושלים הם שהשיאוהו עצה זו ושהורידוהו מכסאו . ואחר שהודה להם הואיל לדבר עם המון העם שיסכימו בזה פן הבא אל עמל לא יכלו . והא דאמר בסמוך הוא התחיל בעצה פליגא ארבנן אלו [יפ"ת] : לפיכך כתיב ויקם מלך חדש ולא קאמר וימלוך שהוקם מירידתו [יפ"ת] וכתיב מלך חדש ע"ש חידוש המלוכה . כמו ונחדש שם המלוכה דשמואל [רש"א] : (י) רבנן פתחין אינן אלו רבנן דלעיל . דהמי ס"ל דאיקרי חדש
מפני

יאכלם חדש את חלקיהם . ללמדך כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמצריים . מכאן אתה למד שמשה מלן ביציאתן ממצרים . וכיון שעשו כן הפך הקב"ה האהבה שהיו המצריים אוהבים אותן לשנאה שנא' (תהלים קה) הפך לבם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו . לקיים מה שנא' עתה יאכלם חדש את חלקיהם מלך חדש שעמד וחדש עליהם גזירותיו . אשר לא ידע את יוסף . וכי לא היה מכיר את יוסף . א"ר אבין משל לאהד שרגם אוהבו של המלך אמר המלך התיזו את ראשו כי למחר יעשה בי כך . לכך כתב עליו המקרא כלומר היום אשר לא ידע את יוסף . למחר הוא עתיד לומר לא ידעתי את ה' : (יא) ויאמר אל עמו . כו הוא התחיל בעצה תחלה לכך לקה תחלה . הוא התחיל בעצה תחלה דכתיב ויאמר אל עמו וגו'. והוא לקה תחלה דכתיב (שמות ז) ובכה ובעמך ובכל עבדיך. הבה נתחכמה לו. להם לא נאמר אלא לו א"ר חמא ב"ר חנינא אמר בואו ונתחכמה לאלהיהם של אלו . כז נדונם בחרב כבר כתיב (ישעיה סו) ובחרבו את כל בשר . לא נדון אותם אלא במים שכך נשבע הקב"ה שאין מביא מבול לעולם שנא' (שם נד) אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ . והם אינם יודעים שעל כל העולם כלו אינו מביא אבל על אומה אחת מביא . ועליהם אינו מביא אבל הם באים ונופלים לתוכן שנא' (תהלים סג) יגירוהו על ידי חרב מנת שועלים יהיו . (שמות יח) כי בדבר אשר זדו וגו' . בקדרה שבשלו בה נתבשלו : (יב) א"ר חייא א"ר סימון כח ג' היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו . בלעם שיעץ נהרג'. איוב ששתק נידון ביסורין . יתרו שברח זכו בניו וישבו בלשכת הגזית דכתיב (ד"ה א ב) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב . וכתיב (שופטים א) ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה : (יג) ועלה מן הארץ . כט ועלינו לא נאמר אלא ועלה . א"ר אבא ב"כ כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים . ד"א ועלה מן הארץ ל כל זמן שישראל בירידה התחתונה הם עולים . ראה מה כתיב ועלה מן הארץ . אמר דוד (תהלים מד) כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו . אותה שעה (שם) קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך : (יד) וישימו עליו . עליהם לא נאמר אלא עליו . לא תנא דבי ר' אלעזר ב"ר שמעון מלמד שהביאו מלבן ותלו בצוארו של פרעה שאם היה אחד מישראל שאומר להם אסטנים אני אמר לו כלום איסטנים אתה מפרעה . שרי מסים . דבר שמשים עליו לבנים . למען ענותו בסבלותם . למען ענות פרעה בסבלותם של ישראל . ויבן ערי מסכנות לפרעה . רב ושמואל חד אמר שמסכנות את בעליהן . וח"א שממסכנות את בוניהם שכל העוסק בבנין מתמסכן . ורבנן אמרי בתי אוצרות . כמ"ד (ישעיה כב) לך בא אל הסכן הזה . את פיתום ואת רעמסס . רב ושמואל ח"א פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון מתרוסס . וח"א רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פיתום שראשון ראשון פי תהום בולעו . וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ . כן רבו וכן פרו לא נאמר אלא כן ירבה וכן יפרוץ אמר רשב"ל לב רוה"ק מבשרתן כן ירבה וכן יפרוץ . ויקוצו מפני בני ישראל . מלמד שהיו דומין ישראל בעיניהן כקוצים : (טו) ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך . לג ר' אלעזר אמר בפה רך . רבי שמואל בר נחמן אומר בפריכה . וכן עשו לכל אחד מישראל כל מה שעשו הלבנים ביום ראשון שמו עליו לגזירה שיעשה כנגדן בכל יום ויום . וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו' . בתחלה בחמר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה ולבסוף את כל עבודתם . מהו את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך . ר' שמואל

בר

יד יוסף כו סוטה פ"א . ילקוט כ"ז . תוספתא סוטה פ"ד : כז לקמן פ' כ"ב . ובספר היסר הוא בנ"א . שה"ש רבה פ"ב סי' ל"ג . ילקוט שה"ש וילקוט תהלים רמז תשפ"ו . סוטה פ"ק : כח סוטה פ"ק סנהדרין ק"ד . וילקוט ס"ז . וספר הישר . זוהר בא דף ל"ג . יתרו דף ס"ט . וילקוט ד"ה א' רמז אלף ע"ד : כט סוטה פ"ק . ילקוט ס"ז : ל תנחומא ס"ז : לא סוטה פ"ק . ילקוט ס"ז : לב זוהר שמות דף י"ח : לג סוטה פ"ק . ילקוט ס"ז :

מתנות כהונה

דרש ביה לשון חדש כד"א מלך חדש : למחר הוא עתיד לומר כו' . ואשר לא ידע פירושו כמאן דאמר לעיל עשה עצמו כאילו לא ידע וכן מצאתי בספר רבינו בחיי : ובך ובעמך . אלל מכת הצפרדעים כתיב בפרשת וארא : (ה"ג) נדונם באש . הנה ה' באש יבא : נדונם בחרב כו' . ועיין בפ"ק דסוטה (דף י"א רוב פרשה זו) ולק' ר"פ כ"ב : ועליהם אינו כו' . פי' ועוד עליהם כו' : בקדרה שבשלו כו' . כלומר במים חשבו לאבדם והם עצמם נאבדו במים : יושבי יעבץ . גרסינן וכתיב סופרים והיינו סנהדרין וכן תרעתים תרגום של שער תרע על שם סנהדרין יושבים בשער כן פירש"י בפ"ק דסוטה : כל זמן שישראל כו' . ולפי זה רוח הקודש אומרת ועלה מן הארץ : מלבן פירש"י דפוס שעושין בו לבנים : אסטנים מעונג ורך בטבע : דבר שמשים . רדוי של שימה שמרגילין ומשימין לעבודה אותו המלבן שאלו לא היה לישראל רדוי של השמה או נאמנ"ע בלע"ז : למען ענותו . לפרעה בשביל סבלותם של ישראל שישראל יעו שכם לסבול :

א"ר

ענף יוסף

תירץ שהזקוני שמשנפטר יעקב שהתחילו לשעבד בהם מעט . והרא"ם תירץ שלא היה שעבוד ממש אלא דרך בקשה ופיוס כמ"ש בתחלה בפה רך ואח"כ בפרך . ופי' שהתחלה השעבוד שהתחילו לעשות בהם סימני שעבוד : (יא) [דכתיב ובך ובעמך ובכל עבדיך] והא דלא מייתי קרא דמקמיה גבי צפרדעים דכתיב כה"ג ועלו ובאו בביתך וגו' ובבית עבדיך ובעמך וגו' . משום דבא להוכיח שבגופו התחילה הפורעניות וזה מוכח טפי מפסוק ובך ובעמך וגו' : [להם לא נאמר] אע"ג דכל הפ' מדברת בלשון יחיד וקאי על העם ישראל . י"ל דבכלל מה שהקשו להם מנ"ל הוא שיכתוב גם כל הפרשה בלשון רבים . אלא למושיען של ישראל קאמר . וכיון דפתח בלשון יחיד נתחכמה לו כדי לרמוז על הקב"ה סיים נמי בלשון יחיד (רי"ף) : (יב) [איוב ששתק כו'] בספר הישר אי' שאמר איוב כטוב בעיני המלך יעשה . ובזוהר סדר בא אי' וכד

קס

עץ יוסף

מפני שנתחדשו גזירותיו כדמסיימי מלתייהו . ולהכי פתחין פתחא להאי קרא בה' בגדו וגו' לסמוך לדבר דמלך חדש פירושו שנתחדשו גזירותיו כדדרשי' עתה יאכלם חדש מלך חדש שעמד כו' . ולפ"ז אתא נמי שפיר לשון ויקם שהקב"ה הקימו לפרוע מהם [יפ"ת] : אמרו נהיה כמצרים . כדי שידמו להם ויאהבו אותם והקב"ה הפך לבם לשנוא עמו : מכאן אתה למד שמשה מלן . כלו' שלכך הוצרך משה למול אותם ביציאתם ממצרים כדאי' לקמן פרשה י"ז מה ראה הקב"ה להגין עליהם בדם כדי לזכור להם דם ברית מלת אברהם כו' . ושם פירשתי דדם מילה היינו שנימולו אותן שלא מלו במצרים בלילה ההוא . ודם ברית מילת אברהם הכוונה על עיקר מצות מילה שנקראת ברית אברהם שהוא היה ראשון במצוה זו [ת"נ] . וכאן משמע שמעצמם הפרו ברית מילה . וכן משמע לקמן פ' י"ט סי' ו' ובמדב"ר פ' ט"ו . אבל בפדר"א פ' כ"ט אמר שפרעה מנע מהם ברית מילה : שמשה מלן ביציאתן . דכתיב כי מולים היו העם היוצאים : שהיו המצרים אוהבים אותם מפני יוסף שהחייה ברעב . וגם מפני שבטלו המילה והיו לעם אחד : עתה יאכלם חדש . הוא ע"ד א"ת חודש אלא חדש בקמ"ץ [מנחת שי] את חלקיהם שנחלקו מאחר הקב"ה . כי המהול דבק בה' מאות בריתו וכו' [יפ"ת] : וכי לא היה מכיר את יוסף דאע"ג דמפרשינן דהוי דמי כמאן דלא ידע ליה . ה"ל למימר בפירוש כן ולא לכתוב בלשון שאינו לפי האמת . ומשני רבי אבין שלפי שממה שכפר בטובת יוסף בא לכפור בה' . ולגלויי לן הא מילתא השוה הלשון לכתוב כאן אשר לא ידע דומה למרד שאמר שם ולא ידעתי את ה' [יפ"ת] . והא דלא המיתו הקב"ה קודם שאמר לא ידעתי את ה' כמו שאמר במשל של רוגס לפי שמדתו של הקב"ה אינו כמדת מ"ו אלא באשר הוא שם [ת"נ] : כלומר היום אשר לא ידע את יוסף למחר כו' . כלו' מענין אשר לא ידע נמשך מ"ש אח"כ לא ידעתי . וקרוב בעיני כי לשון כלומר היום אשר לא ידע כו' אינו מעיקר המדרש אלא דברי איזה מפרש [יפ"ת] : (יא) הוא התחיל בעצה תחלה . הלא בקללה מתחילין מן הקטן כדאי' בב"ר פ"כ . וה"נ כתיב ובעמך ובכל עבדיך העם קודם לפורעניות מהעבדים שהם השרים . וא"כ למה קדם הוא לכולם . אע"כ על שהתחיל בעצה תחלה [יפ"ת] : ובך ובעמך אצל מכת הצפרדעים כתיב : לאלוהיהם של אלו כי הם ידעו שיש ה' בעולם . אך ידעו הכלל שאין הקב"ה שופט בעולם רק מדה במדה . ולכך נתחכמו לדונם במים כדמסיים והולך : לאלוהיהם של אלו נדונם באש כתיב כי באש ה' נשפט נדונם בחרב כנ"ל . וכן הוא במס' סוטה : לא נדון אותם אלא במים . כל הבן הילוד וגו' : אבל על אומה אחת מביא דבהאי קרא דמפורש בה שבועה בתורה דכתיב ולא יכרת כל בשר וגו' משמע עולם כולו כמו בימי נח[רש"א]: אבל הם באים ונופלים לתוכו. זהו תירוץ אחר שהוא אינו מביא מבול לעולם לשטוף מקום היבשה כמו שהיה בימי נח. אלא הוא מביא הבריות בתוך הים לשטוף אותם ולמד זה מדכתיב שם מעבור מי נח עוד על הארץ דהיינו לשטוף מקום היבשה דוקא [רש"א] : שנא' יגירוהו על ידי חרב. ר"ל שיגררם אל החרב. מנת שועלים יהיו היינו המצריים . וקראם שועלים שכמו שהשועל חוזר לאחוריו אם מי רודף אחריו . כך המצרים חזרו לאחוריהם אם יכול הקב"ה לשלם להם מנת כוסם : כי בדבר אשר זדו . ר"ל וזהו שנאמר כי בדבר אשר זדו וגו' בקדרה שבשלו כו' דרש זדו מלשון ויזד יעקב נזיד : (יב) שלשה היו באותה העצה . קבלה היתה בידם [יפ"ת] : בלעם שיעץ אין זה סותר למ"ש לעיל שפרעה היה בעצה תחלה . שהסכמתו בעצה ה"ל כיועץ : נהרג ואע"ג דעל עצתו בפיתים נהרג . אותא דהא והא גרמי . ולפ"ז חי שנים רבים . אבל בסדר הדורות כתב דאותו בלעם שיעץ מת ונתגלגל שנית בזמן דור המדבר ונהרג בחרב בחצי ימיו ונפרע ממנו מה שחטא בגלגול הקודם בהיותו יועץ פרעה ע"כ : איוב ששתק כמסופק אם הם ראוים או לא ע"כ נידון ביסורין . דכל שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס עליו . ואפי' דאי מוחה לא הוו מקבלו מיניה נתפס . דאי לפני ה' גלוי לפניו מי גלוי וכדאי' בפ' במה בהמה : [יפ"ת] : יתרו שברח שמיחה בדבר ורצה פרעה להרגו וברח מלפניו לארץ מדין : זכו בניו כלו' בני בניו : ומשפחות סופרים היינו סנהדרין . יושבי יעבץ תלמידי יעבץ שהיה אדם גדול בתורה . תרעתים שהיו יושבים בשערי ירושלים כדכתיב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך . שמעתים ששמעו מצות אביהם שציוה להם שלא ישתו יין כדכתיב בירמיה . דבני יונדב בן רכב משתעי קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש המה הקנים . סוכתים שהיו יושבין בסוכות דכתיב ונשב באהלים [רש"י] : (יג) ועלינו לא נאמר כו' ולא משמע להו לפרש כפשוטו ועל ישראל בעל כרחנו . דהא משמע מן הקרא שלא רצו המצרים לתפוש אותם לשעבוד לולי הסבה שיש להוש ועלה מן הארץ . ומשום הכי פירשו דועלה מן הארץ המצרים קאי שישראל ילחמו בהם ויגרשום לישב תחתם . וא"כ ועלינו מבעי ליה . לכן מפרש כאדם שמקלל כו' [רש"א] : ותולה קללתו באחרים פי' משום שלא יפתח פיו לשטן : כל זמן שישראל בירידה התחתונה כו' . ופירושו שעם היותו בירידה כעפר הארץ יתעלה משם . ולכן נבקש תחבולה כנגדם פן ירבה ולא יסתפקו בהכנעו והעבידו אותם [יפ"ת] . או אפשר דועלה מן הארץ אינו דברי פרעה אלא דברי רוה"ק הם ונחמה לישראל שלא ידאגו מגלות המר ושעבוד הקשה אשר שם פרעה . כי רפואה למכתם הוא . שכך המדה כל זמן שישראל בירידה התחתונה הם עולים : [ת"נ] : (יד) עליהם לא נאמר כו' כך היה ראוי לומר עליהם שאז היה פירושו שרי מסים על הרבים זה בקצתם וזה בקצתם . לכן פירשו עליו על פרעה . ופי' שרי מסים דבר שמשים כו' כדי שילדק על פרעה [יפ"ת] : מלבן בסוטה פרש"י מלבן כעין דפוס שבו עושים הלבנים שממלאים אותם טיט ומחליקין והיא לבנה . ותלו לו לפרעה : אסטנים מפונק ואינו יכול לעשות מלאכה : דבר שמשים עליו לבנים . לשון שימה ממש . שהמלבן הוא הדבר שמשימין עליו הלבנים . ושרים הממונים על שימת המלבן על האנשים . שמו עליו על פרעה המלבן : למען ענות פרעה בסבלותם ש"י . בשביל סבלותם של ישראל ביטו שכם לסבול : רב ושמואל קאי על כל בניינים של כל אדם . חד אמר שמסכנות את בעליהם שפעמים נופל מן הבנין ומת . וח"א שממסכנות שמביא את האדם לידי עניות . ועוד שבולטת בו עין הרע שבני אדם מתקנאים בו ומבקשים רעתו : לך בא אל הסוכן הזה . שהוא גזבר הממונה על האוצרות : ראשון ראשון מתרוסס . כשהיו בונין קצת היה מתרוסס ונופל וחוזרין ובונין והוא נופל : פי תהום בלעו שנבלע בארץ : כן רבו וכן פרצו לא נאמר . כנ"ל. כלו' דלא ה"ל לכתוב ירבה ויפרוץ לשון עתיד אלא לשון עבר רבה ופרץ [רש"א] : רוח הקודש מבשרתן . לישראל ואומר למצרים אין מועיל לכם שעבודכם כן ירבה וכן יפרוץ . ולפ"ז פי' כן ירבה באמת ירבה . מלשון כן בנות צלפחד דוברות (ועי' מזרחי) : שהיו דומין בעיניהם כקוצים . פרש"י היה דומה להם כאילו עיניהם מלאים קוצים בראותם את ישראל פרים ורבים : בקוצים דרש ויקוצו לשון קוצים : (טו) בפה רך פרש"י משום בדברים ובשכר עד שהרגילום לעבודה . ובבמד"ר פ' ט"ו קבץ את כל ישראל ואמר להם בבקשה מכם עשו עמי היום בטובה . היינו דכתיב ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך בפה רך . נטל סל ומגריפה מי היה רואה פרעה נוטל סל ומגריפה ועושה בלבנים ולא היה עושה . מיד הלכו כל ישראל בזריזות ועשו עמו בכל כחן לפי שהיו בעלי כח וגבורי' . כיון שהשכה העמיד עליהם נוגשים ואמר להם השבו את הלבנים . מיד עמדו ומנו אותם ואמר להם כזה אתם מעמידין בכל יום ויום כו' : בפריכה פרש"י בש ברון גוף ומתנים. שהקשו להעמים עליהם מתכונת הלבנים אשר עשו ביום ראשון שהיו בחזקת כחם . ועוד שהפלינו לעשות ליאהב בעני פרעה שהיה עמהם ומלבן בצוארו : וכן עשו לכל אחד מישראל נלמד מפסוק ואת מתכונת הלבנים תתנו כו' : בתחלה בחמר ובלבנים כו' . דודאי בחומר ובלבנים פירושה דעבודה קשה היא . אמנם מה שאמר ובכל עבודה בשדה הוא ענין אחר . והיינו כל

מין

בר נחמן א"ר יונתן לד מלמד שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים. א"ר אויא מודה ר' אלעזר שהוא בפריכה. לה ד' גזירות גזר פרעה עליהם בתחלה גזר וצוה לנוגשים שיהיו דוחקין בהן כדי שיהיו עושין הסכום שלהן. לו ולא יהיו ישנין בבתיהם. והוא חשב למעטן מפריה ורביה אמר מתוך שאינן ישנין בבתיהן אינן מולידין. אמרו להן הנוגשים אם אתם הולכים לישן בבתיכם עד שאנו משלהין אחריכם בבקר היום עולה לשעה ולשתים ואין אתם משלימין את הסכום שלכם שנא' והנוגשים אצים לאמר וגו'. והיו ישנין על הארץ. א"ל האלהים אני אמרתי לאברהם אביהם שאני מרבה בניו ככוכבים דכתיב (בראשית כב) כי ברך אברכך והרבה ארבה וגו'. ואתם מתחכמים להן שלא ירבו נראה איזה דבר עומד או שלי או שלכם מיד וכאשר יענו אותו כן ירבה וגו': (טז) דרש ר"ע. לז בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים. ומה עשו בשעה שהיו הולכות לשאוב מים הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ומוליכות אצל בעליהן ושופתות להם שתי קדרות אחת של חמין וא' של דגים ומאכילות אותן ומרחיצות אותן וסכות אותן ומשקות אותן ונזקקות להם בין שפתים. שנא' (תהלים סח) אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף. בשכר ששכבו בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים שנא' כנפי יונה נחפה בכסף. לח וכיון שמתעברות באות לבתיהן. וכיון שהגיע זמן מולידיהם לט הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח שנא' (שיר ח) תחת התפוח עוררתיך והקב"ה שולח מלאך משמי מרום מ ומנקה אותם ומשפר אותם כחיה זו שמשפרת את הולד שנא' (יחזקאל טז) ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו'. מא ומנקט להם ב' עגולין א' של שמן וא' של דבש שנא' (דברים לב) ויניקהו דבש מסלע וגו'. וכיון שמכירין בהן המצריים רצו להרגם ונעשה להן נס ונבלעין בקרקע ומביאין שוורים וחורשין על גביהן שנא' (תהלים קכט) על גבי חרשו חורשים. ולאחר שהולכין מבצבצין ויוצאין כעשב השדה שנא' (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך וגו'. וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים בבתיהם שנא' (שם) ותבאי בעדי עדיים אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים. וכשנגלה הקב"ה על הים מב הם הכירוהו תחלה שנאמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו. כשראה שהם פרים ורבים גזר על הזכרים הה"ד ויאמר מלך מצרים למילדות וגו': (יז) מי היו המילדות. מג רב אמר כלה וחמותה יוכבד ואלישבע בת עמינדב. רבי שמואל בר נחמן אמר אשה ובתה מד יוכבד ומרים. ולא היה למרים אלא ה' שנים שאהרן גדול ממשה ג' שנים. אמרו רז"ל הולכת היתה עם יוכבד אמה ועושה צרכיה והיתה זריזה. שעד שהתינוק קטן הוא ניכר הוא שאמר שלמה (משלי כ) גם במעלליו יתנכר נער וגו'. אשר שם האחת שפרה. מה שהיתה משפרת את התינוק כשהוא יוצא מלא דם. פועה שהיתה נופעת יין בתינוק אחר אמה. ד"א שפרה. שפרו ורבו ישראל עליה. פועה שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת. ד"א שפרה ששפרו מעשיה לפני האלהים. ד"א פועה שהופיעה את ישראל לאלהים. ד"א פועה שהופיעה הפנים כנגד פרעה וזקפה חוטמה בו ואמרה לו אוי לו לאותו האיש כשיבא האלהים ליפרע ממנו. נתמלא עליה חמה להרגה. שפרה שהיתה משפרת על דברי בתה ומפייסת עליה אמרה לו אתה משגיח עליה תינוקת היא ואינה יודעת כלום. ר' חנינא בר רב יצחק אמר שפרה שהעמידה ישראל לאלהים שבשבילם נבראו השמים שכתוב בהם (איוב כו) ברוחו שמים שפרה. פועה שהופיעה פנים כנגד אביה שהיה עמרם ראש סנהדרין באותה שעה כיון שגזר פרעה ואמר כל הבן הילוד וגו' אמר עמרם ולריק ישראל מולידים. מיד הוציא את יוכבד ופירש עצמו מתשמיש המטה וגרש את אשתו מה כשהיא מעוברת מג' חדשים. עמדו כל ישראל וגרשו את נשותיהן. אמרה לו בתו גזרתך קשה משל פרעה שפרעה לא גזר
אלא

יד יוסף לד לקמן פ' י"ח. תנחומא ויגש סי' ע': לה פדר"א פ' כ"ט: לו מדרש אבכיר: לז סוטה י"א. יומא ע"ה. ילקוט ס"ז. וילקוט יחזקאל רמז שנ"ד. תנחומא הנ"ל: לח לאו דוקא משעת העיבור אלא לאחר תשעים משעת הראוי להריון: לט פסיקתא רבתי פ' מ"ז: מ ובמס' סוטה אי' ומנקר: מא פדר"א פ' מ"ב. תד"א ח"א פ"ז. ולקמן פ' כ"ג: מב ילקוט בשלח. רמז רמ"ס. פדר"א פ' מ"ב: מג סוטה פ"ג: מד ספרי ח"א פיסקא ע"ח. אג"ש פ' כ"ג. ילקוט ס"ז: מה ספרי בהעלותך פיסקא ע"ח. קה"ר ריש פ"ז. שמואל רבתי פ' כ"ב: מו במד"ר פ' י"ג. פסיקתא רבתי פ' י"ג. סוטה פ"ק:

מתנות כהונה

א"ר אויא מודה ר"א שאמר בפרק הראשון פי' פה רך מודה שזה בפרך השני ודאי פי' פירוכה פיר' שברון הגוף ומתניים שהרי כתיב וימררו כן פירש"י בפ"ק דסוטה: **דגים קטנים**. כדאמרינן בעלמא שמברין את הגוף ומרבים זרע: **גזר על הזכרים**. וזו היא גזירה השנייה ועיין לקמן ריש פרשה כ"ו. **שלשה שנים**. שנא' בפרשת וארא ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמוני' שנים בדברם אל פרעה: **ומרים גדולה כו'**. שהרי משנולדה מרים התחילו למרר חייהם בעבודת פרך ועל שם כך נקרא מרים ע"ש המירור והמשך ימי המירור היו שמונים ושש שנים כדאיתא במדרש חזית בפסוק כי הנה הסתיו עבר וזולתו בכ"מ ומאז בא משה ואהרן אל פרעה עד צאת ישראל ממצרים היה שנה תמימה כמו שדרשו ז"ל במס' עדיות בפרק שני משפט מצרים שנים עשר חדש וכל אותו שנה היו מתייסרין בעבודת פרך כד"א המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ואיתא בפרקי ר' אליעזר שבו בלילה שהכה בכורי מצרים היתה שם רחל בת בנו של מתושלח שהיתה הרה ללדת רמסוה בחמר היא ובעלה ויצא הוולד ממעיה ונתערב בתוך המלבן וירד מיכאל והעלהו לפני כסא הכבוד כו'. נמצא ביציאתם ממצרים היה למשה שמונים ואחד שנים ואז נשלמו שש ושמונים שני המירור שהתחילו כשנולדה מרים הרי שהיו למרים חמשה שנים קודם לידת משה ואף מה שדרשו חז"ל בפ"ק דר"ה השנה שבראש השנה בטלה עבודה מהם אין פירכא שחשב אני השנה כבולה: **ועושה צרכיה**. ליילד הנשים: **נופעת** נ"ל נובע' או שופת: **מפיעה את התינוק כו'**. רגיל הוא כשהוולדות יונקות לעולם הם נראים כמתים מפני קושי הלידה והנשים הזריזות מפוחים בנקביו ומשיבים נפשו עליו במיני תרופות: **מפיעה** כמו מפיחה בחילוף אותיות אח"ע או יהיה פירושו האירה פניו ונפשו כד"א הופיע מהר פארן: **שהופיע פניה**. האירה והעיזה פניה: **שפרה שהיתה כו'**. זו יוכבד: **סנהדרין** חכמים ומנהיגים שופטי משפט נקראים כן: **כשהיא מעוברת**. ממשה כדאי' לקמן ע"ד ובפ"ק דסוטה ואע"פ דכתיב אח"כ ותהר האשה כו'. ולכן היתה מצפינו ג' חדשים שהמצריים היו מונין מיום שהחזירה תשעה חדשים והיא היתה מעוברת ג' חדשים קודם לזה וילדתו לו' חדשים ויום אחד אחר חזרתה:
וגזרתך

עץ יוסף

מין עבודה קשה שבשדה כגון הפירות בורות ותרישה ודומיהם. ומ"ש את כל עבודתם ענין נוסף הוא. וכאילו אמר ואת כל עבודתם. וע' ב"ר פ' כ"ז מאמר שהיה גומר מלאכתו היה א"ל עדור כו' בקע כו': **מלאכת אנשים לנשים**. כגון חרישה וזריעה ובנין. ומלאכת נשים לאנשים כגון כביסה ואפיה ובישול וטיה כדאיתא בהדיא בתנחומא ויגש: **מודה ר"א בפריכה**. פי' רש"י האי בפרך בתרא ודאי פריכה היא דהכתיב וימררו. אבל בפרך קמא ס"ל בפה רך דאל"כ תרתי למה לי. אלא תחלה בפה רך ולבסוף בפרך: **ד' גזירות גזר כו'**. היינו אחד וימררו את חייהם ובכלל זה מה שלא היו ישנים בבתיהם והיו ישנים על הארץ. ב' אם בן הוא והמיתן אותו. ג' כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כדלקמן בפ' כ"ו. ד' מפרש לקמן פ"ה ויצו פרעה ביום ההוא לא תאספון לתת תבן לעם וגו'. וע' בקה"ר פסוק עיר קטנה [יפ"ת]. אבל בעל מת"כ מונה הד' גזירות בפרשה ה'. עבודת פרך. והשלכת בנים ליאור. ושחיטת הבנים. ולקושש קש: **והיו ישנים על הארץ** והודיענו זה שגם זה היה למעטן מפ"ו: **(טז) דרש ר"ע** בשכר נשים צדקניות כו'. בחזית פסוק מדלג על ההרים אמר בזכות אבות ואמהות נתקרב הקץ. ולקמן בויק"ר פ' ל"ב בזכות ד' דברים נגאלו שלא שינו את שמם כו'. ושם פ"ג אי' י"א בזכות יעקב וי"א בזכות אמהות וי"א בזכות שבט לוי וי"א בזכות נשים כשרות. ובדברים רבה פ"ב אמר מתוך ה' דברים נגאלו כו' ע"ש: **בשכר נשים צדקניות כו'**. שאע"פ שיעד ה' לפרותם כאומרו ואח"כ יצאו ברכוש גדול היינו לסוף ת' שנה. אבל בזכות שנתחדש דלג על הקץ כי לא היו במצרים אלא ר"י שנה [יפ"ת]. ומביא דרש זה לכאן. אגב דמייתי שהיתה כוונת פרעה להפרים איש מאשתו שלא יפרו וירבו. מייתי ג"כ מה שעשו נשים צדקניות והפרו ובטלו את מחשבות פרעה הרשע: **הקב"ה מזמן להם** דגים קטנים. נלמד מפסוק זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם [ת"כ]: **דגים קטנים** שמפרין ומרבין כל גופו של אדם כדאיתא בפרק אין מעמידין. וג"כ מעוררים התאוה ומרבים הזרע: **אצל בעליהם** בשדה: **ושופתות** כשמושיבין הסיר על גבי כירה קרי ליה שפיתה [רש"י]: **אחת של חמין**. לרחוץ רגלי בעליהן בשדה. ועוד לחמם מצינתם שהיו ישנים על הארץ כדלעיל: **בין שפתים**. בין הכירה ששופתים בו הקדרות ושוכבות עמהם על הארץ ואין חוששות: **שנאמר כנפי יונה**. ויונה היינו ישראל ע"ד יונתי תמתי: **תחת התפוח עוררתיך**. סיפא דקרא שמה חבלתך אמך ושמה חבלה ילדתך. ופרש"י עוררתיך לצאת ממעי אמך. חבלתך לשון חבלי יולדה: **שולח מלאך** משמי מרום. לפי שאמותיהם לא יכלו לפרנסם מעוני ומרוב עבודה. וכ"ש בזמן גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: **ומנקה** אותם ומשפר. פרש"י כמו שעושים לתינוקות ליישב אבריהם ולתקנם שניתקין מצער הלידה: **שנא' ומולדותיך** ביום הולדת אותך. וגו' לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי. פרש"י לא כרת שרך לא היה לך מילדת לחתוך טבור הולד. למשעי להחליק בשר כמו חלקת נוחריו ת"א שטיעות: **עגולין** פרש"י כמין ככר עגול: **וחורשים על גביהם** שאף שראו זה הנס הנפלא חשבו המצרים שאין זה רק מעשה כישוף כמו שחשבו בהעשר מכות: **באים עדרים**. ולא יפחדו מהמצרים שיהרגום. כי לא יעשה כן אלא בשדה לא במקום רואים כי יש שופטים בארץ. ואפי' גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו לא היתה בפירוש כמ"ש הרמב"ן [יפ"ת]: **שנאמר ותבואו** פרש"י תבואי לבית אמך: **אל תקרי בעדי עדיים**. שהרי אין עליהם עדי ממש וכדקאמר ואת ערום ועריה: **הם הכירוהו** פרש"י שראו שכינתו כבר. זה אלי שראיתי כבר: **כשראה שהם פרים ורבים**. כלו' שמפני שאע"פ שהיה מפריש בין אנשים לנשים כדלעיל לא הועיל והיו פרים ורבים. לכן הוצרך לגזור על הזכרים. כי לולי זה טוב לו לגזור עליהם שיפרשו מדרך ארץ ולא שיגזור גזירה מגונה כמו לשפוך דם נקי [יפ"ת]: **(יז) ומי היו המילדות**. פי' מדכתיב ויעש להם בתים אלו כהונה לויה או מלכות. בהכרח צ"ל דהמילדות היו להם שמות אחרים שיצאו מהם כהונה ולויה ומלכות דלא מצינו בשום מקום שיצאה משפרה ופועה לוים וכהנים ומלכות: **אלישבע** אשתו של אהרן. ואע"פ שלא היה גדול מג' שנה. אפשר שהיתה בת כמה שנים והיתה מילדת ואח"כ כשנתגדל אהרן נשאה לאשה. והא דאמר כלה וחמותה משום דלבסוף נעשית כלתה [ת"כ]: **ולא היה** למרים אלא חמש שנים. קושיא הוא איך תעלה על דעתך שמרים היתה מילדת והא לא היתה אלא בת ה' שנים ואין דרך קטנות להיות מילדות. ע"ז אמר הולכת היה עם יוכבד עמה ועושה מה שתצוה לה אמה לעשות. ולכך לא היתה צריכה להיות זקנה [ת"כ]: **שאהרן גדול ממשה** שלש שנים. שנא' ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמונה שנה. ומרים גדולה מאהרן ב' שנים. נמצאת גדולה ממשה חמשה שנים. שהרי משנולדה מרים התחילו למרר חייהם בעבודת פרך. והמשך ימי המירור היה פ"ו שנים כדאי' בחזית. ומאז בא משה ואהרן אל פרעה עד צאת ישראל ממצרים היה שנה תמימה וכל אותן שנים היו מתייסרין בעבודת פרך כדאי' בפדר"א נמצא ביציאתן ממצרים היה למשה פ"א שנים. ואז נשלמה פ"ו שני המירור שהתחילו משנולדה מרים. הרי שהיה למרים ה' שנים קודם לידת משה [מת"כ]. וע' שם באורך: **ועושה צרכיה** של אמה. משמשת אותה: **והיתה זריזה** בכבוד אמה ובעבודת ה'. והיינו דמייתי קרא גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו: **היתה** נופעת יין בו בתינוק אחר המעשה שעשתה אמו שמשפרה אותו מן הדם: **עליה** פי' על ידיה וכן אי' בהדיא בקה"ר שם. אבל באגדת שמואל פ' כ"ג אי' בימיה: **שהיתה מפועה** את התינוק. פי' האירה פניו ונפשו כד"א הופיע מהר פארן. ור"ל שרגילות הוא כשהולדות יוצאות לעולם הם נראים לפעמים כמתים מפני קושי הלידה והנשים הזריזות משיבין נפשו עליו במיני תרופות [מת"כ]: **ד"א פועה** שהופיעה. תיבות דבר אחר מיותר: **שהופיעה** את ישראל לאלהים. שאמרה שהיתה נביאה ומלמדת אותם דעת כמ"ש ואשלח לפניך את משה ואהרן ומרים [יפ"ת]: **שהופיעה** פניה. לשון גלוי מענין אל נקמות הופיע כי גלתה והעיזה פניה כנגדו ולא בושה ממנה לכסות פניה [יפ"ת]: **שהעמידה ישראל**. שקיימה אותך והחייתן במים ובמזון הדלקמן: **שבשבילם** נבראו השמים כדאי' בב"ר פ"א בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית: **ראש הסנהדרין** בסוטה קאמר גדול הדור ופרש"י והיו הכל נשמעין לדבריו: **כשהיא** מעוברת משלשה חדשים. ואע"פ שבודאי הוכר עוברה מ"מ גירשה כדי שתוכל להצפינו בלידתו. כי לא יתנו המצרים לב בלידתה כשהיא מגורשת שלא ידעו המצרים בעיבורה. אי נמי אע"פ שאינו מועיל לו לעובר זה. גירשה כדי להיות מופת לרבים שיעשה כמוהו: **מג' חדשים** למדו זה שגירשה כשהיתה מעוברת מג' חדשים מדכתיב ולא יכלה עוד הצפינו שקשה למה שלשה חדשים יכלה להצפינו. אע"כ שהיתה מעוברת קודם החזרה שלשה חדשים והמצרים לא היו מונין אלא מיום שהחזירה תשעה חדשים והיא ילדתו לששה חדשים אחר חזרתה. ולכן יכלה להצפינו ג' חדשים: **ואתה על** הזכרים ונקבות. שלא יולדו לא זכר ולא נקבה [רש"י]: **וגזרתך** מתקיימת שנא' [איוב כ"ב] ותגזר אומר ויקם לך [גמרא]:
כדי

אלא על הזכרים ואתה על הזכרים ונקבות. פרעה רשע הוא וגזרתו ספק מתקיימת ספק אינה מתקיימת. אבל אתה צדיק וגזירתך מתקיימת. עמד הוא והחזיר את אשתו עמדו כל ישראל והחזירו נשותיהם. הוי פועה שהופיעה בנים כנגד אביה: (יח) ויאמר בילדכן את העבריות. למה צוה להרוג אותם ע"י המילדות. כדי שלא יתבע הקב"ה ממנו ויפרע מהם. וראיתן על האבנים. מקום שהולד נפנה בו. ד"א האבנים. א"ר יהודה בר סימון שהקב"ה עושה איבריה של אשה קשה כאבנים בשעה שיושבת על המשבר לילד שאילולא כן מתה. ור' פנחס החבר אומר בשם ר' יונה מסייע ליה לר' יהודה בר סימון אין אבנים אלא סדן שהוא דבר קשה דכתיב (ירמיה יח) וארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים. א"ר חנין [מט] סימן גדול מסר להם מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן וולד באמצע. ואית דאמרי בשעה שכורעת לילד יריכותיה מצטננות כאבנים. אם בן הוא והמתן אותו. א"ל אם זכר הרגו אותו ואם נקבה אל תהרגו אותה אלא אם חיתה חיתה ואם מתה מתה. אמרו לו מהיכן נדע אם זכר אם נקבה. א"ר חנינא סימן גדול מסר להן [מח] אם פניו למטה דעו שהוא זכר שמביט באמו בארץ שממנה נברא. וכשהוא פניו למעלה היא נקבה שמבטת בברייתה בצלע שנא' (בראשית ב) ויקח אחת מצלעותיו. א"ל הקב"ה רשע מי שנתן העצה הזאת טפש הוא. היה לך להרוג את הנקבות אם אין נקבות זכרים מהיכן ישאו נשים [מט] אשה אחת אינה יכולה ליטול ב' אנשים אבל איש אחד יכול ליטול י' נשים או ק' הוי (ישעיה יט) אך אוילים שרי צען וגו'. שנתנו לו זו העצה: (יט) ותיראן המילדות את האלהים. עליהן נאמר (משלי לא) אשה יראת ה' היא תתהלל. ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים. להן לא נאמר אלא אליהן א"ר יוסי בר חנינא מלמד [נ] שתבע אותן להזדווג להם ולא קבלו ממנו. ותחיין את הילדים. וכי מאחר שלא עשו כאשר דבר אליהם אין אנו יודעין שקיימו את הילדים. למה הוצרך הכתוב לומר ותחיין את הילדים. יש קילוס בתוך קילוס לא דיין שלא קיימו את דבריו אלא עוד הוסיפו לעשות עמהם טובות. יש מהם שהיו עניות והולכות המילדות ומגבות מים ומזון מבתיהם של עשירות ובאות ונותנות לעניות והן מחיות את בניהן הוא שכתוב ותחיין את הילדים. ד"א ותחיין את הילדים. יש מהם שראויים לצאת חגרים או סומים או בעלי מומין או להתוך בו אבר שיצא יפה ומה היו עושות עומדות בתפלה ואומרות לפני הקב"ה אתה יודע שלא קיימנו דבריו של פרעה דבריך אנו מבקשים לקיים רבון העולם יצא הוולד לשלום שלא ימצאו ישראל ידיהם להשיח עלינו לומר הרי יצאו בעלי מומים שבקשו להרוג אותם. מיד היה הקב"ה שומע קולן ויוצאים שלמים. א"ר לוי הרי אמרת את הקלה אמור את התמורה. יש מהן שראויין למות בשעת יציאתן או אמן לסכן בם ולמות אחר יציאתן והיו עומדות בתפלה ואומרות להקב"ה רבש"ע תלה להם עכשיו ותן להם נפשותיהם שלא יאמרו ישראל הן הרגו אותן. והקב"ה עושה תפלתן. לפיכך ותחיין את הילדים ותחיין אלו האמהות הילדים ממש: (כ) ד"א ותיראן המילדות. קשטו עצמן למעשה זקנן זה אברהם כמו שהקב"ה מעיד עליו (בראשית כב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים וגו'. אמרו א"א ע"ה פתח לו פונדק והיה זן את העוברים ואת השבים בני אדם ערלים. ואנו לא דיינו שאין לנו להאכילן אלא להרוג אותן. אנו נחייה אותן. כיון שראה פרעה שלא עשו גזירתו שלח וקרא אותן תה"ד ויקרא מלך מצרים למילדות. כי חיות הנה. [נא] אם תאמר מילדות הנה וכי מילדת אינה צריכה מילדת אחרת לסייעה. אלא כך אמרו לו אומה זו כחיות השדה נמשלות שאין צריכות מילדת. יהודה נמשל כאריה דכתיב (שם מט) גור אריה יהודה. דן יהי דן נחש. נפתלי אילה שלוחה. יששכר חמור גרם. יוסף בכור שורו. בנימין זאב יטרף. ועל שאר כתיב (יחזקאל יט) מה אמך לביאה בין אריות רבצה. וייטב אלהים למילדות. מה היה הטובה הזאת שקבל דבריהם מלך מצרים ולא הזיק להן. ד"א וייטב אלהים. [נב] א"ר ברכיה בש"ר חייא ב"ר אבא הה"ד (איוב כח) ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה מהו שכר היראה תורה לפי שיראה יוכבד מפני הקב"ה העמיד ממנה משה שכתוב בו (שמות ב) כי טוב הוא. ונתנה התורה על ידו שנקראת לקח טוב ונקראת על שמו שנא' (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי. [נג] ומרים יצא ממנה בצלאל שהיה מלא חכמה דכתיב (שמות לה) ואמלא אותו רוח אלהים וגו'. ועשה ארון לתורה שנקראת טוב הוי וייטב אלהים למילדות. וירב העם. לקיים מה שנא' (איכה ג) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. אם פרעה צוה להרוג את הזכרים מה הועיל בגזרתו ה' לא צוה אלא וירב העם ויעצמו מאד: (כא) ויהי כי יראו המילדות וגו'. רב ולוי [נד] ח"א בתי כהונה ובתי לויה, [נה] וח"א בתי מלכות בתי כהונה ולויה משה ואהרן. בתי מלכות ממרים לפי שדוד בא ממרים דכתיב (ד"ה א ב) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון. [נו] עזובה זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזבוה. הוליד והלא אשתו היתה א"ר יוחנן ללמדך שכל הנושא אשה לשם

יד יוסף מז סוטה פ"ק. ילקוט ס"ז: מח פ' המפלת. ב"ר פ' י"ז סי' י"ג: מט תד"א ח"א פ"ז: נ סוטה פ"ק. ילקוט ס"ז: נא סוטה י"א. ילקוט ס"ז: נב לקמן פ"מ סי' א': נג לקמן פ' מ"ח: נד תרגום ירוש': נה יוב"ע. ספרי ח"א פיסקא ע"ח. סוטה פ"ק. ילקוט ס"ז: נו ילקוט ד"ה רמז אלף ע"ד. אג"ב פ' מ"ח:

מתנות כהונה

ונזרתך מתקיימת. כמו שנאמר ותגזר אומר ויקם לך הכי מסיק בפ"ק דסוטה: ויפרע מהם. מן המילדות כי הם הממיתים בידים: אם היתה חיתה. והאי דכתיב וחיה אינו צווי שיהיו על כל פנים אלא תשאר בחיים מלדכם שאתם אינכם מצווים להמיתם: שממנו נברא. הזכר הראשון הוא אדם הראשון: אינה יכולה. מפני הדת ואף אם תעבירנו לא מפני כן תלד יותר: אליהן משמע על עסק ביאה ל' ויבא אליה כן פירש"י בפ"ק דסוטה: קלס שבח וקילוס: שיצא כדי שיצא יפה: הקלה חסרון בעלי מומין: תלה המתין והיה תולה להם הדין: אנו נחייה. כלומר לא נעשה כן ח"ו אלא נחיה אותם: שהכל עזבוה. פירש"י בפ"ק דסוטה שמתחלה היתה חולנית

ענף יוסף

קם פרעה עלייהו דישראל בעא למקטלא לון אמר ליה איוב לא. אלא טול ממונן ושלוט על גופיהן בפולחנא קשיא ולא תקטיל לון. א"ל הקב"ה חייך בהכוא דינא ממש תהא דאין. מה כתיב ואולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו וגו' כמה דאיהו דן ביה אתדן עכ"ל: (יט) [להן לא נאמר אלא אליהן כו' מלמד שתבע אותן להזדווג להן כו'] ראיתי להעתיק בכאן מ"ש רבי וואלף היידנהיים נ"ע בחומש מודע לבינה וז"ל ועל כרחינו צריכין אנו לומר שלשון דבור האמור כאן הוא לשון גזירה שגם זה אחד משמושי לשון דבור. כמו אני ה' דברתי (במדבר י"ד ל"ה) ות"א שם גזרית במימרי. ורבים כן אלא שא"כ היה לו לכתוב כאשר דבר להן המתפרש כלשון עליהן לפי הנחת הכלל המבואר בפ' ויצא (כ"א ע"ו ע"ש) אצל את אשר דברתי לך. מאי אליהן שמשמע שנתייחד הדבור עמהן בדברים הנוגעים לעצמן ואין לזרים אתן כי כן הוא במשמעות לשון אל אליהן וכו' כמו שפרש"י ברים ויקרא וידבר ה' אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו. ולכן דקדקו חז"ל סוטה י"א וכש"ר פ"א כאשר דבר אליהן להן מבעי ליה ואמר ריב"ח מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו ע"כ: (כ) [קשטו עצמן כו' כמו שהקב"ה כו' בני אדם כו'] באריכות הלשון כיוונו. מפני שהיה להן התגלות לעשות מצות פרעה מבני פנים. עם מגד היותן האנוסות ומוכרחות בגזירת מלך שלטון. ואם מצד היות הילדים מתגדלים שלא בעבודת שמים שהרי בטלו ישראל את המילה משמת יוסף כדלעיל סי' י'. לכן למדו מוסר ממעשה אברהם שאע"פ שהיה לו התגללות להמנע בטענת אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע כו'. ועם כל זה למה שראה כי רצון יוצרו שיעלהו לעולה רצה לקיימה

עץ יוסף

(יח) כדי שלא יתבע כי הוא חשב כי הוא רק הגורם. ואין שליח לדבר עבירה: ויפרע מהם מן המילדות כי הם הם הממיתים בידים. וכוונתו היה ג"כ להחטיא את ישראל בכל מה דאפשר: מקום שהולד נפנה בו. דרים אבנים כאילו כתוב אפנים בחילוף בומ"ף מלשון הפנאה [יפ"ת]. ויש מגיהים שהולד נבנה בו מל' בנין ולא ס"ל באבנים משבר. משום דבמקום אחר קרי ליה משבר: שאילולא כן מתה. ברוב חבליה שלא תוכל לסבול ופירוש על האבנים על עת הקשוי. וזה שאמר מסייע לריב"ס אין אבנים אלא סדן שהוא דבר קשה שפי' כי אבנים בכל מקום לשון קושי מגזרת אבן. ולכן נקרא הסדן שבו עושה היוצר מלאכה אבנים כאומרו והנה עושה מלאכה על האבנים מפני שהסדן הוא דבר קשה בכל מקום כמו סדן של נפחים [יפ"ת]: סדן פרש"י עץ עב שעליו יושב ומגלגל הכלים לעשותן בדפוס הכלי לפי גדלו וקוטנו והא דלא פירש שאבנים האמור כאן הוא שם מושאל למושב האשה כמו שהוא מושאל למושב כלי אומנות דהיינו סדן כי אותו הוא קשה משא"כ מושב האשה. ולכן בהכרח לפרש על קשוי האיברים [יפ"ת]: סימן גדול מסר להן כו' ואית דאמרי כו'. הני תרי ליפי לענין מסירת סימנים לידע זמן ועת המלטה של הולד קאמר. כי פרעה צוה להם שיהרגו הזכרים בסתר קודם צאתם לחוץ וזה כשהולד עומד לצאת חוץ כשנפתח הקבר שהמילדת מתעסקת בהוצאתו תכניס ידה ותחנקנו. שתחשוב האם שמת בבטנה. ולפי שזה צריך עיון רב כי פעמים נפתח הקבר ואינה עת לידה עד כמה שעות ואם תשים ידה בפנים לפגוע בולד לא יזדמן לידה ותקלקל היולדת בחדרי בטנה. וגם היא תרגיש ברוע כוונתה. לזה מסר סימנים שכשהיא מפסקת רגליה זה לצד אחד וזה לצד אחד כדרך היוצר שירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע או כשירכותיה מצטננות אז היא עת המלטה: אלא אם חיתה היתה. והאי דכתיב וחיה אינו צווי שיהיו על כל פנים. אלא פירושו שתשאר בחיים מלדכם שאתם אינכם מצווים להמיתה: סימן גדול מסר להן. שאע"פ שנתן להם סימן לידע עת המלטה כנ"ל מ"מ קודם יציאתן לחוץ עדיין לא נראו זכרותם. וזהו שאמרו לו מהיכן נדע אם זכר או נקבה. ע"ז נתן להם סימן גדול אם פניו למטה כו': אם פניו למטה דעו שהוא זכר שמביט כו' אף שעושה מעשיהו רק בטבע ולא בכוונה. עכ"ז גם הטבע הכללי לא יפעול דבר לבטלה. והכל מסיבה ידועה וכוונה פנימה: שמביט בארץ שממנו נברא. כדכתיב וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. וכתב בספר הברית בדורות הראשונים היה הטבע כן. אבל בדורות האחרונים נשתנה טבע זה. וגם שיהם נולדים פעם למעלה ופעם למטה ופעם מן הצד עכ"ל: זכרים מהיכן ישאו נשים. ואם ישאו מצריות יהיה ולדה כמותה: אשה אחת אינה יכולה כו'. כלומר שאשה אחת אינה יכולה להוליד אלא מאחד. ואם תנשא לרבים לא תוסיף בלידה. ואיש אחד בועל כמה נשים ויולדות כולן ופרו ורבו מאד: אך אוילים שרי צוען. מפרש אך האוילים שרי צוען שהיו אוילים מקדמת דנא. דאי על העתיד לבד. די במ"ש עוד נואלו שרי צוען [יפ"ת]: (יט) עליהן נאמר אשה כו'. דבהכך יצדק לומר שהן יראות את ה' שסיכנו עצמם מפני יראת ה': אלא אליהן פרש"י עליהן משמע על עסקי ביאה כמו ויבא אליה: קילוס שבח וקילוס: הוא שכתוב ותחיינה את הילדים. ולא כתיב ולא המיתו הילדים. שותחיין משמע שהיו מסייעין להחיותן ומספקות להן מזון: שיצא יפה כדי שיצא יפה ולא יזיק האם: הקלה חסרון בעלי מומין: תלה המתן והיה תולה להם את הדין: אלו האמהות. אמת דרים. דאתין וגמי"ן רבוין הם [יפ"ת]. ועיין פסחים דף כ"ב: (כ) קשטו עצמן כו' דייקו זה משום דותיראן המילדות את האלהים מיותר. למימר שקשטו עצמן כו' [יפ"ת]: אנו נחיה כו' לא נעשה כן אלא נחיה אותם: א"ת מילדות הנה. כדמתרגמינן מילדות הייתא. ופעמים יבא במקרא לשון תרגום כמו ואתא מרבבות קדש [יפ"ת]: וכי מילדת אינה צריכה מילדת אחרת. דכתיב בטרם תבא אליהם המילדת וילדו. דמשמע שאינן צריכות כלל למילדות: יהודה כו' דכתיב גור אריה יהודה כו'. בעל המדרש קא מסיק להו. והא דלא מייתי הכא אלא קראי דגבי ברכת יעקב. ובגד נמי כתיב כלביא שכן בברכת משה. י"ל שלא נאמר אלא כלביא בכ"ף הדמיון. משא"כ כל הנך דמייתי הם בלא כ"ף הדמיון [רש"א]: מה אמך לביאה. פרש"י בסוטה אמך כנסת ישראל כולה נקראת לביאה: מרים יצא ממנה בצלאל. שהוא בן אורי בן חור וחור בנה של מרים כדלקמן: ועשה ארון לתורה ונקראת על שמו כדלקמן פ' מ"ט. ואע"פ שהארון עצמו לא נקרא טוב. כיון שמחזיק התורה נקרא בשמה. וזה לפי המ"ד לעיל אשה ובתה. ולמ"ד כלה וחמותה יצאו ממנה כהנים מורים בתורה ונושאים הארון: (כא) ח"א בתי כהונה ובתי לויה. נראה שהוא דעת המ"ד לעיל סי' י"ג כלה וחמותה. והיו כהנים מאלישבע. וח"א בתי מלכות כמ"ד לעיל אשה ובתה ויצאו בתי מלכות ממרים. וממילא גם מיוכבד שמרים היתה בתה. וכתב בספר כסף נבחר דבין למר ובין למר אתי שפיר מ"ש הכתוב ויעש להם בתים לשון זכר שמדבר על בתי כהונה ולויה או מלכות שהוא מתייחס לזכרים: וכלב בן חצרון. היינו כלב בן יפונה בן שפנה מעצת מרגלים כדמפרש בסוטה וע"ש: עזובה זו מרים. כתב היפ"ת היפה רוחן של דוברי עתק על דברי חז"ל כי אין ספק שכל הדברים היה להם בקבלה בספרי היחס אשר נאבדה ממנו כי רבים היו בפירוש יחוס הנזכרים בדברי הימים כמ"ש בפרק י"א. ואחר הידוע להם מפרשים שבת השמות שהוא למה נקראת מרים עזובה ויריעות וכל הני דמפרש ואזיל עכ"ל: שהכל עזבוה שבתחילה

לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה. יריעות שהיו פניה דומין ליריעות. ואלה בניה אל תיקרי בניה אלא בוניה. ישר זה כלב שיישר עצמו. שובב ששיבב את עצמו. וארדון שרידה את יצרו. ותמת עזובה מלמד שנחלית ונהגו בה מנהג מתה וגם כלב עזבה. (שם) ויקח לו כלב את אפרת נז זו מרים. למה נקרא שמה אפרת שפרו ורבו ישראל על ידה. מהו ויקח לו שאחר שנתרפאת עשה בה מעשה ליקוחין הושיבה באפריון ברוב שמחתו בה. וכן אתה מוצא במקום אחר שקורא למרים שני שמות על שם המאורע שאירע לה. הה"ד (שם ד) ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה. אשחור זה כלב לפי שאשחור נח בן חצרון היה ולמה נקרא שמו אשחור שהשחירו פניו בתעניות. אבי שנעשה לה כאב. תקוע שתקע לבו לאביו שבשמים. היו שתי נשים כשתי נשים. חלאה ונערה לא חלאה ונערה הואי. אלא מרים היתה ולמה נקראת חלאה ונערה שחלתה ונגערה מחלייה והחזירה הקב"ה לנערותה. (שם) ותלד לו נערה לאחר שנתרפאת ילדה לו בנים את אחוזם ואת חפר. (שם) ובני חלאה צרת וצחר ואתנן. צרת שנעשית צרה לחברותיה. צחר שהיו פניה דומין לצהרים. ואתנן שכל הרואה אותה מוליך אתנן לאשתו. ולכך כתיב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. ומנין שדוד בא ממרים דכתיב (ש"א יז) ודוד בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה. וכן אתה מוצא שכתוב אחד אומר ובני חלאה וגו'. וקוץ הוליד את ענוב. וקוץ זה כלב שקצץ עצת מרגלים. הוליד את ענוב סיגל מעש"ט בעת שהביאו אשכול ענב שאילולא כלב לא הביאו. ואת הצובבה שעשה צביונו של הקב"ה. ומשפחות אחרחל בן הרם. אחרחל זו מרים ולמה נקרא שמה כן על שם (שמות טו) ותצאן כל הנשים אחריה וגו'. מהו ומשפחות זכה להעמיד ממנה משפחות. בן הרם זכתה שיצא ממנה דוד שרימם הקב"ה מלכותו. כד"א (ש"א ב) ויתן עז למלכו וגו': (כב) ויצו פרעה לכל עמו. נט א"ר יוסי ב"ר חנינא אף על עמו גזר. ולמה עשה כן שהיו אסטרולוגין

אומרים לו גואל ישראל נתעברה ממנו אמו. ואין אנו יודעין אם ישראל הוא או מצרי הוא. באותה שעה כנס פרעה כל המצריים וא"ל השאילו לי את בניכם ט' חדשים שאשליכם ליאור הה"ד כל הבן הילוד היאורה וגו' כל הבן של ישראל אב"כ אלא כל הבן בין יהודי בין מצרי. ולא רצו לקבל ממנו שאמרו בן מצרי לא יגאל אותן לעולם אלא מן העבריות היאורה תשליכהו. למה גזרו להשליכן ליאור שהיו רואין האסטרולוגין שמושיען של ישראל ע"י מים ילקה. והיו סבורין שבמים יטבע. ולא היה אלא ע"י באר מים נגזר עליו גזירת מות שנא' (במדבר כ) יען לא האמנתם בי וגו'. ורבנן אמרי ס העמיקו עצה שלא יפרע הקב"ה מהן במים. לפי שהיו יודעין שאין הקב"ה משלם אלא מדה כנגד מדה. והיו בטוחים שלא יביא מבול לעולם לכך גזרו להטביעם במים. וכל הבת תחיון מה צורך לפרעה לקיים הנקבות. אלא כך היו אומרים נמית הזכרים ונקח הנקבות לנשים לפי שהיו המצריים שטופים בזמה: (כג) וילך איש מבית לוי. סא להיכן הלך. א"ר יהודה ב"ר זבינא שהלך בעצת בתו. תניא עמרם גדול הדור היה וכו' (כדאמר לעיל). ויקח את בת לוי. והחזיר לא נאמר אלא ויקח א"ר יהודה ב"ר זבינא סב שעשה לה מעשה לקוחים הושיבה סג באפריון ומרים ואהרן מרקדין לפניהם ומלה"ש אומרים (תהלים קיג) אם הבנים שמחה את בת לוי. סד אפשר בת ק"ל שנה היתה וקרי לה בת. והא"ר חמא בר חנינא יוכבד היתה והיא היתה הורתה בדרך ולידתה בין החומות שנא' (במדבר כו) אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ולא הורתה וקרי לה בת. א"ר יהודה ב"ר זבינא שנולדו בה סימני נערות. ותהר האשה ותלד בן. א"ר יהודה מקיש לידתה להורתה מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער מיכן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקה של חוה: (כד) ותרא אותו כי טוב הוא. תני ר"מ [אומר] טוב שמו. רבי יאשיה אומר סה טוביה שמו. ר' יהודה אומר הגון לנביאות. אחרים אומרים שנולד כשהוא מהול. ורבנן אמרי סו בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה

יד יוסף נז לקמן פ' מ"א סי' ד'. תנחומא תשא סי' י"ג : נח כדכתיב שם פסוק כ"ד ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע : נט סוטה פ"ק. ילקוט ס"ז. תנחומא ויקהל סי' ד' : ס פסס"ר פ"ב סי' ל"ג. ספר היסר. ולקמן פ' כ"ב: ילקוט שה"ש. ילקוט תהלים רמז תשפ"ו : סא במ"ר פ' י"ג. סוטה י"ב. ילקוט ס"ז: סב פסיקתא רבתי פ' מ"ג. סוטה פ"ק. פרק יש נוחלין. ת"י : סג (באפריון) פי' היינו מטה שנושאין בה הכלה (ערוך) : סד סוטה י"ב. ב"ב קי"ט קכ"א. במד"ר פ"ג. אבל בב"ר פ' נ"ד אי' שילדתה בארץ מצרים ואח"ז בסמוך אי' שנולדה על פילו של מצרים וע"ש בזה"ק מ"ש. אג"ש פ' ל"ב : סה ויק"ר פ' א' ע"ש דאי' שם שהרבה שמות היה לו למשה ולא נקרא אלא בשם שקראת לו בתיה. סוטה פ"ק. ילקוט ס"ז : סו תנחומא נח. שוח"ט מזמור ע'. ויק"ר פ"כ. אדר"נ פ"כ זוהר שמות די"א. קה"ר פ"ד. מדרש משלי סי' י"ד. זוהר בשלח דף כ"ד :

ענף יוסף

לקיימה. וכן המילדות אע"פ שהיה לכן התגלגלות משני גזירת מלך לא עשו. וכן מה שהיו מסייעות לילדים בהיפוק מאכל ומשתה אע"פ שלא היו נמולים כ"ז למדו ממעשה אברהם שהיה מפרנס אף ערלים להביאם לכנפי השכינה. וכן הן ראו שבני ישראל אפשר ישובו אחר זמן לעבודת ה' (יפ"ת) : (כב) [ונקח הנקבות לנשים] וא"ת איך אמר לעיל סימן י"ח אמר הקב"ה מי שנתן עצה זו טיפש הוא היה לו להרוג את הנקבות. והלא היה לו צורך לנקבות ליקח אותם לנשים. וי"ל דבשלמא לעיל כוונתו היתה למעט מפריה ורביה שפיר קאמר דטיפש היה שהיה לו להרוג הנקבות וטפי היה מבטלם מפריה ורביה. משא"כ כאן שכבר נתעברה ממנו אמו כמו שאמרו האיסטרלוגין ולא היתה כוונתו לבטל מפ"ו אלא להטביע מושיען של ישראל (תולדות נח) : (כג) [שהלך בעצת בתו כו'] ור"ל שהחזירה ע"י דבורה שאמרה קשה גזרתך כו' כדלעיל סי' י"ז. דכיון דכבר נתעברה ממנו ג' חדשים כדלעיל א"כ בודאי ידע עמרם בעיבורה ולא היה צריך להחזירה אע"כ החזירה מטעם שאמרה קשה גזרתך כו' ובעל ידי חזרתו יחזרו גם אחרים (מהרש"א) : (כד) [אחרים אומרים שנולד כשהוא מהול] שידוע התבואה שלא הורמה נקראת טבל פ"ש

מתנות כהונה

חולנית כדלקמן ובחורי ישראל עזבוה מליסא אותה : אשתו של כלב היתה ועיין סוף כל הענין בפרק קמא דסוטה: נעשה לה כאב גרסי'. ופי' שמרח ברפואות כאב לבתו : לחברותיה ולכך כתיב כו'. כלומר והיא היא עזובה הנזכרת בראש הענין : שאילולי כלב. כדאי' לקמן בפ' שלח שחגר חרבו כנגד המרגלים ואמר או אהרוג או אהרג אם לא תקחו מפרי הארץ : בין החומות כו'. ומשה היה בן פ' שנה בדברו אל פרעה הוצא פ' מן רד"ו שנתעכבו במצרים ונפארו ק"ל: בפיתקה בפסק דין :

מבכין

עץ יוסף

שבתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות ולקמן קרי לה חלאה ועזובה שעזבוה כל בחור ישראל מליסא אותה [רש"י] : והלא אשתו היתה. כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו וגו' אלמא איתתיה היא [רש"י] : לשם שמים. שדבק באחיה אהרן ומשה ורצה אותם לדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם [רש"י] : ליריעות בלי תואר אדמומית מחמת חליה היתה ירקרוקית [רש"י] : בוניה אלו שמות בעלה. שבנאה ועשה מבוגה כשאר נשים בנשואין ובנים [רש"י] : שיישר עצמו מלטעות בטעות המרגלים [רש"י] : ששיבב עצמו שהיה מרבה פנים למרגלים שעצתו עמהם. ובבואו אל משה שיבב את עצמו מעצתם הרעה: [ת"נ] שרידה את יצרו שמשל על יצרו שהיה מסיתו לטעות עמהם : ונהגו בה מנהג מיתה. שנצטרע ומצורע חשוב כמת. ונרמז למה שאמר הכתוב [במדבר י"ב] והנה מרים מצורעת כשלג : שעשה בה מעשה ליקוחין. מרוב שמחתו בה. ור"ל שלכך כתיב ויקח לו וגו' אחר שהזכיר כבר וכלב בן חצרון הוליד את עזובה כו' והיינו שלקח את מרים. אלא שזה הודעה על איכות הנשואין. והייגו שהחזרה היתה במעשה ליקוחין ממש כמו שעושין בזיווג ראשון. והיינו שהושיבה באפריון כו'. וכה"ג דורש בסמוך [סי' כ"ג] על ויקח את בת לוי הושיבה באפריון כו' : שהשחירו פניו בתענית. פרש"י שקבל עליו תעניות הרבה שינצל מעצת המרגלים : שנעשה לה כאב. פרש"י להתעסק בה ברפואות ומזונות הצריכים לחולה : שתקע לבו. פרש"י שלא להיות בעצת מרגלים : כשתי נשים ולשון הש"ס בסוטה היו שתי נשים נעשה מרים כשתי נשים : ונגערה מחליה שנתרפאית מחליה וחזרה לתואר פנים כנערה [רש"י] : ובני חלאה צרת כו' שנעשית צרה כו'. פרש"י ובני חלאה שנבנית ונתרפאית משובחין היו כל כך להיות צרה צהר ואתנן. צרה לחברותיה מתקנאות ביופיה: מוליך אתנן לאשתו. שכל הרואה אותה נכנס בו תאות אשה : ולכך כתיב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. כל זה נראה שאין כאן מקומו כלל. שכאן שדורש המקרא ולאשחור אבי תקוע עד סוף הענין המסיים במלת אתנן אין שום חיבור למאמר ולכך כתיב שכבר נשכח זכרו מאתנו ונגמר דרשתו לעיל. ומקומו הראוי לו לעיל. וכך צריך להיות שם מהו ויקח לו כו' מעשה ליקוחין כו' מרוב שמחתו בה ולכך כתיב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. וכמו שפירשתי לעיל : בן איש אפרתי. בן מרים שנקראת אפרת שאמו היתה ממנה : וכן אתה מוצא כו'. פי' דמקרא אחרינא נמי ילפינן דדוד ממרים קאתי בן הרים שיצא מ[ממנה] דוד כו' [יפ"ת] : ובני חלאה וגו' מיותר ול"ג הכא [יפ"ת] : שקצץ עצת מרגלים. שנאמר ויהס כלב שהשתיק את דבריהם וקצץ אותם : סגל מעשים טובים. וזהו התולדה האמיתית שהוליד מנפשו' מעשים טובים הרבה : צביונו של הקב"ה. רצונו והפצו כמו לעושים רצונו דפ"ק דמגילה : ות[צ]אנה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות. דרש אחרחל כמו אחר חיל. ר"ל שמשכה אחריה חיל נשים מהוללות ומשבחות. וא"ת למה הוא מיחס למרים במה שיצאו אחריה. ולמה אינה מייחסה בצדקת ע[צמ]ה כגון ותקח מרים את התוף בידה. וי"ל להגדיל שבחה שהמשיכה אחרי מעשיה הטובים גם כל הנשים : ומהו ומשפחות למה הזכיר כאן שם משפחות יותר מבאחרים. לפי שזכתה להעמיד ממנה משפחות כלו' אף שאין מייחסין אחר משפחות האם. מ"מ לפי שהיתה מרים צדקת מייחס הכתוב גם אחריה כמאמר הכתוב ודוד בן איש אפרתי שיצא ממנו דוד כדלעיל [ת"נ] : ויתן עוז למלכו וגו' וירם קרן משיחו : (כב) ויצו פרעה לכל עמו וגו' כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: האסטרלוגין חוזים בכוכבים. והם ידעו רק הרמז. אך הפרטים לא ידעו ולא יבינו : ואין אנו יודעים

אם ישראל הוא או מצרי הוא. שבתיה בת פרעה גידלו. והמגדל את בן חבירו כאילו ילדו כמ"ש חז"ל לכן לא ידעו האצטגינים שלא הבינו הדבר על בוריו סבורים היו שנולד ממש ממצרים. ולכן בקש פרעה אף ממצריים שיהאילו לו בניהם תשעה חדשים פי' מהיום ועד ט' חדשים בין שנתעברה עכשיו ויולדת לתשעה. ובין שנתעברה מקודם וילדתו תוך תשעה מספק : כל בן של ישראל אין כתיב. ר"ל שה"ל למימר כל הבן הילוד לישראל היאורה תשליכוהו כמו שצוה למילדות בילדכן את העבריות וגו' ומדקאמר כל הבן הילוד סתם הוא גם על הנולד ממצרים : ולא רצו לקבל ממנו. דלא מצינו בשום מקום רמז כלל שקבלו : למה גזרו להשליכן ליאור. שאפשר שקצת ילפינו בניהם ויאמרו שהשליכום. ושמא יגדלו אחרי השלכתן כענין משה. ולכן טוב היה לו להרגם בהדיא [יפ"ת] : והיו בטוחים כדלעיל סימן י"א : מה צורך לפרעה לקיים הנקבות. כאן דכתיב תחיון לשון ציווי לכן שפיר הוקשה לו מה צורך לפרעה לקיים הנקבות ולצוות עליהם שיפשדלו בחיותן מה שאין כן לעיל כתיב ואם בת הוא וחיה. ולא תחיון. ודרש המדרש אם חיתה היתה ולא היה מצוה עליהן כמו כאן : (כג) שהלך בעצת בתו. ר"ל שהחזירה ע"י דבורה שאמרה קשה גזרתך כו' כדלעיל סימן י"ז : ומרים ואהרן מרקדים לפניהם. מסברא דנפשיה קאמר דמסתמא היו שמחים דהא ע"פ עצת מרים החזירה [ת"נ]. וכתב הרמב"ן מרקדין בשמחתם כי ע"י זה יגאלו ישראל. ואע"ג שידעו שכבר היא מעוברת ג' ירחים. מ"מ היו שמחים בהזרתה שלא יהיה בן נולד המושיע בהיותה גרושה [רש"א] : אם הבנים שמחה. דרש מושיבי עמרם עקרת שנתעקרה מביתו והחזירה. ואם זו יוכבד. והבנים אהרן ומרים שמחה [רש"א] : יוכבד היתה הבת לוי דכאן : הורתה בדרך לאו דוקא כדרך שהרי היכף ומיד לביאתם לחומת מצרים נולדה והיתה מעוברת ט' או ז' חדשים מקודם אלא דקודם ביאתו למצרים נתעברה. וכן אמר בהדיא בפרשת ויגש יוכבד עיבורה בארץ כנען [ת"נ] : ולידתה בין החומות. פי' מיד כשבאו למצרים על שער העיר נולדה. ולהכי מנה אותם הכתוב בכלל שבעים נפש הבאים מצרימה דכיון שנולדה מיד חשובה כאילו באה עמהם. אבל אם לא נולדה מיד לא היתה נמנית בכלל שבעים נפש וכן אי' ברבה סדר ויגש יוכבד עיבורה בארץ כנען ולידתה בארץ מצרים על פיילי דמצרים נולדה פי' על שער של מצרים : שנאמר אשר ילדה ללוי במצרים. דקרא יתירא הוא דהא כבר כתיב בת לוי : וקרי לה בת. דעל הרוב אלא בת יאמר על נערה בתולה. ואף שרצה להודיענו בת מי היתה. אטו הוה ליה לומר ויקח אשה את בת לוי א"נ ויקח אשה מבית לוי [יפ"ת]. או ה"ל למימר ויקח את יוכבד כמו דכתיב ויקח את אלישבע וגו' וכיוצא [פענח רזא] : סימני נערות חזרה לימי עלומיה באורח כנשים ותואר פניה [רש"י]. וע' מ"ש בב"ר בפורת יוסף : מקיש לידתה להורתה. משום דק"ל דלא היתה מעוברת ג' חדשים קודם כדאמרן לעיל. וא"כ למה כתיב אחר ויקח את בת לוי ותהר ומשני להקושי לידתה להורתה. והכי אי' בסוטה: מכאן לנשים צדקניות כו'. דאל"כ הוה לה להיות צער קצת שיקויים בעצב תלדי בנים ומדאיתקש לידתה להורתה ש"מ שלא היה לה צער כלל לגמרי. ש"מ שלא היתה בפתקה של חוה. בפסק דין שלה ושאר גזרות קללה דעצבון [רש"י]. ורבקה שנתקשה בלידה ורחל שמתה מן הלידה לא מחמת חטא חוה היה. רק רבקה מעשו. ורחל מקללת יעקב כמבואר בב"ר פ' ע"ד : (כד) טוב שמו משום דאשכחן מי שנקרא טוב כדכתיב אם יגאלך טוב יגאל לכן מפרשי' דשמו טוב ככתבו [יפ"ת] : טוביה שמו ס"ל דאין טוב שם. ופי' אם יגאלך

אורה כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתיב התם (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב. ותצפנהו שלשה ירחים. שלא מנו המצריים אלא משעה שהחזירה והוה מיעברה ביה תלתא ירחי מתחלה. ולא יכלה עוד הצפינו. למה לפי שהמצריים היו הולכין בכל בית ובית שהיו חושבין בו שנולד שם תינוק סז ומוליכין לשם תינוק מצרי קטן והיו מבכין אותו כדי שישמע תינוק ישראל קולו ויבכה עמו. והיינו דכתיב (שיר ב) אחזו לנו שועלים שועלים קטנים וגו': (כה) ותקח לו תיבת גומא. למה של גומא סח אר"א שחביב עליהם לצדיקים ממונם יותר מגופן וכל כך למה שאין פושטין ידיהן בגזל. ר' שמואל בר נחמן אמר דבר רך שהוא יכול לעמוד לפני רך ולפני קשה. ותחמרה בחמר ובזפת. תנא חמר מבפנים וזפת מבחוץ כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע. ותשם בה את הילד וגו' ר"א אמר ים סוף שים סוף מגיע עד נילוס. ר' שמואל בר נחמן אמר אגם כמה דתימא (ישעיה יט) קנה וסוף קמלו. ולמה השליכה אותו ביאור כדי שיהיו חושבין האסטרולוגין שכבר הושלך למים ולא יהפשו אחריו. ותתצב אחותו מרחוק. למה עמדה מרים מרחוק א"ר עמרם בשם רב לפי סט שהיתה מרים מתנבאת ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. כיון שנולד משה נתמלא כל הבית אורה עמד אביה ונשקה על ראשה. א"ל בתי נתקיימה נבואתיך והיינו דכתיב (שמות טו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף. ע אחות אהרן ולא אחות משה. אלא שאמרה נבואה זו כשהיא אחות אהרן ועדיין לא נולד משה. וכיון שהטילוהו ליאור עמדה אמה וטפחה לה על ראשה א"ל בתי היכן נבואתיך והיינו דכתיב ותתצב אחותו מרחוק וגו'. לדעת מה יהא בסוף נביאותה: (כו) ורבנן אמרין עא כל הפסוק הזה ע"ש רוה"ק נאמר. ותתצב ע"ש (ש"א ג) ויבא ה' ויתיצב. אחותו ע"ש (משלי ז) אמר לחכמה אחותי את. מרחוק ע"ש (ירמיה לא) מרחוק ה' נראה לי. לדעה מה יעשה לו. ע"ש (ש"א ב) כי אל דעות ה' וכל הענין: (כז) לרחוץ על היאור. עב לרחוץ מגלולי בית אביה. ונערותיה הולכות א"ר יוחנן אין הליכה האמורה כאן אלא לשון מיתה וכה"א (בראשית כה) הנה אנכי הולך למות. אמרו לה גבירתינו מנהגו של עולם מלך גוזר גזירה וכל העולם אינן מקיימין אותה ובניו ובני ביתו מקיימין אותה ואת עוברת על מצות אביך. מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע. ותשלח את אמתה ותקחה. רבי יהודה ור' נחמיה עג ח"א ידה וח"א שפחתה. טעמא דמ"ד ידה דכתיב אמתה. וטעמא דמ"ד שפחתה דלא כתיב ידה. על דעתיה דמ"ד שפחתה כשבא גבריאל וחבטן בקרקע הניח לה אחת מהן דלאו דרך בת מלך לעמוד יחידה. איתיבון אליבא דמ"ד ידה לכתוב ידה לא תברא שלכך כתיב אמתה דאישתרבובי אשתרבוב ותנינן וכן אתה מוצא עד (תהלים ג) בשני רשעים שברת. אל תקרי שברת אלא שרבבת. רבנן אמרין עה בת פרעה מצורעת היתה לפיכך ירדה לרחוץ כיון שנגעה בתיבה נתרפאת לכך חמלה על משה ואהבה אותו אהבה יתירה: (כח) ותפתח ותראהו. עו ותרא לא נאמר אלא ותראהו. א"ר יוסי בר חנינא שראתה עמו שכינה. כלומר ותראהו לשכינה עם הילד. והנה נער בוכה. קרי ליה נער וקרי ליה ילד תני הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה. א"ל ר' נחמיה א"כ עשיתו בעל מום למרע"ה אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה. בוכה. היה בוכה ואומר שמא לא אזכה ואראה אחותי הממתנת לי. ד"א והנה נער בוכה. ילד היה ומנהגו כנער. בא גבריאל והכה למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים. ותחמול עליו. כיון שראתה אותו בוכה חמלה עליו: (כט) ותאמר מילדי העברים זה. עז מנין הכירה בו. א"ר יוסי ב"ר חנינא שראתה אותו מהול. זה. מהו זה זה נופל ליאור ואין אחר נופל ליאור. שכיון שהפילו משה ליאור בטלו הגזרה. כההיא דא"ר אלעזר מאי דכתיב (ישעיה ח) וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים. צופין ואינן יודעין מה צופין הוגין ואינן יודעין מה הוגין. ראו שמושיען של ישראל במים הוא נדון עמדו וגזרו הבן הילוד וגו'. כיון שהושלך

יד יוסף סז שהש"ר פ"ב סי' ל"ג. במדרש משלי פ' י"ט. ספר סיפר שמות: סח סוטה י"ב. ילקוט ס"ז: סט מדרש משלי סי' י"ד וסי' ל"א. סוטה פ"ק: ע ל"ב מדות. במדב"ר פי"ג. מגילה י"ד. סוטה י"ב: עא זוהר שמות דף י"ב. מדרש משלי סי' י"ד. ילקוט ס"ז. ירוש' סוטה פ"ק הל' ט'. בבלי פ"ק: עב סוטה י"ב. תנחומא ס"ז: עג ילקוט ס"ז: עד ברכות נ"ד. מגילה ט"ו: עה פ"י. פדר"א פ' מ"ח: עו סוטה י"ב. זוהר שמות דף י"ב. ותקוני זוהר דף נ"ד. ילקוט ס"ז: עז סוטה י"ב. וילקוט ס"ז:

מתנות כהונה

מבכין גורמין לו שיבכה: שאין פושטין כו'. ולפיכך צריכים לקמץ שלא יצטרכו לפשוט ידיהם בגזל וגומא דבר הפקר הוא: ולא אחות משה. בתמיה: וטפחה הכתה אותה בטפה על ראשה: ובל העולם אינו כו'. כלומר אף על פי שכל העולם כו' ובפרק קמא דסוטה גרס אם אין כו': לא תברא. אינה שבר ופרכא: דאשתרבובי כו'. נעשית ארוכה: ותנינא גבי שרביט הזהב דאתמרום במס' מגילה: עשיתו בעל מום. והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר וה"נ במס' סוטה בפ"ק: חופת נעורים בתיבה. אמרה שמא לא אזכה לחופתו: ומנהגו כנער. שלא היה בוכה כדרך הילדים עד שהולך גבריאל להכותו: המצפצפים והמהגים. הגביה קולה

ענף יוסף

ע"ש טב לא עדיין לא נתקן לאכול ממנו וזה ידוע שאף פרי בטן צריכין תיקון והיינו מילה כדאיתא בב"ר וזהו ותרא אותו כי טוב הוא וקשה בשעה שנולד עדיין לא נימול ואיך כתיב כי טוב הוא לכך אומרים אחרים שנולד כשהוא מהול לכך נקרא מיד טוב (ספר המאור הקטן): [שלא מנו המצריים כו']. ומ"ש רש"י בחומש שילדתו לששה חדשים ויום אחד שיולדת לשבעה יולדת למקוטעים. לא ס"ל למדרש זה מפני שהנולד לז' על הרוב חלש ורפה באיבריו לא ניחא למימר שהיה משה חסר הצירה. וכ"ש שנודע היותו גבור כח כמו שלמדו ז"ל מואתפוש בשני הלוחות (יפ"ת): (כח) [עשיתו בעל מום למרע"ה כו'] עי' בעץ מ"ש בשם רש"י. וכתב הרא"ש שמ"מ אין טענת ר"נ על ר"י טענה מפני שאין הלוי שקולו עבה נפסל לעבודת השיר אלא בהיותו נער וקולו עבה ומשונה מכל הנערים אבל לא מפני שהיה קולו משונה בעת

עץ יוסף

יגאלך טוב כמו מוטב. אבל טוביה אפכהן שהוא שם כנזכר כמה פעמים בספר עזרא להכי מפרש דשם משה טוביה וכתב כאן בקיצור: הגון לנביאות כו' שנולד כשהוא מהול כו' נתמלא כל הבית אורה. דרשו כן משום שלא יפול מלת טוב על תינוק מוטל בעריסה. ואם על יפה תוארו ראוי לומר ותראהו יפה מראה. לכן דרש כל אחד מה שדרש [בית נאמן]: הגון לנביאות. ופי' ותרא אותו דהיינו את מזלו כי טוב הוא התינוק ויהיה לו מעלות והכנות להשראה שכינה עליו: אחרים אומרים שנולד כשהוא מהול. דרשו ותרא אותו קאי אמילה שראו אותו מהול וזה סימן טוב שיהיה טוב במעשים כי רוב הצדיקים נולדו מהולים נח ויעקב ויוסף. שעיקר סיבת המילה תיקון המדות. והיותו נולד מהול יורה כי מבטן אמו היה מתוקן במדות [יפ"ת]: נתמלא כל הבית כולה אורה. משום דאין שייך לומר ותרא אלא על דבר המוחש. לכך דרשו שקאי אאורה שהיה הבית מתמלאה ממנו והאי ותרא אותו קאי אאור. וזהו לסימן שיהיה טוב כשם האור שנקרא טוב: שלא מנו המצריים כו'. דאם לא כן מ"ש דעד שלשה ירחים יכלה הצפינו ותו לא: ויבכה עמו דרך תינוק לבכות כששומע תינוק חבירו בוכה: אחזו לנו שועלים כו'. פרש"י בסוטה בת קול אומרת למי היה אחזו לנו שועלים הקטנים [היינו המצריים] המחבלים הכרמים והיינו ישראל [ע"ש כי כרם ה' צבאות בית ישראל] בהיותם סמדר בעוד הפרי קטן ומה שפי' בת קול אומרת למי היה מפני שפסוק זה סמוך ליונתי בחגוי הסלע כתיב דמיירי בעודם על הים כדאי' במדרש וברש"י שם. ובשה"ש שם כתב רש"י ענין זה יותר מבואר וז"ל שמע הקב"ה את קולם נוה את הים ושטפם. זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים היו מחבלים הכרמים בעוד כרמינו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו מצרים נכנסים לבתיהן ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או שנתים וכן מביאין תינוקות מבית המצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום שהוא טמון שם והיו תופסין אותו ומשליכין אותו ליאור. ולמה קורא אותו שועלים מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים הביטו לאחוריהם שנאמר אנוסה מפני בני ישראל עכ"ד וכן לקוחות ממדרש חזית: (כה) שחביב עליהם ממונם. שדמי גומא מועטים ואע"פ שהיה גופו משתמר טפי יותר בשל עצים שקשים וחזקים [רש"י]. מ"מ לפי שהיה משתמר גם בגמא והם בזול ע"כ עשו לו התיבה ממנו: דבר רך כו' ר"ל בזה הוא משתמר יפה מן הכל לפי שדבר הקשה כשהים מוליכין אותו בחזקה והוא נתקל באבן הוא נשבר. אבל דבר רך נתקל ומדקר לאחוריו ואינו נשבר כלל [רש"י]: ים סוף דאע"ג דלא כתיב אלא בסוף. פעמים נקרא כן בלי הזכרת ים כמו מול סוף [יפ"ת]: שים סוף מגיע עד נילוס בלשון אחד מהים בא ומתחבר עם נילוס. ולמ"ד אגם הניחתו שם שלא יטבע ושלא יוליכנו שטף הנהר אולי יש תקוה: אגם פרש"י אגם של עצי ערבה וקנה דקים והוא קנה וסוף דקרא קנה קיים סוף ערבה דקה: ולמה השליכה אותו ליאור. פי' מכיון שעשה לו תיבת גומא בתקותה שירחמו עליו מן השמים למה השליכתו ליאור הוה לה להניחו על שפתו שיהיה יותר קרוב להנצל: כדי שיהיו חושבים. כי אינם רואים אמתת הדברים כאשר הם כדאמר לקמן המצפצפים והמהגים. ולכן כשיראו אותם במים יחשבו שנתקיימה בו גזרת פרעה ממש: למה עמדה מרים מרחוק. כלו' למה עמדה מרים ולא יוכבד אמו או אביו דודאי דאינהו מצטערי טפי על הילד מאחותו [יפ"ת]: כשהיא אחות אהרן. וה"ק הנביאה כשהיתה אחות אהרן לבד: ועמדה אמה לעיל אמר עמד אביה ונשקה כי בצדקת הבן מגיע שמחה לאב יותר מן לאם. ובאבוד ומיתת הבן צער ודאגה האם יותר מאב כידוע מדרך הטבע: לדעת מה יהיה בסוף נבואתה. דאל"כ מאי לדעת מה יעשה לו פשיטא שסופו למות שם לפי הטבע: (כו) כל הפסוק הזה ע"ש רוה"ק נאמר כו'. ורמז השכינה בתיבות הפסוק לפי שמצינו שם ה' אצל כל תיבות הפסוק וכמו שמבאר והכוונה לרמוז שהשכינה השורה על המדברים ברוה"ק עומדת שם ומשגחת בהצלת מרע"ה ובמדרש משלי בפסוק הכמות נשים קאמר שבא לומר אע"פ שהושלך משה ליאור נתחזקה מרים בנבואתה עליו שעתיד להושיע את ישראל. ולזה נרמזו כאן תארי רוה"ק: וכל הענין הוא הוספה מאיזו מעיין ורומז להשלום ענין זה המבואר במס' סוטה. וכן אי' שם לדעה ע"ש כי אל דעות ה'. מה ע"ש מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו'. יעשה דכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר. לו דכתיב ויקרא לו ה' שלום: (כז) לרחוץ מגלולי בית אביה. דלפי פשוטו נ"ל דמקרא מסורס הוא ופירושו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ וכדפרש"י בחומש. מפני שהרחיצה באה עם אות הבי"ת. לא עם מלת על. וכדפי' הרא"ש. ולכן דרשוהו שלא בסירוס כאילו כתיב לרחוץ מעל היאור והכוונה שלהיות פרעה עובד ליאור לאלוה היתה כוונתה להתרחק מזה: וכל העולם אינן מקיימין. כלו' אפילו כל העולם אין מקיימין: בא גבריאל משום דבכל מקום מצינו שגבריאל עומד על ימין ישראל להמליץ בעדם ולהטיב אותם [ת"נ]. וכן אי' סוף סדר ברכה שא"ל הקב"ה לגבריאל לך והביא נשמתו של משה אמר לפניו רבש"ע מי שהוא שקול כנגד ששים רבוא איך אני יכול לראות במותו הרי שהיה גבריאל מליץ בעד משה: והבטן בקרקע ופי' ונערותיה הולכת למיתה על שפת היאור: טעמא דמ"ד ידה דכתיב אמתה. וכיון דשפחותיה מתו כבר ע"כ דליכא לפרושי אלא ידה [רש"א]: דלא כתיב ידה. לפי שאין דרך להזכיר בשליחות אלא היד כמו וישלח ויקחה. וישלח ה' את ידו לא האמה שהוא כולל היד והזרוע [יפ"ת]: לא תברא אינה שבר ופירכא: אשתרבובי כו' נעשית ארוכה: ותנינא וכן אתה מוצא כו'. גבי שרביט הזהב דאהשורוש במס' מגילה: בשיני רשעים בעוג מלך הבשן כדאיתא בפ' הרואה: אל תקרי שברת. דלא מצינו עוד בפסוק לשון שבירה אצל שינים. רק הפיל. כמו שן אמתו יפיל. או הרס כמו אלהים הרס שינמו. או גרס כמו ויגרס בחצץ שני. ע"כ דריש א"ת שברת אלא שריבבת וכו': שרבבת לשון דאשתרבוב [רש"י]: רבנן אמרי כו' דדרש לשון לרחוץ הנאמר כאן לשון רחץ שנאמר בנעמן שהיה מצורע ונתרפא ע"י רחיצה במצות אלישע הנביא: ואהבת אותו אהבה יתירה. שהיה לה לבן. דאל"כ די שחמלה עליו להניקו ולהחיותו. אבל להיות לה לבן מ"ש [יפ"ת]: (כח) שראתה עמו שכינה. שראתה אור בהיר הוא שם [הרא"ש] ובספר בחיי כתב כינוי ותראהו ה"ו' אני האחרון מהשם רמז לשכינה: עם הילד והאי את לשון עם [רש"י]: קרי ליה נער כו' שהם נער גדול משמע. ושם ילד קטן משמע: בעל מום והוא לוי ונפסל בקול לעבודה בשיר [רש"י] ולולא פרש"י היה אפשר לפרש שהוקשה לו ומי משתעי קוב"ה בגנותיה דצדיקא. וכדאמרו בב"בד' קכ"ג: חופת נעורים משום שנגמת נפש שמא לא תזכה לראות בחופתו עשתה לו חופת נעורים בתיבה ולכן קראה לו נער: היה בוכה ואומר כו'. אף שעודנו לא היה בו דעת כל כך. עכ"ז הנפש בעצמה מכרת זאת בטבע. רק שעודנה אינו נרגש בלב האדם. כחוק כל הטבעים הנוסדים באדם בתחלת ילדותו. ורואה מזלו שלא יראה בחופת אחותו שמשה פירש מאביו לאחר מ' ומרים נשאת בת נ"ה [ת"כ ע"ש]: והכה למשה ס"ל כי כפי טבעו הטוב לא היה בוכה כי נפשו בטבע היתה יכולה לסבול רוב צער מפני קדושת נפשו. אך על דרך נס התחיל לבכות כדי שתרחם עליו: (כט) מנין הכירה בו כו' כלו' מה זה הסימן שראתה בו שאמרה מילדי העברים זה וקאמר שראתה אותו מהול: שראתה אותו מהול. ואפילו למ"ד שנולד מהול אין ספק שעוד הוסיפו להטיף ממנו דם ברית ולפרוע המילה לגמרי. והיה ניכר במילתו כי במעשה ידי אדם היה [יפ"ת]: זה נופל ונתנבאת שלא מדעתה [גמרא]: צופים ואינם יודעים מה צופים. דרש נוטריקא

מם

שהושלך משה למים אמרו כבר מושלך מושיען במים מיד בטלו הגזרה . והם אינם יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה . כההיא דא"ר יוסי בר חנינא מאי דכתיב עח (במדבר כ) המה מי מריבה המה ראו אצטגניני פרעה וטעו . והיינו דקאמר (שם יא) שש מאות אלף רגלי העם וגו' עט אמר להם משה לישראל בשבילי נצלתם כלכם . ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום כ"א בניסן היה אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבון העולם מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה ילקה במים ביום זה . א"ר אחא בר חנינא אותו היום ו' בסיון היה אמרו מלה"ש לפני הקב"ה מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה . פ איתיבון בז' באדר נולד משה . על דעתיה דמ"ד בו' בסיון נשלך ליאור ניחא . שמז' באדר עד ו' בסיון יש ג' חדשים שנטמן אלא למ"ד בכ"א בניסן לא ניחא . לית תברא אותה שנה מעוברת היתה רובו של ראשון ורובו של אחרון וחדש האמצעי שלם . חשיב להו תלתא ירחי : (ל) ותאמר אחותו אל בת פרעה וגו' . פא למה אמרה מרים מן העבריות וכי אסור לו למשה לינק מחלב הנכריות לא כן תנינן פב בת ישראל לא תניק בנה של כותית אבל כותית תניק בן ישראל ברשותה אלא למה אמרה כן לפי שהחזירתו למשה על כל המצריות להניק אותו ופסל את כולן . פג ולמה פסלן אמר הקב"ה הפה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא והיינו דכתיב (ישעיה כח) את מי יורה דעה וגו' למי יורה דעה לגמולי מחלב וגו' . ד"א למה פסל דדיהן אמר הקב"ה זה עתיד לדבר עמי למחר יהיו המצריות אומרות זה שמדבר עם השכינה אני הנקתיהו . ותלך העלמה . למה קראה הכתוב עלמה שהלכה בזריזות . ר' שמואל אמר שהעלימה את דבריה . ותאמר לה בת פרעה הליכי . א"ר חמא ב"ר חנינא נתנבאת ולא ידעה מה נתנבאת הליכי שליכי הוא . ואני אתן את שכרך . א"ר חמא ב"ר חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירים להם אבידתן אלא שנוטלים שכר . ותקח האשה את הילד ותניקהו . באותה שעה נתן לה הקב"ה מקצת שכרה שהיא היתה מחיה את הילדים . וכן הקב"ה החזיר לה את בנה ונתן לה שכרה : (לא) ויגדל הילד . פד כ"ד חדש הניקתו ואתה אומר ויגדל הילד אלא שהיה גדל שלא כדרך כל הארץ . ותביאהו לבת פרעה וגו' . היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאילו הוא בנה ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך . ולפי שהיה יפה הכל מתאוים לראותו מי שהיה רואהו לא היה מעביר עצמו מעליו והיה פרעה מנשקו ומחבקו פה והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות לו כשהיה גדול . וכן הקב"ה אמר לחירם (יחזקאל כח) ואוציא אש מתוכך הוא וגו' . וכן בת פרעה מגדלת מי שעתיד ליפרע מאביה . ואף מלך המשיח שעתיד ליפרע מאדום יושב עמהם במדינה שנא' (ישעיה כז) שם ירעה עגל ושם ירבץ וגו' . והיו שם יושבין חרטומי מצרים ואמרו מתייראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתיד ליטול מלכות ממך . מהם אומרים להורגו מהם אומרים לשורפו . והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם הנער הזה אין בו דעת אלא בחנו אותו . והביאו לפניו בקערה זהוב וגחלת אם יושיט ידו בזהוב יש בו דעת והרגו אותו . ואם יושיט ידו לגחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מות . מיד הביאו לפניו ושלח ידו ליקח הזהוב . ובא גבריאל ודחה את ידו ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון . ותקרא שמו משה . מכאן אתה למד שכרי של גומלי חסדים אע"פ פו שהרבה שמות היו לו למשה לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר : (לב) ויהי בימים ההם ויגדל משה . פז בן כ' שנה היה משה באותה שעה פח וי"א בן מ' . ויגדל משה . וכי אין הכל גדלים אלא לומר לך שהיה גדל שלא כדרך כל העולם . ויצא אל אחיו שתי יציאות יצא אותו צדיק וכתבן הקב"ה זו אחר זו ויצא ביום השני הרי שתים . וירא בסבלותם . מהו וירא שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט . והיה נותן כתיפיו ומסייע לכל א' וא' מהן . ר"א בנו של ריה"ג אומר ראה משוי גדול על קטן ומשוי קטן על גדול . משוי איש על אשה ומשוי אשה על איש . משוי זקן על בחור ומשוי בחור על זקן . והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להן סבלותיהם ועושה כאילו מסייע לפרעה . אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהן מנהג אחים . אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך הה"ד וירא ה' כי סר לראות . ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם לפיכך (שמות ג) ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה . ד"א וירא בסבלותם . ראה שאין להן מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום א' בשבוע הוא מת . ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום א' בשבוע הם

מתים

יד יוסף עח סנהדרין ק"א : עט ב"ר פ' נ"ו סי' ה' : פ מגילה י"ג . קדושין ל"ח : פא תנחומא ס"ז : פב עכו"ם פרק ב' : פג סוטה פ"ק . ילקוט ס"ז : פד תנחומא ס"ז : פה ספר הישר וילקוט ס"ז . ולקמן פ' י"א סי' ו' : פו ויק"ר פ"א . ובספר הישר . ובילקוט ס"ז : פז תנחומא ס"ז : פח ספרי סוף ברכה . וכן איתא סוף ויחי משה בפלטרין של פרעה מ' שנה . ועיין לקמן :

מתנות כהונה

קורא אותם בלשון גנאי שאינן אלא כעופות המצפצפים והמהגין ומוציאין קול ואינם יודעים מה הם אומרים כן האצטגנינים כו' : בשבילי כו'. רגלי דרש בשבילי כד"א ויברך אותך לרגלי : בשבילי נצלתם . שבשעה שהושלך ליאור בטלו המצריים גזירתם כן פירש בפ"ק דסוטה : שירה ביום זה . בשביעי של פסח כמו שפרש"י בסדר בשלח ובפ"ק דסוטה : ה"ג בששה בסיון נשלך כו'. עד ו' בסיון יש שלשה : ה"ג לית תברא . פי' אינה סתירה וקושיא : רובו של ראשון . חדש אדר שלם לבד ו' ימים ורובו של ניסן לבד תשעה ימים ואדר שני שלם : לא תניק כו'. מפני שמגדלת בן לע"ג כדאיתא בפ"ב דע"א : ברשותה . אבל לא ברשות הנכריות דחיישינן פן תהרגנו : פסל את כולן . כלומר לא רצה משה לינק מאחת מהן : לגמולי מחלב . פרש"י למי שגמל והפריש עצמו מחלב טמא ונעתק משדים טמאים לאותו למד הקב"ה התורה : שהלכה בזריזות כעלמה . כפי' רש"י שכל כחה עליה כמו חזק ואמיץ תקיף ואלים : שהעלימה כו'. שלא אמרה כי היא אחותו : שליכי הוא . שלך הוא כלומר בנך הוא : דרגון כו'.

טכסים

עץ יוסף

מה מצפצפים מה הוגים . כי אינם יודעים האמת על בריו : ראו שמושיען של ישראל כו'. המדרש מסיק לה אהא דאמרינן לעיל ואין אחר נופל כדר"א דאמר דאינן יודעים מה הוגין כן ראו מצרים ולא ידעו מה ראו [רש"י] : המה ראו אצטגניני פרעה . משום דלשון המה משמע המה הנזכרים במקום אחר . ומי מריבה עדיין לא נזכרו בשום מקום . לכך פירשו המה שראו אצטגניני פרעה וטעו : בשבילי כמו ויברך ה' אותך לרגלי בשבילי נצלתם שבטלו מצרים גזרתם [רש"י] : בשבילי נצלתם כולכם . בשביל שהושלכתי אנכי ליאור בטלה הגזירה [ועי' בתוס' וברש"א ויפ"ת] : רבי חנינא בר פפא כו'. אדרשת זה [דאמר מהו זה] קאי ומרומז בכתוב מילדי העברים זה . זה היום . בתמיה איתכן שיקרה כך בזה היום . וא"כ מלת זה מורה על הזמן . ואף שלא ידעה בת פרעה מזה הכתוב מרמז זאת סיבת הצלתו : מי שעתיד לומר שירה על הים . ויאמר זה אלי ואנוהו ושירת הים בעשרים ואחד בניסן נאמרה כדאי' בסדר עולם [רש"י] : מי שעתיד לקבל תורה בהר סיני . שנאמר בה מזה ומזה הם כתובים : בשבעה באדר נולד משה . כדיליף בפ"ק דקידושין מקראי : רובו של ראשון . לא חסר אלא שבעת ימים . ורובו של שלישי דהיינו ניסן . ואמצעי שלם אדר השני שלם [רש"י] : חשיב להו תלתא ירחי . קשה לפי דרש זה אינו עדיין ט' חדשים שלמים למה לא הצפינהו עד תשלום ט' חדשים : (ל) למה אמרה מרים מן העבריות דהא מפני הסכנה שלא ירגישו שהוא מן העברים לא היתה למרים לומר מן העבריות [רש"א] : ברשותה של הישראלית וכאן שהיה ע"י בת פרעה איכא אימת מלכות וליכא למיחש ומותר אפי' ברשותה : יינק דבר טמא . משום שטבען של ישראל רחמנים וביישנים אף חלבן מגדל טבע כיוצא בהן כמו שכתב הר"ן : למי יורה דעה . פרש"י למי למד הקב"ה תורה . למי שגמל והפריש עצמו מדבר טמא ונעתק מן השדים הטמאים. כמו ויעתק משם : אני הנקתיהו . ויקל בעיניה . או כמי שלא יבקשו לזכות על ידו להנצל מענשן [יפ"ת] : למה קראה הכתוב עלמה . הא כבר קראה הכתוב אחותו . אלא ע"כ לרמז שהלכה בזריזות כעלמה בכל כחה כעלמה : שהעלימה את דבריה שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמה [רש"י] אף שראתה מחמלת בת פרעה עליו עצרה עצמה מלהגיד לה : נתנבאת ולא ידעה מה נתנבאת . שנתנבאת שלא בדעת וכוונה : הליכי שליכי דרשוהו בשתי תיבות הי לכי ר"ל הרי שלך [רש"א ויפ"ת] : אלא שנוטלין שכר . וכתב לן קרא זה שאמרה ואני אתן את שכרך לאשמועינן שכר הצדיקים [יפ"ת] : באותה שעה נתן לה כו'. להכי קאמר ותקח כי לקחה מיד ה' מקצת שכרה בעוה"ז בהחזרת הילד וקיבול שכר על יניקתו [יפ"ת] : שהיא היתה מחיה הילדים . שהמילדות הן יוכבד ומרים או יוכבד ואשת אהרן . ור"ל שתרתי לטיבותא עבדה . א' שהיתה מחיה הילדים . ב' שהיתה מספקת להם מזון כך נתן לה הקב"ה מקצת שכרה שהחייה את בנה . וגם נתן לה שכר הנקה . אבל עיקר שכרה הוא מ"ש וייעש להם בתים [ת"נ] : (לא) כ"ד חדש הניקתו דמדלא פירש כאן כמה זמן הניקתו משמע הניקתו כ"ד חדש כסתם יניקת תינוקות . ואת אומר ויגדל דמשמע דגדל ממש כבחור ע"ד ויגדלו הנערים : כ"ד חדש הניקתו . הא דלא אמר ב' שנים הניקתו . משום דחדש העיבור עולה למנין כ"ד חדש . ושנה שנולד בו משה היתה מעוברת כדאי' לעיל סי' כ"ט : היתה בת פרעה מנשקת . אזה דקדק ויהי לה לבן פירושו שהיה חביב לה כבן מתוך יופיו ואגב זה אמר שמרוב יופיו היו הכל מתאוים לראותו ופרעה ג"כ היה משתעשע בו עד שהיה לב משה גס עליו ונוטל כתרו מראשו כו' [יפ"ת] : ולא היתה מוציאה אותו כו' מדכתיב ויגדל משה ויצא אל אחיו כו' משמע דעד השתא לא יצא משה : ולפי שהיה יפה כו'. והיתה מתייראה מפני עין הרע [ת"נ] : לא היה מעביר עצמו מעליו . פי' לא היה מעביר עינו מעליו : והוא נוטל כתרו כו'. מסורה היה זה בידם . וכן נמצא בדברי הימים דמשה [ת"נ] : וכן הקב"ה אמר להירם כו'. כי זה מנפלאות ה' שיהיה נפרע מאדם ע"י היוצא ממנו ע"ד מיני' וביה אבא שדי ביה נרגא : יושב עמהם במדינה . כמ"ש בפרק חלק שיושב בשמים נגד רומי : שם ירעה עגל ושם ירבץ וגו'. וכלה סעיפיה . ופי' שם ירעה ויתגדל בן דוד כעגל וכלה סעיפיה : שלא יהיה זה אתו כו'. מפני שראו אומץ לבבו . לכן פחדו שלא יהיה זה המושיע את ישראל . וכשהורה יתרו שלא היה בן דעת תלוי הדבר בסכלות שנוטל הכתר ליופיו כנוטל גחלת בלי שום בחינה [יפ"ת] : והיה יתרו יושב ביניהם . שיתרו היה אחד מג' יועצי פרעה והוא היה הטוב שבהם . שהרי איוב שתק ובלעם יעץ לרעה : והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו . כדרך העוללים הקטנים שכל מה שמשיגים נותנים לתוך פיהם : שהרבה שמות היה לו בספר דברי הימים של משה כתב שם וז"ל אביו קרא לו חבר כי בעבורו חובר עם אשתו אשר גרש . ואמו קראה לו יקותיאל כי קותה אל אל ויטיבהו אלהים אליה . אחותו קראה לו ירד כי בעבורו ירדה אחריו ליאור לדעת מה יהיה בסופו . ואחיו קרא לו אבי זנוח כלו' זנח אביו את אמו והשיבה בעבור זה . קהת ומניקתו קראו לו אבי סוכו לאמר בסוכות הוצפן ג' חדשים מפני בני חם . וכל ישראל קראו לו שמעי' בן נתנאל כי בימיו שמע אלהים את נאקתם . ועי' בויק"ר פ"א שדורש השמות באופן אחר : אלא כמו שקראתו בתיה . שהמגדל נקרא אב : בתיה פסוק הוא בדברי הימים א' : (לב) וכי אין הכל גדילים . דלא הל"ל אלא ויגדל . אבל משה למה לי הא בדידיה מיירי אלא לדיוקא דמשה גדל יותר מזולתו [יפ"ת] : שהיה גדל שלא כדרך העולם . ואע"ג דזה אשמועי' בויגדל קמא . דהתם בגדולו בקטנותו והכא בגדולו מנערותו עד בא לכלל אנשים [יפ"ת] : ב' יציאות כו' זו אחר זו כו'. כלו' למה נזכרו היציאות אלא שבא להודיע לנו שלולא גודל חשקו לראות בסבלות ישראל ולהשתתף בצערן ועבודתן לא היה יוצא מעולם מפלטין של פרעה כי שם היה אהוב ונחמד מאד : שהיה רואה בסבלותם ובוכה . כי נכנס בחדרי בטנו הראיה הזאת עד שהיה בוכה מחמלתו עליהם . ומרוב חמלתו סייע בעצמו . וזהו בסבלותם שנשאו על כתיפם ראה לעזרם : ראה משוי כו' והיינו וירא בסבלותם ממש דהיינו משא : ומשוי קטן על גדול . ואע"פ שזה ניחותא היא . לא להטיב נתכוון אלא לרעה שיצטרכו ללכת כל היום בלי מנוח עד שישלימו חקם : דרגין מדרגה שלו ומעלתו וגדולתו . ואף שזה נגד הנימוס : ועשה עצמו כאילו מסייע לפרעה נתן עצה להפקידים שיעבדו אותם רק לפי כחם וכפי סדר העולם ואז יוכלו לעבוד עבודתם ביותר . וכוונתו היתה להציל את ישראל מעבודתם הקשה . וזהו שנאמר וירא בסבלותם פי' ויתבונן בסבלותם דבר הצריך תיקון בו : אתה הנחת עסקך . שהיה לו להתעסק בגדולות הה"ד וירא ה' כי סר לראות . דרשו שפירושו שראה ה' שסר מעסקיו לראות בסבלותם הם מתים וזהו וירא בסבלותם שראה להם תיקון שיוכלו לעמוד בסבלותם שלא יכשל כח הסבל : ותקן להם כו' וזהו שתקנו ישמח משה במתנת חלקו שהיה שמח על שבחר הקב"ה שינוחו בשבת

ביום

מתים . א"ל לך ועשה להן כמו שתאמר . הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח : (לג) וירא איש מצרי . מה ראה פט א"ר הונא בשם בר קפרא בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים . א' שלא שנו שמותם (כמ"ש בשיר השירים רבה . ובויקרא רבה פ' ל"ב) . ומנין שלא נחשדו על הערוה שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב שנא' (ויקרא כד) ושם אמו שלומית בת דברי וגו' . צ אמרו רז"ל נוגשים היו מן המצריים ושוטרים מישראל נוגש ממונה על י' שוטרים שוטר ממונה על י' מישראל והיו הנוגשים הולכים לבתי השוטרים בהשכמה להוציאן למלאכתן לקריאת הגבר . פעם אחת הלך נוגש מצרי אצל שוטר ישראל ונתן עיניו באשתו שהיתה יפת תואר בלי מום עמד לשעת קריאת הגבר והוציאו מביתו וחזר המצרי ובא על אשתו והיתה סבורה שהוא בעלה ונתעברה ממנו . חזר בעלה ומצא המצרי יוצא מביתו . שאל אותה שמא נגע בך אמרה לו הן וסבורה אני שאתה הוא . כיון שידע הנוגש שהרגיש בו החזירו לעבודת הפרך והיה מכה אותו ומבקש להרגו . והיה משה רואה אותו ומביט בו וראה ברה"ק מה שעשה בבית וראה מה שעתיד לעשות לו בשדה . אמר ודאי זה חייב מיתה כמ"ש (ויקרא כד) ומכה אדם יומת . ולא עוד אלא שבא על אשתו של דתן על כך חייב הריגה שנא' (שם כ) מות יומת הנואף והנואפת . והיינו דכתיב ויפן כה וכה וגו' ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה . וירא כי אין איש . כי בן מות הוא . ר' יהודה אומר כי אין איש שיקנא להקב"ה ויהרגנו . ר' נחמיה אומר ראה צא שאין מי שיזכיר עליו את השם ויהרגנו . ורבנן אמרי ראה שאין תוחלת של צדיקים עומדות הימנו ולא מזרעו עד סוף כל הדורות . כיון שראה משה כך צב נמלך במלאכים ואמר להם חייב זה הריגה אמרו לו הן הה"ד וירא כי אין איש שילמד עליו זכות : (לד) ויך את המצרי . במה הרגו ר' אביתר אמר הכהו באגרוף . וי"א מגריפו של טיט נטל והוציא את מוחו . רבנן אמרי צג הזכיר עליו את השם והרגו שנאמר הלהרגני אתה אומר . ויטמנהו בחול . שלא היה שם אלא ישראל טמנו בפניהן של ישראל שנמשלו לחול . אמר להם אתם משולים כחול מה חול הזה אדם נוטלו מכאן ונותנו לכאן ואין קולו נשמע כך יטמן הדבר הזה ביניכם ולא ישמע . וכן אתה מוצא שלא נשמע הדבר אלא ע"י עברים שנא' ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים צד זה דתן ואבירם . קראם נצים על שם סופם . צה הם הם שאמרו דבר זה הם היו שהותירו מן המן . הם היו שאמרו (במדבר יד) נתנה ראש ונשובה מצרימה . הם שהמרו על ים סוף . ד"א נצים שהיו מתכוונין להרוג זה את זה כמה דתימא (דברים כה) צו כי ינצו אנשים יחדיו וא"ר אלעזר במצות של מיתה הכתוב מדבר . ויאמר לרשע למה תכה רעך . הכית לא נאמר אלא תכה מכאן שמשעה שאדם מרים ידו להכות חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע . ורעך צז שהוא רשע כיוצא בך מלמד ששניהם רשעים : (לה) ויאמר מי שמך לאיש שר וגו' . ר' יהודה אומר צח בן כ' שנה היה משה באותה שעה . א"ל עדיין אין אתה ראוי להיות שר ושופט עלינו לפי שבן מ' שנה לבינה . ור' נחמיה אמר בן מ' שנה היה א"ל ודאי שאתה איש אלא שאי אתה ראוי להיות שר ושופט עלינו . ורבנן אמרי אמרו ליה והלא בנה של יוכבד אתה והיאך קורין לך בן בתיה ואתה מבקש להיות שר ושופט עלינו נודיע עליך מה עשית למצרי . הלהרגני אתה אומר . אתה מבקש לא נאמר אלא אתה אומר . מיכן אתה למד ששם המפורש הזכיר על המצרי והרגו כיון ששמע כן נתיירא מלשון הרע . ויאמר אכן נודע הדבר . ר' יהודה בר שלום בשם ר' חנינא הגדול ורבותינו בשם ר' אלכסנדרי אמר צט היה משה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו ישראל שנשתעבדו מכל האומות כיון ששמע דבריו אמר לה"ר יש ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה לכך אמר אכן נודע הדבר עתה ידעתי באי זה דבר הם משתעבדים : (לו) וישמע פרעה . ק שעמדו דתן ואבירם והלשינו עליו . ויבקש להרוג את משה . שלח פרעה והביאו קא סייף שאין כמותה ונתנה י' פעמים על צוארו ונעשה צוארו של משה כעמוד השן ולא הזיקתו שנא' (שיר ז) צוארך כמגדל השן . ויברח משה מפני פרעה . א"ר ינאי וכי אפשר לב"ו לברוח מפני המלכות אלא בשעה שתפסו את משה והייבוהו להתיז את ראשו ירד מלאך מן השמים ונדמה להם בדמות משה . ותפשו את המלאך וברח משה . אריב"ל נעשו כל הסנקיליטין שהיו יושבין לפני

פרעה

יד יוסף פט ש"ר פ' ל"ב . שה"ש רבה פ"ד . במ"ר פי"ג ופ' כ' . תנחומא בלק . שוח"ט מזמור קי"ד . מכילתא פ"ה . פדר"א פ' מ"ח . תד"א ת"א פ' י"ב ופכ"ג ופכ"ד : צ ויק"ר פ' ל"ב . תנחומא ס"ז ואמור . ילקוט ס"ז : צא זוהר שמות דף י"ב . יוכ"ע . ויק"ר פ' ל"ב : צב אדר"נ פ' כ' . ילקוט בשם מדרש אבכיר : צג אדר"נ פ' כ' . תנחומא וילקוט ס"ז . זוהר אמור . פדר"א פ' מ"ח . ויק"ר פ' ל"ב : צד דב"ר פ"ב . פדר"א פ' מ"ח . ת"י : צה תד"א ת"א פ' י"ח : צו נ"ל וכי ינצו אנשים ונגפו (שמות כ"א) וכ"ה בכתובות ל"ב ובסנהדרין ע"ט : צז זוהר בראשית דף נ"ו . תנחומא ס"ז . במד"ר פ' י"ח . סנהדרין נ"ח . ילקוט ס"ז : צח תנחומא וילקוט ס"ז . ועיין לקמן פ"ה דאי' שם מ"ד בן י"ב שנה נתלש משה מבית אביו : צט ילקוט ס"ז : ק אדר"נ פ"כ . תנחומא ס"ז : קא דב"ר פ"ב . שה"ש רבה פ"ז . ירוש' ברכות פ"ט . ילקוט ס"ז . שוח"ט מזמור ד' . מכילתא יתרו פ"א :

מתנות כהונה

עכסים של מלכות כן משמע בערוך : ותקן להם כו' . וזהו שתקנו ישמח משה במתנת חלקו שהיה שמח על שבחר הקב"ה שינוחו ישראל ביום שבחר הוא להם : לקריאת הגבר . כשקרא התרנגול : שנא' מות יומת . ובני נח מוזהרין על הניאוף ואזהרתן הוא מיתתן : אתה אומר . דאל"כ היה לו לומר הלהרגני אתה מבקש כדלקמן : בחול כו' . פי' מפני אותם הנמשלים לחול :

על שם סופם . שחלקו על משה במחלוקתו של קרח : הם היו שהותירו כו' . מצאתי בילקוט בשם מדרש אבכיר ולמה אני אומר שדתן ואבירם היו שכל מה שאתה יכול לתלות ברשעים תלה ובמסכת עירכין יליף ליה מן גז"ש מן סורו נא מעל אהלי האנשים : קורין לך כו' . ובשביל כן אתה רוצה להיות שר ושופט עלינו : סנקליטין . בעלי עצתו וכפול הוא בפרשת ואתחנן ובמדרש

ענף יוסף

בעת ילדותו . ורבי נחמיה עצמו מודה בזה . רק שהשב שמאחר שבילדותו היה קולו כקול נער אין ספק שגם בעת הנערות יהיה קולו עבה ומשונה (יפ"ת) : (לג) [שבא על אשתו של דתן] דאי' בילקוט ראובני פרשה זו וז"ל וילך העברי לביתו לגרש את אשתו שנטמאה מן המצרי ותכרח האשה ותגד לאבירם אחי אשה

עץ יוסף

ביום שבחר הוא להם : (לג) מה ראה כו' . מה חידוש ראה בהיות איש מצרי מכה עברי עד שהרגו בעבור זה . כי מאחר שראה בסבלותם ודאי שראה רבים מוכים . אלא ודאי חידוש דבר מה ראה בזה . והוא מעשה המצרי בבית ובשדה . לא ההכאה הנגלית בפשטות המקרא . והקדים המאמר בשביל ד' דברים נגאלו כו' וא' מהנה שלא נחשדו נשי ישראל בעריות . להורות שרק א' מהן הוא שנכשלה . ופרסמה הכתוב וזו היא שלומית בת דברי כדאמר סוף פ' אמור ע"ש כל הענין בארוכו' [יפ"ת]: אחת היתה ופרסמה הכתוב . דאל"כ למאי מגלה הכתוב שם אמו ומשפחתו אלא דלמעוטי שאר נשים מישראל בא [יפ"ת] : נוגשים היו מן המצרים . כדכתיב והנוגשים אצים לאמר : ושוטרים מישראל כדכתיב ויוכו שוטרי בני ישראל וכתיב ויבואו שוטרי בני ישראל ויצעקו אל פרעה וגו' . ומכיון דנוגשים אצים והשוטרים מוכים וצועקים אלמא אלו ישראל ואלו מצרים . ולכן אלו היו מרחמים ולא אלו : לקריאת הגבר כשקרא התרנגול : וחזר המצרי כי כן היה דרך השוטרים לאחר שהקימו את העם למלאכתם חזרו לביתן . ולכן סברה שהוא בעלה ואנוסה היתה : החזירו לעבודת פרך . והעבירו מלהיות שוטר . והיה מכה אותו ומבקש להרגו שלא יגלה הדבר כי חרפה הוא לו . או שמא יודע למלכות כי לא היה להם רשות לעשות כזאת : מה שעתיד לעשות בשדה . כלו' שהרגו על מה שרצה להרגו להעברי כדין רודף שניתן להצילו בנפשו . ואמר שראה ברוה"ק זה משום דכתיב ויפן כה וכה דריש ליה ב' ראיות וצריכין להשוותן כשם שראייה שבבית הוא ברוה"ק ודאי ויש חיוב מיתה על הדבר . כן מה שבשדה הוא ראייה רוה"ק ובחיוב מיתה שרצה להורגו . ולפ"ז נ"ל בסמוך מה יעשה לו בשדה : שנא' מות יומת הנואף והנואפת . עיקר חיובם מודבק באשתו ולא באשת חבירו והזהרתם זו היא מיתתן אלא משום דלא כתיב התם מיתה בהדיא נקט האי קרא [יפ"ת] : וירא כי אין איש כי בן מות הוא . דריש וירא כי אין איש חי הוא . כי הוא כמת . שהעומד למות כמת דמי ולא חשוב איש : ואין איש שיקנא להקב"ה כו' . ופי' איש אומן כמו וחזקת והיית לאיש . כאיש מלחמות יעיר קנאה . וכן אמר לקמן בפרשת סוטה איש איש כי תשטה אשתו אם שמעת דבר באשתך קום כגבר . למי שנגבר את הוי גבר : שאין תוחלת של צדיקים עומדים ממנו . ופי' כי אין איש כי אין צדיק . וכדרך שאמרו בב"ר על נח איש צדיק כ"מ שנא' איש צדיק הוא . ר"ל איש סתם בלא שם לוי . כי מצינו איש רע מעללים איש בליעל . וכאן הוא הבנין אב שכתוב איש צדיק : נמלך במלאכים שהמלאכים מכונים בשם אישים . וכמו והאיש גבריאל : (לד) במה הרגו משום דלא מסתבר שהיה בידו כלי זיין או סכין [יפ"ת] : הכהו באגרוף פי' במלא ידו ברוב כחו . או בצרור מגזירת באבן או באגרוף . ויליף הכאה הכאה מהתם [יפ"ת] : מגריפו של טיט כו' כי הוא הקרוב אל הדעת להיותו שם דבר קל להכותו פעם אחד בו כדרך הכועסים להכות בעץ המזדמן להם . אלא שמשה בכוונה הכהו מכת מות . וזהו אומרו והוציא את מוחו . כי בלא זה לא ימות בהכאה אחת [יפ"ת] : טמנו בפניהם של ישראל . שטמנו בין ישראל שנמשלו לחול . ר"ל שמסר הדבר בידם שגזה עליהם בל תגלה . וז"ש אמר להם כו' : וכן אתה מוצא כו' כלומר שלא היה הדבר נשמע אלא בישראלים . והא ראיה כי לא נודע אלא על ידם : שנאמר ויצא ביום השני . ובתריה כתיב הלהרגני אתה אומר . ומדבורי' נשמע לפרעה כדכתיב בתריה וישמע פרעה . או שבפירוש הלשינו עליו כדלקמן : קראם נצים ע"ש סופן . נצים שם התואר כי היו נצים תמיד בהווה ובתמידות . והיינו ע"כ דתן ואבירם שהיו דרכם תמיד להרע ולמחלוקת כדמפרש שהותירו מן המן כדי לחלוק על משה . והם שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה כדאי' בשוח"ט ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה' תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם שנמנו למנות דתן במקום משה ואבירם במקום אהרן כו' . וכן וימרו על ים סוף שרצו לחלוק על השכינה . וע"ל פ' כ"ה גבי ויותירו אנשים . ובתנחומא סדר זו : ד"א נצים שהיו מתכוונין להרוג זה את זה . שלכך כתיב נצים שם התואר המורה על התמידות שהיו מריבים זמן מרובה עד שהבעירו לבותם להרוג זה את זה : במצות של מיתה ע' בפ' בן סורר למאי נ"מ : שמשעה שאדם מרים כו' . אף שלא יעשה זאת בפועל . כי עיקר ההקפד על רוע הלב והחפץ בזה . אף שלא עשה לו עודנה רעה : רעיך שהוא רשע כיוצא בך . כי מאחר שהם נצים איך קראו רעו . לכן דרים רעו ברשע . מתוך שמתקוטט עמו : (לה) בן עשרים שנה היה משה . לא בן כ' מכוון אלא שלא היה בן ארבעים . ודייק מדכתיב מי שמך לאיש שר ושופט כלומר שמגיד אישות וגדולות אין אתה ראוי להיות שר ושופט שבן ארבעים לבינה . ומז' מדות שמנו חכמים לדיינים א' מהם נבון : ר"נ אמר בן מ' שנה היה כו' . מדקאמר מי שמך לאיש שר ושופט משמע שלא חסר אלא שימה : אלא שאי אתה ראוי להיות שר ושופט עלינו . כי אנחנו גדולים ממך : והלא בנה של יוכבד אתה כו' . ר"ל מי הולידך והביאך להיות איש בעולם והלא יוכבד היא ולא בת פרעה שתוכל ליקח לך ממשלה : נודיע עליך כו' גם זה מדברי רבנן . שמ"ש הלהרגני אתה אומר הכוונה להזכיר הטאו לומר שיודיעו שהרג את המצרי . ואין לך לבטוח בבתיה בת פרעה כי ידענו שאתה מילדי העברים וידרשו דם הנרצח מידך : ששם המפורש הזכיר על המצרי . מפרש הלהרגני אתה אומר האם תוציא אומר מפיך להרגני כמו שעשית למצרי : ששם המפורש הזכיר כו' . והא דלא הרג משה לרשע זה בשם . כי לא רצה משה להשתמש בשם המפורש לצרכו : כיון ששמע כן . שאמרו נודיע עליך מה שעשית למצרי נתיירא שמא ילשינו עליו מעתה : ויאמר אכן נודע הדבר ר"י כו' . משום דאכן נודע הדבר משמע לכאורה שכבר נודע הענין שהרג למצרי . ובאמת הא עדיין לא נודע . דהא השתא הוא דגזים הרשע שילשין עליו . לכן פירש דאכן נודע הדבר של דבר השיעבוד [יפ"ת] : מה חטאו ישראל כו' . ואע"ג דהגזירה היתה מימי אברהם ועבדום ועינו אותם ד' מאות שנה . יש לומר שהיתה תמיהתו שכיון שהם נשתעבדים מכל האומות ראוי שקשוי השיעבוד ישלים הד' מאות שנה ויגאלו : שנשתעבדו מכל האומות . שכל האומות היו מושלים אז על ישראל שאז היה פרעה מלך על כל העולם והיו במצרים מכל האומות וכולם משלו על ישראל : (לו) שעמדו דתן ואבירם והלשינו עליו . דמדקאמר וישמע פרעה את הדבר הזה משמע מה שאמר כאשר הרגת את המצרי ודייק שהלשינו עליו מדכתיב כי מתו כל האנשים המבקשים וגו' מוכח שהלשינו עליו [ת"נ] : הביאו סייף שאין כמותה . מדכתיב ויבקש להרוג את משה משמע שביקש תחבולות היאך ימות את משה . כי כשראה שנעשה צוארו כעמוד של שן בקשו סייף מובחר וטוב מן הראשון . וזהו ויצילני מחרב פרעה . ועם כל זה הוצרך לברוח דלאו כל שעתא מתרחש ניסא [יפ"ת] : עשרה פעמים כלומר פעמים הרבה ע"ד ואפו עשר נשים [יפ"ת] : שנא' צוארך כמגדל השן . ואע"ג דקרא בכלל כנסת ישראל קמיירי . עמינו שנמצא בהם מי שצוארך כמגדל השן : וכי אפשר לב"ו לברוח מפני המלכות . פי' שאחר שנתפס משה והיו מכין בצוארו כדלעיל איך ברח מפניהם וע' בפ' ואתחנן ובחזית פסוק צוארך וצ"ע : בשעה שתפסו את משה כו' . שאחר שצוה

להתיז

פרעה מהם אלמין מהן חרשין מהן סומין . והיה אומר לאלמין היכן משה ולא היו מדברים . לחרשים ולא היו שומעין . לסומין ולא היו רואין . זהו שאמר הקב"ה למשה מי שם פה לאדם . מי שם פה לפרעה שאמר בפיו הביאו את משה לבימה להרגו . או מי ישום אלם מי שם הסנגים אלמים חרשים וסומין שלא הביאוך . ומי עשה עצמך פקח שתברח . הלא אנכי ה' שם הייתי עמך והיום אני עומד לך : (לז) וישב בארץ מדין וישב על הבאר . קי קלט דרך אבות . ג' נזדווגו להם זווגיהם מן הבאר . יצחק יעקב ומשה . ביצחק כתיב (בראשית כד) ויצחק בא מבוא באר וגו' . ועוד שנזדוונה רבקה לאליעזר למעין . יעקב (שם כט) וירא והנה באר בשדה . משה וישב על הבאר : (לח) ולכהן מדין שבע בנות . והלא הקב"ה שונא ע"ז ונתן מנוס למשה אצל עע"ז . אלא אמרו רבותינו קג יתרו כומר היה לע"ז וראה שאין בה ממש וביסר עליה והרהר לעשות תשובה עד שלא בא משה . וקרא לבני עירו וא"ל עד עכשיו הייתי משמש אתכם מעתה זקן אני בחרו לכם כומר אחר . עמד והוציא כלי תשמישי ע"ז ונתן להם הכל . עמדו ונדוהו שלא יזדקק לו אדם ולא יעשו לו מלאכה ולא ירעו את צאנו . ובקש מן הרועים לרעות לו את צאנו ולא קבלו לפיכך הוציא בנותיו . ותבאן ותדלנה . מלמד שהיו מקדימות לבא מפני פחד הרועים . ויבואו הרועים ויגרשום . אפשר הוא כהן מדין והרועים מגרשים בנותיו אלא ללמדך שנדוהו וגרשו בנותיו כאשה גרושה כד"א (שם ג) ויגרש את האדם . ויקם משה ויושיען . מלמד קד שישב להן בדין אמר דרך אנשים דולים ונשים משקות וכאן נשים דולות ואנשים משקים . ויצילן לא נאמר אלא ויושיען . רבי יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ריה"ג אומר דבר של גלוי עריות באו לעשות עמהן ועמד משה והושיען . נאמר כאן ויושיען ונאמר להלן (דברים כב) צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה . מה להלן גלוי עריות אף כאן גלוי עריות . ורבנן אמרי קה מלמד שהשליכו אותן למים והוציאן משה ואין ויושיען אלא לשון הצלת מים שנא' (תהלים סט) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש . וישק את צאנם . מלמד קו שדלה משה להם והשקה את צאנם כשם שעשה יעקב לרחל : (לט) ותבאן אל רעואל אביהן . זה יתרו ולמה נקרא שמו רעואל קז שנעשה ריע לאל . ויאמר מדוע מהרתן בא . מיכן אתה למד שכל הימים באחרונה היו באות ותאמרנה איש מצרי הצילנו מיד הרועים . וכי מצרי היה משה אלא לבושו מצרי והוא עברי . קח ד"א איש מצרי משל לאחד שנשכו הערוד והיה רץ ליתן רגליו במים נתנן לנהר וראה תינוק א' שהוא שוקע במים ושלח ידו והצילו א"ל התינוק אילולא אתה כבר הייתי מת . א"ל לא אני הצלתיך אלא הערוד שנשכני וברחתי הימנו הוא הצילך . כך אמרו בנות יתרו למשה יישר כחך שהצלתנו מיד הרועים . אמר להם משה אותו מצרי שהרגתי הוא הציל אתכם ולכך אמרו לאביהן איש מצרי כלומר מי גרם לזה שיבא אצלנו איש מצרי שהרג . דלה דלה קט דליה אחת דלה והשקה את כל הצאן שהיו שם ונתברכו המים על ידו הה"ד וישק את הצאן צאנינו לא נאמר אלא הצאן קי שאף צאן הרועים השקה . ומה לנו . שאף לנו דלה שהרועים השליכונו למים והוא הוציאנו . ויאמר אל בנותיו ואיו וגו' . אמר להם סימן שאתן אומרות שדלה והשקה את כל הצאן זה מבני בניו של יעקב שעמד על הבאר והבאר מתברכת בשבילו . למה זה עזבתן את האיש וגו' . שמא ישא אחת מכם . ואין אכילת לחם האמור כאן אלא אשה . ודומה לו (בראשית לט) כי אם הלחם אשר הוא אוכל . מיד רצתה צפורה אחריו כצפור והביאה אותו ולמה נקרא שמה צפורה שטיהרה הבית כצפור : (מ) ויואל משה . ר"י אומר קיא שנשבע לו . ואין ויואל אלא לשון שבועה שנא' (ש"א יד) ויואל שאול את העם . ולמה השביעו א"ל יודע אני שיעקב אביכם כשנתן לו לבן בנותיו נטלן והלך לו חוץ מדעתו שמא אם אתן לך את בתי אתה עושה לי כך . מיד נשבע לו ונתן לו את צפורה . ור' נחמיה אומר קיב קבל עליו ללון עמו ואין ויואל אלא לשון לינה שנא' (שופטים יט) הואל נא ולין . ורבותינו ז"ל אמרו קבל עליו לרעות את צאנו ואין ויואל אלא לשון התחלה כיון שנשא בתו התחיל וקבל עליו לרעות את צאנו . ותלד בן ויקרא את שמו גרשום . דרך הצדיקים לשום שם לבניהם לענין המאורע . ביוסף מהו אומר (בראשית מא) ויקרא שם הבכור מנשה ואת שם השני קרא אפרים כדי להזכיר את הנסים שעשה הקב"ה עמו

יד יוסף קב תנחומא ס"ז . זוהר שמות דף י"ג : קג תנחומא ס"ז . זוהר שמות דף י"ג : קד אדר"נ פ' כ"ה : קה ילקוט ס"ז : קו זוהר שמות דף י"ג . אדר"נ פ"ב : קז ספרי ח"א פיסקא ע"ח . ילק"ס ס"ז : קח תנחומא ס"ז : קט ת"י : קי ויק"ר פ' ל"ד . שה"ש רבה פ"ב : קיא תנחומא ס"ז . ספרי ח"ב פיסקא כ"ו . נדרים ס"ה ע"ב : קיב ילקוט ס"ז :

ענף יוסף

אשה . וזהו בנקר של משה שנים ומלא דתן ואבירם נצים על זה הגט ויצא אליהם והשיבו לו הלהרגני אתה אומר עכ"ל . ודתן ואבירם היו שוטרים כדמשמע מהפסוקים דלקמן . וגם האלשי"ך הביא מדרש זה בסדר אמור שהיתה אשתו של דתן . ובאמת הגיה הי"מ ע"ש : (לז) [וישב בארץ מדין וישב על הבאר קלט דרך אבות ג' נזדווגו להם כו'] הדרש נ"ל ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין קלט דרך אבות . וישב על הבאר ג' נזדווגו להם כו' . וה"פ במה שברח מפני פרעה תפס דרך אבות שעשו כן ולא עמדו במקום סכנה . וכן מפורש בתנחומא ע"ש והעתיקו הילקוט כאן על מלות ויברח משה (יפ"ת) : (לח) [דבר של ג"ע באו כו'] ונרמז באומר ויגרשום במ"ש והוא כי באשר באו הרועים אצלם להתחבר לכן . ולא ויגרשום כן את הרועים מעליהן בצעקן כי צעקו הנערות לבקש מושיעים ולא משה על הרועים הרה אפו ויקם ויושיען וגם דלה וישק את צאנם . שהמים שדלו הן השקו הרועים את צאנם ולהיות כי במה שנגברו על הרועים לגרשם שהוא כדרך . אנשים לא נאמר והגרשום בתי"ו כי אם ויגרשום (אלשי"ך) :

הגיע

מתנות כהונה

ובמדרש חזית בפסוק נואלך כמגדל השן ועיין שם : קלט . כלומר קבל ונוהג בעצמו דרך האבות שבחרו ישיבתן על הבאר : וביסר לשון בוסר כלומר שבעט בה ומאס אותה : הוציא בנותיו . לרעות צאנו : כאשה גרושה שאסורה לדור בשכונה שבעלה דר בה כך היו מגרשין אותו מביניהם : דרך . דרך העולם ומנהגו האנשים דולים מים מפני שהיא מלאכה כבדה והנשים באות ומשקות מן המוכן וכאן המנהג בהיפך וזהו והושיען במדת הדין ומשפט : והיה רץ כו' . כן הוא הגולה מי שנשכו הערוד אם הערוד קודם למים הנשוך מת ואם הנשוך קודם הערוד מת כן פירש"י בפ' אין עומדין במעשה דר' חנינא בן דוסא : ערוד . פירש"י שם מין נחש ובא מן הנחש והנצ שמזקקין זה לזה : ולכך אמרו גו' : איש מצרי שהרג . ולכן ויברח משה וגו' : ה"ג דליה אחת דלה והשקה כל הצאן וכן הביא בילקוט בשם מדרש אבכיר : שאף לנו כו' . כלומר אף אותנו דלה מן המים : ה"ג שאתן אומרים שדליה אחת דלה והשקה כו' עד הבאר

והבאר מתברכת כו' : כצפור . הממהר אורחותיו ועל שם כך נקראת צפורה : כצפור . כדם הצפור המטהר את המצורע : להזכיר את הנסים . ככתוב כי נשני אלהים וגו' כי הפרני וגו' :

גזירה

עץ יוסף

להתיז ראשו ולא יכול בסייף בקשו להזיקו בענינים אחרים או לתופסו בבית האסורין . ירד מלאך ה' וכו' . וזה שלא בא המלאך מיד . יש לומר כי רצה הקב"ה להראות לו הנס הגדול כדי שיאמין בו ביותר . אבל בריחתו מידם לא היה כל כך נס נראה [יפ"ת] : מהם אלמים כו' ועשה הקב"ה כן כדי להראות למשה מי ישום אלם או חרש או עור כדאמר ליה בתר הכי [יפ"ת] : מי שם פה לפרעה . ופי' לאדם הגדול שידוע לו שבורח מפניו : שאמר מפיו הביאו את משה לבימה . וזהו ג"כ הצלה למשה שהוציאו ממסגר ויוכל לברוח : פקח שתברח שתדע ותבין שהם אלמים והרשים וסומים ולא יראו אותך כשתברח . ועוד כי רוב הנתפשים למיתה הם מתבלבלים בשכלם : והיום אני עומד לך . ור"ל וכמו כן היום אני עומד לך . או אפשר שצריך להיות והיום איני עומד לך . פי' בתמיה וכן הוא הגירסא בסדר ואתחנן סי' כ' : (לז) ויברח משה מפני פרעה וגו' קלט דרך אבות . וישב על הבאר ג' נזדווגו להם . כצ"ל [יפ"ת] : נזדווגו להם זווגיהם מן הבאר . והוא סימן טוב לקיום הזווג . ע"ד שהיו מושחין המלכים על המעיין כדי שתמשך מלכותם : קלט כלו' קבל ונוהג בעצמו דרך האבות : (לח) ונתן מנוס למשה אצל כו' . ר"ל היאך הזדמנו הקב"ה להסתופף בצל כנפיו ועי"ז ישא בתו . שהיה אפשר לו למשה ליקח ישראלית אחרי שובו למצרים . ולמה יזדמן לו ליקח בת עכו"ם [יפ"ת] דאין לפרש כהן מדין לשון שררה ושלטנות כמו בני דוד כהנים היו . דא"כ איך עלה על לבם לגרש את בנותיו שהיה שלטון עיר [ת"נ] : וביסר עליה לשון בוסר כלו' שבעט בה ומאס אותה : מעתה זקן אני . ואע"פ שהרהר תשובה לא הודיע דופי עכו"ם מיראתו פן יהרגוהו . ולא רצה למסור נפשו על קידוש השם : עמדו ונדוהו שהבינו שביסר באלוהיהם דהא זקן נעולם מובהר לאלהות : מלמד שהיו מקדימות כו' . מדכתיב אח"כ ויבואו הרועים מכלל שהן היו מקדימות : כאשה גרושה פי' שאין פירוש ויגרשום על דוחם אותן מהמקום ההוא כי לא ילדק זה על מה שאינו אלא לפי שעה . כי אף שיגרשום עכשיו אחרי כן תחזורנה שם . אבל ענינו על הרחיקן אותן מעליהם להיותם כמנודה וכאשה גרושה . והביא דמיון מויגרש את האדם שהרחיקו ה' ממנו ונידוהו . וכן אמרו בפרק עושין פסין כל אותן שנים שהיה אדם הראשון בנדוי כו' : שישב להם בדין דויקם משמע רמז לדין ע"ד קומה אלהים שפטה הארץ בקום למשפט אלהים [יפ"ת] . וכן נלמד מלשון ויושיען שהוא משפט ודין כמו הושיעה המלך : ויצילן לא נאמר דלשון הצלה שייך בכל גוונא . אבל תשועה לא משמע אלא מצרה גדולה כאומרו ונושעתם מאויביכם . או מג"ע . כאומר נעקה הנערה ואין מושיע לה : דבר של ג"ע באו כו' . ליסנא קלילא נקט דאין ג"ע אלא בעולת בעל וביוצא מחייבי מיתות או כרת : באו לעשות עמהן . ופי' ויבואו הרועים ויגרשום שע"י שהיו רוצים לתפסן לזנות היו בורחות ונגרשו משם [יפ"ת] : שהשליכו אותן למים ופי' ויגרשום שבקשו לגרש אותן מן העולם בהשלכתן למים [יפ"ת] : מלמד שדלה משה להם כו' . כדכתיב גם דלה דלה . ור"ל שהתחיל לדלות והמים עלו לקראתו כמו שעלו לקראת יעקב . ולפי שלא נצרך לדלות שהיו המים לקראתו לכן לא הזכיר הכתוב הדלייה : (לט) זה יתרו שבעה שמות נקראו לו : שנעשה ריע לאל שפירש מעכו"ם ונדבק בהקב"ה [יפ"ת] : באחרונה היו באות שאע"פ שהיו מקדימות להשקות הצאן כדלעיל . לא היו מספיקות להשקות כל הצאן . כי בימי וביני היו באו הרועים ומתקוטטים עמהן והיו מתאחרות . משא"כ ביום זה שהושיען משה : וכי מצרי היה משה . כי המצרים היו שחורים ואיך טעו בו לחשבו שהוא מצרי : אלא לבושו מצרי שהרי נתגדל בבית פרעה ולא היה יכול לשנות בגדיו לבגדי ישראל : והיה רץ ליתן רגליו במים . לפי שכשהערוד נושך את האדם אם הערוד קודם למים מת האדם . ואם האדם קודם מת הערוד כדאיתא בירושלמי פרק א"ע : הוא הציל אתכם וטעמו שלא להחזיק טובה לעצמו . כי מאת הקב"ה נהיה הדבר : דלה דלה דליה אחת דלה והשקה את כל הצאן . כן הוא גירסת כל הספרים שלפנינו . ודרש הכפל דלה דלה דליה אחת דלה ולא יותר ונתברכו המים שעלו עד שהספיקו להשקות כל הצאן . ואף צאן הרועים מדכתיב וישק את צאנם משמע צאנם של כל הרועים . אולם היפ"ת גרס דליה אחר דליה . כלו' שדלה כמה פעמים מטוב לבו ולא נתעצל בזה : שאף צאן הרועים השקה . בשביל להטיל שלום ביניהם הטריח לעשות בהשקאת צאנם ג"כ . כדאי' בויק"ר פ' ל"ד : ומהו לנו שאח"כ דלה לנו כיון שהיה גם טובת הרועים : שאף לנו דלה ויהיה לנו במקום אותנו [יפ"ת] . ואתיא כרבנן דלעיל דסברי שהשליכו אותן למים : זה מבני בניו של יעקב . וא"ש והיו כי הוא איש גדול המעלה מאד מזרע של יעקב שהמה היו הגדולים בארץ : שהבאר מתברכת בשבילו . שהיו דהוקים למים ומשבא יעקב להרן נתברכו המים בשבילו כדלעיל בב"ר פ' ס"ה וזו היא ברכת הבאר כי מן הבאר ההוא ישקו כל הרן [יפ"ת] : שמא ישא אחת מכם . כדמסיים המדרש שהלשון של להם מורה על לקיחת אשה . ואתא בלשון נקיה להורות על פשוטו ועל הנרמז בתוכו ג"כ [ת"נ] : ודומה לו כי אם הלחם כו' . והתם דייק מדכתיב פעם אחד כי אם הלחם וגו' ופעם אחד כתיב ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו משמע דהאי לחם אשה הוא [ת"נ] : ולמה נקראת שמה צפורי . כי אם בשביל שרצתה אחריו כצפור . הוא גנאי שהנקבה רץ אחר הזכר . ואין נכון לכנות בשם צדיקים לגנאי . ויפ"ת כתב שצ"ל ד"א שמיהרה הבית וכן הוא בילקוט : שטיהרה הבית כציפור . המטהר המצורע . ומהרת הבית היינו שכולם נתגיירו ע"י משה [יפ"ת] : (מ) ואין ויואל אלא לשון שבועה כדאיתא בנדרים ס"ה ויאמר ה' אל משה במדין במדין נדרת לך התר נדרך במדין וע"ש ברש"י וכן ויאל יתר חותנו שהלך להתיר שבועתו כדלקמן והדרש ויואל לשון אלה והוא מורכב מן רצון ושבועה ביחד . שאוסר א"ע ברצון להיות שמה : יודע אני שיעקב כו' דאל"כ מהיכי תיתי שיברח ממנו . אלא לפי שראה שהלך בדרכי יעקב כדלעיל . השב שגם בזה ילך בדרך יעקב ויברח [ת"נ] : קבל עליו ללון דאי לשון שבועה ה"ל למימר ויואל יתרו את משה כמו ויואל שאול את העם . לכן דרש שקאי על משה שנתרצה ללון לינת לילה ההוא [ת"נ] : שנאמר הואל נא ולין . יליף דרצון זה הוא רצון לינה מג"ש דהואל . ופי' לשבת ישיבת ערא' ללון הלילה [יפ"ת] : לשון התחלה וכדאיתא באגדת שמואל פרק מ"ז כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם אין הואלה אלא התחלה כמד"א [שמואל ב' ז'] ועתה הואל וברך את בית עבדך וגו' . ופירש ויואל משה לשבת את האיש להמית מעמלו [מלשון שבת וינפש] כי הוא קבל לרעות צאנו וכבר התחיל בדבר [יפ"ת] : כיון שנשא בתו התחיל וקבל עליו כו' . מזה דכתיב ויתן לו את צפורה פירושו וכבר נתן לו ור"ל לא כמו שעשה לבן שלא נתן בתו ליעקב

כי

עמו. אף משה קרא שם בנו גרשום על הנס שעשה לו ה' שגר היה בארץ נכריה והצליחו הקב"ה לשם: (מא) ויהי בימים הרבים ההם. קיג ימים של צער היו לפיכך קורא אותן רבים. ודכוותה (ויקרא טו) ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים לפי שהיו של צער קורא אותם רבים. וימת מלך מצרים. קיד שנצטרע והמצורע חשוב כמת שנא' (במדבר יב) אל נא תהי כמת ואומר (ישעיה ו) בשנת מות המלך עוזיהו. ויאנחו בני ישראל. למה נתאנחו לפי שאמרו חרטומי מצרים אין לך רפואה קטו אם לא נשחוט מקטני ישראל ק"נ בערב וק"נ בבקר ורחוץ בדמיהם שתי פעמים ביום. כיון ששמעו ישראל גזרה קשה התחילו מתאנחים וקוננים. ואין ויזעקו אלא לשון קינה כדכתיב (יחזקאל כא) זעק והילל בן אדם. ותעל שועתם אל האלהים. אינו אומר צעקתם אלא שועתם כמה דתימא (איוב כד) ונפש חללים תשוע. וישמע אלהים את נאקתם. נאקת החללים כמה דתימא (יחזקאל ל) ונאק נאקות חלל וכמה דתימא (איוב כד) מעיר מתים ינאקו. ויזכור אלהים את בריתו. לא היו ראויין ישראל להנצל לפי שהיו רשעים אלא בזכות אבות נגאלו הה"ד ויזכור אלהים את בריתו. אמרו רז"ל נעשה להם נס ונתרפא מצרעתו: (מב) וירא אלהים את בני ישראל. כמה דתימא ראה ראיתי את עני עמי. וידע אלהים. כי ידעתי את מכאוביו. ד"א וירא אלהים. שלא היה בידם מע"ט שיגאלו בשבילם וכן הוא מפורש ע"י יחזקאל (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך וגו'. לא היה צריך לומר אלא ושערך צמח ואח"כ שדים נכונו שקודם בא סימן התחתון מן העליון. אלא קטז מהו שדים נכונו זה משה ואהרן שהיו נכונים לגאלם דכתיב (שיר ד) שני שדיך כשני עפרים. ושערך צמח. הגיע הקץ של גאולה. ואת ערום ועריה. בלא מעש"ט לכך נאמר וירא אלהים שאין בידם מעשים ליגאל בהן. וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. ידע הקב"ה שעליו לגאלם למען שמו בעבור הברית שכרת עם האבות. וכן הוא אומר ויזכור אלהים את בריתו. כך הוא אומר ע"י יחזקאל (יחזקאל כ) ואעש למען שמי. ד"א וירא אלהים. אמר ר"ל שראה שהן עתידין להמרות על ים סוף דכתיב (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף. וידע אלהים. ידע שהן עתידין לומר (שמות טו) זה אלי. ריב"ל אמר ראה שעתידין לומר (שם לב) אלה אלהיך ישראל. וידע אלהים. שעתידין להקדים נעשה לנשמע. ורבנן אמרי וירא אלהים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה קיז דכתיב (שיר ב) התאנה חנטה פגיה. וידע אלהים. שאפי' אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו וזה מכוון את לבו וזה מכוון את לבו ועושין תשובה. ואע"פ שעשו תשובה לא יצאו משם אלמלא זכות אבות. שפני שמדת הדין מקטרגת עליהן על העגל שהיו עתידין לעשות. וע"ז נאמר (שמות יב) ולקחתם אגודת אזוב כנגד שהשפילו עצמן לעשות תשובה כאזוב וטבלתם בדם אשר בסף. בזכות התורה שעתידין לקבל דכתיב במ"ת ויקח משה את הדם. וכתיב (שם) והגעתם אל המשקוף קיח שאברהם גדול לגרים וכשם שהמשקוף גבוה כך היה גדול שבאבות. ואל שתי המזוזות. בזכות יצחק ויעקב ללמדך שבזכות כל אלו יצאו. ד"א וירא אלהים. פרישות שביניהן. וידע אלהים. ידע שקרב הזמן שאמר לאברהם. ונגלה על משה להודיע כשהיה רועה:

פרשה ב

(א) ומשה היה וגו' א הה"ד (תהלים קג) יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו. ב"ו מדותיו ועלילותיו מעוותות הן שנא' (דברים כב) ושם לה עלילות דברים. אבל מדותיו ועלילותיו של הקב"ה רחמניות הן שנא' (תהלים קג) רחום וחנון ה'. ואותן מדות הודיע למשה בשעה שאמר לו (שמות לג) הודיעני נא את דרכיך. א"ל הקב"ה (שם) וחנותי את אשר אחון. הוי רחום וחנון ה'. יודיע דרכיו למשה. שהודיע דרך הקץ למשה שנא' ומשה היה רועה. לבני ישראל עלילותיו. שעשה עלילותיו במצרים כדי שיספרו ישראל עלילות שעשה הקב"ה למצרים הה"ד (שם י) ולמען תספר באזני בנך. ורחום שריחם על ישראל ולא נגעו בהן המכות. וחנון שנתן חן העם בעיני מצרים. ארך אפים שהאריך אף עמהם שהוא מטה כלפי חסד ונסתכל בטוב ולא ברע שהיו עתידין

יד יוסף קיג תנחומא מצורע. ויק"ר פ' י"ט. ואס"ר פ"ב: קיד יונ"ע: קטו ובס"י איתא וסקיד לקטלא בוכרייא דבני ישראל בגין למסחי באדמיהון: קטז שה"ש רבה פ"ד סי' י"ב: קיז לקמן פ' ט"ו ס"ס רבה פ"ב סי' כ"ו: קיח לקמן פ' י"ז סי' ג'. זוהר בא דף ל"ט: פ"ב א ילקוט תהלים רמז תתנ"ט. שוח"ט מזמור ק"ג:

מתנות כהונה

נזירת קשה. כזו וזו היא גזירה הבליטית: שהגיע קץ. דרים ביה לשון שיעור ושיעורך הגיע ולמה: למען שמו. וזהו וידע אלהים שלמען שמו יגאלם: פרישות כו'. פרישה דרך הרך

ענף יוסף

(מב) [הגיע הקץ] וא"ת כיון שהגיע הקץ מה צריך מעשים טובים והלא הגעת הקץ מחייבת גאולתם בלי זכות כיון דליכא תנאי גורם ביטול הסוד. וי"ל מפני שהקץ בלשון כהוה שאמ' כי גר יהיה זרעך ד' שנה ואפשר כמשמעו ת' שנה. ואפשר שלא יצטרך אלא ר"י שנים כמו שהיה השעבוד באמת רק ר"י שנים. כי מנה ה' כמנין מלידת יצחק. וזה תלוי בהכרעות כי לפי מעשיהם יתקיים פירוש הדבר (יפ"ת): [שעשו תשובה הבינונים] אבל גולה זו יהיו כרשעים וכדאמר בר"ה בינונים תלוים ועומדים עד יוה"כ עשו תשובה נכתבים לחיים לא עשו תשובה נכתבים למיתה. ועיין ביפ"ת ב"ר פמ"ח סי' ח': [אע"פ שעשו תשובה כו'] אבל אם לא היו עושים תשובה לא היה מועיל להם אף זכות אבות לגאולה שלימה. ועיין לעיל סוף סימן מ"א: [גדול שבאבות] וכא דקרי ליעקב בחור שבאבות י"ל שלפי שהיתה שבטו ונבואתו יותר גדולה ע"י הכנת הראשונים ותוספתו הוי בחור שבאבות. אבל אברהם גדול לענין זכות שהיה הראשון (יפ"ת):

שנאמר

עץ יוסף

כי אם אחר עבודתו שלא האמין את יעקב. אבל יתרו נתן תחלה בתו למשה ואח"כ התחיל וקבל עליו לרשות את צאנו: דרך הצדיקים כו' כי לסותם צדיקים מכירים הנסים להודות לה' כדמסיק: והצליחו משם מהום שלך העולם שלא להניח את הגר לבוש פרנסה והצלחה ואעפ"כ הגליתו הקב"ה למשה: (מא) ימים של צער היו לפיכך קורא אותם רבים. ע"י שהיו ימים של צער שגם בלילה לא שכב לבם מעוני ומרוב עבודה והיו מעמידים אותם בקרות הגבר למלאכתן כדלעיל. לכן קראם ימים רבים שהקב"ה חשב להם לילות וימים [גבול בנימין]. וגם שהמצטער מרגיש מאד בזמן ע"ד ולילות עמל מנו לי. ולכן מעט מהזמן יחשב בעיניהם רב. וע' בויק"ר פ' י"ט. ובאסת"ר פ' ב' סי' א': ימים רבים וכדאי' ברבה שם הני רבי הויא ימים שנים רבים שלשה. ובתורת כהנים מסיים יכול שנים ושלשה הרי ה' וכי נאמר ימים ורבים והלא לא נא' אלא ימים רבים. הא כיצד ימים האלו יהיו מרובים על הב' וכמה הן הוי אומר ג'. וא"כ קשה וכי רבים הם אלא לפי שהן של צער קוראן רבים: שנצטרע כו' ונאנחו מפני גזירת שחיטת הילדים ולא דכתיב מן העבודה י"ל שעד כאן לא היו מתאנחים מן העבודה כי כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. אבל עתה שגזר עליהם לשחוט ילדיהם ולא ידעו וגם העבודה תהיה עליהם כמקודם לכן ויאנחו [מ"כ]: אל נא תהי כמת. אהרן בקש על מרים שנצטרעה: בשנת מות המלך עוזיה שנצטרע עוזיהו: ק"ן בערב ק"ן בבקר משורת טיפה בידם כך [מ"כ]: כיון ששמעו ישראל כו'. ואע"פ שבגזרת כל הבן הילוד לא כן עשו ביותר מצטערים על הבנים המגודלים בנעוריהם מהתינוק שמבטן לקבר יובל: ואין ויזעקו אלא קינה. בזה מבאר ראיה שמשם בני ישראל והם קוננו עליהם קינות [מ"כ] ודייק כן מהוה שאין המצטער בעבודת פרך לצעוק בשפה אלא להאנח במר נפש. ואם שירושו תפלה. ויזעקו אל ה' מב"ל [יפ"ת]: אינו אומר זעקתם כצ"ל כלשון דפתח ביה ויזעקו: נאקת החללים ואע"ג דהיינו ותעל שועתם. הכא לענין קבלת ה' דבריהם ולהצילם [יפ"ת]: מתים ינאקו כמ"ש בשב"א. ודרש כמו מתים. כמ"ש בזיר"י: להנצל מהגזירה הזו. לפי שהיו רשעים כדאי' ביחזקאל איש שקוצי עיניו לא השליכו: אלא בזכות אבות נגאלו. מקרא הוא כדקאמר שנעשה להם נס כו': ונתרפא זהו וידע אלהים שנעשה מודע וריע להם והצילם מגזירה זו: (מב) כמ"ד ראה ראיתי את עני כו' דהתם ולא פירש כאן מה ראה ומה ידע להכי קאמר דילפינן ראיה דהכא מראיה דהתם. וידיעה דהכא מידיעה דהתם. ויהיה פירוש וירא אלהים התמם הגעשה יותר בגלוי. וידע אלהים הנעשה בסתר כי הטוני מורה על הגלוי כמד"א למען ענותו בסבלותם וידיעת המכאוב הוא הנסתר וכדפי' הרב"ע מכאוביו המכאובים שבלבו [יפ"ת]: ד"א וירא אלהים שלא היה בידם מע"ט. ולפ"ז יהיה וירא לשון התבוננות. כמו וירא בלק. שהתבונן במעשיהם וידע שאין בהם מעשים טובים [מ"כ]. וא"ת תיפוק ליה שהיה בידם מעשים רעים שהיו עובדים לאלהי מצרים כדלעיל בסימן הקודם וי"ל שע"י רוב הטוני כאומרו תכבד העבודה ותכפר עונם [יפ"ת]: סימן התחתון ב' שערות. והעליון שדים נכונו והם נמל בוהל כדאיתא ביבמות: אלא מהו שדים נכונו כו'. והשתא ניחא שהקדים שדים נכונו לפי שקודם הגעת הקץ הכין ה' הגואלים: דכתיב שני שדיך. וקרי להו שדים ותאמי נביה מהטעמים דאיתא בחזית ע"ש: ושערך צמח הגיע הקץ. אפשר בר"ל כמו אמה העבריה ביוצאה בסימני נערות בהבאת ב' שערות: לכך נאמר וירא אלהים שאין בידם מעשים ליגאל בהן. וידע אלהים ידע. כצ"ל: למען שמו בעבור הברית. כצ"ל [יפ"ת] ורצה לומר למען שמו בעבור קדושת שמו לבלתי יחל לעיני מצרים. וגם בעבור הברית שכרת לאבות וברית אבות לבנים זכר אע"פ שאינם ראוים. וה"ל שוידע אלהים כולל שניהם. כי אלהים ר"ל שם האלהים. וגם ר"ל הברית שכתוב בו ויזכור אלהים את בריתו. והביא ראיה לענין הברית מויזכור אלהים את בריתו.

ולענין שמו ממ"ש יחזקאל ואעש למען שמי: ד"א וירא אלהים כו' שראה שהן עתידין להמרות על ים סוף כו' וידע כו' זה אלי. שהראיה הוא הבטה על תחלת הדבר והידיעה על סוף הדבר. והנה בתחלה כשראו את המצרים נעקו ופחדו ולא בטחו בה'. עד שהביטו באחרית רוה"ק עד שהכירו אמיתת ה' ואמרו זה אלי כמאחז"ל שכל אחד היה מראה באצבע זה אלי. והענין בכללו כי היו טובים בעצמותם אך רעים במקרה. ולעת יתעוררו לטוב אז יתחזקו בזה עד שיגיעו למעלה גדולה ורמה מאד וזהו שאמר אע"פ שימרו על ים סוף ידע מה שעתידים לומר זה אלי ואנוהו. וזה יכפר בעד זה: ראה שעתידין לומר אלה כו' להקדים כו'. שהמעשים הטובים לבד יוחסו לידיעה שכלית ע"ד כי יודע ה' דרך צדיקים. אבל הרעים רחוקים מאתו יתברך ולא יאמר בהם רק לשון ראיה לרמז שלא נעלמו מעיניו לבד [יפ"ת]: ורבנן אמרי וירא אלהים שעשו תשובה כו'. שענין הראיה הוא הדבר הנראה בחוש. והידיעה הוא מצד הכרה בדבר שאינו נראה להוש. וזהו מכוונה ע"ד הדוגמא אלו יתב' שעל השבים תשובה בפועל מכונה ראיה. ועל המהרהרים בלב הבלתי נראה לעין נופל רק הידיעה: דכתיב התאנה חנטה פגיה. דישראל נמשלו לתאנים כדאי' בב"ר פ' מ"ו. וקמפרש פגיה על הרשעים שהם כפגים ונוהגים מעט לפגם. ופי' חנטה שלבלבו התשובה. והצפנים כמדרש הם הבינוני' שהם כהמדבר במוכמי' לבשול. נתנו ריח התשובה [יפ"ת]: שאפי' א' בחבירו לא היה יודע. לפי שלא היו עושין תשובה אלא היו מהרהרים בתשובה: ואע"פ שעשו תשובה כו'. והא ראיה שלא הלא הכתוב אלא בזכות אבות שנאמר ויזכור את בריתו וגו': שהשפילו עצמן לעשות תשובה שעיקר התשובה הוא ההכנעה לפני ה' בלב נשבר: ויקח משה חצי הדם וסיפיה דקרא וישם באגנות (ואגנות הוא כלי שמקבלין בו הדם) ואגנות וסף דהכא חדא מילתא היא [מ"כ]: שאברהם גדול לגרים פי' שהיה רועה לגרים המקבלים עצמם תחת כנפי השכינה. וישראל במצרים שעשו תשובה ג"כ קירבו עצמם תחת כנפי השכינה [מ"כ]: פרישות שביניהם. זו פרישות דרך ארץ כדאי' בהגדה. ובמ"כ פי' שראה צדיקים ופרוצים שביניהם: ידע שקרב הזמן אבל ישראל לא ידעו ששם מאמרו של ד' מאות שנה. והקב"ה ידע שאין זה אלא מלידת יצחק: ידע בקרב הזמן. שזהו כוונת הידיעה שיודע ומתבונן שעתה מתחיל העת: ונגלה על משה להודיעו דרש וידע שהודיעו למשה כמ"ש [תהלים ק"ג] יודיע דרכיו למשה. ור"ל שהודיעו שקרב קץ הגאולה [מ"כ]: כשהיה רועה כלו' כשהיה בשדה והיה מתבודד בינו לבין עצמו. שאז נקל לחול עליו הנבואה. ולכן כתיב אח"כ ומשה היה רועה ואז וירא אליו ה':

פרשה ב (א) הה"ד יודיע דרכיו למשה כו' ומשה היה רועה משמע שהוא דבוק אל הקודם. ולהכי בעי לפרושי על סותו בידיעת הקץ. וה"ק קרא ויודיע [ר"ל שתיבת וידע קרי ביה ויודיע] אלהים למשה. ומשה היה רועה ר"ל הודיע למשה כשמשה היה רועה. ומייתי שמך מהכא דכתיב הודעה על דרך הקץ כדמפרש ואזיל [יפ"ת]: אבל מדותיו ועלילותיו של הקב"ה רחמניות הן. כלומר עלילות דכתיב גבי הקב"ה אין פירושן כמו פירוש עלילות דכתיבי גבי ב"ו: שנאמר רחום וחנון ה'. הוא פסוק שני שלאחר פסוק יודיע וכו' ומכחמא אדלעיל קאי: ואותן מדות הודיע למשה. לפרושי פסוק יודיע דרכיו למשה קאתי: יודיע דרכיו למשה שהודיע דרך הקץ למשה. הוא כמו ד"א. והוא שהודיע דרך הקץ למשה שנאמר ומשה היה רועה וכמו שפירשתי לעיל: כדי שיספרו ישראל כו'. ולכן אמר לבני ישראל עלילותיו: תספר באזני בנך. וסיפיה דקרא את אשר התעללתי במצרים וגו' [יפ"ת]: שריחם על ישראל ולא נגעו בהם המכות. שגם ישראל היו ראויים להמכות אלא שה' ריחם עליהם כדלקמן פ' י"א ושמתי פדות בין עמי מלמד שהיו ישראל ראוין ללקות בזו המכה ונתן הקב"ה פדיונם המצריים: ולא נגעו בהם אפי' בנגיעה בעלמא: שהאריך אף עמהם

עתידין לעשות: (ב) ומשה היה רועה. הה"ד (חבקוק ב) וה' בהיכל קדשו. ב א"ר שמואל בר נחמן עד שלא חרב בהמ"ק היתה שכינה שורה בתוכו שנא' (תהלים יא) ה' בהיכל קדשו. ומשחרב בהמ"ק נסתלקה השכינה לשמים שנא' (שם קג) ה' בשמים הכין כסאו. ר"א אומר לא זזה השכינה מתוך ההיכל שנא' (ד"ה ב ז) והיו עיני ולבי שם וגו' וכן הוא אומר (תהלים ג) קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה. אע"פ שהוא חרב הרי הוא בקדושתו ג בא וראה מה כורש אומר (עזרא א) הוא האלהים אשר בירושלים. אמר להן אע"פ שהוא חרב האלהים אינו זז משם. א"ר אחא לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי שנא' (שיר ב) הנה זה עומד אחר כתלנו. וכתיב (תהלים יא) עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם. ד א"ר ינאי אע"פ ששכינתו בשמים עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם. משל למלך שהיה לו פרדס ובנה בו מגדל גבוה וצוה המלך שיתנו לתוכו פועלים שיהיו עוסקים במלאכתו. אמר המלך כל מי שמתכשר במלאכתו יטול שכרו משלם. וכל מי שמתעצל במלאכתו ינתן בדימוס. המלך זה ממ"ה. והפרדס זה העולם שנתן הקב"ה לישראל בתוכו לשמור התורה. והתנה עמהם ואמר מי שהוא שומר את התורה הרי ג"ע לפניו ומי שאינו משמרה הרי גיהנם אף הקב"ה אע"פ שהוא נראה כמסלק שכינתו מבהמ"ק עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם. ה ולמי בוחן לצדיק שנא' (שם) ה' צדיק יבחן. ובמה הוא בוחנו במרעה צאן. בדק לדוד בצאן ומצאו ו רועה יפה שנא' (תהלים עח) ויקחהו ממכלאות צאן. מהו ממכלאות צאן כמו (בראשית ח) ויכלא הגשם. היה מונע הגדולים מפני הקטנים והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך. ואחר מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינונית. ואחר מוציא הבחורים שהיו אוכלין עשב הקשה. אמר הקב"ה מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו יבא וירעה בעמי הה"ד (תהלים עח) מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו. ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן אמרו רבותינו כשהיה מרע"ה רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסוה. כיון שהגיע לחסוה נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו. אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא. עיף אתה. הרכיבו על כתיפו והיה מהלך אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של ב"ו כך חייך אתה תרעה צאני ישראל הוי ומשה היה רועה: (ג) ד"א ומשה היה רועה. הה"ד (משלי ל) כל אמרת אלוה צרופה. אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבודקהו בדבר קטן. ואח"כ מעלהו לגדולה. הרי לך שני גדולי עולם שבדקן הקב"ה בדבר קטן נמצאו נאמנים והעלן לגדולה. בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל. שכן אליאב אומר לדוד (ש"א יז) ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר. מלמד שהיה דוד מקיים המשנה אין מגדלים בהמה דקה בא"י. א"ל הקב"ה נמצא אתה נאמן בצאן בא ורעה צאני שנאמר (תהלים עח) מאחר עלות הביאו. וכן במשה הוא אומר וינהג את הצאן אחר המדבר. להוציאן מן הגזל. ולקחו הקב"ה לרעות ישראל שנא' (שם עז) נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן: (ד) ד"א ומשה היה. ז כל מי שכתוב בו היה מתוקן לכך. (בראשית ג) הן אדם היה מתוקנת היתה המיתה לבא לעולם שנא' (שם א) וחושך על פני תהום זו מיתה ח שמחשיך פני הבריות (שם ג) והנחש היה ערום מתוקן לפורענות היה. בנח כתיב (שם ו) תמים היה מתוקן לגאולה. ביוסף כתיב (שמות א) ויוסף היה מתוקן לפרנסה. במרדכי כתיב (אסתר ב) איש יהודי היה מתוקן להצלה. ומשה לגאולה. מתחלת ברייתם נתקנו לכך: (ה) וינהג את הצאן אחר המדבר. ט א"ר יהושע למה היה רודף למדבר לפי שראה שישראל נתעלו מן המדבר שנא' (שיר ג) מי זאת עולה מן המדבר. שהיה להם מן המדבר המן והשלו והבאר והמשכן והשכינה כהונה ומלכות וענני כבוד. ד"א אמר הקב"ה למשה אתה עתיד להעלות ישראל ממצרים בזכות מי שדברתי עמו בין הבתרים זה אברהם ואין מדבר אלא דבור שנא' (שם ד) ומדברך נאוה. וא"ר לוי א"ל הקב"ה למשה סימן זה לך במדבר אתה מניחן ומן המדבר אתה עתיד להחזיר לע"ל שנא' (הושע ב) לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר. ד"א למה היה רודף למדבר שצפה שהוא עתיד להחריב כרכי או"ה כמה דכתיב (ירמיה נ) הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה. ד"א וינהג את הצאן אחר המדבר י בישרו שישראל הקרויין צאן ימותו במדבר. וכן בשעה שתבע משה צרכיהן של ישראל א"ל הקב"ה (שיר א) הגידה לי שאהבה נפשי וגו' יא כמה חיות בהן. כמה מעוברות. כמה מניקות התקנת לתינוקות. כמה ריכוכין התקנת למעוברות. השיבו הקב"ה (שם) אם לא תדעי לך. אם לא ידעת סופך לידע. צאי לך בעקבי הצאן כלומר הצאן והגדיים

יד יוסף ב שוח"ט מזמור י"א. וילקוט מ"א רמז קנ"ט: ג שוח"ט מזמור ג': ד ילקוט תהלים רמז תרכ"ו: ה שוח"ט מזמור י"א: ו זוהר שמות דף כ"א. שוח"ט מזמור ע"ח. ילקוט ס"ז. וילקוט תהלים רמז תתכ"ג: ז ב"ר פ' ל'. אס"ר פ"ו. ותנחומא ס"ז. ילקוט נח: ח תנחומא ס"ז סי' ד': ט תנחומא וילקוט ס"ז. זוהר שמות דף כ"א: י תנחומא ס"ז: יא שה"ש רבה פ"א סי' מ"ד. וילקוט שם. ולקמן פ"ג סי' ס':

מתנות כהונה

פרשה ב (ב) [שנאמר (תהלים ק"ג) ה' בשמים הכין כסאו] עיין מ"ש בענף שנ"ל שקרא דתהלים י"א בהוא בלא תיבת הכין. ועי' ביפ"ת נקט האי קרא ה' בשמים הכין כסאו לומר דה' בשמים

ענף יוסף

אכן: מהר קדשו. משמע שהוא הרב כבר: מתכשר. זריז וכשר ונאמן: בדימוס. בדין ויטול עונשו ועיין בערוך ערך דמס: לחסוה לפי הענין הוא שם מקום ובקשתי ולא מצאתי מאמר זה בשום מקום זולתי פה: ה"ג הן האדם היה: תהום. אותיות המות: נתקנו.

נתכנו: נתעלו. וקבלו עלייה מן המדבר: אתה מניחן. שימותו כל הדור ההוא במדבר בעון המדבר: להחריב כו'. ולעשותן מדבר: כמה ריכוכין. והם מיני מאכל רכין בשמן: בעקבי

עץ יוסף

עמהם שאף שהיו ישראל עובדי אלילים ומגדלי בלורית במצרים: **שהוא מטה כלפי חסד** קאי על סיפיה דקרא ורב חסד ומפרש שהוא מטה כלפי החסד. ואפשר שכך צ"ל בפנים המדרש ארך אפים שהאריך אף עמהם. ורב חסד שהוא מטה כלפי חסד: (ב) **הה"ד ה'** [בלא ו'] **בהיכל קדשו** א"ר שמואל בר נחמן עד שלא חרב בהמ"ק היתה שכינה שורה בתוכו שנאמר ה' בהיכל קדשו. ומשחרב בהמ"ק נסתלקה השכינה לשמים שנאמר ה' בשמים כסאו. כצ"ל. וכן הוא בשוח"ט מזמור י"א שהפסוק הזה נכתב שם. ועי' בילקוט מלכים א' ע' רמז קנ"א: **עד שלא חרב בהמ"ק כו'**. דאל"כ יהיה רישא וסיפא סותרין אהדדי דמתחלה אמר ה' בהיכל קדשו ולבסוף אמר ה' בשמים כסאו ולא בהיכל: **היתה השכינה שורה בתוכו כו'**. אף שידוע שהשכינה בכל מקום. ומצדה אין לה מקום. עכ"ז ההבדל מצד המקבל. ועיין ביפ"ת: **ומשחרב בהמ"ק כו'** הכוונה כי בין שהיא למטה ובין כשהיא למעלה השגחתו כוללת בעולם ועיניו יחזו וגו': **ר"א אומר לא זזה כו'**. ר"א מפרש ה' בשמים כסאו שנראה כמסלק שכינתו לשמים. וה"ק קרא אע"פ שנראה כמסלק שכינתו לשמים עכ"ז עיניו יחזו וגו' ועי' בשוח"ט מזמור י"א: **שנאמר והיו עיני ולבי**. פי' השגחתי ורצוני. כי העין מושאל על ההשגחה. והלב על הרצון: **מהר קדשו סלה** משמע אפי' שהוא הר הוא בקדושתו סלה. וז"ש אע"פ שהוא חרב כו': **מכותל מערבי** שלא נחרבה לעולם כדאיתא באיכה רבתי: **וכתיב עיניו יחזו**. ה"ק אע"פ שנראה שכינתו בשמים לעולם היא למטה ועיקרה בבני אדם. והיינו שהשכינה בהיכל כדר' אליעזר. וז"ש ר' ינאי אע"פ ששכינתו בשמים שנראה שהיא בשמים וכדמסיים שהוא נראה כמסלק שכינתו [יפ"ת]: **משל למלך כו'** כשם שמשגיח המלך על פועלים המתכשרים במלאכה ועל המתעצלים. ואינו די שאינו נותן שכר למתעצלים אלא אף נותן אותם בדימוס. כך הקב"ה נותן ג"ע לצדיקים וגהינם לרשעים. ולכך אמר עיניו יחזו על רשעים. ועפעפיו יבחנו בני אדם על הצדיקים [ת"נ]: **ובנה בו מגדל גבוה** ובנמשל הוא בהמ"ק גבוה מאד מאד: **ינתן בדימוס** פי' בבית האסורים: **הרי ג"ע לפניו**. משום שהשכר מוחש ואילו עומד לפניו. כי אפילו בעוה"ז יש לו חלק ממנו שאוכל פירות בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב משא"כ בעונש [יפ"ת]: **ולמי בוחן** כלומר על מי קאי עפעפיו יבחנו. אצדיקים או ארשעים. וקאמר דרישא קאי על הרשעים וסיפא על צדיקים שנא' ה' צדיק יבחן: **ובמה בוחנו** אם ראוי להיות מנהיג הדור. בוחנו במרעה הצאן כי הוא הנהגת בעלי חיים והוא למטה מהנהגת המדינה. וזאת הבחינה לתועלת המנוסה שירגיל עצמו באמנות ההנהגה ההיא. ויעלה להנהגת בני אדם [יפ"ת]: **כמו ויכלא הגשם**. אע"פ שפשוטו למגדרות צאן או עדרי צאן. והבידו גזר ממכלה צאן. דרשו כן מטעם הכפל דמכלאות צאן ומאחר עלות: **מי שהוא יודע כו'**. ר"ל כי ראוי למנהיג להצדיק את הדין לכל אחד להציל עשוק מיד עושקו כאומר לא תכיר פנים לא תגורו מפני איש: **הה"ד מאחר עלות הביאו**. עלות הן המניקות והרועה שהרועה מנהיגן לאט לאט. כאומר הצאן והבקר עלות עלי. ור"ל שכמו שהיה מנהג הצאן ברחמים לכן היה הגון להנהיג את ישראל בחסד וברחמים: **במדבר** שאין מים נמצאים: **לחסוה** פירוש יער אורש קטן ויכול שם לתפשו. או אפשר שצ"ל לחסנה. וכן צריך להיות אח"ז ג"כ: **הרכיבו על כתפו** כמ"ש [ישעיה מ'] בחיקו ישא עלות ינהל: (ג) **הה"ד כל אמרת** אלוה צרופה. דעת האגדה הקודמת הבחינה בצאן היתה לענין סדר ההנהגה ולדעת האגדה הזו היתה להרחקת הגזל [יפ"ת]: **הה"ד כל אמרת כו'** דריש אמרה לשון גדולה מגזרת את ה' האמרת וה' האמירך [דברים כ"ו] שאין ה' נותן גדולה עד שמצרף ובודק האדם. כי לא יתן מגנו וקרן ישעו דהיינו גדולה ומלכות אלא להחוסים בו [יפ"ת]: **עד שבודקו בדבר קטן**. ונסיון זה לתועלת הרואים כי יראו כי לא יתן הגדולה אלא להגון לה: **בדבר קטן** פי' בחטא קטן כי הזהירות מהגדול אינו כ"כ ראיה כנזהר אפי' מהקטן: **שנא' נחית** כצאן עמך. פי' שכמו שנהיית הצאן ע"י משה כן היה נהייתם ע"י אהרן: (ד) **ד"א ומשה היה** רועה כל מי כו' דמה היה הכר אם היה כתוב ומשה רועה את צאן יתרו. וקאמר דהצטריך למימר שהיה מתוקן לכך מתחלת ברייתו: **האדם היה מתוקנת** כו' ר"ל לא שאילולא חטא אדה"ר היה חי. אלא מתחלת הבריאה היתה המיתה מתוקנת. ומה שנגזרה בחטא אדם עלולה היתה. ועי' בב"ר פ"ט: **מתוקנת היתה המיתה** לבא לעולם. ר"ל שמתחלה רצה הקב"ה לגזור מיתה על כל באי עולם מפני שטובה לשלמות האדם בין מצד הרשעים המכעיסים תמיד שאילולא המות לא היה להם תקומה. ועתה ע"י המות ישבת גאון רשעתם ויוסרו בחטאתם. ואם מצד הצדיקים שיזכו להצלחת העוה"ב במיתה. אך מחמת שלכאורה המות הוא רע לכן המתין הקב"ה עד שחטא אדה"ר למען יכירו הכל שראוי המות לבא: **והנחש היה ערום**. שהיה מתוקן לפורעניות. ר"ל שמתחלה רצה ה' לברא אותו כמו שהיה בסופו כדי שלא יוכל לחטא. אלא שהמתין הקב"ה עד שחטא כדי שיכירו שראוי לכך: **בנח כו'** מתוקן לגאולה. ובב"ר פ"ל אי' מתוקן לנס. ופי' שהיה הגון לעשות לו נס. וכן יוסף היה מתוקן לפרנסה ולא לצורך השעה שלא היה טוב ממנו. וכן משה מתוקן לגאול ולא לצורך השעה שלא נמצא טוב ממנו. וכן מרדכי ולא לצורך השעה הוא שנעשה ההצלה על ידו שלא היה בדורו טוב ממנו: (ה) **למה היה רודף למדבר**. שאחר המדבר משמע שהיה להוט ורודף תמיד אחר המדבר אף בעת שלא היה עם הצאן דאל"כ מאי אחר: **לפי שראה**. ברוח הקודש: **שישראל נתעלו מן המדבר**. ולכך היה המדבר חביב עליו ורודף אחריו תמיד: **מי זאת עולה מן המדבר**. שדרשו בשה"ש שם ובתנחומא כאן עילויה מן המדבר שמפרש עולה לשון מעלה: **ומלכות** שהיה משה מלך שנא' ויהי בישורון מלך וגו': **אמר הקב"ה כו'** דרש וינהג את הצאן שרמז לישראל הנקראים צאן [כדכתיב ואתנה צאני] אחר זכותו של המדבר זה אברהם שדבר עמו הקב"ה בין הבתרים. ובא להורות שכשם שעיקר השעבוד בא בשביל אברהם שאמר במה אדע. כן עיקר גאולתם היתה בזכותו: **שנא' ומדברך נאוה**. הרי שלשון מדבר נופל על הדבור: **ואמר ר' לוי** אמר ר' לוי כצ"ל בלא וי"ו [ת"נ]: **סימן זה לך כו'** שהקב"ה רמז לו בהנהגת הצאן למדבר שינהג את ישראל למדבר ועד פה יבא ולא יותר וממדבר הוא עתיד להחזיר. כי בקבוץ יתקבצו אל המדבר מקום קבורת משה כדכתיב הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים וגו'. ועי' בדברים רבה פ"ב: **שצפה** שהוא עתיד להחריב. ויהיה רמז וינהג את הצאן אחר המדבר שיכניס ישראל לא"י [כי משה הוא משיח כמ"ש בזוהר] לאחר שיחריב חיל גוג כמדבר: **בישרו שישראל הקרויין צאן** ימותו במדבר. ר"ל שהבשורה היתה שרק הגדולים הנקראים צאן ימותו במדבר. אבל בניהם שהם הקטנים בערכם שנקראו גדיים יכנסו לארץ. והיינו דמייתי מקרא לך בעקבי הצאן שקרי לאבות צאן. ויהיה רמז אחר המדבר ולא יותר משום שימותו במדבר: **אמר לו להקב"ה** הגידה כנ"ל. וכן הוא בדפוסים ישנים: **כמה חיות כו'** כדאי' בחזית בארוכה ע"ש: **ריכוכין** הם מיני למאכלות רכין בשמן. והמעריך כתב בס' כתובת יד גרסי' ריקוחין. וכן עיקר. כי לפי שהמעוברות נפשן קצה בלחם ומאכלים המבושלין כן צריכות מרקחות עכ"ל: **השיבו הקב"ה** אם

והגדיים אתה רועה (כלומר האבות ימותו במדבר והבנים) נכנסים ואין אתה רועה הבנים אלא על משכנות הרועים בארץ סיחון ועוג שלא תכנס משם והלאה: (ו) ויבא אל הר האלהים חורבה. יג ה' שמות יש לו. הר האלהים הר בשן הר גבנונים הר חורב הר סיני. הר אלהים ששם קבלו ישראל אלהותו של הקב"ה. הר בשן שכל מה שאוכל אדם בשיניו בזכות התורה שניתנה בהר וכן הוא אומר (ויקרא כו) אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם. הר גבנונים נקי כגבינה נקיים מכל מום. הר חורב יג שממנו נטלו סנהדרין רשות להרוג בחרב. ורבי שמואל בר נחמן אמר שמשם נטלו עכו"ם איפופסין שלהם שנא' (ישעיה ס) והגוים חרוב יחרבו מחורב יחרבו. הר סיני שממנו ירדה שנאה לעכו"ם: (ז) וירא מלאך ה' אליו. הה"ד (שיר ה) יד אני ישנה ולבי ער. אני ישנה מן המצות ולבי ער לעשותן. תמתי. טו בסיני שנתממו עמי בסיני ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. א"ר ינאי מה התומים הללו אם חשש אחד בראשו חבירו מרגיש כן אמר הקב"ה (תהלים צא) עמו אנכי בצרה. ד"א מהו עמו אנכי בצרה כשיש להם צרה אינם קוראים אלא להקב"ה. במצרים ותעל שועתם אל האלהים. בים ויצעקו בני ישראל אל ה'. וכאלה רבים. ואומר (ישעיה סג) בכל צרתם לו צר. א"ל הקב"ה למשה אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרויין בצער הוי יודע ממקום שאני מדבר עמך טז מתוך הקוצים כביכול אני שותף בצערן: (ח) וירא מלאך ה'. ר' יוחנן אמר זה מיכאל. ר' חנינא אמר זה גבריאל. יז ר' יוסי הארוך כל מקום שהיו רואין אותו היו אומרים שם רבינו הקדוש כך כל מקום שמיכאל נראה שם הוא כבוד השכינה. אליו. מהו אליו מלמד שהיו אנשים עמו ולא ראו אלא משה בלבד. כשם שכתוב בדניאל (דניאל י) וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. יח בלבת אש. ללבו כשיבא לסיני ויראה אותן אשות ולא יירא מהם. ד"א בלבת אש משני חלקיו של סנה ולמעלה כשם שהלב נתון משני חלקיו של אדם ולמעלה: (ט) מתוך הסנה יט שאל גוי אחד את ר"י בן קרחה מה ראה הקב"ה לדבר עם משה מתוך הסנה. א"ל אילו מתוך חרוב או מתוך שקמה כך היית שואלני. אלא לחוציאך חלק א"א אלא למה מתוך הסנה ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה אפי' סנה. בלבת אש. בתחלה לא ירד אלא מלאך אחד שהיה ממוצע ועומד באמצע האש ואח"כ ירדה שכינה ודברה עמו מתוך הסנה ר' אליעזר אומר מה הסנה שפל מכל האילנות שבעולם כך היו ישראל שפלים וירודים למצרים לפיכך נגלה עליהם הקב"ה וגאלם שנא' (שמות ג) וארד להצילו מיד מצרים. ר' יוסי אומר כשם שהסנה קשה מכל האילנות וכל עוף שנכנס לתוך הסנה אין יוצא בשלום. כך היה שעבוד מצרים קשה לפני המקום מכל השעבודים שבעולם שנא' ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי. ומה ת"ל ראה ראיתי ב' פעמים. אלא מאחר שהיו מטביעין אותן בנהר היו חוזרין וכובשין אותן בבנין. משל לאחד שנטל את המקל והכה ב' בני אדם ושניהם קבלו את הרצועה ויודעים צערם. כך היה צערן ושיעבודן של ישראל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שנא' כי ידעתי את מכאוביו. ר' יוחנן אמר מה הסנה הזה עושין אותו גדר לגנה. כך ישראל גדר לעולם. ד"א מה הסנה הזה גדל על כל מים כך ישראל אינן גדלים אלא בזכות התורה שנקראת מים שנא' (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים. ד"א מה הסנה הזה גדל בגנה ובנהר כך ישראל הם בעוה"ז ובעה"ב. ד"א מה הסנה עושה קוצין ועושה וורדין כך ישראל יש בהן צדיקים ורשעים. א"ר פנחס הכהן בר ר' חמא מה הסנה הזה כשאדם מכנים

יד יוסף יב שבת פרק ר"ע. במדב"ר פ"א. וילקוט שם. ילקוט תהלים רמז תשנ"ז ולקמן סוף פ' נ"א: יג ילקוט ס"ז: יד פסיקתא רבתי פ' ט"ו: טו שה"ש רבה פ"ה סי' ג': טז סדר"א פ' מ': יז ב"ר פ' נ"ז: יח תנחומא וילקוט ס"ז: יט במדב"ר פ' י"ב, ושה"ש רבה פ' ג':

מתנות כהונה

ה"ג הצאן ימותו והגדיים כו'. ופי' הכתוב כן תראה ביניהן וסופן כלומר שימותו ותראה הגדיים: בעקבי. בסופן כד"א בשכרם עקב רב: בארץ סיחון נראה שנקראת משכנות הרועים על שם שנאמרו כלו למות שלשה רועי ישראל אהרן מרים משה שמשה מת שם באתרונה: בשיניו. קרי ביה הר בשן הב' לשימוש: נקיים מכל מום. שבשעה שקבלו ישראל התורה בהר סיני נתרפאו כל בעלי מומין: כגבינה. שנקי מכל סיג מי החלב שהכל נחמצה ממנו: איפופסין. גז"ד שלהם על שם שהקב"ה חזר עליהם אם יקבלו התורה ומיאנו מלקבלה ועיין במד' רבה פ"א שמנה ששה שמות ונתן בהם טעמים טובות ועיין שם: לעשותן כו'. כדאי' במד' הזית עד תמתי תמותי שנתממו: שם רבינו הקדוש. נראה שהיה בעל מדות טובות וחכם כרבינו הקדוש: ללבבו. לחזק לבו כד"א ואיש נבוב ילבב: משני חלקיו כו'. משלים

ענף יוסף

בשמים כאלו דומות דה' בשמים הכין כסאו דמשמע דכאן נכון כסאו ושכינתו. לאפוקי מדר"א דבעי לפרש ה' בשמים כסאו שנראה כמסלק שכינתו לשמים עכ"ל: (ו) [ה' שמות יש לו כו'] בבמדב"ר פ"א אי' ששה שמות נקראו לו וחשיב בתוכן הר המוריה. אבל בתנחומא גרס הר חמד במקום הר המוריה. וכן הוא בילקוט תהלים רמז תשנ"ו. ומסתמא טעות נפל במדב"ר שם. ומוכח שם במקומו תיכף בסמוך בנתינת הטעמים על ו' שמות אלו כתב שם הר חמד שחמד הקב"ה לישב בו ולא נזכר עוד הר המוריה כלל: (ז) [שנתממו עמי בסיני ואמרו כו' נעשה ונשמע] יבואר במה דאי' בשבת דף פ"ח א"ל ההוא צדוקי לרבא עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו כו' א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב תומת ישרים תנחם (משלי י"א) כו'. ופרש"י דסגינן בשלימותא התהלכנו עמו בתמימות כלב כדרך העושים מאהבה וסמכנו עליו שלא יטעננו בדבר שלא נוכל לעמוד בו עכ"ל הש"ס שם. וזהו הדבר שרמז גם המדרש בקיצור באסמכתא מלת תמתי: [אני שותף בצערן] היא על כ' פנים. האחד מגד היות מדת הטוב להטיב

עץ יוסף

אם לא תדעי כו'. כלו' עיקר התשובה היא מה שאתה שואלת על המניקות והמעוברות שבהן ועיקר האנקה על הבנים ולא על האבות. ואדרבה היפך הוא כי האבות ימותו. והגדיים אלו הבנים יכנסו לארץ ישראל. כמ"ש וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה המה ירשו את הארץ. וז"ש אם לא תדעי לך אם לא שמת אל לבך אל הנרמז. סופך לידע. ודרים מלת תדעי כאילו היא כתובה ב' פעמים אם לא תדעי תדעי. ר"ל אם לא תדעי עכשיו תדעי לבסוף: צאי לך בעקבי הצאן כלו' הצאן והגדיים אתה רועה והאבות ימותו במדבר. כנ"ל. ור"ל דמדכתיב צאן וגדיים שמעינן שירצו האבות שהם הצאן והבנים שהם כגדיים. ומדאמר בעקבי הצאן משמע שימותו במדבר כי הוא ירצה סופם. ומדכתיב על משכנות הרועים משמע שלא ירעם אלא בארץ סיחון ועוג. וקורא לארצם משכנות הרועים כי ארצם היתה ארץ מרעה ומשכנות רועים [יד"מ]: שלא תכנס משם והלאה. דייק על משכנות הרועים ותו לא דאל"כ מאי אתא לאשמועינן: (ו) הר אלהים הר בשן הר גבנונים. פסוק הוא תהלים ס"ח. וכאן כתיב הר האלהים חורבה. וחורב הוא סיני כמ"ש [דברים ד'] יום אשר עמדת וגו' בחורב: ששם קבלו כו' ואע"פ שעדיין לא קבלו אין קושיא שבעת כתיבת התורה כבר היתה הקבלה. או שנקרא ע"ש העתיד. וע' בבמדב"ר פ"א דורש שמות אלו בטעמים אחרים. וע' שבת פרק ר"ע. ולקמן סוף פ' נ"א חושב רק שלשה. שאין חושב שם כי אם הכתובים בתורה ולא שבתהלים: בשיניו קרי ביה הר בשן הבי"ת לשימוש: נקי כגבינה הוא הטעם שאמר שם בבמדב"ר פ"א שפסל כל ההרים. והיינו שלא היה עליו עכו"ם. כמו הגבינה שנתמצה ממנה כל הפסולת שבחלב. ומ"ש נקיים מכל מום הוא טעם ב' לשם גבנונים. והיינו שנקרא כן ע"ש ישראל שקבלו התורה מעליו ונתרפאו כל הבעלי מומין שבאותו המעמד: רשות להרוג בחרב וה"ה סקילה ושארי מיתות. כי שם נאמרו הענשים מי חייב מיתה כגון מות יומת הרוצח. מות יומת הנואפת. ואע"פ שלא נענשו על התורה עד שנכנסת באהל מועד כדלקמן בויק"ר פ"א. מכיון דהתחלת מאמר הענשין היה בסיני נתיחסו אליו: מחורב יחרבו כפל לשון דרש: איפופסין פי' גזר דין שלהם על שלא רצו לקבלה: ירדה שנאה על שלא רצו לקבלה: (ז) הה"ד אני ישנה. מייתי אסמכתא מהאי קרא לדרשינן תמתי מה התאומים הללו כו' כך עמו אנכי בצרה: מן המצות מחמת טרדת הפרנסה. מ"מ הלב שלם עם ה' וחפץ לעשותן: ולבי ער לעשותן. פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי תמתי בסיני. כנ"ל: תמתי בסיני שנתממו עמי כו'. שכן גדר התמים שאין בו רעיון מאומה. ועושה הדבר המגונה אף שלא ידע שבתה. ולכן אמרו נעשה. ונשמע אח"כ שבתה וטעמיה: מה התומים הללו דרש תמתי כמו תאומתי: חבירו מרגיש היינו כשהן עדיין בבטן. עוד י"ל שבגונתם על הנולדים תאומים יחד נמודים ודבוקים העור והבשר שלהם נלע ללע. וכמו שהובא במעשה טוביה. והם שמרגישים כל אחד מה שמרגיש חברו. וכן דבוקנו בו יתב' דיבוק עצמי. כל רגע: אינם קוראים אלא להקב"ה. והוא מענין ריפי' דכתיב יקראני ואענהו: אינם קוראים אלא להקב"ה. ולא קוראים למלאכים. אלא יקראו לה' ממש: ואומר בכל צרתם לו צר. אפירושא קמא דעמו אנכי בצרה קאי: (ח) זה מיכאל מכיון דמיד נגלית השכינה. כדכתיב ויקרא אליו אלהים וכ"מ שמיכאל נראה השכינה שם כדבסמוך. ור' חנינא מאי סבור שפעמים תגלה השכינה ע"י גבריאל. ומה שהזקיקו לומר זה גבריאל משום דהוא שר של אש. ומכיון דנגלה בלבת אש היינו גבריאל. ור"י ס"ל דלבת אש היינו אור השכינה ולא כמין אש ממש: שם רבינו שר"י הארוך לא היה פורש ממנו וכיון שרואין את ר' יוסי הארוך מסתמא שבא עם רבינו רק שהוא צנוע ואינו נראה. אף כאן משום שמיכאל תמיד עם השכינה וכיון שנראה ודאי שגם השכינה כאן והוא לא ראה אלא את המלאך כי לא הכין דעתו לנבואה. וכאשר כיוון לבו וסר לראות נתגלה עליו מראה השכינה ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה: מהו אליו לו הל"ל למימר. אלא מלמד כו' וכדפרש"י וידבר ה' אליו למעוטי אהרן.

מדלא כתיב לו: בלבת אש ללבו. מדלא קאמר בלהבת נדרש מלשון לבבתני. ובדרך הפשט ג"כ פי' הרא"ב"ע מלשון לב כי כן מלינו מה אמולה לבתך. ופי' ללבבו להזק לבו: ויראה אותן אשות ולא ירא מהם. כאשר היתה לישראל כאומר וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק: משני חלקים של סנה. וזה היה להגדיל הפלא כי מלבד מה שאיננו אוכל הפליא שלא היה בוער בכולו. וזו היא עיקר תמיהתו כאומר מדוע לא יבער הסנה: (ט) מה ראה הקב"ה לדבר עם משה מתוך הסנה. דמסתמא בהר יש כמה אילנות שאל כו' מה ראה הקב"ה לדבר עם משה מתוך הסנה כו'. כתב בנחל קדומים [שמות ג' י"ג] וז"ל מפי הרב המובהק היפים כמהר"ר נבון דהני ז"ל שמעתי ביאור זה המדרש. דכל מקום שאומר שאל ההוא נכרי סימנא מילתא שאותו הנכרי שרוצה לשאול היה דעתו לומר שח"ו יש שתי רשויות. וידוע מאחז"ל דאמר נעשה אדם ללמד ענוה והרוצה לטעות יטעה. וזה כוונת הנכרי מ"ט נגלה בסנה להורות ענוה. כלומר ולמאי הוצרך לזה. הא כבר נודע ענוה מנעשה אדם. אלא ודאי מהכא נילף מינה ענוה. ונעשה אדם כפשוטו. והשיבו אילו מתוך חרוב או מתוך שקמה היה נגלה למשה שהם גבוהים משאר אילנות כך היית שואלני. ר"ל היית יכול לשאול מעין דוגמא לשאלתך שיש שתי רשויות. שהיית יכול לשואלני כיון דנגלה על אילנות גבוהות ש"מ שאין ה' חפץ בענוה. וא"כ נעשה אדם אינו משום ענוה כי אין דרכו בענוה כיון שנגלה על אילן גבוה ולא על נמוך. ומסתמא נעשה אדם כפשוטו שיש ב' רשויות ח"ו. אלא אעפ"כ להוציאך הלק אי אפשר כו' וא"כ הוא לימוד אחר ולעולם נעשה אדם משום ענוה: כך היית שואלני. וא"ת המדרש דלעיל נותן טעם למה מן הקוצים על שם עמו אנכי בצרה. והכוונה מה הגידה לנו התורה בזה באיזו אילן נתגלה לו ומאי נפקותא איכא בזה. אבל האי נכרי שאל על המעשה מה ראה הקב"ה כו'. ולפי ששאל על המעשה לכן אמר לו אילו מתוך חרוב או שקמה כו' [מ"נ]: כך היית שואלני. ולכן אין צריך לתת טעם דהמעשה כך היה. מ"מ שלא להוציאך הלק בלי שום טעם א"א. מהמת שאתה תפסת לקושיא גדולה וחזקה. שיש לתת טעם לדבר להראות שאין מקום פנוי בלא שכינה כו' אלא שלא ניתן רשות לעין לראות: אפי' סנה שהוא מקום צר ושפל: בלבת אש בתחלה לא ירד כו' דבתחלה כתיב בלבת אש מתוך הסנה ולבסוף כתיב ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ולא הזכיר בלבת אש. לכן אמר בתחלה לא ירד אלא מלאך אחד שהיה ממוצע בין משה להקב"ה כמו הלב שהוא באמצע הגוף: היו ישראל שפלים וירודים במצרים ר"ל שהיו באים לתכלית השפלות עד שאין למטה מהם לכך הוצרך הקב"ה למהר ולקרב את הקץ. לפיכך נגלה עליהם הקב"ה וגאלם. שנאמר וארד להצילו מיד מצרים. שתרגומו ואתגליתי. ופירושו מה שנגלה על ההר באש: קשה מכל האילנות. מזיק ומצער שהוא קוצים: כך היה שעבוד מצרים קשה לפני המקום. מגד ישראל שלא היו ראויין לגאולה ולצאת משם בשלום מגד מיעוט זכיותם ורוב עונות אלמלא שהקב"ה עזרם ביד חזקה ובזרוע נטויה: היו חוזרין וכובשין בבנין. פי' אחרי שהיו מתים בנהר מוציאים אותם וכובשים אותם בבנין. עוד יש לפרש שאם לא היו משלימין מנין הלבנים היו נוטלים בניהם הנולדים להם קודם הגזירה ומשקען וכובשין אותם בבנין: משל לא' שנטל מקל כו' ח"ש כי ידעתי את מכאוביו פי' שגם אני מרגיש בצערן. ועל כן השרה שכינתו בסנה משום עמו אנכי בצרה: עושין אותו גדר לגנה. שלא יהיו בוקעים בו וישחיתוהו. כן ישראל גדר לעולם שאינו מתקיים אלא בזכותן כדאיתא בב"ר פ' ל"ג הצדיקים נכנסים על הפורעניות שלא יבא כו': מה הסנה הזה גדל על כל מים כו'. ר"ל כשם שהמים מגדלים את הסנה כך ישראל נתגדלו ע"י מים התורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים: קוצין ועושה ורדין. כי טובתו רבה שהוא מריח יותר מכל עץ. וכן רעתו רבה שיש בו קוצים. כך ישראל מטבעם אם הם טובים הם טובים מאד. וההיפך רע ומכאיב מאד. כי כח זריזותם כל אחד או לתכלית הטוב או להפכו ח"ו: כשאדם מכנים ידו לתוכו אינו מרגיש. לפי שקוצים כולן כפופין למטה. אבל כשמבקש להוציא הקוצין תופסין ידו ואין

מכנים ידו לתוכו אינו מרגיש וכשהוא מוציאה מסתרטת. כך כשירדו ישראל למצרים לא הכיר בהן בריה כשיצאו יצאו באותות ובמופתים ובמלחמה. רבי יהודה בר שלום אמר מה הסנה העוף נכנס לתוכו ואינו מרגיש וכשהוא יוצא כנפיו מתמרטות. כך כשירד א"א למצרים לא הכיר בו בריה וכשיצא וינגע ה' את פרעה. ד"א מתוך הסנה ר' נחמן בנו של ר' שמואל בר נחמן אומר כל האילנות יש מהן עושה עלה א' ויש מהן ב' או ג'. הדס עושה ג' שנקרא (ויקרא כג) עץ עבות. אבל הסנה יש לו ה' עלין. א"ל הקב"ה למשה אין ישראל נגאלין אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב ובזכותך ובזכות אהרן. ד"א מתוך הסנה רמז לו שיחיה ק"כ שנה כמנין הסנה: (ו) וירא והנה הסנה בוער באש. כ מיכן אמרו האש של מעלה מעלה לולבין ושורפת ואינה אוכלת והיא שחורה. האש של מטה אינה מעלה לולבין והיא אדומה ואוכלת ואינה שורפת. ולמה הראה לו הקב"ה למשה בענין הזה. כא לפי שהיה מחשב בלבו ואומר שמא יהיו המצריים מכלין את ישראל לפיכך הראהו הקב"ה אש בוערת ואיננו אוכל. א"ל כשם שהסנה בוער באש ואיננו אוכל כך המצריים אינן יכולין לכלות את ישראל. ד"א לפי שהיה הקב"ה מדבר עם משה ולא היה מבקש לבטל ממלאכתו. הראה לו אותו דבר כדי שיהפוך פניו ויראה וידבר עמו. שכך אתה מוצא מתחלה וירא מלאך ה' אליו ולא הלך משה וכיון שבטל ממלאכתו והלך לראות מיד ויקרא אליו אלהים: (יא) ויאמר משה אסורה נא ואראה. כב ר' יוחנן אמר ה' פסיעות פסע משה באותה שעה שנא' אסורה נא ואראה. רשב"ל אמר הפך פניו והביט שנא' וירא ה' כי סר לראות. כיון שהביט בו הקב"ה אמר נאה זה לרעות את ישראל א"ר יצחק מהו כי סר לראות. אמר הקב"ה סר וזעף הוא זה לראות בצערן של ישראל במצרים. לפיכך ראוי הוא להיות רועה עליהן מיד ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה: (יב) ויאמר משה משה. כג אתה מוצא (בראשית כב) באברהם אברהם יש בו פסק. (שם מו) יעקב יעקב יש בו פסק (ש"א ג) שמואל שמואל יש בו פסק. אבל משה משה אין בו פסק. למה כן משל לאדם שנתן עליו משוי גדול וקורא פלוני פלוני קרובי פרוק מעלי משוי זה. ד"א עם כל הנביאים הפסיק מלדבר עמהם אבל ממשה לא הפסיק כל ימיו. תני רשב"י מהו משה משה לשון כד חיבה לשון זירוז. ד"א משה משה הוא שלמד תורה בעה"ז והוא עתיד ללמד לעה"ב שעתידין ישראל לילך אצל אברהם ואומרים לו למדנו תורה והוא אומר להם לכו אצל יצחק שלמד יותר ממני. ויצחק אומר לכו אצל יעקב ששימש יותר ממני. ויעקב אומר להם לכו אצל משה שלמדה מפי הקב"ה הה"ד (תהלים פד) ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. ואין אלהים אלא משה שנא' ראה נתתיך אלהים לפרעה. ר' אבא ב"כ אמר כל מי שנכפל שמו הוא בשני עולמות: (יג) ויאמר הנני. כה הנני לכהונה ולמלכות. א"ל הקב"ה במקום עמודו של עולם אתה עומד. אברהם אמר הנני ואתה אומר הנני. בקש משה שיעמדו ממנו כהנים ומלכים. א"ל הקב"ה אל תקרב הלום כלומר לא יהיו בניך מקריבין שכבר מתוקנת הכהונה לאהרן אחיך. הלום זו מלכות כמה דתימא (ש"ב ז) כי הביאותני עד הלום ואומר (שם א י) הבא עוד הלום איש. א"ל הקב"ה כבר מתוקן המלכות לדוד. אעפ"כ זכה משה לשתיהן. כהונה ששימש בז' ימי המלואים. מלכות דכתיב (דברים לג) ויהי בישורון מלך. של נעליך כל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל. וכן ביהושע (יהושע ה) של נעלך. וכן הכהנים לא שמשו במקדש אלא יחפים:

פרשה ג

(א) ויאמר אנכי אלהי אביך. הה"ד (משלי יד) פתי יאמין לכל דבר. מהו פתי נער שכן בערביא קורין לנער פתיא. ד"א אין פתי אלא לשון פתוי כמה דתימא (שמות כב) וכי יפתה איש. א"ר יהושע הכהן בר נחמיה בשעה שנגלה הקב"ה על משה א טירון היה משה לנבואה. אמר הקב"ה אם נגלה אני עליו בקול גדול אני מבעתו. בקול נמוך בוסר הוא על הנבואה. מה עשה נגלה עליו בקולו של אביו. אמר משה

יד יוסף כ תנחומא ס"ו. יומא כח: כא זוהר שמות דף כ"ב: כב תנחומא ס"ז: כג זוהר נשא דף קל"ח. זוהר בלק דף קפ"ז: כד ב"ר פ' נ"ו. במדב"ר פ' י"ד. אג"ב סוף פ"ט. ת"כ ויקרא. תוס' ברכות פ"ק. ילקוט וירא: כה ש"ר פ' מ"ה. דב"ר פ"ב. זבחים ק"ב. ילקוט וירא. תנחומא ס"ז: פרשה ג א לקמן פ' מ"ה:

ענף יוסף

להטיב ולהשפיע וכאשר יפסק השפע הוא הקוצר והחסרון בהק טובתו. והשני מגד היות שמו מתקדש ומתפרסם ע"י ישראל ובגערם ח"ו כביכול ע"ד דאמר לנס עם ה' אלה וגו' (יפ"ת): (יא) [כיון שהביט בו הקב"ה כו'] כתב היפ"ת אין זה מדברי ר"ש בן לקיש. אלא מילתא אחריתי היא והע"ג שאינו אומר דבר אחר כיון שהביט בו כו' יש כמוהו הרבה כידוע. ומפרש עתה וירא ה' כי סר פי' כאשר סר והביט בו במשה ראה והוכשר בעיניו. לראות שיהיה רועה ישראל. ודרש לראות כמו לרעות בחלוף האל"ף בעי"ן: (יב) [רבי אבא בר כהנא אמר כל מי שנכפל שמו הוא בשני עולמות] ובזוהר אי' אברהם אברהם פסיק טעמיה בגויה. משה משה לא פסיק טעמיה בגויה. רמז לנו ענין מדריגת משה אין היתה יותר נעלה ממדריגת אאע"ה. (וכן מכולם שנכפל שמם) וכידוע מ"ש גדול מה שנא' במשה ממ"ש באברהם. ולפיכך זכה משה שתנתן התורה על ידו דוקא:

פרשה ג (א) [טירון היה משה לנבואה] זה לשון מוסף הערוך בערך טרן ב' מדרש ש"ר ריש פ"ג בשעה

מתנות כהונה

מצלים העליון ולמעלה היה בוער וכן לבו כל אדם גם הוא נתון בצלים העליון של גבהו: ה"ג ממלאכתו מרעיית צאנו: סר חטף. אבל והפוי ופסוק הוא במלכים א' כ': קרוב. נגה הנה ובא הנה: ה"ג ויאמר הנני הנני לכהונה: עוד הלום איש גרסינן. ופסוק הוא בשמואל א' סי' י': טירון נראה שהוא לשון טרוניא שפירושו עלילה כמה דאת אמר אין הקב"ה בא בטרוניא על בריותיו כלומר שהנבואה לא מצאה מקום היאך תחול עליו והרב ש"ס כ' בפרשה זו וז"ל שהיה משה טירון לנבואה פי' תינוק גם טכל לומר ל' שררה ושלטון ועיין בערוך כלומר שהנבואה היתה צריכה לשרות עליו כפי רצונו וכאשר שהיה יכול לסבול ולא כפי מעלתה ורצונה ומנהגה: בוסר. קוהה ומבזה על הנבואה ובתנחומא פרשה זו ח"ל ולעולם ע"ז בשורה ענ עובדיה פי' קוהה ומולם וכאן ר"ל שלא יאמרו שאין בה כח להגלות בקול גדול וע' לעיל דף ס"ד סוף

עץ יוסף

ואין מניחין להוציאה וידו משתרטת: כך כשירדו ישראל כו'. במדרש אבכיר פירש הנמשל שהמצרים קבלו בתחלה לישראל בסבר פנים יפות וכשבקשו לצאת לא הניחום. ולפ"ז הסנה משל למצרים והיד והעוף הוא ישראל ואברהם: כך כשירד אברהם כו'. טעם רמז הענין של אברהם כאן לומר כמקרה הזה יקרה למצרים עם ישראל שאע"פ שכשנצטערו לישראל היה כישן ה' ולא פקד עליהם ולכן לא הרגישה בהם בריה. מ"מ בצאתן ידין בהם כדי רשעתם. כי מה שאירע לאברהם בכל זה אירע לבניו כדאי' בב"ר פ"מ: עלה אחת כגון קינא: הדס עושה שלש. כלו' היותר מרובה בעלים ההדס שנקרא עץ עבות ואפ"ה אינו עושה אלא שלשה. אבל הסנה כולו ה' עלין: אלא בזכות כו'. שלא היה בידם מעשים טובים להגאל בהם כדלעיל פ"א. ולא פליגא הא אמאי דקאמר התם למען שמו. דהא והא גרמי: שיהיה ק"כ שנה. וכמו שהסנה בוער באש ואינו אוכל כך לא ייבש חומו הטבעי עד ק"כ שנה. ולא יתקרב מיתתו בעבור טורח הצבור ולא יתיירא מלקבל עליו טורח הצבור: (י) מעלה לולבין לבת אש דריש ליה לשון לולבין וכן נמצא בערוך ערך לולב האוכל כו' ולולבי גפנים כו' פי' לולבין הפרחים שעולין בשורש האילן וי"א לב האילן עכ"ל: ושורפת ואינה אוכלת. פי' שדולקת בעצמה אע"פ שאינה נאחזת בדבר אחר כאומרו והנה הסנה בוער באש וגו' ר"ל אע"פ שהאש בערה בסנה לא נחסר מהסנה כלום כי האש לא היה נתפס בו כלל ומאליו היה בוער בו. משא"כ האש של מטה שאינו דולק ושורף כי אם אחר שנתפס ונאחז בעצים: והיא שחורה פי' שאינה אדומה ממש אלא נוטה לשחרות כלהב הפנימי שבלהבת אש של מטה: שמא יהיו המצרים מכלין את ישראל. ואע"פ שעכשיו שולחו לגאלם מכיון דבתוך זמן שהוא הולך ובא תכבד העבודה עליהם עד שאמר למה הרעות לעם הזה כו'. היה אפשר ביהבוש משה שיכלום המצרים ולא יגאלו: ולא היה מבקש ליבטל. כי חשב שהדבור מאיזה אדם ולא הבין מדעתו שהי' ענין אלהים ולכן לא רצה ליבטל ממלאכתו רעיית הצאן שנמצא עושה מלאכתו רמיה. הראה לו אותו דבר חדש ומשונה מן הטבע כדי שיהפוך פניו כו': שכן אתה מוצא בתחלה וירא כו'. כצ"ל בתחלה וירא מלאך ה' אליו ולא הלך משה וכיון שראה אותה דבר נפלא מאד ביטל ממלאכתו וכו'. ור"ל דהכתוב מדבר משני ענינים. א' וירא מלאך ה' בלבת אש. ב' והנה הסנה בוער באש ואיננו אוכל. ומדאמר אחר זה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע כו'. דייק ממילת הזה שבא למעט ענין הראשון שהוא מראות המלאך שאותה לא סר לראות כלל מפני ביטול מלאכתו. ורק לראות דבר חדוש ונפלא כזה אז סר לראות: (יא) ה' פסיעות דורש הה"א שבמלת אסורה שרומז לה' פסיעות של ההסרה. ובתנחומא גרס ג' פסיעות וע"ש מ"ש והיפ"ת גרס גם כאן שלש פסיעות: שנא' וירא ה' כי סר לראות. דממלת לראות משמע דאין ההסרה רק הפיכת פנים הנהוגה להבטה בעלמא: כיון שהביט בו הקב"ה נראה לי לגרוס כיון שהביט בו אמר הקב"ה כו'. והאי כיון שהביט קאי אמשה שסר לראות. וכן אי' בתנחומא רשב"ל אמר לא פסע אלא לצוארו עקם א"ל הקב"ה נצטערת לראות חייך כדאי אתה שאגלה עליך מיד ויקרא אליו ה' וכו'. ור"ל כיון שהביט בו רק בהבטה ולא הגיע בו ולא הלך אל המראה הזה מתוך נאמנות גדול שלא לבטל. לכך אמר נאה זה לראות את ישראל. וכן הוא הפירוש בתנחומא הנ"ל: אמר ר' יצחק מהו כו'. מפרש מלת סר מלשון עצבון רוח. והזר על משה שהיה סר וזעף לראות בצערן של ישראל: מיד ויקרא כו'. הכר אליו שיקבל עליו להיות רועה ישראל: (יב) יש בו פסיק בין חיבה לחיבה עומד מקל להפסיק: וקורא פלוני פלוני מבלי הבדלה והפסק בנתיים מרוב צערו. וכן כביכול ה' מצטער בצער ישראל והיה ממהר לקרוא למשה שיבא משם ויגאלם: עם כל הנביאים הפסיק כו'. רוח הקודש ששורה ע הנביאים אינה שורה אלא במשקל. יש שמתנבא ספר אחד ויש שנים כדאיתא בויק"ר פ' ט"ו. ולכן הפסיק הדבור מהם. אבל משה רבינו היה ה' מדבר עמו עד יום מותו: ל' חבה לשון זירוז כפל השם הוא לשון חבה שע"י שחביב הוא לו מעלהו על שפתו פעמים. גם כן הוא לשון זירוז כי כשיקרא האדם במהירות למהר להזדרז בדבר יכפל שמו בקריאה התכופה. וע' בב"ר פ' נ"ו. ובמד"ר פ' י"ד. ואגד"ב פ"ט: אצל אברהם שלמד כל התורה כדאי' בב"ר פ' מ"ד ובתנחומא ריש סדר לך לך: שלמד יותר ממני לפי שאברהם למד מעצמו. ויצחק קבל מאברהם ועוד הוסיף מדיליה [ת"נ]. והיפ"ת פי' שלמד יותר ממני היינו פלפול וטעמי הדברים: ששימש יותר ממני כדאמר בב"ר פ' ס"ח כ"ד שנה שהיה בבית עבר לא שכב. וגדולה שימושה של תורה יותר מלימודה ודקדק בלשונו לומר יותר ממני דיצחק נמי שימש את שם ועבר כדאי' לעיל בב"ר וישב אברהם אל נעריו ויצחק היכן היה ר"ב בב"ר דתמן שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה לכך אמר ששימש יותר שהוא היה אצלם עד בן ס"ד שנה וכמו שכתבתי לעיל: שלמדה מפי הקב"ה ואינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד. אבל האבות קבלו תורה מקבלת שם ועבר: הוא בשני עולמות בעוה"ז ובעוה"ב. ועי' בב"ר פ"ל: (יג) הנני לכהונה כו' שלפי שהנני לשון זימון כדפרש"י. פירשו בזה שהתקין עצמו לעבודת שמים במאד מאד. ולפי שהעבודה המופלגת היא כהונה גדולה אשר בה טורח גדול. וכן המלכות להנהיג הצבור אשר בו טורח מרובה לכך אמר שבמאמר הנני רמז לשני עבודות גדולות אלו אוי"ל דנלמד מדאמר הקב"ה אל תקרב הלום לכהונה ומלכות ש"מ דהוא ביקש ואמר הנני לכהונה ומלכות: בקש משה שיעמדו ממנו כהנים ומלכים. שמה שאמר הנני לכהונה ומלכות לאו על עצמו. כי מזה לא נדחה אלא על בניו הוא שהיה מבקש. וזהו שלא ניתן לו. וזהו שאמר כלו' ולא יהיו בניך מקריבים. הוא הוספת איזה מעיין שפירש כן על מלות אל תקרב מלשון הקרבת קרבנות ולא לשון הגשה כפשוטו אבל בב"ר פ' נ"ה גרים א"ל אל תקרב הלום ואין קרב אלא כהונה שנאמר והזר הקרב יומת. וזה מוכרח שהוא לשון הקרבת קרבן כי על ההגשה בלבד אין חיוב מיתה כלל: שכבר מתוקנת משפת ימי בראשית והא דאי' לקמן פ"ג ויחר אף ה' במשה. שמשלה כהונה מן משה וניתנה לאהרן כו' והכא אמר דכבר בסנה ניטלה ממנו הכהונה. הכוונה דמתחלה היה משה ראוי לכהונה ואל תקרב הלום לכהונה היינו שבניו לא יקריבו אבל הוא יקריב כל ימי חייו. ובחרון אף ניטלה ממנו ג"כ. ולא שימש אלא ז' ימי מילואים: אעפ"כ ר"ל אף שלא זכה שימשך מלכותו וכהונתו לזרעו מ"מ זכה בעצמו לשתיהן: דכתיב ויהי בישורון מלך. וס"ל דקאי על משה. ודלא כמ"ד שהוא הקב"ה: כ"מ שהשכינה נגלית כו'. ולא מפני שהמקום מצד עצמו היה מקודש ולא קאמר אדמת קודש אלא מפני השכינה אשר בו עכשיו. והביא ראייה מיהושע שהרי ביריחו היה ואינו מקום קדוש אלא לפי שעה מפני שהשכינה נגלית שם. ומ"ש וכן הכהנים ס' כלו' והשתא טעמא דכהנים אינו מפני קדושת המקום בעצמו אלא מפני שעם השכינה נגלית:

פרשה ג (א) הה"ד פתי יאמין כו' משום דבפתוי בא ה' למשה מייתי האי קרא דמפרש ליה לשון פתוי. ומפרש ליה לשון נער נמי: מהו פתי נער. וע"י נערותו מאמין לכל דבר: טירון נער או רך בשנים שלא הורגל עדיין בנבואה כי ברגע זו התחיל להרגיל בה. ובא לתת טעם למה יפחד אם יגלה עליו בקול גדול. משום שהיה עדיין רך בשנים: בוסר הוא מזלזל כי דבר ה' בזה מתרגמינן פתגמא דה' בסר. ופי' שלא יחשוב שהוא קול נבואי. שראוי להיות נורא מאד. ולכן הוצרך להיות קולו של אביו ומפני כבוד אביו הוצרך להשיב:
הנני

משה הנני מה אבא מבקש. אמר הקב"ה איני אביך אלא אלהי אביך בפתוי באתי אליך כדי שלא תתירא. אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. שמח משה ואמר הא אבא נמנה עם האבות ולא עוד אלא שהוא גדול שנזכר תחלה: (ב) ויסתר משה פניו. אמר אלהי אבי עומד כאן ואיני מסתיר פני. ב ר' יהושע בן קרחה ור' הושעיא. אחד מהן אומר לא יפה עשה משה כשהסתיר פניו שאילולא לא הסתיר פניו גלה לו הקב"ה למשה מה למעלה מה למטה מה שהיה ומה שעתיד להיות. ובסוף בקש לראות שנא' (שם לג) הראני נא את כבודך. אמר הקב"ה למשה אני באתי להראות לך והסתרת פניך. עכשיו אני אומר לך כי לא יראני האדם וחי כשבקשתי לא בקשת. וא"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי אעפ"כ הראה לו. ג בשכר ויסתר משה פניו (שם) ודבר ה' עם משה פנים אל פנים. ובשכר כי ירא (שם לד) וייראו מגשת אליו. ובשכר מהביט (במדבר יב) ותמונת ה' יביט. ור' הושעיא רבה אמר יפה עשה שהסתיר פניו. א"ל הקב"ה אני באתי להראות לך פנים וחלקת לי כבוד והסתרת פניך. חייך שאתה עתיד להיות אצלי בהר מ' יום ומ' לילה לא לאכול ולא לשתות ואתה עתיד ליהנות מזיו השכינה שנא' (שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. אבל נדב ואביהוא פרעו ראשיהן וזנו עיניהן מזיו השכינה שנאמר (שם כד) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו והם לא קבלו על מה שעשו: (ג) ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי. הה"ד (איוב יא) כי הוא ידע מתי שוא. ידע הקב"ה העם המתים על השוא לעשותו. ד"א ידע הקב"ה העם העתידים לעשות שוא ונהרגים כמה דתימא (ישעיה ג) מתיך בחרב יפולו. אלא (איוב יא) וירא און ולא יתבונן. כיצד אתה מוצא בשעה שיצאה הגר מביתו של אברהם היא ובנה מה כתיב (בראשית כא) ויכלו המים מן החמת ותלך ותשב לה מנגד. א"ר ברכיה התחילה מטחת דברים כלפי מעלה אמרה רבון העולם אתמול אמרת לי הרבה ארבה את זרעך והיום הוא מת. מיד ויקרא מלאך אלהים אל הגר. א"ר סימון בקשו מלה"ש לקטרגו אמרו לפניו רבון העולם אדם שעתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו את הבאר. נאה להעלות לס' רבוא שהן עתידין לומר לפניך (שמות טו) זה אלי ואנוהו. אמר להם עכשיו צדיק הוא או רשע. אמרו לפניו צדיק הוא. א"ל איני דן את האדם אלא בשעתו לכך כתיב (איוב יא) וירא און ולא יתבונן. וכן כשהיו ישראל במצרי' ראה הקב"ה מה שעתידין לעשות הה"ד ויאמר ה' ראה ראיתי. ראיתי לא נאמר אלא ראה ראיתי. אמר לו הקב"ה משה ד אתה רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראיות. אתה רואה אותן באין לסיני ומקבלין תורתי. ואני רואה אותן מקבלין תורתי זהו ראה. ראיתי זו ראיית מעשה העגל שנא' (שמות לב) ראיתי את העם הזה כשאבא לסיני ליתן להם את התורה אני יורד בטטראמולי שלי שהן מתבוננים בי ושומטים אחד מהן ומכעיסים אותי בו. אעפ"כ איני דנם לפי המעשים העתידין לעשות אלא לפי הענין דהשתא כי שמעתי את צעקתם אע"פ שידעתי מכאוביו שעתידים לעשות הוי ראה ראיתי. מהו כי ידעתי את מכאוביו יודע אני כמה עתידים להכאיבני במדבר כמה דתימא (תהלים עח) כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון ואעפ"כ איני נמנע מלגאלם. א"ר שמואל בר נחמן הדבר הזה שפט עתניאל בן קנז לפני הקב"ה אמר לפניו רבון העולם כך הבטחת את משה בין עושין רצונך בין לא עושין רצונך אתה גואלם שנא' (שופטים ג) ותהי עליו רוח ה' וישפוט את ישראל. לכך כתיב כי ידעתי את מכאוביו ואעפ"כ אני גואלם: (ד) וארד להצילו מיד מצרים וגו'. אמר הקב"ה למשה אני אמרתי ליעקב אביהם (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך וגו'. ועתה ירדתי לכאן להעלות בני כמו שאמרתי ליעקב אביהן. ולהיכן אני מעלן אל המקום אשר הוצאתים משם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותם הה"ד ולהעלותו מן הארץ ההיא. ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי. עד עתה לא בא צעקתם לפני שלא הגיע הקץ שאמרתי לאברהם (שם טו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. א"ר

יד יוסף ב לקמן פ' מ"ה: ג לקמן פ' מ"ה. תנחומא שמות ואחרי. ויק"ר פ' כ': ד לקמן פ' מ"ב ופ' מ"ג. דב"ר פ"ג. תנחומא כ"ו:

מתנות כהונה

סוף ע"ב: ה"ג בקשת. עכשיו שבקשת איני מבקש: ה"ג הראה לו שלש בשכר כו': ודבר ה' אל משה וגו'. בעין יעקב בפ"ק דברכות לא גרס הכי אבל בויקרא רבה פר' כ' גרס כמו כאן: והם לא קבלו כו'. זהו פירוש של ואל אצילי וגו' לא קבלו עונש על מה שעשו שלא כהוגן מכלל שהיו ראוים לשליחות יד וכמו שפירש"י שם: המתים. נראה שהוא ל' המתנה ואולי ר"ל הממתינים: ולא יתבונן. עשה עצמו כאילו אינו מתבונן בה: מטחת. משלכת וזורקת ודרש ל' כמטחוי: בצמא. כדאיתא בפ' חלק ובאיכה רבה שהגולים מבני ישראל הלכו אצל בני ישמעאל ובקשו מהם שישקום מים והם לא עשו כן אלא המיתום כדאיתא שם: בטראמילין שלי. הרמב"ן ז"ל בפר' כי תשא פי' ארבע פרדות שטרא בל' יון ארבע מולין

ענף יוסף

בשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא למשה טירון היה משה לנבואה פי' בלשון רומיי שם כלוי לאנשים אשר לא נכו במלאכת מה. ובפרט בחורים אשר לא חונכו במלחמה אשר היו לוקחים אותם מדי שנה בשנה ללמדם מלחמה. ונאמר ענין זה אצל הרומיים בתיבת טירונין עכ"ל שם. ומדרש זה הו' ג"כ לקמן פרשה מ"ה ד' קנ"ע סוף עמוד ד' טירון היה משה לנבואה כו'. וצריך לדעת כי מלת טירן יש לה ב' הוראות ונבדלים לפי הבדל כתיבת אותיותיהם בל' רומי ויוני. א' הוא טירא ולא פירושה כמו שפירשה בעל מוסף הערוך הנ"ל ומענין זה אמר כאן ובפ' מ"ה שם טירון היה משה לנבואה כלו' דבר חדש היה אצלו הנבואה. ב' בל' רומי טיראנוס ולא פירושה ממשלה ואדנות. וזהו שתרגום סרני פלשתים טורני פלשתאי. אך את"ז בהמשך הזמן שהתחילו הרומיים למשול בחוזקה וכל דאלים גבר לזה קראו לכל ממשלה המעשקת אנשיה טיראניא עכ"ל שם. ומזה מ"ש אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. פי' בממשלה חזקה לאנסם ולנוגשם לקיים צווי מה שאין בכחם (מהמופלג מ' משה הייקילם מווילנא): (ג) [אלא לפי הענין של עכשיו כי שמעתי את צעקתם אע"פ כו' הוי ראה ראיתי מהו כי ידעתי כו'] ראיתי מגיהים שכתבו שכך צ"ל לפי הענין דהשתא הוי ראה ראיתי. ולא לצעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו אע"פ שידעתי את מכאוביו יודע אני כמה עתידים כו' ואעפ"כ איני נמנע מלגאלם ועיין מ"ש בעץ לפרש הנוסחא שלפנינו

עץ יוסף

הנני מה אבא מבקש. שחשב שאביו קרא לו משום שלא שמע עדיין במותו: שמח משה כו' דק"ל למה לא אמר אלהי אביך ואלהי אבותיך אברהם כו' כדלקמן. ומתרץ שבא לשמח את משה שיאמר הא אבא נמנה עם האבות. ואילו היה מפסיק בתיבת אלהי אבותיך היה נראה כמפסיק את עמרם מהאבות [ת"נ]: (ב) אלהי אבי עומד כאן כו'. לאו דוקא דאלא הדבר באלהי אביו. אלא נקט זה לפי שמוזכר כן תחלה: אחד מהן אומר לא כו'. נ"ל ריב"ק אומר לא יפה כו'. דהא בסמוך קאמר ור' הושעי' רבה אמר כו'. וכן הוא לקמן פ' מ"ה ובברכות: לא יפה עשה משה כו' דבאותו פעם היה עת רצון לגלות לו מה למעלה וכו' ובסוף בקש פי' דמתחלה לא היה עדיין רגיל ומלומד בנבואה · משא"כ אחר כך [ת"נ]: עכשיו אני אומר לך כי לא יראני האדם וחי. נראה שבגזרתו אמר כך. ויהיה פי' לא תוכל לראות לפי שלא אתן לך מקום. או פי' איני נותן לך רשות כדפרש"י בחומש. ודייק זה מדכתיב לא יראני לשון עתיד משמע שעד כאן היה אפשר לראות ויחיה: אעפ"כ הראה לו. ר"ל אע"פ שלא הראה לו פניו מ"מ הראה לו שכר אחר דהא עכ"פ משה כיון לטוב רק שלא יכול לראות פניו בפעם הראשון. אבל בפ"ק דברכות משמע שר' יהושע דסכנין פליג על ריב"ק [יפ"ת]: ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ולא כתיב פה אל פה כדכתיב בפ' בהעלותך. אלא ש"מ להורות בא שבא לו בשכר ויסתר משה פניו [ת"נ]: ויראו מגשת אליו לגשת מבעי ליה. מאי מגשת. אלא ה"ק מה שיראו לגשת אליו בזכות שהוא לא רצה לגשת [ת"נ]: ותמונת ה' יביט. שמרמז על פסוק כי ירא מהביט. ולהורות בא ש בזכות זה זכה לתמונת ה' יביט [ת"נ]: ותמונת ה' יביט פרש"י בברכות זה מראה אחורים כך שנויה בספרי: לא לאכול ולא לשתות. ר"ל אשר אין בו לא לאכול ולא לשתות: ואתה עתיד ליהנות מזיו השכינה. כנגד שהוא הסתיר פניו לבלתי ליהנות מזיו השכינה: אבל נדב ואביהוא כו'. הזכיר זה חזוק לדבריו שיפה עשה משה שהסתיר פניו. שהרי נדב ואביהוא שזנו עיניהם מן השכינה ולא הסתירו פניהם ולא קבלו שכר על מה שעשו: פרעו ראשיהם כלו' הגביהו ראשם לראות בכל מה דאפשר. הפך ויסתר משה פניו וכדאיתא בויקרא רבה פ"ך [יפ"ת]: (ג) ידע הקב"ה העם המתים על השוא. שהם ממיתים את עצמם לעשות השוא. שהרשע הזה ממית את עצמו לעשות רעה ולעבור עבירה. ובדבר אחר מפרש מתי שוא המתים והנהרגים אח"כ ע"י אחרים על עסקי שוא. ר"ל בעונש השוא [ת"נ]. או בדבר אחר מפרש מתי שוא כפשוטו לשון אנשים רק למד בג"ש שהן נהרגים אח"כ ע"י אחרים בעונש השוא. והכוונה לשני הפירושים מ"ש בסמוך וירא און ולא יתבונן שלא מסתכל בעתיד [יפ"ת]: ונהרגין חבר ענינם לומר אע"פ שהשתא המור הוא שחייב מיתת ב"ד ועוד דטיבותא לגבייהו שימותו מתחלה זכאין כיון דסוף סוף נהרגין. עכ"ז לא יפקוד על העתיד [יפ"ת]: אדם שעתיד להמית כו'. ולכן אע"פ שאמרת הרבה ארבה וגו' ראוי הוא לבטל ולא לעשות לו נס גדול כזה: בצמא כדאי' בחלק ובאיכה רבתי שהגולים מבני ישראל הלכו אצל בני ישמעאל ובקשו מהם שישקום מים והם לא עשו כן ע"ש. וגם בתנחומא סדר יתרו: שעתידין לומר זה אלי ואנוהו. ר"ל מפני שהיה מקום לקטרג אמעשיהם שהיו מריבים ומתלוננים בעת העלאת הבאר כדכתיב המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל וגו'. לכך סיימו דאף שהם אינם כדאי לנס מ"מ ששים רבוא טף שבהן הראוים כמ"ש בסוטה התינוקות הכירוהו תחלה ואמרו זה אלי ואנוהו [ת"נ]: צדיק הוא לעיל פ"א אמר שגרשו אברהם על שיצא לתרבות רעה. אלא לענין משפט זה הוא צדיק שעדיין לא המית בני ישראל בצמא. או אפשר שע"י החולי הרהר בתשובה:

ראיתי לא נאמר. אלא ראה ראיתי: אתה רואה אותן באין לסיני כו'. ר"ל זה ראה משה מדעתו ומשכלו כי אחר שהיה מקובל שהקב"ה יתן תורה לישראל כשיצאו ממצרים כמ"ש לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. וראה שהקב"ה נגלה לגאלם. ידע שהם באים לקבל את התורה בכאן: שנא' ראיתי ומדכתיב הכא ראיתי כדהתם משמע דראיה זו מעשה העגל כראייה דהתם: בטטראמולי הוא דמות ד' חיות פני אדם פני אריה פני שור פני נשר הנושאים המרכבה. ופי' טטרא בלשון יון ארבע. ופי' מולי פרדות כמו מולאות של בית רבי: ושומטין אחד מהן היינו פני שור שהוא מהשמאל כי המירו את כבודם בתבנית שור כדלקמן פ' מ"ב: אע"פ שידעתי ופי' כי ידעתי כמו כי עם קשה עורף הוא. רפאה נפשי כי חטאתי לך. שפירושו אע"פ: שעתידים לעשות לא מכאוב שבלוחם כפשיה דכבר נאמר עני עמי. ומפני נוגשיו. אלא מכאוב שעתידים לעשות. והיינו העגל. אף שהוא עון גדול ואילו חטאו עתה בזה לא הייתי גואלם. אך כיון שעל עון ע"ז שעשו במצרים עשו תשובה. והעגל שיעשו במדבר עדיין עכ"פ לא עשו. לכך לא יעכב החטא זה מלגאלם כיון שאיני דן על העתיד. וזה דייק מראה ראיתי. ומה שאמר המדרש עוד מהו כי ידעתי את מכאוביו. הוא כמו דבר אחר. משום דלפי פי' הראשון ה"ל לכתוב מכאובו בלשון יחיד. לכן מפרש על המכאובים הרבה שיעשו במדבר כדכתיב כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון. ויעציבוהו הוא לשון עצב ומכאוב. וכינה העונות במכאובות כלפי מעלה שדברה תורה כלשון בני אדם: כך הבטחת את משה. פי' ממאמר כי ידעתי את מכאוביו. בין ראויים ובין אינם ראויים אני גואלם וכדמסיים והזיל: שנאמר ותהי עליו רוח ה' וישפוט את ישראל ויצא למלחמה. דרשו דוישפוט את ישראל הוא נמי צורך ותיקון מלחמה. ולא אמשפט כפשוטו אלא כשראה ישראל נתונים ביד שוסיהם ע"י עבירות שבידם היה רוצה להושיען והיה מקרב את משפטן לפני ה'. ואמר רבש"ע הושיעה את עמך ואם לא תושיעם לפי שעברו על התורה הרי כבר הבטחת ע"י משה בין עושין רצונך ובין אין עושין לא תמנע מלגאלם [יפ"ת]: לכך כתיב כי ידעתי את מכאוביו. כלו' הבטחה ניתא דכתיב כי שפירושו אעפ"כ: (ד) אני אמרתי ליעקב כו'. דכתיב וארד. בא לומר שקיים הבטחת יעקב. ואע"ג דירידה הכא לא היתה אלא במדין. ולא במצרים מ"מ אין נפקותא בזה משום דלצורך מצרים היתה [ת"נ]: כמו שאמרתי ליעקב ואע"פ שאנכי ארד עמך עם יעקב מדבר. לא על עצמו לבד מדבר אלא גם זרעו אתו. כי הגלות התחיל בו. וההבטחה שיעלנו גם עלה היא גאולת הבנים [יפ"ת]: ולהיכן אני מעלן. לפרש סיפא דקרא ולהעלותו מן הארץ ההוא וכו' בא: אל המקום אשר הוצאתים משם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותם הה"ד כו'. דמה צורך להאריך בפסוק ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש. אל מקום הכנעני והחתי והאמרי וגו'. לכן קאמר שזה שאמר שני לשונות הוא נגד שני דברים. שכנגד שנשבע הקב"ה לאבותם אמר ולהעלותו וגו' אל ארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש. כי מטעם שבחה מזולתה נשבע להם להורישה לבניהם. ולכן הוזכר ארץ בשבועת האבות. לאברהם קום התהלך בארץ וגו'. ליצחק אתן את כל הארצות האל. ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה. וכנגד אשר הוצאתים משם אמר אל מקום הכנעני והחתי וגו'. ולא אמר אל ארץ הכנעני. משום שבאמת אינו ארץ הכנעני שהוא לקה מזרע של שם ושייך לישראל שהם מזרעו של שם. רק הוא מקום הכנעני שהכנענים ישבו שם. לכן אמר הקב"ה שיחזיר את ישראל למקומם ולארצם: עד עתה כו' שלא בא הקץ. לשון ועתה דייק: שלא הגיע הקץ אבל עכשיו

א"ר אלעזר לכה וודאית חח"א שבסוף התיבה לומר אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם: (ה) ויאמר משה אל האלהים מי אנכי. א"ר יב"ל משל למלך שהשיא את בתו ופסק ליתן לה מדינה ושפחה אחת מטרונית ונתן לה שפחה כושית. א"ל חתנו לא שפחה מטרונית פסקת ליתן לי. כך אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים כשירד יעקב למצרים לא כך אמרת לו אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה. ועכשיו אתה אומר לי לכה ואשלחך אל פרעה לא אנכי הוא שאמרת לו ואנכי אעלך גם עלה. ד"א מי אנכי ר' נהוראי אומר ה אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי לך והוצא את ישראל היכן אני משכים בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה. מנין לי לספק במאכל ובמשתה כמה חיות יש בהן כמה מעוברות יש בהן כמה תינוקות יש בהן. כמה מיני מזונות התקנת להם לחיות שבהן. כמה מיני רכוכין התקנת למעוברות. כמה קליות ואגוזין התקנת לתינוקות. והיכן פירושו של דבר זה בשיר השירים שנא' (שיר א) הגידה לי שאהבה נפשי. א"ל הקב"ה מן חררה שהיא יוצאה עמהן ממצרים מספיק להן ל' יום אתה יודע איך אני עתיד להנהיגן. ד"א מי אנכי אמר לפניו רבש"ע היאך אני יכול ליכנס למקום לסטים ולמקום הורגי נפשות הוי מי אנכי כי אלך אל פרעה וגו'. וכי אוציא את בני ישראל מה זכות יש בידם שאוכל להוציאם. א"ל הקב"ה כי אהיה עמך. אין אומר אהיה עמך אלא למי שהוא מתיירא. וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. ובדבר הזה תהיה ניכר שאתה שלוחי לפי שאהיה עמך וכל מה שתרצה אעשה אני. בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. מה שאמרת באי זה זכות אוציאם ממצרים הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידין לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם: (ו) ויאמר משה אל האלהים. מהו שאמר לו כי אנכי שלחתיך. אמרו רבותינו ז"ל סימן לגאולה הראשונה שבאנכי ירדו ישראל למצרים שנא' (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה. ובאנכי אני מעלה אתכם. וסימן לגאולה האחרונה שבאנכי הם מתרפאין והן עתידים להגאל שנא' (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא. ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא. א"ר שמעון לודייא בשם ר' סימון בשם ר"ל אמר משה עתיד אני להעשות סרסור בינך וביניהם כשתתן להם את התורה ותאמר להם אנכי ה' אלהיך אלהי אבותיכם שלחני אליכם. אותה שעה ז נתברר משה על עסקיו שנתיירא אם ישאלו לו מה שמו מה יאמר להם. באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הקב"ה את השם הגדול. ויאמר אלהים אל משה. א"ר אבא בר ממל א"ל הקב"ה למשה ח שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני נקרא. פעמים שאני נקרא באל שדי. בצבאות. באלהים. בה'. כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים. וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות. וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא אל שדי. וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה'. ט שאין ה' אלא מדת רחמים שנא' (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנון. הוי אהיה אשר אהיה אני נקרא לפי מעשי ר' יצחק אמר א"ל הקב"ה למשה אמור להם אני י שהייתי ואני הוא עכשיו ואני הוא לע"ל לכך כתיב אהיה ג' פעמים: (ז) ד"א אהיה אשר אהיה. רבי יעקב ב"ר אבינא בשם ר' הונא דציפורין אמר יא אמר הקב"ה למשה אמור להם בשעבוד זה אהיה עמם ובשעבוד הן הולכין ואהיה עמם. אמר לפניו וכך אומר אני להם דיה לצרה בשעתה. א"ל לאו כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם. לך אני מודיע להם איני מודיע. ד"א אהיה. ר' יצחק בשם ר' אמי אמר בטיט ובלבנים הן עומדים ולטיט ולבנים הן הולכים וכן בדניאל (דניאל ח) ואני דניאל נהייתי ונחליתי. אמר לפניו וכך אני אומר להן. א"ל לאו אלא אהיה שלחני אליכם. א"ר יוחנן אהיה אשר אהיה ביחידים אבל במרובים על כרחם שלא בטובתן כשהן משוברות שיניהן מולך אני עליהם שנא' (יחזקאל כ) חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ד"א דא"ר ענניאל ב"ר ששון אמר הקב"ה לכשאני מבקש אחד מן המלאכים שהוא אחד משלישו

יד יוסף ה שמ"ר רבה פ"א סי' מ"ד. ותנחומא ס"ז: ו לקמן פ' כ"ט סי' ד'. מכילתא בשלח. קידושין ל"ח. שמ"ר רבה פ"א סי' מ"ד: ז עי' בויק"ר פי"א ומה שכתבתי ע"ז בסוף מדרש איכה שנדפס בשנת תקפ"ט: ח תנחומא ס"ז: ט ספרי ת"ב פיסקא ד' סוף פיסקא כ"ו: י שוח"ט מזמור ע"ב: יא ברכות ט':

מתנות כהונה

מולין פרדות כלו' במרכבה שלי והרמז לדמות ארבע חיות הקבועים בכסא הכבוד כדכתיב בריש ספר יחזקאל וכתיב ופני השור מהשמאל והם שממוהו ועשו את העגל (והרמב"ן שם ובחיי פ' זו הביאו מדרש זה בלשון יותר ברור. וע"ל פר' מ"ב): **וודאית**. הה"א מורה על הברור כמ"ש לגאולה לדיוקא התחתונה שבשמאל: ה"ג יוצאים משם. ד"א מה שאמר לו האלהים וגו': **שבאנכי** הם מתרפאין כו'. עי' בילקוט ישעיה פסוק אנכי אנכי [רמ"ז שנ"ו]: **מה יאמר** לה גרסי'. וזהו ענין הבירור שלא רצה לילך בשליחות עד שידע היאך ישיב להם על שאלתם שלא תפום בדבריו ובספר עבודת הקודש גרס כמו כאן ואם כן מילתא באפי נפשיה היא: **הוי אהיה** כו'. ופירושו אהיה נקרא לפי מה אשר אהיה במעשה: **וכך אני** כו'. בתמיה: **לאו**. לא אמרתי שתאמר להם כך אלא לך הודעתי ולא להם: **אשר אהיה**. פירושו יחידים שיתפללו ויבחרו בי אהיה לאנשים ואם לא יתפללו בידו הוא לפרוק עול אבל הרבים לא אניחם לפרוק עול שמים. וזהו מה שכתוב שליטית אהיה שלחני אליכם: **לטיט ולבנים**. רמז להם שיחזרו לשעבוד בגלות ודרש אהיה וגו' לשון שברון ושעבוד כד"א נהייתי ונחלתי שפירושו ענין שבר: **אלא** אהיה. אהיה להם לעזרה בגלות זה ולא תודיע להם גלות אחר: **משוברות** כו'. כלומר אע"פ שהוא להם שברון רוח וקהיית שניים: ה"ג **אמלוך** עליכם: **ד"א** דאמר כו'. וחוזר לפי' אהיה

עץ יוסף

ועכשיו כבר הגיע כשהנה מלידת יצחק כמ"ש חז"ל: **לכה וודאית** הה"א שבסוף התיבה כו'. פי' כיון דכתיב ה"א בסוף תיבותא על כרחינו נקרא אותו לכה בקמ"ץ תחת הכ"ף. כלו' עליך הדבר מוטל דוקא ולא לאחר. משא"כ אילו היה כתוב לך בלא ה"א בסוף אז אפשר לקרותו לך ג"כ [שהוא ההליכה בציווי]: (ח) **ליתן** לה מדינה. זה מרמז על ארץ ישראל: **ושפחה** אחת מטרונית. מיוחסת מזרע מלוכה. והנמשל הוא על השכינה ועליה יכול לומר אנכי כי הוא הוא. וקראה שפחה ע"ש שלפעמים השכינה עמהם בגלות: **אמר לו חתנו** אף כאן דבר משה בעד כל ישראל: **לא כך** אמרת לו אנכי ארד כו' ולא ס"ל לריב"ל ההיא דאמר לעיל וארד להצילו אני אמרתי ליעקב אנכי ארד עמך כו'. דא"כ בהדיא קאמר שיקיים דברו בהעלותם. ומה לו להרהר עוד בזה: **לא אנכי** הוא שאמרת לו כו'. פי' לא יתקיים בי מה שאמרת ואנכי אעלך. ותשובת הש"ת אליו על זה כתובה לקמן פרשה ט"ו סי' ט"ו. ומרומז תשובה זו במה שאמר לו הקב"ה כי אהיה עמך. כי באמת ארד עמך למצרים ג"כ לקיים הבטחתי: **היכן אני** משכים בקיץ כו'. כלומר וכי אוכל אנכי למלאות כל שאלתם. ור"ל היכן אני משכים לתור להם מנוחה בקיץ מפני החמה שלא תזיקם ובחורף מפני הצינה שלא תזיקם ולכך צריך להקדים לבקש מקום נאות להשכיבם. והיפ"ת מגיה היכן אני מושכם בקיץ כו'. ושמעתי שאולי צריך להיות משכינם שהוא לשון מנוחה ושכונה משכים למה שדרש על זה בסמוך איכה תרעה איכה תרבין וגו' שהוא ג"כ לשון רבוצה ומנוחה: **מנין לי לספק** כו' ר"ל שלא תאמר שתשוקת האדם לסבול קור וחום כדי שיבא לארץ אחוזתו. לכן אמר מנין לי לספק במאכל ובמשתה שבלא אכילה ושתיה אי אפשר להיות: **כמה חיות** כו' ר"ל שלא תאמר שגם לידה אפשר להכין להם יבם ונקודים. לכן אמר עוד כמה חיות יש בהם כו'. כי המזונות התרופיים הצריך למעוברות ולחיות ומיני המגדנות הצריכים לתינוקות קשה להכינם לעם המעונים בעבודת פרך והלואי שיספיקו להכין מזונות פשוטים: **שנאמר הגידה לי** שאהבה נפשי. ע' בחזית שם מבואר: **מן חררה** שהיא יוצאה עמהן כו' אתה יודע כו'. פי' היא תשובה על מה ששאל מנין לי לספק במאכל ובמשתה כו' והשיב לו הקב"ה נאי לך בעקבי הצאן כו'. ר"ל מענין היציאה שיצאו ממצרים ויכינו להם מזון וצידה לדרך עוגות מצות ואותה החררה תספיק להם לס"א סעודות. זה יהיה לך לסי' לרעות את גדיותיך על משכנות הרועים כלו' כל זמן שיהיה שכונתם במדבר [ת"נ]: **תספיק להם** שלשים יום. פי' לפי שיציאת מצרים היתה בט"ו בניסן. ובט"ו באייר התחיל המן לירד להם. וע' רש"י סדר בשלח: **למקום לסטים**. ר"ל למקום שחשודים על שפיכת דמים. וזהו שאמר מי אנכי כי אלך אל פרעה ולא אמר כי אעמוד או אדבר לפני פרעה. משום שלא מפרעה היה מתיירא אלא ממה שיקרהו בדרך אשר ילך בו אשר יש בו לסטים והורגים: **מה זכות יש** בידם. זו שאלה ב'. מה זכות יש בידם שנחשב הקץ מלידת יצחק ולא ד' מאות שלמים כפשטיה דקרא. וגם אם אין להם זכות לא יוכל זכות אבות להושיעם שזכותן אינו מועיל אלא למי שעושה כמעשיהם: **אין אומר** אהיה אלא למי שמתירא. זהו תשובה למאמר איך יכנוס למקום לסטים כו': **תהיה ניכר** שאתה שלוחי. כי זה שאמר וזה לך האות לא שמשה צריך אות דהא משה ראה עם מי הוא מדבר. אלא שיהא לך אות וסימן להראות לכל שיכירו בהאות כי אנכי שלחתיך וכל מה שתרצה אעשה אני שאנכי עמך: **שבזכות התורה** כו' שאז יתהפך לבבם ומעשיהם לטוב. כי עתה העדר צדקתם הוא רק במקרה: (ו) **ויאמר משה אל** האלהים מהו שאמר לו כי אנכי שלחתיך. במדרש דפוס פראנקפורט הנוסחא דבר אחר האלהים מהו שאמר לו כי אנכי שלחתיך. וצ"ל דבר אחר מהו שאמר לו האלהים כי אנכי שלחתיך. והמ"כ מגיה ד"א מהו אנכי שלחתיך. דהיה די שיאמר כי שלחתיך ואנכי למה לי: **סימן לגאולה** קמפרש השתא וזה לך האות כי אנכי שלחתיך כי מה שאני שולחך במאמר אנכי הוא סימן לגאולה שבאנכי ירדו כו': **הם מתרפאים** אפשר שכוונת המדרש הם מתרפאים מאשמותיהם ע"ד [הושע י"ד] ארפא משובתם: **עתיד אני** ליעשות סרסור כו'. דהל"ל הנה אנכי בא אל וגו'. ואנכי למה לי. לכך דרש שקאי אמה שיהיה סרסור בקבלת התורה שהזכיר ה' בהוציאך את העם וגו'. ואמר שאז יהיה בא בין ה' ובין ישראל להיות סרסור. וא"ש הנה כשתאמר אנכי ה' אלהיך אנכי בא בנתיים. ומלת אנכי משרת לשנים. וכוונת המדרש הוא כך שבתחלה לא רצה משה. וכיון שאמר לו הקב"ה תעבדון את האלהים שיקבלו התורה. אז נתרצה משה. אך רצה להתברר על עסקיו להודיע שמו הגדול. לכך אמר דהא אני אהיה סרסור בין ישראל לבינך בקבלת התורה ושם תמסר לי כל גנזי אוצרות ושמות הקדושים והסודים. א"כ בהכרח שאהיה כדאי לכך. א"כ גם אתה תודיעני את שמך הנכבד והנורא: **שיודיענו** את השם הגדול היינו שם המפורש. כי היה שם המפורש מקובל מהאבות ביד ראשי זקניהם כפי הדין שאין מוסרים אותו אלא ליחידי סגולה והנה ידע משה כי יש שם מיוחד מסור בידם. והוא כשיצא ממצרים היה רך בשנים ולא הגיע למדרגה שימסרוהו לו. ולכן ביקש עכשיו לידע אותו כי יהיה זה לו אות ומופת על שליחותו שירצו שנודע לו בנבואה. והנה ה' לא רצה להודיעו עכשיו שלא יאות להודיע להמון בשם זה אלא בשם מסכים לפי ענין השליחות. ועל המעשה הזה מהגאולה אמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני עליכם ועניינו שיהא עמהם בצרה זו כדלקמן: **כשאני** דן כו' נקרא אלהים. בכל מקום דיין: **אני נקרא** צבאות. כמלך היוצא לצבא: **נקרא אל** שדי ע"ש שהוא משדד את המקטריגים לבלתי פגוע בו. עוד יש לומר לפי שימי הדין הם כמספר ארבעים כמספר שמר"ח אלול ועד יוה"כ. וכל ימות השנה הקב"ה תולה לרשעים את פשעיהם עד יבואו אותן הימים ימי הדין. ואם כן יהיה החשבון של כל ימות השנה שהקב"ה תולה בהם העונות שי"ד ימים. שכל ימות השנה של לבנה הם שנ"ד. הסר מהם ארבעים יום שמר"ח אלול עד יוה"כ יותירו שי"ד וזהו רמז שנקרא שדי [ת"נ]: **וכשאני** מרחם על עולמו דהיינו להשפיע עליהם שפע טוב. כי אין גם אחד בעולם שיהיה כדאי להבראות ולהתקיים מצד עצמו אלא בטובו הגדול: **ר' יצחק** אמר כו'. הוסיף עוד לומר מדאפקיה למאמרו בלשון הויה מילתא אגב אורחיה קמ"ל היותו בעבר ובעתיד ובהווה. וז"ש לכך כתיב אהיה ג"פ כלו' לא דייקא רק מ"ש לשון הויה ג"כ. אבל פירושו לפי עניינו הוא כדלעיל לרבי אבא: (ז) **בשעבוד זה אהיה** עמם כו'. פי' הרמב"ן שבעבור שהזמן העבר והעתיד כולו בבורא בהווה כי אין חליפות וגבא עמו ולא עברו מימיו כלום לכך יקרא בו כל הזמנים בשם אחד מורה חיוב המציאות: **דיה לצרה** בשעתה. דיה לצרה שיתאוננו בה בשעה שתבא עליהם. ואף שכמה פעמים אמר להם בתוכחה שיגלו. מ"מ בעת שהם בשעבוד אינו ראוי להודיעם ולצערם: **לך אני** מודיע כו'. פירוש מה שאמרתי ובשעבוד הם הולכים לך הוא שהודעתי לא להודיע להם. ומ"ש אמר הקב"ה למשה אמור להם לא קאמר אלא על מ"ש בשעבוד זה אהיה עמהם. וע' בפ"ק דברכות דף ט' ע"ב: **לך אני** מודיע כו'. וכוונת הקב"ה היה במה שגילה לו למשה כדי שילמער להתפלל עליהם לפי שכך הוא דרכם של הנביאים בראותן איזה צרה לישראל היו מתפללים עליהם מיד: **בטיט** ובלבנים הם עומדים. דרש אהיה אשר אהיה מלשון שבר וצער כמו נהייתי ונחלתי. והכוונה שהשכינה כביכול בצער על גלות זה ועל העתיד. וכשאמר ליה וכך אני אומר להם א"ל לאו אלא אהיה שלחני אליכם והוא שיגיד להם שהשכינה עמהם בגלות זה וחפץ לגואלם. וזו תשובה למה שאמר ואמרו לי מה שמו שיגיד להם השם שמורה על ההשגחה [יפ"ת]: **לטיט** ולבנים הם הולכים. כלו' שעוד ישתעבדו בגלות. ולטיט ולבנים לאו דוקא. אלא צער קשה כטיט ולבנים דשעבוד מצרים: **אהיה** אשר אהיה ביחידים. דריש אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני אהיה עמך. אם פושטים את ידיהם למצות אהיה עמם וקאמר שזה יהיה ביחידים אבל

משלישו של עולם פושט ידו מן השמים ומגעת לארץ שנא' (שם ח) וישלח תבנית יד ויקחני בציצת ראשי וכשבקשתי ג' מהן עשיתים יושבים תחת האילן שנא' (בראשית יח) והשענו תחת העץ. יב וכשאני מבקש כבודי מלא כל העולם שנא' (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' וכשבקשתי דברתי עם איוב מן הסערה שנא' (איוב מ) ויען ה' את איוב מן סערה וכאשר אני מבקש מתוך הסנה: (ח) ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר לבני ישראל ה' אלהי אבותיכם. לך ואמור להם בשמי שהוא מדת רחמים בו אני מתנהג עמהם בזכות אבותם ותדע שעל אבות אברהם יצחק ויעקב אני אומר הה"ד ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם. וכששמע משה כך שלא הזכיר אביו כשם שעשה בתחלה אמר לפניו רבש"ע יש חוטאים בשאול א"ל לאו אמר לפניו לשעבר אמרת שמך על אבי ועכשיו סלקת אותו. א"ל בתחלה פתוי פתיתי אותך מיכן ואילך דברי אמת אני מדבר עמך: (ט) זה שמי לעלם הסר ו'. יג שלא יהגה אדם את ה' באותיותיו. וזה זכרי לדר דר. יד שאין אומר אותו אלא בכינוי: (י) לך ואספת את זקני ישראל. לעולם זקנים מעמידים את ישראל וכה"א (יהושע ח) וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון. אימתי ישראל עומדים כשיש להם זקנים. למה כשהיה בה"מ קיים היו שואלים בזקנים שנא' (דברים לב) שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. שכל מי שנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל תדע לך כששלח בן הדד אל מלך ישראל שנא' (מ"א כ) כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא. שלח לו מלך ישראל כדבריך אדני המלך לך אני וכל אשר לי. פעם שניה שלח לו (שם) כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו. וכי כל מה שתבע בראשונה אינו חמדה. בקש כסף וזהב והם חמדה שנא' (חגי ב) ובאו חמדת כל הגוים. בקש נשים והם חמדה שנא' (יחזקאל כד) בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך וגו'. בקש בנים והם חמדה שנא' (הושע ט) והמתי מחמדי בטנם. הוי אומר כל מה שתבע בראשונה חמדה. ומהו כל מחמד עיניך דבר שהוא חמדה מתוך חמדה זו התורה שנא' (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. כיון ששמע מלך ישראל זה אמר אין זו שלי אלא של זקנים הוא מיד (מ"א כ) ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ וגו' ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם אל תשמע ולא תאבה. כיון ששמע לעצת הזקנים מיד (שם) ויצא מלך ישראל ויך את הסוס ואת הרכב וגו'. הוי ישראל נמלכים בזקנים ולכך אמר הקב"ה למשה לך ואספת את זקני ישראל: (יא) אמר להם פקד פקדתי. א"ל מסורת היא בידם מיוסף שבלשון הזה אני גואלם. לך אמור להם זה הסימן. ומהו פקד פקדתי פקד במצרים פקדתי על הים פקד להבא פקדתי לשעבר. ואת העשוי לכם במצרים. כלומר אני פוקד על המצריים מה שעושים לכם כמד"א (ש"א טו) פקדתי את אשר עשה עמלק. ואומר אעלה אתכם. אמור להם כמו שאמרתי ליעקב אביהן כן אעשה ומה אמר לו (בראשית מו) ואנכי אעלך גם עלה. וכן יעקב אמר לבניו (שם מ"ח) והיה אלהים עמכם והשיב אתכם וגו'. מיד ושמעו לקולך למה שמסורת גאולה הוא בידם שכל גואל שיבא ויאמר להם פקידה כפולה גואל של אמת הוא. ואח"כ ובאת אתה וזקני ישראל וגו'. חלק כבוד לזקנים. ואמרת אליו ה' אלהי העבריים נקרה עלינו. למה קורא אותם עבריים על שם שעברו ים: (יב) ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים. למה אמרו שלשת ימים ולא אמרו נלכה נא לעולם. למה אמרו כן כדי שיטעו המצריים וירדפו אחריהם בשעה שיצאו ויאמרו לא גאלם אלא על מנת שילכו ג' ימים ויזבחו לו. והם עכבו עצמן כל כך. וירדפו אחריהם בסוף ג' ימים ויטביעם בים למדוד להם במדה שמדדו שאמרו (שמות א) כל הבן הילוד היאורה וגו': (יג) ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. ראה הקב"ה מה עתיד פרעה לעשות ולהכביד העבודה על העם מעת שילך בשליחותו וכדי שלא יטעה בדבר. הודיעו הקב"ה כך וכך עתיד פרעה לעשות בזמן שתלך בשליחותי כדי שלא יטיח דברים כלפי מעלה. ואעפ"כ הטיח דברים כלפי מעלה ועליו נאמר (קהלת ז) כי העושק יהולל חכם: (יד) ושלחתי את ידי. אעשה מה שדברתי לאברהם (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי. כדי למדוד בהם כמדתם לכך אסרב בהם ואחר אשלם להם אל חיקם ישלח אתכם. ונתתי את חן העם. מה שאמרתי לאברהם (שם) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. אני עתיד לעשות אתכם לחן בעיני מצרים כדי שישאילום וילכו מלאים. כדי שלא יהא פתחון פה לאברהם אביהם לומר ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ושאלה אשה משכנתה וגומר. מלמד שהשמלות חביבות עליהם ביותר שבזמן שאדם יוצא לדרך אם אין לו שמלה הוא מכסיף. ונצלתם את מצרים. עתידים לעשות מצרים כמצולה שאין בה
דגה

יד יוסף יב ב"ר פ"ג סי' ג': יג פסחים נ': יד זוהר פנחס דף רל"ו. וסדר תגא דף רפ"א:

מתנות כהונה

אהיה אשר אהיה שמשנה פעולותיו ויהיה כמו שירצה להיות: **לשעבר** כו'. שאמרת אני אנכי אלהי אביך: **באותיותיו**. ככתיבתו אלא כקריאתו וכמו שפירש"י בסדר זה: **שעברו ים**. כרדפם למצרים: **אלא** על מנת כו'. ומ"מ המצריים הטעו את עצמן שהרי לא אמרו נלך שלשה ימים ונשוב או רק שלשה ימים אלא אמר דרך שלשת ימים שהם והרי הלכו ג' ימים והותר: **ישיח**. נראה דצ"ל יטיח: **מכסיף**. נתבייש בפני הבריות דוגמת מה שאמרו חז"ל דלא כמאני תותבאי או ר"ל יחלה מפני הצנה ויכספו פניו ויתקלקל:
דגה

עץ יוסף

אבל במרובים ע"כ. והן אהיה שלחני אליכם כי להיותם מרובים בודאי יהיה עמהם אפילו שיהיו חוטאים כדלעיל פ"ה: **וכשאני** מבקש אחד כו'. ר"ל דריש אהיה אשר אהיה שפעמים אהיה מלא עולם ופעמים אהיה מצמצם שכינתי בתוך הסנה: **שהוא אחד** משלישו של עולם. כדלעיל בב"ר פ' מ"ח: **פושט ידו** מן השמים. ר"ל אף שאינו רק כשלישו של עולם. וגם אורך היד באדם אינו אלא שליש הגוף. מ"מ כשאני רוצה מגיע ידי משמים לארץ שהוא כל העולם: **מן הסערה**. מבין שערות ראשו כדאיתא בב"ר פ' ד' ואפשר שצ"ל בשין המדרש מן השערה בשי"ן: (ח) **בשמי** שהוא מדת רחמים. דייק זה משום דהיה די שיאמר כה תאמר לבני ישראל אלהי אבותיכם וגו'. ה' למה לי אלא ע"כ לומר שבמדת רחמים יתנהג עמהם [יפ"ת]: **ותדע** שעל אבות אי"ו כו'. ר"ל שהקב"ה ביאר למשה שפירוש בזכות אבותם הוא רק אברהם יצחק ויעקב שלא יחשוב שבכלל גם אביו עמרם עמהם כי אין קורין אבות אלא לשלשה [כדאי' בפ"ק דברכות]. וזה כיון ששמע משה כך כו' שסלל שיתוף זכות אביו [יפ"ת]: **יש** חוטאים בשאול. כלו' דאיזה חטא שעשה בשאול גרם לו לבלתי ייחד שמו עליו: **פתוי** פתיתי אותך. כלו' באתי ברצוי ופיוס כדי שתשמח שאביך נמנה עם האבות ותהיה אתה מוכן לנבואה. שנבואה אינו שורה אלא מתוך שמחה: **מכאן ואילך** דברי אמת. דמתחלה לפתוי בא ועכ"פ אמת הוא דהא נמי היה אלהי אביו. אלא שאינו משותף להם במדריגה אחת [ת"נ]: (ט) **לעולם הסר ו'** לשון העלמה לומר שלא יהגה את ה' באותיותיו. ור"ל ויהגה ויעיין וידרוש את השם בן ד' למ"ב אותיות. וכמו שפירש רש"י על רבי חנינא בן תרדיון שהיה הוגה את השם באותיותיו דורשו במ"ב אותיות ועושה בו מה שחפץ. והוא מה שאמרו בפ' י' יוחסין שם מ"ב אין מוסרין אותו אלא למי שהוא צנוע. ולפי שמסר ה' למשה סוד שם המפורש א"ל להעלימו ממי שאינו הגון לו. ושוב דרש עוד המדרש שאפילו בן ד' אין אומרים אותו ככתבו אלא בכינוי. והיינו מכפל זה שמי וזה זכרי ומשמע זה שמי לכתיבה וזה זכרי לזכירה בפה [וע' ביפ"ת]: (י) **לעולם זקנים** מעמידים את ישראל. דזקנים אלו אינם כסתם זקנים אלא מיוחדים לישיבה דאי סתם זקנים איך יוכל לקבץ זקני ששים רבוא. וסייעתא לזה אמר לעולם הזקנים מעמידים את ישראל דהיינו חכמיהם שנמלכים בהם כדמפרש: **אימתי** ישראל כו'. קרא יתירא דריש דכיון דכתיב וכל ישראל למה לי או זקנים ושופטים ושוטרים הא כולהו בכלל וכל ישראל אע"כ דאתא לאשמועינן שעומדים ע"י הזקנים. וה"ה על השופטים והשוטרים. אלא משום דגם הם מעדת הזקנים לא הוצרך להזכיר אלא הזקנים: **כשהיה** בית המקדש קיים. ר"ל אפי' בזמן בית המקדש שהיה נבואה ורוה"ק ואו"ת היו שואלים בזקנים [הם הסנהדרין] עסקי מלחמה. ומסתייע משאל אביך וגו' היינו נביאים כדאיתא בספרי. ומכיון דנביאים מימי בית המקדש משמע הוא הדין זקנים דקאמר להו בהדייהו: **ובאו חמדת כל הגוים**. וכתיב בתריה לי הכסף ולי הזהב: **את מחמד עיניך**. וכתיב התם ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב: **שהיא חמדה** מתוך חמדה. שהכסף וזהב ובנים ונשים נקראים חמדה לגבי דברים שאין בהם ממש. והתורה נקראת חמדה אפילו לגבי כסף וזהב ובנים ונשים שהם דמיונים והתורה רוחניות ונצחית: **זו התורה** ורצה להתעולל בה: **אין** זו שלי. פירוש אין בידי להשיב על זה אלא בעצת הזקנים שהם הת"ח כדלעיל ולהם המשפט בדבר זה. והוצרך לעצתם לפי שנסתפק אם היה מותר לתת הס"ת אע"פ שינהגו בה בזיון מפני הסכנה. והם השיבו כיון דלבזויי קא מכוין יש לבזות בה' שיפשיעם: (יא) **א"ל** מסורת היא בידם כו'. דהיינו דקאמר ושמעו לקולך לפי שמסורת בידם שכל גואל שיאמר גאולה כפולה הוא אמת. וקשה הא לאחר כל הסימן הזה לא האמינו בו עד שעשו האותות ומופתים כדכתיב ויעש האותות לעיני העם וגו' ולא השגיחו על המסורת וי"ל שאותו הסימן לא היה מסור כי אם לקצת מן הזקנים המעולים והמובחרים שבהם ע"כ הוזקק להאותות כדי שיאמינו גם שאר כל העם שלא היו יודעים שום דבר מהסוד והסימן שהיה מסור בידם של הזקנים לבד: **מיוסף** כן הוא הגירסא האמיתית. ודלא כרש"י בחומש דגרס יעקב ויוסף. ומה שהיה באמת מסורת בידם מיוסף ולא מיעקב משום דסוד זה היו מוסרים לצנועים שבדור ויעקב מסרו ליוסף שהיה הצנוע שבדור. ויוסף מסרו גם כן לצנועים שבדורו [ת"נ]: **ומהו** פקד פקדתי. פי' כפל פקידה למה ליה דבך היה יכול להגיד הסימן בפקוד אחד כמו בכפל פקידה: **פקד במצרים** פקדתי על הים. הוא ביזת מצרים וביזת הים. או נמי עשר מכות דמצרים וחמשים דים [ת"נ]: **פקוד להבא** רמז להם שגם בעתיד יפקוד ה' אתנו להיות עמהם בצרתם: **אמור להם** כמו שאמרתי ליעקב. שפי' ואומר אעלה אתכם כבר אמרתי ליעקב שאני בעצמי אעלה אותם ועתה אקיימנו: **ואנכי אעלך** וזה נאמר על עליית זרעו: **והיה אלהים** עמכם. שפי' שהוא בעצמו יהיה בגאולתכם: **למה** שמסורת דאל"כ למה ישמעו לקולו: **גואל של אמת** הוא. ע' לקמן פ"ה: **חלק כבוד** לזקנים. דריש דהאי ובאת אתה וזקני ישראל לא לעכב הוא אלא להלוק כבוד להם שילכו עמו לפני מלך ויאמרו שה' נקרה עלינו ואם ילכו ילכו ואם יחדלו יחדלו: **למה** קורא אותן עבריים ע"ש שעברו ים. כלו' למה נכתב כאן עבריים בשני יודי"ן. לרמז למכה שעתידין לעבור הים: (יב) **למה** אמרו ג' ימים. שלא היה זה להקל השאלה. כדי שירצה לשלחם כי יודע אלהים דאפ"ה ימאן כמ"ש ואני ידעתי כי לא יתן אתכם וגו': **והם עכבו** את עצמם. שלא בדעת טראם ואנו יכולים להם: **למדוד** להם במדה שמדדו. כלו' לא כדי לקיים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וגו' דהא היה יכול הקב"ה לנקום בהם בארצם בחרב ורעב ודבר [וע' ביפ"ת בארוכה]: (יג) **ראה הקב"ה** מה עתיד פרעה כו' שלא יתן להלוך את ישראל מארצו וגם שיכביד עולו עליהם ביד חזקה ובעבודה קשה עד מאד. ועל כן הודיע הקב"ה למשה כל זה כדי שלא יטיח כלפי מעלה. אבל בכל זאת הטיח ואמר למה הרעות וגו' ועליו נאמר כי העושק וגו' ר"ל העושק שעשה פרעה לישראל בהכבדת העבודה. זה גרם שנתהולל משה בהטיחו דברים: (יד) **אעשה** מה שאמרתי לאברהם. שפירוש ושלחתי את ידי אקיים נבואתי. מלשון היתה עלי יד ה': **כדי למדוד** שפי' דן אנכי שישפטם כמדת דינו יתברך ולכך הוצרך להכותם בכל הנפלאות שיהיו כנגד הרעות שעשו להם כדלקמן. דאל"כ היה נפרע מהם במכה אחת עד שהיו משלחים אותם. אע"כ שלקו כל כך מכות כדי לפרוע מהם מה שציערו את ישראל. וכנגד מה שהשליכו את הילדים ליאור טבעו בים סוף: **לכך** יסרב בהם שיחזק ה' את לבו שיסרב לשלחם עד שיפרע מהם כדכתיב ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם: **ואחר** אשר אשלם לו. פי' ואחרי אשר אשלים המכות ישלח אתכם: **שלא יהיה** פ"פ כו'. וקשה וכי בלא פ"פ דאברהם לא היה צריך לקיים שבועתו וי"ל דעיקר הדין היה עליהם על הים. ואחר הדין ההוא היה שם עיקר הרכוש כי ביזת הים גדול מביזת מצרים. ולמה הוצרכו כלל ליקח ממצרים אלא כדי שלא יהיה פ"פ לאברהם שמיד בצאתם ממצרים יסבור שזה עיקר הגאולה ולא יראה בהם רכוש ויתרעם: **מלמד** שהשמלות חביבות עליהם ביותר. דייק מסידור הכתוב שהזכיר כסף תחלה וזהב באמצע ושמלות בסוף. ומדהזכיר זהב אחר כסף א"כ חזינן דממטה למעלה קחשיב. וחושב שמלות בסוף. מזה נשמע שהמה חביבין מן הכל. ואחרון אחרון חביב [ת"נ]: **במצולה** דרש ונצלתם לשון מצולה שאע"פ שפירושו לשון הרקה קאמר דמעמא דהרקיה לקרא
בלשון

דנה. (טו) ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי. אותה שעה דבר משה שלא כהוגן. הקב"ה א"ל ושמעו לקולך והוא אמר והן לא יאמינו לי. מיד השיבו הקב"ה בשיטתו נתן לו אותות לפי דבריו. ראה מה כתיב אחריו ויאמר ה' אליו מזה בידך ויאמר מטה. כלומר מזה שבידך אתה צריך ללקות שאתה מוציא שם רע על בני. הם מאמינים בני מאמינים. מאמינים שנא' ויאמן העם. בני מאמינים שנא' (בראשית טו) והאמין בה'. תפש משה מעשה הנחש שהוציא לה"ר על בוראו שנא' (שם ג) כי יודע אלהים וגו'. כשם שלקה הנחש כך זה עתיד ללקות. ראה מה כתיב ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש. לפי שעשה מעשה נחש לכך הראה לו את הנחש כלומר עשית מעשה של זה: (טז) וינס משה מפניו. מטרונה אמרה לר' יוסי אלהי גדול מאלהיך. אמר לה למה. אמרה לו בשעה שנגלה אלהיכם למשה בסנה הסתיר פניו משה. אבל בשעה שראה את הנחש שהוא אלהי מיד וינס משה מפניו. א"ל תפח עצמותה. בשעה שנגלה אלהינו בסנה לא היה לו מקום לברוח אנה היה בורח לשמים או לים או ליבשה מה נאמר באלהינו (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'. אבל הנחש שהוא אלהיך כיון שאדם בורח ממנו ב' או ג' פסיעות יכול להנצל ממנו. לכך כתיב וינס משה מפניו. ד"א למה נס לפי שחטא בדבריו שאילו לא חטא לא היה נס שאין הנחש ממית אלא החטא ממית. כמ"ש [טו] במעשה דרבי חנינא בן דוסא: (יז) ויאמר ה' אל משה שלח נא ידך ואחוז בזנבו. [טז] והרי אמרנו למה היה הנחש כנגד משה. אלא מה אות היה לישראל בכך. א"ר אלעזר לכך נהפך המטה לנחש כנגד פרעה שנקרא נחש שנא' (יחזקאל כט) התנים הגדול. ואומר (ישעיה כז) על לויתן נחש בריח. לפי שהיה נושך את ישראל א"ל הקב"ה ראית פרעה שהוא כנחש עתיד אתה להכותו במטה. וסוף הדברים הוא יעשה כעץ מה המטה אינו נושך כך הוא לא ישך הה"ד שלח ידך ואחוז בזנבו. למען יאמינו כי נראה אליך ה'. לך עשה להם אות זה כדי שיאמינו שאני נראה אליך. ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך. א"ל מה הנחש כשהלשין הכיתי אותו בצרעת שנא' (בראשית ג) ארור אתה מכל הבהמה כד"א (ויקרא יג) צרעת ממארת א"ר אלעזר הלין סילעין דביה צרעין אינון. [יז] אף אתה ראוי ללקות בצרעת. ולמה הכניסה בחיקו לפי שדרכו של לה"ר לומר בסתר. וכן הוא אומר (תהלים קא) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית. אין אצמית אלא לשון צרעת כמה דתימא (ויקרא כה) לצמיתות ומתרגמין לחלוטין ותנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט. ויבא ידו בחיקו ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג. לקח את שלו על שהלשין. [יח] ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר מכאן אתה למד שכל החושד חבירו בדבר ואין בו לוקה בגופו: (יח) ויאמר השב ידך אל חיקך. וכי מה אות היה לישראל בזה. לך אמור להם מה מצורע מטמא [יט] אף המצריים מטמאים אתכם. וכשם שהוא נטהר כך הקב"ה עתיד לטהר לישראל כמו שכתוב והנה ידו מצורעת כשלג וברפואה כתיב ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו. אמרו רבותינו שלא להוציא לעז על בשרו של משה לכך לא נצטרעה היד עד שיצאה מחיקו אבל לענין הרפואה מתוך חיקו נתרפאת. ד"א מכאן [כ] שהפורענות שהוא על הצדיקים לבא ומדת הטוב ממהרת לבא: (יט) והיה אם לא יאמינו גם לשני וגו' למה עשה לו הקב"ה ג' אותות כנגד אברהם יצחק ויעקב. ולקחת ממימי היאור. רמז לו שעל ידי דבר שיאמר אל ישראל עתידין המים להפוך לדם והוא ילקה על ידיהם שכן כתיב (במדבר כ) שמעו נא המורים. [כא] והכה הסלע והוציא דם שנא' (תהלים עח) הן הכה צור ויזובו מים. ואין ויזובו אלא לשון דם שנא' (ויקרא טו) ואשה כי יזוב זוב דמה. ולכך הכה הסלע פעמים שבתחילה הוציא דם ולבסוף מים. בשני האותות הראשונים את מוצא שחזרו לכמות שהיו אבל אות הדם לא חזר לכמות שהיה לפי שלא רצה למחול למשה על חטא המים. ומה אות היה לישראל א"ל בזה האות ילקו המצריים תחלה: (כ) ויאמר משה אל ה' בי אדני. אמר משה להקב"ה אתה ארון העולם וכי אתה רוצה שאהיה שליח הרי לא איש דברים אנכי וגו'. אמרו חכמים [כב] ז' ימים קודם היה הקב"ה מפתה למשה שילך בשליחותו ולא היה רוצה לילך עד מעשה הסנה. הה"ד לא איש דברים אנכי חד. מתמול ב'. גם ג'. משלשם ד'. גם ה'. מאז ו'. דברך ז'. א"ר פנחס הכהן אמר משה אני איני איש של דברים. ואיני רואה כאן דברים כי האדם שאני הולך אצלו עבד הוא ואינו מקבל מוסר שנא בדברים

יד יוסף [טו] ברכות ל"ג: [טז] פדר"א פ' מ': [יז] ז"ח דף נ"ב: [יח] שבת צ"ז. יומא י"ט: [יט] תנחומא ס"ז: [כ] פרק הזורק: [כא] שוח"ט מזמור ע"ח. במ"ר חקת: [כב] ויק"ר פ' י"א. בס"ע רבה פ' א' שוח"ט מזמור י"ח. ס"ע רבה פ' ה'. במדב"ר פ' כ"א. תנחומא חיי שרה וסדר ויקרא וס' ואתחנן. וילקוט ש"ב רמז קס"א. וברש"י בחומש:

מתנות כהונה

דנה. דגים: **כלומר מזה כו'.** דייק מדכתיב מזה תיבה אחת ולא כתיב מה זה וכן פירש"י בסדר הזה: ה"ג **ויאמר ה'** אליו מזה. מזה שבידך מן זה שיש בידך כלומר שדברת עכשיו: **בנגד משה.** כלומר לרמז שתפש מעשה נחש: **צרעת כו'.** ודרש ארור לשון ממארת דכתיב גבי צרעת: **הלין סלעין כו'.** אלו סלעים שבו צרעת הם: **סלעים.** הנחש מנומר חברבורות עגולות כמו סלעים: **לומר בסתר** לאומרו בסתר: **החושד כו'.** ומשה חשד לישראל שנאמר והן לא יאמינו לי: (ה"ג כמו שכתב והנה שבה והנה ידו מצורעת כו' וכן הוא בתנחומא): **שיאמר אל ישראל.** גרסינן. ופי' שעתיד שיאמר להם שמעו נא המורים כדמפרש ואזיל: **קודם.** קודם שנגלה עליו בסנה ובפרק שמיני איתא שפיתוי שבעה ימים היה הכל בסנה וע' עוד במדרש חזית (א' י"ג): **דברך** שבעה. בסדר עולם גרס משלשום ג' ימים

עץ יוסף

בלשון זה מפני שהוא לשון מגולה: **שאין בה דגה** שבמצולות הים כלו' בתוך התהום אין מצויין דגים. אלא על שפת הים היכא דאיכא מזון. ואע"פ שאמרו שגדולה ביזת הים מביזת מצרים. י"ל דהכא בהמון העם מדבר כמ"ש וישאלו איש מאת רעהו וגו' והם עם הארץ. אבל מאנשי הצבא וכ"ש מגנזי המלך לא לקחו כלום עד ביזת הים [יפ"ת]: (טו) **אותה שעה דבר** משה שלא כהוגן. ולפי האמת לא היה צריך לאותות. אך הקב"ה השיבו לפי סברתו שסבר שלא יאמינו לו. והא דהיה צריך משה ליתן להם אותות אחר שיאמינו לו כדאמר לו הקב"ה. י"ל דהאי ושמעו לקולך קאי אזקני ישראל שישמעו קולו מגד המסורת פקד פקדתי. אבל המון רב מבני ישראל לא יאמינו בו עד שיעשה האותות לעיניהם. ומכל מקום משה לא דבר כהוגן דגם על הזקנים אמר והן לא יאמינו לי דמינייהו סליק [ת"נ]: **מזה שבידך אתה** צריך ללקות. לפיכך כתיב מזה בתיבה אחת להורות דמזה שבידך אתה צריך ללקות: **שנא' ויאמן העם** אף ע"ג דכתיב זה אחר ויעש האותות לעיני העם. כוונתו על סוף פסוק וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל. דמתחלה כתיב ויאספו את כל זקני בני ישראל וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה. ויעש האותות לעיני העם [וע' מ"ש לעיל]. ובמה דסיים פתח ויאמן העם ע"י האותות. וישמעו כי פקד וגו' קאי אזקנים שהם האמינו ע"י השמיעה: **בני מאמינים** ועל הרוב מעשה אבות יירשו בנים: **שהוציא** לשה"ר על בוראו. כדאי' בב"ר פ' י"ט: **כי יודע אלהים** כי ביום אכלכם והייתם כאלהים. ולרעתכם מנע מכם: **ראה מה כתיב** ויאמר השליכהו כו'. נראה שהמדרש דייק למה הוצרך עתה לעשיית המעשה ממש. הלא היה די שיאמר לו ולקחת מטך ותשליכהו ארצה ויהפך לנחש. אלא ודאי רצה להראות לו הנחש בעין לומר לו עשית מעשה של זה ושיצטער בפחדו לנוס מפניו. וזה שדייק ראה מה כתיב כו' כלו' דוק במה שצוהו להשליכו ארצה ויעשה כן בפועל עכשיו כי הכוונה להראותו בעין וכאמור [יפ"ת]: (טז) **ואת הארץ** אני מלא. והים הוא בכלל הארץ. וא"כ אנה הוא יברח. והסתרת פנים לא היה משום הבריחה אלא כדי לחלוק כבוד כדלעיל: **לכך כתיב** וינס משה מפניו. דמפניו ר"ל מפני הנחש יש לנוס משא"כ מאת פני ה' כי בכל מקום עיני ה': **ד"א למה נס** כו' הפשט דרש מפניו מפני חטאו נס. וכנוי מפניו שב למשה כלו' נס מפני חטאו. או שב לה' ופי' פניו פני זעמו על חטא משה: **לפי שחטא בדבריו** והיה מתיירא שהנחש ישכנו וה' יעזבוהו בידו ולא יצילהו מאחר שהוא חוטא ויהיה נעזב אל המקרה: **שאין** הנחש ממית. הטעם בזה לפי שמורא וחתת האדם על הבעלי חיים כאומר ומוראכם וחתכם וגו' ולכן לא ישלוט בו אלא כשחוטא וסר צל ההשגחה מעליו: **במעשה** דרחב"ד. ברכות דף ל"ג: (יז) **והרי אמרנו** כו' כלו' אע"ג דאמרן שהיה הנחש כנגד משה כדלעיל. מ"מ צריך לתת טעם מה אות לישראל בזה כי אף שיכירו שהוא כח אלהי לעשות פלא צריך שיהיה איזה שייכות לאות עם המאורע: **כנגד פרעה** שנקרא נחש שנאמר התנים הגדול ואומר על לויתן נחש בריח. מפני שבאמת לא מצינו שפרעה נקרא נחש רק תנים כשמקרא הנ"ל וכאן אמר שנקרא נחש. לזה מייתי מקרא זה שהוא נחש הוא התנין כי כן כתוב שם על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים [יפ"ת]: **להכותו במטה** שעל ידו היה מביא המכות על מצרים. וכן בים כאומר הרם את מטך: **הה"ד שלח ידך** ואחוז בזנבו. דמ"ש זנבו מראשו דקפיד שיאחוז בזנבו. אלא שרמז למה שבסופו ישוב למטה. והזנב כינוי לסוף כמו שהראש כינוי להתחלה: **לך ועשה** כו' לפי שאין טעם למאמר למען יאמינו עם הקודם. אמר שפתרונו שילך ויעשה האות כדי שיאמינו. והכתוב מקצר בזה כי ידוע שעל מנת כן נתן בידו האותות: **הכיתי אותו** בצרעת. לפי שהנגעים באים על לשון הרע כדאיתא בערכין: **שנאמ' ארור** ידרש ארור לשון ממארת דכתיב גבי צרעת: **הלין סלעין כו'** אלו סלעים שבו צרעת הם, סלעין הנחש מנומר חברבורות עגולות כמו סלעים: **ולמה הכניסה בחיקו.** פי' מאחר שלא נצטרעה היד עד שיצאה מחיקו כדלקמן א"כ למה הכניסה לחיקו [ת"נ]: **לומר בסתר** לאומרו בסתר: **אין אצמית** אלא לשון צרעת. איידי דמייתי הכא קרא מפרש לה דאצמית לשון צרעת שמזה ראיה למ"ש לעיל שהצרעת היא על ההלשנה: **כמה דתימא** לצמיתות כו'. ילפותא זו כדרך ג"ש שמלמדין מענין לענין ומענין לענין כדאמרינן בפסחים היפוך מצרות וצרות מצר וע' בסוף פרק חלק דדואג משתעי שם [יפ"ת]: **ותנן אין בין** מצורע כו': בפ"ק דמגילה: **על שהלשין** ואמר והן לא יאמינו לי. כצ"ל: **שכל החושד** בחבירו. ומשה חשד את ישראל שנא' והן לא יאמינו לי: **לוקה בגופו** שכמו שהוא נותן מום בעמיתו שאין בו כן ינתן בו מום ללקות: (יח) **וכי מה** אות היה לישראל. שצריך שיהיה לה שייכות לענין המאורע: **אף המצריים** מטמאין אתכם. פי' במעשיהם הרעים. שלמדו מהם לעבוד גלולי מצרים. ואמר להם זה שלא יתיאשו מן הרחמים בחטאם. כי יודע אלהים שעירובם במצרים גרם להם ולא מעצמם. ולכן ירחם עליהם ויטהרם מכל חטאתיהם: **עתיד לטהר** אתכם כמו שכתוב והנה שבה כבשרו. והנה ידו מצורעת. כצ"ל [ת"נ]. ור"ל והנה ידו מצורעת כשלג כו' הוא מילתא באפי נפשיה. וכן הוא במת"כ בדפוס אמש"ע ובנכנגפתי: **והנה ידו** מצורעת כשלג וברפואה כתיב ויוציאה מחיקו כו'. ר"ל שאגל ההכאה כתיב והנה ידו מצורעת [ל' הווה] משמע שפתא נעשית מצורעת ולא בעבר. וברפואה כתיב ויוציאה מחיקו והנה שבה [כטעם מלעיל] שהוא לשון עבר [ע' רש"י פ' ורחל באה] משמע ששבה כבר קודם ההוצאה: **שלא להוציא** לעז על בשרו. לומר שבשר חיקו קשהוים בו אדם נגע נסתרת שמיד שנגע בו נצטרע. לכן כשהוציאה היתה בריאה: **מתוך חיקו** נתרפאת. וה"פ מחיקו הוא ששבה כבשרו: (יט) **למה עשה** הקב"ה שלש אותות. כצ"ל [ת"נ]. ור"ל שהרי גלוי קמיה הקב"ה שיאמינו בלי אותות. ולא אמר למשה האותות למען יאמינו אלא לפי דבריו וכדי להוכיחו בהן כדלעיל. הלכך בשני האותות הראשונים יספיק להפיס דעת משה. אבל אות ג' מה צורך מאחר שאין בה תוכחה למשה: **כנגד** אברהם יצחק ויעקב. אפשר לומר דם כנגד אברהם שהיה הראשון שמל והוציא דם. וצרעת כנגד יצחק שהיה בעל יסורים הראשון כדאיתא בב"ר פ' ס"ה. ונחש כנגד יעקב שהלך עם עשו בעקבה כנחש [מהר"ב מוה' משה הגאב"ד דק"ק טרעסטינע]: **רמז לו** שע"י דבר כו'. איידי דמוכיח ליה הכא על שדבר לשון הרע רמז לו עוד מה שילקה לעתיד על חטא כזה: **והוציא דם** לרמז לו שימות בעון זה: **אין ויזובו** אלא לשון דם. והכי פי' ויזובו מים המים נהפכו לזיבה. א"נ רמז לשתי ההכאות. תחלה ויזובו והדר מים: **בשני האותות** הראשונים כו'. כלו' והשתא א"ש שבשני האותות כו' [ת"נ]: **מה אות היה** לישראל. שצריך שתהיה האות מענין המאורע: (כ) **אתה אדון העולם** מפני שכתוב בי אדני באל"ף דל"ת נדרש לשון אדנות: **וכי אתה רוצה** שאהיה כו'. במדרש בנכנספתי כתיב במת"כ שם וכי אתה רוצה גרסי' עכ"ל. וכוונתו שלא נקרא וכי בבי"ת. אבל בעל יפ"ת גורס באמת וכי אתה רוצה. וה"פ מאחר שאתה אדון העולם ומושל על כולם הלא יש כמה אנשים הגונים אשר יוכלו לדבר כן. למה תרצה בי דוקא שאני כבד פה. ואין ראוי והגון לפי גדולתך לשמש באיש עלג לשון כמוני. וע' ביפ"ת ב"ר פ' נ"ג סימן ה': **שבעת ימים** קודם. קודם שנגלה עליו בסנה. ולפ"ז כל מה שסיפר הכתוב מדבור ה' ותשובת משה משנגלה לו בסנה הכל היה ביום אחד זה אחר זה כפשטיה דקרא. והשבעה ימים היה קודם גילוי בסנה. אבל לקמן בויק"ר פ' י"א קאמר כל ז' ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה [יפ"ת]: **לא איש** דברים אנכי חד כו'. ע' בסד"ע. ובשוח"ט מזמור י"ח. ובויק"ר פ' י"א. ובחזית פסוק הגידה לי: **אמר משה** אני איני איש של דברים. ואיני רואה כאן דברים. פי' לא איש דברים כלל אותו וגם פרעה וכאילו כתוב לא איש דברים

(משלי כט) בדברים לא יוסר עבד . אם איני הולך לרדותו איני הולך . כד ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם אמר לו אם אין אתה איש דברים אל תחוש . הלא אני בראתי כל פיות שבעולם ואני עשיתי אלם מי שחפצתי יחרש ועור ופקח לראייה ופקח לשמיעה . ואם אני חפצתי שתהיה איש דברים היה כמו כן . אלא לעשות בך נס אני חפץ בעת שתדבר שיהיו דבריך נכונים שאני אהיה עם פיך הה"ד ואנכי אהיה עם פיך . מהו והוריתיך ר' אבהו אמר מורה אני דברי לתוך פיך כמו חץ כד"א (שמות יט) או ירה יירה . ר' סימון אומר בורא אני אותך בריה חדשה כמד"א (שם ב) ותהר האשה : (כא) ויאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח . א"ר חייא הגדול אמר לפניו רבש"ע בי אתה רוצה לגאול בניו של אברהם שעשה אותך אדון על כל בריותיך שלח נא ביד תשלח . אמר לפניו איזה חביב לאדם בן אחיו או בן בנו הוי אומר ב"ב. כשבקשת להציל לוט בן אחי אברהם ביד המלאכים שלחת להצילו . בניו של אברהם שהם ס' רבוא בידי אתה משלח להצילם שלח ביד המלאכים שאתה רגיל לשלח . ד"א כג הגר המצרית ה' מלאכים שלחת אצלה . לס' רבוא בניה של שרה בידי אתה משלח להצילן . ורבנין אמרי סבור אתה שהיה מעכב משה לילך אינו כן אלא כמכבד לאהרן שהיה משה אומר עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים פ' שנה הוא שכתוב (יחזקאל כ) כד ואודע להם בארץ מצרים. ומנין שאהרן היה מתנבא שכן הוא אומר (ש"א ב) ויבא איש אלהים אל עלי ויאמר אליו כה אמר ה' הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. אמר משה עכשיו אכנס בתחומו של אחי ויהיה מיצר . בשביל כך לא היה מבקש לילך . כה ויחר אף ה' במשה מה חרון אף היה שם שנטלה כהונה ממשה ונתנה לאהרן . אמרו רבותינו ז"ל הלא אהרן אחיך הלוי. וכי מאחר שאמר אחיך איני יודע שהוא לוי . אלא א"ל כה ראוי היית להיות כהן והוא לוי ולפי שאתה מסרב על דברי תהיה אתה לוי והוא כהן : (כב) ידעתי כי דבר ידבר הוא . לפי שאמרת לא איש דברים אנכי לכך דבר ידבר הוא . ומה שאתה סבור שהוא מיצר לא כן אלא שמח שנא' וראך ושמח בלבו . כו א"ר שמואל ב"ר יוסי הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים שנא' (שמות כח) והיו על לב אהרן. מה שאתה מתיירא לדבר כל אלו הדברים אני אהיה עם פיך. ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה . למתורגמן . ואתה תהיה לו לאלהים . אע"פ שהוא אחיך הגדול ממך יהיה מוראך עליו מכאן אמרו מורא רבך כמורא שמים. א"ל כשם שמוראי עליך כך מוראך עליו . ואת המטה הזה תקח בידך. אמרת לא איש דברים אנכי (משלי כט) בדברים לא יוסר עבד. מה עושין לעבד רודין אותו במקל כך אתה קח את המטה שתייסרנו בו הה"ד ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות :

פרשה ד

(א) וילך משה וישב אל יתר חותנו. הה"ד (תהלים כד) מי יעלה בהר ה' וגו' נקי כפים ובר לבב וגו' . מי יוכל לעלות בהר ה' מי שיש בו מדות הללו . א וכולן נאמרו במשה נקי כפים זה משה שנא' (במדבר טז) לא חמור אחד מהם וגו' . ב אם נטל חמור משלהן מ"ש מן הליסטים אלא כך אמר משה כל אותן המסעות שהיינו נוסעים במדבר לא אמרתי לאחד מהן שיטול דבר משלי ויטעון על חמורו . ואין נשיאה אלא לשון עמיסה כמה דתימא (בראשית מד) ויעמוס איש על חמורו. ובר לבב זה משה שלא הלך בשליחותו של הקב"ה עד ג שנתברר על עסקיו שנאמר ואמרו לי מה שמו וגו' . אשר לא נשא לשוא נפשו . זה נפשו של מצרי שלא הרג את המצרי עד שעמד עליו בדין והרגו וראה שחייב מיתה ולא נשבע למרמה זה משה . כשהלך אצל יתרו נשבע לו שלא ילך חוץ מדעתו וכשהלך בשליחותו של הקב"ה הלך אצל יתרו והתיר שבועתו הה"ד וישב אל יתר חותנו : (ב) ד"א וילך משה . הה"ד (משלי יז) בכל עת אוהב הרע ואח לצרה יולד . ד מי היה אוהב הרע זה יתרו שקבל למשה שהיה בורח מפני פרעה. מכאן אתה למד מי שקבל על עצמו לעשות מצוה אין אותה מצוה פוסקת מביתו . מצותו של יתרו שקבל בתוך ביתו גואל שברח מפני השונא . עמד מביתו שקבל לשונא שברח מפני הגואל והרגו

והרגו

יד יוסף כג ב"ר פ' מ"ט : כד ל"ב מדות דר"י הגלילי : כה פרק טבול יום : כו שה"ש רבה פ"א סי' נ"א . שבת קל"ט : **פרשה ד** א ילקוט תהלים שם . דב"ר ריש פ' י"א . תד"א ת"א ריש פי"ז . שוח"ט מזמור כ"ד : ב תנ"ש פי' י"ד . מד"ר קרח : ג לעיל פ"ג סי' ו' : ד תנחומא ס"ז :

מתנות כהונה

ימים וג' גם גם וביום שהיה מדבר הרי ז' ימים מיד ויאמר ובש"ט מזמור י"ח גרס גם גם א' תמול ב' אתמול ג' שלשום ד' משלשום ה' גם ו' מאז ז': **ותהר** כו' . והוריתיך דרש לשון הריון : **חמשה** מלאכים . הוא דעת ריב"ח כדאיתא בב"ר פ' מ"ה : **מה חרון אף** כו' . כלומר מה רושם היה עושה בכל מקום שמצינו חרון אף הוא עושה רושם חוץ מזה כן פירש"י בסדר זה : **כמורא** שמים. דכתיב לאלהים : **מה** שנא' כו'. אם היה נוטל חמור משלהם מה היה טוב מן הלסטים ומה צריך לומר לא חמור אחד כו' : ה"ג **כמה** דתימא וישאו את שברם על חמוריהם וכתיב ויעמוס כו' : **שנתברר** . שלא נתרצה לילך עד שבירר היטב דברי שליחותו שלא יתפס בשום דבר : **שעמד** עליו בדין . עי' לעיל פרשה א' : **נשבע** לו . כמו שנא' ויואל משה לשבת ואין

ויואל

ענף יוסף

שלפנינו : **(כא)** [שעשה אותך אדון] והזכיר זכות זה דוקא ולא הזכיר שאר זכיותיו . משום דמה שעשה אותו אדון על כל הבריות היה בברית בין הבתרים שהעמידו בגלות ת' שנה ובאותו מעמד אמר אברהם אדני אלקים במה אדע וגו' א"כ מן הראוי שתזכור לבניו זכות זה בעת פקודתם וגאולתם :

וכמי

עץ יוסף

דברים אנכי ולא איש דברים [היינו שיקבל מוסר . והוא פרעה] אנכי רואה . כי לשון דיבור הוא בכל מקום דברי קשות . ועל שניהם השיבו הקב"ה . על מה שאמר שהוא עצמו כבד פה אמר מי שם פה וגו' . ועל דבר פרעה מבואר תשובתו בסוף פרשה זו אמרת לא איש דברים כדברים לא יוסר עבד כו' קח את המטה שתייסרנו בו כו' ע"ש : **עבד הוא** הכוונה שהוא היה מבני כנען שהוא עבד עבדים . כיבני חם מצרים וכנען . וכל בני חם נקראו עבדים כדאי' בפדר"א פרק כ"ד . ובאיכה רבתי פסק עבדים משלו בנו אלו המצרים : **מיד ויאמר ה' אליו** מי שם פה לאדם . ר"ל מיד השיבו אל תחוש על שאתה כבד פה . שלעשות בך נס אני חפץ כדלקמן . ונגד מה שאמר בדברים לא יוסר עבד ג"כ אל תחוש שכמו שנעשה עבדי פרעה אלמים והרבין כן יהיה פרעה לפניך . ושוב פירש לו שזה יהיה על ידי המטה שיעשה בו את האותות כדאיתא סוף פרשה זו : **ופקח לראייה** ופקח לשמיעה . כי הרואה והשומע שניהם פקוחי החוש זה בחוש הראות וזה בחוש השמע . וכן כתב פקוח אזנים ולא ישמע . וכתיב לפקוח עינים עורות . ולפי שהפקח הוא היפוך דחרש ועיור . לכך הכניס פקח בנתיים [ת"נ] : **לעשות בך נס** . והא דכתיב בסדר וארא ואנכי ערל שפתים זה היה אחר שסירב ואמר שלח נא וגו' כדלקמן : **מהו והוריתיך** שאין לפרש שיורה אותו הדברים אשר ידבר . כי מה מועיל זה למי שהוא נלעג לשון . לכן מפרש שה"ל מורה אני דברי לתוך פיו דהיינו שימת הדברים עצמם בפיו כדי שיוכל לדבר והוא ל' ירי' : **כמו חץ** ס"ל דלא הבטיחו לו אלא לענין השליחות הזאת . אבל במקומות אחרים יהיה כבד פה . ולזה המשיל הדבור לירית החץ . ולר' סימון הבטיחו שישתנה בבריאתו ויהיה כמו שלא היה אלם מעקרו : **כמד"א ותהר** והוריתיך דרש לשון הריון : **(כא) א"ר חייא הגדול** אמר לפניו כו' . כי אדני דרש שבא לרמז על אברהם דאי' בפ"ק דברכות עד שלא בא אברהם לא היה אדם שקרא להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון : **שהם** ששים רבוא. תרתי למעליותא חדא שהם בני אבות . ועוד שהם רבים ואינו דומה זכות המרובין לזכות המועטין : **שלח ביד** מלאכים כו' . ולא הם להשיבו ע"ז . משום שהצדיקים גדולים מן המלאכים כמבואר בב"ר פ' ע"ה ע"ש : **ד"א הגר המצרית** ה' מלאכים שלחת אצלה . בב"ר פ' מ"ה חמשה מלאכים נזדווגו לה : **בניה של שרה** אמר שהזכיר שפחת שרה אמר בניה של שרה : **סבור אתה** שהיה מעכב לילך . כלו' דבפסוקים הראשונים שסירב ואמר לא איש דברים אנכי יש מקום לטעות שמשה סירב ועיכב בשליחותו של מקום . אבל בפסוק זה שלח נא ביד תשלח משמע שאינו כן אלא כמכבד לאהרן שפירש שלח נא ביד תשלח ביד שאתה רגיל [לשלוח] דהיינו אהרן שהיה מתנבא פ' שנים קודם לו כדמפרש והוא ע"פ מה דאיתא בב"ר פ"א שאמר משה למלאך המות וכשהייתי בן ג' חדשים נתנבאתי כו' וצ"ע מדוע למד מקרא הרק אך במשה וגו' שדיבר עם אהרן קודם משה ממילא נשמע שנביא אהרן במצרים פ' שנה : **ומנין** שאהרן היה נתנבא . כלו' מנלן שעל אהרן נאמר פסוק ואודע להם וגו' . ואמר שכן הוא אומר ויבא איש האלהים אל עלי ויאמר הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו' ובחור אותו מכל שבטי ישראל לכהן דקאי על אהרן . ובפסוק זה לחוד לא היה מספיק דלא נזכר שם שהיה מתנבא לישראל . דאפשר לפרש שהיה רוה"ק שורה עליו וגילה לו רזי התורה . לכך מביא פסוק ואודע להם בארץ מצרים דמשמע שהיה מודיע לישראל נבואות ושליחות המקום : **מה חרון אף** היה שם . כלו' מה רושם היה עושה שבכל מקום שמצינו חרון אף הוא עושה רושם . ולרשב"י דאמר אף זה נאמר בו רושם . כדאי' בפ' טבול יום : **שנטלה כהונה** ממשה ונתנה לאהרן . והא דכתיב משה ואהרן בכהניו י"ל דמשום ז' ימי המלואים קאמר ששמש בכהונה גדולה [יפ"ת] : **והוא לוי** והא דהראה לו שהיה ראוי להיות לוי . ולא הראה לו את שיהיה כהן ויכנהו בשם אהרן הכהן . משום דלא היה משמע מיניה שממנו ניטלה ונתנה לו לאהרן . דה"א שמעולם היה ראוי לכך לכן אמר הלוי לאורות שלא היה ראוי אלא ללויה . אלא בסרובו של משה ניטלה ממנו ונתנה לאהרן [ת"נ] :

עכשיו שאתה מסרב . קראו סרבן דאי משום שהיה מכבד לאהרן היה די בפעמים ושלש ולא לסרב ז' ימים [ת"נ] : **והוא כהן** וה"ק והלא אהרן אחיך שהיה ראוי להיות לוי ידעתי כי דבר ידבר הוא ומשם זכה לכהונה : **(כב) לכך דבר ידבר הוא** הא דאמר לעיל על תשובה לא איש דברים אנכי לעשות בך נס אני חפץ וכו' במה עתה שסירב נשתנה ענייני ולא זכה לנס ההוא [יפ"ת] : **שנא' וראך** ושמח בלבו כו' . שפירש וראך ויראה גדולתך וישמח על זה . דאם הוא שמחת ראיית פניו כדרך האחים . לענין מה הוצרך להודיעו זאת : **הלב** ששמח כו' . דייק מלת בלבו להורות שהיה שמח בכל לבו בגדולת אחיו ולא נתקנא בו אע"פ שהוא גדול ממנו ונתנבא כמה שנים קודם לו : **הלב ששמח** כו' ילבש כו' . והא דדריש לעיל שבשביל סירובו של משה זכה לכהונה אפשר לומר דכהונה והלבשת או"ת תרי מילי הם : **מה שאתה** מתיירא לדבר כל אלו הדברים . שאע"פ שאמר לו כי דבר ידבר הוא . מ"מ פעם ראשון היה משה המדבר . אלא שאח"כ היה אהרן חוזר ומשמיע כמתורגמן כדלקמן . ולכן היה מתיירא משה שלא יכשל בלשונו ויוציא דבר שאינו כנגד כבוד המלך והשרים מחמת שהוא כבד פה : **למתורגמן** ר"ל שלא תפרש לפה שמשה לא יפתח פיו לפניהם רק קודם יתאם עם ידבר דבריו לאהרן. אלא פירושו למתורגמן שפעם ראשון דבר משה ואח"כ היה אהרן חוזר ומשמיע הדבר . והוכרחו לפרש כן מפני שכתוב אח"כ אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה . דמשמע שמשה ג"כ ידבר . וכדפרש"י בחומש : **כשם** שמוראי עליך . ח"ש תהיה לו לאלהים . ר"ל כשם שמדריגת מורא אלהים עליך כך מוראך עליו . וע' בחזית פסוק נאוו לחייך : **רודין אותו** במקל כו' כשם שמכין ורודין את העבד כן אתה תרדהו : **אשר** תעשה בו את האותות . האותות ל' רבים והא לא יעשה במטה רק אחת מהג' שנתן בידו לעשות לפני ישראל דהיינו הפוכו לנחש . אע"כ רמז בזה מכות מצרים שהיו חקוקות עליו כדלקמן פ"ח :

פרשה ד (א) הה"ד מי יעלה כו' משום דבעי לפרש כדמסיים וישב אל יתר חותנו שהלך אל יתרו להתיר שבועתו מייתי הני קראי דכתיב בהו ולא נשבע למרמה :

מ"ש מן הלסטים פי' וכי להתפאר היה צריך שלא עשה מעשה לסטים . ומה צ"ל לא חמור אחד מהם וגו' : **שהיינו** נוסעים במדבר . שהיה משאו לצרכם והיה מן הדין שישאו משאו . עם כל זה לא הטרחתים . ובפרשת קרח דרש על מקרא זה בשעה שהייתי יורד מן מדין למצרים לא אמרתי כו' . ומדרש זה לא רצה לדרוש על אותה שעה כי קשה לו מה היה לו ליטול באותה שעה הלא ישראל לא היו במדין שיטול מהם חמור . והמדרש דשם לא רצה לדרוש אמסעות דמדבר דהלא לא היה הולך בשביל צרכיהם יותר מצרכו : **כמ"ד וישאו** את שברם על חמוריהם וכתיב ויעמוס כו' . כצ"ל [מת"כ] : **שנתברר על עסקיו** שלא נתרצה לילך עד שבירר היטב דבר שליחותו שלא יתפוס בשום דבר . וכדלעיל פ"ג סימן ו' שאמר שם אותה שעה נתברר משה על עסקיו : **עד שעמד** עליו בדין וראה שחייב מיתה והרגו . כצ"ל [יפ"ת] והכוונה לזה דאי' בשוח"ט ויפן כה וכה כו' שראה את המלאכים ונמלך בהם והרגו בדין והא"נ מתרץ הגי' שלפנינו עמד עליו בדין והרגו וראה שהוא חייב מיתה כונתו עמד עליו בדין שנמלך במלאכים והרגו ועוד שראה ברוה"ק שעליו מה שעשה בבית שבא על אשתו של דתן כו' : **נשבע לו** כדכתיב ויואל משה והוא ל' שבועה כדר' יהודה דלעיל פ"א : **והתיר שבועתו** פי' התירו בנתינת רשות . שכיון שנתן לו רשות היה מותר לילך [יפ"ת] : **הה"ד וישב** אל יתר חותנו ליטול ממנו רשות : **(ב) ד"א וילך משה** הה"ד בכל עת כו' . שמרוב אהבה וכבוד שאהב יתרו למשה הוצרך לנהוג בו כבוד וליטול ממנו רשות : **זה יתרו** שקבל למשה כו' . שלא תימא שיתרו לא האכילו אלא בשכרו שדלה לצאנו וכמ"ש בחזית פסוק שמכוני . אלא לא עשה יתרו רק לכוונת מצוה לקבל הבורח . ולכן לא פסקה מביתו מצוה זו : **זה יתרו** שקבל למשה . ופי' אוהב הרע

שאהב

והרגו. איזה זה זה סיסרא שנא' (שופטים ד) וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקיני וכתיב (שם א) ובני קיני חותן משה. לכך נאמר ואח לצרה יולד לפי שאהב יתרו למשה והיה לו רע לכך נעשו בניו אחים לישראל בעת צרתן והרגה יעל לסיסרא. ובשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. א"ל רבון העולם איני יכול. מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן ומי שהוא פותח פתחו לחבירו נפשו חייב לו וכן אתה מוצא באליהו בשעה שהלך אצל צרפית האלמנה מת בנה. התחיל מתחנן ואומר (מ"א יז) הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה וכתיב (שם) וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד. ולא עוד אלא שכל הפותח פתחו לחבירו חייב בכבודו יותר מאביו ומאמו. אתה מוצא בעת שנלקח אליהו מאלישע חכה פי שנים ברוחו כמה דתימא (מ"ב ב) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. היה לו לילך אצל אביו ואמו להחיותם כמו שהחיה בן אכסניא שלו. וכן אליהו היה לו להחיות אבותיו כמו בן הצרפית אלא שמסר נפשו על אכסניא שלו. לכך אמר משה לפני הקב"ה קבלני יתרו ונהג בי כבוד איני הולך אלא ברשותו לכך כתיב וילך משה וישב אל יתר חותנו: (ג) ד"א וילך משה. הה"ד (איוב כג) והוא באחד ומי ישיבנו ה דרש ר' פנחס לפי שהוא יחיד בעולם דן יחידי לכל באי עולם ואין להשיב על דבריו (כמ"ש במדרש שה"ש רבה) ורבותינו אמרו מהו והוא באחד ומי ישיבנו מה שהוא נוזר גזירה על האדם אין להשיב על דבריו. כמה בקש בלעם לקלל את ישראל ועל כרחו שלא בטובתו היה מברכן שנאמר (במדבר כג) מה אקב לא קבה אל. כמה בקש יונה שלא לילך בשליחותו של הקב"ה שנא' (יונה א) וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש והלך בעל כרחו שנא' (שם ג) ויקם יונה וילך אל נינוה. כמה בקש ירמיה שלא להתנבאות ונתנבא שלא בטובתו שנא' (ירמיה א) אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך. כמה סרב משה שלא לילך בשליחותו של הקב"ה שנא' שלח נא ביד תשלח ולבסוף הלך בעל כרחו שנא' וילך משה וישב אל יתר חותנו: (ד) ד"א וילך משה. לא היה צ"ל אלא וישב משה אלא אמרו רבותינו בתחלה הלך אצל פרעה בשליחותו של הקב"ה ואח"כ וישב אל יתר חותנו. שכך א"ל הקב"ה אם יאמר לך יתרו כלום מן השבועה אמור לו בעל השבועה התיר אותי מן נדרי לכך וילך משה ואח"כ וישב אל יתר חותנו. בנו של ר' חייא הגדול אמר לא הלך אצל פרעה עד שהתיר לו יתרו את נדרו וא"ת למה נאמר וילך משה להיכן הלך שהלך ליטול אשתו ובניו. א"ל יתרו להיכן אתה מוליכן. א"ל למצרים. א"ל אותם שהם במצרים מבקשין לצאת ואת מוליכן. א"ל למחר הן עתידין לצאת ולעמוד על הר סיני לשמוע מפי הקב"ה אנכי ה' אלהיך ובני לא ישמעו כמו הם. מיד ויאמר יתרו למשה לך לשלום ·
א"ל לך לשלום ותכנס לשלום ותבא לשלום:

פרשה ה (א) ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה. הה"ד (שיר ח) א מי יתנך כאח לי. באיזה אח הכתוב מדבר א"ת כקין והבל והא כתיב (בראשית ד) ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. אם תאמר כישמעאל ויצחק הא גרסינן ישמעאל שונא ליצחק. אם תאמר כעשו ליעקב הא כתיב (שם כז) וישטם עשו את יעקב. א"ת כאחי יוסף והכתיב (שם לז) וישנאו אותו וכתיב ויקנאו בו אחיו. אלא כיוסף לבנימין. יונק שדי אמי כמשה לאהרן שנא' וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. אמרו רבותינו ז"ל ב כל נשיקות של תפלות הן חוץ מג'. נשיקה של גדולה נשיקה של פרישות נשיקה של פרקים. נשיקה של גדולה שנא' (ש"א י) ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו. נשיקה של פרישות (רות א) ותשק ערפה לחמותה. נשיקה של פרקים שנא' וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. וי"א אף נשיקה של קריבות אין בה גנאי שנא' (בראשית כט) וישק יעקב לרחל. שהיתה קרובתו. אמר ר' פנחס מעשה היה באח ובאחות שהיה אחד מהם בנוש חלב ואחד מהן בבית מרון. נפלה דליקה בביתו של גוש חלב. באתה אחותו מבית מרון ונפלה עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו

יד יוסף ה שה"ש רבה פ"א סי' מ"ט. תנחומא ס"ז: פרשה ה א שה"ש רבה פ"ח. תנחומא ס"ז: ב ב"ר פ' ע'. רות רבה פ"ב. ואג"ש פ' י"ד:

ענף יוסף

פרשה ד (ד) [ובני לא ישמעו כמו הם] וא"ת הא באמת חזרה היא ושני בניה למדין בעצת אהרן שאמר על הראשונים אנו מצטערין כו' כדפרש"י בפרשת יתרו א"כ למה צוית לעצת אהרן יותר מעצת יתרו. וי"ל שמשנימול בנו בדרך במלון הוצרכה לפרוש לעמוד עד שנרפא הילד ושוב חזרה לבית אביה כדפי' הרא"ש. ולא ס"ל דחזר ושלחם בעצת אהרן. א"נ ס"ל שאחרי היותם במצרים נכנסה לאחיה ושלחה עם בניה כדפי' הרמב"ן:

פרשה ה (א) [אלא כיוסף לבנימין כו' אמרו רבותינו ז"ל כל נשיקה כו'] י"ל דמה שהביא המדרש כאן המאמר דרבותינו ז"ל עד א"ר פנחס אין כאן עיקר מקומו. אלא שדרך המדרש הוא שכיש לו מקרא אחד שמסמיך עליו איזה דרש ופסוק זה נדרש במ"א בדרשים שונים שאין שייכים לכאן מביאן כאן ג"כ אף שאין צורך ושייכות כלל לכאן. והענין דד' מיני נשיקות עיקר מקומן בב"ר פ' ע' על המקרא דוישק יעקב לרחל. רק מפני שמביא שם פסוק דוילך ויפגשהו (וכאן דורש מקרא זה עם המקרא דמי

מתנות כהונה

ויואל אלא לשון שבועה כדלעיל פ' א': מה שהוא. כמו מההוא: הא גרסי'. שנא' ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק ודרשו שזרק בו חצים והיה מתגרה בו וע"ל: כל נשיקה שבכתוב הם לדבר תפלה והרבה נשים וכדומה להנאת עצמו: דהוית אחי כו'. שיראתי עליך אחי שהיית בצרה גדולה ועתה נצלת ונפלטת ממנה ולכן מתוך השמחה נשקתיך: באנבקי. צרה דחוקה ועי' מזה במדרש הזית (ז' י"ג): בן

עץ יוסף

שאהב למשה וקראו רע דמכיון דיתרו נעשה לו רע ממילא נמי משה רע של יתרו: שקבל בתוך ביתו גואל כו' עמד כו'. שהכל הולך לכוונה אחת שלאיות יתרו אוהב ישראל שעל כן ברח מעצת פרעה כדלעיל פ"א ולכן קבל הגואל שעמד להושיע המוכה מיד המצרי כשברח מפני השונא הרודף בישראל לכן עמד מזרעו מי שקבל השונא הצורר מהגואל להרגו כדי לסייע בגאולת ישראל: לכך נעשו בניו אחים כו'. נקט בניו בלשון אחים ויתרו בלשון רע. משום דבניו היו עושים יותר מיתרו. דהוא לא עשה אלא שקירב לו את הגואל ויעל אשת חבר הקיני מסרה נפשה ביותר להרוג את סיסרא שונא ישראל [ת"נ]. וה"פ דקרא ואח נצרת ישראל נולד מאוהב הרע: מפני שקבלני יתרו. היינו שעם היותו בורח מפרעה לא חש יתרו וקבלו. ופתיחת ביתו היינו מה שהאכילו מלחמו. והזכיר פתיחה לפי שאע"פ שעכשיו נהיה משה רועה צאנו והוא מהנהו ליתרו יותר. מ"מ בתחלה היה יתרו המקדים ופותח הפתח. קודם שהנהגו. ואף ע"ג שמשה הקדים לבנות יתרו שהושיען וגם דלה דלה להן. כפי ענותנותו הטב כי בעבור זה לא היה חייב לו לפתוח פתח ולקבלו. כי הוב מוטל עליו להציל עשוק: ואני עמו כבן. לפי שהוא חתנו והוה ליה כבן ע"ד ואבי ראה גם ראה: נפשו חייב לו. כלו' חייב למסור נפשו עליו. ואמר משה כן שאע"פ שמסתכן ליענש בהסרבו בשליחות ה' מ"מ חייב לעשות כן לכבוד יתרו. וראיה לדבר מביא המדרש שכן אתה מוצא באליהו כו'. ומסירת נפשו היינו מה שהטיח דברים ואמר הרעות להמית את בנה. ואע"פ שבתחנונים בא וכמ"ש ויקרא אל ה' וגו' מ"מ הכנים בתפלתו דברים קשים אלו ג"כ. וז"ש התחיל מתחנן ואומר הגם כו' כלו' שהיה כאן דברי תחנונים וגם קשות כלפי מעלה ולא עוד דלאו זה בלבד דחייב למסור נפשו אלא שחייב בכבודו יותר מאביו ואמו. והטעם בזה משום דאביו ואמו זנין אותו מצד הטבע. דטבע מוטבע באב ואם לרחם על הבן. משא"כ האכסנאי שהוא זר ועכ"ז מכניסו בביתו וזן אותו. הוא דבר גדול אין כמוהו: כמה דתימא ויהי נא פי שנים ברוחך. ומכיון דאליהו החיה אחד יש לו להחיות שנים וכדאמר בפ"ק דחולין: קבלני יתרו ונהג בי כבוד וזה המחייב למסור נפשו עליו כענין אליהו ואלישע: איני הולך אלא ברשותו. ס"ל כהא דאמר בפירקין שהוא פטור מהשבועה שבעל השבועה התירו. ורק מפני כבודו שחייב לו לבד לא רצה ללכת בלי רשותו: (ג) ד"א וילך משה הה"ד והוא באחד כו'. שלא היה צ"ל אלא וישב משה לחוד. אבל לפי המשך הדרש יתפרש וילך משה וישב שהלך והדר וישב שהי' הולך והחזר לבלתי לילך. אלא שעכ"ז הוכרח לילך כו' [ת"נ]: דרש רבי פנחס. נ"ל דבי דפוס שכן הוא בשה"ש רבה ובהרבה מקומות: מה שהוא גוזר גזירה על האדם. נ"ל משהוא גוזר כו'. ור"ל והוא גזירתו באחד על האדם שהוא מיוחד בעולם ע"ד הן האדם היה כאחד ממנו: אין להשיב על דבריו. כלו' שאין מי יכול להשיב גזרתו אחור. אלא ע"כ מתקיים וכענין בלעם וכל המוזכרים בסמוך: כמה בקש ירמיה שלא להתנבאות. לא קאמר שלא לילך בשליחותו אע"פ שכתוב על כל אשר אשלחך תלך. מפני שלא היתה המצוה עליו אלא להנבא סתם. והוא היה ממאן להנבא ואז הוסיף לו ה' לומר שגם כן יצטרך ללכת בשליחותו ממקום למקום: כמה סרב משה לא קאמר הכא בקש שלא לילך כי באמת משה רצונו היה לילך אלא שהיה מסרב מפני כבוד אהרן וכמ"ש לעיל פ"ג. ולכן לא הזכיר כאן רק שלח נא ביד תשלח דהיינו אהרן כדלעיל: שנא' וילך משה וישב אל יתר חותנו. שע"כ אין פי' וילך שהלך אצל חותנו. דא"כ לא היה נ"ל אלא וישב אל יתר חותנו. אע"כ לרמוז שהלך ושב לבלתי לילך. ובע"כ הלך: (ד) לא היה צ"ל אלא וישב משה. ולא ס"ל דאתא למימר שהלך בע"כ: בתחלה הלך אצל פרעה כו' אולי כך היה הענין שמתחלה הלך משה מיד להרן מצרים בשליחותו של מקום ואמר לישראל ולפרעה כה אמר ה' שישלח את ישראל. ולא עשה לפני פרעה ולפני ישראל שום אות ומופת. ואח"ז חזר למדין ושהה שם ג' חדשים כדאי' בבמד"ר פ' י"א או ששה חדשים כדאיתא לקמן פ"ה. ואח"כ חזר למצרים ועשה שם את האותות [ת"נ]. וז"ש ואח"כ וישב אל יתר חותנו שכך א"ל כו' כלו' להגיד לו שלא יחשדנו שעבר על שבועתו כי בהיתר ה' הלך. ומ"ש לו אלכה ואשובה אל אחי וגו' היינו לשוב עוד הפעם שהיה צריך ללכת עוד בשליחותו כי לא נגמר. ובפעם ההוא לקח את אשתו ואת בניו וגו' ואז אמר לו ה' בלכתך לשוב מצרים וגו' והוא מה שאירע לו בדרך במלון. אמנם מ"ש עוד ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה וגו' הוא סיפור מה שהיה בהליכתו הראשונה כי בהכרח קודם הליכתו לפרעה היתה אסיפת הזקנים כמ"ש לו לך ואספת את זקני ישראל וגו' ואהרן המלך בינו ובין ישראל כמ"ש והדבר הוא לך אל העם. ושובו אל יתר חותנו היה בהותן ששה חדשים או ג' חדשים [כמ"ש לעיל] שנכנסה מסה מישראל יכבדה העבודה עליהם כדלקמן בבמד"ר פ' י"א [יפ"ת]: מן השבועה שנשבע לו שלא ילך חוץ מדעתו כדלעיל פ"א: בעל השבועה הקב"ה שנשבעים בשמו והוא פוקד עון העובר עליה. התיר אותי שנתן לי רשות לעבור עליה: עד שהתיר לו יתרו את נדרו. שנתן לו רשות כדפי' לעיל סימן ס': וא"ת למה נאמר וילך משה כו'. פי' למה נאמר וילך וישב לא הוה נ"ל אלא וישב לבד: שהלך ליטול אשתו כו'. פי' דאשתו ובניו לא היו דרים בבית יתרו ממש. אלא בעיר יתרו היו דרים. לכך נאמר וילך משה לבית אשתו ובניו. ומביתו שב לבית יתרו ליטול רשות והתרה מחמיו: א"ל יתרו להיכן אתה מוליכן. דרש וישב לשון תשובה שהשיב ליתרו על שאלתו. ואע"ג דתשובה זו אינה בפסוק מ"מ למידן מיניה מסברא דמה היה לו להשיבו ואיזה שאלה היה יכול לשאלו אם לא שאלה זו ותשובה זו. ואין לומר דלהא לחוד בא ולא ליטול רשות והתרה. דא"כ היה לו לכתוב בהדיא תשובה זו. אלא ש"מ דעיקר הליכה היתה לו ליטול רשות חתו אלכה ותשובה אל אחי וגו' ושאלה ותשובה זו נרמז בתיבת וישב במקום וילך [תו"נ]: אמר לו לך לשלום. עיין לקמן פ"ה ומ"ש שם:

פרשה ה (א) הה"ד מי יתנך כאח לי כו' כי מה שהקפיד הכתוב לכתוב וישק לו רמז בזה היותם האוהבים זה לזה וזה שמח בגדולת זה. ולזה הביא מה שנרמז אליו המלאך בחוץ אשקך: באיזה אח הכתוב מדבר. פי' מדאמר כאח ולא אמר כאחים משמע דמאיזה אח המסויים מדבר: הא גרסינן ישמעאל שונא ליצחק. כדאמר בתנחומא ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק אין מצחק אלא שבקש להורגו כו'. וכן בב"ר פרשה נ"ג מבואר ג"כ שהיה שונא לו ע"ש: אלא כיוסף לבנימין יונק שדי אמי כמשה לאהרן כו' מקום שנשקו אחים זה לזה משה ואהרן. מן ההכרח להעתיק מאמר זה כתיקונו מבה"ש רבה [שיר ח'] מי יתנך כאח לי באיזה אח כו' ויקנאו בו אחיו. באיזה אח יונק שדי אמי הוי אומר כיוסף לבנימין שאהבו בלבו שנאמר וירא יוסף אחם את בנימין וגו'. אמצאך בחוץ אשקך. חוץ זה המדבר שהוא חוץ לישוב. אשקך כשני אחים שנשקו זה לזה. ואלו הן משה ואהרן שנאמר וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו. לא יבוזו לי א"ר פנחס מעשה בשני אחים כו' נפלה דליקה כו' ובאת אחותו מגוש חלב התחילה מגפפתו מחבקתו ומנשקתו ואומרת לית דא מבדי לי [כמו מבזה]. ור"ל אין בזה בזיון לי שאני מנשקו. כי מרוב שמחה אני עושה זה דהוה אחי באננקי [בצרה] ונתפלט ממנו ע"כ. וכנ"ל גם כאן. וכוונת המאמר היכן מצינו אח שאוהב את אחיו דקאמר מי יתנך כאח לי. והלא מצינו קין שסונא את אחיו וכו' ומשני דלאו על סתם אחים קאמר. אלא על יוסף ובנימין ומשה ואהרן קאמר. ורמוזים במ"ש יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך. ור"ל שיונק שדי אמי מרמז כיוסף לבנימין. ולא אמר גם כן וכבנימין ליוסף משום שיוסף יונק שדי אמו של בנימין. אבל בנימין לא יונק שדי אמו של יוסף שהרי מתה מלידה. ואמצאך בחוץ אשקך מרמז למשה ואהרן. ומתחלה מפרש המדרש שנשקו משום נשיקה של פרקים: ואחר זה אמר ויש אומרים אף נשיקה של קריבות כו'. ורבי פנחס מביא המעשה לומר שגם אהרן נשק למשה בשביל שהיה משה בצרה ובסכנת מות כמ"ש ויהי בדרך במלון וגו' ויבקש המיתו. ומפרש בזה על דרך רמז סוף הכתוב דגם לא יבוזו לי. וכמו

שאמרה

ומנשקתו אמרת לו איני מרגלת לבא אליך אלא פחדתי דהוית אחי באננקי ופלטת ממנה. (שיר ח) אמצאך בחוץ אשקך. באי זה חוץ במדבר מקום שנשקו אחים זה לזה משה ואהרן. א"ר חמא בן י"ב שנה נתלש משה רבינו מבית אביו. למה כן שאילו גידל בבית אביו ובא ואמר להן לישראל המעשים לא היו מאמינים בו שהיו אומרים אביו מסרה לו. לפי שיוסף מסרה ללוי ולוי לקהת וקהת לעמרם. ולכך נתלש מבית אביו וכשהלך והגיד לישראל כל הדברים לפיכך האמינו בו שנא' ויאמן העם: (ב) ויאמר לו אלכה נא ואשובה. אתה מוצא ג כל מי שנא' בו לך לשלום הלך וחזר. וכל מי שכתוב בו בשלום הלך ולא חזר. יתרו אמר למשה לך לשלום הלך וחזר: (ג) ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים. א"ר יוחנן למדתך תורה דרך ארץ שהנשבע בפני חבירו לא יתירנו אלא בפניו שלא יחשדנו שהוא נשבע לשקר. שכן אתה מוצא שמשה נשבע ליתרו והלך למדין והתיר שבועתו בפניו שנא' ויאמר ה' אל משה במדין. א"ל הקב"ה במדין נשבעת לך והתיר שבועתך במדין: (ד) כי מתו כל האנשים וגו'. וכי מתו והלא דתן ואבירם הם והן היו עם קרח במחלוקתו אלא מה מתו. ד שנתענו ה ד' הן חשובין כמתים סומא ומצורע ועני ומי שאין לו בנים (וכולן קרא במסכת ע"ז): (ה) ויקח משה את אשתו ואת בניו. למה הוליכן כדי שיהיו עם ישראל לקבל התורה. וירכיבם על החמור. זה א' ו מי"ח דברים ששינו חכמים לתלמי המלך. ויקח משה את מטה וגו'. עשה כמו שאמר לו הקב"ה ואת המטה הזה תקח בידך: (ו) ויאמר ה' אל משה בלכתך וגו'. וכי על איזה מופת אמר א"ת על הנחש והצרעת והדם והלא אותן נסים לא א"ל הקב"ה לעשות אלא לישראל. ועוד לא מצינו שעשה משה אותן האותות לפני פרעה. אלא מהו כל המופתים אשר שמתי בידך. זה המטה שהיו כתובין עליו י' מכות שהיה כתוב עליו נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב. א"ל הקב"ה אלו המכות אשר שמתי בידך עשה אותם לפני פרעה ע"י המטה הזה. ואני אחזק את לבו כדי לפרוע דינם מהם: (ז) ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני וגו'. גלה לו הקב"ה שלא ישלח פרעה את ישראל עד מכת בכורים. ולכך לא הוצרך הכתוב לפרסם לו בסוף. מהו בני בכורי ישראל על יעקב אביהם אמר שקנה הבכורה כדי שיוכל לעבוד למקום. ואמרת אליו שלח את בני ויעבדני. א"ל אם אתה מונע ממני בני בכורי מלעבדני אני אמנע ממך בנך בכורך מלעבדך שאני אהרוג את כולן: (ח) ויהי בדרך במלון. ז חביבה מילה שלא נתלה למשה עליה אפילו שעה אחת. לפיכך כשהיה בדרך ונתעסק במלון ונתעצל למול ח אליעזר בנו מיד ויפגשהו ה' ויבקש המיתו את מוצא מלאך של רחמים היה ואעפ"כ ויבקש המיתו. ותקח צפורה צור. וכי מנין ידעה צפורה שעל עסקי מילה נסתכן משה אלא בא המלאך ובלע למשה מראשו ועד המילה כיון שראתה צפורה שלא בלע אותו אלא עד המילה הכירה שעל עסקי המילה הוא ניזוק וידעה כמה גדול כח המילה שלא היה יכול לבלעו יותר מכאן. מיד ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה לי. אמרה חתני תהיה אתה נתון לי בזכות דמים הללו של מילה שהרי קיימתי המצות מיד וירף המלאך ממנו. אז אמרה חתן דמים למולות אמרה כמה גדול כח המילה שחתני היה חייב מיתה שנתעצל ממצות המילה לעשותה ולולי היא לא ניצל: (ט) ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה. ט הה"ד (איוב לז) ירעם אל בקולו נפלאות מהו ירעם כשנתן הקב"ה את התורה בסיני הראה בקולו לישראל פלאי פלאים. כיצד היה הקב"ה מדבר והקול יוצא ומחזיר בכל העולם. ישראל שומעין את הקול בא אליהם מן הדרום והיו רצים לדרום לקבל את הקול. ומדרום נהפך להם לצפון והיו רצים לצפון ומצפון נהפך למזרח והיו רצים למזרח. וממזרח נהפך להם למערב והיו רצים למערב. ומן המערב נהפך להן מן השמים והיו תולין עיניהן והיה נהפך בארץ והיו מביטין לארץ שנא' (דברים ד) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך. והיו ישראל אומרים זה לזה (איוב כח) והחכמה מאין תמצא. והיו ישראל אומרים מהיכן הקב"ה בא מן המזרח או מן הדרום. י שנאמר (דברים לג) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וכתיב אלוה מתימן יבא. ואומר וכל

יד יוסף ג תנחומא ס"ז. ברכות פ' ט'. מ"ק כ"ט: ד ירושלמי נדרים פ' ר' אליעזר. פדר"א פ"מ. ס"י: ה ב"ר פ' ע"א. איכה רבתי פ"ג. תנחומא ס"ז. נדרים פ' ר"א. ע"ז פ"ק. ילקוט תורה רמז קכ"ז ורמז תשמ"ב: ו ירוש' ובבלי פ"ק דמגילה. ב"ר פ' מ"א. ותנחומא במות. וילקוט תורה רמז ג': ז ירוש' פ' ארבעה נדרים: ח אבל כת"י ובספר כיסר איתא דלאליעזר מל אלא נגרשון לא מל כגזירת יתרו חותנו: ט תנחומא ס"ז. וילקוט איוב רמז תתקכ"א: י עי' ספרי האזינו פיסקא ש"ד:

מתנות כהונה

בן י"ב כו'. נלמד זה ממה שאמר אליו בעל המריבה מי שמך לאיש והרי עדיין קטן אתה ולא הגעת להקרא איש הרי שלא היה עדיין בן י"ג שאז נקרא גדול ואיש: ה"ג בילקוט בשם תנחומא ולא חזר באבנר כתיב וישלח דוד את אבנר וילך בשלום הלך ולא חזר יתרו כו'. ובגמ' סוף מסכת ברכות גרס שהרי דוד אמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה: שנתענו. לשון עניות ועני חשוב כמת כדמפרש והולך וע' מזה במס' ע"ז דף ה' ובנדרים (דף ס"ה): ששינו לתלמי כו'. שכתבו וירכיבם על נושא בני אדם כדאיתא פ"ק דמגילה (ס): מלאך של רחמים כו'. דכתיב ויפגשהו ה' מדת הרחמים: ליסרך וגו'. סיפיה דקרא ועל הארץ וגו': ה"ג לקמן פ' יתרו ובתנחומא וכן הביאו בילקוט איוב ונחלק לז' קולות ומז' לע' כו'. ומה שלא נחלק בתהלה לע' קולות יש לו

ענף יוסף

דמי יתנך וגו') מביא גם כל הענין דשם מהנשיקות. ושמור זה הכלל בידך: (ח) [אפי' שעה אחת] וק' דהא דצפורה ושני בניה חזרו לאחוריהם למדין כדפרש"י בסדר יתרו ואיך לא השהה לסכנת הדרך. וי"ל דנתעכבה במלון ג' ימים ואח"כ הלכה לדרכה. אבל כשליכתו למצרים לא היה רוצה לימול ולעכב במלון ג'

עץ יוסף

שאמרה האחות איני מרגלת לבוא אליך לנשקך אלא פחדתי כו': ואחד בבית מירון הוא כפר מירון שסמוכה לגוש חלב: באיזה חוץ מדבר. שאע"פ ששם חוץ הוא רחוב עיר מ"מ יש לפרש גם על המדבר על שהוא חוץ לישוב: בן י"ב שנה נתלש משה כו' קאי אפסוק ויאמן העם כי פקד וגו' משמע דכששמעו פקד פקדתי שזה הסימן היה מסור בידם היו מאמינים בו מה שאין כן אם היה בן מ' או בן כ' כדעת אמוראי דפ' א' לא היו מאמינין בו וכסימן פקד פקדתי. כי היה מקום לומר שאביו או שאר זקנים מסרו לו. וערבובי דברים יש כאן שסיים בפ' לך לקראת משה ושתק מלפרש עד פסוק ויאמן העם וחזר לפרש עוד ספעם הפסוק אלכה נא ואשובה כסדר הכתוב: נתלש פי' נעקר בעל כרחו בההוא עובדא דהריגת המצרי. וטעמא דרב חמא שאמר בן י"ב שנה נתלש הוא משום דכתיב מי שמך לאיש משמע ליה שעדיין לא נקרא איש. וכשהוא בן י"ג נקרא איש: מבית אביו אע"פ שבבית פרעה היה גדל. לפי שהיה יונא ובא לבית אביו כדכתיב ויצא אל אחיו קאמר הכי: למה כן ר"ל למה לא עשה לו ה' גם מבלי שילטרך לברוח ולהיות נע ונד בארץ לא לו: אביו מסרה לו. הסימנים מלשונות הגאולה. אבל השתא לא יאמרו כן כי לא ימסור הסוד אלא לזקן [יפ"ת]: שיוסף מסרה שמסורת בידם מיוסף שבלשון פקד פקדתי יהיו נגאלים כדלעיל פ"ג. וס"ל שללוי מסר הסוד כי הוא הקדוש שבאחים: (ב) אתה מוצא כו' כלו' ולכן יש להזהר שלא לומר אלא לך לשלום מאחר שהנסיון הורה שזה נתקיים לטובה וזה לא: כל מקום שנאמר בו לך לשלום. משום דבחנה נמי כתיב לכי לשלום. גם יהונתן אמר לדוד לך לשלום. וכן אלישע לנעמן. והכהן אמר לשבט דן לכו לשלום. ודוד לאביגיל אמר עלו לשלום להכי קאמר כל מקום: הלך וחזר כלומר שלא נכשל בדרכו ויכול לחזור למגוא חפצו: יתרו אמר למשה לך לשלום הלך וחזר. ובשלהי ברכות מסיים דוד אמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה. ובילקוט איתא באבנר כתיב וישלח דוד את אבנר וילך בשלום הלך ולא חזר. והטעם כיון שאומר לך לשלום כוונתו תלך ותוסיף שלימות אבל כשאומר לו לך בשלום כוונתו שילך בשלימותו וטוב לא יוסיף שלימות שימות. ועי' מ"ש בתנחומא: (ג) למדתך תורה דרך ארץ כו'. ואע"ג דלעיל פ"ד סי' ד' אמר שבעל השבועה נתן לו רשות נ"ל דר"י פליג וס"ל דכל דאפשר לקיים השבועה יש לקיים. שלא תתבטל המצות ע"פ הדבור אלא היכא דלא סגי בלאו הכי: שהנשבע בפני חבירו כו' ע' בפ"ד דנדרים בבבלי וירו': נשבע ליתרו שלא ילך חוץ לדעתו כדלעיל פ"א: והתיר שבועתו בפניו היינו התרה ממש ע"י פתח כדאיתא בפ"ד דנדרים. ור' יוחנן בעל המאמר הזה פליג על מ"ד שהתיר לו יתרו את נדרו דהיינו שנתן לו רשות אלא ס"ל לרבי יוחנן התרה ממש. והמתיר לו היינו הקב"ה כדמשמע בתנחומא [יפ"ת]: במדין נדרת כו' ולפי דרש זה פי' הכתוב כך הוא ויאמר ה' אל משה בסיני. במדין לך תהלה והתל לפני יתרו. והדר שוב מצרים ופי' ויאמר ה' אל משה וכבר אמר לו ה' למשה במדין לך: (ד) והלא דתן ואבירם היו כדאמר בנדרים פ' ר"א כל מקום שאתה מוצא נצים נצבים אינם אלא דתן ואבירם. ופי' הרא"ש שכן מצינו בהם אשר הנו וכתיב יצאו נצבים הולכך ב' אנשים עברים נצים הם דתן ואבירם. ולא מתו מדהיו במחלוקתו של קרח: שנתענו לשון עניות ועני חשוב כמת. ולא היו יכולין להזיקו שאין דבריהם נשמעים: ד' הם השובים כמתים. ע' בב"ר פ' ע"א: במסכת עכו"ם דף ה' ובנדרים דף ס"ה: (ה) למה הוליכן. שהראשונים מבקשים לצאת והוא בא להוסיף על הראשונים: זה אחד מי"ח דברים. עי' בתנחומא ובמס' מגילה וברים ילקוט בראשית: ששינו לתלמי המלך שכתבו לו וירכיבם על נושא בני אדם. ופרש"י על נושא בני אדם דמשמע נמי גמל. שלא יאמר וכי לא היה לו למשה רככם סוס או גמל. והראב"ע כתב בעבור שהוא גרעון שתרכב אשת הנביא על חמור אחד היא ושני בניה: ויקח משה את מטה וגו'. עשה כמו שא"ל הקב"ה כו'. וכאילו אמר ויקח משה את המטה שצוהו אלהים לקחת בידו. וכן דרשו על מש"כ סוף פ' בשלח ומטה האלהים בידי א"ל [משה ליהושע] מטה זה בידי שאמר המקום יהי בידך לעולם עכ"ל. ור"ל ע"ש זה נקרא מטה אלהים ע"ש צווי שיהיה בידי תמיד. והו הפירוש ממש כדלעיל [יפ"ת] וע"ש עוד טעם אחר: (ו) ויאמר ה' אל משה בלכתך וגו'. ראה כל המופתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה: וכי על איזה מופת אמר כו' אלא כו' שהיה כתוב עליו נוטריקון כו'. וז"ל הרמב"ן ולפי זה [הדרוש] יהיה פירוש הכתוב נכון ראה והסתכל במטה אשר שמתי בידך שכל המופתים החקוקים בו תעשה לפני פרעה וכן משמעות לשון ראה כלו' שצריך עיון והסתכלות על כי לא היו מפורשים המופתים רק בנוטריקון דצ"ך כו': כדי לפרוע דינם אשר הרעו לחטוא: (ז) גלה לו הקב"ה כו' הכוונה בזה שלא נפרש שצוהו לומר עכשיו לפרעה כן וכמו שפירש"י בחומש ע"ש דהא לא מצינו שאמר לו משה עתה בלכתו רק אלהי העברים נקרא עלינו וגו'. ומענין הנה אנכי הורג אין שום זכר. לכן ברור הוא שפירושו שהוא רק הודעה וגילוי למשה שאע"פ שיעשה כל המכות לא ישלחם עד שיאמר לו מכות בכורות בסוף אחר כל המכות שעברו עליו כבר ואז ישלחם: ולכך לא הוצרך הכתוב לפרסם לו בסוף. כשאמר לו ה' עוד נגע לא הוצרך לפרש לו מה הוא כי במ"ש אחרי כן ישלח אתכם ידע כי זו מכות בכורות שכבר גילה לו שלא ישלחם עד מכה זו: מהו בני בכורי. ר"ל מה טעם לקרוא לישראל בן בכור שפי מאחר אומות שקדמו בעולם. וגם מצד האבות ישמעאל גדול מיצחק ועשיו מן יעקב: על יעקב אבינו אמר שמפני שהבכורה לצורך העבודה שיעקב קנה הבכורה כדי לעבוד למקום. לכן אמר בני בכורי ישראל על שם שהם בני יעקב שנתייחד לעבודתי. לכן אומר אליך שלח את עמי ויעבדוני: כדי שיוכל לעבוד שמתחלה היתה עבודה בבכורות: (ח) שלא נתלה למשה עליה. דמכיון דעם היותו צדיק גמור לא תלה לו. משמע דחביבה מילה מאד וכדתנן בהדיא בפ"ד דנדרים: אפי' שעה אחת שבדרך לא רצה למולו מפני סכנת הדרך. והמלון לא היה רחוק ממצרים וחשב משה שאחר שעה יבא למצרים וימול אותו. ואילו היה משה נותן ללבו שבאורחא פורתא ליכא סכנה היה מל אותו במלון. אך לפי שנתעסק תיכף במלון [כדכתיב ויהי בדרך במלון] לא נתן אל לבו זאת. והמלאך לא המתין לו אותה השעה שהיה צריך לילך מהמלון עד מצרים: מלאך של רחמים היה. שפי' ויפגשהו ה' מלאך ה' כתרגומו. אלא שבביטול המצוה נהפך למלאך אכזרי: מלאך של רחמים היה מדלא קאמר מלאך האלהים. כי ה' מדת רחמים. ופליגא אדאמר בפ"ד דנדרים באו אף וחמה ובלעוהו: ואעפ"כ ויבקש המיתו. דס"ל דויפגשהו ה' ויבקש המיתו אמשה קאי. דלאו כרשב"ג דאמר בפ"ד דנדרים לא למשה רבינו בקש אותו שטן להרוג אלא לאותו תינוק ע"ש: אמרה חתני [פי' בעלי] תהיה אתה נתון לי. וזו דרך בקשה כלומר מבקשת אני מה' שתהיה נתון לי. ואז וירף ממנו שנתקבלה תפלתה. דמים דכאן לשון מיתה ופי' היה חייב מיתה בשביל המילה: היה חייב מיתה: (ט) הה"ד ירעם אל בקולו נפלאות שהדיבור לאהרן לא היה במצרים אלא דבור שנתייחד למשה במדין נחלק לדו פרצופין כדמסיק. ומביא סמוכים לזה מפסוק ירעם אל בקולו נפלאות שחלק הדבור לשני קולות למשה ולאהרן כדלקמן. ומתחלה מפ' אותו הפסוק בכל פירוש דמלי כדרך המדרש תמיד: מהו ירעם שאם כפשוטו שמיירי בקול המתהדם מרעם אין זה פלא אלא דבר טבעי. אלא במתן תורה מדבר: בא עליהם מן הדרום כו'. ועשה הקב"ה זה להודיע שאינו מתקומם במקום אבל כבודו מלא עולם. ולכן ישמע קולו מכל הצדדים בשעה אחת: שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וגו'. ועל הארץ

(שמות כ) וכל העם רואים את הקולות הקול אכ"כ אלא הקולות. יא א"ר יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לע' קולות לע' לשון כדי שישמעו כל האומות וכל אומה ואומה שומעת קול בלשון האומה ונפשותיהן יוצאות אבל ישראל היו שומעין ולא היו ניזוקין. כיצד היה הקול יוצא א"ר תנחומא דו פרצופין היה יוצא והורג לעכו"ם שלא קבלוה ונותן חיים לישראל שקבלו את התורה. הה"ד שמשה א"ל בסוף מ' שנה (דברים ה) כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש וגו'. אתה היית שומע קולו וחיית אבל עכו"ם שומעים ומתים. בא וראה היאך הקול יוצא אצל כל ישראל וכל או"א לפי כחו. הזקנים לפי כחן הבחורים לפי כחן והקטנים לפי כחן והיונקים לפי כחן והנשים לפי כחן. ואף משה לפי כחו שנאמר (שמות יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול בקול שהיה יכול סובלו. וכן הוא אומר (תהלים כט) קול ה' בכח יב בכחו לא נאמר אלא בכח בכחו של כאו"א. ואף נשים מעוברות לפי כחן הוי אומר כאו"א לפי כחו א"ר יוסי ב"ר חנינא אם תמה אתה על הדבר הזה למוד מן המן שלא היה יורד לישראל אלא לפי כח של כאו"א מישראל. יג הבחורים היו אוכלין אותו כלחם שנא' (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו'. והזקנים כצפיחית בדבש שנאמר (שם) וטעמו כצפיחית בדבש. ויונקים כחלב משדי אמם שנא' (במדבר יא) והיה טעמו כטעם וגו'. והחולים כסולת מעורב בדבש שנאמר (יחזקאל טז) ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך. והעכו"ם טועמין אותו מר וגד שנא' (במדבר יא) והמן כזרע גד הוא. א"ר יוסי ב"ר חנינא ומה המן שהיה מין אחד נהפך לכמה מינין בשביל צורך כאו"א. הקול שהיה כח בו עאכ"ו שהיה משתנה לכל אחד ואחד שלא ינזקו. ומנין שהקול נחלק לקולות הרבה שלא ינזקו שנא' וכל העם רואים את הקולות. הוי (איוב לז) ירעם אל בקולו נפלאות: (י) ד"א ירעם אל בקולו נפלאות. א"ר לוי יד ג' קולות הולכות מסוף העולם ועד סופו והבריות ביניהן ואינן שומעות כלום ואלו הן היום. והגשמים. והנפש בשעה שיוצאת מן הגוף. היום מנין. א"ר יהודה ב"ר אלעאי זה הכוכב שהוא שף ברקיע אינו אלא כמסר הזה שהוא נתון בעץ. הגשמים מנין שנא' (תהלים מב) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך. כיצד יש אילן ששרשיו יורדים כ' אמה ויש ל' ויש נ' ויש שאינן יורדין אלא ג' טפחים. והגשמים למעלה אם אין משקין אותן אלא ג' טפחים אותן של נ' אמה הן מתים. אם שותין של נ' אמה טורף אותן של ג' טפחים. אלא זה תהום העליון קורא לתחתון אומר לו עלה ואני יורד. והתחתון אומר לו רד ואני אעלה עד שהעליון יורד ומשקה של ג' טפחים והתחתון עולה ומשקה אותן של נ' אמה. בא וראה כמה בין אלו לאלו וקוראין זה לזה ובני אדם בנתיים ואינן יודעים הוי ירעם אל בקולו נפלאות. טו והנפש בשעה שהיא יוצאת מן הגוף ובני אדם יושבין אצלו ואינן שומעין הוי ירעם אל בקולו נפלאות א"ר ראובן בשעה שאמר לו הקב"ה למשה במדין לך שוב מצרימה טז נחלק הדבור לב' קולות ונעשה דו פרצופין והיה משה שומע במדין לך שוב מצרימה ואהרן שומע לך לקראת משה המדברה. הוי ירעם אל בקולו נפלאות: (יא) וילך ויפגשהו. יז הה"ד (תהלים פה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו. חסד זה אהרן שנא' (דברים לג) וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך. ואמת זה משה שנא' (במדבר יב) לא כן עבדי משה וגו'. הוי חסד ואמת נפגשו כמה דתימא וילך ויפגשהו וגו'. צדק זה משה שנא' (דברים לג) צדקת ה' עשה. ושלום זה אהרן שנא' (מלאכי ב) בשלום ובמישור הלך אתי. נשקו שנא' וישק לו. אמרו רבותינו כל הנשיקות של תפלות חוץ מג' (כדכתיב לעיל). וישק לו מהו וישק לו זה שמח בגדולתו של זה וזה שמח בגדולתו של זה: (יב) ד"א וישק לו. נטל כהונה ולויה זה נוטל כהונה ונותן לויה וזה נוטל לויה ונותן כהונה: (יג) ד"א וישק לו. א"ר שמואל בר נחמן משל לזהבי שהביאו לו מוניטה אחת וראה אותה מבפנים של חרס ומבחוץ של זהב. לימים הביאו לו מוניטה שכולה זהב א"ל הראשון חרס היה והיה מצופה זהב אבל זה כולה זהב. כך נשיקה שנשק עשו ליעקב לא היה אלא לפסולת שנא' (משלי כו) כסף סיגים מצופה על חרש. ומה היה סופה שפתים דולקות ולב רע. שלא בקש לנשקו אלא לנשכו

יד יוסף יא לקמן פ' כח. תנחומא יתרו. שוח"ט מזמור נ"ב: יב לקמן ריש פ' ל"ד: יג לקמן פ' כ"ט: יד ב"ר פ' ו'. יומא כ'. הג"ה פ"ט: טו פדר"א פ' ל"ד. זוהר פלח דף קס"ח: טז תנחומא ס"ז: יז תנחומא ס"ז:

ענף יוסף

ג' ימים משום שהיה רוצה לקיים מאמר הקב"ה לך שוב מצרימה בלי עכבות אלא בזריזות (ת"נ): (יא) [חסד זה אהרן] מזה המאמר אנו לומדים שהעושה המצוה נקרא הוא עצמו בשם המצוה עצמה וכאילו הוא עצמו המצוה. שהרי קורא לאהרן חסד. וכן קורא למשה אמת. וכן קורא למשה צדק בעבור צדקת ה' עשה: ואמת

מתנות כהונה

נו סוד בחכמת הקבלה: כזרע גד. כלומר מר כגידין הללו: מסמר. הוא מגירה שמנסרים בו העץ ובמד' תלים גרס כנסר והוא אומן חרש הנסר: כדכתיב נראה הפרשה: וישק לו. ה"ל למימר וישקהו או וישק אותו לו הוא מאחר הענין דבר אוהר שהוא טפל ונדבק לו: שעבר

עץ יוסף

האבן הרואך את אשו הגדולה. שפירושו שהקול בא מן השמים וג"כ מהאש שבארץ: והחכמה מאין תמצא לנחות הלשון נקט ליסנא דקרא. אבל קרא גופיה לא מיירי בדברי ישראל: ה' מסיני בא וזרח. דמדכתיב וזרח דייק שבא מן המזרח. ומדכתיב אלוה מתימן יבא דייק שבא מן הדרום. ומכיון דאשכחן ב' אלא שמעינן נמי שכנגדם דמ"מ אלו רוחות מאלו רוחות. ובספרי בפ' כנשר יעיר קנו משמע דה' מסיני בא ר"ל מג' רוחות ע"ש: ואומר וכל העם רואים את הקולות. ס"ל שאין קולות אלו האמור לעיל ויהי קולות וברקים וענן כבד. אלא קול יוצא מפי הגבורה כשדיבר עמהם. והוחקקו לומר כן מדכתיב רואים דהול"ל שומעים ולכן קאמר שזה קול אלהים יוצא באש ונחקק בלוח ועל זה יצדק לומר רואים: אלא הקולות וזה מפני שבא מכל הצדדים כדלעיל שאע"פ שהקול אחד היה מחמת שהיה נהפך לכל הצדדים קרי ליה קולות. ורבי יוחנן פליג ואמר שקולות רבים היו ממש לפי שהקול נחלק לשבעים לשון. והיינו דמסיים ומנין שהקול נחלק לקולות הרבה: ונחלק לשבעים קולות בתנחומא וכן לקמן פ' כ"ח גרסי' נחלק לז' קולות ומשבעה קולות לע' לשון ועמ"ש בתנחומא: וכל אומה ואומה שומעת קול בלשונה. כי אז היתה עת רצון כי נפתחו שערי החכמה העליונה וירדה השפע למטה. ולהיות כי ע' אומות היו בעולם וכל אחת היתה מיוחדת בעניינה ובכחותיה וטבעיה. וכפי כחותיה כן ירדה השפע עליה איש איש כפי תכונותיו המיוחדות וכפי קולו המורגל. אך לא היה זאת בכחם לקבל. כי היו שוקים בזה. כי כן טבע השכל העמוק לבלתי יודע. שמעבירגבול שכלו ויפתומם בדעתו ויוזק כמה שאמרו בן זומא הציץ ונפגע ובן עזאי הציץ ומת: ונפשותיהם יוצאות זה דרך גוזמא וכן מ"ש והורג לעכו"ם. וה"פ כי רעדה אחזתם וכאילו נפשותיהם יוצאות. אבל לישראל היה מוסיף בהם חיים ורפואה. וז"ש בסמוך ונותן חיים לישראל שהיה נותן להם חיים מחודשים: אתה היית שומע קולו וחיית. מסיפיה דקרא דכתיב מדבר מתוך האש כמונו ויחי. וע"ז אמר אתה היית כו' ועי' ויק"ר פ"א: בא וראה היאך הקול יוצא כו'. זה סייעתא לדרשת הקולות קולות הרבה וירעם אל בקולו נפלאות דלעיל. כי גם הקול שיוצא לישראל היה לכל אחד כפי כחו שיוכל לסבול. כי אלולי הכח היו מרעידים לקול הגדול שהקול הנבואיי היה צריך להיות בענין נורא ומפחיד בכל מה שאפשר לכל אחד לסבול כדי שיוגדל בעיניהם וכמ"ש לעיל פ"ג אם יגלה עליו בקול נמוך בוסר הוא על הנבואה: וכה"א קול ה' בכח. דבמתן תורה מיירי המזמור ההוא כדאי' במכילתא: ואף נשים מעוברות לפי כחן. י"ל דמביא זה לראי' שפירש קול ה' בכה בכח כל אחד ואחד שהרי בהכרח לנשים המעוברות צריך קול נמוך שהקול החזק יפילן. וא"כ ע"כ לומר שה' יתן בקולו לכל אחד כראוי לו [יפ"ת] והא דכתיב קול ה' בכח תיבת בכח לא קאי אכח של הקב"ה. אלא אכח בן אדם שהיה לו כח לסבול. והרי השבז' חלוקות. זקנים. בחורים. קטנים. יונקים. נשים. ומשה לפי כחו. והם ו'. וקול אחד לעכו"ם הרי ז' קולות משום דז' פעמים נאמר קול ה' במזמור הבו לה' בני אלים הנאמר על התורה: שנאמר וטעמו כצפיחית בדבש. כלומר דכיון דקשו קראי אהדדי מוקמינן חד בזקנים ואידך בבחורים כו': הבחורים כו' והזקנים כו'. ולא הזכיר כאן נערים וקטנים כי מאכלם שוה לבחורים כל שאינו מכלל יונקים. ולא הזכיר המעוברות אע"פ שצריכות מיני רכוכין דבכלל חולים הם: והיה טעמו כטעם לשד כו'. דרש תיבת לשד ע"ש שדים כדפרש"י בשם רבותינו: מר כגד כנ"ל ופי' שזרע הגד כשהוא רענן הוא מר. או פירושו מר כגידין הללו: (י) ג' קולות הולכות מסוף העולם ועד סופו והבריות ביניהם ואינם שומעים. ופרש"י ביומא פ"ק שקולן הולך דרך שביל שאינו נשמע להבריות. והטעם כדי שלא יערבב העולם בקולות. וכה"ג נמי מפרש בת"כ גבי משה דכתיב ויקרא אל משה הקול היה הולך ומגיע לאזניו של משה דרך שביל וכל ישראל לא שומעים. וע"ז אמר כאן והבריות ביניהם ואינם שומעים: היום היינו גלגל חמה. ולפי שבאורו מאירות היום קרי ליה יום והשמש נקרא כוכב הגדול: אמר ר' יהודה כו' בב"ר פ"ו סי' י"ב איתא אמר ר' יודא את סבור שהוא שף ברקיע ואינו אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ שראה שף ר"ל שהוא מתגלגל על שטח הרקיע ואינו אלא שנכנס בגוף הרקיע וחותך אותו בהלוכו בתוכו כמסר הנוסר בעץ: הגשמים אין הכוונה על הגשמים בעצמה כי אם על השר הממונה עליהם. וכמו שפרש"י ביומא גבי רדיא: עשרים אמה ויש שלשים. לכאורה זה סותר למ"ש בפ' ב' דב"ב מרחיקין את האילן מן הבור כ"ה אמות משמע ששרשיהם יורדין עד כ"ה אמה [ת"נ]: ויש חמשים זה חרוב ושקמה דתנן שם ובחרוב ושקמה מרחיקין חמשים אמה: אלא שלשה טפחים בשמעתין דערוגה שבצד מוכח שהיא חטה ונקראת אילן למ"ד אותו עץ שאכל ממנו אדם חטה היה: טורף פי' שוטף: אלא זה תהום העליון כו'. שלכל כח טבעי מיוחד כח עליוני שפועל ההשתנות הזאת ודבר זה הוא מחקר דק למתבונים: הוי ירעם אל בקולו נפלאות. דהתם בירידת גשמים קמיירי כמ"ד לעיל בב"ר פ' כ"ו כל אורה שנאמר באליהוא אינה אלא בירידת גשמים. וקרי קול קריאת התהומות קולו כי הש"ת סבת הכל. וקאמר נפלאות על היות הבריות בנתיים ואינן שומעות. וז"ש עושה גדולות ולא נדע כלו' שאין אנו מרגישים באותה שעה בדבר: והנפש כו' ואינן שומעין הוי ירעם אל בקולו נפלאות. וקרי ליה קולו כי בגזירתו תפרד מהגוף ויתחדש הקול ההוא. ואע"פ שאין עסק הכתובים בענין הנפש י"ל דאגב אורחיה כייל נמי קול הנפש באומרו נפלאות בל"ר: נחלק הדבור לשני קולות. שהל"ל לא לקראת משה ע"ד לא נא לקראת אחז לכן אמר שזה הוא הדבור שנאמר למשה לך שוב מצרים ומפני משה הולך לומר לך אע"פ שאינו מדוקדק כלפי אהרן [יפ"ת]. ועי' מ"ש לעיל ריש סי' ט': ואהרן שומע לך לקראת משה. שאע"פ ששני המאמרים אינם שוים. זה היה מנפלאות ה' שהדבור האחד יתחלק לב'. ובכלל הפליאה ג"כ שמשה ישמע הדבור הא' ואהרן ישמע המאמר הב'. וע"ז אמר הוי ירעם אל בקולו נפלאות שהוא פלא אחר בקול ה' זולת הפלאים הנזכר ובתנחומא גרס הכא ומי שהיו באמצע לא היו שומעים כלום הוי ירעם אל בקולו נפלאות והכוונה בזה כי מזולת היות הפלא השתנות הקול למשה ולאהרן היה ג"כ בכלל הפלא שהאמצעים שהיו בין מדין למצרים לא שמעו בו [יפ"ת]: (יא) הה"ד חסד ואמת נפגשו כו' ס"ל שמיהם נשקו זה את זה. ומייתי סמך מדכתיב חסד ואמת נפגשו ונשקו דמשמע זה את זה וה"נ נפרש ויפגשהו וישק לו: חסד זה אהרן כו'. ר"ל איש חסד. ותפש התוארים במקום המתוארים. ע"ד ואני תפלה: חסד זה אהרן כו' ר"ל שמשה היה מבקש את הדין. ואהרן יותר רחמן שמבקש השלום והפשרה. והו היותו אהרן מדת החסד והרחמנות ומשה מדת האמת וכן משה מצד הצדק ממש ואהרן מבקש פשרה והוא ענין השלום כמ"ש בפ"ק דסנהדרין אי זהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע. ועכ"ז אהבו ונשקו זה את זה [יפ"ת]: לאיש חסידך וקאי אאהרן כדאי' במה דוכתי: ואמת זה משה. ואע"ג דבאהרן נמי כתיב תורת אמת היתה בפיהו ולהכי קאמר רבי עזריה בסמוך אמת זה אהרן. לא קשה שאע"פ שהיתה תורת אמת בפיהו היה מתנהג בדרכי החסד והשלום ולא יקרא שמו רק כפי המעשה [יפ"ת]: צדקת ה' עשה וקאי אמשה דכתיב כי שם חלקת מחוקק ספון כדאיתא במס' סוטה: בשלום ובמישור וסיפא דקרא כי שפתי כהן ישמרו דעת. דמשמע דקאי אאהרן כדאיתא בכמה דוכתי: מהו וישק לו כלו' מאי חידושא בנשיקת האחים: זה שמח כו' וזה שמח כו'. קמפרש וישק לו זה לזה מדסתם וכתב לישנא דמשתמע הכי והכי: (יב) ד"א וישק לו כו' דרש וישק לו לשון מקח וממכר מל' נקיט ליה שוקא וקאמר נטל כהונה ולויה פירוש משה נטל לויה ואהרן נטל כהונה. וקמפרש כי לקיחה זו דרך מקח וממכר ומפיק ליה בלשון שוק כי זה נטל כהונה ונתן לויה כו' [יפ"ת]: (יג) משל לזהבי כו' מפרש נשיקה כפשוטו ולדיוקא אתא כלו' לזו יקרא נשיקה ולא של עשו ליעקב והביא משל הזהבי שראה מכבר מטבע מזויף כשרואה מטבע טובה אומר כי זה אין בו זיוף. כך כאן רמז פחיתות עשו [יפ"ת]: מבפנים של חרס שהוא זיוף גמור. וכן נשיקת עשו ליעקב היה זיוף ממש ולא היתה נשיקה אלא נשיכה [ת"נ]: מוניטה מטבע: כסף סיגים מצופה על חרס וגו'. כמו כסף סיגים על חרש כן המדבר שפתיו דולקים בדברים טובים בהימוס ובלבו רק רע: לא היה אלא לפסולת. כמו שמורה הנקוד על וישקהו כדלעיל בב"ר פ' ע"ח: ומה היה סופו פי' שלבסוף היה נוטר לו איבתו כדכתיב ועברתו שמרה נצח. והעד ויבא עמלק:

לנשכו. אבל נשיקה של אהרן ומשה היתה נשיקה של אמת ועליהן הוא אומר חסד ואמת נפגשו. ר' יהודה ב"ר סימון אומר חסד זה אהרן ואמת זה משה. ור' עזריה אומר חסד זה משה שעשה חסד עם יוסף. ואמת זה אהרן דכתיב (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו הוי חסד ואמת נפגשו זה משה ואהרן. וישק לו אין אנו יודעין למי חלק הקב"ה כבוד אם לאהרן אם למשה. י"א לאהרן שהיה במצרים ומתנבא להן לישראל שעתיד הקב"ה לגאול אותם כדי שיבא משה ויעיד על דבריו של אהרן ויהיו ישראל אומרים אמת היה מתנבא אהרן. וי"א למשה כדי שיבא משה ויאמינו לדבריו: (יד) ויגד משה לאהרן את כל דברי ה' וגו'. יח התחיל משה אומר לו כל הדברים וכל האותות אשר צוהו לעשות לפני העם. כשם שא"ל הקב"ה כן עשה ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו: (טו) וילך משה ואהרן ויאספו וגו'. אמר ר"ע יט למה נמשלו ישראל בעוף מה עוף אינו פורח אלא בכנפים אף ישראל אינן יכולין לעמוד אלא בזקנים. גדולה הזקנה אם זקנים הם חביבין לפני הקב"ה ואם נערים נטפלה בהן ילדות. תני כ רשב"י בכמה מקומות שנינו שחלק הקב"ה כבוד לזקנים. בסנה דכתיב (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל. בסיני דכתיב (שם כד) ואל משה אמר עלה אל ה'. באהל מועד דכתיב (ויקרא ט) קרא משה לאהרן ולבניו וגו'. ולעתיד לבא כמו כן שנא' (ישעיה כד) כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד. ר' אבין אמר עתיד הקב"ה להושיב את זקני ישראל כגורן והוא יושב בראש כולן כאב ב"ד ודנין לעכו"ם שנא' (שם ג) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו. על זקני עמו אב"כ אלא עם זקני עמו. הוא יושב עמהן ודנין לעכו"ם. ומה הוא אומר להם ואתם בערתם הכרם אלו ישראל דכתיב (שם ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. גזלת העני בבתיכם. אלו ישראל דכתיב (שם יד) כי ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו. וכן דרך המלכים לישב כגורן עגולה שנא' (ד"ה ב יח) ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש על כסאו מלובשים בגדים ויושבים כגורן וכי בגורן ישבו אלא כדתנינן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהיו רואים זה את זה ושני סופרי הדיינין יושבין לפניהם וכו' אמר שלמה אני ראיתיו יושב עמהן ודן בתוכם. שנא' (משלי לא) נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ: (טז) וידבר אהרן את כל הדברים. עשה כמו שאמר הקב"ה ודבר הוא לך אל העם. ויעש האותות לעיני העם מה שאמור למעלה. ויאמן העם. עשו כמו שאמר הקב"ה ושמעו לקולך. יכול לא האמינו עד שראו האותות לא אלא וישמעו כי פקד ה' על השמועה האמינו ולא על ראיית האותות. ובמה האמינו על סימן הפקידה שאמר להם. שכך כא היה מסורת בידם מיעקב שיעקב מסר את הסוד ליוסף ויוסף לאחיו. ואשר בן יעקב מסר את הסוד לסרח בתו ועדיין היתה היא קיימת. וכך אמר לה כל גואל שיבא ויאמר לבני פקד פקדתי אתכם הוא גואל של אמת. כיון שבא משה ואמר פקד פקדתי אתכם מיד ויאמן העם. במה האמינו כי שמעו הפקידה. הה"ד כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו. ויקדו על הפקידה וישתחוו על כי ראה את ענים: (יז) ואחר באו משה ואהרן. היכן הלכו הזקנים שלא חשב אותם עמהם שכבר א"ל הקב"ה ובאת אתה וזקני ישראל. אמרו רבותינו כב הלכו עמהן הזקנים והיו מגנבין את עצמן ונשמטין אחד א' שנים שנים והלכו להן. כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה לא נמצא אחד. שכן כתיב ואחר באו משה ואהרן והיכן הזקנים אלא שהלכו להן. אמר להם הקב"ה כך עשיתם חייכם שאני פורע לכם. אימתי בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל התורה החזירן הקב"ה שנא' (שמות כד) ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה: (יח) ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחוגו לי במדבר. א"ר חייא בר אבא אותו היום יום פרוזבוטי של פרעה היה. ובאו כל כג המלכים כלן לכבדו והביאו דורואות של עטרות והיו מעטרין אותו שהוא יום קוזמוקרטור והביאו אלהיהן עמהן. משעטרו אותו היו משה ואהרן עומדין על פתח פלטרין של פרעה. נכנסו עבדיו ואמרו ב' זקנים עומדין על הפתח. א"ל יעלו. כיון שעלו היה מסתכל בהן שמא יעטרו אותו או שמא יתנו לו כתבים ואף לא שאלו בשלומו. אמר להם מי אתם. אמרו לו שלוחיו של הקב"ה אנו. מה אתם מבקשים. אמרו לו כה אמר ה' שלח את עמי וגו'. אותה שעה כעס ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא היה יודע לשלח לי עטרה אלא בדברים אתם באים אלי. לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח. א"ל המתינו

יד יוסף יח תנחומא ס"ז: יט ויק"ר פ' י"א. תנחומא ס"ז וסדר שמיני: כ ספרי בהעלותך פיסקא נ"ב. ויק"ר פ' י"א: כא תנחומא ס"ז: כב תנחומא ס"ז: כג לקמן פ' ט"ו סי' י"ז. והנהומא ולרא:

מתנות כהונה

שעשה חסד עם יוסף. שהעלה עצמותיו ממצרים: בעוף שנא' יונתי בחגוי הסלע ליונים על אפיקי מים: התחיל משה כו'. ע' במד' חזית בפסוק שני שדיך (ד ד): גדולה הזקנה. חכמת התורה שעליה נקרא בעליה זקן כמו שדחז"ל בפ"ק דקדושין זקן זה שקנה חכמה: בכמה מקומות מצינו גרסי': פרוזבוטי. עי' בערוך דמשמע יום שכל המלכים באו לקבל פניו לפי שהיה מושל על כל העולם כדמפרש ואזיל שהיה קזמוקרטור פי' הערוך תופש העולם: דורואות. פי' דורנית וע' בערוך ובב"ר פר' פ"ה: יום קזמקרטור. ובאו כלם ושאלו בשלומו ועטרו אותו בעטרותיהם

ענף יוסף

(יג) [ואמת זה אהרן דכתיב תורת אמת כו'] ואע"ג דמכ"ש שיקרא למשה אמת כי הוא המלמד התורה. לא נקרא שמו אלא חסד כפי המעשה. ואע"ג דאהרן נמי גומל חסדים מ"מ לא נקרא חסד אלא משה שעשה חסד עם המת: (יז) [חייכם שאני פורע לכם אימתי בשעה שעלה כו' ואל הזקנים אמר] שזה היה בצאתו מן המחנה וכדפירש הרמב"ן ומדכתיב ואל הזקנים אמר מוכח שלהם לבדם אמר ולא לאהרן אלא עלה עם משה עד מקום אפרשותו בפעם ראשונה. ומה שאמר והנה אהרן וחור עמכם וגו' ר"ל אחרי שיעלם עמו אהרן למקומו שם וישתחוה מרחוק כבפעם הראשון אז ישוב אל המחנה ויהיה עם הזקנים כמשפטם יפ"ת

עץ יוסף

חסד ואמת נפגשו כי פגישתם היה בבקשת כל אחד מדתו חסד ואמת. וכן צדק ושלום נשקו זה לזה ולא בחיבה בלב: חסד זה אהרן כדלעיל סימן י"א: שעשה חסד עם יוסף. ליטפל בעצמותיו. שהוא חסד של אמת כמ"ש בב"ר פ' צ"ט: הוי חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו וישק לו. כצ"ל ורבי יהודה בר"ס ורבי עזריה באו לדרוש ראשית המקרא חסד ואמת נפגשו וריב"ס דריש חסד זה אהרן כו'. ור' עזריה מפרש חסד זה משה כו' משום דלריב"ס מזכיר הכתוב שלא כסדר דמתחלה אמר חסד ואמת נפגשו חסד זה אהרן ואמת זה משה והדר אמר צדק ושלום נשקו צדק זה משה ושלום זה אהרן והזכיר משה בתחלה. לכך דריש חסד נמי אמשה. אבל סוף המקרא צדק ושלום נשקו פירשו כמו לעיל לכן מקצר וסיים צדק ושלום נשקו וישק לו. ואמר עוד אין אנו יודעים למי חלק כו' שרוצים לפרש תורת אמת כו' על מה שנתאמת עתה לישראל גאולתם ע"י הנבואה שנתנבא להם כבר עודם במצרים וזה לחלוק כבוד או למשה או לאהרן וכמו שמבאר ומפרש תורת אמת היתה בפיהו מה שהיתה בפיו של אהרן נבואת הגאולה הוא להורות או אמונתו ואמיתתו של עצמו ע"י משה אחיו. ויאומן המוקדם במאוחר. והוא חלוקת הכבוד לו לעצמו. או הוראה אמיתות משה בענין בשורת הגאולה ויאומן המאוחר במוקדם: (יד) התחיל משה אומר לו כו'. ובא הכתוב לומר שעשה כמו שצוה ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו. וז"ש כשם שאמר לו הקב"ה כן עשה. ולכן יהיה פירוש כל דברי ה' אשר שלחו הדברים ששילחו לדבר לפני העם: כשם שאמר לו הקב"ה כו' ואע"פ שבמעשה האותות לא פירש הכתוב שיעשו ע"י אהרן נ"ל שפי' ודברת אליו ושמת את הדברים היינו שיגיד לו כל מה שאמר לו ה' לדבר ולעשות לפני העם כדי שיעשם אהרן: (טו) למה נמשלו ישראל בעוף. דכתיב יונתי בחגוי הסלע. וכתיב כנפי יונה נחפה בכסף: מה עוף אינו פורח אלא בכנפים כו'. ור"ל כשישראל צריכין לעשות דבר טוב אז מתיעצים בעצת הזקנים כעוף הפורח בכנפים שלו: בזקנים היינו ת"ח כי בעצתם וזכותם ישראל עומדין כדלעיל פ"ג. ולכן אידמו לכנפים כי המה סוככים בכנפיהם על ישראל: גדולה הזקנה היינו החכמה. שאם זקנים ממש הם בוודאי חביבים הם לפני הקב"ה. ואם החכמים שמכונים בשם זקנים נערים הם בשנים. נטפלה בהם ילדות. פי' הילדות טפלה בהם ואין נחשב בהם למאומה. והחכמה בהם עיקר שכל הנהגותם הוא כהנהגת הזקנים וכן הוא כוונת המת"כ בויק"ר פ' י"א ע"ש. ובעל ידי משה לא כיוון יפה. או כך פירושו גדולה הזקנה כו' אם זקנים ממש הם החכמים הם חביבין ודאי אבל אם נערים הם נטפלה בהם הילדות כי אין דעתם שלמה מצד הילדות ולכן אינם חביבין בהחלט ובפי' אמרי יושר גרים נטפלה להם זקנה. דהיינו שהדרן הקב"ה בשיבה כדאשכחן בראב"ע הרי אני כבן ע' שנה: תני רשב"י בכמה מקומות כו'. הביא ראיה שכדי לחלוק כבוד לזקנים אמר לך ואספת את זקני ישראל מצד שהזיבה לו הזקנה. שכן בכמה מקומות מצינו שחלק להם הקב"ה כבוד לזקנים מצד הזקנה: דכתיב ואל משה אמר. וזה בסיני היה שפרשה זו קודם מ"ת נאמר כדפרש"י בחומש: ולעתיד לבא כמו כן. ר"ל אף לעתיד שכל הארץ ימלא דעה את ה' עכ"ז יחלוק כבוד לזקנים בחכמה שגם אז יהיו החכמים מכובדים: את זקני ישראל כגורן. בעגולה כגורן וכדרך המלכים כדמפרש. והיינו כנגד זקניו כבוד פי' כבוד ה' יהיה כנגד זקניו: הוא יושב עמהם ודנין כו'. וה"ק קרא ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו של מעלה ודנין לעכו"ם. שגם השרי מעלה יהיו עם הקב"ה בדין. כאומר וה' הוא ובית דינו: וכי בגורן ישבו הא אין כבוד מלכים ליושב בגורן. ובפ"ק דחולין איתא אמו שער שומרון גורן הוה: סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כו'. ופי' שער ב"ד שיושבים שם סנהדרין כמו שת"א שעריך לתרע בית דינך [רמ"א]: כדי שיהיו רואין זא"ז להיות שומעין איש דברי חבירו ומתווכח זה עם זה עד שתצא הוראה כהלכה. שאילו היו יושבין בשורה שלא בעיגול אין בן ראש השורה רואה את בני סוף שורתו. ובעגולה שלימה לא היו יושבין כדי שיהא מקום לצאת ולבא [רש"י] או מפני סופרי הדיינים [יפ"ת]: אמר שלמה אני ראיתיו. פי' ברוה"ק ראה בעתיד שהקב"ה יושב ודן עם הזקנים כדלעיל. ואמר נודע בשערים על עתיד שאז יהיה נודע וניכר שמראין עליו כאילו באצבע כדאי' לקמן ספר ויק"ר: שנא' נודע בשערים בעלה. ואשת חיל רמז לכנסת ישראל: (טז) עשה כמו שאמר הקב"ה. כלומר שאמר להם מה שאמר לו ה' אלהי אבותיכם שלחני אליכם. דהיינו הדברים הנוגעים להם. ומ"ש אשר דבר ה' פי' שעשה כמו שאמר ה' ודבר הוא לך אל העם. ופי' אשר דבר כאשר דבר ה' וחסר כ"ף: מה שאמור למעלה. פי' מה שאמר בפירקין סימן י"ד שה' צוהו באהרן שהוא יעשה האותות לפני ישראל אע"פ שאינו מפורש בכתוב כדפירשתי התם: עשו כמו שאמר הקב"ה ושמעו לקולך. שבלתי אותות יאמינו לו כדלעיל פ"ג: על השמועה האמינו. דאם לא כן וישמעו למה לי: ולא על ראיית האותות עמ"ש פ"ג ריש סי' ט"ו עוד י"ל דגם ההמון עם האמינו על השמועה לבד. ומה שהיה צריך משה ואהרן לעשות האותות. י"ל שאחר שניתן לו את אהרן לפה ולשליח צוהו ה' שיעשה האותות לפני העם כדי להרגיל את אהרן במופתים שיעשה לפני פרעה: שיעקב מסר את הסוד ליוסף. כאמרם ז"ל כי בן זקונים הוא לו שכל חכמתו שקבל משם ועבר מסר לו. ויוסף לאחיו שכן כתיב סוף סדר ויחי ויאמר יוסף לאחיו וגו' ואלהים פקד יפקוד אתכם וגו' שבשמת יוסף היו אחיו היותר זקנים ונגועים לכן גלה להם: ועדיין היתה היא קיימת. ובמד' הקדם בב"ר פ' צ"ז סי' ח' הביא הנוסחא שעדיין היא קיימת. וכתב כלו' לפי שהיא קיימת לעולם מסר לה הסוד כדי שלא להצטרך לגלות עוד הסוד לאחר כי כל מה שהיה אפשר יותר להעלים הסוד טוב יותר עכ"ל: ובמה האמינו דודאי אין להאמין בלי אות ומופת למי שלא נודע מתחלה שהוא נאמן להביא: והיו מגנבים עצמם שיירא ללכת לפני פרעה: שכן כתוב ואחר באו משה ואהרן. ור"ל ולא קאמר ויבא משה ואהרן. ש"מ שמתחלה באו כולם ובאחרונה לא באו רק משה ואהרן שהזקנים נשמטו והלכו להם מפני יראה: להר סיני לקבל את התורה כו'. כלומר הלוחות אחר מעמד הר סיני: (יח) אותו היום כו' כל זה קבלה בידם. ומסמך ליה אהאי קרא ואחר באו משה ואהרן פי' אחר שבאו כל המלכים ועטרו אותו באו משה ואהרן שאותו יום היה יום קזמוקרטור: פרוזבוטי יום שמחתו שהיה נוהג לעשות בכל שנה כמ"ש יום הולדת את פרעה: שהוא קוזמקרטור. כצ"ל פי' שמולך בכיפה וע"כ כל גוים יכבדוהו. ופי' המלה תופש עולם. קוזמו עולם בלשון יוני וקרטור תופש [יפ"ת]. ולפי גירסתנו שהוא יום קוזמקרטור פי' שבו ביום תפס הממשלה על כל העולם: והביאו אלוהיהן עמהן לכבדו בהם או להתפלל איש אל אלהי על שלומו. ולכן היה כותב בספר זכרונותיו כל אומה ואלהיה: נכנסו עבדיו כו'. דייק מדכתיב ואחר באו שפירושו אחר שנכנסו עבדיו ונתן להם רשות ליכנס. אח"כ באו: כתבים כתבי שיר ותודה לכבודו ואפשר נ"ל כתרים. כלו' עטרות: ואף לא שאלו בשלומו דלא מצינו שפתחו לו בשלום וברכה כמו שמצינו ויברך יעקב את פרעה וגו'. ואף דאמרינן בסמוך שאלקו לו כבוד אפשר דבתחילת ביאתם הראו לו שהם שלוחי ה' יתב' [ת"נ]: אלא בדברים אתם באים אלי.

ז"מ

המתינו לי עד שאחפש בספר שלי. מיד נכנס לבית ארמון שלו והיה מביט בכל אומה ואומה ואלהיה. התחיל קורא אלהי מואב ואלהי עמון ואלהי צידון. אמר להם חפשתי שמו בבית גנזי ולא מצאתי אותו. א"ר לוי משל למה"ד לכהן שהיה לו עבד שוטה. יצא הכהן חוץ למדינה הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות התחיל צווח לבני אדם שעומדים שם לא ראיתם בכאן רבי. אמרו לו רבך לאו כהן הוא. א"ל הן. אמרו לו שוטה מי ראה כהן בבית הקברות. כך אמרו משה ואהרן לפרעה שוטה דרכן של מתים לתבען בין החיים שמא החיים אצל המתים. אלהינו חי הוא אלו שאתה אומר מתים הם אבל אלהינו הוא אלהים חיים ומלך עולם. א"ל בחור הוא או זקן הוא. כמה שנותיו כמה עיירות כבש כמה מדינות לכד כמה שנים יש לו מיום שעלה למלכות. אמרו לו אלהינו כחו וגבורתו מלא עולם. הוא היה עד שלא נברא העולם והוא יהיה בסוף כל העולם. והוא יצרך ונתן בך רוח חיים. אמר להם ומה מעשיו. אמרו לו נוטה שמים ויסד ארץ. קולו חוצב להבות אש. מפרק הרים ומשבר סלעים. קשתו אש חציו שלהבת רומחו לפיד מגינו עננים חרבו ברק. יוצר הרים וגבעות. מכסה הרים בעשבים. מוריד גשמים וטללים. מפריח דשאים. ועונה חיות. צר את העובר במעי אמו ומוציאו לאויר העולם. (דניאל ב) מהעדה מלכין ומהקים מלכין. א"ל מתחלה שקר אתם אומרים כי אני הוא אדון העולם ואני בראתי עצמי ואת נילוס שנא' (יחזקאל כט) לי יאורי ואני עשיתני. באותה שעה קבץ כל חכמי מצרים א"ל שמעתם שמו של אלהיהם של אלו. אמרו לו שמענו שבן חכמים הוא ובן מלכי קדם. א"ל הקב"ה לעצמכם קראתם חכמים ולי בן חכמים שנא' (ישעיה יט) הכמי יועצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם. ראה מה כתיב בהן אך אוילים שרי צוען הכמי יועצי פרעה (שם כט) ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. השיבם אלוה שלכם איני יודע מי הוא שנא' מי ה' אשר אשמע בקולו. א"ל הקב"ה רשע מי ה' אמרת. במי אתה לוקה מ' ארבעים י' עשרה הם נ' מכות שהביא הקב"ה על המצריים בים שנא' (שמות ח) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים מהו אומר (שם יד) וירא ישראל את היד הגדולה כמה לקו באצבע עשר מכות חשוב ה' אצבעות שביד הגדולה לכל א' ואחד י' מכות הרי נ'. ד"א מי ה' פרס אותו מי ים הים הודיעך ה'. כד אתה אמרת מי ה' עתיד אתה לומר (שם ט) ה' הצדיק. אתה אמרת לא ידעתי את ה' עתיד אתה לומר (שם י) חטאתי לה' אלהיכם. אתה אמרת וגם את ישראל לא אשלח אילו היה שם אותו ישראל הזקן הייתי נותן הסל והמגריפה על כתיפו: (יט) ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו. כה אמרו משה ואהרן שמא תאמר שנינו אותו הלשון שאמר לנו הקב"ה ואמרנו לו כה אמר ה' אלהי ישראל ובשביל כך הקשה כנגדנו. חזרו ואמרו אלהי העברים. פן יפגענו בדבר או בחרב. לא היה צ"ל אלא פן יפגעך מהו פן יפגענו ללמדך שנהגו בו כבוד. ללמדך שחייב אדם לחלוק כבוד למלכות: (כ) ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן. כו מהו למה. אמר להם אתם למה ודבריכם למה. לכו לסבלותיכם. אריב"ל שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך. א"ל פרעה בשביל שאתם פנוים אתם אומרים נלכה נזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכם: (כא) ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ. א"ל אם אלף אנשים אתם מבקשים או אלפים הייתי נותן שמא ס' רבוא אתם מבקשים לכו לסבלותיכם. ד"א א"ר נהוראי מנין אתה אומר כז שלא יצאו ישראל ממצרים אלא ב' מס' רבוא. נאמר במדבר (יחזקאל כ) ואומר לשפוך חמתי עליהם במדבר לכלותם. ונאמר במצרים (שם) לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בם בתוך ארץ מצרים. מה במדבר לא נשתיירו בם אלא ב' מס' רבוא. אף במצרים לא נשתיירו אלא ב' מס' רבוא. הן רבים עתה עם הארץ ויצו פרעה ביום ההוא. מלמד על הרשע שלא עכב לעשות עמהן רע וזו היתה גזירה רביעית: (כב) והנוגשים אצים לאמר. אלו המצריים. כח השוטרים אלו זקני ישראל. לא תוסיפון לתת תבן לעם וגו' ואת מתכונת הלבנים וגו'. מכאן אתה למד שהחשבון היה על כאו"א כמה לבנים יעשו ביום. ולכך העביד בהן בתחלה בפה רך כדי שיעשו הלבנים בכל כחם ולראות כל יכולת שלהם ולפי מספר שעשו ביום הראשון גזרו עליהם לעשות כל הימים. כי נרפים הם. ארשב"י כט התחיל מתרק עליהם שיניו ואומר נרפים אתם לשון טינוף הוא ישתחקו עצמותיו קדושים הם. על כן הם צועקים לאמר וגו' תכבד העבודה

יד יוסף כד פסיקתא רבתי פ' י"ט. ולקמן פ' כ' סי' ח'. וזוהר בשלח דף נ"ב. ואג"ם פ"ס. וילקוט: כה תנחומא וארא: כו תנחומא וארא: כז חלק קי"ב: כח במד"ר פ' ע"ז: כט תנחומא וארא:

מתנות כהונה

[יפ"ת]: (כ) [שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך כו'] כ' הרמב"ן שמנהג בכ"מ להיות להם חכמים מורי תורתם ולכן הניח להם פרעה שבט לוי שהיו חכמיהם וזקניהם. והכל שנה מאת ה' עכ"ל: (כב) [נרפים הם לשון טנוף. ישתחקו עצמותיו (בקברו כי ישראל לא נרפים הם אלא) קדושים הם]. נראה שמפרש נרפים לשון גיאול וטינוף מל' הרפפות עסורות לקודש (פרה פ' י"א מ"ב) ופי' הר"ש רפפות לשון לכלוך וטינוף. והכוונה מים שיש בהם רפש. ומזה בא הלשון ובלבד שיהיו מעיו רפויות. וכאן הכוונה אמר פרעה על ישראל באמרם נלכה ונזבחה לאלהינו. דרך היתול ובזיון לחרוק שן על עבודת

ענף יוסף

בעטרותיהם: בספר שלי. ספר היה לו ובו הי' נרשמים כל האומות ומלכיהם ואלהיהם: ארמון. ל' בית פלטין מלך ל' הכתוב וארמון על משפטו: כחו וגבורתו גרסי': ועונה חיות. בשעת לידתן כדאיתא בספר איוב: ואבדה חכמת חכמיו כו'. מדבר בישראל ולא הביא הנה לפרש בו פירוש מה רק הוא ל' הספר וליטנא דקרא נקט בלשונו הטהור לומר שאבדו חכמתם ונואלו: פרס אותו מי. שמפרש הוא יס וכדמפרש ואזיל וע"י שנטבעו בים כל אילו ידע כי ה' הצדיק ושהוא נמצא כי הוא לבדו נשאר כמו שדרשו חז"ל לא נשאר עד אחד אבל אחד נשאר וזהו פרעה אחד העם מי הוא המלך ואע"פ שלפני זה אמר חטאתי לה' ה' הצדיק מ"מ נשאר עדיין אלו פסוק עד אחר מכת הים: ה"ג לא אשלח עתיד אתה בעצמך לשלחם שנאמר ויהי בשלח פרעה: וגם את ישראל לא אשלה אלו כו'. וע' בילקוט ר"פ בשלה: אמרו משה ואהרן כו'. בדעת עצמן אמרו כן לכך הקשה כו'. ואילו שינו השליחות באותו הדברים ממש היה מאת ה' שלא יקשה כנגדנו: למה. הערוך פי' תהו ובהו והבל וריק וע' בב"ר פ"ב: שנים מששים רבוא. בפרק חלק (דף קי"א) נתבאר באורך וע' שם בגמרא: גזירה רביעית. עי' בפ"ב ולקמן פ"ו וד' גזירות הן עבודת פרך השלכת בנים ליאור שחיטת הבנים ולקושש קש: טינוף י"ל דדריש נרפים כמו גרפים ל' גרף ריע: ישתחקו כו' ימחו ויהי נשחקים עצמותיו שהרי קדושים הם: שהיו

עץ יוסף

ז"ס אשר אשמע בקולו קול דברים בעלמא אני שומע: עד שאחפש בספר שלי. דבתחלה אמר מי ה' אחפש בספרים שלי. ואח"כ כשלא מצא חזר ואמר לא ידעתי את ה' [ת"נ]: ארמון פלטין: דרכן של מתים לתבען בין המתים כצ"ל [יפ"ת]: אלוהינו חי הוא ל"ג ליה בתנחומא: אמר להם בחור הוא כו' אע"פ שאמרו לו אלהינו אלהים חיים ומלך עולם ובודאי גם פרעה הבין מתחלה כי על הסבה הראשונה אמרו שהוא אלהים חיים ומלך עולם. מ"מ רחוק היה זה מכליותיו לכן עשה עצמו כמתנכר: זקן כו' אפשר דרש מי לשון מה. שאל על מהותו של הקב"ה: בחור הוא או זקן. כי הבחור יהיה גבור ואיש מלחמה. והזקן יעשה בדעת ובחכמה: כמה שנותיו שאף שיהיה בחור בכח אפשר יהיה גדול בשנים. ואף שיהיה זקן בכח יהיה צעיר בשנים: כמה עיירות כבש כו' כמה שנים יש לו משעה שעלה למלכות. לפי שפרעה מולך בכיפה ולא שמע שיש מלך זולת הידועים לו. ואולי מזמן קרוב מלך ולא נודע לו: כחו וגבורתו מלא עולם. ואין ממשלתו במקומות מיוחדים כמו שחשב ואמר כמה עיירות כבש: הוא היה עד שלא נברא העולם ולא כמה שחשב ואמר כמה שנותיו: והוא יצרך כו' ולא כמו שחשב שממשלתו מחודשת בזמן: א"ל מתחלה שקר אתם אומרים. מה שאמרתם בתחלה שאלהיכם מלך עולם שהוא יצרך ונתן בך רוח חיים. כי אני אדון העולם ולא הוא. ואני בראתי עצמי והוא לא בראני ומ"ש פרעה שהוא אדון העולם אינו אלא שאין משגיח בעולם ובידו לעשות כרצונו אחר שמזלו עוזרו וכאילו הוא ברא עצמו ואת נילוס לצורך עבודתו. כי לא ימעה אפילו סכל לחשוב שהנעדר ימציא את עצמו אחר שלא היה ושברא נילוס שקודם לו כמה שנים ופרעה חכם היה. אלא זו היתה טעותו [יפ"ת]: ראה מה כתיב פי' שע"י שאמרו כן אבד ה' חכמה מהם ועשאם אוילים. וכן אי' בתנחומא בהדיא: ואבדה חכמת חכמיו האי קרא בישראל מיירי. והדורש ליסנא דקרא נקט לומר שאבדו חכמתם ונואלו [מת"כ]: רשע מי ה' אמרת. שאפי' אחר שהודיעך כל סימני אלהים אמת מ"מ אין אתה מאמין ואמרת מי ה' במי אתה לוקה: שהביא הקב"ה על המצרים בים. אבל המכות שבמצרים הוצרכו ליפרע ממנו על מה שעשה לישראל מדה כנגד מדה כדאיתא במדרשות: ה' אצבעות שביד הגדולה. הוא משל למיני עונשים שיעד בתבל ובמציאות שיתכן להיות. והאצבע שהוא חלק מהיד מורה על דבר פרטי. והיד מורה על כללות המכות היכולים להיות בעולם: פרס אותו הופך התיבה מי יס: הים הודיעך ה' שעל ידי שנטבעו בים כל אילו ידע כי ה' הצדיק ושהוא נמצא כי פרעה לבדו נשאר כמו שדרשו חז"ל. ואע"פ שלפני זה אמר חטאתי הפעם וה' הצדיק מ"מ נשאר עדיין אלו פסוק עד אחר מכת הים [מת"כ]: אתה אמרת מי ה' שהוא כפירה בו יתברך כי לא יאמין בה' שהוא הסבה הראשונה יהיה משגיח בעולם כנגד זה אמר ה' הצדיק שהודה בו כי הוא המשגיח וצדיק בכל דרכיו: אתה אמרת לא ידעתי את ה' שפירושו שאפילו יהיה משגיח ובעל היכולת מ"מ לא יקבל גזרתו כאילו אינו יודעו כנגד זה אמר חטאתי לה' אלהיכם דהיינו מה שלא שלח את ישראל במצותו: אתה אמרת וגם את ישראל לא אשלח מהר בידך תאחז כל אחד ואחד מישראל ותאמר לכו לשלום. וגם את ישראל לא אשלח אילו היה שם כו'. כצ"ל [יפ"ת ומת"כ] וכ"ה בתנחומא סדר וארא: אלו היה שם אותו ישראל הזקן אשר נחשב מאד בעיני מצרים לא הייתי נושא לו פנים. אלא הייתי נותן הסל והמגריפה על כתפו ללבון הלבנים. ודייק גם ישראל ישראל סבא: (יט) שמא תאמר שנינו ואמרנו לו כה אמר ה' אלהי ישראל. כי שם ישראל הוא ל' כבוד ושררה. ועברים הוא לשון המוני שהיו קוראים אותם כן המצרים. ועוד שאמר בפירוש כה אמר ה' שלח. והוא לא נוה לאמר כן בפירוש רק נקרא עלינו ועתה נלכה נא כו' שאע"פ ששנינו שישלח לא יאמר כן בפירוש לחלוק כבוד למלכות כאילו לא במצוה וגזירה באו עליו. והשבו משה ואהרן שיתכן שעל כן הקשה כנגדן שהקפיד על כבודו שבאו בגזרה עליו. והזכירו את ישראל לפניו בדרך שררה וגדולה. ומתחלה לא דקדקו בכך. אבל אח"כ נתנו לבם לחלוק כבוד ואמרו ג"כ פן יפגענו מטעם זה כדבסמוך [יפ"ת]: שנהגו בו כבוד. אבל לא מפני היראה שאחר שנאמר לו כי אהיה עמך לא יירא רע: שחייב אדם לחלוק כבוד למלכות. כי המלכות ניתנה מאת ה' שהוא מהעדה מלכין ומהקים מלכין. וכבוד ה' שינהגו כבוד במכובדיו: (כ) למה משה ואהרן מהו למה כו'. מפני שאינו מתפרש יפה מאמר למה בכאן שהוא לשון שאלה על תכלית. אבל כאן הרי תכלית בקשתם נודע לו שהוא למען זבוח לה' לכן דרשוהו מענין הבל ותהו. וילכו אחרי ההבל ויהבלו [מ"ב י"ז ט"ו. ירמיה ב' ה'] תרגומו והוו ללמא. וכוונתו להכהים אותם כי הבל המה ובחנם יפריעו העם ממעשיו: בשביל שאתם פנוים כו' לכו לסבלותיכם. פי' שיהיו למלאכתם שיש לכם לעשות בבתיכם וכדפרש"י בחומש שהרי אהרן ומשה יוצאים ובאים שלא ברשות [וע' במזרחי]: (כא) שמא ששים רבוא אתם מבקשים והשבתם אותם מסבלותם. כצ"ל [יפ"ת]: מנין אתה אומר כו'. דהוקשה לו מלת עתה. שהוא מיותר. אלא שניבא ולא ידע מה ניבא. כלו' כי עתה הם רבים ומוב יתמעטו. ולזה מייתי דרש זה לכאן: שנים מששים רבוא. והשאר מתו בשלשת ימי אפילה שלא יראו מצרים במפלתם כדאיתא במכילתא בפסוק וחמושים. ואע"פ שחסרון גדול כזה ידעו בו אויביהם אח"כ. י"ל דמ"מ קפיד שלא יראו במיתתם וקבורתם. והכי איתא התם שהיו קוברין מתיהם הודו ושבחו לאלהי ישראל שלא יראו אויביהם וישמחו במפלתם: במדבר לא נשתיירו אלא ב' משמים רצה יהושע וכלב והיינו משאר שבטים זולת לוי. וג"כ מאותם שהם מבן עשרים שנה עד בני ששים וע' בחלק דף קי"א: וזו היתה גזירה רביעית. ע' לעיל פ"א סי' ט"ו: מלמד על הרשע שלא עכב כו'. ביום ההוא דריש כלו' תיכף באותו יום עצמו שבאו אליו משה ואהרן כי לא עכב כו': (כב) את הנוגשים בעם ואת שוטריו לאמר הנוגשים אלו המצריים השוטרים אלו זקני ישראל. כצ"ל. וזהו דכתיב והנוגשים אצים וזכו שוטרי בני ישראל שהנוגשים היו מצריים הרשעים לכן דחקו. אבל השוטרים שהיו זקני ישראל הכשרים לא דחקו את ישראל אלא אדרבה היו מוכים בשביל ישראל: אלו זקני ישראל כדכתיב אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו כדלקמן במ"ר פ' ט"ו: שחשבון היה על כל אחד וא'. ולא היו צריכים השוטרים אלא ליקח מהם חשבון הלבנים ולרדותם כשאינם משלימים חוקם ולא כדרך הפועלים שעושים בלי חשבון והשוטרים עומדים עליהם כל היום שלא יהיו בטלים מעבודתם

העבודה על האנשים. מלמד ל שהיו בידן מגילות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן לפי שהיו נוחין בשבת. א"ל פרעה תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו וגו'. אל יהו משתעשעין ואל יהו נפשין ביום השבת: (כג) ויצאו נוגשי העם ושוטריו. כיון שגזר כן הלך משה למדין ועשה ו' חדשים ואהרן היה יושב במצרים ואותה שעה החזיר משה אשתו ובניו למדין. אתם קחו לכם תבן ויפץ העם בכל ארץ מצרים. מפני שהיה משה במדין א"ל הקב"ה למחר אני מביא עליהם מכות והם אומרים פרעה חוטא ואנו לוקין. כיון שישראל יוצאין להביא תבן ולעשות היה המצרי רואהו בתוך שדהו ומשבר את שוקיו לפיכך ויפץ העם. והנוגשים אצים לאמר. אלו מצריים הרשעים שהיו דוחקין בהן ואומרים להם כלו מעשיכם. אבל השוטרים לא היו אצים שהם כשרים והיו רואין אותן בצרה גדולה ולא היו דוחקין עליהם. ויוכו שוטרי בני ישראל מכאן אתה למד שהיו כשרים לא ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם ולפיכך זכו לרוה"ק שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו'. אמר הקב"ה הם לקו עליהם לפיכך יזכו לרוה"ק ויתמנו נביאים עליהם: (כד) ויבאו שוטרי בני ישראל ויצעקו. תבן אין נתן לעבדיך. ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע לאמר. ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים. אחר ו' חדשים נגלה הקב"ה על משה במדין וא"ל לך שוב מצרים. בא משה ממדין ואהרן ממצרים ויפגעו בהן שוטרי ישראל כשהיו יוצאין מלפני פרעה. מהו נצבים אמרו רבותינו ז"ל דתן ואבירם היו עמהן שכתוב בהן (במדבר טז) ודתן ואבירם יצאו נצבים. התחילו מחרפין ומגדפין כלפי משה ואהרן: (כה) ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפוט. אם באמת באתם משמו של הקב"ה ישפוט בינינו ובין פרעה. ואם מעצמכם באתם ישפוט ה' בינינו וביניכם. אשר הבאשתם את ריחנו. ר' יוחנן אמר מן המכות שהיו מכין אותם היה ריחן מבאיש. ורשב"ל אמר מאותן שהיו משקעין בבנין היו מתים וריחן מבאיש. ור' חייא אמר משל לנבלה שהיתה נתונה בזוית ועפר מכוסה עליה ואין ריחה עולה ובא אחד וגילה אותה והלך ריחה. כך אמרו ישראל למשה משה ריח היה ביד מצרים שאנחנו עתידין לינאל ובאתם ועכרתם אותו. לתת חרב בידם להרגנו. א"ר יהודה הלוי בר ר' שלום אמרו למשה למה אנו דומין לשה שבא הזאב ליטול אותו רץ הרועה אחריו להצילו מפי הזאב בין הרועה ובין הזאב נבקעה השה כך אמרו ישראל משה מבינך לבין פרעה אנו מתים: (כו) וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה. באותה שעה בא משה והשיב דברים לפני הקב"ה א"ל למה הרעותה וגו'. מהו אדני למה הרעותה בנוהג שבעולם ב"ו האומר לחבירו למה אתה עושה כן הוא כועס עליו ומשה אמר לפני הקב"ה למה הרעותה לעם הזה. אלא כך אמר לפני הקב"ה נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול היאך נדונו מדת הדין היתה. ומעשה דור הפלגה ושל סדומיים היאך נדונו ומה"ד היתה. העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו. לב ואם בשביל שאמר א"א (בראשית טו) במה אדע כי אירשנה ואמרת לו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך. א"כ הרי עשו וישמעאל מבניו והן צריכין להשתעבד כמו הם. ואפי' כן היה לו להשתעבד דורו של יצחק או דורו של יעקב לא לעם הזה שהיה בדורי וא"ת מה איכפת לי אם כן למה זה שלחתני: (כז) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע וגו'. א"ר פנחס הכהן בן חמא אמר לפניו שמך הגדול גבור ונורא הוא וכל העולם כולו מתייראין ממנו ופרעה הרשע שמע שמעך והזיד. מהו והצל לא הצלת ר' ישמעאל אומר והצל לא הצלת ודאי. ר"ע אומר יודע אני שאתה עתיד להצילם אלא מה איכפת לך באותן הנתונים תחת הבנין. באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע במשה. וכיון שראה הקב"ה שבשביל ישראל הוא אומר לא פגעה בו מדת הדין. ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה. לג במלחמת פרעה אתה רואה ואין אתה רואה במלחמת של ל"א מלכים שיעשה בהן נקמה יהושע תלמידך. מכאן אתה למד שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ:

וידבר

יד יוסף ל שוח"ט מזמור קי"ט: לא במד"ר פ' ע"ו. תנחומא בהעלותך סי' י"ג: לב פדר"א פ' מ"ח. ולקמן פ' ו'. ופסיקתא רבתי פ' מ"ז. תד"א ה"ב פ"ב. ויק"ר פ' י"א: לג סנהדרין דף קי"א. תנחומא וישב סי' ד'. ובתנחומא סוף שמות:

מתנות כהונה

שהיו נוחין כו'. כדלעיל פרשה א' שמשה בקש מפרעה יום א' שינוחו בו ובחר ביום השבת ונתנו להן: משתעשעין כו' דרש ישעו לשון שעשוע: ויפץ ל' שבר כד"א ונפץ עולליך אל הסלע ובדומה רבים או ר"ל כמשמעו מפני שהמצריים לא הניחום ללקט היו צריכין להפך ולהתפשט למרחוק: מזקני ישראל וגו' גרסי' ודייק מסיפיה דקרא אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו וכן פירש"י בסדר זה: מדת הדין היתה. והשם הזה דכתיב ה' למה הרעות ג"כ באל"ף דל"ת לשון

ענף יוסף

עבודת הקודש לומר נרפים הם מלוכלכים הם. אתה קדושים הם: (כג) [ועשה ששה חדשים] ולקמן במ"ר פ' י"א ובשה"ש רבה פ"ב ובפסיקתא דפ' החודש איתא שהיה נכסה מהם שלשה חדשים. ולמדו זה שדרך לקושש קש באייר. ובכל מכה היה שוהה חודש ימים בהתראתה ופעולתה לכ"ע כדלקמן פ"ט נמצא שמי"ב חדש שמאייר עד ניסן שבו נגאלו יצאו מהם תשעה חדשים בתשעה מכות. כי מכת בכורות לא עבר זמן כי התראתה כחצות לילה אני יוצא ומיד באה ונגאלו. נמצא שמעת יציאתם לקושש קש עד שנגלה משה והתחיל במכות היה ג' חדשים בקירוב: (כז) [ואין אתה רואה במלחמות של ל"א מלכים] שהיו בהם מופתים מפורסמים שנפלה חומת יריחו וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים. אבל מלחמת סיחון ועוג אע"פ שהיה בהם נס לא היה פלא מוחש אלא לוחמים כדרך כל הארץ וה' עוזרם: [מכאן אתה למד שנטל משה את הדין כו'] ומ"ש יען לא האמנתם בי וגו' י"ל שאלו מי מריבה שהיה

עץ יוסף

מעבודתם שעם כל זה יש להם קצת רגעי מנוחה. אבל אלו שהיו צריכים לתת חשבון קצוב היו צריכים לטרוח בכל כחם בלי מרגוע: התחיל מחרק כאדם שמדבר בכעס: לשון טינוף הוא. כתב המת"כ דרש נרפים כמו גרפים לשון גרף של רעי עכ"ל. והמעריך בשרש קדש כתב וז"ל בעל מת"כ לא הבין דברי חז"ל ובאמת כי פרעה קראם נרבעים שדרכם להיות נקביהם רפים ומרווחים בסבת תזנותם במשכב זכור. א"ש פרעה נרפים הם וביארו חז"ל כוונתו שמכנס לגנאי ואמרו קדשים הם מלשון ולא יהיו קדש. ולכן ישחקו עצמותיו עכ"ל. עוד י"ל שהני תיבות קדושים הם לשון המדרש הוא שאומר כן על פרעה שישחקו עצמותיו על שאמר לשון מאוס וטנוף על ישראל שהם קדושים: מלמד שהיו בידן מגילות כו' מלשון ואל ישעו מפיק שהוא לשון השתעשעות כדבסמוך: אל יהו משתעשעין בדברי הבל. ולפי שלא יוסר מהם שעשוע זה אלא בהסירו מהם הפנאי שהיה להם בשבתות להשתעשע בהם אמר אל יהיו נפישין בשבת: שהיו נוחין בשבת כדלעיל פ"א שמשה בקש מפרעה יום אחד שינוחו בו ובחר ביום השבת ונתנו להם: (כג) כיון שגזר כן הלך משה כו'. דייקו זה מדכתיב ויפגעו משמע שלא מצאום אלא במקרה. לכן אמר שהלך משה למדין כו' ואהרן היה במצרים בעיר המלוכה כי חשוב הוא וקרוב למלכות. ובני ישראל הנם בארץ גושן. וז"ש לקמן בא משה ממדין ואהרן ממצרים כי לא פגעו בהם אלא אז: ואותה שעה החזיר משה את אשתו ובניו למדין. כצ"ל וז"ל היפ"ת כלומר שההליכה למדין היה להוליך אשתו ובניו כעצת אהרן כי טוב להם שישבו שם עד אשר יראה מה יהיה בעיר וסמך על יתרו שיביאם אלו כשיצאו ממצרים כדי שיהיו עמו בקבלת התורה עכ"ל: מפני שהיה משה במדין. ר"ל שמפרש ויפץ העם שהלכו לבקש את משה [שנעלם מהם] בכל ארץ מצרים [illegible] שהולכים לקושש קש [יפ"ת]. אבל יותר נראה שר"ל מפני מה היה משה במדין אמר הקב"ה כו'. ור"ל דה"ל להקב"ה למנוע למשה מלכת למדין כדי לשלח על פרעה ועל מצרים תיכף את המכות ולא יבואו ישראל לידי הצער הגדול הזה ומשני אמר הקב"ה למחר אני מביא עליהם מכות על רוע לבבם הידוע לי והם יהיו מכחשים ואומרים שאין עליהם אשם. לפיכך ויפץ העם כלומר לפיכך גלגל הקב"ה זה להפיץ להם בכל ארץ מצרים לתבן: אמר להם הקב"ה נ"ל אמר הקב"ה. ולפירוש היפ"ת לעיל הוא דבר אחר: שהם כשרים שהשוטרים היו ישראל כדלעיל: מכאן אתה למד שהיו כשרים. אבל מהנוגשים אצים לאמר אין ראיה דאפשר לומר דאה"נ דהשוטרים היו נמי דוחקים אלא דנקט עיקר הדוחקים. והא דקאמר אבל השוטרים לא היו אצים שהם כשרים. היינו משום דמויכו שוטרי בני ישראל ולפי שהם כשרים אמרינן נמי התם הכי: מסרו עצמן שסבלו מכות ולא דחקו את עושי המלאכה: שנא' אספה לי שבעים וסיפיה אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו דהיינו אותם שלקו עליהם במתכונת הלבנים: (כד) ויבואו שוטרי בני ישראל כו'. דרך הספר כן הוא להביא כמה מקראות קודמים עם פסוק הנדרש [ת"נ]: אחר ששה חדשים כו'. כלו' שזה שפגעו בהם עכשיו שנראה שעד עכשיו לא מצאום. היינו מפני שמשה היה במדין ואהרן במצרים ולא עם ישראל. ועתה בא משה ממדין ויצא אהרן לקראתו ממצרים ופגעו בהם השוטרים: מהו נצבים מאי נ"מ שהיו נצבים או יושבים. לכך דריש דלגזירה שוה קאתי [ת"נ]: דתן ואבירם היו. וקרי להו נצבים על שם שנאמר בהם יצאו נצבים. וכאילו אמר הנצבים פגעו במשה ואהרן כדפירש"י בנדרים פ"א. ואע"פ שאמר לעיל שהשוטרים היו צדיקים. הם היו רשעים: דתן ואבירם היו עמהם. ולא אמר שדתן ואבירם לבד היו. דע"כ עיקר קרא בכלל שוטרי בני ישראל מיירי רק שדתן ואבירם לבדם אמרו להם ירא ה' עליכם כי השוטרים הכשרים לא יעיזו במשה וגם אין להם לספק במשה כי כבר האמינו בפקוד פקדתי: התחילו מחרפין כו' כוונת המאמר שקרא להם נצבים ע"ש שהיו מחרפין וכדגרסי' בתנחומא יצאו נצבים כו' יוצאים כשהם מחרפים ומגדפים שנאמר כאן יצאים נצבים ונאמר בגלית הפלשתי ויצא ויתיצב ויצא איש הבינים וגו' ויתיצב ארבעים יום מה יציאה דהתם בחירופין וגידופין [כמש"כ שם אני חרפתי את מערכות ישראל] אף יציאה ויציבה דהכא בחירופין וגידופין: (כה) אם באמת באתם כו'. שהיה להם לומר ירא ה' וישפוט עליכם. ולמה הפסיק בתיבת עליכם בין ירא ה' וישפוט. לזה דרשו שהם אמרו ה' בוחן לב ירא ה' בכוונתכם. ועל אותו הדרך ישפוט. שאם באתם בעצמכם ועשיתם עמנו רעה ירא ה' עליכם וישפוט יעשה המשפט עליכם ובכם: ואם משם הקב"ה באתם ישפוט בינינו ובין פרעה. והת"כ כתב שכוונתם לתרץ שהם רצו להרך למשה ולכך אמרו וירא ה' עליכם שהוא כענין ברכה בגלוי שכינה. כמו וירא עליכם כבוד ה' [ויקרא ט']. וה' עליהם יראה [זכריה ט'] אלא שכך אמרו אם זכאים אתם ירא ה' עליכם ותגאלו אותנו. ואם לאו ישפוט ה' אתכם: מאותן שהיו משקעין בבנין כו'. שעכשיו שהוצרכו לקושש קש היו מחסרים הרבה ממספר הלבנים והיו נוטלים המצרים הרבה מבניהם לשקעם בבנין במקום הלבנים שחסרו והיה ריחם מבאיש: ור"ח אמר משל לנבלה כו'. שקשה לו מאי בעיני פרעה. והלא ריח נכנס לאף ולא לעין. לכך דריש משל לנבילה כו' שהיתה מכוסה מן העין כו' [ת"נ]: ועכרתם אותו. ענין ערבוב כעוכר מים בערבובו. ומשום דאשכחן עכרתם אותי להבאישני נקט האי לישנא הכא: מבינך לבין פרעה כדרך הרועה שרץ לכלי זיין להציל השה מפי הזאב ועד שבא להציל כבר טרפו הזאב. כך אמרו למשה משה מבינך לבין פרעה אנו מתים ר"ל במה שנסתרת להטעות את מצרים עד שלא נגלית כולנו מתים ע"י פרעה [ת"נ]: (כו) באותה שעה בא משה כו'. דרש וישב לשון תשובה. מפני שלא היה לו מקום קבוע אשר בו פני אלהים דקאמר שחזר שם אל ה': והשיב דברים פי' דברי דתן ואבירם: מה אתה עושה כן. פי' אפילו לא יאמר לו למה הרעות כועס עליו: אלא כך אמר משה כו'. ומפרש הרעות לשון הכנעה מגזירת רע ירוע והיינו מה שנשעבדם בגלות. ולא בא כמקנטר אלא כשואל מה טעם הדבר: העם הזה מה עשו. ואע"ג דביטלו מילה כדאיתא בפ"א. וגם היתה עבודת עכו"ם ביניהם. קים ליה למשה שהיו צדיקים רבים ביניהם והשעבוד כולל צדיק עם רשע: הרי עשו וישמעאל. פי' ויסבלו ג"כ עול הגלות כדי להקל מעל ישראל: היה לו להשתעבד דורו של יצחק כו'. ר"ל ואף שתאמר שהם אינם בכלל הגירות. כי גר יהיה זרעך כתיב מי שנקרא זרע לך. מ"מ קשה היה לו לשעבד דורו של יצחק או דורו של יעקב שהם יותר קרובים לאברהם. לא לעם הזה שהיה בדורי שהוא דור רחוק מאברהם: וא"ת מה איכפת לי. שאינך חושש להשיבני לגאלות לי. א"כ קובל אני עליך ששלחתני לבא תקלה על ידי ומה אשיב על תוכחתי לשואלים ממני שנתתי חרב ביד פרעה: (כז) שמך הגדול כו' דהא"כ מה צ"ל לדבר בשמך די שיאמר לדבר: וכל העולם כולו מתיראים ממנו. לאו דוקא שמו. כי אז מי ידע שמו ית' זולת האבות אלא על מציאותו קאמר: מהו והצל לא הצלת. דתרתי הצלות ל"ל. וקאמר ר"י והצל לא הצלת ודאי פי' בוודאי לא תציל מאחר שעתה לא הצלת כי אם אתה רוצה להציל איך תוכל לסבול שיוסיפו להרע להם. ולא מפני שפקפק ח"ו ביכולתו ית'. אלא שחשב שלא ישנה המערכה השמיימית בעבורן. ור"ע קאמר דה"ק יודע אני שתציל אבל לא הצלת הנתונים בבנין שאין תקנה להם: תחת הבנין שהיו משקעין שם מבני ישראל כדלעיל: בקשה מדת הדין. והיינו דכתיב בסמוך וידבר אלהים אל משה ואין אלהים אלא דין: שבשביל ישראל הוא אומר לא פגעה כו'. כי אין אדם נתפס על צערו. ומ"מ נענש קצת במה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ כדלקמן: במלחמת פרעה אתה רואה כו'. דאם לא כן עתה תראה י"ל הל"ל אלא עתה אעשה לפרעה שישלחם מארצו ביד חזקה:

סדר וארא

פרשה ו (א) **וידבר** אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק. הה"ד (קהלת ב) ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו. הפסוק הזה נאמר על שלמה ועל משה. על שלמה כיצד כשנתן הקב"ה תורה לישראל נתן בה מ"ע ומצות ל"ת ונתן למלך מקצת מצות שנא' (דברים יז) לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב וגו' ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו. עמד שלמה המלך והחכים על גזירתו של הקב"ה. ואמר למה אמר הקב"ה לא ירבה לו נשים לא בשביל שלא יסור לבבו. אני ארבה ולבי לא יסור. א אמרו רבותינו באותה שעה עלתה יו"ד שבירבה ונשתטחה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע לא כך אמרת אין אות בטלה מן התורה לעולם הרי שלמה עומד ומבטל אותי ושמא היום יבטל אחת ולמחר אחרת עד שתתבטל כל התורה כולה. א"ל הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטלין וקוצה ממך איני מבטל. ומנין שבטל אותה מן התורה והזרה להורה שנא' (בראשית יז) שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה והיכן חזר (במדבר יג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ושלמה שהרהר לבטל אות מן התורה מה כתיב בו (משלי ל) דברי אגור בן יקא. שאיגר דברי תורה והקיאן. (שם) נאם הגבר לאיתיאל. דבר זה שאמר הקב"ה לא ירבה לו נשים לא אמר אלא בשביל לא יסור לבבו. לאיתיאל שאמר איתי אל ואוכל. מה כתיב ביה (מ"א יא) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. ארשב"י נוח לו לשלמה שיהא נורף ביבין שלא נכתב עליו המקרא הזה ולכך אמר שלמה על עצמו ופניתי אני לראות חכמה ודעת הוללות וסכלות. אמר שלמה מה שהייתי מחכים על דברי תורה והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה אותה הבינה ואותה הדעת של הוללות וסכלות היו. למה כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו. מי הוא שיהיה רשאי להרהר אחר מדותיו וגזרותיו של ממ"ה הקב"ה דברים אשר הם חצובים מלפניו שכל דבר ודבר שיוצא מלפניו טרם הוא נמלך בפמליא של מעלה ומודיע להם הדבר כדי שידעו ויעידו כולן כי דינו דין אמת וגזירותיו אמת וכל דבריו בהשכל. וכה"א (משלי ל) כל אמרת אלוה צרופה ואומר (דניאל ד) בגזרת עירין פתגמא שלפי שהרהרתי אחר מעשיו נכשלתי. כיצד נאמר על משה לפי שכבר הודיע הקב"ה למשה שלא יניח אותם פרעה לילך שנא' ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ואני אחזק את לבו. ומשה לא שמר את הדבר הזה אלא בא להתחכם על גזירתו של הקב"ה והתחיל אומר אדני למה הרעתה לעם הזה התחיל לדון לפניו (כמו שכתוב למעלה). ועל זה נאמר שאותה חכמה ודעת של משה של הוללות וסכלות היה כי מה האדם שיבא אחרי המלך וכי מה היה לו להרהר אחר מדותיו של הקב"ה את אשר כבר עשוהו. מה שכבר גילה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות בו דין תחת אשר העבירם בעבודה קשה. ועל ב דבר זה בקשה מדה"ד לפגוע במשה הה"ד וידבר אלהים אל משה. ולפי שנסתכל הקב"ה שבשביל צער ישראל דבר כן חזר ונהג עמו במד"ר הה"ד ויאמר אליו אני ה': (ב) ד"א וידבר אלהים אל משה. הה"ד (קהלת ז) כי העושק יהולל חכם ויאבד את לב מתנה. ג כשהחכם מתעסק בדברים הרבה מערבבין אותו מן החכמה. ויאבד את לב מתנה מן התורה שניתנה מתנה בלבו של אדם. ד"א כי העושק יהולל חכם המתעסק בצרכי צבור משכח תלמודו. אריב"ל ס' הלכות למדני רבי יהודה בן פדייה בחרישת הקבר וכולן נשתכחו ממני בשביל שהייתי עוסק בצרכי צבור. א"ר יהודה ב"ר סימון כי העושק יהולל חכם. זה משה. עשק שעשקו אותו דתן ואבירם. יהולל חכם עירבבו אותו. ויאבד את לב מתנה וכי תעלה על דעתך שהיה משה מתאבד אלא הם שהקניטוהו ואמרו לו ירא ה' עליכם וישפוט ואף הוא הקפיד ואמר ומאז באתי אל פרעה. א"ל הקב"ה אני הכתבתי עליך שאתה עניו ואתה מקפיד על דברי חייך יש לך לידע שנא' (שם) טוב אחרית דבר מראשיתו. טובה אחריתן של ישראל מראשית שנתתי להם במצרים שנא' ויאמר ה' אל משה עתה תראה. באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע בו שנא' וידבר אלהים אל משה. א"ל הקב"ה וכי ב"ו אני במדותי שאיני מרחם הה"ד ויאמר אליו אני ה'. ור' יוסי בר ר' חנינא אמר אלהים על המצריים אני ה' על ישראל: (ג) ד"א וידבר אלהים אל משה

ד יוסף **פרשה** א ירוש' סנהדרין פ"ב. ויק"ר פ' י"ט, בש"ש רבה פ"ס סי' ח'. תנחומא כ"ז: ב קה"ר פ"ז. זוהר וארא דף כ"ב: ג קה"ר פ"ז. תנחומא ס"ז:

ענף יוסף

שהיה גזר דין של שבועה היה מתפלל משה ונעתר לו. וע' ביפ"ת:

פרשה ו (א) [והחכים על גזירתו של הקב"ה] הענין הוא כך. שכל המצות אע"פ שכתוב בהם טעם לשכל האנושי מ"מ יש בו סוד עמוק ושהם חק מאתו יתברך. ושלמה שטעה בזה שחשב שלא היה במצות המלך שלימות מצד עצמם אלא מצד התכלית המפורש. דהיינו שלא יסור לבבו ולבלתי רום לבבו מאחיו וכדי שלא ישיב את העם מצרימה. ולכן אמר אני ארבה ולא אסור לבבי ולא אשוב. והפרעם היו"ד לפניו יתב' לא כך אמרת אין אות בטילה כו'. ושמא היום מבטל אות אחת ולמחר אחרת כיון שהוא אזיל בתר טעמיה דקרא כך ידרוש בכל התורה עד שיבטל כל המצות של התורה. והשיב הקב"ה דאפילו קוץ של י' שנראה שאינו מעלה ולא מוריד לענין האות עכ"ז לא יבוטל כי כולם שלימות ואין יורד לסוף סודה (כלי חמדה): [חזר ונהג עמו במדת רחמים] דע שחלוף המדות לא יתכנו שינוי בחקו ית'. אבל הן לפי המשפט והמקבלים. ומ"ש כאן חזר ונהג עמו הכוונה שהראה לו' חלקי הכותר כי ראוי לפגוע בו לולי שיש ללמד עליו זכות שבשביל צער ישראל דבר (יפ"ת): **(ב)** [כשהחכם המתעסק בצרכי צבור משכח תלמודו] לא לגמרי קאמר דהא תנן וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לש"ש שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת להם. אלא היינו לומר שאין לעסוק בצרכי צבור בקבע אלא לעשות תורתו עיקר וזהו ארצי (יפ"ת):

אמרתי

מתנות כהונה

לשון אדנות ודין כלו' שכל אותן דורות שנדונו היתה מצד דין אמת אבל למה הרעות לעם הזה: והחכים על גזירתו גרסי'. כלו' שירבה ולא ימה לבבו וע' כל זה בויקרא רבה פרשה י"ט ובמדרש חזית בפסוק ראשו כתם פז: **דבר זה**. כך הם דברי שלמה: **נורף ביבין**. משנה ומנקה המערות והגיטורים שלפני הבתים ששופכין בהן כל מיני טינופות ושופכין: **חצובים**. נחצבים ומיושר ומתוקן היטב מכל צד ופנה: **טרם**. קודם השמעתו: **שלפני כו'**. סיומא דדברי שלמה הם: **כמ"ש כו'**. סוף פרשה שמות: **מן התורה** מערבבין אותו מן התורה ומאבדין אותו ממנה: **שנתנה מתנה**. כדאמרינן בפ' אין בין המודר בתחלה היה משה לומד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלותו: **והמתעסק כו'**. קרי ביה העוסק וע' במדרש קהלת: **בחרישת הקבר**. קבר שנחרש לענין טומאת האהל: **אלא הם כו'**. הם נאבדו:

קרתני

עץ יוסף

סדר וארא

פרשה ו (א) **הה"ד ופניתי אני. כו'** משום שרוצה לפרש וידבר אלהים אל משה שבקשה מדת הדין לפגוע במשה על שהרהר אחר מדות ה'. לכן מייתי הך דרשה כי מה האדם שיבא אחרי המלך להרהר אחריו. כמו שיבואר בהמשך הדרוש: **על שלמה ועל משה**. דעל עצמו וכיוצא בו אמר שלמה כדמסיים הכתוב כי מה האדם וגו' שמדבר בעדו וכל הדומין לו [ת"כ]: **נתן בה מצות עשה כו' ונתן למלך כו'**. ר"ל שאחר כל המצות הנתונות לישראל אם זה לא יקיימה יקיימוה אחרים. אבל מצות המלך שהמלך דוקא נצטוה בה אם לא יקיימנה המלך נמצאת בטילה [ת"כ]: **והחכים על גזירתו של הקב"ה**. שלמה התחכם במחשבתו כי איש כמוהו לא יסור לבבו והנה שלא אסרה תורה אלא למי שיסור לבבו: **עלתה יו"ד של ירבה**. ר"מ כאילו האות צועקת על עשקה ונעשה דינה. והכוונה כי משפטי ה' אמת לא ימושו לעולם. אבל דעת חכמי האמת דברים ככתבם כי אותיות התורה חיות ורוחניות הם: **יו"ד של ירבה** ואע"ג דלכאורה יאות התרעומות בלמ"ד ואל"ף דלא ירבה שעבר על הלאו. עלתה יו"ד לפי שהוא קרובה יותר אל המלכות כי היא אות ראשון שבשם הגדול [ת"כ]: **אין אות** בטל מן התורה דכתיב כי לא תשכח מפי זרעו: **שלמה ואלף** כיוצא בו יהיו בטלים וקוצה ממך איני מבטל. והיינו שה' יגלה בטול דעתו בזה במה שירא הכל שיכשל בדעתו כמו שהיו נשיו המו את לבבו וידע העם כלו כי אין לנו אלא ד"ת ככתבם בלי הרהור לחלוק: **דברי אגור בן יקא**. והיינו שלמה כי ז' שמות נקראו לו כדלקמן במדבר פ"י: **שאיגר ד"ת והקיאן**. בריש חזית גרסי' או כספל הזה שנתמלא בשעתו ונשפך בשעתו. כך למד שלמה תורה בשעתה והקיאה בשעתה. וע"ש ביאורו: **שאיגר ד"ת** מלשון אוגר בקיץ בן משכיל: **דבר זה** מפרש נאם הגבר אמר שלמה הקב"ה צוה לא ירבה לו נשים בעבור איתיאל שיאמר דבק עם אל ואני איתיאל ואוכל לצרף עמי הרבה נשים ולא ימו לבבי. וזה ופניתי אני שהוא פרט יוצא מהכלל [אמרי יושר]. ומפרש הלמ"ד של לאיתיאל השני נוסף ומלת אל מלשון כח. ואוכל לעמוד שלא אסור ע"י הנשים [יפ"ת]: **נוח לו לשלמה שיהא נורף כו'**. פי' היה נוח לו להיות משנה ומנקה הגיטורים שלפני הבתים מלהיות מלך ישראל כי אם לא היה מלך לא היה בא לידי עבירה זו שיכתב עליו מקרא זה: **והייתי מראה לעצמי**. שהיה מורה היתר לעצמו בחשבו שיודע טעם הדבר: **אחר מדותיו וגזרותיו**. פי' מדותיו שמתנהג בהם בעולם לקוץ קצת ולהעניש קצת אין להרהר אחריהן. ופי' גזרותיו מצותיו בתורה שלא נדע טעמם: **חצובים** נחצבים ומיושרים ומתוקנים היטב מכל צד ופינה [מת"כ]: **טרם הוא נמלך כו'**. וזהו עשהו לפי שנעשה בעצתם ובהסכמתם הו"ל כאילו הם עשוהו [יפ"ת]: **נמלך בפמליא שלו**. כדאמר בב"ר גבי נעשה אדם: **כי דינו דין אמת**. דהיינו מעשיו בעולם [יפ"ת]. עוד מרומז בזה כי דינו דין אמת פי' כנגד חלק המשפטים. כמו הדן דין אמת לאמתו. וכנגד חלק החקים אמר וגזירותיו אמת. כי בדבר החק שהוא מילתא בלא טעמא שייך לומר גזירות גזירה גזרתי ואי אתה רשאי לעבור עליה. וכנגד חלק העדות שהם שאר מצות אמר וכל דרכיו בהשכל [ת"כ]: **כל אמרת** אלוה צרופה ומזוקקת כמצרף כסף שמלאכי השרת בחנוה בכור דעתם: **כי לא יתן** אתכם מלך מצרים להלוך. ולא ביד חזקה שבזה רמז לו הקב"ה שיכביד פרעה עולו עליהם. והוא שמר משה הדבר ושת לבו לדבר לעיין עליו שיהיה מבין כוונת הקב"ה ולא היה מעיז דברים. וכמ"ש פ"ג סי' י"ג ע"ש: **ואני אחזק** את לבו. שמות ד' פסוק כ"א: **מה שכבר** גילה לו. ופי' את אשר כבר עשוהו גזר דין שנגזר על המצריים בעצה והסכמת פמליא של מעלה כדרכו בכל גזירותיו כדלעיל. ופי' למה יהרהר בגזירה שגילה לו שהוא מדת הדין ממנו ובית דינו: **בעבור** לעשות בו דין. ופירוש ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך וגו' ושלחתי את ידי וגו' לעשות לו דין תחת אשר העבידום בעבודה קשה. ר"ל יותר מגזירת הקב"ה לכך היה מחזק את לבם ונטל שערי תשובה בפניהם: **הה"ד וידבר** אלהים. ואין אלהים בכל מקום אלא מדת הדין: **שבשביל** צער ישראל. ואין אדם נתפס על צערו: **אני ה'**. והויה הוא רחמים: (ב) **הה"ד כי העושק יהולל** חכם. משום דקשה ליה וידבר אלהים אל משה דפתח במדת הדין וסיים אני ה' ברחמים. ובעי לפרש שמדת הדין כנגד משה שבקש לפגוע בו. ומדת רחמים כנגד ישראל כדמפרש. להכי מייתי האי קרא דמפרש ליה במשה וכתיב בתריה טוב אחרית דבר מראשיתו דמשמע שתשובת ה' למשה טובה אחריתן של ישראל כדלקמן: **כשהחכם מתעסק**. מפרש עושק לשון עסק בחילוף השי"ן בסמ"ך: **בדברים הרבה** כגון סחורה וכמ"ש לא מעבר לים היא לא תמצא בסחרנין וכן העוסקים בחכמות חיצונית כמ"ש לא בשמים היא באסטרלוגין: **מן התורה שניתנה מתנה**. דכתיב ויתן אל משה ולמדו רבותינו זכרונם לברכה שהיה משה משכח עד שניתנה לו במתנה וזהו ויאבד את לב מתנה כלומר שתורה אף שניתנה לו במתנה כדי שלא תשכח מפיו ומפי זרעו. אף על פי כן נשכחת ממנו בשעה שנתעסק בדברים הרבה: **המתעסק בצרכי** צבור משכח תלמודו. אף המתעסק בצרכי צבור שהוא מצוה אפ"ה ישכח תלמודו כדמייתי ליה"ל: **בחרישת הקבר** בשדה שנחרש בו קבר לענין טומאה וטהרה: **זה משה** כשהכסיל מקנטר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל כמעשה משה עם דתן ואבירם: **עשק שעשקו** אותו דתן ואבירם. דרש עשק ריב וקנטורין. כמו בשי"ן שמאל מלשון כי התעשקו עמו: **וכי תעלה** על דעתך. שהיה משה מתאבד לדעתו להטיח דברים לפני ה' לומר ומאז באתי אל פרעה וגו' ושכח סוד דבר ה' שא"ל מתחלה ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים וגו' אעכ"ל לפי שהקניטוהו ובא לכלל כעס בא לכלל טעות: **חייך** יש לך לידע. פי' יש לך לידע ולישא עונש על הקפידא שכעסת. ומה הוא העונש טוב אחרית דבר מראשיתו ודרשו הז"ל טובה אחריתן של ישראל דהיינו הנסים שיעשה להם במלחמת ל"א מלכים. מראשית שנתתי להם במצרים. ואותה טובה לא תראה בעונש שהקפדת. וז"ש עתה תראה למעוטי מלחמות ל"א מלכים: **אלהים על מצרים** שיבא בדין עליהם: **ה' על ישראל** לרחם עליהם:

לקרתני

משה. ר"מ אומר משל למלך ב"ו שהיה משיא בתו קרא לקרתני אחד להיות סירסור ביניהן . התחיל מדבר בגסות כנגדו . אמר המלך מי הגיס את לבך לא אני הוא שעשיתיך סירסור . כך אמר הקב"ה למשה מי גרם לך שתרבת דברים הללו אני הוא שגדלתי לך . ור' יהודה אמר כך אמר משה בשעה שאמרת לי ועתה לכה ואשלחך אל פרעה במדת רחמים אמרת לי שאתה עתיד לגואלן שמא עד שבאתי נהפכה למדת הדין . א"ל הקב"ה אני ה' במדת רחמים אני עומד הוי ויאמר אליו אני ה' : (ד) וארא אל אברהם. ד א"ל הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם כי שמי ה' כשם שאמרתי לך . ולא הרהרו אחר מדותי . אמרתי לאברהם (בראשית יג) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו' . בקש לקבור שרה ולא מצא עד שקנה בדמים ולא הרהר אחר מדותי . אמרתי ליצחק (שם כו) גור בארץ הזאת כי לך ולזרעך וגו' . בקש לשתות מים ולא מצא אלא (שם) ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק ולא הרהר אחר מדותי . אמרתי ליעקב (שם כח) הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' . בקש מקום לנטות אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא שאלני מה שמי כשם ששאלת אתה . ואתה תחילת שליחותי אמרת לי מה שמי ולבסוף אמרת ומאז באתי אל פרעה וגו' . ועל זה נאמר וגם הקימותי את בריתי שניתנה להם כמו שאמרתי להם שאתן להן את הארץ ולא הרהרו אחרי. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל לפי שהן לא הרהרו אחרי . וגם אע"פ שישראל שבאותו הדור לא היו נוהגין כשורה. שמעתי נאקתם בעבור הברית שכרתי עם אבותיהם הה"ד (שמות ו) ואזכור את בריתי : (ה) לכן אמור לבני ישראל. ה אין לכן אלא לשון שבועה שנא' (ש"א ג) ולכן נשבעתי לבית עלי . נשבע הקב"ה שיגאלם שלא יירא משה שמא מדה"ד יעכב גאולתן . והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים . ד' גאולות יש כאן והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי כנגד ד' גזירות שגזר עליהן פרעה ו וכנגדן תקנו חכמים ד' כוסות בליל הפסח לקיים מה שנא' (תהלים קטז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא : (ו) והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי. אעשה להן מה שאמרתי לאבותיהן שאתן להן את הארץ ויהיו יורשין אותה בזכותן . וידבר כן משה אל בני ישראל ולא שמעו אל משה וגו'. ז היה קשה בעיניהם לפרוש מע"ז וכן יחזקאל מפרש (יחזקאל כ) ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו . ראה מה כתיב (שם) איש שקוצי עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו . בא דבר אל פרעה מלך מצרים . המשל אומר מן שטייא לית הנייא אלא מן קצייא וידבר משה לפני ה' וגו' :

פרשה ז

(א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל . הה"ד (משלי יד) בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור . בכל הדברים שאדם נושא ונותן בהם דברי תורה הוא נוטל עליהן שכר . יכול אף בדברי בטלה כן ת"ל ודבר שפתים אך למחסור . אתה מוצא לא היה יוסף ראוי לינתן בבית האסורין אלא י' שנים מפני שהוציא דבה על י' אחיו . א וע"י שאמר לשר המשקים (בראשית מ) כי אם זכרתני אתך והזכרתני אל פרעה ניתוסף לו עוד ב' שנים שנא' (שם מא) ויהי מקץ שנתים ימים . וכן אתה מוצא במשה בתחלה היה ראוי הדיבור להתייחד עליו בפני עצמו . ועל ידי שאמר שלח נא ביד תשלח נאמר לו הלא אהרן אחיך הלוי וגו'. ואף כאן הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו' . והיה ראוי ליעשות כל הנסים על ידו . ובשביל זה נתייחד הדיבור עליו ועל אהרן שנא' וידבר ה' אל משה ואל אהרן : (ב) הה"ד (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר . ג' פעמים ממתין לאדם שאם עשה תשובה מוטב ואם לאו הוא מגלגל עליו את הראשונות וכן אתה מוצא כשאמר הקב"ה למשה לכה ואשלחך אל פרעה . אמר תחלה והם לא יאמינו לי . ואח"כ אמר לא איש דברים אנכי . ואח"כ אמר שלח נא ביד תשלח הרי ג' פעמים . וכיון שלא חזר בדבריו ואמר

הן

יד יוסף ד קה"ר פ"ז . סנהדרין קי"א. תנחומא ריש וארא : ה תנחומא ס"ז : ו ב"ר פ' פ"ח . ירוש' פ' ערבי פסחים . שו"ט מזמור ע"ה . זוהר אמור . ילקוט ירמיה רמז ש"ו : ז מכילתא פ' ס' :
פרשה ז א ב"ר פ' ע' . שו"ט מזמור ק"ה . תנחומא סוף וישב . ת"י וירושלמי :

מתנות כהונה

קרתני . בן עיר עיר א"א קרתא : כך אמר משה כו'. כשהתחיל הקב"ה לדבר עמו בלשון אלהים : ה"ג בשעה שאמרת לי לכה כו'. עד משבאתי : חבל. ל' קובלנא כמו שפירש"י ז"ל בסדר זה : ארבע גזירות . עי' בפרשה א' ובפרשה ה' וד' גזירות הם . עבודת פרך והשלכת זכרים ליאור ושחיטת הילדים לרחוץ פרעה בדמם אע"פ שנתבטלה מיד מ"מ מצדו לא נבצר רק שעשה הקב"ה נס לרפואתו וישראל קבלו צער ויגון רב כמו שנאמר וימת מלך מצרים ויאנחו כו' . והרביעית תבן לא ינתן : ולא שמעו כו' . וכי יש לך אדם שמתבשר בשורה טובה ולא ישמע אלא קשה עליהם לפרוש מע"ז וסיפיה דקרא מקוצר רוח כו' . יש לך לפרש מפני ע"ז שרוח אין בהם ומעבודה שהיא קשה על עובדיהם : מן שטייא כו' . פי' הערוך ערך שט מן עצי שטים אין הנאה לאדם ממנו שאינו עושה פרי אלא א"כ יקצצו ויעשה ממנו כלים או יסיקנו כך פרעה אין ראוי אלא ללקות ולפיכך מיד שאמר משה הן בני ישראל כו'. אמר לו הקב"ה בא אל פרעה מלך מצרים כו': עשרה שנים . כו' והוא נתעכב שם י"ב שנים לא וחשוב בן י"ז שנה היה כשפירש מאביו ושנה תמימה שמש בבית אדוניו שנאמר ויהי ברכת ה' בכל אשר יש לו בבית ובשדה דרשו רז"ל ששה חדשים של חורף שעיקר המלאכה בבית וששה חדשים של קיץ שעיקר המלאכה בקיץ בשדה ובן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה הרי שנשארו י"ב שנים שהיה חבוש בבית האסורים : שנא' ויהי מקץ וגו'. מקץ הענין שקדם לו שתלה שר האופים ושר המשקים השיב על כנו :

אמש

ענף יוסף

(ד) [אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה וגו'] כי לך אתננה . ולא מביא הפסוק הקודם לזה שנא' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם . דניחא ליה טפי להביא פסוק קום התהלך וגו' כי לך אתננה דמשמע שיתן לו לעצמו ואפ"ה לא הקפיד . משא"כ בפסוק הקודם לא היה מקום להקפיד כי אפשר שלא הבטיח אלא לזרעו ולא אמר לך אלא משום קנייה כדילוף מזה בגמרא דהילוך קנה (ת"נ) : (ז) [היה קשה בעיניהם לפרוש מעכו"ם] ומתחלה כשבשרם פקד פקדתי לא נתקשו בזה כי שם אין רמז בלשון הבשורה מפרישות עכו"ם . אבל עתה שאמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם (ולא אחר) על כן היה קשה בעיניהם לפרוש (יפ"ת) :

עשה

עץ יוסף

(ג) לקרתני בן עיר . עיר א"א קרתא : אני הוא שגרמתי לך . ח"ש אני ה'. כלומר אני שגרמתי לך במדת רחמים אמרת . דכתיב ואמרו לי מה שמו כלומר באיזה מדה אני שלוח אליהם והשיבו כה תאמר אל בני ישראל וגו' ה' אלהי אבותיכם שלחני אליכם וגו' שבמדת רחמים בא כדפי' הרמב"ן בחומש : (ד) חבל על דאבדין. דלמה יזכור נבואת האבות לפחות משלחם בנבואה ולומר שלא נראה להם רק באל שדי לכן דרשו כי הי' כמדבר תוכחות למשה [רמב"ן] : חבל על דאבדין כפ' חלק פרש"י הפסד גדול יש על החסידים שנאבדו ואיני יכול למצוא חסידים אחרים כמותם שאין אתה כאברהם יצחק ויעקב: הרבה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי . לאברהם במילה דכתיב אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים . וליצחק לא מצינו שנגלה לו באל שדי רק דכיון דקאמר ליה והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך הו"ל כאילו נגלה אליו באל שדי שאותה השבועה באל שדי היתה כדפרש"י בחומש . וליעקב דכתיב אני אל שדי פרה ורבה . והא דאמר המדרש הרבה פעמים נגליתי . אפשר כי כן היה אע"פ שלא נכתבו בתורה : ולא הודעתי כי שמי ה' . אף שבתחלה נגלה ה' לאברהם באמירת אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים . מ"מ לא בא על פי שאלתו כי הוא לא שאל מה שמך כמו ששאל משה [ת"נ] : אמרתי לאברהם זהו תלונה שנית שהקפיד הקב"ה כנגדו אחר ששאל מה שמך ושנית שאמר ומאז באתי אל פרעה. ולאברהם אמרתי קום התהלך בארץ ולא הקפיד עלי: וגם הקמותי את בריתי . שלא ניתנה להם כצ"ל ור"ל שלא נתנה להם לאבות מתנת שדה וכרם אלא הוצרכו לקנות בדמים[יפ"ת]: לפי שהם לא הרהרו אחרי.פי' האבות לא הרהרו אחרי : וגם אע"פ שישראל ר"ל הפריד מלת גם מן אני שמעתי . מפני שאילו תדבק עם אני שמעתי תהיה הוראתה לומר גם אני שמעתי נאקת בני ישראל כמו ששמעו אחרים וזה לא יתכן . ועי' ביפ"ת: לא היו נוהגים כשורה . שנטמעו בגילולי מצרים כדלקמן : (ה) שמא מדת הדין יעכב . ואף דאמר לעיל אע"פ שישראל לא היו נוהגים כשורה שמעתי נאקתם. מ"מ צורך לשבועה נתשלום הגאולה דהיינו מה שיכלול לשונות של גאולה כדבסמוך : ד' גאולות יש כאן . והוצאתי שיוציא מסבל שכמם . והצלתי שיצילם מהיותם תחת מלכותם שלא יהיו אפילו למס עובד להם . וגאלתי שיעשה בהם נקמה עד שיאמרו המצריים הא לך ישראל תחת פדיון נפשינו . ולקחתי אתכם שיהיו לי לעם סגולה בבואם להר סיני לקבל התורה שזה ג"כ מכלל הגאולה משום שתכלית הוצאתם ממצרים לקחתם לו לעם : ד' גזירות עיין לעיל פ"א סי' ט"ו : לקיים מ"ש כוס ישועות כו'. שהכתוב רמז שיש לברך לה' על הכוס על הנסים ועל הפורקן : (ו) אעשה להם כו' פי' שמה שאמרתי לאבותם הכוונה היתה לתתה להם לא לאבות עצמם אלא שיהיו בניהם יורשים אותה בזכותם כי אינם זוכים אלא מצד עצמם אלא בזכות אבותיהם. ולכן אמרתי לתתה להם שהוא כאילו הם זוכים בה ומורישים אותה לבניהם [יפ"ת]: היה קשה בעיניהם לפרוש מעכו"ם כו'. במכילתא מפורש יותר וז"ל לא שמעו אל משה מקוצר רוח וכי יש לך אדם שמבשר בשורה טובה ואינו שמח . נולד בן זכר רבך מוציאך לחירות. ואינו שמח. א"כ מה ת"ל ולא שמעו אל משה . אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעכו"ם . וכה"א ואומר אליכם איש שקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי ע"כ . ור"ל שענין הגאולה שהקב"ה עתיד לגאול אותם שמעו והאזינו . אלא שלא שמעו למשה מה שאמר להם לפרוש מעכו"ם . מקוצר רוח כי רוחם ונשמתם לא מטוהרה היא וקשה היה להם לפרוש מעכו"ם: מן שטייא כו'. פי' הערוך מין עצי שטים אין לאדם הנאה ממנו שאינו עושה פרי . אלא אם יקצצו ויעשה ממנו כלים או יסיקנו . כן פרעה אינו ראוי אלא ללקות עכ"ל. וכוונת המדרש לפרש דבר אל פרעה לשון הלקאה ויסורין ע"ד ידבר עמים תחתינו [יפ"ת] : וידבר משה לפני ה'. ר"ל השתא ניחא הק"ו שאמר משה . הן בני ישראל לא שמעו אלי לפרוש מעכו"ם אף ליגאל ק"ו שפרעה לא ישמע לדברי ה' :

פרשה ז (א) הה"ד בכל עצב יהיה מותר כו' כוונתו לתרץ מ"ש שכאן כאן הדבור אל משה ואל אהרן ובכל הדבורים עד כאן נזכר משה לבדו . ולזה דרש שהיה לו כעין עונש על דבור שפתיו : בכל הדברים שאדם נושא ונותן בהם דברי תורה . פי' אם בכל הדברים שהוא נושא ונותן יש בהם דברי תורה. אף שהענין בעצמו אינו דברי תורה אלא מתוכו נראה ונשמע דבר תורה . אפילו הכי נוטל עליהם שכר [ת"נ] : יכול אף בדברי בטלה כן . פי' מילי דעלמא שהם דברים בטלים שמא תאמר כי גם בהם כל שיוסיף האדם השתדלות בהם יועיל בהם על דרך ויד חרוצים תעשיר . לכן אמר ודבר שפתים אך למחסור כי פעמים תוספת ההשתדלות והדיבור בהם מזיק כיוסף שע"י שהשתדל והוסיף להזכיר על הכרתו ממאסרו היה לו סיבה להזיק : שהוציא דבה על עשרה אחיו . דעל בנימין ודאי לא הוציא דיבה : עשרה שנים והוא נתעכב שם י"ב שנה . שבן י"ז שנה היה כשנמכר . ובן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה הרי שהיו י"ג שנה משנמכר עד שמלך . ושנה אחד היה בבית פוטיפר הרי י"ב שנה היה בבית האסורים: נתוסף לו עוד שתי שנים . מדה כנגד מדה שמפני שחטא בשתי זכירות לכן נשכח שיעור שתי זכירות שהם שתי שנים . כי גבול זכרון לפניו יתברך על ברואיו הוא שנה שנה יום הזכרון : בתחלה היה ראוי הדבור כו' הלא אהרן אחיך כו'. חלופי דברים יש כאן ויש לגרוס בהיפך וכן אתה מוצא במשה בתחלה היה ראוי ליעשות כל הנסים על ידו . ובשביל שאמר שלח נא ביד תשלח נאמר לו הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא (והיינו בעשיות הנסים שנעשו איזה מהן ע"י אהרן) ואף כאן הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו' והיה ראוי הדיבור להתייחד עליו ובשביל זה (מה שאמר הן בני ישראל וגו') נתייחד (היפך אח"ז) הדבור עליו ועל אהרן שנאמר וידבר ה' כו' [ת"נ] : (ב) הה"ד הן כל אלה יפעל כו' בא לייסב בזה מ"ש שלא נענש על דבר שפתיו עד עתה אלא כבר היה בידו מה שאמר והן לא יאמינו לי וכמבואר במדרש עוד שאר דבורים שלא כהוגן : ממתין לאדם כו' מאריך אפו שלא להביא עליו עונש שמא ישוב: ואם לאו שלא הספיק לעשות תשובה עד שחטא רביעית אין ממתין עוד ונפרעין ממנו על הכל: תחלה והן לא יאמינו לי . אבל מה שאמר בתחלה מי אנכי כי אלך אל פרעה לא נחשב לחטא מפני שאמר זה דרך ענוה ושפלות כלו' מה חשוב אני להיותי שליח בדבר . אבל דבור והן לא יאמינו לי נחשב לחטא שכבר נאמר לו ושמעו לקולך וחטא בכברים וכדאמ' לעיל פ"ג : ואח"כ אמר לא איש דברים אנכי . דהוה כקורא תגר על כבדות פה . ואין לאדם לבא אחרי המלך כיועץ למלך . והעד ויחר אף ה'. וס"ל בעל המאמר הזה שלא נענש על זה כלל . ומ"ש הלא אהרן אחיך הלוי וגו' היינו להיות לו למליץ לפי שנתרעם על כובד לשונו : על אהרן עמו פי' שנזכר בדבור שנא' למשה שיאמר לאהרן וע' במדב"ר סוף פ' י"ד ודוק :

שה"ד

הן בני ישראל לא שמעו אלי נתייחד הדיבור על אהרן עמו הה"ד וידבר ה' אל משה ואל אהרן. ויצום אל בני ישראל וגו'. ב א"ל הקב"ה בני סרבנים הן רגזנים הן טרחנין הן. ע"מ כן תהיו מקבלין עליכם שיהיו מקללין אתכם שיהיו מסקלין אתכם באבנים. ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים. א"ל הקב"ה ג היו נוהגין בו כבוד וחלקו כבוד למלכות אע"פ שאני צריך לעשות בו את הדין. וכן עשה משה שנא' (שמות יא) וירדו כל עבדיך אלה אלי. לא אמר עליו אלא על עבדיו אע"פ שהיה לו לומר אתם ומלככם הוא בעצמו שנא' (שם) ויקם פרעה לילה. ולכך לא פרסם אותו כדי לחלוק כבוד למלכות. ר' יעקב אומר מהו ויצום. א"ל הקב"ה שתפו הראשים שביניהם עמכם. שכך אתה מוצא כתיב אחריו אלה ראשי בית אבותם: (ג) ד"א אל פרעה מלך מצרים. א"ר לוי משל למלך שהיה לו פרדס ונטע בו אילני סרק ואילני מאכל. אמרו לו עבדיו מה הנאה יש לך באילני סרק הללו. אמר להם כשם שאני צריך לאילני מאכל כך אני צריך לאילני סרק שאילולא אילני סרק מהיכן הייתי עושה לי מרחצאות וכבשונות. לכך נאמר אל בני ישראל ואל פרעה. שכשם שקילוסו של הקב"ה עולה מגן עדן מפי הצדיקים ד כך עולה מגיהנם מפי הרשעים שנא' (תהלים פד) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. ה מהו מעין ישיתוהו. שמורידין דמעות כמעיינות עד שמצננין את ניהנם בדמעותיהן. ומשם הקילוס עולה שנא' (שם) גם ברכות יעטה מורה. מה הם אומרים א"ר יוחנן יפה אמרת יפה דנת יפה טהרת יפה טמאת יפה חייבת יפה זכית יפה למדת יפה הורית. ו ועתידה גן עדן להיות צועקת ואומרת תן לי צדיקים אין לי עסק ברשעים שנא' (שם לא) שנאתי השומרים הבלי שוא. ולמי אני מבקשת לאותן שהיו בטוחים על שמך שנא' (שם) ואני אל ה' בטחתי. ועתידה גיהנם להיות צועקת ואומרת אין לי עסק בצדיקים ולמי אני מבקשת לרשעים להבלי שוא לאותן פועלי השוא. והקב"ה אומר תנו לזה צדיקים ולזה רשעים שנא' (משלי ל) לעלוקה שתי בנות: (ד) אלה ראשי בית אבותם. (וכל המדרש כמו שמפורש בשיר השירים רבה) ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב. ממשמע שנא' בת עמינדב ז איני יודע שהיא אחות נחשון. אלא ללמדך שכל הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה ותנינן כן רוב בנים דומין לאחי האם. ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל וגו'. בת פוטיאל לא נאמר אלא מבנות פוטיאל שהיתה אשתו משתי משפחות. משבט יוסף שפטפט ביצרו ובאה מצד אחד מיתרו שפיטם עגלים לע"ז. הוא אהרן ומשה וגו':

פרשה ח

(א) הוא אהרן ומשה הם המדברים וגו' ויהי ביום דבר ה' וגו' ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה.

א הה"ד (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם. שלמה אמר הפסוק הזה בשעה שהכניס הארון לבית קדשי הקדשים. ב עשה ארון של י' אמות. כיון שהגיע לפתח בהמ"ק היה הפתח של י' אמות והארון של י' אמות. ואין י' אמות יכולין להכנס בתוך י' אמות. ועוד שהיו טוענין בו כיון שבא להכניסו לא היה יכול. עמד שלמה והיה מתבייש ולא היה יודע מה לעשות. התחיל להתפלל לפני הקב"ה. מה עשה שלמה ארז"ל הלך והביא ארונו של דוד ואמר (שם קלב) ה' אלהים אל תשב פני משיחך. א"ר ברכיה בשם ר' חלבו באותה שעה חיה דוד. והכל ממך לדרוש שכן דוד אומר (שם ל) ה' העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור. והיה שלמה אומר רבון העולמים עשה בזכותו של זה שנא' (ד"ה ב ו) זכרה לחסדי דוד עבדך. מיד נענה. מה כתיב אחריו וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העולה והזבחים וכבוד ה' מלא את הבית. ג ורוה"ק צווחת ואומרת (קהלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה

יד יוסף ב בספרי ח"א פיסקא נ"א. זוהר והרא דף כ"ו: ג מכילתא בא פ' י"ג. זוהר דף כ"ו. תנחומא ויבלת סי' ג'. וס"ז: ד שוח"ט מזמור פ"ד: ה עירובין י"ט: ו שוח"ט מזמור ל"א: ז ב"ב ק"י:

פרשה ח א תנחומא ס"ז: ב ע' במד"ר פ' י"ד שמשמע שם שמחמת שדבקו השערים לא היה יכול להכניס. וגם משמע שם שלא בא דוד חי ולא ארונו. רק כיון שאמרה זכרה לחסדי דוד מיד נענה. ושם פ' ע"ז משמע שהיה הפתח קטן כ"כ ומשמע שם שנגבהו השערים מחמת כבוד המקום. וע' שבת ל'. מ"ק ט'. סנהדרין ק"ז. פסיקתא רבתי פ"ב. קה"ר פ"ד. שוח"ט מזמור כ"ד: ג שוח"ט מזמור ז':

ענף יוסף

פרשה ח (א) [עשה ארון של עשר אמות כו'] בשוח"ט גרסי' בקש שלמה להכניס את הארון והיה השער קטן חמש אמות ארכו ושתים וחצי רחבו. והארון היה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו (ומקצו) וכי לא היה אמה וחצי נכנסת בתוך שתים וחצי. אלא כאותה שעה דבקו שערים זה בזה. ואמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה חזר ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כו'. גם במד"ר פ' י"ד גרסי' בקש להכניס את הארון לבית קה"ק ובאותה שעה דבקו השערים זה בזה. וכן בשבת פ"ב משמע דס"ל שהארון היה נכנס אלא שבנס דבקו השערים זה בזה. וכהסיא דשוח"ט: [באותה שעה חיה דוד כו' ה' העלית מן שאול נפשי חייתני וגו'] נראה שדרך מליצה דברו כן. והכוונה מה שנתפרסם אז כבוד דוד שמחל ה' על עונו ונתביישו אויביו כדאי' בפ"ב דשבת. ולפי שאויביו היו חושבים כי אלהים עזבו ואין ישועתה לו באלהים סלה אמר שעכשיו כאילו חיה לפניהם לעיניהם. והיינו העלית מן שאול נפשי לפי מחשבתם שחשבו כי ירדתי אבל שאולה בעוני (יפ"ת): [אמרו לו השערים מי הוא זה כו'] דברים אלו מליצה הם. והכוונה בשלמה היה מתפלל לפני השם וכמדבר אל השערים שיעשו כדבריו לכבוד ה'. וקול המון עמדו כנגדו לשאול על מה שאמר ויבא מלך הכבוד שנבהלו נחשו על דבורו והתריסו

מתנות כהונה

אתם ומלככם. אחר שהיסב פני הדבור אל העבדים כדי להרבות בכבודו הל"ל אתם ומלככם כאשר היה האמת ובילקוט משמע דדייק מדכתיב אלה משמע דוקא עבדיך אלה ולא אתה: **עשה ארון של י' אמות כו'.** המדרש הזה סובר שלמה עצמו עשה ארון של י' אמות אע"פ שלא מצינו שהזכירו בספר מלכים ודברי הימים וכן הביא בילקוט תלים בשם תנחומא כשעשה שלמה הארון עשאו של י' אמות כו': ועוד מדרשים סוברים שלא עשה שלמה ארון ואותו ארון שעשה בצלאל לא היה יכול להכנס מפני שהשערים נדבקו זה לזה: **ארונו** של דוד. שהיה מונח בו לאחר מותו: **חיה דוד.** והוא עצמו בא שמה ולא ארונו וע' במדרש קהלת בפסוק ושבח אני את המתים: **ממך כו'.** בגשותך וממך ובך הוא לדרוש כן: **ה'** העלית וגו' ומעתה דמ"ד ארונו ע"ר

עץ יוסף

הה"ד וידבר ה' אל משה ואל אהרן. חצי פסוק זה הוא סיום להענין דלעיל. וחצי פסוק השני ויצום אל בני ישראל אחר למטה. ודורש ויצום מלשון צווי והזהרה שלא ימהרו לשפוך בוז עליהם בעת התלוננם עליהם: **סרבנים** פי' ממאנים לשמוע את הדין ונותנים כתף סוררת: **רגזנים** שכועסים ומריבים: **טרחנים** כדאמר בספרי גבי טרחכם מלמד שהיו טרחנין היה אחד מהם רואה שהיה שכנגדו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא למחר אני דן מוסיפני עליכם דיינים: **היו** נוהגים בו כבוד וחלקו כבוד למלכות. פי' מה שתנהגו בו כבוד הוא מפני שיש לחלוק כבוד למלכות: **אתם ומלככם** וסוף שירד הוא בעצמו שנאמר. כצ"ל [יפ"ת]: **שנא'** ויקם פרעה לילה וגו'. קומו צאו מתוך עמי. וענין הקריאה שהיה מחזיר על פתחי שערים בעיר צועק היכן משה שרוי כדשנו במכילתא: **שתפו** הראשים שביניהם עמכם. דרש מלת ויצום מלשון צוותא והברותא ודייק זה כי בשלמא אל פרעה היה הציווי לשלח ישראל מארצו אבל לישראל מהו ציווים לכך דרש שפירושו מלשון חבור ושיתוף. ומלת ויצום הוא פועל יוצא כלומר שחברם למשה ולאהרן ושתפם להראשים שבישראל שיבאו ויתנו עמהם בעסקם. שכך אתה מוצא כתיב אחריו אלה ראשי בית אבותם. ופי' ואל פרעה לחלוק לו כבוד כדלעיל: (ג) **ד"א אל פרעה** מלך מצרים. השתא נמי מפרש שהציווי אל פרעה מלך מצרים לחלוק לו כבוד כדאמר לעיל שאע"פ שהוא רשע מ"מ יתקדש שם שמים על ידו במה שיודה לבסוף ה' הצדיק: **לכך נאמר** אל בני ישראל ואל פרעה. דמקיש זה לזה שכשם שקילוסו עולה מאלו על הנסים ונפלאותיו אשר עושה עמהם כן יתקדש שמו ג"כ ע"י פרעה הרשע עצמו. ורומז למה שהודה בסוף ה' הצדיק כו' ולענין זה הקישם הכתוב במקרא זה. ולזה חפץ ג"כ ביקרו של פרעה: **כך עולה** מגיהנם. וה' חפץ בקילוס זה ג"כ. שמודה שנידון כרשעו ומשפטי ה' אמת. ואע"ג דבפ"ב דעירובין מסיק דרשעי עכו"ם אפי' על פתחו של גיהנם אינם חוזרים. כוונת בעל המאמר הוא כך שכמו שהקב"ה מתקלס מפי רשעי ישראל בגיהנם כשאומרים יפה דנת. כך לפעמים יהיה ה' מתקלס מרשעי עכו"ם שיהיה כן בחיים. כמו פרעה שהודה בחייו ואמר ה' הצדיק. ומי כמוך באלים ה' כמ"ש בפדר"א. לכן הפץ ה' ביקרו: **שנאמר** עוברי בעמק הבכא. וקרא ביורדי גיהנם מיירי כדאמר בפ"ב דעירובין עוברי אלו בני אדם שעוברים על דעתו של מקום. בעמק שמעמיקים להם גיהנם. הבכא שבוכין ומורידין דמעות: **עד שמצננים** גיהנם. הכוונה שע"י תשובתו והודאתו על הדין מתמעט ענשם. וכדרך שאמרו בפ' היה קורא הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם: **ועתידה** ג"ע להיות צועקת כו'. כלו' כל אחד מבקש הראוי לו. ומשום דקאמר שקילוס ה' עולה מגיהנם שאומרים יפה חייבת מייתי לחיזוק הדבר כי אפילו שר של גיהנם ושל ג"ע נזהרים שלא לקבל בתחומם אלא הראוי להם: **שנאמר** שנאתי השומרים הבלי שוא. דמיירי התם בגיהנם כמ"ש בתחלת המזמור בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם כדפירש בשוח"ט: **ולמי אני** מבקשת לרשעים להבלי שוא. פי' דכי היכי דג"ע אומרת שנאתי השומרים הבלי שוא כו' גיהנם אומר איפכא שנאתי הבוטחים בה' ואני מבקש את השומרים הבלי שוא כו' וקמפרש השומרים הבלי שוא פועלי השוא דהיינו עושה רעות כמו פועלי און: **שנאמר** לעלוקה שתי בנות. להקבר קורא עלוקה כי מוצצת ושואפת כל הבריות אליה כדרך העלוקה המוצצת את הדם. שתי בנות הם ג"ע וגיהנם הג"ע אומרת תן לי צדיקים והגיהנם אומרת תן לי רשעים: (ד) **כמו** שמפורש בשהש"ר. שם בפ' כלך יפה רעיתי בכל הפלשה שבטים הללו נהגו שררה במצרים כיצד מת ראובן ניתנה שררה לשמעון. מת שמעון ניתנה שררה ללוי. מת לוי בא ליתן שררה ליהודה. יצתה ב"ק ואמרו הניחו אותה עד שיגיע זמנה. והאימתי הגיע זמנה אחרי מות יהושע: **איני יודע** שהיא אחות נחשון דכתיב ועמינדב הוליד את נחשון: **שיבדוק באחיה** פי' רש"י שהבנים דומים לאחי האם כדלקמן: **אלא מבנות** דמשמע משתי בנות של פטוס ופטפוס: **משתי משפחות** מפרש בפ' י"ג אי אבוה דאימיה מיוסף אימא דאימיה מיתרו ואי אבוה דאימיה מיתרו אימא דאימיה מיוסף. ועי' שם ברשב"ם: **שפטפט** שהתגרים ובלהם כנגד יצרו כדאמר (שם) חזן מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו: **שפטם עגלים** לעכו"ם. פי' רשב"ם שם כדכתיב כהן און כומר לע"ז: **הוא אהרן ומשה** הם המדברים. נראה שטעות סופר הוא וצריך למחוק [ת"כ]:

פרשה ח (א) הה"ד **שאו שערים** כו'. משום דבעי לפרש ראה נתתיך אלהים לפרעה שקרא הקב"ה שמו של משה אלהים כבמו מייתי סמך מדכתיב מי זה מלך הכבוד שנקרא כן על שחלק כבוד ליראיו כדמפרש סי' ב'. ומכיון דמייתי ליה מפרש ליה כדרך המדרש: **שלמה אמר** הפסוק הזה. שאע"פ שכתוב בתחלתו לדוד מזמור. דבר ברוה"ק מה שעתיד בנו לומר: **עשה ארון של עשר אמות** הארון שעשה משה היה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו. וביומא פרק בא לו איתא שתבנית הארון לא עשה שלמה. וי"ל דמדרשינו ס"ל מדמצינו שלמה עשה כרובים חדשים כדאיתא במלכים א' סימן ו' ש"מ שגם ארון עשה זולת הארון שעשה בצלאל. דהא הכרובים שעשה בצלאל היו מעשה מקשה דכפורת. ואם כן אם היה משתמש בארון דבצלאל למה היה לו לעשות כרובים חדשים. וגם מדהיו הכרובים עשרה אמות קומתן משמע גם הארון לא היה קטן מזה השיעור. ומה דלא כתיב מעשה הארון בהדיא בפסוק. משום דאפשר דארון של משה עם הכפורת וכרובים היה מונח בתוך ארון של שלמה לתפארת ושמירה והכי איתא בתנחומא עשה ארון של עשר אמות והכניס את הארון הראשון בתוכו [יפ"ת]: **של עשר אמות** לרמז על י' ספירות [כ"ה]: **ואין י' אמות** יכולין להכנס בתוך עשר אמות. שלעולם הכלי המקבל צריך שיהיה גדול קצת מהדבר הנכנס בו שיוכל לקבלו: **ועוד** שהיו טוענים בו. וצריך להיות מקום ליכנס יד הטוענים אותו: **והיה מתבייש** כי לא שת לבו מתחלה לזה. ומאת ה' היתה זאת כדי שיעשה הנס הזה לכבוד דוד להורות שמחל לו ה' על עון ב"ש כדאיתא בפ"ב דשבת: **התחיל להתפלל** כדאמרו בבמד"ר פ' י"ד שאמר כ"ד רננות ולא נענה בתפלתו. הביא ארון של דוד: **והביא ארונו** של דוד. דמדקאמר אל תשב פני משיחך משמע דפניו היו שם. והפסוק ה' אלהים אל תשב פני משיחך הוא פסוק בד"ה (ב' ו' מ"ב). וסמך דרשתם נראה שהוא על פסוק הקודם ועתה קומה כו' לנוחך אתה וארון עוזך. ואם הוא הפסוק שבתהלים צריך להיות בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך. וגם שם כתיב קודם זה הפסוק קומה ה' למנוחתך אתה וארון עזך: **באותה שעה חיה דוד.** פי' חיה ממש דאיך היה שלמה מכניס ארונו של דוד אל פתח היכל והלא אפילו טומאת מת צריך שלוח ממחנה שכינה. לכך אמר היה ממש [ת"כ]: **והכל ממך לדרוש.** פי' והכל ממך וברשותך לדרוש כן מפסוק שאמר דוד בעצמו בספר תהלים. אף שדרש זה הוא תמוה לפי עיני אדם. מ"מ אמת הוא שהרי דוד אמר חייתני מירדי בור. ולפ"ז הא דאמר שלמה אל תשב פני משיחך דהוא קיים קדמך כדאיתא בקהל"ר: **זכרה לחסדי** דוד עבדך. ולעיל מיניה כתיב קומה ה' לנוחך אתה וארון עזך דמשמע שעל העמדת הארון למקומו מבקשת: **וככלות שלמה להתפלל** כו' וכבוד ה' מלא את הבית וגו'. כי מלא כבוד ה' את בית ה'. דמשמע דעדיין לא היה הארון בא במקומו שהשכינה ירדה עליו קודם להתפלל ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך. אבל קודם תפלה זו לא היה נענה בכל כ"ד רננות דכתיב מקמיה האי קרא [רש"א]. והא דכתיב הבאת הארון קודם תפלת שלמה. י"ל שבתחלה סיפר הכתוב דרך כלל שהכניסו הארון למקומו ושע"י שרתה שכינה. ושוב פירש כי הכנסת הארון היה ע"י שהתפלל הרבה ושוב הזכיר זכות דוד [יפ"ת]: **ורוה"ק** צווחת ואומרת. כלומר דבר

המה חיים עדנה. התחיל שלמה אומר (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. אמרו לו השערים מי הוא זה מלך הכבוד. א"ל ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. כיון שאמר להם כן מיד שככו אילולא כן בקשו לרוץ את ראשו להמיתו: (ב) ד"א מי הוא זה מלך הכבוד. למה קרא להקב"ה מלך הכבוד ד שהוא חולק כבוד ליראיו. כיצד מלך ב"ו אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו. והקב"ה הושיב לשלמה על כסאו שנא' (ד"ה א כט) וישב שלמה על כסא ה' למלך. והרכיב לאליהו על סוסו. ומהו סוסו של הקב"ה סופה וסערה שנא' (נחום א) ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו וכתיב (מ"ב ב) ויעל אליהו בסערה השמים. מלך ב"ו אין משתמשין בשרביטו והקב"ה מסר שרביטו למשה שנא' ויקח משה את מטה האלהים בידו. מלך ב"ו אין לובשין עטרה שלו והקב"ה עתיד להלביש עטרה שלו למלך המשיח. ומהו עטרה של הקב"ה כתם פז שנא' (שיר ה) ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב וכתיב (תהלים כא) תשית לראשו עטרת פז. מלך ב"ו אין לובשין לבושו וישראל לובשין לבושו של הקב"ה. ומהו לבושו של הקב"ה עוז שנא' (שם צג) לבש ה' עוז התאזר. ונתנו לישראל שנא' (שם כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. מלך ב"ו אין נקראין בשמו קיסר אגוסטא ואם נקראין בשמו ממיתין אותו. והקב"ה קרא למשה בשמו שנא' ראה נתתיך אלהים לפרעה: (ג) א"ל הקב"ה למשה. ה פרעה הרשע עשה עצמו אלוה שנא' (יחזקאל כט) לי יאורי ואני עשיתני לפיכך יראה אותך ויאמר שזה אלוה. פרעה היה א' מד' בני אדם שעשו עצמן אלהות והרעו לנפשם. ואלו הן חירם ונבוכדנצר ופרעה ויואש מלך יהודה. חירם מנין שנא' (שם כח) אמור לנגיד צור ותאמר אל אני. ומניין ששחת לנפשו שנא' (שם) גבה לבך ביפיך שחת חכמתך על יפעתך על ארץ השלכתיך לפני מלכים נתתיך לראוה בך. נבוכדנצר מנין שעשה עצמו אלוה דכתי' (ישעיה יד) אעלה על במתי עב אדמה לעליון. א"ל הקב"ה (שם) אך אל שאול תורד אל ירכתי בור. מה עשה לו הקב"ה הגלהו למדבר עד שהוא במלכותו והאכילו עשב כבהמות שנא' (דניאל ד) ועשבא כתורין יאכל.

י והיו הבהמות והחיות רואין אותו בדמות נקבה שנא' (חבקוק ב) ושוד בהמות יחיתן מדמי אדם וחמס ארץ קריה וגו' כענין שנא' (דברים ז) ולא תתחתן בם. ועל כל זאת ולבב אנש יהיב ליה דכתיב (דניאל ד) ולקצת יומיא אנה נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת ומנדעי עלי יתוב. ופרעה מנין שעשה עצמו אלוה שנא' (יחזקאל כט) לי יאורי ואני עשיתני. מסרו הקב"ה ביד אויביו שנא' (ירמיה מד) כה אמר ה' הנני נותן את פרעה חפרע מלך מצרים. מהו חפרע כענין שנא' (במדבר ה) ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הזכרון וכתיב (ישעיה יט) ביום ההוא יהיה מצרים כנשים. יואש מנין שעשה עצמו אלוה דכתיב (ד"ה ב כד) ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם. מהו וישתחוו למלך שעשאוהו אלוה אמרו לו אילולא שאתה אלוה לא היית יוצא לאחר ז' שנים מבית קדשי הקדשים. אמר להן כך הוא וקבל על עצמו לעשות אלוה. והשחית לנפשו שנא' (שם) ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם. וכתיב (שם) ואת יואש עשו שפטים ז אל תקרי שפטים אלא שפוטים. וכתיב (שם) ובלכתם ממנו כי עזבו אותו במחלויים רבים וגו' וימת ולא קברוהו בקברות המלכים. ומי גרם לפרעה שילקה. על שאמר לי יאורי ואני עשיתני לפיכך א"ל הקב"ה למשה ראה נתתיך אלהים לפרעה (קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. לך ועשה מי שעשה עצמו אלוה שחץ בעולם על שהגביה עצמו שנא' (איוב מא) את כל גבוה יראה הוא מלך על כל בני שחץ. וכי גבוה יראה ושפל אינו רואה והכתיב (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ. אלא א"ר ברכיה אלו הגיותנין שעושין עצמן אלוהות והקב"ה עושה מהן שחצים בעולם. וכן סנחריב נתגאה ונעשה שחץ בעולם שנא' (מ"ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף איש. לכך כתיב את כל גבוה יראה שהקב"ה מראה שחץ של גיותנין לכל הבריות. אמר הקב"ה (ירמיה כג) ח אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'. א"ר בנימין בר לוי אם ישב אדם בזוית ועוסק בתורה אני מראהו לבריות. אם יטמין אדם עצמו לע"ז אני מראהו לבריות שנאמר אם יסתר איש
במסתרים

יד יוסף ד תנחומא ס"ז. ונשא סי' ל'. במדב"ר פ' י"ד ופ' ע"ז. ושוח"ט מזמור כ"א. זוהר אחרי דף נ"ט. אג"ב פ' מ"ע. ופרקי היכלות פ' ז': ה תנחומא ס"ז: ו זוהר משפטים דף קנ"ס: ז מכילתא ריש יתרו וע"ש: ח ת"י קהלת פ"י:

מתנות כהונה

עי' במד' קהלת: ה"ג שאמר להם כן מיד שככו: **שככו**. שקטו כד"א וחמת המלך שככה שקודם לכן לא שקטו שבקשו לרוצץ את ראשו: **לרוץ**. לרוצץ: **אגוסטא** שם קיסר: **ויאמר** שזה אלוה. על כרחו יודה לומר עליך זה אלוה וכן הוא בתנחומא: **והרעו** לנפשם. כדלקמן שנבעלו כנשים וכן הוא בהדיא בתנחומא: **ה"ג** בתנחומא לראוה בך יעבדון רעותהון בך דרש לראוה כמו לרעוה בעי"ן בחילו"ף אותיות אחה"ע ופי' טוב עבדין כו'. יעשו בך רצונם רמז על הרביעה: **חפרע**. קרי ביה הפרע: **יחיתן** דרש מלשון לא תתחתן: **ופרע** כו'. ודרש הפרע גילוי ערוה כמו ופרע את ראש האשה והוא גילוי שערה או י"ל דסמך על סוף הפסוק מנחת הזכרון שהיה מזכרת עון זנותה. ובתנחומא גרס מהו חפרע שהיה זכר ופרע עצמו כנקבה הפרע כענין כו': **לאחר** ז' שנים מימי תולדתו אבל לא היה נחבא שם רק ו' שנים כי כן כתוב בדברי הימים ב' כ"ד: **לא** היית יוצא כו'. שהרי כתיב והזר הקרב יומת ואפי' כ"ג לא היה נכנס אלא ביה"כ ובקטרת ותפלה וטבילה ואלמלא אלוה אתה לא היית יכול להיות שם: **שפוטים**. ל' ערוה ופטומי מילי למלאות רצונם או י"ל מלשון פטפט בילגו וק"ל: **שחץ**. לעג וקלס כד"א גסים שהגאות: **במסתרים** כו' משמע עסק התורה שצריך להיות בסתר כד"א חמוקי ירכיך וגו' ודרשו חז"ל מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר. ומשמעותיה ע"ג כד"א כי יסיתך אחיך וגו' בסתר: **אראנו**. דרש ביה אראנו אל"ף ראשונה פתוחה אראנו לאחרים:
בכסים

ענף יוסף

והתריסו כנגדו על הדבר. אמר בדרך משל כאילו השערים עצמו בקשו לסורגו ע"ד (איוב כ' כ"ז) וארץ מתקוממה לו (יפ"ת): (ג) [מארבעה בני אדם שעשו עצמן אלוהות] שאלו האנשים חשבו שכל העולם השפל ביד המערכה. ולכן בראותם איש מוגלה בחכמה או מעלה ועושר הנמשך מהמזל היו סוברים שצריכין לנהוג בו כבוד אלהות:
שנאמר

עץ יוסף

זה מפורש בדברי קהלת שנאמר ברוה"ק: **ושבח אני** את המתים שלא נענה שלמה בזכות עצמו שהוא חי אלא בזכות דוד: **התחיל שלמה אומר** שאו שערים. פי' קודם שביקש בזכות דוד כדאיתא בבמדב"ר פ' י"ד: **בקשו** לרוץ את ראשו. פרש"י שחשבו שעל עצמו אומר מלך הכבוד ואע"ג דשלמה לא מצי עייל למקום הקודש. יש לומר כמו שטעו שעל עצמו אומר כן טעו ג"כ בו שרוצה לעייל למקום הקודש: **(ב) ד"א מי הוא זה** מלך הכבוד. ואע"ג דלא פירש לעיל למה נקרא הקב"ה מלך הכבוד. מ"מ משום דלעיל דריש בהאי קרא קאמר השתא דבר אחר. וכן דרך המדרש [יפ"ת]: **למה קרא** להקב"ה מלך הכבוד. הא כל מלך יש לו כבוד ואיך יהיה שם מלך הכבוד מיוחד להקב"ה וקאמר שנקרא מלך הכבוד ע"ש שהוא מלך מושל ושליט על הכבוד. והוא הנותן כבוד לזולתו: **אין רוכבים** על סוסו כו'. מפני אימת מלכות כדאיתא בסנהדרין פכ"ג ע"ש: **על כסא ה'** ואיתא בגמרא דכסא ה' הוא שהיה דן בלא עדים והתראה כההיא מעשה דשתי זונות. כשם שכסא ה' דן בלא עדים והתראה: **סוסו** של הקב"ה סופה וסערה. דבר זה הוא מסודות התורה [ת"נ]: **ויקח משה** את מטה האלהים בידו. בבמדב"ר פ' י"ד מביא קרא דויקח את המטה מלפני ה': **ראשו כתם פז**. והיינו עטרה שמשימין על ראש: **שנאמר תשית** לראשו עטרת פז. ואמלך המשיח קאי דכתיב אחריו חיים שאל ממך וגו' ונדרש על משיח בן דוד שכשיראה משיח בן יוסף נהרג יבקש מן הקב"ה שיתן לו חיים ואורך ימים כדאיתא במסכת סוכה: **שנאמר לבש** ה' עוז התאזר. הכוונה על התורה שנקראת עוז שנאמר ה' עוז לעמו יתן. וגם התאזר הוא תרי"ג בגימטריא: **ונתנו לישראל** שנא' ה' עוז וגו' את עמו בשלום. ותיבת בשלום אותיות מלבוש [ערכי הכנויים]: **קיסר אגוסטא** הרומיים קראו בלשון שלהם קיסר על שם המושל הראשון כי כן שמו. ולמושל שני קראו אוגוסטוס. וטעם המלה מוסף ומגדל ועל שמו קראו כן לבאים אחריו. ולאשת הקיסר קראו אוגוסטא [מוסף הערוך]: **ממיתין אותו** שהוא מורד במלכות: **קרא למשה** בשמו. דרך כבוד על שיעשה מעשיו ומופתיו בפרעה. או הכוונה שעשהו אדון לפרעה ומושל בו לרדותו: **(ג) אמר** לו הקב"ה למשה כו'. כמו ד"א ראה נתתיך אלהים לפרעה אמר לו הקב"ה למשה כו' דהשתא לא מפרש אלהים לשון כבוד כדלעיל. אלא שזה נא' כפי מה שיחשוב פרעה שהוא אלוה: **לפיכך יראה אותך** ויאמר שזה אלוה. ר"ל שבראותו אותך עושה נסים הפך הטבע יכיר שאתה יכול לשנות מן הטבע ויתן לך קילוס אלהות למעלה מן אלהותו כי יש יכול לשדד המזל יהפך דעתו כמו שאכתוב לקמן: **הרעו לנפשם**. שנבעלו כנשים כדאמר בתנחומא והכוונה שלפי שהחזיקו עצמן לאלהות ומשפיעים כזכר לכן הראם כי הם מושפעים ולא משפיעים כי מי אלוה מבלעדי ה': **יען גבה לבך** ותאמר אל אני. ר"ל שגבה לבו בחכמה ובמלכות וע"י השפע שהמעלות האלו הגיעוהו מהמזל שנולד בו והוא במדרגות אלהות ולכן אמרו חז"ל שא"ל הנה חכם אתה מדניאל שנבוכדנצר רצה לקרב לו כו': **ששחת לנפשו** כדלעיל: **לראוה בך** וגרס בתנחומא לראוה בך לרעוה בך יעבדון רעותיהון בך שדרש מלת לראוה לשון רעותא פי' רצון: **אעלה** על במתי עב אדמה לעליון. שחשב להדמות לעליון מצד התיחסות ההשכלה כטעות חירם. או פירושו אדמה לעליון שידמה למזלו העליון עליו שיקרא אלוה כמוהו להיות פעולותיו נראין על ידו: **שנאמר** ושוד בהמות יחיתן. ולעיל מיניה כתיב הנה עופלה לא ישרה נפשו בו. ואמרו בתנחומא ס' תרומה זה נבוכדנצר כו' ע"ש: **כענין שנאמר** לא תתחתן בם. דרש יחיתן מלשון לא תתחתן: **ועל כל זאת** ולבב אנש יהיב ליה. ואע"ג דבקרא כתיב ולבב חיוא דעתם ז"ל שמש"ה ולבב חיוא יהיב ליה היינו להיות שוכן עם החיות כאנשים המדבריים. ומ"מ היה בו הרגש ודעת להכיר בגרתו. ודקדקו חז"ל זה מדכתיב ולקצת יומיא עיני לשמיא נטלית וגו' דמשמע שעל שנשא עיניו לשמים ונתיישב בדעתו להלל לה' לכן הוחזר למלכותו. ואלו נאבד שכלו כבהמות איך היה בו דעת לתת אל לבו לזכור את ה'. וקרא ולבב אנש יהיב ליה הוא לשון הכ' בחיה הא' בחלום דניאל. ומשום דכתיב התם עד די מריטו גפה ונטילת מן ארעא משמע ליה שבזמן שנטרד נבוכדנצר ממלכותו והיה עם הבהמות מיירי: **שנאמר לי יאורי** ואני עשיתני. אני בראתי את עצמי ואת נילוס כדלעיל. אך קשה הא פרעה זה שבימי יחזקאל אינו אותו שבימי משה. כי לא יתכן שפרעה שבימי משה חי כל כך זמן: **כענין שנאמר** ופרע את ראש האשה. וזה רמז שנעשה בו מעשה אישות: **מהו** וישתחוו למלך. דאי כפשוטו מאי אז שמע להם המלך. אע"כ שהיו משתחוים לו בחזקת אלוה והיו מתייראים לעשות בחיי יהוידע ועשו אחר מותו והוא שמע להם וקיבל את עבודתם [ת"נ]: **לא היית** יוצא לאחר ז' שנים. ר"ל שאילו היתה יד ההשגחה האלהית אז בעולם איך היה אפשר שיחיה במקום כבודו יתברך אלא שנטש ה' את הארץ וזכה מזלו למשול בעולם ובילקוט גרס עוד כ"ג לא היה נכנס אלא פעם אחת בשנה והכל מתפללים עליו שיצא בשלום ואתה עשית שם ז' שנים עכ"ל. ור"ל ז' שנים מיום לידתו אבל לא היה נחבא שם רק ו' שנים כדאיתא בד"ה (ב' כ"ד): **אלא שפוטים** הוא לשון הכתוב [יחזקאל כ"ג] המה גלו ערותה וגו' ותהי שם לנשים ושפוטים עשו בה. הרי שמצינו ל' שפוטים גבי נשים וגילוי עריות [ת"נ]: **וכתיב** ובלכתם ממנו כו'. דרש במחלויים לשון חילול כבוד והוא קלונו המזכר: **ומי גרם לפרעה** חוזר לענין ראשון לסיים בעונש דפרעה על זה אמר ומי גרם שילקה בזה. הוא שאמר לי יאורי כו' וכן הוא בתנחומא בהדיא: **לפרעה למה כי** גבוה מעל. כצ"ל [א"א] וכן הוא בתנחומא. והיא נתינת טעם למ"ש שעל שגבה פרעה לומר לי יאורי נא' למשה ראה נתתיך אלהים לפרעה להכניעו. כי דרך ה' להשפיל גאים להראות כי גבוה מעל כל הגבוהים הוא יתברך: **וגבוהים עליהם** לך והוה אלוה עליו ועשה מי שעשה. כצ"ל [א"א]: **שחץ** לשון לשמצה בקמיהם והמעריך פי' שחץ לשון שקץ: **שעושין עצמן** אלהות. כארבע אלו המזכר לעיל שזה היה להם מתוך גאות לבם: **וכן סנחריב** נתגאה. דייק נתגאה. אף שלא עשה עצמו אלוה ככל הני דחשיב לעיל. אלא שנתגאה שאמר מי בכל אלהי הארצות וגו'. נעשה שחץ בעולם: **שנא' ויצא** מלאך ה' כו'. והיה להרפה כי לא נשארו לו אלא חמשה או עשרה אנשים כדאיתא בחלק ובאיכה רבתי: **שהקב"ה** מראה שחץ של כו'. דרש יראה בפת"ח תחת היו"ד שפירושו שמראה להראות קלונו של המתגאה. וה' מלך על כל בני שחץ הם הגאים שנעשים שחץ שיכירו הכל שה' מלך עליהם להשפילם: **אם יסתר** איש במסתרים. דייק מדכתיב במסתרים דמשמע ב' סתרים של תורה ושל עכו"ם של תורה שצריך להיות בסתר כד"א חמוקי ירכיך וגו' ודרשו חז"ל מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר. עכו"ם כד"א כי יסיתך אחיך וגו' בסתר: **ועוסק** בתורה אני מראהו (בבחו) לבריות. וכן איתא בתנחומא: **אראנו** דרש ביה אראנו אל"ף פתוחה. אראנו לאחרים: **אני ממלא** ממנו עליונים ותחתונים, כלו'
שיתפרסם

במסתרים ואני לא אראנו. א"ר חמא בר חנינא אני מטלא ממנו העליונים והתחתונים ומראה שחצו לבריות לפיכך א"ל הקב"ה למשה ראה נתתיך אלהים לפרעה. לך והפרע ממנו. ט א"ל היאך אביא עליו י' מכות. א"ל ואת המטה הזה תקח בידך. א"ר יהודה המטה י משקל מ' סאה היה ושל סנפרינון היה יא וי' מכות הקוקות עליו נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב. א"ל הקב"ה בטכסים הזה הבא עליו את המכות. ואהרן אחיך יהיה נביאיך. יב כשם שהדורש יושב ודורש והאמורא אומר לפניו. כך אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה. וע"י שניהן נעשו כל הדברים. שנא' (שמות יא) ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה:

פרשה ט

(א) כי ידבר אליכם פרעה. ר' פנחס הכהן בר חמא א פתח (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו אומר עצתי תקום וכל חפצי אעשה. הקב"ה מגיד מראשית מה יהא בסוף שכן הוא אומר למשה (דברים לא) וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ. מה שעתידין לעשות אחר מיתתו של יהושע (שם) ועזבני והפר את בריתי (שופטים י) ויעזבו את ה' ולא עבדוהו. הוי מגיד מראשית אחרית. א"ר פנחס הכהן בר חמא כל הקורא פסוק זה סבור שמא פלינקרא יש למעלה שהוא אומר עצתי תקום. מהו וכל חפצי אעשה. שהוא חפץ להצדיק בריותיו שנא' (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ואינו חפץ לחייב בריה שנא' (יחזקאל לג) אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. לכך נאמר וכל חפצי אעשה. וכן אתה מוצא שהגיד הקב"ה למשה מראשית אחרית. אם ידבר אליכם פרעה אכ"כ אלא כי ידבר עתיד הוא לומר לכם כן. ור' יהודה ב"ר שלום אמר ב כהוגן הוא מדבר תנו לכם מופת. וכן אתה מוצא בנח. אחר כל הנסים שעשה לו הקב"ה בתיבה והוציאו ממנה א"ל (בראשית ט) ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר. התחיל מבקש סימן עד שא"ל הקב"ה (שם) את קשתי נתתי בענן. ומה נח הצדיק היה מבקש סימן פרעה הרשע עאכ"ו. וכן אתה מוצא בחזקיה בשעה שבא ישעיה וא"ל (מ"ב כ) כה אמר ה' הנני רופא לך ביום השלישי תעלה בית ה'. התחיל לבקש סימן שנאמר (שם) ויאמר חזקיהו מה אות כי אעלה בית ה'. ומה חזקיה הצדיק בקש אות פרעה הרשע לא כ"ש. חנניה מישאל ועזריה כשירדו לכבשן האש לא ירדו אלא בסימן. כיצד (תהלים קטו) ג לא לנו ה' לא לנו אמר חנניה. לשמך תן כבוד אמר מישאל. על חסדך ועל אמתך אמר עזריה. ונבריאל היה עונה אחריהן למה יאמרו הגוים איה וגו'. כיון ששיגרו כל הלילה בפיהם נטלו אותו סימן וירדו. ואם אין לך ללמוד מיכן למוד ממקום אחר. דכתיב (זכריה ג) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה. ומי היו א"ר יהודה ב"ר שלום אלו חנניה מישאל ועזריה שנעשה להן הסימן הזה. ומה אם הצדיקים מבקשים סימן הרשעים עאכ"ו: (ב) ואמרת אל אהרן קח את מטך. הה"ד (תהלים קי) מטה עוזך ישלח ה' מציון. אין הקב"ה רודה את הרשעים אלא במטה. ולמה לפי שנמשלו לכלבים שנא' (שם נט) ישובו לערב יהמו ככלב. כשם שדרכו של כלב ללקות במקל כך הם לוקים לכך נאמר מטה עוזך. א"ל הקב"ה פרעה רשע הוא אם אומר לכם תנו מופת הכה אותו במקל שנא' אמור אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין. ד תנן העומד להתפלל אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק. מה ראו חכמים להקיש כריכת נחש למלכות. א"ר שמעון בן פזי דכתיב (ירמיה מו) קולה כנחש ילך. מה הנחש מלחש והורג אף מלכות מצרים מלחשת והורגת. כי הוא נותן בבית האסורין ומלחש עליו להורגו. ד"א מה ראה הקב"ה להקיש מלכות מצרים לנחש. מה הנחש מעוקם אף מלכות מצרים מעקמת דרכיה. לפיכך אמר הקב"ה למשה כשם שהנחש מעוקם אף פרעה מעוקם. כשיבא להתעקם אמור לאהרן ויתלה את המטה כנגדו כלומר מזה אתה לוקה. ד"א למה א"ל נס של תנין. לפי שפרעה נדמה לתנין שנא' (יחזקאל כט) התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו. כשהיה משה יוצא מאצל פרעה היה אומר אם יבא אצלי בן עמרם אני הורגו ואני צולבו ואני שורפו. וכשהיה משה נכנס מיד נעשה פרעה מטה: (ג) ויבא משה ואהרן אל פרעה. ה והלא אהרן היה לו ליכנס תחלה שהרי גדול היה ממנו בשנים. ולמה משה. שהיה גדול ממנו בארץ מצרים שנא' (שמות יא) גם האיש משה גדול מאד וגו'. ד"א לפי שעשה הקב"ה אלהים למשה על אהרן שנא' (שם ד) ואתה תהיה לו לאלהים. ודרך ארץ הרב נכנס תחלה. ויעשו כן כאשר צוה ה' אותם. שלא עשו עד ששאל פרעה מהן מופת כשם שאמר הקב"ה. ואותה השעה וישלך אהרן את מטהו

יד יוסף ט ת"י שמות ד' פ' כ': י תנחומא. ווסר שמות. ז"ח דף ל"ח: יא ת"י בשלח פסוק ויע משם: יב תנחומא ס"ז: **פרשה ט** א תנחומא ס"ז: ב תנחומא ס"ז: ג פסחים קי"ז: ד ברכות ל'. תנחומא ס"ז: ה תנחומא ס"ז:

ענף יוסף

פרשה ט (א) [שנאמר ויאמר חזקיהו מה אות כי אעלה בית ה'] ע"ש כי מקרא זה הוא בספר ישעיה סוף קאפי' ל"ח. ושם אינו מבואר שאל אות על רפואתו וחיותו רק הנביא מעצמו אמר האות הזה להזק ולאמת בשורתו. וצ"ל כאן המקרא דמ"ב (כ' ח') שדומה לזה מאד. כי כן כתוב שם כה אמר ה' הנני רופא לך ביום השלישי תעלה בית ה' וגו' ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא ה' לי וגו'. ויאמר ישעיהו זה לך האות וגו'. ועל מקרא זה הוא כוונת המדרש (מהמופלג מוה' משה הייקילס מווילנא):

מורה

מתנות כהונה

בטכסים. בסדר ומנהג זה כאשר הם מסומנים על המטה: **אמרו** לפניו מה שהדורש אומר לו הוא מכריז ואומרו אל העם הבאים לשמוע: **ויעזבו וגו'.** כתיב בספר שופטים אחרי מות יהושע: **פלינקארא** גרסי' ופי' הערוך מחלוקת: **למען צדקו.** שיצדיק האלוה וכן הוא בתנחומא: **ששיגרו** גרסי' שפסוקים אלו היה מרגילן בפיהם: **אנשי מופת.** אנשי סימן כד"א אות או מופת ועי' זה מש"ש במדרש חזית בפסוק מהיפית: **נעשה פרעה מטה.** כעץ בעלמא יושב ודומם: **צוה ה' את וגו'** גרס:

מקרקר

עץ יוסף

שיתפרסם לעיני הכל: **המטה** משקל מ' סאה. משום שרוצה להוכיח שהמכות היו כתובות כסדרן במטה הביא מאמר ר' יהודה שאמר כן בעלמא. והזכיר כאן כל מאמרו: **בטכסים** בסדר ומנהג הזה כאשר הם מסומנים על המטה: **ואמורא** אומר לפניו. מה שהדורש אומר לו הוא מכריז ואומרו אל העם הבאים לשמוע. והכוונה בזה שפי' נביאך כת"א מתורגמנך. וכפרש"י וכל ל' נבואה אדם המכריז ומשמיע להם דברי תוכחות. והוא מגזרת ניב שפתים: **וע"י שניהם נעשו.** כלו' אף שלפעמים היה מכה ע"י משה לבד ופעמים ע"י אהרן לבד. מ"מ כולם היו ע"י מאמר שניהם שבהתראותם ובדבורם נעשו כל המכות:

פרשה ט (א) כי ידבר אליכם פרעה ר"פ כו' פתח מגיד כי ידבר עתיד הוא לומר כן בוודאי. וכבר ידעת כי רבים חשבו שלהיות האדם בעל בחירה לא ידע ה' יתברך מה שעתיד להיות צדיק או רשע. להכי פתח המגיד מראשית אחרית כי יודע אלהים בעתיד ידיעה שלימה: **מה שעתידין** לעשות אחר מיתתו של יהושע. דכל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע עבדו את ה' וכתיב וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם ויקם דור אחר וגו' ויעשו וגו': **ועזבני** והפר את בריתו ויעזבו כו'. רצה לומר שכפל ועזבני והפר את בריתי היינו מה שכתוב שם אחר מיתת יאיר (שהיה כמה דורות אחר מיתת יהושע) ויעזבו את ה' ולא עבדוהו. דהיינו לומר שלא עבדוהו אפי' בשותפות כדאי' בהשת"כ פ' גם ושתי. הרי שהקב"ה יודע מה שיהיה אחר כמה דורות: **שמא פלינקראיש** למעלה. גיר' הנכונה פילונקייא ופי' לשון יון מחלוקת פילונקיא [ערוך]: **שהוא אומר** עצתי תקום מהו וכל חפצי אעשה. הלשון מגומגם ובתנחומא שמא פילונקיא יש למעלה שהוא אומר עצתי תקום וכל חפצי אעשה (אלא) מהו וכל חפצי אעשה שהוא חפץ להצדיק בריותיו שנאמר ה' חפץ למען צדקו ואינו חפץ לחייב כל בריה ע"כ: **שהוא חפץ** להצדיק בריותיו. להדריכם אל התשובה: **לכך נאמר** וכל חפצי אעשה. פי' וכל חפצי שאני חפץ להצדיק בריותי ושיעשו תשובה אעשה שאסייע בידם שיעשו חפצי ע"ד הבא לטהר מסייעין אותו: **אם ידבר** אין כתיב כאן. ר"ל שאם תפרש כי כמו אם שהוא לשון ספק. א"כ היה לו לומר אם ידבר שהוא מורה יותר על הספק מלשון כי. אלא מדלא אמר לשון אם אלא לשון כי ש"מ שכוונתו על דבר ודאי. והוא לשון דהא [ת"כ]: **כהוגן הוא מדבר** דייק זה שלמה הוצרך לומר כי ידבר אליכם פרעה ולא קאמר שיתן לו אות ומופת בסתם צלת דבורו. אע"כ שהכוונה לומר לו שכהוגן מדבר פרעה: **אחר כל הנסים** שעשה לו הקב"ה בתיבה. שהקיף התיבה בדובים ואריות ושלא הרקיבו פירותיו. ושלא נכוה מחום מי המבול וכיוצא בהם: **התחיל מבקש סימן.** נלמד מדכתיב בפ' נח ויאמר אלהים אל נח ואני הנני מקים בריתי וגו' והדר כתיב תו ויאמר אלהים זאת אות הברית וגו' דמתחילה לא היה רוצה הקב"ה לומר לו שיתן לו אות או מופת בקשת. אלא שנח היה מבקש שיתן לו אות או סימן לכך הוצרך לומר שנית ויאמר אלהי' זאת אות הברית[יפ"ת]: **כיצד לא לנו** כו' משום דכתיב התם למה יאמרו הגוים דמשמע שהיה זה בפני עכו"ם. ומצינו מפורש במעשה דחמ"ו דכתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא וגו' לכן משמע להו דהאי קראי אמרו חמ"ו בעת שהושלכו לכבשן האש: **לא לנו ה'** לא לנו אמר חנניה. כלו' לא לנו ולכבודינו מרינו פי ר"ל כי אם לקדש שם אלהינו ברבים. וכיון שכן לא לנו לא תסתכל בנו אם אין בנו מעשים ועשה למענך: **לשמך תן כבוד** אמר מישאל. כי ג' אנשים מכל אומה עמדו שם ועבדו לצלם של נבוכדנצר והג' אנשים מבני ישראל היו חמ"ו ונתנו כבוד לשם ה' וזה שאמר מישאל כי לשמך תן כבוד: **על חסדך** ועל אמיתך אמר עזריה. שיעזרם ה' מצד חסד ה' מעולם על יריאיו. גם מצד אמיתך: **ונבריאל** היה עונה. שהקב"ה הבטיחו כן שינילם בשעה שנשלך אברהם אבינו לכבשן האש וכשאמר לו הקב"ה כד תציל שלשה מבני בניו אלו. פתח ואמר ואמת ה' לעולם לפי שנתאמתו דברי הקב"ה. וזהו דכתיב שם ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין: **ששיגרו** כו' שפסוקים אלו היה מורגלים בפיהם: **ואם אין לך** ללמוד מכאן. לפי שלא נכתב בהדיא: **שנעשה להם** הסימן הזה שינצלו מכבשן האש. ופי' אנשי מופת אנשי סימן כד"א אות או מופת: **אלו חמ"ו** שלמדו תורה לפני יהושע הכהן הגדול כמ"ש בילקוט: **(ב) הה"ד מטה עוזך** כו' שהרמז בהמטה לאמתת ההשגחה כי ה' נפרע מהרשעים בעולם במטה עוזו. וז"ש פרעה רשע הוא כו' בהיותו מכחיש אלוה ממעל ועל זה יבקש מופת שיש אלוה ממעל ומשגיח בעולם. ולזה יהיה המופת במטה לסימן כי יש אלהים שופטים בארץ. והכה אותו במקל הכוונה שיטה על קדקד שברצע בהיותו רומז אליו משפט רשעים בעולם [יפ"ת]: **אין הקב"ה** רודה את הרשעים. דהא דכתיב התם רדה בקרב אויביך משמע ליה ענין רדיה בצאים: **אלא במטה** כלומר לקות ממש לא כישראל שהם נרדים ברוב הפעמים בתוכחת מוסר על ידי נביאים. אבל הם ילקו ממש בגופם: **הכה אותו במקל** כלומר שיוכה בכמה מכות כמוכה במקל. אע"פ שקצתם לא היו במטה כגון דבר וערוב ושחין ומ"כ: **ואפי' נחש** דוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך. אבל עקרב או אפעה מן הדברים שודאי נושכים וממיתים פוסק: **לא יפסיק** אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו. ואם רואה שהוא כועס ומוכן להזיק פוסק [א"ח סי' ק"ד]: **מה ראו חכמים** כו'. ר"ל כיון דהמשנה במלך ישראל מיירי וכדאיתא בגמרא א"כ קשה מה ענין כריכת נחש לזה דכריכת נחש אית ביה סכנה אבל במלך ישראל לית ביה סכנה כשלא מפסיק תפלתו מפניו. ומשני משום דאשכחן דאקיש קרא מלכי מצרים לנחש (כי פסוק קולה כנחש ילך אמלך מצרים קאי) וטעמא משום מה הנחש מלחש כו' הילכך ס"ד אמינא דמלך ישראל נמי קמ"ל דאין להוש לזה: **ומה הנחש** מלחש והורג. שאע"פ שלא ישוך ממש בלחישה בעלמא הייתו שהוא נושך כמין שריקה משיל ארס והורג. כך מלכות מצרים היתה מלחשת והורגת שלא בפני האדם אפילו שלא בחקור: **מה ראה הקב"ה** להקיש מלכות מצרים לנחש. אפסוק קולה כנחש ילך קאי שמיירי ממלכות מצרים: **הנחש מעוקם** פי' בהליכתו ובזחילתו מעקמת דרכיה: **מעקמת דרכיה** להעביר על השורה באשר דבר מלך שלטון. וכן אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו: **כשיבא להתעקם** לבא בעקיפין: **ויתלה את המטה כנגדו.** כלומר יהיה מאיים עליו במטה: **כלו' מזה אתה לוקה.** כוונתו על המכה שהיו כתובת קעקע על המטה כדלעיל סוף פ"ח: **ד"א למה א"ל נס של תנין.** למה אמר יהי לתנין ולא אמר יהי לנחש כמו שהראה למשה [ת"נ]: **נעשה פרעה מטה.** דהא דכתיב קח את מטך והשלך לפני פרעה רמוז על פרעה שיהיה כמטה ועץ: **(ג) אהרן היה לו ליכנס תחלה.** שלא הי"ל למשה להתגדל עליו. אלא לחלוק כבוד לאח הגדול. ומשני מפני שמשה היה גדול ממנו בארץ מצרים לא רצה אהרן למעט גדולתו בעיני העם: **ד"א לפי שעשה** הקב"ה אלהים למשה כו'. ולולו יקדימהו לפניו נמצא כעובר על דעת קונו: **שלא עשו עד** ששאל פרעה כו'. דאל"כ ויעשו כן וכאשר צוה ה' למה לי וכי עד עתה לא ידעינן דעשו צויו: **ואותה**

שעה

מטהו: (ד) ויקרא פרעה לחכמים ולמכשפים. באותה שעה התחיל פרעה משחק עליהם ומקרקר אחריהם כתרנגולת ואומר להם כך אותותיו של אלהיכם. בנוהג שבעולם בני אדם מוליכין פרקמטיא למקום שצריכין לה. כלום מביאין מורייס לאספמייא דגים לעכו. אין אתם יודעין שכל הכשפים ברשותי הן. י מיד שלח והביא תינוקות מן אסכולי שלהם ועשו אף הם כך. ולא עוד אלא קרא לאשתו ועשתה כך שנא' ויקרא גם פרעה מהו גם שאף לאשתו קרא ועשתה כן. ויעשו גם הם חרטומי מצרים. מהו גם אפי' התינוקות של ד' וה' שנים קרא ועשו כן. וישליכו איש מטהו. אמרו יוחני וממרא למשה ז תבן אתה מכנים לעפריים א"ל למתא ירקא ירקא שקיל: (ה) ויבלע מטה אהרן את מטותם. ח הה"ד (משלי כט) כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה. הכסיל מוציא כל דבריו בפעם אחת כשיבא לריב עם חבירו. וחכם באחור הוא מסלקו. ד"א כל רוחו יוציא כסיל. הרשע הזה משהוציא כל עצתו. אחר כן חכמו של עולם באחור ישבחנה. שכן אתה מוצא באחשורוש שעמד ובטל מלאכת בהמ"ק לפיכך לא מלך אלא על חציו של עולם. מה כתיב בו (אסתר א) בהראתו את עושר כבוד מלכותו וגו' ט ארז"ל ו' גוסין היה מראה להם בכל יום ויום ואין אחד מהן דומה לחבירו ואח"כ הוא משלח לכל גדולי המלכות. ור' חייא בר אבא אמר מיני יציאות הראה להם. ר' לוי אמר בגדי כהונה גדולה הראה להם. נאמר כאן תפארת גדולתו ונאמר להלן (שמות כח) ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך וגו'. מה תפארת האמור להלן בגדי כהונה גדולה אף תפארת האמור כאן בגדי כהונה גדולה. וחכם באחור ישבחנה שהפיל הקב"ה עצתו והרג את ושתי. ד"א כל רוחו יוציא כסיל זה פרעה שהיה מלעיג על הקב"ה י שהיה סבור שמעשה כשפים הן מה שעשו משה ואהרן וקרא לכל בני ביתו לעשות כמותם. הוי כל רוחו יוציא כסיל זה פרעה. וחכם באחור ישבחנה זה הקב"ה שנא' (איוב ט) חכם לבב ואמיץ כח. באותה שעה אמר הקב"ה אם יבלע תנין את תניניהם של מצרים מנהגו של עולם הוא נחש בולע נחש. אלא יחזור לברייתו ויבלע את תניניהם. מהו ויבלע מטה אהרן את מטותם. א"ר אלעזר נס בתוך נס מלמד שחזר המטה מטה כברייתו ובלע אותן. כשראה פרעה כן תמה ואמר ומה אם יאמר למטה בלע לפרעה ולכסאו עכשיו הוא בולע אותו. א"ר יוסי ב"ר חנינא נס גדול נעשה במטה שאע"פ שבלע כל אותן המטות שהשליכו שהיו רבים לעשות מהן עשרה עומרים ולא הועבה וכל מי שרואה אותו אומר זה מטה אהרן. מיכן שהיה מטה אהרן סימן טוב לעשות בו נסים ונפלאות לדורות ויחזק לב פרעה: (ו) ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה. כועס הוא מה הכבד כועס אף לבו של זה נעשה כבד. אינו מבין כסיל הוא (קהלת ז) כי כעס בחיק כסילים ינוח. במה מייסרים את הכסיל במטה שנא' (משלי כו) ושבט לגו כסילים אף משה ייסר פרעה במטה שנא' והמטה אשר נהפך לנחש וגו'. ד"א יא כבד לב פרעה א"ל הקב"ה רשע בלשון שהכבדת בו בלשון אני מתכבד עליך שנא' בהכבדי בפרעה: (ז) לך אל פרעה בבקר הנה יוצא המימה. יב לא היה יוצא אלא המימה בבקר. לפי שאותו רשע היה משתבח ואומר שהוא אלוה ואינו יוצא לנקביו לפיכך היה יוצא בבקר. בשעה שהוא נצרך תפוש אותו. והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך כדי שיתיירא ממנו: (ח) ואמרת אליו ה' אלהי העברים וגו' כה אמר ה' בזאת תדע. הה"ד (איוב לו) הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה. יג בנוהג שבעולם ב"ו שהוא מבקש להביא רעה על שונאו פתאום מביא עליו עד שלא ירגיש בו. והקב"ה הוא מתרה לפרעה על כל מכה ומכה כדי שישוב בו הה"ד בזאת תדע כי אני ה'. הנה אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים. שלח העז. על המים אשר ביאור ונהפכו לדם. למה לקו המים תחלה בדם מפני שפרעה והמצריים עובדים ליאור. אמר הקב"ה אכה אלוהו תחלה ואח"כ עמו. משל הדיוט אומר מחי אלהיא ויבעתון כומריא וכ"ה אומר (ישעיה כד) יפקד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ ועל מלכי האדמה על האדמה: (ט) יד והדגה אשר ביאור תמות.

ויאמר

יד יוסף ו תנחומא ס"ז: ז מנחות פ"ט: ח תנחומא ס"ז: ט אס"ר פ"ב: י זוהר ס"ז דף כ"ח: יא תנחומא ס"ז: יב תנחומא ס"ז: יג תנחומא ס"ז: יד (והדגה אשר ביאור תמות) ספה"כ מוחק שני תיבות. תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

מקרקר כו'. כלומ' שורק ומרנן ומצפצף דרך לעג וקלס כד"א שרקו ויחרקו שן: ברשותיהן. של מצרים: **אסכולי**. פי' הערוך בית תלמוד שלהן ששם לומדי' התינוקות נקראת סכולי בל' יון: **יוחני וממרא**. שמות של ב' המכשפים הגדולים שבמצרים: **תבן כו'**. פירש"י ז"ל בסדר זה עפריים היא עיר שכולה תבן ולעג הוא שיביאו שם תבן למכור כך מכשפים אתם ובאים למצרים: **למתא ירקא כו'**. משל הוא בפי הבריות במקום שיש שם ירק הרבה שם תשא ותוליך ירק למכור מפני ששם נאין כל הבאים לקנות ירק: **מסלקו**. פי' ענין סילוק ושברון כד"א בשוא גליו אתה תשבחם פי' תשברם ותשקוט אותם: **חכמו של עולם**. הקב"ה: **גוסין**. לפי הענין פי' אוצרות וה"ג בילקוט תשבוריות: **ששה**. נפקא ליה מדכתיב עושר. כבוד. מלכותו. יקר. תפארת. גדולתו. ועי' לקמן במגילת אסתר: **יציאות**. מיני כבודים שצריכים להוצאות גדולות: **מהו ויבלע מטה** שהיה לו לומר ויבלע נחש אהרן שהרי כבר נהפך לנחש: **הועבה**. נעשה עבה: **הכבד כועס**. כדאיתא במסכת ברכות בפ' הרואה: **הוא יוצא בבקר**. כדי שלא יראוהו בני אדם שעומד בקלון: **מחי כו'**. הכה אלוהו ויפחדו ויבהלו הכומרים שעובדים לו: ה"ג **האדמה באדמה**

ויאמר

עץ יוסף

שעה וישלך את מטהו. פי' שלא איחרו אלא מיד וישלך: (ד) **ומקרקר** אפשר דדריש לשון ויקרא מלשון קרא הגבר [ת"נ]. או לשון קרקיר. ופירושו שורק ומצפצף דרך לעג וקלס: **מורייס** פי' הערוך שמן שיוצא מן הדגים ומוכרים אותו לטבול בו את הפת: **לאספמיא** וגלות ירושלים אשר בספרד תרגום באספמיא. ובב"ר פ' מ"ה איתא דרמסקוס אסיא ואספמיא. ונמצא המורייס באספמיא יותר מבשאר מקומות: **דגים לעכו** שהיא על שפת הים. וזהו שאחז"ל אינו דומה טעם דג העולה מעכו לטעם דג העולה באספמיא: **אי אתם יודעים כו'**. כסבור שמעשה כשפים הם מעשה משה: **אסכולי שלהם** פי' הערוך בית כנסת שמלמדים בה הנערים קורין אותה בלשון יון ורומיי אסכולי: **ולא עוד** אלא קרא לאשתו. שאין דרך המלך להביא אשתו לפני העם: **שנא' ויקרא** גם פרעה מה גם. דאתין וגמין רבויין מסתמא אתא לרבויי אשתו שהיא היותר קרובה אליו: **מהו גם** אפילו תינוקות כו'. דייק מדאמר גם הם דקאתי לרבות תנוקות: **אמרו יוחני וממרא** דאפי המכשפים היו שמותם כן ואמרו לו למשה כשהיה עושה האותות תבן אתה מכנים לעפריים שם עיר אחת ואולי היא הנזכרת (בד"ה ב' י"ג) ואת עפרון (עפרין קרי) ובנותיה. והיה ידוע להם ששם יש תבן הרבה. ומשל הוא דהמכנים תבן לעפרויים למכור משונה הוא שהרי יש שם תבן הרבה. אף אתה מכנים כשפים לכאן ואין מכשפים בעולם כמותינו: **א"ל למתא** ירקא ירקא. פי' במקום הירק ניכר ערכו לפי שיש קונין רבים ולכן טוב להוליכה שם למכרה. וכן בכאן שיש מכשפים רבים ידעו שזה מובח ויכירו במעשה משה שאינן דומים לכשפים: (ה) **הה"ד כל רוחו יוציא** כסיל כו'. עיקר הכוונה למה שמסיים לקמן דבר אחר כל רוחו כו' זה פרעה כו'. אלא שתחלה דורשו קרוב לפשוטו. ואחר זה נגד אחשורוש. ובשניהם פירוש ישבחנה מלשון משביח שאון ימים. וז"ש באחשורוש שהפיל הקב"ה עצתו ובטלה. אבל בענין פרעה יהיה פי' ישבחנה מלשון שבח והילול כחכם שיהיה הכסיל שיוציא כל רוחו ובאחרונה יראה שבח עניינו וגודל וחרפת הכסיל. כן התעלל ה' בפרעה שיוציא כל רוחו ובאחרונה הראה שבחו וחרפת פרעה במה שבלע מטה אהרן את מטותם [יפ"ת]: **הכסיל מוציא** כל דבריו וטענותיו כנגד חבירו וכן גידופיו. כי אין מעצור לרוחו להמתין על מה שמשיבו. והחכם באחרונה מסלקו בדברי' מועטים שעונה אותו על כל דבריו ומבטלם ואינו נבהל להשיב כנגד הכסיל על כל דבר ודבר. ופי' ישבחנה מגזירת משביח שאון ימים כמש"ל: **הרשע הזה** משהוציא כו'. והמשובח כח ה' שאינו צריך לבטל עצת הרשעים מתחלה אלא אף שיוציא כל מחשבתו כמעט לפועל ולא נשאר לו אלא מעט להתקיים הש"ת מבטלה כרגע וכענין אחשורוש: **את מוצא** באחשורוש. שנקרא מלך טיפש כדאיתא במגילה: **שעמד וביטל** מלאכת בית המקדש. כדכתיב ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים. דהיינו לשטן להם שלא יבנוהו: **לפיכך** לא מלך אלא על חציו של עולם. כנגד בהמ"ק שביטל כדפרש"י בפ"ק דמגילה גבי עד חצי המלכות ולא דבר שחוצץ במלכות: **חציו של עולם** כדאי' במדרש אסתר שכל העולם הוא רנ"ב איפרכיות והוא מלך על קכ"ז ואחד היה יותר על החציה משום זכות אסתר. וכן איתא בב"ר פ' נ"ח: **מה כתיב בו כו'**. לפי שמביא כאן שרצה לבטל בנין בית המקדש. מביא ג"כ פלוגתא זו משום אותו מ"ד שאמר שלבש בגדי כהונה שכיון שהיה חושב בדעתו שכבר מלאו שבעים שנה ולא נבנה בית המקדש א"כ שוב לא יבנה. א"כ לא יענש בהשתמש בבגדי כהונה: **ששה גוסין** עניינו כמו גזין. ופי' אוצרות כדאיתא בגיטין דף ס"ח יתיב אבי גזי. ובמדרש כתיבת יד גרס תיסראותו והוא לשון ממש על האוצרות (תיסאורות) ובמדרש אסתר פסוק בהראותו כתיב גיסין (גנזין) ובעל מת"כ קיים גירסא זו שם. אבל הוא טעות סופר וכמו שהביא שם במת"כ גופיה מהתרגום ע"ש [מעריך]. ודייק בילקוט שהראה להם ששה אוצרות מדכתיב את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו: **ואח"כ הוא** משלח מאן מתנה לכל גדולי המלכות: **מיני יציאות** משום דאי אפשר להראות כל עושר המלך לעין כל כי ממשלתו במקומות רבים. ולכן קאמר שהראה להם מיני יציאות. והוא חשבון הוצאותיו בביתו ושכר עבדיו כי בזה יודע עשרו: **בגדי כ"ג** הראה להם שלבשה ונתעטף ועמד כדאיתא בפ"ק דמגילה. ופרש"י שהיה בידו בגדי כ"ג שהביא נ"נ מירושלים: **ונאמר להלן** כו' לכבוד ולתפארת. אבל מלת לכבוד דכתיב הכא כבוד מלכותו וכתיב התם לכבוד ולתפארת לא משמע ליה למדרש הכי דלא משמע ליה יתורא כמו תפארת [מהרש"א]: **והרג** ושתי. פי' כדי שתבא אסתר ותתקן מה שעותה ושתי שבא ממנה דריוש שבנה בית המקדש: **זה פרעה** שנקרא כסיל כדמסיק בסמוך: **מהו ויבלע** מטה אהרן ולא תנין אהרן. דבשלמא במטותם אינו קשה כי באמת מטות היו רק שלאחיזת עינים היה נראה כנחשים. אבל מטה אהרן שהיה מטה ה' ה"ל למימר ויבלע תנין אהרן כו' לכן פירשו מאחר ש': **נס בתוך נס** נס ראשון היה שחזר למטה כמו שהיה. והנס השני שבחזרתו למטה בלע אותם [ת"נ]: **מה אם יאמר** למטה כו'. שהיה מתיירא שלא יבלע אותו: **נס גדול** כו' דלא מיינו שחזר והקיאן: **לעשות מהן** י' עומרים כלי מחזקת י' עומרים [ת"נ]: **ולא הועבה** פי' ולא נעשית עבה: **וכל מי** שרואה אותו אומר זה מטה אהרן. כי לא נשתנה ממה שהיה בתחלה: **סימן טוב** כו' לעשות בו נסים לדורות שיציץ ציץ ופרח בין לילה אחד במחלוקת של קרח שהמה לא פרחו והוא פרח והיה סימן טוב לדורות כמ"ש השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת [ת"נ]: (ו) **כועס הוא** כבד לב פרעה דריש מלשון יותרת הכבד ופירש אותו על שתי כוונות. האחד על הכעס שהיה כועס על ישראל כמ"ש נרפים אתם נרפים וגו'. והשני על הסכלות שהוא ככבד שמתבשל ונעשה אטום כדלקמן פ' י"ג סימן ג'. וז"ש כועס הוא מה הכבד טועם כו'. אינו מבין כסיל הוא כו' וזה נמשך מזה שכיון שהוא כסיל לכן הוא כועס שהכעס בחיק כסילים ינוח [יפ"ת]: **רשע בל'** שהכבדת כו' מפרש כבד לב פרעה מלשון כבוד שר"ל שלא נכנע להשמע לה' אלא רצה לקיים כבודו. ולכן בלשון זה נפרע ממנו שנאמר בהכבדי בפרעה [יפ"ת]: (ז) **לא היה יוצא** אלא המימה בבקר. הוא שאלת תמיה וכי לא היה יוצא אלא המימה שהצריכו ה' למשה להתיצב כנגדו ביציאה זו ומשני שהוא לתפוס אותו ברמאותו שידע כי נודע סודו למשה [יפ"ת]. ובא"א מביא שנ"ל לא היה יוצא המימה אלא בבקר: **ואינו יוצא לנקביו** כי הצורך דבר מאוס ואינו שייך אל אלוה. וכן איתא בחירם בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם: **לפיכך היה יוצא** בבקר אל המים לפנות שם שלא יהיה ניכר אפילו רשומו. ובבקר בהחבא: **כדי שיתיירא ממנו** שכבר ראה שנהיה לנחש וכשחזר למטה בלע כל המטות וכדאיתא לעיל סימן ה' שאמר פרעה ומה אם יאמר למטה בלע לפרעה ולכסאו כו': (ח) **הה"ד הן אל ישגיב** כו' כוונתו באה לפרש האי בזאת תדע כי אני ה' לומר כיון שמדרך מלכי ב"ו כשהולכים להלחם מעלימים אופן המלחמה. בזאת ההתראה שאני מודיעך את המכה אשר אביא עליך בזאת תדע כחי הגדול כי אני ה'. ומביא סמוכים לזה מכתוב הן אל ישגיב בכחו ומפרש דישגיב בכחו להנקם מאויביו ועכ"ז מי כמוהו מורה: **על כל** מכה ומכה. אע"פ שבכנים ובשחין ובחשך לא כתיב התראה מ"מ היה התראה גם בהם אף דלא כתיבי [יפ"ת]: **שלח העז** וכן הנני מביא מחר ארבה. כחצות לילה אני יוצא ולא הוצרך להזכיר רק ג' [יפ"ת]: **למה לקו** המים תחלה. לפי שהמכות היו בארבע היסודות. ולכן היה ראוי להתחיל במכות העפר מלמטה למעלה או באש מלמעלה למטה [יפ"ת]: **עובדים ליאור** לפי שאין הגשמים יורדין במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ. וזה סותר למ"ש שפרעה עשה עצמו אלוה והיה אומר לי יאורי ואני עשיתני. וכן כתב היפ"ת בב"ר פ' ס"ע דפליגי **אכה אלוהו** תחלה. ומ"ש במכות בכורות ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. י"ל דהיינו אלהי קצת אבל אלהיהם הכולל לכל מצרים היה היאור: **יפקוד ה' על צבא** המרום במרום. דאל"כ נבא השמים למה ילקו. אלא מפני שהוא עבודתם וכשם שנפרעין מן העובדים כן נפרעים מן הנעבדים. ואגדה זו לא ס"ל דטעמיה משום דאין ה' משפיל אומה עד

שמשפיל

ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן. א"ר תנחום למה לא לקו המים ע"י משה א"ל הקב"ה המים ששמרוך כשהושלכת ליאור אינו דין שילקו על ידך. חייך לא ילקו אלא ע"י אהרן. ונטה ידך על מימי מצרים הכל מה שביאור ובאגמים ובנהרות. ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם. מה שבקיתון והיה דם בכל ארץ מצרים וגו' אפי' מה שהמצרי רוקק דם היה. מפני מה הביא הקב"ה עליהן דם מדה כנגד מדה. שכך אמר לאברהם וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וגו'. טו לפי שלא היו מניחין בנות ישראל לטבול מטומאתן כדי שלא יהו פרין ורבין לפיכך לקו המים בדם. ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה ה'. והדגה אשר ביאור מתה. א"ר אבין הלוי ברבי טז ממכת דם העשירו ישראל. כיצד המצרי וישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ומצרי הלך למלאות הקיתון מתוכה מוציאה מליאה דם. וישראל שותה מים מתוך הגיגית. והמצרי אומר לו תן לי בידך מעט מים ונותן לו ונעשו דם. ואומר לו נשתה אני ואתה מן קערה אחת וישראל שותה מים ומצרי דם. וכשהיה לוקח מישראל בדמים היה שותה מים מכאן העשירו ישראל: (י) ויעשו כן חרטומי מצרים. מלמד שהיו סבורין שהיו מעשה כשפים בלהטיהם. א"ר איבו בר נגדי א"ר חייא בר אבא בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים. וכן הוא אומר (בראשית ג) את להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים. לפי שמעשה כשפים ע"י מלאכי חבלה נעשים. ויפן פרעה. לא חשש ולא הרגיש במכת האלהים: (יא) ויחפרו כל מצרים סביבות היאור. יז ר' יהודה אומר שביאור לקו. ור' נחמיה אומר מלמעלה ומלמטה לקו וכל מצרים לקו מימיה בדם. א"ל ר"י ומה אני מקיים ויחפרו כל מצרים סביבות היאור. א"ל לפי שהיו המצריים אומרים כל המים שהיו רואין משה ואהרן נעשין דם. והיו חופרין להוציא מים לשתות ממה שאין עיניהן רואין. א"ר ברכיה מאי דכתיב ויהפכו כל המים אשר ביאור וגו' משל לעבד שהיה לוקה לפני רבו מה שהיה לוקה על מעיו היה הופך על עצמו ולוקה כל גופו. כך היה היאור מהפך עצמו כדי שלא תשלוט בו המכה ולא היה מועיל שכולו נהפך לדם. א"ר יוסי בר אבין כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. על מימי מצרים הרי זה כלל. על נהרותם על יאוריהם ועל אגמיהם פרט. ועל כל מקוה מימיהם הרי כלל אחר. מה אתה מרבה כל הדומין להן. מהו ובעצים ובאבנים יח רז"ל אומרים אף ע"ז שלהם לקה בדם שנאמר (ירמיה ב) אומרים לעץ אבי אתה. ד"א ובעצים ובאבנים. שהיו המים ששותין עם יהודי בכלי אחד או בכלי עץ או בכלי אבן נהפכין לפיו לדם. וי"א אף בימסאות ובתי כסאות שלהם לקו בדם. וכשהיה אחד מהם הולך ויושב ע"ג המטה או ע"ג האבן או על גבי סלע היו מפסידין את בגדיהם בדם. וכן הוא אומר ויהי הדם בכל ארץ מצרים: (יב) וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור. יט ר' יהודה ור' נהמיה א' מהם אומר כ"ד ימים היה מתרה בהם עד שלא באה המכה וז' ימים המכה משמשת בהם. וא' מהם אומר ז' ימים מתרה בהם וכ"ד ימים היתה המכה משמשת בהם. על דעתיה דהיאך דאמר כ"ד ימים היה מתרה בהם וימלא שבעת ימים להכאה. ועל דעתיה דמ"ד ז' ימים היה מתרה בהן וימלא שבעת ימים אחרי הכות וגו' שהיה מתרה בהן על מכה אחרת: (יג) א"ר אלעזר בן פדת כ כשם שהביא הקב"ה על המצריים כך הוא עתיד להביא על מלכות הרשעה שנא' (ישעיה כג) כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צר. א"ר אלעזר כא כל צר שבמקרא חסר במלכות הרשעה הכתוב מדבר וכל צור מלא בצור המדינה הכתוב מדבר. מצרים לקו בדם אף כאן (שם לד) ונהפכו נחליה לזפת. לילה ויומם לא תכבה לפי שבטלו ישראל מן התורה שכתוב בה (יהושע א) והגית בו יומם ולילה לפיכך הקב"ה פורע ממנה באש שלא תכבה לעולם ביום ובלילה. ולפי ששרפה ביתו של הקב"ה שכתוב בה (ישעיה ו) והבית ימלא עשן לפיכך יעלה עשנה. וכן הוא אומר (שם סו) קול שאון מעיר קול מהיכל קול ה' משלם גמול לאויביו בשביל קול שאון מעיר קול מהיכל כד"א (איכה ב) קול נתנו בבית ה' כיום מועד לפיכך קול ה' משלם גמול לאויביו:

ויאמר

יד יוסף טו תד"א ח"א פ"ז: טז סוח"ט מזמור ע"ח. במדב"ר פ' ט' סי' י"ב. דב"ר פ"ג. תד"א ח"א פ"ז. תנחומא ס"ז. זוהר ס"ז דף כ"ח: יז זוהר וארא דף כ"ח: יח זוהר וארא דף כ"ט: יט תנחומא ס"ז. סוח"ט מזמור ע"ח: כ תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ' י"ז. תנחומא בא. זוהר ס"ז דף ל': כא ב"ר סוף פ' ס"א:

מתנות כהונה

ויאמר שם כו': דן אנכי. ומדת הדין נותן לדון מדה כנגד מדה: שביאור לקו גרסי' פי' אבל סביביו היו חופרין ומוצאין מים: ומלמטה. אף המים שמתחת לארץ היו לדם: ממה שאין כו'. והיו סבורין שימצאו מים ולא מצאו אלא דם: משהיה לוקה כו'. כשהרגיש המכה שהגיעתו על בטנו הפך עצמו כדי שילקוהו על גופו ולא ירגיש כל כך: כל הדומין להם. לנהרות וליאורים ולאגמים: בימסאות. מצאתי בספר אות אמת במוסיכם תרגום יונתן במסיכה והם מזבחות לע"ז עכ"ל ולי נראה דצ"ל דומסאות ופי' מרחצאות ויגיד עליו ריעו ובתי כסאות וכפירש"י ז"ל בסדר זה: בשביל כו'. בשביל שהיה עולה קול שאון מעיר ירושלים וכן קול מהיכל ה' לפיכך כו'. ובתנחומא משמע קול שאון יעלה בעיר רומי בשביל קול מהיכל ה' ולפי זה צ"ל קול

עץ יוסף

שמשפיל שרה תחילה כדאיתא בסוף הזית ולקמן פרשה כ"א. כי שם הטעם להסיר שפע המזל המשפיע עליהם: מחי כו' הכה אלוה ויפחידו הכומרים העובדים אותו: (ט) המים ששמרוך שלא שטפוהו בשטף מי הנהר העצומים והרבים. שאע"פ שהושם בסוף על שפת היאור. לולי השגחת ה' במים היה נשטף: אינו דין שילקו על ידך. וכן בצפרדעים כדלקמן. וכן הכנים לפי שהעפר הגין ג"כ על משה כדלקמן: ונטה ידך על מימי מצרים הכל כו'. ר"ל דהאי על נהרותם וגו' אינו דבר אחר ממימי מצרים אלא פירושי קא מפרש הכל מה שביאור כו': מה שבקיתון פי' מקוה המקובץ בקיתון לא מקוה ממש שנאמר על נהרותם ועל יאוריהם כו': אפי' מה שמצרי רוקק כו'. והיינו בעצים ובאבנים שע"י שרקיקתם הוה דם נמצא בעצים ובאבנים שהוו רוקקים עליהם. ואין להקשות כיון דכל המים נהפכו לדם אפי' בקיתון היכן מצאו החרטומים מים להפך לדם בלהטיהם. י"ל הא אמר לקמן סימן זה כשהיה המצרי לוקח בדמים מישראל היה מים: דן אנכי ודין משמע מדה כנגד מדה. דאל"כ אנקם מהם מבעי ליה [יפ"ת]: לפיכך לקו המים בדם. ר"ל דאי משום שילקה אלוהו תחילה כדלעיל סימן ה' היה יכול להכות המים בסרחון: והדגה אשר ביאור מתה וגו' ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור. וקשה וכי מן היאור לא יכלו לשתות ומנהרות ואגמיהם ומקוה מימיהם היו שותים. והרי אף מים שבקיתון ובכלי היו דם. אלא לדיוקא קאמר דדוקא מן היאור וכיוצא בו שהוא הפקר ובחנם לא היו יכולין לשתות אבל כשלקחו מישראל בדמים היו שותין [מ"כ]: המצרי וישראל בבית אחד כי לפעמים היו דרים מצרי וישראל בבית אחד כדכתיב ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה: מכאן העשירו ישראל. ומביזת מצרים העשירו עוד יותר כי נצלו את מצרים כמצולה שאין בו דגים: (י) שהיו סבורין שהן מעשה כשפים. הכא כתיב בלטיהם שהם מעשה שדים. אלא לפום שיגרא דלישנא כולל שם הכשפים את הכל [מ"כ]: בלטיהם אלו מעשה שדים כו'. הרמב"ן פירש שבלטיהם הוא מעשה להם מגזירת בלט. והשדים ג"כ בלט כי הם בעלי גופים מאויר שאינו מורגש. ופי' בלהטיהם לשון להט מגזרת אש לוהט. להבה אלהם. והכשפים ג"כ נעשים ע"י לוהטים מלאכי אש המתלהטים כדמסיים הכא לפי שמעשה כשפים על ידי מלאכי חבלה נעשים: את להט החרב המתהפכת. דהיינו מלאכי חבלה השומרים שם ונקראו להט על שם מפרתיו אש לוהט. ומתהפכת לפי שמתהפכים פעמים כאנשים פעמים כנשים כדלעיל בב"ר פ' כ"א. ולפי שהכשפים נעשים ע"י מלאכי חבלה כאלו קרי להו להט. אבל בפ' ד"מ דף ס"ז הגיר' מהופכת והערוך הסכים לגירסא דהם: לא חשש ולא הרגיש. פי' שמה שאמר ולא שת לבו לאו למימר שלא חש על מכה זו. כי בודאי היה לו צער מהמכה וחרד עליה. אבל הכוונה שלא הרגיש כי מה' הוא. אלא כסבור דמעשה כשפים הוא: (יא) רי"א שביאור לקה. פי' ר"י ס"ל שמה שביאור לבד לקה. ולא מה שהיה במצרים בכלים וכיוצא. ולא מה שתחת לארץ. ודייק מדכתיב על המים אשר ביאור דמשמע ביאור לבד. ומדכתיב ויחפרו מצרים דמשמע שמה שתחת לארץ לא לקה. ומ"ש והיה דם בכל ארץ מצרים היינו ע"י שהמילום עולה בארץ מצרים ירבה הדם בארץ מצרים ועל העצים והאבנים שיגע בהן מי הנהר. אבל מה שכבר היה להם בכלים או בבורות שיחין ומערות שלא ימשו מחדש מי מילום יהיו בהוייתן: ור"נ אומר מלמעלה כו' רבי נחמיה ס"ל שמה שלמעלה ומה שלמטה שהן מים שנובעים מתחת לקרקע ונמצאים כשחופרים גם הם היו לדם וכל מצרים לקו מימיהם דהיינו אפילו מים שהיו להם מכונסים בכלים. והוא דאמר לעיל סימן ט' מה שבקיתון אזלא כותיה דר"נ: ומה אני מקיים ויחפרו. דמשמע מימיה שמצאו מים בלא דם: א"ל לפי שהיו המצרים אומרים כל המים כו'. ר"ל שר"נ מתרץ שזה שחפרו היה לפי טעותם שסברו שלא הכה משה אלא מה שעין שולטת בו. ואף שכל מימי מצרים לקו. חשבו שכ"מ שאור העין שולטת בהן הרי הן כאילו רואין אותם משה ואהרן כיון שראויין לראות. מה שאין כן הנעלמים מכל עין. ולא הוקשה מדכתיב על המים אשר ביאור. שקל להשיב דנקט עיקרא וה"ה כל המימות: מאי דכתיב ויהפכו כל המים משל לעבד כו'. מדכתיב כאן כל מה שלא כתוב כן בהתראה דייק כי הכתוב מספר במעשה שמה שמלשה המכה בכולו היה ע"י התהפכותו כעבד הלוקה מרבו. כי הטבע כולה היא כעבד לפני הצדיקים וכמ"ש בב"ר [יפ"ת]: משהיה לוקה על מעיו. כצ"ל: ולוקה גופו. אבל אם לא היה מתהפך לא היה נלקה כל גופו אלא מעיו: כך היה היאור מהפך כו'. כי שרו של יאור סבור היה שגזרת משה לא היה אלא לדבר הנראה לעין ולא למה שנעלם מן העין לכך הפכו מצד זה לצד זה אולי לא יהיה בצד התחתון דם: כל הדומין להן דהיינו מים נובעים כדאמר בחולין דף ס"ז ע"א גבי מכל אשר במים דדרשינן ליה כלל ופרט וכלל מה הפרט מפורש מים נובעין אף כל מים נובעין. מאי רבי רבי תרילין ונעיצין. ומה מיעט בורות שיחין ומערות. ולפ"ז והיה דם בכל ארץ מצרים היינו מהמים הנובעין שבכל גבול מצרים. והא דר' יוסי לא כרבי יהודה ולא כרבי נחמיה דלעיל: מהו ובעצים ובאבנים. הא לדעתו לא היה המכה רק על מים הנובעין ולא על המכונסים בכלי עץ ואבן: אף עכו"ם שלהם בדם שילקום גרם היו פולטין ומוציאין דם: ד"א ובעצים ובאבנים שהיו כו'. קך אזלא כרבי נחמיה דלעיל ומשום דוהיה דם בכל ארץ מצרים מרבה כל מימי מצרים אייתר ליה ובעצים ובאבנים לכשתו עם היהודי בכלי אחד: וי"א אף בימסאות ובתי כסאות כו' בימסאות פי' מושבות העשויות מאבן כמו אבן שאגבה לבימום. והעמדתי את במוסיכם ת"י במוסיכון. ולפ"ז אין יתום בימסאות לבתי כסאות. לכן אי גרסי' בימסאות לא גרסי' אלא כסאות [לא בתי] ופי' בימסאות מושבות העשויות מאבן כנ"ל והוא דומיא דכסאות שהן מושבות בעצים. והיינו ובעצים ובאבנים. ואי גרסי' בתי כסאות צריך לגרום דימוסיאות והיינו מרחצאות. ולא קאי אבעצים ובאבנים אלא אוהיה דם בכל ארץ מצרים דמרבה אף מימי מרחצאות ומימי רגליהם שבבתי כסאות. ומה שאמר וכשהיה אחד מהם הולך ויושב ע"ג המטה כו' דריש ליה מבעצים ובאבנים דהיינו מושבות העץ והאבן שהיו נוזלים דם אע"פ שלא היה שם מים [יפ"ת]: (יב) ר"י ור"נ אחד מהם אומר כו'. שורש דבריהם דלכ"ע שבכל מכה ומכה היה נמשך זמן חדש ימים בין התראה למכה. והטעם בזה לפי בביאת מכה ראשונה היה באייר שהוא זמן שקופסין קם לאבן כדאיתא בס"ע. ולמ"ד לקמן בבמדב"ר פ' י"א שגלשה חדשים נכסה משה מהם ומכיון שבס"ו בניסן נגאלו נמצא נמשך זמן תשעה מכות כמו תשעה חדשים. כי במכות בכורות לא עבר הזמן כי התראה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו' בלילה ההוא היתה. ופליגי אסתם מתניתין דפ"ב דעדיות דתנן משפט המצרים י"ב חדש. ולכן צריך לומר שרביעי החדש היתה ההתראה ושלשה רבעים היתה המכה משמשת. או איפכא. ומ"ש כ"ד ימים היה מתרה בהם ח' ימים משמשת המכה פי' שביום כ"ד שהוא מימי התראה המכה מתחלת ומשמשת עד ז' דהוו להו ימי ההתראה ומכה שלשים. וכן למ"ד בהיפך [יפ"ת]: וימלא ז' ימים להכאה. דהכי משמע כשמלאו ז' ימים אחרי שהוכה היאור אז ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וגו' דהיינו להתרות בצפרדעים: שהיה מתרה בהם על מכה אחרת. וה"פ וימלא ז' ימים אחרי תשלום המכה כלו' שהוסרה. ובאותן שבעת ימים אלו ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו וגו' כי אותן ז' ימים הן ימי ההתראה: (יג) א"ר אלעזר כו' כדי לסיים הפרשה בדבר טוב וישועה ונחמה מייתי הכא הא דרבי אלעזר: במלכות הרשעה הכתוב מדבר דקרינן בה צר ואויב: וכל צור מלא. כדכתיב ביחזקאל כ"ו ע"ו. ושם כ"ז ב'. ושם כ"ח י"ב: אף כאן ונהפכו כו'. כלו' שכמו שבמצרים נהפכו נהליה לדם. כן יהפכו נחליה לזפת. אבל אינו מביא ראייה על דם שהרי בפסוק זה לא הוזכר דם: לפי שבטלו את ישראל מן התורה כו' ששרפה כו'. פי' לילה ויומם מה שביטלו את ישראל מעסק התורה שנלטוינו בה והגית בו יומם ולילה. היא הסיבה לשריפה. ואח"כ דרשו אומרו לעולם יעלה עשנה סיבת עליית העשן הוא מה שהיה העשן עולה מבית ה' כשפרפוהו: והבית ימלא עשן. ע"ד והר סיני עשן וגו' כי ירד עליו ה' באש [אלפי"ד]: קול שאון מעיר בשביל כו'. פי' קול שאון יעלה מעיר בשביל קול מהיכל. ר"ל בשביל שנתנו קול בהיכל כמ"ש קול נתנו

בבית

פרשה י (א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וגו' ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי נוגף וגו'. הה"ד (קהלת ה) ויתרון ארץ בכל היא (וכל המדרש כמ"ש בויקרא רב"ה ובזאת חקת התורה) רבותינו אמרין מהו ויתרון ארץ בכל היא. אפי' דברים שאתה רואה אותן כאילו הם מיותרין בעולם כגון זבובים ופרעושים ויתושין הן היו בכלל ברייתו של עולם שנא' (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה וגו'. ר' אחא ב"ר חנינא אמר א אפילו דברים שאתה רואה אותן כאילו הם מיותרין בעולם כגון נחשים ועקרבים הן היו בכלל ברייתו של עולם. א"ל הקב"ה לנביאים מה אתם סבורים אם אין אתם הולכים בשליחותי וכי אין לי שליח. ויתרון ארץ בכל היא אני עושה שליחותי אפי' ע"י נחש אפי' ע"י עקרב ואפי' ע"י צפרדע. תדע לך שכן שאילולא הצרעה היאך היה הקב"ה פורע מן האמוריים. ואילולא הצפרדע היאך היה פורע מן המצריים הה"ד הנה אנכי נוגף וגו'. מהו הנה אנכי נוגף. אמר הקב"ה הריני דוחק עליך את המכות כמה דתימא (שמות כא) וכי יגוף שור את איש. ריב"ל אמר כל מכה ומכה שהיתה באה על המצריים במצרים ב היה הדבר ממשמש ובא עמה. שנא' הנה אנכי נוגף. הנה זה הדבר כד"א הנה יד ה' הויה במקנך: (ב) את כל גבולך בצפרדעים. רז"ל אמרו המכות שהביא הקב"ה על המצריים ג גרם להם שיעשו שלום ביניהם. כיצד היה מחלוקת בין בני כוש ובין בני המצרים. המצרים אומרים ע"כ תחומינו והכושים אומרים ע"כ תחומינו. כיון שבאו הצפרדעים עשו שלום ביניהם. הגבול שהיו נכנסות לתוכו הדבר ידוע שאין השדה של כוש. שנאמר את כל גבולך גבולך ולא של אחרים: (ג) ועלו ובאו בביתך. א"ר יהודה בר שלום המעולות שבהם יהיו בביתך. בנוהג של עולם מלך ב"ו נכנס במדינה כל אחד נותנין לו מדור לפי כבודו אבל המלך לתוך הפלטין שלו הוא דר במקום מישור. א"כ למה נאמר ועלו ובאו בביתך המעולות שבהן היו בביתו של פרעה. ובתנוריך ובמשארותיך. כשהיתה המצרית לשה את העיס' ומסקת את התנור באין הצפרדעים ויורדין לתוך העיסה ואוכלין את הבצק. ד ויורדין לתוך התנור ומצננין אותו ונדבקות בפת שנא' ובתנוריך ובמשארותיך ואימתי עונתה של עיסה להדבק בתנור הוי אומר בשעה שהוא מוסק. ה מן הצפרדעים נשאו חנניה מישאל ועזריה ק"ו בעצמן וירדו לתוך כבשן האש. ומהו ושרץ היאור צפרדעים. א"ל הקב"ה אתה אמרת (יחזקאל כט) לי יאורי אראה אותך אם הוא שלי או שלך. שמכתו ממני תבא עליו. ואני גוזר עליו והוא יעלה צפרדעים כשם שגזרתי על המים שבתחלה אמרתי ישרצו המים ועשו ציוויי כן היאור יעשה גזירתי: (ד) ובכה ובעמך. ו פרעה התחיל בעבירה תחלה שנא' (שמות א) ויאמר אל עמו. ובו התחיל המכה תחלה שנא' ובכה ואח"כ ובעמך ואח"כ ובכל עבדיך. א"ר אחא ובכה ראיה שהיה שותה מים וטפה אחת יורדת על לבו ונעשה צפרדע ונבקעת שם. ר' יוחנן אמר כ"מ שהיה שם עפר והיה טפה של מים בו היה נעשה צפרדע. חזקיה בר' אמר אם כשיטה הזו לא לקו בתיהם של גדולים שהיו עשוים בשיש ובפסיפס. אלא מלמד שהיה הצפרדע עולה מן התהום ז ואומר לשיש עשה לי מקום שאעלה ואעשה רצון בוראי והיה נבקע השיש ועולה ונוטלת בית הסתרים שלהם ח ומסרסן שנא' (תהלים עח) וצפרדע ותשחיתם כד"א (ויקרא כב) כי משחתם בהם: (ה) ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך. א"ר תנחום א"ל הקב"ה למשה ט המים ששמרוך בשעה שהושלכת ליאור לא ילקו על ידך. ויט אהרן את ידו. למה הביא עליהם צפרדעים מפני שהיו משעבדין בישראל ואומרים להן י הביאו לנו שקצים ורמשים לפיכך הביא עליהן צפרדעים ובשעה שהיו מוזגין את הכוס היה מתמלא מן הצפרדעים. ותעל הצפרדע ותכס את וגו'. יא תני ר"ע אומר צפרדע אחת היתה והיא השריצה ומלאה את ארץ מצרים. א"ל ראב"ע עקיבא מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה ושרקה להן ובאו: (ו) ויעשו כן החרטומים בלטיהם. שהיו סבורין שהן מעשה שדים. ויקרא פרעה וגו'. כיון שהתחילה הפורענות בגופו מיד הרגיש והתחיל צועק העתירו לה' ויסר הצפרדעים וגו'. ויאמר משה וגו' רק ביאור תשארנה. כולן ימותו ולא ישתארו מהן אלא אותן הנשארות ביאור. ויאמר למחר. מכאן אתה למד שאותו היום היה לו להשלים ז' ימים לכך א"ל משה למתי אעתיר לך למחר אעתיר לך ולא לאותו יום. וסרו הצפרדעים ויצא משה ויצעק אל ה' על דבר הצפרדעים. רז"ל אמרו לא

די

יד יוסף **פרשה י** א ב"ר פ"ט סי' ח'. ויק"ר פ' כ"ב. במד"ר פ' י"ח. קה"ר פסוק ויתרון ארץ. תנחומא חקת. זוהר שמיני. פדר"א פ' מ"ט: ב סוה"ע מזמור ע"ח: ג לקמן פ' י"ג וס' ט"ו: ד זוהר ס"ז דף כ"ט: ה סוה"ע מזמור פ'. פסחים פ' ד': ו לעיל פ"א. ולקמן פ' י"א: ז סוה"ע מזמור ע"ח. וקה"ר. וילקוט שמואל א' רמז ק"ג: ח לקמן פ' ט"ו: ט פ"י: י פדר"א ח"א פ"ז: יא סוה"ע מזמור ע"ח. זוהר ס"ז דף כ"ט. תד"א ח"א פ"ז. תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

קול שאין מעיר בשביל קול מהיכל כו'. וע' במדרש איכה סוף פסוק זנח ה': בויקרא רבה פ' כ"ב: שאין השדה שלו. של בני כוש: המעולות. הגדולות ודרש ועלו לשון עילוי וגודל כדלקמן: ובכה ראיה כו'. מלת ובכה שמשמעותיה בקרבך ובאמצעות גופך היא ראיה שהיה פרעה שותה מים וטפה אחת יורדת על לבו שהוא התוך והאמצעיים שבגוף ונעשית צפרדע: ובפסיפס אבני גזית: משחתם בהם וסמך ליה מרוח אשך כו':

ד'

עץ יוסף

בבית ה' כיום מועד לפיכך קול ה' משלם גמול לאויביו המחריבים את ביתו:

פרשה י (א) הה"ד ויתרון ארץ בכל היא כו' וכן יתפרש הפסוק ויתרון ארץ אפילו דברים שאתה רואה אותם כאילו הן מיותרין כו' בכל היא פי' הן היו בכלל תיבת כל שבפסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד כי אין לך דבר שאינו לצורך [אלפי"ך]: כגון זבובים ופרעושים ויתושין הן היו כו'. ס"ל כמ"ד בב"ר פ"ך ארורה האדמה בעבורך שהאת מעלה לך דברים ארורים כגון זבובין ויתושין ופרעושין. ור"ל שנבראין מעיפוש הארץ אחר הבריאה. ולזה אמר כאן שנראים כמיותרים בשביל שלא נבראו בששת ימי הבריאה אלא אח"כ. וא"כ ס"ד שאינן בכלל כל אשר עשה והנה טוב מאד. קמ"ל דמכל מקום טובים הם מצד שמענישין את האדם ברצון המקום ומכריחין אותו להחזירו למוטב: כגון נחשים ועקרבים. שהם רעים ומזיקין את הבריות וה"א שאינן בכלל והנה טוב מאד קמ"ל דלא אלא הם בכלל וטובים הם מצד שעושין שליחות המקום [ת"נ]: אמר להון הקב"ה לנביאים כו' פי' השתא מפרש בכל. שבכל הקב"ה עושה שליחותו ולא כמ"ד דלעיל דאמרו בתיבת בכל מרמז אפסוק את כל אשר עשה וגו': מה אתם סבורים כו'. הכוונה כמו משה וירמיה שמשה אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה. וירמיה אמר אהה ה' אלהים הנה לא ידעתי דבר. וקאמר הקב"ה שלא יקשה בעיניהם איך יוכלו לעשות. או אפי' בעלי חיים קטנים חפץ ה' בידם יצליח ליפרע מן הרשעים אע"פ שאינם ראויין לדבר לפי שאין בהם דעת. וכמו כן אגלה שליחות זו ע"י משה וירמיה וכדומה אע"פ שאין כדאי לדבר: אפילו ע"י נחש. כדכתיב וישלח ה' בהם את הנחשים: אפי' ע"י עקרב שאינו גדול כנחש. ואפי' ע"י הצפרדע שאין דרכה ליזוק ולהזיק: שאילולא הצרעת היאך הקב"ה פורע מן האמוריים שהיו נסתרים והיה צריך לשלח בהם את הצרעה כדכתיב עד אבוד הנשארים והנסתרים גם הצפרדעים הוצרכו כדי לעקור בתיהם שיעלו מן התהום להשחיתן כדלקמן: מהו הנה אנכי נוגף כו' את כל גבולך בצפרדעים. שאע"פ שיפורש כל אנשי גבולך לא ניחא שאפילו שמתו קאמר בצפרדעים כדאמר לקמן מ"מ ודאי שלא מתו רובם מזה. וגם לא נוכו ולא הושחתו רובם אע"פ שנצטערו מלכלוכן וקרקורן. לכן פי' לשון דוחק כי זה ילדק בגבול שברוב הצפרדעים נדחק הגבול: דוחק עליך את המכות. על הצפרדעים קאמר. וקרי לה מכות משום שכל מכה ומכה שהביא ה' על מצרים היתה של ד' מכות או ה' כדאי' בהגדת פסח: כמה דתימא וכי יגוף שור את איש. שפירושו דחיפה או דחיקה. וזה קרוב לזה. וקאמר שהצפרדעים יבואו הרבה ותכופים ודוחקים זה את זה לקיים שליחות המקום עד שיהיה נדחק הגבול: ריב"ל אמר כו' ר"ל שריב"ל מתרץ קושיא הנ"ל מהו הנה אנכי נוגף. שאמר נגוף על הדבר שהיה מתחבר עמהם. וה"ק הנני מביא נגף בכל גבולך יחד עם הצפרדעים. ובדבר ילדק לומר בכל גבולך כי כל האויר מתעפש: כל מכה ומכה כו' היה הדבר ממשמש ובא עמה דליכא למימר דבצפרדעים היה הדבר ולא באחרות. דמאי שנא בזו: (ב) המכות שהביא כו'. משום דק"ל מכיון דכתיב ועלו ובאו בביתך ובך ובעמך ובכל עבדיך למה הוצרך נומר בכל גבולך. וכן בארבה דכתיב ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים. בגבולך למה לי. לכן דרשו בשניהם דאתא לאפוקי גבול אחרים: (ג) המעולות שבהן פירוש ועלו ובאו אותן שנתעלו יבואו לביתו. ר"ל היותר גדולות ומזיקות יותר יבואו לביתו כדי שיצטער יותר מעמו לפי שהוא יותר חוטא מעמו שהוא התחיל בעבירה כדלקמן: א"כ למה נאמר ועלו כו' ועלו ובאו משמע דבביאת ביתו ביחוד איכא עלייה ואילו היה פלטין של מלך גבוה מכל בתי העיר הוה אתי שפיר. אבל מכיון שאינו רק במישור קשה מה היא העליי': המעולות שבהן כו' ומ"ש ובבית עבדיך ובעמך אינו דבק עם ועלו ובאו רק עם יעלו הצפרדעים דבתריה: אימתי עונתה של עיסה כו'. דמשארות לגלויי אתנורים אתא לומר דבזמן שהמשארות אצל התנורים היו נכנסים: ומצננים שהצפרדעים הם בטבעם צוננים כיסוד המים ועי"כ היו מצננים [ת"נ]: בשעה שהוא מוסק שמסרו עצמן ליסרף על קידוש השם. ולהכי מייתי הכא שמכאן למדו חמ"ו: נשאו חמ"ו ק"ו כוונתם לתרץ לכוונת מה ירדו לתנור מוסק. שלהדבק במאכלם בלאו הכי נמי היו יכולים להדבק. אלא כדי שחמ"ו וה"ה כל בני אדם ישאו ק"ו מהם [ת"נ]: ק"ו בעצמן משום שהיה להם לברוח כמו שעשה דניאל לקיים חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. אלא שנשאו ק"ו מהצפרדעים ומה צפרדעים שאינם מצווים על קידוש השם כתיב ועלו ובאו בביתך ובתנוריך ובמשארותיך אימתי משארות מצויה בתנור בשעה שהתנור מוסק הנו עאכ"ו כדאיתא בפסחים פרק ד': ומהו ושרץ היאור צפרדעים ר"ל דאף דהאמת היא שהשריצה הוא מן היאור מ"מ למה ליה למימר זה לכך אמר שהקב"ה אמר לשון תחלת הבריאה ישרצו המים. להורות שהיאור אינו אלוה ולא כח באלוה. אלא מוכרח לעשות הכל בציווי של מקום: (ד) פרעה התחיל כו' ובכה ובעמך לסדרא אתא. לומר בך תחלה ואח"כ ובעמך ומה שהקדים קרא קמא עבדיך לעמך. היינו למחשביניהו דרך חשיבותם. והשתא מפרש סדר לקותם: ובכה ראיה שהיה שותה. כלו' מתיבת ובכה ראיה שהיה שותה כו'. כי ובכה משמע בקרבו ממש. ולפי שהמים היו משריצים הצפרדעים אמר שטיפה מים יורדת על לבו ונעשה צפרדע ופי' יעלו הצפרדעים שיצמחו בהם מגזירת עלתה ציה: ונבקעת שם פי' שהיה בוקע את לבו. ויותר נראה לגרום ונקבעת שם לשון קביעות [ת"נ]: ר' יונתן אמר כ"מ כו'. ודרש ובכה שהצפרדעים נכנסו לגופן דרך המשקין ששתה כדבסמוך [ת"נ]: כ"מ שהיה שם עפר כו'. הוזקק לזה מדכתיב בתהלים שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם דמשמע שהארץ עצמה שרץ צפרדעים וכאן כתיב ושרץ היאור לכך הוצרך לומר שממים ועפר השריצו ומ"ש ושרץ היאור היינו לפי שכל מימי מצרים הם מן היאור: לא לקו בתיהם של גדולים. והא כתיב ועלו בביתך ובחדר משכבך וגו' וכן כתיב שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם: ובפסיפס אבני גזית תרגומו אבן פיסיפס: אלא מלמד כו' וקאמר שרץ ארצם על מה שהיו בוקעים הקרקע לעלות מהתהום. ועל שהיו מבלבלים ועולין משם נראה כאילו הארץ היתה משרצת אותם: בית הסתרים הם הבצים: ומסרסן דומיא דצרעה דכנענים כדאיתא בסוטה בפרק אלו נאמרין. ולקמן בפרשה ט"ו קאמר טעם לדבר: שנאמר וצפרדע ותשחיתם. עיין לקמן פ' ט"ו: כמד"א כי משחתם בהם דמיירי בסירוס. דהוסמך למעוך ונתוק וכרות: (ה) א"ר תנחום כו' כוונתו לתרץ למה ע"י אהרן ולא ע"י משה: המים ששמרוך פירשתי לעיל פ"ט סימן ט': למה הביא עליהם צפרדעים. דמדה כנגד מדה בעינן כדלעיל פ"ט גבי דם. ומהאי טעמא בעי בכל המכות למה באו: הביאו לנו שקצים ורמשים. והיו ישראל מתלכלכים ונפשם קצה בזוהמתם לפיכך הביא עליהם צפרדע ובשעה שהיו מוזגים כו' וג"כ נפשם קצה במיאוסן: ובשעה שהיה מוזגים כו'. איני יודע לחבר ולפרש מהיכן קא מפיק זה [ת"נ]: צפרדע אחת היתה פרש"י הצפרדע חדא משמע וכן ותעל לשון יחיד: והיא השריצה. פרש"י ממעיה יצאו ולדות: כלה מדברותיך פרש"י מנע מדבריך ופנה לך להלכות נגעים ואהלות שהם חמורים וכאן אתה מחודד ולא בהגדה: ושרקה להן פרש"י ושמעו קולה כל הצפרדעים ובאו: (ו) שהם מעשה שדים שאחרי שראו שהדם והצפרדעים נעשה על ידם בלטיהם דהיינו מעשה שדים החזיקו לומר שגם מעשה משה כהנה כן [יפ"ת]: כיון שהתחילה הפורעניות בגופן שהיו מסרסין אותם או נכנסים בגופם כדלעיל לכן בקש על הסרתם. משא"כ בדם: אלא אותן הנשארות ביאור. כלו' אותן שנשארו ביאור שלא עלו ליבשה. אבל אותם הצפרדעים שבאו מהדם והיו ביבשה. אע"פ שירדו ליאור ימותו. והטעם שנשארו ביאור לסימן ולאות לדורות הבאים: שאותו היום היה לו להשלים ז' ימים. שהיתה המכה מבמשת. וס"ל

שלא

די להם למצריים יב השחתת הצפרדעים אלא שהיה קולן של צפרדעים קשה להן ממכתן שהיו נכנסות בגופן וצועקים בתוכן שנאמר על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה יג על דבור הצפרדעים. ויעש ה' כדבר משה וימותו הצפרדעים. לפי שלא היה להם שום הנאה בנבלתם ובעורן לכך מתו. ויצברו אותן חמרים חמרים. מלמד שכל אחד מהן היה עושה ד' אשפות והיתה הארץ מבאשת. לפי שהיו ישראל נבאשין ממכות המצריים מדה כנגד מדה. וירא פרעה כי היתה הרוחה. כך דרך הרשעים כשהן בצרה הם צועקים ובעת הרוחה חוזרין לקלקולן. כאשר דבר ה'. והיכן דבר ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך: (ז) ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ. א"ר תנחום א"ל הקב"ה למשה יד עפר שהגין עליך כשהרגת את המצרי אינו דין שילקה על ידך. לפיכך לקו ג' מכות אלו ע"י אהרן. ויט אהרן את ידו במטהו. למה הביא עליהם כנים לפי [illegible]שמו ישראל מכבדי חוצות ושוקים לפיכך נהפך עפרם לכנים וחופרין אמה על אמה ולא היה שם עפר שנאמר כל עפר הארץ היה כנים. ויעשו כן החרטומים להוציא את הכנים ולא יכולו. א"ר אלעזר טו מכאן אתה למד שאין השד יכול לבראות פחות מכשעורה. ורבנן אמרי אפי' כגמלא לא מצו בראו. אלא האי מכניף ליה והאי לא מכניף ליה. ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא. כיון שראו החרטומים שלא יכלו להוציא הכנים מיד הכירו שהיו המעשים מעשה אלהים ולא מעש' שדים ועוד לא חששו לדמות עצמן למשה להוציא המכות:

פרשה יא

(א) ויאמר ה' אל משה השכם בבקר. הה"ד (משלי כב) חזית איש מהיר במלאכתו וגו' א כדכתיב בפ' (מ"א ז) ותשלם כל המלאכה. ד"א חזית איש מהיר. זה משה שהיה מהיר במלאכת המשכן לפיכך לפני מלכים יתיצב. ר' יהודה אומר חזית איש מהיר זה משה שהיה זריז להביא המכות על פרעה. לפני מלכים יתיצב ויתיצב לפני פרעה. בל יתיצב לפני חשוכים זה יתרו. א"ל ר' נחמיה כדבריך עשית הקדש חול. אלא לפני מלכים יתיצב לפני ממה"מ הקב"ה יתיצב כד"א (שמות לד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה. בל יתיצב לפני חשוכים. זה פרעה שהחשיך הקב"ה לו ולארצו שנא' ויהי חשך אפלה: (ב) השכם בבקר והתיצב לפני פרעה. למה בהשכמה א"ר ברכיה לפי שהיה פרעה הרשע אומר ומה בנו של עמרם זה הולך ובא אלינו בכל בקר ובקר. אלא עד שלא יבא אלך ואצא לי מכאן. והקב"ה שהוא בוחן לבבות א"ל. משה הוי יודע שהרשע הזה כך מחשב בלבו אלא עד שלא יצא קדם לפניו לכך נאמר השכם בבקר. ור' פנחס הכהן ב"ר חמא אמר הה"ד (איוב לו) וחנפי לב ישימו אף לאחר שהקב"ה מצפה לרשעים שיעשו תשובה ואינן עושים אפי' הם רוצים באחרונה הוא נוטל את לבם שלא יעשו תשובה. ומהו וחנפי לב אותן שהם באים ומתנפים בראשונה בלבם הם מביאים עליהם האף באחרונה. ומהו (שם) לא ישועו כי אסרם. אע"פ שהם רוצים לשוב להקב"ה ובאין לעסוק בתפלה אינן יכולים למה כי אסרם שנעל בפניהם. כך היה פרעה רוצה לעסוק בתפלה ואמר הקב"ה למשה עד שלא יצא לך והתיצב לפניו. ד"א השכם בבקר אמר הקב"ה למשה הרשע הזה הקשה את לבו בג' הראשונות ומכה ד' קשה היא יותר על הראשונות לך והזהר אותו כדי שישלח עמי ולא תבא עליו המכה: (ג) כי אם אינך משלח את עמי הנני משליח בך וגו'. ב מהיכן בא עליהם י"א מלמעלה וי"א מלמטה. ור"ע אמר מלמעלן ומלמטן. ארשב"ל א"ל הקב"ה ג אתם עשיתם המונים המונים על בני. אף אני אעשה לכם עוף השמים וחית הארץ המונים המונים שנא' הנני משליח בך את הערוב חיות ועופות מעורבבין. אבל ארץ גשן שישראל יושבין בה לא היה שם ערוב שנא' והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן. א"ר אמי כאדם שאומר לחבירו לא יטול פלוני ד בטאריקי זו שפלוני פטרונו עומד עליהן. ושמתי פדות בין עמי. מלמד שהיו ישראל ראויין ללקות בזו המכה ונתן הקב"ה פדיונם המצריים. ואף לע"ל הקב"ה מביא עכו"ם ומשליכן לתוך גיהנם תחת ישראל שנא' (ישעיה מג) כי אני ה' אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך: (ד) ויעש ה' כן ויבא ערוב כבד ביתה פרעה. ה הוא לקה תחלה שהוא התחיל בעצה רעה תחלה שנא' (שמות א) ויצו פרעה וגו'. ואח"כ ובית עבדיו. ויקרא פרעה וגו' ויאמר משה לא נכון לעשות כן. לפי שהמצריים משתחוים לבהמות כאלוה. דרך שלשת ימים נלך במדבר. כדי להטעותן. ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וגו' ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך. מהו הנה התפלה תהיה מיד כדי שיסור הערוב ממך מחר הה"ד וסר הערוב. ויצא משה וגו' ויעש ה' כדבר משה

יד יוסף יב תד"א ח"א פ"ז. זוהר ס"ז דף כ"ט: יג לקמן פ' ט"ו סי' כ"ז: יד ת"י: טו סד"מ ותנחומא ס"ז: **פרשה יא** א פסיקתא רבתי פ' ו'. וריש סשס"ר. וריש קה"ר: ב שוח"ט מזמור ע"ח: ג תנחומא ס"ז: ד כתב המ"כ ס"ג בטאריקי. ובאמת עיקר כתיבה סמלה קאטאריקי. וכן נכתב בלשון יוני קאטאריקי. ובויק"ר סוף פ' י"א קטריקי וע"ש במת"כ שפי' קנס וכן כאן פי' לא יטול פלוני הקנס והעונש מפני שפטרונו לא יניח. כן ישראל פטרונם של גושן ולא יניחו הערוב לבוא לשם. וזהו אשר עמי עומד עליה: ה תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

ד' אשפות. חמרים תרתי משמע: **שהגין** עליך כו'. שנא' ויטמנהו בחול: **האי** מכניף כו'. שחיות הם נקבצים להם ע"י כישוף ממקום שהם שם מה שאין כן בכינים שאין להם כח לבא מרחוק כך פירש"י בפ' ד' מיתות: **הקדש** חול. יתרו שהוא קודש עשיתו חול שאמר חשוכי' זה יתרו (וע' כ"ז ריש סה"ל): ה"ג **בטאריקי**. בעונש כן פי' הערוך: **להיות** מצרים גב' פי'

עץ יוסף

שלא היתה פותחת מזה אפי' כשהיה פרעה נכנע. ולא היתה התפלה מועילה אלא שלא להאריך עוד. ומ"ד כ"ד יום היה מתרה היינו כשהיה נכנע. אבל כשלא היה נכנע היו מוסיפים ימי המכה וגורעים מימי התראה שאחריה. ולכן הוצרך לומר למחר כי אז ימלאו לו שבעה ימים: **קשה ממכתן** דכיון דעל דבר פירוש על קולן כדסמוך נ"ל שזה היה היותר קשה בצפרדעים כי לא יזכיר משה בתפלה השפל ויניח העיקר: **שהיו** נכנסות בגופן. כדר' אחא דלעיל. ס"מ שכאן פירושו על דיבור: **לכך מתו** מה"ט בערוב כתיב לא נשאר אחד בהם כדי שלא יהנו בעורות כדלקמן. והך אתיא כרבי יהודה דהתם: **ארבע אשפות** דמיעוט חמרים שנים. וב"פ חמרים הוה ליה ד': **שהיו** ישראל נבאשין ממכת מצרים זהו לדעת ר"י דסוף פרשה שמות מן המכות שהכו מצרים את ישראל נבאשו: **כך דרך** הרשעים דל"ל סיפור וירא כי היתה הרווחה אלא להורות בא דרך הרשעים: **היכן דבר** ואני ידעתי כו'. לא במ"ש ואני אקשה את לב פרעה. כי לא הקשה ה' את לבו עד המכה החמישית כדלקמן פ' י"א. אבל במ"ש בשחין כאשר דבר ה' אמר שכן כתיב ואני אקשה את לב פרעה כי כבר היה ה' מחזק לבבו. ובמ"ש בכנים לא פירשו כלום שידוע דהיינו ואני ידעתי מאחר שלא הקשה ה' לבו עד הה'. ומ"ש בברד לא פירש בו דבר שידוע דהיינו מ"ש ואני אקשה מאחר שכבר גלוי זה בשחין כי מאז הקשה ה' את לבבו [יפ"ת]: (ז) **שהגין עליך** כדכתיב ויטמנהו בחול: **שלש מכות** אלו דם צפרדע כנים: **למה הביא** עליהם כנים. דמדה כנגד מדה בעינן: **לפיכך** נהפך עפרם לכנים. עד שלא מצאו ישראל עפר שיכבדו כדמפרש בתד"א: **וחופרין אמה** על אמה בעומק. ושיעור זה אפשר דכך היתה קבלה בידם דשומק אמה נקרא עפר הארץ [ת"נ]: **שאין השד יכול**. מדכתיב ויעשו כן בלטיהם להוציא את הכנים. שפירושו להוציאם מן העפר כמעשה משה. ולטיהם אלו מעשה שדים כדלעיל משמע דאין השד יכול בזה: **פחות מכשעורה** הטעם לפי שהוא שיעור לטומאה עצם כשעורה והשדים הם כחות הטומאה. ואין שלטון הטומאה על פחות מכשעורה [באר היטב]: **אלא האי** מכניף ליה. פרש"י אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומקבץ. אבל קטנה אינה נאספת אליו שאין בה כח לבא מרחוק: **הכירו שהיו** המעשים. כלם כתנין והדם והצפרדעים מאת אלהים ואע"פ שלא אמרו אצבע אלהים היא רק על הכנים. משום שהיא המוכחת. וממילא מוכח שכן יהיו כל המעשים מאת ה'. לכן מאז והלאה לא חששו לדמות עצמן למשה להוציא המכות:

פרשה יא (א) **בפרשה ותשלם כל המלאכה** צריך להיות זה שלמה כדכתיב בפסיקתא בפרשה ותשלם כל המלאכה: **ד"א חזית** איש מהיר כו'. כוונתו לתרץ לשון התיצב וגו': **שהיה מהיר** במלאכת המשכן. שהיה משתדל על עושי המלאכה למהר מלאכתם שנגמר לשלשה חדשים כדלקמן פ' נ"ב: **לפיכך** לפני מלכים יתיצב. בעמד לפני השכינה מיד כדכתיב ויקרא אל משה כפסוקים המשכן. ובל יתיצב לפני חשוכים שנפרש מתוך עדת ישראל דאיקרו חשוכים לפני השכינה אור העולם: **שהיה זריז** להביא המכות. שעמד בהשכמה לקראתו: **להביא המכות** ומלאכתו פי' שליחותו ע"ד מלאכות ה'. או נקראו המכות מלאכתו כדרך שאמרו בב"ר פ' י"א שפורעניות של רשעים קרויה מלאכה: **עשית הקדש חול** ר"ל שבאמת פירוש לפני מלכים לפני ממ"ה הקב"ה ואתה אומר שהוא פרעה א"כ עשית חיבת מלכים שהוא קודש לחול [יפ"ת]: **לפני מלכים** ממ"ה הקב"ה. וקרי ליה מלכים ע"ד אלהים ואדונים קשה שהוא לכבוד ושררה בלה"ק: **בל יתיצב** לפני חשוכים זה פרעה כו'. ר"ל שאחר מכות חושך הזהירו פרעה שבל יוסיף עוד ראות פניו וכן הבטיחו משה: (ב) **למה בהשכמה** פי' שבמכת דם לא כתיב אלא בבקר והכא כתיב השכם בבקר משמע שישכים יותר מפעמים אחרות: **הולך ובא** אלינו בכל בקר ובקר. כי ז' ימים לפחות היה מתרה בו על כל מכה ומכה כדלעיל פ"ט: **אלא עד שלא יבא** בבקר אשכים ואלך ואצא לי מכאן עד שילאה משה למצוא אותי: **והקב"ה שהוא** בוחן לבבות. וידע שהרשע הזה כך מחשב בלבו. לכן אמר למשה קדם עצמך בדרך אצל היאור. והא דלא עשה פרעה כן בדבר כי כיון שראה פרעה שלא הועילתהו מחשבתו מנע עצמו מזה. אבל במכת ברד התחכם פרעה שיצא בהשכמה מביתו למקום נסתר וא"ל הקב"ה למשה שישכים לביתו של פרעה קודם שיצא להסתתר: **ורבי פנחס** הכהן כו'. ס"ל שרצה פרעה להתבודד ולצאת מביתו לעסוק בתפלה במקום מיוחד. וע"י ביאת משה אליו סתם תפלתו ממנו. ומייתי סמך לזה מפסוק וחנפי לב וגו' לא ישועו וגו': **מצפה לרשעים** שיעשו תשובה. כגון פרעה שהיה הקב"ה מתרה בו. וכן כל מי שהקב"ה מגלה אזנו לתשובה ע"י יסורים. וזה מרומז במקרא ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון וגו' וחנפי לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם. וה"פ ר"ל שמגלה להם לרשעים שייסרם על רשעתם ויאמר כי ישובון מאון אבל המה לא ישימו לבם לזה ויקשו ערפם וחנפי לב ישימו אף. מביאים על עצמם האף והחרון מהקב"ה. ומהו האף. לא ישועו פי' לא יוכלו עוד לשוב בתפלה וצעקה אף אם ירצו אחר זה לשוב. כי אסרם פי' הקב"ה נעל בפיהם שלא יוכלו לעסוק בתשובה ותפלה: **ומכה ד'** קשה היא יותר שיש בה מיתות בני אדם: **לך והזהר אותו** וזה טעם ההשכמה בזה לתוספת זירוז כחרד על הדבר מאד. וכן מזה הטעם צוה הקב"ה לילך לפרעה בהשכמה במכת ברד. שגם ע"י הברד מת אדם ובהמה: (ג) **מהיכן בא עליהם** מכת הערוב: **י"א מלמעלן** שעופות השמים היו באים מעורבבים עליהם. ומיני צרעין ויתושין וכדומה כדר' נחמיה דלקמן סי' ד': **וי"א מלמטן** דובים ואריות וכדומה ולשון ערוב על שם שהיו שונין הרבה חיות ובהמות ונחשים ועקרבים. אבל מלמעלן אע"פ שיש מינין הרבה מ"מ סוג אחד הם מעופפים: **ור"ע אמר** מלמעלן ומלמטה שהיו באים מעורבבין חיות הארץ ועופות השמים: **המונים** על בני. שהיו אומרים לישראל לאו והביאו לנו דובים ואריות והיו מתקבלין ומתאספין עליהם המונים המונים לראות בם: **חיות ועופות** מעורבבין. כי לשון ערוב מורה על עירוב חיות ועופות: **א"ר אמי כאדם** כו' רבי אמי בעי לפרש סוף הפסוק אשר עמי עומד עליה דמיותר הוא דהא ליכא ארץ גושן אחרת במצרים. וכן במכת ברד כתיב כן. לכן מפרש שמלת אשר היא כמו בשביל ר"ל למה מצולה ארץ גושן בשביל שעמי עומד עליה כאדם שאומר לחבירו לא יטול פלוני בטאריקי זו פי' לא יגע ולא יזכה פלוני בקנס הזה כלל (טאריקי ענינו קנס) שפלוני פטרוני עומד עליה (כצ"ל וכן הוא בפ' י"ב סי' ו') ופטרונה לא יניח שיגעו בנחלתו כלל. כן ארץ גושן לא יבא הערוב (והברד) לשם מפני שישראל עליה והם פטרונה. וצריך לטעם בשני מכות אלו ערוב וברד מפני חומר המכות שהיו על האדם והבהמה. שרבים מהמצרים מתו במכות אלו [יפ"ת]: **מלמד שהיו** ישראל ראויין כו'. לשון פדות משמע פדיון גמור. משום שהיו ישראל ראויין ללקות במכה זו שהיא מכה מהלכת מעיר לעיר: **שנא' כי אני** ה' אלהיך כו'. לעיל מיניה כתיב כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך ומשמע ליה דהיינו גיהנם: (ד) **הוא לקה תחלה** כו'. דבית עבדים ה"ל למימר תחלה. דדרך שהבירה ופלטין של מלך הוא באמצעית העיר וכשבאו החיות משמתא הם נכנסין תחלה לבתים חיצונים לכך דריש שהכל בא בהשגחה למדוד להם מכ"מ לפי שהוא התחיל כו' [ת"נ]: **משתחוים** לבהמות כאלוה. כצ"ל בבית [ת"נ]. כלומר בדרך אלוהות משתחוים לו: **כדי להטעותן** שכן יסברו שלאחר שלשה ימים ישובו הנה. ואם כן יתנו לב לרדוף אחריהם אם לא יחזרו אחר שלשה ימים. ובאמת שהקב"ה לא שינה במאמרו ולא איש אל ויכזב. שכוונתו:

משה ויסר הערוב. למה הביא עליהם ערוב. ו לפי שהיו אומרים לישראל צאו והביאו לנו דובים ואריות ונמרים כדי להיות מצירים בהם לפיכך הביא עליהם חיות מעורבבות דברי ר"י. ר' נחמיה אמר מיני צרעין ויתושין. ונראין דבריו של ר"י לפי שבצפרדעים כתיב וימותו הצפרדעים לפי שלא היה בהן הנאה בעורותיהן. אבל ערוב שהיה הנאה בעורותיהן לפיכך לא נשאר בהן עד א' שאילו היו צרעין ויתושין היה להן שיסריחו: (ה) ויכבד פרעה את לבו וגו' ויאמר ה' אל משה וגו' כי אם מאן אתה וגו' הנה יד ה' הויה וגו'. ז למה הביא להן דבר לפי ששמו ישראל רועי בקר ורועי צאן וכל בהמה בהרים ובמדברות כדי שלא יפרו וירבו אמר הקב"ה אני אביא עליכם רועה יפה שנא' הנה יד ה' הויה. מהו ולא ימות מכל לבני ישראל דבר. אפי' בהמה שהיתה ביד מצרי והיה לו לישראל תרעומת עליה שיש לו חלק בה היתה ניצולת. ובכך ידעו דינן של ישראל. וישם ה' מועד וגו' ויעש ה' את הדבר הזה וגו' וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד מהו עד אחד אפי' בהמה חציה של ישראל וחציה של מצרי לא מתה: (ו) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן. ח נס גדול נעשה בשחין שמשה ואהרן לקחו שניהם מלא חפניהם והחזיקו ידיו של משה מלא חפן שלו ומלא חפן של אהרן. מכאן שמועט מחזיק מרובה. זו המכה באה להן ע"י הקב"ה ומשה ואהרן. לפי שמשה ואהרן לקחו שניהן פיח הכבשן וזרקו משה השמימה והפכו הקב"ה לשחין למעלה ונפל עליהן והיה לאבק על כל ארץ מצרים. ט שחין למה בא עליהן מפני ששמו את ישראל לחום להם חמין ולצנן להם את הצונן לפיכך לקו בשחין כדי שלא יוכלו ליגע בגופן. אריב"ל נס גדול נעשה בשחין שאדם זורק חץ למעלה אינו מהלך ק' אמה. ומשה זרק פיח הכבשן מלא חפניו דבר שלא היה בו ממש וזרקו משה השמימה עד כסא הכבוד. ועוד נס אחר נעשה בו שמה שהחזיקה ידו של משה היה מלא חפנים; ועוד נס אחר נעשה בשחין אדם מפזר עפר קב אחד אין מפזר אלא ד' אמות. אבל משה נטל מלא ידו ופיזרו על כל ארץ מצרים. ויקחו את פיח הכבשן וגו' פורח באדם ובבהמה. מהו פורח שלקו בצרעת עמו כד"א (ויקרא יג) ואם פרוח תפרח הצרעת. ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה. למה לא יכלו לעמוד לפני משה לפי שהם השיאו עצה לפרעה להשליך ליאור כל הבן הילוד כדי שימות משה. ועוד שהיו מחייבין אותו הריגה י בעת שהסיר העטרה מראש פרעה לראשו לפיכך ולא יכלו החרטומים וגו': (ז) ויחזק ה' את לב פרעה. כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מה' מכות ראשונות מכאן ואילך אמר הקב"ה אפילו אם ירצה לשוב אני מחזק לבו כדי שאפרע כל הדין ממנו. כאשר דבר ה' אל משה שכן כתיב ואני אקשה את לב פרעה:

פרשה יב (א) ויאמר ה' אל משה השכם בבקר וגו'. הה"ד (איוב לו) הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה. א"ר ברכיה הן אחד שכן בלשון יוני קורין לאחד הן. כלומר אחד אלהינו ישגיב בכחו מעצים כח הצדיקים לעשות רצונו. ומי כמוהו מורה שהוא מורה דרך לעשות תשובה. וכן אתה מוצא במשה שהשגיב הקב"ה כחו ללכת בשליחותו ולעשות צוויו והיה מורה לפרעה הרשע שיעשה תשובה שלא חפץ לשלוח המכה עד שיזהירנו שיעשה תשובה שכן כתיב השכם בבקר והתיצב לפני פרעה. היה נותן כח במשה להשכים ולהתיצב לפני פרעה והיה מורה דרך לפרעה כדי שיעשה תשובה שכן כתיב ואמרת אליו כה אמר ה' אלהי העברים וגו' כי בפעם הזאת וגו'. למה לא נאמר כאן הנה יוצא המימה כיון שראה פרעה שבעת שהיה יוצא המימה משה מקדימו בדרך נמנע שלא לצאת כדי שלא יפגע בו משה. א"ל הקב"ה לך אצלו בהשכמה עד שלא יצא מביתו: (ב) כי בפעם הזאת וגו' כי עתה שלחתי את ידי וגו'. א"ל הקב"ה אי רשע סבור אתה שלא אוכל להכחידך מן העולם למוד ממכת הדבר בעת ששלחתי אותו הדבר אילו הייתי משלחו עליך ועל עמך היית נכחד מן הארץ. אבל לא שלחתיו עליך אלא כדי שאראך כח גבורתי ותספר כחי בכל הארץ הה"ד ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו'. עודך מסתולל בעמי. שהיה עושה אותם כמסלה שהכל דשין עליה כד"א (ישעיה נא) אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה ותשימי כארץ גוך: (ג) הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד. א זבדי בן לוי אמר סרט לו סריטה על הכותל א"ל כשתגיע השמש לכאן ירד מחר הברד. אשר לא היה כמוהו במצרים. לומר לך שלא היה כמוהו בעולם

ולא

יד יוסף ו מד"א ה"א פ"ז: ז מד"א ה"א פ"ז. תנחומא ס"ז: ח ב"ר פ' ס'. תנחומא ס"ז: ט מד"א ה"א פ"ז. תנחומא ס"ז: י לעיל פ' א' סי' נ"א. ספר הישר וילקוט סדר שמות: **פ' י"ב** א תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

פי' שהיו ישראל מצטערים בהבאתם: **היה להן שיסריחו.** כלומר היה להשאר כמו הצפרדעים כדי שיסריחו: **דינן של ישראל.** שהדין עמהם ושהבהמות שלהן: **והחזיקו ידיו כו'.** נראה דצ"ל והחזיקה ידו וע' לקמן בסמוך וכן פירש"י בחומש (ובב"ר פ"ה נתבאר באורך) **מכאן כו'.** כלומר זה ג"כ אחד מהמקומות שהמועט כו': **כסא הכבוד.** דייק השמימה לשמים המיוחד וכתיב השמים כסאי: **שרט לו שריטה.** דייק מדכתיב כעת הכ"ף קמוצה פירוש כעת הזאת ממש מעת לעת: **שלא היה כמוהו כו'.** דאל"כ הל"ל במצרים לא היתה כמוהו כעין שדרשו

ונתן

פרשה יב (א) [מורה דרך לפרעה] ר' ברכיה בעל המאמר זה ס"ל שאין ה' נועל דרך תשובה לעולם. ופי' ויחזק ה' את לב פרעה הוא מה שנתן לו ה' נדדים לתלות בהן המכה כדי שיוסר המורך מלבבו

ענף יוסף

פרשה יא (ז) [שלא חזר בה' מכות הראשונות] ק' הא אמר לעיל שקודם לסתלקת הערוב חטב להתפלל והקב"ה מנע ממנו. וי"ל דמ"מ לא רצה לשוב לגמרי מפני ה' לשלח את ישראל. אלא הכיר יכולת ה' אשר היה כופר בו מתחלה לומר לא ידעתי את ה' ובקש לבא לפניו בתפלה ותחנונים שיעתר לו למחול עונו. ושיחזיק את ישראל בידו. אבל עתה אפי' שירצה לשוב לגמרי לקיים דברי ה' אמר ה' להכביד את לבו. והא דהמתין עד ה' פעמים. והלא די בג' פעמים כדלקמן פ' י"ג וי"ל שגם כאן בשני מכות הראשונות החרטומים החזיקו את לבו. אבל בכנים הודו שמהקב"ה היתה זאת והסכימו לשלח את ישראל. ופרעה מעצמו הכביד את לבו בכנים וערוב ודבר. לכן בשחין הכביד הי"ת את לבו שלא ישוב עוד:

עץ יוסף

שכוונתו היתה שילכו מכאן מהלך ג' ימים ושם יזבחו זבחי צדק. ולא ישובו לעולם בדרך הזה. אלא שהם הטעו את עצמם ונתן להם מקום לטעות [ת"נ]: **מהו הנה** דהא מיותר הוא תיבת הנה ועוד קשה קראי אהדדי. דמדכתיב הנה אנכי יוצא מעמך משמע שתכף ליציאתו יתפלל. והדר קאמר וסר הערוב למחר. ומשני כי התפלה היתה מיד כדי שיסור למחר. ותיבת הנה מורה על זריזות ומהירות משה כי תכף ומיד בצאתו יתפלל כדי שיסור למחר אבל להסיר באותו יום לא היה יכול להתפלל כי באותו יום היה יום תשלום המכה כדלעיל: **למה הביא** עליהם ערוב. דמדה כנגד מדה בעינן כדלעיל פ"ט: **מצירין בהם** אפילו בהבאתן (שהם המזיקים) זולת לער לידה. וזהו למ"ד מלמטן היינו דובים ואריות: **שלא היה בהם** הנאה בעורותיהם. כ"ל משא"כ בערוב דכתיב לא נשאר עד אחד (אבל לא מתו) כדי שלא יהנו בעורות: **היה להם** שיסריחו. כלומר הוה ליה להמיתם ולהניחם שם כדי שתבאש הארץ כמו שעשה בצפרדעים כדלעיל פ"י. ומ"מ רבי נחמיה מאי משני דגם במיתת העופות הנאה גדולה בבשרם ובנוצותיהם. וכן אמרו לעיל פ"י סי' ו' וימותו הצפרדעים לפי שלא היה להם שום הנאה בנבלתם ובעורן לכך מתו. והא דלא קאמר שהי' הנאה בבשרם ובעורותיה'. לפי שיש חיות שאין שום הנאה בבשרם ולכך נקט עורות שמכל עורי החיות יש הנאה [ת"נ]: (ה) **למה הביא** עליהם דבר. דמדה כנגד מדה בעינן כדלעיל פ"ט: **רועה יפה** זה הדבר כמד"א מות ירעם: **מהו ולא ימות** מכל לבני ישראל דבר. פי' מה דבר ומאי אתא לרבויי וקאמר אפילו לא היה לישראל אלא תרעומת דברים בעלמא. שהיה הישראל אומר שיש לו חלק בה. דדבר משמע כל אשר לבני ישראל לד טענה ותשובה לגד: **ובכך ידעו** דינם של ישראל. ר"ל שידעו שהדין עם הישראל בטענתו. ומחזירים להם. משום שאם אין טענתו אמת ואין לישראל חלק בה. היתה מתה ש"מ שטענתו אמת שיש לו חלק בה: **מהו עד אחד** פי' מהו עד דמשמע אפי' האחד אינו שלם ועז"א שאפי' לא היה לישראל אלא חלק אחד בה כגון שהיה משותף עם ישראל: (ו) **נס גדול** נעשה בשחין משום שמדרך הטבע כמו זר יחשב לזרוק בחפן אחד מה שהחזיקו ד' ידים: **והחזיקו ידיו** של משה. המת"כ ויד"מ גרסו והחזיק ידו של משה. וכדאי' בב"ר פ"ה ע"ש דד' חפנים הוו ושמנה קומצין. דיד אחד נקראת חפן. וחפן הוא ב' קומצין וכתיב מלא חפניכם דמשמע ב' חפנים דמשה וב' חפנים דאהרן. אבל היפ"ת מקיים הנוסח' שלפנינו שבעל המאמר דהכא ס"ל שהזריקה אפשר שהיתה בשתי ידים: **מכאן שמועט** כו' כלו' זה ג"כ אחד מן המקומות שהמועט כו': **שחין למה בא** דמדה כנגד מדה בעינן כדלעיל פ"ט: **לחום** להם חמין. פי' לחום להם הצונן להיות חמין. ולצנן להם החמין להיות צונן. ומסיים במד"א לפיכך הביא עליהם שחין לח כדי שלא ירחצו בין בחמין בין בצונן עכ"ל: **כדי שלא יוכלו** ליגע בגופן. משום דנשתנה שחין מצרים משאר שחין כדאי' בפרק אלו מומין שהיה לח מבפנים ויבש מבחוץ. והלח מיסוד המים וצונן. ויבש הוא מצד האש. כנגד ב' מלאכות שהעבידו בישראל להחם ולצנן. והיה עונשם בזה כדי שלא יוכלו ליגע בגופן לעשות רפואה כי מה שהוא רפואה ללח אינו טוב ליבש ומה שהוא טוב ליבש אינו טוב ללח. וכדכתיב יככה ה' בשחין מצרים אשר לא תוכל להרפא [ת"נ]: **דבר שלא היה בו ממש.** ואינו יכול לזרוק בכח כל כך: **עד כסא הכבוד** פי' דדייק השמימה לשמים המיוחדים. וכתיב השמים כסאי [מת"כ]: **שהחזיקו** ידו של משה. לפי גירסת היפ"ת ברים סימן זו צ"ל כאן שהחזיקו ידיו של משה: **ופזרו** **על כל ארץ מצרים** והיה לאבק על כל ארץ מצרים משמע ליה שאבק הנעשה מהפיח היה מתפשט בכל ארץ מצרים: **ויקחו את** פיח הכבשן וגו' פורח באדם ובבהמה. כצ"ל [מת"כ] וכוונתו שלא נחשב שכן כתיב בפסוק פיח הכבשן פורח כו'. דהא באמת יש הרבה מלות בין מלת הכבשן למלת פורח. ע"כ הוסיף מלת וגו' אחר מלת הכבשן: **מהו פורח** שלקו בצרעת. דשמי וכתב שחין אבעבועות פורח משמע שבא להפריד מלת פורח מאבעבועות לומר שמלבד אבעבועות היה פורח צרעת: **כד"א ואם פרוח תפרח** אע"ג דהתם לשון נקבה והכא לשון זכר לא קשה כי מלינו כן רבים: **למה לא** יכלו לעמוד לפני משה. פי' למה היה להם זה העונש שהיה השחין בהם עד שלא יכלו לעמוד לפני משה. וקאמר שזה היה להם בעונש מה שקטרגו על משה. אבל לולא זאת לא היו רוצים החרטומים ללקות אחר שהכירו שהוא מעשה אלהים ואמרו אל פרעה אצבע אלהים הוא: **כדי שימות** משה. שראו שע"י מים ילקה כו' כדלעיל פ"א וגם עלתם בעת שהסיר העטרה כו' אי' ג"כ התם. ובזה ניחא למה דוקא הורה זה בזו המכה. הוא לפי שהשחין היה מיסוד המים ומיסוד האש. והם גזרו על משה להשליכו למים וגם ע"י עלתם בעת שהסיר העטרה ובחנו חכמתו ע"י קערה של גחלים וכוה לשונו באש: (ז) **כיון שראה** הקב"ה שלא חזר. דעד השתא כתיב ויחזק לב פרעה או והכבד את לבו. או ויכבד פרעה את לבו. או ויכבד לב פרעה. ומהשתא כתיב ויחזק ה' את לב פרעה בכלן. ואע"ג דבברד כתיב ויחזק לב פרעה. כתיב בתריה כי אני הכבדתי את לבו. משום שבברד הכביד לבו מעצמו והיינו דכתיב שם ויוסף לחטוא. ושוב בקש לשוב והכביד ה' את לבבו:

פרשה יב (א) **הה"ד הן אל ישגיב בכחו** כו' שמתחלה אמר הנני שולח את כל מגפותי משמע שרוצה לשפוך עליו חמה עזה. והדר אמר שלח העז וגו' שמיפלו באופן שינצל מהמכה. לזה אמר אחד אלהינו שמעצים כח הצדיקים ומורה דרך לרשעים ואינו חפץ בהשחתתם אע"פ כשבא לשפוך עליהם חמה אפו ופותח להם אזן. ואמר לשון אחדות אחד אלהינו לומר שאף כשרוצה להנקם מרשעים דעה אחת יש לו יתב' להצדיקים כמו שמעצים כח הצדיקים: **שהוא מורה דרך** לעשות תשובה. דלעיל ממקרא זה משתעי קרא' בתשובה דכתיב ויאמר כי ישובון מאון אם ישמעו ויעבודו וגו' ובמקום אחר הוא לשון הא"גדה כן. מי כמוהו מורה שמורה דרך לרשעים קודם אבודן. ואם אינן שבים מאבדן מן העולם שנאמר אם ישמעו וגו'. ואם לא ישמעו בשלח יעבורו כו': **שהשגיב הקב"ה** כחו ללכת בשליחותו. כי טורח גדול היה לו לילך לפרעה כדאי' בד"ה דמשה וא"כ לא היה יכול לעמוד בשליחותו אילו לא השגיב כחו בסייעתא דשמיא: **שכן כתיב** השכם. כלו' שהוצרך להוסיף לו כח וגבורה לעמוד בזריזות בהשכמה. ולילך בפלטין של פרעה כי פרעה היה נשמט ממנו כדלעיל פרשה י"א ומ"ש ולהתיצב לפני פרעה היינו לעמוד כנגדו לדבר לו קשות בלי פחד: **נמנע שלא לצאת** פי' לצאת ליאור. אבל עכ"פ היה רוצה לילך מפלטין שלו למקום נסתר דהא מסיים לך אצלו בהשכמה עד שלא יצא מביתו: (ב) **אי רשע** כו' ר"ל לא שכבר שלחתי דא"כ מאי בעבור זאת העמדתיך [רא"מ]: **למוד ממכת** הדבר כו' אילו הייתי משלחו עליך כו'. שזה דכתיב ואך אותך ואת עמך בדבר. פי' בדבר הידוע והוא אשר הרגתי בו המקנה שלכם כן הייתי הורג כולכם עמהם: **הה"ד ואולם בעבור זאת** העמדתיך. פי' העמדתיך אז: **כמסילה** שהכל דשין עליה. כ"ה לשון מסתולל גם ע"פ דקדוק: (ג) **שרט לו** שריטה כו'.

להראות

ולא במצרים. אינו אומר ולא יהיה כמוהו כמו שאמר במכת בכורות וכמוהו לא תוסיף. אשר לא היה כמוהו כלומר לשעבר לא היה אבל עתיד להיות להבא אימתי בימי גוג ומגוג. הה"ד (איוב לח) אשר חשכתי לעת צר ליום קרב ומלחמה וכה"א (יחזקאל לח) ונשם שוטף ואבני אלגביש. ועתה שלח העז את מקנך. בא וראה רחמיו של הקב"ה אפי' בשעת כעסו ריחם על הרשעים ועל בהמתם. לפי שמכת הברד לא היה משלחה עליהן אלא על יבול הארץ והיה מזהירן שישמרו עצמן ואת בהמתם כדי שלא ילקו בברד. הירא את דבר ה' מעבדי פרעה. ארז"ל ב זה היה איוב. ואשר לא שם לבו. זה היה פרעה ועמו: (ד) ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על השמים. הה"ד (תהלים קלה) כל אשר חפץ ה' עשה וגו'. ג אמר דוד אע"פ שגזר הקב"ה (שם קטו) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. מלה"ד למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי. כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. כשבקש ליתן התורה בטל גזרה ראשונה ד ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים. ואני המתחיל שנא' (שמות יט) וירד ה' על הר סיני וכתיב (שם כד) ואל משה אמר עלה אל ה' הרי כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ וגו'. כמו כן כשבקש אמר (בראשית א) יקוו המים וגו'. וכשבקש עשה את היבשה ים ותהום שנאמר (עמוס ה) הקורא למי הים ואומר (בראשית ז) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום. וכשבקש עשה את הים ותהומות יבשה שנא' (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ואומר (תהלים קו) ויוליכם בתהומות כמדבר. וכן במצרים במשה שהיה בארץ נתן לו רשות לשלוט במעשה שמים שנאמר ויאמר ה' אל משה נטה ידך על השמים וגו': (ה) למה הביא עליהם ברד. ה לפי ששמו ישראל נוטעי כרמים וגנות ופרדסים ואילנות לפיכך הביא עליהם ברד ושבר את הכל. על האדם ועל הבהמה. כיון שראה הקב"ה שלא שמעו לדבריו מה שאמר להם שלח העז אמר הקב"ה כדי שיבא הברד על הכל. ויט משה את מטהו על השמים. המכות האלו ו ג' ע"י אהרן וג' ע"י משה וג' ע"י הקב"ה ואחת ע"י כולן. דם צפרדע וכנים שהיו בארץ ע"י אהרן. ברד ארבה חשך ע"י משה לפי שהן באויר שכך שלט משה בארץ ובשמים. ערוב דבר מכות בכורות ע"י הקב"ה. ושחין ע"י כולן: (ו) וה' נתן קולות וברד. ז כל מקום שנא' וה' הוא ובית דינו של מעלה. נאמר (בראשית כא) וה' פקד את שרה הוא וסנקליטין שלו. וה' נתן קולות וברד הוא וסנקליטין שלו. ותהלך אש ארצה. נדונו כמשפט הרשעים בגיהנם היה יושב נכוה בברד עומד נכוה באש. ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד. נס בתוך נס. ר' יהודה ור' נחמיה ח ח"א כפרטתא דרומנא דחרציניתיה מתחמיא מלגיו. וח"א כהדין עששיתא דמיא ומשחא מתערבין כחדא ונורא דליק מן גויהון. משל למה"ד לב' לגיונות קשין שהיו נלחמין זה עם זה. לימים הגיע זמן מלחמתו של מלך ועשה המלך שלום ביניהן ועשו שליחות המלך ביחד. כך אש וברד צהובין זה לזה. כיון שהגיע זמן מלחמתה של מצרים עשה הקב"ה שלום ביניהם והכו במצרים הוי ויהי ברד ואש מתלקחת. מהו מתלקחת מת לקחת לאחר שהכהו הברד לוקחו האש ושורפו. ויך הברד בכל ארץ מצרים. ט ירד הברד והיה עשוי אנבטאות אנבטאות ומסבב את מקניהם ולא היו יכולים לצאת. והיה המצרי מביא את המאכלת ושוחטם והעוף יורדת עליו מלמעלה ואוכלם שנא' (תהלים עח) ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים מהו ומקניהם לרשפים אלו העופות כד"א (איוב ה) ובני רשף יגביהו עוף. ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר (מדרש תהלים) (תהלים עח) יהרוג בברד גפנם ושקמותם בחנמל. ר' יהודה בר שלום אמר מהו בחנמל בא נח מל. י ור' פנחס אמר יורד כפילקין וקוצץ את האילנות. רק בארץ גשן וגו' למה ניצלה לפי שפטרונה עומד עליה הה"ד אשר שם בני

יד יוסף ב ת"י. וזוהר בשלח דף נ"ג. ירושלמי פ' ד' דסוטה. זוהר סדר נח דף ל"ד: ג ילקוט תהלים רמז תתע"ג. תנחומא ס"ז: ד עי' דב"ר ריש פ' האזינו: ה מד"א ח"א פ"ז. תנחומא ס"ז: ו עי' סוף פ' ט"ו: ז ב"ר פ' נ"א. ויק"ר פ' כ"ד. במד"ר פ"ג. חזית פ"א. תנחומא ס"ז. ירוש' פ"ק דסנהדרין. זוהר נח ובא דף ל"ז. ופקודי דף רכ"ז. וירוש' ברכות פ"ט: ח במד"ר פי"ב. שהש"ר סוף פ"ג: ט שוח"ט מזמור ע"ח: י שוח"ט מזמור ק"ה:

ענף יוסף

מלבבו ויפאר על טבעו וידעי כי אין תשובתו גמורה (יפ"ת): (ג) [ואימתי בימי גוג] וכא דלא קאמר בימי יהושע דכתיב רבים מתו מאבני הברד. כי לא היה כבד כשל מצרים. ועוד דלא היה בו אש כדהכא דכתיב ואש מתלקחת בתוך הברד. אבל של גוג ומגוג משמע דהוא כבד מאד דכתיב וגשם שוטף ואבני אלגביש וכתיב ביה אש וגפרית (יפ"ת): (ד) [למלך שגזר ואמר בני רומי כו'] כי אין ספק שהשנוי הוא לפי הצורך הזמן כשראה שראוי לגזור שלא יעלו גזר. וכשראה עת בא תועלת מערובם בטל הגזירה הקודמת

מתנות כהונה

ונתן בידה דמרבינן כל היכא דאיכא ברשותה מדלא כתיב ובידה יתננה במס' גיטין ר"פ הזורק: כדי שיבא הברד כו'. פי' כדאי והגון הוא שירד על הכל מאחר שאין מאמינים לחוס על עצמם ועל בהמתם: ושחין ע"י כולן. כדלעיל פ' י"א: הוא ובית דינו. במדרש חזית (א' י"ד) דייק ליה מדכתיב וה' דבר עליך רעה והלא ה' הוא מדת רחמים אלא הוא ובית דינו. וכן הוא בב"ר כ"ג והוא בירו' דברכות: סנקליטין. פי' הערוך שרי יועציו: היה יושב. המצרי וכן הוא בתנחומא בהדיא: היה יושב כו' שהברד היה למטה והאש למעלה שנא' והאש מתלקחת בתוך הברד וכן הוא בתנחומא: כפרנותא דרומנא כו'. כקליפה של רימון שהגרעין נראות מבפנים ובפ' נשא דף ק"ז ע"ב פירשתיו: צהובין. נראין בפנים רגזמיות זה לזה: מתלקחת בתוך האש לקחו והלקהו לאחר שמת כבר במכת הברד: אנבטאות. הבנתי בילקוט תלים שהוא גדר וכותל: ולא היו יכולין. הבהמות לצאת: ושוחטה כדי להאכילו לבני ביתו כ"ה בילקוט תלים: בא נח מל בא בנחת וכרת הכל ובשוח"ט גרס בא חן מל ור' פנחס סבר שירד בחזקה: כפלקין. דבר הכורת אותם ואוסר בחזקה וע' ערך פלק ובתנחומא ובערוך גרס פילכין וסי'

עץ יוסף

להראות לו כי נביא ה' הוא. ולרגע שיאמר לא ישונה על רגע אחרת. מה שא"כ כל החכמים והחרטומים יכולין לעשות כן. ודייק מדכתיב כעת הכ"ף קמוצה פירושו כעת הזאת ממש מעת לעת: לומר לך שלא היה כמוהו בעולם ולא במצרים. דמפרש שתיבת במצרים סמוך ודבוק למעלה לממטיר. וסרסהו ודרשהו. וה"ק כי כעת מחר אני ממטיר ברד במצרים אשר לא היה כמוהו בכל העולם. משום דליכא לפרש שיהיה דבוק לאשר כמוהו. ויהיה פירושו אשר לא היה כמוהו במצרים אבל בכלל העולם היה. א"כ מאי למען ספר שמי בכל הארץ. דהא בכל אפסי ארץ לא יהיה הידוש כל כך שכבר היה כן לעולמים ועיין ברבינו בחיי וביפ"ת: אימתי בימי גוג ומגוג אבל א"א לפרש אבל עתיד להיות באי זה זמן. כי ברד כזה לא ירד אלא בגם מאת ה' ואילו היה כן א"א דשתיק מיניה קרא בדברי נביאים כי לא יעשה ה' אלהים דבר וגו': אשר חשכתי לעת צר כו'. פסוק זה מחובר לפסוק הקודם לזה שאמר הקב"ה לאיוב הבאת אל אוצרות שלג ואוצרות ברד תראה אשר חשכתי לעת צר ליום קרב ומלחמה. פי' אשר מנעתי אותם מלהורידם במצרים ושמרתים להורידם ביום קרב ומלחמה הוא מלחמות גוג כדלעיל פ"ט: וכה"א ונשם שוטף כו' אריפא דקרא סמיך ונשפטתי עמו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגבים: בא וראה כוונתם לארץ מאחר שכוונתו היתה להכותו למה אמר שלח העז: ריחם על הרשעים והא דלא ריחם בשאר המכות. משום דמכה זו נשתלחה להכות ולשרוף את כל עשב השדה לבלתי ישאר להם שריד לאכלו לפי ששמו ישראל נוטעי כרמים כדלקמן. אבל להרוג אדם ובהמה לא נגזרה כדמסיים. אלא אגב מי שהי' בשדה נהרג. וא"כ אף שהיה הדין נותן לבלתי נתון להם עצה לאסוף את המקנה לבית. אלא שהקב"ה רחמן נהג עמם ברחמים ואמר שלח העז את מקנך כו' אבל שאר מכות היו משמשים למה שנשתלחו: זה היה איוב. מדכתיב הירא בה"א הידיעה משמע הידיע וס"ל כמ"ד בב"ר פ' נ"ד שהיה איוב מעבדי פרעה. ואיוב לאו דוקא אלא איוב וכל הנמשכים אחר עצת איוב שהיה מורה להם דרכי יראת ה' קרי להו איוב: (ד) הה"ד כל אשר חפץ ה' עשה. משום דקאמר נטה ידך על השמים ולא קאמר לשמים משמע ליה על השמים ממש דהיינו שהשליטו על השמים שיוריד הברד במאמרו וזה קשה על הדעת קצת שיהיה ילוד אשה שולט על השמים. להכי מייתי הכא האי דרשא והיינו דמסיים וכן במצרים במשה כו': אע"פ שגזר הקב"ה השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם כל אשר חפץ ה' עשה משל. כצ"ל [יפ"ת] ופי' שגזר הקב"ה ואמר השמים שמים לה'. שהשמים יהיו מיוחדים לה' להיות שכינתו בהם ולא ירד מהם. ולא אחד מהיושבים שם יפרד ממנו לרדת למטה לארץ. והארץ נתן לבני אדם שיהיו עליה ולא יעלו למעלה. דאל"כ פירושו. מאי קאמר והלא גם הארץ לה' היא כדכתיב לה' הארץ ומלואה: ובני סוריא לא יעלו לרומי. לימים בקש המלך לישא אשה מסוריא. עמד ובטל הגזירה ואמר מכאן ואילך ירדו בני רומי לסוריא ויעלו בני רומי לסוריא ואני אתחיל. כך כשברא הקב"ה כו'. כן גיר' בעל העקידה בשער מ"ד. וכן באמת גירסתו ראוה לפי הנמשל. והמשל למלך שבקש לישא אשה פירש שם בעל העקדה כי כן קבלו ישראל עליהם ביום ההוא לאהבה את ה' וללכת בכל דרכיו ולדבקה בו כמו שהכלה מקבלת עליה עבודת החתן ואהבתו ויחודו: בטל גזירה ראשונה אגדה זו פליג אר' יוסי דפ"ק דסוכה דאמר מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלה משה ואליהו למרום ע"ש ובהדיא אשכחן במכילתא דהא דר' יוסי במחלוקת היא שניה ע"ש: כשבקש עשה ים יבשה כו'. ובזה הדרוש מפרש כל המקרא דכל אשר חפץ וגו' דעשייתו חפצו בארץ הוא בהפוך ים ליבשה ויבשה לים. ועשיתו כל חפצו בשמים היינו מעלה נשיאים מקצה הארץ ר"ל שהעלה את משה רבינו לשמים. ופי' נשיאים הוא לשון עננות ואנשי מעלה: לשלוט במעשה שמים. שהוא שהברד שיורד מהם וכמ"ש בפ' אין דורשין ומכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד כו': (ו) הוא ובית דינו בחזית פ"א דייק לה מדכתיב וה' דבר עליך רעה. והלא ה' בכ"מ הוא מדת רחמים. אלא הוא ובית דינו. וע' ב"ר פ' נ"א סי' ג': הוא וסנקליטין שלו פי' ב"ד שלו [ערוך] הסכימו שתפקד שרה אע"פ שנחקה: קולות וברד הוא וסנקליטין שלו. משום דממכת שחין ואילך החזיק ה' את לבו ויראה ח"ו שלא כדין הביא עליו המכות שאחר שחין. לכן אמר שעמד בדין והסכימו בית דינו של מעלה ולכן כתיב בברד ובארבה ובמכת בכורות וה' לומר שהוא ובית דינו הסכימו ואף שבחשך לא נכתב בתורה וה' הביא חשך. הא אי' לקמן ריש פ' י"ד שנמלך במלאכים ג"כ: כמשפט הרשעים בגיהנם שנידונין באש ובשלג כדאי' בתנחומא סדר ראה ובמדרש משלי: היה יושב המצרי: נכוה בברד שהברד היה מלמטה. והאש למעלה ממנו כדרך האש שעולה למעלה. וכדאיתא במכילתא שגלשה טפחים התחתונים היה ברד ושלשה טפחים העליונים היה אש ע"ש. ובברד גופיה היה ג"כ אש כדאמר בסמוך לר"י ור"נ. ולכן כשיושב ויגע בברד יכוה מהאש שעל הברד או מהאש שבתוך גרגיר הברד שימס בשבתו עליו. וכשעומד נכוה באש היינו בהאש של השלשה טפחים העליונים: נס בתוך נס א' שירדה האש למטה הפך תנועתה כדכתיב ותהלך אש ארצה. ועוד שנתערבה עם הברד שהוא מים כר' יהודה וכר"נ לכל חד כדאית ליה: כפרטתא דרומנא ס"ל שהברד היה ככלי וכרתק לאש. ואש היה דולק בתוך הברד. וטעמו מדכתיב ויהי ברד והאש מתלקחת בתוך הברד. ולכך מדמהו לגרעין הנראה בפנים בתוך הקליפה וכמו שכתוב הערוך שבקליפה של רימון הפנימית הגרגרין נראין מתוכו. ונמצא שהאש מבפנים והברד מקיפו מבחוץ. ויש בזה גם נוסף על השני נסים הנ"ל שהאש בתוך הברד הפך הטבע שיסוד האש מקיף ליסוד האויר וליסוד המים. וכאן המים מקיפין האש: עששיתא שקורין לאמפ"ע: דמיא ומשחא מתערבין כחדא שהמים והשמן מעורבין יחד. כן היה האש והברד פתוכין זה בזה כלומר מעורבין כמערב גרעיני ארעונים זה בזה. או שהעירוב היה בגרם הברד שחלקי האש וחלקי הברד יתקבצו להיות לגוף אחד ומקצתו של זה ושל זה מבית ומחוץ: צהובים זה לזה נראין בפנים רגזמיות זה לזה: לאחר שמכהו הברד לקחו האש ושרפו. כי אחר שפעל בו הברד והקור לא היה ראוי בטבע להשרף באש כי זה הפך זה. מ"מ שניהם פועלים יחד פעלתם במצרים ולא יגגד זה פעולת זה: אנבטאות כמו אמבטי. דהיינו בריכת מים [יפ"ת]. וזה לשון מוסף הערוך המפרש פירש כתלים ואנטיכאות בלשון יוני כתלים וחומות: המאכלת פי' הסכין: ושחטה כדי להאכילה לבני ביתו כדאיתא בשוח"ט כיון שבא הברד נעשה ככותל זה מפני אחו האי ויסגר לברד בעירם (ור"ל שדרים ויסגר מלשון סגירה ונעילה שהיה הברד מוטל בפניהם ככותל) ולא היו יכולים להלוך. והיה המצרי אומר אוי לו לאותו האיש. מה עשה נוטלה ושוחטה להאכיל בניו ממנה. כיון ששחטה היה נוטל בשרה על כתפו והיה העוף יורד וחוטפה מעל כתפו כו': במדרש תהלים כו' הביא זה כאן לפרש עץ השדה שבר דכתיב הכא דלא שברון כפשוטו מחמת הכאת הברד כמרגמת אבן. אלא ע"י קציצה כי הברד היה חד וקוצץ כגרזן: בחנמל בא נח מל. דריש בחנמל בשלשה מלות כאילו כתוב בא חנה מל. ופירושו שבא הברד ונח על האילנות וכרת אותן. ומל מגזירת כלין ימל וימל: יורד כפילקין פי' כגרזן. ואיהרוג בברד גפנם קאי דמשום דלא אשכחן לשון הריגה בצומח. מפרש דמשום דהוה כגרזן הקוצץ וההורג אפקיה בלשון הריגה. ועיין בשוח"ט: לפי שפטרונה עומד עליה הה"ד אשר שם כו'. האי אשר הוא כמו בשביל שבני ישראל שם וכדמפרש

בני ישראל לא היה ברד: (ז) וישלח פרעה וגו'. מהו שאמר חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. לפי שהקב"ה א"ל ועתה שלח העז הוא עשה צדקה עמהם שהיה מזהירם. והוא ועמו הרשעים שלא שמו לבם לדבר ה' והניחו אנשיהם ומקניהם בשדה ומתו כולן. העתירו אל ה' וגו' ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש את כפי. מכאן שלא היה משה חפץ להתפלל בתוך מצרים יא לפי שהיתה מטונפת בגלולים ובשקוצי' ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים. לא תהא סבור שאיני יודע מה את עתיד לעשות אחרי כן אלא יודע אני שלא תתיראו מן המקום אחר כן כמו שלא הייתם יראים ממנו קודם לכן אבל כדי שתכיר גדולתו של הקב"ה אני אעשה: (ח) והפשתה והשעורה נכתה כי השעורה אביב וגו' והחטה והכסמת לא נכו כי אפילות הנה. יב מהו כי אפילות הנה ר' פנחס ור' יהודה ב"ר שלום. ר' פנחס אומר מהו כי אפילות פלאים עשה הקב"ה בהם. ר' יהודה אומר לקישות היו. א"ל ר' פנחס והלא כתיב ואת כל עשב השדה הכה הברד ואתה אומר על שהיו קטנות לא נוכו אלא פלאים עשה הקב"ה בהם. ויצא משה מעם פרעה את העיר. שעדיין היה בתחום העיר מיד לא שהה להתפלל עליהם אלא ויפרוש כפיו אל ה' וקבל הקב"ה תפלתו. ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה. תלאן ברפיון. יג ואימתי ירדו בימי יהושע על האמוריים שנא' (יהושע י) ויהי בנוסם מפני ישראל וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים. והשאר עתידין לירד בימי גוג ומגוג: (ט) וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקולות ויוסף לחטוא. יד כך הם הרשעים כל זמן שהם בצרה הם מכניעים עצמן משהצרה עוברת חוזרין לקלקולן. וכן נבוכדנצר בזמן שהיה בצרה היה מקלס להקב"ה שנא' (דניאל ד) כען אנה נ"נ משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעבדוהי קשוט וגו'. וכיון שראה עצמו בגדולה התחיל מתגאה (שם) ענה מלכא ואמר הלא דא היא בבל רבתא די אנה בניתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי. אף פרעה עשה כן וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקולות ויוסף לחטוא וגו':

סדר בא

פרשה יג

(א) **ויאמר** ה' אל משה בא אל פרעה וגו'. הה"ד (משלי כ"ז) כובד אבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם. שאל אבנימוס הגרדי את רז"ל א"ל הארץ היאך נבראת תחלה אמרו לו אין אדם בקי בדברים אלו אלא לך אצל אבא יוסף הבנאי. הלך ומצאו שהוא עומד א על הקרויא. א"ל שאלה יש לי לשאול אותך. א"ל איני יכול לירד מפני שאני שכר יום אלא שאל מה תבקש. א"ל היאך נבראת הארץ תחלה. א"ל ב נטל הקב"ה עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשה ארץ וצרורות קטנים שהיו בעפר נעשו הרים וגבעות שנא' (איוב לח) בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו. וברור הוא הדבר באזני בני אדם שנא' כובד אבן ונטל החול. מהו כובד אבן מי שהוא רואה את ההרים ואת הגבעות אינו אומר היאך ברא הקב"ה את אלו. מהו ונטל החול אלא החול שהמים עומדים עליו למעלה והוא נתון מלמטה והוא נושא אותם. אמר הקב"ה יקרה היא בעיני בני אדם ורואין כאילו יגיעה הוא לפני ואינה יגיעה שנא' (ישעיה מ) לא ייעף ולא ייגע. במה אני ייגע במי שהוא מכעים לפני בדברים בטלים כד"א (מלאכי ג) הוגעתם ה' בדבריכם הוי וכעס אויל כבד משניהם: (ב) ד"א כובד אבן. אמר הקב"ה כיבדתי את ישראל בעולם שנקראו אבן כמה דתימא (בראשית מט) משם רועה אבן ישראל. ונטל החול. אלו ישראל שנמשלו לחול שנאמר (הושע ב) והיה מספר בני ישראל כחול הים שנטלתי אותם בעולם ואמרתי (זכריה ב) כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו. ר' יהושע אומר ג תקון סופרים הוא עיני כתיב. ועמדו והכעיסו לפני ובקשתי לכלותן ולהשליכן מעל פני ואמרתי בשביל פרעה הרשע ד שלא יאמר לא היה יכול להצילן ועמד עליהן

יד יוסף יא זוהר בא דף ל"ה: יב תנחומא ס"ז: יג זוהר בשלח דנ"ג. ברכות נ"ד: יד תנחומא סוף ס"ז: **פרשה יג** א פי' היה בונה קרו לבית: ב מדרש כונן פ"ב. ז"א רות. ב"ר פ"א סי' ט'. פדר"א פ"ג: ג ב"ר פ' מ"ט. במד"ר פ"ב. לקמן פ"ל. תנחומא ומכילתא בשלח: ד כמ"ש ביחזקאל כ'. ואמר לשפוך חמתי עליהם וגו' ע"ש:

מתנות כהונה

ופי' בו גרזן בל' יון ובילקוט תליס (חתך) משמע שדברי ר' פנחס מפרש דברי ר' יודא. אך בסוח"ע מזמור ק"ה איתא שעל הגפנים ירד בחזקה כפילקין ע"י שהם (רכים) (רכים) ועל האילנות בא בנחת: כמו שלא הייתם כו'. דייק מדכתיב טרם וק"ל: לקושות. מאוחרות ועדיין לא היו קשין ועומדין בפני הרך ובפני הקשה כמו שפירש"י בסדר זה: ברפיון. פי' הערוך אויר בל' יון וע' בב"ר פ' כ"ב:

הקרויא פי' בנין על הקורה. ה"ג וכובד הוא הדבר וע' לקמן: שנטלתי. הגבהתים וגידלתים כד"א וינטלם וינשאם: עיני כתיב. וקורין עינו ומוסב על האדם הנוגע כתיב עיני ומוסב על הקב"ה

ענף יוסף

שקודמת. וכן ה' משנה לפי הכנת הדור ומעולם לא גזר אדעתא דהכי (יפ"ת): (ח) [פלאים עשה הקב"ה בהם] ונורך שפלא שלא ילקו. הוא לפי שמכה זו לא היתה רק על האילנות לפי ששמו את ישראל נוטעי כרמים גנות ופרדסים כדלעיל. אבל מכת החטה והכוסמת היתה על מה ששמו את ישראל זורעי חטים ושעורה ועל זה בא הארבה לאכלה: שלא

עץ יוסף

וכדמפרש בשביל שפטרונה עומד עליה: (ז) **מהו שאמר** חטאתי הפעם כו'. מפרש דה' הצדיק מילתא אחריתי הוא שמודה שה' עשה עמהם צדקה והוא ועמו חטאו בנפשותם שלא שמעו בדברו ולקו אנשיהם ומקניהם: : **לפי שהיא** מטונפת מגלולים. כדכתיב ובכל אלהי מצרים. והא דכתיב ויאמר ה' אל משה בארץ מצרים. כבר פירש במכילתא חוץ לכרך. והא דקאמר ליה עוד נגע אחד וגו' בעודו בבית פרעה. כבר תירצו הז"ל לקמן פ' י"ח שקפץ עליו הדבור שם מפני כבודו של משה שלא ימצא בדאי שאמר לא אוסיף עוד ראות פניך. ומ"ש כצאתי את העיר כאן ולא אמר כן בצפרדעים ובערוב. תירץ הרמב"ן כי בעבור שהיה פרעה מבקש עתה שיסור הברד מיד. הוצרך משה לפרש לו כי יצטרך לצאת את העיר ואחרי כן יפרוש כפיו אל ה' ויסור בתפלתו. ובאמרי נועם תירץ שאע"פ שהיו קולות וברד בשדה אמר משה שילא שם להתפלל: **אלא יודע** אני שלא תתיראו כו' כמו שלא הייתם יראים כו'. מפרש כי טרם תיראון עוד לא תיראון מעתה כמו שלא יראתם עד עתה: (ח) **פלאים עשה הקב"ה בהן** פירשו אפילות כמו פלאות. כמו כשב כשב. ופי' הנה כמו בהנה והוא חסר ב': **לקישות היו** מאוחרות היו ועדיין לא היו קשים ועומדים בפני הרך ובפני הקשה וכמו שפירש"י בסדר זה: **והלא** כתיב ואת כל עשב השדה הכה הברד שאע"פ שהוא רך הוכה: **אלא פלאים** עשה הקב"ה בהם. משום שבוודאי אחר שהאש מתהלך ארצה היתה מלהטת כל מה שעל פני הארץ ומייבשת ומקפה את הכל. והברד גומר ומשבר ומכלה. וא"כ גם החטה והכוסמת היו ראויים שיוכו ויאבדו כמו שנלקה עשב השדה אלא פלאים עשה הקב"ה בהם [אלשיך]: **שעדיין היה** בתחום העיר. מדכתיב מעם פרעה את העיר משמע דלא יצא רק מעם פרעה דהיינו מעיר מושבו ומיד בתחומו התפלל. והא דלא דרשו זה בקרא דכצאתי את העיר מהתם אין ראייה דמצינו את במקום מן כמו והנני משחיתם את הארץ כמו מן הארץ ודומיהן: **מיד לא שהה** מרוב צדקתו ורחמנותו עליהם: **וקבל הקב"ה תפלתו**. פי' שקבל תפלתו מיד אע"פ שהיה יכול לשהות קצת ולא ימצא משה בדאי בזה כי יהשוב פרעה שעדיין לא נתרחק כל הצריך לו להתרחק ולהתפלל. ודייק זה מדכתיב ויפרוש כפיו וגו' ויחדלו וגו' דמשמע זה אחר זה מיד: **תלאן ברפיון** באויר. ודייק מדכתיב לא נתך ארצה אלמא באויר נשארו. וה"פ דקרא ויחדלו הקולות והברד מלירד ואף מטר לא נתך ארצה כי לא נמוגו והותכו הברד לירד אפילו דרך מטר אלא נשאר כאשר הוא תלוי באויר: **ואימתי ירדו** בימי יהושע כו' והשאר עתידין כו'. כי לא תלאן באויר רק לשמרם לעת מצוא ודייק כן מדכתיב (איוב ל"ח) אשר חשכתי לעת צר ליום קרב ומלחמה ועיין לעיל סי' ג': **אבנים גדולות** סיפיה דקרא אשר מתו באבני הברד: (ט) **כ"ז שהם** בצרה מכניעים עצמן. כי לעולם אין תשובתן שלימה אפילו יודו וישבחו הרבה להקב"ה וכענין נבוכדנצר שאמר אנא נבוכדנצר משבח ומרומם וגו' מתוך הצרה הוא שמכניעים עצמם ולכן משהצרה עוברת תיכף ומיד חוזרים לקלקולם. ולכן אף שפרעה אמר ה' הצדיק לפי שלא היה רק מתוך הצרה ולא מלב ומנפש. מיד כי חדל המטר חזר לקלקולו. ופי' ויוסף לחטוא אינו תוספת בהטא מאשר בתחלה אלא שהוסיף לחטוא כאשר בתחילה קודם הצרה: **וכן נ"נ** בזמן שהיה בצרה. כשהודיע לו דניאל הרעה שתבא עליו. אמר כען אנא נבוכדנצר משבח ומרומם וגו'. ואף על גב שזה הפסוק כתיב בתר שעברו עליו שבע עדנין וחזר בדעתו. דעתם ז"ל שבאמת נבוכדנצר אמר זה בעת צרה הנ"ל. אלא שהכותב הספר כתבו שם להפליג בספור שמו ית' [עי' ביפ"ת]: **וכיון שראה עצמו בגדולה** היינו לפי דעתו שחשב שכבר נמלט ממנה אחר שעברו ירחין י"ב ולא באה:

סדר בא

פרשה יג

(א) **הה"ד כובד אבן** כו'. כוונתו לתרץ למה נאמר לשון הכבדתי ולא נאמר החזקתי כו' ומביא קרא כובד אבן וגו' כמו שיתבאר לקמן בסימן ב' ואגב דריש ליה לקרא באנפי אחריני: **שאל אבנימוס הגרדי** כו' הזכיר מלאכת השואל והנשאל שעם היותם מלאכות פחותות נחשבו דבריהם: **הארץ איך** נבראת תחלה. פי' בתחלת מעשה בראשית. ואין השאלה מאיזה דבר ברא. כי הלא אנו מאמינים שהקב"ה ברא יש מאין והוא אמר ויהי. אלא השאלה היה על הארץ לפי שכל מלאכה שהיא בשוה אלא יש בו גבוה ונמוך. אינו נוי ויפי המלאכה. ולכך הקשה למה נתהוה כן בארץ שנבראת בלי שיווי בכל מקום כי יש הרים וגבעות במקום זה. ובמקום זה בקעה. ובמקום זה יושר ושוה. וזהו דנקט המדרש בסמוך מי שהוא רואה הרים וגבעות כו'. עד שבא יוסף הבנאי והשיבו שמצרורות קטנות שהיו בעפר שמתחת כסא הכבוד כו' וכמו שאבאר לקמן בסמוך [מ"כ]: **נטל הקב"ה עפר** מתחת כסא הכבוד כו'. זהו האומר הוילי שברא הקב"ה שבריאת העולם היה מתחלה על דרך הכלל. ואח"כ על דרך הפרט. כי בתחלה נברא יסוד אחד דק המוכן לקבל כל הצורות הנקרא בפי החוקרים היולי. ובו נכללו כל הברואים ע"ד הכלל. ואח"כ הוציא ממנו מכח אל הפועל כל חלקי הבריאה ע"ד הפרט כל דבר ודבר בפני עצמו דבר יום ביומו. והדברים עמוקים ואין כל מוחא סביל דא וזה מסתרי בראשית: **וברור הוא** הדבר באזני בני אדם. נ"ל וככד הוא הדבר. ולזה כיון בעל מת"כ במה שכתב ה"ג כובד הוא הדבר וע"ל עכ"ל. ור"ל מ"ש בסמוך ויקרה הוא בעיני בני אדם ורואין כאילו יגיעה הוא לפני הוא לראיה על גירסא הנ"ל: **אינו אומר** היאך ברא הקב"ה את אלו. לשון תמיה הוא וכי אינו מתמה ואומר היאך כו'. וכן בנטל החול שאמר אלא החול שהמים כו' הוא ג"כ תמיה. וזה שמסיים אמר הקב"ה יקרה היא בעיני בני אדם. ועל שניהם הוא חוזר שמחמת תמיהתם איך ברא הקב"ה כו' מחליטים בדעתם שעכ"פ יגיעה וטורח גדול היה לו כביכול. אבל באמת אינו כן וכמו שמבאר והולך לא ייעף ולא ייגע. והכל הוא תשובת אבא יוסף לאבנימוס הגרדי: **שהמים עומדים** עליו למעלה כו'. שהחול גבול לים לבל יעברוהו עם היות המים גבוהים (וכמ"ש לעיל בב"ר אוקינוס גבוה מכל העולם) והיה ראוי שיהיו המים נגרים ונשפכים על הארץ [יפ"ת]: **במה אני ייגע** כו'. מפני שהרשעים מאבדין את העולם וצריך ה' לקיימו במדת החסד והחמלה. וקשה בחק היושר להטיב למי שאינו ראוי מפני מדת הדין כנודע [יפ"ת]: (ב) **כבדתי** את ישראל בעולם שנקראו אבן כו' כי העולם נברא בשבילם כדאיתא בב"ר פ"א והם כאבן היסוד ע"ד אבן פינתה. ובמה שנקראו חול בעבורם העולם מתקיים כמ"ש ז"ל מה חול גבול לים כך ישראל הם גבול לעולם. ולכן ה' מכבד ומנשא את ישראל. וקאמר שענין פרעה הכריע יותר משניהם כי לולי פרעה היה ה' מכלה את ישראל ולא יחוש להם: **שנמשלו לחול** ולא קאמר שנקראו חול כמ"ש שנקראו אבן. משום דישראל שמם אבן בהדיא. אבל חול לא נקראו. אלא נמשלו בו לענין ברכה שירבו כחול: **תיקון סופרים** פי' שהכתוב תיקן הדבר מענין הכבוד כסופר זה שמתקן דבר מה וכבר הארכתי בזה בתנחומא סדר בשלח משם תדרשנו: **עיני כתיב** בכל הספרים הכתיב ג"כ עינו ופירושו כמו מי שנוגע בבת עינו הכאב שלו גדול מאד. כן יענשו הנוגעים בכם במכאובות קשים ומרים. ובמכילתא בשלח פ' וברוב גאונך בבבת עינו כביכול כלפי מעלה דבר אלא שכינה הכתוב. משמע מלשון זה דהכתיב הוא ג"כ עינו. ובמדב"ר פ"ד העתיק בפשימות בבבת עינו. ועיין במנחת שי זכריה ב' י"ב: **ולהשליכן** וא"ו של ולהשליכן הוא במקום או להשליכן דהיינו להגלותם ע"ד וישליכם אל ארץ אחרת: **ואמרתי** בשביל פרעה הרשע שלא יאמר כו' כדכתיב למה יאמרו מצריים לאמר ברעה הוציאם וגו' והודה לו הקב"ה למשה כמו שאחז"ל סלחתי כדבריך עתידין לומר: **הוי וכעס אויל**. פי' מה שיכעיסו אותי ואמר מבלתי יכולת ה'. ע"ד לולי כעס אויב אגור: **הוי כי אני הכבדתי** את לבו. פי' שקלתי ומצאתי כובד לבו. והיינו מה שיחשוב לומר מבלתי יכולת כלומר מכריע לגאולת ישראל מכל הסבות וכדרך שאמר וכעס אויל כבד משניהם

עליהן והרגן הוי וכעס אויל כבד משניהם הוי כי אני הכבדתי את לבו: (ג) ד"א כי אני הכבדתי את לבו. הה"ד (דברים ל"ב) אמרתי אפאיהם. מהו אפאיהם אמרתי באפי איה הם. ד"א אפאיהם אמרתי באף שהכעיסו לפני איה הם לא יהיו אלא אשביתה מאנוש זכרם. ומי גרם להן שיצאו משם לולי כעס אויב: (ד) ד"א כי אני הכבדתי את לבו. א"ר יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא היתה ממנו שיעשו תשובה שנא' כי אני הכבדתי את לבו. א"ל ר"ש בן לקיש יסתם פיהם של מינין אלא (משלי ג') אם ללצים הוא יליץ. ה שהקב"ה מתרה בו באדם בפעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא. אף כך פרעה הרשע כיון ששיגר הקב"ה ה' פעמים ולא השגיח על דבריו א"ל הקב"ה אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך. הוי כי אני הכבדתי את לבו. מהו הכבדתי שעשה הקב"ה את לבו ככבד הזו שהיא מתבשלת שניה וארטסים נכנס בתוכה כך נעשה לבו של פרעה ככבד הזו ולא היה מקבל דבריו של הקב"ה הוי כי אני הכבדתי את לבו וגו': (ה) ולמען תספר באזני בנך. גלה הקב"ה למשה מה מכה יביא עליהן וכתב משה ברמז ולמען תספר באזני בנך זו מכת הארבה כמה דתימא (יואל א') עליה לבניכם ספרו. ויבא משה ואהרן וגו' כי אם מאן אתה לשלח את עמי וגו' מהו הנני מביא מחר ארבה בגבוליך. ולא בגבול בני חם וע"ז נאמר (ישעיה כ"ו) כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו וגו'. שבמכת הארבה הכירו עד היכן גבול מצרים. וכסה את עין הארץ וגו' ומלאו בתיך וגו' ויפן ויצא מעם פרעה. מהו כן שראה אותן שהיו פונים זה בזה והיו מאמינים לדבריו ויצא משם כדי שיטלו עצה לעשות תשובה. ויאמרו עבדי פרעה וגו' ויושב את משה ואת אהרן וגו' ויאמר משה בנערינו ובזקנינו וגו' ויאמר אליהם יהי כן ה' עמכם וגו'. מהו רעה נגד פניכם אמר להן דרך הבחורים והזקנים לזבוח שמא הקטנים והטף מי שאומר דבר זה אין דעתו אלא לברוח לא כמה שאתם אומרים דרך שלשת ימים. לפיכך ראו שאותה שאתם מחשבים שיש בדעתיכם לברוח היא תשוב נגד פניכם שלא תצאו מכאן הה"ד לכו נא הגברים. א"ל א"ת לא כן מחשבותינו לברוח א"כ יאמנו דבריכם לכו נא הגברים כי הטף אינן בני עבודה למה אתם צריכין להם אלא כי אותה אתם מבקשים. רעה אתם מבקשים לעשות לברוח אתם חפצים. לפיכך איני שומע לכם לכלום. מיד צוה וגירש אותם משם הה"ד ויגרש אותם מאת פני פרעה: (ו) ויאמר ה' אל משה נטה ידך וגו'. למה הביא עליהן ארבה ו מפני ששמו את ישראל זורעי חטים ושעורים לפיכך הביא עליהן ארבה ואכלו כל מה שזרעו להם ישראל. ויט משה את מטהו וגו'. למה היה הקב"ה נותן זמן למכות מחר ולא היה מביא עליהן מיד. כדי שיחזרו בהן ויעשו תשובה. ויעל הארבה וגו' ויכס את עין כל הארץ וגו' וימהר פרעה לקרוא למשה ולאהרן וגו'. מהו חטאתי לה' אלהיכם ולכם. חטאתי לה' אלהיכם שלא שלחתי את ישראל. ולכם שגרשתי אתכם מפני ושהייתי חושב לקלל אתכם שאמרתי יהי כן ה' עמכם. ועתה שא נא חטאתי וגו' ויצא מעם פרעה וגו' ויהפוך ה' רוח ים וגו'. מהו לא נשאר ארבה אחד. א"ר יוחנן כיון שבא ארבה ז שמחו המצריים אמרו נקבוץ ונמלא מהם חביות. אמר הקב"ה רשעים במכה שהבאתי עליכם בה אתם שמחים. מיד ויהפוך ה' רוח ים חזק מאד זה רוח מערבית וישא את הארבה וגו'. מהו לא נשאר ארבה אחד ח אפי' מה שהיו בקדרות ובחביות מלוחות פרחו והלכו להם. ויחזק ה' את לב פרעה:

פרשה יד

(א) ויאמר ה' אל משה נטה ידך על השמים וגו'. א הה"ד (תהלים ק"ה) שלח חשך ויחשיך ולא מרו את דברו. רבותינו אמרו על שלא קבלו במרות דברו של הקב"ה עליהם. ד"א אמר הקב"ה למלאכים המצריים ראויין ללקות בחשך מיד הסכימו כולן כאחד ולא המרו. מהו שלח חשך ויחשיך. ב למה"ד למלך שסרח עליו עבדו אמר לאחד לך והכהו נ' מגלבין הלך והכהו ק' והוסיף לו משלו. כך הקב"ה יתעלה שלח חשך על המצריים והוסיף החשך משלו הוי שלח חשך ויחשיך. וימש חשך. כמה היה אותו חשך. רבותינו אמרו עבה כדינר היה שנא' וימש החשך

יד יוסף ה וכן הוא ברמב"ם פ"ו מה' תשובה הל' ג': ו תד"א ח"א פ"ז. תנחומא ס"ז סי' י"ד: ז תנחומא ס"ז סי' י"ד: ח ת"י: פרשה יד א תנחומא ס"ז: ב שוח"ט מזמור ק"ה:

מתנות כהונה

הקב"ה כביכול ועי' מזה בפרשת ויצא ותמצא נחת: איה הם. כדמפרש ואזיל לא יהיו: שיצאו. ממצרים: לולי כעס וגו'. כעסו של פרעה כד"א אמר אויב וכדפי' לעיל שלא יאמר לא היה יכול להצילן: וסתם פיהם. של המלעיגים: ואינו חוזר. ואם אינו חוזר: והוא נועל הקב"ה נועל לפניו: שניה. פעם שניה: וארטסים. לא מצאתי פירושו ולפי הענין הוא קושי: עד היכן כו'. שמתחלה היה מחלוקת בין מצרים ושאר אחיו בני חם כוש ופוט וכנען על גבולי הארץ ובמכת הארבה למדו לדק עד היכן היה גבול מצרים שהארבה לא הלכו מן גבול מצרים והלאה וכן הביא רבינו בחיי: מהו כן. למה הלך לו או למה כתב לנו הכתוב שהלך לו: רעה אתם מבקשים. ומלת אותה מוסב על רעה שזכר וק"ל וע' בפירש"י: כדי שיחזרו. לפיכך נתן להם הזמן שיקחו עצה זה מזה ויתנו אל לבם לשוב: ה"ג חזק מאד זה רוח מערבית: על שלא קבלו. המצרים: במרות. ולא מרו פי' לשון אדנות ושררה: מגלבין מכת

עץ יוסף

משניהם. וזה אמר למען שיתי אותותי אלה בקרבו כלומר הכרעתי טענה זו למען לשום אותותי אלה בקרבו לגאול את ישראל: (ג) ד"א כי אני הכבדתי כו'. גם לפי ד"א זה הפי' כמו בראשונה אלא שבראשונה עשה הקדמה מפסוק כובד אבן. וכאן מפסוק אמרתי אפאיהם דהכא בירא מילתא שפי (שהקב"ה מציל את ישראל מפני העכו"ם שלא יאמרו שאין יכולת ביד ה' להציל): אמרתי באפי איה הם. כלומר אתנם באפי כאילו אינם שיאמרו הרואים איה הם כדפרש"י בחומש (והוא מהספרי שם) והוא מ"ש בסמוך לא יהיו אלא אשביתה כו' כלו' לא יהיו בעולם. ואין שום חילוק בין אמרתי באפי כו' ובין מ"ש בסמוך ד"א באף שהכעיסו כו' רק במלת אף על מי הוא חוזר. דלפירוש קמא הוא אף של הקב"ה ור"ל ע"ד כי רגע באפו הוא הרגע שכועס בכל יום ובקש בלעם לקללם אלא שהשם ריחם עליהם אף שלא היו כדאין לכל זה כדאיתא בברכות. ולהדבר אחר האף הזה הוא האף שהעלו ישראל אף ה' בהכעס. וזה היה במצרים ובעגל ובמרגלים שהכעיסוהו. ואילו לא כעס אויב פן יאמר מבלתי יכולת ה' לא היו ניצולים מהאף שהעלו בהשם ב"ה: לולי כעס אויב זה פרעה שנאמר אמר אויב ארדוף שלא יאמר לא היה יכול להצילם: (ד) א"ר יוחנן מכאן פ"פ כו'. שהגם שלא יאמרו המינים שמונע ה' מהתשובה ממש. מ"מ זה יאמרו שאין ממנו רצון וסיוע לסייעו תשובה אחר שמסיר הסבות המביאות אליה מדכתיב כי אני הכבדתי את לבו וגו'. אבל לפי האמת אילו הוה שב בתשובה שלימה לא היה נדחה לשום סיבה. אמנם ריש לקיש דעתו הוא שהקב"ה מנעו ממש מתשובה ועכ"ז אין פ"פ למינים מאחר שבחמשה מכות הראשונות לא חזר לכן יסתם פיהם וידעו כי השאתו בראשונה סבבה לנעול ממנו דרכי התשובה: הוא יליץ ר"ל מדלא כתיב הוא לן. משמע דהוא יליץ קאי אהקב"ה שמסבב ללץ שילוצץ. דילין לאחריני משמע: פעם ראשונה שניה ושלישית. כדכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. וכדכתיב על שלשה פשעי ישראל דדייק מיניה בפרק בתרא דיומא דעד ג' פעמים מוחלין לאדם: כיון ששיגר הקב"ה ה' פעמים. כלומר ששלח שלוחו להתרות בו לא השגיח. שבחמשה מכות הראשונות חזק לבו מעצמו: מהו הכבדתי הא אינו נופל לשון כבדות בלב על הקושי והחוזק: שהיא מתבשלת שניה כו'. פי' באחר שהיא מתבשלת הקושי נכנס בה כן המצריים כל מה שהיה הקב"ה מתרה בהם היו יותר מתחזקים ומכבידים לבם לבלתי שלח את העם [ת"נ]. וזה לשון המעריך פי' שנעשה לבו ככבד שבריאה אחר שנתבשל פעם שניה שהוא מבושל הרבה שנכנס לתוכו ארטסים. וענינו שנתקשה ולא נתרכך: (ה) גלה הקב"ה למשה כו'. מפני שכתוב בא אל פרעה דהיינו להתרות בו במכת הארבה וכדכתיב בדברי משה הנני מביא מחר ארבה. ולא נזכר זה בדברי ה' למשה כנזכר בכל המכות. קאמר שגלה לו הקב"ה למשה וכתב משה זה ברמז בתורה ולמען תספר באזני בנך דהיינו הארבה כדמפרש: בגבולך ולא בגבול בני חם דבגבולך למעוטי מאי דמהיכא תיתי להביא מכות על שאר ארצות אלא בא להורות שבזה היה ניכר גבולם. ועיין לעיל פ"י סי' ב': בני חם לעיל פ' י"א אי' בני כוש. אבל על נוסחא דכאן בני חם קשה כי גם מצרים בני חם. ויש לייסב הנוסחא דכאן כי עם היות כולם בני חם אולי כוש היה נודע בבני חם שפי מהשאר על היותו בנו בכורו: עד היכן גבול מצרים. שמתחלה היה מחלוקת בין מצרים ושאר אחיו בני חם על גבולי הארץ ובמכת הארבה למדו לדק עד היכן היה גבול מצרים שהארבה לא הלכו מן גבול מצרים והלאה [מת"כ]: מהו כן כלומר למה לא נאמר כן באשר מכות ויפן ויצא אלא ויצא לחוד. לכך דרשו שראה אותם פונים. וזהו פי' של ויפן שפנה לראות ולשמוע מהם מה יאמרו זה לזה ושמע מהם שהיו מאמינים לדבריו. לכך מיד יצא כדי שיטלו עצה לעשות תשובה [ת"נ]: מהו רעה כו' פי' מאיזה רעה קא מיירי וקאמר שהוא הבריחה. ונגד פניהם הכוונה שלא יתן להם רשות לצאת. ולא כן דבק למלת רעה ור"ל שאע"כ שרעה בלבבכם די שיהיו הולכים הגברים לבד: מיד צוה ויגרש אותם. שלפי שלא חפץ בשילוחם כלל צוה מיד לגרש אותם. אבל אילו היה חפץ לשלוח הגברים מיהא. היה לו להמתין עד שישיב משה לדבריו שמא יודה בדבר להניח הטף: (ו) למה הביא עליהם ארבה. דמדה נגד מדה בעינן כדלעיל: מפני ששמו ישראל זורעי חטים ושעורים. ולזה היתה המכה זו בזורעים בחטה וכוסמת שלא נכו בברד: ויט משה את מטהו למה היה הקב"ה נותן זמן למכות מחר. מסיפא דקרא דייק דכתיב וה' נהג רוח קדים בארץ כל היום וכל הלילה הבקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה וגו' משמע שיום ולילה אחר הטיית ידו בא הארבה ולא בא מיד בהטיית מטהו משא"כ בשאר מכות שתכף ומיד היתה באה. ומשני כדי שיחזרו בהם ויעשו תשובה. פי' כי הקב"ה בקש להראות לכל העמים את רשעת פרעה שראה את המכה ממשמשת ובאה בהטיית ידי משה ואפ"ה לא חזר בתשובה: למה נתן זמן כו' והא דלא הרגיש בקושיא זו בפסוק הנני מביא מחר ארבה משום דהתם י"ל דעדיין לא הגיע זמן המכה כי היה מתרה בו לאחד מ"ד ז' ימים ולאחד מ"ד כ"ד ימים והיה עומד ביום האחרון של ההתראה והתרה בו שלאחר יום זה תבא המכה עליו. אבל מהטיית מטה את מטהו עד ביאת הארבה נמשך כל היום וכל הלילה קשה למה לא בא מיד: מהו חטאתי לה' אלהיכם ולכם. ולא אמר חטאתי הפעם: ומפני שהייתי חושב לקלל אתכם כצ"ל. וקאמר שהייתי חושב ולא שקלל ממש. כי לא היתה הקללה אלא לפי מחשבתו שלא ישלח אותם ולא טפם. אבל לפי שמעתה מודה לשלחם נמצא שאין כאן קללה. ומכל מקום צריך וידוי שלקללה נתכוין: מהו לא נשאר ארבה אחד. דבשלמא בערוב לא קשה. דהתם איצטריך. דסד"א דפירוש ויסר הערוב שמתו במקומן כמו בצפרדעים דכתיב וסרו מתו שם. להכי קמ"ל לא נשאר אחד. אבל הכא דכבר נאמר וישא את הארבה ויתקעהו פשיטא שכל החיים פרחו. ומה צ"ל עוד לא נשאר ארבה אחד. אלא לרבות אפילו שבחביות: שמחו המצריים לפי שלא היה להם מה לאכול שהבהמות כולם נפלו בדבר ובברד. וירק ועשב השדה אכל הארבה. והאילנות נשברו בברד: נקבוץ ונמלא מהם חביות. יש מגיהים נקבוץ ונמלא מהם חביות וכמו שמסיים ובחביות מלוחות פרחו: מהו לא נשאר ארבה אחד. נראה או דכאן מיותר תיבת מהו או לעיל מיותר תיבת מהו וכך צ"ל לעיל ויהפוך ה' רוח ים וגו' לא נשאר כו' ודו"ק: ויחזק ה' את לב פרעה. לפי הנראה הוא מיותר ואפשר שכוונת המדרש לומר שע"י שפרחו גם המלוחים נתחזק לבו כי חשב כי אולי הארבה אחוזת עינים היה כי לא היה ראוי שהמתים יפרחו:

פרשה יד (א) הה"ד שלח חשך כו' משום דבעי לפרש וימש שהיה בו ממש. מייתי סייעתא מדכתיב שלח חשך דמשמע שהיה חשך שיש בו ממש שלוח עליהם. לא חסר אור המאורות לבד. כי על העדר לא יפול שליחות. וכיון דמייתי ליה לקרא מפרש ליה אגב אורחיה: על שלא קבלו במרות כו'. דאי על החשך שלא המיר דברו של הקב"ה קאי מאי ולא מרו לשון רבים. לזה דרשוהו מלשון מרות ושלטנות וחוזר על המצריים שלא קבלוהו דבר ה' ולא השליטוהו עליהם לקיימם בא עליהם החשך. וה"ה שכל המכות באו עליהם על שלא קבלו דברי ה'. אלא מפני שמשורר הקדיש כאן מכות החשך כתב טעם זה בראשונה: אמר הקב"ה למלאכים כו' שמפני שכל המכות באו עליהם על המאתם כפי מדתם כדלעיל. אבל החשך לא בא עליהם על חטא אלא מפני שלא יראו במיתת פושעי ישראל כדלקמן. להכי הודיעם מתחלה הדברים בטעמם כדי שלא יתקשו בה. והם הסכימו מיד ולא המרו דבריו של הקב"ה ללמד עליהם זכות. ולא מרו קאי על המלאכים שלא המרו דברו של הקב"ה: מיד הסכימו כולם כאחד. והא דלא כתיב וה' הביא חשך לדרוש הוא וביה דינו אפשר שלא רצה הקב"ה להזכיר שמו על הרעה שאינה באה על חטא המוכה: מהו שלח חשך ויחשיך. דכיון דשלח חשך פשיטא שהחשיך: למה"ד למלך כו' נומר שלא יחשוב כי מה שהוסיף החשך על מאמר ה' דבר חטא הוא. לכן אמר שזה דומה למצוה להלקות עבדו שהוספה כי המוסיף יפיק רצון ומפרש ולא מרו שלא נחשב מרו מה שהוסיף החשך משלו: עבה כדינר ט' שהיה בו ממש. דפי' וימש לשון והיה ממשש (כדפרש"י ע"ש) וענין הממשות פי' הרמב"ן כי לא היה החשך

חשך שהיה בו ממש: (ב) ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה. מהיכן היה החשך ההוא. ר' יהודה ור' נחמיה. ג ר"י אומר מחשך של מעלה שנא' (שם י"ח) ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו. ר"נ אמר מחשך של גיהנם שנא' (איוב י) ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים וגו'. אוי לו לבית שחלונותיו פתוחין לתוך חשך שנא' (שם) ותופע כמו אופל אור שלה מתוך חשך. וכה"א (יחזקאל ל"א) ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום. הובלתי כתיב. ר"י בר ר' אמר ד במה הרשעים מתכסים בגיהנם בחשך. חזקיה אמר הגינית הזו במה מכסין אותה בכלי חרס מינה ובה כשם שהיא של חרס כך מכסין אותה בכלי חרס. כך הרשעים שנא' (ישעיה כ"ט) והיה במחשך מעשיהם לפיכך הקב"ה מכסה עליהם את התהום שהוא חשך שנא' (בראשית א') וחשך על פני תהום זה גיהנם. הוי אומר חשך שבא על המצריים מתוך גיהנם היה: (ג) חשך למה הביא עליהן. יתברך שמו של הקב"ה שאין לפניו משוא פנים והוא חוקר לב ובוחן כליות ה לפי שהיו פושעים בישראל שהיה להן פטרונין מן המצריים והיה להן שם עושר וכבוד ולא היו רוצים לצאת. אמר הקב"ה אם אביא עליהן מכה בפרהסיא וימותו יאמרו המצריים כשם שעבר עלינו כך עבר עליהן. לפיכך הביא על המצריים את החשך ג' ימים כדי שיהיו קוברין מתיהם ולא יהיו רואין אותן שונאיהן ויהיו משבחין לחקב"ה על כך. מהו חשך אפלה א"ר אבדימי דמן חיפה אותו חשך כפול ומכופל היה. ו רבותינו אמרו ז' ימים של חשך היו כיצד ג' ימים הראשונים מי שהיה יושב וביקש לעמוד עומד. והעומד ביקש לישב יושב. ועל אלו הימים נאמר ויהי חשך אפילה בכל ארץ מצרים שלשת ימים לא ראו איש את אחיו. ג' ימים אחרים מי שהיה יושב לא היה יכול לעמוד והעומד אינו יכול לישב ומי שהיה רבוץ אינו יכול לזקוף ועליהן נאמר ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים. ז ובג' ימי אפלה נתן הקב"ה חן העם בעיני מצרים והשאילום. שהיה ישראל נכנס לתוך בתיהן של מצרים והיו רואין בהם כלי כסף וכלי זהב ושמלות. אם היו אומרים אין לנו להשאיל לכם והיו ישראל אומרים להן הרי הוא במקום פלוני. באותה שעה היו המצריים אומרים אם היו אלו רוצים לשקר בנו היו נוטלין אותן בימי החשך ולא היינו מרגישין שהרי ראו אותן כבר. אחר שלא נגעו חוץ מדעתינו כמו כן לא יחזיקו. והיו משאילין להן לקיים מה שנא' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. הה"ד ולכל בני ישראל היה אור וגו'. בארץ גושן לא נאמר אלא במושבותם שבכל מקום שהיה יהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחביות ובתיבות ובמטמוניות ועליהם נאמר (תהלים קי"ט) נר לרגלי דבריך וגו'. הרי ו' ימים של חשך שהיה במצרים. והז' של חשך זה יום חשך של ים שנא' (שמות יד) ח ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה. כך היה הקב"ה שולח ענן וחשך ומחשיך למצרים ומאיר לישראל כשם שעשה להם במצרים. ט וע"ז נאמר (תהלים כז) ה' אורי וישעי וגו'. וכן לע"ל יביא הקב"ה חשך על העכו"ם ויאיר לישראל שנא' (ישעיה ס) כי הנה החשך יכסה ארץ וגו': (ד) ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו וגו' ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות. א"ל משה לא תהא סבור שאנו נזבח משלנו כלום אלא גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות שנקריב להקב"ה על שמך וגם מקנינו ילך עמנו. ויאמר לו פרעה לך וגו' ויאמר משה כן דברת. יפה כוונת שלא אוסיף עוד ראות פניך שכן אמר לי הקב"ה כמו שאתה אומר:

פרשה טו

(א) ויאמר ה' אל משה החדש הזה לכם ראש חדשים. הה"ד (שיר ב) קול דודי הנה זה בא (וכל הענין בפרשיות עד עמכם) שנא' (שם) ענה דודי ואמר לי מה את עושה כאן במקום טמאים (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם. קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך. א אמרו לפניו רבון העולמים ת' שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו. א"ל כבר שלמו שנאמר (שיר ב) כי הנה הסתו עבר. מיד גלו הצדיקים את ראשיהם שהיה מכוסה שנא' (שם) הנצנים נראו בארץ. אלו הן שבטו של לוי שהיו צדיקים כולן. ד"א הנצנים אלו הכהנים בני אהרן (דה"א ו) אלעזר בנו פנחס בנו. ד"א הנצנים אלו המלכים דוד ושלמה רחבעם אביה אסא. ד"א אלו הלוים (שם טו) אסף הראש ומשנהו זכריה. כיון שראה הקב"ה כך אמר עת הזמיר הגיע הגיע זמנן של לוים לומר לפני שירים ומזמורים. ד"א עת הזמיר הגיע. כיון ששמע הקב"ה את ישראל שאמרו את השירה אמר קול התור נשמע בארצנו. ב ששמע קולן של ישראל בזכות אברהם שהקריב תור וגוזל. מה כתיב אחריו ג התאנה חנטה פגיה אלו הצדיקים והישרים. והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הבינוניים שעשו

יד יוסף ג תנחומא ס"ז. שוח"ט מזמור י"ח: ד ב"ר פ' ל"ג: ה תד"א ח"א פ"ז· תרגום יונתן. מכילתא ריש סדר בשלח. תנחומא ס"ז סי' י"ד: ו תנחומא כא: ז תנחומא ס"ז סי' י"ד וכא סי' ג': ח תד"א ח"ב פ' כ"א: ט עי' בשוח"ט מזמור כ"ז: פרשה טו א פסיקתא רבתי פ' ע"ו: ב וראיתי מגיה שצ"ל ד"ה ששמע קולן כו' ור"ל שמתחלה מפרש קול התור על קול שירת ישראל. והשתא מפרש קול התור על קול צעקתם במצרים מעוני השעבוד והתור רומז על אברהם. וה"ק קרא קול נשמע בשביל התור. ומפרש עת הזמיר הגיע הגיע זמן של מצרים שיזמרו: ג לעיל סוף פ"א. בשה"ש רבה פ"ב:

מתנות כהונה

מכת הרצועה: הובלתי. הבאתי וע' זה בב"ר פ' ל"ג ובפרשת אמור פרשה שור או כשב וריש במדבר: פטרונין. שררות ושלטנות: ה"ג ג' ימים אחרים מי שהיה. וע' לקמן: לא יחזיקו. בכלים ושמלות שנשאלו להם: כך היה הקב"ה כו'. על הים:

אלה

ענף יוסף

פרשה יד (ד) [שלא אוסיף עוד ראות פניך] היינו לבא לביתך ולראות את פניך אבל אתה תבא לביתי לראות ולקבל פני:

פרשה טו (א) [ויאמר ה' אל משה ואל אהרן החדש הזה לכם ר"ח הה"ד קול דודי הנה זה בא וכל הענין בפרשיות עד עמכם שנא' ענה דודי כו'] לשון זה אין לו שום מובן כלל. אמנם אחר העיון נראה כי המדרש רוצה לדרוש ב' הפסוקים ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. והתחיל לדרוש הכתוב השני בכמה אנפי עד שמסיים (בסוף מכי' ג') הריני מבלים עמהם לכך כתיב החדש הזה לכם עכ"ל. ומשה מתחיל לדרוש הפסוק הראשון ויאמר ה' אל משה וגו' [ואל תשיבני שלא אחר מלת עמכם כתוב ג"כ ד"א החדש הזה לכם כו'. כי באמת הוא ע"ש. וראיה לזה שמסיים לכך נאמר ויאמר ה' אל משה]. ואין זה מדברי המדרש רק שאחד מלומדי המדרש רצה לסמן עד היכן מגיע דרוש הכתוב השני. וכן צ"ל ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' ראש חדשים הה"ד קול דודי הנה זה בא וגו' ענה דודי ואמר לי כו' ובשה"ש רבה נדרש

עץ יוסף

החשך הזה אפיסת אור השמש ששקע שמשם והיה כמו לילה. אבל היה אד עב מאד שירד מן השמים מורגש שהיה בו ממש כאשר הוא לפעמים ביום אוקיינוס כמו שהעיד הראב"ע. ואמר עבה כדינר זהב. והו' ביאור ממשות. ועי' חולין נ"ה בטחול אם נשתייר בו כדינר זהב הוי שיור: (ב) מהיכן היה אותו החשך. כיון דאין חשך זה אפיסת האור אלא חשך ממשיי כדלעיל הכרח שנתהוה מאיזה דבר. כי לא יתכן שנברא מהעדר. כי אחר הבריאה אין כל חדש תחת השמש: ר"י ור"נ כו' ר"י סבר שלהיות חטא המצרים היה בכבודו יתברך שמאנו לענות מפניו ולתת לו תודה כי הוא הוא המשגיח בעולמו. ומאחר שמנעו מראות עיניהם ולבם מהשכיל ראוי שיבא החשך מהחשך של מעלה. ור"נ ס"ל מפני שציערו לישראל כו' לכן בא עליהם החשך מגיהנם ור"ל שכמו שהגיהנם ממרק ונפרע ככה בא החשך על צד העונש ליפרע מדה כנגד מדה (כלי חמדה): מחשך של מעלה. כדכתיב ויט משה את ידו על השמים: ר"נ אומר מחשך גיהנם. מדכתיב ויהי חשך אפילה ומאגוהו בשל גיהנם דכתיב ותופע כמו אופל: אוי לו לבית שחלונותיו. שצריך שתכנס בהן אורה. פתוחין לתוך החשך שתכנס יותר חשך בהן. וכן גיהנם מלבד החשך שבתוכו פתוח לחשך. שהתהום מכסה על פיו כדמפרש הכא. וח"ש ותופע כמו אופל פי' האור שהיה ראוי ליכנס לה היא מתוך החשך כלו' שלא נכנס רק חשך: הובלתי כתיב פי' הבאתיו לרשע כדי לכסות עליו את התהום. ועי' בב"ר פ' ל"ג: הוי אומר חשך שהביא כו' דכי היכי דרשעים מתכסים בגיהנם משום מין במינו. מסתברא שכן היה חשך המצרים. דהשתא הוי מין במינו: (ג) את החשך ג' ימים. מ"ד זה כ"ל כפשטייה דקרא דרק ג' ימי החשך היו ואע"ג דאמרינן לעיל פ"ט שהמכה היתה ממשמשת לפחות ז' ימים שאני הכא שלא היתה רק לקבור רשעי ישראל והספיק בג' ימים: ועל אלו הימים נאמר כו' ועליהן נאמר כו'. ר"ל מדהוה סגי למיכתב ג' ימים פ"א. וכתביה תרתי זימני משמע להו דכל ג' ימים להוד. ולא ראו איש את אחיו דבק עם ג' ימים הנזכר תחלה. ולא קמו איש מתחתיו דבק עם שלשה ימים דבתריה ולכן הוצרך לחלק ביניהם ולומר שבשלשה הראשונים לא היה החשך כל כך עב. ולכן היו יכולים לקום אף שלא ראו. שאלו ג' ימים לא היה רק כדי שלא יראו במיתת הפושעים כדלעיל ולכן הספיק בכך. אבל ג' האחרונים היו כדי שיכנסו ישראל ויחפשו בבתיהם ואילו יוכלו קום שירגישו בכניסתם יקומו עליהם. לכן עשה הקב"ה החשך עב שלא יוכלו אפי' לקום: ובשלשת ימי אפילה פי' ע"י שלשת ימי אפילה: שב"מ שהיה יהודי נכנס. ופי' במושבותם בכל מקום שישבתם ופי' באקרא: היה אור נכנס ומאיר לו. והיינו מאיר למצרים כי החשך עב כדלעיל והיה מפסיק בינם ובין האור: ועליהם נאמר נר לרגלי דבריך. מדבר ה' שאמר שיצאו ברכוש גדול היה להם לאור. שלקיים זה היה האור עמהם בכל לכתם: והשביעי של חשך זה כו' שכל מכה היתה צריכה לשמש ז' ימים כדלעיל פ"ט: יום חשך של ים כי שמר ה' יום אחד מהחשך לצורך היום ההוא שנים. ויום ההוא של הים השלים השבטון: היה הקב"ה שולח ענן והחשך, פי' שבזולת הענן היה חשך כהחשך של מצרים שהיה ממשיי ובחשך הזה היה אור לישראל. ופירוש הכתוב כך הוא ויהי הענן והחשך הידוע היינו של מצרים, ובחשך הנזכר ויאר את הלילה לישראל. וכן אמרו בשוח"ט ויהי הענן והחשך שהיה דו פרצופין אור לישראל וחשך למצרים ולהכי מייתי נמי דוגמא מלעתיד כי החשך יכסה ארץ ועליהם יזרח ה': וע"ז נאמר ה' אורי וישעי. ר"ל שה' בעצמו היה מאיר ולא עמוד האש: (ד) שאנו נזבח משלנו כלום על שמך (כמו שמקריבים ע' פרים בחג בעד ע' אומות וכולם באים משל ישראל) אלא תדע שכל מה שנקריב בעדך יהיה משלך דגם אתה תתן בידינו זבחים ועולות הם לצורך קרבנות שהן על שמו: יפה כוונת ופירוש כמו כן בנות צלפחד דוברות דמתרגמינן יאות ממללין:

פרשה טו (א) הה"ד קול דודי כו' דקשה ליה מאי לכם ראש חדשים דהא לכ"ע נמי הכי הוא שעיקר השנה מניסן שהוא האביב והתחלת חיי השנה לכל העולם. לזה מביא קרא קול דודי כו' וכדמסיים לפיכך נקרא ראשון: וכל הענין בפרשיות עד עמכם. ע' בענף: מה את עושה במקום טמאים. מפני שרבים חפצו שיושיעם משה מהשעבוד ויעמידם בני חורין במצרים שלא לעזוב ארץ מולדתם. ע"ז אמר שצריכין לצאת למען לא ילמדו מהם לעשות ככל תועבותם: אשר בשר חמורים בשרם. פי' מדקרא מדמה אותם לחמורים טמאים הם. ומדאמר רעיתי יפתי קא דייק בשביל שאת רעיתי וטהור וקדוש אינו דין שיתעכבו שם שלא ילמדו מעשיהם: אמרו לפניו ישראל אמרו כן ולידע את האמת היו מבקשים: א"ל כבר שלמו שגילה להם שהמנין מתחיל מיצחק כמ"ש. או שקושי השעבוד השלים הקץ: שהיה מבוסה שלא היו נחשבים כי רוב הדור רשעים היו [יפ"ת]: שנא' הנצנים נראו בארץ שהם יצאו ויפרחו במע"ש כמד"א פרי צדיק עץ חיים: שהיו צדיקים כולם כדכתיב ויאספו אליו כל בני לוי. וכל ישראל בטלו המילה ושבט לוי קיימוה כדלקמן פ' י"ט. וסיפיה דקרא עת הזמיר הגיע לשון כריתה כדמפרש בחזית הגיע זמנה של ערלה שתזמר פי' שימולו כל ישראל ג"כ: ד"א הנצנים אלו הכהנים. לשון ויצץ ציץ האמור באהרן שהיה כהן הראשון. ולכן נקראו ילדי כהונה פרחי כהונה ע"ש שהוציא מטה אהרן פרח ויצץ. ומפרש ליה עת הזמיר הגיע הגיע זמנה של עכו"ם שלהם שתעקר שהגיע עת עבודת ה' בכהנים: אלעזר בנו פנחס בנו. לא הזכיר מבני אהרן רק מי שנמשכה ממנו שלשלת הזרע לעבודת בה"מ: אלו המלכים מלכי יהודה שהיו הורגים באויביהם. ומפרש הנצנים כמו הנלחמים שהם המנצחים במלחמה. ומפרש עת הזמיר הגיע על הכרתת אויביהם. ושייך זה לי"מ על שם שיצאו ממצרים ע"מ שיבנו בהמ"ק ויזבחו זבחים ודוד בנה היסודות ושלמה גמר את הבנין ושאר מלכי בית דוד לרוב היו תמימים עם ה' וחזקו את בדק הבית: אלו הלוים אסף כו'. מפרש עת הזמיר לשון שירה וזמרה ולהכי מפרש ליה בלוים המזמרים בבית המקדש כגון אסף וזכריהו. ומפרש הנצנים אלו הלוים המנצחים בשיר ולעיל מפרש על שבט לוי שהיו כולם צדיקים במצרים. וכאן דרש על הלוים שהיו משוררים ומנצחים במקדש: שאמרו את השירה. שירת הים: אמר קול התור לפי שדרך הצפרים כגון תורים וזולתם להיות משוררים ומצפצפים בניסן. לכן כינה שירת ישראל בזמן ההוא לקול התור. ומ"מ מדנקט תור רמיז לאברהם שבזכותו שמע ה' קולן אף שהיה בהן פסל מיכה: שהקריב תור וגוזל. נקט אלו שהיו כנגד ישראל כדפרש"י ואת הצפור לא בתר והוא תור וגוזל ורמז לו שישראל יהיו חיים וקיימים: מה כתיב

שעשו תשובה. מכאן ואילך קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך. כשיצאו ישראל ממצרים א"ל הקב"ה אין לכם חדש אחר גדול מזה לפיכך נקרא ראשון שנא' ראש חדשים: (ב) ד"א ראשון הוא לכם. ד כביכול הקב"ה שנקרא ראשון שנא' (ישעיה מד) אני ראשון ואני אחרון. וציון נקרא ראשון שנא' (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. ועשו נקרא ראשון שנא' (בראשית כה) ויצא הראשון וגו'. ומשיח נקרא ראשון שנא' (ישעיה מא) ראשון לציון הנה הנם וגו'. יבא הקב"ה שנקרא ראשון ויבנה בהמ"ק שנקרא ראשון ויפרע מן עשו שנקרא ראשון ויבא משיח שנקרא ראשון בחדש הראשון שנא' החדש הזה לכם ראש חדשים וגו': (ג) ד"א החדש הזה לכם. ה אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבון העולם אימתי אתה עושה את המועדות שכן כתיב (דניאל ד) בגזרת עירין פתגמא. א"ל אני ואתם נסכים על מה שישראל גומרין ומעברין את השנה שנא' (תהלים נז) אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. וכה"א (ויקרא כג) אלה מועדי י"י מקראי קדש וגו' אתם בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו. ו אמר לי' הקב"ה לישראל לשעבר היה בידי שנא' (תהלים קד) עשה ירח למועדים אבל מכאן ואילך הרי מסורה בידכם ברשותכם אם אמרתם הן הן אם אמרתם לאו לאו מ"מ יהא החדש הזה לכם. ולא עוד אלא אם בקשתם לעבר את השנה הריני משלים עמכם לכך כתיב החדש הזה לכם: (ד) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (זכריה ד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ א"ר לוי מלמד שהיה הקב"ה חוזר ומבקש באיזה דבר לגאול את ישראל ולא היה מוצא עד שמצא זכותו של משה ושל אהרן והיא עמדה להם הה"ד אלה שני בני היצהר. למה"ד למלך שבקש לישא אשה ובאו ואמרו לו ענייה היא אין לה בעולם אלא ב' נזמים בלבד. כך אמר הקב"ה דיין לישראל שיגאלו בזכות משה ואהרן לכך נאמר ויאמר י"י אל משה ואל אהרן: (ה) ד"א ויאמר ה' אל משה ואל אהרן הה"ד (שיר ב) קול דודי הנה זה בא. כשהלך משה ואמר לישראל כך אמר לי הקב"ה היום אתם יוצאים בחדש האביב. אמרו לו היכן הוא. אמר להם הרי עומד קול דודי הנה זה בא. א"ר יהודה מהו מדלג על ההרים אמר הקב"ה אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל אינן נגאלים לעולם אלא למי אני מסתכל לאבותיהם הקדושים. שנאמר (שמות ו) וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגו' בזכות אבותם אני גואלם. לכך כתיב מדלג על ההרים ואין הרים אלא אבות שנא' (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה'. ז ד"א א"ר נחמיה מהו מדלג על ההרים. אלא אמר הקב"ה אין להם מעשים לישראל שיגאלו אלא בזכות הזקנים שנא' (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל. ואין ההרים אלא הזקנים שכן בת יפתח אומרת לאביה (שופטים יא) וירדתי על ההרים וכי על ההרים היתה הולכת אלא על הזקנים היא אומרת שהלכה להראות לזקנים שהיא בתולה טהורה ולכך כתיב מדלג על ההרים. ד"א א"ר אלעזר מהו מדלג על ההרים אמר הקב"ה עשיתי לעשו שיהא מעמיד מלכים שנא' (בראשית לו) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגו'. אם אני מניח לעשו שיהא מעמיד מלכים עוד. היאך ישראל עומדין. הריני מדלגן ועושה אותן אלופים שנאמר (שם) אלה אלופי בני עשו. ואין הרים אלא מלכיות שנא' (זכריה ו) והנה ארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים: (ו) בארץ מצרים. למה אינו אומר במצרים א"ר חנינא אמר הקב"ה כתיב בתורה (דברים כד) בחוץ תעמוד אף אני אעשה כך בארץ מצרים ח ולא במצרים. וכן אמר משה כצאתי את העיר. א"ר שמעון גדולה חיבתן של ישראל שנגלה הקב"ה במקום ע"ז ובמקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לגאלן. משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות אומר מה אעשה לטמא את עצמי אי אפשר ולהניח תרומתי א"א. מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחוזר ומטהר ולא לאבד את תרומתי. כך ישראל הן תרומתו של הקב"ה שנא' (ירמיה ב) קדש ישראל לה' וגו'. והיו בין הקברות שנא' (שמות יב) כי אין בית אשר אין שם מת ואומר ומצרים מקברים וגו'. אמר הקב"ה היאך אני גואלן. להניחן אי אפשר. מוטב לירד ולהצילן שנא' (שם ג) וארד להצילו מיד מצרים. כשהוציאם קרא לאהרן וטהר אותו שנא' (ויקרא טז) וכפר את מקדש הקדש. (שם) וכפר על הקדש: (ז) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (שיר ו) מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו'. ד' דברים של שבח יש כאן לישראל כנגד ד' מלכיות. שבד' מלכיות שעמדו על ישראל לא כפרו בהקב"ה. במלכות בבל מנין שנא' מי זאת הנשקפה כמו שחר נבוכדנצר היה משתחוה לשמש שנא' (ישעיה יד) איך נפלת משמים הילל

בן

יד יוסף ד ב"ר פ' ס"ג סי' ו'. ויק"ר פ"ל. וזהר סוף מצרע. ילקוט תולדות: ה פסיקתא רבתי פ' ט"ו. דב"ר פ' ב' סי' ע'. וירוש' פ"ק דר"ה: ו פדר"א פ' ח': ז שה"ש רבה פ"ב סי' י"ט: ח ריש מכילתא:

ענף יוסף

נדרש הפסוק קול דודי בשאלה ותשובה בענין הגאולה. וכאן מזכירו ואינו דורשהו כלל (מהמופלג ר' משה חייקילש מווילנא): (ו) [קרא לאהרן וטהר אותו כו'] אלה הדברים לא תכילם הדעת כפשטן. אלא הטהרה הנזכרת כאן הוא דרך מליצה להסרת הדופי והגנות אשר יצוייר בחקו יתברך בהשרותו שכינתו בתוך טומאת מצרים אשר הוא הפך קדושתו כי הוא קדוש וטהור ומשרתיו טהורים. ואמר שזה יטהר ע"י אהרן ר"ל שע"י הדבקות אשר בין ישראל לה' ע"י הטהרה והנקיות והקדושה שהעיקר בזה הכהנים הנוגשים אל ה' הקדושים והמרצים את ה' והמקרבים את ישראל לאביהם שבשמים ע"י מעשה הקרבנות וכל עבודת בית המקדש הקדוש. לא יהיה דופי בחקו יתברך לבא במחנה טומאת המצרים מפני אהבת ישראל אחר שהם מתקדשים בקדושתו ומתדמים אליו כפי האפשרות. ולזה מביא ראיה מכפרת מקדש הקדש כי אף שפעמים יטמאנו האדם בשוגג או במזיד. לא חש ה' לדבר בלתי נתון מקדשו ביניהם · והספיק לו בכפרת עונם ביוה"כ ע"י עבודת כ"ג המקדש את ישראל ומקרבם לפני ה' (יפ"ת):

והיה

מתנות כהונה

אלה מועדי ה'. סיפיה דקרא אשר תקראו אותם: אתם בין. גרסי' ובגמרא דידן נפקא ליה מדכתיב אותם חסר ו' קרי ביה אתם: ה"ג שני נזמים בלבד אמר המלך די לה שתנשא לי בשביל שני נזמים אלו בלבד כך וכו': ה"ג ואין ההרים אלא הזקנים: בתולה טהורה. שלא יאמרו שבשביל שנמצא בה פסול עשה לה אביה ככה: בארץ מצרים. כן כתיב בפרשה:

שגזרו

עץ יוסף

כתיב אחריו התאנה חנטה פגיה. דקאי על ישראל שנמשלו בכמה דוכתין לתאנה ופגיה דהיינו התאנים ר"ל הצדיקים שהוא פרי שלה. ובמדרש נתנו ריח מפרש בבינונים שאינן פרי עדיין אלא שעושים זכרים ונתנו ריח התשובה. ולא חשיב הרשעים מפני שכבר מתו בשלשה ימי אפילה: אין לכם חדש אחר גדול מזה כו'. ר"ל דהכי לדידן חשיב חדש ניסן ראש חדשים מפני חידוש דברים אלו שחשיב בעל המאמר: (ב) ד"א ראשון הוא לכם כו'. דק"ל מאי לכם להכי דריש שהקב"ה כביכול יהיה לכם דהיינו לבנות בה"מ וליפרע מעשו. וקרמיז לה הכא לומר שזה יהיה בחדש הראשון ואתיא כרבי יהושע דאמר שבניסן עתידין ליגאל כדאיתא פ"ק דר"ה. וגם לומר שבזכות המצות שבחדש הראשון יזכו לדברים אלו שנקראו ראשון. ודע שבפנים המדרש חסר הרבה בכל המדרשים וצריך להיות כמו שהועתק בפנים המדרש שלפנינו וע' בהמקומות שציינתי ביד יוסף: ראשון לציון היינו משיח וע' ב"ר פ' ס"ג: (ג) ד"א החדש הזה לכם כו'. דר"ל שקדוש החדש מסורה לכם. ולהכי מייתי מ"ש ה' למלאכי השרת שיסכימו על מעשה ישראל: אימתי אתה עושה את המועדות ובודאי ביחוד שואלים על ר"ה ויום הכפורים. לפי שה' ובית דינו יעמדו יחדיו למשפט על בני העולם. לכן אמר שכן כתיב בגזרת עירין פתגמא שהמאורעות הבאות על האדם נגזרים בר"ה במעמד המלאכים: לאל גומר עלי. מפרש גומר לשון הסכמה ונקט גומר לאשמועינן שאף שפעמים מסכימים שלא לעברו ה' מסכים להסכמתם וכדאי' בירוש' דפ"ק דר"ה: אתם בין בזמנן כו'. וכדאמר בפ"ב דר"ה הרי הוא אומר אתם אתם אתם ג' פעמים אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מועטין אתם אפילו מזידין כי לאהבת ה' אותנו מסר בידינו הקביעות כאשר יעשה ב"ד שבזמן: עשה ירח למועדים דמשמע שתהיה הקביעות רק ע"פ הירח אבל חז"ל ברוח קדשם תיקנו דחויים כמו ולא אד"ו ר"ה ומולד זקן כידוע למעברים: ולא עוד אלא אם בקשתם לעבר השנה. דלא מבעי' קדוש החדש שלא יהיה החלוף אלא ביום אחד ואם טעו בחדש זה יתקנו בחדש הבא. אלא אפי' בעבור השנה שהשנוי בחדש שלם עם כל זה ה' מסכים עמהם לכך כתיב החדש דמשמע דאפילו עבור השנה דהיינו תוספת חדש שלם: (ד) ד"א החדש הזה לכם כו' הוא ט"ס וכך צ"ל ויאמר ה' אל משה ואל אהרן הה"ד כו' ובזה יתיישב כל הדרוש יפה. וע' מ"ש ריש הפ' בענף: הה"ד אלה שני בני היצהר כו'. דבני היצהר פירושו הראויים לימשח בשמן המשחה כדפי' במכילתא. וכן בבמ"ר פ' י"ד. ולהיות כתר מלכות למשה. או לפי ששניהם גם הוא בכהונה גדולה כדלעיל. וצייך על שניהם תואר בני היצהר. ונאמר זה לגבי בנין בית שני להורות שאף שאין כל הדור זכאין זכות הצדיקים שבהם מספיק לזכותם שהרי בגאולת מצרים הספיק זכות משה ואהרן: שני נזמים בלבד אמר המלך די לה שתנשא לי בשביל שני נזמים אלו בלבד כך. כצ"ל [מת"כ]: (ה) הה"ד קול דודי כו' בא לומר דלאו דוקא בזכות משה ואהרן הם נגאלין אלא ה"ה בזכות הצדיקים שהיו ביניהם. ונקט למשה ולאהרן דוגמא לומר דהיינו ב"ד מומחין הדומים להם: היכן הוא כלו' כי לא נראה עודנה גאולה שלימה. והשיב להם הנה זה בא מהרה כי מהר יהיה הגאולה: מהו מדלג על ההרים. סיפיה דקרא קמא הוא: אין נגאלין לעולם דלא מבעיא השתא שלא נשלם הקץ אלא אפילו בבוא הקץ אינן נגאלין. דההבטחה היתה על תנאי באם לא ישתנו לריעותא אבל מאחר שנשתנו ונעשו עובדי אלילים ומגדלי בלורית כמעשה ארץ מצרים לא היה הדין נותן לגאול אותם לעולם. וכיון דע"כ צריך להסתכל בזכות אבות לגאלם אז אעשה כן עכשיו: שנא' וגם אני שמעתי וסיפא דקרא ואזכור את בריתי והיינו זכות אבות ובהאי קרא כתיב ביה גאולה בהדיא והוצאתי וגאלתי וגו': לכך כתיב מדלג על ההרים ואין הרים כו' וגבעות היינו אמהות. ולא הוצרך לפרש דמובן ממילא: שנא' שמעו הרים כו'. מדכתיב והאתנים מוסדי ארץ דקאי אאבות שנקראו איתנים משום נאיתן האזרחי שהוא אברהם. וכן דרשו חכמינו זכרונם לברכה בירח האיתנים שנולדו בו האבות. ונקראו מוסדי ארץ על שם שהם נקראו עמודים וקיום העולם ובשבילם נברא גם כן: שנא' לך ואספת את זקני ישראל ואספת למה לי. אלא בא להורות לנו שאסיפה וקבוץ גליות לא היה אלא בזכותן וכמו האספו והקבצו בפ' ויחי דדרים נמי אהאסיפת ארץ מצרים. וממילא מכאן ראיה שהיו זקני סנהדרין בתוך ב"י במצרים: וכי על ההרים היתה הולכת כו'. בתנחומא גרסי' וכי יש אדם יורד על ההרים והרי עולים על ההרים אלא מהו וירדתי אצל סנהדרין. ונראה שההליכה אצל סנהדרין תכונה בירידה לפי שילכו לשם בהכנעה ושפלות ע"ד שאמרו בהיורד לפני התיבה: להראות לזקנים שהיא בתולה טהורה. מדכתיב ואבכה על בתולי משיק שהלכה להראות לזקנים דכיון שהיא בתולה טהורה יש לבקש רחמים עליה: עשיתי כו' משום דעיקר יציאת מצרים היה בשביל העבודה ובנין הבית שהעמיד דוד ושאר מלכי בית דוד כנזכר לעיל. לכן אמר אם אני מניח כו' היאך ישראל עומדין משום שא"א שיהיו ישראל ועשו תופסים מלכות בזמן אחד כי כשזה קם זה נופל כדאיתא בפ"ק דמגילה. ולכן אמר ואלה המלכים אשר מלכו וגו' לפני מלך מלך לבני ישראל כי במלוך מלך לישראל נסתלקה המלוכה מאדום וקמו בהם אלופים במקום מלכים. והם האלופים הנזכרים בסוף סדר וישלח והראשונים הנזכר למעלה הם שמות תולדות: שנא' והנה ארבע מרכבות. שמרמז על ד"מ כדדרי' בפסיקתא ובילקוט ע"ש: (ו) בארץ מצרים ולא במצרים והיינו חוץ לכרך כדאי' במכילתא: וכן אמר משה כצאתי כו' ס"ל דטעם משה היה מפני שהשכינה לא נגלה למשה בתוך כרך של מצרים אלא חוץ לכרך היתה עומדת (מטעם דבחוץ תעמוד). וע"י משה ואהרן שלוחי ב"ד שלמעלה גבה את חובו ועשה כל הנסים הללו. וא"כ כשהיה משה רוצה להתפלל אל המקום היה יוצא חוץ לכרך מקום גילוי השכינה: שנגלה הקב"ה במקום עכו"ם כו'. היינו במכה אחרונה: במקום עכו"ם שמצרים היתה מלאה גלולים ואין תלם שלא היה בו עכו"ם: ובמקום טנופת כדכתיב ותבאש כל ארץ מצרים: ובמקום טומאה כדמסיים ומצרים מקברים וגו': לטמא את עצמי א"א. לפי הדין. ולהניח תרומתי א"א שהשמא ולא אוכל לאכול אותה אחר כך ואיני רוצה לאבדה: ולא לאבד את תרומתי. צ"ל שנפלה שם באופן שלא נטמאת שלא נגעה ולא האהילה על הקבר. א"נ שהיתה בתוך כלי חרס מוקף צמיד פתיל. אבל הוא א"א שיכנס שם בלתי שיאהיל או יגע בטומאה: היו בין הקברות לא האריך להזכיר ג"כ טנופת ועכו"ם שהזכיר לעיל כי די בטומאת מת שהיא העיקר: שנא' וארד להצילו. דהיינו ירידת השכינה. כי זה נקרא בחינת הורדה כביכול כאלו ירד ממדריגתו להשכין שכינתו במקום ההוא: שנא' וכפר את מקדש הקדש. מדכתיב כפול מקדש הקדש משיק דקאי על השכינה. ואף שפסוק זה כתיב מאוחר לפסוק וכפר על הקדש. מ"מ הקדימיה המד' משום דביה כתיב את מקדש הקדש דמשמע טפי דקאי על השכינה. והא דהביא כלל פסוק וכפר על הקדש. הוא משום דביה כתיב וכפר על הקדש מטומאות בני ישראל דמשמע שכביכול השכינה צריכה כפרה על שנטמאת מטמאות בני ישראל [ת"כ]: (ז) הה"ד מי זאת הנשקפה כו'. מייתי מהכא סמך שישראל נדמו ללבנה. ומכיון דמייתי ליה דרים ליה הכא. ואף שג"כ נדמו כאן לחמה. מ"מ יותר דומים ללבנה מהטעמים המוזכרים בב"ר פ"ו: ד' דברים של שבח יש כאן. כמו שחר. כלבנה. כחמה. אימה כנדגלות: הילל בן שחר פי' שהיה

מכלל

בן שחר. ודניאל היה שוחר ומתפלל למקום שנא׳ (דניאל ו) וכוין פתיחן לה בעליתה נגד ירושלם (תהלים נה) ערב ובקר וצהרים. ולמה היה שוחר ומתפלל כדי שירחם הקב״ה על ישראל ועליו אמר שלמה (משלי יא) שוחר טוב יבקש רצון. ונמצא להם האלהים בעת צרתם שנא׳ (שם ח) אני אוהבי אהב וגו׳. וכן מצינו כשהושלך דניאל לגוב אריות לא ניזוק שנא׳ (דניאל ו) אלהי שלח מלאכה וסגר פום אריותא ולא חבלוני. חנניה מישאל ועזריה הושלכו לכבשן האש ולא ניזוקו שנא׳ (שם ג) ושער ראשהון לא התחרך וריח נור לא עדת בהון. אלא האירו לעולם כשחר שהוא מאיר לעולם לפיכך הנשקפה כמו שחר. ועשו לגוים להכיר להקב״ה ולקלסו שכן נבוכדנצר אמר כשיצאו חנניה מישאל ועזריה מן הכבשן (שם) בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי די אלהא עילאה. וכן דריוש אמר כשנפל דניאל לגוב אריות (שם ו) להוון זיעין ודחלין מן קדם אלהא די דניאל די הוא אלהא חיא לכך כתיב מי זאת הנשקפה כמו שחר. יפה כלבנה במלכות מדי אתה מוצא בלילה אם אין הלבנה נראית ברקיע החשך בעולם ואין אדם יכול להלך אפילו תוך המדינה. כיון שהלבנה נראית ברקיע הכל שמחין ומהלכין בדרך. כך בימי אחשורוש שגזרו על ישראל להשמיד להרוג ולאבד ובאה אסתר והאירה לישראל שנא׳ (אסתר ח) ליהודים היתה אורה ושמחה לכך כתיב יפה כלבנה במלכות מדי. ואם רצונך לידע שנדמית ט אסתר ללבנה כשם שהלבנה נולדה לל׳ יום. כך אסתר אמרה (שם ד) ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום לפיכך יפה כלבנה במלכות מדי. ברה י כחמה במלכות יון. סנדריאוס אם אוליאוס חמה שמה והשמש גבור נקרא שנאמר (תהלים יט) ישיש כגבור לרוץ אורח. בתקופת תמוז מי יכול לעמוד כנגד השמש הכל בורחים ממנו שנא׳ (שם) ואין נסתר מחמתו. כך במלכות יון הכל ברחו ממנו ומתתיה הכהן ובניו עמדו באמונתו של הקב״ה וברחו מפניהם האוכלוסין של אנטיוכוס ונהרגו כולן. וכן הקב״ה אומר להם (יואל ד) כתו אתיכם לחרבות ומזמרותיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני ואומר (שופטים ה) כן יאבדו כל אויביך ה׳ וגו׳ לקיים מה שנא׳ ברה כחמה. איומה כנדגלות. באדום למה נקרא שמה איומה לפי שהיא עומדת במלכות שיש לה אימה שנא׳ (דניאל ז) וארו חיוה רביעאה דחילה ואמתני ותקיפא. מהו איומה כנדגלות אתה מוצא י״ב מזלות יש ברקיע כשם שאין השמים יכולין לעמוד חוץ מי״ב מזל ותכך אין העולם יכול לעמוד חוץ מי״ב שבטים. איומה כנדגלות. אין דגלים אלא צבאות שנא׳ (במדבר ב) דגל מחנה וצבאו ופקודיהם. וכן דגלי השמים המלאכים. ודגלי הארץ ישראל. צבאות השמים מלאכים שנא׳ (ד״ה ב יח) וכל צבא השמים עומדים וגו׳. צבאות הארץ ישראל שנא׳ (שמות יב) יצאו כל צבאות ה׳ מארץ מצרים. ואדון שניהם הקב״ה. וכשם שהכל יראים מן הקב״ה ומן המלאכים. כן הגוים יראים מישראל שנא׳ (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ וגו׳ לכך נאמר איומה כנדגלות. שדימה הקב״ה את ישראל למלאכים. במלאכים נאמר (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו ובישראל נאמר (דברים כט) אתם נצבים היום. המלאכים אומרים בכל יום קק״ק וישראל אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. המלאכים נקראו אש דכתיב (תהלים קד) משרתיו אש לוהט וישראל כמו כן דכתיב (עובדיה א) והיה בית יעקב אש. המלאכים מתחדשים בכל יום ומקלסין להקב״ה והן חוזרין לנהר אש שיצאו ממנו ושוב האלהים מחדשן ומחזירן כשם שהיו בראשונה שנא׳ (איכה ג) חדשים לבקרים. כך ישראל משתקעין בעונות מיצר הרע שיש בגופן וחוזרין בתשובה והאלהים בכל שנה סולח לעונותיהם ומחדש לבם ליראתו שנא׳ (יחזקאל לו) ונתתי לכם לב חדש. לכך כתיב איומה כנדגלות:

(ח) ד״א החדש הזה לכם. מה כתיב בפרש׳ ולקחתם אגודת אזוב ועבר ה׳ לנגוף את מצרים וגו׳. הה״ד (במדבר כג) כי מראש צורים אראנו אלו האבות שנא׳ (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה׳. מוצאים אנו מתחלה היה המקום מבקש לכונן העולם ולא היה מוצא עד שעמדו האבות. משל למלך שהיה מבקש לבנות מדינה גזר וחפשו מקום לבנות בו המדינה. בא ליתן היסוד והיו המים עולים מן התהום ולא היו מניחים לעשות את היסוד. שוב בא ליתן היסוד במקום אחר והיו המים מהפכים. עד שבא במקום אחר ומצא שם צור גדול אמר כאן אני קובע את המדינה על הצורים הללו. כך מתחלה היה העולם מים במים והיה האלהים מבקש לכונן עולמים ולא היו הרשעים מניחין. מה כתיב בדורו של אנוש (בראשית ד) אז הוחל לקרא בשם ה׳. עלו המים והציפום שנא׳ (איוב ט) עושה עש כסיל וכימה וגו׳. וכן דור המבול היו רשעים מה כתיב בהם (שם כב) האומרים לאל סור ממנו. עלו המים ולא הניחו ליתן עליהם את היסוד שנא׳ (שם) נהר יוצק יסודם וכתיב (בראשית ז) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה. כיון שבאו האבות וזכו אמר הקב״ה על אלו אני מכונן העולם שנא׳ (ש״א ב) כי לה׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל לכך כתיב (במדבר כג) כי מראש צורים אראנו. (שם) הן עם לבדד ישכון. מהו הן כל האותיות מזדווגין חוץ מב׳ אותיות הללו. כיצד א״ט הרי י׳. ב״ח הרי י׳. ג״ז הרי י׳. ד״ו הרי י׳. נמצא ה׳ לעצמה וכן

האות

יד יוסף ט מגילה י״ג: י חמה נוטריקון חשמנאי. מתתיהו הכהן:

מתנות כהונה

שגזרו על ישראל כו׳. ואין לך חשך ואפילה גדול מזה: ה״ג עושה כימה וכסיל וגו׳ (עמוס ה׳) ועי׳ ב״ר פ׳ כ״ג:

ה״ג

עץ יוסף

מהלל לבן שחר והיא השמש שהשתחוה לה: **וכוין פתיחן לה** בעליתה נגד ירושלים. סיפא דקרא הוא וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי ומצלי ומודא קדם אלהה. ומה שהביא פסוק ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה שהוא בספר תהלים. משום שהוא מפרש פסוק זה דקאי אזמן תפלת השחר וצהרים וערב. וכדאמרו בפרק אין עומדין וזמנין תלתא ביומא וגו׳ יכול יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש ע״י דוד דכתיב ערב ובקר וצהרים: **ועליו אמר שלמה** שוחר טוב יבקש רצון. פי׳ הצדיק והטוב דהיינו דניאל יבקש להפיק רצון מה׳ על ישראל. ולפי שלא מצינו שוחר אלא דניאל כדדייקינן מקרא דלעיל מוקמינן האי קרא בדידיה. וכן ומשחרי ימצאונני. ולהכי קמפרש ליה בדניאל ודורו שנמצא להם האלהים בצרתם. היינו בחלום דנ״כ שאמרו לאל בתפלה וכמה שנאמר ורחמין למבעי וגו׳: **אני אוהבי אהב** וגו׳ ומשחרי ימצאונני: **אלא האירו** לעולם כשחר. היינו מה שהצילו רבים לקוחים למות בדבר החלום. ובזה נדמו לשחר שהוא האור הבא אחרי החשך. כי המסוכנים היו בחשך: **ועשו לגוים להכיר הקב״ה**. ובזה גם כן נדמו לשחר כי העובדי עכו״ם בחשכה יתהלכו כי לא ידעו את ה׳ והאירו להם להכיר לה׳ בנסים שנעשו לאלו: **וכן דריוש** אומר כו׳. ואע״פ שזה היה במלכות מדי. עיקרא דמילתא שעליו נאמר כמו שחר היה בימי נבוכדנצר: **אפילו תוך המדינה** ר״ל שאין צ״ל בדרך רחוקה שלא יוכלו ללכת שאפי׳ שתהיה לבנה אינו נכון ללכת כל דליכא חמה. אלא אפי׳ תוך המדינה לא יוכל להלוך. ולכן כשהלבנה נראית הכל שמחין אע״פ שאינו אור גדול. מפני שיוכלו ללכת בדרך כבושה וישמחו מגד שיצאו מהחשך.. כן היתה אורה ושמחה של אסתר שעם שלא היתה גאולה שלימה כי בגלות היו. מ״מ בבחינת החשך אשר היה בו בגזירה להשמיד להרוג ולאבד שהיו רוצים להמכר לעבדים ולשפחות כשנצלו מזה נהיה להם אורה ושמחה: **כך אסתר אמרה** כי נראה שדרכה להקרא משלשים יום לשלשים יום. ולכן תמהה כי לא נקראת זה שלשים יום. וא״כ דומה היתה ללבנה הנראית משלשים לשלשים: **לפיכך** יפה כלבנה במלכות מדי. ולא כתיב יפה כחמה. לפי שלא היתה גאולה שלימה. והאור גדול אלא רק גאולה מועטת כי בגלות היו. לכן נדמית ללבנה שהיא אורה מועטת נגד אור החמה: **סנדריאוס אם אוליאוס** פי׳ בית העלה גלוי לשמש ברחוב [מוסף הערוך]: **הכל בורחים ממנו** שלא יוכלו לסבלו שאז יוצא בגבורתו ואי אפשר להסתר ממנו כדלקמן בויק״ר פ׳ ע״ז: **הכל ברחו ממנה** שבגבורתה כבשה העולם ולא עמד איש בפניה. ובזה דומה לחמה בגבורתה: **וברחו מפניהם האוכלוסין**. וא״כ דמו לחמה: **וכן הקב״ה אומר** להם כתו אתיכם כו׳. אע״ג שאח״ז נאמר יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. וע״כ ביום הדין העתיד מיירי. מ״מ כיון דאין עלייתם וקבוצם ליום הדין למלחמה אין טעם לומר קדשו מלחמה וגו׳. ע״כ ס״ל דרהט הכתוב במלחמת יון מיירי ולפי שנמסרו גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים אמר דרך לעג קדשו מלחמה העירו גבורים וגו׳ לומר שלא תועילם גבורתם ולא קיבוצם כי החלש יאמר גבור אני דהיינו ישראל שהוא חלש יתגבר וגבורת יון וחילו תכנע. וזה אומרו שם הנחת ה׳ גבוריך. ומ״ש עוד יעורו ויעלו הכוונה לומר כי כל זה יהיה עוד סימן לעתיד שיעורו ויעלו כל הגוים לעמק יהושפט. ושם יכנעו כמו שנכנעו בקבוצם בימי יון: **ואומר כן** יאבדו כל אויביך ה׳ וגו׳ ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ור״ל שכמו שנאמר זה על מפלת סיסרא. כן יצדק לומר בגלות יון. או זה היה תפלת דבורה וברק על דורו של מתתיה שיפלו אויביהם לפניהם כמו שהיה להם: **לקיים מ״ש ברה כחמה**. שלכן אמר ברה שהיתה אורה וגבורתה ברור מאד כחמה. שנצלו לגמרי ונתנו נקמה באויביהם מאד. משא״כ במדי ולכן לא אמר במדי רק יפה כלבנה כי אין שם רק יופי ולא בהירות: **לפי שהיא עומדת** באמונתם להקב״ה אף במלכות שיש לה אימה: **מהו** אומה כנדגלות אתה מוצא כו׳. הוא כמו דבר אחר. דפלוגתא היא בחזית די״מ כנדגלות כדגלים של מעלה כגון מיכאל כו׳. וי״מ אימה של מטה כגון דוכסין ואיפרכין כו׳ מניין שיש להם אימה שנאמר דחילה ואימתני. כלומר שפי׳ נדגלות דגלי הממוני מלכות אדום. לכן המדרש מעיקרא מפרש לה הכא בדגלי מלכות אדום. והדר מייתי נמי סברת האומר דמיירי בדגלים של מעלה מכיון דמייתי הכא קרא. ולא הוצרך לומר ד״א כי כן נמצא במדרש זה כמה פעמים: **כך אין העולם** יכול לעמוד חוץ כו׳ שהעולם מתקיים על ידם בדוגמת העולם העליון: **וכן דגלי** השמים מלאכים כו׳. האריך כאן מפני שלא מצא מקרא מפורש שהמלאכים נקראו דגלים הוכרח ללמוד זה דרך ג״ש שהמלאכים יקראו צבאות וישראל נקראו צבאות. ודגלים הוא ג״כ צבאות כמו שמביא פסוקים על זה. כמו שנקראו ישראל בשם דגלים כן יקראו ג״כ צבאות המלאכים דגלים. ועל כן מה שאמר אומה כנדגלות פירושו דגלי המלאכים [ת״נ]: **שנא׳ יצאו** כל צבאות ה׳ והא דלא מביא מיניה וביה מפסוק דגל מחנה וצבאו וגו׳. משום דניחא ליה למנקט שישראל נקראו צבאות ה׳: **ואדון שניהם** הקב״ה. כוונתו בזה דקשה לו איך אמר שהמלאכים נקראו צבאות השמים שהרי מצינו שגם הקב״ה נקרא ה׳ צבאות. לכך אמר שלא נקרא הקב״ה ה׳ צבאות אלא ע״ש שהוא אדון שני צבאות והוא כוללם יחד [ת״נ]: **ומן המלאכים** לפי שהם עבדיו הקרובים אליו יתברך ע״ד עבדא דמלכא מלכא כן יהיו שייראו מישראל שגם הם קרובים אליו. ונראה בזה לפירושו דאימה קאי על ישראל. שישראל יהיו מטילין אימה על כל הארץ כשם שמתייראים מן המלאכים כדיליף בחזית מדכתיב וגובה להם ויראה להם: **שרפים עומדים** ממעל לו. הא דלא מייתי מפסוק דלעיל וצבא השמים עומדים כו׳. משום דבעי לאתויי שהמלאכים אומרים קק״ק בכתוב ג״כ בהאי פרשתא [ת״נ]: **וישראל אומרים** אלהי אברהם. ואף שגם ישראל מקדישין אותו בכל יום. מ״מ קדושה זו אינה אלא סיפור קדושות מלאכים: **לנהר אש** שיוצאים ממנו. הוא נהר דינור הבא מזיעת חיות שרפי אש: (ח) **ד״א החדש הזה לכם כו׳**. מפרש החודש לשון חדוש והיינו דמסיים בסמוך הואיל ועשיתי לכם נסים בחדש הזה כו׳. והגב אורחיה נותן טעם למה נעשו הנסים בחדש זה דוקא מפני שהיו בזכות אבות ובניסן נולדו האבות. ומייתי סמך ממ״ש ועבר ה׳ לנגוף את מצרים בפרשה ולקחתם אגודת אזוב דמשמע דהיה בזכות אבות כדאמר לקמן פ׳ י״ז והגעתם אל המשקוף בזכות אברהם ואל שתי המזוזות בזכות יצחק ויעקב ומייתי נמי כי מראש צורים אראנו דהיינו אבות: **שמעו הרים** את ריב ה׳. דהיינו אבות כדלעיל: **מתחלה היה** המקום מבקש. נותן טעם לקריאתם הרים. לפי שהוסד העולם על זכותם כבנין המיוסד על הצורים: **כך מתחלה היה העולם** מים במים. והיו המים מקלסים להקב״ה. ורצה לברא את העולם שיקלסו אותו בני אדם כדאיתא בב״ר פ״ה. ואח״כ ראה שיעמדו רשעים ולא די שלא יקלסו אותו אלא שימרדו בו. לכן אמר יחזרו להיות מים כו׳ [ת״נ]: **עושה עש כסיל וכימה**. ע״ש ונ״ל שנה׳ (עמוס ה׳) עושה כימה וכסיל והופך לבקר צלמות הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה׳ שמו [מת״כ ויפ״ת]: **האומרים לאל סור ממנו**. בדור המבול מיירי קרא: **שנא׳** ונהר יוצק יסודם. שהיסודות נתקלקלו כמ״ש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וגו׳: **כיון שבאו** האבות. שזה שנשבע ה׳ בימי נח שלא להביא מבול לעולם היה בזכות אברהם כמ״ש בב״ר גבי וירח ה׳ את ריח הניחוח הריחו ריחו של אברהם כו׳: **כי לה׳** מצוקי ארץ פסוק זה מחובר לפסוק להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם הם האבות שהם מרכבה לכסא הכבוד: **כל האותיות** מזדווגים. למספר עפר ומספר מאה שכן מספרים תפוסים ומספרים כוללים חוץ משני אותיות אלו: **נמצא ה׳ לעצמה** ב״פ ה׳ הרי עשרה.

וכ״פ

האות הנ' אין לה זוג. י"צ הרי ק'. כ"פ הרי ק'. ל"ע הרי ק'. מ"ס הרי ק'. נמצא נו"ן לעצמה. אמר הקב"ה כשם ששני אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן. כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל העכו"ם אלא לעצמן מפורשים. שאפי' שונא גוזר עליהם להלל השבת ולבטל את המילה או לעבוד ע"ז הן נהרגים ואין מתערבין בהן שנא' הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. ומה אני עושה כל שונא וכל אויב שיגזור עליהם גזירה אני הורגו שנא' (שם) הן עם כלביא יקום. מכאן אתה למד אתה מוצא בא עליהם עמלק והרגו אותו כמו שנא' (שמות יז) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. בא סיסרא והרגוהו שנא' (שופטים ד) ויהם ה' את סיסרא. וכן כל אויביהם. וכן בצאת ישראל ממצרים הקב"ה אומר להן ואתם לא תצאו וגו' הם בבתיהם והוא הורג את אויביהם. שנא' (שמות יב) ועבר ה' לנגוף את מצרים הה"ד הן עם כלביא יקום. לפיכך אמר הקב"ה הואיל ועשיתי לכם נסים בחדש הזה אף אתם עשו אותו ראש חדש שנא' החדש הזה לכם ראש חדשים: (ט) משל למלך שהיה לו בן והשליטו על כל נכסיו. ואמר הבן לאביו אם אין אתה נותן לי הכסא שלך היאך הכל יודעים שאתה מחבבני. אלא כשתתן לי מקום הכסא שלך הכל נותנין לי קילוס. כך נתן האלהים לאברהם העולם שנא' (בראשית יח) וה' אמר המכסה אני מאברהם. כיון שנתן לו הכל. א"ל אם אין אתה נותן לי ביהמ"ק חמש מאות אמה על חמש מאות אמה לא נתת לי כלום. ונתן לו הקב"ה כל מה שבקש שנא' (שם מח) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך. וכיון ששמע אברהם כן מה אמר אלהים דבר בקדשו אעלוזה: (י) ד"א החדש הזה לכם ראש חדשים. משל למלך שנולד לו בן ועשה י"ט ונשבה אותו הבן ועשה שם זמן מרובה. אחר זמן נפדה אותו הבן ועשה לו המלך יום גנוסיא. כך עד שלא ירדו ישראל למצרים היו מונין לשעבוד משירדו ונשתעבדו שם עשה להם הקב"ה נסים ונפדו התחילו מונין לחדשים שנא' החדש הזה לכם ראש חדשים: (יא) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (תהלים קה) ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו. הביא האלהים המכות על המצרים (שם) שלח חשך ויחשיך. משלשל ויורד עד שהוא מגיע למצרים (שם) שמח מצרים בצאתם. משל למלך שהיו הכל מכבדין אותו עד כמה היו מכבדין אותו עד שהיו מביאין לו דורונות ואלהיהן עמהן. כך היה פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו והיו מביאין לו דורונות ואלהיהן עמהן ואח"כ משה ואהרן באים שנא' ואחר באו משה ואהרן וגו'. הוציא הנמוסין ופשפש בהם ולא מצא שם את השם הזה. משל לעבד שהיה מהלך עם רבו וכו' (כדלעיל) אבל הקב"ה חי וקיים שנא' (ירמיה י) וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם. משל לעני שהיה במדינה והיה עומד לפני המלך ולא הרגיש. כשנגעה המכה בגופו התחיל הרגיש ואמר אין כיוצא בזה. כך הביא הקב"ה מכות על המצריים ולא הרגיש פרעה. כיון שנגעה בגופו התחיל מרגיש וצווח ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. וכי לא היה הקב"ה יכול להציל ישראל מיד מצרים במכה ראשונה אלא לקיים מה שנא' (איוב יב) משגיא לגוים ויאבדם. וכתיב (שם) מסיר לב ראשי עם הארץ ומהו כן שאמר ה' הצדיק. כשהיו המכות באות לא היו באות אלא בארץ מצרים. ואפילו הורד שמה המכה ונכנסת בה כמו לוז היה המכה ממלא את כולה ולא היתה נוגעת בשדה אחרת. ועליה נאמר (ישעיה כו) כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו וגו'. משל למה היתה כנסת ישראל דומה למלך שהיתה לו בת אהובה נתונה בעבר הנהר פשט המלך את ידו והעבירה והושיבה בקרונין שלו שנא' (שיר ז) מה יפו פעמיך (שם ו) לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב (תהלים עח) וימטר עליהם כעפר שאר (שם קו) ויוליכם בתהומות (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם הכל בזכות אברהם שנאמר (תהלים קה) כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו ויוציא עמו בששון ויתן להם ארצות גוים. למה בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו: (יב) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (שם לג) אשרי הגוי אשר ה' אלהיו וגו'. משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים ושנים. וכשבחר ביעקב ובניו קבע בו ר"ה של גאולה שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין ליגאל שנא' (מיכה ז) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. [יא] ובו נולד יצחק ובו נעקד ובו קבל יעקב את הברכות. ובו רמז להם לישראל שהוא ראש להם לתשועה שנא' ראשון הוא לכם לחדשי השנה. משל למלך שהוציא את בנו מבית האסורין. אמר עשו אותו יו"ט כל הימים שבו יצא בני מחשך לאור מעול ברזל לחיים מעבדות לחירות משעבוד לגאולה. כך הוציא הקב"ה לישראל מבית האסורין שנא' (תהלים סח) מוציא אסירים

יד יוסף יא בז"ח דף ל"ד איתא וכר"ס לקביל יצחק דאתיליד ביה ואנן מדכרין ביה עקידת יצחק. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שהוא ט"ס וצ"ל דאתעקיד ביה:

מתנות כהונה

(ה"ג עשו אותו ראש חדשים): **המכסה** כו' וכמו שפי' שם רש"י ז"ל כיון שנתן לו הארץ אין להבדס בלי רשותו: **ואני** נתתי לך כו'. סיפא דקרא קדייק בחרבי ובקשתי תרגום אונקלוס בבעותי ובצלותי הרי שהתפללו על שכם וזהו ירושלים ושכם אחד פי' חלק המיוחד וזהו ירושלים ואברהם התפלל עליו שנא' בהר ה' יראה: **אעלוזה**. סיפיה דקרא אחלקה שכם וזהו ירושלים: **ועשה** שם. כלו' עכב שם בשביה: **גנוסיא**. פי' הערוך יום הולדות מלכים והיה מונה מיום שנפדה: **היו** מונין לשיעבוד. פי' מיום שנגזר עליהם הגלות בברית בין הבתרים. היו מונין זמן היו כותבים בשטרות שנת כך וכך לברית בין הבתרים: **משלשל** ויורד. המזמור מספר והולך עד שהוא כו': **שמח** מצרים כו'. בילקוט תהלים מסיים בו משל לבעל בשר שהיה רוכב על החמור והיה מצפה מתי ארד מן החמור וכן החמור מצפה מתי ירד זה מעלי כיון שירד שמחו שניהם כן ישראל והמצרים כו': **הנימוסין**. ספרי הדתות ומשפטי ע"ג של כל אומות העולם כדלעיל פ"ה: **ולא** הרגיש. המלך עשה עצמו כמתנכר לו: (**כיוצא** בזה. העני:) ה"ג הורד שמה המכה ונכנסת בה: **כמו** לוז כו'. פי' אע"פ שהתחיל המכה במועט כמו לוז היתה מתפשטת והולכת עד הגבול ושוב לא היתה מגעת בשדה אחר כמו שדרשו חז"ל ותעל הצפרדע צפרדע אחת היתה וממנה נתמלאה כל הארץ: **צדק** למדו. שמתוך משפט הש"י היו יודעים לצדק

עץ יוסף

וב"פ נ' הרי מאה: **אלא** לעצמן מפורשים. דהיינו שאין מזדווגים אלא אלו עם אלו שמומרים יחום אבותיהם: **להלל את השבת** כו' נקט שבת ומילה ממצות עשה מפני שהן האותות המפורסמות דרכם להעבירם על אלו יותר מעל אחרים. ונקט עכו"ם ממצות ל"ת שהיא העורם אשר אליה יפנו לסבב את ישראל: **הן עם כלביא** יקום פי' הקב"ה יקום ויתגבר כארי וכלביא לנקום נקמת עמו: **מהיכן** אתה למד כו'. פי' מהא דמפרש ואזיל: **הן עם כלביא** יקום וגו'. לא ישכב עד יאכל טרף שפי' שעם היותם בבתיהם לא ישכבו בזולת אכילת טרף ושתיית דם חללים כי ה' יפיל דם שונאיהם חללים לפניהם דוגמת שהיה במצרים שהם בבתיהם והוא הרג את המצריים אויביהם: (ט) **משל למלך** כו' מילתא אחריתי היא דדריש החדש הזה לכם שמינו בו להחום בה"מ שנבנה בחדש זה: **אם אין** אתה נותן לי הכסא. פי' בנתינת הכסא יהיו יודעין חיבה יתירה שאתה מחבבני: **וה' אמר** המכסה אני מאברהם ע"ד שאמר לעיל בב"ר פ' מ"ט משל למלך שנתן אוסי' לאוהבו כו': **א"ל אם אין** אתה נותן לי כו'. הפסד דרמיז במה שאמר בהר ה' יראה דהיינו ביהמ"ק כדלעיל בב"ר: **ת"ק אמה** על ת"ק אמה. במשנה פ"ב דמדות הר הבית היה ת"ק אמה על ת"ק אמה: **ואני** נתתי לך שכם אחד על אחיך. דאי' בזבחים דף קי"ח שרצועה אחת היתה בחלקו של יוסף שמוסכת והולכת בגבול בנימין שביהמ"ק בנוי עליו. וזהו ואני נתתי לך שכם אחד כלו' חלק אחד על אחיך שהוא מובלע בגבול אחיך בנימין [ת"נ]: **אלהים** דבר בקדשו אעלוזה. עתה שאלהים דבר לי בענין בית מקדשו שנתן לי אעלוזה בו. ואחלקה שכם ר"ל שאפיס חלק מיוחד למקדש. ועמק סוכות הוא ג"כ ביהמ"ק כבב"ר פ' נ"ו דהיינו בשלם סוכו. ומה שדרשו ענין זה על אברהם הוא מדכתיב שם לעיל מיניה נתת ליראיך נס להתנוסס. ודרשוהו בב"ר פ' נ"ו בנסיון אברהם: (י) **משל למלך** כו' מפ' החדש הזה לכם שמרוב שמחת ה' בגאולתינו נוה למנות מניסן להראות אהבתו אותנו כדרך המלך שעשה י"ט וזכר לגאולת בנו: **ועשה** שם עיכב שם: **ועשה שם** זמן מרוה והיה אביו מונה ליום שנשבה בנו. אחר זמן נפדה אותו הבן ועשה לו המלך יום גנוסיא והיה מונה ליום שנפדה בנו כנ"ל [א"א]: **גנוסיא** יום הולדת תרגומו יום גנוסיא. וכן בלשון יון גנוסיא יום הולדת: **היו מונין** לשעבוד. אע"פ שעדיין לא נשתעבדו היו מונין לו שזמנו מתחיל מיום שנולד יצחק כדאיתא בס"ע: **מונין לחדשים** כלומר אע"פ שלשנות העולם אנו מונין מתשרי. מ"מ למנין החדשים אנו קורין ניסן ראשון ותשרי שביעי: (יא) **הה"ד ויתן להם** ארצות גוים כו'. דריש החדש הזה לכם כל החדושים שעשה במכות מצרים הוא מפני שזה לכם דהיינו התורה שנקראת זה כדכתיב מזה ומזה הם כתובים ומייתי סמך ממ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. ואמר הביא האלהים המכות וכו' כלו' שהמכות שהזכיר שם מקמיה ויתן להם ארצות גוים הכל דבק למ"ש בסוף בעבור ישמרו חקיו ולפי שתחלה זכר המכות מתחיל שם בחשך אמר שלח חשך ויחשיך. התחיל משלשל ויורד כו' כלו' כולל ומזכיר המכות עד שהוא מגיע להזכרת שמח מצרים בצאתם כלו' כולן היו לתכלית שישראל ישמרו חוקי האלהים בצאתם ממצרים ולבאר זה הזכיר מה שהכחיש פרעה להקב"ה וע"י מכות ברד הודה ואמר ה' הצדיק. וגם ע"י המכות למדו צדק שזה יסוד תורתו: **כך היה** פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו. שהכל סרו למשמעתו ומביאין לו מנחה: **הנימוסין** ספרי הדתות: **כדלעיל** פרשה ה': **והיה עומד** לפני המלך. לבקש על פרנסתו. ולא הרגיש המלך בצערו של העני כשנגעה המכה בגופו שבא רעב על הארץ ואפי' למלך לא היה לחם בהרווחה הרגיש ואמר אין קשה כעניות: **ולא הרגיש** פרעה בצרת עמו מה שבקש במכת הצפרדעים העתירו אל ה' שהיה להצלת עבדיו. אבל בו לא נגעו המכות בגופו כי ה' רצה בקיומו אבל בברד הרגיש מאד בקולות החזקים המבהילים אותו. וכן באש המתלקחת בתוך הברד: **וכי לא היה** הקב"ה יכול להציל כו' במכה ראשונה. פי' שתהיה המכה הראשונה מתמדת ואז ע"כ היה שולח את ישראל כי לא יוכלו לסבול המכה. שלא נתחזק לבו אלא לפי שנסתלקה המכה אחר מספר ימים. ולמה יחפוץ ה' בזה טוב שלא היה נותן לו מקום להרשיע ומשני לקיים משגיא וגו' לפי שהיו חייבים עונש גדול על מה שעבדו בישראל בפרך כדלעיל פ"ה על כן נתן להם ה' מקום שיחזק לבם ולא ישובו עד הכות בהם עשר מכות: **וכתיב מסיר** לב ראשי כו' וסיפא דקרא ויתעם בתוהו לא דרך שמתעם בדרכם: **ומהו כן** שאמר ה' הצדיק. שבלפי כפירתו בהקב"ה כאומר בתחלה לא ידעתי את ה' לא ה"ל למימר אלא ה' הוא האלהים אמת וכוונה: **אפילו הורד** שמה ה"ג הורד שמה המכה ונכנסת בה כמו לוז כו'. פירוש אע"פ שהתחיל המכה במועט כמו לוז היתה מתפשטת והולכת עד הגבול ושוב לא היתה מגעת בשדה אחר כמו שדרשו חז"ל ותעל הצפרדע צפרדע אחת היתה וממנה נתמלאה הארץ. ואפילו הורד (פי' לשון לידיא) שדה והמכה נכנסת בה: **לא היתה נוגעת בשדה אחר** ח"ש ה' הצדיק בה' שידעה שכבר עשה ג"כ צדקות זה במכת הצפרדע שלא נגעו בגבול אחר כדאיתא בסדר וארא: **ועליה נאמר** כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו כו'. לכן אמר ה' הצדיק שמשפטיו לארץ בצדק: **משל** כו' אגב מפרש קראי דביני ביני: **שנא' מה יפו פעמיך** שישראל נקראו בת אהובו כדכתיב התם בת נדיב דהיינו אברהם ואברהם נקרא אוהבו שנא' זרע אברהם אוהבי: **לא ידעתי** נפשי כו'. שישראל דומים לבת שנתנה פתאום בקרונין של מלך דהיינו מרכבות ולכן היתה תמהה בדבר כדפי' בחזית: **וימטר עליהם** כעפר שאר. ל"נ ליה כי מאן דכר שמיה הכא. ועוד כי בשליו של פורענות מדבר: **ויוליכם בתהומות** כו' דבק למ"ש למה היתה כנסת ישראל דומה וכו' ואמר שבמה שה' הוליכם בתהומות דומה למלך המעביר הנערה את הנהר. ובמה שהולך לפניהם יומם דומה לנתנה בקרונין שלו: **הכל בזכות אברהם** פי' כל זה שנזכר במזמור. שבזכות ויבקע עצי עולה נבקע הים. ובזכות שהאכיל למלאכים האכיל הקב"ה ג"כ לישראל כל טוב במדבר. ובזכות שפימם לפניהם תחת העץ זכו בניו לעמוד ענן כדאיתא בב"ר פ' וירא: (יב) **הה"ד אשרי הגוי** כו' הפתא דריש החדש הזה לכם שלהיות ישראל חשובים ונבחרים לעצמם והנהגתם מיוחדת מסדר ההנהגה הטבעית לכן כשבחר ביעקב ובניו רצה לייחד להם חדש שיהיו מונין לו מזמן גאולתם שמאז נתפרסמה בחירתן. ושוב אמר טעם למה בחדש הזה משום שבו נולד יצחק וקבל יעקב הברכות כי זה הועיל להגאל בו: **שנאמר** כימי צאתך כו'. משמע שבזמן זה תהיה הגאולה כימים הראשונים. ובפ"ק דר"ה למד מקרא דליל שמורים הוא לה' וע"ש: **ובו נולד יצחק** כדאיתא בפ"ק דר"ה. והא דקאמר שיצחק נולד בו אף שכל האבות נולדו בניסן י"ל משום דיצחק נולד ביום יציאת מצרים והוא חג הפסח. וכן אי' בתנחומא סדר בא בס"ו בניסן נולד יצחק: **ובו נעקד** ובזהר ובפסיקתא רבתי פרשה מ' אי' שהעקידה היתה בר"ה. ובפדר"א פ' ל"מ אי' שביום כיפור נעקד: **ובו קבל יעקב** הברכות. כן הוא בפדר"א ובתרגום יונתן וקרא יה עשו בריה רבה בארביסר בניסן ואמר ליה

בריי

אסירים בכושרות. מחשך וצלמות שנא' (שם קז) ויוציאם מחשך וצלמות וגו'. מעול ברזל לעול תורה. מעבדות לחירות שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם. משעבוד לגאולה שנא' (ירמיה נ) גאלם חזק ה' צבאות שמו. לכך קבע להם שמחה שהוא נפרע מאויביהם עליהם שנא' (ישעיה מג) ואתן אדם תחתיך: (יג) ד"א החדש הזה לכם. ר"מ אומר לי ולכם היא הגאולה כביכול אני נפדיתי עמכם שנא' יב (ש"ב ז) אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו. וקבעו החדש הזה לי ולכם שאני רואה דם הפסח ומכפר עליכם שנא' דברו אל כל עדת בני ישראל. ותהא שמחתכם שלימה אפילו מי שהוא עני שה תמים זכר בן שנה. שה בשביל (בראשית כב) אלהים יראה לו השה וגו'. תמים לשמו של הקב"ה שנא' (דברים לב) הצור תמים פעלו. זכר שהוא הורג כל בכוריהם של מצרים וחס על בכוריהם של ישראל. מן הכבשים ומן העזים תקחו. כשם שאני הורג האדם והבהמה השבי והשפחה כך רשות בידכם ליטול מ"מ שאתם רוצים. והיו משמרין אותו שהוא לכם שמחה [נ"א שמירה] גדולה שנא' והיה לכם למשמרת. ושחטו אותו. יג אתם שוחטים פסח ואני שוחט בכורים. ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות. שאני פוסח עליכם ומגין עליכם. והיו זהירין בו שבלילה הוא נאכל שנא' ואכלו את הבשר בלילה הזה. צלי אש. בשביל אברהם שהצלתיו מכבשן האש. ומצות בשביל שרה שעשתה למה"ש עוגות ולא טעמו לחם. מרורים בשביל יעקב שכשם שנרדפו בניו במצרים כך רדפו עשו. ולא תותירו ממנו עד בקר. כשם שאיני משייר נשמה בבכורי מצרים כך לא תותירו ממנו עד בקר. משל למלך שאמר לבניו היו יודעים שאני דן דיני נפשות ומחייב. הקריבו לי דורון שאם תעלו לפני לבימה שאעביר אילוגין שלכם לאחר. כך אמר הקב"ה לישראל בדיני נפשות אני מתעסק. ומודיע אני היאך אני חס עליכם ברחמים בדם פסח ובדם מילה ואני מכפר על נפשותיכם. שהעברה שאני עובר קשה היא שנאמר ועברתי בארץ מצרים וכן ישראל אומר (תהלים ט) ויהי ה' משגב לדך משגב לעתות בצרה: (יד) ד"א החדש הזה לכם. אמר שלמה (משלי ח) בי מלכים ימלוכו. אמר ר' לוי משל לדוכוס שזרקו לו הלגיונות פורפירה. מה עושה פונה ליפס ושורף את השטר ומוציא הלגיונין והיא נקראת ראש למלכותו. כך לכ"ו דורות מלך הקב"ה במצרים. פונה ליפס שנא' (שמות יד) ובני ישראל יוצאים ביד רמה. ושרף את השטר שנא' (שם יב) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים וגו'. ומוציא לגיונין והיא נקראת ראש למלכותו החדש הזה לכם לקיים מה שנאמר בי מלכים ימלוכו: (טו) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (מיכה ו) ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים. וזש"ה (תהלים מג) שלח אורך ואמתך המה ינחוני זה משה ואהרן שנא' (דברים לג) וללוי אמר תומיך ואוריך וכן כתיב (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו. ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים מלמד שלא היה מבקש לגאול את ישראל. אלא אמר לו משה להקב"ה מי אנכי וגו'. וכי כך הבטחת לאבותם שביד ב"ו אתה מוציא בניהם. ומי אנכי שאלך וכי אוציא את בני ישראל וכי אני הוא אותו שכתוב בו דן אנכי שאתה משלחני לגואלן. לא כך הבטחת לאברהם ואמרת לו (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. לא כך אמרת ליעקב (שם מו) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ולי אתה אומר. מי אנכי. א"ל הקב"ה חייך אני יורד ומצילן. אשה אחת ירדה למצרים ובשבילה ירדתי והצלתי אותה. אימתי בשעה שנטל פרעה לשרה שנא' (שם יב) וינגע ה' את פרעה. ומה בשביל אשה אחת ירדתי בשביל ס' רבוא אנשים וס' רבוא נשים וס' רבוא בנים איני יורד ומצילן. אלא לכו אתם תחלה והודיעו לבני שאני גואלן ואח"כ אני מציל אותם לכך כתיב (תהלים מג) שלח אורך ואמתך המה ינחוני לכך אמר ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים: (טז) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (תהלים קה) שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו. כיון שנכנס הקב"ה כביכול נגף את הבכורות ואלוהיהן שלהן שנאמר (יהושע כד) ואגוף את מצרים. וכן באלוהיהם עשה ה' שפטים. כיון שנגף אותם במכת בכורות מה עשו נטלו בניהם והטמינום בבתי ע"ז שלהם. א"ר ברכיה המצריים מבקשין ומחזירין היאך לברוח מן הנגף ולא היו מוצאין. למה שנא' (איוב יא) ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם. רשעים אלו המצריים שנא' ואני ועמי הרשעים. מי גרם להם שיהיו לוקים כל מכה ומכה על שהיו בוטחים בע"ז שלהם. מה עשה הקב"ה הכה את אלוהיהם עמהם יד מי שהיה של עץ היה נרקב ושל אבן היה נמס ושל זהב ושל נחשת התיכן כשם שהיו מתהלתן שנא' (במדבר לג) ובאלוהיהם עשה ה' שפטים. וכל ע"ז שבעולם אבדו חוץ מבעל צפון שלהם למה בשביל להטעותן לכ"ב (איוב יב) משגיא לגוים ויאבדם. טו וכן ישעיהו אומר (ישעיה מג) הנותן בים דרך וגו' המוציא רכב וסוס חיל ועזוז. כיון שיצאו ישראל ממצרים אמר הקב"ה

וישובו

יד יוסף יב קה"ר רפ"ז: יג שה"ש רבה פ"ב: יד זוהר שמות דף י"ח: טו שה"ש רבה פ"ב סי' ל"ג:

מתנות כהונה

לצדק גבולי הארץ כדלעיל פ' י"ג: בקרונין. קרון שהמלך יושב עליה: אילוגין. שטר חוב ודין. וע' בערוך ערך אלוגגות: הלגיונות. החיילות: פורפירא. לבוש מלכות והנמשל היא התפלה שהיו ישראל מתפללין מתוך צרה: פונה לופס. פונה ומסיר ומניח המס שעליהם: הנותן בים דרך כו'. אין זו מדה קשה וכן במים עזים נתיבה אבל להוציא ממקומו רכב וסוס חיל

עץ יוסף

כרי הא לילא דין עולאי משבחין למריה עלמא כו'. ושלכן הביא ב' גדיים אחד לקרבן פסח וא' לחגיגה: ואתן אדם תחתיך. פי' תמורתך כדלעיל בב"ר פ"י: (יג) לי ולכם היא הגאולה. והיה קאי אהקב"ה שנקרא הנה זה אלהינו זה קוינו לו זה אלי: אני נפדיתי עמכם שהשכינה עמהם בגלות כדלקמן. והכוונה בזה מה שאין שמו מתקדש ומתפרסם בעולם כל זמן שישראל בגלות: שנא' דברו אל כל עדת בני ישראל ויקחו להם וגו' הרי הלקיחה בשבילם. ואח"כ כתיב הוא לה' וכתיב זבח פסח הוא לה' שהוא לשם גאולה וגילוי השכינה כביכול. ובסוף הדברים כתיב ועברתי בארץ מצרים וגו' דהיינו שרואה דם הפסח ומכפר עליהם כדמסיים בסמוך. ואגב אורחיה מפרש ואזיל דברו אל כל עדת וגו' שהיו בכאן מעשים מיוחדים לה' ומעשים מיוחדים לישראל: אפי' מי שהוא עני ולה"ק כל עדת וגו' לכלול גם העניים שמחתם שלימה שאין להם הוצאה מרובה על הפסח לפי שנמנים עליו רבים: שה בשביל אלהים יראה לו. כלומר בזכות יצחק שנפדה בשה זכו לזה: תמים לשמו של הקב"ה. כלו' שלא תפחתנו להנאת אכילה גסה אלא לש"ש לקיים מצות הבורא: זכר שהרג בכוריהם כו' דרש זכר לשון זכירה. שבא זכר בכורי ישראל לפניו לטובה. אבל לא זכר ממש רמז לבכורות. שגם בנקבות הבכורות היתה המכה כמ"ש ז"ל בתיה בת פרעה בכורה היתה וניצולה בזכות משה: ליטול מ"מ בין בכבשים בין עזים. ואע"פ שאין הטובות ככבשים. זכר לנס שהוא באדם החשוב ובפחותים דהיינו השבי והשפחה והבהמה. [יפ"ת]: והיו משמרים אותו ד' ימים שמקחו בעשור ושחיטתו בי"ד. והיה הקב"ה עושה להם נס גדול בקהיית שיניהם של מצרים ולא היו יכולים להעיז פניהם נגד ישראל. שזה סימן טוב לגאולה והגלה: אתם שוחטים פסח כו'. דריש ושחטו אותו אתם שוחטים אותו. אבל אני שוחט בכורים: שאני פוסח עליכם. כלו' לכך תתנו מדמו על המשקוף ועל המזוזות כדי שאראה הדם ואפסח עליכם שנא' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ומגין עליכם כדכתיב ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם וגו': שבלילה הוא נאכל שלא תותירו ממנו עד בקר: בשביל אברהם כלו' לסימן וזכרון זכות אברהם. וכן מצות ומרורים להזכיר זכות שרה ויעקב ולא עשה סימן לזכותו של יצחק. משום דלקיחת השה היה כנגד זכותו של יצחק כדלעיל: שעשתה למלאכי השרת עוגות כדכתיב לושי ועשי עוגות: ולא טעמו לחם כלו' המן: וכשם שנרדפו בניו במצרים כו' ולכן אמר מרורים לשון רבים. והוא לשון מרירות: כשם שאיני משייר נשמה כו'. פי' כשם שהיה יכול להכות אותם מכת מות אלא שיהיו חולים יום או יומים. ולא עשיתי כן אלא הרגתי אותם מיד ואפילו עד הבקר לא חיו. כן אתם לא תותירו ממנו עד בקר: משל למלך כו' כמלך שמודיע לבניו יום הדין שלו כדי שישמרו ממנו. ולפי שמכה זו היתה קשה לכן הודיעם. ולכך מסיים והעברה קשה היא כו': הקריבו לי דורון שיהא לזכרון טוב. וכן בנמשל אמר הקב"ה לישראל שיקריבו את הפסח והם יתנו על שתי המזוזות כו' כדי שיהא להם לזכרון טוב: אילוגין בלשון רומיי ספר זכרון אשר בו ישובח או יגונה דבר. וגם ספר עדות [מוסף הערוך]: בדם פסח ובדם מילה. ואע"פ שלא נזכר כאן רק פסח. קאמר דם מילה נמי. דהכי קים להו שנתערבו דם פסח ודם מילה כדלקמן פרשה י"ט: שנא' ועברתי בא"מ וגו' והכיתי כל בכור שהוא מכה רבה וקשה. ועי' רש"י בחומש: וכן ישראל אומר ויהי ה' משגב לדך כו' לעיל מיניה כתיב והוא ישפוט תבל בצדק וגו' ומשמע ליה דה"ק אף בשעת הדין ה' משגב לדך לישראל שהוא עם עני ודל כי מבקש לזכותם במצות ולא כופר במקומם כדלעיל: (יא) ד"א החדש הזה לכם אמר שלמה בי מלכים ימלוכו. הכוונה התורה נקראת זה שנאמר מזה ומזה הם כתובים. ובפ"ק דמגילה אי' מה זה ועל מה זה שהתור' איקרי זה וזה כוונת המדרש החדש הזה אמר שלמה כו': משל לדוכוס כו' שכאשר זרקו לו הלגיונות פורפיר והוא לבוש מלכות לתת עליו הוד מלכות מה שלא נחשב מתחילה רק לדוכוס. מה עושה פונה ליפס ר"ל מסלק רוב המסים שחייבים לו אנשי המלכות. כדרך המלכים כשהם מולכים ע"ד והנהגה למדינות עשה. ושורף את השטר שנכתב בו חובותיהם. ומוציא הלגיונים ממקומם שנותן לכולם שררות וממשלות הראויות להם. וכן הפי' לכ"ו דורות מלך במצרים כי אז הודו במלכותו המצריים שאמרו ה' הצדיק. וקבלו ישראל עול מצותיו. פונה ליפס כלו' שנפטרו מן המס שנאמר וישימו עליו שרי מסים. ושרף את השטר של השעבוד שכתוב בו ועבדום וענו אותם ת' שנה והוא נגאלם מיד אחר רד"ו שנה וזהו דמייתי ראיה מפסוק ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ת"ל שנה והוא משנגזרה גזירה בין הבתרים דהא במצרים לא היו כ"כ. ששרף את השטר וכדאי' לעיל פרשה זו סימן ח' שאמר הקב"ה למשה שכבר נשלם הקץ כו': והיא נקראת פי' הלגיון והם ישראל. משעת שקבלו עול מצותיו ועול תורתו נחשב ראש למלכותו של הקב"ה. וזה דכתיב החדש הזה הוא התורה לכם אותיות מלך. לקיים מה שנאמר בי כו': (טו) ד"א החדש הזה לכם הה"ד ואשלח לפניך כו'. נ"ל ד"א ויאמר ה' אל משה ואל אהרן הה"ד ואשלח כו': ואשלח לפניך כו' מפרש ואשלח לפניך וכבר שלחתי לפניך קודם יציאת מצרים. ומשום שלכאורה נראה שקאי אאחר הגאולה להכי מייתי סמך משלח אורך ואמתך המה ינחוני. שדרשו במשה ואהרן. וזהו שמסיים בסוף הסימן לכך כתיב שלח אורך וגו' לכך אמר ואשלח לפניך וגו'. דשלח אורך גלי לן פירושא דואשלח לפניך: זה משה ואהרן ואע"ג דקרא לעתיד מיירי. רמז למשה ולאהרן גומר שישלח לנו שניים כמותם: תומיך ואוריך והיינו אורך דכתיב הכא. וזה הפסוק ראיה על משה מדכתיב בסוף הפסוק תריבהו על מי מריבה. והאומר נ"כ האומר לאביו ולאמו שהוא אמר לשבט לוי מי לה' אלי: וכן כתיב תורת אמת כו'. זה ראיה על אהרן דסמיך ליה שפתי כהן ישמרו דעת. עוד י"ל דפסוק וללוי אמר תומיך ואוריך קאי אשניהם שהיו שניהם משבט לוי. וכן קרא תורת אמת היתה בפיהו קאי נמי אמשה ואהרן שגם הוא שמש בכהונה גדולה כל ז' ימי המילואים: ולי אתה אומר מי אנכי. פי' ולי אתה אומר שאגאל אותם. וכי אני הוא מי שאמרת עליו אנכי ארד עמך וגו': אשה אחת כו' ומה בשביל אשה אחת כו'. טעם הק"ו כתוכחה למשה שלא הי"ל להסתפק שירצה ה' לקיים הירידה ע"י שליח. כי אפי' לא נאמר אנכי ארד ודן אנכי תיתי בק"ו. וכ"ש כיון דכתיב אנכי ארד שאין לו מקום שיתפרש שירד ע"י שליח: אימתי בשעה שנטל פרעה לשרה. דאף שלא כתיב בתורה שגם אל פרעה ירד אלהים גמרינן על דבר דבר ג"ש מאבימלך ליתן את של זה בזה: לכך אמר ואשלח לפניך וגו' רישא דקרא כי העליתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך אני בעצמי. ואשלח לפניך כו' ר"ל הם לא היו רק שלוחים שילכו לפניך להודיעך הגאולה: (טז) ד"א החדש הזה לכם הה"ד שלח משה עבדו כו'. גם כאן הוא ט"ס ונ"ל ד"א ויאמר ה' אל משה ואל אהרן [י"מ]. והכוונה דרמיז קרא כי יעשה ה' לעתיד כמו שעשה במצרים. והוא שאמר בסמוך וכן לעתיד לבא כו' והביא שלח משה עבדו כו' דכתיב בתריה שמו בם דברי אותותיו וגו' והדר ויך כל בכור במצרים ראשית לכל אונם. ומשמע דה"ק. בתחלה שלח משה ואהרן לשום אותותיו וטעו המצריים כי הם בלהטם ובסוף וחשבו להנצל ע"י אליליהם ובסוף ה' בעצמו הכה כל בכור וראשית לכל אונם דהיינו אלוהיהם שהם ראשית אונם שעליהם היו בטוחים: כביכול נגף ה' הבכורות לפי שהוא דבר רחוק מהשכל שה' יהיה הנוגף ולא ע"י שליח אמר כביכול: על שהיו בוטחים בעבודת אלילים. ולא שבו אל ה'. שאילו שבו מיד היו ניצולין: וכל עבו"ם שבעולם אבדו. ר"ל כל עכו"ם שבמצרים. שהרי לא כתיב אלא באלהי מצרים אעשה שפטים וגו'. או אפשר לומר שהמצרים היו עובדים לכל עכו"ם שבעולם: בשביל להטעותן שיחשבו שלא יכול לו והוא יגן עליהם

וישובו ויחנו לפני פי החירות ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ. קרא לכל חיילותיו ואמר להם אי אתם יודעים שבעל צפון כנס על ישראל כל האריות שבמדבר כענין שנא' (דניאל ו) שלח מלאכה וסגר פום אריותא. מיד שרן של מצרים ירד לאבדם שנא' והנה מצרים נוסע אחריהם. פרעה נוסע אחריהם לא נאמר אלא מצרים טז זה השר שלהן. מיד וייראו מאד א"ל הקב"ה אל תיראו. א"ל הקב"ה למשה נטה ידך על הים מיד ויט משה את ידו. ומצרים נסים לקראתו. היה צ"ל מצרים נסים אחריהם וכי יש אדם בורח מן הבריה ונס לקראתו אלא שהטעה אותם הקב"ה ולא היו מוצאין היכן לנוס. והיו נסים לקראתו עד שנשתקעו בתהומות שנא' (שמות יד) וינער ה' את מצרים בתוך הים. ורוה"ק צווחת ואומרת (איוב יא) ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם. ועל בעל צפון שבטחו עליו נאמר ותקותם מפח נפש. וכן לע"ל כשיכנסו כל העכו"ם מביאין ע"ז שלהם שיצילו אותם שנא' (מיכה ד) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד. וכיון שבאין מה הקב"ה עושה בהם מתיכן והן רואין ומתביישין והם משליכין אותם והולכין ומטמינים עצמן במערות ובסלעים. וכן ישעיהו אומר (ישעיה ב) כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם אלו הטיוסין שלהם. (שם) והאלילים כליל יחלוף. ומה הן עושים הולכין ומטמינים עצמם שנא' (שם) ובאו במערות צורים ובמחלות עפר וכתיב (שם) ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו. א"ל הקב"ה בורחים אתם ראו מה הכתבתי (עמוס ט) ואם יחבאו בראש הכרמל משם אחפש. יז חיאל שנטמן בבעל בהר הכרמל שזורק אש בעצים לא נגפתיו. (שם) ואם יסתרו מנגד עיני ואומר (שם) אם יחתרו בשאול. אותה שעה (איוב יא) ועיני רשעים תכלינה אבל ישראל עליהם הוא אומר (משלי יח) מגדל עוז שם ה': (יז) ד"א ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. מה הקב"ה עושה במצרים בשביל ישראל. א"ר יצחק נפחא משל למטרונה שהיתה מקטרגת למלך נתנה בפילקי והלך לו היה עמה המלך בפילקי. אמרו לו מה איכפת לך. א"ל כל הימים שאני עמה אינה נוטלת שם רע. יח כך נשתעבדו ישראל במצרים ונגלה הקב"ה עמהם שנא' (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה. וכן בבבל שנא' (ישעיה מג) למענכם שלחתי בבלה. וכן במדי שנא' (ירמיה מט) ושמתי כסאי בעילם ואין עילם אלא מדי שנא' (ישעיה כא) עלי עילם צורי מדי. ביון היה הקב"ה עמהם שנא' (זכריה ט) וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו.

אמרו לו להקב"ה כל כך למה א"ל כל הימים שאני עמהם אין נוטלין שם רע. במצרים הייתי עמהם ונמצאת שלימה שנא' (שיר ד) גן נעול אחותי כלה. בבבל הייתי עמהם ונמצאת שלימה שנא' (דניאל ג) הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין. במדי הייתי עמהם ונמצאת שלימה שנא' (אסתר ג) ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. יט ביון לא כתבו על קרן השור שאין להם חלק באלהי ישראל. באדום אם הקב"ה יאמר הן מי יאמר לאו שנאמר (ישעיה סג) מי זה בא מאדום. א"ר שמואל בר נחמן משל לעשיר שיצא בשעת הקיץ היו אנשים אומרים בגורן הוא. מה עשה נכנס ובידו פרכיל של ענבים כדי שידעו הכל שבא מן הכרם. כך האומות אומרים להם לישראל היכן אלהיכם שנא' (דברים לב) אי אלהימו (ישעיה מז) ועתה שמעי נא זאת עדינה היושבת לבטח וגו'. מה הקב"ה עתיד לעשות לה (דברים לב) אשכיר חצי מדם. ולא זאת בלבד אלא שעתיד לדרכן שנא' (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי. והוא עתיד לדרוך במנעלו לכל גדולי אדום שנאמר (תהלים ס) על אדום אשליך נעלי: (יח) ד"א בארץ מצרים. משל לאחר שמצא נחש ורצץ את ראשו באבן והתך את זנבו ומעכשיו מהו טוב. כך המצריים עמדו ושעבדו את ישראל מה שא"א וכן אדום מה עשה הקב"ה במצרים פרע מהם שנא' (תהלים קו) ונער פרעה וחילו בים סוף. ובאדום כתיב (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי. אמר רוה"ק (יואל ד) מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה והקב"ה עתיד לגאול את ישראל מאדום (דניאל ט) ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו ואין אתה פודה אותנו. א"ל הן. אמרו לו השבע לנו ונשבע להם שכשם שפדה אותנו ממצרים כך הוא יפדה אותנו מאדום. ולא עוד אלא שיהיו גדולי מלכות רואין קטן מישראל ומתאוין לכרוע לפניו בשביל השם שכתוב על כאו"א. שנא' (ישעיה מט) כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו. משל לעץ נאה שהי' נתון בבית המרחץ נכנס פרוסביטוס לרחוץ הוא וכל עבדיו ודשו את העץ וכל הפגאנים. וכן כל אחד ואחד מהן מתאוים לפסוע עליו. לאחר ימים שלח פרוטימו שלו לאותה מדינה שיעשה לו איקונין. ולא מצא עץ חוץ מאותו שהיה במרחץ. אמרו האומנין לשלטון אם מבקש אתה להעמיד האיקונין הבא את העץ שיש במרחץ שאין לך טוב ממנו. הביאוהו ותקנו אותו כראוי ונתן ביד צייר וצייר את האיקונין עליו והעמידה בתוך הפלטין. בא השלטון וכרע לפניה וכן דוכוס וכן אפרכוס וכן הפרופיסטון וכן הלגיונות וכן דימוס וכן
כולן

יד יוסף טז לקמן פ' כ"א. זוהר שמות: יז פסיקתא רבתי פ"ד. ילקוט מלכים: יח ירושלמי תענית פ"ק. זוהר אחרי דף ס"ו והאזינו דף רצ"ו. ואיכה רבתי פסוק קראתי למאהבי. ומכילתא. מגילה כ"ע. ספרי ת"א פיסקא פ"ד. ילקוט נשא וכא רמז ר"ו. זוהר שמות: יט ב"ר פ"ב סי' ה' וש"נ:

מתנות כהונה

חיל ועזוז ולגרדם בים זו היא מדה קשה ויד חזקה וע' מזה במד' חזית ב' י"ד: **וסגר פום אריותא** וכן כאן כתיב סגר עליהם המדבר כלו' סגר וחבר ואסף עליהם חיות המדבר: **הטיוסין.** נראה דצ"ל הטעותין ע"ז שהם טועין אחריהם וכדמסיים והאלילים כליל יחלוף: **חיאל שנטמן** כו'. בהר כרמל שמנוהו עובדי הבעל לפנים תחת המזבח שידליק אש העצים למען יאמרו שהאש ירד מן השמים ונגף שם: **בפילקי** בבית הסהר ואמר כן שעמדו ישראל באמונתן: **נעלי** דרשו לשון מנעל: **נכנס פרופיסטוס.** שר חשוב כך פי' הערוך: **פגאנין.** פי' הערוך הדיוטות וכן הוא בל' יון: **פרוטומו.** לפי הענין הוא צייר הגר ציורים למלך ודוק לקמן: **דוכוס אפרכו'** כו'. כלם מיני שלטונים הם: **דימוס** וכו' ג"כ שמות של שלטונים וע' בב"ר פ' ו': **האומנים** הציירים

עץ יוסף

עליהם. ועל כן חזק לבם לרדוף אחרי ישראל ונפלו בים כדמפרש: **הנותן בים דרך** כו' דמיירי במצרים כי נתן בים דרך לישראל להוציא רכב וסוס מצרים להטביען בו. הרי שה' הטעה את מצרים לאבדם בים: **וישובו ויחנו** לפני פי החירות כדי להטעות המצרים שבעל צפון מעכבן: **נבוכים הם** בארץ קרא לכל חיילותיו. הכוונה על סוף הפסוק סגר עליהם המדבר. וז"ש כענין שנאמר שלח מלאכיה וסגר כו'. וכמבואר בהדיא במכילתא אין סגירה אלא חיה רעה שנאמר וסגר פום אריות'. שכסברו ישראל הים סוער נגדם הפכו פניהם למדבר לצד מצרים והקב"ה זימן להם חיות ג"כ רעות ולא היו מניחות אותן לעבור. וחשב פרעה זו כחו לאלוהו. והכל היה להטעותן [יפ"ת]: **מיד שרן** של מצרים כו'. וזהו ג"כ היה כדי להטעותו. כי ה' הוריד שרן של מצרים שיחשוב שבא לעזרם ויבטחו בו לרדוף אחרי ישראל: **פרעה לא נא'** דכיון דכתיב לעיל מיניה ופרעה הקריב ה"ל למימר הכא נמי ופרעה נוסע: **מיד וייראו מאד** שפחדו שמא מה' הוא בהטאם: **א"ל הקב"ה** אל תיראו. אע"פ שמשה האומר. ס"ל שבשליחות ה' מדבר: **א"ל הקב"ה** למשה כו' מיד ויט משה כו'. מקצר ועולה בפסוקים להזכיר ומצרים נסים לקראתו דבתריה לדרוש הא דמפרש ואזיל: **שהטעה אותם הקב"ה** שהיו מטורפים ומצד טירופם לא היו מבחינים ורצים לקראת הים: **שנא' וינער** ה' את מצרים בתוך הים. דלכאורה האי קרא מיותר דהלא כבר נאמר ויבואו אחריהם אל תוך הים. אלא לומר שבתוך הים ממש נשתקעו דהיינו בתהום רבה אבל מ"ש בתהלה ויבואו אל תוך הים אפי' לא נכנסו אלא חצי פרסה בים יקרא תוך הים: **ומנוס** אבד מהם. פי' שאבדו דרך המנוס בנוסם לקראת מה שהיו בורחים מפניו: **עליו נא'** ותקותם מפח נפש. סיפא דקרא דועיני רשעים תכלינה הוא: **כשיכנסו העכו"ם** כו' לדון לפני ה' לעתיד: **אלו הטיוסין** שלהם. המת"כ כתב שהוא ט"ס וצ"ל הטעותין ור"ל העכו"ם שלהם שהן טועין אחריהן כו' ע"ש. והיפ"ת ג"כ אלו הטווסין שלהן. ולפי ענינו הם שריהם של מעלה ולא ידעתי לו חבר עכ"ל. והא"ח כתב אפשר שצ"ל הטפסירים ופירושו שרים. והמעריך כתב שאין צורך להגיה אלא טווסין פי' אותן המתגאים ביופין וביופי לבושיהן כטווס הזה שמתגאה ביופיו וברוב גווניו: **חיאל** שנטמן בבעל. תחת המזבח שעשו לבעל שעשוהו חלול וחשב להצית אש בעצים להטעות העם כדי שיחשבו שבא מן השמים. לא נגפתיו ר"ל שניגף בנחש שנשכו ונגפו כדאיתא בילקוט במעשה דאליהו. ויליף מסיפא דקרא דכתיב שם משם אצוה את הנחש ונשכם: **אבל ישראל** עליהם הוא אומר מגדול עוז כו'. משום שאמר לעיל שכל העכו"ם רצים להתחבאות במקומות אליליהם בתקותם בהם שיושיעם. ותוחלתם נכזבה כי כשל עוזר ונפל עזור. ע"ז מסיים אבל ישראל רצים להשגב בהקב"ה ובוטחים בו כמו שמתחבא במגדל עוז מפני המתקוממים נגדו וניצול שם וכמו דמסיים בו ירוץ צדיק ונשגב: **(יז) מה הקב"ה** עושה במצרים. מה ענינו להיות במקום מלא עכו"ם: **בפילקי** פי' בית הסהר בלשון יון פילקין. ובלשון ישמעאל הסדן שכובלין בו רגלי האדם פלקה: **והלך לו** היה המלך עמה בפלקי ר"ל אף שסילק עצמו ממנה לא זז מחבבה עד שחזר לה [ת"נ]. או אפשר שצ"ל והלך לו המלך והיה עמה בפלקי: **ונגלה הקב"ה עמהם** ג"כ כדי שלא יטלו שם רע כמו שאח"כ שבטי יה עדות לישראל וגו' שלא פרצו בערוה במצרים: **ונגלה הקב"ה עמהם** להגן בעדם בל ישתקעו לחטא ולעזור את הטוב להטיב לו. למען יגל על בני דורם ותהיה להם תקומה [אלשיך]:

למענכם שלחתי בבלה. שגלה עם השכינה עמהם ע"ד ובפשעיכם שולחה אמכם ופירשו חכמי האמת על השכינה. אבל במכילתא גרסינן שולחתי בבלה. וע' במנחת שי: **וכן במדי** שמבבל באו למדי: **במלכות יון** כו' כשהיו בצרה ושעבוד בזמן מלכותו היה ה' עמהם כשמשלו עליהם מלכות יון היו ישראל בארץ ישראל: **וה' עליהם יראה** ולעיל מיניה כתיב ועוררתי בניך ציון וגו': **גן נעול** אחותי כלה וכמו שדרשו בוי"קר פ' ל"ב. ובשה"ש רבה פ"ד. ובבמד"ר פ"ג גל נעול אלו הבתולות גן נעול אלו הבעולות. מעין חתום אלו הזכרים. שכולם שמרו עצמן מן הזנות: **לא כתבו** על קרן השור. כמו שהיו אומרים להם חיילות של יון כדי להעבירם על דת. וע' ב"ר פ"א: **אם הקב"ה** יאמר הן מי יאמר לאו שנאמר מי זה בא כוונתו להביא ראיה על שניהם שיהיו שלמים והקב"ה הוא ג"כ עמם. ולכן סידר גלות האחרון בפני עצמו. לפי שעל ג' גליות מביא ראיות על שהיה עמהם לבד. ועל שנמצאו שלמים לבד. אבל כאן מביא מפסוק אחד ראיה על שניהם שנא' מי זה בא וגו' שמשמע שהיה שם. ובסיפיה דהאי קרא כתיב אני מדבר בצדקה רב להושיע. ופי' אני מדבר טובה עליהם להושיעם ומי ימחה בידי. וטעות נפל בספרים וכן צ"ל שנאמר באדום מי זה בא וגו' אם הקב"ה יאמר הן מי יאמר לאו אמר רבי שמואל בר נחמן משל כו': **הישבת לבטח** וגו' האומרת אני ואפסי עוד: **שעתיד לדורכן** שהנשארים בהם ימקו ביסורין קשים כדרוכים ושבורים כי זה קשה מחללי חרב: **לכל גדולי** כו' רמז לשריהם של מעלה ע"ד יפקוד ה' על צבא המרום במרום וגו': **(יח) ד"א** בארץ מצרים משל כו' דרמיז להם שיגאלו לעתיד גאולה שלימה שלא יהיה אחריה שעבוד. ולזה מביא המשל כמו הנחש שאם רוצץ את ראשו והותך את זנבו לא יוכל להזיק עוד. כך רצץ הקב"ה את ראש הנחש הם המצריים שהיה ראשון של מלכיות. ויחתוך זנבם הוא גוג וחיילותיו שהם אחרונים שבכולם אז לא ישתעבדו ישראל עוד: **ורצץ** את ראשו. כן דרך לרצצו בראשו כמ"ש טוב שבנחשים רצוץ את ראשו וכדכתיב הוא ישופך ראש. ואמרו בהג"ב שאם מכהו על מקום אחר מגופו אינו מת: **ומעכשיו מהו טוב** פי' מה טובייתו ותוקפו של נחש בזה. ואולי יש להגיה מהו שוב כלו' מה יכול שוב להזיק: **מה שא"א** לספר כמה מיני תלאותיהם: **ונער פרעה** כמנער את הקדרה שמהפך התחתון למעלה והעליון למטה. וכן באדום כדורך ענבים שמהפכן גם כן: **מצרים** לשממה תהיה וגו'. שזה ראשון וזה אחרון כדמיון המשל: **והקב"ה עתיד** לגאול את ישראל כו' כשם שגאלן ממצרים וכה"א ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים וגו'. אדני ככל צדקותיך ישוב נא אפך וגו' אמרו ישראל לפני הקב"ה ירושלים ועמך לחרפה כו'. כצ"ל [יפ"ת]: **השבע לנו** דייק שאמרו השבע לנו. מדכתיב בסוף פסוק של ירושלים ועמך לחרפה וגו' למען ה'. דלמענך מבעי ליה. אלא ה"ק השבע למען השם [יפ"ת]: **ונשבע להם** נלמד מפסוק דדניאל בסופו ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קודש שקאי על הגאולה [תו"ג]: **ולא עוד** אלא שיהיו גדולי המלכות כו'. גם בזה מקיש גאולה העתידה לגאולת מצרים שנא' בה וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו': **קטן מישראל** כלו' הדיוט שאינו מבעלי השררה: **פרופסיטות** בלשון יוני שר חשוב [ערוך]: **הפגאנין** פי' בלשון רומיי פרזי ואיש כפר [מוסף הערוך]: **פרוטומי** פי' בלשון יוני דמות אדם עד טבורו [מוסף הערוך] ופירושו ששלח המלך ביעשו פורטומי שלו וכדמפרש המדרש

כולן. אמרו להן אותן האומנין אתמול הייתם מדיישין את העץ הזה במרחץ ועכשיו אתם משתחוים לפניו. אמרו להם אין אנו כורעים לפניו בשבילו אלא בשביל פרוטימו של מלך שהיא חקוקה עליו. כך אומרים המלכים עד עכשיו היינו עושים בישראל מה שא"א שנאמר לבזה נפש למתעב גוי ועכשיו לישראל אנו משתחוים. אמר להם הקב"ה הן בשביל שמי שכתוב עליהם שנא' (שם) למען ה' אשר נאמן. וכן משה אומר (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו'. וכשהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים היה נוטל הפנס ומהלך לפניהם שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם וגו'. וכן הוא עתיד כשיוציאם מאדום. שכן אמר ישעי' (ישעיה נב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל וכתי' הראשונות הנה באו וגו' לקיים מה שנא' (יואל ד) מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה: (יט) ד"א בארץ מצרים. בשביל מי נגלה הקב"ה בשביל עצמו. משל לבן בית שנתפס ע"י בעל מלאכתו ונחבש. א"ל אדונו אל תירא אני בא ומוציאך. שלח עבדו להוציאו ולא רצה הפונדקי לשלחו. אמר יפה עשה הפונדקי שאני אמרתי לו אני מוציאו ולא פקדתיו שאני משלח את עבדי. כך אמר הקב"ה לאברהם עתידין הן בניך להשתעבד במצרים ואח"כ אני גואלן שנא' (בראשית טו) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכתיב (שם) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. שלח הקב"ה משה לגואלן ולא רצה פרעה. אמר הקב"ה כראוי עשה פרעה כי אני אמרתי לאביהם דן אנכי. וכי משה אנכי או אהרן אנכי לא אמרתי אלא (תהלים פא) אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים. ד"א בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים בשביל משה א"ר נסים משל לכהן שהיה לו גינה של תאנים ובאותה גינה היה בית הפרס. בקש לאכול תאנים אמר לאחד לך אמור לאריס שבעל הגינה אומר לך שתביא לו ב' תאנים. הלך ואמר לו כך. השיבו האריס מי הוא בעל הגינה לך למלאכתך. א"ל הכהן אני אלך לגינה. אמרו לו למקום טמא אתה הולך. א"ל אפי' יש שם מאה טומאות הולך אני ולא יתבייש שלוחי. כך כשהיו ישראל במצרים אמר הקב"ה למשה לכה ואשלחך אל פרעה. הלך ואמר לו מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' לכו לסבלותיכם. אמר הקב"ה אלך למצרים שנא' (ישעיה יט) משא מצרים. אמרו לו מה"ש למצרים אתה הולך למקום טומאה. א"ל אלך ולא יתבייש שלוחי משה הה"ד (שמות יב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: (כ) ד"א החדש הזה לכם. למה אמר הקב"ה למשה ולאהרן לפי שקדוש החדש בג'. כשבקש הקב"ה לקדש את החדש אמר הקב"ה למשה [כ]לאהרן אני ואתם נקדש את החדש הה"ד ויאמר ה' אל משה ואל אהרן.

[כ] אבל עיבור השנה בי' זקנים. כשהיו רבותינו נכנסים לעבר את השנה נכנסים י' זקנים בקיאים לבהמ"ד ואב ב"ד עמהם ונועלין את הדלתות ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה. בחצי הלילה אומרים לאב ב"ד מבקשים אנו לעבר את השנה שתהא השנה הזאת י"ג חדש גוזר את עמנו. והוא אומר להם מה שדעתכם אף אני עמכם. באותה שעה יצא אור מבהמ"ד ובא לפניהם והיו יודעים שנתרצה להם האלהים שנא' (תהלים קיב) זרח בחשך אור לישרים. מה שהן גוזרים הקב"ה מסכים עמהם שנאמר (שם נז) אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. ישתבח שמו של הקב"ה שהבריות גוזרין והוא מסכים שנא' (ש"ב כג) צדיק מושל יראת אלהים. ומנין להתועד בי' זקנים שנא' (קהלת ז) החכמה תעוז לחכם מעשרה [כא] שליטים אשר היו בעיר. וכן בימי שלמה כשהיה שלמה מעבר את השנה היה מכנים שבעת זקנים לפניו שנא' (משלי כו) חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם. מהו חכם עצל בעיניו שהיה שלמה תופש פיו שלא לדבר בפני מי שגדול ממנו. וכה"א (שם כג) [כב] כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ואומר (שם) ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה. והיה שם שלמה ונתן הנביא וגד החוזה הרי י': (כא) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (ישעיה מב) הראשונות הנה באו וחדשות אני מגיד. וכי יש לע"ל חדשות והא כתיב (קהלת א) מה שהיה הוא שיהיה. אלא מוצאין אנו י' דברים עתיד הקב"ה לחדש לע"ל. הראשונה שהוא עתיד להאיר לעולם שנא' (ישעיה ס) לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וגו'. וכי יכול אדם להביט בהקב"ה אלא מה הקב"ה עושה לשמש מאיר מ"ט חלקי אור שנא' (שם ל) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים. ואפי' אדם חולה הקב"ה גוזר לשמש ומרפאו שנא' (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. השניה מוציא מים חיים מירושלים ומרפא בהם כל שיש לו מחלה שנאמר (יחזקאל מז) כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה וגו'. הג' עושה האילנות ליתן פירותיהן בכל חדש וחדש ויהיה אדם אוכל מהם [כג] ומתרפא שנא' (שם) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה וגו' לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים וגו'. הד' שהם בונין כל ערים החרבות ואין מקום חרב לעולם. ואפילו סדום ועמורה נבנית לע"ל שנא' (שם טז) ואחותיך סדום ובנותיה תשבנה לקדמתן הה' שהוא בונה את ירושלים באבן ספיר שנא' (ישעיה נד) הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך וכתיב (שם) ושמתי כדכוד שמשותיך. ואותן אבנים מאירות כשמש ואו"ה באין ורואין בכבודן של ישראל (שם ס) והלכו גוים לאורך. הו' (שם יא) ופרה ודוב תרעינה. הז' שהוא מביא כל החיות וכל העופות וכל

יד יוסף כ פדר"א פ' ח' וסנהדרין פ"ק. ובויק"ר פ' כ"ט: כא קרי להו שליטים על שהמה מושלים על כוכבי מעלה לשנות כח הנהגתם ע"י קביעותם בשנה: כב חולין ו': כג חזית פ"ד ודב"ר פ"א:

מתנות כהונה

שאירים: פרוטימו. צורתו של מלך ועל שם זה נקרא הצייר פרטס כדלעיל: הפנס. לנטירנ"א בלע"ז: בית הפרס. שדה שנחרש בו קבר וחיישינן שמא נגרר עצם כשעורה למרחוק עד מאה אמה ואם שהה שם כדי אכילת פרס טמא מדרבנן: צדיק מושל וגו'. ודרשו רז"ל אני מושל על הכל ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה והקב"ה גוזר עמהם כמותם וה"ג והוא גוזר עמהם כמותם: לאור יומם וגו' גרסי' וסיפיה דקרא והיה לך ה' לאור עולם: שבעתים

פירושו

ענף יוסף

(כ) [ויהיה שם שלמה] תימא שהרי אמרו בסנהדרין פרק כהן גדול שאין מלך יושב לעבר את השנה משום אפסניא שהמלך מחלק ללגיונותיו. וי"ל דהטעם של אפסניא שהוא ממון שמחלק להם שנה שנה. ולכן יפחות חדש בשנה. ושלמה לא היה נחשד על כן שהרי אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה (מ"כ): [וגד החוזה] זה סותר למאי דאיתא בתד"א ח"א פ"ז שמת גד החוזה במגפה שהיה בסוף ימי דוד. ונראה דצ"ל שם בתד"א אביטי בן צרויה במקום גד החוזה. שכן הוא באגדת שמואל פ' ל"א:

פותחין

עץ יוסף

המדרש בעצמו שיעשה לו איקונין שלו: דוכוס בלשון רומיי שר צבא: אפרכוס בלשון יוני שר הפלכים [מוסף הערוך]: הפרופיסטון פי' ממונה. והמעריך פי' ראש הבית: וכן דימ"ים וכי בולי. בלשון יוני המון עם [מוסף הערוך] וע' ב"ר פ"ו מ"ש: אין אנו כורעים לפניו בשבילו אלא בשביל כו'. הן אמת שהענין מצד עצמו אין בו מעלה מזולתו. ולכן היה מקודם למרמס במרחץ להשתמש בו במקום הבזוי אך עכשיו נתעלה מצד הצורה שנחקקה עליו. והנמשל מובן מאליו: כי הולך לפניכם ה'. וילפינן מוה' הולך לפניהם יומם מה התם בעמוד ענן הכא נמי כן ולחזק זה הביא קרא הראשונות הנה באו וחדשות אני מגיד דמשמע חדשות דומיא דראשונות: (יט) ד"א בארץ מצרים. דריש שהחדש הזה דבק למ"ש בארץ מצרים. והחדש הזה לכם בתמיה. וה"ק לפי שהלכו עד עכשיו משה ואהרן למצרים אמר להם ה' וכי החדש הזה דהיינו גאולת מצרים ראוי לכם. והרי עלי מוטל ללכת שם. ולכן דבר אל כל בני ישראל כי כן אעשה כאשר דברתי לאברהם [יפ"ת]: בשביל עצמו בשביל חובו שנדר לאפוקי ממאן דאמר בסמוך בשביל משה: שנתפס ע"י בעל מלאכתו. פי' בגרמתו של בעה"ב. ובנמשל ע"י גזירת ה' כי גר יהיה זרעך: אלא אנכי ה' אלהיך. קרוב לומר שצ"ל אנכי אעלך גם עלה דמינה נמי ילפינן לעיל פ"ג שה' אמר לגואלם בעצמו. והזכירו לחזק מ"ש דן אנכי דהיינו לגאלם ממש. דלא תימא דהיינו לדון דינם אבל המעשה יהיה ע"י שליח: ד"א בשביל מי ולפ"ז יהיה החדש הזה לכם דבק ג"כ למשה ולאהרן בארץ מצרים ועניינו לומר כי החדוש הזה שבא ה' בארץ מצרים הוא בעבורכם שלא תתביישו בשליחותיכם: בית הפרס בפ"ק דמ"ק תניא ג' בתי הפרס הן שדה שנאבד בה קבר. ושנחרש בה קבר. ושדה בוכים דהיינו שמספידים בהו מתים: שתי תאנים משל הוא על ישראל שלא יצאו ממצרים כי אם שנים משמים רבוא כדאי' לעיל פ"ו [תו"נ]: לך למלאכתך הזכיר זה כנגד מ"ש פרעה לכו לסבלותיכם כדבסמוך לאשמועינן כי דבר זה דבר חרפה ובוז אמר להם כאומר לך למלאכתך ועמלך ואל תתעסק בגדולות ובנפלאות ממך: ולא יתבייש שלוחי פי' שהאחרים יאמר שאינו שלוחי ומי יאמר ששלחתיו. וכ"כ פרעה שאמר אין אתה שלוחו של הקב"ה שהיה בעיניו כמכשף: מי ה' אשר אשמע בקולו. ולא ידעתי שאתם שלוחיו: שנאמר משא מצרים. הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים. ואע"פ שהנבואה לעתיד משמע. דרשו חז"ל שרמז לשעבר ג"כ [יפ"ת] ומשיא ראיה מפסוק זה שהיה בעיני הקב"ה כמשא לילך למצרים. או הוא לשון טומאת נגע ומשא [תו"נ]: למקום טומאה שמלאה עכו"ם. והוא מ"ש כאן ונעו אלילי מצרים מפניו: (כ) למה אמר הקב"ה למשה ולאהרן. כי מה שייכות בזה לאהרן: שקידוש החדש בשלשה. ואילו יחיד מומחה לא סגי כדיני ממונות. וע' בפ"ק דסנהדרין: אני ואתם נקדש את החדש. וכמ"ש במקום אחר נתעטף הקב"ה בטלית מצויצת והעמיד למשה מכאן ולאהרן מכאן וקרא למיכאל ולגבריאל ועשה אותם כעידי החדש ואמר להם כיצד ראיתם את הלבנה לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה כמה היה גבוה וכמה היה רחב א"ל כסדר הזה יהיו בני מקדשין את החדש למטה ע"י זקן וע"י עדים וע"י טלית מצויצת: אבל עיבור השנה. דרים הזה למעוטי דה"ק מעשה החדש הזה דהיינו עבור החדש דוקא לכם. אבל עבור השנה שהוא תוספת חדש שלם צריך עשרה [יפ"ת]. וזה אתיא כר"א דאמר הכי בפדר"א פ"ח. ובויק"ר פ' כ"ט איתא בחמשה: ואב ב"ד עמהם. עמהם היה במנין. וכן משמע בסנהדרין שהנשיא היה בכלל המנין: ונועלין את הדלתות. הטעם שלא יבא לשם איש אחר משום שאין מעברין את השנה אלא במזומנים לה: כל הלילה כדי שיראו האור יוצא מבית המדרש כדבסמוך. ובלילה ניכר הנס יותר: זרח בחשך אור לישרים. אע"פ שאין ראיה לדבר דקאי אסנהדרין זכר לדבר שהקב"ה מזריח אור לישרים: לאל גומר לשון הסכמה הוא: והוא מסכים עמהם לקיים גזירת בריותיו. וזהו שאמר צדיק מושל יראת אלהים שהצדיק מושל וגוזר מחמת יראת אלהים שיש בו. או כמו שדרשו במ"ק מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה: מעשרה שליטין. וקשה היאך הוא. הלא המלך הוא אחד ושריו אין מספר. אע"כ דקאי על עבור שנה שנא' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני וגו': משבעה משיבי טעם שנתן וגד היו רגילין אצלו ולא היה מחויבים לפניהם לומר דעתו. נשארו רק ז' משיבי טעם [תו"נ]: שהיה שלמה תופש פיו. וה"פ שלמה שהיה חכם היה עצל וקטן בעיניו יותר מכל ז' הזקנים משיבי טעם ולא היה פותח פיו לפניהם: וכה"א כי תשב ללחום את מושל. דהיינו לאכול מלחמה של תורה. ומושל הוא הזקן כענין עשרה שליטין הנזכר: (כא) ד"א החדש הזה לכם הה"ד כו'. מפרש החדש לשון חידוש. וה"פ של הפסוק החדש (ר"ל החידוש) הזה לכם ראש חדשים. פי' ראש לחידושים שיהיה לעתיד. ולהכי מייתי דרשה וחדשות אני מגיד: אלא מוצאין אנו עשרה דברים עתיד הקב"ה לחדש לע"ל. פי' שכל אלו העשרה דברים באמת אינו חידוש. שהרי כבר נבראו והיו תחת השמש לדוגמא שאף אם הקב"ה יוסיף לעתיד על אור השמש מ"ט חלקים מ"מ לא מיקרו חידוש אלא תוספת וכן השאר. אלא כלו' לנו הם כחדשים ובעינינו לא ראינו. דאל"כ הקושיא במקומה עומדת שהרי כתיב אין כל חדש וגו' [יפ"ת ות"נ]: לאור יומם וסיפא דקרא והיה לך ה' לאור עולם: עושה לשמש מאיר ומה שאמר והיה לך ה' לאור עולם פירושו שיהיה מוסיף אור במאורות. ופי' לא יהיה לך השמש לאור יומם שלא יאירו בעצמם כבתחלה: מ"ט חלקי אור מפרש שבעתים ז' פעמים ז'. וע' מ"ש בתנחומא סדר בראשית סימן ו': ואפילו אדם חולה. דלא תימא שיהיה האור ח"ו מזיק כמ"ש מוציא חמה מנרתיקה לזה אמר לא מבעי' שלא יזיק אלא אפילו אם יהיה אדם חולה שנופל למשכב ומסתכן למות יתרפא ע"י השמש. וגם עכשיו בטבע השמש לרפאות כדאמרו בב"ב אידלי יומי אידלי קצירי. רק אין כחה לרפאות ממש. אבל לעתיד לבא שיתרבה אורה ירפא ממש: כל שיש לו מחלה כצרעת ושחין שזה לא יתרפא ע"י השמש שאין דרכו להועיל בזה אלא ע"י מרחצאות ושתיית תרופות. ולזה תהיה רפואתם במים חיים: אוכל מהם ומרפא מיירי במי שיש לו מום מיצירתו כחרש ואלם או עקר וזה אין דרך להתרפאות כי אם ע"י סגולה עשב או פרי המסוגל לזה כההיא דויק"ר פ' כ"ב. ולכן תהיה תרופתו באכילת הפירות המתחדשים או שיתן ה' בהם סגולה לזה: באבן ספיר כדאיתא בב"ב בההוא תלמיד שראה מלאכים חוצבים אבנים יקרות ושאל הגהו למאן. והשיבו לו עתיד הקב"ה להעמידם בשערי ירושלים: מאירות כשמש והיינו דקרי להם שמשותיך: בכבודן של ישראל שנאמר (ישעיה

ס'

זכל הרמשים וכורת עמם ברית ועם כל ישראל שנא' (הושע ב) וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים. הח' שאין עוד בכי ויללה בעולם שנא' (ישעיה סה) ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה. הט' אין עוד מות בעולם שנא' (שם כה) בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסור. הי' שאין עוד לא אנחה לא אנקה ולא יגון אלא הכל שמחים שנא' (שם לה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה:

(כב) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (תהלים קד) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. הרבה מעשים כתב משה בתורה סתומים עמד דוד ופרשם. אנו מוצאים במעשה בראשית משברא שמים וארץ ברא האור שנא' (בראשית א) בראשית ברא אלהים ואח"כ ויאמר אלהים יהי אור. ודוד פרשו מאחר שברא אור ברא שמים שנאמר (תהלים קד) עוטה אור כשלמה והדר נוטה שמים כיריעה. הרי למדנו משברא אור ברא שמים. ג' בריות קדמו את העולם המים והרוח והאש. המים הרו וילדו אפלה. האש הרה וילדה אור. הרוח הרה וילדה חכמה. ובשש בריות אלו העולם מתנהג ברוח בחכמה ובאש ובאור ובחשך ובמים לפיכך דוד אמר (שם) ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד. אדם רואה עמוד נאה אומר ברוך המחצב שנחצב ממנו נאה העולם ברוך המקום שחצבו ובראו בדבר. אשריך העולם שהקב"ה המלך בך. מלך ב"ו צר איקונין שלו על עץ הטבלא גדולה מצורתו. האלהים יהי שמו מבורך הוא גדול ואיקונין שלו גדולה. העולם קטן והוא גדול מן העולם שנא' (ישעיה כו) כד כי ביה ה' צור עולמים. מת"ל צור עולמים שני עולמים עליו אינן חשובין כלום לכך נאמר ה' אלהי גדלת מאד. משעטף את האור חזר וברא את העולם שנא' (תהלים קד) עוטה אור כשלמה וגו'. כה ב"ו משבונה את הבית הוא בונה את העליה. האלהים אינו כן משמתח מעזיבה בנה עליה. ומשבנה עליה העמיד אותן על אויר העולם על בלימה. ואח"כ התקין מרכבותיו עננים. ואח"כ האסטים שלו על סערה. ומי מודיעך כל הדברים האלו דוד שהוא פירש מעשה אלהים להודיע לבאי עולם גבורתו שנא' (שם) המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו. לא בנחשת ולא בברזל אלא בגזוזטראות של מים. ואח"כ בנה את העליות לא באבן ולא בגזית אלא רכסים של מים שנאמר (שם) המקרה במים עליותיו. מלך ב"ו עושה סרגלא שלו חזקה שתשא כל משאו ועושה אותה בברזל בנחשת ובכסף ובזהב. והאלהים יהי שמו מבורך הענן אין בו ממש. ועושה סרגלין שלו עבים שנא' (שם) השם עבים רכובו. ב"ו אם היה לפניו דרך של שקיעה מהלך הוא על האבנים שהם קשים. והאלהים אינו כן אלא עוזב את הענן הנראה ומהלך על הרוח שאינו נראה שנא' (שם) המהלך על כנפי רוח. ב"ו מכתיב לו סטרטיוטין גבורים בריאים כדי ללבוש קסדא ושריון וכלי זיין. והקב"ה הכתיב סטרטיוטין שלו שאינן נראין שנא' (שם) עושה מלאכיו רוחות. הרוח יוצא והברק אחריו שנא' (שם) משרתיו אש לוהט. משברא רקיע ברא מלאכים כו ביום השני. ובו ביום ברא גיהנם שאין כתוב בו כי טוב. כגון ב"ו שהוא קונה עבדים ואומר עשו אספתין. א"ל למה כך א"ל שאם ימרדו ישמעו אספיקולא. כך אמר הקב"ה בורא אני גיהנם שאין כתוב בו כי טוב שאם יחטאו ב"א יורדין לתוכו. כז ומניין שנבראת גיהנם ביום השני שכן הנביא מפרש (ישעיה ל) כי ערוך מאתמול תפתה. מן היום שאדם יכול לומר אתמול ואימתי אדם יכול לומר אתמול ביום השני שיום אחד בשבת לפניו. ואח"כ ברא יבשה בשלישי בשבת שנא' (תהלים קד) יסד ארץ על מכוניה. ואותה שעה אחד ערום ואחד לבוש כגון ב"ו שיש לו שני עבדים הפשיט כסותו של אחד והלבישה לחבירו כך אמר האלהים יקוו המים. גלה את הארץ וכסה את התהום. וכן דוד אמר (שם) תהום כלבוש כסיתו. מן גערתך ינוסון כגון ב"ו שראה גתו מלאה ענבים והכרם לבצור אמרו לו והיכן אתה נותן שאר ענבים בשביל שהגת קטנה. א"ל אני עושה גת שתטול כל הענבים שבכרם. מה עשה רפש הענבים ובעט ראשון ראשון ואח"כ הביא את הענבים שבכרם והחזיק הגת כל הענבים כך היה כל העולם מלא מים במים והארץ שקועה במים. אמר הקב"ה ותראה היבשה. אמרו המים הרי העולם אנו מלאים ועד עכשיו צר לנו להיכן אנו הולכין. יהי שמו מבורך בעט באוקיינוס והרגו שנא' (איוב כו) בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב. ואין מחץ אלא לשון הריגה שנאמר (שופטים ה) ומחצה וחלפה רקתו. כשהרג אותן י"א שהן בוכין עד היום הזה שנא' (איוב לח) הבאת עד נבכי ים. ולמה הרג אותן שהבית שהוא מחזיק

ק'

יד יוסף כד תנחומא חיי שרה: כה מכילתא בשלח פ"ח: כו ב"ר פ"א סי' ד': כז ב"ר פ"ד סי' ה'. פסחים נ"ד. ילקוט זוהר בראשית דף מ"ו. ז"ח דף כ' ודף י"ב:

מתנות כהונה

פירושו שבעה פעמים והוא תשעה וארבעים: **נאה העולם**. מצאתי כי הוא ט"ס וצ"ל שנכון הוא ודוק ודוגמת זה אמרי' במס' ברכות כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא: **בדבר** בדיבור בעלמא: **מעזיבה**. עפר או אבנים שטוחי' ומיושרים על התקרה: **בלי מה**. שתי תיבות הם כלו' על לא דבר ופסוק הוא באיוב כ"ו: **האסטים**. פי' לפי הענין סוסים כן וכסים: **בגזוזטראות** ידוע הוא בלשון רז"ל בליטת אבנים או קורות יוצאת מקיר הבית לר"ה: **רכסים** ענין חיזוק ועיין ערך רכס או פירושו חיבור מקום המים כד"א וירכסו את החשן: **סרגלין**. לא מצאתי פירושו ולפי הענין גם הוא עמוד התוך הנושא כל המשוי: **שקיעה**. שטוקעין בתוכו כשדורכין עליו: **סטרטיוטין**. שרים: **קסדא**. כובע של נחשת כדרך מלומדי מלחמה: **אספתין**. נראה שהוא כמו אספסון שפי' בו הערוך סייף או פי' אבוקה כמו אספתי ועיין בערוך: **אספיקולא**. גזר דין למיתה ע' ערך דימס: (ים המות. ע' בא"ר ב' ס'): חמר

ב"ו

עץ יוסף

ב'. מיכה ד') והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'. כצ"ל [יפ"ת] והמ"נ מקיים גירסא שלנו שנאמר והלכו גוים לאורך דאי קאי אאור שמש ולבנה מאי אורך אלא דקאי אאור אומות ישראל: **ופרה ודוב תרענה** שפירושו כפשוטו. דאי לרמז שלום גבורי אנשים עם החלשים הלא כבר נאמר וגר זאב עם כבש. והא תו למה לי: **שאין עוד בכי** היינו שיגליהו בהגלות עוה"ז בשפע ברכות והכנעת אויבים (ובזה נכללו כל מה שימלא כתוב חוץ מאלו שיתחדשו לעתיד. ודוק בהם בכתובים ובגמרא): **שאין עוד מות** אף בזקנים מופלגים שעל זה ליכא בכי וילה. וע' בב"ר פ' כ"ו: **שנא' בלע המות לנצח** שפירושו שתעדר המות ולא תמצא עוד בעולם בשום צד: **לא אנחה** כו' פי' דברים המטרידים שכל אנושי להשיג פנימיות התורה כי ע"י הגאולה נהיה פנוים לתורה ויפתחו לנו שערי בינה: **אלא הכל שמחים** שנאמר כו'. פי' שאותם עטרות שנוטלו מישראל בעגל יחזרו ולכן מביא פסוק ופדויי וגו' ושמחת עולם על ראשם שדרשו חז"ל על העטרות שמחה שמעולם על ראשם [מ"כ]: (כב) **הה"ד עשה ירח** למועדים. ובהמשך הדרוש יבואר דדרים לכם שישראל מונין ללבנה ולהכי מייתי מ"ש דוד עשה ירח למועדים. ומשום דלא תימא דהדא מינייהו נקט דוד וה"ה דהירח נעשה ג"כ לענינים אחרים. לה"ק כמה מעשים סתם משה ובא דוד ופירשו הילכך נ"ל שדבריו בדקדוק הן: **אנו מוצאין** מעשה בראשית משברא שמים וארץ ברא האור. פי' לכאורה אנו מבינים כן מסדר הכתובים ובא דוד ופרשו שאחר שברא האור ברא שמים וארץ. וא"כ ע"כ פירוש הכתובים של תורה כרבי יהודה דאמר לעיל בראשית פ"ג האור נברא תחילה משל למלך כו' ופסוק ויאמר אלהים יהי אור מחובר למקרא שלפניו והארץ היתה תוהו ובוהו שהוא היה קודם בריאת שמים ואז ויאמר אלהים יהי אור קודם שברא השמים: **שנא' עוטה** אור כשלמה. והיינו אור שנזכר ביום ראשון: **שלשה בריות** קדמו כו'. איידי דאמר שהאור היה קודם שנבראו השמים אמר ג"כ מאין נולד האור: **קדמו את העולם**. פי' קודם שהיה העולם מתוקן כמו שהוא עכשיו נבראו ג' אלו שהן היסודות שמהן נבנה העולם השפל. ואע"פ שהיסודות ד' לא הזכיר כאן רק ג'. כי המים בכללן יסוד העפר שהיה מעורב בהם. ובמאמר יקוו המים נבדלו המים לצד אחד שזהו ותראה היבשה. וז"ש כאן המים הרו וילדו אפילה דהיינו יסוד העפר שהוא חשך: **והאש** בב"ר פ' י"א אי' שתחלת ברייתה במוצאי שבת היתה. כי אש דהכא היסודי. והתם מיירי באור דידן: **הרוח הרה וילדה חכמה**. חכמה כולל ג"כ דעת ובינה שהרי כתב לקמן שברא הקב"ה את העולם בחכמה בתבונה ובדעת האמור בבצלאל [מ"כ]: **ובשש בריות** אלו העולם מתנהג. כי בלא דברים אלו א"א לעולם להתקיים. בלא רוח שכבר אחז"ל הכל ברוח. ובלא אש ומים ג"כ א"א. ואור וחשך הם מדת יום ולילה. וחכמה היא ג"כ קיום העולם כמו שאחז"ל דעת קנית מה חסרת כו': [מ"כ] **לפיכך** דוד אמר ברכי נפשי. ששם נתחברו כל אלו הששה. עוטה אור הרי אור. המקרה במים הרי מים. המהלך על כנפי רוח הרי רוח: **אדם רואה עמוד נאה** אומר ברוך המקום שברא המחצב שנחצב ממנו ברוך המקום שחצבו ובראו בדבור. כצ"ל [יפ"ת]: **מלך ב"ו צר איקונין** כו' בא לפרש ה' אלהי גדלת מאד: **איקונין** דיוקנין צורה ודמות בלשון יוני. תרגום המשלחים בפז דמתילין איקניהון לדהבא [מוסף הערוך]: **העולם קטן** פי' שהעולם ומלואו הוא בדמיון הטבלא וכביכול צורתו של הקב"ה עליו חקוקה. כי ע"י מציאות הדברים הנבראים בעולם השפל הוא מופת חותך למציאות הש"י. ע"ד מלא כל הארץ כבודו. כמו שיהיה צורת המלך באיקונין החקוקה בטבלא. ואמר שאיקונין שלו גדול מהעולם. כי לא יכול כל העולם הוראת כל כבודו. שלפי כבודו היה ראוי שיהיה העולם בבלתי תכלית כמו שהוא כבודו בב"ת. וה"ז כאילו הטבלא הנושאת האיקונין שהאיקונין גדולה ממנה. וזהו שאמר המדרש העולם קטן והוא גדול [יפ"ת]: **שנא' כי ביה** ה' צור עולמים. מפרש ליה צייר העולמים. ומדקאמר שביה שהוא חצי השם לבד צייר בית עולמים. נראה שצייר כל כבודו שיורה עליו כל השם גדולה מהשני עולמים: **משעטף את האור** משהעטיפו כיסודות. חזר והשלים מלאכת העולם: **ב"ו משבונה** את הבית. הוא פי' על נוטה שמים כיריעה. וה"פ שנטה שמים מיד קודם בריאת ארץ והדר כתיב יסד ארץ על מכוניה. ואתי כמ"ד בב"ר שהשמים נבראו תחלה. ואמר שמשמתח מעזיבה בנה העליה. ופי' משברא מעזיבה העליונה שעל העליה והוא משל לעולמות עליונים שעל השמים. ובתנחומא הגי' משמתח הכסא כלו' שע"ג השמים ממעל. בנה העליה היינו השמים התחתון. וז"ש נוטה שמים כיריעה כמו שאחז"ל בפרק אין דורשין שרקיע ראשון נקרא וילון שאינו אלא כיריעה ואין משמש כלום: **העמיד אותן** על אויר העולם על בלימה והיינו הגלגל שהוא סובב על מרכז הארץ ותלוי באויר: **מעזיבה** היינו העפר שעל העליה: **על בלי מה** שתי תיבות הם כלו' על לא דבר ופסוק הוא באיוב כ"ו: **התקין מרכבותיו עננים** קאי אפסוק השם עבים רכובו: **האסטים** בלשון יוני מושב [מוסף הערוך]. ור"ל נשיאת העננים הם על סערה. וקאי אפסוק המהלך על כנפי רוח: **גזוזטראות** הם חתיכות לוחות וקרשים ויוצאין שאדם מוציא מכותלי ביתו לר"ה או מכותלי ספינה למים: **אלא רכסים של מים**. רכס ענין חיזוק כמו וירכסו את החשן. ור"ל שחיזק עליותיו במים [ערוך]. או רכסים הוא לשון גובה כמו והרכסים לבקעה. פי' בגובה של מים [יפ"ת]: **סרגלא** הוא עמוד התוך הנושא כל המשא [מת"כ]. ומוסף הערוך כתב לפי הענין פי' עגלה וקרון של משא: **דרך של שקיעה** שטוקעין בתוכה כשדורכין עליו: **סטרטיוטין** פי' בלשון יוני אנשי המלחמה [מוסף הערוך]: **קסדה** בלשון רומיי מין כובעין של אנשי המלחמה: **שריון** פנצי"ר בלע"ז: **שנאמר** עושה מלאכיו רוחות. שה' עושה שליחותו ע"י הרוח והאש ולזה נקראו מלאכיו ומשרתיו. שכל כח מן הכחות המפוזרות בעולם נקרא מלאך. ומפרש נמי קרא על המלאכים ממש. ופירושו שהן נהפכין פעמים לרוחות ואש כדלעיל בב"ר פ' כ"א. ומפרש נמי אש לוהט על גיהנם. וז"ש משברא רקיע ברא מלאכים ביום השני ובו ברא גיהנם [יפ"ת]: **ברא מלאכים** ביום שני. כדי שלא יאמרו שותף היה להקב"ה במעשה בראשית: **שאין כתוב בו כי טוב**. שאין לומר טוב ביום שנברא בו רע. ואע"פ שהוא טוב לייסר האנשים. מ"מ כיון שמצד עצמו רע הוא לא יאמר בו כי טוב: **כגון ב"ו** שהוא קונה כו'. שלא יקשה דהא כתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. לכן אמר שגם זה טוב שהוא צורך להעולם להייסיר האנשים אל הטובה. כב"ו המכין אספסין והוא סייף לייסר עבדיו. ומ"מ לא נאמר בו כי טוב מפני שאינו טוב בעצמו: **איספקולא** גז"ד למיתה: **ומנין שנברא גיהנם** ביום שני. אע"ג שכבר למד אותה מכי טוב. י"ל דאי לאו כי ערוך מאתמול ה"א שאין בו כי טוב מפני שלא נגמר בו מלאכת המים כדאיתא בב"ר: **תפתה** הגיהנם נקרא תפתה ע"ש שכל המתפתה אחר יצרו נופל בו: **יכול לומר** בו אתמול ולא שלשום כי העולם לא היה נברא אלא ביום שלפניו: **ואותה שעה** בתנחומא הגירסא ועשה אחד ערום ואחד לבוש. פי' שתחלה עשה התהום ערום כמ"ש (איוב כ"ו) ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון וכאן אמר תהום כלבוש כסיתו. והכריע שתחלה היה ערום והארץ מכוסה במים ואח"כ אמר יקוו מים לגלות הארץ וכסה התהום הוא מי תהום רבה במים שעל הארץ: **בעט באוקינוס והרגו** הכוונה על עצירת המים והוצאת הרוח המעורב בתוכן. שעי"ז יתמעט כמותן. כענבים הדרוכים שיצא היין מתוכה ויתמעט כמותן. ויכלה הוצאת הרוח בהריגה כי נפש כל בשר תלוי ברוח. ובהוצאתו יהרג.

ויחד

ק' חיים מחזיק אלף מתים. לכך נקרא אוקיינוס ים המות. ועתיד האלהים לרפאותו שנא' (יחזקאל מז) אל הימה המוצאים ונרפאו המים. כיון שראו שאר המים שבעט באוקיינוס לקול צעקתו ברחו חביריהן. כמו חמר ב"ו שהוא הולך והיו לפניו שני עבדים אותן הראשונים רצין ובורחין. כך היו שאר המים שבעולם בורחים מקול צעקתו של אוקיינוס שנא' (תהלים קד) מן גערתך ינוסון. והיו בורחין ולא היו יודעין להיכן בורחין שנאמר (שם) יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם. כגון עבד ב"ו שא"ל אדונו המתן לי בשוק ולא א"ל היכן ימתין התחיל העבד אומר שמא אצל בסילקי אמר לי להמתינו. או שמא אצל בית המרחץ אמר לי. או שמא בצד פיטרון אמר לי. עלה ומצאו סטרו מסטר. א"ל על שער פלטרין של אפרכוס שלחתיך. כך היו המים חוזרין כששמעו שאמר להם הקב"ה (בראשית א) יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד לא לדרום ולא לצפון אמר להם אלא היו פוזרין יעלו הרים ירדו בקעות סטרון הקב"ה מסטר. אמר להם למקומו של לויתן אמרתי לכם לילך. מנין כן שנא' (תהלים קד) אל מקום זה יסדת להם וזהו מקומו של לויתן שנא' (שם) לויתן זה יצרת לשחק בו. (שם) גבול שמת בל יעבורון. כגון ב"ו שהכנים בהמתו לדיר ונעל המסגר בפניה כדי שלא תצא ותרעה את התבואה. כך נעל הקב"ה את הים בחול והשביעו שלא יצא מן החול שנא' (ירמיה ה) אשר שמתי חול גבול לים. (תהלים קד) המשלח מעינים בנחלים. כגון ב"ו שיש לו עקלים של זיתים כבש את הקורה זה על זה והשמן יורד מלמעלה והשמן יורד מלמטה. כך ההר מכאן וההר מכאן כבושין על המעיינות והן מקטיעין ויוצאין מבין ההרים לכך כתיב המשלח מעינים בנחלים. אח"כ מה דוד אומר (שם) עשה ירח למועדים כח שס"ה חלונות ברא הקב"ה ברקיע קפ"ג במזרח קפ"ב במערב. מהן ברא לשמש ומהן ברא ללבנה שיהא העולם שט אחריו והוא מהלך כולן. חוץ מי"א חלונות שאין הלבנה נכנסת לאחד מהן. כגון אפרכום ודוכום שהיו נוטלין דונטיבה אפרכום נוטל לפי כבודו ודוכום לפי כבודו. כך השמש נקרא גדול והלבנה נקראת קטן. לכך השמש נקרא גדול שהוא גדול על הלבנה י"א יום. לכך ברא הלבנה כט בשביל מועדות שיהיו ישראל מרבין וממעטין כלבנה ואינו רע לה בעבור תקנת המועדות. שכל השנה מונה לחמה לשני עולם ולשני של בני אדם והוא שיודע קצו של כל אדם ואדם כמה שנים ראה השמש. וכל הימך לומר שבשביל אלו המועדות עשה את הלבנה עמד דוד ופירש עשה ירח למועדים. אמרו לו לדוד עד שאנו במצרים נטלנו חדש של לבנה הה"ד החדש הזה לכם: (כג) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (משלי ה) יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך. אמר הקב"ה איני מזהיר עכו"ם על ע"ז אלא לכם שנא' (ויקרא כו) לא תעשו לכם אלילים. לא נתתי המשפט אלא לכם שנא' (הושע ה) שמעו זאת הכהנים והקשיבו בית ישראל ובית המלך האזינו כי לכם המשפט. הצדקה שלכם שנא' (דברים כד) ולך תהיה צדקה. הרחמים שלכם שנא' (שם יג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. ושמיטים ויובלות שלכם שנא' (ויקרא כה) וקדשתם את שנת החמשים שנה ואומר יובל היא קדש תהיה לכם. ולא נתתי המצות אלא לכם שנא' (דברים יא) והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום. המעשרות והבכורות לכם שנא' (שם יד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וגו'. הקרבנות לכם שנא' (שמות כ) וזבחת עליו את עולותיך. הברכות לכם שנא' (במדבר ו) יברכך ה' וישמרך וכן (ויקרא כה) וצותי את ברכתי לכם א"י לכם שנא' (שם) לתת לכם את ארץ כנען. ולא א"י בלבד אלא אפי' כל הארצות שנאמר (יהושע א) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו וגו'. לא נתתי התורה אלא לכם שנא' (משלי ג) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי וגו'. הציצית נתתי לכם שנא' (במדבר טו) והיה לכם לציצית. ימים טובים נתתי לכם שנא' (ויקרא כג) מקרא קדש יהיה לכם. יום כפורים לכם שנא' (שם) כי יום כפורים הוא לכם. לולב לכם שנא' (שם) ולקחתם לכם ביום הראשון. סוכה לכם שנא' (שם) כל האזרח בישראל וגו'. לא נתתי אורה אלא לכם שנא' (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך. לא נתתי ראשי חדשים אלא לכם שנא' החדש הזה לכם. פסח לכם שנא' (שמות יב) והיה לכם למשמרת הוי (משלי ה) יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך: (כד) ד"א החדש הזה לכם. הרואה את הלבנה היאך צריך לברך בזמן שהיו ישראל מקדשין את החדש. יש מן רבנין אמרין ברוך מחדש חדשים. ויש מהם אומרים ברוך מקדש חדשים. ויש מהם אומרים מקדש ישראל. שאם אין ישראל מקדשים אותו אין אותו קדוש כלום. ועל תתמה על זה. שהקב"ה קדש את ישראל שנא' (ויקרא כ) והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה'. ולפי שהם מקודשים לשמים לכך מה שהם מקדשים הוא מקודש. רצונך לידע צא ולמד מכלי השרת משה קדש את המשכן ואת כל כליו מי היה מקדשם יכול היה משה לבא ולקדשן. אלא מה היו עושין היה הכהן מקבל בו דבר של קדש והכלי מתקדשת כשם שקדש משה בדם המזבח או יין נסך או מנחה מערה בכלי חול וכלי חול מתקדש

יד יוסף כח ירוש' ר"ה פ"ב. פדר"א פ"ו: כט ב"ר ריש פ"ו:

מתנות כהונה

ב"ו. פי' כזה שמוליך לפניו עבדיו השבויים להגיע אותם למקום חפצו והוא שם מושאל מלשון חז"ל מחמר אחר בהמתו שמנהיג ומוליך הבהמות קרוי חמר אע"פ שמוליך בהמות אחרות שאינם חמורים: שני עבדים. ומכה ומייסר אותם כדרך השבאי' והראשוני' שהם לפניו הולכי' מעצמם לקול צעקת של אלו השנים המוכים. וע' מזה בב"ר פ' ה': בסילקי. פלטין גדולה: פטרון. שר כמו פטרון ובספר א"א גרסי' סיטרין והוא בקעה שמשחקין בו בחיות ובבהמות ואף ב"א כיוצא בהם: סטרו מסטר. הכהו מכת לחי: פרכות. שר: יעלו הרים. פירושו כמו שנא' יעלו הרים: עקלי'. קיסורי' וחשוקי' שקושרין בו בית הבד: דינטיבא. מתנה מאת המלך: ואינו רע כו'. החסרון ללבנה אין רעה וגריעותא מאחר שיוצא מזה תקנה למועדים: (ה"ג) שכל השנה מונה לחמה לשנים כו'. ופי' שנות העול' ושנות בני אדם יכולין למנות ע"פ מהלך החמה אבל המועדים צריכין לידע על פי חסרון ויתרון הלבנה: וכל הימך. וכי כל כמינך כו': יכול היה משה. בתמיה: כשם שקדש משה בדם. את המזבח: או יין נסך. אדלעיל קאי שאמר הכהן מקבל בו דבר של קדש ועכשיו פי' היאך ולעצמו

עץ יוסף

ויחד ענין זה באוקיינוס כי מימיו יותר עבים וכבדים. ויתילד מהם עב וערפל חשוך מאד. וז"ש שהם בוכין דרך משל אל היות שם ענן וערפל כדרך הבוכים באבל והולכים קדורנית. והוא מה שיתרפא לעתיד. ומ"ש כיון שראו שאר המים כו' הוא דרך מליצה. והכוונה שבהתמעט כמות המים שבאוקיינוס. נקוו במקום הכמות הנעדר המים שבשאר מקומות. עד שנראה שיבשה כאילו בורחים לצעקת אוקיינוס פן יקרם כמוהו. ולפי טעם התמעטות מי אוקיינוס אין הטבע מחייב שיקוו שם המים דרך הגרה לפי שאוקיינוס גבוה מכל העולם. לכן אמר שאף שהיו בורחים במאמר יקוו המים לא נקוו מיד לאוקיינוס אלא היו עולים ויורדים בקעות שהיו שפלות מקו אוקיינוס עד שהשגחתו יתברך דחפן לאוקיינוס בגזרתו: לכך נקרא אוקיינוס ים המות. לא ידענו באיזה מקום נקרא ים אוקיינוס ים המות. אבל מצינו שים המלח נקרא כן בכל הלשונות: ברחו חבריהם כמו חמר ב"ו כו'. הלשון משובש. וכך צ"ל והיו לפניו ב' עבדים הכה את האחרונים והראשונים רצים ובורחין [רד"ל]: בסילקי בלשון יוני היכל מלך ובית גדול מוכן לקהלת דיינים ושרים [מוסף הערוך]: פיטרון בלשון יוני ורומיי אבן חלמיש [מוסף הערוך] והא"א גורס תיטרון. ומפרש שהוא מקום שמשחקים בחיות או בבני אדם: סטרו מסטר פי' המת"כ והיפ"ת הכהו האדון להעבד מכת לחי. ותמוה כי על מה ולמה יכהו האדון אם רק שתם אמר לו בשוק. והעבד נצרך לבקשו אנה ואנה. ואפשר פירוש סטורי מסטר ר"ל האדון מצא להעבד שהוא רץ ומנדד לכמה צדדים להמתינו שם. כי צד בעברי מתורגם סטר. ומלת סטורי מעטר מושב על העבד. ומ"ש לקמן סטרן הקב"ה מסטר. הוא ג"כ וצ"ל מצאן הקב"ה סטרון מיסטר. ר"ל שראה הקב"ה שהמים מנדדין לכל צדדי העולם אנה יהיו נקווים. וכמו במשל העבד כדלעיל וע' בידי משה: אפרכות פי' בל"י שר העיר ופי' אפרכיא ממשלת מדינה. וגם נקראת כן המדינה עצמה [מוסף הערוך]: שנא' לויתן זה יצרת. זה זה יליף: גבול שמת בל יעבורון כגון ב"ו כו' החול שהוא גבול לים כמו מסגר לבהמה. שמדרכה לצאת לרעות בתבואה. כן המים מטבעה לכסות הארץ. וז"ש בל ישובון לכסות הארץ: והשביעו שלא יצא מהחול. דכתיב בל יעבורון בל ישובון. וב"פ לאו הוא שבועה כדאי' במס' שבועות [ת"נ]: כגון ב"ו שיש לו עקלים כו'. שמש"כ בין הרים יהלכון הוא כנותן טעם למה מי המעינות שעולים מהתהום אינן מלוחים כמי הים. ואמר שהן מזדככים ע"י שאיכתן מן הארץ כמו הזתים שנעצרים ע"י העקלים. (פי' קיסורים וחשוקים שקושרין בו בית הבד) ונשאר הפסולת למטה והשמן הצלול זב מבינתיים וכן ע"י ההרים הכבושים על התהום. כשהמים נובעין אין יוצא מביניהם אלא חלק הזך. והעפריות שממנו המליחה נשאר למטה: שלש מאות וששים וחמש חלונות. הם כמנין ימות החמה שהם שס"ה ימים. וע' בירוש' פרק ב' דר"ה. ובפדר"א פ"ו וע' ביפ"ת: שאין הלבנה נכנסת כו' נלמד מדכתיב שמש ידע מבואו שפירושו השמש ידע מבוא כל החלונות ולא הלבנה [ת"נ]: כגון אפרכום ודוכום כו'. שלכן נקרא השמש מאור גדול לפי שמהלכת י"א יום יותר: דונטיבה בלשון רומיי מתנות שמחלק שר צבא לחיילות בעת נצחם נגד אויביהם: לכך השמש נקרא גדול. כלומר כמו שהוא גדול בעצמו כן ניתנה לו מעלה זו שיקרא ג"כ גדול בי"א יום שלו שמהלך יותר מהלבנה: לכך ברא כלו' למה באמת ברא הלבנה קטנה מהחמה שמתמעט ומתרבה: שיהיו ישראל מרבים וממעטים כלבנה. פי' שגורעין ומוסיפין כפי ענין הלבנה. ולכן אין רע לה ללבנה מאחר שזה לתקנות המועדים: שכל השנה מונה לחמה כו' שכתוב בלבנה למועדים לומר דוקא למועדים ולא לשנים כי לכל השנה מונין לחמה. שלכל החשבונות מונין לשנות עולם דהיינו שנות החמה. וכן של בני אדם וידיעת קץ חייהם מונין כמה שנראה השמש ולא לחדשי הלבנה: וכל הימך וכל הימנך כו': ופי' עשה ירח למועדים ומ"ש שמש ידע מבואו לומר דמ"מ אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה כדלעיל בב"ר פ"ו: נטלנו חדש של לבנה. כלו' מאז קבלנו למנות לחדש לבנה והיינו לענין מועדות ומשם ידענו שלצורך זה נבראת. והיינו החדש הזה: (כג) הה"ד יהיו לך לבדך. בעי לפרש לכם דאתי למעוטי עכו"ם כדמסיק. להכי מייתי יהיו לך לבדך דמפרש ליה במצות שלא נתנו אלא לישראל: על עבודת עכו"ם אלא לכם. פי' על דקדוקי עכו"ם. ולזה מייתי לא תעשו לכם עול שדרשוהו על הנמכר לעקר. וכן מ"ש לא נתתי משפט אלא לכם ר"ל דקדוקי משפט חקירות ודרישות דאל"כ הלא הם מז' מצות בני נח: ולך תהיה צדקה על דרך הדרש דרשו לך תהיה צדקה לאפוקי עכו"ם: הרחמים שלכם. פי' מצות הרחמים מיוחדת לכם. ויליף מונתן לך רחמים שר"ל שע"י שהם מרחמים ירוחמו: שמיטין דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ויובלות שנאמר. כצ"ל: וקדשתם את שנת החמשים שנה. סמיך אסיפא יובל היא תהיה לכם. כי לכם מיותר הוא: ולא נתתי המצות אלא לכם. פי' שאר המצות חוץ מאלו שחשב כאן לא נתנו לעכו"ם. אבל אם עושים מקבלים שכר כאינו מצווה ועושה. וע' ביפ"ת: אשר אנכי מצוה אתכם. דה"ל למימר מצוכם. וכתב אתכם לדייק ולא לעכו"ם: שנא' ואכלת כו' דייק מדכתיב מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך דה"ל בקיצור מעשרותיכם ובכורות בהמתכם. אלא שבא למעט עכו"ם: וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך שבא למעוטי: שנא' כל מקום אשר תדרוך כו'. ולא קאמר כל המקום כמו גבי משה בה' הידיעה ע"כ לומר בכל מקום שיהיה. לרבות גם ח"ל. ואע"ג דכל מקום אשר תדרוך כלל מהמדבר והלבנון הזה וגו' יהיה גבולכם פרט. ואין בכלל אלא מה שבפרט. מ"מ ניחא שכוונת הפ' לומר שטעם היות שיתקדש כ"מ אשר תדרוך וגו'. מ"מ אינו דומה קדושתו לקדושת א"י עצמו. וזהו שאמר כ"מ אשר תדרוך וגו' לכם נתתיו פי' שיהיה שלכם לבד. אמנם מהמדבר והלבנון וגו' יהיה גבולכם שעיקר קדושה יהיה שם [כלי יקר על כ"ר]: ימים טובים נתתי לכם. ולא חשב שבת דפשיטא שלא ניתנה אלא לישראל כאומרו אות היא ביני ובין בני ישראל: קומי אורי כי בא אורך. מסיפא דקרא דייק וכבוד ה' עליך זרח. שהוא כפול אלא לדיוק אתי: (כד) הרואה את הלבנה. לכם בעי לפרש שקדושה זו נמסרה לכם. ולהכי מייתי מה שנחלקו בברכתה שיש אומרים מקדש ישראל מפני שישראל מקדשין אותו. והיינו דמסיים ומתי התחילו במצרים הה"ד החדש הזה לכם: בזמן שהיו ישראל מקדשים. שהיו מקדשים ע"פ הראיה דהתם היכא לספוקי אי מברכין מקדש ישראל (ר"ל מקדש ישראל וחדשים). אבל השתא שאנו סומכין על החשבון אין מחלוקת אלא אם מברכין מקדש חדשים או מחדש חדשים [יפ"ת]: יש מן רבנין אמרין כו'. האי מ"ד דס"ל מחדש חדשים מפיק מקרא דהכא החדש הזה לכם וגו' דכל הפסוק מיירי מחדש. ומ"ד מקדש חדשים מפיק מדכתיב בפ' אמר מועדי ה' מקראי קדש ויש בכללם ר"ח ומשמע שיקראו ויקדשו מקדש חדשים: משה קדש את המשכן ואת כל כליו מכאן ואילך מי היה מקדשם. כצ"ל [יפ"ת].

פי'

מתקדש. ואם כלי חול כשהוא מתמלא מן הקדש מתקדש עאכ"ו ישראל שהם קדושים ומקדשים את החדש. אמר הקב"ה אני קדוש אני ולעצמי אני מקדש אלא הריני מקדש את ישראל והן מקדישין אותי. לכך כתיב והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם. וכן דוד אומר (תהלים כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. ומתי התחילו ישראל לקדש את החדש במצרים הה"ד החדש הזה לכם : (כה) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (שם קמז) מגיד דבריו ליעקב זו התורה. חקיו ומשפטיו לישראל אלו קדושי החדשים שיש בהם חקים ומשפטים. חקים אלו המועדים שתלוים בהם המשפטים. ואין חקיו אלא חגים שנא' (שם פא) כי חק לישראל הוא. כיצד המשפטים תלוים בהן אדם מוכר שדה או בית או עבד או שהוא לוה ומלוה לחבירו אם רצה אדם לגזול לחבירו הוא מוציא לו שטר והדיינין רואין היאך כתב לו ומאימתי כתב לו הגרמסיון. מאיזה חדש בכמה בחדש היה. וכך בודקין הדיינין ואומרין לגוזל א"א לך לגוזלו. הוי חקיו ומשפטיו לישראל הדיינין בודקין חדשים שמן חשבון חדשים הדיינים דנין : (כו) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (תהלים עב) יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח. עד שלא הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ברמז הודיע להם שאין המלכות באה להם עד ל' דור שנא' החדש הזה לכם ראש חדשים. החדש ל' יום ומלכות שלכם ל' דור. הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת ומאירה עד ט"ו ימים ודיסקוס שלה מתמלא. ומט"ו עד ל' אור שלה חסר בל' אינה נראית כך ישראל ט"ו דור ל מן אברהם ועד שלמה אברהם התחיל להאיר שנא' (ישעיה מא) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו. בא יצחק אף הוא האיר שנא' (תהלים צז) אור זרוע לצדיק בא יעקב והוסיף אור שנא' (ישעיה י) והיה אור ישראל לאש. ואח"כ יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד. לא כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה שנא' (דה"א כט) וישב שלמה על כסא ה' למלך. וכי יוכל אדם לישב בכסאו של הקב"ה מי שנא' בו (דניאל ז) כרסיה שביבין די נור. אלא מה הקב"ה שולט מסוף העולם ועד סופו ושולט בכל המלכים שנא' (תהלים קלח) יודוך ה' כל מלכי ארץ. כן שלט שלמה מסוף העולם ועד סופו שנא' (דה"ב ט) וכל מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה וגו' והמה מביאים איש מנחתו. לכך נאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך. הקב"ה לבושו הוד והדר ונתן לשלמה הוד מלכות שנא' (שם א כט) ויתן עליו הוד מלכות. בכסאו של הקב"ה כתיב (יחזקאל א) ודמות פניהם פני אדם ופני אריה. ובשלמה כתיב (מ"א ז) ועל המסגרות אשר בין השלבים אריות בקר וכתוב א' אומר (שם) כמעשה אופן המרכבה. בכסאו של הקב"ה אין דבר רע נוגע שנא' (תהלים ה) לא יגורך רע. ובשלמה כתיב (מלכים א ה) אין שטן ואין פגע רע. הקב"ה עשה ו' רקיעים ובשביעי יושב. ובכסאו של שלמה כתיב (שם יא) ו' מעלות לכסא ויושב במעלה השביעית. הרי נתמלא דיסקוס של לבנה. ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין. (ד"ה א ג) ובן שלמה רחבעם ובן רחבעם אביה ובנו אסא יהושפט יהורם אחזיהו יואש אמציה עזיה יותם אחז יחזקיה מנשה אמון יאשיהו לב יהויקים. כיון שבא צדקיהו דכתיב (ירמיה נב) ואת עיני צדקיהו עור. חסר אורה של לבנה. וכל אותן השנים אע"פ שהיו ישראל חוטאין היו האבות מתפללין עליהן ועושין שלום בין ישראל למקום שנא' (תהלים עב) ישאו הרים שלום לעם. ואין הרים אלא אבות שנא' (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה'. ועד מתי היו האבות מתפללין עליהן עד שאבד צדקיהו את עיניו וחרב ביהמ"ק שנא' (תהלים עב) ורב שלום עד בלי ירח. עד ל' דור שהיה לישראל מן המלכות מן אותה שעה ועד עתה. מי עושה שלום לישראל ה' שנא' (במדבר ו) ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום : (כז) ד"א החדש הזה לכם. הה"ד (שמות ד) ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדוני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך. יתעלה שמו של הקב"ה שהוא (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית. באברהם הוא אומר (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. מהו דן מכת בכורות שנקרא נגע שנא' עוד נגע אחד. מהו דן אנכי אמר הקב"ה פורע אני מהם במכת בכורות שנא' הנה אנכי הורג את בנך בכורך. והסימן הזה מסר הקב"ה לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי לקהת וקהת לעמרם ועמרם למשה. והיה משה משמרו ובא. מהו בני בכורי ישראל. א"ר הייא בנים שאבותם ברכו אותן במעשיהם זה אברהם שנא' (שם יד) ברוך אברם לאל עליון.

ד"א

יד יוסף ל פסיקתא רבתי פ' ע"ו. זוהר יתרו דף פ"ס : לא זוהר וארא דף כ"ט. ושמיני ותזריע : לב בפסיקתא פ' ע"ו ובזוהר יתרו לא חשבו כלל ליהויקים :

ענף יוסף

(כו) [פותחין והולכין] הקשה בעל א"א דחסרון הלבנה היא ט"ו והכא מונה י"ז מלכים · ובנביאים תמצא עוד יהואחז ויהויכין וסיפ"ת מתרץ דהכא מלכי דורות קחשיב שכל אחד דור לעצמו שמלך אחרי מות הראשון ולכן לא נחשב מלכות יהואחז כי לא מלך רק שלשה חדשים. וכן יהויכין לא מלך אלא ג' חדשים ושוב. ומלכות יהויקים וצדקיהו לא חשיב מלכות כיון שהיו עבדים לפרעה נכה ולנ"נ. וצדקיהו נבוכדנצר

מתנות כהונה

ולעצמי אני מקדש. פי' בתמיה הרי כשמקדישין החדש מקדשין להקב"ה כמו שאמרו חז"ל המקדש את החדש כאילו מקבל פני אביו שבשמים : והייתם לי קדושים. משמע אתם תקדשו אותי וקנת מקדוש החדש ע' בפ' היו בודקין : גרמסיון. פי' הערוך מין מטבע ופירושו כתב לו פרוטות שחייב לו באיזה חדש : אי אפשר לך כו' שהרי השטר נכתב כהלכתו שאם אין בו זמן אימת נעשה היה השטר פסול : דסקום. הערוך פי' שלחן וכן הוא בכמה מקומות בספר זה ור"ל ממשלתה מתמלא כו' כד"א שלחן מלכים : יקראוהו לרגלו. רבינו בחיי גרס לרגלי וכן הוא אומר אני ה' קראתיך בצדק : ה"ג אור זרוע לצדיק וכתיב ויזרע יצחק וכן הביאו בעקידת יצחק ובס' תורת העולה : רחבעם ובן רחבעם כו'. זה שמונה והולך י"ז ואנן לא מצינו מרחבעם עד צדקיהו רק ט"ו ועוד נא וחשוב מספר המלכים ותמצאם י"ט מרחבעם עד צדקיהו נראה דלא קחשיב מי שהעבירוהו בחייו והמליכו אחר תחתיו בעודנו חי והרי תמצא עוזיהו שנגזר מבית ה' לישב בבית החפשית קודם מותו הרבה וגם בחייו נקרא מת שנצטרע ומצורע חשוב כמת והמליכו בנו תחתיו מיד. וכן יהורם המליכו אחזי' בנו שעה אחת קודם מותו. (גם לא נקברו בקברות מלכים) ויהואחז ויהויכין גם הם העבירום בחייהם מלכי אומות ככתוב בספר מלכים וד"ה ונשארו רק יו"ד שהשלימו מלכותם וצדקיהו הוא החמשה עשר והוא אבד את עיניו והשך המאור. אכן בס' הזוהר בפ' יתרו חשב כל אלו והוציא יהואחז ויהויקים (והטעם לא נודע לי) ושוב מצאתי בפי' ישן לד"ה שמונה כנ"ל חוץ מאמון ויהויקים (וג"כ לא נודע לי הטעם ולא שם המפרש) : עד שלשים דור עד בלי ירח ה"ש עד שלא נשאר ממספר ימי הירח וזהו שלשי' יום : ברכו אותם. במעשיהם שזכות מעשיהם עומדת להם : בכורי. קרי ביה בכורי ישראל :

על

עץ יוסף

פי' הכלים שיתחדשו אחרי מות משה מי היה מקדשם : בשם שקדש משה. פי' כשם שקדש משה בשמן המשחה. היו מקדשין בדם המזבח או יין נסך או מנחה שמקבל הכהן ומערה בהם בהכלים המתחדשים אחר מות משה. ומלת בדם המזבח דבוק למ"ש היה הכהן מקבל בו כו' [יפ"ת]. ולדעתי נראה להגיה כדם (בכ"ף) שמבאר איזה דבר של קדש ואומר כדם המזבח או יין כו' : עאכ"ו ישראל. דודאי קדושת ישראל חשובה מהקדש המתמלא כלים. שהשי"ת בעצמו קידש את ישראל והם בעלי נפש. ומה שמקדשין הירח בפה ודעת חשובה מקדושת מלוי הכלים אע"פ שהיתה בנגיעה : אמר הקב"ה אני קדוש ולא שהוא צריך קדושתם. כי קדוש אני בעצמי. אלא פירוש והייתם לי קדושים דהיינו שאני מקדשם והם ישבחוני ויהללו אותי וע"י זה שמי מתקדש בעולם. וכן דוד אמר ואתה קדוש ע"י תהלות ישראל : לכ"כ והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם. מרכיב ב' פסוקים. מסוף סדר קדושים והייתם לי קדושים כי קדוש אני. עם מ"ש תחלת סדר אמור כי קדוש אני ה' מקדשכם. והכוונה כי קדוש אני ר"ל כי הוא קדוש ומקדושתו מקדשם כמ"ש כי קדוש אני ה' מקדשכם : (כה) הה"ד מגיד דבריו ליעקב. השתא מפרש טעמא מהו המשפט התלוי בחדש ולא ניתן לעכו"ם וכדאמר חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן וגו' : זו התורה ואשמועינן שאינו יכול ללמוד התורה אלא מישראל וכדלקמן פ"ל : חקים אלו המועדים ומשפטים שתלוים בהם המשפטים כנ"ל. ומפרש וקאזיל מ"ש חקים אלו המועדים הוא מדכתיב כי חק לישראל הוא. ומ"ש שהמשפטים תלוים בקדושי החדשים כמ"ש כיצד המשפטים תלוים כו' : שנא' כי חק לישראל הוא. וכתיב לעיל מיניה בכסא ליום חגינו. אלמא חג איקרי חק. ופי' משפט לאלהי יעקב דין ממש הנעשה אז כמ"ש בירו' דר"ה אם חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב : שמן חשבון חדשים דיינים דנין. שמתוך זה יתברר אם השטר מוקדם או מזויף ועל פי החקירה תתברר האמת וישברו מתלעות עול שבקביעא דירחא הכל בקיאין : הגרמסיון פי' בל"י שטר חוב או כתיבה אחרת נקרא (גראממאטיאן) וכמו שכתב המוסף הערוך. וז"ל המעריך גרמסיון פי' הכתיבה ר"ל השטר : (כו) הה"ד יפרח בימיו צדיק שרמז למלכות בית ישראל. וה"ק החדש הזה דוגמא לכם לענין המלכות כדמפרש. ולסייעתא שהחדש דוגמא למלכות מייתי ורוב שלום עד בלי ירח כדלקמן : שאין המלכות באה להם עד ל' דור. באה להם פי' שוקעת להם עד שלשים דור מאברהם. מלשון השמש באה שאז נחרב ביהמ"ק כדמסיק : החדש שלשים יום ומלכות שלכם שלשים דור חשיב המלכות מאברהם שהיה נשיא אלהים. וכן בניו אחריו. ויהודה ניתנה לו השררה כאומר לא יסור שבט מיהודה. וכן היו נוהגים נשיאות עד דוד : ודיסקוס שלה מתמלא דיסקוס הוא בל"י עגולות איזה דבר (וכן כתב הא"א דיסקוס עיגול) ומזה נקרא הקערה בל"י דיסקוס. וכן של עגול שמניחים בו מאכלי השלחן כמו לחם ופירות ושאר מיני מאכל נקרא ג"כ דיסקוס. וזהו פי' דיסקוס של לבנה הנזכר כאן ר"ל עגולותה בשלמות על מילואה : כך ישראל שלשים דור האירו במלוכה בט"ו היו מוסיפים. ובט"ו היו פוחתים והולכים כדמפרש הט"ו שהיו מוסיפין מן אברהם עד שלמה. וט"ו שהיו פוחתים משלמה ואילך : שנא' מי העיר ממזרח. קרי ביה מי האיר. וזה קאי על אברהם : שנא' אור זרוע לצדיק זכר לדבר נקט מדכתיב זרוע וכתיב ויזרע יצחק בארץ ההוא : והיה אור ישראל לאש גם זה אסמכתא בעלמא ודרך דרש : לבושו הוד והדר כדכתיב הוד והדר לבשת : ועל המסגרות כו' זה הפסוק במעשה המכונות כתיב ולא בכסא וצ"ל ושנים אריות עומדים אצל הידות וי"ב אריות עומדים שם (מלכים א' י') [יפ"ת] : שנאמר לא יגורך רע לא יגור עמך. והיינו בכסא שהוא מושב כבודו בדרך משל : ששה רקיעים עיין פ"ב דחגיגה : ובשביעי יושב לא דק בלישנא כדי להדמות לשלמה. וכצ"ל ובשביעי שוכן עליו : דכתיב ואת עיני צדקיהו עור. היינו שלא נשאר להם שום שררה כלל : היו האבות מתפללים עליהם. אף שאמרו ביוה"כ סדר בחקתי שעד חזקיה היה זכות אבות ולא יותר. י"ל דה"ק מן אותה שעה שתמה זכות אבות כל אותן השנים עד שנחרב בהמ"ק היו האבות מתפללים עליהם שהיו צריכין לתפלתן לפי שתמה זכיותיהם : שנא' ישאו הרים ופי' נשיאות התפלה ע"ד ונשאת תפלה וגו' : שנא' שמעו הרים כדלעיל בפירקין סי' ה' : עד שאבד צדקיהו כו'. וכדאי' במד' איכה בשעת החורבן התפללו כל האבות על ישראל ולא הועילו : שהיה לישראל מן המלכות. פי' מן אברהם שבו התחילה מלכות ישראל שהוא היה ג"כ מלך כדאי' בב"ר אל עמק שוה שם השוו כל האומות כו' א"ל מלך את עלינו כו' וכן כלם היו ראשי דורות : מי עושה שלום לישראל. כלו' לכפר עליהם שיהיה שלום ביניהם לאביהם שבשמים כדלעיל. וקאמר דהיינו מדת רחמים. שברחמיו מעביר על פשעיהם : (כז) ד"א החדש כו' הה"ד ואמרת אל פרעה כו' בעי לפרש החדש הזה לכם לפי שאתם כדוגמתה כדלקמן (בסוף ד"ה למה נקראו ישראל כו') מייתי בני בכורי ישראל שמוחלים פי' שנים כבכור שבזו דומים ללבנה. ומכיון דמייתי ליה לקרא מפרש ליה ברישא בפירושים אחרים כדרך המדרש : מהו דן אנכי מכות בכורות שנקרא נגע. שלשון דין נאמר ג"כ על העונש עצמו. כמו כי בם ידין עמים. ומה שלמד מלשון אנכי מג"ש דהנה אנכי הורג הורג שהוא מכות בכורות דוקא נראה דדייק מדכתיב בתריה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול משמע מיד אחר מכת אנכי יצאו ממצרים וע"כ זהו מכת בכורות [מ"כ] : מהו דן אנכי אמר הקב"ה כו'. פי' נפרע אני מהם במכת בכורות ולא ע"י שליח כמ"ש אני ולא מלאך : והיה משה משמרו ולכן כשאמר לו עוד נגע אחד וגו' ידע שהוא מכות בכורות וכדלקמן : מהו בני בכורי ישראל. כי מ"ש נקראו ישראל בכור שפי' מפאר האומות שקדמו להם : בנים שאבותם ברכו אותן במעשיהם המברכים המה האבות והמבורכים המה ישראל. ולא משמע כן מהכא שהביא ממקרא דברוך אברם וגו' שמשמעו שהאבות המה המקבלי הברכות. אבל היפ"ת פי' ר"ל שלאבותם בירכום העולם על מעשיהם הטובים כאברהם שנאמר בו ברוך אברם. וכן יצחק נאמר בו עתה אתה ברוך ה'. ויעקב נתברך מיצחק ומהמלאך. ולא הוצרך להביא כאן

אלא

ד"א בני בכורי ישראל בנים של מי שנטל את הבכורה. ד"א בני בכורי ישראל אמר הקב"ה לפרעה הרשע אי אתה יודע כמה חבבתי את הבכורות שכתבתי בתורתי (דברים טו) לא תעבוד בבכור שורך וכל מי שהוא עובד בו לוקה ואתה שלחת ידך בבכורי דין הוא שתלקה. והביא הקב"ה עליו י' מכות כנגד י' נסיונות שנתנסה א"א ועמד בכולן. והביא אותן ע"י משה ואהרן ועל ידו. משל למלך שמרדו עליו י' מדינות נהג עמו ב' פלמרכין והלך וכבש אותן. אמר המלך אם אכתבם על שמי היאך אני חולק להם כבוד. ואם אכתבם על שמם הריני מוציא עצמי מן הכלל. אלא הריני משלשם והרי יש כאן אחת יתירה הריני מחלקו על שלשתינו. כך היתה מכת השחין ע"י שלשתן. ומהו שאמר בשחין בחרטמם חסר שנגע בשר של מעלן כדי שלא יהא להם עמידה. עשרה מכות הביא עליהם בנימוס המלכות. והצפרדעים היו להם קשים שנא' (תהלים עח) וצפרדע ותשחיתם. לג שהיו מחבלין נופיהן ומסרסין אותן שנא' (שמות ז) ובחדר משכבך ועל מטתך. אמרו להם הצפרדעים מוניטה של אלהיכם בטלה ושלכם קיימת לפיכך ותשחיתם כמה דתימא (בראשית לח) ושחת ארצה. לד ומנין שהיו מדברות שנא' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה. ועוד הביא עליהם מכת ערוב. לפי שהיו מעורבבין איש א' בא על י' נשים וי' אנשים באים על אשה אחת לכך הביא עליהם ערבוביא. וכשאמר הקב"ה למשה עוד נגע אחד אביא על פרעה אמר משה הרי הגיע הסימן אחד היה אברהם הרי הנגע אחד. ולפי שהן היו בכורים לכך הרג בכורם שנא' הנה אנכי הורג את בנך בכורך הוא הסימן על אברהם דן אנכי. ד"א למה נקראו ישראל בני בכורי לפי שכתוב בתורה (דברים כא) כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים כך ישראל יורשים שני עולמות העוה"ז והעוה"ב ולכך מסר הקב"ה סוד הלבנה לישראל שיהיו הם מונים בה והעכו"ם מונין לחמה. לומר מה חמה אינה אלא ביום כך אין מושלים אלא בעוה"ז. ומה החמה היא של אש כך הם עתידין לידון בה שנא' (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור. וכשם שהלבנה נראית ביום ובלילה כך ישראל מושלין בעה"ז ובעוה"ב. וכשם שהלבנה היא של אור כך ישראל נוחלין האור שנא' (תהלים צז) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה ואומר (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך. ולכך נאמר החדש הזה לכם שיהא שלכם שאתם ברוגמתת: (כח) ד"א החדש הזה לכם. לה זה אחד מד' דברים שהראה הקב"ה למשה באצבעו לפי שהיה מתקשה בהן. הראהו מעשה שמן המשחה שנא' (שמות ל) שמן משחת קדש יהיה זה לי וגו'. הראהו מעשה המנורה. שנא' (במדבר ח) וזה מעשה המנורה. הראהו השרצים שנא' (ויקרא יא) וזה לכם הטמא. והלבנה שנא' החדש הזה לכם. זעזע את הימים והראהו את בן הנפילים שנא' (תהלים כט) קול ה' על המים. זעזע את הישוב והראהו את הצב שנא' (שם) קול ה' שובר ארזים זעזע את המדבר והראהו את הדואר שנא' (שם) קול ה' יחיל מדבר. זעזע את האש והראהו את הסלמנדרא שנא' (שם) קול ה' חוצב להבות אש. ואימתי עשה לו כן בוזה לכם הטמא. זעזע את העולם והראה לו את הלבנה שנא' (שם) קול ה' בכח. זעזע את העולם והראה לו מעשה המנורה שנא' (שם) קול ה' בהדר. זעזע את העולם והראה לו מעשה שמן המשחה שנא' (שם) קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות אלו סמני הקטרת. (שם) ובהיכלו כלו אומר כבוד. כל המלכים כאו"א היו אומרים כבודו של הקב"ה התחילו כולן נותנין שבח לו שנא' (שם קל"ח) יודוך ה' כל מלכי ארץ: (כט) ד"א החדש הזה לכם. מדת הקב"ה אינו כמדת ב"ו מדת ב"ו ב' עומדים בפני המלך אחד מלמד קטגוריא שלו ואחד סניגוריא שלו. לא כל המלמד קטגוריא מלמד סניגוריא ולא המלמד סניגוריא מלמד קטיגוריא. אבל הקב"ה אינו כן הוא מלמד סניגוריא הוא מלמד קטיגוריא. הוא הפה שאמר (ישעיה א) הוי גוי חוטא הוא הפה שאמר (שם כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק. הפה שאמר (שם א) עם כבד עון הוא שאמר (שם)

ועמך

יד יוסף לג לעיל פ"י סי' ד': לד לעיל פ"י סי' י'. תד"א ח"א פ"ז: לה במדב"ר פ' ט"ו. חולין קכ"ז. מנחות כ"ט. מכילתא פ' א'. תנחומא שמיני ובהעלותך. ותורת כהנים פסוק וזאת כתיב. וספרי ח"א פיסקא ס"א. פסיקתא רבתי פ' ט"ו. רעיא מהימנא פ' משפטים:

מתנות כהונה

על ידו. ע"י הקב"ה עצמו: פלמרכין. פי' הערוך שרי החיל: אם אכתבם כו'. מדינות אלו: משלשם. ג' מדינות אכתוב לכל א' וא'. וכן ג' מכות היו ע"י הש"י בעצמו והן ערוב דבר מכת בכורות: חסר. שנא' כי היה השחין בחרטמם: בשר של מצרים. כדא"א יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה באדמה שאין הקב"ה מפיל אומה אלא א"כ מפיל שרה תחלה ולכך כתיב בחרטמם לשון יחיד: מוניטא כו'. מטבע של הקב"ה שהיו מבטלין את ישראל מפריה ורביה כדלעיל פרשה א': ושחת ארצה. שהיו מסרסין אותם: על דבר הצפרדעים. כו'. דוגמת מה שדרשו חז"ל על דבר שרה שאמרה למלאך הך והוא מכה: היא של אור. שהיא בעצמה אינה אלא רק מקבלת האור מן החמה ומאירה: זעזע. קרע ובקע: בן הנפילים. פירש"י בפ' העור והרוטב שרץ מין צב: הדואר. ג"כ מין צב הוא וע' בפירש"י בפ' העור והרוטב: וכן סלמנדרא הוא בא ממקום שבוערים שם אש שבעה שנים רצופים ורש"י פירש שם שבוערים שם אש בעלי הדס ונעשה ע"י כישוף ובתנחומא פ' וישב גרס כשהזגגין מסיקין הכבשן ז' ימים וז' לילות רצופים מכובד האור יוצא משם ברי' כו': אלו סמני קטרת פי' ע"ד שאמר הכתוב אכלתי יערי עם דבשי שהסממנים רובם מן קני היער:

בשנה

ענף יוסף

נבוכדנצר שמליכו. ועי' במת"כ: (כח) [והראהו את בן הנפילים] מה שתפס ד' מינים אלו יותר משאר שרצים. הוא מפני שבכ"א מרבעתן מין צב הוא וקשה לדעתן בחילופן. וכדאיתא בחולין דף קכ"ז הצב למינהו להביא הערוד ובן הנפילים וסלמנדריא. ופרש"י ערוד הוא בא מן הצב ומן הנחש כדלקמן. ובן הנפילים שרץ מין צב. וסלמנדריא שרץ הנוצר מן האור מעצי הדס ע"י כשפים. ובכך מדמו אין האור שולט בו. וקים ליה לר"ע דמינא דצב הוא עכ"ל רש"י. ואולי מטעם זה הסמוך במקרא דקול ה' חוצב להבות אש על הוראת הסלמנדריא. והערוד הזה הוא חרבכר הנזכר בב"ר סוף פ"ב וז"ל שבית חכינא וזיווג לה תרדון ויצא מהם חרבכר כו' כי כן אמרו בחולין דף הנ"ל ראיתי נחש כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם כו'. ובערוך גרים בש"ס הנ"ל להביא חרבכר (במקום הערוד) ואולי גם כאן צריך לגרוס במקום מלת הדואר חרבכר. כי לא מצינו כלל שרץ שיקרא דואר בשום מקום חוץ מזה:

ואלכסין

עץ יוסף

אלא אברהם מטעם שהכתוב אמר בני בכורי לשון יחיד. ודרש בכורי כמו ברוכי בסירוס. והכונה כמוהו במקרא. ולפי שהבנים ברוכים בהיות אביהם מבורך קרא לישראל בן המבורך עכ"ל. ונכון הוא: בנים של מי שנטל את הבכורה. נרמזים כאן לומר שלח את עמי ויעבדוני והעבודה הזו היא הקרבנות שיזבחו להם. ועד שלא הוקם המשכן היתה העבודה בבכורים. ולכן הזכיר כאן שיעקב נטל את הבכורה מעשו ולו יאתה העבודה. וגם אברהם היה בכור כדאי' בב"ר פ' ל"ח. והיה כהן לעבודה כדלעיל בב"ר פ' נ"ה: ד"א בני בכורי ישראל כו' כמה חבבתי את הבכורות כו' גם הוא סובר שנקראו בכורים על שם שאברהם היה בכור ויעקב נטל את הבכורה. רק שהוא סובר הטעם משום חיבוב הבכורות. ולכן אמר שאפילו בכור בהמה חביב מפני שהוא מיוחד לעבודה וכ"ש בכור אדם. ולפי שבזה דומים לאברהם שהיה בכור כדלעיל. לכן אמר שהיו המכות נגד נסיוני אברהם. ולפי שלכאורה יקשה א"כ ה"ל להביא כל העשרה מכות בעצמו כיון שכולן בזכות אברהם. כמו במכות בכורות. לזה אמר משל כו' והמשל שהיה צריך לחלוק כבוד למשה ולאהרן: עשרה נסיונות מפורשים בדברי המפרשים במשנת פרקי אבות ע"ש: ע"י משה ואהרן ועל ידו. כדלעיל פ' י"ב ושם פי' טעם מיוחד לכל אחד ואחד: נהג עמו שני פלמרכין. וה"נ כיון שנתמנו משה ואהרן בענין לדבר עם ישראל ועם פרעה נהג בהם כבוד לצרפן במכות: פלמרכין פי' שרי חיל [ערוך] ובל"י שר צבא [מוסף הערוך]: בשר של מעלן וזה היה ע"י הקב"ה ומפרש בחרטמם המ"ם לכינוי רבים נסתרים בחרטום שלהם: בנימוס המלכות מפורש בתנחומא סדר וארא. ומ"ש זה כאן הוא משום שלא תקשי דה"ל להביא כל ג' שהיו ע"י א' ביחד. ואח"כ ג' אחרות ואח"כ ג' אחרות ואח"כ שחין באחרונה: והצפרדעים היו להם קשים כו' ועוד הביא עליהם מכת ערוב. בב' אלו פליג אטעם דלעיל פ"י ופי"א ע"ש: שנאמר ובחדר משכבך ועל מטתיך. מיתורא דריש על משכבך בשביל תשמיש המטה דהיינו סרוס שמבטלן מזה: מוניטה של אלהיכם כלומר מטבע האלהים בטלה ר"ל מה שהיו מבטלין פ"ו מישראל כדלעיל פ"א ואיך תהיה של מצרים קיימת. ולכך היו מסרסים אותם: כמה דתימא ושחת ארצה. לעיל פ"י יליף מכי משחתם בהם ע"ש: הרי הגיע הסימן אחד היה אברהם. ר"ל הגיע סימן ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים דן אנכי כמו שלמד לעיל בפ"ט (וסיום מאמר דלעיל הוא) ומזה ידע משה דמכות בכורות קאמר. ולכן אמר מיד כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור: הרי הנגע אחד כלו' הנגע של אחד דהיינו אברהם: יורשים שני עולמות. ופי' בני בכורי כדוגמת בכורים שיורשים פי שנים: העוה"ז והעה"ב שוה"ב פי' עולם התחיה. ושוה"ז קרי ליה הכא ימות המשיח שהוא דומה לעוה"ז. ואע"פ שפעמים קרי ימות המשיח עוה"ב. מ"מ הכא לגבי עולם התחיה קרי ליה עוה"ז: היום בא בוער שהחמה מלהטת אותם כדלעיל בב"ר פ' כ"ו: היא של אור שהיא בעצמה אינה אלא רק מקבלת האור מן החמה ומאירה. ואין אור שלה שורפת: שיהא שלכם למנות בה: (כח) ד"א החדש הזה לכם כו' אתי הזה. ובהמשך הדרש יבואר שהורה לו באצבע בשביל שנתקשה עליו: הראהו מעשה שמן המשחה. משום דבפ"ק דכריתות איתא פלוגתא במעשה שמן המשחה דר"י ס"ל שמן המשחה משלקו בעקרין והיה נס בדבר. ור"י ס"ל הביאו העקרין ושלקום במים. וזה שהיה מספקא ליה למשה אם יסמוך על הנס או יבשל במים. ואין ה"נ דהוה מצי לאגמוריה בלי הוראת מעשה באצבע: הראהו מעשה המנורה קושי מעשה המנורה מפני שהוא מקשה כדלקמן בבמדב"ר פ' ט"ו. וקשה מאד לעשות המנורה בגביעיה וכפתוריה ופרחיה מקשה: הראהו השרצים קושי השרצים כי לא היה מכיר איזה טמא ואיזה טהור כפרש"י במנחות. שמאחר שלא נתן סימנים להבדיל בין טמא לטהור כמו שנתן בחיה ובדגים היה צריך להכיר כ"א בפרט והוא דבר קשה מאד. לכן הראהו הקב"ה. וה"ה שמשה הראה השרצים לישראל כדאיתא בת"כ על פסוק וזה לכם הטמא. דאם למשה היה קשה כ"ש לאהרן ובניו ולישראל. וקרא דוזה לכם הטמא אכולהו קאי: והלבנה קושי הלבנה פרש"י בגמרא בשעת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ואינה ניכרת כדאמרינן בר"ה כזה ראיתם או כזה ראיתם. ובפירוש החומש כתב נתקשה משה על הלבנה באיזה שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש. והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש. ועיין ברא"ם: זעזע (פי' החריד): את הימים שנתן קולו עליהם להביא לפני משה את בן הנפילים שמשכנו בימים: זעזע את הישוב וגזר עליו שיביא לפני משה את הצב שנמצא בין הארזים מתחת לארץ. ומקום ארזים ואילנות ג"כ נקרא ישוב: והראהו את הדואר שהוא מין צב כמ"ש המוסף הערוך. ועיין מ"ש בענף. והנחשים משכנם במדבר כידוע: הסלמנדרא עי' מ"ש לעיל בשם רש"י וז"ל התנחומא סדר וישב כיצד הזגגין העושין את הזכוכית כשהן מסיקין את האור שבעה ימים ושבעה לילות רצופין מכובד האור יוצא משם בריה הדומה לעכבים (ס"א הדומה לעכבר) והבריות קורין אותה סלמנדרא אדם סך ידו מדמה או אחד מאיבריו אין האור שולטת באותו מקום למה על שתחלת בריאתה מן האור. ובסוף חגיגה פרש"י כשבוערין אש במקום אחד ז' שנים. וכן כתב הבחיי סדר שמיני: ואימתי עשה לו כן בוזה לכם הטמא. ואע"פ דקרא דוזה לכם הטמא בשרצי הארץ מיירי. כבר אמרו בפ' העור והרוטב דכל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה. וא"כ כל מיני הצב איתנהו נמי במים [יפ"ת]: זעזע את העולם והראה לו את הלבנה. השמים יקרא עולם. כי בזעזוען תנוע הארץ עמהם: שנאמר קול ה' בכח. ותנועת המון שמים בכח גדול כמד"א מרוב אונים ואמיץ כח: זעזע את העולם והראה לו מעשה המנורה. אע"פ שצורתה של המנורה היתה ע"י מנורה של אש כדלקמן בבמדב"ר פ' ט"ו. לפי שהאש שהיא מלמעלה וירעשו השמים להביאו לכן קאמר זעזע את העולם: קול ה' בהדר ומנורת הזהב רבה תפארת בכפתורים וגביעים ופרחים: שנאמר קול ה' יחולל אילות. היינו קריאת האילנות שהן מין חיה הדומות לצבי וכמ"ש כצבי וכאיל. וזה להביא מר דרור שהוא עיקר שמן המשחה וס"ל שהמור הזה הוא הנקרא מוש"ק כמו שהסכימו רוב המפרשים וכראשם הרמב"ן ז"ל. והוא דם הנצרר בבטן החיה הדומה לצבי הידוע בארץ הודו (אנדיען) ודם הנזכר נצרר בה בכים נפוח ובלכתה בין השיחים בימי החום יוצא דם זה טיפים טיפים בגרירת הגפות הנזכר ובנענועו עליהם. ולוקטים אותו מבין האחו. וז"ש יחולל אילות שפירושו חרדה ונענוע. והוצרך הקב"ה לזעזען ממקומם להביאן לפני משה להראות לו הדם ההוא. ושאר חלקי שמן המשחה והוא קינמון וקידה וקנה בשם הכל בכלל מש"א מלת וגו' שכוונתו על סוף הכתוב ויחשוף יערות שפי' שגלה למשה כל צמחי היער ונכלל בזה גם י"א סממני הקטרת שהכל גלה למשה: כל המלכים דריש ובהיכלו כלו אומר כבוד כל אחד מהמלכים היושב בהיכלו אומר כבוד ה': כל המלכים כל אחד כו'. לפי שזעזע העולם ראו בגבורות ובגדולות המקום לכן נתנו לו שבח: (כט) ד"א החדש הזה לכם כו' בעי לפרש החדש הזה לכם שהיא מצוה לכם. לכן מייתי קרא חדשיכם ומועדיכם. ודרך אגב מפרש ליה בענין אחד עד לבסוף: הוא מלמד סנגוריא הוא מלמד

קטגוריא

נג) ועמך כלם צדיקים. הפה שאמר (שם א) בנים משחיתים הוא אמר (שם נד) וכל בניך למודי ה'. הפה שאמר (שם א) זרע מרעים הוא שאמר (שם סא) ונודע בגוים זרעם. הפה שאמר (שם א) גם כי תרבו תפלה אינני שומע הוא הפה שאמר (שם סה) והיה טרם יקראו ואני אענה. הפה שאמר (שם א) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי הוא שאמר (שם סו) והיה מדי חדש בחדשו. למה אמר חדשיכם לפי שהחדשים מתנה הם לישראל שנאמר החדש הזה לכם: (ל) ד"א החדש הזה לכם. משל למלך שהיו לו אוצרות מלאי' זהב וכסף אבנים טובות ומרגליות. והיה לו בן אחד. כ"ז שהיה הבן קטן היה אביו משמר את הכל. הגדיל הבן ועמד על פרקו א"ל אביו כ"ז שהיית קטן אני הייתי משמר את הכל. עכשיו שעמדת על פרקך הוי הכל מסור לך. כך היה הקב"ה משמר את הכל שנא' (בראשית א) והוי לאותות ולמועדים. כיון שעמדו ישראל מסר להם הכל שנא' החדש הזה לכם. ד"א החדש הזה לכם משל למלך שקדש אשה וכתב לה מתנות מועטות. כיון שבא ללקחה כותב לה מתנות רבות כבעל. כך העוה"ז אירוסין היו שנא' (הושע ב) וארשתיך לי לעולם. ולא מסר להם אלא הלבנה בלבד שנא' החדש הזה לכם. אבל לימות המשיח יהיו נשואין שנא' (ישעיה נד) כי בועליך עושיך. באותה שעה מוסר להן את הכל שנא' (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד:

פרשה טז

(א) ויקרא משה לכל זקני ישראל. הה"ד (איוב יב) בישישים חכמה ואורך ימים תבונה. למה זכו הזקנים שיגאלו ישראל על ידיהן אלא בשעה שנגלה הקב"ה על משה בסנה א"ל (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל. כיון שבא משה מיד (שם ד) וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל. ואומר (שם) ויאמן העם. אמר הקב"ה הריני פורע לזקנים על שעשו את ישראל להאמין בשמי. בשעה שאמר משה ואומר להם אלהי אבותיכ' שלחני אליכם אילו לא קבלו הזקנים את דבריו של משה אף כל ישראל לא היו מקבלין. אלא הזקנים קבלו תחלה ומשכו כל ישראל אחריהם ועשו אותן להאמין לשמו של הקב"ה. אמר הקב"ה אף אני עושה להם כבוד ויהיה גאולת ישראל על ידיהן. שהיו ישראל שוחטים פסחיהן על ידיהן של זקנים שנא' ויקרא משה לכל זקני ישראל. לפיכך הקב"ה משבחן בישישים חכמה: (ב) משכו וקחו לכם צאן. הה"ד (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון. א תנינן בכל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע וש"ד כיצד שאם יאמרו לו לאדם בא והרוג את הנפש ואתה מתרפא אל ישמע להן שכן כתיב (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך הואיל וכל מי שהוא שופך דם האדם באדם דמו ישפך היאך יכול החולה להתרפאות משפ"ד. ג"ע כיצד אם יאמרו לו לאדם עסוק בג"ע ואתה מתרפא לא ישמע להן שאסור לו לאדם לעסוק בג"ע. אתה מוצא שתי פרשיות סמוכות ב פ' נזיר ופ' סוטה. הנזיר נודר שלא לשתות יין א"ל הקב"ה נדרת שלא לשתות יין כדי להרחיק עצמך מן העבירה אל תאמר הריני אוכל ענבים ואין לי עון. אמר הקב"ה הואיל ונדרת מן היין הריני מלמדך שלא תחטא לפני אמר למשה למד לישראל הלכות נזירות שנא' (במדבר ו) איש כי יפליא לנדור מיין ושכר יזיר מכל אשר יעשה מגפן היין. וכיון שיעשה כך הרי הוא כמלאך כל ימי נזרו קדוש הוא לה' כד"א (דניאל ד) ואלו עיר וקדיש. וכן האשה נקראת גפן שנא' (תהלים קכח) אשתך כגפן פוריה. אמר הקב"ה אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופשה ואין לי עון או שאני מנפפה ואין לי עון אני נושקה ואין לי עון אמר הקב"ה כשם שאם נדר נזיר שלא לשתות יין אסור לו לאכול ענבים לחים ויבשים ומשרת ענבים וכל היוצא מגפן היין. אף אשה שאינה שלך אסור ליגע בה כל עיקר. שכן שלמה אומר (משלי ו) היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה וגו' כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה. לכך סמך הקב"ה פ' נזיר לפ' סוטה שהן דומות זו לזו. וכל מי שנוגע באשה שאינה שלו מביא מיתה על עצמו שנא' (שם ז) כי רבים חללים הפילה וכתיב (שם ה) רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמוכו. והואיל ויש בה כל המדות הללו היאך יכולה היא ליתן חיים לחולה לכך אין מתרפאין בה. ע"ז כיצד שאם היה אדם מישראל חולה ויאמרו לו לך אצל ע"ז פלונית ואתה מתרפא אסור לילך שכן הוא אומר (שמות כב) זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. והואיל שכל מי שעע"ז יחרם מוטב לו למות בחולי ואל יעשה חרם בעוה"ז. ולא זה בלבד אסור אלא כל דבר שהוא של ע"ז אסור להתרפאות בו שאם יאמרו לו לאדם טול ממה שמקטירין לע"ז או טול מן האשרה ועשה מהן קמיע ותתרפא אל תטול שכן כתוב (דברים יג) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם זו ע"ז. ואומר (שם ז) ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו. למה שאין בהם ממש ואין מועילין כלום שנא' (ירמיה י) אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם. וכן אתה מוצא שירמיהו אומר לדורו הריני נכנס עם ע"ז לדין ואומר מעשיה ומעשה אלהים ויודע מה בין הקב"ה לע"ז. אתה מוצא ד' פעמים בדף א' הראה ירמיה גנותה של ע"ז ושבחו של אלהים שנא' (שם) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו וגו' כי חקות העמים הבל הוא (שם) בכסף ובזהב ייפהו וגו' כתמר מקשה המה. שמעתם גנותה של ע"ז באו ושמעו שבחו של הקב"ה שנא' (שם) מאין כמוך ה' (שם) מי לא ייראך מלך הגוים. שמעתם שבחו של הקב"ה באו ושמעו גנותה של ע"ז שנא' (שם) ובאחת יבערו ויכסלו וגו' כסף מרוקע מתרשיש יובא וגו'. שמעתם גנותה של ע"ז באו ואגיד לכם שבחו של הקב"ה שנא' (שם) וה' אלהים אמת. שמעתם שבחו של מקום באו ושמעו גנותה של ע"ז שנא' (שם) כדנה תאמרון להום אלהא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיה אלה. שמעתם גנותה של ע"ז באו ושמעו שבחו של הקב"ה שנא' (שם) עושה ארץ בכחו וגו' לקול תתו המון מים בשמים. שמעתם שבחו של מקום באו ושמעו גנותה של ע"ז שנא' (שם) נבער כל אדם מדעת וגו' הבל המה מעשה תעתועים.

שמעתם

יד יוסף פרשה טז א פסחים כ"ה: ב במדב"ר פ"י סי' כ"ב:

מתנות כהונה

בשובה ונחת. שישובו לה' ויניחו לע"ז: בבל מתרפאין כו' ע' מזה בפ' כ"ש (כה) ובפרק אין מעמידין:

פ'

עץ יוסף

קטגוריא. נקט מאי דסליק מיניה. וה"ה איפכא. ומסכים לזה מייתי כל הני דמפרש ואזיל: הפה שאמר בנים משחיתים. הא דלא מייתי הפסוקים כסדרן אין קפידא בכך. ויוכא דאיכא למידרש דרשינן [תו"ג]: וכל בניך למודי ה'. ועי"ז לא יהיו משחיתים כאומר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה: ונודע בגוים זרעם וסיפא דקרא כי הם זרע ברך ה': הפה שאמר חדשיכם ומועדיכם כו'. הביא כי תרבו תפלה קודם חדשיכם שהוא מוקדם כדי להסמיך אל זה למה אמר חדשיכם כו': למה אמר חדשיכם כו' וכנוי של מלת כם הוא מטעם שהם מתנה לישראל. וזה עיקר הדרוש כאן. רק שדרך אגב הצריך בתחלה בפירוש אחר על מקרא זה כדרך המדרש: מתנה הם לישראל שמסר להם קידוש החדש. ולה"ק חדשיכם ומועדיכם שהמועדות מסורים בידכם כפי קידוש החדש: (ל) משל למלך שהיה לו אוצרות. לפי משל זה מפרש החדש הזה לכם. לכם דוקא ולא ביד הקב"ה. והכוונה בזה היות החשבון מסור לישראל אפילו שוגגים ואפי' מזידין ואתיא שיהיה הקביעות הפך הוראת הלבנה וישתנה אותו הזמן בשבילם. וז"ש שעד עתה היתה לאותות ולמועדים כפי ההליכה הטבעית. ועכשיו נשתנה ענינה לפי מספר בני ישראל ודקדוק השבונם וגזירתם: היה הקב"ה משמר את הכל שנא' והיו לאותות ולמועדים כו'. דריש מדה"כ יהי מאורות וגו' והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים והיו למאורות ברקיע השמים. שבא להורות שגם בשמים היו שומרים את המאורות לצורך קביעות השנים והמועדות והם הקב"ה ובית דינו של מעלה [ת"נ]: ד"א החדש הזה לכם משל למלך כו'. לפי משל זה מפרש החדש הזה לכם לומר שעד עתה ניתנה הלבנה תחת ממשלתם שישתנה מהלכה לפי גזירתם כנזכר. אבל לעתיד ינתנו כל צבא השמים לעבודתם שיגזרו לשנות כל עניינם והוראותיהם כרצונם כאמור והפרה הלבנה ובושה החמה. ולדמיון זה אמר והמשכילים יזהירו שיהיה שליטים במקומם: שקידש אשה כו' כיון שבא ללקחה כו'. הכוונה בזה כי בעה"ז בעוד האדם בחומרו אבל הוא עודנו לחוק מהכרת כבוד ה'. כי החומר הוא מחיצה גדולה מאד. ואף הצדיק לא נדמה רק כארוסה הבלתי מתדבקת בדודה באמת. רק לע"ל שאז יסור לב האבן וכולם ידעו את ה' ויכירו אחרי ה'. כי היצה"ר יבוטל מכל וכל. אז יהיו דבוקים בה' כנשואה ממש: שנא' וארשתיך לי לעולם ואע"ג דקרא אלעתיד קאי. י"ל מדקאמר וארשתיך לי לעולם לעתיד משמע. דבעה"ז היו נ"כ מאורשים אך לא לעולם שחטאו אח"כ [ת"נ]:

פרשה טז (א) למה זכו הזקנים שיגאלו ישראל כו' והרי הקב"ה אמר לו דברו אל כל עדת ב"י. ולמה קרא רק לכל זקני ישראל. אלא שזכו כו': כיון שבא משה ג' מלות אלו הם יתר ואינם שייכים פה כלל: על שעשו ישראל להאמין בשמי. דמדכתיב ויאמן העם בתר ויאספו אליו זקני ישראל. משמע שע"י הזקנים האמינו: בשעה שאמר משה ה' אלהי אבותיכם כצ"ל [ת"נ]: שהיו ישראל שוחטין כו'. וזו התחלת הגאולה שזבחו אלוהיהם לעיניהם ואין לאל ידם למחות בהם: שנאמר ויקרא משה לכל זקני ישראל. שהמנוה לזקנים שימשכו להם צאן כל ישראל והם יהיו שוחטים פסחיהם כמו שמשכו להם את ישראל באמונת ה': (ב) הה"ד בשובה ונחת כו'. משום דבעי לפרש משכו וקחו לכם שימשכו ידיהן מעכו"ם ועי"ז יגאלו. מייתי סמך בשובה ונחת תושעון. ודריש ליה בתשובה מעכו"ם שבידם לעשות נחת רוח ליוצרם במעשה דפסח תושעון: בבל מתרפאים חוץ כו'. ברפואה ממש קמיירי כמ"ש בסמוך: שאם יאמרו לו לאדם בא והרוג את הנפש ואתה מתרפא. מיירי באשה הרה ומקשה לילד. ויש סכנה לאמו ותנצל במיתת הולד אם יחתכו את העובר במעיה ויוציאו ממנה. אפ"ה אסור להרוג את הולד כדי להציל את האשה כשהולד הוציא את ראשו כדאיתא ברמב"ם ובש"ע ח"מ סי' תכ"ה. ולכך מביא פסוק דשופך דם האדם באדם דמיירי בעובר שבמעי אשה כדאי' בסנהדרין משום רבי ישמעאל אמרו אף השברין דכתיב שופך דם האדם באדם איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה העובר: אם יאמרו לו לאדם עסוק בגלוי עריות ואתה מתרפא. כההוא דהעלה לבו טינא ואהב אשה אחת. ואמרו הרופאים שיתרפא אם יספר עמה ואסרו חכמים כדאיתא בסוף פ' בן סורר. וזהו לאסור אפי' אבק ג"ע כצ"ל: כדי להרחיק עצמך מן העבירה. וא"כ לא היה כוונתך אלא בשביל היין שהוא משכר ומוסך לב האדם לעבירה אבל לא לשאר מילי שאין בהם היזק. אל תאמר הריני אוכל ענבים כו': הרי הוא כמלאך (שנאמר) כל ימי נזרו קדוש הוא לה'. כד"א ואלו עיר וקדיש. משום שכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה. לכן הנזיר שבשביל גדור ערוה הזיר את עצמו מן היין ג"כ נקרא קדוש כמו מלאך: וכן האשה נקראת גפן. קאי אפסוק דלעיל מכל אשר יעשה מגפן היין: אל תאמר הואיל כו'. קאי אפסוק ענבים לחים ויבשים וגו'. וכן באשה אף גיפוף וחיבוק אסור: לא ינקה כל הנוגע בה. אפי' נגיעה בעלמא. כי זה יביא לחיבוק ונישוק ולגוף המעשה. כאש שא"א שיחתה בחיקו ולא ישרף: הואיל ויש בה כל המדות הללו. שאפי' נגיעה מביאה לידי מיתה: שכן הוא זובח לאלהים יחרם. לא שמפסוק זה מפיק שאסור להתרפאות בעכו"ם יותר משאר עבירות כגון בחילול שבת וכיוצא בו. ולא מביא זה אלא כדשיים למה שאין בהם ממש ולא מועילים כלום. א"כ אין טעם שפיקוח נפש ידחה איסור כזה אחר שאין מועיל כלום: הואיל שכל מי שעובד עכו"ם יחרם. ר"ל מכיון דאמירא שהוא חרם אף בעוה"ז שנכנס ברמ"ח איברים וממית האדם א"כ איך תהיה לרפואה סוף סוף המות כרוך בעקביה והחלי כולל כל הגוף. ולכן מוטב למות בחולי כשהוא זכאי ולא ימות חייב: ולא זה בלבד אסור ר"ל ולא זה בלבד שאומר לו לך אצל עכו"ם פלוני לעבדה אסור. אלא כל דבר שהיא של עכו"ם אע"ג דליכא בזה אלא לאו דלא ידבק בידך ג"כ אסור. דכי אסרה תורה עכו"ם וג"ע וש"ד לרפואה אינהו וכל אבזרייהו אסרה: הריני נכנס עם עכו"ם לדין. כלו' להתוכח עמה. וזה דרך משל שאילו היה לה פה היה מתוכח עמה להראות גנותה על פניה: אתה מוצא ד' פעמים בפרשה אחת הראה כו'. כצ"ל. ולפי שהם בפ' אחת ודאי הם מכוונים זה כנגד זה שבחו של מקום היפוכו של גנות עכו"ם: שנאמר מאין כמוך ה' מי לא ייראך. נגד שאומר גנותה של עכו"ם אל דרך הגוים אל תלמדו ואל תחתו שלא לירא סימנו כי הבל המה. אמר שהקב"ה אינו כן אלא מי לא ייראך. כי מוראך על הכל מאחר שאין אדון כמוך בכל העולם: וה' אלהים אמת נגד שאמר בגנות של עכו"ם כסף מרוקע מתרשיש יובא שמעשה בני אדם הם מקרוב ודכתיב שם מעשה חכמים כולם.

אמר

שמעתם גנותה של ע"ז באו ושמעו שבחו של מקום שנא' (שם) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. אמר הקב"ה הואיל והיא כאבן דומם ואין בה ממש ואחרים שומרים אותה שלא יגנבו אותה היאך יכולה היא ליתן חיים לחולה לכך אסור להתרפאות מכל אשר לה. וכן ג אתה מוצא בישראל כשהיו במצרים היו עובדין ע"ז ולא היו עוזבין אותה שנא' (יחזקאל כ) איש את שקוצי עיניהם לא השליכו. א"ל הקב"ה למשה כ"ז שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו לך ואמרת להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בע"ז הה"ד (שמות יב) משכו וקחו לכם ד כלומר משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח שבכך הקב"ה פוסח עליכם הוי (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון: (ג) ד"א משכו וקחו לכם צאן הה"ד (תהלים צז) יבושו כל עובדי פסל. בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח. א"ל משה רבון העולם הדבר הזה היאך אני יכול לעשות אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן שנא' (שמות ח) הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו. א"ל הקב"ה חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו אלהי מצרים לעיניהם שאודיע להם שאין אלהי העכו"ם כלום. וכן מצינו שעשה ה שבאותה הלילה הכה בכוריהם של מצרים ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהן ואכלו והיו המצרים רואים בכוריהם הרוגים ואלהיהן שחוטין ולא היו יכולין לעשות כלום שנא' (במדבר לג) ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלהיהם עשה ה' שפטים. הוי יבושו כל עובדי פסל וגו': (ד) ד"א משכו וקחו לכם צאן. הה"ד (משלי טז) פלס ומאזני משפט לה'. וכן מצינו משה ושמואל שוין כאחד שנא' (תהלים צט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו. בא וראה כמה בין משה לשמואל משה היה נכנס ובא אצל הקב"ה לשמוע הדבור. ואצל שמואל הקב"ה היה בא שנא' (ש"א ג) ויבא ה' ויתיצב. למה כך. אמר הקב"ה בדין ובצדקה אני בא עם האדם משה היה יושב ומי שהיה לו דין בא אצלו ונידון שנא' (שמות יח) וישב משה לשפוט את העם. אבל שמואל היה טורח בכל מדינה ומדינה ושופט כדי שלא יצטערו לבא אצלו שנא' (ש"א ז) והלך מדי שנה בשנה. אמר הקב"ה משה שהיה יושב במקום אחד לדון את ישראל יבא אצלי לאהל מועד לשמוע הדיבור. אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעירות ודן אותם אני הולך ומדבר עמו לקיים מה שנא' (משלי טז) פלס ומאזני משפט לה'. וכן מצינו ו ביהודה על שהציל ג' נפשות תמר וב' בניה מן האש הציל הקב"ה ג' בניו מן האש ומי הם חנניה מישאל ועזריה. הוי פלס ומאזני משפט לה'. וכן במצרים היו משועבדים ישראל פ' שנה והיה המצרי הולך במדבר ותופס איל או צבי ושוחטו ושופת את הסיר ומבשל ואוכל וישראל רואין ולא טועמין שנא' (שמות טז) בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע. לא כתיב באכלנו מסיר הבשר אלא בשבתנו שהיו אוכלין לחמם בלא בשר. א"ל הקב"ה אתם זינקתם את בני בבשר שהייתם אוכלין ולא הייתם נותנין להם אף אני אעשה לבני שישחטו את הצאן שאתם משתחוים להן והן אוכלין ואתם נמסים. למה שאני דיין אמת. הוי פלס ומאזני משפט לה'. לכך נאמר משכו וקחו לכם צאן:

פרשה יז

(א) ולקחתם אגודת אזוב. הה"ד (משלי טז) כל פעל ה' למענהו. אתה מוצא שכל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית לא ברא אלא לכבודו ולעשות בהן רצונו. ביום הראשון ברא שמים וארץ אף הם לכבודו בראם שנא' (ישעיה סו) כה אמר ה' השמים כסאי ואומר (תהלים יט) השמים מספרים כבוד אל. וכן האור שברא לכבודו הוא דכתיב (שם קד) עוטה אור כשלמה. מה נברא ביום שני רקיע. לכבודו בראו שיעמדו שם המלאכים ויהיו מקלסין אותו שנא' (שם קג) הללוהו ברקיע עוזו. מה ברא ביום ג' דשאים ואילנות ומצינו שהדשאין מקלסין להקב"ה שנא' (שם סה) יתרועעו אף ישירו. ומנין אף האילנות שנא' (דה"א טז) אז ירננו עצי היער מלפני ה'. אתה מוצא שצוה הקב"ה מן האילנות לעשות מהן מצות. בפרה אדומה צוה להשליך בשריפתה עץ ארז ואזוב. והזאת מי נדה צוה לעשות באזוב. וטהרת המצורע צוה לעשות בעץ ארז ואזוב. וכן במצרים צוה להגיע הדם אל המשקוף ואל שתי המזוזות באזוב שנא' ולקחתם אגודת אזוב. וכן ברא המים ביום ג' שכינסן מעל הארץ ומשם קלוסו עולה שנא' (תהלים צג) מקולות מים רבים אדירים משברי ים. מה נברא ביום ד' מאורות. לכבודו בראם שנא' (שם קמח) הללוהו שמש וירח. ביום ה' ברא עופות לכבודו להקריב מהם קרבן שנא' (ויקרא א) ואם מן העוף עולה קרבנו. מה נברא ביום ו' בהמות. לכבודו וצוה להקריב מהן קרבן שנא' (שם) אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר. וברא בו אדם לכבודו שנא' (תהלים קמח) הללו את ה' מן הארץ תנינים וגו'. הוי כל פעל ה' למענהו: (ב) ד"א ולקחתם אגודת אזוב. הה"ד (שיר ב) כתפוח בעצי היער. למה נמשל הקב"ה לתפוח לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום ויש בו טעם וריח כך הקב"ה חכו ממתקים וכולו מחמדים. א ונראה לאו"ה ולא רצו לקבל התורה והיתה התורה בעיניהם כדבר שאין בו ממש ויש בו טעם וריח. טעם מנין שנא' (תהלים לד) טעמו וראו כי טוב ה'. ויש בה מאכל דכתיב (משלי ח) טוב פריי מחרוץ ומפז. ויש בה ריח שנא' (שיר ד) וריח שלמותיך כריח לבנון. אמרו ישראל אנו יודעין כחה של תורה לפיכך אין אנו זזין מן הקב"ה ותורתו שנא' (שם ב) בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי. וכן יש דברים שהן נראין שפלים וצוה הקב"ה לעשות מהן כמה מצות. האזוב נראה לאדם שאינו כלום וכחו גדול לפני האלהים שמשל אותו לארז בכמה מקומות. בטהרת מצורע ובשריפת הפרה ובמצרים צוה

יד יוסף ג במד"ר סוף פ' י"ג: ד מכילתא: ה זוהר שמות דף י"ח. ופנחס דף רנ"א: ו סוטה י"א. במ"ר פ' י"ג: **פרשה יז** א שה"ש רבה פ"ב ריש סי' ו':

מתנות כהונה

פ' שנה. נראה דצ"ל פ"ו שנה והם פ"ו שנה של קושי השיעבוד משנולדה מרים: **זינקתם.** נראה דצ"ל המקתם ל' המק בשרו שהרואה חבירו אוכל מאכל והוא אינו אוכל ממנו לבו בקרבו המק ונמס וכן הוא אמר לקמן והם אוכלים ואתם נמסים וכן זינקתם י"ל שלבם יומם ויוצא כמי המים

פרשה יז (א) [ומצינו שהדשאין מקלסין להקב"ה כו' יתרועעו אף ישירו כו' אז ירננו עצי יער] ואע"פ שאינן בעלי נפש משכלת. כבר אמרו בשוח"ט מזמור י"ט כל מעשיו מקלסין אותו. ר' ברכיה אומר מי שאין לו רשות כפני הבריות יש לו רשות לפני הקב"ה כו' הרי שכל הנבראים מקלסין מקלסין להשי"ת כפי מדרגתם במציאות ואנחנו לא נדע זה: (ב) [והיתה התורה בעיניהם כדבר שאין בו ממש כו'] לפי שהקב"ה לא גילה להם סודות טעמי התורה אלא אמר להם חוקים כגזירת מלך. וכן לא הראה להם מתן שכר הרוחני. ולפיכך היתה התורה בעיניהם כדבר שאין בו ממש בלא טעם וריח. אבל

ענף יוסף

פרשה טז (ג) [ואלהיהן שחוטין ולא היו יכולים לעשות כלום] קשה וכי לא אכלו ישראל כל ימי היותם במצרים שה כבשים ושה עזים. ואי לאו לאכילה למה היו רועה צאן אנשי ונראה דבשאר כל הימים כששחטו אותן לא הוה איכפת להו למצרים. דאין זה גנאי לאלהיהן דהיינו למזל טלה כיון שלא נתכוונו עליו. אבל השתא כיון שאמר למצרים ששוחטים לשם פסח במצות השם כדי לבטל סכלות מצרים שהיו עובדים למזל טלה ראש המזלות. לכן היו עיניהם קהות על ששוחטים אלהיהם (ת"ח):

עץ יוסף

אמר שהקב"ה אינו כן אלא דחותמו אמת ע"ש שהוא ראשון ואמצעי ואחרון. כמו שאמת הוא ראש ואמצע וסוף באלפא ביתא: כלו' **משכו** ידיהם מעכו"ם. דאל"כ משכו וקחו ל"ל בחד סגי: **ושחטו אלוהיהן** של מצרים. דהיינו הצאן כדכתיב הן נזבח את תועבת מצרים וגו': **ועשו הפסח** שכוונת הקב"ה שיעשו מהעון זכות כי מהטלה שהיה עונש שאותו היו עובדים יהפכו לזכות לעשות קרבן לה' כי בזבוח אותו היו מכוונים להתים כחו: **שבכך הקב"ה** פוסח עליכם. נלמד מסיפא דענייגא ופסח ה' על הפתח: (ג) **הה"ד יבושו** כל עובדי פסל שלעתיד תגלה ותראה חרפת עכו"ם כמ"ש בשוח"ט וכן עשה ה' במצרים. וז"ש משכו וקחו. שמשכו הוא ל' בזיון. שמשכו פי' גרירה. וקחו בחילוף ה"א בחי"ת לשון קהוי שינים שהיו שניהם קהות בשחיטת אלוהיהם לעיניהם ואין לאל ידם: **היאך אני יכול לעשות** דאע"ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין. היכי דקביע הזיקא שאני. ולא סמכינן אנס. וקאמר ליה הקב"ה כי עיקר הכוונה להקהות את שיניהם ולא יוכלו ליגע בהם כמ"ש לעיל: **אין ישראל** יוצאין מכאן. כי צריכין לזכות זה כדי שיפסח ה' עליהם: **שבאותו הלילה** הכה בכוריהם של מצרים ובו בלילה שחטו ישראל פסחיהן. ואע"פ ששחיטת הפסחים מבעוד יום היה ומכת בכורות בחצי הלילה י"ל שע"י שהתרה בהם כבר במכת בכורות וידעו שכל דבריו נאמנים רעדה אחזתם מבעוד יום. ובין הערביים קרי הכא לילה: **ובאלוהיהם** עשה ה' שפטים. היינו מה שישחטו את הצאן שהוא אלהיהן של מצרים: (ד) **הה"ד פלם** ומאזני משפט. דריש וקחו וקאו מלשון קהו שנים כדלעיל שפלס להם הקב"ה מכמ"ד וכדמסיים אתם זינקתם את בני בבשר כו' ולהכי מביא פלס ומאזני משפט: **ובא אצל הקב"ה** כדכתיב ויקרא אל משה וידבר אליו מאהל מועד וכן ובבוא משה אל מועד לדבר אתו: **שנא' וישב משה** לשפוט את העם. וסיפא דענייגא כי יבא אלי העם וגו' ושפטתי. וה"ל לטרוח לחזור בכל המחנה ולא עשה כן: **יבא אצלי** לאהל מועד לשמוע הדיבור. ואף שמצינו גם במשה בסנה שירד הקב"ה אצלו ודיבר עמו. מ"מ הוזקק משה לסור לראות מראות הסנה. אבל בשמואל עמד הקב"ה עליו מיד: **אני הולך ומדבר** עמו. ואף כשהיה הדבור הראשון לשמואל עדיין לא היה שופט. מ"מ למובה דן הקב"ה את האדם ע"ש העתיד: **שהציל ג'** נפשות. למה שהודה במעשה תמר: **היו משועבדים** ישראל פ"ו שנה. כנ"ל. והיינו עיקר השעבוד משנולדה מרים שנקראת מרים ע"ש המירור כמ"ש וימררו את חייהם. ועי' לעיל פ"א סי' י"ז: **ותופס איל** או צבי כו'. נלמד מוכבל עבודתם בשדה דקאי אצידות חיות שישראל צדו להם חיות השדה ולא נתנו להם לאכול מצידתם שצדו בשדה: **שהיו אוכלים** לחמם בלא בשר והזכרתם זה בתלונותם לומר שטוב היה להם למות במצרים שאף שהיו תאוים לבשר מ"מ היו שבעים בלחם. משא"כ עכשיו שמתים ברעב. שנא' שם למה הוצאתם וגו' להמית ברעב. ועי' מ"ש בבמדב"ר פ"ד סי' ג': **זינקתם** הוא ענין קילוח. והוא הציר היוצא מפי מי שרואה מי שאוכל ותאב ושיניו קהות כההוא עובדא דכתובות. והוא על דרך שאמרו הבית שחתת הזינוק [מעריך]:

פרשה יז (א) **הה"ד כל פעל ה'** כו' שכל מה שברא ה' בעולם ברא לכבודו. ואפי' הדברים השפלים כאזוב כבודו יתב' נודע בהם כמו בדברים הגדולים. ולכן החשוב האזוב השפל לשתפו במצותיו: **אף הם** אף שנא' והארץ נתן לבני אדם [ת"נ]: **השמים כסאי** וגו' והארץ הדום רגלי. וא"כ אתקיים ארץ לשמים [ת"נ]: **ואומר** השמים מספרים כבוד אל. וכתיב שם בכל הארץ יצא קום: **עוטה אור** כשלמה. והמלבוש קרי כבוד כי הא דר"י קרי למאניה מכבדותיה [ת"נ]: **שיעמדו** שם המלאכים. מפרש הרקיע שנברא ביום השני הוא הרקיע העליון אשר על ראשי החיות כדאיתא בפדר"א והוא עולם השכל: **שנא' יתרועעו** אף ישירו. דהיינו הצמחים והכרים שנזכר שם. ומשמע ליה דהייגו קילוס שמקלסין לה': **אז ירננו עצי היער** קילוס ממש ולא ד"מ כפשוטו: **אתה מוצא** מילתא אחריתי קאמר כי מלבד מה שמקלסין והיינו שנבראו לכבודו דאמר לעיל. יש בהם צורך לקיים מצותיו בהן. והוא מ"ש ולעשות בהן רצונו: **שנא' מקולות** מים רבים. עיין מ"ש בב"ר פ"ה סימן א'. וצ"ל שכינוסם מעל הארץ קורא בריאה: **עופות לכבודו** להקריב קרבן. וא"ת עופות בהמות שמאות דלא חזו לקרבן מאי איכא למימר וי"ל דלב"נ הכל כשרות כדמשמע בפרק פרת חטאת ע"ש. ומ"מ נקט הכא קרא דקרבנות ישראל דאינהו עיקר: **וברא בו אדם** לכבודו. למען יכיר כבוד ה' שזהו תכלית בריאתו בעולמו: **שנא'** הללו את ה' מן הארץ. סיפא דקרא זקנים עם נערים יהללו את שם ה': (ב) **הה"ד כתפוח בעצי היער** כו' זה נראה לעין בלא כלום שע"י שאין ענפיו מרובים יראה מרחוק כאילו הוא ערום וריק. ועוד שמהניס פירותיו קודם להוצאת עלים כדאי' בחזית: **ויש בו** טעם וריח. כלו' בפירותיו. ולפי מ"ש במס' שבת ד' פ"ח כתפוח היינו אתרוג ניחא לפרש טעם וריח על האילן עצמו שאתרוג עצו נאכל כפריו כדאיתא בב"ר פ' ע"ו [יפ"ת]: **כדבר** שאין בו ממש ויש בו טעם וריח. הטעם רמז לשכר העה"ז שיטמנהו האדם. וריח הוא השכר הרוחני בעוה"ב. שהדברים הרוחנים מתיחסים לריח. וזה אינו נטעם בעה"ז ע"ד עין לא ראתה: **ויש בו מאכל** לפרש מהו הטעם אמר ויש בו מאכל להוכיח כי יש שכר בעה"ז והן הפירות. והיינו טוב פריי מחרוץ ומפז עם היות הקרן קיימת לעוה"ב. לאפוקי ממ"ד שכר מצוה בהאי עלמא ליכא: **וריח** שלמותיך כריח לבנון. מפרש שלמותיך כד"א דאיקרו שלמה כדמפ' במס' שבת שמלה לכה דברים שבג"א **מתכסים** בהן כשמלה: **ופריו מתוק לחכי** ומה שלא הזכיר הריח. מפני שהוא רמז לשכר עוה"ב ואינו נראה בעה"ז: **וכן** יש דברים

צוה עשות מצוה באזוב שנא' ולקחתם אגודת אזוב. וכן בשלמה אומר (מ"א ה) וידבר אל העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר. ללמדך שהקטן והגדול שוין לפני הקב"ה ובדברים קטנים הוא עושה נסים וע"י אזוב שהוא שפל שבאילנות גאל את ישראל הוי כתפוח בעצי היער: (ג) ד"א ולקחתם אגודת אזוב. כלומר אני עושה אתכם אגודה לעצמי אע"פ שאתם שפלים כאזוב שנא' (שמות יט) והייתם לי סגולה מכל העמים. וטבלתם בדם אשר בסף. מה ראה הקב"ה להגן עליהם בדם כדי לזכור להם דם מילת אברהם. ובשני דמים ניצולו ישראל ממצרים ב בדם פסח ובדם מילה. שנא' (יחזקאל יו) ואומר לך ברמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי בדם פסח ובדם מילה. ג והגעתם אל המשקוף בזכות אברהם. ואל שתי המזוזות בזכות יצחק ויעקב. ובזכותם ראה את הדם ולא יתן המשחית: (ד) ועבר ה' לנגוף את מצרים. הה"ד (איוב לא) ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו. מי אמר הפסוק הזה שר העולם אמרו אע"פ שאמרו איוב על עצמו וכן כל באי עולם עתידין לומר כך. אנו מוצאין בדור המבול בישיבה דן אותם האלהים שנא' (תהלים כט) ה' למבול ישב מה כתיב בהם (בראשית ז) וימח את כל היקום. אבל מצרים בהעברה דן אותם שנא' ועבר ה' לנגוף את מצרים וכתיב ועברתי בארץ מצרים. אבל לע"ל הוא עומד ודן את עולמו בעמידה שנא' (זכריה יד) ועמדו רגליו ביום ההוא וכתיב (צפניה ג) לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד. אומרים באי עולם אם בישיבה דן דור המבול ומחה אותן. בהעברה דן המצריים והרג את בכוריהן. לכשיעמוד לע"ל ודן עולמו מי יוכל לעמוד לכך כתיב (איוב לא) ומה אעשה כי יקום אל. מפני מה עתיד לקום מפני צעקת עניים שנאמר (תהלים יב) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה': (ה) ועבר ה' לנגוף את מצרים. י"א על ידי מלאך. וי"א הקב"ה בעצמו. ומהו שאמר לנגוף מלמד שאף המעוברות שהיו ראויות לילד הפילו ומתו האמהות. והמשחית יצא וחיבל כל מה שמצא. ואין לנגוף אלא עוברות שנא' (שמות כא) ונגפו אשה הרה. והקב"ה מחבל בכוריהם של מצרים וישראל עושין כל מה שאמר להם הקב"ה שנא' וילכו ויעשו. למה היה הקב"ה וישראל דומין למלך שבא עם בניו בים וספינות של פירטון מקיפות אותו. אמר להם הא לכם מוכנות מורניות שלי שאני עובר על גלי הים ונלחם עמהם. כך היה הקב"ה עם בניו במצרים ומחנות עכו"ם מחשבים עליהם כל הלילה. אמר להם הקב"ה אי רשעים על בני אתם מחשבים מורניות שלי מוכנות הן שנא' (תהלים קו) ויושיעם למען שמו. הן עוסקים בצלי והיה הורג הקב"ה בכוריהן של מצרים. והן היו מזין על פתחיהן ושמו הגדול היה עומד על פתחיהם. והם עוסקים בהלל ובהלכות הפסח והאלהים מפריש שיכפר דם טמאים על דם טהורים שנא' (שם לד) פודה ה' נפש עבדיו. הן היו עסוקין במצות שהיו טוחנין ולשין והקב"ה עוקר נטיעתן של מצרים שנא' (שם ז) קומה ה' באפך:

פרשה יח

(א) ויהי בחצי הלילה. הה"ד (ישעיה מד) מקים דבר עבדו ועצת מלכים ישלים. א"ר אבהו א מקים דבר עבדו זה משה שנא' (במדבר יב) לא כן עבדי משה. והיאך קיים אלא כיון שהביא עליהם מכת החשך התחיל פרעה צווח לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצג. א"ל משה חייך וגם מקנינו ילך עמנו לא תשאר פרסה. מהו פרסה אפי' בהמה שהיא כולה של מצרי ויש בה טלף אחד לישראל איני מניח אותה. כי ממנו נקח. אחר שאמר כי ממנו נקח חזר ואמר ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה'. א"ל אם אתה שאתה ב"ו בני אדם מתים אם עוברין על צוויך. ואם תוציא דבר מלפניך ותאמר גבולי כך וכך יכול העולם לעמוד לפניך. אבל אנו שמא יאמר לנו האלהים הקריבו קרבן של ר"י שנים הוי ואנחנו לא נדע וגו'. א"ל פרעה עד מתי אתה נכנס לכאן לך מעלי השמר לך אל תוסף עוד ראות פני. א"ל משה יפה דברת לא אוסיף עוד ראות פניך. אמר הקב"ה מה עדיין מתבקש לי להודיע לפרעה מכה אחת. מיד קפץ עליו האלהים כביכול נכנס בפלטין של פרעה בשביל משה שא"ל לא אוסיף עוד ראות פניך שלא ימצא בדאי. ואתה מוצא שלא דבר הקב"ה עם משה בביתו של פרעה אלא אותה שעה. מנין שנא' (שמות ט) כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה'. ועכשיו קפץ הקב"ה ודבר עם משה שנא' עוד נגע אחד אביא על פרעה וגו'. כיון ששמע משה שמח ונתגדל שנאמר

יד יוסף ב תנחומא וירא. שמ"ש רבה פ"ה סי' ג'. רות רבה פ"ו. פדר"א פ' כ"ט. זוהר אמור. תד"א ח"א פ' כ"ז. שוח"ט מזמור קי"ד: ג לעיל סוף פ"א: **פרשה יח** א פסיקתא רבתי פ' י"ז. ילקוט ישעיה רמז שכ"ג:

ענף יוסף

אבל ישראל כיון שקיבלו התורה אח"כ גילה להם סוד הנסתר. וכן הראה להם אז מתן שכרן. ולכן ידעו שיש בה טעם וריח. ולכן אמרו בגלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי: (ד) [אם בישיבה דן דור המבול כו'] וקשה דבב"ר פ' פ"ב משמע שהישיבה הוראת חומר הדין מהעמידה ע"ש. וי"ל דהתם איירי בעיון משפט. וכאן מדבר במעשהו. ובהכי ניחא דלא תקשי דהא לקמן אמרינן כי שם אשב לשפוט את כל הגוים משמע דלעתיד נמי יהיה בישיבה. דהתם בעיון הדין לחוד (יפ"ת): אף

מתנות כהונה

המים הזונקים ע"י קילוח: פירטון. פירושו לספינות השוכבים על הנמל שקורין פורט"א בלע"ז: מורניות תרגומו של חנית מורן כך פי' הערוך: טלף אחד לישראל. שיש לו בו שותפות לישראל: יכול העולם לעמוד ולמלאות שאילתך אבל אין אנו יכולין למלאות שאלתו אם ישאל קרבנות של רד"ו שנה ולפיכך גם אתה תתן: של מאתים וי' שנים. כמנין שעמדנו פה ולא

עץ יוסף

דברים. כלומר כמו שעיקר טעם התורה נעלם מעיני עכו"ם וטוב מצאו בה ישראל טעם כן יש בכללה דברים נראין שפלים לכאורה אפילו לישראל. ויש בהם טעם סגולה רבה. כאזוב שנראה שאינו כלום. וכחו גדול במצות. כ"נ לפרש הגי' שלפנינו. אבל קרוב בעיני שחסר כאן וצ"ל כדאיתא בחזית פ"ב מה תפוח הזה אתה נותן בו איסר ואת מריח בו כמה ריחות כו' ע"ש כך יש דברים שהם שפלים כו': וכן בשלמה ה"א וידבר כו'. פי' שנתן טעם במצות ה' בנמצאים מן הארז ועד האזוב למה זה כאן בארז וכאן באזוב. וה"ה בשאר מינים כגון סוכה ולולב: ללמדך שהקטן והגדול שוים. סיומא דאגדתא הוא. דקאמר שמצות ה' באזוב ללמד שקטן וגדול שוין לפני ה'. משום ששכר המצות מצד קיום מצות ה'. לא מצד נושא המצות מפני כמותן או איכותן. ולכן אפילו שיהיה נושא המצות קטן בכמות ואיכות. הוא כגדול: ובדברים קטנים כו' רצה בזה מעלת המצות שעם היותה קטנה יש בה כח לעשות נסים לעושיה. וכמו שגאל ישראל בזכות אזוב שהוא דבר קל: הוי כתפוח בעצי היער. משום דאיתא כמה דרשות בחזית בהמשל הקב"ה לתפוח קאמר דדרשה זו יותר נכונה: (ג) ד"א ולקחתם כו' אעפ"י שאתם שפלים. בעיני המצרים: שנאמר והייתם לי סגולה. מביא ראיה שעשאם סגולה לעצמו להיות נאגדים בו ולהיות לו חביבים וסגולה לשמרם כאגודה הנשארת ומקובצת החלקים. וכן כל המון ישראל אגודים לו ע"ד ואגודתו על ארץ יסדה: מה ראה הקב"ה להגן עליהם בדם. כי לא היה לסימן להם על הפתח שלא יבא המשחית כי ה' ההולך לפניהם יומם אינו צריך סי'. אלא ראיית הדם אינו אלא זכות מצוה כדמסיים ובזכותם יראה. וזהו דכתיב וראיתי את הדם אינו ראיה חושיית. אלא ראיית הזכות שיראה להגן עליהם. ולהכי בעי מה ראה להגן בדם של פסח ולא בד"א של פסח: שנא' ואומר לך בדמייך חיי כו' מדכפל ואומר לך בדמיך חיי משמע דאחד דם פסח ואחד דם מילה שעל ידן חיו מן הגלות: אל המשקוף בזכות אברהם. שהיה ראש לאבות כמו המשקוף שהוא עליון לפתח: בזכות יצחק ויעקב. שלא זזו מן הקב"ה כמו שהמזוזה אינה זזה מהדלת: (ד) הה"ד ומה אעשה כי יקום אל. משום דקשה ליה מאי ועבר ה'. כי לשון העברה הוא במשיגי הגשם שהוא ענין העתיק ממקום למקום. וזה לא יצדק בהשי"ת שהוא מקומו של עולם ונבדל מכל כח גשמיי. להכי בעי לפרש שהכוונה על דרך המשפט שהיה בהעברה ולא בישיבה כמבול ולא בקימה כמו לעתיד. ולהכי מייתי מה אעשה כי יקום אל דמשמע דאיכא הפרש בין היות הדין בקימה או שאר תכונות כדמפרש ואזיל: שר העולם כו' אמרו. כמצטער על מה שה' דן העולם ומאבד יושבי תבל. דאי איוב אמר כן על עצמו ועל יסוריו לבד. הו"ל למימר מה אעשה כי קם אל שכבר הי"ל פורעניות יסוריו: ועמדו רגליו ביום ההוא. ובדין הרשעים איירי דלעיל מיניה כתיב ויצא ה' ונלחם וגו': אם בישיבה דן דור המבול כו' ההעברה מורה על קילוס הדין שהוא כענין העברייו כלאחר יד. והישיבה משמע יותר עיקר. אמנם הקימה מורה על יותר חומרה כמתקוממם בזעת אפו לעשות הדבר: מפני מה עתיד לקום כו'. פי' מפני מה תהיה הנקמה לעתיד באכזריות חמה ושטף אף טפי מהראשונים דהיינו לשון קימה דכתיב. וקאמר מפני צעקת עניים כו' על מה שהרעו לישראל. ואע"פ שבמצרים היה הדין ג"כ על מה שעשו לישראל. לא היו עדיין ישראל כל כך חביבים שלא קבלו התורה: (ה) ע"י המלאך שאף שהקב"ה העובר במצרים. המכה ע"י המלאך היה. כמלך שעושה נקמה בשונאיו לפניו ע"י ספקלטור שלו. והא דכתיב וה' הכה כל בכור. י"ל שנתייחס המכה להקב"ה שהוא השולח. ודייק דע"י המלאך מדנלטוו שלא יצאו מפתח בתיהם שלא יוזקו. ואי ע"י הקב"ה למה יפחדו: הקב"ה בעצמו שהוא ית' בגזרתו הכה בהם שלא ע"י מלאך. ודייק כן מדאכפל קרא לייחס ההכאה אליו ית' באומר והכיתי כל בכור וגו' כדאי' בהגדה של ליל פסח: ומהו שאמר לנגוף. דבשלמא למאן דאמר ע"י מלאך להכי קאמר לנגוף לרמוז שזה היה בדרך הנגף הנוגף בעולם שהוא ע"י מלאך. אבל למ"ד ע"י הקב"ה אמאי שני למימר לשון נגף ולא הכאה כמו והכיתי כל בכור וה' הכה כל בכור. ומשני דרמז תרתי. רמז לנשים המעוברות בלשון נגיפה דילפינן ג"ש מונגפו אשה הרה. ועוד דנגף נמי הוה. שהמשחית יצא וחבל זולת הבכורות כענין המגפה הנמצאת תמיד: שהיו ראויות לילד בכורות: ומתו האמהות דכיון דילפינן מונגפו אשה הרה והתם נמי כתיב ואם אסון יהיה דהיינו מיתה באשה ילפינן נמי הכא דגם האמהות מתו: והקב"ה מחבל בכוריהם. מילתא באפי נפשה היא. ומשום דקשיא ליה אומרו כאן וילכו ויעשו ב"י. שא"א לומר שמיד עשו. שהרי מר"ח נאמר להם הפרשה ההיא. אלא דאתא לומר שהקב"ה מחבל בכוריהם בשביל שישראל עושין מצותיו וכאילו סייעוהו כנגד מדה"ד. וזהו המשל שהביא: פירטון בלשון יון ורומיי שודדי הים [מוסף הערוך]: מורניות תרגומו של חנית מורן. הרב וחנית תרגומו חרבא ומורנייתא [מוסף הערוך]: מחשבים עליהם כל הלילה כי ע"י שתחשו אלהיהם והיו שניהם קשות אין ספק שיחשבו רעה להם: ויושיעם למען שמו. ששמו הגדול שהיה עומד על פתחיהם ע"י הזאתם בפתחיהם: הן עוסקים בצלי שהוא השה שהיה להם לאלוה כנגד מזל טלה בכור המזלות. וכנגד זה ה' הורג בכוריהם: היה עומד להם על פתחיהם למנוע המשחית מבוא שם: והאלהים מפריש ואומר להמקטרגים שיכפר דם שמצריים על ישראל ולא ימותו בחטאם. כענין פודה ה' נפש עבדיו שהפדיון נחשב כופר נפש: הן היו עוסקין במצות שהיו טוחנין ולשין. ואת המצוה נעשה בצומח. ומנגד זה ה' עוקר נטיעתן של מצרים שהיה הורג העוברין שבמעי האשה ע"י המשחית הנקרא אף. שנא' קומה ה' באפך הנשא בעברות צוררי קרי ביה בעוברות [יפ"ת]:

פרשה יח (א) הה"ד מקים דבר עבדו כו'. דריש מלת הלילה בה' הידיעה דקאי אלילה הכתובה אצל אברהם ויחלק עליהם לילה. וכמו שמסיים כיון שהגיע השעה שלמה העגלה [ת"ג]: שנא' לא כן עבדי משה. מביא ראיה שמשה נקרא עבד ה': והיאך קיים קושיא היא היכא אשכחן שאמר משה שום דבר מעצמו וקיימו ה' כי כל מה שאמר ובא מפי הקב"ה היה. ובכה"ג לאו מקים דבר עבדו הוא. אלא מקים דברו. ומשני שמה שאמר משה לפרעה לא אוסיף עוד ראות פניך זה אמר מדעת עצמו. וקיים ה' דברו שנכנס בפלטין של פרעה בשביל משה שלא ימצא בדאי וכדמסיק: אלא כיון שהביא עליהם כו'. התחיל לדרוש מהתחלת הענין כדרכו בכמה מקומות: טלף א' לישראל. שיש לו בו שותפות לישראל: איני מניח אותה בהנם. אלא המצרי ישלם לו בעד חלקו [ת"נ]: אחר שאמר כי ממנו נקח. משמע שיודעים שעבודתם ממנו. חזר ואמר ואנחנו לא נדע מה עבודתינו. ומשני דקאמר ליה אתה ב"ו אם אתה גוזר כו' ועלה קאמר וכ"ש אנחנו שלא נוכל לעבור את פי ה' שמא יאמר להקריב קרבן של ר"י שנה שהיינו במצרים ולא הקרבנו לפניו בכל הר"י שנה שום קרבן. ולפ"ז פי' מה נעבוד כמה תכבד העבודה כפרש"י [יפ"ת]: חזר ואמר ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה'. אלא כך א"ל אם תוציא דבר מלפניך ותאמר גבו לי כך. כצ"ל [יפ"ת] ופי' ותאמר גבו לי מס כך וכך: אמר הקב"ה מה כלו' מה הדבר הזה דקאמר. והלא עדיין מתבקש. או חסר הלשון וצריך להיות מה אעשה [יפ"ת]: שנא' כצאתי את העיר. ולא בתוך העיר על שמלאה גלולים כדאי' לעיל פ' י"ב. ומה תפלה הקלה כך. דבור חמור עאכ"ו כדאיתא ברים מכילתא: כיון ששמע משה שמח. כי בתחלה היה מסופק שמא עדיין יצטרך להתראותו פעמים אחרות וה' לא יסכים במה שאמר לא אוסיף עוד ראות פניך. אבל כיון שראה שהקב"ה הסכים על ידו שמח: ונתגדל מדכתיב הכא גם האיש משה גדול וגו' ולא נכתב כן בכל האותות משמע שמזה נתגדל יותר אחר שנתפרסם הדבר וראו כי לכבודו דבר ה' עמו

שנא' (שם יא) גם האיש משה גדול מאד . התחיל צווח בפרהסיא כה אמר ה' כחצות הלילה יפה אמרת אל תוסף ראות פני אני איני עוד בא אצלך אלא אתה בא אצלי ושר צבא הזה שעומד עמך וזה הפרכום שלך וכל בני פלטין אלו שלך באין אצלי עמך ומבקשים הימני ומשתחוים לי שנצא מכאן דכתיב וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר . לא רצה לומר והשתחוית לי משום כבוד מלכות. כיון שהגיע חצי הלילה כאשר אמר משה מיד ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור לפיכך (ישעיה מד) מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים. שעשה עצה עם אברהם בשביל הדבר הזה . אימתי כשבאו המלכים ורדף אותם א"ל הקב"ה ב דייך עד חצי הלילה בא ונחלק הלילה אני ואתה שנא' (בראשית יד) ויחלק עליהם לילה . כיון שהגיע השעה שלמה העצה הוי ויהי בחצי הלילה לכך כתיב ועצת מלאכיו ישלים: (ב) ד"א ויהי בחצי הלילה הה"ד (תהלים קיט) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך . חצות לילה אקום להודות לך על המשפטים שעשית במצרים ולנו עשית צדקה. היאך . אלא כיון שאמר משה והכיתי כל בכור התחילו מהם יראים ויש מהם שלא היו מתיראים . מי שהיה מתירא היה מוליך בכורו אצל ישראל וא"ל בבקשה ממך טול את זה וילין עמך . כיון שהגיע חצי הלילה הרג הקב"ה כל הבכורות . ואותן שהיו נתונים בבתיהם של ישראל היה הקב"ה פוסע בין ישראל ובין המצרים והיה נוטל נשמתו של מצרי ומניח נשמתו של ישראל והיה היהודי מתעורר ומוצא את המצרי מת בין כל א' ואחד שנא' ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף. התחילו ישראל אומרים חצות לילה אקום להודות לך . לכך נאמר על משפטי צדקך : (ג) ד"א ויהי בחצי הלילה . הה"ד (משלי לא) טעמה כי טוב סחרה לא יכבה וגו' . אתה מוצא שאמר הכתוב כי אין בית אשר אין שם מת . היאך . אתה מונה כל טיפה וטיפה שהיה מוציא מצרי לכל אשה ואשה אותה הטיפה הראשונה הוא בכור ונמצאו כל בניו מתים שנא' (תהלים עח) ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם טיפה ראשונה . הנקבות הבכורות אף הן מתות חוץ מבתיה בת פרעה שנמצא לה פרקליט טוב זה משה שנא' (שמות ב) ותרא אותו כי טוב הוא. לפיכך אמר שלמה (משלי לא) טעמה כי טוב סחרה. ג ותקם בעוד לילה . באי זה לילה ויהי בחצי הלילה : (ד) ד"א ויהי בחצי הלילה . אמר אליהוא (איוב לד) רגע ימותו וחצות לילה . כיון שמתו התחילו הכל צווחין שנא' ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים . מיד ויקרא למשה ולאהרן . א"ל משה מה פרעה מבקש מי בא אצל מי אתה אצלי או אני אצלך . א"ל בבקשה ממך קומו צאו מתוך עמי . למה (שם ט) חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו וישלם : (ה) ד"א ויהי בחצי הלילה . אמר דוד (תהלים עז) אזכרה נגינתי בלילה. אמרה כנ"י ד נזכרת אני את השברים שהיית שובר את המלכיות בעבורי בלילה . ואין נגינתי אלא לשון שבר כד"א (איכה ג) אני מנגינתם ואומר (בראשית יד) אשר מגן צריך בידך . בא עלינו סנחריב שברת אותו בלילה שנא' (מ"ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור . א"ר נחמיה בא וראה אהבתו של הקב"ה על ישראל שהרי מלאכי השרת שהן גבורי כח עושי דברו עשאן הקב"ה שומרים לישראל ומי הם מיכאל וגבריאל שנא' (ישעיה סב) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים. וכיון שבא סנחריב מיכאל יצא והכה בהם וגבריאל הציל במצותו של הקב"ה לחנניה וחביריו. ולמה כך אלא תנאין עשה עמהם הקב"ה אימתי כשבקש לירד להציל אברהם מכבשן האש אמרו מיכאל וגבריאל לפניו אנו יורדין להציל אותו . א"ל אילו ירד לשם אחד מכם לכבשן אתם הייתם מצילין אותו . אלא לשמי ירד ואני יורד ומצילו שנא' (בראשית טו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. אלא אתן לכם זמן אימתי תרדו על שנזדקקתם להצילו לכבוד שמי . אתה מיכאל על מחנה אשור. ואתה גבריאל על מחנה כשדים. כיון שירד גבריאל להציל לחנניה מישאל ועזריה גזר לאש ויצא ולהט כל אותן שהשליכו אותן שנא' (דניאל ג) גובריא אלך די הסיקו לשדרך משך וגו' . וי"א ארבע אומות מתו שם בראשונה כתיב (שם) באדין מתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא . וכאן חסרו ד' שנא' ומתכנשין אחשדרפניא וגו' . ה לפיכך אמר חנניה (תהלים קיז) הללו את ה' כל גוים . מישאל אמר (שם) שבחוהו כל האומים . ועזריה אמר (שם) כי גבר עלינו חסדו . המלאך אמר (שם) ואמת ה' לעולם אמת מה שאמר לי כשירדתי להציל אברהם . וכן מיכאל עשה מה שאמר לו שנא' (מ"ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' . ו תנא כולן פולמרכון ודוכסין היו שותין יין והניחו קנקניהם מושלכים . אמר הקב"ה לסנחריב אתה עשית שלך שנא' (שם) ז ביד מלאכיך חרפת . אף אני ביד מלאכי מה עשה לו (ישעיה י) ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש. מהו ותחת כבודו ששרף גופן מבפנים והניח בגדיהם מבחוץ . שכבודו של אדם בגדו . ולמה הניח בגדיהם אלא שהיו בניו של שם שנא' (בראשית י) ובני שם עילם ואשור . אמר הקב"ה חייב אני לשם

יד יוסף ב פסיקתא רבתי פ' י"ז . ב"ר פ' מ"ג וס"נ . ת"י פסוק ויחלק עליהם לילה . תנחומא ל"ל סי' ע' : ג מדרש משלי על פסוק זה : ד איכה רבתי פ"א : ה פסחים קי"ח . ולעיל פ"ט : ו במדב"ר פ"ט סי' ל' . סד"א ח"א פ"ט . זוהר וארא דף ל"ו : ז במדב"ר פ' י"ד סי' ל' . מכילתא בשלח פ' ב' . ופ' ו' . תנחומא בשלח סי' ה' . וסדר בא סי' ב' . תוספתא סוף פ"ג דסוטה :

מתנות כהונה

ילא הקרבנו קרבן לפניו: **הפרכום**. מושל : **מיכן**. מכאן אתה למד לומר כן : **הוי ויהי** בחצי הלילה. הה"א פתוחה מורה על הלילה הידוע : **כל בניו מתים**. אם היו לו נשים הרבה ומכל אחת בן א' או בת אחת : **טיפה ראשונה**. זהו דכתיב ראשית אונים ל' רבים טיפה ראשונה של כל אשה שהוא בכור לאמו אע"פ שלא היה בכור לאביו : **פרקליט** . מלין : ה"ג **ופחותא** אדגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וכאן חסרו ד' שנא' ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא לפיכך כו' : **פולמרכין** . שרי חיילות : **גופן** מבפנים כלומר הנשמה

עץ יוסף

עמו שם והסכים עמו במ"ש לא אוסיף עוד ראות פניך. ואדרבא הוא יבא אל משה : **התחיל צווח בפרהסיא**. פי' שכאן התרה לפרעה על מכה זו בפרהסיא לעיני כל עבדיו. ונלמד מדכתיב בענין וירדו כל עבדיך אלה אלי. דמשמע שעמדו שם והיה מורה עליהם באצבע : **אלא אתה בא אצלי**. הוקשה לומר שאין הכוונה באומרו לא אוסיף עוד ראות פניך העדר הראיה לגמרי. משום דאשכחן ויקם פרעה לילה ויקרא למשה ולאהרן לילה דמשמע הוא בעצמו וא"כ הרי ראה עוד פניו . אלא שלא יוסיף לראות אותו בהיכלו כדרכו אלא שהוא יבא אצלו : **דכתיב וירדו כל עבדיך אלה אלי** . היינו השר צבא והפרכום הוא השר הגדול . א"כ המובן מזה כי גם פרעה יהיה עמהם שאין דרכם להמצא אלא בחברת מלכם והא דלא קאמר בפירוש והשתחוית הוא משום כבוד מלכות : **דייך עד** חצי הלילה . שלא יצטרך לרדוף כל הלילה אלא בחציו כדי שישאר חציו האחרון לבניו . שלילה של רדיפת אברהם אחר המלאכים היתה בליל פסח כדאי' בב"ר פ' מ"ב : **לכך כתיב** ועצת מלאכיו ישלים . עצה של אברהם שהיה נביא וכל נביא נקרא מלאך וגם כי אברהם היה כהן ובכהן כתיב כי מלאך ה' צבאות הוא [ת"נ] : (ב) **הה"ד חצות לילה** כו' שנמצא כאן משפט וצדקה יחדיו כדדייק משפטי צדקך שמשפט הוא דין ועונש וצדקה היא רחמים ופעולת חסד . לכן הקפיד על רגע של חצות לילה אמצעי שהוא אמצעי בין הדין והרחמים. וזהו שסיים לכך נאמר על משפטי צדקך : **אלא כיון** שאמר משה כו'. ואף על גב דבלאו הכי איכא צדקה במה שגאל את ישראל י"ל דבעי להשכותי צדקה בעת היא עצמו שנעשה המשפט . שלכן היתה בחצי הלילה כדלעיל. אבל הגאולה לא היתה אלא אחרי שאמר פרעה קומו צאו וגו' : **וילין עמך** בראותם שצוה הקב"ה לישראל ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו וגו' לזה הטמינו שם בכוריהם להנצל כיון שבודאי לא יבא המשחית להם בשביל הצלת ישראל : **פוסע** מפרש ופסחתי לשון דילוג ופסיעה כדפרש"י בחומש . ולהכי קאמר פוסע. ובהזית פסוק אשכול הכופר דקאמר שהמלאך נכנס ונוגף פליג אהא : **התחילו ישראל אומרים** כו' דלאו על נפשיה אמר דוד כן אלא בשם ישראל : **לכך נאמר** על משפטי צדקך. דמשפט הפך הצדקה הוא . אלא משפט למצרים וצדקה לישראל. וצדק לשון צדקה כמו אני בצדק אחזה פניך : (ג) **הה"ד טעמה** כי טוב סחרה כו'. גם פה הכוונה לומר שפירוש בחצי הלילה באמצע הלילה ממש, ולהכי מייתי סמך מדרשת ותקם בעוד לילה על הצלת בת פרעה בחצי הלילה. ובעוד לילה משמע ליה באמצע הלילה [יפ"ת] : **היאך** איך אפשר שאין בית שלא מת והלא בתים רבים שלא היה שם בכורים ועז"א אתה מונה כו' דהשתא הוו בכורות טובא וג"כ הנקבות בכורות מתות. וכשהיה אחד מכל אלו בבית אחד נמצא שאין בית אשר אין שם מת. וכמעט אין בית אחד שלא יהיה בו אחד מכל אלה : **הנקבות הבכורות** צריך לגרוס והנקבות בוי"ו. כי הוא עוד טעם אחר למ"ש כי אין בית וגו' : **שנמצא** לה פרקליט טוב זה משה שנאמר כו'. נראה להגיה שנמצא לה פרקליט טוב לפיכך אמר שלמה טעמה כי טוב סחרה זה משה שנא' ותרא אותו כי טוב הוא. ותקם כו'. ויהיה הלשון כנהוג להביא ראיה ממקרא אחד לחברו. וגם סוף הפסוק לא יכבה בלילה נרה יפה נדרשת על בתיה כדאי' במד' משלי לא יכבה בלילה נרה בליל כתיב כד"א ליל שמורים הוא ויהיה טעם נרה נשמתה ע"ד נר ה' נשמת אדם : **לפיכך אמר** שלמה טעמה כי טוב סחרה וכוונתו על נשים צדקניות וגם על בתיה : **ותקם בעוד לילה** פי' שהיה לה התקוממות בחצי הלילה ולא מתה עם הבכורות : (ד) **אמר אליהוא** כו' שפי' בחצי הלילה בהרגע של אמצע הלילה . שכלם מתו ברגע אחת כדכתיב רגע ימותו וחצות לילה : **רגע ימותו וגו'** לשון המקרא רגע ימותו וחצות לילה יגעשו עם ויעברו ויסירו אביר לא ביד . ומפרש רגע ימותו ברגע חצי הלילה . ובאותה רגע יגועשו עם ותהי צעקה גדולה במצרים . ויעבורו כלומר שהעבירו בני ישראל מארצם [יפ"ת] : **א"ל משה** כו' מסברא דנפשיה מפיק זה : **חכם לבב** כו' וכדדרשו בתנחומא חכם לבב זה הקב"ה . מי הקשה אליו וישלם זה פרעה דכתיב ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו . ופי' הקשה לב כנגד הקב"ה . וישלם פי' ויהי שלום לו : (ה) **אמר דוד** אזכרה כו' . בא לתת טעם אל היות המכה בלילה ולא ביום . והוא כדי שיהיו נשמרים בבתיהם ולא יתן המשחית לבא שם. ומייתי פסוק אזכרה נגינתי בלילה דמפרש ליה על מה שהחכים להביא המכה בלילה להצלת ישראל . ואיידי דמייתי קרא מפרש ליה : **אמרה כנסת** ישראל אזכרה כו' . כי כל המזמור ההוא נתיסד על תלונת הגלות . ואע"פ שבעל המזמור אסף היה לא דקדק ואמר דוד שהוא המקבץ כל המזמורים [יפ"ת] : **כמד"א אני מנגינתם** ולפי שמפסוק זה אין ראיה שהוא לשון שבירה כי אפשר לפרשו מלשון ניגון . לכן מביא ג"כ אשר מגן צריך ואפשר צריך לגרוס תתן להם מגינת לב (איכה ג') תבירות לבא : **מיכאל וגבריאל** מפני שאלו בלבד הן קיימים לעולם וכדאי' בב"ר ריש פ' ע"ח וז"ל זה מיכאל וגבריאל שהם שרים של מעלה דכולם מתחלפין ואינון לא מתחלפין : **שנא'** על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כו'. וע"כ מלאכים הם דכתיב כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו : **מיכאל יצא** והכה בהם . כוונתם לתרץ מאי ויצא מלאך ה' מהיכן יצא אלא יצא ממשמרתו שהופקד על חומות ירושלים : **וגבריאל הציל** במצותו של הקב"ה לחנניה וחביריו . ע' מ"ש בתנחומא סדר נח סי' י' : **ולמה כך** למה שלא על ידי מלאכים אלו ולא ע"י אחרים : **אילו ירד לשם אחד** מכם . שהיה סברתו שה' פועל בעולם ע"י האמצעי אז היה ראוי שתהיה הצלתו ע"י אמצעי אבל מכיון שירידתו הוא לפרסם כבוד ה' שהוא פועל ומשגיח בעולם בזולת אמצעי ראוי שתהיה הצלתו בלי אמצעי : **שאמר אני ה'** משמע ליה ה' בעצמו כדראב"י בב"ר פ' מ"ד : **אתה מיכאל** על מחנה אשור ומה שהקדים מיכאל לסנחריב . מפני שהוא גדול מגבריאל כדאמריק בפ"ק דברכות גדול מה שנא' במיכאל ממ"ש בגבריאל וראוי להקדים הגדול : **בראשונה** כתיב באדין כו' מתכנשים אחשדרפניא סגניא ופחותא אדגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא ואח"כ כתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא הדברי מלכא נמצא חסר ד' ובמקום כל שלטוני מדינתא דכתיב לעיל כתיב הכא והדברי מלכא: **לפיכך אמר** נמיה כו' דהלל זה שלשתן אמרוהו כל אחד חלקו כדלעיל פ"ט ובפ' ע"פ והמלאך עונה אחריהם : **אמת מה** שאמר לי שקיים דברו שהבטיחני : **פולומרכים ודוכסין** פי' הקפ"ה אלף דכתיבי בקרא. אבל מחנהו היה הרבה מאד ובפ' חלק דייקו זה מקראי ע"ש : **פולומרכוס** פי' שרי צבא [מוסף הערוך] : **היו שותין** יין והניחו קנקניהם מושלכים . דכתיב (ישעיה מ"ה) סבאים אנשי מדה ומוקי במפלת סנחריב ודרש סבאים כמו סובאים . אנשי מדה שמדדו היין לתוך קנקניהן ולא הספיקו לשתותן והניחום [הרד"ל] : **אמר הקב"ה** לסנחריב אתה עשית שלך כו' . נראה דצ"ל עשית ע"י שליח שנא' וכו' : **ששרף גופן מבפנים** והניח בגדיהם מבחוץ. סבר כמ"ד הגוף ג"כ נשרף ומ"ש לקמן שאמר הקב"ה למיכאל הנח בגדיהם ושרוף נשמתן פי' שהתחלת השרפה תהיה מנשמתן ואח"כ שרוף גם הגוף ודלא כפי' מת"כ : **שבכבודו של** אדם בגדיו . שמתכבד בו כמ"ש בגמרא רבי יוחנן קרי למאניה מכבדותיה : **חייב אני לשם** אביהם

לשם אביהם שנטלו הוא ויפת בגדיהם וכסו ערות אביהם שנא' (שם ט) ויקח שם ויפת את השמלה. לכך אמר הקב"ה למיכאל הנח בגדיהן ושרוף נשמתן. מה כתיב שם (מ"ב יט) וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים הה"ד (תהלים קא) לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. והיו ישראל והזקיה יושבין ואומרין את ההלל שהיה ליל פסח והיו מתייראים לומר עכשיו ירושלים מתכבשת בידו. כיון שהשכימו בבקר לעמוד ולקרות ק"ש ולהתפלל מצאו אויביהם פגרים מתים. לפיכך אמר הקב"ה לישעיה (ישעיה ח) קרא שמו מהר שלל חש בז ומיהר לבז שללם. והאחד קרא שמו עמנו אל לומר שאני עמו שנא' (ד"ה ב לב) עמו זרוע בשר ועמנו ה' אלהינו. וכשם שעשה הקב"ה בעה"ז ביד מיכאל וגבריאל כן לע"ל יעשה על ידיהם שנא' (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו זה מיכאל וגבריאל. ורבינו הקדוש אומר זה מיכאל לעצמו שנא' (דניאל יב) ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך שהוא תובע צרכיהן של ישראל ומדבר עליהם שנא' (זכריה א) ויען מלאך ה' ויאמר ה' צבאות עד מתי לא תרחם את ירושלים. ואומר (דניאל י) ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם. א"ר יוסי למה מיכאל וסמאל דומין לסניגור וקטיגור עומדין בדין. זה מדבר וזה מדבר גמר זה דבריו וזה דבריו. ידע אותו הסניגור שנצח התחיל ח משבח את הדיין שיוציא איפופסין. ביקש אותו קטיגור להוסיף דבר א"ל הסניגור החרש ונשמע מן הדיין. כך מיכאל וסמאל עומדים לפני השכינה והשטן מקטרג ומיכאל מלמד זכותן של ישראל והשטן בא לדבר ומיכאל משתקו. למה שנא' (תהלים פה) אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו. הוי אזכרה נגינתי בלילה. על נס של חזקיהו: (ו) ד"א אזכרה נגינתי. נזכר אני מה שעשית לנו במצרים ומנגנין שעשית למצרים. היאך. מתחלה כשבקש הקב"ה להביא המכות על מצרים מכת בכורות אמר להביאה תחלה שנא' (שמות ד) הנה אנכי הורג את בנך בכורך. התחיל אומר מי ה' אשר אשמע בקולו. אמר הקב"ה אם אביא עליו מכת בכורות תחלה משלחן. אלא מביא אני עליו מכת אחרות תחלה ובעקב זאת אני מביא את כולן שנא' וה' הכה כל בכור. לפיכך דוד מקלס (שם ע) מי יודע עוז אפך מי יודע מנגנין שלך שאתה עושה בים שנא' (שם עז) בים דרכך ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו דברים שאתה עושה בעקב מי יודע. אמר האלהים למשה אמור להם לישראל מה אתם עושים תהיו

יודעים שיגוף ה' את מצרים שנא' ועבר ה' לנגוף את מצרים. א"ר לוי מהו ועבר ה' א"ל הקב"ה עובר אני על הדבר אשר אמרתי. משל למלך שהלך בנו לברבריאה עמדו הברברים וקבלו אותו ועשו אותו מלך עליהם. שמע המלך ואמר מה כבוד אני עושה לאלו שגדלו בני והמליכוהו עליהם אלא אני קורא שם אותה המדינה על שם בני. הזרו אחרי ימים וקללו בנו של מלך ושעבדו אותו אמר המלך אני עובר על מה שכיבדתי אותם יוצא אני ועושה עמהם מלחמה ומציל את בני. כך ירד יוסף למצרים וקבלו אותו ועשו אותו מלך עליהם שנא' (בראשית מב) ויוסף הוא השליט על הארץ. כבדו את יעקב שנא' (שם נ) ויבכו אותו מצרים שבעים יום. אמר הקב"ה ומה כבוד אני עושה למצרים הריני קורא אותה בשמה של ג"ע שנא' (שם יג) כגן ה' כארץ מצרים. כשחזרו ושעבדו בהם אמר הקב"ה ועברתי בארץ מצרים חוזר אני מאותו כבוד ואעשה אותה שממה שנאמר (יואל ד) מצרים לשממה תהיה. מה כתיב למעלה ופסח ה' על הפתח אותה שעה כביכול עמד לו בפתח. אלא בנוהג שבעולם כשם שהטבח מכניס צאנו וכל שה או כבש שהוא רוצה לשחוט נוטל הסיקרא ורושם עליה להכיר אי זה ישחוט ואי זה לא ישחוט כך וראה את הדם כביכול עמד בפתח ודוחה המשחית שלא יגוף את ישראל. א"ל האלהים ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם. כשם שעשיתי לכם עכשיו כך אני עתיד לעשות לכם לע"ל שנא' (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור. אבל אתם (שם) וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו. א"ר חלפתא יתברך שמו של הקב"ה שאין כנסיו וכנפלאותיו ואין כגבורותיו וכמעשיו שנאמר (תהלים קמז) גדול אדונינו ורב כח. הקב"ה קדוש וטהור ופשט ידיו בטמאים למה בשביל שגדול ונורא הוא. ובשביל ישראל הודיע כחו ולמה בשביל ישראל שאמר ליעקב (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה וגו' והוא עושה מלחמתן של ישראל. מלאך א' הפך את סדום וכאן (ישעיה מב) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה: (ז) ד"א ויהי בחצי הלילה. משל למלך שהפכה המדינה שעבודה על השבויים שבאו עליהם. אף הוא הפך עליהם את הדין והרגם. כך מצרים הפכו גזירתן על ישראל שיהיו עושין ביום ובלילה. ט ושנתנו מלאכת איש על אשה ומלאכת אשה על איש. אף האלהים הפך עליהם את הדין והרגן בלילה שנא' ויהי בחצי הלילה. כשם שהפך סדום בלילה כך הרג בכורי מצרים בלילה. לכך דוד אומר

אתה

יד יוסף ח אפשר שצ"ל מחכה: ט לעיל פ"א סי' ט"ו. וויק"ר פ' ל"ו. תנחומא ויגש סי' ט':

ענף יוסף

פרשה יח (ז) [אף האלהים הפך עליהם את הדין והרגן בלילה] דמן הדין לא היה להם למות אלא בבקר זמן הגאולה שיצאו בעצם היום הזה ונוח הקדים להם מיתתם בלילה. ואף גם זה שלא יצאו נשמתן מיד בלילה עד הבקר כמו שכתבנו לעיל אצל סנחריב. כן נעשה במצרים. וזהו כשם שהפך סדום בלילה פירוש הפיכת סדום היתה התחלתו בלילה ביציאת לוט וגמר דינם היה בבקר. כן היה הריגת בכורי מצרים בלילה וגמר דינם בבקר (ת"ג): וכו

מתנות כהונה

הנשמה לפנים מן הגוף ועי' כ"ז שבת דף קי"ג: לומר עכשיו כו'. כלומר כך היו אומרים בדעתם שמא עכשיו כו': איפופסין. גזר דין: מנגנין. סיגנון ומהגנו ועי' בערוך: ובעקב זאת. בשביל זאת: אלא בנוהג. מפ' והולך היאך עמד בפתח: מלאכת אנשים על נשים. על' בפסוק את כל העבודה אשר עבדו בהם בפרך: והרגן. בלילה וזה הפך מנהגו שנא' בכל מקום בעצם היום הזה וכן אצל סדום ושם הטעם כדי שלא יאמרו עובדי החמה אילו היה ביום לא היתה נהפכת ואלו היה בלילה היה עובדי הלבנה אומרים אילו היה בלילה לא היתה נהפכת

לפיכך

עץ יוסף

אביהם ושכרו של יפת מבואר בב"ר פ' ל"ו שזכה לטלית נאה ע"ש: לכך אמר הקב"ה למיכאל כו'. אע"ג דמיכאל שר השלג ה' משנה מלאכיו כרצונו כדאמר בב"ר פ' י"ח: הנח בגדיהם שזהו כבודן שאילו נשרפו גם בגדיהם היו מוטלים בבזיון בפרהסיא: הה"ד לבקרים אצמית כו' שאע"פ שהכו בלילה היו גוססים עד הבקר ואז היו לפגרים מתים. וטעם הדבר לפי שדרכו ית' להצמית הרשעים בבקר לפי שאז חמה ולבנה ברקיע כמ"ש לעיל גבי סדום: ואומרים את ההלל מפרש אזכרה נגינתי בשיר והלל בלילה ההוא שהייתי מפחד מסנחריב. וא"ש והיו מתיראין פי' שהיו רוצים לומר ההלל ואמרו באימה וביראה מפני סנחריב שהיה חוץ לעיר ויכבוש את ירושלים. וי"א עם לבבי אשיחה שהיו מתייראים ואומרים בלבם עכשיו ירושלים מתכבשת. ומפרש וישכימו בבקר על חזקיהו וסייעתו: עכשיו פי' שמא עכשיו: לעמוד ולקרות ק"ש ולהתפלל. דייק מדכתיב וישכימו בבקר משמע שהשכימו בבקר לקרוא ק"ש ולהתפלל בבקר כמנהג ותיקין שקורין ק"ש עם דמדומי חמה [תו"ג]: מהר שלל חש בז כו'. פי' שימהר חזקיה לשלול בז ולבוז חיל סנחריב: עמו זרוע בשר הוא מאמר חזקיה לישראל לדבר על לבם ולחזקם ומכאן אתה למד שנבואת עמנו אל קאי אחזקיה: יעשה על ידיהם. פי' הדין והנקמה יעשה על ידיהם. אבל הגאולה תהיה ע"י הקב"ה בעצמו כדמוכח בכמה דוכתי: זה מיכאל וגבריאל שהם מושיעי ישראל: זה מיכאל לעצמו. ופי' של מושיעים מיכאל עם חיילותיו שהוא ממונה עליהם [תו"ג] או מיכאל ובן דוד עמו [יפ"ת]: שנא' בעת ההיא יעמוד מיכאל משמע הוא לחודיה יעמוד להושיע את ישראל שהוא תובע צרכיהן של ישראל מאת ה' להלין עליהם: ויען מלאך ה' ויאמר ה' צבאות כו'. וזה המלאך הוא מיכאל. מדכתיב ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם: למה מיכאל וסמאל דומים. איידי שדיבר עד כאן איך מיכאל מתחזק להצלת ישראל. מייתי נמי זה שיתחזק לנגח את סמאל קטיגור של ישראל [תו"ג]: איפופסין גזר דין בלשון יוני [מוסף הערוך]: והשטן בא לדבר להוסיף על דבריו הראשונים. מיכאל משתקו. ונלמד מסיפא דקרא ואל ישובו לכסלה: למה כמו מנלן: שנא' אשמעה מה ידבר דכתיב התם נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. דהיינו שה' מכסה וממחין העונות מפני השטן: ומיכאל משתקו דרש יעמוד מיכאל לשון שתיקה כדדרש ריש כו"ר. ור"ל כאן יעמוד וישתיק להקטיגור לומר נשמע דברי הדיין מה ידבר ה': (ו) ומנגנין פי' ערמה ותחבולה בלע"ז וע' בב"ר פ' מ"ד: מכת בכורים אמר להביא תחלה. שהרי בזו המכה התרהו תחלה כדכתיב (שמות ד') ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל וגו' הנה אנכי הורג את בנך בכורך: אלא אני מביא עליו מכות אחרות תחלה ובעקב כולן אני מביא זאת. כצ"ל ובעקב פי' ובסוף אני מביא זאת ונקט לשון ובעקב. משום דבעי למדרש ועקבותיך לא נודעו כו' שאתה עושה בעקב: שנא' וה' הכה כל בכור. דלא תימא דבנך בכורך פי' בן פרעה ולא מכות בכורות ואולי נתקיים מיד ולא את הכתוב להזכירו. אבל מדכתיב וה' הכה כל בכור וגו' מבכור פרעה הרי שלא נתקיים עד כה והוא מכות בכורות [יפ"ת]: מי יודע מנגנין שלך שאתה עושה להביא עוז אפיך על אויביך ולא ימלטו ממנה: שאתה עושה בים שנא' כו'. נ"ל מנגנין שלך שאתה עושה. וכן עשה בים כו'. ר"ל שגם שם הטעם הקב"ה בתחבולות ערמה שירדפו אחרי ישראל ויטבעו וז"ש דברים שאתה עושה בעקב כו'. והיינו בסוף שהטביעם שם. או שדרש עקבותיך מל' ויעקבני הטעם בערמה ועקבה והוא המנגנין שהזכיר [יפ"ת]: אמר האלהים למשה כו'. שאחכים

להכותם בלילה שיהיו כולם בבתיהם וקאי אפסוק ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. וה"ק מה אתם עושים בחוץ. התחבאו בבתיכם ואל תצאו והוא יתב' בעצמו יעבור בתוך מצרים. ועי"ז ק"ל איך שייך לשון עבר אצלו יתב'. ומתרצו: חוזר אני מאותו כבוד ואעשה אותו שממה. פי' ומעתה אני מתחיל לפגוע בהם ולא אשמור כבודם. ולא עוד אלא שגם לעתיד אשימנה שממה: מה כתיב למעלה מויהי בחצי הלילה דביה עסקינן: אותה שעה כביכול עמד כו' אלא כו'. ה"ג בספרים ישנים. אותה שעה כביכול עמד לו בפתח א"כ מה וראה את הדם אלא כו'. וה"פ כיון שה' בעצמו היה עומד ושומר על הפתח כדמשמע פשטות לשון ופסח ה' כו' ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם. א"כ יקשה מהו וראה את הדם כלו' למה הוצרך לראיית הדם ומשני שזה הוא באמת רק על מנהג העולם שהטבח רושם בסיקרא להפריד בין העומדים לשחיטה לזולתם. כן רצה ה' לרשום בתי ישראל להבדילם מבתי מצרים [יפ"ת]: ודוחה המשחית שלא יגוף את ישראל. ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם אמר להם האלהים כשם שעשיתי כו'. כצ"ל ודרש מקרא זה דושמרתם וגו' שחוזר על מקרא דלעיל מיניה שהוא ועבר ה' לנגוף וגו' ולא יתן המשחית וגו'. ועז"א ושמרתם את הדבר הזה וגו' ופי' ושמרתם מל' המתנה (כמו ואביו שמר את הדבר) ותקוה כשם שעשיתי לכם כו' [יפ"ת]: ושמרתם את הדבר הזה כו' כשם שעשיתי. מפרש שאת הדבר הזה הוא כשם שעשיתי כו'. ור"ל שכמו שהוצרך לרחם עליהם במצרים מפני מדה"ד המקטרגת עליהם כן לעתיד שסרי עכו"ם עתידין לקטרג על ישראל כדאיתא בריש רות רבה: אמר ר"ח יתברך שמו כו'. נראה שגם הוא בא לדרוש פסוק ועבר ה' לנגוף מהו ועבר כו' מלשון העברה על המנהג. היינו שהקב"ה עבר על קדושתו וטהרתו (כביכול) בשביל ישראל. ובעבור שהבטיח אנכי ארד עמך (בעצמי) [ת"ג]: למה בשביל שגדול ונורא קדוש הוא. (תהלים צ"ט) כצ"ל ודריש אף שאתה קדוש וטהור עם כל זה גדול ונורא אתה לעבור על קדושתך ולעשות משפט בטמאים למה בשביל ישראל. והו שכתוב שם משפט וצדקה ביעקב אתה (דוקא) עשית. ר"ל בשביל יעקב שהבטחתו אנכי ארד עמך וגו' ע"כ הוכרחת לעשות המשפט במצרים אתה בעצמך: אנכי ארד עמך וגו'. וזו הבטחה שיגאלם בעצמו כדלעיל פ"ג: מלאך אחד הפך את סדום. הוא כמו ותדע. שהרי שם הפך מלאך אחד סדום כו' וכאן הוא הלך בעצמו. אלא מעשה כן כדי לקיים מאמרו אנכי ארד עמך וגו': וכאן ה' כגבור יצא. כלומר ובכאן ה' בעצמו יצא ולישנא דקרא נקט: (ז) ד"א ויהי בחצי הלילה משל למלך כו'. כוונתו ליישב למה הכה הבכורים בלילה והא כתיב לבקרים אצמית וגו'. ונתן טעם על זה כי הפך עליהם מנהגו כמו שהם הפכו גזירתם על ישראל מדרך העולם: משל למלך שהפכה המדינה שעבודה. שהיתה ראויה לעשות. על השבויים המתגוררים ביניהם. וגם המלך באפו ובדינא דמלכותא הפך את הדין והרגם אע"פ שלא היו חייבי מיתות ממש. וכן ה' לפי שהמצרים הפכו גזירתם שעשו שלא כהוגן לשעבדם במה שאינו דרך המשעבדים. גם ה' הפך עליהם את הדין והרגן בלילה: עושין ביום ובלילה ושנתנו כו'. כדלעיל פ"א: אף האלהים הפך עליהם את הדין והרגן בלילה. עיקר דרשה זו סובב לדרוש קרא (איוב ל"ד) לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה וידכאו. שעל שהכיר מעשה עבודתם שהפכו עבודת השעבוד על ישראל הפך הפורענות עליהם וידכאם. וז"ש אח"כ כשם שנהפך סדום בלילה שמקרא זה עצמו נדרש על סדום בב"ר ר"פ

(תהלים עו) אתה נורא אתה ומי יעמוד לפניך מאז אפך: (ח) הרבה נסים עשה הקב"ה לישראל הרג בכורי בהמה שהן משולין לבהמה שנא' (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם. הרג בכור שבי שהיו אומרים לשבי שהיה חבוש בבית האסורין רצונך שתצא ויגאלו ישראל והוא אומר לא נצא מיכן לעולם כדי שלא יצאו ישראל וכך דנן עמהם. מבכור פרעה עד בכור השבי. משל למלך שעשה שמחה לבנו והרג שונאיו אמר המלך כל מי ששמח לי יבא לשמחת בני. וכל מי ששונא לי יהרג עם השונאים. כך האלהים עשה שמחה לישראל שנאלן אמר אלהים כל מי שאוהב את בני יבא וישמח עם בני. הכשרים שבמצרים באו ועשו פסח עם ישראל ועלו עמהם שנא' (שמות יב) וגם ערב רב עלה אתם. וכל מי שרצה שלא יגאלו ישראל מתו עם הבכורים שנא' (תהלים קה) ויך כל בכור במצרים. וצעקו כלם שנא' ותהי צעקה גדולה במצרים באו כלם להרוג פרעה באותה שעה ותחזק מצרים על העם והן קוראין את ההלל ופרעה מכריז לגבוריו באו ונקרא למשה ולאהרן. א"ל האלהים בלילה אתה מוציא את בני לא תוציא לבני בלילה אלא י יצאו בראש גלוי בחצי היום. נתפזרו ישראל בכל מצרים באותה שעה שנא' ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים וגו'. ומשה היה עוסק בעצמות יוסף ובכלי המשכן שהכין יעקב אבינו. וכן דוד אמר (תהלים נח) ישמח צדיק כי חזה נקם: (ט) ויסעו בני ישראל מרעמסס. יא ר' שמואל אומר כיון שיצאו אפו הבצק שלשו שנא' ויאפו את הבצק. ויהי מקץ ל' שנה וגו'. יב משעה שנגזרה עליהן הגזירה שהן לא עשו במצרים אלא מאתים ועשר שנה. וביום שירדו למצרים בו ביום עלו ובו ביום יצא יוסף מבית האסורין לכך הלילה הזה שמחה לכל ישראל שנא' ליל שמורים הוא לה'. בעוה"ז עשה להם נס בלילה שהיה נס עובר אבל לע"ל הלילה נעשה יום שנא' (ישעיה ל) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים וגו' כאור שברא הקב"ה בתחלה ונגנז בג"ע. מה ראה לומר ליל שמורים שבו עשה גדולה לצדיקים כשם שעשה לישראל במצרים. ובו הציל לחזקיהו ובו הציל לחנניה וחביריו ובו הציל לדניאל מגוב אריות ובו משיח ואליהו מתגדלין שנא' (שם כא) אמר שומר אתא בקר וגם לילה. משל לאשה שהיתה מצפה לבעלה שפירש למדינת הים אמר לה יהא הסימן הזה בידך בעת שתראי אותו סימן דעי שאני בא ואני קרוב לבא. כך ישראל מצפין משעמדה אדום אמר הקב"ה הסימן הזה יהיה בידכם ביום שעשיתי לכם תשועה ובאותו לילה היו יודעים שאני גואלכם ואם לאו אל תאמינו שלא קרבה העת שנא' (שם ס) אני ה' בעתה אחישנה. ואומר (חגי ב) עוד אחת מעט הוא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ וגו' והפכתי כסא ממלכות וגו'. וכשם שהפכתי את מצרים כך אני הופך הממלכות שנא' (ישעיה ס) והגוים חרב יחרבו. ואומר (איוב לח) לאחוז בכנפות הארץ וגו':

פרשה יט

(א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח. זש"ה (משלי יד) לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר. מהו כך. אלא כשם שהלב מרגיש בצרה שהוא מיצר כך כשאדם שמח הלב שמח תחלה שנא' לב יודע מרת נפשו. וכן דוד אמר (תהלים לח) לבי סחרחר עזבני כחי. ובשמחתי לבי שמח תחלה שנא' (שם טז) לכן שמח לבי ויגל כבודי. וכה"א (איכה א) כי רבות אנחותי ולבי דוי. ולע"ל מביא הקב"ה כל האברים ואינו מנחם תחלה אלא הלב שנא' (הושע ב) ודברתי על לבה. ד"א לב יודע מרת נפשו זו חנה שהרבה היתה מצטערת שנא' (ש"א א) והיא מרת נפש היא לעצמה. כיון שנפקדה לא פקדה האלהים אלא לעצמה שנא' (משלי יד) ובשמחתו לא יתערב זר וכתיב (ש"א ב) עלץ לבי בה' כי שמחתי בישועתיך אני לעצמי שמחתי אבל אחר לא ישמח עמי. ד"א לב יודע מרת נפשו. זו השונמית אימתי כשמת בנה ובאת לקבול לאלישע ומה כתיב (מ"ב ד) ויגש גחזי להדפה ויאמר איש האלהים הרפה לה כי נפשה מרה לה. כיון ששלח גחזי להחיות בנה וא"ל (שם) קח משענתי בידך וגו' אמרה לו השונמית חי ה' וחי נפשך עמדת במסטורין של אלהים מתחלה נתת לי בן אף עכשיו עמוד אתה במסטורין של אלהים והחיה אותו הוי לב יודע מרת נפשו וגו'. ד"א לב יודע מרת נפשו זה דוד בשעה שירד עם אכיש לסייע אותו עשו שם ג' ימים ובאו עמלקים ושבו נשיו ובניו ושרפו את צקלג התחיל דוד בוכה שנא' (ש"א ל) ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו. ולא עשו אלא הצילו נשיהן ובניהן ובנותיהן ובאו לא"י והעלו את ארון ה' ונתנוהו למקומו מה כתי' שם (דה"א כט) וגם דוד המלך שמח שמחה גדול'. ד"א לב יודע מרת נפשו אלו ישראל שהיו נתונין במצרי' בשעבוד וכיון שבאו לצאת וגזר עליהן הקב"ה לעשות פסח באו המצרים לאכול

עמהם

יד יוסף י זוהר בא דף ל"ח: יא מכילתא בא סי' י"ד: יב במדב"ר פ' י"ד סי' כ"ג. תנחומא ומכילתא. וילקוט ל"ג. ויוב"ע פרשה זו. וס"ע רבה פ"א:

מתנות כהונה

לפיכך הספקה ביום ובלילה: **שהן** משולין. המצרים: **באו כלם**. המצריים להרוג כו': **ובכלי** משכן כו'. כדאי' בב"ר בפ' צ"ד: **נס** עובר. שאחריה היה תוגה ולא היה שמחה עולמית: **שבו** עשה גדולה. ולפיכך נקרא שמורים שהוא מסומר לעתיד לעשות בו נס לצדיקים: ה"ג ובשמחת הלב שמח תחילה: **במסטורין** בסתריו ובסודו: **לא** עמו. כלו' לא שכנו באותו דאגה כו':

אלא

ענף יוסף

(ט) [ובו הציל לחנניה וחביריו] אפשר לומר ע"ד הגמרא בחלק באותו יום שניצולו חנניה וחביריו היה תחיית המתים של יחזקאל. ואיתא במנהגים של שבת ח"מ דפסח שמפטירין בתחיית המתים ע"ש שגם תחיית המתים של יחזקאל ג"כ היתה בניסן (ת"ג):

נשל

עץ יוסף

כ"ה ע"ש [רד"ל]: **אתה נורא אתה** דייק שקאי על מפלת מצרים כדכתיב ברישא דעניינא אשתוללו אבירי לב והמה המצרים שהקשו לבם שלא לשלח את ישראל עד מכות בכורות. גם ממ"ש נמו שנתם היינו שבתוך שנתם הוכו בכוריהם [תו"ג]: **(ח) הרבה נסים** כו' הולך ודורש עד בכור השבי וגו' וכל בכור בהמה. ונתן טעם למה לקו גם המה: **שהן משולים** לבהמה. שהמצרים משולים לבהמה. ולהורות זה הכה ה' גם הבהמה כי שוים הם לפניו: **רצונך שתצא** ויגאלו ישראל. לפי שהיו השבוים בלתי יכולים לצאת ממצרים. וכן העבד לא היה יכול לברוח משם לעולם וכמו שאמרו חז"ל בענין בעל צפון א"ש רצונך כו' כי לזה יצטרכו לבטל כח עבודת בעל צפון. וא"כ בהכרח אז גם ישראל יצאו לחירות. והם השיבו מוטב וכו' [יפ"ת ות"נ]: **והוא אומר** לא נצא. ושנאתם לישראל לפי שהיו מתרחקים מלהתחתן בהם: **משל** למלך כו'. דהיה מ"ם מבכור מיעוטא. ואתא למימר כי קצת מבכורי מצרים לא מתו. ומפני שבכור השבי אף שאינו ממצרים מת. והוא סותר לזה. לכן אמר דבאהבה ושנאה תליא מילתא כמלך שעשה שמחה והרג שונאיו וזימן אוהביו. ולכן הכשרים שבמצרים שדבקו בהם כדכתיב וגם ערב רב עלו אתם הם נמולו ועשו פסח עמהם ונמלטו. והשבוים שהיו אויביהם מתו: **שנא' ויך** כל בכור במצרים וגו' ראשית אונים באהלי חם. ושנו במכילתא בכורי חם כו' ופוט ולוד מנין ת"ל ראשית אונים באהלי חם: **ובאו כולם** להרוג את פרעה כמו שדרשו במדרש תהלים למכה מצרים בבכוריהם. שהבכורים רצו להרוג את אבותיהם ולפרעה שיניחו לצאת את ישראל ממצרים. וז"ש באותה שעה ותחזק מצרים על העם ומפרש ותחזק מצרים בשביל העם על פרעה שימהר לשלחם ומפני שאין מקרא יוצא מידי פשוטו לכן אמר והם קוראים את ההלל. כלו' שהיו עסוקים בזה ולא היו נחפזים לצאת: **ופרעה מכריז** מפרש ויקרא למשה ולאהרן לשון הכרזה כמו קרא בגרון. מדלא קאמר וישלח ויקרא כדרך הכתובים: **אמר לו האלהים** כלו' שמשה אמר לו כן מפי ה': **בראש** גלוי כו' תרגום ביד רמה בריש גלי ומ"ש הכתוב הוציאך ה' ממצרים לילה הוא שנתן להם פרעה חירות בלילה והיו גאולים: **בחצי היום** אפשר דמפיק מבעצם היום דמשמע בעיצומו של יום: **נתפזרו ישראל** כו' ולא יצאו אלא בחצי היום שהרי הוצרכו זמן לשאול הכלים וגם שהיה משה עוסק בעצמות יוסף כו' שהיה צריך שיהיה ביום. וזהו דכתיב ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו. דמשמע ב"י נתעסקו בזה אבל משה נתעסק בלקיחת עצמות יוסף: **שהכין יעקב** כגון ארזים שהזכירו בב"ר פ' צ"ד: **ישמח צדיק** כי חזה נקם. היינו מה שראו ישראל מצרים מקברים בכוריהם. והזכיר זה לראיה שביום יצאו בעת שהיו מקברים מתיהם [יפ"ת]: **(ט) כיון שיצאו** אפו את הבצק שלשו כו' כלו' כיון שיצאו מרעמסס מיד אפו את הבצק. כי הפסוק אמר כי לא חמץ ואם היתה האפייה בסוכות ודאי שהעיסה היתה מתחמץ [ת"נ]: **משעה** שנגזר עליהם הגזירה. כי אז היה אברהם בן ע' שנה כדאי' בס"ע. נמצא מאז עד לידת יצחק ל' שנה. וכשתמנה חיי יצחק ויעקב ולוי וקהת ועמרם ופ' שנה שהיה לו למשה עכשיו הוו להו ת"ל שנה: **בו ביום** עלו. דמדכתיב ויהי מקץ ע"כ שמלאו כל הת"ל שנה. ומדכתיב ויהי בעצם היום הזה משמע שלא עבר יום אחד מהקץ הזה: **ובו ביום** יצא יוסף כו'. שדורש כמ"ש בר"ה י"א דיליף שבל שבל לגז"ש ושם לפי שיטתם שבר"ה יצא וכאן לפי שיטתם שבניסן יצא: **לכך הלילה** הזה שמורה לכל ישראל שנא' ליל שמורים כו' כצ"ל. ור"ל לפי שנתקדש יום זה שבו יצאו ישראל ממצרים ובו יצא יוסף מבית האסורים לכן היא שמורה לכל ישראל [יפ"ת]: **כאור שברא** אגב דמייתי קרא מפרש דבאור ז' הימים פי' כאור ימי הבריאה שנגנז כדלעיל בב"ר פ"ג: **מה ראה** לומר ליל שמורים שבו עשה גדולה לצדיקים. הבעל א"א ראיה שבו עשה גמולה לצדיקים. וכן נכון. ודייק ממלת שמורים לשון רבים שרבה גם לעתיד. וכדמפרש דהיינו חזקיה וחמ"ו. וצריך להיות בו הציל לחזקיה בלא וא"ו [יפ"ת]: **בו הציל לחזקיהו** כדאי' לעיל והיו ישראל וחזקיה יושבין ואומרים את ההלל שהיה ליל פסח כו' וע"ש: **ובו הציל** לחנניה וחביריו. מסורת היא בידם [יפ"ת]: **ובו משיח** ואליהו מתגלין. כצ"ל [תו"ג] כדאיתא בפ"ק דר"ה בניסן עתידין ליגאל: **אמר שומר** הקב"ה שהוא שומר ומצפה לגאלנו אמר אות לבקר (היא הגאולה) היא הלילה של מצרים. ולפי שכמה לילות עברו ולא נגאלו. לכן אמר משל כו' לומר שכמו שבאשה אין היום סימן ביאת בעלה רק בשלילת הסימן לא יבא. כן כאן אף שיבא לא יבא רק ביום שיצאנו ממצרים: **שנא' אני ה'** בעתה אחישנה. משום דבעתה ואחישנה דברים סותרים מפרש דה"ק אע"פ שאחישנה לא יהיה רק בעתה הידוע דהיינו ביום גאולת מצרים: **ביום שעשיתי** לכם תשועה. אתיא כר' יהושע דאמר בניסן עתידין ליגאל. ופלוגתא היא בפ"ק דר"ה: **ואומר** עוד אחת מעט היא. גם אלה הכתובים לראיה שביום שנגאלו ממצרים הוא היום המוכן לגאולתינו תמיד. ומקרא עוד אחת מעט היא ואני מרעיש וגו' מייתי ראיה לגאולת בית שני דלעיל מיניה כתיב את הדבר אשר כרתי אתכם בצאתכם ממצרים. אלמא דמדמי לה לגאולת מצרים. שגאולת בית שני היה ג"כ ביום גאולת מצרים. וא"כ הא דכתיב לקמן שם והפכתי כסא ממלכות וגו' דמיירי בגאולה העתידה יהיה נמי ביום גאולת מצרים: **חרב יחרבו** ר"ל כמו שחרבו כבר עוד יחרבו פעם אחרת [תו"ג]: **לאחוז** בכנפות הארץ וגו' וינערו רשעים ממנה. ומיעור והיפך הדא מילתא ניהו וכן מסיים שם תתהפך כחומר חותם וגו':

פרשה יט (א) זש"ה **לב יודע מרת נפשו** מייתי ליה לתת טעם למצות ה' כל בן נכר לא יאכל בו. וזה כל עיקר הדרוש. ומסיים בו בסוף הענין ודרך אגב דרש מקרא זה בכמה אנפי: **מהו כך** שהיה לו לכתוב ובשמחתה שנפש לשון נקבה. והשמחה חוזר לפי פשוטו על הנפש. כמו מרת נפש. כן בשמחת נפש. לכן מפרש שבשמחתו חוזר על הלב שבשמחתו לא יתערב אלא הלב תחילה. כלו' שכשם שבמרירות נפש אינו מרגיש תחילה אלא הלב ואח"כ שאר כל האיברים. כך בשמחת נפש הלב שמח תחילה ואח"כ שאר כל האיברים: **היא לעצמה** דהיא משמע מיעוט היא ולא אחר שעלי הכהן לא ידע ולכן חשבה עלי לשכורה: **אלא לעצמה** לאפוקי פנינה שלא היה לה שמחה בלידת חנה כמו שאחז"ל כיון שילדה חנה מתו בני פנינה [ת"נ]: **זו השונמית** שהיא לבדה ידעה מצערה שמת בנה ושום אדם לא ידע מזה וגם בעלה לא ידע כי חשבה מוטב שיעשה הנס בצנעה: **חי ה' וחי נפשך**. שאמרה לו שהוא עצמו ילך עמה. וזהו סיומא דפסוק ובשמחתו לא יתערב זר פי' בשמחת השונמית כשהחיה את בנה לא יתערב זר שלא רצתה לקבל תחייתו ע"י גחזי אלא ע"י אלישע בעצמו: **עמדת במסטורין** של אלהים כו'. שידעה השונמית סבת מות הילד הוא לפי שניתן בחלקה כי כל ילד שניתן לאשה מותא אתעתד ביה כדאי' בזוהר ר"פ בשלח. ואין ספק שאלישע ידע סוד זה. ולכן אמרה אתה עמדת במסתורין של אלהים פי' במסתריו ובסודו לכן לא יאות לבא להתפלל להחיותו שניתן לספר' דדכורא אלא ע"י עצמך. ולא ע"י גחזי. שאף שיוכל להחיותו בסגולת המטה של אלישע. מ"מ אחר שאינו בא בסוד זה לבסוף ימות [יפ"ת]: **ד"א לב יודע** וגו' זה דוד כו' ובאו לא"י כו'. אין הכוונה שמיד העלו את הארון בבואם לצקלג. אלא ה"ק כשם שהיה לו צער בצקלג כן היתה לו שמחה אחר זמן בעליית הארון [תו"ג]: **זה דוד** בשעה כו'. שאף דכתיב שם כי מרה נפש כל העם איש על בניו ואיש על בנותיו. מ"מ עיקר המרירות היה לדוד שאמר העם לסקלו על שהוא סבב הדבר ברדתו עם אכיש: **מה כתיב** שם וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה. נ"ל ודוד מכרכר בכל עוז (ש"ב ו') וכן ותרא את המלך דוד מפזז

ומכרכר

עמהם. א"ל האלהים ח"ו כל בן נכר לא יאכל בו הוי לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר: (ב) ד"א זאת חקת הפסח. זש"ה (תהלים קיט) יהי לבי תמים בחקיך אמר דוד רבון העולם כשאני עוסק בחקיך לא יהא רשות ליצר הרע להציץ בי שנא' (שם פו) הורני ה' דרכך אהלך באמתך שלא יטעה אותי יה"ר ואני מתבייש מן הצדיקים ועוד שמתוך שהוא מטעה אותי אני מונע עצמי מדברי תורה ואני בא להשמיע תלמודי לפניך וקטנים ממני הם משיבין ואומרין אינו כך ואני מתבייש אלא עשה לבי א' כדי שיהא עוסק בתורה בתמות הה"ד יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש. ד"א יהי לבי תמים בחקיך זה חקת הפסח וחקת פרה אדומה. למה ששניהן דומין זה לזה. בזה נאמר זאת חקת הפסח ובזה נאמר זאת חקת התורה ואי אתה יודע אי זו חקה גדולה מזו. משל לשתי מטרוניות דומות שהיו מהלכות שתיהן כאחת נראות שוות מי גדולה מזו אותה שחברתה מלוה אותה עד ביתה והולכת אחריה כך בפסח נאמר בו חקה ובפרה נאמר בה חקה ומי גדולה הפרה שאוכלי פסח צריכין לה שנאמר (במדבר יט) ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת. הוי כל בן נכר לא יאכל בו: (ג) אמרו רבותינו ג' דברים עשה משה והסכימה דעתו לדעת המקום א בהר סיני דרש ואמר אם ישראל שאינן מועדים לדברות א"ל (שמות יט) אל תגשו אל אשה אני שאני מועד לדיבור אינו דין שאפריש עצמי מן האשה. והסכים הקב"ה עמו שנא' (דברים ה) ואתה פה עמוד עמדי. והשניה דרש באהל מועד ואמר ומה אם סיני שלא היה קדושתו אלא לשעת מ"ת לא עליתי אלא ברשות שנא' (שמות יט) ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר. אהל מועד שהוא לדורות היאך יכול אני להכנס לתוכו. אלא אם קורא אותי הקב"ה. והסכים לדעתו שנא' (ויקרא א) ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד. הג' דרש בחקת הפסח כשעשו ישראל את העגל אמר ומה אם הפסח שהיה לשעה במצרים אמר לי זאת חקת הפסח כל בן נכר וגו' ישראל שעבדו ע"ז יכולין הן לקבל את התורה מיד (שמות לב) וישבר אותם תחת ההר: (ד) ד"א זאת חקת הפסח הה"ד (ישעיה נו) ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבדל יבדילני ה' מעל עמו. אמר איוב (איוב לא) בחוץ לא ילין גר. שאין הקב"ה פוסל לבריה אלא לכל הוא מקבל. השערים נפתחים בכל שעה וכל מי שהוא מבקש ליכנס יכנס. לכך הוא אומר בחוץ לא ילין גר כנגד (דברים לא) וגרך אשר בשעריך. (שם) דלתי לאורח אפתח כנגד הקב"ה שהוא סובל בריותיו. א"ר ברכיה כנגד מי אמר בחוץ לא ילין גר אלא עתידים גרים להיות כהנים משרתים בבהמ"ק שנא' (ישעיה יד) ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב. ואין ונספחו אלא כהונה שנא' (ש"א ב) ספחני נא אל אחת הכהונות. שעתידין להיות אוכלין מלחם הפנים לפי שבנותיהן נישאות לכהונה. וכן ב שאל עקילס הגר את רבותינו אמר להם מה שכתוב (דברים י) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה הרי כל הבטחות שהבטיח את הגר שהוא נותן לו לחם ושמלה. אמרו לו יעקב ששמו ישראל כך שאל מלפני הקב"ה (בראשית כח) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ואתה שבאת אצלינו לא דייך שאתה כמותינו אלא דייך תהא כיעקב בכורו של הקב"ה. וסוף דבר לא תעלה על דעתך שיעקב לחם ושמלה שאל. אלא אמר יעקב הבטיחני הקב"ה שהוא עמדי ויעמיד ממני את העולם אימתי יודע אני שהוא עמדי ושמרני כשיעמיד ממני בנים כהנים אוכלים מלחם הפנים ולובשים בגדי כהונה. שנאמר ונתן לי לחם לאכול זה לחם הפנים. ובגד ללבוש אלו בגדי כהונה שנא' (שמות מ) והלבשת את אהרן את בגדי הקדש. וכן ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כלומר שמעמיד בנים מן הגר שאוכלים לחם הפנים ולובשים בגדי כהונה הוי בחוץ לא ילין גר. אמר הקב"ה אחר כל הכבוד הזה שאני עתיד לעשות לבעלי תשובה אתם קורים תגר הוי ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' וגו': (ה) ד"א ואל יאמר בן הנכר הה"ד (זכריה ב) רני ושמחי בת ציון וכתיב (שם) ונלוו גוים רבים אל ה'. אמר הקב"ה ומה לגרים אני אומר כן עאכ"ו לציון ולישראל. ואל יאמר בן הנכר א"ל הקב"ה לגרים אתם מתייראים לפי שפסלתי אתכם ואמרתי בפסח כל בן נכר לא יאכל בו. למה לא תשאלו לגבעונים מה טובה עשיתי להם. בני אדם שעשו בערמה עשו מיראה ובאו להן אצל בני ונשבעו להן. ומה עשיתי לשאול ולביתו על שביקש להרגם שהרגו הם ז' מבניו שנא' (ש"ב כא) ויקח המלך את שני בני רצפה וגו' ואת חמשת בני מיכל וגו'. אמר הקב"ה מה אם לגבעונים שהיו אמוריים ובאו מיראה ועשו ערמה עם ישראל קבלתי אותם ועשיתי להם טובה ועשיתי דייקי שלהם בבני. הגרים שהם באים מאהבה ומשרתים לשמי איני מקבלן ומגדלן. לפיכך ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' וגו' לשרתו אלו הגרים שמהולים

הם

יד יוסף פרשה יט א אדר"נ פ"ב לקמן פ' מ"ו. שבת פ' ר"ע: ב ב"ר פ' ע':

מתנות כהונה

אלא עשה לבי אחד. כלומר תמים לה' שלא ישטין יצר הרע ויחלק הלב לשנים: מועדים מעותד ומזומן בכל עת לדבורו של מקום כד"א ונועדתי: ואתה פה עמוד. רישא דקרא אמור להם שובו לאהליכם ואמרין אין אהל אלא אשה וע"ז קאמר ואתה פה עמוד כו' כלומר אל תשוב לאוהליך כדאי' בשבת דף פ"ו: שהוא סובל כו'. ופתח פתח לכל הדופקי' לשוב אליו: לפי שבנותיה' כו'. והרי בן בת הגר עומד ומקריב: דייקי. כמו דקיון ופירושו עלבון כלו' הייתי תובע עלבונם: איני מקבלן בתמיה: אותם כלומר אומה הרשעה: סימנטרי. מגנפת

כך

עץ יוסף

ומכרכר לפני ה' [יפ"ת]: באו המצרים לאכול עמהם. מפני שהיה ריחו של קרבן פסח נודף בכל ארץ מצרים כמבואר בפרשה זו שהיה ריח של פסח נודף מהלך ארבעים יום. וריחא דבשרא קשה הוא: ח"ו כל בן נכר לא יאכל בו. והא דאמר בסוף פ' שלפני זו שבאו הכשרים במצרים ואכלו פסח עמהם היינו אותם שנתגיירו ונימולו: (ב) זשה"כ יהי לבי תמים בחקיך כו'. מפני שלשון חקה מורה על המצוה שאין בה טעם שאף שכלל מצות קרבן פסח טעמם מפורש. מ"מ הפרטים היינו שבבית אחד יאכל ושלא יוציא חוצה ועצם לא תשברו בו קשים לתת טעם בהם: לא יהא רשות כו'. ר"ל שהיה ירא לענין החקים שאין בהם טעם פן יסיתנו לומר מה המצוה הזו ומה טעם יש בה: הורני ה' דרכך אהלך באמתך. פי' שלא אצטרך טעמים רק אהלך באמונתך כי נאמן עלי דרכך אף שלא אשיג טעמו: שלא יטעה אותי יצה"ר. פי' שפחד פן יסיתנו לבו לבקש טעמים מזוייפים לשכך אזן יצרו ויתבייש לפני הצדיקים פי' מפני הת"ח שהם גדולים בתורה כמוני שיאמרו שלא לצדקה. ועוד שמתוך שהוא מטעה אותי. שהוא אומר לי מה לך אצל נגעים ואהלות ואצל שפיר ושליא שאתה לומד בהם ואתה משכים ללמוד בחצי הלילה שכל אלו אינם מדרך המלכות. וע"י דבריו אני מונע עצמי מדברי תורה. ואהיה מתבייש אפילו בפני קטנים ממנו ג"כ: אלא עשה לבי אחד היינו מה שנאמר שם (פ"ו) יחד לבבי ליראה את שמך שפי' שלא יהיה לי שני לבבות יצ"ט ויצה"ר רק כלו אחד ליראתך שלא אעשה הדבר רק ליראתך: הה"ד יהי לבי תמים בחקיך כו' דמשמע שיהיה תם בתמימות שלא יבוייש לא מפני אלו ולא מפני אלו: זה חקת הפסח כו'. פי' שהתפלל שלבו יהיה שלם בכל החקים בין אותם שיש להם טעם קצת כמו דוגמת חקת הפסח שבכלל המצוה נמצא טעם אבל פרטותיה חקים הן. ובין אותם שאין להם טעם כלל כדוגמת פרה שטעמה נעלם מעיני כל חי: ואי אתה יודע איזו חקה גדולה מזו. משום דפרשת החדש נקראת קודם לפסח מפני שבה פרשת פסח. ופ' פרה אדומה נקראת קודם לפסח להזהיר לישראל לטהר עצמם שיעשו פסחם בטהרה כדתנן בפ"ק דמגילה. ע"ז קאמר הכא אי אתה יודע אי זו חקה גדולה מזו להקדים קריאתה מפני מעלה. שלכאורה היה ראוי להקדים פ' החדש לפרה שבא' בניסן הוקם המשכן ובשני בניסן נשרפה הפרה. וקאמר מדחזינא שאוכלי פסח צריכין לפרה מקדימין לה [יפ"ת]: הוי כל בן לא יאכל בו. כתב הידי"מ שמלת הוי הוא טעות ויתור. וכל בן נכר דבוק לדלמטה ממנו. כל בן נכר וגו' אמרו רבותינו כו'. והיפ"ת גורס כן הוי זאת חקת הפסח. כל בן נכר וגו' אמרו רבותינו. וגם זה אינו רחוק: (ג) כל בן נכר לא יאכל בו אמרו רבותינו כו'. לאשמועינן דהאי בן נכר לאו דוקא עכו"ם דהוא מתושב ושכיר לא יאכל בו נפקא. אלא פי' ישראל שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. ולמדו פירוש זה מק"ו של משה: שאינן מועדים שאינן מעותדים ומזומנים בכל עת לדבורו של מקום. כד"א ונועדתי: ואתה פה עמוד עמדי. רישא דקרא אמור להם שובו לאהליכם. דהיינו להתירם בתשמיש שאסר להם. וקאמר עלה ואתה פה עמוד עמדי. משמע דלא שרי ליה לשוב לתשמיש. הרי שמתחלה מסתמא עשה כן מדעתו והסכים הקב"ה עמו וע' בתוס' פרק ר"ע: שנא' ויקרא אליו ה' מן ההר. דאע"ג דכתיב תחלה ומשה עלה אל האלהים פירושו וכבר קרא אליו ה' כי בלא רשות לא עלה: כל בן נכר דהיינו ישראל עובד כו"ם כדלעיל: את התורה שהיא קודשת עולם. וע' לקמן פ' מ"ו ובמס' שבת: מיד וישבר אותם. ובמס' שבת מפרש ומנין שהסכים הקב"ה על ידו שנאמר אשר שברת ואמר ר"ל יישר כחך ששברת ואפשר שהסר זה פה: (ד) הה"ד ואל יאמר בן הנכר כו'. משום דלכאורה משמע דפי' כל בן נכר לא יאכל בו היינו עכו"ם המתגייר שלא לש"ש (דאי לש"ש הא כתיב וכי יגור אתכם גר וגו' שלא יאכל בו. דאי באינו מתגייר מתושב ושכיר לא יאכל בו נפקא. לזה אמר דאינו כן אלא פי' בן נכר שלא מל אבל גר המל אף שאינו לש"ש אין ה' מבדילם מישראל: אמר איוב בחוץ לא כו'. משום דמייתי קרא ואל יאמר בן הנכר עייתי לקרא שאמר איוב ודרשוהו בהכנסת גרים מעבודת כוכבים תחת כנפי השכינה ואף שאינם מתגיירים לש"ש כדאכתוב לקמן. וא"כ נוכל לפרש ואל יאמר בן הנכר וגו' שזהו שאינו לש"ש. אף דסיפיה דקרא מיירי בגר שלשם שמים: אלא לכל הוא מקבל. אפילו זה זה שמגייר לשם אשה או לשם ממון. ודייק מדאמר ששם גר: לכך הוא אומר בחוץ לא ילין גר שכן למד מהקב"ה שהוא ג"כ מקבל גרים. וזהו שמביא ראיה לדבריו נגד וגרך אשר בשעריך שמשמע שגם הקב"ה מקבל גרים: דלתי לאורח אפתח כדי לזונו. ולמדתי ג"כ מהקב"ה שהוא סובל כל בריותיו וזן ומפרנס לרעים ולטובים: אלא עתידים גרים כו'. ופי' בחוץ לא ילין גר שלא ילין חוץ לבה"מ: להיות כהנים משרתים כו' שיצאו מהם בנים שיהיו כהנים ע"י שבנותיהם נישאות לכהונה כדלקמן והרי הוא כאילו הגרים הם כהנים משרתי מזבח דברא כרעא דאבוה: ואין ונספחו אלא כהונה כו'. דאל"כ מכיון דכתיב ונלוה הגר. ונספחו ל"ל. אלא לג"ש: אוכלי מלחם הפנים וה"ה בכל מילי דשייכי לכהנים. אלא משום דסיפיה דספחני נא אל אחת הכהונות לאכול לחם, נקט לחם הפנים. וכן משום ואוהב גר לתת לו לחם דמפרש בסמוך לחם הפנים: שאל עקילוס כו' עי' בב"ר פ"ע מ"ש שם: ששמו ישראל שמורה על גודל מעלתו כד"א כי שרית וגו'. ומ"מ כיון שלא בקש מאת הקב"ה רק זאת מסתמא לאו מילתא זוטרתי היא. א"כ ראוי שאלך ג"כ לא ימעט בעיניך זאת: וסוף דבר כו' דברי המדרש הן דאשמועינן לא תעלה על דעתך כו' אבל רבותינו לא השיבו לעקילס כן כי שמא לא יאמין רק בפשט הכתוב. ולכן צריך לענותו בפשטו: לא תעלה ע"ד שיעקב לחם ושמלה שאל. שהרי כבר נאמר לו כי לא אעזבך ואין עזיבה אלא חוסר פרנסה כמ"ש בב"ר פ' ס"ט. וא"כ איך יתכן שיהיה מחוסר לחם: לבעלי תשובה היינו גרים ששבו מעבודת כו"ם: אתם קוראים תגר קמפרש דמשמע הבדל יבדילני ה' מעל עמו היינו שהיו קוראים תגר ואמרו שהבדילם ה' מעל עמו דהיינו ליוחסין ולמלכות ולענין משפט ולירושת הארץ לכן אמר שאחר כל הכבוד הזה שעשה להם שמעמיד מזרעם כהנים גדולים אין להם לקרוא עוד תגר: (ה) הה"ד רני ושמחי בת ציון. דק"ל מה ענין ואל יאמר בן הנכר לגבי פרשת תשובה דכתיב התם יעזוב רשע דרכו כו'. ומתרץ שהוא ללמד ק"ו. ומביא ראיה מרני כו' ששם ג"כ שמכן יחד לציון וישראל לכוונה זו: ומה לגרים אני אומר כן. ומשוה אותם לישראל כאומר תורה אחת לאזרח ולגר ואינו מביט בראשונות. כ"ש ציון וישראל שהם בני האבות הקדושים ונשמתן טהורה שיתקדשו בתשובה שפי. דישכון ה' בתוכם: אמר להם הקב"ה לגרים כו' בעי לפרש דכוונת הבני נכר באומרים הבדל יבדילני ה' מעל עמו היינו משום שנראה לכאורה שה' פסלם מקרבן פסח. וקאמר להו הקב"ה אתם מתיראים לפי שפסלתי אתכם לפי הנראה ואמרתי כל בן נכר לא יאכל בו למדו ממה שעשיתי לגבעונים וראו שאין אני פוסל ומרחיק גרים ממצותי. אלא הכא במי שאינו מהול קמיירי. והא דלא יליף מדכתיב וכי יגור אתך גר ועשה פסח. משום דאפשר לומר דהא מיירי בגר לש"ש אבל נתגייר מיראה וכיוצא לא. להכי יליף מגבעונים שאע"פ שנתגיירו מיראה לא נתרחקו: ועשו מיראה כלו' שנתגיירו מיראה ולא מאהבת ה': ונשבעו להם בטעות אעפ"כ לא הרחיקום מעליהם ועלו להושיעם כשעלו המלכים עליהם להשמידם: על שבקש להרגן לא שהרגם ממש. כי מ"ש על אשר המית את הגבעונים היינו שמתוך שהרג נב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן כדאי' במד"ר פ"ח: שהיו אמוריים כדכתיב והגבעונים לא מבני ישראל המה כי אם מיתר האמורי. ור"ל שכתיב בהם לא תחיה כל נשמה: דייקי הוא מענין דקיון דב"ר פ"ה. וענינו עלבון שתבע ה' עלבונם משאול. ויש ספרים דגרס דקיון הכא נמי ג"כ: איני מקבלן ומגדלן. ולכן א"א לפסלן מקרבן פסח: לפיכך ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לשרתו. תיבת לשרתו מיותר [יפ"ת]: אבל אותם כו' פי' אותם שכתוב בהם כל בן נכר לא יאכל בו

מיירי

הם אבל אותם ערלים הם שכך הקב"ה פוסל את ערלים*) ומורידם לניהנם שנא' (יחזקאל לג) בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו . וכן ישעיה אומר (ישעיה ה) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק . למי שאין לו חק מילה שנא' (תהלים קה) ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם . שאין המהולים יורדין לניהנם . א"ר ברכיה כדי שלא יהיו המינים ורשעי ישראל אומרים הואיל ואנו מהולין אין אנו יורדין לניהנם. מה הקב"ה עושה משלח מלאך ג ומושך ערלתן והם יורדין לניהנם שנא' (שם נה) שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו . וכיון שגיהנם רואה לערלה תלויה בהם פותחת פיה ולוחכת אותם הוי ופערה פיה לבלי חק : (ו) זאת חקת הפסח . א"ר שמעון בן חלפתא כיון ד שיצאו ישראל ממצרים אמר הקב"ה למשה הזהר לישראל על מצות הפסח כל בן נכר לא יאכל בו וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו וגו' . ה כיון שראו ישראל שפסל לערלים לאכול בפסח עמדו כל ישראל לשעה קלה ומלו כל עבדיהם ובניהם וכל מי שיצא עמהם שנא' וילכו ויעשו ב"י וגו' . משל למלך שעשה משתה לאוהביו אמר המלך אם אין סימנטרי על כל המסובין אל יכנס אחד מהם לכאן . כך האלהים עשה משתה להם צלי אש ומצות ומרורים מפני שגאלן מן הצרה . א"ל אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו מיד כל הנולד במצרים נמולו לשעה קלה. עליהם נאמר (תהלים נ) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח . ורבותינו אמרו ו לא בקשו ישראל למול במצרים אלא כולם בטלו המילה במצרים חוץ משבטו של לוי שנא' (דברים לג) וללוי אמר תומיך ואוריך וגו' . למה כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו במצרים . והיה הקב"ה מבקש לגאלן ולא היה להם זכות . מה עשה הקב"ה קרא למשה וא"ל לך ומהול אותם . ז וי"א שם היה יהושע שמל אותם שנא' (יהושע ה) ושוב מול את בני ישראל שנית . והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול . אמר הקב"ה שיעשו הפסח וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לד' רוחות העולם ונושבות בג"ע ומן הרוחות שבג"ע הלכו ונדבקו באותו הפסח שנא' (שה"ש ד) עורי צפון ובואי תימן . והיה ריחו הולך מהלך מ' יום . נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך מפני שהיו עייפים מן הריח . היה אומר הקב"ה אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלים שנא' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח וגו' . מיד נתנו עצמן ומלו ונתערב דם הפסח בדם המילה . והקב"ה עובר ונוטל כאו"א ונושקו ומברכו שנא' (יחזקאל טז) ואראך מתבוססת בדמיך וגו' . ח חיי בדם פסח חיי בדם מילה : (ז) כל בן נכר לא יאכל בו לקיים מה שנא' (תהלים קמז) מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל וגו' . א"ל הקב"ה אומה אחרת אל יתערבו בו ואל ידע מסתוריו אלא אתם לעצמכם בעה"ז כשאכלו ישראל את הפסח במצרים אכלו אותו בחפזון שנא' וככה תאכלו אותו וגו' על שם כי בחפזון יצאת מארץ מצרים . אבל לע"ל (ישעיה נב) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון. למה"ד לסוחר שנכנס לשרות בפונדק עמד שם כל היום . בלילה עמד ונטל כל אשר לו ויצא לדרכו . עמדה הפונדקית בבקר והתחילה צווחת ראו הפרגמטוטום עמד בלילה ונטל כל אשר לו ויצא לו . שמע אותו הפרגמטוטום ואמר מי גרם לי לשמוע כך אלא מפני שיצאתי בלילה. לפיכך נשבע אני שלא אצא בלילה עוד. כך התקינו ישראל עצמן בלילה לצאת. בהשכמה עמדו המצריים אחר שהלכו להם ואמרו נרדוף אחריהם מפני שנטלו כל אשר לנו שנא' (שמות יד) וירדפו מצרים אחריהם. א"ל הקב"ה מי גרם לכם כל אלו חפזון שיצאתם בו . מיכן ואילך כי לא בחפזון תצאו . לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניהם שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם אבל לע"ל אני לבדי שנא' (ישעיה נב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל : (ח) קדש לי כל בכור . ר' נתן אומר אומר הקב"ה למשה כשם שעשיתי יעקב בכור שנא' (שמות ד) בני בכורי ישראל כך אני עושה למלך המשיח בכור שנא' (תהלים פט) אף אני בכור אתנהו . כך קדש לי כל בכור והזהר לישראל כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית שנא' (שמות כ) זכור את יום השבת כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו ליום שיצאתם משם שנא' (שם יג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים . למה כי בחזק יד הוציאך ה' ממצרים . ולא יראה לך שאור שבעת ימים . כנגד ז' ימים שבין הגאולה לקריעת ים סוף. כשם שבתחלה הם ז' ימי בראשית וכשם שהשבת מתקיימת אחד לז' ימים כך יהיו אלה ז' ימים מתקיימים בכל שנה ושנה שנא' (שם) ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה. משל למלך שנשא אשה במדינת הים הגיעוה גלים עד שלא נכנסה אצלו . א"ל אל תזכרי כל הגלים שעברו עליך אלא אותו יום שפלטת מהם תהא זוכרת אותו ועשי אותו שמחה בכל שנה. כך ישראל נגלה עליהם הקב"ה לגאלם וכמה גלים קשים עברו עליהם ועשה להם תשועה . לכך הזהירן שיהיו שמחים בהם בכל שנה ושנה . שנא' (תהלים לג) שמחו בה' וגילו צדיקים : (ט) ד"א קדש לי כל בכור . ר"נ אומר אמר הקב"ה לישראל כשתבאו לארץ העבירו כל פטר רחם לי. יכול לא להעבירו מיד ת"ל והעברת כל פטר רחם לה' מיד

הזהירן

*) פי' ערלי לב

יד יוסף ג ב"ר פ' מ"ח : ד פי' כיון שסכינו את עצמם לגאת : ה במדב"ר פ' י"א סי' ו' : ו במ"ר פ' ג' סי' ד'. ופ' ט"ו סי' ט' ופ' מ"ב בש"ר פ"א סי' י'. זוהר בשלח דף מ"א. תנחומא בהעלותך כו' ח'. ספרי ח"א פיסקא ס"ז. ות"ב פיסקא ש"נ : ז חזית פ"א סי' נ"ז. ופ' ג' סי' י"ד. ובבמדב"ר פ' י"א סי' ו' : ח זוהר אמור ד' נ"א. שוח"ט מזמור קי"ד :

מתנות כהונה

כך פי' הערוך : ה"ג מהלך ארבעים יום וע' בתנחומא בפסוק ויסעו מרעמסס סכותה שארץ מצרים היתה מהלך מ' יום : עייפים כו' עי' מדרש זה במד' חזית (א' יח) ותמצא נחת : לשרות. להיותם שורה וללון שם : הפרגמטוטום. סוחר על שם הפרקמטיא נקרא כך : פוכים

עץ יוסף

מיירי בערלים : בן אדם נהה על המון מצרים. מייתי ראיה משם . כי כל הענין דשם מיירי מורידתם לשאול : שאין כו' יורדין לגיהנם כמו שאחז"ל שאברהם אינו מניח למי שנימול לירד לגיהנם : המינין אלו הצדוקים שהם מצדוק ובייתוס : ורשעי ישראל שאינם בני תורה. דהא אמרינן בחגיגה שאין האור שולט בת"ח ק"ו ממזבח הזהב וכו' : משלח מלאך ומושך כו' . בב"ר פ' וירא אי' שזה נעשה ע"י אברהם : (ו) זאת חקת הפסח כו' . ק"ל אמאי קרי לפסח חקה הא מצות פסח טעמו מבואר . ואף שבמצות פסח יש קצת פרטים בלי טעם לא ס"ל דמש"ה קרי לכלל המצוה חקה . ולהכי דריש שהכוונה שע"י מצות הפסח נמולו ישראל והיתה להם חקה . דהיינו מילה שנקראת חק ע"ד ויעמידה ליעקב לחק כדלעיל . אמנם באיזה אופן היה הפסח סבת המילה קמיפלגי : וילכו ויעשו בני ישראל. זה ס"ס דהאי קרא בפרשה קמייתא כתיב והכא נ"ל ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה ה' וגו' (יפ"ת) : משל למלך כו' פי' כמו המלך שעשה משתה ואינו רוצה שיהנו מסעודתו אלא בעלי בריתו כן הקב"ה לא רצה שיהנו מסעודתו אלא בעלי ברית אברהם אוהבו כי הם החתומים בהבטחתו : סימנטרי סימנים שלי (מעריך) : מיד כל הנולד במצרים כו' . ואע"ג דרבי שמעון בעל המאמר זו ס"ל שבכלל המון ישראל מהולים היו במצרים . וא"כ איך קאמר מיד כל הנולד במצרים נמולו . פירושו המעט מהרבה שנולד במצרים ולא היו נימולים מפני שמתו אחיהם מחמת מילה או לדוחק השעה . ואמר כל . לומר שמאז לא נשאר אחד שלא נימול אלא נימולו כולם : עליהם נאמר אספו לי חסידי כו' . פי' שזכו לעה"ב . ומפרש כורתי בריתי עלי זבח על מה שנמולו ע"י זבח הפסח : כולם בטלו המילה במצרים . כמו שאמר לעיל פ"א כיון שמת יוסף הפרו ברית מילה כו' : כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו במצרים. בבמדב"ר פ"ג סי' ד' אי' שאע"פ שהיו ישראל עובדים ע"ז במצרים שבטו של לוי היו עובדים להקב"ה ומלין עצמן . לפיכך משה מקלסן בסוף מיתתו שנא' כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו עכ"ל פי' כי שמרו אמרתך היינו מה שצוה ה' שלא לעבוד ע"ז שאדם הראשון הוזהרו על זה כמו שדרשו חז"ל על פסוק ויצו ה' אלהים לאדם . ובריתך ינצורו זו המילה שנקראת ברית שנא' בה ואתה את בריתי תשמור . ועיין בספרי ספר דברים פיסקא ש"ן וילקוט פסוק זה : ובריתך ינצורו במצרים . ודייק במצרים שהרי במדבר לא מלו משום דלא נשב להו רוח צפונית כדאיתא ביבמות : ולא היה להם זכות . אף שבזכות ד' דברים נגאלו כו' . רצה הקב"ה שיעשו מצוה בשעת הגאולה (ת"נ) : ושוב מול את בני ישראל שנית . ומדכתיב שנית מוכח שמל גם בראשונה וממילא מוכח מדהם נימולו כל העם הילודים במדבר ה"ה במצרים והיתה המילה לכל העם היוצאים כרבנן : עורי צפון וקאי אמילה. דלכן פתח בצפון אף שדרום הוא ימין והיה לו להתחיל בימין אלא דרוח צפונית טוב למילה כמו שאחז"ל ביבמות (ת"נ) . וכתיב בסוף פסוק הפיחי גני יזלו בשמיו : מהלך מ' יום עיין בתנחומא בפ' ויסעו מרעמסס סכותה ארץ מצרים מהלך מ' יום : האכילנו מפסחך כו' מיד נתנו עצמן ומלו . יתכן שהיה זה קודם חציה . דאין זמן מילה בלילה . וע"כ נ"ל דהוראת שעה היתה זה שהאכיל מבה מפסחו . דאל"כ הא לא נמנו עליו קודם שחיטה (יפ"ת) . עוד י"ל האכילני מפסחך לאו דוקא אלא מפסח אחר כיוצא בו . ואף שבנצטוו לקחתו מבעשור . לא היה זה מעכב (הרד"ל) : עייפים כו' עי' בחזית פ"א : ונתערב דם פסח בדם מילה . כלו' שהיו שמחים אא"כ שוב בדם מילה כמו בדם פסח שהוא על הגאולה. ולדוגמא זה נתערב זכותן לפניו ית' כי סופן ברצון היתה . ולזה חבבן ה' ונשק לכל אחד וברכו : שנא' ואעבור עליך כו' פירשתיו לעיל פרשה י"ו סי' ו' : (ז) מגיד דבריו ליעקב . וגו' לא עשה כן וגו' ועיין ביפ"ת : ואל ידע מסתוריו . כי ודאי בשעת אכילת הפסח היה משה מגיד להם פנימיות הפסח וסודותיו ועל זה הקפיד הקב"ה שלא לגלות להם (ת"נ) : בעה"ז כשאכלו ישראל כו' . אף בדרך זה אינו שייך הכא. הביאו כאן לסיום דרשות של פסח לסיים בגאולה העתידה (ת"נ) : משל למה הדבר דומה כו' . כוונתו לפרש מאי נ"מ אם יוצאים בחפזון אם לא לכן אמר משל כו' ובכך מתורץ שלא ילכו בחפזון כדי להוציא מן החשד : נטל את כל אשר לו . פי' כל אשר לפונדק . דאל"כ לא יהיה המשל דומה לנמשל כי ישראל נטלו את כל אשר למצרים וינצלו את מצרים . וה"פ כי הסוחר הזה נטל הכל בגזילה ושולח ידו . ואם גזל ביום לא היה לב לפונדק לרדוף אחריו מאחר שהוא שגזל בחזקה . ובשביל שיצא בלילה לכן היה לו לב לרדוף אחריו כן ישראל אילו יצאו ביום לא היה לב למצרים לרדוף אחריהם . אבל בשביל שיצאו בלילה חשבו שיצאו כגנבים והיה להם לב לרדוף אחריהם (ת"נ) : כך התקינו ישראל עצמם כו' . שהגאולה התחילה בחצי הלילה ונשלמה בעלות השחר והיציאה היתה ביום כמ"ש בברכות ד' ט' . ולעיל ס"פ י"ח : מכאן ואילך כי לא בחפזון תצאו . והא דלעיל סוף פרשה שלפני זו כת' בהדיא שגאולה אחרונה תהיה ג"כ בלילה י"ל דה"ק אבל לעתיד אף שיתחילו ג"כ להכין עצמם בלילה ימשוך להם הכנתם עד עצם היום ואח"כ יצאו . כי לא יכינו עצמם בחפזון ולא יספיק להם הלילה עד הבקר (ת"נ) : לשעבר אני ובית דיני כו' . אגב שמזכיר מעלת גאולה העתידה ביום ולילה מזכיר ג"כ עוד מעלה שתהיה בגאולה העתידה (ת"נ) : אני ובית דיני כו' . פי' שהיתה ההנהגה בדין ורחמים . אבל לעתיד תהיה ההנהגה ע"י הקב"ה לבדו ברחמים גמורים (ת"נ) : וה' הולך לפניהם יומם כו' . וכ"מ שנא' וה' הוא ובית דינו כדאי' בב"ר פ' נ"א . והיינו דין ורחמים כמש"ל : (ח) בני בכורי ישראל . והיינו יעקב כדלעיל פ"ה שקראו הקב"ה בכור לשון גדולה וחשיבות : אף אני בכור אתנהו . לענין חשיבות וגדולה . ואע"ג דבדוד מיירי . ס"ל דכנגד המשיח שהוא מזרעו נא' : כך קדש לי כל בכור . מפני שדומים ליעקב בשם בכורה . ואע"ג דקדושת בכורות מפני שהצילם ממצרים הוא כדכתיב בהדיא . יש לומר דס"ל דמשום הא ליכא לאקדושי אלא הנמצאים אז . אבל הנולדים בכל הדורות אין טעם רק משום דדמי ליעקב : כך היו זוכרים הנסים כו'. פי' שיזכרו יום היציאה לקדשו בכל שנה ולא ישתכח. והוא יהיה סבה לזכירת הנסים על ידו כענין זכור את יום השבת לקדשו . שהמצוה לזכירת יום השבת לקדשו ועל ידי השבת יהיה זכר הבריאה שעליו בא השבת : וכשם שהשבת כו' לפי שהמשיל יציאת מצרים לשבת לכן ג"כ מסיים ומדמה שוב שבת ליציאת מצרים : למה כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם מזה. כצ"ל והוא סוף פסוק של זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים : ולא יראה לך שאור וגו'. הביא קרא דדברים פ"ז ששם כתיב ולא יראה לך שאור ז' ימים שמפורש בקרא : משל למלך כו'. הוא דבר אחר דטעם זכור את היום לפי המשל הזה לומר שאין לשום לב לצרות שעברו עליהם אבל יזכרו יום התשועה ויתנחמו על הכל : גלים משל על הצרות : שנאמר שמחו כו' לעיל מיניה כתיב תכבד עלי ידך . רני פלט . משמע דה"ק אף שעברו עלי כמה צרות אינני זוכר אלא הפליטה : (ט) ת"ל והעברת כל פטר רחם כו'. ט"ס הוא וצריך להיות ת"ל קדש לי כל בכור . ופירושו כיון דבמקרא זה לא הזכיר כלל ביאת הארץ . אע"ג דשם הזכיר ביאת הארץ מ"מ נתקיים זה מיד להקדישם . ומה מאד מסכימים לזה דברי הרמב"ן בפירוש החומש שהבכורות שהיו אז בשעת יציאת מצרים נתקדשו מיד מפני שניצולו ממכת בכורות אבל הנולדים לדורות לא

נהגה

הזהירן הקב"ה על שחס עליהם במצרים. והיה כי ישאלך בנך מחר. הודיעהו נסים שנעשו לכם במצרים כשהקשה פרעה לשלחך שנא' ויהי כי הקשה פרעה וגו'. עשה אותו סימן בידך ובראשך שנא' (שמות יג) והיה לאות על ידכה. משל למלך שעשה לבתו שמחה גדולה שהיתה נתונה אצל ט שונאים. א"ל אביה עשו אותה שמחה שעשיתי לך עטרה לראשך שלא תשכחי אותה. כך האלהים עשה נסים לישראל ובשבילן הרג בכורי מצרים לכך הזהירם על קדושת בכורים שהוא בידו הרג אותם. שנא' וה' הכה כל בכור שיהיו עטרה בראשם של ישראל שלא ישכחו הנס לעולם:

סדר בשלח

פרשה כ (א) **ויהי** בשלח פרעה זשה"כ (משלי כו) שוט לסוס ומתג לחמור וגו'. שוט לסוס זה פרעה הראשון שנא' (בראשית יב) וינגע ה' את פרעה על דבר שרי אשת אברם. א מה ת"ל אשת אברם (קהלת ד) טובים השנים מן האחד. ואומר (בראשית יב) ולאברם הטיב בעבורה. ומתג לחמור זה היה אבימלך אימתי (שם כ) כי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך. התחיל משבח עצמו ואומר (שם) בתם לבבי ובנקיון כפי. ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי ב למה"ד לחמור שהיה אדם רוכב עליו ראה את התינוק בשוק קפץ עליו ולא הזיקו. התחילו משבחין לחמור שדלג על התינוק ולא הזיקו. א"ל בעליו חייכם אילולא אני שהמשכתיו ברסן של פיו היה מזיקו. כך אמרו כשר היה אבימלך שלא קירב אצל שרה. א"ל הקב"ה הוא היה מבקש ואני לא הנחתיו ואני הוא שמשכתיו שנא' (תהלים קמ) אל תתן ה' מאויי רשע לכך נאמר (משלי כו) ומתג לחמור (שם) ושבט לגו כסילים זה פרעה והמצריים שכיון שנסתכלו במכות שלא בטובתם שלחו את ישראל שנא' ויהי בשלח פרעה. משל אבימלך למה הוא דומה לאדם שנכנס בפלטין של מלך ונטל דיפלומטר שלו באפילה ויצא. תפשו. א"ל המלך מה בידך. והיה מירתת. א"ל למה אתה מירתת שמא נטלת כלום מן פלטין. א"ל לאו. ומה הדיפלומטר הזה מי נתנו לך. כך אמר אבימלך לפני האלהים (בראשית כ) הגוי גם צדיק תהרוג. א"ל יודע אתה שלא נגעתי בה. א"ל ומה אשתו של איש עושה אצלך ועכשיו שלחה שהיא א"א. (שם) הנך מת על האשה אשר לקחת וגו' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך. מהו ויתפלל בעדך משל לראש המדינה ששלח את עבדו אצל הדיין להכותו והתחיל מבקש מן הדיין. א"ל הדיין לי לא עשית דבר יאמר אדוניך ואני מניחך. כך אמר האלהים אברהם מסר לי דינו מאמש ואני הכתבתי שאני (תהלים קמו) עושה משפט לעשוקים ואתה עשקתו. יתפלל עליך ואני אעזבך שנא' (בראשית כ) ויתפלל בעדך וחיה. ומתג לחמור משל פרעה למה הוא דומה לרועה אחד שהיה רועה חזירים מצא רחל אחת משכה ביניהן. שלח בעלה אצלו ואמר תן לי רחלי. א"ל אין לך אצלי רחל. אמר הבעל הודיעו לי מהיכן הוא משקה בהמותיו. הלכו והודיעוהו וסתם את המעינות. א"ל שלח לי רחלי. א"ל אין לך בידי רחל. אמר הבעל הודיעו לי מהיכן הוא מרביץ את בהמותיו. הלכו והודיעוהו והרס את הצריפין. א"ל שלח לי רחילי. א"ל אין לך בידי רחל. אמר הודיעו לי היכן הוא רועה. הלכו והדיעו לו ושרף את כל העשב שהיה לו. א"ל שלח לי רחלי אמר אין לך בידי רחל. אמר הודיעו לי היכן בנו הולך ללמוד באסכולי והלך ולקח בנו תחת ידו. א"ל שלח לי רחלי א"ל הרי רחילך היה מנהיג והולך ואח"כ חבשו אצל בנו א"ל עכשיו אין רחילך בידי למה אתה חובשני מה יש לך בידי עוד. א"ל שאני מבקש ממך כל מה שילדה וגזותיה כל הימים שהיתה אצלך. התחיל צווח ואומר ולוואי לא נתתיה. והיו בני אדם אומרים עמד בדבריו ולא שלחה לו והוא שבקש להרגו. כך המלך זה ממה"מ הקב"ה. רחל אלו ישראל. רועה חזירים זה פרעה. ירדו ישראל למצרים ונתן עליהם מסים שנא' (שמות א) וישימו עליו שרי מסים ואומר כל הבן הילוד וגו'. התחיל הקב"ה אומר למשה אמור לפרעה (שם ז) שלח עמי ויעבדוני. הלך וא"ל. התחיל אומר (שם ה) מי ה' אשר אשמע בקולו. התחיל משה ואמר להקב"ה הרי הוא אומר מי ה' ואינו רוצה לשלח. א"ל היכן מצרים שותים. א"ל מנילוס. א"ל הפוך אותו לדם. א"ל איני יכול להפכו יש אדם שותה מן הבאר ומשליך אבן לתוכה. א"ל ילך אהרן ויהפכנו. הלך אהרן והכהו ונהפך לדם. ולמה לא הכה אותו משה אמר אני נשלכתי לתוכה ולא הזיקני ובשביל כן הכהו אהרן. התחילו המצרים מבקשים לשתות ולא היו מוצאין. חזר ואמר שלח עמי ולא רצה. א"ל היכן בהמתו רועה במדבר שלח עליהן ברד ושיבר כל עץ שלהם ושרף את הכל שנא' (שם ט) ויהי ברד ואש מתלקחת וגו'. ואח"כ שלח להם ארבה ואכל כל ירק העץ. ונטל מקל ושרף כל בהמות שנא' הנה יד ה' הויה וגו'. הביא עליו כל המכות ולא רצה לשלחם ואח"כ נטל בנו וחבשו שנא' (שם יב) וה' הכה כל בכור. באותה שעה אמר קומו צאו. רדף אחריהם תפשו וחבשו בצד בנו שנא' וניער פרעה וחילו בים סוף. התחיל פרעה אומר ולואי לא שלחתים. והם אומרים ראה איש שעמד בדבריו שמשלחן הרי הורנו הוי (משלי כו) ושבט לנו כסילים. למה נאמר בהם שבט. לפי שכל מכות הראשונות לא

הרגישו

יד יוסף ט (שונאים וצוואים א"נ) כנ"ל: **פרשה כ** א אג"ב פ' ס"ו: ב ב"ר פ' נ"ב. פסיקתא רבתי פ' מ"ב. ילקוט ס"ז:

ענף יוסף

פרשה כ (א) [נטל בנו וחבשו] ק"ק אמאי מדמה ליה להכישה ולא קאמר שהמיתו כמעשהו. וי"ל דס"ל כמ"ד שפרעה לא מת ביום ועליו נאמר בעבור זאת העמדתיך וכו' כדאיתא במכילתא

מתנות כהונה

טובים השנים. שני זכיות זכות עצמה וזכות אברהם גרמו לפרעה לנגעו בשביל שרה: ה"ג **ובנקיון כפי** אמר הקב"ה ואחשוך: **שנתכלו.** לשון כליון: **דופלמטר.** פי' הערוך כלי כעין תיבה: **א"ל יודע אתה כו'.** אבימלך אמר כן להקב"ה: **יאמר אדוניך.** שאניחך: **הצריפין.** גדרות לבהמותיו ששם מלינן בלילה: **באסכולי.** בית תלמוד הנערים נקרא אוסכולי בל' יון כך פי' הערוך: **והוא שבקש.** המלך בקש להרגו ולפיכך העליל עליו: **יש לך אדם שותה כו'.** כלומר כיון שאמו הצילתו בתוך המים היאך אפשר לו לשלם להם רעה ולהכותם כדאמרינן בירא דשתית מיא מניה לא תשדי ביה קלא וכדמפרש ואזיל: **ושרף כל בהמתו.**

כלומר

עץ יוסף

נהגה המצוה עד כי יביאך אל הארץ. והכי אמרינן פ"ק דבכורות דף ד' ע"ב ע"ש (יפ"ת): **הודיעהו נסים** מפרש שאין השאלה טעם קדוש בכורות דאין התירוץ מספיק שהרי הריגת בכורי מצרים לא היתה אלא בשביל ישראל ולא בשביל בכורי ישראל. לזה אמר שהשאלה הוא על פסח כמ"ש במכילתא כנגד ד' בנים דיברה תורה. והתשובה כי בחוזק יד וגו' על כן אני זובח. ושוב הודיעו כלל הנסים ושלזכרון מכת בכורות קידש הבכורות לסימן והיינו לאות וגו' ונתייחד הסימן על נס הבכורות יותר משאר נסים מפני שהוא בידו הרגם משא"כ אינך ע"י אמצעי היה: **שנאמר וה' הכה כל בכור.** ע' מ"ש בפ' י"ז סימן ה':

סדר בשלח

פרשה כ (א) **זש"ה** שוט לסוס כו' ס"ל כמ"ד בב"ר פ' מ"ב כ"מ שנא' ויהי משמש צרה. להכי בעי לאסוקי שפרעה אמר ווי על ששלחם ומייתי האי קרא דדרים שבט לגו כסילים שהכוונה להפרע מגופו ממש ולא הספיק במה שהוכה תחלה ושלח את ישראל שעל זה הוא שאמר ווי: **זה פרעה הראשון.** וקורא אותו סוס על שהיה שטוף בזמה כסוס וכמש"כ וזרמת סוסים זרמתם וכמעשה דלקיחת שרה: **שנא' וינגע** כו' ואמרו בב"ר שם שהיה מלאך עומד ומגלב (פי' שוט ומקל) בידו כו' והו שוט לסוס: **טובים השנים מן האחד.** שזכות ב' צדיקים עדיף משל צדיק אחד. וה"נ זכות אברהם ושרה עדיף מאחד לבד ולכן הוכיח לפרעה: **ואומר ולאברם** הטיב בעבורה. יפרש הטיב על הקב"ה שכל העושר שנתן לאברהם הוא בעבור צדקות שרה. וכה"ג דרשו בפ' הזהב אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בזכות אשתו שנא' ולאברם הטיב בעבורה (יפ"ת): **ומתג לחמור** זה היה אבימלך. וקראו חמור ע"ש שהוא מכלל הנאמר עליהם שבו לכם פה עם החמור וכדרשת חז"ל. ולא היה נמשל לסוס כמצרים: **אימתי כי עצור כו'.** מתג הוא על דמות רסן כמו במתג ורסן. ומתגי בשפתיך. להכי אמר למה"ד כו' אלולי אני שמשכתי ברסן כו' כי ה' משכו ומנעו מן החטא בבטול יצרו כמושך הבהמה ע"י רסן ממקום למקום: **ובנקיון כפי** א"ל ואחשוך. כצ"ל: **כך אמרו** כשר היה אבימלך. פי' הרואים זה חשבו לכאורה שהוא כשר מאחר שמנעו ה' מלקרב אליה ואמר ה' כי אף שהיה תם לבב בזה שלא ידע שהיא אשת איש מ"מ אינו צדיק גמור אלא אני המשכתיו בביטול יצרו. ולכך אמר ומתג לחמור שנמשך בעל כרחו במתג ורסן: **שנאמר אל תתן ה'** מאויי רשע. וסוף המקרא זממו אל תפק. ומפרש זממו מתג ורסן. לא מלשון מחשבה. ותרגום ומתגי בשפתיך וזממי. וכן ורסן מתעה וזמם. ומייתי ראיה שה' מבטל תאות הרשע: **ושבט לגו כסילים** זה פרעה כו'. עיין בפ' וארא למה קורא אותו כסיל: **שכיון** שנתכלו המכות. דייק מ"ש גו שהכלותם היה שלא שלחו ישראל עד שכלה גופן במכות ואז הוצרכו לשלחם בע"כ כי אמרו כולנו מתים. מה שאין כן פרעה הראשון ואבימלך שמיד כשהרגישו במכה שלחוה וה"ל כאילו לא נגע בגופן: **שנא' ויהי בשלח פרעה.** שקשה וכי פרעה שלחם הרי כתיב אל מוציאם ממצרים. אע"כ שכשנגעו המכות בגופו שלחם ברצונו השוב ע"ד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: **דיפלומטר** בלשון יוני ארגז קטן וכפול (מוסף הערוך): **ומה אשת של** איש עושה אצלך. שהרי היא אצלך בגניבה ומוטא אתה בלקיחתה אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלים אותו כלום שואלים אותו אשתך זו אחותך א: **מהו ויתפלל בעדך כו'.** כלו' מה צורך לתפלה זו כי אם ה' קבל דבריו ונעתר לו מה צורך להצריכו לתפלת אברהם לזה אמר שאין זה אלא על מה שציער לאברהם בגם ה' לא יכול למחול לו אם לא יבקש אברהם עליו: **לי לא עשית דבר.** ואע"ג דאבימלך מזולת צעריה דאברהם חטא בענין אשת איש כמש"ל שהיתה אצלו בגניבה. וגם לא היה נקי כפים. מ"מ לענין תפלה זו קאמר דה"ל כאילו לא חטא לה' שכבר ימחול לו בהשיבו אותה: **ואתה עושקתו** שאפילו לפי מהשבתך שהיתה אחותו לא ה"ל לקחת בזולת רשותו: **ויתפלל בעדך** והיה הוי ומתג לחמור. ושבט לגו כסילים משל פרעה. כצ"ל (תו"נ). וקאמר שהוא משל לרועה וכו' כי מה שלא נתפייס הקב"ה בשליחותו ובמכות שכבר הכם. מפני שעדיין היו חייבים על מה שהפליגו בגזרת ישראל. כמו שמפרש: **מצא רחל** אחת של מלך משכה. כצ"ל. שכן אמר בנמשל המלך זה ממ"ה (יפ"ת): **הצריפין** גדרות לבהמותיו שעם מלינים אותם בלילה: **באסכולי** בית הלמוד שמלמדין שם הנערים קורין אותה בלעז אסקולא (ערוך): **והוא שבקש להרגו.** פי' המלך בקש להרגו ולפיכך העליל עליו. והיפ"ת כתב שצ"ל והוא מבקש להרגו: **אלו ישראל** כדכתיב ואתנה צאני: **ר"ח זה פרעה** ע"ד יכרסמנה וגו' שנא' עליהם: **ולמה לא הכה** אותו משה. השתא מפרש מ"ש יש אדם כו': **ובשביל כך** הכהו אהרן. והיינו נמי טעמא דצפרדעים וכנים שהיה על ידי אהרן כדלעיל: **ונטל מקל** ושרף כל בהמות צריך להיות ונטל האש ושרף כו' (א"א). ולפי שהדבר הוא מתולדת האש לכן נקט ושרף כל בהמתו. והא דלא סידר זה כסדר שהיו. שהרי מכת דבר היתה קודם ברד. יש לומר לפי שאינו נזכר במשל לכך איחר אותו לכתבו (תו"נ): **וה' הכה כל בכור.** וגו' מבכור פרעה היושב על כסאו: **התחיל פרעה** אומר כו'. ומ"ש במשל א"ל עכשיו אין רחילך בידי כו' א"ל שאני מבקש ממך כל מה שילדה וגזותיה כו'. עניינו בנמשל שעל מה שהפליג לצער את ישראל בכל מיני עבודות ביום ובלילה. לא הספיק במה שעשה להם ובמה ששלחו את ישראל עד שהטביעם בים. כהוכחת הרועה על מה שנהגה מתחלה כל הימים שהיתה אצלו: **והם אומרים** ראה איש שעמד בדבריו ששלחן הרי הורגו. הלשון הוא תמוה מאד. ונראה שצריך להיות ראה איש שעמד בדבריו שאינו משלחן והרי הורגו. וכלשון זה ממש כתב במשל הרועה ולואי לא נתתיה והיו בני אדם אומרים עמד בדבריו ולא שלחה לו (וזה נראה שהוא רק עלילה שסבל כל היסורים אלו ולא החזירה) והוא מבקש להורגו. והיו מאשימים את המלך בזה שהענישו שלא כדין. אבל עכשיו שהחזיר השה לבעליו נראה בזה צדקות המלך ואמיתתו שלא העליל עליו. וכסילות הרועה שסבל יסורין כאלה ולבסוף החזיר. וכן ממש בנמשל פרעה עם ישראל (מ"ח): **הוי ושבט לגו כסילים.** דלהכי קאמר לגו. שכלו גופן במכות: **למה נא'** בהם שבט. דהרב או חנית מיבעי ליה. דשבט לא משמע אלא מכה של תוכחת מוסר לבד.

ומשני

הרגישו עד שהביא עליהן את השחין כיון שלקו אמרו אלו לאלו הרי מכה רעה. ואין לשון שבט אלא שחין שכן איוב אומר (איוב ט) יסר מעלי שבטו. לכך נאמר ושבט לגו כסילים. אמר פרעה הרי לקו עמי והרג את בני והרי בניו יוצאין כיון ששלחם התחיל קורא וי וי הוי ויהי בשלח פרעה: (ב) ד"א ויהי בשלח פרעה. הה"ד (ירמיה נ) כה אמר ה' צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה גאלם חזק ה' צבאות שמו. משל למה"ד לאדם שהיה לו פרדס א"ל חבירו מכור לי את הפרדס הזה ג מכרו לו במנה ולא היה יודע בעל הפרדס מה בתוכו. אמרו לו בכמה מכרת את הפרדס א"ל במנה. א"ל יש בו זתים בק' מנה גפנים בק' מנה רמונים בק' מנה מיני בשמים בק' מנה וכן כל מין ומין בק' מנה. אמרו לו ולא היית יודע מה אתה מוכר ומה יש בפרדס (שיר ד) כפרים עם נרדים נרד וכרכום. ואילו לא היה של לוקח אלא מעינות שבתוכו די שנא' (שם) מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון. התחיל המוכר תוהא. כך היה פרעה כששלח את ישראל לא היו לפניו כלום. א"ל גדולי מלכות מה עשית. אילו לא היה בידם אלא הבזה לבדם דיים שנא' (שמות יב) וגם ערב רב עלה אתם. ולא עוד אלא שכמה עשירים היו בהם כמה חכמים כמה בעלי אומניות שנא' (שיר ד) שלחיך פרדס רמונים. כמה אנשים ונשים וטף היו שנא' (ירמיה נ) וכל שוביהם החזיקו בם. מה כתיב אחריו (שם) גאלם חזק ה' צבאות שמו. באותה שעה התחיל קורא וי וי הוי ויהי בשלח. ד"א ויהי בשלח הה"ד (תהלים קמז) השולח אמרתו ארץ. אוי להם לרשעים שהם רמה ותולעה ובטלים מן העולם ומבקשים לבטל דברו של הקב"ה. א"ל אתם אמרתם גם את ישראל לא אשלח ואני אמרתי שלח עמי נראה דברי מי עומדים ודברי מי בטלים. לסוף עמד פרעה מעצמו והלך ונפל על רגליו של משה ואמר להם לישראל קומו צאו. א"ל הקב"ה מה פרעה דבריך עמדו או דברי. לכך נאמר השולח אמרתו ארץ אימתי ויהי בשלח פרעה. וכי פרעה שלחם בלעם אמר (במדבר כג) אל מוציאם ממצרים וכאן כתיב ויהי בשלח פרעה. אלא ד מלמד שהיה פרעה מלוה אותם וא"ל התפללו ובקשו עלי רחמים שנא' (שמות יב) גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם ולכו וברכתם גם אותי. ואין שילוח האמור כאן אלא לויה שנא' (בראשית יח) ואברהם הולך עמם לשלחם. ד"א ויהי בשלח פרעה. א"ל הקב"ה אני כתבתי בתורה (דברים כב) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך ואתה שלחת את האבות והבנים השלכת ליאור. אף אני משלח אותך לים ומאבד אותך שנא' (תהלים קלו) וניער פרעה וחילו בים סוף. ואקח את בתך ואוריש לה ג"ע: (ג) ד"א ויהי בשלח פרעה הה"ד שלחיך פרדס רמונים. ה א"ר לוי משל לאחר שהיה לו שדה והיה בה גל של צרורות. עמד ומכרה לאחר עמד אותו האיש שקנאה והעביר את הגל מתוכה ימצא תחתיו מים חיים נטעה גפנים עשאה שורות שורות נטע בה כל מיני בשמים נטע בה רמונים העמידה על קנים בנה מגדל בתוכה והושיב בתוכה שומר כל מי שהיה עובר עליה היה משבחה. עבר עליה אותו האיש שמכרה ראה אותה מליאת כל טוב אמר אוי לי שכך מכרתי אוי לי שכך הוצאתי מידי כך היו ישראל במצרים גל של צרורות שנא' (שיר ד) גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום. כיון שיצאו נעשו פרדס רמונים שנא' שלחיך פרדס רמונים וגו'. נעשו כגפן היין שנא' (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע. נעשו שורות שורות ראובן שמעון לוי ויהודה וכן כולם. נטע בה כל מיני בשמים שנא' (שיר ד) נרד וכרכום קנה וקנמון. נטע בה תפוחים שנא' (שם ח) תחת התפוח עוררתיך. סמכה על הקנים אלו קני המנורה. מצא בה מים חיים שנא' (שם ד) מעין גנים באר מים חיים. בנה בה מגדל שנא' (ישעיה ה) ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו. הושיב בתוכה שומר שנא' (תהלים קכא) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך. כל הימים שהיו הבריות רואים את ישראל היו משבחין אותן. ומי היה משבחן בלעם הרשע שנא' (במדבר כד) מה טובו אוהליך יעקב וגו'. כנחלים נטיו. בלעם ראה אותן ותמה. ו פרעה ראה אותן שורות שורות כהנים לוים וישראלים דגלים דגלים התחיל צווח ואמר אוי לו לאותו האיש שכך הוציא מתחת ידו לכך נאמר ויהי בשלח פרעה: (ד) ד"א ויהי בשלח פרעה הה"ד (תהלים קכד) נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים. משל ליונה שהיתה יושבת בקנה ראה אותה נחש רע היה מבקש לעלות אליה ברחה הימנו למקום אחר. עלה וישב לה בקנה נפלה האש בקנה ונשרף הנחש פרחה הצפור וישבה לה בגג. כיון שנשרף הנחש והקן אמרו לצפור עד מתי את פורחת ממקום זה למקום זה הלכה ומצאה לה קן נאה ומשובח וישבה לה בתוכו. כך היו ישראל במצרים והיה פרעה הנחש מתחכם עליהם שנא' הבה נתחכמה לו והוא נמשל כנחש שנא' (יחזקאל כט) הנבא על פרעה התנים הגדול. ברחו ישראל מפניו שנא' (הושע יא) יחרדו כצפור ממצרים. וכיון שיצאו ישראל ממצרים נשרף פרעה באש שנא' (שמות טו) תשלח חרונך יאכלמו כקש. ישבו להם ישראל במקום אחר שנא' (תהלים קב) ואהיה כצפור בודד על גג. ואח"כ ברחו כצפור ממקום למקום שנא' (משלי כז) כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו. וכשבאו לא"י מצאו להן קן שנא' (תהלים פד) גם צפור מצאה בית וגו'. וכן דוד אמר (שם קלב) עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב. לכך נאמר נפשנו כצפור נמלטה: (ה) ד"א ויהי בשלח פרעה. כששלח פרעה את העם מי צווח ווי פרעה. משל למלך שהיה בנו הולך למדינה אחת הלך ושרה אצל עשיר אחד וקבל העשיר בנו של מלך בעין טובה כיון ששמע המלך מי קבל בנו ובאיזה מדינה הוא היה משלח אגרות אצל אותו האיש. וא"ל שלח את בני פעם א' ב' וג' היה משלח בכל זמן ובכל שעה

יד יוסף ג מכילתא פ"ו פ"א סי' א' : ד מכילתא ריש בשלח : ה שה"ש רבה פ"ד : ו שהש"ר פ"ד סי' א' :

מתנות כהונה

כלומר וכלה ואולי צ"ל ושדף נגזר ממלת שדפון שמפרשין אותו לשון מכת ברד. ואע"פ שמכת ברד. ואע"פ ברד היא מכה החמישית אינו מקפיד על הסדר: ה"ג עכשיו שמשלחן: שנא' מעין גנים כו'. ליפות המשל הביאו שהמקרא מכנה את ישראל כך: ה"ג כמה אנשים ונשים וטף היו שנא' וכל שוביהם החזיקו בם: העמידה על קנים. העמידה קנים תחת זמורות הגפנים

ענף יוסף

במכילתא (יפ"ת): (ב) [משל למה"ד לאדם שהיה לו פרדס כו'] תימא דלא דמי נמשל למשל. כי במשל המוכר מדעתו מוכר הפרדס מבלי ידיעתו אין ערכו. אבל פרעה לא שלח את ישראל רק בע"כ ומנ"ל שלא ידע ערכם. אדרבה ממה שהפציר מאד נראה שהיו חשובים בעיניו. וי"ל דמשה לא בקש מפרעה רק דרך ג' ימים נלך במדבר והוא שלחם לחלוטין כדאמר כשלחו כלה גרש יגרש אתכם. אין זה אלא מפני שלא נחשבו בעיניו רק למעשה הלבנים שהיו עושים לו. ולכן אף שמתחלה סרב מלשלחם בלא להכנע

עץ יוסף

ומשני דרמיז למכת שחין שהיא הראשונה במכות שנגעו בגופן בודאי. כי זו נקראת שבט ביחוד שבא הרגים ולא בקודמות: יסר מעלי שבטו. ויסורי איוב שחין היה כמ"ש בכתוב מפורש: והרי בניו יוצאין הלשון קצר וצ"ל עוד ועם כל זה אינו מניח אותי. כי זו היא תלונתו כמ"ש לעיל ולואי לא שלחתים. ומ"ש כיון ששלחם הכוונה אחר השליחות. והיינו בעודם על הים (יפ"ת): (ב) הה"ד כה אמר ה' כו'. מייתי סמך מהאי קרא כה אמר ה' צבאות וגו' וכל שוביהם החזיקו בם מאנו שלחם דמשמע שקאי על גלות מצרים שמיאנו לשלח את ישראל אף בכמה מכות: שנא' מעין גנים ל"ג שנא' כי אין הפסוק לראי' למשל · אלא לישנא דקרא נקט לנאות הלשון. כמו כפרים עם נרדים דקאמר: אמרו לו גדולי מלכות מה עשית. שאע"פ שהם יעצוהו שלא את האנשים. חזרו בהם. וזה אמרו ויהפך לבב פרעה ועבדיו: אלא הביזה לבדה. היינו מה שהשאילום וינצלו את מצרים: שנאמר וגם ערב רב עלה אתם. צריך להיות אלא הביזה לבדה דיים ולא עוד אלא שכמה עשירים היו בהם שנא' וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מקנה כבד מאד שהיו מקניהם כבדים שנשאו כסף וזהב מביזת מצרים כמו שאחז"ל שכל אחד היו לו תשעים חמורים נושאים מטוב מצרים כו' (יפ"ת): כמה אנשים ונשים וטף היו שנא' כל שוביהם כו'. כבר הגיה כאן בעל אות אמת שכן צריך להיות כמה אנשים ונשים וטף היו באותה שעה התחיל קורא ווי הוי ויהי בשלח פרעה לכך נאמר כל שוביהם החזיקו בם מאנו שלחם כו'. ור"ל אפילו בעת ששלח אותם מיאנו בדבר הגדולי מלכות שמה שוביהם והקשו לב פרעה בדבר השילוחין וכדלעיל (יפ"ת): הה"ד השולח כו' ופי' בשלח לשון לויה. ולא שתלה השליחות בפרעה. ואפקיה בלשון שליחות לומר הפה שאמר לא אשלח הוא שאמר קומו צאו: השולח אמרתו ארץ. וגו' עד מהרה ירוץ דברו. פי' מהרה ירוץ דברו להתקיים אף שהרשעים חושבים לבטלו: קומו צאו ובזה בטל כל דבריו הראשונים: בלעם אמר אל מוציאם ממצרים. פי' כיון שבלעם נתווכח עם בלק על שלא דקדק בדבריו ואמר עם יצא ממצרים דמשמע מעצמו. כ"ש שהיה ראוי שהכתוב ידקדק בדיבורו: שהיה פרעה מלוה אותם וא"ל התפללו ובקשו עלי רחמים. כלו' מה שליוה אותם לא לכבודם נתכוון אלא להחניף להם לפי שהיה מבקש מהם שיתפללו עליו (יפ"ת): אמר ליה הקב"ה אני כתבתי כו'. דרש שבא לרמז דוגמת שילוח הקן ואמר זאת דרך מליצה לומר שבמאמר בשלח פרעה נרמז חטאו וענשו. משום דלשון שילוח רמז לשלוח הקן דאית ביה עיכוב הבנים ושלוח האמהות. וה"ג איכא כה"ג (יפ"ת): והבנים השלכת ליאור. והיינו כענין תקח לך שעשה בהם כרצונו. ולכן אמר אף אני משלח כו': ואוריש לה ג"ע דבתיה בת פרעה היא מהנכנסים חיים לג"ע כדאי' בפדר"א: (ג) הה"ד שלחיך פרדס כו'. גם טעם אגדה זו כטעם ההיא דלעיל. וקמפרש שלחיך לשון שלוחין: נטע בה כל מיני בשמים. נטע בה תפוחים. נטע בה רמונים. העמידה על קנים. כצ"ל וכן אי' בנמשל נטע בה תפוחים שנא' תחת התפוח עוררתיך: העמידה על קנים העמיד קנים תחת זמורות הגפנים והרמונים שלא יכבדו למטה וישברו: כיון שיצאו נעשו פרדס רמונים. על היותם מלאים מצות אמר נעשו פרדס רמונים ע"ד כפלח הרמון רקתך שאחז"ל ריקנין שבך מלאים מצות כרמון: נעשו כגפן היין הוא קבלת התורה המשולה ליין (תו"ג): נעשו שורות כו' בויק"ר פ' ל"ו מה הגפן הזו נוטעין אותה שורות שורות כך ישראל הם דגלים דגלים הה"ד איש על דגלו. וענין הדגלים הוא הכרת יחוסם כל משפחה ושבט לבדו כשורות הגפן כל אחת לעצמה. וזה אמר נעשו שורות שורות ראובן שמעון כו': נטע בה כל מיני בשמים. זה מעשה הקרבנות והקטורת שהיו בו כמה מיני בשמים (תו"ג). והיפ"ת כתב שמרמז על טוב מדותיהם והוא שם טוב העולה כריח הנודף מבשמים: נטע בה תפוחים על פרסום כבודם במעמד הר סיני אמר נטע בה תפוחים שנאמר תחת התפוח עוררתיך שרמז לקבלת התורה כדאי' בחזית: סמכה על הקנים על דביקות השכינה עמהם במשכן אמר סמכה על הקנים אלו קני המנורה שהראה ה' חבתו להם בבקשתו שידליקו לפניו אע"פ שהוא אורו של עולם. כמ"ש ע"ז בש"ר למעשה ידיך תכסוף: מצא בה מים חיים. על בירור ההלכות שבתורה אמר מצא בה מים חיים כדא' בחזית. ואע"ג דבמשל מציאת המים קדם לכל דכיון דלא זכו ישראל לכל המעלות אלא בשביל התורה ה"ל כאילו קדם לכל הנזכר שהתכלית קודם במחשבה: בנה בה מגדל. ירומז לבית המקדש כמ"ש בסוכה פ"ד ויבן מגדל בתוכו זה בהמ"ק: וגם יקב חצב בו. הוא בית ק"ק ששם עיקר השמחה מהשראת השכינה. או אפשר שמרמז על השיתין: הושיב בתוכה שומר. על הראות ההשגחה לישראל לעשות להם אותות ומופתים בכל צרכם כענין המן והבאר והשלו וזולתם אמר הושיב בתוכה שומר: מה טובו אהליך יעקב וגו'. שהיו יושבים איש על דגלו וכדכתיב שם לעיל מיניה וירא את ישראל שוכן לשבטיו וע"ז אמרו שראה אותם ותמה: פרעה ראה אותן שורות כו'. ואע"ג דלא נעשו בדגלים עד השנה השנית אחרי הקמת המשכן. נ"ל שפרעה ראה הדבר ברוח הקודש ואגדה זו ס"ל כמ"ד במכילתא כי לא טבע בים: לכך ויהי בשלח פרעה. פי' בי"ת בשלח בעבור. ואע"ג דלא הוה השתא רמיז לה קרא השתא משום דעסיק בשליחותם: (ד) הה"ד נפשינו כצפור נמלטה. דרש ויהי על הצרה שהיה אז לישראל שהוצרכו לטלטל ממקום למקום כצפור הנודדת מן קנה: משל ליונה לפי שישראל נמשלו ליונה שנא' עיניך יונים וכה"ג רבות: עלה הנחש ישב לו בקנה. כצ"ל [יפ"ת]: שנא' ואהיה כצפור בודד על גג. ודרש באיכה רבתי על מסעות ישראל במדבר. ואמר שם. אמר הקב"ה שקדתי להכניס בני לא"י מיד. ואהיה כצפור מה צפור זה מתבודד מגג לגג מגדר לגדר מאילן לאילן כך כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעי' במחלוקת וחונים במחלוקת כו': במקום אחר פי' במדבר: ממקום למקום פי' ממסע למסע במ"ב מסעות: שנא' גם צפור מצאה בית. מפרש קרא מהו ידידות משכנותיך דהיינו ביהמ"ק ונכספה וגם כלתה נפשי לחצרות. ה' ואף שצפור מצאה בית. שנתיישבו ישראל בארץ מ"מ תאותי אל משכנותיך ומזבחותיך: (ה) מי צווח ווי כו' דויהי משמע צרה ומי צווח ווי: פרעה לפי שלעיל היה מפרש שקאי על ישראל. לכן הוצרך לפרש כאן בהדיא דלפי דרש זה

קשי

שעה ושעה עד שהלך והוציא לבנו בעצמו. התחיל אותו האיש צועק עד שיצא בנו של מלך מתוך ביתו. א"ל שכיניו למה אתה צועק. א"ל כבוד היה לי כשהיה בנו של מלך אצלי שהיה המלך כותב אגרת לי והיה זקוק לי והייתי ספון בפניו. עכשיו שנמשך בנו של מלך מאצלי ואינו נזקק לי בדבר לכך אני צועק. כך אמר פרעה כשהיו ישראל אצלי היה הקב"ה זקוק לי והייתי ספון בפניו והיה משלח לי אגרת בכל שעה ואומר (שמות ט) כה אמר ה' אלהי העברים שלח עמי. והיה פרעה שומע מפי משה שלח את בני ולא היה מבקש לשלחם. כשירד הקב"ה למצרים והוציא את ישראל שנא' (שם ג) וארד להצילו מיד מצרי' התחיל פרעה צועק ווי ששלחתי את ישראל לכך נאמר ויהי בשלח פרעה: (ו) ד"א ויהי בשלח פרעה. מי אמר ווי. משה אמר ווי משל לא' שנעשה לבתו של מלך שושבין והיה רואה במזל שהוא מוציאה מבית אביה ואינו בא עמה לבית החתן לחופתה. התחיל בוכה. אמרו לו מפני מה אתה בוכה. אמר להם בוכה אני שנתייגעתי להוציאה ואיני בא עמה לחופתה. כך אמר משה צועק אני שנתייגעתי להוציא את ישראל ממצרים ואיני נכנס עמהן לארץ לכך ויהי בשלח: (ז) ד"א ויהי בשלח פרעה. משל לאחד שמצא צרור של מרגליות ולא היה יודע מה בידו. אמר לאחד בדרך רצונך ליטול הצרור הזה שבידי. א"ל למה לי צרור שלך. א"ל טול אותן ואיני עומד בפניך נטלם הימנו. כיון שנכנס במדינה ישב וחרז הגדולות לעצמן והקטנות לעצמן והבינונית לעצמן. נכנס אותו שמסר לו את הצרור בעיר וראה את האיש שנטלו הימנו שפתחן בחוץ ואדם בא ליקח ממנו וא"ל קטנה זו בכמה א"ל בק' רבוא והגדולה בכמה א"ל באלף רבוא והבינונית בכמה א"ל בת"ק רבוא. כיון שראה כך קרע בגדיו אמר כל העושר הזה בידי היה וחנם הוצאתיו מידי. אוי לו לאותו האיש שכך הוציא מידו. כך היה פרעה הצרור של מרגליות אלו ישראל שהיו בידו שנא' (שיר א) צרור המור דודי לי. התחיל צווח קומו צאו. התחיל משה מונה אותן ת"ר אלף חוץ משבטו של לוי שלא מנה אותן. כשראה פרעה כל האוכלסין התחיל צווח ווי הוי ויהי בשלח פרעה: (ח) ד"א ויהי בשלח פרעה. הה"ד (תהלים סו) אמרו לאלהים מה נורא מעשיך ברב עזך יכחשו לך אויביך. ר' יוחנן בנו של ר"י הגלילי אומר ז אמרו לפעלא טבא יישר כחך. כיצד הנצלבין צולבין את צולביהן הנהרגין הורגין את הורגיהן. המן חשב לתלות את מרדכי ותלו אותו ואת בניו. פרעה אמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והוא הושלך לים שנא' (שמות טו) מרכבות פרעה וחילו ירה בים. הוי אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. מהו ברוב עזך יכחשו לך אויביך ישתברו. ר' ברכיה אמר יעשו כזבים בדבריהם כענין שנא' (ויקרא ה) וכחש בעמיתו. ח אתה מוצא נבוכדנצר אמר (דניאל ג) ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין. מה עשה לו הקב"ה מסרו למלאך השטן והתחיל מנגדו ואומר לו אי רשע ליחה סרוחת אמור מה ראית. התחיל אומר (שם) בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו די שלח מלאכה ושזיב לעבודוהי. לא כתיב בריה אלא מלאכה. הוי ברב עזך יכחשו לך אויביך יעשו כזבים דבריהם. ועוד אמר נבוכדנצר (שם ד) ולא אתי די ימחה בידה א"ל הקב"ה רשע ליחה סרוחה שמא אני מעביר בייא על בריה. חזר ואמר די כל מעבדוהי קשוט ואורחתיה דין הוי ברוב עזך יכחשו לך אויביך ט פרעה ע"י שאמר מי ה' חזר ואמר ה' הצדיק. וע"י שאמר וגם את ישראל לא אשלח הוא היה מחזר על פתחיהן של ישראל ואומר להם לכו לשלום צאו לשלום הוי ברוב עזך יכחשו לך אויביך: (ט) ולא נחם אלהים דרך ארץ. שלא נהג עמם כדרך כל הארץ היאך דרך כל הארץ מי שהוא קונה עבדים י קונה אותם ע"מ שיהיו מרחיצין אותו וסכין אותו ומלבישין אותו וטוענין אותו ומאירין לפניו. אבל הקב"ה לא עשה כן לישראל אלא לא נחם אלהים כדרך כל הארץ אלא שהיה מרחיצן שנא' (יחזקאל טז) וארחצך במים. וסך אותן שנאמר ואסוכך בשמן. והלבישן שנא' (שם) ואלבשך רקמה. ונשאן שנא' (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים. ומאיר לפניהם שנא' וה' הולך לפניהם יומם. לכך נאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ וגו': (י) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים. יא למה אלא שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ ונהרגו מהם ל' רבוא. ולמה נהרגו שחשבו מיום שנדבר אברהם בין הבתרים וטעו ל' שנה שנא' (תהלים עח) בני אפרים נושקי רומי קשת. לולי שטעו לא יצאו. מי היה חפץ להוציא אל הורג בניו אפרים שנא' (הושע ט) ואפרים להוציא אל הורג בניו. והרגום פלשתים שנא' (דה"א ז) ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת. והיה עצמותיהן שטוחין בדרך חמרים חמרים. שכבר היה להן ל' שנה שיצאו עד שלא יצאו אחיהם ממצרים. אמר הקב"ה אם יראו ישראל עצמות בני אפרים שטוחין בדרך יחזרו למצרים. למה"ד למלך שנשא אשה וביקש לילך למדינתו הושיבה באפריון ולא הספיק ליכנס למדינה עד שמתה אשתו קברה על פתח המדינה. ואח"כ נשא אחותה. אמר המלך הריני מסבבה שלא תראה קברה של אחותה ותחזור לה. מה עשה סיבבה מאחורי המדינה. כך אמר הקב"ה יהיו מסבבים את הדרך כדי שלא יראו עצמות אחיהם מושלכין בדרך ויחזרו למצרים. מה עשה הקב"ה נטל דמם של בני אפרים וטבל בו כליו כביכול שנא' (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושך. אמר הקב"ה איני מתנחם עד שאנקם נקמתן של בני אפרים שנא' ולא נחם אלהים:

ד"א

יד יוסף ז סוף הס"ר. פסיקתא רבתי פ' י"ט: ח ירוש' שבת פ"ו: ט לעיל פ' ה'. זוהר בשלח ד' נ"ז. פסיקתא רבתי פ' י"ט. מכילתא ריש בשלח: י לקמן פ' כ"ה: יא ת"י ריש ס"ז. זוהר ויחי ד' רנ"ג. מכילתא ריש ס"ז. וכן הוא בתרגום דרב יוסף. אלא שהוא כתב שיצאו מאתים אלף ממצרים קודם הזמן וכאן אי' שלשים רבוא. ובפסיקתא אי' שנהרגו חמשים רבוא:

ענף יוסף

להכנע לה' ברוב גאותו מ"מ כשהוכרח לשלחם בע"כ לא הא להם אם לא ישובו אליו: (ט) [דרך ארץ שלא נהג עמם כדרך כל הארץ כו']. ופי' פלשתים לפי דרש זה הוא סימן. וזה מכוון למאי דאי' לקמן פ' כ"ה סי' ו'. בנ"ו טוען פנס לפני רבו והקב"ה אינו כן אלא וה' הולך לפניהם יומם. בנ"ו העבד מלביש רבו והקב"ה אינו כן אלא ואלבישך רקמה. בנ"ו העבד מנעיל את רבו והקב"ה אינו כן אלא ואנעלך תחש. בנ"ו העבד טוען את רבו והקב"ה אינו כן אלא ואשא אתכם על כנפי נשרים. בנ"ו הרב ישן והעבד עומד על גבו לשומרו והקב"ה אינו כן אלא הקב"ה שומר ישראל שנא' הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. בנ"ו שלחם מלמטן כו' והקב"ה שלחם מלמעלה. וזהו ולא נחם אלהים דרך ארץ כמו שחשב שם המדרש הנ"ל וכאן. וזהו סימן פ ל ש ת י ם. פנס. לחם. שמלות שא את. ישראל. תחש. ישן. מרחיצן וסיכה בכלל רחיצה (שמעתי):

לאותו

מתנות כהונה

הגפנים והרמונים שלא יכבדו למטה וישברו: (עלה הנחש יש לו בקינה גרסי'): ספון. חשוב כן פירש"י ריש מגילת רות: ואיני עומד בפניך. כלומר איני מוחה בידך: הנצלבין. שנגמר דינם לצליבה: יכחשו. כד"א ובשרו כחש משמן שהבשר נתדלדל ונחסר משמנו: מנגדו. מלקהו כדאמרינן רב מנגיד מאן דקדש בביאה ריש מסכת קדושין: מה ראית כו'. וכי מן יש לו להקב"ה כן מפורש במקום אחר בספר זה: ולא איתי דימחא כו'. משמעותיה אף אם נהג עם בריה שלא כשורת הדין אין מוחה בידו: בייא. צעקת חמס על עוות הדין וע' בב"ר פ' נ"ב: לכך נאמר כו'. בפסיקתא מסיים בו וכל כך למה כי קרוב הוא שנא' לבני ישראל עם קרובו: שחשבו כו'. והיה להם לחשוב מיום שנולד יצחק שמברית בין הבתרים עד לידת יצחק היה ל' שנה ואע"ג דכתיב ריש לך לך ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן וברית בין הבתרים היא אח"כ הרבה כבר קיהה בזה הרמב"ן ז"ל וכתב בפרשה בא בפסוק ומושב בני ישראל בשם סדר עולם שבברית בין הבתרים לא היה רק בן ע' שנה וחזר לחרן ונתעכב שם חמשה שנים ואח"כ חזר לארץ כנען ועל אותה חזרה אמר הכתוב שהיה בן חמשה ושבעים שנה כיון שלא חזר לבית אביו כלל: שבבר היה להם כו'. לפי' כבר נתעכל הבשר ועצמותיהם היו מושלכים

על

עץ יוסף

קאי אפרעה: בעין טובה ובנמשל נ"כ פרעה קיבל את ישראל בעין טובה שנתן להם ארץ גושן כל טוב מצרים: כבוד היה לו כו' וכן פרעה נתרצה לסבול כל המכות כהנה וכהנה רק שישמע דבור ה' אליו ע"י משה: ספון חשוב (רש"י ריש מגילת רות): (ו) משל לא' כו'. טעם המשל לומר שהיה משה חפץ לראות בטוב ישראל מרוב אהבתו אותם כשושבין שצעקתו שלא זכה לראות בחופתם: להוציאה פי' מבית אביה לבית בעלה החתן: ואיני נכנס עמהם שכבר ידע משה שלא יכנס לארץ כי הבין במ"ש לו הקב"ה עתה תראה ולא במלחמת ל"א מלכים: לכך ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וכו' אלא הסיבם דרך המדבר. ועל זה צעק ווי על שלא נכנסו ישראל מיד לארץ דרך ארץ פלשתים שאז היה נכנס גם הוא עמהם. אבל הליכתם במדבר זה גרם לו מיתתו וצעק ווי [תו"ג]: (ז) משל לאחד שמצא צרור כו'. גם טעם אגדה זו כההיא דלעיל סימן ב' וג' אלא שלפי משל זה לא היתה דאגתו אלא מעלתם רק מצד רבויים כי ברוב עם הדרת מלך. וכ"ש בהיותם כאות רבות זו גדולה מזו. כגון שבט לוי שהיו יותר חשובים מהשאר. וכהמים יותר חשובים מלויים. ולכן אמר שהם משל לצרור שלא נראו בו המרגליות ואח"כ נראו. ורואה ערך כל אחד וא': ואיני עומד בפניך כלו' איני מוחה בידך: (ח) אמרו לפעלא טבא לפועל ואומן שעושה מלאכה בטוב אומרים לו יישר כחך. שכן היה דרכם לומר להם איישר כמ"ש בירוש' ספ"ה דשביעית. ומפרש היבת נורא תואר לה' פועל המעשים שיאמר לו יישר כחך. כלו' נורא אתה במעשיך כי מעשיו יתנו מוראו על האנשים. ויהיה תיבת מעשיך חסר ב' השמוש ופי' נורא מעשיך היינו במעשים הנוהגים באנשים כי גם מהם נקח ראיה על השגחתו. ממה שאין כוונת הרשעים יוצא לפועל בכל השתדלותם. ואדרבה שיהפכו מעשיהם עליהם שהנצלבים פי' שנגמר דינם לצלבם צולבים את צולביהם כי בזה תפול על הרואים אימתה ופחד. ועוד שעי"ז יכירו הכל שמאת ה' היתה ולא במקרה: ישתברו מלשון ויקם בי כחשי. כלו' שיהיו מדוכאים ע"י העוז הנזכר. שהשפלים יתרוממו והגלגלים גולבים את גולביהם. ופי' ויכחשו לך שישתברו בשבילך או לפניך: יעשו כזבים בדבריהם. כי בפיהם יודו בחלוף סברתם ע"י מה שיצטערו בתנופת יד ה'. כמו נבוכדנצר שאמר בר אלהין שיראה היות יחוס בין העלה והעלול כדרך הבן עם האב. הזקיקוהו לשנות דבריו ולומר בריך אלההון כו'. וכנגד מה שאמר ולא איתי די ימחא בידיה שנראה שעושה כרצונו בלי טעם. הזקיקוהו לומר די כל מעבדוהי קשוט. וג"כ פרעה הזקיקוהו להודות בשתי אלה שכפר בהם כדמפרש: מנגדו מלקהו: אמור מהו ראית בגו' שרש מה שנאות דהיינו מלאך ולא תימא בר אלהין: ולא איתא די ימחה בידיה. דמשמעותיה אף אם נהג עם בריה שלא כשורת הדין אין מוחה בידו: בייא פי' צעקת חמס על עוות הדין: לא אשלח הוא היה מחזיר כו' ולהכי הזכיר השליחות בפרעה אף שהוא שלחם בע"כ לומר הפה שאמר כו': (ט) שלא נהג עמם כדרך כל הארץ. עם היות פשט הכתוב מבואר. דעתם שרמז הכתוב לדרש זה ג"כ מדכתיב ארץ דהוה סגי דלימא ולא נחם אלהים דרך פלשתים לכן דרשו שלא נהג עמם כדרך כל הארץ: מי שהוא קונה עבדים. וישראל נמי ביציאת מצרים נעשו להקב"ה כעבדים הנקנים דכתיב עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים: לא עשה כן לישראל. אע"ג דלא שייך לעשות כן להקב"ה משום דמכיון דדרך העבדים לעשות כן להרב ומכ"ש שהרב לא יעשה כן לעבדיו וה' עשה כן לישראל. קאמר לא עשה כן לישראל: (י) למה דהלא ראו מלחמת עמלק ולא שבו למצרים: ונהרג מהם ל' רבוא. אפשר שכך היה קבלה מנין זה בידם. וע' ביד יוסף: ולמה נהרגו פי' מאיזה סיבה יצאו שעי"כ נהרגו: וטעו ל' שנה שהם חשבו שמנין ת' שנה נמנה ממעמד בין הבתרים שהיה ה' מדבר זה. ואינו כן אלא מתחיל משנולד יצחק דכתיב כי גר יהיה זרעך משיהיה לו זרע ומעמד בין הבתרים קדם ללידת יצחק שלשים שנה: שנא' בני אפרים וכו'. מסיפיה דקרא דייק כי לא שמרו ברית אלהים וגו'. פי' לא המתינו לקץ שהיה לישראל ברות כרותה מברית בין הבתרים ויצאו קודם שהגיע הקץ: מי היה חפץ להוציא כו'. זה דרך הלצה כי מי יחפוץ להוציא להורג בניו כמוהו שבטח בכחו וסכן בניו כאילו הוציאן ע"מ שיהרגו: שנא' ואפרים להוציא אל הרג בניו. מכאן מביא ראיה שמיציאתם ממצרים בא להם הרג ואבדן. לפי שמפסוק בני אפרים נושקי רומי קשת אין ראיה שביציאת מצרים נהרגו: והרגום פלשתים. מזה אינו מביא ראיה שביציאת מצרים הרגום. אלא שהפלשתים הרגום. ומה שסיים הפסוק כי ירדו לקחת את מקניהם. אפשר שבהליכתם חזרו לבוז את מקנה פלשתים. וזו היתה הסיבה להריגתם: והיו עצמותיהם שטוחים כו'. דרש שבראותם קאי אעצמות הרוגים וזהו שסיים שכבר היו שלשים שנה: שכבר היה להם כו'. לפיכך כבר נתעכל הבשר ועצמותיהם היו מושלכים על פני השדה: למה הדבר דומה למלך כו' משום דאיכא למידק הא כבר ידעו בהריגתם ולא פחדו לצאת עם משה כי ידעו כי מה' גאולתם. וא"כ מה איכפת לנו אף שיראו עצמות אחיהם. לכן אמר שדומה למלך שאף שידעה האשה השנית שמתה אחותה לא תמנע מהלוך עם המלך כי ידעה כי מקרה היה לה. מ"מ לא תלך בדרך שקבורה. כי למראה עינים תפעל דמיונה ותחזור כך ישראל אפשר שבמראה עינים יתפעלו ויבהלו מאד: מה עשה הקב"ה כו' מפרש חלא נחם רמז שלא ינחם מהריגתם מדקאמר לשון נחם ולא קאמר נהגם: וטבל בו בליו תגך

מכל

(יא) ד"א ולא נחם אלהים. אע"פ ששלחם פרעה לא נתנחם הקב"ה. משל למה"ד למלך שנשבה בנו והלך אביו והצילו מן הלסטים והרגן. והיה הבן אומר לאביו כך וכך עשו לי כך וכך הכו אותי ושעבדו אותי. אע"פ שהרגן לא היה מתנחם אלא היה אומר כך וכך עשו לבני. כך עשו המצרים שיעבדו את ישראל שנא' וימררו את חייהם. הביא עליהם הקב"ה י' מכות וגאל את בניו. אעפ"כ היה אומר איני מתנחם עד שאהרוג לכולן שנא' (שמות יד) וינער ה' את מצרים בתוך הים. וכתיב סוס ורוכבו רמה בים. וכתיב (יואל ד) מצרים לשממה תהיה. לכך נאמר ולא נחם: (יב) ד"א ולא נחם. ממצרים לא"י י"א מסעות אלא נשאם הקב"ה דרך המדבר מ' שנה שנא' (דברים א) אחד עשר יום מחורב וגו'. ואח"כ ויהי בארבעים שנה לכך נאמר ולא נחם אלהים: (יג) ד"א ולא נחם אלהים. משל למלך שהיו לו בנים ונשבו והיה בשעבוד ומתו מהן. ירד המלך והציל מה שנשתייר מהם. והיתה שמחה לפניו על שהציל את בניו אבל לא היה מתנחם על אותן שמתו. ד"א ולא נחם אלהים. אמר רשב"ל משל לבן מלך שנשבה ביד הברברים והיו משעבדים בו יותר. לימים הלך המלך והציל את בנו מידן. אמר המלך לבנו בני אני שמח על שהצלתיך מידן אבל איני מתנחם עד שאני משתעבד בהן כשם ששיעבדו בך. כך כשהיו ישראל במצרים היו משעבדים בהם בטיט ובלבנים ונגלה עליהן הקב"ה והצילן והיתה שמחה לפניו על שהצילן. אמר איני מתנחם עד שארדה אותן לים שנא' ונער פרעה וחילו בים סוף: (יד) ריב"ל אמר משל למלך שהיה לו י"ב בנים והיה לו עשרה אוסיות. אמר המלך אם אתן אותם לבני אני עושה ביניהם מריבה. אלא הריני ממתין עד שאקנה עוד שתים ואח"כ אחלקם ביניהם. כך אמר הקב"ה אם אני מכניסן עכשיו לארץ אין בה חלק לי"ב שבטים אלא הריני מעכבן במדבר עד שירשו את עבר הירדן ויטלוהו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה ואח"כ אני מכניסן לארץ לכך נאמר ולא נחם אלהים. ד"א ולא נחם אלהים. משל למלך שהיה לו בן והיה מבקש ליתן לו ירושה ואומר אם נותנה לו אני עכשיו עדיין קטן הוא ואינו יודע לשמרה. אלא עד שילמד בני כתבין ויעמוד על עמקן ואח"כ אני נותנה לו. כך אמר הקב"ה אם אני מכניס עכשיו ישראל לארץ עדיין לא נתעסקו במצות ואינן יודעין עסקי תרומות ומעשרות. אלא אתן להם את התורה ואח"כ אכניסם לארץ: (טו) ד"א ולא נחם אלהים. למה דרך ארץ פלשתים יב א"ר שמעון בר אבא א"ר יוחנן כיון ששמעו הכנענים שישראל נכנסין לארץ עמדו וקצצו הנטיעות שהיו להן. כיון ששמעו שנתעכבו במדבר מ' שנה היו סבורים שבמדבר תהא דירתם עמדו ונטעו נטיעות וגדלו אותן ואח"כ הכניסן לארץ. ורבינו הגדול אומר לפי שביקש הקב"ה ליתן אימתן של ישראל על או"ה עכבן מ' שנה במדבר. ומאיר להם בעמוד ענן ביום ובעמוד אש לילה ושמעו כל האומות ונפלה עליהם רעדה. שנא' תפול עליהם אימתה ופחד ואחריו מה כתיב תביאמו ותטעמו: (טז) ויסב אלהים את העם. כגון מלך שקנה פרה לקנין והיה ביתו אצל בית השחיטה. אמר אם אני מוליך אותה אל דרך ביתי היא רואה את בית השחיטה ואת הדמים והיא בורחת. אלא הריני מוליכה אל דרך אחרת. כך היו בני עזה ואשקלון וכל ארץ פלשתים עתידין לעמוד כנגד ישראל בשעה שיצאו ממצרים. אמר הקב"ה שלא יראו ישראל המלחמה ויחזרו להם למצרים שנא' פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה. מה עשה הקב"ה הוליכן דרך אחרת שנא' ויסב אלהים את העם. מהו ויסב שהקיפן הקב"ה כשם שהוא אומר (זכריה ב) ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב. וכגון רועה שהיה רועה צאנו וראה זאבים באים על הצאן והיה סובב את הצאן שלא ינזקו. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו אלופי אדום ומואב וכנען ועמלק עומדין ונותנין את העצה היאך לבא על ישראל. כשראה הקב"ה כך סבב אותן שלא יבואו עליהם שנא' ויסב אלהים את העם. ולא בעוה"ז בלבד אלא לע"ל כן. מנין שכך דוד אומר (תהלים קכה) ירושלים הרים סביב לה וה' סביב לעמו. ד"א ויסב אלהים את העם. מכאן אמרו רבותינו יג אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. שכך עשה להם הקב"ה שנא' ויסב אלהים: (יז) וחמושים עלו בני ישראל יד שעלו מזויינין. טו ויקח משה את עצמות יוסף עליו הכתוב אומר (משלי י) חכם לב יקח מצות שכל ישראל היה עסוקים בכסף ובזהב והוא היה עסוק בעצמות יוסף שנא' ויקח משה את עצמות וגו'. אמר הקב"ה למשה עליך נתקיים חכם לב יקח מצות. יוסף היה חייב לאביו לקברו מפני שהוא בנו. ואתה לא בנו ולא ב"ב ולא היית חייב לעסוק בו וקברת אותו. וכן אני שאיני חייב לבריה אני מטפל בך ואקברך שנא' (דברים לד) ויקבר אותו בגיא. ומנין היה משה יודע היכן היה יוסף קבור טז י"א סרח בת אשר הראה אותו והיה קבור בנילוס מה עשה משה וכו'. יז וי"א בתוך הפלטורין היה קבור כדרך שהמלכים קבורים ועשו מצרים כלבים של זהב בכשפים שאם יבא אדם לשם יהיו נובחים וקולן הולך בכל ארץ מצרים מהלך מ' יום ושתקן משה שנא' (שמות יא) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו התחיל משה צווח יוסף יוסף הגיע השעה שאמרת (בראשית נ) פקוד יפקוד אלהים אתכם. מיד נתנדנד הארון ונטלו משה שנא' ויקח משה את עצמות יוסף. והיו עצמותיו של יוסף מחזרין עמהם במדבר מ' שנה א"ל הקב"ה אתה אמרת לאחיך (בראשית נ) אנכי אכלכל אתכם חייך אתה נפטר ויהיו עצמותיך מחזרין עמהם במדבר מ' שנה שנא' (במדבר ט) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ואין אדם אלא יוסף שנא' (תהלים עח) אהל שכן באדם וכתיב (שם) וימאס באהל יוסף

בזבות

יד יוסף יב תנחומא ס"ז. ת"י פסוק השבעתי אתכם: יג פסחים נ"ט: יד מכילתא בשלח. ירוש' שבת פ"ו: טו תוס' סוטה פ"ד: טז דב"ר פ' י"א. סוטה י"ג. זוהר בשלח ד' מ"ו. מכילתא ריש ב.שלח. תנחומא בשלח. תוספ' סוטה פ"ד: יז תנחומא ס"ז. ובעקב סי' ו'. מכילתא ריש ס"ז. תוספ' סוטה פ"ד:

מתנות כהונה

על פני השדה: כך וכך עשו לבני. בלשון קובלנא אמר כן: י"א מסעות. דרך ארץ פלשתים: הברברים. אומה שפלה בלי אמונה רקים ופוחזים: אוסיות. שדות: עד שירשו את עבר הירדן. שלא נתמלא עדיין שאלתן: כתובים. כתבים שיודע לכתוב ולקרות: שהקיף הקב"ה. הוא בכבודו סבב אותם: לא יאכל כו'. בליל ראשון של פסח: מפני שהוא בנו ולפיכך

עץ יוסף

משל כי לא ישכח זה לעולם כמי שטבל לבושו בדם שהוא תמיד לזכרון בין עיניו: שנא' מדוע אדום ללבושך. ובגדיך כדורך בגת. ומפרש שכן עשה בגת פלשתים שהרגו את בני אפרים: (יא) לא נתנחם זה דרך רמז בעלמא מדנקט האי לישנא: והרגן פי' והרג מקצתן ודומה לנמשל: שנא' וינער ה' כו' ר"ל שנקם ה' מהם בג' ענינים זולת הריגת כולם. האחד שהיה מיתתן באופן מר כמ"ש במכילתא וינער ה' את מצרים נתן להם כח כדי לקבל הפורעניות. השני שסר צלם מעליהם דהיינו הפלת שריהם מלמעלה והיינו סוס ורוכבו רמה בים כדשנינו במכילתא. והג' שגם לעתיד יפרע ה' מהשאריס: (יב) ממצרים לא"י י"א מסעות. צריך להיות מחורב לא"י. ומפרש ולא נחם לשון נייחא. ור"ל שרמז הכתוב כי אף בדרך זו שהסיבן לא נחו. כי י"א מסעות היו והלכו בארבעים שנה. שאע"פ שלא היו נוסעים תמיד. מ"מ לא היו במנוחה אלא כגולים ומטולטלים כדכתיב וינעם במדבר: שנא' אחד עשר יום. בקרא כתיב אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל וגו'. ומפרש הכי אחד עשר יום מחורב עד קדש ברנע שהיה אצל נחלת ישראל ומכיון שזה הוא רוב הדרך שמחורב עד א"י והלכו אותו על הרוב בי"א מסעות. כ"ש שהיה ראוי שמקדש ברנע לא"י יכנסו במהרה כי סמוך הוא ועכ"ז הסיבו סביבות הר שעיר ארבעים שנה. וקרא דויהי בארבעים שנה דבק לאחד עשר יום מחורב [יפ"ת]: (יג) ד"א ולא נחם אלהים משל למלך שהיו לו בנים ונשבו. האי ד"א דרש ולא נחם שלא נתנחם הקב"ה על אותן שנתמעטו בבנין ונשלכו ליאור. שבעבור זה בקש להנקם מפרעה בים. וזה טעם המשל לומר כי לא לכבודו עשה אלא לנקום נקמת בני ישראל מן אותם המעוכין בבנין: והיתה שמחה לפניו דויהי משמע צרה ושמחה כדלעיל בב"ר פ' מ"ב ומפרש דויהי בשלח לשון שמחה: אמר רשב"ל משל לבן מלך כו'. במשל זה בא להוסיף שאף קודם שהרגם עשה בהם נקמה בשעבוד טיט ולבנים בים שהיו חומר מים רבים כדי למדוד להם מדה כנגד מדה כדרך ששיעבדו בישראל בטיט ולבנים: הברברים תורגמה תרגום ירושלמי ברבראי. מעם לועז ת"י מעמא ברבראי: (יד) והיה לו י' אוסיות. פי' שדות. ובנמשל כן ארץ כנען אע"פ שלא היתה עדיין כבושה מ"מ היא כמוחזקת בידם כי כבר היו מקובלים מהאבות שארץ כנען להם לאחוזה: עד שירשו את עבר הירדן. שלא הגיע עת פקודתם של סיחון ועוג עד שנת הארבעים כי היה להם איזה זכות. לכן עכבן הקב"ה במדבר ארבעים שנה. ואע"ג דעכובן במדבר נגזר על חטא המרגלים זה וזה גרים: לכך נאמר ולא נחם אלהים. דלהכי נקט ל' נייחא לרמוז שאף בדרך המדבר שהסיבן לא הוליכן במסעות הראויות לבא מיד אל המנוחה אלא טלטלם במדבר מ' שנה. ומה דכתיב פן ינחם וגו' הוא טעם אחר: אתן להם את התורה. ויהיו מורגלים בלימודה ובמצותיה כל ארבעים שנה כדי שבבואם לארץ יהיו בקיאים בדקדוקי מצות והא דנקט המדרש רק מה שאינן יודעים עסקי תרומות ומעשרות. י"ל משום דבעון תרומות ומעשרות גלות באה לעולם וא"כ יגלו ממנה: (טו) ד"א למה ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים. כצ"ל [ת"נ]: וקצצו הנטיעות ולא רצה ה' להכניסן לארץ חרבה. וע' קה"ר פ"ג סוף סי' י"ד: עמדו ונטעו וגדלו אותן ואח"כ הכניסן לארץ. וז"ש הכתוב ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא לבא לא"י. ורצה הקב"ה שיתעכבו במדבר מ' שנה עד שיחזרו הכנענים ויתקנו מה שקלקלו. ומ"ש כי אמר אלהים פן ינחם וגו' הוא טעמא אחרינא וכאילו כתיב וכי אמר אלהים. ותחסר הוי"ו כמו שמש ירח: ומאיר להם ט' לילה ושמעו כו'. תפס ל' המקרא (במדבר י"ד) שמעו כי אתה ה' וגו' וענגך עומד עליהם ובעמוד ענן וגו' [רד"ל]: שנא' תפול עליהם אימתה ופחד. כדמפרש בשה"ש פ"ג נפלה אין כתיב כאן אלא תפול כו' (שם): ואח"כ מה כתיב תביאמו. שע"י זה שנפל פחד עליהם היה נקל להם לבא ולהורישם וכמ"ש רחב למרגלים ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וגו' (שם)· (טז) שקנה פרה לקנין. כלו' להיות לו קנין להשתמש בה בחרישה וכיוצא לאפוקי אילו קנאה לשחיטה לא היה חס עליה אם תפחד [יפ"ת]. וכוונתו בזה המשל לפרש כפשוטו שלא יפחדו מהמלחמה שיעמדו פלשתים נגדם: עתידין לעמוד כו'. פי' מוכנים ל' להיות היהודים עתידים וגו' [ת"נ]. שכשילכו דרך שם בוודאי יעמדו נגדם. ואף שינצלם מ"מ יפול פחדם עליהם: מהו ויסב דבשלמא לפירושים דלעיל אתיא שפיר לשון ויסב שהוליכן דרך סבוב ועקום להאריך הדרך אבל לפי פירוש זה ה"ל למימר וינחם כלשון ולא נחם. ומתרץ שהקיפן הקב"ה ופי' ויסב שסיבב חומה סמוך לעם. והכוונה שהקיפן בעמודי ענני. ואע"פ שבכתוב כתיב חומת אש. אינו מביא ראיה אלא דכתב שם חומת. והכוונה כחומה שהיא מקפת את העיר כך הסיבבם הקב"ה לישראל בענני כבוד: עד שיסב. בלילי פסחים: שנא' ויסב אלהים דהוה ליה למימר וינחם ונקט ויסב דרשי' שרמז נמי לזה כי קודם שיצאו היו אוכלים בדרך ארעאי בקימה ובהליכה כדרך העבדים. אבל עכשיו אכלו דרך הסיבה כבני חורין [ת"נ]: (יז) שעלו מזויינין שרצון הקב"ה היה לעשות להם לישראל שם עולם שיהיה נראה שהם בכחם מנצחין: חכם לב יקח מצות דהל"ל ויקח או ויעל כלשון השבועה והעליתם את עצמותי לזה דרש שבא להורות שבחו של משה שלקח לו המצוה בעת שאחרים לקחו הכסף והזהב: יקח מצות ולא אמר מצוה. שלקח עמו גם כלי משכן שהכין יעקב: היו עסוקים בכסף וזהב. שנצלו את מצרים: ואתה לא בנו והא דבאמת לא קברוהו בניו. כבר מפורש בסוטה הניחו לו כבודו יותר במרובים ובגדולים: שאיני חייב לבריה ע"ד מי הקדימני ואשלם: סרח בת אשר שהיא נשתיירה מאותו הדור. וזהו שאמרה אנכי שלומי אמוני ישראל ודרשו חז"ל אני השלמתי יוסף שהוא נאמן למשה שהוא ג"כ נאמן. ואף שנשתייר ג"כ מדורו של יעקב יאיר בן מנשה לא מסרו לו סוד הגאולה כי אם לסרח שהיתה אשה חכמה: ויש אומרים בתוך הפלטורין. וי"א הוא ר' נתן בכל מקום. ובגמרא דסוטה אמר בהדיא רבי נתן אמר בקברניט של מלכים כו': כלבים של זהב בכשפים. כך היה מסורת בידם מאבותם: מהלך ארבעים יום שהוא ת' פרסאות כדאיתא במסכת תענית פ"ק שהוא לפי השבון י' פרסאות למהלך אדם בינוני: נתנדנד הארון זהו דעת רבי נתן. ולדעה ראשונה צף הארון וכדאיתא בהדיא במס' סוטה: אנכי אכלכל אתכם דהוי' מ"ד שנגזר להיות מ"ב שנים רעב. ולא היו רק ב' שנים

רעב

בזכות עצמותיך הם עושים פסח קטן: (יח) כי השבע השביע את בני ישראל. למה שני פעמים אלא הוא נשבע להם שאין בלבו עליהם. והם נשבעין לו שאין בלבם עליו. למה והעליתם את עצמותי מזה אתכם. א"ר לוי מלה"ד לאדם יח שהכניס יינו במרתף. נכנסו הגנבים ונטלו החבית והלכו להם ושתו אותו. ובא בעל היין ומצאו אותם שגנבו החבית. א"ל שתיתם היין החזירו חבית למקומה. כך משכם גנבו אחיו של יוסף אותו ומכרו אותו. וכשבא ליפטר מן העולם השביע אותם א"ל בבקשה מכם אחי משכם גנבתם אותי חי החזירו את עצמותי לשכם. לכך נאמר (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו ב"י ממצרים קברו בשכם:

פרשה כא

(א) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי. הה"ד (תהלים לד) צעקו וה' שמע. מהו כן אלא ב' ירושות תנחיל יצחק לב' בניו. הנחיל ליעקב הקול וכה"א (בראשית כז) הקול קול יעקב. והנחיל לעשו הידים שנא' והידים ידי עשו. ועשו היה מתגאה בירושתו שנא' (במדבר כ) ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב וגו'. ויעקב מתגאה בירושתו שנא' (דברים ט) תצעק אל ה' אלהי אבותינו. ולע"ל שניהן נוטלין שכרן. א עשו נוטל שכרו שנא' (ישעיה לד) כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד. ויעקב נוטל שכרו שנא' (ירמיה לג) קול ששון וקול שמחה. לכך כתיב צעקו וה' שמע לפי שצעקו ב"י על הים שנא' ויצעק בני ישראל אל ה' שמע הקב"ה תפלתם ואמר למשה מה תצעק אלי כבר שמעתי צעקתך דבר אל בני ישראל ויסעו: (ב) ד"א מה תצעק אלי. הה"ד (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך. א"ר לוי כשם שהקב"ה מצוה למשה ומדבר עמו. כך היה משה מצוה כביכול לפני הקב"ה. שכן בני יוסף אומרים לו (במדבר לו) את אדני צוה ה' ואדני צוה בה'. וכשם שהקב"ה קורא למשה ומדבר עמו כך היה משה קורא לחקב"ה ומדבר עמו שנא' וידבר ה' אל משה וכתיב (שם כז) וידבר משה אל ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות. ראה כמה היה שולט. וכשראה את פרעה רודף אחרי ישראל בא לצעוק שנא' ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי. א"ל למה אתה מצטער. א"ר יהושע משל לאוהבו של מלך שהיה לו עסק. הלך לצעוק לפני המלך. א"ל המלך מה אתה צועק גזור ואני אעשה. כך אמר הקב"ה למשה מה תצעק אלי דבר ואני עושה: (ג) ד"א מה תצעק אלי. הה"ד (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה וגו'. ב' פעמים הוא אומר בפסוק ואני ואני. ומשה אומר (דברים לג) ראו עתה כי אני אני הוא. אלא כל מי שהוא עושה רצון המקום ומכוון את לבו בתפלה שומע לו בעולם הזה וכן לעתיד לבא. שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה בעוה"ז ולע"ל עוד הם מדברים ואני אשמע. ומה הם מדברים אלא ב שכל אחד ואחד עומד ומשמיע תלמודו. כביכול הוא יושב ומשמיע עמהם שנא' (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' וכתיב (ישעיה ל) והיו עיניך רואות את מוריך ואומר (שם) וכל בניך למודי ה'. כך א"ל הקב"ה למשה אם כן מה תצעק אלי (שם סה) והיה טרם יקראו ואני אענה. אמר ר"א בן פדת ב"ו אם שומע דברי אדם עושה דינו אם לא שמע אינו יכול לכוון דינו. אבל הקב"ה אינו כן ג עד שלא ידבר אדם הוא יודע מה בלבו. וכן בשלמה אומר (דה"א כח) דע את אלהי אביך ועבדהו וגו' וכל יצר מחשבות מבין ד עד שלא יצרה מחשבה שבלבו של אדם הוא מבין. אתה מוצא לפני ז' דורות עד שלא נולד נבוכדנצר נתנבא ישעיה ופירש מה עתיד לחשוב בלבו שנא' (ישעיה יד) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה. ומה אם לפני ז' דורות צפה הקב"ה וראה מה עתיד לחשוב. הצדיק בן יומו אינו יודע מה עתיד לחשוב. לכך כתיב והיה טרם יקראו ואני אענה לכך נאמר מה תצעק אלי: (ד) ד"א מה תצעק אלי. הה"ד (תהלים סה) שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו. מהו שומע תפלה. א"ר פנחס בש"ר מאיר ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא בשעה שישראל מתפללין אין אתה מוצא שכולן מתפללין כא' אלא כל כנסיה וכנסיה מתפללת בפני עצמה. הכנסת הזו תחלה ואח"כ הכנסת האחרת. ומאחר שכל הכנסיות גומרת כל התפלות המלאך הממונה על התפלות נוטל כל התפלות שנתפללו בכל הכנסיות כולן ועושה אותן עטרות ונותנן בראשו של הקב"ה שנא' עדיך כל בשר יבואו ואין עדיך אלא עטרה שנא' (ישעיה מט) כי כלם כעדי תלבשי. וכה"א ישראל אשר בך אתפאר ה שהקב"ה מתעטר בתפלתן של ישראל שנא' (יחזקאל יז) ועטרת תפארת בראשך. ד"א שומע תפלה וגו' אתה מוצא ב"ו אינו יכול לשמוע שיחת שנים כא'. אבל הקב"ה אינו כן אלא הכל מתפללין לפניו והוא שומע ומקבל תפלתן. ד"א שומע תפלה א"ר יהודה בר שלום בש"ר אלעזר ו ב"ו אם בא עני לומר דבר לפניו אינו שומע הימנו. אם בא עשיר לומר דבר מיד הוא שומע ומקבלו. אבל הקב"ה אינו כן אלא הכל שוים לפניו הנשים והעבדים והעניים והעשירים. תדע לך שהרי משה רבן של כל הנביאים כתוב בו מה שכתוב בעני. במשה כתיב (תהלים צ) תפלה למשה איש האלהים בעני כתיב (שם קב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. ז זו תפלה וזו תפלה להודיעך שהכל שוין בתפלה לפני המקום. תדע לך כשיצאו ישראל ממצרים רדף אחריהם פרעה שנא' ופרעה הקריב. וכתיב ויצעקו אל ה'. התחיל משה אף הוא מתפלל לפני המקום. א"ל הקב"ה למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר התפללו בני ושמעתי תפלתן. שנא' מה תצעק אלי: (ה) הה"ד (שה"ש ב) יונתי בחגוי הסלע. היה לו לומר יונה בחגוי הסלע ומהו שאמר יונתי. אלא א"ר יוחנן אמר הקב"ה לישראל יונתי ראה מה כתיב (הושע ז) ויהי אפרים כיונה פותה אין לב. אמר הקב"ה ח אצלי הם כיונה פותה כל מה שאני גוזר עליהם עושים ושומעים לי

יד יוסף יח ב"ר פ' פ"ה. מכילתא ריש בשלח: **פרשה כא** א ילקוט שמעוני ישעיה רמז ש"ד: ב מדרש משלי פ"י. תד"א פ"א: ג תג"ב פ"ב. ירוש' ר"ה פ"א: ד ב"ר פ' פ"ט: ה הגיגה י"ג וכתוס' שם. וכזוהר בשלח: ו ילקוט תהלים רמז תתנ"ה: ז עי' זוהר ויחלה ד' קס"ח: ח שהש"ר פ' יונתי:

מתנות כהונה

תפיכך העלה אותו ממצרים לארץ כנען: פסח קטן. פסח שני כדאי' בפ' בהעלותך ונקרא קטן על שאינו חמור כמו פסח ראשון פסח שני חמץ ומצה עמו בבית ואין שם י"ט כו'. ע' בפי' רש"י בפ' בהעלותך: אדני צוה ה': משמעותיה אדני צוה לה': הצדיק בן יומו. מה שיש בלב הצדיק שום הזה אינו יודע בתמיה: אצלי הם כיונה. והו יונתי: כיונה פותה. לבון

עץ יוסף

רעב והשב יוסף שיצטרך לכלכל אותם מ' שנה והקב"ה צירף מחשבתו הטובה למעשה וזכה שהיו מטפלין בעצמותיו מ' שנה שהיו במדבר: בזכות עצמותיך כו' דומין פסח ראשון והולרכו לעשות פסח שני ונקרא פסח קטן על שאינו חמור כמו פסח ראשון דפסח שני חמץ ומצה עמו בבית וע' רש"י בהעלותך: (יח) שאין לו בלבו עליהם שום שנאה על מה שמכרוהו לפיים דעתם שיודו לשאלתו. ולכן גם הם נשבעו לו שאין להם שנאה עליו על מה שנצטערו בבואם לפניו לשבור אוכל. ולכן לא יפחד שלא יזהרו בצואתו: למה והעליתם כו'. כלו' ומהו אתכם. ומשני א"ר לוי משל כו' כלו' שפי' אתכם למקום שהייתי אתכם בעת שגנבתם אותי והיינו שכם אבל במכילתא דרש ממלת אתכם שגם עצמות כל השבטים העלו עמהם אתכם כלו' עם עצמותיכם: משכם גנבו אחיו כו' אף שגנבוהו מדותן. י"ל שדותן הוא שם מקום סמוך לשכם: משכם גנבתם אותי כלו' בהיותי בחיים בגוף (שזהו החבית) והנפש (שזהו היין) עכ"פ החזירו הגוף למקומו. ולכן קברו אותי בשכם במקום אשר לקחתם את גופי:

פרשה כא (א) הה"ד צעקו וה' שומע כי התפלה סגולה בישראל שמתקבל אפי' שאין זכות מכח ברכת יעקב שהנחילם כך ומ"ש שמעתי לעקתך הוא פ"ס וצ"ל שמעתי לעקתם [יפ"ת]: שתי ירושות הנחיל כו'. דכתיב הקול קול יעקב וגו'. וסוף הפ' ויברכהו. ומפרש המדרש דברכו בזה שיהיה הקול קול יעקב בלימוד התורה ואז יהיה לו כח וממשלה על הכל: פן בחרב אצא לקראתך. ולא אמר בעם כבד (וכדומה) אלא לקראתך שזה יורה שהיה מתפאר בירושתו דכתיב ביה על חרבך תחיה: שנא' ונצעק אל ה' כו' ומסיים וישמע ה' את קולנו ולא כתיב את לעקתנו שבא לרמוז למה שכתוב הקול קול יעקב [ת"נ]: נוטלין שכר כפי מדתם זה בחרב וזה בקול: שנא' קול ששון כו'. בירמיה ל"ג כה אמר ה' עוד ישמע במקום הזה וגו' קול ששון וקול שמחה וגו' קול אומר הודו את ה' צבאות וגו' וזהו יעוד טוב ונחמה על להבא בזמן הגאולה: (ב) הה"ד ותגזר כו' ואיך לריך לצעוק: כשם שהקב"ה מצוה למשה ומדבר עמו כו'. שני ענינים הם. אחד הצווי. ב' הדבור שהיה מדבר עם הקב"ה בלא רשות כדאפרש בסמוך: ואדני צוה בה' דאע"ג דקרינן ליה בשורק יש אם למסורת ורמז כי הוא נגיד ומצוה לפני ה' ויש לו לבקש תקנה על זה מה' כי לא ימנענו ממנו [יפ"ת]: וכתיב וידבר משה אל ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות. פי' שהיה משה נכנס עם הקב"ה לדבר עמו בלא שדבר עמו ה' תחלה: למה אתה מצטער הוא פירושו של מה תצעק אלי: (ג) הה"ד והיה טרם יקראו כו'. דרש מה תצעק אלי לומר שהכוונה שאינו צריך להתפלל כי במחשבה מיד נענה. והיינו ע"ד והיה טרם יקראו ואני אענה. ואיידי דמייתי קרא דריש ליה: ב' פעמים הוא אומר בפסוק ואני ואני. וכן משה גדול הנביאים אמר ג"כ בל' זה ולמה כפל ישעיה דבריו. ולמה חלקם ביני וביני. וכן למה כפל משה אני אני. אלא ע"כ שישעיה מדבר מב' זמנים אליו מן העוה"ז ואליו מהעוה"ב וכן משה שאמר ב' פעמים אני הוא ג"כ מטעם זה. דמחלתי ואני ארפא הוא בעוה"ז. ואני אמית ואחיה בעוה"ב בזמן התחיה. וכן תדרש מקרא זה בפ' חלק ובפסחים וע' בפדר"א: שנא' והיה טרם יקראו ואני אענה בעוה"ז. י"ל דה"ק והיה כמו שטרם יקראו ואני אענה בעוה"ז כן לעתיד עוד הם מדברים כו': ומה הם מדברים דלא מצי לפרש התפלה שיהיו מדברים. דמהי תיתי שלעתיד לא תשמע תפלתם: כביכול הוא יושב ומשמיע עמהם. הת"כ כתב שצ"ל הוא יושב ושומע. אבל היפ"ת מתרץ הגי' כלו' שיעמוד ביניהם וישמע קולו כאילו הם חברים ומלמדם. ואע"ג דואני אשמע כתיב מפרש כמו אשמיע וכן וישמע כמו וישמע שאול. דמדכתיב והיה עיניך רואות את מוריך. וכל בניך למודי ה' דמשמע שה' נ"ל שמשמיע עמהם: כך א"ל הקב"ה למשה א"כ שהמכוון לבו בטוח שיענה א"כ מה תצעק כי במחשבה לבד מיד נענה: עד שלא נצרה מחשבה. כצ"ל [יפ"ת] וע' בב"ר פ"ע מ"ש שם: לפני ז' דורות שנבואה זו נאמרה לא פחות בימי חזקיה המלך שישעיה נתנבא בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו. ומחזקיה עד יהויכין שבימיו עלה נ"נ מלך בבל. ויוציא משם כל אוצרות בית ה' יש שבעה דורות. חזקיה מנשה אמון יאשיה יהואחז יהויקים יהויכין. ואף שעלה נ"נ בימי יהויקים מ"מ לא שלח ידו עוד בבהמ"ק. אבל בימי יהויכין שגרמו העונות שלח ידו אז בבית ה'. וגם אז אמר בעולם ידי עשתי לי את החיל הזה וחזק הוא ממנו כביכול. על זה נכון לשון הנבואה ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה: לב"כ והיה טרם יקראו שבמחשבה בעלמא יעתר לו: (ד) הה"ד שומע תפלה. בעי לפרש מה תצעק אלי שאין צורך לצעקתו שכבר קדמה צעקת ישראל כי צעקת ישראל חשובים לפניו כשל משה אע"פ שאינם חשובים כמותו. ולהכי מייתי שומע תפלה וגו' דמייניה דריש שהכל שוין בתפלה. ואגב דמייתי ליה דריש ליה בכמה אנפי: מהו שומע תפלה פי' למה אמר תפלה בלשון יחיד. ועוד מאי דכתיב בתריה עדיך כל בשר יבואו. ומשני רבי פנחס שזה דקאמר תפלה בלשון יחיד הכוונה שהוא שומע מכל כנופיא וכנופיא בפני עצמו או כמו דאמרו בשוה"ט שממתין עד התפלה האחרונה לפי שאינם מתפללים כולם כאחת. ופי' עדיך מענין עדי: ד"א שומע תפלה כו' עכשיו בא לומר שהוא שומע כל המתפללים יחדיו. דעדיך יבואו משמע שבאים להתפלל יחדיו. והוא שומע שלא יקון בשאלות הרבות עם היותן בבת אחת. אלא יפיק רצון הכל: בשם רבי אלעזר ב"ו כו'. מפרש מהו שומע תפלה שהכל שוין בתפלה והיינו עדיך כל בשר יבואו כלו, לפניך כלם שוים: אלא הכל שוין לפניו הנשים והעבדים כו'. ואע"ג שלא היה צריך להזכיר אלא עניים ועשירים כדי שיהא בו דבר והיפוכו. מ"מ נקט עבדים ונשים להורות שגם נשים ועבדים חייבים בתפלה אף שפטורים מק"ש כדאיתא בטור א"ח סי' ק"ו [ת"נ]. והיפ"ת כתב נקט נשים ועבדים דהיינו עניי מעשים דליתנייהו במצות כישראל הזכרים. ועניים ועשירים היינו בתורה ובחכמה. שתתקבל תפלתם בעת צעקתם כתפלת צדיקים: (ה) הה"ד יונתי בחגוי הסלע כו'. בעי לפרש שטעם מה תצעק אלי שכבר קדמה צעקת ישראל. ומפני שכל הכוונה בנרה זו לשמוע תפלת ישראל כדילפינן מהשמיעני את קולך. ולכן כשנמצא המכוון קאמר למשה שאין צורך לצעקתו. ואיידי דמייתי הכא קרא מפרש ליה: היה לו לומר יונה בחגוי הסלע. ומהו שאמר יונתי. פי' שתי תשובות בדבר הדא דהל"ל יונה כמד"א עיניך יונים. ועוד למה מדמה אותם ליונה: ראה מה כתיב ויהי אפרים כיונה פותה אין

לי. אבל אצל עכו"ם הם קשים כחיות שנא' גור אריה יהודה בנימין זאב יטרף יהי דן נחש עלי דרך. לפיכך הם קשים כנגד עכו"ם למה שעכו"ם אומרים להם מה אתם מבקשין מן השבת הזו שאתם שומרים. מן המילה הזו שאתם מולים. והם מבקשים לבטל להם את המצות. והם נעשים כנגדם קשין כחיות. אבל אצל הקב"ה כיונה תמה ושומעים לו כל מה שהוא גוזר עליהן שנא' (שמות ד) ויאמן העם וכה"א (שם כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. לכך נא' יונתי בחגוי הסלע. א"ר אלעזר בן פדת כיון שיצאו ישראל ממצרים היו נושאין עיניהן והיו המצריים רודפים אחריהם שנא' ופרעה הקריב. נוסעים אינו אומר אלא נוסע· כיון שיצא פרעה והמצריים לרדוף אחריהם תלו עיניהם לשמים וראו שרן של מצרים פורח באויר. כיון שראו אותו נתייראו הרבה שנא' וייראו מאד. ומהו והנה מצרים נוסע אחריהם. ם שרן של מצרים היה שמו מצרים. שאין הקב"ה מפיל אומה י עד שהוא מפיל שרן תחלה. וכן אתה מוצא בנבוכדנצר שהפיל הקב"ה לשרו תחלה. שנא' (דניאל ד) עוד מלתא בפום מלכא קל מן שמיא נפל. א"ר יהושע בן אבין שרו של נבוכדנצר קל שמו והפילו הקב"ה. אף שרו של פרעה מצרים שמו והיה פורח לרדוף אחריהם. כיון שהשקיע הקב"ה את המצרים בים לא שקע תחלה אלא שרן. שנא' וינער ה' את מצרים בתוך הים זה שרן של מצרים· ואח"כ וינער פרעה וחילו. וכן סוסיהם ורוכביהם רמה בים אינו אומר יא אלא סוס ורוכבו. זה השר שלהן הוי והנה מצרים נוסע אחריהם. ומהו ופרעה הקריב אלא יב שהקריב את ישראל לתשובה שעשו. א"ר ברכיה יפה היתה הקרבת פרעה לישראל מק' צומות ותפלות למה שכיון שרדפו אחריהם וראו אותן נתייראו מאד ותלו עיניהם למרום ועשו תשובה והתפללו שנא' ויצעקו בני ישראל אל ה'. יג אמרו ישראל למשה מה עשית לנו עכשיו הם באים ועושים לנו כל מה שעשינו עמהם שהרגנו בכוריהם ונטלנו ממונם וברחנו. לא אתה אמרת לנו ושאלה אשה משכנתה באותה שעה היו עומדים ולא היו יודעים מה לעשות. והיה הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר. שנא' סגר עליהם המדבר א"ר ירמיה בן אלעזר אין סגר יד אלא חיות שנא' (שם ו) אלהי שלח מלאכה וסגר פום אריותא. כיון שראו ישראל שהיו מוקפין מג' רוחות. טו הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקב"ה שנא' ויצעקו ב"י אל ה'. ולמה עשה הקב"ה להם כך אלא שהיה הקב"ה מתאוה לתפלתן. אמר ריב"ל למה"ד למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לו בבקשה ממך הצילני מיד הלסטים שמע המלך והצילה. לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה היה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה. מה עשה המלך גירה בה הלסטים כדי שתצעוק וישמע המלך. כיון שבאו עליה הלסטים התחילה צועקת למלך א"ל המלך לכך הייתי מתאוה לשמוע קולך. כך ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב"ה שנא' (שמות ב) ויהי בימים הרבים ההם ויצעקו. מיד וירא אלהים את בני ישראל התחיל הקב"ה מוציאן משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. והיה הקב"ה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין. מה עשה גירה לפרעה לרדוף אחריהם שנא' ופרעה הקריב מיד ויצעקו ב"י אל ה'. באותה שעה אמר הקב"ה לכך הייתי מבקש לשמוע קולכם שנא' (שיר ב) יונתי בחגוי הסלע השמיעני קול אינו אומר אלא השמיעני את קולך אותו הקול שכבר שמעתי במצרים לכך כתיב השמיעני את קולך. כיון שהתפללו אמר הקב"ה למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר קדמה תפלתן של בני לתפלתך שנא' מה תצעק אלי: (ז) ואתה הרם את מטך. אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי שאקרע את הים ואעשה את הים יבשה והכתיב (ירמיה ה) אשר שמתי חול גבול לים. והרי נשבעת שאין אתה קורעה לעולם. א"ר אלעזר הקפר א"ל משה לא כך אמרת שאין הים נעשית יבשה שנא' אשר שמתי חול גבול לים. וכתיב (איוב לח) ויסך בדלתים ים. א"ל הקב"ה לא קראת מתחלת התורה מה כתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יקוו המים. טז אני הוא שהתנתי עמו כך התנתי עמו מתחלה שאני קורעו שנא' וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו שהתנתי עמו בתחלה. מיד שמע משה להקב"ה והלך לקרוע הים. וכיון שהלך לקרוע את הים לא קבל עליו להקרע. א"ל הים מפניך איני נקרע אני גדול ממך שאני נבראתי בג' ואתה נבראת בו'. כיון ששמע משה כך הלך ואמר להקב"ה אין הים רוצה להקרע. מה עשה הקב"ה נתן ימינו על ימינו של משה שנא' (ישעיה סג) מוליך לימין משה וגו'. מיד ראה הקב"ה וברח שנא' (תהלים קיד) הים ראה וינס מה ראה אלא שראה הקב"ה שנתן יד ימינו על משה ולא יכול לעכב אלא ברח מיד. א"ל משה מפני מה אתה בורח. א"ל הים מפני אלוה יעקב מפני יראתו של הקב"ה. מיד כיון שהרים משה ידו על הים נבקע שנאמר ויבקעו המים. אינו אומר ויבקע הים אלא ויבקעו המים מלמד שכל המים שהיו בכל המעינות ובבורות ובכ"מ נבקעו שנא' ויבקעו המים. יז וכן בשעה שחזרו חזרו כל המים שבה"א וישובו המים. וכל הנסים הללו נעשה ע"י משה שנא' ויט משה את ידו על הים. לפיכך הקב"ה משבחו שנא' (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו. וכתיב (שם) מוליך לימין משה זרוע

יד יוסף ם לעיל פ' ע"ו ס' ט"ז. זוהר שמות דף י"ט : י זוהר נח דף ס"ע. ושמות דף י"ח. ודב"ר פ"א סי' י"ט. ואג"ש פ' י"ח. וזוהר שמות דף ו' ע"ב. ובשלח דף מ"ו ודף נ"ד. ותנחומא ב"ז סי' י"ג ; ושלכי פסש"ר ע"ש : יא לקמן פ' כ"ב ופ' כ"ג. תנחומא ס"ז סימן י"ג : יב זוהר לך לך דף פ"א ובשלח דף מ"ז. תנחומא ס"ז סי' ח' : יג תנחומא שופטים סי' י"ד : יד עי' לעיל פ' ט"ו : טו תנחומא שופטים. פ"י פסוק לסוכתי. זוהר ס"ז דף מ"ז : טז ב"ר פ' ה'. זוהר בשלח דף מ"ט ודף נ"ז : יז לקמן פ' כ"ב :

מתנות כהונה

לשון פתוי שהם נפתים לשמוע לו לכל אשר אצוה אותם : **אמר הקב"ה** מה תצעק עי' במדרש תהלים (כ יג) (יקוו. עי' ב"ר רפ"ה) : **לאיתנו**. קרי ביה לתנאו : **מיד**. ראה הקב"ה· הים ראה

ענף יוסף

פרשה כא (ז) [לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו תחלה] הכונה בזה הוא מ"ש הרב בהקדמתו לפרקי אבות לסלק התחדשות הרצון מהשי"ת. והוא שהרצון האלהי היה בששת ימי בראשית שימשכו הדברים כולם על טבעם תמיד. ולזה הוצרכו החכמים לומר שכל המופתים היוצאים חוץ לטבע. כלם קדם בהם רצון ה' בששת ימי בראשית והושם אז בטבע הדברים שיתחדש בהם מה שיתחדשו. והרואים יחשבו בו שעתה נתחדש. ואין הדבר כן כו' ע"ש : [אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי כו'] נראה דהכוונה יומא קא גריס שנבראו ביום ג' שהוכפל בו כי טוב. אבל לא מפני שקדם לו. ואדרבה

עץ יוסף

אין לב. אלמא דיונה רמז לפתיות ותמימות. שלכך יונתי על שם שהם תמימים לגבי השי"ת: **יהי דן נחש** בחזית גרסי' תו וכל י"ב שבטים משולים כחיות. ופי' משום דאחר יעקב וכללם באחת כדילפינן בב"ר פ' צ"ט: **לפיכך הם קשים** כו' כי בכח הברכה שנדמו לחיות הם קשים כנגד העכו"ם: **מן השבת** כו' מן המילה. אין ה"נ מכל המצות. אלא נקט הני משום דעל הני נזלי טפי מפני שהשבת מורה על חידוש העולם יש מאין בששת ימי המעשה ונח ביום השביעי. ומילה מורה שאנחנו עובדי השם ומחותמים בחותם מלכו של עולם כעבד שטבעה חותם רבו: **לכך נאמר יונתי**. בחגוי הסלע א"ר אלעזר כו'. צריך לשום נקודות הפירוד אחר מלת יונתי. כי ר' אלעזר רוצה לדרוש ולפרש בחגוי הסלע בסתר המדריגה כנגד מה שהיו ישראל אז דחוקים מכל צדיהם. וכמו שדרשו בחזית על פסוק זה. בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע ומצאה שם הנחש מקנן. לפנים לא היתה יכולה ליכנס שעדיין הנחש מקנן. לאחור לא היתה יכולה שהנץ עומד בחוץ. מה עשתה היונה התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השובך ויבא ויצילה. כך היו ישראל דומים על הים כו' ע"ש: **שנא' ופרעה הקריב** וגו' וישאו ב"י את עיניהם. ומ"ש נוסעים אינו אומר כו'. מילתא אגב אורחי הוא לפרש למה כתיב נוסע לשון יחיד. אבל לעיל פ' ט"ו דייק זה מדיוק אחר ע"ש: **תלו עיניהם לשמים**. ר"ל שהתבוננו על דבר ענינים שמימיים. וראו והבינו כי גם השר שלהם בעזרתם. ולכן נתייראו: **כיון שראו אותו** נתייראו הרבה כו'. כי לולא זה למה יתייראו כל כך וכי כבר שכחו מה שעשה ה' להם במצרים. אבל כשראו השר יורד מן השמים לעזרם פחדו שמא מה' הוא בחטאם: **ומהו והנה** מצרים נוסע אחריהם. דכיון דנוסע הוא שרן מאי מצרים. דלא ס"ד שיהיה שמו כן. כי שמו עוזיאל הוא כדאיתא בילקוט פסוק ויושע ה' בשם מדרש אבכיר. ומשני דאין ה"נ דמצרים היה שמו כפי ממשלתו על מצרים. וכפי ענינו נקרא עוזיאל: **עד שהוא** מפיל שרן. להסיר שפע המזל המשפיע עליהם: **קל שמו** הכוונה על מזל אריה כי הוא היה מזלו של נ"נ שנקרא אריה וכדכתיב עלה אריה מסבכו. ולפי שהאריה מפורסם בהשמעת קול מזולתו מהב"ח כאומר אריה שאג מי לא ירא על כן קראוהו קל: **לא שקע תחלה** אלא שרן. הכוונה שמה שסרה ממשלתו שלא ישפוט עליהם כדרכו. ולפי שהשפעתו היתה במים כאומר לי יאורי ולכן נהפך להם היאור לעכו"ם כאמרם ז"ל לכן כאשר הפילו ה' להפך הדבר שיהיה המים למצרים למבחית כי טובעו בים. נמצא שהוא כאילו כח השפעת השר שלהם נתבטל ונשקע בים: **אלא סוס** ורוכבו זה השר שלהם. סוס היינו עם מצרים. ורוכבו הוא השר שלמעלה. ועל שם שהוא למעלה עליהם כרוכב על הסוס קרא ליה רוכב ולמצרים סוס. ואיידי דקאמר רוכב לשון יחיד נקט סוס לשון יחיד: **ומהו הקריב** שהל"ל ופרעה קרב: **יותר מק' צומות** כן מנינו מספר ק' צומות בפרק השוכר והוא לשון גוזמא: **ותלו עיניהם למרום** דכתיב וישאו ב"י את עיניהם: **שהרגנו בכוריהם** ונטלנו ממונם וברחנו נקט רק הריגת בכורים ונטילת ממונם משום דלשאר מכות שנענשו במצרים לא היו מתיראין שיענשו להם מדה כנגד מדה. שאין בידם להביא מכות דצ"ך עד"ש בא"ה. אבל ממכת בכורות שהרגנו גם הם את בכוריהם וינקמו ממוניהם היו מתייראין שזה בידם לעשות אם תגבר ידם: **לא אמרת ושאלה** אשה משכנתה. כלומר וא"ת מה אתם מתרעמים עלי מגזילת ממונם שלא כדין. לכך אמרו הלא אתה צוית עלינו לעשות כל זה: **כיון שראו** ישראל שהיו מוקפים בארבע רוחות. כצ"ל שהחיות משני רוחות היו. וכן איתא בתנחומא סדר שופטים. ובת"י פסוק לסוכתי ברכבי פרעה: **ולמה עשה להם** הקב"ה כן. אף שעשה כדי לחזק את לב פרעה לרדוף אחריהם לתוך הים. מ"מ וכי קצרה יד ה' מלהושיעם בלא צער זה. וגם לחזק את לב פרעה ג"כ [ת"נ]: **והיה מבקש לשמוע** את קולם. הוא שיר ושבח והודיה אהודאת מצרים לשעבר. וזהו שאח"כ אז ישיר משה ובני ישראל. אבל מקודם על טובת הגאולה לא אמרו שירה והודו [ת"נ]: (ז) **ואתה הרם** את מטך אמר משה כו'. סיפא דקרא ויבואו ב"י בתוך הים ביבשה. ולא אמר בחרבה לרמז אל ותראה היבשה שהוא תנאי שהתנה עם הים ומדהוצרך לגלות לו זה ש"מ שהיא תשובה לשאלת משה: **והכתיב אשר שמתי חול** כו' והרי נשבעת כו'. הכוונה שמשה נסתפק בכוונת הקב"ה באיזה אופן יקרע את הים לעשותו יבשה. אם יפגלו מעינותיו חוצה שישפוך הים את מימיו חוץ לים. או שהמים יעלו למעלה ויצבו כמו נד ובחזירתם ישטוף את המצריים. לכך אמר אם ישפכו חוצה הא כתיב שמתי חול גבול לים. ואם יעלו למעלה הרי כבר נשבעת שאין אתה קורע לעולם פי' להטביע בו את העולם. ובאמת שעל כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא וכו' או הם באים אל תוך הים כו'. ורבי אלעזר לא ס"ל שמשה לא ידע החילוק שעל כל העולם אינו מביא כו'. לכן אמר שכך אמר משה אם מימיו ישפכו חוצה הא כבר שמת חול גבול לים. ואם יעלו המים למעלה הרי כבר נאמר ויסך בדלתים ים. משמע שגם למעלה יש להם מסך מבדיל שלא יוכלו להגביה מימיהן למעלה [תו"נ]: **מה כתיב ויאמר** אלהים יקוו המים וגו' אני הוא שהתנתי עמו מתחלה כו' שנאמר וישב הים כו'. כמו שדרשו בב"ר יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהן והיינו בקי"ס וזהו התנאי שהתנה הקב"ה עמו שאף אחר שיקוו המים אל מקום אחד לפעמים תראה היבשה בו. שיהיה נקרע לפני ב"י: **לא קיבל עליו להקרע** כו' דייק מדכתיב ויולך ה' את הים שלא רצה להקרע עד שבא הקב"ה בעצמו וכבודו: **נתן ימינו** כו'. הכוונה שזכות התורה שניתנה מימינו של הקב"ה לימינו של משה יספיק שיעשה לו נס שישתנה הטבע בעבורו: **שנא' מוליך** לימין משה וגו'. זרוע תפארתו: **א"ל משה** מפני מה אתה בורח כו'. בשוח"ט איתא אמר משה לים לא אמרת איני נקרע ועכשיו אתה בורח כו' א"ל מן הדין איני ראוי להקרע כו'. ולא לפניך אני נס אלא מלפני אדון חולי ארץ וגו': **מיד כיון שהרים** כו' כלומר שמיד התחילו להבקע מעצמם. וזהו דכתיב ויבקעו שהמים עצמם התחילו להבקע ולא עכבו כלל: **אינו אומר** ויבקע הים כו'. מילתא באנפי נפשיה הוא לתרץ למה אינו אומר הים: **מלמד שכל המים** שהיו כו'. וזהו הירדן יסוב לאחור שכל המים נשבקעו אז. והיה זה כדי לפרסם הנס ושלא יחשוב שהיה זה מצד הטבע: **ויזכור ימי עולם** פי' מה שנעשה בו נס לעיני כל העולם שבו ביום נבקע כל

זרוע תפארתו: (ז) ד"א מה תצעק אלי. הה"ד (איוב לו) היערוך שועך לא בצר. מהו כן. א"ר אלעזר בן פדת המשל אומר יח כבד את רופאך עד שלא תצטרך לו. וריב"ל אומר ערוך שוע כלפי בוראך כדי שלא יהו לך צרים מלמעלן. א"ר חמא ב"ר חנינא בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן. ור' חמא ב"ר חנינא פירשה משום אביו משל לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר בא זאב להתגרות בצאן. רועה שהיה בקי מה עשה נטל תיש גדול ומסרו לו. אמר יהא מתגשש בזה עד שנעבור את הנהר ואח"כ אני מביאו. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן אמר לפני הקב"ה רבש"ע עד עכשיו היה אלו עע"ז ואתה קורע להם את הים. מה עשה הקב"ה מסר לו איוב שהיה מיועצי פרעה דכתיב בו (שם א) איש תם וישר. א"ל הנה בידיך. אמר הקב"ה עד שהוא מתעסק עם איוב ישראל עולים לים ויורדים ואח"כ אציל את איוב. והוא שאמר איוב (שם יו) שלו הייתי ויפרפרני. אמר איוב שלו הייתי בעולם ויפרפרני ואחז בערפי ויפצפצני כדי לעשות אותי לעמו למטרה שנא' (שם) ויקימני לו למטרה. וכתיב (שם) יסגירני אל אל עויל מסרני ביד השטן. וכדי שלא יצאו ישראל רשעים בדין לכך הרטה אותי בידו הוי וע"י רשעים ירטני. באותה שעה אמר הקב"ה למשה. משה הרי מסרתי איוב לשטן מה בידך לעשות דבר יט אל בני ישראל ויסעו. ר' אבטולים הזקן אמר משל למלך שהיה לו בן והכעיסו וגזר עליו גזירה קשה והיה הפדגוג מבקש על ידו. א"ל כלום את מבקש ממנו אלא על בני כבר התרציתי לבני. ר' אומר א"ל אמש היית אומר ומאז באתי אל פרעה ועכשיו אתה עומד ומרבה בתפלה מה תצעק אלי. כ אמש היית אומר המבלי אין קברים ועכשיו אתה מרבה בתפלה דבר אל בני ישראל ויסעו יסיעו דבר מלבן. רבי אומר אמר הקב"ה כדי היא האמנה שהאמינו בי ישראל שאקרע להם הים שלא אמרו למשה היאך נחזור לאחורינו שלא לשבור לב טף ונשים שעמנו אלא האמינו בי והלכו אחר משה. ר' אליעזר אומר א"ל הקב"ה למשה כא עת לקצר ועת להאריך בני שרוים בצער והים סוגר והאויב רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה דבר אל בני ישראל ויסעו ר' יהושע אומר אמר הקב"ה למשה אין להם לישראל אלא ליסע בלבד. ויסעו יסיעו רגליהם מן היבשה לים ואתה רואה נסים שאעשה להם. ר"מ אומר אמר הקב"ה למשה אין ישראל צריכין להתפלל לפני. ומה אם אדה"ר שהיה יחידי עשיתי יבשה בשבילו שנא' (בראשית א) יקוו המים מתחת השמים. בשביל עדה קדושה שעתידה לומר לפני זה אלי ואנוהו עאכ"ו ר' בניה אומר כב בזכות אברהם אני בוקע להם את הים בעבור מה שעשה שנא' (שם כב) ויבקע עצי עולה. ואומר ויבקעו המים. ר"ע אומר כג בזכות יעקב אני קורע להם את הים שנא' (שמות כח) ופרצת ימה וקדמה. ר"ש אומר כבר הכתבתי עליך בכל ביתי נאמן הוא. ואתה ברשותי והים ברשותי וכבר עשיתיך גזבר עליו: (ח) ד"א ואתה הרם את מטך. אמר ר' סימון משל לבעל הזמורה שהיה מהלך בחוץ והזמורה בידו. אמרו אילולי שהזמורה בידו לא היה מתכבד. שמע המלך וא"ל העבר הזמורה ממך וצא לחוץ וכל מי שאינו שואל בשלומך אני נוטל את ראשו. כך אמרו המצרים לא היה יכול משה לעשות כלום אלא במטה בו הכה היאור בו הביא כל המכות. כיון שבאו ישראל לתוך הים והמצרים עומדים מאחריהם אמר הקב"ה למשה השלך את מטך שלא יאמרו אילולא המטה לא היה יכול לקרוע את הים שנא' הרם את מטך: (ט) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה. אם בים למה ביבשה. ואם ביבשה למה בתוך הים. אלא מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמן ואח"כ נעשה להם יבשה. דרש ר' נהוראי היתה בת ישראל עוברת בים ובנה בידה ובוכה ופושטת ידה ונוטלת תפוח או רמון מתוך הים ונותנת לו שנא' (תהלים קו) ויוליכם בתהומות כמדבר מה במדבר לא חסרו כלום אף בתהומות לא חסרו כלום. הוא שמשה א"ל זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר. כד שלא היו חסרים אלא להזכיר דבר והוא נברא לפניהם

יד יוסף יח ירושלמי תענית פ"ג ה"ה. תנחומא מקץ: יט [אל בני ישראל ויסעו] ר"ת איוב [רד"ל]: כ אמש היו אומרים המבלי [רד"ל]: כא ברכות ל"ד: כב ב"ר פ' נ"ה: כג ב"ר פ' ס"ט: כד לקמן פ' כ"ה:

מתנות כהונה

ראה להקב"ה: שחזרו. על המצרים: כבד את רופאך. כן יקדים התפלה קודם הצרה וזהו לא בצר כדאיתא סנהדרין (מ"ד): מתגשש. מתעסק ומשדל ומפל: אני מביא. התיש: איש תם ישר וגו'. גרסי' וסיפיה דקרא וירא אלהים וכתיב התם הירא את דבר ה' מעבדי פרעה ועיי' מזה בב"ר פ' נ"ז: הרטה. הפה ועקם כן פירשו הרד"ק בספר שרשי': הפדגוג. אומן המגדל בני המלך: היאך נחזור. בשעה שאמר הקב"ה וישובו ויחנו לפני פי החירות: ופרצת לשון בקיעה ופרצה חדא מילתא היא: שנא' הרם כו'. כד"א וירם את המחתות מבין השרפה. הרימו מתוך העדה: אם בים. ממש במים למה כתיב ביבשה אם ביבשה והאי ים במקו' שעכשיו ים ומים למה כתיב בתוך כו' דמשמע בקרב המים ממש: אלא להזכיר

עץ יוסף

כל מים שבעולם: וכתיב מוליך לימין משה. מביא ראיה דקאי אבקיעת הים: (ז) ד"א מה תצעק כו' שייך לפני מאמר ואתה הרם את מטך כו' [תו"ג]: מהו כן והלא דרך התפלה בעת צרה. ומאי לא בצר. ומשני כבד את רופאך כו' כן יקדים את התפלה קודם הצרה. וכדפרש"י בפרק נגמר הדין היערוך שועך לא בצר כך אמרו חביריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד שלא באה הצרה שאם היית עושה כן היו הכל מאמצין את כחך ומסייעים את כחך: ערוך שועך כו' כלו' התאמץ בתפלתך ואז לא יהיה לך צרים מלמעלה. פי' מקטריגים המבלבלין את התפלה: בשעה שיצאו כו' מביא לראיה שיש מקטריגים למעלה. ור"ח בר חנינא פירשה משום אביו כ"ל שמשום אביו הביא משל לזה: עד עכשיו היו כו' דהיינו במצרים: מתגשש מתעסק ומשדל: שהיה מיועצי פרעה ועל ששתק (ובשתיקתו היה מכוון להרע לישראל) נידון ביסורים כדלעיל פ"א כי לולי זה אין הדין נותן לצערו כדי להציל את ישראל ולפי שקשה מ"ש שנידה באיוב ולא בשאר יועצי פרעה. לכך אמר לפי שאיוב היה איש תם וישר והקב"ה מדקדק עם הצדיקים [תו"ג]: איש תם וישר וגו' וירא אלהים. וכתיב הירא את דבר ה' מעבדי פרעה וע' מזה עוד בב"ר פ' נ"ז: עד שהוא מתעסק עם איוב כמ"ש בפ"ק דב"ב גדול צערו של שטן יותר משל איוב משל לאומר שבור החבית ושומר את יינה: עולים לים ויורדים לפי שהים גבוה מהעולם. לכן כנה הנכנס בים בעלייה. והיוצא ממנו בירידה: לעשות אותו לעמו למטרה. מפרש מטרה משמרת בלשון ארמי. ור"ל שלהציל ולשמור את עמו הקיפו השטן: מסרני ביד השטן עויל דרש אשטן שהוא מלא עולה: שלא יצאו ישראל רשעים בדין. פי' חייבים בדין. לא רשעים דהלא עשו תשובה והקטרוג הי' שהתשובה לא תועיל רק על הגאולה לא לעשות להם עוד נסים: הרטה הכה ועקם [מת"כ בשם רד"ק]: מה בידך לעשות פי' מעתה אינך צריך לצעוק אלא מהו שבידך לעשות דבר כו'. וקרוב לומר שצריך להיות מה בידו לעשות. ופירושו מעתה מה בידו של שטן לעשות: ר' אבטולמוס הזקן אמר משל כו'. בא לפרש מה תצעק שהקב"ה אמר לו מה צריך אתה לצעוק ולהרבות בתפלה והרי בני הם וכבר התרציתי להם: ומאז באתי כו' שקורא תגר שמן הדין ראוי להצילם אחר שלחתיך וא"כ מה תצעק אלי עכשיו שראוי שיהיה לכך בטוח שאצילם: ועכשיו אתה מרבה בתפלה ומה תפלה מועלת להמאיס מוטב שיסיעו הדברים ההם מלבם ויעשו תשובה: יסיעו דברים מלבם דרש ויסעו כמו ויסיעו: רבי אומר אמר הקב"ה כדי היא האמנה כו'. אם למעלה גרסי' רבי אומר אמר לו אמש כו' גרסי' כאן תנא אחר. ואם גרסי' כאן רבי צ"ל למעלה שם תנא אחר: כדי היא האמנה וזהו דבר אל ב"י ויסעו לפי שעל פי דבורך הם נוסעים והולכים וסרים למשמעתך: שלא אמרו למשה כשאמר להם לשוב לאחוריהם כמ"ש וישובו ויחנו לפני פי החירות. לא אמרו היאך נחזור: שלא לשבור פי' שאין אנחנו יכולים לחזור כדי שלא לשבור כו': עת לקצר כו' פי' ולכך אמר לו מה תצעק כי הוא עת לקצר וע' במכילתא: בני שרויין בצער והים סוגר מדאמר והים סוגר בוי"ו. משמע שצרייתם בצער הוא זולת צער הים והוא צער שלמול הדרך: אלא ליסע בלבד ולכן אמר מה תצעק אלי כי אין צורך לתפלתך כי בזכות שיסעו מן היבשה לים אעשה להם נסים ואינם צריכין לתחבולות מלחמה וספינות לעבור את הים: יסיעו רגליהם פי' ינתקו רגליהם מן היבשה. שלא נבקע הים אלא עד שנכנסו לתוכו כדאי' בסמוך: ומה אם אדה"ר כו' נלמד מדנאמר ביבשה. ולא נא' בחרבה. אלא שרמז לפסוק יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה כדי ללמוד ק"ו ומה אם אדם כו': שהיה יחידי והיה די שיעשה אז יבשה די ספוקו. ועשה אז כל היבשה כדי שיהנה בהרחבה בכל העולם: עשיתי יבשה בשבילו. וגם זה הוא היפך הטבע כקריעת ים סוף שבדרך הטבעי יעלו המים ויכסו על הארץ לקלותם כנודע: עשיתי יבשה בשבילו כדלעיל פ"ה בב"ר משל למלך שבנה פלטין והושיב בתוכה אילמין כו' כך מתחלת ברייתו של עולם לא היה קילוס של הקב"ה עולה אלא מן המים כו' אמר הקב"ה ומה אלו כו' הרי הם מקלסין אותי כשיברא אדם עאכ"ו כו' לכך אמר הקב"ה יקוו המים כו'. ש"מ שבשביל קילוסו של אדם הפך את הים ליבשה עאכ"ו בשביל קילוס עדה קדושה: זה אלי ואנוהו הא דנקט שבח זה דוקא. משום דאיתא בב"ר פ"ה ומה היא קילוסו של מים אדיר במרום ה' שנא' מקולות מים רבים וגו' וסיפא דהאי קרא לביתך נאוה קדש וגו'. לכך אמר הקב"ה מאחר שישראל יאמרו זה אלי ואנוהו דוגמת שירת המים שהוא לביתך נאוה קודש אין בכך שיבקע הים ויפסוק מקילוסו מאחר שישראל ג"כ יקלסו מעין קילוסו: בזכות אברהם בא לפרש למה נא' לשון בקיעה דוקא ולא נאמר והפך את הים ליבשה או קרעוהו. אלא רמז לבקיעת עצי עולה דאברהם [תו"ג]: בזכות אברהם ולכן אמר מה תצעק אלי שאין צורך לתפלתך: בזכות יעקב מפני שנצטער בגידול בניו מפני משאר האבות וג"כ בירידת מצרים על כן רצה ה' לשמחו בעשותו נס לבניו ועיניו רואות: שנא' ופרצת ימה ולשון בקיעה ורצה חדא מילתא היא. והוא פריצת גדר הים. ואע"ג דפסוק זה קאי על מצרים של העולם שיעקב זכה לנחלה בני מצרים. מ"מ מדסמיך ימה לפרצת ולא אמר ופרצת קדמה וימה שהוא מערב. אלא בא להורות אפרצת ובקיעת הים [תו"ג]: כבר כתבתי שהתורה קדמה לעולם: בכל ביתי נאמן הוא מביא ראיה שהיה לו מעלה והתרוממות על הכל שהרי נא' עליו בכל ביתי נאמן הוא מה שלא נא' על כל בריה. וזהו שאמר ליה הקב"ה למשה ואתה הרם את מטך. מאי הרם אלא לומר שיהיה לו התרוממות על הים כדמסיק: כבר עשיתיך גזבר א"כ אין צורך לצעוק אלי אלא ואתה הרם וגו': עשיתיך גזבר עליו שנאמר ואתה הרם את מטך א"ר סימון כו'. כתב הא"א שצ"ל עשיתיך גזבר עליו ד"א ואתה הרם את מטך א"ר סימון כו'. ולי נראה שתיבת שנא' מיותר. ותיבת ואתה הרם כו' מתחיל דבור אחר. וגירסת היפ"ת ד"א: (ח) לבעל הזמורה פי' הממונה על המדינה ובידו שבט הנוגש להוכיח כל בני עולה: אמרו אילולא כו' פי' שאמרו שאינו מכובד מצד עצמו אלא מיראת שבט מוסרו מכבדים אותו: כך אמרו המצרים כו' פי' שחשבו שהנסים שעשה משה אינם מפני דבקותו בה' אלא בלהטו ובכישוף הוא עושה ע"י המטה הזה. לזה רצה ה' לעשות הנס הגדול הזה בלא מטה שידעו שבדבקותו בה' עושה. ולכן אמר לו הרם את מטך מזה המקום שלא תכהו במטך כי אם נטה את ידך על הים: בו הביא כל המכות שגם המכות שלא נעשה ע"י הכאת המטה חשבו שעל ידי היות המטה בידו היה מספיק. והמכות שנעשו ע"י הקב"ה חשבו שמשה עשאן ע"י המטה אע"פ שלא עשה מעבירו לפניהם. ולכן צוהו כאן שישליך מטהו מעליו לעיניהם ויראו כי בנטיית ידו לבד פועל בנס זה. ולכן אמר כיון שבאו ישראל לתוך הים והמצריים עומדים מאחריהם כלו' שכולם יראו בהסירו המטה מעליו ולא יחשבו כי בכחו עושה: השלך את מטך דריש הרם לשון השלכה כמו רמה בים נושקי רומי קשת: (ט) אם בים כלו' אם נכנסו בעוד שהיו שם המים כדמשמע מבתוך הים. למה אמר ביבשה. ואם כשנכנסו כבר היה יבשה למה אמר בתוך הים: עד שבאו לתוכו כו' והא דאיתא לקמן [פרשה כ"ד] שזכה יהודה למלכות מפני שקפץ לתוך גלי הים. י"ל דהיינו שהוא קודם וכל ישראל אחריו עשו כן: עד חוטמן שאי אפשר עוד לסבול. והא דלעיל אמרו יסיעו רגליהם מן היבשה לים כו' דמשמע שנבקע תיכף ומיד בהסעת רגליהם לחוד. אפשר דלכך כיון באומרו יסיעו רגליהם מן היבשה לים ואתה רואה נסים שאעשה פי' שתיכף בהטיית רגליהם יתחיל הנס אבל לא נגמרה הבקיעה עד שבאו במים עד חוטמם: דרש רבי נהוראי פי' רוצה לתרץ אם בים למה ביבשה כו'. ומשני שעברו בים דוגמת העברת יבשה. שכמו שלא חסרו דבר ביבשה כן לא חסרו דבר בתוך הים: ובנה בידה פי' דלענין שלא חסרו דבר בים כבמדבר לא צריך קרא. וכי עברו בו יום או יומים והלא כב' או שלש שעות עברו את הים אבל לענין שלא חסרו דבר להשתיק את הילדים בתפוחים ורמונים שהם מתאוים בכל עת זהו דבר פלא [ת"כ]: הוא שמשה אמר להם כו'. שכדי שלא יאמרו שגם במדבר חסרו כל דבר. לזה מביא שמצינו שמשה אמר להם בהדיא שלא חסרו דבר: אלא להזכיר דבר ס"ל שהוא מקרא קצר וכאילו כתיב לא חסרת אלא דבור. עוד י"ל שדורשים מלת חסרת מוסבת. כאילו כתיב לא חסרת חסרת דבר שפי' לא חסרת כלום ואם חסרת דבור הוא שחסרת: והוא נברא לפניהם פי' נתגדל שהנטוע לפניהם מיד הצמיח וגידל הפירות. אבל בריאה ממש לא
שהרי

לפניהם. ר"ש אומר אפי' דבר לא היו חסרין אלא מי שהיה מהרהר בלבו דבר והוא נעשה שנא' (שם עח) וינסו אל בלבבם לשאול אוכל לנפשם. ד"א לא חסרת דבר שלא היה חסר דבר בעולם ומה היה חסר תשובה שנא' (הושע יד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה': (י) וחזקתי את לב פרעה. ארשב"ל משל לב' אתליטים אחד חלוש ואחד גבור נצח הגבור לחלוש ונטל עטרה בראשו. מי גרם לגבור ליטול העטרה לא החלש. כך מי גרם להקב"ה ליטול שבח וכבוד לא פרעה שניעורו שנאמר וניער פרעה וחילו בים סוף לפיכך ואכבדה בפרעה. ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל. מה עשה הקב"ה רמז לארץ מצרים ועלתה והיו רואין מלחמה בים שנאמר ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל:

פרשה כב

(א) ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על הים וישובו המים וגו'. הה"ד (שיר ב) אחזו לנו שועלים שועלים קטנים. כשהוא מושל המלכיות אינו מושלן אלא בחיות שנא' (דניאל ז) וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא. וכשהוא מושל את המצריים אינו מושלן אלא בשועלים. מה שועל זה קטן מן ד' חיות כך מצרים קטנים מן המלכיות שנא' (יחזקאל כט) מן הממלכות תהיה שפלה. א"ר אלעזר ב"ר שמעון ערומים היו המצריים לפיכך הוא מושלן כשועלים. מה שועל זה מהלך ומביט לאחוריו כך המצריים מהלכין ומביטין לאחוריהם. ומה אמרו הבה נתחכמה לו. אמרו באו ונבא עליהן בחכמה ונראה היאך אנחנו משעבדין על ישראל [א] בדבר שלא יהא אלהיהן יכול להביא עלינו באותה מידה. אם נדונם בחרב יכול הוא להביא עלינו חרב. ואם באש יכול הוא להביא עלינו אש. יודעין אנו שנשבע שאינו מביא מבול לעולם אלא בואו ונדונם במים שאינו יכול להביא אותם עלינו. א"ל הקב"ה רשעים כבר נשבעתי שאיני מביא מבול לעולם אבל מה אעשה לכם אני מביא אתכם למבול וכל אחד ואחד אני נוררו למבולו. והוא שדוד אומר (תהלים סג) יגירוהו על ידי חרב מנת שועלים יהיו אלו המצריים הרשעים שגררן הקב"ה לחרבו של ים. מהו מנת שועלים יהיו. אמר הקב"ה המכה הזו תהא מתוקנת להם לשועלים ששימרן הקב"ה ולא הביא עליהן י' מכות ושם מתו. א"ר ברכיה שועלים קדמאה מלא ותניינא חסר שעלים כתיב על שם שעלו של ים. א"ר יוחנן דצפורי מה היו בנות ישראל הכשרות והצנועות עושות היו נוטלות את בניהן ומטמינות אותם במחילות. והיו המצריים הרשעים מביאין קטנים ומכניסין אותם בבתיהם של ישראל ועוקצים אותם ובוכים והיה התינוק שומע קול של חבירו שהיה בוכה והיה בוכה עמו. והיו נוטלין אותו ומשליכין אותו ליאור לכך נאמר אחזו לנו שועלים קטנים וגו' עד שנעשה כרמינו סמדר. לכך נאמר וישובו המים על מצרים שישוב הגלגל עליהם. וכן יתרו אומר (שמות יח) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר וגו' אמר מכירו הייתי לשעבר וביותר עתה שבמחשבה שחשבו לאבד את ישראל בה דנם הקב"ה שנא' (שם) כי בדבר אשר זדו עליהם: (ב) ד"א וישובו המים. א"ר יוחנן כיון שעלה אחרון שבישראל מן הים ירד לתוכו אחרון של מצרים. ורשב"ל אומר על אלו ואלו ננעל הים מד' רוחותיו. אמר משה לפני הקב"ה מה יעשו ישראל. א"ל אי אתה זקוק למה שאני עושה להם נס. באותה שעה שלח הקב"ה את ידו והעלן מן הים שנא' (תהלים יח) ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים. א"ר אבהו משל למי שראה הגייסות באות עליו והיה בנו עמו. מה עשה נטל בנו בידו והיה נלחם עם הגיים בשניה. ואמר לו בנו אבא לא אחסר אותן שתי ידים אחת שהיא מחזקת אותי ואחת שהורגת בגיים. כך אמרו ישראל להקב"ה יהי שלום על אותן שתי ידיך אחת שהיתה מצלת אותנו מן הים ואחת שהיתה מנערת המצריים שנאמר ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' וגו': (ג) וישובו המים. וישב המים לא נאמר אלא וישובו המים מכאן שכל המימות חזרו. על המצריים לא נאמר אלא על מצרים [ב] שנטל הקב"ה שר שלהם תחלה וטבעו בים ואח"כ ירדו כולם אחריו. לכך נאמר וישובו המים על מצרים ואח"כ על רכבו ועל פרשיו: (ד) וייראו העם את ה'. [ג] שנו רבותינו הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורות באמת ויציב ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו. אבל אם לא הזכיר יציאת מצרים מחזירין אותו שנאמר (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. ומה בין יציאת מצרים לקריעת ים סוף. אלא שיציאת מצרים קשה שנא' (שם ד) או הנסה אלהים וגו' ואתכם לקח ה'. תדע לך שזו קשה מזו שביציאת מצרים כתיב אנכי ה' אלהיך אבל בקריעת ים סוף אינו מזכיר את השם. ולמה צריך להזכיר קריעת ים סוף באמת ויציב לפי שכיון שקרע להם את הים האמינו בו שנא'

יד יוסף פרשה כב א לעיל פ"א סי' י"א ופי' כ"כ. וספר היסר. סוטה פ"ק: ב לעיל פ' כ"א. ולקמן פ' כ"ג. ותנחומא ס"ז סי' י"ג: ג ירוש' ספ"ק דברכות:

מתנות כהונה

להזכיר כו'. נראה שדרש לא חסרת כאילו כתיב לא חסרת רק דבור: אתליטים. פי' הערוך פריס: לאחוריהם כלו' במה שנעשה ונגזר בשכבר היותם שעברו וכדמפרש ואזיל וע"ל פ"א: ושם מתו. בתוך הים ושימר אותם ולא המית אותם בי' מכות הראשונים: שעלו. דרכו ושבילו כד"א אם יספיק עפר שומרון לשועלים ורבים חביריו: הגלגל. שבקשו הם לאבד ישראל במים נתגלגל עליהם: לא אחסר. יהי רצון שלא אחסר כלו' שלא אראה בהם חסרון ותשות כח: שר שלהם. מצרים שמו. וכדלעיל פ' כ"א: כתיב אנכי וכו'. שנאמר (תלים פא

ענף יוסף

דאדרבה בב"ר פ' י"ט משמע איפכא דאריב"ם כל מה שנברא אחר חבירו שליט בחבירו. שמים כראשון ורקיע בשני אינו סובל אהמכה כו':

פרשה כב (ד) [אלא שיציאת מצרים קשה] עד שהוצרך להוציא ע"י מכות ואותות ומופתים שהם חוץ לטבע. ולכך מזכיר את השם שעל ידו נעשה הנס הזה: [אבל בקי"ס אינו מזכיר את השם] הענין דבקיעה וקריעה נעשה ע"י נטיית ידו דמשה. ולכך לא הזכיר בו את השם לפי שנעשה ע"י משה ולא הוצרך להעשות ע"י הקב"ה ולא הוצרך לסדר המערכות כי כבר הותנה בו' ימי בראשית (ת"נ): ובאיזה

עץ יוסף

שהרי אין כל חדש תחת השמש [ת"נ]. ובשוח"ט מזמור כ"ג אי' דלא הוה חסר אלא מימר והוא מתעביד. אם אמרין יעשה המן כבשר עגל הוא נעשה. יעשה שמן פטומות והוא נעשה: אפי' דבר לא היו חסרים שהרהורם היה עולה להם לדבור: ומה היה חסר תשובה. ומה שרמזה התורה כאן חסרון תשובתם. שבכל עת שאלו בבקשת מזונות במן ושלו יומים אף שלא היה חסר להם כלום: (י) וחזקתי את לב פרעה ארשב"ל משל. זה שייך לעיל קודם פרשה זו במקומה [ת"נ]. והיפ"ת כתב שט"ס הוא וצ"ל ואני הנני מחזק את לב פרעה: משל כו' צורך המשל לפי שקשה איך יתלה סבת התכבדותו ית' בפרעה. לכן אמר משל לשני אתליטים (פי' הערוך) פרים שאע"ג שהגבור כבודו מעצמו. מצד שיתפרסם כבודו למי שאינו מכירו על ידי נצחו להלש יאמר על דרך שהחלש גרם לגבור שיטול עטרה וכבוד. כן לפי שלא היה יכלתו ית' נודע בעולם לרבים. ועתה נודע על ידי טביעת מצרים יאמר כי הוא סבה לכבודו: שנא' ויאמר מצרים אנוסה ופירושו שהיושבים בא"מ ברואתם מלחמה בים. אמרו אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים:

פרשה כב (א) הה"ד אחזו לנו שועלים כעי לפרש וישובו המים שהב עמלם בראשם כי בדבר אשר הרשיעו זדונו. ומייתי מה שנהפכו מחשבתם כי התחכמו להנצל מן הפורענות וחשבו שלא יוכל לדונם במים. ולהכי מייתי אחזו לנו שועלים שנקראו כן על ערמתם. ואגב דמייתי קרא מפרש ואזיל ביה כל מה דמצי מפרש כדרך המדרש: אלא בחיות פי' גדולות וחזקות כדכתיב וארבע חיון רברבן וכו' דאל"כ הא שועל נמי מין חיה הוא: אלא בשועלים דהייט אחזו לנו שועלים דבמצרים מיירי כדאי' בחזית: כך מצרים קטנים בגבורה כשועל מול שאר החיות. דאל"כ מאי שנא דכלהו מושלן בחיות וזו בשועלים. והא דאמר לעיל פ"ה שפרעה היה קזמוקרטום. לא קשה. דבמכילתא שנו שלא היתה מלכות יורדה משל מצרים אלא שנטלה שררה לשעה: לפיכך מושלן בשועלים. שהן יותר ערומים שבחיות: מהלך ומביט לאחוריו מתוך פקחותו מביט לאחוריו שלא יזיקנו אחר. כך המצרים הביטו במה שיבואו אחריהן לראות את הנולד שלא יהיו נענשים שאמרו הבה נתחכמה לו: ונבא עליהן משמע דמפרש נתחכמה לו לעם. ולא לאלהים כדלעיל פ"א ע"ש: כבר נשבעתי כלו' אמת שכבר נשבעתי וא"א לחזור. אבל מ"מ אמצא לכם מקום להביא אתכם למבול. ואין הכי נמי שהיה יכול להביא עליהם מבול כי אין הגזירה אלא על כל העולם כדלעיל פ"א. אך בשביל אהבת הקיצור סמך אלעיל ואינו מביא רק טעם זה על שהוא יפוי כח להביא אותם אל המבול: לחרבו של ים פי' לחרב של ים ובת"נ גרס לחרבה של ים ופי' כדכתיב וישם את הים לחרבה. ובזה היה גוררן שהיו סבורים שגם הם יעברו בים בחרבה: מהו מנת שועלים. כי מה טעם ללשון מנה בכאן ומשני לפי שמכה זו היתה מתוקנת לאלו שאמרן ה' שלא ימותו בעשר מכות כדי שימותו שם במדתן. להכי קרי לה מנה כמפרים מנה מיוחדת לאדם אחד ולשאר נותן מהשאר: המכה הזו בחזית גרס המנה הזו: א"ר ברכיה שועלים קדמאה כו'. כוונתו להביא ראיה דשועלים קאי אמצרים שנטבעו בים דהא תניינא כתיב חסר על שם שעלו של ים: שעלו של ים פי' על שם שהיה נפרע מהם במים שנמדדו בשעלו של מקום (רש"י בפירוש המקרא). והמת"כ והת"נ פירשו שעלו דרכו ושבילו כד"א אם יספוק עפר שומרון לשעלים: א"ר יוחנן דצפורי מה היו כו'. בא ג"כ להרץ שעלים חסר ודרים שקאי אמצרים קטנים שהיו עדיין חסרים חכמות והנכלות ועוקצים אותם [ת"נ]: עד שנעשה כרמינו סמדר. פי' שבהתחבולות בכיית הקטנים היו מחבלים את כרמינו בעוד שנעשה כרמינו סמדר. ר"ל בהיות בנינו קטנים כסמדר שהענבים דקים. וכינה את ישראל לכרם כמד"א כי כרם ה' צבאות בית ישראל: ששב הגלגל עליהם. כלו' שפי' וישובו המים שהמים שחשבו לאבד את ישראל שבו עליהם לאבדם כאשר יזמו לעשות. ע"ד ישוב עמלו בראשו. ועל זה נאמר בדרך מליצה השבת הגלגל: מכירו הייתי לשעבר. דייקו זה משום דהא כבר פי' יתרו מעבו"ם כדאי' לעיל פ"א. והיך אמר עתה ידעתי. אע"כ שפי' עתה מכירו אני יותר. או דייק מאי עתה ידעתי דשני הפכים הם בנושא אחד. כי מלת עתה הוא לשון הווה. וידעתי הוא לשון עבר [ת"נ]: שבמחשבה שחשבו לאבד כו'. פי' לפי שמדה כנגד מדה הוא דבר פלא ומופת לשכר ועונש. לאפוקי בשאר מכות גדולות ונפלאות יש לבעל דין לחלוק ולומר שמקרה הוא ולא בהשגחת הש"י: שנא' כי בדבר אשר זדו בקדרה שבשלו בה נתבשלו: (ב) דבר אחר וישובו המים א"ר יוחנן כיון שעלה אחרון כו'. ואז שב הים לאיתנו ולא ניזוק אחד מישראל ולא נמלט אחד ממצרים כדכתיב לא נשאר בהם עד אחד. ומוכרח לומר כן משום שמחנה מצרים ומחנה ישראל היו סמוכים זה אחר זה. הילכך כשיצא אחרון שבישראל מיד הולך לשוב הים לאיתנו. ועי' בשוח"ט ומ"ש שם: על אלו ועל אלו ננעל. כצ"ל וכן היתה בשוח"ט על אלו ועל אלו הפך הים. ופי' שבעוד כל מצרים וכל ישראל בתוך הים שב הים לאיתנו. ולכן אמר משה מה יעשו ישראל לינצל. ושלח ה' ידו והעלן ועשה הקב"ה כן כדי לשבר את לבן לאביהם שבשמים וגם להגדיל הנס: באות עליו וכן בנמשל היה נס כן המלחמה לצרכו ית' לפי שהיו מכחשים שמו וח"ש ה' איש מלחמה ה' שמו: שנא' ימינך ה' כו' מ"ש לכפול ימינך. לכן פי' שהאחת כנגד הימין והאחת כנגד השמאל. וקרא תפס ימין מפני שאין שמאל למעלה כדאי' בחזית פסוק ישקני. והכוונה שיפעל ב' הדברים בבת אחת. ובאומר נאדרי בכח רמז להצלת ישראל כי הכח מציל כענין ועתה יגדל נא כח ה': וישב הים לא נאמר. כצ"ל כדקאמר נטה את ידך על הים. וכן ויט משה את ידו על הים [יפ"ת]: שכל המימות חזרו. פי' שכמו שכל המים שבעולם נבקעו כדלעיל פ' כ"א כן כשחזרו כל המים הזרו: על המצרים לא נאמר דק"ל כיון דכתיב על מצרים. על רכבו ועל פרשיו ל"ל הלא הכל בכלל מצרים. לה"ק כיון דלא כתיב המצריים בפירוש מפרשינן ליה על השר כי היכי דלא תיקשי לן יתורא. והיינו דקאמר לכך נאמר וישובו המים על מצרים ואח"כ על רכבו כו': (ד) שנו רבותינו כו' הביא הלכה זו לכאן. דמהכא ילפינן שפי' ויאמינו בה' כמשמעו שע"י קריעת ים סוף האמינו בה' כדקאמר שעל כן מזכיר קריעת י"ס באמת ויציב. וע"כ קאמר ה"נ שע"י האמונה זכה לשירה. אבל מקודם לזה לא היתה אמונתם גמורה אלא בקנת ספק. א"נ כדלקמן פ' כ"ג אע"פ שהאמינו חזרו ולא האמינו כו': באמת ויציב ואף שאנו מזכירין ג"כ באמת ואמונה ערבית המכה בעברתו כל בכורי מצרים. י"ל לפי שתפלת ערבית רשות לא קתני: אבל אם לא הזכיר יציאת מצרים. ר"ל לא באמת ויציב ולא קרא פרשת ציצית. אז מחזירין אותו: ומה בין יצ"מ לקריעת י"ס. שחייבה תורה להזכיר זה ולא זה: שנא' או הנסה אלהים. יובן ע"ד דאי' בשוח"ט או הנסה וגו' מקרב גוי כאדם שהוא שומט את העובר ממעי בהמה (כענין שנאמר והקרב והכרעים) למדנו צער לנשמט. מנין אף לשומט שנא' ואתכם לקח וגו' מכור הברזל כאדם שהוא נוטל האש מתוך הכור בלא נבת. והכוונה שלא היה להם במצרים שום זכות ומדת הדין קיטרג והיו בסכנה. וגם לפניו יתברך קשה לעשות נגד מדה"ד. אבל

שנא' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. ובזכות האמנה שהאמינו זכו לומר שירה ושרתה עליהם שכינה שכן כתיב אחריו אז ישיר משה. לכך צריך אדם לסמוך גאולה לתפלה כשם שהם הסמיכו שירה אחר האמנה והקריעה. וכשם שהם טיהרו לבם ואמרו שירה שכ"כ וייראו העם את ה' ויאמינו ואח"כ אז ישיר כך צריך אדם לטהר לבו קודם שיתפלל. וכן איוב אומר (איוב טז) על לא חמס בכפי ותפלתי זכה. א"ר יהושע הכהן ב"ר נחמיה וכי יש תפלה עכורה אלא כל מי שידיו מלוכלכות בגזל הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו למה שתפלתו בעבירה שנא' (בראשית ו) ויאמר ה' לנח קץ כל בשר וגו'. אבל איוב שלא היה בעמלו גזל היתה תפלתו זכה לכך אומר על לא חמס בכפי לפי שאין עול בכפי ובעמלי תפלתי זכה. א"ר חמא ב"ר חנינא מנין שכל מי שהגזל בידו שתפלתו עכורה שנא' (ישעיה א) ובפרשכם כפיכם וגו' אינני שומע מפני מה שידיכם דמים מלאו. ומנין שכל מי שמרחיק עצמו מן הגזל תפלתו זכה שנא' (תהלים כד) נקי כפים ובר לבב מה כתיב אחריו (שם) ישא ברכה מאת ה' זה דור דורשיו:

פרשה כג

(א) אז ישיר משה. הה"ד (תהלים צג) נכון כסאך מאז א"ר ברכיה בשם ר' אבהו אע"פ שמעולם אתה לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה. לכך נאמר נכון כסאך מאז. משל למלך שעשה מלחמה ונצח ועשו אותו אגוסטוס. אמרו לו עד שלא עשית המלחמה היית מלך עכשיו עשינוך אגוסטוס. מה יש כבוד בין המלך לאגוסטוס. אלא המלך עומד על הלוח. ואגוסטוס יושב. כך אמרו ישראל באמת עד שלא בראת עולמך היית אתה ומשבראת אותו אתה הוא אלא כביכול עומד שנאמר (חבקוק ג) עמד וימודד ארץ. אבל משעמדת בים ואמרנו שירה לפניך באז. נתיישבה מלכותך וכסאך נכון הוי נכון כסאך מאז באז ישיר: (ב) ד"א אז ישיר משה. הה"ד (תהלים קו) ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו. א"ר אבהו אע"פ שכתוב כבר שהאמינו עד שהיו במצרים שנאמר ויאמן העם. חזרו ולא האמינו שנא' (שם) אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך. כיון שבאו על הים וראו גבורתו של הקב"ה היאך עושה משפט ברשעים כמה דתימא (דברים לב) ותאחז במשפט ידי ושקע את מצרים בים מיד ויאמינו בה'. ובזכות האמנה שרתה עליהם רוה"ק ואמרו שירה הה"ד אז ישיר משה ובני ישראל. ואין אז אלא לשון אמנה שנא' (בראשית לט) ויהי מאז הפקיד אותו בביתו וכתיב (שם) וכל יש לו נתן בידו. הוי ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו: (ג) ד"א אז ישיר משה. הה"ד (שיר ד) נופת תטופנה שפתותיך. אמר משה רבון העולמים במה שחטאתי לפניך בו אני מקלסך. א"ר לוי בר חייא משל למדינה שמרדה על המלך. אמר המלך לדוכוס שלו נלך ונלחם בה. א"ל דוכוס אין אתה יכול. התריש המלך והלך בלילה בעצמו וכבשה. ידע דוכוס עשה עטרה והביאה למלך. א"ל העטרה הזו למה. אמר בשביל שחטאתי בדבר ואמרתי לך אין אתה יכול. כך אמר משה לפני הקב"ה יודע אני שחטאתי לפניך באז שנא' (שמות ה) ומאז באתי אל פרעה וגו'. והרי טבעת אותו בים. לכך אני משבחך באז הה"ד אז ישיר משה. בא וראה דרך הצדיקים במה שהם סורחים הם מתקנים הוי נופת תטופנה שפתותיך כלה. ממי הם למדים מן הקב"ה שבדבר שהוא מכה הוא מרפא שנא' (ירמיה ל) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך ממכות שאני מכה אותך מהם אני מרפא אותך. מנין תדע כן מן הקב"ה צא ולמד ממרה שהורה למשה דבר מר ותשליך למים ונמתקו המים שנאמר ויורהו ה' עץ וישלך אל המים אי זה היה ר' נתן אומר א ירדינון היה ר' יהושע אומר של ערבה היה ר' אלעזר המודעי אומר של זית היה. מ"מ עץ מר היה והמתיק המים המרים וכך משה לא קנטר אלא באז ובמה שסרח תיקן מעשיו ואמר אז ישיר משה: (ד) ד"א אז ישיר משה הה"ד (משלי לא) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה. מיום שברא הקב"ה את העולם ועד שעמדו ישראל על הים לא מצינו אדם שאמר שירה להקב"ה אלא ישראל. ברא אדה"ר ולא אמר שירה. הציל אברהם מכבשן האש ומן המלכים ולא אמר שירה. וכן יצחק מן המאכלת ולא אמר שירה. וכן יעקב מן המלאך ומן עשו ומן אנשי שכם ולא אמר שירה. כיון שבאו ישראל לים ונקרע להם מיד אמרו שירה לפני הקב"ה שנא' אז ישיר משה ובני ישראל הוי פיה פתחה בחכמה. אמר הקב"ה לאלו הייתי מצפה. ואין אז אלא שמחה שנאמר (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו: (ה) א"ר יהודה בן פזי מה ראו ישראל לומר שירה באז. אלא אמרו מתחלה היה הים הזה יבשה ועמדו דורו של אנוש והכעיסו לפניו באז שנא' (בראשית ד) אז הוחל לקרא בשם ה' ב ועשאו הקב"ה ים ופרע מהם שנא' (עמוס ה) הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ. ועכשיו ים היה ונעשה לנו יבשה שנא' ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים נקלסנו באז שהפך לנו ים ליבשה הוי אז ישיר משה ובני ישראל. ואין אז אלא לשון בטחון שנא' (משלי ג) אז תלך לבטח דרכך: (ו) ד"א אז ישיר משה הה"ד (שיר ד) אתי מלבנון כלה. א"ר לוי ג בנוהג שבעולם כלה מקשטין ומבשמין אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה. והקב"ה לא עשה כן אלא אמר לכנסת ישראל אתי מלבנון כלה. מטיט ולבנים לקחתיך ועשיתיך כלה. למה ב' פעמים אתי מלבנון אלא אמר הקב"ה אתי גליתם מביה"מ שנקרא לבנון שנא' (ישעיה נז) אני עליתי מרום

הרים

יד יוסף פרשה כג א תנחומא ס"ז. יונתן וירושלמי פסוק ויורהו ה' עץ: ב ב"ר פ' כ"ג סי' י"א. ספרי ח"כ פיסקא מ"ג. מכילתא יתרו. ירוש' שקלים פ"ו: ג שה"ש רבה פ"ד סי' י"ז:

מתנות כהונה

פא) הנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים: מאז. ממה דכתיב אז ישיר: אגוסטוס שם למלך אדיר וע' בערוך ערך אגוסטא פלן: על הלוח. לא נתבאר לי ואולי כשמציירין אותו על הלוח מציירין אותו מיושב דרך חשיבות: ירדינון. לפי הענין הוא עשב או אילן מר ואולי הוא עלי הרודפני המוזכר בפ' כל שעה ובפ' אלו טרפות ובמכילתא' וע' כ"ז במכילתא: ואין אז אלא ל' בטחון. הוא כענין ד"א שלפניך קלסוהו בלשון אז על שבטחו בישועתו וירדו לתוך הים: מלבנון. דרשו ל' לבנים:

שמיר

עץ יוסף

אבל בקריעת ים סוף כבר היה בידם זכות מילה ופסח: **מזכיר את השם** שהוליך הקב"ה בכבודו ובעצמו להוציאם ממצרים לפי שהיו משועבדים ונכנעים כ"כ תחת מלך והאומה קשה: **בקריעת י"ס** אינו מזכיר את השם פי' בכ"מ שמזכיר קריעת י"ס אינו מזכיר שנקרע ונבקע ע"י הקב"ה: **ולמה צריך** להזכיר קריעת ים סוף. ועל הזכרת מכת בכורות לא קשה ליה דכיון דמזכיר יצ"מ מזכיר מכת בכורים שעי"כ הוציאנו ממצרים: **האמינו בו** ואמת ויציב נתקן על אמונתינו בה' שגאלנו לשעבר. או על באמת וקיים דברו שהזהיר לנו כמו שמושינו כדפי' התוס' בפ"ק דברכות: **ובזכות האמנה** כוונתו בזה להביא ראיה לגודל מעלת האמונה שהם הסמיכו שירה אחר האמנה. ושירה הוא במקום תפלה כי כך אחז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל: **ושרתה עליהם שכינה**. שאלולא זה היאך הסכימו כולם לומר שירה בלשון אחד כדאיתא בהדיא במכילתא: **שכן כתיב** אחריו אז ישיר משה. ואין אז אלא לשון אמנה כדלקמן פ' כ"ג: **כשם שהם** הסמיכו שירה כו'. שהשירה היא דוגמת התפלה שיש בה סיפור שבחו של מקום בג' ראשונות ואח"כ שאלת צרכיו. וכן בשירה בתחלה שבחו של מקום ואח"כ תפול עליהם אימתה ופחד וגו' תביאמו ותטעמו שא בקשה: **טיהרו לבם** שמתחלה היה בלבם ספק ונמגום על הנסים ועכשיו נתאמת להם כי מה' היתה זאת. כי בדבר אשר זדו עליהם. ולכן אמרו שירה והודאה לה' משא"כ מתחלה: **לטהר לבו** פי' מכל הרהורי עבירה ולהרהר תשובה על כל חטאתיו: **אלא כל מי** שידיו מלוכלכות בגזל שזה מיקרי שפיר תפלה עכורה. שתפלה עצמה טובה אלא שהחטא עוכרה: **מפני מה** שידכם דמים מלאו. מפרש דמים לשון ממון ולא ס"ל לפרושי דמים ממש. דהא מילתא דפשיטא כי שופך דמים לא יכון: **שכל מי** שמרחיק עצמו מן הגזל כו'. (עם היות רוב ב"א נכשלים בו כמו שאחז"ל רובן בגזל) כ"ש שרחק מאחר עבירות לכן תפלתו זכה:

פרשה כג (א) **אע"פ שמעולם אתה** מפום דקרא זה סותר את עצמו דכיון דמעולם אתה פי' שהקב"ה קדמון בב"ת. א"כ גם הכסא שהוא רומז על מעלתו קדומה כקדמותו והיכי קאמר מאז דמשמע מזמן מה. להכי מפרש אע"פ שמעולם אתה כו': **לכך נאמר** נכון כסאך מאז. פי' מאז ישיר משה: **אגוסטוס** הרומיים קראו למושל אגוסטוס. וטעם המלה מוסיף ומגדל: **המלך עומד** על הלוח. כשמציירים אותו אז מציירין אותו בעמידה. להראות לעם שעומד ומוכן ומזומן לנקום נקמתם ולנצח מלחמותיהם אבל כשמציירין אגוסטוס מציירין אותו כיושב במנוחה אחר שנצח את כל. כך הוא הענין שאין הכסא שלם כו'. אלא עומד הוא לנגד בני אדם כביכול להראות להם שהוא נכון ומזומן ללחום ולהכניע את אויביהם תחת רגליהם [ת"נ]: **שנא' עמד** וימודד ארץ. מפרש ליה לקרא דמיירי מבריאת עולם. שהגביל מדת העולם כראוי לו מ"ד מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן: (ב) **הה"ד ויאמינו** בדבריו ישירו תהלתו. דריש שאז תיכף ומיד שהאמינו שרתה עליהם רוה"ק ואמרו שירה כדלקמן ומייתי ראיה מויאמינו בדבריו ישירו תהלתו: **אע"פ** שכתוב כבר שהאמינו כו'. שהאמונה שהיתה במצרים לא היתה אמונה אמיתית. שחזרו ולא האמינו. רק בעת קריעת ים סוף אז האמינו אמונה קיימת ושרתה עליהם שכינה ושרו תהלתו: **שנאמר אבותינו** במצרים ט'. כך כתיב התם אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך וגו' וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמו וגו' ויגער בים סוף וגו' ויושיעם מיד שונא וגו' ויכסו מים צריהם וגו' ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו ומפרש ליה אבותינו לא השכילו נפלאותיך במצרים ר"ל האותות והמופתים שעשית להם במצרים. וימרו על ים בים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים ולא בטחו בישועת ה'. וכשהושיעם ה' ויגער בים סוף ויחרב וגו' אז ויאמינו בדבריו: **היאך הוא** עושה משפט ברשעים. מדה כנגד מדה ע"ד כי בדבר אשר זדו עליהם כדלעיל פ' כ"ב: **ותאחז** במשפט ידי. הא דקאמר וירא ישראל את היד הגדולה רמז למשפט: **וישקע את** מצרים בים. הוא פירוש המשפט שעשה ברשעים א"כ היינו מה ששקע שר שלהם כדלעיל פ"כ"ב: **ובזכות האמנה** האמתית שהיתה להם אז. שרתה עליהם רוה"ק ואמרו שירה. וכדכתיב ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו: **ואין אז** אלא לשון אמנה. כלו' שהוא מופנה לג"ש למילף ענין אמנה מאז הפקיד אותו מה להלן מיירי קרא באמנה הכי נמי כאן: (ג) **הה"ד נופת** תטופנה כו'. מייתי מהכא שדרך הצדיקים שבמה שחוטאים הם מתקנים כדמפרש: **עשה עטרה** שלסיות הוראת העטרה כבוד המלכות ויכולתו לכן החוטא כנגד יכלתו שאמרו אין אתה יכול צריך להשיב את אשמו עטרת מלוכה: **הוי נופת תטופנה** שפתותיך כלה. כלו' שיודעים להלל ולהודות בתיקון הלשון ביותר. שמתקנים בלשון שהיו סורחים בו. וזהו דבש וחלב תחת לשונך. מה שסרחת בלשונך ישוב כדבש וחלב: **ממכות שאני** מכה כו'. כלו' באותו מכה שאני מכה אותך בו ארפאך שנאמר כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך בממכה עצמך ארפאך: **ירדינון** פי' הרודפני [מוסף הערוך]. ובערוך פי' הרודפני מין אילן הגדל על שפת הנהר ועושה פרחים דומים לשושנים והם מרים ביותר והוא סם המות של בהמה: (ד) **הה"ד פיה פתחה** בחכמה. דמלת אז אתי למימר שמצא אז מי שאמר שירה ולא קודם כי מיום שנברא העולם לא נמצא מי שאמר שירה עד עתה. ומסמיך אפסוק פיה פתחה בחכמה דמפרש פרשת אשת חיל על כנסת ישראל. ומדקאמר פתחה ולא דברה משמע לשון פתיחה והתחלה לומר כי היא קדמה לומר שירה בעולם. וע' ביפ"ת: **ברא אדה"ר** ולא אמר שירה. ואע"ג דמזמור שיר ליום השבת אמר אדה"ר וכן אברהם אמר ג"כ מזמור משכיל לאיתן האזרחי. היינו שאמרו בדרך תפלה ובקשה אבל לא אמרו שירה בלשון הווה ושבח אלשעבר: **ואין אז** אלא שמחה. כמו ד"א הוא. דאז רמיז לשמחה דילפינן אז אז בג"ש: **אלא שמחה** שאמרו שירה זו בשמחה כי באבוד רשעים רנה: (ה) **מתחלה היה** הים הזה יבשה. נ"ל שיש העולם הזה יבשה [ת"נ]. **עמדו** דורו של אנוש. לפי שעבר גזרה בים את כסאו של מיכה שעבר עמהם בים לכך אמרו ג"כ אז כמו אז של דור אנוש שהתחילו לעבוד ע"ס. לכן אנו נתקן העון באז [ת"נ]: **שנא' אז הוחל**. והיינו לשון מרד כדלעיל בב"ר פ' כ"א. והתם נמי מייתי הא מהקורא למי הים: **ואין אז** אלא לשון בטחון. ורמז באז הוחל שבטחו באליל. ובאומר אז ישיר משה שבטחו בה'. וילפותא דידה בג"ש כדפירשתי לעיל [יפ"ת]. עי"ל שהוא כמו ד"א על שירת אז ישיר ולהורות בא שבאו בתוך הים בבטחונו של השי"ת [ת"נ]: (ו) **הה"ד אתי** מלבנון כו'. שטעם אז ישיר משה לרמוז שבזכות אמונה שרתה עליהם רוה"ק ואמרו שירה ומייתי סמך מתשורי מראש אמנה כדלקמן ודרשוהו מתחלה בכמה אנפי: **מטיט ולבנים** לקחתיך ועשיתיך כלה. שנתן להם התורה ונתייחדו לו ככלה לבעלה. ור"ל שעם היותם בלתי

מוכנים

הרים ירכתי לבנון . ומנין שהלכה שכינה עם ישראל בגולה שנא' (שם מג) למענכם שלחתי בבלה. ואומר (יחזקאל א) היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן . וכן דניאל אומר (דניאל י) ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל . וכן משה אומר (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' איני יכול להניחם כי אני ה' אלהיכם . מפני ד קדושת שמי עשיתי ועמי אתם חוזרים הה"ד אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי מן המלכיות שנקראו לבנון שנא' (יחזקאל לא) הנה אשור ארז בלבנון . וכד"א (מיכה ב) עלה הפורץ לפניהם וגו' ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם (שיר ד) תשורי מראש אמנה א"ר יוסטא ה הר הוא ושמו אמנה עד אותו ההר א"י ממנו ולהלן חו"ל. א"ר אלעזר ב"ר יוסי כשיגיעו הגליות לשם יהיו אומרים שירה לכך נאמר תשורי מראש אמנה . ד"א תשורי מראש אמנה עתידין ישראל לומר שירה לע"ל שנא' (תהלים צח) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה . ובאיזה זכות אומרים ישראל שירה בזכות אברהם שהאמין בהקב"ה שנא' (בראשית טו) והאמין בה' היא האמונה שישראל נוחלין בה ועליו הכתוב אומר (חבקוק ב) וצדיק באמונתו יחיה הוי תשורי מראש אמנה . ו מראש שניר בזכות יצחק . וחרמון בזכות יעקב . ממעונות אריות גלות בבל ומדי . מהררי נמרים זו אדום . ד"א תשורי מראש אמנה א"ר נחמיה לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות אמנה שנא' ויאמן העם וכתיב ויאמינו בה' . א"ר יצחק היו רואין כל אותן נסים שנעשו להם ולא היה להם להאמין . אלא א"ר שמעון בר אבא בשביל האמנה שהאמין אברהם להקב"ה שנא' והאמין בה' ממנה זכו ישראל לומר שירה על הים שנא' אז ישיר משה הוי תשורי מראש אמנה: (ז) ד"א אז ישיר משה . הה"ד (תהלים נט) ואני אשיר עזך וארנן לבקר חסדך . ואני אשיר עזך לע"ל שנא' (ישעיה יב) הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד . וארנן לבקר חסדך אותו בקר של יום הדין שנא' (שם כא) אמר שומר אתא בקר וגם לילה . כי היית משגב לי באדום. ומנוס ביום צר לי בגוג ומגוג . ד"א ואני אשיר עזך אימתי בשעה שעמדו ישראל על הים ואומרים שירה שנא' אז ישיר משה ומה אמר עזי וזמרת יה . וארנן לבקר חסדך . אותו בקר שהשקפת על מחנה מצרים שנא' ויהי באשמרת הבקר וגו' . ד"א אותו הבקר שהורדת לנו את המן שנא' (שמות טז) ובבקר היתה שכבת הטל . ד"א אותו הבקר של מתן תורה שנא' (שם יט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר . כי היית משגב לי בפרעה ובמצרים. ומנוס ביום צר לי בעמלק : (ח) ד"א אז ישיר משה הה"ד (תהלים סח) קדמו שרים אחר נוגנים. ז א"ר יוחנן בקשו המלאכים לומר שירה לפני הקב"ה באותה הלילה שעברו ישראל את הים ולא הניחן הקב"ה . א"ל לגיונותי נתונין בצרה ואתם אומרים לפני שירה. הה"ד ולא קרב זה אל זה כל הלילה כמ"ד (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר . וכיון שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים להקדים שירה לפני הקב"ה . א"ל הקב"ה יקדמו בני תחלה הה"ד אז ישיר משה . אז שר לא נאמר אלא אז ישיר שהקב"ה אמר ישיר משה ובני ישראל תחלה . וכן דוד הוא אומר קדמו שרים אלו ישראל שעמדו על הים דכתיב אז ישיר משה . אחר נוגנים אלו המלאכים. ולמה כך אמר הקב"ה למלאכים לא מפני שאני משפיל אתכם אני אומר שיקדמו תחלה אלא מפני שב"ו יאמרו תחלה עד שלא ימות אחד מהם . אבל אתם כ"ז שאתם מבקשים אתם חיים וקיימים . משל למלך שנשבה בנו והלך והצילו והלכו בני הפלטין מבקשין לקלס למלך ובנו מבקש לקלסו . אמרו לו אדוננו מי יקלסך תחלה . א"ל בני מכאן ואילך מי שרוצה לקלסני יקלסני . כך כשיצאו ישראל ממצרים וקרע להם הקב"ה את הים והיו המלאכים מבקשי' לומר שירה א"ל הקב"ה אז ישיר משה ובני ישראל תחלה ואח"כ אתם . הוי קדמו שרים אלו ישראל אחר נוגנים אלו המלאכים. בתוך עלמות תופפות אלו הנשים שהן קלסו באמצע כדכתיב ותקח מרים הנביאה וגו' : (ט) רבי יהודה אומר מי אמר קילוס להקב"ה ח התינוקות. אותן שהיה פרעה מבקש להשליך ליאור שהם מכירין להקב"ה . כיצד כשהיו ישראל במצרים והיתה אשה מבנות ישראל מבקשת לילד והיתה יוצאת לשדה ויולדת שם וכיון שהיתה יולדת עוזבת הנער ומוסרת אותו להקב"ה ואומרת רבון העולם אני עשיתי את שלי ואתה עשה את שלך . א"ר יוחנן מיד היה יורד הקב"ה בכבודו כביכול והותך טיבורן ומרחיצן וסכן . וכן יחזקאל אמר (יחזקאל טז) ותשלכי אל פני השדה בגעל נפשך וכתיב (שם) ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שדך וכתיב (שם) ואלבשך רקמה וכתיב (שם) וארחצך במים . והיה נותן ב' טינרין בידו אחד מניקו שמן ואחד מניקו דבש שנא' (דברים לב) ויניקהו דבש ט מסלע . והיו גדלים בשדה שנא' (יחזקאל טז) רבבה כצמח השדה נתתיך. וכיון שהיו גדלין היו נכנסין לבתיהן אצל אבותיהן והיו שואלין להם מי היה זקוק לכם והיו אומרים להם בחור אחד נאה ומשובח היה יורד ועושה לנו כל צרכינו שנא' (שיר ה) דודי צח ואדום דגול מרבבה . וכיון שבאו ישראל לים היו אותן התינוקות שם והם ראו להקב"ה בים התחילו אומרים לאבותיהם י זהו אותו שהיה עושה לנו כל אותן הדברים כשהיינו במצרים שנא' זה אלי

יד יוסף ד לעיל פ' ט"ו : ה ירוש' שביעית פ"ו . פס"ר רבה פ' ד' סי' י"ח : ו עי' בחזית. ובזוהר שמות דף ג' : ז מגילה י' . בזוה"ע מזמור ק"ו : ח פדר"א פ' מ"ב . סוטה י"ב : ט לעיל פ"א סי' י"ז וס"ג : י יוב"ע וירוש' פסוק זה אלי :

מתנות כהונה

שניר בזכות יצחק כו' עי' במד' חזית (ד ז) כו' וע"ש בילקוט ותמצא קו"ל וטעם טוב : אחר נוגנים אלו המלאכים. אחר פירושו ואח"כ כמו והנה איל אחר נאחז בסבך : טינרין. סלעים : ה"ג

ענף יוסף

פרשה כג (ו) [ובאיזה זכות אומרים ישראל שירה] דאיתא בזוה"ע מזמור י"ח לא כל מי שרוצה אומר שירה אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה בידוע שמוחלין כל עונותיו . וא"כ אפשר שאף שיגאלו לא יהיו זכאין כדאיתא לא זכו בעתם . וקאמר בזכות אברהם שהאמין כו' שזה האמונה שישראל כו' : (ח) [לא מפני שאני משפיל אתכם כו'] נראה כך הוא דהבינוני ישראל וגדולים ממלאכי השרת . והיינו מה דקאמר כי זה הוא השעה האמתי . ומ"ש למלאכים לא מפני שאני משפיל אתכם לפום דעתם קאמר וכה"ג איתא בבמדב"ר פ' י"ב שפייס הקב"ה למלאכים ואמר להם הייכם העיקר

עץ יוסף

צוכים להדבק בנבואה להיותם מורגלים בטיט ולבנים ולא ידעו חכמה ומוסר ה' מרוב אהבתו קרבן אליו : למה ב' פעמים מקשה על רבי לוי . ומפרש קרא על גלותם עם השכינה והזרתם : שנא' אני עליתי כו'. שבית המקדש נקרא לבנון. ע"ש שמלבין עונותיהם של ישראל כדאי' בריש ויק"ר : שהלכה שכינה כו'. ע"ל פ' ט"ו : ואומר היה היה דבר ה' ופרשה שכינה עליו בגולה . מפני שהשכינה בגלות והזרו כל הארצות להיות כשרות לדברות כמו שהיה קודם בהירת א"י : חידקל הוא ההולך קדמת אשור : איני יכול להניחם. אלא שהשרה שכינתי עמהם להשגיח בהם : מפני קדושת שמי עשיתי . זאת שהשכינתי עמהם בגלות שלא יתחלל שמי : מן המלכיות שנקראו לבנון והא דלא מפרש מלבנון השני שהוא בית המקדש דאם כן הוה ליה לכתוב אתי ללבנון תבואי. וע' מ"ש בבמדב"ר סוף פ' ד' : הר הוא ושמו אמנה. בפה"מ כתב רש"י הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל . ובלפון משנה טורי אמנון : עד אותו ההר ארץ ישראל . כתב בעל יפה מראה בירושלמי דשביעית פ"ו ויתכן שהשירה היא על הגאולה ולפי שלא הוכשרו כל הארצות לומר שירה אלא א"י . לא ישירו עד באם לשם. אע"פ דשגלו הוכשרו כל הארצות לומר שירה כדאיתא בפ"ק דמגילה . אפשר דמשהם נגאלים אע"ג דלא באו לארץ הזכו שאר ארצות לאיסורן עכ"ל : לכך נאמר תשורי לשון שירה כי שניהם משורש אחד : ד"א תשורי מראש אמנה עתידין ישראל לומר שירה לע"ל. כלומר כשיתבשרו בגאולה יאמרו שירה על מה שעתיד לבא דהיינו על הנסים שיבואו יקדימו לשורר מיד ויהיו בחוזק אמונתם כאילו נעשה . וזהו שירו לה' שיר חדש ואח"כ כתיב כי נפלאות עשה ואע"פ שעדיין לא נעשה כאילו נעשה. וזה תשורי מראש אמנה כלו' תתחיל לשורר מראש דהיינו מקדם אשר נעשה . וזה לך מלד אמונה וזה זכו בזכות אברהם [פל"ה] . והיא האמונה שישראל נחלו בה. כלו' שהם מאמינים בני מאמינים . כי נטוע בהם טבע האמונה מאביהם כנחלה שירשו מאביו : שיר חדש הוא שיר לעתיד שיהיה נאמר בלשון זכר כדאי' במכילתא : מראש שניר בזכות יצחק . כדגרסי' בחזית שיר זה יצחק מה זה השניר שונא את השיר (כן הוא גירסת הערוך) פי' שאותו הר שניר אינו מקבל חרישה וזריעה ובילקוט גרס מה ניר זה אינו מקבל זריעה אלא פעם אחת כך יצחק לא נתנסה אלא פ"א בעקד : וחרמון בזכות יעקב. כדגרסי' בחזית והרמון זה יעקב מה הרמון זה כל טובו נתון בזומו (פי' בתחתיתו) כך כהונה מיעקב לויה מיעקב מלכות מיעקב : בבל ומדי וקרי למדי הקרובה לבבל אריה כמוה : זו אדום שהוא עז כנמר והא דלא חשיב יון משום שאמר אתי מלבנון תבואי שמשמע שיבואו מגליות וזה לא שייך אלא בהגלו ג' גליות. אבל יון עדיין היו ישראל נשארו בארצם ולא גלו כלל משם [ת"נ] . אבל הפ"ת טרם מהררי נמרים זה יון והדום : שנאמר ויאמן העם . ואע"פ שאח"כ חזרו ולא האמינו שיקנו במה שהזרו אח"כ והאמינו כדכתיב ויאמינו בה' : ולא היה להם להאמין שהאמונה שהאמינו במצרים קלקלו במה שחזרו ולא האמינו והאמנה שהיה השפה היו רואים כל אותן נסים שנעשו להם ולא היה להם להאמין : שנאמר והאמין בה' שפירושו שבשכר שהאמין משולם בה' זכה : הוי תשורי מראש אמנה . בזכות ראש המאמינים והוא אברהם ועי' במדרש חזית : (ז) הה"ד ואני אשיר עוזך כו' . דק"ל דאז שר מבע"ל אלא בא לרמוז כי גם לעתיד יחזרו השירה הזאת על הנסים שיעשו לדורות . וכענין דוד דקאמר ואני אשיר עוזך על שירה זו כמו שיתפרש . ואיידי דמייתי קרא מפרש ליה : שנא' הנה אל ישועתי וגו' כי עזי וזמרת יה . הרי שהשירה העתידה תהיה בהזכרת העת . שקרא זה בשירה קמיירי דכתיב אודך ה' וגו' זמרו ה' כי גאות עשה : אותו בקר של יום הדין הגדול שיהיה בבקר כדאי' במכילתא בו יעשה ה' חסד להציל את ישראל מדינה של גיהנם : אמר שומר אתא בקר . מייתי ראיה שיום הדין בבקר שפי' אתא בקר שהוא יום הדין . וגם לילה כי הוא הפך ולא אור לרשעים . ולכן אם תבעיון בעיו שובו אתיו . ר"ל אם תרצו לזכות שובו בתשובה : אותו בקר שהשקפת על מחנה מצרים . דמדכתיב וארנן לבקר משמע דקאי על הנס שהיה סמוך לבקר והיינו מה שהשקיף על מחנה מצרים בעמוד אש וענן : כי היית משגב לי בפרעה ובמצרים. שומם קשה ומלך קשה : ומנוס ביום צר לי בעמלק . ומפרש ותגום שנכנסו מן פרעה בא עמלק : (ח) הה"ד קדמו שרים כו' . דריש מלת אז באז אמר הקב"ה ישיר משה כו' ומביא סמך לזה מקדמו שרים וגו' : לגיונותי ישראל שעוברים בים ויש להם אימת הים : הה"ד ולא קרב זה אל זה כל הלילה דרמיז אמלאכים דכתיב בהו וקרא זה אל זה : יקדימו בני תחלה . לפי שיש בדעתם לומר שירה. אבל בלילה לא אמר הקב"ה למלאכים שעה זה . משום שלא היה בדעתם אז לומר שירה בצרתן היה מעכבתן : שהקב"ה אמר אז ישיר משה . ופי' אז אמר הקב"ה ישיר משה ובני ישראל וכן עשו ויאמרו לאמר וכו' : אלו ישראל שעמדו על הים . דלעיל מינה כתיב ראו הליכותיך אלהים שפירושו הדרכים שהדשת בים : אחר נוגנים אלו המלאכים . ואחר פי' ואחר כן : ולמה כך פי' המלאכים אומרים להקב"ה למה יקדימו ישראל : יאמרו תחלה עד שלא ימות. והא דלא נימרו כלהו בהדי הדדי י"ל מפני שהמלאכים צריכים לשתוק ולשמוע בשעה שישראל מקלסין כדי לענות אחריהן ברוך כבוד ה' ממקומו כדאי' בב"ר פ' ס"ה : אמר להם בני וכן ישראל נקראו בנים שנאמר בני בכורי ישראל . בנים אתם לה' אלהיכם . אבל המלאכים הם העבדים כמ"ש בתנחומא. והטעם אפשר לפי שמוכרחים בפעולתם באינם בעלי בחירה כעבד שמוכרח בעבודתו . אבל ישראל עושים רצון קונם בבחירה. כבן כשעבד לאביו ברצונו : אלו הנשים והא דלא כתבו בנתיים אחר שרים שהם ישראל כדרך שאמרו שירה משום דבא להורות ברצון המלאכים היה לומר תהלה : שהן קלסו באמצע. דהיינו בתוך ישראל והמלאכים . עלמות תופפות הם הנשים שנאמר ותקח מרים הנביאה את התוף בידה : (ט) רבי יהודה אומר כו' דריש דהא דכתיב ובני ישראל אתא למימר שהבנים קטנים הם שהכירו הקב"ה ואמרו שירה : עשיתי את שלי . שהיו משתדלות להזקק לבעליהן שלא תבטל פריה ורביה אע"פ שבשביל סבלותם היו רחוקים מזה : היה יורד הקב"ה כו' . ואף"פ שהמעשים האלו היה ע"י מלאך כדאיתא לעיל פ"א . מ"מ השכינה היתה שם ולכן הכירוהו בים : שני טינרין שני עגולים כדלעיל פ"א מלשון שיגרי דריחא שהן כמו גבשושית . או פי' סלעים וכדאי' בחזית פ"ח . מגור הסלמים מתרגמי' משיגרת תקיפא : בחור אחד נאה כו' כינו להקב"ה לבחור נאה כי יכחו הזק ויכלתו גמורה . ואמרו נאה ומשובח כי השינו היותו נקי וקדוש מכל כח גופני ולכן הביא דודי צח ואדום שהוא משל על הנקות ה' מכל כח גופני . ואמר דגול מרבבה להיות ניכר מרבבות קדש המלאכים . כי הוא סבה הראשונה : שנא' זה אלי דמשמע

אלי ואנוהו : (י) ד"א אז ישיר משה הה"ד (תהלים ט) נודע ה' משפט עשה. מדבר במצרים שעשה הקב"ה בהם משפטים במצרים ועל הים. ר' יהושע אומר י' מכות לקו המצרים באצבע א' שנא' (שמות ח) ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים לקו נ' מכות שנא' וירא ישראל את היד הגדולה והיד ה' אצבעות וה' פעמים י' הרי נ'. וכן אתה מוצא באיוב שבאו עליו נ' מכות שנא' (איוב יט) חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי. ר"א אומר מ' מכות לקו המצרים ור' על הים שכל מכה ומכה שהיתה באה עליהן היו באות ד'. כשם שנא' (תהלים עח) יהרוג בברד גפנם וכתיב (שם) ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים. עברה א' זעם ב' צרה ג' משלחת מלאכי רעים ד'. הוי באצבע לקו מ' מכות וביד מאתים הוי משפט עשה. ומהו נודע ה' כדכתיב וידעו מצרים כי אני ה' בשעה שאעשה הדין לפרעה שכן כתיב אחריו בהכבדי בפרעה. וכתיב (שם ט) בפועל כפיו נוקש רשע זה פרעה. מה אמר כל הבן הילוד וגו' ואף הקב"ה עשה לו כשם שעשה שנא' וניער פרעה וחילו בים סוף. מה הגיון סלה אמרו ישראל מה עלינו לעשות אלא לומר שירים וזמרים שנאמר אז ישיר משה. אז ישירו משה ובני ישראל אינו אומר אלא אז ישיר משה. אריב"ל מכאן שנאמרה הפרשה על פי משה ואח"כ אמרוה אבותינו על הים: (יא) ד"א אז ישיר משה הה"ד (שיר א) שחורה אני ונאוה, יא כנסת ישראל אומרת שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי. אמרו רבותינו אל תהי קורא בנות ירושלם אלא בונות ירושלם. זו סנהדרי גדולה של ישראל שהן יושבין ומבנין אותה. ד"א בנות ירושלם א"ר יוחנן יב עתידה ירושלם להעשות מטרפולין לכל הארצות כדכתיב אשדוד ובנותיה. יג מהו כאהלי קדר. מה אהלים של ישמעאלים כעורים מבחוץ ונאים מבפנים. כך הם ת"ח אע"פ שהן נראים כעורים בעוה"ז הם מלאים מבפנים מקרא משנה תלמוד הלכות ואגדות. אי מה אהליהם של ישמעאלים מטלטלין ממקום למקום יכול אף ישראל יטלטלו ת"ל כיריעות שלמה כיריעה של מי שאמר והיה העולם שמשעה שמתחן כאהל לא זזו ממקומן. אי מה אהליהם של ישמעאלים אין להן תכבוסת יכול אף ישראל כן ת"ל כיריעות שלמה מה השלמה הזאת מתלכלכת וחוזרת ומתלבנת כך ישראל אע"פ שהן חוטאים הן שבים בתשובה לפני הקב"ה. ד"א שחורה אני ונאוה במה שאני שחורה בו אני נאוה. חטאו בחורב שנא' (דברים ט) ובחורב הקצפתם את ה'. ובחורב אמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. בים המרו שנא' (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף. ובים אמרו שירה שנא' אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת. יד כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות לומר מה הנקבה הזאת מתעברת ויולדת וחוזרת ויולדת. כך הן הצרות באות עליהן והיו אומרים שירות בלשון נקבות. לכך עמדו בבל מדי ויון ואדום ושיעברו את ישראל. אבל לע"ל אין עוד צרות בו שנא' (ישעיה סה) כי נשכחו הצרות הראשונות וכתיב (שם לה) ששון ושמחה ישיגו וגו'. באותה שעה אומרים שיר לשון זכר שנא' (תהלים נח) שירו לה' שיר חדש: (יב) ד"א אז ישיר משה. הה"ד (שם מ) ויעלני מבור שאון ממצרים. מטיט היון מטיט ולבנים. (שם) ויקם על סלע רגלי זה הים. כונן אשורי שעברו ביבשה. מיד (שם) ויתן בפי שיר חדש. משל לאשה שהיתה נדה השלימה ימי נדתה וטהרה באתה אצל אישה. א"ל מי מעיד עליך שטהרת. אמרה לו טו הרי שפחתי מעידה שטהרתי לפניה וטבלתי. לכך נאמר את השירה הזאת. נאים אנו לומר שירה לפניך שאין בנו טומאה והרי המילה מעידה עלינו שאנו טהורים לכך נאמר את השירה הזאת ואין זאת אלא מילה שנא' (בראשית יז) זאת בריתי אשר תשמרו. ויאמרו לאמר. נהיה אומרים לבנינו ובנינו לבניהן שיהיו אומרים לפניך כשירה הזאת בעת שתעשה להם נסים: (יג) אשירה לה' כי גאה גאה. הה"ד (איוב מ) עדה נא גאון וגבה. הכל מתגאין זה על זה החשך מתגאה על התהום שהוא למעלה הימנו. והרוח מתגאה על המים שהוא למעלה הימנו. והאש מתגאה על הרוח שהוא למעלה הימנו. והשמים מתגאים על האש שהם למעלה ממנו והקב"ה מתגאה על הכל הוי כי גאה גאה. א"ר אבין ד' מיני גאים נבראו בעולם. גאה שבבריות אדם. גאה שבעופות נשר. גאה שבבהמות שור. גאה שבחיות ארי. וכולן נטלו מלכות ונתנה להם גדולה והם קבועים תחת המרכבה של הקב"ה שנאמר (יחזקאל א) ודמות פניהם פני אדם ופני אריה ופני שור ופני נשר. וכ"כ למה כדי שלא יתגאו בעולם וידעו שיש מלכות שמים עליהם ועל זה נאמר (קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם הוי כי גאה גאה: (יד) ד"א כי גאה גאה הה"ד (שיר א) לסוסתי ברכבי פרעה. דרש ר' פפוס טז לססתי כתיב (כמ"ש במדרש שהש"ר כאן עד יש לך רוח יש לך כנפים) מיד יז הסיטן הקב"ה והביאן מבין גלגלי המרכבה והסיטן על הים. מהו דמיתיך רעיתי שנדמו גלי הים לסוסיות נקבות ומצרים הרשעים לסוסים זכרים מזוהמין. והיו רצים אחריהם עד שנשתקעו בים שנא' סוס ורכבו רמה בים. והיה המצרי אומר לסוסו אתמול הייתי מושכך להשקותך מים ולא היית בא אחרי עכשיו אתה בא לשקעני

בים

יד יוסף יא שהש"ר פ"א סי' ל"ס : יב שם : יג שם סי' ל"ח : יד שם סי' ל"ז : טו ע' ב"י י"ד סי' קנ"ח סעי' מ' : טז זוהר בשלח דף מ"ז : יז בחזית איתא הסיטן :

מתנות כהונה

ה"ג במד' חזית (א' י') אלא בונות ירושלים כו' עד יושבין ומבנין אותה : אותה העיר ירושלים : ובמדרש הזית נתבאר יותר היטב : מטרפולין. פי' הערוך שתי תיבות הן מטרא אם בלשון יון פולין עיר כלו' אם ועיקר של כל העיירות ודרש בנות כמו חשבון ובנותיה : כיריעות של מי שאמר כו'. זה הרקיע כד"א נוטה שמים כיריעה וכתי' וימתחם כאהל לשבת : מה השלמה כו'. במדרש חזית (א' י"א) גר' מה יריעות שלמה זו כו' : נהיה אומרים כו' מלת לאמר קדרש

עץ יוסף

דמשמע מורה באצבע והיינו שכינתו : (י) הה"ד נודע ה' משפט עשה. ופי' אז ישיר וכו' אז כלא שראוי שישיר ישראל ועשו כן. ומייתי מהאי קרא דמפרש ליה במצרים. ומסיים הגיון סלה שאמרו ישראל שהמוטל עליהם הוא להודות לה' על הדבר כדלקמן : ר' יהושע אומר כו' מכות פלוגתתם לראיה דבמצרים מיירי דכיון דכתיב משפט סתמא ראוי לאוקמי במשפט היותר גדול : ועל הים לקו נ' מכות. שמלבד שנטבעו לקו הרבה מתחלה שגלאם ה' עמהם בכמה מכות כדאיתא במכילתא : שבאו עליו נ' מכות. שלקה בצאן ובגמלים ובאתונות ובבנים ובגופו כמה מכות שאמר יפלה כליותי ישפוך לארץ מררתי וכהנה רבות : עברה אחת והא דלא חשיב חרון אפו לאחת. משום דאצטריך לגופא דמכה. וע' בס' זבח פסח : הוי משפט עשה דרש משפט נוטריקון כלומר מ' שפטים עשה במצרים [ת"נ] : ומהו נודע ה' משום דפשטיה משמע שנודע שהמשפט הוא מה' כשבפועל כפיו נוקש רשע. ולדרשא זו קשה כי משפט מצרים נודע בחוש שמאתו יתברך הוא. ומפרש ליה שנודע כח ה' ע"י המשפט. ובפועל כפיו הוא מילתא אחריתי : כדכתיב וידעו מצרים כי אני ה'. שה' נודע מגד מה שעשה הדין בהם כדכתיב בהכבדי בפרעה. כי כשהקב"ה עושה דין ברשעים שמו מתכבד בעולם. מה עלינו לעשות. לפי שתעודת ישראל לפרסם שמו יתברך בעולם כדאמר את ה' האמרת היום. אמרו שמאחר שכאן ה' פרסם שמו במשפט עשה. מעתה מה צריך לנו לעשות רק לומר שירים וזמירות להודות לה' ולהניח זכר לדורות שגור בפיהם וזהו הגיון סלה : שנאמרה הפ' על פי משה תחלה. ולהכי קאמר אז ישיר משה לרמוז שסדר משה לעצמו בתחלה ואח"כ אמרוה אבותינו : (יא) הה"ד שחורה אני כו' משום דבעי לפרש הזאת לשון נקבה לומר מה הנקבה הזאת מתעברת כו' כדלקמן. מייתי שחורה אני ונאוה שדומה ישראל לנקבה כדאיתא בחזית פ"א ע"ש : הה"ד שחורה אני כו' שקשה וכי יש שחורה נאוה (שמות רבה פ' מ"ט) לכן מפרש שחורה אני מצד עצמי ונאוה ביחוס. שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי היינו ביחוס אבותי. וע' בעץ בשהש"ר פסוק זה : אלא בונות ירושלים והוא לשון בנין. ולכן אמר יושבין ומבנין אותם שהן מכוונים אותה כבנין הנכון. וע' בשה"ר פ"א סי' ל"ז שם הגיר' נשתנה : מטרפולין פי' אם המדינות. אם בלע"ז מטר"י. פאלין בלשון יון עיר (ערוך) ולכן קורא אותן בנות ירושלים שכל הארצות אצלה ככפרים שנקראו בנות : מה אהלים של ישמעאלים וקדר מבני ישמעאל : כעורים מבחוץ בחזית גרס שנראים מבחוץ כעולים ושחורים ושמרטוטים והם מבפנים אבנים טובות ומרגליות : כיריעות של מי שאמר. זה הרקיע כד"א נוטה שמים כיריעה וכתיב וימתחם כאהל לשבת : מה השלמה הזו דרש כיריעות שלמה כמו שלמה [לבוש] : הם שבים בתשובה. ביום הכפורים כן איתא בחזית : במה שאני שחורה בו אני נאוה. פי' שאין השחרות שחרות גמור שאף במקום שחטאתי ג"כ זכיתי באותו מקום באיזה זכות : שנא' ובחורב הקצפתם כו' אף שמעשה עגל היה אחר שאמרו נעשה ונשמע. אין בכך כלום. דמכל מקום שניהם היו במקום אחד : כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבה. כמו כאן את השירה הזאת. וכן בשירת הבאר. וכן בהאזינו השירה הזאת. ובשל דוד השירה הזאת. משא"כ בשירה דלעתיד כתיב שיר חדש ולא חדשה : כך הן הצרות כו' ולכן אמרו שירות בלשון נקבות שאע"פ שהשירה היא על הישועה ולא על הצרה. מ"מ מפני שהיתה על תשועת הצרה קראוה בלשון נקבה לרמוז שעוד תבא אחריה צרות : לכך עמדו בבל נ"ל שכך עמדו בבל [יפ"ת] : אין עוד צרות לא מבעי שעבוד אלא אפי' גרות : (יב) הה"ד ויעלני מבור שאון כו'. פ"ל שגם שירת הים בלשון זכר נאמר. ומייתי על זה ויתן בפי שיר חדש לשון זכר. ועל מה שנאמר הזאת לשון נקבה אמר משל כו' שרמז למילה : מבור שאון ממצרים דאיקרי בור כדכתיב שלחתי אסיריך מבור : על סלע רגלי זה הים. לפי שנלבו כמו נד נוזלים ונתקשו כסלע. ופי' על סלע אלא הסלע [יפ"ת]. אבל לפי מה דאיתא בסדר נשא פ"ט סי' י"ב פירושו על סלע ממש. דאיתא שם הקפה שליפו של ים שנא' קפאו תהומות בלב ים. והלב שליפו של אדם. והלכו בתוכו ביבשה : משל לאשה כו' שלפי שעיקר השירה הדבקות בה' ע"י הכרת כבודו ומאחר שישראל היו משוקעים בגלולי מצרים איך דבקו בה' והשיגו כבודו בנקלה. לכן אמר שזה כאשה מוחזקת בנדות כו'. והעדות ישראל הוא המילה שהוא כוללת תקון המדות שהן סולם לעלות לשלימות המושכלות : והיו אומרים לבנינו. שפי' לאמר לדורות שבכל מקום לאמר הוא לאמר לאחרים : (יג) הה"ד עדה נא גאון וגובה. כפל גאה גאה בעי לפרש שמתגאה על הגאים ומייתי עדה נא גאון וגובה שנכפל לשון הגאות בו יתברך דקאמר ליה הקב"ה לאיוב ואם זו כאלוך עדה נא גאון וגובה. אלמא דבהקב"ה אמר כפול לשון הגאות מפני שהוא המתגאה על כל הגאים : הכל מתגאים זה על זה. כלומר כל המתגאים אין גאותם בהחלט רק זה על זה עם היות אחר מתגאה עליו מה שאין כן גאות ה' שהיא החלטית שמתגאה על הכל: חשך מתגאה על התהום. כדכתיב וחשך על פני תהום. והכוונה שקרא למים חשך ע"ד חשכת מים. וקרי לארץ המכוסה במים תהום. כמו שנקרא קרקע הים תהום. והיינו וחשך על פני תהום : והרוח מתגאה על המים. כדכתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים דהיינו חשך הנזכר וקרא להם ב' שמות בפ' אחד : והאש מתגאה על הרוח. פי' תולדות האש הוא אור כדאיתא לעיל פר' ס"ו ונלמד מדכתיב בתריה יהי אור ויהי אור : והשמים מתגאים שהם למעלה מכולם [תו"נ] : והקב"ה מתגאה על הכל. שהוא ראש לכל הסבות והמסובבות : והקב"ה המתגאה על הכל. ממה שלא אמר שהמלאכים מתגאים על השמים וה' מתגאה עליהם. נראה שסובר שה' מניע הגלגל בזולת אמצעי : ארבעה מיני גאים. והא דלא חשיב נמי לויתן שהוא מלך בדגים. י"ל דלא חשיב אלא הנראה לעין. והכוונה שידעו האנשים שאין מעלה לשום אחד אלא מה' כי הב"ח אינם בעלי תבונה : נטלו מלכות שגוברים בכחם על כל דוגמתם כי האריה טורף ואוכל החיות וכן כולם. והאדם שולט על הכל : ונתנה להם גדולה. שמטבע צורתם נכנעים להם האחרים. כי כולם נכנעים לצורת האדם ויראים ממנו. ואם נמצא עומד כנגדו הוא להדמותו בעיניו כבהמה כדאיתא בפרק שואל. וכן כל החיות נכנעות לצורת האריה. וכל הבהמות לצורת השור. וכל העופות לצורת הנשר : וע"ז נאמר כי גבוה כו'. כי ה' שומר ורואה עד בא עת פקודתם כי הוא גבוה על כל הגאים ויכניעם בכחו : (יד) הה"ד לסוסתי כו'. משום דאיירי לעיל מגאות ה' לכן הביא מה שדרשו גבי לסוסתי עד יש לך רוח וכו' כי שם מזכר ענין גאות ה' אלא נקמתו בפרעה כמ"ש הפסוק: התחיל הקב"ה מתגאה עליו יש לך רוח כו' : הסיטן הפריחם : שנדמו גלי ים לסוסיות נקבות ומצרים הרשעים לסוסים זכרים מזוהמין. כצ"ל כלו' סוסי מצרים היו זכרים והאלהים עשה שידמו גליהם בעיני רכבי פרעה לסוסים נקבות והיו מרכבות פרעה להוטים ורצים לקראת הגלים ונשקעים [אלשי"ך]. וזהו דמיתיך רעיתי שבשבילם עשיתי דמויים למצרים : הייתי מושכך לנילוס. כן הוא בחזית : והיית חסום אומר לו. כלומר שהיה מכיר מתוך עניית

שפלותי

בים. והיה הסוס אומר לו רמה בים ראה מה בים רומו של עולם אני רואה בים. ד"א סוס ורכבו רמה בים. סוסיהם ורוכביהם לא נאמר אלא סוס ורכבו. יח מלמד שנטל הקב"ה שר שלהם תחלה והשליכו לתוך הים: (טו) עזי וזמרת יה. עזי הוא ועטרה לראשי והוא כחי. ויהי לי לישועה יהי לי אכ"כ אלא ויהי לי לישועה היה לי ויהיה לי. זה אלי ואנוהו. א"ר ברכיה בא וראה כמה גדולים יורדי הים. משה כמה נתחבט ונתחנן לפני המקום עד שראה את הדמות. שנא' (שמות לג) הראני נא את כבודך א"ל הקב"ה לא תוכל לראות פני ובסוף הראה לו בסימן שנא' (שם) והיה בעבור כבודי. יט החיות הנושאות את הכסא אינן מכירות את הדמות ובשעה שמגיע זמנן לומר שירה הן אומרים באי זה מקום הוא. אין אנו יודעות אם כאן הוא אם במקום אחר הוא אלא בכ"מ שהוא ברוך כבוד ה' ממקומו. ועולי הים כאו"א מראה באצבעו ואומר זה אלי ואנוהו. א"ל הקב"ה לישראל בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת זה אלי. אבל לע"ל אתם אומרים אותו דבר ב' פעמים שנא' (ישעיה כה) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה וגו':

פרשה כד

(א) ויסע משה את ישראל. הה"ד (דברים לב) הלה' תגמלו זאת. ר' ששא בנו של ר' אבא היה כותב ה"א למטן ולמ"ד למעלן כלומר הוי הלה' תגמלו זאת. אחר כל הנסים שעשה לכם שקרע לכם את הים לי"ב קרעים ושקע את המצריים בים א והיתה ידו אחת משקעתן וידו אחת מצלת אתכם שנא' (שמות טו) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' וגו'. והעלה אתכם מן הים ונתן לכם כספם וזהבם וכל מה שהיה על סוסיהם שהיו מקושטים בכסף ובזהב. וזן אתכם מ' שנה ולא הניח אתכם אפי' שעה אחת. כמה שונאים באים עליכם ולא הניח אתכם לברוח אלא היה מפילן לפניכם ומשמרכם. ולא משונאיכם בלבד אלא אף מן הנחשים ומן העקרבים. והיה מאיר לפניכם שנא' וה' הולך לפניהם יומם וגו'. שכחתם כל הנסים האלו שעשה עמכם הקב"ה ב והיה צלמו של מיכה עובר עמכם בים והנחתם דברי תורה והתעסקתם בדברים אחרים הלה' תגמלו זאת. א"ר יהודה ב"ר אלעאי לא דיים שעבר עמהם צלמו של מיכה אלא שהיו מקישין כלפי מעלה דברים שנא' (ש"ב ז) אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו. וכה"א וימרו על ים בים סוף מהו ב' פעמים אלא על הים המרו שלא היו רוצים לירד. אילולא שבט יהודה שקפץ תחלה וקדש שמו של הקב"ה שנא' (תהלים קיד) בצאת ישראל ממצרים היתה יהודה לקדשו. ובים סוף מנין שהמרו אלא כיון שירדו לתוך הים היה מלא טיט שהיה עד עכשיו לח מן המים והיה בו כמין טיט שנאמר (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך חמר מים רבים. ג והיה אומר ראובן לשמעון במצרים בטיט ובים בטיט. במצרים בחמר ובלבנים ובים חמר מים רבים חוי וימרו על ים בים סוף. ואחר כל הנסים האלו אתם גומלים לי בישא. הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם. על דורו של ירמיה אמר הפסוק הזה עם נבל שעשו נבלות שנא' (תהלים עט) נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים. למה שלא היו חכמים שנאמר (דברים לב) עם נבל ולא חכם. א"ר שמעון בן חלפתא ד אם יהיה הגבור שבגבורים למטן והחלש שבחלשים למעלה נוצח הוא. וביותר אם יהיה הגבור למעלן והחלש למטה עאכ"ו. הקב"ה גבור שבגבורים למעלה ואתה ב"ו למטה אין אתה צריך להתבונן הוי עם נבל ולא חכם. הלא הוא אביך קנך אם זכיתם אביך כשם שבנו מתחטא עם אביו והוא עושה רצונו כן אתם מתחטאין לפניו והוא עושה רצונכם. ד"א אם אביך למה קנך אם קנך למה אביך אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום הוא מרחם עליהם כאב על בנים. ובזמן שאין עושין רצונו הוא רודה אותן כעבד. מה העבד בטובתו ושלא בטובתו משמש לאדוניו בעל כרחו כך אתם תעשו רצונו של מקום בטובה ושלא בטובה על כרחכם. רבי תחליפא דקיסרין בשם ר' פילא אומר בא וראה כמה נסים עושה הקב"ה עם האדם והוא אינו יודע שאילולא היה אוכל פת כשהיא חיה היתה יורדת בתוך מעיו ומשרטת אותו אלא ברא הקב"ה מעין בתוך גרגרתו שהוא מוריד את הפת בשלום. (שם) הוא עשך ויכוננך. עשאך למה שאתה צריך ואחר כל אלו הלה' תגמלו זאת הולך אתה ומדבר דברים יתרים: (ב) ד"א הלה' תגמלו זאת. א"ל אחר שעשה לכם כל הנסים אתם מסרבין בו דכתיב (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף. ה על ים על שפת הים. בים סוף כמשמעו. באותה שעה נתמלא עליהם חמה שר של ים ובקש לשוטפן עד שנער בו הקב"ה ויבשו שנא' (נחום א) גוער בים ויבשהו ואומר (תהלים קו) ויגער בים סוף ויחרב. כיון שראה משה כך הסיען מחטאין של ים לכך נאמר ויסע משה את ישראל. רבי יהודה אומר אמרו ישראל באותה שעה כלום הוציאנו הקב"ה ממצרים אלא בשביל ה' דברים. א' לתת לנו ביזת מצרים. ב' להרכיבנו על ענני כבוד. ג' לקרוע לנו את הים. ד' להפרע לנו מן המצרים. ה' לומר לפניו שירה עכשיו כבר נתן לנו ביזת מצרים. והרכיבנו על ענני כבוד. וקרע לנו את הים. ופרע מן המצרים ואמרנו שירה לפניו. נחזור למצרים. א"ל משה כך אמר לי המקום כי כאשר ראיתם את מצרים היום וגו'. אמרו לו

יד יוסף יח לעיל פ' כ"א וס' כ"ג. ודב"ר פ"א. ותנחומא ס"ז סי' י"ג: יט במדב"ר פ' י"ד. פדר"א סוף פ"ד: **פרשה כד** א לעיל פ' כב: ב לקמן פ' מ"א. ובבמדב"ר פ' ט"ו. תנחומא תצא. ספרי ה"א פיסקא פ"ד. אדר"נ פ' ל"ד. ותנחומא ראה סי' ע"ז. שוח"ט מזמור ק"א. ירוש' סוכה פ"ד. מכילתא ס"ז פ' י"ד: ג שוח"ט מזמור ק"ו: ד ספרי ה"נ פיסקא ש"ע. וקה"ר סוף פ"ד: ה שוח"ט מזמור נ"ג:

מתנות כהונה

קדלם: **ועטרה.** עזי כמו עדי בחילוף ז' בד' בלשון תרגום אחז אחד זה דא אזנו אודניה וכן רבים: **היה לי.** וי"ו הפתוח' מהפכו לשעבר ומ"מ מדל' כתיב היו לי דרשו ג"כ בל' עתיד ויהי לי: **היה כותב** כשהיה כותב בספר תורה פסוק זה היה כותב ה"א של הלי"י למטה שוה לשא' אותיותיו והלמ"ד למעלה לרמז על בקיעת המצרים למטה בים ועל שהעלה ישראל למעלה במעל' וכבוד גם י"ל שאות הה"א תרמוז הוי ולפי זה נ"ל כלו' הוי לי"י תגמלו הוי ל' צעקה על מעשה בלתי נרצה כמו הוי גוי חוטא וכן עיקר: **ומשמרכם.** משמר אתכם: **פסל מיכה כו'.** למדוהו רז"ל מדכתיב ועבר בים צרה: **על הים.** קודם שירדו לתוכו: **בים סוף.** בתוך הים לאחר שירדו לתוכו: **מתחטאים.** פי' הערוך מתענגים: **רודה** אותן כעבד. דרש קנך לשון קנין כלומר נוהג עמכם כמו עבד נקנה: **כשהיא** חיה. עד שלא נתרכך: **עשאך** למה שאתה צריך כדאיתא בספרי פ' האזינו עשאך כנוים מכפנים שאם תעלה א' ע"ג חבירתא אין פסה

ענף יוסף

כעיקר למעלה (יפ"ת): **(טו)** [יהי לי אכ"כ אלא ויהי לי לישועה. היה לי ויהיה לי] כי כשיאמר והיה לשון עתיד היה הסוראה על ענין מחודש. והשתנות הרצון שיהיה מה שלא היה. אבל כשאומר ויהי מלה מהופכת מעתיד לעבר. הסוראה כי מה שיהיה הוא עצמו מה שהיה. כלומר אותו הרצון בעצמו היה תחלה. וזהו היה ויהי לי. כלומר גם בעבר גם בעתיד הוא לי לישועה. בלי שום השתנות רצון ח"ו (אהל יעקב): [בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת זה אלי כו'] כי לע"ל תגלה השכינה לישראל בלתי הפסק לעולמי עולמים. וכ"פ לאו דווקא: למלך

עץ יוסף

מפלאי ה' בים היו הדברים כאילו אומר לו כך: **ראה מה בים** דרשו רמה בנוטריקון: **שר שלהם תחלה.** וסוס היינו שר מצרים. ורוכבו הוא השר שלמעלה. ועל שם שהוא למעלה עליהם קרא ליה רוכב ולמצרים סוס. ומ"ש שהפיל השר תחלה קושטא דמילתא קאמר כי דרך הקב"ה להפיל השר תחלה כדלעיל פ' כ"א ומקראי נמי דייק התם ובפרשה כ"ב שהפיל בים השר של מצרים. ומה שהקדים כאן הכתוב הסוס מפני שהוא המוחש: **והשליכו לתוך הים כלו'** השפילו כדפירשתי לעיל פ' כ"א: **(טו) עזי הוא** ועטרה לראשי והוא כחי. נ"ל עטרה (בלא וי"ו) וכאן המדרש בקיצור. ובמכילתא אין עוז אלא מלכות שנא' ה' בעזך ישמח מלך. ד"א אין עוזי אלא תוקפי שנא' ה' עוזי ומעוזי (והוא המלכות והוא העטרה) והכוונה כאן בין עוז מלכות אשר בו מתכבד על אחרים ובין עוז הכח הכל הוא מה' ולא מעצמי. וח"ש דעזי הרתי קאמר שהוא עטרת מלכותו וג"כ כחו: **ויהי לי כו'** וי"ו הפתוחה מהפכו לשעבר ומ"מ מדלא כתיב היה לי דרשו ג"כ בלשון עתיד ויהיה לי: **כמה גדולים יורדי הים כו'.** קשה שהרי משה לא יצא מכלל יורדי הים. ומאחר שהשיגו על הים למה התחנן אח"כ ועיין ביפ"ת: **איזה מקום הוא** מקום זה עניינו מדרגה כי לא ישיגו מדרגת כבוד ה': **מראה באצבעו** ואומר זה אלי. זה אלי משמע כמורה באצבעו:

פרשה כד (א) הרי"י תגמלו זאת משום דבעי לפרש ויסע משה את ישראל שהסיען מחטאו של ים כדלקמן מייתי סמך מהלי"י תגמלו זאת דדרשי' ליה במרים על הים. ואגב אורחיה מפרש ליה נמי בפירושים אחרים: **היה כותב ה"א למטן כו'.** המדרש הזה מכוון למאי דאיתא בירושלמי פ"ק דמגילה צריך לכתוב ה"א למטה מאורכותו של למ"ד הלה' תגמלו זאת ה"א לה' תגמלו זאת עכ"ל. וכוונת הירוש' והמדרש דצריך לכתוב הה"א דהלי"י תגמלו זאת למטה מכפיפתה של למ"ד שהיא תיבה בפני עצמה ונפרשה ה"א (לפי גירסת הירושלמי. ופי' ה"א כמו הוי לפי גירסת המדרש כענין הלילו הה ליום) לה' תגמלו זאת. כלומר שים קינה על הרעה הזאת איך לה' יגמלו זאת: **שנא' ימינך ה'** כו' עי' בפ' כ"ב סימן ב': **והיה צלמו** של מיכה כו' קמפרש עם נבל ולא חכם על צלמו של מיכה שעבר עמהם בים כי בזה עשו נבלה ע"ד וינבל צור ישועתו: **והנחתם דברי תורה.** מפרש ולא חכם שהניחו דברי תורה והחכמה והתעסקו בדברי תפלות. וד"ת היינו פרשת החדש וקרבן פסח שכבר נאמר להם במצרים. ונלמד מדכתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים שדרשו חז"ל שלא למדו תורה שנמשלה למים: **שהיו מקישים כלפי מעלה דברים.** כדאמר בסמוך במצרים בטיט ובים בטיט. וזה ג"כ נכלל בעם נבל שהמרו בדברים כלפי מעלה: **שנא' אשר פדית לך** ממצרים כו' מביא ראיה למ"ש שפסל מיכה עבר עמהם דגוים ואלהיו ר"ל דהיינו הפסל שהיתה עמהם כדר"א במכילתא. ובירוש' סוכה תני בשם רשב"א עכו"ם עברה עם ישראל בים מה טעם אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו. ומדכתיב וימרו על ים בים סוף מביא ראיה למה שאמר שהיו מטיחים דברים כלפי מעלה: **שלא היו רוצים לירד.** שפי' על ים אצל הים. ופי' בים סוף הוא אחר שהיו בתוך הים ממש. וכן אמר לקמן סימן ב' על ים על שפת הים. בים סוף כמשמעו: **היה מלא טיט כו'** זה פליג על מ"ש בבמד"ר פ"ט הקפה שלישו של ים. ובמכילתא כפה עליהם הים מפני חלקיו ולמעלה. הרי שלא נבקע המים עד הקרקע: **שעשו נבלות** פי' שגרמו כן בעונותיהם. וזהו ולא חכם שהסכילו בדרכיהם: **שנא' עם נבל כו'** כתב היפ"ת לא נתחוור לי דעליה דהאי קרא קיימינן ומאי שנאמר. ונראה דגרסי' שנאמר בנים סכלים המה ולא נבונים המה: **הקב"ה גבור** שבגבורים הכוונה כי יש שיחשוב כי מי שמאלו בעזרו אין פחד אלהים לנגד עינו כי לא יוכל לשדד המזל. על כן מכחיש וסותר דעה נפסדת כזאת: **הוי עם נבל** מפרש נבל כמו נופל שרמז היות האדם נופל ותחתון לגבי העליונים. ובמ"ק מייתי זה על כתוב האלהים בשמים ואתה על הארץ. ושם ניחא יותר: **אם זכות אביך** פי' אם יש לך זכות רב הוא אביך כשם שבנו מתחטא וכו'. והלשון קצר כאן ונ"ל ואם לא זכיתם קנך כשם שהעבד אינו תובע צרכיו אלא עיניו תלויות לרבו כן אתם כו': **אם אביך למה קנך.** פי' אם לשון אביך עדיף יאמר אביך ולא קנך. ואם לשון קנך עדיף יאמר קנך ולא אביך. ומשני דלצדדים קאמר וקנך פי' קונה אותך כעבד: **הוא מרחם** כו' לא דמי למתחטאים דקאמר לעיל דהתם לשמוע תפלתם בכל אות נפשם. והכא לענין מחילת החטא וגמולו מיירי: **מה העבד בטובתו** כו' שעל כרחם יעבדוהו ולא כל כמינהו לאפוקי נפשייהו מעבדותו: **כשהיא חיה** פי' עד שלא נתרכך [מת"כ]: **ומשרטת אותו** שע"י שהפת חרבה היא נדבקת במעיו ומשרטת אותו. אבל ברא הקב"ה מעין והוא הלחות שבגרונו ועי"ז יורדת הפרוסה אע"פ שהיא חרבה: **עשאך למה שאתה צריך** כלו' תיקנתך בכל מה שתצטרך. וכדאי' בספרי פ' האזינו עשאך כנוים כנוים מכפנים שאם תעלה אחד מהם על גבי חבירתה אין אתה יכול לעמוד. ופי' שברא לבני מעיים בתים לישב עליו. ואם ירדו מבסיסן שוב אין מתיישבין [רש"י]: **ומדבר דברים יתירים.** מפרש עם נבל שמדבר נבלה: **(ב) שעשה להם כל הנסים** הנסים שהיו עד קריאת י"ס. ומפרש עם נבל על מריים בים. דנבל לשון מרי וסרבנות. והלא הוא אביך קנך מפרש ליה במה שפדם ממצרים קנאן לו ועשה כל צרכם: **גוער בים** בשרו של ים: **הסיען מחטאין** של ים. שהורה דרך תשובה והעתיקן מהחטא: **ויסע משה** ולמה תלה נסיעתן ע"י משה הא כל נסיעתן היה ע"פ הגבורה. אלא שהסיען מחטאין של ים: **ר' יהודה אומר** כו' מפרש ויסע שרצו לחזור למצרים והסיען כו': **אלא בשביל** חמשה דברים. הכוונה שאחר שיתבאר להם כאן השגחת ה' באותם בהרכבתם בענני כבוד. ויכלתו בקריעת ים סוף ושכר ועונש בבזת מצרים ונקמתם. ומציאות ה' ואחדותו במה שהשיגו על הים

לו כבר מתו כולן נחזור למצרים. א"ל באו ופרעו את השטר שכך אמר לי הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. ר' אלעזר אומר ע"פ הגבורה לא נסעו אלא שהסיען משה במקל. לפי שראו פגרי מצרים שהיו מעבידין בהם בחומר ובלבנים מושטפים על פני המים אמרו לא נשתייר אדם במצרים נתנה ראש ונשובה מצרים נעשה ע"ז ותלך בראשינו ונחזור למצרים יכול שאמרו ולא עשו ת"ל (נחמיה ט) וימאנו לשמוע ולא זכרו נפלאותיך. ר' יהודה בר אלעאי אומר ע"ז היתה בידן של ישראל והסיעה משה מישראל לכך נאמר ויסע משה את ישראל: (ג) ד"א ויסע משה את ישראל הה"ד (תהלים עח) ויסע כצאן עמו. כאיזה צאן. כצאנו של יתרו מה צאנו של יתרו יצאו מן הישוב למדבר כך ישראל יצאו ממצרים למדבר שנא' (שם) וינהגם כעדר במדבר. ד"א מה הצאן אינן נכנסות לצל קורה כך הנהיג הקב"ה מ' שנה ישראל במדבר. ד"א ו מה הצאן אין מתקנין לה אפוטיקון אלא רועה בכל יום כך ישראל לא התקין להם אפוטיקון אלא במדבר שנא' (שמות יז) ויצא העם ולקטו. ד"א מה הצאן אפי' מחבלת את האילנות אין בעליה מעלין עליה כך ישראל אע"פ שהן חוטאין הקב"ה נוהג בהם כצאן. אי מה הצאן אינה מקבלת מתן שכר יכול אף ישראל כן שקראן צאן אין להם מתן שכר ת"ל (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. ז צאן לעונשין ואדם למתן שכר. אי מה הצאן מתוקן לטביחה אף ישראל כך. ת"ל כצאן קדשים מה קדשים כל מי שנוגע בהן מתחייב כך ישראל שנאמר (ירמיה ב) קדש ישראל לי"י ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו. מה הצאן כ"מ שהרועה מנהיגה שם נמשכת כך ישראל כ"מ שהיה משה מסיען הן נמשכין אחריו שנא' (שיר א) משכני אחריך נרוצה. לכך נאמר ויסע משה את ישראל מים סוף. א"ר אבא בר כהנא הסיען מחטאין של ים ח שכיון שאמרו שירה מחלה להם השירה על שחטאו בים: (ד) אל מדבר שור. אין אנו מוצאין שיש מדבר ששמו שור ומהו מדבר שור. א"ר יצחק בזכות אברהם שדברתי עמו ואמרתי לו (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבודו וגו' שכתוב בו (שם כ) וישב בין קדש ובין שור. ר' אבין אומר מהו מדבר שור שנתאוו ישראל ליעשות בו שורות דגלים דגלים. ד"א מדבר שור מדבר כוב. אמרו עליו על מדבר כוב שהוא ח' מאות פרסה ומלא נחשים שרפים ועקרבים. ר' אבא הסיח לפני רבינו פעם אחת עבר אדם בתוך מדבר כוב זה. וראה נחש אחד ישן והיה בו בקורת בית הבד וראה את הנחש והוא לא ראהו. ומרוב שנכנסה בו חרדה נתבהל ונשר שערו והיו קורין אותו מרוטה. הוא שמשה אומר להם לישראל (דברים ח) המוליכך במדבר הגדול והנורא. א"ר יוסי בר חנינא אין אנו יודעין למי הוא אומר גדול אם להקב"ה או למדבר. אלא א"ל משה גדול ונורא הוא אלהים שהייתם מכעיסים אותו ומהלכין באותו מדבר שהוא מלא נחשים ועקרבים ושרפים ורעבון והולך אתכם בתוכו בשלום. ולא עוד אלא שהיו הנחשים והשרפים רובצים בפניהם כדי שלא יתבהלו ישראל מהן. ד"א מהו מדבר שור אלא עד שלא יצאו ישראל ממצרים היה העולם מדבר כיון שיצאו נעשה העולם שור. דבר אחר עד שלא קבלו ישראל את התורה היה העולם עשוי מדבר כיון שקבלו את התורה נעשה העולם שור אלו דברי ר"י ב"ר סימון. אמר הקב"ה לע"ל כן אני עושה לציון שהיא מדבר כדכתיב (ישעיה סד) ציון מדבר היתה ולע"ל אני אהיה לה שור שנא' (זכריה ב) ואני אהיה לה נאם י"י חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה:

פרשה כה

(א) ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. הה"ד (תהלים קלה) כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. כל מה שהקב"ה חפץ לעשות עושה שהכל שלו בשמים ובארץ. אמר ר"ל ב"ו עושה לו טרקאירין ונותן לו כל מיני משקין כאו"א בפני עצמו שמא יכול להוציא את כולן ממקום א'. אבל הקב"ה אינו כן כשהמטיר אש וגפרית על הסדומיים היה מן השמים שנא' (בראשית יט) וה' המטיר על סדום וגו' מן השמים. והטל מן השמים שנא' (מיכה ה) כטל מאת ה'. והמן מן השמים. משל א למולייר של זהב בקש צנים הוציא ממנו בקש נחלים הוציא ממנו. כך כשהביא הקב"ה המכות על מצריים לא הביא אלא מן השמים. וכשפרע מן האמוריים לא פרע מהן אלא מן השמים שנא' (יהושע י) וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים. וכשפרע מסיסרא פרע ממנו מן השמים שנא' (שופטים ה) מן שמים נלחמו וכשמטיב לישראל אינו מטיב אלא מן השמים שנא' (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים. הברכות מן השמים שנא' (שם כו) השקיפה ממעון קדשך מן השמים: (ב) רבי סימון בשם ר' אלעזר פתח (הושע יב) וי"י אלהי הצבאות ה' זכרו שהוא עושה צביונו בבריותיו. דבר אחר אלהי הצבאות שהוא עושה צביונו במלאכיו. כשהוא מבקש הוא עושה אותם יושבים שנא' (שופטים ו) ויבא מלאך ה' וישב

תחת

יד יוסף ו בוה"ע מזמור ע"ח : ז הענין הוא ע"פ מ"ש בעל העקרים שחסדו יתברך שהושב העונש לעומת החומר שהוא נאבד. לכן העונש לא לנצח יריב. כי אינגו נצחיי. והשכר נצחיי. והטעם בזה כי העונש גורם החומר כי יצר לב האדם רע מנעוריו. לכן הושב העונש לעומת חלק החומרי. לכן יש לו תכלית. אבל השכר שעושה בכח הנשמה היא רוחניי. לכן השכר נצחיי. וזהו צאן לעונשין כי בעבירה יקל עונשו כו' : ח שוח"ט מזמור י"ח. ספרי ח"א פיסקא ק"ג. אג"ם פ"ל. ילקוט שופטים רמז ס' : פרשה כה א תנחומא וירא :

מתנות כהונה

אתה יכול לעמוד מחטאין של ים. כדלעיל פ' (זו) (כ"א) : אפוטיקון. לא מצאתי פירושו ולפי הענין פירושו לשון אפותיקי כלומר חוק פרנסה שנהם. וכן ריש פ' מסעי : אין בעליה מעלין עליה. אין מחשבין את הנזק עליהם כד"א מעלה אני עליכם כו' : נוהג בהם כצאן. שאינו מקפיד ומדקדק אחריהם : לעונשין. שאינו מקפיד ומדקדק אחריהן : שדברת עמו דרש מדבר ל' דבור כמו ומדברך נאוה : נעשה העולם שור. מסור : אהיה לה שור. חומה : טרקאירין מצאתי פירושו סר"אקה : למולייר. מצאתי פירושו כלי שיש לו שתי נגות

עץ יוסף

הים ואמרו זה אלי ואנוהו. חשבו כי אין צורך עוד לעשות עמהם אותות ומופתים שכבר נתבארו להם עיקרי הדת. וחשבו שאחר שנתנו להם שבע מצות ב"נ לא יוסיף ה' עליהם. ולזה אפשר לשוב מצרימה. וכשוש הארץ חשבו שיוכל להיות בהמשך הזמן : כבר מתו כולם שחשבו שכולם רדפו אחריהם. וטענתם היה שקר שהקב"ה אסר להם לחזור למצרים מפני שהוא ערות הארץ. אך מפני שהתעקשו בטענתם. בא משה עליהם בטענת בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וכו' : ע"פ הגבורה לא נסעו כו'. נ"ל ר"א אומר על פי הגבורה נסעו אלא שהסיען משה במקל. וכוונת ר"א שאחר שאינו שע"פ הגבורה היו נוסעים לעולם כאומר על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו. ג"כ כאן על פי הגבורה נסעו. ומשה על פי הגבורה הסיען. ומה שתלה הדבר במשה. לפי שהסיען בעל כרחן : נתנה ראש כו' האי קרא במרגלים כתיב והכא מייתי ראיה דכיון דבמרגלים כשאמרו נשובה מצרימה אמרו נתנה ראש ועשו ג"כ כמו שאמרו כדכתיב וימאנו לשמוע וגו' הכא נמי שרצו לשוב מצרימה מדאצטריך משה להסיען בע"כ שמעינן נמי שאמרו נתנה ראש. ומ"ש המדרש יכול שאמרו ולא עשו ת"ל כו' כולה במרגלים מיירי : ת"ל וימאנו לשמוע וגו' ויתנו ראש לשוב לעבודתם במצריים. אלמא נתנה ראש בפועל : ע"ז היתה בידן של ישראל. מתחלה כבר היתה בידם כדכתיב ועבר בים צרה : לכך נאמר ויסע משה את ישראל מים סוף. פי' שהסיע מדבר שהיה עם ישראל בים סוף ואיתו זו הפסל : (ג) הה"ד ויסע כצאן עמו כו' כצאנו של יתרו כו'. עכשיו מפרשו לשבח מגז"ש ויסע ויסע שרומז שנסיעתם היתה כצאן. וכמ"ש במכילתא להודיע שבחן של ישראל שאמר להם משה קומו סעו לא השיבו האיך אנו יוצאין למדבר שממה ואין לנו מחיה אלא האמינו והלכו אחרי משה. ומה שהמשילם לצאן יתרו הוא מטעם גז"ש דהכא כתיב וינהגם כעדר כו' והתם כתיב וינהג כו' אחר המדבר : אפוטיקון בלשון יוני אוצר (מוסיף הערוך) : אין בעליה מעלין עליה. אין מחשבין את הנזק עליהם. ובתנחומא גרס אין בעליה מקפידין עליה : נוהג בהם כצאן שאינו מקפיד ומדקדק אחריהם : הצאן אינה מקבלת מתן שכר. שאחר שאינה בעלת בחירה לא יצדק בה שכר ועונש. יכול אף ישראל שהיו במדבר ג"כ שאחר דעין בעין נראה ה' להם וענגו עומד עליהם הרי הם כמוכרחים במעשיהם כי מי יראה כזאת וישוב מאחרי ה' : צאן לעונשים אדם למתן שכר. שכל דבר שהוקש לשני דברים אתה נותן לו כח היפה שבשניהם. ופי' כצאן לעונשים שאינו מקפיד ומדקדק אחריהם : אי מה הצאן מתוקן לשחיטה כו'. פי' שאחר שהם חוטאים ס"ד אמינא שיהיו מוכנים למקרה ופגע שאף שלא יענשו בידי שמים יהיו הפקר והפוגע בהן לא יענש כענין הצאן אשר קוניהן יהרגון. ואמר שעם כל זה מי שנוגע בהן מתחייב. וכענין פרעה וסנחריב ונבוכדנצר שאע"פ שבאו על ישראל בחטאם נענשו עליהם : לכך נאמר ויסע משה. וכדאמרו בחזית אמרו לו משה רבינו להיכן אתה מוליכנו. אמר להם לאילים ומאילים לאלוש כו' אמרו לו לכל הן דאת אזיל ומוביל לן אנן עמך כו' : מחלה להם השירה. שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו כל עונותיו ונעשה בריה חדשה כדאי' בשוח"ט מזמור י"ח : מחלה להם השירה ומ"ש ויסע משה. מפני שהוא למדם את השירה הזאת : על שחטאו בים כדלעיל בפרקין : (ד) בזכות אברהם כו' ר"ל באמת הוא מדבר איתם כי כן מצינו בפרשת מסעי וילכו דרך שלשת ימים במדבר איתם וכאן כתיב וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר שור האמור. וקראו מדבר שור לרמוז לענין אברהם כי לולי זכות אברהם היו נתפסים בחטאם שאמרו על ים סוף. ושייך לויסע משה וגו' מים סוף. לפי שנס הים סוף נבקע בזכות שני בקעיות שבקע אברהם כדלעיל סדר זה : ר' אבין אומר מהו מדבר שור כו' שמש שור בא לרמוז שנתאוו ישראל לעשות בו שורות שורות. שכאשר ראו השכינה על הים והיו שם מלאכי השרת דגלים דגלים נתאוו להיות כמותם : מדבר כוב ויש לו ג' שמות מדבר שור ומדבר כוב. וקרי ליה שור מלשון הבטה וע' במכילתא ותבין : אין אנו יודעין כו' לשון הכתוב ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו' המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו'. ומספקא ליה אם מלת הגדול והנורא דבק למלת ה' אלהיך ומלת במדבר דבוק לנחש שרף או שהגדול והנורא הוא תוארים להמדבר. והכריע מדקאמר בהדיא נחש שרף ועקרב ל"ל למימר הגדול והנורא אע"כ דהגדול והנורא קאי אהקב"ה : שהייתם מכעיסים אותו כו'. שפי' גדול בא וגבורה על סובלו חמה המכעיסים. ונורא על היותו שומרם מהנחשים שהיה מוראו של הקב"ה עליהם ולא הזיקו : היה העולם מדבר שסברו שהעולם נוהג מנהג הפקר כמדבר. וכיון שיצאו ממצרים שראו כל באי עולם גבורות ומעשה ה' אז הכירו שהוא המנהיג לכל באי עולם. והוא שומרם כאילו היו מוקפים בחומה. ושור לשון חומה כמו בנות צעדה עלי שור : עד שלא קבלו ישראל את התורה כו'. כדאי' ברים רות רבה נמוגים ארץ וכל יושביה כבר היה העולם מתמוגג והולך אלולי שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו כל אשר כו' שאז נתחזק העולם כמו עיר המוקפת חומה. ודרים ויצאו אל מדבר שור שיצאו לקבל התורה שע"י יהיה נעשה העולם שור :

פרשה כה (א) הה"ד כל אשר חפץ ה' כו' שנשתנה סדר העולם להמטיר המן מן השמים הפך הסדר שתוציא לחם מן הארץ. להודיע כי כל אשר חפץ ה' עשה וגו' : טרקאירין פי' כלי שנחלק לג' ע"י מחיצות. וכל אחד יש לו פה בפני עצמו ונותן בזה יין ובזה שמן ובזה חומץ. ובספר כ"י גרסי' טריקולין פירוש שלשה פנים (מעריך) : שנא' כטל מאת ה'. כ"ה הנוסחא הישנה. והא"א גורס שנאמר מטל השמים. אבל הגיר' הישנה היא העיקר. כי מטל השמים לא משמע אלא שהוא מלמעלה והוא הרקיע האוירי אשר שויית הטל והמטר בעליית האידים. ולכן הביא כטל מאת ה' כי זה של מיוחד שלות לישראל מהכנת השמים העליונים כענין המן (יפ"ת) : משל למולייר פי' כלי שיש לו ב' נגות. ומים בגג התחתון בין גג לגג. ונחלים בגג העליון (ערוך). ור"ל שכמו שהמולייר עם היותו כלי אחד יש בו מקומות מיוחדים זה לנחלים וזה למים. כן יש בשמים מקום מיוחד לפורענות הרשעים ויש מקום מיוחד למן ולברכות : המכות על מצרים היינו ערוב דבר ומכות בכורות שהיה ע"י הקב"ה אלו היו מאת ה' מן השמים : וכשפרע מן האמוריים. היינו מה שהיה ע"י ה'. כי מה שהיה ע"י ישראל שרדפום ויכום ויכתום לא היה מן השמים : וכשמטיב לישראל היינו [אותה ההטבה שהמעשה ע"י הקב"ה אינו מטיב אלא מן השמים : הברכות מן השמים. פי' הברכות והצלחות יתנם ה' באופן שיסכים עמהם הוראת הסדר השמימי שיתחזק כחם כמו שידע ה'. ואם הם מתנגדים ישדדם ה' וישיבה מורים הברכות על ישראל : (ב) ר' סימון בשם ר"א פתח כו'. מביא סמיכות לזה הדרש מפסוק וה' אלהי הצבאות דמפרש שעושה צביונו בעולם כו' כדבסמוך. ואיידי דמייתי ליה מפרש ליה : שהוא עושה צביונו בבריותיו. פי' המאורעות שבבני אדם כגון עושר ועוני ובריאות וחולי וכיוצא הכל ברצון ה' וגזרתו. כמש"כ כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים : צביונו רצונו וחפצו. הגהות קדרים :

כשהות

תחת האלה. ופעמים עושה אותם עומדים שנא' (ישעיה ו) שרפים עומדים וכתיב (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. ופעמים עושה אותם ב בדמות נשים שנא' (שם ה) והנה שתים נשים יוצאים ורוח בכנפיהם. ופעמים בדמות אנשים שנא' (בראשית יח) והנה שלשה אנשים. ופעמים עושה אותן רוחות שנא' (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות. ופעמים אש שנא' (שם) משרתיו אש לוהט. ד"א וה' אלהי הצבאות שהוא עושה צביונו בעולם. כשבקש הוציא לחם מן הארץ שנא' (שם) להוציא לחם מן הארץ. והוריד מים מן השמים שנא' (דברים יא) למטר השמים תשתה מים. וכשבקש העלה מים מן הארץ שנא' (במדבר כא) עלי באר ענו לה. והוריד מן לישראל מן השמים שנא' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים: (ג) ד"א הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הה"ד (תהלים קמה) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. בא וראה שלא כמדת הקב"ה ג מדת ב"ו. מדת ב"ו כ"ז שהספוג בידו פותח ידו אין טיפה יורד קפץ ידו הוא מוריד מים. אבל הקב"ה אינו כן הספוג בידו שנא' (תהלים סה) פלג אלהים מלא מים וכן (ישעיה מ) מי מדד בשעלו מים. אם עצר אין המים יורדין שנא' (איוב יב) הן יעצר במים ויבשו ואומר (דברים יא) ועצר את השמים ולא יהיה מטר. פותח ידו המטר יורד שנא' (שם כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב ואומר פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. לכל חי מזון אב"כ אלא לכל חי רצון שהוא נותן לכל או"א רצונו מה שהוא מבקש. וכן לע"ל נותן הקב"ה לכאו"א כל מה שהוא מבקש. ואם תמה אתה על הדבר ראה מה עשה לישראל בעוה"ז שהוריד להם המן שהיה בו כל מיני טעמים. והיה כל א' מישראל טועם כל מה שהיה רוצה. שכן כתיב (שם ח) זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר ד מהו דבר כשהיה מתאוה לאכול דבר והיה אומר בפיו אילולא היה לי פטמא א' לאכול. מיד היה נעשה לתוך פיו טעם פטמא. דבר היו אומרים והקב"ה היה עושה רצונם. א"ר אבא אף דבר לא היה אומר בפיו אלא ה חושב בלבו לומר מה שנפשו מתאוה היה הקב"ה עושה רצונו והיה טועם טעם מה שהיה מתאוה. תדע לך שהוא כן שכן אמר יחזקאל (יחזקאל טז) ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך. כתוב א' אומר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. וכתוב א' אומר וטעמו כצפיחת בדבש. ואומר והיה טעמו כטעם לשד השמן. כיצד מתקיימין ג' כתובין הללו בחורים היו טועמין טעם לחם זקנים טעם דבש תינוקות טעם שמן: (ד) ד"א הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הה"ד (ישעיה סה) נדרשתי ללא שאלו. מה כתיב למעלה מהענין וילונו כל עדת בני ישראל מה הלנה היה שם. אלא הצידה שהוציאו בידם ממצרים ו עשה להם ס"א סעודות ואכלו אותה ל"א יום נשלם אותו הבצק ובערב הלינו שנא' וילונו כל עדת בני ישראל. היה להם לבא ולומר למשה הוי יודע שנשלם אותו הבצק. אלא באו עליו במריבה ואמרו כי הוצאתם אותנו (ממצרים) אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב. אמרו רעב של לחם ורעב של מים. וכיון שהלינו היה צריך מיד שיצא הכעס עליהם. ולא עשה להם כך. אמר הקב"ה הן עשו כמות שהן. ואני אעשה כמות שאני. אמור להם בשחרית יהיה המן יורד לכם. הוי נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני. היה להם שכיון שכלתה העוגה יעמדו ויבקשו רחמים מלפני אלא עמדו ושפכו תרעומות כלפי מעלה. לפיכך אמר הכתוב (שם) הנני הנני אל גוי לא קרא בשמי. מהו הנני הנני ב"פ אלא הנני על הבאר שנא' (שמות יז) הנני עומד לפניך שם על הצור. והנני על המן שנא' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים: (ה) ד"א הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הה"ד (קהלת יא) שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו. ר' חנין אמר בשעה שקרא הקב"ה לאברהם ענה לו ויאמר הנני. א"ל הקב"ה חייך בו בלשון אני משלם שכר לבניך שנא' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. ועליו הכתוב אומר (משלי כ) מתהלך בתומו צדיק. זה אברהם דכתיב ביה (בראשית יז) התהלך לפני והיה תמים. (שם) אשרי בניו אחריו. אתה מוצא כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו ז במדבר. הוא אמר (שם יח) יוקח נא מעט מים ע"י שליח והקב"ה נתן מים ע"י שליח מנין שנא' (שמות יז) הנני עומד לפניך שם על הצור. הוא אמר ורחצו רגליכם ופרע להם במדבר שנא' (יחזקאל יז) וארחצך במים. הוא אמר והשענו תחת העץ והקב"ה (תהלים קה) פרש ענן למסך. הוא לוה אותם שנא' (בראשית יח) ואברהם הולך עמם לשלחם ופרע הקב"ה לבניו שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם. הוא אמר ואקחה פת לחם והקב"ה אמר הנני ממטיר לכם לחם. א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום בשם ר' יונה ואף ר' לוי בשם ר' חמא ב"ר חנינא אמר למ"ב מסעות ירד להם המן והיכן ירד באלוש. ולמה באלוש בזכות שאמר אברהם (בראשית יח) לושי ועשי עוגות. כך הקב"ה פרע לבניו שנא' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים: (ו) ד"א הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הה"ד (תהלים פו) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך. למה אין כמוך באלהים ה' שאין מי שיעשה כמעשיך. כיצד בנוהג שבעולם ב"ו עושה לו שביל בדרך שמא יכול הוא לעשות לו שביל בים. והקב"ה אינו כן אלא עושה לו שביל בתוך הים שנא' (שם עז) בים דרכך ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו. ב"ו מפשפש שטרותיו אם מצא שמתחייבים לו בני אדם הוא מוציא שטרותיו וגובה מהם. ואם מצא שהוא חייב

יד יוסף ב ב"ר פ' כ"א סי' י"ג: ג תנחומא בראשית סי' ד': ד לעיל פ' כ"א סי' ע'. שוח"ט מזמור כ"א: ה תוספתא סוטה פ"ד: ו שה"ש רבה פ"א. מכילתא בשלח. קדושין ל"ח. ולעיל פ"ג סי' ה': ז ב"ר פ' מ"ח. קה"ר פ' י"א. במדב"ר פ' י"ד. ב"מ פ' הפועלים. פסיקתא רבתי פ' י"ד. תנחומא וילקוט ו"רא. מכילתא רים בשלח. תוספתא סוטה פ"ד:

מתנות כהונה

נגות: צביונו. רצונו וחפצו הנצחות קדרים: בשעלו. פי' רד"ק באגרופו: אם עצר. כובש כד"א בי' מעצרתא ונקרא מעצרתא על שם שעוצרין וכובשין בו את הענבים: פטמא. עוף מפוטם: דבר היו אומרים. דרש כאילו כתיב לא חסרת רק דבר ל' דבור: ובערב הלינו. שהיו סעודות כלים בשלשים יום בכל יום שתי סעודות וביום אחד ושלשים לא היה להם רק כדי סעודה אחת לבקר ולערב לא היה להם ומיד הלינו ובס"ע כתב ישראל אכלו מעוגה שהוציאו ממצרים כל שלשים יום ובו ביום כלתה ולערב אכלו את השליו: כמות שהן. כדרכם מתלוננים

עץ יוסף

כשהוא מבקש הוא עושה אותם יושבין כו' היינו הראותם לאנשים. שנראים בעיניהם כמראה אדם פעמים יושבים ופעמים עומדים וכו': עלי באר ענו לה. אבל שאר בארות הנמצאים כולם אפשר שמימיהם מן השמים. שע"י המטר מתברכין המעינות והתהומות: (ג) הה"ד פותח את ידיך. בעי לפרש לכם לכם לכל צרכיכם שר"ל שנמסר להם שישתנה כפי רצונם. לכן הקדים האי קרא דפותח את ידך משום דדמי להאי ענינא במ"ש ומשביע לכל חי רצון שפי' שנותן לכל אחד רצונו כדמפרש. ואידי דמייתי ליה מפרש ליה: שהספוג ספוג הוא דבר גדל על פני המים מקלף הנקפא ומלא נקבים ושואב כל דבר לח: בשעלו פי' הרד"ק באגרופו: אם עצר פי' כובש: רצונו מה שהוא מבקש. בצדיקים איירי שה' יעשה לכל אחד רצונו כראוי בתפלה כאומרו רצון יראיו יעשה. והיינו דאמר מה שהוא מבקש כי צריך תפלה ובקשה בפה. ואמר כי כמו שעושה אתה לכל צדיק כן יעשה לעתיד לכל אחד. שהכל יהיו קרובים לה' ליעתר בתפלתם. ומייתי דוגמא לזה מהמן שהיה עושה רצון כולם: מהו דבר כשהיה מתאוה כו' וכאילו כתיב לא חסרת אלא דבור: פטמא עוף מפוטם: אף דבר לא היה אומר בפיו כו'. שהרהורם היה עולה להם לדיבור. ונלמד מפסוק וינסו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם: תדע שהוא כן שהיה נעשה בפיו לכל מיני מטעמים שהיה מתאוה מדאמר סולת שמן ודבש האכלתיך. וכל ההוא קרא במה שעשה ה' לישראל במדבר קמיירי. ש"מ שבפיו נעשה לכל מטעמים שהיה מבקש: שכן אמר יחזקאל. וא"ת אדמייתי מיחזקאל למה לא מייתי מן התורה וטעמו כצפיחית בדבש. והיה טעמו כטעם לשד השמן. וי"ל דמן התורה אינו מוכח שנתחלף לטעמים שונים אלא בהמן טעמו הטבעי טעם לחם היו לבחורים. וטעם דבש לזקנים. וטעם שמן לתינוקות כדבסמוך. משא"כ יחזקאל שכתוב שם סולת שמן ודבש האכלתך משמע שכל א' היה טועם טעם לחם שמן ודבש: כתוב אחד אומר הנני ממטיר לכם לחם כו'. דמשמע שהיה בו טעם לחם: כיצד מתקיימין ג' כתובים הללו. ואין לתרץ לפי שהיה משתנה לכמה טעמים בתאותם לכך נקט טעם שמן וטעם דבש וטעם לחם. דא"כ ה"ל למימר כל שלשתן בפסוק אחד ולא לחלק שיהיו נראים כסותרין אהדדי: בחורים היו טועמין כו'. ואע"פ שהיה משתנה לכל אחד כטעם שרוצה כדלעיל. השגיח ה' שיהיה מעצמו כלחם לבחורים וכדבש לזקנים שהוא הנאות להם מבלי שיצטרכו לחשוב עליו. מפני שפעמים לא יקפידו בהכנת המחשבה ויאכלוהו כאשר יזדמן להם. ועתה שיהיה מעצמו לכל אחד כטוב לו לא ירגישו בתועלת. ולא יחשבו האנשים להפך טעמו כי אם באקראי בעלמא דרך תאוה: תינוקות טעם שמן. מפרש לשד השמן לחלוח של שמן כמו שפרש"י בחומש ע"ש. ואגדה זו פליג על מה שאמרו לעיל פ"ה ויונקים כחלב משדי אמן וקמפרש שם לשד לשון שדים כדפירשו בספרי. ובפרק יוה"כ קאמר לזקנים שמן לתינוקות דבש. וע' בתוספתא פ"ד דסוטה: (ד) הה"ד נדרשתי ללא שאלו. דריש לכם דה"ק הקב"ה אע"פ שאתם עושים כמו שדרך לכם. מ"מ הנני ממטיר לכם לחם ואעשה כמו שאני. לכן מייתי הכא קרא דנדרשתי ללא שאלו דדרשינן שאמר הקב"ה הן עשו כמו שהן ואני אעשה כמות שאני ה': מה הלנה היה שם. כלומר מ"ש תלונתם אז שפי מהימים הראשונים שלא בקשו אוכל לנפשם. ומפני מפני שהצידה שהוציאו ממצרים לא נשלמה עד היום ההוא: הצידה שהוציאו החררה שאפו ממצרים נתפרשו ממנו דלך גם ס"א סעודות: ואכלו אותה ל"א יום. שבט"ו בניסן יצאו ובט"ו לאייר נשלם הבצק שהוציאו ממצרים ולכן הלינו על משה הרי ל"א יום. נמצא שאכלו הימנה ס"א סעודות. כי סעודה אחת סועדים בלילה ואחת ביום. והסעודה של ליל ט"ו בניסן במצרים אכלוה נמצא שהנאכל ממה שהוציאו ממצרים ס"א סעודות היו. כי תלונתם ביום ט"ו באייר בערב היתה אחר שכבר אכלו סעודת הבקר ולא היה להם לאכול בערב. ולמחר ביום ט"ז ירד להם המן: היה להם לבא ולומר כו'. דכבר ראו מעשה נסים שנעשה להם במרה שהוציאו ממצרים לא היה להם לבא בקנטוריא אלא להגיד למשה שיתפלל עליהם ולבטוח בה' שיעשה להם ככל נפלאותיו: ורעב של מים אע"פ שעכשיו היה להם מים כדי צרכם מדלא ענה ה' אותם אלא בלחם ובשר. מ"מ לפי שבמרה נמאו למים הזכירו עכשיו בתלונתם שהוציאם אל המדבר שאין שם מים ואינם בטוחים שיעשה להם גם לעולם כמו שנעשה במרה: הוי נדרשתי ללא שאלו. פי' על מה שלא שאלו למשה צרכם דרך שאלה אלא באו במריבה. נמצאתי ללא בקשוני שלא בקשו רחמים מה': יעמדו ויבקשו רחמים מלפני. אע"פ שכבר קנתרם במה שלא באו על משה אלא בריב. קנתרם עוד בזה שהיה אפשר שאף שחרה אפם על משה שהוציאם המדבר ולא השגיח במה שיחסר להמם ולבקש מאל אכלם לא היה להם להתרעם גם על ה'. אלא לשפוך לפניו שיחה כדרך האנשים בצר להם: ושפכו תרעומות כדכתיב שם העם המכעיסים אותי על פני תמיד: הנני על הבאר שגם ברפידים כשנמצאו למים לא באו בפני ה' בתפלה אלא בתרעומות ועכ"ז נתנה להם: (ה) הה"ד שלח לחמך על פני המים. דריש לכם שר"ל כי זה מן הדין לכם כי זכו לדבר בזכות אברהם כדלקמן. ומייתי סמך לדבר משלח לחמך על פני המים דמפרש ליה באברהם כדאיתא בקה"ר פ' י"א ע"ש: בשעה שקרא הקב"ה בעקידה: חייך בו בלשון אני משלם כו'. כי ענין ירידת המן היה משום שאמר ואקחה פת לחם כדבסמוך. אבל מה שהשיבם בלשון הנני דוקא היה בסבת הנני דאברהם: שעשה א"א למלאכים. משום גמילות חסדים לקרבן לעבודת ה' כדרכו בחשבו שהיו ערביים: עשה הקב"ה לבניו במדבר בעצמו ומה שעשה אברהם ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו במדבר ע"י שליח. כצ"ל: למ"ב מסעות ירד להם המן. נ"ל לי"ב די"ב מסעות תמצא עד אלוש כשתמנה גם מה ששבו לאחוריהם ושבו לפני פי החירות ותמנה גם מה שהלכו ג' ימים במדבר איתם ג' מסעות. ור"ל אחר שהלכו במדבר י"ב מסעות. וקאמר והיכן ירד משום שמהכתוב לא שמענו אלא שירד בהיותם במדבר סין. ומדבר סין מלינו בו ג' מסעות. א' שנקרא מדבר סין לבד. וא' שנקרא דפקה. וא' אלוש. ולכן לא ידענו היכן ירד אלא ממה שקבלו שלי"ב מסעות ירד אנו יודעים שבאלוש ירד: ולמה באלוש ולא מקמי הכי. ולמה עשה ה' הנס ההוא שיסתפקו מהחררה שהוציאו ממצרים עד בואם לאלוש שלא יצטרכו לירידת המן. ומפני שעשה ה' לרמוז שלא ירד המן אלא בזכות מי שאמר לושי: בזכות שאמר אברהם לושי ועשי עוגות. מהמן ג"כ נעשה עוגות כדכתיב ועשו אותו עוגות: (ו) הה"ד אין כמוך באלהים ה'. בא לתת טעם הורדת המן מן השמים. להורות מה נפלאו מעשי ה'. ולהכי מייתי קרא ומפרש ליה: למה אין כמוך כו'. וה"ק אין כמוך באלהים עושה גדולות למה

לאדם כובשו ואינו מוציאו. אבל הקב"ה אינו כן מצא שאנו חייבין לו הוא כובשו שנא' (מיכה ז) ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו. ואם מוצא לנו זכות הוא מוציא שנאמר (ירמיה נא) הוציא ה' את צדקתינו. ב"ו בשעה שמבקש לבנות פלטין משהוא בונה את התחתונים אח"כ הוא בונה את העליונים. אבל הקב"ה אינו כן אלא משברא את העליונים ברא את התחתונים שנא' (בראשית א) בראשית ברא אלהים את השמים ואח"כ ואת הארץ. ב"ו בזמן שהוא מבקש ליקח לו עבד אם יש עליו עוררים אינו לוקחו. אבל הקב"ה אינו כן אלא אומר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי. ב"ו תלמיד טוען פנס לפני רבו והקב"ה אינו כן וה' הולך לפניהם יומם. ח ב"ו העבד מרחיץ רבו והקב"ה אינו כן אלא (יחזקאל טז) וארחצך במים. ב"ו העבד מלביש רבו והקב"ה אינו כן אלא (שם) ואלבשך רקמה. ב"ו העבד מנעיל את רבו והקב"ה אינו כן (שם) ואנעלך תחש. ב"ו העבד טוען את רבו והקב"ה אינו כן אלא (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים. ב"ו הרב ישן והעבד עומד על גבו הקב"ה אינו כן אלא הקב"ה שומר ישראל שנא' (תהלים קכא) לא ינום ולא יישן שומר ישראל. בב"ו המים מלמעלן והלחם מלמטן והקב"ה אינו כן אלא המים מלמטן זו הבאר שנא' (במדבר כא) עלי באר וגו' והלחם מלמעלה שנא' הנני ממטיר לכם וגו'. הוי אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך: (ז) ד"א הנני ממטיר לכם לחם הה"ד (משלי ט) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. אמר הקב"ה מי גרם לכם לאכול מן המן ולשתות מהבאר מפני שקבלתם את החקים ואת המשפטים כמה שנא' (שמות טו) שם שם לו חק ומשפט וגו'. הוי בזכות לחמי נטלתם לחמו של מן ובזכות יין שמסכתי שתיתם מי הבאר שנאמר ושתו ביין מסכתי. ולמה לא אמרו שירה על המן כשם שאמרו שירה על הבאר. אלא על המן היו מוציאין דברי תפלות שנא' (במדבר יא) ועתה נפשנו יבשה אין כל אמר הקב"ה איני מבקש לא תרעומותיכם ולא קילוסיכם לפיכך לא נתן להם רשות לומר שירה. אלא על הבאר מפני שהיו מחבבין אותה שנא' (שם כא) עלי באר ענו לה: (ח) ד"א הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הה"ד (תהלים כג) תערוך לפני שלחן נגד צוררי. אימתי אמרו ישראל דבר זה כשיצאו ממצרים והיו האומות אומרים עתידין אלו למות במדבר ואמרו (שם עח) היוכל אל לערוך שלחן במדבר. מה עשה הקב"ה הסיבן תחת ענני כבוד שנא' ויסב אלהים את העם. והאכילם מן שנא' (דברים ח) המאכילך מן במדבר. ט והיה גבהו של מן יותר ממי המבול שנאמר (תהלים עח) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח. ובמבול כתיב (בראשית ז) וארובות השמים נפתחו. והיו האומות רואין את ישראל מסובין ואוכלין ומקלסין להקב"ה שנא' (תהלים כג) תערוך לפני שלחן נגד צוררי. דשנת בשמן ראשי זה השלו. כוסי רויה זה הבאר. וכן לע"ל הוא עושה שלום להם והם מסובין ואוכלין בג"ע והאומות רואין מנהגם ונימוסיין [נ"א ונימסין] שנא' (ישעיה סה) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו': (ט) ד"א הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. הה"ד (שם לג) הוא מרומים ישכון. הה"ד (ש"א ב) מקים מעפר דל. אלו ישראל שהיו משוקעין בטיט ובלבנים במצרים והוציאן הקב"ה בקומה זקופה שנא' (ויקרא כו) ואולך אתכם קוממיות הוי מקים מעפר דל. סיקוסים נתן הקב"ה ליעקב וא"ל (בראשית כח) והיה זרעך כעפר הארץ כשיגיעו בניך עד עפר הארץ אותה שעה ופרצת ימה וקדמה הוי מקים מעפר דל. וריממן הקב"ה על הכל שנא' (דברים כח) ונתנך ה' אלהיך עליון וגו'. ראה מה כתיב (שם א) ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך. א"ל הרי רוממתי אתכם על כל העולם אם תהיו עושים רצוני אני משרה אתכם במה שבראתי עד שלא נברא העולם זה בה"מ שנא' (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. שם אני מרומם אתכם שנא' (ש"א ב) וכסא כבוד ינחילם. אותה שעה אני מספיק לכם מעדני ג"ע שנא' (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. לכך אמר הוא מרומים ישכון: (י) ד"א הוא מרומים ישכון הה"ד (דברים ח) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ורחבה. לראות שולחן שהוא ערוך בג"ע שנאמר (תהלים קטז) אתהלך לפני ה' בארצות החיים. כביכול מיסב למעלה מן האבות ואבות וכל הצדיקים בתוכו שנא' (דברים לג) והם תכו לרגליך. והוא מחלק להם מנות. ואם תמה אתה בדבר זה הלא בעוה"ז בשבילם היה מיסב בין שני הכרובים שנא' (שיר א) בין שדי ילין. ק"ו בג"ע. והוא מביא להם פירות מג"ע ומאכילן מעץ החיים. ומי מברך תחלה הכל חולקין כבוד להקב"ה שהוא יצוה לברך. והקב"ה אומר למיכאל ברך. והוא אומר לגבריאל. וגבריאל לאבות העולם. והן חולקין כבוד למשה ולאהרן. והם לזקנים. והן חולקין כבוד לדוד ואומרים המלך שבארץ יברך את המלך שבשמים. ונותנין לדוד הכוס ואומר (תהלים קטז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. עליהם שבח דוד ואמר (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. הוי כי ה' אלהיך מביאך. על זה נאמר הוא מרומים ישכון וגו': (יא) ד"א הוא מרומים ישכון. הה"ד (איוב לט) כנף רננים נעלסה וגו' כי תעזוב לארץ ביציה

יד יוסף ח נעיל פ' כ': ט יומא פ' ח'. שוח"ט מזמור ע"ח:

מתנות כהונה

מתלוננים ומכעיסין: ואני כו'. שאני ארך אפים ורב חסד: פנס. לנטירנא: בזכות לחמי. התורה נקרא לחמו של הקב"ה: השלין. הוא עוף שמן מאד כדאי' ביומא ד' ע"ד וע"ש מעמין גבהו של מן: ונומסיין. ג"כ לשון מנהג וסדר: סיקוסים. מדה: מיסב למעלה. הקב"ה

עץ יוסף

שאנו רואים שאין עושה כמעשיך: עושה לו שביל. נ"ל שביל ודרך בינשה: ב"ו מפשפש שפרותיו כו'. ופירוש ואין כמעשיך לענין חסידות והשגה כי אין עושה חסידות כמוהו: משברא את העליונים כו'. כמ"ש בב"ר פ"א: אם יש עליו עוררים. ואפילו שלפי האמת לא יהיה ממש בערעור מ"מ בשום צד לא יקח אותו שמפחד שלא ידע לטעון ויזכה המערער בטענותיו. או שמא באלמות יחזיק בו אפילו שלא יהיה עליו דין. ולמה לו לזה לשום ממנו בספק. אבל הקב"ה עם היות שהמזלות היו מורים על שעבוד ישראל במצרים. עכ"ז בקש ה' להוציאם כי יש לו יכולת להכניע המזלות המשתעבדין אותם שלא כדין. והביא קרא הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי כי שם נרמז קושי יציאת ישראל ממצרים מצד מדת הדין ומצד המזלות כדאי' בשוח"ט: העבד מרחיץ רבו וישראל נמי עבדים לה' כאומר עבדי הם: והקב"ה אינו כן דלא מיבעי' שאין עושין לו כן. אלא שהוא בהיפך: (ז) ד"א הנני ממטיר לכם לחם. בעי לפרש מה שייכות יש למאמר הילך בתורתי במאמר הנני ממטיר לכם לחם: שם שם לו חק ומשפט ויליפי' בסנהדרין דף נ"ו שבמרה נצטוו על כל מצות. ושם המתיק להם את המים. ומשמע שבזכות חק ומשפט שקבלו המתיק להם את המים. ומיניה נלמד שנס המן והבאר היו בזכות זה. וזהו דכתיב הילך בתורתי וגו': הוי בזכות לחמי כו'. בי"ת בלחמו וביי"ת ביין פי' בעבור: ובזכות יין שמסכתי. דהיינו תורה דאיקרי יין כאומר כי טובים דודיך מיין. וה"ק ושתו מי הבאר ביין מסכתי בשביל יין שמסכתי היא התורה: ולמה לא אמרו שירה על המן כיון שבין הבאר ובין המן זכו בזכות חק ומשפט א"כ למה לא אמרו שירה על המן כמו שאמרו על הבאר: תפלות פי' שוא ותפל: נפשינו יבשה וסיפא דקרא בלתי אל המן עינינו: לא נתן להם רשות. ר"ל שהקב"ה שצפה בעתיד לא רצה בקלוסם כיון דעתידים להתרעם עליו: שנא' עלי באר ענו לה. וענו לשון צווי שנתן להם רשות לומר השירה ואין ענו לה מכלל השירה. רק עלי באר היא הפתיחה. ויהיה פי' אז ישיר ישראל השירה שתחלתה עלי באר. במצות ה' שצוה ואמר ענו לה. ואח"ז מסיק השירה באר חפרוה שרים וגו': (ח) הה"ד תערוך לפני שלחן נגד צוררי. שהיפך הקב"ה ליתן לחם מן השמים ומים מהארץ. להקהות שיני השונאים כדמסיים: ואמרו היוכל אל לערוך שלחן. האי קרא ישראל אמרוהו כשנסו אל. ומייתי ליה הכא לדוגמא לפרושי תערוך לפני שלחן כמן שהרי כנגד מאמר היוכל אל לערוך שלחן ניתן המן להם (יפ"ת): שנא' ויסב אלהים את העם. מדאפקיה בלשון ויסב דרש ליה לשון הסבה שסבת הסבוב היה כדי לסבבן בענני כבוד וכדי להוליכן במדבר להאכילן המן וכדכתיב המאכילך מן במדבר דמשמע שזו סבת לכתם במדבר: ובמבול כתיב וארובות השמים נפתחו. מפרש ביומא דף ע"ד דארבע ארובות יש בדלת. וכיון דב' ארובות הורידו במבול גשמים גבוה ט"ו אמה. שני דלתות דהוו להו שיעור ח' ארובות הורידו מן ס' אמה ע"ש: והיו האומות רואין את ישראל מסובין. פי' תגרי האומות שהיו באים למחנה ישראל לסחורה או לראות הנסים בעיניהם: מקלסין להקב"ה פי' שישראל מקלסין להקב"ה על שהפליא ה' עמהם נגד צורריהם: שנא' תערוך לפני ומתחיל בלשון מזמור. ודוד אמר בשם ישראל: דשנת בשמן ראשי זה השליו. דריש בשמן לשון שומן. והשליו היה עוף שמן כדאיתא בפרק יוה"כ: וכן לע"ל דייק מדאמר תערוך בל' עתיד: וכן לע"ל הוא עושה שלום להם. היפ"ת גרס הוא עושה שלחן להם: ואוכלין בג"ע היינו ג"ע של מטה שהיה בו אדם הראשון והיינו בימות התחיה. או בימות המשיח: ונימוסיין פי' מנהגם ויותר נראה שצ"ל ונימסין ופירושו שימס לבבם בקרבם מרוב הצער: (ט) הה"ד הוא מרומים ישכון. השתא קאמר טעם שינוי הסדר להראות השגחת הבורא בעולם השפל. וברישא מפרש ליה כישראל שנתרוממו ובהתענג ישראל בג"ע ובמעלת בעלי תשובה. ואח"כ חוזר לעניננו: הה"ד מקים מעפר דל. לרמוז על שהיו שפלים עד לעפר והם עולים למעלה. ולכן אמר מרומים על גודל וגבהות המעלה מבירא עמיקתא לאיגרא רמה: סיקוסין בלשון יוני משקל ומדה (מוסף הערוך): שיגיעו בניך עד עפר. ופי' מעפר המ"ם מ"ם הסבה וכ"ל מפני שבאו במדרגה התחתונה הקימן ה': שנא' ונתנך מדלא אמר ויתנך דרשו לשון עבר ולחזק הראיה אמר ראה כו' אשר נשאך. ומדאפקיה בלשון נשיאות ולא אמר אשר הוליכך רמז לרוממות: אמר להם הרי רוממתי אתכם כו' אני משרה אתכם במה שבראתי כו'. דרש סוף המקרא דמקים מעפר דל שסיומו וכסא כבוד ינחילם וזהו הביהמ"ק פי' שיקומם וירים ישראל כל כך עד שינחילם הבהמ"ק. ועל שעיקר הלימוד דכסא כבוד הנזכר הרצון בו בהמ"ק הוא מצד שנזכר אצלו במקרא אחר מרום מראשון מקום מקדשנו שפירושו שבהמ"ק נברא ראשון וראשון לכל העולם. ע"כ האריך המדרש בלשונו במה שבראתי עד שלא נברא העולם (ת"נ): אותה שעה אני מספיק לכם מעדני ג"ע שנאמר מה רב טובך כו'. ע"ש הוא כאן. ומקומו הנכון הוא בהגדה דבסמוך דדריש מקרא דהוא מרומים ישכון בסעודות ג"ע ומסיים שם עליהם שבח דוד ואומר מה רב טובך (שם צריך לגרוס) אמר הקב"ה אותה שעה אני מספיק לכם מעדני ג"ע: הוא מרומים ישכון וגו'. מלך ביופיו וגו' היינו גלוי שכינה שהיתה בבהמ"ק: (י) הה"ד כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ורחבה (דברים ח' ז') ומלת ורחבה הוא יתר כי איננה במקרא שם (ת"נ). ודריש דקאי אג"ע שהוא ארץ החיים שהרי בכ"מ נאמר ארץ זבת חלב ודבש וכאן אמר ארץ טובה. אלא דקאי אג"ע שנא' בו מה רב טובך וגו': כביכול אמר כביכול כלו' על כרחנו יאמר כן כאילו אפשר לומר כן (עי' רש"י יומא דף ג' ע"ב) מדכתיב אתהלך לפני ה' משמע הקב"ה בעצמו יהיה בהסיבה בג"ע (ת"נ). והכוונה כי האבות וכל הצדיקים בצדקתם יראו מראה השכינה וכאילו מיסב עמהם (יפ"ת): שנא' והם תכו לרגליך. כדאיתא בספרי כל קדושיו בידך אלו נפשותיהם של צדיקים שגנוזות עמו באוצר שנא' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו'. ואומר תכו לרגליך דרך משל כנגד מ"ש שהוא למעלה: ואם תמה אתה בדבר כו'. איך יהיה מיסב עם האבות במקום מיוחד יש לך להשיב הלא בשבילם היה מיסב בין שני הכרובים והוא יתר התיחדות אור שכינתו והשגחתו שם. ומה אם עשה כן על הארץ אשר נתן לבני אדם ק"ו שיעשה כן בג"ע שהוא מדור רוחני: שנא' בין שדי ילין. דהיינו שהשכינה מצומצמת בין ב' בדי הארון שהיו נראים כב' שדים כדקאמר ביומא פ"ה דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת ונראין כמין ב' דדי אשה שנאמר בין שדי ילין: ומאכילן מעץ חיים. משום שעיקר הסעודה להאכיל מעץ החיים כדי שיחיו לעולם אמר ל' מאכילן. משא"כ בפירות שאינו מקפיד רק להביאן אם יאבו יאכלו אמר ל' הבאה: שהוא יצוה לברך כי הוא בעל הבית ובעל העולם וראוי שהוא יצוה לברך: הקב"ה אומר למיכאל ברך. כי הוא שר של ישראל. ואף שלא הזכרו מיכאל וגבריאל במאמר [illegible] שבבא השכינה יבואו עמו כאומר ובא ה' אלהי כל קדושים עמך. ומיכאל וגבריאל הם שרים של מעלה: והוא אומר לגבריאל. לחלוק כבוד לגבריאל וגבריאל לקטנים ממנו שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול: ואו' כוס ישועות אשא כו'. אחר שנתנה לו המלוכה וכבוד מלך שבשמים שהמלך יהיה המברכו. ועוד שלא היה יכול למחול שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. וזהו שאמר ונותנין לדוד הכוס מה שלא אמר כן באחרים. משום שנמנו וגמרו שדוד לו נאה לברך לא חלקו לו כבוד בדיבור לבד אלא מיד נתנו לו הכוס: מהרב טובך. אמר כן ע"ש שטוב וכבוד זה בא לו מרבים (תו"נ): (יא) הה"ד כנף רננים כו' בעי לפרש מרומים ישכון על ישראל בזמן שהם צדיקים ודבקים בה'. ומביא סמך מכנף רננים וגו' דדרשינן במרום תמריא על נשיאת עיניהם למרום. כן כאן הצדיק מרומם ישכון על שנושא עיניהם למרום: כנף רננים כו' לשון הפסוק כנף רננים נעלסה. אם אברה חסידה ונוצה. כי תעזוב לארץ ביציה ועל עפר תחמם. ותשכח כי רגל תזורה וחית השדה תדושה. הקשית בניה ללא לה לריק יגיעה בלי פחד. כי השה אלוה חכמה

ולא

ביציה וגו' הקשיח בניה ללא לה וגו' כעת במרום תמריא וגו'. משל לחסידה שהיתה יולדת בעפר הארץ והיו העוברים והשבים דשין אותה ומאבדין אותה. מי גרם לה על שהיתה יולדת בארץ. אלא משתעלה למרום ותלד לשם אין בריה מזיקתה אבל היא משחקת מן הכל. כך ישראל כנף רננים נעלסה. כנף (יחזקאל טז) ואפרוש כנפי עליך. רננים (תהלים לג) רננו צדיקים בה'. נעלסה (משלי ז) נתעלסה באהבים. אם אברה (תהלים נה) ואומר מי יתן לי אבר כיונה. חסידה (ירמיה ח) גם חסידה בשמים ידעה מועדיה. כי תעזוב לארץ ביציה (שם יב) עזבתי את ביתי. ועל עפר תחמם (תהלים מד) כי שחה לעפר נפשנו. ותשכח כי רגל תזורה (ישעיה נא) ותשכח ה' עושך. וחית השדה תדושה אלו העכו"ם שנא' (מ"ב יג) וישימם כעפר לדוש. הקשיח בניה ללא לה (ירמיה ד) בנים סכלים המה. לריק יגיעה (תהלים ו) יגעתי באנחתי. בלי פחד (ירמיה לו) ולא פחדו. כי השה אלוה חכמה (ירמיה ד) כי אויל עמי אותי לא ידעו בנים סכלים המה ולא נבונים המה חכמים המה להרע. ולא חלק לה בבינה (שם) ולא נבונים המה. כל אלו למה מפני שהניחו להקב"ה. אבל כשיעשו תשובה ויתלו עיניהם למרום כד"א (תהלים קכג) אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים. כעת במרום תמריא (איוב ה) לשום שפלים למרום. אותה שעה תשחק לסוס ולרוכבו שנא' (תהלים כ) אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר. הוי הוא מרומים ישכון: (יב) ד"א הוא מרומים ישכון זה הקב"ה שנא' (ישעיה נז) מרום וקדוש אשכון. מצדות סלעים משגבו זה דוד שנא' (תהלים יח) ה' סלעי ומצודתי. לחמו נתן זה אברהם שנא' (בראשית יח) ואקחה פת לחם. מימיו נאמנים זו התורה שנא' (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים. ד"א לחמו נתן זה הקב"ה שנאמר (תהלים קלו) נותן לחם לכל בשר. מימיו נאמנים שנא' (שם קד) המקרה במים עליותיו. ד"א לחמו נתן זה המן שנא' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. מימיו נאמנים זה הבאר שנא' (במדבר כא) עלי באר ענו לה. ד"א לחמו נתן מימיו נאמנים זה הקב"ה שמפקד לבני תורה אל תהא אומר על מה שלא שמעת שמעתי. ולא תהא אוסר לאחרים ומתיר לעצמך אלא יהו יוצאין מפיך נאמנין כשם שיצאו מפי משה. ואני מראה לך יופי פנים אל פנים שנא' (ישעיה לג) מלך ביפיו תחזינה עיניך. אמרו ישראל היאך אנו רואין פניך והלא מסרתנו ביד אדום שנא' (דניאל ז) דחילה ואמתני. א"ל אל תיראו מהם שעתידים אתם שתאמרו לי היכן הם הה"ד (ישעיה לג) את עם נועז לא תראה. ואתם רואים שמחתה של ציון שנא' (שם) חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלם נאוה שאנן: (יג) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו. הה"ד (תהלים סח) ברוך ה' יום יום. אמר הקב"ה לישראל במדה שאדם מודד בה מודדין לו. אני נתתי לכם את התורה שתהיו עוסקין בה יום יום שנא' (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום. וכן (ישעיה נח) ואותי יום יום ידרושון. חייכם שאשביע אתכם לחם מן השמים יום ביומו שנא' ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי וגו'. ולא עוד אלא שאני מברך אתכם יום יום שנאמר ברוך ה' יום יום יעמס לנו. וכשאתם עושים רצוני אני קורא אתכם העמוסים מני בטן. ומעמיס אני לכם כוס ישועות בזכות בה"מ שנקרא (זכריה יב) אבן מעמסה שנא' (שם) והיה ביום ההוא אשים את ירושלם אבן מעמסה: (יד) ויותירו אנשים ממנו. י אלו מחוסרי אמנה שהיו בהם. ומי הם ארשב"ל יא אלו דתן ואבירם. נאמר כאן אנשים ונאמר להלן אנשים שנא' (במדבר טז) סורו נא מעל אהלי האנשים מה אנשים שנאמרו להלן דתן ואבירם אף אנשים שנאמרו כאן דתן ואבירם. וירם תולעים ויבאש וכי יש לך דבר שבתחלת עושה תולעים ואח"כ מבאיש. אלא שהקב"ה בקש להראות מעשיהן לבריות שלא יריחו את ריחו בערב ויעמדו וישליכו אותו. אלא שהיה עושה לכל אותו הלילה שורות שורות של תולעים. מיד ויקצוף עליהם משה. כיון שכעס שכח לומר להם שילקטו ביום הששי שני עומרים לאחד. כיון שהלכו ולקטו ביום הששי ומצאו כפלים באו הנשיאים ואמרו למשה שנאמר ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו למשה. ומה אמר להם הוא אשר דבר ה'. ואינו אומר הוא אשר דברתי אלא אשר דבר ששכח. וע"ז נאמר עד אנה מאנתם שהוא מכנים משה בכללם: (טו) ראו כי ה' נתן לכם את השבת. לא היה צ"ל אלא דעו מהו ראו. אלא כך א"ל הקב"ה אם יבואו עכו"ם ויאמרו לכם למה אתם עושים את יום השבת ביום הזה אמרו להם ראו שאין המן יורד בשבת. ומהו נתן לכם ניתנה ולא לעכו"ם. יב מכאן אמרו אם יבאו מבני נח וישמרו את השבת לא דיים שאין מקבלים שכר אלא שחייבים מיתה שנא' (בראשית ח) ויום ולילה לא ישבותו. ואזהרה לבני נח זו היא מיתתן. וכן הוא אומר (שמות לא) ביני ובין בני ישראל וגו'. יג משל למלך יושב ומטרונה יושבת כנגדו העובר ביניהן

יד יוסף י מכילתא פ"ו: יא לעיל פ"א. תד"א ח"א פ' י"ח. יוב"ע פסוק זס: יב סנהדרין נ"ב. ילקוט רמז רנ"א: יג דב"ר פ"א סי' י"ח:

מתנות כהונה

הקב"ה מיסב למעלה וע' כ"ז (פסחים קי"ט): וישליכו אותו. ולא יהא נודע שהותרו: ששכח. משה רבינו עליו השלום: מכנים משה. על ששכח מחמת הכעס: מכאן אמרו כפ"ד

עץ יוסף

ולא חלק לה בבינה. כעת במרום שמריא תשחק לסוס ולרוכבו וגו'. ועל דרך המליצה נדרשים כאן על ישראל. כנף ואפרוש כנפי עליך כלו' מנהגי ודעתי להיות כנף רננים להתעלם. שהצדיקים נקראו רננים ע"ש שמרננים בהקב"ה והכנף מאת ה' תפרוש עליהם. לכן נקראו כנף רננים ובדבר הזה היא נעלסה שהכל שמחים בזה. ה' בם והם בה'. אבל אם אברה חסידה ונוצה פי' אם יחלפו כנף רננים על אבר של חסידה ונוצה שדרכם לעוף ולהפרד ולא להסכסות בו. מה יהיה סופה כי תעזב לארץ ביציה כלומר כאשר עשו כן יהיה. כי כמו שהניחו לארץ ולא רמזי הכסוי כן יהיו עזיבות בארץ בלא מכסה וה' לא יגין מיון שלא רצו כמו שכתוב עזבתי את ביתי: ותשכח ה' עושך. ושיעור הכתוב ותשכח את ה' חו היתה נסבה כי רגל תזורה וחית השדה תדושה: בנים סכלים המה מפרש הקשיח לשון סכלות וטעות כדאשכחן למה תתענו ה' מדרכיך תקשיח לבנו ותקשיח דומיא דתתעכו: לריק יגיעה יגעתי באנחתי שפי' לריק יגיעה מה שיוען ותיגע בגלות כי אין לה תקוה ושכר מזה כל שאינה קוראה לה'. וז"ש בלי פחד ולא פחדו את ה' כלו' מפני שאין לה פחד מה': כי השה אלוה חכמה כי אויל עמי כי אחרי שפשלינו בחטא ה' נוטל מפניהם חכמה היינו לדעת את ה' ולעבדו. ורצה לומר שנוטל מפניהם דרכי התשובה: לשום שפלים למרום. נקט כאן האי קרא לנחות הלשון לומר שפירוש במקום תמריא שירומו שיהיה משפל מצבה למרום: (יב) זה הקב"ה הפי' הזה קאי אדלעיל מיניה דוכר לדקות הולך מישרים. שמדבר בעושי לדקה וג"ח. וביחוד מי שעושה לדקה ומשפט לדקה לזה ומשפט לזה. ולכן אמר מי שעושה כן הוא מרומים ישכון שיזכה להיות אצל השכינה כדכתיב אני בצדק אחזה פניך וגו' (תו"ג): זה דוד כו' זה אברהם. פי' לפי שהלך בעקבות דוד ואברהם שעשו לדקה ומשפט. כדכתיב ויעש דוד משפט ולדקה לכל עמו. ובאברהם כתיב ושמרו דרך ה' לעשות לדקה ומשפט. לכך יזכה למעלת דוד ולמעלת אברהם. ולכך היפך הסדר שהקדים דוד לאברהם משום דבדוד יותר מפורש בעשה לדקה ומשפט מבאברהם דבאברהם לא כתיב בהדיא שהוא עשה כן אלא שיצוה את בניו שיעשו כן שישמרו לעשות לדקה ומשפט (תו"ג): מימיו נאמנים זו התורה. שמלינו בבעלי לדקה שזוכים להיות להם בנים בעלי תורה כדאיתא בפ"ק דב"ב: ד"א לחמו נתן זה הקב"ה. ר"ל שלחמו יהיה נתן מאת הקב"ה שנא' בו נותן לחם לכל בשר. ומימיו יהיו נאמנים מאת הקב"ה בלי אמצעי שנא' בו המקרה במים עליותיו: ד"א לחמו נתן זה המן כו'. ר"ל שהקב"ה ישגיח עליו וישנה בשבילו הסדר כמו ששינה בשביל כלל ישראל במדבר שנתן להם לחם מן השמים ומים מן הארץ כדאיתא במד': שמפקד לבני תורה כו'. כלו' לחמי זה התורה שנקראת לחם שנא' לכו לחמו בלחמי. נתן ולמי נתן. לא לכל הרוצה ליטול יבא ויטול אלא למי שהוא מימיו נאמנים. וכמו שמפרש והולך בעל המדרש בעצמו שלא יהא אומר על מה שלא שמע שמעתי ושלא יהא אוסר כו': ולא תהא אוסר לאחרים כו'. ר"ל אפילו במידי דאית ביה שמא להחמיר. לא תאסור לאחרים להראות עצמך חסיד. ותתיר לעצמך. אבל איפכא שרי לעשות להחמיר לעצמו: כשם שיצא מפי משה. שנא' בו בכל ביתי נאמן הוא וזה קאי על ת"ס שלא תאמר על מה שמעת שמעתי. שכן מלינו במשה שאמר עמדו ואשמעה וגו': יופי פנים אל פנים. היינו אמתת הבנת החכמה והתורה כי זה מכונה ביופי הפנים כענין שנאמר חכמת אדם תאיר פניו: והלא מסרתני ביד אדום. כי ע"י טרדת הגלות הוא שנאבדו החכמות ממנו. וע"כ הזכיר היותה דחילא ואמתני. כי הפחד והאימה יטרידו המחשבה. והשיב ה' שהשגת החכמות תהיה אחרי הגאולה שכבר ישכח זכר הגלות עד שיאמר היכן הם: שמחתה של ציון היינו שלותה והצלחתה וקיום המצות התלויות בה שזה עיקר שמחתה וכענין מ"ש שמראה להם יופי הפנים: (יג) הה"ד ברוך ה' יום יום. מפרש ולקטו דבר יום ביומו שהלקיטה תהיה על עסק התורה שהיא יום יום כלו' שבזכות התורה זכו למן כדמפרש. ומייתי סמך מברוך ה' יום יום שמברכים יום יום על עסק התורה: אני נתתי לכם התורה היינו חלק ממנה דשבת ודינין במרה איפקוד כדאיתא במסכת שבת. או אמר על מה שעתיד ליתן כי אנלו יתברך כאילו נתנה כבר: שתהיו עסוקים בה יום יום. פי' שיתמידו בה כל הימים ולא יפסיקו יום אחד ולכן כנגד זה ישביעם מהמן יום ביום כלומר תמיד. באחר שאינם נפנים לעסק נרכם ה' יכין מזונם תמיד ולא יצטרכו להתבטל ממנה: לשקוד על דלתותי יום יום. היינו לקבל השמועות וזה נקרא אקומי גרסא. וכמו שאמרו דליגמור איניש ברישא: וכן ואותי יום יום ידרושון. היינו לדרוש ולהבין בפלפול וסברא כמ"ש והדר לסבור: שנא' ברוך ה' יום יום. שפי' ברוך ה' ומברכתו יעמס לנו תמיד יום יום על שעסקנו בתורה יום יום. שכל הענין מיירי התם מתורה. וזה שאמר ולא עוד ר"ל דלא מבעי שפוקם ההכרחי שיתן להם דלא סגי בלאו הכי אלא יוסיף להצליחם בכל רכושם ברכה תמידית. וכדרך שאמרו במס' עכו"ם כל העוסק בתורה נכסיו מצליחים: וכשאתם עושים רצוני אני קורא כו' משום דה"ל לכתוב יעמס עלינו מפרש דפי' שה' סובל משאם ע"ד ההעברה כמ"ש שם העמוסים מני בטן. והוא כינוי אל החבה וההשגחה שעליו הושלכו מרחם. ולפי שלפי זה הל"ל יעמס אותנו וכתיב לנו לכן פי' שר"ל מעמיס אני לכם כוס ישועות ר"ל דיעמס לשון הפנים ע"ד שאמרו בפ' חלק עתיד הקב"ה ליתן לכל לדיק מלא עמסו שנא' ברוך ה' יום יום יעמס לנו. ואפקיה בל' עמסה לדרשא זו משום דזה הוא בזכות בהמ"ק שנקרא אבן מעמסה: והיה ביום ההוא סיפא דקרא אבן מעמסה לכל העמים. וקאי אבהמ"ק ונקרא אבן מעמסה ע"ש שיש שם אבן שתייה שהוא מעמים וסובל את כל העולם (תו"ג): (יד) ומי הם שהיו מחוסרי אמנה ולא היה להם בטחון בהקב"ה שיוריד להם המן למחר ג"כ ואמר שהם דתן ואבירם דחשידי בהכי. וכדאיתא במדרש אבכיר שכל מקום שאתה יכול לתלות בהם תלה מפני שהם מקולקלים מנעוריהם ותולין את הקלקלה במקולקל: נא' להלן אנשים. והוא מופנה לג"ש דהוה סגי דלכתוב מעל אהלי הרשעים: האנשים הרשעים האלה. דמשמע שהם אנשים שהיו רשעים מעו"לם: שבתחלת עושה תולעים כו'. פי' ובדרך הטבע בהיפוך הוא שמבאיש ואח"כ מתליע. ואע"פ שהיה דרך נס הנס צריך להיות בטבע ג"כ: להראות מעשיהם פי' החטא שלהם מה שהותירו מן המן שתתפרסם הדבר. שכל העובר עבירה בסתר נפרעים ממנו בגלוי: וישליכו אותו ולא יהא נודע לבריות שהותירו: שורות שורות מפרש וירם תולעים לשון רוממות. והיינו שהיו תולעים שורות שורות זו על גב זו: כיון שכעס שכח דכל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו כדאיתא בפסחים פ"ו. ואפשר שאותו יום היה יום הששי זמן האמור שילקטו שני עומרים והוא שכח (תו"ג): שכח לומר להם שילקטו ביום הששי ב' עומרים. ובויק"ר פ' י"ג איתא ששכח לומר להם הלכות שבת. ודהתם לאו אך דהכא שאע"פ שזה שילקטו ביום הששי לחם משנה הוא לצורך שבת. מ"מ לא מיקרי הלכות שבת וע' ביפ"ת שם: שהוא מכנים משה כו'. ובפ' התוכל אמרינן שאמר לו עד אנה מאנתם בשביל בהדי הוצא לקי כרבא ולא משום עונש (וע' בתו"ג): (טו) אם יבואו העכו"ם. אבל ישראל א"צ ראיה כי הם מאמינים בני מאמינים: ביום הזה פי' שעיקר שאלתם אף אם אמת שהשי"ת נוה לשבות ביום שבת הוא ממעשה בראשית מי הגיד לכם שזה הוא היום שאתם שובתים בו עתה (תו"ג): א"ל ראו שאין המן יורד בשבת. שבאתה התורה והוריתה לנו בדרך נס גדול ומפורסם על בחינת יום השבת במופת שביום ששי היה המן יורד בכפלים וביום השבת לא ירד כלל: ומהו נתן לכם. פי' הואיל ואמרו שפסוק זה קאי אאו"ה שירא שהשבת הוא אמיתי א"כ מהו לכם דמשמע שקאי אישראל: יום ולילה לא ישבותו כו'. מדלא כתב יפסקו וכתב ישבותו. ולאו דוקא אם שבת בשבת ה"מ אלא ה"ה גם בכל ימי החול. וע' מזה בפ' ד"מ: משל למלך כו' טעמא דמילתא קאמר דאמאי ענשינהו אם ישמרו

ביניהן חייב מיתה: (טז) א"ר לוי יד אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא למה שהיא שקולה כנגד כל המצות. וכה"א (תהלים צה) כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו. א"ר יוחנן אמר הקב"ה לישראל אע"פ שנתתי קצבה לקץ שיבא בין עושין תשובה בין שאין עושין בעונתה היא באה. אם עושין תשובה אפי' יום אחד אני מביא אותה שלא בעונתה הוי היום אם בקולו תשמעו. וכשם שמצינו שעל כל המצות בן דוד בא. על שמירת יום א' של שבת בן דוד בא. טו לפי שהשבת שקולה כנגד כל המצות. א"ר אלעזר בר אבינא מצינו בתורה בנביאים ובכתובים ששקולה שבת כנגד כל המצות בתורה מנין שבשעה ששכח משה לומר להם מצות שבת א"ל הקב"ה (שמות טז) עד אנה מאנתם לשמור מצותי וגו'. ומה כתיב אחריו ראו כי ה' נתן לכם את השבת. בנביאים מנין שנא' (יחזקאל כ) וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו. מה כתיב אחריו (שם) ואת שבתותי חללו. בכתובים מנין שנא' (נחמיה ט) ועל הר סיני ירדת ודברת עמהם. מה כתיב אחריו ואת שבת קדשך הודעת להם. א"ל הקב"ה לישראל אם תזכו לשמור שבת מעלה אני עליכם כאילו שמרתם כל המצות שבתורה. ואם חללתם אותה מעלה אני עליכם כאילו חללתם כל המצות. וכה"א (ישעיה נו) שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע. בעת שאדם שומר את השבת גוזר גזירה והקב"ה מקיימה שנא' (שם נח) אם תשיב משבת רגלך מה כתיב אחריו אז תתענג על ה'. כמה דתימא (תהלים לז) והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. ולא עוד אלא כל מה שאתה אוכל בעוה"ז אינו אלא מן הפירות אבל הקרן קיימת לך לעוה"ב שנאמר (ישעיה נח) והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר:

פרשה כו

(א) ויבא עמלק הה"ד (איוב ג) לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז. לא שלותי מבבל. ולא שקטתי ממדי. ולא נחתי מיון. ויבא רוגז באדום. ד"א לא שלותי מגזירה הראשונה שגזר פרעה עלי שנא' (שמות א) וימררו את חייהם. והעמיד לי הקב"ה גואל זו מרים על שם המרור. ולא שקטתי מגזירה שניה (שם) אם בן הוא והמתן אותו. והעמיד הקב"ה גואל זה אהרן על שם ההריון. ולא נחתי מגזירה ג' שגזר ואמר (שם) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. והעמיד הקב"ה גואל על שם המים זה משה שנא' (שם ב) כי מן המים משיתיהו. ויבא רוגז זה עמלק: (ב) ויבא עמלק. מה כתיב למעלה מן הענין ויסעו כל עדת בני ישראל וגו' ואין מים לשתות לעם וגו'. לעם לא היה לצאן ולבקר היה. מיד באו לעשות מריבה עם משה ואמרו לו למה זה העליתנו ממצרים. מיכן היה א ר' יאשיה אומר נפל ביתא חבל לכוותא. אני ומקני בצמא. מכאן אמרו בהמתו של אדם אינה אלא חייו. יוצא אדם לדרך אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא. מיד עמד משה בתפלה שנא' (שם יז) ויצעק משה אל ה' לאמר. מהו לאמר אמר לפניו רבש"ע הודיעני אם הורגים אותי אם לאו. א"ל מה איכפת לך עבור לפני העם. מהו עבור א"ל עבור על דבריהם. ר' מאיר אומר מהו עבור אמר הוי דומה לי מה אני משלם טובה תחת רעה אף אתה הוי משלם טובה תחת רעה שנא' (מיכה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע. ר' יהודה אומר עבור על חטייא שלהם. ור' נחמיה אומר עבור לפני העם מי שיש בו נאוה יבא וידבר כנגדך. וקח אתך מזקני ישראל. שיהיו עדים שלא יהו אומרים לך מעיינות היו שם. ומטך אשר הכית בו את היאור. אמר לפניו רבש"ע מטה זה של פורענות הוא. הוא הבאיש המים במצרים. והוא הביא י' מכות על המצריים. א"ל הקב"ה אין מדתי כמדת ב"ו שהוא מכה באיזמל ומרפא ברטיה. אבל אני במה שאני מכה בו אני מרפא. לכך נאמר ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך כדי שידעו הכל שהוא של ברכה. והכית בצור. מהו והכית בצור. א"ל הקב"ה אם מבקשים הם מן האבן הזו הוציא להם אם מן האבן הזו תן להם. כיון שיצאו המים השקו כל אהליהם של ישראל מה כתיב שם (שמות יז) ויקרא שם המקום מסה ומריבה. ומה מריבה היתה שם ב ר' יהודה ור"נ ורבנן. רי"א אמרו אם רבון הוא על כל המעשים כדרך שהוא רבון עלינו נעבדנו ואם לאו נמרוד בו. ור"נ אומר אם מספיק לנו מזונותינו כמלך שהוא שרוי במדינה ואין בני המדינה צריכין לו כלום נעבדנו ואם לאו נמרוד בו. ורבותינו

אמרו

יד יוסף יד ירוש' פ"ק דתענית. ובז"ח דף ל"ו או' אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כו'. ובעכ"י שם איתא אלמלא נטרו ישראל שבתא קמא כו'. ונראה שכיון שלא שמרו שבת קמא לכן צריכין לשמור ב' שבתות. אחד לתקן מה שעוותו שבת ראשון ואחד להביא משיח בזכותו. וע' ויק"ר פ"ג. שה"ש רבה פ"ה. קה"ר פ"ו. שבת קי"ז: טו ירוש' נדרים פ"ג: **פרשה כו** א מכילתא ס"פ ז: ב פסיקתא רבתי פ' י"ג. מכילתא סוף בשלח. וילקוט:

ענף יוסף

פרשה כה (טז) [ומה כתיב אחריו ראו כי ה' כו'] משמע דמסמיכות בעלמא יליף וקשה תיפוק ליה מדקאמר על מה שיצאו ללקוט בשבת עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי אלמא חילול שבת חשוב כמיאון כל התורה. וי"ל משום שקרוב לומר דלאו על שבת לחוד קאמר אלא על כל עונות שעשו ממצרים ועד הנה בכל המצות. לכן הביא עוד סמך מסמיכות ראו כי ה' נתן לכם את השבת דבשבת לחוד קמיירי:

למלך

מתנות כהונה

בפ"ד מיתות: **היום** אם בקולו וכו'. גם זה שם: **אז** תתענג על ה' כבן המתחטא על אביו והוא ממלא שאלותיו. בן המתחטא פירושו מתענג: **ששקולה** כו'. כ"ז בירו' פ"ד נדרים: על שם המים. נקרא שם הגוא על שם היאור שהושלך שמה: **נפל** ביתא כו'. וכשנופל הבית אוי לחלונותיו כך כל מה שהיה חסרים מיד צעקו על משה: **חבל**. אבוי ואבוי חבל עליך קיסר דהנזקין וכן רבים מספר בספר הזה: **מסתנף**. לפיכך משום בהמתן לגופן: **עבור** על דבריהם

כלו'

עץ יוסף

ישמרו השבת שפי משאר מצות: **ומטרונה יושבת** כנגדו. ובדברים רבה פ"א קאמר עוד ומסיחים זה עם זה כו'. ומפ' כך השבת הזו אות בין ישראל ובין הקב"ה כו' וע"ש מ"ש: (טז) **אמר ר' לוי** כו' דמ"ט אמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי על חילול שבת לבד. לכן מייתי אם ישראל משמרין כו' למה שהיא שקולה כנגד כל המצות: **כראוי** בכל דקדוק הלכותיו: **כי הוא אלהינו** כו' היום אם בקולו תשמעו. וה"פ כי ה' יהיה אלהינו ואנחנו צאן מרעיתו. והיינו שנהיה גאולים וירעה אותנו ה' כמו ביציאת מצרים. וזה יהיה כשתשמעו בקולו במצות היום של שבת וכדיליף בבוה"ט נא' כאן היום אם בקולו תשמעו וכתיב התם שמור את יום השבת לקדשו: **אע"פ שנתתי** קצבה כו'. כלו' אע"פ שנתתי קצבה אין זה אלא משום דבין בתשובה בין שלא בתשובה תבא בעת הקצוב. אבל אם עושים תשובה מקמי הכי אפי' היום הזה יבא: **אם תזכו** לשמור שבת. בכל פרטיו שהוא זכות גדול: **ואם חללתם** אותה. בדבר שהוא חילול גמור הוא חמור כעובר כל שאר המצות מפני שהוא מיוחד על אמונת החידוש והמחללו ככופר: **שומר שבת** מחללו וכו'. וה"ק שומר שבת מחללו כשומר ידו מעשות כל רע: **גוזר גזירה** כאליהו שאמר תרד אש מן השמים ותאכל אותם וגו': **מה כתיב** אחריו אז תתענג על שפירושו אז תתענג במה שאתה גוזר וה' יקיים גזרתך. ומפני שהיה אפשר לפ' עונג ממש. לכן מביא קרא והתענג על ה' דהתם בעונג קיום גזרתו מיירי מדכתיב שם ויתן לך משאלות לבך ה"נ דכוותה: **נחלת יעקב** אביך דהיינו עולם הבא פי' ימות המשיח שפירוש נחלת יעקב נחלה בלא מצרים כמ"ש בפרק כל כתבי. וזה יהיה לימות המשיח. א"נ לעולם השכר והמנוחה. ופי' נחלת יעקב מקום המנוחה והנחלה שקיימה בנחלה:

פרשה כו (א) הה"ד לא שלותי כו' ומלת ויבא עמלק מרמז על ויבא רוגז וברישא מפרש ליה בד"מ ואח"כ מפרש ליה לענינו: **הה"ד לא** שלותי כו'. דריש ליה בישראל כי כמקרה איוב קראנו שלא שלונו ולא שקטנו: **לא שלותי מבבל** ולא הזכיר גלות מצרים לפי שנגאלו ממנו גאולה שלימה והצליחו אחריו ולא יזכר עוד: **זו מרים** ע"ש המירור. שהיא תיקנה אותו בזכותה: **ע"ש ההריון** שהיתה בהסתר שע"י גזירה זו פירשו מנשותיהם שלא יהיה להם הריון ואז נולד אהרן שהיה גואל לסוף פ"ג שנים וכן הוא בס' הישר וגם כשנולד בטלה הגזירה: **שנא' כי** מן המים משיתיהו. הרי שנקרא ע"ש המים שכיון שהושלך הוא למים מיד בטלו הגזירה כדלעיל פ"א: **זה עמלק** שבא מרוגזו של הקב"ה על שלא שמרו את השבת. או על שרפו ידיהם מן התורה (ת"נ): (ב) **מה כתיב** למעלה כו'. דריש טעם סמיכות ויבא עמלק שלפניו שבקשו לבדוק את ה' ואמר הקב"ה שיבא הרשע ויבדוק אתכם כדמסיים בסמוך. ואגב מפ' קראי דלמעלה: **לצאן ובקר היה** שהיו מים שאינם ראוים לבני אדם אבל היו ראוים לבהמה. ודייק זה מדכתיב לעם שהוא מיותר לדיוקו לעם לא היה אבל לבהמה היה. ומ"ש אותי ואת מקני. היינו שלא יוכלו תמיד לשתותה. שלבסוף הן מזיקות אותם וימותו: **מיד באו** לעשות מריבה. ולא בקשו להתפלל להקב"ה שירוה צמאם: **נפל ביתא** כו' כשנפל הבית אוי לחלונותיו שהחלונות נשברים. כך תחלה היה משה עיני כל העדה ושאירע להם דבר היו מריבין עמו למה זה העליתנו ממצרים וגו': **כוותא** תרגום חלון התיבה כות תיבותא: **אני ומקני** בצמא מכאן אומרים בהמתו כו'. כן הוא במדרש שעם היפ"ת ובמכילתא השוה בהמתם לגופם אמרין בהמתו של אדם היא חייו אדם הולך בדרך אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא: **עמד משה בתפלה** ופי' ויצעק משה כמו ויצעקו ב"י אל ה' שהוא ל' תפלה שיתן לו ה' תקנה לעשות לעם מהרה כי אין להם סבלנות ואם יתאחר מעט יסקלוני: **מהו לאמר** שאלת לאמר בכ"מ לאמר לאחרים: **אם הורגים אותם** נלמד מסיפא עוד מעט וסקלוני: **עבור על דבריהם** ממה שאמרת שיסקלו אותך עבור מהם ואל תדבר על בני עוד דברי קטגורין שאין בדעתם כך: **הוי משלם** טובה תחת רעה. שאף שהם צועקים עליך ויצערוך ויריבו כך הוי משלם טוב להוציא להם מים: **מי אל** כמוך נושא עון. משמע שנושא העון ומגדלן שהעון נעשה זכות: **על חטיא** שלהם. פי' מחול להם: **מי שיש** לו נאוה יבא וידבר. ולפ"ז עבור לפני העם כמשמעו שיעבור לפניהם ויראה כי אין איש שיעמוד נגדו כמו שפחד שיסקלוהו: **שלא יהיו** אומרים מעיינות היו שם. משום שלא הוציא המים במקום ישיבתם שראו שלא נמצא מים. כי הם היו ברפידים והמים האלו יתנו בצור בחורב שהוא הר סיני או קרוב לו והמים נזלו והלכו אל רפידים כנהר כדפי' הרמב"ן: **אמר לפניו** רבש"ע כו'. נלמד מדהשיב לו הקב"ה אשר הכית בו את היאור משמע שזו היא תשובת מאמר של משה דלרבותא נקט וכמו שמפרש: **של פורענות הוא** כלו' ואין קטיגור נעשה סניגור: **הוא הבאיש** המים. אף שקצת מכות ג"כ היו במצרים ע"י המטה לא פרט אלא זו. לומר שהבאיש המים במצרים ואיך יתן עכשיו מים לשתות (תו"ג): **אין מדתי** כמדת ב"ו כו'. ר"ל כדי להודיע כח הגם שאפי' במה שאני מכה בו אני מרפא שלא כדרך ב"ו: **לכך נא'** ומטך אשר הכית בו את היאור. דאל"כ לימא ומטך תקח בידך. אלא מפני שהכית בו את היאור והיו אומרים שהוא של פורעניות תקח בידך שיראה שהוא פועל ג"כ טוב: **כדי שידעו** הכל שהיא של ברכה. לשון זה של ברכה אינו מדוייק קצת. וכי מפני שהוציא כאן המים על ידו יקרא של ברכה הלא הרוב פעמים נעשה על ידו פורעניות ע"כ נראה שהוא ט"ס וצריך לגרוס כדאי' במכילתא והובא כאן בילקוט. המטה הזה של פורעניות הוא כו' לפיכך ידעו שהוא של נסים ומטך אשר הכית בו את היאור כו' והכית בצור. ור"ל של נסים שהקב"ה יעשה בו נסים בין לטובה בין לפורעניות כאשר יזדמן (יפ"ת): **מהו והכית בצור**. פי' למה לא נאמר והכית עליו בכינוי כיון שהזכירו הנני עומד על הצור. והשיב אם מבקשים הם כו'. פי' אם היה אומר והכית עליו יש מקום לאמר שהקפיד הקב"ה דוקא להכות אבן זה הפרטי. ואולי יש מעיין תחתיו ויתעורר בהכאה זו לשטוף מימיו וא"כ אין כאן נס כלל. אבל עכשיו שאמר והכית בצור פי' שתכה על איזה אבן שירצו הם לאו דוקא בצור האמי עומד עליו. ובזה שוב אין מקום לטענה הנ"ל ובהכרח יודו שהמים יוצאים מפני מיות של האבן דרך נס ופלא: **השקו כל אהליהם** כו'. ר"ל שלא היו צריכין לילך למקום הצור לקבל מימיו אלא שהיו המים נגרים ובאים להשקות אהלי ישראל אשר ברפידים: **מה כתיב** שם ויקרא כו' ומאי מריבה היתה שם. דה"מ מקרא זה דויקרא שם המקום וגו' מקומו הראוי הוא לעיל תיכף אחר אומרו וירב העם עם משה וגו' אבל אחר שיצאו המים והשקו כל אהליהם איזה מריבה היתה שם והשיב שכן הוא באמת שהיתה מריבה אחרת שם חוץ ממריבה הנ"ל שהריבו עם משה וריב זה היה ביחוד עם השם ב"ה באחד מג' אופנים שמבאר והולך לכל חד כדאית ליה: **אם רבון הוא** כו' לשון המקרא הוא ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב ב"י ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. ור' יהודה דורש שענין הבחינה והנסיון היה בענין רבנותו ואדנותו של הקב"ה אם היא כוללת כל המעשים. או רק ממשלה פרטית היינו עליהם לבד. ודרש על ריב כמו על רב ורבון שהנסיון היה בענין אדנות וממשלת ה': **ור"נ אומר אם** מספיק כו'. הוא דורש על ריב מל' ריבוי ור"ל שנסותם ובחינתם היה אם יתן להם ה' מזונותם בריבוי והשפעה בפעם אחד על זמן גדול ולא יצטרכו לתלות עיניהם למרום בכל יום כמו עתה במן שלא נתן להם רק דבר יום ביומו וכן המים ניתן להם פסקי פסקי במרה וברפידים ובקדש ובכל עת למאונם הו צריכין לצעוק ולהתלונן: **ורבותינו אמרו** כו' נ"ל ורבנן אמרי אם מהרהרים אנו בלבבנו כו' שהיו

מסופקים

אמרו אם מהרהרים אנו בלבבינו והוא יודע מה שאנו מהרהרים נעבדנו ואם לאו נמרוד בו . א"ל הקב"ה אם בקשתם לבדוק אותי יבא הרשע ויבדוק אתכם מיד ויבא עמלק : (ג) מה כתיב (שמות יז) היש ה' בקרבנו אם אין ויבא עמלק . וכי מה ענין זה אצל זה . ג משל לתינוק שהיה רכוב על כתיפו של אביו וראה חבירו של אביו א"ל ראית את אבא א"ל אביו אתה רוכב על כתיפי ואתה שואל עלי . הריני משליכך ויבא השונא וישלוט בך . כך אמר הקב"ה לישראל אני נשאתי אתכם על ענני כבוד ואתם אומרים היש ה' בקרבנו לפיכך יבא השונא וישלוט בכם הוי ויבא עמלק : (ד) ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים . למה ליהושע מתחלה אתה דורש שהיה מבקש להדריכו למלחמה לפי שהוא עתיד להכנים את ישראל לארץ . ד"א למה ליהושע א"ל זקנך על ידו ירדו למצרים לך הזדווג עם מי שאירע אותם בעלותם ממצרים . ד"א למה ליהושע א"ל ד זקנך אמר (בראשית מב) את האלהים אני ירא ובזה כתיב (דברים כה) ולא ירא אלהים יבא בן בנו שאמר את האלהים אני ירא ויפרע ממי שנא' עליו ולא ירא אלהים . בחר לנו אנשים . מהו אנשים . אנשים של חכמה ה וביראת חטא . וצא הלחם בעמלק . מיכן אתה למד שהיו תחת ענני הכבוד שאין אומרים צא אלא למי שהוא שרוי בפנים . ו ומטה האלהים בידי . א"ל מטה זה בידי שאמר המקום יהי בידך לעולם . ד"א ומטה האלהים בידי . כשעשה בו אהרן נסים נקרא על שמו שנא' מטה אהרן . ובזמן שעשיתי אני בו נסים נקרא על שמי . ובזמן שהקב"ה עושה נסים נקרא על שמו שנא' ומטה האלהים :

סדר יתרו

פרשה כז (א) **וישמע** יתרו . הה"ד (משלי כז) רעך ורעך אביך אל תעזוב . א רעך זה הקב"ה כמד"א (תהלים כב) למען אחי ורעי . ורע אביך זה אברהם שנא' (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי . אל תעזוב ואם עזבת תן דעתך שלא תכנס לבית אחיך ביום אידך זה ישמעאל ועשו . אריב"ל כשהגלה נבוכדנצר את ישראל לבבל היו כפותים מאחריהם כמ"ש במדרש איכה ב עד (ישעיה כא) כי מפני חרבות נדדו . אביכם כשהיה מושלך בטרבר פתחתי לו באר מים ואתם עשיתם כך הוי (משלי כז) טוב שכן קרוב מאח רחוק . ד"א טוב שכן קרוב . הוא יתרו שהיה רחוק לישראל מן עשו אחיו של יעקב . ביתרו מה כתיב (ש"א טו) ויאמר שאול אל הקני וגו' . בעשו כתיב (דברים כה) זכור את אשר עשה לך עמלק . אתה מוצא דברים רבים כתובים בעשו לגנאי וכתובים ביתרו לשבח . בעשו כתיב (איכה ה) נשים בציון ענו וביתרו כתיב ויתן את צפורה בתו וגו' . בעשו כתיב (תהלים יד) אוכלי עמי אכלו לחם וביתרו כתיב קראן לו ויאכל לחם . בעשו כתיב (דברים כה) ולא ירא אלהים וביתרו כתיב וצוך אלהים . עשו בטל את הקרבנות וביתרו כתיב ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים וגו' . עשו שמע ביציאתן של ישראל ונלחם עמהם שנא' (שמות יז) ויבא עמלק יתרו שמע בשבחן של ישראל ובא ונדבק עמהם שנא' וישמע יתרו וגו' : (ב) ד"א וישמע יתרו . ג הה"ד (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו זה יתרו בשעה שבא אצל משה . מה כבוד נחל . ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך . ד ר' יהושע אומר שלח לו ביד שליח ר' אליעזר אומר שלח לו אגרת ואמר עשה בניני ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך ואם אין אתה עושה בגינה עשה בגין בניך . ר' אלעזר אומר הקב"ה א"ל צא ויאמר אל משה א"ל הקב"ה אני הוא שאמרתי והיה העולם שנא' (תהלים נ) אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ . אני הוא שאני מקרב אני הוא שאני מרחיק שנא' (ירמיה כג) האלהי מקרב אני נאם ה' וגו' אני הוא שקרבתי ליתרו ולא רחקתיו . אדם זה שבא אצלי לא בא אלא לשם שמים ולא בא אלא להתגייר . אף אתה קרבהו אל תרחיקהו . ומיד ויצא משה לקראת חותנו . ה אמרו יצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא וע' מזקני ישראל . וי"א אף ארון יצא עמהם לכך נאמר (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו : (ג) ד"א וישמע יתרו . ראה כמה טובות וברכות באו ליתרו משעה שנתחתן עם משה מה כתיב ויבא אהרן וכל זקני ישראל וגו' . וכן אתה מוצא בשעה שבא בלעם לקלל את ישראל לא דיין שלא קללן אלא בירכן . ולא עוד אלא כיון שראה עמלק התחיל לקללו שנא' (במדבר כד) ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד . אבל ליתרו מהו אומר איתן

יד יוסף ג פסיקתא רבתי פ' י"ג : ד פסיקתא רבתי פ' י"ב : ה מכילתא ס"ז . רבה ותנחומא ריש שלח . וריש מטות . ופדר"א פ' מ"ד : ו תוס' זוהר שמות סי' ו' : **פרשה כז** א זוהר בשלח דף נ"ס : ב מדרש איכה פסוק בלע ה' . וירוש' פ"ד דתענית : ג תנחומא ס"ז : ד מכילתא כ"ז . תד"א ח"א פ"ס : ה זוהר שמות דף ס' . תנחומא ויגש סי' ז' :

מתנות כהונה

כלו' מחול להם על דבריהם הקשים : **להדריכו** . להרגילו ולחנכו שיוכל עמוד בקשרי המלחמה . **זקנך** . יוסף הצדיק :

ורע אביך זה אברהם . ופי' הכתוב אל תעזוב הקב"ה שהוא ריע לאביך אברהם כן פרש"י ז"ל : במדרש איכה סוף פסוק בלע ה' ולא חמל : **אביכם** כו' . כך אמר הקב"ה אביכם ישמעאל כשהיה כו' : **ולא ירא** אלהים . בפ' עמלק כתיב : **שלח לו** אגרת . דאל"כ מהו אני חתנך יתרו בא וגו' : **ומהו** ויצא לקראת וגו' : **עשה בגיני** כו' . דייק דה"ל לכוללם יחד ולכתוב אני חתנך יתרו ואשתך ושני בניה באים אליך וכתיב גבי דידיה ביאה בפני עצמו לדרשה ה"ה לאשה ובנים כמו שדרשו בן בקר רך וטוב בפרק הפועלים בב"מ : **ויאמר** אל משה א"ל כו' . ודייק מלת אני על הקב"ה וכדמפרש ואזיל : **אמרו** יצא משה כו' . כך אמרו חז"ל יצא משה כשיצא משה יצא ג"כ אהרן כו' . כן פירש"י ז"ל בפי' החומש : **בעצה** . של הבה נתחכמה היה

עץ יוסף

מסופקים בידיעת ה' במחשבות והרהורי לבות ב"א . ואמרו היש ה' מה שאנו חושבים בקרבנו . נעבדנו ואם אין נמרוד בו : **ויבדוק אתכם** שיגלה חטאם . כי בחטאם נמסרים בידו : (ג) **מה ענין** זה לזה . שהמקרא דויקרא שם המקום מסה וגו' על נסותם היש ה' בקרבנו וגו' אין כאן מקומו רק לעיל גבי מה תריבון עמדי ומה תנסון את ה' ששם הוא מקומו . ומשני משל כו' לומר שעל עון זה בא עמלק (יפ"ת) : **משל לתינוק** כו' שספקו היה על אבי אביו היכן הוא אע"פ שהיה ניכר בבירור . וכן כאן אע"פ ששכינת ה' ביניהם היתה מוחשת . נסתפקו במשה שמא הוא עשה אותותיו בחכמה . עד שבאו למ"ת ונשלמה האמונה בידם : (ד) **למה** ליהושע ולא לאהרן שהיה גדול ממנו : **בתחלה אתה דורש** . דאע"ג דאיכא טעמיים אחרים כדבסמוך . מ"מ מסתבר דשייך טפי ליהושע לפי שהוא עתיד להכנים כו' : **לפי שהוא עתיד** להכנים כו' . ואע"ג דעדיין לא נגזר על משה שלא יכניסם לארץ . י"ל שמשה אמר ע"פ הגבורה והמדרש נותן טעם למה צוה הקב"ה שיאמר זאת ליהושע ולא לאהרן : **זקנך** יוסף : **שאירע** אותם בהעלותם ממצרים . כמצא שנזק זה בא ע"י שירדו למצרים . שאילו היה במקומן לא היה נלחם עמהם . ומכיון דזקנך גרמא בנזקין עליך לתקן נזקו : **ובזה כתיב** ולא ירא אלהים . כתיב בפ' תצא בעמלק : **מהו אנשים** דה"ל למימר בחר לנו אנשי חיל : **של חכמה וביראת חטא** שכ"מ שנאמר אנשים הם צדיקים כדאיתא בבמדב"ר פ' י"ו . והוצרך משה לאנשים צדיקים כי מי שיש בידו חטא צריך לחזור מעורכי המלחמה : **שאין אומרים** צא כו' . שכל יציאה מבפנים לחוץ היא . ומפני שיציאת יהושע ממחנה ישראל למחנה עמלק אינו מצד פנים לצד חוץ כי שניהם חונים במדבר הוכרחו לומר צא מן הענן . כמו צא מן החיבה . וצוה אותו לצאת מתוך הענן כדי שלא יאמר עמלק שהענן משמר את ישראל דווקא . לכן צא מן הענן והלחם בו כדי שידע שהקב"ה שומר את ישראל בכל מקום : **אמר לו מטה זה בידי** כו' ונקרא מטה אלהים ע"ש שצוה הקב"ה ליקח המטה והוא קיים דברו של הקב"ה : **ובזמן** שהקב"ה עושה נסים . דהיינו במכת ערוב ומכת בכורים כדלעיל פ' י"ב . ואע"פ שלא נעשו ע"י המטה . מפני שכל העשר מכות חקוקות היו עליו כדלעיל פ' ח' להכי קרי ליה מטה האלהים על שם אותם המכות ע"י הקב"ה . וקראו כאן מטה האלהים על שם נפלאותיו לתת כבוד לשמו :

סדר יתרו

פרשה כז (א) הה"ד **רעך** כו' סדר הכתוב כך הוא . רעך ורע אביך אל תעזוב . ובית אחיך אל תבא ביום אידך . טוב שכן קרוב מאח רחוק . ועיקר כוונת הדורש הוא סוף הכתוב טוב שכן קרוב ואגב דורש רישא דקרא : **למען אחי ורעי** הוא מאמר הקב"ה שאמר למען אחי ורעי : **ורע אביך** זה אברהם . ופי' הכתוב אל תעזוב הקב"ה שהוא רעך ורע אביך אברהם : **תן דעתך** שלא תכנס לבית אחיך כו' . כלו' שלא נחשוב אנחנו כי טוב לנו להיות אחרי רבים להטות שעי"ז נוסף רעים רבים . משא"כ ביהדותנו שאנו נבדלים מכל עם ושנואים מהם . לזה אמר כי די לנו להיות רעים אהובים להקב"ה . ולא נחשוב שאם ח"ו נפנה עורף מהקב"ה להדבק בעכו"ם נתקבל בינם באהבה ונחבה כדרך רעים אהובים . שזה מהשגחת ה' עלינו לבלתי נתון ישראל המתערבים בעכו"ם לרחמים בעיניהם . אבל לעולם שחי ומאום ישימנו בעיניהם וזהו אומרו ואם עזבת תן דעתך כו' כלו' תדע ותשכיל שאין לבטוח אפילו באחיך שלא תתקבל אצלו . והא ראיה ממה שעשו להם בני ישמעאל כשהלכו להשתופף בגלם . ומה יעשו עוד שארי עכו"ם (יפ"ת) : **הוי טוב** שכן קרוב כו' . פי' סוף הקב"ה שנקרא שכן ע"ד השוכן אתם . ושכנתי בתוכם . והוא קרוב לקוראיו . מאח שהוא עמלק ורחוק מהאחוה : **נשים בציון ענו** כלו' בחזקה דרך זנות וזימה . וביתרו כתיב ויתן וגו' דרך נתינה ונשואין : **אוכלי עמי** כו' . וסוף המקרא ה' לא קראו . וביתרו כתיב קראן לו וגו' : **ולא ירא** אלהים . דקאי אעמלק : ופי' שלא ירא מאלהים מלהרע לך : **בטל את הקרבנות** שהחריב את בית המקדש ובטלו הקרבנות . א"נ ששנא הקרבנות כדכתיב אם לא דם שנאת ואמרו בב"ר פ' ס"ג זה דם הקרבנות : (ב) **זה יתרו** ומפרש סיפא דקרא וכסילים מרים קלון בעמלק וחיילותיו שכסתה כלימה פניהם כשנפלו לפני יהושע . ובהכי אתי שפיר שסמכו לעמלק מפני שהוא הפכי לו . שזה הרים קלונו וזה נחל כבוד : **מה כבוד** נחל ויאמר אל משה . כדי לפרש מה כבוד נחל בעי למימר מ"ש בסמוך יצא משה יצא אהרן אלא דק"ל איך הטריח משה את כולם לצאת ע"כ אמר שהיה משה מוכרח לצאת מחמת בקשת יתרו כו' : **שלח** לו ביד שליח שאמר השליח למשה אני חותנך : **שלח לו איגרת** מדכתיב אני שהוא לשון איגרת שאלו לו בכתב אני חותנך יתרו משא"כ אילו היה בעל פה היה לו לומר הנה חותנך יתרו בא אליך : **עשה בגיני** פי' שיצא לקראתו לכבדו . ואם אינו יוצא בגינו יצא בגין אשתו שהיא כגופו וחייב בכבודה ואם לא יחוש אפילו לאשתו יחוש לבניו : **הקב"ה א"ל** ולפ"ז אין מלת אני דבקה עם חותנך . אלא ה"ק ויאמר ה' אל משה אני הוא שאמרתי והיה העולם כו' והנה חותנך יתרו בא אליך וגו' לכך כבדהו : **אני הוא** שאני מקרב אני הוא שאני מרחיק כו' . העיקר הוא כבתוב במכילתא . וכן הוא שם ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך רבי יהושע אומר כתב לו איגרת . רבי אלעזר המודעי אומר שלח לו ביד שליח כו' עד בגין בניך . רא"א ויאמר אל משה אני . הקב"ה אמר אל משה אני הוא שאמרתי והיה העולם אני הוא המקרב ולא המרחיק שנא' האלהי מקרב אני נאם ה' ולא אלהי מרחוק . אני הוא שקרבתי ליתרו ולא רחקתיו . ואף אתה כשיבוא אדם אצלך להתגייר ואינו בא אלא לש"ש אף אתה קרבהו ואל תרחיקהו . מיד ויצא משה כו' . ומפרש המקרא דאלהי מקרוב לא בלשון תמיה . אבל למאמר פוסוק וקיים והה"א לידיעה . ומלת מקרב ומרחק לפי הדרש כאילו כתיב מקרב ומרחק מבנין הדגוש . ובזה יובן כל המאמר בלי דוחק ובנקל מאד (יפ"ת) . אני הוא שאמרתי והיה העולם אני הוא שאני מקרב כו' נלמד מגז"ש דהאי אני מיותר הוא לרמוז אל האלהי מקרב אני כו' : **אדם זה** שבא אצלך לא בא אלא לש"ש כו' . כלו' אל יעלה על דעתך שיתרו לא בא לש"ש להתגייר אלא בשביל ששמע כל הטובות שנעשו לישראל כגון הבאר והמן . ולכן אמר לו הקב"ה אני שאני בוחן לבבות יודע שאין כוונתו אלא לש"ש ולא בא אלא להתגייר ולא בשביל הטובות (ת"כ) : **יצא משה** יצא אהרן כו' . כי מסתמא לא יניחו את משה שיצא לבדו שלא יצאו עמו כל גדולי ישראל . וכשיצאו הגדולים יצאו רבים יותר כי מי ראה אלו יוצאים ולא יצא עמהם כמו שפרש"י בחומש : **אף ארון יצא** עמהם לכך נאמר כבוד חכמים ינחלו . דהרון מיקרי כבוד כאומרו גלה כבוד מישראל אל הלקח ארון אלהים . ובמכילתא אמר במקום ארון אף שכינה יצתה עמהם . וגם זה בכלל מלת כבוד . דשכינה מכונה בשם כבוד כאומרו וכבוד ה' מלא את המשכן . וכבוד ה' נראה בענן : (ג) **ד"א וישמע** יתרו ראה כמה טובות וברכות . הטובות הן ההצלחות הנגלות והברכות הן ההצלחות המדומות כגון כבוד ועושר ובנים ואורך ימים . בשבתי המינים זכה יתרו שבמה שיצא משה וכל הגדולים עמו כנגד יתרו . זכה להצלחה המדומה . ובמה שאכלו עמו לחם זכה להצלחה רוחניות כמ"ש לפני האלהים ואז"ל כאילו הקביל פני השכינה : **משעה** שנתחתן

(שם) איתן מושביך ושים בסלע קנך . א"ל קני עמנו היית בעצה מי הושיבך אצל איתני עולם. משל לצפור שברחה מן הצייד ונפלה לתוך יהו של אנדרואנטיא כיון שראה אותו הצייד התחיל מקלסו וא"ל כמה נאה בריחה שברחת . כך היה בלעם משבח את יתרו וא"ל איתן מושבך : (ד) ד"א וישמע יתרו . הה"ד (ירמיה טז) ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה אליך גוים יבואו מאפסי ארץ . אמרו ישראל להקב"ה כשעשית לנו נסים בים אמרנו לפניך (שמות טו) עזי וזמרת יה. הלא שמעה רחב ובאת ודבקה בך שנא' (יהושע ב) ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וגו' כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף הוי ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה . כשעשית נסים בימי שלמה שנא' (מ"א ג) ויתן עוז למלכו . לא באת מלכת שבא ושבחה אותך שנא' (מ"א י) ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה ומה אמרה (שם) יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ בך . כשהוצאת אותנו ממצרים ונתת לנו את התורה שנקראת עוז שנא' (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן . הלא שמע יתרו ובא ונדבק בך הוי (ירמיה טז) אליך גוים יבואו מאפסי ארץ . ד"א וישמע יתרו הה"ד (איוב לא) בחוץ לא ילין גר . (כמ"ש לעיל בפרשה זאת חקת הפסח עד גר שנשא בת ישראל והוליד בת והלכה הבת ונשאת לכהן כשר וילדה בן הרי זה ראוי להיות כ"ג עומד ומקריב על גבי המזבח ונמצא הגר מבפנים ובן לוי מבחוץ הוי בחוץ לא ילין גר) . (שם) דלתי לאורח אפתח זה יתרו ו שהוריד לו הקב"ה את המן שנא' (תהלים עח) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח : (ה) ד"א וישמע יתרו ז הה"ד (משלי יט) לץ תכה ופתי יערים וכה"א (שם כא) בענוש לץ יחכם פתי . עמלק ויתרו היו בעצה עם פרעה כשראה יתרו שאבד הקב"ה את עמלק מן העוה"ז ומן העוה"ב תוהא ועשה תשובה שכ"כ למעלה כי מחה אמחה את זכר עמלק ואח"כ וישמע יתרו . אמר אין לי לילך אלא אצל אלוהו של ישראל . ומנין אתה למד שעמלק והמדינים צריהם של ישראל שנא' (במדבר כב) וילכו זקני מואב וזקני מדין וכן ה"א מדין ועמלק ובני קדם . וכן בלעם הרשע אומר (שם כד) וירא את עמלק שלא חזר בו . וכשראה ליתרו שעשה תשובה מה אמר (שם) וירא את הקני . משל לצייד שהיה צד צפרים צד את הראשונה בא לצוד את השניה הלכה וישבה לה על איקונון של מלך עמד לו הצייד תוהא בה א"ל אם אזרוק עליך אבן אני מתחייב בנפשי ואם אתן את הקנה מתיירא אני שלא ינע באיקונין של מלך . איני יודע מה אומר לך אלא למקום יפה ברחת ונפלטת . כך בלעם ראה ליתרו ועמלק בעצה עמד על עמלק ומחה שמו . בא לראות יתרו מצאו שעשה תשוב' א"ל למקום יפה ברחת הוי איתן מושבך כאברהם . הוי לץ תכה זה עמלק ופתי יערים זה יתרו והוכח לנבון זה משה שהוכיחו יתרו כשראהו יושב ודן את ישראל כל היום א"ל מדוע אתה יושב לבדך נבול תבול . א"ל מדעתי לא תעשה כן אלא המלך בהקב"ה שנא' (שמות יח) ועתה שמע בקולי איעצך . מה כתיב אחריו וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר : (ו) ד"א וישמע יתרו . הה"ד (קהלת יא) שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו . וכי בני אדם שוטים הם שנותנין לחמם על פני המים . ועל מי אמר על יתרו שנתן לחמו למשה שנא' (שמות ב) קראן לו ויאכל לחם הוי שלח לחמך על פני המים זה משה שנא' (שם) כי מן המים משיתיהו . למה כי ברוב הימים תמצאנו ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם : (ז) ד"א וישמע יתרו ח ז' שמות נקראו לו . יתר כשהוא נכרי שנא' (שם ד) וישב אל יתר חותנו . ומשנתגייר הוסיף לו אות אחת כשם שעשה לאברהם ונקרא יתרו . ד"א יתרו ט שיתר פרשה אחת בתורה שנאמר ואתה תחזה מכל העם . חובב שחיבב את התורה כמ"ש בפרשה (במדבר י) ויאמר משה לחובב : (ח) ד"א וישמע יתרו הה"ד (ירמיה ב) שמעו דבר ה' בית יעקב . זש"ה (משלי ו) בני אם ערבת לרעך . א"ר נחמיה נאמרה על החברים כל הימים שאדם חבר לא אכפת לו בצבור ואינו נענש עליו . נתמנה אדם בראש ונטל טלית לא יאמר לטובתי אני נזקק לא אכפת לי בצבור אלא כל טורח הצבור עליו . אם ראה אדם מעביר בייא על חבירו או עובר עבירה ולא ממחה בידו הוא נענש עליו . ורוה"ק צווחת בני אם ערבת לרעך אתה ערב עליו . תקעת לזר כפיך א"ל הקב"ה אתה הכנסת עצמך לזירה ומי שהוא מכניס עצמו לזירה או ניצוח או נוצח . א"ל הקב"ה אני ואתה עומדים בזירה או נצחת או נצחתי . (משלי ו) נוקשת באמרי פיך אין אמרי אלא הוראת תורה שנא' (שם ז) בני שמור אמרי וכן (שם ד) לאמרי הט אזנך . (שם ו) עשה זאת
איפוא

יד יוסף ו בפוה"ט מזמור ע"ח א' אמרו שירד לו בשבת שעות נגד כל ישראל : ז אג"ב פ' י"ב : ח מכילתא ספרי בהעלותך פיסקא ע"ח : ט ספרי שם פיסקא ע"ח :

מתנות כהונה

היה איוב ובלעם ויתרו ולקמן איתא שהשלישי היה עמלק : אנדרואנטיא . איקונין של מלך : שיזרוק או יגע באיקונין של מלך : ומחה שמו . שאמר ואחריתו עדי אובד : כאברהם שנקרא הוי ה' עוזי כו' . מזה שאמרנו ה' עזי וזמרת יה באת לנו מנוס ביום צר בבית רחב : תוהא . איתן . כמו שכתוב בפרשה . עיין במכילתא : ונטל טלית . כלומר בגד של כבוד וגדולה כדאמרי נתהרע כדאמרי כדו תהיא : וכשראה . בלעם ליתרו : איקונין של מלך . פרצוף של צורות מאן דלבים מדא כו' : בייא . נראה שמעוות עליו הדרך : לזירה . מצאתי פירושו לזירה המלך : אם אזרוק כו' . להורידך משם וכן ליתן קנה להורידך כו' בין כך ובין כך מתיירא ולמינות מלחמה : הוראת תורה . שאינו יודע להורות כהלכה : כי באת בכף כו' . באת בידי ה'

עץ יוסף

שנתתן אע"פ שהפסוקות שמפרש כאן היו אחרי יציאת מצרים קאמר משעה שנתחתן . כי החתון היתה הסיבה ומאז היה מוכן אליה : אלא בירבן כדכתיב הנה ברך לקחתי . וברך ולא אשיבנה : ולא,עוד כו' פי' ולא זו שבירך להם אלא שקילל לשונאיהם ג"כ : א"ל קני עמנו היית בעצה . מדאסמכינהו להדדי עמלק ויתרו . ש"מ דהכי אמר להו : היית בעצה גבי הבה נתחכמה לו כדלעיל פ"א . והכא ס"ל שגם יתרו היה יועץ רע כבלעם . ולכן אמר לקמן שהלך לתשובה : מי הושיבך אצל איתני עולם . פרש"י בפ' חלק שעתידין בניך לישב בלשכת הגזית . והיינו דכתיב איתן מושביך כו' : משל לצפור כו' טעם המשל לומר שבלעם חשב שענין יתרו לא היה אלא כצפור הבורח שאע"פ שהצייד יכול להכותה בחן לא יכול לה מפני מקומה שהוא איקונין של מלך ואם יכה עליו בחן חייב מיתה . כן יתרו לא נתגייר לש"ש אלא כשראה נקמת ה' בעמלק חבירו ברח ודבק בישראל . ולכן אע"פ שמצד עצמו ראוי לקללה . אך מפני שנתיישב עם ישראל לא יקולל שיהיה נגיעה בכבודן של ישראל ובכבוד ה' : אנדרואנטיא פי' צלם המלך באבן או במתכת . אגדתא בלשון יוני אים : ואמר לו איתן מושביך . היינו שישב ונתחבר עם ישראל : (ד) הה"ד ה' עוזי כו' . ס"ל שאחר מתן תורה בא יתרו . ומייתי אסמכתא מהכא דמשמע שעל שמועת התורה שנקראת עוז בא יתרו : כשעשית לנו נסים כו' . דרים מנוסי לשון נס : הלא רחב שמעה ואע"פ שלא נתגיירה אלא לאחר מ' שנה . אפשר דעתה מתחלה לכך היתה ולא יכלה להדבק בישראל עד שעברו את הירדן (יפ"ת) : שנא' ויתן עוז למלכו . דכיון דלא מצינו עוז במלך כמו בשלמה דכתיב וירד מים עד ים בדידיה מיירי : כשהוצאת אותנו ממצרים ונתת כו' . מפרש הא דכתיב וישמע יתרו וכו' כי הוציא ה' את ישראל ממצרים פירושו כשהוציא ה' את ישראל ממצרים . על מתן תורה קאמר : הה"ד בחוץ לא ילין גר . שמשמע מה שכתוב בתורה מחיבות הגרים שיכולים לזכות מבניהם כהנים ע"כ נתגייר . ולכן דרים בחוץ לא ילין גר על יתרו : בפ' זאת חקת הפסח פרשה י"ט : שהוריד לו הקב"ה את המן . שהיה לוקט גם הוא מלא העומר ככל ישראל לפי שהיה גר צדק . אבל הערב רב לא היו לוקטים מהמן ממש אלא מהשיורים שחם השמש ונמס היו נזונים כדאיתא בזוהר שע"כ קנאו בישראל והסיתום לעשות העגל . ואפשר שמה דאי' לקמן פ' מ"א שהיו נוטלין מן המן ומקריבין לפני העגל . זה ג"כ היה מעשה הערב רב מצד הקנאה : (ה) הה"ד לץ תכה כו' ס"ל כר"י במכילתא וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא מלחמת עמלק שמע ובא שכתובה בצדו דברי רבי יהושע ולהכי מייתי סמך מהני קראי דדרשי שע"י עונש עמלק חזר יתרו : עמלק ויתרו היו בעצה . עי' מ"ש בסימן ג' : מן העוה"ז ומן העוה"ב . כדשנו במכילתא כי מחה אמחה . מחה בעה"ז אמחה בעוה"ב . ונתפרסם הדבר מפי משה עד שישמע ליתרו . ולכן נתן אל לבו לשוב : ומנין אתה למד שעמלק והמדינים צריהם של ישראל . דנימא שיתרו המדיני ועמלק היו בעצה רעה על ישראל בעצת פרעה : שנא' וילכו זקני מואב כו' . בזה אינו מביא ראיה אלא שהיו המדינים שונאיהם של ישראל . אבל על עמלק אינו מביא ראיה כי עמלקים לא הוזכרו כאן ומפסוק שני מביא ראיה מעמלק ג"כ . ואף שהיה די להביא פסוק שני לבד . מדין ועמלק ובני קדם . ששם מוזכרים שניהם . ובפסוק ראשון אינו מוזכר כי אם מדין לחוד . מ"מ ניחא ליה להביא פסוק מן התורה ג"כ (ח"נ) : שלא חזר בו שלא עשה תשובה כיתרו : איקונין של מלך פרצוף של צורת המלך : תוהה בה פי' שהיה כתוהא ומבולבל איך לעשות בה : אם אזרוק עליך אבן כו' י"ל שזריקת האבן רמז שיקללנו עם ישראל יחדיו כזורק אבן ומכה בצפור ובאיקונין . וע"ז אמר שיתחייב מיתה ודאי . וכן בלעם כבר ידע כי ה' דבר טוב על ישראל ויענישנו אם יקללם אפי' ע"י צירוף יתרו . ונתינת הקנה היינו שיבדיל את יתרו מעל ישראל ויקללנו לבדו כנותן הקנה מרחוק להפריח הצפור מעל האיקונין ושוב יצודנו . ועל זה אמר שמתירא אולי אפ"ה יענש שנוגע בכבודן של ישראל וכבוד ה' אחר שבא בצלו ככתוב לעיל בסמוך . וזה כמי שמפחד פן יפגע עם הקנה באיקונין ויתחייב : עמד על עמלק ומחה שמו . שאמר ואחריתו עדי אובד : כאברהם שהיה ראש לכל הגרים ונקרא איתן כדאמר בויק"ר פ"ט מאיתן האזרחי זה אברהם : הוי לץ תכה זה עמלק . כי שמו זה נאה לו מפני שהיה מתלוצץ ומגדף כלפי מעלה כמבואר בתנחומא פ' זכור ויזנב בך מה היו בית עמלק עושין חותכין מילותיהם של ישראל וזורקין כלפי מעלה כו' : ופתי יערים זה יתרו . שהיה בתחלה פתי לפי שלא הכיר בעונש עוה"ב . ונעשה ערום שחזר בתשובה ברמאות ובערמה כדאי' במד' שאמר לבני עירו זקן אני ואיני יכול לשמש לעכו"ם יותר : והוכח לנבון זה משה . שלא די שנתגייר אלא שנפקחו עיניו ונתחכם עד שנתן עצה למשה : מדעת לא תעשה כן . והיינו דכתיב הכא והוכח לנבון יבין דעת שאף שהוכיח למשה קאמר ליה שלא יסמוך על דעתו אלא יבין אם תסכים עמו דעת עליון : המלך בהקב"ה וה"ק איעצך שתשמע לאלהים אם יהיה עמך בהסכמה אם לא (ח"נ) : מה כתיב אחריו כו' כלו' דייק כפל המקרא דקאמר וישמע משה וגו' ויעש וגו' ותרתי למה לי אלא ודאי מלבד העצה קאמר ד"א והיינו דקאמר ליה שימלך בהקב"ה : (ו) הה"ד שלח לחמך כו' . משום דק"ל מה צורך לכתוב כל פרשת יתרו ומה שילא משה ואהרן לקראתו ומה שאכלו לחם עמו . ולהכי קאמר דאתי לאשמועינן שכר גמילות חסדים במקום הראוי : וכי בני אדם שוטים הם כו' . דגודל אין לגמול חסד לכל מי שיזדמן כי אין ראוי לתת למי שאינו הגון : על יתרו וס"ק קרא שלח לחמך כדרך שלחו יתרו על פני המים דהיינו למשה שהיה הגון . כי כשיהיה כן ברוב הימים תמצאנו כמוהו . משא"כ אם יהיה למי שאינו הגון : ובא זקני ישראל לאכל לחם וגו' לפני האלהים שנדבק בשכינה : (ז) ד"א וישמע יתרו כו' . אע"ג דדרשא זו אינה אלא לענין שם יתרו . מ"מ קאמר ד"א וישמע יתרו . מפני שהדרשא הוא ג"כ על מקרא זה : ז' שמות נקראו לו הם יתר יתרו חובב רעואל חבר פוטיאל קיני כדאיתא במכילתא . ועי' בספרי בהעלותך פיסקא ע"ח : הוסיף לו אות אחת היא וא"ו משמו של הקב"ה כשם שעשה לאברהם שהוסיף לו ג"כ אות ה"א משמו : כמו שכתוב כו' מביא ראיה שנקרא חובב . ואינו מביא ראיה שחבב את התורה : (ח) הה"ד שמעו כו' משום דק"ל מה צורך לכתוב שמיעת יתרו ובואו . ומתרץ דאתי לאשמועינן שע"י שמיעה אדם זוכה לחיים כמו שקרה ליתרו . ולהכי מייתי דוגמא משמעו דבר ה' דאתי למימר שע"י שמיעת האוזן כל הגוף מקבל חיים כדלקמן ומכיון דמייתי ליה דרים ליה בכמה אנפי : נאמרה על החברים שירחיקו עצמם מהמינוי . שכל ימים שאדם חבר פי' שהוא חכם ולא נתמנה לראש לא איכפת ליה כו' אבל המתמנה על הצבור נעשה ערב עליהם . וזה שאה"כ בלשון ספק בני אם ערבת כלו' הזהר שאם תתמנה ותהיה ערב כו' : לא איכפת לו בצבור . פי' שאינו זקוק לחזור אחריהם לחקור אם יש ביניהם דבר צריך תיקון . וגם אם פעמים שיראה ולא יוכיח אינו נענש עליו מפני שאין בידו למחות : ונטל טלית כלו' בגד של כבוד וגדולה : בייא פי' בלשון יוני טל ועוות הדין : הוא נענש עליו . כלמד מדכתיב ואשמם בראשיכם ואשמם כתיב : ורוה"ק צווחת פי' במה שאמר בני אם ערבת לרעך . רוה"ק אומר כן . כי ספר משלי ברוה"ק נאמר : אתה ערב עליו מפרש לרעך על רעך והיינו האדם העושה עבירה : הכנסת עצמך לזירה . דרים לזר לשון זירה מלשון זר זהב סביב מנהג הוא שנים שנלחמים זה עם זה רושמין עגולה בארץ והגבורה מתוכם מתחייב (מעריך) וכדמסיק . ונראה שכצ"ל תקעת לזר כפיך אתה הכנסת עצמך לזירה . ומי שהוא ס' אמר לו הקב"ה אני כו' וזה פשוט : אני ואתה עומדים בזירה . פי' ענין זה היינו הדין שיעמוד בו האדם עם הקב"ה אם לנצח בזכותו ואם שמדת הדין תנצח אותו . ולפי שמי שמתמנה על
סרנים

איפוא בני והנצל כי באת בכף רעך. אלא תן רצונך לידע מה לעשות תואיל והכנסת עצמך לערבות זה ליעשות ראש. לך התרפס באבק רגליהם של גדולים ממך והמליכם עליך הה"ד (שם) ורהב רעיך. ואין רהב אלא מלכות שנא' (תהלים פז) אזכיר רהב. ואם לאו דמך בראשך כדם צבי ואיל הה"ד (משלי ו) הנצל כצבי מיד (כמ"ש בפ' ויגש אלא בכ"ר). ורבנן אמרין בני אם ערבת לרעך אלו ישראל שהם ערבים בינן לבין הקב"ה. חביבים ישראל שנקראו רעים שנא' (תהלים קכב) למען אחי ורעי. ומה היתה ערבותן אלא בשעה שהקב"ה בא ליתן את התורה לא קבלוה אחת מן האומות אלא ישראל. משל למלך שהיה לו שדה והיה מבקש למוסרה לאריסים קרא לראשון ואמר לו תקבל אתה השדה הזו א"ל אין בי כח קשה הימני וכן לשני ולשלישי ולרביעי ולא קבלוה ממנו. וקרא לחמישי וא"ל תקבל אתה השדה הזו. א"ל הן. על מנת לפולחה. א"ל הן. משנכנס לתוכה הובירה. על מי המלך מקפיד על אותם שאמרו אין אנו יכולין לקבלה. או על מי שקבלה עליו ומשקבלה עליו נכנס בה והובירה. לא ע"ז שקבלה כך כשנגלה הקב"ה על הר סיני לא הניח אומה שלא י הרתיק עליה ולא קבלו עליהם לשמרה. וכשבא אצל ישראל אמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. לכך בדין הוא שתשמעו הוי (ירמיה ב) שמעו דבר ה' בית יעקב. ואם לאו תענשו בערבות הוי בני אם ערבת לרעך: (ט) ד"א שמעו דבר ה'. משל למלך שאמר לעבדיו שמרו לי ב' כוסות הללו והיה דיאטריטא. א"ל הוי זהיר בהם. עד שהוא נכנס לפלטין היה עגל אחד שרוי על פתח הפלטין נגח העבד ונשבר אחד מהם. והיה העבד עומד ומרתית לפני המלך. א"ל למה מרתת. א"ל שנגחני עגל ושבר א' משני הכוסות. א"ל המלך א"כ דע והזהר בשני. כך אמר הקב"ה יא שני כוסות מזגתם בסיני נעשה ונשמע שברתם נעשה עשיתם לפני עגל הזהרו בנשמע הוי שמעו דבר ה' בית יעקב. ד"א שמעו דבר ה' הה"ד (ישעיה נה) שמעו ותחי נפשכם. היאך חביבים ישראל שהוא מפתה אותן אמר להם אם יפול אדם מראש הגג כל גופו לוקה והרופא נכנס אצלו ונותן לו רטיה בראשו וכן בידיו וכן ברגליו ובכל איבריו נמצא כולו רטיות. אני איני כן אלא רמ"ח אברים באדם הזה והאוזן אחד מהם וכל הגוף מלוכלך בעבירות והאוזן שומעת וכל הגוף מקבל חיים שמעו ותחי נפשכם. לכך אמר שמעו דבר ה' בית יעקב. וכן אתה מוצא ביתרו שעל ידי שמיעה זכה לחיים ששמע ונתגייר שנאמר וישמע יתרו את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו וגו':

פרשה כח

(א) ומשה עלה אל האלהים. הה"ד (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי. מהו עלית נתעלית נתגששת עם המלאכים של מעלה. ד"א עלית למרום שלא שלטה בריה מלמעלן כשם ששלט משה. א"ר ברכיה הלוחות היו ארכן ו' טפחים כביכול היו ביד מי שאמר והיה העולם ב' טפחים ובידו של משה ב' טפחים וב' טפחים היו מפרישין בין יד ליד. ד"א עלית למרום שבית שבי. בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין עין בני המדינה עליו. ומשה עלה למרום ונטל את התורה א שהיו הכל נושאין עיניהם עליה הוי עלית למרום שבית שבי. יכול מפני ששבה אותה נטלה חנם. ת"ל (שם) לקחת מתנות באדם בלקיחה נתנה לו. יכול יהא חייב ליתן לו דמים ת"ל מתנות במתנה נתנה לו. באותה שעה בקשו מלה"ש לפגוע במשה עשה לו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם. ב אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישים הימנו לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו. אמר הקב"ה למשה לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם שנא' לקחת מתנות באדם. ואין אדם האמור כאן אלא אברהם שנא' (יהושע יד) האדם הגדול בענקים. הוי ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר בזכות ההר. ואין ההר אלא אבות שנא' (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה'. ומשה עלה אל האלהים עלה בענן וירד בענן וזכות אבות עולה ויורדת עמו: (ב) כה תאמר לבית יעקב. ג אלו הנשים. א"ל אמור להן ראשי דברים שהן יכולות לשמוע. ותגד לבני ישראל אלו האנשים. א"ל אמור להם דקדוקי דברים שהם יכולין לשמוע. ד"א למה לנשים תחלה שהן מזדרזות במצות. ד"א כדי שיהו מנהיגות את בניהן לתורה. א"ר תחליפא דקיסרין אמר הקב"ה כשבראתי את העולם לא צויתי אלא לאדה"ר

יד יוסף י זוהר שמות דף ג'. ובלק דף קנ"כ. ופדר"א פ' מ'. ותרגום ירוש' וילקוט ברכה: יא דב"ר פ"ג. אג"כ פ' ע"ג י **פרשה כח** א זוהר שמות דף ג': ב שוח"ט מזמור ח': ג זוהר ס"ז דף ע"ט. פדר"א פ' מ"א. תנחומא סוף מצורע. מכילתא ס"ז. ות"י פסוק זה. סנהדרין כ"ח:

מתנות כהונה

ה' שמולא מדת הדין מקום לחפור אותך: **והמליכם**. שישאל וילמד מגדולי הדור: **לפולחה**. לעובדה כהלכתה: **הובירה**. הניחה אותה בק ובור כדאמרי' אם אוביר ולא אעביד: **הרתיק** נענע ודבר ובא עליה: **דיאטריטא**. פי' הערוך כלי זכוכית חשוב מאד: **ומרתית**. עומד ברתת לפני המלך: **והאוזן** שומעת. דברי תורה ומוסר: **נתגששת**. התעסקת השתדלת ותשלום מאמר זה בירו' ספ"ב דתענית וז"ל וכיון שעשו ישראל אותו מעשה בקש הקב"ה לחטפן מידו של משה וחטפן הוא ממנו הוא שהכתוב משבחו בסוף ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול יהא שלמא על ידא דגברת על ימינא עכ"ל: **שאין עין** כו'. שאין בני המדינה משגיחין עליו: **בלקיחה**. שיהיה לו בזכות גמור כאילו לקחה בדמים: **במתנה** כו'. ללמד מה הוא קבלה בלא מחיר אף כך ילמדנה בחנם כמו שדרשו חז"ל ולמדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם: **קלסתר**. דמות: **הוי** משה עלה. לשון גדולה ומעלה כדלעיל: **בזכות** ההר. דאל"כ מהו מן ההר הלא עדיין לא כתיב וירד ה' על הר סיני: **עלה בענן**. דאל"כ איך עלה אל אלהים וק"ל: **וזכות** אבות כו'. דייק מדכתיב גבי העלייה ומשה עלה כו': **ויקרא** אליו מן ההר. אלו האבות וכן גבי הירידה כתיב וירד משה מן ההר: **ראשי דברים**. בלא דקדוקים ועמוקים אלא דברים כפשטן: **שהם יכולין** כו'. שהרי הם יכולין לקבלו ודרים ותגיד מלא יו"ד מלשון גידין כמו שפירש"י בחומש ולפיכך לנשים תחלה שלעולם לומדים לאדם הקל תחלה ואח"כ החמור: **כדי** שיהיו מנהיגות כו'. שהנשים מטיות

ענף יוסף

פרשה כז (ט) [למלך שאמר לעבדיו שמרו לי ב' כוסות כו'] הכוונה שמסיות שע"י נתינת התורה נעשו ישראל שלמים כמלאכי עליון. לכן היה אז טוב לנו לעשות את אשר צוה ה' ע"פ עזר הפנימי לבד. ר"ל ע"י השגת שכלם והתעוררת חכמתם והיו רק עושים מאהבה הפנימית לבד. כי ערבה להם עשיית רצון שמים יותר מכל תענוגים של העוה"ז. אמנם ע"י עשות העגל חזרה הזוהמא למקומה ותלאתה לא יצאה מהם עד סוף כל הדורות. עד שכל הדורות מנוגחים מאת העגל הקדום עד בלתי אפשר להם לעשות המצוה מאהבת שכלם לבד. וכשהם לעצמם מה הם. לכן המה הוצרכו גם לעזר החיצוניות לשמוע התוכחה והתוכחה מפי אחרים והלואי יהיו מוזהרים מפי הנביאים אשר יפחדום בכמה עונשים ומוכרים ויקשיבו ויעשו ויהיה טוב להם לעולם. ואמנם בדור האחרון ישוב ישראל אל מעלתו כראשונה כי יתן ה' את רוחו עליהם ומלאה הארץ דעה את ה' (ת"נ): [הזהרו בנשמע] ק' דמשל שהכוס נשבר אין לו תקנה יזהר בנשאר לבד. אבל בנמשל אף שחטאו בעגל אחר שעשו תשובה ונעתר להם הרי חזר הנעשה למקומו וצריך לשמור שניהם. ושמא י"ל דס"ל דקדושת ישראל היתה שלא יחטאו כלל באלה. ומ"ש שאבדו נעשה היינו שאבדו הקדושה הזו דס"ל דנדיק גמור עדיף מבע"ת. וישמרו נשמע שלא יחטאו ויצטרכו לשוב שיפסידו קדושה זו.. וענין זה נחשב כאילו נאבד הכוס (יפ"ת):

פרשה כח (א) [כביכול היו ביד מ"ש והיה העולם שני טפחים ובידו של משה שני טפחים ושני טפחים היו מפריטין בין יד ליד] הענין הוא לפי שמצינו בתורה ג' חלקים הא' הוא תורה שבכתב המגולה לכל. והב' הוא תורה שבע"פ אשר איננה מגולה לכל. ואמנם נקנים לאדם ע"י טורח ויגיעה רבה. אמנם אחר היגיעה באדם ודאי זוכה בה וכדאמרי' בפ"ק דמגילה יגעתי ומצאתי תאמין. והחלק הג' הוא חלק הנסתר שאיננו מסור ביד כל אדם להשיגו אף ביגיעה. רק הוא תחת אלהים לאוצרו

עץ יוסף

הרבים מוכן לסכנת הדין מדמהו לנכנס לזירה. ופעמים ינלא שיהיה מזכה את הרבים: **אין** אמרי אלא הוראת תורה כו'. ולפי זה נוקטת באמרי פיך מילתא אחריתי הוא לומר מלבד התעתדו ליענש בערבות מהגדר הנ"ל הוא מעותד עוד ליענש על הוראותיו שאפשר שינוקש בהוראותיו ויטעה: **אלא תן רצונך** כלו' אין תקנה לזה רק שישפיל גאותו לפני גדולים ממנו: **ואם לאו** דמך בראשך. שישפך דמם כדם לבי ואיל. כלו' שחייב מיתה שמחטיא הרבים: כמ"ש בפ' ויגש ענין הנ"ל אין שם בפרשת ויגש כלל. אבל נראה שנ"ל ד"א בני אם ערבת לרעך כמ"ש בפ' ויגש. והיינו מה שנדרש שם מקרא זה בערבות דברים אחרים ומפרש ליה ג"כ בערבות יהודה (יפ"ת): **אלו ישראל** שהם ערבים בינן לבין הקב"ה. פי' שכל אחד ואחד מישראל ערבים בין שאר ישראל להקב"ה. ופי' תקעת לזר כפך שכל אחד ערב על זולתו דהוי כזר לגביה: **וכן לשני** ולשלישי ולרביעי. הזכיר ד' במשל מפני שמצינו שה' הזר ליתן התורה לד' אומות מפורסמות מלבד האחרות שלא נדע. דהיינו שעיר ויישמעאל עמון ומואב כדאיתא בספרי בפסוק וזרח משעיר למו כו' (יפ"ת): **לפולחה** ולעבדה ולשמרה כהלכתה: **הובירה** הניח אותה רק ובור: **לא על זה** שקבלה. כלו' עיקר ההקפדה הוא על זה. אבל אין ה"נ שיקפיד קצת גם על אותם שלא קבלוה: **שלא הרתיק** עליה. פי' שלא דפק על פתחיהם שיקבלו התורה כדאמר בפ"ק דעכו"ם: **נעשה ונשמע** ופי' נעשה על חובם בערבות על אחרים שיקיימו התורה. ע"ד שאמר גבי והיה מעשה הצדקה שלום גדול המעשה יותר מן העושה היינו שמדריך לאחרים שיעשה: (ט) **ד"א שמעו דבר ה'**. ע' בסימן הקודם: **משל** למלך שאמר לעבדו שמור לי. כצ"ל ועי' בדב"ר פ"ג סי' י"א בעז: **דיאטריטא** פי' כלי זכוכית חשובין (ערוך) והמוסף הערוך כתב כלי עשוי באומנות הזוג במקלעות ובפסורי ניוים: **ומרתת** עומד ברתת לפני המלך: **והאוזן שומעת** ד"ת ומוסר וע"י זה ישמור עלמו מהחטא ויקיים המצות ויקנה חיי נפש והוסר גם לגוף. כי שמוע מזבח טוב. כי בה נשמור ונעשה כדבר שנא' והיה עקב תשמעון ושמרתם ועשיתם. ופירושו כי עקב השמיעה ימשוך לנו אחתו יתברך שנשמור ונעשה ע"ד כי שכר מצוה מצוה:

פרשה כח (א) הה"ד **עלית למרום** כו' פ"ל כרבי יוסי דאמר בפ"ק דסוטה דלא עלה משה ואליהו למרום. ולהכי ק"ל מאי ומשה עלה אל האלהים. להכי מייתי קרא דעלית למרום. כי גם שם יקשה ענין העליה למרום. אמנם דרש בשלשה אנפי וכמו כן תתפרש העליה המזכרת פה: **נתעלית** נתגששת עם המלאכים. מפרש עלית ענין נלחון והתאבקות. כי באומו שרה את האלהים דוגמת יעקב שנלח את המלאך. והנלוח הזה הוא בלכתו מלרימה שבקש להרוג לאף ולחימה כדאי' בפ"ד דנדרים ולדרש זה עלית למרום כך פירושו עלית על יושבי מרום: **ד"א עלית למרום** שלא שלטה בריה כו'. מפרש שהעליה הוא שנתעלה מרע"ה עד הגיעו אל ה' שדבר ה' עמו פנים אל פנים. ולזה הביא מאמר ר"ב שאמר שהלוחות היו מיד ליד בלי אמלעי. ולפ"ז עלית למרום פירושו נתעלית והגעת עד ה' אלהיך שהוא יושב מרום. ולפי זה יתפרש ג"כ ומשה עלה אל האלהים שלפי שנתקרב עד ה' במושכליו זכה שקראו ה' מן ההר לתת תורה על ידו: **ד"א עלית למרום** כו' בנוהג כו'. לפי דרש זה העליה הוא מה שהגלית ועלה בידו ליטול מה שהיו הכל נושאים עיניהם עליו דהיינו התורה שלקחה בע"כ. ועלית למרום פירושו זכית ועלה בידך ליטול המרום במזימתם. והיינו מה ששבית שבי התורה: **שאין עין** בני המדינה עליו. שאין בני המדינה משגיחין עליו: **בלקיחתה** שיהיה זכות בזכות גמור כאילו לקחה בדמים (מת"כ): **במתנה** ללמד מה הוא קבלה בלא מחיר אף כך ילמדנה בחנם (מת"כ): **קלסטירין** פי' דמות: **דומה לאברהם** ועל פה לא אמר להם איך אונכם מתביישים מפניו ואברהם אביו האכיל לכם לחם. כי הבושה גדולה יותר מפניו וכדמסיים אי אתם מתביישים הימנו (ת"נ): **אי אתם** מתביישים הימנו. בשוח"ט מזמור ח' אי' שאמר להם הקב"ה והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר. ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת בשר וגבינה והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו. לא מצאו לו מענה. באותה שעה אמר הקב"ה למשה כתב לך את הדברים האלה עד שאין להם מענה ותשובה ע"כ: **בזכות ההר** דאל"כ מאי מן ההר הלא עדיין לא כתיב וירד ה' על הר סיני (מת"כ): **עלה בענן** כו' ס"ל שעלה משה למרום ממש. ולה"ק שזה היה ע"י הענן כי בלאו הכי אי אפשר לו לעלות (ואין ענן זה ההיא דויכסהו הענן ז' ימים. כי זה לא היה מכסהו רק בעליה וירידה). ואם הוא בשמים ומכ"ש השכינה א"כ מאי ויקרא אליו מן ההר. לכן אמר וזכות אבות עולה ויורדת עמו ר"ל שבזכות אבות ניתנה התורה כדלעיל ולכן ניתן לו מקום לעלות השמימה. וההר הוא זכות אבות כנזכר: (ב) **אלו הנשים** דאיקרו בית ע"ד אין בית אלא אשה. ובני ישראל האנשים כמשמעו. וקאמר אמור להן לנשים ראשי דברים דרים מלא תאמר מגזרת אמיר (בראש אמר ישעיה י"ז) והיינו ראשי דברים שהם כענפים בעלמא. שאפילו מעשה המצות לא יפרש להם לגמרי. שיקולו ברבוי דקדוקיהם. ותגד לבני ישראל אלו האנשים שיאמר להם דקדוקי דברים. ודייק זה ממלת ותגד שהוא לשון קושי כגידין. ור"ל שתפרש להם הכל בין כל מעשה המצות בין העונשין והאיומים: **שהם יכולים** לשמוע. ר"ל שיקבלו ולא יקוצו ברבוי דקדוקיהם ועונשיהם: **ד"א למה לנשים** תחלה. גם לדרשות אלו לנשים ראשי דברים כדלעיל. אלא דלא ס"ל שמטעם זה מספיק להקדימן: **כדי שיהיו מנהיגות** כו' פי' ע"י שתדבר להן תקילה

לארה"ר ואח"כ נצטוית חוה ועברה וקלקלה את העולם. עכשיו אם איני קורא לנשים תחלה הן מבטלות את התורה לכך נאמר כה תאמר לבית יעקב. ור' יוחנן אמר כה תאמר לבית יעקב אלו סנהדרין שנא' (ישעיה ב) בית יעקב לכו ונלכה באור ה': (ג) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. סטכסים של מלכים נהג הקב"ה עם ישראל שנאמר (שיר ד) אתי מלבנון כלה. למה כך בזכות שאמרו נעשה ונשמע. וישב משה את דברי העם אל ה'. אותה שעה בקש הקב"ה ליתן להם את התורה ולדבר עמהם והיה משה עומד אמר הקב"ה מה אעשה מפני משה. א"ר לוי משל למלך שבקש לעשות אופימטטאטא חוץ מדעתו של אפרכוס. א"ל עשה דבר פלוני. א"ל כבר נעשית. שוב א"ל לך קרא לפלוני סונקליטוקום ויבא עמך. עד שהוא הולך עושה המלך מה שבקש. כך בקש הקב"ה ליתן עשרת דברות היה משה עומד מצדו. אמר הקב"ה אני גולה להם את הרקיע ואומר אנכי ה' אלהיך הם אומרים מי אמר הקב"ה או משה. אלא ירד משה ואח"כ אני אומר אנכי ה' אלהיך. כך אמר הקב"ה למשה לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם. א"ל כבר הקדשתים שנא' כי אתה העדתה בנו לאמר וגו'. א"ל לך רד ועלית אתה ואהרן עמך עד שמשה יורד נגלה הקב"ה שנא' וירד משה אל העם מיד וידבר אלהים. את כל הדברים האלה לאמר ד שהוא עושה את הכל בבת אחת ממית ומחיה בבת אחת מכה ורופא בבת אחת. אשה על המשבר יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בבית האסורין אחד במזרח ואחד במערב ואחד בצפון ואחד בדרום שומע כולן בבת אחת. וכה"א (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חושך. עפר כמו כן נהפך לאדם חזר ונהפך לעפר שנאמר (עמוס ה) והופך לבקר צלמות מהו לבקר כתחלתו. בתחלתו מהו אומר (שמות ז) ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם חזר ונהפך הדם למים. בשר חי נהפך למת חזר המת ונהפך לחי. המטה נהפך לנחש חזר הנחש ונהפך למטה. הים נהפך ליבשה חזרה היבשה ונהפכה לים. וכה"א (עמוס ה) הקורא למי הים וגו'. ה וכן דבור זכור את יום השבת לקדשו ואומר (במדבר כח) וביום השבת שני כבשים בני שנה. דבור (ויקרא יח) ערות אשת אחיך לא תגלה (דברים כה) כי ישבו אחים יחדו כולן אמרו בבת אחת הוי וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. בא וראה שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו מלך ב"ו אינו יכול להיות עושה מלחמה ולהיות סופר ומלמד תינוקות והקב"ה אינו כן אתמול בים כעושה מלחמה שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה ואומר (איוב כו) בכחו רגע הים. והיום במתן תורה ירד ללמוד תורה לבניו. וכה"א (שם לו) הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה. הוי וידבר אלהים את כל הדברים האלה: (ד) ד"א וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. א"ר יצחק מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני. שכן משה אומר להם לישראל (דברים כט) כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום. עמנו עומד היום אב"כ אלא עמנו היום. אלו הנשמות העתידות להבראות שאין בהם ממש שלא נאמרה בהם עמידה. אע"פ שלא היו באותה שעה כאו"א קבל את שלו. וכה"א (מלאכי א) משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי בימי מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני ועד אותה שעה

יד יוסף ד תנחומא ס"ז: ה ירושלמי פ"ג: ו תחומא ס"ו. וסדר נגנים. זוהר ס"ו דף פ"ג:

ענף יוסף

לאוהביו ולשומרי שמו. ואף הם ג"כ אינם זוכים לעמוד על בוריה כראוי. ועי"ז נא' הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. וזהו כוונת המאמר שהלוחות נחלק לג' חלקים. שליש ביד הקב"ה דהיינו כלפי חלק הנסתר הנקרא תורת ה' שאין בו תפיסת יד האדם אלא בעזר הקב"ה. ושליש ביד משה כלפי חלק הנגלה הוא תורה שבכתב שיש בה תפיסת יד האדם להיות מסור בידו תמיד. ושליש בין יד ליד כלפי חלק הבנת העיון והפלפול הוא תורה שבע"פ שצריך יגיעה שיש בה מדריגה ממוצעת שקודם היגיעה נקרא תורת ה'. ולאחר היגיעה שכבר זכה בה נקרא תורת האדם. ולכן חלק זה עומד בריוח בין יד ליד להורות שאם לא יעמול בה ולא יזכה בה הרי היא ביד הקב"ה. ואם יעמול ויזכה בה הרי היא ביד האדם (נזה"ק): (ג) [א"ל לך רד ועלית אתה ואהרן עמך]. ע' בעץ. אך ק' כי ביום השלישי היה משה למטה וה' קראו למעלה כאומר ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה ואז אמר לו רד העד בעם וגו'. וא"כ צ"ל לקראו ושוב לשלחו בטענה זו מוטב שלא יקראוהו ויאמר הדברות בעוד משה למטה. ולאהרן יודיע ע"י מלאך. וי"ל שהקריאה היתה לגדל את משה כדי שיראו ישראל שהקב"ה אמר דבר למשה (רד העד בעם) ומשה השיב לו (לא יוכל העם לעלות וגו') והקב"ה הודה לו. שמדקאמר לו

מתנות כהונה

מצויות בבית ומשגיחין תמיד על בניהם: וקלקלה. שהרע בעיניה שלא צוה אותו תחלה: אלו סנהדרין. וסיפא דקרא ותגיד וגו' מדבר בשאר העם והוא מלשון אגדה והדברים רכים: בטכסים כו'. מנהג מלכים נהג בהם בכבוד וחשיבות שנאמר אתי מלבנון אתי דדומה לי כביכול ודייק מדכתיב לאמר כזה שאומר לחבירו השיבני אם תקבל דברי: בזכות שאמרו כו'. מסיפא דקרא קדייק תשורי מראש אמנה שהאמינו בהקב"ה ואמרו נעשה ונשמע: מה אעשה. מפני משה: שיהיו סבורים. שמשה אמר כן וכדלקמן: איפומטאטא. לפי הענין הוא נימוס וסדר תורה: חוץ מדעתו כו'. שלא בצירוף היועץ רק הוא לבדו: עשה דבר פלוני. כדי להשיאו לד"א אמר כן שילך לו משם: סונקליטוקום. פי' הערוך אחד מיועצי המלך: אני גולה. אם אני גולה: שהוא עושה את הכל. דייק מדכתיב כל הדברים: דבור זכור ואומר וכו' כי ט': אלא עמנו כו'. משמע אף מי שאינו כלל למראה עין הן בעמידה

עץ יוסף

תחילה ותכבדן שפי. שהיה זריזות להנהיג ביניהם לתורה (לפי שהם נעשו ערבים לישראל בקבלת התורה שנא' מפי עוללים ויונקים יסדת עוז) ולא תתעצלנה לפי שהן אינן מצוות על דברי תורה: ואח"כ נצטוית חוה ה"ל כההוא מדרש דדריש מויצו ה' על האדם לאמר לאשתו והיינו הוה שהוא מצלעותיו: ועברה וקלקלה ואע"ג שעברה מפני פתוי הנחש. מ"מ הגורם היה לה לשמוע אל הנחש משום שחשבה שעיקר הקפדת ה' על אדם שהוא לא יאכל מעץ הדעת והא ראיה שציוהו תחלה. ולכן במ"ש אילו לא יצוו הנשים אלא בההרוגה יחשבו כי אין קפידא בהן כל כך ותרפנה ידיהן ויטו לב הבעלים אחריהם: אלו סנהדרין הם שבעים זקנים. דהשתא אתא שפיר דהקדים בית יעקב. ולכן לא כלל כל ישראל יחד שיש לחלוק כבוד לזקנים ללמדם תחילה. וכתב בסנהדרין לשון אמירה משום שמחויב לדבר להם בלשון כבוד ומתק שפתים. אבל להמון העם ידבר בהשלת מורא קשה כגידים ע"ד זרוק מרה בתלמידים: שנא' בית יעקב לכו ונלכה וגו'. כי נטשת עמך בית יעקב. ומשמע ליה דמיירי בסנהדרין ומוכיחם כי נטשו עמם והם שארית ישראל שלא הוכיחום ועזבום כי מלאו מקדם וגו': (ג) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר כטכסים של מלכים נהג הקב"ה עם ישראל שנא' אתי מלבנון כלה. למה כך בזכות שאמרו נעשה ונשמע. וישב משה את דברי העם כו'. כונת מאמר זה קשה להולמו. ולהבין מאמר זה אמר בהכרח להקדים ב' מאמרים קטנים ממקום אחר. ובשה"ש רבה (ד' ח') ז"ל אתי מלבנון כלה וגו' אשורום דעה סרוחה אמר שפה הדבים בשמן המור (והיינו להשלים ימי המירוק קודם התיחדה לו) ואני לא עביתי בן. אלא אתי מלבנון כלה עד שאתם עוסקים בטיט ולבנים קפצתי ונגלתי אתכם (דרש לבנון מלשון לבנים). עוד דרשו במכילתא (והובא כאן בילקוט) ויגד משה את דברי העם אל ה' רבי אומר וכי מה אמר המקום למשה לאמר לישראל או מה אמרו ישראל לאמר למקום אלא (אחר ששמעו מפי משה שאמר לו השם הנה אנכי בא אליך וגו' בעבור ישמע העם בדברי עמך. ושמשו שלא ידבר אליהם ה' פנים בפנים רק ע"י משה ישמעו דברי השם) אמרו רצוננו לשמוע מפי מלכינו. לא דומה שומע מפי הפדגוג לשומע מפי המלך עצמו. אמר לו המקום תן להם מה שבקשו הה"ד כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם. ובזה תבין לשון המדרשות לפנינו. וכן נ"ל וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר לא כטכסים (פי' מנהג) של מלכים נהג הקב"ה עם ישראל שנאמר אתי מלבנון כלה. למה כך בזכות שאמר נעשה ונשמע. וזה שלא כטכסים המלכים שלא ידבר דבריו בעצמו אל כל עמו רק ע"י שרי צבאיו ומשרתיו. וכל זה זכו בשביל אמירתם נעשה ונשמע. וזה שרמז המדרש כאן בקיצור לשון מאחר שנאמר אתי מלבנון כלה. ור"ל כמו שפשט פירושו שלא נהג עמם כטכסים של מלכים במה שנגלה עליהם בשדם עוסקים בטיט ולבנים כן כאן לא נהג בדרך זה לדבר לעמו על ידי מליץ רק ע"י עצמו. וזה כל עיקר כוונת המדרש במה שהביא מקרא זה לכאן (יפ"ת): באותה שעה שנתרצה הקב"ה שיהיה הוא בפיו ידבר אל העם: אופימטטאטא לפי הענין הוא נימוס וסדר תורה (מת"כ) ואפשר הן ב' מלות מורכבות אופי מאייסטאטא אופי הוא קול ודבור ומאייסטאטא הוא ממשלת מלכות. והכוונה העברת קול מלכות. והוא מכוון יפה לענין הנמשל דהכא שרצה מלכו של עולם להשמיע קול הדר מלכותו בעצמו יתב' לבניו (הרד"ל): חוץ מדעתו של אפרכוס. פי' שלא בצירוף היועץ רק הוא לבדו. אפרכוס בלשון יוני שר של עיר: סונקליטוקום. פי' יועץ אחד מב"ד (מוסיף הערוך): לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם. משום יש כאן וצריך לגרום פסוק רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב. דעלה קאי כי אתה העדותה וגו': כבר הקדשתים פי' שכבר מותרים הם מהגבלה מתמול שלשום ואיני צריך להעיד בהם עכשיו: אמר ליה לך רד ועלית אתה ואהרן עמך. קשה שהיה לו לומר מיד לך וקרא לאהרן. ויש לומר שאם היה אומר לו בתחלה קרא את אהרן היה אומר קרא אותו ע"י מלאך למה דוקא על ידי. לכך אמר לו תחלה שילך ויזרז את ישראל למצות הגבלה והשיב לו כבר הם מזורזים. לכך אמר לו רד אתה כדי שתעשה על ידך שני דברים. שהם לזרזם בשעת מעשה. ולקרא לאהרן ג"כ ולא אצטרך לשלוח אחר (ת"נ): עד שמשה יורד נגלה וכו'. דכתיב וירד משה וידבר אלהים ולא כתיב ויעל משה: שנא' וירד משה מן ההר אל העם מיד וידבר אלהים את כל הדברים האלה כו'. צריך להיות נקודת הפירוד בין מלת אלהים למלת את. כי ממלת את כו' מתחיל לדרוש ענין אחר: שהוא עושה את הכל בבת אחת כו'. גם כאן דורש מלת לאמר שנראה שהוא מיותר כלו' באמירה ובדבור אחד. וס"ל דהכוונה על הדברות דשייכי אהדדי. כגון וביום השבת שני כבשים דשייך אזכור את יום השבת. וכגון ערות אשת אחיך וכי ישבו אחים יחדיו דשייך אלא תנאף. שכל זה אמרן בבת אחת עם הדיבור השייך להם כדי דלא להוי אח"כ כאחור בו. והביא בעל המאמר שלא יקשה זה כי אפילו במעשה עושה הקב"ה דברים סותרים בבת אחת שממית ומחיה. וכ"ש שידבר שני דברים בדיבור אחד. ואח"ז הוסיף ואמר וכן דבור זכור כו' לפירוש דקרא: ממית ומחיה בבת אחת שממית לזה ומחיה לזה כאחד: אשה על המשבר חשב כאן כל הד' שצריכין להודות. כי אשה על המשבר היא נוטה למות (ת"נ): וכה"א יוצר אור ובורא חשך. וסוף המקרא אני ה' עושה כל אלה. כלו' עושה כולן בבת אחת: ובורא חשך וכן הוא אומר (עמוס ה') עושה כימה וכסיל. עפר כמו כן. כצ"ל (יפ"ת) ור"ל ההא דקאמר שממית ומחיה מכה ורופא בבת אחת מייתי נמי ראיה מעושה כימה וכסיל שהם הפכיים כמ"ש בפרק הרואה אלמלא חמה של כסיל לא מתקיים עלמא מפני צינה של כימה. ומשמע ליה שפירושו שפעמים מביאים יחד ואיידי דמייתי קרא קאמר נמי דעפר כמו כן נהפך לאדם כו' לסיומי פירוש דקרא דכתיב והופך לבקר צלמות. ומפרש צלמות ענין המות של אדם וקאמר מהו כתחלתו. ר"ל וכאילו אמר והופך צלמות להוייתה ראשונה. והבקר כינוי להתחלה לפי שבקר תחלת היום (יפ"ת). והרד"ל מגיה חזר נהפך לעפר שנא' ואל עפר תשוב. החשך נהפך לאור חזר האור ונהפך לחשך שנא' והופך לבקר צלמות ויום לילה החשיך. מהו לבקר בתחלתו (ר"ל שחשך נברא תחלה ונהפך לאור ע' ב"ר פ"ג. ולקמן פ"נ) עכ"ל: מהו לבקר כתחלתו וכן בדם מצריים בתחלתו מהו אומר. כצ"ל (א"א ויפ"ת ות"נ): בשר חי נהפך למת. כצ"ל דבמצרים כתיב אל נא תהי כמת. חזר ונהפך לחי שנתרפאה (יפ"ת): הקורא למי הים סיפיה דקרא דהופך לבקר צלמות הוא. א"נ קרא והופך לבקר צלמות ר"ל שמשיב דברים להתחלתן ועי"ז הוא מסיים הקורא למי הים וישפכם. שמתחלה היה העולם מלא מים. וכשאמר יקוו המים נעשו יבשה ואח"כ הקורא למי הים וישפכם בדור אנוש כמו שהיו תחלה: עושה מלחמה ולהיות סופר. וכמ"ש בפ"ק דעכו"ם או סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא. ועוד שבעל מלחמה צריך להיות אמיץ הלב ולא ירחם. ומלמד תינוקות צריך שיהיה בהיפך להתנהג ברחמים עם התינוקות ושלא לכעוס: כעושה מלחמה ולא עושה מלחמה ממש שאינו צריך לעשות הדבר בידו ממש. אבל יגזור אומר ויקם לו: הוי וידבר אלהים את כל הדברים האלה. ה"פ שאמר להם את כל הדברים האלה שעשה להם דהיינו המלחמה ומה שהוא רוצה לאמר וללמד הכל אנכי ה' אלהיך העושה הכל ואין אלהים עמדי: (ד) אמר רבי יצחק מה שהנביאים כו'. דיוקו נ"כ ממלות כל וממלת לאמר. וקאמר שה"פ וידבר אלהים (עם עשרת הדברות) כל הדברים והנבואות העתידות ולאויות עדיין להאמר והיינו לאמר דקרא ר"ל לאמר כל אחד בדורו: עמנו עומד היום אכ"כ. נראה דעיקר טעמא דהך דרשא משום דקשיא איך יהיה כורת ברית עם הנעדרים. לה"ק שהנשמות היו שם. ומסייע מילתא מדיוקא דקרא ואת אשר איננו פה עמנו היום והלא כל ישראל היו במקום אחד במדבר. ובהכרח שהכוונה על הדורות העתידים להבראות שכולם היו שם. ואם היה כתוב אשר איננו עומד היום היה במשמע שישנו ממש בעולם במקום אחר. ומפני שאין כתיב עומד פה משמע שנמצא בעולם הנשמות בלי עמידה ממש: העתידות להבראות כלומר להברא להן גופות: כל אחד קבל את שלו בסיני. כדלעיל. והע"פ שאשר ישנו פה וגו' בערבות מואב נאמר ילפינן דמכ"ש בסיני כי בכ"מ שנאמרה התורה כל הנשמות עומדות שם: אלא ביד מלאכי משפני שהוא אחרון שבנביאים

שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות. וכן ישעיה אמר (ישעיה מח) מעת היותה שם אני אמר ישעיה מיום שנתנה תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת אלא (שם) ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו. עד עכשיו לא ניתן לו רשות להתנבאות. ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל או"א קבל את שלו מסיני וכה"א (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף. רבי יוחנן אמר ז קול אחד נחלק לז' קולות והם נחלקים לע' לשון. רשב"ל אמר שממנו נתנבאו כל הנביאים שעמדו. ורבנן אמרי ח שלא היה לו בת קול. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מהו (תהלים כט) קול ה' בכח אפשר לומר כן. והלא מלאך אחד אין כל בריה יכולה לעמוד בקולו שנא' (דניאל י) וגויתו כתרשיש וקול דבריו כקול המון. והקב"ה שכתוב בו (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא צריך לדבר בכח. אלא קול ה' בכח. בכח כל הקולות. ועל דעתיה דרבי יוחנן הדא קרא מסייעא ליה שנא' ט (תהלים סח) ה' יתן אומר המבשרות צבא רב:

פרשה כט

(א) אנכי ה' אלהיך הה"ד (דברים ד) השמע עם קול אלהים. המינין שאלו את רבי שמלאי אמרו לו אלוהות הרבה יש בעולם. אמר להם למה. אמרו לו שהרי כתיב השמע עם קול אלהים. אמר להם שמא כתוב מדברים אלא מדבר. אמרו לו תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה רצוץ לנו מה אתה משיב. חזר רבי לוי ופירשה א"ל השמע עם קול אלהים כיצד אילו היה כתוב קול ה' בכחו לא היה העולם יכול לעמוד אלא קול ה' בכח א בכח של כל או"א. הבחורים לפי כחן והזקנים לפי כחן והקטנים לפי כחן. אמר הקב"ה לישראל לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה יש בשמים אלא תהיו יודעים שאני הוא ה' אלהיך שנא' (שם ה) אנכי ה' אלהיך: (ב) ד"א אנכי ה' אלהיך. הה"ד (שם) פנים בפנים דבר ה' עמכם. א"ר אבדימי דמן חיפה ב כ"ב אלף ירדו עם הקב"ה לסיני שנא' (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן הנאין והמשובחים. יכול אע"פ שהיו רבים דחוקים היו ת"ל שנאן שאנן והשקט. אדני בם. אין כתיב ביו"ד ה"א אלא באל"ף דל"ת אדונו של כל העולם בהם. [ד"א אדני בם ג א"ר לוי שהיה טבלא של שם המפורש כתוב על לבם]. ד"א אדני בם רבנן אמרין שמו של אלהים היה מעורב עם כאו"א מיכאל וגבריאל. אמר הקב"ה לישראל לא בשביל שראיתם פנים הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה בשמים דעו שאני הוא ה' אחד שנא' אנכי ה' אלהיך. א"ר טוביה ב"ר יצחק אנכי ה' אלהיך שעל מנת כן הוצאתיך מארץ מצרים שתקבל אלהותי עליך. ד"א אנכי ה' אלהיך משל לבת מלכים שנשבית ביד הלסטים ובא המלך והצילה לאחר ימים בקש לישא אותה לאשה אמרה לו מה אתה נותן לי א"ל אם אין ליך עלי אלא שפדיתיך מיד הליסטים דיי: (ג) ד"א אנכי ה' אלהיך. ר' אחא ב"ר חנינא פתח בו (שם נ) שמעה עמי ואדברה (כמ"ש בעשרת הדברות עד) ארשב"י א"ל הקב"ה לישראל ד אלוה אני על כל באי עולם אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם. איני נקרא אלהי עכו"ם אלא אלהי ישראל. א"ר לוי ה ב' דברים שאלו ישראל מלפני הקב"ה שיראו כבודו וישמעו קולו. והיו רואין את כבודו ושומעין את קולו שנאמר (דברים ה) ותאמרו הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו וכתיב (שם) ואת קולו שמענו מתוך האש. ולא היה בהם כח לעמוד ו שכיון שבאו לסיני ונגלה להם פרחה נשמתם על שדבר עמהם שנא' (שיר ה) נפשי יצאה בדברו. אבל התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב"ה יש מלך משיא בתו והורג אנשי ביתו. כל העולם כולו שמחים ובניך מתים. מיד חזרה נשמתן שנא' (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש. א"ר לוי וכי לא היה גלוי לפני המקום שאם הוא מראה כבודו לישראל ומשמיען קולו שאינן יכולין לעמוד. אלא צפה הקב"ה שהן עתידין לעשות ע"ז שלא יהו אומרין אילו הראנו את כבודו ואת גדלו והשמיענו את קולו לא היינו עושים ע"ז לכך נאמר שמעה עמי ואדברה: (ד) ד"א אנכי ה' אלהיך. א"ר אבהו משל למלך ב"ו מולך ויש לו אב או אח או בן. אמר הקב"ה אני איני כן אני ראשון שאין לי אב ואני אחרון שאין לי אח ומבלעדי אין אלהים שאין לי
בן

יד יוסף ז לעיל פ"ה. ותנחומא שמות. ויתרו. שוח"ט מזמור נ"ב: ח לקמן ס"פ כ"ט: ט שבת פ"ח: **פרשה כט** א לעיל ס"פ כ"ח: ב ילקוט תהלים מזמור ס"ח. פסיקתא רבתי פ' כ"א. ג זוהר שמות דף ד': ד מכילתא משפטים פ"כ. ריש רות רבה: ה לקמן פ' מ"א. שהש"ר פ"ה: ו במדב"ר פ"י סי' ג':

מתנות כהונה

בעמידה בין בענין אחר אעפ"כ הוא עמנו היום ופי' הכתוב אשר ישנו למראה עין עמנו הוא עומד וגו' ואת אשר איננו פה למראית עין מ"מ עמנו הוא פה: **לשבעה קולות.** לא אמר מתחלה לשבעים קולות ויש לו סוד למביני דעת: **לא היה ב"ק.** לאותו קול של הר סיני וזהו ולא יסף: **אומר המבשרות צבא רב.** באמירה אחת ובקול אחד מבשר ומדבר לצבא ועמים רבים לכא"א בלשונו: **קול אלהים.** שהיה לו לכתוב קול אל: **בקנה רצוץ.** כלו' בדחייה בעלמא. ולאחר צאת המינים משם א"ל כן: **בכח של כאו"א.** ולכן אמר קול אלהים כלו' קולות הרבה ואילו היה כתוב קול אל היה פירושו קול חזק א' וכן פי' בעל עבודת הקודש: **הנאין והמשובחין.** לשון שנאן קורים השי"ן לשמאל: **ביו"ד** של שם ארבע: **טבלא.** דף: **שעל**
מנת

ענף יוסף

לו הקב"ה לך רד ועלית אתה ואהרן וגו' משמע שהודה לדברי משה. ואין צורך בירידתו רק לשני את אהרן עמו וגם בזה לא היה כוונת הקב"ה אלא כדי שירד משה מן ההר ובעוד שירד יאמר להם עשרת הדברות כדי שלא יטעו ישראל שמשה אמרם: (ד) [אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כאו"א קבל את שלו מסיני) ר"ל שכל מה שחדשו החכמים בכל דור ודור בכל בחינות חלקי התורה הכל קבלו נשמותם מסיני וכאו"א מחדש בעולם מה שקבלה נשמו מאז. כי כל נשמה ונשמה יש לה שייכות עם התורה בכל סעיפי חלקיה. וכל אחת דבקה בה מעין בחינתם בתורה דבקות עצמיי והיא חלק נפשו: [שנא' וגויתו כתרשיש וקול דבריו כקול המון כו'] נראה שהזכיר במכוון ראשית המקרא והסמיכו לסוף המקרא כי ממלת וגויתו כתרשיש לומד בב"ר פ' ס"ח שגדלו של מלאך הוא שלישיתו של עולם ע"ש ובמת"כ. והקב"ה מלואו את השמים ואת הארץ. ואיך יצטרך לדבר בכח. ואולי צריך להיות כן בפנים
המדרש

עץ יוסף

שהנביאים נזכר זה בו לומר דאפי' זה קבל נבואתו מהר סיני וכ"ש קמאי: **עד עכשיו לא** ניתן רשות. פי' שלא נתגלה נבואתם עד עכשיו לא לשאר אדם ולא לנביאים עד שנתנבאו: **וכן ה"א** את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף. הוא סיום דברי רבי יצחק הנזכר בריש סימן זה ומפרש אל כל קהלכם היינו אף להעתידים להבראות. ומפרש ולא יסף שלא הוסיף ה' לנביאים או לחכמים על הקול ההוא. כי מהקול ההוא קבלו כל הנביאים העתידים להבראות את נבואתם. או החכמים את חכמתם. ולכל אחד ניתן רשות בזמנו להגלות ולחדש חידושיו בתורה. ואיידי דמייתי הכא דברי ר' יצחק הביא מה שנחלקו ר' יוחנן ור"ל ורבנן בפירוש קול גדול ולא יסף. ודעת רבי שמעון בן לקיש הוא כדעת ר' יצחק הנ"ל: **ר' יוחנן** אמר קול אחד כו'. כלו' שקול הגדול הנזכר נחלק ע"ד נס ופלא לשבעה קולות וע' לשון וכמו שדרשו לעיל פ"ה על ירעם אל בקולו נפלאות ע"ש: **שממנו נתנבאו** כו' דרים מניעת תוספת הקולות בענין קול נביאות העתידות וכדלעיל בסיום דברי ר' יצחק: **ורבנן אמרי שלא היה לו בת קול.** הם דרשי מניעת תוספת הקולות בענין הבת קול כדרך קולות האנשים שעם הקול נשמע קול קטן כנגדו ובפרט במקום ריק ופנוי מבניינים כמדבר ושדה וזה היה מכלל הפלא בקולו שלא היה כקול העולם: **בכח כל הקולות** פי' לכל אחד כפי כחו ולפי הקול הראוי אליו. הזקנים לפי כחן והבחורים לפי כחן וכדלעיל פ"ה: **ועל דעתיה** דר' יוחנן כו'. משום דבכח כל הקולות משמע שהיה הפרש בין הקולות שזה נמוך וזה גדול כל אחד לפי כחו. ואילו לר' יוחנן כולהו חד מילא שאין הפרש ביניהם אלא בלשונות שנחלק לע' לשון. לכן קאמר ועל דעתיה דרבי יוחנן הדא קרא מסייע ליה שנא' ה' יתן אומר כו' דמשמע ליה דה' יתן אומר לכל האומות. כמ"ש בפ' ר"ע א"ר יוחנן מאי דכתיב ה' יתן אומר המבשרות צבא רב כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשון ופרש"י צבא רב כל האומות:

פרשה כט (א) **הה"ד השמע עם קול אלהים כו'.** דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו וע"ז כיון הכתוב באמרו השמע עם וגו'. ואיידי דמייתי ליה מביא מה שהשיב בזה ר"ש למינין: **שהרי כתיב** השמע עם קול אלהים. כתב הרד"ל נראה דצ"ל שהרי כתיב (דברים ה') כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר דלשון אלהים חיים היה משמעו לאלוה ל' רבים (ערכ"ע שם). ובירוש' פ' ברואה ובב"ר פ"ח וכ"מ שכתוב מאמר זה לא נזכר כלל רק שאלה דהכא עכ"ל: **א"ל שמא** כתיב מדברים כו'. דכיון דכתיב מדבר ולא מדברים ע"כ ליכא אלא קול אחד. וריבוי הקולות אפשר שהם בזה אחר זה. או שהם מקול שופר ורעמים וברקים אשר היו שם: **לנו מה אתה משיב** דשבע קולות משמע מהאל עצמו ובבת אחת ולא בזה אחר זה. ולזה השיב להם דלעולם קול אחד הוא אלא שנשתנה לכ"א כפי כחו והוה להו כקולות רבים: **בכח של כאו"א.** כפי מה שהוא יכול לסבול. ולכן כתיב השמע עם קול אלהים כלו' קולות הרבה. אבל אילו היה כתוב קול אל היה פירושו קול חזק אחד: **בשביל ששמעתם** קולות הרבה: ר"ל כשיגידו זה אל זה שנשמע לו כפי כחו ידעו כי קולות הרבה היו. ואולי ימצאו עילה לומר שרשויות הרבה יש וכ"א נתן בקולו על המוכן אליו כי מי שקולו נמוך השמיע קולו לזקנים. ומי שקולו גדול השמיע לבחורים שלא יעידו זה למעשה זה כי כן סגולתם: (ב) **כ"ב אלף ירדו** וזהו פנים בפנים כלומר הרבה פנים של שרפים ואופנים ירדו בשעת מ"ת מדלא כתיב פנים אל פנים דבר ה' עמכם כדכתיב גבי משה פה אל פה אדבר בו ש"מ דקאי ארבוי פנים מפנים שונים שירדו עמו לכבוד מ"ת: **כ"ב אלף** פי' מדכתיב רבותים שהם עשרים אלף והדר אמר אלפי ואין פחות משני אלף: **הנאין והמשובחין** מדלא אשכחן במקום אחר דקרי להו בהאי לישנא דרשינן דרמז שנאין ולשון שאנן והשקט והאותיות מסורסות כמו כשב כבש: **הנאין והמשובחין** פי' המלאכים היותר קרובה למעלה הראשונה. כי יש בהם מדרגות הרבה: **יכול אע"פ** שהיו רבים. כתב האלשי"ך שצ"ל יכול לפי שהיו רבים. ולשון הילקוט ג"כ מורה כן ע"ש: **אדונו של כל העולם בהם** פי' שניכר בהם ומסויים ביניהם לא כמלך ב"ו שיש באוכלוסיו נאים כיוצא בו וגבורים כיוצא בו. כן הוא בפסיקתא: **ד"א אדני בם** א"ר לוי שהיה טבלא של שם המפורש כתוב על לבם. ד"א אדני בם רבנן אמרין כו'. כן מצאתי הנוסחא בהמדרש שעם פי' היפ"ת וכן הועתק באלשי"ך וכן נראה שהיה גיר' המת"כ שפי' טבלא דף ולא ידעתי מאיזה סבה הושמט מכל המדרשים שלפנינו: **שראיתם פנים הרבה** והיינו פנים בפנים דבר ה' עמכם. כי כשדבר ה' עמהם ראו והשיגו פנים הרבה: **שע"מ כן הוצאתיך** משום דקשה למה הוצרך לומר להם עכשיו שה' הוציאם ממצרים כמ"ש בריש סימן א' לכן מתרץ רבי טוביה דאתא לומר כי לא הוציאם ה' ממצרים להיותם חפשים לגמרי רק לקבל אלהותו יתברך. כדכתיב שלח את עמי ויעבדוני משמע שעיקר ההוצאה היתה כדי לעבוד את ה' ולקבל אלהותו ומלכותו: **ד"א אנכי** ה' אלהיך משל כו'. מתרץ קושיא הנ"ל שאפילו לא יעשה להם טובה אחרת זולת הוצאתם ממצרים כדאי לכשישתעבדו לו על זה. ואם יתן להם שכר מעתה אינו אלא רק חסד: (ג) **פתח** שמעה עמי ואדברה. כוונתו לתרץ למה אמר ה' אלהיך ולא נא' שם ה' אלהים כדכתיב בכ"מ. לכן מתרץ דמחבתו את ישראל נקרא אלהיהם ולא אלהי עכו"ם. ומביא סמיכות מפסוק שמעה עמי וגו' אלהים אלהיך אנכי: **כמ"ש בעשרת הדברות** אפשר דהובא זה באיזה מדר' דעשרת הדברות דפ' יתרו או ואתחנן (תו"ג). ולי נראה דצ"ל כמ"ש בריש מד' רות: **שני דברים** שאלו ישראל. היינו ויגד משה את דברי העם אל ה' שרצו לשמוע מפיו ואמרו רצוננו לראות את מלכנו כדאי' בחזית פסוק ישקני: **שיראו כבודו** כלו' שיבינו אמתת מציאותו והשתלשלות המציאות והנהגתו ממנו כמושג לנביאי האמת: **וישמעו קולו** בלא אמצעי: **פרחה נשמתן** על שדבר עמהם. פי' כשדבר עמהם. שלא היה בהם כח לעמוד בהשגה ההיא להיותם בלתי מוכנים אליה. כי ההשגה היתרה לאדם יותר ממה שבחקו המיתתו על דרך בן עזאי הציץ ומת: **יש מלך** משיא בתו. שהתורה שניתנה לישראל כבת מלך שנכנסת לבעל: **כל העולם כולו** שמחים. הם חלקי עולם התחתון אשר פחדו שיפסדו אם לא יקבלו ישראל את התורה. ושקטו כשקבלוה. כדאי' בריש רות רבה ע"ש: **מיד חזרה נשמתן** ומה דכתיב בפ' מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי ר"ל שחזרו להיותם בבקשת התורה. שהכין ה' עליהם כח והכנה להשגה ההיא עם היותם קצרי ההשגה מצד עצמם: **לא היינו** עושים העגל שעושי ע"ז אם לחשבם שהם ג"כ אלוהות ממש ואם לחשבם שהם אמצעים בין השי"ת וביניהם. לכן אילו הראנו את כבודו ר"ל אילו השיגנו אמתת מציאותו. ידענו שאין עוד מלבדו. ואילו השמיענו קולו ידענו שאין צורך לאמצעי ביניהם אחר שהוא בעצמו ידבר את האדם: **לכך נא'** שמעה עמי ואדברה. פי' שמעה עמי קולי מה שאדבר אני בעצמי עמך. ישראל ואעידה בך שתראה כבודי כדי שתדע שמלבד היותי אלהים על כל העולם אלהיך אני ביחוד שמשגיח אני עליך בלי אמצעי: (ד) **א"ר אבהו** כו' מלך ב"ו מולך ויש לו אב כו'. ר"ל שמלך ב"ו אין מלכותו שלימה לפי שיש לו אב וצריך לנהוג בו כבוד ומשתתף עמו במלכות. או יש לו אח שיש לו חלק בכבוד מלכות. או יש לו בן שנוהג ג"כ שררה עמו ואחריו יורש עצר: **ואני אחרון** שאין לי בן ומבלעדי אין אלהים שאין לי אח.
כנ"ל

בן : (ה) ד"א אנכי ה' אלהיך . הה"ד (ישעיה מג) אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי וגו'. אנכי הגדתי למצרים שברחתם כדי שישמעו וירדפו אחריכם ויטבעו בים שנא' (שמות יד) ויגד למלך מצרים כי ברח העם . והושעתי אתכם שנא' (שם) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל . והשמעתי לאו"ה שנא' (שם טו) שמעו עמים ירגזון . ואין בכם זר שנא' וישלח משה את חותנו מיד בחדש השלישי . (ישעיה מג) ואתם עדי נאם ה' ואני אל : (ו) אנכי ה' אלהיך . משל למלך ב"ו שנכנס למדינה מכבדין אותה ומרביצין אותה ומעטרין אותה ומפרשין קיטאות וכלים נאים ומדליקין נרות . אמר הקב"ה אני איני כן אלא נכנסתי בעולמי פרשתי קיטאות שנאמר (שם מ) הנוטה כדק שמים . הדלקתי נרות שנא' (בראשית א) ויאמר אלהים יהי מאורות . רבצתי מים שנא' (שם) יקוו המים . עטרתי כל מה שעשיתי שנא' (שם ב) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם . אנכי ה' אלהיך . מלך ב"ו בונה פלטין שמא יכול להזיז אותו ממקומו אני איני כך שנא' (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט . אני עשיתי שנא' (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו. ואני אשא (שם) ויקח ה' אלהים את האדם . ד"א אני עשיתי (שם ו) כי נחמתי כי עשיתים . ואני אשא לנח שנא' (שם ז) ויסגר ה' בעדו . ואני אסבול שנא' (שם יא) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל . ואמלט לאברהם שנא' (שם טו) ויאמר ה' אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים . ד"א אני עשיתי לישראל שנא' (דברים לב) הוא עשך ויכוננך. ואני אשא שנא' (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים . אני אסבול בעגל . ואמלט שנא' (במדבר יד) ויאמר ה' סלחתי כדבריך . ז ד"א מלך ב"ו יוצא לאמירה יוצא יחידי . נלחם יוצאין עמו רבי רבבות . והקב"ה אינו כן אלא כשיוצא למלחמה יוצא לעצמו שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה . וכשהוא יוצא לתת תורה בסיני יצאו עמו רבי רבבות שנא' (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן : (ז) ד"א אנכי ה' אלהיך . הה"ד (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא . זהו דכתיב (ירמיה י) מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה . ח אמרו הנביאים לירמיהו מה ראית לומר מלך הגוים כל הנביאים קורין אותו מלך ישראל ואתה קורא אותו מלך הגוים . א"ל שמעתי ממנו (שם א) נביא לגוים נתתיך ואני אמרתי מלך הגוים לומר אם על בניו ועל בני ביתו לא חס על אחרים הוא חס . שנא' (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך . מי לא ייראך מלך הגוים . מי לא יתיירא ממך משל לדניסטוס שמלא כיסו זהובים והיה עומד וצווח מי שהוא מבקש יבא וישאל . והיו הכל שומעים ובורחים לומר כשיבא ליפרע ממי שלוה מי יוכל לעמוד . כך כביכול ירד הקב"ה לסיני ליתן הדברות ט שלא יהיה העולם מתמוטט . שנא' (שם) ארץ רעשה אף שמים נטפו . וכן הרים נזלו מפני ה'. וכן (איוב כו) עמודי שמים ירופפו . וישראל מרתיתין שנא' ויחרד כל העם. וההר מרתת שנא' ויחרד כל ההר מאד . כל אלו למה אלא מפני שדבר דברות של חיים. והנביא צווח (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא . א"ר ירמיה ומה אם בשעה שהוא נותן חיים לעולם ארץ רעשה. כשיבא לפרוע מן הרשעים שעברו על דברי תורה אעכ"ו. שנאמר לפני זעמו מי יעמוד ומי מכלכל את יום בואו . כשהוא רצוי אין בריה יכולה לעמוד בכחו . כשהוא קם בחרון אפו מי יעמוד לפניו הוי מי לא ייראך מלך הגוים : (ח) ד"א אריה שאג. הה"ד (הושע יא) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג. א"ר סימון משל למלך שנכנס בפלטין שלו שמעה מטרונה שלו ונתנה מקום והיתה מרתתת. אם המטרונה מתייראת מה יעשו השפחות והעבדים. כך כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל שמעו קולו ומתו שנא' (שיר ה) נפשי יצאה בדברו. אם ישראל כך עכו"ם אעכ"ו. ד"א אריה שאג אמרי רבנן בשם ר' הושעיא שאל בלצא את ר"ע א"ל מהיכן הרעש נעשה. א"ל בשעה שהקב"ה מסתכל בבתי ע"ז ובעכו"ם היאך נתונין בשקט ובשלוה בעולם ורואה ביתו חרב ונתון בידם של עכו"ם. כביכול הוא מקנא ושואג ומיד השמים והארץ רועשים שנאמר (יואל ד) ה' מציון ישאג ומירושלם יתן קולו. וישראל מה היו עושין כביכול הוא מגין עליהם שנא' (שם) וה' מחסה לעמו : (ט) ד"א אריה שאג. בא וראה בהמ"ק נקרא אריה שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל. ומלכות בית דוד נקרא אריה שנא' (יחזקאל יט) מה אמך לביא בין אריות רבצה. ישראל נקרא אריה שנא' (בראשית מט) גור אריה יהודה. ונבוכדנצר נקרא אריה שנא' (ירמיה ד) עלה אריה מסבכו והחריב בית המקדש ונטל מלכות בית דוד והגלה את ישראל. והקב"ה אומר (נחום ב) איה מעון אריות היכן הם בני. באותה

שעה

יד יוסף ו פסיקתא רבתי פ' כ"א : ח שוח"ט מזמור ל"ג : ט פסיקתא רבתי פ' כ"א :

ענף יוסף

במד' וכלא מלאך אף שהוא (רק) שלישיתו של עולם שנא' וגויתו כתרשיש אין כל בריה יכולה לעמוד בקולו דכתיב וקול דבריו כקול המון. והקב"ה כו' (מהמופלג ר' משה הייקילם מווילנא) :

לפי

מתנות כהונה

מנת כן. שפיר דקאמר קדייק אשר הוצאתיך וגו' : וישלח משה כו'. שהרי קודם מ"ת בא והלך לו : מכבדין אותה. במכבדת : קיטאות. פי' הערוך מחצלאות חשובות : שנאמר ויכלו. דרשו מל' כלילה ועטרה : ואני אשא. מל' לקיחה כד"א ישא את ראשך : לאמירה. כלו' לטיול ופ' בערוך ערך אמר החמישי : לומר אם על בניו כו'. לפיכך אמר מי לא ייראך לומר כו': על אחרים. בתמיה : ממקדשיך. כמו שדרשו חז"ל אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשין מן המקודשים אתה יראוי אם תעשה דין בהם כ"ש באחרים : דניסטוס. פי' הערוך מלוה : כל אלו למה. כל אלו ההרדות למה הלא לא היו : אלא מפני שדבר כו'. ועל כך צווח הנביא אריה שאג וכו' אפילו לדבר של חיים מי לא יירא : ונתנה מקום. עמדה ממקומה ופנתה לו מקום : בלצא. שם אדם : עלי לקבל. עלי עשור קרי ביה עלי עין

קמן

עץ יוסף

כנ"ל (יפ"ת) ופי' אין לו אב כי הוא הסבה הראשונה שאין דבר שקדם לו. ואין לו אח כי הוא אחד ואין שני לו. ואין לו בן שלא נמשכו העלולים ממנו בטבע כבן מהאב כמו שחשבו קצת כי לפי דעת הטבע אין היכולת בידו לשנות הדברים ואין מלכותו שלימה ולכן אמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' כי זו כחו להוציאם ממצרים לפי שמלכותו שלימה ולא איתי די ימחא בידיה : (ה) הה"ד אנכי הגדתי כו' שאלהותו ניכר לישראל טפי מלאחרים כי הם אשר לבדם ראו את כבודו. ולהכי מייתי האי קרא דכתיב ביה ואתם עדי ואני אל שפירושו שמפני שלא היה זר עמכם במתן תורה לכן אתם העדים לבדכם שאני אל : אנכי הגדתי למצרים כו' דאל"כ מי הגיד להם. ולא ס"ל כמ"ש במכילתא דאיקטורין שלח עמהם והם הגידו לו. שאין ההגדה אלא אחר יום השלישי שהוקבע להם לשוב. והיאך הלכו האיקטורין ובא פרעה בתוך ג' ימים. שהרי בליל ז' נטבעו : והשמעתי לעמים קריעת י"ס : ואין בכם זר במתן תורה. שלא עבר זר בתוכם שאפילו יתרו לא זכה להיות עמהם במעלה ההוא. ואף שהיו ערב רב עמהם לא חשיבי זר שכבר נתגיירו ונחשבו כישראל. אבל יתרו עדיין לא נתגייר : שנא' וישלח משה. בילקוט בשם התנחומא אמר הקב"ה בני היו משועבדים בטיט ולבנים ויתרו היה יושב בתוך ביתו בשלוה והשקט ובא לראות בשמחת תורה עם בני לפיכך וישלח משה את חותנו ואח"כ בחדש השלישי לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר : (ו) משל למלך ב"ו שנכנס למדינה כו'. מפרש דאתא למימר אנכי שראוי להיות אלהיך ולא אחר לפי שאיני כמלך ב"ו שבני המדינה עושים לו כל ענינים הנ"ל שממונים אבל הוא ית' עשה כל אלה בעצמו לתועלת ברואיו. וגם זה טעם מ"ש מלך ב"ו בונה פלטין וכו' ומ"ש מלך ב"ו יוצא לאמירה כו' שלכל הפירושים הכוונה לומר שפירוש אנכי ה' אלהיך אנכי הוא הראוי ליקרא אלוה באמת ולא זולתי : ומכבדין אותה במכבדת : ומרביצין אותה במים להשכיב האבק : קיטאות מחצלאות והוא בגדים יקרים. כמו ואלבישם אותך מחצלאות. וכאן יהיה פירוש קיטאות ווילונות יקרים שמכסין בהם הכתלים לנוי. והוא אחד עם מלת טפטין שפירוש הערוך בערך טפיט שהוא מכסה מרוקם בגוונים שונים. וכן הוא מכוון למש"א בנמשל קיטאות הנוטה כדוק שמים : שנא' ויכולו השמים. דרשו מלשון כלילה ועטרה וכדאי' בתנחומא פרשה בראשית כליל בתי כד"א ויכולו ע"ש : שנאמר אני עשיתי פי' עשיתי השמים והארץ. ואני אשא שמניע אותם ומרגיז ארץ ממקומה. ואני אסבול שתולה ארץ על בלימה. ואני שיש בי כח לכל אלה שמלט אתכם מצרתכם. ואיידי דמייתי קרא מפרש ליה נמי באדם ונח וישראל : אני עשיתי שנא' (בראשית ה') בדמות אלהים אלהים עשה אותו. ואני אשא שנא' (שם ב') ויקח ה' אלהים את האדם (כדאמר בב"ר שילה אותו). וע"כ אמר אני אשא לשון נשיאות). ואני אסבול שנא' (שם ג') ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (ור"ל שסבל חטאם והלבישם). ואמלט שנא' (שם ד') וישלחהו ה' אלהים מג"ע וגו' ויגרש את האדם (וכמ"ש בב"ר שם שזה היה מקלטו לרוח מזרחית לכפר עליו) כנ"ל : כי נחמתי כי עשיתים. משמע שעשה אותם. וקאי אדור המבול : ואני אשא לנח שנא' ויסגור ה' בעדו. וכתיב וירבו המים וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ : וירד ה' לראות כו' שסבל חטאם ולא עשה בהם כליה כדור המבול שחטאם היה קשה מאלהם כדאי' בב"ר פ' ל"ח (יפ"ת) : ואמלט לאברהם מכבשן האש ולא הניח הקב"ה בעונותיו הראשונים אחר שהכיר את בוראו מאז כמ"ד שבן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו : מאור כשדים היינו מכבשן האש כדאי' בב"ר פ' מ"ב : לאמירה פי' מקום שלוה והשקט ושעשוע (א"ח) או פי' לשון שבח ואהבה כמו וה' האמירך היום : (ז) הה"ד אריה שאג כו'. בעי לפרושי אנכי ה"א דאתא לומר שהוא לבדו אל ואין שני כדלעיל. אלא דמוסיף לומר שהמופת על זה הוא מה שהשתיק כל העולם במ"ת כדאי' לקמן סי' ט'. ולסמך לדבר מייתי האי קרא וכדמפרש ליה ר' יוחנן בסי' ט'. ואיידי דמייתי ליה מפרש הכא רישיה דכתיב אריה שאג מי לא יירא : שמעתי ממנו נביא כו' ואני אמרתי כו'. שמה שאמר ה' נביא לגוים נתתיך הוא כינוי לישראל דרך בזיון שהם דומים להם וירמיהו שתחכם להלין על ישראל כי אין נכון לומר כן. ולא רצה בפירוש לטעון על דבר ה'. וקרא את ה' מלך הגוים כדי שיקפיד כנגדו שתולה מלכותו בעכו"ם. ולא ימשון ירמיה שממך למדתי. ומה שמצא ירמיהו מקום לומר מלך הגוים במקום הזה. הוא מפני שכוונתו בכאן לומר מי לא ייראך שהעכו"ם יראו ממנו שילמדו ק"ו אם על בניו ועל ביתו לא חס כ"ש כו'. ולגבי זה קרא להקב"ה מלך הגוים לשון נופל על לשון. אבל לולי זה לא היה טעם לשנות מאשר הנביאים שקראוהו מלך ישראל : מי לא ייראך מלך הגוים מי לא יתיירא ממך. אחר שפירש הענין תיקן הלשון שכנוי ייראך פירוש יירא ממך. כמו בני יצאוני יצאו ממני : משל לדניסטוס פירוש אחרינא הוא דבעי לפרש מי לא ירא על יום הדין העתיד. וע"כ אמר שפיר מלך הגוים כי אז יהיה ה' למלך על כל הארץ. ואמר שהיראה הזו ילפינן לה מק"ו מיראת יום מ"ת עם היות לטובה. ופירוש דניסטוס אדם שמלוה מעות לאחרים : ממי שלוה מי יוכל לעמוד. שמא יקרה שיאבדו מהממון ולא יוכלו לפרוע. יפרע מהם ברעש וברעם : שנא' ארץ רעשה כו' ורעש הארץ ונזלת ההרים הוא מפחדם שמא ישראל לא יקבלו התורה ויחרב העולם. ומ' בריש רות רבה : וישראל מרתיתין מהעתיד כשיבא להפרע מהעוברים שאינם משלמים חובם דהיינו קיום המצות תמורת הנאתם בתורה שקיימת העולם : ויחרד כל ההר מאד וגו'. מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן. ותכלית הפחד הזה היה כדי להחרידם מפני פחד ה' ומהדר גאונו בקומו לערוץ הארץ על הכופרים גדלו ותקפו : למה אלא מפני שדבר כו'. כלו' כלום היה כל זה אלא מפני שדבר דברות של חיים. ועם כל זה מפני פחד העתיד כשיבא ליפרע חרדו : דברות של חיים שעל ידם נתקיים העולם שלא יתמוטט. ויהיו חיים לנפשם לעוה"ב : אריה שאג כו' קמפרש כמו שמשאגת אריה הכל יראים בהאי דקביע הזיקא. כן כשה' דבר דברותיו הכל יודעים ומתנבאים מה שעתיד להיות כשיבא להפרע מאיתם וייראו ממנו בודאי : ארץ רעשה כלו' ישראל שהם עיקר העולם רעשו : שנא' לפני זעמו מי יעמוד. לעיל מיניה כתוב שם הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו וגו'. אם כשבא ליתן חיים בסיני הרים רעשו ממנו וגו' דהיינו מה שהיו ישראל מרתתין כאילו ההר חרד ורועש. כשיבא ליפרע מעוברי רצונו לפני זעמו מי יעמוד : (ח) הה"ד אחרי ה' ילכו כו'. בעי לפרש אריה שאג מי לא יירא שאם ישראל מתייראים מי לא יירא כדקאמר משל למלך כו' ונקים ק"ו פשיטא שאם אז יראו ישראל ממנו כאריה שואג כ"ש העכו"ם לעתיד. ומביא סמיכות לזה מהאי ס' ילכו וגו' : ונתנה מקום עמדה ממקומה ופנתה לו מקום (מת"כ) : ומתו ושוב חזרה נשמתן כדלעיל ע"ש : ד"א אריה שאג אמרי רבנן. בעי לפרש דאריה שאג משל לחרון אף ה' המורגש בעולם כענין ה' מציון ישאג שענינו הרעש המתחדש מחרון אפו : בלצה שם חכם : מהיכן הרעש כו' דרך החכמים הקדמונים היה כן לחקור על כל דבר מאיזו דבר נמשך כמו שחקרו על זועות וברקים ונוהג נוהה במס' ברכות פרק הרואה : שנא' וה' מציון ישאג. וכתיב בתריה ורעשו שמים וארץ וה' מחסה לעמו. ואע"ג דהאי קרא לעתיד מיירי. ילפינן מיניה דמי היכי דרעש דהתם על קנאת ה' לציון הכי נמי כל רעש. אלא רעש דלעתיד יהיה להפליא מאד : וישראל מה יהיו עושים שהרי הרעש כולל בעולם והם ג"כ בתוכו. ופירש שה' מגין עליהם בגם : (ט) בא וראה בהמ"ק נקרא אריה כו'. כלומר ולה"ק אריה שאג לפי שהוא של

הנקראים

שעה שאג ישאג על נוהו. ד"א אריה שאג אמר הקב"ה לישראל מקבלים אתם עשרת הדברות. אמרו לו הן. שנא' (תהלים צב) עלי עשור ועלי נבל. עלי לקבל י' הדברות. ומהו (עמוס ג) ה' אלהים דבר מי לא ינבא א"ר אבהו בשם ר' יוחנן כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו שרפים לא אמרו קדוש הים לא נזדעזע הבריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש. ויצא הקול אנכי ה' אלהיך. וכה"א את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף. ארשב"ל מהו ולא יסף. אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול. והקול שהיה יוצא מפי הקב"ה לא היה לקולו ב"ק. ואם תמה אתה ע"ז הרי אליהו כשבא לכרמל כנס כל הכומרים ואמר להם (מ"א יח) קראו בקול גדול כי אלהים הוא. מה עשה הקב"ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים והיה העולם תוהו ובהו כאילו לא היה בריה בעולם שנאמר (שם) ואין קול ואין עונה ואין קשב. שאם ידבר הם אומרים הבעל עננו. עאכ"ו כשדבר הקב"ה על סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו ואמר אנכי ה' אלהיך. ולע"ל כתוב (ישעיה נא) אנכי אנכי הוא מנחמכם:

סדר משפטים

פרשה ל

(א) **ואלה** המשפטים. הה"ד (תהלים צט) ועוז מלך משפט אהב. אימתי נתן העוז להקב"ה בשעה שהוא עושה את הדין בעכו"ם. שכן אתה מוצא בנבוכדנצר הרשע ע"י שנתגאה ואמר (דניאל ד) הלא דא היא בבל רבתא וגו'. א"ל הקב"ה רשע ליחה סרוחה נתגאית ואמרת בתקף חסני וליקר הדרי. ואין אתה יודע שהכל שלי. הגדולה שלי והחסן שלי הכבוד שלי וההדר שלי. וכן דוד אומר (דה"א כט) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת. ואומר (תהלים קד) ה' אלהי גדלת מאד. אמר הקב"ה לנבוכדנצר מעט מלכות שנתנה לך משלי הוא. וכן דניאל אומר לו (דניאל ב) די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהיב לך ואתה אמרת בתקף חסני וליקר הדרי. הוי ועוז מלך משפט אהב. העוז של ממה"מ הקב"ה והוא אוהב את המשפט ונתנו לישראל שהם אוהביו. ומ"ש (תהלים צט) אתה כוננת מישרים אתה כוננת ישרות לאוהביך. שע"י המשפטים שנתת להם הם עושים מריבה זה עם זה ובאין לידי משפט והם עושין שלום. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולם עד מתי אי אתה עושה דין בעכו"ם א"ל עד שתגיע עונתן ליבצר שנא' (ישעיה כז) ביום ההוא כרם חמר ענו לה. כלום קוטף אדם את כרמו קודם שיתבשל אלא מאחר שהוא מבושל הוא קוטפו ונותנו בגת ודורכו. ומזמר והם עונין אחריו. כך א"ל הקב"ה לישראל המתינו לי עד שתגיע עונתה של אדום ואני דורך אותה שנא' (תהלים ס) על אדום אשליך נעלי. אני פותח לכם ואתם עונים אחרי לכך נאמר כרם חמר ענו לה. (ישעיה כז) אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה. אני הוא שמשמר אותה להשקותה כוסות הרבה שנא' לרגעים אשקנה. אם בא אני להביט בהן מכלה אני אותם מן העולם. אלא חמה אין לי כשם שהם מתמלאין חמה על בני. אלא מה אני עושה להם (שם) אפשעה בה אציתנה יחד. א"ר לוי אמר הקב"ה לעכו"ם ישראל שלי הם שנא' (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים. והחמה שלי שנא' (נחום א) נוקם ה' ובעל חמה. ואתם מתמלאים משלי על שלי שנא' (ישעיה כז) מי יתנני שמיר ושית במלחמה. א ורבנן אמרין אמר להם הקב"ה אם משנה אני מדה"ד שלי בברק אחד אני מכלה אותן שנאמר (דברים לב) אם שנותי ברק חרבי. ומה אני עושה ותאחז במשפט ידי. וכה"א (ישעיה כז) או יחזק במעוזי ואין מעוזי אלא דין שנא' (תהלים צט) ועוז מלך משפט אהב. א"ל הקב"ה לישראל כשם שאני יכול לעבור את הדין על העכו"ם ואני איני מעביר אלא תופס אני בדין. כך אתם לא תצאו חוץ לדין שנא' ואלה המשפטים. מה כתיב למעלה מן הענין (שמות כ) ולא תעלה במעלות על מזבחי וכתיב ואלה המשפטים וכי מה ענין זה אצל זה. ב וכי ערותן של כהנים היתה מגולה והרי כתיב (שם) ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה. אלא א"ר אבינא כשם שהזהיר הקב"ה את הכהנים שלא יהו פוסעין פסיעות גסות על גבי המזבח אלא יהו מהלכין עקב בצד גודל. כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו פסיעות גסות בדין: (ב) ד"א ואלה המשפטים. א"ר אבהו ג בכ"מ שכתוב ואלה מוסיף על הראשונים. ובכ"מ שכתוב אלה פוסל את הראשונים. כיצד (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. ומה פסל ד שהיה בורא שמים וארץ והיה מסתכל בהם ולא היו ערבים אליו והיה מחזירן לתוהו ובוהו. כיון שראה שמים וארץ אלו ערבו לפניו אמר אלו תולדות. לפיכך אלה תולדות השמים והארץ אבל הראשונים לא היו תולדות. כיוצא בו אלה תולדות נח ומה פסל דורו של אנוש ודור המבול וקינן וחביריו. לפיכך אמר

יד יוסף פרשה ל א דב"ר פ' ה' : ב מכילתא סוף יתרו : ג ב"ר פ' י"ב ופ"ל. לעיל פ' א'. זוהר בראשית וריש נח. תנחומא שמות ופ"ז : ד ב"ר פ' ג' :

מתנות כהונה

קמץ והלמ"ד פתוחה: **ה' אלהים דבר**. סיפא דקרא דאריה שאג הוא: **ולא יסף**. בשעה שיצא אותו קול לא יסף לצאת עמו עוד קול אחר : **בת קול**. קול הברה. אבל הקב"ה כו' וזהו לא יסף שלא היה שם קול נוסף : **כומרים**. עובדי הבעל : **שאם ידבר כו'**. אם היה מדבר שום בריה היו הכומרים אומרים זהו קול של הבעל והוא ענה אותנו : **אנכי אנכי כו'**. בשביל שקבלתם דבור אנכי אנכי אנחם אתכם :

בתוקף חסני: גרס וסיפא דקרא הלא בבל היא : **הם עושים מריבה**. כשהם עושים מריבה : **ומזמר**. כשהיו דורכים בגתות היו משוררי' שירות ומיני שבחים : **והם** פועליו ובני ביתו : **אשליך נעלי**. מנעל שלי אשליך מעל רגלי ואדרוך אותם כדורך ענבים בגת : **להביט בהם**. בא"ה מכלה אני אותם בהבטה שלי : **אם משנה כו'**. לעשות עמהם שלא כשורת הדין ודרש שנותי מלשון שינוי : **פסיעות גסות**. כלומר שלא ימהרו לפסוק הדין שלא

עץ יוסף

שנקראים אריה כנה עצמו אריה : **ומלכות בית דוד** נקרא אריה שנא' גור אריה יהודה. וישראל נקראים אריה שנא' מה אמך לביאה. כצ"ל (יפ"ת) ואמך היינו כנסת ישראל: **איה מעון אריות** האי קרא במסכת נינוה כתיב. וקאמר כנגד גדולת נינוה שלא תבטח בחזקה כי היה ירושלים ובה"מ שהם מעון אריות ר"ל שישראל שנקראו אריות היו משונים שם. אשר הלך לביא שם היינו נ"נ והכניעה וא"כ אין בטחון לנינוה מפני חזקה: **עלי לקבל כו'**. ואין להקשות דהא כתיב בתורה בהדיא שקבלו עשרת הדברות ולמה ליה להביא לראיה מקרא זה. די"ל דבפסוק זה קמ"ל אף שהיו במורא קבלו את התורה בשמחה כבנבל וכינור והוא גילה ברעדה (ת"נ) : **שנא' עלי עשור כו'** מדהוצ"ל בעשור ובנבל וקאמר עלי עשור ועלי נבל לכן דריש ליה כאילו כתיב עלי עשור. פי' עלי לקבל עשרת הדברות בשמחה ובשירים והיינו ועלי נבל : **צפור לא צווח** * כי כל הבריות השיגו כבוד ה' כפי אפשרותם. וזה ה' אלהים דבר מי (פי' מי שהוא) וינבא לשון דיבור כדפירש"י בסדר וארא : **לא געה** לא נעק : **לא עפו** נ"ל לא עפפו (יפ"ת) : **קול גדול ולא יסף**. פי' שלא נוסף קול על קול ה'. אלא קולו לבד היה בעולם ומפרש לא יסף שלא היה לו בת קול : **בת קול** שעם הקול נשמע קול קטן כנגדו. ועיין בפרשה הקודמת שדרשו ר"י ורשב"ל ולא יסף בעניינים אחרים : **שאם ידבר כו'** אם היה מדבר שום בריה היו עובדי הבעל אומרים זו היא קול של הבעל והוא ענה אותנו : **ולעתיד לבא כתיב כו'** כדי לסיים הפ' במילתא דנחמתא הביא מעין אנכי דעסיק ביה אנכי אנכי הוא מנחמכם :

סדר משפטים

פרשה ל (א) **הה"ד ועוז מלך כו'** מייתי תוכחת מוסר מעוז מלך משפט אהב. שאמר שהקב"ה שהכח בידו אוהב משפט ואינו עובר על הדין. מכ"ש ישראל שאין להם לעבור על הדין : **אימתי ניתן העוז כו'**. מפרש שמדבר בהקב"ה הוא שיוכר בו עוזו וגבורתו במה שעושה המשפט ברשעים הגבורים. וכי אז יודו כל העולם שרק לו העוז והגבורה ולא לנ"נ. ומלך זה הקב"ה : **שהכל שלי** כי אני נותן הכל לאדם. ולא כמו שחשב נ"נ כי בכח ידו עשה. או שמזלו גרם. וע"כ נתגאה : **ואומר ה' אלהי כו'** הקדים פסוק לך ה' הגדולה כו'. לפי שבו מפורש כל ד' דברים שאמר נ"נ. הגדולה נגד בתקף. והגבורה נגד חסני. והתפארת נגד יקר. והנצח וההוד נגד הדרי : **העוז של ממ"ה** הקב"ה והוא אוהב את המשפט. הוא כמו ד"א שאע"פ שהעוז של הקב"ה מ"מ אוהב את המשפט. ומ"ש ונתנו לישראל רומז לסוף המקרא. משפט וצדקה ביעקב אתה עשית. ר"ל שגם המה יאהבו לעשות משפט צדק. ולפי פירוש זה מחובר סוף הכתוב לראשיתו. ע"כ שואל ומ"ש אתה כוננת מישרים ר"ל למה הפסיק בין הדבקים. והשיב שגם זה הוא מענין המשפט. ופירש אתה כוננת מישרים אתה כוננת ישרות לאוהביך שע"י המשפטים שנתת להם כשהם (כן נ"ל כשהם) עושים מריבה זה עם זה ובאים לידי משפט הם (כן נ"ל הם) עושים שלום. ובזה יסובב ג"כ שהעולם עומד על כנו ובסיסו : **הם עושים שלום** כי משפטי ה' מביאים אל השלום כמו שנאמר וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום : **אמרו ישראל כו'** רבון העולם כו'. מפרש הכא באופן אחר. ועת מלך עם היות שהעוז והגבורה ביד ה' לכלות המכעיסי' אותו כרגע. אף עפ"כ הוא מאריך להם. לפי שמשפט אהב. והיינו כ"ז שלא נתמלא סאתם אינו רוצה להעביר את הדין. וזהו משפט וצדקה ביעקב אתה עשית כלו' שעושה המשפט ביעקב שאינו פודאם מהגלות. והצדקה עושה עם העכו"ם שמאריך להם : **עד שתגיע** עונתן ליבצר. כלו' שעדיין לא נתמלאה סאתם : **שנא' ביום ההוא** כרם חמר ענו לה. וכלום קוטף אדם את כרמו קודם שיתבשל כו'. כלו' שאף שישראל חפצים שתהיה הגאולה איך שתהיה. ה' אינו עושה כן כי הקוטף כרמו קודם הבישול אף שהוסב בעיני זה ומתפיים בחומץ ויזמר עליו. מ"מ לא יענו אחריו בשיר האנשים הרואים זאת. שאין אומרים שירה אלא על היין. וכן רוצה ה' שתהיה הגאולה בעת הראוי שתהיה השמחה שלימה לדעת הכל : **שנא' על אדום אשליך נעלי** אני פותח לכם כו'. מרומז בסוף המקרא עלי פלשת התרועעי. והתרועעי היינו תרועת קול שיר שיענו אחריו שכן הוא דרך המזמרים על היין בכשפיא. זה פותח וזה עונה. וזה מכוון למקרא דכרם חמר ענו לה : **אשליך נעלי** מנעל שלי אשליך מעל רגלי ואדרוך אותם כדורך ענבים בגת (מת"כ) : **כוסות הרבה** ד' כוסות התרעלה שה' משקה אותם כדלעיל בב"ר פ"ח : **אם בא אדם להביט בהם** ע' ביפ"ת שכתב שהנכון להגיה אם באתי להביט. וכן הגיה הא"א. ופירושו אם ה' יסתכל במעשיהם מיד היה מכלה אותם אלא שמאריך אפו להם : **אלא חמה** אין לי כשם כו'. כלו' אע"פ שהם עושים שלא כהוגן להתמלאות על בני חמה ולעשות שלא כדין. לא אעשה גם אני שלא כהוגן להשחיתם בשטף אף שלא להשגיח בדין אלא אני ממתין עד שתמלא סאתם : **והחמה שלי** קמפרש חמה אין לי בלשון תמיה וכי החמה אינה שלי ואיך אתם מתמלאים משלי על שלי. ולכן בלא עברתי אני אומר מי יתננה שמיר ושית להנקם מהם כרגע. אבל מה אעשה שאני מתעכב עד בא עתה. והיינו או יחזיק במעוזי כדבסמוך : **ורבנין אמרין** אמר להם הקב"ה לישראל אם משנה אני מדה"ד כו' רבנין הוסיפו עוד טעם אחר שמלבד טענת הבישול הנזכר השיב עוד מפני מדה"ד מטעם שיש להם זכיות כגון אב ואם דעשו ושמירת ז' מצות ב"נ וכדומה. ולענין זה מייתי אסמכתא ממקרא זה אם שנותי ברק חרבי וגו' אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם. והאי קרא בישראל מיירי שמבטיח להם הקב"ה שיתקיימו. ונקם ישיב לצריו היינו העכו"ם כדאי' במכילתא. ולא כמ"ד שהוא נא' על ישראל : **וכן הוא אומר** או יחזק כו'. פי' וכה"א שלא יעבור הקב"ה על דינם וכמו שפי' לעיל : **ואין מעוזי אלא דין** דמעוזי רמז לדין דילפינן בגז"ש מה התם אשכחן משפט גבי עוז ה"נ מעוזי דהכא עוז ומשפט קאמר : **שלא יהיו פוסעים פסיעות** גסות. והיינו אשר לא תגלה ערותך עליו שהפסיעה גסה קרוי גלוי ערוה וכמ"ש רש"י בחומש הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג במזבח מנהג בזיון : **שלא יפסיעו פסיעות** גסות בדין. כלו' שלא ימהרו לפסוק הדין אלא יהיו מתונים וידקדקו בכל שאפשר : (ב) **בכ"מ שכתוב ואלה** כו' וע' מ"ש בב"ר פ' י"ב : **והיה מסתכל בהם** האי הסתכלות הוא במחשבה ולא מעשה כי לא יפול לומר על השי"ת סברא ואח"כ נסתכל בהם והחריבן (ת"נ). וע' מ"ש בב"ר פ"ג : **כיון שראה שמים וארץ** אלו ערבו לפניו כו'. ולפ"ז אין פירוש תולדות בריות אחרות של שמים וארץ. אבל פירושו חידוש ובריאת שמים וארץ עצמם כמו בטרם הרים יולדו : **ומה פסל דורו של אנוש** ודור המבול וקינן. מה

בהסמך

אמר (שם י) בני יפת גומר ומגוג. כיוצא בו (שם כה) ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם מוסיף על הראשונים ומי הם. מה שכתוב למעלה שנא' (שם) ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואף כאן ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם בכור ישמעאל נביות. רשעים היו כיוצא בהן. כיוצא בו (שם) ואלה תולדות יצחק בן אברהם מוסיף על הראשונים על מה שכתוב למעלה הימנו (שם) בני ישמעאל. ומי היה זה עשו ובניו שהיה בנו של יצחק. וא"כ י"ל הואיל ואין כתוב אלא ואלה תולדות אף יעקב שהוא תולדות יצחק בכלל עשו. אתה מוצא ה כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ משנים (שם ב) אלה תולדות השמים והארץ (רות ד) ואלה תולדות פרץ. וטעם גדול יש להם. למה אמר אלה תולדות השמים והארץ מלא מפני שברא הקב"ה את עולמו ולא היה מלאך המות בעולם. ובשביל כך הוא מלא. וכיון שחטא אדם וחוה חסר הקב"ה כל תולדות שבמקרא. וכיון שעמד פרץ נעשה תולדות שלו מלא שהמשיח עומד הימנו ובימיו הקב"ה מבליע המות שנא' (ישעיה כה) בלע המות לנצח. לפיכך תולדות השמים והארץ ותולדות פרץ מלא. ולכך תולדות יצחק חסר להוציא יעקב מכלל הרשעים כיוצא בו (בראשית לו) אלה תולדות יעקב פסל לאלופי עשו. כיוצא בו (שמות א) ו ואלה שמות בני ישראל מוסיף על הראשונים. ומי היו אלו שכתב למעלה בני ראובן ובני שמעון. כיוצא בו (במדבר ג) ואלה תולדות אהרן מוסיף על הראשונים. ומי היו אלו שכתב למעלה (שם א) אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן. מה הראשונים היו צדיקים אף אלו צדיקים. אף כאן ואלה המשפטים מוסיף על הראשונים מה שכתוב למעלה (שמות טו) שם שם לו חק ומשפט: (ג) ד"א ואלה המשפטים. מה כתיב למעלה מן הפרשה (שם יח) ושפטו את העם בכל עת. ואמר כאן ואלה המשפטים והדברות באמצע. משל למטרונה שהיתה מהלכת הזין מכאן והזין מכאן והיא באמצע. כך התורה דינין מלפניה ודינין מאחריה והיא באמצע. וכה"א (משלי ח) באורח צדקה אהלך. התורה אומרת באי זה נתיב אני מהלכת אהלך בדרכן של עושה צדקה. בתוך נתיבות משפט. התורה באמצע ודינין מלפניה ודינין מאחריה. מלפניה שנאמר שם שם לו חק ומשפט. מלאחריה שנא' ואלה המשפטים: (ד) ד"א ואלה המשפטים. ז ג' דברים נתן משה נפשו עליהם ונקראו על שמו. ואלו הן ישראל והתורה והדינים. ישראל כמה נצטער עליהם ונקראו על שמו שנא' (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו. התורה שנאמר (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי. הדינין שנא' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. וכן אסתר נתנה נפשה על ישראל ונקראו על שמה שנא' (אסתר ד) ולבקש מלפניו על עמה: (ה) בא וראה כמה משובחת פרשה זו כמה פרשיות בה וכמה אזהרות הזהיר הקב"ה לישראל בפרשה זו. כי תקנה עבד עברי. כי ימכור איש את בתו לאמה. ומכה אביו. ומה ענין אלו לאלו. א"ל הקב"ה לישראל אני קניתי אתכם במצרים בי' מכות שהראתי שנא' (תהלים קלט) נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד. כשם שאתם מצווים לא תעבוד באחיך יותר מו' שנים שלא בראתי את העולם אלא לו' ימים לפיכך נתתי לך ו' שנים שתהא רשאי לעבוד בעבד עברי. כי ימכור איש את בתו לאמה. בת אחת היתה לי ומכרתיה לכם שאין אתם מוציאין אותה אלא חבושה בארון. לא תצא כצאת העבדים נהגו בה כבוד ששביתם אותה מאצלי שנא' (שם סח) עלית למרום שבית שבי. וכן דוד משבח (שם קמז) הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים. ר' שמואל אומר הזהיר הקב"ה קל בחמור שהרבה אזהרות יש כאן כגון מכה אביו ואמו. אמר הקב"ה חם אבי כנען לא הכה אלא ראה בלבד עכשיו הוא ובניו עבדים לעולם המקלל והמכה עאכ"ו. ומי היו אלו י' השבטים שלא רצו ליתן עליהם עולו של הקב"ה ובא סנחריב עליהם והגלם. משל למלך שהיו לו י' בנים ומרדו בו ובטלו י' דיוטגמאות שלו. א"ל כשם שבטלתם שלי כך אני משלח לזבוב ויפרע מכם. כך י' השבטים מרדו בהקב"ה ובטלו את התורה שנא' (ירמיה ה) כחשו בה' ויאמרו לא הוא. הביא עליהם הזבוב שנא' (ישעיה ז) ישרק ה' לזבוב זה סנחריב. הוי אם בטלו ישראל את המצות כאילו מקללין אב ואם. ואין אב אלא הקב"ה שנא' (שם סד) ועתה ה' אבינו אתה: ואם זו התורה שנא' (משלי א) ואל תטוש תורת אמך. והיא מגודלת בסיני שנא' (שם ד) בדרך חכמה הורתיך. בא וראה כמה צוה הקב"ה בפרשה זו על כל דבר

יד יוסף ה ב"ר פ' י"ב. במ"ר פ' י"ג. תנחומא בראשית. הזית פסוק שנה מעתו. ילקוט בראשית: ו לעיל פ' א': ז תנחומא בשלח סי' י'. ושופטים סי' ס'. שוח"ט מזמור א'. מכילתא בשלח. במד"ר פ' י"ב:

מתנות כהונה

אלא יהיו מתון בדין: ומי היה זה. שהיה דומה לבני ישמעאל ומוסיף עליהן: וטעם גדול כו'. ע"ע בב"ר פ' י"ב ובמד' רות ותמצא נחת: הזין. אנשי חיל עם כלי זיין: אשר תשים. הרי שאתן במשה: כשם שאתם וכו'. הלשון מגומגם וע"ל דף ל' ע"ב: בת אחת זאת התורה: דיוטגמאות. ספר שכתוב בו גזירת המלך: עונשין אותו ממון. בעל הוולדות

עץ יוסף

שהסמיך דורו של מבול לדורו של אנוש. ולא הסמיכן כסדר תולדותם אנוש קינן מבול. משום שפסל דור אנוש ומבול לא אצטריך כי פסולתם כתוב בהדיא בתורה על כן הסמיך אנוש ומבול להורות שכשם שבאלו מבואר פסולתם כן דורו של קין וחביריו שהיו ביניהם. ואע"ג שבדורות האמצעיים היו כמה צדיקים כגון חנוך מתושלח. רוב הדור היו רשעים: לפיכך אמר בני יפת כו'. כלו' לפי שאלו היו חשובים פירש הכתוב תולדותיהם ושמות הבנים אשר הולידו. משא"כ בדורות הראשונים. שלא פירש הכתוב שמות הבנים שהולידו קינן וחביריו לפי שלא היו חשובים להתפרש (יפ"ת): רשעים היו כיוצא בהם בראשונים דידעינן בהו שהיו רשעים משמותיהם. דזמרן שמזמרין לעכו"ם יקשן שמקישין לפני עכו"ם כדלעיל בב"ר. וכן תולדות ישמעאל היו רשעים. משא"כ ישמעאל עצמו עשה תשובה לסוף ימיו כדדרשו חז"ל בשיבה טובה בשרו שישמעאל יעשה תשובה בימיו (ת"נ): זה עשו ובניו שהיו רשעים כבני ישמעאל כדלעיל: הואיל ואין כתוב אלא ואלה. כלו' אילו הוה כתיב עוד משום יעקב ובניו לחודיה בשום מקום אלה. לא הוה קשה לן מה שנכללו כאן במאמר ואלה יעקב ועשיו. דה"א דמשום עשו ובניו לחודיה נקט ליה. דהא גלי לן במקום אחר על יעקב ובניו. אבל השתא דלא כתיב רק פעם א' ואלה על כרחין גם יעקב בכלל: ובימיו הקב"ה מבליע המות שעל ידו נחסרו ו' דברים כדאי' בב"ר: ולכך תולדת יצחק חסר פי' שלא תקשה לפי זה למה אלה תולדות פרץ מלא ולא אלה תולדות יצחק שהיה אב הראשון שנא' בו אלה תולדות וממנו נמשך תולדות משיח. אלא בשביל יעקב להוציאו מכלל הרשעים (ת"נ): אלו שכתב למעלה בני ראובן כו'. ר"ל משום דבואלה שמות בני ישראל חשב יוסף ובניו. לכן הוצרך לאשמועינן דהוו צדיקים ככל השבטים נפש הנזכרים לעיל בפ' ויגש. משום דסד"א כיון דהוא מלך לא עמד הוא ובניו בצדקם: ואלה תולדות אהרן וגו' וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקריבם אש זרה. וסד"א דחוטאים היו. להכי כתיב ואלה תולדות אהרן להקיש לראשונים. מה הראשונים הם משה ואהרן צדיקים. אף נדב ואביהוא צדיקים. אף שמתו בהקריבם אש זרה. צדיקים גדולים היו. ולא מתו אלא לקדש בהם את המשכן כמשחז"ל: מה שכתוב למעלה שם שם לו חק ומשפט. פי' מה אותם נאמרו במרה אף אלו נאמרו במרה. ואע"פ שכל המצות נאמרו בסיני. לא קשה שניתנו בסיני (יפ"ת): חק ומשפט ואתי כמ"ד דינים במרה איפקוד: (ג) מה כתיב למעלה ושפטו את העם בכל עת. והא דלא הביא פסוק המוקדם וישב משה לשפוט את העם. משום דהתם לא היה הדין מתוקן עדיין עד שאמר יתרו ואתה תחזה. עי"ז היו יכולים לשפוט את העם בכל עת ובכל רגע. משא"כ בלא עצת יתרו לא היה יכול לדון אלא מידי שבת בשבתו כתקנת עזרא: משל למטרונא משום שהמשפטים הם מיסדים לתיקון הקיבוץ המדיני אשר יחי' בהם לז"א שהם כזיין השומר למטרונה מלפניה ומלאחריה. וכן המשפטים הם לצורך קיום התורה: הזין אנשי חיל עם כלי זיין: התורה אמרה דכל סימן ח' דמשלי היא מאמר התורה: אהלך בדרכן של עושה צדקה. כמאמר חז"ל בפ"ק דב"ב כל הרגיל לעשות צדקה הויין לו בנים בעלי חכמה בעלי אגדה בעלי עושר כו' וגלמד שם מפסוקים: בתוך נתיבות משפט. סיפא דקרא דבאורח צדקה אהלך הוא: שנא' שם שם לו חק ומשפט. ולעיל אמר פסוק ושפטו את העם בכל עת. אפשר דמדרש זה סובר שלאחר מתן תורה בא ולא נא' פסוק ושפטו קודם מ"ת. ולכן הוצרך להביא פסוק שם שם לו חק ומשפט (ת"נ): (ד) ג' דברים נתן כו' דאמר תלמדם מבעי ליה דלשון שנים משמע שהוא ערכן וסדר ותיקן. ובאמת הוא לא עשה כלום אלא שלימדן לבד: וישראל והתורה והדינים. פליג אהא דלקמן במדב"ר פ' י"ג דמני תורה דינים ומשכן: התורה והדינים אע"ג דדינים מכלל התורה חשיב להו בתרתי. משום שעיקר התורה להצלחת הנפש. והמשפטים לתיקון הקבוץ המדני אשר יחיה בהם: ישראל כמה נצטער עליהם. שהתפלל עליהם כמה תפלות בכל עת שחטאו: ויזכור ימי עולם משה עמו. דאע"ג דעמו קאי להקב"ה ולא עם משה. מ"מ כיון דקרי לישראל משה משמע שהם שלו שע"כ נקראים בשמו: התורה שנא' כו' נתינת נפשו על התורה הוא מה שעלה בשבילה למרום ולחם לא אכל ומים לא שתה: הדינים נתינת נפשו על הדינים הוא מה שכתוב וישב לשפוט את העם מבקר ועד ערב: אשר תשים לפניהם משמע כאילו הוא המשים אותם: נתנה נפשה על ישראל. שישבה בצום ותענית ג' ימים וג' לילות. ובאה אל המלך בלא קריאתו: ולבקש מלפניו על עמה. שהכי אמר מרדכי אם תשתדל בזה תזכה שיקראו על שמך ולפי שכן עשתה בודאי שנקראו על שמה כמאמר מרדכי: (ה) בא וראה כמה משובחת פרשה זו. דוי"ו דואלה לרבויי אתא שמלבד רבוי פרשיותיה. רבוי אזהרותיה. ר"ל שמלבד פשטי הדינים שהם הפרשיות יש בהם רמז אזהרות שהקב"ה מזהיר לישראל. והרבוי הוא שבח הפרשה. וקאמר ומה ענין אלו לאלו כו' אני קניתי אתכם כו' שלא בראתי את העולם כו' בת אחת היתה לי כו'. שנמצא שמזהירנו בכי תקנה באמונת החדוש ושהוא הוציאנו ממצרים. ובכי ימכור כו' מזהירנו בכבוד התורה. ובמכה אביו ואמו מזהירנו בכבוד ה' ותורתו. ושאם בטלו המצות כאילו מקללים אב ואם וכו' ומסכים לזה הביא ג"כ דברי ר"י דקאמר דבכי יגנוב איש שור רמוז ענין העגל. ודברי ר"י דקאמר דבאזהרות אלמנה ויתום רמז לישראל: ומה ענין אלו לאלו. דמכה אביו ומקללו לאו מענין דין אדם וחבירו ניהו אלא ממה שבין אדם למקום. כי ה' מקפיד בכבודם ואין חיובו משום תביעת אביו. דאפי' לא יתבע. ב"ד ממיתין אותו כמחלל שבת ועובד כו"ם: אני קניתי אתכם במצרים בעשר מכות שהבאתי. כצ"ל. וטעם הקנין במכות מבואר לקמן בויק"ר פ"ב עי"ש. וקנין זה נרמז כאן באומר כי תקנה כמו שאני קניתיך במצרים בעשר מכות שהבאתי שנא' נפלאים מעשיך כו' לעיל מיניה כתיב כי אתה קנית כליותי תסוכני בבטן אמי. וה"ק כי אתה קניתנו כמו שתסוכני בבטן אמי עתה כשהיו נפלאים מעשיך דהיינו במצרים. וכוונת המאמר אחר שה' קנאנו וחייבים אנו במצותיו. אנו חייבים לקיים מצותו שציונו שיוצא העבד בשביעי רמז למנוחתנו בשביעי כדלקמן בפירקין. ופירושו כשם שאתם מצווין על השבת זכר ליצ"מ כדכתיב ביה וזכרת כי עבד היית בא"מ. כן אתם מצווין בחירות העבד זכר ליצ"מ. ובהכי א"ש ענין זה לזה. כי במצות העבד ומאמר כי תקנה נרמז עול מלכות שמים שקנאנו במצרים וברא העולם בששת ימים. ובכי ימכור איש את בתו רמז כבוד התורה. ומענין זה ג"כ מכה אביו ואמו שרומז לעברת השבטים שמרדו בהקב"ה ובמצותיו ונחשב להם כמקללים אב ואם. כדלקמן כדקאמר רבי שמואל: כשם שאתם מצווים שש ימים תעבוד וביום השביעי תשבות (כן) לא תעבוד באחיך. כצ"ל (יפ"ת): בת אחת טעם כנוי התורה בבת לחביבות כדלקמן פ' ל"ג וע' בספר כד הקמח אות אמונה מאמר זה בנוסח אחר: עלית למרום שבית שבי. בזה מביא ראיה שממנו היא נשבית. ולכן נקראת אמה. ואמר עליה לא תצא כצאת העבדים וגו': וכן דוד משבח הללויה כי טוב זמרה אלהינו. וסיפיה דמזמור מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. אלמא דצריך להודות על נתינת התורה. וזה לפי שהיא כשבויה אצלינו (יפ"ת): הזהיר הקב"ה קל בחמור. כלו' שהאזהרות כפולות קל עם חמור יחדיו. שהפשט אזהרה על דבר קל. והנסתר לדבר חמור: ומביא לדוגמא כגון מכה אביו ואמו שהפשט דבר קל בבחינת הנסתר שהוא רמז לעברת השבטים שהקלו בכבוד אב שהוא הקב"ה. ומפני שעונש עברת השבטים לא היתה במיתה כדכתיב הכא מות יומת אלא גלות. לה"ק דה"ג: רומז שעמד בסמיכות מכה אביו ומקלל לדין העבדים הנזכר. וכנאה העבדים פי' עבדים כנעניים ומהא ילפינן בסמיכות: משל למלך כו' ופי' כשם שבטלתם שלי כו' כי כאשר פרקתם עול מוראי הראוי עליכם גם אני אפרוק עול הפחותים הנכנעים לכם שיתקוממו עליכם והוא שילוח הזבוב שהוא דרך משל לעם בזוי ושפוי. וכן היה סנחריב. ולכן קראו ה' זבוב כי מתחלה היה נבזה ושוב נתעלה על ישראל: דיוטגמאות פי' בל"י פתגם המלך ופתשגן הדת (מוסף הערוך). הנמשל בזה עברת הדברות שעל כלם עברו ישראל כדאי' בילקוט איכה: לזבוב זה סנחריב כדכתיב בסיפיה דקרא ולדבורה אשר בארץ אשור: והיא מגודלת בסיני נ"ל והיא מגדלתך בסיני (ידי משה) ופי' שמביא ראיה למה נקראת התורה אמך. לפי שהיא מגדלתך בסיני. כי שם באו לכלל אנשים. וזה שאמ' בדרך חכמה הוריתיך מלשון הריון כאילו ע"י החכמה נולדו. ולכן תקרא החכמה אמם. והתו"כ מגיה והוא מגדלתך כאם זו שמגדלת בניה. ומביא ראיה

דבר ודבר שנא' וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה. אם מתה ונתת נפש תחת נפש ואם לא מתה עונשין אותו ממון. עד עכשיו לא ראה האור אלא נתון במעי אמו שבכל דבר ודבר התורה מזהרת לישראל. משל לבן מלכים שהזהירו אביו שלא יתקל בכל דבר וילקה והוא חביב עליו כבבת עינו. כך הקב"ה הזהיר לישראל על המצות למה שהם חביבין עליו יותר מן המלאכים שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם. וכן דוד אומר (תהלים צט) ה' אלהינו אתה עניתם אל נושא היית להם ונוקם על עלילותם. ר' יהודה אומר אמרו ישראל להקב"ה הרבה דיני מצות יש כאן כי יגנוב איש שור או שה. לפי ששור גנבנו ועשינו עגל לפיכך ה' בקר שלמנו תחתיו שמתו תחתיו אבותינו במדבר. וארבע צאן תחת השה ד' מלכיות שמלכו בנו. ושגנבנו ליוסף עשינו ד' מאות שנה משועבדים במצרים. ולמה בשור נותן ה' ובשה אינו נותן אלא ד'. בשור נותן ה' שהוא מוציאו בפרהסיא. משל לשנים שעלו לבימה לידון אחד שמכר בנו של מלך ואחד שזרק אבן באיקונין של מלך. אותו שזרק אבן באיקונין של מלך לקה ה' קטפורס. ואותו שמכר בנו של מלך משלם ד' מאות לרבו. לכך כתיב ה' בקר. אמר דוד (תהלים קמג) ואל תבא במשפט את עבדך. כל אלמנה ויתום לא תענון. ר' יוסי אומר למה אהב אלהים יתומים ואלמנות אלא שאין עיניהם תלויות אלא בו שנא' (שם סח) אבי יתומים ודיין אלמנות. לכך כל הנוזלן כאילו גוזל להקב"ה שהוא אביהם שבשמים והוא כועס עליו שנא' (שמות כב) וחרה אפי והרגתי אתכם. משל לבת מלכים שסרחה על אביה והיו לה בנים וטרפה אותם עליו והלכה לה. כשהוא רואה אותם כאילו רואה את בתו לפניו. ומי שהוא נוגע בהן נפרע ממנו. כך ישראל היו בציון והקב"ה שרוי ביניהן שנא' (תהלים קלב) זאת מנוחתי עדי עד. וכיון שחטאו טרפה אף היא השליכה בניה עליו שנאמר (איכה ה) יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות. וכשהוא רואה לישראל שעושין מצותיו מתנחם על מה שעשה בציון ומבקש לה זכות שנא' (זכריה ח) שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלם. וכן דוד אומר (תהלים קכו) שובה ה' את שביתנו: (ו) ד"א ואלה המשפטים. הה"ד (תהלים קמז) מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות. חקיו ומשפטיו לישראל אלו המשפטים. לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום. ח והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור. מעשה ברבן גמליאל ור' יהושע ור"א בן עזריה ור"ע שהלכו לרומי ודרשו שם אין דרכיו של הקב"ה כב"ו שהוא גוזר גזירה והוא אומר לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום והקב"ה אינו כן. היה שם מין אחד אחר שיצאו א"ל אין דבריכם אלא כזב. לא אמרתם אלהים אומר ועושה למה ט אינו משמר את השבת. אמרו לו רשע שבעולם אין אדם רשאי לטלטל בתוך חצירו בשבת. א"ל הן. אמרו לו העליונים והתחתונים חצירו של הקב"ה שנא' (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו. ואפי' אדם עובר עבירה אינו מטלטל מלא קומתו. א"ל הן. אמרו לו כתיב (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. ד"א מגיד דבריו ליעקב א"ר אבהו בשם ר' יוסי ב"ר חנינא משל למלך שהיה לו פרדס והיה נוטע בו כל מיני אילנות ולא היה נכנס לתוכו אלא הוא שהיה משמרו. משעמדו בניו על פרקן א"ל בני הפרדס הזה אני הייתי משמרו ולא הנחתי אדם להכנס בתוכו. אתם תהיו משמרין אותו כדרך שהייתי אני משמרו. כך אמר האלהים לישראל עד שלא בראתי את העולם הזה התקנתי את התורה שנא' (משלי ח) ואהיה אצלו אמון. י מהו אמון אומן שנא' (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק. לא נתתיה לאחד מן האומות אלא לישראל שכיון שעמדו ישראל ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מיד נתנה להם. הוי מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי אלא למי ליעקב שבחרו מכל האומות. ולא נתן להם אלא מקצת. יא נתן לאדם שש מצות הוסיף לנח אחת לאברהם ח' ליעקב ט' אבל לישראל נתן להם הכל. א"ר סימון בשם ר' חנינא משל למלך שהיה לפניו שלחן ערוך

יד יוסף ח ירוש' ר"ה פ"ק: ט תנחומא תשא סי' ל"ג. וב"ר פ' י"א: י ב"ר פ"א סי' א': יא ב"ר פ' ע"ז. ילקוט בראשית ויתרו ותהלים. וע' לקמן פ' ל"ב. תנחומא יתרו. ושה"ש פ"א. במדב"ר פ' י"ד. דב"ר פ"ב. שוח"ט מזמור א'. וס"ע פ"ס. סנהדרין ס' ד"מ. מדרש משלי סי' ל"א. זוהר בראשית ל"ז. תוספתא שם ל"ז:

מתנות כהונה

הוולדות שלא ראו עדיין האור: ששור גנבנו. יוסף שנקרא שור: בפרהסיא. כלו' כמות שהוא מוליכו לפניו ואינו יכול לתתו על כתפו בתוך השק והקופה: לנח אחת. אבר מן החי ולאברהם הוסיף המילה וליעקב ג"ה: שזרק אבן כו'. משל הוא על שעשו העגל וק"ל: קטפורים. מכות כך פי' הערוך: אמר דוד כו'. לפי שהמשפטים מכוונים ומיושרים ומדוקדקים לפי הגמול ואין ב"א יכולין לעמוד בזה: עבר. עבירה. שעבר ויצא בשבת חוץ לתחום כדאי'

ענף יוסף

פרשה ל (ה) [לפי ששור גנבנו ועשינו עגל כו') כוונתם בזה לפי שמצינו פעם כתיב (נחמיה ט') עשו להם עגל מסכה. ופעם כתיב (תהלים ק"ו) וימירו את כבודם בתבנית שור. אך הענין הוא שישראל כאשר עשו העגל לא נתכוונו לעבוד העגל בעצמו שהוא מעשה ידיהם. אלא נתכוונו לצורת שור החקוקה במרכבתו יתברך שהיא אחת מד' חיות שבמרכבה והוא פני שור כדאיתא בתנחומא סדר כי תשא. והעגל היה לדעתם צורה אשר בה יחול שפע חיה זאת אשר במרכבה שבשמים לפני העגל יכוונו לשור אשר במרכבה: [לפיכך ה' בקר שלמנו תחתיו שמתו תחתיו אבותינו במדבר] י"ל ע"פ דאיתא אדם אחד מאלף מצאתי אדם אחד מאלף חטא במעשה העגל: ואשה (אחת) בכל אלה לא מצאתי כשאמרו ישראל אלה אלהיך ישראל לא מצאתי אשה אחת שחטאה ואומרת ג"כ כזה. וישראל היו ששים רבוא. ממילא אי אמרת אדם אחד מאלף חטא א"כ מששים רבוא חטאו שש מאות. וכתיב ויפול מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש ממילא חמשה פעמים שש מאות עולה שלשת אלפים. ובזה יבואר לפי ששור גנבנו ועשינו עגל וחטאו שש מאות. לפיכך ה' בקר שלמנו שמתו תחתיו אבותינו במדבר היינו שמתו שלשת אלפים. ובשלשת אלפים יש חמשה פעמים שש מאות (ספר רשפי אש): [ושגנבנו ליוסף עשינו ד' מאות שנה משועבדים במצרים] הכונה שעבוד מצרים לא היה מהגזירה ר"ל מגזירת הגלות. אלא דבר מסובב ממכירת יוסף למצרים. כי הגזרה לא היתה אלא בארץ לא להם רק הכונה בגלותם למצרים היה בחירתם ברעה במה שמכרו את יוסף לשם: [ולמה בשור נותן ה' שהיה מוציאו בפרהסיא] שאע"ג שגנבו ע"כ בצינעא הוה. מ"מ כשהוציאו בחוץ הוא בפרהסיא שאי אפשר לו לכסותו. והכוונה בזה למה שאמר ר"ה בב"ק שור שהולך ברגליו נותן ה' שה שהיה מרכיבו על כתפו ונתבזה

עץ יוסף

לאי' מפסוק בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי יושר. הרי שהתורה מדרכת ומגדלת את האדם לטובה כאם זו שמדרכת את בניה לילך בדרך הטוב והישר עכ"ל: בא וראה כמה נוח הקב"ה. זה לתת טעם למה יקרא ה' אב והתורה אם לפי שאזהרותיהם מדוקדקות לטוב להם שלא יוכשלו כלל. והביא ראיה מאחד מהדינים והוא כי ינצו אנשים שנותה התורה שלא יהיה אסון לשלם ממון. שאף שלכאורה היה לפוטרו מממון אחר שלא ראה הנפל אור. מ"מ קנסה התורה עליו כדי שיזהרו שפי מכל לתא דש"ד. וזו היא החבה: שנא' בנים אתם ולא המלאכים כדאמרן בב"ר שאמר רביעא דמי לבר אלהין ובא מלאך וסטרו על פיו. הרי שישראל חביבים יותר ממלאכים: וכן דוד אומר כו'. מפרש אל נושא לשון נשיאות ומעלה. כי לנשאם על המלאכים נתן להם המצות. ונוקם על עלילותם כדי שיזהרו ולא יכשלו. ולא משנאה העמיסם במצות (יפ"ת): לפי ששור גנבנו כו' בפי' היפ"ת ששור גנבנו ועשינו כו' פי' שנסתכלנו במרכבה כשירד ה' לסיני ושמטנו פני שור והרגנו לנו לעשות מסכה כתבניתו. וכדאי' לעיל פ"ג ולקמן פר' מ"ב ע"ש: שמתו תחתיו אבותינו במדבר רמז למשה אהרן ומריב נדב ואביהוא. או הכוונה על דור המדבר כולו שנא' עליהם וחמושים עלו ב"י ורבינו בחיי פי' שקבלו עליהם ה' עונשים הריגה בסייף ע"י בני לוי. מגפה ע"י הקב"ה. הוראת פנים ע"י משה שנתכוין לבודקן כסוטות ע"י המים. חורבן בהמ"ק. וזכרון לדורות: וארבע צאן כו'. משל לשנים כו'. והנכון כגירסת הספרים ישנים ומדוייקים. וכנ"ל. וארבע צאן תחת השה שגנבנו ליוסף עשינו ת' שנה משועבדים במצרים וד"מ שמלכו בנו. משל לשנים שעלו לבימה כו' לכ"כ ה' בקר וגו'. ד"א למה בשור נותן ה' כו' שהוא מוציאו בפרהסיא. וכן גרס הרבינו בחיי. ופי' זריקת האבן באיקונין הוא רומז לעשיית העגל לפי מה שפירשנו ששמטו פני השור שבמרכבה והוא האיקונין של מלך. ומכירת בנו של מלך הוא יוסף שודאי יאות לקרותו בן המלך מה"מ הקב"ה. ופי' משלם ד' מאות לרבו ר"ל לרבו שמכרו לו לעבד לפדותו ממנו בכסף רב: שנגנבנו ליוסף עשינו ד' מאות כו'. שזה ג"כ ארבע צאן תחת השה שישראל נקראו צאן כדכתיב ואתנה צאני. וכתיב שה פזורה ישראל. ולכן אף שיוסף נקרא ג"כ שור הקילו עליהם ולא חייבם אלא על שם שה. והא דקאמר ד' מאות שנה אע"ג דלא היו במצרים אלא רד"ו הוא משום שעיבדו המצרים בישראל גם בלילה כדאי' בתנחומא סדר ויצא סימן ט' ובב"ר פ' כ"ז סי' ב' לכן נחשב גם הלילות לימים. ולכן אמר עשינו ד' מאות כו': באיקונין פי' בצורת המלך: קטפורים פי' בל"י מכות גדולות ועצומות (מוסיף הערוך) לפי שהשאו מפורסם שהכל ראו כשרגם איקונין של מלך. משא"כ כשמכר בנו: אמר דוד ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי שלפי שאמר לעיל ממשפט הארבעה והחמשה שהמה בדקדוק גדול ומיושר לפי ערך וידיעת הקב"ה. לכן בקש אל תבא במשפט וגו' שלא יביאנו כלל במשפט. כי לא יצדק לפניך כל חי. כי קשים מאד לעמוד בהם ולקבלם באהבה. אבל בת"כ כתב יותר נראה שפסוק זה שייך לקמן סי' ח' למאמר שפטי ה' כנזכר: למה אהב כו' דכתיב שמוע אשמע צעקתו. משמע בין כדין בין שלא כדין: שנא' אבי יתומים ודיין אלמנות. ר"ל שאלו אין להם למי שיתלו עיניהם להיות להם לאב ודיין אלא הקב"ה: משל לבת מלכים כו' משכים מ"מ לעיל שיש במשפטים אלו רמז זולת הפשט. קאמר שהגרמז במצות אלמנה ויתום כאן על עלבונם של ישראל שהם כיתומים ואלמנות שעם היות שגלו ישראל בחטאם מ"מ ה' ינקם ממלעריהם: שסרחה על אביה וטרפה והיה לה בנים והשליכה אותם עליו. כנ"ל (יפ"ת) על כי אין להם גואל זולתו כי אין להם אב שיטפל בהם. והיא שהיא האם מטורפת ועזובה ואין לאל ידה ליטפל בהם. וכן ישראל שנא' יתומים היינו וגו' כלו' שאין להם גואל זולתו: שנא' זאת מנוחתי מרישא דקרא כי בחר ה' בציון דייק: וכיון שחטאו טרפה פי' שטרפה לציון מהשגחתו. על שהיא גרמה לישראל שיחטאו שהשפיעה להם רב טוב ע"ד וישמן ישורון ויבעט: שנא' יתומים היינו ואין אב. כלו' ממשמע שנא' יתומים היינו אומיודע שאין אב. ועוד אמותינו כאלמנות כתיב ולא אמר אלמנות. אלא פי' הפסוק יתומים היינו ואין אב לדוקא אין אב למטה אבל יש לנו אב למעלה בשמים. וכן אמותינו כאלמנות ולא אלמנות ממש מגד שעיניהם תלויות לאביהם שבשמים (תו"ג): ושכנתי בתוך ירושלים. קרי ביה ושכינתי. שתשוב שכינתו לתוכה כבתחלה: וכן דוד אומר שובה ה' את שביתנו. מפרש שובה ה' חזרת השכינה עצמה מגלות. ואפשר דשביתנו נמי דריש על השכינה שהיא שבויה עמנו: (ו) הה"ד מגיד דבריו כו'. משום אשר תשים לפניהם דבעי לפרש אשר תסדר לפניהם מייתי דרשת מגיד דבריו ליעקב וגו' וכדדריש בסוף סימן זה. והא דמייתי קרא מפרש ליה: אלו הדברות מדחילק הכתוב בין דבריו וחקיו ומשפטיו ש"מ דמילתא אחריתי הוא. וקאי אעשרת הדברות (תו"ג): לפי שאין מדותיו כו' כוונתו לתרץ למה שאמר דבריו חקיו ומשפטיו. ולא נא' דברים וחקים ומשפטים (תו"ג): מה שהוא עושה אמר כו'. לכך נאמר דבריו חקיו ומשפטיו. מפני שהוא עושה אותם. וזהו שאנו אומרים בברכת המצות אשר קדשנו במצותיו. והו"ק: למה אינו משמר את השבת. בענין הטלטול והוצאה מרשות לרשות. היינו שמעלה עננים ומוריד גשמים מזריח חמה ולבנה מדשן פירות שונה חוות שאין בכל אלה מלאכת מעשה אלא הוצאת דבר מרשות לרשות. שהעננים יעלו מהארץ למעלה. והגשמים ירדו מלמעלה למטה. והמאורות יתנועעו מגד זה אל נגד זה וע"י זה ידושנו הפירות ממילא. ושוה הוות להוציא העובר ממקומו לאויר העולם. וע"ז השיבו לו שפיר מדין חצר שהיא התשובה הנאותה: ואפי' אדם עובר כו' פי' אפי' מי שיצא חוץ לתחום בעבירה רשאי לטלטל בד' אמותיו והיינו כמלא קומתו של אדם. א"כ אפי' המטלטל במקום שיש עבירה כגון רשות הרבים יכול לטלטל מלא קומתו דהיינו ד' אמות. וא"כ מלבד מה שהעולם כחצרו אפי' יהיה בהדרגת ר"ה מ"מ אחר שהוא מלא כל העולם נמצא שאינו מטלטל חוץ לארבע אמותיו: משל למלך שהיה לו פרדס כו'. ענין המשל שכמו שהמלך לא מסר הפרדס לזולתו לפי שלא ישמרוהו כמותו אלא יקצצו בנטיעותיו עד שבאו בניו לפרקן והזהירם שישמרוהו כמוהו. כן לא נתן ה' התורה שיתעסקו בה אלא לישראל לפי שלא ישמרוה כמותם ויפרצו גדרם. וח"ש שכיון שעמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כו' כי הכניסם והפצם לקיימה גרם ליתנה להם. וכן ה' שמר את התורה ולא הפיל דבר אחד. וח"ש אומן שהיה מסגנג על ידה כפדגוג: ואהיה אצלו אמון כו'. וס"ד ואהיה שעשועים יום יום וילפינן מזה בב"ר פ"א דאלפים שנה קדמה תורה לעולם: לא נתתיה לא' מן העכו"ם. ר"ל שלא כפה עליהם ההר כגיגית להכריחם כמו שעשה לישראל: ליעקב שבחרו ר"ל לישראל שבחרם על שאמרו נעשה ונשמע שהכניסם והפצם לקיימה גרם ליתנה להם כמו שכתבתי לעיל: לאדם ו' מצות ע' מ"ש בתנחומא סדר יתרו סי' ג': לנח א' אבר מן החי: לאברהם ח' מילה: ליעקב ט' גיד הנשה: משל למלך

ערוך ומיני תבשילין. נכנס עבדו נתן לו תתיכה שני נתן לו ביצה שלישי נתן לו ירק וכן לכל אחד ואחד נכנס בנו נתן לו כל השלחן לפניו. א"ל לאלו נתתי מנה מנה אבל את הכל נתתי ברשותך. כך הקב"ה לא נתן לאומות אלא מקצת מצות. אבל כשעמדו ישראל א"ל הרי כל התורה כולה לכם שנא' (תהלים קמז) לא עשה כן לכל גוי. א"ר אלעזר משל למלך שיצא למלחמה והיו הלגיונות עמו. והיה שוחט בהמה והיה מחלק לכל אחד ואחד מנה כדי שיגיע בה. הציץ בנו וא"ל מה אתה נותן לי. א"ל ממה שהתקנתי לעצמי. לפיכך נתן האלהים לעכו"ם מצות גולמות שיגעו בהן. ולא הפריש בהן בין טומאה לטהרה. באו ישראל ופירש להם המצות כאו"א עונשה ומתן שכרה שנא' (שיר א) ישקני מנשיקות פיהו. לכך נאמר חקיו ומשפטיו לישראל: (ז) ד"א ואלה המשפטים. מהו ואלה. בא וראה כמה חיבב הקב"ה למשה שבשעה שחיסדו אותו דתן ואבירם במצרים שא"ל (שמות ב) מי שמך לאיש שר ושופט עלינו. א"ל הקב"ה בזה שחיסדתם אותו אני נותן לו גדולה שנאמר ואלה המשפטים. ד"א ואלה המשפטים. לפי ששמע משה מיתרו שאמר (שם יח) ואתה תחזה מכל העם וגו'. ד' מדות א"ל ולא מצא אלא אחת שנא' (שם) ויבחר משה אנשי חיל. ומינה אותם שופטים על ישראל. א"ל הקב"ה נתתי לך את המשפט ולאחרים מנית ואינן יודעין. לך אתה ולמדם שנאמר ואלה המשפטים: (ח) ד"א ואלה המשפטים. (שם יט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר. בבקר ניתנה התורה ובערב נתנו המשפטים הה"ד (איוב ד) מבקר לערב יוכתו. משל לב' שירדו למקמא אחד אומן ואחד הדיוט מי גרם להדיוט ללקות לפי שלא היה לו מי שילמדנו. כך הקב"ה עמד על הר סיני ומחזיק בדין שנא' (דברים לב) ותאחז במשפט ידי. אמר דוד (תהלים ז) שפטני ה' כצדקי. בדק ולא היה לו מי שילמדנו ולקה. התחיל צווח (שם קמג) ואל תבא במשפט את עבדך. כ"כ אימתי עד שלא סידר לפניו את המשפטים לקיים מה שנא' מבקר לערב יוכתו. ד"א ואלה המשפטים. מהו (איוב ד) מבלי משים לנצח יאבדו. אמר איוב להקב"ה (שם כג) מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט. משל לבריון שהיה שכור בעט בפלקי והוציא איסרין רגם איקונין של מלך קלל לשלטון. אמר הודיעני באי זה מקום המלך שרוי ואני מלמדו את הדין. נכנס הראו לו המלך יושב בבימה סגר למטרונה וטרד אפרכוס סימא לדוכוס נתן קטריקי לקרטום קרב קיסין למניסטר. כיון שראה המלך עושה כך נתיירא. אמר בבקשה מכם שכור הייתי ולא ידעתי כח המלך. כך היה איוב עומד וצווח מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט. רגם האיקונין שאמר (שם ג) יאבד יום אולד בו. בעט בפלקי והוציא איסרין (שם) יחשכו כוכבי נשפו. קלל לשלטון (שם) הלילה ההוא יקחהו אופל. ראה המלך יושב בבימה סגר למטרונה (במדבר יב) והנה מרים מצורעת כשלג. טרד למשה (שם כ) לכן לא תביאו את הקהל הזה. סימא לדוכוס זה יצחק שנא' (בראשית כז) ותכהין עיניו מראות. נתן קטאריקי לאברהם שנא' (שם טו) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך. קרב קיסין על יעקב (שם לב) והוא צולע על ירכו. כשראה איוב אמר בבקשה ממך שכור הייתי שנא' (איוב יט) ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי. וכל כך למה שלא היו יודעין כחו של דין הוי מבלי משים לנצח יאבדו: (ט) ד"א ואלה המשפטים. הה"ד (תהלים קמז) מגיד דבריו ליעקב. פעם אחת א"ל עקילס לאדריינוס המלך רוצה אני להתגייר ולהעשות ישראל. א"ל לאומה זו אתה מבקש כמה בזיתי אותה כמה הרגתי אותה לירודה שבאומות אתה מבקש להתערב. מה ראית בהם שאתה רוצה להתגייר. א"ל הקטן שבהם יודע היאך ברא הקב"ה את העולם. מה נברא ביום ראשון ומה נברא ביום ב'. וכמה יש משנברא העולם. ועל מה העולם עומד ותורתן אמת. א"ל לך ולמד תורתן ואל תמול. א"ל עקילס אפי' חכם שבמלכותך וזקן בן מאה שנה אינו יכול ללמוד תורתן אם אינו מל שכן כתוב (שם) מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ולמי לבני ישראל: (י) ד"א ואלה המשפטים. הה"ד (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ. יב זה הקב"ה שברא את עולמו בדין שנא' בראשית ברא אלהים. ברא ה' לא נאמר אלא אלהים. ויאמר ה'

יד יוסף יב ב"ר פ' י"ד. ילקוט בראשית ומשלי:

ענף יוסף

ונתבזה בו נותן ד'. והו שאמרו שור שהוא מוציאו בפרהסיא שאינו יכול להרכיבו על כתיפו ולכסותו אלא הולך ברגליו בפרהסיא. אבל שה שהוא קטן מוליכו על כתיפו מכוסה שלא יראו אותו א"כ נתבזה בו: (ז) [מי שמך לאיש שר ושופט כו'] ואפשר כוונת המדרש שבאותו לשון בעצמו שזלזלוהו דתן ואבירם לאמר מי שמך שר ושופט באותו לשון בעצמו נתן לו הקב"ה גדולה היינו ואלה המשפטים אשר תשים: [ולא מצא אלא אחת כו'] וא"ת והרי כתיב בפרשת דברים ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואתן אותם ראשים עליכם. ופרש"י אבל נבונים לא מצא. ומשמע דשלש עכ"פ מצא. וי"ל דהאי' בדברים רבה א"ר ברכיה בשם ר"ח צריכין הדיינין שיהיו בהם ז' מדות. ואלו הן חכמים ונבונים וידועים (דכתיב בדברים א' י"ג). וד' כמו שכתוב להלן (בסדר יתרו) ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע. ולמה לא נכתבו כאחת. שאם לא נמצא ז' מביא מד' ואם לא נמצא מד' מביא מג' ואם לא נמצא מג' מביא מאחת שכך כתיב אשת חיל מי ימצא כו'. וא"כ מ"ש כאן שלא מצא אלא אחת היינו ממדות המבוארים בפרשת יתרו אנשי חיל יראי אלהים וגו'. ומ"ש בדברים שמצא היינו שמצא עוד ב' מדות המנויין בפרשת דברים חכמים וידועים. ומדה אחת מאלו שבפרשת יתרו. ובשניהם יחדיו הם ג' מדות (ת"כ): (ט) [כמה יש משנברא העולם] ואע"ג דזה אינו שייך בדברי התורה. ועוד שהרי גם האומות יודעים כמה יש משנברא העולם. וי"ל דהכי קאמר ישראל הם יודעים כמה אלפים שנה העולם עומד משנברא עד שכליתו. וזהו נרמז בתורה כמה פעמים שהעולם

מתנות כהונה

כדאי' בפ' מי שהוציאוהו: כדי שיגיע. מקבל מתנה יגע בו לתקנו עד שיהא ראוי לאכילה וכדלקמן וטוב להגיה כדי שייגעו בהן: גולמית. בפשוטיהן ובגלמיהן בלי פי' וחילוק ותיקון כדקאמרי' גולמי כלי מתכת: שחיסדו ל' בזיון: למקמא. מלאכה כך משמע בערוך: לבריון. אדם פריץ כד"א ריש בריוני על הרבים: בפלקי. בבית האסורים: איקונין. צורת המלך: והוציא איסרין. לפי הענין פי' האסורים אשר אסורים שמה בדבר המלך דוגמת הכוכבים האסורים וקבועים ברקיע שאמר איוב עליהם שיחשכו מהאיר ולעבוד עבודתם אשר הפקיד עליהם בורא ב"ה: קטריקי. ענין עונש: קרטום כו'. כולם מיני פושלות וע' בערוך: סימא. עיניו: קיסין. עץ להכותו בו: יאבד יום אולד בו. כיון שקלל עצמו והוא נברא בצלם אלהים הרי קילל איקונין של מלך או י"ל דסמך אסיפיה דקרא דכתיב ולילה אמר הורה גבר ודרשו חז"ל מלאך הממונה על הריון לילה שמו: לירודה. לשפלה ובזויה ל' ירודה זה

עץ יוסף

למלך שהיה לפניו שלחן כו'. ר"ל שנתן הקב"ה תורה לישראל מפני חבת ה' לישראל: משל למלך שיצא למלחמה כו'. לדעת זה יש הפרש במצות שנצטוו ישראל לשל ב"נ מלבד ההפרש בכמות ההפרש באיכות. ולזה אמר מצות גולמות פי' כגולמא כלי בלי תיקון: (ז) מהו אלה בא וראה כו'. שקאי אלמעלה וי"ו מוסיף על ענין ראשון. ובא להוסיף על מה שהיה שר ושופט על ישראל מעצמו כי עוד יוסיף בזה ע"י המשפטים: שחיסדו אותו מכבודו. ואפשר שנ"ל שחיסדו. פי' שגידפו. ע"ד חסד הוא: מי שמך כו' פי' מי הכניסך ומי קראך שתכניס עצמך לידרש ללא שאלך. אמנם הקב"ה ראה שהכניס עצמו בזה מגד יושר לבבו כי הבט אל עמל לא יוכל ולכן נתן נפשו על המשפט. לכן זיכהו שינתנו על ידו המשפטים כדי שיקראו על שמו כדלעיל: ד"א ואלה המשפטים לפי ששמע כו' שמאחר שהוא מינה אחרים לשפוט את ישראל והקל מעליו. לכך נא' לו שהוא מחויב ללמד את העם דעת. ובפרט שהוא שינה בעצת יתרו שאמר ד' מידות והוא לא מצא אלא אחד ואפ"ה מינה אותם. ולכך הוצרך להביא זה המדרש באריכות (תו"כ): לך אתה ולמדם שנא' ואלה המשפטים. מאשר תשים לפניהם דייק: (ח) ויהי ביום השלישי. נ"ל כגירסת הספרים ישנים שנא' ואלה המשפטים. ד"א ואלה המשפטים הה"ד ויהי ביום השלישי כו' הה"ד מבקר לערב יוכתו משל כו' ורוצה לדרוש מלות אשר תשים מלשון סידור והרגל בידיעת משפטי השם וכמ"ש בסמוך אימתי עד שלא סדר לפניו את המשפטים. ומבאר בזה הכתוב מבקר לערב יוכתו כו' וה"פ מבלי משים מבקר לערב היינו מפני שאין מסודר להם דרכי המשפטים והעונשים של הקב"ה. יוכתו ולנצח יאבדו כו': משל לאחד שירד למקמא. פי' המת"כ בשם הערוך למלאכה. מלאכת רעהו ת"י מקמתא דחבריה. אבל המעריך מפרשו שכן נקרא מקום המשפט בל' ערבי מקמא. וכן מוכח כאן שמדבר בענין המשפט. ומה ענין למלאכה לכאן. ואולי פירשו הערוך ובעל מת"כ הנמשך אחריו כן מפני מלת אומן הסמוכה למלת מקמא שפי' אומן הוא בעל מלאכה על הרוב. אבל באמת פי' אומן כל היודע ובקי באיזה דבר יהיה מלאכה או לימוד או חכמה: ומחזיק בדין פי' מעכב מדה"ד שלא תשלוט לפי שלא היו ראויים. ודוד לא היה בקי בזה שאמר שפטני ה' כחשבו שאין פחד ממה"ד שכפי הנראה היה צדיק. כי לא ידע מעומק הדין. וכשנדקדק ולא נמצא לפי עומק הדין לקה. ומי גרם לו זה. שלא היה מי שילמדנו שאין הדין כפי הנראה. כי המשפט לאלהים. ואע"פ שמשה סדר המשפטים. לא היה מי שמסדרם לדוד כהוגן. ואפשר דקאי על אותו מעשה שנשא את הארון בעגלה. וטעה בתורה כדאיתא לקמן בסוף הפרשה לא היה לו לדוד מי שילמדנו עד שלמדו אחיתופל. ולקה שמת עוזא ע"י זה. וכל זה אירע לו ע"י שלא סידר לפניו את המשפטים של התורה: התחיל צווח ואל תבא במשפט את עבדך. כי לא יצדק לפניך כל חי: ד"א ואלה המשפטים מהו מבלי משים כו'. רוצה לפרש אשר תשים ומבלי משים על חוזק דיני ומשפטי השם והפלגתם. כי משפטיו הם קשים מאד כי אף על הרהור ודבר קל האדם נלכד ביום הדין ע"ד וסביביו נשערה מאד. ולכן הביא מאיוב שאמר מי יתן ידעתי ואמצאהו כי היה מטיח דברים ולא ידע עונש המהרהר אחר משפטי ה' עד שהבין ממה שדקדק עם חסידיו ואז נתיירא כי גם הוא במשפט יבא על הרהורו ודבורו. והמשיל הדבר לשכור שבשכרותו היה מזלזל בכבודו של מלך. ועכ"ז בראותו קושי דינו חזר בו. ולכן אמר איוב מבלי משים כלו' מבלי הבין חומר וקושי הדין לנצח יאבדו בחטאם שפעמים ידמה שאינו חוטא בהרהורו ודבורו והוא נאבד ע"ז: משל לבריון פי' איש אלים ופריץ שהיה שכור. בעט בפלקי פי' הרס הבית האסורים. בית האסורים בל' יוני פלקי. אבל בל' ישמעאל הסדן שכובלין בו רגלי האדם קורין פלקי (ערוך). וכל הענין הוא שאיוב היה מתרעם על רוע הסדור במשפטי השם בעולמו בענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו. כידוע. ושפט מזה שאין ה' משגיח בעולמו כלל אבל עזב את הארץ ביד המערכה השמיימית והמה הכוכבים ומזלות. ולזה המשיל המד' לפלקי פי' לבית האסורים מקום המשפט של המחוייבים בדין. ואמר בעט בפלקי כו' הכוונה שהרס בית האסורים כלו' שאמר שהאסורין תחת המזל הוא בעול כמו שגם הוא א' מהם שהוכיח במכאוב עם כל נזקותיו ויוסרו כעדות הכתוב עליו. והוצאת האסורין ר"ל שרצה להוציאם מתחת ממשלתם בכח טענותיו עם שלשת רעיו מקריאתו תגר נגד יסוריו הרבים והתלוננותו במר נפשו עליהם. והתחיל בגלגל היומי שהוא ראש ועיקר המניעים של כל המזלות וז"ש יאבד יום אולד בו כלו' האדם העשוי בצלם אלהים נוח לו שלא נברא אחר שהוא נמסר ביד המזל. והיינו מרגמת האיקונין שנתן דופי בבריאת האדם העשוי בצלם אלהים. ואח"ז הזכיר יתר המזלות באומר יחשכו כוכבי נשפו שמרמז בזה הריסת המאסר והוצאת האסורים וכאמור לעיל: והוציא איסרין אשר היו אסורים שמה בדבר המלך: איקונים פי' צורת המלך: למטרונה פי' למלכה: אפרכוס שר העיר: קטריקי ענין עונש: לקרטום הוא מין ממשלה. והמוסף כתב בלשון יוני דיין: קרב קיסין למניסטר הקריב העצים והמקלות להכות למיסטר. כי עץ ת"י קיסא: כיון שראה המלך כו' פי' כיון שראה שהמלך עשה כך: הלילה ההוא יקחהו אופל כלומר המלאך גבריאל שנקרא שמו לילה שהוא השלטון. או פי' הלילה ממש והיא השולטת על כל הארץ (תו"כ): סגר למטרונה והנה מרים כו'. שהם אותה בפלקי שנא' תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה: ותכהין עיניו מראות וס"ל שהיה על צד העונש מאתו יתברך על שנסתכל בשכינה. או בעשו כמשז"ל: ידוע תדע כו' ס"ל שהיה על צד העונש לאברהם על שאמר במה אדע כמו שאחז"ל: והוא צולע כו' ס"ל שהיה על צד העונש על שנשא ב' אחיות: שנא' ואם אמנם שגיתי כו' ואף שאחר זה אמר עוד דברים קשים. זה היה מחמת שלא היה דעתו מיושבת עליו מגודל היסורים: (ט) הה"ד מגיד דבריו ליעקב. כוונתו לתרץ אשר תשים לפניהם דייקא ולא לפני אחרים: אמר לו עקילס לאדריינוס המלך הוא אדריינוס שהחריב את ביתר כ"ב שנים אחר חורבן הבית: רוצה אני להתגייר להיות גר צדק ולהעשות ישראל נמול: הקטן שבהם יודע כו' ולולי שחפץ ה' בישראל לא גלה להם סוד זה: לך ולמד תורתן כו' כלו' עיין בתחלה יפה בתורתם קודם שתמול ואם יראה לך בודאי כי אין ספק באמתתה אז תתגייר: א"ל עקילס כו' איני יכול שה"א להבין סתרי תורה רק לישראל: (י) הה"ד מלך במשפט כו' הפתא בעי למימר שמ"ש אשר תשים לפי שעל הדין העולם הוסד ולכן הביא מלך במשפט יעמיד ארץ. כי דור המבול להעדר המשפט נאבדו ונאמר מבלי משים לנצח יאבדו שקרא הדין משים כי הוא המשים שארית בארץ: זה הקב"ה וקראו כאן בשם מלך משום דבעי למימר שברא העולם בדין ודרך מלך לעשות משפט כדכתיב ושם מלך משפט אהב: כי אלהים שופט אלמא אלהים קאי על הדין. ובו

ה' יהי רקיע אינו אומר אלא אלהים וכן כולהון . וכן דוד אומר (תהלים שם) כי אלהים שופט ללמדך שבדין נברא העולם . (משלי כט) ואיש תרומות יהרסנה . זה אדם . מה דרכה של אשה יג בשעה שהיא מבקשת להפריש חלתה מגבלת את הקמח ואח"כ נוטלת חלה . כך עשה האלהים גבל את העולם ואח"כ נטל אדם שנא' (בראשית ב) ואד יעלה מן הארץ ואח"כ וייצר . כיון שחטא א"ל האלהים ארורה האדמה בעבורך לכך נאמר ואיש תרומות יהרסנה . ד"א מלך במשפט יעמיד ארץ זה יהושפט שנא' (דה"ב יט) ויאמר יהושפט אל השופטים ראו מה אתם עושים . ואיש תרומות יהרסנה זה חכם שהוא יודע הלכות ומדרשות ואגדות ויתום ואלמנה הולכין אצלו שיעשה דין ביניהן . והוא אומר להן עסוק אני במשנתי איני פנוי . א"ל האלהים מעלה אני עליך כאילו החרבת את העולם לכך נאמר ואיש תרומות יהרסנה . ד"א מלך במשפט יעמיד ארץ אלו ישראל שנא' (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים . ואיש תרומות יהרסנה אלו דור המבול שלא היו עושין את הדין . ראה מה כתיב בהם (איוב כד) חמור יתומים ינהגו יטו אביונים מדרך . א"ר אחא בקש הקב"ה ליתן להם ד' דברים תורה ויסורין ועבודת קרבנות ותפלה ולא בקשו . שנא' (שם כא) ויאמרו לאל סור ממנו אלו הייסורין . ודעת דרכיך לא חפצנו זה תורה . ומה שדי כי נעבדנו אלו הקרבנות . ומה נועיל כי נפגע בו זה תפלה . א"ל הקב"ה מי גרם לכם שתאבדו מן הערב של העוה"ז ומן הבקר של העה"ב . מפני שלא קבלתם את התורה שיש בה דין . שנא' (שם ד) מבקר לערב יוכתו למה מבלי משים לנצח יאבדו . ואין משים אלא דינין שנא' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם : (יא) ד"א ואלה המשפטים . דוד אמר (תהלים יט) יראת ה' טהורה עומדת לעד . מהו כך . אתה מוצא אדם שונה מדרש הלכות ואגדות ואם אין בו יראת חטא אין בידו כלום . משל לאדם שאמר לחבירו יש לי אלף מדות של תבואה יש לי אלף מדות של שמן ואלף של יין . א"ל חבירו יש לך אפותיקאות ליתן אותם בהם אם יש לך כן הכל שלך ואם לאו אין בידך כלום . כך אדם שונה הכל אמרו לו אם יש לך יראת חטא הכל שלך שנא' (ישעיה לג) והיה אמונת עתך וגו' יראת ה' היא אוצרו לכך נאמר יראת ה' טהורה וגו' . והנביא צווח (שם א) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה : (יב) ד"א ואלה המשפטים . הה"ד (תהלים עב) לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וגו' ידין עמך בצדק . רבי אומר כשם שהזהיר הקב"ה על הדברות כך הזהיר על הדין . למה שבו העולם תלוי שנא' (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ . ובו ציון נבנית שנ' (ישעיה א) ציון במשפט תפדה . ובו צדיקים מתגדלין שנא' (תהלים קו) אשרי שומרי משפט . אתה מוצא משפטים הרבה יש בענין הזה . לפי שאמר הקב"ה (שמות כ) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים . מה אומר על עבד עברי כי תקנה עבד עברי . אמר הקב"ה כשם שבראתי את העולם לו' ימים ונחתי בז' כך יעשה עמך ו' שנים ויצא בן חורין . מהו שכתב לפניו אם בגפו יבא וגו' . אם נכנס יחידי יצא יחידי . אם באשתו יצא עמה . אם אדניו יתן לו אשה וגו' . ואין ישראל נכנסין למדה הזו אא"כ פשעו במצות לפי שחביבין ישראל כבבת העין העליונה . שנא' (זכריה ב) כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו אלו הסופרים והחכמים שתקנו הסייג הזה . משל למלך שאמר לבנו יעשה עם פלוני ולא יצערנו . הלך ועשה . אע"פ שעשה עמו חנם לא הניח שלא היה מצערו . כשנתרצה לבנו גזר על מצעריו להרגן . כך גזר הקב"ה שיהו ישראל משועבדים במצרים עד שירצה ויחזירם . עמדו עליהם ושעבדו אותם בחזק לא שמרדו בהן אלא א"ל אלהים היה לנהוג בהם כעבדים ויעשו צרכיהם עד שתשלם הגזירה . אלא (שם א) אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה . כך אחר הדברות הזהיר הקב"ה על המשפטים שלא יעברו עליהם ישראל ויעשה להם כשם שעשה למצרים לכך אמר הנביא להם לישראל (שם ז) משפט אמת שפוטו וגו' ואלמנה ויתום גר ועני אל תעשוקו . ר' נתן אומר נאה לאלהים הדין שהוא שומרו ואינו נושא פנים שנא' (ירמיה ט) כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ . שכן מצינו באברהם שעמד בעשר נסיונות ולא נשא לו פנים אלא יד בדבר אחד שנא' (בראשית טו) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך . אלא הוא היה מבקש מן האלהים שישמור המשפט שנא' (שם יח) השופט כל הארץ לא יעשה משפט . ראה שלמה המלך היאך נתפש במצודה שנא' (איוב ה) לוכד חכמים בערמם . וכמה רוחות ושדים כבש שלמה והורה המשפט לכל ולבסוף נלכד בזקנתו והתחיל מפחד מן הרוחות שנא' (שיר ג) איש חרבו על ירכו מפחד בלילות . והיו הרוחות מתחלה מתבעתות מפניו ולבסוף התחיל מפחד מפניהם . לכך אין מצוה שלא הזהיר עליה הקב"ה שנא' וכי ימכור איש את בתו לאמה מי גרם לו כך אלא עיבור הדין שעיבר על אחרים . מכה איש ומת . מי גרם לו מיתה שלא נסתכל בתורה שכתיב בה (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך . משל לאדם שקפח איקונין של מלך ועלה לבימה . אמר המלך לא קראת בדיוטגמא שלי שכל מי שנונע באיקונין שלי הוא אבד . למה לא חסת על עצמך . כך אם הרג אדם נפש מישראל כאילו הוא מעביר

יד יוסף יג ב"ר פ' י"ד . ירוש' פ"ב דשבת. תנחומא ריש נח : יד לעיל סוף פ"ס . ופסיקתא רבתי פ' מ"ז . תד"א ח"ב פ"ב :

מתנות כהונה

זה תפלה . כד"א ויפגע במקום וע' בפירש"י ז"ל : מן הערב של עוה"ז . העוה"ז דומה ללילה : אפיתקאות . לפי הענין פי' אוצרות : והיה אמונת כו' . דרשוהו חז"ל על ששה סדרי משנה ואמרו שיראת השם היא האוצר שבו נתקיימים ששה סדרי משנה : לפניו . כלו' להכן : למדה זו . שימכרו ממכרת עבד ורבו ימסור לו שפחה : שתקנו הסייג הזה . כלו' תיקון סופרים הוא ולקרותו כבבת עינו שלפי האמת צריך להיות עיני ומוסב על הקב"ה אלא שהסופרים תקנו וסיימו לקרותו עינו מפני כבודו של הקב"ה : לא שמרדו בהם . לא משום שישראל מרדו בהם אלא זדון לבם השיא אותם : ה"ג אלא בדבר אחד שאמר במה אדע אמר ידוע תדע : שקפה איקונין . ופי' הפיל והכרית כד"א לקפח את שוקו אקפח בני לקפחני בהלכות . דיוטגמא

עץ יוסף

וזהו דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ כלומר שחדש והקים העולם בדין : זה אדם מה דרכה של אשה כו' . בא לומר שאדה"ר נקרא תרומה שהיה חלתו ותרומתו של עולם : זה אדם הראשון שנענש בדין : ואח"כ נוטלת חלה ונקראת חלה תרומה שנא' ראשית עריסותיכם וגו' כן הוא בב"ר פ' י"ד : זה יהושפט וכוונת הכתוב שהמלך עם שאין מדרכו לשפוט העם אלא ממנה אחרים . על כל זה הוא המעמיד הארץ במשפט בהזהירו עליו כענין יהושפט . אמנם החכם כי הוא הראוי לשפוט כשיסתלק מן הדין יהרסנה : זה חכם איש לשון חשיבות הוא . ודרש תרומות לשון קודש איש קודש ע"י תורתו : שהוא יודע הלכות כי עליו זה טוב לו שלא ליטפל במשפט פן יטעה . וקאמר שהוא יודע הלכות ומדרשות כו' משום דאמר תרומות ולא אמר תרומה משמע שיודע דברים הרבה : ויתום ואלמנה נקט אלו שעונש עינוי דינם קשה כאומר אם ענה תענה אותו וגו' . ועוד שדבר הכתוב בהווה לפי שאין להם טוענים : לכך נא' ואיש תרומות כו' . המרים עצמו ומסתלק מן המשפט יהרסנה . והא דתנן הפוטר עצמו מן הדין פורק ממנו איבה כו' . היינו כשיש אחרים שופטי משפט : אלו דור המבול ר"ל דדרשינן במקום אחר תרומות תרי משמע . כלו' דבר מועט . וכן עשו דור המבול שלקחו כאו"א תרי או תלתא ממאה כדאי' בב"ר פל"א זה בא ונוטל פחות משוה פרוטה וזה בא ונוטל פחות משוה פרוטה עד מקום שלא יוכלו להוציאו בדין : ביקש כו' שמאסו ג"כ בארבעה דברים אלו : ד' דברים כו' שרבוי ההצלחות סבה למרוד בה' . רצה הקב"ה לתקן זה בתת להם היסורין המביאים להאדם לכלל דעת את ה' כאומרו ודרך חיים תוכחות מוסר . ולכפר על החטאים רצה הקב"ה ליתן להם עבודת הקרבנות שבהם יתקרב האדם לבוראו . והתפלה כי אז ישכילו כי הכל מאת ה' ומידו יבוקש . כי זהו סוד התפלה : אלו היסורין כי על ידם ה' קרוב להם ע"ד קרוב ה' לנשברי לב (יפ"ת) . ואפשר דנלמד משום שהוא ל' יסורין : זו תורה כי בה ילמוד דרכי ה' כאומרו והלכת בדרכיו מה הוא חנון אף אתה חנון כו' : ומן הבקר של העה"ב . כדאיתא בחלק שדור המבול אין לו חלק לעה"ב : שיש בה דין שלא ידעו דינים שבתורה ועשו דין שלא כהוגן לכן היו חייבים עונש כליה . שלא נחתם גזר דינן אלא על הגזל : (יא) דוד אמר יראת ה' טהורה כו' . וסיפיה דקרא משפטי ה' אמת צדקו יחדיו ומייתי שהכל תלוי ביראת שמים שנמצא שהכל תלוי במשפט שהמשפטים סבת היראה . ור"ל כשתהיה לך יראת ה' אז צדקו יחדיו המשפטים שבתורה שתלמוד ע"מ לעשות : משל לאדם כו' שילמוד יראת ה' כדי לשמור התורה שכמו שהפירות לא ישמרו אלא באוצר כן התורה לא תתקיים אלא ביראת השם . שהרשע ברשעו יגלה פנים בתורה שלא כהלכה : אפותיקאות בל' יוני אוצרות (מוסף הערוך) . ועמ"ש לעיל פ' כ"ד סי' ג' : שנא' והיה אמונת עתך כו' . ובמקרא זה רמז לששה סדרי משנה כדאי' בפ"ב דשבת ומדסיים יראת ה' היא אוצרו משמע שיראה היא כל עיקר שהיא כל שמירת התורה כאוצר לתבואה : והנביא צווח כלו' והנביא מפרסם ענין זה במה שאמר ציון במשפט תפדה כדכתיב כי מציון תצא תורה ומשום שהמשפט אוצר התורה לכן הזכירו במקום תורה (יפ"ת) . ואפשר שהני תיבות והנביא צווח ציון במשפט תפדה אין כאן מקומו ושייך לקמן בסי' י"ב באמר שם ובו ציון נבנית שנא' ציון במשפט תפדה : (יב) הה"ד לשלמה כו' כך הזהיר על הדין פי' בעצמו במעמד כל ישראל . וזה שהביא אלהים משפטיך למלך תן פי' אלהים בעצמו נתן המשפטים לכל ישראל לפי שהם למלך כי מלך במשפט יעמיד ארץ : ובו ציון נבנית כו' . ובו צדיקים מתגדלין כו' . דדין אית ביה עוד שבח שבו ציון נבנית ובו צדיקים מתגדלים : שנא' אשרי שומרי משפט . ר"ל דלעיל מיניה כתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו . ואח"כ כתיב אשרי שומרי משפט . לומר שאותו ששומר משפט שקול כאילו סיפר כל תהלתו של הקב"ה כביכול . א"כ משמע שיש גדולה בזו לשומרי משפט (תו"ח) : אתה מוצא משפטים הרבה כו' . כלו' שנרמז מציאות ה' במצות העבד . שכנגד מה שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מא"מ וגו' גזר שיזכור אלהותו בענין העבדים . כי בצאתם בשש יזכרו כי אלהי עולם ברא עולמו בשש . ונרמז ג"כ שכאשר לא ישמרו התורה תקראן אותם כאלה . וז"ש מ"ש לפניו אם בגפו יבא כו' אם אדוניו כו' שאין זה אלא כשפשעו במצות כי עבירה גוררת עבירה . לכן סופו שיגאלוהו בשפחה : לפי שחביבים בא לתת טעם על מה שהקב"ה בעצמו הזהיר בסיני על המשפטים וקאמר לפי שעשה משפט במצרים הזהיר לישראל שאם יעברו על הדברות יעשה ג"כ בהם משפט כמו שראו במצרים : אלו הסופרים והחכמים שתקנו הסיג הזה . פי' שהסופרים והחכמים דקדקו ומצאו לפי הענין שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנראה מן הנכתב בספר אלא לד כוונה אחרת . וקראו תיקון סופרים על שהם דקדקו ופירשו שהוא כינוי : משל למלך כו' טעם המשל לומר שמה שהחמיר ה' בעונש מצרים שימותו בים אחרי כמה מכות שלקו . הוא לפי שהוסיפו על הגזירה האלהית . כי זה שמררו את חייהם הרבה והשליכו ביאיהם ליאור היה בבחירתם הרעה : לא שמרדו בהם פי' לא התקוממו על ישראל לפי שמרדו בהם ישראל . ולכן היה להם לנהוג בהם כעבדים כו' אחר שלא נמצא בהם עול : לכך אחר הדברות שהוזכר שם אשר הוצאתיך מא"מ . הזהיר לישראל שאם יעברו על המשפטים יענשו כמצריים שהעבירו על המשפט לישראל : ר"נ אומר כו' יהיב טעמא לאזהרת ה' בסיני על המשפטים משום שלו נאה הדין לפי שהוא שמרן מאד שאינו נושא פנים לשום אדם : שנא' כי אני ה' כו' מביא ראיה בזה שהקב"ה אוהב משפט : ולא נשא לו פנים אלא בדבר אחד שאמר במה אדע אמר ידוע תדע . כנ"ל . ור"ל ולא הועילו לו כל זכיותיו לפי שהוא מבקש מהאלהים שישמור המשפט . לכן שמר לו המשפט : ראה שלמה כו' שאין ה' נושא פנים שהרי שלמה בחכמתו וכל זכיותיו שהורה המשפט לכל אף לרוחות ושדים עכ"ז לא נשא לו פנים וכשנכשל בזקנותו הושפל עד שהיה מפחד מאותם שהיו כפופים לו ומתיראים ממנו : היאך נתפס במצודה במה שאמר אני ארבה ולא אסיר נכשל כדלעיל פ"ו : והתחיל מפחד כו' . נלמד מסיפא דקרא שהוא יומם יופנו הסך ובלילה ימשם כנהרים שפירושו שהיה מפחד מן רוחות הלילה כענין שנאמר מפחד בלילות כו' : מתחלה מתבעתו מפניו . כדלקמן דל"ל פרשה י"א : לכך אין מצוה שלא הזהיר כו' פי' לפי שה' שומר המשפט אין מצוה שלא הזהיר עליה להודיע ענשה תחלה . כי לא ענש אלא א"כ הזהיר תחלה : אלא עיבור פי' שהעביר את הדין על עבדו העברי . ולכן ילקה בעבדות : שלא נסתכל בתורה . ודריש ואשר לא צדה למעלה עם פסוק מכה איש ומת כלו' לפי שלא צדה ונסתכל בתורה שכתוב בה שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם . שנגע באיקונין של מלך : שקפח איקונין פי' שהכרית והפיל האיקונין : בדיוטגמא אגרת כתובים בו נימוסי המלך ; כדמות

מעביר איקונין של מלך והוא נידון ואין לו חיים. שאדם נברא בדמות מלה"ש. ואם הרג בשגגה נתן לו האלהים מקום שיברח לשם ואם הרג במזיד אפי' כהן גדול הוא נהרג. אין לך גדול משאול שנא' (ש"ב א) בנות ישראל אל שאול בכינה. מי גבה הימנו הדם שהיה בידו במיתתו לא ישראל גבו אותו אלא הגבעונים שנא' (שם כא) יותן לנו שבעה אנשים מבניו. הכהנים מחלו לו והגבעונים לא מחלו לו לכך ריהקם האלהים שנ' (שם) והגבעונים לא מבני ישראל המה. ומן הדבר הזה היה דוד מתיירא שנא' (תהלים נא) הצילני מדמים אלהים: (יג) ר"ש אומר הרבה אזהרות כתובות כאן שנא' (שמות כא) וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו. אין דבר טוב יד ואין שלום יוצא מתוך מריבה. קין לא נגע באחיו אלא מתוך מריבה. והכה איש את רעהו באבן או באגרוף והזהיר האלהים כאן שנא' אם יקום והתהלך בחוץ. למה כתוב אלהים כאן על כל דבר ודבר. אלא שהבריות שטופים ביצה"ר שנא' (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אם בלעו הקב"ה ליצר הרע הרי הכל באין לתחת כנפיו והקב"ה המיתהו. אתה מוצא יצה"ר הוא מרגיל את האדם לחטוא והוא הורגו שנא' (חבקוק א) ממנו משפטו ושאתו יצא. לכך הזהיר הקב"ה על המשפטים שבתורה שנא' ואלה המשפטים. אמר הקב"ה שמרו משפט בעוה"ז ואני מציל אתכם מן המשפט של גיהנם. לפיכך הקב"ה דן לרשעים על כל הדינין האלה שנא' (יחזקאל לד) הנני אני ושפטתי בין שה בריה ובין שה רזה. מצרים שיעבדה את ישראל ונפרע הימנה ודנה במצרים ודנה בים. למה היו דומין ללסטים שנכנסו לכרמו של מלך ורצצו גפנים. בא המלך ומצא כרמו מחובל ונתמלא חמה וירד על הלסטים. לא היה צריך לא לגבר ולא לבריה אלא הוא ירד וקצצן ועקרן כשם שעשו לכרמו של מלך. כך מצרים דנו בניו של אלהים דינין קשים נתמלא עליהן הקב"ה חמה והכם מכה ראשונה ושניה ולא שבע מדמם. שפטם י' פעמים ואמר לא עשיתי להן כלום. בא לים והרג המונים שאין להן חקר. ומנין שאין פרעה מתנחם על המונו עד שיראה לגוג שנא' (שם לב) אותם יראה פרעה ונחם על כל המונו: (יד) ר"מ אומר ואלה המשפטים. נתן הקב"ה משפט לזקני ישראל כשם שסנהדרין יושבת במרום לפני האלהים שנא' (דניאל ז) חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב וגו' דינא יתיב וספרין פתיחו. ישב הקב"ה שנקרא עתיק יומין שיפרע מאלו שבאו עליו בגאוה שנאמר (ש"א ב) אל תרבו תדברו גבוהה. משל למלך שהבריונים שלו גינו אותו בפורפירא שהוא לבוש. א"ל המלך הנחתם הכל ועסקתם בפורפירא שאני לבוש חייכם שאני מחליפה ונפרע מכם. כך אלו רשעים שנגעו בעתיק יומין לא שהוא זקן אלא שיינעו במעשיהם כדכתיב (מלאכי ג) הוגעתם ה' בדבריכם. א"ל אני מחליפה שנא' (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושך. ופורע מכם שנא' (שם מב) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה: (טו) א"ר אלעזר כל התורה תלויה במשפט. לכך נתן הקב"ה דינין אחר י' הדברות לפי שהבריות מעבירין על הדין והוא נפרע מהם. ומלמד את באי עולם שלא הפך את סדום עד שעברה את הדין שנא' (יחזקאל טז) גאון שבעת לחם ושלות השקט וגו'. ואף ירושלים לא גלתה עד שעברה את הדין שנא' (ישעיה א) יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם. טז ולמה נתן הקב"ה כתר ליהודה והלא לא לבדו הוא גבור מכל אחיו והלא שמעון ולוי גבורים והאחרים. אלא שדן דין אמת לתמר לכן נעשה דיין לעולם. משל לדיין שבא דין של יתומה לפניו וזיכה אותה. כך יהודה בא דין תמר לפניו שתשרף והוא זיכה אותה מפני שמצא לה זכות. כיצד היו יצחק ויעקב יושבין שם וכל אחיו והיו מחפין אותו. הכיר יהודה למקום ואמר אמיתת הדבר ואמר (בראשית לח) צדקה ממני. ועשאו הקב"ה נשיא. וכן היה בן זומא אומר ודורש נתביישת בעה"ז אין אתה מתבייש מן הקב"ה לעוה"ב שהוא אש אוכלה. למה שאין בשתו של העוה"ז כלום אלא בושת עמידתו של העוה"ב שנא' (תהלים לב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך וגו': (טז) ור' יהושע אומר אמר הקב"ה לפי שהרביתי עליכם דינין אני מרבה עליכם שכר. והזהרתי אתכם על כל מצוה שהיא חייכם שנא' (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע. וכן כל ענין שכתוב בפרשה הזו להורג נפש למכה שור למבעיר בעירה כל אחת ואחת כתבתי עונשה בצדה ושכרה בצדה. משל למלך שהתקין שני דרכים אחת מליאה קוצים ודרדרים וסיראות ואחת מליאה בושם. והעורים הולכין בדרך הרע והקוצים מוסיפין מכה על מכותיהם והפקחים הולכין בדרך הטובה ונמצא הם הולכים וכליהם מתבשמים הימנה. כך האלהים התקין ב' דרכים לצדיקים א' ולרשעים אחד. מי שאין לו עינים הולך בדרך רשעים ונתקל. ואין לו עמידה כבלעם הרשע שנטרף מן העולם. וכדואג ואחיתופל שנתרחקו מן החיים. וכנחזי שיצא מן העולם ריקם. אבל הצדיקים שמהלכים בתומם הם

יד יוסף טו ספרי תצא פיסקא רפ"ו: טז במדב"ר פ' י"ג סי' ו':

ענף יוסף

שהעולם עומד שם אלפים שנים כגון בראשית ברא בית. וכן בכמה פסוקים וכדסובא בתלק (ת"כ): (טו) [והיו שם יצחק ויעקב] דלפי החשבון היה יצחק בר קפ"ח שנה בעת מכירת יוסף. לפי שיעקב היה בר נ"א כשנולד יוסף. וי"ז שנים של יוסף הרי ק"ח ליעקב. ויצחק הוליד ליעקב כשהיה בן ס' הרי בעת מכירת יוסף היה יצחק קס"ח. ומן מכירת יוסף עד מעשה תמר י"א שנים כדאיתא בס"ע הרי דיצחק היה עדיין חי במעשה יהודה ותמר: מניח

מתנות כהונה

דיוטגמא. אגרת כתובים בו נימוסי המלך: לא מבני ישראל כו'. ומאז גזר דוד עליהם שלא יבואו בקהל כדאיתא ביבמות בפ' הערל: והקב"ה המיתהו. גרסי' פי' המית אותו: והוא הורגו. האדם הורג ליצה"ר אם ירצה: שהבריונים. אנשים פוחזים פרוצים: בפורפירא. בלבוש מלכות: יתפלל כל חסיד וגו'. וסיפיה דקרא לעת מצא זו מיתה: וסילאות

עץ יוסף

בדמות מה"ש כדכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם ואלהים הם המלאכים. ולכן כתיב מכה איש לרמז על שדמותו כמלאכים שנקראים אישים כמו והאיש גבריאל (תו"כ): ואם הרג בשגגה בכ"מ השוגג פטור וכאן מחייבו בעונש קשה לפי שהרעה גדולה שנפגע בכבוד המלך וזהו שסמך הכתוב כאן דין ההורג נפש בשגגה: אפילו כהן גדול הוא נהרג. ר"ל שלפי גדולת הכה"ג היה ראוי לבקש לו הצלה. מ"מ נהרג. וזהו שסמך מעם מזבחי תקחנו למות: אין לך גדול משאול כו' שהוא היה הראשון שהרים קרן ישראל. וכדכתיב בנות ישראל אל שאול בכינה המלבישכם שני עם עדנים ודרשו חז"ל שהיה משיא יתומים ויתומות. וגם גואלי הדם הכהנים מחלו לו עם כל זה הספיקו הגבעונים לעורר נקמתן מפני שנגע באיקונין של ממ"ה הקב"ה כביכול: שנא' והגבעונים לא מבני ישראל המה. וע' במדב"ר פ"ח: ומן הדבר הזה היה דוד מתיירא. פן ילקה גם הוא בעון נוב לפי שעל ידו נתגלגל הדבר. ושימחול לו על הריגת אוריה: שנא' הצילני מדמים. פי' מחטא דמים: (יג) הרבה אזהרות כו' ג"ז ע"ד דאמר לעיל סי' ה' כמה משובחת כו'. ומביא ראיה ממ"ש וכי יריבון אנשים וגו' כי מה צורך להזכיר מקרה המריבה. אלא מילתא אגב אורחיה קמ"ל להתרחק מהמריבה. ולכן הזכיר אם יקום וגו' כי אף שיצול מן המיתה מ"מ ילקה בשבת ורפוי: אלא מתוך מריבה כדאי' בב"ר פ' כ"ב: שנא' אם יקום והתהלך. תיבת שנאמר מיותר: למה כתוב אלהים כאן על כל דבר ודבר. כמ"ש והגישו אדוניו אל האלהים. והאלהים אנה לידו. ונקרב בעל הבית אל האלהים עד אלהים יבא דבר שניהם. אשר ירשיעון אלהי'. להורות שעל שיצר לב האדם רע מנעוריו צריך לפחוד תמיד מן הדין: והקב"ה המיתהו פי' שהיה מיתת האדם ע"י הקב"ה ולא ע"י יצה"ר ומחבלים כדאי' ברבה סדר נשא פ' י"א וז"ל שם לא דיין לצדיקים שמיתתן בידי כבוד שנא' כבוד ה' יאספך כו': אתה מוצא יצה"ר הוא מרגיל את האדם לחטא והוא. פי' היצה"ר הורגו לאדם שנא' ממנו משפטו וגו' וכדאי' ברבה שם לא דיין לרשעים שמיתתן ביד מחבלים כו' ומיתה כזו נקרא הריגה: שנא' ממנו משפטו ושאתו יצא. משפטו הוא נקמתו ודינו ושאתו מל' אל ישיא אתכם חזקיהו. ואמר שיוצא ממנו. כי הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות. יורד ומסית עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמה: ואני מציל אתכם מן המשפט. פאע"פ שהיו חייבים על קצת דברים בזכות עשות משפט בעוה"ז ירוחמו לינצל מגיהנם כאומר ועשה משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה: לפיכך דן הקב"ה כו' פי' לפי שהוא בעצמו הזהיר על המשפטים. לכן הוא בעצמו דן לרשעים העוברים על הדינין. כאומר הנני אני דמשמע אני ולא אחר. והביא דמיון מנקמת פרעה שהיתה על ידו ולא ע"י אחר: שנא' הנני אני ושפטתי כו'. דריש קרא על מצרים. וזהו שה בריה שהיו עובדים לשה ושה רזה היינו ישראל: לא היה צריך שע"י שנגעו בשל מלך אינו ראוי להנקם ע"י אחר אלא הוא בעצמו ינקם לשכך חמתו: ומנין שאין פרעה מתנחם כו'. שהרג מהם בים המונים רבים ואינו מתנחם במפלת סיסרא וסנחריב רק בגוג שאין מספר לעמו: (יד) נתן הקב"ה משפט כו' כלו' שיושבים בדין לפני ה' כמלאכי השרת במרום. ע"ד אלהים נצב בעדת אל: חזה הוית עד די כרסון רמיו. ס"ל דכרסוון שהם רבים היינו לסנהדרין שיושבים לפניו: שיפרע מאלו כו' דריש עתיק יומין ע"ש מה שנתגאו עליו כדאשכחן האי לישנא בגאות דכתיב אל תרבו תדברו גבוה גבוהה יצא עתק מפיכם. והוזקק לזה לפי שאין לקרות להקב"ה זקן שאין זקנה לפניו: שבאו עליו בגאוה היא החיה הרביעית דכתיב בה ופום ממלל רברבן: משל למלך כו' שגינו לו בפורפירא שהוא לבוש. והוא שהיה לבוש בגדי זקן כמי שתשש כחו ואינו איש מלחמה. ואמר להם שהוא יחליפנה ויראה גבורתו בפרוע פרעות בהם. וכן מה שהוא כאן נקרא עתיק יומין היינו שהחיה הרביעית מהרפין אותו והומרים שתשש כחו כי לא יעשה עוד גבורות כאשר בתחלה. כי זה כמה ימים אותותינו לא ראינו. ואמר שזה אינו אלא מפני העונות שמתישים כח של מעלה כביכול ולכ' יחליף סדר הזה ויראה גבורתו. והיינו חלוף בגדיו: בריונים אנשים פוחזים: בפורפירא בלבוש מלכות: (טו) לכך נתן הקב"ה דינים כו' כדפירשתי לעיל: והוא נפרע מהם בעה"ז: ומלמד לבאי עולם כו' שאז מתיסרים לשמוע כל התורה. נמצא שהתורה תלויה במשפט: שנא' גאון שבעת לחם. וגזל מתנות עניים הוי העברה על הדין דהיינו בין אדם לחברו: ואף ירושלים שהיה בהם חטא עכו"ם וג"ע וש"ד מ"מ לא נתמלא סאתם אלא על הדין: כתר ליהודה והלא כו'. מפיק מדכתיב (ד"ה א' ה') כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו. דמשמע שהיה נגיד ומלך על כל אחיו. ולכן אמר המדרש והלא לא הוא לבדו גבור וכו' דתלה הדבר בגבורה ולא במעלות אחרות כגון חכמה או תורה: והלא שמעון ולוי גבורים. כידוע שהם הם שהרגו כל אנשי עיר שכם. והאחרים הם אותם שהוכפלו שמותם בזאת הברכה כדאי' לעיל בב"ר סוף פ' נ"ה: משל לדיין שבא דין יתומה כו'. ובנמשל היא תמר בתו של שם שכבר היה מת באותו הפרק שהרי שם מת לחמשים ליעקב כדאי' בסע"ר: שבא דין יתומה לפניו. וזיכה אותו ומינוהו המלך ראש הדיינים כך יהודה. כצ"ל (רד"ל): והיו מחפים אותו שאף שהכירו החותמת והפתילים שהיו של יהודה. מ"מ לא ראו בזה תקנת תמר. כי אפשר שהניחם יהודה באיזה מקום ובאה תמר ומצאתן וטוענת על יהודה. אבל יהודה הכיר למקום ואמר אמתת הדבר כי תמר לא זינתה וכוונתה לש"ש ממה שהכיר בצניעותה בביתו כמ"ש ז"ל גבי כי כסתה פניה: ועשאו הקב"ה נשיא. כי מלך במשפט יעמיד ארץ שמאחר שאין מעביר אותו אהבת עצמו מלהודות על האמת. ראוי להיות מלך: וכן היה בן זומא אומר ודורש. כלו' כן היה מרגלא בפומיה. וזהו אומר ודורש. וקאי איהודה שהזכיר כאן איך שהודה ולא בוש. ועורר בן זומה על ענין הבושת העיקרי שהוא רק לעוה"ב ששם עיקר הבשת אבל בשת של עולם הזה אינו כלום כי הוא בשת זמני. וממי מבני אדם. אבל שמה בושת תמידי ח"ו. וממי מה' ב"ה. ולכן לא יבוש מלהודות האמת בדבר בנוגע לכבוד ה'. וזהו שאמר למה. פי' למה יש לחוש אל בושתו של עוה"ב טפי. ואמר לפי שאין בושתו של עה"ז כלום: שנא' על זאת יתפלל כו' ריש' דקרא חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה' וגו' וה"ק אמרתי אודה עלי פשעי לה' ולא איבוש לכסותם. ועל זאת יתפלל כל חסיד אליך שתתן בלבו לעשות כן להודות על החטאים ולא יתבייש. וזהו לעת מצא וכמו שאמרו חז"ל לעת מצא זו מיתה. כלו' שצריך שיודה על חטאיו קודם מיתתו כדי שלא יבוש לעוה"ב (תו"כ): (טז) ורבי יהושע אומר כו' גם הוא נותן טעם למה נתן הקב"ה דינין אחר י' הדברות וקאמר לחיבותם. שלפי שהרבה להם דינין מרבה עליהם שכר בשמירתם: שנא' שומר מצוה כו' משמע אפילו שומר מצוה אחת ג"כ לא ידע דבר רע (ת"כ): ושכרה בצדה שמהעונש אתה יודע שכרה שמדה טובה מרובה: וסיראות הוא ג"כ מין קוצים כד"א כקול הסירים (מת"כ). והתו"כ פי' לשון סרחון והיפוכו מדרך הטוב שאמר שהוא מלא בושם: א' לצדיקים וא' לרשעים. כלו' שהתקין לאדם יצ"ט שהוא יועץ לאדם לטוב. וברא יצה"ר שהוא יועץ לאדם לרע (תו"כ): ונתקל ואין לו עמידה דלא מבעיא שנכשלים לאבד נפשם. אלא שאין להם עמידה וקיום אפי' בעה"ז שהם נענשים ונטרדים ממנה. והוא משל הקוצים שמוסיפים מכה לעורים. כן בהירת הדרך הרע בעוה"ז מוסיף רעה לרשעים על עורונם מראות בטוב ה'. ולכן הביא מבלעם ודואג ואחיתופל ונחזי שכל אלו שלא זו שלא נטרדו מן העוה"ב אלא שנטרדו אף מן עוה"ז: אבל הצדיקים כו' אין צ"ל שזוכים לעוה"ב אלא שזוכים ג"כ בעוה"ז. ולא

הם זוכים ובניהם אחריהם שנא' (משלי כ) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו: (יז) ד"א ואלה המשפטים. הרבה הוא דינן של רשעים מה שמוכן להם מה כתיב בהם (תהלים יא) ימטר על רשעים פחים וגו'. לפי שהן עוברין על המצות ועל הדין שבתורה שלא ניתנו אלא אחר הדברות לכך עונשן חמור ממי שהוא מבטל את הדברות. כיצד בטלו ישראל לא יהיה לך ומחל להם. שאין בע"ז ממש אלא קנאה שנא' (דברים לב) יקנאוהו בזרים בתועבות יכעיסוהו. וכן כתיב (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור. וכשחטאו ישראל בשטים בזנות נפלו מהן כ"ד אלף. משל לבת מלכים ששיחקה לסרים כעס עליה המלך. אמרו לו והלא לסרים שיחקה אמר לא כעסתי אלא על שהרגילה את עצמה לשחוק ולזנות וכן שנו רבותינו יז שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. כיון שזינתה.אמרו לאביה לקתה כ"ד קטפורס ושתק. כך ישראל מה נהנו מע"ז שלא רואה ולא שומעת ולא מדברת שנא' (שם קטו) כמוהם יהיו עושיהם. אבל הזנות שהוא דבר של ממש לקו עליו ונמחל להם על ע"ז. אבל על הדינין ועל המצות האלו הזהירן הקב"ה שנא' (משלי ז) שמור מצותי וחיה וכן (שם) כתבם על לוח לבך: (יח) ד"א ואלה המשפטים. יש לעכו"ם שופטים ויש לישראל שופטים. ואין אתה יודע מה ביניהן. משל לחולה שנכנס הרופא אצלו לבקרו אמר לבני ביתו האכילוהו כל מה שהוא מבקש. נכנס אצל אחר אמר להם הזהרו בו שלא יאכל דבר פלוני. אמרו לו לראשון אמרת שיאכל מה שירצה ולשני אמרת שלא יאכל דבר פלוני. א"ל הראשון אינו לחיים לפיכך אמרתי שיאכל כל מה שירצה. אבל זה שהוא לחיים אמרתי הזהרו בו. כך לעכו"ם שופטים ואינן עוסקין בתורה ואינן עושין אותה שנא' (יחזקאל כ) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים וגו'. אבל המצות כתיב בהן (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: (יט) ד"א ואלה המשפטים. הה"ד (תהלים צט) ועוז מלך משפט אהב. א"ל משה לישראל הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו. אם אין אתם עושין את הדינין נוטל תורתו מכם למה שלא נתן לכם הקב"ה את התורה אלא ע"מ שתעשו את הדינין שנא' ועוז מלך משפט אהב. ואם עשיתם את הדינין עתיד הקב"ה להחזיר לכם בתי דינין שלכם שנא' (ישעיה א) ואשיבה שופטיך כבראשונה מה כתיב אחריו ציון במשפט תפדה: (כ) ד"א ואלה המשפטים. הה"ד (שם נו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה וגו'. זש"ה (משלי כד) גם אלה לחכמים הכר פנים במשפט בל טוב. אמר הקב"ה מי גרם לדיינין שיהיו יודעין לדון ע"י שקבלתם את התורה שכתוב בה (דברים יב) אלה החקים והמשפטים והתורות אלא היו יודעים הכר פנים במשפט בל טוב. מהו בל טוב אלא בשעה שהדיין יושב ודן באמת כביכול מניח הקב"ה שמי השמים ומשרה שכינתו בצדו שנא' (שופטים ב) וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט. וכיון שרואה אותו שהוא נושא פנים כביכול מסלק שכינתו ועולה לשמים. והמלאכים אומרים לו רבון העולם מה יש לך. והוא אומר להם ראיתי את הדיין שהוא נושא פנים ועמדתי לי משם שנא' (תהלים יב) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'. ומה הקב"ה עושה שולף חרבו כנגדו להודיעו שיש דיין למעלה. שנא' (איוב יט) גורו לכם מפני חרב כי חמה עונות חרב למען תדעון שדון. שדין כתיב שיש דין בעולם. לפיכך אמר שלמה גם אלה לחכמים הכר פנים במשפט בל טוב. א"ל הקב"ה לא טוב לך שאני מניחך שנא' (נחום א) טוב ה' למעוז ביום צרה ויודע חוסי בו. לכך כתיב (ישעיה נו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה ואני מקרב עצמי עמכם שנא' (שם) כי קרובה ישועתי לבא. וכן אתה מוצא בנבוכדנצר כשראה את החלום נכנס דניאל אצלו וראה שהוא עתיד לטרדו שנא' (דניאל ד) ומן אנשא לך טרדין. עשה עצמו כאילו מרתת ומפחד שנא' (שם) אדין דניאל די שמיה בלטשאצר אשתומם כשעה חדא. א"ל למה את מפחד. א"ל רואה אני את החלום ואיני יכול לאמרו א"ל (שם) מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך. מי שדורש המקרא הזה עושה לדניאל מטיח דברים כלפי מעלה שאמר לנבוכדנצר מרי חלמא לשנאך אין שונאו בעולם יותר מן הקב"ה שהחריב את ביתו והגלה את בניו. ועוד גם ישראל היו שונאיו והיה מקלל אותן. אלא נתן דניאל לבו כנגו' הקב"ה ואמר מרי שבשמים הבא את החלום לשונאך זה. אמר נבוכדנצר לדניאל ראיתי בהלומי (שם) ואלו אילן בגוא ארעא וגו' ומזון לכולא בה. זה מלך ב"ו גוזר גזירה סוגרו הים הכל מתים פתחו הים הכל לחיים לכך ומזון לכולא בה. כיון שא"ל החלום א"ל מה אעש"ה היאך את מוליכני. א"ל (שם) להן מלכא מלכי ישפר עליך וחטאיך בצדקה פרוק. א"ל הקב"ה אני מסרתי את הצדקה לאברהם שנא' (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ואתה אומר לרשע וחטאיך בצדקה פרוק. אלא אמר לנבוכדנצר עשה צדקה ופתח אוצרך שראה לישראל שיצאו ערומים מירושלים ולא היה בידם שוה פרוטה ולכך א"ל שיעשה צדקה. ופתח אוצרותיו והיה מפרנס לישראל י"ב חדש. (שנא') (דניאל ד) לקצת ירחין תרי עשר וגו' שמע נבוכדנצר בת קול שהיו מתרגשין. אמר הקול הזה מהיכן הוא. א"ל אותן העניים שאמרת לתת להם חלק והיינו מחלקין לחם י"ב חדש כמו שאמרת. אמר אילולא נכסים שהיו לי מהיכן הייתי בונה כל המדינה הזאת לכבודי שנא' (שם) ענה מלכא ואמר הלא דא היא בבל רבתא וגו'. ואני מבזבז כל נכסי אם ילכו נכסי אין לי כבוד. נעל את האוצרות כיון שאמר כך ענה אותו בת קול מן השמים שנא' (שם) עוד מלתא בפום מלכא קל מן שמיא נפל וגו'. מי גרם לו לישב בשלוה י"ב חדש הצדקה. ומה אם הרשע כך ישראל עאכ"ו הוי (ישעיה נו) שמרו משפט ועשו צדקה וגו'. משל לאדם שנכנס למדינה ושמע שפלוטמיא נעשית. הלך ושאל ללודר. אמר מתי פלוטמיא נעשית. א"ל רחוקה היא. הלך ושאל לאותו שעושה פלוטמיא

יד יוסף יז אבות פ"ד:

מתנות כהונה

וסיראות. קוליס כד"א כקול הסירים: לפי ששיחקה לסרים. כלו' עם הסרים: קטפורס. מכות כדלעיל: ועוז מלך. התורה נקרא עוז שנא' ה' עוז לעמו יתן: ה"ג תדעון שדין כתיב: שאני מניחך. מניח אותך ומסלק שכינתי ממך כמו שאמר למעלה: כיון שאמר לו דניאל פתרון החלום א"ל נ"נ היאך את מוליכני פי' מה יעצני כד"א מלכי ישפר עליך: מתרגשין. ופי' ל' רגש המולה והמון שעניי ישראל היו צועקין ללכת על פתח היכל המלך וכן מצאתי בתנחומא ששמע קול העניים צועקים לקבל מבית המלך חוק פרנסתם: פלוטמיא. לא מצאתי פירושו

עץ יוסף

ולא זו להם. אלא אף לבניהם אחריהם. שמדה טובה מרובה. ואף שגם מאחיתופל יצאה בת שבע אם שלמה מ"מ לא זכה לראות בגדולת בניו כי מת בחצי ימיו כמאמר חז"ל. משא"כ הצדיקים שמאריכי' ימים ורואים בבניהם ברכה וגדולה (תו"ג): (יז) הרבה הוא דינן של רשעי' כו'. בא לדרוש וי"ו של ואלה המשפטים שמוסיף על י' הדברות בחומר ענשן. והא קמ"ל דלא תימא דמשפטים דבין אדם לחבירו ניהו אין עונשן חמור כמו שעובר על הדברות שבין אדם למקום. להכי אשמעינן שהדינין והמצות שבין אדם לחבירו ענשן חמור יותר. וז"ש הרבה הוא דינן של רשעים כו' פי' כי הרבה מאד הוא דינן של רשעים על המצות והמשפטים מה שמוכן להם. דהיינו ימטר על רשעים פחים וגו' והיינו עונש עוה"ב בגיהנם. ומיירי מהמצות שבין אדם לחבירו דכתיב כי הנה הרשעים ידרכון קשת וגו': לכך עונשן חמור יותר ממי שהוא מבטל את הדברות. כצ"ל (יפ"ת) פי' מהדברות שבין אדם למקום: ומחל להם ר"ל המון ישראל שלא טעו אחר העגל אע"פ שנגזרה גזרה ויחר אפי בהם ואכלם מפני ערבותם או מפני שלא מיחו. מ"מ בתפלת משה מיד מחל להם. אבל על הזנות לא מחל כי מיד היתה המגפה בעם: אלא קנאה שמכעיסין ומקנאין להקב"ה בהמרותם דברו: שנא' יקניאוהו בזרים וכתיב בתריה יזבחו לשדים לא אלוה אלמא לית בהו ממש וכדתרגם אונקלוס דלית בהון צרוך. פי' הנאה: בתבנית שור אוכל עשב. כלו' שאין בו הנאה: אלא על שהרגילה עצמה לשחוק ולזנות. ובנמשל הכוונה שע"י עכו"ם יורגלו לזנות כמ"ש ז"ל לא בקשו ישראל לעבוד עכו"ם אלא להתיר להם עריות. א"כ שירגילו עצמן לכפור בה' לגמרי: שחוק וקלות ראש. לא די שמביא האדם לידי ערוה. אלא אפי' מרגילין לערוה כלו' מרגילין אותו בהרגל גמור. ואשמועינן שחוק וקלות ראש אף אם נראה שאינם עבירות כתובות בתורה מ"מ הם מרגילין לערוה אשר היא א' מהג' העבירות החמורות שבתורה: קטפרוס מלקות: כך ישראל מה נהנו כו'. ולהכי בתשובה ומעט יסורין נמחלי' דלא אדיקי בה. אבל זנות דאית ביה הנאה תשובתו קשה ולהכי צריך לקות טפי כדי שיזהרו ממנו: ונמחל להם על עכו"ם. פי' שאף שבשטים היה בעל פעור עם הזנות לא לקו המון ישראל הטועים על עון פעור שעבדו הרעים. כמו שלא לקו ההמון בעגל. אלא על הזנות בלבד הוא שלקו טובים עם רעים. דאע"ג דכתיב ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל. קרא משתעי שהזנות גדל בהם עד שבעבורו נצמדו לבעל פעור. ומ"מ החרון הכולל לא היה אלא על הזנות: ועל המצות האלו. דהיינו בין אדם לחבירו כדפירשתי הזהירן שנא' שמור מצותי וחיה הרי דתלי חיותן בהו. ומדתלי חיותם בשמירתם משמע דכל דאיכא מי שאינו שומרן חיות כל ההמון מעוכב בשבילם: וכן כתבם על לוח לבך. פי' וכן מצינו דמזהיר טפי בהנך מצות דכתיב בהו כתבם על לוח לבך. ואילו בשאר מצות כתיב מקמי הכי קשרם על לבך תמיד. וכתיבה עדיפא מקשירה: (יח) יש לעכו"ם שופטים. כי גם הם מצוים על הדין שהיא אחת ממצות בני נח: חקים לא טובים וגו' ומשפטים בל יחיו בהם. ואע"ג דהאי קרא בישראל כתיב י"ל דה"ק שבחטא ישראל יתן להם כמשפטים ההם: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וכדת"א ויחי בהון לחיי עלמא:

(יט) אם אין אתם עושים את הדינין כו'. הכוונה ת"ח שחפץ לעסוק כל היום בתורה ולחשוך עצמו מן הדין שהקב"ה יטול תורתו ממנו. ר"ל שלא יצליח החכם בלימודו אלא מבשנו יורישנו אל כשיתעצל בדין שלא ניתנה התורה אלא כדי שיעשו הדינין: שנא' ועוז מלך כלו' מלך מה"מ הקב"ה נתן לישראל התורה שנקראת עוז ע"מ שיאהבו את המשפט: מה כתיב אחריו ציון במשפט תפדה. ר"ל כשציון תפדה. בזכות המשפט תפדה: (כ) הה"ד שמרו משפט. דרמיז בסמיכות כי תקנה ע"ע שע"י שמירת המשפטים יזכו לישועה וכדמסיים בפירקין הוי ואלה המשפטים מה כתי' אחריו כי תקנה ע"ע: שיהיו יודעים לדון כי מיידע מסברא דשואל חייב באונסין ושמירה בבעלים פטור. לולי שהקב"ה הודיענו אמתת זה ע"פ התורה: מהו בל טוב דמאי קמ"ל. ומשני שפירש בל טוב שהקב"ה שנקרא טוב בל עמו: שנא' וכי הקים כו' דייק מדלא אמר והיה עמו. אלא עם השופט בא להורות דרש זה ג"כ: והמלאכים אומרים כו' נלמד מדאמר בפסוק עתה אקום יאמר ה' מה לו לאמירה זו היה לו לקום בלא אמירה אלא שהמלאכים שואלין לו והוא משיב להם כדמסיק: שנא' משוד עניים דרש שקאי אעוות הדין שנעשה להם כי אין שייך לומר שוד עניים בענין מניעת צדקה מהם. אלא בעבור שהוא מטה להם את הדין הוא משדד ומחריב אותם: שולף חרבו כנגדו וזהו שאמרו חז"ל בפ"ק דסנה' לעולם יראה הדיין א"ע כאילו חרב מונח לו בין ירכיו וכו'. שהרמז הוא על החרב הזה: וכן אתה מוצא בנ"נ כו' קשה מה ענין דנ"נ שהצדקה עכבה פורענותו לדרוש דלעיל מקורב השכינה עם העושה משפט וצדקה. ונראה ברור שיש כאן חסרון דברים ולהגיה כן. כי קרובה ישועתי לבא. ד"א כי קרובה וגו' מלמד שהצדקה מעכב הפורענות וכן את מוצא כו' (יפ"ת): עשה עצמו כאילו מרתת. שבאמת לא היה מפחד: סוגר הים הכל מתים. כלו' הכל תלוי במלך. ומזון לכולא ביה פי' במלך. כגון אם המלך גוזר גזירה לסגור מעברות הים לבלתי הביא מזון וסחורות משם. הרי הכל מתים. ואם הוא אומר פתחו המעברות של הים הרי הכל חיים בסחורות ומזונות הרי שהכל תלוי במלך: א"ל מה אעשה אגב שרצה להזכיר מעשה הצדקה שעשה נ"נ מזכיר כל המעשה שהיה: היאך אתה מוליכני ל' המלכה ועצה: אני מסרתי את הצדקה לאברהם. שיזכה בה כדכתב שם למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. לא לנ"נ שאין רצונו של הקב"ה שתועילו הצדקה: אלא אמר לנ"נ כלומר ובאמת מה היתה כוונת דניאל אלא שאמר ישראל הם ערומים ועניים כו'. ואעפ"כ לא יפה עשה בעיני הקב"ה כי היה לו להתפלל להקב"ה שיפרנסם ולא יצטרכו להתפרנס מן נ"נ: מתגרשין לשון רגש המולה והמון שעניי ישראל היו צועקים ללחם על פתח היכל המלך: ישראל עאכ"ו שהם עושים צדקה בשלימות: משל לאדם כו' בא ליישב מלת קרובה דלא הול"ל אלא כי ישועתי תבא: שפלוטמיא כו' כתב המת"כ לפי הענין הוא יום וועד שבו ישב המלך לשפוט את כל הארץ. לודר הוא איש רע ובליעל וכך שמו בל' אשכנזי עכ"ל. והמעריך היטיב לפרש והוא שהיה מנהג למלכים ושרים לעתים ידועים לעשות שחוק בקבוץ בהמות וחיות למקום אחד להלחם זה עם זה. ולפעמים מכניסים לשם ג"כ איזה מחויבי מיתות מבני

פלוטמיא ואמר קרובה היא. אמר זה לא שאלתי ללודר ואמר לי רחוקה היא. א"ל זו היא דעתך שהיית שואל ללודר וכי רוצה הוא שאעשה פלוטמיא. אינו יודע שהוא יורד ונהרג. כך שאלו ישראל לבלעם אימתי תהיה ישועה. א"ל (במדבר כד) אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב. א"ל הקב"ה זו היא דעתכם אין אתם יודעין שסוף בלעם יורד לגיהנם ואינו רוצה שתבא ישועתי. אלא היו דומים לאביכם שאמר (בראשית מט) לישועתך קויתי ה'. צפה לישועה שהיא קרובה לך. לכך נאמר (ישעיה נו) כי קרובה ישועתי לבא: (כא) ד"א כי קרובה ישועתי לבא. כי קרובה ישועתכם אינו אומר אלא ישועתי. יהי שמו מבורך אילולא שהדבר כתוב א"א לאמרו. א"ל הקב"ה לישראל אם אין לכם זכות בשבילי אני עושה כביכול כל ימים שאתם שם בצרה אני עמכם שנא' (תהלים צא) עמו אנכי בצרה. ואני גואל לעצמי שנא' (ישעיה נט) וירא כי אין איש וישתומם וגו'. וכה"א (זכריה ט) גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע. יח ומושיע אכ"כ אלא ונושע הוי אפי' אין בידכם מעשים עושה הקב"ה בשבילו. שנאמר כי קרובה ישועתי לבא: (כב) ד"א שמרו משפט ועשו צדקה. הה"ד (תהלים קיט) עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי. אמרו לו ישראל רבון העולם הסתכל שאנו מבקשים לעשות צדקה ומשפט ואנו מתייראין מן העכו"ם אלא אל תמסרנו בידיהם הוי עשיתי משפט וצדק. משל לסוחר מבקש ללכת בדרך שמע שלסטים בדרך. מה עשה לקח פרקמטיא שלו ועשאה אבנים טובות ומרגליות יצא לדרך ותפשוהו לסטים. אמרו לו מה בידך אמר להם כלי זכוכית. אמרו לו בכמה זו. א"ל שתים בסלע ושלש בסלע. אמרו זה לזה בשביל אלו אנו הורגים אותו הניחוהו. נכנס למדינה התחיל פותח יט הגלוסקאות וישב למכור. נכנסו אותן הלסטים וראו אותו יושב ומוכר. א"ל בכמה זו. א"ל זו בכ' זהובים וזו בל'. אמרו לו אין אתה הוא שאמרת לנו בדרך שתים בסלע ג' בסלע א"ל הן אלא אותה שעה הייתי במקום המות. עכשיו אם אין אתם נותנין לי דמיה אין אתם נוטלין אותה. כך ישראל בעוה"ז מי שהוא עושה מצות אינו יודע מתן שכרן. אבל לעוה"ב כשיראו מתן שכרן של מצות הם תמהים שאין העולם כולו יכול לקבל את השכר שנאמר (ישעיה סד) ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה. וכי מעולם לא שמעו. אלא אין העולם יכול לשמוע מהו מתן שכרן של מצות לכך נאמר כי קרובה ישועתי לבא. אמר הקב"ה אני מביא את הישועה שנא' לה' הישועה ומי שהוא עושה משפט כותב אני עליו שהוא מקרב את הישועה. וכן אתה מוצא ביהושפט שעשה שופטים שנא' (ד"ה ב יט) ויעמד יהושפט שופטים. וכשבאו בני עמון ומואב הן היו עומדין והקב"ה עושה מלחמתן שנא' (שם) כי לא לכם המלחמה כי לאלהים. כשם שאמר מרע"ה (שמות יד) ה' ילחם לכם. למה מפני שעשו את הדין גרמו הישועה שתבא לכך נאמר שמרו משפט ועשו צדקה. הוי ואלה המשפטים מה כתיב אחריו כי תקנה עבד עברי:

פרשה לא

(א) אם כסף תלוה את עמי. הה"ד (תהלים קיב) טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט. אין בריה שאינה חייבת לאלהים אלא שהוא חנון ורחום ומוחל על כל הראשונים שנא' (שם עט) אל תזכר לנו עונות ראשונים. משל לאחד שלוה מן דיוסטוסו ושכחו לאחר זמן בא ועמד לפניו. א"ל יודע אני שאני חייב לך. א"ל למה הזכרת חוב הראשון כבר בטל הוא מלבי. כך ארון העולם הבריות חוטאין לפניו והוא מסתכל שאין עושין תשובה והוא מניח להם ראשון ראשון. וכשהם שבים באין להזכיר החוב שעשו בראשונה. והוא אומר להם אל תזכרו ראשונות. מנין אתה אומר שאם שב אדם ועשה תשובה אפי' יש בידו עונות הרבה הוא עושה אותן זכיות. דכתיב (יחזקאל לג) ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו. לכך הוא מזהיר על העני לא תהיה לו כנושה לא תעמידנו ערום והיה כי יצעק אלי. וכן דוד אומר צעקו וה' שמע. ר' אבהו אומר כתיב (שמות כג) שלש רגלים תחוג לי בשנה הקב"ה קבע ג' רגלים והתורה בזכות האבות שאינן באין לפני הקב"ה ריקנין. אף בדורות הללו אע"פ שהן מצרין אין התורה זזה מהן שנא' (ישעיה נט) לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו'. משל לאחד שהיה לו עסק לפני המלך. והיה לו סניגורין מפייסין עליו. כך אדם עושה מצות והוא בן תורה וגומל חסדים והשטן עומד ומקטרגו וסניגורין עומדין כנגדו ומלמדין זכות שנא' (משלי יח) מתן אדם ירחיב לו. מה שהוא עושה עם העניים מסייעין אותו לכך נאמר (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל: (ב) ד"א אם כסף תלוה את עמי. הה"ד

יד יוסף יח תנחומא סוף אח"י. זוהר בשלח נ"ז. ירוש' סוכה פ"ד הל"ג: יט אולי צ"ל הגלוסקמאות במ"ס אחר קו"ף:

ענף יוסף

פרשה לא (א) [מניח להם ראשון ראשון] נראה דדוקא עד ג' כמ"ש בפרק יוה"כ (דף פ"ו) גבי על ג' פשעי ישראל. ואיכא למידק וכי מי שהרג את הנפש או חלל שבת לא יומת עד שעשה ד' פעמים. וי"ל דהכא בעבירה שאינו נידון עליה בעוה"ז או בעוה"ב עד דאיכא רובא עונות דלא חשיב שלש ראשונות עד דאיכא רובא עונות זולתן (יפ"ת). והנה מ"ש דדוקא עד ג' וכו' הוא לפי גירסת רש"י שם. אבל הרי"ף והרמב"ם גרסו עבר אדם עבירה פעם ראשונה ושניה מוחלין לו שלישית אין מוחלין לו. והא תניא ג' מוחלין לו ד' אין מוחלין לו. הא ביחיד הא בציבור ע"כ. ולפי דבריהם מדוקדק מ"ש כאן מניח להם ראשון ראשון דהיינו שני העבירות הראשונות לבד. וגם בסוף דבריו יש לדקדק וא"כ מ"ת: [דכתיב ובשוב רשע מרשעתו כו' כל פשעיו אשר עשה כו'] שני פסוקים הם. אך קשה תרתי למה לי. ועוד דמייתינהו שלא כסדרן. וי"ל דחד לעונות וחד לפשעים שהם המרדים. ומשום דהא הוי רבותא טפי נקטיה בסיפא. א"נ משום דהא עדיפא דקרי ליה צדקתו ממש (יפ"ת):

מתנות כהונה

פירושו ולפי הענין הוא יום וועד שבו ישב המלך לשפוט את כל הארץ: **לודר**. הוא איש רע בליעל וכך שמו בל' אשכנז: **זו היא דעתך**. וכי זו חכמתך ובינתך: **וישתומם וגו'**. וסיפיה דקרא ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו: **הגלוסקאות**. פי' תיבות וארגזים וע' בערוך ערך גלסקם: **דיוסטוסו**. מלוה שמלוה מעות לכל מי שירצה: **שאינן באין**. לפני הקב"ה ריקם. שלשה רגלים והתורה אינם באים ריקם. שלשה רגלים דכתיב ולא יראה פני ריקם והתורה כדמפרש ואזיל: ה"ג **את העני עמך** משל כו' ודייק מדכתיב עמך שהצדקה מסייע לו לעצמו

מקבל

עץ יוסף

מבני האדם והוא נהרג שם. ובהתאמנם והתאבקם להתגבר זה על זה מתענגים הרואים בשחוק זה (וכבר מצינו דוגמתו במקרא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו) גם מכניסים לשם האיש שטבעו לחרף ולבזות כל הפוגע בו ולקללו אשר איש כזה נקרא בל"י לאידלארא"ם והוא אחד עם מלת לודיר בענינא ע"ש: **אמר להם רחוקה היא**. כוונת בעל המאמר שהפלוטמיא היה לה עת ידוע ע"פ רוב והיא רחוקה. אבל ביד העושה למהר לעשותו כשירצה. והלודר שלא יחפוץ בה לפי שאז יהרג לא יזכיר רק העת הידוע. וכן הישועה לה שני זמנים. האחד הקצוב לקץ הימין. והשני בזכות הדור וזו אפשרית בכל שעה ואין לה קצבה. והנה בלעם ידע הכל. אמנם לשנאתו לא הזכיר רק הרחוקה שכם ה' בפיו. אבל הקרובה אע"פ שידעה לא הזכירה: **זו היא דעתך** וכי זו היא חכמתך ובינתך: **כך שאלו ישראל** לאו דוקא שאלו. שהרי לא היו ישראל אצלו כלל. אלא מתוך דבריו משמע תשובת שאלה זו כאילו שאלו אותו (תו"כ): **שסוף בלעם יורד לגיהנם** באמת גם עתה הוא בגיהנם. אלא שעתה הוא בנפש לבד. אבל אז יתעורר דינו מחדש עם כל אותם שיהיו להרפות ולדראון עולם בגוף ונפש (יפ"ת): **היו דומין לאביכם** שאמר לישועתך קויתי ה' שהתקוה אין לה זמן אלא אפשרית לעולם: **לכך נא'** כי קרובה ישועתי לבא. דלא הל"ל אלא כי ישועתי תבא. אלא לרמוז על הנ"ל: (כא) **אם אין** לכם זכות. ומ"ש שמרו משפט ועשו צדקה. היינו שיזכו קצת אע"פ שלא יספיק זכותם יעשה למענו: **ואני גואל לעצמי** כאומר מה תפחדו הלא גם לי הדבר לישועה. כלומר לשכינתי. וא"כ בוודאי אמהר הישועה. וזהו ג"כ ונושע שהוא מל' נפעל שהוא ג"כ נושע עי"ז: **שנא' וירא** כי אין איש. סיפיה דקרא ותושע לו זרועו. ומשמע שהושיע לעצמו: **הנה מלכך** יבא לך. היינו בן דוד. צדיק ונושע היינו הקב"ה ומה שמסיים שם עני ורוכב על חמור. קאי על בן דוד: (כב) **הה"ד עשיתי** משפט וצדק כו'. שהתקרבות הישועה הוא סבה לעשיית המשפט וצדקה כי כאשר יתקרב ישועתי לכם אז תוכלו לשמור המשפט וצדקה. משא"כ בהעדר הישועה שלא תוכל לעשות מסבת העושקים (כמשמעות הכתוב בל תניחני לעושקי) ומקרא דשמרו משפט הוא כולו בשורת הישועה (יפ"ת): **רבון העולם הסתכל** כצ"ל (יפ"ת): **ואנו מתייראין** כו' שמעכבין על המצות: **משל לסוחר** כו' אין העולם יכול לשמוע שכרן של מצות. כוונתו לדרוש עתה סוף המקרא במ"ש וצדקתי להגלות ומפרש ליה שאז תגלה ותראה מעלת המצות שאינה ידוע עכשיו ואז יוודע יוקר ערכה: **הגלוסקאות** פי' תיבות וארגזים: **וכי מעולם לא שמעו**. הלא זה א"א כי הלא נאמר כי לא יעשה כו' כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. ויש כאן חסרון מלות וצריך לגרוס וכי מעולם לא שמעו והלא כבר נא' כי לא יעשה וגו' כי אם גלה וגו' אלא אין העולם כו'. ור"ל באמת ראו הנביאים המתן שכר ככתוב כי אם גלה סודו וגו'. ופי' ומעולם לא שמעו מלשון עולם ומלאו שכ"כ ירבו טובות ותענוגי מתן שכר המצות עד שילאה חוש השמע של כל העולם לשמעם. וחוש הראות לראותם. וע' במד' קהלת פסו' לא תשבע עין וגו': **לכך נא'** כי קרובה ישועתי לבא. כוונתו על ס"ד וצדקתי להגלות. וכמו שכתבתי לעיל בד"ה משל לסוחר ע"ש: **אמר הקב"ה** אני מביא כו'. הוא ד"א. ומפרש אע"פ שלי הישועה התקרבותה תקרא על שמכם כשתשמרו משפט וצדקה: **שנא' לה'** הישועה שהיה שלו ומושיע אין בלתו. או שאין הזכות מספיק אלא בשתוף רחמי ה' להושיע: **מה כתיב אחריו כי תקנה**. רמז שבכסם שהעבד נושע כי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא. כן יהיו הם נושעים (יפ"ת):

פרשה לא (א) **הה"ד טוב איש חונן ומלוה כו'** בעי למידרש עמך פר"ל עשה כמו שאני עושה עמך שאני מוחל לך על הובותיך כדמפרש אין בריה שאינה חייבת כו'. ומייתי סמך לזה מפסוק טוב איש חונן ומלוה וגו' דה"ק שיכלכל דבריו במשפט היטב וילמוד מהקב"ה כמו שהוא חונן ומוחל לו. כן טוב שיהיה גם הוא חונן ומלוה (יפ"ת): **שנא' אל תזכר** לנו עונות ראשונים. כלו' שכך הוא המדה שלא יזכור עונות ראשונים: **דיוסטוסו** פי' מלוה שמלוה מעות לכל מי שירצה: **ושכחו** כלו' שרצה שישכח ממנו לפי שמחלו מדעתו (יפ"ת): **והוא מסתכל** שאין עושים תשובה. נראה שצ"ל והוא מסתכל שהן עושין תשובה. ופי' שה' מסתכל בעתיד שעתידים לשוב מוחל להם ראשון ראשון כדי שלא לטרדם עכשיו מן העולם. ולפי גירסא דילן ר"ל שאילו היו שבים אין צורך להעביר להם דודאי בתשובה נמחלין. אלא לפי שה' רואה שאין עושין תשובה וראויים למות מיד. מניח להם ראשון ראשון כדי שלא יטרדו מיד אולי ישובו (יפ"ת): **מניח להם ראשון**. נראה דדוקא עד ג'. וע' בענף: **אל תזכרו ראשונות** כי אותם כבר נמחלו. והיינו ג' ראשונות. ואין צריך לשוב אלא על האחרונות (יפ"ת): **מנין אתה אומר** כו' משום דמדמה ליה למלוה לעני שהמלוה שישמוט ידו לגמרי ויטיב לו אפי' עבוטו. לה"ק מנלן דבתשובה מיהת הכל נמחל דאפי' כזכיות נחשבו לו: **דכתיב ובשוב** רשע מרשעתו כו' כל פשעיו אשר עשה כו' הגה מרהיטת לשון המדרש משמע שהכל הוא מקרא אחד. אולם באמת ב' מקראות המה ומכל א' מוכח שהעונות נעשו זכיות. ומפסוק א' דייק ממלת עליהם שהוא יתר שדי לכתוב ועשה משפט וצדקה הוא יחיה מאי עליהם. אלא שפירושו על כל מה שנזכר לפני זה והיינו רשעתו ומשפט וצדקה על כולם יחיה. שיהפכו העונות לזכיות. וכן פרש"י ביומא פ"ו ע"ב ע"ש. ופסוק השני הוא (יחזקאל י"ח כ"ב) כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה שפי' בצדקתו היינו העונות שעליהם הוא מצדיק עצמו בתשובה בהם יחיה והוא שיהפכו לזכיות: **לכך הוא מזהיר על העני**. כשהלוה הוא עני. וסיומא דלעיל הוא דאין בריה שאינה חייבת כו' לכן גם אתה אל תעמידו ערום וזהו כי היא שמלתו לעורו במה ישכב: **ר' אבהו** כו' משל לא' כו'. הנה לדברי ר' אבהו אין שום דבקות והבור למה שלפניו ואחריו ובוודאי אין כאן מקומו כלל. רק להלן במקרא דשלש רגלים. ואפשר לדחוק שהביא מאמר ר' אבהו לכאן לומר שמעלת הצדקה גדולה שמפני זה הוקבעו הרגלים. ואמר שמה שעושה עם העניים מסייע ללמד עליו סנגוריא יותר מהכל אע"פ שיש בידו כמה זכיות אחרות כמה שאמר עושה מצות והוא בן תורה: **כתיב ג' רגלים** כו' ומ"ש קרא רגלים ולא חגים. עז"א דג' רגלים קבע הקב"ה (ר"ל שיהיו קבועים לדורות) בזכות האבות וקראם רגלים ע"ש ג' האבות שהן ג' רגלי המרכבה כנודע. ואגב אורחיה קאמר ר' אבהו שהתורה ג"כ בזכות האבות. ור"ל דמה שלא ישכח מפיהם ומפי זרעם בכל הגליות הוא בזכות האבות. ולמד זה מואתי זאת בריתי אותם וגו' לא ימושו מפיך וגו'. ובריתי היינו ברית האבות. ונתן טעם לזה שאמר שהרגלים הם בזכות האבות הוא לפי שאין בן באין לפני הקב"ה ריקנין. ר"ל שע"י שהיו האבות מקריבין קרבנות לה' ועושים צדקה נתן לבניהם ג' רגלים שהם ג"כ יראו פני ה' בהבאת קרבנות ובנתינת צדקה כדאמרי' בספרי גבי ולא יראו את פני ה' ריקם: **מה שהוא עושה** עם העניים. דהיינו מתן אדם עם זה מסייעין אותו הסניגורין.

והיינו

א הה"ד (קהלת ס) יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו ואבד העושר ההוא בענין רע. אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו. שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה העשיר מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים. ומנסה העני אם יכול לקבל ייסורין ואינו כועס שנא' (ישעיה נח) ועניים מרודים תביא בית. ואם עמד העשיר בנסיונו ועושה צדקות הרי הוא אוכל ממונו בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב. והקב"ה מצילו מדינה של גיהנם שנא' (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'. ואם עמד העני בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לע"ל שנאמר (שם יח) כי אתה עם עני תושיע. ממי אתה למד מאיוב שנתייסר בעוה"ז ושלם לו הקב"ה כפלים שנא' (איוב מב) ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה. אבל העשיר שעינו רעה הולך הוא וממונו מן העוה"ז. שנא' (קהלת ס) ואבד העושר ההוא בענין רע שעינו רעה כנגד גבאי צדקה. למה שגלגל הוא בעולם לא מי שהוא עשיר היום עשיר למחר ומי שהוא עני היום עני למחר. אלא לזה מוריד ולזה מעלה שנא' (תהלים עה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. בא וראה יש עושר שהוא עושה רע לבעליו. ויש עושר שעושה טוב לבעליו. עושה רע לבעליו זה עשרו של קרח שהוא היה עשיר מכל ישראל וכתיב (במדבר טז) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. ד"א זה עשרו של המן הרשע שנא' (אסתר ה) ויספר להם המן את כבוד עשרו וכתיב ותלו אותו ואת בניו על העץ. ושהוא טוב לבעליו זה עשרו של יהושפט שנא' (ד"ה ב יח) ב ויהי ליהושפט עושר וכבוד לרב. ומה היה לו ויזעק יהושפט וה' עזרו. ויש גבורה שהיא טובה לבעליה ויש שהיא רעה לבעליה. טובה לבעליה זה דוד שכתוב בו (ש"א יח) הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו. ומשם אהבוהו כל ישראל שנא' (שם) וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד. רעה לבעליה זו גבורתו של גלית שהיה עומד ומחרף. ומה היה לו שמת ג ככלב שנאמר (שם יז) ויראו הפלשתים כי מת גבורם וינוסו. ויש חכמה טובה לבעליה ויש רעה לבעליה. טובה לבעליה זה יהושע שנא' (דברים לד) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה. למה הוא דומה לניפיון שמשקה כל המדינה והכל משבחין אותו. א"ל אחד שבחו למעין שמספיק לזה. כך היו משבחים ליהושע שהיה משקה כל ישראל מחכמתו א"ל שבחו למשה שכך העמיד שנא' (שם) כי סמך משה את ידיו עליו. רעה לבעליה זה בלעם שנא' (במדבר כד) נאם שומע אמרי אל. ומה היה לו (שם לא) ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב לכך נאמר עושר שמור לבעליו לרעתו: (ג) ד"א אם כסף תלוה את עמי. ד הה"ד (תהלים טו) כספו לא נתן בנשך. בא וראה כל מי שיש בו עושר ונותן צדקה לעניים ואינו מלוה ברבית מעלין עליו כאילו קיים כל המצות כולן. שנאמר כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם. ומי היה זה עובדיה שהיה עשיר אפוטרופוס של אחאב שנא' (מלכים א יח) ויקרא אחאב אל עובדיה אשר על הבית. והיה עשיר יותר מדאי והוציא כל ממונו לצדקה שהיה זן את הנביאים. כיון שבא כל אותו הרעה היה לוה בנשך מן יהורם בן אחאב מה שהיה מספיק לנביאים. זה קיים כספו לא נתן בנשך. אבל יהורם שהלוה ברבית אמר האלהים עד עכשיו זה קיים יבא יהוא ויהרוג אותו. שנא' (שם ב ט) ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין זרועיו ויצא החצי מלבו. ולמה בין זרועותיו ויצא מלבו לפי שהקשה את לבו ופשט ידיו לקבל הרבית. לקיים מה שנא' (יחזקאל יח) בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה. לכך מזהיר להם אם כסף תלוה את עמי וגו'. ואף בירושלים היו עושין כן שנא' (ישעיה א) כספך היה לסיגים. ומה נעשה להם (ירמיה ו) כסף נמאס קראו להם. וכן (יחזקאל ז) כספם בחוצות ישליכו למה על שעברו על מה שכתוב בתורה (ויקרא כה) את כספך לא תתן לו בנשך: (ד) ד"א אם כסף תלוה את עמי. ה כיון שבנה שלמה את הבית אמר להקב"ה בתפלתו רבון העולם אם יש אדם שיתפלל לפניך שתתן לו ממון ואתה יודע שרע לו אל תתן לו. ואם ראית אדם נאה בעשרו תן לו שנא' (דה"ב ו) ונתתה לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו. לפי שבעולם הזה היו הרשעים עשירים ונתונים בשלוה ובהשקט והצדיקים עניים. אבל לע"ל כשיפתח הקב"ה לצדיקים אוצרות גן עדן הרשעים שאכלו נשך ותרבית עתידין להיות נושכין בשיניהם את בשרם שנא' (קהלת ד) הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו. והם אומרים ולואי היינו פועלים והיינו טוענין בכתפינו ולואי שהיינו עבדים ויהיה לנו כך שנא' (שם) טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח. לכך נאמר אם כסף תלוה את עמי: (ה) אמרו ישראל לפני הקב"ה ומי הם עמך. ו א"ל העניים שנא' (ישעיה מט) כי נחם ה' עמו ועניו ירחם. מדת ב"ו אם היו לו עניים קרובים והוא עשיר אינו מודה בהם שנא' (משלי יט) כל אחי רש שנאוהו. והקב"ה אינו כן שנאמר (דה"א כט) והעושר והכבוד מלפניך. ואינו חופף אלא על העניים שנא' (ישעיה יד) כי ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו. לכך נאמר אם כסף תלוה את עמי. אמר דוד רבון העולם ישב עולמך. שנא' (תהלים סא) ישב עולם

יד יוסף פרשה לא א תנחומא ס"ז סי' ח' : ב ע' שלשה מכות דקאמר יראת ה' יכבד זה יהושפט כו' : ג בתנחומא הגי' כאבן הקלע : ד תנחומא ס"ז סי' ע' : ה תנחומא ס"ז סי' ט' : ו תנחומא ס"ז סי' ט' :

מתנות כהונה

לעצמו ועומדת לו בצדו להיות סניגורי' כדמפרש ואזיל: ועניים מרודים. דרשו ל' ירידה ושפלות שמקבל העניות בשפלות רוח ואינו בועט בגובה רוח וכעס ובתנחומא לא גרס ליה: שעינו רעה. קרי ביה בעין רע: קרח. נתגאה בעשרו ולפיכך רצה לחלוק על מרע"ה: לגפיון. לפי הענין פירושו בריכה של מים הנמשך מן המעיין ובתנחומא ובערוך גרס לנפיון: שמספיק לזה. לבריכה: כסף נמאס. פסוק בירמיה סי' י"ו: ויהיה לנו כך. כמו לצדיקים: ישב עולמך. תיישבו בשוה עשירים והעניים: אילוגין. בערוך משמע שהר חוב ודין: שנא' לא תפיך

עץ יוסף

והיינו לפני גדולים ינהגו שמלמדין עליו שרי מעלה זכות: (ב) הה"ד יש רעה חולה. בעי למדרש עמך אתה מטיב או מריע. כי כשיזכה יאכל ממונו בעה"ז כו' ואם לאו יאבד הכל: אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו. דרעה חולה משמע רעה כפולה דהיינו הפסד השכר שהיה לו אילו נשתמש בעשרו כראוי לו. והיינו לפי שניתן לו לנסיון ולכן אילו זכה שעמד בנסיון זוכה לעוה"ב וזוכה בעשרו שיהנה ממנו בעוה"ז. ואגב זה קאמר שהעני ג"כ הוא בנסיון: ועניים מרודים מפרש מרודים נכנעים עפי ל' מרדות. שאינן בועטים: והקרן קיימת לאכול משכרו בעוה"ב והקב"ה מצילו כו' כי לא יצטרך לבא בגהינם על חטאתו: ביום רעה היינו גיהנם כדאי' בגמרא: כפלים כזכיותו. א"נ כפלים כעשיר הצדיק לפי שהעשיר המתנהג כשורה בעשרו אוכל פירות בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב. וא"כ האי עני שעמד בנסיונו והיה מקבל עליו באהבה ולא היה לו עוה"ז. לפיכך שכרו כפול הוא לעוה"ב: ממי את למד מאיוב ומה שעני שכרו כפול לעוה"ב הוא מסברא שהעני היה סובל יסורין בעה"ז א"כ הרי כל שכרו לעוה"ב כפול: הולך הוא וממונו שאינו זוכה להורישו לבניו. וז"א והוליד בן ואין בידו מאומה כדאי' בקה"ר. ובחייו נוטל ממנו כדבסמוך: שנא' ואבד העושר כו'. תרתי משמע מיניה. ואבד העושר ההוא קאי על מיתת הבעלים. וסיפא דקרא והוליד בן ואין בידו מאומה קאי על אבידת ממונו: שעינו רעה קרי ביה בעין רע (מת"כ): כנגד גבאי צדקה ר"ל אף שהוא בעצמו נותן צדקה לעניים או לקרוביו העניים אלא שעינו רעה ליתן צדקה ליד גבאי צדקה יאבד עושר ההוא לפי שמעשיו מוכיחים שאין נתינתו לש"ש אלא לשם ותפארת. שהמקבל יפרסמו לאיש חסד. אבל עיקר מצות נתינת הצדקה אינו אלא ליתן לתוך הארנקי של גבאי צדקה והם יחלקו לעניים כדי שלא יהיה ידיעה לנותן מי המקבל. ולהמקבל מי הנותן. דמתן בסתר יכפה אף דוקא. ומפיק ממלת בענין רע. דמשמע שנותן צדקה אלא שנתינתו הוא בענין הרע כמזכר (תו"כ): למה שגלגל הוא בעולם. שהעניות ועשירות אינו תלוי במזל אלא כפי השגחתו ורצונו ית' דהוא גלגל חוזר בעולם ולא מי שהוא עשיר היום עשיר למחר. ואם היה תלוי במערכת היה מן הראוי להתקיים עושר בעשרו כל ימי חייו. וכן עני בעניו. ואחרי שראינו שיכלו מזונותיו של עשיר בחצי ימיו ויגוס אביון מאשפות אין זה אלא בהשגחת האלהים. ואלהים שופט משפיל לזה ומרים לזה (תו"כ): בא וראה יש עושר כו'. שאף שכמו זר נחשב הוא מהשכל שלא יהיה תלוי במזל אחרי שנמצא במאמר חז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא. בא וראה שהאמת הוא שהם בהשגחת השי"ת. וצא ולמד מעשרו של קרח והמן שנאבדו מן העולם הם וכל אשר להם בהשגחת השי"ת אלא שהשי"ת משנה המזל כפי צדקתו ורשעתו של אדם: ויש עושר שהוא עושה טוב לבעליו. והא דכתיב עושר שמור לבעליו לרעתו. היינו כשאינו עושה צדקה בממונו: שהיה עשיר מכל ישראל. כמ"ש בפ' חלק ג' מטמוניות הטמין יוסף הא' נתגלה לקרח. ובבמד"ר פ' י"ד אי' שהיה קתליקוס לביתו של פרעה והיה בידו מפתחות האוצרות שלו: וכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. שבשביל עשרו שנתגאה בו גרמה לו איבוד נפשו שמתוך עשרו התחיל לחרחר ריב ולחלוק על משה. ע"כ נאבד הוא ועשרו מן העולם בענין רע: זה עשרו של המן. שבשביל עשרו היה רוצה לקנות את כל ישראל להריגה. ונאבד הוא ועשרו ותלו אותו ואת בניו על העץ ונתן המלך לאסתר המלכה את בית המן: ויזעק יהושפט וה' עזרו. ודרשו חז"ל במדרש שלא היה חסר אלא התזת ראש משמע דמן הראוי היה ליהרג אלא שנצול בהיזה זכות ואינו אלא זכות הצדקה שמצלת ממיתה כדכתיב וצדקה תציל ממות: ויש גבורה כו' ויש חכמה כו'. איידי דמיירי ממעלת העושר והיפוכו מייתי נמי כל השלש מעלות דקא חשיב התנא בפירקי אבות: שהיה עומד ומחרף. ע"י שבטח בגבורתו: ויהושע בן נון מלא וגו' וישמעו אליו כל ישראל. הרי שקבלו אדנותו מפני חכמתו: למה"ד לגפיון כו' שמכלל טובת חכמתו ענותנותו שלא היה מחזיק טובה לעצמו. שאף שהיה משקה העולם מחכמתו כשהיו משבחין אותו היה אומר שאין להחזיק לו טובה כי הוא לא היה ראוי. אלא השפע של משה הוא שעמד לו: לגפיון פי' המת"כ לפי הענין פירושו בריכה של מים הנמשך מן המעיין. ובתנחומא ובערוך גר' לנפיון עכ"ל. וצ"ל לנמפיון ופי' במוסף הערוך שכן נקרא בל' יוני בור או בריכה של מים: זה בלעם שע"י חכמתו ידע כי ה' שונא זימה ונתחכם להכשיל את ישראל בבנות מואב. והלך למדין לבקש שכר כ"ד אלף שנפלו מישראל ע"י עצת חכמתו ונהרג שם: (ג) הה"ד כספו לא נתן בנשך כו'. דריש ליה בענין לא תשימון עליו נשך. ומייתי הא דכספו לא נתן בנשך שהוא כאילו מקיים כל המצות: כאילו קיים כל המצות כו'. כלו' ששקולות אלו כנגד כל המצות שסכרן גדול: שנא' כספו לא נתן בנשך. ומעשה הצדקה נרמז במ"ש שם ופועל צדק: עושה אלה פי' אחד מאלה. והכא נקט צדקה ורבית. שהלוואת העני מענין צדקה הוא: היה לוה בנשך ואע"ג דלוה נמי עובר פקוח נפש היה ודחה איסור זה: מן יהורם בן אחאב. שאילו היה העושה איש אחר היה לו לאלישע לילך ליקבול לפני המלך. ולא לטרוח השי"ת שיעשה נס. אע"כ שהיה הנושה יהורם. ואל מי יקבול עליו. וז"ש לה אלישע מה אעשה לך. ר"ל שהוא רשע ואינו שומע לי. ואין תיקון אלא בדרך נס: זה קיים כספו לא נתן בנשך. שהרי נתינת כל ממונו וצדקה עדיף ממלוהו שלא ברבית: עד עכשיו הוא קיים. כדמסיים בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה. ודרש עם זה בפרשה זו משל לאחד שהיה אלוגין שלו נקרא לפני הדיין אמר הדיין עד עכשיו הוא קיים: שנא' כספך היה לסיגים. דרש לסיגים לשון רבוי בל' תרגום והיינו תרבית. כמו פרו ורבו תרגום וסגו (יפ"ת): כסף נמאס קראו להם. פסוק הוא בירמיה סימן ו"ו: כספם בחוצות ישליכו. כי כספם מכשול עונם היה שע"י עברו על מה שכתוב בתורה את כספך לא תתן לו בנשך: (ד) כיון שבנה שלמה כו' מייתי הא דילפינן מינה שפעמים הממון לאדם רעתו: היו הרשעים עשירים. ברובם מיירי: שנא' הכסיל חובק כו' טוב מלא כף נחת כו'. דשני פסוקים אלו סמוכים ודבוקים. הכסיל הוא העשיר הבוטח בעשרו שקבלו מנשך ותרבית (ומלשון השמים זהב כסלם) עתיד להיות נושך בשיניו את בשרו (ויאמר) טוב היה המלא כף נחת שהיה לי בעשרי כששבתו היה מהעמל והיגיעה לא מנשך ותרבית. ודרש ורעות רוח על העבדים שעל הרוב לבם נכנע ורוחם נשברה: ויהיה לנו כך היינו האוצרות ג"ע. כמו שלכל הצדיקים. ולא ידעתי על מה מגיה הרד"ל ולא יהיה לנו כך: לכך נא' אם כסף תלוה את עמי וגו'. ואת העני עמך: (ה) אמרו ישראל לפני הקב"ה ומי הם עמך. שהקב"ה אמר אם כסף תלוה את עמי. ושאלו אותו ישראל מי הם עמך. ומשיב להם את העני: שנא' כי נחם ה' עמו ועניו ירחם. דכל הפסוק מיירי בעניים. ומצד שהם עמו אמר לשון נחמה ומצד שהם עניים אמר בהם לשון רחמים: מדת ב"ו כו' ר"ל שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו: אמר דוד כו' מפני שיקשה מכיון דהקב"ה קרוב לעניים למה אינו מפרנסן. לה"ק שכבר שאל דוד על זה והשיבוהו א"כ חסד ואמת מן ינצרוהו. וזהו את העני עמך ר"ל שהוא התיקון שלך שאם לא היו עניים לא היו להעשירים במה לזכות: אמר דוד רבון העולם ישב עולמך שנא' ישב עולם. ר"ל שמתוך עניות הוא מחריב העולם וגחל וחומס כי הרש עושה כף רמיה (תו"כ). אבל מדסיים המדרש א"ל הקב"ה אם אעשה עולמי שוה כו'

עולם לפני אלהים. א"ל הקב"ה אם אעשה עולמי שוה (שם) חסד ואמת מן ינצרוהו : (ו) לא תהיה לו כנושה . ז אם הלוית אותו לא תדחקנו . שאם יש לו שדה או כרם לא תאמר לו טול לך מנה ועשה מהם פרקמטיא וכתוב לי אפותיקי על שדך או על כרמך למחר הוא מפסיד הפרקמטיא ואתה נוטל את שדהו או את כרמו . לכך כתיב לא תהיה לו כנושה . מכאן אתה למד שכל מי שלוקה רבית אינו ירא אלהים וכן יחזקאל אומר (יחזקאל יח) בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה. משל לאחד שהיה אלונין שלו נקרא לפני הדיין אמר הדיין עד עכשיו הוא קיים. כך אמר הקב"ה וחי לא יחיה נשך ותרבית לקח. ד"א אמר הקב"ה מי שהיה ברבית בעה"ז לא יחיה לעוה"ב . והוליד בן ולא לקח רבית אמרו לו אביו היה לוקח רבית אומר להם מה איכפת לי ואני כתבתי (שם) בן לא ישא בעון האב הנפש החוטאת היא תמות . א"ל הקב"ה אתם אומרים שימות הבן אפילו אביו אם רצה לעשות תשובה וליטול לו היים אני מקבלו שנא' (שם) והרשע כי ישוב וגו' אם בכל לבבו הוא שב אני מקבלו . לפיכך נאמר לא תהיה לו כנושה . לא תשימון עליו נשך לא היה צ"ל אלא לא תשים מהו לא תשימון אלו העדים והערב והדיינין והסופר שאילולא הם לא יטול כלום לפיכך לוקים כולם . ומנין שהלוה לוקה שנא' לא תשיך לאחיך. למה הרבית דומה למי שנשכו נחש ולא הרגיש מי נשכו ולא ידע עד שנתבטבטה עליו . כך הרבית אין אדם מרגיש בו עד שמתבעבט עליו : (ז) אם חבול תחבול . ח א"ל האלהים אם חייב הוא לך אף אתה חייב לי שנא' (דה"א ו) כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא . ט שני דברים יש כאן חבול תחבול לימדך הכתוב שהוא נוטל יתד של מחרישה השכים הוא השיבו. כתוב אחד אומר עד בא השמש תשיבנו לו . וכתוב אחד אומר כבא השמש . אמור מעתה שאתה צריך להחזיר לו במה שישן שאמר הכתוב עד בא השמש . ובבקר אתה צריך להחזיר לו יתד של מחרושה. וכן אתה אומר בפועל (דברים כד) ביומו תתן שכרו למה כי עני הוא . ואומר (שמות כב) כי היא כסותו לבדה שאין לו במה ישכב והוא יושב כל הלילה ויהא צנה פוגעת בו והוא צועק אלי ואני עונה אותו שנא' ושמעתי כי חנון אני . שני דברים יש כאן דומין זה לזה בשכיר כתיב ביומו תתן שכרו . כגון שהיה מהלך והחמור אחריו מכרו לו אלומה אחת ונתנה בכתפו והחמור בא בדרך אחר האלומה ומקוה לאכלה. מה עשה לו אדונו קשר לו האלומה למעלה הימנו . אמרו לו רשע כל הדרך רץ בשבילה ולא נתת בפניו . כך שכיר עמל ומצטער כל היום שהוא מקוה לשכרו ומוציאו ריקם וכן כתוב (דברים כד) ואליו הוא נושא את נפשו ושמעתי כי חנון אני: (ח) מה כתיב אחריו אלהים לא תקלל. י ומה ענין זה לזה אמרו רבותינו מעשה באחד שהיה לו דין ובא אצל הדיין וזיכה אותו . ובא ויצא אותו שנזדכה ואמר פלוני השופט אין כמותו בעולם . אחר ימים היה לו דין ובא אצלו והייבו . יצא מלפניו ואמר אין דיין שוטה הימנו . אמרו לו אתמול היה משובח והיום שוטה לכך הזהיר לך הכתוב אלהים לא תקלל . ואם קללת תבואתך אתה מקלל שנא' (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר . לכך נכתבו זה אחר זה . וכן אתה מוצא כשהדיינין מתקללין התבואה מתמעטת שנא' (רות א) ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ . לכך נאמר מלאתך ודמעך לא תאחר . לא תפריש מעשרות שלא כתקנן . לא תפריש מעשר ואחר כך תרומה . ולא מעשר שני ואח"כ מעשר ראשון . לכך נאמר לא תאחר . ואם הפרשת כתקנן בנים זכרים אני נותן לך שנא' (שמות כב) בכור בניך תתן לי שבכורי ישראל במדבר היו כהנים שנא' (שם כד) וישלח את נערי בני ישראל . וכשהטאו בעגל הוציאן הקב"ה והעמיד לוים תחתם שכן הוא אומר (במדבר ג) ואני לקחתי את הלוים תחת כל בכור לכך נאמר בכור בניך תתן לי . (שמות כב) כן תעשה לשורך (ויקרא כב) ומיום השמיני והלאה . וכ"כ כאן וביום השמיני תתנו לי . ואם נתת אין אתה נותן משלך אלא משלי וכה"א כי ממך הכל ומידך נתנו לך . ואם עשית כן ואנשי קדש תהיון לי וכן כתיב (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו . כשם שהערימה הזאת עומדת והכהן יורד לתוכה ונוטל מתוכה התרומה . כך עשה הקב"ה את העולם ערימה ונטל ישראל שהם תרומתו שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו . לכך אמר הקב"ה לישראל בשביל שאתם תרומה אין לכם רשות לאכול טרפה שנא' ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב

יד יוסף ז תנחומא ס"ז סי' ט' : ח תנחומא ס"ז סי' ט' : ט תנחומא ס"ז סי' י' : י תנחומא ס"ז סי' י' :

מתנות כהונה

תשיך גרס'. ופי' ל' מפעיל מדלא כתיב תשוך : ה"ג בתנחומא ולא ידע עד שנתבטבט עליו והוא כמו מבלבל : יתד של מחרישה . חשיב ליה כמו כסות יום וחובלו בלילה ומחזירו ביום וכן הוא בירושלמי בפ' המקבל בב"מ קרדום ומחרישה חובלין בלילה ומחזירן ביום וכן הוא במשנה בפ' המקבל : שאמר הכתוב עד בא השמש. פי' תעכב המשכון אצלך עד השמש באה ושוקעת בערב והכי איתא בירוש' בפרק המקבל עד בא השמש עד תשמע שמשא וכבא השמש פי' כשבאה השמש זורחת דהיינו בבקר תשיבנו לו כסות וכלים שמשתמשים בהם ביום והכי אי' בירושלמי לא תבא עליו השמש זמנין דאת פתר ליה לא תדנח עליו שמשא וזמנין את פתר ליה לא תשמע עליו שמשא : קשר הוא האלומה . כשבא לביתו הוא קושר את החמור והאלומה למעלה הימנו והכי איתא בתנחומא : ויהי בימי שפוט השופטים. ודרשו חז"ל שהדור היו שופטים את שופטיהם והכי

עץ יוסף

כו' מזה נראה ודאי לדרוש כמו ישב כמו ישו בו"ו כי בומ"ף מתחלף. ור"ל שבקש שיהיו כולם שוים . והשיב לו הקב"ה אם אעשה עולמי שוה חסד ואמת מן ינצרוהו . דרש מן כמו מאן בל' ארמי : (ו) אם הלוית אותו כו' שאם יש לו שדה כו'. דריש מלת נושה כאילו כתוב נושא בשי"ן שמאלי ובאל"ף מל' לקיחה לא תהיה מכוון להיות נושא מה שיש לו אלא תכוון לשם שמים : אפותיקי על שדהו כלו' שהראה לו שדה ואמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזה . ובלשון יוני הוא משכון ושיעבוד קרקע : מכאן אתה למד כו' השתא דריש כנושה לשון נשיתי טובה . ופי' לא תהיה כשוכח את אלהיך לגמרי . שאילו תשים עליו נשך תהיה כשוכח אלהיך . שכל מי שלוקח רבית כאילו אינו ירא אלהים ועבר כל עבירות . ומייתי מיחזקאל את כל התועבות האלה עשה . שפירושו בנשך נתן ותרבית לקח כאילו עשה כל התועבות. וכדמפרש משל לא' שהיה אלונין שלו . פי' פסק דין : נקרא לפני הדיין כו' ר"ל שעל איזה עבירה ידוע נתחייב מיתה . וכשקראו אלונין שלו תמה הדיין ואמר עד עכשיו הוא קיים כלומר שאינו צריך לעבירה זו דבלאו הכי כבר היה מחוייב מיתה ולא היה לו זכות להיות. וכן בנמשל מונה והולך שם כמה רשעיות אל ההרים אכל וגו' עני ואביון הונה גזלות גזל וגו' (אמר הקב"ה) בנשך נתן ותרבית לקח . וחי . ר"ל מה לנו לחייבו בחטאים הנ"ל הלא אם זה לבדו עשה (הוא הריבית) אינו ראוי להיות עד עתה ומה לנו לחשוב עבירות אחרות לחייבו בעבורם : כך אמר הקב"ה וחי לא יחיה נשך ותרבית לקח . לשון המדרש הוא כנותן טעם למה לא יחיה. כי נשך ותרבית לקח : מי שהיה ברבית כלומר שעיקר פרנסתו מזה : והוליד בן ואינו לוקח רבית . שאביו הניח לו מעות רבית . אלא שהבן אינו לוקח רבית בעצמו . אבל הרבית שהניח לו אביו אינו מחזיר : אמרו לו אביו היה לוקח רבית והניח לו . והוא אינו מחזיר א"כ גם הוא רשע דקמתהני מעבירה . והשיב להם הקב"ה דאפ"ה אינו נענש שהרי אינו חייב להחזיר . כדאיתא בפ' הגזל : לפיכך נאמר לא תהיה לו כנושה לעיל קאי אמאי דקאמר מכאן אתה למד כו' כדפירשתי לעיל : הדיינין שמקיימים את השטר . וכן הדנין שיפרע לו הרבית ע"י השטר : לפיכך כולם לוקין פי' דלוקין ונענשים בידי שמים : שנא' לא תשיך ולא קאמר תשוך אלא תשיך שגורם לאחיו שישוך : ולא ידע עד שנתבעבעה עליו בתנחומא איתא עד שנתבטבטה עליו . ופי' בוער כאש מלשון בועיטי דנורא (מעריך) : (ז) אם חייב הוא כו' יתורא דחבול תחבול דריש דה"ק אם הוא חבל בך גם אתה חבלת וחייב לי . כדמפורש בתנחומא סי' ט"ז נפשך עולה בכל לילה ואני מחזירה לך ואם אין אתה מחזיר משכון אף אני איני מחזיר לך נפשך . וז"ש אם חבול תחבול פי' הגרום שתתמשכן נפשך על עונותיך : שני דברים יש כאן חבול תחבול למדך הכתוב שאם הוא נוטל יתד של מחרישה כשהוא משכים הוא משיבו . כתוב אחד אומר (שמות כב) עד בא השמש תשיבנו לו. וכתוב אחד אומר (דברים כד) השב לו את העבוט כבוא השמש . אמור מעתה שאתה צריך להחזיר לו בערב במה שישן . ובבקר אתה צריך להחזיר לו יתד של מחרישה. כצ"ל . (א"א ויפ"ת) ר"ל אע"ג דכתיב כי היא כסותו לבדה וגו' במה ישכב וגו' לא קיימא אשכבות לילה לבד משתעי קרא כהמובן הפשוט . והא דכתיב עד בא השמש תשיבנו לו פירושו בעוד שהשמש בא . אלא שני דברים יש כאן להכי כתיב חבול תחבול שאחד רמז למה שיחזור בלילה כדמפרש בקרא במה ישכב . והשני למה שיחזיר ביום שזה דכתיב עד בא השמש למדך הכתוב בזה שאם נוטל יתד המחרישה בשעה שאתה משכים צריך להשיבו . שכך פירושו כל היום עד בא השמש תשיבנו שיהיה ביד הלוה שישתמש בהם . ובלילה תחזור ותקחם ממנו שיהיו ממושכנים אצלך וע' בגמרא בפרק המקבל בב"מ : וכן אתה אומר בפועל ביומו תתן שכרו כו' ר"ל כתיב בפועל (דברים כד) ביומו תתן שכרו . למה כי עני הוא וגו' ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא . וכתיב כאן כי היא כסותה לבדה וגו' במה ישכב הרי צינה פוגעת בו והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני שני דברים יש כאן דומין זה לזה . כלו' דבפרשת שכיר כתיב ולא יקרא עליך אל ה' מחמת עניותו ובפרשה דידן כתיב ג"כ ושמעתי כי חנון אני כשיצעק מחמת דחקותו מפני הצינה . והכוונה דילפינן מהתם להכא כדאכתוב לקמן בסמוך : כגון שהיה מהלך כו' טעם המשל לומר כי לא בכל פועל הכתוב מדבר אלא במי שתובע שכרו . כי על הרוב אין לו אלא שכר זה . שזה דומה להמור שעיניו נשואות לאלומה . וכן בבעל הבית כשאין לו מעות לפרוע אינו עובר . וכן כשהשכיר מכיר בבעל הבית שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק אינו עובר עד שיעבור יום השוק. ולזה אמר כהמור שעיניו נשואות לאלומה הנראית לו אז עובר משא"כ הכי ומינה ילפינן נמי לעבוט דדמי ליה דלא מחייב להחזירו אלא כשהלוה תובעו ודוקא כשצריך שאין לו כסות אחרת . אבל אם יש לו אחר שאינו צריך לזה הממושכן אין צריך להחזיר לו : אלומה מלשון מאלמים אלומים : מה עשה לו אדוניו בא והעמידו בביתו וקשר לו . כן הוא בתנחומא. וקשר לו האלומה למעלה הימנו. שעיניו רואות וכלות . כן שכיר זה שהוא בר דעה בזכירה לבד תשוא עליו נפשו כל שאין שכרו ניתן לו : ומוציאו ריקם ואליו הוא נושא את נפשו וכאן כתיב ושמעתי כי חנון אני . כצ"ל וכן הוא בתנחומא : (ח) מה כתיב אחריו אלהים לא תקלל ומה ענין זה לזה . דעד השתא עסיק בדיני ממונות וכן בתר הכי לא תשא שמע שוא למה הפסיק באלהים לא תקלל ומשני משום דקללת הדיינים מפני דיני ממונות הוא . כי כשלא יאות הדין לבעל דין יקלל את הדיין כמעשה שמביא והזהירה התורה שלא יקלל את הדיין אלא יתן אל לבו כי הוא שופט על פי התורה : לכך הזהיר הכתוב אלהים לא תקלל . בין דיני ממונות: תבואתך את מקלל כי כשיבזה את הדיין לא יתרצו אנשים כשרים לישב ולדון ויבא הדבר לידי אנשים שאינם ראוים ויקלקלו הדין ובעון קלקול הדין ועוות הדין רעב של בצורת בא ובני אדם אוכלין ואין שביעין כדאי' במס' שבת פרק ב"מ : שנא' מלאתך ודמעך לא תאחר . דריש לא תאחר שלא יתאחר מלבא לעולם. והיינו שני רעב שמתעכב התבואה מלבא בזמנו : לכך נכתבו זה אחר זה שגם על פסוק מלאתך ודמעך לא תאחר ג"כ קשה למה נכתב בין דיני ממונות ולפי דרש זה ניחא : ויהי בימי שפוט השופטים שפירוש דור ששופט את שופטיו כדאיתא בפ"ק דב"ב ובריש רות רבה : לא תפריש מעשרות שלא כתיקון . דריש עוד לא תפריש מעשרות שלא כתיקונם היינו שלא כסדרן וזהו מלאתך ודמעך (התרומה) לא תאחר שלא יתאחר המוקדם : בנים זכרים אני נותן לך . פי' שיהיה הבכור שלך זכר . וגם ביתר בניו אפרי מי שבניו זכרים . ומפרש מה הוא המעלה בבכור זכר ואמר מפני שמתחלה הם היו העיקר . ובוודאי שגם עכשיו יש בהם קדושה יתירה משום : לכך נא' בכור בניך תתן לי . אחר מלאתך ודמעך לא תאחר כתיב בכור בניך תתן לי. וקאמר לי משום דקדושים הם מצד עצמם : כן תעשה לשורך וגו' ביום השמיני תתנו לי . ואם נתת אין אתה כו'. כצ"ל ורוצה לפרש מלת לי שפירושו שלי וז"ש המדרש אלא משלי וכה"א כי ממך הכל וגו'. וזה ברור. והמקרא דפרשת אמור (ומיום השמיני והלאה) נזרק פה בטעות . והיפ"ת גרס כן תעשה לשורך כתיב (ויקרא כב) ומיום השמיני והלאה . וכן כתיב וביום השמיני תתנו לי . וכתב שהכוונה דהני ב' קראי ילפינן מזה לזה . דביום השמיני הוה אפשר לומר דוקא ביום השמיני אבל משמיני ואילך בכור פסול לקרבן . ומיום השמיני והלאה הוה אפשר לומר מיום השמיני והלאה אבל ביום השמיני במוקדשים לא . אבל בג"ש ילפינן מזה לזה ומזה לזה מה בשאר המוקדשים מכשיר משמיני והלך אף בבכור כן. ומה בכור מכשיר ביום שמיני אף במוקדשים כן וכדתניא בתורת כהנים עכ"ל : ואם עשית כן היינו הפרשת המעשרות כתיקון ונתינת הבכורות . ואנשי קדש תהיון לי פי' נבדלים במעלה נעלה מעל כל. דכי היכי דהם מפרישין החלק מהכלל קדש לה'. כן יהיו קדש : וכן כתוב קדש ישראל לה' וגו'. כלומר יעוד טוב הוא שיהיו קדושים לה' ונבדלים מעל כל כמ"ש הכ' קדש ישראל לה'. וז"ש כשם שהתרומה וכו' שהם לגבי עכו"ם במדרגת התרומה אצל החולין שהיא קדושה ונבדלת : בשביל שאתם

לכלב תשליכון אותו. למה לכלב אמר הקב"ה חייבים אתם לכלבים שבשעה שהרגתי בכורי מצרים והיו המצריים יושבין כל הלילה וקוברין מתיהם והכלבים נובחין להם ולישראל אינן נובחין שנא' (שמות יא) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו לפיכך אתם חייבים לכלבים שנא' לכלב תשליכון אותו. מה הכלבים אחד נובח וכולם מתקבצים ונובחים על חנם אבל אתם לא תהיו כן מפני שאתם אנשי קדש שנא' ואנשי קדש תהיון לי: (ט) ד"א אם כסף תלוה את עמי. יא הה"ד (ירמיה ו) כסף נמאס קראו להם. בשעה שגלו ישראל מירושלים הוציאו אותם השונאין בקולרין והיו עכו"ם אומרים אין הקב"ה חפץ באומה הזו שנא' כסף נמאס קראו להם. מה הכסף הזה נצרף ונעשה כלי ושוב נצרף ונעשה כלי וכן פעמים הרבה ובאחרונה האדם פורכו בידו ואינו נעשה עוד למלאכה. כן ישראל. היו אומרים שאין להם תקומה שמאסן הקב"ה שנא' כסף נמאס קראו להם. כיון ששמע ירמיה זה בא לו אצל הקב"ה א"ל רבון העולם אמת שמאסת את בניך הה"ד (שם יד) המאס מאסת את יהודה ואם בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא. משל למלך שהיה מכה לאשתו. אמר לו שושבינה עד מתי אתה מכה אותה אם לגרשה אתה רוצה הכה אותה עד שתמות ואם אין אתה רוצה אותה למה אתה מכה אותה. א"ל אפי' כל פלטין שלי חרב לאשתי איני מגרש אותה. כך אמר ירמיה להקב"ה אם לגרשנו אתה רוצה הכה אותנו עד שנמות שנא' (איכה ה) כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד. ואם לאו מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא. א"ל הקב"ה אפי' אני מחריב עולמי איני מגרש ישראל שנא' (ירמיה לא) כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה וגו'. אלא אמר הקב"ה אעפ"כ תנאי התניתי עמהם אם יחטאו יהא בהמ"ק מתמשכן עליהם שנא' (ויקרא כו) ונתתי משכני בתוככם אל תהי קורא משכני אלא משכוני. וכן בלעם אומר (במדבר כד) מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל ב' משכונות. ונקראו אהליך כשהם בנוים ומשכנותיך כשהם חרבים. לא מפני שאני חייב לאומות אני ממשכן להם משכני אלא עונותיכם גרמו לכם שאמשכן להם מקדשי. אילולא כן למה אני חייב שנא' (ישעיה נ) כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם. וכן התניתי עם משה עליהם שנא' (שמות כב) אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה. ואם תעברו על המצות האלו אני ממשכן שתי משכונות שנאו אם חבול תחבול שלמת רעך. א"ל משה ולעולם הם ממושכנים. א"ל לא, אלא עד בא השמש עד שיבא משיח שנאמר (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא: (י) ד"א אם כסף תלוה את עמי. הה"ד (משלי כח) מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו. יש אדם שהוא עשיר ומלוה ברבית ומכנס ממון הרבה והוא מת בלא בנים וכל הממון שלו נכנס לטמיון. מה המלך עושה באותו ממון בונה בימסאות ומרחצאות ואיצטבאות ובתי כסאות כדי שיהא לצרכי העניים הוי לחונן דלים יקבצנו. ד"א מרבה הונו בנשך זה עשו הרשע שהוא מלוה בנשך ותרבית. ולמי הוא מכנים כל הממון לישראל שנא' לחונן דלים ונאמר (יחזקאל לט) ושללו את שולליהם ובזזו את בוזזיהם. לפיכך הזהיר הקב"ה את ישראל שלא ילוו ברבית כדי שלא יאכלו אחרים את נכסיהם הרי אם כסף תלוה את עמי את העני. ד"א לא תהיה לו כנושה. הה"ד (משלי יט) מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו. יב עד היכן עבד לוה לאיש מלוה: (יא) ד"א את העני עמך. אין בעולם קשה מן העניות שהוא קשה מכל ייסורין שבעולם. אמרו רבותינו כל הייסורין לצד אחד והעניות לצד אחד. רצונך לידע בא וראה כשהיה השטן מקטרג איוב להקב"ה ואומר לו נתת לו ממון ובנים ואתה חס עליהם שנא' (איוב א) הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו ואומר (שם) החנם ירא איוב אלהים ואולם שלח נא ידך. א"ל הקב"ה מה אתה רוצה עניות או ייסורין. א"ל איוב רבון העולם מקבל אני עלי כל ייסורין שבעולם ולא עניות. כשאצא לשוק ואין בידי פרוטה לקנות מה אוכל. כיון שנתייסר מה כתיב התחיל צווח כנגד מדה"ד שנא' (שם כג) מי יתן ידעתי ואמצאהו. א"ל אליהוא מה אתה צווח לא אמרת שאינך מבקש העניות אלא הייסורין. לא אתה שבחרת הייסורין שנאמר (שם לו) השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני. לכך קשה עניות מכל הייסורין לכך נאמר את העני עמך. אמר הקב"ה לא דיו עניותו אלא שאתה נוטל הימנו רבית הוי את העני עמך: (יב) ד"א את העני עמך. לא עמך הוא העני אלא עמי הוא וכן אמר דוד (תהלים יח) כי אתה עם עני תושיע. יג אין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו. מדת ב"ו מי שהוא עשיר ויש לו קרוב עני אינו מודה בו רואה קרובו נטמן מפניו שהוא מתבייש להשיח עמו לפי שהוא עני. וכן שלמה אומר (משלי יט) כל אחי רש שנאוהו. ואומר

יד יוסף יא תנחומא ס"ז סי' י"א: יב ויק"ר פ' ל"ג: ב"ב פ"ק: יג דב"ר פ"ב סי' ע' וש"נ. תנחומא ס"ז סי' ע':

מתנות כהונה

והכי איתא בתנחומא: **אבל** אתם לא תהיו כן. כלו' שלא תהיה בעיניכם שנאת חנם: **נצרף**. מהתכו וצרפו בכור: **פורכו**. שוברו: **קצפת**. לפי זה פירושו תקצף עד מאד ותהרוג אותנו והוא עבר במקום עתיד: **ימדו** שמים ממעל וגו' גו' וסיפיה דקרא גם אני אמאס בכל זרע ישראל: **שלמת** רעיך. הבה"מ נקרא יריעות שלמה: **לטמיון**. לאוצר המלך כי כן הנימוס שמי שמת בלא יורש המלך נוטל הירושה: **בימסאות**. ענין מרחצאות ואיצטבאות מקום ישיבת בני אדם וע' בערוך ערך אסטווה: **עבד** לוה. כביכול כאילו הקב"ה הלוה שהר' החונן הדל הוא המלוה ה': **הוי** את העני עמך. כלומר לפיכך מזהיר על העני כי אתם המעט ודרשו חז"ל הממעטים עצמם: **אלא** עמי. דייק מדכתיב את עמי את העני קרי ביה עמי ועמדי

ענף יוסף

(יא) [מקבל אני עלי כל יסורין שבעולם ולא עניות כו'] קשה דמתוך הכתוב משמע שאיוב נתנסה בעניות ג"כ דכתיב הנה כל אשר לו בידך. וכן הוזקקו שלשת ריעיו ליתן לו איש קשיטה אחת ואיש נזם אחד. וי"ל שלא העני כל כך עד שהוצרך לבריות. וזהו שאמר במדרש כשאצא לשוק ואין בידי פרוטה לקנות מה אוכל

עץ יוסף

שאתם תרומה פי' שאתה מביאים ודבקים לי: **והכלבים נובחים להם** כמו שאחז"ל כלבים צועקים מלאך המות בעיר. ולישראל אף שהיו בקרב מתי המצרים וכן מצרי שמת בבית ישראל לא היו נובחין. וכדכתיב ולכל ב"י לא יחרץ כלב לשונו: **מה הכלבים** אחד נובח וכולם מתקבצים ונובחים כו'. המדרש רוצה ליתן סמיכות ענין למקרא שלאחריו והיינו פסוק לא תשא שמע שוא. והאמר אבל אתם לא תהיו כן כלו' להתעבר על ריב לא לכם אף אם אחד צועק ועושה מריבה בעדות שקר על מי. לא תקבלו ותאמינו בו להמשך אחריו. ובענין זה יפה מדמהו לנביחת הכלבים כמו שהם נובחים על חנם ונמשכים אחר המתחיל לנבוח בחנם. כן הוא קבלת העד שקר שבדה מלבו דבר שוא על אחר. כי אתם אנשי קודש ולא יאות לכם מדה פחותה ובזויה כזאת (יפ"ת): (ט) **הה"ד כסף נמאס** כו'. בא לתת טעם למה שאמר לא תהיה לו כנושה ולא קאמר לא תגוש. וגם ליתורא דחבל תחבול. וקאמר שרמז שאם כסף תלוה וגו'. אז לא תהיה לו כנושה. כלו' לא תהיה בגלות ממושכן כנושה. ואם תעברו על מצות אלו יהיה ביהמ"ק ממושכן ותתמשכן בשתים. והיינו אם חבל תחבול כדדרים בסמוך. ונקט הה"ד כסף נמאס קראו להם וגו' שנגד מה שחטאו במצות הכסף נתקיים בגלותם שנקראו כסף נמאס מדה כנ"מ וכדלעיל סי' ג'. ואיידי דמייתי ליה מפרש: **בקולרין** בשלשלאות: **מה הכסף** הזה נצרף כו'. הכוונה אל הסיגים הנשארים אחר הצריפה שאחר שמוציאים ראשונה הכסף עוד מצרפים הסיגים ומוציאים ממנו קצת כסף שמצליח למלאכה. וכן הסיג הנשאר כשיצורף עוד עד שבאחרונה נשארו סיגים שנפרך ונשבר ביד ולא יצליח למאומה. וזהו נמאס ל' המסה שהוא נפרך ונמס בידים: **שנא' כסף נמאס** קראו להם וגו' כי מאס ה' בהם: **אם לגרשה** אתה רוצה. אלא שאינך יכול כי כלי שנשתמש בו המלך לא ישתמש בו הדיוט. הכה אותם עד שתמות: **ואם אין אתה רוצה** לגרשה כי אם הפלת בה עוד. א"כ למה אתה מכה אותה: **שנא' כי אם** מאס מאסתנו כו'. וכמו שדרשו בסוף איכה אם מאיסה היא לית סבר ואם קליפה היא אית סבר דכל מאן דכעים סופיה לאתרציא. וז"ש המדרש אמר ירמיה להקב"ה אם לגרשם כו' שנא' כי אם מאום. כלו' אם רחקת אותנו בטענת מאום מאסתנו ואין תקוה ח"ו הכה אותנו עד שנמות. ואם היא מחמת קצף. וכל קצף סופו להתרצות. וא"כ ראוי להיות בשיעור ומדה. ודרש עד מאד לשון מדה ושיעור כמו שדרשו חז"ל בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו מאד מאד: **ואם לאו** מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא. זהו סיום למה שאמר לעיל הה"ד המאום מאסת את יהודה בתמיה שזה לא יתכן וא"כ מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא כמואס אותנו לגמרי: **אעפ"כ** כלו' אף שאין אני מגרש אותם לעולם אעפ"כ תנאי התניתי שאוכיח אותם כשיהיו רעים שיהא ביהמ"ק מתמשכן עליהם. וכמו שע"י המשכון האדם מתאמן שישלהם חובו כי הוא חפץ במשכונו. כן ע"י חורבן הבית ינהו כל ב"י אחרי ה' מפני ההשגחה הגדולה שהיה באמצעותו: **שנא' ונתתי** משכני בתוככם כו'. כלו' שאתן בתוככם הבית המקדש שהוא נכון ומזומן להתמשכן אם תחטאו. אבל אם בחקתי תלכו וגו' אזי יהיה תועלת המשכן להשרות שכינתי: **שני משכנות** דהל"כ אהליך ומשכנותיך למה לי כדלקמן בבמ"ר פ' י"ב. והשני משכנות הוא א' משכן שילה. ב' מקדש ראשון ושני שהם שניהם לא' נחשבו דתרוייהו שם מקדש: **אהליך כשהם בנוים** כאומר אהל שכן באדם. מפני שהם כאהל לשבת: **כשהם חריבים** לאו דוקא אלא כלו' על שם הזמן שהם חרבים לעולם אפילו בבנינם קרי להו הכי: **לא מפני** שאני חייב כו'. כלומר שלא יחשוב שבצדקות העכו"ם זוכים בישראל על דרך ד' פסיעות דנ"נ ודמעות עשו. כי ה' פורע להם שכרם ולא נשאר להם חוב עליו וכמ"ש ז"ל גבי ושער רישה כעמר נקי: **הן בעונותיכם** נמכרתם כו'. הרי שהקב"ה אינו חייב לשום אדם רק שהעונות ישראל גורמים שימכרם: **אני ממשכן** ב' משכנות שנא' אם חבל תחבול שלמת רעיך. קרי לבהמ"ק שלמה מפני המשכן שנקרא אהל על שנעשה מיריעות. וגם המקדש נקרא יריעות שלמה. ופי' רעך ע"ד רעך ורע אביך: **ולעולם הם** ממושכנים. לעולם לאו דוקא. אלא פי' אם יעמדו כן עד שיזכו ישראל לפדיון ואם לא ייטיבו מעלליהם יהיה ממושכן. וקאמר ליה הקב"ה עד שיבא בן דוד פירוש שאפי' לא יזכו יש קץ שיבא בן דוד כאומרם זכו אחישנה לא זכו בעתה. והיינו וזרחה לכם יראי שמי שמש זה משיח שנקרא שמש (שנאמר כסאו כשמש נגדי. וכתיב לפני שמש ינון שמו). צדקה. כי בצדקה וחסד יגאלו אפילו לא יזכו כולם. וכן מדמזכיר בסוף הענין הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' וגו' משמע שקאי אמשיח: (י) **הה"ד מרבה** הונו כו'. בא לתת טעם למאמר עמך. ובעי לפרש אם תהיה מלוה לעמי מכספך תתבונן מאד באופן ההלואה. והיינו שתזהר מהרבית כי בזה האופן יכול להיות שכל כספך שהרבית ע"י הרבית והיה עד עתה עמך. יהיה את העני וכמפרש: **יש אדם** שהוא עשיר: מפני שרוב המלוים ברבית נכסיהם מתמוטטים כמ"ש בגמרא. לכן אמר כי פעמים ימצא מי שמלוה ברבית ירבה עשרו. אבל על כל זה לא יצלח: **והוא מת בלא בנים** כלו' דפעמים הוא מת בלא בנים. והכתוב מדבר מאחד מהעונשים. ואותם מפורשים הם ביחזקאל י"ח: **לטמיון** פי' לאוצר המלך כי כן הנימוס שמי שמת בלא יורש המלך נוטל הירושה: **בימסאות** בלשון יוני מזבח (מוסף הערוך) והעמדתי את במותיכם ת"י במוסיכון: **ואיצטבאות** מקום ישיבת בני אדם: **כדי שיהיה לצרכי** העניים מדה כנגד מדה. שמפני שהוא גזל העניים במה שנטל מהם רבית. לכן יירש ממונו מי שייטיב עמו לעניים: **הה"ד מלוה ה'** חונן דל. משום דק"ל אמאי לא קאמר לא תגוש כדלעיל סי' ט' בעי השתא לתרוצי דלדיוקא אתא לומר לו לא תהיה כנושה. אבל אתה כנושה לה' כי מלוה ה' חונן דל: **עד היכן** כלו' ראה גודל שכרו עד היכן עד עבד לוה לאיש מלוה כי כביכול ה' לוה ממנו והוא נשמע לקול צעקתו כמו שעבד לוה לאיש מלוה שנכנע אליו: (יא) **ד"א את העני עמך** אין בעולם כו'. עתה בא לתת טעם למאמר עמך. וקאמר דה"ק אשר אתה ידעת עם לבבך צרת העני דהכל יודעין דקשה עניות מכל יסורין: **לצד אחד** כלו' ששקול כמותם כאילו שקולים זה כנגד זה בכף מאזנים: **אמר לו הקב"ה** מה אתה מבקש. נלמד מתשובת מענה אליהוא לאיוב השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני. וכיון דאמר ליה אתה בחרת מכלל שנתן לו הקב"ה הבחירה בידו: **מקבל אני עלי** כל יסורין שבעולם. מפני שהעניות שקול כנגד כל הייסורין על כן בחר ביסורין מבעניות: **ולא עניות** דלא אבד איוב אלא המקנה ולא הקרקעות והממון: **לכך נאמר** את העני עמך. כמו שפירשתי בריש הסימן: **אמר הקב"ה** כו' זהו דרש אחר לא די שהוא עני אלא שהוא מוסיף עמות עמך במה שאתה נוטל ממנו רבית: (יב) **לא עמך** הוא העני כו'. דרשא דקרא קדרים את עמי את העני עמך שאין העני עמך אלא עמי. כלו' שהאדם מתרחק מהעני והקב"ה מקרבו וקרא אותו עמי כדמפרש. ודרים מלא עמך עם מלא לא שאחריו. עמך לא: **כי אתה** עם עני. דריש ליה עם עני בחיר"ק

ואומר (שם יד) גם לרעהו ישנא רש. וכן איוב אומר (איוב יט) הדלו קרובי וגו'. ואם היה עשיר הכל נדבקים בו ואוהבים אותו שנאמר (משלי יד) ואוהבי עשיר רבים. אבל הקב"ה אינו כן. מי הם עמו העניים רואה לעני ונדבק בו. רצונך לידע ראה מה כתיב (ישעיה סו) כה אמר ה' השמים כסאי מה כתיב אחריו (שם) ואל זה אביט אל עני וגו'. וכן משה אומר לישראל (דברים ז) לא מרבכם וגו' חשק ה' וכתיב כי אתם המעט מכל העמים. וכשיתרצה לציון על מי הוא מרחם תחלה על העניים שנאמר (ישעיה יד) כי ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו. וכן (שם מט) כי נחם ה' עמו ועניו ירחם. הוי את העני עמך. אין העני עמך אלא עמי לכך נאמר (תהלים יח) כי אתה עם עני תושיע: (יג) לא תשימון עליו נשך. לא תנשוך את העני כשם שנשך הנחש את האדם ועקרו לו ולתולדותיו. וכן אתה לא תראה את העני שיש לו בתים או שדות או כרמים או עבד או אמה ואתה עוקף עליו ונוטלו הימנו לכך כתיב לא תהיה לו כנושה. לא תנשכנו לא תהיה כנחש שהוא ערום לרעה. (ויקרא כה) אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך. לא תאמר לו שאל לך אני מלוה אותך. ולמחר רבית עולה ואתה נוטל את שלו. ומעלה אני עליך שחבלת בו שנא' אם חבול תחבול שלמת רעך. מיכן אתה למד שכל מי שנוטל רבית מישראל אינו ירא מן המקום. משל למי שרצח והביאוהו לפני השלטון כיון שקרא את נוטרין שלו אמר עד עכשיו חי. כך כל מי שנוטל רבית מעלה עליו הכתוב כאילו עשה את כל הרעות והעבירות שבעולם שנא' (יחזקאל יח) בנשך נתן ותרבית לקח והקב"ה אומר עד עכשיו הוא חי. (שם) וחי לא יחיה את כל התועבות האלה עשה מות יומת דמיו בו יהיה. אבל מי שהוא מלוה בלא רבית מעלה עליו הקב"ה כאילו עשה כל המצות שנא' (תהלים טו) כספו לא נתן בנשך וגו': (יד) ד"א את העני עמך. הה"ד (שם עה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. למה דומה העוה"ז לגלגל שבגנה כלי חרס שבו התחתונים עולים מלאים והעליונים יורדין ריקנין. כך לא כל מי שהוא עשיר היום הוא עשיר למחר ולא מי שהוא עני היום עני למחר. למה שגלגל הוא העולם. (דברים טו) כי בגלל הדבר הזה א"ר אחא שגלגל הוא העולם שנאמר (משלי כ) מזרה רשעים מלך חכם וישב עליהם אופן ואין אופן אלא גלגל שנא' (שמות יד) ויסר את אופן מרכבותיו. אשריו כל מי שידו פשוטה לעניים ראה מה כתיב (משלי כב) עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה'. וכן (שם כט) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'. העני קנה חיי העוה"ז והעשיר קנה חיי העוה"ב. ועני שפשט ידו ואין בעה"ב רוצה ליתן לו עושה כלם ה'. מי שעשה את זה עשיר הוא עתיד לעשותו עני ומי שעשה את זה עני הוא עתיד לעשותו עשיר. אין לך מדה קשה מן העניות שכל מי שהוא מדוקדק בעניות כאילו דבוקים בו כל ייסורים שבעולם וכאילו באו עליו כל הקללות שבמשנה תורה ואמרו רבותינו אילו נתקבצו כל ייסורין לצד אחד והעניות לצד אחד העניות מכרעת לכולן: (טו) לא תהיה לו כנושה. בא וראה כל מי שהוא מלוה ברבית עובר כל העבירות שבתורה ואינו מוצא מי שילמד עליו זכות. כיצד אדם שחטא אחת מכל העבירות ועומד לפני הקב"ה בדין המלאכים עומדין אלו מלמדים זכות ואלו מלמדים חובה שנא' (דה"ב יח) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו אבל מי שמלוה לישראל ברבית אין אחד מהם מלמד לו זכות שנאמר (יחזקאל יח) בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה. וכל אדם מישראל שמלוה לחבירו ואינו נוטל רבית כאילו קיים כל המצות שכן דוד אומר (תהלים טו) ה' מי יגור באהלך וגו' וכתיב כספו לא נתן בנשך וגו': (טז) ד"א לא תהיה לו כנשה. יד הה"ד (שם קיב) טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט. טו בא וראה כל בריותיו של הקב"ה לוין זה מזה היום לוה מן הלילה והלילה מן היום ואינן דנין זה עם זה כבריות שנא' (שם יט) יום ליום יביע אומר. הלבנה לוה מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה. וכשהקב"ה רוצה אינם יוצאים שנאמר (איוב ט) האומר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבים יחתום. האור לוה מן השמש והשמש מן האור שנא' (חבקוק ג) שמש ירח עמד זבולה. החכמה לוה מן הבינה והבונה מן החכמה שנאמר (משלי ז) אמור לחכמה אחותי את. השמים לוין מן הארץ והארץ מהשמים שנא' (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים. החסד לוה מן הצדקה והצדקה מן החסד שנא' (משלי כא) רודף צדקה וחסד. התורה לוה מן המצות והמצות מן התורה שנא' (שם ז) שמור מצותי וחיה. בריותיו
של

יד יוסף יד תנחומא ס"ז סי' י"ב: טו שוח"ט מזמור י"ט:

ענף יוסף

אוכל משמע שאין קפידא אלא שלא יבא למידה זו שהיא חסר לחם (ת"נ): (יד) [שגלגל הוא שחוזר בעולם] והקב"ה עושה פשר דבר מהפך תמיד את הגלגל שלא יהא מי שהוא עשיר היום עשיר למחר ולא מי שהוא עני היום עני למחר שבזה נמצא שכולם שוים הם בנסיון. ואף שיש מבני אדם שיש להם עושר וכבוד

מתנות כהונה

ועמדי העני: ה"ג הוי את עמי את העני: **לא תנשכנו כו'**. כנושה דרש נוטריקון כנושך את כנחש: **שחבלת**. ל' חבלה ופצע ונשך ותחבול דרש ל' נשיכת נחש וחבלת פצע וחבורה: **נוטרין**. בערוך פי' ספריו וע' לעיל ד' ל"ד ע"ד: **עד עכשיו חי**. בתמיה והרגו מיד: **גלגל שבגנה**. גלגל על הבור שבגנה שממלאים ממנו להשקות הגנה: **רש ואיש תככים נפגשו כו'**.

ע' כ"ז בויק"ר פ' ל"ד: **על ימינו ושמאלו**. ודרשו חז"ל וכי יש ימין לפני הקב"ה אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה: **יביע אומר**. וסיפא דקרא אין אומר ואין דברים:
וחשב

עץ יוסף

בחירי"ק: **וכן שלמה אמר כו'** וכן איוב אמר. ששלמה ואיוב באו למדת עניות כידוע וראו בחוש מדתו של ב"ו לכך הביא ראיה מהם ביותר מאילו אדם אחר אמרן: **וכן איוב אומר** כו' אע"ג דלא הוה עני לגמרי כמ"ש לעיל סי' י"א מ"מ ע"י שנאבד עשרו הראשון נחשב כעני בעיניהם ונתרחקו ממנו: **הדלו קרובי** פירושו שהכחישו קורבתם וכאילו הדלו מלהיות קרוביו: **מי הם עמו העניים**. פי' שמודה בקרבתם ועשה אותם עם קרובו: **רואה לעני ונדבק בו** הפך האנשים שרואים העני ונטמנים מפניו וכו': **לא מרובכם** מכל העמים כו' כי אתם המעט. שאתם ממעטים עצמכם וזהו מדת ענוה להחשב בעיני עצמו כעני ונכה רוח: **וכן כי נחם ה' עמו**. שפי' עמו היינו ענייו כדלעיל סי' ה': **לכך נא' כי אתה עם עני תושיע**. דלעיל הזכירו למדרש כמו עם עני בחירי"ק. והשתא מייתי ליה לפשטיה שפירושו שעני נושע תחלה: (יג) **לא תנשוך** את העני. שפירוש נשך ענין נשיכה. לפי שהרבית נושך ואוכל ואמר שרמז לנשיכתה מנחש. שלא יעשה כמש בנשך הנחש את האדם ועקרו לו ולתולדותיו. והיינו שלא תראה העני שיש לו בתים וכו'. נמצא עוקרו לו ולתולדותיו שמאבד הממון שבידו ונעקר מנחלת שדהו ומפסיד הוא ותולדותיו נחלתם הראויה להם: **כשם שנשך** הנחש מה שהזיק לאדם בחלקת שפתיו קרי נשיכה וכן ענין הנותן ברבית שבא בעקיפין ומסיתו שיקח ברבית ליטול נחלתו: **עוקף** לשון ערמומית (ערוך) ובמדרשים אחרים גרס עוכף עליו: **לכ"כ לא תהיה לו כנושה**. דרמיז שלא יתחכם עליו ליטול נחלתו כדלעיל סימן ו': **לא תנשכנו** לא תהיה כנחש כו'. דריש טעם אחר למה שנאמר לשון נשך לרמוז לנחש לומר שלא יהיה ערום כנחש דהיינו שלא יאמר לו שאל לך אני מלוה אותך וכו': **לא תאמר לו שאל כו'**. פירוש מערים להלוותו תחלה בחנם בלא רבית ולמחר שהוא רואה שהממון יוצא מתחת ידו הוא מבקש אותם. והוא מעלה עליו רבית בעל כרחו. ודריש לה מלא תקח מאתו נשך. משמע דאפי' לא התנה עמו ברבית בשעת הלואה לא יבא ליקח ממנו אח"כ: **שנא' אם חבל** תחבול. רמיז נמי לענין חבלה שנחשב כאילו שופך דמים: **מכאן אתה למד** שלא תהיה לו כנושה יליף זה כדלעיל סי' ו' ושם פירשתי ע"ש: **נוטרין** פי' גזר דינו. וצ"ל לע"ז דעקרעט: **אבל מי שמלוה** בלא רבית כו'. כדי לסיים בדבר טוב נקט הך מילתא: **כאילו עשה** כל המצות כו'. עי' לעיל סי' ג': (יד) **הה"ד כי אלהים שופט** כו' דריש עמך שישגיח העשיר להטיב לעני כדי שג"כ ייטיבו עמו. כי העניות גלגל הוא שחוזר בעולם. ורמז לדמיון הגלגל מייתי כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים דמשמע שזה לעומת זה כשזה ישפיל זה ירים והיינו ככלים שבגלגל שכשאלו מתרוקנים אלו מתמלאים: **גלגל שבגינה** גלגל על הבור שבגינה שממלאים ממנו להשקות הגינה: **כלי חרס שבו** פי' הכלי חרס שתלוין בגלגל על החבל למלאות בהם מים מן הבור שהעליונים ירדו ויתרוקנו כשיגיע במרום המעלה והתחתונים יעלו מלאים אחרי היותם בתכלית השפלות: **כי בגלל** הדבר הזה. דרשו ל' גלגל: **מזרה רשעים** מלך חכם. פי' שהקב"ה שהוא המלך החכם מזרה הרשעים ומסבב הגלגל עליהם לרעה: **אשריו כל מי שידו פשוטה** כו'. מפרש את העני עמך שעמך אתה מטיב בהטיבך לעני שקונה על ידו חיי עוה"ב. וע"ז אמר אשריו כל מי שידו פשוטה לעניים: **העני קנה** חיי העוה"ז. זהו פירוש למאי דסליק מיניה דהיינו רש ואיש תככים כו'. דאיש תככים היינו מי שעושה צדקה מאיר עיני שניהם ה' זה קנה חיי שעה כו' כדלקמן בויק"ר פ' ל"ד. ומ"ש ועני שפשט ידו כו' זהו פירוש לעשיר ורש נפגשו כו': **זה קנה** חיי עוה"ז. בשביל שנתן לו הצדקה נתן לו חיי שעה: **ומי שעשה** את זה עני כו'. ור"ל שישתנה העושר מזה לזה כי העשיר יאבד עשרו ומחורבנו יתמלא העני. אחר שלא רצה לחננו בעשרו: **ואין לך מדה** קשה מן העניות. מפרש עמך באופן ג' היינו שהעני לעולם שותף עמך ביסורין. משום דאין אדם שאין לו יסורים כדלעיל בב"ר פ' ל"ב נמצא שהעני לעולם שותף לך ביסורים: **שבמשנה תורה** שהן מרובות משל תורת כהנים ודייק זה לפי שמשיים והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה. ורמז באותה הקללה שידלו ישראל עד למאד עד שימכרו את גופם לעבדים ולשפחות. ומדמוכיח אותם בזה באחרונה ע"כ לפי שהיא שקולה כנגד כולם (תו"נ): **העניות מכרעת** לכולן להיות שקול ככולם: (טו) **בא וראה** כל מי כו'. שאין מלמד עליו זכות והיינו כנושה שהכל שונאים אותו כאומר לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללני. וה"ק לא תהיה בעבורו שנאוי למעלה כנושה כשלא תשים נשך. הא אילו תשים נשך תהיה שנאוי על הכל: **בא וראה** משום שהוא קצת רחוק שבשביל עון רבית לא יהא לו מלמד זכות לכך אמר בא וראה שכך הוא האמת (תו"נ): **מימינו ומשמאלו** ואי' בגמרא ובמדרש וכי יש ימין ושמאל לפני הקב"ה כו' אלא מיימינים שמלמדין זכות ואלו משמאילים שמלמדין חובה וכדאי' בתנחומא סדר זו: **וחי לא יחיה** מכפילות הלשון קמפיק כדאיתא לעיל משל לאחד שהיה אילונין שלו נקרא לפני המלך כו': **שכן דוד אומר** ה' מי יגור באהלך. דייק מדכתיב עושה אלה לא ימוט לעולם. וכדדרש ר"ע אפילו אחת מאלה: (טז) **הה"ד טוב** איש חונן ומלוה. שרמז שלא ישכח מה שנראה לעינים שבריותיו של הקב"ה לווין זה מזה בלא רבית. ונושה לשון נשיתי טובה. ומייתי סמך טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט שפירושו שיכלכל ענינו כפי המשפט והסדר הנוהג בעולם. והיינו כמו שהבריות מלוין זה לזה בלא רבית כן הוא יהיה חונן ומלוה: **בא וראה** ר"ל שיש לו ללמוד מטבע העולם שלהיות כולו כאיש אחד מקושר קצתו בקצתו לכן יקבל זה מזה תועלת כפי מה שחסר בו וצריך לקבל מזולתו וכ"ש האנשים שדומים יותר זה לזה שראוי שיחשבו שכולם כאיש אחד וראוי שיקבל תועלת זה מזה כפי מה שצריך לו. וקורא תועלת הבריות זה מזה והכנס זה בגבול זה לקבל תועלת ממנו כאילו לוים זה מזה בדרך משל: **היום לוה מן הלילה כו'** שגבול היום השוה והלילה השוה הוא שנים עשר שעות. ומתקופת ניסן עד תקופת תמוז שהיום גדל והולך נמצא כאילו הוא לוה מן הלילה שנכנס בתחומו. ומתקופת תשרי עד תקופת טבת שהלילה גדל והולך נמצא כאילו לוה מן היום. וכאילו פורע לו היום מה שלוה ממנו. וכדמפרש בשוח"ט ובילקוט מזמור י"ט: **היום לוה מן הלילה** כו' היינו הימים שמתקופת ניסן עד תקופת תמוז כמש"ל וא"כ סתים לן בעל המאמר כרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם: **שנא' יום ליום יביע אומר** ר"ל שהימים של תקופת ניסן יתנו אומר שיפרעו אותה. ולילה ללילה יחוה דעת שיפרעו כדרך שימי תקופת תמוז פורעין לימי תקופת ניסן שלפניהם (תו"נ): **הלבנה לוה מן הכוכבים** שבאמצע החדש הלבנה מאירה ואז הכוכבים כמעט אינם נראים. ובקצת החדש הכוכבים נראים והירח נסתר ודומה כאילו לוים זה מזה: **וכשהקב"ה רוצה אינן יוצאין** כו' כלו' כי יודעים ומרגישים שכל אורם מיד ה'. וכשהוא רוצה לוקח אורם מכל וכל. וכן בני אדם לא יריבו זע"ז שכשהקב"ה רוצה לוקח עשרם מכל וכל: **האור לוה מן השמש** כו' האור של מטה שהוא בריה בפ"ע והשמש מעורר האור שיאיר והשמש מקבל מאור של מעלה כמ"ש שמש ירח עמד זבולה וס"ד לאור חציך יהלכו: **החכמה לוה מן הבינה** כו' החכמה הוא מה שמקבל מרבו צריך לבינה להבין דבר מתוך דבר ולדמות מלתא למלתא ואין בינה בלא חכמה שנא' אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא: **השמים לוים מן הארץ** כו' הגשמים המתהווים מהאדים העולים מן הארץ. וזהו מה שהשמים לוים מן הארץ ובמה שעלייתן הוא ע"י תנועה השמיימית זהו מה שהארץ לוה מהשמים וזהו יפתח וגו' את השמים לתת מטר ארצך בעתו. הרי שהמטר בא מכח שניהם: **החסד לוה מן הצדקה** כו'. שפעמים תדחה הצדקה מפני ג"ח כגון מת מצוה שקבורתו תדחה מעשה הצדקה ופעמים הצדקה תדחה הג"ח שאם היה הולך להכנים כלה וכיוצא ופגע בעני שמבקש פרנסה שמחויב לטפל בפרנסתו. והביא ראיה מפסוק רודף צדקה וחסד שמשמעו שפעמים נרדפים ונדחים המה זה מפני זה: **התורה לוה מן המצות** כו' שקצת מצות נדחות מפני
ס"ת

של הקב"ה לוין זה מזה ועושים שלום זה ע"ז בלא דברים. וב"ו לוה מחבירו ומבקש לבולעו ברבית ובגזל. ואלו שנוטלין רבית אומרים להקב"ה למה אין אתה נוטל מעולמך שכר שהבריות בתוכו. שכר הארץ שאתה משקה. שכר הצמחים שאתה מעלה. שכר המאורות שאתה מאיר שכר הנשמה שנפחת. שכר הגוף שאתה שומר. א"ל הקב"ה ראו כמה הלויתי ואיני נוטל רבית ומה הלותה הארץ ואינה נוטלת רבית. אלא אני נוטל הקרן שהלויתי והיא נוטלת את שלה שנא' (קהלת יב) וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. אוי למי שנוטל רבית מה נאמר בו בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה. משל למלך שפתח לאחד אוצרו התחיל מונה בו עניים הורג בו אלמנות מבזה בו אביונים מפשיט בו בני אדם ועושה אותם ערומים ועשה בו חמס וגזל וממלא אותו שקר ומפסיד אוצרו של מלך. כך הקב"ה פותח אוצרות ונתן לבריות מכספו וזהבו שהם שלו שנא' (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב. התחיל עני שהוא לוה מן העשיר נוטל הימנו רבית. הורג בו אלמנות אם לותה ממנו אלמנה הרי הוא דוחקה ליטול הימנה רבית. מבזה בו אביונים אם בקשו ממנו צדקה הרי הוא מדקדק עמהם. והאלהים אומר (משלי יז) לועג לרש חרף עושהו. מפשיט בו ערומים. אם חייב לו מנה או יותר נוטל טליתו הימנו ויושב ערום ומתבייש. ועושה בו חמס וגזל. שהם מוסרים בידו משכונם והוא בולעם. והקב"ה אומר (ישעיה לג) הוי שודד ואתה לא שדוד. הקב"ה נתן לו ממון של אמת ועושה אותו שקר שנאמר (הושע י) חרשתם רשע עולתה קצרתם. לכך אתם עוברים מן העולם שנא' (משלי י) כעבור סופה ואין רשע. לכך הקב"ה מזהיר בתורה אם כסף תלוה את עמי. ואם אינו משלם לך דייך שאני קורא אותו רשע שנא' (תהלים לז) לוה רשע ולא ישלם. וצדיק חונן ונותן. זה הקב"ה שמזהיר את ישראל ואומר להם אם חבול תחבול שלמת רעך החזירהו לו שלא יצעק לפני שנאמר והיה כי יצעק אלי וגו'. וכן דוד אומר (שם מא) אשרי משכיל אל דל. וכן שלמה אומר (משלי כב) אל תגזל דל כי דל הוא למה כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש: (יז) אלהים לא תקלל. רמ"א על הכל הזהיר הקב"ה על דייני ישראל שהם מלמדים אותן משפט ועל הנשיא שנא' אלהים לא תקלל. וכן אתה מוצא שלא לקה קרח ועדתו אלא על שפשט ידו במשה ואהרן. וכן אנשי ירושלים לקו על שבזו הנביאים שנאמר (דה"ב לו) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים וכתיב (ירמיה ה) חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב. לכך הזהיר הקב"ה על כבודן של זקנים ושל צדיקים וכה"א (משלי א) להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. למה הזהיר עליהם לפי שהם מזהירים את ישראל מן ע"ז ע"כ נאמר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה כתיב אחריו שלש פעמים בשנה. קבע אלהים ג' רגלים חג המצות שבו עשה נסים להם במצרים. חג הקציר שבו

ניתנה תורה לישראל שאוכלים מפירותיה בעוה"ז שנא' (שם ח) טוב פריי מחרוץ ומפז. חג האסיף שבו האלהים ממלא בתיהם ברכה שנא' (שם ג) כבד את ה' מהונך. לכך הוא אומר ראשית בכורי אדמתך: (יח) ד"א אם כסף תלוה את עמי. טו הה"ד (שם כח) נבהל להון איש רע עין זה קין שהבהיל עצמו ליטול העולם. כיצד כשהיה עם אחיו שנא' (בראשית ד) ויהי בהיותם בשדה יז אמרו זה לזה בא ונחלוק העולם. אמר קין טול אתה את המטלטלין ואני הקרקעות. חלקו ביניהם נטל הבל את המטלטלין וקין את הקרקעות וחשב להוציאו מן העולם. היה הבל מהלך בעולם וקין רודפו ואומר לו צא מתוך שלי והיה הולך להרים ואומר צא מתוך שלי עד שעמד עליו והרגו הוי נבהל להון איש רע עין זה קין שהיתה עינו רעה באחיו. ולא ידע כי חסר יבואנו. ומה חסרון הגיע לו שא"ל הקב"ה (שם) נע ונד תהיה בארץ. ומהו כן שבכל מקום שהלך הקב"ה היה מביא לו רעה לרגליו והיו מכין אותו ורודפין אחריו עד שמוציאין אותו. ושלמה קורא עליו (קהלת ו) אם יוליד איש מאה יח זה קין שהוליד מאה בנים. ושנים רבות יהיה שחיה כמו שחיה אדם. ורב שיהיו ימי שניו שהוסיף ימים על ימי אביו תשכ"ו שנים. ונפשו לא תשבע מן הטובה שלא תשבע נפשו בממונו שנא' נע ונד תהיה בארץ. וגם קבורה לא היתה לו יט שהיה תלוי ברפיון ובא המבול ושטפו. אמרתי טוב ממנו הנפל זה הבל אחיו שעמד עליו והפילו הרוג בשדה. ד"א נבהל להון כ זה עפרון. בשעה שמתה שרה והיה אברהם מבקש מקום לקבורה א"ל שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר. מיד הלכו ומינוהו כא אותו היום אסטרטינוס עליהם. אמרו לו מכור את המערה לאברהם. א"ל איני מוכרה לו. אמרו לו אם אין אתה עושה אנו מעבירין אותך מן אסטרטינוס שלך. מיד עמד אברהם ושקל לו. א"ר חמא כב כל שקל האמור בתורה סלעים ובנביאים ליטרין ובכתובים קנטירין אמר ר' יהודה בן פזי חוץ משקלי עפרון שהיו קנטירין. מה היה אמר עפרון לאברהם אם אתה נותן לי ד' מאות שקל כסף מן סחורת ביתך אתה נותנה לי. וע"י שהכניס עין רעה בממונו של אברהם חסרו הכתוב וי"ו. הוי ולא ידע כי חסר יבואנו האיש שעינו רעה חסרו הכתוב וי"ו. ולא עוד אלא שלא נקראת המערה לשמו אלא לשמן של בני חת שנא' (בראשית כה) אשר קנה אברהם מאת בני חת. מעפרון אינו אומר אלא מאת בני חת. ד"א נבהל להון זה עשו. בשעה שמת יצחק באו יעקב ועשו וחלקו את הכל. אמר יעקב רשע זה עתיד הוא ליכנס הוא ובניו למערת המכפלה ויהא לו חלק ודירה עם הצדיקים הקבורי' בתוכה. כג מיד עמד ונטל את כל הממון שהיה בידו ועשה אותו כרי. ואמר לעשו אחי חלק שיש לך במערה זו תרצה או הכסף והזהב הזה. באותה שעה אמר עשו ה"ז בית קבורה מצוי בכ"מ ובשביל קבר אחד שיש לי במערה אני מאבד כל הממון הזה. מיד עמד ונטל כל אותו הממון ונתן לו חלקו. הוא שיעקב אומר ליוסף

בקברי

יד יוסף טו תנחומא ס"ז סי' י"ג : יז ב"ר פ' כ"ב · תנחומא בראשית סי' ט' : יח קס"ר : יט ב"ר פ' כ"ב ופ' ל"ג : כ ב"ר פ' ל"ח . תנחומא ראה : כא ב"ר פ' נח : כב ב"ר פ' נח . ר"ר פסוק אחת לפנים. ירוש' פ"ק דקידושין . תנחומא וירא ובסר. בכורות נ' . פסיקתא רבתי פ"א. ילקוט חיי שרה : כג ב"ר פ' ק' תנחומא ויחי . פסיקתא רבתי פ"ה . פדר"א פ' ל"ח. ספר היישר סוף ויצב :

מתנות כהונה

וחשב להוציאו. קין את הבל: **ברפיון**. באויר בלע"ז ריפא כך פי' בערוך וע' בב"ר פ' כ"ב: **איסטרטינות**. פס חטוב וע' בערוך : **חסרו הכתוב** וי"ו. שכל עפרון שבפרשה מלא וי"ו חוץ מזה ויסקול אברהם לעפרון : **מן סחורת** ביתך. כלו' מן הסחורה הפתוחה שבביתך אתה נותנה

ענף יוסף

וכבוד כל ימי חייהם וכן בסיפך . מ"מ אם הוא לא בא בנו ואם לא בנו בא בן בנו לביבה זו הנ"ל (מו"נ) : **(יח)** [שנא' אשר קנה אברהם מאת בני חת] ואע"ג דבפרשת ויחי כתיב אשר קנה אברהם כו' מאת עפרן החתי . י"ל דפסוק דויחי הוא העתק השטר שהיה לו ליעקב בירושה מן אברהם ויצחק דבשטר הוכרחו לכתוב שקנה אותו מעפרן . אבל הכא בפרשת חיי שרה מעידה התורה על ענין קיום וחוזק המכירה כתבה התורה מאת בני חת לכוונה הנזכרת (מ"נ) : [שלא יהיה לו חלק ודירה עם הצדיקים]

שאינו נוח לצדיק להיות רשע קבור אצלו. כמו שמצינו באלישע ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וגו' ויחי ויקם על רגליו. ואמרו בגמרא על רגליו עמד ואל ביתו לא הלך. שלא היתה עמידתו אלא לביטה שיתרחק מן הצדיק (מ"נ) :

עץ יוסף

מ"ת שהוא כנגד כולן. ויש קצת מצות שהן דוחין הת"ת כגון מת מצוה ומקרא מגילה ודומיהן. ומביא ראיה ממקרא דשמור מצותי וחיה ותורתי כאישון עינך שבא להורות בזה שפעמים ישמור המצות יותר מהתורה ופעמים איפכא: **ועושים שלום זה לזה** בלא דברים. מפרש אין אומר ואין דברים בהכם מליצים ומשלמין. בלא דברים היינו בלא רבית. ואדם לוה אחד מחברו ומבקש לבולעו ברבית ובגזל: **אומרים להקב"ה כו'** ענין מליצי. כלומר שיש להם ללמוד ממעשי ה' שמטיב לבריות ולא יושג אליו תועלת מהם. ואמנם בהתהלפם מזה הוא כאילו אמרו להקב"ה ביקח שכר מהטבתו (יפ"ת) : **ומה הלותה הארץ** חלק הגוף המורכב מכלל הארץ חשיב הלואה לגבי הנפש שעל ידה משתמשת במעשה וזוכה במצות מעשיות : **אלא אני נוטל הקרן** פי' הנשמה וכדמייתי פסוק והרוח תשוב וגו' : **משל למלך** כו' וכן זה שנתן לו הקב"ה עושר להטיבו והוא מלוה ברבית נמצא מזייף מטבע של הקב"ה : **מדקדק עמהם** שגוער בהם ואומר אינכם צריכים כ"כ. או למה אינכם יגעין ואוכלים : **הקב"ה אומר הוי שודד** ואתה לא שדוד . סיפא דקרא כהתימך שודד תושד . על דרך בחצי ימיו יעזבנו : **ועושה אותו שקר** . פי' שנגזר עליו שיתעשר ביותר והוא בסכלותו גורם שיבואהו העושר בגזל והמכ : **מזהיר בתורה** אם כסף תלוה את עמי וגו' לא תהיה לו כנושה : **דייך שאני קורא** כו' ומסתמא לא משוי נפשיה רשיעא שלא לפרוע אם יהיה לו : **צדיק חונן ונותן** זה הקב"ה כו' . ומלת חונן הוא פועל יוצא לאחר . כלו' שהקב"ה בגזירתו הוא מסבב ההנינה לבעל המשכון שיחזור העבוט לבעל חובו . וזהו שמסיים והיה כי יצעק וגו' ושמעתי כי חנון אני . ור"ל ולכן נקרא הקב"ה חונן ונותן : **וכן דוד אומר** אשרי משכיל אל דל כו' . הוא סיום הענין מדרוש שני הטעמים שהוא הלואת הכסף לעני . והחזרת המשכון לבעליו . אשרי משכיל אל דל נגד אם כסף תלוה . ואל תגזול דל נגד אם חבל תחבול : (יז) **ר"מ אומר** על הכל כו' . פי' אע"פ שהזהיר הקב"ה גם בקללות אחרים כגון לא תקלל חרש . וכן על קללת כל אדם . מ"מ אזהרת קללת הדיינים והנשיאים עולה על כולם שהחמיר בה כדלעיל סימן ח' (יפ"ת) : **ועל הנשיא** הוא המלך : **שפשט ידו** במשה כו' . כי המדה הזאת סופו עד אבדון תאכל אחר שאינו שומע לגדולים ממנו : **שנא' ויהיו מלעיבים** כו' מסיפא דקרא דייק דכתיב ויהיו מתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' : **וכתיב חזקו פניהם מסלע** בתר מאנו קחת מוסר כתיב נראה שר"ל שהעיזו כנגד מוכיחיהם לבזותם : **לכך הזהיר הקב"ה** על כבודם כו' . היינו בקימה והדור כאומרו מפני שיבה תקום והדרת פני זקן : **של זקנים** פי' הכמים. שאין זקן אלא שקנה חכמה : **ושל צדיקים** אע"פ שאינם תלמידי חכמים . כדכתיב ואת יראי ה' יכבד : **וכה"א** **להבין משל** ומליצה . וכתיב לפני זה לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומשרים . משמע שמדברי החכמים והידותם יקח מוסר השכל בצדק ומשפט ומישרים : **למה הזהיר עליהם** כו' כמו ד"א ר"ל משני הטעמים לדקו יחדיו : **לפי שהם מזהירים** את ישראל כו' . ולפי שנותנים כבוד לשמו ית' ליחד כבודו שלא לתת כבוד לזולתו . לכן הזהיר הקב"ה על כבודם : **ע"כ נא'** כו' ושם אלהים אחרים לא תזכירו. דאיידי דהזכיר הזהרת הדייני' אמר שכשיהיו נזהרים בכל האמור יהיו מופרשים מעכו"ם כי הדיינים מזהירי' אותם מזה : **מה כתיב אחריו** שלש פעמים בשנה. דריש סמוכים דג' רגלים לשם אלקים אחרים וגו' שכל המבזה המועדות כאילו עובד עכו"ם : **קבע כו'** דריש טעם קביעות הרגלים : **שאוכלים מפירותיה** כלו' שלכן ניתנה תורה בזמן הקציר לרמוז שאוכלים מפירותיה בעוה"ז : **שנא' כבד את ה'** מהונך . לכן נצטווינו לעשות חג בזמן זה. כי ראוי לכבד את ה' ולהודות לו על מה שהגנו . ולכך הסמיך ראשית בכורי אדמתך וגו' שראוי להודות לה' על כל ההצלחות שנותן לנו : **(יח) הה"ד נבהל להון** כו'. שב לתת טעם למאמר את העני עמך ובעי למדרשיה מנבהל להון כו' כדדריש לקמן דהיינו מ"ש מרבה הונו בנשך ותרבית כו' . ואיידי דנקט ליה דריש ליה ברישא באנפי אחריני : **ומהו כן** פי' וכי בשביל שהיה נע ונד בארץ נעשה חסר שאמר כי חסר יבואנו : **ורודפין אחריו** עד שמוציאין אותו . נמצא שחסר עולמו שהיה לו. ולא היה מושל אפי' בארבע אמותיו : **זה קין שהוליד** מאה בנים . ר"ל שהוליד בנים הרבה והבל מת בלא בנים : **תשכ"ו שנה** שהוא נספה במבול כדלקמן והמבול היה בשנת אלף תרנ"ו ליצירה . ואדם חי תתק"ל שנה נמצא שקין הוסיפו לו תשכ"ו שנה : **שנא' נע ונד** ואע"פ שהסיר ה' ממנו הגזירה ממנו מ"מ השאיר הניה דהיינו נד כדלקמן בויק"ר פ"י : **שהיה תלוי ברפיון** כדאי' בב"ר פ' כ"ב : **זה הבל** שלא היה חיי צער כמוהו וג"כ זכה לקבורה כדלעיל בב"ר פ' כ"ב : **זה עפרון** שכן עפרן בגימ' רע עין. וע' בב"ר פ' נ"ח: **מיד הלכו** ומינוהו. כדדייק בב"ר מדכתיב ישב שאותו היום מינוהו מושל פ' כ"ב: **איסטרטינוס** מין שררה : **אמר להם** איני מוכרה לו ולכך הוא אומר ליתן לו במתנה לפי שהי' יודע בו באברהם שלא יהא מקבלה ממנו במתנה ומתוך כך יתבטל הענין : **כל שקל האמור בתורה** כו' בב"ר פ' נ"ח ע"ש : **אם אתה** כו' מדכתיב וישמע אברהם לעפרון וישקול וגו' משמע שהבין שהוא מבקש ממנו מחיר המערה כסף מסחורת ביתו כלו' עובר לסוחר : **חסרו הכתוב** וי"ו עפרן כתיב בגימטריא ד' מאות . ובגימ' רע עין : **שלא נקרא** המערה לשמו . כי ידעו הכל שבעל כרחו מכרה ולהמדת הממון . ולכן לא תלוי המכירה אלא בבני חת כאילו הם שמכרוהו לו. לפי שהם הכריחוהו למכירת השדה לאברהם כאמר : **חלק ודירה** עם הצדיקים . פי' שכוונתו של

יעקב

(בראשית נ) בקברי אשר כריתי לי. קניתי אב"כ אלא כריתי אמר להן כרי של דינרין נתתי לעשו הוי ולא ידע כי חסר יבואנו. ומהו חסר שלא נכנס במערת המכפלה. ד"א נבהל להון זה השואל שהיתה עינו צרה לשכור שתי פרות כאחת והוא שואל אחת ושוכר אחת. וע"י שלא שכר אלא אחת אם מתה או נשברה הוא משלם. אם שכר ומתה אמרה תורה אם שכיר הוא בא בשכרו. הוי נבהל להון איש רע עין שהיתה עינו רעה לשכור מתוך כך ולא ידע כי חסר יבואנו. הוא שכתוב בעליו אין עמו שלם ישלם. ד"א נבהל להון א"ר לוי כד זה שאינו מוציא מעשרותיו כראוי. מעשה באדם א' שהיה מוציא מעשרותיו כראוי. והיה לו שדה אחת והיתה עושה אלף מדות ומוציא ממנה מאה מדות למעשר ומן המותר הי' מתפרנס הוא ובני ביתו. בשעת פטירתו קרא לבנו וא"ל בני תן דעתך על שדה זו. כך וכך מדות היא עושה וכך מדות למעשר וממנה הייתי מתפרנס כל ימי. כשנפטר מן העולם שנה ראשונה זרע אותה הבן עשתה אלף מדות והוציא ממנה ק' למעשר. שנה שנייה נכנס בו עין רעה פיחת י' ופיחתה היא ק'. וכן בג' וכן בד' וכן בה' עד שעמדה על מעשרותיה כיון שראו קרוביו כך עמדו ולבשו לבנים ונתעטפו לבנים ונכנסו אצלו. א"ל לא באתם אלא לשמוח עלי. אמרו לו ח"ו לא באנו אלא לשמוח עמך. לשעבר היית בעה"ב והקב"ה כהן ועכשיו נעשית כהן והקב"ה בעה"ב. הוי ולא ידע כי חסר יבואנו. ד"א נבהל להון א"ר יצחק זה שהיה מלוה ברבית שהיתה עינו צרה להלוות לישראל בלא רבית. ולא ידע כי חסר יבואנו כמ"ש (משלי כח) מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו. ואי זהו חונן דלים כה זהו עשו. וכי עשו חונן דלים הוא והלא עושק דלים הוא. אלא כגון הנמונים ודוכסים ואפרכין שהם יוצאין לעיירות ונוזלין ובוזזין וכשהם חוזרין אומרים הביאו לנו עניים ונפרנסם. כו והמשל הדיוט אומר מנאפת בתפוחים וחולקת לחולין. ד"א מהו לחונן דלים יקבצנו. שכל מה שהרשעה מכנסת בעה"ז הקב"ה נותנו לישראל לע"ל שנא' (ישעיה כג) והיה סחרה ואתננה קדש לה': (יט) ד"א אם כסף תלוה את עמי. אמר הקב"ה אם כסף תלוה ולא תקח ממנו רבית. את עמי מה אני איני מוט לעולם אף אתה אין אתה מוט לעולם. שנא' (תהלים טו) כספו לא נתן בנשך וכתיב (שם) עושה אלה לא ימוט לעולם:

פרשה לב

(א) הנה אנכי שולח מלאך. הה"ד (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם. אילו המתינו ישראל למשה ולא היו עושים אותו מעשה לא היתה עכו"ם ולא מלאך המות שולט בהן. וכה"א (שמות לב) והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות. מהו חרות א ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר חירות מן הגליות ור"נ אומר חירות ממלאך המות. בשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר הקב"ה אדה"ר צויתי אותו מצוה אחת כדי שיקיימנה והשויתיו למלה"ש שנא' (בראשית ג) הן האדם היה כאחד ממנו. אלו שהן עושין ומקיימין תרי"ג מצות חוץ מן הכללים ומן הפרטים ומן הדקדוקים אינו דין שהן חיים וקיימין לעולם וכה"א (במדבר כא) וממתנה נחליאל שנחלו מהקב"ה שיהו חיים וקיימים לעולם. כיון שאמרו (שמות לב) אלה אלהיך ישראל ב בא מות עליהן. אמר הקב"ה בשיטתו של אדה"ר הלכתם שלא עמד בנסיונו ג' שעות ובט' שעות נקנסה עליו מיתה. אני אמרתי אלהים אתם. והלכתם אחר מדותיו של אדה"ר אכן כאדם תמותון. מהו וכאחד השרים תפולו. א"ר יהודה או כאדם או כחוה. ד"א וכאחד השרים תפולו א"ר פנחס הכהן ב"ר חמא א"ל הקב"ה הפלתם עצמכם. לשעבר הייתם משתמשים על ידי רוח הקודש עכשיו אין אתם משתמשים אלא על ידי מלאך הוי הנה אנכי שולח מלאך לפניך: (ב) דבר אחר הנה אנכי שולח מלאך לפניך. ד הדא דכתיב (ירמיה ג) ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. מהו אשיתך. אמר הקב"ה משעה שעמדתם בסיני וקבלתם את התורה כתבתי שאני אוהב אתכם שנא' (דברים ז) כי מאהבת ה' אתכם. ואחר שאהבתי אתכם היאך אני יכול לשנא אתכם. איך אשיתך בבנים. ואין אשיתך אלא שנאה שנאמר (בראשית ג) ואיבה אשית. ד"א איך אשיתך בבנים ר' יהושע אומר ה חייבתם עצמכם כדכתיב ככל אשר יושת עליו. ור' ברכיה אמר ביירתם עצמכם כדכתיב (ישעיה ה) שמיר ושית. ואתן לך ארץ חמדה למה נקראת חמדת שביה"מ נתון בתוכה הה"ד (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו. ד"א ארץ חמדה שחמדו לה כל המלכים ו שבין העי ובין יריחו אינו אלא נ' מלין לזו מלך ולזו מלך. ד"א ארץ חמדה רבנן אמרי ארץ שנתחמדו לה אבות העולם. אברהם ז שנאמר (בראשית יג) לך לך מארצך. יצחק (שם כו) גור בארץ הזאת. יעקב (שם מז) ח ונשאתני ממצרים. ולמה הם מתחמדים לה. ארשב"ל מפני שהם חיים תחלה לימות המשיח. ומהו (ירמיה ג) נחלת צבי. למה הוא מושלה לצבי מה הצבי משאדם מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו כך בשעה שזוכין ישראל אין א"י מחזקת פירותיה. ד"א מה צבי זה קל לאכול כך א"י פירותיה קלין לאכול. ורבנן אמרי מה צבי זה רגליו קלין יותר מכל בהמה ומן החיה. כך א"י ממהרת לבשל פירותיה יותר מכל הארצות. וכל כך למה א"ל הקב"ה לישראל כדי שיהא שמי מיוחד עליכם ט ואומר (ירמיה ג) אבי תקראי לי ומאחרי לא תשובי. אתם לא עשיתם כן אלא (שם) אכן בגדה אשה מרעה וגו'. רבנן אמרי מאישה אב"כ אלא מרעה מה אשה זו אינה יכולה למרוד בבעלה אלא ברעה היא יבולה

ד יוסף כד תנחומא ראה : כה תנחומא ס"ז כי' י"ד וראה : כו קה"ר פ"ד . ויק"ר רפ"ג : פרשה לב א לקמן פ' מ"א . במ"ר פ' ט"ז . תנחומא תשא ועקב . תד"א ח"ב פ"ד . זוהר בראשית דף ל"ז ובשלח דף מ"ה ומשפטים דף קי"ג . וז"ח רות דף ק"א . וזוהר חיי שרה דף קל"א . ויק"ר פ' י"א . שהש"ר פ"ב . ושם עוד אי' דעה ג' ורבנן מן טיסורין : ב עי' תד"א פ"ד : ג ב"ר ס"פ י"א : ד תנחומא ס"ז : ה תנחומא ס"ז . וס"פ קדושים : ו תנחומא ס"ז . ב"ר פ' פ"ט . חזית פסוק כרם . ספרי ח"ב פיסקא ל"ז : ז ובילקוט ירמיה הגי' שנא' תנו לי אחוזת קבר : ח תנחומא ראה ס"ח : ט ש"ר פ' ל"ב :

מתנות כהונה

גותנה ואינה ניכר ונחשב למאומה : אם מתה. פרה השאולה מפני שהשואל חייב באונסין : אם שכרה. אם היה שוכר אותה פרה שהאל אם היתה מתה היה פטור שנא' אם שכיר כו' : לשמוח עלי. על רוע מזלי : ועכשיו נעשית כהן כו' שהקב"ה נתן לך מעשר ממה שהיתה רגילה לעשות : וכי עשו חונן דלים. ע' כ"ז בפ' איזהו נשך : ולא תקח ממנו רבית את עמי. אתה תהיה עמדי ואת עמי קרי ביה את עמי : אותו מעשה. מעשה עגל : שנחלו מהקב"ה כו'. דרש נחליאל נחלו כח אלהות להיות חיי עד כאלהים : ג' שעות. לא מצאתי במדרש תלים וגם בתנחומא ובילקוט לא גרס ליה ואמרי' בב"מ בעשירי סרח ובאחד עשר נידון ובשנים עשר נטרד ושלש שעות יש לייחבו שר"ל שלא עמד שלשה שעות בלווי שבשעה תשיעית נצטוה ולא היה עד כלות היום רק שלשה שעות : אלא ע"י מלאך. וזהו כאחד השרים כלו' א' מהשרים העליונים : ביירתם. ל' ריקות ושממון כד"א אם אוביר ולא אעביד : לך לך. אסיפא דפרשה קסמיך דכתיב ויצאו ללכת ארצה כנען : גור בארץ הזאת. ר"ל הרי שהקב"ה חיבבה בעיני יצחק ונתחבבה בעיניו שהרי כל ימיו לא יצא לו חוצה וע' בתנחומא : אין א"י מחזקת פירותיה. בתנחומא

עץ יוסף

יעקב היה כדי שלא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים : ועשה אותו כרי כדי להשביע עינו בראייתו כי העין רואה והלב חומד : קניתי אב"כ ע' מ"ש בב"ר פ"ק : ומהו חסר שלא נכנס כו'. דאי' בב"ר פ' ל"ח המכפלה שכל הקבור בה שכרו כפול ומכופל. וזהו חסרון הידיעה : לשבור ב' פרות לא אמר כפשוטו שהואל פרה ולא שכרה מפני שאחז בדבר שמגדיל הנער במה שעיניו רואות בחוש שעל פרה זה אינו משלם ועל השאולה משלם : הוי נבהל להון וגו' שאינו מחשב מה שיהיה באחרית מכילותו וקמצנותו : שאינו מוציא מעשרותיו כראוי. אז חסר יבואנו בשדהו : והיתה עושה אלף מדות. ר"ל שהיה זורע מאה מדות והיתה עושה אלף מדות. והיה סבור הבן שמהמאה מדות שזרע אין צריך ליתן מעשר כיון שכבר הם מעושרים קודם הזריעה. וא"כ אין צריך ליתן מעשר רק מן ט' מאות. והיינו תשעים מדות. ופחתה השדה מאה : שעמדה על המעשרות מאה כשיעור מעשרותיה הראשונים : לשמוח עלי על רועי מזלי : ועכשיו נעשית כהן שהקב"ה נתן לך מעשר ממה שהיתה רגילה לעשות : זה עשו ע' בפרק איזהו נשך : אפרכין הוא מין שררה : (יט) את עמי דרים כאילו כתיב את עמי פי' אתה עמדי : אין מוט לעולם שע"י שמעמיד העני שלא ימוט ע"י שמלוהו. גם הוא לא ימוט : וכתיב עושה אלה פי' אפי' אחת מאלה :

פרשה לב (א) הה"ד אני אמרתי אלהים אתם וכדפירש רבי פנחס לקמן סוף סימן זה : אותו מעשה של עגל : מהו חרות כו' דרש על הלוחות בשביל מה שכתוב בלוחות יהיו בן חורין : מן השעבוד אפי' כשיחטאו רק יענשו בשאר יסורין מצוה אחת ואף דאמרינן לעיל פ"לו ובב"ר שצוה לאדם שש מצות י"ל לפי שכולם נרמזים בפסוק אחד קראם מצוה אחת : כדי שיקיימנה מפני שמצות אדה"ר לא היה בה אלא שב ואל תעשה. לכן אמר כדי שיקיימנה כי בשב ואל תעשה נמי יצדק קיום המצוה : ישראל שהם עושים ומקיימים. כי בתרי"ג מצות יש קיום ומעשה ממש דהיינו ברמ"ח מצות עשה אינו דין כו' : כאחד ממנו פי' כא' ממה"ש וע' בב"ר פ' כ"א : שנהלו מהקב"ה כו' כך כתיב התם וממדבר מתנה וממתנה נחליאל. ומפרש שבמדבר זכו למתנת התורה. וממתנה היינו התורה זכו לנחלת אל להיות חיים וקיימים : בא מות עליהם דרים ומנחליאל במות בא מות : ג' שעות עי' לעיל בב"ר פי"ח גבי ולא יתבוששו : או כאדם או כחוה. מספקא לן בפירושא דהאי קרא. אי הכוונה להדמות את ישראל לאדם שנגזר עליו צער פרנסה. וכן ע"י השעבוד ישראל מצטערים בענין פרנסתם. או הכוונה להדמות אותה לחוה שנגזר עליה שעבוד ממש כאומר והוא ימשול בך והוא דמי לשעבוד של ישראל ממש : או כאדם או כחוה. שהם הראשונים שנפלו בעולם : הפלתם עצמכם מגדולתכם : אלא ע"י מלאך. שהוא אחד מהשרים העליונים. ופי' וכאחד השרים כמו ובאחד השרים שכמה פעמים מתחלף הכ"ף בבי"ת. ור"ל שלא יקבלו נבואה אלא ע"י אמצעי והוא המלאך : (ב) הה"ד ואני אמרתי כו' שהמלאך הזה הוא הנגזר עליהם כשחטאו ונסתלקה שכינה מעליהם. ולהכי מייתי סמך מפסוק זה דמשמע מיניה לפי דרשתו שבזמן שהיו חביבין לא היה שום אמצעי בין ה' לישראל ולא ניתן מלאך בהנהגתם אלא כשחטאו. ואיידי דמייתי הכא הני קראי דרים בהו כל דמשכח כדרך המדרש : משעה שעמדתם בסיני דרים ואנכי אמרתי משעה שאמרתי אנכי ה' אלהיך : שנא' כי מאהבת ה' אתכם כלו' כשעמדו בסיני והתחילה תורה לכתוב ונכתב פסוק זה בתורה : היאך אני יכול לשנוא אתכם. כי לא אדם אני להנחם אלא שמעשיכם גרמו : ואין אשיתך אלא שנאה. ופי' בבנים אחר היותכם חביבים לפני כבנים : שנא' ואיבה אשית. ונקט אשיתך בל' הנאמר אצל איבה : ר' יהושע אומר חייבתם עצמכם. בתנחומא מפורש יותר איך אשיתך בבנים אני הייתי מלמד סניגוריא עליכם ואתם גרמתם לקטרג אתכם ואין אשיתך אלא חיוב כמד"א אם כופר יושת עליו ע"כ. ואני אמרתי איך אחייבך ואלמד עליכם קטרוג אחר שהייתם חביבים לפני כבנים. אלא שאתם גרמתם לעצמכם : ור' ברכיה אמר ביירתם (לשון ריקות. כד"א אוביר ולא אעביד) בתנחומא אי' אין אשיתך אלא לשון הפקר כד"א ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר ועלה שמיר ושית וגו' : למה נקראת חמדה הלא יש כמה ארצות אחרות שהם יקרות ונחמדות ולמה נקרא א"י חמדה סתם : ההר חמד אלהים לשבתו. וכן אי' בילמדנו ההר הטוב זה ביהמ"ק שנא' ההר חמד אלהים לשבתו : שחמדו לה כל המלכים. כי זו מעולה לעיני הכל שאפי' בעלי ארצות בריאות וטובות יתאוו לה : אלא נ' מלין דהכי קים להו. והם היו מלכים גדולים בח"ל והיה לכל אחד בא"י חלק מה למה שהיו הכל מתאוים לא"י כדאי' בתנחומא וכן לעיל בב"ר פ' פ"ה : שנא' לך לך מארצך דאי' בב"ר פ' למ"ד שבשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נוכה ראה אותם אוכלים ושותים ופוחזים אמר הלואי לא יהיה לי חלק בארץ הזאת. וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותם עסוקים בניכוש בשעת הניכוש בעידור בשעת העידור אמר הלואי יהיה לי חלק בארץ הזאת אמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת : יצחק גור בארץ הזאת. בילקוט מסיים הרי הקב"ה מחבבה לפני יצחק : יעקב ונשאתני ממצרים ובתנחומא יליף מן בקברי אשר כריתי : ולמה הם מתחמדים לה. אפי' להקבר שם : מפני שהם חיים תחלה לימות המשיח. כדילפינן בב"ר פ' צ"ו : אין עורו מחזיק בשרו. שהעור כווץ ונצמד לאחר הפשטה : אין א"י מחזקת את פירותיה. שהיתה מרבה פירות ביפיפה עד אפס מקום להניחם : קל לאבול שאדין אותו מהפקר. כך א"י פירותיה קלין לאכול שנוהגת פירותיה בשפע בעורה מועט : ממהרת לבשל כי הארץ חמה ע"כ ממהרת הבישול. וכן קלת המירוץ בא מרוב חום הטבעי כנודע : ובל כך כו' כדי שיהא שמי כו' כלו' למה הרביתי טובת האדמה כ"כ במוכה נשמיית. כדי שעי"ז ידעו ויבחינו כי יחדתי שמי על הארץ הזאת : אבי תקראי לי שתבינו באמת שרק אנכי אביכם ואני משגיח עליכם כאב על הבן : בבעלה אלא ברעה

יכולה לכפור בו למה שאין ביניהן גמיסקין. כך אמר הקב"ה לישראל לא עשיתוני כבעל אלא כרע. כשם שהאשה בוגדת ברעה כך בגדתם בי בית ישראל. א"ר יהודה ב"ר סימון הלואי כאשה ברעה שכ"ז שהוא נותן לה שכר היא נשמעת לו פסק היטנה שכר אומרת לו כלום הייתי משועבדת לך אלא בשביל השכר. כך אמר הקב"ה לישראל כלום חסרתי אתכם עד שכפרתם בי הוי אכן בגדה אשה מרעה וגו': (ג) ד"א הנה אנכי שולח מלאך. אמר הקב"ה לישראל אילו זכיתם אני בעצמי נעשיתי לכם שליח כדרך שעשיתי לכם במדבר שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם וגו'. ועכשיו שלא זכיתם הריני מוסר אתכם לשליח שנא' הנה אנכי שולח מלאך. ואימתי נמסרו לשליח בשעה שעבדו ע"ז. מנין שכן אמר הקב"ה למשה לך נחה את העם. אמר משה אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. ועוד אמר משה רבון העולם מה בינינו לבין העכו"ם לנו נביאים ולהם נביאים לנו שר ולהם שר. א"ר לוי ב' מדות טובות בטל הקב"ה מעכו"ם שלא יעמדו עליהם נביאים ושלא ימסרו ישראל לשר כל ימי משה׳ כיון שמת משה חזר אותו השר למקומו. שכן יהושע רואהו שנא' (יהושע ה) ויהי בהיות יהושע ביריחו וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי. לכך נא' הנה אנכי שולח מלאך לפניך: (ד) השמר מפניו אמר הקב"ה לישראל הזהרו בשליח שאינו חוזר בשליחותי מדה"ד הוא. אל תמר בו. לשעבר הוא אומר ממרים הייתם עם ה' והייתי מקבל מכם. אבל עכשיו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם. ד"א אל תמר בו אל תמירוני בו ואל תעשוני תמורתו. ושמא תאמרו הואיל והוא השר שלנו לו אנחנו עובדים והוא נושא את פשעינו. לאו אלא כי לא ישא לפשעכם. לא כמותי שכתוב בי (מיכה ז) נושא עון ועובר על פשע אבל הוא לא ישא לפשעכם. ולא עוד אלא שאתם גורמים לו שישמט שמי מקרבו שנא' כי שמי בקרבו. ד"א כי שמי בקרבו לפי שאין מלה"ש ניזונין אלא מזיו השכינה שנא' (נחמיה ט) ואתה מחיה את כולם. מהו כך א"ר חגאי בש"ר יצחק ואתה מחיה לכולהון. ולא עוד אלא שהוא מתחייב על ידם. כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר. ידבר אכ"כ אלא אדבר. אם מקבלים אתם היטנו כאילו לי אתם מקבלים. אם עושים אתם כן ואיבתי את אויביך הוי הנה אנכי שולח מלאך: (ה) ר' יצחק פתח (ירמיה ג) ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים אכן בגדה אשה מרעה וגו'. ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים כל הנסים והגבורות שעשיתי לכם לא שתתנו שכרי אלא שתהיו מכבדים אותי כבנים וקוראים אותי אביכם ואומר (שם) אבי תקראי לי. ומה נסים עשיתי לבריה בעולם יותר מכם שעשיתי לכם שהייתם מהלכים אחרי ואני מהלך לפניכם ומאיר לכם שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם ואומר אבי תקראי לי ואתם מה עשיתם אכן בגדה אשה מרעה. מאישה אכ"כ אלא מרעה. למה אלא אדם שהוא נטל אשה ועושה עמה ימים הרבה אפי' העני אשתו אינה כופרת בו אלא אומרת בשעה שהיה עשיר האכילני והלבישני ועכשיו שהעני איני כופרת בו. ובשעה שהיא זונה אם נתן לה הרי היא מודה לו. ואם לא נתן לה אינה מכרת אותו לכך נאמר אכן בגדה אשה מרעה. ד"א הזונה בשעה שיש לה אוהב והוא מכבדה בחפץ היא מראתו לחברותיה ואומרת ראו כמה כבדני אוהבי. ואתם בית ישראל לא עשיתם כן אלא עשיתי לכם נסים תבורות שהיו ענני כבוד מקיפין אתכם והמן יורד והבאר עולה והשליו מצוי ולא קלסתם אותי ולא הייתם כזונה לקלס אתנן. שנא' (ירמיה ב) ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו מארץ מצרים. אף אני כי לא אעלה בקרבך אלא מה אעשה הנה אנכי שולח מלאך: (ו) ד"א הנה אנכי שולח מלאך הה"ד (תהלים לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. [יא] עושה אדם מצוה אחת הקב"ה נותן לו מלאך א' לשמרו שנא' חונה מלאך ה' וגו'. עושה שתי מצות הקב"ה נותן לו שני מלאכים לשמרו שנא' (שם צא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. עושה הרבה מצות נותן לו הקב"ה חצי מחנהו שנא' (שם) יפול מצדך אלף ורבבה מימינך. והוא חצי מחנהו שנא' (שם סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: (ז) ד"א הנה אנכי שולח מלאך. הה"ד (שם פב) [יב] אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם. כשעמדו ישראל בסיני וקבלו את התורה. אמר הקב"ד למלאך המות על כל העכו"ם יש לך רשות ועל אומה זו אין לך רשות בה שהם חלקי. כשם שאני חי וקיים כך בני קיימין. שנא' (דברים לב) בהנחל עליון גוים. וכתיב (שם) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. ולא רציתם אלא חבלתם מעשיכם ואמרתם לעגל אלה אלהיך ישראל ולכך (תהלים פב) אכן כאדם תמותון. מה עכו"ם משתמשים בשרים אף אתם כן שנא' הנה אנכי שולח מלאך. וכן אתה מוצא שהראה הקב"ה ליעקב שרי כל מלכות ומלכות שנא' (בראשית כח) ויחלום והנה סולם מוצב ארצה. הראה לו כמה מלכים וכמה איפרכין וכמה שלטונין עומדים מכל מלכות ומלכות. וכשם שהראה לו אותן עומדים כך הראה לו אותן נופלים שנא' והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. [יג] א"ל הקב"ה עלה אף אתה. א"ל יעקב מתיירא אני שמא ארד כשם שירדו אלו. א"ל הקב"ה אל תתיירא כשם שאיני יורד מגדולתי כך לא אתה ולא בניך יורדים מגדולתם שנא' (שם) והנה ה' נצב עליו. אימתי בשעה שהם עושים רצוני. ובשעה שאמרתם אלה אלהיך ישראל ועזבתם אותי והלכתם בדרכי

יד יוסף י ב"ר פ' נ"ז וש"נ : יא תנחומא ויצא וסוף משפטים וריש ויקהל. ותד"א ח"א פ' י"ח : יב זוהר חיי שרה דף קנ"א : יג ויק"ר פ' כ"ט. ובתנחומא ויצא :

מתנות כהונה

בתנחומא מייתי לה מקרא דכתיב בישעיה ל' בליל חמיץ יאכלו אשר זורה ברחת ובמזרה בראשונה היו זורין ברחת ואח"כ במזרה מפני שהיה הדגן יותר מן התבן ואעפ"כ היה בתוך התבן פירות מנין שכן כתיב בליל חמיץ בלולים היו מן הפירות ע"כ: שאין ביניהם קמיסקין. פי' שטר כתובה וע' בערוך ערך גמס: עתה באתי. ודרשו חז"ל אבל בימי משה לא קבלו אותי: אלא שהוא מתחייב על ידם. שאם הם לא ישמעו לו יגרמו לו שיפסק אותו המחיה ממנו: יפול מצדך כו'. יפול פירושו ינוח וכן הוא בתנחומא ובמדב"ר פ' נשא: הראה לו כמה

עץ יוסף

כו' לא עשיתוני כבעל כו'. עניינו במשל שא"א לאשה שתעיז פניה בבעלה לאמר שאינו בעלה אחר ששטר כתובה לעיניה. כך הטובות הנשפעות מהקב"ה על ישראל המה כעידי כתובה על השגחת ה' עליהם. וא"כ איך יתכן לכפור בו. הלא עיניו רואות טובותיו עמו: גמיסקין פי' כתובה: אמר ר"י בר' סימון הלואי כו'. ומקרא זה הוא מאמר תנאיי ומסופק כמו שאומר לו היה אז הדבר כך. אבל באמת לא היה כן: (ג) אמר הקב"ה אילו זכיתם כו'. קדריש דה"ק הני אנכי בעצמי הייתי שליח אילו זכיתם. ועכשיו שולח מלאך: כדרך שעשיתי לכם במדבר. ע"ד האמת קאמר שמשה לא נתרצה במלאך שלוח וה' בעצמו נהגם במדבר רק בימי יהושע בא המלאך רק אלולי החטא לא היה בא בימי יהושע ג"כ: שנא' וה' הולך לפניהם. כשליח ההולך לפני השר להראות לפניו הדרך ולהאיר לו: שנא' הנה אנכי שולח מלאך. אחר שחטאו ישראל בעגל: לך נחה את העם וגו' הנה מלאכי ילך לפניך: עוד אמר משה כו' מה בינינו כו'. מדאמר ונפלינו אני ועמך ולא הספיק באומר ונפלינו מכל העם. משמע שתהיה ההפלאה בענין המיוחד לו שהיא הנבואה ובענין המיוחד לכל העם שהיא ההשגחה עליהם מהקב"ה בעצמו ולא מהשר: ולהם נביאים ואע"פ שהיה הפרש גדול בין נביאים שלנו לשלהם כדלעיל בב"ר פ' ע"ד. מ"מ לא היה ניכר הפרש זה לעכו"ם והיו חושבים שהם שוים לנו: לנו שר שר של מעלה. ולהם שר המזלות: בטל הקב"ה שהרי על שתיקן בקש משה כדלעיל וניתן לו כמו שנא' גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: שנא' ויהי בהיות יהושע ביריחו. כדלעיל בב"ר פ' ל"ז עתה באתי עם משה רבך באתי ולא קבל אותי כו' ע"ש: (ד) שאינו חוזר בשליחותו. כצ"ל וכן הוא ברמב"ן. ור"ל הזהרו בו לפי שהוא שליח ואין בידו לשנות משליחותו: מדה"ד הוא שנשלח לגרש את השבע אומות מפניהם. ור"ל כי אם הייתי נוהג בעצמי אז לא היה הדין שולט מאומה כי אם רחמים פשוטים ממקור החסד והרחמים: אל תמר בו לשעבר כו'. שמפני שהיה דרככם למרות פי ה' אמר עכשיו צריכין שיזהרו יותר בזה מפני שעכשיו לא ישא לפשעיהם: והייתי מקבל מכם כשעשיתם תשובה: אל תמירוני בו מפרש ל' תמורה. אל תמירוני בו לחשוב שהוא אלוה. ובל תעשוני תמורתו שלא יחשבו כי המלאך הזה הוא האלהים. וה' הוא מלאכו ח"ו: ושמא תאמרו כו' כלו' שאחר שניתן לנו לשר יראה שהנהגת העולם בידו ע"כ לו אנחנו עובדים והוא נושא את פשעינו חלף עבודתינו: אלא כי לא ישא לפשעכם. שאין בידו סליחת עון: שישמט שמי מקרבו. כי הא' שלוחי ונקרא שמי עליו וזהו ישעו ותפלו. וכשאתם עובדים אותו מסלקים שמי מעליו. ומחללים את שמי ואת כבוד המלאך שהוא מתכבד בשמי: שנא' כי שמי בקרבו. והוא דבק עם ראש המקרא השמר מפניו ושמע בקולו כי שמי בקרבו: לפי שאין מה"ש ניזונין כו'. ולפ"ז כי שמי בקרבו הוא נתינת טעם למ"ש אל תמר בו שלא יטעו להמיר כבוד ה' כדלעיל ואמר כי המלאך אין לו מציאות וקיום אלא בכח ה'. ולכן אין לטעות בו: מהו כך. פירוש מה טעם להזכיר החיות במקום שאין המיתה שולטת שם. וכן מפורש בפסיקתא. לכן דורש ואתה מחיה כמו ואתה מחיה כלו' חיות וקיום: ולא עוד אלא שהוא מתחייב על ידם. שכשם שנפרעים מן העובדים כך נפרעים מן הנעבדים. והוא נתינת טעם למ"ש אל תמר בו אל תמירוני בו לפשוע אחריו בל יהיה מתחייב עבורכם: באילו לי אתם מקבלים לפי שהשמיעה בקולו אינה אלא רצון קונו כי שליח ה' הוא ועל קיום מצותיו יזהיר: הוי הנה אנכי שולח מלאך. פירושו הנה שליחות המלאך וקבלת דבריו לשמוע בקולו הוא כאילו אנכי בעצמי הוא בענין שליחות זאת וכאילו לי אתם מקבלים ושומעים: (ה) ר' יצחק פתח כו' מפרש איך אשיתך בבנים שתכלית הנסים שיקראוהו אב ויכבדוהו: ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים וגו' ואתן לך ארץ חמדה וגו'. ואמר אבי תקראי לי ומאחרי לא תשובי אכן בגדה אשה מרעה כן בגדתם בי בית ישראל: כל הנסים והגאולות כו' ופי' הכתוב הוא התאוננות איך היה הדבר הרע הזה ששמם ה' כבנים במה שעשה להם נסים שיכבדוהו ויקראוהו אבי והמה שנו דרכם וכו': ואומר אבי תקראי לי וגו' ומאחרי לא תשובי. היינו מה שהיו ישראל הולכים אחרי ה' והוא הולך לפניהם בזה אמרתי שלא תשובי ממני מלקבל עבודתכם לי. ואתם מה עשיתם כו': לכך נא' אכן בגדה אשה מרעה פי' אכן (הלואי) היתה בגידתם כבגידת אשה מרעה שאינה בוגדת בו רק בזמן שפוסק שכרה ממנה. אבל ישראל בעטו בהקב"ה אף שמעולם לא פסק מלהטיב להם: (ו) הה"ד חונה מלאך כו' סובר דלא נאמרה פרשה זו אחר עשיית העגל. אלא מיירי מבני אדם כשרים שמלאך ה' חונה סביב לשמרם. ומשום דהכא כתיב מלאך והתם כתיב מלאכיו ומיעוט רבים שנים והתם כתיב אלף ורבבה. ע"כ נ"ל כאן לעושה מצוה א' וכאן לעושה שתים וכאן לעושה רבות: לשמרו מהפגעים: ב' מלאכים ואין ה"נ שהעושה ג' מצות יתנו לו ג' מלאכים: עשה הרבה מצות יתוסף כח וסגולת המצוה עד שיזכה בעליהן לחצי מחנה אלהים: חצי מחנהו היות הצדיק בזכיותיו כביכול עוזר ביד ה' להשפיע בעולמו ע"כ יתן לו חצי מחנהו אשר על ידם מנהיג את עולמו כאילו הוא מניע אותה עם הקב"ה בשותפות: שנא' יפול מפרש יפול ינוח. וכן הוא בתנחומא ובבמד"ר סדר נשא פ' י"ב ע"ש: רבותים אלפי מפרש רבותים ב' רבבות ואלפי ב' אלפים. דמיעוט רבים שנים: (ז) הה"ד אני אמרתי אלהים אתם כו' דריש שהמלאך הנזכר הוא בשורה על העתיד בשעת החטא והוסיף לומר כי גם העדר המות שהיה להם מתחלה תלוי בענין זה כי להיותם חלק ה' הן קיימים כמותו. ולזה אמר שהם חלקי כו': כשעמדו ישראל על הר סיני. שפסקה זוהמתם והוכנו אל הנצחיות וביותר שקבלו ג"כ עליהם התורה והמצות: אמר הקב"ה כו' ממאמר אני אמרתי קדריש: אף אתם כן סיפא דקרא קדריש וכאחד השרים תפולו: וכן אתה מוצא שהראה כו'. שהראה הקב"ה העליית השרים של מעלה ושל מטה וירידתם וזהו רמז הסולם. שאומה זו עם שרה עולה כך וכך עווקים והאומה זו עם שרה כך וכך עווקים. והרמז שיעמיד כך וכך איפרכין ודוכסין ושלטונים. וכן מרמז כמה שנים יהיה שלטונותם כדאי' בתנחומא סדר ויצא. אבל יעקב ה' נצב עליו שרמז שיהיה לו מצב ותקומה לעד ולעולמי עולמים (תו"ג). ומזה ראיה שלהיות ישראל חלק ה' לא משמש שום מלאך ביניהם: שנא' והנה מלאכי אלהים עולים כי לכל אחד יש מלאך שר. כמו שמצינו שר פרס: עולה אף אתה להורות שאין לנו מלאך. אלא יעקב בעצמו יהיה העולה ויהיה סימן לבניו: שמא ארד לכך נוח לי שלא לעלות משאעלה וארד. כי לא ירגיש כ"כ השפל בשפלותו כשלא היתה לו מעלה כלל כמו שהיתה לו מעלה ויורד הימנה: א"ל הקב"ה אל תירא. עי' בתנחומא סדר ויצא ובויק"ר פ' כ"ט: אימתי בשעה שהם עושים רצונו. כוונתו לתרץ למה אנחנו עכשיו בירידה ושפלות ומבאר שגרם החטא

בדרכי עכו"ם מה העכו"ם בשרים אף אתם בשרים שנא' הנה אנכי שולח מלאך. א"ל משה מלאך אתה משלח עמי. כך היו התנאים. לא אמרת וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא ועתה אתה אומר הנה אנכי שולח מלאך לפניך. אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. א"ל כי לא אעלה בקרבך. אמר משה הרי אמרת מלאך ואני אומר אם אין פניך הולכים נראה דברי מי עומדים. הה"ד (שמות לג) ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי. א"ל הקב"ה חייך פני ילכו והניחותי לך. ורוה"ק צווחת (קהלת ח) באשר דבר מלך שלטון וגו' שומר מצוה לא ידע דבר רע:

(ח) הנה אנכי שולח מלאך. א"ל הקב"ה למשה מי ששימר את האבות הוא ישמור את הבנים. וכן אתה מוצא באברהם כשבירך את יצחק בנו א"ל (בראשית כד) ה' אלהי השמים וגו' הוא ישלח מלאכו לפניך. ויעקב אבינו מה אמר לבניו (שם מח) המלאך הגואל אותי וגו'. א"ל הוא גאלני מיד עשו הוא הצילני מיד לבן הוא זנני ופרנסני בשני רעבון. אמר הקב"ה למשה אף עכשיו מי ששמר את האבות ישמור את הבנים שנא' הנה אנכי וגו'. בכ"מ שהמלאך נראה השכינה נראית שנא' (שמות ג) וירא מלאך ה' אליו בלבת אש ומיד ויקרא אליו אלהים. ולא עוד אלא בשעה שצועקים ישראל לפניו תבא להם תשועה. כך בסנה שנאמר (שם) הנה צעקת בני ישראל באה אלי. וכן בגדעון (שופטים ו) ויבא מלאך ה' וגו' וירא אליו מלאך ה' וגו' ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל. וכן לע"ל בשעה שיגלה הגאולה בא על ישראל שנא' (מלאכי ג) הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני:

סדר תרומה

פרשה לג (א) **ויקחו** לי תרומה. הה"ד (משלי ג) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אל תעזובו את המקח שנתתי לכם יש לך אדם לוקח מקח יש בו זהב ואין בו כסף יש בו כסף ואין בו זהב. אבל המקח שנתתי לכם יש בו כסף שנאמר (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף. יש בו זהב שנא' (שם יט) הנחמדים מזהב ומפז רב. יש אדם לוקח שדות אבל לא כרמים כרמים ולא שדות. אבל המקח הזה יש בו שדות ויש בו כרמים שנא' (שיר ד) שלחיך פרדס רמונים. יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינן יודעין מהו. אבל משכר הסרסור נתוודע מה לקח. כך התורה אין אדם יודע מה היא אלא משכר שלקח משה שנא' (שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו' ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו. אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה שנא' ויקחו לי תרומה. משל למלך שהיתה לו בת יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה. ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו. א"ל בתי שנתתי לך יחידית היא לפרוש ממנה איני יכול. לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך. אלא זו טובה עשה לי שכ"מ שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול. לומר לכם אל תטלוה איני יכול. אלא בכ"מ שאתם הולכים בית א' עשו לי שאדור בתוכו שנא' ועשו לי מקדש וגו': (ב) ד"א ויקחו לי תרומה. הה"ד (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי. כל עלוייך לא היה אלא מן המרום. עלית למרום (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים (שם כ) ומשה נגש אל הערפל. שבית שבי. מלך ב"ו בשעה שהיילותיו נשבים הוא מיצר תאמר אף כאן כך. ת"ל לקחת. ובשעה שאדם מוכר הוא מיצר ת"ל מתנות באדם. א"ל כך אני מעלה עליכם כאילו מתנה נתתיה לכם. אף סוררים. אמר הקב"ה למשה מה עכו"ם אומרים שאיני חוזר עמהם על שעבדו ע"ז שנא' (דברים ט) סרו מהר. אפי' סוררים הן איני מניח אותם ועמהם אני דר שנאמר אף סוררים לשכון יה אלהים: (ג) ד"א ויקחו לי תרומה. הה"ד (שיר ה) אני ישנה ולבי ער. אמרה כנסת ישראל אני ישנתי לי מן הקץ אלא הקב"ה ער שנא' (תהלים עג) צור לבבי וחלקי אלהים לעולם אני ישנה מן המצות אבל זכות אבותי עומדת לי ולבי ער. אני ישנה ממעשה העגל ולבי ער והקב"ה מרתיק עלי הוי ויקחו לי תרומה. (שיר ה) פתחי לי אחותי רעיתי. עד מתי אהיה מתהלך בלא בית. (שם) שראשי נמלא טל אלא עשו לי מקדש שלא אהיה בחוץ: (ד) ד"א ויקחו לי תרומה. רבי ברכיה פתח (דה"א כט) לך ה' הגדולה והגבורה וגו' כי כל בשמים ובארץ. אתה מוצא כל מה שברא הקב"ה למעלן ברא למטן. למעלן זבול וערפל שנא' (ישעיה סג) וראה מזבול קדשך. ערפל דכתיב ומשה נגש אל הערפל וכתיב (איוב כב) הבעד ערפל ישפוט. למטן (מ"א ח) אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל וכתיב בנה בניתי בית זבול לך. למעלן (ישעיה ו) א שרפים עומדים ממעל לו למטן עצי שטים עומדים. למעלן כרובים שנא' (שם לז) יושב הכרובים למטן (שמות כה) והיו הכרובים. למעלן (יחזקאל א) והאופנים ינשאו לעומתם למטן (מ"א ז) ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה וכן (יחזקאל א) והנה אופן אחד בארץ. למעלן (תהלים יא) ה' בהיכל קדשו

פרשה לג א לקמן סוף פ' ל"ט:

מתנות כהונה

כמה מלכים כו' ע' עוד בויק"ר ריש פ' כ"ט: **כך היו התנאים**. בתמיה וכי בתחלה כששלחתני כך הבטחת אותי: **ראה אתה אומר**. כו'. משמעותו דלך ויכוח ראה והביטה אתה אומר כך ואני אומר כך נראה דברי מי יקום: **שיגלה** שהקב"ה יגלה עלינו במהרה: **ומשכר הסרסור** כו'. שכירתו מודיע הסחורה מה היתה: **ויש לך מקח** כו'. לשון תימה: **שנא' ויקחו לי**. כאילו כתב ויקחו אותי: **קיטון**. חדר: **עלוייך** כו'. עלית דרש לשון עילוי ושבח וע' מזה לעיל ריש פ' כ"ח: **ומשה עלה**. עכשיו דרשו מל' עלייה ממש: **לקחת**. דרך לקיחה וקנין: **הוא מיצר** כו'. שכל המוכר בעין רעה הוא מוכר וכל הנותן בעין יפה הוא נותן: **אלא הקב"ה ער** כו'. אבל הקב"ה שנקרא לבן של ישראל הוא ער לגאלני וע' במד' חזית והביא ראיה שהקב"ה נקרא לבן של ישראל שנא' צור לבבי וגו': **זכות אבותי**. שנקראו לבן ושרשן של ישראל: **אני ישנה** ממעשה העגל נרדמתי ונדממתי ונתייאשתי שמא

עץ יוסף

החטא: **כך היו התנאים** לא אמרת כו'. שאותה ההבטחה של יצ"מ לא היה בה שום תנאי שהרי הקב"ה היה יודע שעתידים לחטא ואעפ"כ היה מצילם: **אם אין פניך הולכים** כו' א"ל כי לא אעלה בקרבך כו' סדר הכתובים נהפכו כאן. וע' ביפ"ת ובתו"כ מה שתירצו: **נראה דברי מי עומדים** כי זו כחו של צדיק לבטל גזירת ה' וזו היא רצונו ית': **הה"ד ויאמר משה** אל ה' ראה אתה אומר אלי. מלת ראה קדייק שרמז למאמר דברי מי עומד ויפל מלת ראה על ענין המעשה שיעשה: **חייך פניך ילכו** שפי' אני בעצמי אלך: **ורוה"ק צווחת** כו' כלו' מכרזת ומפרסמת ענין זה שיש ביד הצדיק לבטל גזירת ה' מדכתיב באשר דבר מלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה וסמיך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע כלו' הוא יאמר לו מה תעשה ויבטל גזרתו: (ח) **א"ל הקב"ה למשה** כו' ס"ל כי זה לשעתו נא' כי זה הוא הרגיל תמיד להמצא בתשועת ישראל. ויראה שהוא מיכאל השר הגדול העומד על עמנו. ולכן לא בקש משה על זה אם אין פניך הולכים וגו': **כשברך את יצחק בנו** הזכיר ל' ברכה על הזווג כי השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה: **הוא זנני ופרנסני** דדרש האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה המלאך הגואל. ר"ל המלאך הגואל הוא הרועה אותי שהוא זנני ופרנסני: **בכל מקום** שהמלאך נראה. דרש כשאני שולח מלאך גם אנכי נראה שם. והוא דבר אחר ודרש חדש: **בשעה שישראל** צועקים לפניו. המלאך הזה הוא הממונה על התפלות וע"י כך באה התשועה: **שנא' ועתה הנה צעקת** ב"י באה אלי. מלת ועתה קדייק. שעתה על ידי המביא לפני צעקת ב"י הנה שמעתי: **וכן בגדעון** כו' לפי שגדעון היה ממליץ בעד ישראל והתפלל עליהם באומרו וש ה' אתנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה נפלאותיו וגו': **וכן לעתיד לבא** כו' שנא' הנני שולח כו'. שנאמר בסיפא דקרא ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא. והוא אליהו הנביא שיבא במהרה בימינו:

סדר תרומה

פרשה לג (א) הה"ד כי לקח טוב בעי לפרש ויקחו לי תרומה שהקב"ה לקוח אצל ישראל כביכול כדבסמוך ומביא סמך מלקח טוב דדרשי' ביה שה' לקוח ע"י התורה: **אל תעזבו** את המקח. היות לקח כינוי לתורה ועל כן אל תעזובו דבק ג"כ עם הלקח הנזכר. והודיענו שטעם כינוי לתורה בלקח משום שהוא לשון מקח. שלהמצא בה כל הטובות שיבוקשו בכל סחורה קרויה מקח: **יש לך אדם** כו' מדכתיב טוב סתם בעי לפרש היות כל הטובות בה: **אבל המקח** כו' יש בו זהב כו'. י"ל דמכנה פשוטי התורה לכסף. ופנימיות וסודות התורה לזהב. שבכל עניני התורה נמצא זהב וכסף שהוא רמז לפשט וסוד בסוג אחד ובהויה אחת. וכן הוא בענין שדות וכרמים (תו"כ): **שנאמר שלחיך** פרדס רמונים. מפרש שלחיך לשון בית השלחין דהיינו ארץ יבשה. שאפי' היבשה מלאה כל טוב כפרדס רמונים: **אינן יודעים מהו** ערכו וחשיבותו וכן התורה אין אדם יודע חשיבותה ושכרה: **משכר שלקח** משה. והיינו כי לקח טוב כלו' מהטוב שלקח הסרסור תכירו הטוב שנתתי לכם: **נמכר עמו** בתמיה: **כביכול נמכרתי עמה** שנא' ויקחו לי תרומה. ופי' לי כמו אותי (כמו הרגנו לאבנר). וע' בויק"ר סוף פ"ל: **נמכרתי עמה** וע"כ אמר כי לקח טוב שיש בה לקיחת הטוב. דהיינו הקב"ה דכתיב טוב ה' לכל שהוא כאילו נלקח עמה. וזה דרך מליצה על היותו משכן עיקר שכינתו למטה ע"י התורה ומניח את העליונים שהם משכן כבודו. וז"ש משל למלך שהיתה לו בת יחידה. כי להיותו דבוק בתחתונים באמצעות התורה ה"ל כנמכר שיוצא מרשותו לרשות הקונה אותו: **משל למלך** מדמה התורה לבת יחידית שהיא חמדה גנוזה שמשתעשע בה: **קיטון** בל"י חדר (מוסף הערוך): **בכ"מ שאתם הולכים** בית אחד עשו לי. ואף עכשיו שנחרב בהמ"ק מ"מ לא זזה שכינה מכותל מערבי ששם נגנז הארון והלוחות. וגם בכ"מ שגלו ישראל שכינה גלתה עמהם לסיבה ע (תו"כ): (ב) **הה"ד עלית למרום** כו' דריש ויקחו לי תרומה. וכדלעיל בהגדה הקודמת ודרש על זה קרא דלקחת מתנות ואף סוררים כלו' שע"י התורה שהיא כמתנה להם אף שהיו חוטאים שכינה עמהם: **עלוייך** עלית דריש ל' עילוי ושבח וע' לעיל ריש פ' כ"ח: **ומשה עלה** עכשיו דרשו מל' עלייה ממש: **ת"ל לקחת** דרך לקיחה וקנין דבאמת היא שביה ולקיחה דמלך המלאכים היא שבויה שגברו מלוקים את האראלים וחטפו התורה מידם. ולקוחים הם מלך הקב"ה שהקב"ה מכר לישראל את התורה כמ"ש ז"ל בפ' וכי ימכור את בתו לאמה: **שאדם מוכר** הוא מיצר. שכל המוכר בעין רעה הוא מוכר: **ת"ל מתנות באדם** וכל הנותן בעין יפה הוא נותן: **כאילו מתנה** נתתיה לכם. שבאמת אינה מתנה כי לא ניתנה תורה במתנה אלא למשה בלבד כדאיתא לקמן בפסוק ויתן אל משה וגו'. אבל לישראל אינה אלא כמכירה בזכות אברהם כדאיתא לעיל פ' כ"ח. ובזכות יעקב כדאי' לקמן פ' כי תשא. אלא כדי שלא יאמרו שהקב"ה נצטער במכירתו הינה בל' מתנה (ת"כ): (ג) **הה"ד אני** ישנה כו'. כוונתו למה דמסיק בסוף אני ישנה ממעשה העגל כלומר שהקב"ה סילק שכינתו ממני בחטא העגל. ואח"ז הרתיק עלי בצווי בנין המשכן. וז"ש פתחי לי כו' אלא עשו לי מקדש כו': **אני ישנה מן הקץ** כו'. פי' שאף שארכו הימים וכמעט נתיאשתי מהגאולה. הקב"ה ער ויושב ומצפה מתי יגיע הקץ וכמו שאמרו בפ' חלק שהקב"ה מחכה לגאלם שנא' ולכן יחכה ה' לחננכם: **שנא' צור לבבי** מביא ראיה שהקב"ה נקרא לבן של ישראל. לפי שממנו תוצאות חיים: **אבל זכות אבותי** עומדת לי ולבי ער. שעדיין יש לי חיות ע"י זכות אבותי שמגינה במקום המצות: **והקב"ה מרתיק** עלי פי' דופק שאפתח לו ואקחנו הביתה דהיינו המשכן. וקרא להקב"ה לב: **הוי ויקחו לי תרומה** דהיינו אותי אתם לוקחים כדפירשתי לעיל: **עד מתי אהיה** מתהלך בלא בית. כי כן היה הולך לפניהם יומם ולילה. ואמר שהוא כנכסף לבא בבית והכל דרך משל אל תשוקת ה' לשכון בתוך ב"י להיטיבם. שע"י היות ה' שוכן בתוכם לא יחטאו בנקל כבתחלה. וכיוצא במד' אביר ויקחו לי תרומה מי שנא' בו לה' הארץ ומלואה הוא צריך לב"ו. אלא שחומד לישראל להשרות שכינתו בהם כאב שחומד לבניו: (ד) **ר"ב פתח** כו' דריש ויקחו לי. כלומר שיקחו דוגמא מאשר לי בשמים ולפי שהכל מהקב"ה לא קאמר ויתנו לי רק ויקחו לי כלומר שיקחו מאשר לי ויעשו תרומה. ולהכי מסיים ואומר לי הכסף ולי הזהב: **כל מה שברא הקב"ה למעלן** כו'. ופי' כי כל בשמים וארץ כי כל הגדולה והגבורה הנזכר ישנן בשמים ובארץ. כי גם בארץ נמצאו גבורותיו ומעשיו כמו בשמים. וזה להראות פלאי היוצר שגם מבריאותיו השפלות תגלה ותראה עוז כבודו: **ומשה נגש אל הערפל**. שע"י שבאה השכינה מלמעלה על ההר. בא גם הערפל מלמעלה: **למטן עצי שטים** עומדים

קדשו למטן (ירמיה ז) היכל ה'. למעלן (תהלים סח) מלכי צבאות ידודון למטן (שמות יב) יצאו כל צבאות ה'. למעלן (בראשית א) יהי רקיע בתוך המים למטן (שמות כו) והבדילה הפרוכת לכם. למעלן (ירמיה ג) כסא ה' למטן (שם יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. למעלן (איוב כה) היש מספר לגדודיו למטן (ש"ב ד) ושני אנשים שרי גדודים. למעלן (בראשית טו) וספור הכוכבים למטן (דברים א) והנכם היום ככוכבי השמים. למעלן (יחזקאל ט) והנה האיש לבוש הבדים למטן (ויקרא טז) כתנת בד קדש ילבש. למעלן (תהלים לד) חונה מלאך ה' למטן (מלאכי ב) כי מלאך ה' צבאות הוא. למעלן (ישעיה ו) במלקחים לקח מעל המזבח למטן (שמות כ) מזבח אדמה תעשה. למעלן (ישעיה מ) וימתחם כאהל לשבת למטן (במדבר כד) מה טובו אהליך. למעלן (תהלים קד) נוטה שמים כיריעה למטן (שמות כו) עשר יריעות. למעלן (דניאל ב) ונהורא עמה שרא למטן (שמות כז) שמן זית זך כתית למאור. ולא עוד אלא שחביבין כל מה שלמטן משל מעלן. תדע לך שהניח מה שלמעלן וירד בשל מטן שנא' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. הוי (דה"א כט) כי כל בשמים ובארץ ואומר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות:

(ה) ד"א ויקחו לי תרומה. הה"ד (משלי כב) נבחר שם מעושר רב. נבחר שמו של משה שנא' (תהלים קו) לולי משה בחירו וכה"א (שמות לג) ואדעך בשם. מעשרו של קרח שנאמר (במדבר טז) חמשים ומאתים מחתות. א"ל הקב"ה מפני שיש לך עושר אתה מתגאה. נבחר שמו של משה מכל עשרך של כסף ושל זהב. הוי (משלי טז) מכסף ומזהב חן טוב. ד"א נבחר שמו של פינחס מן עשרו של זמרי שהיה נשיא שבט שמעון. ומה עשה זמרי עליו אמר שלמה (שם כא) העז איש רשע בפניו זה זמרי. וישר הוא יבין דרכו זה פינחס. ומה העיז זמרי אלא כיון שבאה כזבי בקש ליטלה אמרה לו איני נשמעת לך שכן צוני אבא שלא אהיה נשמעת אלא למשה א"ל אני גדול ממשה שהוא משבט שלישי ואני משבט שני. ורצונך לידע שאני גדול ממשה בפניו אני נוטל אותך שנא' (במדבר כה) והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה שהיה מקיש דברים כנגדו א"ל משה זו אסורה או מותרת. א"ל אסורה היא לך. א"ל זמרי אתה הוא הנאמן של תורה שהקב"ה מתגאה בך ואומר (שם יב) לא כן עבדי משה. שאתה אומר אסורה זו אף אשתך שנטלת אסורה היא לך. זו מדינית וזו מדינית זו גדולה בת אבות ואשתך בת כומר. הוי לעיני משה. ושלמה צווח העז איש רשע בפניו. וכיון שראו אותו היו בוכים שנא' (שם כה) והמה בוכים. א"ל הקב"ה משה בוכה אתה והיכן חכמתך שאמרת דבר והבלעת לקרח ועכשיו אתה בוכה. ורוה"ק צווחת (תהלים עו) אשתוללו אבירי לב נמו שנתם. א"ל משה (משלי כא) אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. אמר הקב"ה יודע אני מי מוכן לדבר זה מה כתיב אחריו (שם) סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה. א"ר יוסי דרש פינחס בעצמו ומה אם הסוס שהוא נותן נפשו ליום מלחמה אפי' הוא מת נותן נפשו על בעליו. אני על קדושת שמו של הקב"ה עאכ"ו. וירא פינחס בן אלעזר התחיל אומר בינו לבין עצמו ומה אעשה איני יכול ב' יכולין לאחד שמא אחד יכול לב'. עד שהוא נוטל עצה בינו לבין עצמו הנגף נוגף. והקב"ה אומר (שם כד) התרפית ביום צרה הצל לקוחים למות. כי תאמר הן לא ידענו זה אני מעיד עליך שנא' (שם) הלא תוכן לבות הוא יבין נכנס פינחס ומצא אותם שקבעם הקב"ה זה עם זה והיו כרוכין זה בזה ולא היו יכולין להפריד עצמן ודקר שניהם דרך דביקתן שנא' (במדבר כה) וידקר את שניהם וגו'. כיון שיצא נכנסו שבטו של זמרי מה עשה הקב"ה נגף את כולן. כיון שראה פינחס את הנגף עמד והיה מתפלל שנאמר (תהלים קו) ויעמוד פינחס ויפלל. מיד קרא הקב"ה למשה וא"ל בא ואודיעך מי העמיד זרעו של אברהם שנא' פינחס בן אלעזר. לכך נאמר (משלי כב) נבחר שם מעושר רב:

(ו) ד"א נבחר שמו של מרדכי מעשרו של המן. א"ר יאשיה מה עשה אותו רשע הוציא כל כסף וזהב שהיה לו ונתן לאחשורוש. א"ל הקב"ה חייך (שם טז) נבחר מכסף ומזהב חן טוב. נבחר חנה של אסתר שנא' (אסתר ב) ותהי אסתר נושאת חן. כיון שבא הרשע עם הממון א"ל המלך הכסף נתון לך. אמר הקב"ה כך אתם מוכרים שלי על שלי שנא' (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים וכתיב (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב. חייך מה שאמרת הכסף נתון לך וגו' כך (אסתר ח) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן:

(ז) ד"א ויקחו לי תרומה. הה"ד (משלי ג) כי לקח טוב נתתי לכם. א"ר ברכיה הכהן ברבי בנוהג שבעולם אדם מוכר חפץ מתוך ביתו הוא עצב עליו והקב"ה נתן תורה לישראל ושמח הוי כי לקח טוב וגו'. בנוהג שבעולם אדם לוקח חפץ מצר לשמרה אבל התורה משמרת בעליה שנאמר (שם ו) בהתהלכך תנחה אותך. בנוהג שבעולם אדם לוקח חפץ מן השוק שמא יכול לקנות בעליו. אבל הקב"ה נתן תורה לישראל ואומר להם כביכול לי אתם לוקחים הוי ויקחו לי תרומה:

(ח) ד"א ויקחו לי תרומה. הה"ד (דברים לג) תורה צוה לנו משה. דרש ר' שמלאי ב תרי"ג מצות נתנו לישראל ע"י משה שכן מנין תורה. וא"ת אינן אלא תרי"א ושנים היכן הם. אלא אמרי רבנן אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום ותרי"א א"ל משה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה וגו'. אל תקרי מורשה אלא ירושה היא

ד יוסף ב מכות כ"ג. הוריות ח'. קידושין ל"א. מדרש כונן דף ח'. תוית פסוק ישקני. שוח"ט מזמור י"ז פדר"א פ' מ"א:

מתנות כהונה

שמא ח"ו לא יתרצה עוד: מרתיק ל' הכאה ודפיקה: הוי כי כל וגו'. פירושו כל אשר בשמים הוא בארץ ג"כ: ואומר לי הכסף וגו'. וזהו ויקחו לי משלי שהרי כתיב כי כל אשר בשמים ובארץ לך ה' כד"א לי הכסף: חמשים ומאתים מחתות. ודרשו חז"ל שכולם היו משל קרח: וכיון שראו אותו ישראל. ראו שנשתתק משה היו בוכים: שאמרת דבר. אם בריאה וגו': איני יכול להרוג שניהם. זמרי וכזבי וע' כל זה ס"פ בלק: לא ידענו זה לא ידענו מזה שנמסר למות שאלך ואצילנו: נכנסו כו'. להרוג את פנחס: מנין תורה. ע'

עץ יוסף

עומדים. שהם עומדים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים כמ"ש פרק בא לו: וכן והנה אופן א' בארץ. וכמו כן בעליונים מינו כמעשה אופן המרכבה: למעלן מלכי צבאות דהיינו מיכאל וגבריאל שהם גדולו נשא המלאכים כדאי' במדב"ר ובשוח"ט: למעלן חונה מלאך ה' דמשמע שיש מלאך מיוחד למעלה שליח לצדיקים להצילם מהחטא דהיינו ויחלצם כדאיתא בפרק התכלת. וכן למטה כי הכהן מציל האנשים מעון. כמו שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא: ובמלקחים לקח מעל המזבח. ומדהוצרך המלאך שהוא אש ליקח הגחלת במלקחים ע"כ שמעל מזבח של מעלה לקח ששם האש יותר קשה מהאש של מלאך. וענין מזבח של מעלה אמרו בפ"ב דחגיגה ששם מקריב מיכאל נשמותיהן של צדיקים. ואיתא במדרש הנעלם א"ר חייא הקרבה זו אינה כשאר קרבנות. אלא כאדם שמקריב דורון לפני המלך: (ה) הה"ד נבחר שם מעושר רב וגו' מכסף וזהב חן טוב שיותר הם מרויחים בנתינת כספם וזהבם לתרומה ממה שהיה שוה כספם וזהבם. ולהכי אפקיה בל' קיחה דה"ל כאילו לוקחים ולא נותני'. ולהכי מייתי סמך מנבחר שם מעושר רב דטוב שם הטוב הלקוח בקיום ה' מהעושר. ואיידי דמייתי ליה דריש ליה במשה ופנחס ומרדכי: חמשים ומאתים מחתות. ודרשו חז"ל שכולם היו משל קרח (מת"כ): נבחר שמו של פנחס. שטוב לאדם הכבוד אשר משם טוב מכבוד העושר. כי זה אפשר שיאבד כבודו. ופנחס זכה לכבוד בשם טוב שע"כ אמר פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן שבא הכתוב ליחסו כדפירש"י בחומש: הוי מכסף ומזהב חן טוב. שמשה נקרא בשם טוב כדאי' לעיל פ"א ותרא אותו כי טוב הוא ר"מ אומר טוב שמו: נבחר שמו של פנחס. כדכתיב לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום: נשיא שבט שמעון. ומסתמא עשיר היה כדכתיב והנשיאים הביאו את אבני השוהם וגו' מרוב עשרם: מקיש דברים מטיח דברים: זו מדינית וזו מדינית. כתב רש"י בפ' הנשרפין משה קודם מ"ת נשאה וכשניתנה תורה כולם ב"נ היו ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם וגרים רבים של ע"ר עכ"ל: הוי לעיני משה שלפי שלא היתה רוצה לשמוע לזמרי לכן הוזקק להעיז ולהקריבה לפני משה: ושלמה צווח העז איש רשע בפניו. פי' שלמה ע"ה פרסם קלונו ואמר העז איש רשע וגו': וכיון שראו אותו היו בוכים שנא' והמה בוכים כו'. משה היה בוכה על חילול השם והוא לא ידע מה לעשות להנקם ממנו כי נתעלמה ממנו הלכה. וישראל היו בוכים איך בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא וכאן רפו ידיו וכדפרש"י בחומש שם: ורוה"ק צווחת אשתוללו כו' פי' רוה"ק מפרסמת ומודיעה לנו ענין זה כי מה שהיו בוכים לא מקוצר ידם היה אלא מה' היתה זאת להם ע"ד משיב חכמים אחור. והסבה כדי שיבא פנחס ויטול הראוי לו כדאיתא בבמדבר רבה פ"ך: אמר לו משה להקב"ה אין חכמת האדם ותבונתו ועצתו כלום לפני ה' כלומר שהשי"ת נקם ינקם מזמרי כי חכמת משה כאין נגדו. ואמר כן לפי שא"ל הקב"ה והיכן חכמתך כו': התחיל אומר בינו לבין עצמו כו'. מפרש וירא פנחס על ראיה שכלית כמו ולבי ראה הרבה חכמה. ובפרק הנשרפין דריש ג"כ מלת וירא על ראיה חושיית והוא שראה המלאך המשחית וכולם לא ראו זה: ומה הסוס שאע"פ שאינו מקבל שכר. מ"מ הוא מסתכן למות ונותן נפשו להבקיע בתוך המלחמה בכ"מ שבעליו ירצו. וזהו מגד ההשכלה שנמצאת בו ע"ד ידע שור קונהו. וכמו שאמרו הטבעיים שהסוס יש בו השכלה יותר מכל הב"ח: ואני על קדושת שמו. ר"ל אדם שהוא מקבל שכר עאכ"ו שראוי שימסור נפשו על קדושת השם: שמא אחד יכול לשנים. אף שהיה רוצה למסור נפשו על קדושת שמו ית' מ"מ כל כמה דלא גמר בדעתו שהיה יכול לו. מה היה מועיל לו מסירת נפשו. עד שנכנסה בו רוה"ק: הקב"ה אומר התרפית. פי' שהקב"ה נתן בלב פנחס ענין פסוק זה מה שאמר שלמה. והוא מדבר בכל עומד על דם רעהו התרפית ביום צרה אהובך לעמוד מנגד. יהיה צר כחכה ביום הפורעניות. ואם תחשוך להציל את הלקוחים למות ומטים להרג על זה אמרתי צר כחך: כי תאמר כו' פי' שמא תאמר הן לא ידענו זה. אמר הקב"ה אני מעיד עליך שאני תוכן לבות. וכיון שנסתכל פנחס בזה מיד שנס מתניו להרוג את זמרי כדי להציל את ישראל מן המגפה: אני מעיד עליך הקב"ה הוא היודע ועד שהוא יעיד עליך ויודיע את מחשבתך לרבים שידעת זה שנמסרו למות וידעת ההלכה שקנאים פוגעים בו: ולא היו יכולים להפריש עצמן. לפי שיראתו של פנחס היה לפי שהיו שנים לא יוכל להם. לכך לא היו יכולים לפרוש זה מזה ולא יוכלו לעמוד כנגדו. אבל בגמרא מפורש בענין אחר: (ו) נבחר שמו של מרדכי. שנתשבח לפני אחשורוש לפי שנמצא שמו כתוב לטובה בספר הזכרונות יותר מעשרו של המן שהשפילו לפניו שיעשה לו כרוז: אמר ר' יאשיה. אסיפא דכתיב מכסף ומזהב חן טוב קאי. וקאמר דהיינו מה שנבחר לפני אחשורוש חינה של אסתר יותר מכל כסף וזהב שהיה נותן המן לאבד את היהודים: כל כסף וזהב שהיה לו. לאו דוקא כל כסף וזהב אלא רוב: כיון שבא הרשע עם הממון. מדכתיב הכסף נתון לך דייק שקבל אחשורוש הכסף מיד המן. ושוב אמר לו הכסף נתון לך: מוכרים שלי על שלי. כלו' שאין להם רשות באחד מהם לא בישראל ולא בהכסף. שישראל עבדים להקב"ה. והכסף והזהב הקב"ה הוא הנותנו לאשר יחפוץ ואיך ימכרו הם מזה על זה: (ז) הה"ד כי לקח טוב ט' ע' מ"ש בסי' א': אדם מוכר חפץ כו' המדרש הזה הוכפל והובא בריש הפרשה יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו כו'. והמסדרן סידר את שניהם משום איזה חדושים שנתחדשו ברהטון מה שלא נאמר בשני וכן בשני חידש מה שלא נאמר ברהטון (ת"ג): הוא עצב אחר שידענו שכל חפצו ית' רק להשלמת האדם לא למענו ח"ו. ולכן נתן התורה למען השלמתם ואם לא יקיימו שיהיו בנפשם. ועכ"ז יבקש ה' אותם וייפה הדבר הזה בעיניהם ומבקשם שיקיימו אך לא כן מדות בני אדם המוכרים דבר מה מחמת שהוא עצב שמוכר דבר זה על כן לא יבקש את חברו שישמור אותו: ושמח הוי כי לקח טוב נתתי לכם. מדכתיב לקח שהוא מקח והדר לשון מתנה נתתי לכם. דריש דה"ק כי מקח טוב בעיני המוכר. לקיחתו כאילו הוא מתנה שלא שייך בה עצבות כדדרש לעיל: משמרת בעליה כי אין זה כקניים הזמניים הצריכים עמל לשמרם. אך התורה שומרת האדם שע"י הוא נושע בהשגחת אלהית: תנחה אותך וגו' ובשכבך תשמור עליך וגו': לי אתם לוקחים שע"ז השגחתי בכם: (ח) הה"ד תורה צוה לנו משה. שהתורה תחלה כמאורסה. ומשכתנה שכן ה' בינותם ואיידי דמייתי קרא מפרש ליה בעניינים אחרים כדרך המדרש: ע"י משה אע"ג דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו. קאמר ע"י משה כי הוא הסרסור ביניהם: מפי הגבורה שמעום. כי שתי הדברות זכו למדרגת פא"פ אנכי מ"ע לקבלו עלינו לאלוה. ולא יהיה לך מל"ת. ואע"ג דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים

במעו

היא לישראל לעולם. משל לבן מלכים שנשבה כשהוא קטן למדינת הים אפי' לאחר כמה שנים אינו בוש מפני שהוא אומר לירושת אבותי אני חוזר. כך ת"ח שהוא פורש מן התורה והלך והתעסק בדברים אחרים אפילו לאחר כמה שנים הוא מבקש לחזור אינו בוש מפני שאומר לירושת אבותי אני חוזר. ד"א מורשה אל תהי קורא מורשה אלא מאורסה מה חתן זה כל זמן שלא נשא ארוסתו הוא הווה פראדורן לבית חמיו משנשאה הרי אביה בא אצלה. כך עד שלא נתנה תורה לישראל (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים. משנתנה תורה אמר הקב"ה למשה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ד"א אל תהי קורא מורשה אלא מאורסה מלמד שהתורה ארוסה היא לישראל שנא' (הושע ב) וארשתיך לי לעולם. ומנין שהיא כאשת איש לעכו"ם שנא' (משלי ו) היחתה איש אש בחקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא אל אשת רעהו: (ט) ד"א ויקחו לי תרומה. בשעה שאמר הקב"ה למשה על עסקי המשכן אמר לפניו רבש"ע יכולין הם ישראל לעשותו. א"ל הקב"ה אפילו אחד מישראל יכול לעשותו שנא' (שמות כה) מאת כל איש אשר ידבנו לבו. אמרו רבנן אף במן שהיה יורד לישראל היו יורדות בו אבנים טובות ומרגליות והיו הגדולים שבהן באין ומלקטין אותן והיו גונזין אותן. תדע שכן הוא שנא' (שם לו) והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר וכי בבקר היו מביאין בצהרים לא היו מביאין. אלא ממה שהיה המן מוריד להם הביאו. וכה"א (שם לה) והנשיאים הביאו וגו': (י) וזאת התרומה. א"ר טביומי בשעה שהגיע זמנו של יעקב אבינו ליפטר מן העולם קרא לבניו א"ל היו יודעין שהקב"ה עתיד לומר לבניכם לעשות משכן אלא יהיו כל צרכיו מוכנים בידכם. שנא' (בראשית מח) והיה אלהים עמכם וכי תעלה על דעתך כשהיה יעקב אבינו חי לא היה הקב"ה עם בניו. אלא כך א"ל עתיד הוא לומר לכם ועשו לי מקדש והוא יורד ומשרה שכינתו בתוככם שנא' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ויש מהם שהתקינו עצמן לדברים ויש מהן ששכחו. וכשבא משה אמר להם שיעשו המשכן יש מהם שהביא מעצמו ויש מהם שלא הביא אלא ממה שהיה מונח בידו שכה"א כל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן וגו' ואומר וכל אשר נמצא אתו עצי שטים:

פרשה לד

(א) ועשו ארון עצי שטים הדא הוא דכתיב (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיא כח. אמר רבינו הגדול צריכין אנו להחזיק טובה לאיוב שכל מה שאמר אליהוא בא הוא והוסיף על דבריו. אמר איוב לחביריו מה אתם סבורים שכל מה שאמרתם הוא כל שבחו. מי יכול לספר כל שבחיו וגבורותיו של הקב"ה כל הדברים שדברתם (שם כו) הן אלה קצות דרכיו. בא אליהוא ואמר שדי לא מצאנוהו שגיא כח מי ששומע הפסוק הזה אומר שמא חירופים הוא ח"ו. אלא כך אמר אליהוא לא מצינו כח גבורתו של הקב"ה עם בריותיו שאין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו לא בא על האדם אלא לפי כחו. אתה מוצא כשנתן הקב"ה את התורה לישראל אילו היה בא עליהם בחוזק כחו לא היו יכולין לעמוד שנא' (דברים ה) אם יוספים אנחנו לשמוע וגו'. אלא לא בא עליהם אלא לפי כחם שנא' (תהלים כט) קול ה' בכח. בכחו אינו אומר אלא בכח לפי כחו של כאו"א. ד"א שדי לא מצאנוהו שגיא כח בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה לי משכן התחיל מתמיה ואומר כבודו של הקב"ה מלא עליונים ותחתונים והוא אומר עשה לי משכן. ועוד היה מסתכל ורואה ששלמה עומד ובונה ביה"מ שהוא גדול מן המשכן ואמר לפני הקב"ה (מ"א ח) כי האמנם ישב אלהים על הארץ. אמר משה ומה ביה"מ שהוא יותר ויותר מן המשכן שלמה אומר כן. משכן עאכ"ו. לכך אמר משה (תהלים צא) יושב בסתר עליון. א"ר יהודה ב"ר סימון יושב בסתר הוא עליון על כל בריותיו. מהו בצל שדי. בצל אל בצל רחום בצל חנון אב"כ אלא בצל שדי. בצל שעשה בצלאל. לכך נאמר בצל שדי יתלונן. אמר הקב"ה לא כשם שאתה סבור כך אני סבור אלא כ' קרש בצפון וכ' בדרום וח' במערב. ולא עוד א אלא שארד ואצמצם שכינתי בתוך אמה על אמה: (ב) ד"א ועשו ארון עצי שטים. מה כתיב למעלה ויקחו לי תרומה מיד ועשו ארון עצי שטים. מה התורה קדומה לכל כך במעשה המשכן הקדים את הארון לכל הכלים. מה האור קדם לכל מעשה בראשית דכתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יהי אור. ואף במשכן התורה שנקראת אור דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור קדמו מעשיה לכל הכלים: (ג) ד"א ועשו ארון מפני מה בכל הכלים האלה כתיב ועשית ובארון כתיב ועשו ארון. א"ר יהודה ב"ר שלום א"ל הקב"ה יבואו הכל ויעסקו בארון כדי שיזכו כולם לתורה. ארשב"י ב ג' כתרים הם כתר מלכות וכתר כהונה וכתר תורה.

כתר

יד יוסף פרשה לד א במד"ר סוף פ' י"ד: ב יומא ע"ב. אבות פ' ד'. אדר"נ פ' מ"א. במד"ר פ"ד ופ' י"ד. קה"ר פסוק טוב שם משמן טוב. אג"ם פ' כ"ג. תנחומא ויקהל:

מתנות כהונה

ע' כל זה סוף מסכת מכות: פראדורין. נראה שהוא ל' פרידה וכמו שאחז"ל על הנקיבה שלא תהא פרדניתא כך נקרא הזכר ההולך תמיד חוצה פראדורין וכן ביארו המבאר על הגליון מהלך תמיד ואז"ל שהוא בל' נוטרי' שתי תיבות פרא דורן פרא בל' ירושלמי רץ דורן כי הוא בא לבית חמיו ברצות פנים של כבוד ודרך מנחה ודורון: כאשת איש לעכו"ם. שאסור להם לעסוק בתורה כאשת איש האסור' על איש אחר וכמו שאמרו חז"ל בפ"ד מיתות עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה: איש בחיקו. אש זו התורה כד"א הלא כה דברי כאש: וכן הוא אומר והנשיאים הביאו. כלו' העשירים כד"א נשיאים ורוח וכן הוא בפ' י"ה ובתנחומא בפר' ויקהל: הוא עליון כו'. גדול ומעולה וכל בריותיו אין מספיקין לעשות לו בית משכן: מהו בצל שדי. בצל אל שדי הוא אל לשון חוזק ואיילות כד"א ואת אילי הארץ לקח וכן שדי כמו שפי' הרד"ק הרי בצל שדי כמו בצלאל: אמר הקב"ה לא כשם. כו' עד סבור אלא כ' קרש כו'. וכן הוא בתנחומא

עץ יוסף

שמעו קלא לחוד. אבל התוך אותיות לא שמעו אלא בהאכי ולא יסיח לך (הרמ"ה) וע' בחזית פסוק ישקני: א"ת מורשה כו' דמורשה משמע מורשה ומנחלת ולפ"ז לא יצדק אלא בעודם אחוזים בה לז"א א"ת מורשה אלא ירושה שהוא שם דבר שהיא ירושתם לעולם. והיינו ש"ה שפירש מן התורה שאע"פ שהיא רחוקה ממנו. מ"מ כשירצה לחזור לא יבוש לומר איך אשוב ולא אוכל עוד לצאת ולבא בלמודי כאשר בתחלה. כי ע"י זריזותו והפצו יפתחו לו עוד שערי התורה והידיעה. לפי שהיא ירושה להם וכמשל בן המלך שהביא: אלא מאורסה מה חתן זה כו'. ולכן לא בא ה' אצל ישראל אלא משה היה הולך אצל שכינה ואח"כ ויהי בישורון מלך שבא ה' בכבודו לגבי ישראל ע"י התאסף ראשי עם יחד. דהיינו מעמד הר סיני. כי מאז שקבלו התורה נתיחד ה' עמהם וצוה לעשות משכן לשכנו. ומאז לא היתה התורה מאורסה אלא כנשואה: הוא היה פראדורן שתי תיבות פרא דורן. ופרא הוא בל' ירוש' הליכה במרוצה ודורן הוא מלשון בית דירה ממש. וע' בערוך ערך פר הרביעי. ובעל מוסף הערוך הביא שם מלת פרדורן. ופי בל' יוני הולך לפני השער והכל חד הוא: מלמד שהתורה ארוסה היא לישראל. שינהג בה מנהג ארוסה בצניעות ולא יגלה טעמי תורה בפני ע"ה כמ"ש הלומד תורה בפני ע"ה כאילו בא על ארוסתו (ארוסת עצמו בפניו): בא"א לאחרים ע' בפ' ד"מ: איש בחקו אש זו התורה כד"א הלא כה דברי כאש: (ט) ד"א ויקחו לי תרומה כו' כלו' מפני. כי ה' הוא הנותן להם כח להביא דברים הצריכים למשכן: רבש"ע יכולים הם כו' אפשר דבאמת לא שאל משה זאת. אלא שהקב"ה הכינם לו הפירכא במאמר מאת כל איש כו' כי הקב"ה הבוחן לבות ידע שיאמר כן ולכך הקדים לו לרמז במאמר מאת כל איש שנא' מאת כל איש אשר כו'. דה"ל לכתוב מאת כל אשר ידבנו לבו. איש למה לי. לומר שאפי' איש אחד מישראל יכול לעשותו: והיו הגדולים שבהם אולי לא היו נמצאים אלא בעומר שהיו הגדולים לוקטים: וכי בבקר היו מביאים. דלא מסתברא דדוקא בבקר דמ"ש מבצהרים: אלא ממה שהיה המן מוריד וה"ק והם הביאו אליו נדבה מהמן שהיו מלקטים בבקר: וכה"א והנשיאים דהיינו עננים וכדאמר בפ' יוה"כ תנא נשיאים ממש וכן ה"א נשיאים ורוח וגשם אין. ומ"מ בודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו. שהרי בתר והנשיאים הביאו את אבני השהם כתיב ואת הבושם ואת השמן למאור. וזה ודאי לא היה יורד במן: (י) בשעה שהגיע זמנו של יעקב כו'. יתור ל' המקראות הוא דורש שאחר שאמר תקחו את תרומתי אשר תקחו מאתם למה לי. לזה אמר שעוד יעקב צוה להם על מלאכת המשכן וכו'. ומעתה מ"ש תחלה תקחו את תרומתי היינו מהמתנדבים עתה כמש"נ מאת כל איש אשר ידבנו לבו. והם אותן שלא היה מוכן בידם והתנדבו מאשר לעצמן. ומ"ש אשר תקחו מאתם היינו מאותם שמוכן אתם למשמרת למשכן: אלא יהיו כל צרכיו כו' כלו' אל תסמכו כי ה' יזמין הדברים בשעתו אלא יהיו מוכנים בידכם. מפני שהם יוצאים למדבר שלא ימצאו שם אותם הדברים: שהביאו מעצמן ממה שהיה לעצמו שלא היה לו מוכן: כל איש אשר נמצא אתו כו'. שפירושו שנמצא אתו למשמרת למשכן. ולהכי לא קאמר אלא בתכלת וארגמן ועצי שטים שהם דברים בלתי נמצאים והוצרכו ליזהר בזה שיהיו בידם מיו"ט:

פרשה לד (א) הה"ד שדי לא כו' כדמסיק שצמצם שכינתו בתוך אמה על אמה: צריכין אנו להחזיק טובה לאיוב כלו' אף שחטא בדעותיו. עכ"ז בשכלו והשגתו היה גדול מחביריו מאד. וז"ש בעל המאמר שכל מה שאמר אליהוא בא הוא והוסיף על דבריו פי' שבא איוב [והוסיף בשבח המקום יותר מאליהוא. אבל איוב ואליהו אמרו דבר אחד ושניהם לדבר אחד נתכוונו. דמ"ש אליהוא שדי לא מצאנוהו שגיא כח פי' שאין אנו יכולים להשיג שגיא כח גדולתו וגבורתו ית"ש' והיא ממש כמאמר איוב שאמר הן אלה קצות דרכיו. אלא שבדברי אליהוא היה מקום לטעות שהם חרופין וגדופין כמ"ש בעל המדרש. ואיוב פירש דבריו ביותר שמדבר בשבחו של מקום. והוסיף על דבריו כנ"ל: מי ששומע פסוק זה. לבד הוא סובר שאליהוא דבר חירופים שלא מצאנוהו שהוא שגיא כח. אלא כאילו הוא קצר כח ח"ו: אלא כך אמר אליהוא כו'. כלו' לא מצאנוהו שינהג עם בריותיו כפי כחו הבלתי ב"ת. ר"ל שיחפוץ מהאדם שיעבדנו כפי שראוי לו שהיא עבודה לבלתי תכלית. כי אם כפי כח האדם ובא אליהוא בזה להגדיל כח ה': בחוזק כחו כלו' שפע השגה הרמה. ואז לא היו יכולים לעמוד בו. כי זה מנתק קשרי הגוף מהנפש ע"ד הגזן ומת וכדומה: אלא בכח שהם כח כפי הכנת כח של כל אחד ואחד: התחיל מתמיה ואומר כו'. למדו זה מיתורא דוכן תעשו. שהיא תשובה לתמיהת משה שהיה מתמה על מאמר הקב"ה שאמר ועשו לי מקדש אמר כבודו של הקב"ה מלא כו' לזה הוזקק הקב"ה להשיבו שנית וכן תעשו שלא תהרהר אחרי אלא תעשו כמו שאמרתי לך: כבודו של הקב"ה כו' כתב בעל כלי חמדה שתי התמיהות בדבר. דאשוגה מצד איכות המשכן שנית מצד הכמות. אם מצד האיכות אמר כי אחר שהקב"ה כל נמצאיו יכבדוהו ויברכוהו את שם כבודו מה בצע במשכן. וז"ש כבודו של הקב"ה בעליונים ובתחתונים הוא אומר עשה לי משכן. ואם מצד הכמות אמר ועוד היה מסתכל ורואה שלמה עומד ובונה בית המקדש שהוא גדול מן המשכן כו' הרי שהזכיר תיבת גדול להורות כי גם בכמות גדול המקדש והמשכן קטן מהכיל עכ"ל: אמר משה יושב בסתר עליון דמזמור זה משה אמרו בשעה שראה כל המלאכה שנא' וירא משה את המלאכה ויברך אותם כדאי' בשוח"ט ע"ש: יושב בסתר הוא עליון על כל בריותיו. ביאר בזה שמלת עליון הוא דבוק למלת יושב. ויהיה פירושו כך שהקב"ה שהוא עליון על כל באי עולם הוא יושב בסתר. ובאיזה סתר. מבאר בצל שדי יתלונן ר"ל בצל שעשה בצלאל וכמו שמסיק: בצל אל בצל רחום כו'. בעי לפרש דמיירי בהקב"ה שיושב בצל המשכן. ומלת בצל בלתי שמוכה אלא ה"פ בצל יתלונן השדי. להכי מייתי סמך מדלא קאמר בצל אל בצל רחום כו'. דאי בצדיק המסתופף בצל ה' מיירי ה"ל למנקט שם אל או רחום או חנון שמורים על החסד והרחמים ולא שם שדי שמורה על הדין שהוא לשון תקיף. ע"כ לומר שפירושו שהשדי יתלונן בצל המשכן. ולהכי נקט שם שדי שהוא מורה על ההסתפקות שדי לו בעשרים קרש בצפון כו' ולא בקש לפי כחו: בתוך אמה על אמה. היינו על גבי הכפורת כמ"ש ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים ובודאי היה בין הכרובים יותר מאמה אלא שלא חש לדקדק ונקט אמה (יפ"ת). ות"נ פי' דהשכינה היתה שורה על הלוחות והלוחות היו ששה טפחים על ששה טפחים שהוא שיעור אמה ע"כ: (ב) מיד ועשו ארון עצי שטים. כלומר מיד אחר צווי נדבת המשכן הקדים את הארון שע"י שהתורה קודמת לכל הוכרח להקדימו: הקדים את הארון שהתורה בו כי שם לוחות הברית וס"ת דכתיב ויאמר אלהים יהי אור שפי' שבראשית בריאת שמים וארץ אמר אלהים יהי אור. וכדר' יהודה דלעיל בב"ר פ"ג: (ג) מפני מה בכל הכלים כתיב ועשית כו'. לאו דוקא בכלים ה"ה במשכן נמי כתיב ועשית כדכתיב ועשית קרשים למשכן. ובאמת במשכן ובכלים נמי כתיב ועשו כדכתיב ועשו לי מקדש וגו' ואת תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו. אלא דעל הכלל שייך לומר ועשו דמיירי בכלים הרבה שאחד עושה דבר פלוני והשני עושה דבר פלוני שייך לומר ועשו. משא"כ בדברים פרטים שייך לומר ועשית לכך מקשה דוקא מדברים פרטים מ"ש דבכל דבר פרטיי כתיב ועשית ובארון כתיב ועשו (ת"נ): יבואו הכל ויעסקו לכך כתיב ועשו ארון. ואע"ג דכתיב אח"כ ועשית עליו זר זהב וגו' אין קפידא אחרי שכך הורה לנו במלת ועשו ארון ענין זה: ויעסקו בארון פי' הרמב"ן והעסק שיתנדב כל אחד זהב לארון או

יעזור

כתר מלכות זה השלחן דכתיב בו זר זהב סביב. כתר כהונה זה המזבח דכתיב בו זר זהב סביב. וכתר תורה זה הארון דכתיב בו זר זהב. למה נכתבים זר ונקראים זר. אלא לומר לך אם אדם זוכה נעשים לו זר ואם לאו זר. ומפני מה בכולן כתיב ועשית לו ובארון כתיב ועשית עליו. ללמדך שכתר תורה מעולה יותר מכולן. זכה אדם לתורה כאילו זכה לכולן: (ד) ד"א ועשו ארון. מה כתיב למעלה ועשו לי מקדש. אמר הקב"ה לישראל אתם צאני ואני רועה שנא' (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. ואני רועה שנא' (תהלים פ) רועה ישראל האזינה. עשו דיר לרועה שיבא וירעה אתכם לכך נאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אתם כרם שנא' (ישעיה ה) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. ואני שומר שנא' (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל עשו סוכה לשומר שישמור אתכם. אתם בנים ואני אביכם שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם. ואני אביכם שנא' (ירמיה לא) כי הייתי לישראל לאב. כבוד לבנים כשהן אצל אביהם וכבוד לאב כשהוא אצל בניו וכה"א (משלי יז) עטרת זקנים בני בנים. עשו בית לאב שיבא וישרה אצל בניו לכך נאמר ועשו לי מקדש:

פרשה לה

(א) ועשית את הקרשים למשכן. הה"ד (תהלים קד) ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע. הרבה בריות ברא הקב"ה בעולמו ולא היה העולם ראוי להשתמש בהן וגנזן הקב"ה מן העולם. ואיזה זה אור שנברא ביום ראשון דא"ר יהודה ב"ר סימון א האור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו. כיון שנסתכל הקב"ה בדורו של אנוש ובדור המבול ובדור הפלגה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן שנא' (איוב לח) וימנע מרשעים אורם. ולמי גנזו לצדיקים לע"ל שנא' (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב. מהו כי טוב שהיה אורו נאה לעולם ולא היה מזיק כשמש הזה. והיכן גנזו בג"ע שנא' (תהלים צז) אור זרוע לצדיק. והרבה בריות ברא הקב"ה בעולם ולא היה העולם ראוי להשתמש בהן והיו ראויין להגנז ולא נגנזו מפני כבוד הקב"ה. ואיזה זה זהב. א"ר אבהו ב טובה גדולה חלק הקב"ה לעולמו בזהב. יש אדם פורט זהוב אחד והוא מוציא ממנו כמה יציאות שנאמר (בראשית ב) וזהב הארץ ההיא טוב. מהו טוב טוביה דהוא בביתיה טוביה דהוא בלוייתיה. ארשב"ל ג לא היה העולם ראוי להשתמש בזהב ולמה נברא בשביל המשכן ובשביל בהמ"ק שנא' וזהב הארץ ההיא טוב כד"א (דברים ג) ההר הטוב הזה והלבנון. ז' זהבים היו בבהמ"ק זהב טוב זהב טהור זהב שחוט זהב סגור זהב מזוקק זהב פרוים זהב מופז. זהב טוב כמשמעו. טהור שהיו מכניסין אותו לכור ואינו חסר כלום. זהב שחוט שהיה נמשך כחוט והיו סכין בו כשעוה הנתונה על גבי פינקס. זהב סגור שהיה סוגר כל הזהבים שהיו שם. זהב מזוקק שהיו טחין בו את הכתלים. והרי כתוב (דה"א כט) כסף מזוקק לטוח קירות הבתים. למה קורין אותו כסף שהיה מכסיף כל הזהבים שהיו שם. זהב מופז ר' פטריקי אחיו של ר' דרוסאי אומר שהיה דומה לגפרית הזו שהיא מוצתת באש. זהב פרוים ארשב"ל שהיה דומה לדם הפרים. וי"א שהיה עושה פירות. ואף הארזים היו ראויין להגנז ולא נגנזו. א"ר חנינא ד לא היה העולם ראוי להשתמש בארזים אלא לא נבראו אלא בשביל המשכן ובשביל ביה"מ שנא' (תהלים קד) ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע. ואין לבנון אלא ביה"מ שנא' (דברים ג) ההר הטוב הזה והלבנון. א"ר שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן ה כ"ד מיני ארזים הם ואין לך משובח מכולן אלא ז' שנא' (ישעיה מא) אתן במדבר ארז שיטה והדס ועץ שמן וגו'. ולמה לא נגנזו שצפה הקב"ה שהן עתידין לעשות בהן מלאכת המשכן במקום שהשכינה עתידה לשכון שנא' (תהלים קד) אשר שם צפרים יקננו. וכי תעלה על דעתך ששם צפרים היו מקננות אלא הצפרים שהיה כהן שוחט ומקריב בביה"מ. ומהו חסידה ברושים ביתה. וכי חסידה בארזים ביתה ומהו חסידה זה כה"ג שנא' (דברים לג) תומיך ואוריך לאיש חסידך: (ב) ד"א ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים. למה עצי שטים למד הקב"ה דרך ארץ לדורות שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות אומר לו ומה ממה"מ שהכל שלו כשאמר לעשות משכן אמר לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות אתם עאכ"ו: (ג) ד"א ועשית את הקרשים. מה כתיב למעלה מן הענין וראה ועשה. וכי משה עשה את המשכן והלא כתיב ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב. אלא משה לתלמוד בצלאל למעשה. מכאן אמרו רבותינו ליתן שכר למעשה כעושה. שכן מצינו במשה

יד יוסף **פרשה לה** א ב"ר פ' י"א ופ' י"ב ופ' מ"ב. ורו"ר פ"א. ופסק"ר פתיחתא י"א. תנחומא שמיני. חגיגה י"ב. זוהר בראשית דף מ"ה וזוהר מקץ דף ר"ג וזוהר אמור. ורים ז"ה. ז"ח רות ד' מ"ג. זוהר תרומה דף קמ"ח: ב ב"ר ט"ז. במ"ר פ' י"ב. ירוש' יומא ס"ד. ילקוט בראשית: ג שוח"ט מזמור ק"ד: ד ב"ר פ' ט"ו. שוח"ט מזמור ק"ד: ה ב"ר פ' ט"ו ירוש' כתובות ס"ז:

מתנות כהונה

בתנחומא בפרשה כי תשא ובגשא פרשה י"ב: **נכתבים** זר ונקראים זר. וסימנך הפסח סגור: **נעשים** לו זר ואם לאו זר. וסימנך הקמץ פתוחה: ג' כתרים הן ע' במה שכתבתי במדרש קהלת בפסוק טוב שם משמן: **סוכה לשומר**. כן דרך שומרי הכרם עושים סוכה ללון בה: **צופה** ומביט בו כו'. עי' מזה בב"ר פ' י"ב: **מפני** כבוד הקב"ה כו'. להבנות ממנו בהמ"ק ומשכן וכדמפרש ואזיל: **טוביה** דהוא בביתיה. טוביו ומעלתו הוא בבית וטוביה דהוא בלווייתי' פירש"י בב"ר פ' ע"ז כשהוא מהלך בדרך ול' לוויה נופל על מי שנודד חוץ לביתו: **וזהב הארץ** ההיא טוב. כלו' זהב הארץ נברא בשביל ב"ה שנקרא טוב כד"א ההר כו': **סוגר כל הזהבים** שכל צורפי זהב היו סוגרים חנותיהם מפני הבושה שאין לזהבם דמיון אצלו וכן לקמן: **שהיה** מכסיף כו'. כך הגהתי בפ' טרף בקלפי וע' במדרש חזית בפסוק עמודיו עשה כסף ובפ' נשא פרשה י"ב: **שהוא** מוצתת באש. ה"ג במדרש חזית ופי' כשהוא מוצת באש מראיהו זך ובהיר מאד וכן פירושו מופז ל' חוזק וקשה: **ועץ** שמן וגו'. וסיפיה דקרא אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור: **שכר** למעשה. הגורם וכופה הבריות למעשים טובים כד"א גם מעושה: (אדום כו'. הס' דבר

עץ יוסף

יעזור לבצלאל עזר מעט כי ע"י עשייתם והתעסקם בזה יזכרו ויעוררו לבם על קדושתו מאד שהתורה יותן בה ע"י זה יזכו לתורה כי יעשה זאת רושם בלבבם: **ג' כתרים** כתר הוא אות הגדולה להורות על מעלתו שבזה הוא נכתר ונתעלה מכל. ויש בזה ג' מעלות אלהיות. המלוכה היא עוז אלהי שבו נבדל מיתר העם. כמו שמצינו בשאול עת שמלך שאז נתהפך לאיש אחר. וכן הכהונה נבדל נפשו מזולתו. והתורה מעלה את נפש האדם ומלבשתו עוז וכתר להיות נעלה על כל האדם: **ג' כתרים הם** אע"ג דבמתני' דפרקי אבות מסיים בה וכתר שם טוב עולה על גביהם לא הזכירוה כאן כיון דליכא זר כנגדה. אבל בבמדב"ר פ' י"ד סי' כ"ב אמרו שכתר שם טוב הוא כנגד המנורה: **זה השולחן** פרש"י בחומש שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שולחן מלכים: **זה המזבח** הוא מזבח הקטורת שהיה יותר מיוחד לכ"ג שהוא נושא כתר כהונה דכתיב וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה. ואין עבודת יוה"כ אלא בכ"ג: **למה נכתבים זר** דה"ל למיכתב זיר ביו"ד שהנקו' מוסף אהריו יו"ד: **ואם לאו זר** פי' שנעשית לו זרה הימנה. ור"ל אם זכה ללמוד לשמה ולקיימה נעשית לו התורה זיר. לא זכה משתכחת ממנו. וכן הכהן כשלא יעשה לשמה וכן הנביא ימותו בלא עתם וכמו שאחז"ל ושנות רשעים תקצורנה. אלו כ"ג ששמשו בבית שני: **מעולה יותר מכולם** שהרי חכם קודם למלך ע"ה וכ"ג כדלקמן בבמדב"ר פ"ו. וע"כ כאילו זכה לכולן אחר שגדול מהם: (ד) **מה כתיב** למעלה ועשו לי מקדש. כלו' מפני שתכלית המשכן לרעות את ישראל כצאן. ולשמרם ככרם. ולדור עמהם כאב עם בניו. לכך סמך הארון למאמר ועשו לי מקדש לפי שכל זה יהיה באמצעית התורה הנתונה בארון: **עשו דיר** לרועה כו' סוכה כו' לשומר כו' בית לאב כו'. דיר לרועה הוא באה"מ שבמדבר אשר כאהל רועי נתק ממסע למסע. סוכה לשומר הוא כשבאו לא"י ונקבע אה"מ בגלגל ונוב וגבעון ג"כ דרך ארעי כסוכה. ובית לאב הוא בית עולמים. ואז בימי שלמה נאמר (תהלים פ"ט) הוא יקראני אבי וגו (יפ"ת ורד"ל): **סוכה לשומר** כן דרך שומרי הכרם עושים סוכה ללון בה: ובה"א **עטרת זקנים** ב"ב ומסיפא דכתי' ותפארת בנים אבותם יליף כבוד לבנים כשהם אצל אביהם:

פרשה לה (א) **הה"ד ישבעו עצי ה'** כו' דייק לשון הקרשים בה"א הידיעה שכבר הוכנו הארזים מששת ימי הבריאה. וכן מלת עומדים פי' שעומדים ומוכנים לכך מימי עולם. וכמו שמסיים אלא שהאריך תחילה בדרשות אחרות ובתנחומא דריש כן בהדיא ע"ש: **הרבה בריות** תימא דפתח בהרבה בריות ומסיים באור לחוד. ואולי לא הביא אלא אור לדוגמא. וקים ליה דמילי טובא איכא נמי שנגנזו: **ולא היה העולם ראוי** כו' ואף שהכל גלוי לפניו וא"כ למה בראם. י"ל בכדי להודיע להם כמה טובות אבדו. אי נמי דעכ"פ הוא תועלת לצדיקים לע"ל: **דאמר ריב"ס האור**. ע' בב"ר פ' י"א וי"ב: **שנא' וירא** אלהים את האור כי טוב. שלא היה העולם כדאי להשתמש בו. והדר מייתי ראיה שגנז לצדיקים בג"ע מדכתיב אור זרוע לצדיק נראה שגנז לצדיקים והיינו בג"ע: **זה זהב** שלא היה העולם כדאי להשתמש בו ולא נברא אלא לבית המקדש כדלקמן: **א"ר אבהו** טובה גדולה כו'. משום דבעי לאתויי מאמר רשב"ל דדרים וזהב הארץ ההיא טוב כמ"ד ההר הטוב הזה מייתי נמי דר' אבהו וטובו דהוא בביתיה: **אדם פורט זהוב אחד**. פי' אדם מוכר זהוב א' ולוקח בו מעות של נחשת שהן פרוטות (ערוך): **טוביה דהוא בביתיה** כו' פי' טוב הוא בבית להוצאתו למכור ולקנות בדמיו כדי סיפוקו. וטובתו בלכתו בדרך היא לווייתו שלו שבכ"מ יכול למוכרו ולהספיק מדמיו ובמקום מועט יכול להטמינו (רש"י): **אמר רשב"ל** כו' ריש לקיש בא לחלוק ולומר שלא נברא הזהב להטיב לעולם אלא בשביל ביהמ"ק. והיינו טוב דקאמר: **כמד"א ההר הטוב** הזה והלבנון ועל בהמ"ק קאמר. ומה טעם נקרא לבנון אי' לקמן ריש ויק"ר: **שבעה זהבים** משום דקאמר שהזהב נברא לבהמ"ק קאמר דז' זהבים הם שכלם מצאנו במלאכת בהמ"ק. זהב טוב כדכתיב ויחפהו זהב טוב. זהב טהור כדכתיב וצפהו מפנימה זהב טהור. זהב סגור כדכתיב וצפהו זהב סגור. זהב מזוקק כדכתיב ומזבח הקטורת זהב מזוקק. זהב פרוים כדכתיב ויצף את הבית והזהב זהב פרוים. והזהב השחוט מצינו במגיני שלמה כדכתיב ושלש מאות מגינים זהב שחוט. והזהב המופז נמצא בכסא שלמה כדכתיב וצפהו זהב מופז. ומסתמא גם במקדש היה בהם בקצת דוכתי כי לא יתכן שיקצר שלמה בבנין בהמ"ק ממה שעשה בכליו דמסתמא יש בכל אחד מזהבים אלו סגולה שאינה בשאר הזהבים: **זהב טוב** כמשמעו שפי' חשוב וטוב משאר זהבים פשוטים: **ואינו חסר כלום** ולכן נקרא טהור שלא היה בו שום סיג: **שהיה סוגר** כלו' שחשוב מכל הזהבים. שבשעה שנפתח להמכר כל חנויות של זהב נסגרות כדאמרו בפ' טרף בקלפי: **שהיה טוחין** בו את הכתלים. ע"י שהיה מזוקק מאד: **שהיה מכסיף** שהיה מביים. כלו' שהיה חשוב מכולם וכאילו מתביישין ממנו. ואע"ג דאמר לעיל זהב סגור שסוגר כל הזהבים. י"ל דחשיבות זהב סגור הוא מטבעו. אבל זהב מזוקק השוב ע"י מלאכה שמסננין אותה ע"י נעמיות (יפ"ת) והתו"כ כתב וז"ל שהיה מכסיף כו' ואף שגם לזהב סגור היה מעלה זו. מ"מ לא היה מכסיף אלא שהיה סוגר כל הזהבים שלא היו נמכרים מפניו. אבל זהב מזוקק היה מכסיף שכל הזהבים היה נגדו כבדיל ועופרת לגבי זה: **דומה לגפרית** לאו טעמא לשם מופז קאמר אלא קמ"ל דזהב זה כן היה. אבל טעם קריאתו מופז על שם מקומו כמ"ד הכי בבמדב"ר פ' י"ב: **שהוא מוצתה באש** פי' כשהוא מוצת באש מראיתו זך ובהיר מאד: **שהיה עושה פירות** שבשעה שבנה שלמה בית המקדש נר בו כל מיני אילנות. ובשעה שאלו שבשדה עושין פירות אלו שבבית המקדש עושין פירות והיו מפירין פירותיהם ומלקטים אותם ומניחים אותם לבדק הבית כדאי' בחזית: **לא היה העולם ראוי** להשתמש בארזים. מגד חשיבותו ואינו הכרחי בעולם. ולא נבראו אלא לצורך המשכן והמקדש. ואהר שכבר נמצאו בעולם מצוי לכל: **ואין לבנון** אלא בהמ"ק ומפרש בפ' טרף בקלפי למה נקרא בהמ"ק לבנון ע"ש שמלבין עונותיהם של ישראל. ובויק"ר פ"א איתא ע"ש שכל לבבות שמחים בו: **כ"ד מיני ארזים הם** אע"ג דבקרא ליכא אלא שבעה ידועים היו לו: **ואין לך** משובח מכולם אלא ז' כיון דלא כתיב בקרא אלא ז' משמע דהנך דוקא משובחים: **ועץ שמן** וגו' אשים במדבר ברוש תדהר ותאשור יחדיו: **וכי תעלה על דעתך** ששם צפרים היו מקננות כו' פירוש שם בביהמ"ק הלא היה שם אמה כליא עורב ובבית ראשון היה ע"פ נס לפי דברי התוס' בשם הערוך. ע"כ דריש על צפרים שהיה כ"ג מקריב: **ומהו חסידה** זה כ"ג. והכתוב דבר דרך סתם שיובן ממנו כפי פשוטו דמיירי בצפרים וחסידה ממש השוכנים בארזים אע"פ שהכוונה האמיתית בארזי ביהמ"ק כנזכר: (ב) **למה עצי שטים**. הא תאשור החשוב מכל הז' מינים כדאי' בב"ר פ' ט"ו אם כן למה לא צוה לעשות המשכן מן התאשור. ומשני ללמד שלא לבנות בית מאילן שעושה פירות. פי' שאפי' לא יהיה עץ מאכל רק שיעשה איזה מין פירות שיש בהם תועלת מה אפ"ה לא יבנה ביתו מהם אלא מאילן שאינו עושה שום פרי ולהכי נקט שטה שאין בו שום פרי: (ג) **אלא משה לתלמוד** שלא היה בצלאל מכתו שמלאכה

במשה שעשה בצלאל למלאכת המשכן והעלה עליו הקב"ה כאילו הוא עשאו שנא' (דה"א כא) ומשכן ה' אשר עשה משה במדבר: (ד) ד"א ועשית את הקרשים. לא היה צריך לומר אלא ועשית את הקרשים משכן. מהו למשכן. א"ר הושעיא ע"ש שהוא עומד למשכן שאם נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה יהא מתמשכן עליהם. אמר משה לפני הקב"ה והלא עתידים הם שלא יהיה להם לא משכן ולא מקדש ומה תהא עליהם. אמר הקב"ה אני נוטל מהם צדיק א' וממשכנו בעדם ומכפר אני עליהם על כל עונותיהם וכה"א (איכה ב) ויהרוג כל מחמדי עין: (ה) ד"א ועשית את הקרשים. מה כתיב למעלה וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת. זהב זו בבל שנא' (דניאל ג) הוא צלמא רישה די דהב טב. וכסף זו מדי שנא' (שם) חדוהי ודרעוהי די כסף. נחשת זו יון שנא' (שם) מעוהי וירכתיה די נחש. אבל ברזל אב"כ לא במקדש ולא במשכן למה שנמשל בו אדום הרשעה שהחריבה ביה"מ. ללמדך שמכל המלכיות יקבל הקב"ה דורון לע"ל חוץ מאדום. והרי בבל אף היא החריבה אותו אלא שלא קעקעה אותו אבל אדום מה כתיב בה (תהלים קלז) האומרים ערו ערו עד היסוד בה. עד עכשיו היסוד בה. לפיכך לא נכתב ברזל במשכן ובמקדש שמשולה בו אדום. וכן אתה מוצא לע"ל שכל העכו"ם עתידין להביא דורון למלך המשיח ומצרים מביאה תחלה וכסבור שלא לקבל מהם ואומר לו הקב"ה אכסניא נעשו לבני במצרים שנא' (שם סח) יאתיו חשמנים מני מצרים כוש תריץ ידיו לאלהים מיד מקבל מהן. נשאה כוש ק"ו ומה מצרים ששעבדו בהן קבל מהם אנו שלא נשתעבדנו בהן עאכ"ו. מיד כוש תריץ ידיו לאלהים. מיד כל המלכיות שומעות והן מביאות שנאמר (שם) ממלכות הארץ שירו לאלהים. ואח"כ מלכות אדום נושאת ק"ו בעצמה ומה הללו שאינן אחיהם קבלו מהם אנו עאכ"ו. ואף היא מבקשת להביא דורון למלך המשיח ואומר לו הקב"ה (שם) גער חית קנה. שכולה חיה מן הקנה. ד"א געור חיה הדרה בין הקנים שנא' (שם פ) יכרסמנה חזיר מיער. עדת אבירים בעגלי עמים אותה שאוכלת שמנן של עמים ובאה בכחו של אברהם ואומר מהם אני עשו בן יצחק בן אברהם. מתרפס ברצי כסף אע"פ שחטא אדם וכועסת עליו מתרת את הפס ונוטלת את הכסף והיא מתרצת לו. ומהו בזר עמים קרבות יחפצו שהיא מפוזרת לישראל מתלמודה של תורה ומכנסת אותן במה שיצה"ר חפץ בו. ד"א בזר עמים קרבות יחפצו שפיזרו את ישראל מן העולם. ד"א בזר עמים שעשו את ישראל זרים לי והם מביאין קרבנות: (ו) ד"א ועשית את הקרשים למשכן. א"ר אבין משל למלך שהיה לו איקונין נאה. אמר לבן ביתו עשה לי כמותה. א"ל אדוני המלך ו איך יכול אני לעשות כמותה. א"ל אתה בסממניך ואני בכבודי. ז כך אמר הקב"ה למשה וראה ועשה. אמר לפניו רבון העולם אלוה אני שאני יכול לעשות כאלו. א"ל כתבניתם בתכלת ובארגמן ותולעת שני וכשם שאתה רואה למעלה כך עשה למטה. שנא' עצי שטים עומדים כנתון באיסטרטי' של מעלה. ואם תעשה כאותה של מעלה למטה. אני מניח סנקליטין של מעלה ומשרה שכינתי ביניכם למטה. מה למעלן שרפים עומדין אף למטן עצי שטים עומדים. מה למעלן כוכבים אף למטן כן א"ר חייא בר אבא מלמד שהיו קרסי זהב נראין במשכן ככוכבים הנראים ברקיע:

סדר תצוה

פרשה לו

(א) **ואתה** תצוה. הה"ד (ירמיה יא) זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך. וכי לא נקראו ישראל אלא בזית הזה בלבד והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל בגפן ותאנה שנא' (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע. תאנה שנא' (הושע ט) כבכורת בתאנה בראשיתה. בתמר שנא' (שיר ז) זאת קומתך דמתה לתמר. בארז שנא' (תהלים צב) כארז בלבנון ישגה. באגוז שנא' (שיר ו) אל גנת אגוז ירדתי. וקראן בבל א מיני שלחים שנא' (שם) שלחיך פרדס רמונים. ובא ירמיה לומר זית רענן יפה פרי תואר. אלא מה הזית הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו ואח"כ מורידין אותו מן הזית ונחבט. ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת ונותנין אותן במטחן ואח"כ טוחנין אותן ואח"כ מקיפין אותן בחבלים ומביאין אבנים ואח"כ נותנין את שומנן. ב כך ישראל באין או"ה וחובטין אותם ממקום למקום וחובשים אותם וכופתין אותם בקולרין ומקיפין

יד יוסף ו במד"ר פ' י"ב סי' ו': ז עי' במדב"ר פי"ב סי' ו' ובזוהר פקודי דף רמ"א: פרשה לו א ע' לעיל ריש סדר תרומה: ב עי' ילקוט ירמיה רמז רפ"ט:

ענף יוסף

פרשה לה (ד) [ויהרוג כל מחמדי עין] וגו' באהל בת ציון שפך כאש חמתו. וה"ק ויהרוג כל מחמדי עין היינו הצדיקים שחביבים כגלגל העין. וכמו שדרש על זה באיכה רבתי. ונתן טעם למה סילק את הצדיקים שהם מחמדי עין. לפי שבאהל בת ציון כבר שפך כאש חמתו קודם. ואין מקדש למשכן עליהם לכך הרג כל מחמדי עין שהם הצדיקים: מדנשנש

מתנות כהונה

דבר בל' כינוי ור"ל מלכות הרשעה שנמשלה לברזל בדניאל): **עד עכשיו היסוד בה.** כך אמרו כל עוד שהיסוד בה ערו ערו, **שבולה חיה מן הקנה.** יש לפרשו בדוחק על דרך שדרשו חז"ל בפ' ע"פ שכל מעשיה נכתבים בקולמוס א' ופירש"י ז"ל כלו' פה א' להרע לישראל אם בא ישראל לדין לפניהם כולן מחייבים אותו מדכתיב קנה ולא כתיב קנים משמע קולמוס א' והיה כמו חיתה ונראה דצ"ל שכול חיה מן הקנה. שכול ל' משכלה מן הקנה מקן שלה שמלך המשיח יאבדם ויערערם הקן מושבם כד"א ועלו מושיעים וגו': **שמנן של עמים.** שברם שלישראל שבאו"ה מהם קרוי עם כמו שפירש"י בפסוק אף חובב עמים: **ואומר מהם אני.** העכו"ם אומרים מישראל אנחנו: **בן אברהם.** עדת אבירים קרי ביה עדת אברהם כדאי' במדרש חזית סוף פסוק שרכך אגן הסהר: **הפס.** פס ידה לקבל השוחד: **שיצר** הרע חפץ בו. קרבות ל' קרב ומלחמה וזהו יצר לב שלוחם תמיד עם בעליו: **בזר.** כמו פזר בחילוף אותיות בומ"ף: **זרים לי.** דל' בזר ל' זרות דכי"ת לשמוש: **כשם** שאתה רואה כו' ע' במדרש חזית בפסוק לאנה וכפ' נשא פ' י"ב: **איסטרטיא.** פי' הערוך חיל וצבא: **סנקליטון.** ב"ד ושרי יועציו: **מגרגרין.** מפ' התם בגמ' שעושין להם סימן שלא יתערבו באחרים מפני שאינם מתבשלים כולן בפעם א' עושין סימן באותה שהתחילו לבשל ראשון ראשון: **ונחבט.** זהו שאמרו שם מגרגרו בראש הזית וכותש נחבט היינו כותש: **מטחן.** זהו הסל שאמר שם ונתנו בתוך הסל וטוענו בקורה: סרטייטין

עץ יוסף

המלאכה אם לא שהיה מלמדו משה כל פרטי הדברים: **למעשה בעושה** ע' מ"ש בבמדב"ר פ' י"ב: **שנא' ומשכן ה'** אשר עשה משה במדבר. דקשה דעשה משה התם למאי אתא לא ה"ל למימר רק משכן ה' שנעשה במדבר. אלא דאתא לומר שזכה משה בשכרו כעושה: (ד) **אלא ועשית** את הקרשים משכן. שהרי גוף המשכן הם הקרשים והיריעות. ולכן אמר ואת המשכן תעשה עשר יריעות ולא קאמר ועשית יריעות למשכן: **א"ר הושעיה** על שום שהוא עשוי למשכן. כצ"ל (יפ"ת): **אמר משה** לפני הקב"ה כו' אני נוטל מהם צדיק כו'. אפשר דדייק מדכתיב למשכן בין קרשים לעצי שיטים ולא כתיב ועשית קרשים עצי שטים למשכן. לז"א שמשה שאל אם לא יהיה משכן כו' והשיבו הקב"ה עצי שטים עומדים כלו' הצדיקים הדומים לעצי שטים הם עומדים ומגינים על הדור שהקב"ה נוטל צדיק אחד כו': (ה) **מה כתיב** למעלה כו'. בעי לדרוש דרמיז שלא יתקן עכשיו קרשים אלא שיבא מהמתוקנים כבר. והסבה כדי שלא יצטרכו להשתמש בברזל במלאכת המשכן ולהכי יהיב טעמא להרחקת הברזל שהוא מפני אדום כמו שמזה הטעם לא נזכר בכלל המתכות הנ"ל: **אבל ברזל** אכ"כ. שהיה ראוי לעשות יתדות ברזל כדרך העולם. ולא של נחשת. כי להשיבות ההפרש מעט: **יקבל הקב"ה דורון** ויתרצה להם לשום להם שארית בארץ: **שלא קעקעה** אותה. פי' שלא החריבה אלא התקרה של בית המקדש. כדאי' ביר' פ"א דיומא שאלו את ר"א דורות האחרונים כשרים מן הראשונים. אמר להם עדיכם בית הבחירה יוכיח. אבותינו העבירו את התורה שנא' ויגל את מסך יהודה אבל אנו פעפענו את הכותלים שנא' ערו ערו עד היסוד בה עכ"ל. ופי' היפ"מ וקרבן העדה בחטאם העבירו את התקרה שלא החריב נ"נ אלא התקרה של ביה"מ והסיר היסודות שנא' ויגל את מסך יהודה. פעפענו את הכתלים שבחורבן בית שני החריבו גם היסודות כדכתיב ערו ערו וגו' עכ"ל: **עד עכשיו** היסוד בה בתמיה. שהיו אומרים זה לזה וכי עדיין היסוד בה מהרו וקעקעוה: **וכסבור שלא** לקבל מהם. לפי שנשתעבדו בישראל ואין לכרות להם ברית: **ואומר לו הקב"ה אכסניא** כו' שנא' יאתיו חשמנים (פי' דורונות) כו' מני מצרים. שהקב"ה צוה למלך המשיח שיאתיו דורונות מן מצרים ויקבל מהם. לפי שסבר שלא לקבל מהם. ומדאמר הכתוב גבי כוש. כוש תריץ ידיו לאלהים משמע שמעצמה תרוץ בלי גזירת המקום. וזהו מגד שלמדו ק"ו (חו"י): **אכסנאי נעשו** שאע"פ שנשתעבדו בהם. מתחלה נעשו להם אכסניא כשירד יעקב ובניו למצרים מפני זלעפות רעב ואין לקפח שכרם: **ואח"כ אדום** כו' אומר לו הקב"ה גער חית קנה. אע"ג דבתחלה כתיב גער חית קנה ואח"ז כתיב יאתיו חשמנים. י"ל דקרא אומר תחלה שהם לך יובילו מלכים שי (ולא פי' עדיין מי המה) ואמר תיכף גער חית קנה כלו' שהיא אינה בכלל מלכים הנזכר. ואח"ז מפרש מי המה המלכים שיובילו שי ואמר מני מצרים כוש וכל ממלכות הארץ (יפ"ת): **גער חית קנה** כמו הגני גוער לכם את הזרע: **שכולה חיה מן הקנה.** פי' שעיקר הויתה מן הקנה של גבריאל כדאי' בגמרא בשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליה נבנה כרך גדול של רומי (חו"י). או פי' שכל חיה הוא מן הקולמוס שמכתבת שירוניא מכל העולם וקרא הקולמוס קנה. וע' בפ' ע"פ: **בין הקנים.** בפסחים פרש"י קנה דריש ליה ל' קנים בין הקנים ביער: **אוכלת שמנן** של עמים. והיינו בעגלי עמים שאוכלת שמנן כאוכל עגלי מרבק: **ובאה בכחו** של אבירים. כצ"ל (יפ"ת) והיינו עדת אבירים שמתייחס לאבירים דהיינו יצחק ואברהם לאמר אני מבניהם: **מתרת את הפס** דרש מתרפס מתיר פס. ופירושו פוסקת יד ליטול: **והיא מתרצה** מברצי כסף דריש ליה שפי' רצויי פיוסי כסף: **שהיא מפזרת לישראל** דאיקרי עמים כדכתיב אף חובב עמים. עמים הר יקראו: **מתלמודה של תורה** שמבטלין אותם מן התורה. ועי"ז מכניסין אותם במה שהיצה"ר חפץ ע"ד דאיתא בגמרא אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו יעסוק בתורה. והיינו קרבות יחפצו שהיצה"ר בעל מלחמות האדם כנודע: **מן העולם** כלומר שאבדום מן העולם. ופי' קרבות יחפצו כמ"ש בפסחים מי גרם לישראל שיתפזרו בין האומות. קרבות יחפצו על שרצו ישראל מלחמות ולא רצו להכנס להם כנודע מספר יוסיפון: **זרים לי** שהחריבו בהמ"ק שלא יוכלו להביא קרבנות והם קרבות יחפצו שרצו להקריב לי קרבנות בחשבם שאתרצה להם כמו שהייתי מקבל מישראל: (ו) **ד"א ועשית את הקרשים** כו'. מלות עומדים דריש כדמסיק כשם שאתה רואה למעלה שרפים עומדים: **איקונין** תואר פנים וצורתו וצוה לבן ביתו לצייר שיעשה כמותה. ולכן אמר הבן בית איך אצייר דבר יקר כזה. והשיב לו המלך אתה בסממניך כו' ר"ל שאיני מבקש ממך אלא ציירו בסממנים כדרך הציירין ואע"פ שאינו דומה ממש. וכבודי במקומו מונח. והנמשל בזה על כללות העולם והמשכן דוגמת כל העולם. וכשאמר הקב"ה למשה וראה ועשה בתבניתם סבר משה שהכוונה האלהית לומר לו שיעשה ממש כמו אותן העליונים. ולכן נתקשה משה דודאי לא יוכל לעשות שיהיו דומים לעליונים והשיב הקב"ה דמ"מ יעשה במה שבידו דהיינו תכלת וארגמן. אלא שיכוון במעשיהם לדוגמא של מעלה ויתעלו בסוד כוונתו שיהיו המוכן כמותם. כי יוריד השם השכינה שם כשל מעלה. וע' בבמדב"ר פי"ב סימן י': **שנא' עצי שטים עומדין** כלומר כאותם העומדים למעלה. וז"ש כנתון באסטרטיא של מעלה תרגום דרך המלך באסטרטיא דמלכא. וכמפרש מה להלן שרפים עומדין כו': סנקליטין פי' ב"ד ושרי יועציו:

סדר תצוה

פרשה לו (א) הה"ד זית רענן כו' בא לתת טעם מצות שמן זית ומייתי קרא זית רענן שקרא להן ירמיה ע"ש שמאירים להקב"ה כדמפרש בסי' ב'. ואגב דריש ליה: **וכי לא נקראו ישראל** כו' ושוב שיזכיר תמר או ארז שהם יותר יפים ומשני שהמשילם לזית. א' לומר שאין עושים תשובה אלא ע"י צרת גלותם. ב' שאין להם ערוב עם עכו"ם ועל זה יתאונן איך נתערבו בעכו"ם. ג' לומר שבשעה שעושים רצ"מ הם עליונים ועכשיו בחטאם היה בהפך: **מגרגרים אותו** מלקטים אותן שהם מתבשלין תחלה: **ונחבט** כובשין אותו: **במטחן** היינו רחיים שטוחנין. וע' בתנחומא סדר זו סי' ו': **טרטיוטין** לפי הענין הוא חיילות המלך. ואולי צ"ל סרדיוטין (מת"כ). ולי נראה שצ"ל סטרטיוטין ופירושם בלשון

ומקיפין אותן טרטיוטין ואח"כ עושין תשובה והקב"ה עונה להם. מנין שנא' (שמות ב) ויאנחו בני ישראל וכן (דברים ד) בצר לך ומצאוך וגו' כי אל רחום ה' אלהיך הוי זית רענן יפה פרי תואר. ד"א מה ראה ירמיה למשול ישראל כזית. אלא כל המשקין מתערבים זה בזה והשמן אינו מתערב אלא עומד. כך ישראל אינן מתערבים עם העכו"ם שנא' (דברים ז) ולא תתחתן בם. ד"א כל המשקים אדם מערב בהם ואינו יודע אי זה תחתון ואי זה עליון. אבל השמן אפי' אתה מערבו בכל המשקין שבעולם הוא נתון למעלה מהן. כך ישראל בשעה שהם עושים רצונו של מקום נצבים למעלה מהעכו"ם. שנא' (שם כח) ונתנך ה' אלהיך עליון וגו' הוי זית רענן יפה פרי תואר: (ב) ד"א זית רענן. הה"ד (תהלים מח) יפה נוף משוש כל הארץ. מהו יפה נוף לשון יוני [ג] קורין לכלה נמפי. משוש כל הארץ. שלא היה אחד מישראל מצר כשהיה בהמ"ק קיים. למה שהיה אדם נכנס לשם מלא עונות והיה מקריב קרבן ומתכפר לו. אין שמחה גדולה מזו שהיה יוצא צדיק. הוי יפה נוף משוש כל הארץ. [ד] כתיב בצר (יחזקאל כז) צר את אמרת אני כלילת יופי. את אמרת אבל אחרים אינם אומרים. אבל ירושלים הכל אומרים שבחה שנא' (איכה ב) הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי וכתיב (תהלים מח) הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב מקום שמקריבין בו קרבנות שנאמר (ויקרא א) ושחט אותו על ירך המזבח צפונה. לכך נאמר זית רענן יפה פרי תואר. כשם שהשמן מאיר כך בהמ"ק מאיר לכל העולם שנאמר (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך. לכן נקראו ישראל זית רענן שהם מאירים לכל. לכך אמר הקב"ה למשה ויקחו אליך שמן זית זך לא שאני צריך להם אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם למה כדי להעלות אתכם בפני כל האומות שיהו אומרים ישראל מאירים למי שמאיר לכל. משל לפקח וסומא שהיו מהלכין. אמר הפקח לסומא בא ואני סומכך והיה הסומא מהלך. כיון שנכנסו לבית אמר הפקח לסומא צא והדלק לי את הנר והאיר לי שלא תהא מחזיק לי טובה שלויתיך לכך אמרתי לך שתאיר. כך הפקח זה הקב"ה שנא' (דה"ב טז) כי ה' עיניו (המה) משוטטות בכל הארץ. והסומא אלו ישראל שנא' (ישעיה נט) נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה כשלנו בצהרים כנשף. בעגל בו' שעות. והיה הקב"ה מאיר להם והנהיגם שנא' (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם. כיון שבאו לעשות המשכן קרא למשה וא"ל ויקחו אליך שמן זית זך. אמר ישראל כי אתה תאיר נרי ואתה אומר שנאיר לפניך. אמר להם בשביל להעלות אתכם שתאירו לי כשם שהארתי לכם לכך נאמר זית רענן: (ג) ד"א זית רענן. ראה היאך ד"ת מאירין לאדם בשעה שעוסק בהן. וכל מי שאינו עוסק ואינו יודע הוא נכשל. [ה] משל למי שעומד באפלה בא להלך מצא אבן ונכשל בה. מצא ביב נופל בו הקיש פניו בקרקע למה שלא היה בידו נר. כך ההדיוט שאין בידו ד"ת מצא עבירה ונכשל בה ומת. שכן רוה"ק צווחת (משלי ה) והוא ימות באין מוסר. ואין מוסר אלא ד"ת שנא' (שם ד) החזק במוסר אל תרף. למה הוא מת לפי שאינו יודע בתורה והולך וחוטא שנא' (שם) דרך רשעים כאפלה ולא ידעו במה יכשלו. אבל אותם שעוסקים בתורה הם מאירים בכ"מ. משל למי שעומד באפלה ונר בידו ראה אבן ולא נכשל. ראה ביב ולא נפל למה על שהיה בידו נר שנא' (תהלים קיט) נר לרגלי דבריך וכן (משלי ד) אם תרוץ לא תכשל וכן (שם כ) נר ה' נשמת אדם. [י] אמר הקב"ה יהי נרי בידך ונרך בידי. ואי זו נרו של הקב"ה זו תורה שנא' (שם ו) כי נר מצוה ותורה אור. מהו כי נר מצוה אלא כל מי שעושה מצוה הוא כאילו מדליק נר לפני הקב"ה ומחיה נפשו שנקראת נר שנאמר (שם כ) נר ה' נשמת אדם. ומהו ותורה אור. אלא הרבה פעמים שאדם מחבב בלבו לעשות מצוה ויצה"ר שבתוכו אומר מה לך לעשות מצוה ומחסר את נכסיך עד שאתה נותן לאחרים תן לבניך. ויצ"ט אומר לו תן למצוה ראה מה כתיב כי נר מצוה. מה הנר הזה כשהוא דולק אפי' אלף אלפים קרוינין וסבקין מדליקין הימנו אורו במקומו כך כל מי שיתן למצוה אינו מחסר את נכסיו. לכך נאמר כי נר מצוה ותורה אור: (ד) ואתה תצוה הה"ד (איוב יד) תקרא ואנכי אענך למעשה ידיך תכסוף. בד' דברים נתאוה הקב"ה למעשה ידיו. ואין תכסוף אלא תאוה שנא' (בראשית לא) כי נכסוף נכספת (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי. ואלו הן ד' דברים. הקב"ה סובל עולמו שנא' (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט וצוה לבני קהת שיסבלוהו. שנא' (במדבר ז) ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. ותדע שכביכול הוא היה סובלן [ז] בשעה שבא לירדן. שנא' (יהושע ג) והירדן מלא על כל גדותיו ולא היו יכולין בני קהת לעבור. מה עשה הקב"ה סבלם שנאמר (שם) והיה כנח כפות רגלי הכהנים. א"ר ברכיה הארון סבל את סובליו לא הכהנים סבלוהו אלא הוא סבלן שנא' (שם ד) נתקו כפות רגלי הכהנים והקב"ה משמר עולמו שנאמר (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ה' שומרך ואמר לישראל שישמרוהו שנא' (במדבר ג) והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה. ומאיר לעולם דכתיב (יחזקאל מג) והארץ האירה מכבודו ואמר לישראל ויקחו אליך שמן זית זך. הוי למעשה ידיך תכסוף:

פרשה לז

(א) ואתה הקרב אליך וגו'. הה"ד (זכריה י) ממנו פנה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה וגו'. בא וראה אומות הקדמונים [א] כשמבקשים להעמיד להם מלך הם מביאים מכ"מ ומעמידים עליהם שכה"א (בראשית לו) וימלוך באדום מדנהבה מבצרה וכן כולן. אבל ישראל אינו כן אלא מהם גדוליהם מהם מלכיהם מהם כהניהם מהם נביאיהם מהם שריהם. שנא' ממנו פנה זה המלך דוד שנא' (תהלים קיח) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. ממנו יתד זה כה"ג שנא' (ישעיה כב) ותקעתיו יתד

יד יוסף ג ע' ר"ס כ"ו : ד שוח"ט מזמור מ"ח : ה שוח"ט מזמור כ"ז : ו דב"ר פ"ד . תנחומא כי תשא סי' כ"ס : ז במד"ר פ"ד : פר' לז א ב"ר ריש פ' פ"ג . ילקוט ויצלח וילקוט דס"ח רמז תלע ע"ג :

מתנות כהונה

טרטיוטין. לפי הענין הוא חיילות המלך ואולי צ"ל סרדיוטין: קורין לכלה נמפי ע' סוף פ' פקודי: צור את אמרת. פסוק הוא ביחזקאל סי' כ"ז: שנא' ושחט אותו וגו'. נקט האי קרא משום דכתיב ביה ירך לפונה: להעלות ל' עילוי וגדולה: בו' שעות. נכשלו בעגל: ביב חפירה ששופכין לתוכה כל השופכין לזוב חוץ: כי נר מצוה כו' ע' בפרשה אמור בפ' ל"א: מצוה. לדקה קורא כן בל' ירו': לכך נאמר כו'. שהתורה מאירה עיניו במה שהודיע אותו שעשיית המצוה היא כנר: קרוינין וסבקין מיני נרות הן: נתקו. משמע ע"י אחר ושתמא כמפורש ע"י הקב"ה כד"א ויקבור אותו בגיא הקב"ה קוברו והרי אלו שנים אחת בכהנים ואחת

ענף יוסף

פרשה לז (א) [מדנהבה מבצרה] ס"ל דבצרה ודנהבה שנזכר שם אינו מארץ אדום. דאי מארץ אדום מה בא הכתוב לאשמועינן. ושמו ושם עירו למה. אע"כ לאשמועינן שהמליכו

עץ יוסף

בלשון יוני אנשי מלחמה: והקב"ה עונה להם אע"פ שהתשובה היא בעל כרחם: שנא' ויאנחו ב"י מן העבודה וגו': בצר לך ומצאוך וגו' ושבת עד ה' אלהיך הרי ממקרא זה ג"כ משמע דדרך ישראל הוא שלא לשוב אלא מתוך צרה: ואיני יודע איזה תחתון כי מתערבים יחד ונעשה גוף אחד משונה ממה שהיה. כן התערבות אומות שונות בדתם. אז סופם שילמדו זה מזה עד שיתאחדו כמעט דבר אחד. אבל ישראל אין מתערבים לעולם. ובשעה שיעשו רצון המקום הם למעלה תחת השגחה העליונה ולא ילמדו מכולם: (ב) הה"ד יפה נוף. דעל ביהמ"ק קאמר הכי שמאיר לעולם כשמן זית וכה"ג אשכחן דאיקרי יפה נוף: נכנס לשם מלא עונות. בשוח"ט מוסיף ולבו דואג עליו ושח: כתיב בצור כו' בעי לפרש יפה נוף שהיא משובחת מפי הכל. ומה שנא' שם משוש כל הארץ פי' שהכל נהנים ביפיה: מקום שמקריבין בו קרבנות. שבצפון היה עומד ומקריב חטאתו כדאמר בשוח"ט: כך בהמ"ק מאיר אור הדעת כי מציון תצא תורה והיינו סנהדרין שיושבים בלשכת הגזית ולכן הביא סמך מן והלכו גוים לאורך שמתיהם האור לישראל כי הם המלמדים לכל לדעת את ה'. ולכן נקראו זית רענן: לכך אמר הקב"ה למשה כו'. כלו' שקרא ה' שמם לפני כל העמים זית רענן על היותם מאירים לפני ה' כשמן זית כי זו למעלה גדולה שהמאיר לכל העולם יהיה מקבל אורה מהם: למה כדי להעלות אתכם. בעיני האומות בידעם שעם שאינו צריך לאור ומ"מ מצוה עליהם יאמרו זה ודאי למעלתם. שהשי"ת אינו רוצה שיהיו מחזיקים לו טובה. וזה ענין משל הפקח עם הסומא: בעגל בו' שעות כדכתיב וירא העם כי בושש משה והחז"ל באו שש. ולה"ק כשלנו בצהרים שהיא שעה ששית: והיה הקב"ה מאיר להם ומנהיגם. פי' אפי' בשעה שכשלו בעגל כמ"ש (נחמיה ט') אף כי עשו עגל וגו' ואתה ברחמיך וגו' ואת העמוד האש בלילה להאיר להם וגו': (ג) ראה איך ד"ת מאירים. דנקט זית רענן משום תורה המאירה כשמן זית לומר בתהת היותם מאירים בתורה כזית הפרו תורות הלפו הך: בשעה שעוסק בה כדמסיק במס' סוטה תורה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלי. פי' מגינה מן הפורענות ומצלת מן היצה"ר: ביב בל' לעז קלאויק"א שיורדים שם כל השופכים (ערוך): ואין מוסר אלא ד"ת. ולא דרכי המדינות וטוב המדות כפשוטו: שנא' החזק במוסר וסיפיה דקרא נצרה כי היא חייך והיינו תורה דכתיב בה כי היא חייך ואורך ימיך: למה הוא מת דה"ל כשוגג ואינו בן מות. ומשני שע"י שאינו יודע מרגיל עצמו והולך וחוטא אף מזיד דעבירה גוררת עבירה: שנא' דרך רשעים כאפלה. אלעיל קאי דקאמר משל למי שעומד באפילה ומייתי ראיה דהכי מדמה לה קרא: ולא נכשל כו' ולא נפל. לא קאמר נמי לא הקיש פניו בקרקע. דכיון דלא נכשל ולא נפל הקשת פנים מנין: שנא' נר לרגלי דבריך. דהיינו שלא יכשל רגלו בחטא וכמ"ש בשוח"ט אמר דוד באתי להלל את השבת האירה לי תורה שנא' שמור את יום השבת. באתי לנאוף האירה לי תורה שנא' מות יומת הנואף והנואפת: אם תרוץ לא תכשל. היינו מכשול עון ע"י למוד התורה. וכדכתיב התם בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי יושר והדר כתיב בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל: וכן נר ה' נשמת אדם. שהנשמה נקראת נר והתורה נקראת נר לפי שתלויים זה בזה שאמר הקב"ה נרי בידך ונרך בידי כו' כדלקמן סדר ראה: כאילו מדליק נר לפני הקב"ה. פי' כאילו היה צריך לאורה והיה עושה לו נחת רוח בהדלקת הנר: ומהו ותורה אור דליכא לפרש שהתורה אור לרגל האדם להצילו מהעון. שאין שייכות לזה עם מ"ש כי נר מצוה לפי מה שפירש שהוא כמדליק הנר לפני ה': קרוינין וסבקין שבקין בל' רומיי אבוקה עשויה מחלב. וקרינין בלשון יוני ורומיי אבוקה של שעוה (מוסיף הערוך): לכך נאמר כי נר מצוה ותורה אור. שפי' תורה הוראה ולמוד כלו' כך למוד מהאור שאינו חסר ממנה אע"פ שידליקו ממנה: (ד) הה"ד תקרא ואנכי אענך. למעשה ידיך תכסוף שד' דברים מצינו שהקב"ה נכסף שהאנשים יעשו לפניו: בד' דברים מבואר אגלי דהסורי מיחסרא וה"ק. הקב"ה זן את כל העולם וצוה לישראל את קרבני לחמי לאשי כדגרסי' לה בתנחומא. וגם שם השמיט המדרש הקב"ה משמר עולמו כו': תדע שכביכול הוא היה סובלן מפני שאין זה נראה כבוד אלהים שהרי הניסא גדול מהנושא כדלעיל בב"ר פ' ע"ח. לכן כביכול: הוא היה סובלן. ומ"מ היה ליה לעיל למימר ממה שסובל את עולמו ולא קאמר ממה שסובל נושאי הארון. שאין זה מתמיד: ולא היו יכולין בני קהת לעבור. שאחז"ל עד עתה הלוים היו נושאים הארון. ועתה נשאוהו הכהנים. ואחז"ל בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון ואחד מהם כשעברו את הירדן: שנא' נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישובו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשם על כל גדותיו. פי' כאשר נתקו רגלי הכהנים מן המים אל החרבה שאז"ל היינו אל הצד שירדו ממנו אל הירדן. וישובו מי הירדן למקומם וכו' נמצא ארון מצד זה וישראל מצד זה. נשא ארון את נושאיו כו': ולא הכהנים סבלוהו פי' מעולם לא סבלוהו הכהנים. ומה שנא' בכתף ישאו היינו לפי הנראה: משמר עולמו אע"פ שהראיה מבואר ישראל. אמר משמר עולמו. כי הם עיקר עולמו: שנא' והחונים לפני המשכן קדמה. סיפא דקרא שומרים משמרת המשכן: והארץ האירה מכבודו. ס"ל דהאורה שנבראת להאיר לעולם מיירי וכמ"ד בב"ר פ"ג שממקום בהמ"ק נבראת האורה ויליף לה מהכא:

פרשה לז (א) הה"ד ממנו פנה ממנו יתד כו' דריש שבא לרמוז היות סגולה זו בישראל שכל אנשי המעלות נמצאו בהם גופייהו. וכן אהרן שנבחר לכהונה היה מבני ישראל. ולזה מייתי קרא דממנו פנה כו': זה המלך דוד שהוא עיקר מלכותינו: שנא' אבן מאסו הבונים וכמ"ש בשוח"ט זה דוד לשעבר היה רועה ונעשה מלך: שנא' ותקעתיו

יתד במקום נאמן. ממנו קשת מלחמה שנא' (דה"א יב) נושקי קשת מימינים ומשמאילים. ממנו יצא כל נוגש יחדיו. אלו סופרי הדיינין. וכה"א ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו. מהיכן מתוך בני ישראל. משל למלך שהיה לו אוהב ובקש למנות קתליקום ומנהו על כל בית גנזיו. לאחר ימים בקש לעשות אסטרטיגוס והיה אותו אוהבו סבור שמא יעשהו ולא עשאו. א"ל לך מנה אסטרטיגוס. א"ל אדני המלך מאי זו גינוסיא. א"ל מגינוסיא שלך. כך ביקש הקב"ה למנות על מלאכת המשכן ועשאו למשה גזבר על הדיינין ועל הכל. וכשבקש הקב"ה לעשות כה"ג [ב] היה משה סבור שהוא נעשה כהן גדול. א"ל הקב"ה לך ומנה לי כה"ג. אמר לפניו רבון העולם מאי זה שבט אמנה לך. א"ל משבט לוי. אותה השעה שמח משה אמר כך שבטי חביב. א"ל הקב"ה אהרן אחיך הוא. לכך נאמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. רבנן אמרי [ג] כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר שמש משה בכהונה גדולה. וי"א לא שמש אלא ז' ימי המלואים. ור' ברכיה כשם ר"ס אומר כל מ' שנה שמש משה בכהונה גדולה שנא' (שם ה) ובני עמרם אהרן ומשה כתיב (שם כג) ומשה איש האלהים: (ב) ד"א ואתה הקרב אליך. אמרו בשעה שירד משה מסיני וראה ישראל באותו מעשה הביט באהרן והיה מקיש עליו בקורנוס והוא לא נתכוון אלא לעכבם עד שירד משה. ומשה היה סבור שהיה אהרן שותף עמהן והיה בלבו עליו. א"ל הקב"ה משה יודע אני כוונתו של אהרן היאך היתה לטובה. משל לבן מלכים שזחה דעתו עליו ונטל את הצפורן לחתור בית אביו. א"ל פדגוגו אל תייגע עצמך תן לי ואני אחתור. הציץ המלך עליו וא"ל יודע אני היאך היתה כוונתך חייך איני משליט בריה על פלטין שלי אלא אתה. כך בשעה שאמרו ישראל לאהרן (שמות לב) קום עשה לנו אלהים. א"ל פרקו נזמי הזהב. א"ל אני כהן אני אעשה אותו ומקריב לפניו והוא לא נתעסק אלא לעכבן עד שיבא משה. א"ל הקב"ה אהרן יודע אני היאך היתה כוונתך חייך איני משליט על קרבנותיהן של בני אלא אתה שנא' ואתה הקרב אליך וגו'. היכן א"ל הדבר הזה למשה במשכן. א"ר לוי משל לאוהבו של מלך קומים ורפוסא. בקש לעשות סטרטיגום לאחר והודיע לו א"ל אחיך הוא כך עשה הקב"ה למשה קומים (במדבר יב) לא כן עבדי משה וגו'. ועשאו רפוסא שנא' (שמות יח) וישב משה לשפוט את העם. בקש לעשות כה"ג הודיע לו א"ל אהרן אחיך הוא: (ג) ד"א ואתה הקרב אליך. הה"ד (תהלים סה) אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך. א"ר יצחק משל לאוהבו של מלך שתיגרו ועשאו פרוטיקאטור שלא יהא זז מפלטין ואוכל מותריו של מלך. כך אהרן היה שוה לכל ישראל ועשאו הקב"ה כה"ג וא"ל (ויקרא כא) ומן המקדש לא יצא. ואכל מותריו של הקב"ה שנא' והנותרת מן המנחה: (ד) ד"א ואתה הקרב אליך. הה"ד (תהלים קיט) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך וגו' הרע לו. א"ל תורה היתה לי ונתתיה לך שאילולא היא אבדתי עולמי. משל לחכם שנטל קרובתו ועשתה עמו י' שנים ולא ילדה. אמר לה בקשי לי אשה א"ל יכול אני ליטול חוץ מרשותיך אלא שהייתי מבקש ענותנותיך. כך אמר הקב"ה למשה יכול הייתי לעשות לאחיך כה"ג חוץ מדעתך אלא שהייתי מבקש שתהא גדול עליו: (ה) מתוך בני ישראל. מכל הארצות בחר הקב"ה בא"י. ומא"י בחר בבית המקדש. ומבהמ"ק לא בחר אלא בבית קדשי הקדשים. כך לא בחר הקב"ה אלא בישראל ומישראל לא בחר אלא שבט לוי. ומשבט לוי בחר אהרן שנא' (ש"א ב) ובחור אותו מכל שבטי ישראל. תרומה לצד. והמעשר לצד. נדב ואביהוא לצד. אלעזר ואיתמר לצד. אלעזר ואיתמר נבחרו. שנאמר (ש"א ב) ובחור אותו מכל

שבטי

יד יוסף ב ש"ר פ' י"א : ג ש"ר פ' י"א :

ענף יוסף

שהמליכו עליהם מלכים מארצות ומקומות אחרים. וכן מוכח בפסוק (ישעיה ס"ג) הנ"ל דאי בצרה מארץ אדום היא למה חלקם הכתוב לשתי חלוקות. וגם מארץ מיותר הוא (ת"נ): (ב) [היכן א"ל הדבר הזה למשה] נראה שהגירסא הישנה משה (בלא למ"ד) היא עקרית. ופי' היכן אמרתן שגלה משה לאהרן הדבר הזה בשם הקב"ה. במשכן גופי' ביום ח' למלואים שאמר משה לאהרן אז קרב אל המזבח לפי שהיה אהרן בוש ממעשה העגל כדאי' בת"כ ע"ש. ואז א"ל משה כי ה' חשבה לו לצדקה ואדרבה בעבור זה מנהו על הקרבנות וכמ"ש המד' חייך כו' (יפ"ת): שנאמר

מתנות כהונה

ואחת בלוים כן פי' בעל העקידה ז"ל בפ' תרומה : סופרי הדיינין. נראה דצ"ל שוטרי הדיינין : שבטי חביב. עי' במד' קהלת בפסוק טוב שם משמן טוב : קתליקום פי' הערוך שומרי אוצרותיו : אסטרטיגום. פי' הערוך שר הצבא : גינוסיא. יחוס משפחה : ובני עמרם אהרן ומשה. ובאותה פרשה נמנו הכהנים ובפ' שאחריה חזר והתחיל בני לוי גרשון קהת כו' ומנה הלוים ולא מנה עמהם אהרן ומשה הרי שהיה כהן : איש האלהים. משמע איש מיוחד מקריב אשה ריח ניחוח לה' : באותה מעשה של עגל : שזחה. ל' גיאות וגאוה : פדגוג. אומן המגדל בני המלך: קומים. פי' הערוך נגיד וסוכן נאמן על בית המלך : רפוסא. לפי העניין הוא נשיא ודיין ואולי הוא מושאל מל' רופילין שפירושו נשיאים : סטרטיגום. פירשתיו בסמוך : שתיגרו. נראה פירושו שזכה בו דרך קניין והוא מל' תגר וסוחר : פרוטקאטיר. נראה דצ"ל פאקורלאטור מליץ בל' לעז : מותריו: מה שמותיר ממאכלו : תורה היתה לי כו'. ומה תרצה עוד די לו בגדולה זו : אבדתי עולמי. בעניי דרש בעמלי ומלאכתי וזהו העולם כד"א את עניי ואת יגיע כפי. ושיעור הכתוב לולי תורתך על דרך שאמר הכתוב תורת משה שהיא שעשועי אז אבדתי עולמי קרי בי' אבדתי בחיר"ק תחת האל"ף : שתהא גדול כו'. נתגדל עליו שהראה בזה ענותנותיך או ר"ל כשאתה תמנה אותו תהיה אתה גדול עליו שגדולתו תבא ממך ועל ידך : תרומה לצד. ליתן לכהנים : ומעשר לצד. ליתן ללוים : למה

עץ יוסף

ותקעתיו יתד במקום נאמן. נא' על אליקים בן חלקיהו וסבר בעל המדרש שהיה כ"ג מדכתיב ביה והלבשתיו כתנתך ואבנטך ודרש כתנתך על שם כתונת בד קדש דבגדי כהונה וע' בויק"ר פ"ה (תו"ג) : ממנו קשת מלחמה שנא' כו'. כוונתם לדרוש מזה על הלוחמים מלחמתה של תורה וכדרשתם ז"ל על פסוק משיבי מלחמה שערה ובכמה דוכתי : אלו סופרי הדיינים כ' המת"כ נראה דצ"ל שוטרי. וכן הגיה בעל יפ"ת. והם הממונים לכוף את העם לקבל את הדין מהשופט : משל למלך שהיה לו אוהב. דייק יתור מלת ואתה ומלת אליך. לזה דריש שהודיע לו בכוונה מתחלה שיהיה הוא הבוחר והמקרב שע"י שחשב משה בדעתו שהוא יהיה הכהן אולי ירע בעיניו בחירת אחר. לכן הודיעו שהוא יהיה המקרבו והממנה אותו לגדולה זו. וגדול הממנה יותר מהממונה : קתליקום בל' יוני ורומיי איש ממונה על כל דברי בית ובידו לעשות מה שירצה (מוסף הערוך) וע' בירושלמי שקלים פ"ה משנה ב' וגמרא שם. וכתב שם בעל ק"ע קתוליקון היא שררה למעלה מן האמרכל : אסטרטיגים שר הצבא כמו שר צבא (ערוך) : א"ל לך מנה אסטרטיגוס. שבזה תתקרר דעתו שהמינוי בידו : גינוסיא פי' בלשון יוני מולד ויחוס (מוסף הערוך) וכן הוא בתרגום : בקש הקב"ה למנות על כו' ועשאו למשה גזבר כו'. דבוק למאמר והיה סבור משה. ונתינת טעם הוא לסברת משה שסבר שהוא יהיה הכהן הגדול מפני שצווי מלאכת המשכן היה למחרת יוה"כ ובאותה שעה נתמנה משה גיזבר על הדיינים כדאי' בפ' ויהי ממחרת : א"ל משבט לוי. כדי שישמח ששבטו חביב מלבד מעלת עצמו שבידו המנוי. ואחר שאמר לו משבט לוי ושמח אז ואמר ליה אהרן אחיך הוא הנבחר שבזה ישמח יותר : רבנן אמרי כו' שמש משה בכ"ג כו'. רבנן דרשי ואתה הקרב אותך עם אהרן אחיך. ופי' אליך כמו אותך. ומלת את איננה סימן הפעול רק מענין עם (שהוא אחד משמושיו). ולזה הזכיר מאמר זה כאן שגם משה שמש בכהונה גדולה כי ממקרא זה הוא מוכח וכאמור : כל מ' שנה שאע"פ שהיה אהרן כ"ג היה משה שמש בכהונה גדולה : ר' ברכיה כו' ר' ברכיה לא פליג על רבנן אלא שבא להוסיף ראיה לדבריהם : ומשה איש האלהים וגו' בניו יקראו על שבט הלוי. משמע אבל משה עצמו יקרא על שם הכהנים דמשה ואהרן שוים לכהונה וכן הוא בהדיא בויק"ר פ' י"א שכוונת המדרש הוא על (ד"ה א' כ"ג פסוק י"ג י"ד) ב' פסוקים באים זה אחר זה וז"ל בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו וגו' הוא ובניו עד עולם להקטיר לפני ה' וגו' ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי וחוזר מלת ומשה למעלה. כלו' אהרן וגם משה שניהם נבדלו לכהונה (רק) בניו (של משה) יקראו על שבט הלוי : (ב) ד"א ואתה הקרב אליך. דלכך נא' ל' הקרב לפי שהיה משה מרחקו בשביל מעשה העגל והקב"ה צוהו לקרבו אליו (תו"ג) : והיה מקיש עליו בקורנס. פי' שהיה עסוק במעשה העגל : אלא לעכבן אע"פ שבשעה היא כבר השתחוו לו ויזבחו לו שב אהרן להקיש עליו בקורנוס לומר שעדיין לא נגמרה מלאכתו כדי לבטלם מעבודתם : שזחה לשון גיאות וגאוה תרגום ותגבה לבו וזחי לבא. פי' גבהי לב : פדגוג בל' יוני ורומיי אומן המגדל התינוק (מוסף הערוך) כאשר ישא האומן תרגום ירוש' פדגוגא. מינקת רבקה תרגום יב"ע פידגוגתא דרבקה : ואני אחתור וכוונתו היה להאריך מעשהו עד שיבא המלך : אני כהן ואע"פ שלא נתמנה לכהן אלא כשהוקם המשכן כבר ידע במה שאמר ה' למשה בסנה הלא אהרן אחיך הלוי כו' ועכשיו יהיה לכהן כדאי' לעיל פ"ג : חייך איני משליט. תימא דבהדיא כתיב ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו. וי"ל שבעבור ישראל התאנף בו על דרך גם בי התאנף ה' בגללכם : היכן א"ל הדבר הזה משה במשכן. צ"ל למשה (א"א) ועל פי הגהתו הגיהו כן בדפוסים שלנו : משל לאוהבו של מלך. גם זה המשל כטעם המשל שבסימן הקודם. אלא שלפי משל זה מעיקרא קאמר ליה שאהרן ולא היתה הבחירה ביד משה ויהיה פירוש ואתה הקרב אליך שאע"פ שאתה היית ראוי לכהונה מ"מ הקרב אהרן אחיך כי לפ"ז גם המעלה אליך כי אחיך בערך הוא : קומים פי' מת"כ נגיד וסוכן נאמן על בית המלך. אסתר רבתי פסקא ותאמר ואמרה לו קומים איסטאבלטי של בית אבא הייתי. פי' מת"כ קומים ממונה. ירוש' ברכות פ' ט' העמידו קומים על תיסבריות שלו כתב המוסיף הערוך בל' יוני ורומיי נגיד : ורפוסא בשבועות דף ו' ע"ב רופילא וריש גלותא פרש"י רופילא איפרכוס של מלכא. ורפוסא לפי הענין הוא מושאל מלשון רופילא ר"ל נשיא ודיין והמוסף הערוך פי' בל' רומיי שר חיל : סטרטיגום שר הצבא כגון פלשתים וי' אסטרטיגם. וכוונת המאמר שכמו שחשב האוהב שמטעם זה שהוא קומים היינו נאמן בית ורפוסא הוא השופט ודיין ינתן לו גם שררות האסטרטיגום. כן משה לפי שנתעלה בנבואה שעל זה נאמר בכל ביתי נאמן הוא. וגם היה שופט ישראל. חשב שגם כהונה אליו יאתה שיש בה ג' דברים אלו. את הנבואה באורים ותומים. ואת המשפט באומר יורו משפטיך ליעקב : (ג) הה"ד אשרי תבחר ותקרב כו'. דמה טעם ל' הקרבה ומתוך ב"י ילדק לומר הבדל. ואמר הבדל את אהרן מתוך ב"י וקאמר שלפי שידע ה' כוונת אהרן שהיתה לטובה לוה למשה שיקרבהו. ומביא סמך לזה מאשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך שפירושו אף שנדחה נתקרב אח"כ שישכון בחצרות ה'. ובזה שפיר עולה המשל כפי הנמשל כמו שאפרש : שתיגרו מדינים תרגומו תיגרי. ור"ל שאוהב המלך עשה מריבה עם המלך. ולפי שידע המלך שכוונת אוהבו הוא לטובת המלך לכן עשאו פרוטיקאטור פי' יושב ראשונה במלכות. כן אהרן לפי שידע ה' טוב כוונתו עשאו גדול ולא יהיה זז מפלטין. וז"ש ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך : (ד) הה"ד לולי תורתך כו' כדמסיק שהקב"ה אמר למשה שאלולי התורה היה מאבד עולמו. מייתי נ"כ מקרא זה שאמר דוד שהעולם אבוד בזולת התורה : הרע לו שהוא היה רוצה לשמש בכהונה. והשיבו הקב"ה שדי לו כתר תורה שניתנה לו דחשיבי טפי שאלולי היא היה העולם אבד והיא מקיימתו : משל לחכם שנטל קרובתו ר"ל כי מה שמצוה לו שהוא יהיה הממנה אותו ה"א כדי שיהיה כפוף אליו. לכן אמר ואתה הקרב אליך : י' שנים ולא ילדה כדין הנושא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה שצריך לגרשה. והנמשל הוא מה שאמר לו בסנה אל תקרב הלום שלא יהיה כהן כדאי' לעיל פ"ב וא"כ א"א למשה להיות כהן וזהו דמיון לא ילדה (ת"כ) : שתהא גדול עליו משום דגזרת נביא חוזרת וגזרת אורים ותומים אינה חוזרת כדאי' בגמרא סד"א שמלבד זה היה אהרן גדול ממנו. לכן היה מנויו ע"י משה למען דעת כי כל השפעתם אינו אלא ע"פ משה : (ה) מכל הארצות כו' דריש מתוך ב"י דר"ל שהוא מיוחד מן המיוחד כדמפרש שגם הם מקורבים. אהרן נבחר מכולם. ומייתי דוגמא לזה ממה שמצינו כן בבית המקדש : בחר בא"י כדכתיב יבחר לנו את נחלתנו : בחר בבהמ"ק דכתיב ובחרתי המקום הזה לי. והיינו ביהמ"ק דביה מיירי : לא בחר אלא בבית קה"ק. אע"ג דלא אשכחן ל' בחירה בהדיא ביה. ענינו מבואר כי שם הארון והשכינה ואין רשות ליכנס בו לכ"ג אלא אחת בשנה : אלא בישראל כדכתיב (דברים ז') ובך בחר ה' אלהיך : אלא שבט לוי במד"ר פ"ג ס"ב : תרומה לצד והמעשר לצד. איידי דמייתי קרא ובחור אותו מכל שבטי ישראל בעי לתרוצי מאי דמסיים שם ואתנה לבית אביך את כל אשי ב"י. ולא קאמר נמי תרומה ומעשר מן המעשר שניתן לכהן. ומשני שמפני שר"ל שם למה תבעטו בזבחי לא חש להזכיר אלא הקרבנות והניח התרומה והמעשר לצד אחד דלא דמי להו. ומה שאמר נדב ואביהוא לצד כו' ר"ל כי כן הוא ל' המקרא כאן ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך ב"י לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן. דמלת בני אהרן הוא יתר כאן דכבר כתיב ואת בניו אתו. אלא שרמז בכאן שנדב ואביהוא יהיו לצד א' ואלעזר ואיתמר לצד. ולה"ק אהרן נדב ואביהוא והדר קאמר אלעזר ואיתמר בני אהרן. לתקנם זה מזה : שנא' ובחור

אותו

שבטי ישראל לכך נאמר (תהלים סה) אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך:

פרשה לח

(א) וזה הדבר אשר תעשה להם. הה"ד (שם קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים. אמר דוד כשם שאתה אמת שנא' (ירמיה י) וה' אלהים אמת כן דבריך אמת שנא' (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים. אל תאמר בשמים אלא כשמים. כשם שמתחלה גזר ונעשו שמים אף דבר שדברת לקדש את אהרן ואת בניו קיים לעולם. שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. למה כך (ישעיה נה) כן יהיה דברי אשר יצא מפי לכך נאמר זה הדבר: (ב) ד"א וזה הדבר. הה"ד (חבקוק א) הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי לא נמות. עד שלא עמד אדה"ר ואכל את האילן כך היית אומר שלא יאכל מן האילן ולא ימות שנא' הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי לא נמות. אלא מפני שביטל צוויך הבאת עליו מיתה להכות את הבריות שנא' (שם) ה' למשפט שמתו. אתה גוזר ואומר קדושים תהיו לאלהיכם. וכן זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם. רבון העולם אתה מבקש שנהא קדושים הסר ממנו המות שנא' הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי לא נמות. אמר להם א"א ה' למשפט שמתו: (ג) לקח פר בן בקר. הה"ד (תהלים קיא) גדולים מעשה ה' דרושים לכל חפציהם. כשהוא רוצה הוא קוראה לשון נקבה שנאמר (במדבר יט) ויקחו אליך פרה אדומה תמימה. וכשהוא רוצה הוא קוראה ל' זכר שנא' לקח פר בן בקר לכפר עליהם על מה שעתיד שנא' (ויקרא ט) ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת לכך נאמר גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם. ד"א שעשה הקב"ה כבוד לאהרן שהלבישו כמלה"ש שנא' (מלאכי ב) כי מלאך ה' צבאות הוא. א"ר יהודה מכאן אמרו כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לע"ל. אלא נמאס משלשה דברים שנא' (הושע ד) כי אתה הדעת מאסת ואמאסאך מכהן לי שכן ג' אלפין יש בו שנמאס מן הכהונה ומן המקדש ומן הלויה. אבל אם היה בן תורה הוא כמלאך שנאמר (מלאכי ב) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. ואם לאו ראה מה כתיב (איוב י) ארץ עיפתה כמו אופל. זה גיהנם שהרשעים פורחים כעוף. ד"א עיפתה שהרשעים עייפים בה. ומי ירד לשם א"ר חמא מי שאינו תניל לעשות תלמודו סדרים סדרים ובועט שנא' (שם) צלמות ולא סדרים. ותורה יבקשו מפיהו אם יגע בה אלו לא דיו אלא שהוא נעשה תלמידו של הקב"ה שנא' (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה'. וכן (שם ל) ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך: (ד) ד"א וזה הדבר. הה"ד (הושע יד) קחו עמכם דברים. זש"ה (תהלים כו) ארחץ בנקיון כפי וגו' לשמע בקול תודה. יכול אף להקריב פרים ואלים ת"ל לשמע בקול תודה. לפי שישראל אומרים רבון העולם הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם. משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו. אנו אין לנו קרבן. א"ל ואם כל עדת ישראל ישגו וגו'. א"ל עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות. א"ל דברים אני מבקש שנא' קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים אלא ד"ת שנא' (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה. א"ל אין אנו יודעין. א"ל בכו והתפללו לפני ואני מקבל. אבותיכם כשנשתעבדו במצרים לא בתפלה פדיתי אותם שנאמר (שמות ג) ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו. בימי יהושע לא בתפלה עשיתי להם נסים שנא' (יהושע ז) ויקרע יהושע שמלותיו ומה אמרתי לו נטה בכידון וגו'. בימי השופטים בבכיה שמעתי צעקתם שנא' (שופטים ו) ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה' וגו'. בימי שמואל לא בתפלה שמעתי להם שנא' (ש"א ז) ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה'. וכן אנשי ירושלים אע"פ שהכעיסוני בשביל שבכו לפני רחמתי עליהם שנאמר (ירמיה לא) כי כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה וגו'. הוי איני מבקש מכם לא זבחים ולא קרבנות אלא דברים שנא' קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. לכך אמר דוד (תהלים כו) ארחץ בנקיון כפי אינו אומר להקריב לך אלא לשמיע בקול תודה שאני מודה לך על דברי תורה: (ה) ד"א קחו עמכם דברים. אמר משה (דברים לג)

מעונה

מתנות כהונה

למה כך. נתנה לו הכהונה לעולמים על שם כן יהיה דברי וגו'. וסיפיה דקרא לא ישוב כלו' זה יהיה כן לעולמי עד: על מה שעתיד. על מעשה עגל שעתיד אהרן לעשותו: לכך נאמר גדולים כו': אלו לא דיו. לא דיו השלשה הללו שנזכר' בן דעת ובן תורה ומלאך אלא כו' וכמו שאמרו חז"ל גדולים צדיקים ממה"ש שנא' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל: בכו והתפללו חזו ושובו: רנו ליעקב שמחה וגו'. וכתיב בתריה בבכי יבואו ובתחנונים אובילם:

אלו

ענף יוסף

פרשה לח (א) [שנא' והיתה לו ולזרעו אחריו כו'] ק' למה לא הביא ראי' מפסוק (שמות כ"ח מ"ג) חקת עולם לו ולזרעו אחריו (ושם כ"ט פסוק ט') והיתה להם כהונה לחקת עולם. וי"ל דמשם אין ראיה דכתיב גבי בגדי כהונה וע"כ צ"ל דהאי לעולם לאו דוקא דהא משחרב בהמ"ק בטלה העבודה אלא ה"ק דלעולם כשיהיה בהמ"ק קיים יהיה להם הדבר הזה חקת עולם. אבל פסוק והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם דגבי פנחס דלאו כתיב בעבודה משמע דלעולם ממש (ס"ג): (ד) [אמר להם ואם כל עדת כו' א"ל עניים אנו כו'] הוא מוקשה מאד. אם השיב להם ואם כל עדת וגו' איך שייך לומר עניים אנחנו כי אין נזכר עני. גם מה שהשיב דברים אני מבקש לא מצינו בשום מקום שהעני מפני עניו יפטור עצמו בדברים. רק שקרבנו הוא דבר מועט כמו תורים ובני יונה או עולת. ואם קרבנו הוא חטאת קבועה אין תמורה ומוכרח להביאה. ויראה דכוונת הדורש הוא על זמן שאין בהמ"ק קיים דעניי אנן לגבי קרבן דאין כהן שיכפר בעדינו. ועל זה היתה התשובה קהו עמכם דברים דהיינו ד"ת. ועד"ז נפרש בני העיר שישראל אומרים תינה בזמן שבהמ"ק קיים. בזמן

שאין

עץ יוסף

אותו כו' שנבחרו בני אהרן קנאתם מקנאתם ובחור אותו כמו מאותו שלא כל זרעו נבחר: לכך נא' אשרי תבחר ותקרב. כי ישראל ולוי נבחרו ג"כ. אבל לא מצינו בהם ל' הקרבה עם בחירה יחדיו. לכן מסיים אשרי תבחר ותקרב דהיינו אהרן דהוה ביה בחירה והקרבה. וכמו דמסיים נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך שהיה אוכל מבלהנו של מקום:

פרשה לח (א) הה"ד לעולם ה' דברך נצב בשמים שדבריו אמת וקיים לעד כמוהו. ולכן רמז הקיום באומר זה הדבר: כשם שאתה אמת פי' חי וקיים כן דברך יקום לעולם. והיינו לעולם ה' דברך נצב בשמים. פי' כמו שלעולם אתה ה' קיים. כן דברך נצב פי' קיים: אל תאמר בשמים דמ"ש שמים. באהרן נמי דבר ה' נצב: אלא כשמים שאותיות הבי"ת והכ"ף קרובות בתמונתם יתחלפו זו בזו: כשם שמתחלה גזר ונעשו שמים והגזירה היא קיימת לעולם כדכתיב ויעמידם לעד לעולם. וכן האהרן כל תמוש עולם ועד. ולכן אמר לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד שלפניה' ידמה דבר ה' לאהרן שיהיה קיים לעולם: למה כך כן יהיה דברי. נתנה לו הכהונה לעולמים ע"ש כן יהיה דברי וגו' וסיפיה דקרא לא ישוב כלו' זה יהיה כן לעולמי עד (מת"כ): (ב) ד"א וזה הדבר וס"ד אשר תעשה להם לקדש אותם וגו' והקדושה הוא לה' ית' ולמלאכים החיים תמיד לא בנ"א המתים אין שייך בהם קדושה וע"ז מביא הה"ד הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי לא נמות וכדמפרש: שנא' הלא אתה מקדם כו' ל' המקרא שם הנה אתה מקדם ה' אלהי קדושי לא נמות ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו. וה"פ דקרא מקדם שהמא אדם אמרת שלא ימות בהיותך ה' אלהיו וקדושו. דהיינו בשומרו מצותיך שלא לאכול מהעץ. שאז היה קדוש לך ודבוק בך והיית אתה אלהיו וקדושו. ולפי שבמיתתו נמשך הדבר לזרעו היתה הנביא הדבר בשמו ואמר ה' אלהי קדושי לא נמות: הבאת עליו מיתה להוכיח את הבריות. כצ"ל (יפ"ת). אע"ג דעל שביטל צווי נגזר עליו מיתה. אמר להוכיח את הבריות. כי לולא זה לא היה ה' מעניש במיתה אלא בעונש אחר: שנא' ה' למשפט שמתו. סיפיה וצור להוכיח יסדתו וכמ"ש לעיל: אתה גוזר ואומר כו' ל"ה הוא. שדורש המקרא בע"א וכצ"ל אתה גוזר ואומר קדושים יהיו לאלהיהם (ויקרא כ"א) ור"ל שלא אמר קדושים תהיו כמ"ש לישראל. משמע שאינו מצוה עליהם שיתקדשו עצמם כדהתם. אלא ל' גזירה שיהיו קדושים. כדרך שגוזר על דבר שברא שיהיה בטבעו שגזר עליו: רבון העולם אתה מבקש שנהא קדושים לגמרי כמלאכים, הסר ממנו המות ונהיה קיימים כקדושי עליונים: שנא' הלא אתה מקדם כו'. וכן פירושו הלא אף כי מפני שאתה אלהי קדושי היה ראוי שלא נמות. אבל א"א כן (כי) אתה מקדם למשפט שמתו והיינו בימי אדה"ר: (ג) הה"ד גדולים מעשה ה' דרושים לכל חפציהם שנמצא לדרוש טעם בכל חפצי מעשי יתברך כפי שמוייהם: כשהוא רוצה כו' פי' שהחכמתו גוזרת כפי הענין קורא הכפרה הבאה על העגל בלשון נקבה כלו' שתהיה הכפרה בנקבה. וכשהוא רוצה כו': לכפר עליהם על אהרן ובניו. שאע"פ שבניו לא היו עמו במעשה העגל צריכין כפרה מפני שבאהרן התאנף ה' להשמידו והוא כילוי בנים: על מה שעתיד פי' המת"כ על מעשה העגל שעתיד אהרן לעשותו. וקשה דהא מעשה העגל קדים לזה שהרי חטא העגל היה בי"ז בתמוז. וז' ימי המלואים היה סוף אדר. וקרבן עגל בן בקר היה בר"ח ניסן. וכתב היפ"ת שכאמר לוה ה' זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כדפירש הרמב"ן בפרשה שמיני. ומייתי ממ"ש קח לך עגל וגו' וזה לכפר על העגל כדאי' בת"כ פ' מלואי': ד"א שעשה הקב"ה כבוד לאהרן כו'. כדכתיב גדולים מעשה ה' וגו' הוד והדר פעלו שהלבישו כמלאכי השרת ע"ד הוד והדר לבשת. וח"ש גדולים מעשה ה' כי אף שמצד אחד מצריכו כפרה ומ"מ מצד אחר מכבדו כמלאכים כי עמקו מחשבותיו ית' וימצא טעם לשבח בכל גזירותיו כשיעיין בהם. והיינו דרושים לכל חפציהם. וזה שלהיות שידע הקב"ה כוונת אהרן שהיה לטובה כדאי' בפ' הקודמת לכן עשה לו כבוד. והצריכו כפרה על שהתאנף בו מטעם שכתבתי בפ' הקודמת סי' ב': א"ר יהודה כו' איידי דמייתי הכא כי מלאך ה' צבאות הוא מייתי דר"י דקמפרש ליה על מי שהוא בן תורה שכשאינו בן תורה אינו כהן ונמאס. וכשהוא בן תורה אז הוא נאה וקרוב לה' כמלאך: מכאן אמרו כו' מהאי קרא דמייתי שנאמר אתה הדעת מאסת: ג' אלפין יש כו'. דואמאסך כתיב בא"לף יתירא בין הסמ"ך והכ"ף. ובא להורות שנמאס משלשה שררות. ורמזו בהאלפי"ן כי אל"ף מלשון אלוף מורה על שררה: מן הכהונה פי' ממתנות כהונה כבכורות וזרוע ולחיים והקבה. ומכבוד כהונה לפתוח ראשון: ומן המקדש משישתמש בכהונה בבית המקדש: ומן הלויה שלא יטול מעשר ראשון כלוי. וכדכתיב למען יחזקו בתורת ה' ואחז"ל כל שעוסק בתורה יש לו מנת וכל מי שאינו עוסק בתורה אין לו מנת: ואם לאו ראה מה כתיב כו'. פי' ואם אינו מלאך ה' עם היותו בן תורה. והיינו שאין דרכיו מתוקנים. אז אין צ"ל שאינו נחשב כמלאך. אלא שיורד לגיהנם. והיינו ארץ עיפתה כדמפרש: פורחים כעוף דריש עיפתה לשון שעופפות שפורחים בה והיא כמו אופל. וענין העופפות רמז למהירות הרשעים ליפול בגיהנם ויתכן שהעופפות הוא השתומם מדין אל דין בגיהנם. כמ"ש ז"ל שמוציאים מגיהנם של שלג לשל אש ומשל אש לשל שלג: אם יגע בה אלו לא די. כלו' לא דיו כל אלו המעלות אשר לו שיש לו כהונה ומקדש והוא כמלאך. אלא שהוא נעשה תלמידו של הקב"ה. והבא לדרוש את פי ה' יבקש מפיהו. וכמו שאחז"ל גדולים צדיקים יותר ממה"ש: והיו עיניך רואות את מוריך. דמשמע שהם תלמידיו ממש היושבים עם השכינה ולומדים תורה ממש: (ד) הה"ד קחו עמכם דברים. בעי למדרש שמרומז במלת הדבר תפלה. לפי שלא יתרצה ה' לאהרן אלא ע"י תפלה כדלקמן ומייתי קחו עמכם דברים היינו תפלה. ומייתי ארחץ בנקיון כפי דאע"ג דכתיב ואסובבה את מזבחך ה' עיקרו בתפלה כמו שמפרש: יכול אף להקריב ר"ל יכול דפירושו דקרא דארחץ כפי ואסובבה את מזבחך היינו להקריב קרבנות וגם לשמיע בקול תודה וגו' היינו תפלה. לה"ק מדכתי' לשמיע ולא כתיב לשמוע בקול תודה ע"כ שפירושו ואסובבה את מזבחך לשמיע בקול תודה ר"ל שלא קרב אל המזבח אלא התפלה וההודאה: א"ל עניים אנו על זמן שאין ביהמ"ק קיים קאמר דעניי אנן לגבי קרבן דלית לן כהן שיכפר בעדנו (יפ"ת ומה"ק): ואין דברים אלא ד"ת. דקחו עמכם דברים כולל תורה ותפלה דשניהם דברים נקראו. וכדכתיב קחו עמכם דברים אמרו אליו כל תשא עון היינו תפלה. וקח טוב ירמוז לתורה כמאמרם ז"ל אין טוב אלא תורה. וכן ונשלמה פרים שפתינו פירושו התפלה שהיא במקום הקרבנות. והיינו דמסיים בסמוך איני מבקש כו' אלא דברים שהם דאיש בהו תרתי אם תורה אם תפלה: בכו והתפללו בבכיה. ושובו אל ה' קדייק דעיקר תשובה היא הבכיה. כי תשובה נצריכין תענית שק ואפר בכיה הספד. ותפלה מסיפא דקרא ונשלמה פרים שפתינו קדייק (תו"כ): ומה אמרתי לו נטה בכידון. אשר בידך אל העי כי בידך אתננה. שלא יעלה בדעת ישראל שבכחם הגדול אשר אתם נלחו. אלא נטה בכידון שהוא גבוה הקומה למעלה. לרמוז כשישראל מסתכלין כלפי מעלה ולבם לשמים ינצחו כענין שנאמר והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל הרי בזכות שמשברין לבם ומתפללים בבכיה נצחו את העי: בימי השופטים בבכיה שמעתי כו'. וה"ה בתפלה. וכן כל היכא דאמר בתפלה ה"ה בבכייה. אלא דהדא מנייהו נקט (תו"כ): רנו ליעקב שמחה וגו' בבכי יבואו ובתחנונים אובילם: ולא קרבנות אלא דברים. אם ת"ח הוא אני מבקש ממנו דברים של תורה שיעסוק בדיני קרבנות. ולמי שאינו יודע ד"ת אני מבקש ממנו דברים של תפלה: שאני מודה לך היינו תפלה, על ד"ת כלו' נוסף על ד"ת. וד"ת נרמזים בלשמיע. וקול תודה על התפלה וההודאה: (ה) ד"א קחו עמכם דברים כו' משום דבעי לאתויי ענין מרדכי מייתי מעונה אלהי קדם דמינה ילפינן תגבורת הנס ההוא. שאחר מעונה אלהי קדם כתיב ויגרש מפניך אויב דהיינו

המן

מעונה אלהי קדם אלו ישראל שבזכותן נברא העולם ועליהם העולם עומד. ר' אומר (שם) ויגרש מפניך אויב זה המן שנא' (אסתר ז) איש צר ואויב המן. ולמה צר ואויב. אלא צר למעלן ואויב למטן צר לאבות ואויב לבנים צר לי ואויב לך. (דברים לג) ויאמר השמד אלו בניו. (שם) וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אין עין אלא נבואה שנא' (ישעיה כט) כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה ויעצם את עיניכם. ארשב"נ גדולה חיבתן של ישראל שהקב"ה משנה סדרי בראשית בשביל טובתן. שהוא מוריד להם מן מן השמים ומעלה להם מן הארץ טל שנא' (שמות טז) ותעל שכבת הטל וכן (דברים לג) אף שמיו יערפו טל. כיון שראה משה מתן שכרן של צדיקים א"ל (שם) אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' בני אדם שהן משתמשים בהקב"ה. (שם) מגן עזרך כנגד אברהם שנא' (בראשית יד) אשר מגן צריך בידך. (דברים לג) ואשר חרב גאותך כנגד יצחק שפשט צוארו כנגד החרב (שם) ויכחשו אויביך לך כנגד יעקב שנא' (בראשית לו) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. (דברים לג) ואתה על במותימו תדרוך בימי מרדכי שנא' (אסתר ו) ויקח המן את הלבוש ואת הסוס. מי גרם למרדכי לבא לידי הגדולה הזאת. אמור שהיה מתפלל בכל שעה שנא' (שם ד) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וגו'. מאחר שראה עצמו בגדולה לא הניח לבו ולא עמד מן התפלה אלא וישב מרדכי כשם שהיה מתחלה. (דברים ל) ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה לא עליך אלא על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך. ואתה תעמוד לך מן התפלה לאו. אלא מה כתיב אחריו ואתה תשוב ושמעת בקול ה'. כשם שעשה מרדכי שנאמר (אסתר ו) וישב מרדכי אל שער המלך [א] שחזר לשקו ולתעניתו. לכך נאמר קחו עמכם דברים. אף כאן הוא אומר זה הדבר לפי שלא התרצה הקב"ה לאהרן אלא על ידי התפלה שנא' (דברים ט) ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו: (ו) ד"א וזה הדבר. הה"ד (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו. אין כבוד אלא תורה. תדע לך מה אמר בראש דברי הימים אדם שת אנוש וכן כולן ואין אתה מוצא באחד מהם כבוד עד שמגיע ליעבץ שנא' (ד"ה ד) ויהי יעבץ נכבד מאחיו. למה כתוב בו כבוד [ב] על שיגע בתורה הוי כבוד חכמים ינחלו. וכן אתה מוצא באהרן מה כתיב (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו. מה אמר הקב"ה למשה ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת. וכל אלו בזכות התורה שהיה יגע בה הוי כבוד חכמים ינחלו: (ז) ד"א וזה הדבר. הה"ד (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים. וכי אין דברו של הקב"ה נצב בארץ אלא בשמים. א"ר חזקיה בר חייא מפני שהבטיח הקב"ה דבר בשמים ואחר רד"ו שנים באתה ההבטחה שהבטיח הקב"ה את הצדיק. כיצד בשעה שאמר הקב"ה לאברהם (בראשית יב) לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול. אמר לפני הקב"ה רבש"ע מה הנאה יש לי בכל הברכות הללו והריני הולך מן העולם בלא בנים. א"ל הקב"ה לאברהם כבר אתה יודע שאין אתה מוליד. אמר לפניו רבש"ע כך אני רואה במזל שלי שאיני מוליד. א"ל מן המזל אתה מתיירא. חייך כשם שאי אפשר לאדם למנות את הכוכבים כך א"א למנות את בניך. א"ר יהודה ב"ר סימון בשם רבי חנין באותה שעה [ג] העלה הקב"ה את אברהם למעלה מכיפת הרקיע וא"ל (שם טו) הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך א"ל כשם שאתה רואה את אלו ואי אתה יכול למנותם כך יהיה זרעך שאין אדם יכול למנותם. וכן אתה מוצא ביעקב שהבטיחו הקב"ה וא"ל (שם כח) והיה זרעך כעפר הארץ. וכן (שם מו) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וקיים לו הקב"ה הוי לעולם ה' דברך נצב בשמים. וכן אתה מוצא באהרן שהבטיחו הקב"ה למשה וא"ל ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. וקיים לו הקב"ה הוי וזה הדבר אשר תעשה להם: (ח) א"ר חנינא יבא קדוש ויכנס לקדוש ויקריב לפני קדוש ויכפר על קדושים. יבא קדוש זה אהרן שנא' (תהלים קו) לאהרן קדוש ה'. ויכנס לקדוש זה מקדש שנא' (שמות טו) מקדש ה' כוננו ידיך. ויקריב לפני קדוש זה הקב"ה שנא' (ויקרא יט) כי קדוש אני ה'. ויכפר על קדושים אלו ישראל שנא' (שם) קדושים תהיו: (ט) לקח פר בן בקר אחד. א"ר פנחס הכהן בר חמא הה"ד (ישעיה מו) מגיד מראשית אחרית. פר אחד זה אהרן. ואילים שנים זה אלעזר ואיתמר. רמז נתן לו ששני בניו עתידין למות ואינן משמשין אלא שנים: (י) ד"א וזה הדבר. באי זה זכות היה אהרן נכנס לבית קה"ק א"ר חנינא בנו של רבי ישמעאל [ד] זכות המילה היתה נכנסת עמו. שנאמר (ויקרא טז) בזאת יבא אהרן זו המילה כמד"א (בראשית יז) זאת בריתי אשר תשמרו וכה"א (מלאכי ב) בריתי היתה אתו החיים והשלום. ר' יצחק אומר זכות השבטים היתה נכנסת עמו שנא' (שמות כט) וזה הדבר אשר תעשה להם. מנין ז"ה י"ב. ואלו הן י"ב אבנים שהיו נתונות על לבו של אהרן ועליהן שמות השבטים. וכסדר הזה היו נתונות ראובן שדרגנין שמעון שומפוזין לוי דייקינתין יהודה ברדינין יששכר סנפירינון זבולון אזמרגדין דן כוחלין נפתלי אבאטים נד פימיסיון אשר קרומטסין יוסף פראלוקין

יד יוסף פרשה לח א אס"ר פסוק זה: ב המורה ע"ז ספרי בהעלותך: ג ב"ר פ' מ"ד. ופ' מ"ח. במדב"ר פ' ב'. תנחומא חיי שרה. וסדר שופטים. וזוהר פנחס דף רי"ד: ד ויק"ר פ' כ"א:

מתנות כהונה

אלו ישראל. האי קרא דכתיב אלו ישראל שמחשבתן היא קדמה לעולם: **למעלן.** כמו שדרשו רז"ל כל המיצר ישראל כאילו מיצר כביכול להקב"ה שנא' בכל צרתם לו צר ואע"ג דכתיבא באלף כבר אמרו בפ' כשם דלא דכתיב באלף משמע ג"כ כמו לו בוי"ו וגם במסורות אי' דקרינן לו צר בוי"ו: **צר לי.** אסתר אמרה כן על עצמה ואויב לך לאחשורוש אמרה כן: **וכן אף שמיו וגו'.** אף רבוי הוא לרבות שאף מן הארץ יעלה טל: **ויקח המן את הלבוש וגו'.** ואי' במד' אסתר שהמן כפף קומתו לפני מרדכי ודרך עליו וישב לו על הסוס: **ונתן ה' וגו'.** טעמו כאילו אמר כתיב ונתן ה' וגו' וכן ל' ספר זה בכמה מקומות: **אף כאן הוא אומר כו'.** קרי ביה וזה הדיבור: **דבר בשמים.** כדמפ' ואז"ל שהגביה לאברהם למעלה מן השמים: **ואחר רד"ו שנים** ששהו במצרים. אבל מעת ההבטחה היה ארבע מאות ושלשים שנה: **את הצדיק.** ר"ל אברהם: **כבר את יודע כו'.** בתמיה: **הבט נא'** ואין אומרים הבט אלא מלמעלה למטה: **יבא** קדוש

עץ יוסף

המן: **מעונה אלהי קדם** אלו ישראל. כמו שדרשו חז"ל אין כאל. ומי כאל ישורון. וזה שדייק ישורון הנזכר הוא המעון של אלהי קדם. שה' שוכן בתוכו כאומרו ושכנתי בתוכם: **שבזכותו נברא העולם** כדילפינן בב"ר פ"א: **שבזכותן נברא העולם ועליהם העולם עומד** פי' שהם עמודים שבשבילם העולם נברא והם עמודים שעליהם העולם קיים. וכמו שמביא בטור ח"מ סי' א' ובב"י שם. לזה אמר לא כן ישורון שבזכותן העולם נברא וגם בזכותם העולם קיים (תו"ג): **ועליהם העולם עומד** וזהו ומתחת זרועות עולם שהם מעמידים אותו כזרועות המעמידים המשא: **זה המן** הזכיר הכתוב גאולת המן יותר מכל הגאולות. והטעם שכל ד"מ לא בקשו לעקור את הכל כמו המן. ולזה אחרי שתיאר משה את ישראל שבזכותן נברא העולם אמר ויגרש מפניך אויב זה המן. ר"ל שלסיבה זו ניצולו בגזירת המן כדאי' באסת"ר: **ולמה צר ואויב** פי' למה כתיב כפול צר ואויב: **צר למעלן** שהיה אויב חרף ה': **צר לאבות** שהוא נין עמלק שהיה אויב לאבות. והוא נטר שנאה לבנים: **ואויב לך** שהשב לתלות את מרדכי על אשר דבר טוב על המלך: **אלו בניו** דהשמד הוא כילוי בנים כדלקמן בויק"ר פ"י: **אין עין אלא נבואה.** ופירוש הכתוב שנתקיימה בהם הנבואה שנא' ליעקב מטל השמים ורוב דגן ותירוש. והיינו דמפרש אל ארץ דגן ותירוש (יפ"ת): **גדולה חיבתן** כו' מפרש סיפא דקרא אף שמיו יערפו טל: **אר"ש ב"נ** גדולה חיבתן ש"י. במכילתא בשלח אי' לשעבר היה הלחם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים שנא' ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל. ועתה נתהפכו הדברים התחיל הלחם יורד מן השמים והטל עולה מן הארץ דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכתיב ותעל שכבת הטל וגו' עכ"ל. ולגירסתנו פירושו שהוא מוריד להם מן מן השמים שהוא הלחם שניתן להם מן השמים עם היות ארץ ממנה יצא לחם. ומעלה להם מן הארץ טל. שאין דרכו להיות מן הארץ כלל. שנא' ותעל שכבת הטל. וכן אף שמיו יערפו טל ר"ל מדכתיב אף ולא קאמר ושמיו יערפו טל דרש דה"ק לא הארץ בלבד תעלה טל אלא אף שמיו יערפו טל: **שהם משתמשים בהקב"ה.** מלת בה' קדייק. והכוונה שמושפעים וניזונין ע"י הקב"ה בעצמו (תו"ג) או פירושו שמשתמשים בשמות הקדשים להגן עליכם בעת צרכם. והיינו נושע בה' כלו' בשם ה' (יפ"ת): **כנגד אברהם** לרמוז שזכות אבותם מסייעתם: **שנא' וילך** אל ארץ מפני יעקב אחיו. בב"ר אי' וילך אל ארץ מפני יעקב מפני הבושה. או מפני השט"ח ע"ש.. והקשו המפרשים והא קרא קאמר כי היה רכושם רב וגו'. ותירצו שהיה מתבייש לומר שיצא מפני הבושה או מפני השט"ח לכן כתב ואמר טעם אחר וז"ש כאן ויכחשו אויביך לך כו' שנא' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (תו"ג) **שנא' ויקח המן** כו' שאז דרך עליו כמבואר באסת"ר שא"ל דרוש עלי וסליק ורכב למקימא לכון מה דאמר כתבא ואתה על במותימו תדרוך: **שנא' ומרדכי ידע** את כל אשר נעשה וגו' ויזעק זעקה גדולה ומרה. ומן הסתם היא זעקת תפלה: **מאחר שראה** עצמו בגדולה. נ"ל ואחר שראה כו' (תו"ג): **אלא וישב מרדכי** כשם שהיה בתחלה. פי' ששב לשקו ולתעניתו כמו שהיה מתחלה. וכמ"ש בסמוך: **ונתן ה'** טעמו כאילו אמר כתיב ונתן ה'. וכן ל' ספר זה בכמה מקומות (מת"כ): **מה כתיב אחריו** ואתה תשוב. פי' ואתה תשוב ותתפלל: **שחזר לשקו** ולתעניתו. ע' מ"ש באסת"ר על מאמר זה: **אלא ע"י תפלה** ולא הספיק בתשובה מדאצטריך משה להתפלל בעדו: **שנא' ובאהרן** התאנף כו'. וסיפיה דקרא ואתפלל גם בעד אהרן: **(ו) הה"ד כבוד חכמים ינחלו** כו'. דייק זה הדבר וגו' כלו' התורה שנקראת דבר כדלעיל גרמה לו הכבוד הזה והוא עשיית הבגדים לכבוד ולתפארת: **שנא' ויהי יעבץ** נכבד מאחיו. כדאי' לעיל פ"א יתרו שברח זכה וישבו בניו בלשכת הגזית שנא' (ד"ה א' ב') ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וגו' וע"ש מ"ש: **תורת אמת** היתה בפיהו. ובאהרן מיירי כדלעיל פ"ה ע"ש: **מה אמר הקב"ה** למשה ועשית כו'. ר"ל שמאחר שה' אמר למשה ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך ולא אמר ועשית בגדי קדש כך וכך והלבשתם לאהרן נראה שאהרן מצד עצמו ראוי אל הכבוד הזה. והענין שבזכות תורתו זכה למלבושים אלו כחתן יכהן פאר וכבוד: **(ז) הה"ד לעולם ה'** דברך נצב בשמים. שקיים דברו לאהרן כדמסיים: **דבר בשמים** כדמפ' שהגבי' לאברהם למעלה מן השמים ואמר לו הבט נא השמימה וגו': **ואחר** רד"ו שנה כו'. סיפיה דקרא לדר ודר המונחך ל' רד"ו שאחר רד"ו שנים נתאמת ההבטחה (תו"ג): **ואחר רד"ו שנה** ששהו במצרים. אבל מעת ההבטחה היה ת"ל שנה: **ואחר רד"ו שנה** באתה אותה ההבטחה. דהיינו בי"מ דכתיב והנכם היום ככוכבי השמים לרוב: **את הצדיק** אברהם אבינו: **כיצד בשעה** כו' בעי לפרש א"ר חזקיה מפני שהבטיח דבר בשמים כו' (תו"ג): **בשעה שאמר הקב"ה.** בשעה לאו דוקא. דדבר ה' אל אברם במחזה ע"כ אחר ביאת אברהם לא"י הרבה היה ואחר שהרג את המלכים: **מה הנאה** יש לי בכל הברכות הללו כו'. ואף שבכלל הברכות נאמר לו ואעשך לגוי גדול והרי הבטיחו בבנים. מ"מ היה ירא שמא יגרום החטא לבטל הברכה מחמת שראה במזלו שאינו מוליד: **כבר אתה יודע** כו' בתמיה: **כך א"א** למנות בניך. ולא תחוש למזלך כי אל כל אשר אחפוץ אשנו: **למעלה מכפת** הרקיע. וכדאי' בב"ר פ' מ"ד שאמר ליה עד דסגלא ברגליך דרוש כוכא כו'. וגיר' הערוך דרוס כיכבא. ופי' שהוא שא"ל הקב"ה שהוא שודד המזל המתחייב שלא יוליד וא"ל כה יהיה זרעך מושלים על הכוכבים: **וא"ל הבט** דהיינו מלמעלה למטה כדאיתא בב"ר פ' מ"ד: **הוי לעולם ה'** דברך נצב בשמים ר"ל דלא קאי אהבטחת אברהם לחוד. אלא אכל הבטחות שהבטיח הקב"ה לאבות ישראל כולם קיים בהם (תו"ג): **(ח) יבא קדוש** כו' דרים וזה אשר תעשה להם לקדש אותם. שהיא נתינת טעם לקדושתם בשביל שיבא קדוש לקודש. שיבא אהרן קדוש שיבא לקודש (תו"ג): **(ט) מגיד מראשית** אחרית. כלו' שהקב"ה צופה עתידות ודבריו רומזים לעתיד: **פר אחד** זה אהרן כו'. שלכן היה פר אחד לכפר על העגל שעשה כדלעיל. ואילים שנים לכפר על בניו שלא ימותו בחטאו. ולא היו פרים ממש כי לא חטאו הם כמוהו בעגל: **(י) ד"א וזה הדבר** כדמסיק דרמיז לזכות י"ב שבטים כלו' כי זכות י"ב הוא הדבר והסיבה המגינה עליו: **באיזה זכות** היה אהרן נכנס לבית ק"ק. לכפר על ב"י. כלו' מהו הזכות שהעמוד לישראל שיוכל הוא לכפר בעדם אפי' יהיו חוטאים. בזכות הברית. ע"י היותם מיוחדים באות ברית קודש. כי ראוי שהאדון יגין על עבדו להצילו. והאומר בזכות השבטים הוא להיותם עמוד העולם שא"א לעולם בלא ישראל כמ"ש כי כארבע רוחות השמים וגו'. לכן ראוי להעביר על עונם. וז"ש בזכות השבטים דהיינו היותם י"ב כמספר המזלות: **ראובן שדרגנין** מין אבן טובה בל' רומיי (מוסף הערוך): **סנפירינון** תרגום ירושלמי נפך ספיר: **כוחלין** כו' **אבאטים** בל' יוני ורומיי מין אבן טובה שאינה יקרה. אבל

פראלוקין בנימין מרגליטוס. מה טעם שיהא הקב"ה מסתכל בהם ובבגדי כהן בכניסתו ביוה"כ ונזכר לזכות השבטים. ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר משל לבן מלכים שהיה פדגוגו נכנס אצלו ללמד סניגוריא על בנו והיה מתיירא מן העומדים עליו שמא יפגעו בו. מה עשה המלך הלבישו פורפירא שלו שיהו רואין אותו ומתייראין ממנו. ח כך אהרן היה נכנס בכל שעה לבית קדשי הקדשים ואילולא זכיות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול להכנס. למה שהיו מלה"ש שם. מה עשה לו הקב"ה נתן לו מדמות לבושי הקדש שנא' (שמות כח) ולבני אהרן תעשה כתנות כשם שכתוב (ישעיה נט) וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו וילבש בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל: (יא) ומלאת בו מלואת אבן. כיצד היו נתונים טור אודם פטדה וברקת וגו'. על אודם היה כתוב אברהם יצחק ויעקב ראובן על פטדה היה כתוב שמעון על ברקת היה כתוב לוי והטור השני נופך ספיר ויהלום. על נופך היה כתוב יהודה על ספיר היה כתוב יששכר על יהלום היה כתוב זבולן. והטור השלישי לשם שבו ואחלמה. על לשם היה כתוב דן על שבו היה כתוב נפתלי על אחלמה היה כתוב גד. והטור הרביעי תרשיש ושוהם וישפה. על תרשיש היה כתוב אשר על שוהם היה כתוב יוסף על ישפה היה כתוב בנימין שבטי ישורון:

סדר כי תשא

פרשה לט

(א) **כי** תשא כך פתח ר' תנחומא בר אבא (שיר ז) שררך אגן הסהר וגו' וכל הפתיחות כולן בענין הכתוב א בפרשיות ועוד א"ל הקב"ה משה חייבין לי ישראל מה שלוו הימני שנא' כי תשא כמה דתימא (דברים כד) כי תשה ברעך אמור להם שיפרעו מה שהם חייבים לי הוי כי תשא ואשלמה להם שנא' (הושע ב) והיה מספר ב"י כחול הים:

פרשה מ

(א) וידבר ה' וגו' ראה קראתי בשם בצלאל כך פתח ר' תנחומא בר אבא (איוב כח) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה. צפה הקב"ה וראה שישראל מקבלין את התורה שאילולא כן לא ברא העולם. שנא' אז ראה ויספרה ומה כתיב אחריו (שם) ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה ואין אדם אלא ישראל שנא' (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אז ראה ויספרה בסיני. הכינה באהל מועד. וגם חקרה בערבות מואב באלה הדברים. ד"א אז ראה ויספרה אמרי רבנן צריך אדם להיות נוטל משל לומר פרקו או אגדתו או מדרשו בשעה שהוא מבקש לאמרם בצבור. לא יאמר הואיל שאני יודע בו יפה כשאכנס לדרוש אני אומר. א"ר אחא מן האלהים אתה למד כשבקש לומר תורה לישראל אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל שנא' אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואח"כ ויאמר לאדם. וכן (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה ואח"כ לאמר לישראל. אמרי רבנן ר' יוחנן בן תורתא פעם אחת בא לפני ר"ע א"ל עמוד וקרא בתורה. א"ל לא עברתי על הפרשה ושבחוהו חכמים הוי אז ראה ויספרה. א"ר הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום. כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר. למה שקפליות של תורה ביראת חטא שנא' (ישעיה לג) יראת ה' היא אוצרו. א"ר יוחנן כל מי שהוא יודע תורה ואינו עושה מוטב לו שלא יצא לעולם אלא נהפכה השליא על פניו לכך נאמר (איוב כח) ויאמר לאדם הן יראת ה' וגו'. א"ר חייא בר אבא מהו הן יראת ה' וגו' אמר האלהים אם היו לך מעשים טובים אני נותן לך שכר. ומה שכר תורה שנא' ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה. ואם סרת מן הרע אני מעמיד ממך בני אדם שמבינים בתורה. מהיכן אתה למד מיוכבד ומרים בעת שיראו מהאלהים כדכתיב (שמות א) ותיראן המילדות את האלהים. א"ר ברכיה בשם רבי חייא בר אבא שכר היראה תורה שמיוכבד העמיד הקב"ה את משה וזכה שתכתב התורה על שמו שנא' (מלאכי ג) זכרו תורת משה עבדי וכתיב (דברים לג) תורה צוה לנו משה. מרים ע"י שסרה מן הרע ומן החטא העמיד ממנה הקב"ה בצלאל וזכה לחכמה ולבינה הה"ד ראה קראתי בשם בצלאל וכתיב ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת: (ב) ד"א קראתי בשם בצלאל אב"ב
יראת

יד יוסף ה ויק"ר פ' כ"א: **פרשה לט** א פסיקתא רבתי פ"י:

מתנות כהונה

קדוש. ע' עוד במס' מנחות: **פדגוג**. אומן המגדל בני המלך: **פורפירא**. לבוש מלכות: על אודם היה כתוב כו'. ברבינו בחיי סדר לכל שבט ושבט אות אחת מן ג' אבות אברהם יצחק יעקב א' י' י'. וכן אותיות שבטי ישורון. עד שבכל אבן ואבן היו כתובים ו' אותיות:
ואשלמה להם. כי תשא קרי ביה ג"כ כי תשיא הרי שהם לווים מהקב"ה וצריכים לפרוע. והקב"ה מעלה עליהם כאילו הלווהו וזהו כי תשא: **נוטל** משל. מהקב"ה: **לומר** פרקו. בינו לבין עצמו וזה יותר מבואר בב"ר פ' כ"ד: **ארגליא**. פי' הערוך כלי אומנא:
שקפליות. ראש וכתר וע' בערוך ערך קפל השני: **מהו** הן יראת ה' וגו'. פי' שכר היראה היא ההכמה:
במלתין

ענף יוסף

שאין בסמ"ק מה יהיה. א"ל יעסוק בתורת קרבנות (יפ"ת): (י) [משל לבן מלכים כו'] כוונתו בזה לתרץ דהא שמות השבטים היו פתוחי חותם על י"ב אבני החושן. וביוה"כ לא היה משמש בבגדי זהב אלא בבגדי לבן. לכך אמר משל לבן מלכים כו' ומסיים בנמשל הקב"ה נותן לו מדמות לבושי הקדש וכוונתו על כתונת בד קודש וגו':

עץ יוסף

אבל יש לה סגולות ונמצאת בשמי גוונים (מוסף הערוך): **שיהא הקב"ה מסתכל** כו' הכוונה שע"י שיעשה הכהן מצות ה' מתעורר זכותם לפני ה': **מסתכל בהם** ובבגדי כהן. היינו בגדי הבד שהיה נכנס בהם ביוה"כ שהם כנגד ד' אמהות בויק"ר פ' כ"א סי' י': **כך אהרן** היה נכנס בכל שעה לבית ק"ק. היפ"ת הגיה שנ"ל בכל שנה אבל אין צורך שזה ל' המד' לקמן בויק"ר פ' כ"א סי' ו' אלא בכל שעה שהוא רוצה לכנוס יכנס רק שיכנס בסדר הזה. והא דכתיב בפרשה תצוה וכפר אהרן אחת בשנה ר"ל אחת בשנה מחוייב לכפר: **נתן לו בדמות** לבושי הקדש. כלו' עכשיו בכניסתו לבית ק"ק שלא היה מלובש בשמונה בגדים שהיו מכפרים על ראשי עבירות. הוזקק להלבישו מדמות לבושי הקודש: **שנא' ולבני אהרן** תעשה כתנות כי גם כה"ג בשעה שנכנס לפני ולפנים היה מלובש בגדים אלו. ומה שלא הביא מקרא דאהרי מות הוא דניחא ליה להביא פסוק ולבני אהרן וגו' משום סיפא דקרא והיו על אהרן וגו' ולא ישאו עון ומתו. דמשמע דהבגדים מצילים אותו ממיתה מסיבה הנזכרת (ת"נ): **כשם שכתוב** וילבש צדקה כו' שהוא מלובש בד' בגדים כביכול. והן. א' וילבש צדקה. ב' וכובע ישועה. ג' וילבש בגדי נקם תלבושת. ד' ויעט כמעיל קנאה (תו"נ): (יא) **כיצד היו** נתונים ע' ברבינו בחיי סדר זו: **היה כתוב אברהם** כו' לפי שלצורך האורים ותומים היה צריך להיות שם כל האותיות מאלפ"א בית"א ובשמות השבטים היו חסרין אות ח' ט' צ' ק' לכן נכתבו שלשה אבות שיש בהם ח' צ' ק' ונכתב שבטי ישורון להיות שם אות הט': **שבטי ישורון** זהו כשטת הבבלי ביומא דף ע"ג ע"ב. אבל בירו' שם אמרו כל אלה שבטי ישראל:

סדר כי תשא

פרשה לט (א) כך פתח רבי תנחומא בפסיקתא פ' י' ובתנחומא סדר זו ולא הזכיר כאן רק מ"ש בסופן (בפסיקתא שם כי' ט"ו) ועוד א"ל הקב"ה למשה כו': **מה שלוו** ממני. החטא נקרא הלואה שנעשו חייבים כלוה למלוה. והחטא הזה הוא העגל. ולכן אמר שיפרעו בנתינת השקלים לכפר על נפשותם. ובפסיקתא שם כי תשא וגו' ונתנו איש כופר נפשו א"ל הקב"ה משה מיתה הם חייבים על שעשו את העגל אלא יתנו כפרת נפשם ונתנו איש כופר נפשו: **הוי כי תשא** דריש ליה כמו תשיא שיעשה את ב"י נושים כלו' שידעו שהם חייבים: **ואשלמה להם** דריש עוד משא. לשון חוב לענין שיהיה ה' כאילו חייב להם ויפרע להם. והיינו והיה מספר בני ישראל כחול הים שע"י שהם מקיימים מצותיו במנינם שלא ימנום אלא בשקלים ירבה אותם ויהיה מספרם בלתי אפשר למנות:

פרשה מ (א) כך פתח רבי תנחומא כו' מפני שאומרו קראתי ענינו שכבר נקרא שמו כדלקמן סי' ג' ס"ל לרבי תנחומא שטעם קדימת הכנה זו מימי מרים כי בזכותה הכין ה' את בצלאל שיעמוד ממנה שיהיה בו חכמה ובינה. ומפני שרוצה לעשות זה הסמכתא על אומרו הן יראת ה' היא חכמה פתח בהאי קרא אז ראה ויספרה. ואגב אורחיה מפרש כוליה קרא: **צפה הקב"ה** וראה שישראל כו'. דרש אז בבריאת העולם. שבשעת בריאת עולם ראה הקב"ה שישראל יקבלו את התורה. שאלולי כן לא ברא העולם (ת"נ): **ואין אדם** המזכר כתם בכ"מ אלא ישראל: **בסיני** וה"ק מאז ראה העתיד. וכן היה מעשה אח"כ שויספרה בסיני והכינה באהל מועד וגם חקרה בערבות מואב. ור"ל שלפי שבסיני לא נתפרשה התורה שעשרת הדברות המה הכללים שבהם נכללו כל פרטי התורה והיתה סתומה עד אהל מועד שנשנית ונתפרשה כדלקמן ריש ויק"ר. לכן אמר על סיני ויספרה שלא היה רק כסיפור דברים בעלמא. ועל א"מ אמר הכינה שכבר נעשית כשולחן ערוך ומוכן ועל ערבות מואב אמר חקרה שנשלם בה קצת מצות שלא נאמרו תח"ג וכאילו נחקר עתה יותר מה שצריך. ועוד ששם היה תוספת ביאור (יפ"ת): **צריך אדם להיות** נוטל משל. פי' נוטל משל מהקב"ה: **לומר פרקו** בינו לבין עצמו. וע' בב"ר פ' כ"ד: **אמרה ד"פ** בינו לבין עצמו. א"ו לדמות ככה כפשוטו שהיה צריך לזה. אלא כדי ללמד דרך ארץ. ואולי הד"פ היינו הד' דרכים שהתורה נדרשת בהם והוא פרד"ס: **ואח"כ לומר לישראל** דאל"כ מאי לאמר דבכ"מ שייך לאמר שהקב"ה דבר למשה לאמר לישראל. אבל כאן שה' היה המדבר עם כל ישראל מאי לאמר אלא שפירושו וידבר אלהים תחלה בינו לבין עצמו ואח"כ אמר לישראל. ואף שאין בזה ראיה על ד' פעמים. מ"מ יש מכאן ראיה שמחוייב האדם לסדר בינו לבין עצמו קודם שיאמר ברבים ק"ו משכינה: **ר' יוחנן בן תורתא** נקרא כן משום מעשה שהיה שחסיד אחד מכר את שורו לנכרי. וביום השבת לא רצה השור לחרוש. ורצה הנכרי להחזיר לו ולבטל המקח. ולחש אותו החסיד באזני השור ואמר לו כל זמן שאתה היית בבית ישראל מצווה היית על שביתת השבת. ובבית זה אי אתה מצווה על שביתתו. ועמד השור והרש. ובא הנכרי ק"ו בעצמו ונתגייר ויצא ממנו רבי יוחנן לכך נקרא בן תורתא: **ושבחוהו חכמים** שאף שהיה בקי ולא היה צריך לעבור על הפרשה מ"מ שם לב לומר שלא עברתי כדי שיקחו ממנו מוסר: **כל מי שיודע**. פי' אף כל מי שהוא יודע: **ארגלים שלו** בלשון יוני כלי אומנות ופעולה (מוסף הערוך): **שקפליות** בלשון יוני כותרת (מוסף הערוך). או פי' מפתחות או מנעולים (יפ"ת). או פי' מלשון מקפלין את הכלים (שבת דף קי"ג ע"א) ור"ל שהתורה מקופלת ומונחת בתוך יראת חטא (הרש"ש): **שנא' יראת ה'** היא אוצרו. דלעיל מיניה כתיב והיה אמונת עתך וגו' והיינו ששה סדרי משנה ועלה קאמר אי היכא יראת ה' אין ואי לא לא כדאי' במס' שבת: **אלא נהפכה לו** השליא על פניו. לפי שהיאת בעירובין שנמנו וגמרו שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו: **לכך נאמר** ויאמר לאדם. דייק מדכתיב סתם כי הוא לקנות ההרן יביש לעשות לרוח משקל. שהכי פירושו כשברא העולם ושם משקל בכל דבר היה התכלית בעבור ההכמה כאומרו ה' קנני ראשית דרכו ויאמר לאדם כי הכלית ההכמה שעליה נברא העולם היא יראת ה'. א"כ נקטינן דאם אין יראה בריאת העולם לבטלה. וא"כ מוטב לו שלא יצא לעולם: **מהו הן יראת ה'** פי' כי בפסוק משמע שיראת ה' והכמה דבר אחד הוא. וזה אינו שיראת ה' להוד והכמה להוד (ת"נ): **אם היה לך מע"ט** וקרי להו יראה שע"י מורא ה' מתעסק בהם: **ומה שבר תורה** ואע"ג דע"כ הוי ליה תורה מעיקרא דאין בור ירא חטא. ה' יוסיף מאד בהכמתו בעד זה שעשה מעשים טובים בפועל: **ואם סרת** מן הרע. פי' אם קיים מצות ה' אז יזכה להכמה. ואם סרת מן הרע שבא דבר עבירה לידך ולא עשית אותה שהוא יותר גדול מקיום המצוה. תיזכה לבינה שהיא ג"כ גדולה מן החכמה. ור"ל שיזכה לבינה נוסף על ההכמה כמו שמסיים המדרש העמיד ממנו הקב"ה בצלאל חכם להכמה ולבינה (ת"נ): **מהיכן אתה למד** היכן מצינו שנתקיים כן: **כדכתיב ותיראן** המילדות. והיינו יוכבד ומרים דאוקמו שפרה ופועה כדלעיל פ"א: **א"ר ברכיה** כו' חידש לנו רבי ברכיה שבשכר היראה זכתה לזה ולמדו מדכתיב ויהי כי יראו המילדות את האלהים וגו' ויעש להם בתים. ודרש הוא בתי תורה ובתי מבינים בינה (ת"נ): **וכתיב תורה** צוה לנו משה. והלא הקב"ה צוה. אלא שנקראת על שמו כאילו הוא צוה. ולפי שלא נכתב בהדיא כאן שנקראת על שמו. לכן הביא פסוק זכרו תורת משה שכתוב בו בפירוש תורת משה משמע שנקראת על שמו (ת"נ): **שסרה מן הרע** ומן החטא. מן הרע היינו שלא שמעה לפרעה שבקש להזדווג לה כנ"ל פ"א. וחטא איקרי רע כדכתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. ומן החטא היינו הריגת הילדים (יפ"ת): (ב) **סבור שהוא** עשה אותו. ואע"ג דקאמר ליה ועשו לי
מקדש

אלא ראה קראתי . אתה מוצא כשעלה משה למרום הראה לו הקב"ה כל כלי המשכן וא"ל כך וכך עשה ועשית מנורה ועשית שולחן ועשית מזבח כך כל מעשה המשכן . בא משה לירד סבור שהוא עושה אותו . קרא לו הקב"ה א"ל משה מלך עשיתיך אין דרך המלך לעשות דבר אלא גוזר ואחרים עושים אף אתה אין לך רשות לעשות דבר אלא אמור להם והם עושין . ולא אמר לו למי יאמר . אמר משה למי אומר . א"ל אני מראה לך . ומה עשה הקב"ה הביא לו ספרו א של אדה"ר והראה לו כל הדורות שהן עתידין לעמוד מבראשית עד תחיית המתים דור דור ומלכיו דור ודור ומנהיגיו דור ודור ונביאיו א"ל כאו"א התקנתיו מאותה שעה וכן בצלאל מאותה שעה התקנתיו הוי ראה קראתי בשם בצלאל : (ג) ד"א ראה קראתי בשם בצלאל . הה"ד ב (קהלת ו) מה שהיה כבר נקרא שמו . אמר הקב"ה מי שהתקנתיו מראש שיעשה המשכן כבר קראתי לו שם . מהו ונודע אשר הוא אדם . עד שאדה"ר מוטל גולם הראה לו הקב"ה כל צדיק וצדיק שעתיד לעמוד ממנו יש שהוא תלוי בראשו של אדם יש שהוא תלוי בשערו ויש שהוא תלוי במצחו ויש בעיניו ויש בחוטמו ויש בפיו ויש באזנו ויש במלתין (זה מקום הנזם) . ותדע לך בשעה שהיה איוב מבקש להתוכח עם הקב"ה ואמר (איוב כג) מי יתן ידעתי ואמצאהו וגו' אערכה לפניו משפט הקדוש ברוך הוא משיבו אתה מבקש להתוכח עמי (שם לח) איפה היית ביסדי ארץ . מהו איפה . ארשב"ל א"ל הקב"ה איוב אמור לי האיפה שלך באי זה מקום היתה תלויה בראשו או במצחו או באי זה אבר שלו . אם יודע אתה באי זה מקום היתה איפתך אתה מתוכח עמי הוי איפה היית . ג הראה הקב"ה לאברהם ע"י שאמר דבר א' בניו יורדין למצרים ומשתעבדין במצרים . הראה אותו למשה עומד וגואלם . הראה לו ליוסף זן את השבטים . הראה לו למשה מושח נביאים . הראה לו לשמואל מושח מלכים . ליהושע מכנים ישראל לארץ . לדוד מיסד הבית . לשלמה בונהו . לעתליה אם אחזיה ובניה מנתקין את מסמרות הזהב של ביהמ"ק . יהוידע מתקן . אמון עושה ע"ז . יאשיה מבערה . נ"נ מחריב הבית . דריוש בונה אותה . והראהו לבצלאל עושה המשכן הוי ראה קראתי בשם בצלאל : (ד) ד"א ראה קראתי בשם . ד זה א' מז' בני אדם שנקראו להם שמות . יש שנקראו לו ד' ה זה אליהו בצלאל ו' ויהושע ו' ומשה ז' מרדכי ב' דניאל ה' חמו"ע ד' . אליהו ד' א"ר אלעזר בן פדת אליהו ירושלמי היה ומיושבי לשכת הגזית היה ומכרך של יהודה היה ובשני שבטים היה הלקו . ה' בבנימין שנא' (יהושע יח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם . ג' ביהודה שנא' (שם) צנה וחדשה ומגדל גד . א"ר חנינא בר פפא צנה שהיא צנה . וחדשה שהקב"ה מחדשה לע"ל . ומגדל גד י שמשם הקב"ה יוצא ומגדיד משתותן של עכו"ם . ונקראו לו לאליהו ד' שמות שכן כתיב ז (ד"ה א ח) ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם . למה נקרא שמו כן אלא בשעה שהקב"ה מבקש להרעיש עולמו הוא עומד ומזכיר זכות אבות ואלהים מרחם על עולמו . ובצלאל נקראו לו ו' שמות ואת מייחסו ובא משבטו של יהודה שנא' (שם א ד) בני יהודה פרץ והצרון וכרמי וחור ושובל וראיה וגו' . ואין חצרון אלא בן בנו של יהודה שנא' (בראשית מו) ויהיו בני פרץ הצרון והמול וכתיב ואחר מות הצרון בכלב אפרתה וכי יש אדם מת באדם שכתוב ואחר מות חצרון בכלב . אמר ר"ל מהו ואחר מות הצרון בכלב וגו' משמת חצרון בא כלב אל אפרת ח זו מרים שהיה שמה אפרת ולמה

יד יוסף פרשה מ א ע' ב"ר פ' כ"ד . ומה שנסמן שם על הגליון . ויק"ר פר' כ"ו . סנהדרין ל"ח . ע"ז ה' . זוהר בשלח דף קנ"ז : ב תנחומא ס"ז סי' י"ב : ג סנהדרין ל"ח . פסיקתא רבתי פ' כ"ג . סדר עולם רבה פ"ל . אדר"נ פ' ל"א . שוח"ט מזמור קל"ט . ילקוט תהלים . וילקוט דה"א א' . זוהר לך לך דף ל' . זוהר יתרו דף ע' . זוהר בראשית דף נ"ה . ע"ז ה' : ד תנחומא ס"ז סי' י"ג : ה מסכת אצילות : ו ב"ר סוף פ' ע"א : ז תד"א ח"א פ' י"ח . וריש מסכת אצילות : ח תרגום דר"י דה"א ד' . לעיל פ' א' :

מתנות כהונה

במלתין . נראה שהספר מפרש והולך זה מקום הנזם . ועוד יש לפרש במלתין אלו השינים הגדולים כד"א ומתלעות רשע ור"ל הלחיים וכן נזם במקום הזה פירוש כמו הנזמים אשר באזניהם או זה מקום הנזם מלתא באפי נפשה כלו' וזה תלוי במקום הנזם : האיפה שלך . פי' הערוך עיקרו של דבר נקרא איפה : שאמר דבר אחד . במה אדע : חמשה בבנימין כו' . כל אחת ואחת הוא שם עיר והמשה עירות נזכרו בפסוק זה . וצלע . האלף . וירושלים . גבעות . קרית . כך פירש"י ורד"ק בספר יהושע : צנן גרס . צנן וחדשה ומגדל גד . הרי ג' ומפני שאלשתן נדרשו על ירושלים כדמפרש ואזיל אמר שהיו לחלק אליהו : ה"ג בתנחומא שהי' צנה . פי' שעכשיו היא נתקלקלה ונפולה כדבר שנתקלקל מחמת יושנו אבל לעתיד יחדש' הקב"ה כך משמע בערוך ערך צנן שפירושו מל' צנומות דקות תרגום יבוש' צנומין דקיקין : מגדיד . פי' הערוך ורש"י מגדיד כמו גודו אילנא : משתיתן . שרשם ויסודם מל' אבן שתייה כלו' יכרת ויערער יסודם : בשעה שהקב"ה כו' . ויערשי' דרש נוטריקון וירעש יה : הוא עומד . אליהו עומד ומזכיר כו' : ואחר מות כו' . פסוק הוא בד"ה א' ב' : בכלב נוטריקון

עץ יוסף

מקדש . סבור שעל שהם מביאים תרומתם למעשה המשכן נחשב להם למעשה . ואע"ג דכתיב ועשו ארון הרי אמר לו ג"כ ועשית לך ארון עץ . ומ"ש ועשו היינו ללמדך שת"ח כולם מצווין לעשות מלאכתו כדאי' ביומא . או לומר שיבואו הכל ויעסקו בארון כדלעיל פ' ל"ד : אין לך רשות ואפי' שירצה למחול על כבודו דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול . ואע"ג דהלוחות משה גופיה פסלן . י"ל שהוצרך לעשות בעצמו שהוא שברן לתקן את אשר עות : הביא לו ספרו של אדה"ר . שגלה לו ה' כל הדורות העתידים . וע' בב"ר פ' כ"ד : כל א' התקנתיו מאותה שעה . וטעם קדימת התקנה הזו להורות כי ה' מגיד מראשית אחרית : וכן בצלאל כי דור דור ומנהיגיו היינו החכמים שהם מנהיגים לעם . ובצלאל מכלל החכמים הגדולים : הוי ראה קראתי כו' . ר"ל שראה בספרו של אדה"ר שה' קראו לבצלאל מתחלה : (ג) הה"ד מה שהיה כבר נקרא שמו . מפ' ראה על ראיית הלב שישים לבו כי כבר קרא ה' בשם בצלאל . לומר כי לא עכשיו נתחדש זה אלא מזמן קדמון קראו בשמו . ומביא סמך מאשר כבר נקרא שמו דמימי אדה"ר נקרא שם כל אחד : עד שאדה"ר מוטל גולם . שלא נמתחו ידיו ורגליו ולא היה בו נשמה . הראה לו הקב"ה כל צדיק כו' . ופי' ונודע אשר הוא אדם שנודע כשהיה אדם והוא כשהיה גולם שעל אותה מדרגה נקרא אדם דהיינו עפר מן האדמה . והסר כ"ף כאילו כתיב כאשר הוא אדם . ואפשר שכל הנשמות היו תלויין בו אף הרשעים רק שעיקר תכלית היה על הצדיקים שיצאו ממנו : יש שהוא תלוי בראשו כו' . ע' ביפ"ת שמפרש מאמר זה באריכות במתיקות דבריו . כי עזבתים מפני אריכות ע"ש : ויש במלתין זה מקום הנזם ג' מלות זה מקום הנזם אינם מבעל המדרש . אבל היה כתוב בגליון המד' והכניסוהו אחר זמן בפנים . אבל כן הוא האמת שכוונה הרך שבאוזן ששם תולין נזמי הנשים . ובקידושין ד' כ"א כשהן רוצעין אין רוצעין אלא במילאת פירוש הרך שבאוזן אותו שלמטה . וכן פרש"י שם אליה . ושית היא : בשעה שהיה איוב מבקש להתוכח עם הקב"ה ואמר מי יתן כו' . ור"ל כי כל ויכוחו היה בחשבו כי ה' נסתר מאין פנות בעולם השפל . וזה באמר שם מי יתן ידעתיו ואמצאהו וגו' אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות . ולזה ענהו ה' מפרטי ידיעתו באדם שאפי' קודם מציאותו ידע מכל איש ואיש מהיכן מוצאו . ואיך א"כ יתווכח עמו לומר כי עבים סתר לו ולא יראה כי בחמת לקצות הארץ יביט ונפה הכל מתחלה והכל במשפט : האיפה שלך פי' העיקר שורש שלך (ערוך) : הראה לו הקב"ה כו' לאדה"ר : שאמר דבר א' היינו במה אדע כי אירשנה וכדאי' לעיל סוף פ"ה : מושח מלכים שמשח לשאול ולדוד : מושח נביאים שמשח לאהרן ובניו ואהרן היה נביא כדכתיב (שמואל א' ב') הנגלה נגלתי אל בית אביך וגו' (וע' מ"ש בבמדב"ר סוף פ' י"ד) ובניו נקראו נביאים כדאי' בויק"ר ריש פ' י"ג שזכו ונתייחד הדיבור אליהם ועל אבי ז ועל אחי אביהם בחייהם וע"ש מ"ש . ועוד שמשיחה זו גדולה מגזרת למשחה בהם . וכענין ומשחת את חזאל . ועוד אפשר שגרסי' למשה מושח כהנים : מנתקין את המסמרות כדכתיב בד"ה כי עתליהו המרשעת בניה (פי' עם בניה) פרצו את בית אלהים (יפ"ת) : יהוידע מתקן וא"ת הא גם יאשיהו היה מתקן בהמ"ק . וי"ל דמייתי יהוידע מפני שהוא היה קודם ליאשיהו (ת"נ) : יאשיה מבערה ואע"ג שהרבה מלכים ביערו ג"כ כגון אסא ויהושפט וחזקיה כדכתיב גבי כאו"א . וי"ל שהכל עזבו כמה עכו"ם ולא ביערו אותם עד שבא יאשיהו וביער הכל כדאי' בפ"ק דחולין וכיתת את נחש הנחשת כו' אפשר בא אסא ולא ביערו כו' אלא מקום הניחו לו להתגדר בהם (ת"נ) : (ד) זה אחד מז' כו' שקראו ה' בשם חשוב נוסף על שם בצלאל שזה היה עיקר שמו והקב"ה הוסיף לו שמות של חבה כדלקמן : מז' ב"א היפ"ת גרס מתשעה דהשיב חמו"ע לשלשה ואפשר דהמו"ע כחדא השיב להו לפי שבכ"מ נזכרים יחד כאיש אחד : מז' ב"א צ"ע דמצינו עוד הרבה צדיקים שהיו להם כמה שמות כמו . שלמה קהלת ידידיה כו' כדאי' בריש קהלת רבה . וז' שמות ליתרו . וכן כלב יש לו שמות רבים כדאי' לעיל פ"א : שנקראו להם שמות פי' שלכל אחד מהם היו שמות רבים : יהושע ו' א' יהושע . ב' הושע . ג' ישוע (נחמיה ח' י"ז) מימי ישוע בן נון וגו' . ד' שאול בב"ר פ' נ"ח סי' ס"ו ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגריאים א"ר יהושע ב"ר נחמיה בימי שאול זה יהושע ולמה קורא אותו שאול שהיתה המלכות שאולה בידו . פי' שהיה שופט לא מלך . ה' כדאי' סוף המוכר את הספינה כתיב (ד"ה א' כ"ח) לבית אשבע ויוקים וגו' יוקים זה יהושע שהוקים שבועה לגבעונים . השמי אפשר שכוונת בעל המדרש לבית אשבע (הנזכר) הוא ג"כ שמו של יהושע על שם שנשבע לגבעונים . כי מצינו במדרש רות שדרש מקרא זה על רחב הזונה וז"ל לבית אשבע שנשבעו לה מרגלים . ויוקים שקיימו לה השבועה . א"כ בש"ס הנ"ל שדרש ויוקים זה יהושע על שם קיום השבועה בהכרח הוא שלבית אשבע הוא ג"כ על יהושע על שם שנשבע להם קודם קיומו (תו"נ) : ומשה ז' בויק"ר פ"א אי' שם חד מ"ד דהשיב למשה ז' שמות והא"כ אמר שם חד מ"ד דהיה לו עשרה שמות : מרדכי ב' בהרבה מדרשים הגירסא מרדכי ח' וכתב התו"נ היינו א' מרדכי . ב' בלשן . ג' מלאכי . ד' שמעי ששמע אל תפלתו . ה' יאיר שמאיר עיני ישראל . ו' קיש שהקיש על דלתי התשובה . ז' ימיני ח' פתחיה כדפי' בירוש' דפסחים . ואם גולית ימיני מאד שכל השבט נקרא כך . נכנס תמורתו שם מר דרור שאחז"ל מרדכי מן התורה מנין שנא' מר דרור ומתרגמינן מרי דכיא : דניאל ה' א' דניאל . ב' בלטשאצר שקרא לו נ"נ . ג' התך למ"ד זהו דניאל . ד' איש מופת כמאמר חז"ל בחלק (דף צ"ג ע"ב) על הפסוק כי אנשי מופת המה (זכריה ג') זה דניאל וחביריו חמו"ע . ה' נקרא שם בדניאל רב חרטומיא . או אפשר מה שקראו שם (ו' כ"א) עבד אלהא חיא (תו"נ) : חמו"ע ד' א' שמותן . ב' שמות שקרא להן נ"נ שדרך מישך ועבד נגו . ג' אנשי מופת כדלעיל בפ' חלק . ד' עבדוהי די אלהא (תו"נ) : ירושלמי היה כו' לפי שרוצה להוכיח שד' שמותיו היה יערשיה ואליה כו' כדבסמוך . ולפ"ז הוא מבני בנימין כדכתיב שם (ד"ה א' ח') פסוק א' ובנימין הוליד וגו' ושם פסוק כ"ז ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם . ושם מסיים כל אליה מבני בנימין . ולפי זה הוא מבני בנימין . לזה אמר וירושלמי היה ככתוב שם פסוק כ"ח (אחר פסוק ויערשיה ואליה וגו') אלה ישבו בירושלים . נמצא יש ב' ראיות שאליהו הוא מבני בנימין . הא' שנמנה בין בני בנימין . והשנית שמקום מושבו היה בירושלים שהיא נחלת בנימין . ויקשה על זה ממקרא דויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד (מ"א י"ז א') שמזה נראה אחר שמושבו בגלעד היה מבני גד . ע"כ מפרש המד' דלעולם עיקר ישיבתו היה בירושלים . וירושלמי היה ומפני שהיה יושב שם בלשכת הגזית ע"כ קראו מתושבי גלעד וכמפורש לעיל בב"ר ס"פ ע"א מתושבי גלעד מיושבי לשכת הגזית . ודרשו גלעד לשון גיל עד שמשם גילה יוצאה לעולם ע"י התורה והמשפט היוצא משם והוא היה עד שהשכינה שורה בישראל . אך לא ידעתי מנ"ל דצלע האלף וגו' היה חלק אליהו . ואולי גמרא גמיר ליה (יפ"ת) : שנא' וצלע האלף כו' והמש עיירות נזכרו בפסוק זה . וצלע האלף . והיבוסי היא ירושלים . גבעת . קרית . כן פרש"י והרד"ק : שהיא צנה פי' שאליהו בעליה היה צנה ושומרה להגין על ישראל בזכותו : שהקב"ה מחדשו לאליהו בעליה לע"ל כדכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא : שמשם הקב"ה מביא מי שיוצא ומגדיד . כנ"ל ופי' שנקרא גד ע"ש אליהו שיוצא משם שכורת את הרשעים . והורש גד ל' כריתה כדלעיל בב"ר סוף פ' ע"א : ונקראו לו לאליהו ד' שמות שכן כתיב ויערשיה ואליהו כו' למה נקרא כו' אלא בשעה כו' . ע' בב"ר סוף פ' ע"א ותראה שהמד' דכאן מערב דעת ר' אלעזר עם דעת ר' נהוראי . וצ"ע : להרעיש עולמו דרש ויערשיה לשתי תיבות כמו וירעש יה : ואת מיחסו ובא משבטו של יהודה שנא' ובני יהודה כו' . כדי להבין מאמר זה צריך להעתיק כל הפסוקים שמביא כאן המד' על הסדר כפי מה שהם כתובים במקרא שם למקומותם . והנם לפניך (ד"ה א' ד' פסוק א') בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור ושובל . (פסוק ב') וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת הוליד את אחומי ואת לחד . (ושם ב' פסוק כ"ד) ואחר מות חצרון בכלב אפרתה . ושם פסוק י"ט ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל : ואין חצרון אלא בן בנו של יהודה כו' . לפי שרוצה לפרש בשובל וראיה וגו' הוליד את יחת וגו' שהם שמות התוארים לבצלאל הבא מחור הנזכר כאן סי' ב' פסוק י"ט ך' (ובאופן שיבואר לקמן בסמוך ד"ה ואורי הוליד את בצלאל כו') ולכאורה היה נראה דאין זה חור אבי אביו של בצלאל . כי זה היה נראה שהוא בן יהודה ממש מדכתיב בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור . ואילו אבי אביו של בצלאל היה בנו של כלב בן חצרון . לזה הקדים המד' ואמר דע"כ כאן לאו מבני יהודה ממש מיירי דחצרון בן בנו

הוא

ולמה נקרא שמה כן שהיו ישראל פרים ורבים על ידיה. ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת הוליד את אחומי ואת להד. בצלאל מה שקרא לו אומתו שלו והקב"ה קרא לו המשה שמות של חבה ע"ש המשכן. ראיה שהראהו הקב"ה למשה ולכל ישראל ואמר להם מן בראשית התקנתיו לעשות המשכן. ושובל שהעמיד שובך לאלהים זה המשכן שהיה עומד כשובך א"ר יהודה ב"ר סימון העמיד הקב"ה משכן כשובך. יחת שנתן חתיתו על ישראל. אחומי שאיחה את ישראל להקב"ה ועשאן כאחין למקום. ד"א אחומי שנתן אימתו של הקב"ה על ישראל. להד שנתן הוד והדר על ישראל שהיה המשכן הדרן. ד"א להד א"ר אבא בר חייא שהדל שבשבטים מדבק לו. א"ר חנינא בן פזי אין לך גדול משבט יהודה ואין לך ירוד משבט דן שהיה מן הלהינות ומה כתיב בו (בראשית מו) ובני דן חושים. אמר הקב"ה יבא ויזדווג לו שלא יהו מבזין אותו ושלא יהא אדם רוחו גסה עליו לפי שהגדול והקטן שוין לפני המקום. בצלאל משל יהודה ואהליאב מדן והוא מזדווג לו. א"ר חנינא הגדול והקטן שוין. לעולם ט אל יהא אדם מניח בצרו. המשכן בשני שבטים אלו נעשה. וכן המקדש שלמה מיהודה וחירם (מ"א ז) בן אשה אלמנה ממטה נפתלי. אמר הקב"ה אני הוא בצרכן. אל תניחו בצרכן ולא בצרן של אבותיכם אף אתם אל תניחו אותו דכתיב (איוב כב) והיה שדי בצריך. עשה אותו בצרך שיהא עמך בצר שמגיע אתכם שנא' (תהלים צא) עמו אנכי בצרה. ד"א בצריך שאם באו שונאים אהא כנגדן שנאמר והיה שדי בצריך. ד"א שנעשה חומותיך ואין בצריך אלא חומה כד"א (ישעיה כה) ומבצר משגב חומותיך. אמר הקב"ה בעוה"ז אני חומה לכם וכן לע"ל כשיבנה ציון אני נעשה לה חומה שנא' (זכריה ב) ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה וכן קראתי בשמך לי אתה:

פרשה מא

(א) ויתן אל משה ככלתו. א כך פתח רבי תנחומא בר אבא (דניאל ט) לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים. מהו כן א"ר נחמיה אפילו בשעה שאנו עושין את הצדקה מביטים אנו מעשים שלנו ויש לנו בשת פנים. אין לנו שעה שאנו באין בזרוע אלא בשעה שאנו מוציאים את מעשרותינו שנא' (דברים כו) פי תבלה לעשר מה כתיב בסוף השקיפה ממעון קדשך מן השמים. א"ר אלכסנדרי ב גדול כחן של מוציאי מעשרות שהן הופכין את הקללה לברכה. אתה מוצא כל מקום שכתוב בתורה השקיפה לשון צער הוא כמד"א (שמות יד) וישקף ה' אל מחנה מצרים וכן בסדום שנא' (בראשית יט) וישקף על פני סדום. חוץ מזו. א"ר אלכסנדרי גדול כחן של מוציאי מעשרות שהם הופכים דבר ארירה לברכה שנא' השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך. אמר ר' נחמיה אפי' בשעה שאנו מביטים במעשינו יש לנו בשת פנים כיצד הוא הדבר אלא בנוהג שבעולם אדם נותן שדהו לאריסות והוא נותן זרע ונותן פעולה והוא חולק עמו בשוה. אבל הקב"ה ישתבח שמו ויתעלה זכרו אינו כן אלא העולם וכל אשר בו שלו כמד"א (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה הארץ שלו והפירות שלו והוא מוריד גשמים ומפריח טללים כדי לגדלם והוא משמרם והוא עושה כל דבר. א"ל הקב"ה לא אמרתי לך שתתן לי אלא אחד מעשרה מעשר אחד מחמשים תרומה הוי (דניאל ט) לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים. רי"א לנו בשת הפנים ושלך הצדקה. ישראל עוברים בים

יד יוסף ט פסיקתא רבתי סוף פ' ו': **פרשה מא** א תנחומא ס"ז וסדר ראה: ב ירושלמי מעשר שני פ"ה:

מתנות כהונה

נוטריקון בא כלב: **אפרתה**. כמו לאפרת כל תיבה שצריכה ל' בתחלה הטיל לה ה' בסופה: **פרים ורבים כו'**. שהוא היתה אחת מהמילדות במצרים אשר החיו את הילדים כדאי' בפ' שמות ובפירש"י שם ובפ' הרואה: **ותלד לו את חור**. ד"ה א' ב' כתיב ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וגו': **וראי' בן שובל**. סיפיה דקרא של בני יהודה פרץ וחצרון וגו' שהביא בסמוך: **שקרא לו אומתו**. ישראל קראוהו בצלאל ע"ש בצל אל שהיתה שידע לכוון כל מלאכת המשכן ובתנחומא גרס שקראה לו אמו: ה"ג **והקב"ה** קרא לו המשה שמות: **ושובל**. נוטריקון שובך לאלהים: **חתיתו**. פחדו ואימתו של הקב"ה על ישראל וה"ג בתנחומא בהדיא חתיתתו של הקב"ה על ישראל: **שאיחה**. שחבר ותפר כדת"א אין מאחין את הקרע קורעין ולא מאחין: **אימתו**. דרש אחומי כמו אימה שאין הכרת הה"א נכרת כל כך: **להד** אותיות הדל וזהו אהליאב משבט דן כדמפרש והזיל: **הלהינית**. תרגומו של השפחות: **ובני דן חושים**. ל' שפלות ודבר השאי והלשות כמו אם בראשו וכן משמע בתנחומא. או ר"ל שאע"פ שהיה ירוד ושפל הקב"ה מחשיבו וכתב בו ל' רבים אע"פ שלא היה לו אלא בן אחד: **שלא יהו מבזין אותו**. אהליאב או שבטו של דן ובתנחומא לא גרס ליה: **ממטה נפתלי**. סמך אסיפיה דקרא ואביו איש צורי חורש נחושת ודרשו חז"ל בפ"ג דערכין ואמר מר אמיה מדבית דן שנא' והתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש ובתנחומא מסיים ובד"ה כתיב בן אשה מן בנות דן שהיה אביו מנפתלי ואמו מדן: **בצרו**. נראה פירושו חזקתו ומנהג אבותיו ע"פ מה שדרשו בפ"ג דמס' ערכין מפסוק זה שלא יניח אדם אומנות אבותיו: **בצרכן**. חזקתכם ומטחכם: **ולא בצרן כו'**. מנהג וחוזק אבותיכם גם אותו אל תניחהו כך נראה לפרשה והוא מגומגם: **עשה אותו בצרך וגו'**. ודרשו ל' צר והבי"ת לשימוש: **בזרוע**. בגבורה לסמוך על מעשה וזכות עצמינו: **דבר ארירה**. ל' של השקפה ובתנחומא נתבאר יותר היטב: **והוא נותן זרע כו'**. האריס נותן הכל כן הוא בתנחומא: **אחד מחמשים** הוא מדה בינונית בנותני תרומה: **לנו בושת כו'**. אע"פ שלנו ואתנו הבושת עשית אתה עמנו צדקה ובתנחומא לא גרס ליה: והשר

עץ יוסף

הוא (ככתוב בתורה) וקרי ליה בנו. דבני בנים הרי הם כבנים. וה"נ חור אע"פ שהוא אינו בנו של יהודה ממש. מפני שהוא מזרעו היינו מחצרון בן בנו קרי ליה בנו: **וכתיב ואחר מות חצרון כו'**. הביא דרש מקרא זה לכאן משום דמהאי קרא דכתיב ואחר מות חצרון בכלב אפרתה איכא למשמע דחצרון אחרינא איכא בר מחצרון בן בנו של יהודה. משום דבכלב אפרתה משמע שם מקום שנקרא כן ע"ש כלב ואפתו כמו שפירשו קצת מהמפרשים ואם הוא חצרון בר פרץ זהו רחוק שא"כ היה מבאי הארץ והיה יותר מר"ן שנה שהרי נולד כמה שנים קודם שירדו למצרים. ולכן היה נראה שהוא חצרון אחר שנולד ליהודה ואפשר שהיה לידתו שנים הרבה אחר בואו מצרימה. ולפ"ז לעולם בני יהודה פרץ וחצרון דכתיב בד"ה (א' ד' פסוק א') איכא למימר דבנים ממש היו לה"ק דאי מהא לא איריא דמהאי דקשה לך מאי בכלב אפרתה הא משני ריש לקיש משמת חצרון בא כלב אל אפרתה. ואע"פ שכתוב בכלב אפרתה יתפרש כשני מלות. כמו ותאמר לאה בגד. ומפרש אפרתה כמו לאפרת: **פרים ורבים על ידה** וכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. כצ"ל וכ"ה בתנחומא. ופי' שהיו ישראל פרים ורבים על ידיה. שהיא היתה פועה המחיה את הילדים כדלעיל פ"א: **וראיה בן שובל הוליד כו'**. אע"ג דלא כתיב האי קרא בתר ואורי הוליד את בצלאל (שפסוק וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל כתיב בד"ה (א' ב' פסוק ך') ופסוק וראיה בן שובל כו' כתיב בד"ה (א' ד' פסוק ב') שכך כתיב שם בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור ושובל וראיה בן שובל הוליד את יחת וגו' אך כיון דכתיב בתר בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור השוב כאילו כתיב התם וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל ושובל וראיה בן שובל הוליד וגו' ויחזרו כל התוארים ממלת ושובל עד מלת להד על בצלאל המוכר בתוספת הנ"ל והוא כעין גז"ש במלות שוות) ואין לנו להרהר אחר חז"ל בדרשות כאלו אע"פ שיפרשו שמות רבים על אחד שלא כפשט הכתוב. שאין ספק שדבריהם דברי קבלה. וכל זה מכלל ספר יוחסין שנאבד ממנו שהיה ארוך מאד כדאי' בספר יוחסין בין אצל לאצל כמה גמלי טעוני (ע' רש"י ד"ה א' ח' כ"ט) ד"ה ובגבעון ישבו ובסוף דבריו שם ע"כ הכרח לומר שהדברים סתומים מאד ביחסם בדברי הימים ויש עליו פירוש זולת הפשט. וכן אמרו בפ"ק דמגילה גבי ואשתו היהודיה. דצריך סתומים ואנו יודעין לדרשן (יפ"ת בתוספות דברים): **מה שקרא לו אומתו**. כלו' שיודעיו ומכיריו קראוהו כן על שם שעשה המשכן בצלאל בצל אל ומ"מ מלת שלו לא נתיישבה אבל יש גורסין מה שקרא לו אמו: **שהראהו הקב"ה למשה כו'** כדלעיל סי' ב': **ושובל שהעמיד** שובך והלמ"ד מתחלף בכ"ף בא"ת ב"ש: **שהיה עומד כשובך**. שהוא גבוה כשובך: **משכן כשובך** שיתכנסו ישראל שם ברגלים כיונים אל ארובותיהם. וע' בפסיקתא דרש מקרא זה וכיונים וגו' על עליית ישראל לירושלים להתפלל (רד"ל). ועוד מדמהו לשובך שכמו שבשובך יש בו קנים הרבה כן היה בו במשכן מקום לכהנים ומקום מיוחד לשכינה (יפ"ת): **שנתן חתיתו** פחדו ואימתו של הקב"ה על ישראל וכ"ה בתנחומא בהדיא: **שאיחה** שחיבר ותפר כד"א קורעין ולא מאחין. תרגום ועת לתפור ועדן בחיר לאחאה ור"ל שע"י המשכן ראו כבוד ה' ונתחברו לו להקב"ה לעבדו בלב שלם: **אחומי שנתן** אימתו של הקב"ה על ישראל. ע"י המשכן שראו כבוד ה' רגזו וחלו מפניו. ודרש אחומי כמו אימה שאין הכרת הה"א ניכרת כל כך. וגם שם הארון שמשם יראה יוצאה לעולם כמ"ש בב"ר פ' נ"ה: **ובני דן חושים** ואי' בב"ר פ' נ"ד סי' ח' בתורתו של ר"מ מצאו כתוב ובני דן חושים ר"ל שכתב כן לפרש הפסוק שלא נטעה לומר מדכתיב ובני דן שהני בנים היה לו. ולכן היה ירוד כי לא היה לו רק בן א'. אבל או לאו הכי לא היה ירוד מכל השבטים שגם גד ואשר ונפתלי כמוהו: **שלא יהיו מבזים אותו כו'** כלו' מה שהיו בצלאל ואהליאב נזכרים יחד שלא יבזו את שבט דן מאחר שאהליאב נחשב עם בצלאל וגם בצלאל לא יתגאה מאחר שגם אהליאב נמנה עמו: **אל יהי אדם מניח** בצרו. פי' עוזרו וגבורתו. שאם יש לו עוזר לא יבזה אותו לקטנותו לומר שאינו צריך לו. אח מענין אזהרת אל תהי בז לכל אדם. והביא ראיה מן המקדש שנעשה בגדול היינו שלמה המלך שנתן תבנית כל הבית והכלים כמו שקבל מדוד אביו. וחירם ממטה נפתלי הרי מזה נראה שגם הגדול טוב לו עזר הקטן: **שלמה מיהודה** וחירם מדן שנא' (מ"א ז') בן אשה אלמנה ממטה נפתלי ובד"ה כתיב בן אשה מבנות דן שהיה אביו מנפתלי ואמו מדן. כצ"ל (ה"א): **אמר הקב"ה אני הוא בצרכם**. פי' אני הוא בעזרתכם ובמבצרכם אל תניחו בצרכן ר"ל עזרתכם ומבצרכם. ולא בצרן של אבותיכם פי' עוזר ומבצר של אבותיכם והיינו הקב"ה ע"ד רעך ורע אביך אל תעזוב שדרשו על הקב"ה שהוא רעך ורע אביך אל תעזוב אותו כדלעיל פ' כ"ז ולשון המדרש הוא מגומגם ונראה שכך צ"ל אני הוא בצרכן ובצרן של אבותיכם אף אתם אל תניחו אותי: **דכתיב והיה שדי בצריך**. לא מייתי מהכא רק רמז למה שאמר שהקב"ה בצר כדכתיב התם והיה שדי בצרך שפי' ג"כ המקום יהיה מבצריך: **עשה אותו בצריך** אע"ג דהוא לשון עזרה. מ"מ מדלא קאמר עזרה בהדיא דריש נמי שיהיה עמך בצרה. וענין זה כביכול ה' מצטער בצרתך כמו עמו אנכי בצרה: **ד"א בצריך** שאם באו שונאיך כו'. מוסיף לומר דלא מיבעי כי יצילנו ה' אלא שיפגע באויביו: **ד"א שנעשה חומותיך** בא להוסיף ולומר שלא יגע בו רע מכל צדדיו כמוקף חומה: **אמר הקב"ה** ודריש והיה ל' עבר מדלא כתיב ויהי משום דהיה הוא לשון עבר ול' עתיד מדכתיב והיה שהוי"ו מהפכו להבא: **בעוה"ז אני חומה** כדכתיב וה' סביב לעמו: **וכן קראתי** בשמך לי אתה. דכתיב מקמיה כי גאלתיך דהיינו לשעבר. והדר כתיב קראתי בשמך לי אתה כי תעבור במים אתך אני לעתיד:

פרשה מא (א) **כך פתח רבי תנחומא לך ה' הצדקה** דרש ויתן ל' מתנה וחסד וצדקה. ולזה מביא פסוק לך ה' הצדקה. והגב הורחיה מפרש ליה בכמה אנפי: **מהו כן** כיון שהצדקה אצלו ולמה הבושת הזה ודריש אפי' בשעה כו' ופי' הכתוב כך הוא אף כי לך ה' הצדקה שאתה מביט את צדקותינו שאנו עושים צדקה אין לנו מצח לשאול מלפניך דבר בזכותינו כי אנו מתביישים ממעשינו הרעים שהם מכריעים להוכה לבד במעשר ראינו שהתורה התירה לנו בעבור זה לעורר צדקתינו ולומר השקיפה עלינו בעבור זה כמ"ש עשר בשביל שתתעשר: **כ"מ שכתוב בתורה השקיפה**. בתורה לבדה ולא בנביאים וכתובים. ובתורה באמת אין גם א' מל' השקפה שאין בו צער חוץ מזו ובזה גלתה התורה לנו גודל כח של מוציאי מעשרות שהופכין את הקללה לברכה: **חוץ מזו** אמר רבי אלכסנדרי כו'. נראה שטעות נפל בכל הספרים בכפל מאמרו של רבי אלכסנדרי וכצ"ל חוץ מזו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך. אמר רבי נחמיה אפי' כו'. פי' דרבי נחמיה מפרש שני פירושים על פסוק לך ה' הצדקה. שפי' ראשון קאי אנתינת צדקה שיש לנו בושת פנים לבא בזרוע לאמר להשי"ת תן לנו דבר מה בשכר הצדקה שאנו עושים. אבל בשכר המעשרות יש לנו לבא בזרוע וכדמסיים. ולפי פי' שני ביאור הכתוב לך ה' הצדקה לך נאה לעשות צדקה עם הבריות שאתה נותן להם ברכוי והשפעה די מחסורו אשר יחסר לו. אבל לנו בושת הפנים למה כשאנו נותנין צדקה ומעשרות אינו אלא דבר מועט אחד מעשרה וא' מחמשים כו' ואפילו בדבר מועט כזאת אינם נותנים בשלימות וכענין יפה (ת"נ): **אפי' בשעה שאנו מביטים** במעשינו. הטובים יש לנו בושת פנים שאין אנו עושים כראוי וכדמפרש. והשתא הוי לך ה' הצדקה כולל אפי' מעשר שגם הוא ממיני הצדקה ללוי לגר ליתום ולאלמנה: **והוא נותן זרע** האריס נותן הזרע משלו וא"כ הפעולה היינו המורת בזריעה וקצירה: **אחד מנ' תרומה** מדאורייתא חטה אחת פוטרת כל הכרי. אך מדרבנן עין בינונית נותן א' מחמשים: **רי"א לנו בושת הפנים שלך הצדקה**. הפך ל' הכתוב. מפני שבענין זה הבושת פנים שהוא המעשה רע קדם אצלם (והיינו צלם מיכה) ואח"כ הצדקה שאעפ"כ העבירם בים: **ושלך הצדקה** פי'

בים ג וכספו של צלם מיכה עובר בים שנא' (זכריה י) ועבר בים צרה והיה הים נקרע לפניהם הוי לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים . א"ר שמואל בר נחמן נאה היה לאבותינו לקבל את התורה ולומר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע שמא נאה היה להם לומר אלה אלהיך ישראל אתמהא . אותה שעה היה משה יורד מלמעלן א"ל יהושע קול מלחמה במחנה . א"ל משה אין קול ענות גבורה (שמות יז) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל . אין קול ענות חלושה (שם) ויחלוש יהושע . מהו קול ענות אנכי שומע . קול חירופין וגידופין אני שומע . אנשי כנסת הגדולה עמדו ופרשו אותה (נחמיה ט) אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים . חסר כלום מהו (שם) ויעשו נאצות גדולות חירופין וגידופין שהיה שם . ואחר כל מה שעשו לא היה המן צריך לירד אלא מה כתיב (שם) ומנך לא מנעת מפיהם הוי לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים . אמר ר' יהודה ב"ר שלום ודייך עד כאן ולא עוד אלא שהיו נוטלין מן המן ומקריבין לפני ע"ז שנא' (יחזקאל טז) ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח וחוזר ויורד ביום האחר הוי לך ה' הצדקה . ד"א לך ה' הצדקה א"ר לוי ישראל עומדין למטה וחוקקים ע"ז להכעיס ליוצרם כדכתיב (שמות לב) ויקח מידם ויצר אותו בחרט . והקב"ה יושב למעלן וחוקק להם לוחות לתת להם חיים שנאמר ויתן אל משה ככלותו הוי לך ה' הצדקה וגו' : (ב) ד"א ויתן אל משה . הה"ד (משלי יח) מתן אדם ירחיב לו . מתנה שאדם נותן משלו ירחיב לו . ד מעשה באבון רמאה וכו' (כמ"ש במגילת אסתר במדרש עד) שנטלו אותו והושיבוהו אצלם לקיים מתן אדם ירחיב לו . ד"א מתן אדם ירחיב לו . זה אברהם כשרדף אחר המלכים יצא מלך סדום לקראתו א"ל (בראשית יד) תן לי הנפש והרכוש קח לך . אמר אברהם (שם) הרימותי ידי אל ה' וגו' אם מחוט ועד שרוך נעל . ה א"ל הקב"ה אתה אומר אם מחוט חייך בו בלשון אני מקלס את בניך שנאמר (שיר ד) כחוט השני שפתותיך . אתה אמרת עד שרוך נעל בו בלשון אני מקלס את בניך שנא' (שם ז) מה יפו פעמיך בנעלים . הוי מתן אדם ירחיב לו . ד"א מתן אדם ירחיב לו . אלו ישראל בשעה שא"ל משה להביא נדבה למשכן מה כתיב (שמות לו) והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר ו א"ר יוחנן לשני בקרים הביאו כל מלאכת המשכן . מה זכו להרחיב הקב"ה את גבולן שנא' (דברים יג) כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך גבול של כאו"א הוי מתן אדם ירחיב לו . רבי יונתן אומר ז ג' דברים נתנו מתנה הגשמים והמאורות והתורה . גשמים מנין שנאמר (ויקרא כו) ונתתי גשמיכם בעתם . מאורות מנין שנא' (בראשית א) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים . תורה מנין שנא' ויתן אל משה . ור' עזריה בשם ר' שמעון אומר אף שלום שנא' (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ : (ג) ד"א ויתן אל משה . הה"ד (משלי ב) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה . גדולה החכמה וגדולה ממנה הדעת והתבונה הוי כי ה' יתן חכמה . אבל למי שהוא אוהב מפיו דעת ותבונה . ר' יצחק ור' לוי חד מנהון אמר למה"ד למלך שהיה לו בן בא בנו מבית הספר מצא תמחוי לפני אביו נטל אביו חתיכה אחת ונתנה לו . מה עשה בנו א"ל איני מבקש אלא מזה שבתוך פיך . מה עשה נתנו לו ולמה על שהיה מחבבו נתן לו מתוך פיו הוי כי ה' יתן חכמה . וכל מי שהוא מחבבו יותר מפיו דעת ותבונה . והאחר אומר משל למלך שהיה לו בן בא מבית הספר ונתן לו מנה א"ל בנו איני מבקש אלא מן הפיצטלין שבתוך פיך נטל ונתן לו מתוך פיו הוי כי ה' יתן חכמה אלא מפיו דעת ותבונה . ד"א כי ה' יתן חכמה אתה מוצא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני לקבל את התורה היו מבקשים לשמוע הדברות מפי הקב"ה . א"ר פנחס הכהן בן חמא שני דברים שאלו ישראל מן הקב"ה לראות דמותו ולשמוע מפיו הדברות כמ"ש (שיר א) ישקני מנשיקות פיהו . א"ר פנחס הכהן בן חמא ח שומעין לשוטה מה שהוא מבקש אלא שהיה צפוי וגלוי לפני הקב"ה שעתידין ישראל אחר מ' יום לעשות העגל אמר הקב"ה אם איני שומע להם עתידין הם לומר לא תבענו ביד משה אלא שיראנו הקב"ה דמותו וידבר עמנו . אמר הקב"ה שלא יהא להם פתחון פה לומר שמפני שלא שמענו מפיו ולא ראינו דמותו לפיכך עשינו לנו אלהים .

אלא

יד יוסף ג לעיל פ' כ"ד . במדב"ר פ' ט"ז . תנחומא ס"ז . וסדר ראה סי' ט"ז . וסנהדרין ק"ג . ספרי ת"א פיסקא פ"ד . והדר"נ פ' ל"ד . שוח"ט מזמור ק"א . ירוש' סוכה פ' ד' . ומכילתא בא פ' י"ד : ד ויק"ר פ' ס' . דב"ר ראה . וירושלמי הוריות פ"ג . ילקוט משלי י"ח : ה ב"ר פ' מ"ג . סוטה י"ז . תנחומא לך לך . חולין פ"ט . אג"ב פ' י"ג : ו לקמן פ' נ"א . במדב"ר פ' י"ב . תנחומא תרומה ונשא וראה . שוח"ט מזמור א' ומזמור ק"א : ז ב"ר פ' ו' . ויק"ר פ' ל"ס . שוח"ט מזמור י"ח . ילקוט בראשית . ילקוט ש"ב רמז קס"ב . וישעיה רמז ט"ז : ח שהש"ר פ' א' :

ענף יוסף

פרשה מא (א) [נאה היה לאבותינו כו'] קשה והלא פשוט הוא שזה נאה וזה אינו נאה וי"ל דהכי פירושו נאה היה לאבותינו לקבל את התורה דיקא שהיא מספר תרי"א מצות שהם שייכים לכבודינו ולא עברו עליהם לחטוא בשלהם . שמא נאה היה להם לומר אלה אלהיך ישראל ר"ל לעשות העגל ולעבור על שני מצות אלו אנכי ה' אלהיך ולא יהיה לך אלהים אחרים וגו' הנוגע לכבודו יתברך בתמיה לחטוא דוקא בשלו . וז"ש לך רד כי שחת עמך סרו מהר מן הדרך אשר צויתים דייקא אני בעצמי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעו והם עברו עשו עגל מסכה (לב אריה) :

וכל

מתנות כהונה

והסר כלום. בתמיה ולמה לו לכתוב שוב ויעשו נאצות גדולות : **חרופין** וגידופין כלפי מעלה כביכול כך הוא בתנחומא : **ודייך** . ע"כ די היה ברעה שעש' ועוד הוסיפו להרע והקריבו המן לפני העגל : **מעש' באבין** רמאה כו'. עיין כ"ז בויקרא פ"ה ובפ' ראה ובירוש' פ"ג דמס' הוריות : **לשני** בקרים . דכתיב בבקר בבקר : **של כאו"א** . דייק מדכתיב גבולך ל' יחיד והל"ל גבולכם מלמד שאחר שקבל כאו"א מדה נחלתו הי' מתרחב מאליו : **ונתן לו מנה** . המנה יותר מיוחד והטוב מן החתיכה : **פיצטלין** . לפי הענין פי' חתיכה הטובה מאד וכן מוכח במד' חזית ס"פ ישקני : **אלא** מפיו . כלו' לא זו שיתן חכמה אלא אפי' דעת ותבונה הוא נותן : ג' דברים נתנו

כו' . עי' עוד בב"ר פ' ו' : **מנשיקות** . הרחי משמע שאמרו רצונינו לראות מלכנו ולשמוע מפיו הדברות : **שומעין** לשוטה . בתמיה וכי בשביל שאלו כך היה צריך למלאות משאלתם

ועי'

עץ יוסף

פי' אע"פ שלנו ואתנו הבושת הפנים . עשית אתה עמנו צדקה : **וכספו של צלם מיכה** עובר בים . דקדק בלשונו וכתב כספו של צ"מ ר"ל לא שפסל מיכה עצמו עובר עמו . כי עדיין לא נעשה אלא בימי השופטים נעשה אלא כספו עבר בים . וי"ל שכוונתו על השם של כסף שהיה חקוק בו השם שבו עשה מיכה העגל ואי' במדרשות שהיה כתוב עליו עלה שור עלה שור והוא השליכו אז לאור ויצא העגל . וכמו שפרש"י בחלק שכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעבוד העגל ע"כ . אבל לקמן בבמדב"ר פ' ט"ז אי' כשעברו ישראל בים צלמו של מיכה עברה עמהם . וזהו ע"כ כלשון שני שכתב רש"י בחלק וז"ל י"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים ע"כ : **נאה היה לאבותינו** כו' כוונתו להגדיל החטא שלהן שחטאו היפך טבעם שלפי קדושת טבעם היה נאה להם לומר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ולא לאמר לעגל אלה אלהיך וגו' . ולכך הביא ג"כ מאמר יהושע למשה קול מלחמה במחנה לפי שהיה ידוע ליהושע מקדושת טבעם להטיב ולא להרע לכך לא הפך לכף חובה אלא לכף זכות ואמר קול מלחמה במחנה כו' : **א"ל משה** אין קול ענות גבורה והיה כאשר ירים משה כו' . לפי שרצה משה לומר ליהושע כי אינה קול מלחמה אלא קול חרופין הקדים משה לומר לו כי אין בהם זכר נפלאות ה' אלא שכחו אל מושיעם ולא זכרו מה שנגבר ישראל בזמן שהיו מסתכלים כלפי מעלה דהיינו כאשר ירים משה ידו כמ"ש ז"ל ולא מה שנלחם יהושע הפך המערכה והיינו ויחלוש יהושע כדאי' בתנחומא סוף בשלח : **קול חרופין** . ופי' ענות דברים המענין את נפש השומען כשנאמרין לו כדכתב רש"י בחומ"ש : **חסר כלום** ר"ל מה היה מקרא חסר אם לא היה כתיב ויעשו נאצות גדולות : **צריך לירד** פי' ראוי : **דייך** ע"כ די היה ברעה שעשו . אלא שעוד הוסיפו ברעה והקריבו המן לפני העגל : **ולחמי אשר נתתי לך** סלת שמן ודבש . והיינו המן שהיו העולים טועמים אותו כסולת מעורב בדבש כדלעיל פ"ה : **וחוזר ויורד** ביום האחר . בתנחומא ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח ויהי נאם ה' . מהו ויהי ויורד למחר כד"א (ישעיה נ"ו) והיה כזה יום מחר : **וחוקק להם לוחות** ס"ל שאחר שעשו העגל נתן ה' למשה הלוחות כדלקמן . ומכוין דכן בעוד שהיו עושים העגל חקקם ה' . דאי מקמי הכי למה עכב את משה שם ולא נתנן לו מיד : **וחוקק להם לוחות** והא דתנן באבות שהלוחות נבראו ע"ש ביה"ש היינו לוחות בלי החקיקה : **שנא' ויתן** אל משה . לא יליף מהכא אלא שאחר מעשה העגל נתן לו הלוחות כדלקמן : **(ב) הה"ד מתן אדם** ירחיב לו כו' . שמה שזכה משה אל כל הכבוד הזה היה בנדיבות ולזה הביא המדרש דמתן אדם ירחיב לו . וענין הנדיבות הוא מה שאחז"ל בתחלה לא ניתנה תורה אלא למשה והוא נהג בעין טובה ונתנה לישראל . והקב"ה שהכל לפניו נתן לו בשכר זה סתרי תורה ודבר עמו : **שאדם נותן משלו** ולא מן הגזל דשונא גזל בעולה . ודרשו כן מדכתיב מתן אדם לומר שיהיה של אדם . ולא גזל : **באבין רמאה** כו' . שאבין נתעשר מאד במצא סימא ע"י טוב לבו ונדבתו שעשה בעת עניו . וזהו מתן אדם ירחיב לו אח"כ בנכסים רבים עד שנטלו אותו והושיבוהו אצלו לקיים מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו : **כמו שכתוב** במגילת אסתר . לא נמצא שם אלא בהמקומות שנרשם ביד יוסף ואפשר שהיה כתוב כמ"ש במ"א . והוא ר"ת מקום אחר ונשבו שהוא ר"ת של מגלת אסתר : **אתה אומר** אם כו' . כלו' דבזכותו זכו בניו וה"ל כאילו אמר לו ה' כן : **בו בל' אני מקלם** כו' דע"י שהקילום הוא בלשון שאמר אברהם יזכר למו זכותו . וזה הוא פי' סיפא דקרא ומדברך נאוה ר"ל שבא להזכיר זכות של אברהם שאמר אם מחוט וגו' . וז"ש כחוט השני וגו' . וכן הפסוק השני מה יפו פעמיך בנעלים ע"כ יזכור למו שהם בת נדיב זה אברהם וכו' : **לשני בקרים** מפני שהיום הראשון לא נתפרש אי היה בהסכמה או לא . לא הם להזכירו כאן שידענו דשני בקרים היינו זולת היום שלא נזכר בו בקר : **גבול של כאו"א** שלעתיד אפי' גבול כל יחיד יהיה גדול וכדשנו בפ' יש נוחלין . ועושי המשכן עצמם שמתו אז יזכו שהם חיים לימות המשיח כמ"ש בפ"ק דיומא מי לא אתו משה ואהרן בהדייהו : **גבול של כאו"א** דייק מדכתיב גבולך לשון יחיד דה"ל לומר גבולכם : **ג' דברים** נתנו מתנה לעולם . שהעולם בלתי כדאי לעכבם אילולא שהנכנס ה' לעולם כנותן מתנה בלי תשלומין : **ג' דברים** כו' פי' למעוטי שאר דברים דקחשיב בב"ר פ"ז סי' ז' ע"ש : **הגשמים והמאורות** הקדים גשמים למאורות אף שהמאורות היו קודמין לבריאת העולם כדי להסמיך מאורות לתורה על שם כי נר מצוה ותורה אור : **ויתן אותם אלהים** דה"ל למימר וישם אותם : **שנא' ויתן** אל משה דהול"ל וישם לפני משה . וכתיב ויתן למימר דהוא מתנה . והנה השב כאן ג' ענינים כוללים . הגשמים הם עיקר חיות העולם שבלעדם אין קיום העולם וניתנה במתנה להם להוריד בזכותם ובמעשיהם . וכן המאורות הם ג"כ עיקר הקיום . כי אלולי האור אין תועלת בעולם ואין הנאה ותענוג מכל מהויו בעולם . והם ניתנו במתנה שיאירו תמיד ולא כענינים הפרטים שיעזרו לפעמים בהמציאות כי אפשר מבלעדם . וכ"ז בענינים הגופניים . והעיקר הג' הוא התורה שהיא שלימות הנפשיי ואור האמיתי שניתנה במתנה מבלי זכות . ואחר שניתנה היא ביד האדם ובכחו להשיגה מה שלא היה בכח השכל להשיגה מעצמה . ולכן כתיב בשלשתן לשון מתנה : **(ג) הה"ד כי ה' יתן** חכמה . כדמסיק שנדרש מקרא זה על ישראל שלמדם ה' מפה לפה דהיינו מפיו דעת ותבונה והיינו סתרי תורה . ואיידי דמייתי ליה דריש ליה בהא דר' יצחק ור' לוי : **גדולה החכמה** וגדולה ממנה כו' . מדחלקו לשני בבות ש"מ שזה גדול מזה . והנה רש"י פי' שחכמה הוא מה שאדם שומע מאחרים ולמד . תבונה מבין דבר מתוך דבר מלבו . ודעת היינו רוה"ק : **אבל** למי שהוא אוהב ביותר : **תמחוי** פי' קערה גדולה . יש לבני אדם חשובים קערה גדולה ויש בגופה של קערה מגורות מגורות ודומין לקערות קטנות בתוך קערה גדולה . ויש בה כל מיני מזון מינין מינין (ערוך) : **ונתן לו מנה** המנה יותר מיוחד והטוב מן החתיכה : **הפיצטלין** פי' בלשון רומיי מין פת קטן (מוסף הערוך) . ובספר אור אסתר כתב שהוא מלשון פאסטילו או פסטילום והוא רקיקים עשויים מעיסה שנילושה במי ביצים וצוקער וקנה בושם : **ולראות דמותו** הכוונה בזה שבקשו להשיג אמתת מציאותו ודבקותו עמהם כהשגתו לנביאים המשיגים מציאותו במציאות האפשרי בהקם עד שנתאמת להם מציאותו . וכן שמיעת הדברים מפיו ממש כדרך הנביאים . ולפי בזה נמנע ההשגה אלא לנביאים בדבקותם בהכנתם מה שלא היה בהק ההמון הזה שהיו נעדרים מההכנה . על כן אמר שהוא כבקשת שוטה (ובשהש"ר פ"א סי' י"ד אמר שהוא כבקשת תינוק) והשיב שכדי שלא יהיה פ"פ לומר שלפי שלא נתאמת להם מציאותו ודבקותו עשו העגל . שאילו נתאמת להם היו מכירין כי אין צריך אמצעי בינם ובין יתב' ולא עשו אלהים אשר ילך לפניהם לאמצעי במקום זה משה האיש . וכדי שלא יאמרו כן הוצרך לשנות מטעם לטובה לתת להם הכנה בעת ההיא להשיג מדריגת נבואה עם שאינם מוכנים מעצמם : **מנשיקות** הרחי משמע שאמרו רצונינו לראות מלכנו ולשמוע מפיו הדברות : **שומעין**

לשוטה

אלא מה אעשה הריני מראה להם דמותי ומדבר עמהם פה אל פה כד"א (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר הוי כי ה' יתן חכמה ויתן אל משה. הוי מפיו דעת ותבונה שנתנה להם תורה מפיו של הקב"ה: (ד) ד"א ויתן אל משה. הה"ד (תהלים יח) ותתן לי מגן ישעך. מדבר בישראל שהם בטוחים בהקב"ה והוא מגן להם כדכתיב (שם) מגן הוא לכל החוסים בו. וימינך תסעדני זו תורה דכתיב (דברים לג) מימינו אש דת למו. וענותך תרבני וכי יש עניו גדול מן הקב"ה. א"ר אבא בר אחא [ט] בנוהג שבעולם התלמיד יושב לפני רבו ומשהוא גומר התלמיד אומר לרב יגעתיך (וכל הענין כמ"ש בב"ר עד) וישא עיניו וירא והנה ג' אנשים יש עניו גדול מזה הוי וענותך תרבני. א"ר סימון בא וראה מה כתיב (בראשית יח) ויפנו משם האנשים וילכו סדומה וגו' לא היה צ"ל אלא וה' עודנו עומד לפני אברהם אלא [יא] תקון סופרים היא הוי וענותך תרבני. ד"א וענותך תרבני אמר בן עזאי בא וראה ענוה שביד הקב"ה ב"ו (כמ"ש שם וכו'). ד"א וענותך תרבני בנוהג שבעולם מלך ב"ו כל הימים שהבריות מושלמים לו הוא נזקק ליתן להם דונטיבא להלק להם אנונית והוא זקוק לחייהם. אבל אם מרדו בו אינו נזקק להם לכל דבר שבעולם אלא פוסק אנונית שלהם למה שכפרו במלכותו. והקב"ה אינו כן אלא הם עוסקים ומכעיסים אותו למטה והוא עוסק למעלה ליתן להם את התורה שכולה חיים הוי ויתן אל משה ככלותו. יש עניו גדול מזה הוי וענותך תרבני: (ה) ד"א ויתן אל משה. רבנן אמרי אילו עשו ישראל אותו מעשה עד שלא ניתנו הלוחות למשה לא היו יורדין בידו. ר' לוי אמר משעשו אותו מעשה נתן הקב"ה למשה את הלוחות כמ"ש ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו: (ו) ארשב"ל מהו לדבר אתו משל לתלמיד שלמדו רבו תורה עד שלא למדו היה הרב אומר והוא עונה אחריו משלמד אותו אומר לו רבו בא ונאמרה אני ואתה. כך כשעלה משה לשמים התחיל לומר אחר בוראו התורה. משלמדה א"ל בא ונאמרה אני ואתה הוי לדבר אתו. מהו ככלותו ארשב"ל כל מי שהוא מוציא ד"ת ואינן ערבין על שומעיהן ככלה שהיא ערבה לבעלה נוח לו שלא אמרן. למה שבשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל היתה חביבה עליהם ככלה שהיא חביבה על בן זוגה מנין שנא' ויתן אל משה ככלותו. א"ר לוי ארשב"ל מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני תכשיטין כך ת"ח צריך להיות זריז בכ"ד ספרים. ככלותו ארשב"ל מה כלה הזו כל ימים שהיא בבית אביה מצנעת עצמה ואין אדם מכירה וכשבאה ליכנס להופתה היא מגלה פניה כלומר כל מי שהוא יודע לי עדות יבא ויעיד עלי. כך ת"ח צריך להיות צנוע ככלה הזו ומפורסם במעשים טובים ככלה הזו שהיא מפרסמת עצמה. הוי ויתן אל משה ככלותו. ד"א ויתן אל משה. א"ר אבהו כל מ' יום שעשה משה למעלה היה למד תורה ושוכח א"ל רבון העולם יש לי מ' יום ואיני יודע דבר. מה עשה הקב"ה משהשלים מ' יום נתן לו הקב"ה את התורה מתנה שנא' ויתן אל משה. וכי כל התורה למד משה כתוב בתורה (איוב יא) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים לארבעים יום למדה משה. אלא כללים למדו הקב"ה למשה הוי ככלותו לדבר אתו: (ז) שני לחות העדות. מהו שני לוחות [יב] כנגד שמים וארץ כנגד חתן וכלה כנגד שני שושבינין כנגד העה"ז והעוה"ב: (ח) שני לחות העדות. א"ר חנינא [יג] לחת כתיב לא זו גדולה מזו. לחות אבן ולמה של אבן שרובן של עונשין שבתורה בסקילה לכך נאמר לחות אבן. ד"א לחות אבן בזכות יעקב שנקרא אבן שנא' (בראשית מט) משם רועה אבן ישראל. ד"א לחות אבן. [יד] כל מי שאינו משים לחייו כאבן הזה אינו זוכה לתורה: (ט) והלחות מעשה אלהים המה. [טו] א"ר יב"ל בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק תדיר בתורה הרי זה נזוף להקב"ה שנאמר והלחות מעשה אלהים המה. חרות על הלחות [טז] מהו הרות

יד יוסף ט שוח"ט מזמור י"ח : י ובשוח"ט פ' י"ח : יא ב"ר פ' מ"ט . תנא מא בבלא. שוח"ט מזמור י"ח . ויק"ר פ' י"א : יב דב"ר פ"ג : יג תנחומא עקב : יד פ"ק כ"נד מעברין : טו זוהר במות דף ס'. תנחומא ס"ז. תד"א ח"ב פ' י"ז : טז פדר"א פ' מ"ט. תנחומא ס"ג . וכדר בלה. ועקב. מדב"ר פ' ע"ז :

מתנות כהונה

ועי' זה במד' הזית בפסוק ישקני כך מצאתי הגירסא בילקוט תלים בשם תנחומא: וענותך תרבני וכי יש עניו מן הקב"ה: אלא וה' עודנו עומד. שהרי הקב"ה בא ונגלה אליו שנאמר וירא אליו וגו': תיקון סופרים. הכתוב מדבר דרך כבוד כלפי מעלה ועי' לעיל בב"ר פרשה מ"ט האריכתי בזה: דונטיבא. מתנה ופרס מבית המלך כך פי' הערוך: אנונית. ג"כ פי' מנות מאכל ומשתה מבית המלך: לדבר אתו. משמע שניהם היו מדברים מדלא אמר לדבר אליו: כ"ד תכשיטין. הנזכרים בספר ישעיה: עדות. שאני טהורה: כללים. ככלותו לשון כלל הוא: לחייו כאבן. לוחות דרש ל' לחיים כלו' לסבול הרפות והכאות ומיעוט תענוג במאכל ובמשתה: אוי להם. אוי להם מעלבונה שהם עולבים אותה ואין מחשיבין אותה לעסוק בה תדיר כן פירש"י פ"ו במס' אבות: מעשה אלהים. בתנחומא מפ' כאדם שאומר לחבירו מה מעשיך אמר נגר כך כל עסקו של הקב"ה בתורה וכן פירש"י ולפיכך מי שאינו עוסק

ענף יוסף

(ד) [וכל הענין כמ"ש בב"ר עד וישא עיניו כו'] כן הוא לשון המדרש בכל הספרים. אבל ברור הוא שכל לשון מימרא זו הוא משובש עד אמר בן עזאי. כי ענין התלמיד והרב לא נמצא כלל בב"ר גם [וכוונתו על פרשה מ"ט דשם כמו שמבואר בסמוך] כי אם במדרש שוח"ט (בתהלים קאפיטל י"ח ד"ה מלמד ידי למלחמה) ע"ש היטב ותבין גם כאן: (ו) [כך ת"ח צריך להיות זריז בכ"ד ספרים] מזה יש ראיה ברורה שצריך כל אדם ללמוד מקרא באופן שלא ילמוד מקרא איך יהיה מקיים בכ"ד ספרים. והמקראות הכלולים בש"ס אחת הנה ואחת הנה לא יועיל למי שלא למד מקרא על הסדר. כי לפעמים מביא הש"ס מפרשה שלימה מקרא א' ואם לא ידע ענין הפרשה כולה א"א לעמוד על עומק דברי הש"ס ולפלפל בדבריהם בדרך האמת: [משהשלים מ' יום נתן לו הקב"ה את התורה מתנה] קצת קשה למה הוצרך להיות במרום מ' יום ולא נתן לו הקב"ה את התורה במתנה מיד כדי שלא ישכח. וי"ל כדי ללמד אותו ואת העם דעת שלא יהיו חכמים בעיניהם ולא יהיו עמלים בתורה כל צרכן. ולכן הגדיל והפליג בעיניו כדי שיהיו עוסקים בה תמיד יומם ולילה (ת"נ) ועמ"ש בתנחומא: (ט) [מעלבונה של תורה] בהגהות מה"ז

עץ יוסף

לשוטה בתמיה. וכי בשביל שאלו כך היה צריך למלאות משאלתם: כמד"א וידבר אלהים מייתי מדכתיב וידבר אלהים את כל הדברים מקמי דבר אתה עמנו ונשמעה דמשמע שכל הדברות ממש שמעו ישראל מפי הקב"ה. והיא דעת רבנן בחזית פסוק ישקני: הוי כי ה' יתן חכמה ויתן אל משה. כלו' פי' כי ה' יתן חכמה היינו מה שנתן לישראל ע"י משה. ופי' מפיו דעת ותבונה היינו מה שנתן להם מפיו ממש. וקרי להא דעת ותבונה מפני שהשיגו אז כשדיבר עמהם רוה"ק ודעת יתירה לידע את ה' וליראה ממנו ולהבין דבר מתוך דבר: הוי כי ה' יתן חכמה ויתן אל משה. הוי מפיו דעת ותבונה שנתנה להם תורה מפיו של הקב"ה. כצ"ל (יפ"ת): (ד) הה"ד ותתן לי מגן ישעך וענותך תרבני כדמסיק שמשעשו אותו מעשה נתן הקב"ה למשה את הלוחות. ואגב דריש ליה לקרא באנפי אחריני: כמ"ש בב"ר אין זה בב"ר. אבל הוא בשוח"ט מזמור י"ח: לא היה צ"ל אלא וה' עודנו עומד. שהרי הקב"ה בא אליו שנא' וירא אליו ה' וגו': אלא תיקון סופרים הוא ר"ל באמת השכינה היתה ממתנת לאברהם אלא שהכתוב תקן הדבר מפני הכבוד כסופר זה שמתקן דבר מה: דונטיבא פי' בלשון רומיי מתנות שמחלק שר צבא לחיילות בעת צאתם נגד אויביהם (מוסף הע'): אנונית פי' בלשון רומיי מזון וסיפוק (מוסף הע'): והוא עוסק למעלה שהיה זוקק להם לוחות לתת להם חיים כדלעיל: יש עניו גדול מזה שאינו פוקד על מה שנגעו בכבודו כאילו אינו מחשיב כבודו לתבוע עלבונו: (ה) ד"א ויתן אל משה רבנן אמרי כו'. שמדכתבה התורה נתינת הלוחות קודם לעשיית העגל ש"מ שכך היה המעשה. והורה לנו התורה בזה שאילו קדמה המעשה לנתינת הלוחות לא היה הדין נותן ליתן להם הלוחות. ומשה אע"פ שנודע לו מעשיהם מ"מ לא הניחם שם אלא לקחם עמו ושברן אח"כ כדי שיראו ישראל מה שהפסידו. ורבי לוי פליג מדכתיב ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו והדבור לא נגמר עד למחרתו ביום ירידתו. וס"ל לר' לוי אף שכבר חטאו נתנם לו הקב"ה שלא למנוע מהם הטובה. וזה מחסדו יתברך. ומשה שברן שלא ברצון ה'. ומדכתיב נתינת הלוחות קודם למעשה לא הוקשה לו דאין מוקדם ומאוחר בתורה: (ו) מהו לדבר אתו שלא ידקדק הלשון הזה אלא בין אדם לרעהו שדומה לו. אבל בדבור ה' לאדם אין לומר כן. ולזה אמר שהוא דרך משל כרב עם התלמיד אחר שלמד הדבר כהוגן. והכוונה להודיענו שלמד הדברים כהוגן: מהו ככלותו נקיט פירוש ככלותו בתר פירוש דלדבר אתו משום דהוה קרוב לדרוש מככלותו שנמסרה לו התורה במתנה ככלה לפי שהיה לומד ושוכח וכדפרש"י בחומש: אבל מכיון דדריש לדבר אתו שהיה אומר רבו עמו הרי ש"ל שלא היה שוכח. בעי א"כ ככלותו במאי תוקמיה: שערבה לבעלה בתנחומא גרס ערבה על בעלה ומתאוה להיות שומע את דבריה: בכ"ד מיני תכשיטין הכתובים בספר ישעיה העכסים והשביסים והשהרונים עד הגורה ומעשה מקשה ופתיגיל: היא מגלה פניה כלו' שמפרסמת צניעותה ע"י שמוצאת שלום בבית בעלה: צנוע בכלה שלא ימצא בו דבר של דופי: ומפורסם במעשים טובים היינו שיהיה בו מעשים טובים בפועל בקום עשה: אמר ר' אבהו כל מ' יום כו'. ויתן דריש לשון מתנה: ושוכח כי ע"י שהזמן מועט והתורה מרובה כשהיה למד זה היה שוכח זה: נתן לו הקב"ה את התורה במתנה. כי הנותן בעין יפה נותן ולכן לא היה שוכח אותה. ומדכתיב ויתן לכלותו לדבר אתו משמע שלא נתנו לו במתנה אלא לסוף ארבעים יום: וכי כל התורה למד מילתא באפי נפשה הוא ולפרש לשון ככלותו קאתי: אלא כללים למדוהו פירשו גדולי הקדמונים ז"ל שנתן לו כח ובינה בזכרונו לזכור כל התורה שבע"פ הארוכה מארץ מדה עפ"י התורה שבכתב בקיצור נפלא. מפני שהתורה שבכתב דרכה לכלול ענינים הרבה מחכמת תורה שבע"פ בקיצור נפלא. באופן שיקמון הלומד ממנה במלא קומצו ממנה הזכרה רבה בתורה שבע"פ: הוי ככלותו פי' לשון כללים: (ז) מהו שני לוחות פי' למה ניתנה בשני לוחות אחר שכולם היו יכולים לכתוב בלוח אחד. ומשני כנגד שמים וארץ לרמוז שבשבילם נבראו שמים וארץ כמאמר הכתוב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: שמים וארץ פי' בתורה נברא העולם. ולכן בלוח א' שכתוב בו דברים שבין אדם למקום נברא בו שמים. ובלוח שני שכתוב בו דברים שבין אדם לחברו נברא בו הארץ. אי נמי שבזכות הלוחות השמים והארץ קיימים: כנגד חתן וכלה פי' לוח א' היה בדמיון חתן ולוח שני בדמיון כלה. כי הלוחות היו חמשה כנגד חמשה כדמות משפיע ונשפע: כנגד שני שושבינין. פי' שני הלוחות היו בדמיון שני שושבינין. כי ישראל היו בדמיון הכלה והקב"ה כביכול בדמיון החתן. ולכך היו שני הלוחות שושבינין: כנגד העוה"ז ועוה"ב כלו' דע"י התורה נקנה אלו שני עולמות: (ח) לחת כתיב כלו' כאילו היה לוח אחד שהיו שוים במדה ובמשקל: לא זו גדולה מזו ואשמועינן גודל הנס כי אין כח בב"ו לעשות ב' דברים שוים זה לזה בצמצום (יפ"ת). והתו"כ כתב פי' מפני שבלוח אחד נכתבו ה' דברות ארוכות כגון אנכי ולא יהיה לך וזכור את יום השבת ולא תשא וכבד את אביך. ובאחת היו ה' דברות קצרות כגון לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה לא תחמוד. וא"כ בלוח א' היו תקל"ג אותיות. ובלוח השני היו כ"ז אותיות. ובכללם היו תרך אותיות. וא"כ ה"א דלוח א' היה גדול וא' קטן. קמ"ל שהיו שוין: ולמה של אבן ר"ל דלא ה"ל להזכיר שהיו של אבן. ועוד דספירין היו ולא ה"ל למכתב בהו אבן סתם (רש"א): שרובן של עונשין שבתורה בסקילה. לפי שהנסקלין הם י"ח כדתניא בפ"ד מיתות. אבל הנשרפין הם י"א והנחנקים הם ה' והנהרגין הם ב'. ובכללם הם ל"ט כמנין המלקות: בזכות יעקב פי' על שיעקב מסר נפשו על התורה ללמוד יום ולילה כמאחז"ל על פסוק איש תם יושב אוהלים. לכך זיכה את בניו לקבלת התורה. ואין זה סותר למ"ש לעיל פ' כ"ח שלא ניתנה תורה אלא בזכות אברהם. דודאי שלא קבלו ישראל את התורה אלא בזכות יעקב אלא שבזכות אברהם נשתתקו המלאכים שקטרגו לבלתי לתת את התורה לישראל (תו"כ): לחיין כאבן ר"ל דריש לוחות מלשון לחיים שמשים לחייו כאבן שאינו נמחה מפני דריסת הרגלים כך לחייו אינם נלאים מלחזור אחר תלמודו (רי"ף): (ט) והלוחות מעשה אלהים המה המסדר את הספר הביא הדרשות לפי' והלוחות כאן אף שהפסוק הזה בתורה אחר פר' העגל כדי לסמוך דרשות הלוחות להדדי (תו"כ): ב"ק ענין ב"ק כבר פירשתיה בתנחומא ס"ז: אוי להם לבריות פי' אותן צרות וגזירות רעות הבאים על הבריות באות להם מעלבונה של תורה (חות יאיר). והענין הוא דרך משל לפי שהתורה ניתנה בהר חורב שהוא הר סיני וכשישראל אינם עוסקים בתורה צריך שיחשוב האדם כהר חורב בעצמו מכריז ואומר אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. וביאר את רעתם ואמר שכל מי שאינו עוסק תדיר בתורה נקרא נזוף: מעלבונה של תורה שהם עולבים אותה ואין מחשיבים אותה לעסוק בה: שכל מי שאינו עוסק תדיר בתורה כו'. וכדאי' בריש שמואל רבתי וז"ל השטה תורתו פתים מפר ברית כו' ומה התנוק הזה מבקש לאכול בכל שעות היום כך אדם צריך להיות יגע בתורה בכל שעות היום ע"כ: נזוף לשון נזיפה: מהו חרות ר"י ור' נחמיה ורבנן. ר"ל שהיה קשה להם מאי חרות על הלוחות כי מהראוי יאמר חרות בלוחות. ולכך אמר אל תקרי חרות אלא חירות. כל אחד לפי שיטתו. שהוא על הלוחות כלו' על דבר הלוחות. שבזכות תורת הלוחות אם היו בלי מכשול העגל

חרות. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אומר אל תקרי חרות אלא חירות מן הגליות. ר"נ אומר חירות יז ממלאך המות. ורבותינו אומרים חירות מן הייסורין. א"ר אלעזר בנו של ריה"ג אם יבא מלאך המות ויאמר לפני הקב"ה על חנם בראתני בעולם הוא אומר על כל אומה שבעולם השלטתי אותך חוץ מאומה זו שנתתי לה חירות הוי חרות על הלחות: (י) וירא העם כי בושש משה. מהו כי בושש יח באו שש שעות ולא ירד. למה יט שהתנה עמהם למ' יום אני מביא לכם את התורה. וכיון שבאו שש שעות ולא ירד משה מיד ויקהל העם על אהרן. רבנן אמרי השטן מצא את ידיו אותה שעה שהיה משה נראה תלוי בין השמים והארץ והיו מראין אותו באצבע ואומר כי זה משה האיש. אותה שעה עמד עליהם חור וא"ל קציעי צואריא אין אתם נזכרים מה נסים עשה לכם הקב"ה. מיד עמדו עליו כ והרגוהו. נכנסו על אהרן שנא' ויקהל העם על אהרן ואמרו לו כשם שעשינו לזה כך אנו עושים לך. כיון שראה אהרן כך נתיירא שנא' וירא אהרן ויבן מזבח לפניו. מהו מזבח מן כא הזבוח שלפניו ד"א ויבן מזבח בקשו לבנות מזבח עמו ולא הניח להם אמר להם הניחו לי ואני בונהו לעצמי שאין כבודו של מזבח שיבנה אותו אחר. כב ואהרן נתכוון כדי לאחר הדברים אמר עד שאני בונהו לעצמי משה ירד. בנה אותו ולא ירד מיד וישכימו ממחרת. והנביא צווח (צפניה ג) אכן השכימו השחיתו כל עלילותם: (יא) וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק. בע"ז. כג כל מקום שאתה מוצא ישיבה אתה מוצא שם תקלה שכן מצינו בדור המגדל שנא' (בראשית יא) וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם. ומה תקלה היתה שם ויאמרו הבה נבנה לנו עיר. (שם לז) וישבו לאכול לחם וכתיב וימכרו את יוסף. (במדבר כה) וישב ישראל בשטים מה תקלה היתה שם ויחל העם לזנות אל בנות מואב. ומה היה בסופן (שם) ויהיו המתים וגו' ואף כאן ישיבה של ע"ז: (יב) וישב העם לאכול וגו'. אמר הקב"ה למשה הם קמו לצחק בע"ז ואתה יושב כאן רד. אותה שעה בקש משה לירד ומצא מלאכי חבלה ונתיירא מהם ולא ירד כמו שכתוב (דברים ט) כי יגורתי מפני האף והחמה. מה עשה משה הלך ואחז את הכסא שנא' (איוב כו) מאחז פני כסא פרשז עליו עננו. פרש והגין עליו הקב"ה א"ל קום רד מהר מזה. א"ל מתיירא אני. בא וראה כמה גדולים העונות אתמול מגנת אותם ועתה מתיירא מהם שנא' כי יגורתי מפני האף והחמה. כד ה' מלאכי חבלה היו שם אף וחמה וקצף והשמד והשחת. אותה שעה באו שלשה האבות ועמדו בשלשה מהם. נשתיירו אף וחמה אמר משה רבון העולם בבקשה מכסא כבודך עמוד אתה באחד ואני באחד שנא' (תהלים ז) קומה ה' באפך. ואני אעמוד בחמה שנא' (שם קו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו. מיד א"ל הקב"ה רד ירידה היא לך. א"ל למה. ששחת עמך. א"ל משה עכשיו אתה קורא אותם עמי אינן אלא עמך שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. ארשב"י לא זז משה מתפלל עד שקראן הקב"ה עמי שנאמר וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. אמר הקב"ה למשה בעוה"ז ע"י שהיה בהם יצה"ר עושין ע"ז אבל לע"ל אני עוקר מהם יצה"ר ונותן להם לב בשר כמד"א (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר:

פרשה מב

(א) וידבר ה' אל משה לך רד. רבי תנחומא בר אבא פתח (משלי כה) נשיאים ורוח וגשם אין (שם) בארך אפים יפתה קצין. מי שהוא אומר ליתן מתנה לחבירו ואינו נותנה למה הוא דומה לנשיאים ורוח ולברקים שהם באים וגשמים אינם יורדין. זה היה דור המדבר כשהיו בסיני היו ס' רבוא של זקנים וכן של בחורים וכן של נערים וכן של נשים. וכיון שבאו לסיני וקבלו עליהם מלכותו של הקב"ה וענו כולם קול אחד ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. הרי קול שהיה קול. כיון שבאו למדבר עברו על הכל ושחתו מעשיהם. כיון שראה הקב"ה כן אמר למשה לך רד כי שחת עמך. ואין שחת אלא שחבלו מעשיהם כד"א (דברים לב) שחת לו לא בניו מומם. ולא ע"ז עשו בלבד אלא גילוי עריות ושפיכות דמים. ואין שחוק האמור כאן אלא ע"ז וג"ע וש"ד. ומנין א לשחוק שהוא ש"ד שנא' (ש"ב ב) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וג"ע

יד יוסף יז תד"א ח"ב פ"ד. זוהר בראשית דף ל"ז. ובשלח דף מ"ה. ומשפטים דף קי"ג. ז"ח רות דף ק"א. פדר"א פ' מ"ז: יח ב"ר פ' י"ח: יט רבה ותנחומא בהעלותך. ותנחומא ס"ז: כ פדר"א פ' מ"ה: כא ת"י וירוש'. סנהדרין ז'. ויק"ר פ"י: כב תד"א ח"ב פ"ד: כג פרק חלק. תנחומא ריש וישב. פדר"א פ' מ"ז: כד דב"ר פ"ג. שוח"ט מזמור ז'. ומזמור י"ח. פדר"א פ' מ"ה:
פרשה מב א תד"א ח"א פ' י"ג:

ענף יוסף

אלא היתה משתעשעת לפניו יתברך וכמ"ש הכתוב ואהיה אצלו אמון וגו'. וכשי"ת נתנה לבני אדם ילוד אשה. וכל זה התורה סובלת כאשר בני אדם עוסקים בה. כי כן היה רצון קונה. אמנם כאשר יתבטלו ממנה ויניחו אותה בקרן זוית. בודאי כי אז תתחיל תזעק בחבליה. ואז השי"ת יתבע עלבונה מבני אדם (ת"נ): (יא) [כל מקום שאתה מוצא ישיבה אתה מוצא שם תקלה] אין הכוונה מכשול עון דוקא אך פירושו נזק והפסד. יהיה עון או איזה צער מה. ובפרק חלק גרסינן כ"מ שנאמר וישב אינו אלא לשון צער. והכוונה אחר שמצינו בג' וד' מקומות צער ותקלה במקום שאתה מוצא ישיבה הוא בנין אב לכל ישיבה

מתנות כהונה

עושה כן נזוף ממנו: באו שש. עי' בפירש"י בסדר זה ובפ' רבי עקיבא: נראה. השטן הראהו כן וזהו כי זה משה שהראהו כן באצבע כך מפורש בתנחומא בשבת פ' ר"ע: קציעי צואריא. קטועי וכרותי צואר שאין אתם זוכרים הראשונות: ויבן כו'. מדלא כתיב ויבנה מזבח וכן דרשו אצל ויבן את הצלע ויבן נח מזבח וכן פירש"י שם ועי' זה במדב"ר פ' ט"ו: אין כבודו כו'. שאני כ"ג: לאחר. לשון עיכוב ואיחור: מגנה אותם. כלו' עלה בחזקה ודחה אותם ועי' לקמן פר' מ"ד ובפ' עקב ובמד' חזית בפסוק הנה מטתו ובמדר' קהלת בפסוק שבתי וראה ובפסוק ושבח אני את המתים: נשיאים ורוח וגו'. סיפיה דקר' איש מתהלל במתת שקר: בארך אפים וגו'. סיפיה דקרא ולשון רכה תשבר גרס: שהיה קול. כלומר קול שראוי לקרותו קול הדור ומשובח: על הכל. שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ומצאתי מוגה על הקול ואין

עץ יוסף

השגל היה חירות (אלשי"ך): מן הגליות שכל זמן שהם עסוקים בתורה ניצולים מן השעבוד: חירות ממלאך המות ובגמרא מקשה למימרא דאי לא חטאו לא מתו והא איכא פרשת יבמה ופ' נחלות. ומשני על תנאי נאמרו: חירות מן היסורים פי' שע"י קבלת התורה נתרפאו ולא היה בהם חגרים וסומים וזבים ומצורעין. כדאי' במדב"ר פ' נשא: אם יבא מלאך המות כלו' כך היה מאמרו של הקב"ה אם יבא כו': הוי חרות על הלוחות ר"ל בשביל הלוחות: (י) מהו כי בשש פי' למה נקט ל' בושש ולא איחור: למ' יום בתחלת שש. וכיון שבאו שש ביום המ' ולא בא מצאו מקום לטעות. וענין טעותם היה ביום המעונן בין קודם חצות לאחר חצות. אלא כששעו והטאו והודיעהו ה' למשה נתעכב שם עוד יום להתפלל עליהם. ורש"י יש לו דרך אחרת שהוא ז"ל פי' שהם השבו שהיום שעלה הוא מן המנין. והוא אמר להם מ' יום שלמים ולילו עמו ואין יום עלייתו לילו עמו שהרי בז' בסיון עלה נמלא מ' יום בי"ז בתמוז היה. בש"ז בא שטן וערבב כו' ותוספות דחו פרש"י ע' בדבריהם: מצא את ידיו כלו' מצא מקום להטעותן שערבב את העולם והראה להם דמות חשך ואפילה וערבוביא. לומר ודאי מת משה ולכך בא ערבוביא בעולם והראה להם שהיה משה תלוי בין השמים והארץ. כלו' שמת והראה להם דמות מטתו כדאי' בפ' ר"ע: קציעי צואריא נ"ל קטיעי צואריא (א"א) ופי' קטועי וכריתי צואר שאין אתם זוכרים הראשונות. והודי משה גרס קליעי צוארי. ופירש שאמר להם אפי' אתם חותכים צווארי לא אתאפק מלהוכיח אתכם והם עשו כן והרגוהו. ולמד שהרגוהו מויבן מזבח לפניו כדבסמוך: מה נסים עשה לכם ודמות משה שראיתם תלוי בין שמים לארץ הוא מעשה שטן (תו"ג): נתיירא והא דלא מסר עצמו על קידוש השם אמרו לקמן בויק"ר פ"י שאמר אהרן אם הורגין אותי שאני כהן ונביא מתקיים אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ומיד הם גולים: מה מזבח פי' מה נתינת טעם וירא אהרן לבנין מזבח לכן דרשו מן הזבוח שלפניו. ופי' ויבן נתבונן כדפי' גבי ויבן נח. דאל"כ לכתוב ויבנה מזבח: אין כבודו כו' שאני כהן גדול: כדי לאחר לשון איחור ועיכוב: אמר עד שאני בונהו לעצמי משה ירד. שיודע היה אהרן שהמ' יום צריכים להיות שלמים כנזכר והיה סבור לאחר ולעכב בבנינו עד למחרתו. ומעשה שטן הצליח להשלים מלאכתו בזמן מועט. ולפי פי' ראשון שכתבנו שהטעות לא היה רק בין קודם שש לאחר שש. א"כ סבר אהרן שבודאי יבא משה בו ביום. ולכן אמר עד שאני בונה משה ירד: והנביא צווח פי' והנביא מפרסם הענין: אכן השכימו כו' וה"ק אכן זה דרכם כי השכימו השחיתו במעשה העגל. וכן תמיד עושים רשעתם בהשכמה: (יא) כל מקום שאתה מוצא כו' אין למדין מן הכללות אף במקום שנא' בו חוץ. ואפי' בדינים והלכות. מכ"ש בדברי אגדה שעל הרוב דברו. וכדרך הסמכות המדרשות בכל מקום: שאתה מוצא ישיבה כו' הטעם כשבני אדם רוצים לישב בשלוה השטן מקטרג ומהפך השמחה לאבל: ומה היה בסופן ויהיו המתים כו'. משום שלכאורה י"ל שהתקלה היה חטא ויצמדו לבעל פעור כדכתיב הרגו איש את אנשיו הנצמדים לבעל פעור. לכן אמר מה היה בסופן ויהיו המתים במגפה שר"ל שבזה ראיה שעיקר המגפה לא היה אלא בשבת חטא הזנות דהא לא נעצרה המגפה עד שהרג פנחס לזמרי (ת"נ): (יב) הם קמו לצחק ס"ל שלא היה הטעות בשעות אלא ביום העליה כדרך רש"י: בקש משה לירד שחשב לירד תחלה להעביר העגל והחוטאים מן העולם ולעלות אח"כ להתפלל. ואז ראה כי יצא הקצף מלפני ה'. וראה שבטרם ירד תפגע מדה"ד בישראל. ולזה נתעכב והתפלל:

ונתיירא מהם שלא יזיקו לישראל וגם שלא יזיקו אותו כדאי' בדב"ר וע"ש מ"ש: ואחז את הכסא כלו' שנעזר מבקשת מדת הרחמים כי הוכן בחסד כסאו: פירש והגין פרשז דרשינן שפי' שדי זיו שכינתו עליו: מגנה אותם כלו' עלה בחזקה ודחה אותם (מת"כ) ופירושו דחוק. והאמת הוא פירוש היפ"ת ז"ל שפי' אתמול מגנה אותם כדאי' בנדרים כשנתרשל מן המילה ובא אף וחימה כנגדו ובקש להרגו והקב"ה אמר לו הרף מאף ועזוב חמה. וזה פשוט שלזה רומז הדורש כאן. וכן פי' ג"כ התו"ג: והשמד בדב"ר פ"ג במקום השמד גרס מכלה: באו ג' אבות כלו' שזכות ג' אבות שהזכיר סלקום כאילו באו שם: עמוד אתה באחד. וכן עשה: שנא' קומה ה' באפך ופי' לפ"ז עמוד באפך לעכבו אצל לצוררי התקומם והנשא בעברה וזעם. ודוד למד זה ממשה לומר כן: מיד א"ל הקב"ה רד אין זה דבק למה שנזכר. אלא השתא הדר אריישא דקרא וקאמר דמיד כשקמו לצחק אמר לו הקב"ה רד כדלעיל. ולא קאמר לה השתא אלא למדרש רד ירידה: ירידה היא לך פי' דבר זה ירידה וקלון לך. והיינו דקאמר למה ששחת עמך. כי אחר שהם נקראים עמך בקלונם יהיה לך קלון. ולכן השיב משה כי א"ז שיקראו בשמי כי עם ה' אלה ואין ראוי שתגעל נפשך אותם: עכשיו אתה קורא אותן עמי ועד עכשיו היית קוראן עמך. כצ"ל וכן אי' בפסיקתא משל למלך כו' ע"ש: אמר הקב"ה למשה בעה"ז כו'. אין לו שייכות לדלעיל אלא בא לסיים בדבר טוב:

פרשה מב (א) וגשם אין וס"ד איש מתהלל במתת שקר: יפתה קצין וס"ד ולשון רכה תשבר גרס: מי שהוא אומר ליתן מתנה. טעם המשל לישראל בזה לנותן מתנה הוא מפני שלפי החיוב היה להם לקבל העשיה אחר השמיעה אבל הקדימה נעשה לנשמע היה ותרנות ונדיבות בחקם לקבל דברי ה' בלב שלם בלי דקדוק אחר דברו: ולברקים אע"פ שלא נזכר ברקים בכתוב. הנה במאמר נשיאים ורוח. כי מבקיעת הענן ע"י הרוח יתילד הברק. ודקדק כאן להזכיר ברק מפני הנמשל שהוא על הקול שנתנו ישראל. ומהברק הקול נשמע למרחוק: היו ס' רבוא של זקנים כו'. להפליג מעשיהם כי אחד מינייהו לא עיכב כדכתיב ויענו כל העם יחדיו וגו' שמשה דבר לכולם יחד וכולם יחד ענו לו כדכתיב ויענו כל העם קול אחד וגו': ס' רבוא של זקנים כו' נלמד מדכתיב (שמות י"ב) ויסעו ב"י מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף. משמע מדאמר כשש מאות ש"מ שגם הזקנים היו כמספר הזה ואמר כשש מאות אלף הזקנים היו מספר רגלי הגברים בערך זה. וס' רבוא של נשים נלמד ג"כ מדאמר רגלי הגברים שבא למעוטי הנשים. וגם מדאמר לבד מטף משמע שגם הטף היה בערך מספר זה: ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. הוא לשון המדרש שתפס לשון הדומה ללשון מקרא. ומ"ש עברו על הכל אין הכוונה על נעשה ונשמע. וכן דייק בסמוך אמר הקב"ה עברו על העשיה. כלו' על דבור נעשה לבד עברו ולא על נשמע. וכן אמר לעיל סוף פ' כ"ז אמר הקב"ה שבירתם נעשה ועשיתם העגל הזהרו בנשמע. אבל כוונתו במלת על הכל דעכו"ם שקולה כנגד כל המצות: הרי קול שהיה קול. כלו' זה ודאי נקרא קול שהיה ראוי ליכנס באזני השי"ת. אחר שכל אלה יחד ענו קול אחד. ולזה ימשול לקול הברקים הנזכרים המרעישים לארץ ולדרים: עברו על הכל פי' על כל המעשים דעכו"ם שקולה כנגד כל המצות כמש"ל. ובא"א גרס עברו על הקול: שחבלו מעשיהם היינו טוב הכונתם שהיו כמלאכים שהקדימו נעשה לנשמע כדאי' בפ' ר"ע: וישחקו לפנינו ומזה נמשך ש"ד כדאי' התם: ולא היה שם גדול מחור. כדכתיב הנה עמכם אהרן וחור

וכ"ע מנין שנא' (בראשית לט) בא אלי העבד העברי לצחק בי וגו' . ולא היה שם גדול מתור והתנו אותו זו שיטת אבא הדורש . ד"א לך רד בזעף אותה שעה דבר הקב"ה כנגדו דברים קשים . א"ר יוחנן אין דבור האמור כאן אלא דברים קשים כד"א (שם מב) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות אותה שעה ראה משה למלה"ש שהם עומדים ומבקשים לצאת ולחבל כל ישראל אמר משה אם מניח אני את ישראל וארד אין להם תקומה לעולם איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים . מיד התחיל מלמד עליהם סניגוריא אמר להקב"ה יש לי זכות ללמד עליהם א"ל רבון העולם הזכר להם כשבקשת ליתן תורה לבני עשו ולא קבלוה וישראל קבלוה שנא' ויענו כל העם יחדיו וגו' . אמר הקב"ה עברו על העשיה שנא' סרו מהר מן הדרך וגו' . א"ל הזכר להם כשהלכתי בשליחותך למצרים ואמרתי להם שמך מיד האמינו והשתחוו לשמך שנא' (שמות ד) ויאמן העם מיד ויקדו וישתחוו . א"ל עברו על ההשתחויה שנא' וישתחוו לו . א"ל הזכר לבחוריהם ששלחתים והקריבו לפניך זבחים שנא' (שם כד) וישלח את נערי בני ישראל וגו'. א"ל עברו על הזביחה שנא' ויזבחו לו. א"ל הזכר להם מה שאמרת בסיני אנכי ה' אלהיך . א"ל עברו עליו שנאמר ויאמרו אלה אלהיך הוי נשיאים ורוח וגשם אין . בטל משה מיד את הפורענות הוי בארך אפים וגו' . התחיל הקב"ה ליתן למשה שבילים שיבקש עליהם רחמים מנין א"ר יוחנן למעלה כתוב לך רד ואח"כ הוא אומר ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה ואין אמירה אלא לשון רך כאדם שיש בלבו על חבירו והוא מבקש להתפייס לו והוא אומר לו אמור לי מה עשיתי לך שכן עשית . כיון ששמע משה מן הקב"ה דברים רכים התחיל מבקש עליהם רחמים שנא' ויחל משה וגו' . לך רד א"ל רבון העולם אתמול אמרת לי (שמות יט) ועלית אתה ואהרן עמך וכן ואל משה אמר עלה אל ה' . וכאן אתה אומר לך רד. אמר לו לא בשביל כבודך אתה עולה לכאן אלא בשביל כבוד בני אמרתי לזקן שלהם (בראשית כח) והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו . מהו בו אלא כך אמרתי לו כשיהיו בניך צדיקים הם מתרוממים בעול' ועולים וכן שלוחיהם מתעלים עמהם וכשהם יורדים הם ושלוחיהם בירידה . לך רד למה כי שחת עמך א"ל הואיל וחטאו אתה והם בירידה : (ב) ד"א לך רד . א"ר ברכיה בשם ר' שמואל בר נחמן נתנדה משה ונזעף . ואין רד אלא נדוי. ומהיכן אתה למד בשעה שאחיו של יוסף מכרוהו והלכו לנחם אביהם ולא נתנחם . אמרו כל הדברים הללו עשה לנו יהודה שאילולא בקש לא מכרנו אותו. כשם שאמר לנו אל תהרגוהו ושמענו לו אילו אמר לנו אל תמכרוהו נשמע לו אלא אמר לנו לכו ונמכרנו לישמעאלים . ועמדוהו ונדוהו שנא' (שם לח) ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו ולא היה לו לומר אלא וילך יהודה . שהיה לו ירידה מצד אחיו . ומה וירד האמור להלן נדוי אף רד האמור כאן נדוי . משל למדינה ששלחה פרוזבוטים לעטר למלך עד שהוא הולך עמדו בני המדינה וכפו את הצלמים ורגמו את האיקונין . עמדו גדולי המדינה וכתבו למלך ונכנסו הכתבים עד שלא הלך הפרוזבוטים להכנס לעטר למלך א"ל המלך ב וכו' . כי שחת עמך וכי עמו של משה היו אלא זש"ה (הושע ז) אוי להם כי נדדו ממנו שוד להם כי פשעו בי ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים ממני היו פורשים שנא' אוי להם כי נדדו ממנו . יש אדם מחליף דבר רע בדבר טוב אדם שנותנין לפניו מרגליות ושיחור מניח המרגליות ונוטל השיחור והם מניחים לחיים של עולם ובוהרים במתים שנא' (תהלים קטו) עינים להם ולא יראו . שוד להם שבר עתיד להגיעם . והמה דברו עלי כזבים . ומה כזבים דברו על הקב"ה דרש ר"ע אמרו וכי עמנו היה עסוק עם עצמו היה עסוק לעצמו פדה ולא פדה אותנו שנא' (ש"ב ז) מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו . רבנין אמרי זה אלהיך פדה אותנו . ר' חגי בן אלעזר אומר זה אלהיך אכ"כ אלא אלה אלהיך שיתפו אותו עמהם אמרו אלוה והעגל פדה אותנו . ומכזבים בי ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים אף אני אומר שאינם עמי. לכך נאמר כי שחת עמך : (ג) ד"א לך רד . ר' יצחק פתח (צפניה א) והצרותי לאדם זה משה. והלכו כעורים אלו ישראל למה כי לה' חטאו שאמרו אלה אלהיך . ושופך דמים כעפר שנא' (שמות לב) עברו ושובו משער לשער במחנה (צפניה א) ולחומם כגללים שנהרגו והיה בשרם מושלך כגללים הללו . א"ר לוי בערביא קורין לבשרא לחמא . א"ר יצחק בשעה שאמר לו הקב"ה לך רד חשכו פניו של משה ונעשה כסומא מן הצרות ולא היה יודע מאיזה מקום לירד והיו מה"ש מבקשים להרגו אמרו הרי השעה להרגו . ידע הקב"ה מה המלאכים מבקשים לעשות לו . מה עשה הקב"ה א"ר ברכיה בשם ר' חלבו בשם רב חנן בר יוסף בשם ר' אבא בר איבו פתח לו הקב"ה פשפש מתחת כסא כבודו ואמר לך רד שנא' (דברים ט) ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה . ר' עזריה בשם ר' יהודה ב"ר סימון בשם ר' יהודה ב"ר אלעי אמר כיון שבא משה לירד באו המלאכים להרגו . מה עשה אחז בכסאו של הקב"ה ופרש הקב"ה טליתו עליו שלא יחבלוהו

יד יוסף ב משמעות מלת וכו' הוא שמובא פסל זה עוד במקום אחר ולא ידעתי עדיין מקומו אנה הוא ונ"ע . ואפשר לפי שסמך על שמובן מהנמשל אמר וכו' ר"ל כמו שמובן סוף המשל מהנמשל :

מתנות כהונה

ואין צורך : **ויענו כל העם יחדיו וגו'** . גר' וסיפיה דקרא נעשה ונשמע : **למעלה כתיב לך רד** ל' כעס כדלעיל : **כשיהיו בניך כו'** . מוסב על יעקב כלו' אם יהיו צדיקים כמוהו יעלו ואם לא ירדו : **נשמע לו** . היינו שומעין לו : **פרוזביטים** . שלוחים : **צלמים ואיקונין** . צורות תמונות המלך : **אמר לו המלך כו'** . שיחזיר לו לאחוריו כי עמו אשר שלחוהו סרחו ומרדו במלך : **ושיחור** . גחלים שכבו : **ונוטל השיחור** . בתמיה : **עמנו היה עסוק** . לגאלנו ממצרים : **זה אלהיך** . העגל : **אלה**. ל' רבים בכ"מ: **לחמא**. ולחומם פירושו ובשרם : פשפש

עץ יוסף

ואהוב מי בעל דברים יגש אליהם . והרגו אותו : **בזעף** בנזיפה ובכעס : **אין דבור האמור כאן** . וידבר ה' אל משה לך רד : **למה"ש שהם עומדים** ומבקשים לצאת ולחבל . כי שחת עמך דרש בלשון השחתה וחבלה שמה"ש מבקשים לחבל . ולא בלשון קלקלת מעשים כדלעיל (ת"נ) : **אם מניח אני את ישראל** מלהלין עליהם : **וישראל קבלוה** ואע"ג דעברו על עשיה . הלין משה שאף שעברו באחת יש להם זכות במה שקיימו האחר . והם צדיקים לגבי אותם שלא קבלו ולא קיימו כל עיקר . והקב"ה השיב שהמה עברו על העשיה כלה מאחר שעשו עכו"ם ששקולה ככל המצות . והא דאמר פ' כ"ז אבדתם נעשה הזהרו בנשמע . היינו אחר שעשו תשובה שאעפ"כ אבדו מעלת נעשה . וקאמר שיזהרו בנשמע שלא יחטאו כלל : **האמינו והשתחוו** כי אף שעברו על מצותיו יש להם שכר על ההכנעה לכבוד ה' כמכבד המלך אף שאינו עושה כמצותיו . והשיבו ה' עברו על ההשתחויה שאחר שנתנו כבוד לעגל הרי הם מסירים כבוד ה' מעליהם : **הזכר לבחוריהם** שלא טעמו טעם חטא שהם חשובים מאד לפני ה' כדאי' בתד"א : **והקריבו לפניך זבחים** וזכות הקרבנות גדול שהעולם מתקיים בהם . והטעם להיותם מורים על הכנעת האדם לפני בוראו . וכ"ש שהוא לבא בברית עם ה' כמ"ש ז"ל גבי ויקח משה חצי הדם שנכנסו בברית . וע"כ אף שחטאו הם עמו ונחלתו ולא יוכל לעזבם . והשיב ה' כי עברו על הברית במה שזבחו לעגל וכאילו כרתו ברית עמו : **מה שאמרת בסיני** אנכי ה' אלהיך . ואי' במכילתא שעל כל דבור ודבור היו אומרים הן ואח"כ ה"ל כאילו אמרו ה' אלהינו . וענין המליצה בזה שאף שהשתחוו וזבחו לעגל הנה מאמינים בה' כמו שהודו כי ה' האלהים . כי לא עבדו העגל בתורת אלהות אלא דרך אמצעי. א"כ לא כפרו בעיקר . והשיב ה' כי גם על זה עברו כי אמרו אלה אלהיך ישראל וכפרו באלהותו : **הוי נשיאים** ורוח וגשם אין . חוזר לענין ראשון דנשיאים ורוח נדרש בישראל שמנו את דבריהם הראשונים כי זה ידלק בכל ד' הדברים שהלין משה עליהם וה"ק קרא נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר שכל המתנות של מצות שעשו עברו עליהם ובטלום ולא היה להם זכות לעמוד עליהם . רק שמ"מ מיד אחר שהמליץ משה עליהם בטל את הפורעניות של המלאכים שבקשו לכלותם ע"י שהאריך לבקש רחמים והאריך אפו של הקב"ה למנוע המשחיתים אף הזעף והכעס של הקב"ה במקומו עומד ולא היה יודע משה מה לעשות עד שהראה הקב"ה למשה שבילין : **למעלה כתיב לך רד** . ר"ל דכיון דקאמר לך רד היאך חזר והאריך עמו דברים ראיתי את העם הזה . אלא ודאי דהדר ביה . ואמירה זו לשון רך : **כאדם שיש בלבו** מפרש מאי היא האמירה רכה : **מה עשיתי לך** וכן מ"ש ראיתי את העם הזה ה"ק ראיתי תמיד את העם הזה להטיב לו . ועכ"ז עם קשה עורף הוא ולא פנו אלי . ומה טעם זה הדבר : **אתמול אמרת לי כו'** ועלית . לשון גדולה וכבוד : **לא בשביל כבודך** שאע"פ שהיה מובחר המין . הנה עלותו במדרגה ההיא היה מתנה מאת ה' לזכות הצבור . כי אין זכות אחד מספיק למדרגת הנבואה ההיא : **מהו בו** דאי על הסולם מלת בו מיותר שבו משמעי אלא שפי' בו ביעקב ופי' בשבילו דהיינו זרעו . וה"ק והנה מלאכי אלהים דהיינו הנביאים עולים ויורדים בו בשבילו . והסולם רמז לסיני כדלעיל בב"ר פ' ס"ח : **(ב) נתנדה משה** דאין רד אלא נדוי . הכוונה שהרחיקו ה' ממדרגת הנבואה כמו שהמנודה מרוחק . ואע"ג דנדוי חמור מנזיפה קאמר ונזוף שמר דנדוי זה אינו אלא קרוב לנזיפה שהיה נבדל ממדרגת נבואתו כנזוף . לא שנדוהו בפירוש ח"ו : **והלכו לנחם אביהם** כו' מסמיכות וירד יהודה לוימאן להתנחם קמפיק . ומה שלא התחרטו עד אחרי שראו בצרות אביהם . י"ל משום שהמכירה נופלה היה לפי סברת דעתם כדת ודין . אך אחר כן שראו שגרמו צער לאביהם אז נתחרטו על המכירה (ת"נ) : **עשה לנו יהודה** האשימו ליהודה כי הוא הגדול ומלך עליהם ועליו מוטל לעיין יותר בדברים : **אילו אמר לנו** אל תמכרוהו כו' . ויהודה היה סבר דלהפך ולעקור מהשבטים הרעה לגמרי א"א : **משל למדינה** משל לשליח שנזעף אע"פ שאין בו חטא . אך מפני שכל כניסתו לבית המלך אינה אלא מפני שולחיו וכיון שהם מרוחקים ממילא ידחה הוא . כן משה לפי שגדולתו בשביל ישראל נתחייב ירידתו מירידתם כדלעיל: **פרוזבוטים** פי' שליח : **האיקונים** צורה ודמות. תרגום השמולאים בפו דמתילין איקוניהון לדהבא : **אמר לו המלך** כו' שיחזור לו לאחוריו כי עמו אשר שלחוהו סרחו ומרדו במלך (מת"כ) : **וכי עמו של משה היו** . דאע"ג דנקראו על שמו מפני שנתן נפשו עליהם כדלעיל פ"ל . אין זה אלא אחר שאמר מחני נא מספרך : **והמה דברו עלי כזבים** . שמשום זה לא קראם עמו וכדמסיים בסוף הסימן: **יש אדם מחליף** דבר טוב בדבר רע . כנ"ל (יפ"ת) . ומפרש אוי להם שהם סכלים ואוילים שעושים מה שלא יעשה אדם : **ושיחור** גחלת: **דרש ר"ע** וכי עמנו היה עסוק כו' . ופי' לעצמו פדה . שהשכינה היתה עמהם בגלות כדלעיל פ' ט"ו . ולא פדה אותנו כלו' לא כיון לפדותינו . והוא מ"ש וכי עמנו היה עסוק לומר שאע"פ שפדאנו לא נתעסק אלא בעבורו : **שנא' מפני עמך** אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו (ש"ב ז' כ"ג) כנ"ל ועיקר ראיית המדרש הוא ממלת לך. ומלת גוים ואלהיו הוא כמו כפל ענין : **רבנין אמרין** זה אלהיך פדה אותנו . פסוק הוא בנחמיה (ט"ח) אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים . ובאו להגדיל העון בזה הפסוק כי אם עבדוהו בשותפות אין העון כל כך חמור וכדאי' באיכה רבתי ויעזבו את ה' ולא עבדוהו אפי' בשותפות . ולכך הביאו מקרא דנחמיה ויאמרו זה אלהיך (דייקא לשון יחיד) והא דכתיב בתורה אלה אלהיך וגו' (המורה על ריבוי ושותפות) יש לתרץ ע"ד דאי' בזוהר שישראל עשו י"ב עגלים למספר שבטי ב"י . ורבי חגי בא כחולק על רבנן ואמר זה אלהיך א"כ כאן . ר"ל כאן בתורה אצל מעשה העגל גופא אין כתיב זה אלא אלה אלהיך בל' רבים . זה יורה שעבדו העגל בשותפות . והא דאמר בנחמיה זה אלהיך . רמז למה דאי' בזוהר שעשו י"ב עגלים כמנין זה (ת"נ) : **ומכזבים בי ואנכי אפדם כו'** . כלו' והיינו דכתיב ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים. כי הכזב הוא אומרם שלא פדיתים לבדי אלא ע"י כח המזל כנ"ל : **אף אני אומר** שאינן עמי . ר"ל לפי דבריהם אף אני אומר שאינם עמי : **(ג) זה משה** כי הוא מבחר המין וזה כל האדם. וכמו שדרשו עליו בויק"ר פ"ב אדם אחד מאלף מצאתי זה משה : **ולחומם** פי' בשרם : **בשרם מושלך** ר"ל מדכתיב ויפול מן העם שהיו נופלים כדומן על פני האדמה ולא יקברו. ואע"ג דהרוגי ב"ד נקברים הוראת שעה היתה למען יראו ויפחדו הנשארים : **חשכו פניו** כדרך הנבהל שפניו מכסיפות : **הרי השעה להרגו** שתמיד היו מתקנאים בו על שהוריד התורה על הארץ ועתה שחטאו ישראל בקשו לפגוע במשה משום שהצדיקים נתפסים בעון הדור : **פתח לו הקב"ה כו'** משום שבפרשת כי תשא לא נאמר מזה אלא לך רד כי שחת עמך וגו' ובפרשת עקב כתיב קום רד מהר מזה . משמע שמתחלה לא אמר לו שירד מתוך הפשפש כו' עד שראה שהמלאכים ביקשו להרגו אז אמר לו שירד בפשפש שתחת כסא הכבוד : **פשפש שתחת כסא הכבוד** . ופשפש הוא פתח צר וקטן שאין רגילין לצאת ולבא בו . וכל זה דרך משל והכוונה שעזרו ה' נעלה מכחו מה שלא חשבו המלאכים שיוכל לירד בו וזהו לשון מזה ר"ל דרך מקום זה . כלו' שהורה לו דרך איכו ואיפוא ירד : **אחז בכסא של הקב"ה**. כבר פירשוהו כל החכמים כי אין הדבר כפשוטו ח"ו שאין לך הגשמה גדולה מזו .

כי

יחבלוהו שנא' (איוב כו) מאחז פני כסא פרשז עליו עננו מהו פרשז נוטריקון „פרש „רחום „שדי „זיו עננו עליו: (ד) ד"א לך רד ר"מ אומר מרדות הם צריכים ומנין שא"ל כן ממה שהקב"ה אומר לו. אתה יודע. שנא' (שמות לג) ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא. אין אדם אומר פלוני קשה אלא שהוא צריך מרדות. ורבותינו אומרים מהו לך רד מרדות הם צריכים. מסייע ליה לר"מ. ותדע לך שכן הוא בא וראה כיון שירד משה מה אמר להם ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' וגו' ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל וגו'. והיכן אתה מוצא שאמר לו כך לך רד מהו רד מרדות הם צריכין: (ה) ד"א לך רד. א"ר אבין א"ל הקב"ה למשה אל ירע לך על שאמרתי לך לך רד מכאן. שהרי ב' ג' פעמים כביכול ירדתי מן השמים לארץ בשביל לראות בקללת הבריות. שנא' (בראשית יא) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל. הבה נרדה (שם יח) ארדה נא ואראה. אף אתה לך רד דיו לעבד להיות שוה לקונו. כיון שראה משה כן אמר אין סליחה. ידע הקב"ה מה בלבו של משה וקרא אותו לפייסו. א"ל לא אמרתי לך עד שאתה בסנה מה שעתידין לעשות. שנא' (שמות ג) ויאמר ה' ראה ראיתי אמר הקב"ה למשה אתה רואה ראיה אחת ואני רואה שתי ראיות. רואה אתה אותם באים לסיני ומקבלים תורתי. ואני רואה אותם שאחר שאבא לסיני ליתן להם את התורה ואני חוזר בטטראמולין שלי שהן מתבוננים בי ושומטים א' מהם ומכעיסין אותי בו. שנא' (יחזקאל א) ופני שור מהשמאל לארבעתן. והם מכעיסין אותי בו שנא' (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור. ד"א ראה ראיתי וגו' מהו עני עמי זה קהל העגל. ראה ראיתי היא הראיה שלהלן הוא הראיה שבכאן: (ו) לך רד כי שחת עמך. העם אכ"כ אלא עמך אמר משה רבון העולם מנין הם עמי. א"ל הקב"ה עמך הם שעד שהיו במצרים אמרתי לך (שמות ז) והוצאתי את צבאותי את עמי. לא אמרתי לך שלא לערב בהם ערב רב אתה שהיית עניו וכשר אמרת לי לעולם מקבלים השבים ואני הייתי יודע מה הם עתידין לעשות אמרתי לך. לאו. ועשיתי רצונך. והם הם שעשו את העגל שהיו עע"ז והם עשו אותו וגרמו לעמי לחטא. ראה מה כתיב אלה אלהינו אכ"כ אלא אלה אלהיך שהגרים שעלו עם משה הם עשאוהו ואמרו לישראל אלה אלהיך. לכך הקב"ה אמר למשה לך רד כי שחת עמך. עברו מן הדרך אשר צויתים אכ"כ אלא סרו מהר מן הדרך כשהיו בסיני היו שושנים וורדין עכשיו נעשו סריות נעשו כזבים לא עשו לא שעה ולא שתים אלא מיד סרו. ג ארשב"י י"א יום היו עם הקב"ה וכ"ט יום היו מתחשבים היאך לעשות את העגל כמו שכתוב (דברים א) אחד עשר יום מחורב ואחר באו לדרכי עשו דרך הר שעיר. ור"א בן יעקב אומר כ"ט יום היו עם הקב"ה וי"א יום היו מתחשבין היאך לעשות העגל. כמו שכתוב אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר שעשו מעשה שעיר. ד"א הר שעיר מה עשו מחרף ומגדף אף הם מחרפים ומגדפים לפני ע"ז. מה עשו עע"ז אף הם עשו כן. ור' יהודה ב"ר אלעאי אומר יום אחד היו עם הקב"ה מנין שכן מיכה מפרש (מיכה ב) ואתמול עמי לאויב יקומם א"ל הקב"ה אתמול אמרתם (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע והיום אלה אלהיך ישראל. ור"ש בן חלפתא אמר שני ימים שנא' (ירמיה ב) ועמי שכחוני ימים אין מספר. כמה ימים שנים ור' יונה אמר טעמא מפסוק אחר שנ' (ישעיה נח) ואותי יום יום ידרושון. ד"א סרו מהר אר"ש בן הלפתא הקשתם את הדרך על ראשם אדם שהוא יוצא לדרך מהלך ב' או ג' מלין וטועה בשלישי שמא מן הראשון הוא טועה. כך א"ל הקב"ה לא היה לכם לסרוח לא בשני ולא בשלישי אלא מן הראשון. אתמהא. ר"מ אומר אף לא יום אחד היה אלא היו עומדים בסיני ואמרו בפיהם נעשה ונשמע ולבם מכוון לע"ז (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם וגו'. ר' הונא בשם ר' אידי אמר וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם בלה' אלהיכם חטאתם. אמר הקב"ה עשרת הדברות נתתי לכם לכבודכם לא תרצח לא תנאף ולא תגנוב וכן כולם. לא היה להן לחטוא אלא בשלי שנא' (דברים ט) וארא והנה חטאתם לה' אתמהא. רבי אבהו אמר אחד עשר יום מחורב במיוחד שבעשרה חטאתם. בשמי שהוא אחד שהוא ראש לכל הדברות (שמות כ) אנכי ה' אלהיך

יד יוסף ג במדב"ר פ"ז סי' ג':

ענף יוסף

ישיבה שאתה מוצא בכל התורה כולה שם אתה מוצא נער ותקלה כשתעיין ותדקדק בהו אף שלא נמצא שם תקלה מפורסמת ע"כ (ת"נ):

פרשה מב (ו) [ועשיתי רצונך והם הם שעשו את העגל] קשה דהוי ליה להקב"ה להודיעו מה שיעשו ואז יודה להקב"ה. ולא יעשה משה רצונו ונפיק מינה תורבא. וי"ל שכמו שאין ה' דן את האדם אלא בשעתו. כמו כן לא היה מן הדין למנעם בשביל מה שיעשו. ולכן לא הגיד זה למשה. אבל אמר שכדי שתהיה עדת ישראל נקיה מערבוביא ראוי שלא לערב בהם ערב רב. ותשה עונן שכדי שלא לנעול דלת מפני שבים אין למנוע בשביל זה (יפ"ת): [נעשו כזבים] מענין כזב ושקר. כלומר סרו מהר מן מה שאמרו בתחלה נעשה ונשמע ונעשו כזבים. וכן הוא מפורש בהדיא בבמדב"ר פ"ז שמביא שם ג"כ כל ענין הפלוגתא. כמה ימים היו עומדים בדבורם נעשה ונשמע. וז"ל הייך בכזבים הם עומדים אינם מושלמים לו אלא מ' יום כו' רשב"י אומר י"א יום היו כו' (ת"נ):

אמר

מתנות כהונה

פשפש. פתח קטן: קום רד מהר מזה. משמע רד מהר מפתח הזה אשר אני מראה אותך: מאחז כו'. עי' כ"ז בפ' כ"ע: רד. ל' רדוי ומרדות: והיכן אתה מוצא כו' עד לך רד במה שאמר לו לך רד אתה מוצא שאמר לו כך: מכן. מכאן: אין סליחה. משה אמר בלבו ודאי שוב לא יהא סליחה: בטטראמולין. פ"ל בפ' שמות פרשה ג' פירשתיו: קהל העגל. הם המעניש ישראל בעמל ורעות רוח: הראיה שכאן. דכתיב ראיתי העם הזה וגו': סריות. סרחוניות וע' במדרש איכה בפסוק סורו טמא או יש לפ' קוצים כד"א כקול הסירים תחת הסיר: לא עשו. לא עכבו במחשבתם הטובה: לא היה לכם לסרוח כו'. כלאשר עלתה בדעתכם לטמא וכי לא היה לכם להמתין עד יום ג' או יום שני שמא ביום ראשון בתמיה: בה' אלהיכם חטאתם. באותו דבור הנאמר בכבוד המקום: אלא בשלי. באותו דבור שצויתי נו

על

עץ יוסף

כי אין הכסא דבר גופני שיאחז בו. ורק הפירוש הנכון שמלך הנפש שהיא השכל מתחת כסא הכבוד שהוא למעלה מהם המתגבר בנפשו לדחותם ולא ירא מהם. כי כל שליטתן אינו רק מצד הגוף: **שנא' מאחז פני כסא** דרש זה הוא ע"ד הסמכתא: **פרש"ז** נוטריקון כי לא מצינו חבר למעלה זו: (ד) **מרדות הן צריכין** מפרש רד לשון רידוי ומרדות. ומפני שאין לשון רד מורה כ"כ ענין מרדות. להכי מייתי ר"מ ורבנן סמך שיש בדברי ה' ענין מרדות: **ומנין שאמר לו כן** פי' ל' מרדות ולא נימא שהוא לשון נידוי או לשון ירידה או שפלות: **אלא שהוא צריך מרדות** אין המרדות הריגת הפושעים כדלרבנן כדלקמן בסמוך אלא הכנעת קשה ערפם. כדרך קשי העורף שע"י היסורין משיבין אותם מקושי ערפם. והמרדות הזה הוא מה שנהג עמהם כמנודים כמשז"ל גבי ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה. ואע"פ שאלו לא חטאו שהחוטאים ביער מן העולם. אך לפי שלא מיחו בחוטאים צריכין מרדות: **ורבותינו אמרו** מה לך רד מרדות הם צריכים. פי' מרדות זו היא הריגה ולפ"ז לשון מסייע אינו מדוייק שהרי מרדות דר"מ פי' הכנעת קשה עורף. מ"מ אמר מסייע לר"מ משום שלשון רד לתרווייהו לשון מרדות הוא: **והיכן אתה מוצא** כו' ולר"מ לא תקשה כה אמר ה' אלהי ישראל היכן אמר כי מצינו כמה דברים שמשה אומר בשם ה' ולא ספר הכתוב תחלה אמירתם למשה: **לך רד** ר"ל שזה נמצא במה שאמר לו לך רד מהו רד מרדות הם צריכין שירדם ויעבר החוטאים מהעולם עם אותם שלא מיחו בהם: (ה) **ד"א לך רד** כו' אל ירע לך. כלו' אע"פ שאמרתי לך רד מגדולתך אל ירע בעיניך לחשוב שזו ירידה בעצמות. אלא הענין עצמו מחייב להיות ענין ירידה כמו שנא' ב' ג' פעמים בהשי"ת כביכול לראות בקללת הבריות: **שתים ג' פעמים** משום דוירד ה' לראות והבה נרדה כתיבי בחד ענינא ואפשר שימנו שניהם אחד ולפ"ז ליכא אלא שני פעמים ואפשר שימנו לשנים ולפ"ז יהיו ג'. לכן אמר ב' ג' כמסתפק בענין אם הם ב' או ג': **שהרי ב' וג' פעמים** אף שעשר ירידות אמורות בתורה כדאיתא בפרקי ר"א. מ"מ ירידות שירד לראות בקלקולם אינם אלא ב' וג' פעמים: **אף אתה לך רד** והא רמיזא באומר לך לשון הליכה לומר שידמה להשי"ת בזה. ע"ד אחרי ה' תלכו והלכת בדרכיו דדרשינן מה הוא רחום כו': **לא אמרתי לך** ומכאן נחת רוח למשה שהרי אמר שם שאע"פ שהם חוטאים אינו נמנע מלגאלם וא"כ עתה כמו כן לא ימנע מלקבלם בתשובה: **אתה רואה** ראיה אחת כו'. דקדקו כן מדכתיב כפל ראה ראיתי: **בטטראמולין** פי' מרכבה. ומלה זו מורכבת. טטרא בלשון יוני ארבע. מולין בלשון רומיי פרדות (ערוך): **ושומטין אחד מהם** היינו פני שור שהוא משמאל כי המירו את כבודם בתבנית שור: **מהו עני עמי** דכתיב (שמות ג' ז') ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי וגו'. וקאמר המדרש מהו עני עמי זה קול העגל כנ"ל. וכן הוא מפורש בהדיא לקמן בסוף פ' מ"ג. ובא לומר דאף שיודע שיחטאו לו אחר זמן בעגל אינו נמנע מלשמוע בקול צעקתם. וזהו פירוש ראיתי את עני עמי [והוא ענין חטא העגל כאמור ועל כל זה ואת צעקתם שמעתי וגו' וזה היה פיוס למשה שלא יחשוב שאין כאן סליחה (יפ"ת): **ראה ראיתי** היא הראיה שלהלן כו'. הוא כמו ד"א. ומפרש עתה מקרא דראה ראיתי על ענין העגל ודרים כעין ג"ש נאמר כאן ראיתי את העם הזה וגו' ושם ראה ראיתי שהכל ראיה אחת והוא מעשה העגל: (ו) **לא אמרתי לך** שלא לערב בהם ערב רב. בתמיה וכי לא אמרתי לך שלא לערב בהם ערב רב כדי שתהיה עדת ישראל נקיה מערבוביא: **ואני הייתי יודע** מה עתידים לעשות כו'. ר"ל אף שהייתי יודע שהם יעשו את העגל אך לפי שאין טענה זו מספקת להשיב טענתך אמרתי לך זאת (שיעשו את העגל) בתמיה. לאו ודאי לא אמרתי לך. ועשיתי רצונך וקבלתי אותם. לכן נקראו עמך: **וגרמו לעמי לחטא** שנתר שבאו מערב רב למדו מהם לעשות כמו שהתבוננו בטטראמולין שלי: **עברו מן הדרך** אשר צויתים אכ"כ. תרתי קשה ליה. חדא דלימא עברו. שנית דמהר ל"ל הא פשיטא דממ"ת עד החטא זמן מועט הוא. ומשני דסרו כתיב לרמוז סריות. ומהר אתא למימר כי לא חטאו בסוף מ' יום אלא יותר מהר דמיד סרו ולא עשו (פי' לא עכבו במחשבתם הטובה) לא שעה ולא שתים. ומ"ש עכשיו נעשו סריות כלומר עכשיו הראו בפומבי סריותם: **אלא מיד סרו** כו' מאיר דבסמוך דקאמר אף לא יום אחד. ואיידי דבעי לאתויי דר"מ מייתי נמי דרשב"י ודר' אליעזר דלדידהו היו קצת ימים בלא חטא ולדידהו נמי מהר אתא למימר בלא היה החטא בסוף המ' אלא ימים מועטים שלא כ"ט יום או י"א ימים: **כמ"ש אחד עשר יום** מחורב ואחר באו דרך הר שעיר. דרשו סמוכים. ודי זהב [דהיינו תוכחתו של עגל הזהב כמו שת"א ועל דעבדו עגל דדהב] אחד עשר יום מחורב פי' שעשו את עגל הזהב אחר י"א ימים של מעשה חורב שהוא מ"ת כי הוא חורב הוא הר סיני דאז באו לדרך שעיר דהיינו החטא. ור' אליעזר ב"י דורש כן אחד עשר יום מתוקן הימים שהיו מחורב עד מעשה העגל דהיינו מ' יום יצא להם דרך הר-שעיר: **מחרף** כדלעיל גבי הנה אנכי הולך למות: **מנין שכן מיכה מפרש**. כלו' שדרך הנביא לפרש ולא לסתום: **ואתמול עמי לאויב יקומם**. כלו' רק יום אתמול נקראו עמי אבל את"ז לאויב יקומם נגד ה' ית': **והיום אלה אלהיך** ואע"ג דלא אמרו כן אלא אחר ארבעים יום מ"מ כיון דמיד חשבו לפרוק מה' הוה ליה כאילו מאז אמרו ליה: **ימים אין מספר**. כמה ימים שנים כו'. ומסתבר ליה דמקרא זה מיירי במ"ת דכתיב שם התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה וזה משל לישראל בעת מ"ת שנקראו כלה והיו מקושטים בעדי עדים שנתן להם כמזכר בתורה הורד עדיך מעליך וגו' ויתנצלו את עדים וגו'. ואע"ג דמלת ימים דבוק למלת שכחוני. ה"פ ועמי שכחוני ימים היינו לסוף שני ימים. וגודל מיעוטם גם המה אינם חשובים במספר כלל וכאילו מיד שכחוני: **שנא' ואותי יום יום ידרושון**. לעיל מיניה כתיב והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. ומפרש ליה הכי והגד לעמי פשעם וחטאתם היינו מה שלא דרשוני אלא יום יום ר"ל ב' ימים. ואח"כ פשעו בי. ושני הימים האלה בודאי הם ימי מ"ת: **הקשתם את הדרך** על ראשה. כלו' דרכים מן הדרך דרך ממש כלו' שסרו ועקמו מן הדרך מהר כלו' מיד בראשו ובתחלתו (וכמ"ש בב"ר פ"ג סרו עקמו עלי את הדרך) שטעו כטועה בדרך מהלכו. ואף גם מיהרו לטעות מיד בתחלת הדרך שלא כדרך ב"א. והנמשל שתיכף אחר שאמרו נעשה ונשמע והיתה בהם אמונה שלימה סרו מהר ועזבו האמונה. וזה מן הפלא איך נהפכו תיכף מן הקצה אל הקצה: **לא בשני ולא בשלישי**. נראה לפרש שמי שלישי על הימים. דאם פירושו על הדברות לא היה לו להפסיק בזה בין התנאים דלעיל מיניה ובין ר"מ שאחריו דעסקי בחדא מילתא והוא כמה ימים חטאו. ור"ש בן חלפתא מיירי מענין הדברות. אלא שפי' בראשון ושני על הימים ויהיו כל דבריהם על הסדר מענין אחד (יפ"ת): **אף לא יום אחד** והא דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים. פירושו מי יתן והיה זה מה שאמרו בפיהם. בלבבם כל הימים (רי"ף): **בלה' אלהיכם חטאתם** שהוא המיוחד שחטאו בכבוד ה' ר"ל באותו דבור הנאמר בכבוד המקום: **לכבודכם** כלו' ויש בהם לכבודכם לא תרצח לא תנאף לא תגנוב. וכן כולם פי' הבאים אחריהם דהיינו לא תחמוד לא תענה. אבל כבד את אביך ואת אמך הנאמר קודם לא תרצח לא חשב משום דההוא נמי לכבוד ה'. דג' שותפים באדם וכשיכובד האב ה"ל כמכבד את ה' כדאמר בפ"ק דקדושין: **אלא בשלי** והא שהרגו לחור י"ל שלא היתה כוונתם להריגתו אלא לעשות העגל שלא ימחה ביז"ס: **ר' אבהו אמר אחד עשר יום כו'**. דורש מלת אחד בג' פירושים. א' לשון מיוחד (כמו אחד העם) כלו'

המיוחד

אלהיך: (ז) ד"א סרו מהר . ר' יונה בשם ר' שמואל בר נחמן אמר כל נביא שהיה עומד היה אומר נביאותו של חבירו ולמה היה אומר דבר חבירו לברר נביאותו . ור' יהושע בן לוי אומר תבואתו הוא נזקק . חוץ ממשה שאמר כל דברי הנביאים ושלו . וכל שהיה מתנבא מעין נבואתו של משה היה . וכל הדברות הוא אומר חוץ משנים שהקב"ה אמרן לישראל מפיו אנכי ולא יהיה לך . אמר הקב"ה לא היה לכם לחטוא אלא במה שצויתי אתכם . אר"ש בשם רבי יב"ל משל למלך שקדש מטרונה בב' מרגליות מיד ליד . וחזר ושלח לה עוד שמנה ע"י שלוחו . עם שהיתה משחקת עם אוהבה אבדה את ב' המרגליות שנתן לה המלך . כיון שידע המלך שאיבדה אותן טרדה מביתו . בא לו שושבינה לפיים למלך אמר אדני המלך אימתי אתה מוצא משובחת ונאה כמותה . אמר המלך אי שמים ב' מרגליות נתתי לה מידי לידה ושלחתי לה על ידך שמנה לא היה לה לאבד את שלך או ג' או אפי' כולם אלא כך היתה בוסרת עלי שאותן שתי מרגליות שנתתי לה מיד ליד איבדה אותן . הוא שהקב"ה אומר לירמיה (ירמיה ב) כי שתים רעות עשה עמי ושתי רעות עשו לכך ויתר על כ"ב . ומהו כי שתים רעות עשה עמי באנכי ולא יהיה לך הוי סרו מהר מן הדרך אשר צויתים: (ח) עשו להם עגל מסכה . רבי תנחום בר חנילאי אמר קכ"ה קנטרין של זהב היה בעגל מנין מסכ"ה מ' ארבעים ס' ששים כ' עשרים ה' חמשה . ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אומר ק"כ קנטרין מנין מסך שהוא מעביר ה' . ד"א א"ר אמי מסכה רעה הסכתן לדורות משתי בישתא אישתיתון לדרייא . ור' יצחק אמר לשון סרדיוטין הוא מסכה אמר הקב"ה כך אני מרפא אותן שנא' עשו להם עגל מסכה: (ט) ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה וגו' . מהו והנה עם קשה עורף הוא . א"ר יהודה בן פזי בשם ר' מאיר ראויים הן להערף . א"ר יקים שלשה חצופים הם חצוף בחיה כלב . בעוף תרנגול . ובאומות ישראל. א"ר יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי אתה סבור שהוא לגנאי ואינו אלא לשבחן או יהודי או צלוב . א"ר אבין עד עכשיו קורין את ישראל בח"ל האומה של קשה עורף . א"ר נחמן תדע לך שהם קשים כשבא הקב"ה ליתן להם את התורה מה כתיב בהם (שמות יט) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר . אמר הקב"ה אראה להם כל ניסי ולואי ליהני: (י) והנה עם קשה עורף הוא ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם . וכי משה היה תופס בהקב"ה שהוא אומר הניחה לי . אלא למה"ד למלך שכעס על בנו והכניסו לקיטון ומתחיל לבקש להכותו . והיה המלך מצעק מן הקיטון הניחה לי שאכנו . והיה פדגוג עומד בחוץ . אמר הפדגוג המלך ובנו לפנים בקיטון למה הוא אומר הניחה לי . אלא מפני שהמלך מבקש שאלך ואפייסנו על בנו לכך הוא מצעק הניחה לי . כך אמר הקב"ה למשה ועתה הניחה לי אמר משה מפני שהקב"ה רוצה שאפיים על ישראל לפיכך הוא אומר ועתה הניחה לי . מיד התחיל לבקש עליהם רחמים . הוי ויחל משה את פני ה' אלהיו:

פרשה מג

(א) ויחל משה . כך פתח ר' תנחומא בר אבא (תהלים קו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו . א"ר חמא בר חנינא הסניגור הטוב מסביר פנים בדין. משה אחד משני סניגורין שעמדו ללמוד סניגוריא על ישראל והעמידו פנים כביכול כנגד הקב"ה . משה ודניאל . משה מנין שנא' לולי משה בחירו וגו' . דניאל מנין שנא' (דניאל ט) ואתנה את פני אל ה' האלהים לבקש וגו' . אלו שני בני אדם שנתנו פניהם כנגד מדה"ד לבקש רחמים על ישראל . ר' ברכיה אמר שתים אחת בשם רבינו ואחת בשם ר' שמואל בר נחמן . רבינו אמר למה"ד למלך ב"ו שהיה דן את בנו והיה הקטיגור עומד ומקטרג . מה עשה הפדגוג של בן כיון שראה אותו מתחייב דחף את הקטיגור והוציאו לחוץ ועמד לו במקומו מלמד על הבן סניגוריא . כך בשעה שעשו ישראל את העגל היה השטן עומד ומקטרג בפנים ומשה עומד מבחוץ . מה עשה משה עמד ודחף את השטן והוציאו לחוץ ועמד במקומו . שנאמר עמד בפרץ לפניו עמד לו במקומו של פורץ . רבי שמואל בר נחמן אמר עמד בפרץ לפניו דבר קשה משל למלך שכעס על בנו וישב על בימה ודנו וחייבו . נטל את הקולמוס לחתום גזר דינו מה עשה סונקתדרו חטף את הקולמוס מתוך ידו של מלך כדי להשיב חמתו . כך בשעה שעשו ישראל אותו מעשה ישב הקב"ה עליהם בדין לחייבם שנא' הרף ממני ואשמידם . ולא עשה . אלא בא לחתום גזר דינן שנא' (שמות כב) זובח לאלהים יחרם.

מה

מתנות כהונה

על אלהותי ואדנותי: **אחד** . פי' הטוב והמיוחד שבכולם כמו אחד העם וכ"ז בבמדבר פר' ז': **לבנבואתו** . הוא מחקק ולא לנבואת חבירו: **וכל שהיה** כו' . וכל נביא שהיה מתנבא . והטוב להגיה וכל שהיה מתנבאים: **אלא במה שצויתי** אתכם . בתמיה: **אי שמים** . צעקה וקבלנא בל' תימה: **בוסרת** סרבנות וסוררת בוסר ל' קיוהא כבוסר הזה שלא נתבשל כדי צרכו ויינו חומץ: **מעביר ה'** . מסכה נוטריקון מסך ה"א כלו' מסך המעביר חמשה חומשי תורה: **משתי בישתא** כו' . משתי רעה משכתם לדורות ודרש מסכה ל' מסכה יינה או ר"ל אריגה רעה ארגתם לדורות ומשתי לשון שתי וערב כד"א המסכת דשמשון תרגם עם משתיתא: **ל' סרדיוטין** הוא כו' . סרדיוט הוא מנהיג ומושל בכ"מ והוא נוטריקון שר הסדיוטים ור"ל מסכה הוא לשון מנהיג ומושל כמו נסיכי מדין והמה לא רצו העגל לאלוה אמת רק למנהיג ומושל כמו שכתב המפרשים הקדמונים ז"ל ובזה היה מרפא אותם וחס עליהם: **ג' חצופין** . במסכת ביצה פרק יו"ט מוסיף עוד י"א עז בבהמה דקה וי"א אף צלף באילנות: **או יהודי** כו' . הוא עז כנמר ומוסר נפשו למיתה על קידוש השם יתברך: **ולואי ליהני** . מי יתן ויועיל שלא ישובו לכסלה הרי שהיו בחזקת קשים לפניו: **הקיטון** . חדר קטן: **פדגוג**. אומן המגדל בני המלך: **דבר קשה** . כלו' ענין קשה היא על הלשון לאומרו כביכול מרע"ה חטף בזרוע הלוחות מידו של הקב"ה: וכן הוא לקמן ע"ב: **סונקתדרו** . פי' הערוך שר היושב תדיר עם המלך בקתדרא פי' כסא מכובד: **ולא עשה** . לא עשה לחתום די בזה אלא גם בא לחתום גזר דין: **עם הסרסור**

ע"י

עץ יוסף

המיוחד שבעשר דהיינו אנכי שהוא לכבוד ה' . וה"ק אחד עשר במיוחד שבעשר הדברות שקבלו ביום שהיו בחורב עמו בו כדרך הר שעיר פי' כמעשה הר שעיר . פי' ב' לשון אחד היינו שחטאו לכמו שהוא א' וה"ק אחד עשר שמי שהוא א' בתוך עשר הדברות שקבלו ביום שהיו בחורב כנ"ל . פי' ג' ל' התחלה כמו שהאחד תחלת מספר וה"ק אחד עשר ראשון שבעשרת הדברות שקבלו כו' כנ"ל: (ז) **היה אומר** אומר נבואתו של חבירו שעבר . כדי לברר ולאמת נבואת חבירו שהיא אמתית . כי גם נביא זה מעיד עליה: **וריב"ל אמר** כו' ריב"ל פליג על רשב"נ . דלית ליה לריב"ל שהנביא היה צריך להזכיר נבואת חבירו . ולפי שאנו מוצאים קצת נבואות שנאמרו מפי שנים כגון נבואת חורבן מואב השבון ואלעלא שנזכר בישעיה וירמיה . לה"ק ריב"ל לנבואתו הוא נזקק כלו' לא להזכיר נבואת חבירו נזקק אלא לנבואת עצמו שגלה ה' שגם הוא ינבא על דבר זה: **חוץ ממשה** שהתנבא דברי כל הנביאים אע"פ שלא היה צורך לנבואתו וזה לפי שכל הנביאים יהיו מתנבאין מעין נבואתו שכולן תלמידיו ואינן מתנבאין אלא מכחו: **שאמר כל דברי הנביאים** ושלו . היינו מה דגרסי' בפ"ק דתענית מי איכא מידי דלא רמיזה משה באורייתא . וטעמא משום דמאלה המצות ילפינן שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה כדאי' פ"ק דמגילה: **וכל הדברות** הוא אומר . והא דכתיב דבר אתה עמנו ונשמעה אחר כל הדברות . מתרץ בחזית פסוק ישקני דאחר שני הדברות היה זה . ואין מוקדם ומאוחר בתורה ע"ש: **אלא במה שצויתי** והיינו דכתיב אשר צויתים: **אי שמים** צעקה וקובלנא: **בסרת** תרגום בזה בסר: **שתי מרגליות** שנתתי לה מידי לידה איבדה אותן שנראית כמיקל בכבודי שלא הזהרה לשמור מתנתי: **ויתר על כ"ב** פי' וכי ויתר ומחל להם הקב"ה על יתר הכ"ב עבירות שעשו . והלא כ"ד עברו והמה מנוין ביחזקאל קאפיטל י"ח וכן אי' בפ"ק דתענית מאי דכתיב כי שתים רעות תרתי הוא דהוי עשרין ותרתין שביקא להו . ופרש"י שם בפ' התשפוט כ"ד עבירות שעברו . וכן הוא בויק"ר פ' ל"ג כ"ד המאות סדר יחזקאל כו' . וע' בשהש"ר פ"א סי' מ' מ"ש שם: (ח) **מנין מסכה** דבשלמא בקרא קמא דכתיב ויעשו עגל מסכה אצטריך קרא לאשמועי' איך היה המעשה . אבל מה צורך להזכיר בתרעומות שהיה מתכות או התוך . לכן אמר דרמז לרבוי קנטרין כזה . וזה להגדיל בתרעומות שבזבזו כל כך זהב בהמדהם לעכו"ם: **שהוא מעביר ה'** כלו' דלא דריש גימטריא דה"א . וטעמיה דלא למדרש גימטריא אלא באות הנעה ולא בנחה . והמת"כ פי' שהוא מעביר ה' מסכה נוטריקון מסך ה' כלו' מסך מעביר חמשה חומשי תורה: **מסכה רעה הסכתן** לדורות . דרש מסכה מן לשון עם המסכת דשמשון (שופטים ט"ז) דהיינו אדרת וכיוצא . או דרש מסכה ל' נסך והשקאה . והכוונה שהניעו הנעה רעה או מכסה רעה או השקאה רעה לדורות . שלוקין כלם בעון זה כי אין דור שאינו נוטל אונקיא מעון העגל כמ"ש ז"ל גבי וביום פקדי פקדתי: **ל' סרדיוטין הוא** סרדיוט הוא מנהיג ומושל והוא נוטריקון שר ההדיוטים . ור"ל מסכה הוא ל' מנהיג ומושל כמו נסיכי מדין . שהמה לא רצו העגל לאלוה אמת רק למנהיג ומושל כמ"ש המפרשים: **מסכה אמר הקב"ה כך אני** מרפא אותן כו' . רומז לפרה אדומה כמבואר ברש"י (במדבר כ' פסוק כ"ב) ויקחו אליך משלהם כשם שהם פרקו נזמי זהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם . פרה אדומה משל לבן שפחה שטנף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל . וע"ש ברש"י פי' כל הפ' זו באופן זה . וז"ש מסכה אמר הקב"ה כך אני מרפא אותן שנא' כו' כלו' משי כה . ומשי הוא ל' רפואה . כה פי' כך או פה . והיינו כלו' כעגל הזה כן יהיה רפואתם בה והוא הפרה האדומה: (ט) **מהו והנה עם קשה עורף** הוא . דרים ראויים להערף וכאילו קאמר לפי שהוא קשה ורע ראוי להערף: **ג' חצופים הם** פי' שהם עזי פנים ולא יתבוששו מעשות רצונם . וכן הכלב בחיות הוא חצוף מכולם שמגרשים אותו וחוזר . וכן התרנגול . ובמסכת ביצה חשיב עז בבהמה דקה . וצלף באילנות: **אתה סבור** שהוא לגנאי . פי' אתה סבור שמ"ש ובאומות ישראל שהוא לגנאי . אינו אלא לשבחן דהשתא דקיבלו עלייהו ד"ת הם אנופים ולא ישובו מפני כל שמוסרין עצמן למיתה על קידוש השם שאומרים או להיות יהודי או להיות נצלב על קידוש הש"ת . וה"ק ראיתי את העם הזה שהוא טוב לי לתת להם תורה מפני שהם קשה עורף ולא ישובו ממנה אחר שיקבלו אותה . ועתה אינו כן כי סרו מהר ולא היו קשה עורף לטובה: **קורין את ישראל** לפי שאין נשמעים להם . הרי שקשה עורף נאמר על דבוקם בתורתם: **מה כתיב בהם** ואלמלא שהם קשים לא היה ראוי לכל זה דדברי חכמים בנחת נשמעים ולא בקולות וברקים . אלא ע"י שהם קשים לקבל: **ולואי ליהני** מי יתן ויועיל שלא ישובו לכסלה . מ"מ על הקול הראה להם כל ניסי . משום שבקול היה כמה נסים כדאי' במד' שם בסדר יתרו ובמכילתא ע"ש: (י) **וכי משה תופס** בהקב"ה שיכריחנו בתפלתו להעתר לו: **למלך שכעס** על בנו . שמתחלה אמר הקב"ה לך רד ודחה אותו מחוץ למחנה שכינה ואח"כ אומר ועתה הניחה לי כדי שירגיש משה . אני מחוץ לקיטון והוא בתוך הקיטון והוא אומר הניחה לי וכי תופס אני בו . אלא רמוזי קמרמז לי מפני שרוצה שאפייס על ישראל: **לקיטון** פי' לחדר החדרה ת"י לקיטונא: **ומתחיל לבקש להכותו** כלו' עושה עצמו כמבקש להכותו: **פדגוג** אומן המגדל בני המלך . כאשר ישא האומן ת"י פדגוגא: **כך אמר הקב"ה** למשה ועתה הניחה לי שמפני מדת הדין שמקטרגת רצה ה' שיפייסנו משה כדי לתלות הגלת ישראל בזכותו וזכות האבות שיזכיר: **מיד התחיל** מפרש ויחל לשון התחלה כי עד עתה לא נתן לבו להתפלל עליהם שחשב כי לא יעתר להם בעידן ריתחא:

פרשה מג (א) **הסניגור** פי' המליץ: **מסביר פנים בדין** . פי' שמהפך הרבה בזכות הנדון ומסביר פנים לטענתו בדין עד שילא כשה לדקו . והיינו מעמיד פנים דקאמר . אבל הסניגור שאינו טוב אינו חושש להסביר פני טענתו מאד . וה"א גרס אינו מסביר פנים בדין . ופי' שאינו נושא פני הדיין אלא מעמיד פנים כנגדו עד שיודה לו: **משה אחד** משני סניגורין כו' . ר"ל שלא תקשה למה באמת העמידו פניהם בדין לכך אמר ללמוד סניגוריא על ישראל ומי שלומד סניגוריא על ישראל אף שמדבר דברים קשים אין אדם נתפס על צערו כדאי' לעיל פ"י בקשה מדה"ד לפגוע במשה . ולפי שנסתכל הקב"ה שבשביל צער ישראל דבר כן חזר ונהג עמו במדת הרחמים (תו"ג): **משני ב"א** בגמרא קחשיב פנחס ומשה ואליהו וחנה: **והעמידו פנים** כביכול נגד הקב"ה . דבמשה כתיב לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו . מאי דרים שהעמיד פנים כנגדו וכדפירש בסמוך שדחה הקטיגור . או במה שהטף את הלוחות . וכן דניאל העמיד פנים במה שאמר האל הגדול והנורא ולא אמר הגבור עכו"ם משעבדין בבניו איה גבורותיו: **ר' ברכיה אמר שתים** כלו' שני פירושים לפרש עמד בפרץ לפניו: **במקומו של פורץ** הוא השטן פורץ גדר החיים: **עמד בפרץ לפניו** דבר קשה כו' . ר"ל דמשמעו שמשה עמד בפרץ ועכבו . וזה דבר קשה להאמר . ועז"א משל למלך כו' . ואחר שתופס הקולמוס מרבה בוני ובוני בתפלה ופיוסים עד שמשיב חמתו . ואילו היה נחתם הגזירה לא היה לו מקום עוד לבקש . וכן משה במה שנטל הלוחות מידו של הקב"ה ודחה חתימת הגזירה . בזה נקרא עומד בפרץ כאילו עכב על ידו . ומ"מ השבת יאתמה היתה

ע"י

מה עשה משה נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו. א למה"ד למלך ששלח לקדש אשה עם הסרסור. הלך וקלקלה עם אחר. הסרסור שהיה נקי מה עשה נטל את כתובתה מה שנתן לו המלך לקדשה וקרעה אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש. כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושיברן כלומר שאילו היו רואין עונשן לא חטאו. ועוד אמר משה מוטב נידונין כשוגגין ואל יהו מזידין למה שהיה כתיב בלוחות (שם כ) אנכי ה' אלהיך ועונשו אצלו זובח לאלהים יחרם. לפיכך שבר את הלוחות. ויאמר להשמידם מיד התחיל חוגר בתפלה הוי ויחל משה את פני ה' אלהיו. שעמד בקלות ראש לפני הקב"ה לבקש צרכן של ישראל הוי ויחל משה: (ב) ד"א ויחל משה. הה"ד (משלי טז) חמת מלך מלאכי מות. מדבר במשה כשעשו ישראל אותו מעשה עלתה חמתו של הקב"ה ושלח מלאכי חבלה לחבל את ישראל הוי חמת מלך מלאכי מות. ואיש חכם יכפרנה זה משה שנקרא חכם שנא' (שם כא) עיר גבורים עלה חכם שעמד ולמד סניגוריא על ישראל וריצה אותם לאביהם שבשמים הוי ויחל משה: (ג) ד"א ויחל משה הה"ד (משלי כט) אנשי לצון יפיחו קריה. אלו ישראל שנתנו פיחה בעולם בעגל שעשו דא"ר אסי ב אין דור ודור שאינו נוטל אוקיא ממעשה העגל. (שם) וחכמים ישיבו אף. זה משה שהשיב אפו של הקב"ה בסניגורי' שלמד על ישראל הוי ויחל משה: (ד) ד"א ויחל משה ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אומר חלה משה כשעשו אותו מעשה. ר"נ אומר מהו ויחל משה שהכנים לאלהים כמין דורון. ואין הלשון הזה אלא לשון דורון כמד"א (תהלים מה) ובת צור במנחה פניך יחלו וגו' וכן (מלאכי א) ועתה חלו נא פני אל וגו'. ורבנן אמרין מהו ויחל משה עשה את המר מתוק. ויחל משה לשון חלוי. כיצד א"ר ברכיה בשם ר' חייא בר אדא דיפו בשם ר' שמואל בר נחמן כיון שבאו ישראל למרה מה כתוב שם (שמות טו) ויבאו מרתה התחיל משה מהרהר בלבו ואמר המים הללו למה נבראו מה הנייה יש לעולם בהן מוטב היה אילו לא נבראו. ידע הקב"ה מה היה מחשב בלבו. א"ל הקב"ה לא תאמר כן ולא מעשי ידי הן. יש דבר בעולם שלא נברא לצורך. אלא אני מלמדך היאך תהא אומר. אמור כך עשה את המר מתוק. ומנין שלמדו הקב"ה להיות אומר כך. ראה מה כתוב (שם) ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ ויראהו אכ"כ אלא ויורהו אין ויורהו אלא לשון למוד שנא' (משלי ד) ויורני ויאמר לי וכתיב (שמות לה) ולהורות נתן בלבו. היה הדבר מסורת ביד משה ולא עשה. ולמה עשה אלא כיון שבאו ישראל למדבר ובקש האלהים לכלותן א"ל משה רבש"ע בקשת לאבד את ישראל מכלה אתה אותם מן העולם לא כך אמרת לי במרה הוי מתפלל ואמור עשה את המר מתוק ואף עכשיו ג חלי מרירתן של ישראל ורפא אותן הוי ויחל משה. א"ר אבין בשם ר' לוי בן פרטא בימי משה היה לנו מי שיחלה המרירות שלנו הוי ויחל משה. אבל בימי דניאל לא היה לנו מי שיחלה המרירות שנאמר (דניאל ט) ולא חלינו את פני ה' אלהינו: (ה) ד"א ויחל משה. מהו כן א"ר ברכיה בשם ר' חלבו בשם ר' יצחק שהתיר נדרו של יוצרו. כיצד אלא בשעה שעשו ישראל העגל עמד משה מפייס האלהים שימחול להם. אמר האלהים משה כבר נשבעתי (שמות כב) זובח לאלהים יחרם ודבר שבועה שיצאת מפי איני מחזירה. אמר משה רבון העולם ולא נתת לי הפרה של נדרים ואמרת (במדבר ל) איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו. הוא אינו מוחל אבל חכם מוחל את נדרו בעת שישאל עליו. וכל זקן שמורה הוראה אם ירצה שיקבלו אחרים הוראתו צריך הוא לקיימה תחלה. ואתה צויתני על הפרת נדרים דין הוא שתתיר את נדרך כאשר צויתני להתיר לאחרים. מיד נתעטף בטליתו וישב לו כזקן והקב"ה עומד כשואל נדרו וכה"א (דברים ט) ואשב בהר. ואפשר שהיה משה יושב והאלהים ית"ש עומד. א"ר דרוסאי קתדרה עשה לו כקתדר' של אסטליסטקין הללו בשעה שהן נכנסין לפני השלטון והן נראין עומדין ואינן אלא יושבין ואף כאן כך ישיבה שהיא נראית עמידה הוי ואשב בהר. ד"א ואשב בהר ד וכי יש ישיבה למעלה אתה מוצא שכולם עומדין שנאמר (ישעיה ו) שרפים עומדים ממעל לו וכן (יחזקאל א) בעמדן תרפינה כנפיהם וכן (דניאל ז) קרבת על חד מן קאמיא. וכן אפי' משה כשעלה למרום היה עומד שנא' (דברים י) ואנכי עמדתי בהר וכתיב (שם ה) אנכי עומד בין ה' וביניכם ואין יושב שם אלא הקב"ה לבדו שנא' (דה"ב יח) ראיתי את ה' יושב על כסאו

יד יוסף פרשה מג א לקמן פ' מ"ו. אדר"נ פ' ב'. תנחומא ס"ז וסדר עקב: ב ירושלמי תענית פ' ד': ג דב"ר פ"ג סי' ו': ד ב"ר פ' ס"ה. וריש רות רבה. ירושלמי ריש ברכות. וריש סוט"ע. פדר"א. תנחומא קדושים. ילקוט תולדות:

מתנות כהונה

ע"י הסרסור. סרסור אמצעי בין המוכר והלוקח: וקלקלה. ופי' הלך הסרסור לעשות שליחות המלך ולקדשה ובעוד שהוא הלך קלקלה היא עם אחר: שאילו היו רואין. ישראל את עונש העובד ע"ג לא היו עובדין לע"ג וכך המליץ עליהם לפני הקב"ה: בקלות ראש. כלו' דרך הפקר דוגמת מה שאחז"ל בפ"ק דשבת חזינא לרב כהנא כי אוכא נערא בעלמא שדי גלימא ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה ודרש ויחל לשון חולין ודרך הפקר: וריצה אותם כו'. דרש ויחל לשון מחילה: פיחה. העברה וגחלים בוערות כן פירשוהו המפרשים: אוקיא. משקל קטן: חלוי. מתיקות כד"א חורפיה מחליא לי': אמור כך. פירושו הקב"ה אמר למשה כה תאמר כשתרצה להתפלל וכדלקמן: עשה את המר כו'. כלו' מהול נא חטאתם והניא מרירת הרוגז: היה הדבר מסורת כו'. כלו' היה שומר את הדבר בלבו: ולא עשה. כלו' לא עשה אלא מיד כשבאו כו': בקשת. פירושו ל' תמיה: חלי מרירתן. פירושו המתק המרירות כמו שפי' לעיל: קתדרא. כסא של כבוד: איסטליסטקין. לפי הענין המה שרים חשובים ובקשתיו ולא מצאתיו: אמר לפניו תהית. פי' נחרשת בעצמך לשון שאלה כדאמרינן

עץ יוסף

ע"י תפלה: סונקתדרי בלשון יוני יועץ למלך (מוסף הערוך): ולא עשה כלו' לא נגמר הדין כמו שהיה ראוי אלא נדחה. כי בא להחוס ומשה עכב בנסילת הלוחות: נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כו' שבשעה שהיה ה' נותן את הלוחות אז עשו ישראל את העגל והקב"ה היה תופס בטפחיים ומשה בטפחיים ובקש הקב"ה לחטפן מידו. וגברה ידו של משה וחטפן כדאי' במס' תענית ירוש': למה"ד למלך שסלח לקדש אשה אחת. עד שהסרסור הולך קלקלה עם אחר. כצ"ל (יפ"ת) ופי' שהלך וקידשה ועד שחזר והלך מאללה מיד קלקלה. והא"א גרס הלך הסרסור וקלקלה. וגם לפי גיר' זו נ"ל שהקלקול היה אחר שנתקדשה למלך. וקריעת הכתובה כדי שתדון כפנויה שתכחיש ותאמר פנויה הייתי. ולפי שלא היה הקדושין ידועין למלך שהיו ע"י הסרסור ומצו מטען ליה שעדיין לא נתקדשה לו. וכן בנמשל ישראל כבר היו מקודשים לה' אלא שהראה שידונו כאילו לא נתקדשו עדיין: נטל את כתובתה ומה שנתן לו המלך. כצ"ל (יפ"ת) וה"פ שנתן לו חפץ לקדשה וגם כתב לה כתובתה ונתן בידו כדלקמן פ' מ"ו. ולכן הוצרך השושבין ליטול כתובתה ולקורעה וליטול ג"כ החפץ שנתן לו לקדשה בו. להראות לו לומר שהרי הוא עדיין בידו ולא קדשה: כלו' שאילו היו רואים עונשם לא חטאו. הכוונה משום שכשאמר ה' העשרת הדברות אמר ג"כ עונשם ואז חקק בלוחות כל דבור ודבור ועונשו בצדו כפי מאמרו. או שהדבור נחקק מאליו כדאי' בחזית פסוק ישקני. הילכך אלו היו הלוחות קיימות לא היה להם עמידה. אבל השתא שנשברם מצי טעין שלא ידעו בעונשים הכתובים כהן. וכל זה עשה מפני המקטריגים שלא יקטרגו שידעו ישראל בעונשם: מוטב נידונים כשוגגים שהיה מסתפק משה שלא יוכל להשיבן מעון אחר שהעיזו לחטוא: ויאמר להשמידם מיד התחיל כו'. חוזר לענין ראשון דקאמר שהעמיד פנים כנגד ה': חוגר כלו' מתאמץ בתפלה מלשון אל יתהלל חוגר: בקלות ראש דריש למלת ויחל לשון חולין כי לא נהג כבוד בה' אלא עמד בקלות ראש והעמיד פנים כנגד ה' ובזה מסיים במה שהתחיל בריש פ' זו ע"ש: (ב) הה"ד חמת מלך כו' בעי למדרש ויחל משה מלשון לא יחל דברו שהוא לשון ביטול. כלו' שבטל חמת ה' שהוא פנים של זעם ומייתי קרא דחמת מלך דדרשי שמשה כפר חמת מלכו של עולם: עלתה חמתו של הקב"ה. הוא ע"ד דברה תורה כלשון ב"א: שנא' עיר גבורים עלה חכם. ובמשה קמיירי בהורדת התורה כדלקמן בויק"ר פ' ל"א: (ג) אלו ישראל כלו' ענין זה נוכך בישראל שנתנו פיחה פי' הבערה וגחלים בוערות בכל העולם. ואיקרו אנשי לצון משום ויקומו לצחק: אונקיא משקל קטן. וכתב הערוך אונקיא בלשון יוני ורומיי שם משקל אחר משקלו שני שקלי הקדש או שמנה דרכמון: במעשה העגל כדילפי' בפ' חלק מביום פקדי ופקדתי. ואף שנתכפר להם כדכתיב וינחם ה' על הרעה וגו'. י"ל שלא נתכפר אלא להגן מעונשים הגדולים כמו כלייה והשמדה. אבל מ"מ הרושם נרשם והפגם נפגם לענוש בכל דור ודור. א"נ שנתכפרו לבלתי המית ולעשות כלה את כל הדור בפעם אחת. אלא הפריש והפליג על כל הדורות הבאים אחריהם כי היכי דנמטי שיבי מכשורא (תו"ג): וחכמים ישובו אף זה משה. ואף שכתוב וחכמים לשון רבים. י"ל וחכמים זה משה והאבות העולם שבזכותם שהתפלל זכור לאברהם וליצחק וליעקב וגו' נתכפר להם (תא"ג): (ד) חלה משה פי' שמדאגתו חלה. ופי' את פני ה' עם פני ה' שע"י כעס ה' נצטער משה וחלה (יפ"ת): כמין דורון היינו מה שמסר נפשו על ישראל שאמר ואם אין מחני נא מספרך או ר"ל התפלה בשביל ישראל חביב לפני המקום כמין דורון למלך ב"ו: כמד"א במנחה פניך יחלו. שפירושו לפ"ז במנחה לפניך יהיו מקריבין דורון: וכן ועתה חלו נא פירוש דמקרא זה נמשך למעלה הימנו וכי תגישון עור לזבוח וגו' הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך וגו' ועתה חלו נא פני אל כלו' הקריבו קרבן ומנחה תמימה בלי מום לפני ה' אלהים (תו"ג): לשון חלוי והוא לשון ערבי שקורין למין מרקחת הנעשית מדבש חלוה. ובמגלה מצינו בלשון זה הנא שדרי ליה חוליא ושדר לי חורפא: התחיל משה מהרהר בלבו כו'. דריש שנעקה זו ל' תרעומות על בריאה זו שאין בה צורך לעולם (תו"ג): אמור כך פי' הקב"ה אמר למשה כה תאמר כשתרצה להתפלל וכדלקמן: אין ויורהו אלא לשון למוד שבמלת ויורהו רומז לנודבר נסתר שלמד אותו לאמור עשה מר מתוק: היה הדבר מסורת כו' כלו' היה שומר את הדבר בלבו: ולא עשה כלו' לא עשה משה כדבר הזה כי מעולם לא בא לידו מעשה שיצטרך להתפלל שיעשה המר מתוק. אלא כשעשו ישראל את העגל: כיון שבאו ישראל למדבר. נראה דגרסי' למדה זו או לדבר זה. והאפשר נ"ל כיון שבאו למרה (יפ"ת): רבש"ע לא בקשת לאבד את ישראל מכלה אתה אותם מן העולם. כן הוא במד' שעם היפ"ת וכתב י"ג בקשות ולא הונח לי דמאי תו מכלה אתה אותם ולמה הוכפל אבל הא"א והמת"כ מחקו תיבת לא. וקושית (היפ"ת) יש לייסב כי כן הוא דרך המתמיהים לכפול דבורם כמה פעמים לרוב התמהון. ומסיים (היפ"ת) ונ"ל שהיה כתוב א"ל משה דבר שלעולם לא בקשת כו' והיך אתה מכלה את ישראל. והסופרים טעו וכתבו רבש"ע במקום דבר שלעולם עכ"ל: חלי מרירתן המתק המרירות. ור"ל שיביאם למוטב וירחיק מהם העון ע"ד והכן לבבם אליך. ורפא אותן בתשובה ע"ד ארפא משובתם: הוי ויחל משה שע"י תפלתו המתיק ה' את המר: אבל בימי דניאל לא היה מי שיחלה המרירות. שלא היו צדיקים בדור כדאין שיעתרו בתפלתם את פני ה': (ה) מהו כן למה לא אמר ל' תפלה. לכן מפרש ליה על התרת הנדר והוא מענין לא יחל דברו דדרשינן הוא אינו מוחל אבל חכם מוחל כדמפרש: כבר נשבעתי זובח כו'. דייק מדכתיב כפל בפסוק זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. שהכפל מורה על שבועה. וע' רש"י בחומש סדר נח. ובמס' שבועות דף ל"ו (ת"נ): ואמרת איש כי ידור נדר. שאע"פ שעדיין לא כתב פרשה זו. כל המצות נתנו לו בסיני: והוא אינו מוחל דמה"ל למימר לא יעבור. וקאמר לא יחל. דריש לשון מחילה. ולדיוקא אתא דאחרים מוחלים לו: ואתה צויתני על הפרת נדרים. להפר במקום מצוה: צריך הוא לקיימו תחלה. לאו דוקא. אלא פירושו לאפוקי היפוך שלא יבטל מצוה אחת ממצות אשר טוה (ת"נ): וכה"א ואשב בהר כו' מתה שסינה לכתוב בל' ישיבה ולא כתב עמידה כדכתיב אח"ז ואנכי עמדתי בהר רמז לנו דפעם ראשון הוי ישיבתו יום אחד. והיינו בסוף הארבעים (יפ"ת): ואפשר שהיה משה יושב. ולע"ג דאמר בב"ר פ' מ"ח דאמר הקב"ה שב ואני עומד ואתה סימן לבניך. התם אינטריך להיות סימן לבניו. ועוד דהתם בבית אברהם ומשום כבודו עבד: קתדרא פי' בל' יוני ורומיי מין כסא מוכן לאדם חשוב (מוסף הערוך): איסטליסטקין לפי הענין המה שרים חשובים (מת"כ) ונראה שט"ס כאן ונ"ל אסכולסטיקון. ופירושו ראש והרב של בית המדרש כי אסכולי בל"י ביה"מ שלומדים הנערים בו. וע' בב"ר סוף פ' ס"ד יתיב ר"י ב"ת דהוא אסכולסטיקו דאורייתא. וכפי' המת"כ שם: נראין עומדין מפני כבוד השלטון. או מפני כבוד הראש והרב. ואינן אלא יושבין דמריחא מילתא להיות עומדים ממש: ד"א ואשב בהר וכי יש ישיבה למעלה הוסיף עוד קושיא אחרת וכי יש ישיבה למעלה כו' להכריח פירוש הנזכר: וכן אפי' משה כו' שאברא להיותו עומד או יושב ואעפ"כ כשעלה למרום לא ישב אלא עמד (ת"נ): להתיר נדרו של יוצרו. בשל עין יעקב בפרק א"ע כתב בשם

כסאו. והוא אומר ואשב בהר ומהו כן א"ר הונא בר אחא שישב להתיר נדרו של יוצרו. ומה א"ל דבר קשה. א"ר יוחנן דבר קשה אמר לפניו תהית אתמהא. א"ל תוהא אנא על הרעה אשר דברתי לעשות לעמי. אותה שעה אמר משה מותר לך מותר לך אין כאן נדר ואין כאן שבועה הוי ויחל משה שהפר נדרו ליוצרו כד"א (במדבר ל) לא יחל דברו. ארשב"ל לפיכך נקרא שמו איש האלהים לומר שהתיר נדר לאלהים: (ו) וכן ויחל משה. אריב"ל בשם רשב"י פתח של תשובה פתח לו הקב"ה (שמות כ) אנכי ה' אלהיך בסיני למשה. בשעה שעשו ישראל העגל היה משה מפייס את האלהים ולא היה שומע לו א"ל אפשר שלא נעשה בהם מדה"ד על שבטלו את הדיבור. אמר משה רבון העולם כך אמרת בסיני אנכי ה' אלהיך אלהיכם לא נאמר ה לא לי אמרת שמא להם אמרת ואני בטלתי את הדבור אתמהא לי הוי ויחל משה וגו'. אר"ש דסכנין בשם ר' לוי לפיכך חזר וכתבה בלשון רבים (ויקרא יט) אני ה' אלהיכם וכן בכל המצות אומר אני ה' אלהיכם ולא אמר עוד אני ה' אלהיך: (ז) ד"א ויחל משה מהו למה ה' יחרה אפך בעמך. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר למה"ד למלך שהיה לו בן בית והשליטו על כל מה שהיה לו. הלך אותו בן בית והלוה לבני אדם ע"י ערבים הלוה לזה נ' זהובים ולזה ק' ולזה מאתים ברחו הלוים. אחר זמן שמע המלך ורע לו א"ל השליטיך על שלי אלא לאבדן. א"ל הבן בית אני הלויתי ובאחריותי הם לשלם אני מעמידך על הכל הרי פלוני ערב יש בידו ק' זהובים וביד פלוני נ'. כך אמר משה להקב"ה למה אתה כועס לא בשביל תורתך באחריותי היא שאני וחבירי נקיים אותה. אהרן ובניו יקיימוה יהושע וכלב יקיימוה יאיר ומכיר יקיימוה הצדיקים יקיימוה ואני אקיימנה הוי למה ה' יחרה אפך. ורבי נחמיה אמר בשעה שעשו ישראל אותו מעשה עמד לו משה מפיים את האלהים אמר רבון העולם י עשו לך סיוע ואתה כועס עליהם. העגל הזה שעשו יהיה מסייעך אתה מזריח את החמה והוא הלבנה אתה הכוכבים והוא המזלות אתה מוריד את הטל והוא משיב רוחות אתה מוריד גשמים והוא מגדל צמחים. אמר הקב"ה משה אף אתה טועה כמותם והלא אין בו ממש. א"ל א"כ למה אתה כועס על בניך הוי למה ה' יחרה אפך בעמך. ד"א למה ה' יחרה אפך בעמך. אמר משה לא כך אמרת לי כי שחת עמך עמך חטאו ולא עמי אם עמי חטאו לא עמך חטאו הוי למה ה' יחרה אפך בעמך. ד"א למה ה' יחרה אפך בעמך משל למלך שנכנס לביתו ומצא אשתו מנפפת לדלפקי וכעס. א"ל שושבינו אם היה מוליד יפה היית כועס. א"ל המלך אין בו כח לדבר זה אלא ללמדה שלא תעשה כך. כך אמר האלהים יודע אני שאין בו ממש. אלא ז שלא יאמרו לעשות ע"ז. א"ל ואם אין בו ממש למה אתה כועס על בניך הוי למה ה' יחרה אפך בעמך: (ח) אשר הוצאת מארץ מצרים. מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים אלא אמר משה רבון העולם מהיכן הוצאת אותם לא ממצרים שהיו כולם עובדי טלאים. א"ר הונא בשם ר' יוחנן משל לחכם שפתח לבנו חנות של בשמים בשוק של זונות. המבוי עשה שלו. והאומנות עשתה שלה. והנער כבחור עשה שלו. יצא לתרבות רעה. בא אביו ותפסו עם הזונה התחיל האב צועק ואומר הורגך אני. היה שם אוהבו א"ל אתה איבדת הנער ואת צועק כנגדו. הנחת כל האומניות ולא למדתו אלא בשם. והנחת כל המבואות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק של זונות. כך אמר משה רבון העולם הנחת כל העולם ולא שעבדת בניך אלא במצרים שהיו עובדין טלאים ולמדו מהם בניך ואף הם עשו העגל. לפיכך אמר אשר הוצאת מארץ מצרים דע מהיכן הוצאת אותם: (ט) ד"א אשר הוצאת מארץ מצרים. מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים. א"ר יהודה בר שלום בשם רבי יהודה בר סימון בשם ר' לוי בן פרטא למה"ד לאחד שבא ליקח עבד אמר לאדניו העבד הזה שאתה מוכר קאקנריסין הוא או קאלוחסין הוא. א"ל קאקנריסין הוא וע"ז אני מוכרו. לקחו והוליכו לביתו פעם אחת סרח אותו העבד התחיל אדונו מכהו א"ל הורגך אני. מה אני מבקש עבד רע. התחיל העבד צווח בייא מעביר עלי. א"ל אדונו סרחת כל הסרחון הזה ואתה צווח בייא העברת לי. אמר העבד באמת בייא העברת עלי. א"ל מרי היאך לקחת אותי בעבד טוב או בעבד רע. א"ל בעבד רע. א"ל בעבד רע אתה לקחתני ותבקשני עבד טוב. כך אמר משה רבון העולם לא כך אמרת לי (שמות ג) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה ואמרתי לך באיזה זכות אתה גואלן הם עובדים ע"ז ה ואמרת לי אתה עכשיו רואה אותם עע"ז ואני עומד ורואה אותם שהן יוצאין ממצרים ואקרע להם את הים ואביאם אל המדבר ואתן להם את התורה ואראה להם את כבודי פנים בפנים והם מקבלים מלכותי וכופרים בי בסוף מ' יום ועושין את העגל הוא שאומר (שם) ראה ראיתי את עני עמי. וזהו קולו של עגל קול ענות אנכי שומע. ועד שלא גאלתם אמרת לי שהם עושים את העגל ועכשיו שעשו אותו אתה מבקש להרגן לכך הזכיר יציאת מצרים בסניגוריא שלו. א"ר פנחס הכהן בן חמא בשם ר' יוסי בר חנינא מהו ראה ראיתי אמר הקב"ה למשה אתה רואה אותן עכשיו ואני רואה אותן היאך מתבוננים בי אני יוצא בקרובין שלי שאתן להם התורה שנא' (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן והם שומטין אחד מן טטראמולין שלי שכתוב (יחזקאל א) ופני שור מהשמאל. לפיכך אמר משה למה ה' יחרה אפך אתה היית יודע אותם ועכשיו אתה כועס עליהם על שעשו העגל: (י) ד"א אשר הוצאת מארץ מצרים. מה ראה להזכיר כאן יציאת מצרים אמר רבי אבין בשם ר"ש בן יהוצדק מלה"ד למלך

יד יוסף ה ע' במ"ר סוף פ' י"ט פי' הדבר שמשה היה אומר שסברת ישראל היתה שמשה שהוא קרוב להקב"ה אינו צריך לאמצעי שסבר ידעת שהעגל לא כיה כי אם אמצעי כמו שכתב הרמב"ן. אבל ישראל מותרין באמצעי (ספר אמונת חכמים פ"ג) : ו במדב"ר פ"ב. ודב"ר פ"א. פסיקתא דיהודה וישראל רבים. לעיל פ' ל' : ז נ"ל שלא ילמדו : ח לעיל פ"ג ופ' מ"ב ודב"ר פ"ב :

מתנות כהונה

כדאמרי' כדו תהית: אתמהא. כלו' דרך שאלה אמר לו כן: איש האלהים. כלו' אדון ורב כד"א איש נעמי איש האדמה: שלא נעשה בהם דין. כלו' שלא יעשה בהם דין: אתמהא לי הוי ויחל משה וגו'. כלו' תמיה והם לי ודייק סיפיה דקרא דכתיב ה' אלהיו רמז למה שאמר לו הקב"ה אנכי ה' אלהיך: בעמך. באותן שאמרת לי עמך הם ועתה מה איכפת לך מהם: מנפפת מחבקת ומנשקת: דלפקי. פי' הערוך כלי עץ שנותנין בו כלים של יין עץ ואבן: המבוי עשה שלו כו'. כלו' המבוי מוכנת לתרבות רעה שהוא שוק של זונות וכן האומנות שכל ענינו עם הנשים וכל אחד עשה את שדרכו לעשות: קאקנרסין קאלוהסין. לא מצאתי פירושם ולפי הענין הראשון רע והשני טוב: בייא. צרה ולא במשפט: ראה ראיתי. שתי ראיות וכדלעיל פ' ג' ופ' מ"א: וזהו קולו של עגל. זה שכתוב ואת צעקתם שמעתי זהו צעקת קול שצעקו על העגל והיינו קול ענות וכדלעיל ריש פרשה מ"א: בקרובין שלי. ופירושו במרכבה

עץ יוסף

בשם הרשב"א שזה דרך משל: תהית. בל' שאלה א"ל תהית פי' יש לך חרטה על הנדר: אתמהא כלו' דרך שאלה א"ל כן (מת"כ): מותר לך כו' כאן משמע שהוא כענין התרת חכם. אבל בשוח"ט מזמור צ' משמע שהוא ענין הפרת הבעל לאשתו כמ"ש במשה איש האלהים בעלה דמטרוניתא. פי' מושל על הטבע כמ"ש הגר"א ז"ל בפירוש התורה ר"פ וזאת הברכה: לפיכך נקרא איש אלהים. מבואר בשוח"ט מזמור הנ"ל למה נקרא שמו איש אלהים מה האיש אם מבקש להפר נדרי אשתו מפר כו' כך כביכול כו': (ו) וכן ויחל משה. נראה שצ"ל ד"א ויחל משה ושייך לסי' זה. דריב"ל קמפרש ליה הכי ויתפלל משה ע"י פנים שנתן לו ה' במה שנכתב ה' אלהיו (היינו אלהיך בל' יחיד) ולא בלשון אלהיכם לנוכח הרבים. שבזה האופן פתח לו פתח להלין על ישראל. שאף כי ידע ה' שאפי' היה אומר בל"ר היו חוטאים. מ"מ אמר בל' זה כדי שיוכל להשיב תשובה כנגד השטן המקטרג לומר שטעו בזה וכדמפרש ומסיים הוי ויחל משה: שמא להם אמרת כלו' שיש להלין עליהם שהם לא הבינו הדבר. וזה פליג אמדרש דחזית פסוק ישקני שהזר הדבור על כל אחד מישראל כו' והוא אומר לו כן וכן ע"ש: ולפיכך חזר וכתבה בל' רבים. כוונתו על עשרת הדברות שבפ' קדושים תהיו שנא' בתורת כהנים שנשנו בה כל עשרת הדברות. דוק שם ותמצאם. רק שאינם מסודרים בסדר שני' הדברות. ועי' בתורת כהנים שם וברש"י ובהגהות. ומ"ש וכן בכל המצות כוונתו על יתר התשע דברות הנוספים על דבור ראשון שהזכיר אני ה' אלהיכם שכולם בלשון רבים (יפ"ת): (ז) ד"א ויחל משה הני תיבות מיותרים (א"א): אני וחבירי נקיים אותה כו'. פי' נקיים אותה ביד ישראל. שידריכום אל התורה ואל העבודה עד שיפרעו חובם וזה מדין ערבות דכל ישראל ערבים זה לזה להדריך אותם במישרים: עשו לך סיוע כו' הכוונה שמשה בא להמלין שאין חטא העגל ממש כנראה ממעשה אלא שחשבו היות איזה שפע מושפע עליהם מכח העליונים במעשה העגל. וערב רב הוא שחשבוהו לעכו"ם. ואע"ג שגם זה חטא. מ"מ אינם ראוים לכליון חרון ואמר על דרך משל אתה מזריח את החמה כו'. והשיב ה' כי זה טעות ושטות בחושבם זה. וא"כ ראוי להענישם שחטאו בדבר שאין בו תועלת. והשיב מרע"ה דא"כ למה ה' יחרה אפך בעמך דהשתא שטעו בחשבם לקבל תועלת אין בהם חטא. זולת הטעות שחשבו שיהיה בזה תועלת: עמך חטאו דהיינו הערב רב שקבל משה כדלעיל פ' מ"ב: לדולפקי פי' סרים חמה (מערוך): אם היה מוליד יפה היית כועס. כלו' בדין היה שתכעוס. אבל השתא אין טעם בכעס. ומהדר ליה ידעתי שאין בו כח לדבר זה. ומ"מ ראוי ליסרה ללמדה. וכן טענת משה שאין כאן אליל. ולכן אין ראוי לכעוס עליהם שאינן אלא כטועים וכהאי דמסיים רבי נחמיה לעיל והלא אין בו ממש. א"ל א"כ למה אתה כועס על בניך: שלא תעשה כך ותבא לזנות עם מי שמוליד: שלא יאמרו לעשות עכו"ם. ר"ל שאע"פ שבעגל לא כיוונו לעכו"ם ממש רק למנהיג. מ"מ אני כועס שלא ילמדו לעשות עכו"ם ממש: א"ל ואם אין בו ממש למה אתה כועס על בניך. ואף שהקב"ה השיב יודע אני שאין בו ממש אלא כדי שלא ירגילו לעשות כנ"ל. מ"מ היתה תשובת משה אם אין בו ממש למה אתה כועס כו' כלו' אחר שהעבודה של העגל דעכשיו אין בו ממש מאי איכפת לך במה שיעשו לעתיד כי משפט הקב"ה באשר הוא שם ולא על שם העתיד (ת"נ): (ח) מה ראה להזכיר כאן יצ"מ. מלת כאן קדייק כלו' דבשלמא על מאמר הקב"ה כי שחת עמך אשר הוצאת מארץ מצרים אין להקשות דעיקר הקפידא שהוציאם מארץ מצרים וגמלתי להם כל הטובות. והם גמלו עלי רעה. אבל במלילת משה קשה למה זכרו כי אדרבא הוא הגורם עיקר הכעס והקפידא כנ"ל (ת"נ): שהיו כולם עובדי טלאים. כדכתיב כי תועבת מצרים נזבח לה'. ומתרגמינן ארי בעירא דמצראי דחלין מיניה אנחנא נסבין. ואף שהם לא עבדו לטלה אלא לשור לעגל. מ"מ הורגלו במצרים לעבוד לבהמה. א"נ סברו במצרים שאין כח וממש בטלה כי הקב"ה עשה בהם שפטים. ובחרו להם את השור שהוא אחר הטלה במסד המזלות טלה שור תאומים כו' (ת"נ): משל לחכם כו' המשיל הדבר לחכם שע"י חכמתו ה"ל לראות את הנולד. וכן הקב"ה ה"ל לראות הנולד: חנות של בשמים. ובנמשל הוא השפעת רבוי כסף וזהב להם כמאמר הנביא וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל (ת"נ): המבוי עשה שלו כלו' המבוי מוכן לתרבות רעה שהוא שוק של זונות. וכן האומנות שכל ענינו עם הנשים כי דרך הזונות ליפות וליתן בבשמים. ולולי זה אף שהיה בשוק של זונות לא היה כל כך קרוב להכשל. וכן ע"י שנשתעבדו למצרים וכל מעשם ומנהגם עמהם היתה נסבה ללמוד מדרכיהם: ולא שעבדת את בניך אלא במצרים. וכוונת המ"מ היה לשעבדם במצרים דוקא לפי שהמצרים היו שולטים בכשפים ולא נחשב להם כאילו היו משועבדים תחת ידי כל האומות. וגם לכבודם של ישראל שאינם משועבדים תחת יד אומה שפלה. ויש עוד טעם בזה בנסתר: (ט) קאקנריסין הוא בל' יוני רע מעללים (מוסף הערוך): קאלוחסין פי' בל"י טוב מאד. קאלו טוב. חסין ג"כ טוב (מוסף הערוך): בייא מעביר עלי פי' עושה לי עול וחמס: ואקרע להם את הים. הזכיר קריעת י"ס יותר משאר נסים לפי שבתשובה שעשה להם גמלו לו רעה שהוא קרע להם את הים והם העבירו צרה בים שהוא פסל מיכה: ואתן להם את התורה הזכיר מובא נתינת התורה לפי שע"י נתינת התורה נתגלה להם בטטראמולין שלו. והם שמשו את השור במרכבה. וזהו שמביא והראה להם את כבודי כו': והם מקבלים מלכותי כוונתו בזה לסתור התנצלות אלהיכם לא נאמר אלא אלהיך לי אמרת ולא להם כו': ראה ראיתי שתי ראיות וכדלעיל פ"ג ופ' מ"א: מהו ראה ראיתי סיומא דמדרש דלעיל הוא: בקרובין (נ"א בקרומן) שלי פי' במרכבה שלי: טטראמולין מרכבה: (י) למלך שהיה לו שדה בור. ובנמשל הוא העולם שהיה השלם תהו עד שלא נתנה

למלך שהיה לו שדה בור אמר לארים לך פרנסה ועשה אותה כרם. הלך הארים ופרנס אותה שדה ונטעה כרם הגדיל הכרם ועשה יין והחמיץ. כיון שראה המלך שהחמיץ היין אמר לארים לך וקוץ אותה מה אני מבקש מן כרם עושה הומץ. אמר הארים אדני המלך כמה יציאות הוצאת על הכרם עד שלא עמד ועכשיו אתה מבקש לקצצו. וא"ת בשביל שהחמיץ יינו בשביל שהוא נער לכך החמיץ ואינו עושה יין יפה. כך כשעשו ישראל אותו מעשה בקש הקב"ה לכלותם אמר משה רבון העולם ט לא ממצרים הוצאתם ממקום עע"ז ועכשיו נערים הם שנא' (הושע יא) כי נער ישראל ואוהבהו. המתן מעט להם ולך עמהם ועושין לפניך מע"ט הוי אשר הוצאת ממצרים: (יא) למה יאמרו מצרים וגו'. והנחם על הרעה לעמך א"ר חנינא בר אבא תהא חתהות מצויה לפניך. א"ל הקב"ה מה אמרת והנחם על הרעה לעמך הייך כך אני עושה שנא' וינחם ה' על הרעה:

פרשה מד

(א) זכור לאברהם. פתח ר' תנחומא בר אבא (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע. למה נמשלו ישראל לגפן אלא מה הגפן כשבעליה מבקשין שתשביח מה הם עושין עוקרין אותה ממקומה ושותלין אותה במקום אחר והיא משבחת. כך כיון שבקש הקב"ה להודיע ישראל בעולם מה עשה עקרן ממצרים והביאן למדבר והתחילו מצליחים שם והתחילו מקבלין התורה ואומרין (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ויצא להם שם בעולם שנא' (יחזקאל טז) ויצא לך שם בגוים ביפיך. ד"א גפן ממצרים. אתה מפרנס כל אותן הדעות האמורות בו (בראשית מ) והנה גפן לפני גפן ממצרים תסיע. ובסוף אתה מפרנס מה הגפן היא חיה ונשענת על עצים מתים כך ישראל הם חיים וקיימים ונשענין על המתים אלו האבות. וכן אתה מוצא כמה תפלות התפלל אליהו בהר הכרמל שתרד האש כד"א (מ"א יח) ענני ה' ענני ולא נענה אלא כיון שהזכיר את המתים ואמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל מיד נענה מה כתיב (שם) ותפול אש ה'. וכן משה בשעה שעשו ישראל אותו מעשה עמד ולמד עליהם זכות מ' יום ומ' לילה ולא נענה אלא כיון שהזכיר את המתים מיד נענה שנא' זכור לאברהם ליצחק ולישראל. מה כתיב וינחם ה' על הרעה. הוי כשם שהגפן הזאת חיה ונשענת על עצים מתים כך ישראל חיים ונשענים על האבות כשהם מתים הוי זכור לאברהם ליצחק ולישראל: (ב) ד"א זכור לאברהם הה"ד (קהלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו. כנגד מי אמר שלמה מקרא זה ריב"ל ור' שמואל בר נחמן. ר' יהושע אומר לא אמרו אלא כנגד דוד אביו. כיצד אתה מוצא כשבנה שלמה ביהמ"ק התפלל לפני האלהים שתרד האש ולא נענה אלא כיון שהזכיר את המת דוד אביו מיד נענה שנא' (דה"ב ו) זכרה לחסדי דויד עבדך מיד (שם ז) וככלות שלמה להתפלל אל ה' והאש ירדה מהשמים. כיון שראה שלמה שהזכיר אותן תפלות ולא נענה וכיון שהזכיר דוד אביו מיד ירדה. התחיל אומר ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה. על עצמו אמרו. ור' שמואל בר נחמן אמר על משה אמרו. כיצד כיון שראה משה עומד ומתפלל מ' יום ומ' לילה על ישראל שימחול להם הקב"ה על אותו מעשה שעשו ומזכיר זכותו ולא היה האלהים מתרצה להם א כיון שהזכיר את המתים מיד נענה מה כתיב אחריו וינחם ה'. הוי ושבח אני את המתים מן החיים זה משה: (ג) ד"א זכור לאברהם הה"ד (משלי יא) יד ליד לא ינקה רע. א"ר פנחס הכהן בן חמא אם עשית מצוה אל תבקש מתן שכרה מיד ליד למה שלא תנקה שאין אתה מתנקה מעונותיך ורשע אתה נקרא שלא בקשת להנחיל לבניך כלום שאילו בקשו אברהם יצחק ויעקב מתן שכרן של מצות שעשו היאך היה זרע צדיקים נמלט. היאך היה מזכיר זכור לאברהם ליצחק ולישראל מיד וינחם ה'. הוי יד ליד לא ינקה רע: (ד) ד"א זכור לאברהם. א"ר אבין בשם ר' אחא משל למלך שהפקיד לו אוהבו אצלו עשרה מרגליות מת אוהבו והניח בת אחת. עמד המלך ונטלה לאשה ועשאה מטרונה ונתן לה שלשלת אחת של י' מרגליות ונתנה אותם בצוארה. לאחר ימים אבדה השלשלת. התחיל המלך מבקש להוציאה אמר מגרשה אני מביתי אוציאה מאצלי. נכנס שושבינה אצל המלך והיה מפייסו ולא היה המלך נשמע לו אלא היה אומר מגרשה אני מאצלי. א"ל למה אדני המלך. אמר שנתתי לה י' מרגליות ואבדתן. אמר חי מרי המלך אעפ"כ צריך אתה להתפייס ולרצותה ולא היה המלך שומע לו. כיון שראה השושבין מה שבקש לעשות עמה ואינו מתרצה אלא מתרים ואומר אגרשנה אני. א"ל בשביל י' מרגליות שאבדה אתה מבקש להוציאה. אין אתה יודע שאני יודע שהפקיד אביה אצלך י' מרגליות יצא י' בי'. כך כיון שעשו ישראל אותו מעשה היה האלהים כועס עליהם התחיל אומר הקב"ה הרף ממני ואשמידם. אמר משה רבון העולם על מה אתה כועס על ישראל. אמר בשביל שבטלו י' הדברות. א"ל יש להן מהיכן לפרוע. אמר לו מנין אמר הזכר שנסית אברהם בי' נסיונות ויצאו י' בי' הוי זכור לאברהם ליצחק ולישראל:

ד"א

יד יוסף ט דב"ר פ"ג: פרשה מד א דב"ר פ"ג:

ענף יוסף

פרשה מד (ד) [אמר בשביל שבטלו י' הדברות] אף שלפי הפשט לא עברו ישראל אלא על אנכי ולא יהיה לך. אבל כבר אמרו כל המודה בעכו"ם ככופר בכל התורה נמצא כאילו בטלו

כל

מתנות כהונה

במרכבה שלו: טטראמולין. עי' בפי' הרמב"ן בפ' זו: התתות. התרטה כד"א כדו תתית ולשון והנחם קדרים: מפרנס. מסדר ומפרש הלשון ידוע כדאת אמר פרנסת אהרן לאהרכו פרנס אותו לרחבו בפ' קמא דב"ב: כל אותן הדעות האמורות. כל הדרשו' שנדרשו על פסוק זה וע"ל בב"ר פ' מ"ח בוי"ר פ' ל"ו: על עצמו אמרו. מן החיים וגו' אמר שלמה על עצמו: שלא תנקה גרס: חי מרי לשון שבועה בחיי המלך מתרים. ל' חוזק וע' בערוך ערך תרם

עץ יוסף

נתנה התורה כמאמר חז"ל ב' אלפים תהו (ת"כ): פרנסה פי' השתדל בכל צרכיה: וא"ת בשביל שהחמיץ יינו. לכן לא יחוס על יגיעתו דלא ניחא ליה בכרם רע כלל. מ"מ מאחר שזה בשביל שהוא נער ובהמשך הזמן יעשה יין טוב יש לו לחוס להוצאותיו ולהניחו עד שיעשה יין יפה. ומ"מ הוצרך לטענת היציאות דלולא זה מצי מימר שאינו רוצה בכרם שעושה חומץ עכשיו אע"פ שבהמשך הזמן יתוקן אלא לקצצו ולבקש לו כרם אחר טוב מעכשיו: שהוא נער כלו' חדש ודרך הנטיעות כשהן חדשות שלא לתת פריין כהוגן: (יא) תהא התהות (פי' החרטה) מצויה לפניך. דרים שמשה התפלל אף לדורות הבאים שתהא התהות מצויה לפניו ופי' לדורות הבאים שיחטאו לפניו בחטא מה ויעלה על לבו לכלותם שיתחרט וינחם על הרעה. ונלמד זה מדכפל משה בתפלתו שוב מחרון אפך והנחם על הרעה דרים דקאי אדורות הבאים. לזה אמר לו הקב"ה מה אמרת והנחם על הרעה לעמך הייך כך אני עושה שנא' וינחם ה' על הרעה ר"ל לא זה שהשיב מחרון אפו שדיבר לעם הזה בשביל חטא העגל. אף זו שקיבל תפלתו אפילו לדורות הבאים בהם ביחטאו לפניו בענין מה שיזכיר את תפלתו וינחם על הרעה:

פרשה מד (א) פתח ר"ת כו' למה נמשלו ישראל לגפן כו' שהיה לו להמשילם לפרי הגפן ולא סתם נגפן דמשמע העץ גופיה שהוא הכרון כי הוא המלוש שבעלים כמ"ש מה יהיה עץ הגפן מכל עץ הזמורה. לזה השיב יפה שבאמת הדמיון הוא רק בעוקרה ממקום זה לנטוע אותה במקום אחר. וכן בהצטרפות שהשענה וסמיכות על עצים אחרים וזהו רק בעץ הגפן לא בפריה. ע"כ הזכיר שם העץ לבד: עוקרין אותה ממקומה כי אין שבח כל כך בקרקע ראשון כמו כשנשתלה במקום חדש שקולטת ג"כ כח הקרקע השני. ושאר אילנות אין דרכם לעקור אותם משום שפעמים מתייבשים מיד. משא"כ הגפן: והתחילו מקבלין התורה מה שהתחילו תחלה שאמרו נעשה ונשמע זהו שבחם. והזכיר כאן דברים הכתובים ביחזקאל ואתן נזם על אפך וגו' ועטרת תפארת בראשך הוא העטרות שקבלו בהר סיני על מאמרם נעשה ונשמע. ואח"כ כתיב ותצלחי למלוכה ויצא לך שם בגוים: ויצא לך שם בגוים ביפיך. והיינו יופי שלימותם על דרך הנך יפה רעיתי: אתה מפרנס כל אותן הדעות האמורות בו גבי והנה גפן לפני וגבי גפן ממצרים תסיע. כצ"ל ומפרנס הוא ל' השלמה ומלוי כמו פרנסת ארון לארכו פרנס אותו לרחבו דלקמן בבמדב"ר פרשה ד'. ופירושו שידרוש וישלים כל אותן הדעות כו'. שמפני שיש דעות הרבה במשל ישראל לגפן. ויש מהם שנדרשו על והנה גפן לפני כמ"ש בפרק ג"ה אומה זו כגפן נמשלה זמורות שבה אלו בעלי בתים. וגם אמר ג"כ אלו ישראל. ג' השריגים אלו ג' רגלים. ויש שנדרשו על גפן ממצרים תסיע כדלקמן בויק"ר פ' ל"ו. ובשוח"ט. ודרך המדרש להביא כל הדעות והדרשות שנדרשו בפסוק אגב אורחיה. לכן אמר דמקמי שנדרוש הכא על הגפן הא דבעי למימר מה גפן חיה ונשענת על קנים מתים. לפי ענינו יזכיר ג"כ הדורש כל הדרשות שנאמרו בהמשל ישראל לגפן: מה הגפן הזו היא חיה כו'. ר"ל שעם היותה חיה צריכה להשען על העצים היבשים וזה לתולעתה. כן החיים לפי שאין זכותם גדול כזכות המתים דגדולים הצדיקים במיתתם יותר מבחייהם. לכן אינם כדאים להעתר אלא בזכות המתים: וכן אתה מוצא כל דבר שהוא זר לפום ריהטא. אמר וכן אתה מוצא משום דמעשה רב (ת"נ): כד"א ענני ה' ענני כו' אע"ג דברישא כתיב ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל ובתר כתיב ענני ה' ענני אלמא תחלת תפלתו בזכות אבות י"ל דע"כ א"א שיהיו הכתובים כסדרן דאי בזכות אבות לא יענה איך הושב שיענה בזכותו וכי ס"ד דרב גובריה מזכות אבות: הילכך ע"כ איפכא הוה המעשה שתחלה היה תפלת עצמו בל' ענני ואח"ז תפלת האבות ואז נענה. והכתובים נכתבו שלא כסדרן (יפ"ת): וכן משה כו' עמד ולמד כו' מ' יום כו' ולא נענה אלא כיון שהזכיר כו' זכור לאברהם כו'. ס"ל שלא התפלל משה כל זמן שהיה העגל ביניהם. אלא כשנה' לו ועתה הניחה לי התבונן כי הדבר תלוי בו וירד וביער העגל ושב להתפלל במ' יום וע"ז נא' ויחל משה ואין מוקדם ומאוחר בתורה.. וכן דעת ר' יצחק בדב"ר פ"ג ע"ש. אבל הא דגרסי' לעיל פ' מ"ב אין אני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים פליגא אהא וס"ל שתפלה זו מיד קודם שירד מתהלה וכדעת הרמב"ן (יפ"ת): (ב) שתרד האש אע"פ שלא מצינו מפורש שהתפלל על זה. מ"מ מדכתיב זכרה לחסדי דוד עבדך וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה להשמועינן שבזכות דוד ירדה שמעינן שבכלל תפלותיו היה ירידת האש ג"כ: ורשב"נ אמר על משה אמרו. לא רצה לפרש כריב"ל שעל דוד אמרו מדאמר את המתים משמע דעל מתים רבים קאמר שהם הם האבות העולם: ארבעים יום כו' עיין מה שכתבתי בסי' הקודם: הוי ושבח אני את המתים מן החיים זה משה. פי' דגדולים צדיקים במיתתם מבחייהם שע"כ גדל זכות האבות עכשיו ממשה שהיה חי אע"ג דמשה גדול מהאבות לא נענה בזכותו אלא בזכות האבות מפני שהיו אז האבות מתים ומשה חי: זה משה ואע"ג דלקמן בפירקין משמע דההוא זכות אבות לסלק ג' מלאכי חבלה וזכות משה ג"כ לסלק אחד. מ"מ ילפינן דהם גדולים ממנו מכיון דמתחלה לא היה יכול משה לסלק אפי' א' ואחר שנסתלקו הג' בזכותם הוא שיכול משה לסלק הא' מהנשארים. ובודאי שגדול הגואל א' בתוך ה' מגואל א' משנים: (ג) הה"ד יד ליד לא ינקה רע. מייתי סמך ממקרא זה שכן הוא דרך הצדיקים שלא לבקש זכותם לעצמם רק שיתום לבניהם. ומטעם זה הזכירו ג"כ דרשה זו בויק"ר פ' ל"ו בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב: א"ר פנחס הכהן בן חמא כל מי שעושה מצוה ומבקש ליטול שכרו עליה מיד ליד לא ינקה רע רשע הוא שאינו מניח לבניו כלום. א"ר סימון כאינש דאמר הא סלא הא סילעא הא סאתא הב קום טול. קר(אילו בקשו אבות הראשונים ליטול שכר מצות קלות שעשו בעוה"ז איך זרע צדיקים נמלט כו' כצ"ל. וכן אי' בויק"ר פ' ל"ו סי' ג'. ופירושו רשע הוא דרש רע כאילו כתיב רשע כד"א אוי לרשע רע. הא סלא כו' כלו' הנה השק והמעות והסאה (למדוד בו) קח הסאה ומדוד החטים לתוך השק וקח המעות. וזהו פי' מיד ליד כקונה דבר ונותן מעות מידו ומקבל דבר הנקנה לידו. כן הם רוצים שכרם לקבל מיד אחר עשיית המצות (יפ"ת שם): היאך היה זרע צדיקים נמלט. כ"ה לשון הכתוב יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט. וסוף המקרא מגלה פירוש תחלת המקרא באיזה ענין נקרא אותו שמבקש שכר מצותיו רשע ורע. היינו במה שאינו ממלט זרעו מצרה העתידה לבא עליהם. היפך מנהג הצדיקים שממלטים זרעם: האיך היה זרע צדיקים נמלט. מהחרון הזה שנא' ויחר אפי בהם: (ד) משל למלך כו' לשון זכור דרים: אעפ"כ צריך אתה להתפייס. רמז לו שאין לו טענה על ההפסד כי יודע הוא שיש לאביה אצלו עשר מרגליות: מתרים ל' חוזק וסירוב: בשביל שבטלו עשרת הדברות. דמאחר שחטאו בגילוי עריות כמו שדרשו על יקומו לצחק. הרי שעברו על כל עשרת הדברות כדאיתא בבמדב"ר פ"ט. ומ"ש לעיל לא היה להם לחטוא אלא בשני אלמא לא עברו רק דבור אנכי ולא יהיה לך. היינו כפי עיקר כוונתם שהיתה במעשה העגל. אבל מ"מ הוא כעוברים על כל עשרת הדברות כדאי' בבמדב"ר הנ"ל:

בי'

(ה) ד"א זכור לאברהם . למה מזכיר כאן ג' אבות אמרין רבנן אמר משה אם שריפה הם חייבים זכור לאברהם שנתן נפשו לכבשן האש לישרף על שמך ותצא שריפתו לשריפת בניו . ואם הריגה הם חייבים זכור ליצחק אביהם שפשט צוארו ע"ג המזבח לישחט על שמך ותצא הריגתו להריגת בניו . ואם גלות הם חייבים זכור ליעקב אביהן שגלה מבית אביו לחרן ויצאו אלו באלו הוי זכור לאברהם ליצחק ולישראל : (ו) ד"א זכור לאברהם למה הזכיר ג' אבות א"ר לוי אמר משה רבון העולם ג חיים הם המתים . א"ל משה נעשית מין. א"ל משה אם אין המתים חיים לע"ל יפה אתה עושה להם כל מה שתבקש . אבל אם חיים המתים מה יש לך לומר לאבות לע"ל כשיעמדו אבותיהם ויבקשו ממך הבטחה שהבטחתם מה יש לך להשיבם . לא כך הבטחתם שאתה מרבה בניהם ככוכבי השמים ועכשיו תבקש לכלותם הוי זכור לאברהם וגו' . ד"א זכור לאברהם. למה הזכיר כאן משה ג' אבות א"ר אבין אמר הקב"ה למשה אני מבקש מידך כשם שבקשתי מסדום י' העמיד לי מהן י' צדיקים ואיני מכלה אותן . אמר רבון העולם אני מעמיד לך . הרי אני ואהרן גואלעזר ואיתמר ופנחס ויהושע וכלב . א"ל האלהים הרי ז' והיכן הג'. לא היה יודע מה לעשות משה א"ל רבון העולם חיים הם המתים . א"ל הן . אמר אם חיים הם המתים זכור לאברהם ליצחק ולישראל הרי י' לכך הזכיר ג' אבות . ד"א זכור לאברהם מה ראה להזכיר ג' אבות א"ר אלוני בן טברי בשם ר' יצחק כיון שעשו אותו מעשה ד יצאו ה' מלאכי חבלה לכלותן . אף וחמה וקצף והשמד והשחת. כמ"ש (דברים ט) כי יגורתי מפני האף והחמה . אמר רבון העולם אתה עמוד באחד ואני באחד אתה עמוד באף שנא' (תהלים ז) קומה ה' באפך. ואני בחמה שנא' ה (שם קו) לולי משה וגו' להשיב חמתו מהשחית. א"ל הקב"ה הרי עמדתי באחד ואתה באחד . לג' מה תעשה . א"ל משה הרי ג' האבות עומדין לשלשתן לפיכך הוא מזכירן : (ז) ד"א זכור לאברהם. א"ר זבידא אמר ריב"ל אמר משה רבון העולם אבות העולם היו צדיקים או רשעים הפרש בין אלו לאלו אם היו רשעים יפה אתה עושה לבניהם כך למה שלא היה לאבותם אצלך מעשים ואם צדיקים הם תן להם מעשה אבותם. הוי זכור לאברהם . א"ר שמואל א"ל משה רבון העולם תן לי רשות שאדבר. א"ל הקב"ה אמור כל מה שתבקש. אמר הם בטלו ראשו של דבור (שמות כ) לא יהיה לך וגו' ועברו עליו שעשו את העגל . ואתה מבקש לבטל סופו שנא' ועושה חסד לאלפים לאוהבי וכתיב (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי . אמרת לאברהם אני שומר לבניך חסד עם ב' אלפים דור שנא' ועושה חסד לאלפים. וכמה דורות מאברהם עד עכשיו ז' אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה . ולז' אי אתה עושה חסד לב' אלפים דור היאך אתה עושה חסד . הרי הם בטלו ראשו של דבור ואתה מבקש לבטל סופו . אמר הקב"ה למשה ואין אתה מזרע בני בניהם אני הורג את אלו ואעשה אותך יותר מהן ונמצאת שבועתי מתקיימת. א"ר יצחק אמר משה רבון העולם אי זה שטר מקויים יפה . הנחתם בג' או הנחתם באחד הוי אומר אותו שנחתם בג' . אי זה דין מקויים יפה הנדון בג' או באחד הוי אומר זה שנדון בג' . אי זה עדות מקויים עדות של א' או של ג' הוי אומר עדות של ג' . כך אמר משה רבון העולם הדבר שנשבעת לג' אין אתה מקיים אלא אתה מבקש לבטלו של אחד היאך אתה מקיים . כשם שכעסת על בניהן ואתה מבקש להרגם כך על בני . ולא עוד אלא כשם שנשבעת לאבות וקיימת עמהן ברית שנאמר (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב כך אף לשבטים נשבעת וקיימת עמהם ברית. ומנין שהקב"ה נשבע לשבטים שנא' (חבקוק ג) שבועות מטות אומר סלה. ומניין שקיים הקב"ה עמהן ברית שנא' (ויקרא כו) וזכרתי להם ברית ראשונים זו ברית השבטים . ולדבריך הרי אתה מעמיד משבט לוי שאני משבטו מה יש לך לומר לשבט ראובן ולשבטים אחרים. א"ר יצחק אותה שעה לא היה יכול להשיבו אמר הקב"ה יפה אמרת . מיד וינחם ה' אמר לו האלהים אף הראשונות תהיתי עליהן : (ח) מהו אשר נשבעת להם בך . חזקיה בר ר' וריב"ל. חזקיה אמר אמר משה אילו בשמים ובארץ נשבעת לאבותם יפה אתה עושה להם שהיית אתה מכלה את בניהם למה שכשם שהשמים והארץ בטלים אף השבועה שלהם עוברת . רבון העולם לא כך נשבעת לאבותם שאין אתה מכלה את בניהם . לא אמרת לאברהם (בראשית כב) בי נשבעתי מהו בי נשבעתי אמר הקב"ה לאברהם כשם שאני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתי קיימת לעולם ולעולמי עולמים הוי יפה אמר משה כשאמר אשר נשבעת להם בך. בעבור קדושת שמך עשה ואל תחלל שמך. וריב"ל אמר בשביל זכות האבות ובזכות השבטים עשה הקב"ה. ומאין אתה יודע שהזכיר משה השבטים כאן. בא ישעיה ופירשה שנא' (ישעיה סג) שוב למען עבדיך שבטי נחלתך מכאן שהשבטים נקראו עבדים לפיכך אתה דורש (שמות לב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל אלו ג' האבות . עבדיך אלו השבטים מיד נתרצה להם שנא' וינחם ה' על הרעה כיון שראה הנביא כן התחיל אומר (מ"ב יד) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל . א"ר אחא בשם ר' יונתן דבית נוברין אנו מוצאין דבר ה' למחות

את

יד יוסף ב דב"ר פ"ד · ג והא דלא חשב נדב ואביהוא . משום דידע משה שחטאו בזה שהציצו בשכינה בשעת מ"ת כדכתיב ויחזו וגו' (מגלה עמוקות) וע' בבמד"ר פ' ט"ו סי' י"ט ובדב"ר פ"ג סי' ט"ו : ד לעיל פ' מ"ג סי' י"ב וש"נ . פדר"א פ' מ"ה. שוח"ט מזמור ז' : ה פתיחתא דר"ר סי' ה' :

מתנות כהונה

הרם : שהפקיד אביה אצלך גרסי' : לשריפת בניו . במקום שריפת בניו : חיים הם המתים . לעתיד ודרך שאלה אמר כן : נעשית מין . בתמיה וכי אתה צריך לשאול על זה וע' כ"ז פרשה עקב ובמד' קהלת פסוק ושבח אני את המתים ובפסוק שבתי : הנחתם בג'. ג' אבות : כך על בני . תכעוס ג"כ עליהם לעתיד : ברית הראשונים . פי' ברית של הראשונים כלו' שכרת עם הראשונים ואלו השבטי' דאילו האבות כבר כתי' וזכרתי את בריתי יעקב וגו' : תהיתי . נתחרטתי : זיכאות

ענף יוסף

כל עשרת הדברות : (ו) [העמיד לי מהם עשרה צדיקים כו'] בפ' עקב א"י שאמר אני מעמיד לך שמונים צדיקים . ולא מנה אלא ע"ז וצירף את הג' אבות לשמונים . וי"ל דבעל המאמר דכאן ס"ל דכל ישראל איקרו קהל ולכן די עשרה צדיקים לכל ישראל. היינו ז' צדיקים וצירוף ג' אבות. אבל במד' דשם ס"ל דכל שבט איקרי קהל ולפי ששבט לוי לא חטא בעגל לכן צריכין ז' צדיקים לכל שבט ושבט וצירוף ג' אבות לכל שבט ושבט. שהם אבות לכולם · וי"א פעמים ז' הרי שבעים ושבעה וצירוף ג' אבות הרי פ'. (מהרב הגאון החסיד מהור"ר זלמן שניאור ז"ל) : (ז) [ואתה מבקש לבטל סופו כו' אמר הקב"ה למשה ואין אתה מזרע בני בניהם] י"ל שמשה היה סבור שהברית שכרת עם האבות נתבטל ועמו כורת ברית חדש . ועל זה השיבו הקב"ה ואין אתה מזרע בני בניהם שכוונתי לקיים עמך הברית שכרתי עם אבות העולם. לכן התחכם משה לטעון טענה אחרת הדבר שנשבעת לג' אין אתה מקיים כו' של אחד היאך אתה מקיים:

ככר

עץ יוסף

בי' נסיונות כדתנן בפ"ה דאבות : הוי זכור לאברהם כו' שאיידי דמזכיר אברהם מזכיר ג"כ יצחק וישראל שגם הם נתנסו בקנאתם ויש להם ג"כ זכיות הרבה (יפ"ת) : (ה) למה מזכיר כאן פי' מ"ש הכא משאר דוכתי שהתפלל ולא הזכיר האבות במתאוננים ובמרגלים ובעדת קרח. ומשני אם שריפה הם חייבים כו' דבעון זה הוה שייך שריפה והרג כמו שאפרש: אם שריפה הם חייבים . ר"ל שאם ימיתם בידי שמים יהיה בשריפה כענין סדום ועדת קרח ומחנה סנחריב . כי באש ה' נשפט על הרוב כשמביא דינו בפרהסיא : שגלה מבית אביו לחרן . ויש לו זכות בזה שקיים מצות אביו ואמו שילך עד חרן ליקח אשה מבנות לבן. דאי כדי להמלט מפני עשו לא היה צריך להצטער עד חרן שהיה אפשר לו לעמוד במדרשו של שם ועבר כמו שעמד שם י"ד שנה : (ו) למה הזכיר ג' אבות . פי' מה צורך להזכיר האבות כיון דלא בטענת אשר נשבעת להם בך . ומשני דהיינו לומר במה שמען אשר נשבעת להם כו' אינו מגד חיוב השבועה אלא מגד מה יש לך להשיבם כדמפרש : חיים הם המתים לעתיד. ודרך שאלה אמר כן : נעשית מין בתמיה. וכי אתה צריך לשאול על זה : יפה אתה עושה שאע"פ שהם חיים בג"ע אינו חושש מהם דלא ידעו בעניני ביניהם . דאף דמסיק בפ' מי שמתו שהמתים יודעים בעסקי החיים ס"ל לר' לוי כדס"ד התם לר' יונתן : מה יש לך לומר לאבות . שאע"פ שמגד השבועה פטור אתה לפי שחטאו והשבועה היתה על התנאי ואפשר להקב"ה לומר להם שבחטאם מתו . מ"מ כדי שלא יהא לבם דוה על בניהם יש לך להגין עליהם אע"פ שאינם ראויים (יפ"ת) : למה הזכיר כאן משה ג' אבות . פי' מ"ש דמזכיר הכא זכות אבות טפי משאר דוכתי . ומשני דהכא ע"י שהקב"ה בקש ממנו עשר צדיקים השיב כך . משא"כ במקום אחר שלא בקש ה' זה ממשה ע"כ לא מצא מקום להזכירן שכבר מודעה מענה א : הרי שבעה והא דלא מני נדב ואביהוא ושבעים זקנים . י"ל דסבר שהם כבר חטאו כמ"ד בבמד"ר פ' ט"ו דאלולי ב"י הם נדב ואביהוא ושבעים זקנים שזנו עיניהם מן השכינה והאריך להם אז כדי שלא לערבב שמחת התורה ע"ש . וע' לקמן סוף פ' עקב דחשיב לנדב ואביהוא ולא חשיב משה ויהושע : לא ידע מה לעשות . וקשה מדוע לא חשב משה גם לבצלאל ואהליאב ומכיר ויאיר אלדד ומידד . י"ל משום שלא קים ליה בגווייהו ירא לחשוב אותם . וחשב שהקב"ה בעצמו יצרפם . וכיון ששמע מהקב"ה שאמר היכן השלשה עמד מרעיד ולא היה יודע מה לעשות : אם חיים הם המתים . הרי הם מצטרפים עם החיים בעוה"ז שכל העומד לחיות בעוה"ז כאילו חי כבר : מה ראה להזכיר ג' אבות . ולא לענין זכותם להגן בעדם מזכירם מ"ש הכא מכמה דוכתי שאינו מזכירם בתפלתו . ומשני דהכא איצטריך משום מלאכי חבלה כו' : (ז) אמר משה כו' . מפרש זכור לאברהם כו' שיפרש זכרונם ושמותם אם יקראו צדיקים או רשעים. ע"ד זכרו כיון לבנון דהיינו שמו . וז"ש הפרש בין אלו לאלו כלו' שיפרש ההפרש הזה : תן להם מעשה אבותם . דאע"ג דשבועה איכא למימר דאדעתא שירשיעו הבנים לא בולא . מ"מ זכות אבות ע"כ יועיל לבנים : תן לי רשות אחרי שדיבר קשות הוזקק ליטול רשות : אמר הם בטלו כו' גם זה לתרץ מה טעם לשון זכירה . וקאמר שהוא כמו שיאמר שיזכור ואל ישכח שאין אלא ז' דורות ואיה הבטחת ועושה חסד לאלפים : אמרת לאברהם כו' אע"ג דלא אשכחן הכי . מדקאמר הכא לאוהביו ואברהם נקרא אוהבו הוה ליה כאילו קאמר ליה הכי . אבל יצחק ויעקב דלא אשכחן שנקראו אוהביו לא אמרינן דקאמר להו הכי : שנא' ועושה חסד לאלפים. שמאריך אפו להם שלא לכלותם בחטאתם : ולשבעה אי אתה עושה חסד . ואע"ג שהקב"ה אמר ליה תיכף בתחלה ואעשה אותך לגוי גדול . עכ"ז טען משה שצריך שיהיה החסד עם כל הדור ולא עם מקצתו : אמר הקב"ה ואין אתה כו' ואעשה אותך יותר מהם . וכאן ה"ל כעושה חסד עם כל הדור. מאחר שמשה יתברך יותר מכולם ומה להם לאבות שיהיו אלו או אלו אחר שדורותיהם מרובים כמו שהיו אלו ואלו קיימים : הדבר שנשבעת לג' אין אתה מקיים כו' . מיתור' דאליהם דריש זה. דכיון דכתיב אשר נשבעת להם לא היה צ"ל ותדבר אליהם ארבה כו' אלא ותדבר ארבה את זרעכם . אע"כ דה"ק אם להם שהם ג' לא הועיל מה יועילני : ולא עוד כו' ר"ל אם תמצא לומר שאין אתה מבטל שבועת האבות מפני שאני מבניהם . אעפ"כ אין אתה יוצא ידי שבועת השבטים : וקיימת עמהם ברית וא"ת ברית היכא רמיזא הכא בטענת משה . וי"ל מדקאמר זכור ולא קאמר עשה למען אברהם וכו' דל' זכירה אשכחן בברית ואזכור את בריתי. וזכרתי את בריתי וגו' : ומנין שהקב"ה נשבע לשבטים . אבל לשבועות האבות אינו צריך להביא ראיה דהא כתיב בפרשה שלפנינו אשר נשבעת להם בך : זו ברית השבטים . דאי ברית אבות הלא כבר נאמר וזכרתי את בריתי יעקב וגו' : יפה אמרת והקב"ה נמי לחדודי למשה הוא דעבד : אף הראשונות . פי' אפי' על הראשונות שאמר לו לך רד מגדולתך או לאידך ליפנא שאין רד אלא לשון נדוי ונזף אפי' מזה חזר וניחם (ת"נ) . ודייק לה מדכתיב וינחם ה' על הרעה אשר דבר ולא קאמר וישמע ה' למשה . אלא דהדר ביה לגמרי מכל דבריו : תהיתי לשון זה דרך משל . ופירושו נתחרטתי : (ח) מהו אשר נשבעת להם בך . ר"ל דתיבת בך נראה כמיותר : אילו בשמים ובארץ כו' הכוונה מפני שלא נזכר בשבועתו המשך הדבר שייעד לעולם . שאף שנשבע להרבותם ככוכבי השמים וכחול הים אפשר לומר שמאחר שבימי משה נתקיימה ברכת ככוכבי השמים כדכתיב והנכם היום ככוכבי השמים יוכל להעבירם מן העולם . וברכת החול אע"פ שעדיין לא נתקיימה עד ימי הושע כדלקמן בבמדב"ר פ' ב' . אפשר לקיימם בבני משה . לכן אמר משה שהיה מקום לזה אילו נשבע בשמים ובארץ . אבל לא כשתלה השבועה בו בעצמו : בעבור קדושת שמך שלא יתחלל לפני הרואים אשר ידעו שנשבע בשמו ולא יראו שתתקיים במשה ויאמרו שעובר על שבועתו : ריב"ל אומר קאי אתחלת הפסוק כדמסיים (ת"נ) : בא ישעיה ופי' כלו' שפי' שהשבטים נקראו עבדי ה' ושים להתפלל בזכותם . ומשם למדנו לפרש כמו כן עבדיך דהכא : עבדיך אלו השבטים. וכאילו כתיב ולעבדיך כי הוי"ו והלמ"ד שבו לישראל מוספות אחרות : כיון שראה הנביא כן כו'. התחיל אומר ולא דבר

ה'

את ישראל בעגל ומרגלים והוא אומר ולא דבר ה' למחות. א"ר לוי כיון שאמר למשה הרף ממני שפתח לו פתח שיבקש עליהם רחמים. הוי ולא דבר ה' למחות את שם ישראל. ורבי תנחומא אמר כיון שא"ל (שמות לב) ואעשה אותך לגוי גדול. הוי ולא דבר ה' למחות את שם ישראל למה שמשה מישראל הוא:

פרשה מה

(א) ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי. הה"ד (ירמיה יח) רגע אדבר על גוי ועל ממלכה וגו' ונחמתי על הרעה. מהו רגע אדבר. כהרף עין אני גוזר על האדם שימות והוא עושה תשובה ואני מתנחם עליו שנאמר (שם) ושב הגוי ההוא מרעתו. ומי הם אלו אנשי נינוה מה כתוב בהם (יונה א) קום לך אל נינוה העיר הגדולה למה כי עלתה רעתם לפני. ואומר (שם) ויחל יונה לבא בעיר מהלך יום אחד מה כתוב (שם ג) ויאמינו אנשי נינוה באלהים וילבשו שקים האדם והבהמה. אמרו לפניו רבון העולם הבהמה אינה יודעת כלום ואתה מזכה אותה אף אנו חשוב אותנו כבהמה שנא' (שם) האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה. מיד וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה. ורבנן אמרי רגע אדבר על גוי אלו ישראל שנא' (ש"ב ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ועל ממלכה אלו ישראל שנקראו ממלכה שנאמר (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. (ירמיה א) לנתוש ולנתוץ ולהאביד. לפי שעשו אותו מעשה. ובקש להשמידם שנאמר (דברים ט) הרף ממני ואשמידם. וכיון שעמד משה ובקש עליהם רחמים מיד וינחם ה'. אמר לפניו רבש"ע נתמלאת עליהם רחמים הנהיגם אתה שיעלו לארץ ולא ע"י שליח הה"ד ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי וגו'. מה כתיב למעלה (שמות לג) ויתנצלו בני ישראל את עדים. ר' חנין דציפורין אמר א עטרה שנתן בראשם שנא' (יחזקאל טז) ועטרת תפארת בראשך. ורשב"י אומר זינאות ב שחגר להם. ור' סימי אמר פורפריאות שנא' (שם) ואעדך עדי. וכה"א (דברים כו) את ה' האמרת היום וה' האמירך היום. באותה שעה כעס עליהם משה ונטל האהל והלך לו שנא' (שמות לג) ומשה יקח את האהל וגו'. ר' יהודה בר רבי אמר ראה כבוד שחלק הקב"ה למשה שהניח את העליונים ובא אצל משה והיו מלאכי השרת באין לומר הימנון לפניו והוא נתון אצל משה. וכן השמש והירח והכוכבים באים להשתחות לפניו וליטול רשות לצאת להאיר לעולם שאילולא ג שהן נוטלין רשות ומשתהוים לא היו יוצאין שנאמר (נחמיה ט) וצבא השמים לך משתחוים שאלו לחיות איפוא הוא כסא הכבוד א"ל לכו אצל משה. מנין שכן הוא שנא' (שמות לג) והיה כל מבקש ה'. ד מבקש משה אכ"כ אלא מבקש ה'. מה כתיב שם ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. א"ל הקב"ה לא כך התניתי עמך ה כשיהיו פניך כעוסות יהיו פני מרצין את פניך. וכשיהיו פני כעוסות יהיו פניך מרצין את פני. חזור בך והכנס למחנה. שנאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים וגו': (ב) ד"א ראה אתה אומר אלי. הה"ד (תהלים עז) חשבתי ימים מקדם שנות עולמים. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע יושבת אני ומחשבת לכמה שנים נגאלתי ממצרים וחוזרת ואומרת לכמה שנים נגאלתי מבבל ומחשבת אני ואומרת כמה שנים יש לי מיון. לכך נאמר חשבתי ימים מקדם וגו'. (שם) ואומר חלותי היא. ארשב"ל אם חלאים הם יכולין להתרפאות. ואם אינן חלאים איני יודעת מה לעשות לכך נאמר חלותי היא. א"ר אלכסנדרי כל הדברים הללו באו עלינו ע"י שלא חלינו מלפני הקב"ה. ואין לשון חלותי אלא תפלה כד"א (מלאכי א) חלו נא פני אל ויחננו. (תהלים עז) השכח חנות אל שכחת אותן הדברים שאמרת וחנותי את אשר אחון. (שם) האפס לנצח חסדו. ו לשון יוני אפס הניה לכך נאמר האפס לנצח חסדו. (שם) הלעולמים יזנח ה' ולא יוסיף לרצות עוד. בראשונה ז כשהיה משה כועס על ישראל היה הקב"ה מרצה אותו. כשהיה הקב"ה כועס על ישראל משה מרצה שנא' ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. אמר הקב"ה תרתין אפין מזגין רותחים. לא כן אמרתי כשאהיה בכעס אתה מרצה אותי וכשתהיה בכעס אהיה מרצך. אמר לפניו רבון העולם לא אתה הוא שכעסת עליהם תחלה א"ל לך והתרצה להם שוב אל המחנה. א"ר אחא אותה שעה מצא משה ידו לדבר לפני הקב"ה א"ל ראה שאין אתה יכול להזיז אהבתך מהן אפי' שעה אחת שנא' ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי: (ג) אתה מוצא וידבר ה' אל משה ויאמר ה' אל משה וכן אתה מוצא ויאמר משה אל ה' וידבר משה אל ה' משל למערה שהיא נתונה לשפת הים עלה הים ומלאה. לא היה הים חז משם אלא מכאן ואילך הים נותן למערה והמערה לים כך וידבר ה' אל משה ויאמר משה אל ה': (ד) מה כתיב למעלה הורד עדיך. רשב"י אומר ח כלי הזיין שנתן להם הקב"ה ושם המפורש חקוק עליו. ומשה יקח את האהל. כיון שראה משה המתנה טובה שהיתה בידם ואבדוה אף הוא כעס עליהם שנא' ומשה יקח את האהל. כמה היה רחוק. א"ר יצחק ט מיל נאמר כאן הרחק ונאמר להלן (יהושע ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה. ולמה כעס עליהם. רבי יוחנן ורשב"ל. ר' יוחנן אמר כך דרש משה מנודה לרב מנודה לתלמיד לפיכך ומשה

יד יוסף פרשה מה א תד"א ח"ב פ"ד: ב זוהר בראשית דף נ"ב. לקמן פ' נו ופ' נ"א. תוית פסקא גן נעול ופסוק כמגדל דוד. תנחומא תשא. במד"ר פ' ע"ז: ג ב"ב כ"ס: ד שמש"ר פ"ב: ה דב"ר פ"ג: ו ב"ר פ"מ. איכה רבה פ"א: ז דב"ר פ"ג. ברכות ס"ג. שוח"ט מזמור כ"ס: ח זוהר ס"ז: ט תנחומא ס"ז:

מתנות כהונה

זינאות פי' הערוך חגורות: פורפיראות. בגדי מלכות חשובים: האמרת. לשון בגד כמו שדרשו חז"ל בגלע אמרתו בזע פורפירא דיליה על פי מדותיו תרגום על אמרת דלבושא: באותה שעה. שאבדו העדי: הימנון. שבח כמו יחי אדוני המלך והרבה תמצא בספר זה וע' בערוך ערך דומינא: פנים אל פנים. משמע פני הרצון יהיה נגד פני הכעס: אם חלאים הם. ואומר חלותי בל' ניחותא תנחומים אלו מדבר אני על לבי שהם חלאים ויכולין להתרפאות: מוזגין רותחים. בתמיה מוזגין כוס משקה רותח ורמז לרתיחת הרוגז: שכעסת עליהם

עץ יוסף

ה' למחות את שם ישראל ר"ל שגם בתחלת דבור של הקב"ה לא דבר למחות את ישראל וכל מה שדבר לא היה מדבר אלא כדי לאיים עליהם שיחזרו בתשובה שלימה: כיון שאמר למשה הרף ממני. מכיון דגלי דעתיה בעגל דניחא ליה שיבקש עליהם רחמים. הלא ידע משה דאין ה"נ בכל דוכתי שמגלה לו שרוצה לכלותם (יפ"ת): שפתח לו פתח כדלעיל סוף פרשה מ"ב: ואעשך לגוי גדול שזהו ולא דבר ה' למחות אחר שבקש לעשות אותו לגוי גדול והוא בכלל ישראל:

פרשה מה (א) הה"ד רגע אדבר כו' מייתי סמך מרגע אדבר כו' דמפרשי ליה רבנן בישראל כי לפי זה מה שנחם ה' על זאת היה אחר תשובת ישראל מעוזם כדכתיב שם ושב הגוי ההוא: מהו רגע אדבר וגו' ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו. והא כתיב לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם. וכן שמואל אמר כי לא אדם אני ואתנחם. לכך דרש שבאותו רגע שאני אומר לנתוש וגו' בו ברגע אני מתנחם. וא"כ אין זה שינוי ברצון ואינו כמתנחם אחר זמן מה (ת"כ): ואני גוזר על האדם השמועין בזה דאע"ג דפשטיה דהאי קרא משמע בצבור מדנקט רגע אדבר על גוי. ס"ל לבעל המאמר דהא מיירי אפי' ביחיד. שאפי' ביחיד נקרע גזר דינו ע"י תשובה: ויאמינו אנשי נינוה באלהים וילבשו שקים האדם והבהמה. מעות סופר שאם כתיב וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם. רק אח"ז פסוק ח' כתיב ויתכסו שקים האדם והבהמה: אמרו לפניו רבון העולם הבהמה אינה כו'. וה"פ המלך שצוה להכריז לאמר פי' שיאמרו כן בתפלתם לאל. האדם והבהמה. חשוב אותנו כבהמה כו'. ואחר זה אמר יתר ענין התשובה היינו הבקר והצאן אל יטעמו וגו' ויתכסו שקים האדם והבהמה וגו' (ת"כ): ואתה מזכה אותה כלו' לעולם אתה מזכה חן ומחיה אותה. ואפשר שצ"ל מחיה במקום מזכה (רד"ל): אלו ישראל דלהכי כתיב על גוי ל' רבים משום דקרא מיירי בישראל. והודיענו הכתוב הענין הגוכר שהתשובה אע"פ שהיא מתוך הגזרה מועילה כאשר היתה לישראל שמתוך פחד ה' כשבא משה והוכיחם שבו: לנתוש וגו' הנתישה היא עזיבה מעשיית טובה להם. והנתיצה היא כליון מעוה"ז. והאבידה היא השמדה הגמורה מכל וכל. וח"ש בחטא העגל כליון והשמדה: הנהיגם אתה שיעלו לארץ כו' הה"ד ויאמר משה ראה אתה אומר אלי. מביא ראיה מפסוק זה שבקש כן שינהיגם הקב"ה בעצמו כמ"ש אם אין פניך הולכים כו' ובמה יודע וגו' הלא בלכתך עמנו (בעצמך) ולא ע"י מלאך. ושזה סיים במה שפתח: עטרה שנתן בראשם וכדאמר בפרק ר"ע כשהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ס' רבוא של מלאכי השרת וקשרו לכ"א מישראל שני כתרים. ופרש"י ב' כתרים של זיו שכינה: ורשב"י אומר זינאות שחגר להם. כת' הרמב"ן בפירושו כלו' שחגר להם הקב"ה בשעת מ"ת כלי זיין להנצל מכל פגע המות. אבל ממ"ש לקמן פ' נ"א הא דאמר רשב"י כלי זיין נתן להם ובתר הכי מייתי דר"ה אמר זינאות הלבישן נ"ל דאין זינאות כלי זיין אלא חגורה כמבואר בערוך. וא"כ נ"ל דאגדה דידן חסר. וכך נ"ל רשב"י אומר כלי זיין שנתן להם הקב"ה ושם המפורש חקוק עליו. ר' הונא אמר זינאות שחגר להם. וכן אי' ל' זה בשלימות בתנחומא פ' תשא ע"ש: פורפיראות שנא' ואעדך עדי כו'. ומשמע שהוא על הלבוש כמו שמלינו וכבלה תעדה כליה. או מדכתיב בתריה ואלבשך משי. אולם בחזית בש יליף רבי סימון פורפירא מואלבשך רקמה: וכה"א את ה' האמרת היום כו' פי' המלות שב"א עושים הם המלבושים כידוע ליודעי חן. וזהו פי' הכתוב את האמרת היום שעשית לו מלבוש רוחני (ופי' האמרת ל' בגד) ע"י עשיית המלות. וגם הפי"ת האמירך היום ועשה לך מלבוש רוחני ג"כ: ראה כבוד שחלק הפסוק והיה כל אשר מבקש ה' יצא אל א"מ וגו' קאי. מדכתיב והיה כל מבקש אתי לרבויא אף המלאכים (ת"כ): הימנון פי' שבח (ערוך): לא כך התניתי כלו' הלא תנאי היה בינינו בענין פנים אל פנים כמבואר. שפני משה ירצו את פני ה'. וכן להיפך. ופי' כאשר ידבר איש אל רעהו כדרך שאדם מרצה את חברו: שנא' ודבר ה' אל משה. משום סיפיה מייתי ליה דכתיב ושב אל המחנה: (ב) אמרה כנסת ישראל כו' ומחשבת אני ואומרת לכמה שנים נגאלתי כו'. כלו' מה נשתנה גלות זה מכל גליות שעברו עלינו שהיה להם קצבה. ולגלות הזה אין קצבה ותכלית: יש לי מיון פי' כמה שנים יש מעת שפסקה מלכות יון עד עכשיו: אמר רשב"ל אם חלאים הם כו'. כלו' אם אין החטא גדול אלא שכעס ה' עלינו. יש תקוה שירפא בתשובה ויסורין כחולה שיש לו תקוה. אבל אם החטא גדול עד שנדמינו למתים לגמרי ומאס ה' בנו אין תקוה. וזה דומה ממש למ"ש רשב"ל גופיה גבי בכה תבכה בלילה אמר רשב"ל אם חליים הן אית סבר דכל דחטא סופיה למברי ואם שיטוי ימין עליון לית סבר: שלא חלינו מלפני הקב"ה. דרש חלותי ל' תפלה ותשובה. כלו' תפלתי גרמה לי ע"י שלא התפללתי אליו נשתנית ימין עליון: שלא חלינו ואע"פ שחסר לשון השלילה. מלינו לשונות משמשים על הפך הפעולה כגון ובכל תבואתי תשרש: השכח חנות אל מה שלא פי' פסוק זה קודם משום דדרך המד' בכ"מ לסיים בענין השייך לפרש שהתחיל בו. וכל הדרושים אין להם שייכות לפ' שלפניו אלא בדרוש הפסוק הלעולמים יזנח ה' ולא יוסיף לרצות עוד כבראשונה כשהיה משה בכעס (ת"כ): שכחת אותן הדברים שאמרת וחנותי את אשר אחון. דהיינו אע"פ שאינו הגון כמ"ש בגמרא: בראשונה כשהיה משה כועס · דרים לרצות לקבל פיוס. ולפיים לאחרים כאילו כתיב לרצות הלמ"ד בשו"א והרי"ש בפת"ח: מזגין רותחין בתמיה והוא ד"מ כשא' מוזג רותחין השני ימזוג צונן. וכאן כל הפנים מוזגין רותחין. והוא רמז לרתיחת הרוגז: לא אתה הוא שכעסת עליהם תחלה. ואחר שאחר התחלת בכעס התרצה אתה להם תחלה ואעשה כן גם אני: שוב אל המתנה דמה דכתיב ושב אל המחנה קרי ביה ושוב: שנא' ויאמר משה אל ה' ראה. פי' ראה שאין אתה יכול להניחם ואיך אתה אומר אלי העל את העם הזה: (ג) אתה מוצא וידבר ה' אל משה כו'. בא להורות לנו בזה ממעלת נבואת משה על כל שאר הנביאים. שהיה בכחו להאציל עליו שפע נבואתו בכל עת שירצה ואף בלתי קדימת דבור ה' אליו. כמו דבור ה' אליו בלתי הקדמת דבורו. שגדלה מעלתו ודבקותו להדבק בשפע הנבואיי בכל עת שרוצה. וזה משל המערה שאחר שמפני הכנתה לקבל המים נתמלאה מהים והיו לאחדים בדבקותם א' לא'. שוב לא יפרדו. כן אחר שנדבק משה בה' שוב לא נפרד דבקותו והיה תמיד מקבל הדבור מש' או שהוא מדבר לפני ה' בכל עת שרוצה. וע"ל ריש פ' כ"א: (ד) מה כתיב למעלה כו'. הקדים לומר מה כתיב למעלה כו' דלפי מ"ש רשב"י היא שכעס עליהם מפני שאבדו המתנה טובה. אבל אם פי' עדיך כפשוטו דהיינו בגדי תפארתם שהורידו מעליהם על שהתאבלו על חטאם אין טעם שיכעוס עליהם אדרבה הוה ליה להבין: כלי הזיין שהוא תכשיט ועדי לאיש. וע' ביתור נפלא ע"ז באלשיך סדר זו: מיל כדי שיוכלו לבא בשבת להתפלל שם או ללמוד ולשוב. וכן מבואר

ומשה יקח את האהל. רשב"ל אמר משל למלך שהית לו לגיון א' ומרד עליו מה עשה שר צבא שלו נטל סגנום של מלך וברח. כך משה בשעה שעשו ישראל אותו מעשה נטל את האהל ויצא לכך נאמר ומשה יקח את האהל. והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם. עומדין מכאן ומכאן ומכבדין אותו שנא' (שמות לג) ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה. מה היו אומרים. א"ר יצחק י אשרי יולדתו מה רואה בו. והיה כבא משה האהלה. כיון שהיו ישראל רואין עמוד הענן היו יודעין שהשכינה נגלית על משה. וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהלו. א"ל הקב"ה שוב אל המחנה. א"ל איני חוזר. א"ל אם אין אתה חוזר הרי יהושע הוי יודע שהוא באהל. משל למטרונא שכעסה על בת המלך ויצאה חוץ לפלטרין והיתה יתומה אחת מתגדלת עמה בפלטין של מלך אמר לה חזרי למקומיך ולא בקשה. אמר לה אם אין אתה חוזרת הוי יודעת שאותה היתומה נתונה בפלטין. כך אמר הקב"ה למשה שוב אל המחנה ואם לאו יהושע בתוך האהל. מי גרם למשה ששב אל המחנה משרתו יהושע בן נון. אמר משה רבון העולם לכבודך כעסתי עליהן. ראה אתה אומר אלי. ראה שאין אתה יכול להניחם. ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי. א"ל הקב"ה כבר אמרתי לך ושלחתי לפניך מלאך יא אמר לפניו רבש"ע למלאך אתה מוסרני אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה: (ה) ויאמר הראני נא את כבודך. ר' תנחומא בר אבא פתח (משלי כה) כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך וגו' הלל אומר יב השפלתי זו הגבהתי והגבהתי היא השפלתי. מוטב לאדם שיאמרו לו עלה למעלן ולא יאמרו לו רד למטן. אמר דוד (תהלים קיג) המגביה לשבת כשאני מגביה את עצמי הם משפילים ישיבתי הוי המגביה לשבת. וכשאני משפיל את עצמי הם מגביהין אותי שנא' (שם) המשפילי לראות. מי גרם לי לראות כל הארצות שכתב (דה"א יד יז) ויצא שם דוד בכל הארצות על שהשפלתי את עצמי. ד"א כי טוב אמר לך עלה הנה זה משה כשנגלה עליו הקב"ה בסנה כמה דתימא וירא מלאך ה' וגו'. א"ר יהודה בר נחמיה יג טירון היה משה לנבואה. אמר הקב"ה אם נגלה אני עליו בקול גבוה אני מבעתו. ואם בקול נמוך בוסר הוא על הנבואה. מה עשה הקב"ה נגלה עליו בקולו של אביו. אמר בא אבי ממצרים. אמר לו איני אביך אלא אלהי אביך. ויסתר משה פניו. ר' יהושע בן קרחה אמר יד לא עשה משה יפה שהסתיר פניו שאילולא שהסתיר פניו היה מגלה לו הקב"ה מה למעלה ומה למטה ומה היה ומה עתיד להיות. ובאחרונה בקש לראות שנא' הראני נא כבודך. א"ל הקב"ה כשבקשתי לא בקשת עכשיו שבקשת איני מבקש. א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי אעפ"כ הראה לו שלש. בשכר שלש זכה לשלש. טו בשכר ויסתר וידבר ה' אל משה וגו'. בשכר כי ירא וייראו מגשת אליו. בשכר מהביט ותמונת ה' יביט. רבי הושעיא רבה אמר כבוד גדול עשה משה שהסתיר פניו. אבל נדב ואביהוא פרעו ראשיהם וזנו עיניהם מן השכינה שנא' (שמות כד) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו: (ו) ד"א ויאמר הראני נא את כבודך. נתאוה לעמוד על מתן שכרן של צדיקים ושלותן של רשעים. ומנין שמתן שכרן של צדיקים נקרא כבוד שנא' (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו וכה"א (ישעיה נח) תנד זקניו כבוד. ומנין ששלותן של רשעים נקרא כבוד שנא' (תהלים עג) ואחר כבוד תקחני. מה הקב"ה משיבו ויאמר לא תוכל לראות את פני אין לשון פני האמור כאן אלא שלותן של רשעים כדכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור. א"ר יוסי ב"ר חנינא טז הנה אנכי במקום הזה אכ"כ אלא הנה מקום אתי אתרי טפלה לי ואין אני טפל לאתרי. והסירותי את כפי. א"ל הקב"ה אני מראה לך מתן שכרן של צדיקים שאני עתיד ליתן להם באחרית הימים. א"ר אסי הסעודה של ג"ע ראו נביאים ומתן שכרן לא ראו שנא' (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. וכן דוד אמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. מה כתוב למעלה ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך מדת הטוב ומדת הפורענות. וחנותי את אשר אחון יז באותה שעה הראה לו הקב"ה את כל האוצרות של מתן שכר שהן מתוקנין לצדיקים והוא אומר האוצר הזה של מי הוא והוא אומר של עושה מצות. והאוצר הזה של מי הוא של מגדלי יתומים. וכל אוצר ואוצר

יד יוסף י תנחומא ס"ז: יא ז"ח דף ל"א: יב ויק"ר פ"א. אדר"נ פ' כ"ה: יג לעיל פ"ג. תנחומא שמות: יד לעיל פ"ג: טו תנחומא ורבה אחרי. ברכות ז': טז תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ' כ"א. שוח"ט מזמור נ': יז תנחומא ס"ז:

ענף יוסף

פרשה מה (ד) [בכר אמרתי לך ושלחתי לפניך מלאך] תימא וכא אדרבה לשאלת ועתה לא הודעתני ההיבו פני ילכו. והפסוק שבמד' מפרש מאמר פני ילכו הוא מלאך מטטרון. ונקרא פני על שהוא שר הפנים ושמי בקרבו. ולזה השיב משה אם אין פניך הולכים ר"ל עצמות השכינה אל תעלנו מזה וז"ש אם למלאך אתה מוסרני אל תעלנו מזה ר"ל אפי' למלאך מטטרון אל תעלנו (ת"נ): (ה) [כבוד גדול עשה משה כו'] לעיל ריש פ' ג' אי' רבי הושעיא רבה אמר יפה עשה משה שהסתיר פניו. ואולי גם כאן טוב היה להגיה כבוד גדול נטל משה. או עשה (הקב"ה) למשה וכדמסיים שם רבי הושעיא אני באתי להראות לך פנים כו'. תייך שאתה עתיד להיות אצלי מ' יום כו' וליהנות מזיו השכינה: (ו) [ויאמר ה' הנה מקום אתי כו' אתרי טפלה לי כו'] כוונת המאמר כמו שפי' הרמב"ם זה שביקש משה כשאמר לו הראני נא את כבודך בקש לידע אמתת המצאו של הקב"ה עד שיהא ידוע בלבו כידיעת א' מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בלבו. שנמצא אותו האיש שנפרד בלבו ובדעתו משאר האנשים

מתנות כהונה

עליהם. והרי התפללתי עליהם ולא הועיל: שוב אל המחנה. ושב אל המחנה קרי ביה ושוב אל המחנה הכי אי' בתנחומא: לגיון. חיל: סגנם. לפי הענין דגל המלך וע' ערוך סגנס: מה רואה כו'. יולדתו כמ' גדולה הוא רואה כו': שהוא באהל. הוא ישאר תחתיך פרנס עליהם ולא ימוש מתוכו וכן הוא בתנחומא: בת המלך. רמז לישראל שהם בת להקב"ה כד"א לא זז מחבבם עד שקרא בתו שנא' שמעי בת וראי: שאין אתה יכול להניחם. מפני רוב החבה ובתנחומא מפ' יותר: מוטב שיאמרו עלה כו'. וזהו ע"י שמרחיק ישיבתו ממקום הראוי לו מפני הענוה וע' בויק"ר פ"א: טירון. ע"ל בפ' שמות ריש פ' ג': בא אבי. ל' תמיה וכי בא אבי ממצרים: בשכר ויסתר וידבר כו'. סיפיה דקרא פנים אל פנים נגד ויסתר משה פניו וע"ל פ' ג': וייראו מגשת. ע' לקמן בוי"ר פ' ב': כבוד גדול עשה משה כו'. ע"ל פ' ג'

עץ יוסף

שם בהדיא אך רחוק יהי' ביניכם וכינו כאלפים אמה כדאי' בבמד"ר פ"ב: ולמה כעס עליהם אחר שהקב"ה התנה עמו שלא יהיו תרין אפין מזגין רותחין א"כ למה כעס ועבר על התנאי. לכך דרש שהבר משה מנודה לרב מנודה לתלמיד (יפ"ת): לפיכך ומשה יקח את האהל. כלו' לפי זה אתי שפיר שהרחיק את האהל לפי שאסור לילך בד"א של מנודה: משל למלך כו' פי' שהר צבא רצה לפייס את המלך ולא נתפייס ונטל את הסיגנים וברח. לפי שמאהבת הסיגנוס ואת שר הצבא הוזקק בעל כרחו שלא ברצונו להתפייס ללגיון. כך מאהבת הקב"ה למשה ולאהלו שתוכו רצוף אהבת התורה רצה הקב"ה להתפייס לישראל: סיגנום פי' משכנו ובית מנוחתו (מעריך): ומכבדין לאפוקי דעת ר' חמא שאומר שהיו אומרים חמי קדל דבריה דעמרם כו': אשרי יולדתו מה רואה בו. כדאי' בשה"ר שיוכבד היתה מבאי מצרים ומבאי הארץ ע"ש בפ' ט' ועי' ילקוט ס' חקת רמז תשס"ד ובתנחומא סדר ואתחנן: שוב אל המחנה כתיב ושב וקרי ביה ושוב: איני חוזר כי לא יוכל לראות ברעתם ותקצר רוחו בעמלם. ולכן טוב לו להסתלק מהנבואה: הרי יהושע שאע"ג דבכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו. מ"מ אם יוציאו ממקומו ודאי יקנא ויקנא. וכה"ג אמרו לקמן סדר וילך אלף מיתות ולא קנאה אחת: הרי יהושע כו' דרשו ושוב אל המחנה ואם לאו ומשרתו למחנה הנזכר: לכבודך כעסתי דמנודה לרב מנודה לתלמיד: א"ל הקב"ה כבר אמרתי לך. והא דכתיב ואתה לא הודעתני פירש"י ואשר אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך לפניך אין זו הודעה שאין אני חפץ בו: (ה) פתח כי טוב אמר לך כו'. ופירושו כמו שמפרש אח"כ. מוטב לאדם כו' ומבית ראי' מדברי הילל והילל לא אמר דבריו אקרא. אלא מימרא בעלמא הוא דקאמר: השפלתי זו היא הגבהתי כו'. רמז למה דאי' בפסחים פ' אלו דברים. שע"י שהשפיל והכניע עצמו ללמוד בעמותו זכה לגדולה שנסתלקו בני בתירה מנשיאותם ומינוהו תחתם וע"י שאח"כ נתגאה והתחיל מקנתרן בדברים הושפל קצת שנתעלמה ממנו הלכה כדאי' התם: מוטב לאדם כו' כלו' שישפיל עצמו כדי שיהיה מוכן לגדולה. ולא בהפך וכדאמר לקמן בויק"ר פ"א רחק ממקומך שנים ושלש מושבות עד שיאמרו לך עלה. ואל תתעלם שיאמרו לך רד. מוטב שיאמרו לך עלה כו': אמר דוד המגביהי לשבת כו'. דורשו על דרך אסמכתא לענין מוסר נפלא. המגביה לשבת הם הם המשפילים את ישיבתם. והמשפילים את ישיבתם זוכים לראות מה שבשמים ובארץ. כענין דוד שאמר מי גרם לי לראות כל הארץ (כמו שיפורש בסמוך) ומפ' המגביה את עצמו לשבת ר"ל שמשפילין אותו: מי גרם לי לראות כל הארצות שכתוב ויצא שם דוד בכל הארצות. כצ"ל ור"ל וכתיב בסיפי' דקרא וה' נתן את פחדו על כל הגוים (ד"ה א' י"ד י"ז) ופירושו לראות ברעתם שכולם פחדו ממנו ונכנעים אליו במנחה שלוחה לו. אבל לא ראייה ממש כי לא הלך לראות כל הארצות: טירון היה משה לנבואה כו'. לעיל פ"ג סימן א'. והמעריך פי' טירון היה חדש היה: מבעתו מפחידו: בוסר פי' מזלזל. כי דבר ה' בזה מתרגמינן פתגמא דה' בסר פי' שלא יחשוב שהוא קול נבואיי כי זה ראוי שיהיה נורא מאד ולכן יחשוב שהוא קול איזה אדם ולא יחשוב להשיב. ולכן הוצרך להיות קולו של אביו שאע"פ שאינו קול גדול מפני כבוד אביו הוצרך להשיב: בא אבי ממצרים לעיל פ"ג משמע שסבור באמת שהיה אביו. וכן בתנחומא באותה שעה שמח משה ואמר עוד אבי עמרם חי: לא עשה משה יפה כו'. ולפ"ז יהיה פי' כי טוב אמר לך כו' טוב היה לך יותר שיאמר לך עלה והיינו לראות מה למעלה ומה למטה (וזה מרומז במלת עלה) ממה שהשפלת עצמך לפני נדיב אשר ראו עיניך והיינו מראה השכינה שהסתרת פניך ממנו והשפלת עצמך מראות וע"כ לא נתעלית לדעת מה למעלה ומה למטה (יפ"ת): כבוד גדול עשה משה שהסתיר פניו מפרש כי הטוב והוא מה שנא' לך עלה הנה (הוא בא לך) מהשפילך כלו' שהשפלת עצמך. ופי' מה העליה שנא' לו. ואמר אשר ראו עיניך. והיינו שתמונת ה' יביט (יפ"ת): בשכר ג' זכה לג' עיין לעיל פ"ג: אבל נדב ואביהוא הלשון קצר. ולעיל פ"ג איתא כתקונו ע"ש: לא שלח ידו ומסיים בויק"ר פ"כ מכאן שהיו ראויים להשלחת יד על מה שזנו עיניהם מן השכינה ע"ש: (ו) נתאוה לעמוד על מתן שכרן של צדיקים ושלותן של רשעים. הוא מאמר דמס' ברכות מפני מה יש צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו. והמדרש תפס ל' קצר ועי' ביפ"ת שמאריך בזה: נקרא כבוד וכנוי כבודך להורות על הפועל כי ה' משפיע להם הכבוד: שנא' כבוד חכמים ינחלו. ומשמע ליה דהיינו שכר הצדיקים דלעתיד שהוא נחלת עולם. ודבר המתקיים משא"כ כבוד עוה"ז שאינו דבר המתקיים רק כבוד מדומה לפי שעה ומסבות מתהפך רואיו יאמרו איו. וכן ונגד זקניו כבוד מיירי בכבוד דלעתיד: ומנין ששלותן של רשעים נקרא כבוד שנא' ואחר כבוד תקחני. כי כל המזמור שם מדבר בענין שלות רשעים עד ואחר כבוד תקחני ופרש"י שם לאחר שהשלמת לסנחריב כל הכבוד שפסקת לו (והיינו שלותו בהצלחת עוה"ז) תקחני אליך. הפלאת נסיך לישראל והחרבה את סנחריב עכ"ל. הרי מבואר איך קרא לשלות רשעים בל' כבוד (יפ"ת): אין ל' פני אלא שלותן של רשעים כו'. ומכונה בל' פנים להיותו בעוה"ז שהוא לפנים ומוקדם. לעומת עוה"ב שהוא באחרית הימים. וכימי פני מורה על הפועל כלו' הפנים שאני נותן לרשעים. וכן אחורי על השכר שאני מתן. וכן כינוי אל פניו רומז למהירות וקדימת הפרעון בחייו של רשע. וכפרש"י שם בחייו משלם לו גמולו. וכמפורש בקרא לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו (דברים ו' י'): הנה אנכי במקום אכ"כ כו'. וכדאי' בב"ר פ' ס"ח אין אנו יודעים אם הקב"ה מקומו של עולם או העולם מקומו. מן מה דכתיב הנה מקום אתי. הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. ח"ש כאן המדרש אתר טפלה לי כו' פי' מקומי טפל לי. והכוונה הפשוטה ר"ל כמו שהמקום סובל ומחזיק כל דבר המונח עליו. כן הבורא אדון כל ית"ש הוא המקום האמתי הסובל ומקיים העולם והבריות כולם. שאם ח"ו יסלק כחו מהם רגע אחת אפס מקום קיום וחיות כל השלמות. וכמ"ש ואתה מחיה את כולם. והוא פנת יסוד אמונת ישראל (נפש החיים): ואין אני טפל לאתרי. וממה שכתוב והנה ה' נצב עליו והנני עומד לפניך שם על הצור. דיברה תורה בל' ב"א: והסירותי את כפי וגו' וראית את אחורי. ומפרש דהיינו מתן שכר של צדיקים שיתן להם באחרית הימים בעוה"ב: הסעודה של ג"ע שהוא ציור תענוג גשמי מרמז אל הרוחני יושב ענינו לנביאים שיציירו מדרגת התענוג ההוא. אבל מתן שכרן שהוא ציור תענוג רוחני לא ראו. כי מי שהוא בגוף לא יוכל לצייר ציור תענוג רוחני עין לא ראתה כו' פי' עין לא ראתה זולת ה' המתן שכר שיתן למחכה לו לעוה"ב: מה רב טובך אשר צפנת כו'. משמע שהוא צפון ונעלם מעין כל. וה"ק מה רב טובך הצפון ונעלם מעין כל דהיינו שכר הרוחני. ומה רב טובך אשר פעלת לחוסים בך והראית אותו לנביאים והיינו סעודת ג"ע. ולכן אמר נגד ב"א כלו' שהראית אותה להם: כל טובי על פניך. וכדדייק בתנחומא דה"ל לכתוב אני

ואוצר. ואח"כ ראה אוצר גדול אמר האוצר הזה של מי הוא א"ל מי שיש לו אני נותן לו משכרו. ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה שנאמר וחנותי את אשר אחון. וחנותי את אשר אחון למי שאני מבקש לחון וכן ורחמתי את אשר ארחם:

פרשה מו

(א) ויאמר ה' אל משה פסל לך. הה"ד (איוב יא) ויגד לך תעלומות חכמה. אתה מוצא בשעה שא"ל הקב"ה לך רד כי שחת עמך היה תופס בלוחות ולא היה מאמין שחטאו ישראל. אמר אם איני רואה איני מאמין. שנא' (שמות לב) ויהי כאשר קרב משה אל המחנה וגו' שלא שברן עד שראה בעיניו. אי להם לבני אדם שהם מעידים מה שאינם רואים. אפשר שלא היה משה מאמין בהקב"ה שא"ל כי שחת עמך. אלא הודיע משה דרך ארץ לישראל אפילו שיהא אדם שומע דבר מן יחידי נאמן אסור לקבל עדותו לעשות דבר על פיו אם אינו רואה. ד"א א שפרחו הכתובים מן הלוחות לכך שברן. שנא' (דברים ט) וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם. ראה משה שחטאו ושבר את הלוחות. ב משל למלך שנטל אשה וכתב לה כתובה ונתנה ביד השושבין לאחר ימים יצא עליה שם רע מה עשה השושבין קרע את הכתובה אמר מוטב שתהא נידונת כפנויה ולא כאשת איש. כך עשה משה אמר אם אין אני משבר את הלוחות אין לישראל עמידה שנא' (שמות כב) זובח לאלהים יחרם מה עשה שברם א"ל להקב"ה לא היו יודעין מה היה כתוב בהם. ד"א וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם. ראה שאין לישראל עמידה וחבר נפשו עמהם ושבר את הלוחות. ואמר להקב"ה הם חטאו ואני חטאתי ששברתי הלוחות. אם מוחל אתה להם אף לי מחול. שנא' (שם לב) ועתה אם תשא חטאתם כן לחטאתי מחול. ואם אין אתה מוחל להם אל תמחול לי. אלא מחני נא מספרך אשר כתבת. א"ר אחא לא זז משם עד שפנה חטייה שלהם שנא' ויפן וירד משה. כיון שפנה חטייה שלהם אמר משה הרי היה לישראל מי שיבקש עליהם אני מי יבקש עלי התחיל מצטער על שבור הלוחות. א"ל הקב"ה אל תצטער בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד. ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות הה"ד (איוב יא) ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה. ולא עוד אלא שאתה מבושר שמחלתי לך על חטייה שלך. שנא' (שם) ודע כי ישה לך אלוה מעונך: (ב) ד"א פסל לך. הה"ד (קהלת ג) לכל זמן ועת לכל חפץ עת ללדת ועת למות. מכאן אמרו רבותינו ז"ל ישבה אשה על המשבר צ"ט חלקים למות ואחד לחיים שנא' עת ללדת שהוא עת למות. וכולהו עד שאתה מגיע עת להשליך אבנים (איכה ד) תשתפכנה אבני קדש. ועת כנוס אבנים (תהלים קמז) בונה ירושלם ה' (זכריה ט) כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו. ג ד"א עת להשליך אבנים ויחר אף משה וישלך מידיו. ועת כנוס אבנים פסל לך הפסולת שלך ד משם העשיר משה. אמר הקב"ה דין הוא שיטול אותן פסולת משה. למה אלא ישראל שלא נתעסקו במצות נתתי להן כל טוב ארץ מצרים שנא' (שמות יב) וה' נתן את חן העם והעשירו. ומשה שעסק בעצמותיו של יוסף יהא עני. אתן לו את הפסולת שיעשיר. ה זה אחד מג' דברים שעשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת הקב"ה. פירש מן האשה רשב"י אומר דרש ואמר מה אם הר סיני שקדושתו לשעה נאמר בו (שם יט) אל תגשו אל אשה. אני שבכל שעה הוא מדבר עמי אינו דין שאהיה פרוש מהאשה. רבי עקיבא אומר מפי הקדוש ברוך הוא נאמר לו (במדבר יב) פה אל פה אדבר בו. רבי יהודה אמר מפי הקב"ה נאמר לו אל תגשו אל אשה אף משה בכלל עמהן הרי נאסרו כולם. וכשהוא אומר שובו לכם לאהליכם הרי התירן. א"ל משה אף אני עמהם. א"ל לאו אלא (דברים ה) ואתה פה עמוד עמדי. ועוד דרש ואמר מה אם הר סיני שהיה לשעה לא היה מדבר עמי עד שקראני שנא' (שמות יט) ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר. אהל מועד עאכ"ו. ידע הקב"ה וקרא לו שנא' ויקרא אל משה. ועוד דרש ואמר ו מה הפסח שהוא קדשים קלים נאמר (שם יב) כל בן נכר לא יאכל בו. לוחות מעשה אלהים יהי עובדי ע"ז משתמשים בהם לכך שברם. ראה שבחו של משה ז אהרן וע' ח זקנים אוחזים בידיו של משה ולא יכלו לו. ולא אלו בלבד אלא אף רצונו של הקב"ה היה שלא ישברם. שנא' (דברים לד) ולכל האותות והמופתים וגו' א"ל הקב"ה יהא שלום באותו היד שנאמר (שם) לכל היד החזקה: (ג) ד"א פסל לך. הה"ד (ישעיה סד) ועתה ה' אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו. אמר הקב"ה לישראל עכשיו אני אביכם בשראיתם עצמכם בצרה קראתם אותי אבינו. א"ל הן שנא' (תהלים עז) ביום צרתי ה' דרשתי. משל לבן ארכיאטוס שפגע בסמדרקום והתחיל לשאול בשלומו. א"ל קירי מרי אבי. שמע אביו וכעס עליו אמר לא יראה פני הואיל וקראו לסמדרקום אבי. אחר ימים חלה הבן אמר בבקשה קרא לאבי שיראני. באו

יד יוסף פרשה מו א ת"י דברים ט' פסוק ז'. אותיות דר"ע. תנחומא ס"ז ועקב. ירוש' פ"ד דתענית. יונתן ס"ז פסוק ויהי כאשר. פדר"א פ' מ"ה. תד"א ח"א פ' כ"א. וה"ג פ"ד. אדר"נ פ"ב: ב לעיל פ' מ"ג. תנחומא ס"ו ועקב. אדר"נ פ"ב: ג דב"ר פ"ג. תנחומא עקב: ד תנחומא ס"ז. קה"ר פ"ט. פדר"א פ' מ"ו. ירושלמי שקלים פ"ה. ויק"ר פ' ל"ד. ספרי ח"א פיסקא ק"א. נדרים ד' ל"ח. תנחומא עקב: ה לעיל פ' י"ט. שבת פ' ר"ע. יבמות ס"ה. אדר"נ פ' ב': ו תנחומא ס"ז: ז אדר"נ פ"ב: ח זה פליג אמה שאמרו בפ' בהעלותך שכשהרגו אהר הרגו גם לע' זקנים:

ענף יוסף

הגנים. כך ביקש משה רבינו להיות צורת הקב"ה נפרדת בלבו מאשר מציאות הנמצאות עד שידע אמיתת המצאו כמו שהוא · והשיבו הקב"ה שאין כח באיש שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמתת זה על בוריו. ועל ראיה כאן נא' כי לא יראני האדם וחי. ולפי דרך זה ולפי דרכי השיב לו בתשובה אחרת הנה מקום אתי מה שאתה יכול לחקוק צורה כל כך בדמיון. הוא מה שאתה יכול לראות לראית העין. אבל מה שאין אתה יכול לכבוש תחת ראיית עיניך אין אתה יכול לחקוק צורתו בדמיון. אף הכא כן הנה מקום אתי שאני מקומו של עולם. וכיון שאין אתה יכול לכבוש כל העולם בראיית העין ואם בראייה אין אתה יכול היאך תהיה יכול בדמיון לחקוק מה שלא ראו עיניך. ולהכי דייק קרא דקאמר תרי זימני ויאמר דכתיב ברישא ויאמר לא תוכל לראות פני כי לא יראני אדם וחי והדר כתיב ויאמר הנה מקום אתי. ואמאי איצטריך למהדר למימר ויאמר זימנא אחריתי לכתוב הכי ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי הנה מקום אתי כו'. אלא מדהדר כתב ויאמר אחרינא לאשמועי' דהאי ויאמר תשובה אחרת כהא דלעיל מינה כדפרישית ושמעינן מהכא שהוא מקומו של עולם והמקום טפל לו. ומסברא היה לך לידע האי מילתא לפי שע"כ אית לך למימר שאין אני טפל לאחרי וכיצד יהיה זאת שאני מקומו של עולם (חקת הפסח):

מתנות כהונה

ג' מהו הכבוד: לאתרי. למקומי: אי להם. אוי להם: שנא' וארא כו'. אדלעיל קאי רק שהפסיק בנתינת טעם לשבירת הלוחות שלא מרצונו נעשה רק שהיו כבדים עליו וע' בפ' עקב ובתנחומא פ' זו: שפנה. כלו' הפנה והסיר ול' ויפן קדרים: חטייה. חטא שלהם. וכולהו כמו שהם נדרשי' במד' קהלת: אבני קדש אלו ישראל: הפסולת. שהלוחות נחצבו ממחצב של סנפרינון שבראה לו הקב"ה בתוך אהלו כדאי' בתנחומא ובפ' אין בין המודר והפסולת שפסל עכב לעצמו וע' בקהלת בפסוק ושבתי וראה: שיטול כו'. כלו' שמשה יטול אותן פסולת: למה. לא נטל משה אותן פסולת: הפסולת. מה שנכסת ונפסל מהן וכן משמע במד' קהלת בפסו' שבתי וראה ובפ' גם במדעך: זה א' מג' דברים. בפ' ר' עקיבא לא חשב שפירש מאה"מ ומונה שהוסיף יום א' מדעתו בג' ימי ההגבלה ובאבות דר' נתן חשב ד' דברים שלשה אלו המנויין פה והרביעית שהוסיף יום א' מדעתו: פה אל פה כו'. ורשב"י למד מכאן שהקב"ה הסכים על ידו כדאי' בפ' ר"ע וא"ת א"כ מנ"ל שעשה כן מדעתו דלמא משום צווי ואתה פה עמוד עמדי ע' בתוספות פ' ר"ע: פה אל פה. כלו' שנא' פה אל פה אדבר בו והתם קאי על פרישתו מן האשה ובמדרש תנחומא לא הביא פסוק זה: אהל מועד. קדושתו היתה כל ארבעים שנה: אחוזים בידו. לעכבו שלא לשברם: ארכיאטוס. ראש השרים: סמדרקום. לא מצאתיו ופירושו לפי הענין הוא שפל אנשים כמו סרדיוט: קירי. אדון: איקונין. צורת דמותו: ואין

עץ יוסף

אני אעביר טובי וכתיב כל טובי לרבות גם מדת הפורעניות שהיא נמי טובה היא כדאמר בב"ר פ"ט טוב זו מדה טובה. מאד זו מדת פורענות כו': ראה אוצר גדול כלו' כי רבים הצריכים ליהנות מאוצר זה דרובא דעלמא לית להו זכות דבני עליה המה מועטים וע"כ קורא אותו גדול:

פרשה מו (א) הה"ד ויגד לך תעלומות חכמה. מביא מקרא זה ע"ד אסמכתא על הסגת החכמה לו יותר מהראשונים וכן נתבשר בהם על מחילת חטאו כדמסיים: ולא היה מאמין שחשב שאיזה הרהור עבירה היה והחמיר ה' בדבר כאילו עשו עגל מסכה. ולזה לא שבר הלוחות: אפשר שלא היה משה מאמין. נ"ל ד"א אפשר כו' (יפ"ת): ד"א שפרחו הכתובים כו'. כלו' שהיה מאמין במאמר הקב"ה כי שחת עמך כו'. ומה שלא שברן עד שראה את העגל ומחולות. שלא פרחו הכתובים עד ביאתו הנה. והכוונה כי כנשמה שבאדם כן היה רוח קדוש עליון נורא מאד בקרב כל אות ואות. ואורות נשמת רוח חיים שבכל אות ואות הם הם אשר פרחו למקורן ונסתלקו כאשר קרב אל המחנה. כי אין קדושה ראויה ליכנס למקום טומאה (יפ"ת ואלשיך): שנא' וארא והנה חטאתם לה' כו'. ר"ל שקודם פסוק זה כתוב ואפן וארד מן ההר וגו' ושני הלוחות על שתי ידי. וארא והנה חטאתם וגו' ור"ל כי בעוד שהיה הכתב בלוחות היו הלוחות נושאים את עצמם. ובהסתלקות מהם נעשו כבידים הוצרך משה לתפוש אותו בשתי ידיו. וארא והנה חטאתם כו' כלו' שע"י שנעשו הלוחות כבידים על שתי ידי בזה ראיתי את חטאתכם כי כבדה מאד ואשברם לעיניכם (חו"נ): משל למלך כו' זה המשל קאי על הלמ"ד דלעיל. והוא דעת ר' יוסי הגלילי: משל למלך כו' ששברם להצילם מהעונש כו': אל תמחול לי שזהו תשובה למאמר הקב"ה ויחר אפי בהם ואעשה אותך לגוי גדול. ולפי שהקב"ה מוכרח לקיים השבועה שנשבע לאבות העולם וא"כ בהכרח יוכרח למחול לא' מהם. וגדר שהותר מקצתו הותר כולו: שפנה כלו' הפנה והסיר חטא שלהם. ול' ויפן קדרים: שיהא בהם הלכות לאו דוקא שהרי דברים שבעל פה לא ניתנו ליכתב. אלא כלו' שיהיה רמז בהן מתוך הכתב בטעמים ובכתרי האותיות ונמצא שרשומן היה ניכר מתוך כתיבת הלוחות אלו השניים: הה"ד ויגד לך תעלומות חכמה. דברי צופר לאיוב הן ודרשו כאילו מדבר במשה: (ב) הה"ד לכל זמן כו' כדמסיים בסוף: צ"ט חלקים כו' שהוא עת למות. דאם כפשוטו ה"ל למימר עת לחיות ועת למות. ואין הלידה הפך המיתה. אם לא לרמוז שהלידה היא סבת המיתה ונמשך ממנה: וכולהו פי' כל העתים שנא' שם שנדרשים במדרש קהלת: ועת כנוס אבנים פסל לך. הפסולת שלך כו'. מלת פסל לך משמע כאן למעלה ולמטה. וכאילו אמר ד"א פסל לך הפסולת שלך. וכן הוא דרך המדרש ברוב המקומות. ופי' הפסולת שלך מה שתחתוך סביב סביב כדי לעשות מרובע אותן החתיכות יהיו שלך: משם העשיר משה. כדאי' בויק"ר פ' ל"ב מחצב של סנפירינון ברא לו הקב"ה בתוך אהלו ומהם העשיר הה"ד פסל לך הפסולת שלך. וע' בפ' אין בין המודר ובירוש' דשקלים פ"ה ובתנחומא: דין הוא שיטול. כי העושר היה ראוי לו. ואין ה"נ שאילו לא היו הלוחות משברות שהיה ה' נותן לו עושר ממקום אחר: וה' נתן את חן העם וגו' והעשירו כדאיתא בילקוט אחר שהשאילום כלי כסף וזהב ומרגליות ובגדים וטענו כאו"א מהם תשעה חמורים: אתן לו הפסולת שיעשיר. כדי שיהיו דבריו נשמעין ויכבדוהו כשלא יצטרך לבריות. וכדי שע"י העושר יוכל לקיים תורה ומצות: מפי הקב"ה נאמר לו פה אל פה אדבר בו. משום דאהרן ומרים דברו רע על משה שפירש מן לפורה אשתו. ולא מצינו שהשיב ה' על זה. ש"מ דבאומרו פה אל פה אדבר בו רמז להם התשובה בזה. ופירושו מפי אל פיו אמרתי לו שפירש לפרוש מן האשה (יפ"ת): הרי התירן אבל בלאו הכי אע"פ שמפני קדושת הקבלת שכינה אסרו וכבר נסתלקה שכינה. עדיין היו באיסור. דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו: אלא אף רצונו של הקב"ה כו'. אע"ג דאיתא במס' שבת ד' פ"ו שהסכימה דעתו לדעת ה'. י"ל שההסכמה לא היתה רק במה שלא יתנם לישראל כהק"ו דדרש מ"מ לא היה רצונו שישברם אלא שיגנזם עד שיהיו עושים תשובה. או שיגנזם לעולם: ראה שבחו של משה. נ"ל כחו של משה. ופשטות ל' המאמר יוכיח זה. וכן הגיה בעל ת"נ ובל' זה תמצא במדרש תנחומא ס"ז ע"ש: שנא' לכל האותות וגו' ולכל היד החזקה וגו'. א"ל הקב"ה יהא שלום באותו היד והסכימה דעתו ית' עמו. ודריש ולכל היד החזקה כמו חזק ואמץ. והרמז דבענין הלוחות מיירי. וכדאי' בספרי לעיני כל ישראל שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם: (ג) הה"ד ועתה ה' אבינו אתה. שזה שלוה לו עכשיו על הלוחות הוא כדי להיות לו למשה אות שנעתר לתפלתו כדמסיק. ומייתי האי קרא דמפרש ליה על בקשת משה על ישראל שהם עמו לעולם: בשראיתם עצמכם בצרה כדכתיב לעיל מיניה כי הסתרת פניך ממנו ותמוגגינו ביד עונינו: א"ל הן בדרך וידוי שחטאנו שלא דרשנוך אלא ביום צרה: שנא' ביום צרתי ה' דרשתי. מביא ראיה ג"כ מפסוק ביום צרה שמבואר יותר: משל לבן ארכיאטום כו'. מלת עתה קדייק שמתחלה היו אומרים לעץ אבי אתה: ארכיאטום ובערוך הנוסחא ארכיטרום. ופי' בל"י ראש הרופאים (מוסיף הערוך): שפגע בסמדרקום המת"כ פירשו

באו ואמרו לאביו מיד נכמרו רחמיו עליו ועלה אצלו. א"ל עתה בבקשה ממך אבי הסתכל בי. א"ל עתה אני אביך. אתמול היית קורא לסמדרקוס אבי עכשיו שנכנסת לצרה אתה קוראני אבי. כך אמר הקב"ה לישראל עתה אתם קוראים אותי אבי אתמול הייתם עובדי ע"ז וקוראים אותה אבי שנא' (ירמיה ג) אומרים לעץ אבי אתה וגו' ובעת רעתם יאמרו וגו' לכך נאמר ועתה ה' אבינו אתה. ד"א ועתה ה' אבינו וגו'. הה"ד (מלאכי א) בן יכבד אב זה עשו שכבד אביו הרבה שהיה יוצא לשדות וצד ציד ומביא ומבשל ומכנים ומאכיל לאביו בכל יום. ועבד אדוניו זה נבוזראדן שנקרא עבד שנא' (מ"ב כה) בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל שבשעה שבא לירושלים הביא עמו איקונין של נבוכדנצר והיה עומד לפניו באימה וביראה כעבד. ואתם לא כבדתם אותי כאב ולא כאדון יראתם מפני. הוי (מלאכי א) ואם אב אני איה כבודי ואם אדנים אני איה מוראי. אלא בשעה שאתם רואים עצמכם בצרה אתם קוראים לי אביכם לכך נאמר ועתה ה' אבינו אתה. מהו אנחנו החומר ואתה יוצרנו אמרו ישראל רבון העולם אתה הכתבת לנו (ירמיה יח) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל. לכך אע"פ שאנו חוטאים ומכעיסים לפניך אל תסתלק מעלינו. למה שאנחנו החומר ואתה יוצרנו. בא וראה היוצר הזה אם יעשה חבית ויניח בה צרור כיון שיוצאת מן הכבשן אם יתן אדם בה משקה מנטפת היא ממקום הצרור ומאבדת את המשקה שבתוכה מי גרם לחבית לנטף ולאבד מה שבתוכה היוצר שהניח בו את הצרור. כך אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולם בראת בנו יצה"ר מנעורינו שנא' (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. והוא גורם לחטוא לפניך ואין אתה מסלק ממנו את החטייא אלא בבקשה ממך העבירהו ממנו כדי שנהא עושים רצונך. א"ל כך אני עושה לע"ל שנא' (מיכה ד) ביום ההוא נאם ה' אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי. מהו ואשר הרעותי זה יצה"ר שנא' כי יצר לב האדם רע מנעוריו: (ד) ד"א (ישעיה סד) ועתה ה' אבינו אתה. הה"ד (שם כו) ה' בצר פקדוך. אלא כיון שהם נכנסים לצרה הן מבקשים אותך שנא' ה' בצר פקדוך. משל לסנקליטום שהיו לו בנים נדבקו לבני אדם רעים ויצאו לתרבות רעה. הפשיטן והשליכן. כיון שראו עצמם בצרה בקשו מבני אדם גדולים שיבקשו עליהם רחמים אמר להם אביהם על מה אתם מבקשים. א"ל על בניך שתתרצה להם. אמר להם אינם בני ואיני מכירם זנתה אמם וילדה אותם. א"ל אין אתה יכול לכחש אותם למה שהכל יודעים שהם בניך שהם דומים לך. כך סנקליטום זה הקב"ה. בניו אלו ישראל שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם. נתערבו בעכו"ם ויצאו לתרבות רעה שנא' (תהלים קו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. מה עשה להם הפשיטן והשליכן שנא' (יחזקאל כג) והפשיטוך את בגדיך. וכתיב (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו. כיון שראו עצמן בצרה התחילו מבקשים מהנביאים שיבקשו עליהם רחמים מן הקב"ה. התחילו מבקשין עליהם רחמים שנא' (יואל ב) חוסה ה' על עמך. אמר הקב"ה על מי אתם מבקשים. א"ל על בניך. אמר להם אינן בני אם עושין רצוני הם בני ואם לאו אינן בני שנאמר (הושע ב) זנתה אמם הובישה הורתם. למה (שם) כי אמרה אלכה אחרי מאהבי זו ע"ז. לפיכך אמר הקב"ה (שם) ועתה אגלה את נבלותה לעיני מאהביה זו ע"ז שהוא אומר עליה נותני לחמי ומימי. והיא יש לה עינים ואינה רואה אזנים ואינה שומעת ולא זנה את עצמה היאך זנה לאחרים. והפשיטה הקב"ה שנא' (שם) פן אפשיטנה ערומה. אמרו הנביאים להקב"ה הרי אתה אומר שאינן בניך ובפניהם הם ניכרים שנא' (ישעיה סא) כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. מה דרכו של אב שמרחם על בניו אע"פ שסרחו כך אתה צריך לרחם עליהם הוי ועתה ה' אבינו אתה. וכן אתה מוצא כשעשו העגל כעס עליהם הקב"ה בא משה לרצותו וקרא אות' אינן עמי שנא' כי שחת עמך. והפשיטן הקב"ה שנא' ויתנצלו ב"י את עדים מהר חורב. אמר משה עמך הם ואי אתה יכול לכפור בהם שנא' למה ה' יחרה אפך בעמך התרצה להם שהם בניך מיד נתרצה להם שנא' וינחם ה'. והראה למשה שנתרצה להם שהחזיר להם הדברות שנא' פסל לך: (ה) ד"א ועתה ה' אבינו אתה. א"ל הקב"ה מה ראיתם עכשיו לדרשני למעלן כתיב (שם סד) ואין קורא בשמך מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך ממנו ותמוגגנו ביד עונינו כיון שראיתם עצמכם בצרה אתם באים ואומרים אבינו אתה אלא אע"פ שהכל מעשה ידי הן איני מבקש להראות אב ויוצר אלא למי שהוא עושה רצוני שנא' (שם מג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: (ו) ד"א ועתה ה' אבינו אתה. א"ל הקב"ה הנחתם אבותיכם אברהם יצחק ויעקב ולי אתם קוראים אב. אמרו לו לך אנו מכירים כאב. משל ליתומה שהיא מתגדלת אצל אפוטרופוס והיה אדם טוב ונאמן וגדלה ושמרה כראוי. בקש להשיאה עלה הלבלר לכתוב הכתובה אמר לה מה שמך אמרה פלנית. א"ל ומה שם אביך התחילה שותקת. א"ל אפוטרופוס שלה למה אתה שותקת. אמרה לו מפני שאיני יודעת לי אב אלא אותך שהמגדל נקרא אב ולא המוליד. כך היתומה אלו ישראל שנא' (איכה ה) יתומים היינו ואין אב. אפוטרופוס שלהם הטוב והנאמן זה הקב"ה. התחילו ישראל קורין אותו אבינו שנא' ועתה ה' אבינו אתה. אמר הקב"ה הנחתם את אבותיכם ולי אתם קוראים אבינו שנאמר (ישעיה נא) הביטו אל אברהם אביכם. אמרו לו רבון העולם המגדל אב ולא המוליד שנא' (שם סג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו:

פרשה מז

(א) כתב לך את הדברים האלה. הה"ד (הושע ח) אכתב לו רובי

מתנות כהונה

דאין אתה מסלק ממנו החטייא. החטא כלומר יצה"ר המחטיא את הבריות: ואשר הרעותי. ע' עוד מזה במס' סוכה בפ' החליל: העבירוהו. יצה"ר: סנקליטום. חכמים יועצים על הדין: שהוא אומר. ישראל אומרים ויש גרסין שהם: ולא זנה. הע"ז אינה זנה ומפרנסת את עצמה והאיך היא מפרנסת את אחרים לפי דבריהם: עמך. ולא עמי: להראות אב

עץ יוסף

פירשו לפי הענין איש שפל. וכן הוא באמת רק שנ"ל המלה סמארדקוס. ופירושו בלע"ז איש מרמה המרמה אנשים. וכן קוראין בלשון זה בעל מלאכת אחיזת עינים. ואיש כזה ודאי הוא פחות ונבזה בין אנשים: קירי פי' אדון שלי. אדון תרגומו קירים: ובעת רעתם יאמרו וגו' קומה והושיענו ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו אם יושיעך בעת רעתך (ירמיה ב' כ"ז כ"ח): בן יכבד אב זה עשו כו' זה נבוזראדן. וה"ק בן זה עשו גורס שכל בן יכבד אב וכן כל עבדים ילמדו מנבוזראדן לשמש את רבן באימה וביראה: ומאכיל לאביו בכל יום כו'. כדאי' בפ"ק דקידושין איזהו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה. ואיזה מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו. ופי' ועבד אדוניו על נבוזראדן וז"ש אם אב אני איה כבודי דייקא ואם אדונים אני איה מוראי. וכנגד ב' חלוקות אלו אמר שם מגישים על מזבחי לחם מגואל וזה הפך כבוד אב שהוא במאכל. ועל שלילת היראה מאדון שהזכיר אמר שם הכהנים בוזי שמי וגו': בבל יום ברוב ימים קאמר. דאל"כ למה הוזקק יצחק לצוות ועתה שא נא כליך וגו': נבוזראדן בו' איקונין של נ"נ. בסנהדרין ד' צ"ו ע"ב: לכך נאמר ועתה ה' אבינו אתה. כלו' שישראל אומרים אמת שעתה בעת הצרה לבד הוא שקראנוך אבינו אך עכ"ז תקבלנו ע"י הטענה שאנחנו החומר ואתה יוצרנו דהיינו שיצה"ר גרם לנו לחטוא ואתה ה' היית הסבה לנו כדדרים בסמוך: אתה הכתבת לנו הנה כחומר ביד היוצר. ר"ל אלמלא שאתה בעצמך כתבת שאתה הוא הגורם להטוא לא היה לנו רשות לאמר שהיצה"ר גורם לנו להטוא לכך העבירהו ממנו. כי הבחירה הוא ביד האדם להרע ולהטיב. אבל אחר שהעדות שיש בידך לתקן אותו ואותנו כחומר ביד היוצר בבקשה ממך העבירהו ממנו כו'. וכן אז"ל אלמלא ג' מקראות הללו נתמוטטו רגלי ישראל. ואחד מהם הנה כחומר ביד היוצר וע"ש בפרש"י: את החטייא לא קאמר את יצה"ר. כי סלוקו לגמרי לא יאות דא"כ תבטל הבחירה. אלא בקשתם הסרת הנטיה הגדולה שמביאה האדם אל החטא: העבירהו ממנו כו' רומז לקרא דוהסירותי את לב האבן וגו' (יחזקאל ל"ו) דהוא מקרא ג' מג' מקראות דאמרי' שאלמלא הן נתמוטטו רגליהן של ישראל: כך אני עושה לע"ל אבל עכשיו הנה טוב מאד זה יצה"ר. דאלמלא יצה"ר לא בנה אדם בית כו': אוספה הצולעה מפרש אוספה ל' מרפא כמו ואספתו מצרעתו. ואשר הרעותי דבק עם אוספה כלו' שארפא ענין יצה"ר (יפ"ת): (ד) הה"ד ה' בצר פקדוך כשישראל אינן בצרה אינן אומרים אבינו אתה כיון שהן נכנסין לצרה הם מבקשים אותך. כצ"ל (יפ"ת) שעל זה הדרך נפרש ועתה ה' אבינו אתה שפירושו שישראל קורין לו אבינו עכשיו בעת צרתם ולא בתחלה: ד"א משל לסנקליטום כצ"ל והשתא מפרש ועתה ה' אבינו אתה שכלפי מה שהקב"ה אומר שאינם בניו אומר הנביא אפי' עכשיו אבינו אתה כי כל רואיהם יכירום שהם בניך וצריך שתרחם עליהם וכדמסיים: לסנקליטום פי' יועץ מב"ד (מוסף הערוך): על מה אתם מבקשים. עשה עצמו כאילו אינו מבין שעל בניו הם מדברים כאילו אינם מכירים לפניו שהם בניו. וכן מ"ש בנמשל אמר הקב"ה על מי אתם מבקשים: התחילו מבקשים מהנביאים. מסוף המאמר אמרו הנביאים כו' משמע שצ"ל התחילו מבקשים מהנביאים. וכן גרס היפ"ת. וכתב היפ"ת שאפשר שהכהנים היו נביאים כגון ירמיה וזכריהו ויחזקאל: התחילו מבקשים מן כו' כמאמר הכתוב בשמואל א' י"ז שאמרו לשמואל אל תחרש ממנו מזעוק אל ה' אלהינו ויושיענו מיד פלשתים: שנא' חוסה ה' על עמך. מביא תפלה זו יותר משאר תפלות שהתפללו נביאים. לפי שבתפלה זו נאמר על עמך שהכהנים הפירכא באם שיאמר הקב"ה אינם בני הוא אומר לו עמך ונחלתך הם ואינך יכול לכפור בהם: זו עבו"ם שהיא אומרת כו'. וה"פ דקרא אגלה את נבלותה של כנסת ישראל אשר טעתה במאהביה באמרה שהיא נותנת לחמי ומימי [ובמה אני מגלה לה זאת] מעיני מאהביה היינו ממה שיש לה עינים ואינה רואה: פן אפשיטנה ערומה ואין לך בושה וכלימה גדולה מזו כמו שאחז"ל אין לך מבוקץ ומתועב ממי שהוא מהלך ערום בשוק: ובפניהם הם ניכרים. היינו בצלמם ודמותם והיא ההשכלה שעליה נאמר בצלמנו כדמותינו. וזה דבר ניכר בישראל. גם בשלשול מדותיהם ומנהגיהם הם ניכרים שהם שומרי משמרת ה': שנא' כי שחת עמך לא ס"ל דקאמר על ערב רב מדכתיב האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו: שנא' ויתנצלו ב"י ס"ל שתפלת למה ה' יחרה אפך בעמך היא תפלת הארבעים יום אשר התנפל לפני ה' כשעלה שנית. ולהכי הוי ענין ויתנצלו ב"י מקמי וינחם ה' על הרעה: שנא' פסל לך דמשמע בגללך אבל לולי שנתרצה להם לא היו ראויים להחזיר להם הלוחות וק"ו מפסח כדלעיל: (ה) אמר להם הקב"ה אגדה זו מוספת להביא רמז לדרשא דלעיל מדכתיב לעיל מיניה ואין קורא בשמך אלמא שה' מקנתרן על זה. וע"כ אמר שאף שאין קורא בשמך בעת הרווחה רק עתה בעת צרה אתם קוראים לך אבינו אתה מ"מ ענגו: אלא אע"פ כ"ס וג"ל הלא אע"פ (יפ"ת): איני מבקש להראות אב כו' פי' להיות נראה כמו אב (מס"כ). אבל יותר נראה שצ"ל להקראות אב (יפ"ת): בראתיו יצרתיו כו'. וה"פ כל הנקרא בשמי ולכבודי. ר"ל שהוא עושה רצוני וזה הוא לי לכבודי מודה אני לו שאני בראתיו ויצרתיו וצריך אני לנהוג עמו כאב וכיוצר. משא"כ כשאין עושין רצוני: (ו) הנחתם אבותיכם כו' ולי אתם קוראים כו'. עיקר דרש זה מפסוק כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו וגו' (ישעיה ס"ג ט"ז). וה"פ ישראל אמרו תחלה כי אתה אבינו. ושאל להם הקב"ה מכ"ד הנחתם אבותיכם ולי אתם קוראים אבינו. הלא אברהם יצחק יעקב המה אביכם מעולם ולמה אתם מכנים אותי בשם אבותיכם. והשיבו כי אברהם לא ידענו וגו' אתה ה' אבינו. וכמו שפשט דרש מיתור לשון כן גם בפסוק ועתה ה' אבינו אתה דורש יתור מלת אתה שבא למעט בה האבות (מ"כ ויפ"ת): אפוטרופוס ממונה ופקיד (מוסף הערוך): טוב ונאמן טוב שמטיב ממונו ונאמן בשלה שמר מה שנמסר לה מאביה כהוגן ולא נהנה ממנה: התחילה שותקת ולא אמרה שם אביה מפני כבוד אפוטרופוס אשר שהוא נקרא אב שפי: ולא המוליד היינו כשאינו מגדלה: הטוב הנאמן זה הקב"ה הטוב שמטיב מפלו. והנאמן לשלם שכר טוב בזכות שאבות כי שומר הברית והחסד לאוהביו: רבון העולם המגדל אב ולא המוליד. וזהו נ"כ אנחנו החומר כי אף שהאדם נולד מאדם. אבל אתה יוצרנו שאתה מחדש תמיד הקיום התמידי. ולכן המגדל הוא הנקרא אב ולא המוליד:

פרשה מז

(א) הה"ד אכתב לו רובי תורתי וגו' דאי' בפ' הנזקין לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבע"פ שנא' כי ע"פ הדברים האלה וגו' ורצה כאן ליתן טעם על זה מפני שהם מבדילים וכו'. ולזה מייתי מקרא דאכתב לו

דובי תורתי כמו זר נחשבו. בשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא בסיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על הסדר מקרא ומשנה תלמוד ואגדה שנא' (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה א אפי' מה שהתלמיד שואל לרב אמר הקב"ה למשה באותה שעה. מאחר שלמדה מפי הקב"ה א"ל למדה לישראל. אמר לפניו רבש"ע ב אכתוב אותה להם. א"ל איני מבקש ליתנה להם בכתב מפני שגלוי לפני שאו"ה עתידים לשלוט בהם וליטול אותה מהם ויהיו בזויים באומות. אלא המקרא אני נותן להם בכתב והמשנה והתלמוד וההגדה אני נותן להם על פה שאם יבאו או"ה וישתעבדו בהם יהו מובדלים מהם. אמר לנביא אם אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. ומה אני עושה להם נותן את המקרא בכתב והמשנה והתלמוד וההגדה בעל פה. כתב לך זה המקרא. כי על פי הדברים האלה זו המשנה והתלמוד שהם מבדילים בין ישראל לבין העכו"ם: (ב) ד"א כתב לך. אמר הקב"ה למשה הלוחות הראשונות אני כתבתי אותם כדכתיב (שמות לא) כתובים באצבע אלהים אבל השניים כתוב אתה ולואי אתן בו ידי. משל למלך שנשא את האשה וכתב לה גמיסקום משלו לאחר ימים קלקלה וטרדה מביתו. בא שושבינה וריצה אותה למלך אמר המלך לשושבין הרי נתרציתי לה אלא עשה לה גמיסקום ולואי אתן בו ידי הה"ד (דברים י) ואכתוב על הלוחות: (ג) ד"א כתב לך. בזכותך אני נותן להם את התורה. אר"ש בן חלפתא הוא שמשה אומר להן לישראל ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון ויתנם ה' אלי. ג לי נתנם ואני נהגתי עמכם עין טובה ונתתי אותם לכם. לכך נאמר כתב לך בזכותך: (ד) את הדברים האלה. כ"מ שכתוב דבר דברים הדברים אלות ותוכחות הם. ר' יוחנן ור' יהודה ב"ר שמעון. ר"י אמר כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה ד תורה שבכתב ותורה שבעל פה כרתי אתך ברית. ואם המרת אותה ועשית מה שבע"פ בכתב ומה שבכתב בע"פ אינך מקבל שכר. למה שכך נתתיה תורה בכתב ותורה בעל פה. ור"י ב"ר שמעון אומר ה כתב לך וגו' כי ע"פ וגו' תורה בכתב ותורה על פה כרתי אתך ברית ע"מ שתהא קורא בהם כך. אבל אם המרת אותם הוי יודע שאתה מבטל הברית לכך נאמר כתב לך את הדברים האלה. וכן משה אומר לישראל (שם ד) רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים מהו את הדברים אלו דברים שאתה רואה אותן שהם כתובים בכתב. ופן יסורו מלבבך אלו הדברים שנתתי לך על פה. לכך נאמר כתב לך את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה שאילולא תורתי שקבלתם לא הייתי מכיר אתכם ולא הייתי מביט בכם משאר אומות לפיכך כרתי אתך ברית ואת ישראל. ר' יהודה ב"ר סימון אמר בשם ריב"ל אמר להם הקב"ה ו לשעבר הייתם נקראים כשאר אומות כמו סבתה ורעמה וסבתכא. ומשקבלתם תורתי כרתי ברית עמכם ועליתי אתכם ולא ישראל בלבד אלא אף אתה מלכם לא גדלתיך בעולם אלא בזכות התורה. ומה גדלו הקב"ה א"ר ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק כל הכבוד שראה משה בעוה"ז אינו אלא מן הפירות אבל הקרן קיימת לו לעוה"כ: (ה) ד"א כי על פי הדברים האלה. שתהא יגע בהם בפיך וכה"א (שם ל) בפיך ובלבבך לעשותו. ומהו כרתי אתך ברית ואת ישראל שאילולא שקבלתם תורתי הייתי מחזיר עולם לתהו ובהו שנא' (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. למה שבתורה בראתי שמים וארץ שנא' (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ (שם) בדעתו תהומות נבקעו. אם בטלת הברית את גורם לי להחזיר את העליונים והתחתונים לתהו ובהו לפיכך כי על פי הדברים האלה: (ו) ויהי שם עם ה' וגו'. וכי אפשר לו לאדם להיות מ' יום בלא מאכל ובלא משתה. ז ר' תנחומא בשם ר' אלעזר ב"ר אבין בש"ר מאיר אומר המשל אומר אזלת לקרתא הלך בנימוסיה למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה ונדמה להם. למטה שיש אכילה ושתיה ירדו מלה"ש ואכלו ושתו שנא' (בראשית יח) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. ח א"ר יוחנן נראין כאוכלין ראשון ראשון מסתלק: (ז) ד"א ויהי שם עם ה'. ט מעשה בר' יוחנן שהיה עולה מטבריא לציפורי והיה ר' חייא תלמידו אצלו והיה ר' יוחנן רואה כרם ואמר לרבי חייא אין אתה רואה כרם זה שהיה

יד יוסף פרשה מז א ויק"ר פ' כ"ב. ירוש' פאה פ"ב. קה"ר פ"א ופ' ה' : ב תנחומא ס"ז. פסיקתא רבתי פ"ה. במ"ר פ' י"ד. ירוש' פיאה פ"ב : ג ספרי ריש סדר דברים : ד ירוש' פאה פ"ב ומגילה. תמורה בבלי ד' י"ד : ה פסיקתא רבתי פ"ה : ו ריש רו"ר : ז תנחומא וירא. זוהר תולדות דף קמ"ד. ב"ר פ' מ"ח : ח ב"ר פ' מ"ח וס"נ : ט ויק"ר. חזית פסוק אסיתן איש :

ענף יוסף

פרשה מז (א) [ויהיו בזויים באומות כו'] במדרש כאן הוא בקיצור לשון. ובתנחומא ז"ל שם כתב לך את הדברים האלה וגו'. זש"ה אכתב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. א"ר יהודה בר שלום כשאמר הקב"ה למשה כתב לך בקש משה שתהא גם המשנה בכתב ולפי שצפה הקב"ה שהעכו"ם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קורא אין בה והם אומרים אנו ישראל כו' אמר להם הקב"ה אתם אומרים שאתם בני איני יודע אלא מי שמסטורין שלי (פי' ענין סוד והסתר) הם בני. ואי זו היא זו המשנה שניתנה על פה כו' שנאמר אכתוב לו רובי תורתי וא"כ כמו זר נחשבו. אלא אתן להם מקרא בכתב ומשנה ע"פ עכ"ל התנחומא: **(ד)** [ר' יוחנן ור"י בר"ש כו' כרתי אתך ברית ואם המרת כו' עד וכן משה אומר] כתב היפ"ת קשה דהכא תרוייהו מודו דכרתי אתך ברית קאי אתורה שבכתב ואתורה שבע"פ

מתנות כהונה

אב. להיות נראה כמו אב: **אמרה** הקב"ה אמר את התורה: **הלואי**. ומי יתן שאתרצה שאתן בו ידי: **גמיסקום**. ע' בערוך ערך גמס ופירושו כתובה: **בזכותך**. לך פי' בשבילך כמו אמרי לי אחי: **דבר דברים כו'**. ל' חוזק הוא כד"א דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות: **ועליתי**. ל' עילוי פי' הגבהתי אתכם: **אתה מלכם**. עם משה היה מדבר שהיה מלכם של ישראל: **אזלת לקרתא כו'**. אם אתה באת לתוך עיר צריך אתה לילך במנהגם: **ראשון ראשון**. מאכל ראשון ראשון היה מסתלק: **בכה ר' חייא כו'**. ע' בויק"ר ובמד' חזית בפסוק אם יתן איש שכך א"ל ר' יוחנן על ג' וד' שדות וכרמים וע"כ בכה: **ופושט**. וחוזר עליה עד שהיה פשוט

עץ יוסף

לו וגו' כדמפרש: **על הסדר** פי' על כל פרשה ופרשה היה מלמדו המקרא שלה ושוב מלמדו משנה של אותו דבר. ושוב מלמדו הלכות של אותו דבר. ושוב מלמדו אגדה של אותו דבר: **שנא' וידבר אלהים** את כל הדברים. רבוי דכל קדריש כדלעיל פ' כ"ח: **שואל לרב** פי' שמקשה בכח פלפולו. ובויק"ר פ' כ"ב א' אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו: **ויהיו בזויים** ישראל. שע"י שתהיה התורה ביד כולם בשוה יתגאו העכו"ם לומר שהם ישראל כדלקמן בבמדב"ר פי"ד: **אם אכתוב לו רובי תורתי**. דהיינו המשנה שהיא גדולה מן המקרא כדאמר בבמדב"ר שם: **כמו זר נחשבו** שהיו משוים עצמם לישראל: **זו המשנה** שניתנה ע"פ כדדרש לקמן: **(ב) אמר הקב"ה למשה כו'**. מפני שכתוב אחר כתב לך ויהי שם עם ה' ארבעים יום ויכתוב על הלוחות. משמע ליה דכתב לך היינו כתיבת הלוחות. ופי' ויכתוב שמשה כתב: **ולואי אתן בו יד** נתינת היד הן במשל הוא שהא' כותב והשני מיישבו איך לכתוב הדבר. והנה במשל הכותב הגמיסקום (הוא שטר הנשואין) בתחלה היה המלך בעצמו והנייר נתן ג"כ משלו. ואח"כ כשכעס עליה ונתרצה לה צוה להשושבין לעשות גמיסקום וגם הוא יכתוב. רק שהמלך יתן בו ידו ליישבו מה שיכתוב. וכן בלוחות הראשונות הקב"ה בעצמו כתבם והשניות משה כתבם והקב"ה נתן ידו בשעת הכתיבה. וכאמור. ולפ"ז הכתובים אינם מכחישים זה את זה. וזה שדייק כאן הלוחות הראשונות אני כתבתים כדכתיב כתובים באצבע אלהים. משא"כ השניות לא היו כתובים רק בעזר ידיו על ידיו של משה: **(ג) כתב לך בזכותך** דלך דרש בזכותך: **אני נותן להם את התורה**. ר"ל הלוחות. וכן משמע ממה שהביא ויכתוב על הלוחות וגו' ויתנם ה' אלי שאחר על הלוחות שהזכיר: **לי נתנם** ר"ל מדכתיב אלי ולא לי דאתא למעוטי אחרים כדדרשי' קול לו קול אליו בפ"ק דיומא: **ואני נהגתי עמכם עין טובה**. פי' מעיקרא כשאמר ה' ליתנם לו נהג עין טובה ובקש בעדם עד שנתרצה ונתנם בזכותו לישראל: **(ד) אלות ותוכחות** כדשנו בספרי דאלה הדברים אשר דבר משה. ואלה הדברים אשר דבר ירמיהו. דברי עמוס. ודברי דוד האחרונים. ודברי קהלת. כלן תוכחות הן. ותוכחות דהכא היינו דר' יוחנן ור' יהודה שלא ימירו שבכתב על פה. ובעל פה על שבכתב: **אינך מקבל שכר** על לימוד מה שבכתב בעל פה או איפכא: **למה שכך נתתיה** שתהיה כן לעולם תורה שבכתב בכתב ותורה שבע"פ בע"פ ולא יהיו רשאים לשנות. והטעם שלא לומר דברים שבכתב בע"פ מבואר שלא יטעו. והטעם שלא לומר דברים שבע"פ בכתב כדאמר לעיל מפני עכו"ם שלא יעתיקום. אבל קשה הא כשם שהיה גלוי לפני הקב"ה שעתידים העכו"ם לשלוט בהם וליטול אותה מהם ויעתיקום ויהיו בזויים ביניהם כנזכר לעיל הא כן היה גלוי לפני הקב"ה תגבורת השכחה ויהיו מוכרחים לכתוב גם תורה שבע"פ ואפשר לתרץ בדוחק שעיקר קפידא היה אגלות בבל ומדי ויון שהקשו לישראל בעול שעבודם. אבל לא על האומות של עכשיו שאנו שרוים ביניהם שהם עושים חסד עמנו ה' ירום קרנם (תו"ג): **וכן משה אומר לישראל**. ר"ל דכמו שמה שאמר השם כאן למשה בל' נוכח כתב לך מן הסתם לא נאמרה אזהרה זו דוקא למשה לבדו אלא שיזהיר את זאת לכל ישראל. כן מצינו באמת שהזהירם על זה במקום אחר על חילוף הכתב לבע"פ וחלוף בע"פ לכתב. והיינו במקרא זה דהשמר לך פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכדמפרש המדרש אלו דברים שאתה רואה אותן שהם כתובים בכתב. שאם תדבר אותם בע"פ תוכל לשכחם ותבא לידי טעות. ומאמר פן יסורו מלבבך היא האזהרה על חלוקה השניה והיינו העתקת תורה שבע"פ על הכתב כי מעתה רק שתהיה שמורה בלב. וזהו שאמר ופן יסורו מלבבך ר"ל שתסירם ותעתיקם מן הלב על מקום הכתיבה. וזה אסור לך לעשות כן. כי השמר פן ואל הוא אזהרה ולא תעשה: **לכך נאמר כתב לך** את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה. ר"ל כיון דיש תורה שבכתב ושבע"פ הכפיל הכתוב לומר את הדברים כי ע"פ הדברים. ומ"ש עוד שאלולי תורתי שקבלתם כו' הוא ענין אחר שדרש עוד על כי על פי וגו' כרתי אתך ברית והספיק לו במה שסיים כי על פי לדורשו למעלה ולמטה בהמשך שאר דרשות. וכן יש הרבה: **לא הייתי מכיר אתכם ולא הייתי מביט בכם**. ההכרה היינו הכר פנים להעביר על עונם לפעמים כאומרו ישא ה' פניו אליך ואז"ל שנושא פנים לישראל. והבטה הוא שמביט ה' להצליחם ע"ד ופניתי אליכם ולפי ששני הענינים נכללים בברית כי הברית בין שני אוהבים שבה לבקש טובתו ולהעביר על פשעיו לפעמים כי על כל פשעים תכסה אהבה. ע"כ אמר שניהם: **כמו סבתה ורעמה וסבתכא**. ר"ל שמתחלה אע"פ שנקראו ישראל לא היו נקראים בשם זה רק מצד שמורה על שם אביהם שיצאו ממנו וכמו שיקראו בני כוש כושיים. וכן השאר על שם ראש משפחתם. אבל אחר קבלת התורה נתוודעו בשם זה היותם נקראים כן מצד שה' כרת עמהם ברית וגעשו קרובים לאל ושמו בקרבם. וכענין שם המלאכים מיכאל גבריאל הנקראים כן על שם קורבתם לאל. ואסמכתא דרוש זה הוא מדיוק מלת ואת ישראל שמצד כריתת הברית על התורה נקראים הם בשם זה. וע' רות רבה שם ג"כ א' זה רק על פסוק אחר וע"ש מה שכתבתי: **ומה גדלו הקב"ה** הלא לפי זכותו היה ראוי שיתגדל יותר מאד ומשני שלא היה בעוה"ז שכר ממש אלא פירות: **(ה) שתהא יגע בהם בפיך** שרמז שייגעו בהם בפה דהיינו שיהיו ד"ת מחודדים בפה. כמ"ש גבי כי חיים הם למוצאיהם. למוציאהם בפה. ולא יספיק מה שייגעו בעיון. והיינו בפיך ובלבבך שצריך שיהיו שגורים בפה ומובנים בלב. ולא הזכיר כאן רק הפה דפשיטא שיצטרכו להבין בלב דלא סגי בלאו הכי: **ומהו כרתי אתך ברית ואת ישראל**. שאיך יתכן לומר שאם לא ייגעו בפה לא היה ה' כורת ברית עם ישראל. נולא זה. ומשני דקרא לא אתא לאשמועינן ברית ה' עם ישראל. אלא שהם היו סיבת קיום העולם ע"י קבלת התורה. ומלת ברית רומז למלת בריתי הנזכר שם אם לא בריתי וגו' ופירושו כי ע"פ הדברים האלה היינו התורה בכללה כרתי אתך ברית במקום אחר שאם לא תשמרנה יפה יחרב העולם וזה שכתוב אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. וע' בתנחומא סדר נח סי' ג': **שבתורה בראתי שמים וארץ**. הרי שהתורה חביבה מאד בעיני הקב"ה שהרי כל מה שנברא היה על ידה. ולכן אין לו להקב"ה חפץ בעולם אם לא יקבלוה לשמור ולעשות: **בחכמה יסד ארץ** ר"ל בחכמת התורה יסד ארץ: וע' ריש תנחומא ומ"ש שם: **אתה גורם לי כו'** ר"ל דלא מיבעי שיחרב העולם אלא שיחשב כאילו הוא גורם הדבר בקום עשה ויענש כאילו החריבו ממש. כההיא דתנן להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם כו': **(ו) וכי אפשר לו לאדם** בטבעו. ומאחר שהוצרך ה' לעשות לו נס שיהיה נזון מזיו השכינה. יותר טוב שימציא לו ה' מזון שם שיתפרנס בטבעו. כי השתנות סדר הטבע באדם אינו שבח אלא גריעות כדאי' בפ' במה בהמה. ומשני משום שד"א שלא ישנה אדם ממנהג המדינה. וכמו שהיה למלאכים כשירדו למטה (יפ"ת): **אזלת לקרתא** ט' אם באת לעיר צריך אתה לילך במנהגה: **ואכלו ושתו** וכן הוא בתד"א שאכלו ממש: **א"ר יוחנן כו'** וס"ל שלא אכלו ממש אלא היו נראים כאוכלים שמאכל ראשון שהובא לפניהם היה מסתלק: **(ז) מעשה בר' יוחנן כו'** כוונתו לתרץ יתור מלת עם ה' ולפי הדרוש הוא מבואר שלהורות בא שלא זז משה מכותלי השכינה תמיד כל מ' יום ומ' לילה. אלא תוזר ומסדר תלמודו עם ה' לפי שהתורה ארוכה מארץ מדה ומני ים עמוקה. וע' בויק"ר ובחזית פסוק אם

שהיה שלי ומכרתי אותו בכך וכך . אותה שעה בכה רבי חייא בר אבא וא"ל לא הנחת לעת זקנותיך כלום . א"ל וכי קלה היא בעיניך שמכרתי דבר שנברא בו' ימים וקניתי דבר שנתן למ' יום . עולם כולו ומלואו נברא בו' ימים אבל התורה נתנה למ' יום : (ח) לחם לא אכל . אבל מלחמה של תורה אכל . ומים לא שתה . אבל מימים של תורה שתה . והיה למד תורה ביום ופושט אותה בינו לבין עצמו בלילה ולמה היה עושה כך אלא ללמד את ישראל שיהו יגעים בתורה ביום ובלילה . י רשב"ל היה אומר לתלמידיו בואו ולמדו תורה דשהירין ודקרין בלילה . ור' יוחנן היה אומר לתלמידיו בואו ולמדו תורה דאימטין אלא אעפ"כ מודה היה ר' יוחנן שאין רנה של תורה אלא בלילה שנא' (איכה ב) קומי רוני בלילה וכה"א (משלי לא) ותקם בעוד לילה . רבנין אמרי ביום ובלילה שנא' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה . לכך התקינו חכמים שיהו המשנין יושבין בבקר ובערב לקיים מה שנא' (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה וגו' : (ט) ד"א ויהי שם עם ה' לחם לא אכל ומים לא שתה בעה"ז אבל לעה"ב הוא אוכל מלחמה של תורה והוא שותה מימיה לפיכך לחם לא אכל אלא מאין היה אוכל יא מזיו השכינה היה ניזון . ואל תתמה החיות שנושאות את הכסא מזיו השכינה הן ניזונות : (י) ויכתוב על הלוחות . מלמד שהראשונים והאחרונים היו שוים . עשרת הדברות כיצד היו עשויין יב ה' על לוח זה וה' על לוח זה כדברי ר' יהודה . ורבי נחמיה אומר י' על לוח זה וי' על לוח זה שנא' (שמות לד) ויהי ברדת משה מהר סיני וגו' ; והכתובים הם טוענים אותן והיו נראין כאילו הם ביד משה שנא' ושני לוחות העדות ביד משה וגו' : (יא) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו . ומהיכן נטל משה קרני ההוד רבנן אמרי מן המערה שנא' והיה בעבור כבודי וגו' . ר' ברכיה הכהן בשם ר' שמואל אמר יג הלוחות היה ארכן ו' טפחים ורחבן ו' והיה משה אוחז בטפחיים והשכינה בטפחיים וטפחיים באמצע יד ומשם נטל משה קרני ההוד . ר' יהודה בר נחמן בשם רשב"ל אומר עד שהיה כותב בקולמוס נשתייר קימעא והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד שנא' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו : (יב) ד"א ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה . הה"ד (תהלים קיט) טוב לי כי עניתי למען אלמד חקיך . לטובתו של משה נתענה ק"כ יום שקבל את התורה . ומאין היה משה אוכל מזיו השכינה שנאמר (נחמיה ט) ואתה מחיה את כולם . ד"א מאין היה אוכל מן התורה שנא' (יחזקאל ג) בן אדם את אשר תמצא אכול ואוכלה למה שהתורה מתוקה שנא' (תהלים יט) ומתוקים מדבש ונופת צופים . ד"א מלחמה של תורה כדכתיב (משלי ט) לכו לחמו בלחמי . מנין שלא ישן ולא נתנמנם . משל למלך שהיה אוהב לתיסומן א"ל מדוד לך דינר זהב . משמחתו לא בקש לא לאכול ולא לשתות ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד אלו . כך משה מודד התורה שכח ולא אכל ולא שתה . ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד שלא אמר לי אלא מ' יום בלבד . אמר הקב"ה נצטערת חייך אין אתה מפסיד . בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד . עכשיו שנצטערת אני נותן לך הלכות מדרשות ואגדות שנא' כתב לך את הדברים האלה . למה אמר הקב"ה כתב לך והכתיב (שמות לב) והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות וכתיב (שם לד) ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון . אלא כך א"ל הקב"ה כתב לך תורה נביאים וכתובים שהיו בכתב . אבל הלכות ומדרש

יד יוסף י ויק"ר פ' י"ט . מזית פסוק ראשו כתם . בשוחל רבתי פ' כ' . ילקוט סוף משלי : יא מדרש הנעלם תולדות דף קל"ס : יב ירוש' שקלים פ"ו . שהש"ר פסוק ידיו גלילי זהב : יג ירוש' תענית פ"ד . במדב"ר פ"ד . מנחות ל"ט בתוס' שם : יד דב"ר פ"ג :

מתנות כהונה

פשוט ורגיל בפיו וכן הוא במעשה דר"ע שקראוהו לברך בתורה ולא רצה ח"ל אין אדם רשאי לומר דבר בצבור עד שיפשוט אותו ב' או ג' פעמים בינו לבין עצמו ע"כ כך הביא התפ"א : ביום ובלילה . כרבנן דלקמן ומאמר זה צריך עיון נגד הגירסא שבוי"ר פ' י"ח ובמד' חזית בפסוק ראשו כתם ובילקוט סוף משלי : דשהירין . יש לפ' ל' שהרות כלו' בתחלת הלילה : ודקרין . נגד אור היום . ל' כי קרן עור פניו וע' בערוך ערך דקרן והכל הוא בלילה : המשנין . המלמדין משניות לדרדקי דבי רב : שהראשונים והאחרונים . וכמו שליירש הר' יעקב בן חביב בספר עין יעקב במס' שקלים וע' שם כל המאמר הזה . ובירוש' פ"ו דשקלים : ושני לוחות העדות . משמע שכאו"א היה עדות בפני עצמו ואם היה חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה לא הל"ל שני לוחות העדות שניהם יחד היה עדות אחת : והכתובים . הכתב שהיה בתוך הלוחות : היה טוען הלוחות . ונראה דדלם ומשה לא ידע על ראש הפסוק ושני לוחות העדות בידו ומשה לא ידע כלו' לא הרגיש משאן : מן המערה . שנתן הקב"ה ידו עליו כן פירש"י בסדר זה : עד שהיה כותב . את התורה שנאמר כתב לך וגו' : לתיסומן . נראה פירושו שומר ותמונה על אוצר המלך וסימא ידוע שהוא אוצר : מדוד לך דינר כו' . וקבע לו זמן עד מתי שימדוד לו ולפיכך הרע לו לאכול וליטן : שהיו בכתב אבל כו' . וכא דכתיב כתב לך הוא היתר שרבאי לכתבו

ענף יוסף

שבע"פ . ואילו כפ' הניזקין משמע דלכ"ע לא קאי אלא אתורה שבע"פ . ור' יוחנן גופיה אמר שם לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבע"פ שנא' כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית : (ח) [רשב"ל היה אומר לתלמידיו כו' ור"י היה אומר לתלמידיו כו'] ע' מ"ש בעץ יוסף והעתיק ד' מקומות בסגנון אחד בכולם . ורק כאן כוא בא בהיפך מכולם (א) ויק"ר פ' י"ט ר"י ור"ל ר"י אמר אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה . ר"ל אמר ביום ובלילה שנא' והגית בו יומם ולילה ר"ל היה פשיט קראי (פי' חזר על למודו במקרא) וכד הוה מטי באילין קרא . ותקם בעוד לילה קומי רוני בלילה היה אומר יפה למדני ר"י . חזר ואמר לית אתון חמון אולפני מה נכיר באיי . ולשב דכוא דלילי ויממא . (ב) לשון זה ממש במדרש שוחל פ"ס . (ג) במדרש שיר רבה פיסקא ראשו כתם פז . בילקוט

עץ יוסף

אם יתן איש שכך א"ר יוחנן על שלשה וד' שדות וכרמים שמכר לצורך ת"ת ולכך בכה : שמכרתי דבר שנברא בו' ימים . הע"ג דלארץ לא הוצרך אלא יום א' שנא' בו יקוו המים ותראה היבשה . י"ל מכיון דכל העולם מקושר קצתו בקצתו וכל חלק צריך לאחרים . שהארץ צריכה למאורות להצמיח הפירות וכן לגשמים הבאים ע"י הרקיע . והקשר אל זה בכל הדברים . לכן שפיר יאמר על כל דבר שנמצאים עכשיו שנבראו בו' ימים (יפ"ת ותו"ג) : (ח) אבל מלחמה של תורה אכל כו' . יתורא דלחם ומים קא דייק דלא ה"ל לכתוב אלא ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה לא אכל ולא שתה . לה"ק דאתא למימר לחם ומים הוא דלא אכל ולא שתה אבל לחם ומים של תורה אכל ושתה . שהתורה נקראת לחם ומים כדכתיב לכו לחמו בלחמי . וכתיב הוי כל צמא לכו למים : והיה לומד תורה ביום ופושט כו' . מדאיצטריך למימר ארבעים תרי זימני דהל"ל עם ה' ארבעים יום ולילה . אלא לחלק אתא שביום היה למד מפי הקב"ה . ובלילה היה פושט בינו לבין עצמו : ולמה היה עושה כך והלא כשהיה הקב"ה מלמדו היה נותן לו ריוח להתבונן יפה כי על זה ההפסקות משמשות כדאי' בת"כ ומפני ללמד את ישראל שלא יסתפקו בלמוד היום שלומדים בגנופיא זה עם זה . אלא גם בלילה שכ"א לבדו יהיה הוגה בתורה ומעיין בהם : רשב"ל היה אומר לתלמידיו כו' . נתחלף רבי יוחנן לר"ל ור"ל לר"י וצ"ל ר"י היה אומר לתלמידיו באו ולמדו תורה דשהרין כו' . ור"ל שר"י ס"ל שעיקר לימוד התורה הוא בלילה והלילה טוב לעיין ולפלפל יותר מהיום . ודרך התורה הוא מתחלה לגמור מרבו . והדר לעיין ולפלפל בה . לכן אמר לתלמידיו באו ולמדו ממני תורה דשהורין פי' בואו ולמדו ממני תורה של יום (ושחירי פירושו לשון שחרית) . ודקרין פי' ומנהריגלה (מל' כי קרן עור פניו) בלילה . ר"ל ותעיינו בה לעצמכם בלילה לעשות אותם זך ונקי . משום שהלילה טוב לעיון יותר מהיום . וזהו שאי' בחזית רי"א אין גרנה של תורה אלא בלילה . וכן הוא בשוחל רבתי . ופי' המת"כ גרנה אסיפה וקיומה . אמנם ר"ל לפי שדעתו שהיום והלילה שוים היה אומר לתלמידיו באו ולמדו תורה דאימטין בכל עת שיגיע לידכם (והוא מל' קמא קמא דמטיא) בין ביום ובין בלילה . וזהו שקאמר אעפ"כ מודה היה ר"ל דאין רנה של תורה כו' : שנא' ותקם בעוד לילה . והיא פרשתא בת"ת מידרש במדרשות : רבנן אמרי ביום ובלילה . ס"ל כר"ל קודם החזרה וס"ל דהאשת חיל ממש איירי כפשטיה דקרא : שנא' ויהי שם עם ה' כו' . משמע דבין ביום ובין בלילה היה למד מה' . אלמא דכהדדי ניהו . ולא ס"ל שהיה לומד תורה מהקב"ה ביום ופושט אותה בלילה . וע' מ"ש בויק"ר פ' י"ט ויתורן לך מה שלא הביאו רבנן מקרא דוהגית בו יום ולילה : המשנים הלומדים משניות לדרדקי דבי רב : יושבין בבקר ובערב דכיון דיום ולילה שוים לעיון כי היכי דמושיבין מלמדים ביום מושיבין בלילה : (ט) ד"א ויהי שם כו' בעוה"ז כו' . דייק יתור מלת שם . וגם לחם ומים למעוטי מאי . לכן מפרש דלחם ומים היינו תורה . ואתא לדיוקא דשם בעודנו בחייו אף שהוא ברקיע לא אכל משכר תורה כלום כי שכר מצות בהאי עלמא ליכא . ולא נגד משה לבד אמר זה . אבל גם נגד כל ב"א העמלים בתורה רמז זה במלת שם : לפיכך לחם לא אכל אלא כו' . מלת לפיכך מיותר . כי הולך ודורש יתור מלות הכתוב . ולעיל דרש מלת שם ועתה דורש מלת לחם לא אכל . ומתמה אלא מאין היה אוכל . והשיב מזיו השכינה כו' : הן ניזונות כדילפינן לקמן מואתה מחיה את כולם : (י) היו שוים פי' שהלוחות הראשונים והאחרונים היו שוים דמדכתיב כשניות כמכתב הראשון משמע שבענין א' היו כתובים : חמשה על לוח זה כו' . ע' בירוש' דשקלים ובחזית פסוק ידיו גלילי זהב : שנא' ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לוחות העדות ביד משה משמע שכאו"א היה עדות בפ"ע . ואם היה ה' על לוח זה וה' על לוח זה לא הל"ל שני לוחות העדות שניהם יחד היו עדות אחת (מת"כ) : והכתובים פי' הכתב שהיה בתוך הלוחות . וע"ל רים פ' מ"ו : שנא' לוחות העדות ביד משה בירדתו מן ההר . דהאי תיבות ברדתו מן ההר מיותר שהרי נא' ויהי ברדת משה מהר סיני . אלא ש"מ דה"פ ושני לוחות העדות ביד משה ברדתו מן ההר ר"ל ברדתו מן ההר אז הרגיש משה שהלוחות בידו הם . כי בהתקרב משה לארץ אז הוסר הקדושה והרוחניות שהיו בהלוחות והרגיש במשאו יותר מקודם כשהיה הרוחניות בהם שהיו נושא את עצמו (תו"ג) : (יא) מהיכן נטל משה קרני ההוד . זה פליג אתלמוד שלנו פ' ר"ע ע"ש : מן המערה פי' ע"י גילוי שכינה שנגלתה עליו . וכמ"ש בתנחומא בהדיא שמשם הקב"ה כפו עליו שנא' ושכותי כפי עליך : ורחבן ו' וכן הוא בבמדב"ר פ"ד ובב"ב פ"ק . אבל בתנחומא סדר זו ובילקוט סדר זו ובירוש' תענית פ"ד אי' ורחבן שלשה : והיה משה מחזיק בטפחיים כו' . והכוונה שהתורה העליונה כפי מה שהיא . עודנה לא נתגלתה בשלמותה וזה הכנוי טפחיים שביד הקב"ה שא"א להתגלות לבן אדם . גם יש בתורה סודות עליונות שהאדם יש לו השגה והארה קצת ממנה . אך לא ישיג עצמות ההשגה רק אור מעט . וזהו טפחיים האמצעיים שבין ה' ובין הטפחיים האחרונים שניתנו למשה להגלות ממש . ואחר שהשיג משה הארה מלמעלה ממה שבכחו . זכה ג"כ להארת פנים (נזה"ק) : בקולמוס נשתייר קימעא כו' לקמן בסדר עקב אי' התורה שניתנה למשה עורה של אש כתובה באש ועם שכותב קינח הקולמוס בשערו ומשה נטל זיו הפנים והאפשר שהכוונה בזה כי העניינים הנפלאים הכמוסים והמוחים בתורה שלא באו בכתב מפורש ונשארו בקולמוסו . זה נגלה אל משה ולקחו בראשו והעמיק בו עד כי מגא . ומזה בא לו קרני ההוד כי חכמת אדם תאיר פניו . ומסיים המד' שנא' ומשה לא ידע כו' . ר"ל וסיפיה דקרא בדברו אתו דהיינו ממה שנמסר לו בעל פה ונשתייר בקולמס שלא ניתן לכתוב : (יב) הה"ד טוב לי כי עניתי . בעי לפרש שהכתיבה הוא תורה נביאים וכתובים כדמסיים נמצא שהרויח בצערו בק"ך וא"ש דכתיב כתב לך דמשמע בזכותך . להכי פתח במזמור טוב לי כי עניתי כו' : נתענה ק"ך יום שקבל את התורה . ר"ל כל התורה בשלימות דהיינו הלכות ומדרש ואגדות ותורה נביאים וכתובים כדמסיים משא"כ בראשונות שלא קבל כל התורה . והק"ך יום היינו מ' הראשונים לקבל לוחות ראשונות ומ' דתפלה שג"כ היה עוסק בתורה בהם . ומ' לוחות אחרונות : שנא' ואתה מחיה את כולם . שפירושו ל' מחיה וכלכלה . ור"ל אתה הוא מחיה ומפרנס לכולם כדאי' בתנחומא סדר פנחס סי' י"ב ע"ש . והענין הוא כי דרך הזוכה לראות השכינה להיות ניזון מזיוה כאומר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו . שע"י השפע ההוא מתקיימים הדברים ולא ישתנו מאשר הן עליו וכן כחות הגוף בעמדם יעמודו : מן התורה שנא' וכו' . פי' שע"י השגת התורה ישעוד לבו ויזון בהנאה היא כאוכל לחם . ומייתי ממה שנא' התם במגך תאכל ומעיך תמלא הרי נראה שע"י השגת התורה תשבע נפשו ומעיו כאוכל מזון : את אשר תמצא אכול וגו' . ואכלה והיה בפי כדבש למתוק : מלחמה של תורה פי' שכמו שזכות התורה מועילה להביא להם לעוסק בה ע"ד ממרחק תביא לחמה והיינו לחמו בלחמי . כן בזכותה ניזון משה כאילו היה לו לחם . והיה זה להראות לעולם כי העוסק בתורה לא יחסר לחמו : מנין שלא ישן . ה"פ מאחר דכתיב ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה א"כ לא היה שינה לפני משה כל המ' יום ומ' לילה ולמה לא היה ישן באמת . ומנין הוא כמו מה ראה . ואף שאין צריך שינה בעולם העליון מ"מ היה לו ג"כ לעשות דוגמת שינה לנוח קצת ג"כ (תו"ג) : לתיסומן כתב המוסיף הערוך לפי דעתי צ"ל לתיסוולן . ופירושו פקיד על האוצרות : מדוד לך דינרי זהב . וקבע לו זמן עד מתי ימדוד לו . ולפיכך לא רצה לאכול וליטן : מודד התורה לפי שד"ת במדה נתנו כדלקמן בויק"ר פ' פ"ו אתא שפיר דקאמר מודד התורה : שכח ולא אכל נראה דצ"ל שמת ולא אכל . דוגמת המשל : התחיל אומר טוב לי כי עניתי . שבשבתו היה לי טובה למען אלמד חקיך היינו תורה שבכתב שיש בה . וגם טובה אחרת דהיינו כל תורה שבע"פ וזהו שאמר טוב לי

ומדרש ואגדות ותלמוד יהיה על פה כיון שידע משה התחיל אומר (תהלים קיט) טוב לי כי עניתי וגו' טוב לי תורת פיך: (יג) ד"א טו מנין היה משה יודע כמה ימים עשה. כתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה. ומנין שאין למעלה לילה שנא' (שם קלט) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה. ומנין היה יודע שנא' (דברים י) ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וכתיב ואשב בהר אמור מעתה בשעה שמדבר עמו היה עומד ובשעה שמסתלק הימנו היה יושב ושונה מה שלמד נמצא מקיים ואנכי עמדתי בהר ואשב בהר. בשעה שהיה מדבר עמו היה יודע שהוא יום ובשעה שהיה אומר לו למוד תורתך היה יודע שהוא לילה וכן דוד ה"א (תהלים יט) יום ליום יביע אומר: (יד) ד"א כתב לך. כל הצדיקים באו באומניות על הקב"ה באברהם כתיב (שיר ז) מה יפו פעמיך בנעלים וגו' מעשה ידי אמן בא באומניות (בראשית יח) ויגש אברהם וגו'. וכן דוד אומר (תהלים לב) חטאתי אודיעך וגו'. בתחלה עשה אותו חטא א' ועון א' ולבסוף אמר (שם) ואתה נשאת עון חטאתי סלה. וכן משה קטרג על ישראל שנאמר אנה חטא העם הזה חטאה גדולה כשראו מלאכי חבלה שהוא מקטרג אותן אמרו לא יהיה לנו עסק לקטרג כל ימים שזה מקטרג יפלו ביד זה. שלא יעמדו אבותיהם עלינו למה קטרגם את בנינו. נסתלקו מלאכי חבלה. כשראה משה שנסתלקו אמר להקב"ה ועתה אם תשא חטאתם. אמר לפני הקב"ה כל התורה שנתת לי היא. וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל ב"י. צו את ב"י. אמור אל ב"י אם הם כלים מה אני עושה בתורתך. לכך אמר אם אין מחני נא מספרך. ד"א אמר משה לפני הקב"ה למה אתה כועס עליהם לא על שעשו ע"ז לא צויתים. א"ל הקב"ה בדבור שני לא אמרתי לא יהיה לך. אמר לפניו לא צוית אותם לי צוית. שמא אמרת להם לא יהיה לכם. לי צוית אם עשיתי ע"ז מחני נא מספרך. כשראה הקב"ה שנותן נפשו עליהם אמר בשבילך אני נותן להם את התורה שנא' כתב לך את הדברים האלה: (טו) ד"א כתב לך. התחילו מלה"ש אומרים לפני הקב"ה אתה נותן רשות למשה שיכתוב מה שהוא מבקש שיאמר לישראל אני נתתי לכם את התורה אני הוא שכתבתי ונתתי לכם. אמר להם הקב"ה ח"ו שמשה עושה את הדבר הזה. ואפי' עושה נאמן הוא שנאמר (במדבר יב) לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא:

סדר ויקהל

פרשה מח (א) **ויקהל** וגו' ראו קרא ה' בשם בצלאל. א הה"ד (קהלת ז) טוב שם משמן טוב. כמה הולך שמן טוב מקיטון לטרקלין ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו שנא' (דה"א יד) ויצא שם דוד בכל הארצות. שמן טוב נופל על המת והוא מבאיש שנא' (קהלת י) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. שם טוב נופל על המת ואינו מבאיש שנא' (מ"ב ד) ויעל וישכב על הילד וגו'. (קהלת ז) ויום המות מיום הולדו יום מיתתו של אדם גדול מיום לידתו. למה שביום שנולד בו אין אדם יודע מה מעשיו. אבל כשמת מודיע מעשיו לבריות. הוי ויום המות מיום הולדו. א"ר לוי משל לשתי ספינות שהיו פורשות לים הגדול אחת יוצאת מן הלמין ואחת נכנסת ללמין. זו שיוצאת היו הכל שמחין בה זו שנכנסת לא היו הכל שמחין בה. פקח אחד היה שם אמר חלופי הדברים אני רואה כאן זו שהיא יוצאת מן הלמין לא היו הכל צריכין לשמוח בה שאינן יודעין באיזה פרק היא עומדת ומה ימים מזדווגין לה ומה רוחות מזדווגות לה. וזו שנכנסת ללמין היו הכל צריכין לשמוח לפי שהם יודעים שנכנסת בשלום ויצאה בשלום מן הים. כך אדם נולד מונין לו למיתה מת מונין לו לחיים. ועליו אמר שלמה ויום המות מיום הולדו. טוב שם משמן טוב. טוב היה שמותן של חנניה מישאל ועזריה משמן המשחה שנמשחו נדב ואביהוא. למה שאלו נכנסו להקריב ויצאו שרופין ואלו נכנסו לכבשן האש ויצאו בשלום הוי טוב שם משמן טוב. ב ד"א טוב שם משמן טוב. טוב היה שמו של בצלאל משמן הטוב למה שפרסמו הכתוב שנא' (שמות לה) ראו קרא ה' בשם בצלאל: (ב) ד"א ראו קרא ה' בשם. הה"ד (ישעיה מ) ואל מי תדמיוני ואשוה. ג ב"ו אם מהלך באפלה ובא אדם והדליק לו את הנר אינו צריך להחזיק לו טובה. אבל הבריות ישינים ואני מעלה להם את האורה ואינן צריכין להחזיק לי טובה הוי ואל מי תדמיוני ואשוה. ד"א ואל מי תדמיוני ואשוה אם כן יאמר קדוש (שם) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. בזכות מי נבראו אלה תולדות השמים והארץ ובזכות מי הם עומדים בזכות (שמות א) אלה שמות בני ישראל. ואלה בזכות מי הם עומדים בזכות (דברים ד) אלה העדות

יד יוסף טו תנחומא ס"ז. שוח"ט מזמור י"ט: **פרשה מח** א קה"ר פ"ז. תנחומא ס"ז. אג"ב פ' כ"ג. וילקוט קהלת: ב ילקוט ס"ו: ג תנחומא ס"ו. ילקוט ישעיה רמז ש"י:

ענף יוסף

(ד) בילקוט משלי (פסוק ותקם בעוד לילה): **(טו)** [ואפי' עושה נאמן הוא] יבואר ע"פ דאיתא לקמן פנ"א ובילקוט בהעלותך דמש"ה בכל ביתי נאמן הוא לשון גזבר שעשאו גזבר על כל חכמה ומדע עד שידע מה שהיה ומה שעתיד להיות ע"ש בילקוט. וז"ש אפילו עושה נאמן כלומר שאין קפידא בדבר באמר כבר העדתי אליו בתורה שהוא נאמן בית וגזבר על כל גנזי חכמת רוה"ק וממילא כבר נודע מן הפסוק שהכל מאת ה' מן החכמה העליונה (נזה"ק): מסו

מתנות כהונה

לכתבו לא נווי: **כיון** שידע משה. שניתוסף לו על הדברים הראשונים: **למוד תורתך.** כלו' על התורה שכבר למדתיך שכבר נקראת תורתך: **יביע אומר.** וסיפיה דקרא ולילה ללילה יחוה דעת. שבלילה יחוה ויכונן דעתו להרגילה היטב על מתכונתה וע' מזה בשוח"ט מזמור י"ט: **לי צוית.** עי' עוד לעיל פרשה מ"ג: **כתב לך וגו'.** לך פירוש בשבילך וכדלעיל: **מקיטון.** חדר קטן לפנים מן הטרקלין שם יושב המלך ומשתמש בשמן ערב ובמד' קהלת יש תוספת וע"ש: **הלמין.** חוף הים נקרא למין מקום שהספינות פורקות שם ליס: **ומה ימים.** איך יהיה הימים אם בהשקט בלי נחשולים או בנחשולים ובמדרש קהלת גרס כמה ימים וכמה רוחות: **מונין לו למיתה.** מונין כמה שנים היא משנולד ושנתקרב ליום המיתה ומשמת מונין כמה שנים הוא שמת ושנתקרב ליום התחיה לעוה"ב וע' לקמן במדרש קהלת הגיר' יותר ארוכה: **א"כ יאמר קדוש.** א"כ מאחר שאין לו דמיון יאמר האומר בע"כ קדוש הוא אלהינו: **בזכות מי כו'.** וה"ק קרא מי ברא הכל זכות אלה: **ואלה** בזכות מי ואלה שמות ב"י ואלה בזכות מי כו'

עץ יוסף

לי תורת פיך היינו תורה שבע"פ. ומפני שאירע למשה רבינו כמו שנותנין לו דברי זהב למדוד שמתענה שלא להפסידן כמשל הנ"ל. לכן אמר מאלפי זהב וכסף: **(יג) כתיב ויהי שם עם ה'** מ' יום ומ' לילה מנין היה משה יודע כמה ימים עשה ומנין שאין למעלה לילה. כצ"ל (יפ"ת) ור"ל מדכתיב כפל שם ועם ה' משמע דאתא לומר שאף כשהיה עם ה' ואין שם הפרש בזמן היום והלילה ידע משה במ' היום ובמ' הלילה להכי קשה ליה מנין היה יודע שם: **ואנכי עמדתי בהר כו'** כצ"ל וה"פ מכיון דקראי סתרן אהדדי דהד-כתיב עמדתי וחד כתיב ואשב. צריכין אנו לומר שהעמידה היתה כשהקב"ה מדבר עמו מפני כבודו. והישיבה כשהקב"ה היה מסתלק ממנו והיה יושב ושונה לעצמו. ומכיון דבעינן למימר שלא היה בכל המ' יום ולילה לפני ה' כפשטיה דויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה. אלא שבתוך זה הזמן מקצתו היה ה' מסתלק ממנו ונשאר שונה משנתו לבדו. ומ"ש ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה פירושו היותו למעלה במחנה שכינה. א"כ נאמר מסברא שבשעה שהיה ה' מדבר עמו היה יודע שהוא יום. שכן הוא דרך הלימוד שביום התלמיד לומד לפני רבו ועמו. ובלילה הוא מתבודד לשנות בגרסתו לבדו שהוא זמן העיון והחזרה במה ששמע מרבו ביום: **וכן דוד ה"א יום ליום יביע אומר** ולילה ללילה יחוה דעת שלימוד דבר יום ביומו הגיד האומר. והוא הרב לתלמיד וכדלעיל שדרך הרב ללמד לתלמידיו ביום. ולילה ללילה יחוה דעת שבלילה יחוה ויכונן דעת להרגיל היטיב על מתכונתה (מת"כ): **(יד) כל הצדיקים באו באומניות.** פי' במחשבת חכמה כמעשה אומן בכלי. שאינם הורסים לתבוע מיד שאלתם אלא מתחילים מעט מעט כענין ויגש אברהם. שבתחלה שאל על חמשים צדיקים. ושוב אמר אולי יחסרון וגו' והיה פוחת והולך. וכן ענין דוד דבסמוך. ודברו חכמינו בזה על דרך מנהג העולם. ועל דרשות כאלו כבר התגלל באמרם מקרא אני דורש: **באו באומניות ויגש אברהם.** ל' המקרא מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב וגו' מעשה ידי אמן. ודרשו חז"ל מקרא זה על אברהם. ונדיב הוא אברהם ואמר מעשה ידי אמן הוא אברהם על שם האומניות: **בתחלה עשה אותו** חטא אחד ועון אחד. ר"ל בתחלה לא ביקש אלא על חטא א' ועון א'. ולבסוף אמר ואתה נשאת עון חטאתי סלה שפי' בכל פעם שאחטא תמחול לי: **וכן משה כו'** ר"ל שכוונת מרע"ה היה תחלה לומר מודה אני שחטא העם הזה חטאה גדולה ומ"מ מבקש אני לפניך עליהם. והמקטריגים חשבו דבריו לקטרוג שאחר שהוא מודה שחטאו חטאה גדולה וע"כ אינו מבקש סליחה כאילו מודה שאינם ראוים לסליחה הרי הוא כאילו מקטרג. וע"כ נסתלקו המקטריגים: **כשראה משה** שנסלקו אמר להקב"ה ועתה אם תשא חטאתם. פי' ועתה נסתלקו המקטריגים מלאני נבי לומר אם תשא חטאתם וגו': אבל קודם זה יראתי לבקש כפרה עליהם מפני המקטריגים. וזהו אומנותו של משה שהערים ונתחכם איך ישיג מבוקשו בכפרת חטא ישראל: **כל התורה** שנתת לי. היא (כתובה כן) וידבר ה' כו': **מה אני עושה** בתורתך. דאע"ג דקאמר ואעשה אותך לגוי גדול ובניו היו יכולים לקיים את התורה. מ"מ מדלא קאמר דבר אל בניך משמע לאחרים: **לא צויתים** ואע"ג דעכו"ם משבע מצות בני נח. י"ל לפי שאמר לו הקב"ה סרו מהר מן הדרך אשר צויתים דמשמע דלא בא ליפרע אלא על מה שצוה להם עצמם. על זה דקדק משה ללמד עליהם זכות שלא צוה להם רק לו לכן אין יכול להענישם: **שנותן נפשו עליהם** לפי שהיה כמקנתר כנגד ה' וקרוב שיענש מה' קאמר שמסר נפשו עליהם: **בשבילך** שאתה חפץ כל כך בטובתן אני נותן להם התורה כרצונך: **שנא' כתב לך** פי' בשבילך ובזכותך:

סדר ויקהל

פרשה מח (א) **הה"ד טוב שם משמן טוב** כדמסיק בסוף הסי' לענין בצלאל. שפרסם ה' שמו ברבים: **מקיטון** חדר קטן לפנים מן הטרקלין שהוא חדר גדול: **גדול מיום לידתו.** גדול בחשיבות ומעלה מיום הלידה שלא נודע עניינו ואפשר שיהיה רע. ובא ר' לוי ומפרש זה ע"פ משל: **הלמין** פי' בל"י חוף הים ומושב הספינות (מוסף הערוך): **זו שיוצאת** מן הלמין לים: **זו שנכנסה** מן הים ללמין: **ומה ימים** איך יהיו הימים אם בהשקט בלי נחשולים או בנחשולים: **כך אדם נולד** מונין לו למיתה שבודאי הילודים למות והוא בספק שירשע ובמותו יהיה נאבד. וכשמת בשם טוב מונין לו לחיי העוה"ב. לכן גדול יום המיתה בחשיבות ומעלה מיום הלידה: **ועליו אמר** שלמה ויום המות מיום הולדו. ר"ל שיום המות מיום הולדו קאי על רישא דקרא אבעל שם טוב שבזה טוב יום המות מיום הולדו: **טוב היה שמותן** של חמו"ע כו'. לזה הפירוש הדמותם זה לזה בכניסתם במקום סכנה וקאמר שזה נסתכן וזה ניצול: **משמן המשחה** שנמשחו נדב ואביהוא. הכוונה שע"י השמן המשחה יתקדש הנפש בקדושה אלהית כמו שהיו הכהנים המשוחים. אך זה אינו בערך השם הטוב שהוא טובה עצמית שהאדם מתקדש בעצמו. ולקח ליורו מנדב ואביהוא שנמשחו ונתקדשו בשמן המשחה. אך לא מהרו בקדושתם. וחמו"ע שלא נמשחו רק שהלכו על קידוש השם ולכן יצאו בשלום: **למה שפרסמו הכתוב שנא' כו'.** כי אין הכוונה בהשם טוב הגופני שזה כאין. כי אם הכבוד הנפשי שזהו השם האמתי שנקרא בשם להורות על תכונתו הנפשית. וז"ש שנא' ראו קרא ה' בשם בצלאל שמו זה מורה על תכונת נפשו בצלאל בצל אל: (ב) **הה"ד ואל מי תדמיוני כו'.** וסוף המקרא שאו מרום וגו' לכולם בשם יקרא וכמו שמסיים ומנין אף למטן שנא' ראו קרא וגו': **ב"ו אם מהלך באפילה כו'.** כלו' שגם ב"א גומלין חסד זע"ז ומדליק לו הנר למהלך באפילה כמו שאני מעלה את האורה לישנים על מטותיהם. מ"מ אינם בשווי ממש. שכן האדם מצפה לתשלום גמול אף על טובה מועטת כזו וכ"ש שצריכין להחזיק לי טובה שאני מעלה להם האור בעודם ישנים מבלי שיצטערו כלל. וזש"ה שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם דקאי על המאורות והכוכבים. ומ"מ איני רוצה שתחזיקו לי טובה בעד זה. וזה שמסיים אבל הבריות כו' שר"ל אבל אני שעשה לכם טובה והנאה יותר מב"ו שהבריות ישנים כו'. ומ"מ איני מבקש מכם החזקת טובה. אבל הא"ת גורם כך הבריות כו': **הוי ואל מי תדמיוני ואשוה.** פי' מלת ואשוה הוא מענין תועלת והנאה (כמו ולמלך אין שוה להניחם) וכך אמר ואל מי תדמיוני בטובתי שאני עושה לכם תמיד שאשוה גם אני עמכם כלו' שתעשו לי ג"כ נגד זה תועלת והנאה. כי איני צריך לטובתכם כלל באמת. ומה תיתנו לי שאני מקור כל טובות שבעולם: **ד"א ואל מי תדמיוני** ואשוה א"כ יאמר קדוש כו'. מבואר בתנחומא בחקתי פירושו א"כ שיוכל א' להשתחוות אלי או יפה אתם אומרים
שמר

העדות והחקים והמשפטים. ד כתיב (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא. וכתוב אחד אומר (תהלים קמז) לכלם שמות יקרא כיצד יתקיימו שני כתובין אלו. אלא כשהקב"ה מבקש לקרותם כאחד הוא קורא לכולם שם אחד. וכשהוא קורא לכל אחד ואחד בשמו הוא קורא אותו מיכאל גבריאל לכך נאמר לכלם שמות יקרא. אין לי אלא למעלן מנין אף למטן שנא' ראו קרא ה' בשם בצלאל: (ג) ד"א ראו קרא ה'. ה מדכרין ומניחין ואתו אהליאב בן אחיסמך וגו'. שבח לו שבח לאביו שבח למשפחתו שבח לשבט שיצא ממנו. ומדכרין ומשחקים (ויקרא כד) ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן גנאי לה ולאביה ולמשפחתה ולשבט שיצתה ממנו. מדכרין ומניהין (במדבר ג) פקוד את בני לוי. מדכרין ומשחקים (יהושע ז) עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה גנאי לו גנאי לאביו ולמשפחתו גנאי לשבט שיצא ממנו: (ד) ד"א ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור. מה ראה להזכיר כאן חור אלא בשעה שבקשו ישראל לעבוד ע"ז נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחן עמדו והרגוהו א"ל הקב"ה חייך שאני פורע לך. משל למלך שמרדו עליו לגיונותיו עמד שר הצבא שלו ונלחם עמהם א"ל על המלך אתם מורדים. עמדו והרגו אותו. אמר המלך אילו ממון נתן לי לא הייתי צריך לפרוע לו. עאכ"ו שנפשו נתן עלי. מה אני עושה לו אלא כל בנים שיצאו ממנו אני מעמידם דוכסים ואפרכים. כך בשעה שעשו ישראל העגל עמד חור ונתן נפשו על הקב"ה א"ל חייך כל בנים היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם שנא' ראו קרא ה' בשם בצלאל וגו': (ה) וימלא אותו רוח אלהים. ו ולא זה בלבד אלא כל מי שנתעסק במלאכת המשכן נתן בו הקב"ה חכמה ובינה ודעת שנא' (שמות לו) ויעשו כל חכם לב. ולא בבני אדם אלא אפי' בבהמה ובחיה שנא' (שם) חכמה ותבונה בהמה בהמה כתיב שנתנה חכמה באדם ובבהמה. ולא נתפרסם מכולם אלא בצלאל הוי ראו קרא ה' בשם בצלאל. וכל השבח הזה מנין לו משבט יהודה. ומהיכן זכה לכל החכמה הזאת. בזכות מרים שנאמר (שם א) ויעש להם בתים ומה היו הבתים בית הכהונה ובית המלכות. יוכבד נטלה כהונה ומלכות אהרן כהן גדול משה מלך שנא' (דברים לג) ויהי בישורון מלך. ומרים נטלה חכמה שהעמידה בצלאל ויצא ממנו דוד שהיה מלך שנאמר (דה"א ב) ותלד לו (אפרת) את חור וכתיב (ש"א יז) ודוד בן איש אפרתי. שבא מן מרים שנקראת אפרת: (ו) בג' דברים ז הללו נברא העולם שנא' (משלי ג) י"י בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (שם) בדעתו תהומות נבקעו. ובג' דברים הללו נעשה המשכן שנא' ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת. ובג' דברים הללו נבנה ביה"מ שנא' (מ"א ז) בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי וימלא את החכמה את התבונה ואת הדעת. וכן כשיעמוד הקב"ה לבנותו לע"ל בג' דברים הללו נבנה שנא' (משלי כד) בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן וכתיב (שם) ובדעת חדרים ימלאו. ד"א ואמלא אותו. כל החכמה הזו מנין מן הקב"ה רוח אלהים. וכן אתה מוצא ביהושע שהוא בא מיוסף ומה כתיב בו (דברים לד) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה. וכן אתה מוצא בעתניאל בן קנז שבא מיהודה מה כתיב בו (שופטים ג) ותהי עליו רוח י"י. וכל הנסים שנעשו להם בזכות הברכה שברך משה את השבטים שנאמר (דברים לג) וזאת ליהודה ויאמר בשעה שנכנסים בצרה (שם) ועזר מצריו תהיה. ד"א שמע י"י קול יהודה שנתן בו רוה"ק לגדולה ומתגבר בה. א"ר חנינא הה"ד (איוב לב) אכן רוח היא באנוש. וכל הבינה שהיתה בבצלאל משל שדי היא הוי ואמלא אותו רוח אלהים. בחכמה שהיה חכם בתורה. ובתבונה שהיה מבין בהלכה. ובדעת שהיה מלא דעת בתלמוד. אמר הקב"ה לישראל בעוה"ז היתה רוחי נותנת בכם חכמה אבל לע"ל רוחי מחיה אתכם שנא' (יחזקאל לז) ונתתי רוחי בכם וחייתם: (ז) ד"א ראו קרא ה' בשם הה"ד (ישעיה נד) הנה אנכי בראתי חרש. זה בצלאל. נופח באש פחם חטאו ישראל באש שנא' (שמות לב) ואשליכהו באש ויצא העגל הזה. בא בצלאל ורפא את המכה. משל לתלמידו של רופא שנתן רטייה על מכה אחת ונתרפאת. והיו מקלסין אותו. א"ל רבו קלסו לי שלמדתיו כך היו הכל אומרים בצלאל בחכמתו ובתבונתו עשה את המשכן אמר הקדוש ברוך הוא אני הוא שבראתיו ולמדתיו. שנאמר הנה אנכי בראתי חרש לפיכך אמר משה ראו קרא ה' בשם. דבר אחר ראו קרא י"י בשם בצלאל הה"ד (הושע יד) ארפא משובתם אוהבם נדבה. מה כתיב למעלה הביאו ב"י נדבה לי"י ואח"כ ראו קרא י"י בשם בצלאל. אלא כשעשו העגל אמר הקב"ה למשה ועתה הניחה לי וגו' א"ל בדוק אותן שיעשו את המשכן. מה כתיב באותה קלקלה פרקו נזמי הזהב.

ומה

יד יוסף ד תנחומא ס"ז. במדב"ר פ' י"א. ילקוט ישעיה רמז ש"י: ה ויק"ר פ' ל"ב. ילקוט ס"ז. תנחומא ס"ז. אג"ש פ"א: ו תנחומא ס"ז. ילקוט ס"ז: ז תנחומא ס"ז. פדר"א פ"ג. מוה"ט מזמור י'. ילקוט ס"ז. חגיגה י"ב:

מתנות כהונה

כו': מדברין ומניחין. לפעמים מזכירין את האדם והוא נחת רוח לו שאומרים ינוח בשלום על משכבותיו וכ"ל הוא לכל בני משפחתו ובמד' שמואל גרס מדכרין ומשבחין ועי' לקמן סוף פר' אמור: מדברין ומשחקין. לפעמים מזכיר הכתוב את האדם ואומרים עליו ימח שמו וישחקו עצמותיו: דוכסים כו'. מיני שררות השוטים: והרגוהו ע"ל פ' מ"א: ולא זה בלבד. לא בצלאל לבד נתמלא רוח אלהים: בהמה. בהמה כתיב: שנקראת אפרת. ככתוב בד"ה א' ב' והביאו למעלה פ' א': רוח חכמה. כלו' החכמה באה לו מן רוח אלהים וכדלקמן: רוח היא באנוש. סיפיה דקרא ונשמת שדי תבינם: ואשליכהו באש. ונתפחמו כדלעיל פ' ע"ג וזהו פחם: ורפא את המכה. סיפיה דקרא ואני בראתי משחית לחבל זהו בצלאל שרפא אותם

וחבל

עץ יוסף

לומר לפניו קודם ואחרי שאינו כן א"כ הבל הם אין בהם מועיל ע"ש (הרד"ל): בזכות מי נבראו אלה כו' ובזכות מי הם עומדים. פי' אף אחר שנבראו בזכות מה. צריך ג"כ שמירה וקיום בזכות מה. כדכתב הטור ח"מ בסי' א' ע"ש: בזכות אלה שמות ב"י ולפ"ז יהיה מלת אלה שאלה ותשובה: בזכות אלה שמות כו'. וזהו התשובה על בזכות מי נבראו אלה תולדות השמים והארץ. וקאמר ואלה בזכות מי הם עומדים פי' בזכות מה יש לעולם מצב וקיום. בזכות העדות והחקים והמשפטים שאלולי המשפט איש את רעהו חיים בלעו. ומלך במשפט יעמיד ארץ. נמצא שע"י דין אמת לאמיתו נתקיים העולם כדכתב הטור בסי' הנ"ל (ת"נ): לכולם בשם יקרא משמע לכולם בשם א' קאמר: מבקש לקרותם כא' פי' שיעמדו כלם כא' לפניו. והיינו מה שיעשו כולם יחד במצות ה'. אז יקרא כלם בשם משותף לכולם. כאילו תאמר כוכבים או שמים או מלאכים וכיוצא. אבל כשהוא קורא לכ"א בשמו היינו להוציא לפועל כחו אשר נתן בכל א' להשפיע בילורי מטה שאין לך דבר שאין לו מזל למעלה. אז קורא לכ"א בשמו המיוחד: מיכאל וגבריאל לדוגמא בעלמא נקטינהו: אין לי אלא למעלן. כלו' מן הסברא אין לומר אלא שהקב"ה ייחד וקרא שם לכ"א על עבודתו אלא בנמצאים העליונים שכ"א יש לו כח מיוחד על דבר מה מזולתו. אבל למטה שכח האנשים דמיין אהדדי לא הוה מסתבר שהקב"ה התקין וקרא שם מיוחד לאיש מיוחד מזולתו לעשות דבר. כמו שהיה בבצלאל שהתקינו הקב"ה מתחלה לכך כדלעיל. להכי קאמר ראו קרא ה' בשם: (ג) מדכרין ומניחין המד' מוסיף שהפרסום לא לו בלבד כי גם לאבותיו ולמשפחתו: ואתו אהליאב בן אחיסמך וגו למטה דן. דמה צורך לומר למטה דן דהא לא אשכחן אהליאב בן אחיסמך אחר. אלא מזכיר שבטו לומר שהוא שבח גם לשבטו כדמפרש. ומכיון דדרשינן הזכרת שבטו לשבח דרשי' נמי הזכרת האב בהכי: ומדכרין ומשחקין פי' ויש שמזכירים אותם לקללה ואומרים ישחקו עצמותיהם. והיינו רשעים שמחרפים אותם ואת אבותיהם כדמפרש: למטה דן דמה צורך לומר למטה דן דהא לא אשכחן שלומית בת דברי אחרת. אלא מזכיר שבטה לומר שהוא גנאי לשבטה. ומכיון דדרשינן הזכרת שבטה לגנאי דרשינן נמי הזכרת האב ג"כ לגנאי: גנאי לה שהיתה זונה כדלקמן בויק"ר פ' ל"ב. ואפי' למ"ד שמוטעת היתה. מ"מ הוא זלזול לה: ולאביה ולמשפחתה ואע"ג דאין רמז למשפחה במקרא. מכיון דילפינן גנאי לשבטה שהוא יותר רחוק פשיטא שהוא גנאי למשפחה: מדכרין ומניחין פקוד את בני לוי. ודייק מסיפא דקרא לבית אבותם למשפחותם. ומשמע שמנין של בני לוי שנמנין לעצמן על שהיו לגיון של מלך כדאי' במד' אותו שבח היה לאבותיהם ולמשפחותיהם. ודייק מדאמר לבית אבותם למשפחותם ולמה לא אמר איפכא למשפחותם לבית אבותם כדנקיט גבי ישראל. אלא מחוורתא כדפרשינן (ת"נ): (ד) מה ראה להזכיר כאן חור. כלו' בשלמא מה שמזכיר בפ' כי תשא ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור לא קשה מידי. משום די"ל שהיו בין ב"י אנשים אחרים שנקראו ג"כ בשם בצלאל בן אורי. וא"כ אם לא היה משלשו עד זקינו לא היה יודע משה באיזה בצלאל מדבר. אבל כאן במאמר משה לישראל קשה למה היה צריך לשלשו וכי לא היה יכול להראות לישראל כי הוא זה (ת"נ): נתן נפשו כדלעיל פ' מ"א: דוכסין בל' רומיי שר צבא. ואיפרכוס בל"י שר הפרשים: וכל בנים היוצאים ממך. היינו בצלאל וכל מלכי בית דוד דמחור קאתי: שנא' ראו קרא ה' בשם בצלאל. דכיון דכל שנתעסק במלאכת המשכן ניתן בו חכמה ובינה כדבסמוך ועל כל זה לא פרסם הכתוב אלא בצלאל וטעמא משום זכות חור. ולא ס"ל כמ"ד בסמוך וכל השבח הזה מנין לו משבט יהודה: (ה) ולא זה בלבד לא בצלאל בלבד נתמלא רוח אלהים: שנא' ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה. נ"ל וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה לדעת לעשות. וזה שמסיים המדרש חכמה ותבונה בהמה כו': בהמה כתיב דמדלא קאמר בהם דרשינן בהמה וחיה בכלל בהמה. ויתכן דבהמה וחיה לאו דוקא אלא כלו' ב"א ריקנים מחכמה כבהמה. וכדתניא בת"כ מן הבהמה אלו ב"א הדומים לבהמה. וה"פ שאפי' מי שלא היה בו שום דעת. ע"י שהתנדב לעשות במלאכה ניתנה בו חכמה: ולא נתפרסם מכולם קושיא הוא. כלו' למה לא נתפרסם מכל חכם לב אלא בצלאל (ואע"ג דאף אהליאב נתפרסם שמו לא כתיב ביה ראו קרא ה' בשם כמ"ש אצל בצלאל) ומשני דכל השבח הזה לבצלאל על שהיה משבט יהודה. ודייק מדכתיב למטה יהודה. ואף שהזכיר ג"כ אהליאב בן אחיסמך למטה דן. י"ל דאהליאב דלא הוה ידענו מסדר תולדותיו מאיזה שבט הוא הוצרך לפרסם שמו ושם שבטו. אבל בצלאל שהוצרך הכתוב לשלש אותו להזכיר שמו ושם אביו ושם זקינו. ממילא ידעינן שהוא משבט יהודה כנזכר בד"ה. אלא להורות בא שבשביל יהודה זכה לכל הכבוד הזה: ומהיכן זכה לכל החכמ' הזאת. דלא ס"ל שיהי' בשביל היות משבט יהודה רק הכבוד שנתפרסם יותר משאר החכמים כי זה בכלל יודוך אחיך שיהיה מפואר ומשובח מכלם. אבל לא לזכות לחכמה כל כך גדולה יותר מחביריו דהיינו שנא' בו ואמלא אותו מה שלא נא' באחרים: שנא' ויעש להם בתים וביוכבד ומרים מיירי כמ"ד שהם היו המילדות כדלעיל פ"א: שנא' ותלד לו אפרת את חור. ואפרת היא מרים כדלעיל פ"א: (ו) בג' דברים הללו כו' יתורא דב' של בחכמה בתבונה ובדעת קדייק: כל החכמה הזו מנין מן הקב"ה. שנא' ואמלא אותו רוח אלהים הוא רוה"ק וע"י רוה"ק מלא חכמה ותבונה ודעת: וכן אתה מוצא ביהושע. שעם היותו משבט יוסף אשר היה מסוגל בחכמה כאומר כי בן זקונים הוא לו. אתגר בו מלא רוח חכמה שכל חכמתו לגמרי היתה מפני שסמך משה את ידו עליו: וכן אתה מוצא בעתניאל. עם שהיה משבט יהודה ובזכותו נעזרו מצריהם עכ"ז אמר בו ותהי עליו רוח ה' לומר שהרצון האלהי היתה לו ולא זולת: בשעה שנכנסים בצרה ועזר מצריו תהיה. ר"ל כשיהיו נכנסין לצרה תהא מצוי להם לעזור אותם מצריהם כמו שנא' ועזר מצריו. תהיה: שנתן בו רוה"ק שתיבת קול מרמז על רוה"ק כמו שדרשו חז"ל על פסוק כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה לקול רוה"ק שבה: אמר ר' חנינא כו' שלא היתה החכמה בבצלאל מפני קדימת הכנתו אליה מעצמו. וז"ש אכן רוח היא באנוש וגו': ובדעת שהיה מלא דעת בתלמוד. ובדעת גימטריא בתלמוד: (ז) הה"ד הנה אנכי בראתי חרש. דהכוונה שברא את בצלאל והתקינו מתחלה למלאכת המשכן. ופי' נופח באש פחם במה שסילק עון העגל שנעשה באש. כלו' שהעבירו כנופח באבק שמתפוללים ופורחים אנה ואנה בקלות כן העביר הוא עון העגל שהיה כאש ומגרה מדון בין ישראל להשם ב"ה: בא בצלאל ורפא את המכה. הכוונה לפי שמעשה המשכן להראות השגחת ה' בעולם השפל. וכן ישובו מעון העגל שהיה לפקפוקם בהשגחה הפרטית ולכן היו מבקשים מנהיג להם: כך היו הכל אומרים בצלאל בחכמתו כו' ר"ל שהיו סוברים שחכמת בצלאל כחכמת האנשים במלאכות המושגות בלמוד והרגל. ולכן שבחוהו שבטרחו ויגיעו השיג מה שהשיג. והודיעם ה' שחכמתו מיוחדת מאתו ית' ושהתקינו מתחלה לכך והושפע בו חכמה מיוחדת שאינה בהק טבע אנושי. ולכן אמר אני הוא שבראתיו שמעת שבראו בראו בענין מחודש משאר האנשים. לכן אין נשבחו לבצלאל בזה שאין זה מושג מיגיעו. וכן אמר בסי' הקודם כל החכמה הזו מן הקב"ה: הה"ד ארפא משובתם מייתי סמך מארפא משובתם שיהיה פירושו ארפא משובת חטא העגל שלהם ע"י נדבה שהתנדבו למשכן: ואח"כ ראו קרא כו' לשון קושיא הוא דהיה לו להקדים מאמר ראו קרא ה' להבאת הנדבה. ומיד כאשר צוה לישראל על מלאכת המשכן תיכף הל"ל ראו קרא כו' שיהיה מאז ממונה על המלאכה וכל מביא תרומתו יביאה לידו. ועל זה משני שלהיות הנדבה רפואה לענין העגל לכן אמר דוקא אחר הבאתם ראו קרא ה' שפירושו שה' הסכים

מתחלה

ומה הביאו נזמים. וכשעשו המשכן עשו אותו נדבה ומה כתיב כל נדיב לב הביאו חח ונזם טבעת וכומז. בנזמים חטאו ובנזמים נתרצה להם. ורוה"ק צווחת ע"י הושע (שם ב) והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. אמר משה לפני הקב"ה כתבת (שמות כא) כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור הרי הביאו ה' חח ונזם טבעת עגיל וכומז:

פרשה מט (א) ויעשו כל חכם לב א הה"ד (שיר ח) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה מים רבים אלו העכו"ם שנא' (ישעיה יז) כהמות מים יהמיון. ואם מתכנסין כל העכו"ם לבטל את האהבה שבין הקב"ה לישראל אינם יכולין. הוי מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שנא' (מלאכי א) ואוהב את יעקב. ונהרות לא ישטפוה אלו המלכיות שנאמר (ישעיה ח) את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור. (שיר ח) אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. אבל בני עשו לי מקדש של יריעות וירדתי ושכנתי בתוכם שנא' (שמות מ) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן: (ב) ד"א כל חכם לב הה"ד (שיר א) שחורה אני ונאוה ב אם שחורה למה נאוה וכי יש שחורה נאוה. אלא אמרה כנ"י שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי. שחורה אני במצרים ונאוה אני באמרי בסיני (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. שחורה אני על הים שנא' (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף ונאוה אני באמרי (שמות טו) זה אלי ואנוהו. ג שחורה אני במעשה העגל ונאוה אני במעשה המשכן. שחורה אני בשור שנא' (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור ונאוה אני בשור (ויקרא יז) שור או כשב או עז. שחורה אני במשכן שנא' (יחזקאל כג) טמאו את מקדשי ונאוה אני במשכן: (ג) ויעשו כל חכם לב. מה מלאכה היו עושין אלא, ראה מה כתיב (שמות כה) וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זו כנ"י שהיא תרומה שנא' (ירמיה ב) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו. זהב וכסף זו כנ"י שנא' (תהלים סח) כנפי יונה נחפה בכסף וגו'. ונחשת זו א"י שנא' (דברים ח) ומהרריה תחצב נחשת. תכלת זו כנ"י שנא' (במדבר טו) ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. וארגמן ותולעת שני זו כנ"י שנא' (ישעיה מא) אל תראי תולעת יעקב וכן (שיר ד) כחוט השני שפתותיך. ואומר (תהלים סח) שרי יהודה רגמתם. ד"א זהב זה אברהם שנבחן בכבשן האש כזהב. וכסף זה יצחק שנצרף ככסף ע"ג המזבח. ונחשת זה יעקב שנא' (בראשית ל) נחשתי ויברכני ה' בגללך:

פרשה נ (א) ויעש בצלאל את הארון. הה"ד א (תהלים קיט) פתח דבריך יאיר מבין פתיים. בשעה שברא הקב"ה עולמו היה כולו מים במים שנא' (בראשית א) וחשך על פני תהום. ר' יהודה ור' נחמיה. ר"י אומר האור ברא תחלה ואח"כ העולם משל למלך שבקש לבנות פלטין והיה המקום אפל מה עשה הדליק נרות ופנסין לידע היאך הוא קובע דימוסים כך האור נבראת תחלה. ור"נ אמר העולם נברא תחלה משל למלך שבנה פלטרין ועטרו בנרות. שאל ר' שמעון בן יהוצדק את רבי שמואל בר נחמן ב א"ל בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה מהיכן נבראת האורה. אמר נתעטף הקב"ה בשלמה והבהיק העולם מזיוו מראשו ועד סופו כמ"ש (תהלים קד) עוטה אור כשלמה ואח"כ נוטה שמים כיריעה. לפיכך פתח דבריך יאיר. ממנו למדו הצדיקים כשהיו מתחילין בדבר היו פותחין באורה. אתה מוצא בשעה שאמר הקב"ה למשה שיעשה את המשכן אמר בצלאל ובמה אפתח תחלה פתח בארון שנאמר ועשו ארון: (ב) הה"ד (משלי ט) תן לחכם ויחכם עוד. זה נח שא"ל הקב"ה (בראשית ז) מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה וגו'. וכשיצא מה כתיב (שם ח) ויבן נח מזבח לה'. מהו ג ויבן נתבונן ואמר מה טעם ריבה הקב"ה בטהורים יותר מן הטמאים לא שהוא רוצה להקריב לו מהן. מיד ויקח מכל הבהמה הטהורה הוי תן לחכם ויחכם עוד. לפי שהחכם שומע דבר ומקיימו ומוסיף עליו. ד"א תן לחכם ויחכם עוד זה משה שנא' (משלי כא) עיר גבורים עלה חכם שהיה למד תורה מפי הגבורה ובא ואמר לישראל

יד יוסף **פרשה מט** א במדב"ר פ"ב. שהש"ר פ"ח· ב שהש"ר פ"א סי' ל"ז: ג ת"י פסוק שחורה: **פרשה נ** א ב"ר פ"א סי' א'. תנחומא ויקהל· ילקוט בראשית ותהלים. תמיד ל"ב: ב ב"ר פ"א סי' ד'. שוח"ט מזמור ק"ד. ויק"ר פ' ל"א. תנחומא ויקהל. ילקוט בראשית ותהלים רמז תתס"ב: ג ב"ר פ' כ"ו ופ' ל"ד. שוח"ט מזמור א'. ילקוט נח:

מתנות כהונה

וחבל עון העגל בעשיית המשכן: מים רבים כו' ע' בבמדב"ר פ' ב' ובמד' חזית מאמר זה קצת בשינוי אחר: רגמתם. ל' ארגמן: פתח דבריך כו' ע' בב"ר פ' ג'. ובבמדב"ר פ' ל"א: דיומסין פי' הערוך נדבך של אבנים: פתח בארון. שבו היתה מונחת התורה שנקראת אור וארון גם הוא ל' אור: מהו ויבן. שהיה לו לומר ויבנה וכן דרשו ויבן ה' אלהים את הצלע וכ"מ

עץ יוסף

מתחלה לעשות המשכן כדי לרפאות על ידו מעשה העגל כנדרשם וכדלעיל: **ובנזמים נתרצה להם** וכדאמרם לקמן פ' נ"א יבא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שבעגל: **אמר משה לפני הקב"ה כתבת** כו' כוונת המד' ליישב בזה אחר שהביאו הנזמים כדי לכפר על נזמי הזהב שבעגל. א"כ למה הביאו עוד חח וטבעת וגו' (כמש"כ ל"ה כ"ב) אלא כדי להשלים ה' מול ה' (מ"כ): **כתבת כי יגנוב** איש שור כו'. רומז למ"ש לעיל פ' ג' שבמעשה העגל גנבו ישראל פני שור מפני המרכבה ועשו העגל וע"ש היטיב. ולפי שעי"ז הוחלש כחו למעלה דכשם שנפרעים מן העובדים כך נפרעים מן הנעבדים והיינו כטביחה. ולפי שמהם למדו גם העכו"ם לעשות כזאת חשיב ליה כמכירה בזה (יפ"ת): **עגל וכומז** לא כתיב הכא עגיל אלא בשלל מדין הוא דכתיב ונ"ל דמתרבה מן וכל כלי זהב:

פרשה מט (א) **ויעשו כל חכם לב** וגו' את המשכן עשר יריעות וגו' וזה דמסיים המד' אבל בני עשו לי מקדש של יריעות וירדתי ושכנתי בתוכם: **ואם היו מתכנסין** כו' **לבטל** כו' כי כולם לא יוכלו להסיב את ישראל מאחרי ה' כדי שתופר אהבת ה' מהם: **אלו המלכיות** כמו המלכיות שבאו בחזקת היד להסיב את ישראל מאחרי ה' ולא יכלו. ולפ"ז נקשר עם הכתוב הקודם לו דכתיב כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה ואמרו בחזית אהבה שאהבו דורו ש"ש להקב"ה קשה כשאול קנאה שעתיד ה' לקנא לציון: **אם יתן איש** את כל הון ביתו באהבה. כוונתם לפרש אם יתן כו' שאם יתנו העכו"ם כל ממונם לידבק באהבת ה' לעתיד ע"י מעשה הקרבנות וכמו שעשה בלעם. מ"מ לא יקובל לפני ה'. משא"כ ישראל שבהוצאה קלה דהיינו משכן של יריעות באה שכינתו ית' אצלם מאהבתו אותם: (ב) **הה"ד שחורה אני ונאוה** כדמסיים ונאוה אני במשכן ויעשו כל חכם לב: **אלא אמרה כנ"י** כו' וה"פ שחורה אני ונאוה שחורה אני מצד עצמי ונאוה ביחוסים. והנמשל לפ"ז שאמרה כנ"י שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי: **שחורה אני במצרים ונאוה אני באמרי בסיני** כו'. צריך לגרוס כבחזית שם שחורה אני במצרים וימרו בי בית ישראל ולא אבו לשמוע אלי. ונאוה אני במצרים בדם פסח ובדם מילה דכתיב ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמייך חיי זה דם פסח ואומר לך בדמיך חיי זה דם מילה. שחורה אני בחורב שנא' ויעשו עגל בחורב ונאוה אני בחורב שנא' כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. והשתא מפרש שחורה אני ונאוה שפעמים אני שחורה ופעמים אני נאוה. והנמשל יהיה שבזמן א' היו ישראל בלתי כשרים ובזמן א' תקנו את אשר עוותו. והיינו דקאמר שחורה אני במצרים כו': **וימרו על ים בים סוף** כדאי' לעיל פ' כ"ד שחטאו בי"ם בצליל שהיתה בידם. וזה תקנו באמרם זה אלי ואנוהו: **שחורה אני במעשה העגל** הכוונה היותו משבח ישראל שבדבר עצמו שחטאו ישובו ויעשו מצוה וזכות כמו שכתבתי לעיל. ולכן כנגד מה שחטאו בעגל בזהב עשו המשכן בזהב: **שחורה אני בשור**. ואף שהצורות של שור הוא ענין מעשה עגל וכבר זכרו. אפשר שענין עשיית שור הוא חטא בפ"ע על שהמשו א' מן טטרמולין שלו כדאי' בכמה דוכתי: **ונאוה אני בשור**. שבזבחם אותו לפני ה' הם מכפרים על מה שחטאו בו: **שחורה אני במשכן** שנא' בטמאם את משכני. כצ"ל (יפ"ת) ור"ל שלפעמים יחטאו בשוגג בזה: **ונאוה אני במשכן**. שנא' וביום הקים המשכן. כן הוא בחזית. אבל המד' דכאן נראה שכוונתו ונאוה אני במשכן ויעשו כל חכם לב וגו' את המשכן. וגם בעל המד' מחברו למטה למה שאמר מה מלאכה היו עושים. כדי שלא לכפול הדברים. וכן יש הרבה: (ג) **מה מלאכה היו עושים** כלו' מה היתה יגיעה במלאכתם ומה טורח מלאכה היו עושים. ומשני שהיגיעה היא בעיונים שהיו צריכים להשכיל בחכמתם ברמזי עניני המשכן. כי לא נפלו הדברים במקרה (יפ"ת): זו כנ"י יתורא דמאתם דריש דאתא למימר שמהם עצמם היא התרומה שישראל נקראו תרומה. והכוונה בכל זה שעיקר המשכן הם ישראל כי בתוכם ישכון כבוד ה' על דרך ושכנתי בתוכם. וכן כתיב היכל ה' המה. ולכן היה כלל המשכן ופרטיו כנגד ישראל: **ונתנו על ציצית** כו' וע"י שהם מצויים בו נזכרים ונדעים בו. וכמ"ש בחזית בנות ציון המצויינים בציצית וע"כ ירמוז תכלת לישראל: **זה אברהם** כוונת הרמז שבזכות האבות השרה ה' משכן שכינתו בישראל: **שנבחן בכבשן** הנה לשון בחינה מצינו בזהב כדכתיב ובחנתים כבחון את הזהב. ולשון בחינה הוא נסיון אם הוא נקי וטוב בלתי זיוף. ולכן נודק דמיון הזהב באברהם בכבשן האש שנבחן ונמכר שלמותו לדורו שעמד בנסיון: **שנצרף בכסף** לשון צרוף בכסף כדכתיב וצרפתים כצרוף את הכסף. והצרוף הוא הנקיון והסרת הסיגים. ודרך זה הוא בכסף שדרכו להמצא בו סיגים אבל לא בזהב. ולכן נודק דמיון הכסף ליצחק שע"י עקידתו קבל השלימות היותר גדול שאז נתקדש כעולה תמימה והופרש מכל תאוה חומרית ע"י מה שנסתכל בשכינה: **שנאמר נחשתי ויברכני ה' בגללך**. כדי להזכיר למו שאפי' לבן הארמי נתברך בגללו כ"ש אנו בניו ובני בניו שאנו נתברכין בגללו. וכן לרמוז שלבן הארמי הלך אחר נחשים. אבל ביעקב לא נחש ולא קסם בישראל וגו' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל (מ"כ). וע' באלשי"ך סדר זה ביאור נפלא ע"ז:

פרשה נ (א) **הה"ד פתח דבריך יאיר** דבצלאל עשה את הארון תחלה שלא כסדר שנאמרו לו בעי למימר שלמד לעשות כן מהקב"ה שפתח באור בבריאת העולם: **האור ברא תחלה** באור הגנוז לצדיקים פלוגתתם אם נבראת קודם לעולם או אחריו. דאילו מאורות הנזכרים ביום ד' א"א שיאמר אדם שנבראת קודם לעולם. וע' בב"ר פ"ג: **ר' יהודה אומר** האורה נבראת תחלה. לכל מעשה בראשית. ופי' הפסוק כך הוא בראשית ברא ברא שית שמים וארץ וגו' ויאמר אלהים יהי אור. כלו' קודם בריאת שמים וארץ וקודם שהיתה הארץ תהו ובהו אמר ה' יהי אור (יפ"ת): **דימוסין** פי' יסודות ולא שהי"ת צריך לזה ח"ו. אלא דכיון דאיכא צורך אל בריאת האור אח"כ לצורך ישראל טוב לפני האלהים לבראותו מקודם לעשות מעשהו כמנהג העולם ורבי נחמיה סבר דכיון דאין האורה לצורך בנין העולם אין ראוי להקדימו שנראה פועל בטל באותה שעה (יפ"ת): **מהיכן נבראת האורה** כלו' על שאר דברים איני שואל שמשמים וארץ נבראו. רק שאלתי היא על האורה שהיא נבראת תחלה לשמים וארץ ולכל הדברים: **נתעטף הקב"ה בשלמה** כו' וכן גרים העקדה וה"ג בשוח"ט כיצד ברא הקב"ה את האורה א"ל נתעטף בטלית לבנה והבהיק את העולם באורו. ור"ל שהשיבו שאורה זו אינה נתפסת בחומר אלא מושפעת מאתו יתברך. ולפי שלרבוי זיוה והדרה לא יוכלו העולם לסובלה. ואכן מצינו שאותה אורה שמשה ד' פעמים בעולם אחת במצרים בלילה שיצאו ישראל ממצרים. ואחת במ"ת. ואחת בשבעת ימי אבלו של מתושלח קודם המבול שסבלו אותו כל גויי הארץ כדאי' בב"ר. ואחת בשעה שהראה הקב"ה למשה כל העולם מגלעד ועד דן. לכן נתעטף הש"ת בשלמה ומתוכה הבהיק זיוה כדי שיסבלוה. כמו שאלופי הראות יביטו באור החמה ע"י מסך מבדיל שחליף זיו האור לעיניהם. והיתה השמלה לבנה שבלבנוניות תתפלש האורה מתוכה בבהירות. משא"כ בשאר לבעונים. וע"י שלא היתה אותה האורה כעצמיות אור העליון. כי אם כדבר מתהוה מחדש כתיב יהי אור. שזה יתייחס בגד מה להויה: **עוטה אור כשלמה** פי' כאור כשלמה שמיהם שבינו יתברך: **ואח"כ נוטה שמים כיריעה** וזהו כר' יהודה: **אמר בצלאל** פי' שחשב בלבו ופתח בארון הפך ממה שאמר לו משה להתחיל במשכן. וכך צ"ל פתח בארון שנא' ויעש בצלאל את הארון. כדי לפתוח בדבר של אורה. ודייק זה ממלת בצלאל שהוא מיותר. כי בכל הפרשה דלעיל מימה כתיב ויעש סתם בלא מלת בצלאל. וכן כל הפרשה שאחריו. ומהו כן אלא שבא להעיר בזה אף שאמר לו המשכן תחלה. עשה הוא את שלו והתחיל בארון מטעם הנ"ל. וליישב גירסתנו שנא' ועשו ארון. צ"ל פתח בארון. הפך ממה שאמר לו משה להתחיל במשכן. והסכים מעשה בצלאל למאמר הקב"ה שהקדים הארון כדכתיב (שמות כ"ה) ועשו ארון ואח"כ כתיב ועשית שלחן וגו' הרי שהקדים הקב"ה את הארון: (ב) **הה"ד תן לחכם** שבצלאל עשה שלא כדברי משה בטוב טעמו שנתחכם יותר ממשה: **זה נח** שהו זכר להביא ז' מטהורים אל התיבה וע"י זה הבין והוסיף לעשות קרבן מהם: **מהו ויבן** בב"ר פ' ל"ד ויבן נח מזבח לה' ויבן כתיב נתבונן כו' דדריש ליה כאילו הוא בקמ"ץ: **זה משה** שלמד לעצמו ולמד לישראל: **שנא' עיר גבורים** עלה חכם. ובמשה קמיירי שעלה למרום והוריד התורה כדדרים בויק"ר פ' ל"א: **שהיה לומד תורה** פי' דתן לחכם היינו מה שניתנה לו תורה מפי הגבורה ויחכם עוד היינו מה שלמדה לישראל ועי"כ התחכם שפי על דרך ומתלמידי יותר מכולם: **ומטיבן** פי' שהיה מחזירן למוטב:

והוא

לישראל ומטיבן והוא מוסיף להם חיים הוי תן לחכם ויחכם עוד. ד"א תן לחכם זה בצלאל אתה מוצא בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה המשכן בא ואמר לבצלאל. א"ל מהו המשכן הזה. א"ל שישרה הקב"ה שכינתו בתוכו ומלמד לישראל תורה. א"ל ר בצלאל והיכן התורה נתנת. א"ל משאנו עושים את המשכן אנו עושין הארון. א"ל רבינו משה אין כבודה של תורה בכך אלא אנו עושין הארון ואח"כ המשכן לפיכך זכה שיקרא על שמו שנא' ויעש בצלאל את הארון: (ג) ד"א ויעש בצלאל. הה"ד (ירמיה ל) כי אעלה ארוכה לך. אין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו מדת ב"ו שהוא מכה באיזמל ומרפא ברטייה אבל הקב"ה במה שהוא מכה הוא מרפא. שנא' (שמות טו) ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה. למה כי מרים הם. א"ר לוי הדור היה מר במעשיו. (שם) ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ ה ומה היה י"א זית וי"א ערבה וי"א י הרדופני היה וי"א עיקרי תאנים ועיקרי רמונים היה. ונטלו והשליכו למים מיד וימתקו המים הוי (ירמיה ל) וממכותיך ארפאך. וכן אתה מוצא בימי אלישע מה כתיב (מ"ב ב) והמים רעים והארץ משכלת. א"ל קחו לי צלוחית חדשה ושימו שם מלח ויקחו אליו. ומה כתיב (שם) וירפו המים עד היום הזה כדבר אלישע אשר דבר. וכן אתה מוצא בישראל בלכן הוכיחן שנא' (יחזקאל טז) לכן זונה שמעי דבר ה'. ובלכן עתיד להחזירן שנא' (הושע ב) לכן הנה אנכי מפתיה. ואין מפתין אלא לבתולה שנא' (שמות כב) כי יפתה איש בתולה. אף כך ישראל חטאו בשטים שנא' (במדבר כה) וישב ישראל בשטים וגו' ונרפאו בשטים שנא' ויעש בצלאל את הארון עצי שטים: (ד) מה כתיב למעלה ויעש את הפרכת תכלת וארגמן. ז ושנו רבותינו פרוכת היה עוביו טפח ועל ע"ב נירים נארגת ולא היה בה קשר ושתים עושים בכל שנה וש' כהנים מטבילין אותה והכהנים יורדין ומטבילין אותה בחוץ ועולין ושוטחין אותה על גבי החיל. ואתה מוצא כל המשכן על הסדר נעשה. בתחלה עשה את הקרשים והברם ואח"כ היריעות ופרסם עליו. שנא' ויעש יריעות עזים לאהל על המשכן. ואח"כ עשה את הפרוכת שתהא נמתח בפני הארון. ואח"כ עשה את הארון ואת הכפרת שיהא ניתן על הארון. א"ר אלעזר ב"ר יוסי אני ראיתי את הפרכת ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים ושאלתי ואמרו לי מדם יום הכפורים שהיה כהן עושה. ולמה נקרא כפורת שהיה מכפר לישראל. ומשעשה הכפרת עשה השלחן שהיה לחם הפנים ניתן עליו שהיה ניתן לפני הארון. ואח"כ עשה את המנורה שהיתה למעלה מן השלחן: (ה) ד"א ויעש בצלאל. וכי בצלאל עשה לעצמו שבכל דבר ודבר הוא אומר ויעש בצלאל. אלא על שנתן נפשו עליו ביותר לא קיפח הקב"ה שכרו ופרסמו הכתוב על כל דבר ודבר. כיוצא בדבר אתה אומר (עזרא י) אך יונתן בן עשהאל ויחזיה בן תקוה עמדו על זאת ומשלם ושבתי הלוי עזרם. אלא יונתן נתן נפשו על הדבר הרבה ולפי שבאו וסייעוהו העלה עליהם הקב"ה כאילו עשו הם המעשה אבל יונתן על ידי שנתן נפשו בדבר פרסמו הכתוב: (ו) א"ל הקב"ה עשיתם יריעות עזים אני מגין עליכם לעה"ב בענן שנא' (ישעיה ד) וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם. עשיתם כפורת אני מכפר לכם עונותיכם. עשיתם שלחן אני מציל אתכם מן הערוכה ואערוך לפניכם שלחן לע"ל. עשיתם לפני מנורת אני מאיר לכם שבעתים לעוה"ב שנא' (שם ל) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים. עשיתם לפני ארון שהתורה ניתנת בתוכו אתן לכם שכר טוב שאין בו הפסק שנא' (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך:

סדר פקודי

פרשה נא

(א) **אלה** פקודי המשכן. כך פתח ר' תנחומא בר אבא (משלי כח) איש אמונות רב ברכות. אתה מוצא כל מי שהוא נאמן הקב"ה מביא ברכות על ידיו. מי שאינו נאמן ואץ להעשיר לא ינקה. איש אמונות זה משה שהוא נאמנו של הקב"ה שנא' (במדבר יב) לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא. הוי איש אמונות רב ברכות שכל הדברים שהיה נזבר עליהם היו מתברכים לפי שהוא נאמן. ואץ להעשיר לא ינקה. זה קרח שהיה לוי ובקש ליטול כהונה גדולה

יד יוסף ד קס"ר פסוק טובה חכמה עם נחלה : ה לעיל פ' ל"ג . תנחומא בשלח : ו ת"י וירוש' פסוק ויצעק אל ה' ויורהו : ז במד"ר פ"ד . חולין ע'. וש"ח דשקלים בבלי וירוש' . ותמיד פ"כ. תנחומא ויקהל. אג"ב פ' ע"ט :

מתנות כהונה

וכ"מ דכתיב ויבן : **ומטיבן**. היו מחזירים למוטב : **אין כבודה**. שתהא התורה מונחת בלי כלי : **הדור היה מר**. כלו' רעים במעשיהם והאי כי מרים הם שב אל הדור ההוא : **הדרפוני**. פי' הערוך עשב מר וסם המות היא לבהמה : **עקרי תאנה כו'**. מרים הם : **וממכותיך ארפאך**. סיפיה דקרא כי אעלה הוא : **אלא לבתולה**. הרי שחזר בו מה שקראה זונה לומר בתולה היא : **וישב ישראל בשטים**. נקרא שטים על שם שהיו שם עצי שטים הרבה : **ושנו רבותינו כו'**. משנה הוא בסוף מסכ' שקלים ועירבוב משניות יש כאן וחסר ויתיר ולא הי' בה קשר אינו כתיב במשנה במס' תמיד פ' ראוהו אחיו ובפ' ג"ה לא גרם ליה וע' עוד בפרשת במדבר ותמצא הגירסא בשינוי קצת : **ומטבילין** אותה בחוץ ועולין כו' מיירי כשנטמאה באב הטומאה שאז היו מטבילין אותה בחוץ כו' וכן פירש"י בפ' ג"ה ובסוף פ' הרואה ובמסכת תמיד פי' רש"י שא"א שלא תהא נדה אחת מן הנשים האורגות וע"ש בתוספות : **ואח"כ עשה את הארון**. סדר הצווי קחשיב אבל במעשה עשה הארון קודם כדמפ' ואזיל : **אלא יונתן כו'**. נראה שגם יחזיהו נתן נפשו כמו יונתן אלא מפני שיונתן כתוב ראשונה נקטיה : **הערוכה**. הגיהנם שנא' ערוך מאתמול ובעקידה ריש פ' ויקהל מביא מד' זה בארוך שמביא ראייה מן הפסוקי' על כל הלוקה והלוקה והשלחן הוא נעשה ג"כ למערכה ויכפר מערכה מול מערכה : **ניתנת** בתוכה וצפונה שם ולכן יזכו אל מה רב טובך וגו' : **היו מתברכים כו'**. נראה שהברכה היא שמלאכת הנדבה היתה מספקת למלאכת המשכן וכליו בלי

עץ יוסף

והוא מוסיף להם חיים דורש סוף המקרא הודע לצדיק ויוסף לקח והוקשה לו שנראה כעובר על בל תוסיף. לזה דורש שההוספה היא במה שהוסיף חיים לישראל ע"י לימודו אותם כי הוא חיי האדם. ופי' לקח לקיחת החיים : **זה בצלאל** שפעמים החכם יתחכם יותר ממלמדו כענין בצלאל שכיון לדבר יותר ממלמדו משה : **ומלמד לישראל תורה** שמשם הדיבור יוצא למשה כמ"ש ונועדתי לך שם ודברתי אתך וגו' : **אין כבודה** שתהא התורה מונחת בלי כלי. ואף שכבר היתה התורה נתונה בארון של עץ כדפרש"י בסדר עקב. אפשר שהיה אומר אין כבודה של תורה להיות מונחת בארון של עץ אלא בארון של זהב : **אנו עושין הארון** ואח"כ המשכן. בפ' הרואה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שא"ל הקב"ה לומר לבצלאל עשה לי משכן כו' ע"ש (וע' ביפ"ת) : **על שמו** ולא שהוא לבדו עשאו. דהא כתיב ועשו ארון שלא עשאו בצלאל לבדו וכדאמר לעיל פ' ל"ד ע"ש : (ג) **הה"ד כי אעלה ארוכה** נקיט האי קרא דדרך ה' לרפאות במה שהוא מכה : **למה כי מרים הם** כלו' למה איצטריך למימר כי מרים הם הא מדקאמר ולא יכלו לשתות מים ממרה ושע"כ קרא שמה מרה ידעינן כי מרים הם. ומשני ר' לוי דמרים הם קאי אישראל שהיו חוטאין ובעבור זה הוא שלא יכלו לשתות מים משם. שמתוקים היו ובשעה הסיא נעשו מרים בחטאם : **מר במעשיו** דכתיב וימרו על ים בי"ס. ועוד שפירשו מד"ת כדכתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים שפירשו מד"ת שלשת ימים לפיכך מרדו : **הרדופני** בל"ז ורומיי מין אילן אשר פרח שלו כמו ורד הנקרא בל' יון רודי"ן עלים שלו כמו עלי דפני והוא סם המות לבהמות. ויש מהרופאים שכתבו שמזיק גם לאדם. ואחרים כתבו שמועיל למי שנשכו נחש (מוסף הערוך) : **עקרי תאנה** כו' מרים הם : **וממכותיך ארפאך** סיפא דקרא כי אעלה היא : **ומה כתיב וירפאו המים** כלו' דמדלא קאמר וימתקו אלא וירפאו משמע שהוכו תחלה בחטא יושבי הארץ : **בלכן הוכיחן** דלכן ל' שבועה הוא (כדלעיל פ"ו) היינו מרחיקם כזונה בשבועה. ושוב החזיר בשבועה לאהבה אותם כבתולה שלא נמצא בה פגם הפך הזונה השנואה : **ונתרפאו בשטים שנאמר כו'** ר"ל שחטא הזנות שבשטים מתרפא בתורה שמרחקת מיצה"ר כמ"ש ז"ל אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבהמ"ד. ואע"ג דמעשה הארון היה קודם מעשה זנות השטים הקדים ה' רפואה למכה. והכי אי' בתנחומא לפי שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שישראל חוטאים בשטים. לכך תקן הקב"ה ארון שטים לכפר על מעשה זנות שבשטים : **ונתרפאו בשטים** שלולי זכות הארון על כל העדה היה קצף לפי שלא מיחו. אבל החוטאים לא ניצולו בזכות הארון עלי פנחס. וזכות הארון הולך מתחלה מקמי עובדא דפנחס : (ד) **נירין** במשנה אי' נימין. ופי' הרב ליוי"ש בלע"ז : **ושלש מאות כהנים** כו' פי' הרב דכלים הנגמרים אע"פ שנגמרו בטהרה צריכים טבילה לקודש כדאי' במס' חגיגה. וג' מאות כהנים דתנן ל' גוזמא דלא צריך כ"כ כהנים להטבילה עכ"ל ובשם הגר"א שמעתי משום שהפרוכת היה ארכו מ' אמה ורחבו עשרים כדאי' במשנה פ"ח דשקלים. ונמצא היה ההיקף מכל ד' רוחותיו מאה ועשרים אמה שהם שש מאות טפחים שאמה של כלים הם מחמשה טפחים. ורצו הרבה כהנים לזכות במצוה זו. ואחזו ג' מאות כהנים בשתי ידיהם בפרוכת. אך הגוזמא הוא שהרי בקרנות לא היו יכולים להחזיק בידיהם משני הצדדים : **וכל הכהנים** אע"פ ששם הם המטבילים לבד. כל הכהנים יורדים עמם לסייעם אם יצטרך או לכבודו של פרוכת. כן נראה לייסב גירסא שלפנינו אבל במס' תמיד ובחולין צ"ג לה : **ושוטחין אותה** ע"ג החיל פי' כשנטמאת באב הטומאה. אבל חדשה כשנגמרה מלאכתו תנן במתניתין שוטחין אותה על האיצטבא : **ואח"כ היריעות** שאע"פ שמתחלה כתיב ויעש יריעות ואח"כ כתיב ויעש את הקרשים למשכן. מ"מ מעשה הקרשים היו קודם מעשה היריעות מדכתיב ויעש יריעות עזים לאהל על המשכן. הרי שמתחלה נעשה הקרשים שהם עיקר המשכן ואח"כ נעשו היריעות : **ואח"כ עשה את הארון** ס"ל כהסיא דפ' הרואה שהמשכן קדם לארון. ודלא כאגדה דלעיל שהארון קודם לכל דבר : **שתהא נמתח** שע"י שהיה כפוף מלמעלה כדאמר בפ"ק דסוכה וסכות על הארון דכייף ליה מיכף עלויה דארון קאמר ל' מתיחה. אבל בתנחומא גרים שתהא תלויה : **אני ראיתי** שנתנו לו רשות ליכנס לאוצר הקיסר ושם ראה את הפרוכת כדאי' בפ' קדשי מזבח : **ושאלתי ואמרו לי מדם** של יוה"כ. לפי שלא היו מזין על הפרוכת ממש אלא כנגדה. אלא שמ"מ פעמים היו נוגעים בפרוכת ואם נגעו נגעו. ומכר היה בפרוכת הזאה דפר ושעיר של יוה"כ : **שהיה מכפר לישראל** ר"ל שהוא כנגד העגל של זהב. ואף שהארון ושאר כלים ג"כ היה בהם זהב. לא היה כולו זהב אבל הכפורת היה זהב בכללו. וזה שאמרו בפ"ק דשקלים גבי כפורת יבא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שבעגל. ולא אמרו כן על ד"א. וזה הוא ג"כ הטעם שהיה הכ"ג מזה דם שעיר ופר יה"כ כנגד עובי הכפורת כדאי' במס' יומא ואין כפרה אלא בדם כדאמרי' במס' פסחים : **שהיתה למעלה מן השלחן**. שהיתה גבוה י"ח טפחים. והשולחן היה אמה וחצי קומתו : (ה) **שבכל דבר ודבר הוא אומר ויעש בצלאל**. אע"ג דלא כתיב הכי אלא בארון. ס"ל דכ"מ דכתיב ויעש היינו בצלאל. ואפי' ויעש דכתיב ביריעות וקרשים. קאי אבצלאל הנזכר תחלה. ולא היה צריך לכתוב בצלאל בארון. אלא מפני שזכה שיקרא על שמו ספי ובפי הכל : **לא קפח הקב"ה שכרו**. דלא היה פרסום הכבוד הזה לבצלאל לנכות שכרו שאף שפרסמו הכתוב לא קפח שכרו : **אלא יונתן כו'** נראה שגם יחזיהו נתן נפשו כמו יונתן אלא מפני שיונתן כתוב ראשונה נקטיה (מת"כ) : **אמר להם הקב"ה כו'** יתכן שזה המאמר לסיים הפ' בדברי נחמה כדרך המדרש כמה זימני עוד יתכן דמאי דנזכר בצלאל גבי ארון ספי משאר כלים : שרמז שבזכות הארון יזכו לרב טוב הצפון וסייעו בצלאל שיהיו חוסים בצל אל כדכתיב מה רב טובך וגו' תסתירם בסתר פניך. ואיידי דבעי למימר ארון מייתי נמי יריעות וכפורת : **ענן יומם** וגו' קמפרש הענן והדברים הנזכרים שם להגין ביום הדין : **אני מכפר לכם עונותיכם** היינו במה שהזה הכהן מדם השעיר ומדם פר יוה"כ כנגד עובי הכפורת ואין כפרה אלא בדם : **הערוכה** גיהנם שנא' ערוך מאתמול תפתה. והשולחן הוא נעשה ג"כ במערכה כמו שנא' תערוך לפני שלחן. ויכפר מערכה מול מערכה : **שכר טוב** שאין בו הפסק כמו שהתורה אין לה סוף כדכתיב ארוכה מארץ מדה. ובתנחומא גרסי' ואני מטיב לכם התורה הצפונה וזה כנגד מה שהתורה צפונה בתוך הארון :

סדר פקודי

פרשה נא

(א) **כך פתח ר' תנחומא** דדריש ליה במשה כדלקמן. ואיידי דמייתי ליה מפרש ליה תחלה בפירושים אחרים : **הקב"ה מביא ברכות על ידו** לפי שכל מי שהוא רע עין הוא נבהל להון וחסר יבואנו. והיפך באיש אמונות וטוב עין. ועוד כשהגזבר הממונה איש אמונה נגד ב"א אז העם מתנדבים ומרבים בנדרים ונדבות ביותר. והיפך כשהממונה בהיפך (ת"כ) : **מי שאינו נאמן** ואץ להעשיר לא ינקה דפי' ואץ להעשיר היינו כשלא באמונה לא ינקה : **איש אמונות** זה משה. שהאיש הנאמן זוכה שכל מעשה ידו

נחלה ומה היה סופו (שם טז) ותפתח הארץ את פיה. ד"א איש אמונות זה משה שנעשה גזבר על מלאכת המשכן שנו רבותינו א אין ממנין שררה על הצבור בממון פחות משנים והרי אתה מוצא שהיה משה גזבר לעצמו וכאן אתה אומר אין ממנין פחות מב'. אלא אע"פ שהיה משה גזבר לעצמו הוא קורא לאחרים ומחשב על ידיהם שנא' אלה פקודי המשכן אשר פקד משה אב"כ אלא אשר פקד על פי משה ע"י משה ביד איתמר. עליו נאמר (מ"ב יב) ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף. מהו ולא יחשבו זה דורו של יואש שהיו עושין באמונה: (ב) שנו רבותינו. ב מי שהיה נכנס לתרום את הלשכה לא היה נכנס לא בפרגוד חפות ולא באנפליא שאם יעשיר יאמרו מתרומת הלשכה העשיר שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום שנא' (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל. ומשה היה גזבר לעצמו על מלאכת המשכן. אלא בשעה שא"ל הקב"ה למשה שיעשה המשכן מיד ויבואו כל איש וגו'. לכמה ימים הביאו כל הנדבה. א"ר יוחנן לשני בקרים הביאו והותר שנא' (שמות לו) והמלאכה היתה דים וגו'. נכנס משה אצל בצלאל ראה שהותיר מן המשכן אמר לפני הקב"ה רבון העולם עשינו את מלאכת המשכן והותרנו מה נעשה בנותר. א"ל לך ועשה בהם משכן לעדות הלך משה ועשה בהן. כיון שבא ליתן חשבון א"ל כך וכך יצא למשכן וביתר עשיתי משכן לעדות. הוי אלה פקודי המשכן משכן העדות: (ג) מהו משכן שני פעמים א"ר שמואל בר מרתה שנתמשכן שני פעמים על ידיהם זהו שאנשי כנה"ג אומרים (נחמיה א) חבול חבלנו לך ולא שמרנו את המצות ואת החקים ואת המשפטים. מהו חבול חבלנו לך הוי שנתמשכן ב' פעמים ואין חבול אלא משכון שנא' (דברים כד) לא יחבול רחים ורכב. לכך כתיב אלה פקודי המשכן משכן העדות ב' פעמים. מהו העדות א"ר שמעון ב"ר ישמעאל עדות הוא לכל באי עולם שיש סליחה לישראל. ד"א עדות הוא לכל העולם שנתמנה מפי הקב"ה. א"ר יצחק משל למה"ד למלך שנטל אשה והיבבה יותר מדאי כעס עליה והניחה. והיו אומרים לה שבינותיה אינו חוזר עליך עוד. לימים שלח לה המלך ואמרי כבדי את פלטין שלי והציעי את המטות שביום פלוני אבא אצלך. כיון שהגיע יום פלוני בא המלך אצלה ונתרצה לה ונכנס אצלה לפלטין ואכל ושתה עמה ולא היו שכינותיה מאמינות. אלא כיון שהיו מריחות ריח בשמים באותה שעה ידעו שנתרצה לה המלך. כך הקב"ה חיבב את ישראל והביאם לפני הר סיני ונתן להם את התורה וקראן מלכים שנא' (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. אחר מ' יום חטאו. אותה שעה אמרו הגוים אינו מתרצה להם עוד שנא' (איכה ד) אמרו בגוים לא יוסיפו לגור. כיון שהלך משה לבקש רחמים עליהם מיד סלח להם הקב"ה שנא' (במדבר יד) ויאמר ה' סלחתי כדברך. אמר משה רבון העולם הריני מפוייס שמהלת לישראל אלא הודיע לעיני כל האומות שאין בלבך עליהם. א"ל הקב"ה חייך הריני משרה שכינתי בתוכם שנא' (שמות כה) ועשו לי מקדש. ומכירין שמחלתי להם לכך נאמר משכן העדות שעדות היא לישראל שמחל להם הקב"ה: (ד) ד"א משכן העדות. ארשב"י בשעה שנכנס אנדריינוס לבית קה"ק היה מתגאה שם ומחרף לאלהים. א"ר חייא בר אבא אמר דוד רבון העולם כך תעלה לפניך שאילו היו יכולין לקצוץ ארזים לעשות סולמות עולים היו למעלן מנין כמ"ש (תהלים עד) יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות אלא שאינן יכולים ומניחים אותך ובאים עלינו. כמ"ש (שם כא) חשבו מזימה בל יוכלו. ובאים עלינו שנא' (שם עט) אלהים באו גוים בנחלתך וגו'. ועל מה כל אלו על ידי שנתמשכן על ידינו ג שנא' אלה פקודי המשכן משכן העדות. א"ר חייא בר אבא למה האומות דומין לאדם שהיה שונא למלך והיה מבקש לשלוט בו ולא היה יכול. מה עשה הלך אצל אנדריאנטוס ובקש להפילו והיה מתיירא מן המלך שיהרגנו. מה עשה נטל את הציפורן של נחשת והיה חופר הכותל שתחתיו אמר מתוך שאני מפיל את הכסים אנדריאנטוס נופל כך העכו"ם באים להתגרות בהקב"ה ואינן יכולין והם באין ומתגרין עם ישראל. וכן דוד אמר (שם ב) יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו ואינן יכולין ומה הם עושין מתגרים בישראל. מה כתיב אחריו

ננתקה

יד יוסף פרשה נא א ירוש' שקלים פ' ה': ב שקלים פ' ג': ג זוהר בחוקתי:

ענף יוסף

פרשה נא (ג) [מהו משכן שני פעמים אר"ש ב"מ שנתמשכן שני פעמים] י"ל כי ע"כ קרא הקב"ה בשם משכן לבון דמשמע לתרי אפי לטב ולמוטב. והיה מחשבתו של הקב"ה אם ייטיבו דרכם ויהיה השכינה שורה בו לעולם אז יהיה שם משכן על השראת שכינה. ואם לאו אז יהיה שמו ע"ש שנתמשכן ב' פעמים ע"י עונותיהם:

שאין

מתנות כהונה

בלי תוספות והסרון כגון הכסף לאדנים ומן האלף ושבע מאות כו' עשה ווים ולא היתה א' גדול מחבירו כמלא נימא ולא חסר ויתיר א' מן השיעור הראוי וכן התכלת והארגמן וכל מלאכה מה שא"א לכוונו אם לא בברכת הש"י שאין בו לא תוספות ולא הסרון שכל יתר כנטול דמי והא דכתיב והמלאכה היתה דים וגו' והותר ע' לקמן ויתבאר: פקד אכ"כ. ע"ד עבר שמר ויהיה פי' הוא בעצמו פקד ואין אחר עמו: אשר פקד. הפה בקיצור שפתים כמו ותקח האשה ע"י אחרים: על פי משה. פירושו ע"י משה ביד איתמר שקבל החשבון ממנו: הכסף מהן וגו'. וסיפיה דקרא כי באמונה הם עושים והראיה היה שאותן בימי יואש היו שנים דכתיב האנשים והיו נאמנים בעיניהם כדכתיב כי באמונה הם עושין ולכן לא היו מחשבים אבל משה ראה עצמו יחידי ולכן קרא לאחרים שיחשבו עמו: שהיו עושין באמונה. פירושו כיון שהיו שנים היו מסתמא עשו באמונה וכמו שלמדו חז"ל מכאן פ"ק דב"ב שאין לחשוב עם הגבאים: שנו רבותינו פ"ג דשקלים: בפרגוד חפות. פירש"י ז"ל חלוק ששפתיו כפולים ויכולין לטמון שם מטבעות: ה"ג פ"ג דשקלים: שאם יעני יאמרו מעון הלשכה העני ואם יעשיר יאמרו מתרומת הלשכה העשיר שאדם כו': לב' בקרים. שנא' בבקר בבקר: משכן לעדות לארון ולכפורת וכן הוא בילקוט משכן לדברות שהם עדות בין הקב"ה ובין ישראל: שנתמשכן כו'. חרב שני פעמים ע"י עון ישראל וכמו שפירש"י בסדר זה וקרי ביה משכון וע"ל פ' ל"א: מהו העדות. כיון דלא דרש ליה על ארון ופרוכת כדלעיל: עדות הוא כו'. כדמפרש לקמן וכמו שפירש"י בסדר זה: שנתמנה כו'. שמשה נתמנה ונצטוה על מלאכת המשכן ולא עשאו מדעת עצמו שהרי השרה שכינתו במעשה ידיהם: כבדי ל' מכבדין את הבית: הריני מפוייס. כלו' נתקררה דעתי ודי לי אלא כו': כך תעלה כו'. יחשב בעיניך כאילו עשו כל זה לעצמך שהרי אילו היו יכולין כו'. ולאומות מגדף הקב"ה מחשבה רעה למעשה: ועל מה כל אלו וגו'. ה"ג בנחלתך וגו' וסיפיה דקרא טמאו את היכל קדשך: ע"י שנתמשכן כו'. חה שמסיים אם אל תזכר לנו עונות ראשונים כו'. הרי שהודה שבעבור עונותינו באו כל אלה: אנדריאנטום צורת המלך בנוי על כותל אבנים וה"ג הערוך

עץ יוסף

ידיו יעורך שברכה שורה במה שנוגע בו. ומפרש קרא במשה וכל דדמי ליה: היו מתברכים שהנדבה היתה מספקת למלאכת המשכן וכליו בלי תוספת והסרון כגון הכסף לאדנים ומן האלף ושבע מאות וגו' עשה ווים ולא היה א' גדול מחברו כמלא נימא ולא חסר ויתיר א' מן השיעור הראוי. וכן התכלת והארגמן וכל מלאכה מה שא"א לכוונו אם לא בברכת הש"י שאין בו לא תוספת ולא גרעון. והא דכתיב והמלאכה היתה דים וגו' והותר. ע' לקמן ויתבאר (מת"כ): שהיה לוי ר"ל שלהיותו לוי ומבקש גם כהונה גדולה מיקרי אז להעשיר דסלוק תרי דרגי דהיינו כהונה וכהונה גדולה. שאילו היה כהן ויבקש כהונה גדולה דהויא חדא דרגא לא היה אז להעשיר שדרך האנשים לבקש להוסיף על מדרגתם (יפ"ת): ומה היה סופו ותפתח מפרש לא ינקה מדינה של גיהנם. כדדרשינן בברכות (דף ס"א) על לא ינקה רע שאין רעה אלא גיהנם. וילפינן האי לא ינקה מהתם. לכך אמר מה היה סופו ותפתח הארץ את פיה וגו' וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה שהוא גיהנם כידוע: ד"א איש אמונות זה משה כו'. שהיה נאמן לישראל ומינוהו לבדו. ועכ"ז מענותנותו נתן החשבון לאחרים כדמפרש: אין ממנין שררה כו' משום שררותא והיינו מה שממשכנין על הצדקה. אבל לענין נאמנות אפי' חד נאמן. הילכך קשה להו אע"ג דמשה היה נאמן מ"מ משום שררותא הוה בעי לאמלוכי בגזברא ולא להיות גזבר לבדו בלא עמהם מאחר שלא נצטוה מפי הגבורה על זה: אלא אע"פ שהיה משה גזבר כו'. דודאי משה אע"פ שהיה גזבר יחידי לא היה נוהג שררה. ואילו היה בא למשכן היה אז קורא אחר עמו. ומייתי ראיה ממה שהיה קורא אחרים ומחשב על ידן להרחיק ממנו לזות שפתים כדלקמן. וכ"ש שיעשה זה בענין השררה שמן הדין חייב לעשות כן שלא לנהוג שררה לבדו: הוא קורא לאחרים ומחשב ע"י. שאחר שנתן החשבון קרא וקבץ כל מי שנתן תרומה שיגיד מה שנתן ונכתב בספר. ונמצא חשבונו מסכים להם: פקד אב"ב ע"ד עבר שמר. ויהיה פי' הוא בעצמו פקד ואין אחר עמו: אשר פקד הפ"ה בקיצור שפתים כמו ותקח האשה ע"י אחרים: ע"פ משה פירושו ע"י משה ביד איתמר שקבל החשבון ממנו: עליו נא' כלו' על משה יצדק יפה ולא יחשבו את האנשים. כי בכל הנאמנים רמיז קרא שאין צריכין לתת חשבון כדמסיק מהו ולא יחשבו ל' עתיד. אלא זה דורו של יואש פי' אלא זה כדורו של יואש כלו' דכייל קרא כדורו של יואש וכל שהיו עושים באמונה בכל דור ודור שהוחזק בכל דורו לנאמן אינו צריך ליתן חשבון. וכ"ש במשה רועה נאמן. ועם כל זה נתן החשבון מענותנותו: (ב) בפרגוד חפות פי' מלבוש שיש בו כפלים ואפשר להטמין שם מעות. וכן אנפליא שהוא בל' רומיי מנעלים של צמר שוע ופעמים מחפים הצמר בעור. שאפשר להטמין שם מעות. ולא הזהירו בזה מפחד התורם שיעשה כן. כי בחזקת כשרים הם ולא חשידי בהכי. וגם האנשים לא יחשדום אלא כשאלו רגלים לדבר והוא העני והעושר שיאמרו שמזה היה לו: מתרומת הלשכה העשיר ואם יעני יאמרו מתרומת הלשכה העני שאדם צריך. כנ"ל (א"א) או אפשר שכאן קיצר המדרש ולא נקט אלא הלוקח העושר מפני שמשה היה עשיר ואם יבואו לדבר בו הוא שיאמרו מתרומת הלשכה העשיר: ומשה היה גזבר השתא מקשה מפני חשד ממון שאף שיתן חשבון מ"מ עד שיתן חשבון היו מהרהרים אחריו: מיד ויבואו כל איש וגו'. ר"ל שבודאי חשב משה למנות גזברים. אלא שלא היה פנאי כי נזדרזו מיד לעשות דברי ה' ולא היה לו פנאי למנות גזברים ולכן הוצרך ביום הראשון להיות הוא לבדו גזבר (כמ"ש הרמב"ן בפ' תצוה שביום הראשון בלבד כתוב ויקחו מלפני משה כו' ע"ש) והביא ראיה למהירת הבאת התרומה ממ"ש ר' יוחנן לשני בקרים הביאו: לשני בקרים ע"ל פ' מ"א: ועשה בהן משכן לעדות. פי' שבקה"ק אשר שם הארון עשה אהל מיוחד כמין משכן להיות בתוכו הארון. ורמז לזה במ"ש ויבא את הארון אל המשכן משמע משכן קטן מיוחד שהיה עשוי להארון בק"ק (יפ"ת): (ג) שנתמשכן ב' פעמים כדלעיל פ' ל"א ע"ש: שנתמשכן אע"ג דמעשה משה לא שלטה בהן יד. מכיון דמשכן דומה למקדשים שהרבו ה"ל כאילו המשכן נתמשכן: חבל חבלנו לך שאע"ג דאכתי בזמן כנסת הגדולה היה בית שני בנוי וא"כ איך הזכירו חורבנו. מ"מ אנשי כנה"ג ונחמיה שהיה ג"כ מהם ידעו שיחרב הבית שני ג"כ מפני שהיה חסר מבית שני ה' דברים כמ"ש ז"ל ואכבדה חסר ה'. מזה ידעו שבית זה לא יתקיים: ואין חבול אלא משכון. פי' משכנו המשכן אשר לך: לכ"ב כו' כלו' לפ"ז ניחא. דאי למ"ש לעיל שעשה משכן אחר לעדות המשכן ומשכן העדות מבעי ליה: עדות הוא וה"פ המשכן של שכינה שיש בו עדות לישראל שיש להם סליחה על מעשה העגל. לאפוקי מהעכו"ם שחשבו שאין להם סליחה כדלקמן: שנתמנה מפי הקב"ה פי' שנתמנה לעשות משכן מפי הקב"ה. כי לולא זה שהשכין ה' שכינתו בו לא האמינו שה' ירצה לבנות לו בית כי השמים כסאו ואיזה בית אשר יבנו לו. או שמשנאתו את ישראל בחטאם לא ישכון בתוכם. אבל בהראות שכינתו שם הוא אות ומופת שהקב"ה רוצה לבנות לו בית ואוהבם אהבה גמורה: א"ר יצחק מלה"ד כו' גם דעתו שהעדות על הסליחה: כיון שהיו מריחות ריח בשמים. המשל הזה הסמיכום חז"ל אפסוק מי זאת עולה מן המדבר מקוטרת מור ולבונה וגו' שע"י עשן המערכה שלא זזה ממקומה ראו השראת שכינה: שנא' אמרו בגוים כו' מדכתיב בתריה פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם מייתי ראיה. ותפס פסוק זה לומר דפני ה' חלקם הוא מאמר העכו"ם ולא מאמר המקונן. ואע"פ דהאי קרא בחורבן ירושלים אמרו. מייתי ראיה שדרך העכו"ם לחשוב שאין ה' מתרצה עד כשכועס על ישראל: שנא' ויאמר ה' סלחתי כדברך. קשה דהאי קרא במרגלים כתיב (יפ"ת): (ד) כך תעלה לפניך פי' יחשב לפניך כן לשמים כי עלו ממש לרקיע. שמצרף מחשבתם למעשה מכיון שאילו היו יכולים כו': יודע כמביא למעלה כלו' יחשב חשוב כאילו הביאו למעלה בשמים בסבך עץ קרדומות להחריב. והעניש ע"ז עונש גדול: כמ"ש חשבו מזימות כו' מייתי ראיה שרצונם לעמוד כנגד ה' מדקאמר חשבו מזימה בל יוכלו שפירושו מזימה שלא יכלו לקיימה והיינו לסלהם נגד ה': ועל מה כל אלו הא דהוי שלא ינחם ה' אלא יתעורר על כבוד שמו: ע"י שנתמשכן על ידינו. ר"ל שלהכי ניחם ה' משום שבהמ"ק ניתן למשכון בידם וכמו שבע"ה נפרע מהמשכון כן רצה ה' שיהיו המחריבים עושים בביהמ"ק מה שהיו ראוים לעשות בישראל כשהם חוטאים. כי מדה"ד מחייבת שישלמו בישראל כשהם חוטאים ולכן אינו מוחה בידם במה שעושים בביהמ"ק: אנדריטום פי' בל"י צלם וצורת אדם. שרגום טרעים ומשתחוים לשמו לאנדרטיא די סקים: והיה חופר בכותל

שתחתיו

(ד) נתקה את מוסרותימו נעקור אותם מן העולם. אימתי בשעה שאין להם מה למשכן אבל המשכן נתמשכן על ידיהם. הוי אלה פקודי המשכן אל תהי קורא כן אלא המשכון. משכן העדות אשר פקד על פי משה. כל מה שהיו עושין עושין על פי משה שנא' אשר פקד על פי משה. וכל מה שהיה משה עושה ע"י אחרים שנא' עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן. לא עשה. אלא משנגמרה מלאכת המשכן א"ל בואו ואני עושה לפניכם חשבון. א"ל משה אלה פקודי המשכן כך וכך יצא על המשכן. עד שהוא יושב ומחשב שכח באלף ושבע מאות וע"ה שקל מה שעשה ווים לעמודים. התחיל יושב ומתמיה אמר עכשיו ישראל מוצאין ידיהם לאמר משה נטלן. מה עשה האיר הקב"ה עיניו וראה אותם עשוים ווים לעמודים. אותה שעה נתפייסו כל ישראל על מלאכת המשכן. מי גרם לו ע"י שישב ופייסן הוי אלה פקודי המשכן. ולמה עשה עמהם חשבון הקב"ה ית"ש מאמינו שנא' (במדבר יב) לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא. ולמה אמר להם משה באו ונעסוק במשכן ונחשוב לפניכם אלא ששמע משה ליצני ישראל מדברים מאחריו. שנא' (שמות לג) והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה (שם) והביטו אחרי משה. ומה היו אומרים ר' יוחנן אמר ד אשרי יולדתו של זה ומה היא רואה בו כל ימיו הקב"ה מדבר עמו כל ימיו הוא מושלם להקב"ה זהו והביטו אחרי משה. רבי חמא אמר היו אומרים חמי קדל דבריה דעמרם וחבירו אומר לו אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשיר. כששמע משה כך. א"ל משה חייכם נגמר המשכן אתן לכם חשבון אמר להם באו ונעשו חשבון הוי ואלה פקודי המשכן משכן העדות: (ה) מה העדות זו תורה שהם יגעים בה. אמר האלהים בזכות התורה ובזכות הקרבנות אני מציל אתכם מגיהנם. וכן לאברהם אבינו הראה הקב"ה התורה והגיהנם והקרבנות וגליות. שנא' (בראשית טו) והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה זו תורה וגיהנם שנא' (שמות כ) וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר ואת ההר עשן וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק. והקרבנות מנין דכתיב (בראשית טו) עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש ותור וגוזל. ה וגליות מנין שנא' אימה זו בבל שנא' (חבקוק א) איום ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא. חשכה זו מדי שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה. גדולה זו יון שנא' (דניאל ח) וצפיר העזים הגדיל עד מאד וכעצמו נשברה הקרן הגדולה ותעלינה חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות השמים. נופלת עליו זו אדום שנאמר (ירמיה מט) מקול נפלם רעשה הארץ. אמר הקב"ה כל ימים שיהיו בניך עסוקי' בתורה ובקרבנות הם ניצולים מהן אלא עתידין בניך לבטל הקרבנות במה את מבקש שישתעבדו בניך בגיהנם או בגליות. א"ר חנינא בר פפא אברהם בירר לו הגליות ומנין שנא' (דברים לב) אם לא כי צורם מכרם זה אברהם שנאמר (ישעיה נא) הביטו אל צור חוצבתם. וה' הסגירם שהסכים הקב"ה אחריו. א"ר הונא בשם ר' אחא וזקן אחד בשם רבי עמד לו אברהם תמה ולא היה יודע מה שיברור לו עד שא"ל הקב"ה שיברור את הגליות שנא' (תהלים סו) הרכבת אנוש לראשנו שעבדתנו במלכיות. באנו באש ובמים זו גיהנם חציו אש וחציו ברד. ותוציאנו לרויה הוי ואלה פקודי המשכן משכן העדות מהו העדות שכל זמן שישראל עוסקין בתורה ובקרבנות תהא עדות להם שאינם יורדים לגיהנם: (ו) ד"א אלה פקודי המשכן. מהו אלה בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל לא היו ראוים שישלוט מלאך המות בהם שנא' (שמות לב) חרות על הלוחות. ו מהו חרות ר' יהודה אומר חירות מן הגליות ור' נחמיה אומר חירות ממלה"מ. א"ר פנחס בן חמא בשם ר' יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ריה"ג אמר הקב"ה אך יבא מלה"מ ויאמר לי למה נבראתי אני אומר לו סטטיונר בראתיך על העכו"ם ולא על בני. שכיון שקבלו התורה הלבישם הקב"ה מזיו הדרו. ומה היה הלבוש ז ר' יוחנן אמר עטרות הלבישן ורשב"י אומר כלי זיין נתן להם והשם הגדול חקוק עליו וכל ימים שהיה בידם לא היה מלה"מ יכול לשלוט בהם ומנין אתה למד ממה שכתוב (שם לג) ועתה הורד עדיך מעליך. ור' סימא אמר פורפירא הלבישן. ור' הונא אומר זוניאות הלבישן וכשחטאו העביר הקב"ה מהם כל אותו הטוב שנא' (שם) ויתנצלו ב"י את עדים מהר חורב. ח בג' שמות נקרא ההר הזה הר האלהים הר חורב הר סיני. הר האלהים למה ששם הודיע הקב"ה אלהותו. סיני למה ששנא את העליונים ואהב את התחתונים. חורב למה שבו נתנה התורה שנקראת חרב שנא' (תהלים קמט) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. והיה משה בסיני מקבל את התורה הלכו אצל אהרן ואמרו לו (שמות לב) עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו. אמר להם אהרן אתמול אמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ועתה אתם אומרים קום עשה לנו אלהים. ראה שהרגו לחור ונתיירא א"ל פרקו נזמי הזהב מיד ויתפרקו והיו כל העם נותנין לו עד שאמר להם
דייכם

יד יוסף ד ירוש' שקלים פ"ה. ובכורים פ"ג: ה ב"ר פ' מ"ד. ויק"ר פ' י"ג. שוח"ט מזמור נ"ב: ו לעיל פ' ל"ב וש"נ: ז לעיל פ' מ"ה: ח לעיל פ"ב. ובמ"ר פ"א:

מתנות כהונה

שערוך ויש גורסין פילטרוס והוא היכל המלך: **מוסרותימו**. אלו ישראל שנתקשרו בהקב"ה והקב"ה בהם שנא' מלך אסור ברהטים: **לא עשה**. לא עכב במחשבה זו ולא נתיישב דעתו בזה אלא אחר וכו'. או י"ל לא עשה כלום ולא דבר מאומה משנגמרה כו': **מי גרם לו**. שנתפייסו ישראל ויצא מיד חשדן וכדלקמן ע"י כו': **היו אומרים חמי קדל כו'**. פי' א' אמר לחבירו בא וראה צוארו של בן עמרם כמה הוא שמן כל זה הוא ממה שלקח משלנו: **אין אתה מבקש כו'**. ויפה עושה שלוקח משלנו בין כך ובין כך האמינו שניהם שלקח משלהם וכעין זה אי' בירושלמי פ"ג דמס' תרומות ובמס' שקלים בפ' אמר להם הממונה: **שהם יגיעים כו'** כשהם יגיעים בה ינצלו מדין גיהנם וכדמפ' ואזיל וזהו העדות שהתורה מעידה: **זו תורה וגיהנם**. תנור זה גיהנם כמו שנא' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלי' ודרשו חז"ל על הגיהנם ועשן ולפיד אש זה התורה וכדמפ' ואזיל וע' בילקוט לך לך: **שנא' איום ונו'**. וזה נא' על הכשדיים שהם בבליים ובילקוט פ' לך לך גרס אימה זה בבל שנא' ונתמלא חימה דרש אימה כמו חימה בחילוף אותיות אחע"ה: **שעבדתנו**. שעבדתנו בגליות המלכיות נקראים אנוש ובילקוט תהלים גרסי' הרכבת אנוש לראשינו הרכבת אומות לראשינו ותוציאנו לרויה מן הגיהנם במה שהרכבת האומות לראשינו: **מהו אלה כו'**. נראה דסבר אלה הוא ל' חוזק וקיום עולם וכמו שכתב רבינו בחיי פ' בחקותי: **סטטיונר**. פי' הערוך שליש ומושל: **זוניאות**. פי' הערוך אזורות וחגורות וע"ל פ' מ"ה: **סיני**. ל' שנאה בחילוף אותיות זשרצ"ס והוא ל' קצר: **שהרגו לחור** וע"ל סוף פ' ל"א
לאיטרון

עץ יוסף

שתחתיו. ממקום שאין המלך רואהו: **נתקה את מוסרותימו** אלו ישראל שנתקשרו עם הקב"ה והקב"ה בהם. ועוד מרומז בזה מה שרוצים לבטל את ישראל מן המצות כדאי' במדרש תהלים ננתקה את מוסרותימו אלו תפילין של יד ונשליכה ממנו עבותימו אלו מצות שהם קולעין בהם כגון סוכה ולולב שנקראו עבות כו': **אימתי בשעה שאין כו'** פי' כשאין משכון אז מתגרין בישראל תחת תגרתם בהקב"ה אבל כשיש להם משכון הם באים להתגרות בו תחת תגרתם בהקב"ה כדי לחרף שמו ואינן צריכין להתגרות בישראל לשנה זו: **כל מה שהיו עושים כו'**. מפרש אשר פוקד על פי משה שכל מה שהיו עושים במלאכה היו עושים על פי משה וג"כ משה לבדו לא עשה דבר אלא כל מה שהוא עושה היה עבודת הלוים ביד איתמר. ואע"פ שהיה רחוק מהחשד כיון שהוא בעצמו לא עשה דבר. עכ"ז נתן חשבון: **לא עשה** כלו' לא שקט ולא נח. אלא תיכף לגמר המלאכה אמר לתת חשבון: **שכח האלף כו'** דרשו כן מדהל"ל והאלף וז' מאות לעשות ווים לעמודים כמ"ש תחלה ויהי מאת ככר הכסף לצקת. אלא שהטעם שמאת ככר נתן משה חשבון שהיו לצקת את אדני הקדש ובאחרית לא ידע לתת חשבון למה היו. ושוב ידע שעשה מהם ווים לעמודים: **האיר הקב"ה עיניו** בספר הבחיי גרס יצאה ב"ק ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים: **ולמה עשה** חשבון הקב"ה כו'. ר"ל כיון דיודעין מדרגתו שה' נתן תורה על ידו וגלו לו תעלומות חכמה והם מאמינים בתורתו אין להם לחשדו. שאילו לא היה נאמן לא היה ה' בוחר בו. והחושדו כאילו מפקפק בנבואתו ומפני כי מהחוטאים בישראל נמצאו שחשדוהו. ומפני דבריהם הוצרך לכך: **שנא' והיה** כבוא משה כו'. ואע"ג דלר' יוחנן מדרים לשבח. בעל אגדה זו ס"ל כר' חמא. אלא דאיידי דבעי לאתוי ר' חמא מייתי נמי בר פלוגתיה: **ומה היו אומרים** אע"ג דודאי עיקר הבטתם כדי לראות בבואו האהלה שיעמוד עמוד הענן פתח האהל כדי להשתחות לנגדו כמפורש בכתובים. מ"מ מדהוה סגי למימר והביטו עד בואו האהלה. וכתב אחרי משה. למימר שמדברים במשה שלא. ור"י דרש לשבחו כיון דכל ענינא דקרא בשבח קמיירי. ור' חמא דריש לגנאי דאחרי משה משמע ליה מרננים אחריו. או שערפו שמן ודשן כדקאמר חמי קדל: **היו אומרים חמי קדל כו'**. פי' א' אמר לחברו בא וראה צוארו וערפו של בן עמרם כמה הוא שמן. וחבירו משיב לו שכל זה הוא ממה שלקח משלנו. מכיון שכל כך עושר מנדבת המשכן תחת ידו א"א שלא יקח. ומה אתה מבקש ושואל על עשרו: **ונעשו חשבון** הוי אלה פקודי המשכן משכן העדות. דריש העדות ל' האזינו עדי. והיינו מה שהיו מדברים במשה: (ה) **זו תורה** ופי' משכן העדות היינו שהיה משכן לארון שבו התורה: **שהם יגעים בה** אתא למימר דלא נקרא עדות מגד תורה שבכתב הנתונה בארון אלא העיקר מפני תורה שבע"פ שיש בה יגיעה ופלפול. ולפי שהתורה שבע"פ תלויה בתורה שבכתב קרא התורה שבארון עדות: **אמר האלהים** כדי לפרש שמה שנקרא התורה עדות היינו שהיא עדות שאינן יורדין לגיהנם מפרש ואזיל שה' אמר שבזכות התורה ניצולים מגיהנם: **זו תורה וגיהנם** תנור זה גיהנם. כמו שנא' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים ודרשו חז"ל על הגיהנם. ועשן ולפיד אש זו התורה וכדמפרש: **שנא' עגלה** **משולשת** כו' דרמיזי אכמה מיני קרבנות כדלעיל בב"ר פ' מ"ד: **שנא' איום כו'** וזה נא' על הכשדיים שהם בבליים: **בגזרותיה** נראה דל"ג ליה כי ל' זה נאמר לעיל בב"ר לגיסא דדריש ליה ביון. אלא גרסי' עיניהם של ישראל בצום ובתענית כדגרסי' לעיל בב"ר: **לבטל קרבנות** ואע"פ שלא יבטלו ת"ת. וכ"ש אילו יבטלו ת"ת שנענשים אע"פ שלא יבטלו קרבנות: **במה אתה מבקש** כו' לאו בנענשים בגיהנם לדורי דורות קמיירי הכא. שמי שהמריד כשיעור הזה פשיטא שלא יתכפר בגלות. אלא בנענשים מדת זמן י"ב חדש או פחות מי"ב חדש ובכה"ג אפשר יבחר בגיהנם שהוא זמן מועט עם היותו בנפש. במקום גלות שהוא בכל חיי האדם (תו"כ): **אברהם בירר לו הגליות** וא"ת וכי השמדים בגליות נפטרו מע וגם גיהנם. ויש לומר דלא קאמר אלא שלא יהיה עונש גמור בגיהנם אבל יתכפר מקצתו בעוה"ז. ואע"ג דקאמר שאין יורדין לגיהנם י"ל דעונש גמור הוא דקרי ירידה: **עד שאמר לו הקב"ה** שיברור כו'. קשה אם כן למה שאל לו מעיקרא דמאחר שלא יתקיים אם לא יבחר הטוב. וי"ל כדי שלא יקרא תגר על הגליות הודיע לו לזה שהאילם מגיהנם בזה (תו"כ): **באש ובמים** זו גיהנם. וה"ק חשבת למשפט כאילו באנו בגיהנם. ותוציאנו לרויה מדינה של גיהנם ע"י ששעבדתנו: **תהא עדות להם** ר"ל שמאחר שהתורה אז הרי הדבר מפורסם שהעוסק בה לא ירד לגיהנם כי לא ישלוט בהם האש. וכמ"ש בפ' חומר בקודש ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם כו' ומ"מ אין עדות זו אלא כשלא יבטלו הקרבנות כי אם אינם מקיימים מצות התורה לא תועילם ודאי: **תהא עדות להם** שאינם יורדים לגיהנם ואינן משתעבדים. כנ"ל (א"א). והא דאמרינן פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו ממזבח הזהב כו'. וי"ל דהתם היינו שלא יכלם בגיהנם. אבל ירדו בו לידון בו ושוב עולין. אבל בזכות התורה והקרבנות אינן יורדין כלל (יפ"ת): (ו) **מהו אלה** דבכ"מ שנא' אלה פסל את הראשונים כדלעיל בב"ר פ' י"ב ומשמי דבא לרמז שזה מכפר על אלה אלהיך כדמסיק: **מהו חרות** ע"ל ריש פ' ל"ב: **חרות מן הגליות** אפי' כשיחטאו קאמר. שכשיחטאו יענשו בשאר יסורין: **סטטיונר** פי' שליש (ערוך) והמוסיף פי' בל' רומיי נוגש עומד על המגפה: **ועתה הורד** עדיך מעליך. ואדעה מה אעשה לך. אלמא בעוד עדים עליהם היו נצולים מהפורענות: **פורפירא** בל' יוני ורומיי בגד תכלת (מוסף הערוך): **זוניאות** בל' יוני ורומי חגורות (מוסף הערוך): **העביר הקב"ה מהם** בעל כרחם. שהרי דברים אלו רוחניים ואין סילוקם בידי אדם: **בג' שמות** לסייע למ"ש שע"י התורה היו בני חורין ממלאך המות מייתי הא שאחד משמות ההר הוא חורב וטעמו שבו ניתנה התורה שנקראת חרב כדמפרש. והיינו שהוא כלי זיין להגין ממלאך המות: **ששנא את העליונים** הכוונה לפי שה' שינה מנהגו של עולם המסודר ע"י העליונים. לעשות אותות ומופתים ע"י התחתונים. נמצא כשונא העליונים שמשנה סדריהם וממאן בם. ולפי שזה חידוש גדול לשנות סדרי הטבע נקרא ההר על שם זה: **א"ל אהרן** אתמול אמרתם כל אשר דבר ה' כו' ועתה אתם אומרים כו'. מדאמרי כי זה משה האיש וגו' נלמד שזה היה תשובה אשאלת אהרן אתמול אמרתם כו' השיבו לו כי זה משה האיש
לא

דייכם. וכן משה הוכיחן (דברים א) ולבן וחצרות ודי זהב. ט משל לבחור שנכנס למדינה ראה אותם גובין צדקה ואמרו לו תן והיה נותן עד שא"ל דייך. הלך מעט וראה אותם גובין לתיטרון א"ל תן והיה נותן עד שא"ל דייך. כך ישראל נתנו זהב לעגל עד שאמר להם די. ונדבו זהב למשכן עד שאמר להם די שנא' (שמות לו) והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר. אמר הקב"ה יבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל. אמר הקב"ה לישראל בשעה שעשיתם את העגל הכעסתם אותי באלה אלהיך עכשיו שעשיתם המשכן באלה אני מתרצה לכם הוי אלה פקודי המשכן אמר הקב"ה לישראל בעוה"ז באלה נתרציתי לכם וכן לע"ל. שנא' (ישעיה מט) הנה אלה מרחוק יבואו והנה אלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים. ואומר (שם ס) מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארבותיהם:

פרשה נב

(א) ויביאו את המשכן אל משה. ר' תנחומא בר אבא פתח (תהלים מה) לרקמות תובל למלך בתולות אחריה רעותיה מובאות לך. מהו לרקמות זה המשכן שהוא מצוייר כמו שכתוב ורקם בתכלת הוי לרקמות. מהו תובל למלך זה משה שנקרא מלך כמו שכתוב (דברים לג) ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. תובל שהביאו לו המשכן. בתולות אחריה רעותיה אלו ישראל שנקראו בתולות כמו שכתוב (שיר ד) גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום. רעותיה א שהן ריעיו של הקב"ה שנא' (תהלים קכב) למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. מובאות לך שביום שנגמר המשכן הביאוהו אצלו לכך אמר ויביאו את המשכן אל משה: (ב) ד"א ויביאו את המשכן. הה"ד (שם לא) תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאוה ובוז. ב כיצד אדם מתודה ביוה"כ אם בא יוה"כ אחר והזכיר עונותיו אומר לו הקב"ה תאלמנה שפתי שקר. מהו עתק דברים של סלוקים כענין שנא' (בראשית יב) ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם י"י. בגאוה ובוז א"ל הקב"ה לא היו בידיך עונות משל שנה זו שהיית מתגאה בגאוה ובוז. ד"א תאלמנה שפתי שקר מדבר במשה בשעה שאמר הקב"ה לעשות לו משכן מיד אמר משה לישראל ויקחו לי תרומה. היה משה עושה במשכן ג והיו ליצני ישראל אומרים אפשר שהשכינה שורה ע"י בן עמרם. א"ר יוחנן ו' חדשים היה עוסק במשכן וג' חדשים עשאוהו וג' חדשים קפלוהו. אעפ"כ היו מליצין אחריו ואומרים הרי נעשה לא היה משה אומר שישרה שכינתו אצלנו. והקב"ה נתכוון להעמיד המשכן בחדש שנולד בו יצחק אבינו לא עשה אלא כשהגיע אותו החדש אמר הקב"ה למשה ביום החדש הראשון וגו' תקים את המשכן. אותה שעה אמרה רוה"ק תאלמנה שפתי שקר אותם שמליצים אחר משה. לא עשה אלא כיון שאמר האלהים למשה שיקים את המשכן התחילו טוענין אותו ובאין כאו"א ממלאכתו שנא' ויביאו את המשכן אל משה: (ג) ד"א ויביאו את המשכן. הה"ד (משלי לא) עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. מהו ליום אחרון שכל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לעה"ב הוי ותשחק ליום אחרון. ד מעשה בר' אבהו שהיה מסתלק מן העולם וראה כל הטוב שמתוקן לו לעה"ב התחיל שמח ואמר כל אלין דאבהו (ישעיה מט) ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את י"י ופעלתי את אלהי הוי ותשחק ליום אחרון. ד"א אימתי התורה משחקת למי שהוא עמל בה ליום אחרון הוי ותשחק ליום אחרון. זבדי בן לוי ור' יוסי בן פטרוס וריב"ל קראו כאו"א מהן בשעת סלוקן מן העולם א' מהן קרא (תהלים לב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו. והא' קרא (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. והא' קרא (שם לג) כי בו ישמח לבנו. הוי בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכרן ומשמחן. אמר בן עזאי (שם קיו) יקר בעיני י"י המותה לחסידיו אימתי הקב"ה מודיע לצדיקים היקר שמתוקן להם סמוך למיתתן שנא' המותה לחסידיו. אותה שעה הם רואין ושוחקים לפיכך ותשחק ליום אחרון. מעשה בתלמיד אחד של רשב"י שיצא ח"ל ובא עשיר. והיו התלמידים רואין אותו ומקנאין בו והיו מבקשים הן לצאת לח"ל וידע ר"ש והוציאן לבקעה אחת של פני מרון ה והתפלל ואמר בקעה בקעה המלאי דינרי זהב התחילה מושכת דינרי זהב לפניהן. א"ל אם זהב אתם מבקשים הרי זהב טלו לכם. אלא היו יודעין כל מי שהוא נוטל עכשיו חלקו של עוה"ב הוא נוטל שאין מתן שכר התורה אלא לעוה"ב הוי ותשחק ליום אחרון. מעשה בר' שמעון בן חלפתא שבא ע"ש ולא היה לו מאן להתפרנס יצא לו מן העיר והתפלל לפני האלהים וניתן לו אבן טובה מן השמים נתנה לשולחני ופרנס אותה שבת

יד יוסף ט ספרי ח"ב פיסקא א' : פרשה נב א לעיל פ' כ"ז : ב שוח"ט מזמור ל"ב וע"ש : ג פסיקתא רבתי פ"ו : ד ב"ר פ' ס"ב. תנחומא בראשית ויחי : ה ב"ר פ' ל"ס :

מתנות כהונה

לתיטרון. פי' הערוך שחוק וקלות ראש : שהביאו לו המשכן. תובל פי' הבאה : שהיית מתגאה כו'. בוידוי עונות שנה שעבר' שכבר התוודה עליהם אשתקד : ה"ג עד ג' חדשים עשאוהו וג' חדשים קפלוהו : ו' חדשים כו'. שהרי כשירד מן ההר ממחרת יו"כ צוה על מלאכת המשכן כמו שפירש"י פ' ויקהל והביאו נדבתם מיד כדלעיל ריש פ' נ"א והוקם על עמדו ביום שמיני למלואים שהוא שמונה ימ"ס לחדש ניסן ואע"פ דכתיב בא' לחדש הוקם המשכן כבר פירש"י בפ' פקודי שכל שבעת ימי המלואים חזרו ופרקוהו הרי ו' חדשים או ר"ל ו' חדשים לאו דוקא שלמים אלא חסר י' ימים : קפלוהו. סדרוהו דבר דבור על אופניו ועל מקומו : מליצים. מתלוננים וה"נ בילקוט : לא עשה כו'. לא עכב הקב"ה במחשבה זו לא נתיישבה דעתו בזה אלא כיון שאמר כו'. התחילו טוענין והטעם כדמפ' ואז"ל כדי שיראו שא"א להקימו אלא ע"י משה: כל אלין דאבוהו. כל אלו יהיה לאבוהו ועל עצמו אמר כן ולעיל בב"ר פ' ס"ב איתא שהראוהו י"ג נהרי אפרסמון : למי שהוא עמל בה כו'. לפם עוה"ב ולא לפם עוה"ז ע"ש שיקרא ר' או ע"מ שיעשיר : יקר בעיניה' כו'. סרס המקרא ודרשהו יקר בעיני ה' לחסידיו המותה הקב"ה מראה לחסידי' היקר המתוקן להם אימתי המותה בשערי מות וע' בב"ר בפ' ס"ב ופ' נ"ב : וידע ר"ש ברוה"ק : פני מרון. שם מקום וכן הוא בילקוט משלי : מאן. מאין : ופרנס אותה

עץ יוסף

לא ידענו מה היה לו : כל העם נתנו עד שיאמר דייכם. ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם כלל הן אשר באזני נשיהם והן אשר באזניהם. והוסיפו על דבריו של אהרן לפי שחשבו אולי יאמר אהרן שלא יספיק הזהב שהביאו למלאכתו ויבא לידי עיכוב לכך הביאו לו די והותר עד שאמר להם דייכם. ולזה היתה תוכחת מרע"ה על העגל במאמר ודי זהב. שעקר חטא היה ע"י שהביאו ברבוי ובהשפעה. שלולי זאת היה הענין נמשך ונדחה עד למחרתו : משל לבחור כו' קשה דברישא הל"ל שנתן לתיטרון (פי' הערוך שחוק וקלות ראש) ואח"כ לצדקה כענין הנמשל שבתחלה נתנו לעגל ואח"כ למשכן. וי"ל שהכי פירושו שישראל להיות טבע בחירתם יותר קרובה אל הטבע מצד טוב שרשם וטוב לבבם. לכן אף שחטאו בנתינת הזהב. תיכף ומיד חזרו בהו ונתכוונו למצוה. אע"פ שזה המעשה הפך הראשון שכל דבר ישוב אל טבעו בנקלה ולזה דימה לבחור שנכנס למדינה כי משבע בחרותו להתעלז בסוד משחקים ולתת ממנו לתיטרון אמנם מה שנתן מיד לצדקה היה הפך טבעו אלא שנתפתה למה שראה אותן גובין לצדקה ואמרו לו תן. ולכן עוד מעט חזר בו מצדקתו ונתן לתיטרון כמו טבע ענינו. וכן ישראל נתינתם מזהבם למשכן מורה על ענם תשוקתם למצות ה' הפך הוראת נתינתם לעגל. ולכן יבא זהב המשכן ויכפר על מעשה העגל : נתנו זהב לעגל כו' ונדבו זהב למשכן כו' שנא' והמלאכה היתה דיים לכל המלאכה לעשות אותה והותר. שהיו ישראל נותנים נדבתם ברבוי עד שאמר להם די לכל המלאכה בין למלאכת המשכן בין למלאכת העגל (תו"כ) : באלה אני מתרצה פי' בל' אלה הודעתי שנתרציתי שלכן אמר אלה לומר שזה לכפר על מאמר אלה אלהיך. וכן לעתיד היינו שבל' אלה מודיעם שנתרצה להם : וכן לעתיד יתכן שעל עון עגלי ירבעם שהיו תחלת סבת גזרת הגלות וגו' שם אלה אלהיך ישראל קאמר הכא שלעתיד יתרצה באלה שלא ישאר ממנו רושם :

פרשה נב (א) פתח לרקמות כו' דקרא אשמועינן הכבוד שעשו ישראל למשה רבם ושמחתם במשכן. והיו מביאים לו את מלאכת המשכן בכבוד גדול בקבוץ כל ישראל ולובשים בגדים נאים דוגמת העלאת ארון מבית עובד אדום בימי דוד (תו"כ) : זה המשכן דורש ג"כ על מלאכת המשכן מדכתיב לרקמות ולא כתיב ברקמות (תו"כ) : זה המשכן פי' לרקמות למלאכת הרקמות תובל למלך משה רבינו : רעותיה שהן רעיו של הקב"ה. ברישא דקרא בכינוי בתולות הוא רמז לכלל ישראל המון העם. ובכינוי רעותיה הוא רמז לחכמים וצדיקים שבאותו הדור שהם נקראים רעים אהובים להקב"ה וכולם בכנופיא אחת באו למשה מרוב שמחת גמר מלאכת המשכן (תו"כ) : שנא' למען אחי ורעי ע' ריש פרשה כ"ז : מובאות לך שביום שנגמר המשכן. להכי חזר והזכיר הבאתו לומר שנזדרזו בו שביום שנגמר הביאוהו. וה"פ דקרא לרקמות תובל למלך. וע"י בתולות אחריה רעותיה. מובאות הרקמות : (ב) הה"ד תאלמנה כדמסיק על ליצני הדור : אם בא יוה"כ אחר כו' הוא כת"ק דר' אליעזר בן יעקב בפ' יוה"כ : תאלמנה שפתי שקר ופי' הדוברות על צדיק שמדבר עם הקב"ה שהוא צדיקו של עולם. עתק ר"ל שמזכיר לפניו עונות שכבר סילק והעתיקם הקב"ה ביוה"כ שעבר. כלו' שמחל לו : שהיית מתגאה בגאוה. בוידוי עונות שנה שעבר כאילו אין לו חטאות. ובוז שהוא מבזה על כבוד קונו שאינו מחשיב מ"ש ה' כי ביום הזה יכפר עליכם. וה"ה אפי' אם לא היו לו חטאות ג"כ אסור להתודות על שנות שנה שעברה שמבזה על כבוד קונו כנ"ל. וגם הוא ככלב שב על קיאו. אלא הכא ברובא דאינשי קמיירי שיש להם עונות חדשים. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא : אפשר שהשכינה שורה ע"י בן עמרם. שחשבו שא"א שישרה השכינה בתוכם אחר שנטמאו במעשה העגל ונסתלקה שכינה מהם : ו' חדשים היה עסוק ובשלשה מהם עשאוהו ושלשה קפלוהו. ואע"ג דג' היה מקופל קאמר שהיה עסוק ו' חדשים שמשה רבינו היה משגיחן ומעיין בענינו תמיד : אעפ"כ היו מליצים אחריו. פי' אע"פ שנגמרה מיד מלאכת המשכן שלכן הוצרך ליקפל ג' חדשים וראו כייד ה' היתה שם שנעשה המלאכה מיד בס"ד. עכ"ז היו מרננים (יפ"ת ותו"כ) : הקב"ה נתכוון להעמיד כו' והקדים לצוות על המלאכה מיוה"כ כי אותו היום נתרצה לישראל ולאות שנתרצה להם צוה על מלאכת המשכן כדלעיל : בחדש שנולד בו יצחק דלכ"ע בפסח נולד יצחק. ואע"פ שהמשכן הוקם בר"ח ולידת יצחק בפסח. כיון דהכל בחדש א' כי הדדי נינהו : לא עשה לא עכב הקב"ה במחשבה זו ולא נתיישבה דעתו בזה אלא כיון שאמר כו' : (ג) הה"ד עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. שלבסוף התחיל שוחק עליהם וכדמסיים הכא : שכל מתן שכרן של צדיקים כו'. ר"ל אפי' שכר המצוה של מצוה שניתן בעוה"ז מתוקן לצדיקים לעה"ב וז"ש הוי ותשחק ליום אחרון. ר"ל שאפי' שכר השחוק והשמחה ג"כ הוא ליום אחרון. וז"ש המד' שכל מתן שכרן ר"ל אפי' השכר של השמחה : הוי ותשחק ליום אחרון. שעיקר שמחתן ביום המיתה שמה שרואין מתן שכרן ביום המיתה וכההיא מעשה דר' אבהו. וקרא באשת חיל מיירי דאפי' אשה זוכה לזה כשהיא כשרה (יפ"ת) : וראה כל הטוב כו' שהראו לו מן השמים : כל אלין דאבהו בל' תימה. אלו להיות לי ואני כו' : ואני אמרתי לריק יגעתי. בודאי לא בשפתי מרמה דבר זה. כי אם באמת כי נגד גודל האהבה המחייבת אותו בעבודת הבורא יתב' כאפס וכאין היה נחשב בעיניו מעשה עבודתו וע' מ"ש בב"ר פ' ס"ב. ובתנחומא סדר בראשית : זבדי בן לוי כו' ואע"ג דריב"ל נכנס חי לג"ע. מ"מ לא קשה מ"ש כד דמיכי (פי' כשמתו). דמשום רובא נקטיה ולא חש למיעוטא (יפ"ת) : לעת מצוא זו מיתה דהיינו למות במיתה קלה שהוא בנשיקה. או ע"י מלאך טהור. ולא ע"י מלאכי מות שלוחים החיצונים הנקראים מים הזידונים הבאים לשטוף העולם ומלואו. ועל זה אמר שם רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו דהיינו שלוחים החיצונים המיסרים את האדם במיתה קשה : מה רב טובך כו' כי אז נגלה להם כל אותו השכר ברב טוב הצפון לעוה"ב : כי בו ישמח לבנו וגו' באשר אז הראה להם הקב"ה מתן שכרן לשבוע מהם והשמחה הוא בו יתב' ליהנות מזיו שכינתו שהוא עיקר התענוג בעה"ב: אימתי הקב"ה מודיע לצדיקים היקר שמתוקן להם כו' שהצדיק לא היה ראוי מצד עצמו למשום טעם מיתה אלא הוא מת בעון הדור וכדי לפייסו על הצער היא מראה לו בשעת מיתה השכר המתוקן לו לע"ל. כי בטובת הנאה מה שעתיד לקבל ולהתענג אחר מיתה אינו מצטער מהמיתה ומקבלה בסבר פנים יפות : שיצא ח"ל ובא עשיר. אפשר שילא ע"י שום סיבה הכרחיות והגלות. וכן התלמידים שהיו מבקשים לצאת ח"ל היה מפני עניות דשרי : יצא לו חוץ לעיר והתפלל. שבתי כנסיות שלהן היו בשדה (תו"כ) : וניתן לו אבן טובה מן השמים. ובתענית בפ' סדר תעניות אלו בעובדא דר"א בן פדת דא"ל הקב"ה אי ניחא לך דאהדרוי עלמא והדר איברא' כו' לא נתנו לו מן השמים. אפשר דר"א בן פדת לא רצה שינוכה לו מן עוה"ב. וממילא לא היה אפשר לו להעשיר אלא ע"י שאל

שי'

שבת. אמרה אשתו מהיכן אלו. א"ל ממה שפרנס הקב"ה. אמרה אם אין אתה אומר לי מהיכן הן איני טועמת כלום. התחיל מספר לה א"ל כך נתפללתי לפני האלהים וניתן לי מן השמים. אמרה לו איני טועמת כלום עד שתאמר לי שתחזירה מוצאי שבת. אמר לה למה. אמרה לו אתה רוצה שיהא שלחנך חסר ושלחן חבירך מלא. והלך ר"ש והודיע מעשה לר' א"ל לך אמור לה אם שלחנך חסר אני אמלאנו משלי. הלך ואמר לה. אמרה לו לך עמי למי שלמדך תורה אמרה לו ר' וכי רואה אדם לחבירו לעוה"ב לא כל צדיק וצדיק הוה ליה עולם בעצמו שנא' ו(קהלת יב) כי הולך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הסופדים. עולמים אכ"ב אלא עולמו. כיון ששמע כן הלך והחזיר. רבותינו אמרו הנס האחרון היה קשה מהראשון. כיון שפשט ידו להחזירו מיד ירד המלאך ונטלה הימנו. למה שאין מתן שכרה של תורה אלא לעוה"ב ליום אחרון. הוי ותשחק ליום אחרון. ד"א עוז והדר לבושה זה משה שנא' (שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. ותשחק ליום אחרון אלו ליצני ישראל שמליצין אחריו ואומרים אלו לאלו אפשר שהשכינה שורה על ידיו של בן עמרם. לא עשה אלא כיון שא"ל האלהים להקים את המשכן התחיל שוחק עליהם שנא' ותשחק ליום אחרון. א"ל בואו שנקים את המשכן התחילו טוענין ובאין אצלו שנא' ויביאו את המשכן. כמה חכמים היו שם ובאו להם אצל משה ולא היו יכולין להקימו אלא אמר שלמה (משלי לא) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה שמשה היה העולם מכולם. ואת עלית על כולנה למה שעשו את המשכן ז ולא היו יודעין ליישבו מה עשו נטלו כאו"א ממלאכתו ובאו להם אצל משה ואומרין הרי קרשים הרי בריחים. וכיון שראה משה אותם מיד שרתה עליו רוה"ק והקימו. ולא תאמר משה העמידו אלא המשכן נעשו בו נסים ועמד מעצמו שנא' הוקם המשכן. ואם תמה אתה על זה הרי שלמה כשבנה בהמ"ק הוא נבנה מעצמו. א"ר הונא בשם ר' יוסי ח הכל מסייעין אותו כשבנה את בית האלהים הבריות והרוחות. מנין שכתוב (מ"א ו) והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו. מעצמו היה נבנה. לפיכך במעשה נסים נבנה. וכן כשהוקם המשכן במעשה נסי' עמד הוי ויביאו את המשכן:

(ד) ד"א ויביאו את המשכן. הה"ד (שיר ג) צאנה וראנה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. אימתי נא' הפסוק הזה ביום שעמד המשכן שהיתה שמחה גדולה בישראל שהקב"ה שורה אצלם. בנות ציון בנים המצויינין לי ע"י עכו"ם. מה ציון הזה נראת באצבע כך ישראל נראין באצבע הוי בנות ציון המצויינין לי. במלך שלמה במלך שהשלום שלו זה ממה"מ הקב"ה. בעטרה שעטרה לו אמו זה המשכן למה קראו עטרה אלא מה העטרה מצויירת כך המשכן היה מצוייר שנא' (שמות לה) ורוקם בתכלת ובארגמן בתולעת השני ובשש ואורג עושי כל מלאכה וחושבי מחשבות הוי בעטרה שעטרה לו אמו. א"ר יצחק חזרתי בכל המקרא ולא מצאתי שעשתה בת שבע עטרה לשלמה. רשב"י שאל את ר"א בר' יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו א"ל הן ט משל למלך שהיה לו בת יחידה והיה מחבבה ביותר מדאי והיה קורא אותה בתי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי ועד שקראה אמי. כך הקב"ה בתחלה קרא לישראל בת שנא' (תהלים מה) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך. לא זז מחבבן עד שקראן אחותי שנא' (שיר ה) פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה. לא זז מחבבן עד שקראן אמי שנא' (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאמי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע. עמד רשב"י ונשקו על ראשו. ביום חתונתו בסיני וביום שמחת לבו בירושלים. ד"א ביום חתונתו על הים וביום שמחת לבו באהל מועד. ד"א ביום חתונתו במשכן וביום שמחת לבו בבה"מ. וכן דוד אמר (תהלים מח) יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב. יפה נוף נופת משוש כל הארץ א"ר יוחנן בן אלעזר מעשה היה בפרקמטיות א' שהלך לירושלים למכור את שלו הלך וישב שם ולא מכר אמר זו היא שאומרים עליה משוש כל הארץ לאחר שעה מכר כל פרקמטיא שלו אמר יפה נוף משוש כל הארץ. א"ר יוחנן י כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים וכל מי שמבקש לחשוב הולך לשם למה שלא יחשוב בירושלים ויצר לפי שנקראת

משוש

יד יוסף ו קה"ר פ' י"ב: ז זוהר ס"ז דף רל"ה ודף רל"ח: ח ריש שהש"ר. במדב"ר פ' י"ד. פסיקתא רבתי פ"ו. זוהר נח דף ע"ד. פקודי דף רכ"ב: ט שהש"ר פ"ג סי' כ"א. ילקוט פקודי. רבה נשא פ' י"ב. זוהר ואתחנן. רש"י וילקוט שה"ש. ובמסורת: י איכה רבתי פ"ב סי' י"ט:

מתנות כהונה

אותה גרם. וכן הוא בילקוט משלי כלו קנה והכין כל צרכי שבת: **שתחזירה** כו'. וכן הוא בילקוט משלי וע' זה משלם במד' רות פ"ג: **שלחנך** חסר. כלו' מתן שכרו לעוה"ב: **כיון** ששמע ר"ש בן חלפתא: **קשה מהראשון**. חזק ונפלא מהראשון ובתלמוד מפ' דגמירי דמן שמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי: **ולא עשה**. לא עשה כלום ולא דבר מאומה להשיב להם. **הוקם**. משמע ע"י עצמו כמו שפירש"י בסדר זה: **הבריות** והרוחות. המלאכים והשדים וע' בריש מד' חזית: **ע"י** אומות העולם. כמו לפני אומות העולם הקדמונים: **מצויינין**. במילה ותגלחת: **ציון** הזה. פי' כד"א ובנה אצלו ציון: **נראין** באצבע. ניכרים לעין כל כמ"ש כל רואיהם יכירום וגו': **ולא** מצאתי כו'. ועל כרחך מדבר בהקב"ה וכנ"י וכדפי': **מהו** בעטרה פי' למה קרא ישראל אמי: **ולאמי** האזינה. חסר וי"ו ל' אמו וה"ג במד' חזית בהדיא וה"ק קרא הקשיבו אלי עמי ולאמי אומר האזינה ויהיה למ"ד של לאמי שמוש לא מקור כלמ"ד ולאום מלאום יאמץ: **נופת** משוש וגו'. נופת רמז לנופות שהיו מקיפים על המזבח בחג הסוכות וע' במד' תהלים ובילקוט. או יש לפרש דצריך להגיה נכפי ופירושו כלה והכי איתא פ' ראוהו בית דין ולעיל פ' ל"ו: **בפרקמטיות**. סוחר עוסק בפרקמטיא: **שלו**. סחורה שלו: **ויצר**. ונצטער בעצמו

ענף יוסף

פרשה נב (ג) [שאין מתן שכר התורה אלא לעוה"ב] קושיא דלא איכא כמה מצות שאדם אוכל פירותיהם בעה"ז ות"ת כנגד כולם. וכמה צדיקים מצינו זוכים לשתי שולחנות. וי"ל דהיינו כשהנס דרך מנהגו של עולם. אבל כשצריך להיות דרך נס כי הכא וכעובדא דבסמוך ינוכה לו משכרו (יפ"ת): (ד) [למלך שהיה לו בת יחידה כו'] הנראה בזה לפי שהבת הזו יש לה שם רחל או לאה וכיוצא. אלא שמרוב החיבה לא קראה בשמה אבל היה קוראה בת או בתי. וזהו שאמר שמעי בת. והנה חבוב הבת גדולה שהרי היא עצם מעצמיו ובשר מבשרו אמנם קריאתו אותה אחות חיבה יתירה מקריאתו אותה בת מבחינה אחרת. וזהו שאחות האדם נשמע לעצתה ובפרט אם היא גדולה ממנו. ואין האחות משועבדת אליו כבת וז"ש לא זז מחבבה עד שקראה אחותי רצה לומר שהחבוב הראשון ממדרגת בת במקומו עומד. ולא זז מחבבה אלא שנוסף עוד שקראה אחותי. ועוד מעט לא זז מחבבה עד שקראה אמי שחייב בכבודה ובמוראה. כן כביכול צדיק מושל ביראת אלהים צדיק גוזר והקב"ה מקיים כאמור ותגזר אומר ויקם לך (כלי פז): [יפה נוף נופת] הנה הנוסחא הישנה יפה

עץ יוסף

כו'. וכן אשתו של ר"ש בן חלפתא הבינה שינוכה לו משכרו לכן לא רצתה בהמתנה (ת"כ): **הנס האחרון** קשה מן הראשון. בגמרא מפרש טעמא מיהב יהבי משקל לא שקלי: **עולמים אכ"ב** ר"ל שאם פירוש אל בית עולמו שיעמוד שם לעולם בנצחיות ה"ל לומר עולמים שהוא ל' נצחיות כמו תשועת עולמים. הלעולמים יזנח ה'. אע"כ שפי' שכל א' יש לו עולם בפ"ע: **למה שאין** מתן שכר כו'. אעיקר קאי דהיינו שאין ליהנות בעוה"ז מהשכר: **זה משה** שהתורה מלבשת בעליה בעוז והדר שהם מתהדרים ומפוארים בעולם כמו שמצינו במרע"ה שנתהדר בקירון הפנים: **ותשחק ליום אחרון** אלו ליצני ישראל כו' ר"ל מפ' ותשחק ליום אחרון שהת"ח אף שלפעמים הם נבזים ושפלים. לבסוף יכובדו כמאמרם ז"ל סוף הכבוד לבא. וכמו שמצינו זה במשה שאף שתחלה היה ללעג בעיני הליצנים לסוף נגלה כבודו ושחק עליהם: **אפשר שהשכינה** שורה. פירשתי לעיל סי' ב': **לא עשה** לא עשה כלום ולא דבר מאומה להשיב להם: **התחיל שוחק עליהם** לעג עליהם במ"ש להם שיקימו המשכן כאילו בידם כח להקימו. ושוב יראו שאין לאל ידם ויוקם ע"י מרע"ה וידעו כי שכינה שורה על ידו: **ולא היו** יכולים להקימו. דאל"כ מ"ש הביאוהו אל משה כי להם יאות להקימו אלא על כרחך שלא יכלו להקימו אלא באו אל משה שיקימהו: **רבות בנות** כו' פי' שכולם עשו חיל במלאכת המשכן זה בממונו וזה בגופו. ומשה נתעלה מכולם במה שהוקם על ידו. כי זה היה העיקר: **שרתה עליו רוה"ק** לומר לו שיקימנו כי לולי זה אחר שראה שכל החכמים לא יכלו להקימו לא הוה ס"ד שהוא יקימנו: **לא תאמר** משה. שאע"פ שגבור היה כדאי' בכמה דוכתי לא יוכל לבדו להקים כמה קרשים כל כך כבדות. ועוד שאין ידע ליישב כל דבר על אופניו כי לא היה מהאומנים היודעים מה: **ועמד מעצמו** ואעפ"כ נקרא על שם משה כי כשנתן ידו עליו להקימו היה קם כדאי' בתנחומא: **שנא' הוקם** המשכן. עיקר דיוקו מדכתיב נמי בתריה ויקם משה את המשכן. דכולי האי ל"ל לימא בה' בחדש הקים משה את המשכן. אלא דאתי לאשמועינן שהוקם מעצמו. והא דאמר משה הקימו. היינו שמשה נתן ידו עליו וקם והיה נראה כאילו משה מקים כדלעיל: **הבריות והרוחות** פי' המלאכים והשדים (מת"כ) סייעו בבנינו. והיינו נבנה מעצמו דקאמר שאחר שהיו הרוחות והמלאכים מסייעים היה נראה כאילו הוא נבנה מעצמו. ועיין מ"ש ריש שה"ש רבה: **בהבנותו** מבנין התפעל. שמאליו היה נבנה: (ד) **שהיתה** שמחה גדולה בישראל. ואע"ג דשמחת לבו קאי אהקב"ה. מוקמינן ליה ביום שמחה גדולה לישראל. שהקב"ה שמח בשמחתם: **בנים המצויינים לי** הכוונה שהם נעלים כאילו היו מצויינים לעם מיוחד במעלה. והדר מפ' בנות ציון ל' תל ומצבה מל' ובנה אצלו ציון. וז"ש מה ציון זה נראה באצבע שהתל והמצבה ניכרים ומראים אותם באצבע. כן ישראל ניכרים: **שהשלום שלו** שנותן שלום בעולם. שלהיות טבע האנשים להתקוטט זה עם זה תמיד כדלעיל בב"ר פ"ח לא היה מקום לקיום הקבוץ המדיני לולי שה' בהשגחתו נותן שלום ביניהם: **זה ממה"מ הקב"ה** וכוונת הכתוב שיראו בשכינת ה' ששרתה במשכן כמ"ש וירא העם וירונו. וז"ש בעטרה ר"ל זאת הראיה היתה בהקמת המשכן שנקרא עטרה: **מה עטרה** מצויירת באבנים טובות ומרגליות הקבועות בה: **ולא מצאתי** שילך ע"כ קאי אמשכן דאי כפשוטו הרי לא מצינו בכל המקרא שעשתה ב"ש עטרה לשלמה בנה: **מהו בעטרה** שעטרה לו אמו כנ"ל. פי' הא פשיטא ליה דבמשכן איירי מכח קושיא הנ"ל אבל מאי אמו. ומשני דדרך חבה קרי הקב"ה לישראל אמו: **משל למלך** כו' שבתחלה קראה שם בת שהיא נכנעת תחתיו לא זז עד שקראה אחותי שהיא במעלת הכבוד יותר לא זז עד שקראה אמי שהיא במעלת הכבוד יותר ויותר. שהאדם חייב לנהוג בה כבוד אף מצד הדין. כן ישראל אחר שנתפרסם חבתם שקראה בת. הוסיף אח"כ כבוד להם שמחשיבם כביכול כמ"ש בצדיקים שהם כשותפים עמו במעשה בראשית. כי שפע כל העולם יורד תחלה אליהם ומהם לכל העולם ונראין כאחים שהמה עושין כביכול כמו הוא לזון את העולם. ואולם עדיין לא זז מחיבתן ונתן להם כבוד יותר וקראן אמו כלו' שהוא זיית ושומע להם כבן לאמו. וכמ"ש בתנחומא חס הקב"ה על כבודן של צדיקים יותר מכבודו. שירבעם עומד ומקריב לעגל ולא יבשה ידו. וכיון ששלח ידו בצדיק יבשה ידו הה"ד ותיבש ידו: **שנא' שמעי בת** דהאי קרא מדריש באברהם כדלעיל בב"ר פ' ל"ט ויליף מזה שקורא לישראל בת: **שנא' הקשיבו אלי** עמי ולאמי אלי האזינו. ומסיים בשהש"ר ולאמי כתיב. ולמד לדרוש ולאומי לאמי לחיב מכפל הפסוק הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו: **בסיני** פי' נאנה ורלנה על מה שראו שם כבוד ה'. ששם היה עיקר הדבוק. וירושלים היא שמחת לבו כי היא מקום השראה. והוא הלב של כל העולם ממעלה. כמו הלב שממנו נובע כל חיות הגוף. ודרש עוד חתונתו על הים שאז השיגו כולם רוה"ק כמ"ש ראתה שפחה על הים כו' ואז התלה ההשראה בהם. ועיקר השמחה היה באהל מועד. וכן דרש על התחלת החתונה במשכן (ובבמד"ר יהיב טעמא דכתיב ביום כלות את המשכן כלת כתיב) והשמחת הלב על ביהמ"ק: **וכן דוד אומר** יפה נוף. ראיה למ"ש דביהמ"ק הוא שמחת לבו מייתי ממה שנקרא ירושלים משוש כל הארץ. וכדמפרש בשוח"ט שאדם שעבר עבירה היה דואג בלבו וכשהיה הולך לירושלים ומקריב קרבן מתכפר לו יצא משם שמח הרי שהיתה ירושלים משוש כל הארץ. וז"ש הר ציון ירכתי צפון כי שם הקרבן נשחט שנא' על ירך המזבח צפונה. ואידי דמייתי קרא מפ' נמי משוש כל הארץ בפרקמטיא וכיפה של חשבונות דקאמר בסמוך: **וכן דוד אומר** כו' ואע"ג דמזמור זה לבני קרח הוא. מ"מ דוד אמרו שהוא חבר ס' תהלים ע"י עשרה זקנים כדאי' בפ"ק דב"ב. והיינו שהוא כתב דבריהם: **יפה נוף נופת** הנוסחא הישנה יפה נוף נוספת. וכתב היפ"ת שצ"ל נופפת. דמפרש נוף ענין תנופה. וכדאי' בילקוט שהכל מניפין עליה שהכל אומרים שהיא כלילת יופי עכ"ל. והמת"כ גרס יפה נופת (וכן הגיהו בפנים המדרש) רמז לנופות שהיו מקיפין על המזבח בחג הסוכות. וכתב עוד יש לפרש דצריך להגיה נכפי ופירושו כלה. והכי אי' בפ' ראוהו ב"ד ולעיל פ' ל"ו. וכן הגיה הא"א: **א"ר יוחנן** נ"ל ר' יונתן (א"א): **מעשה היה** כלו' דמשוש כל הארץ היינו לכל העולם שבאים ומשתכרים בפרקמטיא: **וישב שם** מעט ולא מכר. אמר זו היא שאומרים כו' ולכן רצה שתמכר סחורתו תיכף ומיד. ומ"מ אחרי שעה נמכרה: **כיפה של חשבונות** כי היה השכר

מגלה

משוש כל הארץ . וכל השבח הזה למה שהיא קרית מלך רב . ומשחרבה ערבה השמחה ונגלה משוש כל הארץ מהו ערבה חשכה קבלה כד"א (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום א'. בעוה"ז שבת משוש כל הארץ וכשיבנה הקב"ה את ירושלים הוא מחזיר לתוכה את כל השמחה שנא' (ישעיה נא) כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה :

ענף יוסף

יפה נוף נוספת . אך שמת"כ הגיה יפה נוף נופת . והגיהו כן בפנים המדרש . ולפי גירסתו נראה שפי' אקלים יפה שאחז"ל (בויק"ר פ' כ"ט) שבעה ארצות הן והכוונה לכן ז' אקלימין שבעולם השפל נחלק בכן . ואקלים השביעי הזה שבחו דוד ע"ה ואמר יפה נוף משוש כל הארץ כלומר אקלים יפה. כי פירוש נוף אקלים מלשון הכתוב ביהושע בענין חילוק הארץ שלשת הנפת ות"י תלתא פלכי . ומה שהוא בלשון הגרי אקלים הוא בלשון הקודש נוף . ובכל נוף ונוף יש בו שינוי אויר לפי מזגו ולפי קרבתו לשמש . ומי שנולד בנוף זה ויצא משם ונכנס בנוף אחר יחלה . אבל ירושלים נוף מזוג וטוב וכל הנכנס שם מן הנופות היה חזק ובריא ולא יחלה לעולם ולכך נקרא משוש כל הארץ . ועי' בבחיי סדר עקב :

מתנות כהונה

בעצמו אם לא יצא החשבון כפי רצונו : קבלה מוסף תרגום של חשך קבלה : וערבה . ל' ערב : מחזיר לתוכה . המשוש והשמחה שנא' ששון ושמחה ימצא בה וגו' :

עץ יוסף

מלאה שמחה ועוסקים רק בעניינים משמחים ובעניינים קדושים . ולכן כל החשבונות המטרידות והמביא לפעמים עצב לבעליו כי אולי הפסיד בעסקו . היה נעשה חוץ לירושלים שלא יצר ויצטער בירושלים : ומשחרבה ערבה משוש דפי' משוש כל הארץ על כל העולם כדלעיל. ואיכא למדחי דלא איירי אלא בא"י . להכי מייתי מדאשכחן שבחורבן ירושלים כתיב ערבה כל שמחה גלה משוש כל הארץ דלא איירי בא"י ביחוד אלא בכל ארצות שנחרבו ע"י נ"נ : מהו ערבה חשכה . פי' ערבה ל' ערב . ולפי שאף משחשכה אפשר שתהיה קצת אורה מהירח והכוכבים . לכן אמר קבלה שפירושו אפילה גמורה וחשך לגמרי כתרגום חשך קבל . והביא ראיה ודוגמא מויהי ערב ויהי בקר דאכתי לא היתה אורה כלל בעולם באותו ערב : בעוה"ז כדי לסיים בדבר טוב קאמר לה הכא : מחזיר לתוכה ועי"ז יוחזר לתוכה משוש כל הארץ שכל ההולך שם ימצא שמחה וגילה שיהיה במהרה בימינו אכי"ר :

נשלם ספר שמות

הקדמת הרב המחבר ספר מתנות כהונה

רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום

אמר יששכר בן לא"א נפתלי הכהן י"ץ המכונה בערמן מק"ק שעברשין היושבת בארץ רוסיאה אלקים יכוננה עולם . בשם ה' ית' אשים דברתי מול עבר ביתה אנוש כערכי ופחות מערכי אשר אליו שמתי מגמתי בערכי ערך מתנות כהונתי . זאת יען וביען כי אל ערך אנשי גדולי הערך למך בערך אין ערך . ומה פוס סכיר ממלל כל קבל פום ממלל רברבן אך שמתי דברי אלה על לב שפלה ברך קטני ערך או המקטינים את ערכם רודפי צדק אוהבי האמת ממי שאמרו לבל ישיתו לב מבטן מי יצא האם פש"ה יפס"ע על ראשי עם יושב תהלות בגרס המעלות ברמה הומיות יקרא מעל קול לו קול אליו קול אומר אני אני הוא או אם מתאבק בעפר רגליהם פייף ועייל בכל 'קורלותיו 'גמר 'ומתני אגב אסיפה דביתא רק שפתיו נעות וקולו לא ישמע לאיש אשר אלה לו אנכי הרה אמרתי לאמר שא נא עיניך וראה תראה בעיני אמתך את כל התלאה אשר מצאתני בהיפוש והיפוש גזירה שוה וק"ו בדרישה וחקירה היטב הדק הדק היטב בתלמוד בבלי וירושלמי תנחומא ספרי וספרא ומכילתין וחלוקי הבונים אשר שם השמעוני בילקוטו ובלעדי אלה מהנלווים עליהם שלמים וכן רבים ספרים וספורים מדרשות ואגדות ומפרשים קטן וגדול שם הוא . הן כל אלה חברו על עמק שוה לבנות דייק לשפוך סוללה על עיר רבת"י עם להראות העמים את יפיה ולהוציא כאור תעלומה עד יצא כנוגה סדק"ה ומשועתה כלפיד יבער וכאשר עיניך תחזינה משרים בשיפוטטו אפס על קצהו ובלעדיהם לא ארים יד לעשות כל מלאכה כי אם על פיהם אצא ואבא והם יהיו לי לעינים וכאשר יורו אותי באצבע קטנה להבדיל בין קדש לקדש ואומר אצבע אלהים היא ומימינם כל אמוש ימין ושמאל ואלכה אחריהם עד שכמעט קט אני נשארתי נבדי כמלקט בתר לקוטי מאסף באמרים אמרת אלוה צרופה אחרי הקוצרים בחקלא קדישא אשר ברכו ה' והאספסף אשר בקרבו ואשיב ידי עליו לצרפו וללבנו ולהעמידו קר"י כולו זרע אמת כי טבל הוא ונמשלתי לכהן החוזר על מתנו"ת כהונת"ו אשר לא לבד בכחו ועולם ידו עושה חיל רק מתת אלהיך היא במצעות טובות הנאה לבעלים המתנדבים בעם וכל אשר הוא עושה הם הם העושים בעלם ורחמונה כן וע"ד זה גם זאת אנכי הפעם כעין חמרא למריה וטיבותא לשקיא ואף גם אתה הוי שותה בצמא את דבריהם יערב לך ויבסם לך כי מתן אדם ירחיב לו ושונא מתנות יחיה . והנה לב חכם ידע וישכיל מן מוצא דבר שאף אם ימצא האדם אחרי מקומות מספר לא נזכר מקום כבודם איה איפוא יבוקש הדבר או אני דבר וימצא כתוב באופן יתנו עדיהם ללמוד הסתום מן המפורש ויבא א"כ הביאור אך רק כדבר הלמד מענינו ומלתו על לשונו לבד כפי הסברת דעתי הנכאה בלי משען ומשענה . כי יפגשך אחי בהמה המאמין יחים שהחיפוש והחקירה עליהם נשארה מעל בכל הספרים והספורים אשר ישנו פה עמי בתוך עמי יגעתי ולא מצאתי תאמין כי לא אצלתי עיני מכל מה שמצאתי באפשרות הדרישו' והחקירו' שבעה ושבעה מפי ספר ספור סופר הן מחכמי זמננו ואף כי מהקודמין בזמן ומעלה אענדנו עטרות לי ומפני דעתם בטלתי דעתי האף אמנם כי היא ישרה בעיני ודברי אלה נכוחים למבין ומשכיל על דבר רק מעט מזער . ומי כהחכם עיניו בראשו ויודע לבחור באמת יכא וישפוט יורה יורה ידין לפי נדון הדרוש שאינו מן הנפלא שידין אותי לכף זכות לו הונח שימצא בי עון אשר חטא"י ולא יהיה לרעות אחרי רבים מאנשי דורינו מבקרי מומין כל מום רע וכל הנגעי' רואין חוץ מנגעי עצמן ישים ו כי ימצאו כתם חלזון ענב ידמוהו לקורות בית הבד וישימוהו על הנס וכסילים מרים קלון ואי אסכה מרגניתא תותא חופס פלך השתיקה ויצפהו מפנימה ולא ישמע על פיו נמשלו נדמו כזבוב נבאש הלזו המואס בבשר החי והטוב ועולם עיניו מראותו ובוחר במורש' באוש' ומוצצו והיתה כדבש לפיו ועת כי יגבר עליו הפרסום לא יוכל להתעלם אזי למען לא יצא המחבר נקי יתלוהו בגלגל חמה על אילן גדול שככר היה לעולמים וישלח יד לשונו על המחבר לאמר כי גנוב הוא אתו . ולא כן את נגועים חכמה לדעת לעות יעף דבר לשער כח פעולתו . השמנה היא אם רזה אשיותיה ועליותיה עשיותי' ותועלותיה ורב חסיד מטה כלפי חסיד ואל ישתדני אולי נמצא איפה ואיפה און ועון חסיר או יתיר ויקל האו"ן מעל פי הבאר כי לפי אורך ועומק המושג ועבודה רבה ע"י עושי המלאכה הזאת כמעט אביע אומר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא מאחת מהנה כי רבה כבוד ביתו מטבע עצמותו כמשפט דברי אלקים חיים והדברים עתיקים אשר העתיקו פועלי אמת אדירי איומה גבורי כח אשר מעולם אנשי שם ושבח ה"ה תנא דאורייתא ר' הושעיה רבה כמו שכתב הרוקח ריש פתיחת ספרו וכתב כן בספר יוחסין ואם קבלה נקבל קבלת הרא"בד היה א"כ המחבר רבה בר נחמני דאסכים מריה על ידיה ויצאת נשמתו בטהור . בין כך ובין כך עולם מעלת הפועל תעיד על הפעולה כי טובה היא מאד מאד עמוק עמוק מי ימצאנה גמר מגוי והנה אנכי ארים ימיני ושמאלי ונשבע בחי העולם כי כמו באו פי דברתי בידו מלאתי לפי אפשרה לפי מחסום ונשמרתי מכל דבר רע מלהוציא שום בית מפסולות ישראל ההוים והעוברים ואף כי מצאתי ספריהם נקבים נקבים חלולים חלולים ואעלים עיני רואה ומעמעם לבי לפומי לא גלי ואף כי למושכו בבבא סופר חלילה ודבור מה יכולתי ליפותו או לייפרו ולייפבו על כן נכון אפי' בדרך רחוקה ודחוקה לא מנעתי וטוב עי"ן הוא ירצני במעט עיון : זאת ועוד כי רבו כמו רב"ה שגיאות וטעות הקופרים כי אספרם מחול ירבון כי אין מספר ורבה היא על האדם לתקן כל אשר עותו והטאתם כי רבו אשמי לנו ושגיאות מי יבין . אודיע דבר אמת להסיר מכשול מלב העקוב כי יש אשר יהיו מקומות מספר לא יבא בו לחות לשון הקודש על נכון וזאת היתה נסבה כדי לכוין ל' הביאור דבור דבור על אופני מלות המאמר באופן שיבואו כא' המכוון מהמאמר עם ביאור המלות וזהו בעיני דרך ישר וכשר והוא הדין והוא הטעם וטעם כעיקר . ואל ישמחו לי אויבי שקר . בוחן לבות וחוקר יעיר לי אזן בבקר בבקר ודי בזה הערה למבין להציל עצמו מן החטא ולהכריעני לכף זכות ועליו אקרא בקול הפלה לאל חי כשם שדנתני לכף זכות כך מן השמים ידינו אותו לכף זכות . וקראתי שם הביאור הזה מתנות כהונה לב' טעמים הא' כאמור כי נתונים נתונים המה לי משלחן גבוה ית' ע"י נדיבי עמו נאספו בעלי נאספו זלה"ה וכהאי דאמר בפ"ק דב"ק מתנות כהונה כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו . הב' כי כאשר הורש' הכהן לחונן דלים מתנות כהונתו לכל די יכפון לנפיהם ולבניהם ולעבדיהם כן מתנות כהונתי זאת הלא המה מתנות בריא לאביוני דעת ולקצרי בינה השכל אשר במעט מהרבה ישבעו בטנם האמנם לפני גדולי דעה אשר ייגס מתוק וכרסם רחבה בל ארבה ובל אמצא אתר די זקוקין דנור ובעורין דאשא מאן מעייל בע"ר פתחא תמן ובכן אשא כפי מנחת ערב אל אל נערץ בסוד קדושים רב"ה הבוחן גנזי מחשבות יגמור ע"י את אשר החילותי ויערב לפניו מתנות כהונתי . ו'ישככר לפעולתי שבתי בבית ה' כל ימות חייתי . ויגדיל תורה ויאדיר ע"י פרחי כהונתי . ויום מחר כצאתי . אבא בשלום אל מקום מנוחתי . הלא כה דברי זעירא דכהניא המעתיר ממורשי לבבו לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה :

יששכר בן לא"א נפתלי הכהן י"ץ המכונה בערמ"ן אשכנז

וכאשר ראו חכמי וגאוני הדור . מעלת הספר ויופיו כפרי עץ הדור : וכמסיני למשה בהלכה . פתחו פיהם בשירה ואמרו ככה :

חכמות נשים . תקרא אשים . בנתה ביתה . בית תפארתה . טבחה טבחה . זבח מנחה . מסכה יינה . אף שלחנה . ערכה ערכה . בפז סולה . הפלא פלא . בית אל עולה . דרכה הבין . יד לא יבין . דעה הון . כל משכון . אל לב ימין . לחכימין . יהב חוכמתא . בהורייתא כבמתניתא . ובשמעתא . אף הלכתא . די רבתא . שפרא דאגדתא . נמצא כזה . ג"ד החוזה . כהן עליון . הציב ציון . על הגליון . על שגיון הואיל באר . מפי הבא"ר . אבן פנה . איש התבונה . הוא ידלנה . דרוש דרש . ג"כ פירש . כל המלות . מן הכללות . גם הפרטים . עם הפשטים . כל עומתא . עינו ראתה . תקנו אזנו . וכלי זיינו . הוא בו תלה הגיון סלה . שם לתהלה . הוא האלוף כמהר"ר יששכר בערמן בכמר נפתלי הכהן יצ"ו : הוא שם נפשו . הלו ראשו . נר תורה אור . קוה לאור . יומם יגוה . לילה אוה . מרשות תורה . הכמי דרא . זכות רבים . כמו רובים . הם החביבים ככוכבים . בשמים . לשאוב מים . מבא"ר חיים . הרבות נתונה . כן להכינה . את הספר . אמרי שפר . נתן הוא צו . ובכל לבו . גם במאודו . זית הודו . הוא והדרו . ילין מזרו . עליו כתרו . הכותרות . כתר תורה . כל השמורה . כתר כהן . על גביהן . שם טוב . עולה . משקה ודולה . הוא המזכה . גם המחכה . יזכה לעבוד . אל הכבוד . במקום קדש . מידי חדש . מידי שבת . ברוב חיבת . עם ישראל . כן יעשה האל ישלח גואל . קום מהרה בית הבחירה . עם הבירה יבנה בונה . הכל קונה . ויכוננהו יעמידהו . ומעשה ידינו כוננהו . אמן . וכן יהי רצון :

ואלה שמות הגבורים . אשר נקבו בשמות הברורים . כאשר ראו יופי פירוש הרבות הלז אשר חובר וטוב הפשטים אשר בו דובר . עלתה ההסכמה לדפוס אותם . ועל זה חתמו פתוחי חותם . ידיהם על לוח ההסכמה חרותות . איש על דגלו באותיות :

מהר"ר יוסף בהה"ר מרדכי גרשון כ"ץ יצ"ו : מהר"ר נפתלי בן מהר"ר משה אפרים ז"ל הנקרא רבי הירש שור מ"ב . מהר"ר משה בר חיים זצ"לה"ה . הנקרא ר' מאשקה : מהר"ר מנחם בן הר"ר יצחק זצ"ל . הנקרא מענדל ר' אביגדורש : מה"ר אברהם בר יעקב הנקרא ר' אברם פאלק : מהר"ר שלמה בן לא"א מהר"ר יהודה זצ"ל : מהר"ר יוסף בן לא"א אהרן זצ"לה"ה . הנקרא ר' יוסיפקו יצ"ו : מהר"ר מרדכי בן לא"א אברהם זצ"ל : הנקרא ר' מרדכי יפה : מהר"ר שמשון בן לא"א בצלאל זצ"ל : מהר"ר יצחק בן לא"א הקדוש יחיאל ה"ה הי"ד :

3 1761 08713461 5